FÖRKLARINGAR ÖVER
100,000
FRÄMMANDE ORD OCH NAMN
M. M.
I SVENSKA SPRÅKET
TILLIKA MED DERAS HÄRLEDNING OCH UTTAL

AV
C. M. EKBOHRN

NY, OMARBETAD OCH TILLÖKAD UPPLAGA

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1936

Förord till den elektroniska utgåvan

Ekbohrns *Förklaringar öfver ... främmande ord* utkom ursprungligen med 23.000 ord (1868), sedan med 20.000 (1870, godtköpsupplaga), 37.000 (1878), 30.000 (1878, godtköpsupplaga), 10.000 (1882), 33.000 (1884), 40.000 (1885), 60.000 (1904) och slutligen med 100.000 ord (1936). Det är denna senaste upplaga som här har digitaliserats, i september 2011. De båda banden återges här som en enda följd av sidor. Den nytrycktes även 1948.

Det är över trettio år sedan förra upplagan av Ekbohrns flitigt anlitade ordbok utkom. Den omfattade 60,000 ord; den föreliggande 100,000. En motivering av utvidgningen är dock knappast av nöden. Vetenskapens och teknikens fenomenala utveckling under de sistförflutna decennierna är allom bekant. Och vi svenskar av i dag ha nog i gemen en stark känsla av att »världen är vårt fält» i långt högre grad än någonsin förr.

Från början hoppades väl den ursprunglige författaren kunna åstadkomma en någorlunda fullständig förteckning över främmande ord i svenska språket. En dylik fullständighet är i dag omöjlig att uppnå och icke ens önskvärd. Den skulle göra boken alldeles ohanterlig. Man må t. ex. betänka att ett stort facklexikon kunnat utgivas enbart över automobiler och vad därtill hör. Ett urval har alltså varit nödvändigt. Men varje urval är i sista hand en smaksak. Vad bearbetaren åsyftat, skulle kunna uttryckas på följande sätt: Varje fackman, han må vara vetenskaplig teoretiker, konstutövare eller det praktiska livets man, anser sig äga rätt att ställa ett visst minimumkrav på den bildade allmänhetens kunskaper inom sitt speciella område. En strävan att någorlunda fylligt och konsekvent återge de utländska ord, facktermer o. s. v., som den intresserade delen av allmänheten därvid måste behärska inom varje behandlat område, har varit bearbetarens rättesnöre vid det likväl alltid vanskliga urvalet. Och antalet i denna ordbok behandlade områden är sedan gammalt lika stort som i de största uppslagsböcker.

Men Ekbohrns ordbok har aldrig nöjt sig med att återge vad man skulle kunna kalla dagsbeståndet av långods i vårt språk. Den innehåller också nycklar till mångt och mycket som i dag är åldrat och obrukligt men förekommer i äldre skriftspråk och litteratur. Det har icke synts bearbetaren rådligt att häri företaga någon inskränkning. Förklaringar till äldre begrepp och företeelser äro ofta mycket svåråtkomliga. Särskilt har det ansetts riktigt att bibehålla utrymmet åt sådana ämnen, som hålla på att utträngas från det allmänna bildningsschemat, t. ex. de klassiska språken och vad med dem sammanhänger.

Av det ovan sagda följer, att låneord, som på grund av under senare årtionden försvenskad stavning förändrats, i denna upplaga kunna sökas såväl i sin ursprungligare som i sin moderna form (t. ex. heat — hit, raid — räd, soulagera — sulagera).

Uppställningen är i stort sett densamma som i föregående upplaga. För- kortningarna, som förr voro sammanförda i början av varje bokstav, återfinnas dock numera på sin alfabetiskt betingade plats i boken. Även den gamla, populära uttalsbeteckningen har bibehållits. Tonviktsläget angives genom en apostrof (´) efter vokalen i den stavelse, som uppbär huvudtonvikten. I diftonger står den dock mellan vokalerna, vilket särskilt torde uppmärksammas i fråga om de i härledningarna ofta förekommande grekiska orden.

Hur hastigt ord kunna införlivas med vårt språk, hur lätt de få en förändrad och utvidgad betydelse, det har bearbetaren med stort intresse iakttagit under de år, arbetet på ordboken pågått. Så långt ske kunnat äro dessa iakttagelser införda vid korrekturläsningen, som i stort sett var avslutad, då tryckningen började. Detta är anledningen till att eljes vanligt »tillägg» här saknas.

Axel Berggren.

FÖRKORTNINGAR.

Här icke upptagna förkortningar, vilkas betydelse icke direkt framgår av sammanhanget, återfinnas på sina platser i ordboken.

ablat. — ablativ ack. — ackusativ adj. — adjektiv adv. — adverb akt. — aktiv form alban. — albanesiska algebr. — algebra alkem. — alkemi amp. — ampère anat. — anatomi angel. — angelsachsiska antropol. — antropologi a priv. — alfa privativum l. nekande alfa arab. — arabiska aritm. — aritmetik ark. — arkeologi art. — artikel assyr.-babylon. — assyrisk-babylonisk astr. — astronomi astrofys. — astrofysik astrol. — astrologi atm. — atmosfär avd. — avdelning

babyl. — babylonisk befästn. — befästningskonst bergsv. — bergsvetenskap bildli. — bildhuggarkonst bildl. — bildlikt biokem. — biokemi biol. — biologi boktr. — boktryckarkonst bot. — botanik br. — bredd britt. — brittisk bulg. — bulgarisk byggn. — byggnadskonst

C. — Celsius cgr. — centigram cl. — centiliter cm. — centimeter

d. — död da. — danska dagl. — daglig dansk. — danskonst dat. — dativ dgr. — decigram diktk. — diktkonst dimin. — diminutiv dipl. — diplomati dl. — deciliter dm. — decimeter d. o. — detta ord dt. — deciton d. v. s. — det vill säga d. y. — den yngre d. ä. — den äldre

eff. — effektiv eg. — egentligen egypt. — egyptisk egyptol. — egyptologi e. Kr. — efter Kristus elektrotekn. — elektroteknik enl. — enligt eng. — engelska entomol. — entomologi e. o. — extra ordinarie estet. — estetik etc. — et cetera etymol. — etymologi ev. — eventuell ex. — exempel, exemplar

fam. — familj farm. — farmaci farmak. — farmakologi f. d. — före detta fda. — forndanska fem. — femininum fhty. — fornliögtyska fi. — finska fig. — figurlig fil. — filosofi filol. — filologi fisl. — fornisländska f. Kr. — före Kristus fnord. — fornnordisk folkr. — folkrätt fonet. — fonetik fornno. — fornnorska fornnord. — fornnordiska fornnord. sag. — fornnordiska sagor fornsv. — fornsvenska fotogr. — fotografi fr. — franska fys. — fysik fysiol. — fysiologi fäktk. — fäktkonst föreg. — föregående förk. — förkortad försv. — försvenskat förv. — förvaltningsrätt

gael. — gaeliska gammalt. — gammaltyska gen. — genitiv geod. — geodesi geogr. — geografi geol. — geologi geom. — geometri germ. — germansk ggr — gånger got. — gotiska gr. — grader, gram gr. — grekiska graf. — grafik gr. myt. — grekisk mytologi gr. sag. — grekiska sagor gruvt. — gruvterm

h. — höger handelst. — handelsterm har — hektar hebr. — hebreiska herald. — heraldik hg. — hektogram hindost. — hindostanska histol. — histologi hl. — hektoliter holl. — holländska

imperat. — imperativ ind. — indiska ind. myt. — indisk mytologi inv. — invånare irl. — irländska isht — i synnerhet isl. — isländska i st. f. — i stället för ital. — italienska

jakt. — jaktterm jap. — japanesiska jfr — jämför jur. — juridik

kam. — kameralväsende kapplöpn. — kapplöpningsterm kbcm. — kubikcentimeter kbdm. — kubikdecimeter kbm. — kubikmeter kbmm. — kubikmillimeter kelt. — keltiska kem. — kemi keram. — keramik kg. — kilogram kin. — kinesiska kir. — kirurgi km. — kilometer

A.

A, förk. för accepterad (på växlar). Se Acceptera.

A, förk. för fr, acquitté, införseltull betald (på franska varuförsändelser och räkningar) ; argent, klingande mynt (i franska kursnoteringar); avance, fortare (på rucktavlan i fickur).

A, förk. för lat. a'nno, i året.

A. På mynt betecknar denna bokstav att myntet blivit präglat på landets förnämsta myntningsort, för Frankrike Paris, för Preussen Berlin, o. s. v.

A, högsta betygsgrad, herömlig. — a, näst högsta betygsgrad, med utmärkt beröm godkänd.

A betecknar i musiken sjätte steget i C-durs tonskala samt motsvarande nottecken. Alltefter oktaven (se d. o.) skiljer man mellan A = kontra A, A = stora (grova) A, a = lilla (ostrukna) A, ä = ettstrukna A, ä = tvåstrukna A o. s. v. Ital. benämningen på tonen är la.

A i Lloyds Register beteckning för första klass fartyg, varvid A 1 betecknar fullt utrustat fartyg; i motsatt fall användes A 2.

A_som gammalromerskt taltecken = bOO; A =: 5,000.

A- har i vissa grekiska sammansättningar en nekande 1. upphävande betydelse. Det kallas som sådant alpha privati'vum och motsvarar vårt o- i adj. olycklig, obetydlig, oklar o. d., t. ex. i orden akrati'a, apathi'a. Framför en vokal inskjutes bokstaven ti, t. ex. i de från grekiskan härstammande orden anarki, anonym, anorga-nisk.

a, förk. för a'nno, i året, 1. aktiv (se d. o.).

a (lat. a, ah, se d. o.), från, t. ex. 3 månader a dato = från innevarande dag. (Detta a finner man någon gång orätt skrivet à.)

à {lat. ad), i vissa ordställningar till, t. ex. 2 à 8 kronor, 5 à 6 kilogram.

aa el. ää, på recept förk. för ana, lika delar av vardera.

aa, förk. för ad acta, till handlingarna.

A.A.A., förk. för Amalgama, se Amalgam.

A. a. C., förk. för lat. A'nno a'nte Chri!stum na'tum, året före Kristi födelse.

Aachen- el. Aachenersåpa, en av papaver-olja beredd kalitvål, medels vilken konstgjorda Aachenbad framställas.

1. — Ekbohrn, 100,000 främmande ord. I.

A. a. C. n. = A. a. C. (se d. o.).

A. ær. vulg., förk. för lat. A'nno æ'rae vul-ga'ris, året efter den vanliga tidräkningen.

Aak, holl, ett slags lastpråm för flodfart på Rhen.

Aalborgs aqvavit (1. ål-), omtyckt dansk brännvinssort från staden Aalborg.

AA. LL. M., förk. för A'rtium Libera'liiim Magi'ster 1. A'rtium Magüster, filosofie doktor.

Aallotar {1. al-), fi. myt., böljornas mö, en av vattnets gudomligheter.

A. A. M. = A A. LL. M. (se d. o.).

Aardwark, holl. (1. a'rd-), zooL, jordsvin från Kaplandet (Orycte'ropus cape'nsis).

Aarni 1. Haarni, fi. myt., väsen som vaktar nedgrävda skatter.

Aaron, se Aron.

A. a. U. C., förk. för lat. A'nno ah U'rhe Co'ndita, året efter stadens (Roms) grundläggning.

Ab, lat. prep., ifrån, nyttjas mycket i sammansättningar i en avlägsnande I. frånskiljande bemärkelse; hayidelst., att levereras i, t. ex. "vete ab Stettin".

Ab, elfte månaden i judarnas borgerliga år, den femte i deras kyrkoår (motsvarande en del av juli och augusti månader); hos kaldéerna namn på årets första månad.

A. B., förk. för A'rtium Baccala'ureus, filosofie kandidat.

A. B., förk. för eng. able-hodied, fullt utlärd sjöman.

A. b., förk. för lat. Aurea bulla, se under Bulla.

Aba, Abba, Abbats 1. Abbajehs, arab., ett slags grovt brunt ylletyg; klänning utan ärmar hos österländska folkslag.

Aba'bde, mindre riktigt Ababde'1, nomadfolk med mörk hudfärg i övre Egypten och Nubien; ökenledsagare.

Ab absu'rdo, se under Absurd.

Abaca', dets. som Manillahampa (se d. o.).

Abacfssus, Abaci'st, se under Abacus.

Abactio'n (lat. aba'ctio, av abi'gere, fördriva), fördrivning. — Aba'ctio pa'rtus, fosterfördrivning.

A'bacus, lat. (av gr. a'bax, något hopfogat), egentl. en fyrkantig skiva, bordsskiva, spelbräde; med sand bestrött bord för matematiska beräkningar; byggn., fyrkantig skiva bildande övre delen av en pe-Abaddon—Abba

lares kapital. — Abacus Pythago^ricus, Pythagoras' räknetabell, multiplikationstabellen. —Abacfssus, byggn., tunn skiva mellan abacus och kapitälet. — Abaci'st, räknemästare.

Abaddo'n, hebreiskt mansnamn (av åbåd, förstöra), förstörare; avgrund; enl. Tal-mud det djupast belägna stället i dödsriket (Scheol, se d. o.); i Johannes uppenbarelse 9:11 namnet på fördärvets ängel (gr, Apo'llyon), — Abbado^na, av föreg. bildat namn på en fallen ängel i Klopstocks "Messias"; Abbado'n, likaså i Lidners oratorium "Messias i Gethsemane".

Abadi'es symptom, med., kramp i ögonlocks-höjaren (vid Basedows sjukdom).

Abadfterna, dets. som Abhadiderna (se d. o.).

Abadsjer el. Abadsecher, tjerkessisk folkstam.

Abadschi, månaden augusti hos turkarna, enl. den syriska tidräkningen.

Abahade'ra, dets. som salviaolja (se d. o.).

Abailard (1. abäla'r), fransk teolog (1079— 1142), en av medeltidens djärvaste tänkare, ryktbar för sin kärlek till den sköna Heloise, vilken ådrog honom svår förföljelse.

Abaissera (Z. abässe'ra, av fr, ahaisser), sänka, komma att falla; förnedra, förringa. — Abaissement {1. abässma'ng), förnedring, förringande; förakt.

Abajour, fr, (I, -sjo'r), se Abat-jour,

Abaka', dets. som Manülahampa (se d. o.).

Abaka'ner, tatarisk folkstam.

A'bakus, se Abacus,

Abaliene'ra (av lat, abaliena^re, av alie'nus, främmande), avsöndra, avyttra. A. från någon, avhända. — Abaliene'ring el. Aba-lienatio'n, avsöndring, avyttrande, avhän-dande.

A'baliget-grottan, berömd ungersk droppstensgrotta, i vilken även märkliga fornfynd gjorts.

A balla'ta, ital, (av balla're, dansa), tonk., i balladstil.

Abandon, fr, {I, abangdå^ng), vårdslöshet, ledighet, otvungenhet. — Sjör., rätt i vissa fall för försäkringstagaren att mot avstående av assurerat fartyg 1. last utbekomma hela försäkringssumman. — Aban-donne'ra, övergiva, lämna i sticket; han-delst.: 1) avsäga sig 1. avträda en till försäljning ankommen vara (då kvaliteten är otillfredsställande 1. priset ej av mottagaren gillas). — 2. avstå till assuradörerna det försäkrade fartyget 1. varorna mot utbekommande av försäkringsbeloppet. — 3) övergiva ett fartyg i sjönöd.

Abane'd, riktigare Abne't, hebr., livgördel som brukades av de judiska prästerna och de andliga i den äldsta kristna kyrkan.

Abannitio'n (sly medelt.-lat., ba'nniim, bann), landsförvisning (på kortare tid för dråp).

Abano'n, fann., avförande medel av i huvudsak magnesiumfosfortartrat.

Aba'nterna, forngrekiskt folk på Eubea, sannolikt av joniska stammen.

Ab anti'co, ital., av ålder, från äldsta tider.

Abapti'ston (av gr. a priv, och bapti'zein, nedsänka), se Trepart,

Abarbe'i, persiskt mynt.

A'baris, gr, myt., en undergörare från Norden, som skall ha vandrat jorden runt utan att intaga föda, farande på "Apollons ViV-

AbartikuIatio'n, med., led som är rörlig åt alla håll. Jfr Diarthros,

Aba's, 1) persisk vikt; 2) persiskt silvermynt = omkr. 0,20 kr. (förr omkr. 1,20 kr.); delas i två Aba'si; 3) ett slags grovt ylletyg.

à bas, fr, (L a-ba'), ned med, bort med; à bas la tyrannie! (Z. -tiranni'), bort med tyranniet!

Abasi', Abasi'a (av gr. a priv, och ha'sis, gång), med.,^ oförmåga till normal gång.

Aba'si, Abassi, Abbasi, persiskt mynt, se Abas.

Aba'si, ryskt mynt = 20 kopek = 56 öre.

à bas la tyrannie, se under à bas.

Aba'sso, ital., handelst., prisfall.

Abat chauvée, fr, (I, abba' sjåve'), ullsort, som klippes av döda får.

Aba'te, se Abbate,

Abatellement, fr, (I, abatellma'ng), av franska konsuln i Levanten mot vissa köpmän utfärdat handelsförbud.

Abat-jour el. Abajour, fr, (1. aba-sjo'r), ett slags snett eller vågrätt liggande fönster för åstadkommande av ljus ovanifrån; lodrätt stående fönster med gångjärn i nedre kanten; lampskärm.

A'baton, 1) gr. (av a'batos, otillgänglig, av a priv, och bainein, bestiga), det allrahe-ligaste i grek.-katolska kyrkan; 2) hebr, (eg. Bet. Abtinas, Abtinas' hus), en av templets i Jerusalem tre nischer, i vilka prästerna ständigt höllo vakt. Jfr Adyton.

Abat-sons, se Abat-vent.

Abattage, fr, (1. -ta'sj), nedslaktning av nötkreatur. — Abattoir, fr. (1. -tåa'r), slaktarehus.

Abattant, fr. (1. -ta'ng), rörlig skärm för fönstren i handelsbodar.

A battu'ta, ital., tonk., noga efter taktbe-teckningen (eg. taktpinnen).

Abat-vent, fr. (1. abava'ng) 1. Abat-sons (1. abaså'ng), snett regntak över dörrar eller fönster.

Abaxia'I, räknat från viss axel.

Abb., förk. för Abbassamento (se d. o.).

Abba, arab., se Aba,

Abba, syr., fader. Benämningen brukad om Gud i Markus 14:36. — Abbé, Abbot (Z. a'bbått), föreståndare för ett katolskt munkkloster. I Frankrike nyttjas ordet abbé även i en vidsträcktare bemärkelse, om präster i allmänhet. (Jfr Abbate.) —Abbadiderna—Abdomen

Abbés commendataires, fr. (1. kåmmang-datä'r), kallades före revolutionen de adelsmän, som med kunglig fullmakt upp-buro stiftsinkomster utan att tjänstgöra som präster; Abbés de S:te Espérance (1. dö sängt espera'ngs; d. v. s. på förhoppning), kallades skämtsamt de, som endast erhållit titeln, men ännu intet vinstgivande stift. — Infula'r-abbot, abbot med biskop-1ig värdighet. — Abbotstift, kloster, som förestods av en infular-abbot (se föreg. ord). — Abbot-grevar, Abba'tes co'mites el. Abbates mi'lites, lekmän, som i belöning för krigiska bedrifter erhållit abbotstift. — Sekula'r-abbot, lekmanna-abbot (se ovan). — Regular-abbot, andlig abbot. — Abbedi'ssa, föreståndarinna för ett katolskt nunnekloster.

Abbadi'derna, arab. härskarätt i Sevilla (1031—91).

Abbaje'hs, arab., se Aha.

Abbadon, Abbadona, se Abaddon.

Abbandoname'nte, Abbandonatame'nte, Ab-bando'iio, tonk. (av ital. ahhandonaWe, övergiva), med lidelsefull häftighet.

Abbasi', med., se Abasi.

Abba'si, pers., se Abasi.

Abbasi'der, en från Abbas, Muhammeds farbror, härstammande härskarätt i Bagdad och Egypten (749—1258). Även en härskarätt i Persien (1500—1736).

Abbassame'nto, förkortat Abb., ital., tonk., sänkning (av ena handen), då händerna korsa varandra. — Abb. di voce (Z. vå'tje), röstens avtagande i tonstyrka.

Abba'te, ital., ung, ännu ej prästvigd andlig, som erhållit tonsuren (se d. o.).

Abbats, arab., se Aba.

Abbau, ty. (1. a'ppba'u), kem., nedbrytning av ett sammansatt ämne.

Abbé, se under Abba.

Abbedi'ssa, se under Abba.

Abbellime'nto, ital., tonk., prydnad, fioritur (se d. o.).

Abbeska apparaten 1. Abbes belysningslins, fys., uppkallad efter uppfinnaren, E. Abbe; apparat för belysning av föremål vid stark mikroskopisk förstoring.

Abbone'ra, ital., (av lat. abhona're), förbättra, iståndsätta. Jfr Abonnera.

Abboname'nto, förbättring.

Abborre, zooL, se Perca.

Abborrfiskar, zool., se Percidæ.

Abbot, Abbotgreve, se under Abba.

Abbotsford, Walter Scotts slott i den lilla skotska byn av samma namn.

Abbrevie'ra {lat. abbrevia're, av bre'vis, kort), förkorta ett ord 1. uttryck. — Abbreviatio'n 1. Abbrevie^ring, förkortning. — Abbreviatu'r, förkortning i skrift; förkortningstecken i tonk. — Abbrevia'tor, påvlig kansliskrivare.

Abbu'na, de abessinska kristnas andliga överhuvud.

A. B. C., Spaniens mest spridda dagliga tidning, konservativ-klerikal, utg. i Madrid.

Abcbok, lärobok för inhämtande av den första kunskapen om alfabetet.

Abcha'serna 1. Abssua, folkstam som jämte tjerkesserna bilda den västra gruppen av de kaukasiska folken.

A-B-C-code, eng. (Z. ä-bi-si-kå'd), handelst., en mycket använd nyckel till chiffertele-gram.

Abcda'rius 1. Abcda'rie, en, som lär sig abc.;

nybörjare i en vetenskap o. d.; öknamn på vederdöparna.

Abcde'ra, tonk., sjunga med uttalande av tonernas bokstavsnamn {c, d, e, o. s. v.). Jfr Solfeggier.

ABC-staterna, stundom beteckning för Sydamerikas tre ledande stater, Argentina, Brasilien, Chile.

Abctuo'rium 1. Abgato'riiim, den i gregorianska kyrkoritualen föreskrivna ceremonien vid kyrkoinvigningar, varvid grekiska och latinska bokstäver ritades i utströdd aska.

Abd, arab., tjänare, slav. Förekommer mest i sammansättningar av österländska tillnamn.

Abdalla'h, arab., Guds tjänare, Muhammeds fader.

Abd-el-Ka'der, arab., "den allsmäktiges slav"; arabiskt namn.

Abderhaldens reaktion, 7ned., metod att påvisa blodplasmafrämmande äggvita i blodet.

Abderi^ter, de för sin löjlighet och dumhet beryktade invånarna i staden Abde'ra i Trakien. — Abderftisk, dum och enfaldig.

A'bderus. gr. myt., Herakles' älskling, till vars minne han byggde Abdera. Se Abde-riter.

Abde'st, pers. (av db, vatten, och dest, hand), muhammedanernas hand- och ansiktstvag-ning före bönen.

Abdike'ra (lat. abdicaWe), frivilligt avsäga sig 1. nedlägga en värdighet. — Abdika'nt, person, som avsäger sig. — Abdikatio'n, ett sådant avsägande.

Abdo'men, lat. (av a'bdere, dölja), anat., underliv, bukhåla; hos de högre djuren den av kroppens hålor, som är belägen mellan mellangärdet och bäckenet; hos leddjuren = bakkroppen. Jfr Caput och Thorax. — Abdomina'1, hörande till underlivet, t. ex. abdominalorgan. — Abdomina'1-bihang, zool., till abdominalregionen hörande kropp sbihang. — Abdomina'les, zool., bukfeniga, klass av fiskar enl. Linné. — Abdomina'lfötter, hos leddjuren bak-kroppsbihang tjänande till rörelse- 1. andningsorgan. —• Abdomina'I-pletho'ra (av gr. pletho're, blodfullhet), med., blodöverflöd i underlivet. — Abdomina'lporer, zool., öppningar i bakre delen av bukväggen hos lägre ryggradsdjur. — Abdomina'lster-num, Paraste'rnum, zool, bukrevben, rev-Abdominoskopi—Abessivus

bensliknande benstycken i bukhålans undre vägg (hos krokodildjur och utdöda kräldjursgrupper). — Abdomina'1-ty'fus, med,, = Tyfus (se d. o.). — Abdo'minal rigi'dity, eng., med,, krampaktig sammandragning vid palpation av ömma delar. — Abdominell pulsation, veter., kramp i mellangärdet 1. bukmusklerna. — Abdomina'-lia, zooL, rankfotingar, underordning av kräftdjuren.

Abdominoskopi', med., undersökning av underlivet.

Abdo'n, hebreiskt mansnamn, tjänstskyldig, tjänare.

Abdu'cens, lat. (se Abducera), fysioL, sjätte hjärnnerven.

Abduce'ra (av lat. ab., från, och du^cere, föra), bortleda. — Abdu'ctor, anat., av-ledare, benämnes den muskel, som för ett organ från medellinjen, och den nerv, som verkar på en sådan niuskel.)(Adduc-tor. — Abduktio'n, anat., rörelse, varigenom en lem avlägsnas från det mittel-plan, som man föreställer sig dela kroppen i två lika, symmetriska hälfter.) (A d -d u k t i o n.

Abe'dnego', hebreiskt mansnamn, ljusets tjänare 1. Neg os, planeten Merkurs, tjänare.

Abeilard, se Abailard.

Abel, hebreiskt mansnamn, förgänglighet. Namn på Adams och Evas andre son.

A'bela, kvinnonamn, se Abel.

Abelard och Heloise, se Abailard.

Abe'lia, bot., namn på odlade arter av släktet Linnea (se d. o.).

Abelf ter, Abelia'ner, Abelo'nier, Abeloni'ter, 1) en kristen sekt i n. Afrika under fjärde århundradet; 2) ett ordenssällskap i Greifswald under medlet av 18 :e seklet.

Abelmo'schus, bot., växtsläkte av fam. Malva'ceæ. Syn. Hibiscus (se d. o.).

Abelmoschusfibrer, juteliknande borstfibrer av den indiska örten Hibi'scus abel-mo'schus av fam. Malva'ceæ numera allmänt odlad i tropikerna. Jfr Gambohampa. — Abelmoschusfrö, frö av Hibi'scus abel-mo'schus. Användes förr i krampstillande medicin och mot ormbett, numera vid parfymfabrikation, där de dock ofta ersättas med det syntetiskt framställda ambette-mysk.

Abelo'nier, Abeloni'ter, se Abeliter.

Abel-Penskys apparat, fys., en apparat för bestämning av eldfarliga vätskors flam-punkt (se d. o.).

Abelsorden, se Abeliter 2.

Abena'kis, nordamerikansk indianstam.

A be'ne placito, ital. (1. -pla'tjito), tonk., efter behag, efter godtycke.

Abenserra'g€rna, en från Aben Serrag (ljusets son) härstammande morisk härskarsläkt i Grana'da på 1500-talet.

Aber, ty., men; fig., svårighet, hinder.

Aber (Z. ä'bör), betecknar! keltiska ortnamn

sammanflödet av tvenne vatten (ex. Aberdeen) .

Aberda'n, holl., dets. som Aberdeenfish (se d. o.).

Aberdeen-Angus-rasen (1. äbbödi'n-), skotsk nötkreatursras.

Aberdeen-fish (1. ä'bbödin-fi'sj), saltad och i tunnor förpackad kabiljo från Aberdeen.

Aberdeen-line (1. ä'bbödin-la'jn), engelskt rederibolag, grundat 1824.

Abe'rkiosinskrif ten, religionshistoriskt märkligt epitafion från slutet av 100-talet, funnet i Hierapolis i Frygien.

Aberra'tio a'ctus, lat., "handlingens avvik-ning"; Aberra'tio i'ctus, lat., "slagets av-vikning"; Aberra'tio deli'cti 1. cri'minis, lat., "brottets avvikning"; jur., den från syftet avvikande följden av en rättsvidrig handling.

Aberre'ra (lat. aberra're), gå vilse, taga fel, avvika från bestämd riktning. — Aberra-tio'n {lat. aberra'tio), avvikelse; med., oregelbundenhet i ett organs utseende, struktur 1. verksamhet. — Aberrationskonstant, astr., se nedan. — Aberrationstid, astr., den tid ljuset behöver för att nå fram till jorden från en planet 1. komet. — Daglig aberration, astr., skenbar rörelse hos stjärnorna, beroende på ljusets aberration (se nedan) vid jordens rotation. — Kromatisk aberration 1. avvikning, fys., den regnbågsfärgning av en genom en Uns (se d. o.) producerad bild, som uppstår därigenom att linsen mot sin kant alltmera verkar likt ett färgspridande prisma. — Ljusets aberration, astr., det fenomenet att en utifrån kommande ljusstråle på grund av den förflyttning, som iakttagarens tub gör medan strålen går från objektivet till okularet, iakttages i en viss, mot utgångsriktningen konstant vinkel, aberrationskonstant en. — Sfärisk aberration, fys., den brist på skärpa i en genom en lins (se d. o.) producerad bild, som uppstår därigenom att ljuset brytes olika av linsens mitt och kant. — Årlig aberration, astr., skenbar rörelse hos stjärnorna, beroende på ljusets aberration (se ovan) vid jordens årliga omlopp.

Aberunka'tor, maskin för bortrensning av ogräs.

Ab e'sse ad po'sse va'let, a po'sse ad e'sse non va'Iet conseque'ntia, lat., log., från att vara till att kunna vara kan man sluta, icke från att kunna vara till att vara, 1. m. a. o. från verklighet kan man sluta sig till möjlighet, däremot ej från möjlighet till verklighet.

Abessi'nier, se Falasja.

Abessinisk brunn, "rörbrunn", bestående av ett i ett vattenförande jordlager nedslaget, smalt rör.

Abessi'vus (av lat. abe'sse, vara borta), språkv., kasus i finska språket, utmärkande brist av något.Abest—Ablepsi

A'best, lat., han (hon) är frånvarande.

A. B. F., förk. för Arbetarnas bildningsförbund.

Abga'r (lat. Abga'rus), namn på konungar i Osrhoeniska riket. — Abga'rusbilden, Kristusporträtt, som konung Abgar I, vilken vände sig till Kristus om hjälp mot sjukdom, skall ha erhållit av denne.

Abgato'rium, se Abctuorium.

Abgeo'rdneter, ty. (1. app-), ombud, representant, riksdagsman. — Abgeordneten-haus 1. Das Haus der Abgeordneten, "andra kammaren" i Preussens och Österrikes riksförsamlingar före 1918.

Abgregatio'n (av lat. ab, från, och grex, hjord), avsöndring från ett sällskap.

Abguss, ty. il. a'pp-), avgjutning.

Ab hinc, lat., från den tiden.

Ab hoc et ab hac, lat., (pratas) om allt möjligt i vädret.

Abhorre'ra, lat., avsky, undfly. Jfr Abomi-nera, Detestera.

Abho'rrers, eng., hatare, kallades i England under Karl II rojalisterna och de högkyrkliga, emedan de visade avsky för folkpartiets grundsatser.

Ali'b, hebr., axmånaden, vanligen kallad Nisan (se d. o.), är den första månaden i det judiska kyrkoåret, den sjunde av det borgerliga året, motsvarande slutet av mars och början av april.

A'bies, bot., växtsläkte tillhörande Abieta'-ceæ av ordn. Conijeræ. I Sverige flera som prydnadsträd planterade arter. — A. a'lba 1. pectina'ta (syn. Pi'nus pi'cea), ädelgran, silvergran, härdig till Uppland. Lämnar i s. Europa en balsam, som går under namnet Strassburg terpentin. — A. balsa'mea, balsamgran, härdig upp i Norrland. Lämnar Kanadabalsam (se d. o.). — A. nordmannia'na, från Mindre Asien, härdig upp i Norrlands kustlandskap. — A. Sibi'rica, sibirisk silvergran från Ural. — A. sabinia'na, är en kalifornisk art, ur vars vinterkåda genom de-stillation utvinnes Koniferin (se d. o.).

Abieta'ceæ, Abieti'neæ 1. Pina'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Coniferæ (se d. o.). Se Abies, Cedrus, Larix, Picea och Pinus.

Abieti'n 1. Auratfn, dets. som Koniferin (se d. o.).

Abietfnus, -a, -um, Abi'etis (av lat. a'bies, fur), bot., växande på gran.

Abiga'il, hebreiskt kvinnonamn, anförarinna för en dans; även faderns glädje. Namn på en av konung Davids hustrur.

Abigail, eng. {1. -gä'il), familjär benämning på kammarjungfru.

Abija'l 1. Abija'hu, även Abija^m, hebr.^ "Jah är min fader", israelitiskt namn, buret av såväl män som kvinnor.

Abime'lek, hebreiskt mansnamn, konungars fader.

Abina'dab, hebreiskt mansnamn, den högsinnade.

Ab ini'tio, lat., från början.

Ab intesta'to, lat., jur., utan testamente 1. arvskifte, d. v. s. på grund av lag. Jfr Ex testamento.

Abinze'r, tatarisk folkstam i guv. Tomsk.

Abioge'nesis {gr. a priv., bi'os, liv, och ge'nesis, ursprung) =: Generatio æquivoca (se d. o.).

Abiologi' {gr. a priv., bios, liv, och Wgos, lära), läran om det oorganiska, den livlösa naturen.

Abipo'ner, argentinsk indianstam.

Ab ira'to, lat., i vredesmod.

Abirritatio'n, med., känslolöshet, slapphet.

Abisalom, dets. som Absalom (se d. o.).

Abiturie'nt {lat. abitu'riens, den, som ämnar bortgå), lärjunge vid ett läroverk, vilken är färdig att avgå till ett högre sådant, särskilt till ett universitet. — Abiturient-examen, avgångsexamen, studentexamen.

Abja, hebreiskt mansnamn, den vars fader Jehova är.

Abjata'r, hebreiskt mansnamn, överflödets fader.

Ab Jo've princi'pium, lat., låtom oss börja med Jupiter (det högsta, förnämsta).

Abjudikatio'n, lat., jur., rättsligt frånkän-nande.

Abjunge'ra, lat. (av abju'ngere), avsöndra.

— Abjunktio'n, avsöndring.

Abjure'ra {lat. abjura're), avsvärja — Ab-juratio'n, avsvärjelse.

Abklatsch-preparat {1. a'pp-), med., av-strykspreparat.

abl. 1. ablat., förk. för ablativ, se Kasus.

Ablakte'ra (av lat. ablacta're, av ab, och lac, mjölk, saft), avvänja dibarn från bröstet; trädg., "sugympa", förädla fruktträd. —

— Ablakte'ring, sugympning. — Ablakta-tio'n, barns avvänjning.

Abla'st (av gr. a priv., och blasto's, knopp), bot., ett organs fullständiga försvinnande.

Ablat., se Abl.

Abla'tio, lat., bortförande. — A. muco'sæ u'teri, med., bortskrapande av livmoderslemhinnan. — A. reti'næ, synhinnans lossnande från åderhinnan.

Ablatio'n {lat. abla'tio, bortföra) = amputa-tion; geol., bortförande av berg- och jordlager genom floder, glaciärer, vindar m. m.

— Ablationsteori', jur., den åsikt enl. vilken stöld icke föreligger, förr än en sak blivit bortförd från ägaren till en plats, där tjuven kan disponera över den, som vore den hans egen.

Ablatfv 1. Ablati'vus, se Kasus.

Ablaut, ty. {1. -a'pp), avljud, vokalväxling.

Ablefari' 1. Ablefaro'n (av gr. a priv. och blejaron, ögonlock), saknad av ögonlock.

Ablega't (av lat. lega're, avsända), sändebud (i synnerhet påvens), magnatombud vid ungerska riksdagen.

Ablegatio'n, avsändande.

Ablepsi' {gr. ablepsi'a, bristande syn, avAbligation—Abrakadabra

hWpeiriy se), fysisk 1. andlig blindhet; slöhet.

Abligatio'n (av lat. Wgo, binda), tillkny-tande.

Abliguritio'n (av lat, liguTi'tio), fråsseri.

Ablocatio'n (av lat. loca'tiOy borttingande), uthyrande, bort ar renderande.

Ablue'ntia, lat., pL, med., medel, som tjäna till att upplösa och avföra osunda vätskor ur människokroppen. — Ablue'ra, avtvätta, skölja.

Ablutio'n (av lat. ablu'ere, avtvå), tvagning, rening; romarnas tvagning före offringen; i katolska kyrkan kalkens rening med vin efter nattvarden.

Abnege'ra, lat. (av ahnegaWe), förneka, avslå. — Abnegatio'n, förnekande, vägran, självförnekelse.

Abne'r, hebreiskt mansnamn, ljusets fader, den lysande. Namn på Sauls härförare.

Abne't, se Abaried.

Abnodatio'n (av lat. no'dus, knöl, led på växt), borthuggande av kvistar.

Abno'rm (lat. ahno'rmis, av no'rma, regel, rättesnöre), avvikande från det naturliga tillståndet; även missbildad; med., onaturlig, missbildad; angripen av sjukdom. — Abnormite't, oregelbundenhet; avvikelse från det naturliga. — Abnormskola, skola för abnorma barn, blinda, dövstumma 1. idioter.

A'boa, lat., Åbo.

Abo, bibo, caca, sportt, ett bollspel, även kallat '^oll stå'\

Abo'bra viridifo'lia, bot., spaltreva, amerikansk slingerväxt av fam. Cucurhita'ceæ, odlas som prydnadsväxt.

A bo'cca chiusa, ital. (1. kio'-), tonk., med slutna läppar.

Abokvi'nt, dets. som Kolokvint (se d. o.).

Abole'ra (lat. aboWre), avskaffa, upphäva. — Abolitio'n, jur., inställande av rättegång mot en för brott anklagad men ännu ej dömd person. — Abolilionsbrev, skrift, varigenom någon förklaras frikallad från straff. — Abolitioni'st, medlem av det parti, som i Nordamerikas förenta stater ivrade för slaveriets avskaffande, senare i allm. person som kämpar för avskaffande av bestående missförhållanden, t. ex. prostitutionen.

Aboli't, en av magnesiumoxiklorid bestående massa, som brukas till anstrykning på murverk och trä för att härda gips- och kalköverdrag.

Aboma'sus, lat., löpmagen hos idisslare.

Abomine'ra (lat. abomina'ri, eg. förkasta till följd av olyckliga förebud), avsky. Jfr Abhorrera, Detestera. — Abominatio'n, lat., avsky. — Abomina'bel, avskyvärd.

Abondance, fr. (1. abångda'ngs), överflöd.

Abo'ngo, Babo'ngo 1. Obongo, afrikansk folkstam tillhörande dvärgfolken.

Abonne'ra, fr., i förväg betala för 1. tinga på något, t. ex. en loge på teatern. Jfr

Abbonnera. — Abonnement (1. abånn-ma'ng) 1. Abonnema'ng, betalning i förväg. — Abonne'nt, en som betalt i förväg.

— Abonne'rad, betald i förväg.

Abora'l (av lat. os, mun), från munnen vänd;

i munnens närhet.

Aborde'ra (fr. aborder), eg. närma sig till, hamna; lägga bord om bord med ett fartyg; äntra. — Aborda'bel, tillgänglig.

— Abordage (1. -a'sj), sammanstötning, ombordläggning.

Ab ori'gine, lat., allt från början.

Aborfgines, lat., pl, ur-inbyggare (sådana, som ab ori'gine, från början, bott i ett land).

Abo'rtus, lat., 1. Abo'rt, missfall, fostrets avgång före 16:e (28:e) veckan av havandeskapet; bot., felslående, då någon del, isht av blomman 1. frukten, felar. — Abo'rtus procura'tio, jur., avsiktligt fördrivande av foster. — Aborte'ra, föda för tidigt; bot., ej sätta frukt. — Aborti'n, medel mot in-fektiös abort. — Aborti'v, fosterfördrivan-de; ofullständigt utvecklad, omogen. — Aborti'v-form, med., säges föreligga, då en sjukdom efter de första symtomen icke vidare utvecklar sig utan hastigt övergår till hälsa. — Aborti'v-kur, med., förfaringssätt, varigenom en sjukdom kväves i sin början. —• AbortiVa medel, medel, genom vilka foster kunna fördrivas. — Aborti'vägg, zool., pol-1. riktningsceller.— Aborttång, instrument för behandling av abort.

Abouchouchou (ch = sj), grova franska ylletyger från Nimes, Grenoble m. fl. ställen.

Abouli', Abouli'a, med., abuli, viljeslapphet vid psykiska rubbningar.

Ab o'vo, lat. (eg. från ägget), från början, från grunden. — Ab ovo ad ma'la, från äffget till äpplena, från början till slut. Bilden är hämtad från den romerska måltiden, som plägade börja med ägg och sluta med frukt. — Ab ovo Le'dæ inci'pere, börja med Ledas ägg, gå alltför grundligt till väga.

Abrachi'a, lat. (av gr. a priv. och bracMon, arm), medfödd armlöshet. — Abrachioce'-falus (av gr. kefaWs, huvud), foster utan armar och huvud.

Abrade'ra, se Abrasion.

Abraham, urspr. Abram, hebreiskt mansnamn, fader för en talrik avkomma; stamfader. Namn på israelitiska folkets ättefader. — Abrahamfter, en deistisk sekt i Böhmen på 1780-talet, som påstod sig hylla den religion Abraham hade före omskärelsen.

Abraham Rydberg, se Rydbergska stiftelsen.

Abrahamsbuske 1. Kyskhetsträd och Abrahamsfrön, se Vitex Agnus castus.

Abrahams trädolja, ricinolja.

Abrakada'bra, meningslöst pladder (urspr. en på grekiska amuletter förekommandeAbram—Absit

trollformel, bestående av bokstäverna i detta ord, skrivna i viggform).

Abram, se Abraham.

A'bramis, zooL, braxensläktet, fisksläkte av fam. Cypri'nidæ, karpfiskar. — A. bli'cca, björkna. — A. bra'ma, braxen. — A. fare'-nus, faren. — A. vi'mba, vimma.

Abranchia'ta, lat, (av gr, a priv. och bra'n-chioUy gäl), zool., gällösa (maskar och snäckor).

Abra'sio, lat. (se följ. ord), med., skrapning, bortskrapning'. — A. corne'æ, skrapsår på hornhinnan. — A. de'ntium, nötskador på tänder. — A. musco'sæ u'teri, skrapning av livmodems slemhinna.

Abrasio'n (av lat. abra'dere, bortskrapa), geol.f avnötning från fastlandets yta genom havets inverkan (vågor, bränning, tidvatten). — Abrasions-terrass, den mer 1. mindre plana yta, som genom abrasion uppstår vid en kust och som av havet överskölj jes vid högvatten. — Abrasions-bran-ten, den del av kusten, som reser sig innanför abrasionsterrassen. — Abra-sions-vittnen, på abrasionsterrassen kvarstående partier av den urspr. kusten. Ex. Gotlands raukar. — Abrade'ra, geoL, åstadkomma abrasion.

Abrasft, dets. som Alundum (se d. o.).

Abrasto'1, dets. som Asaprol (se d. o.).

Abraumsalz, det av kali- och magnesium-salter bestående lager, som täcker sten-saltlagren flerstädes i Tyskland, och varav gödningsämnen beredas. Bland salterna märkas karnallit, sylvin och kainit.

Abra'xas, zooL, krusbärsmätaren.

Abra'xasstenar 1. -gemmer, stenar, som före-gåvos äga undergörande egenskaper, och som bära ingraverade någon fantastisk bild och ordet Abra'xas, som för gnosti-kerna betecknade det högsta väsendet.

Abrégé, fr. (1. -sje'), förkortning, sammandrag, utkast.

Abrenuntiatio'n (av lat. renuntia're, avsäga sig), det vid katolska dopet ännu övliga avsägandet av djävulen, ända till 1811 brukat även i Sverige.

Abreptio'n (av lat. ab, bort, och re'peto, hämta), bortförande.

Abreuvoir, fr. il. abrövoa'r), vattningsställe.

Abri', /r., pl. Abri'er, arkeol., skydd.

Abricots, fr. (1. abrikå'), aprikoser.

Abri'n, kem., giftigt ämne i fröna till Abrus precatorius (se d. o.), hörande till ärtväxterna (fam. Legum,ino'sæ),

Abrodd, hot,, dets. som Åbrodd (se d. o.).

Abroge'ra (lat. abroga're), avskaffa, upphäva; handelst., återtaga ett givet uppdrag. — Abrogatio'n, avskaffande,

upphävande.

Abrohani, text., fint, mjukt, ostindiskt musslin.

Abro'ma, växtsläkte av fam. Sterculia'-ceæ. — A. angu'stum m. fl. arter i Ost-

indien och Australien lämna mycket vackra bastfibrer, abromafiber, även kallade Indisk hampa 1. Woolet comul.

Abro'nia, bot., prydnadsväxtsläkte av fam. Nyctagina'ceæ, från n. Amerika. — A. umbella'ta, infattningsväxt med röda, välluktande blommor.

Abrota'num, se Åbrodd.

Abru'pt {lat. abru'ptus), 2iwhic\xteici, plötslig, osammanhängande. — Ex abru'pto, plötsligt, oförmodat.

A'brus pr€cato'rius, bot., en i Ostindien och Egypten växande buskväxt, vars frön, s. k. paternosterbönor, innehålla abrin (se d. o.) och jequiritin (se d. o.), samt nyttjas till hals- och radband.

Absalom 1. Abisalom, hebreiskt mansnamn, fridens faaer. Namn på Davids tredje son.

Absalon, danskt mansnamn.

Abscede'ra, lat. (av absce'dere), bortgå, avgå; med., bulna. — Absce'ss, Absce'ssus, bulnad, varböld. — Absce'ssus ce'rebri, hjärnböld. — Absce'ssus mu'sculi, muskelböld.

Abscinde'ra, lat. (av ahsci'ndere), avskilja, avskära. — Abscissio'n, avskärning, avskiljande; kirurg., bortskärande av någon kroppsdel.

Absci'ssa, lat., se Koordinater.

Absence, fr. {1. apsa'ngs), frånvaro; med., sinnesfrånvaro, medvetslöshet. Jfr Ab-sens.

A'bsens, lat., frånvarande. — Abse'ns (fr. absence), frånvaro. — Abse'nspengar betalas av de katolska domherrarna till biskopen för frånvaro under tjänstgöringstiden. — Abse'nt, frånvarande. — A'bsent friends, eng., frånvarande vänner. — Ab-sente'ra sig, avlägsna sig, hålla sig undan, rymma. — Absence d'esprit, fr, (1. ab-sa'ngs despri'), tankspriddhet, sinnesfrånvaro. — Absenti'sm, frånvaro från en ort, resvurm. I England (eng. absenteeism av absentee = en som vanl. vistas frånvarande från sitt gods, land 1. ämbete) särskilt godsägarnas vana att regelbundet förbruka inkomster på annan ort än den, där de intjänas.

Absicht, ty., avsikt. — Man merkt die Ab-sicht und wird verstimmt, man märker avsikten och blir förstämd. I Goethes "Tor-quato Tasso" står: "So fühlt man Absicht und man" o. s. v.

Absfder, se Absis och Apsis.

Absi'nt (gr, absi'nthion), likör, beredd genom destination av sprit på malört (Arte-mi'sia Absi'nthium), — Absinthi'smus, med., förgiftning genom absint. — Absin-ti'n, ett bitterämne, som är den verksamma beståndsdelen i malört.

A'bsis, se Apsis. — Absidia'l, gr. (av absis), byggn., halvcirkelformig.

A'bsit, lat. (av abe'sse, vara frånvarande), vare det fjärran ifrån mig; Gud bevare8

oss. — A'bsit o'men, lat., må häri icke ligga något dåligt förebud.

Abski'ssa, mat., se Koordinater.

Absolu't, adj, {lat, ahsolu'tus, fullkomlig), fullständig, oinskränkt, ovillkorlig, obetingad, betraktad 1. gällande i och för sig själv.) (K e 1 a t i v (se d. o.). — Absoluta enheter, fys., system enl. vilket samtliga fysikaliska enheter härledas ur blott tre godtyckligt valda grundenheter, förr och alltjämt inom den praktiska mekaniken metery kilogram och medeltidssekund (se d. o.), numera för vetenskapliga ändamål enheter, tillhörande det år 1881 antagna C. G. S.- (centigram — gram — sekund)-systemet. — Det absoluta, fil., det i alla avseenden

självständiga och fullkomliga varandet, det högsta väsendet, gud. — Den absoluta grunden, fil., den yttersta grunden, som sålunda i intet avseende är en följd. — Det absolut goda, fil., det i sig själv goda, som sålunda ej äger sitt värde blott som medel för något annat. — Absoluta nollpunkten, fys., den temperatur (=: — 273°), då en gas, om den dit kunde avkylas under konstant tryck, enl. gällande teorier skulle upphöra att äga någon volym. — Absolut temperatur, fys., temperaturen räknad från absoluta nollpunkten. — Absolut elektrometer, fys., av av lord Kelvin konstruerat instrument för mätning av 'Volt-talet" {potentialen, se d. o.) hos en elektriskt laddad ledare. —

: Absolut fuktighet, meteor., vikten av den vattenånga, som finnes i varje volymsenhet luft. — Absoluta fuktighetstrycket, den del av det atmosfäriska trycket denna vattenånga utövar. — Absolut höjd, fys., höjd, räknad från havsytan. — Absolut konstruktion, språkv., satsförkortningen självständig ackusativ. — Absolut monarki, polit., oinskränkt envälde. — Absolut musik, tonk., ren instrumentalmusik till motsats mot programmusik (se d. o.). — Absoluta måttsystemet, se Absoluta enheter. — Absolut rörelse, mek., förändringen i en kropps läge i förhållande till andra kroppar, vilka själva äro i vila. — Absoluta äktenskapshinder, se Relativa äktenskapshinder. — Absolut vikt, fys., en bestämd kropps tyngd, uttryckt i kilogram 1. del därav, till skillnad från den egentliga 1. specifika vikten, som angiver ett ämnes tyngd 1. utgör mått på tätheten. — Absolutio'n {lat. absoluHio, av abso'lvere, lossa, frigöra, frikänna), avlösning (genom begagnande av nattvarden), syndaförlåtelse; befrielse. — Absoluti'sm, ny-lat. (av absolu'tus, fullständig, oinskränkt), oinskränkt herravälde, en våldsmakt; fullkomlig avhållsamhet från rusdrycker. — Absolutistisk, som har avseende på absolutism. — Absoluti'st, anhängare av absolutismen (enväldet); hel-nykter.

Absolut tonsinne 1. Absolut öra, tonk., förmåga att utan hjälpmedel igenkänna en anslagen tons höjdläge.

Absolve'nt (se följ. ord), i Tyskland någon gång brukat för abiturient (se d. o.).

Absolve'ra {lat. ahso'lvere), fullborda, befria, lösa. A. sin examen.

Absona'nt, nylat. (av ah och so'nus, klang, stämma), missljudande; förnuftsstridig; osmaklig.

Absorbe'ntia, lat., plur., med., läkemedel, som upptaga osunda vätskor i kroppen.

Absorbe'ra {lat. sorbe're), insuga; förtära; uteslutande upptaga (om tid). — Absorberande kärl, rättare Resorberande kärl (se d. o.). — Absorptiome'ter, kem., instrument för bestämmande av vätskors förmåga att upptaga gaser. — Absorp-tio'n, insugning, t. ex. av vätskor i människokroppen. — Gasers absorptio'n, fys., gasers upptagande i fasta och flytande kroppar, för så vitt detta ej har sin grund i en verklig kemisk förening mellan gasen och den absorberande kroppen. — Ljusets och värmets absorptio'n, fys., den minskning och förändring som ljus- och värmestrålning undergår vid passerandet genom olika ämnen, t. ex. uppsugandet av vissa färger. — Bakteriologisk absorptio'n, lantbr., åkerjorden äger förmåga att upptaga och kvarhålla genom vittring och förmultning bildade växtnäringsämnen och gaser. Det är främst bakterier, som därvid äro verksamma, varav namnet. — AbsorptiV, insugande. — Absorbtions-band,del av ett spektrum, vilken absorberas av ett ämne. — Absorbtionslinje, mycket smalt absorbtionsband. — Absorptions-spe'ktrum, det spektrum, som uppkommer, då ljuset efter att ha passerat genom en gasformig kropp brytes av ett prisma.

Abssua, se Abchaserna.

Abstentio'n (av lat. abstineWe, avhålla sig), återhållsamhet. — Politique d'abstention, fr. {1. pålliti'ck dabstangsiå'ng), neutralitet.

Absterge'ntia, lat. pl. (av ahsteWgere), med., utvärdes renande medel.

Absterge'ra, rena, avtorka.

Abstersio'n, rening, rensning; avtorkning.

Abstine'nt, lat. (av abstine're, avhålla sig ifrån), återhållsam, måttlig; nykter. — Abstine'ns, återhållsamhet, måttlighet; nykterhet. — Abstinens-dagar, (inom katolska kyrkan) de dagar i fastan, då kött ej får förtäras. —

Abstinens-symptom (av lat. abstine'ntia, återhållsamhet), med., sjukliga rubbningar hos personer, som vant sig vid något gift och plötsligen upphöra med bruket därav.

Abstra'ctum, lat., det innehållsfattiga.

Abstrahe'ra {lat. abstraliere, draga ifrån), bortse, vända uppmärksamheten 1. viljan från något.—Abstra'kt, 1) fil., Abstr. föreställning, en förallmänligad, till ett be-Abstrakter—Acalephæ

grepp sammanförd föreställning.)(Konkret; 2) djupsinnig, hög, dunkel, svår-fattlig; som ej har någon tillämpning i verkligheten, som blott utgör en tankebild; innehållsfattig. Betrakta något in ah-stra'cto, betrakta något i dess allmänne-lighet, sådant det är av tanken avsöndrat.)(In concreto. — Abstrakta substantiv, namn på egenskaper, tillstånd 1. verksamheter. — Abstrakta tal, obenämnda tal.

— Abstraktio'n, den handling, varigenom man abstraherar; även blotta begreppet; pL, tomma begrepp.

Abstra'kter, tonk., koppel i orgelverk, varmed tangenterna förenas med sina motsvarande ventiler å väderlådan. — Ab-straktu'r, tonk., gemensam benämning på orgelns mekaniska spelanordningar.

Abstru's (av lat. ahstru'dere, förborga), dunkel, svårfattlig.

Absu'rd (lat. absu'rdus), orimlig. — Bevisa ex 1. ab absu'rdo (av orimligheten), d. v. s. bevisa ett påstående genom ådagaläggande av motsatsens orimlighet. — Ad 1. in absu'rdum, lat., till det orimliga. Redu-ce'ra något ad 1. in ahsu'rdum, bevisa någots orimlighet genom att angiva orimligheten av dess följder. — Absurdite't, orimlighet.

Absy'rtus, se Apsyrtos.

A'bu, A'bul, arah., fader, nyttjas ofta i sammansättningar, t. ex. Ahu-Bekr, jungfruns fader, Abul-Feda, försoningens fader.

Abu-kelb ("hundens ägare"), egypt. silvermynt med en hund i prägeln = 30 para = 1,35 kr.

Abuli', gr. (av a priv. och hule\ vilja), viljelöshet, en själssjukdom.

Abu'na, se Abbuna.

Abunda'ntia, rom. myt., överflödets och ymnigheters personifikation, som framställes med ett horn, ur vilket penningar flöda.

Ab u'rbe co'ndita, lat., från stadens (Roms) grundläggning.

Abu-rof, nomadiserande arabstam på Senaars stäpper.

Abu'sus, lat., missbruk. —- Abu'sus alkoho'-licus 1. Abu'sus æthy'licus, alkoholmissbruk. — Abu'sus non to'llit u'sum, missbruket upphäver icke (det rätta) bruket.

— Per abu'sum, genom missbruk.

Abu'ta, hot., sydamerikanskt växtsläkte av

fam. Menisperma'ceæ. — A. rufe'scens m. fl., lämnar pareirarot (se d. o.) och användas som tillsats till kurare.

Abu'tilon, hot., tropiskt växtsläkte av fam. Malva'ceæ. Flera arter odlas som krukväxter, ofta under den felaktiga benämningen "lönn", "blomsterlönn" 1. "sockerlönn". — Abu'tilonfibrer, bastfibrer av Abutilonarter från Brasilien och Ostindien.

Aby'ssus, lat. {gr. ahy'ssos), avgrund, svalg.

— Aby'ssisk, geol., bildad på djupet. — Aby'ssiska 1. abyssa'la regionen, oceanogr.

hiol., djuphavet, d. v. s. under 400-meter-nivån. Jfr Littorala regionen och Pela-giska regionen. — Aby'ssodyna'misk (av grek. dynamis, kraft), som verkar genom under jordytan befintliga krafter.

A. C., förk. för lat. A'nno Chri'sti, under Kristi år, d. v. s. efter Kristi födelse, 1. Augusta'na Confe'ssio,

Augsburgska bekännelsen.

A. c., förk. för lat. A'nno curre'nte 1. A'nni curre'ntis, under det löpande 1. innevarande året.

a/c, förk. för a conto (se d. o.).

Ac, kem., atomtecken för Acti'nium.

Ac., förk. för lat. acade'mia, akademi.

Ac, i sammansättningar 1= ad, lat., till, hos, samman.

Aca'cia, bot., växtsläkte från gamla och nya världens varmare delar, oftast träd 1. buskar, av fam. Legumino'sæ. Många arter lämna gummi, garvmedel, katechu m. m. — A. ara'bica (Afrika, Ostindien) lämnar gummi, frukterna föras i handeln under namnet Bahla 1. Bahlah. — A. Cate-chu' (Indien), lämnar Katechu. — A. Far-nesia'na odlas för parfymfabrikation. — A. ho'rrida m. fl., i KafFerlandet, ha grova taggar som utgjorde ett gott skyddsmedel för engelsmännen i krigen mot infödingarna och därför kallas "wait a bit'\ — A. lopha'nta odlas ofta som krukväxt. — A. Se'negal, skogbildande virkesträd i Senegal och Nilländerna. — A. pycna'ntha, se Golden Wattle.

Academi', se Akademi. — Acade'mia Stock-holmie'nsis, av Johan III i Stockholm upprättad högskola, som 1593 uppgick i Uppsala universitet. — Académie fran^aise, fr. (1. akademi' frangsä's), franska akademien, officiell institution från 1634. Uppgift : att arbeta för franska språkets fullkomnande. Fyrtio medlemmar. Jfr Institut de France.

Aca'dia 1. Aka'dien (fr. Acadie), fordom namn på provinserna Nova Scotia och New Brunswick i brittiska Nordamerika.

Acaja, se Mombinplommon.

Acajou (1. -sjo'), hot., ett i Västindien och Sydamerika växande träd, Anaca'rdium occidenta'le av fam. Terebintha'ceæ (Ana-cardia'ceæ). Frukterna innehålla en giftig, starkt frätande vätska, k a r d o 1 (se Cardoleum vesicans). Kärnans och stammens mjölksaft ger en olöslig svart färg, som användes till märkning av linne. — Acajougummi, ur de gamla acajouträdens stammar utsipprande gummi. — Acajou-nötter, fröna och frukterna av Anacar-dium occidentale. — Acajouolja, pressad av fruktkämorna till Anacardium occidentale, brukas till tvål och som matolja. — Acajouträ, se Mahogny.

Acale'phæ (gr. akalefe, nässla), zool, maneter, som vid beröring bränna huden som nässlor.10

Acantha'ceæ, hot., växtfamilj av ordn. La-biatifWræ. Omkring 1,500 arter kända. Mest i tropiska länder.

Aca'nthia lectula'ria, zooL, vägglus.

Aca'nthias, zooL, syn. Squalus (se d. o.).

Aca'nthis, zooL, siskor, fågelsläkte av fam. FTingi'llidæ, finkfåglar.—A. lina'ria, grå-siska. — A. spi'nus, grönsiska.

Acanthobo'1 (av gr. akantha, tagg, och ba'llein, kasta), ett kirurgiskt instrument.

Acanthoce'phali, zooL, ordn. Rundmaskar av klass Aschelmi'nthes.

Acantho'cinus ædflis, zooL, timmermannen, skalbagge av fam. Långhorningar.

Acanthola'brus, zooL, taggsnultror, fisksläkte av fam. La'hridæ, ordn. Taggfening-ar (Acanthoptery'gii). — A. pallo'ni, brun-snultra.

Acanthoptery'gii, zooL, fiskordningen Tagg-f enig a fiskar.

Acantho's 1. Acantho'sis, med., hudsjukdom i taggcellslagret. — Acantho'sis ni'gri-^ cans, acanthos med

samtidig brun färg-ning av överhuden.

Acanthosi'cyos, hot., växtsläkte av fam. Cucurhita'ceæ. — A. ho'rrida, naras, i s.v. Afrika lämnar aromatiska, av infödingarna högt skattade frukter och oljerika frön, "butterpits".

Aca'nthus (gr. a'kanthos, björnkloört), hot., ett till fam. Acantha'ceæ hörande växtsläkte, ryktbart för sina blad, vilka redan inom den grekiska och romerska ornamen-tiken efterbildades på kapitäler och konsoler. På kalljord odlas A. longifo'lius (Dalmatien), A. mo'llis och A. spino'sus (s. Europa).

Aca'ntses 1. Aca'ntsis, turk., frivilliga vid de turkiska lätta trupperna.

A cape'lla, riktigare A. cappe^lla, ital., tonk., på kapell- 1. kyrkovis, den stränga 1. bundna satsen för vokalstämmor allena, utan instrumental-ackompanjemang; sänkning av notvalörerna: hela till halva, halva till fjärdedelar o. s. v., = Alla breve, Alla capella.

A capriccio, ital. (1. kapri'tjå), tonk., efter gottfinnande.

1 Acaputrä, se Vacapouträ.

Acardi', Acardi'a 1. Acardi'acus, lat. (av gr, a priv., och kardi'a, hjärta), förkrympt foster, saknande hjärta.

Acaria's 1. Acaria'sis, med., hudsjukdom, förorsakad av små spindeldjur (kvalster).

Acari'na, lat., zooL, kvalster; små spindeldjur, oftast med sugmun, de flesta parasiter.

Acaroceci'dier, hot., gallbildningar, förorsakade av spindeldjur.

Acarodoma'tier, hot., domatier (se d. o.) bebodda av spindeldjur.

Acaroi'dharts = Botanyhayharts; se Xan-thorrhoea.

A'carus, zool., kvalster, nästan mikroskopiska spindeldjur, som ofta parasitera på människor och djur. — A. scabie'a, skabb.

Acatale'cticus, se Akatalektisk.

Acatalepsi' se Akatalepsi.

Aca'ulis, -e (av gr. a priv., och lat. ca'ulis, stjälk), hot., utan stjälk.

Acc., förk. för Accompagnamento, se under Ackompanjera, 1., på växlar, Accepterad, se Acceptera.

Accable'ra (fr. accabler, hopa), överhopa, nedtrycka.

Accademia d'Arcadia (degli arcadi), sq Ar-cadia.

A'cca Lare'ntia, romersk nationalgudinna, som under sitt hägn hade åkerjordens fruktbarhet.

Accaparement, fr. (1. ackaparma'ng, av lat. ca'pere, taga), handelst., förköp, uppköp på förhand av varor för att dyrka upp deras pris.

Accarezze'vole, ital., tonk., smekande Lusingando.

Accel., förk. för Accelerando (se d. o.).

Accelera'ndo, ital. (av lat. accelera're, påskynda), tonk., med småningom tilltagande hastighet. — Acceleratio'n, tilltagande hastighet; ökad rörelse. — Acce-lere'ra, påskynda, förta sig (om ur). — Accelererad rörelse, fys., med tilltagande hastighet, såsom vid en kropps fria fall. — Accelererande kraft, mek., varje kraft, som meddelar en kropp acceleration.

Acce'nt (lat. acce'ntus, av ad och ca'nere, sjunga), tonvikt; tonviktstecken; betoning ; avvikande brytning i uttalet; utländsk, främmande A. — Akut accent (') betecknar att en stavelse har hög ton, t. ex. ànden av and. — Grav accent betecknar, att en stavelse har låg ton, t. ex. ànden av ande. — Accent cirkumflex (") antyder, att stavelsen 1. vokalen, varöver den står, blivit lång genom sammandragning av flera stavelser 1. vokaler. — Ora-torisk

accent = meningsaccent, betoning av ett visst ord för större eftertrycks skull. — Estetisk accent, den tonvikt, varigenom vissa ord och meningar framhävas. — Accentue'ra, beteckna en tonvikt hos ett ord 1. en stavelse; i tal 1. skrift särskilt framhålla någon viss del. — Accentiia-tio'n, ^xcentue'ring, tonviktens betecknande i skrift 1. tal; betoning.

Acce'ntor, zool., tättingsläkte av fam. Syl-vi'idæ, sångare, i Europas och Asiens bergstrakter. — Ac. modula'ris, järnsparv.

Acce'ntus, lat., del av katolska ritualsången, som föredrages av prästen 1. andra altarsångare.

Acce'ntus ecclesia'stici, lat., "kyrkliga tonfall", betoningar, som prästerna iakttaga vid mässandet.

Accepi'sse (av lat. acci'pere, emottaga), skriftligt erkännande att man mottagit något == Recepisse. — Acce'pt, godkän-Accès—Accrescens-rätt

11

nande; handelst, 1) ett à växel 1. räkning tecknat erkännande, att förbindelsen vid förfallotiden skall infrias; 2) den accepterade förbindelsen. — Accepta'bel, antaglig, giltig. — Accepta'nt, person, som godkänner en växel till betalning. — Accep-tatio'n, antagande, erkännande. — Accep-te'ra, erkänna, godkänna till betalning. —

— Acceptilatio'n, rom. jiir., det sätt, varigenom ett muntligt avtal upplöses; teol.y den av arminianerna hyllade läran att Gud endast av gudomlig nåd, ej på grund av dess tillräcklighet, erkände Kristi offer såsom tillfyllestgörande. — Acce'ptor, hem.y ej direkt oxiderbart ämne, som vid auto-oxidation upptar den ena syreatomen.

— Acceptkredit, handelst., kredit, som en bank ger en säker kund å av denne på banken dragna växlar. I ersättning härför betingar sig banken en Acceptprovi-sion. — Accept per o'nor, handelst., accept av en nödfallsadress; accept till heder; intervention. — Accept pro vision, handelst., ersättning, som köpmän kräva, då de acceptera växlar, utställda på dem av affärsvänner.

Accès, fr. (1. acksä', av lat. acce'dere, komma närmare, nalkas), tillträde; med., anfall

— Accès de fièvre, feberanfall.

Acce'ss, med., sjukdomsfall. Jfr Accès.

Accessi'bel (av lat. acce'dere, nalkas), tillgänglig. — Accessibilite't, tillgänglighet.

Accessio'n {lat. acce'ssio, av acce'dere, tillkomma), biträde; tillväxt; tillträde till tronen; jur., besittningsrätt till en sak, därigenom att denna betraktas såsom bisak i förhållande till en annan. — Acces-sions-traktat, polit., en stats tillslutning till ett fördrag, som ingåtts mellan andra stater. — Accessions-katalog, katalog över ett biblioteks så småningom tillkomna förvärv.

Acce'ssit, lat. (av acce'dere, nalkas, träda fram, närma sig), eg. han har kommit nära [målet], en akademis andra 1. mindre pris. — Accesso'rium, lat, Accessoire, fr. (1. acksessåa'r), det, som tillhör en sak, men oväsentligen; bihang, bisak, staffage. -— Accesso'risk, jur., benämnes en sak, vilken såsom bisak i rättsligt hänseende räknas såsom sammanhörande med huvudsaken. — Accessorisk knopp, bot., knoppar, som jämte huvudknoppen finnas i ett bladverk och oftast förbli outvecklade, om ej huvudknoppen förstöres. — Accesso-riska mineral, petrogr., mineral, som endast i obetydliga mängder ingå i en bergart.

Accessoa'r, se Accessoire.

Accesso'rium, se Accessit.

Accesso'rius, anat., elfte hjärnnerven.

Acciaccatu'ra, ital. {1. attsjak-), tonk., 'toäppning"; förslag.

Accide'ns (av lat. acci'dere, hända), tillfällighet; fil., oväsentlig egenskap (dess

motsats är substans, det väsentliga). — Accidensform, tryckform för tillfällighetstryck. — Accidenssättare, boktr., sät-tare för accidenstryck. — Accidenspress, tryckpress för tillfällighetstryck 1. små-tryck. — Accidenstryck, boktr., tillfällighetstryck. — Per accide'ns, lat.. Par acci-dent, fr. {1. -da'ng), tillfälligtvis. — Acci-denta'1, Accidente'll, tillfällig, oväsentlig.

Accidenta'lia 1. Accidenta'lier, tonk., tillfälliga för-sättningstecken.

Accidenta'lia contra'ctus, jur., de bestämmelser i ett bindande avtal, för vilka särskild överenskommelse mellan kontrahenterna måste ligga till grund.

Accidenta'lier, se Accidenta'lia.

Accidente'll, se under Accidens

Accide'ntier, tillfälliga egenskaper; sportler, tillfälliga inkomster.

Accipie'nt, mottagare; acceptant.

Acci'piter, zool., hökskäkte av fam. Dagrovfåglar. Omkring 40 arter över hela världen. — Ac. ni'sus, sparvhök.

Accfpitres, zool., dagrovfåglar.

Acci's (av lat. acci'sa, avskuren), vissa inre skatter (vanl. konsumtionsskatter) till skillnad från tullar; fordom avgift för rättigheten att i stad försälja vissa inhemska varor; det ämbetsverk, som äger att uppbära dylik avgift. — Accismedel, genom accis inflytande skattemedel. — Accisrätt, domstol i mål angående accis.

Accis, sp., dets. som Mate (se d. o.).

Acclimatise'ra, se Acklimatisera.

Accolade, fr. (1. ackålla'd, av accoler, av lat. ad, till, och co'llum, hals, falla om halsen), högtidlig omfamning, varmed ordensmästaren hälsade den nydubbade ordensriddaren; riddareslag; tonk., klämmer som i notskrift sammanbinder flera notsystem; handelst., sammandragning av flera poster i en räkenskapsbok.

Accomp., förk. för Accompagnamento, se under Ackompanjera.

Accompagnato, ital. {1. -panja'to), tonk., recitativ (se under Recitera) med ackom-pagnemang.)(Seccorecitativ. Jfr Ackompanjera.

Accomplera (Z. ackångple'ra, av fr. accom-plir), utföra, fullborda. Fait accompli (1. fät ackångpli'), avgjord sak, fullbordat faktum.

Accompli, fr. (1. ackångpli'), fulländad, fullbordad.

Accordame'nto, ital., tonk., instrumentens och stämmornas samklang.

Accorda'ndo, ital, tonk., sammanstämmande.

Acco'rdion, se Ackordion.

Accouchement, fr. (1. akosjma'ng), ned-komst, förlossning. — A. forcé (L -fårse'), hastigt framkallad förlossning.

Accoucheur, fr. (1. ackosjö'r), Accouchö'r, Accochö's, se Ackouchera.

Accrasse'ra, handelst., förfuska, förhindra.

Accrescens-rätt (1. -sje'ns-), jur., arvingars12

rätt att med vissa förbehåll sinsemellan uppdela annan arvinges arvslott, om denna av någon anledning icke blivit tillträdd.

Accrescendo, itaL (1. ackresje^ndå), se Cres-cendo.

Accusati'vus, se Kasus.

Accu'sticus, anat.y hörselnerven, åttonde h järnnerven.

Ace'dia, lat. (gr. akedi'a), med., tillstånd av djup leda, likgiltighet och andlig trötthet.

Acefa'ler, se under Acefali.

Acefali' (av gr. a priv. och kefale', huvud), med., fostermissbildning, varvid övre delen av huvudet 1. hela detta saknas. — Acefa'ler, stränga monofysiter (se d. o.) i Egypten, som på 400-talet söndrade sig från sin patriark; fig.y svärmare, som icke tåla något överhuvud; zooL, musslor. — Acefa'Iisk, huvudlös, utan början; med., som saknar huvud (om foster). — A. böcker, sådana, vilkas början gått förlorad. — Ace'falocy'sta (av gr. a priv., kefaWy huvud, och ky^stis, blåsa), en blåslik bildning, som utgör en länk i utvecklingen av bandmasken Tænia. Jfr Hyda-tid.

Ace'phala, lat. (härledn. föreg.), zool., musseldjur, den ordning bland blötdjuren, som saknar tydligt huvud.

Ace'phalus, lat. (av gr. a priv. och kafaW, huvud), huvudlös, se Acefali'.

A'cer, hot., lönn, trädsläkte, tillhörande fam. Acera'ceæ. — A. campe'stre, näver, naver-lönn, sällsynt inhemskt buskträd (s. Skåne). — A. dasyca'rpum, silverlönn, odlad form med under silvervita blad. — A. platanofdes, lönn, såväl vild som förvildad, allmänt odlad. — A. pseudo-pla'tanus, sykomorlönn, tysk lönn, odlad som parkträd. — A. negu'ndo, asklönn, odlad form med blad som askens. Innehåller socker. — A. sacchari'num, sockerlönn, användes i hemlandet (n. Amerika) i stor skala för beredning av "lönnsocker" (ur vårs af ten).

Acera'ceæ 1. Acerfneæ, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. AescuWnæ av de chori-petala dikotyledonerna. N. halvklotet, mest i Amerika. Se Acer.

Acerathe'rium, paleont., fossilt noshörningssläkte utan horn på nosen, från Europas och Asiens oligocen- och pliocenperioder.

Aceri'na, zool., abborrfisksläkte i n. Europa och Asien. — A. ce'rnua 1. vulga'ris, gers, gärs, snorgärs.

Aceri'num (av lat. a'cer, lönn), hot., växande på lönn.

Acervu'tus (av lat. aceWvus, hop, hög), hot., hopad.

Acervulo'm, med., svulst av endotel med för-kalkning.

Ace'rvulus ce'rebri, med., hjärnsand.

Ace'rvus 1. Sori'tes, fil, ett av den megariska skolan uppställt sofistiskt bevis för den

sinnliga kunskapens och verklighetens ofullkomlighet.

Acesce'ns (av lat. ace'scere, bliva sur), syrlighet, benägenhet att bliva syrlig.

Acet., förk. för Acetum (se d. o.).

Ace'ta, lat. {pl. av ace'tiim), ättikor. — A. medica'ta, med., medicinska ättikor.

Acetabula'ria, hot., parasolliknande grönalg i Medelhavet.

Aceta'bulum, lat. (av ace'tum, ättika), eg. ättikskärl; anat., höftledpanna, höftskål.

Aceta'l, kem., farm., etylendietyleter, bildad vid ofullständig syrsättning av alkohol. Användes som vinförfalskningsmedel, samt i medicinen som anestetikum och sömnmedel.

Ace'taldehy'd, kem., erhålles genom oxidation av etylalkohol.

Aceta'n, konserveringsmedel av huvudsakligen myrsyra.

Ace'tanili'd, vetenskapliga namnet på Anti-fehri'n.

Ace'tas, lat., kem., ättiksyrat salt. — A. æthy'licus, etylacetat. — A. cu'pricus, ättiksyrad kopparoxid. — A.

ka'licus, ättiksyrat kali. —• A. mo'rphicus, ättiksyrad morfin. — A. na'tricus, ättiksyrat natron. — A. plu'mbicus, ättiksyrad blyoxid. — A. plu'mbicus cru'dus, blysocker, vanlig ättiksyrad blyoxid. — A. stry'ch-nicus, ättiksyrad stryknin. — A. zi'ncicus, ättiksyrad zink.

Aceta't (av lat. ace/tum), ättiksyrat salt.

Aceta'tsilke, ett slags konstsilke.

Ace'textrakter, vegetabiliska näringsextrak-ter, för vilkas utdragande man använt ättiksyra (40 à 60 %). Användas mest i Amerika.

Ace'tfenitidi'n, kem., dets. som Fenacetin (se d. o.).

Aceti'n, kem., i färgerier använd blandning av ättiksyra och glycerin.

Acetinblått 1. Acetinduli'n, kem., indigoblått indulinfärgämne. Användes i spritlack och tryckfärger.

Ace'to-, kem., anger i sammansättningar att ättiksyra ingår i ifrågavarande ämne.

Acetoborsyra, farm., diacetylborsyra, anti-septikum, som med vatten sönderdelas i borsyra och ättiksyra.

Acetocanoti'n, farm., i medicinen använd lösning av 50 % triklorättiksyra.

Acetome'ter (av lat. ace'tum, ättika, och me'tron, mått), ättikmätare, instrument, som anger ättikans styrka.

Aceto'n, kem. (av lat. ace'tum, ättika), färglös vätska, som uppstår vid torr destilla-tion av ättiksyrade salter. Användes som lösningsmedel för många organiska ämnen.

Acetonæmi' 1. Acetonemi' (av lat. ace'tum, ättika, och gr. ha'ima, blod), med., närvaro av aceton i blodet.

Acetonuri' (av lat. ace'tum, ättika, ochAcetonkloroform—Achia

13

ure'na, urin), med.y närvaro av aceton i urinen.

Aceto'nklorofo'rm, /arm., se Kloreton.

Aceto'nkroppar, mec?., gemensam benämning för de vid sockersjuka uppkommande sura ämnena.

Aceto'nlack, fernissa av kopal, löst i aceton.

Acetopyri'n, farm., förening av acetylsali-cylsyra och antipyrin. Användes mot feber, reumatism och neuralgi.

Aceto'sa (av lat, ace^tum, ättika), bot, syrlig. — Acetose'lla, bot, något syrlig.

Acetoso'1, kem., se Tetraldoretan,

Ace'tota'rtras aluminicus, farm., se Alsol.

Acetra'cta, lat., farm., i medicinen använda extrakt, framställda med tillhjälp av utspädd ättiksyra.

Ace'tum, lat, ättika. — A. a'llii, vitlöksättika. — A. aroma'ticum, kryddättika. — A. chalybæa'tum, ättiksur järnklorid. — A. camphora'tum, kamferättika. — A. co'lchicum, tidlöseättika. — A. concentra'-tum, koncentrerad ättiksyra. — A. digi-ta'lis, fingerborgsörtättika. — A. dracu'n-culi, estragonättika. — A. empyreuma'-ticum, trääattika. — A. glacia'le, isättika.

— A. lava'ndulæ, lavendelättika. — A. plu'mbi, blyättika. — A. prophyIa'cticum 1. A. qua'tor ladro'num, rövarättika. — A. pu'rum, ren, utspädd ättika. — A. pyroxy'licum 1. A. pyroligno'sum, trääattika. — A. ru'bi idæ'i, hallonättika. — A. Ru'tæ, rutaättika. — A. sabadi'llæ, sa-badillättika. — A. Saturnfnum, blyättika.

— A. sci'llæ 1. A. squili'ticum, sjölökättika.

— A. theba'icum, opii-ättika. — A. vi'ni, vinättika.

Acety'l, kem., ättiksyrans radikal, bestående av kol: väte och syre.

Acety'latoxy'l, farm., se Arsacetin.

Acety'1-cellulosa, ett ämne varmed man sökt ersätta eldfarlig film, framställes genom behandling av cellulosa med ättik-syre-anhydrid, isättika och svavelsyra.

Acetyle'n, gasformigt kolväte, som lättast erhålles ren genom inverkan av vatten på kalciumkarbid; överträffar vida vanlig lys-gas i lyskraft. — Acetyle'n-gasverk, anläggningar för belysning av mera lokal art. — Acetyle'nlampa, lampa, avsedd för acetylengas. — Acetyle'nsvart, fint sot, framställt av acetylen.

Acetyli't, kalciumkarbidstycken, inneslutna i ett sockerhölje.

Acety'lklorid, ke7n., viktigt reagens vid analys av ämnen, som innehålla hydroxyl.

Acety'lparamidofeny'lsalicyIa't, farm., se Salofen.

Acety'1-salicy'lsyra, kem., farm., feberned-sättande medel, som utgör en kondensa-tionsprodukt av ättiksyra och salicylsyra.

Ace'tättike'ster, kem., vätska med stor reaktionsförmåga. Viktigt material vid syntes av organiska föreningar.

Acha'b, se Ahab.

Achæ'er, en grekisk folkstam. Hos Homeros betecknas med detta namn hela grekiska nationen.

Achæmenfder, fornpersisk dynasti.

Achæ'us (gr. Acha'ios), gr. myt., achæernas stamfader.

Achaios, se Achæus.

Achamot, gnostiskt ord (använt av Stagne-lius), "materiens idé, den ursprungliga synden".

Acha'rnar, astr., stjärna av första storleken i stjärnbilden Eridanus på s. hemi-sfären.

Achat, ty., agat.

Acha'tes, gr., agat sten, namn på en av ^neas' trognaste följeslagare. Fi'dus A., lat., den trofaste A.; fig., trogen vän.

Achatfna, zooL, snäcksläkte av Trädgårdssnäckornas familj. De största av alla landsnäckor. Gör stor skada på odlade växter i varma länder. Se Agatsnäcka.

Acha'tius, gr.-lat., (av gr. acha'tes, agat-sten), mansnamn.

Acha'z, se Ahos..

Ache'er, se Achæer.

Acheirfa (av gr. a priv. och cheir, hand), med., foster utan händer.

Acheiropoie'ter (av gr. a priv., cheir, hand, och po'iein, göra), avbildningar av Jesus och den heliga jungfrun; ansågos ha tillkommit på ett övernaturligt sätt.

Ache'lia, lat. (av gr. a priv. och che'lios, läpp), med., medfödd saknad av läppar.

Achelo'os, antika namnet på grekiska floden Aspropotamo.

Achemeni'der, se Achæmenider.

Achena'r, astr., stjärna i stjärnbilden Eridanus på n. stjärnhimmeln.

Ache'nium, bot. (av gr. a priv., utan, och cha'ein, vara öppen), skalfrukt, d. v. s. en hård, torr, en- 1. fåfröig frukt, som avfaller oöppnad.

A'cheron (1. ch = k), gr. myt., suckarnas flod, en av floderna i underjorden. — Achero'ntisk, hörande till underjorden.

Achero'ntia a'tropos, entomol., en aftonfjäril, som kallas dödskallefjäriln, emedan på dess mellankropp finns en teckning, liknande en dödskalle.

Acheru'sia, gr. myt., en av underjordens sjöar.

A'cheryärter, dets. som Kratokhönor (se d. o.).

Acheson-grafit, av amerikanen A. uppfunnen massa för anodplattor. De bestå av målen koks, bränd i kolpulver i elektrisk ugn.

Acheuléen, Acheuléentiden (1. asjöleä'ng-), arkeol., en epok inom den äldre stenåldern.

à cheval, se under Cheval.

Acheve'ra, fr. (1. ch == sj, av chef, anförare, huvud, början), fullborda.

Achia 1. Atchar, indisk konfekt av åtskilliga ämnen, i synnerhet späda bambuskott; ett slags mixed pickles (se d. o.).14

Achibromin—Acidum

Achibromi'n, farm,, lugn- och sömngivande medel.

Achille'a, hot,, växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. Många arter från s. Europa och Orienten odlade. Två inhemska. — A. millefo'Iium, rölleka, allmän å torr mark. Blomkorgarna, som innehålla flyktig olja och bitterämne, äro officinella. Odlad i rosafärgade var. — A. moscha'ta, är en alp växt, av vilken man bereder Ivalikör,

— A. no'bilis, odlad art från s. Europa, stundom förvildad. Innehåller maskdö-dande ämnen. — A. pta'rmica, nysört, täml. allmän å fuktig gräsmark, ofta odlad och då med fyllda korgar.

Achillei'n, kem,, bitterämne i Millefo'lium (de unga blommorna av AchilWa mille-fo'lium).

Achille'ion, slott på Korfu, tillhörigt f. d. kej-sar Wilhelm II.

Achflles, fil,, namn på ett bevis, genom vilket filosofen Zenon sökte ådagalägga, att all rörelse är omöjlig.

Achi'Iles, gr. sag,, den tappraste bland de grekiska hjältarna i trojanska kriget. Enl. myten doppades han strax efter födelsen av sin moder Thetis i floden Styx för att bliva osårbar. Men ena hälen kom ej i beröring med vattnet, och hjälten sårades till döds genom ett pilskott i densamma.

— Achi'lles-häl, fig,, en persons svaga sida. — Achi'lles-sena, anat,, den starka sena på baksidan av underbenet, som utgår från vadmuskeln och är fästad vid hälbenet. — Achi'lles-senreflex, sammandragning av vadmuskeln vid anslag mot senan. — Achfllodyni', smärtsam inflammation i senans slemsäck. — Achi'llo-rafi', operativ förlängning av senan. — Achfllotomi' genomsnitt av senan.

Achillevs, se Achilles,

Achime'leh, se Ahimelek,

Achi'menes, bot,, tropiskt växtsläkte av fam. Gesneria'ceæ, Ett flertal arter odlas i våra varmhus. — A. grandiflo'ra, uppdrages årligen i många praktfulla varie-teter.

Achi'rus (av gr, a priv, och cheir, hand), med,, medfödd fullständig saknad av händer 1. fötter.

Achkarren, ett badensiskt vin.

Achlorhydri', med,, brist på saltsyra i magsäcken.

Achloropsi' (av gr. a priv., chWros, grön, och o'psis, se), med,, grönblindhet.

A'chlya, bot,, svampsläkte av fam. Sapro-legnia'ceæ. Lever parasitiskt på fiskar och andra vattendjur. — A. prolffera, har ansetts förorsaka kräftpesten, varom dock intet med säkerhet utrönts.

Achlys, gr. (eg. moln), med., synförmågans avtagande genom hornhinnans förmörk-ning.

Achmed, se Ahmed.

A'chne, gr. (eg. skum), med,, linneskav; jfr Filamenta lintei triti.

Acholi' 1. Acholi'a (av gr. a priv, och chole', galla), med,, brist på galla. — Acholisk, gallfri.

AchoVion, bot,, med., favussvampen; ondskorv.

a. Chr., förk. för lat, a'nte Chri'stum, före Kristi födelse.

A'chras Sapo'ta, bot,, sapotillträdet, fam. Sapota'ceæ, växer i Västindien och Sydamerika och lämnar välsmakande frukter.

a. Chr. n., förk. för a'nte Chri'stum na'tum, före Kristi födelse.

Achro-, se Akro-,

Achroa'ntes monophy'llos, (syn. Malaxis), bot,, knottblomster, hten svensk orkidé med gröngula blommor.

Achrypsi' 1. Achrypsi'a, med., färgblindhet.

Achtel, ty, (eg. åttondel), i Bayern och Österrike =: % Metzen = 4,64 (i det förra landet) 1. 7,7 (i det senare) liter.

Achtung!, ty., giv akt!, varning o. s. v.

Achyli' 1. Achyli'a, (av gr. a priv. och chyWs, saft), med., upphörd avsöndring av mag-saft.

Achyra'nthes, bot., släkte prydnadsväxter av fam. Amaranta'ceæ.

Achäer, se Achæer.

Acicula'ris (av lat. a'des, spets, udd), bot., nålfin.

Acid., förk. av Acidum (se d. o.).

A'cida, lat. (pl. av A'cidum), syror.

Acidemi' 1. Acidemi'a, med., ökning av blodets sura beståndsdelar.

Acidifie'ring (av lat. a'cidum, syra) = sapo-nifiering, vid stearintillverkningen bruklig metod att framställa feta syror.

Acidime'ter, gr., kem., syrmätare. — Acidi-metri', kem., bestämning av en vätskas halt av fri syra.

Acidi'ter, eruptiva bergarter, som äro rika på kiselsyra (t. ex. traky't, grani't, obsi-dia'n).

Acidite't, kem., äldre beteckning för en syras styrka.

Acidofi'1, kem., syreälskande, med stor frändskap till syror. — Acidofili', syr-frändskap.

Acido'l, farm., förening av betain och klor-väte, som tillsammans med pepsin användes vid vissa matsmältningsrubbningar.

Acido's 1. Acido'sis, med., förgiftning av acetonkroppar (se d. o.) vid sockersjuka. Jfr Alkalireserv.

Acidu'l, kem., en syras förening med en viss kvantitet av en bas utan att helt och hållet neutraliseras.

Aci'dulus, -a, -um, lat., syrhg.

A'cidum -- Aci'd (av lat. a'cidus, sur), syra. — A. ace'ticum, ättiksyra. — A. acetylo-salicy'licum, acetylsalicylsyra. — A. ane-mo'nicum, anemonesyra. — A. arseni'-cicum, arseniksyra. — A. arsenico'sum, arseniksyrlighet. — A. azo'ticum, sal-

petersyra. — A. benzo'icum, benzoesyra.

— A. bo'ricum, borsyra. — A. buty'rieum, smörsyra. — A. campho'ricum, kamfer-syra. — A. carbazo'ticum,

pikrinsyra. — A. carbo'licum, fenol. — A. carbo'nicum, kolsyra. — A. catha'rticum, kathartinsyra.

— A. chi'nicum 1. A. cinchotannicum, kina-syra. — A. chlorace'ticum, klorättiksyra.

— A. chlo'ricum, klorsyra. — A. chloro-nitro'sum, kungsvatten. — A. chro'micum, kromsyra. — A. chrysopha'nicum, kryso-fansyra. — A. cinnamo'micum, kanelsyra.

— A. ci'tricum, citronsyra. — A. dichlora-ce'ticum, diklorättiksyra. — A. diætylo-barbitu^ricum, dietylbarbitursyra. — A. fo'rmicum 1. A. formi'cicum, myrsyra. — A. ga'llicum, galläpplesyra. — A. gallo-ta'nnicum, galläpplegarvsyra. — A. gyno-ca'rdium, gynocardiasyra. — A. hydro-broma'tum, bromväte. — A. hydrochlora'-tum, saltsyra. — A. hydrocyana'tum 1. A. hydrocya'nicum, blàsyra. — A. hydro-fluora'tum, fluorvätesyra, flussyra. — A. hydrojoda'tum, jodvätesyra. — A. hydro-silicofluo'ricum, kiselfluorvätesyra. — A. hydrothio'nicum, svavelväte. — A. hy-pero'smicum, osmiumtetroxid. — A. hypo-phospho'ricum, underfosforsyrlighet. — A, jo'dicuin, jodsyra. — A. kakody'licum, kakodylsyra. — A. la'cticum, mjölksyra.

— A. ma'licum, äpplesyra. — A. molyb-dæ'nicum, molybdensyra. — A. muria'ti-cum, saltsyra. — A. ni'trico-nitro'sum, rykande salpetersyra. — A. ni'tricum, salpetersyra. — A. m'tricum dilu'tum, ren utspädd salpetersyra. — A. olei'ni-cum, oljesyra. — A. oxa'licum, oxalsyra.

— A, pheny'licum, fenol. — A. phospho'-ricum, fosforsyra. — A. phosphoro'sum, fosforsyrlighet. — A. picra'nicum 1. A. picronftricum, pikrinsyra. — A. pyro-ga'llicum, pyrogallussyra. — A. pyro-ligno'sum, träsyra. — A. quercita'nnicum, ekgarvsyra. — A. rufiga'llicum, rufi-gallussyra. — A. salicy'licum, salicylsyra.

— A. santo'nicum, santonin. — A. sili'-cicum, kiselsyra. — A. so'rbicum, äppel-syra. — A. sozojodo'licum, sozojodol. —

— A. spi'ricum, salicylsyra. — A. steari'-nicum, stearinsyra. — A. sti'bicum, anti-monpentoxid. — A. stibio'sum, antimon-trioxid. —• A. sube'ricum, korksyra. — A. subsulphuro'sum, undersvavelsyrlig-het. — A. succi'nicum, bärnstenssyra. — A. sulphani'licum, benzolsulfonsyra. — A. sulphorici'nicum, turkisk rödolja. — A. sulphu'ricum, svavelsyra. — A. sulph. con-centra'tum, koncentrerad svavelsyra. —

— A. sulph. conc. ru'dicum, rå, koncentrerad svavelsyra. — A. sulph. dilu'tum, utspädd svavelsyra. — A. sulfuro'sum, sva-velsyrlighet. — A. ta'nnicum, garvsyra. —

— A. tarta'ricum, vinsyra. — A. thy'mi-cum, thymol. — A. trichlorace'ticum, tri-klorättiksyra. — A. u'ricum, urinsyra. —

A. u'vicum, druvsyra. — A. valeria'nicum, valeriansyra. — A. vanadi'nicum, vana-dinsyra. — A. vera'tricum, veratrinsyra.

— A. wolfra'micum, wolframsyra. — A. zoo'ticum, blåsyra.

Acier, fr, {L asie'), stål. — Acier naturel (Z. -tyre'll), råstål, smält-stål.

AcikIori'd 1. Oxiklori'd, föreningar av ett element med på en gång syre och klor.

Acinesi'a, lat., intervallet mellan hjärtats sammandragning och utvidgning. Jfr Systole och Diastole.

Acinesiatrofi', med., atrofi (se d. o.), genom brist på rörelse.

Acini de pepe ital. (L atji'ni -), eg, pepparkorn; pepparkornsstora kulor av maka-ronideg.

A'cinus, pl. A'cini, anat., körtelblåsa; blås-1. säckformade körtlar.

Acinö^s (av lat. a'cinus, bär i klase), druv-formig. —• Acinö's körtel = alveolär körtel se Alveol).

Acipe'nser, zooL, fisksläkte av ordn. Störfiskar. — A. stu^rio, stören. Rommen användes till Elbekaviar. Köttet ätes, oftast rökt.

Acipense'ridæ, zool., fam. Störfiskar av ordn. Chondrofitei.

à cire perdue, fr. (1. a sir pärdy'), "med förlorat vax", en konstgjutningsmetod.

A'cis, rom. myt., Faunus' son, dödades av Polyphemus, emedan han var dennes medtävlare till nymfen Galateas ynnest, och förvandlades därefter till en bäck, som under namn av Fiume Freddo (den kalla floden) än i dag visas på Sicilien.

Acitri'n, farm., metylester av atofan (se d. o.).

Ack., förk. för Ackusativ, se Kasus.

Acka 1. Akka, ett dvärgartat negerfolk i det inre Afrika.

Ackable'ra {fr. accabler), betunga, nedtrycka.

Acka'diska språket, benämning på babyloniska och assyriska språken (efter staden Ackad 1. Akkad i Babylonien).

Ackapare'ra {fr. accaparer, av lat. ca'pere, taga, och a'rrha, handpenning), uppköpa varor, särdeles livsmedel, för att ockra på deras prisstegring. Jfr Accaparement.

Acker 1. Ak ja, sachsiskt ytmått, motsv. 0,5537 hektar.

Ackja, svensk benämning på en ryggstöds-försedd, av björk förfärdigad lappländsk släde, som på lapska heter kieris och i Norrbotten kallas pulka {fi. pulkka). I Norrbotten menas med ackja en låg transportsläde av tall, utan ryggstöd {fi. ahkiu, lapsk, raido-kieris).

AcklameVa {lat. acclama're, ropa för att gilla 1. ogilla), genom utrop giva sitt bifall tillkänna. — Acklamatio'n, Ijudlig och allmän bifallsyttring; öppen omröstning.

— Per acclamatio'nem, lat., 1. Par accla-mation, fr. {1. -siå'ng), med allmänt bifall.16

Acklimatise'ra (av gr. kW ma, luftstreck), vänja vid ett land 1. luftstreck. — Ackli-matise'ring 1. Acklimatio'n, Acklimatisa-tion, Acklimatatio'n, naturalisering; vänj-ning vid vissa klimat.

Ackli'v {lat. accWvis), sakta sluttande.

Ackola'd, se Accolade.

Ackommode'ra {lat. accommoda're, av co'm-modum, bekvämlighet, fördel), lämpa sig efter, vara överensstämmande med någons bekvämlighet, passa; fysioL, ögats förmåga att inställa sig för seende på olika avstånd. — Ackommoda'bel, användbar, passande. — Ackommodatio'n, eftergivenhet, anpassning, lämpande efter tid och omständigheter, efter andras åsikter; fysiol.f ögats förmåga att avpassa synförmågan efter olika avstånd. — Ackommo-dationsobligation, handelst., förbindelse genom vilken man skenbart överlåter sin egendom till en annan person. — Ackom-modationsområde, fysioL, området mellan den närmaste och fj ärmaste punkt, för vilken ögat kan inställa sig. — Ackommo-datio'nsteorien, teoL, teori, enl. vilken Kristus vid utformandet av vissa läror lämpar sig efter de samtida judarnas föreställningar. — Ackommodationsvidd, fysiol., den tillökning i brytningskraft, som motsvarar ögats inställning från fj ärrpunkt till närpunkt. Jfr Ackomoda-tionsområde. — Ackommodationsvila, fysiol.y föreligger då ögat är inställt på sin fj ärrpunkt. — Ackommodationsväxel, handelst., växel, dragen av ett hus på ett annat utan deponerad valuta 1. fordran och dragen endast i avsikt att för utställarna 1. acceptantens räkning anskaffa penningar. — Accommodement, fr. (1. ackåmmådma'ng), inrättning till större bekvämlighet i ett hus, ett rum; iordningställande, uppassning; godvillig förlikning. — Ackommode'ring, iordningställande; pyntning, hårkrusning.

Ackompanje'ra 1. Ackompagne'ra, fr., beledsaga ; tonk., beledsaga en stämma, huvudstämman, med andra. — Accompagna-me'nto, ital. (1. ackåmpanjame'nto), be-ledsagning. — Ackompagnatör 1. Ackom-panjatör, -tris, en, som beledsagar en stämma på ett instrument.—Ackompanje-ma'ng 1. Ackompagnement (1. -ma'ng), en stämmas beledsagande 1. understödjande av andra.

Acko'rd, fr. (av lat. ad, till, och co^rda ipl., av cor, gen. coWdis, hjärta], till hjärtan, icke av grekiska ordet

cho'rde, sträng), tonk., samklang av flera toner; jur., en mellan gäldenär och fordringsägare uppgjord överenskommelse, enl. vilken den senare skall nöja sig med att erhålla en del av sin fordran; arbetsbeting; kamer., sätt att genom köp förvärva sig en tjänstebefattning av innehavaren; krig sk., godvilligt överlämnande av en fästning. —

Ackorde'ra, passa, överensstämma, träffa överenskommelse, avtal; köpa en syssla, pruta, köpslå; tonk., bilda en samklang. — Acko'rdlön, lön som, oberoende av åtgången tid, blott beräknas efter utfört arbete. — Acko'rdsarbete, arbete, som betalas med ackordlön. — Acko'rdsumma, kamer., den penningsumma en person erlade vid köp av en tjänstebefattning.

Acko'rdion, dragharmonika 1. handharmo-nika, "handklaver'\

Acko'rdpassage, tonk., dets. som Arpeggio (se d. o.).

Ackorporatio'n, ny lat. (av lat. ad och coV-pus, kropp, något helt), införlivande. — Ackorpore'ra, införliva.

Ackouchera, fr. (1. ackosje'ra), nedkomma med barn; förlösa. — Accoucheur {1. ackosjö'r) 1. Ackuschör, läkare, som förlossar barnaföderskor. — Accoucheuse, fr. (1. ackosjö's) 1. Ackuschör ska, barnmorska. — Accouchement (1. ackosjma'ng), ned-komst, förlossning.

Ackredite'ra, fr. (av lat. accre'dere, tro), anförtro; befullmäktiga (ett ombud, en minister) ; giva en resande fullmakt, att lyfta penningar på en främmande ort; skaffa anseende. — Ackredite'rad, betrodd, be-fullmäktigad; väl anskriven. — Ackredi-ti'v, fullmakt för ett sändebud, fullmakt för lyftande av penningar (se Kreditiv).

Ackresce'ns {lat. accre'scere, tillväxa), tillväxt. — Ackresce'nsrätt, rom. jur., rätt i vissa fall för arvingar att mellan sig fördela den del av arvet, som borde ha tillfallit en annan av arvingarna.

Ackrescent, tillväxande.

Ackriminatio'n, lat., anklagelse, beskyllning.

Ackubatio'n, lat., liggande till bords.

Acuminatio'n (av lat. acu'men, udd, spets), tillspetsning, udd, spets. — Acumine'ra, skärpa, tillspetsa.

Ackumule'ra {lat. accumuWre, av cu'mulus, hög), hopa; öka, förhöja. — Ackumulation, hopande, i synnerhet av förmögenhet, rikedom; hopande av ord, ordsvall; geoL, den process varigenom lösa jordlager bildas genom verkan av rinnande vatten, vind 1. inlandsis. — Ackumula'tor, fys., anordning för upplagring av energi (ex. ett svänghjul, en dammbyggnad), som åter vid behov avgives; elektrotekn., gal-vaniska element som efter avgivandet av ström åter kunna laddas. — Ackumulatorbatteri, tekn., sammanställning av ackumulatorer (celler) till större bevarare, vilka inom den moderna tekniken ha den mest mångsidiga användning. — Ackumu-lati'v, hopande, samlande. — Ackumula-ti'vutdelning, till ägare av preferensaktier i aktiebolag äger rum, då tillförsäkrad ränta något år icke kunnat utdelas, men vinsten ersättes med förmånsrätt ur följande års vinst.

Ackumulatio'nsterrass, geoL, grus och sand uppkastade i terrassform av vågorna från forna hav.

Ackura't (lat, accura'tus, cuWa^ omsorg), noggrann, punktlig. — Ackurate'ss {ital, accuratezza), noggrannhet, punktlighet; ordningskärlek; sorgfällighet.

Ackusati'v 1. Ackusatfvus, se Kasus.

Ackusato'risk (av lat. accusaWe, anklaga), hörande till anklagelse. — Ackusato'risk process, en sådan som ledes av domaren, under förhandling mellan åklagaren och försvararen (advokaten).) (I n k v i s i -t o r i s k.

Ackuschör och Ackuschörska, se under Akouchera.

Ackuschörgroda, zool, sydvästeuropeisk grodart (A'lytes ohste'tricans). Hanen hjälper honan att utdraga de till ett

band förenade äggen ur hennes kropp och bär sedan detta virat om bakbenen till dess larverna framkomma.

Ackvire'ra (av lat. ad, till, och qvæWere, söka, sträva efter), förvärva, tillägna sig. — Akvisitio'n, förvärvande; erövring; fördel, vinst. — Ackvisi'tor 1. Ackvire'nt, förvär-vare. — Ackvisftum, pl. Akvisi'ta, lat., förvärvad egendom. — Ackvisitio'nskata-log, bibliotekskatalog, vari böckerna införas, efter hand som de förvärvas.

Acle, dets. som Pycugaduträ (se d. o.).

A'cne 1. A'kne, gr., eg. upphöjning; finne; med., inflammation i hudens utförsgångar. — A'cne vulga'ris, vanlig finne. — A'cne rosa'cea, finnar, jämte blodöverfyllnad även mellan dem. — Acni'tis, inflammation i hårsäckarna.

Acoca'nthera, bot., giftigt, afrikanskt växtsläkte av fam. Apocyna'ceæ. — A. abyssi'-nica, lämnar det farliga onabaiogiftet, varmed somalierna förgifta sina pilar.

Acognosi' (av gr. akos, läkemedel, gnosis, lära), kännedomen om de terapeutiska, kirurgiska och medicinska medlen.

Acoi'n, se Akoin.

Ago^ka, se Asoka.

A co'mmodo, ital., tonk., efter behag, makligt.

A condition, fr. (1. akongdisiå'ng), på villkor (om varor, att få återsända dem, ifall de icke försäljas), ett uttryck, brukligt i synnerhet i bokhandeln.

Aconi'tum, bot., stormhatt, giftigt växtsläkte tillhörande fam. Rari,uncula'ceæ. Ytterhyllet kronlikt, det översta bladet hjälmlikt. Samtliga arter innehålla ett skarpt narkotiskt gift, akoniti'n, i de knöl-formiga underjordiska stamdelarna samt i örtståndet. — A. camma'rum, odlad art med yviga blomställningar och vanl. mörkblå blommor. — A. nape'llus, stormhatt, blåduvor, allmänt odlad. — A. septen-troina'le, nordisk stormhatt, svensk art med blå, sällan vita blommor, täml. allmän i Norrland.

2. ~ Ekh o hr n, 100,000 främmande ord. 1.

Acomtifo'lius, -a, -um (av lat. Aconi'tum, och fo'lium, blad), bot., till bladen lik Aconitum (se d. o.).

Aconiti'n, se Akonitin.

A co'nto 1. A ko'nto, ital., handelst., på avräkning, på löpande räkning; skriva, ställa a conto, uppföra mottagen betalning på löpande räkning. — A conto me'ta, på konto, som föres över en av tvenne köpmän gemensamt avslutad affär. — A conto no'vo, på ny räkning. — A conto vecchio {1. - ve'ckio), på gammal räkning. Jfr Conto.

Acori, ett slags mycket sällsynta, blåaktiga koraller från Afrika.

Aco'rmus, med., foster utan bål.

A'corus Ca'lamus, farmak., kalmus, av gammalt odlad. Förvildad. SeRhizzoma calami.

A costa 1. Costa, ital., handelst., här på platsen.

A costi 1. Costi, ital., handelst., på eder (adressatens) ort.

Acotyledo'neæ, bot., akotyledoner, växter, som vid groningen sakna hjärtblad, d. v. s. kryptogamer.

Acoume'ter (av gr. akou'ein, höra, och me'-tron, mått), instrument för att uppmäta människans hörselförmåga.

Acquit (1. aki', av fr. quitte, lugn, fri), i biljardspel: första stöten, varigenom en spelare utlägger sin boll; handelst., betalningsbevis, kvitto. — Per 1. pour acquit, handelst., betalt (på räkningar 1. växlar). —• Acquit à caution, fr. (1. aki't-a-kå-siå'ng), handelst., intyg, som i Frankrike lämnas importörer av vissa råvaror, för tullens återbetalning vid export av motsvarande fabrikat.

Acqviesce'ra {lat. acquie'scere, lugna sig), ställa sig tillfreds med något, lugna sig.

Acqvire'ra, Acqvisitio'n etc., se Ackvirera och följ. ord.

Acrani' 1. Acrani'a (av gr. a priv. och kra'-nios, hjärnskål), medfödd saknad av kranium 1. ofullständig utveckling av detsamma.

Acra'nia (av gr. a priv. och krani'on, skalle), utan kranium, zool., lansettfisken.

Acre, eng. (1. e'kör), engelskt och amerikanskt ytmått, omkring. 0,405 hektar. — Fr. (a'krö), gammalt franskt ytmått, som ännu är i bruk i Normandie =: 0,817 hektar.

Acre'dula, zool., syn. Aegithalus (se d. o.).

Acrements, fr. (1. akröma'ng), saltade oxhudar från hamnar vid Svarta havet.

Acre'tio, med., sammanväxning.

A'cria, med., irriterande läkemedel.

Acridi'idæ 1. Acridioi'dea, zool., gräshoppor, familj av rätvingarnas ordning.

Acrfdium, zool., ett släkte gräshoppor.

Acrimo'nia, lat. (av a'cer, skarp), skärpa i krydda, i smak, även i tal; med., skärpa i blodet, dyskrasi (se d. o.).

A'cris, -e (av lat. acri'tas, skärpa), bot., skarp, bitter.18

Acrfsius, gr. Akri'sios, gr. myt., konung i Argos och fader till Danae (se d. o.).

Acroca'rpæ, bot., bladmossor med sporhus från stammens spetsar.

Acrocefali' (av gr. a'kros, spets, och kefale', huvud), spetsigt kranium.

Acroce'phalus, zool., kärrsångarsläktet av fågelfamiljen Sångare. — A. schoeno-bæ'nus, sävsångare.

Acrocli'nium, hot, se Helifpterum.

Acroge'neæ, lat. (av gr. a'kros, i toppen befintlig, och ge'nos, födelse); hot., en avdelning av kryptogamerna, innefattande ormbunkar och mossor.

Acrolefn, se Akrolein.

Acro'inion 1. Acro'mium, anat., skulderhöj-den. — Acromia'lis, hörande till skulder-höjden.

Acro'spora, gr., hot. = Basidiomyce'tes, svampar med 4 sporer på varje från fruktlagret framskjutande cell (hasid, se d. o.).

Acroteria'sm, med., amputation av en extremitet.

Acroti'sm, fysioL, överhoppande av pulsslag, akrotisk puls.

Act benämnes i England och Amerika varje beslut av offentlig myndighet. Se även Akt. — Act of congress, kongressbeslut.

— Act of indemnity, indemnitetsbeslut. — Act of parliament, parlamentsbeslut.

A'cta, lat. (pl. av a'ctum, det, som blivit gjort), skrivna 1. tryckta handlingar; lägga ad acta, lägga till handlingarna, ej bry sig om. — Acta apostolo'rum, det latinska namnet på Apostlagärningarna. — Acta diu'rna, ett slags "dagliga tidningar" i Rom fr. o. m. 59 f. Kr. — Acta erudito'rum, Tysklands äldsta lärda tidskrift, ägde bestånd ett århundrade från 1685. — Acta mathema'tica, internationell matematisk tidskrift, som utgives i Stockholm. — No'va acta re'giæ societa'tis scientia'rum upsalie'nsis, Vetenskaps-societ-etens i Uppsala handlingar. — Acta Pila'ti, apokryfisk skrift om Jesu dom och död. — Acta sancto'rum 1. ma'rtyrum, samlingar av legender i de katolska kyrkosamfunden. — Acta sena'tus 1. pa'trum, protokoll vid den romerska senatens sammanträden.

Actæ'a, hot., paddbär, växtsläkte tillhörande fam. Ranuncula'ceæ, med svarta, druv-liknande, giftiga bär. Många

arter odlade som prydnadsväxter. — A. racemo'sa, växer i Kanadas och Förenta staternas skogar. Roten innehåller ett inom medicinen använt \i2ii:ts,cimicifugi'n (makroti'n).

— A. spica'ta, trolldruva, allmän. — A. erythroca'rpa, sällsynt lappländsk art.

Actæ'on, se Aktaion.

Act. apost., förk. för acta apostolorum (se d. o.).

A'cti labo'res jucu'ndi, lat. ordspr., efter slutat arbete är vilan angenäm.

Actfnia, zool, aktinier, sjöanemoner, havsrosor, ett släkte skallösa polyper.

Actini'dia, hot., släkte slingrande buskar av fam. Dillenia'ceæ, från Östasien. Flera arter odlas som prydnadsbuskar.

Actfnium, kem., se Aktinium.

Actinoca'max, paleont., fossilt belemnit-släkte. Uppträder som ledfossil för olika zoner i Sverige.

Actinomy'ces, hot., strålsvamp. Se Aktino-mykos.

Actinomyko's, se Aktinomykos.

Actino'nema ro'sæ, hot., svampart som angriper rosor. Visar sig som bruna fläckar på bladen.

Actinozo'a, zooL, stråldjur.

Acti'tis, zool., syn. Tringoides (se d. o.).

FAction frangaise {1. laksiå'ng frangsä's), "den franska handlingen", fransk monarkistisk partiorganisation med ett lika-benämnt tidningsorgan.

rAction populaire, fr. {1. laksiå^ng påpylä'r), fransk förening mot massornas avkrist-ning.

Actiska spelen, fest som vart tredje år firades på halvön Actium till minne av den seger kejsar Augustus vunnit därstädes.

Acti'v, se Aktiv.

Acto'I, farm., silverlaktat, mjölksyrad silveroxid, användes som antisepticum.

A'ctor 1. A'ktor, lat. (av a'gere, utföra en sak, anklaga), åklagare. — A. pu'blicus, allmän åklagare.

A'ctu, lat., fil., i verkligheten.

Actue'l, se Aktuell.

A'ctuiti, lat., det skedda, det avhandlade. — A'ctuin ut su'pra, lat., gjort såsom ovan, d. v. s. på det sätt såsom ovan blivit angivet.

A'ctus, lat, handhng. — A. gra'tiæ, nådeverkning.

Aculea'ta, zool, gaddsteklar.

Aculea'tus, -a, -um, lat., uddig, spetsig; hot., taggig.

Acu'leus, lat., zool., gadd.

Acu'mbre, spanskt vinmått (= 2,017 1.

Acumina'tus, lat., spetsig.

AcupunktuV, med., punktur med nål (a'cus).

A'cus, lat., nål.

Acu'sticus, se Ackusticus.

Acu'ta, lat., skarp, en stämma i orgelverk.

Acuta'ngulus (av lat. acu'tus, vass, skarp, och a'ngulus, vinkel), hot., spetsvinklig.

Acu tetigfsti 1. Rem a. t. (av lat. a'ciis, nål, och ta'ngere, beröra, träffa), lat. ordspr., du har träffat huvudet på spiken.

Acutesquamo'sa (av lat. acu'tus, vass, skarp, och squa'ma,fyå\l) ,hot.,med spetsiga fjäll.

Acutifo'lius, -a, -um (av lat. acu'tus, vass, skarp, och fo'lium, blad), hot., med spetsiga blad.

Acutifo'rmis (av lat. acu'tus, vass, skarp, och fo'rma, form), hot., med utseende av {Ca'rex) acuta.

Övriga ord på Acu, se Aku.

Acyanoblepsi' (av gr, a priv., kya'neos, blå, och ble'pOy se), blåblindhet.

Acyklisk (av gr. a priv. och ky'klos, krets), icke cyklisk. — Acykliska likströmsmaskiner, dets. som unipolarmaskiner.

Acy'kliska, bot.y kallas de blommor, vilkas delar äro anordnade i spiral, ej i krans.

A. D., förk. för. A'nno Do'mini, under Herrans år, d. v. s. efter Kristi födelse.

a. d., förk. för a da'to, från innevarande dag.

a. D., efter tyska titlar förk. för ausser Dienst, ur tjänst, före detta.

Ad, lat., prep., till; nyttjas både ensamt och i sammansättningar.

Ada, kvinnonamn, förk. av Adamina (se d. o.).

Ada 1. Adagasell, zool., en liten sirlig centralasiatisk antilopart, Gazella przewalski.

Ad 1. in absu'rdum, se under Absurd,

Ad a'cta, se under Acta.

Adad, babylonisk-assyrisk regn- och åskgud, förr kallad Ramma'n.

Ad-ad, bot., drog, bestående av bladen av det i Abessinien växande benvedsträdet Ce-la'strus obscu'Tus.

Adæqva't, se Adekvat.

Adagietto, se under Adagio.

Adagio, ital. (1. ada'djå), tonk., förk. Ad^^^ 1. Ado, adv., långsamt; siibst., musiknummer 1. musikalisk sats, som bör föredragas långsamt. — Adagio assal 1. Adagio di mo'lto, mycket långsamt. — Adagietto (1. adadje'ttå), stycke i mindre långsamt tidsmått än adagio. — Adagissimo {1. adadji'ssimå), ytterst långsamt.

Ada'gium, lat., plur. Ada'gia, ordspråk. — Adagia'rius, ny lat., ordspråks jägare. — Adagiolo'g, ordspråkssamlare. — Adagiologi', ordspråkssamling.

Adalbert 1. Adelbert, forntyskt mansnamn (av adal, ädel, högättad, och bert, lysande, bjärt), lysande ädling = Albert.

Adalgi'sa, kvinnoroll (druidprästinna) i operan "Norma" av Bellini.

Adalhending, i isländska skaldestycken förekommande assonans (se d. o.).

Adali'n 1. Adoli'num, farm., bromdietylace-tylurinämne, sömnmedel av mindre skadlig art.

Adalkona, da. Adelkona, äkta hustru.

Adalrik, fornnordiskt mansnamn (av adal, ädel, högättad, och rik, mäktig), eg. mäktig genom adel 1. ädelhet;

högsinnad, ädelmodig.

Adalvard, fornnordiskt mansnamn (av adal, ädel, högättad, och vard, vård, skydd), en som vårdar sitt goda namn och rykte.

A'dam, hebreiskt mansnamn (av adàmah, jord, stoft), stoftalster; människa. Namn på människosläktets stamfader. — Adams bok, mandéernas (även kallade sabier 1. Johanneskristna), heliga bok, på man-déiska kallad Sidrà rabba, den stora boken.

Adama'nt (av gr. a'damas), egentl.: obetvinglig, hård; diamantlik; diamant; det

hårdaste stål. — Adama'nte 1. Segelsten, gammalt namn på kompass. — Adaman-ti'nus, stålhård. — Adamantino'm, med., en art käksvulst. — Adamanto'm, med., en tandsjukdom.

Adam de la Halle {1. ada'ng dö la hall), se Robin och Marion.

Adamelli't, petrogr., namn på ett par plagio-klasrika horablendegraniter.

A'dam Ho'mo, satirisk hjältedikt av den danske skalden Fr. Paludan-Müller.

Adamia'ner se Adamiter.

Adam i Källkestad, se Kälkestad.

Adami'na, kvinnonamn. Motsvarar Adam.

Adami'ter, 1. Adamia'ner, namn på medlemmarna av flera religiösa sekter, bland vilka den i Mähren och Böhmen, vars anhängare efter stiftaren, fransmannen Picard (1400-talet), även kallades Picar-dier, uppträdde ännu 1849 med kommunistiska läror och fria religiösa åsikter. — Adamiteri', religiös irrlära, vars huvudsakliga grunddrag utgjordes av ett tygellöst godtycke könen emellan. — Adami'-tisk, som har avseende på Adam 1. på adamiterna.

Adamkiewicz'-Hopkins reaktion, kem., färgreaktion på äggvita (med isättika och svavelsyra).

Adam och Eva, bot., se Orchis.

Adams bok, se under Adam.

Adamsfikon, benämning på Bananer samt ett slags fikon.

Adamsträ, med kiselsyra bemängt, halvfos-silt trä från trakten kring Svarta havet. Möbelvirke.

Adamsäpple, anat., benämning på det hos män stundom skarpt framskjutande sköld-brosket på struphuvudet; bot., paradisäpple, frukten av den citronart (Ci'trus me'dica ethrog), som enl. traditionen åts av Adam vid syndafallet. Jfr Esrog.

Ad a'nimum, lat. (lägga) på hjärtat.

Adanso'nia, se Boabab.

Adansoni'n, farm., alkaloid i det afrikanska apebrödsträdet {A dansö'nia digita'ta), vilken verkar som motgift vid strofantus-förgiftningar.

Ada'pa, babyl. myt., hjältegestalt, kallad "den vise från Eridu", som bröt sydvindens vingar.

Adapte'ra (av lat. a'ptus, passande), avpassa, tillämpa. — Adaptio'n, avpassning; med., förändring av näthinnans mottaglighet för ljusintryck. — Adapta'bel, användbar, anpasslig.

Adar 1. Ninib, assyr. myt., assyrisk gud.

A'dar, hebr., hos judarna sjätte månaden i det borgerliga och den tolfte i det kyrkliga året; motsvarar hos oss slutet av februari och början av mars.

Adar, se Adrammelek.

Ada'ra, astr., stjärna i stjärnbilden Stora H u n d e n på n. stjärnhimmeln.20

Ad arma—Adelskalender

Ad a'rma, lat., till vapen! till saken!

Adarmalik, se Adrammelek.

Ada'rme, spansk och spansk-amerikansk guld-, silver- och myntvikt = Vw onza = omkr. 1,8 gr.

Adartikulatio'n, lat. (av arti'culus, led), anat., ledfogning.

Ad a'stra, lat., till stjärnorna. Jfr Per aspera ad astra.

A da'to, se Datum.

Ad be'ne pla'citum, lat., efter behag.

Ad cale'ndas græ'cas, latinskt talesätt. Uppskjuta något ad cal. gr. = till grekiska caWndæ, d. v. s. till en tid, som aldrig kommer, emedan den romerska benämningen calendæ för månadens första dag ej finns i grekiskan.

Adcitatio'n (av lat. ad, till, och cita're, inkalla), jur., instämning till domstol för gemensamt svaromål med en redan förut inkallad svarande. — Adcita'nten, lat., jur., den instämmande. — Adcita'ten, den instämde. — Adcite'ra, instämma.

Add., på recept förk. för a'dde 1. adda'tur, tillsättes.

Adda'tur, se Addera.

Addaxantilop, zool., se Addax.

A'ddax nasomacula'tus, Addax- 1. mendes-antilop, zool., från n. Afrikas ökentrakter.

A'dde, lat., tillägg, må tilläggas (på recept).

A'dde-na'mma-kasta'tes, mindre god form för Å'dde-na'mma-kasta'tes.

Adde'nda, lat., bilagor; tillägg.

Adde'nder, mat., tal, som skola adderas.

A'dde pa'rvum pa'rvo, lat., lägg litet till litet (många bäckar små o. s. v.).

Ad depo'situm, lat. (av depo'nere, lämna i förvar), till laga förvar.

Adde'ra {lat. a'ddere), mat., tillägga, sammanräkna. — Adda'tur, det må tilläggas, man tillsätte. — A'dde (på recept), tillsätt, lägg till. — Adde'nda, pl., tillägg, bi-hang, bilagor. — Adde'nder, mat., tal, som skola hopläggas. — Adde'rmaskin, räknemaskin för addition och subtraktion. — Addibilite't, egenskap att kunna ökas. — Additame'nt, tillägg, bihang. — Additio'n, hopläggning, sammanräkning (ett av de fyra räknesätten). — Additiona'I 1. Addi-tione'lI, som utgör ett tillägg 1. fyllnad. — Additionalakten, den av Napoleon vid återkomsten från Elba utfärdade författningen. — Additionella artiklar, jur., till-läggsbestämmelser för att närmare förklara innehållet i ett avtal. — Additioneli säkerhet, extra säkerhet, varigenom per-, söner och firmor stärka sin vederhäftighet vid växelkredit, om deras egna namn ej förslå. — AdditiV, som kan 1. skall läggas till, i synnerhet om storheter, förbundna genom additionstecknet (+).)(Subtraktiv. — Additiva egenskaper, fys. kem., egenskaper hos en molekyl, som är o en följd av samma egenskaper hos de atomer, som uppbygga den.

Addled parliament, eng. (1. ä'ddld pa'rli-ment), "tomma parlamentet", "ofruktbara parlamentet",, smädenamn på parlamentet 1614, som upplöstes utan att ha antagit någon bevillning 1. fattat något stadfäst beslut.

Addi'o, ital., adjö.

A'ddisons sjukdom, med., en av den engelske läkaren Addison beskriven sjukdom hos binjurarna, vars förnämsta symtom består av en mörk missfärgning av huden.

Additame'nt {lat. additome'ntum), tillägg, bihang.

Additio'n, Additione'11 o. s. v., se under

Addera.

Addolora'to, ital., tonk., vemodigt.

Addorse'rad (av lat. doWsum, rygg), stående rygg mot rygg.

Adduce'ra (se följ. ord), närma till medellinjen.

Adduktio'n (av lat. ad, till, och du'cere, föra), anat., rörelse, som till kroppens mittellinje närmar en lem, vilken varit från densamma avlägsnad.)(Abduk-t i o n. — Addu'ctor, lat., anat., benämnes den muskel, som för ett organ till mittel-linjen, och den nerv, som verkar på en sådan muskel.)(Abductor.

Adecidua'ta, zool, se Deciduata.

A découvert, fr. {1. -kovä'r), obetäckt, oskyddat; handelst., på leverans.

Adefagi' (av gr. a'den, tillräckligt, och fage'in, äta), sjuklig matlust, glupskhet.

Adekva't {lat. adæqua'tus), fullkomligt mot-svarig, till alla delar lämpad efter.

Adela, Adelaide, Adèle, Adeli'na 1. Adeli'n; forntyska: Adelheid 1. Adalheid, kvinnonamn, den ädla, högättade.

Adelanta'do, sp., ståthållare; titel inom vissa spanska familjer.

Adelbert, se Adalbert.

Adelfi' (av gr. ade'lfos, broder), bot., sam-manväxning av ståndare. — Adelffster, förbrödrare, ordensbröder i Italien.

Adelgu'nda, forntyskt kvinnonamn (av adal, ädel, och gund, krig, strid), ädel kri-garinna; sköldmö.

Adelheidvatten, hälsovatten, som fås ur mineralkällan "Oberheilbronner Adel-heidsquelle" i Oberbayern.

Adélja, ett algieriskt vin.

Adelkona, se Adalkona.

Adelomo'rfa körtelceller, fysioL, äro mindre än andra i samma körtel ingående celler; de smärre huvudcellerna i magslemhin-nans pepsinkörtlar.

Adelsberger, rödvin av bourgognetyp från trakten av Budapest.

Adelsberg-grottan, geoL, för sina droppstensbildningar ryktbar, 5 km. lång grotta nära Triest.

Adelsfana, ryttarfana, uppsatt av adeln på grund av rusttjänst.

Adelskale'nder 1. Adelsmatri'kel, förteck-Adelsmarskalk—A di

ning över de personer, som höra till ett lands adel.

Adelsmarskalk, ordförande vid guvernemen-tens adelsmöten i Eyssland före 1917.

Adelsmöte, adelns vart tredje år (sedan 1869) återkommande ståndsmöten.

Adelsprivilegier, de fri- och rättigheter, som tillkommer adeln såsom stånd.

Adelstan, forntyskt mansnamn, den ädlaste.

A'delung, tyskt mansnamn, adelsman.

Ademptio'n (lat, ade'mptio, av adi'mere, fråntaga), fråntagande, berövande.

Adenoca'ulon, lat., hot., eg. med tätt besatt stjälk; glandelstjälkig.

Adeni' 1. Adeni'a, med., körtelsjukdomar av olika slag.

Adeni'n, kem., en purinbas, pärlemorlik-nande nålar 1. fjäll, som bildas vid sönder-delning av cellkärnans nuklein (se d. o.).

Adeni't 1. Adeni'tis, gr, (av ade'n, körtel, och a'gos, smärta), med., körtelinflammation. — Adenitis equo'rum, en epizooti bland hästar. — x\denografi' 1. Adenologi', körtelbeskrivning, läran om körtlarna. — Adenoi'd (av gr, e'idos, form), körtelaktig. — Adenoi'da vegetationer, hos barn ofta förekommande förstoring av lymfkärlen i övre delen av svalget, varigenom näsandning förhindras.—Adenokarcino'm 1. Ade-no'ma mali'gnum, körtelkräfta. — Ade-no'ma, körtelsvulst. — Adenopati', körtelsjukdom. — Adenosarko'm, biandsvulst av körtelsår och sarkom. — Adenosklero's (av gr, sklero's, hård), förhårdning av lymfkörtlarna som symtom på syfilis. — Adenotomi', sönderdelning 1. kirurgisk undersökning av körtlar.

Adeno'phora, bot,, växtsläkte av fam. Cam-panuWceæ med små blå klockformiga blommor. Ett flertal arter från Sibirien och Östeuropa odlas på kalljord.

A'denos (av staden Adene-i Mindre Asien), fin levantisk bomull, sjöbomull.

Adenosi'n, kem., en purinnukleosid.

A de'o rex, a re'ge lex, lat., från Gud konungen, från konungen lagen.

Ade'phaga, zooL, sandjägarfamiljen bland insekterna.

Adephagi', med., abnorm matlust, i synner-hos barn som lida av mask.

A'deps, lat., fett. — A. la'næ, lanolin. — A. minera'lis, vaselin. — A. petro'lei, vase-lin. — A. sui'lla 1. sui'llus, svinister, se Axungia.

Ade'pt {lat. ade'ptus, den som har erhållit), under medeltiden en, som påstod sig ha funnit "den vises sten'^ guldmakare; nu en, som blivit invigd i en ordenshemlighet 1. hemlighetsfull kunskap; ämnessven, lärjunge. Se Alkemi.

Adersbach-klipporna, geol., labyrintartade sandstensklyftor vid byn Adersbach i Böhmen.

Åders telefon, tekn., en av en ringform ad Stålmagnet bestående hörtelefon^ som sam-

tidigt själv utgör handtag. — Åders mikrofon, består av fem, i kolskivor lagrade kolkontakter.

Ade'spota, gr., pL, gods utan ägare; verk av obekant författare.

Adessi'vus, lat. (av ade'sse, vara tillstädes), en kasus i finskan, som betecknar det föremål, i vars närhet något befinner sig, 1. medlet.

Ade'sso, ital., handelst., genast, omedelbart.

A de'tto 1. A di'tto, ital., handelst., på samma dag.

à deux, fr. (z. a dö'), på tu man hand.

A deux crayons, fr. (1. a-dö-kräjå'ng), handteckning med svart och vit krita.

à deux mains, fr, (I, a dö' mäng), tonk,, för två händer, tvåhändigt; jfr A, quatre mains,

à deux usances, fr, {I, a dös ysa'ngs), se A uso.

Ad extre'mum, lat., till det yttersta, till slut.

Ad futu'ram memo'riam, lat., till blivande erinran.

Adg., förk. för Adagio (se d. o.).

Ad hæc Forbe'sius ni'hil, lat., härpå hade F. intet [att svara] (om en, som blir grundligt vederlagd).

Adhato'da va'sica, hot., s. k. indisk valnöt, tillhör fam. Acantha'ceæ.

Adhere'ns (härledning se Adherera), med., sammanlödning, sammanväxning av den inälvorna beklädande glatta hinnan.

Adhe'rens, lat., sammanvuxen.

Adhere'ra (lat. adhære/re, av hære're, hänga vid), hänga, klibba vid; vidhålla. — Adhesio'n, vidhängning; fys., dragningskraften mellan två kroppar, som omedelbart beröra varandra. Jfr Kohesion. — Adhesionsbana, järnväg, vid vilken ett tåg kan framföras med hjälp av friktionen mellan lokomotivets drivhjul och skenorna.

— Adhesionsfett, ett slags remsmörja. — Adhesionsprocess, "vidhängningsprocess", jur., den med en brottmålsprocess förbundna civilprocess, varigenom en anklagad dömes till skadestånd. — AdhesiV, vidhängande, vidhäftande.

Adhibe'ra (lat. adhihe're), använda, begagna.

Ad hoc (nego'tium), lat., till denna uppgift.

— Mini'ster ad hoc, minister med bestämt uppdrag; för tillfället.

Ad ho'minem, se Argumentum a. h., under Argument,

Ad hono'rem, lat., till ära för; för ärans skull. — Ad hono'res, efter heder och värdighet.

Adhortatio'n, lat., anmaning. — Adhorta-to'rium, anmaningsskrivelse.

Adhuc sub ju'dice lis est, lat., ännu är striden under domaren; fig., ännu är saken icke avgjord, hårom äro de lärde oeniga. (Hora'tius.)

Adhäre'ns, dets. som Adherens (se d. o.).

A di, ital., handelst., på samma dag, vid sikt,22

Adiaba't, fys., kurva i tillståndsdiagram, som motsvarar adiabatisk tillståndsförändring.

Adiaba'tisk (av gr, adiabato's, ogenomtränglig, sluten), fys., den förändring i en gasmassas tryck, volym och temperatur, som sker utan upptagande 1. avgivande av värme från 1. till omgivningen.

Adiachokine's, med., hjärnsjukdom, karakteriserad av vissa rörelserubbningar.

Adiafa'n (av gr. a priv. och fa'inein, visa), ogenomskinlig.

Adiafo'n, gr. (av a priv. och dia'fonos, missljudande), ett tangentinstrument med ljud likt orgelns.

Adiafo'r (av gr. a priv. och dia'foros, olikartad, således likbetydande, likgiltig), kemisk substans, som verkar varken märkbart sur 1. basisk. — Adia'fora, gr., pl, inför sedelagen likgiltiga handlingar; med., medel, som varken gagna 1. skada.

Adialysa'bel, ej dialyserbar.

Adiantoi'des, nylat. bot., lik Adia'nthum.

Adia'nthum, hot., artrikt ormbunksläkte, se Herba Capillorum Veneris och Syrupus capillorum. — A. capi'llus Ve'neris, jungfruhår, odlas som medicinalväxt, men hos oss endast som prydnadsväxt och till "snittgrönt^'. — A. peda'tum, en odlad art från Nordamerika, har likaledes använts i medicinen (mot lungkatarr).

Adia'ntum ni'grum, lat., bot., svart kvinnohår.

Adiaterma'n, se Aterman.

Adiatermi', fys., med., ljusstrålning utan värmestrålar.

A di'e, lat., handelst., från (den och den) dagen räknat. — A. die rece'pti, från mottagningsdagen.

Adieu, fr. (1. adjö'), se Adjö.

Adige 1. Adighe, det inhemska namnet på tjerkesserna.

Adi Grat, sikhernas heliga skrift.

A'dika, dets. som Dikafett (se d. o.).

Adil 1. Adils, fornnordiskt mansnamn (av adal, ädel, av ädel börd), högättad; hövding. Namn på en konung av Ynglingaätten. Motsvaras av kvinnonamnen Adili'n och Adili'na.

Adina's, kem., enzym, som överför adenin i hypoxantin.

Ad i'ncitas reda'ctus, lat., bragt till tiggarstaven.

Ad i'nferos, lat, till dödsriket.

Ad infinftum, lat., i oändlighet.

Adino'l, petrogr., grå- 1. gulaktiga horn-stensliknande, tjockskiffriga bergarter av huvudsakligen albit och kvarts.

Ad i'nterim, lat., tills vidare.

Adiodo'n, en asfaltfernissa.

Adiou, Adjacie 1. Atscha, deg av mogna dadlar, sammanpressad till en fast massa. Handelsvara vid Persiska viken. Adiove'nolja, dets. som Ajovanolja (se d. o.).

Adipi'nsyra, en kol, väte och syre innehållande syra, som framställes ur åtskilliga feta ämnen genom dessas upphettning med salpetersyra.

Adipocire, fr. {1. -si'r, av lat. a'deps, fett, ister, och ce'ra, vax), likfett, vaxlik massa, som bildas i lik, vilka en längre tid legat i mycket vattensjuk grav, dit luften ej haft tillträde.

Adiposalgi', med., smärtor i fettvävnaden vid Adipo'sitas doloro'sa.

Adipo'sis 1. Adipo'sitas, lat., med., allmän hypertrofi (se d. o.) i fettvävnaden, fett-sot. — Adipositas doloro'sa, endokrin sjukdom med oregelbunden fettansamling i olika delar av underhuden. — Adipö's, fet, smörjig. Jfr Adeps,

Adipsi' 1. Adipsi'a, med., brist på törstkänsla.

Adipo'sus (av lat. adipa'tus, fet, smord), bot., fettglänsande.

Adira'to, ital., tonk., uppbrusande.

A dirittu'ra 1. A drittu'ra, ital., handelst., omedelbart, utan mellanhand; raka vägen, direkt.

A discrétion, fr. (1. a diskresiå'ng), efter behag; på råd och onåd.

Adi't, massa ttv harts och asbet, använd som celluloid.

Aditi, ind. myt, en inkarnation av Lakshmi (se d. o.).

Aditione'll = Additionell, se under Addera.

A dftto, se A detto.

A'ditas, anat, gång. — A. auditi'vus, hörselgången.

Adj., förk. för Adjunkt 1. Adjutant.

adj., förk. för adjektiv (se d. o.).

Adja'bafett, dets. som Bassiasmör.

Adjace'nt, lat, närboende, granne.

Adjacia, se Adiou.

Adjekti'v, 1. No'men adjecti'vum, lat, till-läggsord, egenskapsord. Adjektivus i finskan motsvarar particip i andra språk. — Adjektiva färger, kem., färgmedel, vilka för att ingå beständig. förening med det ämne, som skall färgas, behöva bindemedel, s. k. betor.

Adjekti'vum, se Adjektiv.

AdjektiVus, lat, i finskan verbform motsvarande andra språks particip.

Adjoint, fr. {1. adsjåä'ng, av adjoindre, giva till biträde), medhjälpare, ämbetsbiträde.

Adjudice'ra, lat, tillerkänna, tilldöma. — Adjudikatio'n, tilldömande av ett föremål, i synnerhet vid en auktion.

Adjunge'ra, lat (av adju'ngere, tillfoga, förena), förordna en person till hjälp, till biträde 1. till att upprätthålla en frånvarande ämbetsmans befattning. — Ad-3u'nkt, medhjälpare; lärare vid lägre allm. läroverk 1. seminarier; prästerligt biträde. Jfr Adjoint. — Adjunktu'r, adjunktsbefattning. — Adjunktio'n, jur., förordnande för en person att vara ledamot av ett kollegialt ämbetsverk, — Adju^nctum^ bilaga.Adj urer a—Adolf

Adjure^ra, lat. (av adjura're), beediga, besvärja. — Adjuratio'n, beedigande, besvärjande.

Adjust-, se Ajust-,

Adjuta'nt (eg. medhjälpare, av lat, adjutaWCy hjälpa), militär, som går en officer till handa, är hans biträde vid vissa göromål; uppvaktande hos en furstlig person. — Adjutantu'r, inom utländska arméer en vid sidan av generalstaben verkande organisation, vars uppgift är att vaka över truppernas redovisning, inre förhållanden

0. d.

Adjuta'ntfågel, zooL, Cico'nia arga'la, kräv-storken i Indien.

Adju'tor, lat, medhjälpare, rättskipningsbiträde under romerska kejsartiden med uppgift att ombesörja utförandet av domar.

AdjuVans, pl. Adjuva'ntia (lat., understödjande, befordrande), med., läkemedel, som sättas till andra för att öka dessas verkan.

Adjö 1. Adieu (av fr. à Dieu, till Gud), farväl.

Ad la'tus, lat., vid hans (d. v. s. påvens) sida, betecknar kardinalernas plats såsom medlemmar av påvens råd.

Adler, ty., örn.

Adler- 1. Salzburgervitriol, blandning av koppar- och järnvitriol.

Adlerwalt, tyskt mansnamn = Arnold.

Ad. lib., förk. för Ad lihitum.

Ad Ifbitum, lat., tonk., efter behag, efter gottfinnande.

Adlie 1. Adlin, turkiskt mynt = 3,12 1. 2,76 kronor.

Adlin, sè Adlie.

Ad li'teram, lat., efter bokstaven.

Adlu'mia, bot., växtsläkte av fam. Papa-vera'ceæ. — A. jungo'sa, klängväxt med ljusröda blommor från ö. Nordamerika. Den användes till överklädnad av bersåer, stammar o. d.

Ad 1. in majo'rem Dei glo'riam, lat. jesuiternas valspråk: till Guds äras förhärligande (eg. till Guds större ära).

ad. mand., förk. för ad mandatum.

Ad manta'tum, lat., enligt 1. på befallning

1. uppdrag.

Ad ma'nus, lat., till handa. — Ad manus me'dici, i läkarens hand. — Ad manus pro'-prias, egenhändigt.

Ad ma'rginem, lat., vid randen (av en bok).

Ad melio'rem (näml. fortu'nam), lat., till bättre lycka.

Adme'tos, gr. (lat. -us), tessalisk konung, Alkestes' gemål, deltagare i argonaut-tåget.

Adme'tus, se Admetos.

Adminfculum, lat. (av ma'nus, hand), hjälpmedel. — AdminicuIa'tor, den andliga ämbetsman i katolska kyrkan, som skall ha omvårdnad om änkor och föräldralösa barn.

Administre'ra (lat. administra're), förvalta.

— Administratio'n, förvaltning, i synnerhet av en persons egendom, sedan han gjort cession; förvaltande myndighet. — Administra'tor 1. Administratö'r, förvaltare. — Administrativ, hörande till förvaltningen. — Administrativa mål, jur., tvister som avgöras av en förvaltande myndighet. — Administrativ domsrätt, jur., förvaltande myndigheters rätt att avgöra skuldfordringsmål mellan staten och enskilda. — Administrativ indelning, ett lands indelning i förvaltningsområden.

Admiral, se Amiral.

Admire'ra (lat. admira'ri), beundra. — Ad-mira'bel, beundransvärd. — Admiratio'n, beundran. — AdmiratoV, beundrare; till-bedjare.

Admissio'n, lat. (av admi'ttere, giva tillträde), företräde, audiens; antagande. — Admissi'bel, antaglig, giltig. — Admit-teVa, lämna företräde åt; låta någon genomgå en examen 1. begå Herrans nattvard. —• Admi'ttitur (eg. han 1. hon fram-släppes), lägsta godkännande betyget i en examen.

Admitta'ns, se Impedans.

Admissionstryck (av lat. admi'ttere, släppa in), ångtrycket vid pådragsventilen i en ångmaskin.

Ad mo'dum, lat., efter art och sätt. — Ad modum Mine'llii, lat., efter Minellii sätt om förklarande noter till en författare

0. d. (helst i pueril anda).

Admonitio'n, lat. (av admone're, påminna,

erinra om), förmaning, varning. — Ad-monitionsbetyg, varning, betyg, som vid allmänna läroverk o. d. lämnas åt svaga lärjungar under pågående termin. — Ad-monftor, underföreståndare i ett kloster.

— Admonito'rium, påminnelseskrivelse. — Admonitö'r och Admonitri's, påminnare och påminnerska.

Admove'ra, lat., framföra, framlägga.

Admonte'rvitriol, kem., det. som Adlervitriol (se d. o.).

Adna'tum, lat., bot., vidväxt, d. v. s. utan bladskaft.

Adne'x, vanligare Annex (se d. o.).

Ad no'tam, lat. (no'ta, märke), till erinring; taga något ad notam, lägga något på minnet, rätta sig efter något.

Ad noti'tiam, lat., till underrättelse, upplysning.

Adobe, sp. (Z.-å'b-), soltorkat byggnadstegel.

Ad o'culos, lat., för ögonen. — Ad o'culum

1. Ad oculos demonstra're, tydligt utlägga något.

Adolesce'ns, lat., ungdom, ynglingaålder. Härav Adu'ltus, vuxen 1. myndig person.

Adolf, forntyskt mansnamn (av ath, ätt, 1. och av atta, fader, och ulf, varg, som i de forngermanska språken [i vilka det även skrevs Athaulf] betecknande en kämpe), släktförsvarare. — Adolfi'na, stamför-24

svararinna. Stockholm.

Ad perpe'tuam memo^riam, lat., till ständig åminnelse.

Adpertine'ns 1. Appertine'ns, lat, tillbehör; underlydande ägolott under en huvudegendom; jur., föremål, som i rättsligt hänseende räknas såsom tillhörande och ett med ett annat. — Adpertine'ntier, lat., tillhörigheter, tillbehör.

Ad pi'as ca'usas 1. Ad pi'os u'sus, lat., till fromma ändamål, till välgörande stiftelser.

Ad protoco'llum, lat., till protokollet.

Adr., förk. för Adressy se Adressera.

Adragantfn, dets. som bassorin (se d. o.).

Adramme'lek, hebr., även Adar-ma'lik, assy-risk gud, som dyrkades med människooffer.

Adraste'a 1. Adraste'ia, gr. myt., "den oundvikliga", namn på Nemesis, hämndens gudinna.

Adrasto's, lat. Adra'stus, gr. sag., konung i Atgos, deltagare i härfärderna mot Tebe.

Ad refere'ndum, lat., till hemställan 1. föredragning.

Ad rem, lat., till saken!

Adrenalin 1. Suprareni'n, farm., ett i binjurarna bildat och därur framställt hormon, som genom inverkan på sympatiska nervsystemet verkar sammandragande på blodkärlen och därför vid operationer användes för framkallande av lokal blodfrihet.

Adresse'ra, fr., hänvisa på en person 1. ställe; ställa (ett brev till någon), påteckna utanskrift; Adressera sig till någon, vända sig till någon med en anhållan, ett klagomål eller dylikt.—Adre'ss {fr. adresse), anvisning var en person 1. sak kan anträffas, utanskrift på ett brev; skrift, i vilken flera personer anhålla om något, betyga sin tacksamhet, trohet o. d.; även skicklighet, list, t. ex. tours d'adresse, fr. {1. to'r dadre'ss), taskspelarkonster. — Adressdebatt, debatt i engelska parlamentet, varvid partierna såsom svar på trontalet redogör för sin ställning. — Adresskalender, anvisningsbok, förteckning över invånarna i en stad, med uppgift på namn, yrken, bostad m. m. — Adresskontor 1. Adressbyrå, inrättning, där uppgift lämnas om personers hemvist, om lediga tjänster, om varor, som äro till salu, m. m. — Adressa'nt, avsändare, utställare av ett brev 1. annan skrivelse, handelst., den, som å en växel tecknat nödfallsadress (se d. o.). — Adressa't, mottagare, en person, till vilken en skrivelse är ställd; handelst., den, som i en nödfallsadress uppgives som inlösare av växeln.

Adrett, se Adrätt.

Adria'n, A'drian 1. Adria'nus {lat. Hadria'-nus), mansnamn, eg. en man från Adri'a, en stad i (gamla) nedre Italien. — Motsvarande kvinnonamn Adria'na, Adria'nne och Adrie'nne.

Adriano'peIrött, tekn., turkiskt rött, eldröd färg, som användes på ylle.

Adrienne, se Andrienne.

A drittu'ra, se A dirittura.

Adroit, /r. (I adråa'), skicklig, behändig.

Adrona'laceta't, kem,, se Cyklohexanol.

Adrätt (ty. adrett, fr. adroity se d. o.), tillrop till hund under dressyr.—Göra adrätt, visa sig skicklig (om hundar under dressyr).

Adscrfptus gle'bæ, se Glebæ adscriptus.

Adskriptio'n, lat., tillägnan.

Adsorbe'ra, se följ. ord.

Adsorptio'n (av lat. ad, till, och sorbe're, suga), fys., fasta kroppars förmåga att uppsuga' (adsorbera) gaser 1. i vätskor lösta ämnen, vilka därvid koncentreras på kropparnas yta.

Adsperso'rium 1. Asperso'rium, lat. (av ad-spe'rgere, bestänka), katolskt vigvattenskärl.

Adspe'rsum (av lat. aspe'rsio, påstänkning), bot., beströdd.

Adstriktio'n, lat., sammandragning.

Adstringe'ra, lat., sammandraga. — Ad-stringe'ntia, Constringe'ntia 1. Adstringe'-rande medel, pl., med., sammandragande läkemedel.

Adsum, lat, jag är tillstädes.

Aduce'ra (fr. adoucir), försötma, mildra; målark., "fördriva" (låta färgerna flyta in i varandra). — Aduce'ring, tekn., metod att nedbringa kolhalten i redan gjutna gjutjärnspjäser, varigenom materialet i dessa erhåller det mjuka järnets egenskaper. — Aduceringspulver, material i vilket gjutgodset nedpackas för aducering.

A du'e, ital., tonk., för två, tvåstämmigt. — A due co'rde, på två strängar. — A due strome'nti, för två instrument. — A due voci (Z. -vå'tji), för två röster.

Adu'fe, sp., ett slags trumma 1. tamburin.

A. D. n. J. Chr., förk. för A'nno Do'mini no'stri Je'su Chri'sti, under vår Herres Jesu Kristi år.

Adullami'ter, politiskt öknamn på de liberaler i engelska underhuset, som 1860 motsatte sig Gladstones reformbill. Jfr 1 Sam. 22:1.

Adula'r, miner., ädelsten, bestående av klara ortoklaskriställer som någon gång förekomma i granit och gnejs.

Adulatio'n, lat., smicker. — Adula'tor, smickrare.

Adu'lt, förk. av lat. Adu'ltus (av adoWscere, växa), vuxen, könsmogen; gammal. — Adu'lter, lat., äktenskapsbrytare. — Adul-te'rium, äktenskapsbrott; förfalskning (i synnerhet av mynt). — Adulteratio'n, förfalskning av mynt. — Adulteri'num, bot., bastardartad. —- Adulto'rum, åldringars.

Ad uitimum, lat., till slut.

Adu'ltus, se under Adolescens.

Adumbre'ra, lat. (av u'mbra, skugga), beskugga; skissera, teckna i utkast. — Adumbratio'n, utkast.

Adune'ra, lat. (av u'nus, en), förena, göra till ett.

Ad u'ngeum, lat., på nageln, noga. — Ad ungeum leo'nem, lat., "på klon lejonet" = av frukten känner man trädet.

A dur, tonk., tonart med a till grundton och kors för c, f och g. Jfr Dur.

Aduro'I, fot., framkallare av klor- 1. brom-hydrokinon.

Adustio'n, lat. (av ureWe, bränna), bränning av sår; förbränning; brännskada. — Adure'ntia, med., svidande, brännande läkemedel.

Adu'stus, -a (av lat. adu'ro, sveda), bot., svedd.

Ad u'sum, lat.,^ till begagnande, till bruk. — A. u. Delphi'ni, eg. till bruk för dauphin (Z. dåfä'ng), franske tronföljaren; till ungdomens tjänst. Jfr Delphinus och In usum D. — A. u. te'chnicum, till tekniskt bruk.

Ad utru'mque (para'tus), lat, (beredd) till bäggedera, näml. svärdet och boken. Lunds universitets valspråk.

adv., förk. för adverb (se d. o.).

Advaita, sanskr., filosofisk lära i Indien på 800-talet enl. vilken allt är enhet; mångfald och individualitet blott sken.

Ad valo'rem, lat, handelst, efter värdet; tull efter varuvärdet.

Adve'nt (lat. adve'ntus, av ad och veni're, komma), ankomst (om Kristi födelse); den tid av året, som närmast föregår julhögtiden. — Adventsrim, julsånger. — Adventstid, i lutherska kyrkan de fyra sista veckorna före jul. — Adventssön-dagar, de fyra sista söndagarna före jul. —' Adventfster, religiös amerikansk sekt, stiftad 1831 och omfattande tron på Kristi snara ankomst i synlig måtto och det tusenåriga rikets begynnelse.

Adventftia, anat., se Intima.

Adventi'tia bo'na, lat, förvärvad förmögenhet.

AdventiV (av lat adveni're, tillkomma), tillfällig, senare tillkommande. — Adventiv-knoppar, bot, biknoppar, som uppträda regellöst på stam-, rot- och stundom bladdelar. — Adventivrötter, bot, birötter, utvecklade på äldre stamdelar, t. ex. rotslående utlöpare. — Adventiv-växter, Ad-ventiv-flora, den del av ett lands växtvärld, som införts och förvildats.

Adventsrim, Adventstid, se Advent

Adve'rb 1. Adve'rbium, lat, språkv., biord, bestämningsord, som lägges till ett adjektiv, verb 1. annat adverb för att närmare bestämma detsamma. — Adverbia'1, språkv., en satsdel, som bestämmer ett verb, adjektiv 1. adverb med avseende på rum, tid 1. någon annan omständighet.

Adve'rs, framsidan av en medalj, ett mynt.

Adve'rsus, lat. (av adve'rtere, vända till), vänd emot, motsatt, fientlig, t. ex. ad-ve'rsa fortu'na, ett oblitt öde. — Adversa'-26

Advertens—^quer

rius, motståndare. — Adversati'v, utmärkande motsats. — Adversativ konjunktion,

språkv., en koordinerande konjunktion (se d. o.), som uttrycker en motsats. — Ex adve'rso, från motsatta sidan.

Adverte'ns (fr. advertance), aktsamhet.)(Inadvertens.

Advi's = Avis, se d. o.

Advoca'tus De'i och A. dia'boli, lat., Guds och djävulens sakförare, personer, vilka vid det slags process, som anordnades före en avliden persons kanonisation, sökte upphöja 1. förringa den dödes förtjänster. — Advocatus eccle'siæ, lat., kyrkans försvarare, de tyska kejsarnas hederstitel under medeltiden.

Advokaten Patelin (1. Patlä'ng), Maistre Pierre Patelin, berömd fransk fars från 1400-talet, även uppförd i Sverige.

Advokatfisk, zool., se Amia.

Advokatfett, Advokatpäron, Advokatträ, se Avocatsträ.

Advoce'ra (lat. advoca're, tillkalla), utföra rättegångar för andra; även: genom spetsfundigheter försvara. — Advoka't, sakförare, fullmäktig inför domstol. —Advo-katfiskal, tjänsteman i hovrätterna och vissa centrala ämbetsverk. — Advokat-tvång, jur., skyldighet i vissa fall för parterna att i en rättegång begagna advokat. —• Advokato'risk, med en advokats beteende. — Advokatur (1. -ty'r), 1. Advoka-ty'r, rättegångars utförande; även:

användande av spetsfundigheter vid förfäktandet av en sak.

Adynama'ndrisk, bot., självsteril. Se Auta-trygi.

Adynami', gr. (av a priv. och dy'namis, kraft), svaghet, kraftlöshet, i synnerhet genom hög ålder. — Adyna'misk, kraftlös.

A'dytum, lat., A'dyton, gr. (eg. otillgängligt ställe), det allraheligaste, innersta av ett tempel. Jfr Ahaton.

A. E., förk. för Archiepi'scopus, ärkebiskop.

æ. Ord, vilka stundom skrivas med æ (diftong, uttalas som ä), men icke här upptagits, slås upp under E, t. ex. Ekvinok-tial. Ekvivalent, Estetik, o. s. v.

^'a, även A'ia 1. Ga'ia (jord, land), gr. myt., det land, där argonauterna (se d. o.) hämtade det gyllene skinnet.

^'acus, se Aiakos.

^]'chmea, bot., växtsläkte av fam. Brome-lia'ceæ. Lever epifytiskt i tropiska Amerika. Odlas i varmhus.

^ci'dium, bot., förr namn på ett stort antal rostsvampar, levande på olika fanerogama växter.

^di'cula, lat., eg. litet hus; kapell, nisch.

^di'l, se Edil.

^I'don (lat. näktergal), gr. myt., gemål till konung Zethos i Thebe, ville av avund döda Niobes äldsta son, men dödade sin egen i stället, varför Zeus av medlidande förvandlade henne till en näktergal.

æMoh lusci'nia, zool, näktergalen. ^du'er 1. Hædu'er, ett forngalliskt folkslag. ^l'etes, se Aietes.

A. e. G., förk. för Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft, en av världens största firmor i den elektro-tekniska branschen, grundad i Berlin 1883. ^ga'on, gr. myt., se Aigaion. ^gagropi'lus, lat., bot., gethårig; med., v eter., konkrement av hår i tarmarna hos idisslare; sällan hos hårslukande kvinnor. i®Ige'isk kultur, se Egeisk kultur. ^l'geus, se Aigevs. se Egid.

^giali'tis, zool., strandpipare, ett släkte vadare.

se Ägir. Älgi'sthus, se Aigisthos. ^gi'thalus, zool., stjärtmesen.

bot, växtsläkte av fam. Ruta'ceæ. — A. Marme'los, odlas i Indien för sina välsmakande frukter, som även användas i medicinen. Av skalen göras snusdosor. Blommorna användas vid parfymfabrikation. Bark och rötter officinella, mot magsjukdom. Virket högt värderat. ^gopo'dium podagra'ria, bot., kers, kirskål, högväxt umbellat, allmän i lundar, parker o. d. De unga bladen användas till föda som grönkål. ^gy'ptus, se Aigyptos. iE'lia capitoli'na, romersk koloni, anlagd på

Jerusalems ruiner av Hadrianus. i®lia'nus vårts vin, zool., en art från nordliga

Ostafrika, Phagochæ'rus ælia'ni. Aello, gr. myt., stormen, en av harpyorna (se d. o.).

^3ne'as, gr. Aine'ias, gr. och rom. myt., en av antikens berömdaste hjältar, besjungen av Virgilius. ^Ine'asråttan, zool., en i Guyana allmän

pungråtta, Dide'lphys muri'na. ^Inei'den, Virgilii hjältedikt om trojanen

^neas. ^o'ler, se Aioler. ^oli'n, tonk., se Eolin. æ'o1us, även a'iolus 1. e'olus, rom. myt., vindarnas gud. — ^olsharpa, vindharpa. Se Eolsharpa. — ^oli'n, ^oli'dikon och ^olomeIo'dikon, musikinstrument. ^o'n, se Eon.

^py'ceros mela'mpus, zool., pala 1. impala,

en afrikansk antilopart. ^pyo'rnithes, zool., en grupp nu fullständigt utdöda strutsfåglar, av vilka lämningar funnits i yngre avlagringar på Madagaskar. — ^pyo'rnis ma'ximus, har förmodats vara den av Marco Polo omtalade fågeln Rock. ^qua'iis, lat., jämn.

^i'quam serva're me'ntem re'bus in a'rduis, lat., behålla själslugn under svåra omständigheter. ^3'quer, fornitaliskt bergsfolk.^quiloba—^sculin

^quilo'ba (av lat. aequa'lis, jämn, och gr»

lobo's, flik), bot., jämnflikig. i3E'quitas, lat, rättvisa, billighet; rom., myt., rättvisans personifikation, en ungmö med en vågskål i ena handen och ett ymnighets-horn i den andra. A'er, gr. och lat., luft. — Aer hepa'ticus, kem., svavelväte. — Aeratio'ii, frambringande av luftarter. lEra, nylat. (1. ä'ra), tidsålder, tidräkning. ^ra'rii, lat (av æs, mynt), inom det forna Rom den lägsta klassen av medborgare, som ej erlade någon förmögenhetsskatt. — ^ra'rium, lat (av æs, gen. æris), romarnas skattkammare. Aeratio'n, se Aer.

Aerenky'm, bot, luftvävnad, svampartad, klorofyllsaknande cellvävnad, ofta hos sump- och vattenväxter. Aere'ra, kem., impregnera med en gasart,

t. ex. kolsyra. A'er hepa'ticus, se Aer. Aeria'ner, en sekt under 300-talet, som förkastade flera av katolska kyrkans läror och påbud, såsom förböner för de avlidna, fastedagar m. m. Aeroa'rctic, Internationale Studiengesell-schaft zur Erforschung der Arktis mit dem Luftschiff, ett i Berlin 1924 stiftat, internationellt sällskap för utforskande av nordpolartrakterna med luftskepp. Aero'b (av gr. ae'r, luft, och bi'os, liv), varelse, som lever i luften. — Aeroba't, gr, (av ae'r, luft, och ba'inein, stiga), lindansare; bildl., svärmare. — Aerobio'nt = aérobat 1. aerob. — Aerobo'mb, en med sprängämnen fylld bomb, som höjes upp i luften genom en ballong. — Aerobu's, luftomnibus. —• Aeroce'll, luftsvulst. — Aerodensime'ter, fys., mätare av luftens täthet. — Aerodro'm, flygfält, flygplats.

— Aerodynamik (av gr. dy'namis, kraft), fys., läran om gasformiga kroppars rörelse. — Aerofagi', med., luftsluk-ning. — Aer o fobi' (av gr. fo'bos, fruktan), luftskygghet, avsky för friska luften. — Aerofo'n (siV gr. fo'nos, ljud), en av Edison uppfunnen signalapparat, genom vilken människorösten höres på stora avstånd. — Aerofo'r (av gr. fe'rein, bära), luftväxlingsapparat uppfunnen av firman Treutler & Schwarz i Berlin. — Aerofo'rm, gasformig. — Aerofy'ter (av gr. fy'ein, växa), fransmannen Pasteurs benämning på i luften befintliga växt-organismer (bakterier o. a.). — Aero-ga'mer (av gr. ga'mos, äktenskap), bot, växter, vilkas befruktning försiggår i luften. — Aéroge'n (av gr, gene'in^ födas), geol., lagrad genom inverkan av vinden.

— Aeroge'nesbacilIo's, infektion med ha-ci'llu8 aéroge'nes. — Aerogengas, gasolin-gas.—Aerografi' (av gr. gra'fein, skriva), luftbeskrivning. — Aerogra'm (av gr. gra'mma, skrift), ^'trådlöst" telegram. —

Aerokarp (av gr. karpo's, frukt), bot, växter, som mogna sina frukter i luften.)(Geoka'rp, hydroka'rp. — Aerokarto-grafi', kartläggning genom fotografering från flygmaskin. — AerokIinosko'p, apparat för stormsignalering på kusterna. — Aerolft (av gr. Wthos, sten), meteorsten = meteorolit. — Aerologi' (av gr. Wgos, lära), läran om luften och dess företeelser. — Aeromanti' (av gr, mante'ia, spådom), föregiven förmåga att av luftens utseende förutsäga kommande ting. — Aeromekanfk (av gr. mechane', verktyg, medel); fys., läran om gasformiga kroppars jämvikt och rörelse. — Aeromeka-nisk, som avser aeromekaniken. — Aero-me'l (av gr. me'li, honung), manna; honungsdagg. — Aerome'ter (av gr. metre'in, mäta), luftmätare (ett instrument). — Aerometri', läran om luftens egenskaper, t. ex. tyngd, fuktighet m. m.

— Aerona'ut (av gr. na'utes, sjöman, av av navs, skepp), luftseglare. — Aeronau-ti'k, luftseglingskonst. — Aerone'f (av fr. nef, skepp), luftskepp. — Aeroplan (av lat pla'nos, jämn), flygmaskin. — Aero-port, flyghamn. — Aerosfä'r, se Litosfär.

— Aerosta't, luftskepp, luftballong. — Aerostatfk (av gr. ste'nai, ställa, väga), läran om gasers jämvikt; luftseglings-lära. — Aerosta'tisk press, luftpress. — Aerostier, fr. (Z. -tie'), luftseglare. — Aerota'xis, se Taxier. — Aeroterapi' (av. gr. therape'ia, omvårdnad), kurmetod genom inandning av förtunnad 1. förtätad luft. — Aero'tonon, gr., luftbössa, som framdriver kulan 1. pilen medels sammanpressad luft. — Aerotropi'sm, se Tro-pismer. — Aerozo'er (av gr. zo'on, levande varelse) — aèrober (se d. o.).

Aerofo'n, text, en fin, vit, engelsk silkes-kräpp.

^rugine'a, ^rugino'sus, -um (av lat. æru'go, ärg), bot, ärggrön.

^ru'go 1. Vi'ride ae'ris, spanskgröna, ba-siskt kopparacetat. — A. no'bilis, ädel-ärg, antik-ärg, patina (på bildstoder m. m. av brons, som under århundraden varit utsatta för jordens fuktighet); fig., värde genom ålder. — A. plu'mbi, blyvitt.

æs, lat, koppar, brons. — æs calda'rium, lat, en metallegering, som liknar guld; klockmalm. Se C aidarisk metall.

^'schana, zool., ett släkte trollsländor.

^schynome'ne, bot, trädsläkte av fam. Legumino'sæ. — A. eIaphro'xylon, i tropiska Afrika. Den svampiga veden, am-batsch, användes till flottar. — A. a'spera, veden användes i Kina till papper.

^scula'pius, lat, gr, och rom, myt, läkekonstens gud. Se Asklepios. — ^skula'p 1. ^scula'pii-son, benämning på läkare.

^sculi'n, se Esculin.28

^sculinæ—Afæresis

^sculi'næ, hot.y växtordning, omfattande fam. AceTa'ceæ, Polygala'ceæ, Sapinda'-ceæ m. fl. ^sculi'nsyra, se Esculin. æ'scu1us, lat.y se Esculus. æs cy'prium, lat., gammalt namn på koppar. æs gra've, lat, antikt romerskt kopparmynt, märkt med en skeppsstäv och huvudet av någon gudomlighet. ^skula'p, se æsculapius. ^skula'porm, zool.y en snok, Colu'ber longi's-simus, som förekommer i Europa (upp till Danmark).

^so'pi fabler äro författade av æso'piis, Aisopos 1. Esop, den förste grekiske fabelförfattaren. æs ru'd€, lat., det äldsta romerska kopparmyntet, rektangulärt och utan märken. æs signa'tum, lat., antikt romerskt kopparmynt med vikten angiven genom vissa märken.

^stivatio'n, bot., benämning på det läge

foder- 1. kronblad intaga i knoppen. ^stiva'lis (av lat. æsti'vus, sommar), hot., sommar-.

æs tri'plex, lat., tredubbel kopparbeklädnad

(om ett hårt hjärta). ^stua'rium, pl. ^stua'rier (av lat. æ'stus, bränning), "negativa deltaland", breda, mot havet öppna flodmynningar, liknande öppna havsvikar. Jfr Delta. æs viri'de, kem., spanskgröna. ^'sypus, farm., salvunderlag, kolesterin-

alkoholer ur rått fårullsfett. ^tha'lium se'pticum, hot., se Fuligo. ^'ther, se Eter. — A. ace'ticus, ättiketer. — A. anæsthe'ticus, Ärans eter. — A. bro-ma'tus, etylbromid. — A. butyri'nus, smöreter. — A. chIora'tus, etylklorid. — A. chIora'tus spirituo'sus, utspädd kloreter.

— A. nitro'sus spirituosus, sprithaltig salpetereter. — A. pro narco'si, narkoseter.

— A. spirituosus, sprithaltig eter, Hoff-mans droppar. — A. spirituosus campho-ra'tus, Bångs nervdroppar, kamferdrop-par.

^thero'leum (gr.-lat.), flyktig 1. eterisk olja. De flyktiga oljorna, gemenligen orsak till växters angenäma 1. obehagliga lukt, förekomma i olika växtorgan och framställes vanl. genom destillation. — A. absfnthii, flyktig malörtsolja. — A. amygdala'rum amara'rum, flyktig bittermandelolja. — A. ani'si, flyktig anisolja.

— A. bergami'æ 1. A. bergamo'ttæ, fl. bergamottolja. — A. cajepu'ti, cajeputolja.

— A. ca'rvi, fl. kumminolja. — A. caryo-phy'lli, fl. nejlikolja. — A. ca'ssiæ, kanel-olja. — A. ce'dro, cedro- 1. citronolja. —

— A. cinnamo'mi-zeylo'nici, kanelolja. — A. ci'tri, citronolja. — A. cumi'ni, fl. spis-kumminolja. — A. flo'rum aura'ntii, Neroliolja. — A. foeni'culi, fl. fenkololja.

— A. juni'peri, fl. enbärsolja. — A. lava'n-dulæ, fl. lavendelolja. — A. ma'cidis, fl. muskotolja. — A. me'nthæ piperi'tæ, fl. pepparmyntolja. — A. pfperis jamaice'n-ses, fl. kryddpepparolja. — A. ro'sæ, rosenolja. — A. rosmari'ni, fl. rosmarinolja. — A. sabi'næ, fl. sävenbomolja. — A. san-ta'lii, sandelolja. — A. sina'pis, fl. senapsolja. — A. spi'cæ, spikolja. — A. tanace'ti, fl. renfaneolja. — A. therebi'nthinæ cru'-dum, rå terpentinolja. — A. therebi'nthinæ depura'tum, renad terpentinolja. — A. thy'mi, fl. timjanolja. — A. valeria'iiæ, fl. vändelrotolja. ^thione'ma, hot., växtsläkte av fam. Cruci'-feræ, varav flera arter odlas som prydnadsväxter. — A. grandiflo'ra, från El-brus, har vackert röda blommor. ^thio'pisk, se Etiopisk. ^'thiops (av gr. aithiops, mor, neger), kallas sedan gammalt svarta pulverblandningar, oftast innehållande fint fördelat kvicksilver. — A. anima'lis, blandning av kvicksilver och finrivna valfiskfjäll. — A. antimonia'Iis, blandning av svavelanti-mon, kvicksilver och svavel. — A. graphi'-ticus, blandning av blyerts och svavel. — A. martia'lis, fint fördelad blandning av järnoxid och järnoxidul. — A. narco'ticus 1. A. minera'lis, svart svavelkvicksilver, berett genom sammanrivning av svavel och kvicksilver. — A. vegeta'bilis, aska efter havstång. ^thriosko'p, fys., instrument för uppmätning av jordens värmeutstrålning. ^thro'pa effu'lgens, zool., "den lysande Ijus-bringaren", lysfisk från ett djup av 3,000 m. vid Kuba. ^thu'sa cyna'pium, hot., vildpersilja, allmän, giftig, illaluktande umbellat. Förtärandet förorsakar ett slags vansinne och kan t. o. m. medföra döden. ^thy'l, ^thy'Ie'ter, ^thyle'n, se Etyl, Etyl-

eter, Etylen. Aetia'ner, ariansk sekt, som uppställde skarp skillnad mellan Faderns och Sonens väsende.

^tiologi', gr. (av aiti'a, orsak, och lo'g os, lära), med., läran om sjukdomsorsakerna; kem., förklaring över förloppet vid en kemisk reaktion. ^tio'pisk, se Etiopisk. ^to'ler, se Etoler. ^tomo'rph€, zool., rovfåglar. ^tosa'urus (gr., örnödla), paleont., fossil, omkr. halvmeterlång, bepansrad krokodil. ^'viva 1. ^'via, i den äldre liturgiska sången

förk. för Halleluja. A. f., förk. för A'nni futu'ri, det kommande året.

Afæ'resis, lat. {gr. afa'iresis, borttagande), ett ords förkortande genom borttagande av en I. flera begynnelsebokstäver,

Afagi' (av gr. a priv. och fage'in, äta), med., oförmåga att svälja.

Afaki' (av gr. a priv. och fako's, lins), med., frånvaro av linsen i ögat.

Afanit (av gr. a priv. och fa'inein, visa), petrogr., täta 1. finkorniga bergarter av diabas, diorit 1. hyperit.

Afasi' (av gr. a priv. och fa'sis, tal), med., den förlust av talförmågan, som stundom förekommer vid hjärnsjukdomar, utan att talorganen äro förlamade. — Amne'tisk afasi', ordglömska. — Motorisk afasi, Afemi' på grund av skada i språkets motoriska nervbana. — Senso'risk afasi, orddövhet, då den sjuke ej förstår ordens betydelse. — Parafasi', ordförväxling. — Afa'sisk, som har förlorat talförmågan; som avser afasi.

Afebri'1, med., feberfri.

Afemi' (av gr. a priv. och fe'me, tal), se Afasi.

Affa'bel fr. (av lat. fa'ri, tala), medgörlig, som låter tala med sig. — Affa'bile, ital., tonk., angenäm, smekande. — Afifabilite't, medgörlighet, tillgänglighet, språksamhet, nedlåtenhet.

Affaire, fr. {L affä'r), se Affär. — Affaire d^amour, fr. (1. -damo'r), kärlekshandel, kärlekshistoria. — Affaire d'honneur, fr. (1. -donnö'r), hederssak, duell. — Affaires contentieuses, fr. (1. -kångtangsiö's), tvis-tiga mål.

Affe'kt, Affektatio'n, Affekte'ra, Affektio'n, m. fl., se under Afficiera.

Affensteiner, ett rhenvin.

Affenthaler, ett badensiskt rödvin.

Affe'rens, lat., avledande, bortförande.

Affet., förk. för Affetuoso (se d. o,).

Affettuosame'nte, Affettuo'so 1. Con affe'tto, ital, tonk., lidelsefullt, passionerat.

Affettuo'so, se Affettuosamente.

Affibule'ra, lat. (av fi'bula, spänne), spänna.

Affiche, se Affisch.

Afficie'ra (lat. affi'cere, åstadkomma ett intryck) , göra intryck på, verka på; angripa. — Affe'kt {lat. affe'ctus), hastigt påkommande, men fort övergående sinnesrörelse, såsom vrede, fruktan o. s. v. — Affektio'n, tillgivenhet, bevågenhet, sinnesrörelse; med., sjuklig retning 1. sjukligt tillstånd hos något organ. — Affektione'rad, tillgiven, bevågen. — Affektio'nsvärde, jur., det värde ett föremål har för en person på grund av anledningar, oberoende av penningvärdet, t. ex. såsom minne av en avliden vän o. d. — Affekte'ra (lat. adfec-ta're, eftersträva), låtsa, hyckla. — Affek-te'rad, konstlad, tillgjord. — Affektatio'n, tillgjordhet.

Affida'vit (1. affide'vit; eg. 3 pers. sing. perf. akt. av ny lat. affida're), eng. jur., edligen bekräftad skriftlig handling.

Affiliatio'n, lat. (av fi'lius, son), adoption; upptagande i en andlig orden. — Affilie'ra (mlat. affilia're, av ad, till, och filius,

son), ansluta sig till en annan loge (t. ex. inom frimureriet); bilda en avdelning av ett politiskt sällskap; upptaga i sons 1. dotters ställe..

Affixe'ra (av lat. fi'gere, fästa, vidfästa). — Affixio'n, vidfästande.

Afi'n, förk. för lat. Affi'nis, gränsande till; besläktad. Jfr Affinitet.

Affine'ra (fr. affiner), rensa, luttra; i synnerhet skilja silver från koppar. — Affi-nering 1. Affinage (1. -na'sj), eg. rening 1. luttring; ädla metallers skiljande på våta vägen från varandra 1. från oädla metaller.

Affinerie, fr. (1. -ri'), tunn metalltråd, vanl. ståltråd, på rullar.

Affinite't (av lat. affi'nitas), fys. och kem., frändskap, den antagna kraft, som förenar atomer (se Atom) med atomer till molekyler (se Molekyl). — Affinite'tskonsta'nt, se Dissociationskonstant.

Affirme'ra (lat. affirma're, befästa), bestyrka, bekräfta, bejaka. — Affirmatio'n, jakande, betryggande; stadfästelse. — Affirmati'v, jakande, bekräftande.

Affi'sch (gr. affiche, av lat. adfi'g er e, fästa vid), anslag för tillkännagivande av föreställningar o. d. — Affische'ra, genom anslag tillkännagiva; skryta, pråla med något. — Affischö'r, person, som kringbär, uppklistrar affischer.

Affi'x (lat. adfi'xus, vidfästad), språkv., till en ordstam fogad tillsats. Jfr In fix, Post-fix. Prefix och Suffix. — Affi'xa, tillbyggnader.

Afflige'ra (lat. affWgere), nedslå, bedröva.

— Affliktio'n, bedrövelse, sorg. — Aftlik-ti'va straff, jur., kroppsstraff. — Affli'tto, ital, tonk. vemodsfullt. — Con afflizzio'ne, ital., tonk., sorgbundet, med vemod.

Afflue'ra (lat. afflu'ere), sammanflyta, tillströmma, överflöda. — Afflue'ns, tillopp.

— Afflu'xus 1. Affluxio'n, tillströmning; med., för starkt vätsketillopp till en kroppsdel.

Affo'nso, portugisisk form för Alfonso, Alphons.

Afformatio'n, nylat. (av forma're, bilda), det sätt, varpå verbets personformer bildas i det hebreiska språket.

Affrètement, fr. (1. affrätma'ng), befrakt-ning.

Affretta'ndo, ital., tonk., i raskare tempo = stringendo (se d. o.), — Affretta'to, tonk., med ökad livlighet = piu mosso. — Affretto'so, tonk., med stor hastighet.

Affretö'r, handelst. (fr. affréteur), skepps-befraktare, skeppsmäklare.

Affreux, fr. (1. affrö'), förskräcklig, faslig, ohygglig.

Affrici'no (1. -tji'nå) 1. A'ffrico (1. -kå), "den afrikanska", italiensk benämning på sydvästvinden.

Affrika'ta (av lat. ad, till, och frica're,30

gnida), språkv., förbindelse av en explosiva och en homorgan frikativa (se d. o.).

Affront, fr. (1. affrå'ng), skymf, vanära. — Affronte'ra, trotsa, oförskräckt angripa; förolämpa.

Affunde'ra, lat,, pågjuta. — Affusio'n, på-gjutning.

Affutage, fr. (1. afFyta'scli), lavett.

Affä'r {fr. affaire]f göromål, företag, beräknat på vinst (i handel); tilldragelse; tvist; träffning; pl.y penningangelägenheter; förmögenhetsställning. — Affärsbyrå, inrättning för ombesörjande av köp 1. försäljningar, uppsättande av handlingar o. d.

Afgha'n, eng., ett slags vagnsfilt.

Afga'ner, arisk folkstam, bosatt i Afga-nistan.

Afholdsforening, Afholdsselskab, da., nykterhetsförening.

A'fidnakulturen, arkeol, mellanhelladiska kulturen, ett skede i Greklands utveckling, uppkallat efter orten Afidna i Ättika.

Afiu'n 1. Afiu'm, turk., opium.

Afiu'me, ett slags sämre, egyptiskt lin.

A. F. L., förk. för American Federation of Labor, amerikanska arbetarförbundet.

Aflakte'ra, se Ablaktera.

Aflogfstisk (av gr. a priv. och fWgiston, se d. o.), brinnande utan låga. — Aflogistisk lampa = glödlampa.

Afoka'l, fys., se Teleskopisk.

A fond, fr. {1. a fång), grundligt, fullständigt.

Afoni', gr, (av a priv. och fo^ne^ ljud), ljud-löshet; oförmögenhet att tala 1. sjunga; stark heshet.

Afori', gr, (av a priv, och fe'rein, bära, föda), kvinnlig ofruktsamhet.

Afori'sm, gr, (av afori'zein, begränsa), kort lärosats ur en vetenskap; tänkespråk. — Afori'stisk, avbruten, lösryckt, avfattad i korta tänkespråk.

A fortio'ri, lat,, fastmer, med större skäl.

Afrancesa'dos 1. Josefi'nos, sp,, pl, "förfran-skade^', spanjorer, som antogo Napoleon Bonapartes författning av år 1808.

Afric, afrikansk krollsplint av palmfibrer.

African goods, eng,, engelska bomullsvaror för export till Afrika. Kallas även Brawls, Byrampuls, Baas, Cherryderries, Niccan-ses, Pallampores, Romals, Turkey plaids m. m.

Africa'no, en marmorart.

African nuts, eng,, muskotnötter.

A'fricus, lat,, meteor,, den afrikanska (vinden, ital,, a'ffrico 1. affrici'no. I, -tjinå), sydvästvinden i Italien.

Afridolsåpa, farm,, såpa med tillsats av kvicksilverpreparat. Användes vid vissa hudsjukdomar.

Afrika'nd, i Sydafrika född vit; urspr. endast om holländska ättlingar. — Afri-ka'nder-Bond, (Afrikander-förbundet, oftast kallat "The Bond"), stiftat 1881 för

att stärka afrikandernas nationalkänsla, ägde stor politisk betydelse före boerkriget, efter vilket det uppgick i Sydafrikanska partiet.

Afrikanska kompaniet 1. Guineakompaniet, svenskt handelskompani, stiftat 1649.

Afrikanskan {fr, Uafricaine), opera av Meyerbeer till librett av Scribe,

Afrikanska språk äro Bantuspråken, Negerspråken, Hamitiska språk och Semitiska språk, såsom arabiska, abessinska språken m. fl.

Afrikanska stjärnan, Belgisk orden.

Afrikanskt te, tesurrogat av CycWpia-hldiå,

Afrodisi', m. fl., se under Afrodit.

Afrodi't (av gr. Afrodi'te), miner., ett sjö-skumsliknande mineral; fysioL, individ med förkrympta 1. otydliga könsorgan. — Afroditi'sm, förkrympning av könsorgan. — Afrodi'te (den av havsskummet uppkomna, av gr, a'fros, skum), hos grekerna kärleksgudinnan. Jfr Venus. — Afrodisi', Afrodisi'a 1. Afrodisia'sm, gr., sjukligt stegrad könsdrift. — Afrodi'sia, gr., pl., Venusfester. — Afrodisi'aka, gr., kärleksdrycker; kärlek uppväckande 1. könsdriften retande medel.

Afrodi'te, zooL, en borstmask av utomordentlig färgskönhet.

Aftartodoke'ter, se Afthartodoketer.

A'fte, se Aphtæ. — Aftö's {fr. aphteux), med., härrörande av sjukdomen Aphthæ (se d. o.).

Aftenposten, konservativ norsk tidning, grundad 1860, utkommer i Oslo två gånger dagligen.

After, ty., gammaltysk preposition med betydelsen efter, bakom; efterbliven, oäkta. Användes stundom i sammansättningar, t. ex. af terromantik.

After, bergsv., det vid bokade malmers vask-ning bortslammade bergartspulvret.

Afterkristaller, se Psevdomorfos.

Afthartodoke'ter, gr., kyrkoh., anhängare av läran om Kristi lekamens oförgänglighet.

Afti't, guldliknande legeringar av koppar (800 delar), guld (170 delar), platina och volframsyra; användes till prydnadsföremål.

Aftonfalk, zool., Fa'lco vespertülio, en av de minsta falkarna, är en insektätande fågel, hemmahörande i ö. Europa, varifrån den stundom söker sig till Sverige.

x4ftongi' (av gr. a priv. och fthonge', stämma), med., oförmåga att tala på grund av tungkramp.

Aftoni't, miner., en i Värmland anträffad varietet av fahlerz (se d. o.).

Aftonpunkt, astr., västpunkt, den västliga skärningen mellan horisont och ekvator.

Aftonstjärna, bot., se Ornithogalum.

Aftonstjärnan, astr., benämning på planeten Ve'nus, då den är synlig efter solens nedgång.

Aftonviol, bot., namn på Hesperis (se d. o.).

Af tös, se Af te.

Afze'lia, bot., växtsläkte av fam. Legumino'-sæ. — A africa'na, har frukter, som ätas i Nya Guinea. — A. biju'ga, Polynesien, lämnar järnträ, som användes till möbler.

Afze'liaträ, järnträ, se Afzelia.

A/G, förk. för tysk. Aktiengesellschaft, aktiebolag.

Ag, kem.y atomtecken för silver, Arge^ntum.

Ag, hot., se Cladium, Schoenus, Scirpus.

Aga, förk. för Svenska Aktiebolaget Gas-ackumulator och fabriksnamn å detta företags, på nobelpristagaren Daléns uppfinningar grundade fabrikat, av vilka Aga-klippljuset och Aga solventil, båda automatiska anordningar för fyrbelysning, äro mest uppmärksammade.

A'ga 1. Agha (turk. agha\ eg. äldre broder; herre, hövding, föreståndare), titel för hovtjänstemän och militärer i Turkiet. — Jenitjeri-aga, överste 1. kapten vid janit-sjarerna (ett f. d. turkiskt livregemente). — Kyslar-aga, överuppsyningsman vid sultarens harem. — Aga-babi-saadet, hög ämbetsman i seraljen. — Kislar-aga-sinum-muthaki, hovmästare i seraljen.

A'gabus, kristen profet, omtalad i Apostlagärningarna.

Agace'ra, /r., reta; bry, locka. — Agaceri'^ miner, åtbörder 1. ord, genom vilka man söker draga någons uppmärksamhet till sig.

Aga'da, dets. som Hagada (se d. o.).

Agag, amalekitemas kungatitel.

Agalakti', gr. (av a priv. och ga'la, mjölk), med., bristande mjölkbildning hos havande kvinnor.

Aga'llocha 1. A'loeved, hot, dyrbar, välluktande ved av AquilWria AgalWcha m. fl. träd i Ostindien.

Agalmatoli't (av gr. a'galma, bildstod, och Wthos, sten), Pyrofylli't 1. Pagodft, miner., bildsten: kinesisk sten, gul, grön 1. röd, som arbetas till avgudabilder, pagoder 1. vaser.

Aga'm, se Agami.

Aga'ma, zool., ödlesläkte av fam. Agamidæ (se d. o.). Omkr. 60 arter, de flesta i Afrika.

Agame'mnon, grekiskt mansnamn, ihärdig, ståndaktig; gr. myt., konungen i Mykene, som anförde grekerna under Trojanska kriget.

Agami', gr. (av a priv. och ga'mos, äktenskap), ogift stånd. — Aga'mer, bot., växter, som sakna förmåga att fortplanta sig på könslig väg. — Aga'm 1. Aga'misk, bot., könlös (kryptogamisk). — Agamogene^s 1. Agamo-ge'nesis, könlös fortplantning.

Aga'midæ, AgamiMer, zool, en familj oftast insektätande ödlor från gamla världen och Australien. Hit höra t. ex. Molok, Drak-ödlor och Halskrageödlor.

Agamogene's, se Aga^ni.

Agamoneci' (av gr. a'gamos, ogift, och

o'ikos, hem), bot., det förhållandet att en växt 1. blomställning har både könlösa och tvåkönade blommor.

Aganfppe, gr. myt., en källa på sånggudinnornas berg Helikon. — Aganippiska brunnssällskapet, av K. F. Dahlgren 1839 i Stockholm stiftad glad, litterär förening.

Agapa'nthus, hot., sydafrikanskt växtsläkte av fam. Lilia'ceæ, varav många arter odlas som prydnadsväxter i kruka. — A. um-bella'tus (syn. Cri'num africa'num), har nästan meterlång blomstängel med blå blommor i flock.

Aga'per (av gr. agape', kärlek), religiösa måltider (kärleksmåltider) hos kristendomens första bekännare.

Agape'tus, grekiskt mansnamn, älskad.

A'gar 1. Agar-agar, turk.-arab., kinesisk, japansk 1. ostindisk gelatin, beredd av alger. Användes som näringsmedel, till tekniskt bruk och till bakterieodling. Japansk agar framställes av GeWdium-SLYter, Ceylon-agar av Sphæroco'ccus lichenoi des, Java-agar av Euche'uma colifo'rmis. — Agar-agar-casca'ra, är med cascaraextrakt impregnerad agar, avförande medel. Ett liknande medel är Agar Regula'ns, ReguWn.

Agaricfcola, Agaricfnum, lat., hot., på Agaricus (se d. o.).

Agaricfn 1. Agaricfnsyra, kem.i=Amaniti'n.

Agarici'neæ, bot., skivsvampar, svampfamilj av ordn. Hymenomycæ'tes, hattsvampar.

Aga'ricus, hot., kollektivsläkte, omfattande de viktigaste skivsvamparna. Svenska arter, som tidigare benämnts Agaricus, äro numera uppdelade på följande huvudsläkten: Amani'ta (flugsvampar), Armil-la'ria (ringskivlingar), Cla'udopus, Clito'-cybe (trattskivlingar), Clitopi'lus (mjölk-skivlingar) Colly'bia (nagelskivlingar), Crepido'tus, EntoWma, Fla'mmula, Ga-le'ra, Hebelo'ma, HyphoWma, l7io'cybe, Lepio'ta (fjällskivlingar), Lepto'nia, My-ce'na, Nauco'ria, NoWnea, Ompha'lia, Panæ'olus, Pholio'ta, Pleuro'tus, PluHeus, Psallio'ta (champinjoner), Psathyrella, Psilo'cybe, Stropha'ria, TrichoWma (mus-seroner), Volva'ria m. fl.

A'gar Regula'ns, farm., se under Agar-agar.

Agassiz-sjön (1. gasi'-), geol., forntida issjö i Nordamerika, uppkallad efter J. L. R. Agassiz.

Aga't {gr. acha'tes, efter floden Achates på Sicilien, där mineralet först fanns), miner., en blandning av flera kvartssorter i omväxlande teckningar, efter vilka mineralet kallas band-, korall- 1. moln-agat. Förarbetas till smycken och redskap.

A ga't a, kvinnonamn (av gr. agatho's, god, dygdig), den goda, dygdiga. Kvinnlig huvudroll i operan Friskytten av Weber.

Aga'tglas, agatimitation av glas.

Agathes blanches, fr. {1. aga't blangsj), långa vita 1. agatliknande pärlor, som tillverkas i Frankrike.32

Agathi-baschi, turk.y överhovmästare i sultanens hov.

Aga'this, hot., trädsläkte av fam. Pina'ceæ (Coniyeræ). — A. da'mmara (syn. Dam-mara orienta'lis), i Ostindien, ger kopa'l (ej som tidigare antagits Dammara-hartSy som erhålles av en art Shore'a). — A. austra'lis, kauritall, ger kaurikopal samt ett ypperligt virke.

Aga'thokles, grekiskt mansnamn, välkänd.

A'gathon, gr. (av agatho's, god), den god-sinnade, ädelmodige.

Agatho'sma, hot., sydafrikanskt växtsläkte av fam. Ruta'ceæ. Ljunglika småväxter, av vilka åtskilliga arter odlas som krukväxter.

Agatho'smus, bot., välluktande.

Agatode'mon (gr. agathoda'imon), god ande. som ansågs befrämja fruktbarhet.)(Kakodemon.

Agatologi', gr., läran om det högsta goda, en del av etiken.

Agatsch, även Farsang 1. Parasang, turkisk mil, omkring 5,000 m. En agatsch = 3 herri.

Aga'tsnäckor, zool., ett släkte lung- och landsnäckor, Achati'na, från tropiska Afrika.

Agau, hamitiskt folkslag i Abessinien.

Aga've, bot., växtsläkte av fam. Amaryllida'-ceæ, med hög stam och tjocka, tuvade, taggiga blad. Omkring 50 arter kända, alla från Amerikas varmare trakter. — A. america'na, som funnits förvildad i Sydeuropa i lång tid,

har blivit kallad "den hundraåriga aloen", emedan det sades dröja hundra år, innan den blommade, vilket dock kan ske redan efter 8—20 år. I hemlandet ätas bladen. Saften beredes till Pulque (se d. o.), som efter jäsning övergår i Mejical (se d. o.). Stängeln användes till byg-gnadsvirke, fibrerna (Pita 1. falsk Manillahampa) likt hampa. — A. mexi-ca'na, magucy, är en av Mexicos viktigaste växter och användes där likt den föregående.

Agavefiber, Agavehampa, Pita, Sisal-Tam-pico-hampa, Matamoros, Istle, Mexican grass, Cabulla, Cabuya, Henquen, Fiber, Fibris, handelsnamn på basttrådarna av Aga've america'na m. fl. arter.

Agde 1. Agdi, fornnordiskt mansnamn, eg. örnman; bildlikt: förnäm 1. högt uppsatt man. Motsvarar kvinnonamnet Agda.

Agder, gammalt namn på landskapen längs Norges sydkust. — Egder, invånarna i Agder.

Agdi'stis, gr. myt., det frygiska namnet på Kyhele.

Age 1. Axi'n, farm., fettet av en mexikansk sköldlus, Co'ccus axin. Användes som sårskyddande medel.

Aged, eng. (1. ä'idsjd), åldrad, förk. a.; sportt., betecknar i kapplöpningsanmälan, att den anmälda hästen är minst sex år gammal och bär högsta vikt.

Agele'na dome'stica, zool., en vanlig husspindel.

Agence Ha vas (1. asja'ngs ava's) i Paris, en av Europas största telegrambyråer.

Age'nda, lat. (eg. det, som bör göras, av a'gere, göra), annotationsbok, minnesbok; handelst., minnestavla; även kyrkohandbok. Jfr Ritual (under Ritus).

Agene's, gr. (av a priv, och ge'nesis, födsel), uralstring, organismers uppkomst ur den döda materien Genera'tio æqidvo'ca. — Agenesi', kvinnans ofruktsamhet; utebliven utveckling av kroppsdel.

Agenitalfsm, med., utebliven utveckling {agenesi') av genitalia.

Agenoisplommon (Z. asjenåa'-), plommon från franska orten Agen i Lot-et-Garonne. — Agenoisvin, rödvin från Languedoc.

Age'nor, gr. myt., en kung i Fenicien, fader till Kadmos och Europa; en av trojaner-nas tappraste hjältar.

A'gens, lat. (den 1. det, som verkar), pl. Age'ntia, Age'ntier, Age'nser, orsak till någon verkan, med., livande medel.

Age'nt {lat. a'gens), fullmäktigt ombud för en handelsfirma, en bank o. s. v., representant 1. fullmäktig för en regering utan att bekläda något egentligt diplomatiskt ämbete; språkv., det med prep. av bildade adverbial, som i passiva satser utmärker den verkande. — Agent de change, fr. {1. asja'ng dösja'nsj), växelmäklare. — Agent provocateur, fr. {1. -tö'r), besoldad upphetsare, person, som har till uppgift att egga misstänkta personer till brottsliga handlingar. — Agentu'r, ombudskap.

Age'nzia Stefa'ni, ital. {1. adje'ntsia), Italiens förnämsta telegrambyrå, i Eom.

A'ger, lat., åker. — A. pu'blicus, statsjord.

Age'ra {lat. a'gere, göra, handla), förehava en krigsrörelse; utföra ett åtal; spela (en roll); låtsa vara.

Agerasf (av gr. a priv. och ge'ras, gammal), egenskapen att länge kunna bevara ett ungdomligt utseende.

Agera'tum, hot., leverbalsam, prydnadsväxtsläkte av fam. Compo'sitæ.

A'ger cæ'cubus, för sitt vin ryktbar slätt i Latium (Italien).

A'ger pu'blicus, lat., statsjord.

Agers code, eng. {1. ä'djörs kå'd), handelst., en i handelsvärlden bruklig chiffer.

Agerusi', biol., bevarat ungdomligt utseende vid hög ålder.

Ageusi', Agevsi', gr. (av a priv. och ge'vsis, smak), med., minskad 1. upphävd smakförmåga.

Agfa, förk. för Aktiengesellschaft für Anilin fabrikation i Berlin-Treptow, en av Tysklands största firmor för framställning av tjärfärgämnen och fotografiska preparat.

Agger-agger, dets. som Agar-agar (se d. o.).

Aggeratio'n (av lat. agge'rere, hopa, sam-Aggestion—Agnar

manfoga), anhopning, sammanhopning. — Aggere'ra, hopa, sammanföra.

Aggestio'n {lat. agge'stio, av aggeWere, öka, sammanföra), sammanhopning, samman-förning.

Aggiustame'nte, ital. (1. addjust-), tonk., åter i det riktiga tempot.

Agglomera't (av lat. gWmus, gen. gWmeris, bylte, kula), sammanhopning; geoL, lösa anhopningar av kantiga bergartsstycken av vulkaniskt ursprung. — Agglomera't-lava, geoL, lava, innehållande brottstycken av annan, tidigare stelnad lava. — Agglo-mera't-tufiF, geoL, lös vulkanisk bergart (tuff), uppkommen genom hopcementning av agglomerat. — Agglomere'ra, samman-hopa.

Agglomere'ring, tekn.y metod att samman-sintra malmpulver till större klumpar. — Agglomereringsugn, ugn i vilken malmpulver agglomereras.

Agglutine'ra (av lat. glu'ten, lim), genom limning hopfästa. — Agglutina'ntia, klibbiga, vidhäftande ämnen; med.y medel, som hålla tillsamman något, t. ex. kanterna av ett sår. — Agglutinatio'n, vidfästning, hoplimning; fys., utfällning, genom hop-klibbning av i en vätska förefintliga små-partiklar; med., den speciella form av agglutination, som under vissa förhållanden äger rum i blodet; språkv., bildande av ordformer genom sammanfogande av två 1. flera ordrötter, av vilka blott en förblir självständig.)(Flexion. — Agglu-tine'ra, sammanklibba, vidhäfta. — Agglu-tinerande språk, sådana hos vilka ordbildningen försiggår genom agglutination. — Agglutini'ner, med., ämnen, som framkalla agglutination i blodet.

Aggratie'ra, mlat. (av gra'tia, nåd), benåda. — Jus aggratia'ndi, benådningsrätt.

Aggrave'ra, lat., förvärra, skärpa; även överdriva. — Aggravatio'n, förhöjande, skärpande t. ex. av straff på grund av aggraverande (försvårande) omständigheter. — Aggrava'tor {eng.), liten hårlock vid tinningen, "husarkrok".

Aggrega'tæ, hot., växtordning, tillhörande de synipetala dikotyledonerna. Omfattar familjerna: Compo'sitæ och Dipsaca'ceæ.

Aggrege'ra lat., (av lat. grex, hjord, samling), sammanhopa, sammanlänka; upptaga i en förening o. s. v.; krigsk., tilldela en trupp en övertalig officer, vilken vid tillfälle får inträda i tjänst. — Aggrega't, något sammanhopat; kem. och miner., en mängd till en massa förenade kristaller; sammanhopning av ämnen utan egentligt sammanhang sinsemellan; tekn., två 1. flera genom direktkoppling förbundna maskiner, t. ex. Turbi'n-aggregat, bestående av en turbin och en elektrisk generator, Pump-aggregat, bestående av en pump och motor. — Aggregatio'ns-till-

stånd, de fysikaliskt olika tillstånd, i vilka kroppar genom värmets inflytande kunna uppträda: det fasta, det flytande och det gasformiga.

Aggresi'n, bioL, hypotetiskt ämne, utsöndrat av bakterier till skydd mot fagocyter.

Aggressio'n (av lat. a'ggredi, angripa), anfall. — Aggressiv, anfallande. Gå aggressivt (anfallsvis) till väga.)(Defensiv.

— Aggre'ssor, angripare.

A'ggripärlor, Agi'ripärlor 1. Agripärlor, från

det gamla Venedig spridda glaspärlor av viss typ. Ovala, cylindriskt genomborrade, gula, blå, röda och gröna, ofta med mönster.

Agiatame'nto, ital. (1. addja-), tonk., makligt, bekvämt.

Agil, fr. {1. asji'l, lat. a'gilis), vig, smidig. — Agilité, fr. (1. asjilite'), vighet, smidighet.

Agilodfingerna, bajrarnas äldsta hertigsläkt.

Agio, ital. (1. a'djå, svenskt uttal a'gio), mellangift 1. skillnad i priset mellan olika myntsorter. — Agiotage, fr. (1. -ta'sch), handel 1. ocker med agio ("stockjobberi").

— Agiote'ra, handla 1. ockra med agio. — AgiotöV, kurs spekulant, särskilt i fråga om agio ("stockjobber").

Agiosko'p, gr., fys., apparat för frambringande av dimbilder.

Agiotage, Agiotö'r, se Agio.

Agita'bel, som kan uppviglas. Se Agitera.

A'gitans, lat., uppretande.

Agita'to 1. Con agitatio'ne, ital. {1. adjita'tå, kånn adjitatsiå'ne), tonk., livligt, upprört. — Agitato con passio'ne, lidelsefullt upprört.

Agite'ra (av lat. agitaWe, uppröra), sätta en sak i gång; ivrigt bearbeta; uppvigla, oroa. — Agita'tor, uppviglare, orostiftare. — Agitatio'n, uppvigling; oro, sinnesrörelse. — Agitato'risk, upphetsande, uppviglande.

Aglabi'der, arabisk dynasti på 800-talet i n. Afrika.

Agla'ia, astr., en av småplaneterna.

Agla'ia, bot, växtsläkte av fam. Melia'ceæ.

— A. odora'ta, välluktande glansträd, är inhemskt i Kochinchina.

Agla'ia, gr. myt., en av gratierna (se Gra-tier).

Agla'uros, gr., "den glänsande", en Athenas prästinna, som offrade sitt liv för att rädda fädernestaden; även ett binamn på Athena.

A'gligak, grönländskt kastspjut.

Aglobuli', med., minskat antal röda blodkroppar i blodet.

Aglossi', gr. (av a priv. och gWssa, tunga), tunglöshet; foster utan tunga. — Aglo's-sisk, som saknar tunga.

Aglutitio'n, med., oförmåga att svälja.

Agmati'n, kem., en aminosyra (guanido-metylamin).

Agnar, fornnordiskt mansnamn (av agn^ bete, lockmat), fiskare 1. jäs:are.34

Agna't, lat (av na'sci, födas), blodsförvant på svärdssidan, ätteman. Jfr Kognat. — Agna'tisk, besläktad på manssidan. — Agnatisk succession, till manslinjen inskränkt tronföljd. — Agnatisk-kognatisk succ., tronföljd, som, då m.anliga tronarvingar saknas, övergår till kvinnolinjen.

Agnathi'a 1. Agnati', lat. (av gr. a priv. och gna^thos, käk), med., käklöshet (defekt underkäk).

Agnblad 1. Fästefjäll, bot., fjäll mellan blommorna å fästet hos vissa arter av fam. Compo' sitæ.

Agnborst, bot., medelnervens borstformiga utlöpare hos agn 1. fjäll i gräsens blommor.

Agne, fornnordiskt mansnamn.

Agnels (Z. anjä'll) 1. Moutons d'or, fr. (1. mo-tå'ng dår), franska guldmynt från 13: e och 14: e seklet med bilden av Guds lamm i prägeln.

Agnes, fr. Agnes, Agne'ta, kvinnonamn (av gr. ordet ha'gnos), kysk.

Agni, ind. myt., eldens personifikation.

Agnisto'ma ind. myt., "Agnis pris", ett dryckesoffer till Indra.

Agnoe'ter (av gr. agnoe'in, icke veta) 1. Themistia'ner (efter huvudmannen, The-mistios, diakon i Alexandria), kristen sekt i 6: e årh., som förnekade Kristi allveten-het.

Agno'men, lat., tillnamn, binamn. Jfr Cogno-men.

Agnosce'ra, lat., erkänna riktigheten av ett dokuments innehåll; handelst., erkänna underskriften å en växel.

Agnosi', gr. (av a priv. och gno'sis, kunskap), ovetenhet; med., oförmåga att igenkänna. — Akustisk agnosi, oförmåga att igenkänna med hörseln, — Optisk a., med synen, själsblindhet. — Taktisk a., med känseln.

Agnostici'sm (av gr. a priv. och gno'sis, kunskap), fil., förnekande av all kunskap om det översinnliga. — Agno'stiker, person, som omfattar agnostiska åsikter. — Agno'stisk, som rör agnosticismen.

Agno'stus, lat., okänd; paleont., trilobitsläkte i Sveriges kambrium och undersilur.

Agnotozo'isk, geol., tillhörande urbergsperioden.

Agnskæl, no., blåmussla.

A'gnus ca'stus, bot., se Kyskhetsträdet.

A'gnus De'i, lat. (Guds lamm); 1) benämning på Frälsaren (Joh. 1:29); 2) en latinsk bön, som sjunges vid katolska mässan. — Agnus Dei qui to'llis pecca'ta mu'ndi, misere're no'bis! (Guds lamm, som borttager världens synder, förl3arma dig över oss!); 3) medaljformiga amuletter, vanl. av vax, å vars ena sida det heliga lammet med segerfanan och å den andra något helgon finnes avpräglat (sådana vaxstycken bortskänkas av påven och begagnas såsom talismaner). — A. pascha'-lis, påskalamm. — A. scy'thicus, "skytiska

lammet", blodstillande medel av rotstocken hos ormbunken Aspi'diiim Barome'z, som införes till Europa under namnet Baro-mez.

Ago'ge, gr. — tempo (se d. o.). — Agogi'k, tonk., läran om tonföljd och takt.

Agomensi'n, farm., lipoid framställd ur co'rpus lu'teum. Anses påverka outvecklade genitaliers tillväxt.

Agome'ter, se Volt-agometer.

Agomfiasi' 1. Agomfi'asis, gr., med., tändernas lossnande. — Ago'mfisk, tandlös.

Ago'n, gr., pl. Ago'nes, strid, tävlingskamp hos de gamla grekerna, — Gy'mniska ago-nes, bestodo i kroppsövningar. — Hi'ppi-ska a., bestodo i kappkörning och kapp-ridning. — Mu'siska a., omfattade musik, skaldekonst och dans. — Agoni' {gr. ago-ni'a), dödskamp. — In ago'ne, i dödskamp. — Agonothe't, stridsdomare. — Agoni'st, kämpe. — Agonisti'k, stridsskicklighet; träningskonst för uppträdande i de offentliga kämpaspelen. —• Agoni'stiker, kyrkoh.. Guds stridsmän, namn, som dona-tisterna (se d. o.) gåvo sig själva.

Agona'ltempel (gr. ago'n, tävlingskamp) 1. Festtempel, tempel, där segrarna bekransades, varför offerbordet ersattes av en tribun.

Ago'ner 1. ago'niska linjer (av gr. g o'nos, böjning, vinkel), linje, som tänkes dragen genom alla de platser på jorden där magnetnålen pekar rätt i norr.

Agoni', se Agon.

Ago'mdæ, zooL, pansarsimpor, fiskfamilj av gruppen Scleropare'i, knivpansrade fiskar. Se Agonus.

Agoni'st, Agonothe't, m. fl,, se Agon.

Ago'nus, zool., fisksläkte av fam, Ago'nidæ inom gruppen Knivpansrade fiskar,—A. cataphra'ctus, skäggsimpa.

Agora', gr., folkförsamling; torg. — Agora-fobi' (av gr. agora', torg, och fo'bos, fruktan), med., den fruktan vissa nervsvaga personer hysa för att passera öppna platser. — Agorano'm, torguppsyningsman.

Agoomoo, se Oro.

Agra, ett välluktande träslag, som i Japan och Kina användes till finare arbeten.

A'grafa, gr., oskrivna uttalanden, enl. traditionen tillagda Kristus, men ej bevarade i Bibeln.

Agra'fF (fr. agrafe), spänne; smycke, vari något fästes; byggn., en prydnad vid slutet av en valvbåge; järnkrampa för att sammanhålla stenar; med., kirurgiskt instrument.

Agrafi' 1. Agraphi'a, med., oförmåga att skriva, utan förlamning av därvid verksamma muskler. — Agraphia littera'lis, oförmåga att skriva vissa bokstäver. — A. verba'lis, oförmåga att skriva hela ord.

Agraga'nt, dets. som Dragant.

Agrammati'sm, dets. som Akatafasi (sed.o.).A grandera—A gr os t is

Agrande'ra, fr. (av grand, stor), förstora, utvidga. — Agrandissemang 1. Agrandisse-ment, fr, {L -dissma'ng), förstoring, förkovran.

Agra'rier 1. Agra'rer (av lat. agra'rius av a'ger, åker), namn på medlemmar av partier 1. föreningar, som arbeta för jordbruket och dess intressen. — Agra'risk lag {lat. lex agra'ria)y romersk åkerlag, som åsyftade statsländeriernas rättvisare fördelning mellan medborgarna. — Agra-riska brott, sådana som begås av underlydande mot en jordägare. Dylika hava förövats i synnerhet på Irland på grund av där rådande osäkra agrariska förhållanden. — Agra'rpolitik, statens uppgift att bidraga till jordbrukets befrämjande.

Agra'rium, Agre'stis (lat. a'ger, äker), bot., växande på åkrar.

Agravia'dos, sp., politiskt missnöjda, parti i Spanien, vilket 1826—28 yrkade på sträng absolutism i stat och kyrka.

Agré, Agrée, fr., se A gr e er a.

Agrea'bel, fr., angenäm. — Agrema'ng (fr. agrément), behaglighet, förmån, nöje; pL, tonk., prydnader, såsom drillar, förslag

0. d.

Agree'ra (fr. agréer, av gré, lat. gra'tus, behaglig), väl upptagna, godkänna; handelst., erkänna en skuldförskrivning och underskriva densamma.

Agree'ra, rättare Agrege'ra (fr. agréger, lat. aggrega're), med sig förena, upptaga såsom medlem. Jfr Aggregera. — Agré

1. Agrée, upptagen som ledamot; titel vid Akademien för de fria konsterna i Stockholm.

Agregé, fr. (1. sje'), extralärare.

Agrema'ng, se under Agreabel.

Agreement of the people, eng. (1. agri^ment åv the pipl), "folkets överenskommelse", radikalt engelskt författningsförslag, framställt kort före Karl I: s avrättning.

Agre'st (av lat. a'cer, skarp, sur), subst., av omogna druvor pressad saft, vilken tjänar som ättika; adj., lantlig, bondaktig; sur, kärv.

Agre'sto, en norditaliensk vinsort.

Agre'stis, se Agrarium.

Agrfcola, lat. (av a'ger, åker, och co'lere, odla), åkerbrukare; mansnamn med samma betydelse. — Namn på Finlands reformator, Mikael A.

Agri'cola, zool., syn. Microtus (se d. o.).

Agridynami't, dynamittyp för lantbruksändamål.

Agrige'ntum, romerska namnet på staden Girgenti.

Agrikultu'r, lat. (av a'ger, åker, och cultu'ra, odling), åkerbruk. — Agrikulturfysik, lantbruksfysik. — Agrikulturfysiker, vetenskapsman, som sysslar med agrikultur. — Agrikulturkemi, den kemiska vetenskapen i sin användning på lantbruket. — Agrikulturkemist, lantbrukskemist. —

Agrikultursystem, grundsats i nationalekonomien, enl. vilken jorden och lantbruket äro den förnämsta källan till ett lands välstånd. Se Fysiokratiskt system.

— Agrikulturfster, pL, personer, som gynna jordbruket framför konstfliten och handeln; benämning på agrarpartiet i England. — Agrime'nsor, lat., lantmätare.

Agrimo'nia, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Sentico'sæ. — A. eupato'ria, småborre. — A. odora'ta, luktborre 1. luktmönja. — A. re'pens, en art från Amerika, som odlas, liksom stundom de båda föregående.

A'grioii, zool., insektsläkte av fam. Agrio'-nidæ, flicksländor.

Agrio'mdæ, zool., flicksländor, insektfamilj av ordn. Rätvingesländor, underordn. Odo-na'ta.

Agrio'nia (av gr. Agrio'nios, den vilde), fest till Dionysii ära.

Agrio'nios, gr. myt., den vilde, binamn på Dionysos.

Agrio'tes, zool., ett släkte skalbaggar av fam. Knäppare. — A. linea'tus, randiga sädesknäpparen.

Agrip, "utdrag", det äldsta kända försöket till en behandling av Norges historia på norska. Författad omkring 1190.

Agrfppa, latinskt mansnamn, buret av kej-sar Augusti måg. — Agrippi'na, latinskt kvinnonamn, eg. ett barn, som vid födseln kommit med fötterna förut; bildligt: den bakvända, underliga. Namn på Augusti dotterdotter, Caligulas mor, och dennas dotter, Neros moder. — Agrippi'na pa'rtus 1. Agrippfnsk barnsbörd, ett fosters framfödande med fötterna först.

Agrogeologi' 1. Agrologi', marklära.

Agroma'n, gr. (av agro's, åker, och mani'a, raseri), lidelsefull idkare av lantbruk. — Agromani', överdriven förkärlek för åkerbruk.

Agronomi', gr. (av agro's, åker, och no'mos, lag), läran om lanthushållning. — Agro-no'm, vetenskapligt bildad lantbrukare; lantbruksingenjör. — Agronometri', beräkning av åkervärdet. — Agrono'misk, till lantbruksvetenskapen hörande .

Agropy'ron, bot, se Triticum.

Agroste'mma githa'go, bot., oxögon, klätt, reslig nejlikväxt med purpurröda blommor, allmän i sädesåkrar. De svartbruna fröna innehålla ett giftigt saponinämne, Gitagi'n 1. Agrostemma-sapotoxi'n.

Agroste'mma-sapotoxi'n, kem., se Agro-stemma githago.

Agrosti'deæ, bot., grupp av gräsen, med en-blommiga, glatta, ryggborstförsedda småax i vippor.

Agro'stis, bot., ven, artrikt svenskt växtsläkte av fam. Grami'neæ. Bildar en stor del av gräsmattan i lundar och på ängar.

— A. canfna, brunven. — A. capilla'ris, är ett för sina fina vippor odlat rabatt- och36

bukettgräs. — A. spi'ca ve'nti, åkerven, kösa, allmänt åkergräs. — A. stoloni'fera, krypven, allmän å fuktig gräsmark. — A. te'nuis, rödven, allmän å torr gräsmark.

Agrostografi', rjr, (av agro'stis, gräs, och grajein, skriva), gräsbeskrivning. — Agrostologi', läran om gräsen.

Agro'tis, zool., se Euoxa.

Agru'men, ty., apelsiner.

Agru'mi, ital., gemensamt namn på syrliga frukter, i synnerhet oranger, såsom apelsiner, citroner, pomeranser.

Agrypni' {gr, agTypni'a), med., sömnlöshet. — Agrypnia senflis, sömnlöshet, som härflyter av ålderdomssvaghet. — Agrypno-ko'ma, gr. (av agrypni'a, sömnlöshet, och koima'n, insöva), med., sömnlöshet, oaktat stor sömnlust.

Aguaca'te, dets. som Avocato. Se Avocatoträ.

Aguadi'ta, sp. (av lat. a'qua, vatten), ett mycket hårt, brunt trä av Picra'mnia pen-ta'ndra, Kuba.

Aguado'r, sp. (av lat. a'qua, vatten), vattenbärare i Spanien.

Aguamiel, sp., tjock sirap av inkokt agave-saft.

Aguardie'nte, sp., ett sött spanskt brännvin.

Agumfn, kem., äggvitepreparat ur sojabönor. Tillsats till mjöl, buljongextrakt och buljongtärningar.

Agumu, se Oro.

Agu'ricum 1. Agurfn, farm., urindrivande medel av natriumacetat i förening med teobromin.

Agu'ti 1. Guldhare, zool., sydamerikanskt gnagarsläkte, Dasypro'cta, med tät, gul-glänsande päls.

Agyni' (av gr. a priv. och gyne', kvinna), utan kvinna, ogift stånd. — Agy'nisk, hot., benämning på de blommor, som sakna pistiller.

Agyra'tæ, hot., en ormbunksordning. Syn. Eusporangia'tæ.

Agyri', med., förkrympt utveckling av hjärnans vindlingar.

A. H., förk. för A'nno hegi'ræ, året efter hedjra (se d. o.).

Aha'b 1. Acha'b, hehr., mansnamn, faders broder.

Aha's 1. Acha'z, hehr., mansnamn, han griper 1. Jehova griper. Namn på konungen i Juda rike under Esaias tid.

Ahasve'rus, hehr., mansnamn, fursten. Namn på den i Esters bok omtalade persiske konungen samt den "vandrande juden" 1. "Jerusalems skomakare".

Aha-teorien, dets. som Bauivau-teorien (se d. o.).

Ahi, ind. myt., "orm", ett binamn på Vrtra (se d. o.).

Ahime'lek 1. Achime'lek, hehr., mansnamn, konungens broder. Namn på den överstepräst, som gav den flyktande David skådebröden att äta.

Ahir, en hinduisk klass.

Ah'kiu, fi., se Ack ja.

Ahl, se Al {geol.).

Ahl-i-hadis, de indiska Vahhahiterna (se d. o.).

Ahme'd, arabiskt mansnamn, vanligare (ehuru med orätt) skrivet Achmed.

Ahmedija, en islamitisk sekt.

Ahnfe'ltia, hot., en vid västkusten allmän rödalg.

Ahom, till sjanfolken hörande stam i Assam.

A horse, a horse, my kingdom for a horsel eng. (1. ä hårrs —, maj kingdöm får —), en häst, en häst! Mitt rike för en häst! ("Eichard III", Shakespeare.)

A'hraman 1. A'hriman, se Ariman.

Ahrbleicher, rött vin från Ahrdalen.

Ah'ti 1. Ah'to, fi. myt., vattnets gud. — Ahto-barnen 1. Ahtoskaran, fi. myt., Athis barn, vattnets lägre gudomligheter. — Ah'tola, fi. myt., Athis boning.

Ahu, zooL, asiatisk varietet av stenbocken. Ullen användes till fina kasjmirvävnader, vilka även kallas Ahu.

Ahuramasda, pers., dets. som Ormuds (se d. o.).

A'hvenaumaa (1. -ma), finska namnet på Åland. — A'hvenanmeri, Ålands hav.

a. i., förk. för ad i'nterim, tills vidare.

A'ia 1. Ga'ia, se ^a.

Ai-Ai, zool., se Aye-Aye.

Aiaki'derna, se Aiakos.

A'iakos (lat. Ae'acus), gr. myt., konung av Egina, jämte Minos och Rhadamanthys domare i underjorden. Bland hans ättlingar, aiakiderna, märkas Ajax och Achilles.

A'ias {lat. A'jax), namn på två grekiska hjältar vid Tröja. Den enes öden har lämnat stoff till Sophokles tragedi "Aias".

Aichmetall, tekn., en för sin styrka känd legering av koppar, zink och järn.

Ai'da, tonk., opera av Verdi, med den kvinnliga huvudrollen av samma namn.

Aidan {1. ä'dön), Northumberlands apostel och helgon, grundläggare av det ryktbara klostret Li7idisfarne.

Aide de camp, fr. {1. äd-dö-ka'ng), adjutant. — Aide-major, fr. {1. äd-masjå'r), betal-jonsläkare, regementsadjutant.

Aide toi et le ciel faidera, fr. {1. äd-tåa'-e-l-sie'11-tädra'), hjälp dig själv och Gud skall hjälpa dig.

Aie'tes, gr. myt., konung i Kolchis, fader till Medea.

Aigade, fr., se Aiguade.

Aiga'ion, gr. myt., en hundraarmad jätte. Jfr Hekatoncheirer.

A'igevs, gr. myt., konung i Aten, fader till Theseus.

A'igisthos, gr. sag., Agamemnons mördare, dödades av Orestes.

Aigle, fr. {1. ägl), örn. — Aiglon {1. äglå'ng), örnunge. UAiglon, Örnungen, skådespel om Napoleons son av E. Rostand.

Aigrette, fr. (1. ägrä'tt), ägrätt, prydnad av fjädrar; större smycke i bukettform av ädla stenar o. d.

Aigu, fr. {L ägy'), skarp, spetsig, skärande.

— Accent aigu C), fr. {I acksangtägy'), språkv., tecken, som, anbragt över bokstaven e (é), anger, att denna skall uttalas som e. Jfr Grave och Circonflexe.

Aiguade 1. Aigade, fr. {1. äga'd, av lat. a'qua, vatten, vilket i södra Frankrike kallas aigue, 1. äg), sött vatten, varmed skepp förses på långresor; även ort, där sådant anskaffas.

Aiguille, fr. (1. ägi'j), "nål", hög bergtopp med skarp, nålformig spets.

Agiuillette, fr. (L ägije'tt), uniformsprydnad, militäriskt utmärkelsetecken.

Aigy'ptos, gr. sag., tvillingbroder till Da-naos, hade femtio söner, som med våld äktade danaiderna.

A'ikalaiskirja, fi., "samtidskrönika", en finsk efterbildning av Who's who (se d. o.)

Aila'nthus, bot., växtsläkte av fam. Simharu-ha'ceæ. — A. glandulo'sa, gudaträd, inhemskt i ö. Asien, men numera planterat i Europa ända upp till s. Norge. — Ailanthussilke, östasiatiskt silke av en på Ailanthus glandulosa levande silkesfjäril.

— Ailanthusträ 1. Anghikaträ, trä av Ailanthus glanduW sus, användes till finare snickerier och i vagnmakeriet.

Aila'nthusfjäril, zooL, en spinnare, Philo-sa'mia cy'nthia, som bl. a. lever på ailan-thusträden och vars kokonger lämna Ailanthussilke.

Ailekes-olmak, lapsk myt., gudomligheterna för fredagen, lördagen och söndagen.

Ailuroi'dea 1. Ailu'ridæ, zooL, rovdjursgrupp, omfattande skunkdjur, hyenor och kattdjur.

Ailu'rus fu'lgens, zooL, se Panda.

Aimable, fr. {1. äma'bl), älskvärd.

Aimafibri't, se Hemafihrit.

Aimak 1. Eimak, en i Afganistan boende gren av tadsjikfolken.

Aimatoli't, miner., se Hematolit.

Aimedée (1. ämede'), franskt mansnamn (av fr. aimer, lat. ama're) = Amadeus (se d. o.).

Aimé (1. äme'), franskt kvinnonamn (av fr. aimer, lat. ama're, älska), älskvärd.

A. in., förk. för A'nno ineu'nte, vid årets början.

Ainé, fem. Ainée, fr. {1. äne'), äldre (t. ex. broder 1. syster). Jfr Cadet.

Aine'ias, se Aeneas.

Ainia'ner, en hellenisk folkstam.

Ainikki, fi. myt., Lemminkäinens (se d. o.) syster.

Aino, fi. myt, Joukahainens (se d. o.) unga syster, lovad till maka åt Väinämöinen (se d. o.).

Aino, Aino'er 1. Ainu, folkstam, som förr bebott hela Japan, men nu undanträngts till

dess nordliga delar och ön Sachalin; anses vara besläktat med Europas ariska befolkning.

Ainoshuku, jap., poststation och gästgivaregård.

Ainu, se Aino.

Aiodi'n, farm., ett sköldkörtelpreparat.

Aio'ler, en av grekernas huvudstammar.

Aioli's, Eolien, det av Aiolerna bebodda landskapet i Mindre Asien.

A'iolos, gr. myt. = Aeolus; även namn på aiolemas stamfader.

Aio'n, gr. = Eon (se d. o.).

Aipim, hot., se Manikot.

Air, fr. (1. ä'r), eg. luft; förnämt sätt att skicka sig, högdraget uppträdande; giva sig air av, giva sig utseende av; tonk., aria, sång, visa, melodi.

A'ira, bot, tåtel, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. Flera arter odlade som prydnadsgräs. — A. atropurpu'rea, se Vahlo-dea. — A. bo'ttnica, se Deschampsia. — A. cane'scens, se Wenigærtneria. — A. cæspito'sa, tuvtåtel, allmän å fuktig gräsmark. — A. caryophylle'a, vittåtel. — A. e'legans, odlat prydnadsgräs. — A. fIexuo'sa, kruståtel, allmänt backgräs. — A. præ^cox, vårtåtel.

Airain, fr. {1. ärä'ng), koppar, malm, brons. — Le siècle d^airain (Z. lö siä'kl därä'ng), kopparåldern.

Airak, kirgisisk rusdryck, beredd av komjölk (se Kumys).

Airdaleterrier (1. ä'rdel-), strävhårig, brun, svartsadlad hundras.

Airoge'n, farm., garvsyrad vismutoxid, använd som Airol (se d. o.).

Airofo'rm, farm., dets. som Airogen (se d. o.).

Airo'l, kem. farm., en gröngrå pulverformig vismutförening (basiskt vismutjodidgal-lat), med antiseptisk och torkande verkan, som användes vid sårbehandling.

Airo'psis, bot, dets. som Aira (se d. o.).

Airstone {1. ä'rstån), skotsk brynsten av hög kvalitet.

Airtrap, eng. (/. ä^rtrapp), vattenlås. — Air-trunk, eng., ventilationsrör i byggnader.

Aise, fr. (1. ä's; av götiska ordet aze'ts, bekväm), bekvämlighet; ètre à son aise, hava det behagligt, må väl, vara "i sitt ässe".

Aisja, se Ajesja.

A'ison, gr. {lat. ^'son), gr. sag., konung i lolkos, fader till lason.

A'isopos' fabler, se Aesopi f.

Aiss (ajs), tonk., tonen a, höjd med en halv ton.

Aistulf, langobardiskt kunganamn.

Aito'lia, Etolien.

Aito'los, gr. sag., son av Endymion, stamfader till etolerna (aitolerna).

Aiwa 1. Aiwaspervekdesi, ett slags turkisk kvittenmarmelad.38

Aix, zooL, brudänder, släkte trädgàsfåglar.

— A. galericula'ta, mandarinand.

Aizoa'ceæ, hot., växtfamilj av ordn. Cur-

vemhry'æ. Se Mesemhryanthemum och Tetragonia.

A'ja, ital.y hovmästarinna, uppfostrarinna; vid spanska och österrikiska hoven bruklig titel för prinsessornas guvernanter. — "Fm Aja'% smeknamn på Goethes mor.

Aj-aj, zooL, se Aye-Aye,

Aja'n 1. Adja^n, fordom namn på en del av Somaliland.

Aja'nsilke, en benämning på Orgasin (se d. o.).

A'jas, se Ajax.

Ajat, eng., agat.

A'jax, gr. Ajas, namn på tvenne av de trojanska kämparna.

A^jesja 1. A'isja, en av Muhammeds hustrur, kallad "profetissan".

A jo, sp., uppfostrare, guvernör för prinsar. Jfr Aja.

Ajo^nsilke, se Ajansilke.

A jour, fr. (1. asjo'r), eg. för dagen; genombruten (t. ex. om spetsar); "infattade à jour" sägas ädelstenar vara, då infattningen blott berör kanterna och icke har något underlag; handelst., "böckerna äro à jour", då alla poster äro införda intill sista dagen. — Hålla sig à jour med något, följa dess utveckling dag för dag.

Ajournera, fr. (1. asjorne'ra, av jour, dag), uppskjuta till viss tid (en riksdagsförsamlings 1. ett mötes sammankomster).

A'jovanolja, destillerad av frukterna till Ca'-rum A'jovan i Ostindien, är starkt tymol-haltig.

A'juga, hot., jordtopp, suga, växtsläkte av fam. Lahia'teæ. — A. pyramida'lis, blåsuga, käringruka, mjukhårig, pyramidfor-mig ört med blå blommor. — A. re'ptans, revsuga, krypsuga, låg, krypande ört med talrika jordskott och blå blommor i axlik ställning. Ofta odlad som infattningsväxt.

Aju'geæ, hot., underfamilj av fam. Lahia'-teæ.

Ajuste'ra, fr. (1. asjyste'ra, av lat. ju'stus, riktig), bringa i ordning. A. sig, ordna sina kläder och pryda sitt hår; pryda sig.

— Ajustage (Z. a'sj-), ett mynts avfil-ning till dess rätta vikt. — Ajustement, fr. (1. asjystma'ng), justering, förlikning; prydnad, grannlåt; betalning för assu-ransskada. — Ajusteur, Ajustö'r, mynt-justerare, färdiggörare. — Ajustoir (1. asjystoa^r), myntvåg.

Ajutage, fr. (1. asjyta'sj), ansatsrör, pip.

Ak, turk., vit; ingår i ett stort antal asiatiska ortnamn.

Aka, folkstam. Se Hrusso.

Akabar 1. Giojetto, kungskorall, en av naturen svart korallart.

Aka'cia, se Acasia, Akasia och Rohinia.

Akademi' (gr. akade'meia, lat. acade'mia), högskola; förening av lärda, skalder 1.

konstnärer. — Akademifogde, tjänsteman vid Uppsala universitet, som har tillsyn över akademiens jordegendomar. — Aka-de'miker, stundom Akademi'st, lärare vid 1. medlem av en akademi. — Akade'misk, för en akademi utmärkande 1. till densamma hörande. — Akademi'ster, kallades de svenska författare, som försvarade den fransk-klassiska smaken mot nyromantikerna.

Akade'mos, gr. sag., sagohjälte, vars namn givit upphov till ordet Akademi, emedan han ansågs ha ägt den trädgård, Akade-meia, där Platon höll sin ryktbara skola.

Aka'dien, se Acadia.

Akagfn, kem., klorkalk, blandad med kalk 1. blykromat. Användes vid rening av acetylen.

Aka'ier 1. Aka'jer = Achæer (se d. o.).

Akaki', gr., oskuld.

Akale'fer, se Acalephæ.

Aka'li, krigarklass bland sikherna.

Aka'mba 1. Waka'mba, en av de största och mest typiska bantustammarna.

Akampsi' (gr. a priv. och ka^mpsis, böjning), med., oböjlighet, kontråktur. — Aka'mp-tisk, oböjlig; fys., ej tillbakakastande ljuset.

Aka'nthoma'stix, se Akarnagummi.

Akantace'er, bot., se Acanthaceæ.

Akanthosi', med., abnorm utveckling av överhuden.

Akantrt, miner., mineral av samma sammansättning som silverglans, men kristalliserande efter rombiska systemet.

Akantokefa'ler, zool., rundmaskar, Acantho-cephali.

Akantoptery'gier, se Acanthopterygii.

Aka'ntus, se Acanthus.

Akardi' (av gr. a priv. och kardi'a, hjärta), medfödd saknad av hjärta; fig., hjärtlöshet, feghet.

Akarfder, zool., kvalster, mycket små spindeldjur.

Aka'rnagummi 1. Aka'nthoma'stix, som

mastix använd form av de orientaliska compositéerna Atra'ctylis gummi'f era och E'chinops visco'sus.

Akaroceci'dier, se Acarocecidier.

Akarodoma'tier, se Acarodomatier.

Akaroi'dharts, harts från det australiska trädsläktet Xanthorre'a. — Rött akaroid-harts erhålles av Xanthorre'a austra'lis och arbo'rea. — Gult akaroidharts erhålles av Xanthorre'a ho'stilis.

Akarpi', gr. (av a priv. och ka'rpos, frukt), ofruktsamhet.

A'karusutslag, med., se Acariasis.

Aka'sia (av gr. akaki'a, oskuld), hot., se Acacia. — Akasieextrakt tillverkas av blomknopparna av Aca'cia Farnesia'na. — Akasiegummi, se Gummi arahicum. — Akasieträ, av Acacia homalophy'lla i Australien, brukas till galanteriartiklar.

Aka'siamyra, zool, myrsläkte, som bor i aka-siornas ihåliga taggar.

Aka'sieträd, bot., se Akasia och Robinia.

Akatafasi' (av gr. a priv. och katafemi, bejaka), oförmåga att ordna orden i syntaktiska satser.

Akatale'ktisk (av gr. a priv. och katale/gein, upphöra), metr., fullständig; som innehåller ett fullständigt antal versfötter, av vilka den sista har jämnt det erforderliga antalet. Jfr Katalektisk och Hyperkata-lektisk.

Akatalepsi', med.y neuros, vars symtomer äro motsatta dem vid katalepsi (se d. o.).

Akatarsi', gr. (av a priv. och katha'rsis, rening), med., förorening (av blodet.).

Akatasta'tisk, gr., ostadig, obeständig; med., oregelbunden (t. ex. puls).

Aka'thistos, gr., grekisk-katolsk lovsång till jungfru Marias ära.

Akatolfk (gr. a priv. och katholikos, katolsk), kristen, som ej tillhör katolska kyrkan.

Aka'ustisk, gr. (av a priv. och kausis, brand), förbrännelig.

Ake'bia quina'ta, bot., slingerväxt med röda blommor av fam. Lardizabala'ceæ (ordn. Rana'les). Odtas i s. och mell. Sverige.

Akéer = Achæer (se d. o.).

Akefa'ler, Akefa'l, Akefali', se Acefali.

Akeiropoie^t, se Acheiropoiet.

Akelo'os, gr. myt., en flodgud.

Akemeni'der, persisk härskarsläkt (660—331 f. Kr.).

Akeratos-gruppen, grupp av nötkreatur, som i Sverige representeras av fjällrasen och "rödkullorna".

A'keron, se Acheron.

Akidopeirasti'k (av gr. aki's, spets, skärpa, och peirao, försöka), akupunktur av hjärtspetsen vid misstänkt skendöd.

Akflles, se Achilles.

Aki'lles-sena, anat., den kraftiga sena, som förenar vadmuskeln med hälbensutskottet.

Akine's 1. Akinesi', med., rörelseförlamning. — Akine'tisk, orörlig.

Akine't, bot., se Aplanospor.

A'kis, gr. myt., son av Faunus. Älskade Galatea, som, då han dödats av sin rival Polyfemos, förvandlade hans rinnande blod till en flod.

Akito'fel, hebr., mansnamn, dårskapens broder. Buret av konung Davids rådgivare och vän.

Akiurgi' (av gr. aki's, spets, skärpa, egg, och e'rgon, handling), med., läran om de blodiga operationerna.

Ak ja, se Ack ja.

Aka'b-basket, se Akyab-basket.

Akka, fi. och lapsk., moder, gumma.

Akkad 1. Ackad, forntida benämning på n. Babylonien.

Akka'ler, en avdelning av druserna (se d. o.).

Akkumula'tor, Akkumule'ra, se Ackumulator.

Akla'stisk, gr. (av a priv. och kla'ein, bryta), fys., icke brytande ljusstrålarna.

Akle^ja, bot., se Aquilegia.

Akle'jruta, bot., se Thalictrum.

Akli'n 1. Nullisokli'n, fys., magnetisk ekvator, linje på kartor sammanbindande orter utan magnetisk inklination (se d. o.).

Akloropsi', se Achloropsi.

A'kme, gr., högsta spetsen av en sak; med., en sjukdoms höjdpunkt.

Akme't (av gr. a'kme, spets), svart mineral, som förekommer på ett par ställen i Norge.

Akonrt 1. Egiri'n, miner., ett svartgrönt, glasglänsande, lättsmält mineral, innehållande natriumjärnsilikat och titanoxid.

Akne, se Acne.

Akoeme'ter, gr. (av akoe', hörsel), hörselmätare, instrument för bestämmande av graden av dövhet.

Akoime'ter (gr. akoimetos, sömnlös), medlem av en grekisk munkorden, som höll oavbruten gudstjänst.

Akola'st (av gr. ako'lastos, som ej kan hålla i tömmarna), fråssare. — Akolasi', fråsseri.

Akologi' (av gr. a'kos, botemedel, och Wgos, lära), med., läran om botemedlen; läran om de mekaniskt verkande medlen ävensom de kirurgiska instrumenten.

Akolu't (gr. ako'luthos), ledsagare; efterträdare. I den äldsta kristna kyrkan titel på prästernas tjänande följeslagare, i katolska kyrkan på vissa kyrkotjänare.

Akoi'n, farm., lokalt bedövningsmedel (dipa-raanisylmonofenetylguanidinhydroklorat).

Akomi', gr. (av a priv. och kome' hår), skallighet.

A konditio'n, handelst., rättighet för mottagaren att återlämna de varor (i synnerhet böcker), som ej bliva sålda.

Akoniti'n, kem., en giftig alkaloid, som är den verksamma beståndsdelen hos Aconi'-tum nape'llus. Närsläktade äro: pseud-akoniti'n 1. nepaWn ur Ac. fe'rox, jap-akoniti'n ur Ac. japo'nicum, lykakoniti'n och myoktoni'n ur Ac. lycocto'num, lapp-akoniti'n, septentrionaWn och cynoktoni'n ur Ac. septentriona'le.

Akoni'tsyra, kem., citronsyra.

Akontft, miner., kobolthaltig arsenikkis.

A konto, se A conto.

Akori', med., oförmåga att känna sig mätt.

Akosmi' (av gr. a priv. och ko'smos, värld), oordning; med., sjukligt utseende. — Akosmi'sm, filos., den åsikt, som nekar världens verklighet.

Akotyledo'ner, gr. (av a priv. och kotyledo'n, hjärtblad), bot., växter utan hjärtblad.)(Kotyledoner.

Akrakoniti'n, kem., dets. som Pseudakoniti'n. Se Akonitin.

Akra'nier, zool., djur utan kranium.

Akrasi', gr., förskämd blandning av vätskorna i en organisk kropp.40

Akrati', gr, (av a priv. och kra'tos,^ kraft), brist på självbehärskning 1. energi; kraftlöshet.

Akratote'rm, gr. (av akra'tos, oblandad, och the'rme, värme), indifferent mineralkälla (se Mineralkällor).

Akremnfntvål, tvål med tillsats av ämnen, som lätt överföra metaller i sulfider. Till tvättning för personer som arbeta med giftiga metaller, särskilt bly och kvicksilver.

Akribi' (gr. akri'heia)y punktlighet, noggrannhet.

Akribome'ter, gr. (av akri'heia, noggrannhet) , instrument till noggrant uppmätande av smärre föremål.

Akridi'n, kem., organisk bas, en av beståndsdelarna i stenkolstjära. — Akridi'ngult, Akridi'norange, tjärfärgämnen.

Akrisi', gr., brist på överläggning, dåligt val 1. dålig dom. — Akri'tisk, oavgjord, tvivelaktig; okritisk.

Akri'sios {lat. Acri'sms)y gr. myt., konung i Argos och fader till Danae.

Akroama'tisk (av gr. akroa'sthai, åhöra), som förnimmas genom hörseln, som avlyssnas. —• Akroma'tisk metod, metoden att undervisa genom sammanhängande föredrag, utan frågor och svar.) (D e n sokratiska metoden.

Akroasphyxi', med., ihållande cyanos i ter-minala kroppsdelar som fingrar och .tår.

Akroba't, gr. (av a'kros, spets, och hai'nein, stiga), lindansare, gymnastisk konstnär.

Akrobla'st {gr. akro'hlastos, groende på yttersta spetsen), hot., dets. som monoko-tyledon (se d. o.).

Akrodermati't, med., hudinflammation i ter-minala kroppsdelar, som fingrar och tår.

Akrodo'nta (av gr. a'kr os, överst, och odu's, tand), zool., äro kräldjurens tänder, då tandbasen är förenad med käkens övre, fria kant.

Akrofobi', med., rädsla med svindel på stora höjder.

Akrogami', hot., dets. som Porogami (se d. o.).

Akrografi' (av gr. a'kr os, spets, och grajein, skriva), konstt., högetsning.

Akroi't, miner., färglös, manganhaltig turmalin.

Akroka'rpisk (av gr. a'kr os, spets, och ka'r-pos, frukt), het., försedd med en i spetsen befintlig frukt. Jfr Acrocarpæ.

Akrolei'n (av lat. a'cer, skarp, och o'leum, olja), kem., en aldehyd (se d. o.), som uppstår vid torr destillation av fett 1. glycerin. Den är en färglös, fuktig vätska, som, avdunstad, häftigt angriper ögon och lungor. Motsvarande syra kallas Akrylsyra.

Akroirt, gr. (av a'kr os, spets, och Wthos, sten), träbild med huvud och extremiteter av sten; akroliterna stamma från det grekiska bildhuggeriets äldsta tider.

Akro'ma, gr. (av a priv. och chro'ma, färg).

partiell avfärgning av huden. — Akro-masi' 1. Akromati'sm, färglöshet; brist på färgämne i en människas hud.— Akroma't, dets. som akromatisk kikare 1. lins. — Akroma'tisk, färglös, icke färgande. — Akromatisk kikare, kikare, som visar föremålen utan färgade kanter. — Akromatisk lins, fys., se Lins och Kromatisk aherra-tion. — Akromatopsi', gr., med., färgblindhet.

Akromatfn 1. Lini'n, hiol., substans i cellkärnan, som icke alls 1. endast under vissa betingelser färgas av vissa färgämnen.)(Kromatin 1. nuklein.

Akromegali' (av gr. a'kros, spets och me'gas, stor), med., sjukdom, karakteriserad genom uppsvällning av tår och fingrar, ökning av näsans volym etc.

Akromelalgi', med., angioneuros (se d. o.) i fingrar, tår o. d. terminala kroppsdelar.

Akro'mion, gr. (av a'kr os, spets, och o'mos, skuldra), översta delen av skulderbladet.

Akromonogra'm, gr., dikt, vars verser börja med slutbokstaven i föregående vers. — Akromonosylla'bica, gr., pL, dikter, vilkas verser börja med slutstavelsen i föregående vers.

Akrony'ktisk (gr. akrony'ktios), som inträffar vid nattens början. — Akrony'k-tisk uppgång, astr., har en stjärna, som framträder vid solens nedgång.

Akroodextri'n (av gr. a priv. och chros, färg, och lat. de'xter, höger), övergångsprodukt vid stärkelsens förvandling till socker genom spottens inverkan.

Akroparaestesi', med., paraestesier (se d. o.) i terminala kroppsdelar såsom tår och fingrar.

Akropeta'l utvecklingsföljd (av gr. a'kros, överst, och pe'talon, blad), hot., säges föreligga, då de nederst på en axel sittande växtdelarna utvecklas först och de högre senare.) (B a s i p e t a 1 (se d. o.).

Akrophobi'a, med., se Akrofohi.

Akropo'1, försvenskning av Akro'polis (se d. o.).

Akro'polis, gr. (av a'kr os, spets, och po'lis, stad), den högst belägna, befästade delen i de gamla grekiska städerna; borg, cita-dell. Särskilt namn på Atens ryktbara borg, medelpunkt för antikens konst.

Akra's, kem., sockerart, identisk med i-fruktos, 1. i-levulos.

Akro'stikon, gr. (av a'kr os, tillhörande det yttersta av något, och sti'chos, rad), namndikt, vars verser äro så inrättade, att de första (mera sällan de sista) bokstäverna av varje rad tillsammans utgöra ett namn 1. en mening.

Akrote'rion, se Akroterium.

Akrote'rium {gr. akrote'rion), hyggn., gavelprydnad (merendels arabesker, blommor, djur- 1. människoformer).

Akroti'sm, gr., strävan efter det högsta, såväl i wetSiTiåQ: teoretisk akrotism, som iAkrotismus—Aktiv

handling: praktisk akrotism; forskning efter tingens yttersta grunder.

Akroti'smus (av gr, a priv, och krotos, anslag), med.f upphörd puls.

Akry'lsyra, kem., se Akrolein.

Akt (lat. a'ctum)y urkund, dokument, skriftlig handling.

Akt {lat. a'ctus) offentlig och högtidlig handling ; urkund, beslut; huvudavdelning i ett skådespel; konstt., den nakna modellen i viss ställning.

Akt {ty. Acht), bann, laglig uteslutning ur borgerligt 1. kyrkligt samhälle.

Akta'ion {lat. Actæ'on)y gr. myt., dotterson till konung Kadmos i Thebe, förvandlades av gudinnan Artemis till en hjort och blev sedan söndersliten av hundar.

Akter {holl. achter, efter, bakom), bakre del; sjöv.y bakre delen på ett fartyg. — Akterbevakning, fartyg, som utför bevakning bakom en sjöstyrka. — Akterbrassar, de brassar, med vilka stor- och mesanmast-råma kunna brassas. — Akterhand, den som arbetar bakom 1. under ledning av andra, arbetar i akterhand. — Akterkant, aktre sidan av ett föremål ombord. — Akterklys, klys akter ut å fartyg. — Akterpik, den aktersta, skarpa delen av ett lastrum. — Akterrodd, aktre hälften av roddarna i en båt. — Akterskarp, den skarpa, nedre delen av fartygsbottnen akter ut. — Akterskepp, aktre delen av ett fartyg. — Akterspegel, den plana akterväggen å ett fartyg. — Akter ut, på akterdelen av ett fartyg.

Aktfigur, konst., se Akt.

Aktie {1. a'ktsie, av lat. a'ctio, av a'gere, handla, verka), ett skrivet 1. tryckt intyg (=: aktiebrev), att innehavaren 1. en i aktien namngiven person är delägare i ett visst bolag för idkande av någon rörelse; pl.. Aktier, hildl., affärer, ställning. — Aktiebolag, på lotter ställt bolag, som, utan personlig ansvarighet för delägarna, bygger sin kredit på det gemensamma, av delägarna sammanskjutna kapitalet. Den i Sverige gällande lagen angående aktiebolag är av den 12 aug. 1910. — Aktiebrev, skriftligt 1. tryckt bevis om delägarskap i aktiebolag. —• Aktiekapital, ett aktiebolags sammanskjutna kapital. — Aktiekupong, blankett, som åtföljer aktiebrev för kvittering av uppburen ränta 1. vinst 1. bådadera i förhållande till den behållning, som aktiebolagets företag under en viss tid lämnat. — Aktionä'r 1. Aktioni'st, aktieägare.

Akti'nier, zooL, sjöanemoner.

Akti'nium, kem., radioaktivt, metalliskt grundämne, upptäckt i mineralet pech-blände.

Akti'nisk (av gr. akti's,'stråle), som härrör av ljusstrålarnas kemiska verkningar. — Aktiniska strålar, de kemiskt verksamma

ljusstrålarna. — Aktiniskt glas, gult glas, som absorberar de aktiniska strålarna.

Aktinobacillo's, vet., strålsvampsliknande infektionssjukdom hos nötkreatur.

Akti'no-elektricitet, fys., elektricitet, som uppstår i vissa kristaller, t. ex. bergkristall, vid bestrålning med värme 1. ljus.

Aktinofyto's, Aktinofyto'sis, vet., sjukdomar, framkallade av strålsvamp släktet.

Aktinogra'f, gr. (av akti's, stråle, och gra'-fein, skriva), fys., apparat för uppmätning av dagsljusets styrka. — Aktino-grafi', läran om ljusstrålarna. — Aktino-gra'm, namn på de genom Röntgenstrålarna erhållna fotografierna.

Aktinoli't, miner., strålsten.

Aktinome'ter, gr., fys., strålningsmätare. Instrument för uppmätande dels av det värme, solen på en viss tid sänder till jorden, dels av världsrymdens temperatur, dels av en ljuskällas strålningsintensitet.

Aktinomo'rf, hot., kallas en växt, som har flera symmetriplan, d. v. s. i flera riktningar låter klyva sig i lika delar.

Actinomy'ces, hot., strålsvampar, Streptop-to'thrix actinomy'ces.

Aktinomyko'm, Aktinomyko'ma 1. Aktino-myko's (av gr. akties, stråle, och w.y'kos, svamp), med., strålsvamp sjuka av svampbildningar framkallade svulster i tungan, svalget, käkbenen m. fl. organ hos människor, nötkreatur, svin m. fl. djur.

Aktinophyto's, se Aktinofytos.

Aktinozo'er, zool., stråldjur.

Aktio'n, fr. {1. -sjon), fäktning, handgemäng, drabbning (i synnerhet sjödrabbning); en talares 1. skådespelares åtbörder och miner; anklagelse inför domstol. — Aktiona'ter, åklagare. — Aktione'ra, fr., åtala, anställa rättegång mot ämbetsman för tjänstefel. — Aktionsradie, räckvidd (en radiostations, en kanons m. m.); det avstånd, inom vilket ett örlogsfartygs 1. en flygmaskins bränsleförråd räcker utan påfyllning. — Aktionsturbi'n, turbin, hos vilken hela den verksamma fallhöjden omsättes i hastighet hos vattnet i ledskenemynningen.

Aktioni'st, Aktionä'r, se under Aktie.

Arktiska spelen, fest, som av gammalt firades på udden Aktion och år 31 f. Kr. förnyades av Octavianus efter segern där-invid.

Aktiste'ter (av gr. a'ktistos, oskapad), kyrkoh., ett monofysitiskt parti, som ansåg, att Kristi lekamen ej var skapad.

Akti'v {lat. acti'vus, handlande, av a'gere, handla, verka), verksam, rörlig, livlig.) (Passiv. — Aktiv form 1. Akti'vum, språkv., se Verh..— Aktiv handel, ett lands in- och utförsel för eget behov och genom egna medel. — Aktiv kroppsrörelse, sjukgymnastik där patientens egen muskelrörelse tages i anspråk. — Aktiv syrgas, dets. som ozon (se d. o.). — Aktiv tjänst, tjänstgöring vid trupp, även om denna,42

icke är samlad till tjänst. — Aktiv tjänsteplikt, tjänstskyldighet som vapenför. — Aktivtrupper, fälttrupper. — Akti'va, lat.^ pL, handelst., en persons 1. firmas hela förmögenhet; tillgångar, i motsats till Passiva, skulder. — Aktivite't, verksamhet, driftighet, livlighet. — Aktivi'sm, under världskriget uppkommen benämning på den politiska rörelse, som ivrade för Sveriges ingripande i kriget. — Aktivi'ster, anhängare av aktivismen.

Aktive'ring, kem., överföring av ett ämne i en form, som är starkare kemiskt verksam än den vanliga.

Akti vite't, Aktivi'sm, se under Aktiv,

Akto'l, farm.y se ActoL

A'ktor, se Actor,

Aktora'tsarvode, sportel för advokatsfiska-lerna i Kammarkollegium och Kammarrätten. — Aktoratsprovision, sportel för tullfiskalerna.

Aktri's, se Aktör.

Aktstudie, konstt., dets. som akt (se d. o.).

Aktualise'ra (av fr. actiialiser), låta framträda som närvarande; skänka intresse för ögonblicket. — Aktuali'ter, i verkligheten. — Aktualite't, vad som har betydelse för dagens frågor; verklighet. — Aktualite'tsteorien, teori, som antar att allt inom själslivet är process, växlande funktioner, och intet perdurerande substans. — Aktuali'sm, Aktuali'smteori, geoL, den numera allmänna uppfattningen, att företeelser under äldre geologiska perioder kunna förklaras genom kunskap om nu pågående (aktuella) geologiska processer. — Aktue'll, nuvarande, faktisk, av intresse för dagen; verklig.

Aktua'rie (av lat, a'cta, handlingar), ämbetsman, som mottager och förvarar ett ämbetsverks handlingar.

Aktualis'mteori, geol, se under Aktualisera.

Aktue'll, se Aktualisera.

Aktö'r, Aktri's (fr. acteur, actrice, av lat. a'gere, handla, "agera", utföra en roll), skådespelare, skådespelerska.

Akume'ter (av gr. aku'ein, höra, och me'tron, mått), instrument för uppmätning av människans hörselförmåga.

Akupressu'r (av lat. a'cus, nål, och pressu'ra, tryckning), kirurg., blodstillning medelst en nål, som införes i det skadade kärlet, vilket sedan hårt kringbindes.

Akupunktu'r (av lat. a'cus, nål, och pu^ngere, sticka), kirurg., stickning med nål, som botemedel mot nervsmärtor och lamhet.

Akusjaspråket, se Hyrkaniska språket.

Aku'sticus, anat., hörselnerven.

Akusti'k, gr. (av aku'ein, höra), fys., läran om ljudet; en byggnads ljudverkan. — Aku'stisk, som har avseende på ljudet, t. ex. en i akustiskt hänseende välbyggd musiklokal. — Akustiska medel, åtgärder för förbättrandet av en lokals akustik. — Akustiska läkemedel kallades fordom läke-

medel mot dövhet. — Akustiska sire'nen,

apparat för utrönande av tonernas svängningstal. — Akustisk telegraf, anordning för avståndssändning av ljudvågor (t. ex. talrör).

Aku'stikon, hörsellur.

Aku'stisk, se under Akustik.

Aku't (lat. acu'tus, av a'cus, nål), skarp, häftig. — Akut accent, se under Accent. — Akut sjukdom, med., häftig, med hastigt förlopp, motsatsen till kronisk.

Akvaforti'st (av lat. a'qua fo'rtis, salpetersyra), etsare.

Akvamari'n (av lat. a'qua, vatten, och ma're, hav), blågrön färg; miner., ädelsten av blågrön beryll.—Akvamarin-chrysoli't, en gulgrön beryllvarietet. — Orientalisk akvamarin, ädelsten, blågrön varietet av korund. — Sibirisk akvamarin, gröna to-påser från Ural.

Akvapu'lt (av lat. a'qua, vatten, och pe'llere, driva), tekn., en för vattenuppfordring avsedd apparat, även kallad stöthävert.

Akvare'll, fr. (av lat. a'qua, vatten), genomskinlig vattenfärg; målning med dylik. Jfr Gouache. — Akvarelli'st, akvarellmålare. — Akvare'Ilmåleri, se Akvarell.

Akva'rier (av lat. a'qua, vatten), även en-krati'ter 1. hydroparasta'ter, en inom den äldsta kristna kyrkan bildad asketisk sekt, som i nattvarden ersatte vinet med vatten.

Akva'rium, lat. (av aqua'rius, hörande till vatten, av a'qua, vatten), pl. Akva'rier, vattenlDehållare 1. vattencistern, där man håller vattendjur 1. -växter inneslutna.

Akvati'nt 1. Akvati'nta, ital., eg. färgat vatten; tusch, sepia 1. bister, upplöst i vatten; kopparstick, efterhärmande

ritningar med tusch, bister och sepia. — Akvatinta-gravy'r 1. Tonetsning, etsning, imiterande en akvatintateckning. — Akvatinta-lavy'r, modernt etsningssätt på akvatintagrund. — Akvatinta-skrapning, koppargravyr-metod, varvid skrapningen sker, sedan kopparytan försetts med en djupt etsad ton. — Akvatinta-teckning, teckning med ovan angivna färger.

Akvavi't, vanligen sädesbrännvin med kummintillsats. Se Aqua vitæ.

Akvedu'kt (fr. aqueduc, lat. aquedu'ctus, av a'qua, vatten, och du'cere, leda), vattenledning, i synnerhet en dylik, ovan jordytan på hög underbyggnad; iDrobyggnad, genom vilken ett vattendrag under oförändrad nivå ledes över en dalgång.

Akyab-basket, indiskt mått för ris = 11,897 kg. skalat ris 1. 9 kg. oskalat ris.

Akyanoblepsi', se Acyanohlepsi. — Akyano-ble'pt, en med oförmåga att uppfatta den blå färgen behäftad person.

Akyesi', gr. (av a priv. och ky'esis, havande tillstånd, av kyei'n, bliva havande, koncipiera), med. = sterilitet, kvinnlig ofruktsamhet.

Akyri', gr.y oegentlighet; språkv,, oegentligt bruk av ett ord; bildligt tal.

Al, bestämda artikeln i arabiskan; förekommer i orden almanack, algebra, alkoran, alkemi m. fl.

AI, ital.y dativ av bestämda artikeln i masku-linum.

Al, bot, se Alnus.

Al, kem.y atomtecken för Aluminium.

Al 1. Ahl, geoL, humussandsten; en under bildning varande sandstensart, som på Jylland och i Nordtyskland (ty. Ort-stein), är till stor olägenhet; förekommer även i Skåne.

Ala., förk. för staten Alabama.

Ala-, i turkiska geografiska namn betyder brokig, t. ex. Ala dengis, Brokiga havet (Balkas j sjön).

A'la, pl. A'læ, lat., vinge, namn på tvenne till atrium (se d. o.) gränsande rum i forn-romerska byggnader; flygel av en romersk här. — A. ma'gna o'rsis sphenoida'lis, anat., kilbenskroppens stora vinge. — A. o'ssis i'lium, höftbenets stora vinge. — A. pa'rva o'ssis sphenoida'lis, kilbenskroppens lilla vinge. — A. vo'meris, nässkilje-väggbenets vinglika utskott.

à la, fr. (förekommer i en mängd franska uttryck, ofta med ett underförstått ma-niere 1. mode, sätt), på liknande 1. samma sätt.

à la baisse, fr., (1. -bäss), handelst., (spekulera) i kursfall.

Alaba'mafrågan, en efter kaparefartyget Alabama benämnd stridsfråga mellan Förenta staterna och England, vilken 1872 av en mellanfolklig skiljedomstol avgjordes till Förenta staternas förmån.

AIabandi'n, miner., manganblände.

Alabandi'sm, kludd, fuskverk i konsten. Ordet är bildat av staden Alabanda i Mindre Asien, vars konstproduktion säges hava stått synnerligen lågt.

Alaba'ster, gr., det renaste, vitaste slaget av kornig gips 1. svavelsyrad kalkjord. — Alabasterglas, alabasterliknande, ogenomskinlig glassort. — Alabasterpapper, dets. som Ispapper (se d. o.). — Alabastrft, småkornig afteralabaster, gipssten.

Alaba'strum, lat., blomknoppar (inom droghandeln) .

à la bataille, fr. (1. -batta'j), "på bataljsätt", ett slags biljardspel.

Alabàtre, fr. (1. alaba'tr), alabaster.

à la bonne heure, fr. {1. -bånn ör), välan, låt gå.

à la carte, fr. (1. -kart), efter matsedeln.

Alacta'ga, zooL, syn. Jaculus (se d. o.).

à la daube, fr. {l.-dèh), kött-1. fiskrätt i gelé. à la d^Aumont, fr. (1. -dåmå'ng), fyrspann, vilket styres av jockejer, vilka rida på vänsterhästarna.

Ala'ddin, ett romantiskt drama av den danske skalden Öhlenschläger. — Aladdin 1. Den underbara lampan, en saga i "Tusen

och en natt". — Aladdins lampa, fig., ett underbart medel, varigenom man ögonblickligen kan få sina önskningar uppfyllda.

Ala'dja 1. Ala'ds ja, ett i turkiska länder vanligt, brokigt bomullstyg.

Aladå'b, se A la daube.

à la fin, fr. (1. -fäng), till slut.

à la frangaise, fr. (1. -frangsä's), på franskt sätt.

Alagre'ck 1. à la gregue, fr. (1. -gräck), på grekiskt sätt; bandlik ornamentslinga. Jfr Grec.

à la guerre, fr. (1. -gär), på krigsmaner; en mot alla (ett slags biljardspel).

à la hausse, fr. (1. -åss), handelst. (spekulera) i kursstegring.

Alali', gr. (av a priv. och laWin, tala), med., bristande förmåga att tala.

Alama'ch, astr., se Andromeda.

Alama'nner, se Alemanner.

Alambi'k 1. Alembi'k, arab. (av art. al och ambik, bägare), fordom bruklig retort.

Alame'da, sp. (av a'lamo, poppel), e^/. poppel-allé; offentlig promenadplats i spanska städer.

à la mesure, fr. (1. -mösy'r), tonk., återgång till förut angivet taktmått.

à la mode, fr. (1. -mådd), efter nyaste modet.

Ala'ner, forngermanskt ryttarfolk.

Alanggräs, bot., se Imperata.

Alan-Gilan, dets. som Ylang-ylang (se d. o.).

à Fanglaise, fr. {1. alanglä's), på engelskt sätt.

Alani'n, kem., amidopropionsyra, laktamid-syra, kristalliserar i pärlemorglänsande, till småtärningar förenade nålar.

Ala'nt, bot., se Inula Helenium.

Ala'ntkamfer, kem., se Alantrot.

Alanto'l, kem., se Alantrot.

Ala'ntstärkelse, tekn., stärkelse, som fås av georginernas rotknölar.

Ala'ntsyreanhydri'd, kem., se Alantrot.

Ala'ntrot, farm., roten av Fnula HeWnium, användes i veterinärmedicinen samt i huskurer mot mag- och bröstsjukdomar. Innehåller stärkelsearten InuWn, vilken rekommenderats åt sockersjuka, samt Alan-to'l, Alantsyreanhydri'd (använda mot lungsjukdomar) och Alantkamfer 1. He-leni'n (använd som antiseptikum).

Alany'l, kem., en envärdig radikal av Alanin (se d. o.).

Alaoi'ter, folkslag i Syrien.

Alapurfn, handelst., namn på rent, vattenfritt ullfett.

Alaque (1. ala'ke), namn på en sämre sort Alicante-vin.

à la queue, fr. (1. -kö), eg. som en svans; rad i rad.

Ala'r (av lat. a'la, vinge), hörande till vingar, vinge.

Ala'ria, bot., ett släkte av brunalgerna. — A. escale'nta, kokas och ätes som kål på Färöarna.44

Alarik—Albinism

A'larik 1. A'lrik, forntyskt och fornnordiskt mansnamn (av al 1. all och rtch, rek 1. rik, härskare), allhärskare. Namn på den västgotakonung, som 410 e. Kr. intog Rom.

Ala'rm, fr. (av itaL aWa'rme, till vapen!), buller, förskräckelse; blint alarm, uppståndelse utan giltig anledning. — Alarm-apparat, anordning, som under vissa förutsättningar träder i verksamhet och ger varnande signaler. — Alarmant {1. -ma'ngt), oroande. — Alarme'ra, förskräcka, oroa.

Alaskadiamant, miner., bergkristall.

Ala'stor, gr. myt. (av a priv. och lathe'in, vara dold), hämndens ande.

à la suite, fr. {1. -suitt), till följden; vara à la suite vid ett regemente: tillhöra regementet utan att uppbära lön.

A Ia'tere, lat., från sidan. — Lega'tus a latere, från påvens sida utsänt ombud.

à la tete, fr. (1. -tät), i spetsen för.

AIa'tus, -a, -um, lat. (av a'Za), bot, vingad,

Alauchiharts, se Aluchiharts.

Ala'uda arve'nsis, zooL, lärka, sånglärka.

Alb (/. allp), annan form för Alp.

A'lba, lat., gammalkyrklig dopdräkt; vit kor-1. mässkjorta, som från 4:e årh. begagnas av katolska och anglikanska andliga; även ett kvinnonamn, jfr Albanus.

A'Iba (morgongryning), morgonsång; en provensalsk diktform, som besjunger två älskandes skilsmässa i dagningen.

Albaci'd, kem., äggvita i förening med syra.

AIbana'gium, lat. (av alba'nus, främling), jur., hemfall. Jfr Aubain. — Jus albana'-gii, hemfallsrätt.

Albane'nser, ett under 10 :e årh. i Albanien uppträdande parti av katarerna.

AIba'ner, dets. som Albaneser (se d. o.).

Albane'ser, invånarna i Albanien, ättlingar av de gamla illyriska bergsfolken.

Albane'sfiol, se under Albani.

Albane'siska språket, indoeuropeiskt språk, närmast släkt med lituslaviska, trakiska och ariska språkfamiljerna. Indelas i Ge-giska (i n. Albanien) och Toskiska (i s. Albanien).

Alba'ni, ryktbar romersk släkt; berömd fiolfabrikant, efter vilken de högt skattade albanesfiolerna uppkallats.

Alba'nosten 1. Peperi'n, petrogr., en i Albano-bergen nära Rom förekommande grågrön, jordartad bergart, som i det antika Rom allmänt användes till byggnadssten.

Alba'nus, fornromerskt mansnamn, eg. en man, som är från Alba, en stad i Italien; den vite, renlige.

Albany-kongressen, sammankomst av ombud för Englands nordamerikanska kolonier 1754 i staden Albany, där B. Franklins plan till koloniernas federation antogs.

Albardine (Z. -di'n), se Esparto.

AIbargi'n, farm., av gelatin och silvernitrat framställt preparat mot gonorré och vissa tarmsjukdomar.

Albatro'ss, zool., släkte av ordn. Stormfåglar. Den vanligen åsyftade är Diome'dea e/xulans, som förekommer i Söderhavet och Stilla oceanen.

Albe'do, lat. (av a'lbus, vit), fys., förhållandet mellan det solljus, som en kropp reflekterar, och det, som den mottager.

Albe'do-skal, den inre, vita delen av apelsinskalen.

Al be'du, arab., "nomadfolket"beduiner".)(Al ha dar (se d. o.).

Albe'lla (av lat. a'lbus, vit), bot., vitaktig.

Albe'rgo, ital., härbärge, rum för resande.

Alberich, namn på en ondskefull och makt-lysten dräng i Wagners musikdramer Rhenguldet, Siegfried och Ragnarök; hemligt nyckelord för de tyska förstörings-och utrymningsarbeten, som föregingo den frivilliga reträtten till den s. k. Siegfried-ställningen på västfronten i mars 1917.

Alberon, dets. som 0'beron.

Albert, mansnamn, och Alberti'na, kvinnonamn, förkortningar av Adalbert och Adal-bertina: den ädle 1. ädla, högättade. Jfr Adalbert.

Albertföreningen, en till Röda Korset ansluten förening i Sachsen. Den utbildar sjuksköterskor, albertinnor.

Alberti'na (se Albert), namn på universitetet i Königsberg.

Alberti'ner, se Albertiis-thaler.

Alberti'nnor, se Alb er t föreningen.

Alberti'nska linjen, den linje av det forna Sachsiska furstehuset som härstammar från Albert den djärve.

Alberti't 1. Melanasfalt, miner., fossilt harts, som liknar asfalt. Ett liknande ämne är Grahami't. De finnas i Nordamerika.

Albertotypi', tekn., framställning av tryckplåtar på fotografisk väg.

Albe'rtus-thaler 1. Alberti'ner, urspr. nederländskt mynt, motsvarande 3,89 kr.

Albe'scens, lat., bot., vitnande.

A'lbicans, A'lbidus, (av lat. a'lbus, vit), bot., vitaktig.

Albien (Z. -biä'ng) 1. Albieneta'gen, geoL, del av kritformationen.

Albige'nser (av staden Albi i s. Frankrike), på 11- och 1200-t. framträdande religiösa sekter, som stodo i opposition mot påve-dömet.

Albin, mansnamn, förk. av Albi'nus.

Albi'n, miner., se Apofyllit.

Albina'gium 1. Albina'tus, medelt.-lat., danaarv. Se vid. under Aubaine.

Albi'ner, se Albinos.

Albini'sm {lat. a'lbus, vit), medfödd brist på det pigment, som ger färg åt huden. Förekommer hos både

människor och djur och kan vara utbredd över hela kroppsytan 1. begränsad till vissa delar. — Albi'nos 1. Albi'ner, sp., pL, kallades först de "vita negrer", som upptäcktes på Panamanäset. Sedan benämning på personer med mjölk-vit, sjuklig hy, vitt och ulligt hår samtAlbinus—Alcarraza

röda, ljusskygga ögon, ävensom på djur, lidande av albinism.

Albi'nus och Albfna (av lat. a'lbus, vit, ren), romerskt mans- och kvinnonamn.

A'Ibion, kelt., bergland, Englands urgamla namn. Är även ett mansnamn.

A'lbionmetall, med tenn pläterat bly.

A'lbionpress, en i England konstruerad bok-tryckarpress.

Albi'res, astr., stjärna i stjärnbilden Svanen på n. stjärnhimmeln.

Al bisogno, itaL {1. -så'njå), handelst., nödfallsadress. Jfr Au-besoin.

Albi't, lat.y miner., natronfältspat.

Albfzzia, bot., trädsläkte av fam. Legumi-no'sæ. — A. Lebbek, i Asiens och Afrikas tropiker, ger gummi, garvarbark och ett värderat träslag, kallat sirsa. — A. lo-pha'nta m. fl. arter, innehåller saponi'n. — A. monta'na, lämnar trädslaget Wgnum muTi'num,

A'Ibo-bru'nneus, lat., hot., vitbrun. — A'lbo-ni'gra, vit och svart. — A'ibo-viola'ceus, vit-violett.

Alboferrfn, ett näringspreparat av äggvita och järn.

Alboi'd, förnicklad britanniametalL

A'lboin, langobardiskt mansnamn, buret av grundläggaren av det langobardiska riket i Italien.

Albokarbo'nIampa, gaslampa, i vilken gasens ljusstyrka förstärkes genom inblandning av naftalinångor, som utvecklas ur naftalin i en behållare i själva gaslågan.

Albolft, ett cement, huvudsakligen bestående av magnesia och kiselsyra.

Albora^k, arab., namn på det djur, på vilket Mohammed enl. sägnen genomfor de sju himlarna.

Albrecht, Albrekt, forntyskt mansnamn = Albert. Tyskt kejsare- och furstenamn.

Albrechtsfolket {ty. Albrechtsleute), meto-distisk sekt i Nordamerika, vars officiella namn numera är Evangelical association of North America.

Albrekt, se Albrecht.

Albrektsorden, namn på en sachsisk och en anhaltsk orden.

Albroke, gotländskt, Albräckt, bohuslänskt namn på strandskatan.

Albu'ca, bot., släkte lökväxter från Sydafrika med vackra blommor i klase. — A. alti'ssima ma'jor, har vitgula, grönban-dade blommor. — A. vitta'ta, har gul- och grönstrimmiga blommor.

Albufe'ra 1. Albuhe'ra, sp. {arab. al-buhaira), kustsjö.

Albagma'ceæ, bot., en familj av ordn. Pere-nospori'næ bland vattensvamparna {Phy-comyce'tes).

Albugi'neus, lat., äggvitevit. — Albugini'tis, inflammation i tu'nica albugi'nea, den vita hinnan kring vissa anatomiska bildningar.

Albu'go, bot., vitrost, ett släkte algsvampar.

Albulakti'n, kem., mjölkäggvita.

A'lbum (av lat. a'lbus, vit, eg. en bok av vitt, oskrivet papper), anteckningsbok, minnesbok, bok för förvaring av

fotografier, postmärken o. d.

Albu'men (av lat. a'lbus, vit), äggvita; bot., frövita. — Albu'men o'vi srccum, torkad hönsäggvita.

A'lbum græ'cum, lat. (eg. grekiskt vitt), med., vit hundträck, förr nyttjad i folkmedicinen.

Albumi^n, kem., äggvita.

Albumfner, kem., äggviteartade ämnen, som förekomma i blodserum, äggvita, växternas frön m. m. — Albumina't, kem., äggviteämnen, som förändrats, "denature-rats", genom inverkan av baser 1. syror; föreningar mellan albumin och metaller.

Albumfnförfarande, kopiering av fotografier på albuminpapper.

AIbuminoi'der (av albumi'n och gr. e'idos, likhet), kvävehaltiga, äggviteartade ämnen, vilka förekomma i skilda delar av djurkroppen.

Albuminpapper, fotogr., ett med äggvita överdraget papper, som badat i silver-nitrat användes till fotografiskt kopieringspapper.

Albuminuri', lat. (av albumi'n och uri'na, urin), med., ett sjukdomssymtom, där urinen vid kemisk undersökning visar närvaro av äggvita. Kan förekomma i många olika sjukdomar; ansågs förr som en särskild sjukdom, äggvitesjukan. — Febri'1 a., förekommer vid febertillstånd. — Lordo'tisk 1. Orto'tisk a., förekommer i uppväxtåren vid för stark ländkrök på ryggraden. — Sta'salbuminuri', förekommer vid förgiftningar och försvagad hjärtverksamhet.

Albumen-ämnen, protein-ämnen 1. äggvit-artade ämnen.

Albumoi'der, kem., äggviteämnen, som förekomma t. ex. i brosk och ögats kristallins, och intaga en mellanställning mellan proteiner och albuminoider (se d. o.).

Albumo'ser, ämnen, som uppstå under matsmältningen och utgöra ett övergångsstadium mellan äggviteämnena och det av dem bildade peptonet (se d. o.).

Albu'rnum, lat., vitved, splint.

AIbu'rnus, zooL, löja. Nyttjas till agn. Fjällen användas vid fabrikation av falska pärlor.

A'lbus, lat., ett mynt, en vitten.

A'lbus, -a, -um, lat., bot., vit.

Alby'l, farm., preparat av acetylsalicylsyra, natriumsalicylat och natriumkaseinat mot reumatism och nervösa åkommor.

A'Ica, zool., fågelsläkte av fam. A'lcide. — A. (Pla'tus) impe'nnis, garfågel, sannolikt totalt utrotad i förra hälften av 1800-t. — A. to'rda, tordmule (gotl. tord, ångerm. mule).

Alcarra'za, sp. (av arab. al-karra's, kruset)46

1. Bilhas, svagt bränt, oglaserat lerkärl, i vilket vattnet genom avdunstning avkyles.

Alcæ'isk vers, se Alkaisk vers.

Alca'lde, sp. (av arab. al-ka'di, domaren), främsta magistratspersonen i Spaniens städer och byar.

Alcalfnus, lat., bot., med alkalisk lukt.

Alcali volatile, fr. (1. alkali' vàlati'l), ammoniak.

Alca'nna, farm., se Alkanna.

Alcanta'ra, ital., ett starkt sicilianskt dessertvin.

Alca'ntara-orden, en av Spaniens äldsta andliga riddarordnar.

Alcatifas 1. Alcatkver, ostindiska och persiska mattor och tyger, genomvirkade med silke, guld och silver.

Alca'zar, sp. (av arab. al-kasr, slottet), benämning på borgar, palats och slott i Spanien, vilka icke uteslutande avse försvarsändamål.

Al-cement 1. Smältceme'nt, cement, som framställes genom smältning av kalksten och bauxit (se d. o.).

Alcedi'nidæ, zooL, fågelfamilj av ordn. Skärrfåglar (Striso'res). Se Alcedo.

Alce'do, zool., fågelsläkte av fam. Alcedi'-nidæ. — A. i^spida, kungsfiskare, en färggrann, i Sverige sällsynt fågel.

A'lces a'lces, zool., älg, det största bland Sveriges hjortdjur. Förekommer i n. Europa och n. Amerika.

Alce'ste, latinskt kvinnonamn, den kraftfulla. Se Alkeste. Namn på en opera av Gluck.

Alchemi', se Alkemi.

Alchemi'lla, bot., kåpa, växtsläkte, tillhörande fam. Rosa^ceæ, underfam. Sentico'-sæ. — A. alpi'na, fjällkåpa, stjärnskål (även odlad). — A. arve'nsis, jungfrukam. A. vulga'ris, daggkåpa, daggskål, samlingsart för ett stort antal former.

Alchi'ba 1. Algo'rab, astr., stjärna i stjärnbilden K o r p e n på s. stjärnhimmeln.

Alcho'rnea, bot., växtsläkte av fam. Euphor-hia'ceæ. — A. ilicifo'lia, från Australien, ofta odlad i växthus. — A. iricura'na, i Brasilien, ger ett värdefullt trä, arariba 1. iricurana.

Alcico'rnis (av lat. a'lces, älg, och co'rnus, horn), bot., älghornlik.

A'lcide, zool., alkor, familj av ordn. Alci-fo'rme. Se Alca, Alle, Fratercula, Phaleris och Uria.

Alci'den {lat. Alci'des), "Alkaios ättling", ett binamn på Herakles.

Alcifo'rmes, zool., alkfåglar, en ordn. havsfåglar med korta vingar och endast tre tår, förenade med simhud. Se Alcide.

Alcme'ne, se Alkmene.

A'lco, zool., västindisk hund, Ca'nis ameri-ca'nis.

A'lcobrons, legering av aluminium och koppar.

Alcoho'1, se Alkohol. — A. absolu'tus, vattenfri alkohol.

Alcoho'l su'lphuris, kolsvavla.

A'lcometalIer, handelsnamn på aluminiumbronser, såsom Alcobrons och Dirigold.

A'lcor, astr., en dubbelstjärna i stjärnbilden Storabjörn.

Alco'rnobark 1. Chabo'rrobark {Co'rtex alcor-no'que), farm., barken av det sydamerikanska trädet Bowdi'chia virgilioi'des. Användes förr vid lungsjukdomar.

Al co'rso, ital., handelst., efter kursen, till dagens pris.

A'lcuin, se Alkuin.

AIcyona'ria, zool., polyper med åtta tentakler och mesenterialveck.

Alcy'one, astr., den klaraste stjärnan i ple-jadgruppen.

Alcy'one, gr. myt., se Halkyone.

Alcyone'lla, zool., ett färskvattensdjur av mossdjurens ordning.

Alcyo'nium, zooL, korkkorall, ett i havet levande, vid stenar fastvuxet polypsläkte. — A. digita'tum, kallas av fiskare på grund av sitt utseende "död-mans-hand".

Aidafader (isl. aldafadir), ett av Odins binamn, "varelsernas och tidsåldrarnas fader".

AIdebara'n 1. AIdeba'ran {arab. al-dabarån, av dabarå, följa), "följeslagare", en stjärna av första ordningen, med rött sken, i O X e n s stjärnbild.

Aldehy'd (bildat av alcoho'l del%ydrogena'tus, eg. "alkohol, berövat väte"), kem., en oxidationsprodukt av alkohol. A. bildar en färglös, lätt och flyktig vätska med genomträngande lukt. — Aldehy'der, namn på en stor klass organiska ämnen, som ha liknande kemisk sammansättning som alde-hyd. — Aldehy'dgrönt, giftig, men vacker anilinfärg (se d. o.). — AIdehy'dblått, en anilinfärg.

Aldehyda's, kem., enzym, som antages oxidera alkohol.

AIdehy'dharts, felaktig benämning på bakelit (se d. o.).

Aldeigjoborg, skrives även Aldeigu-, Aldæ-gju- och Althægjuborg, fornno. geogr., staden Ladoga i det forna Gardarike (se d. o.).

Ålder, bot., ett namn på gråal. Se Alnus.

Alderami're, astr., stjärna i stjärnbilden C e' p h e u s på n. stjärnhimmeln.

Ålderman, eng. {1. å'lder-), eg. gammal man; magistratsperson i vissa av Förenta staternas och Englands städer.

A'ldier 1. AIdio'ner {lat. aldio'nes), halvfria lantbönder hos Langobarderna.

Aldi'ner, benämning på de böcker som i 15 :e och 16 :e årh. utgåvos i Venedig av Aldus Manutius och hans efterträdare; förr namn på de latinska kursivtyperna.

AIdio'ner, se Aldier.

Aldobrandfni, florentinsk furstesläkt. — Aldobrandi'niska bröllopet, ryktbar antik

freskomålning, länge förvarad i familjen Aldobrandinis villa (varav namnet).

Aldohexo'ser, kem., hexoser med aldehyd-grupp.

Aldo'l, farm., oxismörsyrealdehyd, användes som sömnmedel. Vid längre tids förvaring övergår det i ett olösligt pulver, paraldo'l.

Aldo'ser, kem., en grupp sockerarter (mono-sacharider av aldehydtyp).

Aldoxi'mer, kem., se Oximer.

Aldrova'ndia, bot., en insektätande vattenväxt av fam. Drosera'ceæ.

Aldus Manu'tius, se Aldiner.

Ale, nord. myt., en av asarna.

Ale, eng. (1. ä'l), ett slags överjäst engelskt öl av ljust malt. Framställes i två typer, Bitter ale, även kallat India ale 1. (van-lisrast) Pale ale, samt Sweet ale 1. Scotch ale.

Alea ja'cta est, lat. ordspr., tärningen är kastad (Cæsars yttrande, då han gick över floden Rubicon).

Alea'tico, sött muskatellvin, förnämligast från trakten av Florens.

Alea'tor (av lat. a'lea, tärning), tärningspelare. — Aleato'risk, hörande till täming-spel, vilande på en slump. — Aleato'rium, spelhus.

Ale'cto, se Alekto.

Alecto'ria, bot., ett lavsläkte med flera allmänna arter. — A. juba'ta, tagellav, allmän på träd. Liknar skägglaven.

Aleipsis, gr., frottering. — Aleipte'rion, frotteringsrum vid de grekiska och romerska baden.

Ale'ktisk, se Alexi.

Ale'kto 1. Ale'cto, se Furie.

Alektoromanti' 1. Alektryomanti', gr. konsten att spå efter tuppens galande.

Alema'nner 1. Alama'nner, forntida benämning på s. Tysklands förnämsta folkstam. Därav franska ordet Alleynagne (Tyskland). — Alema'nnisk munart, den tyska, som talas i Schweiz, Baden och Elsass.

Alembi'cus, Alembi'k, se Alambik.

Alembro'tsalt, även kallat Sal sapie'ntiæ, ett av klorammmonium och kvicksilverklorid bildat dubbelsalt, som någon gång användes vid förgyllning av silver.

Alemda'r, fanbärare, titel på de tjänstemän vid seraljen i Konstantinopel, som fått i uppdrag att vårda Mohammeds heliga baner.

Alen, da., aln.

Alen^ondiameter (Z. alangså'ng-), vacker bergkristall från franska staden Alengon. — Alengonlärft, text., grov, hemvävd lärft från trakten av A. — Alenconspetsar, spetsar som urspr. tillverkades på slottet Louray vid Alengon av venetianska knypp-lerskor.

Aleph, mansnamn, eg. första bokstaven i hebreiska alfabetet; i hebreiskt siffertal: 1; bildligt: förstfödd son.

Alephfn 1. Alepine (L -pi'n), kyprat sidentyg, uppkallat efter staden Aleppo.

Ale'ppoböld, se Alepposjukan.

Ale'ppofjädrar, fjädrar av vild struts från övre Egypten.

Ale'ppo-nötter, handelst., bästa sortens pi-stacier.

Ale'pposjukan, med., karbunkelartat utslag i ansiktet, endemiskt i Aleppo och Kairo.

Ale'ppo-tall (Pi'nus halepe'nsis, bot., växer i Grekland, lämnar bränsle, timmer, harts och garvarbark.

Ale'ppoäppIen, ett slags galläpplen.

Ale'rce = Ale'rze (se d. o.).

Ale'rt, fr., hurtig, vaken.

Ale'rze, handelst., namn på den röda kärnveden av Fitz-Roya patago'nica, en viktig handelsvara av s. halvklotets viktigaste barrträd.

à Tespagnole, fr. {1. alespanjå'll), på spanskt sätt.

AlessandrFni, syltade aprikoser från Malta.

Alessa'ndro Stradella, opera av Flotow.

Alesso'1, veter., skyddsympningsmedel mot svinrödsjukan.

Al estofa'do, sp., målark., i naturlig färg.

à restompe, fr. (1. a lestå'ngp), teckning, utförd med stomp.

Alethée (Z. alte'), franskt kvinnonamn (av gr. alethe'ia, sanning, uppriktighet), den sannfärdiga, uppriktiga.

Alethela, gr., sanningens gudinna.

Aletho'filos, gr. (av föreg. ord), sanningsvän.

AIetho'pteris, paleont., ett ormbunksliknande växtsläkte från stenkolsperioden.

Aleudri^n, farm., ett lugnande och smärtstillande sömnmedel.

Aleukemi', med., sjukdom, som liknar leukemi.

Aleureni't, kem., växtäggvita, dets. som Aleuronkorn (se d. o.).

Aleuri'tes, nylat. (av gr. alleiiron, korn), hot., vetemjölsliknande.

Aleurftes lacci'fera, se Gummi Lacca.

Aleuri'tesolja, namn på två i handeln förekommande oljor. Den ena erhålles av Aleuri'tes triWba och kallas Bankulolja, Candlenötolja, Kuikuiolja 1. Javaolja. Den andra, den egentliga aleuritesoljan, erhålles ur Aleuri'tes corda'ta och kallas även Elæoco'ccoolja, träolja, woodolja. Båda komma från Japan, Kina och Indien.

Aleuritfnsyra, se Gummi Lacca.

Aleuromanti' (av gr. a'leuron, mjöl, och mante'ia, spådom), spådom genom råd-frågande av offermjölet.

Aleurome'ter, se Aleuroskop.

Aleuronkorn, korn av ett kristalliserat proteinämne, som förekomma i växternas frön.

Aleuronal, näringspreparat av torkad gluten.

Aleurosko'p 1. Aleurome'ter, en apparat för48

undersökning av mjölets godhet och degens elasticitet.

Alexa'nder (gr, Ale'xandros, av aWxein, hjälpa, bistå, och ane'r, man), mansnamn: en manlig hjälpare. Namn på den mace-doniske världserövraren med binamnet "den store'^ åtta påvar och tre ryska kejsare. Motsvarar kvinnonamnen Alexa'ndra och Alexandri'n. Förkortningar: Alex, Sander och Sayidra.

Alexa'ndergrönt, olika nyanser av berggrönt.

Alexa'nder-Ne'vskij-orden, riddarorden i det forna Ryssland.

Alexa'nderorden, två bulgariska ordnar.

Alexa'ndersagan, den omkr. år 200 e. Kr. samlade sagokretsen om Alexander den store.

Alexander-sarkofagen, antik marmorsarkofag med färgade reliefer från tiden omkr. 300 f. Kr.; förvaras i Konstantinopels museum.

Alexa^nderslaget, namn på den berömdaste av de antika mosaikbilderna.

Alexandersuniversitetet, Kejserliga, förr namn på Helsingfors' universitet.

AIexa'ndertåget, relieffris av den danske bildhuggaren Thorvaldsen.

Alexa'ndra, se Alexander.

Alexandri'n, alexandrinsk vers, sexfotad, jambisk, vanligtvis rimmad vers, som genom en taktvila i mitten, s. k. cesur, skiljer sig från den jambiska trimetern, vilken är delad i två olika hälfter.

Alexandrinska biblioteket, forntidens största, grundat av Ptolemaios I. Omfattade slutligen 700,000 band 1. rullar.

Alexandri'nska bildningen, den efterblom-string av grekisk kultur, som uppstod i Alexandria under Ptolemaierna.

Alexandri'nska co'dex, antagl. från 5:e årh., innehåller Gamla och Nya testamentet och Clemens Romanus' brev.

Alexandri'nska kateke'tskolan, en under 3:e och 4:e årh. e. Kr. i Alexandria befintlig anstalt för katekumenernas undervisning.

Alexandri'nska tidsåldern, den alexandrinska bildningens tid.

Alexandri'oter, aristoteliska filosofer i Italien under renässansen, vilka anslöto sig till kommentatorn Alexander från Afro-disias.

Alexandri't, miner., trillingkristall till det smaragdgröna sibiriska mineralet kryso-beryll (se d. o.).

Alexi' (av gr. aWxein, fördriva), med, äldre benämning på blodserums förmåga att förstöra mikroorganismer och det av dem alstrade giftet. — Alexi'ner, äldre benämning på de ämnen i blodserum, som härvid äro verksamma. Se Antikroppar. — Ale'k-tisk, med förmåga av alexi.

Alexi', gr., med., oförmåga att uppfatta skrivtecken, ofta förenad med afasi.

Alexia'der (gr. AWxias), ett av den bysantinska historieforskningens bästa alster.

författat SiY Anna Komne'na (1083—1145) om hennes fader, kejsar Alexios I.

Alexia'ner 1. Cellister, en omkr. år 1300 i Nederländerna konstituerad orden, vars ändamål var barnuppfostran, sjukas skötsel och dödas jordande.

AlexieVna, ryskt kvinnonamn, Alexanders-dotter.

Alexifa'rmakon, pl. Alexifa'rmaka, gr. (av

aWxein, fördriva, fa'rmakon, läkemedel, gift), motgift, fordom universalmotgift. Jfr Alexiterium.

Alexi'kakon, gr., skyddsmedel mot olyckshändelser; även motgift.

Alexi^ner, se under Alexi.

Ale'xis, se Alexius.

Alexite'rium (gr. aWxein, fördriva, och theri'on, vilt djur), motgift, i synnerhet mot bett av giftiga djur. Jfr Alexifarmakon.

Ale'xius 1. Ale'xis (gr. aWxios, av aWxein, fördriva), försvarare. Därav kvinnonamnet Ale'xia.

Alexiusdo'r (1. -dår), ett tyskt guldmynt = 13,35 kr.

Aleyor, ett mörkt rödvin från Minorca.

Alf, pl. Alfer, nord. myt., goda, med asarna befryndade naturväsen, som indelades i Ijusalfer och svartalfer. De förra verkade ovan jord och berömmas som sköna och strålande; de senare idkade bergsbruk, voro svarta och bodde under jorden. Alf-erna fortleva i senare tiders sånger och sagor under namn av älvor. — Även ett fornnordiskt mansnamn, som betydde ande.

A'lfa, namnet på första bokstaven i grek. alfabetet. — A'lfa privati'vum, se A. priv.

A'lfa, Alfatågor 1. Halfagräs, det till vävnader använda esparto-gräset.

Alfabe't, abcd, de i antagen ordning uppställda bokstäverna inom ett språk. (Grekerna kallade a a'lfa och b he'ta). — Alfa-be'tiska sånger kallas sådana, där begynnelsebokstäverna till varje strof följa efter varandra i alfabetisk ordning. Jfr Akr ostikon.

Alfa'lfa bot., det i Amerika brukliga namnet Då lucern, Medica'go sati'va.

A'lfa och Ome'ga, första och sista bokstaven i grek. alfabetet; fig., begynnelsen och änden, början och slutet; allt i allom.

A'Ifaparti'klar, se Radium.

A'lfa privati'vum, se A. priv.

A'lfa separa'tor, se Separator.

A^lfastrålar, fys., benämning på vissa av radiums strålar.

A'lfatågor, se Alfa.

Alfe'ios, se Arethusa.

Alfeni'd, galvaniskt försilvrat nysilver; legering av koppar, zink och nickel.

Alfer, se Alf.

Alfhem, nord. myt., alfernas värld.

Alfhemmen, fordom namn på kustlandet mellan Glommen och Göta älv.

A'lfhild 1. Alfhi'lda, fornnordiskt och forn-Al fine—Algolfärger

tyskt kvinnonamn (av alf, andeväsende, och hild, strid).

Al fi'ne, ital., tonk., till slutet.

Alfio, tonk., mansroll i operan Cavalleri'a rustica'na av Mascagni.

Alfi't, gotländskt namn på skärfläckan.

Alfkors, Älvkors 1. Eliakors, av allmogen brukat magiskt tecken, inristat på portar, väggar o. d. 1. på silverplattor att bäras som amuletter till skydd mot trolldom.

A'lfons, se Alphons.

Alfo'nsia, hot., se Elæis.

Alfonsi'n, se Alphonsin.

Alfonsi'no 1. Alfonsfn, spanskt guldmynt = 25 pesetas 1. omkr. 18 kr.

Alfonsi'nska tabellerna, astronomiska tabeller, utarbetade på uppdrag av Alfons X, konung av Kastilien.

Alfo'rer se Alf ur er.

Alformi'n, kem., lösning av basiskt alumi-niumformiat, som har starkt adstringe-rande verkan. Användes som mun- och gurgelvatten.

A'lfred {eg. Alf-red), forntyskt mansnamn, den fridsamme. Namn på en engelsk konung med binamnet "den store'\

Alfred Germont, tonk., den manliga huvudrollen i operan La Travia'ta (Den vilse-förda) av Ve'rdi.

Al fre'sco, se Fresco.

Alfri'da, nysvenskt kvinnonamn (bildat efter Alfred).

Alf sol, nord. sag., en för sin fägring mycket prisad jylländsk kungadotter.

Alfo'rer, Alfu'rer 1. Harafo'rer, holL, benämning på ö. Celebes' och Molukkernas urinvånare.

Alfågel, zool, en dykand, Hare'lda hyema'lis, som häckar i Lappland. Kallas i Bohuslän även Galdust och Stråare.

Alföld, den stora ungerska slätten.

Alförrädare, zool., en arktisk dykand, Eni-cone'tta ste'lleri, som då och då anträffas vid våra kuster.

Alg, bot., se Algæ.

A'lga ceylo'nica, hot., Agar-Agar (se d. o.), Ceylon.

Algacrter, paleont, spår av maskar i bergarter; antogos förr vara förstenade alger 1. avtryck av sådana.

A'lgæ, A'lger, hot., en till kryptogamerna hörande grupp med klorofyll (se d. o.) 1. detta ersättande ämne. I allmänhet vattenväxter, av vilka somliga betäcka havens och sjöarnas botten och andra driva fritt omkring på vattenytan.

Algali', arab., kirurg., dets. som kateter (se d. o.); även redskap, som förr användes vid urinblåse-stensnitt.

Algari'tm, Algori'tm 1. Algori'sm (av gr. ari'thmos, tal), arabisk benämning på aritmetikens sex räknesätt.

Algaro'bia, bot, dets. som Proso'pis. Se Älgar obilla.

Algarobflla, bot., Fru'ctus algarohi'llæ, de

garvämnesrika frukterna av ärtväxterna Cæsalpi'nia, Aca'cia, Balsamoca'rpum, Proso'pis m. fl. De nyttjas till garvning samt vid bläckfabrikation och till färg-ning i svart.

Algarot-pulver, farm., framställes därigenom, att man blandar antimonklorid med vatten, då ett vitt, av antimonoxiklorid bestående pulver utfälles, som blivit använt till vit anstrykningsfärg samt i medicinen till kräkmedel.

Algarovrila, hot., se Pithecolobium.

Algarro'bo, dets. som Algarobilla (se d. o.).

Algau-boskap 1. Allgau-boskap, nötboskapsras från Algau i s. Bayern. Förekommer även i Sverige.

A'lgebra, arab., mat., läran om bokstavsräkning (ekvationer, logaritmer, serier o. s. v.). — Algebra'iker, person, som sysslar med studiet av algebra. — Algebra'isk, till algebran hörande. — Algebra'isk ekvation, ekvation mellan algebraiska funktioner.

Alge'iba, astr., stjärna i stjärnbilden L e -j o n e t på n. stjärnhimmeln.

Algemeen handelsblad, holl. (1. alcheme^n-), Amsterdams mest inflytelserika politiska tidning.

Alge'nib, astr., en stjärna av 2:a storleken i stjärnbilden P e' r s e u s; även en stjärna av 3 :e storleken i P e' g a s u s.

A'lger, se Algæ.

Algérienne, fr. (1. alsjeriä'nn), bomullsvävnad med brokiga tvärstrimmor, som användes till förhängen o. d.

Alge'risk metall, en vit metallegering av tenn, koppar och antimon, som i synnerhet i Frankrike användes i st. f. silver.

Algeriskt pass, se Sjöpass.

Algesi', se Algi.

Algesime'ter, gr., instrument för uppmätning av en organisms mottaglighet för fysisk smärta.

Algfisk, zool., en algliknande fisk, Phyllo'p-teryx e'ques, i varma hav. Tillhör gruppen Sjöhästar.

Alg-gelé {1. -sjele'), se Algslem.

Algi' 1. Algesi', gr., med., smärta, i synnerhet nervsmärta. Brukas som ändelse i åtskilliga ord, t. ex. neuralgi', nervsmärta, odontalgi', tandvärk, kardialgi', sveda kring magmunnen, otalgi', öronvärk.

Algi'd {lat. algi'dus, kall), blek, kall. — Mors algi'dus, den bleka döden, slutstadiet vid vissa infektionssjukdomar. — Algfdus, bot., växande på kalla ställen.

Algi'n, Algi'nsyra, kem., ett äggviteartat ap-pretyrmedel, vilket erhålles som biprodukt vid framställning av jod ur havsalger.

A'lgol, en dubbelstjäma i stjärnbilden P e' r -s e u s, märkvärdig genom sin periodiska förändring från 2:a till 4:e

storleken och typ för s. k. Algolstjärnor.

Algolfärger, kem., benämning på ett antal antrakinonfärger från Fr. Bayer & Co. in Leverhusen.50

Algolog—Alikvant

Algolo'g {grAat,), algkännare. — Algologi', hot,, vetenskapen om algerna.

A'lgolstjärnor, astr., se Algol.

Algo'nk 1. Algo'nkiska systemet, geol., benämning för de sedimentära berglager, som äro yngre än urberget men äldre än kambriska systemet och som sakna tydliga fossil. Algonk förekommer rikligast i de områden av mell. Nordamerika, som förr beboddes av algonkin-indianerna, men är även företrädd i Sverige.

Algo'nkin-indianer, en av de stora grupperna indianer i Nordamerika.

Algo'nkisk, geoL, tillhörande algonk (se d. o.).

Algora'b 1. Alchi'ba, astr., stjärna i stjärnbilden K o r p e n på s. stjärnhimmeln.

Algo'res, astr., stjärna i stjärnbilden K o r -p e n på s. stjärnhimmeln.

Algori'sm, Algorftm, se Algaritm.

A'lgor, lat., kyla. — A'lgor mo'rtis, med., dödskylan.

Algrafi' (av kem. tecknet al för aluminium och gr. gra'fein, skriva), litografisk metod att trycka med aluminiumplåtar.

Alg-slem 1. Alg-gelé (Z. sjele'), Karagi'n, tekn., utdrages ur alger medels kokhett vatten och nyttjas till medicin och appre-tur.

Algsvampar, hot., se Phycomycetes.

Alguaci'1, sp. (arabiskt lånord), rättstjänare (i Spanien).

Algubbe, zool., alfågelhanne.

Algumfn, röd sandel.

Al ha'dar, arah., "det bofasta folket'\ )(Al hedu (se d. o.), nomaderna.

Alha'gi mauro'rum, hot., Alhagibuske, äkta mannaklöver, en orientalisk ärtväxt, som utsvettas en honungsartad saft, "persiskt manna", vilken avsätter sig som röda korn och uppsamlas till föda 1. medicin. Den kallas även "Johannes döparens vilda honung" 1. "Judarnas manna".

Alha'ma (av arab. el hamma'm, varmbadet), spanska badorter med varma källor.

Alha'mbra, arah., "den röda" (av Kalat-al-hamhra, den röda borgen), de moriska konungarnas palats i Granada, det yppersta minnesmärket av morisk byggnadskonst i Europa.

Alha'mbra-vaser, keram., praktvaser i gyllene 1. blekgul, metallglänsande fajans från 1300-t.

Alhe'na, astr. stjärna i Tvillingarna på n. stjärnhimmeln.

Alhe'nna, arah., Aika'nna, ett från roten av Alca'nna tincto'ria erhållet färgämne, varmed kvinnorna i Orienten färga naglar och fingerspetsar röda.

Alhida'd 1. Alida'd, fys., det vertikala axelsystemet på en teodolit (se d. o.).

A'li, arah., mansnamn, den höge, härskaren. Brukas i Orienten även som en hederstitel, motsvarande ers nåd, ers höghet.

A'lias, lat., även, annars, också.

Ali Baba, sagohjälte ur "Tusen och en natt".

A'libi, lat., jur., eg. annorstädes. — Bevisa alibi, styrka, att man, då ett brott förövades, befunnit sig annorstädes än på platsen för detta.

Alibi'l (fr. alihile), närande.

Alica'nte, ett tungt, sött spanskt vin, som för sin mörka färg kallas vi'no ti'nto. Länge lagrat antar det en säregen smak och kallas då Fondello 1.

Alica'nte-tvål, silkestvål, beredd av natron-lut och bom- 1. vallmoolja.

Alice (Z. -li's), franskt kvinnonamn, bildat av det romanska kvinnonamnet Aloysia = Louise. Se Ludvig. Roll i operan Robert av Normandie av Meyerheer.

Alici, ital. (1. -li'tji), ett slags stora sardeller, som nedsaltas i Genua.

Alicy'kliska föreningar, kem., organiska föreningar av cyklisk struktur men närbesläktade med alifatiska föreningar (se d. o.).

Alida 1. Alide (1. -li'd), kvinnonamn. Härledningen obekant.

Alida'd, se Alhidad.

Ali'der, ättlingar av Muhammeds måg Ali.

Aliena'bel, se under Alienatio.

Aliena'tio 1. Alienatio'n, lat. (av aliena're, avyttra), avyttring, försäljning; med., förändring av kroppens tillbörliga tillstånd abnormitet. — Alienatio me'ntis {lat. mens, sinne), sinnesförvirring, delirium, yrsel. — Aliene'ra, avyttra, sälja, förpanta. — Aliena'bel, som kan avyttras, säljas. — Aliem'st, sinnessjukläkare.

Alien bill, eng. (1. ä'ljön bill), engelsk förordning ang. utlänningar, numera upphävd.

Aliene'ra, se under Alienatio.

Alieni' 1. Alieni'a, med., saknad av mjälte.

Alie'ni ju'ris ho'mo, lat., jur., omyndig person.

Alieni'st, se under Alienatio.

Alien-office, eng. (1. äljön o'ffis), främlingsbyrå; i England en byrå, varest utlänningar få sina legitimationspapper ordnade.

Alienor, kvinnonamn, dets. som Eleonora.

Alie'num est, lat., jur., det tillhör ej detta forum.

Alifa'tiska föreningar (av gr. a'leifar, fett), kem., fettseriens föreningar, en grupp organiska ämnen som kunna härledas ur kolvätet mMan.

Alifo'rm (av lat. a'la, vinge), vingformad.

Alignement, fr. {1. alinjema'ng), snörrät ordning; krig sk., riktningslinje av en i slagordning uppställd häravdelning; astr., de linjer, man tänker sig dragna mellan stjärnorna för att lättare återgiva deras inbördes ställning; mat., den genom två punkter bestämda riktningen av en rät hnje 1. dess förlängning.

A'lika, zool., sydsvenskt namn på kajan.

Alikva'nt {lat. pars aliqua'nta), mat., ett tal,

som vid division ej går jämnt upp i ett annat, utan lämnar en rest.) (Alikvot (se d. o.).

Alikvo't, lat, (eg några, nämligen gånger), mat., en jämn del av något helt tal, ett tal, som vid division går jämnt

upp i ett annat, varvid sålunda ingen rest uppstår.) (A 1 i-kvant. — Alikvot-piano, piano med med-klingande strängar för harmoniska övertoner. — Alikvot-toner, bitoner, övertoner, toner vilkas svängningstal förhålla sig som 1, 2, 3 o. s. v. och som svagt klinga med grundtonen.

Airii, en turkmenstam.

Alimentatio'n, se Alimenter.

Alime'nter 1. Alimentatio'n (lat. alime'nta, av aWre, föda, underhålla), näringsmedel, underhåll, kostpengar. — Alimentations-bidrag, underhållsbidrag (t. ex. till oäkta barn). — Alimentä'r, som har med födan att göra.

Ali'na 1. Aline {1. -li'n), kvinnonamn, den upphöjda.

A li'nea, lat., eg. med ny rad; nytt stycke, ny rad.

Alinft, se Nitrogen.

Alioth, astr., stjärna i Stora björnen, på n. stjärnhimmeln.

Ali'pt (gr, aWifein, smörja), hos de gamla: smörj are, som med olja smorde brottarna 1. dem som badat.

A'liquid in o'mnibus, nfhil in to'to, lat., något i allt, intet i det hela (t. ex. om ytligt mångläseri).

A'liqvant, se Alikvant.

A'liqvot, se Alikvot.

Alisa'nder, hot., en art Smy^rnium, förr brukad som sallat och som krukväxt.

Alisarfn (av turk. alizari, kräpp), ett derivat av antrakinon, färgämne, som bildas vid inverkan av vissa kemiska agentier på ett i krapprot (jfr Kräpp) förekommande ämne och användes till färgning av rött och violett.— Alisarinbläck beredes genom utdragning av galläpplen och kräpp med vatten samt tillsats av träättiksyrad järnoxid, indigolösning och järnvitriol. — Ali-sarinfärger, färgämnen beredda av alisa-rin.—Alisarinorange, nitralisarin, orange-färgar bomull.

Ali'sma, bot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Alismata'ceæ. — A. planta'go-aqua'-tica, svalting, allmän vattenört.

Alismata'ceæ (syn. Tripetaloi'deæ, delvis), hot., växtfamilj tillhörande de angio-sperma monokotyledonerna. Svenska släkten: AWsma, Echino'dorus och Sagitta'ria.

A-listan, lista över de värdepapper, som dagligen uppropas på Stockholms fondbörs. Jfr B-listan.

à livré ouvert, fr, (1. a livr ovä'r), eg. med öppen bok; från bladet — A vista.

Ali'zari, turk., levantisk kräpp.

Alizari'n, se Alisarin.

Alizé 1. Vent alizé (1. vangtalise'), meteor,, franska benämningen på passadvind.

Alka, Alkor, zooL, se Alcide.

AIkahe'st, kem., Me'nstruum universa'le, al-kemisternas hypotetiska universallösningsmedel.

Alkaid 1. Benetnasch, astr., stjärna i Stora björnen på n. stjärnhimmeln.

Alka'ios, gr. myt., son av Perseus, fader till Amfitryon och farfader till Herakles.

Alkalisk 1. AIcæ'isk vers (så kallad efter den grekiska skalden Alkaios) består av fyra versrader, av vilka de båda första innehålla en enstavig upptakt, två trokéer, en daktyl, åter en troké samt slutligen en överskjutande stavelse; den tredje raden en enstavig upptakt och fyra trokéer samt den fjärde två daktyler och två trokéer.

Alka'larops, astr., stjärna i Björnvakta r e n på n. stjärnhimmeln.

Alka'ld, se Alcalde.

Alkalesce'ns, halt av kolsyrat alkali i något ämne, t. ex. mineralvatten.

A'lkali (av arah. kaljun, aska), kem., alkali-metallernas (se nedan) hydrat: kali, nat-ron m. fl. — Alkaliblått, kem., grupp tjär-färgämnen. — Alkaligrönt, kem., en ani-linfärg. — Alkalimetaller, kem., positiva, enatomiga metaller, med i vatten lösliga, starkt frätande hydrat, såsom kalium, nat-trium m. fl. — Alkaliska jordarter, oxiderna till metallerna kalcium, strontium och barium m. fl. — Alkalisk luft, fordom brukat namn på ammoniakgas. — Alkalisk reaktio'n, vissa kroppars egenskap att färga somliga röda växtfärger (röd lackmus) blå. — Alkalisk smak, frätande smak. — Alkaliskt bad, lutbad. — Alkali-me'ter, instrument, varmed man bestämmer beskaffenheten av alkalier. — Alkali-metri', kem., kallas metoden att medels titrering (se Titrera) med en lämplig spa av på förhand noga känd styrka kvantitativt bestämma mängden av ett alkali hos något ämne. — Alkali minera'le, soda. — A. vegeta'bile, pottaska. — A. vola'tile, kolsyrad ammoniak.

Alkalinuri', med., se Fosfaturi.

Alkalireserv, beteckning för blodets förråd av alkalisalter av svaga syror.

Alka'liska jordarter, se under Alkali.

Alkalofder, kem., äro i växtriket talrikt förekommande, kvävehaltiga föreningar, vilka i likhet med ammoniak med syror giva sal-ter. De innehålla utom kväve kol, väte och syre, vilket sistnämnda någon gång kan saknas, såsom i nikoti'n och konii'n,

Alkalure'tica, lat,, med., läkemedel, som göra urinen starkt alkalisk.

Alka'nna, se Alhenna.

Alka'nnarot, hot., farm., roten av Alca^nna tincto'ria, fam. Boragina'ceæ.

Alkannarött 1. Anchusi'n, ett färgämne i rotbarken av Alkanna.

Alkanni'n, ett i toalettkemien använt ämne.52

som fås av alkannaroten genom extraktion med bl. a. kloroform.

Alkapto'n, kem., ett i urin funnet, reducerande ämne. — Alkaptonuri', med., överflöd på alkapton i urinen.

Alkara'zas, se Alcarraza.

Alkarsfn, kem., en giftig vätska, som erhål-les genom torr destillation av ättiksyrat kali och arseniksyrlighet.

Alkasfl, benämning på ett natriumsilikat, som användes vid framställning av konstgjord marmor, inom tvättmedels-, textil-och pappersindustrien.

Alkatifa, se Alcatifas.

Alkati'l, ett sprängämne, väsentligen av ka-liumperklorat.

Alkekung, zooL, en dykand. Alle*alle, från N. Ishavet, som stundom synes vid vår västkust.

Alkemi' (av arab. art. al och kemi), föregiven konst att av de förenade elementen eld, vatten, luft och jord bilda ett magiskt ämne, de vises sten, medelst vilket silver och oädla metaller skulle kunna förvandlas till guld, och som i form av en dryck, livselixir, skulle återskänka hälsa och ungdom åt sjuka och åldringar. Konstens utövare kallades adepter. Alkemien, som är urgammal, idkades ivrigt under medeltiden. — Alke'misk, till alkemien hörande; hemlighetsfull, gåtlik. —• Alkemfst, utövare av alkemien.

Alke'rmes, ett slags likör.

Alkes, astr., stjärna i Bägaren på s. stjärnhimmeln.

Alke'ste 1. Alke'stis {lat. Alce'ste), gr. myt., gick i döden för att rädda sin gemål Ad-me'tos, men återfick livet av

Hades.

Alki'noos, gr. myt., konung över faiakerna.

Alkma'ion, gr. myt., heros, son av Amfiaros och Erifyle. — Alkmaioni'derna 1. Alk-meoni'derna, en av det forntida Atens mäktigaste ätter, uppkallad efter stamfadern Alkmaion, en son till Nestor.

AIkma'nisk vers, ett efter skalden A'lkman uppkallat grekiskt versslag, som består av tre daktyler och en spondé 1. troké.

Alkme'ne, gr. myt., Herakles' moder.

Alkmeoni'derna, se Alkmaioniderna.

Alkoho'l, arab., eg. en till det finaste pulver förvandlad substans; starkaste graden av sprit, fullkomligt vattenfri sprit; den rus-givande beståndsdelen i brännvin, öl och vin, uppkommen genom socker jäsning. Den vanliga alkoholen (etylalkohol) utgör ett led i en rad analogt sammansatta organiska kroppar, kallade alkoholer. — Alko-ho'ler, organiska föreningar, som kunna erhållas ur kolväten genom att ersätta en väteatom med vattenresten OH. — Alko-hola'ser, se Oxidaser. — AIkohola'ter, metallsalt av alkohol. — Alkoholamblyopi', med., nedsatt synförmåga på grund av alkoholmissbruk. —• Alkoholi'sm, sjukliga rubbningar inom människokroppen på

grund av omåttligt förtärande av sprithal-tiga drycker. — Alkoholist, person begiven på rusdrycker. — Alkoholome'ter, gr., ett instrument, varmed alkohol styrkan av sprithaltiga vätskor bestämmes i procent av blandningens volym; spritprovare, brännvinsprovare. — Alkoholometri', sättet att undersöka alkoholstyrkan hos sprithaltiga vätskor. — Alkoholsjukdom, dets. som Alkoholism. — Alkoholta'bes, förtvining på grund av alkoholmissbruk.

Alkoge'l, kem., koagulerande kolloid i alkohollösning.

A'lkor 1. Su'ka, astr., stjärna i Stora björnen på n. stjärnhimmeln.

Alkor, zooL, se Alcide.

Alkora^n, se Koran.

Alkoso'l, kem., kolloid i alkohollösning.

AIko'v, sp. (från arab. al-kobba), välvd nisch för sängen i 1. vid väggen av ett rum.

Alksläktet, zool., se Alca.

Alkuvan, zool., se Kvidden.

A'lkuin, forntyskt mansnamn, tempel vän; enl. andra: ryktbar segrare.

Alkussan, zool., se Ålkusan.

Alky'l, kem., alkoholradikal, kolväterest: alifatiska serien.

Alky'Isalter, kem., föreningar av syror och alkoholer.

Alky'lsulfi'der, kem., se Tioetrar.

Alky'one, se Halkyone.

A'lkärr, lantbr., sidländ trakt med snår av klibbal (se Alnus), vanligen med djup och god mylla.

A'lla balla'ta, ital, i balladstil.

Allaba'tti, broderade bomullstyger från Indien.

A'lla bre've, ital., tonk., dubbelt så hastigt; sänkning av tonvalörerna : hela till halva o. s. v. =: Alla cape'Ila och A capella.

A'lla ca'mera, ital., tonk., för kammaren.

A'lla cape'lla, se Alla breve.

Allachestesi', med., känselrubbning, varvid en retning av den sjuke uppfattas som en retning av annan kroppsdel på samma sida av kroppen.

A'lla diri'tta, ital., tonk., stegvis, efter ton-skalan.

A'lla fra'nca, ital., på västerländskt sätt.

Allari't, miner., kiselhaltig brunsten.

Alla'h, arab., sammandrag av artikeln al och illah (av alaha', tillbedja), muhammedanernas benämning på Gud; den allra-högste, den tillbedjansvärde. — A. akba'r, Gud är stor.

Alla helgons dag, romersk-katolsk festdag (1 nov.).

Allama'nda, bot., växtsläkte av fam. Apocy-na'ceæ, med gula, trattformiga blommor, omtyckta som drivhus växter.—A. catha'r-tica och A. no'bilis, från Sydamerika, äro två ofta odlade arter.

A'lla marcia, ital. (Z. ma'rtjia), tonk., i marschtakt.

Alla martyrers dag, grekisk-katolsk festdag (söndagen efter pingst).

A'lla mo'ra, ital, omtyckt italienskt fingerspel.

Allanbla'ckia, bot, växtsläkte av fam. GutWferæ. — A. Sacle'uxii, Ostafrika, kagné 1. kanyé, lämnar ett om svinister mycket påminnande fett. — A. Stuhl-ma'nni, fetträdet, msambo 1. mkani, ett ostafrikanskt träd, lämnar ett talgartat fett, använt i tvål- och ljusfabrikationen samt av infödingarna som livsmedel.

Allanft, miner., ceriumoxid.

A^llan-linjen, en av de mest anlitade ångbåtsförbindelserna mellan Nordamerika och England.

Allanti'asis (av gr. alWs, korv) 1. Botuli's-mus, kött- 1. korvförgiftning.

Air anti'co, ital., tonk., i antik stil.

Allantoi'n, se Allantois.

Alla^ntois, gr. (av alWs, gen. alla'ntos, korv), anat., en blåsformig bildning ur tarmrörets nedre del hos fostret, i vilken de kärl uppstå, som förena fostret med modern och delvis sammansmälter med cho'-rion till bildandet av moderkakan. Den försvinner tidigt som självständig fosterhinna. Jfr Amnios. I amnios- och allan-toisvätskan finns ett ämne, som kallas allantoi'n.

Allantoto'xicon, gr. (av alMs, gen. alWntos, korv, och toxiko'n, gift), korvgift, som uppkommer i skämd korv.

A'lla pe'zza, se Al pezzo.

A'lla pola'cca, ital., tonk., i polonässtil.

A'lla pri'ma, målark., det förfaringssätt, då hela färgverkan nedkastas på duken utan alla övermålningar, d. v. s. då varje detalj genast får sin slutbehandling.

Allarga'ndo, ital., tonk., bredare och starkare.

A'lla ru'ssa, ital., tonk., i rysk stil.

A'llasch, ett uppskattat kumminbrännvin från Riga med tillsats av anis och fänkål.

A'lla sicilia'no, ital, tonk., i siciliansk stil, folkvisestil.

Alla själars dag, romersk-katolsk kyrkofest till de avlidnas minne (2 nov.).

Allasoto'niska rörelser, bot, de rörelser hos växter, som förorsakas av en minskning av turgorn (se d. o.).

A'lla stre'tta, ital., tonk., på sammanträngt sätt.

A'lla tede'sca, ital., tonk., i tysk stil.

A'lla te'mpera 1. A te'mpera, se Tempera.

Allati'vus (av lat alla'tus, av a'ffere, föra till), finsk kasus, betecknande det föremål 1. ställe, till vilket en rörelse äger rum.

A'lla tu'rca, ital., tonk., i stil med "turkiska musiken".

A'lla ziiiga'ra, ital., tonk., i zigenarstil.

A'lla zo'ppa, ital, tonk., på haltande vis, synkoperad (se Synkope)^ med rytmens förryckande.

A'llcocks plåster, kautschukhaltigt plåster, utstruket på perforerad lärft. Användes som värmande medel vid reumatism o. d.

Alldeutscher Verband, se Alltyskar.

Allé {fr. allée, mlat. alla'tum), gång, på alla sidor kantad av träd.

Alle alle, zool., se Alkekung.

Allea'tico, se Aleatico.

Allée couverte, fr. {1. alle' kovä'rt), hällkista.

Allega't 1. Allegatio'n (av lat alle ga're, åberopa), ordagrant anfört ställe ur någon skrift (=: citat); åberopad handling; bilaga. — Allege'ra, åberopa en skrift.

Allegiance, eng. (1. alli'djäns), eg. lydnad. — Oath of all (1. åt åvv -), hyllningsed till konungen såsom världslig styresman. — Oath of supremacy (1. - sjuprö'masi), hyllningsed till konungen såsom anglikanska kyrkans överhuvud.

Allegori' (gr. allegori'a), bildlig framställning av ett livlöst föremål 1. ett begrepp såsom levande, personligt (personifierat). Jfr Metafor, Attribut, Symbol. — Alle-gorise'ra, sinnebildligt framställa. — Alle-go'riska personer, personifierade begrepp 1. ting. Allegorisk utläggning, det sätt att förklara en skrift 1. utsaga, varigenom göres gällande, att författaren menat något högre, mera andligt, än orden bokstavligen angiva.

Allegrame'nte, ital., tonk. =z Allegro mode-rato.

Allegre'tto, Allegretti'no, se under Allegro.

Allegri'ssimo, se under Allegro.

Alle'gro, förk. All:o, ital. {eg. munter, av lat. a'lacer), tonk., raskt, glättigt, muntert; även helt musikstycke 1. sats i ett A. assa'i, mycket hastigt, livligt. — A. co'mmodo, måttligt raskt. — A. con bri'o, con fuo'co, con spi'rito, med eld och liv. — A. con mo'to, hastigt; med raskt tempo. — A. di bravu'ra, i praktfull stil hållet musikstycke. — A. di mo'lto, mycket livligt. — A. ene'rgico, raskt och eftertryckligt. — A. furio'so, vilt, stormande. — A. gioco'so 1. giojo'so, raskt och lekande. -- A. giusto {1. - dju'sto), i föreskrivet tidsmått. — A. ira'to, raskt och med vredgat uttryck. — A. maesto'so, hastigt och värdigt. — A. ma non ta'nto 1. tro'ppo, icke alltför fort. — A. modera'to, måttligt fort. — A. mo'lto, se A. di molto. — A. mo'rbido, fort, men med smidigt och avrundat föredrag. — A. risolu'to, fort, med beslutsamt och kraftigt föredrag. — A. scherza'ndo {1. - sker- med hårt k), med skämtsam raskhet. — A. vivace (L - vi-va'tje), ytterst livligt. — Allegre'tto, förk. All:tto, tidsmått 1. tonstycke, något mindre livligt än Allegro. — Allegretti'no, något långsammare än Allegretto. — Allegri'ssimo, mycket livligt. — Con allegre'zza, med munterhet, livlighet.54

Allelomo'rfa faktorer, inom ärftlighetsläran beteckning för pariga anlag.

Allelu'3a, se Halleluja.

Allemagne, fr, (1. -ma'nj), Tyskland. Se under Alemanner.

Allemande, fr. (L allma^ngd), ett slags dans i % takt; även mindre musikstycke i långsamt tempo.

Allemani'ster, revolutionär grupp bland de franska socialisterna i slutet av 1800-t., uppkallad efter ledaren, typografen J. Allemane.

Allemanner, se Alemanner.

Allenta'ndo 1. AlIenta'to, se Rallentando.

Allergi' (av gr. a'Hos, annan, och ene'rgeia, verksamhet), förändring i en organisms reaktionssätt för ett antigen, alltså såväl immunitet som anafylaxi.

Allers Familj-journal, illustrerad veckotidning, uppkallad efter grundläggaren, dansken Karl Aller.

A'lles mit Mässen, ty., allt med måtta.

Alleviatio'n, lättnad, lindring; förmildrande omständigheter.

Allez, fr. {1. alle'), se under Allons.

Allfader, nord. myt., Oden.

Allgemeine Elektricitätsgesellschaft, A. E. G., firma i elektricitetsbranschen, en av de största i världen, grundad i Berlin 1883 av E. Rathenau.

Allgemeine Zeitung, ty., allmänna tidningen, Münchens största dagliga tidning.

Allgtto 1. Alhtto, förk. för Allegretto, se Allegro.

Allhelgonadagen, se Alla helgons dag. — Allhelgonahjälpen, förr ett fattigunderstöd, som upptogs i Kalmar stift.

Allia'ceus (av lat. a'llium, lök), hot., med löklukt.

Alliage, fr. (1. -a'sj), utspädning; tillsats av andra metaller till guld och silver; legering.

Alliance, fr. {1. allia'ngs), förening, förbindelse, förbund, fördrag.

Alliance frangaise, fr. (1. -a'ngs -sä's), en 1883 i Paris stiftad förening för spridande utöver Frankrikes gränser av kännedomen om franska språket. Filialer i många länder; den mest betydande i Sverige, "Samfundet Alliance francaise" i Stockholm, stiftades 1889.

Alliance israélite universelle, fr. (1. -a'ngs israeli't ynniverse'll), en 1860 i Paris stiftad förening med syfte att bevara sammanhållningen mellan judarna och förbättra deras ställning.

Allia'ns, se under Alliera. — Allians-maskin, förr mycket använd elektrisk induktions-maskin för åstadkommande av fyrbelysning. — Alliansvapen, fr. {1. -a'ngs), herald., ett äkta pars med varandra förbundna vapen.

Allia'ria officina'iis bot., löktrav, lökluktande vårört med vita blommor, tillhörande fam. Cruci'feræ.

Allie'ra, fr. (av lier, lat. liga're, binda), förbinda sig, ingå förbund. — Allie'rad, bundsförvant. — Allia'ns (Z. -a'ngs, fr. alliance), förbund. Offensiv -a., anfallsförbund. Trippel-, Quadruppel-a., förbund mellan tre, fyra makter.

Alligatio'n, se under Alligera.

Alliga'tor (en förvrängning av de spanska orden el lagarto, ödlan, lat. lace'rta), zooL, ett släkte krokodiler. — A. mississippie'n-sis, Mississippialligator. — A. sine'nsis, Kinas alligator.

Alliga'torbark, bot., bark och bast av La-ge'tta linteaWia från Jamaika. Användes inom pappersfabrikationen.

Alliga'tortång, med., instrument för uttagande av främmande kroppar ur långsträckta kanaler.

Alliga'torsköldpadda, zool., en nord- och centralamerikansk sötvattenssköldpadda, Chely'dra serpenti'na.

Alliga'torträ, dets. som Avocatoträ.

Allige'ra (av lat. alliga're, förena), legera 1. loj era, uppblanda metaller. -- Alligatio'n, legering 1. lojering, metallers uppblandning. — Alligationsräkning, mat., räkne-metod, genom vilken man kan finna värdet av en blandning, när man känner de ingående ämnenas värden, 1. omvänt de mängder som fordras av olika ämnen med kända värden för en blandning av givet värde.

Air improvi'sta, ital., tonk., oförberett.

Alliteratio'n, lat. (av Ii'ter a, bokstav), uddrim 1. stavrim; består däruti, att vissa på varandra följande ord 1. stavelser med lika ljudande bokstäver, t. ex. Gångaren ö^ode II gnäggar där inne. En av de s. k. rimbokstäverna, huvudstaven, bör befinna sig i den andra raden, och två, bi stavarna, i den första, såsom i det anförda exemplet. — Allitere'ra, göra likljudande; bilda bokstavsrim.

A'llium, bot., loksläkte, fam. Lilia'ceæ. Viktiga födoämnes- och kryddväxter. Smaken beror på lökoljor, flyktiga organiska sul-fider. Ett stort antal arter odlas som prydnadsväxter på fritt land. — A. asca-lo'nicum, schalottenlök(ejcharlotten-1 ö k). — A. ce'pa, rödlök, odlad. — A. ole-ra'ceum, backlök. — A. po'rrum, purjolök, odlad. — A. sati'vum, vitlök. — A. schoeno'prasum, gräslök. — A. ursi'num, ramslök.

Allmosa (av gr. eleemosy'ne, medlidande, barmhärtighet), frivillig gåva till fattiga och nödlidande. — Allmoseutdelare, medlem av religiös orden med uppgift att fördela allmosor bland de fattiga; sedermera även ett hovämbete.

Allmän bevillning, förv., en av riksdagen årligen beviljad skatt, med vilken de statsbehov fyllas, som ej betäckas av övriga statsinkomster.

A'llo 1. A'll:o, förk. för Allegro (se d. o.).Allobro ger—Allo wance

Allobro'ger, keltiskt folk mellan Genèvesjön och Ehone, kuvat av romarna 121 f. Kr.

Allochiri', med., känselrubbning varvid en sjuk förlägger en retning å ena kroppshalvan till organ på den andra kroppshalvan.

Allocu'tio, se Allokution.

Allo'd 1. Alo'd, Allodia'lgods, Allodia'ljord, Allo'dium (av al, hel, och od, egendom), odalgods, gods, till vilket ägaren har full äganderätt.

Allodia'lgods, se Allod.

Allodia'lrätt, se Allod.

Allodifikatio'n, handling, varigenom ett län förvandlades till fri egendom. Jfr Allod.

Allo'dium, se Allod.

Allodromi', med., rubbat kontraktionsför-lopp hos hjärtat.

Allodynami', med., nedsatt muskelkraft hos hjärtat.

Allofa'n, miner., ett till kaolingruppen hörande vattenhaltigt aluminiumsilikat. — Allofa'nlera, lerarter, som innehålla allofan 1. närsläktade mineral.

Allogami', hot., korsbefruktning, befruktning från en blomma till en annan.

Alloge'n 1. Allotige'n (av gr. a'llothi, annan-städes, och gi'gnesthai, uppkomma), som uppkommit på annat ställe (än fyndorten).

Allogra'f, gr., främmande handskrift.)(Autograf.

Allokatio'n {mlat. alloca tio), erkännande av riktigheten av de särskilda posterna i en avgiven räkning.

Allokro'isk, gr. (av a'Hos, en annan, och chros, färg), färgväxlande. — Allokroi'sm, färgväxling.

Allokroi't, miner., en varietet av granat.

Allokto'ner (av gr. a'Hos, en annan, och chto'n, jord), de som härstamma från ett annat land.)(Autoktoner. — Allok-to'na, geoL, sådana stenkolslager, som bildats av från olika håll hop svämmade växtdelar.)(Autokto'na, som bildats av på platsen vuxna växter.

Allokutio'n {lat. allocu'tio, tilltal), högtidligt tal till en större församling, särskilt påvens till det församlade kardinalkollegiet.

Allolali', gr., med., felsägning, en sjuklig vana att missäga sig.

Allombra'dos, se Alombrados.

Allo. mod., förk. för Allegro moderato, se Allegro.

AIlomo'rf (av gr. a'Hos, en annan, och morfe\ skapnad), dets. som Heterormorf (se d. o.). — Allomorfi', dets. som Heteromorfi (se d. o.).

Allonge, fr. (1. allå'ngsj), handelst., förlängning av en växel genom vidfästande av ett papper till rum för nya endossement.

Allongeperuk, fr. (1. allå'ngsj-, av allonge, skarv, förlängning), lång, lockig peruk.

Allons, fr. (1. allå'ng, av aller, gå), låt om oss gå! upp! fort! — Allez (Z. alle'), gå, gån bort; bort härifrån! — Allez-vous-

en! {1. alle'-vo's-a'ng), bort, bort genast, packen er bort!

Allons enfants de la patrie (Z. allå'ngsan-fa'ng dö la patri'), "Framåt, I barn av samma fäder" (C. W. A. Strandbergs översättning), begynnelseorden till Mar-seljäsen, franska revolutionssången.

Allopa't, se under Allopati.

Allopati', gr. (av a'Hos, annan, och pa'thos, lidande, sjukdom), eg. sjukdomens överförande från en kroppsdel till en annan; även användande av läkemedel, som frambringa en det onda motsatt verkan; namn på den vanliga läkemetoden.) (H o m ö o -p a t i. — Allopa't, läkare, som praktiserar efter allopatiens grundsatser.

Allo'phylus edu'lis, bot., sydamerikansk buske med ätliga frukter. Barken använd inom medicinen som adstringens.

Alloplastfk, med., inläggande av plattor av metall 1. celluloid i kraniet för att täcka mjukdelsdefekter efter trepanation.

Allo'quium, lat., tilltal. Se Allokution.

Allorytmi', med., en viss rubbning i hjärtats rörelser med ojämnhet hos pulsen.

Alloso'rus crispus, bot., krusbräken, en ormbunke.

AlFot., förk. för AWottava, se Ottava.

Allotige'n, se AHogen.

Allotmentsyste'met, eng., det enl. en lag av 1887 i Irland tillämpade systemet, att jordarbetare för sitt uppehälle få sig tilldelade vissa jordlotter.

Allo'tria, gr. (av a'llos, en annan), för ämnet främmande; biomständigheter; lappri-saker.

Allotriofagi', gr., med., sjukligt begär efter ovanlig, onjutbar föda. — Allotriofa'g, person, som behärskas av ett

dylikt begär.

Allotriogeusi', med., smaksinnesrubbningar ända till gränsen av hallucinationer.

Allotriomo'rf (av gr. allo'trios, främmande, och morfe', skapnad), petrogr., den utbildningsform hos mineralen i en kristallinisk bergart, som beror av andra orsaker än den egna molekylär an ordningen, såsom närvaron av tidigare utkristalliserade mineral, vilka hindra de senare att utbildas med kristallografisk begränsning.)(I d i o m o' r f.

Allotriopha'g, se AHotriofag.

Allotro'pa blommor, bot., sådana blommor, som äro anpassade till insekter med korta mundelar.

Allotropi' (av gr. alWtropos, olika beskaffad), kem., enkla ämnens förmåga att framträda med olika såväl kemiska som fysiska egenskaper.

Air otta'va, ital., tonk., en oktav högre 1. lägre.

Alloue'ra (fr. allouer, av lat. alloca^re), medgiva, tillstå, billiga. — Alloua'bel, giltig, tillåtlig.

Allowance, eng. {1. allå'uens, av allow, lat. alloca're), eg. tillåtelse; avdrag å betal-56

ningen för skadade varor; rabatt; gott-görelse.

Alloxa'n, kem.j en oxidationsprodukt av urinsyra.

All right, eng. (Z. ål rajt), allt väl; rätt så.

All round, eng. (1. ål ra'und), allsidig, hemma i allt. — All round man, person, som är lika skicklig i alla grenar av allmän idrott; figurligt en person med vidsträckta kunskaper.

Allshär j ar ting, eg. hela härens ting; allmänt folkting.

Allspice, eng. {1. å'lspajs), jamaikapeppar.

AlPs tot (ty.: allés tot), jaktt., eg. allt dött; rop, då villebrådet blivit nedlagt.

Allsvin, nord. myt., en av solens hästar. Jfr ÅTvak.

All-ting, stor, allmän tingsförsamling; Islands lagstiftande församling.

Alltyskar, politiskt namn på en konservativ och nationalistisk grupp tyskar, som under kriget bedrev annexionspropaganda. De voro organiserade i Alltyska förbundet (Alldeutscher Verband).

Allude'ra, lat. (av allu^dere, leka), anspela, hänsyfta på. — Allusio'n, anspelning, hänsyftning. — Alluso'risk, anspelande, hän-syftande.

Allume'ra (fr. allumer), tända, upptända, egga; inflammera. — Allumettes sué-doises, fr. (1. allyme'tt svedoa's), säkerhetständstickor.

Allumine'ra, måla, färglägga. Jfr Illuminera.

All uni^sono, ital., tonk.y i enklang.

Allure, fr. (1. ally'r), en hästs hållning och sätt att gå.

Allusio'n, Alluso'risk, se under Alludera.

Alluvia'1, lat. (jfr Alluvion), geoL, avsatt ur vatten (om jordarter). — Alluvialjord, upplandningsjord. — Alluviallera, jord-avlagringar, bildade vid översvämningar. — Alluvialperioden, det skede av jordens utvecklingshistoria, då alluvialbildning-arna (se Alluvium) uppstodo.

Alluvio'n, lat. (av allu'vio, vattenflöde, uppsvämmad jord), geol, upplandning av ur vattnet avsatt jord.

Allu'vium, lat. (eg. vattenflöde, översvämning) 1. Alluvia'lbildningar, geol., avlag-ringar vid kusten 1. i sjön av sand, lera, grus och andra i vatten uppslammade ämnen, även marskländer, deltabildningar m. m., bildade i historisk tid. Alluvium bildar tillsammans med Dilu'vium den Kvartära formationen.

Allvar, felaktig form för Alvar (se d. o.).

Allvis, nord. myt., en dvärg, som begärde Tors dotter till äkta. — Allvismal, en av den äldre Eddans mytiska sånger.

Ally'l (av lat. a'llium, lök), kem., en av kol och väte sammansatt radikal. — Allyl-alkohol, kem., en alkoholart, som erhålles genom destillation av glycerin med oxalsyra,

Ally'lsenapsolja, Aetero'leum Sina'pis. Se Senap.

Alm, hot., se Ulmus.

Alm, geol, i Tyskland namn på märglar med olika halt av organiska ämnen.

Alma, spanskt och portugisiskt rymdmått, se Almiida.

Alma 1. Almud, turkiskt våtvarumått = 5,2 1.

A'lma, latinskt kvinnonamn, vördnadsvärd, fruktbar, huld. — Alma ma'ter, lat., den hulda modern, hedersnamn för högskolor.

Almach, astr., stjärna i Andro'meda på n. stjärnhimmeln.

Almacks, eng. (1. å'lmäcks), subskriberade baler för Englands förnämsta samhällsklasser; eg. en lokal i London där dylika baler hållas.

Alma'dras, ett starkt vin från Sardinien.

Almage'st, arab., benämning på ett astronomiskt verk av greken Ptolemæus.

A'lma ma'ter, se Alma.

Almanach de Gotha, fr. (1. allmana' dö gå'ta), en 1763 grundad, i Gotha utgiven kalender, furstehusens och högadelns officiella almanack, högt värderad för sina statistiska meddelanden.

Almanack, Almanacka (härledningen ej med säkerhet känd), en bok, som för ett bestämt år uppgiver tidräkningen, kyrkliga högtider, astronomiska företeelser m. m. Jfr Kalender.

Almandfn, miner., genomskinlig varietet av den ädla granaten.

Alma'nsur 1. Alma'nzur, arabiskt mansnamn, den segerrike.

AI ma'rco, ital., handelst., efter vikt.) (A 1 n u m e r o.

Almatefn, farm., genom inverkan av formal-dehyd på hämatoxilin erhållet ämne, använt som antiseptikum och mot dysenteri.

AlmaviVa, mansroll i Beaumarchais komedier Barberaren i Sevilla och Figaros bröllop samt i motsvarande operor av Rossini.

A'lme, Almeh 1. Alme', i Egypten benämning på ett skrå högt ansedda danserskor och sångerskor.

Almeidan, arab., basar, marknadsplats.

Almén - Böttger - Nylanders reagens, med., vismutsalt i alkalisk lösning för reaktion på socker i urin.

A'lmeroderkrukor, salvburkar av Ijusgult lergods.

Almesåkragruppen, geol., bergartsområde i Nässjötrakten tillhörande algonkiska formationen (jotniska gruppen). — Almes-åkrasandsten, sandsten, tillhörande Almesåkragruppen.

Almi'ssa, ett rödaktigt dalmatiskt vin från staden med samma namn.

Almita'm, astr., stjärna i Ori'on på n. stjärnhimmeln.

Almoha'der och Almoravi'der, två muhammedanska sekter och dynastier i Afrika och Spanien, den förre under 12 :e och 13 :e, den senare under 10 :e och 11 :e seklerna-Almond—Alopex lagopus

57

Almond {eng., 1. å mund), eg. mandel, slipade glasprismor till ljuskronor.

Almondi'n, dets. som Almandin (se d. o.).

Almoravi'der, se under Almohader.

Almosa, se Allmosa.

Almoseutdelare, se Allmoseutdelare.

Almuca'ntharat, astr., se Almukantarat.

Almu'd, turk., se Alma.

AlmuMa 1. Almu'd, portugisiskt och brasilianskt mått för olja och vin = omkr. 16 1.

Almukantara't, astr., arabisk benämning på varje med horisonten parallell cirkel; instrument för iakttagande av tiderna för stjärnornas gång genom en och samma almukantarat.

Al-mu'menin, arab., eg. de troendes furste; en Muhammeds efterkommande tilldelad titel.

Almungebergarter, geol., en serie vulkaniska, alkalirika bergarter i Almunge socken, Uppland.

Aln, gammalt svenskt längdmått = 59S mm.

Alnarpsfloden, geoL, flack sänka i Skånes kritberggrund, fylld av sand och gruslager, som täckas av mäktiga glaciala och postglaciala bildningar.

A'lneus, -a, -um, Alni'cola (av lat. a'lnus, al), hot., växande på al.

AImta'k, astr., stjärna i Ori'on på n. stjärnhimmeln.

Alni'tes, paleont., fossil växt, liknande alen.

Alnito'rqua (av lat. a'lnus, al, och to'rques, vrida), bot., som vrider (missbildar) al.

AI nu'mero, ital., handelst., efter antalet, styckevis.)(Al marco.

A'Inus, bot., växtsläkte tillhörande under-fam. Betula'ceæ av Hängeväxterna. — A. glutino'sa, al, klibbal, allmän i kärr och vid stränder. — A. inca'na, arre, gråal, allmän i n. Sverige, ofta odlad. — A. serrula'ta, hasselal, införd från Nordamerika som prydnadsträd.

Alnöi't, petrogr., sällsynt eruptiv bergart från Alnö vid Sundsvall.

Aloa'derna, Aloei'derna 1. Aloi'derna, gr. myt., två jättar, de största jorden någonsin fostrat, söner till Poseidons son Aloeus.

Aloca'sia, bot., växtsläkte av fam. Ara'ceæ, varav många arter odlas i varmhus. — A. macrorrhi'za, från Ceylon, odlas i tropikerna, där bladen ätas efter kokning.

Al occore'nza, ital, handelst., vid tillfälle, efter omständigheterna.

Alo'd, se Allod.

A'Ioe, bot., artrikt växtsläkte av fam. Lilia'-ceæ, tillhörande Afrikas varma och torra delar. Många arter odlas som prydnadsväxter; farm., den intorkade saften ur bladen till flera a^oè-arter. — Ljus aloe 1. Kapaloe, erhålles av A. lii'cida och A. cu-pe'nsis. — Lever aloe, erhålles av A. hepa'-tica. Drogen, vars verksamma beståndsdel är den

bittra glykosiden aloi'n {barba-loi'n, nataloi'n, socaloi'n), användes i medicinen att befordra matsmältningen och i större doser som ett verksamt avförande medel.

A'loeextrakt, farm., kapaloe löst i vatten. Avförande medel.

A'loehampa, Domi'ngohampa, Mauri'tius-hampa, fibrerna av Aloe perfolia'ta och Wngua (ej sly Aga've america'na). Mycket liknande äro fibrerna av Sanseve'ria, bågsträngshampa.

Aloei'derna, se Aloaderna.

A'Ioepurpur, oren Aloetfnsyra, beredes genom upphettning av aloe med salpetersyra och användes till färgning.

A'loeträ, bot., paradisträ, brukades under medeltiden som välluktande rökmedel. Erhålles av olika trädarter, t. ex. Aquilla'ria från Bortre Indien, och Liquida'mbar från Mindre Asien {Aspala'thträ, Rhodiser-trä). Användes numera till finare träarbeten.

A'loeved, se Agallocha.

Aloexylo'n aga'Ilochum, bot., träd i Cochin-kina, som lämnar det dyrbaraste aloeträet {caWmbak).

Alo'ger, gr. (av a priv. och lo'gos, förnuft), sekt i Mindre Asien under 2:a årh., som förkastade logosläran.

Alogi' (av gr. a priv. och Wgos, förnuft), oförnuft, oförstånd. — Alo'gisk, oförnuftig, motsägande.

Alogotrofi', gr., med., oproportionerlig utveckling av enstaka lemmar.

Aloi, fr. (1. alåa'), halt, den lagliga halten av ett mynt; skrot och korn.

Aloi'derna, se Aloaderna.

Aloi'des, nylat., bot., aloeliknande.

Alofn, kem., bitterämnet i aloe (se d. o.).

Alofnprovet, med., reaktion på blod i tarminnehållet.

Alombra'dos 1. Alumbra'dos, sp., eg. upplysta, namn på en mystisk sekt i Spanien under 1500- och 1600-t.

Alo'nsoa, bot., släkte som prydnadsväxter införda örter av fam. Scrophularia'ceæ. Från tropiska Amerika och Mexico.

AIo'nzo, mansnamn = Alphons.

Alo'nzoa, bot., se Alonsoa.

Alopeci' 1. Alopeki' (gr. alopeküa, av aWpex, räv, ett djur, som troddes synnerligen lida av håravfall), med., hårlöshet, skallighet. — Alopecfa area'ta, håravfall i runda fläckar (utan känd orsak).

Alope'cias, zooL, syn. Alopias (se d. o.).

Alopecu'rum, (av gr. alo'pex, räv), nylat., bot., rävsvanslik.

Alopecu'rus, bot., kavle, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — A. genicula'tus, kärrkavle, ett lågt, flera gånger knäböjt gräs, som allmänt växer på fuktiga ställen. — A. prate'nsis, ängskavle, ett av våra allmännaste ängsgräs.

Alopeki', se Alopeci.

A'lopex lago'pus, zool., fjällräv. Ett av våra viktigaste pälsdjur. Varieteter lämna "blåräv" och "mörkbrun fjällräv".58

Alo'pias vulpes, zool.y rävhaj, en mycket utbredd hajart, beryktad för sin listighet. Förekommer i Medelhavet och Atlanten till Englands kuster, stundom även på vår västkust. Köttet har till smaken jämförts med laxens.

AIopHni, zooL, underfam. av hajfiskarna. Se Alopias,

à Tordinaire, fr. (1. -nä'r), som vanligt, vanligtvis.

Alo'sa, zool.y syn. Clupea (se d. o.).

Alouchiharts, se Aluchiharts.

Aloxe (1. -lå'cks), ett bourgognevin.

Aloxi't, dets. som Alundum (se d. o.).

Aloysius och Aloysia (1. -i'si-), mans- och kvinnonamn ~ Ludvig och Ludvika.

Alp, lat. A'lpes (urspr. en keltisk benämning på höga berg), fjäll. — Alpflora, floran på mell. Europas högalper, indelas i det lägre alprosbältet och det högre alpört-bältet. — Alpi'n, som tillhör alp- 1. fjällregionen, t. ex. alpina växter och djur. — Alpi'n ras, antropol.y gren av den vita rasen, som längs s. Europas Alpkedjor invandrat från Asien. Kännetecken: Kort skalle, mörkt hår, bruna ögon, satt och grov kroppsbyggnad. — Alpini'st, medlem av en alpförening. — Alpora'ma, gr., fjäll-1. gletscher-vy. — Alprosbältet, Alpört-bältet, se Alp flora.

Alpa'cca, dets. som Alpacka (se d. o.).

Alpa'cka, zool. {Auche'nia pa'co), en art lamadjur med ypperlig ull på Andiska bergen i s. Amerika. — Alpackagarn, är en blandning av bomull och fårulL — Alpackamixtur, alpackatyg med färgad bomulls varp. — Alpackatyg, textil, y ett slags tyg av alpackaull. — Alpackaull 1. Pakoull, ull av lamadjuret.

Alpa'cka-silver, namn på ett flertal nysilverlegeringar.

Alpa'ga, fr.y dets. som Alpackaull (se d. o.).

Alpagna, sp. (1. -pa'nja), dets. som Alpackaull (se d. o.).

Alpargo'tas, av espartotågor flätade sandaler, som brukas i Spanien. I spanska Amerika flätas de av pi'ta.

Al pa'ri, ital.^ handelst., av samma värde.

Alpdrücken, ty., mar-ritt.

Alpenglühen, ty.. Alpglöd, meteor., det röda sken, som färgar Alpernas bergspetsar strax efter solens nedgång.

Al pe'so, ital., handelst., efter vikt =:: Al marco.

Alpestri'n, subalpin, växande i fjäll.

Alpe'stris, -e, bot., växande i fjälltrakter.

Al pe'zzo 1. a'lla pe'zza, ital., handelst., styckevis, per styck ~ Al numer o.

Alpflora, se under Alp.

Alpföreningar 1. Alpklubbar, föreningar för noggrann undersökning av Alperna ur vetenskaplig synpunkt.

Alpgeten, zool., dets. som Gemsen.

Alpglöd, meteor., se Alpenglühen.

Alpgräs, bot., ett starrgräs, Ca'rex brizoi'-

des, som i s. Tyskland och Österrike användes till stoppning i madrasser o. d.

A'lpha, kvinnonamn, eg. första bokstaven i grekiska alfabetet. Jfr Alfa och Omega samt A och O.

Alphabe't, se Alfabet.

Alphano'lfärger, kem., en grupp azofärg-ämnen. — Alphano'läktbrunt, färgar ull läderbrun i surt bad. — Alphanoläktgrått, färgar ull blågrå i surt bad.

A^lpha pri vatt'vum, gr., se A.- och A. priv.

Alphard 1. Hy dras hjärta, astr., en stjärna av 2:a storleken i stjärnbilden H y' d r a .

Alphe'cca 1. Ge'mma, astr., stjärna i stjärnbilden Norra kronan.

Alphe'nicum, med., vitt bröstsocker.

Alpheratz, astr., stjärna i Andro^meda på n. stjärnhimmeln.

Alphe'us, se Alfeios.

Alphirk, astr., stjärna i stjärnbilden C e'-p h e u s på n. stjärnhimmeln.

Alpho'ns 1. A'lfons, forntyskt mansnamn, den lycklige.

Alphonsi'n, med., instrument, varmed kulor uttagas ur sår.

Alphorn, tonk., urgammalt träblåsinstru-ment, som nyttjas av herdarna i Schweiz.

A'lphus, lat. {gr. alfo's), med., vit fläck i huden.

Alphyddan, tonk., opera comique av A. Adam.

Al piacere, ital. (1. all pjatje're), tonk., efter behag.

Al piacimento, ital. (1. -tjime'n-) = Al

piacere.

Alpi'der, geoL, till alpina systemet hörande veckningsberg, uppkomna under tertiärtiden genom horisontella rörelser från söder, såsom Alperna, Karpaterna, Bal-kanbergen, Pyrenéerna m. fl. Genom samtidiga rörelser från norr ha dinari/derna (såsom Dinariska Alperna, Apenninerna, Taurus, Atlas m. fl.) uppveckats.

Alpige'na (av lat. A'lpes, Alperna, och gr. ge'nesis, födelse), bot., växande i fjälltrakter.

Alpfn, Alpini'st, Alpin ras, se under Alp.

Alpine club, eng. {1. alpa'jn klöbb), alpklubb. Se Alpförening.

Alpi'ni, ital.. Alpjägare (se d. o.).

Alpi'nia, bot., växtsläkte av fam. Zingibera'-ceæ, kryddliljor, från s. Asien. — A. offi-cina'rum, A. gala'nga m. fl. arter lämna drogen Galgorot, Gala'ngarot, o. a. liknande.

Alpini'st, fjällbestigare, alpkännare.

Alpi'nus, -a, -um (av lat. A'lpes, Alperna), bot., växande i fjälltrakter.

Alpjägare, benämning på vissa italienska infanteritrupper; Garibaldis 1859 uppsatta frivilliga trupper.

Alpklocka, bot., se Soldanella.

Alpklubbar, se Alpföreningar.

Alpkråkan, zool., en kråkfågel, Fregülus gra'culus, som förekommer i Alperna, Abessinien och Högasien.Alporama—Altar

59

Alpora'ma, se under Alp, Alpros, bot.f av släktet Rhodode'ndron, fam. Erici'neæ, är en låg, i Alperna vanlig buske med röda blommor. — Alprosbältet, se Alp flor a, under Alp, Alpstick, med,, en i alperna gängse lungsäcksinflammation. Alptry, bot., se Lonicera. Alp viol, bot., se Cyclameyi. Alpväxter, bot,, växter tillhörande Alpfloran

(se d. o.). Alpörtbältet, bot., se under Alp, Alqueire 1. Alqueira, rymdmått för torra varor i Portugal och Brasilien, i Lissabon = omkr. 13 1.; i Rio Janeiro omkr. 40 1. Alquifoux, fr, (1. alkifo'), pulveriserad blyglans,

blandad med blysulfid och olika sili-kater, förr använd till glasyr på kruk-makaregods. Alquifu'z, arab,, skönhetsmedel av blyglans, varmed de arabiska kvinnorna svärta sina ögonhår och ögonbryn. Alrek, se Alrik,

Al rigore 1. Al rigore di tempo (I, all rigå're

di te'mpo), itaL, tonk., i sträng takt. A'lrik, A'lrek, fornnordiskt mansnamn, buret av en konung av Ynglingaätten. Jfr Alarik, Air un 1. Alruna (fornt, alarün, av runa, viskning, hemlighet), vis kvinna, spåkvinna, sierska hos de forna germanerna; bot., Mandra'gora officina'rum, en i Medelhavsländerna växande ört av fam. Solana'ceæ. För sitt egendomliga utseende fordom ansedd som trollört. Av rotstocken utskurna människobilder, alrunor, ansågos medföra lycka och aldrig kunna förloras. Alrunor, se Alrun,

Al se'cco, ital., konstt., på torr väg, se Secko-

måleri och Freskomåleri, Al segno, ital, (I, -se'njå), tonk., till tecknet, d. v. s. musiksatsen omtages till ett visst tecken =: Da capo al segno (D. C. al S.), från början till tecknet. Al sgraffi'to, ital, konstt,, metod att i en färg utföra dekorativa målningar. Se Sgraffito, Alsiska, zooL, stornäbbad varietet av grå-siskan.

A'lsikeklöver, bot,, se Trifolium, Alsi'ne, bot,, nörel, fjällväxtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ, — A. biflo'ra, f jällnörel. —- A. stri'cta, raknörel. Alsi'neæ, bot,, underfamilj av fam. Caryophylla' ceæ,

Alsinifo'lium (av bot, släktn, Alsi'ne, och fo'lium, blad), bot,, med blad som Alsine (se d. o.).

Alskain, astr,, stjärna i Örnen på n.

stjärnhimmeln. Also', ung,, betyder i ungerska ortnamn

"Nedre" 1. "Neder". Also'l, farm,, dubbelsalt av aluminiumacetat och -tartrat. Kraftigt antiseptiskt och sammandragande sårmedel. Also'phila, bot,, växtsläkte av fam. Cya-thea'ceæ, huvudsakligen från Brasilien.

Ofta odlade ormbunksträd. — A. austra'-lis, från Australien, odlas i Medelhavsländerna på kalljord, hos oss i varmhus. Ända till 10 m. hög.

Also sprach Zarathustra, ty, (I, a'lså sjprasj Sarato'stra), "Sålunda talade Zarathustra", titeln på det mest berömda av den tyske filosofen Fr. Nietzsches arbeten.

Alster, bot., benved (se d. o.).

Alsto'ma, bot., växtsläkte av fam. Apocyna'-ceæ, — A. schola'ris, träd i s. Asien och n. Australien, vars bark, Dftabark, ger ett högt skattat, stärkande läkemedel.

Alsto'niabark, farm., dets. som Di'tabark. Se Alstonia.

Alstoni'n 1. Clorogeni'n, kem., en starkt ba-sisk alkaloid i Alsto'niabark. Har använts mot tyfus. Se Alstonia,

Alstringslinje 1. generatri's, mat,, en linje genom vars rörelse i rymden en yta kan tänkas ha uppkommit.

Alstroeme'ria, bot,, sydamerikanskt växtsläkte av fam. Amaryllida ceæ, med praktblommor i flock. — A. auranti'aca, A. ver-si'color, m. fl. odlas som prydnadsväxter. De stärkelserika rotstockarna ätas i Sydamerika.

Alt {ital, a'lto), andra huvudstämman, djup kvinno- 1. gossröst, sträc^nde sig mellan a 1. f (kontraalt) och'èl. f. — Alti'st, altsångare.

A'lta, lat, se Altus.

Alta'ir, se Atair,

Alta'iska folk, mongoler, tunguser och turk-tatariska folk.

Alta'iska språk, mongoliska, tungusisk-man-chuiska och turk-tatariska språk.

Altai't, miner,, tennvitt mineral av tellurbly.

Alt a'jer, altaitatarer.

Altami'ra, grotta i provinsen Santander i Spanien, berömd för sina målningar från den äldre stenåldern.

Alta'n {ital, alta'na, av lat, a'ltus, hög), en av pelare 1. kolonner understödd utbyggnad från ett hus, 1. en upphöjning på taket, omgiven av gallerverk. — Alta'n-tak, föga sluttande yttertak, som bekvämt kan beträdas. — Alta'ntorn, dets. som Karnap (se d. o.).

Alta otta'va, ital,, tonk,, spela en oktav högre.

A'ltar 1. A'ltare, lat, (av a'ltus, hög, och a'ra, upphöjning), offerbord; upphöjd plats främst i en kyrka. — Altarbrun, gammal benämning på de bårder, som hängas kring altarskivans kanter. — Altarets sakrament, nattvarden. — Altarhavre, förr en utskyld för prästerskapet i Skåne till ärkebiskopen i Lund. Indrogs vid reformationen till kronan. —• Altari'st, katolsk mässpräst. — Altarkläde, broderat kläde, som lägges på altaret. — Altarläge, en prästen tillkommande skatt, som urspr. lades på altaret. — Altarmat, frivilliga gåvor in natura, som förr medfördes till60

kyrkorna och avlämnades till prästerna under gudstjänsten. — Altarnisch, se Ap-sis. — Altarsedel, förr intyg om att någon begått nattvarden.

Altaret, astr,y se Ara.

Altazimu't, astr., universalinstrument (se d. o.) av stora dimensioner.

Altbasu'n, tonk., ett musikinstrument.

Alte'arot, farm., roten av Althea officinalis (se d. o.), innehåller stärkelse, växtslem, pectin och asparagin. Användes i medicinen sedan forntiden, utvärtes till fördelande omslag, invärtes mot förkylningar (alteasirap). Av altearot beredes även "Jungfruskinn" (pa'sta Althæ'æ). — Alte'asirap beredes av altearot och användes mot förkylningar.

Al te'mpo, itaL, tonk., åter i takt.

A'ltenbur ger jord, bränd kalk, som i pulverform användes till polermedel.

Alte'pasta, se Altearot.

A'lter, -a, -um, lat., den andre (-a), det andra. — Alter e'go, ett andra jag, ställföreträdare.— A'ltera pars, den andra delen, mot-partiet. — A. pars Pe'tri, andra delen av Petri (Rami lärobok i logik, som handlade om omdömet); sakna a. p. P., sakna omdömesförmåga. — A'lterum ta'ntum, en gång till så mycket; handelst., då räntorna stigit till samma belopp som kapitalet.

Altera'bel, fr., föränderlig.

Altera'ntia 1. Alterati'va, lat., pL, läkemedel, som anses åstadkomma en kemisk förändring i kroppens vätskor, omstämmande läkemedel.

Agitera pars, se under Alter.

Alteratio'n, se under Alter era.

Alteratio'nshypote'sen, teori om djurelektriciteten, framställd av Hermann.

Alterationskräm, kokk., rätt av grädde, sylt, makaroner och socker, som lätt kan tillredas om värdinnan blir "altererad" av en oväntad gästs ankomst.

AlteratiVa, se Alterantia.

Altera'to, ital., tonk., förändrat.

A'lter e'go, se under Alter.

Altere'ra (urspr. förändra, av lat. a'lter, den andre), förskräcka. — Altererade ackord, tonk., l3enämning på

sådana dissonanser (se d. o.), som uppstå genom kromatisk höjning 1. sänkning av någon ton i ett ackord. — Alteratio'n, förskräckelse, oro.

Altername'nte, Alternativame'nte 1. Alterna-ti'vo, ital., tonk., växelvis, omväxlande.

Alterna^ria, bot., svampsläkte bland askomy-ceterna. Olika arter angripa potatis-blaster, tomater, gurkor, morötter, pelar-goner m. fl.

Alterna't (av lat. alte'rnus, växlande), omställning av två 1. flera namn, olika ordning av underskrifterna i de olika exemplaren av diplomatiska förhandlingar.

Alternativ, se under Alternera.

Alternativame'nte, se Alternamente.

Alternatrvo, se Alternamente.

Alterna'tvinklar, mat., de vinklar, vilka ligga på ömse sidor om en rät linje, som skär två parallella räta linjer, och ha sina spetsar i olika punkter.

Alterne'ra, lat. (av a'lter, den andre), omväxla, göra något växelvis. — Alterna-tio'n, omväxling, förändring. — Alternativ, omväxlande, turvis, val mellan tvenne tillvägagångssätt; utväg.

Alterniflo'rum (av lat. alte'rnus, växlande, och flos, gen. fWris, blomma), hot., med strödda blommor. — Alternifolium (av lat. fo'lium, blad), med strödda blad.

Alter Schwede, ty., "gammal svensk", i Tyskland använt uttryck, betydande "gammal hedersman".

A'lterum ta'ntum, se under Alter.

Altesse, fr. (1. altä'ss), höghet. — A. im-périale (1. - ängperia'l), kejserlig höghet. — A. royale (1. - råaja'l), kunglig höghet.

Alte'syrup, se Syrupus althææ och Altearot.

Altfiol = Vi'ola a'lta, tonk., det likt violinen konstruerade instrument, som har altstämman i nutidens stråkorkester.

Alt for Norge, konung Håkan VII :s valspråk.

Althæ'a, bot., stockros, växtsläkte, tillhörande fam. Malva'ceæ. — A. cannabi'na, lämnar i s. Europa ett spånadsmaterial. —• A. officinalis, odlad som medicinalväxt på grund av rötternas rika slemhalt. Se Altearot. — A. ro'sea, allmänt odlad, mångårig prydnadsväxt. — A. ro'sea ni'gra, odlas i stor skala i s. Europa, emedan blommorna ge ett för vinförfalskning lämpligt (oskadligt) färgämne.

Althe'a, kvinnonamn, bildat efter det franska Alethée.

Althorn = Saxhorn (se d. o.).

Altili'k, turkiskt silvermynt = omkr. 90 öre.

Altime'ter (av lat. a'ltus, hög, och gr. me't-ron, mäta), höjdmätare. — Altimetri', höjdmätning.

Altfn, ett turkiskt guldmynt = omkr. 6,40 kr.; ett ryskt silvermynt = omkr. 0,lo kr.

Alti'ngia, bot., växtsläkte av fam. Hama-melida'ceæ. — A. excelsa, i s. Asien, ett ända till 50 m. högt träd, som ger ett högt skattat, brunt, balsamdoftande virke, Altingiaträ 1. Rasama'la. Härav erhålles även sto'rax.

Altfngiaträ, se Altingia.

A'ltior adve'rsis, lat., höjd över vedervärdig-heterna (mecklenburgska gripordens devis).

Altisona'nt, högljudande; bombastisk, svul-stig.

Alti'ssimus, -a, -um (av lat. a'ltus, hög), hot., mycket hög.

Altfst, se under Alt.

Altitu'd {lat. altitu'do, av a'ltus, hög), astr., en himlakropps höjd över horisonten.

Altklarine'tt, tonk., ett slags klarinett (se d. o.) med stämning en kvint lägre än den vanliga klarinetten.

A'lto, ital, tonk., altstämma; altfiol.

Altoba'sso, ital.y tonk., venetianskt sträng-instrument, som anslogs med träpinnar.

Altoboe, tonk., dets. som engelskt horn.

A'lto-cu'muli (av lat. a^ltus, hög, och cu'-mulus, kulle), ett slags stackmoln.

Alton-tragedien (L å'ltn), ryktbar tilldragelse i den nordamerikanska abolitionist-rörelsen (i Alton 1837), varvid utgivaren av tidningen "Observer", E. P. Lovejoy blev dödad.

A'lto relie'vo, konstt. =Haut-relief, se under Relief.

A'lto-stra'tus, meteor.^ skiktmoln. — A'lto-stra'tus-lenticula'res, mandelmoln.

A'lto vi'ola, tonk., altfiol.

Altpfeifer {1. -pfa'jf-), ett fint tyrolervin.

Altrui'sm (av lat. a'lter, den andre), fil., oegennytta och människokärlek i tänke-och handlingssätt.) (Egoism. — Altrui'st, människovän. — Altrui'stisk, oegennyttig, människovänlig.

Altsträng, tonk., 2:a strängen på en fiol 1. den 3 :e på en altfiol.

Altstämma, se Alt.

Alttuberkuli'n, en art tuberkulin (se d. o.).

A'ltum sile'ntium, lat., djup tystnad.

A'ltus, lat., hög.

Altwasser, ty., "gammelvatten", benämning på vågformiga sjöar i en flodbädd, där floden urspr. gjort en kr ökning, men sedan ändrat riktning.

Alu'chiharts 1. Alouchiharts, ett skört, ljust, invändigt svartmarmorerat harts av bitter, aromatisk smak från Madagaskar, där kallat Fi'mhi 1. Ti'mpi.

Alude'l, sp., benämning på lersublimations-kärl, som äro päronformiga och öppna i båda ändarna.

Alu'dra, astr., stjärna i Stora Hunden på n. stjärnhimmeln.

Alum, eng., alun.

Alumbra'dos, se Allomhrados.

Alum cake, eng. (1. a'löm käk), blandning av aluminiumsulfat och kiselsyra, som användes vid pappersfabrikationen.

Alu'men, lat., alun. — A. chro'micum, krom-alun. — A. cru'dum, rå alun. — A. plumo'-sum = Asbest (se d. o.). — A. u'stum, bränd alun.

Alumina'ter, lat., pL, kemiska föreningar, i vilka lerjorden spelar rollen av en syra. Till aluminaterna räknas flera dyrbara ädelstenar.

Alumlne'ring, metallers förseende med en tunn aluminiumhinna till skydd.

Alumini't, ett mineral, bestående av svavel-syrad lerjord.

Alumfnium, kem., metallen i alun. Förekommer i förening med syre ganska allmänt i naturen. Tillverkas genom reduktion av klor aluminium med natrium. Är blåvit, smidig som silver och lätt samt brukas numera allmänt.

Alumi'nium-aceta't fås genom upplösning

av aluminiumhydrat i ättiksyra och kallas av färgare även rödbeta.

Alumi'niumamalga'm, förening av aluminium och kvicksilver. Användes som reduktionsmedel inom den organiska kemien.

Alumi'nium-brons, en legering av 90—95 % koppar och 10—5 % aluminium. Den ut-märkes genom sin guldgula färg, sin fasthet och elasticitet.

Alumi'niumcell, elektrotekn., cell, bestående av en aluminium- och en blyplatta i svavelsyra. Genomsläpper endast ström i en riktning och kan därför användas som lik-riktare av växelström.

Alumi'niumfluori'd, kem., se Kryolit.

Alumfniummässing, en legering av aluminium (63 %), koppar (34 %) och zink.

Alumi'niumox'id, kem., lerjord.

Alumfniumsilver, en legering av aluminium (5 %) och silver; användes i finare instrument, t. ex. precisionsvågar.

Alumi'niumsilikat, ett aluminiumsalt med kiselsyra, som utgör huvudbeståndsdelen i lera och kaolin (se d. o.).

Alumi'niumsulfat, kem., svavelsyrad lerjord, även kallat koncentrerad alun 1. kalifri alun.

Alumrniumtändstickor, tändstickor, preparerade med aluminiumsulfat.

Aluminoko'll 1. Aluminocolle {1. -kål), kem., massa, som användes till limning av papper och erhålles genom fällning av hartstvål med svavelsyrad lerjord (aluminiumsulfat).

Alumino's 1. Alumino^sis, med., aluminiumförgiftning.

Aluminotermi', tekn., metod att åstadkomma hög temperatur inom ett begränsat område (c:a 3,000° C.) genom antändning av en blandning av metalloxid och aluminium i pulverform. Blandningen kallas "termi't'\ Den uppkomna lerjorden, "korubi^n", har högre värde än smärgel. Metoden har stor användning vid svetsning, gjutning o. s. v.

Alu'mn, lat. (av a'lere, uppföda), skyddsling, lärjunge i en konst 1. vetenskap. Jfr Adept. — Alumna't 1. Alumne'um, pl. Alumne'er kallas i Tyskland högre elementarläroverk, där lärjungen jämväl erhåller kost. Jfr Internat.

Alumno'l, kem., ett vitt pulver med antiseptisk verkan, som användes vid sårbehandling, till gurgelvatten o. s. v., och består av jS-naftolsulfonsyrans aluminiumsalt.

A'lun (av lat. alu'men, alun), dubbelsalt av kalium och aluminium med svavelsyra.

A'lunarter, kem., salter, som ha analog sammansättning med alun.

Alu'ndum, produkt, erhållen genom smältning av bauxit i elektrisk ugn. Användes till slipmedel, deglar, rör m. m. samt till magringsmedel i keramik.

Alune'ra, kem. tekn., behandla med alun.62

Aluni't, kem.y ett i alunsten förekommande sulfat av kalium och aluminium.

A'lunjord 1. A'lunlera, geoL, en blandning av lera och svavelkis, som användes vid alun-fabrikation.

A'lunkarmi'n, färgämne för kärnfärgning i celler.

A'lunlim, alunhaltigt lim, som användes vid hoplimning av papper.

A'lunrött, kem., ett slags engelskt rött. Biprodukt vid alunfabrikation.

A'lunskiffer, geoL, brunsvart 1. svart lerskif-fer, bestående av lera, fältspat, svavelkis och organiska ämnen. Brukas som råmaterial vid tillverkning av alun, rödfärg och järnvitriol.

A'lunsten, geoL, en av alunit genomträngd bergartsmassa, varav alun tillverkas.

Al u'so, ital., enligt bruket.

AIuta'cea, -um (av lat. alu'ta, sämskat skinn), bot, sämskfärgad, lädergul.

AIutatio'n, vitgarvning.

Alv, lantbr., det jordlager, som ligger närmast under matjorden. Den består oftast av ett övre skikt, hlekjorden, varur järnhalten urlakats, samt ett undre, rost-jorden, innehållande koncentrationer av järnoxid.

Alwaid, astr., stjärna i Draken på n. stjärnhimmeln.

Alva marfna, torkad havstång, krollsplint.

Alvar, Alvaret, Ölands ofruktbara mittparti.

Alvargremla, zooL, öländskt namn på ljungpiparen.

Alvarmo, geol., starkt kalkhaltig vittrings-jord, som förekommer i sänkor och fördjupningar på Ölands al var.

Alvdikning, dets. som täckdikning.

Alveo'l {lat. Alve'olus, liten håla), hålighet, cell i honungskaka; anat., håligheter i käkbenen för tänderna; lungblåsor; håligheter i organ 1. svulst. — Alveolä'r, försedd med håligheter, som har med håligheter att göra.

Alveola'r, språkljud, som bildas med tungspetsen mot tandhålan. Jfr Alveol.

Alveola'ratrofi', med., fysiologisk process, varigenom käkutskottet så småningom upplöses.

Alveola'r-ektasi', med., dets. som lungem-fysem.

Alveolä'r, hålig. Jfr Alveol.

Alveolä'r pyorre', med., kroniskt varig in-smältning av tandrötterna.

Alvi'ssma'l, eddadikt, som skildrar en visdomstävlan mellan Tor och dvärgen Alviss.

Alvi't, miner., zirkonmineral med hög halt av ha fnium.

Alvluckrare, lantbruksredskap för luckring av älven.

Alvin och Alvi'na, fomtyskt mans- och kvinnonamn (av al, all, och wini, vän), den av alla älskade.

Alypi'n (av gr. a'lypos, smärtfri), farm..

ett ersättningsmedel för kokain vid lokal bedövning.

Aly'ssym, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Crucijeræ. — A. caly'cinum, grådådra. — A. inca'num, sandvita. — Odlade som prydnadsväxter äro bl. a. A. arge'ntum (Europa), A. mari'timum (mell. och s. Europa, stundom förvildad) och A. saxa'-tile (s. Europa).

Alytes, zool., se Ackuschörgrodan.

AIy'xiabark, farm., barken av den ostindiska busken Aly'xia stella'ta, som i hemlandet är officinen.

Alzame'nto, ital., tonk., ena handens förflyttning över den andra vid spel av piano 1. orgel.

Al-zonen, geol., det översta lagret i sydskandinaviska torvmossar.

Am, kem., tecken för radikalen Ammo'nium.

A. M., förk. för A'rtium Magi'ster, se A. A. M.; A'nno Mu'ndi, under världens år, d. v. s. efter världens skapelse; A'nte Meri'diem, före middagen.

Ama, pluralprefix i kafferspråket. Ingår i namnet på många kafferstammar.

Ama'bile 1. Amabilme'nte, ital., tonk., med ömhet, hjärtligt.

Amadei'ster, kyrkoh., ett franciskanbrödra-skap i 14:e årh.

Amade'o, mansnamn, romansk form av Amade'us.

Amade'us, nylatinskt mansnamn, älskad av Gud, Gudi behaglig. Namn på flera furstar och konungar av huset Savojen.

A'madisromaner, en samling spanska medeltidsromaner, avhandlande en släktsaga. Uppkallade efter hjälten i den första romanen, Amadis de Gaula.

Amafe'ngu, kafferstam.

Amahaha'be, kafferstam.

A majo^ri ad mi'nus, lat. (sluta) från ett större till ett mindre.) (A m i n o' r i a d m a'j u s = (sluta) från ett mindre till ett större.

Amakebi', veter., ett slags kustfeber bland spädkalvar i Afrika.

Amalasu'nta, Amala jungfrun, östgotiskt kvinnonamn, buret av Teoderik den stores dotter.

Amalekiler, nomadfolk i öknen s. om Palestina, ofta omtalat som fiende till Israel.

Amaler, goternas förnämsta furstesläkt.

Amalga'm 1. Amalgama (av arab. artikeln al och gr. ma'Ig ama, mjukt plåster), legering, vari kvicksilver ingår. — Amalgama-tio'n 1. Amalgame'ring, metallers blandning med kvicksilver. — Amalgame'ra, överdraga en metall med ett lager av kvicksilver; draga guld och silver ur malmer medelst kvicksilver; hopblanda olikartade ämnen. — Amalgami'st, hopblan-dare.

Amalgu'nda, forntyskt kvinnonamn, den oförvitliga, dygdädla.

Amalia {lat. ^mi'lia, eng. Amelia, fr. Amé-Amalthea—Amatius

lie, gr. Aimylia), kvinnonamn, se Amal-gunda.

Amalthe'a, gr, Amalthe'ia, gr. myt., en nymf, vilken närde Zeus som barn med mjölken av en get, som även blivit kallad A m a 1 -t h e' a. Ur getens ena horn flöt ambrosia, ur det andra nektar. Ett av dessa blev sedermera ymnighetshornet (CoWnu Amal-the'æ 1. C. co'piæ)y rikedomens symbol.

Ama-mpondo, kafferstam.

A ma'nco, ital, handelst., avdrag å vara 1. å penningsumma.

Ama'nda, se Amandus.

Amandi'n, dets. som Emulsin (se d. o.).

Ama'ndus och Ama'nda, latinskt mans- och kvinnonamn, den älskvärde, älskvärda.

Ama'ng (fr. amant, av lat. ama're, älska), älskare.

Amani'ta, hot., flugsvampar, svampsläkte av fam. Agaricineæ, skivsvampar. Se Amani-tin och Muskarin. A. bulbo'sa, lömsk flugsvamp, hatt grönaktig, någon gång vit 1. gulaktig och beströdd med brunvita hylleplättar. Tämligen allmän i löv -och blandskog. Giftig. — A. musca'ria, brandguL flugsvamp. Den praktfulla rödgula hatten beströdd med vitaktiga ruvor. Giftig. — A. ru'bens, rodnande flugsvamp. Giftig men ätbar efter

förvällning. — A. panthe-ri'na, panterflugsvamp. Giftig. — A. por-phy'ria, mörkringad flugsvamp. Giftig. — A. vagina'ta, ringlös flugsvamp. Giftig men ätbar efter förvällning. — A. viro^sa, vit flugsvamp. Giftig. Genom förväxling med champinjon förorsakas de flesta farliga svampförgiftningar i Sverige.

Amaniti'n, en i flugsvamp befintlig giftig alkaloid.

Amant, fr. (1. ama'ng), älskare. — Amante (1. ama^ngt), älskarinna. — Ama'ntes ame'ntes, lat., älskande äro från vettet {Tere'ntius). — Ama'ntium i'ræ, amo'ris integra'tio, lat., de älskandes gnabb är kärlekens förnyelse (Terentius).

Amanue'ns (av lat. ma'nus, hand), medhjälpare, biträde; titel för underordnade tjänstemän i vissa ämbetsverk.

Ama'ra (av lat. amaWus, bitter), farm., bittra droger ur växtriket.

Amara-ko'sha, Amaras ordbok, ett av sanskrits förnämsta lexikografiska verk.

Amara'nt {eg. oförvissnelig, av gr. a priv. och mara'inein, vissna), ett örtsläkte; en sinnebild av odödligheten.

Amaranta'ceæ 1. Amarantace'er, bot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyle-donerna. Står mycket nära Chenopodia'-ceæ, till vilken familj den stundom räknas. Se Amarantus.

Amara'nte, kvinnonamn, den oförvissneliga.

Amara'ntfärg, en rödviolett färg, som användes till ylle.

Amara'nt-orden, ett av drottning Kristina stiftat sällskap; en fashionabel sällskaps-

orden i Stockholm med filialer i vissa andra svenska städer.

Amaranttträ, Purpurträ, Luftträ, Violetträ

är den inom möbelsnickeriet använda veden av Copa'ifera hractea'ta från franska Guyana.

Amara'ntus, bot., växtsläkte av fam. Ama-ranta'ceæ. Ett tiotal arter förekomma dels odlade, dels förvildade 1. tillfälligt införda i Sverige. — A. bli'tum, mållamarant, är inhemsk. — A. caudatu's, rävsvans, odlas för sina långa röda hängande ax. — A. græ'cizans, odlas i s. Europa som grön-saksväxt. — A. panicula'tus, odlas i n. Ostindien för sina mjölrika frön.

Amarella, se Amarus.

Amare'ller (av lat. ama'rus, bitter), namn på vissa arter sura körsbär.

Amare'na, ett sicilianskt vin.

Amaresce'nt, besk, beskaktig.

AmarevoTe, ital., tonk., bittert, smärtfullt = Con amarezza.

Amari'llo, dets. som Vinhatico (se d. o.).

Amaru-cataka, "Amarus hundra tal" (d. v. s. strofer), den indiska lyrikens förnämsta erotiska diktsamling.

Ama'rus, -a, -um, lat., bot., besk, bitter. — Amare'lla, bot., något bitter.

Amaryllida'ceæ, Amaryllide'er, bot., växtfamilj tillhörande de angiosperma mono-kotyledonerna. I Sverige odlade släkten: Gala'nthus, Leuco'ium och Narci'ssus.

Amary'llis, grekiskt kvinnonamn, brukligt i herdedikter.

Amary'llis bellado'nna, bot., sydafrikansk ört av fam. Amaryllida'ceæ. Odlas i flera varieteter.

Amasig, europeisk benämning för berberfol-ket i-mosj ar.

Aniaso'n (härledningen oviss; antages av några komma av gr. a priv. och nazo's, bröst, emedan amasonerna enl. sagan bort-skuro det ena bröstet för att bekvämare kunna spänna bågen), sköldmö; hjältinna. —

Amasonklänning, ridklänning. — Ama-sonsköld, halvcirkelformig sköld med tvenne halvcirkelformiga utskärningar i övre räta kanten. — Amasonsten, min., ett slags fältspat.

Amasti' 1. Ainazi'a, med., missbildning, brist på bröstkörtlar.

Amasu'lu, kafferstam.

Amat, vikt om 123 kg. i det holländska Indien.

Amate'mbu, kafferstam.

Amatero'su, japansk gudinna.

Amathu'sia, ett av kärleksgudinnans tillnamn (Ve'nus Amathu'sia), efter staden Amathu's (Amathunt) på ön Cypern.

Ama'ti, berömd fiolfabrikantsläkt i Cre-mona; benämning på inom densamma förfärdigade fioler.

Ama'tius och Ama'tus, latinska mansnamn, älskad.64

Ama-tojà, te av Hortensia Thiinhergii (se d. o.).

Amato'l, sprängämne för laddning av granater (av ammoniumnitrat och trinitroto-luol).

Amatoria'1, Amato'rius, som rör kärlek, erotisk. — Amato'rius mu'sculus, lat., eg kärleksmuskeln; den muskel, som genom sin sammandragning bildar en grop i kinden.

Amatri's, se Amatör.

Amatö'r {fr. amateury av lat. am>a're, älska), fem. Amatri's, älskare (av sak), konstvän, brukas i synnerhet om personer, som utöva någon konst 1. idrott utan att ha den till yrke. Jfr Professional.

Amaurocre'a, nylat., bot., mörkspetsad.

Amauro's {gr. ama'vrosis, förmörkelse), med, blindhet. — Amauro'tisk, lidande av blindhet.

A'maxmetall, till axellager använd brons av koppar, tenn och bly.

Ama-xo'sa, kafferstam.

Amazi'a, med., se Amasti.

Amazo'n m. fl., se Amason.

Amazo'nsten, se Amasonsten.

Amb {lat. a'm6o, bägge), dubbelträff, tvenne numror, som i en dragning utkomma på ett lotteri.

Amba', i Abessinien namn på isolerade, branta klippor, vilka ofta brukas som naturliga fästningar.

Ambackträ 1. Ambatschträ, se ^schyno-mene.

Amba'ges, lat., omsvep. — Per a., på omvägar.

Ambala 1. stånglack, handelsnamn på renad gummilacka.

Ambare'lla, frukt av Spondias (se d. o.).

Ambarva'Iier, lat., fornromersk Ceres-fest.

Ambassa'd, fr. (av götiska ordet andbahti, tjänst; forntyska Amhet, nu Amt; forn-svenska amhat, nu ämbete), diplomatisk beskickning. — Ambassadri's, en ambassadörs gemål. — Ambassadö'r, diplomatiskt sändebud.

A'mbatsch, se ^Ischynomene.

A'mbe du'e peda'Ii, ital., tonk., båda pedalerna.

Ambe'rboa, hot., bisamblomster, släkte på fritt land odlade prydnadsväxter av fam. Compo'sitæ. — A. crupi'nodes, från Egypten och Arabien, har gul disk och blå strålblommor.—A. moscha'ta, har välluktande, purpurvioletta korgar.

Ambe'tte-mysk, se under Abelmoschusfrö.

Ambide'xter, medelt.-lat., (av a'mho, båda, och de'xter, höger), en människa, som kan använda vänstra handen lika väl som den högra.

A'mbiens (av lat. a'mbio, gå omkring), hot., som går runtomkring, d. v. s. med frukterna i krets.

Ambie'nt (av lat. ambi're, gå omkring och värva röster), sökande. — Ambitio'n, fr., ärelystnad, hederskänsla. — Ambitione'ra,

eftersträva, sätta sin ära uti. — Ambitions, äregirig, mån om sin heder. — A'mbitus, "kringgång", urspr. röstvärvning, senare olovlig röstvärvning.

Ambigu, fr. {1. angbigy'), adj., tvetydig; subst.y blandning av olikartade saker; därav namnet Théåtre de V Ambigu (i Paris).

Ambfguus, -a, lat., tvivelaktig; dubbelgestal-tad, ombytlig.

Ambitio'n, m. fl., ,se under Ambient.

A'mbitus, lat., tonk., omfång. Se även under Ambient.

Ambjörn, fornnordiskt mansnamn = Ambjörn (av arin, härd, och björn, stark), den sitt hem kraftigt värnande.

Amble, fr. {1. angbl), ridk., passgång. — Cheval d'amble, passgångare.

AmbIo'ma och Amblo'sis, gr. (av amblo'ei7i, få missfall), med., förtidig nedkomst, missfall. — Amblo'tika, fosterfördrivände medel.

Amblyafi' 1. Amplyaphi'a, med., förlust av känselförnimmelser.

Amblygo'n, nat., trubbvinklig triangel. — Amblygona'l, trubbvinklig.

AmbIygoni't, miner.., fosforhaltigt mineral i granit.

Amblyopi', gr. (av ambly's, slö, och ops, syn), med., svagsynthet.

AmbIyosko'p, med., apparat för behandling av skelögdhet.

Amblypo'da, paleont., utdöd ordning av hovdjuren, av vilka en del voro eocentidens största landdäggdjur.

Amblyrhy'nchus crista'tus, zooL, havsödla, av fam. Iguani'dæ, en av de ålderdomligaste av alla ödlor och den enda bland nutidens, som lever i havet (vid Galapagos-öarna) och hämtar sin föda därur.

Amblyste'gium, bot., artrikt mossläkte av fam. Hypna'ceæ bland Pleuroca'rpæ. Hit föras numera icke blott de på jord, bergväggar, gammal ved o. d. växande arterna, såsom A. se'rpens, allmän på nedre delen av trädstammar, utan även de på sumpmarker levande harpi'dierna, såsom de allmänna kärrmossorna A. adu'ncum och A. flu'itans, samt de på stenar i bäckar levande limno'bierna, såsom A. palu'stre och A. rivula're.

Ambly'stoma 1. Amby'stoma, zooL, stjärt-amfibier av fam. Salarna'ndridæ. — A. tigri'num, lever i Mexico. Dess \2ity,axolotl, har tidigare beskrivits som egen art, emedan den fortplantar sig som sådan.

A'mbo, lat., bägge, båda.

A'mbo 1. Ambo'n, se Amboner.

Amboce'ptor, immunkropp, kropp, som verkar åt två håll (både mot antigenet och komplementet).

Amboella, en bantustam.

Amboi'na-trä, ett hårt, rödaktigt 1. guldgult träslag av en på ön Amboi'na växande palmart.

stiga), två läspulpeter av sten på var sin sida om koret i gammalkristna kyrkor.

A'mbos, anat., städet, ett av hörselbenen.

A'mbra (förk. av gr. amhro'sia, gudaspis), ett välluktande, vaxliknande ämne, som anträffas vid kusterna av Madagaskar, Surinam, Java och Japan. Utgör en sjuklig lever avsöndring hos spermaceti-valen {Physe'ter macroce'phalus), i vars inre det jämväl påträffats. Användes mycket av parfymörer. — Ambraextrakt, ett slags parfym, av ambra m. fl. välluktande ämnen. — Ambrafett 1. Ambrafn, är en kolesterinliknande alkohol i ambra. — Ambraolja, välluktande olja i ambra. — Ambratinktur, alkohollösning av ambraolja. — Ambra citri'na 1. A. fla'va (gul ambra) = bärnsten. — A. li'quida, rökmedel, ett brun gult ämne, som luktar likt styrax.

Ambrai'n, se Ambra.

A'mbraträ, se Sandelträ.

Ambrea'da, oäkta bärnstenskorall, gul glaspärla.

Ambrei'n, kem., fettart i ambra.

Ambre jaune, fr. (1. angbr schån, eng. Yellow amher) == bärnsten.

Ambroi'd (av gr. amhro'sia, ambra, och e'idos, utseende), ett slags av avfall framställd bärnsten.

Ambroi'n, elektriskt isoleringsmedel av asbest och glimmer.

Ambro'sia (av gr. amhro'sios, odödlig), gr. myt., gudarnas spis. Jfr Nektar. — Am-bro'sisk, gudomlig, ljuvlig till smaken.

Ambro'sia artemisifo'lia, hot., bitterambro-sia, nordamerikansk ört av fam. Compo'-sitæ, stundom tillfällig, i Europa med Idö-verfrö. Lämnar ett surrogat för kinin.

Ambrosia'nska liturgien, kyrkoh., en från den romerska mässordningen avvikande ritual, författad av kyrkofadern Ambrosius. — A. lovsången = Te De'um. — A. sången, kyrklig växelsång, införd av kyrkofadern Ambrosius. — A. biblioteket, ett av kardinal Borromeo i Milano 1609 till den helige Ambrosii ära upprättat bibliotek.

Ambro'siasvampar, bot., de av insekter odlade svamparna.

Ambro'siaört, farm., torkade blad av Cheno-po'dium ambrosioi'des från mell. Amerika. Använd som nervmedel och tesurrogat. Frukten som maskmedel.

Ambro'sius, gr., mansnamn, den odödlige, gudomlige. Namn på en av den romerska kyrkans mest berömda fäder. Motsvarar kvinnonamnet Ambro'sia.

Ambroty'p, gr., fotogr., positiv kollodiumbild på glasplåt.

Ambue'lla, se Amboèlla.

Ambulakra'lfötter, Ambulakra'ikärl, se Am-bulakralsystem.

Ambulakra'lsystem (av lat. ambuWre, gå, vandra), zooL, vattenkärlsystemet hos

tagghudingarna, vilket även tjänar som ställflyttningsorgan.

Ambula'ns (fr. ambulance, av lat. ambuWre, draga omkring), flyttbart fältlasarett. — Ambulansvagn, fordon för snabb transport av sårade 1. sjuka. — Ambula'tor, lat., kringstrykande person. — Ambulato'risk, kringvandrande, flyttbar. — Ambule'ra, vandra omkring.

Ambuscade, eng. (1. amböskä'd; ital., imbos-ca'ta), eg. i buskarna; bakhåll.

Ambu'stio, lat., förbränning.

Ambustio'n (av lat. amhu'rere, bränna runtomkring), ett sårs begränsande genom frät- 1. brännmedel; bränning, brännskada.

Amby'stoma, se Amblystom^a.

a. M. C., förk. för a Mu'ndo Co'ndito, från världens skapelse.

Ame'ba, zool., se Amoeba.

Ame'iva, zool., ett ödlesläkte i tropiska Amerika.

Amela'nchier, bot., nordamerikanskt växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, under-fam. Poma'ceæ, inplanterat som prydnadsbuskar, då och då förvildat i Sverige. — A. canade'nsis, bärmispel, kanada- 1. blå-hägg. — A. ovalis 1. spica'ta, blåhägg.

Anie'lia (av gr. a priv. och me'los, lem), missfoster utan extremiteter.

Amélie, kvinnonamn, se Amalia.

Ameli'na, kvinnonamn = Amalia.

Amelioratio'n, se under Ameliorera.

AmeIiore'ra, fr. (av lat. me'lior, bättre), förbättra. — Amelioratio'n, förbättring. Se M elioration.

Amelobla'ster, anat., tändernas emaljbildande celler.

Ame'lu, babyl. sag., "människan", namn på en av de före floden regerande urkonung-arna. Jfr Enos.

Amelungar, i de forntyska sångerna namn på "amalen" Teoderik och hans hjältar. — Amelungaland, gammalt sagonamn på Italien.

Ame'lus, med., medfödd brist på extremiteter. Jfr Amelia.

Ame'n 1. A'men, hebr., måtte det ske! måtte det gå i fullbordan! ske alltså!

Amenaide (1. -ai'd), nyfranskt kvinnonamn (av lat. amoe'nus), behaglig, täck.

Amende honorable, fr. (Lama'ngdånåra'bbl), avbön; upprättelse.

Amendema'ng, svensk form för Amendemsnt (se d. o.).

Amendement, fr. {1. amangdma^ng, av lat. emenda're, förbättra), förbättring; till-lägg 1. ändring vid anföranden 1. lagförslag.

Ameni' och Amenorrhe' (av gr. a priv., men, månad, och rhei'n, flyta, rinna), utebliven 1. undertryckt menstruation.

A me'nsa et to'ro, lat., från bord och bädd, d. v. s. skiljas till säng och säte.66

Amenta'ceæ, Amentace'er (se Amentum), hot., hängeväxter, växtfamilj tillhörande de angiosperma dikotyledonerna. Samtliga arter äro träd 1. buskväxter. Underfamiljer äro Betula'ceæy Faga'ceæ% Jitg-landa'ceæ, Myrica'ceæ och S(üica'ceæ.

Ame'nthes, grekisk form för Amenti (se d. o.).

Ame'nti, de gamla egyptiernas namn på västerlandet och underjorden {gr. Ha'des),

Ame'ntia, lat. (av a priv. och mens, själ, förstånd), vansinne, galenskap.

Ame'ntum, lat., hot., hänge.

Ameny'l, farm., medel mot inre blödningar (förening av klorväte och metylhydrasti-nin).

American Federation of Labor, eng. (Z.äme'r-rikn fedöre'sjn åv lä'bör), amerikanska arbetarförbundet.

American-Scandinavian Foundation, eng. (1. äme'rrikn skändinäViön faunde'sjen), systerstiftelse till Sverige-Amerika-stif-telsen, med ändamål att främja samarbetet mellan Sverige och Förenta staterna.

Amerikani'sm, för engelsk-amerikanskan egendomligt talesätt.

Amerikani'st, forskare som vetenskapligt studerar Amerikas förhållanden, särskilt före upptäckten. — Amerikanistkongres-ser hållas av amerikanisterna vartannat år sedan 1875 (år 1894 i Stockholm).

Amerika'nska gåsen, astr., se Tukanen.

Amerika^nska pesten = Gula febern (se d. o.).

Amerika'nska rasen = röda rasen, indianer.

Amerika'nska valnötter, hickorynötter.

Amerika'nsk olja, ricinolja.

Amerika'nsk stärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Amerika-pokalen {Ame'rica cup), en av segelsportens förnämsta troféer, tillhör New York Yacht Club som ständigt internationellt vandringspris.

Ameri'nder, amerikanska indianer, en i våra dagar uppkommen benämning på Amerikas urinvånare.

Amersforter, en tobakskvalitet.

Amersforterdiamanter, bergkristall, slipad som diamant.

A merveille, fr. {La, merve'j), beundransvärt, underbart.

A me'ta, ital., handelst., till hälften. — A meta-affär, affär, som handhaves av två, vilka sinsemellan halvera om vinsten 1. förlusten.

Ametabo'la insekter 1. Ametabo'lier (av gr.

a priv. och metabole', förändring), insekter med ingen 1. ofullständig förvandling.

Ameti'st (gr. ame'thystos, av a priv. och methy'en, vara drucken), miner., en violett ädelsten, som i forntiden troddes vara en talisman mot rus. Den från Ceylon och Brasilien är den dyrbaraste. — Orientalisk ameti'st, namn på den violetta arten av korund.

Ameto'disk, gr. (av a priv. och me'thodos, vilket åter kommer av meta', efter, och

hodo's, väg), ometodisk, stridande mot konstens regler.

Ametropi' (av gr. a priv., me'tron, mått, och ops, öga), med., felaktighet i ögats ljusbrytande förmåga.

Ameublement, fr. (1. amöblma'ng), alla till ett rum 1. en våning hörande möbler.

A mezza voce, ital. (1. a me'tsa vå'tje), tonk., med dämpad (eg. halv) röst.

Amf-. Ord, som icke återfinnas under Amf-, sökas under Amph-,

Amfia'ros, gr. sag., grekisk sagohjälte, som deltog i argonautertåget och de sju furstarnas tåg mot Tebe.

Amfiartro's (av gr. amf i', kring, och a'r-thron, led), med., stamled; hopväxning av ledändar genom skrumpning av omgivande mjukdelar.

Amfi'bie (av gr. amf i', omkring, på bägge sidor, och bi'os, liv), ett djur, som kan leva både i vatten och på land. — Amfi'-bier, groddjur, en klass bland ryggradsdjuren. — AmfibioIo'g, amfibiekännare. — Amfibiologi' läran om amfibierna. — Amfi'bisk, levande i vatten och på land.

Amfi'biska växter, bot., växter som kunna leva såväl på land som i vatten.

AmfibIestroi'd, gr. (av amfibie'stron, fisknät, och e'idos, utseende), med., ögats näthinna. — Amfiblestroidi'tis, inflammation i denna hinna.

Amfibo'1, se Amfiboler.

Amfibo'la feberstadiet, med., feber med låga morgon- och höga aftontemperaturer.

Amfibo'ler 1. Amfiboli'ter, miner., silikat-mineral med monoklin 1. rombisk kristallform, såsom hornblände och strålsten.

Amfiboli', gr., tvetydighet, dubbelmening.

Amfiboli'tskiffer, petrogr., hornbländeskif-fer.

Amfibo'lt stadium, med., se Amfibola feberstadiet.

Amfi'brachus (av gr. amf i', på båda sidor, och brachys, kort), trestavig versfot, bestående av en kort, en lång och en kort stavelse. -- — —, t. ex. bekänna.

Amfi'der (av gr. amf i', åt ömse sidor), Ber-zelius' benämning på grundämnen, som med andra grundämnen bilda föreningar av elektrotekniskt motsatt karaktär. — Amfid-salter, sådana salter, som äro föreningar av syror med baser, svavlor med svavelbaser o. s. v. Jfr Haloidsalter

Amfidiplopi' (av gr. amf i', på ömse sidor, diplo'os, dubbelt, och ops, öga), med., dubbelsyn på båda ögonen.

Amfigene's 1. Amfigoni', biol., könsfortplantning.

Amfiguri' {fr. amphigouri), meningslöst prat, gallimatias.

Amfika'rp (av gr. amf i', på ömse sidor, och karpo's, frukt), bot., med två slags frukt, det ena vanligt, det andra mognande under jorden.

Amfiktyo'ner (av gr. amf i', på ömse sidor.Amfilochos—Amimi

67

omkring, och chto'noSy jord, således kringboende), hos de gamla grekerna ombud för en förening av flera i grannskapet av något berömt tempel genom gemensamma intressen förenade folk. Ett sådant förbund kallades en Amfiktyoni'. Mest berömd var den s. k. Delfiska 1. Py-1 a i s k a amfiktyonien, som styrdes av ett gemensamt förbundsråd, Amfik-tyonernas råd.

Amfi'lochos, gr, sag., siare och hjälte, som deltog i tåget mot Tebe och trojanska kriget.

Amfi'macer, metr., versfot av en lång, en kort och en lång stavelse: — -- —.

Amfimi'xis, fysioL, blandning av hanlig och honlig könscell.

Amfi'on, gr. myt., konung i Tebe och Niobes gemål säges genom makten av sin lyra ha satt stockar och stenar i rörelse.

Amfipo'der (lat. ampMpoda), zool.y märl-djur.

Amfiprosty'1, gr. (av amfi\ på ömse sidor, prOy framtill, och sty'los, pelare), hyggn., tempel i grekisk stil med pelargång på båda kortsidorna.

Amfitea'ter, gr. (av amfi', på ömse sidor, och the'atron, skådeplats), hos romarna en stor, taklös, för djurfäktningar bestämd byggnad, i vilken stigande bänkrader voro uppförda kring fäktarebanan i mitten; i nyare tider: stigande bänkrader mittemot scenen å teatrar, i musiksalonger m. fl. ställen. — Amfiteatra'lisk, i form av en amfiteater, halvcirkelformig, trappformigt uppstigande.

Amfitri'te, gr. myt., havets gudinna och Po-seidons gemål; astr., en planetoid.

Amfitropi'n, farm., hexametylentetramin-kamforat, användes vid blås- och njursjukdomar.

Amfitro'pt (av gr. amfi\ på ömse sidor, och tre'pein, vända), bot., är ett fruktämne, då det är krumböjt så att dess mun ligger intill fästpunkten.

Amfi'tryon, gr. myt., gemål till Alkmene, som åt Zeus födde Herkules.

A'mfora (gr. amforevs), stort spolformigt vinkrus 1. vinkärl hos de gamla grekerna 1. romarna; såsom mått = ungefär 26 1.

Amfo'rtas, mansroll i musikdramat Parsifal av R. Wagner.

Amfote'r (av gr. amfo'teros, ömsesidig, å båda sidor), som uppträder dubbelt, in-different. — Amfote'ra, kem., kroppar, vilka uppträda än som baser, än som syror; indifferenta kroppar. — Amfote'ra bildningar, petrogr., bergarter, som uppstått under inverkan av eld och vatten. — Amfotera elektrolyter, kem., kroppar som bilda salter med såväl syror som baser.

Amha'riska språket, Abessiniens riksspråk.

Ami, fr. (1. -i', lat. ami'cus), vän. — Amie (1. -i'), väninna. — Amika'l, vänskaplig, förtrolig. — Amitié, fr. (1. -tje') och Ami-

ci'tia, lat., vänskap. Par amitié, av vänskap.

Ami' (fr. amiet, 1. ami'), ytterhalsduk. — Ami'ctus, lat., ett slags linne-mässkläde i romersk-katolska kyrkan.

Ami'a, gult, segt, genomskinligt harts av den nordamerikanska balsampoppeln.

A'mia ca'lva, zooL, bågfenan, en till ganoi-derna (underordn. Cycloganoi'de), hörande fisk i Nordamerikas sötvatten.

Amia'nt, gr., asbest (se d. o.).

Amia'nthium, hot., nordamerikanskt växtsläkte av fam. Lilia'ceæ. De mycket giftiga fröna användas som fluggift.

Amianti'n, textil., tyg av råsilke, till karduser i kanoner.

Amianti'nus, nylat., hot., lik amiant (ett slags asbest).

Ami'ca sile'ntio lu'na, lat., månen är tystnadens (enslingens) vän.

Ami'ctus, lat., dets. som humerale (se d. o.).

Ami'cus och Ame'lius, mycket spridd medeltidssaga, som ännu mångenstädes läses och även funnit väg till Norden.

Ami'cus Pla'to, sed ma'gis ami'ca ve'ritas, lat., Plato är mig kär, men sanningen ännu kärare (Aristo'teles).

Ami'cus verita'tis, lat., vän av sanningen.

Amida'n, Amido'n, Amydo'n, stundom handelsnamn för stärkelse.

Amida's, kem., enzym, som klyver aminosyror.

Amfder, kem., derivat av karbonsyror, i vilka hydroxylen är ersatt av ammoniak-rest.

Amidobenso'1, kem., dets. som Anilin (se d. o.).

Amfdoblått, kem., ett surt azofärgämne.

Ami'doföreningar, kem., dets. som Ami'der.

Ami'dogult, kem., ett surt azofärgämne av god ljusäkthet.

Amido'l, en av diamidofenol bestående fotografisk "framkallare".

Amido'n, se Amidan.

Amidonaftali'n, kem., naftylamin (se d. o.).

Ami'donafto'lrött och Amidonaftolsvart, kem., sura azofärgämnen för ull.

Ami'dooxibe'nsoesyremetyle'ster, farm., dets. som Ortoform (se d. o.).

Ami'dopropio'nsyra, kem., se Alanin.

Amidosto'mum, zool., inälvsmask hos gäss.

Amfdosvart, kem., ett surt azofärgämne.

Amfdosyror, kem., en klass av syror, stående mittemellan ammoniakbaser och syror.

Ami'dosyresvart, kem., dets. som Naftolblå-svart (se d. o.).

TAmi du peuple, fr. (1. lami' dy pöppl), "folkets vän", en av Marat under franska revolutionen utgiven tidning.

Amika'l, se under Ami.

Amikrosko'pisk (av gr. a priv. och mikroskop), som ej kan ses i mikroskop.

Amimi' (av gr. a priv. och mi'mos, här-68

Amina—Ammoniak

mare), med., rubbning- i förmågan att bruka åtbördsspråket.

Ami^na, kvinnonamn (bildat av franska ordet amie, väninna), vänlig, tillgiven.

Ami'ner, kem., kemiska föreningar som kunna härledas ur ammoniak genom att ersätta en 1. flera väteatomer med alkyl. — Ami'nsyror, kem., en klass av syror, stående emellan amider och flerbasiska syror.

Amfnobärnstenssyra 1. Asparagfnsyra, /cem.,

se Asparagin.

Aminoetylsulfonsyra, kem., dets. som Taurin (se d. o.).

Aminoffska ugnen, en av ingenjör Henrik A. konstruerad kolugn.

Aminofo'rm, se Urotropin.

Amfnoföreningar, kem., föreningar som innehålla aminer (se d. o.).

Ami'nokapro'nsyra 1. Leuci'n, kem., en vid bl. a. äggviteämnens förruttnelse bildad aminosyra i form av små kristallfjäll.

Aminoparoxylo'1, kem., dets. som xylidin (se d. o.).

A mino'ri ad ma'jus, se under A. majori etc.

Ami'nosyror, kem., ämnen som på samma gång äro aminer och syror.

Aminotoluo'1, kem., se Toluol.

Ami'noättiksyra, kem., se Glykokoll.

Amira'l {fr. och eng. admiral, sp. almirante av arah. amür al ha'hr, d. v. s. härskare på havet), högste befälhavaren över en örlogsflotta. — Amiral-genera'1, svensk amiralsgrad under Karl XI :s tid. — Amiral-generallöjtnant, svensk amiralsgrad under början av 1700-t. — Amiralite't, högsta ämbetsverket för sjöförsvaret. — Amiralitetskolle'gium, förr ämbetsverk, motsvarande marinförvaltningen samt sjöförsvarsdepartementets kansli och kommandoexpedition. — Amiralitetslord, bi-sittare i engelska flottans överstyrelse. — Amiralitetsråd, ämbetsman i marinförvaltningen. — Amiralitetsrätt, domstol för till sjökrigsmakten hörande mål. — Amiralsflagg, sjöv., befälstecken, som föres på amiralskeppet. — Amiralskap, en amirals ämbete; samling handelsfartyg jämte skyddande krigsfartyg (konvoj). — Amiralsskepp, flaggskepp, det fartyg, på vilket amiralen

över en flotta för sin flagga.

Amiralen, zool. {yane'ssa atala'nta), en stor svart fjäril med vita fläckar och röda band på framvingarna samt röd kant på bakvingarna. Den förekommer sparsamt i s. och mell. Sverige.

Amitié, se under Ami.

Amitié Franco-Suedoise, fr. {1. amitje' fra'nkå svedoa's), "fransksvenska vänskapen", en 1918 stiftad förening för stärkande av banden mellan de båda länderna i intellektuella och ekonomiska avseenden.

Amito's 1. Amito'tisk kärndelning (av gr. a priv. och mito's, tråd), hot., direkt kärndelning.

Amixi' (av gr. a priv. och mi'xis, blandning), bioL, uppkomst av varieteter genom en arts korsning med stamarten.

Amlaträ, ved av Amblaträdet (PhylWnthus emhWca). Användes som byggnadsvirke. Jfr Myrobalaner.

A'mleth, se Hamlet.

Ammann (jfr ty. Amtmann), benämning i Schweiz för högsta socken- 1. kretsämbetsmannen.

Ammas, fr. (1. amma'), ett i Frankrike odlat veteslag.

Ammera'l (holl. emeral), stort vattenfat ombord på skepp, vattenliggare.

Ammerschweier, ett Elsasservin.

Amme'ter = Ampère-meter (se d. o.).

Ammi't, miner., dets. som Dolomit (se d. o.).

Ammo'bium ala'tum, bot., en till fam. Com-po'sitæ hörande, urspr. australisk växt, som odlas för sina blommor, vilka användas som s. k. eterneller.

Ammocoe'tes, zool., linålar, ett larvstadium hos nejonögon.

Ammode'nia peploi'des, bot., saltarv, liten vaxluktande havsstrandväxt. (Syn. Honc-kenya.)

Ammodi't, bot., växt som trives i sand.

Ammody'tes, zool., fisksläkte av fam. Ammo-dy'tidæ. Två arter, vid såväl väst- som östkust. — A. lanceola'tus, tobiskungen. — A. tobia'nus, tobisen 1. blåtobisen.

Ammody'tidæ, zool., tobisfiskar, familj av ordn. Strupfeniga (JuguWres). Se Am-modytes.

Ammo'n, hebr., mansnamn (av dmön, förtröstan), pålitlig, vänfast.

A'mmon, se Amon.

Ammonæmi'a, med., se Ammoniemi.

Ammona'l, explosivt ämne, som består av med ammoniaknitrat behandlat, pulveri-serat aluminium.

Ammoni'acum, lat., ammoniak. — A. causti'-cum, kaustikammoniak.

Ammo'niak, kem., en av en atom kväve och tre atomer väte sammansatt gas, som bildas vid förruttnelse 1. torr destillation av kvävehaltiga organiska ämnen. — Ammo-niak-alun, en alunart som erhålles genom att koka bränd lera med svavelsyra och till den så erhållna lösningen sätta ammo-niumsulfat. Liknar vanlig alun och har samma användning som denna. — Ammo-niakderiva't, organiska föreningar, i vilka vätet i ammoniak ersatts med en organisk radikal. — Ammoniakgummi, kem., ett gummiharts av umbellaten Dore/ma am-moni'acum (Persien, Armenien). Användes till kitt för glas och porslin samt till plåster. — Ammoniaksalter, föreningar av ammoniak med syrehydrat. — Ammoniak-soda, soda framställd enl. en metod, vid vilken ammoniak användes. — Ammoniak-superfosfat, gödningsämne, som erhållesAmmoniemi—Amontillado

genom att svavelsyrad ammoniak tillsättes ett superfosfat (se d. o.). — Ammo-niakvatten erhålles genom att destillera gas vatten och innehåller omkr. 16 % ammoniak. — Kausti'k ammoniak, lösning av ammoniakgas i vatten.

Ammoniemi' 1. Ammonæmi'a, med., anhopning i blodet av ammoniakkarbonat.

Ammoni't 1. Faviers sprängämne, tekn., ett i engelska och franska gruvor använt sprängämne, som består av dinitronaftalin och ammoniumnitrat.

Ammoni'ter (uppkallade efter den med ett vädurshuvud avbildade lybiske Ju'piter A'mmon), paleont., en grupp utdöda, nära bläckfiskarna stående djur med skal, uppdelade i kamrar. — Ammoni^ter 1. A'm-mons barn, en fornarabisk folkstam.

Ammo'nium, kem., en av fyra atomer väte och en atom kväve sammansatt hypotetisk radikal, som ingår i alla ammoniaksalter. — Ammoniumaceta't, ättiksyrad ammonium, användes något i medicinen. — Ammoniumbrome'tum 1. Ammoniumbro-mi'd, bromammonium, färglöst salt, som användes i fotografi och erhålles genom att med bromvätesyra neutralisera kau-stik ammoniak.—Ammoniumfe'rritartra't, vinsyrad järnoxidammoniak. Användes som stärkande järnmedel. — Ammonium-fluorfd, två salter, som användas vid etsning av glas. — Ammoniumjodi'd användes mot syfilis, reumatism m. m. samt ut-värtes mot hudåkommor. — Ammonium-kamfora't, kamfersyrad ammoniak, användes i medicinen som kamfersyra. — Ammoniumkarbona't, hjorthornssalt, kol-syrad ammoniak, användes till finare bakverk. — Ammoniumklori'd, salmiak, klor-ammonium, användes sällsynt i medicinen samt vid lödningar. — Ammoniumkvick-silverklorid, Alemhrotsalt (se d. o.). — Ammoniumnitra't, salpetersyrad ammoniak, färglöst salt, som vid upphettning sönderdelas i vatten och kväveoxidulgas (lustgas). — Ammoniumpikra't, ett sprängämne. — Ammoniumsalter, se Am-m.oniaksalter. — Ammomumsulfa't, svavelsyrad ammoniak, erhålles såsom biprodukt vid lys gasberedning och användes bl. a. till gödningsämne. — Ammonium-tartra't, vinsyrad ammoniak, användes i medicinen som expektorans.

A'mmons barn, se Ammoniter.

A'mmonshorn, anat., en ås med nervmassa i mellersta hornet i hjärnans sidoventri-kel; även = Ammoniter, paleont.

Ammo'phila arena'ria (syn. Calamagro'stis a.), bot., sandrör, marhalm, ett gräs på Sydsveriges flygsandskuster.

Ammpulver, se Roséns ammpulver.

Ammrot, bot., en för bevarande av upplagsnäring omdanad rot.

Ammunitio'n (av lat. miini're, befästa),

krigsförnödenheter, främst kulor och krut. — Ammunitionskolo'nn, militärformation för framförandet av ammunition från etappförrådet till stridslinjen.

A'mnaträ, skepps- och kajbyggnadsvirke av det till myrtenfamiljen hörande trädet Lecy'this ama^ra i tropiska Amerika.

A'mneris, kvinnoroll i operan Ai'da av Ve'rdi.

Amnesi', gr. (av a priv. och mne'sis, minne), med., minnesslöhet, förlust av minnet. — Amne'stisk, som avser minnesförlust.

Amnesti', fr. {gr. amnestei'a, glömska), benådning för förbrytelser, vanligen politiska.

Amne'stisk, se Amnesi.

Amne'tisk afasi', se Afasi.

A'mnion 1. A'mnios {gr. a'mnion, fosterhinna, av amno's, lamm), med., den av fosterhinnorna, som närmast omsluter fostret och tillika bildar en slida kring navelsträngen (jfr Allantois). — Am-ni'tis, inflammation i amnion. — Amnio'ta, zooL, däggdjur, fåglar och kräldjur (som hava amnion). — Ana'mnia, zool., grod-djur och

fiskar (som sakna amnion).

Amnio'ta, zool., ryggradsdjur, som under fosterlivet ha amnion (se d. o.).)(Ana'm-n i a.

Amodiatio'n, utarrendering. — Amodie'ra,

utarrendera.

Amoe'ba 1. Ame'ba (av gr. amo'ihos, växlande) , zool., en av de lägsta djurformerna, tillhörande urdjuren (de encelliga djuren). Förekommer talrikt i sött vatten. — A. co'li, förorsakar katarr i grovtarmen. — A. denta'lis 1. A. gingiva'lis, stundom funnen vid sjukdomar i munnen. — Amoe-boi'd rörelse, rörelse liknande amebors självrörelse.

Amoe'na, lat., bot., läck.

A'mok 1. A'muk (av malaj. meng-a'mok, döda i vilt raseri), ett slags bland malajerna i Indiska arkipelagen förekommande bärsärkaraseri, som gör den därav angripne otillräknelig och medför en hejd-lös mordlust.

A moll, tonk., tonart utan förtecken och med a till grundton.

Amo'mum, bot., ett talrikt släkte, tillhörande fam. Zingibera'ceæ, huvudsakligen hemma i den tropiska zonen. Frukterna av vissa arter utgöra kryddan kardemumma. — A. cardamo'mum ger handelsvaran "Siam-kardemumma". — A. ma'ximum, ger "stor Java-kardemumma". A. Melegue'ta, ger "paradisfrön", förr mer än nu använda som krydda och läkemedel.

A'mon 1. Ammon, eg. den fördolde, namn på en av de gamla egypternas förnämsta gudar, världsalltets skapare.

à mon aise fr. (La månn äs), till mitt behag.

Amona'sro, mansroll, etiopisk konung i operan Ai'da av Ve'rdi.

Amontillado, sp. {1. -ilja'då), en klass sherryviner.70

A'mor, lat. {eg. kärlek), rom. myt.y kärlekens gud = Cupido (se d. o.). — Amor le'sbicus, otukt mellan kvinnor. — Amore'tt 1. Amo-ri'n, liten kärleksgud. — Amor vi'ncit o'mnia, lat., kärleken besegrar allt. (Ver-gi'lius.)

Amora'lisk (av gr. a priv. och moral), som saknar moral.

Amorce, fr. (1. amà'rs), tändrör, tändsats, raketsats; ammunition till leksaksvapen, knallpulver.

Amo're, se Con amore.

Amoréer, judiska lärare.

Amo're pro'ximi, lat., "av kärlek till nästan", sällskap i finska staden Lovisa 1786—1812.

Amore'tt, se Amor.

Amore'vole, se Amoroso, tonk.

Amo'rf (av gr. a priv. och morfe', form), formlös, missbildad; miner, och kem., ej kristalliserande fasta ämnen, t. ex. svavel, glas, harts. — Amor fl', saknad av bestämd form; missbildning. — Amorfi'sm, formlöshet, särdeles i motsats till kristallisa-tion.

Amori'n, se Amorett (under Amor).

Amori'ter, en fordom mäktig folkstam i Kanaan.

Amoro'so, ital., älskare. Se Primo a. (under Primus).

Amoro'sa 1. AmoreVole, ital., tonk., ömt, innerligt.

Amo'rpha, bot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ, från Nordamerika. — A. frutico'sa, odlad prydnadsbuske med

brunvioletta blommor. Av blad och ungskott beredes ett slags indigo, hastardindigo.

Amorphopha'llus, hot., tropiskt växtsläkte av fam. Ara'ceæ, av vilket några arter odlas för de stora, vackert färgade hölster-bladens skull.

Amo'rphus (av gr. a priv. och mor fe', form), hot., formlös.

Amorte'ra, fr. (av lat. mors, död), döda en skuld genom viss årlig avbetalning på huvudstolen. — Amorte'ring, Amortisse-ma'ng 1. Amortissement (Z. ma'ng), en skulds dödande genom etc.; även beloppet, genom vilket skulden dödas. — Amor-tissa'bel, som kan inlösas.

Amortisatio'n (av fr. amorti'r, döda), jur., förvärvande av fastighet från en andlig institution.

Amortissema'ng, Amortissement, se Amortering (under Amortera).

A'mor vi'ncit o'mnia, lat., se under Amor.

A'mos, hehr., mansnamn, eg. börda; kraftig, bärande.

Amotio'n, lat., avlägsnande 1. avsättning från en syssla. Jfr Amovera.

Amo'tio reti'næ, med., näthinneavlossning.

Amour, fr. (1. amo'r, lat. a'mor), försvenskat Amu'r, kärlek, kärlekshandel; älskare, älskarinna. — Postillon d'amour, fr. (1. postijå'ng damo'r), kärleksbud, sändebud mellan älskande. — Amourette (1. amo-

re'tt), Amure'tt, flyktig kärlekshandel. — L'on revient toujours à ses premiers amours, fr. (1. lång röviä'ng tosjo'r a sä prömie's amo'r), man återvänder alltid till sin första kärlek, 1. gammal kärlek rostar icke.

Amoure'tträ, ett mahognyliknande träslag av de på Antillerna växande Mimo'sa ter-mifo'lia och M. tamarindifo'lia.

Amove'ra, lat. (eg. avlägsna, av move're, röra), avsätta från ett ämbete. Jfr Amo-tion. — Amovi'bel, avsättlig. — Amovibili-te't, avsättlighet.

A'mpel (av lat. am.pu'lla, blåsa), suhst., hänglampa utan ljusarmar; hängfat för slingerväxter o. d.

A'mpel (av lat. a'mplus), adj., stor, präktig, utförlig. — Ampli'ssimus, högste, ädlaste; hedersepitet för ett akademiskt konsistorium.

Ampelida'ceæ, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. FranguWnæ av de choripetala diko-tyledonerna. Hit höra bl. a. släktena Pse'-dera och V i'tis, vin, vinranka.

Ampe'lidæ, zooL, sidensvansar, en fågelfamilj bland Tättingarna.

Ampeli'deæ, hot, dets. som Ampelidaceæ (se d. o.).

Ampeli'n (av gr. a'mpelos, vinstock), en ur bituminös skiffer framställd olja.

A'mpelis, zool., fågelsläkte av fam. Ampe'-lidæ. — A. ga'rrulus, sidensvansen.

Ampelografi'(av gr. a'mpelos, vinranka, och grajein, beskriva), beskrivning av vinodling. — Ampelurgi', vinförädlingskonst.

Ampelo'psis hedera'cea, hot., syn. Psedera quinquefolia (se d. o.).

Ampelväxter, hot., växter som genom hängande form passa för amplar.

Ampère, fr. (1. angpä'r), fys., efter fysikern Ampère uppkallad enhet för uppmätning av en elektrisk strömstyrka. Jfr Volt och Ohm.

Ampèrelindningar, elektrotekn., dets. som Ampèrevarv (se d. o.).

Ampèremeter 1. Ampèremätare, fys., ett instrument, som i antal ampère (se d. o.) anger styrkan av en genom detsamma flytande elektrisk ström.

Ampères bord, fys., en av fysikern Ampère brukad ställning för de apparater, med vilka han bevisade lagarna för de elektriska strömmarnas inbördes verkan.

Ampères regel, fys., den av fysikern Ampère uppställda minnesregeln för finnandet av den riktning, i vilken magnetnålen avviker, då den påverkas av en i närheten gående elektrisk ström.

Ampèretimme, elektrotekn., en enhet, som motsvarar 1 ampère under 1 timme.

Ampèrevarv, elektrotekn., produkten av antalet lindningsvarv på en elektromagnet och den strömstyrka, som går genom tråden.

Ampèrmeter, se Ampèremeter.Amphalobium—Amiisi

Amphalo'bium, hot., se Zebraträ,

Amphi-, i sammansättningar, se Amfi-,

Amphi'bia, zool.y groddjur.

Amphi^bium (av gr, amfi', på bägge sidor, och hi'os, liv), hot., som växer både i vatten och på land.

Amphi'cyon, paleont., stamform för hundsläktet, från miocenperioden.

Amphine'ura, zool., urmollusker.

Amphio'xus, zooL, syn. Branchiostoma (se d. o.).

Amphipo'da, zool, märldjur.

Amphi'prion, zool., en fisk av Svalgkäkarna, som valt sitt hemvist i en stor sjösippa, till vilken den lockar föda genom sina lysande färger.

Amphisbæ'na, zooL, ödlesläkte utan extre-miteter och fjäll. Lever under jorden av insekter o. d. i Sydamerika och Vestindien.

Amphisbænfdæ, zooL, familj maskliknande ödlor, vilka i regel sakna extremiteter.

Amphi'scii, lat., tvåskuggade.

Amphisilfdæ, zooL, sköldpaddfiskar, en fiskfamilj med av det ombildade skelettet uppbyggt pansar.

Amphite'rium, paleont., fossilt pungdjur från Englands juraformation.

Amphiu'ma, zool.y jättesalamandrar. — A. me'ans, zooL, ålödlan, en stjärtamfibie i Nordamerika.

Amplexica'ule (av lat. ampWxo, omfamna, och ca[ulis, stjälk), hot., stjälkomfattande.

Ampliatio'n {lat. am'plia'tio, av amplia're, utvidga), handelst.y avskrift av kvitto 1. räkning.

Amplifie'ra 1. Amplifice'ra, fr. (av lat. a'm-pluSy vid, och fa'cere, göra), utvidga, vidare utföra, framställa utförligare. — Amplifikatio'n, utvidgande (av en sats); en målande omskrivning.

Amplfssimus, se Ampel, adj. — In ampli's-sima fo'rma, lat., i tydligaste form.

Amplitu'd (lat. amplitu'do, omfång), fys., det vägstycke en svängande kropp till-ryggalägger från jämviktsläget till endera vändpunkten; astr., den båge, som solen beskriver på himlen från sin uppgång till sin nedgång.

Ampoulette, fr. (1. angpole'tt), försvenskat Ampulett, tändröret till en bomb; även ett slags sandur, logglas.

Ampsiva'rier 1. Amsiva'rier, "Emsvärjar", ett kring floden Ems bosatt germanskt fomfolk.

Ampule'tt, se Ampoulette.

Ampu'lla, lat., eg. flaska, blåsa; hos de gamla romarna kärl för förvaring av vin, olja o. d.; inom romersk-katolska kyrkan det kärl, vari den heliga oljan förvaras; små glaskärl för medikamenter. — A. re'cti, anat., den vidgade

delen av ändtarmen. — A. reme'nsis, kärl, innehållande den olja, varmed franska konungar smordes vid kröningen.

Ampulla'ceum (av gr. ampu'lla, flaska), hot., flaskformig.

Ampulla'ria, zool., ett släkte tropiska söt-vattenssnäckor, som kunna leva i månader i intorkad dy.

Ampu'ller {lat. ampu'lla, blåsa), anat., blås-formiga uppsvällningar på inner örats halvcirkelformiga kanaler; i allmänhet blåsformig utvidgning på ett rörformigt organ.

Ampupua'no, ett italienskt vin från trakten av Sierra.

Ampute'ra (lat. amputa're), med., konstmässigt avskära, avtaga, avsåga en lem från kroppen. — Amputatio'n, en kroppslems konstmässiga avskärande, avtagande 1. avsågning. — Amputationsneuro'm, med., svulstlik nybildning av nervändar å am-putationsställe.

A'mraharts, harts av arter av släktet Spo'n-dias. — Amratrfe, trä av Sp. Momhi'n användes till sprundtappar. Frö av Sp. lu'-tea gå i handeln som acajou- 1. mahognyträ.

Amri'ta, Amrta, sanskr., eg. odödlig, ind. myt, himmelsk odödlighetsdryck, med vilken soma (se d. o.) identifieras.

Amschfr, sjätte månaden i turkiska kalendern.

Amsterdamboskap, en holländsk nötboskapsras.

Amsterdam-internationa'len, se International.

Amsvartner, nord. myt., den sjö, där holmen Lyngve låg och där asarna fjättrade Fen-risulven.

Amt {ty. Amt, ämbete, fögderi), benämning på de distrikt, i vilka Norge och Danmark äro indelade, motsvarande ungefär län hos oss (i Norge numera Fylke). — Amt-mand, hövding över ett amt. — Amtsför-valtare, skatteuppbördsman. — Amtshus, amtmannens kontor. — Amtstue, amtsför-valtarens kontor.

A'muk, se Amok.

Amule'tt {lat. amuWtum, från arab. ha-målet, hänge), föremål att bära på kroppen till skydd mot sjukdom, förtrollning o. d.

A'mund, fornnordiskt mansnamn {avha',hög, och mund, makt), den maktägande.

A mu'ndo co'ndito, lat., från världens skapelse.

Amu'r, Amure'tt, se under Amour.

Amure'tträ, se Amouretträ.

Amu'rca, de tjockflytande resterna i oljefaten. Användas vid fabrikatlon av sämre tvålsorter.

Amusera {1. amyse'ra, av fr. amuser), roa. — Amusant {1. -sa'ngt), roande, rolig.

Amusette, fr. {1. amysä'tt), ett slags lätt fältkanon, numera ej bruklig.

Amusi' (av gr. a priv. och mu'sa, sång), med., rubbningar i människans förmåga att uppfatta musik, att sjunga 1. att spela72

musikaliska instrument. — Amu'sisk, omusikalisk, utan konstsinne.

Amy'cus, lat., se Amykos.

Amydo'n, se Amidan.

Amyeir 1. Amyeli'a, med.y missbildning utan ryggmärg. — Amyelo-encefali', missbildning utan ryggmärg och

hjärna.

Amygdala'ceæ, bot., syn. Drupaceæ (se d. o.).

Amy'gdalæ, bot, pl, mandlar, fröna av den i Medelhavstrakterna inhemska och numera i nästan hela s. Europa odlade Amy'gdalus commu'nis. Dess var. ama'ra och du'lcis lämna handelsslagen "bittermandel'^ och "sötmandel".

Amygdali'n, kem., en glykosid, som förekommer i frön av växter, tillhörande fam. Drupa'ceæ, t. ex. i körsbärskärnor, bittermandel m. fl. När vatten får inverka på sådana krossade kärnor, bildas blåsyra, bittermandelolja m. m.,

Amygdali'tis (av lat. amy'gdalus, mandel), inflammation i mandlarna. — Amygda-loi'd (av gr. e'idos, utseende), mandelsten. — Amygdaloli't, spottsten i tolisillerna.

Amy'gdalus na'na, bot., dvärgmandel, odlad prydnadsbuske med röda blommor, från s. Europa. Tillhör fam. Rosa'ceæ, under-fam. Drupa'ceæ.

A'mykos, gr. myt., Poseidons son, dödades av Polydevkes (Pollux).

Amyko's, gr. (av a priv. och my'kos, slem, svamp), 1. Amykosaseptfn, ett av svensken Henrik Gahn uppfunnet toalettmedel, som innehåller bor syr a, glycerin, nej-lik- och pepparmyntolja.

Amy'l (av gr. a'mylon, stärkelse), kem., en hypotetisk, av 5 atomer kol och 11 atomer väte sammansatt organisk radikal.

Amyla'cea, lat., pl. (av gr. a'mylon, stärkelse) , stärkelseämnen, stärkelserika födoämnen.

Amy'laceta't, kem., ättiksyreisoamylester, vätska, använd som bränsle, lösningsmedel för celluloid, framställning av fruktessenser m. m.

Amy'læ'ther nitro'sus, kem., farm., amyl-nitrit, en blekgul, klar, giftig vätska, som verkar förlamande på blodkärls- och luft-rörsmuskulaturen.

Amy'lalkoho'l, kem., benämning på flera, varandra mycket lika alkoholer, av vilka särskilt ett par förekomma i finkelolja. De äro färglösa, något tjockflytande, giftiga och med en lukt, som retar till huvudvärk.

Amyla'ser, se under Enzym.

Amyle'n, trimetyletylen, ett av amylalkohol medelst klorzink berett kolväte, bestående av 5 atomer kol och 10 atomer väte.

Amyle'n-hydra't, kem., farm., en med finkeloljan besläktad alkohol, använd som sömnmedel.

Amyle'nkarbamina't, kem., se Aponal.

Amy'lmtri't, se Amylæther nitrosus.

Amylodextrfn, bot., sådan stärkelse, som röd-färgas av jodlösning. Finnes t. ex. i ris och hirs.

Amylofo'rm, farm., formaldehydstärkelse, vitt, antiseptiskt ströpulver för sårbehandling.

Amyloi'd (av grek. a'mylon, stärkelse, och e'idos, likhet), kem., ett stärkelseliknande ämne, som förekommer i hjärnan, nerverna och andra djurkroppars organ. En annan A. bildas, då klorzink 1. stark svavelsyra får inverka på cellulosa. På dess bildande beror framställningen av pergamentpapper (se d. o.). Färgas liksom stärkelse blå av jod. — Amyloid-degenefatio'n, med., en sjuklig förändring av kroppsorgan, framkallad genom avsättning i dem av amyloid.

Amylokarbo'1, kem., desinfektionsmedel av karbolsyra, grönsåpa och amylalkohol.

Amyloly's, kem., digestion av stärkelse till socker.

A'inylon 1. Amy'lum, kem., stärkelse, ett till kolhydraternas grupp hörande ämne, som finns i en mängd växters

celler, är olösligt i vatten, sprit, eter m. fl. vätskor, men sväller i vatten, bildande klister, vid omkr. + 70° C.

Amylopekti'n, kem., den del av stärkelse, som förorsakar dess bildning av klister vid kokning och som ej färgas av jod.

Amylo's, kem., den del av stärkelse, som blåfärgas av jod.

Amylvalera't, kem., se Valeriansyreester.

Amyosteni' (av gr. a priv. och sthe'nos, styrka), muskelsvaghet.

Amyotaxi', med., muskelrubbning.

Amyotrofi' (av gr. a priv., mys, muskel, och trofé', näring), med., muskelförtvining. — Amyotro'fisk latera'lsklero's, med., sjukdom, karakteriserad av degeneration i ryggmärgens sidosträngar, åtföljd av för-tvining i skelettmuskulaturen.

Amyraldi'sm, en av den franske teologen Amyraut {1. amirå') under 1600-t. framställd lära, som gick ut på att mildra den kal vinska predestinationsläran (se d. o.).

A'myris, bot., västindiskt och sydamerikanskt busk- och trädsläkte av fam. Ruta'-ceæ. — A. balsami'fera, lämnar ett värdefullt virke, västindiskt rosenträ.

Amyxi', gr. (av a priv. och m.y'kos, slem), med., slembrist, torrhet i en slemhinna.

Amö'ba, Amöboi'drörelse, se Amoeba.

Amöblema'ng, se Ameublement.

an., förk. för lat. A'nno, i året.

An, handelst. Vid dubbla bokföringen betjänar man sig av orden an och per, det förra betecknande kredit, det senare debet.

Ana', 1) grekisk preposition, som i sammansättningar betyder dels upp, dels tillbaka, åter, omigen; 2) på recept: lika stora delar av vartdera slaget.

-ana (-iana), en från lat. lånad ändelse, som, fogad efter ett personnamn, betecknar enAnabaptist—Anafylaxi

samling anekdoter, yttranden o. d., som angå personen i fråga, t. ex. Tessinia'na, Bellmania'na o. s. v.

Anabapti'st (av gr. ana', åter, och hapWzein, döpa), vederdöpare; medlem av en protestantisk sekt, vilken förkastar barndopet och ånyo döper dem, som den upptager i sin församling.

Anabæ'na, hot., blågrönalger, som jämte andra förorsakar s. k. vattenblomning i våra insjöar.

Ana'basis, gr. (av ana', upp, och bai'nein, gå), ett tåg från havskusten inåt landet; vanligen menas därmed den forngrekiske författaren Xenofons krigshistoriska arbete i sju böcker, av vilka den första skildrar Cyrus den yngres fälttåg mot sin broder Artaxerxes.

A'nabas sca'nden.s, zooL, klätterfisken, en till labyrintfiskarna hörande art med förmåga att röra sig på land från sjö till sjö.

Anabio's (av gr. ana', åter, och hio's, liv), hiol., det fenomenet att vissa, skenbart alldeles uttorkade organismer genom be-fuktning åter leva upp. — Anabio'tisk, hioL, kallas en organism som äger förmåga av anahios (se ovan).

A'nableps, zool., "uppåtskådare", ett släkte syd- och centralamerikanska tandkarpar, som föder levande ungar. Namnet syftar på ögonen, vilka äro så inrättade att fisken i vattenytan kan se i luften med halva ögat och i vattnet med andra halvan.

Anaboli'sm, fysiol., den kemiska verksamhet i en cell, som av näringsämnena uppbygga cellens beståndsdelar.

— Anabo'lisk, uppbyggande (i fråga om cellverksamhet).

Anacahui'te-te, te berett av veden av Co'rdia Boissie'ri, som på sin tid troddes bota lungsjukdomar.

Anaca'mptis pyramida'lis, bot., salep, gotländsk och öländsk orkidé med rosenröd kalk.

Anacanthi'ni, zooL, grupp av mjukfeniga fiskar utan luftgång till simblåsan, såsom näbbgäddor, tobisar, torskar, flundror m. fl.

Anacardia'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. TerebintMnæ. Mest tropiska och subtropiska växter, rika på harts och garvämnen. Se Acajou, Mangifera, Pepparträdet, Pistacia, Rhus och Spondias.

Anaca'rdium, Anacardiumgummi, se Acajou.

Ana'charis, bot., syn. Elodea (se d. o.).

Anacidite't, frånvaro av syra, oftast om saltsyran i magsaften.

Anacle'tus 1. Anencle'tus, mansnamn, buret av två påvar.

Anaco'nda, zool., en sydamerikansk jätteorm, även kallad Cucuriu'bu (Eune'ctes muri'-nus).

Anacy'clus, hot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. Syn. Anthemis. — A. Pyre'thrum, Medelhavsländerna, lämnar Romersk bert-

ramrot. — A. officina'rum, i Tyskland, lämnar (tysk)bertramrot.

Anade'm (lat. anade'ma), pannband, pann-smycke (för kvinnor).

Anadeni' 1. Anadeni^a, undergång av körtlar. — Anadenia ga'strica, magkatarr med körtelatrofi.

Anadiplo's 1. Anadiplo'sis, gr. (av a'na, åter, och diplu'n, fördubbla), talk., retorisk figur, som består däri, att en sats börjar så, som den närmast föregående slutar.

Ana'doli, (av gr. anatile',^ uppgång [solens], öster, österland), turkiskt namn på Mindre Asien.

Ana'dosis, gr., med., fördelning av närande vätskor genom olika kärl, matsmältning.

Anadro'm, zool., som regelbundet från havet går upp i floderna.

Anadyome'iie, gr. myt. (av anady'ein, dyka upp), den uppdykande, binamn på Afrodite, med avseende på hennes födelse ur havets skum.

Anæmi' se Anemi.

Anaeroba, Anaerober, se följ. ord.

Anaerobio'nter, Anaero'ba, Anaero'ber (av gr. a priv., ae'r, luft, och hiu'n, leva), bioL, organismer som kunna existera utan tillgång till syre. — Fa'kultativt anaero'ba kallas organismer, som kunna existera såväl vid när- som frånvaro av syre. — Obliga't anaero'ba, organismer, som för sin existens kräva frånvaro av syre.)(Aerobionter, Aeroba, Aerober.

Anæstesi', Anæste'tica, se Anestesi.

Anæsto'1, se Anestol.

Anafa's, bioL, stadium i kärndelningen, under vilket cellkärnans kromosomhälfter vandra åt motsatta poler. Jfr Metafas, Tetafas.

Anafo'r, gr. (av anafe'rein, återföra), retorisk figur: uttrycksfullt återtagande av samma uttryck i början av flera på varandra följande satser. — Anafo'risk, som avser en anafor.

Anafrodisi' 1. Anafroditi'sm, gr. (av a priv. och afrodi'te), med., det tillstånd, då könsbegäret är utslocknat. — Anafrodft, som saknar könsbegär, är impotent.

Anafyla'ktisk, som avser anafylaxi'. — Ana-fylaktisk reaktionskropp, specifik antikropp, som bildas vid insprutning av ana-fylatogener (se d. o.). — Anafylaktisk chok, de häftiga symtom av feber m. m. som känneteckna anafylaxi (se d. o.).

Anafylaktoge'n 1. Anafylatoxfn, anafylak-tiskt gift, häftigt verkande gift, som kan uppstå, om en äggvitekropp införes i blodet hos ett djur 1. en människa, som tolv dagar tidigare fått en insprutning av samma äggvitekropp.

Anafylaxi', med., egendomlig form av förgiftning, som inträder hos de högre djuren vid förnyad insprutning av artfrämmande äggviteämnen.74

Anagallifo'lium (av lat, fo'lium, blad), bot., med blad som Anagallis (se d. o.).

Anaga'llis arve'nsis, bot., rödarv, decimeterhög ört med mönjeröd krona, tillhörande fam. Primula'ceæ. Betraktades av romarna som en magisk växt, och användes fordom vid åtskilliga sjukdomar. Giftig.— A. verticilla'ta, är en på fritt land odlad art från Medelhavsländerna.

Anagly'f 1. Anagly'pt (av gr. anaglyjein, snida), driven bild i halvupphöjt arbete. Jfr Basrelief. — Anaglyptfk, konsten att utföra anaglypter. — Anaglyptosko'p, apparat, som visar fördjupade former av reliefer å en medalj.

Anagly'pta-tapeter, reliefmönster av pappersmassa, som pressats i formar och anbringats å tapeter.

Anagno'sm (av gr. anagigno'skein), föreläsning av ett arbete. — Anagno'st, föreläsare. — Anagno'stiker, tragisk diktare, vars arbeten äro avsedda att föreläsas, ej att uppföras; föreläsare.

Anago'ge 1. Anagogi', gr. (av ana'gein, upphöja), upplyftning, upphöjande. — Ana-go'gisk, vad som upplyfter anden. — Ana-gogisk skrifttolkning, en art bibelförklaring, vid vilken man tilldelar de bibliska orden en högre, symbolisk betydelse. Denna tolkning brukades i synnerhet av den grekisk-judiske filosofen F i 1 o och den judisk-alexandrinska skolan.

Anagra'm, gr. (av anagrajein, uppskriva), ord 1. sats, som uppstått genom bokstävernas omflyttning i ett 1. flera ord, t. ex. Roma av Amor, kris av risk.

Ana'hita, pers. myt., de livgivande vattnens gudinna.

Anahua'c, fornmexik., "i vattnets närhet", namnet på det forna kungariket Mexico.

Anaftis, pers. myt., en kärleksgudinna.

Anakampte'rier, gr., fordom bredvid kyrkorna uppförda härbärgen för fattiga och förföljda.

Anakampti'k, gr. (av anaka'mpein, böja), fys., läran om återkastningen av ljud- och ljusvågorna. — Anaka'mptisk, återkastande, återkastad.

Anakardiace'er, se Anacardiaceæ.

Anakatha'rktica, med., medel, som rensa genom kräkning.

Anaklasti'k (av gr. anakWn, bryta tillbaka, böja om) = Dioptrik (se under Diopter). —• Anakla'stisk, strålbrytande.

Anakla'stiska linjer, fys., de genom ljusstrålars olika brytning i olika ämnen framkallade, skenbart brutna linjerna.

Anakle't, försvenskning av Anacletus (se d. o.).

Anaklisi', gr. (av ana', emot, och kWnein, stödja sig), med., ryggstöd, sjuklingens läge.

Anakolle'ma, gr. (av ana', samman, och kolla! ein, vidhäfta), med., häftmedel på sår.

Anakolu't {gr. anako'luthon), språkv., brist

på sammanhang 1. följdriktighet i satsbyggnaden. Nyttjas stundom såsom retorisk figur till frambringande av

effekt.

Anako'nda, se Anaconda.

Anakore't (av gr. anachore'in, draga sig tillbaka), eremit, ensling. — Anakore'tisk, enstöring.

Anakreo'ntiker, benämning på en grupp tyska skalder vid mitten av 1700-t. med Gleim som huvudrepresentant.

Anakreo'ntisk, i Ana'kreons, den ryktbare grekiske kärleks- och dryckessångarens, anda, på Anakreons sätt.

Anakreo'ntisk meter, metr., ett glykoneiskt system, bestående av två till fyra glyko-néer (-^---^ ^ ^ ---'-) och en systemet avslutande ferekraté (d. v. s. en gly-koné med näst sista takten ofullständig

[——-^ ^ ^ —'-]). Jfr Glykonisk och

Ferekratisk vers.

Anakroni'sm (av gr. ana', tillbaka, och chro'nos, tid), fel mot tidsbestämningen, tidsförväxling, t. ex. då man låter en person uppträda långt innan han var född. Jfr Metakronism och Parakronism. — Anakroni'stisk, felaktig i fråga om tidsbestämning.

Anakroti', Anakroti'sm 1. Anakro't puls (av gr. ana', uppåt, och kro'tos, ljud, som uppkommer genom slag), med., en form av abnorm puls.

Anakru's (av gr. ana', upp och kru'sis, slag), tonk., upptakt; metr., den 1. de obetonade stavelser, som i början av en vers 1. versfotföregå den första metriskt betonade.

Anaks barn, se Enakiter.

Anakusi' 1. Anakusi'a, med., dövhet.

Ana'l (av lat. a'nus, stolöppning), adj., belägen vid ändtarmens öppning, t. ex. anal-fena, den hos fiskarna i bukkanten sittande opariga fenan.

Analcfm 1. Analsi'm (av gr. a'nalkis, kraftlös, svag), ett mineral, som förekommer i vulkaniska bergarter.

Anale'kter (gr. ana'lektos, utvald), valda ställen ur ohka författare.

Analepsi', gr. (av ana', åter, och lamba'nein, taga, hämta), återfående av krafterna, tillfrisknande. — Anale'ptica, med., stärkande, livande medel. — Analepti'k, läran om patientens behandling under konvalescensen. — Anale'ptisk, återställande, stärkande.

Analfabe'ter (av gr. a priv. och alfabet), personer, som varken kunna läsa 1. skriva 1. som åtminstone sakna färdighet häri. Jfr Semialfabeter.

Ana'lfena, zool.f oparig fena i stjärtregionen av fiskarnas bukkant.

Ana'lfistel, med., ändtarmsfistel.

Analge'n, ett av de fabriksnamn, varunder etoxibenzoylamidokinolin vunnit medicinsk användning som smärtstillande medel.

Analgesi' {gr. analge'in, icke smärta, av a priv. och a'lgos, smärta), med., smärtlös-Analgesin—Ananas sativus

75

het, känslolöshet (vid vissa sjukdomar 1. förgiftningsfall).

Analgesi'n, farm., dets. som Antipyrin.

Anali'n, se Annalin.

Ana'lkörtlar, zooL, körtlar, som hos vissa djur utmynna i analöppningens närhet och ofta innehålla starkt luktande ämnen.

Analo'g, gr. (av ana', enligt, och lo'g os, förnuft, förhållande), enl. förnuftet 1. riktiga förhållandet; likartad, motsvarande. — Analogi', ett tings likhet 1. motsvarighet i vissa avseenden med ett annat. Sluta av analogien, sluta av likheten (då två ting överensstämma i flera egenskaper, sluter man, att de sannolikt överensstämma även i andra).—Analo'gia fi'dei, lat., trons analogi, överensstämmelsen mellan de olika ur bibeln hämtade troslärorna. — Analogibevis = likhetsbevis, ett av sannolikhets-bevisen. — Analogibildning, nybildning av t. ex. språkformer efter mönstret av en äldre bildning. — Ana'logon, något, som i vissa fall liknar ett annat.

Analogi'ster, gr., grekiska och latinska filosofer och grammatiker, vilka ansågo regelbundenheten, analogien, som en av språkbildningens högsta principer. Jfr Anorna-lister.

Ana'logon, se under Analog.

Analsi'm, se Analcim.

Analy's, gr. (av ana', upp, och ly'ein, lösa, upplösa), upplösning, sönderdelning, utveckling; log., särskiljandet, av egenskaperna hos ett föremål, för att på så sätt finna en egenskap genom vilken de övriga kunna förklaras.)(Syntes; kem., sönderdelning av ett ämne, för att få kännedom om dettas beståndsdelar (kvalitativ analys) 1. om beståndsdelarnas mängd (kvantitativ analys); mat., vanligen = diiferen-tial- och integralräkning; språkv., upplösning av en sats i dess enkla delar. Jfr vid. Elementaranalys och Spektralanalys.

Analysa'tor, se Analysör.

Analyse'ra (av gr. analy'ein, upplösa, förklara) , upplösa, sönderdela ett ämne i dess beståndsdelar; förklara, utreda. — Analy-ti'k, analysens teori. — Analy'tiker, kännare av analysen. — Analy'tisk, upplösande, sönderdelande, utredande.) (Syntetisk. — Analytisk geometri', geometri, behandlad medels ekvationer. — Analytisk metod = Analys, log., d. v. s. en återgång från det sammansatta till det enklare, från det faktiskt givna till det nödvändiga, från följd till grund.

Analy'sis si'tus (av gr. ana'lysis, upplösning, och lat. si'tus, läge), mat., den gren av geometrien, som behandlar de egenskaper hos figurer, vilka bli oförändrade vid kontinuerlig deformation hos figurerna.

Analys'ör, fys., apparat för undersökning av ljusets polarisation.

Analytisk, Analy'tisk, se under Analysera.

Ana'löppning, anat., matsmältningskanalens bakre öppning.

Anam, se Annam.

Anamartesi' gr. (av a priv. och hamar-ta'nein, synda), teol., frihet från synd.

Anamesft, en vulkanisk bergart, av samma sammansättning som dolerit (se d. o.), men av finkornigare struktur.

Anami'rta, hot., växtsläkte av fam. Meni-sperma'ceæ. — A. Co'ccuIus, slingrande buske i Ostindien. Frukterna innehålla krampgiftet pikrotoxi'n och kallas i Sverige Kockelkärnor 1. Kockelbär. De nyttjades förr för att ge porter besk smak. Infödingarna använda dem vid fiske. Av fröfettet beredes ljus. Rötterna och stammen, petrava'lli, brukas mot feber.

Anamne's (av gr. ana', åter, och mimne's-kein, minnas), med., den del av en sjukdomshistoria, som handlar om patientens tillstånd före insjuknandet.

Anamne'sticum, gr. (se föreg. ord), m.ed., allt det, som föregår en sjukdom. Si'gna anamne'stica, de sjukdomen föregående tecknen.

Anamnesti'k, minneskonst. Jfr Mnemonik.

Anamne'stiska medel, gr., med., minnet stärkande medel.

Ana'mnia, zool., se Amnion.

Anamorfo's (av gr. ana', emot och mor fe', gestalt), bot., tillbakaskridande metamorfos ; med., missbildning, ett

mera sammansatt organs övergående till ett enklare; vanskaplig teckning, som, betraktad i en viss sned riktning, i vissa speglar 1. genom mångkantigt slipade glas, ger en riktig bild av föremålet. Jfr Metamorfos.. — Anamorfo't, bot., växt, som företer Ana-morfos.

A'nanas, se Ananas sativus.

A'nanasbatti'st, textil., av ananashampa förfärdigade vävnader.

A'nanasessens 1. A'nanaseter, kem., dets. som Ananasolja (se d. o.).

A'nanasfiber 1. A'nanashampa, de ytterst fina fibrerna av ananasväxtens blad. De begagnas till vävnader.

A'nanaskörsbär, bot., smultrontomat, "japanska körsbär", frukterna av Physæ'lis peruvia'na från Peru, odlad i tropiska och subtropiska länder. De smakliga frukterna, som någon gång saluföras i Sverige, likna gula druvor samt omges av ett grågult blomfoder. Tillagas som kompott o. d.

A'nanaslikör, består av ananasessens (smör-syrad ety'l), sprit, kryddolja, rosen olja, normalsirap och vatten.

A'nanaslärft, dyrbart tyg av ananashampa, vävt på Filippinerna.

A'nanasolja, kem., smörsyreetylester. Användes som romessens, i karameller m. m.

A'nanas sati'vus, bot., flerårig sydamerikansk ört av fam. Bromelia'ceæ, vars "frukt" (de med huvudaxeln och de köttiga skärmbladen sammanvuxna, vanligen

frölösa bären) utgör en viktig handelsvara. Odlas överallt i tropikerna samt i drivhus i Europa.

A'nanasvin, erhålles genom jäsning av ana-nassaft och får genom lagring madeira-karaktär.

Ananchy'tes, Ananci'tes, paleont., se Echino-corys.

Ana'ngisk, anat,, kärllös.

Anai'as, hehr., mansnamn, i Guds beskydd.

Ananka'smus (av gr. ana'nke, se d. o.), med., tvångsföreställning.

Ana'nke, gr., nödvändighetens personifikation.

Ana'nträ, se Amanträ.

Anapai'maträ, ett mycket hårt och segt byggnadsvirke av okänt ursprung från Sydamerika.

Anape'st (av gr. ana'paistos, tillbakaslagen), versfot av två korta och en lång stavelse

Ana'phora, se Anafor.

Anaphrodisi'acum, med., medel som verka dämpande på sexuallivet.

Anaphylaxi', med., se Anafylaxi.

Anaplasi', med., ombildning av svulstceller till annan karaktär än modercellernas.

Anaplasmo'sis, veter., parasitär infektionssjukdom hos nötkreatur.

Anaplasti'k (av gr. anapla'ssein, återbilda), kirurg., konsten att ersätta förlorade kroppsdelar genom en annan del av kroppen. Se Autoplastik.

Ana'ptyxis, gr., utveckling, utbredande. Se Epentes. — Anapty'ktisk, språkv., för uttalslättnadens skull inskjuten (vokal).

Anapty'ktisk, se Anaptyxis.

Anar, nord. myt., Nattens andra make, fader till dottern Jord.

Anarchegonia'les, bot, bålkryptogamer, bål-sporväxter.

Anarki', gr. (av a priv. och arche', regering), frihet från varje regering; laglöshet, frånvaro av borgerlig ordning i ett samhälle.

— Ana'rkisk, regeringslös, laglös. — Anarkfsm, den politiska riktning, som eftersträvar den nuv. samhällsordningens fullständiga upplösning och ombildning.— Anarkfst, anhängare av anarkismen; vän av laglöshet.

Anarrhi'chas, zool., släkte slemfiskar med flera arter i n. Atlanten och Stilla havet.

— A. lu'pus, havskatten, är ej sällsynt på västkusten och torgföres under namnet "kotlettfisk".

Anartri' (av gr. a priv. och a'rthron, led), med., oförmåga att frambringa artikulerade ljud.

A'nas, zool., gräsandsläktet av fam. Andfåglar, ett artrikt släkte i alla världsdelar.

— A. acu'ta, stjärtand.—A. bo'schas, gräsand. — A. cre'cca, kricka. — A. falca'ta, praktand. —• A. pene'lope, bläsand. — A. platyrrhy'ncha, syn. A. boschas. — A.

querque'dula, årta.—A. stre'pera, snatterand.

A'nas, latinska namnet på Guadiana.

Anasa'rka, gr. (av ana', genom, och sarx, kött), hudvattensot, ödem (se d. o.), symtom av andra sjukdomar, såsom hjärt- och lunglidanden.

Anaspadi' 1. Epispadi', med., missbildning av urinröret med mynningen på ryggsidan i st. f. i spetsen av penis.

Anasta'ltica, se under följ. ord.

Anasta'ltisk (av gr. anaste'llein, driva tillbaka) , tillbakadrivande, hämmande; med., blodstillande. — Anastaltica, med., blodstillande medel.

Anasta's 1. Ana'stasis, gr., uppståndelse, återuppståndelse,

Anasta'sius och Anasta'sia (av gr. anista'nai, återuppstå), mans- och kvinnonamn, åter-uppstånden. Mansnamnet buret av fyra påvar samt av upphovsmannen till nekto-rianska striden (se d. o.).

Anasta'tica, bot., Jerikoros.

Anasta'tisk (av gr. anista'nai,^ återuppstå), återuppstånden. — Anastatiskt tryck, en av tysken Appel uppfunnen metod att mekaniskt efterbilda kopparstick, litografier

0. d. medelst överförande på zinkplåtar.

Anas ti gm a't (av gr. a priv. och astigmatism,

se d. o.), fotografiskt objektiv, där astigmatismen är upphävd. — Anastigma'tisk, som ej är astigmatisk.

Anastomo's (av gr. ana', genom, och sto'ma, mun, mynning), anat., två 1. flera blod-

1. lymfkärls inmynnande i varandra. — Anastomose'ra, sammanstöta medelst sina mynningar (om ådror och lymfkärl). — Anastomo'tika, medel, som öppna tillstoppade blodkärlsmynningar.

Anastro'f 1. Ana'strofe, gr. (av anastre'fein, vända om), retorisk figur, bildad därigenom att ett ord i en sats flyttas framför ett ord, bakom vilket det eg. borde stå, t. ex. tvivelsutan, i st. f. utan tvivel o. d.

Anata's, miner., ett av titansyra bildat mineral.

Anate'm {gr. ana'thema av ana-tithe'nai, uppställa, utställa, utesluta), kyrklig bannlysnings- 1. förbannelseformel; bannlysning, uteslutning från kyrkan, ur församlingens gemenskap. — Ana'thema esto, förbannad vare han (bannformel). — Anatematise'ra, bannlysa.

Ana'tidæ, zool., andfåglar, fågelfamilj av ordn. Lamelliro'stres, omfattande Skrakar, Dykänder, Änder, Svanar

och Gåsfåglar.

Anatfnæ, dets. som Lamellirostris (se d. o.).

Anatomien (av gr. anatole', uppgång, nämligen solens), österlandet, särskilt Mindre Asien. Jfr Levanten. — Anatomier, invånare i Anatolien; även anhängare av den åsikten, att människosläktet nödvändigtvis har uppstått i österlandet.

Anatoli'us och Anato'lia, gr. (av anatole',Anatom—Andaliisit

uppgång), mans- och kvinnonamn, österländsk.

Anato'm, se Anatomi.

Anatomi' (av gr. anate'mnein, uppskära, sönderskära), vetenskap, som genom mekanisk sönderdelning av en djurkropp 1. växt — därav djuranatomi (även komparativ 1. jämförande anatomi) och växt-anatomi — visar dess sammansättning och byggnad. — Komparativ anatomi, jämförande anatomi. — Makrosko'pisk anatomi, omfattar det för blotta ögat iakttagbara. — Mikrosko'pisk anatomi = histologi (se d. o.), läran om vävnadernas endast genom mikroskopet förnimbara sammansättning. — Målareanatomi, anatomien, lämpad efter konstnärsbehov. — Normal anatomi, vetenskapen om människokroppens byggnad och beskaffenheten av dess delar i friskt tillstånd. — Pato-lo'gisk anatomi, vetenskapen om människokroppens byggnad och beskaffenheten av dess delar i sjukt tillstånd. — Anato^m, Anato'miker 1. Anatomi'st, en person, som är hemma i anatomien. — Anatome'ra 1. Anatomise'ra, sönderdela en djurkropps 1. växts delar.—Anato'misk, som angår anatomien. — Anatomisk teater (lat. thea'-trum anato'micum) y byggnad för anatomiska dissektioner och föreläsningar. — Anatomiskt preparat, se under Preparera.

Anatre'sis, gr. (av anatra'ein, genomborra), med., genomborrning av huvudskålen. Jfr Trepanera.

A'natron, glasgalla (skum på smält glas).

Anatro'p, bot., omvänt (om fröämnen). Jfr Ortotrop.

Ana'trope, gr. (av anatre'pein, omvända), talk., vederlägga genom enkelt förnekande.

Ana'tto 1. Anno'tto, färgämne, framställt av fröskalet hos Bixa orellana (se d. o.).

A'nceps, lat. (av amb, am, an, dubbel, tve-, och ca'put, huvud), eg. tvehövdad; tveeggad, tvetydig; språkv., oviss, säges om en stavelse, som efter behov kan vara antingen lång 1. kort (—). — Sy'llaba anceps, metr., sådan plats i versen, som utan att verstakten förändras kan utfyllas med lång 1. kort stavelse.

Anche, fr. (1. angsj), tonk., munstycke på blåsinstrument; tunga på orgelpipa.

Anchiete'a saluta'ris, bot., slingrande brasiliansk buske av fam. Viola'ceæ, vars rot, som innehåller alkaloiden Anchieti'n, är ett kraftigt medel mot veneriska sjukdomar. Kallas av portugiserna Raiz de azougue vegetal (vegetabiliskt kvicksilver), av infödingarna Qipo', Qiima' 1. Pi-rigua'ia.

Anchieti'n, kem., se Anchietea.

A'nchilops, med., svullnad i inre ögonvrån.

Anch' io sono pitto're, ital., (1. ank iå så'nå), även jag är målare, yttrande, som lär ha fällts av Correggio, när han fick se Ra-faels heliga Cecilia.

Anchi'ses, gr.-rom. myt., Aeneas' fader.

Anchithe'rium, paleont., fossilt hästsläkte med tre hovbeklädda tår på var fot.

Anchlorhydri', med., dets. som anaciditet (se d. o.).

Anchu'sa, bot., växtsläkte av fam. Bora-gina'ceæ. — A. arve'nsis, syn. Lycopsis (se d. o.). — A. officina'le,

oxtunga. Storväxt, sträv ört med mörkblå blommor. Rot, ört och blommor användes förr i medicinen som medel mot lungkatarrer. — A. ita'lica är en vacker rabattväxt.

Anchusi'n, Alkanni'n, Alka'nnarött, färgämnet i alkannaroten.

Anchylo'sis, med., se Ankylos.

Anchylostomi'asis, se Ankylostomiasis.

Anciennete't (fr. ancienneté, av anden, gammal), åldersrätt, företrädesrätt i hänseende till tjänsteårens antal. — Ancien-nitetsrulla, förteckning på tjänstemän efter deras ålder i tjänsten. — Ancien régime, se under Régime.

Ancile, pl. Anci'lia, lat., de heliga sköldarna i Rom, av vilka en sades hava nedkommit från himlen.

Ancipita'1, bot., tveeggad (om växters stam).

Anco'n, lat., vinkelmått, armbåge. — An-co'næus, hörande till armbågen.

Anco'ra, ital. (fr. encore), tonk. = Da capo (se d. o.).

A'ncus, lat., städ; anat., ett av hörselbenen.

Ancylo'ceras, paleont., ammonitform från jura- och krittiden.

Ancylo'stoma, zool., palissadmask.

A'ncylus, zool., ett släkte lungsnäckor med skålformigt skal. — A. fliivia'tilis, som är allmän i rinnande vatten förekommer i Ancylusvallar (se d. o.) och har givit namn åt Ancylussjön (se d. o.).

A'ncylushöjningen, geol., den landhöjning, som alstrade Ancylussjön (se d. o.).

A'ncy luslera, A'ncy lussand, geol, avlag-ringar ur Ancylussjön (se d. o.).

A'ncylussjön, geol., innanhav med sött vatten, som under senare istiden svarade mot nuv. Östersjön jämte stora delar av omgivande lågländer. Avsättningar ur Ancylussjön, såsom skalgrusbankar, innehålla bl. a. sötvattensnäckan Ancylus flu-viatilis (se d. o.) varav namnet. Jfr Yoldiahavet och Littorinahavet.

A'ncylusvallar, geol, strandvallar vid Ancylussjön (se d. o.).

Ancoues, fr. (1. -ko'), ett slags torkade päron från Sydfrankrike.

And (fornsv. and, an), skörd, skördetid.

And, zool., se Anas.

Andaba't (lat. anda'bata), blindfäktare, gladiator, som fäktade med förbundna ögon.

Andakt {ty. Andacht, eg. uppmärksam inriktning av tankarna), hängivelse åt tanken på gud 1. oändligheten.

Andalu'sier, en hönsras.

Andalusi't, miner., ett i rombiska prismor78

kristalliserande aluminiumsilikat, först anträffat i Andalusien.

Andalusi'tgruppen, miner., grupp av mineral, av vilka de viktigaste äro andalusi't, diste'n, sillimani't och topa's.

Andame'nto, ital.y tonk,, den del av en fuga, som kallas mellanharmoni.

Andantame'nte, se under följande ord.

Anda'nte, förk. And:te, ital. (eg. gående, av anda're, gå), tonk., lagom långsamt, ej för fort (emellan adagio och allegro); ett tonstycke, som utföres efter detta tempo. — A.canta'bile, sång-1. melodirikt andante.— Andantame'nto, oavbrutet. — Andanti'no, förk. Andrtino 1. And:o, något mera livligt än andante.

Andaolja, farm., fet olja med avförande verkan. Erhålles av en brasiliansk växt, A'nda Gone'sii.

Andaquiesvax, ett bivax, som kommer från trakterna kring Orinoco och Amazonfloden.

A'ndarak, dets. som Realgar (se d. o.).

Anden examen, no., "andra examen", förberedande prövning till ämbetsexamen, heter officiellt exa'men philoso'phicum och medför titeln candida'tus philoso'phiæ.

Anderbergi't 1. Cyrtoli't, miner., en efter svenske mineralhandlaren Anderberg uppkallad pseudomorfos av zirkon från Ytterby.

Anderi', område för uppdragning av gräsänder, vilka sedan utplanteras.

An der schönen blauen Donau, ty., "Vid den vackra blåa Donau", berömd vals av R. Strauss.

A'nderswo engagiert, ty. (1. -vå angasji'rt), upptagen på annat håll.

Andesi'n, miner., ett slags fältspat.

Andesi't, en vulkanisk bergart av grå 1. svart färg, uppkallad efter Andernas bergskedja och först påträffad i Sverige i Helsingland.

Andfrid, en av de perioder, skördetiden, under vilka våra förfäder voro fritagna från handläggning av rättstvister och förbjudna att stämma annan till tinget.

Andfåglar, zool., se Antidæ.

A'ndier, en avdelning av lesgierna (se d. o.).

Andi'ra, bot., trädsläkte av fam. Legumi-no'sx, Sydamerika och Västindien. Innehålla vidrigt smakande, maskdödande och starkt avförande ämnen i bark och frön.— A. araro'ba, lämnar Bahi'a- 1. Go'apulver. Se Araroba och Krysarobin.—A. ine'rmis, ger en art Geoffroyabark, som i England kallas Cubbagebark. — A. retu'sa, lämnar Geoffroyabark. — A. ro'sea, lämnar möbelvirke.

Andiro'baolja, carapaolja, olja beredd av fröna till Cara'pa Guiane'nsis.

Andmat, bot., se Lemna och Spirodela.

Andno 1. And:o, förk. för Andantino, se Andante.

Andorn, bot., ett namn på Lycopus europæus (se d. o.).

Andrake, hanen av tamankan.

Andrarumskalk, petrogr., svart kalksten från Andrarum i Skåne och Bornholm. Användes till gödningskalk och cement.

André, fr. (1. angdre'), Andreas.

Andreæ'a, bot., bladmossläkte av fam. An-dreæa'ceæ. I Skandinavien ett tiotal arter. — A. petro'phila, sotmossa, är allmän på klippor.

Andreæa'ceæ 1. Andreæa'Ies, bot., familj av bladmossorna. Se Andreæa.

Andre'as, gr. (av andre'vs, manlig), mansnamn, kraftfull. Namn på en av Jesu apostlar. I svenskan förkortas namnet till Anders. Motsvarar kvinnonamnen Andresa, Andrie'tta och Andriette (1. -e'tt).

Andre'askors, ett kors med snett ställda bjälkar, så kallat emedan aposteln Andreas skall hava blivit korsfäst vid ett sådant. Ett Andreaskors av taggiga grenar kallas burgundiskt kors. — Andreasdukat, Andreasmynt, ryska och tyska mynt med Andreas' bild i prägeln. — Andreasorden, Rysslands högsta orden, fordom kallad Blå bandet, stiftad 1698 av Peter den store; även en skotsk orden.

Andre'na, zool, grävbin.

Andre'nidæ, zool., sandbin, grupp av biens familj. Se Andrena.

A'ndrias, paleont., en fossil jättesalamander. Beskrevs 1726 som syndaflodsmänniskan, ho'mo dilu'vii te'stis, av Scheuzer.

Andrienne (1. angdrie'n) 1. Adrienne (1. -drie'nn), fr., vid, framtill öppen fruntimmer sklänning, som blev modern i Paris i början av 1700-t.

Andrik, benämning på hane av anksläktet.

A'ndrimner, nord. myt., enhärjarnas kock i Valhall.

Androa'd, se Android.

Androdiæci', bot., det förhållande som äger rum hos androdioika växter (se d. o.).

Androdioi'ka växter (av gr. ane'r, man, dis, dubbelt, och o'ikos, hem), bot., polygama växter, av vilka en del exemplar endast bära hanblommor, andra endast tvåkö-nade blommor. Detta förhållande kallas Androdiæci'.

Andræce'um (av gr. ane'r, man, och oike'ion, hus), bot., sammanfattning av alla ståndarna i en blomma. Jfr Gynæceum.

Androfa'g (av gr. ane'r, man, och fage'in, äta); människoätare = Antropofag (se d. o.). — Androfagi', människoätning.

Androfobi' (av gr. ane'r, man, och pho'bos, fruktan), fruktan, skygghet för män. — Androfo'b, en kvinna, som hyser denna fruktan.

Androgeni' (av gr. ane'r, man, och genea', härkomst), människans (mannens) uppkomst; manlig släktlinje.

Andro'geos, gr. sag., son till konung Minos på Kreta.

Androgy'n (av gr. ane'r, man, och gyne', kvinna), varelse, som hos sig förenar bådaAndrogynum—Anemobarometer

79

könens organ. — Androgyni', förening av båda könens organ. — Jfr Hermafrodit,

Androgy'num (se androgyn), hot., med han-och honorgan tillsammans.

Androi'd (av gr. ane'r, man, och e'%åos, utseende) 1. Androa'd, mekanisk automat i form av en människogestalt, som utför något visst arbete.

Androli't, gr., paleont., förstenat människoskelett; fossila människobenknotor.

Andro'mache, gr, myt., den trojanske hjälten Hektors maka.

Andromani', se Nymfomani.

Andro'meda, astr., stjärnbild på n. stjärnhimmeln, vars tre största stjärnor heta: Alamach, Mirach och S i r r a h.

Andro'meda, gr. myt., etiopisk prinsessa, av Perseus räddad från ett havsvidunder.

Andro'meda, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Erica'ceæ. — A. hypnoi'des, syn. Cassiope h. (se d. o.). — A. polifo'lia, ros-ling, allmän myrväxt. — A. tetrago'na, syn. Cassiope i. (se d. o.).

Andro'medanebulo'san, astr., en med blotta ögat synlig nebulösa (se d. o.) i stjärnbilden Andromeda.

Andro'medatoxi'n 1. Andro'metoxi'n, kem., ett narkotiskt gift i Andromeda polifolia (se d. o.). Förorsakar kräkningar och andnöd.

Andromedi'derna, astr., stjärnbild i trakten av A n d r o' m e d a.

Andromonæci', hot, det förhållande som äger rum hos andromonoika växter (se d. o.).

Andromonoi'ka växter (av gr. ane'r, man, mo'nos, ensam, och o'ikos, hem), hot., växter, som på samma individ bära både hanblommor och tvåkönade blommor. Detta förhållande kallas AndromonæcL

A'ndron, lat. (av gr. andronUtis) jrndncvshygg-nad.

Andro'nikos horolo'gion, en ännu bibehållen byggnad, även kallad Vindarnas torn, uppförd i Aten av den forngrekiske arkitekten Andronikos och tjänstgörande både som ur och vindvisare.

Androni'tis, gr. (av ane'r, man), mansbyggnaden i det äldre grekiska boningshuset.

Andropeta'1, hot., dubbel, genom ståndarnas förvandling till kronblad.

Andropo'gon, hot., skägg-gräs, tropiskt växtsläkte, tillhörande fam. Grami'neæ. — A. formo'sus, odlat prydnadsgräs. — A. lanfger, var. Ivarancu'sæ, se Ivarancusa-rot. — A. na'rdus, brukas liksom följande i parfymindustrien, samt lämnar den falska Nardus i'ndica. — A. So'rghum, kaf-ferhirs, morhirs, durra. Se Sorghum. — A. squarro'sus, se Vetiveriaolja.

Andropo'gonolja, kem., se Vetiveriaolja.

Andro'sace, hillsko, manssköld, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Primula'ceæ. — A. septentriona'lis, flockarv, hillsko. —

Bland odlade arter märkes den någon gång förvildade A. ma'xima.

Androsa'ceus, hot., lik Androsace (se d. o.).

Androsffnx, lejon med manshuvud.

Androspo'r, hot., hanlig spor hos vissa ormbunkar.

Andry'a, zool, vet., bandmasksläkte hos kanin.

Andrötter 1. Pneumatofo'rer, hot., ur dyn uppstickande rötter med talrika luftgångar hos mangroveväxter o. a. sumpväxter.

Andsläktet, zool., se Anas.

And^^ förk. för Andante (se d. o.).

Andtid, skördetid. Jfr And.

Andtäppa, med., lindrig andnöd.

Andvake, no., norskt sällskap, stiftat 1890, med samma uppgift som sällskapet Idun i Sverige.

A'ndvare, nord. myt., en dvärg, vilken i fiskgestalt fångades av Loke. — Andvarnaut, guldring, vid vilken Andvare fäst den förbannelsen att den skulle bli var mans bane, som ägde den.

Ane, nord. sag., se Aun.

Aneante'ra {fr. aneanti'r), förinta, förklara för intet. Jfr Annullera.

Anegertfk, gr. (av an-ege'irein, uppväcka), konsten att väcka skendöda till liv.

Anekdo't {gr. ane'kdoton, det, som ej blivit offentliggjort), kort berättelse om något märkvärdigt drag ur en persons levnad 1. något kvickt infall. — Anekdo'tisk, anek-dotartad.

Anele'ktriska kroppar, goda ledare för elektriciteten.)(Idioelektriska kroppar.

Anelektro'd, sammandrages till Anod (se d. o.).

Anematurgi', se under följ. ord.

Anemi' (av gr. an, utan, och ha'ima, blod), med., blodbrist, blodfattigdom. — Ane'-misk, blodfattig, bleksiktig. — Anema-turgi', läran om de oblodiga operationerna.

Anemobarome'ter (av gr. a'nemos, vind, och harometer), meteor., instrument för mätande av vindens tryck. — Anemofi'1, hot., växt, som befruktas med vindens hjälp. — Anemogra'f (av gr. grajein, skriva), meteor., ett instrument, som självregistre-rar vindriktningarnas förändringar. — Anemografi', gr., meteor., vindbeskrivning. — Anemoko'ra växter, hot., växter, vilkas frukter 1. frön spridas med vindens hjälp. — Anemoko'rd 1. Animoko'rd (av gr. chorde', sträng), tonk., ett stränginstrument, som spelas av vinden {— eols-harpa). — Anemokyme'ter, gr., meteor., instrument till mätning av vindens hastighet. — Anemologi' (av gr., lo'g os, ord 1. lära), läran om vinden och dess förändringar. — An€mome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument, med vilket vindens styrka 1. hastighet uppmätes. — Anemo-metri', mätning av vindens hastighet och styrka. — Anemometrogra'f (av gr.80

gra'fein, skriva), meteor., en anemometer, som själv upptecknar vindens förändringar. — Anemopati' (av gr, pa'thos, sjukdom), med.y luftkur. — Anemosko'p (av gr, skope'in, se), vindfana, vindvisare, väderflöjel.

Anemofi'Ia blommor, hot., eg. vindälskande blommor, sådana, där frömjölet överföres till pistillen genom vinden. JirEntomofila,

Anemogra'f, Anemologi', Anemome'ter m. fl., se under Anemoh ar ometer.

Anemoko'ra växter (av gr, a'nemos, vind, och chore'in, flytta sig), hot., växter, vilkas frön 1. frukter spridas genom tillhjälp av vinden.

Anemo'n, Anemo'ner, sippa, sippor. Se Ane-mone,

Anemo'ne, hot., sippa, växtsläkte tillhörande fam. Ranuncula'ceæ. — A. hepa'tica, blå-sippa. — A. nemoro'sa, vitsippa. — A. ranunculoi'des, gulsippa. — A. silve'stris, tovsippa. — A. corona'ria är en odlad art med många färgvarianter i rött, blått och vitt.

Anemo'neæ, bot., underfamilj av iRm.RawÄU-

cula'ceæ.

Anemoni'n, farm., pulsatillakamfer, giftigt ämne av Pulsati'lla vulgaWis, Användes förr mot hjärtsjukdomar.

Anencefali' 1. Anenkefali' (av gr, a priv. och enkejalon, hjärna), med., medfödd saknad av hjärna. — Anenkefalo's 1. Anence-falo's, foster, mer 1. mindre i saknad av hjärna.

Anepi' (av gr, a priv och e'pein, tala, säga), stumhet.

Anepigra'fer 1. Anepi'grapha, gr., skrifter utan titlar. — Anepigra'fisk, utan påskrift, utan titel (om böcker, konstverk etc.).

Anepithymi' (av gr. a priv. och epithymi'a, begär), saknad av begär; brist på hunger 1. törst; upphörd könsdrift.

Aneroi'd, Aneroi'dbarometer 1. Holoste'risk barometer, gr., fys., instrument för mätande av lufttrycket, som verkar på de tomma väggarna av en lufttom, hermetiskt sluten metalldosa. — Aneroi'dmano-meter, gr., fys., ett instrument för mätande av ångans spänstighet, konstruerat efter samma princip som aneroidbaro-metern.

Anervi' (av lat. ne'rvus, nerv), med., upphörd rörelse- och känsloförmåga hos nerverna; senförlamning.

Anerythroblepsi', gr., med., oförmåga att urskilja den röda färgen.

Anesi', gr, (av an-ie'nai, släppa efter), med., en sjukdoms upphörande. — Ane'tika, smärtstillande medel.

Anesi^n, farm., smärtstillande medel av klo-retonlösning (1 à 2 %).

Anestese'ra, se under följande ord.

Anestesi', gr, (av a priv, och a'isthesis, förnimmelse), med,, försvagad 1. upphävd

förmåga hos sinnesorganen att uppfatta sinnesintryck. — Anestese'ra 1. Anesteti-se'ra, med konstlade medel

framkalla känslolöshet. — Aneste'tisk, som frambringar känslolöshet. — Anestetiska medel, med., sådana som framkalla känslolöshet mot smärta, t. ex. kloroform, svaveleter, kvävoxidul, brometyl m. fl.

Anestesi'n, farm, etylparamidobensoesyra, lokalbedövningsmedel, ersättning för kokain.

Anestfn 1. Anesto'1, farm,, metylklorid, medel för lokal anestesering.

Anetho'Ium, farm,, se Anetol.

Ane'thum grave'olens, hot., dill, som kryddväxt odlad umbellat. Fröna förr officinella såsom väderfördelande och mjölkökande.

— A. se'getum, vild i s. Europa, och A. soVa, i Bengalen, användes på samma sätt. — A. fænfculum, se Fänkål.

Ane'tika, se under Anesi,

Aneto'l, kem,, farm,, aniskamfer, utgör huvudbeståndsdelen i anis- och fänkålsolja, medel, som befordrar upphostning och väderavgång.

Ane'ura, hot,, ett släkte levermossor, varav flera arter allmänna på fuktig jord.

Aneury'sma 1. Aneury'sm, gr, (av anevry'-nein, utvidga), med., pulsåderbråck, sjuklig utvidgning av en pulsåder. — A. cir-soi'deum, hyperplastiskt och slingrande artärgebit. — A. co'rdis, hjärtaneurysm.— A. disse'cans, bristning i en artär, varvid blod intränger mellan kärlväggens lager.

— A. milia're, hirskornstor aneurysm. — A. spu'rium, pulsåderbråck, som uppstått genom öppning av artären, t. ex. genom våld. — A. ve'rum, verkligt pulsåderbråck.

Aneurysmorrafi', med., operation på aneurysm (se d. o.).

Aneurytropsi', med., rödblindhet.

Aneza, en beduinstam.

A'nfang, ty., början, hyggn., det plan, mot vilket första stenen i ett valv (den s. k. "dynan") stöder sig.—Anfang 1. Anfangs-bokstav, hoktr., utsirad begynnelsebokstav.

Anflog {ty. Anflug), kem,, hinnartade oxidöverdrag, som avsätta sig på kolet vid blåsrörsförsök; miner,, mineral, som i tunna hinnor överdrager andra mineral.

Anfra'ctum, lat., krokväg, bukt; hot., med tvärböjd stjälk.

ang., förk. för angående 1. (på brev) angeläget.

Angakok, 1. Angekok, pl. Angakut, grönländsk folkhövding under hednatiden, som på samma gång var spåman och läkare. Sin kraft fick han av en ande, s. k. tornak, som tilldelats honom av överguden Torna-suk. — Angakok pulik, en mästare bland angakut.

Anganty', se följ. ord.

A'nganty'r, fornnord, sag., en av Arngrims tolv söner, bekant genom sitt envig med Hjalmar den hugfulle.

Anga'ralandet 1. Anga'raskölden, geol.y del av n.v. Asien, som sedan paleozoiska eran legat som fastland (enl. Suess).

Angariatio'n, se Angarier,

Anga'rier, angrarier, engrar, germanskt folkslag kring Weser, under romartiden kallade Angrivarier,

Anga'rier {lat. anga'ria, ilbudstjänst, dagsverke), sjöv.j tjänst, som handelsfartyg vid behov måste lämna staten. — Anga-riatio'n, beslag på handelsfartyg, avsedda för dylik tjänst.

Angekok, se Angakok.

A'ngel (lat. a'ngulus, hörn), vinkel i mot-krok; skaf t järn, tånge, den del av en såg, som sitter i skaftet. — Angulä'r, vinklig (nyttjas mest i sammansättningar, t. ex. triangulär, tre vinklig).

Ängel, eng. {1. ä'ndjel), ängel; gammalt engelskt mynt, omkr. 10 schillings. — Angel-water (/. -oå'tö), "änglavatten", ett slags luktvatten.

A'ngela, Ange'lica, Angeli'na och fr. Angé-lique {1. angsjeli'ck; av gr. ange'llein, bebåda), kvinnonamn, eg. bebådande, förkunnande; änglalik, himmelsk.

A'ngeIboskap, en god mjölkboskapsras från halvön Ängel i Slesvig.

Ange'Iica, bot., växtsläkte, tillhörande fam. UmhelWferæ. Rötterna officinella. Se Angelikarot. — A. archange'lica, kvanne, fjällväxt. — A. litoralis, havssträtta. De unga skotten och den skalade stjälken, i Norge kallade Slöke, förtäras. Se Ange-lique. — A. silve'stris, strätta.

Ange'licaorden, katolsk jungfruorden, stiftad omkr. 1530, upplöst i början av 1800-t.

Angelica saluta'tio, lat.y änglahälsningen. Se Ave Maria.

Angelicfn, farm., se Angelikarot.

Ange'Iikaolja, se Angelikarot.

Ange'likarot {lat. ra'dix ange'licæ), farm., roten av Archange'lica sati'va, odlad i mell. Tysklands bergstrakter. Innehåller bl. a. en flyktig olja, angelici'n. Verkar livande på nervsystemet.

Angelfn, kem., alkaloid som förekommer i veden av Ferre'irea specta'bilis i Brasilien.

Angelina och Angélique, se Angela.

Angelinfrö, farm., maskdrivande medel av frö av flera arter Andi'va.

Angelique, fr. {1. angsjeli'ck), kanderade stjälkar av AngeWca litora'lis.

Angeli'ter, se Damianiter.

Angelo {1. a'ndjelå), drama av V. Hugo.

Angelofani', se under följ. ord.

Angelolatri' (av gr. a'ngelos, ängel, och latre'ia, dyrkan), änglarnas tillbedjan. — Angelologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om (de goda) änglarna. — Angelofani' (av gr. fa'inein, visa), änglauppenbarelse.

Angelot {L -sjelå'), en mycket fet ostsort från Normandie.

Angelsa'chser, gemensamt namn på de folk (bland dem anglerna och sachserna), som

på 400-t. erövrade England. — Angel-sa'chsiska rasen, från germaner härstammande nordamerikaner.— Angelsa'chsiska språket utgör grundvalen för engelskan.

Angelsa'xare, Angelsa'xisk, se Angelsachser, Angelsachsisk.

A'ngelus, lat. (av gr. a'ngelos, budskap, ängel), en bön inom katolska kyrkan, som begynner med orden: Angelus Do'mini nuncia'vit Mari'æ (Herrens ängel förkunnade Maria). Kallas även Angelus De'i (Guds ängel); tecken genom klockringning till denna böns förrättande; namn på en berömd tavla av den franske målaren Millet. — A. De'i, Guds ängel. Se ovan.

Angelwater, eng., se Ängel.

A'ngerbo'da, nord. myt., en jättekvinna, vilken åt Loke födde F enrisulv en, Midg år ds-ormen och dödsgudinnan Hel. Namnet betyder den ånger bådande.

Angerma'nni, nylat., ångermanländingar.

Anghfkaträ, se under Ailanthus.

Angi- 1. Angio- (av gr. ange'ion), med., utmärker i sammansättningar blod- 1. lymfkärl, t. ex. Angiologi, kärllära.

Angicoträ, se Enterolobium.

Angiektasi' (av gr. ange'ion, kärl, och e'k-tasis, utvidgning), med., utvidgning av blodkärlen.

Angi'na, lat., med., strupkatarr, halsinflammation. — A. catarrha'lis, halsfluss. — A. difte'ria, halsröta. — A. gangræno'sa, munröta. — A. parati'dea, påssjuka. — A. pe'ctoris, våldsamma smärtor i hjärt-trakten, förbundna med ångest och be-klämning. — A. tonsilla'ris, halsfluss, inflammation i mandlarna.

AngiobIa'ster, anat., kärlbildande celler.

Angiocholi'tis, med., inflammation i gallvägarna.

Angiogra'f (av gr. ange^ion, kärl, blodkärl, och grajein, skriva), pulsmätare; person som beskriver vaser o. a. liknande föremål. — Angiografi', pulsmätning; beskrivning på vaser, urnor o. s. v.

Angiokarpa lavar 1. Pyrenoliche'nes, bot., ha apotecier, som överensstämma med pyre-nomyceternas peritecier (se d. o.).

Angiokerato'm (av gr. ange'ion, kärl, blodkärl, och ke'ras, horn), med., kräftsvulst med hornartad hud.

Angiolft, med., konkrement i kärl, t. ex. av förkalkade blodkroppar.

Angiologi' (av gr. ange'ion, kärl, blodkärl, och lo'g os, lära), anat., läran om blodkärlen.

Angio'm 1. Angio'ma (av gr. ange'ion, kärl), med., kärlsvulst.

Angiomalaci', med., degenerativ kärlväggs-uppmjukning.

Angiomato'sis, med., utbredda, mukösa angiom.

Angiomyo'm, med., svulst av kärl och muskel vä v.82

Angioneuro's (av gr. ange/ioUy kärl, blodkärl, och ne'uTon, nerv), med.y sjukdom i de nerver, som reglera blodtillförseln till kroppens olika delar. — Angioneuro'tisk, som angår angioneuros.

Angiopati' (av gr. ange'ion, kärl, blodkärl, och pa'thos, lidande), med, sjukdom i kärlsystemet.

Angiosarko'm (av gr. ange'iony kärl, blodkärl, och sarx, kött), med., elaktartad kärlsvulst.

Angiospe'rmeæ, Angiospe'rmer 1. Metaspe'r-mæ, lat. (av gr. ange'ion, kärl, och spe'rma, frö), hot., växter med fröna inneslutna i ett frögömme; namn på den ena av f anero-gamernas två stora klasser. Jfr Gymno-spermeæ.

Angiospe'rmia, bot., den genom kapselfrukt kännetecknade andra ordningen av klassen Didyna'mia i Linnés växtsystem. Jfr Gymnospermia.

Angiost€no's (av gr. ange'ion, kärl, blodkärl, och ste'nos, trängsel), med., sammandragning i blodkärlen.

Angiosto'mata (av lat. a'ngere, hopklämma, och gr. sto'ma, mun), zooL, "trångmunnar", en grupp ormar.

Angiotomi' (av gr. ange'ion, kärl, och te'm-nein, skära), anat., ådersystemets anatomi.

Angftia, rom. myt., en marsisk gudinna.

Anglaise, fr. {1. anglä's), se Angläs; boktr., en accidensstil.

Angler, fomgermanskt folknamn.

Anglerboskap, dets. som Angelboskap (se d. o.).

Anglesi't, miner., ett brunt 1. grågult, stundom vattenklart och diamant- 1. fettglän-sande mineral, som uppstått ur vittrad blyglans. Användes som blymalm.

Angleterre, fr. (1. anglötä'rr), England.

A'nglia, en tidskrift för engelsk filosofi, utgiven i tyska staden Halle.

A'nglic {1. ä'nn-glick), benämning för engelska med förenklad stavning, på vetenskaplig grundval utarbetad av svensken, professor R. S. Zachrisson.

Anglici'sm (av lat. a'nglus, engelsman), engelsk språkegenhet 1. ordvändning, nyttjad i ett annat språk.

A'nglicus (av lat. a'nglus, engelsman), bot., engelsk.

Anglikanfsm, Anglokatolici'sm 1. Puseyfsm, en av teologen Edward Bouverie Pusey i 19 :e årh. framkallad, mäktig religiös rörelse inom den engelska statskyrkan, åsyftande dennas närmande till den romerskkatolska kyrkan. — Anglika'nska kyrkan, engelska epsikopalkyrkan.

Anglise'ra, i allmänhet: göra till engelsk; om hästar: stubbsvansa, avskära fäll-musklerna på svansen, så att denna blir uppstående. — Angli'st, person, som specialiserat sig på studiet av någon gren av engelsk kultur.

Anglo-amerika'n, nordamerikan av engelsk härkomst. — Anglofi'l, lat.-gr., vän till engelsmännen. — Anglofo'b, lat.-gr., fiende till engelsmännen. — Anglobofi', skräck för engelsmän. — Anglo-franska språket, se Anglo-normandiska språket. — Anglo-i'ndiska riket, Englands ostindiska besittningar. — Anglo-kine'sisk, engelsk-kine-sisk, t. ex. i Kina utkommande engelska tidningar. — Anglomani' (av gr. mani'a, raseri), överdriven kärlek för allt som är engelskt. — Angloma'n, person, som behärskas av denna mani. — Anglo-norma'n-diska språket, det franska språk, som infördes i England av de normandiska erövrama 1066. — Anglo-Swedish Society (Z. an-glo-soi'disj såsa'jiti), svensk-engelsk förening i London sedan 1919 för att befrämja utbytet mellan folken genom föredrag, bibliotek, resestipendier m. m. — Anglo-Swedish Literary Fonudation (Z. li^ttöröri faonde'sjön), engelsk-svenska litteraturfonden, grundades av Bernard Shaw med det honom 1927 tilldelade Nobelpriset för att sprida kännedom om svensk litteratur i England.

Anglosa'chser, Anglosachsiska rasen, A. språket, se Angelsachser, Angelsachsiska rasen, A. språket.

Anglä's {fr. anglaise), kontradans, en från England lånad dans.

Ango'la, ett slags avlånga russin från Bo-logna; ett slags kyprat, tätt bomullstyg till broderiarbeten.

Ango'laträ, se Camwood.

Ango'laärta, bot., se Voandzeia.

Ango'n, frankiskt kastspjut.

A'ngor, lat., kvävning, ångest, smärta.

Ango'ra, zool.. Ca'pra (Hi'rcus) angore'nsis, ett getslag i Mindre Asien. Lämnar den bländvita ull, angöra-, mohär- 1. kamelull, vilken ger s. k. kamelgarn.

Ango'rakani'n, kanin med lång, silkesfin hårbeklädnad, inhemsk i trakten av Angöra.

Ango'rakatt, kattras med långt, silkesfint hår, inhemsk i trakten av Angöra.

Ango'raskinn, skinn av angorageten. Se Angöra. Även skinn av persisk get och av Southdownfåret.

Ango'raull, se Angöra.

Angosciame'nte, Angosciosame'nte 1. Ango-scio'so, ital. (sc = sj), tonk., med oroligt, upprört föredrag.

Angostu'rabark och Angosturi'n, se Angu-sturabark.

Angostu'ra bitter, bitterlikör, framställd ur angusturabark.

Angra'rier, se Angarier.

Angre'cum, bot., växtsläkte av fam. Orchi-da'ceæ. — A. fra'grans, har blad, som smaka likt bittermandel och lukta likt tonkabönan (kumari'n). De användas under namn av Faamblad 1. Fahamblad mot lungsjukdomar och införas i Frankrike som bröstte, Bourbonte.Angriff—Anilit

A'ngriff, Der, ty,, "Angreppet", tysk tidning, kamporgan för nationalsocialismen.

Angriva'rier, forngermanskt folk kring mell. Weser.

A'ngster, namn på en brakteat från 1300-och 1400-t. samt på ett schweiziskt mynt från 1700- och förra hälften av 1800-t.

Angui'comus, lat. (av a^nguis, orm, och co'ma, hår), ormhårig.

A'nguidæ, zooL, ormslår, kräldjursfamilj av ordn. Fjällreptilier. Se Anguis,

Angui'lla angui'lla, zooL, ålen.

Angui'llidæ, zooL, fiskfamiljen Ålfiskar. Se Anguilla och Conger.

Anguillifo'rm, zooL, ålformig.

Angui'llula, zooL, ett släkte trådmaskar.

Angui'nus, lat. (av a'nguiSy orm), ormlik.

A'nguis, lat., snok, orm. — La'tet a'nguis sub he'rba, lat. ordspr., där ligger (1. kan ligga), en orm dold i gräset.

A'nguis fra'gilis, zooL, ormslå, kopparorm, en ödla utan extremiteter.

Angula'rsyste'm (av lat. a'ngulus, vinkel), krigsk., rätvinklig anläggning av fästningsverk.

A'ngulus, lat., vinkel. — A. co'stæ, anat., revbensvinkeln, där revbenen böja sig om från ryggraden. — A. Liidovi'ci, vinkel under bröstbenet av bröstkorgens undre rand. — A. mandi'bulæ, underkäksvinkeln.

— A. o'culi latera'lis, ytterögonvinklama. — A. o'culi media'lis, inre ögonvinklarna.

— A. o'ris, munvinkeln. — A. po'ntis, lill-hjärnbryggvinkeln. — A. pu'bis, vinkeln mellan blygdbenen. — A. sca'pulæ, skulderbladets vinklar. — A. ste'rm, dets. som A. Ludovi'ci.

Angulä'r, se under Ängel.

Angu'rier, vattenmeloner.

Angurva'del, i "Fritjofs saga" namn på Fritjofs svärd.

Angus-systemet, system för säkerhetsanordningar vid järnvägar, uppkallat efter uppfinnaren, A. R. Angus.

Angusta'tum (av lat. angu'ste, trångt), hot., hopdragen. — Angustifo'lius, -a, -um, (av lat. fo'lium, blad), bot., smalbladig. — Angu'stus, bot., smal.

Angu'stia, med., förträngning.

Angusticla'vii, se Laticlavii.

Angustu'rabark 1. Angostu'rabark, CoWtex angustu'ræ 1. cuspa^riæ, bekommes av Cuspa'ria trifolia'ta, fam. Ruta'ceæ, ett träd i Orinoco. Har stundom nyttjats mot frossa. Anses få sin bittra smak av sin beståndsdel angosturi'n.

Anhalo'nium, bot., växtsläkte av fam. Cac-ta'ceæ, vars samtliga arter innehålla egendomligt verkande gifter. — A. Lewi'ni, innehåller alkaloiden mezkalin (se d. o.) m. fl. — A. Willia'msi, innehåller alkaloiden pelloti'n, använd som sömnmedel.

A'nhalt 1. A'nhaltstation (av ty. Anhalt, hållplats), mindre järnvägsstation för passagerares av- och påstigande.

Anhelatio'n 1. Anhe'litus, lat. (av anhela're), andfåddhet, flåsande, flämtande.

Anhidro's, med., dets. som Anidros (se d. o.).

Anhidro'tika, med., medel, som nedsätta ut-svettningen.

Anhi'man 1. Aniu'man, zool., se Värnfåglar.

Anhi'nga, zool., amerikansk fågelart av släktet Plo'tus, hörande till Pelikanfåglarna.

Anhydri'd (av gr. a priv. och hy'dor, vatten), kem., i allmänhet namn på vattenfria oxider. Jfr HydraU

Anhydri't, miner., mineral, som består av vattenfritt kalciumsulfat (gips).

Anhydrobio's, bot., tillstånd av uttorkning hos växter, lägre djur, frön och ägg, vilka efter lång tid få ny livskraft genom att utsättas för väta.

A'ni, zool., sydamerikansk gökfågel av släktet Croto'phaga.

Ani'deus, med., oformligt, klumpliknande missfoster.

Anidro's (gr. ani'drosis), med., sjuklig förlust av svettavsöndringen, som ofta medföljer kroniska sjukdomar.

Ani'l, port. (arab. an-nil, av det indiska ordet nila, blå) = Indigo (se d. o.).

Ani'l (av lat. ani'lis, av a'nus, gumma), käringaktig.

Anilei'n, handelst., namn på vissa anilinfär-ger, t. ex. fuksin och mauvein.

Anilin (av port. ani'l, indigo), amidobensol, en av nitrobensol beredd färglös, oljelik vätska, av vilken de s. k. anilinfärgerna framställas.

Anili'nblått, kem., namn på färgämnen, som framställas genom upphettning av ros-anilinbas 1. fuchsin med anilin under tillsats av bensoesyra 1. ättiksyra och natriumacetat.

Anilfnfärger. Ur anilinen 1. anilinoljan framställes en mängd praktfulla färgämnen. Dessa indelas i följande huvudgrupper: RosaniWnfärger, röda färgämnen, Safrani'nfärger, metalliskt grön-glänsande ämnen, som färga rödgult till rött och violett, InduWner och Nigrosi'ner, violettröda till blå och svarta färgämnen, samt Azofärgämnen (se d. o.).

Anili'nförgiftning, med., en sjukdom, som ej sällan uppträder hos arbetare i anilin-fabriker.

Anilfnolja, blandning av anilin och toluidin för tekniskt ändamål.

Anilin'salt, handelsbenämning på saltsyrat och svavelsyrat anilin.

Anili'nsvart, kem., färgämnen, som uppstå genom oxidation av anilin.

Anili'ntryck, kopieringsmetod, vid vilken anilinångor få verka på ett med kalium-bikromat och fosforsyra Ijuskänsliggjort papper med resultat att en positiv kopia i hållbar, blåsvart färg erhålles.

Anilfsm, med., förgiftning genom anilin-färger.

Anili't, renkultur av Azotoba'cter (se d. o.).84

Anilleros, sp. (Z. anilje'ros), politiskt parti i Spanien, vilket efter revolutionen 1813 strävade att bibehålla den modifierade cortesförfattningen.

Anim., förk. för Animoso (se d. o.)-

A'nima, lat., luft, andedräkt; själ. — A. mu'ndi, lat., världs-själ. — Con anima, itaL, tonk., med själfullhet; med lidelse.

Animakulfsm, se under Pre formationsteorien.

A'nimal, lat., levande varelse, väsende, djur. — A. socia'le, sällskapligt väsende.

Anima'l 1. Anima'lisk {lat. anima'lis, av a'ni-mal, djur), det som tillhör 1. är hämtat från djurvärlden.)(Vegetabilisk och Mineralisk.

Anima'la livsförrättningar, fysioL, de livsförrättningar, som äro för djuren egendomliga: musklernas, sinnesorganens och det centrala nervsystemets förrättningar o. s. v. (i motsats till de s. k. vegetativa, vilka åtminstone i sina grunddrag äro gemensamma för djur och växter: upptagandet av näringssafter och deras cirkulation, utveckling under cellbildning o. s. v.).

Anima'lcula sperma'tica (nylat. anima'lcu-lum, litet djur), fysioL, sädesdjur, sädes-trådar, de i mannens 1. hanens säd {spe'r-ma) förekommande cellkroppar, vilka åstadkomma befruktning. Kallas ock zoo-spe'rmer 1. spermato'zoer.

Amma'lia, zooL, djurriket.

Amma'lia vertebra'ta, lat., pL, ryggradsdjur, en av provinserna inom djurriket.

Anima'Iier, lat., ur djurriket hämtade födoämnen.)(Vegetabilier.

Animalisatio'n, lat., fysioL, den process, varigenom födoämnen övergå till beståndsdelar av djurkroppen.

Animalisk, se Animal.

Anima'Iiskt bad, med., bad i animaliska ämnen, såsom blod, mjölk; en kroppsdels hållande i nyss slaktade djurs ännu varma inälvor.

Animalfsm, lat., den djuriska naturen, ett djurs livsverksamhet.

Animalkulfsm (av nylat. anima'Iculum, litet djur), fysioL, läran om sädeskropparna.— Animalkulfst, nylat., fysioL, anhängare av den åsikten, att sädeskropparna spela huvudrollen vid befruktningen.)(Ovuli'st.

Anima'l magneti'sm, se Magnetism.

A'nimal scrfbax, lat., eg. skrivdjur; fig., en människa med skrivklåda 1. författaremani.

A'nimal socia'le, lat., sällskapsdjur, ett sällskapligt väsende.

Amma'I vaccinatio'n (av lat. va'cca, ko), med., det slag av ko-kopp-ympning, varvid ympämnet {vacci'nen) överföres till människan omedelbart från djurets kopp-pustel — till skillnad från den s. k. "/m-mana vaccinationen'^ varvid ympämnet

överföres från den ena människan till den andra.

Anima'ndo, ital. ~ animato (se d. o.).

A'nima rhe'i = Tinctu'ra rhei aquo'sa, en av rabarber, borax, pottaska, vatten, kanel-vatten och sprit beredd tinktur.

Animatio'n (av lat. a'nima, själ), besjälande; den tidpunkt, från vilken ett foster anses äga en själ.

Animati'sm 1. Animfsm, fil., tro på liv och handlingsförmåga även hos döda föremål.

Amma'to, se under Animera.

Ani'me 1. Ani'mi (av gr. e'naimon, blodstillande), se följ. ord.

Am'meharts 1. Flodharts, hartserna av åtskilliga i Ost- och Västindien växande träd, bland dem Hymenæ'a Courharil. Användas till fernissor och begagnades fordom i läkekonsten.

Anime'llt ge'nus (av lat. a'nimal, levande varelse), språkv., uppdelning av orden allteftersom de beteckna något levande 1. livlöst.

Anime'ra, fr. (av lat. a'ni7na, själ), liva, uppmuntra. — Amme'rad, livlig, glad. — Ani-ma'to, itaL, tonk., med

livlighet, hurtigt och raskt.

A'nimi, se Anime.

Animi'sm och Animfster, se under Animus.

Animoco'rde, Animoko'rd, se Anemokord.

A'nimo delibera'to, lat., jur., med flit, avsiktligt.

Animosite't (av lat. animo'sus, modig, häftig), hätskhet, förbittring.

Animo'so 1. Con a'nimo, itaL, tonk., mycket livligt.

A'nimus, lat., själ, ande; avsikt. — Animi'sm, den medicinska teori, som i början av 1700-t. framställdes av tysken G. E. Stahl, vilken med ordet a'nima (själ) betecknar drivfjädern till kroppsmekanismen. Jfr Animatism. — Animi'ster, anhängare av denna lära.

A'nimus injuria'ndi, lat., jur., avsikt att begå en ärekränkning. — A. noce'ndij lat., i avsikt att skada.

Anio'n, gr. (av anie'nai, stiga uppåt), "uppstigande", den engelske fysikern Faradays benämning på den beståndsdel i varje av elektricitet sönderdelbart ämne, vilken avsöndras vid den positiva polen (ano'd).

A'nion, mansnamn, troligen en förkortning av Ananias (se d. o.).

Aniridi', gr. (av a priv. och i'ris,^ regnbåge), med., felande regnbågshinna i ögat; därpå beroende svagsynthet.

A'nis, bot., Fru'ctus ani'si, frukterna av örten Pimpine'lla Ani'sum, som tillhör fam. UmhelWferæ. De innehålla aneto'L

A'nisaldehy'd, kem., aubépine, aromatisk förening, som framställes ur aneto'l och användes inom parfymfabrikationen,

Anise'tte, fr. (Z. -ä'tt), Anise'tt 1. A'nislikör, en likör av fänkåls-, koriander- och anis-olja, socker och sprit.

Anisofylli' (av gr. a priv, i'sos, lika, och fy'llon, blad), bot.y det förhållandet hos vissa växter, att bladen på en del skott ej är o av samma storlek. Om de gynnade 1. hämmade bladens axelskott utvecklas olika, föreligger anisokladi'.

Anisognati', med., bristande överensstämmelse mellan käkarnas tandsätt.

Anisokladi', bot., se Anisofylli.

A'nis-olja, en eterisk olja, som fås ur anis-frukten.

Aniso'Irött, vattenlöslig, röd anilinfärg.

Anisome'trisk (av gr. a priv., i'sos, lika, och me'tron, mått), olikmässig.

Anisometropi', gr., med., olikhet i fråga om Ijusbrytningsförmågan hos en persons ögon.

Anisospe'rma Passiflo'ra, hot., brasiliansk klätterbuske av fam. Cucurhita'ceæ, vars frön användas som magstärkande (och avförande) medel under namnen Favas S. Ignacio och Castanhas do Jabotà.

Anisoto's, med., uppträdandet av röda blodkroppar av olika storlek i blodet.

Anisotro'pa (av gr. a priv. och isotrop, se d.o.), 1. Heterotro'pa kroppar, fys., kristalliserande kroppar, som hava olika fysiska egenskaper i olika riktningar.

A'nis-trä, det ljusgrå virket av Illicium anisatum (se d. o.).

Ani'sum stella'tum, bot., stjärnanis (se d. o.).

Ani'tra, en beduinflicka i Peer Gynt av H. Ibsen. — Anitras dans, ett ofta spelat stycke ur E. Griegs musik till Peer Gynt.

Aniu'man, zooL, se Värnfåglar.

Anjou-viner (1. -sjo'), lätta franska vinsorter.

Anjo'vis, se Ansjovis.

Anka (tidningsanka), skämtsam benämning på falsk tidningsuppgift.

Anka'f, arab., se Vakf.

Ankan, är en tam gräsand, A'nas bo'schas dome'sticus. —• Aylesburyankan, är en stor vit köttras. — Pekingankan, är lik föreg. med upprätt gång. —• Rouenankan, är något mindre än föreg. — I'ndian Ru'n-ners, är en mycket liten ras av goda vär-pare.

Ankar 1. Ankare (da., ty., holl., anker, av lat. anche'ria, liten tunna), äldre rymdmått av växlande storlek. I Sverige 15 kannor = 39,26 1.

Ankar 1. Ankare {gr. a'ngkyra), sjöv., redskap, som fälles till sjöbotten för att fast-hålla ett fartyg.

Ankare 1. Armatu'r, elektrotekn., den del av elektriska maskiner, i vars lindningar elektrisk energi förvandlas till kinetisk 1. omvänt genom inverkan av ett magnetiskt huvudflöde.

Ankargång, mekanism i ur för att giva deras rörelse största möjliga jämnhet.

Ankarreaktion, elektrotekn., ankarlindning-ens magnetiska återverkan på huvudfältet i en elektrisk maskin,

Ankarstock, kokk., ett slags syrligt bröd, i synnerhet begagnat inom armén och flot-

, tan.

Ankbonde, benämning på hanen av tamankan.

Ankel (fornsv. ankol), anat., fotknöl.

Ankeri't, miner., ett mineral av kolsyrad kalkjord, järnoxidul och talkjord.

Ankfses, se Anchises.

Ankologi' (av gr. a'nkos, kr ökning, och lo'g os, lära), läran om ett lands uddar, vikar o. a. vatteninskärningar. — Ankolo'-gisk karta, strandkarta, över öar, bukter, vikar o. s. v. samt därtill större dalgångar, som sänka sig mot stranden.

An-kult, dyrkan av förfäderna.

Ankus, se Mahout.

Ankvicka, tekn., överdraga med kvicksilver. Jfr Amalgamera,

Ankyloble'faron, gr. (av a'nkylos, böjd, krokig), med., förväxning av ögonlocken.

Ankyloche'ilia, med., sammanvuxna läppar.

Ankyloglo'ssum (av gr. anky'los, krokig, och glo'sso, tunga), med., missbildning, bestående i att tungan vuxit fast vid andra mundelar.

Ankylome'ter (av gr. anky'los, krokig, och me'tron, mått), krökningsradie.

Ankylo's, gr. (se föreg. ord), krökning; med., styvhet i en ledgång.

Ankylosto'ma duodena'le, zooL, rundmask, som lever i människans tarm. — Ankylo-stomi'asis, sjukdom, framkallad av denna rundmask.

Anlaut, ty., Anljud, språkv. = uddljud, ett ords begynnelseljud.

Anm., förk. för anmärkning.

Anmut und Würde, ty., behag och värdighet.

A'nna, kvinnonamn (hebr. Channàh 1. Han-nåh, nåd), den benådade; den hulda, älskliga. Namn på ett katolskt helgon, jungfru Marias moder, samt på svenska, danska, ryska, engelska och franska furstinnor.

A'nna, mynt i brittiska Ostindien, ungefär 10 öre; pärlvikt, ungefär 12 mg.; ostindiskt saltmått, ungefär 2,634 1.; gammal ostindisk guld- och silvervikt = 0,729 gr.

Annabergi't, miner., nickelblomma.

A'nnæ-orden, S;t, rysk orden.

A'nna Kare'nin, berömd roman av Leo Tol-stoj.

Anna'ler {lat. anna'les, år), årsböcker. — Anna'les ma'ximi, det av det forntida Roms överstepräst förda registret över årets viktigaste tilldragelser. — Anna'les Sig-tunie'nsis, svenska medeltidsannaler, skrivna 1208—88 i Sigtuna dominikan-kloster. — Annali'st, författare av årsböcker.

Annali'n, en till fyllmassa vid pappersfabrikation använd, fälld 1. förmålen gips.

Annali'st, se under Annaler.

Annairt, dets. som Annalin (se d. o.).

Annam, viktsenhet för ris på, Ceylon (omkr, 125 kg.).86

Annami'ter, med kineserna besläktat folkslag i Annam.

Annanträ, Kungsträ, hårt, tätt, rödbrunt schatterat träslag, använt till skeppsvirke, av det birmanska trädet Fagræ'a fra'-grans.

A'nna Pere'nna, rom. myt., det ständigt återvändande årets gudinna, som firades med en glädjefest 15 mars.

Anna'ter (av lat. a!nnus, år), urspr. länsherrens rättighet att uppbära ett års avkastning av ett ledigblivet andligt område; sedan själva denna inkomst; vidare den avgift, varje nytillsatt katolsk präst första året av sin lön skall erlägga till påvliga skattkammaren.

Anna'tto, eng., renad orleana i flytande form, som begagnas till färgning av ost och smör.

Annbok, hot., se Carpinus.

Annekte'ra (av lat. anne'etere, vidfästa, vid-foga), tillägna sig, förena med, införliva.

— Annekte'ring, Annexatio'n 1. Annexio'n, vidhäftning, vidf ogning, inf örli vning; våldsinkräktning, rån av folk och länder.

Anneli'da 1. Annelfder (av lat. anne'liis. liten ring), zooL, ringmaskar.

An ne'scis, ml fi'li, quanti-lla prude'ntia mu'ndus rega'tur, lat., vet du ej, min son, med huru ringa klokhet världen kan styras. (Axel Oxenstierna?)

Annette, fr. (1. -nä'tt) och A'nn 1. A'nnie, eng. (1. -ni'), kvinnonamn = Anna.

Anne'x (lat. anne'xa eccle'sia, en vidhäftad församling, av anne'ctere, fästa vid), bi-hang, tillbehör; dotterkyrka, vars församling är förenad med en moderkyrka, vilka tillsammans utgöra ett pastorat; mindre tillbyggnad till en större byggnad 1. lokal.

— Annexbatteri, krig sk., batteri för grövre pjäser utanför ett forts grav.

Annexatio'n och Annexip'n, se under Annektera.

A'nni, lat., årets (av a'nnus, år). — A. cur-re'ntis, det innevarande årets.—A. futu'ri, lat., det kommande årets. — A. præse'ntis, det innevarande årets. — A. præcede'ntis, det föregående årets.

Anni, fi. sag., det urspr. namnet på Aino (se d. o.).

Annihila'tor, tillintetgörare.

Annihile'ra (av lat. ni'hil, intet), tillintetgöra, förklara ogiltig. Subst. Annihilatio'n, Annihile'ring. Jfr Annullera.

Anni vers a'rium (av lat. anniversa'rius, årligen återvändande), en årligen på samma dag återkommande minnesfest; själamässor på årsdagen av någons begravning.

A'nno, lat. (ablati'vus av a'nnus, år), då något skedde.—A. a'nte Chri'stum na'tum, år före Kristi födelse. — A. ab U'rbe co'n-dita, år från stadens (Roms) grundläggning. — A. Chri'sti, år efter Kristi födelse.

— A. curre'nte, under det löpande året. — A. Do'mini (rio'stri Je'su Chrfsti), år efter vår Herres (Jesu Kristi) börd. — A.

mu'ndi, år efter världens skapelse. — A. 0'rbis Conditi, år efter världens skapelse. — A. 0'rbis Rede'mpti, år efter världens återlösning. — A. passa'to, under förflutna året. — A. post Chri'stum na'tum, år efter Kristi födelse. — A. p. Ro'mam co'nditam, år efter Roms grundläggning. —- A. præcede'nte, under föregående år. — A. præse'nte, under innevarande år. — A. præte'rito, under förflutna året. — A. recupera'tæ salu'tis, i den återvunna salighetens år (e. Kr.). — A. U'rbis, i stadens (Roms) år. — A. U. Co'ndita, år efter stadens (Roms) grundläggning.

Annominatio'n, lat. (även Paronomasi'), talk., retorisk figur, bestående i sammanställning av lika 1. nära likljudande ord av olika betydelse.

Annons, se under följ. ord.

Annonse'ra (fr. annoncer), tillkännagiva, i en tidning kungöra, anmäla. — Annons (1. annå'ngs), underrättelse; offentligt tillkännagivande (i tidningar o. s. v.).

Anno'sus, lat. (av a'nnus, år), åldrig, bedagad.

Annota'nda, se under Annotera.

Annota'ta, Annotatio'n, se under Annotera.

Annote'ra (av lat. ad, till, och nota're, anmärka) , anmärka, anteckna, teckna sig till minnes. — Annota'nda, saker som böra antecknas, anmärkningsvärda saker. — Annota'ta, anteckningar. — Annotatio'n, anteckning.

Annotfnus, lat., fjorårig, bot, årsgammal, årligen återkommande.

Ano'tto, se Anatto.

A'nno u'rbis, se under Anno.

Annuaire Général, fr. (1. annyä'r sjenera'll), "allmän årsbok" sedan 1919 utg. i Paris, innehållande bl. a. översikter över befolknings-, närings-, finans- och administrationsförhållanden i olika länder.

Annuale, lat. (av a'nnus, år), en själamässa, som skall läsas ett helt år.

Annual Register, eng. (1. æ'nnjoöl re'ddjistö), "årligt register", engelsk årsbok, innehållande politiska, kulturella och ekonomiska översikter.

Annuario pontificio, ital. (1. -noa^riå pånti-fi'ttjiå), av påvliga statssekretariatet sedan 1912 utg. årsbok över katolska kyrkan.

Annua'rium, lat. (av a'nnus, år), årsbok, kalender, almanack.

Annue'11 (av lat. a'nnus, år), årlig, ettårig.

Annue'nt, lat., nickande, bifallande; nick-nings-.

Annuita'nt (av lat. a'nnus, år), person som uppbär livränta.

Annuite't (av lat. a'nnus, år), årlig avbetalning å huvudstol jämte ränta.

Annula'ria, paleont., fossil växt av fräken-växternas familj.

Annula'ta, lat., pl, zooL, ringmaskar, en underavdelning bland maskarna.

Annulatio'n, se under Annullera.Annulatus—Anona

87

Annula'tus, lat, ringformad.

Annulle'ra (av lat. nu'llus, ingen), utplåna, förklara för ogiltig. — Annulatio'n 1. Annule'ring, upphävande, förklarande för ogiltig.

A'nnulus, lat., ring. Se även Anutus. — A. astrono'micus, sola'ris 1. universa'lis, solring. — A. epi'scopi, biskopsring. — A. honora'rius, eg. hedersring; astr.y sol-ring. — A. ma'gicus, trollkrets, trollring.

— A. pala'tii, kunglig sigillring. — A. pastora'lis, pastoralringen, som hör till den katolska biskopsskruden. — A. pisca-to'ris 1. pontifica'lis, den påvliga sigillringen, "fiskareringen", med bild av Petrus i fiskarbåten.

Annulä'r (av lat. a'nnulus, ring), ringformig.

Annuncia'da, spanskt, och Annuntia'ta, latinskt kvinnonamn (av annuntiaWe, förkunna) , den bebådade.

Annuncia'ta-orden, lat., fransk nunneorden; italiensk nunneorden; Italiens förnämsta riddarorden.

Annuncia'ter, lat., nunnor av Annunciata-ordnarna.

Annuncia'tio, lat. = Annuncia.tion.

Annunciatio'n, lat., förkunnelse (spec. Jungfru Marias). — Annuncia'tor, förkunnare; mekanisk anordning, som signalerar.

A'nnus, lat., år. — A. bissexti'lis 1. inter-cala'ris, skottår. — A. civflis, borgerligt år. — A. commu'nis, vanligt år (i motsats till skottår). — A. confusio'nis, eg. förvirringens år, år 46 f. Kr., i vilket en mängd dagar inskötos vid införandet av den julianska kalendern. Se f. ö. under A. —• A. ecclesia'sticus, kyrkoår. — A. luna'-ris, månår. — A. sola'ris, solår.

A'nnuus, lat., årlig; hot., ettårig.

Ano'a, zooL, en liten skogsbuffel. Bos depres-sico'rnis, på Celebes.

Anobi'idæ, zool., skalbaggfamiljen Trägna-gare.

Ano'bium stria'tum, zool., dödsuret, skalbagge av Trägnagarefamiljen.

Ano'd (gr. a'nodos, uppväg, väg uppåt), /t/s., galvaniska strömmens positiva pol. — Anodljus, det oftast skiktade ljus, som utgående från anoden fyller ett Geisslerrör.

— Anodslam, det vid elektrisk raffinering av koppar 1. silver vid anoden bildade slammet. — Anodstrålar, se Kanalstrålar.

Anodo'nta cy'gnea, zool, damm-mussla.

Anody'n, smärtstillande.

Anodyni' gr. (av a priv. och ody'ne, smärta), smärtlöshet. — Ano'dynon, pl. Ano'dyna, med., smärtstillande medel.

Anodyni'n, /arm., dets. som antipyrin (se d. o.).

Anoftalmi' (av gr. ophthalmo's, öga), med., saknad av ögon.

Anoge'n (av gr. a'no, ovanpå, och gi'gnestai, bliva, uppstå), geoL, förändrad av uppifrån verkande krafter; säges om berg-

lager, vilka förvandlats genom inverkan av vatten och luft.)(Katogen.

Ano'ia, med., förståndslöshet, förståndsbrist, dets. som Dementia (se d. o.).

Anoke't, egypt. myt., egyptisk gudinna, vanligen kallad Anukis (se d. o.).

A'nolis, zool., ett släkte amerikanska legua-ner, med förmåga att växla färg som kameleonterna.

anom., förk. för anomal (se d. o.).

Anoma'l, Anoma'lisk 1. Anomali'stisk (av gr. a priv. och homaWs, lik, liknande), avvikande från den vanliga regeln, oregelbunden. Jfr Abnorm. — Anoma'l disper-sio'n, fys., av vissa ämnen framkallade avvikelser i den normala ordningen mellan färgerna i spektret. — Anomali', avvikelse 1. undantag från allmän regel, oregelbundenhet; astr., namn på vissa vinklar, genom vilka man beräknar en planets bana. — Ano'maIon (pl. ano'mala), språkv., ord, oregelbundet till böjning, kön o. s. v.

Anoma'lisk, se Anomal.

Anomali'ster, grekiska och latinska filosofer och grammatiker, vilka ansågo oregelbundenheten, anomalien, som språkbildning-ens högsta princip. Jfr Analogister.

Anomali'stisk, se Anomal.

Anomalfstisk månad, astr., månens omloppstid, beräknad från de resp. punkter, där den är närmast jorden 1. mest avlägsen därifrån. Består av 27 dagar, 13 tim., 12 min. och 83,8 sek.

Anomalfstiskt år, se Astronomiskt år.

Anomalologi', gr., språkv., läran om oregelbundenheter och språkvidriga talesätt i ett språk.

Ano'malon, se under Anomal.

Anoma'lurus, zool., ett ekorrsläkte, tagg-svansekorrar.

Anoma'lus (se Anomal), bot., oregelbunden.

Anome'er = Anomöer. Se Aétianer.

Anomi' 1. Anomfsm, gr. (av a priv. och no'mos, lag), laglöshet, tygellöshet.

Ano'mia, zool., sadelmussla, ett släkte kammusslor.

Anemi't, miner., varietet av magnesiaglim-mer.

Anomodo'ntia, paleont., fossila tandreptiler med näbblika käkar, från triasperioden.

Anomæ'er, se Aétianer.

Anomo'straca, zool., i sötvatten levande kräftdjursgrupp av ordn. Malaco'straca.

Anomozamftes, paleont., ett förstenat, orm-bunksliknande växtsläkte.

Anomu'ra (av gr. a priv., no'mos, lag, och ura', svans), zool., avdelning av de tio-fotade kräftdjuren.

Anomö'er 1. Anomæ'er (av gr. ano'moios, olikartade), se Aétianer.

Ano'na, hot., växtsläkte av fam. Anona'ceæ, tropiska träd 1. buskar, många med välsmakande frukter. — A. cherimo'lia, chi-rimojaträdet, från Peru är synnerligen berömt för sina frukter. Odlas i varmare

länder. — A. miirica'ta, har över kilotunga frukter, vilka även använts som kylande medel mot feber. Barken användes som sammandragande medel. — A. reti-cula'ta, "coeur de bæuf", och A. squa-mo'sa, sockeräpple, äro

även av vikt för sina frukters skull.

Anona'ceæ 1. Anonace'er, hot,, växtfamilj av ordn. Polyca'rpicæ, närsläktad med Ranun-cuWceæ. Omkr. 550 arter kända. Många med utsökta frukter (se Anona). Andra använda som kryddor 1. parfymväxter, t. ex. negerpeppar och ylang-ylang,

A non e'sse ad non po'sse non va^let con-seque'ntia, lat., log., från att icke vara till att icke kunna vara kan man icke sluta. — A. non po'sse ad non e'sse va'let conse-que'ntia, lat., log., från att något icke kan vara kan man sluta, att det icke är.

Anonychi'a 1. Anycho'sis, med., frånvaro av naglar.

Anony'm (av gr. a priv. och o'nyma, namn), som ej yppat sitt namn; saknande underskrivet namn; onämnd. — Anonymite't, namnfördöljande. Jfr Psevdonym. — Anonymt bolag 1. förening, jur., bolag, för vars förbindelser delägarna icke personligen ansvara (t. ex. aktiebolag). — Ano'nymus, en icke namngiven författare.

Ano'pheles, zool., myggsläkte, som överför malarians virus till människan.

Anophtalmfa, med., se Anoftalmi.

Anoploce'phala, zool., veter., bandmask hos häst.

Anoplothe'rium, gr. (av a'noplos, vapenlös, och theri'on, djur), paleont., fossila forn-världsdjur, som bildade övergång mellan svinen och idisslarna.

Ano'plura, zool., insektsordn. Löss.

Anopsi', gr. (av a priv. och ops, syn), med., fel på ögonen; blindhet.

Anor {ty. Ahnen) , en persons förfäder å fars och mors sida i jämna led. För att kunna räkna anor måste adliga personer hava haft alla sina förfäder inom vissa jämna led av adlig börd. — Antavla, en förteckning över någons anor. — Anträd, en an-tavla i form av ett träd.

Anora'l, zool., i munnens närhet liggande. Jfr Oral och Aboral.

Anorchfsm, se Anorki.

Anorexi' (av gr. a priv. och o'rexis, begär, matlust), bristande matlust, matleda.

Anorga'nisk (av gr. a priv. och o'rganon, verktyg), oorganisk, saknande organer (livsverktyg), livlös.)(Organisk.

Anorganologi' = Abiologi (se d. o.).

Anorki' 1. Anorkfsm (av gr. a priv. och o'rchis, testikel), frånvaro av testiklar.

Anorma'1, lat. {SiV gr. a priv. och no'rma, regel), oregelbunden; onormal.

Anorogene'tisk period, se under Orogenetiska rörelser.

Anorti't, miner., kalkfältspat.

Anortokla's, miner., natronrik mikroklin.

Anortosft, petrogr., gabbroart av nästan uteslutande fältspat.

Anortosko'p (av gr. anorthu'n, göra rät, och skope'in, se), fys., en apparat för framkallande av en optisk villa, varigenom en vanskaplig bild blir proportionerlig.

Anosfrasi', se under Anosmi.

Anosko'p, med., spegel för inre undersökning av a'nus.

Anosmi' (av gr. a priv. och osme', luktsinne), 1. Anosfrasi', med., frånvaro av luktsinnet.

Anosmo'tiska däggdjur, zool., däggdjur, som sakna luktorgan och luktförmåga, t. ex. tandvalar.

Anprejare, zool., nejonöga.

Anrika (av ty. anreichen), bergsv., skilja den ur gruvan brutna malmen från det ofyndiga gråberget.

A'nsa, lat., handtag, grepe. — Ansæ erudi-tio'nis, lärdomens behövliga förkunskaper.

A'nsa, lat., anat., slynga, nervslynga.

A'nsæ (av lat. a'nsa, handtag), astr., forntida benämning på Saturnus' ring, vilken ansågs likna handtaget på en vas.

Ansa'rier = Nosairier (se d. o.).

Ansats, tekn., utspringande kant, t. ex. på maskindelar; tonk., ansättandet av sångtoner; anblåsning på flöjt och bleckinstru-ment. — Ansatsränna, Ansatsrör, kort ränna 1. rör för avtappning av vätskor från ett kärl. — Ansatsstycke, tonk., del av blåsinstrument som tillsättes 1. borttages för att ändra stämningen.

Anschluss-rörelsen (1. a'nsjloss, av ty. An-schluss, anslutning), österrikisk rörelse för anslutning till Tyskland.

A'nselm 1. A'nshelm, forntyskt mansnamn, hjälmprydd krigskamrat. Namn på engelsk teolog, kallad "skolastikens fader'\

A'nser, zool, gåssläktet. — A. anser, grågås, är tamgåsens vilda stamform. — A. ery'-thropus, fjällgås. — A. fabia'lis, sädgås.

A'nseres, zool, Linnés benämning på sim-Ant—Antemensale

89

Ant, pl. A'nter (lat. antæ), hyggn., den pilasterartade utformningen av de framför en grekisk tempelcellas fasadmur framdragna sidomurarna. — Te'mplum in a'ntis, prototyp för grekiskt tempel med två kolonner mellan anter på huvudfasaden.

Antacedi'n, farm., se Kalciumsackarat.

Anta'cidum, pl. Anta'cida, gr. och lat. (av anti\ emot, och a'cidum, syra), medel, som motverka syror; med., medel mot magsyra.

Antæ'us, se Antaios.

Antafrodisi'aka 1. Antafrodi^tiska medel, gr.

(av anti', emot, och Afrodi'te, kärlekens gudinna), 7ned., medel, som hämma 1. dämpa könsdriften.

Antagonise'ra och Antagoni'sm, se under Antagonist.

Antagonist (av gr. anti', emot, och agoni-zesthai, strida), vedersakare, motståndare. — Antagonism, motstånd, strid; med., läkemedels inbördes motverkan; anat., förhållandet mellan varandra motverkande muskler. — Antagonistisk, fientlig. — Antagonise'ra, motarbeta, sträva emot.

Anta'ios, gr. myt., grekisk jätte, son till Poseidon och Gaia, dödad av Herakles.

A'ntal 1. Antalak, ungerskt vinmått = 74,5 1.

Anta'lgika, gr. (av anti', emot, och a'lgos, smärta), med., smärtstillande medel. —

Anta'lgisk, smärtstillande.

Antana'klasis, gr. (av anti', emot, och ana-kla'n, böja tillbaka), talk., samma ords återupprepande i annan betydelse, t. ex. det är skillnad mellan leva och leva.

Antapople'ktika, gr., pl., med., medel mot slagfluss. Jfr Apoplexi.

Anta'rctic, fartyg av norsk sälfångaretyp, använt av flera polarexpeditioner, bl. a. A. G. Nathorst 1898—99 och O. Norden-skjöld till sydpolartrakterna 1901. På denna expedition sönderskruvades det av isen 1903.

Anta'res, astr., röd dubbelstjärna av första storleken i stjärnbilden Skorpionen.

Antari', arah., sagoförtäljare (som berättar om skalden Anta'rah, hans äventyr och kärleksöden).

Anta'rktis, Anta'rktien, Anka'rktika, sydpolsområdet.

Anta'rktisk (av gr. anti', emot, och a'rktos, björn), eg. mittemot björnen, nämligen "Stora björnen", en stjärnbild, belägen nära himlavalvets nordpol; således vid Sydpolen, sydpolarisk. Jfr Arktisk.

Antar-na'hmeh, arah., "Öknens Iliad", förtäljer om skalden Antarahs öden och äventyr. Jfr Antari.

Antartritica 1. Antartri'tiska medel (av gr. anti', mot, och arthri'tis, värk i lemmarna), medel mot gikt o. d,

Antastma'tika, gr. (av anti', emot, och a'sthma, andnöd), med., medel mot andtäppa. — Antasma'tisk, mot andtäppa.

A'ntavla, se under Anor,

A'nte, lat., framför, före, nyttjas ofta i sammansättningar.

Antebra'chium, anat., underarmen.

Anteced€'ntia 1. Antecede'ntier, lat. (av a'nte, framför, och ce'dere, vika, gå), föregåenden, föreg. gärningar och tilldragelser. En persons antecedentier, hans föreg. liv, särskilt i moraliskt avseende.)(Conse-quens, pZ. Consequentia.

Antece'ssor, lat. (härledn. = föreg.), föregångare.

A'nte Chri'stum na'tum, lat., före Kristi födelse.

Antecipatio'n, se under följande ord.

Antecipe'ra 1. Anticipe'ra (lat. anteci'pere, av a'nte, förut, och ca'pere, taga), göra, njuta, emottaga något på förhand; förutsätta en åsikt 1. en sak såsom känd; ante-cipera på sin lön, uppbära en del av sin lön i förväg. — Ante- 1. Anticipatio'n, Ante- 1. Anticipe'ring, görande, njutande, mottagande i förväg; handelst., förskott för en i kommission erhållen och ännu osåld vara; upptagande av lån med anvisning å ännu ej influtna statsinkomster. — Antecipationsförteckning, förteckning över alla från ett lantränteri under visst år utgivna, vid årsslutet oersatta förskott.

Antecæ'nium, lat. (av a'nte, före, och cæ'na, måltid), måltid före huvudmåltiden.

Antecu'rsor, förelöpare, förebud.

Antedate'ra (av lat. a'nte, förut, och fr. dater, datera), teckna ett äldre datum än det verkliga, t. ex. på en skuldsedel.

A'nte di'em, lat., eg. före dagen; före den utsatta tiden.

Antediluvia'nsk (av lat. a'nte, före, och dilu'-vium, översvämning), tillhörande tiden före syndafloden; säges även skämtsamt om människor med föråldrade åsikter, bruk 1. seder. — Antediluvia'ner, människor, som levat före syndafloden.

A'ntedon, zooL, hår stjärnor (ett slags sjöstjärnor).

Antefi'xer (av lat. a'nte och fi'gere, fästa), hyggn., taklistprydnader, fronttegel.

Anteflekte'ra, se Anteflexion.

Anteflexio'n (av lat. a'nte, före, och fle'xio, böjning), böjning framåt, krökning framåt. — Antefle'xio u'teri, framböjning av livmodern vinkelrätt mot vagina. — Ante-flekte'ra, böja framåt.

Antehome'rica, lat.-gr., pl, förhomeriska dikter (d. v. s. skrivna före Homeros' tid).

Antejustinia'nska rätten, jur., hela den romerska rätten före tillkomsten av co'rpus ju'ris genom Justinianus.

Antelo'gium, lat., företal, prolog (se d. o.).

A'nte lu'cem, lat. (a'nte, före, lux, ljus, dag-ning), före dagningen.

Antelu'dium, lat., dramatiskt förspel.) (Postludium.

Antemensa'Ie, lat., prydnad av skulpterat trä 1. drivna metallskivor på altarbordets framsida. Jfr Antependium.90

Ante meridiem—Antherofylli

A'nte meri'diem, lat.y före middagen.

Anteme'tika, gr. (av anW emot, e'mesis, kräkning), med., läkemedel mot kräkning.

Antemunda'n (av lat. a'ntey före, och mu'n-dus, värld), före världen befintlig.

Antena'tus, lat. (av a'nte, före, och na'tus, född), den förstfödde. — Antena'gium, lat., förstfödslorätt.

Ante'nn (av lat. ante'nna, rå, segelstång), metalltråd, vanligen av fosforbrons, för uppfångande av elektriska vågor ("radiovågor") . Jfr Antenner.

Antenna'ria, bot, växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. (Syn. Gnapha'lium.) — A. alpi'na, fjällkattfot. — A. carpa'tica, lappkattfot. — A. dio'ica, kattfot. — A. margarita'cea, odlad art, vars torkade blommor användas i immortellbuketter och kransar.

Antennarfidæ, zool, havspaddfiskar sar-gassoulkar, fiskfamilj av underordn. Marulkfiskar.. Se Antennarius.

Antenna'rius, zool., artrikt släkte taggfeniga fiskar av havspaddfiskarnas familj. — A. hi'strio, marmorerade sargassoulken, lever i Sargassohavet och drives stundom med Golfströmmen mot Skandinaviens nordkust.

Antenna'ta, lat., bot., sprötlik, lik en insekts antenner.

Ante'nner, zool., känselhorn, pannspröt hos insekterna.

Antennifo'rm, lat., sprötlik.

Ante'nor, gr. sag., den försiktigaste bland Tröjas äldste.

Antenuptia'1 (av lat. a'nte, före, och nu'ptiæ, bröllop), tillhörande tiden före bröllopet.

Anteoccupa'tio, lat., talk., eg. förekommande; en talares egen vederläggning av de invändningar, han kan förmoda skulle kunna göras av en motståndare.

A'nte o'mnia, lat., framför allt.

Antepe'ndium (av lat. a'nte, framför, pen-de're, hänga), förhänge framför altarets framsida. Jfr Antemensale.

Antepenu'Itima, lat. (av a'nte, framför, pe'ne, näst intill, och u'ltima, den sista, nämligen sy'llaba, stavelse), tredje stavelsen från slutet av ett ord.

Antepila'ni (av lat. a'nte, framför, och pi'lum, pik), den romerska legionens båda främsta manskapslinjer.

Antepile'pticum, med., medel mot epilepsi.

Antepone'ra, lat., eg. ställa framför; flytta en inteckning före en annan, som förut haft företrädesrätt. — Anteposi'tio, med., framskjutning. — Antepositio'n, placering framför.

A'nter (lat. a'ntæ, hörnpelare), byggn. Se Ant.

Ante'rer, lat., bot., ståndarknappar.

Anteri'dier (av gr. antero's, blommande), bot., de hanliga könsorgan hos kryptogama växter, i vilka oftast självrörliga befruktningsceller, anterozoi der 1. spermatozoi'-der utvecklas.

Ante'rior, lat., den främre, föregående, äldre.

Anterio'ra, lat., pL, pir., tidigare händelser, föregåenden. — Jfr Antecedentia. — An-teriorifet, nylat.,

företrädesrätt, prioritet.

Anterolatera'1, lat., anat., framåt och åt sidan.

Ante'ros, gr. myt. (av anti' och E'ros, kärleksguden), genkärlekens gud; även den gud, som hämnas en försmådd kärlek.

Antero'tika 1. Antero'tiska medel = antafro-disiaka (se d. o.).

Anterozoi'der, bot., självrörliga befruktningsceller hos de med anteridier försedda kryptogamerna.

A'ntes (av gr. a'nthos, blomma), bot., blomning.

Antese'ssor, lat., företrädare (i ämbetet).

Antesigna'ni (av lat. a'nte, framför, och si'gnum, fälttecken), romerska soldater, som tjänade till betäckning för fälttecknen (örnarna m. m.); senare benämning på de tappraste bland krigarna, utvalt folk ur alla legionerna.

Anteversio'n (av lat. a'nte, före, och ve'rsio, vändning), med., vändning framåt. — Anteve'rsio u'teri, framåtvridning av livmodern.

Anth-, ord, som ej återfinnas under Anth-, må sökas under Ant-.

Anthe'ktiska medel, med., medel mot lungsot.

Antheli', pl. Anthe'lier (av gr. anti', emot, och he'lios, sol), solliknande fläckar, som någon gång visa sig på samma höjd som solen men på motsatta sidan av himmeln.

Anthe'Iia niva'lis, bot., snölevermossa, en blå-vit, mattbildande mossa, allmän i fjällen.

Anthelmfntika 1. Anthelmi'ntiska medel, gr. av anti', emot, och he'lmins, mask), med., maskdrivande medel.

Anthe'Iix, anat., del av örmusslan. Se Helix.

A'nthem (sammandraget av gr.-lat. anti-hy'mnus 1. anti'phona), en för England egendomlig form av kyrkokantat, företrädesvis växelsång.

Anthe'mion (av gr. a'nthos, blomma), snidat blommönster upptill på de joniska pelarnas skaft.

A'nthemis, bot., kulla, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Några arter från s. Europa och Orienten odlade, fem inhemska. Jfr Anacyclus. — A. arve'nsis, åkerkulla, disk gul, kantblommor vita. — A. co'tula, surkulla, lik föreg., illaluktande. — A. tinc-to'ria, färgkulla, kantblommor gula. Fordom använd som färgväxt.

Anthe'ra, bot., ståndarknappar.

Anthe'ricum, bot, sandlilja, Hljeväxtsläkte med ett par sällsynta sydsvenska arter, vilka även odlas.

Antheri'dium, se Anteridier.

Antherofylli' (av gr. anthero's, blommande, och fy'Hon, blad), bot, missbildning som består i att ståndarna ombildats till bladskivor.

Antherozoi'd (av gr. a'nthos, blomma, och zoi'dion, litet djur), bot, se Anterozoid,

Anthe's (av gr. a'nthos, blomma), bot., blomning.

Antheste'ria (av gr. a'nthos, blomma), en i Ättika till Backus' ära firad blomsterfest under månaden Anthesterion.

Anthesterio'n (av gr. a'nthos, blomma), åttonde månaden av det attiska året, motsvarande senare delen av februari och början av mars.

A'nthimus, mansnamn (av gr. a'nthos, blomma), blomstrande.

AnthiSti'ria, se Themeda.

Antho'ceros, bot., ett släkte skidmossor med tre skandinaviska arter.

Anthocerota'ceæ, bot., skidmossor, en familj levermossor. Se Anthoceros.

Antho'dium (av gr. a'nthos, blomma), bot., blomkorg.

Anthofyllft (av lat. anthophy'llum, kryddnejlika), miner., ett nejlikbrunt mineral, sammansatt av silikat av magnesium och järn.

Anthoga'mæ, bot., dets. som Bryophyta (mossor).

Anthografi' (av gr. a'nthos, blomma, och gra'fein, skriva), blomsterskrift; meddelande medelst blomsterspråket.

Antho'litus 1. Antho'lites, paleont., fossila blom- och fruktklasar.

Antholo'gion, gr., "blomstersamling", antologi, valda dikter; benämning på den grekisk-katolska kyrkans missale, som innehåller sångerna för fest- och helgondagar.

Antholy's, bot., abnorm internodieförläng-ning med virescens hos en blomma.

Antho'nomus pomo'rum, zool., äppelvirveln.

Antho'phora, zool., murargetingar.

Anthophylli', se Antherofylli.

Anthophy'ta, bot., dets. som Faneroga'ma växter.

Anthosi'n, kem., rött sidenfärgämne. — Anthosi'nviolett, violett sidenfärgämne.

Antho'stoma, bot., ett släkte kärnsvampar på ved av lövträd och buskar.

Anthoxa'ntum odora'tum, bot.y vårbrodd, allmänt svenskt vårblommande gräs med stark doft och smak av kumarin. Eftersökt fröslag till s. k. fleråriga vallar. — A. Pue'lli, åkerbrodd, är ett ettårigt sydeuropeiskt gräs, som spritt sig norr ut. Dess för vallar odugliga frö användes ofta till förfalskning av vårbroddens.

Antho'zoa (av gr. a'nthos, blomma, och zo'on, djur), zool., "blomsterdjur", koralldjur.

Anthraci'na (av gr. a'nthrax^ kol), bot.^ kolsvart.

Anthraco'sis pulmo'num (av gr. a'nthrax, kol, och pu'lmo, lunga), med., lungsjukdom, framkallad av inträngande kolpartiklar.

Anthracothe'rium (av gr. a'nthrax, kol, och

theri'on, djur), paleont., eg. koldjur; fossilt flodhästdjur.

Anthrakno's, bot., farlig sjukdom hos vin-rankan förorsakad av Glæospo'rium am-peWphagum.

Anthrakoni't, se Antrakolit.

Anthrako's, med., se Anthracosis.

Anthrarobi'n, farm., se Antrarobin.

A'nthrax, gr., kol; med., karbunkel, elakartad böld, brandböld; mjältbrand. — Anthrax-karbunkel, mjältbrandsböld, hudanthrax. — Anthrax pulmo'num, lunganthrax. — Anthraxsjukdomar, gr., med., sjukdomar, som vid medel- 1. omedelbar beröring genom giftämne överföres från djur till människor, t. ex. rabies, mjältbrand, m. fl.

Anthri'scus (syn. Chærefo'lium), hot., växtsläkte, tillhörande fam. JJmbelWferæ. — A. cerefo'lium, körvelkäx, odlad som krydda, luktar och smakar som körvel. — A. silve'stris, hundloka, hundkäx, allmänt ogräs. — A. vulga'ris, taggkörvel. (S. Sverige.)

A'nthropo-, se även Antropo-.

Anthropomo'rphæ, zool., se Antropoider.

Anthropopi'thecus gori'lla, zool, gorillan.

Anthu'rium, bot., artrikt släkte av fam. Ara'-ceæ, från tropiska Amerika. Många arter äro högt värderade, moderna varmhusväxter för sina vackra blad och livligt färgade hölsterblad.

A'nthus, zool., piplärkor, ett släkte tättingar av Ariornas familj. — A. campe'stris, fältpiplärka. — A. prate'nsis, ängspiplärka.— A. trivia'lis, trädpiplärka. — A. spino-le'tta littora'lis 1. A. obscu'rus, skärpiplärka.

Anthy'llis vulnera'ria, bot., harväppling, get-väppling, allmän torrängsväxt, tillhörande fam. Legumino'sæ. Mycket varierande till gestalt och kronfärg. God foderväxt. Förr använd som sårläkande medel (vulnera'ria = mot sår tjänlig) samt som färgväxt.

Anthydro'pika, gr. (av hy'dröps, vattusot), med., medel mot vattusot.

Anthypno'tika, gr., med., medel mot sömnsjuka.

Anti-, Ant-, gr., prep., mittemot, emot (i fientlig avsikt), i stället för, nyttjas ofta i sammansättningar för att upphäva det enkla ordets betydelse, t. ex. antipod, boende på motsatt sida av jordklotet, anti-aristokrat, fiende till adelsvälde; anti-koleriskt medel, medel mot kolera o. s. v.

Antiabolitioni'st, motståndare till en saks avskaffande; i synnerhet motståndare till abolitionisterna (se Abolitionist).

Antiabri'n, kem., antitoxin mot abrin.

Antiagglutini'ner, uppstå i djurkroppen, om ett agglutininhaltigt serum insprutas, och motverka detta.

Antialkoholi'sm, dets. som nykterhet, nykterhetsrörelse.

Antianafylaxi', immunitet mot anafylaxi (se d. o.).92

Antia'pex, astr., se Apex.

Antiari'ii, den giftiga beståndsdelen i det javanesiska pilgiftet upas (se d. o.) och Antia'ris.

Antia'ris, bot., växtsläkte av fam. Mora'ceæ. A. inno'xia, Ostindien, lämnar borstfibrer, som användas till säckväv. — A. toxica'ria, upasträdet (Java och Sundaöarna). Barken innehåller en mycket giftig mjölksaft, som förorsakar blåsor och sår på huden. Av denna saft, som innehåller antiari'n, beredes det beryktade pilgiftet upas-antiar, som infört i blodet är ofelbart dödande på grund av sin inverkan på hjärtat.

Antibacchi'us 1. Palimba'cchius, metr., en versfot, som består av två långa och en kort stavelse (--.

Antibakterie'll, riktad mot 1. skadlig för bakterier.

Antiballongkanon, luftvärnskanon.

Antiba'rbarus, gr-lat. (av gr. anti', emot, och ba'rharos, barbar, rå, okunnig människa), fiende till okunnighet; språkren-sare, fiende till främmande ord; namn på vissa språkvetenskapliga arbeten med syfte att utrota främmande ord.

AntiWblisk, obiblisk, mot bibeln.

Antibio's, bioL, se Parasitism.

Anticancri'n, farm., se Antikankrin.

Anticancro'sa, gr.-lat., pl., med., medel mot kräfta och kräftartade åkommor.

Antica'rdium, se Antikardion.

Anticatarra'1, med., mot snuva, mot katarrer.

Antichambre, fr. (1. angtisja'ngbr, av gr. anti', emot, och fr. chamhre, kammare), mottagningsrum, väntrum. — Anticham-bre'ra, vänta i ett väntrum; uppvakta högt uppsatta personer (ofta med bibetydelse av servilism).

Antichto'ner, se Antiktoner.

Anticipatio'n, se under Antecipera.

Anticipe'ra, se Antecipera.

Anticloro'tica, med., medel mot bleksot.

AnticoV, veter., bröstböld hos hästar.

Anticornlaw-league, eng. (1. a'ntikårnlåli'g), en förening, som år 1838 stiftades i Manchester för att förmå regeringen och parlamentet att upphäva införseltullen för spannmål. Huvudmannen var parlamentsledamoten C o b d e n.

Anticrepu'sculum, meteor., eg. motskymning; jordskugga på ö. himmeln kort efter solens nedgång.

Anticuti'n, farm., motgift mot tuberkulin.

Anticyklo'n (av gr. anti', emot, och ky'klos, ring), meteor., det meteorologiska tillstånd, som råder på ett ställe med ett lufttryck, högre än omgivningens, och som är motsatt det, vilket utmärker cyklonen.

Antidemoni'st (av gr. anti', emot, och da'i-mon, djävul), djävulsförnekare.

Antidiabeti'n, farm., blandning av sackarin och mannit i st. f. socker åt sockersjuka.

Antidifteri'serum, med., mot difteri använt blodserum.

Antidikomariani'ter (av gr. anti'dikos, mot-sägare), arabisk sekt under 4:e årh., som bekämpade den överdrivna Mariakulten.

Antidfnika (av gr. anti', emot, och di'nos, svindel), med., medel mot svindel.

Antido'rcas marsupia'lis, zooL, springbock, en sydafrikansk antilopart.

Antido't, pl. Antido'ta (av gr. anti', emot, och di'domi, jag giver), motgift. Jfr Anti-farmakon och Alexitherium.

Anti'dotum arse'nici = Hydras ferrico-mag-nesicus (se d. o.).

Antidyscra'tika, med., medel mot tärande sjukdomar.

Antidysente'rika, gr. (av anti', emot, för stavelsen dys, svår, och e'nteron, tarm), med., medel mot rödsot.

Antieme'tika, med., medel mot kräkning.

Antienne, fr. (1. angtiä'nn), tonk., växelsång vid den katolska gudstjänsten; jfr Anti-foni.

Antienzy'mer, se under Enzym.

Antiepile'ptika, gr., med., medel mot fallandesot. Jfr Epilepsi.

Antifa'rmakon, pl. Antifa'rmaka, gr. (av anti', emot, och fa'rmakon, läkemedel), med., motgift.

Antifebri'lia, pl., med., medel mot feber.

Antifebri'n (av gr. anti', emot, och lat. fe'bris, feber), acetanilid, ett kroppstemperaturen vid febrar nedsättande medel.

Antifederalfster, motståndare till författningen under författningsstriden i Förenta staterna 1789—90. Partiets medlemmar kallas numera (sedan 1815) demokrater, vilket urspr. var motståndarnas smäde-namn på dem.

Antiflogi'stisk (av gr. anti', emot, och flogiston, se d. o.), kem., den åsikt, som förkastar läran om flogiston (se d. o.). — Antiflogistiska medel, med., motverkande inflammation. — Antiflogo's, med., behandling med antiflogistiska medel.

Antifluktua'tor, tekn., apparat för oskadliggörande av fluktuationer i gastrycket i ett gasledningssystem.

Antifona'le 1. Antifona'rium, lat., romerskkatolsk mässbok, innehållande alla vid gudstjänsten brukliga kyrkosånger.

Antifoni' (av gr. anti', emot, och fone', röst), växelsång emellan en enda stämma och en kör 1. mellan tvenne sångkörer; även musikalisk komposition.

Anti'fora, gr. (av anti-fe'rein, ställa emot), log., motsats.

Antiformi'n, farm., starkt cellupplösande blandning av underklorsyrat natron och natronlut. Användes för upplösande av upphostningar för konstaterande av närvaro av tuberkelbaciller.

Antifra's 1. Antffrasis, gr., talk., en tankes uttryckande genom dess motsats, då man ironiskt säger motsatsen till vad man verkligen menar.

Antifriktio'nsmetall, gr.-lat., en hård, mot nötning motståndskraftig metallblandning, som användes till tapplager.

Antifrimurarepartiet (eng. antimasons), nordamerikanskt politiskt parti i Förenta staterna, bildat 1826. Uppgick senare i whigpartiet.

Antifthi'sika, gr., 1. Antiftiska medel, med., medel mot lungsot.

Antigala'ctika 1. Antigala'ktiska medel (av gr. anW, emot, och ga'la, mjölk), mjölk-fördrivande medel.

Antiga'llisk, fientlig mot fransmännen.

Antige^ner, (av gr. anti', mot, och gi'gnestai, bilda), gemensam benämning på sådana ämnen, som vid insprutning på djur ge upphov till mot dem själva specifikt verkande skyddsämnen 1. s. k. antikroppar.

Anti'gone {lat. Anti'gone), gr. sag., dotter av Oidipus och lokaste, förhärligad av So-fokles i en efter henne uppkallad tragedi.

Antigori't, miner., ett slags serpentin (se d. o.).

Antigra'f {gr.-lat. anti'graphum), motskrift, avskrift, avtryck; även motskrivare.

Antihalo'plåtar, fotogr., fotografiska plåtar, som kunna exponeras utan ljusgårdsbildning.

Antihe'ktika 1. Antihe'ktiska medel, med., se

Anthektiska medel.

Antihidro'tika, med., medel mot svettning.

Antihydro'pika '= Anthydropika (se d. o.).

— Antihypno'tika -= Anthypnotika (se d. o.). — Antihy'po, kaliumpermanganat.

— Anti'hypokondri'aka, gr., med., medel mot mjältsjuka. — Antihyste'rika, gr., med., medel mot nervsvaghet, nervkramp, hysteri.

Antiinkrusta'tor, kemiskt 1. mekaniskt medel, som motverkar pannstensbildning.

Anti'k {lat. anti'quus, gammal, av a'nte, förut, tillförne), tillhörande forntiden, särskilt den grekiska och romerska; i forntidens smak och anda; urmodig, föråldrad. Jfr Klassisk. Subst., konstverk från den grekiska 1. romerska tiden. — Anti'ken, den romerska 1. grekiska forntidens kulturvärld. — Antikise'ra, härma antiken. — Antikvaria't, bod där fornsaker, äldre böcker o. d. uppköpas och försäljas. —Antikva'rie 1. Antiqva'rius, fornforskare 1. handlande med fornsaker, äldre böcker o. d. — Antikva'risk, rörande fornforsk-ning, fornsaker o. d. — Anti'kva-stil, nu bruklig upprättstående latinsk tryckstil, till skillnad från fraktur, gotisk och kursiv stil. — Antikve'rad, föråldrad. — An-tikvite't, fornsak, fornlämning.

Antikaglier (Z. -ka'ljer, ital. anticaglia av lat. anti'quus, gammal), smärre grekiska och romerska lämningar från forntiden.

Antika'i, tjerkessisk folkstam.

Antika'lcium, kem., en kresolsulfonsyra, som användes i garverier för att befria hudar från kalkrester.

Antikankrfn, kem., serum mot kräfta.

Antika'rdion 1. Antica'rdium, gr. (av kar di'a, hjärta), hjärtgropen.

Antikato'd, fys., en mittemot katoden (den negativa elektroden) i en röntgenlampa placerad metallplatta, vilken, då den träffas av katodstrålarna, utsända de spec. röntgenstrålarna.

Antikato'Isk, fientlig mot katolska läran.

Anti'ken, Antikise'ra, se under Antik.

Antiklimax (av gr. kW max, trappa), talk., övergång från starkare till svagare uttryck.) (Klimax.

Antikli'n 1. Antiklina'1 (av gr. anti', emot, och kWnein, luta), geol., sadelformig (skiktställning).

Antiklo'r, kem., natrium-sulfit och -hypo-sulfit m. fl. ämnen, som användas för att återställa av klor skadade föremål, varvid natriumsulfat bildas.

Antikohä'rer 1. Antikohore'rer, elektrotekn., instrument för upptäckande av elektriska vågor.

Antikonstitutione'll, som ogillar och bekämpar den konstitutionella styrelseformen; som ej handlar i överensstämmelse med densamma.

Antikontagiö's (av gr. anti', emot, och lat. conta'gium, smitta), tjänlig att hindra smitta.

Antikre's (av gr. anti'chresis, "motbruk") 1. Antikre'tisk pant, jur., en pant, vars avkastning enl. överenskommelse skall gå i gottgörelse för räntorna å skulden.

Antikrist (av gr. anti', emot, och Christo's), Kristi 1. kristendomens ärkefiende; motståndare till kristna läran. — Antikristlig, mot kristendomen.

Antikritik (av gr. anti', emot, och kritik, se d. o.), motgranskning, motprövning.

Antikronism (av gr. anti', emot, och chro'-nos, tid), fel i tideräkningen.

Antikroppar, se Antigen.

Antikto'ner (av gr. anti', emot, och chton, jord), människor, som på olika halvklot bo under samma breddgrad. Jfr Antipoder och Antoiker.

Antfkva, Antikva'rius, Antikvite't, m. fl., se under Antik.

Antik-är g, se ^rugo nobilis.

AntiIego'menon, pl. Antilego'mena, gr., "motsagda", de skrifter i Nya Testamentet, vilkas äkthet anses tvivelaktig, t. ex. Johannes' Uppenbarèlsebok.)(Homologumena.

Antilepsi', gr., användning, vederläggning.

Antilfthica, med., medel mot stenpassion.

Antillrata'nia, farm., rataniarot (se d. o.), av Krame'ria i'xna från Antillerna. Jfr Sabanillaratania.

AntiIo'capra america'na, zool., gaffel an tilop.

Antiloca'pridæ, zool., gaffelhornsdjur, dägg-djursfamilj bland hovdjuren.

Antilochos, gr. sag., son till Nestor, en av den sköna Helenas friare och en av de94

största hjältarna i härnadståget mot Tröja.

Antilogaritm, mat., tal motsvarande en logaritm (se d. o.).

Antilogi' (av gr, anti\ emot, lo'g os, förnuft), något som strider mot förnuftet; motsägelse. — AntiIo'gisk, förnuftsvidrig.

Antilo'pe cervica'ria, zooL, bezoarantilop 1. svartbock, hinduernas harna, i Främre Indiens odlade trakter.

Antilo'per, zooL, gemensam benämning på en mängd slidhornsdjur av olika familjer och släkten, de flesta i Afrika.

Antilo'phorn, till prydnader och svarveri-arbeten, samt Antilopskinn, till pälsverk och läder, äro viktiga handelsvaror i Afrika,

Antilo'p-mysk, gasellens exkrementer, vilka lukta likt mysk.

Antilue'tika, med., medel mot syfilis. — Anti-lue'tisk behandling, behandling mot syfilis.

Antilysi'ner, kem., antikroppar mot lysiner.

Antily'ssum (av gr. anW, emot och ly'ssa, raseri), med., medel mot vattuskräck.

Antim., förk. för Antimonium (se d. o.).

Antimagne'tiskt, tekn., ämne, som praktiskt taget ej låter sig magnetiseras, t. ex. nickelstål.

Antimaka'ss 1. Antimaka'ssar, eg. "mot ma-kassarolja"; skyddsduk på ryggen av soffor och stolar.

Anti-masons, eng., se Antifrimurarepartiet.

Antimefi'tisk, gr. (av anW, emot, och me-fi'tis, stank), luftrenande.

Antime'nsium, gr.-lat., den invigda duk, som i grekiska kyrkan bredes över altaret, innan mässan läses.

Antimerkuriali'sm, med., den riktning inom läkekonsten, som principiellt motsätter sig syfilissjukdomens behandling med kvicksilver.

Antimeru'lion, handelsnamn på olika medel mot hussvamp.

Antimilitari'sm, försvarsfientlighet. — Anti-militari'st, person som hyser försvarsfientliga åsikter.

Antimimsterie'll, som är emot ministären.

Antimoderni'steden, av påven Pius X år 1910 införd ed, vari varje katolsk andlig numera måste avsvärja och fördöma all modernism.

Antimo'n, kem. (atomtecken Sb av lat. Sti'-bium), en mindre allmänt förekommande spröd och blåvit metall, som oftast påträffas i förening med svavel (antimon-1. spetsglans) 1. med andra metaller och svavel. Brukas i legering med bly till boktrycksstilar, britanniametall och farma-ceutiska preparat.

Antimona'rkisk, avog mot den monarkiska regeringsformen 1. mot regenten.

Antimo'naska, kem. = Antimonglas (se d. o.) — Antimonblomma, kem., antimonoxid. — Antimonblått, en med litet antimonoxid blandad ferrocyanid. — Antimonbly, lege-

ring, som användes i tryckstilar. — Anti-monblände, miner., körsbärsröd sulfid av antimon. — Antimoncinno'ber, kem., ett vackert rött pulver, bestående av en modifikation av antimontri sulfit, vilket ut-fälles då antimontrikloridlösning blandas med natriumhyposulfit. — Antimonglans, {antimo'nium cru'dum), miner., spetsglans, antimontri sulfid, ett sällsynt mineral, i Sverige funnet vid Sala. Användes i djurmedicinen, i fyrverkerikonsten m. m.

— Antimonglas (vi'trium antimo'nii), ett rubinrött glas, som består av en blandning av svavelantimon och antimonoxid. — Antimongult, se Neapelgult. — Antimo-nia't, salt av antimonsyra. — Antimoni'-der, miner.,

antimonhaltiga mineralier. — Antimoni't, antimonglans (se d. o.). — Antimonlegering, legering av antimon och annan metall. — Antimonnickelglans, miner., se Ullmannit. — Antimono'ckra, miner., saltartad förening av antimon-oxider. — Antimonoxi'd, miner., se Senar-montit. — Antimo'noxid-ka'li, kräksalt. — Antimonoxiklori'd, algarotpulver (användes till artistfärger). — Antimon-pentasulfi't, guldsvavel, orangeröd fällning, som användes i medicinen och till färgning av kautsjuk. — Antimon-regula'ns, metallisk antimon. — Antimon-saffran, en blandning av antimonoxid och svavelantimon. — Antimonsilverblände, se Pyrargyrit. — Antimonsmör, se Anti-montriklorid. — Antimonsvavla, guldsvavel, en förening av antimon och svavel. — Antimonsvart, fint fördelat antimon, som användes till färgning av gipsfigurer m. m.

— Antimonsyra, antimonpentoxidens hy-drat. — Antimonsyrat kali består av antimon och kalisalpeter. — AntimontrikIori'd 1. Antimonsmör, erhålles genom upphettning av spetsglans med saltsyra. Bildar en smörlik massa, som smälter vid 72°; brukas som frätmedel och till brunering av järnvaror. — Antimonvin, kräksaltvin. — Antimonväte, illaluktande, giftig gas.

Antimo'nfalerts, se Tetraedrit.

Antimoni'n, kem., antimoniumlaktat 1. dubbelsalt av antimonium- och kalciumlaktat. Användes vid bomullsfärgning.

Antimo'nium, lat., antimon.

Antimo'nium cru'dum, se Antimonglans.

Antimo'nium diaphore'ticum, kem., en av an-timonens oxider och kali bestående blandning, beredd genom detonering av antimon-metall 1. svavelantimon med kalisalpeter.

Antimo'noxa'lt, kem., inom färgindustrien benämning på ett preparat av antimon-kaliumoxalat.

Antimo'nvin, farm., kräkvin.

Antimoralisk, gr.- lat., stridande mot sedligheten. — Antimorali'sm, lärosystem, enl. vilket skillnaden mellan gott och ont upp-häves och alla mänskliga gärningar för-

klaras lika goda. — Antimorali'st, anhängare av denna lära.

Antinationa'l 1. Antinatione'll, motsatt de nationella intressena, folkfientlig.

Antinefri'tika, gr. (av anti', emot, ochne'fToSf njure), med., medel mot sjukdomar i njurarna.

Antineura'lgica 1. Antineura'lgiska medel,

med., medel mot nervsmärtor.

Antinomi' (av gr, anW, emot, och no'mos, lag), tvenne lagars, särskilt tvenne förnuftsgrundsatsers, stridighet sinsemellan. — Antinomfsm, ringaktande av den mosaiska sedelagens betydelse. — Antino-mi'st, motståndare till denna lag. — Anti-nomi'stiska striden, kyrkoh., religiös strid på 1500-t. om den mosaiska lagens nödvändighet, som förnekades av antinomisterna.

Antinonnfn, kem., dinitro-ortokresolkalium, Viktoriagult, användes för utrotning av barrskogsnunnans o. a. skadeinsekters larver samt till desinfektion av jäsningskällare.

Anti'noos, se Antinous.

Antinosfn, farm., antisepticum vid slemhinnekatarrer.

Anti'nous, en skön yngling, som älskades av den romerske kejsaren Hadrianus; astr., en stjärna i Vintergatan, nära Örnens konstellation.

Antiodonta'lgica 1. Antiodonta'lgiska medel,

med.y medel mot tandvärk.

Antioke'nska skolan, en på 200-t. e. Kr. i Antiokia stiftad teologisk skola.

Antfope, gr, myt., dotter till en flodgud, räddades av sina söner, Amfion och Zethos, ur den hatfulla Dirkes våld. Jfr Dirke,

Antipa'pa, gr.-lat., motpåve.

Antipapa'1, påvefientlig.

Antipapfsm, påvefientlighet. — Antipapi'st, påvefiende. — Antipapi'stisk, påvefientlig.

Antiparalle'lla, mat., äro två vektorer, som äro parallella men riktade åt motsatta håll.

Antiparaly'tika 1. Antiparaly'tiska medel, gr., med., medel mot förlamning (paralysi).

Antiparasi'tika 1. Antiparasi'tiska medel, med., medel mot ohyra och inälvsparasiter.

Antiparnelli'ter, irländskt politiskt parti.)(Parnelliter (se d. o.).

A'ntipas, gr. mansnamn (av anW, emot, och pas, allt), i allas ställe; ställföreträdare.

Antipassa'd, vind, motsatt passaden (se Pas-sader) i de övre luftlagren.

Anti'pathes la'rix, zooL, svart korall, kolonibildande koralldjur med inre, svart, glänsande, hornartat skelett, som polerat i Orienten användes till prydnader och amuletter.

Antipate'tisk, frånstötande, motbjudande.

Antipati' (av gr. anti', emot, och pa^thos, känsla, lidelse), olikstämmighet i lynnen, känslor m. m.; motvilja mot någon 1. något.) (Sympati (se d. o.). — Antipa'tisk, frånstötande.

Antipatrio't, fiende till eget fosterland. — Antipatrio'tisk, fientlig mot eget land. — Antipatrioti'sm, fiendskap mot eget land.

Antiperio'dika 1. Antiperio'diska medel (av gr. anti', emot, och peri'odos, tidrymd), med., medel mot intermittenta sjukdomar, 1. sådana sjukdomar, vilka återkomma efter vissa mellantider, såsom frossa, nervsmärtor m. fl. Det viktigaste är kinin.

Antiperista'ltisk (av gr. anti', emot, och peri-staltiko's, sammantryckande), bioL, kallas tarmarnas och magsäckens rörelse, när sammandragningen går nedifrån uppåt i st. f. uppifrån nedåt, såsom den p e r i -staltiska (sed. o.) sammandragningen sker.

Antiperti'tisk fältspat, se Pertit.

Antipestile'ntia, med., medel mot pest.

Antfphrasis, se Antifras.

Antiphthi'sica, med., medel mot lungsot.

Antiplane't, se Aplanat.

Antipla'stisk, med., kallas en sjukdom, som menligt inverkar på kroppsutbildningen.

Antipleurftika, gr., med., medel mot "håll och styng".

Antipneumonftika, gr., med., medel mot lunginflammation.

Antipo'der (av gr. anti', emot, och pus,^ gen. podo's, fot), eg. motfotingar, människor, som bo på olika halvklot, under samma breddgrad, med 180 graders skillnad i geografisk längd, så att de vända fötterna mot varandra (jfr Antiktoner och Antoiker); fig. personer med rakt motsatta åsikter.

Antipso'rika, gr., med., medel mot hudutslag, skabb, klåda.

Antiputri'd, verkande mot röta.

Antipu'trida Antiseptica (se Antisepticum) .

Antipyre^tica (av gr. anti', mot, och pyr, eld), hot., mot eld. — Antipyre'tika 1. Antipyre'-tiska medel, med., feberstillande medel.

Antipyrfn (av gr. anti', emot, och pyr, eld, feber), med., ett alkaloidartat, tempera-turnedsättande och smärtstillande medel mot neuralgiska smärtor, migrän o. d.

Antipyro'tika 1. Antipyro'tiska medel, eld-släckande medel; med., medel mot kallbrand.

Antireligiö's, mot religionen.

Antire'nters (av gr. anti', emot, och eng., rent, jordarrende), ett sedan 1838 i New York existerande social-politiskt parti, bestående av jordförpaktare, vilka förenat sig till gemensamt skydd mot jordägarna.

Antirepublika'n, fiende till den republikanska samhällsformen. — Antirepublika'nsk, fientlig mot republiken.

Antirevolutionä'r, fiende till politiska om-störtningar.

Antirojali'st, fiende till konungavälde; avogt sinnad mot regenten.

Antirrhi'neæ, bot., underfamilj av fam. Scrophularia' ceæ.

Antirrhi'num, bot., växtsläkte av fam. Scro-96

phularia' ceæ. — A. ma'jus, lejongap, mångformig, odlad prydnadsväxt från Medelhavsländerna. — A. oro'nthium, skalleblomma, sällsynt i de sydliga landskapen och på Gotland.

Antisabbata'rier, "motståndare till sabba-ten'^ kallades i den äldre kristna kyrkan de, som förkastade firandet av den judiska sabbaten; i nyare tid benämning på ett kyrkligt parti i England, vilket yrkar på avskaffandet av allt söndagsfirande, all-denstund alla veckans dagar måste anses lika heliga.

Anti-saloon-league of America (1. äntisälo'n lig åvv -), sammanslutning för totalförbudets införande i Amerika, som numera arbetar för förbudets övervakning.

Antiscabio'sa, gr.-lat.y med., medel mot skabb.

Anti'scii, se Ascii.

Antiscorbu'tica 1. Antiskorbu'tiska medel, gr.-nylat., med., medel mot skörbjugg.

Antiscreenplåtar (1. -skri'n-), fotogr., hyper-känsliga plåtar, vilkas gelatin är gulfär-gad så att gulskiva ej behöver användas.

Antisemit (av gr. anW, emot, och semit), fiende till judarna. — Antisemiti'sm, socialpolitisk rörelse riktad mot judarna.

Antisepsi'n (av gr. anti', emot, och se'psis, förruttnelse), antiseptiskt medel, bestående av en blandning av zinksalter, tymol och borsyra.

Antise'psis, med., medel och metoder mot smitta vid operationer.

Antise'pticum, pl. -tica 1. Antise'ptiska medel (av gr. anti', emot, och se'psis, förruttnelse), medel mot förskämning och förruttnelse. Dessa medel verka som gifter på de i luften och annorstädes förekommande bakterierna, som åstadkomma förnuttelse-processer och smittosamma sjukdomar. Jfr Desinfektionsmedel.

Antiseptisk, gr., den metodiska användningen av antiseptiska medel, särskilt vid sårbehandling.

Antise'ptiska medel, se Antisepticum.

Antisepto'I, se Cinkonin.

Antise'rum, med., serum, som innehåller antikroppar.

Antiskorbu'tiska medel, se Antiscorbutica.

Antisocial, gr.-lat., som strider mot den borgerliga ordningen, mot samhällets lagar och seder.

Antispasmfn, farm., ett kramp- och smärtstillande medel, som särskilt försökts vid kikhosta samt består av natriumsalicylat och narceinnatrium.

Antispasmo'dika 1. Antispasmo'diska medel, med., krampstillande medel.

Antispasmo'disk (av gr. anti', emot, och spa'sma, ryckning), med., krampstillande.

Antispa'st (av gr. anti', emot, och span, draga), eg. "motsträvig"; versfot, som består av en förening av jamb och troké, av formen ------ .

Antisplene'tica, med., medel mot mjältsjuka.

Anti'stes, lat. (av a'nte, före, och sta're, stå), föreståndare, präst av första rangen, hederstitel för biskopar, abboter, priorer m. fl.

Antistro'f, gr., körens motsång jämte dans hos de gamle; metr., versgrupp, bildande ett större rytmiskt helt i ett skaldestycke och metriskt överensstämmande med en föreg. avdelning, strof (se d. o.).

Antisyfili'tika 1. Antisyphili'tica, gr., med., medel mot venerisk sjukdom.

Antita'kter (av gr. antita'sscsthai, motsätta sig), gnostisk sekt, som ansåg att människan ej behövde underkasta sig sedelagens föreskrifter och därför fritt kunde hänge sig åt utsvävningar av alla slag.

Antite's (gr. anti'thesis, av anti', emot, och the'sis, sats), retorisk figur, bestående däri, att man genom ett sinnrikt användande av motsatser ger uttrycket större skärpa, t. ex. han är stor i det lilla, men liten i det stora. — Antite'tisk, verkande genom motsatser.

Antitetfk, gr., uppställning av antiteser; även undersökning rörande förnuftets skenbara motsägelse mot sig självt.

Antite'tisk, se Antites.

Antltorsfn, farm., ett medel mot kikhosta, bestående av av kikhostpatienter upphostat exkret, som insprutas under huden.

Antito'xika (av gr. anti', emot, och toxiko'n, gift), motgift.

Antitoxfner (se föreg. ord), antikroppar (se under Antigen) alstrade av toxiner (se d. o.). — Antito'xisk, som avser antitoxi'-ner och deras verkningar.

Antitoxo'ner, inom organismen bildade mot-ämnen mot toxoner, som äro ett slags modifierade toxiner.

Antitrinita'rier (av gr. anti', emot, och lat. tri'nitas, treenighet), personer, som förneka Guds treenighet.

Antitrombfn, kem., trombinets antikropp.

Antituberkulfn, med., motgift mot tuberku-lin.

Antity'p {gr. anti'typos, tillbakakastad), motbild, avbild, avskrift. Jfr Ajitigraf. — Antity'pisk, tillhörande motbilden.

Antityreoidi'n, farm., medel mot Basedovska sjukdomen av blodserum från hammel, som berövats sin sköldkörtel.

Antivaccini'st, motståndare till vaccinering.

Antivene'riska medel, med., medel mot könssjukdomar.

Antivi'rus, sönderfallsämnen av i buljong odlade bakterier; användes till omslag på infekterade sår.

Antivivisektio'n, motstånd mot vivisektion (se d. o.).

Antizymo'tica 1. Antizymo'tiska medel, medel mot förruttnelse.

Antlia 1. Luftpumpen, astr., stjärnbild på s. stjärnhimmeln.

Antocya'n, se Antokyan.

Antofta'lmika 1. Antofta'Imiska medel, gr.Antofylli—Antropofag

97

(av anti\ emot, och ofthalmo's, öga), med., medel mot ögonsjukdomar.

Antofylli', se Antherofylli.

Antografi', se Anthografi.

Anto'iker (av gr. anW, emot, och oike'in, bo), människor, som bo under samma längd-och breddgrader, men på olika sidor om ekvatorn. Jfr Antipoder och Antiktoner.

Antokro'mfärger, antracenkromfärger (se d. o.), där färgämne och kromsalt samtidigt kunna sättas till färgbadet.

Antokya'n 1. -cya'n (av gr. a'nthos, blomma, och kyano's, blå), färgämnet hos blå, violetta och röda blommor.

Antologi' (av gr. a'nthos, blomma, och Wgein, samla), eg. blomstersamling; utvald samling skaldestycken av olika författare.

Antonia'ner, en efter schweizaren Anton Unternährer uppkallad sekt, som hyllade mot sedligheten stridande läror.

Anto'nier, Anto'niermunkar, S:t A'ntonsher-rar 1. S:t Antonsriddare, medlemmar av Antoniusorden.

Antoni'nus vall, arkeoL, romersk gränsvall mot Skottland.

Antoni'ter, dets. som Antonier (se d. o.).

Anto'nius, lat. mansnamn, den oskattbare 1. den blomstrande. Romerskt släktnamn. Namn på det kristna munkväsendets fader, med binamn "den helige". I svenskan förkortas namnet till Anton {eng. Anthony). Av det motsvarande kvinnonamnet An-to'nia härstamma de franska namnen An-tonie (1. angtåni') och Antoinette (1. ang-tåane'tt) samt det eng. Tony.

Anto'niuseld, med., en medeltidsbenämning på epidemiska sjukdomstillstånd, i vissa fall rosfeber, i andra trol. epidemisk mjöl-drygeförgiftning (ergoti'sm).

Anto'nius-kors, kors, saknande överarm (T).

Anto'nius och Kleo'patra, drama av Shakespeare.

Anto'niusorden, kyrkoh., ansedd munkorden, stiftad på 1000-t. och uppkallad efter den helige Antonius.

Antonomasi' (av gr. anti', i stället för, och onoma!zein, nämna), talk., figur, bestående däri, att man, i st. f. att använda rätta och vanliga benämningen på ett föremål, brukar en annan, som endast angiver en viss egenskap hos föremålet i fråga, t. ex. en . Demosthenes i st. f. en stor talare, o. s. v. —• Antonoma'tisk, som avser antonomasi.

Antonsriddare, dets. som Antonier (se d. o.).

Antony'm (av gr. anti', mot, och o'ny ma, namn), uttryck för en motsats, t. ex. dag och natt.

Antrace'n, kem., ett i blomlika kristaller sublimerande kolväte, som förekommer i stenkolstjära. Från antracen stammar en hel grupp ämnen, t. ex. alisari'n,purpuri'n, krysofa'nsyra (som förekommer i rabarberrot), franguWnsyra (som finns i fran-gulabark), m. fl. — Antrace'nbrunt, alisa-rinbrunt. — Antrace'ngrönt, cærulein. —

Antrace'ngult, betgult. — Antrace'n-kroma'tfärger, antracenkromfärger (se d. o.), där färgämne och kromsalt samtidigt kunna sättas till färgbadet. — An-trace'nkromfärger, sura azofärgämnen, som derivera från ortoaminofenoler och även fixeras på krombeta.

Antraci't (av gr. a'nthrax, kol), miner., tät, svårförbrännelig stenkolssort, som förekommer i Pennsylvanien, Frankrike o. a. land. Viktigt bränsle.

Antraflavo'n, antrakinonkypfärger för bomull.

Antragallo'l, alisarinbrunt.

Antrakino'n, kem., oxidationsprodukt av antracen vid framställning av Alisari'n, är en aromatisk keton, som utgör moder substansen för de ytterligt viktiga antra-kinonfärgämnena. — Antrakino'nfärg-ämnen, tygfärger av stor äkthet. Se An-trakinon.

Antrakoka'li (av gr. a'nt hr ax, kol, och kali, se d. o.), med., ett läkemedel, bestående av kaustikt kali och stenkol. Rekommenderades förr mot svampbildningar i huden.

Antrakoli't (av gr. a'nthrax, kol, och Wthos, sten), dets. som Antrakonit (se d. o.).

Antrakome'ter, gr., instrument för att utröna kolsyrehalten i luften.

Antrakoni't (av gr. a'nthrax, kol), stinkkalk, orsten, en av bituminösa ämnen (se d. o.) förorenad kalkstensart.

Antrako's, gr., eg. förkolning; svartfärg-ning av lungorna genom inandning av kolpartiklar.

Antrakote'rier, se Anthracotherium.

Antrakotypi' (av gr. a'nthrax, kol, och ty'pos, tryck), Ijuskopieringsmetod, varvid krom-gelatinpreparerat papper belyses under originalet, varefter kopian inpenslas med grafitpulver, som endast fastnar på de obelysta ställena.

Antrani'1-syra, kem., ftalsyra, ortoamino-bensoesyra.

Antrapurpuri'n, ett alisarinfärgämne.

Antrarobi'n, farm., reduktionsprodukt av alisari'n. Brukas mot svampsjukdomar o. d. i huden med mildare verkan än krysa-rohi'n.

Antraso'1, farm., "renad tjära", utvärtes medel mot vissa kroniska hudsjukdomar, bestående av mindre flyktiga produkter av stenkols- och entjära.

A'ntrax, gr., mjältbrand.

Antrofo'r, kirurg., instrument för ingrepp i överkäkshålan.

Antropoce'ntrisk (av gr. a'nthropos, människa, och lat. ce'ntrum, medelpunkt), med människan till medelpunkt; från mänsklig synpunkt. A. världsåskådning, den åsikt, enl. vilken människan är världens medelpunkt och det mänskliga väsendet utvecklingens mål.

Antropofa'g (av gr. a'nthropos, människa.98

och fage'iny äta), människoätare = kannibal. — Antrofagi', människoätning.

Antropofo'b (av gr, a'nthropos, människa, och fo'bos, fruktan), person som skyr människor. — Antrofobi', rädsla för människor.

Antropogeni' (av gr. ge'nesis, uppkomst), läran om människans uppkomst.

Antropogeogra'f, person som sysslar med an-tropogeografi (se d. o.).

Antropogeografi', den del av den vetenskapliga geografien, som behandlar naturens, boningsortens och klimatets inverkan på människan.

Antropoglo'sso, gr., en orgelstämma = Vox huma'na.

Antropognosi' (av gr. gno'siSy kunskap), människokännedom. — Antropogno'st, människokännare.

Antropogra'f (av gr. grajein, skriva), person som sysslar med människobeskrivning. — Antropografi', människobeskrivning; även framställning av människan genom den bildande konsten.

Antropoi'der (av gr. a'nthropos, människa, och e'idos, utseende) 1. Anthropomo'rphæ, zool.y människolika apor.

Antropo'ides vi'rgo, zool., jungfrutrana.

Antropoko'rer (av gr. a'nthropos, människa, och cho'ra, land, trakt), bot, växter, som utan människans åtgörande taga de genom odlingen uppkomna lokalerna i besittning, t. ex. åkerogräsen.

Antropolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), människodyrkan.

Antropoli't (av gr. Wthos, sten), paleont, förstenade lämningar av människan.

Antropolo'g, gr., person, som idkar antropologiska studier.

Antropologi' (av gr. lo'g os, ord, lära), vetenskapen om människan, enl. äldre språkbruk liktydigt med Psykologi (se d. o.), numera läran om människan som släkttyp, indelad i Zoolo'gisk antropologi, belysande förhållandet till andra levande varelser, Allmän antropologi, jämförande människosläktets skilda raser, och Deskriptiv 1. Specie'll antropologi, vari antropologiens enskildheter studeras. — Antropo-lo'gisk, som avser läran om människan. — Antropologiska kongresser, kongresser för förhistorisk antropologi. — Antropologiska sällskap, samfund för spridande av kännedom om de nyaste rönen på antropologiens, etnologiens och arkeologiens områden.

Antropologi'sm, gr., fil, en filosofisk lära, som grundar allt på det mänskliga förnuftet och icke erkänner någon detta överordnad tanke 1. vilja.

Antropometri' (av gr. me'tron, mått), läran om människokroppens proportioner.

Antropome'triska metoden, sätt att genom mätningar av vissa kroppsdelar hos alla

brottslingar identifiera förut straffade förbrytare. Jfr Bertillonage.

Antropomo'rf, människoliknande. — Antro-pomorfa apor, zooL, dets. som Antropoider (se d. o.).

Antropomorfi'sm (av gr. mor fe', skapnad, gestalt), den föreställning, som tillägger Gud mänsklig gestalt; ett sådant föreställningssätt kallas antropomorfi'stiskt.

Antropopati'sm (av gr. pa'thos, lidelse), den föreställning, som tillägger Gud mänskliga känslor och lidelser. — Antropopa'tisk, som avser antropopatism.

Antroposofi' (av gr. sofi'a, vishet), religiös rörelse i Tyskland på teosofisk-ockultis-tisk grund, under ledning av R. Steiner. Rörelsen har en högskola, Goethea'num, i Dornach. — Antroposo'fiska sällskapet, 1912 bildat världsförbund för den antropo-sofiska rörelsen.

Antropotei'sm, gr., människors avgudande; även = Antropomorfism (se d. o.). — An-tropotei'stisk, som avser antropoteism.

Antropotomi' (av gr. te'mnein, skära, stycka), människokroppens anatomi.

Antropotoxi'n, kem., människogift.

Antropozo'isk (av gr. a'nthropos, människa, och zo'on, levande varelse), med 1. röjande spår av mänskligt liv.

A'ntrum, lat., grotta; anat., håla (som del av ett större rum). — A. Highmo'ri, överkäkshålan. — A. pylo'ricum, magmuns-hålan.

Antrustio'ner, forngermanskt ord, frankiska hov- 1. hirdmän.

Anträd, se under Anor.

A'ntverp 1. Kva'rta, benämning på ett slag av för utskeppning sorterade bräder. Jfr Prima, Sekunda, Mixed och Tertia.

Anu, bahyl. myt., "himmel", en av babylo-niernas förnämsta gudomligheter.

Anu'bis, egypt. myt., fornegyptisk gud, avbildad med schakalhuvud.

Anu'bisbabia'n, zooL, se Papio.

Anu'kis, egypt. myt., egyptisk gudinna, maka till Knufis (se d. o.).

Anund, fornnordiskt mansnamn = Hamund. Namn på två fornsvenska konungar.

Anuma'ki, bahyl. myt., andar, vilkas konung Anu var.

Anu'ra (av gr. a priv. och ura', svans), zool., "stjärtlösa", en grupp groddjur.

Anuri' 1. Anuri'a, gr. (av a priv. och u'ron, urin), med., upphävd urinavsöndring.

Anuroso'rex, zool., grävande näbbmöss, dägg-djurssläkte av ordn. Insektsätare.

Anu's, lat., säte (på djur); anat., tarmkanalens nedre öppning, stolgång. — A. per-fora'tus, medfödd brist på anus. — A. præ-ternatura'lis, genom operation anlagd öppning på tarmen. — Ana'l, som har avseende på anus.

Anuso'l, farm., vi smutsalt av jodresorcin-sulfonsyra. Användes i stolpiller.

A'nutus 1. A'nnulus, lat., anat., ring. — A.Anvapen—Apats j er

conjunctrvæ, den ringformade vulsten kring hornhinnan av ögats bindehinna. — A. femora'lis exte'rnus och inte'rnus, yttre och inre kruralringen. — A. fibro-carti-lagi'neus, trumhinnans förtjockade rand.

— A. fibro'sus, bindvävsringen mellan hjärtats förmak och kammare. — A. hæ-morrhoida'lis, ändtarmens muskel- och slemhinnering kring analöppningen. — A. inguina'lis exte'rnus och inte'rnus, yttre och inre Ijumskringen. — A. tendi'neus Zi'nnii, senring, från vilken ögats muskel-senor utgå.

Anvapen, mindre vapensköldar, representerande en adelsmans anor.

Använd botanik, botaniken tillämpad på medicinen, lantbruket, trädgårdskonsten o. s. v.

Anycho'sis, med., se Anonychia.

Anzac, namn bildat av begynnelsebokstäverna i Australien and New Zeeland Army Corps; populär benämning på denna kår och senare på de enheter (Anzacs), som under världskriget bildades av australiska och nyzeeländska trupper.

ao, förk. för A'nno, i året.

A. O. C., förk. för A'nno 0'rhis Co'nditi 1. Ah 0'rhe Co'ndito, efter världens skapelse.

A och O, den första och den sista bokstaven (alfa och omega) i grekiska alfabetet. Uttrycket förekommer i Joh. Upp. 1: 8 och betyder begynnelsen och änden, början och slutet, det första och det sista, allt i allom.

Aoide', gr, (eg. sång), en av de tre muser, som stundom nämnas utöver de nio traditionella.

Ao'ner, Aoni'der, gr. myt., binamn till sånggudinnorna (av Ao'nien, en beotisk landsdel, vari det åt muserna helgade berget Helikon låg).

A. O. R., förk. för A'nno 0'rbis Rede'mpti, efter världens återlösning, d. v. s. efter Kristi födelse.

Aori'st 1. Aori'stus, gr. (av a priv. och hori'-zein, begränsa), språkv., en det grekiska verbet tillhörande tidsform för den ej närmare bestämda förflutna tiden; historiskt tempus.

Ao'rta, gr., anat., den stora kroppspulsådern , som utgår från vänstra hjärtkammaren. — A. abdomina'lis,

bukaorta.

— A. thora'cica asce'ndens och desce'n-dens, uppstigande delen av aorta till och nedstigande från arortabågen {a'rcus ao'rtæ). — Aortadilatatio'n, utvidgning av aorta. — Aortainsuffice'ns, ofullständig slutning av aortaklaffarna. — Aortakom-pressio'n, tryck på bukaorta för åstadkommande av tillfällig blodbrist för oblodig operation. — Aortaruptu'r, bristning av aorta. — Aortasteno's, förträngning av aortaklaffarna. — Aorta-ton, hörb^ara klafftoner vid auskultation. — Aorti't 1. Aortftis, med., inflammation 1. degenera-tion i väggarna till aorta. — Aortopto's 1.

Aortopto'sis, sänkning av läget hos aorta-bågen.

Aouraolja 1. Tu'cumolja, bot., växtfett av den i Guyana växande palmen Astroca'ryum vulga're. Användes i såp- och tvålindustrien.

à outrance, fr. il. a otra'ngs), till det yttersta.

Ap., förk. för Apostel.

A. p., förk. för A'nni præse'ntis, innevarande årets, 1. A'nni præte'riti, det förflutna årets.

Apa, sjöv., ett slags stormsegel. — Gaffelapa, gaffelsegel på stormasten av tremastare. — Stagapa, snedsegel på mesanstaget.

Apacher (Z. apa'tsj-) 1. Apa'ts3er, en krigisk indianstam i Nordamerikas Förenta Stater.

Apa'cher (av fr. apaches), pöbelelement, som under senare årtionden genom mord och rån gjort Paris' gator osäkra.

A'page, gr., vik hädan! gå bort! — A'page Satana', gr., gack bort, satan!

Apago'ge, gr., eg. "bortförande"; log., vederläggning av ett påstående genom att uppvisa motsägelse i detsamma. Hör till de s. k. indirekta bevisen.

Apago'giskt bevis, se Apagoge.

Apaha'ravarmans äventyr, se Dagakumara-carita.

Apalacher 1. Appalacher (1. apala'tsj-) eg. apalachtschi okli, "människor på andra sidan stranden", en grupp indianstammar i Nordamerika.

Apallache-te, dets. som Maté (se d. o.).

Apanage, fr. (1. apana'sj, av mlat. apa-na'gium, av pa'nis, bröd), underhåll, anslag åt prinsar och prinsessor av blodet. — Apanage-bönder, fordom de livegna på de till regerande husets underhåll anslagna kronogodsen.

à part, fr. (z. apa'r, av lat. ad, till, vid, och pars, del, sida), avsides, för sig själv, särskilt.

Apa'rt 1. Apa'rte (av fr. à part, se d. o.), avsides, för sig själv.

A pa'rte a'nte, A parte post, lat., "från delen före", "från delen efter", skolastiska uttryck, som beteckna, att Gud är oändlig såväl i fråga om det förflutna som om det tillkommande.

Apartema'ng 1. Aparteme'nt (fr. apparte-ment, rum, våning), eg. ett avsides, aparte, beläget rum; avträde.

Apati' 1. Apathfa (av gr. a priv., och pa'thos, lidelse), känslolöshet, själslig och kroppslig slapphet. Jfr Flegma. — Apa'tisk, känslolös, likgiltig, slö.

Apati't, gr. (av apata'ein bedraga), ett mineral av neutralt kalciumfosfat och fluorkalcium. Användes bl. a. som gödningsämne. Vid Gellivare finnas stora apatit-lager.

Apa'tsjer, se Apacher.

Apatu'rierna, årlig fest i Aten, vid vilken familjefäderna anmälde sina under året födda barn, vilka därpå infördes i en matrikel.

A. p. C. 1. A. p. C. n., förk. för A'nno post Chri'stum na'tum, år efter Kristi födelse.

Apebrödsträd, hot., se Baobab.

Ape'ibaträ 1. Janga'da, ett lätt, till båtbygge lämpat trä av Apeiba tibourbou av fam. Tilia'ceæ i Guyana och Brasilien.

A'peiron, gr., "det oändliga", den grekiske filosofen Anaximandros' beteckning för alltings urämne.

Apel, bot., se Pyrus.

Apelfotes, gr., östanvind.

Apelsfn, frukt, som erhålles av tréiået Ci'trus aura'ntium, odlat i s. Europa. De finaste frukterna ha röd saft och kallas b 1 o d -apelsiner. Genom skalens utpressning fås Apelsinolja, en eterisk olja, som brukas i parfymer. — Apelsinskalolja, eterisk olja ur apelsinskal. Användes i likörer. — Apelsinträd, se Citrus.

Ape'ntavatten, ungerskt bittervatten, avförande medel.

Apepsi' (av gr. a priv. och pe'ptein, koka, smälta), med., försvagning 1. frånvaro av magsaft.

Ape'ra, bot., se Agrostis.

Aper^u, fr, (1. -sy), översikt, kort utkast.

Apere'an, zooL, en marsvinsart i Sydaineri-kas buskskogar, Ca'via ape^rea.

Aperie^nt, öppnande, avförande.

Aperie'ntia 1. Aperitfva, lat. (av aperiWe, öppna), med., öppnande, avförande medel.

Aperio'disk kallas en kropps rörelse, då kroppen intar ett jämviktsläge utan periodiska svängningar kring detta.

Aperitff, fr., aptitsup.

Aperitfv {fr. apéritif) 1. Aperiti'va, med., öppnande, avförande; avförande, aptit-retande medel.

Aperito'I, farm., ett avföringsmedel.

Aperto'rium (av lat. aperi're, ö^^ndi),kirurg., instrument för utvidgande av en öppning.

Apertu'r (av lat. apertu'ra, öppning), fys., nämnes hos en spegel 1. lins storleken av diametern till den för ljusstrålarna tillgängliga cirkelytan.

Apertu'ra, lat., anat., öppning. — A. na'si, näsöppningen. — A. pirifo'rmis, kraniets päronformade näsöppning.

Apeta'la (av gr. a priv., och pe'talon, blad), bot., utan kronblad.

Ape'talæ 1. Apeta'ler, bot., naturlig växt-grupp, omfattande större delen av de diko-tyledoner, vilkas blommor sakna kronblad.

à peu près, fr. (z. apöprä'), nära nog, nästan, i det närmaste.

A'pex, lat., spets; fornromersk prästmössa; astr., den punkt på himmeln mot vilken vårt solsystem rör sig och där tangenten till jordens bana kring solen träffar himmelssfären. Utdragen åt motsatt håll träffar tangenten Antiapex. — A., pl. A'pices,

lat., anat., spets. —• A. pulmo'nis, lung-spets.

Apfelsfnen, ty., apelsiner.

Aph-, se även Af-.

Aphæ'resis, gr. (av apo', bort, och haire'in, taga), språkv., en vokals 1. stavelses utelämning i början av ett ord. Jfr

Apokope.

Aphaki', med., frånvaro av ögonlins.

Aphanfptera (av gr. afane's, osynlig, och ptero'n, vinge), zool., insektsordn. Loppor.

Aphanizo'menon, bot., släkte blågrönalger, som jämte andra förorsaka s. k. vattenblomning.

Aphasi', se Afasi.

Aphe'Iium, gr.-lat. (av gr. apo', ifrån, och he'lios, sol), en planets ställning på sin omloppsbana, då den är mest avlägsen från solen.)(Perihelium.

Aphemi', med., total Afasi (se d. o.).

Aphi'dæ, zool., insektsfam. Bladlöss. — Aphidfphoga, Bladlössätare. — A'phis, zool., artrikt släkte Bladlöss.

Aphitoxfn, nikotin, blandad med kamfer och alkohol mot husdjursohyra, bladlöss m. m.

Aphle'bior, paleont., egendomliga bladbildningar hos vissa fossila ormbunkar.

Apho'dius, zool., insektssläktet Dyngbillar.

Apho'mia soci'elIa, zool, humlemalen, mal-art av de s. k. vaxmalarna.

Apho'n, ljudlös, mållös.

Aphoni', med., oförmåga att frambringa ljud.

Aphrodfsia, gr., Afrodites fest.

Aphrodisi'aca, lat., se Afrodisiaka.

Aphrodi'te, gr. myt., se Afrodite.

Aphrodi^te aculea'ta, zool., en av våra största och vackraste borstmaskar.

Aphro'phora spuma'ria, zool., spottstrit.

Aphronftrum, lat., mursalt.

Aphthæ {gr. a'fthai), utslag (liknande munsjukdomen torsk), i synnerhet i munnen, ofta hos späda barn.

Aphtho'sa (se Aphthæ), bot., mot (barnsjukdomen) torsk.

Aphtongi', med., talrubbning med kramp vid talrörelserna.

A'phya minu'ta, zool., klarbult, västkustfisk, som trots sin litenhet ätes i Medelhavsländerna.

Aphy'lla (av gr. a priv. och fy'llon, blad), bot., bladlöss.

Apia'ca, folkstam bland guaranos (se d. o.).

A piacere 1. Al piacere, ital. {1. pjatje're), tonk., efter behag, efter godtycke; han-delst., på sikt.

A piacime'nto, ital {1. -tji-), tonk., = A piacere.

Apia'rium, lat., bikupa.

Apica'l, se Apikal.

Apicula'tus, -a, (av lat. api'cula, gadd, av A'pis, bi), bot., med en liten spets.

à pied, fr. {1. appje'), till fots.

Apika'l, Apica'lis, anat., tillhörande spetsen.

Apika'ler (av lat. a'pex, spets) 1. Apika'la tungljud, språkv., tungspetsljud.**Apikolys** l. **Apikolysis,** *med.*, förgörande av lungspetsen genom operation.

Apikultur, biodling.

Apilari, *bot.*, missbildning hos tvåläppiga blommor genom felslående överläpp.

Apiol, *farm.*, ett eterextrakt på persiljans frukter, försökt som kininsurrogat.

Apion, *zool.*, fruktvivlar.

Apios, *bot.*, växtsläkte av fam. *Leguminosæ*. -- **A. tuberosa,** jordpäron, odlas som prydnadsväxt. Knölstammen är ätlig och insamlades därför som vinterföda av Nordamerikas indianer.

Apis, *egypt. myt.*, en egyptisk gudom, vilken dyrkades under gestalt av en tjur (åkerbrukets sinnebild). Apistjuren var det förnämsta av egyptiernas heliga djur. -- **Apis-cykel,** en tideräkning med 25-års-period, som tillagts de gamla egyptierna. -- **Apis-stelerna,** med hieroglyfer betäckta stenar, inmurade i bergväggen utanför Apistjurarnas gravvalv, *serapeum*.

Apis, *zool.* stekelsläktet Bin.

Apium graveolens, *bot.,* selleri, umbellat, som växer vild på Skånes kuster. Odlad som köksväxt, dels för bladstjälkarna, "blekselleri", dels för den välsmakande knöl, som bildas av roten och stjälkbasen. -- **A. petroselinum,** se *Petroselinum.*

Aplacentalia (av *gr. a priv.* och *lat., placenta,* moderkaka), *zool.,* sammanfattningsnamn för pungdjur och kloakdjur.

Aplanat (av *gr. a priv.* och *planan,* avvika), ett slags fotografiskt objektiv, så sammansatt att den *sfäriska aberrationen* upphäves. Ett liknande objektiv kallas *antiplanat.* -- **Aplanatisk,** eg. icke vilseledande l. avvikande; *fys.,* säges om en lins l. ett linssystem, där såväl den kromatiska som den sfäriska avvikningen är hävd.

Aplanetisk, *gr., astr.,* oföränderlig, ej avvikande.

Aplanogamet (av *gr. a priv., planan,* kringirra, och *gametes,* make), *bot.,* fortplantningscell, som saknar rörelseförmåga.)(*Planogamet.*

Aplanospor l. **Akinet,** *bot.,* på könslig väg bildade vildsporer hos grönalgerna *(Chlorophyceæ).*

Aplasi, *med.,* missbildning, frånvaro av organ l. del därav.

Aplepsi, *med.,* förlamning.

Aplesti = *Akori* (se d. o.).

Aplit, *petrogr.,* finkornig gångbergart, som huvudsakligen består av kalifältspat och kvarts jämte något ljus glimmer.

Aplomb, *fr. (l.* aplång, eg. vattenpass, av *lat. plumbum,* bly, lod), regelrätthet, säkerhet, tillförsikt i uppträdandet; *tonk.,* säkerhet i anslaget.

Aplotaxis, *bot.,* se *Kost-rot.*

Aplozia, *bot.,* släkte levermossor med ett tiotal skandinaviska arter.

Aplysia, *zool.,* sjöharen, en havssnäcka med till det yttre helt och hållet naken kropp. Ansågs fordom giftig.

Apmänniska, *paleont.,* fossila rester av en upprättgående apa, *Pithecantropus erectus,* upptäckta år 1894 på Java.

Apne (av *gr. a priv.* och *pnein,* andas), *med.,* oförmåga att andas, högsta grad av andtäppa. -- **Fœtal apne,** fostrets andningsvila.

Apneusti (av *gr. pneuma,* luft), *med.,* svårighet att andas.

Apnötter, *bot.,* dets. som *Jordnötter.* Se *Arachis.*

Apoastron, se under *Periastron.*

Apocarpa (av *gr. apo,* ifrån, bort, och *carpos* frukt), *bot.,* med dolda frukter.

A poco a poco, *ital., tonk.,* småningom, efter hand.

Apocope, se *Apokope.*

Apocrisis, *med.,* se *Apokris.*

Apocynaceæ, *bot.,* växtfamilj av ordn. *Contortæ.* Omkr. 1,000 kända arter, mest i tropiska länder.

Apocynin och **Apocynein,** *kem. farm.,* giftämnen ur indiansk hampa *(Apocynum Cannabium),* som verka på hjärtat likt digitalis (se d. o.).

Apocynum, *bot.,* växtsläkte av fam. *Apocynaceæ.* Många arter odlas som prydnadsväxter. -- **A. androsæmifolium,** flerårig praktväxt från Nordamerika. -- **A. cannabium,** ger *indiansk hampa.* Jfr *Apocynin.*

Apodakrytika, *gr.* (av *dakry,* tår), medel som befordra tåravsöndringen.

Apodemialgi (av *gr. apodemia,* frånvaro, och *algein,* känna smärta), längtan att bese främmande länder; reslust.) (Nostalgi.

Apodemik (av *gr. apodemos,* stadd på resor), anvisning för resor.

Apodemus, *zool.,* undersläkte av *Mus* (se d. o.).

Apoderus, *zool.,* rullvivlar, vivelsläkte, som hoprullar lövträdsblad.

Apodes, *zool.,* ålfiskar.

Apodi l. **Apodia** (av *gr. a priv.* och *pus,* gen. *podos,* fot), utan nedre extremiteter.

Apodiktisk *(gr. apodeiktikos,* av *apodeiknymi,* jag bevisar), *log.,* ovederlägglig, obestridlig. -- **Apodiktiskt omdöme,** ett sådant där predikatet tänkes som en nödvändig beståndsdel till subjektet.

Apodisk (av *gr. a priv.* och *pus,* gen. *podos,* fot), fotlös. -- **Apodiska fiskar** (klassen *Apodes),* fiskar utan bukfenor.

Apodyterion, *gr.,* avklädningsrum i grekiska och romerska badanstalter.

Apoflegmatika (av *gr. apo,* bort, *flegma,* slem), *med.,* slemlösande och slemavförande medel.

Apofoni (av *gr. apo,* från, och *fone,* ljud), förändring av vokalroten i ett ord.

Apoftegma, *gr.* (av *apofthengesthai,* tala rent ut), sinnrikt uttryck; tänkespråk.102

Apofy'g, hyggn., halvcirkelformig urholkning, som förbinder en del med en annan, t. ex. den indragna delen av en kolonn vid basen.

Apofylli't (av gr, apophylWzein, utbreda sig i bladform), miner. = Albin, ett mineral bestående av kiselsyra, kalk, kali, vatten och fluor.

Apofy's (gr. apo'fysis, utväxt), anat. = Epi-fys (se d. o.); geol.y utlöpare i sidobergarten från ett eruptivt massiv, varvid sprickorna i sidoberget utfyllts med den eruptiva bergarten.

Apofy'ter (av gr. apo', från, och fyto'n, växt), bot., de av ett lands inhemska växter, som visa utpräglad tendens att

taga kulturmarkerna i besittning. Jfr Antro-pokorer.

Apogami' (av gr. apo', från, och g a'mos, äktenskap), bot., benämning på förlusten av förmåga till fortplantning på könslig väg. Jfr Vegetativ fortplantning.

Apoge'um (gr. apo'gaion, av apo', ifrån, och ge'a, jorden), astr., månens ställning på sin omloppsbana, då den är mest avlägsen från jorden.) (P e r i g e u m (se d. o.).

Apogra'f (av gr. apo', bort, och gra'fein, skriva), avskrift av ett original.

Apoikfster (av gr. apoiki'zein, kolonisera), se Klerucher.

à point, fr. (Z. a påä'ng), på noll (i biljardspel) ; handelst., jämnt, precis.

Apok., förk. för Apokalypsis (se följande ord).

Apokaly'ps (gr. apoka'lypsis av apokaly'p-tein, uppenbara), i allm. avslöjande, uppenbarelse; särskilt Joh. Upp. — Apoka-lypti'k, den gren av den senare judiska litteraturen, som söker skildra det tillkommande Gudsriket och Messias' uppenbarelse under formen av bilder och syner. — Apokaly'ptiker, en person, som sysselsätter sig med utläggning av apokalyp-tiska skrifter, särskilt Joh. Upp.; svär-mare. — Apokaly'ptisk, i Uppenbarelsebokens anda; mörk, dunkel och hemlighetsfull. — Apokalyptiska figurer, bildliga framställningar av de människor, djur och föremål som omnämnas i Joh. Upp.—Apokalyptiska ryttarna, fyra ryttarfigurer, föreställande döden, hungersnöden och kriget. Den fjärde otolkad. — Det apokalyptiska talet, det i Joh. Upp. 13: 18 förekommande mystiska talet 666.

Apoka'rp, bot., säges en blomma vara, som innehåller flera pistiller, var och en bestående av ett fruktblad. Jfr Synkarp.

Apokata'stasis, gr. (av apokathi'sthemi, återställer), alltings återställande till ett urspr. oskuldstillstånd.

Apokla'sma, gr. (av apokla'n, avbryta), me (i., benbrott.

Apokometri', gr., avståndsmätning.

Apo'kope (av gr. apo-ko'ptein, avhugga), språkv,f ett ords förkortande genom slut-

bokstavens 1. slutstavelsens borttagande. Jfr Aphæresis.

Apokri's 1. Apo'krisis, gr. (av apokri'nein, avsöndra), med., ymnig avföring under feberkris; avsöndring ur kroppen av överflödig fuktighet. — Apokrisia'rius 1. -a'rie, sändebud i kyrkoärenden, särskilt ett påv-ligt i Konstantinopel.

Apokroma't, Apokroma'tiskt (av gr. apo', från, och chro'ma, färg), fys., fotografiskt objektiv, som är fullständigt fritt från kromatisk aberration (se d. o.). — Apo-kroma'tisk, fri från kromatisk aberration.

Apokry'fer, se under Apokryfisk.

Apokry'fisk (av gr. apokry'ptein, förborga), oäkta, understucken (nyttjas företrädesvis om de skrifter i bibeln, vilkas gudomliga ursprung ej erkännes).) (Kanonisk. — Apokry'fer, apokryfiska skrifter.

Apolepsi' 1. Apole'psis, gr. (av apolam-ba'nein, hämma), med., avbrott, förlamande (t. ex. av in- och ut andningen, talförmågan o. s. v.).

Apoli'ces, port., brasilianska statsskuldförskrivningar, vilka löpa med 4 % ränta att betalas i guld.

Apollina'ris, alkaliskt vatten från en källa med samma namn i närheten av kurorten Neuenahr. — Konstgjort apollinarisvatten, en omtyckt läskedryck.

Apollinarfster, kyrkoh., kristen sekt i 4:e årh. Stiftad av biskop Apollinaris i Lao-dicea.

Apo'llini sa'cra, lat., "helgat åt Apollon", ett av Kexél, Bergklint m. fl. i Uppsala stiftat vittert sällskap.

Apollfnisk 1. Apo'llisk, som har avseende på 1. är helgad åt Apollo.

Apo'llo, lat., se Apollon.

Apo'lIofjäriln, zooL, en dagfjäril, Parna'ssius Apollo, med vita vingar, de främre med fem svarta fläckar, de bakre med fem röda.

Apo'lloljus, ett slags stearinljus, i vilkas massa paraffin inrår.

Apo'llo-lyra, tonk., blåsinstrument av trä i lyrform.

Apollon (lat. Apo'llo), gr. och rom. myt., solens och de sköna konsternas gud, son av Zeus och Leto (Latona) samt broder till Artemis. Delfiska oraklet var helgat åt honom. — A. alexi'kakos, den allt ont avvärjande A. — Apollo di Belvede're — Belvederiske Apollo (se d. o.). — A. ka-tha'rsios, försonaren och räddaren. — A. kitharodo's, A., sångare till cittran. — A. musage'tes, A., musernas anförare. — A. no'mios, hjordamas och betenas A. — A. saurokto'nos, ödledödaren, berömd apollonstaty av Praxiteles.

Apollo'nia, kvinnonamn. Romerskt helgon, anropat mot tandvärk. Jfr Apollonius.

Apollo'nikon, ett musikaliskt instrument, liknande panharmonikon (se d. o.).

Apollo'nios av Tyros, hjälte i en forngrekisk roman, som givit stoff till en av Väster-Apollonius—Apostlagärningarna

103

landets mest omtyckta folksagor och vars ämne behandlas i det Shakespeare tillskrivna dramat "Perikles".

Apollo'nius och Apollo'nia, lat. mans- och kvinnonamn, solguden Apollo tillhörig, tjänare och tjänarinna i hans tempel.

Apo'llotårar, hos de gamles skalder benämning på bärnstenen.

Apo'llyon, gr. (av apolly'nai, fördärva), för-därvare, dödsängel. På hebreiska benämnes denna Abaddon (Joh. Upp. 9: 11).

Apolo'g, gr.f moralisk berättelse, fabel.

Apologe't, Apologeti'k, se under följande ord.

Apologi', gr. (av apologe'omai, jag försvarar mig), försvarstal, försvarsskrift (i synnerhet för kristendomen under den äldre kristna tiden mot judar och hedningar). — Apologe't, författare av apologier. — Apo-logeti'k, den vetenskap, som framställer bevisen för kristna religionens sanning. Jfr Polemik. — ApoIogise'ra, försvara, hålla försvarstal.

Apologi'st, se under Apologisti.

Apologisti' (av gr. apologi'zesthai, föra räkenskaper), räkneskola. — ApoIogi'st, eg. räknemästare; lärare i den med trivialskolorna förenade skrivareklassen och i de s. k. apologistklasserna.

ApoIysi'n, /arm., citrylmonofenetidid, smärtstillande febermedel.

Apomekome'ter, gr., avståndsmätare.—Apo-mekometri', gr., avståndsmätning.

Apomi'xis, bioL, könlös fortplantning.

Apomorfi'n, kem., en giftig organisk bas, som bildas, då morfin under tryck upphettas med saltsyra. Saltsyrad apomorfin, Clore'tum apomo'rphicum, användes vid difteri, förgiftningar m. m.

Apona'l, farm., amylenkarbaminat, ett milt sömnmedel.

Aponeuro's, gr. (av apo', ifrån, och ne'uron, nerv, sena), anat., utbredning av bindväv 1. elastisk vävnad i form av en hinna. — Aponeurotomi'a planta'ris, operativ genomskärning av aponeuros vid skrump-ning.

Aponoge'ton, hot., vattenväxtsläkte av fam. Aponogetona'ceæ från Afrika, tropiska Asien och Australien. De stärkelserika stamknölarna ätas.

Apopeta'1, bot., kronlös blomma, vars kronblad aborterat genom reduktion.

Apoph-, se även Apof-.

Apophore'ta, lat. (av gr. apofe'rein, bortföra) , skänker av matvaror åt från gästabud hemvändande; bröllops- och nyårsgåvor.

Apo'physis, gr., utväxt, sidoskott; bot., missbildning, som består i central genom-växning av en blomställning.

Apople'ktisk m. fl., se Apoplexi.

Apoplexi', gr., med., slag, slaganfall. — Apo-ple'ktiska medel 1. Apople'ktika, medel mot slaganfall. — Apople'ktisk, slagartad; fallen för slag. — Apoplexi'a cardi'aca.

hjärtslag. — Apoplexia ce'r€bri, hjärnslag. — Apoplexi'a nervo'sa, nervslag. — Apo-plexi'a pulmo'num, lungslag.

Apopsyki' (av gr. apo', ifrån, och psyche', själ), själsfrånvaro; med., svimning, vanmakt.

Aporeti'n, gr. (av apo', ifrån, och rheti'ne, harts), kem., ett ur rabarberroten framställt harts.

Apo'ria Cratæ'gi, zool., hagtornsfjäril.

Aporogami', se Kalazogami.

Aporrhe'gmer, fysiol., förruttnelseämnen o. a. spaltningsprodukter ur aminosyror, som fysiologiskt uppstå inom organismen.

Aporrhæ'a, gr. (av aporrho'ia, av aporrhe'in, utflyta), med., avflöde, utdunstning.

Aposiope'sis, gr. (eg. tystnande), talk., effektfullt avbrytande av en påbörjad mening.

Apositi', gr. (av apo', ifrån, och si'tos, föda), med., matleda.

Apospori', bot., det förhållandet, att en del ormbunkar utbilda vegetativa skott i st. f. sporangier (se d. o.).

A po'sse ad e'sse non va'let conseque'ntia, lat., log., man kan ej sluta från en saks möjlighet till dess verklighet.

Apostasi' (gr. apostasi'a), avfall från ett parti 1. en religionslära. — Aposta'sia ir-regularita'tis, övergång från andliga ståndet till lekmannastånd. — Apostasia per-fi'diæ, offentligt avfall från kristen tro. — Aposta't, avfälling. — Apo'stata, avfällingen, binamn till den romerske kejsaren Julianus, som avföll från kristendomen.

Apo'stasis, gr., bot., missbildning hos blomaxeln, varvid kransarna genom förlängning övergå i spiraler.

Aposta't, se Apostasi.

Apostel {gr. apo'stolos, sändebud), benämning på den, som för ett folk predikar kristendomen, särskilt på de av Kristus valda tolv lärjungarna.

Apo'stelorden = Apostlabröder (se d. o.).

Apo'stel-salva, farm., en salva, innehållande spanskgröna.

Aposte'm (gr. apo'stema), med., varansam-ling. — Aposteomatö's, lat. Aposteomato'-sus, varig.

A posterio'ri, lat. (med underförstått pa'rte, åe\), fil., eg. från den senare delen; vunnet genom erfarenheten. Jfr A priori. — Apo-sterio'risk, grundad på erfarenhet.

Aposti'lI (nylat. aposti'llum), anmärkning i marginalen till en skrift; tillägg till en urkund, ansökning o. s. v.; postskriptum. — Apostille'ra, förse med anmärkningar.

Apo'stlabröder 1. Aposto'likernas sekt, en svärmisk, mot kyrka och stat upprorisk sekt, som framträdde i Italien på 1200-t.

Apo'stladagar 1. Apostlafester, fester till apostlarnas ära.

Apostlagärningarna {lat., a'cta apostolo'-rum), den sista, av Lukas författade, av Nya Testamentets historiska böcker.104

Apostlahästarna, skämtsamt uttryck om benen som fortskaffningsmedel, syftande på apostlarnas sätt att färdas.

Apostlakrus, låga stengodsmuggar från 1600-talet med ornering återgivande apostlarna.

Apostlarnas delning, kristen benämning på 15 juli, den dag då apostlarna enl. sägnen åtlydde Jesu befallning: "Gån ut och gören allt folk till mina lärjungar."

Apostola't 1. Apostoliskt ämbete, gr-lat., apostlaämbete, biskopsvärdighet; påvlig regering.

Apostolicfsm, det oinskränkta kyrkoväldets system.

Apostolicite't, överensstämmelse med apostlarnas lära.

Aposto'licum, Nya Testamentet utom de fyra evangelierna.

Aposto'likernas sekt — Apostlabröderna (se d. o.).

Aposto'lisk, stående i sammanhang med apostlarnas liv och lära. — Apostoliska fäder, de kyrkofäder, som varit apostlarnas egna lärjungar. — Apostoliska kano'-nes 1. konstitutio'ner, av apostlarna givna kyrkliga föreskrifter. — Apostoliska män, apostlarnas lärjungar och medhjälpare. — Apostoliska stolen, den påvliga regeringen. — Apostolisk församling, av apostlarna själva grundad församling. — Apostolisk konung (Hans Apostoliska Majestät), titel för konungen av Ungern. — Apostolisk kyrka, den kristna kyrkan under l:a årh. — Apostolisk succession, prästvigning, som i oavbruten följd leder sitt ursprung från en apostel; är inom katolska kyrkan ett oeftergivligt villkor; anses föreligga inom svenska kyrkan. — Apostoliskt sy'mbolum, det förnämsta av de kristna kyrkornas huvudsymbola. — Apostoliskt ämbete, se Apostolat, — Apostolisk vikarie, påvlig ställföreträdare; titel för kyrkoledaren i länder, där full katolsk organisation ännu icke införts. — Apostolisk välsignelse, påvens välsignelse.

Apostro'f, gr., ett skrivtecken, som utmärker, att en 1. flera bokstäver blivit utelämnade C); talk.y retorisk figur, varvid en talare hastigt avbryter och vänder sitt tal till en närvarande person 1. en frånvarande, som då tänkes såsom närvarande; häftigt utfall. — Apostrofe'ra, förse med apostroftecken; vända talet till en frånvarande, såsom vore han närvarande; häftigt utfara mot någon.

Apote'k (av gr. apo\ ifrån, bort, och the'ke, behållare, kista, magasin), anstalt för beredning och försäljning av läkemedel. — Apote'kare kallas i Sverige envar, som är berättigad att utöva apotekareyrket. Härför erfordras examina, en lägre, Farmacie kandidatexameriy som berättigar till titeln Farmacie kandidat (förr Provisor, se

d. o.), och en högre, apotekareexamen, som berättigar till titeln Legitimerad apotekare. Endast den senare examen berättigar till innehav av apotek. — Apotekare-societeten, sammanslutning till apoteksväsendets och farmaceutkårens fromma, som alla apoteksinnehavare i Sverige måste tillhöra. — Apoteksprivile'gium, av K. M:t meddelat tillstånd till leg. apotekare att på viss ort driva apoteksrörelse.

— Apoteksvara, vara som huvudsakligen 1. uteslutande har användning som läkemedel. Handeln med dessa varor är uteslutande förbehållen apoteken och regleras genom den av K. M:t utfärdade Apoteks-varustadgan. — Apoteksvikt, se Medici-nalvikt.

Apote'm 1. Apo'tema, gr. (av apotithe'nai, avlägga), geom., linje, dragen från medelpunkten av en reguljär månghörning vinkelrätt mot en av dess sidor.

Apoteo's, gr. (av the'os, gud), upphöjande till gud; förgudning, förhärligande; i biblisk mening: himmelsfärd, upptagande till himmeln. — Apoteose'ra, avguda, förhärliga.

Apothe'cium, medelt.-lat. (av gr. apothe'ke, förvaringsrum), hot., "sporgömme", det organ hos lavarna, i vilket sporbildningen försiggår.

Apothe'ma, se Apotem.

A potio'ri, lat. (med underförstått pa'rte, del), efter det förnämsta, enl. huvudsaken.

— A potiori fiat denomina'tio, benämningen må rätta sig efter huvudsaken.

Apoto'm, mat., skillnaden mellan tvenne inkommensurabla storheter.

Apotome', gr., eg. avskäring; tonk., kroma-tisk halvton.

Apotoxi'n, dets. som Anafylatoxin (se d. o.).

Apotro'pa, hot., kallas froämnen vilkas mun är riktad mot basen. Jfr Epitropa.

Apoxyo'menos, gr., "skraparen", berömd marmorstod från antiken.

Apoze'm, Apoze'ma, gr. (av apoze'ein), med., dekokt på vissa örter 1. rötter. — Apozema laxati'vum, ett laxativ, bestående av en infusion på sennablad, manna o. s. v.

App., förk. för romerska namnet Appius.

Appalacher, se Apalacher.

Appara'ns, se Apparence.

Apparas, fi. Apärä, lapsk myt., gengångare av i lönndom födda och avlivade barn.

Appara't (lat. appara'tus), tillbehör, sammanfattningen av redskap 1. hjälpmedel för anställande av ett experiment 1. för någon viss verkans framkallande; maskin.

Apparaten, ett appreteringsmedel av stärkelse, som behandlats med natronlut och därpå neutraliserats med syra.

Appare'lj (fr. appareille, tillrustning, ståt), alla de verktyg och redskap tillsammantagna, som erfordras för utövandet av en konst 1. ett yrke. — Apparelj gymnastisk, gymnastik med hjälp av apparater.

Apparence, fr. (L appara^ngs), apparans, utseende, sken; förhoppning; sannolikhet. — Sauvera apparencerna (1. såve'ra -), rädda skenet.

Appare'nt, lat., skenbar. — A. tid, soltid (efter noggrann solvisare).

Apparitio'n (av lat. appare're, synas), framträdande ; syn, utseende.

Appartema'ng, Appartement, fr. (1. appartö-ma'ng), se Apartemang.

Appassiona'to, ital., tonk., lidelsefullt, passionerat.

Appél comme d'abus, fr. (1. - kåmm daby'), "vad till följd av maktmissbruk", hänvändelse till statsmakten för rättelse av myndighets (särskilt kyrklig myndighets) maktmissbruk.

Appell., förk. för Appellativ (se följ. ord).

Appe'll, fr. (av lat. appella're, tillkalla), vad, vädjande; spelt., ny insats av en tappande; krigsk., ett med trumma 1. trumpet givet tecken, varmed trupper sammankallas; jaktt., rop, varigenom man sammankallar hundarna; jur., vädjande. — Appella'bel, sak, som kan göras till föremål för vad. — Appella'nt, en vädjande; en, som gör ny insats i spel. — Appellatiö'n, vädjande. — Appellationsdomstol, jur., högre domstol, till vilken man kan vädja som till andra instans.

Appellativ 1. No'men appellatiVum, språkv., släktnamn, varje konkret substantiv, som betecknar ett visst slag av föremål, t. ex. djur, träd etc.) (No men proprium.

Apelle'ra, vädja; kalla, ropa, locka; göra ny insats i spel. Se Apell.

Appende'ra, Appendice'ra, vidhänga, bifoga.

Appendici't 1. Appendici'tis (av lat. appe'n-dix, bihang), med., inflammation i blindtarmen.

Appendicula'tus (av lat. appe'ndix, bihang), hot., försedd med bihang.

Appe'ndix, pl. Appe'ndices, lat. (av appe'n-dere, hänga vid), bihang, tillägg. — A. vermicula'ris, anat., maskformiga bi-hanget (till blindtarmen). — Appendek-tomi', bortoperering av Appendix.

Apperceptio'n, se under Appercipiera.

Appercipie'ra (av lat. ad, till, och perci'pere, märka), varsna, förmärka. — Appercep-tio'n, psyk., varseblivning, förnimmelse, medveten uppfattning; den själsverksamhet, varigenom man fattar det erfarna.

Appertine'ns, se Adpertinens.

Appertine'ntier, pl. {lat. adpertine'ntia), tillbehör.

Apperts metod (1. appä'rs -), benämnd efter uppfinnaren, Frangois Appert, har till ändamål att från förruttnelse bevara födoämnen på det sätt, att dessa, inlagda i lufttäta flaskor 1. blecklådor, kokas en viss tid i vatten.

Appeti't 1. Apti't {lat. appeti'tus, av appe'-tere, eftersträva), begär; matlust. — Appetrtlig 1. Aptftlig, retande begäret;

läcker, smaklig. — L'appétit vient en mangeant, fr. {1. lappeti' viä'ngt ang mangsja^ng), aptiten kommer, medan man äter.

Appetitio'n, lat., begärelse. — AppetitiV,

väckande begärelse.

Appiska vägen, se Via appia.

Applana'tus, -a, -um, bot., tillplattad.

Applane'ra {fr. applanir), göra en yta slät och jämn; fig., undanrödja hinder.

Applaude'ra, se Applådera. — Applaudisse-ment, se Applådera.

Applegathska tryckpressen, en av engelsmannen Applegath för londontidningen Times byggd tryckpress, i vilken stilsatsen ej var anbragt på en plan yta, utan på en lodrätt stående cylinder.

Applice'ra (av lat. applica're av ad, till, och plica're, vika), tillpassa, pålägga, anbringa; använda; tillämpa. — Applice'-rade spetsar, utgöras av knyppelspetsar, fastsydda på en tyllbotten.

Applika'bel, användbar, tillämplig.

Applikatio'n, påläggning, tillpassning, till-lämpning; tonk., fingersättning. — Appli-katio'nspunkt, mek., den punkt, där en på en kropp verkande kraft är anbragt. — Applikationsskola, tillämpnings- 1. fackskola. — Applikationssöm, konstsöm, varvid tyglappar i vissa mönster fastsys på ett större tygstycke. — Applikationstryck, ett slags tygtryck, där bet-ämnet anbringas tillsammans med färgämnena.

Applikatu'r, tonk., fingersättning; högt läge på fiolen.

Applique, fr. {1. -pli'ck), små i växtornamen-tik utförda rokokoljusstakar 1. ljusarmar.

Appliqué, fr. {1. -ke'), påläggssöm. Se Applikationssöm.

Applombe'ra, fr. (av lat. plu'mhum, bly), hoplöda med bly, förse med blystämpel.

Applå'd, dets. som Applådissemang.

Applåde'ra (av lat. appla'udere, bifalla), klappa händerna till tecken av bifall; gilla, bifalla. — Applådissema'ng, handklappning, bifall.

Appoggiato, ital. {1. appåddja^tå), tonk. = Portamento. — Appoggiatu'ra, tonk., förslag.

Appoint, fr. {1. appåä^ng, av à point, på punkten, på pricken) 1. Appu'nto, ital., handelst., växel, som utjämnar återstoden av en fordran; remittera, trassera 1. översända (en växel) per appoint 1. per ap-pu'nto, betala en skuldsedel genom en växel, som utjämnar beloppet. — Appoin-tement, fr. {1. appåängtma^ng), lön, sold, årligt underhåll. — Appointe'ra, fr., komma överens om något; handelst., jämföra en räkning med huvudböckerna.

Appone'ra, lat. (av appone're), bifoga, vid-foga. — Appona'tur (på recepter), man tillsätte; man bifoge. — Appona'ntur a'cta, man bifoge handlingarna. — Ap-positio'n, språkv., substantiv, som omedel-106

Apport—A priv.

bart tillägges ett annat och betecknar samma föremål som detta. Jfr Attribut, — Appositione'll, som rör tillväxt.

Appo'rt, fr., frambärning, tillförsel.

Apporte'ra (/r. apporter, lat. apporta're), tillföra, frambära. — Apporte, Apportez, fr. (Z. appå'rt, apporte'), bär hit!

Appositio'n, Appositione'll (lat. apposi'tio), se under Apponera.

Appreciatio'n, fr., värdering.

Apprecie'ra (fr. apprecier), värdera.

Apprehende'ra, lat., tillägna sig något. — Apprehensi'bel, fattbar, förnimbar. — Apprehensio'n, besittningstagande; uppfattning ; jur., den handling, genom vilken man tager något i besittning.—Apprehen-si'v, känslig för intryck; inbillningssjuk.

Apprekatio'n, lat., enträgen bön.

Appresso'rier, hot., se Hapterer.

Apprete'ra (av fr. apprèter, göra styv), bereda, giva sista beredningen åt; giva glans och styvhet åt tyger 1. vävnader. — Appre-te'ring, Appretu'r 1. Apprety'r (fr. appré-ture), det förfarande, varigenom vävnader erhålla glans och styvhet. — Appre-turbandage, med., med stärkelse 1. annat medel impregnerat förband. — Appreför, beredare av tyger.

Appretie'ra, lat., 1. Apprecie'ra (a,Y fr. appré-cier), värdera, uppskatta.

Approbatio'n, Approba'tur, se under Appro-bera.

Approbe'ra (lat. approha're), gilla, godkänna, bifalla. — Approbatio'n, godkännande, bifall, samtycke. — Approba'tur, han 1. hon godkännes, det tredje i ordningen av de tre huvudbetygen i en examen. Jfr Laudatur och Cum laude. — Cum approbatio'ne, med godkännande, examensbetyg mellan admittitur och approbatur. — Cum la'ude approba'tur, se under Cum laude.

Approche, fr. (1. apprå'sj), annalkande; krigsk., löpgrav. — Approche'ra, nalkas; gräva löpgravar.

Approfondera, fr. (1. -fångde^ra, av lat. ad, till, och profu'ndus, djup), gå på djupet (till bottnen) med en sak.

Appropriatio'n, se Appropriera.

Approprie'ra (av lat. appropria're), tillägna sig, i synnerhet jordegendom. — Appro-priatio'n, tillägnande, inkräktande. — Appropriatio'nsbill, den lag, genom vilken engelska underhuset slutgiltigt fastställer budgeten.

Approvisione'ra, fr., förse en fästning med livsmedel.

Approximatio'n, Approximativ, se under

Approximera.

Approxime'ra (av lat. ad, till, och pro'ximus, närmast), närma sig så nära som möjligt, gå något allt närmare; ungefärligen uppskatta 1. beräkna. — Approximatio'n, ett sådant närmande; uppskattning. — Approximativ, närmande sig, ungefärlig.

Appui', fr., stöd, stödjepunkt (t. ex. vid mili-täriska operationer).

Appulsio'n, stötande emot. — Appulsi'v, stötande emot.

Appu'nto, ital., se Appoint.

A. pr., förk. för A'nni præse'ntis, det innevarande årets.

A. præc., förk. för A'nno præcede'ntis, det föregående årets.

A. præt., förk. för A'nni præte'riti, det förflutna årets.

Apraxi' (av gr. a priv. och pra'xis, handling), med., förlust av förmågan att uppfatta föremålens form, ehuru synförmågan eljes är orubbad.

A. p. R. c., förk. för lat. A'nno post Ro'mam co'nditam, år efter Roms grundläggning.

à prendre, fr. (1. appra'ngdr), att taga, som står till buds. — Vara à prendre, vara ledig, icke upptagen.

à presentation, fr. (1. -sangtasiå'ng), han-delst., vid uppvisandet (av en växel) a vista.

Après la lettre, fr. (1. aprä' la lättr), kopparsticksavtryck, tagna "efter skriften", d. v. s. sedan bladets titel, konstnärernas namn, ofta även tryckarens 1. förläggarens samt en tillägnan, blivit utsatta. Jfr Avant la lettre.

Après nous le déluge, fr. (1. aprä' no lö de-ly'sj), efter oss syndafloden, d. v. s. efter vår död må allt förgås. (Yttrandet till-skrives Madame de Pompadour, men är äldre.)

Apricots, eng. (1. -kåtts), aprikoser.

Apriko's (fr. abricot; sp. albaricoque, av arab. al-birqüq = lat. præ'cox, tidigt mogen), den för sin angenäma smak högt skattade frukten av Pru'nus armenüaca (fam. Drupa'ceæ), som odlas i hela s. Europa. — Aprikoskärnor, innehålla aprikosolja, och användas i st. f. mandel i konditorier. — Aprikoskärnvatten (fr. eau de noyau), en på aprikoskärnor bränd likör. — Aprikos-eter, smörsyreeter med något ren amylalkohol. — Aprikosolja, fet olja ur aprikoskärnor. Pressresten ger vid de-stillation bittermandelolja.

April (av lat. aperi're, öppna), fjärde månaden av året. — Aprilnarri, skämt 1. puts på första 1. sista dagen i april. Anses som en kvarleva av en keltisk vårfest. — Aprilväder, ostadig väderlek.

A pri'ma vi'sta, ital., tonk., vid första påseendet; från bladet.

A prio'ri, lat. (från början, med underförstått pa'rte, del), fil, genom uppfattning, vilken förståndet får av sig själv, oberoende av erfarenheten, t. ex. vid bevisandet av en sanning; på förhand.)(A posteriori. — Aprio'risk, förnufts-grundad, oberoende av erfarenhet.

A-pris, handelst., enhetspris.

A priv., A privati'vum 1. nekande alfa, prefixet a-, som i grekiskan upphäver 1. nekar,

och som motsvarar det svenska prefixet o- (t. ex. oädel).

A prix fixe, fr, {I a pri fix), till bestämt pris.

à propos, fr. (1. apråpå'), försvenskat Apropå, väl till pass, i lagom tid; oväntat; på tal om, i anledning av. — à propos des bottes (Z. - de bått), eg. på tal om stövlar; utom samtalsämnet.

Apsa'ras, ind. myt., sköna kvinnliga väsen i Indras himmel.

Aprosexi', med., förlust av förmågan att fixera uppmärksamheten.

Aprosopi', med.y stark missbildning av ansiktet.

Apsi'der 1. Absi'der, gr., astr., de punkter på planeternas och kometernas elliptiska bana, som ligga solen närmast och fjär-mast, således storaxelns ändpunkter. Den solen närliggande apsiden benämnes peri-he'lium, den andra

aphe'lmm. Jfr Apsis.

Apsidia'l 1. Absidia'l, halvcirkelformig. Jfr Apsid.

Apsfdlinje, astr., apsidernas (se d. o.) sammanbindningslinje.

A'psis 1. A'bsis, Apsi'd 1. Absi'd (eg. förbindelse), även Co'ncha (eg. mussla), gr., hyggn., en halvrund, nischartad fördjupning i en byggnad, företrädesvis i tempel.

Apskinn, användas till mattor, pälskragar och muffar m. m. Jfr Perlaffen och Scheil-affen.

Apsras = Apsaras (se d. o.).

Apsyki', 1. Apsychi'a, gr. (av a priv. och psyche', själ), själsfrånvaro; med., sans-löshet; svimning.

A'psyrtos, Absy'rtus, gr. myt., broder till Medea, mördades av denna under hennes flykt med lason.

Apta', hot., BauMnia racemo'sa, av vars bast man i Ostindien förfärdigar tågvirke av stor styrka och som lämnar ett slags kina, s. k. semgummi.

Aptenody'tes, zool., ett släkte pingviner. — A. forste'ri, kejsarpingvin. — A. patago'-nica, kungspingvin.

A'ptera, gr. (av a priv. och pte'ron, vinge), pl., vinglösa insekter.

Apte'ra {lat. apte're), passa, tillämpa, anbringa; avpassa för. — Aptering, tekn., avkapning av timmer i för utnyttjandet rationella dimensioner.

Aptery'gota, zooL, grupp vinglösa insekter omfattande bl. a. borstsvansar och hoppstjärtar.

A'pteryx (gr. vinglös), zool., hönslikt strutssläkte på Nya Zeeland. Fyra arter kända. Ett par av dem kallas av infödingarna Kivi och Roaroa.

Aptien-etagen 1. Abtien, fr. (1. aptiä'ng-eta'sjen), geoL, en avdelning av Kritsyste-met (se d. o.).

Aptft och Apti'tlig, se Appetit och Appe-titlig.

Aptyali'sm, med., upphävd spottavsöndring.

A'ptychus, paleont., förstenade hornskivor, som tillhört skal av ammoniter.

A pu'nto, ital., tonk., punkligt, noga. — A punto d'arco {1. - da'rkå), med stråkspetsen.

A'pus 1. Paradisfågeln, astr., en av s. halvklotets cirkumpolära (se d. o.) stjärnor.

A'pus, med., dets. som Apodi (se d. o.).

A'pus, apus, zool., tornsvala, tillhör ordn. Skärrfåglar och är närmast släkt med nattskärrorna.

Apyre'tisk, se under Apyrexi.

Apyrexi' (av gr. a priv. och pyr, gen. pyro's, eld, hetta), med., feberfrihet. — Apyre'-tisk, feberfri.

Apy'risk (av gr. a priv. och pyr, eld), eldfast, oförbrännelig; med. — Apyretisk.

Apyri't (av gr. a priv. och pyr, eld), en tur-malinvarietet; röksvagt krut.

Aq., förk. för A'qua, vatten.

Aqu-, se även Aqv-.

A'qua, lat. (pl. a'quæ)y kem., farm., vatten. Fordom benämning på många blandningar och lösningar. — A. fo'rtls, skedvatten. — A. re'gia 1. A. re'gis, kungsvatten, en blandning av salpetersyra och klorväte-syra. — A. tolfa'na, var en giftvätska, uppkallad efter den i 18 :e seklet levande italienska giftblanderskan T o f f a n a, som med detta preparat lär ha undanröjt en mängd högt uppsatta personer, utgjordes av arsenik, kali och a. cymhala'riæ (berett av roten till Lina'ria cymbala'ria). — A. destilla'ta, destillerat vatten. — Bland aromatiska vatten märkas: A. amygdala'rum amara'rum, bittermandelvatten. — A. aroma'tica, aromatiskt vatten. — A.

aura'ntii, pomeransblom- 1. orangevatten. — A. ca'rvi, kumminvatten.

— A. chamomi'llæ, kamomillvatten. — A. cinnamo'mi spirituo'sa, kanelvatten. — A. foeni'culi, fenkolsvatten. — A. me'nthæ cri'spæ, krusmyntvatten. — A. menthæ piperftæ, pepparmyntvatten. — A. petro-selfni, persiljevatten. — A. ranu'nculi a'lbi, vitsippsvatten. — A. ro'sæ, rosenvatten. — A. sambu'ci, flädervatten. — Aromatiskt vatten, som beredes för tillfället, kallas A. extempora'nea. Bland andra vatten må nämnas: A. a'cidi car-bo'nici, kolsyrat vatten. — A. bary'tæ, barytvatten. — A. Bine'lli, svag lösning av oren kreosot. — A. bro'mi, bromvatten, — A. ca'lcis, kalkvatten. — A. carbo'lica, karbolvatten. — A. Carmelita'rum, meliss-sprit. — A. cera'si, bittermandelvatten. — A. chlo'ri, klorvatten. —^ A. commu'nis, vanligt vatten. — A. creso'lica, kresol-vatten. — A. flo'rum na'phæ, orangeblom-vatten. — A. fonta'na, källvatten. — A. Goula'rdi, bly vatten. — A. jo'di, jodvatten.

— A. kreoso'ti, kreosotvatten. — A. Lu-ci'æ, lucievatten. — A. Meli'sse, meliss-vatten. — A. me'nthæ cri'spe, krusmyntvatten. — A. mercuria'Iis, svart merkurial-108

vatten. — A. nero'li, orangeblomvatten. — A. ophta'linica, ögonvatten. — A. Pag-lio'si, alunhaltigt avkok på bensoeharts, mot näsblod. — A. Phagade'nica, gult merkurialvatten. — A. pheny'lica, karbol-vatten. — A. pfcea, tjärvatten. — A. plu'mbi 1. plu'mbica, blyvatten. — A. plu-via'tilis, regnvatten. — A. pyro'lei pi'nii, tjärvatten. — • A. Sa'lviæ, salviavatten. — A, saturni'na, blyvatten. — A. sedati'va, sedativvatten. — A. so'dæ, sodavatten. — A. Ti'lia, lindblomvatten. — A. Wienn€'n-sis, wiener laxervatten.

A'qua benedi'cta lustra'lis, lat., vigvatten, det invigda vatten, som vid ingången till katolska kyrkor förvaras i särskilda kärl och varmed kyrkfolket brukar bestänka sig.

A qua'dro, ital,, tonk., fyrstämmigt.

A'quæ {pl. av lat. a'qua, vatten), namn på många romerska städer med bad 1. mineralvattenkällor.

A'qau et i'gne interdi'ctus, lat.y eg. vatten ocli eld förbjuden; romerskt-katolskt uttryck för bannlyst.

A'qua fo'rtis, lat., se Aqua.

A'qua hæ'ret, lat., eg. vattnet fastnar (i timglaset) ; fig., jag är i förlägenhet.

Aquamani'le (av lat. oJqua, vatten, och ma'-nus, hand), kärl, i vilket de katolska prästerna före mässan två sina händer.

A'qua Ma'rcia, en vattenledning i Rom.

Aquamari'n, gr., miner., en blååaktigt grön ädelsten, likt smaragden en beryll; även en havsgrön färg.

A'qua re'gis, lat., se Aqua.

Aqua'rius (av lat. a'qua, vatten), astr., Vattumannen, ett av djurkretsens tecken.

Aqua'ticus, -a, -um, Aqua'tilis (se Aqua), hot., växande i 1. vid vatten.

Aquati'ntagravy'r, se Akvatinta.

A quatre, fr. (Z. aka'tr), på fyra man hand.

à quatre mains, fr. (La kattr mäng), tonk., tonstycke för fyra händer.

A qua'ttro och A quattro voci, ital. (1.

- vå'tji), tonk., fyrstämmigt.

Aqua vi'tæ, Aqvavi't 1. Akvavi't, lat., eg. livsvatten, brännvin.

Aquedu'ctus, anat., smal, vätskefylld gång.

— A. cochli'æ och A. vestibu'li, i resp. delar av innerörat. — A. Sy'lvii, gång mellan hjärnans tredje och fjärde

ventrikel.

Aquifolia'ceæ 1. Ilici'neæ, bot., växtfamilj av träd och buskar av ordn. FranguWnæ. Se Ilex.

A'quila, lat., astr.. Örnen, en stjärnbild på n. stjärnhimmeln.

A'quila, zool., örnsläktet. — A. chrysa'etos, kungsörn. — A. macula'ta och A. poma-ri'na, skrikörn. Jfr Haliaètus. — Aquili'na, bot., örnlik.

A'quila a'lba, lat., gammal benämning på kalomel.

Aquila'ria, A'quilaträ, dets. som Aloeträ (se d. o.).

Aquile'gia vulga'ris, bot., akleja, ranuncu-lacé, sedan gammalt odlad, ofta förvildad. — A. canade'nsis och A. chrysa'ntha, äro andra, mycket vackra prydnadsarter.

Aquilegifo'lium (av lat. folium, blad), hot., med blad lika Aquilegia (se d. o.).

Aquili'na, lat., kvinnonamn (av a'quila, örn), örnlik.

A'quilo, lat., nordan, nordostvinden.

A'quisgra'num, senlatinskt namn på Aachen.

à quoi bon, fr. (1. akåabå'ng), till vad nytta.

Aqv-, se även Akv- och Aqu-.

Aqvare'll och Aqvarelli'st, se Akvarell.

Aqva'rier, se Akvarier.

Aqva'rium, se Akvarium.

Aqvati'nta, se Akvatinta.

Aqvavi't, se Akvavit.

Aqvedu'kt, se Akvedukt.

Aqvisitio'n, se Ackvisition (under Ackvi-rera).

AR, astr., förk. för lat. ascensio recta (se d. o.).

A. R., förk. för lat. A'nno Re'gni, under regeringsår, 1. Acade'miæ Re'ctor.

Ar, till metersystemet hörande ytmått = 100 kvm. 100 ar = 1 hektar.

Ar, kem., atomtecken för Argo'n.

Ar, fornsv., "åra", fordom benämning på del av ett uppländskt skeppslag.

A. R. A., förk. för Associate of the Roy al Academy, medlem av akademien för de fria konsterna i London.

A'ra, lat., altare. — A. pa'cis, fredsaltare.

A'ra 1. Altaret, astr., stjärnbild på s. stjärnhimmeln.

A'ra, zool., några arter sydamerikanska papegojor.

A'ra 1. Arazy'm, kem., avhårningsmedel för hudar. Extrakt av bukspottkörtlar, innehållande trypta's.

Arabe'lla, kvinnonamn, den älskliga.

Araber, samtliga de semitiska folk, som tala arabiska tungomål.

Arabe'sk, målark., fantastiskt linjeornament med stiliserade lolomsterfigurer. Arabesker kallas stundom moresker. Jfr Grotesker.

Ara'bias 1. Arabiennes (1. -bi'enn), textil., lärfter av linne 1. bomull, tillverkade i Sachsen (mest för export på Sydamerika).

Arabido'psis thalia'na, bot., syn. Arabis tha-liana (se d. o.).

Arabfn, sur arabinsyrad kalk, utgör huvudbeståndsdelen i handelns arabiskt gummi och Se'ne galgummi.

Arabino's, kem., en sockerart, som vid behandling med natriumamalgam ger alkoholen arabüt. Förekommer i urin vid vissa sjukdomar och efter förtäring av vissa frukter, t. ex. plommon.

Arabinosmfn, kem., med., förening av ara-binos och ammoniak.

A'rabis, bot., trav, växtsläkte tillhörande fam. Cruci'feræ. Många arter odlade som prydnadsväxter. — A. a'Ibida 1. A. cauca'-sica, fagertrav, fjällväxt från Kaukasus,

Odlad. — A. alpi'na, fjälltrav, ofta odlad.

— A. areno'sa, sandtrav, ofta odlad. — A. bellidifo'lia, odlad alpväxt. — A. ble-pharophy'lla, prydnadsväxt med blekrosa-färgade blommor (Kalifornien). — A. gla'bra, rockentrav. — A. glabra'ta, kalktrav. — A. nudica'ulis, prydnadsväxt från Asien. — A. petræ'a, strandtrav.

Arabiska hästen, den ädlaste och mest berömda av alla hästraser.

Arabiska siffror, våra vanliga siffror. Jfr Romerska siffror.

Arabiskt gummi, se Gummi arabicum.

Arabi'sm, arabisk språkegendomlighet.

Arabi'st, fordom namn på läkare, som anslöt sig till arabiska läkarskolan; person, som gjort arabiska språket till föremål för sina studier.

Arabi't, se Arabinos.

Araca', bot., se Psidium.

Araca'cha, bot., rotknölar av Arracacia (se d. o.).

Ara'ceæ, Arace'er, Aroide'er, bot., växtfamilj tillhörande de angiosperma mono-kotyledonerna. Svenska släkten: Aco'rus, A'rum och Calla. Viktiga utländska släkten äro Aloca'sia, Anthu'rium, Coloca'sia, Mo'nstera, Philode'ndron, Zantede' schia m. fl.

Arachi'dmandel, Arachi'dnötter, se Arachis.

Arachi'nsyra, kem., se Arakinsyra.

Ara'chis, bot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ. — A. hypogæ'a, jordnöt, är inhemsk i s. Amerika men odlas nu allmänt i tropikerna samt även i s. Europa. Arten företer geokarpi (se d. o.), varigenom frukterna av de tillväxande skaften nedskjutas i jorden, där de tillväxa till mognad. Se vidare Jordnöt.

Ara'chisnöt och Ara'chisolja, se Jordnöt.

Ara'chne, gr., spindel; gr. myt., en väverska, som av Athene förvandlades till en spindel.

— Arachni'der, spindeldjur, en grupp bland leddjuren. — Arachnologi' 1. Arak-nologi', gr. (av lo'gos, lära), zooL, läran om spindlarna; konsten att av spindlarnas förhållanden spå väder.

Arachni'tis, lat., med., inflammation i hjärnans s. k. spindelvävshinna.

Arachnoi'dea (av gr. ara'chne, spindel, och e'idos, utseende), zool. Spindeldjur; anat., spindelvävshinnan i hjärnan. — Arach-nodia'1, som hör till arachnoi!dea. — Arachnoida'lfransar, de luckra, vårtlika utskotten från arachnoidea. — Arachnoida'1-rummet, rummet inom spindelvävshinnan.

— Arachnoida'lvätskan, vätska i arachnoi-dalrummet.

Arachnologi', Araknologi', se Ara'chne.

Arachnolysi'n, kem., giftspindlarnas hämo-lytiska gift.

Ara'cium paIudo'sum (syn. Cre'pis palu-do'sa), bot., kärrfibla, sparsamt spridd över hela Sverige. Fam. Compo'sitæ.

A'rack, A'rak 1. A'rrack, sprithaltig, välluktande dryck, sedan forntiden beredd i Kina och Ostindien av ris och palmsaft. Högst skattas Go'a- och Bata'via~arack. I Sverige brukas arack bl. a. till punschfabrikation.

A'ra coeli (1. - se'li), lat., "himmelsaltaret", kyrka i Rom.

AraMagurka, se Cucumis.

Araf {arab. åràf, högt ställe), enl. den muhammedanska religionen högsta delen av skiljemuren mellan paradiset och helvetet, där de troende, som ej tillfyllest förtjäna paradiset, få avvakta domen.

Arafu'rer = Alf ur er (se d. o).

Aragoni't, miner., ett mineral, bestående av kolsyrad kalk.

Arak, se Arack.

A'raki 1. Ra'ki, arab., ett slags arrak, som beredes genom destillering av mogna dadlar.

Araki'nsyra, kem., fettsyra, vilken förekommer som glycerid i djurfetter jämte de vanliga fettsyrorna. Förekommer även i jordnötter (Ara'chis), varav namnet.

Araknologi', Arachnologi {unå^T Arachne).

Ara'lia, bot., växtsläkte, tillhör fam. Aralia'-ceæ, i Asien och Amerika. Flera arter förekomma som prydnadsväxter. Den växt varav kinesiskt rispapper beredes, kallas ofta aralia, men dess botaniska namn är Fa'tsia. — A. corda'ta 1. A. edu'lis, är en art, vars skott och rötter ätas i Kina och Japan. Se Udo.

Aralia'ceæ, Araliace'er, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Umbelliflo'ræ. Viktiga släkten Ara'lia, Fa'tsia, He'dera.

Aralka'spiska inhavet, geoL, istidshav från Persien till Samara och in i Transkaspien.

Arame'er, gemensamt namn på ett antal semitiska stammar, nära besläktade med israeliterna.

Arame'iska språket, det semitiska språk, som talades av arameerna redan under assy-risk tid och som ännu kvarlever i vissa dialekter.

Arami'na (av port. arame', metalltråd), bot., brasilianskt växtsläkte av fam. Malva'-ceæ, varav några arter numera odlas som spånadsväxter. Se Urenafiber.

Arangada, sp. (Z. -sa'-), ett ytmått = ungefär 38 ar.

Ara'nci, ital., (1. -tji), apelsiner. — Arancini {1. -tji'ni), dels små bittra, torkade och översockrade pomeranser, dels de kanderade skalen av dessa. Användas i likörer och som magstärkande medel.

Aranchique, ett starkt italienskt vin.

Ara'neæ, zool., spindeldjur.

Aranei'der = Arachnider (se d. o.).

Araneologi' = arachnologi (se d. o.).

Aranjuez, sp. {1. aransjue's), spansk stad med ett praktfullt kungligt lustslott. — Die schönen Tage in Aranjuez sind nun zu Ende, ty., de sköna dagarna i A. äro nu förbi. ("Don Carlos" av Schiller.)

A'ranyaka, fornindiska avhandlingar i teologi.

Arapahoes 1. Arapahu, nordamerikansk indianstam av algonkinernas grupp.

Arapa'ima gi'gas, zool, arapaiman, sydamerikansk flodfiskart, med en vikt av ända till 200 kg. Det välsmakande köttet exporteras i saltat tillstånd.

Arapa'iman, se föreg. ord.

A'rar, romarnas namn på floden Saone.

Ara'ra, Arara'una, sydamerikanska papegojor. Se Ar a.

Arari'ba, bot, se Alchornea, Namnet till-lägges även träd av andra släkten.

Araro'ba, bot., farm., = Go'apulver, Bahi'a-pulver, Krysarohi'n, erhålles av det sydamerikanska trädet Andi'ra araro^ba från trakten av Bahia och användes såsom botemedel mot eksem, hud- och leverfläckar m. m.

Araru'ta, dets. som Arrowrot (se d. o.).

Arasa'rin, zool., en art tukan 1. peppar-ätare, PterogWssus araca'ri, i n. Brasilien.

Ara'ti, se Rati.

Arato'ri, kokosfiber (se d. o.).

Arauca'ria, bot., barrträdssläkte av fam. Araucaria'ceæ med ett fåtal arter i Sydamerika och Australien. Samtliga arter lämna rikligt med harts. — A. brasilia'na, pinheiro, skogbildande träd, lämnande det enda sydamerikanska barrträdsvirke, som fullt kan tävla med n. halvklotets. Fröna utgöra ett viktigt födoämne för infödingarna. — A, Bidwi'llii, bunya-bunya, en australisk art med mycket stora, ätliga frön. — A. imbrica'ta, chiletall (se d. o.), bildar skogar i Anderna i s. Chile. Även dess frön ätliga. — A. exce'lsa, är en i boningsrum ofta odlad art.

Araucaria'ceæ 1. Araukariace'er, bot., växtfamilj av ordn. Conijeræ. Omfattar släktena: Arauca'ria, Aga'this, Cunningha'-mia och Sciadopi'tys.

Araucaro'xylon, paleont., fossila barrträd liknande Araucariaceerna.

Araucari'tes, paleont., fossilt barrträdssläkte, liknande AraucoJria.

Arau'cos = araukaner (se d. o.).

Arauka'ner, ryktbar sydamerikansk indianstam, vars tapperhet förevigats i Ercillas epos '^Araucana^\

Arauka'ria, se Araucaria.

Ara'usio, romarnas namn på staden Orange.

Arawa'ker, en indianstam.

A'rax, måttband för bestämning av levande vikt hos nötkreatur, för svenska förhållanden utarbetat av prof. O. E. Arenander och agronom G. Dahlander.

Ara'zzo, pl. Arazzi, ital., 1. Arrastapeter (av staden Ärras i Flandern), flandriska tapeter i haute-lisse-vävnad.

Arazy'm, se Ara.

Arbana'si, serb., albaner.

Arbasi'n, kem., basiskt äggviteämne, histon.

Arbeiderakademi', da., dets. som arbtar-institut.

A'rbeiderbladet, norsk daglig tidning i Oslo sedan 1884. Arbetarpartiets huvudorgan.

Arbetarmarseljäsen, tyska socialdemokraternas mest omtyckta sång, "Wohlan, wer recht und Wahrheit achtet", av J. Audorf till marseljäsens melodi. Den svenska översättningen börjar: "Nu opp till kamp för frihet, bröder."

A'rbiter 1. Arbitra'tor, lat., skiljedomare. — Arbi'trium, utslag fällt av skiljedomstol 1. -man. — A'rbiter bibe'ndi, namn på den person, som vid de romerska dryckesgillena förde ordet och underhöll medlemmarna, — A'rbiter elegantia'rum, smakdomare.

Arbitrage, fr. (1. -a'sj), skiljedomarens utslag 1. värdering; ungefärlig uppskattning; handelst., jämförelse mellan flera orters växelkurs för att finna, på vilken av dem man med största fördel kan draga en växel o. d. (efter de olika affärsgrenarna har man sålunda penning-, växel-, aktiearbitrage o. s. v.). — Arbitrageur (Z. -sjö'r), 1. Arbitragö'r, person som verkställer arbitrage. — Arbitratio'n, fastställande av ersättning i händelse av anmärkning mot varas kvalitet.

Arbftrio, ital., tonk., godtycke, gottfinnande.

Arbiträ'r, godtycklig, beroende på ens eget val.

Arbois {1. arrboa'), goda röda och vita viner från trakten av Franche Comté.

A'rbol, sp., träd. — A'rbol a bre'a, beck-trädet. Se Icica. — A'rbol de le'che, mjölkträdet. Se Brosimum.

Arbolabre'harts, elemi (se d. o.) från Ma-nilla. Se Arbol a brea och Icica.

A'rbor, lat., träd. — Arbora'tor, träodlare.

Arbor day, eng. (1. ä'bör dä'i), "träd(-planterings) dag", festdag i nordamerikanska skolor, som firas med att alla barn deltaga i plantering av träd.

A'rbor Dia'næ, lat., eg. Dianas träd; kem., trädlik anskjutning av metalliskt silver i lösningen av ett silversalt. — Arbor Sa-tu'rni, eg. Saturni träd; kem., bly, på våta vägen utfällt ur blysaltlösningar.

Arbore'scens (av lat. a'rbor, träd), bot., som börjar bli träd.

Arbore'tum (av lat. aWbor, träd), trädg., plantering, framställande typiska vegetationsbilder från olika länder 1. zoner; avdelningen för träd och buskar i en botanisk trädgård.

Arborikultu'r, trädodling.

Arbo'r Satu'rni, se Arbor Dianæ.

A'rbor vi'tæ, lat., "livsträdet", gammal benämning på den grå bark- och den vita märgsubstansen, som visar sig såsom en trädlik figur vid snitt genom lillhjärnan.

Arbu's {ry. karbus), rysk vattenmelon.

Arbu'scula, lat., bot., litet träd.

Arbu'tæ, bot., underfamilj av fam. Erica'-Arbutin—Archiotte

ceæ, omfattande ljungväxter med bärfrukt.

Arbuti'n 1. Vaccinen, en glykosid, som inne-hålles i drogen Fo'lia u'væ iCrsi (mjölon-blad) o. a. ljungarter.

Arbuto'lkapsIar, farm., gelatinskapslar med sandelolja, salol, enbärsolja och mjölon-bladsextrakt, använda mot gonorré.

A'rbutus, bot,, se Arctostaphylus,

Are., tonk.y förk. för aTca'to, dets. som colVarco (se d. o.).

Are, mat., förk. för a'rcus. Se Cyklometriska funktioner.

A'rea, zooL, ett musselsläkte. Se Area Noæ. — Area'eeæ, familj musslor, för vilken A'rca är huvudtyp. Jfr Area-lera.

Arca'dia, Aeeade'mia d'Area'dia, ital., ett vittert italienskt sällskap. Se Arkadier.

Area'dianötter, dets. som Acajounötter (se d. o.).

Area'dius, grekiskt mansnamn, arkadisk, bördig från Arkadien (landskap i det gamla Grekland). Namn på den förste Östromerske kejsaren.

A'rea-lera, lera från Oslofjorden, inneslutande jämte andra mollusker Area glada'lis.

Area'na, lat., se Arcanum.

Area'na eælestia, lat. {1. - sele'st-), "himmelska hemligheter", ett arbete av E. Swe-denhorg.

Area'ni diseipli'na, lat., Arka'n-diseiplin,

hemlighetslära, kallades inom den äldre kristna kyrkan seden att för de odöpta hemlighålla läran om dopet och nattvarden samt trosbekännelsen och Fader vår.

A'rea No'æ, "Noaks ark", zool., en mussla från Medelhavet.

Area'num, pl. Area'na, lat. (subst. av adj. ar-ca'nus, hemlig, förborgad; av a!rea, kista, låda), hemligt medel; läkemedel med hemlighållen sammansättning. Jfr Patentmedicin. — Arca'num dubliea'tum, kem., äldre namn på kaliumsulfat.

Area'to, ital., förk. are.; tonk., dets. som colVarco (se d. o.).

Areature, fr. {1. arkaty^r), blindarkad. Se under Arkad.

Are de eerele, fr. (1. ark dö sä'rkl), med., kramp ställning i sprättbåge hos hysteriska.

Are de triomphe, fr. {1. ark dö triå'ngf), triumfbåge.

Are-en-eiel, fr. (1. arkangsi'äl), regnbåge.

Areets metall, se d'Arcets metall.

Areh-, se även Ark-.

Areheoei'daris (av gr. archa'ios, gammal, och kidaris, persisk kungaturban), pa-leont., sjöborrsläkte från stenkolstiden. — Archeo'pteris, paleont., fossilt ormbunks-släkte från devontiden. — Arehæo'pteryx, paleont., urfågeln, den äldsta av alla kända fåglar, funnen i den till juraforma-tionen (se d. o.) hörande litografiska skiffern i Solenhofen.

Arehangeliea, bot., se Angelikarot.

Arehangelfter, finsk benämning på kringresande ryska handlande från guverne-mentet Archangel.

Arehegonia'Ies, bot., stamkryptogamer.

Arehegonia'ter, se Arkegoniater.

Arehego'nium (av gr. arche', början, och go-nios, alstringsduglig) 1. Arkego'n, bot., honorganet hos gymnospermer, kärlkryptogamer och mossor.

Arehegosa'urus (av gr. archego's, stamfader, och sa'uros, ödlelikt djur); paleont., kro-kodilliknande amfibiesläkte från stenkolsperioden och permiska perioden.

Arehela'os, gr. sag., en heraklid.

Areher (/. arsjä'r, se följande), person tillhörande den beridna nattvakten i Stockholm (inrättad 1667). — Arehers, fr. {1. arsje', av lat. arx, båge), lätta trupper under medeltiden, beväpnade med armborst 1. bågar.

Areheryärter, dets. som Limabönor (se d. o.).

Archespo'r, bot., se Arkespor.

Arehes-eourt, eng. (a^rtjis kårt) 1. Court of Arehes, Englands förnämsta och äldsta konsistorium, i vars spets står

ärkebiskopen av Canterbury.

Arehe'us, gr., hos alkemisterna världsanden, tingens urkraft.

Arehe'uteron, se Urtarm.

Arehi-1. Arki-, gr. (av arche', början), ärke-, nyttjas endast i sammansättningar och motsvarar vårt över-.

Archianneli'da, se Ur-annelider.

Arehibu'teo lago'pus, zool., fjällvråk.

Arehiee'mbalo, ital., Arehicymba'l, tonk., dets. som Arcicemhalo (se d. o.).

Arehidia'conus (av gr. a'rchi, över, och dia'-konos, tjänare), ärkedjäkne (en biskops förste medhjälpare).

Arehidia'les, bot., en ordning mossor, vanligen kallad Cleistoca'rpæ.

Arehiepi'seopus (av gr. a'rchi, över, och epi'-skopos, uppsyningsman, biskop), ärkebiskop.

Arehiliche'nes, bot., grupp av lavar med go-nidier av protococcoideer.

Archilo'chisk (efter den grekiske satirikern Archilochos från Paros, skapare av den jambiska diktarten), skarp, bitande (om verser).

Arehime'diska principen (uppkallad efter Archime^des, forntidens berömdaste matematiker) , den lag inom hydrostatiken, enl. vilken en kropp, som nedsänkes i en vätska, härigenom förlorar lika mycket av sin vikt, som vikten av den undanträngda vätskevolymen. — A. skruven, skruvfor-migt rör för uppfordring av vatten.

Arehimonaste'rium (av gr. a'rchi, över, och monaste'ron, enslighetsort, kloster), moder- 1. huvudkloster.

Arehioge'nesis, uralstring.

Archiotte (1. -sjiå'tt), se Orleana.112

Archipallium-—Area

Archipa'llium, anat, hjärnlob på tinninglobens undersida, Gy'rus hippoca^mpi.

Archipoe'ta, lat., "ärkepoeten'^, pseudonym för den tyska vagantpoesiens främste representant.

Archipre'sbyter, föreståndare för presby-terna hos de första kristna.

Archispe'rmæ, bot., dets. som Gymnospermæ (se d. o.).

Architectu'ra milita'ris, lat, krigsbyggnadskonst, befästningsverk.

Architecture ogivale, fr. {1. arsjitekty'r åsji-va'l), hyggn., spetsbågstil.

Archives nationales, fr. {1. arsjiV nasiåna'll), nationalarkiv, Frankrikes riksarkiv, som anses vara världens största.

Archli, Archly, se Arkli.

Archoce'le, gr. (av archo's, ändtarm), med., ändtarmsbråck. — Archopla'sma, centro-somets protoplasma. — Archopto'ma, Archopto's 1. Archopto'sis, ändtarmens utfallande. — Archorrhagi', blodflöde ur ändtarmen. — Archorrhe', äridtarmsflyt-ning. — Archosy'rinx, ändtarmsfistel.

Archy (Z. -sji'), ett bourgognevin.

A'rci, lat., se Arcus.

Arcicembalo, ital. (1. artjitje'mbalo), 1. Ar-chicymba'1, tonk., ett i 16:e årh. uppfunnet tangentinstrument.

A'rco, ital., båge, stråke. — ColP arco, förk. are., c. are.; tonk., med stråken, ett tecken att man, efter ett föreg. pizzica'to (se d. o.) åter skall använda stråken.

Are ogive, fr. (1. ark åsjiV), spetsbåge.

A'rcomässing, se Arkomässing.

Ar^on, fr. (1. arså'ng), sadelbom.

Arctatio'n, med., hopdragning; förstoppning.

A'rctia ca'ja, zooL, björnspinnare, fjäril av gruppen oäkta spinnare.

A'rcticus (av gr. a'rctos, norden), bot, högnordisk.

Arcti'tis, binturong, zooL, binturongen 1. björnapan, ett rovdjur i Himalaya och Bortre Indien. Trädklättrare och allätare.

A'rctium (syn. La'ppa),hot, kardborre, växtsläkte av fam. Composi'tæ. Fyra svenska arter. — A. la'ppa, storkardborre. — A. mi'nus, småkardborre. — A. tomento'sum, ullkardborre. — A. vulga're 1. A. nemo-ro'sum, lundkardborre.

Arctoge'a, en djurgeografisk region omfattande hela jorden utom Australien, Ocea-nien. Central- och Sydamerika.

A'rctomys, zooL, se Marmota.

Arctophy'lax, gr., astr., stjärnbilden Björn-vaktaren. Se Bootes.

Arctopi'theci, zool., kloapor.

Arctopo'lis, "björnstaden", latiniserat namn på Bern och Björneborg.

Arctosta'phylus, bot, dvärgbuskskläkte, tillhörande fam. Erica'ceæ. — A. alpi'na, ripbär, allmän i Norrland, har ätliga bär. — A. u'va u'rsi, mjölon, allmän i hela Sverige. Dekokt på bladen verkar urindrivande. De

innehålla bl. a. garvämne, arbuti'n, ericolin och urso'n.

Aretu'rus, astr., björnvaktaren, en fixstjärna av första storleken i stjärnbilden Bootes.

Arcua'ta (av lat a'rcus,^ båge), bot, bågböjd.

A'rcus, lat., pl., Arci, båge, valv; anat., oftast om kärlbågar. — A. ao'rtæ, aorta-bågen. — A. pala'ti, gombågen. — A. plan-ta'ris, fotsulans kärlbåge. — A. pu'bis, blygdbensbågen. — A. seni'lis, lat.,^ eg. gubbåge; med., den lieformiga, någon gång cirkelformiga, fördunkling, som hos ålderstigna personer förekommer nära övre och undre randen av ögats hornhinna.

— A. triumpha'lis, triumfbåge. — A. ver-te'bræ, ryggkotornas båge. — A. vola'ris profu'ndis, djupa hålhandsbågen. — A. vo-laris superficia'lis, ytliga hålhandsbågen.

— A. zygoma'ticus, okbågen, okbensbågen.

A'rcus-funktioner, mat., se Cyklometriska

funktioner.

Arcy'ria, bot, släkte slenisvampar, allmänna på rutten ved.

Ardacker, bot, se Cyperns.

Ardassi'n, fint persiskt silke.

A'rdea, zooL, hägrar, ett släkte vadare av fam. Arde'idæ.—A. cinere'a, grå häger. — A. purpu'rea, purpurhäger. Jfr Ardeidæ.

A'rdeb, ett egyptiskt rymdmått av växlande storlek. — Kairoardeb = 183,48 1. — Ro-settoardeb = 290 1. Jfr. Daribba.

Arde'idæ, zool., hägrar, fågelfamilj av ordn. Vadare. Se Ardea, Ardeola, Botaurus, Herodias och Nycticorax.

Arde'nnerhästar, från Ardennerna till Sverige införda grova dragare.

Arde'nt, lat, brännande, häftig. — Arde'nte, ital, tonk., eldigt, glödande. — Ardeur, fr. {1. ardö'r), hetta, häftighet, iver.

Arde'ola, zool, rallhägrar.

Ardfheis, namnet på de irländska Sinn F e i n s politiska partirepresentation.

Ardi'sia, bot, växtsläkte av fam. Myrsina'-ceæ. Tropiska buskar 1. träd med läder-artade blad, vita 1. röda blommor och glänsande, svarta 1. röda bär. Ett flertal arter odlade i drivhus 1. kruka. — A. crenula'ta, östasiatisk buskform med mörkgröna, våg-kantade blad och röda bär; ofta odlad i Sverige.

Ardi'ti, ital., oförvägna; namn på d'Annun-zios frivilliga trupper i Fiume.

Ardi'to, ital., tonk., dristigt, käckt.

A'rdor, lat, brand, glans, värme, hetta, iver.

— Ardome'ter, fys., en strålningspyro-meter.

A'rea, lat, fält, yta, slätt; fältet i en vapensköld. —• A. acu'stica, kaudala delen av fjärde hjärnventrikelns botten. — A. Ce'lsi, med., fint skallighet. — A. ce'rebri cortica'les, hjämbarksfälten. — A. cibro'sa, njurpapillernas yta. — A. co'chleæ, undre fältet av inre hörselgångens botten. —Areæ—Argent

113

Are'æ, hot., underfamilj av fam. Araceæ (se d. o.).

Are'ca, bot., ett palmsläkte i Asien och Västindien.— A. Catechu', arekapalm, katechu-palm, betelpalm, har frukter, av vilka man bereder katechu (se d. o.). Se Arekanöt. — A. olera'cea lämnar palmkål (bladknopparna).

Arecolfn, se Arekanöt.

Are'das, tyger förfärdigade av stjälktrådarna till kinagräset, Urtica nive'a.

Arefaktio'n, torkning, uttorkning.

Areflexi', med., förlust av reflexer.

Arekai'n, kem., se Arekanöt.

Are'kanöt 1. Betelnöt {Se'men Are'cæ), farm., frukten av Areca catechu (se d. o.). Innehåller jämte fett, garvämne m. m., två al-kaloider, arekai'n, som är fast, och are-koWn, som är flytande. Den senare användes i djurmedicinen. I hemlandet användes nöten som maskmedel, till beredning av katechu samt vid beredning av hetel.

Are'kapalm, se Areca.

Arekolfn, farm., se Arekanöt.

Arela'te, latinska namnet på franska staden Arles.

Aremo'rica, se Armorica.

Are'na, lat. (eg. sand), fäktarbana, stridsplats på den romerska amfiteatern; skådebana på cirkus.

Arena'ria, bot., narv, växtsläkte tillhörande fam. Cariophylla'ceæ. — A. cilia'ta, polar-narv. — A. lateriflo'ra (syn. Moehri'ngia), ryssnarv. — A. trine'rvia (syn. Moeh-ri'ngia), skogsnarv. — Av odlade arter, lämpliga för stenpartier o. d., må nämnas A. grandiflo'ra, från Jura.

Arena'rium, Arena'tio, lat. (av are'na, sand), sandbad, består däri, att kroppen 1. någon kroppsdel inbäddas i uppvärmd sand (45° —55°).

Arena'rius, Areno'sa (av lat. are'na, sand), bot., växande på sandiga ställen.

Arènation, fr. {1. -siå'ng), sandbad.

Are'nga, bot., ostindiskt palmsläkte. — A. sacchari'fera, sockerpalm, har en riklig saft, som ger ett mörkt socker, varav bere-des palmvin och bataviaarrak. Stammens hårklädnad användes till tågvirke, segelduk m. m. Märgen ger ett slags sago. Bladskotten ätas som grönsaker.

Areni'cola, zooL, sandmask.

Arenicoli'tes, paleont., i de äldre formationernas sandstenar befintliga, rörfor-miga gångar, bildade av sandmaskar.

Areografi' (av gr. A'res, romarnas Mars, och gra'fein, skriva), beskrivning av planeten Mars. — Areogra'fisk, som har avseende på planeten Mars.

Are'ola (av lat. a'rea, fri plats), ringformig mångård, ringformig hudrodnad m. m.

Areome'ter (av gr. araJios, tunn, och met-re'in, mäta) = Hydrome'ter 1. Gravime'ter, sänkvåg, instrument, medelst vilket man mäter egentliga vikten hos fasta 1. flytan-

de kroppar. Areometrarna äro antingen vikts-areometrar 1. skal-areometrar. Bland de s. k. procent-areometrarna, som angiva procenthalten av det ämne, som finnes i lösningen, märkas alkoholometern, öl-provaren, mjölkprovaren m. fl. Jfr Nichol-sons areometer.

Areopa'gen (av gr. A'res, krigsguden, och pa'gos, kulle), en urgammal, för sin obe-sticklighet berömd domstol i Aten, som samlades på en åt krigsguden helgad kulle. —• Areopagi't, medlem av Areopagen.

Areo'ri 1. E'hri, numera upplöst hemligt religiöst sällskap på Tahiti, stiftat av en som gud dyrkad stamfader. O' r o.

Areotektoni'k, gr., krigsbyggnadskonst.

A'res, gr. myt, stridens och stormens gud, densamme som romarnas Mars. — A. Borghe'se, Aresstaty i Louvre, Paris, efter original ur Polykleitos skola. — A. Ludo-vi'si, Aresstaty i Villa Ludovisi i Rom, trol. efter original av Skopas.

Are'te, grekiskt kvinnonamn.

Arethu'sa, gr. myt., en nymf, som förföljdes av Alfeios, Okeanos son, och förvandlades till en källa.

Areti'nska stavelser, de vid solmisation (se d. o.) använda stavelserna ut, re, mi, fa, sol, la, vilka först kommo i bruk genom Guido d'Arezzo.

à revoir, fr. (1. a revåa^r), att granska, till nytt genomseende (skrives på räkningar 1. handlingar).

Arfvedsoni't, miner., grönländskt mineral, uppkallat efter svenske kemisten J. A. Arfvedson.

Arg., kem., förk. för Argon (se d. o.).

A'rgali-får, zool., fårart (Ovi's a'mmon) i mell. och ö. Asien.

Arga'nds eldbro, rökförbränningsapparat i eldstaden till en ångpanna.

Arga'ndska brännare, gasbrännare med en krans små hål för gasens utströmning.

Arga'ndsk lampa, så kallad efter uppfinnaren, schweizaren A r g a n d, har cirkelformig och ihålig veke.

Arga'nia, bot., växtsläkte av fam. Sapota'-ceæ. — A. Sidero'xylon, bildar skogar i Marocko. Veden, järnved, och den ur fröna pressade matoljan användas.

Arganträ, se Argania.

A'rgas, zool., ett släkte fästingar, som leva likt vägglus.

Argemo'ne, bot., syd- och mellanamerikanskt växtsläkte av fam. Papavera'ceæ, varav flera arter odlas som prydnadsväxter. — — A. mexica'na, djävulsfikon, mexikansk taggvallmo, innehåller en gul, skarp mjölksaft. Användes som svettdrivande medel. Fröna avförande. Odlad här som prydnadsväxt.

Argent, fr. (1. arsja'ng), silver; pengar. — A. anglais fr. (1. - tanglä'), engelskt (försilvrat) nysilver. — A. d'AlIemagne, fr.114

(L - dallema'nj), "tyskt silver", nysilver.

— A. mort, fr, (Z. - mår), dött kapital.

Argentami'n, farm., lösning av silverfosfat

och etylendiamin i vatten. Användes mot gonorré.

Argenta'n, lat., nysilver.

Argenterie, fr. {L arsjangteri'), silversaker, silver servis.

Arge'nteus, lat, adj., av silver, hot., silvervit. — Co'dex arge'nteus, "silverboken", biskop Ulfilas i Uppsala befintliga bibelöversättning, vars band är av drivet silver.

Argenti'n, tennpulver, nyttjas till silvertryck på tyg o. s. v.

Argenti'n, miner., varietet av kalkspat.

Argentina, oglaserade porslinsvaror, som på galvanisk väg överdragits med guld, silver, koppar 1. annan metall.

Argenti'na, zooL, guldlaxar, ett släkte laxfiskar. — A. sphyræ'na, silverfisk, atlantisk djupvattensfisk. — A. si'lus, guldlax, nordatlantisk djupvattensfisk.

Argentine croisée, fr. (1. arsjangti'n kroasse'), enfärgat halvsiden av silke och bomull.

Argenti'no, argentinskt guldmynt = 18 kr.

Argenti't, miner., silverglans.

Argento'1, med., hudsjukdomsmedel.

Argentora'tum, latinska namnet på Strass-burg.

Argentotypi'papper (av lat. arge'ntum, silver, och gr. ty'pos, prägel, bild), fotogr., Ijuskänsligt, snabbkopierande papper.

Arge'ntum, lat., silver. — A. broma'tum, sil-verbromid. — A. chinasepto'licum, argen-tol (se d. o.). — A. chlora'tum, silverklorid. —A. colloida'le, kollar gol (se d. o.). — A. cyana'tum, silvercyanid. — A. folia'tum, bladsilver. — A. fulminans, knallsilver. — A. la'cticum, silverlaktat. — A. musi'vum, musivsilver (för målare). — A. nftricum, silvernitrat. — A. pu'rum, rent 1. på kemisk väg renat silver. — A. vi'vum, kvicksilver.

A'rges, gr. myt., en av cykloperna (se d. o.).

— A'rgestes, gr., nordvästvinden.

A'rghelblad, dets. som Sennablad (se d. o.).

Argile smectique, fr. (1. arsji'1 smeckti'ck),

dets. som Valkjord (se d. o.).

Argi'lla, ett slags Bolus (se d. o.).

Argilla'cea (av lat. argilla, lera), hot., ler-färgad.

Argilli't (av lat. argi'lla, lera), lerskiffer.

Argina's, kem., enzym, som utspaltar arginin ur aminosyror.

Argini'n, kem., guanidinaminovaleriansyra, ingår som väsentlig beståndsdel i många proteinämnen. Förekommer särskilt hos barrträden.

Argi'ver, gr., invånare i den grekiska provinsen Argolis; hos Homeros greker i allm.

A'rgo, se Argonauterna.

A'rgo, astr., se Skeppet Argo.

Argo'l, kem., rå vinsten.

Argo'n (av gr. a priv. och e'rgon, arbete), kem., gasformigt grundämne som år 1894 upptäcktes av lord Rayleigh. Det förekommer i atmosfären till 1 volymprocent. Användes som fyllning i glödlampor.

Argona'uta A'rgo, zool., papperssnäcka.

Argona'uterna, gr. myt., eg. Argos sjömän, Jason och hans följeslagare, som på skeppet Argo (av gr. argo's, snabb) foro till Kolchis för att hämta det gyllene vädursskinnet. Jfr Frixos och Helle.

A.'rgo naVis, astr., se Skeppet Argo.

Argona'vterna, se Argonauterna.

Argoni'n, kem. farm., antiseptiskt verkande förening av silver och kasein.

A'rgos, gr. myt., se Argus.

Argot, fr. (1. argåO, tjuvspråk, gatspråk; talesätt gängse bland utövare av samma konst 1. yrke. — Argoti'sm, egendomlighet, specialuttryck i ett argot-språk.

A'rgulus, zool., karplöss.

Argume'nt (lat. argume'ntum), skäl, bevis-grund ; inkast. — Argume'ntum achille'um, sofism, skenbart sann bevisföring. — Ar-gumentum ad ho'minem, bevis, som stöder sig på en motståndares enskilda förhållanden och ej på allmänt giltiga grunder; även handgripligt sätt att övertyga. — Argumentum baculi'num 1. A. a ba'culo, bevis genom användande av käppen. — Argumentum a posterio'ri, bevisnings-grund hämtad från erfarenheten. — Argumentum a prio'ri, bevisningsgrund hämtad från förnuftet. — Argumentum pal-ma'rium 1. prima'rium, huvudbevis. — Argumentatio'n, utveckling av ett bevis 1. inkast, bevisföring. — Argumente'ra, anföra skäl, göra invändningar.

A'rgus, gr. myt., los väktare, tillsatt av den svartsjuka Hera och utrustad med 100 ögon; fig. en vaksam, pålitlig väktare. — Argusögon, hava a., hildl.: utmärka sig genom spänd vaksamhet, ovanlig skarp-synthet.

A'rgus, förk. benämning på den av Olof von Dalin 1733—34 utgivna moralisk-satiriska veckoskriften "Then svänska Argus". Även senare svenska tidningar ha burit namnet.

A'rgusfasa'n, zool., en hj6n^ik^e\,Argusia'nus a'rgus, från Bortre Indien och Sumatra.

A'rgusfjäriln, zooL, en av våra vanligaste små dagfjärilar, Lycæ'na a'rgus, på grund av färgen även kallad allmännablå-vingen.

Argusia'nus a'rgus, zool, se Argusfasan.

A'rgusöga, bot., en porsvamp, Sola'nia ano'-mala, täml. allmän å döda grenar av sälg, björk o. s. v.

A'rgus-ögon, se Argus.

Argutie, fr. (1. argysi'), spetsfundighet; även spetsfundiga skäl.

Argu'tus, lat., gäll, klangrik; spetsig, fyndig; bot., skarp.Arguzoid—Aristarchus

Arguzoi'd, legering av koppar, nickel, zink, tenn och bly, till gjutning av konst- och konsthantverksföremål.

Argy'iinis latto'nia, zool,, Drottningens a v S p a n i e n f j ä r i 1, en art pärlemor-fjäril.

Argyri', Argyrfa, Argyri'osis (av gr. a'r-gyros, silver), med., missfärgning av huden hos arbetare i fabriker, där silverpreparat förekomma.

Argyrfsmus, med., silverförgiftning.

Argyrft (av gr. aWgyros, silver), miner., sil-verhaltig svavelkis.

Argyrodamo's, miner., kattsilver, glimmer.

Argyrodi't (av gr. aWgyros, silver), miner., silverhaltigt mineral, påträifat vid Freiberg.

Argyrofa'n 1. Argyroi'd, en silverlik metallblandning, nysilver.

Argyrokrati', gr. (av a'rgyros, silver, och A:m-te'in, härska), penningvälde. — Argyro-mani', penninggalenskap. — Argyrone'ta (eg. silverspinnerska), vattenspindeln och dess spånad.

Argyro'l, farm., förening av silver och äggvita.

Argyrone'ta, zool., vattenspindel.

Argyropele'ucus, zool., plattfiskar, djupfiskar från Atlantens varmare delar av ordn. Malacoptery'gii. Golfströmmen för ett och annat exemplar av dessa fiskar till våra kuster.

Argyro'somus, zool., siklöjor.

Argyro's = argyri (se d. o.).

Arhovi'n, farm., ett medel mot gonorré.

A'ria, ital., tonk., vanligen en av ett 1. flera instrument understödd sång för en röst, uttryckande en lyrisk situation. Den är antingen ett självständigt musikstycke (den eg. konsert-arian), 1. en del av ett större musikverk, t. ex. av en opera. Med aria förstår man även en melodisk sats i visform, utförd av ett instrument. — A. par-la'nte, ital, tonk., övervägande deklamatorisk aria. Jfr Arietta.

A'ria catti'va 1. Mala'ria, ital. (av lat. æ'r, luft), de skadliga och ohälsosamma ut-dunstningarna från maremmerna, Pon-tinska träsken m. fl. trakter i Italien.

Aria'dne, gr. myt., dotter av konung Minos på Kreta, hjälpte Theseus att, efter dödandet av Minotaurus, medelst ett trådnystan hitta ut ur labyrinten. Övergiven av Theseus,. blev hon Dionysos' gemål och upptogs bland gudarna. Sjustjärnorna kallas stundom A rmdiies krans.—Ariadne-tråd, hildl., anvisning till utredande av en trasslig sak, ledtråd.

Aria'na, dets. som Iran.

Aria'ner, A'rier, Ira'ner, invånare i Aria'na, ett med Ira'n liktydigt namn.

Aria'ner, kyrkoh., den alexandrinske pres-bytern Arius' (Are'ios) anhängare, som förnekade Kristi gudom och ansågo Sonen vara skapad av Fadern. — Ariani'sm,

Arius' lära. — Aria'nska striden, kyrkans kamp mot Arianismen.

Arici'n, kem., en alkaloid i kinabark. Dess acetat har medicinsk användning.

Ari'da bildningar, geoL, avlagringar i arida klimatområden, t. ex. saltlager.

Ari'da klimatbälten, meteor., de torra klimatområdena.

Arida's, dets. som Aredas (se d. o.).

A'ridus, lat., torr, hot., saftlös.

Arie'l, astr., en av planeten Uranos fyra månar.

Arie'l, hehr., mansnamn, Guds lejon; i läran om demonerna en vattenande; hos Shakespeare (i Stormen) och Goethe (i Faust) en luftande.

A'rier 1. A'riska folk, gemensamt namn på de fornindiska och fornpersiska folken; även på alla folk av den indoeuropeiska rasen.

A'ries, lat., vädur, murbräcka; astr., Vädu-r e n , en av djurkretsens stjärnbilder.

Arie'ten-lias (1. - la'jas), geol., avdelning av lias (undre jurasystemet), uppkallad efter ammonitsläktet Arieti'tes. (Allerums socken, Skåne).

Arietftes, paleont., fossilt ammonitsläkte. Se Arieten-lias.

Arfetta 1. Cavati'na, ital., tonk., en mindre aria.

A'rild (av gammaldanska ar eld, urgammal tid), från Arilds tid = från urgamla tider.

Ari'llus, hot., fröhylle.

A'riman 1. A'hrima'n, enl. den fornpersiska religionsläran (utvecklad av Zoroaster), mörkrets, det ondas, princip. Jfr Ormusd.

Arimaru, ett pilgift.

Arima'sper, ett sagolikt folk, som omtalas av Herodotos m. fl. De voro enögda och stridde med griparna om det guld dessa vaktade.

Ari'minum, latinska namnet på staden Ri-mini.

Ari'ner, en utdöd ostjakisk folkstam.

Arioca'rpus, hot., kaktussläkte, som innehåller ett skarpt, strykninartat gift.

A'rio-europe'isk, indo-europeisk.

Ari'on, zool., ett släkte sniglar.

Ari'ons lyra, astr., stjärnbild, uppkallad efter den berömde grekiske tonkonstnären Arion.

Ario'so, ital., tonk., kort, melodisk sats, ett mellanting mellan aria och recitativ.

Ariovi'st, Ariovi'stus, gammaltyskt mansnamn, den pålitlige.

A'riska folk, se Arier. — A. språk, den indiska och den persiska språkfamiljen; även indo-europeiska språk i allm.

Ari'sta, hot., agnborst.

Aristæ'us 1. Arista'ios, gr. myt., son av Apol-lon, dyrkades flerstädes som en hjordarnas, villebrådets och åkerbrukets beskyddare.

Arista'rchus 1. Arista'rkos, grekiskt mansnamn (av aWistos, den ypperste, och ar-che'in, härska), den ypperste härskaren. Namn på en av forntidens berömdaste116

astronomer, den förste som ansåg att jorden rörde sig kring solen.

Aristochi'num, farm., se Aristokin.

Aristode'mos, gr, sag., en heraklid, enl. sagan Spartas förste doriske konung..

Aristofane'isk, härrörande från den grekiske komediförfattaren Aristo'fånes. — Aristo-fa'nisk, i Aristofanes^

anda, d. v. s. bitande kvick.

Aristoki'n, farm., ett kinapreparat, dikinin-karbonat. Febermedel och medel mot kikhosta.

Aristokra't, se under följ. ord.

Aristokrati' (av gr. aWistos, den ypperste, förträffligaste, och kTa'tos, välde), adelsvälde; de särskilt gynnades övervikt i en republikansk stat; sammanfattning av ett lands högre och mäktigare klasser. Jfr Demokrati, Oligarki, Oklokrati, Pluto-krati, Republik. — Aristokra't, medlem av en aristokrati; anhängare av adelsväldet. — • Aristokra'tisk, överensstämmande med 1. hörande till adelsväldet; förnäm; adelsstolt. — Aristokrati'sm, omfattandet 1. till-lämpningen av aristokratiska grundsatser.

Aristo'l, kem. farm., ditymoldijodid, ett röd-grått ströpulver, som användes vid sårbehandling.

Aristolo'chia, hot., farm., ett växtsläkte tillhörande fam. Aristolochia'ceæ. — A. cle-mati'tis, hållrot, stundom förvildad i Sverige. — A. serpenta'ria, ger serpenta'ria-rot, förr använd mot feber. A. si'pho, pipranka, slingerväxt från Nordamerika, med stora hjärtformiga blad. Ofta odlad.

Aristolochia'ceæ, bot., växtfamilj av osäker systematisk ställning. Omkr. 200 arter, de flesta från Sydamerika. Se Aristolochia och Asarum.

Aristolo'chica, gr., pL, med., invärtes läkemedel, som begagnas efter förlossningar.

A'riston, gr., ett slags speldosa.

Ari'stopapper (av gr. aWistos, bäst), ljus-känsligt klorsilvergelatinpapper för fotografiska kopieringar.

Aristophane'isk, se Aristofaneisk.

Aristo'teles' lykta, zool., sjöborrarnas tugg-apparat.

Aristote'lia, hot., växtsläkte av fam. Elæo-carpa'ceæ. — A. ma'qui, ett i Chile växande träd med användbar ved och i medicinen brukade blad. Bären äro välsmakande och rika på färgämne, som i Frankrike användes till vinfärgning.

Aristote'lisk, överensstämmande med Aristo-teles', den berömde grekiske filosofens och naturforskarens, lära. — A. filosofi, Ari-stoteles* lära, på vilken hela medeltidens vetenskap grundade sig.

Aritmeti'k (av gr. arithmo's, siffertal, antal), läran om tal, då med tal vanligen menas varje storhet, som saknar utsträckning. — Harmo'nisk aritmetik, läran om svängningsförhållandena i akustiken. — Politisk aritmetik, räknekonsten, huvud-

sakligen sannolikhetsberäkningen, använd i det borgerliga livets tjänst, beträffande t. ex. lotterier, ränte-, försäkrings- och försörjningsanstalter, befolkningsstatistik o. s. v. — Aritme'tiker, räknemästare; person, som sysselsätter sig med aritmetik. — Aritme'tiskt me'dium, medelvärde. — Arit-me'tisk serie 1. Aritmetisk progressio'n, se Progression. — Aritmogri'f (av gr. grü-phos, gåta), siffergåta. — Aritmologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om siffrornas underbara egenskaper, då de ordnas efter vissa hemliga regler. —• Aritmomanti' (av gr. ma'ntis, siare), spådomskonst på grund av sifferförhållanden. — Aritmome'ter (av gr. me'tron, mått), en räknemaskin, som medelst träkuber åskådliggör tiotalssystemet.

Ark., förk. av staten Arkansas.

Ark (av lat. a'rea, kista), kista, låda, t. ex. förbundets 1. vittnesbördets ark; fartyg, t. ex. Noaks ark.

Arka'd (av lat. a'rcus, båge, valv), byggn., valvbåge, bågöppning jämte dennas omfattning. — Arkader, valvbågar; även båghallar 1. täckta gångar med en följd av bågöppningar på ena sidan. — Blindarka-der, genom murverk slutna arkader.

Arka'dien, ett på Morea beläget bergigt landskap, i vilket invånarna fordom förde ett stilla herdeliv. '^Även jag har varit i Ar-kadien" (ordspråk efter den latinska sentensen: ^'et in Arcadia ego^^), även jag har en gång varit

lycklig. — Auch ich war in Arkadien geboren, ty., även jag föddes i Arkadien. (Schiller.) — Arka'disk, lantlig, idyllisk, okonstlad.

Arka'dier, medlemmar av det 1690 i Rom grundade konstnärssällskapet Accademia d'Area'dia {degli arcadi). Varje medlem erhåller ett grekiskt herdenamn.

Arkaise'ra (avgr. gammal), sträva

efter 1. hålla sig till det, som är gammaldags. — Arkadisk, härrörande från en förgången tid, verkligt gammal och forn-åldrig. — Arkai'sm, språkv., föråldrad form, ord 1. talesätt. — Arkai'stisk 1. Ar-kaise'rande, till formen föråldrad, forn-åldrig; imiterat gammaldags. Jfr Hiera-tisk stil.

Arka'ndiscipli'n, se Arcani disciplina.

Arkanpli'ter, se Archangeliter.

Arkani'st, kännare av hemligt medel; måleri-föreståndaren vid en porslinsfabrik.

Arka'nsasbrynsten, utgöres av kalcedon. Användes som oljesten.

Arka'num, se Arcanum.

A'rkas, gr. myt., son av Zevs och Kallisto, stamfader till folket i Arkadien.

Arkebusade, da., farm., i Danmark använd vätska, som erhålles genom maceration av starkt luktande örter i sprit samt därpå följande destillation. För hudbehandling och tvättning av sår.

Arkebuse (Z. -by's; fr. arquehuse), namn påArkegon—Arma

117

de eldhandvapen, som voro i bruk under 15 :e och 16 årh. — Arkebusie'rer, bärare av detta vapen. — Arkebuse'ra, med skjutvapen döda en livdömd. — Arkebuse'ring, avrättning med skjutvapen.

Arkego'n, & o é., honorgan hos arkegoniaterna.

Arkegonia'ter, hot., grupp av växter, vilkas honorgan är ett s. k. arkegon^ nämligen gymnospermer, kärlkryptogamer och mossor.

Arke'isk, geol., som tillhör urberget.

Arke'iska formationen (av gr, archa'ios, gammal), geoL — azoisk (se d. o.), benämning på kristalliniska bergarter, såsom gneis m. fl., tillsammans bildande ur-formationen.

Arkeografi' (av gr. archa^ios, fornåldrig, och gra'fein, beskriva), beskrivning av forn-lämningar. — Arkeogra'f, en som sysselsätter sig med arkeografi. — Arkeogra'-fisk, som avser arkeografi.

Arkeolftiska perioden, arkeol.y äldre benämning på PaleoW tiska perioden, äldre stenåldern.

Arkeolo'g, fornforskare. — Arkeologi', forn-kunskap. — Arkeolo'gisk, hörande till fornforskningen.

Arkeozo'ikum, geol., dets. som urberg.

Arkespo'r, bot., urmodercell, ur vilken genom fortsatt delning sporerna uppstå hos mossor, kärlkryptogamer och fanerogamer.

Arkety'p (gr. arche'typos, först präglad) 1. Arkity'p, mönster, urbild; urskrift, original ; i Darwins teori den urform, av vilken alla därifrån stammande plant- och djurformer ha ärvt sina gemensamma grunddrag.

Arki-, se även Archi-.

Arkia'ter, gr. (av a'rchi, över, förnämst, och iatro's, läkare), överläkare, livmedikus.

Arkimandrft, gr. (av a'rchi, över, och ma'n-dra, stall, stia, fårhus, i nyare tid kloster), uppsyningsman över ett antal grekiskkatolska kloster, överabbot.

Arkimedes princip, se Archimedes.

Arkipela'g (av gr. a'rchi, över, förnämst, och pe'lagos, hav), urspr. den förnämsta, d. v. s. den öbeströdda delen av Egeiska havet; ösamling, ögrupp.

Arkite'kt (av gr. a'rchi, över, och tekto'n, hantverkare), vetenskapligt utbildad byggmästare; person, som uppgör 1. granskar ritningar till enskilda 1. offentliga byggnader. — Arkitektoni'k, byggnadskonst; systemlära. — Aktitekto'nisk, som har avseende på reglerna för byggnadskonsten. — Arkitektu'r, byggnadskonst, byggnadssätt.

Arkitektu'rmåleri, den art av målarekonsten, som återgiver byggnadsverk.

Arkitra'v (av gr. a'rchi, över, och lat. trahs, bjälke), byggn., den omedelbart på kapi-tälet vilande bjälke, som förenar de särskilda pelarna i en pelarrad. Jfr Arkivolt.

Arkity'p, se Arketyp.

Arkiv, gr. (av arche'ion, rådhus, urkundsamling) , urkundsamling; rum 1. byggnad, där urkunder förvaras; ämbetsverk, som vårdar urkunder. — Arkiva'lier, i ett arkiv förvarade handlingar. — Arkiva'rie 1. Archiva'rius, urkundsvårdare, föreståndare för ett arkiv. — Arkiv-exemplar, det exemplar av varje tryckt skrift, som enl. tryckfrihetsförordningen av boktryckaren tillställes kungliga biblioteket samt universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund. — Arkiv-vetenskap, systematisk framställning av reglerna för inrättandet och förvaltningen av ett arkiv.

ArkiVmeter, det i Paris förvarade, av pla-tina-iridium förfärdigade mått, som skulle utgöra 000,000 av jordens omkrets och ligga till grund för metersystemet i hela världen. Det har senare befunnits vara 0,086 mm. för kort. — Arkivkilogram, den likaledes i Paris förvarade enheten för vikt, är 27 mgr. för tung.

Arkivo'lt, ital., byggn., båge, spänd från kolonn till kolonn, välvd arkitrav.

Arkli' (av lat. a'rcus, båge), fordom Archli', Archly', urspr. förvaringsrum för bågar och armborst, senare för vapen och krigsförråd i allm.; den längst i aktern belägna delen av ett linjeskepps understa kanondäck. — Arklimästare, förr underofficer av lägsta graden vid svenska flottans artilleristat.

A'rko 1. A'rkomässing, styckmässing ett slags oren mässing, som erhålles vid kopparns första cementering och smältning med den rikaste gallmej sorten.

Arkokleistoga'ma växter, se under Kleisto-gami.

Arko'nt (gr. a'rchon, härskare), högsta ämbetsmannen i vissa grekiska stater.

Arko's, petrogr., grå 1. rödaktig sandsten, som utom kvarts och glimmer innehåller fältspat.

A'rktisk (av gr. a'rktos, björn), nordpolarisk, tillhörande 1. ägande gemenskap med trakterna kring nordpolen. — Arktiska expeditioner, polarexpeditioner. — Arktisk fauna, nordpolarländernas djurvärld. — Arktisk flora, nordpolarländernas växtvärld. — Arktisk tid, geol., den arktiska klimatperioden vid tiden för inlandsisens av-smältning i s. Sverige.

Arktopite'ker, zool., kloapor.

Arkturos, astr., se Arcturos.

Arla, gammalt svenskt ord, tidigt på morgonen.) (S ä r 1 a.

Arlecchino, ital. (1. arleki'nå) 1. A'rlekin, se Harlekin.

Arlequin, fr. (1. arlekä'ng), se Harlekin.

Arles 1. Arlesien, fr. {1. a'rl, arlesiä'ng), ett franskt snus av hög kvalitet.

A'rma, lat., vapen. — Ad arma, till vapen! — In armis, under vapen, väpnad. — I'nter arma si'lent, le'ges, under krig tiga lagarna,118

Arma'da, sp. (av lat. arma're, (beväpna), örlogsflotta. "Den stora armadan", flotta, som 1588 av spanske konungen Filip II sändes mot England. — Armadilla, sp. {1. -di^lja), liten flottilj; litet bevarat fartyg, spansk tulljakt.

Armadi'11, zool., bältdjur.

Armadi'lla, sp., se Armada.

Armagnac (1. -manja'ck), ett namn på konjak.

Armagna'ker {1. -nj-), en skara tygellösa legoknektar, vilka franske konungen Karl VII använde i sitt krig mot England. Deras senare fälttåg mot Elsass och Schweiz kallas armagnakkriget, i Tyskland Armegeckenkrieg.

Armama'xa, persisk resvagn.

Armamenta'rium (av lat. a'rma, vapen), tyghus; även samling av företrädesvis kirurgiska instrument.

A'rman, norsk medeltida benämning på förvaltare av annans egendom.

Armand, fr. (1. arma'ng), mansnamn, fransk form av Herman.

A'rmanjak, se Armagnac.

Arma'rium (av lat. a'rma, vapen), rustkam-mare; bokskåp.

A'rma sue'cica ("de svenska vapnen"), en krönika över Gustav II Adolfs och svenskarnas bedrifter i Tyskland, utkommen i Frankfurt a. M. 1631—34.

Armato'ler (av lat. a'rma, vapen), namn på friskaror från de s. k. Armatolierna i n. Grekland. Jfr Klefter.

Armatu'r (lat. armatu'ra), allt, som hör till en krigshärs, flottas 1. enskild persons fullständiga utrustning och beväpning; fys., ankaret i en elektromotor; till belysningsanläggningar hörande ledningar; till en maskins utrustning hörande delar. — Magne'tisk armatur 1. Arme'ring, den beklädnad av mjukt järn, varmed man förser magneterna för att öka deras verkan.

— Armaturreaktio'n, dets. som ankarreaktion (se d. o.>.

Armatö'r (fr. armateur), skeppsredare, ut-rustare av ett skepp; kapten på kapare-skepp.

A'rma viru'mque cano', lat., jag sjunger om kamp och om den man . .., början till Vir-gilius' "^neid".

Armborst, ett förr brukligt vapen, liknande en pilbåge.

Armbössa (ty. Armenbüchse), fordom benämning på fattigbössa, sparbössa för allmosor; äldre namn på Amiralitetskrigs-manskassan.

Armé, fr. (av lat. a'rma, vapen), krigshär.

— Arméfördelning, benämning på de högsta truppenheterna i svenska hären. — Arméförvaltningen, det centrala ämbetsverk som i Sverige leder förvaltningen av lantförsvaret. — Arméingenjörbefälha-vare, chef för ingenjörsstaben vid arméns högkvarter. —• Armékår, rnindre avdelning

av en krigshär. — Armement, fr. (1. armö-ma'ng), utrustning och bemanning av ett krigsskepp, av en flotta. — Arme'ra, utrusta en fästning 1. ett krigsfartyg. — Ar-me'ring, en fästnings 1. ett krigsfartygs utrustning med ammunition, livsmedel, kanoner, besättning. — Magnetisk arme-ring, se under Armatur.

Armeni'acus, -a, hot., aprikosfärgad.

Arme'niska språket, utgör en särskild familj av de indoeuropeiska språken.

Arme'nisk jord, en art Bolus (se d. o.).

Arme'niskt gummi, dets. som Ammoniak-gummi (se d. o.).

Armenofd ras = Alpin ras (se d. o.).

Arme'ra, se under Armé.

Arme'rad betong, hyggn., en betongkonstruktion vars kärna utgöres av ingjutna järnstänger, balkar o. s. v.

Arme'rad bjälke, bjälke vars böjningsmotstånd förstärkts genom ett spännverk på undersidan.

Arme'ria, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Plumhagina'ceæ. — A. vulga're (syn. Sta'-tice v.), gräsnejlika, trift, sandväxt i kusttrakter. — A. mari'tima, är en lågväxt västkustform, stundom odlad, liksom ett flertal utländska arter.

Arme'ring, se Armatur och Armé.

Armes parlantes, fr. (1. arm parla'ngt), herald.,, vapen, vilkas bilder anspela på ägarens namn.

Armfotingar, zool., se Brachiopoda.

Armfda, italienskt kvinnonamn, den beväpnade; fig., en skön förförerska, så t. ex. i Tassos "Befriade Jerusalem", där kvinnan med detta namn lockar riddaren Rinaldo till sin förtrollade trädgård. Episoden ligger till grund för operor av Gluck och Ros-sini. — Armidas trädgård, uttryck som stundom nyttjas för att beteckna en yppig, naturskön trakt.

Armidali'n, farm., dets. som Aristol (se d. o.).

A'rmifer 1. A'rmiger, lat., vapendragare, väpnare.

Armi'lla, lat, armband.

Armilla'ria, hot., svampsläkte av fam. Agari-ci'neæ. — A. bu'lbiger, lökfotad ringskiv-ling. Ätlig.—A. me'lleus, honungsskivling. Bildar täta tuvor på stubbar och trädstammar och förorsakar stor skada på skogen. Ätlig efter förvällning. Här föga använd. I Tyskland allmän torgvara. — A. mu'cidus, slemmig ringskivling.

Armilla'r'Sfär (av lat. armilla, ring, och gr. sfa'ira, klot), astr., instrument, som visar himlakropparnas inbördes läge, brukat före kikarens uppfinning.

Armilla'tus (av lat. armi'lla, armband), hot., prydd med armband (med ring på foten).

Armilu'strium, lat., krigarfest i det gamla Rom.

Armi'nia, bursrhenschaft för ideell och vetenskaplig förening av tyska studenter (stiftat 1627),Arminianer—Aros

119

Arminia'ner, kyrkoh., en religiös sekt på 1600-t. i Holland, uppkallad efter sin stiftare A r m i' n i u s. Medlemmarna kallas även remonstranter. — Arminiani'sm, den av arminianerna hyllade läran.

Armi'nius, ett latiniserat forngermanskt namn, som bars av Tysklands räddare från romerska väldet (även kallad Hermann). Motsvarar kvinnonamnet Armi'nia.

Armisti'tium, lat,, vapenstillestånd.

Armja'k, ry., kort överplagg, som bäres av den ryske bonden.

Armoasfn {fr. armoisine), namn på vissa taftartade tyger.

Armo'nico, se Armonioso.

Armonio'so 1. Armo'nico, ital.y harmoniskt välljudande.

Armora'cia rustica'na (syn. Nastu'rtium ar-mora'cia)f bot., pepparrot, till fam. Cru-ci'feræ hörande växt, vars rot användes som krydda.

Armoria'1 (av lat. a'rma, vapen), vapenbok, heraldiskt verk.

Armo'rica 1. Aremo'rica, kelt., "kustlandet", romarnas namn på franska kusten mellan Seine och Loire.

Armorikanska bergskedjan, geoL, numera till största delen bortdenuderad bergskedja från stenkolsperioden och permiska perioden. Rester återstå i franska centralplatån, Normandie, Bretagne, Cornwall och på Irland.

Armori'st (av lat. a'rma, vapen) 1. Heral-diker, vapenkännare.

Armorl, namn på ett system för telefonering utan tråd, benämnt efter uppfinnarna, engelsmannen Armstrong och svensken Orling.

Armpennor, zool.y de pennor i en fågels vinge, som sitta fästa i armbågsbenets ytterkant.

Armpoly'p 1. Hy'dra, zool., en färskvattens-polyp.

Armskenor, metallskydd för armarna i medeltida riddares rustning.

A'rmstrongska kanonen, en av engelsmannen Armstrong uppfunnen kanon, som består av flera utanpå varandra anbragta gjutjärnsrör.

Armure, fr. (1. army'r), Armyr.

Army'r {fr. armure), namn på vissa tyger, vävda i upphöjda mönster.

Arna'tto, Arno'tto, dets. som Annatto (se d. o.).

Arna'uter, turkiskt namn på invånarna i Albanien.

A'rnbjörn, fornnordiskt mansnamn, se Am-björn.

Arneb, astr., stjärnbild i Haren på n. stjärnhimmeln.

Arne'bia, bot., växtsläkte av fam. Boragina'-ceæ, kring Medelhavet och i Himalaya. Några arter odlade som prydnadsväxter.

A'rngrim, fornnord. sag., Angantyrs fader.

Arni'ca, bot, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. I Sverige två arter. — A. Alpi'na, fjäll-

fibla. — A. monta'na, slåttergubbe, häst-fibla. Rotstock och blommor ofFicinella (skarpa och aromatiska ämnen).

Arni'catinktur, tinktur på Arni'carot, användes av allmänheten förr som utvärtes medel mot stötar ("panacea lapsorum", universalmedel mot stötar).

Arnici'n, kem., flyktig olja i rot och blommor av Arni'ca monta'na.

Arnljot Gélline, jämtländsk stigman, död 1030. Hjälte i B. Björnsons epos av samma namn och i operan Arnljot av W. Peterson-Berger.

Arnmödlingarna 1. Arnungarna, "örnungarna", Norges mest frejdade stormanna-släkt under medeltiden.

Arnoglo'ssus late'rna, zool., tungevaren, en flundrefisk vid västkusten.

A'rnold, tyskt mansnamn, fordom Aranolt (av ar o, gen. ar an, örn, och olt = walt, välde), mäktig, stark som en örn; enl. annan förklaring ärofull hjälte. Motsvarar kvinnonamnet Arnoldi'na.

Arnoldi'ster, kyrkoh., anhängare till italienaren Arnold av Brescia, reformatorisk kyrkolärare i 12:e seklet.

Arno'seris mi'nima, bot., klubbfibla. Sparsamt på sandiga ställen i s. Sverige. Fam. Compo'sitæ.

Arnungarna, "örnungarna", se Arnmödlingarna.

A'rnus, latinska namnet på floden Arno.

Aro'm (gr. a'roma), krydda, vällukt. Den aromatiska lukten orsakas av flyktig olja, som avsöndras i vissa delar av en växt 1. ett djur. — Aroma'tisk, kryddaktig, välluktande.

Aroma'tiska föreningar, kem., föreningar, vilka härleda sig från kolvätet bensol.

Aroma'tiska vatten, se under Aqua.

Aro'mia moscha'ta, zool, myskbocken, en art skalbaggar av fam. Långhorningar.

Aromu'ner, på Balkanhalvön spridda rumäner.

Aron 1. Aaron, hebreiskt mansnamn, den upplyste 1. den som kommer från bergen. Namn på Moses' broder.

Aron-mätare 1. Aronska pendelmätaren, tekn., efter uppfinnaren uppkallad förbrukningsmätare för elektricitet.

Aronsons serum, med., antiserum mot strep-tokokker.

A'rons-rot, farm., dansk ingefära, Rhizoma ari, fås av A'rum macula'tum.

A'rons skägg, bot., en ampelväxt, Saxijraga sarmento'sa.

A'rons stav, ett namn på Arum maculatum (se d. o.). Se Aronsrot.

Aronstorpros, bot., se Adonis.

A'ronsört, bot., A'rum macula'tum. SeAroizs-rot.

A'ros (av d gen. dr, å, och os, mynning), fornnord. geogr., fordom namn på Aarhus på Jutland samt på Västerås (Västra Aros) och Uppsala (Östra Aros). — Aros-120

mässan, årligt sammanträde av tekniskt intresserade sedan 1907 på föranstaltande av Tekniska föreningen i Västerås.

Aro'sia, latinska namnet på Västerås.

Arosmässan, se under Aros.

Arova'ker, se Aruaker.

Arp., tonk., förk. för arpeggio (se d. o.).

Arpadska ätten, Ungerns äldsta konungahus 1000—1301.

Arpeggera (1. -pädje'ra), tonk., spela något som ett arpeggio (se d. o.).

Arpeggio 1. Arpeggiato, ital (1. arpe'ddjå och arpeddja'to, av a'rpa, harpa), på harp-maner, med brutna ackord; sätt att anslå tonerna i ett ackord så, att de höras icke liktidigt, utan hastigt efter varandra. — Arpeggiatu'ra (Z. -peddja-), en följd av på sådant sätt anslagna ackorder.

Arpent, fr. (1. -pa'ng), gammalfranskt yt-mått, motsvarande 34—51 ar. — A. de Paris = 84,19 ar. — A. commune = 42,21 ar.

— A. d'ordonnance 1. A. des eaux et förets = 51,07 ar.

Arpentage, fr. (1. -angta'sj), fältmätning. — Arpenteur (1. -tö'r), lantmätare.

Arpio, förk. för Arpeggio (se d. o.).

Arrabia't, ital., ursinnig. — Arrabia'ti, "de ursinniga", parti i Florens, som motsatte sig Savonarolas strävanden i slutet på 1400-t.

Arrabidæ'a, hot., växtsläkte av fam. Bigno-nia'ceæ, i Sydamerika. — A. chica innehåller ett rött färgämne, chica 1. caracru, varmed indianerna färga redskap, vävnader och även kroppen (mot myggbett).

Arracha'cha 1. Arraca'cia, bot., växtsläkte i Sydamerika av fam. UmhelWferæ. — A. escule'nta 1. xanthori'za, har palsternack-liknande rötter, vilka nyttjas kokta som potatis. De lämna även stärkelse.

A'rrack, se Arack.

Arragoni't, se Aragonit.

A'rrak, se Arack.

Arrangement, se under följ. ord.

Arrangera, fr. (1. arrangsje'ra, av rang, led, ordning), ordna, anordna, ställa till rätta; tonk., omarbeta, sätta ett tonstycke för andra instrument 1. stämmor. — Arrangement (1. arrangsjma'ng) 1. Arrangema'ng, anordning; tillställning; tonk. (se ovan).

— Arrangör (1. -sjö'r), tillställare, anord-nare.

Arraroba, se Krysarobin.

A'rrastapeter, se Arazzo.

Arratel, portugisisk handelsvikt — 459 gr.

Arraun, se Emys.

Arrausköldpadda, zool., se Podocnemis.

Arrazzi, dets. som Arazzo (se d. o.).

Arre, hot., i vissa landskap namn på gråalen.

Arre'ctor, pl. Arrecto'res, anat., höj are (om muskler). — Arrectores pilo'rum, de små hudmuskler, som komma håren att resa sig.

Arrefo'rer 1. Errefo'rer {gr. arrhefo'rai), benämndes de unga ateniensiska flickor,

som vart fjärde år utsågos till gudinnan Athenes tempeljungfrur.

Arrenatio'n, jur., stängselrätt.

Arrende'ra (av fr. rendre, lat. re'ddere, återgiva, avkasta), övertaga 1. innehava under viss tid och på vissa villkor nyttjanderätten till något (arrendera ett jordområde, jakträttigheter o. d.). — Arre'nde, den ersättning som för dylik nyttjanderätt bör erläggas; förpaktning. — Arrenda'tor, förpaktare, innehavare av ett arrende. — Arrende-auktion, auktion, som rör lego-avtal ang. fastigheter.

Arre'st 1. Arrét, fr. (1. arrä'), militärt frihetsstraff av ringare art; militärhäkte; bysättning; kvarstad. — Ärrets d'amoiir, fr. (1. -damo'r), domar, fällda vid kärlekshoven (cours d^amour) under medeltiden.

— Arrét-stöt, fäktk., sträck- 1. hejdstöt.

Arre'sta amo'rum, la,t., kärlekskodex, en av

Martial d'Auvergne utgiven kodex, grundad på de vid medeltidens cours d'amour fällda domsluten.

Arresta'nt, se under följ. ord.

Arreste'ra (fr. arrèter, eg. uppehålla, av lat. resta're, stå kvar), häkta, sätta i fängelse.

— Arresta'nt, fånge, häktad. — Arresta-tio'n, Arreste'ring, häktning.

Arrest of judgment, eng. (1. arre'st åv djö'dsjment), i engelska lagen: ett till följd av formfel vid ett måls behandling åstadkommet hinder för en doms verkställande.

Arrest-process, jur., summariskt förfarande i mål ang. personal- 1. realarrest.

Ärret (Z. arä' 1. arä't), ridk., halt. — Arre-te'ra, ridk., hålla inne; tekn., stoppa, försätta en maskin ur verksamhet (se följande). — Arrete'ring, Arreteringsanord-ning, tekn., mekanism, varigenom instrument med rörliga delar låsas, då de ej skola användas.

Ärrets d'amour, se under Arrest.

Arrétstöt, se under Arrest.

A'rrha, lat. Arrhement, fr. (1. -mang), handpenning vid ett avslutat köp; städjepenning; förskott. — Arrha sponsa'lis 1. Arrha sponsali'tia, rom. rätt, handpenning till tecken på ingåendet av trolovning.

Arrhena'l, farm., natrium-metylarsenat, användes mot feber och tuberkulos.

Arrhena'therum ela'tius, bot., dets. som Avena elatior (se d. o.).

A'rria och Pæ'tus, namn på ett av antikens förnämsta skulpturverk, oriktigt uppkallat efter romaren Pætus och hans hjältemodiga maka, Arria, som, dödsdömd för uppror, stötte dolken i sitt bröst och sedan räckte den till maken med orden "Pæ't'e, non do'letr (Det gör inte ont, Pætus). Motivet dramatiskt behandlat av Wi-hrandt i A'rria och MessaWna.

Arrière-boutique, fr. (1. arriä'r-boti'ck), bodkammare, rum bakom boden; fig. hemlighet, — Arrière-garde, fr., eftertrupp, —Arriero—Arsenal

Arrière-pensée, fr. (L -pangse'),baktanke, tyst förbehåll. — Arrière-point (L -poä'ng), efterstygn. — Arrière-saison, fr. {1. - sä-så'ng), efterår; fig. livets afton.

Arrie'ro, sp. (av arre, fort), åsnedrivare.

Arrimage, fr. (1. -ma'sj), stuvning (av varor å fartyg). — Arrimeur {L -mö'r), stuvare.

Arrive'ra, fr. (av rive, lat. ripa, strand), anlända; hända.

Arrivi'sm (av fr. arriver, komma fram), åsikten att det betyder mindre, vilka medel som användas, blott målet, att komma till makten, vinnes. — Arrivi'ster, anhängare av arrivismen; personer, som tänka endast på sig själva och sin karriär.

Arriä'rgarde, se Arrière-garde.

Arro'ba, spanskt mått för flytande varor = 10—16 1.: äldre handelsvikt — 11—14 kg. — A. mayor, vinmått = 16,137 1. — A. menor, oljemått i= 12,56 1.

Arrogance, fr. (1. -ga'ngs), se följande ord.

Arroga'ns 1. Arrogance (lat. arroga'ntia, av arroga'rey tillvälla sig), trots, förmätenhet, stolthet. — Arrogant, trotsig, förmäten.

Arrogatio'n, lat., upptagande som eget barn av en myndig person. Jfr Adoption.

Arronde'ra, fr. (1. arrångde'ra, av lat. ro'tun-dus), avrunda, figurer i målarkonsten. — Arronde'ra sig, utvidga sitt område.

Arronde'r-maskin, tekn., särskilt vid ur-fabrikation använd maskin för avrund-ning av kugghjulens tänder.

Arrondissema'ng 1. Arrondissement, fr. (1. arråndissma'ng), förvaltningsdistrikt i de franska departementen och städerna; polisdistrikt; kvarter.

Arrosement, fr. (1. arråsma'ng), finansv., tilläggsbetalning för tryggandet av ett värdepappers värde, om grundkapitalet är otillräckligt. — Arroseur, Arrosö'r, automatisk bevattningsapparat, påspolare.

Arrosio'n, med., ytlig anfrätning 1. sårbildning.

A'rrowmjöl, se följande ord.

Arrowrotstärkelse, Arrowstärkelse 1. Arrow-mjöl (Z. a'rrå-, av eng. arrow, pil), farm., är benämning på ett stort antal viktiga stärkelseslag, som fås av rotknölarna från olika växter och som alla ha det gemensamt att de lätt omvandlas i nästan luktfritt klister, varför de särskilt användas i matlagning och för medicinska ändamål. Urspr. gavs namnet åt Västindisk arrow-rot (Araru'tta, Mara'ntastärkelse, Amerikansk stärkelse, Bermuda-, S :t Vincent-, Jamaica-arrowrot), som fås av rotstockarna hos olika i tropiska Amerika inhemska, numera allmänt odlade arter

Mara'nta (t. ex. M. arundina'cea och M. i'ndica). — Ostindisk arrowrot {Kinesisk, Assam-, Surinam-arrowrot, Kurkuma- 1. Gurkmeja-stärkelse) fås av rotknölarna till vissa Zingiberacéer av släktet Cu'r-cuma (särskilt C. angustifo'lia och C. leu-

corrMza), som odlas i Främre Indien. — Australisk arrowrot (Nya Sydwales- 1. C annastärkelse, Tous-les-mois 1. Toloman) erhålles av olika i tropikerna odlade arter Canna. — Guyana- 1. Sydhavsarrowrot (Disco'rea-, Jamsrot- 1. I gnamentstär-kelse) erhållas av rotknölar hos liljeväxt-släktet Discorea. — Bananstärkelse (Pi-sang-, Musa- 1. Plantainstärkelse) erhålles av fruktköttet hos pisangen {Ma'sa para-disi'aca) i engelska Guyana. — Brasiliansk arrowrot {Cipipamjöl, Manihot, Mandio'k 1. Kassa'vastärkelse) erhålles av den i tropikerna, särskilt Brasilien odlade euphorbiacéen Ma'nihot utili'ssima, vars mjölksaft förlorar sina giftiga egenskaper genom soltorkning. —• Batatstärkelse (stundom kallad Brasiliansk arrowrot) erhålles av den sydamerikanska bataten, Ipomæ'a hatatas. — Portlandarrowrot {Arumstärkelse) fås av åtskilliga arter A'rum och Coloca'cia. — Japansk arrowrot {Do'lichosstärkelse) fås av rotknölar av den i Syd- och Ostasien odlade knölbönan Do'lichos hulho'sus. — Se'chium-stärkelse fås av den i Västindien odlade pumpan Se'chium e'dule. — Si'cyos-stärkelse erhålles av Si'cyos angula'tus. Står mycket nära Sechiumstärkelse. — Artoca'rpusstärkelse fås av frukterna från brödfrukträdet. — Costa-Rica-arrowrot 1. Yuccastärkelse fås av liljeväxten Yucca gloriosa i Centralamerika. — Beautreestärkelse fås av fröna hos den i Nya Sydwales odlade baljväxten Ca-stanospe'rnum austra'le. — Sagoarrowrot, dets. som Sagostärkelse. — Tahitiarrowrot {Taccastärkelse, Piar stärkelse) fås av rötterna från den tropiska och subtropiska Ta'cca pinnatijida.

A'rs, pl. A'rtes, lat.^ konst. — Ars ama'ndi, konsten att älska. — Ars ange'lica 1. Ars spi'ritum, "änglakonst", magi. — Ars lo'nga, vi'ta bre'vis, lat., ordstäv: konsten är lång, livet kort. — Ars morie'ndi, konsten att dö. — Ars poe'tica, diktkonsten. — Artes libera'les, pL, de fria konsterna.

Arsa, kalmuckernas benämning på deras av sur stomjölk beredda rusdryck.

Arsaceti'n, farm., acetylatoxyl, arsenikhaltig organisk förening, som användes mot afrikansk sömnsjuka. Se Atoxyl.

Arsaci'derna 1. Arsaki'derna, det partiska rikets konungar.

A'rs ama'ndi, lat., konsten att älska, titel på en dikt av den romerske skalden Ovidius.

Arsa'n, farm., arsenik-äggvitepreparat.

A'rs ange'lica, se Ars.

Arschi'n 1. Arsji'n, ryskt längdmått 0,71 m.; persiskt längdmått = 1,04 m.; turkiskt längdmått = 0,685 m.

Arschot, textil., se Arseot.

Arsekodi'l, farm., kakodylsyrat natron.

Arsena'l, fr. (av arab. da'r-sina'h, flitens122

hus), tyghus; fartygsdocka; förvaringsplats för segertecken, rustningar o. d.

Arsenferrato's, farm., arsenik med järn.

Arsenia'ter, kem., arseniksyrans salter.

Arsenici'sm, med., arsenikförgiftning.

Arse'nium, lat., arsenik. — A. a'lbum, kem., vit arsenik, arseniksyrlighet. — A. chlora'-tum, arsenikklorid. — A. citri'num 1. A. fla'vum, auripigment. — A. ru'brum, realgar.

Arseni'k (gr, arseniko'n, av a'rsen, kraftig, manlig), kem., ett av de i naturen oftast förekommande metalliska grundämnena. Träffas dels fritt, dels i förening med metaller, svavel och syre. Bildar en stålgrå, kristallinisk

massa.

Arsenika'1-kis, miner., arsenikjärn.

Arseni'kblomma, dets. som Arsenit (se d. o.).

Anseni'kblände, rött, dets. som arsenikrubin, gult, dets. som auripigment.

Arsenfkbok, bok, som skall föras av apoteksföreståndare och annan näringsidkare över förvaring och försäljning av arsenik.

Arseni'kfalerts, miner., ett mineral av arsenik, koppar och svavel.

Arsenfkjärn, miner., rombiskt mineral av arsenik, järn och något svavel.

Arseni'k-kis 1. Mi'sspickel, miner., en förening av arsenik med järn och svavel.

Arseni'k-kung 1. Arsenik- re'gulus, metallisk arsenik.

Arseni'kmjöl 1. Giftmjöl, kem., arsenik-trioxid.

Arseni'knickel 1. Nickelfn, miner., den viktigaste nickelmalmen.

Arseni'knickelglans, miner., se Nickelglans.

Arseni'knickelkis, miner., se Kopparnickel.

Arseni'kpiller 1. Asia'tiska piller, farm., innehålla väsentligen arseniksyrlighet.

Arseni'k-rubin 1. Realga'r består av arseniksyrlighet och svavel.

Arseni'ksyra, kem., arsenikpentoxid. Har förr använts vid tygtryck.

Arseniksyrlighet, kem., arseniktrioxid, A'ci-dum arsenico'sum, vit arsenik, en förening av syre och arsenik, är ett av de våldsammaste gifter och äger stor användning i industrien.

Arsenillo {1. arseni'ljo), miner., ett kopparmineral från Peru.

Arseni't, miner., ett mineral, bestående av arseniksyrlighet. — Arseniter, kem., arseniksyrliga salter.

Arsenopyri't, miner., arsenik-kis.

Arseot (l. arseå') 1. Arschot {1. arsjå'), textil., fin kyprad ylleväv från Belgien.

Arsi'n, kem., arsenikväte, en gasformig förening av arsenik och väte.

Arsi'ner, kem., med aminer analoga föreningar, uppkomna genom substitution av väteatomer i arsenikväte.

Arsi'noe, namn på egyptiska prinsessor av ptolemaiernas ätt.

A'rsis, gr. (av a'irein, höja), tonk., uppslag;

metr., beteckning för den starka 1. betonade delen av en versfot. Jfr Thesis.

Arsi'ssa pa'lus, forntidens namn på sjön Van.

Arsji'n, se Arschin.

Ars lo'nga, vi'ta bre'vis, lat., se Ars.

Ars morie'ndi, se Ars.

Arsonvalise'ring 1. Arsonvalisatio'n, med., metod för behandling av arterioskleros (se d. o.), angiven av franske läkaren d'Ar-sonval.

Ars poe'tica, lat., diktkonst, titel på en skrift av den romerske skalden Horatius.

Ars spi'ritum, se Ars.

Arsykody'l, farm., dets. som Arsekodil (se d. o.).

Art., förk. för Artikel (se d. o.).

Artaba, persiskt mått = 65,238 1.

Artabo'trys, bot., växtsläkte av fam. Ano-na'c^. Buskar med ätliga frukter, de flesta i s. Asien. — A. interme'dia m. fl. arter på Java ge en olja, minjak-kenangan.

— A. odorati'ssima, odlas för sina välluktande blommor. — A. suave'olens, d u r i e c a r h a n , användes mot kolera.

Artagrottan, stor droppstensgrotta vid staden Arta på Mallorca.

A'rtal, flertal av marockanska handelsvikten rotal (se d. o.).

Art culinaire, se under Culinaire.

Artedie'llus uncina'tus, zool., havulken, en arktisk simpfisk, som stundom anträffas i Bohuslän.

A'rte et Ma'rte, lat., genom fredliga och krigiska värv; inskrift på riddarhuset i Stockholm.

Artefa'kt (av lat. ars, konst, och fa'cere, göra), konstgjord; konstprodukt.

Arte'l 1. Artell, ry. (1. art-jä'lj), benämning på kooperativa sammanslutningar i det förkommunistiska Ryssland.

Arte'mia, zool., ett släkte bladfotingar.

A'rtemis, gr. myt., mångudinnan och jaktens gudinna, motsvarar romarnas Diana. Jfr Artemision och Efesiska Diana. — A. Anàhita, dyrkades i Persien och Medien m. fl. länder som det befruktande vattnets gudinna. — A. Brito'martis 1. A. Dik-ty'nna, dyrkades på Kreta, i Lakonien, Fokis och flerstädes. — A. Eileity'ia, barnsbördens gudinna. — A. Kuro'trofos, den kvinnliga ungdomens beskyddarinna.

— A. 0'rthia, dyrkades i Sparta. På hennes altare piskades gossar blodiga (kvarleva av människooffer). — A. af Versailles, se Diana av Versailles.

Artemi'sia, bot., vida utbrett växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Många arter odlade som läkemedels- och prydnadsväxter. Sju inhemska. — A. abrota'num, åbrodd (fr. s. Europa), förr allmänt odlad i trädgårdar.

— A. absi'nthium, malört. Officinell. Innehåller eterisk olja. — A. campe'stris, fält-bynke, täml. allmän i torra backar. — A. ci'na, en asiatisk art, som lämnar s. k.Artemision—Arteria

123

"maskfrö". Av blomkorgarna beredes San-toni'n. — A. dracu'nculus, Sibirien, ger den numera föga brukade kryddan dra-go'n. — A. marftima, strandmalört, havsstrandväxt. Örtståndet användes som maskdödande medel. — A. mutelli'na och A. spica'ta, i s. Europas fjälltrakter, användas för beredning av absint. — A. vul-ga'ris, gråbo, allmän kring gårdar, vägar

0. d. Roten officinell (magstärkande medel).

Artemi'sioiL, Artemis' tempel, särskilt Arte-mistemplet i Efesos, ett av världens sju underverk.

Artemi'sium, se Artemision,

Artemonia'ner 1. Artemoni'ter, anhängare till AWtemon, en sekt i Rom under 200-t., som förnekade Kristi gudom.

Arte'r {gr. arteri'a) ^ Artä'r, anat., pulsåder, blodkärl, som för blodet från hjärtat. — Arterie'11. Arterie'll, som har avseende på

1. står i samband med pulsådror. — Arte-riellt blod, i lungor 1. gälar syrsatt blod.

Arte'ria, pl. Arte'riæ, anat., artär, pulsåder.

— A. a'fferens, tillförande artär i allm. — A. alveola'ris infe'rior, underkäksartären.

— A. a. supe'rior poste'rior, bakre överkäksartären. — A. angula'ris, ögonvinkels-artären. — A. anony'ma, namnlösa artären, första stora grenen från aortabågen. Saknas på vänstra sidan, varav namnet. — A. appendicula'ris, maskformiga bihangets artär. — A. arcua'ta, fotryggens bågartär.

— A. auditi'va inte'rna, inre hörselartären.

— A. auricula'ris poste'rior, bakre öron-musselartären. — A. axilla'ris, stora armhålsartären. — A. basila'ris, hjärnbottens-artären. — A. brachia'lis, armartär. — A:æ bronchia'les, luftrörsartärerna. — A. buccinato'ria, kindartär. — A. bu'lbi, artärer till könsorganen hos båda könen.

— A. cana'lis pterygoide'i, artär till övre delen av svalget. — A. caro'tis commu'nis, gemensamma halsartären. — A. caro'tis exte'rna, från föreg. till grenar i ansiktet och kranieväggarna. — A. caro'tis inteerna, från gemensamma halspulsådern till hjärnan, ögat och främre huvudet. — A. centra'Iis reti'næ, näthinneartären. — A. cerebe'lli infe'rior ante'rior, främre nedre lillhjämsartären. — A. c. i. poste'-rior, bakre undre lillhjämsartären. — A. c. i. supe'rior, övre lillhjämsartären. — A. ce'rebri ante'rior, främre hjämartären.

— A. c. me'dia, mell. hjämartären. — A. c. poste'rior, bakre hjämartären. — A. cervica'lis asce'ndens, uppstigande halsartären. — A. c. profu'nda, djupa nack-artären. — A. c. superficia'lis, ytliga halsartären. — A. choroide'a, åderhinneartä-ren. — A:æ cilia'res, ciliarartärerna. — A. cirumfle'xa fe'moris media'lis, från lårbensartären till muskler på lårets insida. —• A. c. f. latera'lis, från lårbensartären till muskler på lerets vitsid^. — A. circum-

fle'xa hu'meri anterior och A. c. h. poste'-rior, armens främre och bakre kransartärer. — A. c. i'lium profu'nda, höftens djupa kransartärer. — A. c. i. superficia'lis, ytliga bukbetäckningsartären. — A. c. sca'-pulæ, axelbladets kransartär. — A. clito'-ridis, artär till clitoris hos kvinnan. Jfr A. penis. — A. cæli'aca, bukinälvsartären.

— A. co'lica de'xtra, A. c. me'dia och A. c. sini'stra, högra, mell. och vänstra grov-tarmsartären. — A. collatera'lis, artärer från djupa armartären till armbågsled-nätet, underarmen m. m. — A. commu'ni-cans ante'rior och A. c. poste'rior, två par artärer som förbinda främre och bakre hjärnartärerna. — A. corona'ria co'rdis de'xtra och A. c. sinfstra, hjärtats högra och vänstra kranskärl. — A. deferentia'lis, sädessträngsartären. — A. digita'les dor-sa'les ma'nus och A. d. d. pe'dis, fingrarnas och tårnas artärer på ryggsidan. — A. d. planta'res, tårnas artärer på undersidan.

— A. d. vola'res commu'nes, tre artärstammar på vardera handen. — A. dorsa'-lis pe'dis, fotens ryggartär. — A. d. pe'nis, artär från A. penis till penis' ryggdel. — A. epiga'strica, tre artärer mellan lårbensartären, tunntarmsartären och inre bröstartären. — A:æ ethmoida'les, silbensartä-rerna. — A. femora'lis, lårbensartären. — A. fronta'lis, pannartären. — A. ga'strica de'xtra och A. g. sini'stra, magsäckens högra och vänstra artär. — A:æ ga'stricæ bre'ves, korta magartärerna. — A. ga'stro-duodena'lis, från leverartären till A. gastroepiploica dextra. — A. gastro-epiplo'ica de'xtra, från föreg. till magsäckens stora kurvatur. — A. g. sini'stra, från mjältartären till magsäckens stora kurvatur. — A. ge'nus, knäledsartärer (sex stycken). — A. glutæ'a, från inre höftartären till höftens yttre muskler. — A. hæmoroida'lis, artärer till trakten av anus, delar av könsorganen m. m. — A. hepa'tica, leverartärernas stam. — A. h. pro'pria, leverns egen artärgren. — A. hypoga'strica, inre höftartären. — A:æ ili'acæ 1. A:æ jejuRa'les, tunntarmsartä-rerna. — A. i'lio-co'lica, från tunntarmstill grovtarmsartärerna. — A. ili'aca com-mu'nis, stora höftpulsådem. — A. i. ex-te'rna, yttre höftpulsådern. — A. infra-orbita'lis, från inre käkartären till underkäksartärerna m. m. — A :æ intercosta'les, revbensmellanrumsartärer. — A. inter-o'ssea • commu'nis, från armartären till A. i. dorsalis och A. i. v olaris. — A. i. dorsalis, den gemensamma mellanbens-artären till muskler på underarmens sträcksida. — A. i. recu'rrens, från A. i. dorsalis uppåt armbågsledens framsida. — A. vo'laris från A. i. communis till underarmsmuskler. — A:æ labia'les anterio'res och posterio'res, artärer till blygdläpparna. — A. labia'lis infe'rior och A. 1.124

Arteria

supe'rior, artärer till över- och underläpp.

— A. lacrima'lis, tårartären. — A. la-ryng€'a, artärer från sköldkörtelartärerna till struphuvudets slemhinna och muskler.

— A. linea'lis, mjältartären. — A. liga-me'nti te'retis u'teri, artär från A, epiga-strica till runda livmoderbandet. — A. lingua'lis, tungartären. — A:æ lumba'les, grenar från bukaorta till bukens muskler. — A. maleola'ris, artärer från skenbensartärerna till fotknölsnätet. — A. mam-ma'ria inte'rna, inre bröstartären. — A. massete'rica, från inre käkartären till tuggmuskeln. — A. maxilla'ris exte'rna och A. m. inteerna, yttre och inre käkartärerna. — A. media'na, artär från A. inter-ossea communis till muskler och ben på underarmen. — A:æ mediastina'les arte-rio'res, artärer från inre bröstartären till bindevävsrummet mellan lungorna. — A. meninge'a ante'rior, A. m. me'dia och A. m. poste'rior, främre, mell. och bakre hjärn-hinneartärer. — A. menta'lis, från underkäksartären till hakan. — A. mesente'rica infe'rior, från bukaorta till nedstigande grovtarmen och övre delen av ändtarmen.

— A. m. supe'rior, från bukaorta till tunntarmen och grovtarmen. — A. mesera'ica, syn. A. mesente'rica. — A:æ metaca'rpeæ mellanhandryggsartärer. — A :æ m. vola'-res, hålhandsartärer. — A:æ metata'rseæ latera'lis och media'les, från fotryggsartä-ren till fotranden och fotryggens nät. — A. mu'sculo-phre'nica, från inre bröstartären till mellangärdet och nedre interkos-talrummen. — A. nasa'lis, artärer till näsan. — A:æ nutri'ciæ 1. A:æ nutri'ceæ, de till benmärgen gående artärkärlen. — A. obturato'ria, höftbenshålartären. — A. occipita'lis, från yttre halspulsådern till muskler o. s. v. i hals och huvud. — A;æ æsophage'æ, matstrupens artärer. — A. o'mphalo-mesente'ricæ, hos fostret artär från bukaorta till allantois. Försvinner med allantois. — A. ophta'lmica, ögon-artären. — A. ova'rica, artär till äggstockarna. — A. palati'na asce'ndens och A. p. desce'ndens, uppstigande och nedstigande svalgartären. — A:æ palpebra'les, artärer till ögonlocken. — A. pancrea'tio-duodena'lis infe'rior, från A. mesenterica superior till bukspottkörteln och tolv-fingertarmen. — A. p. supe'rior, från A. gastro-duodenalis, till bukspottkörteln och tolvfingertarmen. — A. pe'nis, artär till penis. — A. pericardi'aco-phre'mca, från inre bröstartären till främre hjärt-säcken och mellangärdet. — A. perine'i, från inre blygdartären till bäckenbotten och dess muskler. — A. peronæ'a, från bakre skenbensartären till artärgrenar i bakre underbensmuskulaturen. — A. pha-rynge'a, från yttre halspulsådern till halsens mjukdelar, svalget och skallbasen. — A. phre'nica, från aorta till mellangärdet.

— A. planta'ris, grenar av skenbensartären i fotsulan. — A. p. latera'lis di'giti qui'nti, en gren från A. plantaris till lill-tån. — A. p. hallu'cis media'lis, gren från A. plantaris till stortån. — A. poplite'a, knävecksartären. — A. pri'nceps po'llicis, från djupa hålhandsbågen till tummen. — A. protVnda bra'chii, djupa armartären. — A. p. fe'moris, djupa lårbensartären. — A. p. li'nguæ, fortsättning i tungan av tungartären. — A. p. pe'nis, djupa grenen av A. penis. — A. pude'nda exte'rna, yttre blygdartären. — A. p. inteerna, inre blygdartären. — A. pulmona'Iis, lungartä-ren. — A. radia'lis, radialartären, följer underarmens radiala del. — A. recu'rrens radia'lis, rekurrent gren från A. radialis.

— A. r. tibia'lis, rekurrenta grenar från skenbensartärerna. — A. rena'lis, njur-artären. — A. sacra'lis latera'lis och A. s. me'dia, korsbensartärer. — A :æ scrota'les, artärer till pungen. — A :æ sigmoide'æ, artärer till grovtarmens s-formade slynga.

— A. sperma'tica, artärer till sädes-strängen och muskler i pungen. — A. sphenopalati'na, artärer till övre svalget och gommen. — A. spina'lis ante'rior och A. s. poste'rior, från ryggkotsartärerna till ryggmärgsytorna, fina hinnorna och ryggmärgen. — A. stylomastoide'a, från ytliga halspulsådern till trumhålan. — A. subcla'via de'xtra och A. s. sini'stra, högra och vänstra nyckelbensartären. — A. sublingua'lis, från tungartären till kringliggande muskler, slemhinna och tandkött. — A. submenta'lis, från yttre käkartären till halsmuskler och underläppen. — A. subcapula'ris, från stora armhålsartären till muskler och lymfkörtlar. — A. supraorbita'lis, utgrening från ögonartärerna. — A. suprarena'lis infe'rior, mindre gren av njurartären till binjuren. — A. s. me'dia, från bukaorta till binjurarna. — A, s. supe'rior. från undre mellangärdsartären till binjuren. — A. su-ra'les, från knävecksartären till muskler i knävecket och vaden. — A. tempora'lis, till magartärer. — A. thoraco-acromina'lis, från stora arm.hålsartären till skulderhöj-den, deltamuskeln och bröstmusklerna. — A. thoraco-dorsa'lis, från A. subcapularis till ryggmusklerna. — A:æ ty'micæ, från bindvävspartiet mellan lungorna till thy-mus. — A.

thyroide'a infe'rior och A, th. su-pe'rior, nedre och övre sköldkörtelartären.

— A. tibia'lis ante'rior och A. t. poste'rior, främre och bakre skenbensartären. — A. transve'rsa co'lli, tvära halsartären. — A. t. facie'i, från A. temporalis till öron-spottkörteln och ansiktsmuskulaturen. — A. t. sca'pulæ, från tyroideastammen till skulderhöjden. — A. tympa'nica, artärer till trumhålan. — A. vola'ris radia'lis, pekfingrets radiala artär på volarsidan. — A. zygoma'tica-orbita'lis, artär till ögats

ringmuskel. — A. ulna'ris, underarmsartär längs armbågsbenet. — A. umbilica'lis, navelartären (hos fostret). — A. uretra'-lis, från A. penis till urinblåsan. — A ute-ri'na, livmoderartären. — A. vagina'lis, slidans artär. — A. vertebra'Iis, ryggkots-artären. — A. vesica'lis infe'rior och A. v. supe'rior, nedre och övre urinblåsartären. — A. vesti'buli, artär till innerörets vesti-bul.

Arteria'lis, lat., hörande till artärerna.

Arterialisatio'n, dets. som Arterisation (se d. o.).

Arteriektasi', Arterie'ktasis 1. Arterieu-ry'sma, gr., med., pulsåderutvidgning 1. pulsådersvulst. — Arteriorrhe'xis, puls-åderbråck, pulsåderbristning. — Arterio-tomi' (gr. tome', skärning, snitt), kirurg., öppnandet av en pulsåder i ändamål att avtappa blod. — Arteri'itis, pulsåderinflammation.

Arterieury'sma, se Arteriektasisr

Arte'rio-ca'pillary-fibro'sis, eng., en dege-neration av de minsta artärerna.

Arterfola, pl. Arteri'olæ, anat., de minsta artärerna. — A :æ arcifo'rmes re'num 1. A :æ basila'res renum, de bågböjda artärerna över njurpyramidernas baser. — A:æ in-terlobula'res renum, de i njurbarken förlöpande artärerna. — A:æ re'ctæ, kärlknippen från A :æ hasilares mot njurpyramidernas spetsar.

Arterioli't, med., artärsten, förkalkning av dött material.

Arteriosklero's 1. Arteriosclero'sis, med., åderförkalkning, kronisk sjukdom, som yttrar sig i en förändring av blodkärlens väggar, varigenom blodtillförseln till kroppens olika organ blir otillräcklig.

Arteriotomi', med., öppnandet av en pulsåder.

Arteriotre'psi, med., hopvridning av artär för blodstillande.

Arterio-venö'st aneury'sma, med., åderbråck genom samtidig skada på artär och ven samt arteriellt blodtryck i venen på grund av kommunikation.

Arterisatio'n, fysioL, blodets övergång från venöst till arteriellt.

Arteri't, petrogr., ådergnejs, gnejs, som anses ha uppkommit därigenom, att en gra-nitisk magma inträngt och kristalliserat mellan förskiffringsytorna i en skiffrig bergart.

Artesisk brunn, en brunn, som uppkommer, då man i omväxlande jordlager borrar sig ned till en vattenåder, som uppstiger till 1. ovan jordytan. Benämningen härleder sig från franska grevskapet Artois, varest dylika brunnar, i mitten av förra årh., först kommo i bruk.

A'rtes libera'les, lat., se under Ars.

Artfrämmande äggvita, med., äggviteämnen tillhörande annan djurart än den behandlade.

Arthigo'n, farm., gonokockvaccin.

Arthralgi' (av gr. a'rthron, lem, led, och algi'a, smärta), med., ledgångssmärta. — Arthri'tis 1. Artri't, med., kronisk 1. akut inflammation i en led; gikt. — Arthri'tis retrogre'ssa, giktkastning. — Arthri'tisk, som har avseende på gikt, lider av gikt. — Arthritiska medel, läkemedel mot giktkrämpor.

Arthrektomi', med., ledresektion.

Arthrfnium, bot., ett släkte blåssvampar på döda strån och blad av halvgräs.

Arthrodyni', med., kronisk reumatism.

Arthrode's, med., kronisk fixering av en obrukbar led till brukbar styvhet.

Arthroga'stres, zool., grupp spindeldjur omfattande låckespindlar, skorpioner, klo-krypare och skorpionspindlar.

Arthroge'n, med., utgången från en led, t. ex. om en sjukdom som tuberkulos.

Arthroka'ce, med., tuberkulös förstöring av en led.

Arthrokle'isis, med., förstörelse av en led genom benändarnas sammanväxning.

Arthroli't, med., ledsten.

Arthroly's, med., lösning av ledsammanväx-ning.

Arthrologi', ledgångsanatomi och -fysiologi.

Arthro'n, gr., anat., led.

Arthropati', med., ledgångssjukdom. — Arthropathi'a tabe'tica, kroniskt ledgångslidande vid ta'hes dorsa'lis.

Arthroplasti'k, med., plastisk ledgångsoperation, framställande av artificiell ledgång.

Arthropo'da (av gr. a'rthron, led, och pus, fot), zool., ledfotingar, d. v. s. kräftdjur, tusenfotingar, insekter och spindeldjur.

Arthrosi', med., gikt, ledvärk.

Arthro'sis, anat., se Articulation.

Arthrospo'r, bot, en art sporbildning hos bakterier.

Arthro'straca (av gr. o^strakon, skal), zool., en grupp högre kräftdjur, omfattande märldjur och likfotingar.

Arthrotomi', med, öppnande av led.

Arthur, se Artur.

Arthus' fenome'n, dets. som Anafylaxi (se d. o.).

Artides of religion, eng. (1. a'rtikls åv reli'd-sjön), engelska kyrkans bekännelseskrift.

Articula'ta (lat., ledade), äldre sammanfattningsnamn på leddjur och maskar.

Articula^tio, pl. Articulatlo'nes, lat, anat., ledgång. — A. acro'mio-clavicula'ris, skulderleden. — A. atIa'nto-epistro'phica, mellan atlas och andra halskotan. — A. at-la'nto-occipita'lis, mellan atlas och huvudet. — A. calca'neo-cuboide'a, mellan häl-benet och mellanfotens yttre ben. — A. capitulo'rum-costa'rum, mellan revbens-huvudena och ryggkotorna. — A. ca'rpo-metaca'rpæ, mellan handleden och mellanhandens ben. — A. cochlea'ris, skruvled i allm. — A. compo'sita, ledgång av mer än två ben. — A. costo-transversa'riæ.126

mellan revbenen och ryggkotornas tvärutskott. — A. costo-vertebra'les, sammanfattning av revbenens leder mot ryggkotorna. — A. co'xæ, höftleden. — A. cu'-biti, armbågsleden. — A. cuboide'o-cunei-fo'rmis, A. cuboide'o-navicula'ris och A. cu'neo-navicularis, leder mellan tarsens småben. — A. de'ntis epistrophe'i, leder mellan atlas och andra halskotans tand-formade utskott. — A. digito'rum ma'nus, fingerlederna. — A. d. pe'dis, tålederna. — A. elipsoi'dea, med ledytor i ellipsform. — A. ge'mus, knäleden. — A. hu'meri, överarmens skulderled. — A. hu'mero-radia'lis, mellan överarmbenet och strålbenet i armbågsleden. — A. hu'mero-ulna'ris, mellan överarmsbenet och armbågsbenet i armbågsleden. — A. intercarpe'a, mellan de två raderna av handledens ben. — A. inter-chondra'les, mellan VI—IX revbensbros-ken. — A. inter-metacarpe'æ, mellan mellanhandsbenens åtvända basaldelar. — A. inter-metatarsi'æ, mellan tarsebe-nens åtvända basaldelar. — A. mandi-bula'ris,

käkleden. — A. ma'nus, mellan underarmen och handen. — A. metaca'rpo-phalange'æ, mellan mellanhanden och fingrarna. — A. metata'rso-pha-langeæ, mellan tarsen och tårna. — A. pe'dis, mellan benet och foten. — A. ra'dio-carpe'a, mellan strålbenet och handen. — A. radio-ulna'ris dista'lis, mellan armbågs-och strålbenen i nedre änden. — A. r.-u. proxima'lis, samma i övre änden. — A. sa'cro-ili'aca, mellan korsbenet och höftbenet. — A. sella'ris, sadelled. — A. si'm-plex, enkel led (mellan två ben). — A. spheroide'a, kulled. — A. ste'rno-clavi-cula'ris, mellan nyckelbenet och bröstbenet. — A. sterno-costa'les, mellan rev-bensbrosken och bröstbenet. — A. ta'lo-calca'nea, mellan språngbenet och häl-benet. — A. talo-crura'lis, mellan språngben, skenben och vadben.

Articula'tus (av lat, arWcuhis, led), hot., ledad.

Arti'culi fi'dei, lat., trons artiklar.

Arti'culus, lat., anat., led.

Artificia'Iiter, med konst konstmässigt.

Artificie'1 1. Artificie'll (av lat. ars, konst, och fa'cere, göra), konstgjord, genom konst frambragt. — Artificiella gödningsämne^ på industriell väg framställda gödningsämnen. — Artificiell horisont, astr., en horisontalt ställd, plan och spegelblänk yta, vilken vid höjdmätning av himlakroppar ersätter sjöhorisonten, då denna ej är synlig. — Artificiella mineralvatten, konstgjorda mineralvatten. — Artificiellt system, vetenskapligt klassificeringssystem utan strängt hänsynstagande till naturliga släktskapsförhållanden. Motsats: Naturligt system.

Arti'kel {lat. a'rtus, led, artVculus, liten led), del av en skrift; huvudpunkt 1. avdelning

i ett fördrag, kontrakt 1. dylikt; avdelning inom den kristna trosläran; tidningsuppsats; varuslag; språkv., obetonat ord 1. ändelse, som fogas till ett substantiv för att utmärka, om substantivet avser ett särskilt föremål 1. föremål i allm.

Artikulatio'n, anat., ledgång, ledningsförmåga; språkv., tydligt uttalande av stavelser 1. ord. — Artikule'ra, leda emot; tydligen och i särskilda stavelser uttala ett ord. — Artikulerade ljud, fysiol, de ljud människan frambringar medelst sina språkverktyg.

Artikeltariff, undantagstariff för vissa varuslag vid godsförsändelse per järnväg.

Artikulatio'n m. fl., se under Artikel; med., tandsättens ställning vid helt slutna käkar.

Artilleri' (av medelt.~lat. artella'ria, krigsmaskin), sammanfattningen av de grova skjutvapnen jämte till dem hörande hästar, fordon och ammunition; den del av armén, som strider med dylika vapen. — Artilleriavdelning, avdelning inom marinförvaltningen. — Artilleriklassen, specialklass vid flottans underbefälsskolor. — Artilleriklubben, en 1871 bildad förening av svenska artilleriofficerare. — Artillerikonstapel, underofficer vid flottans artilleristat. — Artillerimatros, menig man vid flottans sjömanskår. — Artillerimuseum, vapenmuseum. — Artilleriofficer, den officer å ett flottans fartyg som har till spec. uppgift att under chefen leda artilleriövningar och -strid. — Artilleripark, förr artillerimaterial bakom en härs första linje. — Artilleri'st, en vid artilleriet anställd soldat. — Artilleristaten, en av underofficersstaterna vid flottan.—Artilleriträ, förr benämning på det virke, som användes till trädelar på kanoner. — Artillerivetenskap, läran om artilleriets teknik, taktik och organisation.

Artimi'no, ett vitt muskatvin från Toskana.

Artioda'ctyla (av gr. a'rtios, fullständig, och da'ktylos, finger), zool., partåiga hovdjur.

Arti'st (av lat. ars, konst), konstnär. — Ar-ti'stisk, konstnärlig; som står i samband med de sköna konsterna.

Arti'stfakultet {lat. facu'ltas a'rtium), "konsternas fakultet", medeltidens benämning på filosofisk-humanistisk fakultet vid universitet.

Arti'stprov kallas de första och bästa avdragen av en graverad 1. etsad plåt. — Artistremarkprov, artistprov med

bilder svagt graverade 1. etsade i marginalen.

Arti'stskatt, nöjesskatt som erlägges vid uppträdande av utländsk artist.

A'rtium {gen. pL av lat. ars, konst) 1. Exa'men artium, i Danmark och Norge benämning på studentexamen. — A. bacca-la'ureum, filosofie kandidat. Jfr Bachelor of arts. — A. libera'lium magi'ster 1. A. magister, eg. lärare i de sköna konsterna;Art nouveau—Arzawa-breven

127

titel för den person, som tagit filosofiska graden vid något universitet.

Art nouveau, se Uart nouveau.

Artoca'rpeæ 1. Artocarpoi'deæ, hot., brödfruktfamiljen, underfamilj av fam. Mo-ra'ceæ,

Artoca'rpus, hot., växtsläkte av fam. Mora'-ceæ. — A. inci'sa, brödfrukträdet, förekommer i s.ö. Asien och på Stilla oceanens öar. Dess stora frukter utgöra ett viktigt näringsmedel. — A. integrifo'lia, är ett brödfruktträd i Ostindien.

Artoca'rpusstärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Artogra'f, tekn., apparat för elektrisk bildöverföring på avstånd, uppfunnen av amerikanen Amstutz.

Artolatri', gr. (av a'rtos, bröd, och latre'ia, dyrkan), tillbedjande av brödet i nattvarden (hostian).

Artotypi', tekn., amerikansk benämning på s. k. ljustryck.

Artralgi' (av gr. a^rthron, led, och algi'a, smärta), meä., ledgångssmärtor.

Artrft, Artri'tisk, se Arthritis.

Artro-, se Arthro.

Arts de dessin, fr. (1. ar dö dässä'ng), tecknande 1. grafiska konster, d. v. s. arkitektur, skulptur och målning.

Artskock 1. Artskocka, förvrängning av fr. artichaut, ty., Artischocke, ärtskocka.

A'rtur 1. Arthur, mansnamn av omtvistad härledning. Buret av den brittiske sagokonung, som stiftade de tolv riddarnas brödraskap, "riddarna av det runda bordet". Jfr Table ronde.

A'rtur-sagan 1. A'rtus-sagan, sagokrets, uppkallad efter den brittiske konungen Artur och utgörande en huvudavdelning av den europeiska medeltidens vitterhet.

A'rtus, lat., lem.

A'rtus-sagan, se Artur-sagan.

Artä'r, pl. Artä'rer, se Arter.

A'ru, se Tan-kian.

Arua'ker 1. Arova'ker, sydamerikansk indianstam.

A'rum macula'tum, hot., munkhätta, aronsstav, aronsört, sällsynt svensk växt med blomaxet omgivet av ett gulgrönt hölster, iöklik jordstam och röda, giftiga bär. Tillhör fam. Ara'ceæ. Knölstammen, aronsrot, dansk ingefära, var förr officinell. — A. dioscorfdis och A. ita'licum, lämna en liknande drog. Dess huvudbeståndsdel är stärkelse. — A. palæsti'num v. sa'nctum, "svartkalla", odlas som prydnadsväxt för sitt långa, sammetssvarta hölsterblad. — Arumstärkelse, se Arrowrotstärkelse.

A'run, hot., se Erythræe.

Aru'ncus, hot., se Spiræa.

Arundel marbles, eng. (1. a'rröndel ma'bles), en i början av 1600-t. av earlen av Arundel grundad antiksamling,

som numera äges av Oxfords universitet. — Arundelska marmortavlan, dyrgrip i nyssnämnda samling, marmortavla med inskrift om de vik-

tigaste händelserna i Greklands historia från Kekrops till år 354 f. Kr. Jfr Pariska Krönikan.

Arundina'ceus, -a, -um (av lat. aru'nåo, säv), hot., rörlik (rör = säv).

Arundina'ria, hot., gräs av underfam. Bam-hu'seæ, i Amerika och Asien. Viktig handelsvara i n. Indien för fabrikation av spatserkäppar och pipskaft. — A. japo'-nica odlas som prydnadsväxt.

Aru'ndo, hot., vattengrässläkte. — A. Do'nax, italiensk vass, användes i medelhavsländerna till fläthäckar, taktäckning m. m. Rotstocken officinell mot diarré. — A. phragmi'tes, syn. Phragmites (se d. o.).

Arv, hot., svenskt namn på ett stort antal örter tillhörande nejlikväxterna m. fl.

A'rvak 1. A'rvakr, nord. myt., en av solens hästar. Jfr Allsvinn.

Arva'lbröder 1. Arva'ler (lat. Fr a'tres arva'-les, av a'rvum, åkerteg), ett brödraskap i det gamla Rom av 12 patriciska präster, som årligen offrade för jordens fruktbarhet.

Arve'nsis (av lat. a'rvum, åker), hot., som växer på åkrar.

Arve'rner, ett ännu på Cæsars tid betydande galliskt folk, bosatt i nuv. Auvergne.

Arvfei, veter., ärftliga lyten, som nedsätta djurens avelsvärde.

Arvi'coIa terre'stris, zool., vattensork. Ett av de svåra skadedjuren bland våra gnagare. Se Evotomys och Microtus.

A'rvid, fornnordiskt mansnamn: Arnvidher (av fornnord. arinn, härd, /i^.,hemvist, och viör, träd, fig., kämpe), "den som värnar sitt hem", 1. (av örn, gen. arnar, örn, och viör, träd, kämpe), örnkämpe.

Arviohuvudränta och Arviorubelränta (av fi. arvio, uppskattning), skatter, som av ryssarna infördes i ö. Finlands landskap och där bibehållit sig efter återföreningen med moderlandet 1811. Den förra är en personell skatt, den senare en jordskatt.

Arx, lat., borg, slott.

A'rya-sama'j, "ariskt förbund", modernt indiskt religionssamfund, stiftat 1875 och tenderande att återuppliva den äldre bra-maismens lära och kult. Det är uppdelat i Ghasi, som äro vegetarianer, och Mansi, som äro köttätare.

AVybrosken, anat., struphuvudets kann-brosk.

Ary'l, kem., envärdig bensolradikal 1. aromatisk kolväterest motsvarande alkylradika-lerna inom den alifatiska serien.

Arytenoide'us, anat., liknande en kanna.

Arzamas, ett ryskt litteratursällskap (1815 -—18), som ägnade sig åt komisk och parodisk diktning, men likväl genom sina medlemmars betydenhet och sin friska opposition haft stort inflytande på rysk vitterhet.

Arzawa-breven, två lertavlebrev från El-128

Amarna, avfattade på ett språk, som man numera anser identiskt med hettitiskan.

A/S, förk. för da. Aktieselskab, och no. Aktieselskap, aktiebolag.

As, lat. (1. ass), hos de gamla romarna bl. a. mått-, vikt- och myntenheten; på senare tiden minsta underavdelningen av guld-, silver- och myntvikterna; i Sverige förr minsta underavdelningen av viktualie-vikten.

Asf kem., atomtecken för Arseni'k.

As., med., förk. för astigmatism (se d. o.).

A'sa, lat., gummi, harts.

A'sa du'lcis, farm., benzoeharts.

Asafi' {gr. asajeia), otydligt uttal.

A'sa fæ'tida, farm., dyvelsträck.

A'sahem, se Åshem.

A sa'lvo, ital., handelst.,Y'àlhehklleTi,os]^Sidsid.

A'saläran, se Åsaläran.

Asa'ner 1. Assa'ner, tatarisk folkstam kring floden Jenisej.

Asant, se Dyvelsträck.

A'saphus, paleont, trilobitsläkte, karakteristiskt för undersiluren.

Asapro'1 1. Abastro'1, farm., läkemedel för kroppstemperaturens nedsättande.

A'sar, se Åsar.

Asari'n, farm., en stearopten, framställd av den flyktiga oljan i roten till A'sarum europæ'um. Förr brukad som kräkmedel m. m.

Asa'rja, hebr., "Jahve »hjälper", namn på bibliska konungar, profeter och präster.

Asarki', gr. (av a priv. och sarx, kött), kött-löshet, magerhet.

Asaro'n = Asarin.

A'sarum europæ'um, hot., hasselört, prydnadsväxt från mell. Europa, sedan gammalt förvildad i parker. Tillhör fam. Aristolochia'ceæ. Se Asarin. — A. cana-de'nse är en nordamerikansk art, som ger en välluktande olja, Snakerootoil, innehållande asarin i förening med ättik- och valeriansyra. Användes i parfymtillverkningen.

A'sarumkamfer = Asarin.

Asase'l, hebr., en i öknen levande skadlig demon (senare en av de fallna änglarna, slutligen liktydig med Satan). På försoningsdagen lade översteprästen sina händer på en bock och bekände folkets synder, varefter djuret drev ut i öknen "till Asa-sel". Härav "syndabock".

A'sa-Tor, se Tor.

Asbe'st, Amia'nt 1. Bysoli't, miner., är en fintrådig förändring av strålsten 1. andra mineral. Artförändringar av Asbest äro Bergkork, Bergläder och Berglin. — Asbestcement, asbesthaltigt cement, till skydd mot eld å järnkonstruktioner. — Asbestfärg, av asbest, talk och bindemedel, är en i hög grad eldskyddande färg. — Asbeststen, byggnadsmaterialet eterni't, tillverkas av asbestcement och ibland även glimmerskiffer.

Asbesten, finmalen asbest till fyllnadsämne i papper.

Asbestoli'n, tekn., ett maskinsmörj ämne, som innehåller asbest.

Asbeststen, se Asbest.

Asbjörn, nordiskt mansnamn.

Asblomma, se Stapelia.

Asbola'n, miner., koboltmanganmalm.

Asboli'n, gr. (av asboW, a'sbolos, sot), en gul, oljeaktig, i vatten löslig beståndsdel av sot.

Asbron, 7iord. myt., stundom namn på regnbågen. Jfr Bifrost.

Ascari'asis, med., masksjukdom av ascarider. Se Ascaris.

A'scaris, zooL, ett släkte inälvsmaskar av gruppen rundmaskar. — A. lumbricoi'des, spolmask. — A. my'stax (A. ca'nis), vanlig hos hund och katt, men även någon gång hos människor.

Asce'ndens, lat., bot., snett uppåt riktad.

Ascende'nt (av lat. adsce'ndere, uppstiga), släkting i uppstigande linje 1. led.) (D e -s c e n d e' n t.

Asce'nsion, uppstigning; himmelsfärd; Kristi himmelsfärdsdag; astr., uppstigandet av en viss punkt på ekvatorn liktidigt med en stjärna. — Ascensione'll, uppstigande.

Asce'nsio re'cta, se Rektascension.

Asce'nsor, lat., 1. Ascenseur, fr. (L assang-sö'r), elevator (se d. o.), hiss.

Aschanti, tysk form för Asjanti.

Aschelmi'nthes, zooL, en grupp fritt 1. parasitiskt levande maskar.

Aschera', den alstrande naturkraftens kvinnliga princip hos fenikierna.

Aschoff-Tawaras knut, anat., muskelknut mellan hjärtats förmaks- och kammardel.

A'sci, bot., se Ascus.

Ascia'dium, bot., utan flock.

Ascidia'deæ, Ascidia'der 1. Ascfdier, zooL, sjöpungar.

Asci'dium, bot., bladholk.

A'scii {lat. av gr. a priv. och skia', skugga), "skugglösa", kallas invånare under tropikerna, där föremålen ej kasta någon skugga, emedan solen alltid står i zenit.

Asci'tes 1. Aski'tes, gr. (av asko's, säck, buk), med., bukvattusot. — Ascites chylo'sus, ansamling av lymfvätska i buken. — Ascitesa'gar, närsubstrat för bakterieodling av ascitesvätska och agar-agar. — Asci'tisk, Askftisk, vattusiktig.

Asclepiada'ceæ 1. Asklepiade'er, bot., växtfamilj av ordn. Conto'rtæ. Omkr. 1,300 kända arter, mest i tropiska och subtropiska länder. Se Asclepias och Cynan-chium.

Asclepia'der, se Asklepiader.

Asclepia'deum, bot., växande på asclepium {Cyna'nchum vinceto'xicum).

Ascle'pias, bot., växtsläkte av fam. Asclepia-da'ceæ. Mjölksaftrika örter 1. halvbuskar, mest i Nordamerika. Många odlade som prydnadsväxter. — A. cornu'ti 1. A. sy-Asclepias-ull—Asia minor

rfaca, sidenörten, ^er asclepias-ull (se d. o.).

Ascle'pias-ull, textil., den fina, silkesglän-sande ull, som sitter på fröna av Ascle-pias-arter och spinnes tillsammans med bomull. Andra handelsbenämningar äro Växtsilke och Vegetabiliskt silke.

Ascoco'ccus Billro'thii, vildjäst, en bakterie som grumlar öl och viner.

Ascoliche'nes, bot., grupp av lavar, som omfattar samtliga lavar utom det fåtal vilket anträffats i fruktkroppar hos hymenomy-cetes och vilket kallas Hy'menoliche'nes.

Ascomyce'tes, Ascospo'ræ, Askomyce'tes, bot., säcksvampar, vilkas sporer, vanligen åtta till antalet, bildas i moderceller {a'sci). Hit höra lavar, disksvampar (murklor, mjöldrygan) och mjöldagg-svampar.

Ascophy'llum nodo'sum, bot., knöltång, allmän brunalg vid vår västkust.

Ascospo'ræ, bot., se Ascomycetes.

Ascot (1. ä'sköt), engelsk by med berömd kapplöpningsbana,

Ascribe'ra, se Askribera.

A'scus, lat., pl. A'sci {gr. asko's, säck), bot., sporhylsa, benämning hos vissa svampar på en merendels säckformig cell, som i sig genom fri cellbildning alstrar sporer, s. k. askosporer.

A. S. E. A., förk. för Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget i Västerås, Sveriges största elektrotekniska industrifirma.

Asebi' {gr. ase'beia), gudlöshet.

Aseite't {medelt.-lat. ase'itas, tillvaro i och genom sig själv), självständighet, den egenskapen hos Gud, att han själv är grunden för sin tillvaro.

Asele'nisk (av gr. a priv. och sele'ne, måne), utan måne.

Ase'llus aqua'ticus, zool., vattengråsuggan.

Asemi' (av gr. a priv. och se'uca, tecken) 1. Asymboli', oförmåga att genom tecken, vare sig ord, skrift 1. åtbörder, meddela sig med omgivningen.

Asepsi-n, farm., ett bromderivat av anti-febrin.

Ase'psis, dets. som aseptik.

Asepti'k (av gr. a priv. och septiko's, åstadkommande förruttnelse), den behandlingsmetod, genom vilken man vid sårbehandling och operationer söker förekomma infektion genom smittfria instrument o. d.

Asepti^n (av gr. a priv. och se'pein, jäsa, ruttna), eg. medel mot förruttnelse. Gahns s. k. enkla aseptin består blott, av renad borsyra, s. k. dubbel aseptin av 2 delar bor-syra och 1 del alun. Jfr Amykos.

Ase'ptisk, gr., absolut fri från sjukdoms-alstrande organismer.

Asepto'1, antiseptiskt medel, bestående av fenolortosulfonsyra löst i vatten.

Asexua'1, Asexualisk 1. Asexuell (av gr. a priv. och lat. se'xus, kön), könlös.

A'sfalt, Bitu'men juda'icum, svartbärn-sten, judebeck, jordbeck, ett i naturen förekommande bituminöst ämne, till färgen svart 1. svartbrunt, vid vanlig temperatur hårt och sprött och smältande vid +100°. Begagnas till gatubelägg-ning, framställning av tak- och förhyd-ningspapp, vattentäta rör, etsgrund, oljefärg, bestrykning av metall, trä och sten m. m. — Asfaltbeck, återstoden efter stenkolstjärans destination. — Asfaltbetong, blandning av kokt asfalt och stenskärv 1. grovt grus. — Asfalte'ra, belägga med asfalt. — Asfaltfernissa, kem., asfalt, blandad med bensin 1. terpentinolja. — Asfalt-goudron {1. godrå'ng), asfalttjära. — Asfalti'ster, se Asfaltmåleri. — Asfaltkitt 1. Asfaltma'stix, kem., blandning av asfalt med grovmalen kalksten 1. krita och sand. — Asfaltmakadam, ett gatubeläggnings-medel av asfalt och makadam. — Asfaltmåleri, målning med asfalt som lasurfärg; bedrevs särskilt av en grupp engelska målare, asfalti'sterna. — Asfaltolja, kem., en tunn vätska, som erhålles vid torrdestilla-tion av asfalt. — Asfaltpapp, täckpapp, impregnerad med tjära 1. tjäroljor och vanligen däri löst asfalt. — Asfaltpapper, m.ed asfaltlösning impregnerat papper till emballage. — Asfaltsten, miner., kalksten indränkt med asfalt. — Asfalttakskiffer, dubbel asfaltpapp i rutor till taktäckning.

Asferry'1, farm., arsenikvinsyrat salt med järn.

Asfy'ktisk, se Asfyxi.

Asfyxi', gr. (av a'sfyktos, utan puls, livlös), med., pulsens avstannande, andedräktens upphörande, skendöd. — Asfy'ktisk, kallas en person, som lider av asfyxi; pulslös.

Asgamen 1. Smutsgamen, zool., se Neophron.

Asgaardsrejen, no., enl. norsk folktro ett vilt tåg av fridlösa andar, som nattetid far genom luften. Besläktade föreställningar i germanska mytologien är Odens jakt 1. "vilda jakten'^ i danska folktron "Kong Volmers vilde Jagt", i den sönder-jydske "Kong Abels Jagt", i den tyska "Der wilde Jäger".

A^sgård, se Ås gård.

Asha, astr., stjärna i stjärnbilden Floden på n. hemisfären.

Ashab, arab., pl. av Sahib (se d. o.). Användes om profetens hjälpare och följeslagare.

Asha'r 1. El-asha'r, "det blomstrande", muhammedansk högskola i Kairo.

Ashberry-metall, eng. {1. ä'sjberri), tekn., en legering av tenn, antimon och zink.

A'sia, gr. myt., dotter till Okeanos och The-tys. Har lånat sitt namn åt Asien.

A'siagurkor (av holl. Azia, se d. o.), gurka inlagd med ättika och spansk peppar.

Asiali' 1. Asiali'a, med., upphävd salivavsönd-ring.

A'sia mi^nor, lat.. Mindre Asien.130

Asia'rk, ämbetsmän, som utsågos av städerna i prokonsulariska Asien för att bekosta och ordna de offentliga spelen i Efesos.

Asia't, inföding i Asien.

Asia'ticus, lat.y asiatisk.

Asia'tiska bröder, hemligt sällskap i Österrike på 1700-t. med alkemistiska och kab-balistiska tendenser.

Asia'tiska piller, farm., se Arsenikpiller.

Asiatiska sällskap, lärda föreningar med syfte att utforska Asiens kultur.

Asia'tiskt korkträ, se Phellodendron.

Asideri't (av gr. a priv. och si'deros, järn), meteorsten, som ej innehåller metalliskt järn.

Asifonoga'mer, se Embryofyta.

Asi'lidæ, zool, rovflugor, familj bland tvåvingarna.

A'silus, zooL, ett artrikt släkte rovflugor.

Asimu't, Azimu'tkompass, se Azimut.

A'sino gra'men et ba'culus, lat., eg. åt åsnan gräs och käpp; sådant arbetet är, så skall ock lönan vara. — A'sinus, lat., åsna. — A'sinus ad ly'ram, lat. (eg. en åsna vid lyran), uttryck brukat av den romerske komediförfattaren Tere'ntius, säges om en person, som hka litet passar till sin sysselsättning som åsnan till att spela lyra; oskickligt, tölpaktigt.

A'sio, zool., hornugglesläktet av fam. Ugglefåglar. — A. accipitri'nus, jorduggla. — A. o'tus, hornuggla.

Asja'nti, ett negerfolk i Asjanti i övre Guinea. — Asjantipeppar, se Piper.

Asjiret 1. Assireta, den nomadiserande befolkningen i Kurdistan.

Ask, fornnordiskt namn på vikingaskepp. — Askman, sjökrigare; förr det allmänna engelska namnet på viking.

Ask, hot., se Fraxinus.

Ask och Embla, nord. myt., det första människoparet.

Askar {kel-asger, asgerfolket), en av huvudgrupperna bland mell. Saharas berberfolk.

Askari, benämning på infödda soldater i förra Tyska och Brittiska Östafrika.

Askari'der (gr. a'skaris, mask, stolgångs-mask), med., spolmaskar.

Askbly, miner., förr namn på vismut.

Askdragare, miner., äldre namn på turmalin.

Askeladden (av no. ladd, påk), Askefisen (askblåsaren) 1. Askepåten är i folksagan namn på den föraktade yngste bland tre bröder, men den som vinner prinsessan.

Askena'ser 1. Askena'siska judar, judisk benämning på tyska judar. Jfr Se färder.

Aske's (av gr. aske'in, öva), självplågeri för att uppnå större helighet, försakelse av denna världens goda. — Aske't, botgörare. — Asketisk, läran om de medel, genom vilka en större dygd kan uppnås. — Aske'-tiker, författare 1. lärare i asketik. — Aske'tisk, hörande till askesen; strängt gudlig.

Askgrå ljuset, astr., det svaga ljus, som gör att man ser hela månen, när blott en del av den är solbelyst. Det beror på reflekterat ljus från jorden.

Aski'tes, med., se Ascites.

Asklepiade'er, se Asclepiadaceæ.

Asklepia'der, präster vid Asklepios' (æscu-lapius') tempel, vilka utgjorde ett ärftligt ordenssamfund.

Asklepia'disk vers, metr., en efter den grekiske skalden Asklepia'des uppkallad versform, som består av 2 1. 3 koriamber (— ^^ —), vilka föregås antingen av en troké (— ^) 1. jamb (^ —) och följas av en jamb.

Asklepie^er, namn på tempel, helgade åt läkekonstens gud Asklepios, och därjämte talrikt besökta kurorter.

Askle'pios, gr., läkekonstens gud, romarnas ^sculapius.

Asklönn, bot., se Acer.

Askman, se Ask.

Askogo'n, Askogo'nier, hot., honliga fortplantningsorgan hos Ascomyce'tes.

Askomyce'ter, se Ascomycetes.

Ask-onsdag, onsdagen efter fastlagssöndag. Jfr Dymmelveckan.

Askospo'rer, bot., sporer bildade i en ascus (se d. o.).

Askribe^ra, tillskriva, tillräkna. — Askrip-tio'n, tillskrivande, tillräknande.

Asksten, miner., turmalin.

Askungen, se Cendrillon.

A'slaug {1. ÅS-), Aslög, Åslög, fornnordiskt kvinnonamn (av a's, gudomlig, även vit, och laug, bad), den rena, himmelska.

Asmani't (av sanskr. a'sman, åskvigg), kem., kristalliserad kiselsyrevarietet, anträffad i meteoriter.

Asmode'us, se följande ord.

Asmo'di 1. Asmode'us (hehr. aschm.eda'i, för-störare), äktenskapsdjävul, störare av den äktenskapliga endräkten.

A'smund, fornnordiskt mansnamn (av a's,, ås, gud, samt mund, makt), den med gudamakt härskande; enl. annan tydning: gudagåva.

A. S. N., förk. för lat. A'nni salvato'ris no'-stri, i vår frälsares år (d. v. s. efter Kristi födelse).

Asofi', (av gr. a priv. och sofi'a, vishet), brist på visdom.

Asoka-inskrifter å klippor och pelare i Främre Indien, ha tillkommit under konung Asoka (259—226 f. Kr.) i Magada-riket.

Asoma'tisk, se under följande ord.

Aso'maton, gr. (av a priv. och so'ma, kropp), okroppslig varelse, ande. — Asoma'tisk, okroppslig.

Asomni', med., sömnlöshet.

à son aise, fr. (1. a sångnä's), se Aise.

Asopo's, gr. myt., grekisk flodgud.

Aso'pus, lat., dets. som Asopos (se d. o.).

Aso't (gr. a^sotos, som ej kan räddas, av aA. S. P.—Aspirin

priv. och so'zein, rädda), vällusting, lider-1ig människa. —• Asoti', yppighet, vällust.

A. S. P., förk. för Allmänna svenska prästföreningen.

Asp, bot, se Populus; zooL, se Aspius.

Aspala'thum, gamla namnet på staden Spa-lato i Dalmatien.

Aspala't-trä, tekn., stundom namn på aloe-ved (agalocha-trä), ibland även på s. k. grön ebenholts.

Asparagi'n (av gr, aspa'ragos, sparris), ett kvävehaltigt ämne i saften hos vissa växtdelar, som utvecklats utan ljusets inverkan, t. ex. i sparris.

Aspa'ragus officina'lis, hot,, sparris. De unga skotten ätas kokta som en stor läckerhet. Roten var förr officineli. Sparris innehåller asparagi'n. — A. medeolofdes, A. plu-mo'sus och A. Sprenge'ri, samtliga från Sydafrika, odlas ofta i växthus och boningsrum som prydnadsväxter.

Asparo'l, /arm., ett extrakt på sparris, som använts vid sockersjuka.

Aspa'sia, grekiskt kvinnonamn, den välkomna, älskvärda. Namn på en för sin skönhet och snillrikhet ryktbar grekisk hetär, Perikles' väninna.

Aspe'kt {lat. adspe'ctus)y anblick, företeelseform, synpunkt, fas; astr., tvenne himlakroppars ställning, sedd från en tredje.

Asper, turkiskt mynt = 0,13 öre.

A'sper, lat.y ojämn, skarp, sträv. — Nec a'spera te'rrent, lat., icke ens svårigheter skrämma. (Welfernås valspråk.) — Per a'spera ad a'stra, lat., genom svårigheter till rykte, ära (eg. stjärnorna).

Aspergi'llus, lat., vigvattenskvast; bot., ett mögelalstrande svampsläkte av gruppen Ascomyce'tes. — A. gla'ucus (syn. Euro'-tium), bildar ofta ett gråvitt överdrag på vegetabiliska ämnen. — A. ni'ger m. fl. finnas stundom parasiterande i människans hörselgång, förorsakande en form av lomhördhet, Mycomyringi'tis asper-gilWna 1. Otomyco'sis a. — A. ory'zæ och A. We'ntii, ha förmåga att försockra stärkelse och användas i Japan och på Java vid fabrikation av soja och brännvin.

Asperifo'liæ, Asperifolia'ceæ, Asperifolia-ce'er, bot., syn. Boraginaceæ (se d. o.).

Asperite't (lat. aspe'ritas), vildhet, hårdhet.

Aspermati'sm, gr., med., manlig impotens, beroende av sädesbrist. — Asperma'tisk, frölös.

Aspersio'n, bestånkning med vigvatten.

Asperso'rium, se Adspersorium.

Aspe'rto, ett slags biljardspel.

Asperu'go procu'mbeus, bot., paddfot, riva, liggande, snärj klättrande ogräsväxt med blå blommor. Fam. Boragina'ceæ.

Aspe'rula, bot., madra, myssika, växtsläkte av fam. Rubia'ceæ. — A. azure'a, prydnadsväxt från Kaukasus. — A. odora'ta, myskmadra, välluktande av kumarin. Den tyska sommardrycken "Maitrank" beredes

huvudsakligen av denna ört, som sparsamt förekommer upp till Ångermanland. Var förr officineli. Odlas ofta. — A. tincto'ria, färgmadra, sällsynt i s. Sverige. Fordom färgväxt. — A. orienta'lis, är en vacker rabattväxt från Mindre Asien.

Asphalte coulé, fr. (1. asfalt kole'), metod att asfaltbelägga gator med en massa, bestående av asfaltsten, bergtjära, sand och grus. — A. eomprimé, fr. (1. - kångprime'), metod att asfaltbelägga gator med pul-veriserad asfaltsten, komprimerad medelst heta järnvalsar.

Aspho'delus, bot., växtsläkte av fam. Lilia'-ceæ med vackra blommor och sockerrik rotstock, som förarbetas till socker och sprit. — A. a'lbus är synnerligen allmän på ängar i Sydeuropa. — A. ramo'sus planteras sedan forntiden på gravar i Grekland som sinnebild av sorgen.

Aspi'c, fr. (av lat. spi'cum, lavendel), en kött-1. fiskrätt i gelé, à la daube.

Aspidiospe'rma, bot., och Aspidiospermi'n, kem., en alkaloid ur vit quebracho (se d. o.).

Aspidio'tus, bot., sköldlus. — Aspido'tiis, lat., med små sköldar (sporfrukter).

Aspidi'stra bot., som krukväxter allmänt odlat växtsläkte av fam. Lilia'ceæ. — A. ela'tior, allmän i boningsrum, härstammar från Japan.

Aspi'dium, bot., ett släkte ormbunkar med omkr. 600 arter inom tropikerna och tempererade zonerna. De allmännaste svenska arterna föras till undersläktena Phego-pteris och Polystichum (se d. o.). — A. loba'tum, uddbräken, och A. lonchi'tis, taggbräken, äro två sällsynta svenska arter, som emellertid ofta odlas på stenpartier. — A. Baromez, se Barometz.

Aspido'phorus (av gr. aspi's, sköld, och fe'-rein, bära), zool., syn. Agonus (se d. o.).

Aspira'nt, Aspiratio'n, se under följande ord.

Aspire'ra {lat. aspira're, eg. andas på), uttala ett språkljud med h; söka ernå, eftersträva. — Aspira^nt, sökande (till en tjänst, en förmån o.d.).—Aspirant-fartyg, expeditionsfartyg för prövning av sjö-kadettsaspiranter. — Aspirant-officer, officer som leder undervisning av kadet-terna på aspirantfartyg. — Aspira'ta, språkljud, uttalat med h, såsom bh, dh, gh o. s. v. — Aspiratio'n, andning, andedräkt; ett språkljuds uttalande med h, t. ex. hår i st. f. år. — Aspirationssystem, ett luftväxlingssystem, varigenom den förbrukade och dåliga luften uppsuges. — Aspi-ra'tor, fys., luftsugare, instrument för åstadkommande av en oavbruten luftström. Med apparaten utrönes bl. a. mängden av vattengas i luften. — Aspiratör, med., apparat för utsugning av en vätska ur en härd inom kroppen utan att luften får tillträde.

Aspiri'n, kem. farm., fabriksnamn på Acetyl-salicylsyra.132

A^spis, zooL, egyptiska glasögonormar.

A'spius a'spiiis, zooL, aspen, en karpfisk, som förekommer här och var i våra sötvatten. God matfisk. — A. albu'rnus, se

Alhurnus.

Asplenioi'des, hot., lik Asplenium (se d. o.).

Aspleni'tes, paleont., fossilt ormbunkssläkte, närstående Asplenium.

Asple'nium, hot., ormbunkssläkte med omkr. 250 kända arter i tropikerna och tempererade zonerna. I Sverige fem arter, av vilka tre odlas som prydnadsväxter. — A. adia'ntum m'grum, glansbräken^ som odlad tacksam till snittgrönt. — A. germa'-nicum, klippspring. — A. ru'ta mura'ria, murruta, stundom odlad. — A. septentrio-na'le, hällespring. — A. tricho'manes, bergspring, ofta odlad även i kruka. — A. fi'lix fe^mina, se Athyrium.

Aspre'llus (av lat. a\sper, sträv), hot., småträd.

Asp-zonen, geoL, beteckning för de växt-förande postglaciala lager i Skandinavien, vilka avsatt sig efter aspens och björkens men före tallens invandring.

A'sra, folkstam i det västarabiska landskapet Asir. Sägnen berättar, att varje man av stammen, som fattar kärlek till en kvinna, måste dö. Motivet ofta använt i poesien, t. ex. av Heine.

A. SS., förk. för lat. A'cta sancto'rum.

Ass, vikt och mynt, se As.

Ass, tonk., a sänkt ett halvt tonsteg. — Ass-Ass, a sänkt ett helt tonsteg.

Ass., förk. för assiire'ras och för assure'rad försändelse.

A'ssa fæ'tida, se Asa fætida.

Assaga'j 1. Hassaga'j {sp. azagaia), kastspjut, ett vapen, som brukas av alla kafferstammar (även zulufolket) samt av alla vilda folkslag i Afrika och på Stilla oceanens öar.

Assa'i, ital. (fr. assez, av nylat., adsa'tis), tonk., nog, tillräckligt; ganska, tämligen.

Assaisonnera (fr. assaisonner, 1. -säsåne'-), krydda, sätta smak på maten.

Assa'ki, turk., titel på den första 1. såsom moder till en prins särskilt gynnade sul-taninnan.

AssamaV (av lat. assa're, grädde, och ama'-rus, bitter), kem., namn på de bittert smakande ämnen, som uppstå vid röstning av bröd, kött m. m.

Assam-arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Assami, det i Assam talade språket, som är ett dotterspråk av sanskrit.

Assa'ner, tatarisk folkstam.

Assassin, fr. (1. assasä'ng), eg. lönnmördare; benämning under 1700-t. på skönhetsmuscher, bandrosor m. m., burna på halsen.

Assassi'ner (fr. assassins, lönnmördare, av arab. haschischim, haschisch-förtärare), en fanatisk politisk-religiös, muhammedansk mördaresekt, som stiftades på

1100-t., vars huvudman kallades "den gamle på berget", och vilken ännu som religiöst samfund under namn av ismai-liter existerar på Libanon.

Assaut, fr. (1. asså't), anfall, angrepp.

A'ssa voce, ital. (1. - vå'tje), tonk., sång utan ackompanjemang.

Ass dur, tonk., den durtonart som har ass till grundton.

Assega'yträ, ett lätt, klarrött möbelvirke från Sydafrika av Curti'cea fagi'nea.

Assekura'ns, se under följande ord.

Assekure'ra (medelt.-lat. assecuraWe, försäkra mot fara), ställa säkerhet för, försäkra mot fara 1. skada. — Assekura'ns 1. Assekuratio'n, säkerhet; försäkring (ersättning för förlust genom brand 1. sjöskada, vid frånfälle o. s. v.). — Assekuranskompani, försäkringsbolag. — Assekuranspolis (fr. police, eng. policy), försäkringsbrev. — Assekuranspremie, försäkringsavgift. Jfr Assur ans.

Assemblée, fr. (1. assangble'), församling; stället där man sammanträder; sällskap.

— A. dansante (1. - dangsa'ngt), danstillställning. — A. de créanciers (1. - dö kreangsie'), gäldenärers samlingsrum. — A. législative (1. - lesjisslatiV), lagstiftande församling. — A. nationale {1. -nassiåna'l), nationalförsamling.

Assente'ra (lat. assenti're), bifalla, gilla.

Asser (hehr. Ascher), "den lycklige", en av Israels mindre stammar.

Assertio'n, försäkran. Se följande ord.

Asserto'risk (av lat. asse'rere, taga något till sig), säker, faktisk.

Asse'ssor, la.t. (av asside're), bisittare; i Sverige den lägste ordinarie domaren i hovrätterna. Förr var assessor titel för vissa tjänstemän i förvaltande ämbetsverk samt för läkare och apoteksinnehavare. — Assessora^t, en assessors ämbete 1. värdighet.

Assez, fr. (1. asse'), nog, tillräckligt.

Assibile'ra (av lat. ad och sibilo/re, väsa som en orm), beledsaga med ett väsljud (s- och sj-ljuden). — Assibilatio'n, inverkan av i 1. j på en föreg. konsonant, varigenom ett väsljud (sihilant) utvecklas närmast framför 1. av i och j.

Assiduite't (av lat. assidu'itas), ihärdighet, flit.

Assie'nto, sp., eg. förbund, överenskommelse.

— A. de ne'gros, Spaniens fördrag med någon annan nation, varigenom denna fick ensam rätt att föra slavar till spanska Amerika. —• Assientokompaniet, benämning på franska Guineakompaniet, sedan detta 1701 erhållit monopol på "assiento-handeln".

Assiette, fr. (1. asjä't, av ital. assettaWe, inrätta, inreda), eg. läge, ställning, hållning (i synnerhet till häst); lynne, själstillstånd, själslugn; litet fat 1. tallrik.

Assigna'nt, Assigna't, se under följ. ord.

Assigne^ra (av lat. assigna're, påteckna), handelst., anvisa, giva skriftlig anvisning; på betalning 1. utlämnande av varor. — Assigna'nt, person, som utgiver en anvisning. — Assigna't, anvisning på ränta av fast egendom; den person, som av assig-nanten anmodas att utbetala anvisningen; ett slag:s under franska revolutionen i stor massa utgivet sedelmynt. — Assignata^r 1. Assignata'rie, den person, åt vilken assig-näten skall utbetala anvisningen. — Assig-natio'n, anvisning 1. invisning till en fordrans utbetalande inom en viss tid.

Assimila't, se Assimilera.

Assimilatio'n, se under följ. ord.

Assimile'ra (av lat. assimila're, förlikna), sammansmälta, införliva, bringa till likhet med. — Assimila't, organiska ämnen, som vid assimilation bildas i gröna växtdelar. — Assimilatio'n 1. Assimile'ring, språkv., den ljudlag-, enl. vilken efter varandra följande språkljud ombildas till samma 1. liknande ljud; fysioL, den process, genom vilken de av organismerna upptagna näringsämnena bringas i överensstämmelse med de förut befintliga, för organismens liv nödvändig-a ämnena. — Assimilationsvävnad, hot., de vävnader hos växterna, främst de klorofyllförande i bladen, som utföra assimilationen.

Assi^niboin-indianer, "stenkokare", "sten-indianer" (efter bruket att koka i gropar, uppvärmda med heta stenar), en gren av dakotafolket i Nordamerika.

Assireta, se Asjiret.

Assi's-domstol (av fr. assis [L assi'], sittning), fransk domstol för avdömande av sådana grövre brottmål, i vilka

jury användes. — I England periodiska sammanträden i de olika distrikten av över domstolens kringresande ledamöter.

Assfsia mi'nor, lat. (fr. cour du ba.ron), domstol för adeln inom ett franskt baroni under feodaltiden.

Assista'ns, Assiste'nt, se under följande ord.

Assiste'ra (av lat. adsi'stere, bistå), hjälpa, biträda. — Assista'ns {fr. assistance) ^ bistånd, hjälp ; pantlånekontor. — Assistanssedel, pantsedel. — Assiste'nt, medhjälpare, biträde; underordnad tjänsteman vid vissa ämbetsverk.

Assisti'to, italiensk benämning- på personer, som anses kunna förutsäga vinstnumren i de varje vecka försig- gående dragningarna i det italienska statslotteriet.

Assmanshäuser, fint rött rhenskt vin från byn Assmanshausen vid Rhen.

Ass moll., tonk., den molltonart, som har ass till grundton.

Associa'beI, förenlig, sällskaplig; känslig för inverkan.

Associated Press (Laså^sietid -), amerikansk pressbyrå, grundad 1900, med huvudkontor i New York och London.

Associatio'n, se under följ. ord.

Associe'ra (av lat. ad och soda're, och detta åter av so'dus, kamrat), förena; intaga någon som medlem i ett bolag 1. ett samfund. — A. sig med någon, träda i förening 1. bolag med någon. — Associatio'n, förening, bolag; samfund; samband. — Idéassociatio'n 1. Associa'tio idea'rum, lat., det sammanhang mellan föreställningarna, genom vilket den ena föreställningen framkallar den andra. — Associatio'ns-ce'ntra, delar av stora hjärnans bark, som ha till uppgift att förbinda nervsystemets olika delar med varandra. — Associationspsykologer, de psykologer, som anse att själslivets alla företeelser låta sig förklaras medelst idéassociationens lagar. — Associativ, som beror på idéassociation.— Associe'rad 1. Associé, fr., bolagsman, delägare i ett företag; lägre grad av ledamot-skap i akademi 1. lärt samfund.

Assolema'ng 1. Assoleme'nt {fr.), skiftebruk, växelbruk.

Assolu'to, fem. AssoIu'ta, ital., absolut, avgjord, t. ex. primo assoluto och primadonna assoluta, den avgjort ypperste sångaren och sångerskan vid en teater.

Assona'ns (av lat. adsona're, giva genljud), metr., ofullständigt rim. — Voka'lisk assonans består däri att i närstående versrader slutstavelsernas vokaler men ej konsonanter överensstämma, t. ex. orden sköte och spöke. — Konsona'ntisk assonans, består i att en 1. flera konsonanter efter stark vokal äro identiska, t. ex. fyllan, villan. — Assone'ra, metr., bilda assonans.

Assorte'ra {fr. assorti'r, av sorte, slag), ändamålsenligt sammanställa 1. ordna; fullständigt förse en handel med till densamma hörande varor. — Assortime'nt, ordnad samling; fullständigt varulager för en viss handelsgren.

Assoupissement, fr. (Z.-issma'ng), insövande, bedövning; sorglöshet.

Assourde'ra, fr. (av lat. su'rdus, döv), bedöva, dämpa; målark., förläna en mildrad, dämpad karaktär.

Assua'n-dammen, den mittför staden Assuan vid "första katarakten" anlagda, väldiga Nil-fördämningen, som utgör ett första led i flodens moderna reglering för bevattningsändamål.

Assume'ra, lat., antaga, låta gälla, uppfatta, t. ex. en tanke.

Assumtio'n, antagande, upptagande (i himlen) ; ett helgons dödsdag. — Assu'mtio Christi, lat., Kristi himmelsfärd. — As-sumtio bea'tæ Mari'æ vi'rginis, Jungfru Marias himmelsfärd. — Assumti'o, As-sumptiV, antaglig; antagen, förutsatt.

Assumptioni'ster, fransk munkorden, som följer augustinordens regler.

A'ssur, Assyrien; även assyriernas nationalgud.

Assuradör, se under Assurans.

Assura'ns {fr. assurance), försä]kring mot134

fara 1. skada; även tillförsikt, dristighet.

— Assuradör {fr. assuTeur)^ person, som försäkrar någons liv 1. egendom. Jfr Asse-kurera. — Assurans-kompani, försäkringsbolag. — Assurans-polis, försäkringsbrev.

— Assuranspremie, försäkringsavgift. — Assurans-spruta, eldsläckningsredskap. — Assure'ra, försäkra mot fara 1. skada; ställa säkerhet för.

Assurge'ns, uppstigande. — Assurge'nt, bot., bågformigt uppstigande.

Assyriologi', den vetenskap som har till föremål studiet av Assyriens och Babyloniens kultur, historia, skrift m. m. — Assyrio-lo'g, idkare av assyriologi.

Assy'riska språket, se Kaldeiska språket,

a. st., förk. för anförda stället.

Asta, fornnordiskt kvinnonamn, bl. a. buret av Harald Hårdrådes moder.

A'stacus fluvia'tilis, zool., vanliga kräftan.

Astakoirt (av gr. a'stakos, kräfta, och Wthos, sten), kräftsten; förstenad kräfta.

A'sta Pompe'ja, romarnas namn på staden Asti.

Astaro'th (av hebr. Aschto'reth) 1. gr. Asta'rte, sem. myt., krigs-, kärleks- och dödsgudinnan hos fenicierna, kartagerna och syrerna m. fl. Motsvarar grekernas A frödi'te.

Asta^rte, se Astaroth.

Astasi' 1. Astasi'a {gr. astasi'a, av a'status, orolig), med., oro; en patients oroliga rörelser under en svår sjukdom; oförmåga att stå. — Astasi-abasi' (av gr. a priv. och ha'inein, gå), med., sjukdom, som yttrar sig i oförmåga att stå upprätt 1. gå, ehuru ingen förlamning föreligger.

Asta'tisk, orolig, ostadig. — Astatisk magnetnål, fys., ett system av tvenne magnetnålar, på vilka jordmagnetismen ej har någon vridande inverkan.

A'ste, fornnordiskt mans-, och Asta, fornnordiskt kvinnonamn (av fornnord. åst, kärlek), kärleksfull.

Asteato's 1. Asteato'sis, med., fettbrist, särskilt i underhuden.

Astefsm, gr. (av aste'ios, född i stad, av a'sty, stad), belevenhet; talk., skenlDart förtigande av något, som man dock omnämner.

Aste'lia, bot., växtsläkte av fam. Lilia'ceæ. De flesta arterna från Nya Zeeland. — A. Ba'nksii, A. Sola'nderi, trädlin, och A. trine'rvia, kaurigräs, finna för fibrernas skull användning i pappersindustrien. Andra arter odlas som prydnadsväxter.

Asteni' (av gr. a priv. och sthe'nos, styrka), svaghet, kraftlöshet. — Aste'nisk, svag, kraftlös. — Astenisk feber, nervfeber.

Astenopi' (av gr. a priv., sthe'nos, styrka, och o'ps, öga, syn), med., svagsynthet.

Astenospermi', med., avgång av omogna spermatozoer.

A'ster, bot., växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Två inhemska arter. Hundratals arter och

former, de flesta från s. Europa och n. Amerika, odlade som prydnadsväxter. — A. chine'nsis, trädgårdsaster, allmänt odlad, mångformig art. — A. lino'syris, gull-borste, kalkhedväxt på Gotland och Öland.

— A. salicifo'lius 1. A. salfgnus, ofta kallad höstaster, högväxt odlad, någon gång förvildad art med små ljusvioletta korgar i breda vippor. — A. tripo'lium, strandkil, allmän å havsstränder.

Astereogene'sis, med., oförmåga att med blotta känseln igenkänna föremål.

Aste'rias, zool., släkte sjöstjärnor.

Asteri'd, zool., sjöstjärna.

Asterfscus, bot., se Jerikorosen.

Aste'risk (av gr. aste'r, stjärna), stjärnlik; som leder sitt ursprung från en stjärna.

Asterfsk (av gr. asteri'skos, liten stjärna), anmärkningstecken i tryck och skrift; en stjärna (*), som hänvisar till en anmärkning under texten.

Asteri'sm (av gr. aste'r, stjärna), kallas vissa kristalliniska kroppars förmåga att vid genomfallande 1. reflekterat ljus förete st järnlika strålar.

Asterocalami'tes, paleont., ett inom devon-systemet och äldre stenkolssystemet allmänt växtfossil.

Asterofylli't, paleont., se Asterophyllites.

Asterordea, zool., sjöstjärnor.

Asteroi'der (av gr. aste'r, stjärna, och e'idos, utseende), astr., småplaneterna till antalet omkr. 1,000, mellan planeterna Mars och Jupiter; kallas även planetoi'der.

— Asteroida'l, stjärnlik; som rör asteroi-derna.

Astero'ma, bot., ett släkte blåssvampar. — A. ro'sæ, bildar bruna fläckar på bladen av odlade rosor.

Aste'roma (av lat. a'ster, stjärna), bot., stjärnlik. — Asteropho'rus (av gr. fo'ros, bärare), bot., st järnbärande, med stjärn-lika sporer.

Asterophylli'tes, paleont., allmänt växtfossil inom stenkolsperiodens avlagringar. Anses vara de bladbärande grenarna av de stammar, som bära namnet Calami'tes.

Asterosklerefd, bot., se under Sklereid.

Astheni', se Asteni.

A'sthma, se Astma. — A. noctu'rnum, lat., "nattlig andtäppa", detsamma som "maran".

A'sti spuma'nte, berömt, svagt musserande italienskt vin.

Astigma'tiker, se under följ. ord.

Astigmati'sm (av gr. a priv. och sti'gma, punkt, styng), eg. punktlöshet; med., ett fel i ögonen, som gör att den därmed behäftade t. ex. på visst avstånd ser lodräta linjer tydligt, vågräta otydligt; fotogr., ett fel hos objektiven, som består i att punkterna mot bildfältets kant avbildas som linjer, varigenom bilden blir oskarp.

— Astigma'tisk, behäftad med astigmatism.) (A n a s t i g m a t i s k (se d. o.).

Astigma'tiker, person som lider av astigmatism.

A'stika, ind. fil., se under Nastika.

Asti'lbe, bot., japanskt växtsläkte av fam. Saxifraga'ceæ. — A. japo'nica, ofta som krukväxt odlad buskartad växt med vackert bladverk och vita blommor.

Asti'nger, se Asdinger.

A'stma, gr., andtäppa. — A. bronchia'le, kramp i de finare luftrörens muskulatur på grund av retningstillstånd i

ne'rvus va'gus. Då den astmatiska andtäppan icke är av nervös beskaffenhet, kallas den dyspne (se d. o.). — A. cardia'le, hjärtsvaghet, åtföljd av högt blodtryck och andtäppa. Jfr Angina. — Astma'tiker, en av astma lidande. — Astma'tisk, som avser astma. — Astma-papper, salpeterpapper, vars vid förbränning utvecklade ångor verka välgörande vid astma. Jfr Asthyna,

A'stolf, fornnordiskt mansnamn (av dst, kärlek, och ülfr, ulv).

Astoma'tisk, munlös. Jfr följ. ord.

Asto'mia (av gr. a priv. och sto'ma mun), med.y medfödd saknad av mun.

Astor, ryktbar amerikansk och engelsk millionärsfamilj.

Asto'ret = Astaroth (se d. o.).

A'straca, lat., se Astraka.

Astræ'a, lat., se Astraia; astr., en asteriod; zool., st järnkorall.

Astræ'us, lat, se Astraios.

Astrafobi' (av gr. astrape', blixt, och fo'bos, fruktan), sjuklig skräck för åskväder.

Astraga'l (gr. astra'galos, språngbenet), byggn., rundstav 1. pärlsnöre (lesbisk astragal), som upptill omgiver en kolonn och skiljer dess skaft från kapitälet; tärning, tärningsspel.

Astraga'leæ, bot., underfamilj av fam. Legu-mino'sæ.

Astraga'linus, bot., lik Astragalus (se d. o.).

Astra'galos, gr., 1. Astra'galus, lat., anat., språngbenet, ett av de största vristbenen.

Astra'galus, bot., kloärt, växtsläkte tillhörande fam. Legumino'sæ. — Införda prydnadsväxter äro: A. adsu'rgens, med violettkarminröda blommor (stäpperna ö. om Bajkalsjön), A. galegifo'rmis, med gulaktigt vita blommor (Orienten) och A. monspessula'nus, med rödaktiga, violetta 1. vita blommor (Frankrike, Tyskland). — Inhemska äro bl. a.: A. alpfnus, fjällklo-ärt. — A, arena'rius, sandkloärt. — A. da'-nicus, strandkloärt. — A. frfgidus, fjäll-vicker. — A. glycyphy'llus, backsöta. — A. orobofdes, vippkloärt. — A. penduli-flo'rus, smällvedel.

Astra'ia, gr. myt., "stjärnjungfrun", binamn till Dike (se d. o.).

Astra'ios, gr. myt., Eos, make.

A'strak (ty. estrich, av lat. a'stracus, stenläggning), tekn., stengolv; plattor till golvbeläggning.

A'straka, gr., rättvisans gudinna.

Astraka'n, krusulliga fällar från en i Ryssland m. fl. länder förekommande får-ras; textil., tyg, som liknar sådana fällar. — Astraka'ner, ett slags äpplen.

Astrakani't, miner., ett magnesiummineral.

Astra'l 1. Astra'lisk, astr., som har avseende på stjärnorna. — Astraliskt år, st järnår.

Astra'1-andar 1. St järnandar, andar, som enl. fornösterländska trosläran besjälade varje himlakropp; under medeltiden namn på fallna änglar 1. avlidnas själar, som svävade mellan himmel och jord och hade inflytande på människornas öden,

Astra'lis, mansnamn (av gr. asteer, stjärna), den glänsande. Därav kvinnonamnet Astra'lia.

Astra'lisk, se Astral.

Astrali't (av gr. aste'r, stjärna, och Wthos, sten), tekn., en glassort med stark glans, som användes till smycken; ett säkerhetssprängämne.

Astra'Ikropp, enl. teosofernas lära en för ögat omärkbar, med människans synliga kropp förenad organism, som

är den omedelbara bäraren av människosjälen.

Astra'1-lampa, eg. st järnlampa; förbättrad Argandsk lampa. — Astralljus 1. Astr al-sken, astr., det sken, som under st järn-klara nätter synes mellan vintergatans stjärnor. — Astral-olja 1. Kejsarolja, en av petroleums destillationsprodukter, med högre kok- och antändningspunkt än fotogen.

Astra'lvärlden, teosofisk benämning på andevärlden.

Astra'ntia, bot., stjärnfloka, odlat umbellat-släkte från s. Europa. — A. ma'jor, giftig, roten förr använd som avförande medel. Stundom förvildad i Sveriga.

Astrid, fornnordiskt kvinnonamn (av ast, kärlek, och rid, frid).

Astriktio'n, hopdragning, underbindning.

Astrild (av fornnord., ast, kärlek, och eld), nordiskt namn på kärleksguden, sannolikt bildat av Stiernhielm.

Astringe'ra, sammandraga. Se Adstringens.

Astroca'ryum, bot., sydamerikanskt palmsläkte med ätbara frukter. Hos flera arter användas ved och fibrer för sin seghet. — A. vulga're, bot., en art i Guyana. Se Aouraolja.

Astrocy'ter, fysioL, stjärnformade celler i neuroglian. — Astrocyto'm, svulst i nerv-kittet, rik på astrocyter.

Astrode'iktikon, Astrodfctum, astr., ett instrument, genom vilket flera personer samtidigt kunna betrakta en och samma stjärna. Se Astrognostikon.

Astrofobi', med., sjuklig rädsla för åskan.

Astrofotografi' (av gr. aste'r, stjärna, och fotografi, se d. o.), fotografiens användande vid astronomiska observationer. — Astrofotome'ter, se Astrometer. — Astro-fotometri, läran om mätandet av stjärnornas ljusstyrka. — Astrofysi'k, vetenska-136

pen om himlakropparnas fysiska beskaffenhet och om de metoder, genom vilka man söker kunskap om densamma. — Astrognosi', stjärnkunskap, kännedomen om stjärnbilderna och de enskilda stjärnornas namn. — Astrogno'stikon, ett instrument, med vilket man på him.meln kan finna de på globen tecknade stjärnorna. — Astrogra'f, instrument för mekaniskt upprättande av stjärnkartor. — Astrografi', stjärnbeskrivning. —• Astrola^bium, verktyg, fordom använt till att mäta stjärnornas höjd, numera ersatt av teodoliten (se d. o.). — Astrolatri', stjärndyrkan. — Astrolo'g, stjärntydare. — Astrologi', stjärntydningskonst, den förmenta konsten att genom himlakropparnas rörelser och ställning kunna sluta till människornas öden. — Astrolo'gisk, till astrologien hörande. — Astromanti' — Astrologi. — Astrome'ter, instrument för uppmätande av himlakropparnas relativa ljusstyrka.

— Astrometeorologi', konsten att förutsäga väderleken ur stjärnornas ställning. — Astrono'm, person, som är kunnig i vetenskapen om himlakropparna. — Astronomi', stjärnkunskap, kännedom om himlakropparnas läge till varandra och lagarna för deras rörelser. — Astrono'inisk, till astronomien hörande. —• Astronomisk ort, se Astronomiska koordinater. — Astronomiska årsböcker 1. Efeme'rider redogöra i siffror för av tiden beroende företeelser på himlavalvet. — Astronomisk månad, tiden för ett månomlopp, en bestämd följd av dagar, timmar, minuter och sekunder, till skillnad från den borgerliga månaden, som består av endast hela dagar. — Astronomiska koordina'ter, de tvenne delar av storcirklar på himmelssfären, som krävas för att bestämma en stjärnas läge (ort). -— Astronomiska tabeller visa var på himlavalvet en himlakropp befinner sig vid en viss tid.

— Astronomiska tecken, de tecken astronomer använda för att beteckna vissa företeelser 1. föremål. — Astronomiskt ur, säkert gående ur, att användas vid iakttagelser på himlakropparna. — Astronomiskt år, den i dagar, timmar, minuter och sekunder angivna tid, jorden behöver för ett omlopp kring solen, i motsats till borgerligt år, som består av endast hela dagar.

— Astrosko'p, instrument för att underlätta påträffandet av en viss stjärna på himmeln. — Astroskopi', betraktande av stjärnorna genom tub. — Astrosko'pisk, som avser observation av stjärnorna.

Astrofylli't, miner., sällsynt rombiskt mineral, bestående av titansyra och zirkonjord.

Astroi'd, se Hypocykloid.

Astroli'n, farm., ett medel mot migrän.

Astrophy'llum, bot., ett släkte högväxta sump- 1. lundmossor med omkr. 20 skandinaviska arter. -

A'strum, lat. (av gr. a'stron 1. aste'r, stjärna, stj ärnbild), stj ärna.

A-sträng, tonk., tredje strängen på violinen, även benämnd altsträng, fjärde strängen på altfiol och violoncell, andra på kontra-bas, allt räknat nedifrån.

A'stur, zool., duvhöksläktet, med omkr. 60 arter i större delen av världen. — A. ge'n-tilis 1. A. palumba'rius, duvhöken. — A. ni'sus, se Accipiter.

Astu'rien (sp. Asturias), landskap i n.v. Spanien. — Prins av Asturien, sedan medeltiden titel på den spanske kronprinsen.

Asturi'ni, zool., underfamiljen Hökar av falkfåglarna.

AstyIospo'ngia, paleont., till silursystemet hörande släkte av havssvampar.

Astysi', gr. (av a priv. och sty'sis, resning, erektion), med., manlig impotens.

A su'o arbi'trio, lat., A suo placito, ital. {1. - pla'tjitå), tonk., efter behag.

Asu'r, se Azur.

A'sura, ind. myt., makter med underbar härskarkraft, särskilt vissa gudar.

Asuro'I, farm., ett kvicksilverpreparat för syfilisbehandling. — Nov-asurol, liknande preparat, som är fritt från asurolens smärtsamma biverkningar.

Asvi'nerna, ind. myt., två i par uppträdande gudar, som på mångahanda sätt vaka över människornas välfärd.

Asy'l (gr. a'sylon), fristad, tillflyktsort; försörjningsanstalt för barn 1. fattiga. — Asylrätt, jur., rätt att giva skydd, att vara fristad, ägdes fordom av templet, altaret, avgudabilderna etc., sedermera av den kristna kyrkan och främmande sändebuds bostad. Asylrätt betecknar numera en stats rättighet att på sitt område skydda flyktingar från en annan stat.

A'sylum, kloster.

Asymboli' = Asemi (se d. o.).

Asymfoni', (gr. asymfoni'a), brist på samklang, missljud. — Asymfo'nisk, missljudande.

Asymmetri', gr., bristande symmetri. -— Asymme'trisk, som saknar symmetri (se d. o.).

Asymme'trisk kolato'm, kew.., kolatom, som i en molekyl av ett organiskt ämne är förenad med fyra olika radikaler.

Asympto't, gr. (av a priv. och sympi'ptein, sammanfalla), geom., rät linje, som närmar sig, men aldrig råkar en kroklinje; bild., ett oändligt, rastlöst strävande, utan uppnående av målet.

Asynarte'tisk (av gr. a priv. och synaWtesis, sammanknytning), metr., i klassisk metrik varje vers, som hade någon ofullständig versfot i slutet av ett kolon inuti versen.

Asynde'tisk, se följande ord.

Asy'ndeton, gr., Asynde's, retorisk figur, som består i utelämnandet av de eljest vanliga bindeorden mellan ord 1. satser, t. ex, ve'ni, vi'di, vi'ci, jag kom, såg, seg-Asynergi—Atelomyeli

rade.)(Pol y syndeton. — Asynde'-tisk, med utelämnade bindeord.

Asynergi', med., bristande samverkan mellan funktioner, som eljest samverka, t. ex. ögonrörelserna.

Asyneträ, handelsbenämnin,^ på ekträ från Turkiet och Mindre Asien.

Asyngami' (av gr. a priv. och g a'mos, äktenskap), hot., oliktidig blomning hos skilda individer av samma art. — Asyngami'st, växt, som företer asyngami.

Asy^nja, se Åsynja.

Asynkro'n (av gr. a priv. och sy'nkronos, liktidig), oliktidig.

Asynkro'n motor, elektrisk motor, driven av växelström.

Asynodi', gr. (av a priv. och sy'nodos, umgänge), med., manlig oförmåga, impotens.

Asystoli' (av gr. a priv. och systole', sammandragning), med., vid organiskt hjärtfel och lungsjukdomar inträdande försvagning i hjärtats muskel verk samhet.

A. T., förk. för Arizona-territoriet.

A. t., förk. för A. tempo, se Tempo.

At-, se även Ath-.

At 1. Att, siamesiskt skiljemynt av brons (fordom zink) = 2,5 öre.

A. t. a., förk. (på visitkort) för att taga avsked.

Ataba'sker, gemensamt namn på kanadensiska indianstammar s. om eskimåområdet.

Atabe'g 1. Atabe'k, turk., furstens uppfostrare, i Orienten en värdighet, som motsvarade Västerlandets major domus (se d. o.).

Ata'bulus, lat., sunnanvind.

Atacami't, se Atakamit.

Ataga'n, dets. som jatagan (se d. o.).

Atahua'lpa 1. Atapali'ba, den siste inkaskonungen i Peru.

A'tair 1. A'ltair, astr., en stjärna av första storleken i stjärnbilden Örnen.

Atakami^t, miner., ett smaragdgrönt kopparmineral i Peru, Chile och Bolivia, uppkallat efter Atacama, en provins i Chile.

Ata'ktisk, se under Ataxi.

Ata'ktisk afasi, se Afasi.

Atala'nta 1. Atala'nte, gr. myt., en snabb-fotad jägarinna, som efter att i kapplöpning ha besegrat och därpå dödat flera friare, med Afrodites hjälp övervanns av Meilanion.

Atalarik, östgotiskt konunganamn.

Ata'lia, grekiskt kvinnonamn (av ataWs, barnslig), ungdomlig. Se A talja.

Ata'Ija, hebr. (lat. Atha'lia), namn på Israels enda regerande drottning; huvudperson i den berömda tragedien "Athalie" av Eacine.

Atama'n, se Hetman.

Ata'narik, gotiskt mansnamn.

Atanatologi' (av gr. a priv., tha^riatos, död, och lo'gas, lära), läran om odödligheten.

Atana'sius och sammansättningar, se Atha-nasius.

Ata'nor, tillbyggnad på ugnar, för att minska besväret vid dessas matning med kol.

Atapa'sker, dets. som Atabasker (se d. o.).

Ataraxi', gr. (av a priv. och tara'ssein, uppröra), själslugn, passionsfrihet, stoikernas mål inom det sedliga området. Jfr Athau-masi.

Atargatis, syr. myt., se Derketo.

Ataulf, västgotiskt mansnamn, motsvarande det svenska A dolf.

Atavi'sm (av lat. a'tavus, farfars farfar, plur. a'tavi, förfäder), bot. och zooL, arv av kroppsliga 1. andliga egenskaper, som varit utmärkande för förfäder, vilka kunna stå långt tillbaka i tiden. Hybrida växters benägenhet att återvända till den urspr. typen kan anföras såsom ett exempel på atavism. — Atavi'stisk, som beror på atavism.

Ataxi', gr. (av a priv. och ta'xis, ordning), med., oordning t. ex. i hjärtats slag. — Ataxie locomotrice, fr. (1. -i' -tri's), ryggmärgstvinsot. — Ata'ktisk, gr., oregelmässig (t. ex. om en feber).

Atchar, se Achia.

A'te, gr. myt., zeusdotter, olycksgudinna.

Atechni', gr. (av a priv. och te'chne, konst, hantverk), oerfarenhet i en konst, oskicklighet.

Atei'sm, se under följ. ord.

Atei'st (av gr. nekande a och the'os, gud), gudsförnekare. — Atei'sm, gudsförne-kelse. —• Atei'stisk, som förnekar Guds tillvaro; gudlös.

Atekni', gr. (av a priv. och te'knon, barn), barnlöshet, kvinnlig ofruktsamhet.

Atekto'niska dalar (av gr. a priv. och tekto-nik), geol., dets. som erosionsdalar.

Atelekta's, Atelektasi' 1. Atele'ktasis (av gr. atele's, ofullständig, och e'ktasis, utspän-ning), med., lungornas ofullständiga ut-spänning av luft, oftast hos nyfödda barn. — Atelekta'tisk, ej utspänd.

A'teles, zool., släktet spindelapor, som lever i tropiska Amerika.

Atelier, fr. (1. atelje'), se Ateljé.

Ateliers nationaux, fr. (Z. atelje' nasionå'), nationalverkstäder, som efter februarirevolutionen 1848 anordnades i Paris för de arbetslösa massorna.

Ateljé (fr. atelier), en konstnärs 1. finare hantverkares verkstad. — Ateljé-bild, målark., interiör från en målarateljé.

Atella'ner {lat. fa'bulæ Atella'næ, efter staden Atella i Kampanien), gammalitalienska folklustspel med stående karaktärsmasker.

Atelogeni', Atelognati' 1. Atelogna'thia (av

gr. atele's, ofullständig, och gna'thos,'k'àk), med., ofullständig, utbildning av över-resp. underkäken.

Atelokardi', gr. (av atele's, ofullständig, och kardi'a, hjärta), med., hjärtats ofullkomliga utveckling.

Atelomyeli' (av gr. ateWs, ofullständig, och138

myeWsy märg), ofullständig utveckling av ryggmärgen.

A te'mpera, itaL, måla a tempera, måla på kritgrund med vattenfärger, som rivits tillsammans med något klibbigt ämne, såsom äggula, fikonmjöl 1. d. Se Tempera.

A te'mpo, ital.y i rätt tid; handelst., en varas betalande ej vid köpets avslutande, utan efter någon viss tids förlopp; tonk., återgång efter en taktförändring till den i början föreskrivna takten.

Atena, se Athene.

Ate'nare, invånare i Aten.

Atene'um, se Athenæum (under Atheiie).

Atenie'nn (fr. athénienne, "atensk"), hylla för prydnadsföremål och konstsaker.

Atenie'nsare, äldre form för ordet atenare.

A'ter, -tra, -trum, lat., svart, kolsvart, mörk, skum, sorglig, hemsk.

A'ter di'es, lat., en olycksdag.

A te'rgo, se under Tergum.

Aterma'n 1. Adiaterma'n (av gr. a priv. och the'rme, värme), fys., ej genomsläppande värmestrålar.)(Diaterman.

Atero'm 1. Athero'ma, gr. (av athere, vetekorn, även gröt därav), med., grötaktig svulst, flenhus. — Ateroma'tisk, gröt-svulstartad.

A'tesis 1. A'thesis, romarnas namn på floden Adige.

Ateto's (av gr. a'thetos, utan fast ställning), sjukdom, som visar sig i ofrivilliga rörelser hos händerna och fingrarna, vilka kunna intaga de mest egendomliga ställ-nin?^ar.

Ate'uchus sa'cer, zool., en i Medelhavstrakterna levande skalbagge (skarabé), vilken av de gamla egypterna dyrkades som helig.

Ath-, se även At-.

Athaba'sker 1. Athapa'sker, se Atabasker.

Atha'lia, Athalie, se Atalja.

Athama'nta libano'tis, bot., säfferot, en mindre allmän svensk umbellat. Syn. Liba-notis.

Athama'nticum, hot., från (det tessaliska berget) Athama.

Athanasi', gr. (av a priv. och tha'natos, död), odödlighet. — Athanati'sm, gr., förevigande.

Athanasia'num, se under Athanasius.

Athana'sius, gr., mansnamn (av a priv. och tha'natos, död), odödlig. Namn på en framstående kyrkofader, kallad "rättrogenhetens fader". Motsvarande kvinnonamnet Athana'sia. — Athanasia'ner, kyrkoh., anhängare till kyrkofadern Athanasius under dennes strid mot Arius och arianerna (se Arianer). — Athanasia'num, Athana-sia'nska sy'mbolum 1. Athanasia'nska trosbekännelsen, den tredje i ordningen av den kristna kyrkans bekännelseskrifter, uppkallad efter kyrkofadern Athanasius.

Athapa'sker, dets. som atabasker.

Atharvave'da (av atharvan, eldoffrare), ind. litt., en fornindisk samling hymner.

Athaumasi', gr. (av a priv. och thauma'zein, förundra sig), skeptikernas grundsats: att ej förundra sig över något, "då man i alla fall ej kan begripa världslagarna". Jfr Ataraxi.

Athelf 1. Atheli'a, anat., felande bröstvårtor.

Athe'ne 1. Athe'na, gr. myt., ett binamn för Pallas, den grekiska staden Atens skyddsgudinna. — A. pa'rthenos,

en jättebild av Athene i Parthenon. — A. pro'machos, en kolossalstod av gudinnan på Atens Akro-polis. — Athenæ'um 1. Atene'um, urspr. tempel helgat åt gudinnan Athene, där skalderna sammankommo för att uppläsa sina dikter; i nyare tid namn på undervisningsanstalter, vittra sällskap, tidskrifter o. s. v.

Athe^ne, zool, ett släkte ugglor, kallade Mi-nervas ugglor.

Athene'er, se Panatheneer.

Athénienne, fr. (1. atenie'nn), eg. atenien-sisk; urspr. rökelsekar, blomvas 1. konsol. Se Atenienn.

A'theos, gr., gudsförnekaren (binamn).

Athe'ra, med., grötlik massa.

Athero'ma, se Aterom. — Atheroma arte-ria'le, Artheromato's 1. Artheromato'sis, en form av arterioskleros.

Atheru'ra, zool., ett släkte piggsvin.

A'thesis, se Atesis.

Atheto's 1. Atheto'sis, med., rytmiskt återkommande, ofrivilliga, långsamma rörelser.

At home, eng. (1. att hå'm), eg. hemma; förr ett slags satiriska teaterföreställningar i England.

A'thor, egypt. myt., gudinna. Se Hathor.

Athrichi', Athrichi'a, Athrichi'asis, med., hår-löshet.

Athyreo's 1. Athyreo'sis, med., felande sköldkörtel 1. sköldkörtelavsöndring.

Athy'rium, bot., ormbunkssläkte med två svenska arter. — A. fe'lix fe'mina, maj-bräken, är allmän över hela landet.

Ati, bot., se Naiiclea.

Atil, arabernas namn på Volpa.

Atimi' (av gr. time', ära), ärelöshet; i forntidens Aten ett straff, som medförde förlust av alla medborgerliga rättigheter.

A'tla, nord. myt.,eTv av Heimdalls nio mödrar.

A'tlakvida och A'tlamal, två om Sip'urd Faf-nesbane handlande sånger i den äldre Eddan.

A'tlamal, se föreg. ord.

Atlp/nd, se Atlantica.

Atla'nt, se Atlas.

Atlantia'der 1. Atlantfder, namn på Atlas' döttrar, de s. k. plejaderna (se d. o.).

Atla'ntica, ett berömt arbete av Olof Rud-beck d. ä.

Atlantic Monthly, eng'. (Z.ätlä'ntikmö'nnthli), ansedd amerikansk litterär månadsskrift, utg. i Boston sedan 1857.

Atlanti'd, avkomling av Atlas 1. inbyggare på sagoön Atlantis (se d, o.)-Atlantis—Atom

Atla'ntis, en av Platon omtalad sagoö, som forntiden förlade till Atlantiska havet, i vilket den på en natt skall ha sjunkit. I alla tider har Atlantis varit föremål för växlande hypoteser, men fråg-an om dess existens och ev. läg-e är ännu i dag olöst.

Atla'ntisk, som tillhör Atlantiska oceanen 1. kringliggande länder.

Atla'ntiska kablar, telegrafledningar i Atlantiska havet mellan Europa och Amerika.

Atla'ntisk tid, geoL, en postglacial period med varmt och fuktigt klimat.

AtIantosa'uros, paleont., en 36 m. lång, växtätande landödla från juraperioden.

A'tlas, gr. myt., en titan, som var dömd att bära himlavalvet; ett högt berg i n. Afrika; samling av kartor, vetenskapliga planschverk o. d.; ett slags vävnad; anat., första halskotan i ryggraden. — Atlas 1. Atla'nt, även Telamon, byggn., manlig bild, som i st. f. pelare uppbär bjälklag, listverk o. d. Jfr Karyatid.

A'tlasbärträ, se Rönnbärsträ.

A'tlas-cedern, se under Ceder. — Atlas-dynamit, kem., ett sprängmedel. — Atlas-erz, miner., ett slags glänsande, smaragdgrön kopparmalm. — Atlasfåglar, zool., ett släkte paradisfåglar. — Atlasglas, föremål av färgat, räfflat glas, som försetts med överdrag av färgat glas, så att det inneslutes luft i varje räffla. — Atlas-orange, en anilinfärg. — Atlaspapper 1. Satine'papper, ett sidenglänsande papper, satinerat med talkpulver. — Atlasspinna-ren, zool., en nattfjäril av gruppen spin-nare, den största av alla kända fjärilar, är nära en kvarts meter mellan vingspetsarna.

A'tlas- 1. Satine'ttholts, Atlas- 1. Satinträ,

erhålles av ett i Västindien inhemskt träd, Fero'lia guiane'nsis. Virket är stundom Ijusgult med skimrande fläckar, stundom rött med gula strimmor.

A'tlasspat, Sati'nspat, Faserkalk, miner., en trådig varietet av kalkspat, som användes till prydnader

A'tlastryck 1. Sati'ntryck, avtryck från etsad 1. graverad plåt på atlas 1. satin, som under 1700-t. utfördes till omväxling med pergamentstrycken.

A'tlasträ, se Atlasholz.

Atle, fornnordiskt mansnamn, sträng, modig.

Atle't (gr. athlete's, av athlo's, kamp), fäk-tare, kämpe. — Atletisk, fäkt- 1. brott-ninJ>:skonst. — Atle'tisk, jättelik; stark, reslig. — Atleti'sm, avart av gymnastik, med långt driven, ensidig uppövning av vissa färdigheter, vari blott ett fåtal kunna deltaga.

Atmiatri' 1 Atmidiatri' (av gr. atmo's, dunst, ånga, rök, och iatre'ia, läkekonst), inandning av klor, svavelsyrlighet, ammoniak-salter m. m. mot sjukdomar i luftvägarna.

Atmidome'ter, Atmome'ter (av gr. atmo's, dunst) 1. Evaporome'ter, ett meteorologiskt instrument för mätning av den vattenmängd, som på en viss tid genom avdunstning övergår till fria luften.

Atmi'sk (av gr. atmo's, ånga), som har avseende på avdunstning 1. vattenånga.

A'tmiska vindrosen, meteor., en tabellarisk 1. grafisk framställning för en ort av vattengasens tryck i atmosfären för olika vindriktningar.

Atmogra'f, fys., självregistrerande atmo-me'ter.

Atmologi' (av gr. atmo's, dunst, ånga, och lo'g os, lära), läran om vattnets avdunstning i luftkretsen.

Atmoly's (av gr. atmo's, dunst, och ly'ein, lösa), metod att medelst diifussion avskilja gaser ur gasblandningar.

Atmome'ter, se A tmidome ter.

Atmosfä'r (av gr. atmo's, dunst, ånga, och sfa'ira, klot), luftkrets, dunstkrets, det gasartade hölje, som omgiver jorden 1. annan himlakropp; fys., ett tryck, motsvarande trycket av en kvicksilverpelare av 760 mm. höjd. — Atmosfäri'iier, atmosfärens gasformiga beståndsdelar. — Atmosfä'riska järnbanor, järnbanor, vid vilka lufttrycket i st. f. ånga brukas som drivkraft. — Atmosfäriska linjer 1. Tellu'-riska linjer, linjer i spektrum, som framkallas genom jordatmosfärens inverkan. — Atmosfärisk elektricitet, den elektricitet, som finnes i luften vid klart väder. — Atmosfärisk opti'k, läran om de optiska fenomenen i atmosfären. — Atmosfärologi' = Meteorologi (se d. o.).

Atoci' 1. Atoki', gr. (av a priv. och to'kos, födelse), ofruktsamhet. — Ato'cia, pL, medel som motverka

fruktsamhet.

Atofa'n, farm., läkemedel mot gikt o. d. med förmåga att stegra utsöndringen av urinsyra. — Novatofa'n, liknande medel, som saknar atofans obehagliga smak. — Par-atofa'n, är metylatofan och användes på samma sätt.

Atoki', se Atoci.

Ato'll (malediviska atolu; fr. attole, attolle), geol, benämning på en naturlig, avlång i. cirkelrund fördämning av korallkalk, vilken omgiver en grund sjö, lakunen. Atollerna äro i likhet med korall öarna bildade av ytterst små djur, koralldjur 1. madreporer.

Ato'm (av gr. a priv. och te'mnein, avskära), kem., den såväl till vikt som volym minsta mängd av ett element, som kan ingå i en molekyl; namn på de små odelbara partiklar, av vilka grundämnena tros bestå. Jfr Molekyl. — Atomfysik, läran om atomernas inre struktur. — Atomicite't, Ato-mighet, Atomvärde 1. Vale'ns, atomvärde, grundämnenas atomers förmåga att binda ett större 1. mindre antal av andra p^rund-ämnens atome,r, 3yre, som är 2-värdigt,140

binder sålunda två atomer av det 1-vär-dig-a vätet till en molekyl vatten. — Atomi'sm, Atomisti'k, fil., läran att alltingytterst består av atomer. — Atomi'st 1. Atomi'stiker, person, som hyllar denna lära. — Atomi'stisk, som bygger på läran om atomerna. — Atomkemi', den del av atomfysiken, som handlar om atomernas elektroner. — Atom-tal och Atomtecken, kem., tal och tecken, som anger atomvikten för ett grundämne. — Atomteori', kem., läran om atomerna, det underlag, på vilket hela den kemiska lärobyggnaden vilar. — Atomvikt, det relativa tal, som utvisar, huru mycket ett elements atom är tyngre än atomen av ett annat element (väte), tagen som enhet. — Atomvolym 1. Molekyla'rvolym, kvoten av en kropps atomvikt (molekylarvikt), och dess specifika vikt. — Atomvärde, se Ato-micitet. — Atomvärme, den produkt, som erhålles genom att multiplicera ett elements atomvikt med dess specifika värme.

Atona'1 (av gr. a priv. och to'nos, spänning, ton), benämning på sådan musik, som utformats och genomförts utan hänsyn till en bestämd tonika.

Atoni', gr., med., förslappning i ett sammandragande organs (t. ex. en muskels) sammandragningsförmåga. — Ato'nisk, för-slappad; som har sin grund i atoni.

Atopha'n, se Atofan.

Atopi't (av gr, a^topos, ovanlig), miner., ett rödbrunt mineral av kalkantimonat med järn- och manganoxiduL

à tout, fr. (1. a to), "på allt""; trumf i kort-^ spel. Jfr Smis a tout.

à tout hasard, fr. (1. atotasa'r), på vinst och förlust, för varje händelse.

à tout prix, fr. (1. a to pri'), till vad pris som helst.

Ato'xisk (av gr. a priv. och toxiko'n, gift), icke giftig.

Atoxy'l, farm., natriumparaminofenylarsi-nat. Användes som medel mot trypano-somiasis och sömnsjuka. En acetylförening av samma ämne användes på samma sätt under namnet arsaceti'n.

Atrabilite't (av lat. a'tra Mlis, svart galla), med., gallsjuka. — Atrabilä'r, gallsjuk, mjältsjuk, hypokondrisk.

Atra'ctylis gummi'fera, hot., se Åkarna-gummi.

Atramenta'rius (av lat. atrame^ntum, svart ämne), bot., innehållande bläck.

Atrame'ntum, lat. (av a'ter, svart), bläck; under medeltiden benämning på "de vises sten".

Atra'ta (av lat. a'tritas, svarthet), [>oL,svart-aktig.

A tre, ital., till tre (personer) ; tonk., för tre stämmor, trestämmigt. — A tre voci (Z. - vå'tji), 1. A tre pa'rti, to7ik.,

trestäm-migt.

Atreba'ter, galliskt folk på Cæsars tid.

Atremi' (av gr. a priv. och tre'mere, darra), med., sjukdomstillstånd, varvid patienten ej kan lämna sängen, emedan varje annat läge än det liggande förorsakar ångest och illamående.

Atremogra'f, gr., pennhållare (till förekommande av skrivkramp).

A tre pa'rti, se under A tre.

Atre'ptisk (av gr. a priv. och tre'fein, nära), icke närande. — Atre'ptisk immunite't, med., organismens immunitet mot svulst-Celler på grund av närvaron av närings-hämmande antikroppar.

Atresi', gr. (av a priv. och tre'sis, hål), med., medfödd 1. genom sjukdom orsakad tillslutning av någon av kroppens öppningar 1. kanaler.

A'treus, se följ. ord.

Atre'vs, lat. A'treus, gr. sag., konung i My-kenai, fader till Atriderna.

A tre voci, se under A tre.

A'tria co'rdis, anat., hj ärtförmaken. Jfr A trium.

A'tria mo'rtis, kit., dödens förgårdar, de sista dödsförebuden. Se A trium.

Atrichi', se Athrichi.

Atri'derna, gr. sag., Atrevs' söner, konungarna Agamemnon och Menelaos.

Atrio-ventrikulä'r, anat., tillhörande såväl förmak som kammare hos hjärtat.

A'triplex, hot., växtsläkte tillhörande fam. Chenopodia'ceæ.—A. horte'nse, trädgårds-målla, odlad. — A. latifo'lium, spjutmålla.

— A. pa'tulum, gårdmålla,

A'trium, pl. A'tria, lat., vardagsrum hos de forna romarna; förgård i gammalkristna basilikor; med., förmaket i vardera hj ärthalvan. Jfr Atria.

A'tro-coeru'Iicum, hot., svartblå. — Atro-fu'sca, hot., svartbrun. — Atro-purpu'rea, hot., svartröd. — Atro-ru'fus, hot., svartröd. —• Atro-tomento'sus, hot., svartluden.

— Atro-vi'rens, hot., svartgrön.

Atrocite't (lat. atro'citas), grymhet, ohygglighet.

Atrofi', gr. {eg. brist på föda, av a priv. och trofé', föda), med., avmagring, avtyning; tvinsot; försvinnande av kroppsdelar, oftast på grund av rubbningar i ämnesomsättningen. — Enkel atrofi föreligger, om organen endast avtaga i omfång, men i övrigt bibehålla sina egenskaper. — Nu-me'risk atrofi föreligger om organen avtaga i antal. — Degenerati'v atrofi föreligger om organen degenerera, d. v. s. försämras. — Indurati'v atrofi föreligger om organen samtidigt med degenerationen skrumpna och hårdna. — Pedatrofi, atrofi hos barn. — Senil atrofi, åldersatrofi. — Atrofie'ra, tvina bort., — Atrofi'sk 1. Atro-fie'rad, borttvinande.

à trois, fr. (1. a tråa'), på tre man hand.

à trois crayons, fr. {1. a tråa' kräjå'ng), målark., handteckning med svart, röd och vit krita.

Atro'pt, bot., kallas ett rättvant fröämne (även oTtotro'pt). Jfr Ariatrop och Orto-trop.

A'tropa bellado'nna, bot., belladonna, odlad medicinalväxt av fam. Solana'ceæ. Se Atropin.

Atroprn (av gr. a'tropos, oundviklig), en ytterst giftig växtbas, som framställes ur belladonna. Svavelsyrad atropin, SiClphas atro'picus, brukas i ögonvatten för att vidga pupillen. Valeriansyrad atropin, Valeria'nas atro'picus, ett mycket giftigt salt.

Atropi'n-gelati'n, kem. farm., gelatin, som enl. prof. Alméns metod innehåller svavel-syrat atropin. Om en liten ruta dylik gelatin införes under ögonlocket, förorsakar den snart den önskade utvidgningen av pupillen.

Atropi'n-katarr, med., ögonsjukdom, förorsakad av långvarig behandling med atropin.

A'tropos, gr. myt., den oavvändbara, en av moirerna (seMotVa).

A'trypa (av gr. a priv. och try'pe, hål), paleont., fossilt, paleozoiskt brachiopod-släkte, synnerligen allmänt i Gotlands övre silur.

Atscha, se Adiou.

Att., tonk., förk. för attacca (se d. o.).

Att, siamesiskt mynt. Se Ät.

A'tta, zooL, ett släkte bladskärande myror.

Atta^cca, ital., tonk., eg. "fall in", utsättes vid slutet av en sats, för att antyda, att man omedelbart övergår till nästa sats.

Attaché, Attachement, se under följ. ord.

Attachera, fr. (1. -sje'ra), fästa, binda, fjättra. — Attache'rad, fästad vid, tillgiven; hava anställning som attaché. — Attaché, lägre tjänsteman, anställd vid en beskickning. — Attachement, fr. {1. attasj-ma'ng), tillgivenhet, böjelse.

Atta'ck (fr. attaque), häftigt angrepp, anfall.

Attacke'ra, angripa, anfalla.

Attainder, eng. (1. atte'ndör), eg. fläck, vanheder. — Act of attainder, parlamentsdom, som medför förlust av ära och medborgerliga rättigheter samt indragning av den dömdes egendom, formligen avskaffad 1870, sedan den varit ur bruk i 200 år.

Attale'a, bot., palmsläkte från tropiska Amerika. — A. Cohu'ne, har nötter med stenhårt skal, som användes till svarveri-arbeten. — A. exce'lsa, uricurupalmen, har ätliga, oljerika frukter, som användas till bränsle vid intorkning av kautsjuksaft. — A. funffera, piassabapalmen, lämnar fibrer, som under namn av Piassa'ba användas till tågverk, borstar m. m.

Atta'liska skatter, stora rikedomar, så kallade efter den för sin rikedom berömde konung Attalus i det forna konungariket Pergamon.

A t tar, handelsnamn på äkta rosenolja.

Attara'nteak, birmanskt teakträ i block.

Attarde'ra {fr. attarder), försena, försinka.

Attelage, fr. (1. -a'sj, av atteler, förspänna), anspann för en vagn, i synnerhet vid artilleri och vid tross.

Atte'll {fr. atelle), bogträ, lokträ; kolvskaft; skena för att göra en led 1. d. orörlig.

Attende'ra (av lat. atte'ndere), giva akt på.

— Attentio'n, uppmärksamhet; sorgfällig-het; tjänstaktighet. — Attenti'v, uppmärksam.

Attenta't, fr., djärvt tilltag; mordförsök. — Attenta'tor, person som utför ett attentat. Attente'ra, utföra ett attentat.

Attentio'n, se under Attendera.

Attenua'tus (av lat. atte'nuo, förtunna), hot., avsmalnande.

Attenuatio^n (av lat. attenua'tio, minskning), försvagande, förtunning, utspädning; av-magring; för jäsning av vörtens extrakt.

Atterratio'n (av lat. ad, till, och te'rra, jord), och Atterrissement, fr. {1. -ma'ng), landvinning från havet, tillsvämning av jord.

Attes, se Attis.

Atte'st 1. Attesta'tum (av lat. attesta're, intyga), skriftligt bevis, betyg.—Attesta'nt, vittne.

Atteste'ra, skriftligen intyga.

Attici'sm, lat., attiskt språkbruk (den renaste forngrekiska munarten); den finhet i tanke och tal, som fordom var atenarna egen. — A'ttisk, som har avseende på det forngrekiska landskapet Ättika och särskilt på dess huvudstad, Aten; fin, kvick.

— Attisk bas, byggyi., en jonisk kolonnfot, bestående av två rundstavar med hålkäl i mitten. — Attiskt fönster, byggn., fönsteröppning, som är något smalare upptill än nedtill. — Attiskt salt, fint satiriskt skämt.

A'ttika 1. Atti% hyggn., ett över listen på en byggnad 1. huvuddel av densamma befintligt vågrätt, dekorativt parti med statyer 1. inskrifter.

A'ttiker, författare på den attiska dialekten; person med egenskaper som likna forntidens atenare.

A'ttila, en efter hunnerkonungen A. uppkallad, med snörmakeri utsirad kort uniformsrock.

Attiralj {fr. attiraille), tillbehör, tross (till ett artilleri).

A'ttis, A'ttes, A'tys, gr. myt., gudomlighet som symboliserar naturens alstringskraft.

A'ttisk, se under Atticism.

Attity'd {fr. attitude), kroppsställning; även åtbörd. — Attityder, benämning på under 18:e och i början av 19 :e årh. brukliga ^'levande tablåer".

Attole'nt, anat., upplyftande; lyftmuskel.

Attorney, eng. {1. attö'rni), advokat, sakförare ; fordom benämning på advokaterna vid Westminsterdomstolarna. — Attorney general {1. dje'nnerel), generalprokura-tor; högste åklagare i mål, som angå kronans rättigheter.142

Attraction, eng. (1. äträ'cksjön), dragningskraft, lockbete.

Attrahe'ra, lat.y draga till sig; locka. — Attraktio'n, dragning, lockelse; lockbete; fys.y tvenne kroppars tilldragande inverkan på varandra.) (R e p ii 1 s i o n. — Attraktionskraft, fys., dragningskraft. Bland attraktionskrafterna märkas: gravitation, kohesion, adhesion och kemisk frändskap.

Attraktiv, Attrakto'risk, lat., tilldragande.

Attra'pp, fr., fälla, puts, skälmstycke; hjälpmedel för taskspelare; omslag, föreställande något visst föremål, vari en gåva döljes. Krig sv., modell, som begagnas vid övningar. — Attrappe'ra, fånga i fälla; få fatt i, träffa; noga efterlikna; lura, listigt bedraga.

Attribue'ra (lat. attribu'ere), tilldela, tillskriva, tillägna. — Attribu't, egenskap, som tillägges en person 1. sak; sinnebild, som utmärker en egenskap; språkv., den bestämning, som omedelbart tillägges ett substantiv. Jfr Symbol. — Attributi'v, till-lagd, tillfogad. — Attributiv satsförkortning, språkv., en satsförkortning, i vilken ett substantiv, adjektiv 1. particip, brukat som attribut, ersätter en bisats.

Attri'tio co'rdis 1. Attritio'n, lat., enl. katolska kyrkoläran den hjärtats förkros-selse, som kommer av fruktan för straff. Jfr Kontrition.

Attritio'n, fys., gnidning. Jfr föreg. ord.

Attua'rier, forngermanskt folkslag.

A'ttundaland, ett av de tre urgamla folklan-den i Uppland.

Attung (lat. octona'rius), eg. åttondel; gammal jordenhet i Ostgöta lagsaga.

Attungsbol, ett medeltida jordvärde på Åland.

Atum, egypt. myt., form av solguden, symboliserande den nedgående solen, i motsats mot R a.

Atypi', gr. (av a priv. och ty'pos,' prägel, form), med., oregelbunden sjukdomsperio-dicitet.

Aty'pisk feber, feber med oregelmässigt förlopp.

A'tys = Attis (se d. o.).

A. U., förk. för A'nno Vrbis, i stadens (Roms) år.

Au, kem., atomtecken för guld (lat. a'urum).

Aubade, fr. (1. åba'd, av aube, lat. a'lba, morgongryning), gryningssång, morgonmusik; lyrisk form odlad av trubadurerna; under 1600- och 1700-t. namn på en instrumental musikform.)(Serenad, aftonmusik.

Aubagne-vin (1. åba'nj-), ett starkt, rött vin från Provence.

Aubain, fr. (1. åbä'ng, av lat. alba'nus, född annorstädes, invandrare), främling, utlänning.

Aubaine 1. Aubainage, fr. (1. åbä'n, åbäna'sj, mlat. albinagium, se föreg. ord), arv efter

en i ett främmande land avliden person; danaarv. — Droit d'aubaine (1. dråa' -, nilat. jus albina'gii), statens rätt till sådant arv, hemfallsrätt (numera upphävd).

Aubarrète (1. åbarrä't), ett Bigorre-vin.

Aubigny-vin (1. åbinji'-) rött vin från trakten av Marne.

A'ubeltryck, en av tyske ingenjören Aubel uppfunnen metod att reproducera gravyrer och teckningar.

Auberge, fr. (1. åbä'rsj), härbärge, värdshus.

Au-besoin, fr. (1. k bösåä'ng), i nödfall, franska formeln för nödfallsadress å växlar.

Aubépine (1. åbepi'n), se Anisaldehyd.

Aubrie'tia, bot, som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Crucijeræ. — A. deltoide^a och A. purpu'rea ha violblå blommor, som slå ut tidigt på våren.

Auburnska systemet (1. å'börn-) 1. Tystnadssystemet, det fängelsesystem, enl. vilket fångarna om dagen under absolut tystnad arbeta i gemensamhetsverkstäderna och om natten instängas i cell.

Aubusson-mattor (1. åbysså'ng-), sammets-liknande mattor från Aubusson i franska departementet Creuse.

A. U. C., förk. för A'nno u'rbis co'nditæ, 1. Ab u'rbe co'ndita, efter stadens (Roms) grundläggning.

Aucassin och Nicolette (1. åkassä'ng och nikåle't), en av de vackraste franska medeltidssagorna.

Auche'nia-hår, alpackaull.

Au contraire, (1. å kongträ'r), tvärtom.

Auct., förk. för A'uctor, se Auktor.

Au courant, fr. (1. å kora'ng), under löpande termin, till gångbart pris. Vara au courant med något, följa med (t. ex. en vetenskap).

A^uctor, se Auktor. — Auctor intellectua'lis, lat., anstiftare.

Aucu'ba iapo'nica, bot., japansk buske (fam. Corna'ceæ) med gulbrokiga blad, ofta odlad som krukväxt i boningsrum.

Aucupa'ria (av lat. aucupa'tio, fågelfångst), bot., användbar till fågelfångst.

Aud, fornnordiskt mansnamn. Se Öde.

Auda'cem fortu'na juVat, lat. ordspr., lyckan står den djärve bi.

Auda'cter calumnia're, se'mper a'liquid hæ'ret, lat., förtala blott djärvt, det hänger alltid något vid (på latin översatt yttrande av den grekiske författaren Plutarchos i hans skrift "Om smickrare").

Aude 1. Audi, mansnamn, se Öde.

A'ude sa'pere, lat., våga att vara vis.

Audgils, dets. som Adils (se d. o.).

Audhu'mbla 1. Audhu'mla, se Ödhumla.

Audia'ner, kyrkoh., svärmisk sekt, uppkommen 4 4:e seklet och uppkallad efter sin stiftare, syriern Audius (Udo).

Audia'tur et altera pars, lat., man höre även den andra parten (motparten).

Audie'ncia, èp., förr ett slags överdomstolar i Spanien och Sydamerika.

Audie'ns (lat. audie'ntia, påkörande, av audi're, höra), företräde (som en regent 1. högre ämbetsman giver en underordnad); bevilja, erhålla audiens, lämna, erhålla företräde.

Audifo'n 1. Audiofo'n (av lat, audi're, höra, och gr. fone', stämma, röst), apparat, som genom att överflytta molekylarvibra-tionerna (ljudvågornas dallringar) till tänderna, underlättar ljuduppfattningen hos personer med svag hörsel.

Audiome'ter, gr., fys., hörselmätare.

Audion, elektrotekn., en art vakuumrör.

Audition colorée, fr. (1. ådisiå'ng kålåre'), psyk., det förhållandet, att en del människor sammanställa vissa hörselsensationer med vissa bestämda färger.

Auditi'v, se Auditus.

Audi'tor, pl. Audito'res, lat., åhörare. — Audito'rium, lärosal, hörsal; åhörarekrets.

Audi'tus, lat., hörsel. — AuditiV, tillhörande hörselorganet; förmedlad genom hörsel.

Auditö'r, lat., rättslärd bisittare i en krigsrätt; juridisk tjänsteman vid ett regemente, en kår 1. en av flottans stationer.

Auerbachi't, miner., en förening, som består av delvis sönderdelad zirkon.

A'uerbachs Keller, ty., Auerbachs källare, enl. sägnen skådeplats för många av Fausts äventyr och rykbar genom Goethes drama, är belägen i det s. k. Auerbachs hof i Leipzig, uppfört av läkaren och senatorn Auerbach omkr. 1530 ; komposition av G. Wennerberg till Goethes text.

A'uerbachs ple'xus, fysioL, nervfläta mellan längs- och ringmuskelskiktet i tarmen.

A'uerbelysning, se Auers glödljus.

A'uermetall, legeringar av cerium o. a. sällsynta jordmetaller med järn. Se Auer-stenar.

A'uernät, glödstrumpor i Auers glödljus (se d. o.).

A'uers glödljus, en av österrikaren Auer von Welsbach uppfunnen glödkropp (glödstrumpa), sammansatt av zirkon jord, magnesia m. m., som, insatt i en Bunsens brännare, utstrålar ett intensivt ljus.

A'uerstenar, stift av pyrofora legeringar i vissa tändapparater.

Au falt, fr. (1. å fä), hemmastadd, väl underrättad.

Au fond, fr. {1. k fång), i själva verket. Jfr A fond.

A'ufsatzplatten, ty., krigsk., uppsättningsskivor, som fästas ovanpå siktskåran.

Auf wiedersehen, ty. (1. - vi'der-), vi återses — Au revoir (se d. o.).

Auge, gr., Auge'a, lat., myt., "den strålande", en av Athenas prästinnor.

Auge'as, se Augias.

Auge-rasen, fr. (1. åsj-), en av den normandiska boskapens två huvudraser.

Augi'as, gr. myt., konung i Elis, ägde ofantliga hjordar, vilkas på 30 år icke rengjorda stall Herkules genom att leda två floder in i detsamma på en dag rensade. — Augias-stall, bildl.j mödosamt, oangenämt arbete; hög grad av moraliskt förfall.

Augi't (av gr. avge' glans), miner., ett mörkgrönt, starkt glänsande mineral, bestående av kiselsyrade salter av kalcium, magnesium, aluminium och järn. — Augit-porfyr, bergart av grågrön 1. grönsvart färg, inneslutande augitkri ställer. — Augit-syenit, petrogr., ett slags syenit, vari horn-bländet ersatts av augit.

Augm., förk. för Augment (se följ. ord).

Augme'nt {lat. augme'ntum, av auge're, öka, föröka), tillökning, tillsats; hemmansdel, anslagen till understöd vid rustningsskyldighetens utgörande; även augments-hemman; språkv., vokaltillökning 1. vokalförlängning i vissa indo-europeiska språk för utmärkande av förfluten tid. — Aug-mentatio'n, förstorande, förökning. — Augmentati'v, med stegring i betydelsen.

Augsburgarbete, förr mycket vanliga arbeten i 13-lödigt silver från Augsburg, stämplade med stadens vapen (en grankotte).

Augsburg-i'nterim, av kejsar Karl V vid riksdagen i Augsburg 1548 framlagd religionsstadga, genom vilken han hoppades bilägga striden mellan katoliker och protestanter.

A'ugsburgska bekännelsen (Confe'ssio augu-sta'na), den första och förnämsta av den evangelisk-lutherska kyrkans symboliska böcker. Framlades i Augsburg 1530 för riksdagen. — A. bekännelsens försvar (apologi'), den andra av den evangelisklutherska kyrkans bekännelseskrifter, antagen 1532.

A'ugur, pl. Augu'rer, lat. (av a'vis, fågel), hos romarna person, som spådde av fåglars flykt och läten; spåman; tecken-tydare. Cicero yttrade en gång att han icke fattade, huru två teckentydare kunde mötas utan att le (åt hopens vördnad för deras konst). Därav uttrycken: '^Augurer-na le" 1. "augur-löje" för de invigdas hemliga samförstånd gentemot de oinvigda. — Augura'le 1. Augurato'rium, lat., den plats inom ett fornromerskt läger, där auspicier inhämtades. — Augure'ra, spå, profetera. — Augu'rium, järtecken; förutsägelse. — Augur-löje, se Augur.

A'ugust och Augu'sta, latinskt mans- och kvinnonamn (av Augustus), hög, härlig, majestätisk, gudomlig. Under romerska kejsartiden var Augusta, "den vördnadsvärda", en titel, som tillades kejsarens gemål, dotter, mor 1. syster, och som motsvarade uttrycket kejserligt majestät, kejserlig höghet. Jfr Augustus.

Augusta'ler, italienska guldmynt från 1200-t.

Augusta'les, lat., prästkollegier i de romer-144

ska städerna med uppgift att ägna kejsarna gudomlig dyrkan.

Augusta'na 1. Augustana confe'ssio, se Augs-burgska bekännelseri. — Augustana-synoden, det 1860 av svensken L. P. Esbjörn grundade skandinavisk-lutherska kyrkosamfundet i Förenta staterna; har eget läroverk och prästseminarium, Augustana college (Z. kà'llädsj).

Augustaro'li, tidigt mogna italienska apelsinsorter.

Augustd'or (Z. -då'r), numera obrukligt sachsiskt guldmynt = 15 kr.

Augu'sti, lat., skördemånaden, den åttonde månaden i gregorianska kalendern, den sjätte i den julianska och därför först kallad Sextilis.

Augu'stibröder, en stockholmsorden, stiftad till minne av Gustav III:s statsvälvning 1772, och upplöst efter revolutionen 1809.

Augu'stifeber, en form av frossa.

Augustiner, gemensam benämning på de katolska ordnar och föreningar, som i fråga om stadgarna ansluta sig till Augustinus^ regel.

Augusti'n-orden, till rangen den fjärde orden bland tiggarmunkarna och uppkallad efter den helige Augustinus.

Augusti'n-stil, tryckstil, som efterbildar typer å monument från kejsar Augustus' tid.

Augustinus och Augusti'na, lat., mans- och kvinnonamn = August och Augusta (se d. o.). Mansnamnet buret av den ypperste bland de västerländska kyrkofäderna, med binamnet "den helige".

Augustin-äpple, röd äpplesort, som sannolikt härstammar från ett augustiner-kloster.

Augu'stipäron, benämning på larsmässpäron m. fl. sommarpäron.

Augu'stiskt tidevarv, period av hög klassisk blomstring inom ett lands litteratur och konst under hägn av en regent (liksom i Rom under kejsar Augustus).

Augusts psykome'ter, instrument för uppmätande av luftens fuktighetsgrad.

Augu'stus, lat., "den vördnadsvärde", binamn, som först gavs åt Octavianus (kejsar Augustus) och sedan medföljde kejsar-värdigheten; hot., ståtlig.

Aukalaki 1. Malukang, ett smörartat fett ur fröna av Poly'gala butyra'cea i tropiska Afrika.

A'uka-Tor, nord. myt., felaktig form för Ouk-Tor. Se Tor.

Auktio'n (av lat. ange're, öka, stegra). Jur., offentlig försäljning efter utrop till den mestbjudande, — Auktione'ra, försälja efter utrop. — Auktioni'st 1. Auktiona'tor, person, som förrättar auktion.

A^uktor 1. A'utor (lat. a'uctor), upphovsman; författare; sagesman; inom den beskrivande naturvetenskapen den, som. först urskilt och beskrivit ett naturföremål. — Autorisatio'n 1. Auktorise'ring, berättigan-

de, bemyndigande. — Auktorise'ra 1. Auto-rise'ra (fr. autoriser), berättiga, befull-mäktiga. — Auktorite't, anseende, myndighet, på grund av snille, lärdom 1. dylikt; person 1. skrift, som man tillägger ett visst anseende 1. vitsord; offentligt ämbetsverk, ämbetsmyndighet. — Auktoritativ, stundom Autoritativ, som har auktoritet. — Auktoritetstro, blint förtroende till någons uppgifter.

Auku'ba, se Aucuba.

Au'l, krig sk., tältby; i Kaukasus gård 1. by.

A'ula, lat., förgård; festsal 1. församlingslokal vid universitet m. m.

Aulaco^mnium, bot., ett släkte bladmossor. — A. palu'stre, räffelmossa, är allmän på fuktiga ställen.

Aulæ'um, lat. (av gr. aula'ion), stickat förhänge, teaterridå.

Aula'stomum Grelo, zooL, hästigel.

Au lavis, fr. (1. å lavi'), konstt., i lavering.

A'ulestad, gård i Gudbrandsdalen i Norge, där B. Björnson hade sitt hem till sin död.

Aule't och Auleti'k, se under Aulos.

A^ulis, gr. sag., samlingsplats för grekernas flotta före färden till Tröja.

Aulodi (jfr Aulos), av flöjt ackompanjerad sång.

Aulos, gr., ett slags forngrekisk flöjt. — Aule't, flöjtblåsare. — Auletik, flöjtblå-sarkonst.

Aumale (1. åma'l), namn på en av det lothringska husets grenar.

Aumonier, fr. (1. åmånie'), allmoseutdelare, urspr. en andlig ordensmedlem, åt vilken allmosemedlen voro anförtrodda; sedermera en andlig vid ett furstligt hov, vilken fungerar såsom allmoseutdelare. Jfr Grandaumonier de France och Lord high almoner.

Aun, svensk sagokung, som omtalas i "Ynglingatal".

A u'na co'rda, ital., tonk., "för en sträng", betyder i violinmusik att passagen skall utföras på endast en sträng; i pianomusik användning av vänstra pedalen.

Au naturel (1. å natyre'll), efter naturen, i naturligt tillstånd.

Aune, fr. (1. ån), aln. — A. de Paris (1. - dö pari'), pariseraln — 1,188 m. — A. usuelle (1. - ysye'll), verkaln = 1,2 m.

Aunis (Låni'), ett gott rödvin från Charente.

Au niveau, fr. (1. å nivå'), i jämmhöjd, jämngod.

Au pointillé, fr. (1. å påängtije'), se Pointille.

Au porteur, fr. (1. å portö'r), handelst., på växlar o. d.: till framlämnaren.

A'ura, lat., luft, fläkt. — A. epile'ptica, med., förebud till ett epileptiskt anfall. — A. po-pula'ris, folkgunst.

A'ura, poetiskt namn på Finland; vitter ka-kalender, som utkom därstädes 1817—18. — Auras lärosalar (Runeberg), Åbo universitet.

Auramin (av lat. a'urum, guld), ett svavel-Aurantia—Aurum

145

gult, till färgning av bomull och papper brukat ämne. Användes i fotografien till ljusfilter.

Aura'ntia, kem.y en orangefärgad anilinfärg..

— Aurantia-kaisergelb, en gul anilinfärg, kejsargult.

Aurantia'ceæ, hot., växtfamilj av ordn. Tere-hinthinæ. Ständigt grönskande träd och buskar. Viktigaste släktet är Ci'trus, orangesläktet.

Auranti'acus, -a, -um, hot., brandgul. — Aura'ntius, -a, -um, hot., orangefärgad.

Auranti'n, kem., den flyktiga oljan av Pi'nus sahinia'na i Kalifornien.

Aura'ntium, lat., pomerans.

Aura'ta, Aure'a, -um (av hot. a'urum, guld), hot., guldfärgad, guldgul.

Aura'ter, kem., guldsalter.

Aurati'n, dets. som Koniferin (se d. o.).

A'urboda, nord. myt. Gullveig, jätten Gymes hustru och Gerds moder.

A'urea bu'lla, lat., gyllene bullan. Se under Bulla. — A. chersone'sus, guldhalvön, forntida namn på halvön Malakka. — A. me-dio'critas, lat., den gyllene medelvägen (uttryck, först brukat av Horatius i ett av hans oden).

Aurea'tum, det latinska namnet på Ingol-stadt.

Aurèle (1. årä'l), franskt mansnamn, bildat av det fornromerska namnet Aure'lius (av a'uTum, guld), den gyllene. Därav kvinnonamnen Aure'lia och Aurélie {1. åreli').

Aure'lia, zool., se Medusa.

Aure'lia, romarnas namn på Orleans och Baden-Baden. — A. allo'brogum, romarnas namn på Genève.

Aurélien (1. åreliä^ng), franskt mansnamn, bildat efter Aurelia'nus ~ Aure'lius.

Aure'ola, strålkrona, helgongloria; meteor., regnbågsfärgade ringar omkring skuggan av en persons huvud, när personen i fråga befinner sig i av solen belyst dimma; fys., rödaktigt sken omkring gnistan från en induktionsapparat. Se f. ö. följ. ord.

.iuréole, fr. (1. åreå'l, av lat. aure'ola, av a'ureus, gyllene), strålkrans, helgongloria. Jfr Gloria.

.'Vureoli'n, se Primulin.

A^ures (Z. år), textil., ett slags franska klä-desartade yllevävnader.

A'ureus, lat., eg. gyllene; guldmyntet i Rom under äldre kejsartiden.

Au revoir fr. (1. å rövåa'r), farväl till härnäst ; vi ses igen.

A'urgelmer, se Örgelme.

A'urgjafa, se Örgjafa.

Auri'comus (av lat. a'urum, guld, och co'ma, hår), hot., gullhårig.

Auri'cula (av lat. a'uris, öra), litet öra; hot., öronört. — Auricula'tus, hot., småörad.

— Aurisca'lpium, lat., hot., örslev. — Auri'ta, hot., med öron (stipler).

Auri'cula, anat., ytteröra, öronmussla. — A. co'rdis, hjärtöra.

Auriculari'eæ, hot., en klass protobasidsvam-par.

Aurifikatio'n, med., tandfyllning med guld.

Aurifla'mma, se Oriflamme.

A'uriföreningar, kem., föreningar svarande mot guldtrioxid.

Auri'ga, lat., kusken vid de fornromerska kappkörningarna; astr., "körsven'^ namn på en konstellation på n. stjärnhimmeln.

Aurignacien, fr. (Lårinjasiä^ng), 1. Aurignac-perioden, arkeol., en epok under den äldre stenåldern. — Aurignacrasen {1. årin-ja'kk-), den människoras, som uppbar aurignac-periodens kultur.

Auriklori'd, kem., guldklorid, klorguld, användes till tonbad inom fotografien.

Auri'kel, hot., se Primula.

AurikulaY (av lat. a'uris, öra), hörande till örat.

Aurikula'rkonfession, lat., skriftermål i katolska kyrkan.

Auri'n, korallingult, en oftast giftig anilinfärg. Röd aurin kallas även He'rha cen-ta'urii mino'ris.

Auripigme'nt, se Aurum pigmentum, under Aurum.

Auripunktu'r, se Paracentes.

A'uris, lat., anat., öra. -— A. exte'rna, ytteröra. — A. inte'rna, inneröra.

A'uri sa'cra fa'mes, lat., "den förbannade hungern efter guld", ett uttryck hos yer-gilius.

Auriska'lp, med., örslev, öronrensare.

Aurisko'p, lat.-gr., instrument för undersökning av örat.

A'uroföreningar, kem., guldföreningar, svarande mot guldmonooxid.

A'urojodi'd, kem,., jodgult, guldjodur, användes förr i medicinen mot syfilis.

Aurona'lsvart, kem., ett svart svavelfärgämne.

Auro'ra, lat. {gr. i7'os), morgonrodnad; rom. myt., morgonens gudinna; vittert sällskap i Åbo under 1770-t. — A. austra'lis, syd-1. australsken, ett norrskenet motsvarande fenomen på s. halvklotet. — A. borea'Iis, norrsken. — A. mu'sis ami'ca, lat., ordspråk: morgonstund har guld i mund.

Auro'ra-förbundet i Uppsala, sällskap till "vitterhetens odling", stiftat av Atterbom 1807, upphörde 1810.

Auro'ra-olja, Danforth-olja 1. Petroli'n, ut-göres av de lättflyktigaste delarna av petroleumbensin.

Aurore, fr. (1. årå'r; se Aurora), kvinnonamn. — TAurore, daglig parisisk morgontidning, som blev mycket bekant under Dreyfusprocessen, emedan Zola däri publicerade sin ryktbara anklagelseskrift "J'ac-cuse" till republikens president och därmed föranledde revisionen.

Auru'go, lat., gulsot.

A'urum, lat., guld. — A. chIora'tum, auri-klorid (se d. o.). — A. folia'tum, bladguld (äkta). — A. fu'lminans, knallguld. —146

A, hydrochlora'tum, A. hydrochlo'ricum, A. muria'ticum, auriklorid (se d. o.). — A. mosa'icum 1. A. musi'vum, musivguld, på torra vägen beredd tennbisulfid. — A. parado'xum, tellur. — A. pigme'ntum, guldfärg, gul svavelarsenik. — A. stanno-precipita'tum, guldpurpur.

Auru'nker, fornitaliskt folk.

Aurvandel, se Örvandel.

A'urvangr, se Örvang.

A. U. S., förk. för A'ctum ut su'pra, givet och beslutat som ovan skrivet är.

à usance, se A uso.

A'usbruch, ty. (av aushrechen, utbryta), utmärkt ungerskt 1. rhenskt vin, pressat av de bästa druvorna. Se Tokajvin.

Aus den Augen, aus dem Sinn, ty.y "borta ur åsyn, borta ur hågen". Jfr Out of sight, out of mind.

Aus der tiefe seines Bewusstseins, ty. (1. a'os där tife sa'jnes bevo'sstsajns), "ur djupet av sitt medvetande", uttryck, som brukas ironiskt om tvärsäkra uttalanden i frågor, där den talande saknar fackkunskap 1. erfarenhet.

Au sérieux, fr. (1. å seriö'), allvarligt, på allvar.

Ausgleich, ty., förlikning, kompromiss; i den forna österrikisk-ungerska monarkien gängse beteckning för tidvis gällande överenskommelser mellan rikshälfterna 1. motsatta partier inom dessa.

Ausker, galliskt folk på Cæsars tid.

Auskragung, ty.y utkragning (se d. o.).

Auskulta'nt, AuskuItato'risk, se under följ. ord.

Auskulte^ra {lat. ausculta're, lyssna, av a'uris, öra), höra på, övervara en domstols förhandlingar; med., medelst hörseln utforska vissa sjukliga 1. naturliga förändringar i människo- 1. djurkroppen. — Auskulta'nt, åhörare; tjänsteman, som får åhöra ett ämbetsverks förhandlingar, men ej deltaga i besluten; nyss anställd tjänsteman. — AuskuItatio'n 1. Auskulte'ring, med., undersökning av en kroppsdel medelst hörseln. — Auskultato'risk, som hör till auskultation.

Auslaut, ty., se Utljud.

Auslese, ty. (av auslesen, utsöka, utvälja), god vinsort, pressad av särskilt utsökta druvklasar. Jfr Ausbruch.

a u'so, ital., à usance, fr. (1. - ysa'ngs), handelst., "enl. bruket", så lång tid som på platsen får förflyta från en växels uppvisande, tills betalning sker. — A deux usances 1. a uso do'ppio, på dubbelt så lång tid som vanligt.

Auso'ner, fornitaliskt folk.

Auso'nia, poetiskt namn på Italien.

Auspi'cier, se följ. ord.

Auspi'cium, lat., pl. Auspi'cia 1. Auspi'cier, spådom; järtecken, förebud, t. ex. lyckliga auspicier; skydd, styrelse, ledning, t. ex. under någons auspicier.

Aussiger, ett böhmiskt vin.

A'uster, lat. {gr. no'tos), romarnas benämning på sunnanvinden. — Austra'1 1. Austra'lisk (lat. austra'lis), sydlig.

Austère, fr. (1. åstä'r, av lat. auste'rus), sträng, sträv. — Austerite't, stränghet, strävhet.

Austra'l, se under Auster.

Australe'n, tekn., namn på engelsk och amerikansk terpentin.

Austra'lier, invånare i Australien.

Austra'lisk, se Auster.

Austra'lisk arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Austral]iska språk, de språk, som talas av Australiens urinvånare.

Austra'liska statsförbundet, federativ sammanslutning mellan de brittiska kolonierna i Australien.

Australi'ter, geol., tektiter (se d. o.) från Australien.

Austra'lnegrer, oegentlig benämning på Australiens urinvånare.

Austra'1-sken, se Aurora Australis.

Austra'sien, ö. delen av frankiska riket. Jfr Neustrien.

Austre, se Östre.

A'ustria, lat, ö. delen av longobardiska riket i n. Italien. Jfr Neustria; även latinska namnet på österrikiska kejsardömet.

Austrfaeum, bot., österrikisk.

A'ustriæ est impera're o'rbi unive'rso, lat., Österrike skall härska över hela världen (tolkning av kejsar Fredrik III :s valspråk: A — E — I — O — U).

Austrlo'nd, Austrri'ki, fornnord. geogr. = Austrvegr (se d. o.).

Austrvegr, fornnord. geogr., österväg, länderna ö. och s. om Östersjön.

Austråt {no. Austraat), herresäte vid inloppet till Trondhjemsfjorden, som under medeltiden ägdes av flera bland

Norges främsta ätter. Mest bekant genom Ibsens drama "Fru Inger till Östråt".

Aut., förk. för Auctor, se Auktor.

Auta'n, farm., en blandning av paraformal-dehyd och metallsuperoxider. Avger vid vattenbegjutning ångor av formaldehyd o. användes därför som desinfektionsmedel.

Auta'rk, se under följ. ord.

Autarki' (av gr. autos, själv, och a'rchein, härska), envåldsstyrelse. — Auta'rk, självhärskare.

Autarki' (av gr. auto's, själv, och arke'in, vara nog), självförnöjsamhet; självförsörjning (särskilt om länder, som söka undvika all import).

Autatrygi' (av gr. auto's, själv, och tryga'n, inbärga), hot., självsterilitet, säges föreligga hos växter, som ej sätta frukt, om de befruktas med pollen från en blomma på samma individ. En sådan växt kallas även A dynama'ndrisk.

Aut — aut, lat., antingen — eller.

Aut Cæ'sar aut ni'hil, lat., antingen kejsare 1. intet; allt 1. intet (Cesare Borgias val-Autecisk—Autokatalys

språk). — Aut vi'ncere aut mo'ri, lat., antingen segra 1. dö.

Aute'cisk, Autæ'cisk 1. Autolk, (av gr. auWs, själv, samma, och o'ikos, bostad), hot., är en sådan rostsvamp, som undergår hela sin utveckling på samma värdplanta.) (H e -t e r e' c i s k.

Autekologi' (av gr. auto's, själv, o'ikos, boning, och Wgos, lära), hot., läran om växternas levnadsbetingelser.

Autenti' = Autenticitet (se d. o.).

Autenticite't (av gr. authenti'a), trovärdighet, äkthet, giltighet. — Autentfk 1. Aute'ntisk, trovärdig, äkta. — Autentiska tonarter, tonk., kyrkotonarter, i vilka grundtonen utgjorde skalans lägsta ton. Jfr Plagaliska tonarter. — Autentisk lagtolkning, lagförklaring.

Auteur, fr. {1. åtö'r), författare.

Autige'n = Allogen (se d. o.).

Auto-, Avto- {gr. auto's, själv), brukas i sammansättningar med betydelsen själv-, egen-.

Auto, sp. (av lat. a'ctus), i Spanien varje offentlig handling 1. förordning; under medeltiden ett slags allegoriskt religiösa skådespel av vilka Autos al naciamento uppfördes vid julen och Autos sacramen-tales vid Kristi lekamens fest.

Auto, ofta, särskilt i Frankrike brukad benämning på automobil (Z. åtå'); en genom autotypi (se d. o.) framställd bild 1. kliché.

Autobasidiomyce'tes, hot., en grupp basid-svampar.

Autobiografi' (av gr. auto's, själv, hüos, liv, och grajein, skriva), självbiografi. — Autobiogra'f, person, som berättar sin egen levnadssaga. — Autobiogra'fisk, till självbiografi hörande.

A'utobu's, automobilomnibus.

Autocefa'l 1. Autokefa'1 (av gr. auto's, själv, och kefale' huvud), kallas en fullt självständig kyrka 1. kyrkoprovins.

Autocheiri'a, gr. (av auto's, själv, och che'ir, hand), självmord.

Auto-crayon-etsning (av gr. auto's, själv, och fr. crayon \l. kräjo'ng], blyerts), modern etsningsmetod på mjuk grund.

Autocure, eng.[l. ävtåkjo'r), snabbsaltnings-metod för fläsk.

Autodafe', sp. (lat. ac'tus fi'dei), eg tros-handling; det fordom i Spanien och Portugal brukliga högtidliga avlivandet, vanligen brännandet, av de genom inkvisitionen till döden dömda s. k. kättarna.

Autodida'kt (av gr. auto's, själv, och dida's-kein, lära), självlärd, självbildad.

Autodyna'misk (av gr. auto'Sj själv, och dy'-namis, kraft), självverkande.

Autodäck, automobilringar, automobildäck.

Autæ'cisk = Autecisk (se d. o.).

Autoele'ktrisk, gr., självelektrisk. — A. natt. lampa, en av Edison uppfunnen lampa, som sättes i förbindelse med en person

samt av sig själv släckes, när denne somnar, och tändes, när han vaknar.

Autofoni' (av gr. auto's, själv, och fo'nos, mord), självmord.

Autofoni' (av gr. auto's, själv, och fone', röst), med., öronsjukdom, som visar sig i ett alltför skarpt hörande av ens egen röst.

Autofyllogeni' (av gr. auto's, själv, fy'llon, blad, och ge'nos, uppkomst), hot., missbildning varvid en bladskiva uppstår på en annan bladskiva.

Autofysioterapi' (av gr. auto's, själv, fy'sis, natur, och therape'ia, läkedom) 1. Auto-terapi', med., självläkning, återvinnande av hälsan genom naturens egen kraft.

Autofy't (av gr. auto's, själv, och fyto'n, växt), hot., växt, som endast lever av oorganisk näring.

Autogami' (av gr. auto's, själv, och g a'mos, giftermål), hot., självpollination, frömjölets överförande från ståndarna till pistillen i samma blomma.

Autoge'n = Allogen (se d. o.).

Autogene's, gr., "som uppstått ur sig själv", sj älvalstringsteori.

Autoge'n metallbearbetning, Autogensvets-ning, Autogenskärning, sker genom användningen av ytterst heta gaslågor.

Autogi'r (av gr. auto's, själv, och sp. giro, vridning), en av spanjoren C i e v r a uppfunnen flygmaskin, vars bärande element utgöres av en propeller, som roterar kring en nästan vertikal axel.

Autognosi' (av gr. auto's, själv, och gno'sis, kunskap), självkännedom.

Autogoni' (av gr. auto's, själv, och gone', födsel), självalstring. Jfr Generatio æquivoca.

Autogra'f (av gr. auto's, själv, och grajein, skriva), egenhändig skrift, handskrift (i synnerhet av en märkvärdig person). — Autogra'fisk, egenhändigt skriven. — Autografi', ett slags litografisk metod för mångfaldigande av handskrifter, teckningar o. d. — Autografi'bläck, fetthaltigt bläck för överförande av teckningar på litograflskt underlag. — Autografe'ra, på förenämnda sätt mångfaldiga.

Autohypnos (av gr. auto's, själv, och hy'p-nos, sömn), hypnotisk sömn, som inträtt utan direkt inverkan av hypnotisören.

Auto'ik = Autecisk (se d. o.).

A'uto-infektion (av gr. auto's, själv, och lat. infe'ctio, besmittelse), självnedsmittelse, överföring av sjukdomsfröet från en kroppsdel till en annan.

A'uto-intoxikatio'n (av gr. auto's, själv, och toxiko'n, gift), självförgiftning, som under abnorma förhållanden inträder, då vissa ämnen bildas i kroppen och ej på normal väg avlägsnas.

Autokartogra'f, apparat för framställning av kartor efter stereofotografiska original.

Autokataly's, kem., katalys, vid vilken någon av de uppkomna produkterna påskynda förloppet.148

Autoklav—Autosynkron motor

Autokla'v (av gr, auto's, själv, och lat. cla'-vus, plugg), eg. ett kärl, som sluter sig själv; namn på ett kokkärl, vari man kan uppvärma vatten till en temperatur, högre är + 100° C. Se Papins gryta.

Autoko'r (av gf. auto's, själv, och chore'in, flytta sig), hot.y växt, vars förökningskroppar sprida sig genom egenrörelse. — Autokorologi', läran om växtarternas nuv. utbredning på jorden.

Autokra't (av gr. auto's, själv, och krate'in, härska), självhärskare, oansvarig regent med obegränsad makt. — Autokrati' regeringsform för självhärskare. — Autokra'-tisk, allena, oinskränkt härskande. — Auto-krati'sm, regeringssystem, där självhär-skarmakt råder.

Autokriti'k, gr., självkritik.

Autokro'mplåtar, fotografiska plåtar, som utjämna färgverkan hos det fotograferade objektet.

Autokto'ner (av gr. auto's, själv, och chtho'n, jord), pZ., urinvånare — Ahorigines (se d. o.).

Autolitho'tomos (av gr. auto's, själv, Wthos, sten, och to'mos, snitt), med., instrument, vilket liksom av sig själv sönderkrossar sten i urinblåsan.

Autoly's (av gr. auto's, själv, och ly'cin, lösa), kem.y av enzym föranledda men av mikroorganismer oberoende kemiska processer, som bestå i sönderdelning av levande 1. döda celler i 1. utanför en organism. — Autolysa't, som vaccin använda extrakt av i koksaltlösning självupplösta bakterier.

Autoly'tiska enzy'mer, se under Enzym.

Automa't (gr. auto'matos, som handlar av egen drift, frivilligt), maskin, som genom dold mekanism utför rörelser, vilka synas såsom frivilliga (har den gestalten av en människa, kallas den androi'd); apparat, vilken genom ett mynts nedsläppande utkastar någon viss vara (cigarrautomat

0. d.); näringsställe, där serveringen be-strides med hjälp av dylika maskiner; fig., en slö, mekaniskt handlande person. —• Automa'tisk, självrörlig; mekanisk, ofrivillig. — Automatisk akt, fysioL, rörelse, som utföres utan kontroll av medvetandet. — Automatisk skrift, skriftrörelser utan köntroll av medvetandet, särskilt i hypnotiska tillstånd. — Automati' 1. Automati'sm, med., ett mekaniskt liv utan initiativ och överläggning, beroende på en art av sinnessjukdom. — Automatgevär, gevär, i vilka laddningen sker automatiskt från ett magasin. —- Automatrestaurang, se Automat.

Auto'medon, gr. sag., Achilles' vagnstyrare och stridskamrat.

Automobi'1 (av gr. auto's, själv och lat. mo'-hilisy rörlig), självrörlig. — Automobi'ler

1. Automobria fordon, vagnar, som framdrivas genom en inom dem befintlig driv-

kraft (elektriska ackumulatorer, bensinmotorer o.s. v.).—Automobili'sm, förk. Bilism, automobilåkandet som moderiktning, sport 1. tidstendens. — Automobilfst, förk. Bili'st, idkare av automobilåkning. — Automobi'lskatt, skall i Sverige årligen erläggas för registrerat motorfordon. — Automobilsport, automobiltävlingar å bana 1. landsväg.

Automo'rf = Idiomorf (se d. o.).

Automorfo's, hot., växtorganens formförändring genom inre orsaker.

Autona'ut (av gr. auto's, själv, och nau'tes, sjöman), båt, som är så konstruerad, att den sättes i rörelse av vågornas kraft.

Autonomi' (av gr. auto's, själv, och no'mos, lag), rättighet att giva sig själv lagar; viljans självbestämning. — Autono'm, Autono'misk, som själv stiftar sina lagar; självständig. — Autonomi-mynt, mynt, som präglades i

Italiens och Greklands gamla fristater.

Autopia'no, självspelande piano.

Autopisti' (av gr. auto's, själv, och pi'stis, tro), inre trovärdighet (i synnerhet de bibliska skrifternas).

Autoplasti'k (av gr. auto's, själv, och pla's-sein, bilda, dana), med., konsten att ersätta en förlorad kroppsdel med en annan, tagen från den sjukes egen kropp. Jfr Transplantatioru

Autopsi' (av gr. auto's, själv, och o^psis, syn, varseblivande; synförmåga), med egna ögon gjord iakttagelse; inom mystiken: skådandet av det gudomliga; med., obduktion.

A'utor, Autorisatio'n, Autorise'ra, se Auktor.

Autoritatfv, Autorite't, se Auktoritet.

A'utos al naciame'nto och A. sacramenta'le,

se Auto.

Auto's e'fa, gr., han själv (nämligen Pytha-goras) har sagt det, en formel, med vilken Pythagoras' anhängare (pythagoréerna) undertryckte varje diskussion; hildl., maktspråk, som icke tål gensägelse.

Autoseroterapi', med., behandling av en infektion med serum från den sjuke själv.

Autosi't (av gr. auto's, själv, och si'fos,föda), med., vid missbildning den individ, som bär på en dubbelbildning, parasiten.

Autoskopi' (av gr. auto's, själv, och skope'in, se), dets. som autopsi (se d. o.); det förhållandet att man som "dubbelgångare" ser sin egen företeelse utom sig; med., undersökning av struphuvudet medelst en elektrisk lampa, ett s. k. Autoskop.

Autoslot, eng. (1. åtöslå'tt, av gr. auto's, själv, och eng. slot, hjälpvinge), en av engelsmannen Hardley Page uppfunnen stabiliseringsanordning för flygplan, bestående av en rörlig hjälpvinge i bärplanens framkant.

Autosuggestio'n, självsuggestion. Se Suggestion.

Autosynkro'n mo'tor, form av asynkron mo-Autoteism—Avanti

tor, vars roterande del kan magnetiseras med likriktad ström så att synkronism uppnås.

Autotei'sm (av gr. auto's, själv, och theo'Sy gud), självförgudning; även den åsikten, att gudomen är ett med det mänskliga väsendet. — Autotelst, självförgudare.

Autoterapi', se Autofysioterapi.

Autotomi' (av gr. auto's, själv, och te'mnem, skära), zool., självamputation; hos vissa djur förekommande förmåga att frivilligt avsnöra en kroppsdel, t. ex. för att undkomma en fiende. Jfr Regeneration.

Autotro'fa växter (av gr. auto^s, själv, och trofé'y föda), hot., växter, som kunna bilda organisk substans av rent oorganiskt material.)(Heterotrofa växter.

Autotropi'sm, se Tropism.

Autotypi' (av gr. auto's, själv, och ty'pos, avtryck), framställning av klichéer (se d. o.) genom fotografiskt reproduktionsförfarande, varvid bilden uppdelas i ett stort antal små, olikstora punkter.—Auto-ty'p> självtryck, originaltryck.—Auto-type'ra, reproducera medelst autotyper. — Autotypografi' (av gr. grajein, skriva), fordom benämning på handteckningars o. d. mångfaldigande i tryckpress genom zinkografi (se d. o.). — Autotypö'r, person, som har till yrke att autotypera.

Autovacci'n, med., ympmedel av egna bakterier.

Autoxida'belt, kem., kallas ett ämne, som vid vanlig temperatur oxideras av syre utan ingrepp. — Autoxidatio'n, självoxidation.

Autri'cum, romarnas namn på Chartres.

Autumna'l, lat. (av autu'mnus, höst), höstlig.

Autumna'lis, -e, bot., på hösten.

Autuni't, miner., ett uranmineral.

Autö'cisk, tysk form för autecisk (se d. o.).

Auvernat, fr. (1. åverna'), dessertvin från trakten av Blois.

Auxanome'ter (av gr. auxa'nein, öka, och me'tron, mått), hot., apparat, varmed tillväxten hos växterna kan uppmätas.

Aux armes, fr. (1. åsa'rm), till vapen!

Auxi'd, zool., en omkr. halvmeterlång makrillfisk {Auxis thazart) i varmare hav.

Auxilia'r 1. -ä'r, lat., hjälp-. — Auxiliär-böcker, handelst., hjälpböcker vid bokföring. — Auxiliärmaskin, sjöt., ångmaskin med propeller på segelfartyg att begagnas vid stiltje o. d. — Auxiliär-trupper, hjälptrupper. — Auxiliärverb, språkv., hjälpverb.

Auxi'lier, lat., hjälpmedel, understöd.

Auxi'lium, lat., eg. hjälp; skattegärd under medeltiden.

Auxiliä'r, se Auxiliar.

A'uxis, zooL, se Auxid.

Aux mains, fr. {1. å mäng), tillhanda.

A'uxo, gr. myt., en av chariterna.

Auxobla'st (av gr. auxa'nein, öka), hot., för-ökningsskott,

Auxome'ter 1. Auzometer (av gr. auxa'nein, förstora), redskap till bestämmande av kikares förstoringsförmåga. Jfr Dynamo-meter.

Auxospo'r, hot., en slags fortplantningscell hos kiselalgerna.

Auxoto'niska rörelser, hot., rörelser hos växtdelar, förorsakade av ökning av tur-gorn (se d. o.).

Auzome'ter, se Auxometer.

Av, förk. för ampèrevarv.

a/v, förk. för a vista (se d. o.).

Ava, en rusdryck, som infödingarna på Sö-derhavsöarna bereda genom att tugga roten av Macropi'per methy'sticum, tillhörande fam. Pipera'ceæ.

Awabi, från Japan utförda pärlemorknappar.

Avaka, ett slags Manillahampa.

Ava'l, fr., Ava'llo, ital (av lat. ad va'llem, eg. mot dalen hän, nedåt, nedanför), handelst., underborgen för betalning av en växel, ifall denna ej infrias. — Aval-kredit, bankborgen för fullgörandet av vissa avtal. — Avale'ra, uppsluka; gå utför strömmen (om fartyg); handelst., teckna borgen å växel. — Ayalfst, person, som tecknat borgen för en växels betalning. — Avalväxlar 1. Avalerade växlar, handelst., växlar, försedda med borgen.

Ava'llo, se Aval.

Avallon, fr. (Z. -lå'ng), ett bourgognevin.

Avance, fr. (1. ava'ngs) 1. Ava'ns, förskott; fördel; försteg; (på rucktavlan i fickur) fortande. — A vancement, fr. (1. avangs-ma'ng) 1. Avansema'ng, framsteg; befordran, uppkomst. — Avanee'ra 1. Avan-se'ra, föra fram; påskynda; befordra; betala i förskott, försträcka, vinna; gå 1. rycka fram; göra framsteg, vinna befordran. — Avancerad, långt framskriden i fråga om frisinne 1. frigjordhet.

Ava'nder, ett slags dräll (liknande damast), som väves i Nederländerna.

Avani', fr. (ital. avani'a, gr. aheni'a, turk. awani, utpressning, misshandel, förtal), kränkning; ämbetsmäns penningutpressningar; handelst., vinstminskning.

Ava'ns, Avanse'ra, se Avance.

Avantage, fr. (1. avangta'sj), fördel; företräde, övervikt.

Avant-corps, fr. (1. avangkå'r), utbyggnad; även förtrupp.

Avant-cour, fr. (1. avangko'r), förgård.

Avant-coureur, fr. (1. avangkorö'r), förelöpare, förebud.

Avanter 1. Aventer, fr. (1. ava^ngt-), textil., ett slags damastartade lärfter till duktyg.

Avant-garde, fr. (1. avangga'rd), förtrupp; främre delen av en flotta i slaglinje.

Ava'nti, ital., "Framåt", italiensk socialistisk tidning i Milano, huvudorgan för den reformistiska riktningen, sedan 1926 indragen jämte hela den icke-fascistiska pressen,150

Avant la lettre, fr. (Z. ava'ng la lättr), före underskriften; i fråga om avtryck av kopparstick: de näst bästa avtrycken, vilka visa konstnärens namn, men sakna fullständig underskrift. — Avant la lettre finie (1. -i') 1. Avec lettre grise {1. - gri^s), kopparstick med blott inristad underskrift. — Avant toute lettre (L - tot -), det första och värdefullaste kopparsticksavtrycket, saknar alldeles underskrift; kallas ock ^'épreuve d'artiste'\ Jfr Avec la lettre och Apres la lettre.

Avant-port, fr. {1. ava'ng-på'r), uthamn.

Avant-propos, fr. (Z. ava'ng-pråpå'), förord, inledning.

Avant-scen {fr. avant-scène, 1. avangsä'n), eg. framför skådeplatsen, den del av skådebanan, som är närmast åskådarna; oxöga, loge i valvet mellan scenen och salongen.

Avanturi'n, Aventuri'n 1. Aventuringlas, glasmassa bemängd med fina fjäll av koppar och kopparoxidul. Dess beredning hölls en längre tid hemlig vid glasfabrikerna vid Murano nära Venedig. — Avanturin-kvarts 1. Aventurinkvarts, miner., en med små glimmerfjäll bemängd kvarts.

A vapn, dets. som Armifer (se d. o.).

Ava'rer 1. Ogo'rer, ett med hunnerna besläktat folk, som vid mitten av första årtusendet inträngde i Europa.

Avari', /r., se Haveri.

Ava'ricum, romarnas namn på Bourges.

Avata'r 1. Avata'ra, ind. myt., en guds nedstigande på jorden och antagande av kroppslighet, oftast i mänsklig gestalt.

Awazu och Wallasis, aristokratiskt ordenssällskap, det första kända svenska av vitter betydelse, stiftat i Stockholm 1732.

Avboga 1. Boga ut, sjöv., hänga ut ankaret över bog 1. reling, färdigt till fällning.

Avbränning, avlägsning av oxidhinnor å mässing; materialförlust genom förslagg-ning vid metallurgisk process.

Avbröstning, krigsv., ett artillerivapens försättande i eldställning.

Avdrift, sjöv., den vinkel ett fartygs väg bildar med kölen vid bidevindsegling, beroende på vindtrycket mot skrov och tack-ling.

Avdp, förk. av avoirdupois (se d. o.).

Avdunstning 1. Evaporatio'n, fys., ångbild-ning från fasta 1. flytande kroppars yta.

Avdunstningsmätare, meteor., se Atmido-meter.

Ave, lat., var hälsad, romarnas vanliga hälsningsord. — Ave 1. Ave Maria, var hälsad Maria! "änglahälsningen", hos katolikerna en med dessa ord börjande latinsk bön till den heliga jungfrun; även ringningen till denna bön; de smärre kulorna på radbandet. — Ave impera'tor; mori-tu'ri te salu'tant, lat., hell, kejsare, de dödsinvigda bringa dig sin hälsning! (Gladiatorernas hälsning till kejsaren vid början av gladiatorsspelen.)

Avec, fr., med; förk. för du café avec de petit verre, "kaffe och konjak"; beteckning för konjak 1. likör till kaffet.

Avec la lettre, fr. (1. ave'ck la lättr), kopparstickstryck med under- 1. överskrift, sådana de i handeln vanligen gängse. Jfr Avant la lettre och Apres la lettre.

Ave impera'tor; moritu'ri te salu'tant,seA^e.

Ave'l (av fornfr. navel, av lat. na'pus, rova), ett slags raps.

Avella'ner, reformister inom benediktin-orden.

Avellfno, ett omtyckt italienskt vin.

Ave Maria, se under Ave.

Ave'na, bot, havre, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — A. ela'tior, knölhavre, allmän å gräsmark. — A. fa'tua, flyghavre, ett täml. sällsynt åkergräs. — A. flave'scens, se T risetum. — A. prate'nsis, ängshavre, allmän å torr gräsmark. — A. pube'scens, luddhavre, allmän å torr gräsmark. — A. satfva, havre. — A. strigo'sa, purrhavre, åkergräs.

Avenbok, hot., se Carpinus.

Ave'neæ, bot., underfamilj av gräsen, omfattande de havrelika gräsen.

Aventer, se Avanter.

Aventfnus 1. Aventfnska kullen, en av Roms sju kullar.

Aventu'ra 1. Aventu'rhandel, se Grossav en-turhandel.

Aventure, fr. (1. avangty^r), äventyr; han-delst., bodmeri (se d. o.). — Aventurier, fr. (1. avangtyrie'), äventyrare, lycksökare.

Aventuri'n, Aventuringlas, se Avanturin.— Aventurinkvarts, se Avanturin. — Aven-turinlack, guldsprängt lack.

Aveny' {fr. avenue)^ väg, allé, gata.

A ve'rbis ad ve'rbera, lat., från ord till slag (1. handling).

Averdupois, se Avoirdupois.

Ave'rnus, lat. {gr. aoWnis, av gr. a priv. och o'rnis, fågel), eg. ställe, varöver ingen fågel kan flyga; en i närheten av Neapel belägen sjö, vilken till följd av de giftiga ångor, som uppstego ur densamma, fordom ansågs bilda ingången till underjorden.

Averrhé, bot., se Averrhoa.

Ave'rrhoa, bot., växtsläkte av fam. Oxalida'-ceæ. — A. Cara'mbola och A. Bili'mbi, odlas i tropikerna för sina om krusbär påminnande frukter, kallade Averrhé 1. Bi-limbi.

Averroi'ster, benämning på de bland den italienska renässansens aristoteliska filosofer, som anslöto sig till den arabiska filosofen Averroes' panteistiska tolkning av Aristoteles.

Ave'rs (av lat. adve'rsus, åtvänd), framsidan 1. bildsidan av ett mynt.) (Revers.

Aversa'lsumma, Aversiona'lkvantum, se Aversionalsumma.

Aversio'n, fr. {lat. aveWsio, bortvändande), avsky, vedervilja. — Aversio'ne, ital., slump; per aversione, handelst., på enAversionalsumma—Avogadros lag

slump. — Aversionshandel, slumpköp, som likvideras utan specifikation av det köpta.

Aversiona'lsumma 1. Aversionalkvantum, handelsL, ungefärligt beräknad summa för utjämnande av ömsesidiga, oklara fordringar.

Aversio'ne, se Aversion.

Aversio'nshandel, se Aversion.

Averte'ra (fr. avertir, av lat. adve'rtere), underrätta, varna. — Avertissement, fr. (1. avertissma'ng) 1. Avertissema'ng, underrättelse; kungörelse; anmälan.

Averti'n, med., tribrometylalkohol. Ett narkosmedel.

A'ves, lat. (pl. av a'vis, fågel), zooL, fåglar, en av huvudordningarna inom djurriket.

Ave'sta, mindre riktigt Zend-Ave'sta, namn på den bok, som innehåller de äldsta iranska folkens och parsernas heliga skrifter.

Ave'stiska 1. Zend-ave'stiska, språkv., det språk varpå Avesta (se d. o.) är avfattat.

Avfärden till Cythere, berömd målning av den franske målaren Watteau.

Avge'ias, gr., se Augias.

Avgudaorm, zool., en art Boa.

Avgärda by, nyare by, genom gärdesgård avgränsad på gammal bys mark.

Avi', se Avis.

Avia'rium, lat. (av a'vis, fågel), fågelhus, stor fågelbur.

Avia't, Aviatö'r, flygare, luftseglare.

Aviatfk 1. Aviatio'n, lat., luftsegling, flygning.

Avice'nnia, bot., ett släkte mangroveväxter av fam. Verhena'ceæ. — A. officina'lis, har mycket hård och tung ved, avice'nniaträ.

Avice'nniaträ, se före^r. ord.

Avi'cula, zool., musselsläkte av fam. Avicu'-lidæ. Till undersläktet Meleagrina hör pärlmusslan. — A. conto'rta är ledfossil för Eäth i Västeuropa, som därför stundom kallas för Contorta-zonen. Andra arter förekomma i Skånes stenkols- och krit-bildningar.

Avicula're (av lat. avi'cida, liten fågel), hot., fågel-.

Avidite't {lat. aviditas, lystnad), snålhet, girighet ; kem., förmåga att med sig införliva.

Avignonbär 1. Avignonkorn (L avinjå'ng-), gulbär, ärtstora, halvmogna bär av åtskilliga Rha^mnus-arter, i n. och mell. Europa.

Avikultu'r, fågelskötsel, fjäderfäavel.

Avis, fr. (1. avi'), A vi'so, ital., underrättelse; handelst., underrättelse till mottagaren om avgångna sändningar 1. till tras-sater ifrån trassenten om dragning av växel. — Avisbrev, brevet härom. — Avi-se'ra, underrätta. — Avis 1. avi'sa, pl. A visor, äldre namnet på tidningar. — Avis jakt, Aviso 1. A visofartyg, Aviso-ångare, lätt fartyg, avsett att föra hastiga underrättelser från en flotta 1. mellan dess särskilda fördelningar. — Avis au lecteur, fr. {1. avi'sålektö'r), underrättelse för läsaren, företal; pik; gott råd..

A vi'so, ital, handelst., efter uppvisandet (vid angivandet av betalningstiden för växlar).

Avi'soångare m. fl., se under Avis.

A vi'sta, ital., tonk., från bladet; handelst., a/v, vid sikt, vid uppvisandet (av en växel). — A vista-kurs, a/v-kurs, försäljningskurs för utländska checker och växlar, betalbara a vista. — A. vistaväxel, växel, som vid uppvisandet för trassaten genast skall av honom infrias.

A-vitami'n, se Vitaminer.

Avitamino'ser, med., sjukdomar, som anses uppstå på grund av brist på vitaminer (se d. o.) i födan, t. ex. skörbjugg.

A'vium (av lat. a'vis, fågel), hot., fågel-.

Avive'ra (av fr. aviver, göra levande), "sköna" 1. giva mera glans åt färggods. — Avive'ring, "sköning", av färggods försiggår i aviverings- 1. modifikationsbad, som innehålla sura 1. alkaliska lösningar, färgämnen, tvål o. d. — Avivage, fr. (1. -a'sj), skönfärgning.

Aviz-orden, portugisisk militärorden.

Avknäckning, fys., den påkänning, som träffar en från änden belastad, stavformig kropp.

Avlagring, geol., den process, som består i avsättandet av fasta ämnen, som transporterats av luft 1. rinnande vatten.

Avlat 1. Indulge'ns, romerska kyrkans efterskänkande av de straff och botövningar, som äro ett villkor för erhållande av syndaförlåtelse.

Avledning, språkv., ordbildning genom fogande av affix (se d. o.) till en huvudstam 1. genom ljudväxling med 1. utan tillfogande av affix.

Avlinge, jur., förvärvad egendom, lös 1. fast. — Avlinge jord, förvärvad jord i stad 1. på landet.

Avljud, språkv., sådan vokalväxling hos besläktade ord i indoeuropeiska språk, som ej sker efter de särskilda språkens lagar utan anses härstamma från det gemensamma grundspråket.

Avoca'tofett, Avocatopäron, se under Avo-catoträ.

Avocato'rium, lat., handelst., kontraorder, återkallelsebrev.

Avoca'toträ 1. Advokatträ, veden av flera arter av det till fam. Lauri'neæ hörande släktet Pe'rsea. P. a'lha kallas i Brasilien lauro och användes som gagnvirke samt till möbler. P. grati'ssima odlas allmänt i tropikerna och subtropikerna för sina frukter, avocatopäron. Ur fruktköttet ut-vinnes avocatofett, som till sina egenskaper liknar palmfett.

A voce sola, ital. (1. - vå'tje så-), tonk., för en stämma.

Avoga'dros lag, kem. och fys., en år 1811 av italienaren Avogadro uppställd lag, att vid samma tryck och temperatur antalet gasmolekyler i en given volym är detsamma. föx alla gaser.152

Avoir, fr. {1. avåa'r), eg. hava; i franska bokföringen kreditsidan.

Avoirdupois, eng. (1. avördjupö'js; av fr. avoir du poids, hava tyngd), viktenhet i England och Amerika = 0,4536 kg.

Avokato'rium, se Avocatorium.

Avon (1. äVn), keltiskt ord, som betyder flod.

Avons svan (1. Avns -), binamn till Shakespeare, efter hans födelsestad, Stratford on Avon.

Avoué, /r., advokat, som uppträder i st. f. parten inför rätten och ombesörjer målets skriftliga instruktion.

à vous, fr. (Z. avo'), hos er, d. v. s. det är er tur (i spel); er skål! (i dryckeslag); giv akt! (vid fäktning).

Avpolette'ra, sjöv., avskeda en inmönstrad person från fartyget; sända sjuka av manskapet till sjukhuset.

Avråd, arrendeavgift, avkastning.

Awre't bazaV, turk. (av turk.-pers. awre't, awra't, fruntimmer), kvinnomarknaden i Konstantinopel.

Avrösa, med laggilla råmärken, r ö s, utstaka gränserna mellan jordegendomar.

Avskärningslinje, mat., den linje, utefter vilken tvenne plan skära varandra.

Avslag, med.y flytning från en barnaföderskas livmoder.

Avslitningslängd, tal för angivande av pappers hållfasthet.

Avsprång, jaktt., de hopp åt sidan från sitt spår, som vissa djur företaga då de förföljas.

Avsticka, utstaka.

Avsöndring, geoL, bergarters uppdelning i mer 1. mindre regelbundna partier på grund av grundsättning med fina sprickor.

Avtarki', se Autarki.

A'vto-, se under Auto-.

Avtrumma, skogsv., att vid skogsavverkning med yxa 1. såg avdela trädstammarna.

A vue, fr. {1. avy'), tonk. och handelst. = A vista.

Avulsio'n (av lat. ave'llere, frånslita), lösslitning, särskilt av ett stycke jord (genom vattuflöde).

Avv., förk. av Avvoca'tOy ital., advokat, bifogas livet igenom till en legitimerad advokats namn, även om han nått högre poster.

Avvita (av fornsv. av, från, och vit, vett), i äldre lagspråket ord för sinnessjuk.

Avvittring (av fornsv. vitra, göra veterligt), utläggande av bestämda gränser för hemman å kronomark.

Avvägning, bestämmande av höjdskillnaden mellan olika punkter på jordytan

Ax., på recept förk. för Axungia (se d. o.).

Axel, fornsvenskt mansnamn, bildat av Ah-salon (se d. o.). Därav Axelia, Axelia'na och Ax€li'na, nysvenska kvinnonamn. — Axelhus, Axelstad, poetiskt namn på Köpenhamns slott och stad. — Axel och Valborg, en rörande folkvisa från medeltiden.

Axel, en mittlinje, i förhållande till vilken en

kropps delar äro symmetriskt ordnade. — Magne'tisk axel, den linje, som förenar en magnets båda poler. — 0'ptisk axel, den riktning i en dubbelbrytande kristall, efter vilken ljuset framgår utan att sönderdelas 1. giva

upphov åt två bilder. — Rotatio'ns-axel, den räta linje, som förenar de punkter i en roterande kropp, vilka ej deltaga i kringvridningen. — Axelbössa, den ihåliga delen av ett axellager. — Axelgehäng, läderrem från högra axeln till vänstra sidan för uppbärande av "sidovapen" till militär uniform. —• Axelhus, se föreg. ord.

— Axelkilometer, det antal kilometer en järnvägsvagn löpt, dividerat med dess axelantal. —• Axelklaif, klaff av tyg på en uniforms axelstycke. Ersättes stundom av axelträns. — Axelkoppling, förbindningsled mellan en axelledningar skilda delar. — Axellager, ihålig maskindel, som tjänar till stöd och bärning för axeltappar o, d. — Axelledning, kombination av axlar för fördelning av kraft inom en verkstad. — Axelmuff, den ihåliga delen av en axelkoppling. — Axel och Valborg, se föreg. ord. — Axelstad, se föreg. ord. — Axeltal, antalet vagnsaxlar i ett tågsätt. — Axelträns, se Axelklaff.

Axeni' (av gr. a priv. och xe'nos, främling), ogästvänlighet. — Axe'nisk, ogästvänlig.

Axet, astr., se Spica.

Axia'l 1. Axie'll, som avser en axel; som går i en axels längdriktning.

Axi'll (lat. axi lla), anat., armhåla, ving-håla; bot., bladveck, vinkeln mellan stam och bladskaft 1. mellan stam och gren. — Axilla'r 1. Axillä'r, som sitter i 1. har med en axill att göra.

Axin, se Age.

Axini't (av gr. axi'ne, bila), miner., ett kanel-brunt mineral bestående av kiselsyrade och borsyrade salter.

Axiolfter (av lat. a'xis, axel, och gr. Wthos, sten), geol., sfärolitiska, cylindriska, raka 1. böjda bildningar, hos vilka trådarna utstråla från axellinjen.

Axiologi' (av gr. a'xios, värd, och Wgos, tal), modern beteckning för värdelära, t. ex. läran om religiösa 1. sedliga värden.

Axio'm (av gr. axiu'n, hålla för sant), obestridlig sats, vars sanning inses utan iDevis.

— Axioma'tisk, självklar; något som ej behöver bevisas.

Axiome'ter (av lat. a'xis, axel, och gr. metre'in, mäta), instrument, som visar rodrets läge 1. vridning i förhållande till fartygets medellinje.

A'xis, lat. anat., den andra halskotan.

A'xis 1. A'xishjorten, zool., en ostindisk, dov-hjortsliknande hjortart, CeWvus a'xis.

Axminster-matta, textil., ett slags sammets-liknande mattor med mer 1. mindre lång lugg, förekomma av tre slag: Realmattor (äkta mattor), vilka under vävningen knytas för hand; Roy al-mattor, som vävasAxolotl—Azoospermi

mekaniskt i mycket invecklade vävstolar; Sniljemattor 1. patentmattory som vävas mekaniskt med inslag av på förhand vävda och färgade sniljor.

Axolo'tl, zool.^ se Amhlystoma,

Axo'n, gangliecellernas neurit.

Axo'na, det romerska namnet på floden Aisne.

Axonometri' (av gr. a'xon, axel, och me'tron, mått), axelmätning i geometriska kroppar.

Axumi'tiska inskriften, delvis grekisk inskrift på en obelisk i den abessiniska staden Axum, prisande en seger som det Axumitiska riket vann år 333 e. Kr. Detta rike omfattade på sin tid ej blott Abessinien utan även delar av Arabien.

Axu'ngia, lat. (av a'xis, axel, och u'ngere, smörja), eg. vagnssmörja; ister, späck. — A. cura'ta, skirat svinister. —

A. pho'cæ, sälspäck. — A. po'rci 1. A'deps sui'llus, svinister. — A. benzoa'ta, bensoeister.

Axslinga, hot., se Myriophyllum.

Axärenpris, hot., se Veronica.

Ay, fr. {l.'éJ), lätta röda och vita champagneviner från Ay och Mareuille.

Ayac, se Gulholts.

Ayapa'na-te, se Eupatorium.

Aye-Aye, zooL, även Ai-Ai 1. Aj-Aj, en halvapa från Madagaskar, CMromys (Duben-tonia) madagascarie'nsis, med gnagarlika f ramtänder.

Aye'nia, bot, västindiskt växtsläkte med vackra blommor.

Aylesburyankan (1. ä'lsberri-), stor, vit, härdig och anspråkslös köttras.

Ayma'ras 1. Aymo'res, indianstam i Bolivia och s. Peru.

Ayriträ, fås av en brasiliansk palmart, Astroca'ryum a'yri. Användes mest till s varveriarbeten.

Ayrshire-boskap {1. ä'rsjir-), den yppersta mjölkboskap sr asen i Skottland. — Ayr-shire-förening, i Sverige sedan år 1899 existerande lantmannasammanslutning, vars mål är att utbreda en svensk Ayr-shire-ras.

Ayuntamie'nto, sp., kommunalstyrelse 1. magistrat i Spanien.

Az, i Frankrike använt atomtecken för kväve (fr. azote).

Azadira'chta fndica, hot., träd av fam. Me-lia'ceæ. Odlas i s. Asien. Veden liknar mahogny. Barken, margosabark 1. nimbark, samt fröoljan, margosaolja 1. nimolja, äro officinella.

Azairbes, fr. (1. asä'rb), franskt handelsnamn på sönderbrutna muskotnötter.

A'zala, en vacker krappsort, som ingår i s. k. turkiskt rött.

Azale'a (av gr. azaWos, torr), hot., alpint växtsläkte, vars arter ofta odlas som prydnadsväxter. — A» procu'mbens, hot., krypljung, dvärgbuske. Allmän svensk fjäll-hedsväxt. Se även Rhodode'ndron.

Azale'in, kem., en röd anilinfärg.

Azarias = ärkeängeln Rafael.

Azarfn, rött tjärfärgämne, som användes vid tryckning av bomullstyger.

Azaro'lträ, till svarveri arbeten använt trä av mispeln, Me'spilus azaro'lus. Har även använts till träsnitt.

Azeroler (Z. -rå'ller), frukter av mispeln, Me'spilus azaro'lus.

Azia, holl. (av A'sia), pickles på späda bam-buskott.

Azrder, kem., salter av kvävevätesyra.

Azilien, fr. (1. asiliä'ng), en period av den äldre stenåldern.

Azimu't {arah. as-sumüth, väg), astr., den båge av horisonten 1. vinkel vid zenith, vilken ligger emellan meridianen och den höjdcirkel, som går genom en stjärna. — Azimut-kompass, instrument för uppmätning av vinkeln som inneslutes av magnetiska meridianen och en himlakropps höjd-cirkel ("magnetisk azimut").

Azfner, Azi'nföreningar, kem., cykliska föreningar, som i den ringformiga kärnan innehålla både kol- och kväveatomer.

Azfnfärgämnen, kem., tj ärfärgämnen, som äro derivat av aziner.

A'zo-färgämnen, mycket brukhga t j ärf ärgämnen. — Azobordeaux, ett fuksinrött ullfärgämne. — Azocyani'n, svart färgämne för herrtyger. — Azodermfn, se Scharlakansrött. — Azoflavfn 1. Indiskt gult, gult till brungult

ullfärgämne. — Azo-fosfi'n, gult ullfärgämne. — Azofuchsi'n, rött ullfärgämne. — Azogrönt, en tapetfärg. — Azokarmfn, rött ullfärgämne. — Azokro'mblått, Diama'ntblått, Kromotro'p, blårött till marinblått ullfärgämne. — Azolitmfn, omsorgsfullt renat lackmus-färgämne. — Azomeri'nosvart, ullfärgämne för damtyger. — Azorubi'n 1. Bril-ja'ntkarmosi'n, scharlakansrött ullfärgämne. — Azosyrefuchsi'n, Azosyrekarmfn och Azosyrerött, röda ullfärgämnen.

A'zo-föreningar, kem., en klass organiska ämnen, som utmärkas därav att en dubbelatom kväve binder två kolväterester.

Azo'isk (av gr. a priv. och zoe', liv), geol., "utan organiskt liv", term som begagnas om de äldsta och djupaste lagren i den fasta jordskorpan, i vilken inga spår av organiskt liv (fossilier) anträffats. Sådana äro gneis, glimmerskiffer m. fl. — Azo'iska formatio'nsserien, geol., sammanfattning av de azoiska bildningarna och lagren.

Azolitmi'n, kem., färgämnet i 1 a c k m u s (se d. o.).

Azo'lla, hot., ett släkte vattenormbunkar. — A. filiculoi'des, är en ej sällan i växthus odlad flytväxt.

Azoospermi' (av gr. a priv., zo'on, levande, och spe'rma, säd) 1. Azoospermathorre', manlig impotens, beroende på frånvaron av levande (rörliga) sädeskroppar i säden.154

Azorella—Babemba

Azore'lla, hot., växtsläkte av fam. UmbelW-feræ, inom antarktiska området och Anderna. Växterna bilda fasta, tuvlika dynor, som för sin hartsrikedom användas till bränsle. Hartset, bolaxgummi, användes inom medicinen.

Azotoba'kter, bot., grupp bakterier med förmåga att upptaga och binda luftens fria kväve. Jfr Anilit.

Azotoge'n, kvävealstrande.

Azotome'ter, kem., en apparat för kvantitativ bestämning av ammoniak.

Azotämi', med., ökad rest av kväve i blodet.

Azo-ullblått, se Viktoriaviolett.

Azte'ca, zooL, ett släkte bladskärande myror.

Azte'ker, namn på infödingarna i Mexiko, vid den tid, då landet upptäcktes av européerna. — Aztek-huvud, en form av mikro-cefali (se d. o.).

Azuce'na, en gammal, hämndlysten zigener-ska i operan Trubaduren av Verdi.

Azule'jos, sp. (1. -sjås), glaserade fajansplattor till dekoration av spanska husfasader.

Azuli'n, fenylblått, blått färgämne.

Azumbre, gammalt spanskt vinmått = 2 1.

Azu'r, arab., himmelns blå färg; lasursten.

Azurblått = Ultramarin (se d. o.).

Azu'rgra'nula 1. Azurkornighet, korn i lymfocyter, som färgas av azurblått.

Azuri't 1. Kopparlasu'r, miner., vackert, blått mineral, bestående av basiskt kopparkar-bonat.

A'zygos, anat., oparig.

Azylienkulturen, se Azilien.

Azymi'ter (av gr. a priv. och zy'me, surdeg), kristna, som vid nattvarden begagna osyrat bröd. Så benämndes urspr. de romerska katolikerna av de grekiska kristna, vilka begagnade syrat bröd. Jfr Prozymiter.

Azymo'l, medel för hud- och munhygien. — Azymol-sti'mulus, hårmedel.

B.

B, förk. för Ba'lneum, bad; Balsamum (se d. o.); Ba'sso, bas; Bea'tus 1, Bea'ta, den salige 1. den saliga, bo'nus, god.

B, fys., i areometriska uppgifter = Baumés skala.

B, handelst., på värdepapper (med bifogat serietal) betecknar en andra emission; som varubeteckning näst bästa 1. näst grövsta sort.

B, herald., blå.

B, kem., atomtecken för Bor.

B betecknar i logiken predikatet i en sats, vars subjekt betecknas med A.

B är elfte tonen i kromatiska skalan, den ett halvt tonsteg sänkta tonen h.

B som symboliskt tecken betecknar det andra i ordningen; som betyg numera det tredje i ordningen {godkänd).

B på mynt angiver, att myntet präglats på rikets andra myntningsort. Så t. ex betecknar B på franska mynt Rouen, på österrikiska Kremnitz, på preussiska Hannover (fordom Breslau), o. s. v.

b, förk. för be'ne, väl; bi'xit i st. f. vi'xit, han 1. hon levde.

Ba-, betecknar språk i afrikanska ord. Jfr M'-, U- och Wa-.

B. A., förk. för Bachelor of Arts (se d. o.).

Ba, kem., atomtecken för Ba'rium.

b. a., förk. för bo'nis auspi'cies 1. bonis a'vi-bus. Se Bonus.

Baal {hebr. ha'al, herre, härskare, den mäktige; babyl. Bel), namn på den högste guden hos fenicier, kanaaneer o. a. väst-semitiska folk. Varje ort hade sin baal. — Baal-boit, förbundsbaal, dyrkades i Sikem. — Baal-hamma'n, solguden. — Baal-por, dyrkades på berget Peor i Moab. — Baal-

sjamaji'no, himmelsbaal, var en regngud.

— Baal-zbub, flug-baal, dyrkades av fili-steerna. Jfr Beelzebub.

Baalbek, "dalens herre", forntida stad i Syrien, grekernas Helio'polis (solstaden) var i forntiden huvudorten för Baalsdyrkan.

Baar, se Bahar.

Baastarden, holl. (1. ba'st-), det holländska namnet på bastards (se d. o.).

Ba'b, arab., pers. port, dörr. — Bab el Man-deb (eg. tårarnas port), inloppet till Röda havet emellan Arabien och Afrika. — Bab-i-åli, Bab-i-humajün, höga porten.

Baba, pers. och turk., fader. Motsvarar efter ett namn arabiskans sjeik, t. ex. Ali-baba. —• Baba-Chan, furstens fader.

Baba, ry., ett slags ryska och polska bakelser.

Ba'ba, Ba'ba-Ja'ga, slav. myt., naturens urmoder, framställes som en gammal ful häxa, vilken flyger genom luften i en järnmortel.

Baba'co, bot., se Carica.

Babaku'ten, zool., en art indri.

Ba'bar 1. Ba'bur, arab., pers., lejon, tiger.

Ba'bbits-metall, en antifriktionsmetall, som vanligen består av 10 delar tenn, 1 del koppar och 1 del antimon.

Ba'bel, hebr., staden Babylon; fig. förvirring, förbistring; yppig, sedeslös storstad.

— BabyIo'nisk, till Babylon hörande; fig. förvirrad. — Babyloniska fångenskapen, judarnas ungefär 70 år långa fångenskap i det babyloniska riket. — Påvarnas babyloniska fångenskap, påvarnas nästan lika långa vistelse i Avignon (1309—77).

Bab-el-Mandeb, se Bab.

Babemba, afrikansk folkstam mellan sjöarna Njassa och Bangveolo. 154

Azore'lla, hot., växtsläkte av fam. UmbelW-feræ, inom antarktiska området och Anderna. Växterna bilda fasta, tuvlika dynor, som för sin hartsrikedom användas till bränsle. Hartset, bolaxgummi, användes inom medicinen.

Azotoba'kter, bot., grupp bakterier med förmåga att upptaga och binda luftens fria kväve. Jfr Anilit.

Azotoge'n, kvävealstrande.

Azotome'ter, kem., en apparat för kvantitativ bestämning av ammoniak.

Azotämi', med., ökad rest av kväve i blodet.

Azo-ullblått, se Viktoriaviolett.

Azte'ca, zooL, ett släkte bladskärande myror.

Azte'ker, namn på infödingarna i Mexiko, vid den tid, då landet upptäcktes av européerna. — Aztek-huvud, en form av mikro-cefali (se d. o.).

Azuce'na, en gammal, hämndlysten zigener-ska i operan Trubaduren av Verdi.

Azule'jos, sp. (1. -sjås), glaserade fajansplattor till dekoration av spanska husfasader.

Azuli'n, fenylblått, blått färgämne.

Azumbre, gammalt spanskt vinmått = 2 1.

Azu'r, arab., himmelns blå färg; lasursten.

Azurblått = Ultramarin (se d. o.).

Azu'rgra'nula 1. Azurkornighet, korn i lymfocyter, som färgas av azurblått.

Azuri't 1. Kopparlasu'r, miner., vackert, blått mineral, bestående av basiskt kopparkar-bonat.

A'zygos, anat., oparig.

Azylienkulturen, se Azilien.

Azymi'ter (av gr. a priv. och zy'me, surdeg), kristna, som vid nattvarden begagna osyrat bröd. Så benämndes urspr. de romerska katolikerna av de grekiska kristna, vilka begagnade syrat bröd. Jfr Prozymiter.

Azymo'l, medel för hud- och munhygien. — Azymol-sti'mulus, hårmedel.

B.

B, förk. för Ba'lneum, bad; Balsamum (se d. o.); Ba'sso, bas; Bea'tus 1, Bea'ta, den salige 1. den saliga, bo'nus, god.

B, fys., i areometriska uppgifter = Baumés skala.

B, handelst., på värdepapper (med bifogat serietal) betecknar en andra emission; som varubeteckning näst bästa 1. näst grövsta sort.

B, herald., blå.

B, kem., atomtecken för Bor.

B betecknar i logiken predikatet i en sats, vars subjekt betecknas med A.

B är elfte tonen i kromatiska skalan, den ett halvt tonsteg sänkta tonen h.

B som symboliskt tecken betecknar det andra i ordningen; som betyg numera det tredje i ordningen {godkänd).

B på mynt angiver, att myntet präglats på rikets andra myntningsort. Så t. ex betecknar B på franska mynt Rouen, på österrikiska Kremnitz, på preussiska Hannover (fordom Breslau), o. s. v.

b, förk. för be'ne, väl; bi'xit i st. f. vi'xit, han 1. hon levde.

Ba-, betecknar språk i afrikanska ord. Jfr M'-, U- och Wa-.

B. A., förk. för Bachelor of Arts (se d. o.).

Ba, kem., atomtecken för Ba'rium.

b. a., förk. för bo'nis auspi'cies 1. bonis a'vi-bus. Se Bonus.

Baal {hebr. ha'al, herre, härskare, den mäktige; babyl. Bel), namn på den högste guden hos fenicier, kanaaneer o. a. väst-semitiska folk. Varje ort hade sin baal. — Baal-boit, förbundsbaal, dyrkades i Sikem. — Baal-hamma'n, solguden. — Baal-por, dyrkades på berget Peor i Moab. — Baal-

sjamaji'no, himmelsbaal, var en regngud.

— Baal-zbub, flug-baal, dyrkades av fili-steerna. Jfr Beelzebub.

Baalbek, "dalens herre", forntida stad i Syrien, grekernas Helio'polis (solstaden) var i forntiden huvudorten för Baalsdyrkan.

Baar, se Bahar.

Baastarden, holl. (1. ba'st-), det holländska namnet på bastards (se d. o.).

Ba'b, arab., pers. port, dörr. — Bab el Man-deb (eg. tårarnas port), inloppet till Röda havet emellan Arabien och Afrika. — Bab-i-åli, Bab-i-humajün, höga porten.

Baba, pers. och turk., fader. Motsvarar efter ett namn arabiskans sjeik, t. ex. Ali-baba. —• Baba-Chan, furstens fader.

Baba, ry., ett slags ryska och polska bakelser.

Ba'ba, Ba'ba-Ja'ga, slav. myt., naturens urmoder, framställes som en gammal ful häxa, vilken flyger genom luften i en järnmortel.

Baba'co, bot., se Carica.

Babaku'ten, zool., en art indri.

Ba'bar 1. Ba'bur, arab., pers., lejon, tiger.

Ba'bbits-metall, en antifriktionsmetall, som vanligen består av 10 delar tenn, 1 del koppar och 1 del antimon.

Ba'bel, hebr., staden Babylon; fig. förvirring, förbistring; yppig, sedeslös storstad.

— BabyIo'nisk, till Babylon hörande; fig. förvirrad. — Babyloniska fångenskapen, judarnas ungefär 70 år långa fångenskap i det babyloniska riket. — Påvarnas babyloniska fångenskap, påvarnas nästan lika långa vistelse i Avignon (1309—77).

Bab-el-Mandeb, se Bab.

Babemba, afrikansk folkstam mellan sjöarna Njassa och Bangveolo.

Babe'ngo, se Abongo.

Babe'sia, en art spiroplasma.

Babet, Babette, /r. (I -ä', -ä'tt), kvinnonamn = Ba'rbara.

Babi, en i Persien omkr. 1843 bildad muhammedansk sekt, vars lära, bahi'smen, avser islams reformering, och vars bekännare, hahi'sterna 1. bahi'ter, grymt förföljts.

Bab-i-àli, se Bab.

Babia'n, sjöv., benämning på en vakt å handelsfartyg.

Babia'ner, zooL, se Papio och Theropitecus.

Babie (1. -i'), ett omtyckt dalmatiskt vin.

Babies (pl. av eng. Baby, se d. o.), småbarn.

Bab-i-humajün, se Bab.

Babianer, ryska bruna kattskinn.

Babinets kran, fr. (1. babine^s fys., förenar luftpumpens cylindrar med ledningen till recipienten.

Babingtoni't, miner., bisilikat, tillhörande pyroxengruppen,

Babinska republiken, skämtsamt sällskap, som existerade i Polen under 1600-t. och bl. a. räknade många bland Polens främsta författare bland sina medlemmar. Till landsmän, som gjort sig ofördelaktigt bemärkta, utdelades diplom på ämbeten inom Babinska republiken svarande mot deras fel, så blev t. ex. en försnillare riksskattmästare o. s. v. — I polskt folkspråk betyder Babinsk riddare pultron och Nyhet från Babin, skepparhistoria 1. anka.

Babi'nskis fenome'n, med., vid hörselrubbningar förekommande abnorm rörelse hos huvudet om en galvanisk ström ledes från öra till öra.

Babiru's.sa, malaj, (av babi, svin, och ru'sa, hjort), hjortsvin på moluckiska öarna.

Babfsm, Babi'ster, BaWter, se Babi.

Babla, Bablah, Babulah 1. Bahove, skidorna av Aca'cia ara'bica (ostindisk b.; även kallad Garrat 1. Neb-Neb) och A. niWtica egyptisk b.). Begagnas till brunfärgning av silke, ylle och bomull samt till garvning.

Babool (Z. -bo'l) dets. som Babla (se d. o.).

Ba'borak, Baboracka {1. -ra'tska) två böh-miska folkdanser.

Ba'bord (urspr. bakbord), vänstra sidan av ett fartyg, då man står vänd mot fören.) (Styrbord. — Segla för babords halsar, få vinden från vänster. — Babords vakt, ena hälften av de vakthavande ombord.

Babouvi'ster kallades anhängarna av den franske revolutionsmannen Babeuf (Z. ba-bö'ff), vilken blivit framställd som den franska socialismens grundläggare.

Bab Suda'n, arab., de svartas port.

Babu, indisk titel: herr. — Babu-ji', ind., motsvarar eng. sir. Försmädlig benämning på halvbildade indiska köpmän och kontorister.

Babuckur, folkslag i det inre av Afrika.

Babulah, se Babla.

Babufn, zool., se Papio.

Babu-ji', se Babu.

Babulgummi, ett slags simplare gummi ara'-bicum från Bengalen. Fås av Aca'cia ara'-bica.

Ba'bur, se Babar.

Babu'scher (fr. babouches; pers., pa'pu'sch; turk. badbugd) 1. Pampu'scher, ett slags turkiska tofflor med uppåtböjd spets; även höga skinnfodrade galoscher.

Babu'tcha, Babu'tch 1. Paku'tch, broderade siden- 1. sammetstofflor utan klackar och bakkappor. Jfr föreg. ord.

Baby, eng. {1. be'bi), pl. Babies (Z. be'bis), litet barn.

Babylon, rysk benämning på labyrint (se d. o.).

Babylo'nisk, se under Babel.

Babylo'nlska skökan, av lutheranerna använt smädenamn på den katolska kyrlcan, som de sedermera själva fått vidkännas av vissa sekter.

Babylonologi' = Assyriologi (se d. o.).

Babölingar, sjöv., benämning på dem som tillhöra babords vakt (se d. o.).

Bacallo (Z. -ka'ljå) 1. Barcallo, spansk benämning på kabel jo och stockfisk.

Ba'cca, pl. Ba'ccæ, lat., bär. — B. aca'-ciæ, slånbär. — Baccæ A'gni ca'sti, se Vitex Agnus castus. — B. Alke-ke'ngi 1. B. Halica'cabi, judekörsbär (frukterna av Phy'salis Alkeke'ngi). — B. aqui-fo'Iii, frukterna av järneken {Tlex aqui-fo'lium). — B. ju'jubæ, bröstbär (frukterna av flera Zi'zyphus-2iYteT).—B. juni'-peri, enbär. — B. Ia'uri, lagerbär. — B. myr-ti'lli, blåbär. — B. norla'ndicæ, vikon (se J. o.). — B. o'puli, olvon (se Viburnum).

— B. oxyaca'nthæ, hagtornsbär. — B, oxy-co'cci, tranbär. — B. Phytola'ceæ, se Phyto-laccaceæ. — B. Ru'bi frutico'si, björnbär.

— B. R. i'dei, hallon. — B. sambu'ci aqua'-ticæ, se Viburnum. — B. Spi'næ a'lbæ, se Hagtorn. — B. vi'tis ide'æ, lingon. — B. xylo'stei, se Try.

Baccala'rius, se Baccalaureus.

Baccalauréat, fr. (1. bakkalårea'), se Baccalaureus.— B. en droit {1. - ang droa'), juris kandidat. — B. en teologie {1. - teålåsji'), dimissionsexamen i Frankrike. — B. ès lettres (L - ä lättr), studentexamen på klassiska linjen. — B. ès sciences (Z. - ä sia'ngs), studentexamen på reallinjen.

Baccala'ureus 1. Baccala'rius, medelt.-lat. av oviss härledning, urspr. titel för väpnare, lägre adelsman, lägre andhga samt yngre universitets- och skollärare. Nyttjas ännu vid engelska, franska och några tyska universitet i betydelsen kandidat. — Bacca-la'ureus àrtium, nylat., (1. - a'rtsi-), filosofie kandidat. — B. légum, juris kandidat.

Baccanari'ster, se Paccanarister.

Baccara' 1. Bacarrat, fr. {1. -ra'), ett hasardspel med kort.

Bacca'ta (se Bacca), bot., med bär.

Baccellis metod {1. batje'llis -), med., intravenöst ingivande av läkemedel.

Bacchana'lisk, Baccha'nt, Baccha'ntisk, se

under Backus.

Ba'ccharis, hot., amerikanskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ. — B. genistelloi'des och B. ochra'cea, erva santo, m. fl. användas i hemlandet medicinskt. — B. halimifo'lia ger ett gult färgämne.

Baccchia'derna, härskarsläkt i forntidens Korint.

Bacchi'us, metr., antik versfot, bestående av en kort och två långa stavelser (--).

Ba'cchus, se Backus.

Baccivo'r, zool., bärätande.

Bachelier, fr. (1. -lie'), i Frankrike student 1. kandidat. — B. ès lettres, - äs lättr), student på latinlinjen. — B. ès sciences (1. - sia'ngs), student på reallinjen. — B. en droit (1. - ang dråa'), juris kandidat (tvåårig kurs). — B. en theologie (Z. - teå-låsji'), titel för den som avlagt fransk dimissionsexamen.

Bachelor, eng. (1. ba'ttjelör), eg. ungkarl, kandidat. — B. of arts (L - åv ats), filosofie kandidat. — B, of divfnity, teologie kandidat. — B. of laws (1. - lås), juris kandidat. — B. of médicine (1. -sin) 1. B. of physic, medicine kandidat. Jfr Bacca-laureus.

Bachri'terna 1. Bahari'derna, egyptisk mam-luk-dynasti 1260—1382.

Bachsjisj, se Backsjisj.

Bachtija'rer, ett nomadfolk i Persien.

Baci'll (lat. baci'Uum, dimin. av ba'culum, käpp), liten stav; bot, stavformigbakterie (se d. o. och Mikrober); farm., stång, t. ex. la'cca in baci'llis (gummilacka i stänger).

Bacillaria'ceæ, se Diatomaceæ.

Baci'llbärare, person, som utan sjukdomssymtom, hyser och sprider sjukdoms-alstrande bakterier.

Baci'llus bulga'ricus, bot., se Yoghurt.

Back, sjöv., kärl i form av en bunke, i vilket besättningens mat serveras. De som äta ur samma back, kallas ett backlag. Mindre däck i jämnhöjd med relingarna längst för ut på ett fartyg; den del av övre däck, som ligger framom främsta masten; kommandoord till maskinisten att låta fartyget gå akter över. —; Backsgastar, de besättningsmän, som tjänstgöra på backen. — Backskor por a'l, den främste bland backs-gastarna i varje lag på en örlogsman. — Backsofficer, officer, som har befälet på backen.

Back, sportt., benämning på de två bakersta försvarsspelarna i ett fotbollslag.

Backa, fiskerit, ett slags stor rev för fiske.

Backana'1, backa'nt o. s. v., se Backus.

Backana'lier, fornromerska föreningar för Backus- (Dionysos-) dyrkan.

Backa'nis, bot., se Pimpinella.

Backa'nt, Backanti'nna, se Backus.

Backdike 1. Laggdike, dike kring ett fält för upptagande av vatten från angränsande höjder.

Backduntrav, bot., se Epilobium.

Ba'ckfisch, ty., eg. stekt fisk; flicka i slyn-åren.

Backhand, eng. (1. bä'kkhänd), avigsidan av handen. — Backhandslag, sportt., tennisslag, varvid en högerhänt spelare tar en boll till vänster och en vänsterhänt till höger om sig själv. I boxning slag med handens avigsida.

Backglim, bot., se Silene.

Ba'ckisk, som avser Backus (se d. o.).

Backklöver, bot., se Trifolium.

Backlag, sjöv., det lag ur besättningen, som äter ur samma back (se d. o.) — Back-lagsbord, lätt uppfällbara bord, vid vilka backlagen äta 1. "skaffa". — Backlagsduk, oljemålad duk till ett backlagsbord. — Backlagsförman, förtroendeman, som ansvarar för ordning och snygghet i ett backlag. — Backlagsman, m.an, som turvis varje vecka hämtar mat o. d. till ett backlag.

Backmyr, geoL, torvbildningar på sluttande mark.

Backnagelört, bot., se Draba.

Backning, skeppsb., det träunderlag, på vilket pansarplåtarna fästas å ett fartyg.

Backruta, bot., se Thalictrum.

Backsgast, se Back.

Backsilja, bot., se Peucedanmn.

Backsippa, Backvippa, bot., se Pulsatilla.

Backsji'sch, arab., gåva, drickspengar.

Backskorpora'1, se Back.

Backskärrfrö, bot., se Thlaspi.

Backsmultron, bot., se Fragaria.

Backsofficer, se Back.

Backstag 1. Akterstag, sjöv., stag, varmed masten på en snedseglare skiftesvis stöttas akterifrån å styrbords- 1. babordssidan.

Backstuga, liten stuga, med 1. utan jordlott.

Backsvala, zooL, se Riparia.

Backsyra, bot., se Rumex.

Backsöta, bot., se Astragalus.

Backtimjan, bot., se Thymus.

Backtorv, ältad, på torkbacken i jämntjockt lager utlagd torv, uppdelad i stycken.

Ba'ckus, lat., Bakchos, gr., rom. och gr. myt., vinets gud. Jfr Dionysos. — Backana'lier, fester till Backus' ära; dryckeslag, vilda utsvävningar därvid. — Backana'lisk, till dryckeslag hörande. — Backa'nter, fem. Backanti'nnor, Backi präster, prästinnor och övriga dyrkare, som vid Backus-festerna uppförde vilda danser. — Backa'ntisk, med sätt av en backant, överdriven, vild, rusig.

Backwardation, eng. (1. -oårdä'sjön), han-delst., en skillnadsavgift (deport), som i terminshandeln med värdepapper under vissa förhållanden erlägges av baissespekulanten till en innehavare av dylika papper.

Backvia'1, bot., se Lathyrus.

Backvicker, bot., se Vida.

Backwoods, eng. {1. ba'ckoo'dds, av back.Bacon—Baggala

bakom, och wood, skog), pL, urskogar och obebodda landsträckor i v. delen av Nordamerika; därav backwoodsmen, pL, kolonisterna därstädes; bygdbrytare.

Bacon, eng. (1. bä'ikn), för engelsk marknad avsett, lätt saltat och rökt fläsk, bestående av kroppshalvor utan huvud, bogar och extremiteter.

Bacon-teorien (eng., 1. be'kön-), den fantastiska åsikten att filosofen och vetenskapsmannen Francis Bacon skulle vara författare till Shakespeares dramer i st. f. "William Shakespeare.

Bacte'ria, zooL, ett insektsläkte, som på grund av sitt utseende fått namnet Vandrande blad.

Bacte'rium merismopedioi'des, en vid potatissjuka verksam bakterie. — B. prodigio'sum, se Blödande bröd.

Ba'ctris, bot., sydamerikanskt palmsläkte. — B. specio'sa (syn. Guilie'lma)^ odlas för sina aprikosliknande frukter, pupii'nha, av amasonindianerna.

Bactry'llium, påle ont., en liten stavformig organism, karakteristisk för olika etager av trias och jura.

Bactrylo'bium, bot, se Cassia.

Baculftes, paleont., fossil armfoting inom kritsystemet.

Ba'culus, lat., stav. — B. episcopa'lis 1. pastora'lis, biskopsstav, kräkla.

Badaud, fr. {1. baddå'), begapare, okritisk beundrare. — Badaudage {1. -a'sj) 1. Badauderie (1. -öri'), ett med kritiklös beundran förenat begapande.

Badda'm, ett slags bittermandlar, som i Indien användas som skiljemynt.

Baddeleyft, miner., ett zirkoniummineral.

Bade'nsare, invånare i Baden. — Bade'nsisk, från Baden. — Bade'nsiska, kvinna från Baden.

Badia'nfrön, farm., frön av stjärnanis.

Badin, fr. {l. badä'ng), lekfull, skämtsam; skämtare, gyckelmakare. — Badinage {1. badina'sj) 1. Badinerie {1. -öri'), skämt, lek, tokeri. — Badine^ra, skämta, gyckla. — On ne badine pas avec Tamour, fr. (1. ång nö badi'n pasavä'ck lamo'r), ordspr., man leker ej (ostraffat) med kärleken. Namn på ett drama av den franske författaren Alfred de Musset.

Ba'dius, -a, lat., bot., kastanjebrun.

Ba'dminton, sportt., fjäderboll, ett slags spel, som påminner om lawntennis; dryck av kryddat rödvin.

Badnjak, julsed bland sydslaverna: en avhuggen trädstam begjutes med vin och uppbrännes under vissa ceremonier.

Bados, fr. (Z. -då'), ett slags röda Bordeaux-viner.

Badsvamp erhålles av havssvampar av släktena Euspo'ngia och Hippospo'ngia

Baduvi, folkstam på Java.

Badymetri', gr., djupmätning.

Bæ'deker, se Bädeker.

Bæl, Belanötter, Modjabär, frukter av den ostindiska busken ^'gle ma'rmelos, vilka innehålla slem- och pektinämnen och därför användas mot dysenteri och diarré.

Baék, nomadiserande negerstam ö. om Tsad-sjön.

Bæomy'ces, bot., ett släkte skorplika lavar med svamplika frukter. — B. byssoi'des, hattlav, allmän på fuktig jord.

Bæ^ria, bot., växtsläkte av fam. Compositæ, halvmeterhöga buskar med gulaktiga blommor, odlade som prydnadsväxter.

Bæ'tis, romerska namnet på floden Guadal-quivir.

Bæty'lier, stenar, som hos de gamla grekerna höllos för levande och dyrkades i templen 1. buros som amuletter.

Baffas, eng., se African goods.

Ba'ffetas 1. Ba'ftas, vita 1. indigoblå bomullsvävnader från Ostindien av samma kvalitet som kattun.

Baffomet, se Bafomet.

Bafio'ter, invånarna i landskapet Loango (Västafrika).

Bafomet {1. -me') 1. Baphomet (sannolikt av hebr. abbà veommd, fader och moder), en mystisk, skäggig kvinnogestalt. Uttrycket användes av kabbalisterna som beteckning för föreningen av den manliga och den kvinnliga principen.

Ba'ftas =: Baffetas (se d. o.).

Bag, eng. {1. bägg), bal, bomullsmått = 120 kg.

Bagage, fr. (1. baga'sj; ital. bagaglia), tross, packning, ressaker, resgods. — Bagage-biljett, biljett, som ger rätt att polettera resgods.

Bagage littéraire, fr. (1. - litterä'r), en författares samtliga skrifter.

Bagageträng, krigsk., den del av trängen, som under marsch förflyttas samlad (oftast fördelningsvis) på något avstånd från truppen.

Baga'ra, se Baggara.

Baga'ss 1. Bega'ss, sockerrörets urpressade stänglar, vilka användas som bränsle.

Bagate'11, fr. {ital. bagate'lla), småsak, obetydlighet. — Bagatellise'ra, förringa.

Baga'uder (av fornir. baga, strid), galliska bönder, som år 283 gjorde uppror mot romarna.

Baga'zo, sp., dets. som Bagass (se d. o.).

Bagda'dbanan, järnvägslinje, avsedd att förbinda europeiska Turkiet med Persiska viken. Banan, som startats på tyskt initiativ och till fromma fÖr tyska intressen, spelade en stor roll i det storpolitiska maktspelet före världskriget.

Bagdali^n, bomullstyg, som tillverkas huvudsakligen i Sachsen.

Bager, se Haqvin Bager.

Baggesöterot, bot., se Gentiana.

Bage'tt, se Baguette.

Baggala, arab., eg. åsna, 1. Dau, tvåmastat fartyg med hög akter.158

Bagga'ra 1. Bakka'ra, "koherdar", arabisk folkstam i Nubien.

Baggböla, olovligt avverka skog. Ordet bildat av Baggböle, ett sågverk i Västerbotten, som på 1860-t. anklagades för sådan avverkning.

Bagge 1. Norrbagge, skämtsam benämning på norrmännen, förekommande redan under medeltiden.

Bagger, ty., Baggert, da.y mudderverk.

Ba'gging, eng., säck av grovt jute till förpackning av bomull.

Ba'glerna, ett mäktigt politiskt parti i Norge under medeltiden. Namnet har uppkommit därav, att biskoparna, de med ha'gäll (förvrängning av lat. ba'culum, biskopsstav) försedda, stodo i spetsen för partiet.

Bagne, se följ. ord.

Bagno, ital. \l. ba'njå), pl. Bagni (L ba'nji) 1. Bagne, fr. (1. ba'nj), eg. bad; slavfängelse i Konstantinopel; straffängelse i Frankrike efter galärstraffets avskaffande och till 1852.

Bagpipe, eng. (1. ba'gpejp), säckpipa.

Bagratfderna 1. Bagratu'nierna, armeniskt furstehus.

Ba'grus, zooL, ett släkte malfiskar i Nilen. Denna fisk, som utgör ett viktigt näringsmedel i Egypten, kallas där

Bajad.

Baguette, fr. (1. bagä'tt), spö; laddstock; slagruta.

Ba'haman, den högste andefursten i zend-religionen.

Baha'masvampar, ett slags enklare västindisk badsvamp.

Baha'maträ, en art bresilja från Bahama-öarna.

Bahar 1. Behar, Bhar, Barre, handelsvikt på Ceylon och ostindiska arkipelagen.

Baharfderna, se Bachriterna.

Bahi'a, sp. och port., bukt, vik.

Bahi'apulver = Araroha (se d. o.).

Bahfaträ, ett slags rödträ.

Ba'hman, se Bahaman.

Bahr, arab., stort vatten, hav. — Bahr-el-àbjad. Vita Nilen. — Bahr-i-àbjaz, "Vita havet", d. v. s. Medelhavet.

Bahrije, arab., "hörande till havet"; brukas i turkiska sjömilitära titlar: B. ferik-i, viceamiral. —• B. liva-si, konteramiral. — B. müsir-i, amiral. — B. na'zyr-a'j sjöminister.

Bahu'ri, ett slags mokkakaffe.

Bahusie'nse, bot, växande i Bohuslän.

Bahy'tt {fr. bahut), ett slags huvudbonad för fruntimmer.

Baie, fr. (1. bä, ital. baia, eng. bay), havsbukt, vik; hamn.

Baie'ra, paleont., fossilt växtsläkte med flera arter i Skånes stenkolsförande lager.

Baigneuse, fr. (1. bänjö's), eg. baderska; badmössa.

Baignoire, fr. (L bänjåa^r), badkar; ett slags fransk teaterloge, som kan helt och hållet avstängas från teatersalongen.

Baikalft, se Bajkalit.

Baile, sp., dans med sång, dramatiskt för-, mellan- 1. efterspel från spanska litteraturens storhetstid (1550—slutet av 1600-t.).

Bailiff, eng. {1. bä'lif), namn på ett slags rättstjänare i England; även förvaltare på storgods.

Bailli, fr. (Z. baji'), lantfogde, lantdomare i Frankrike. Jfr Bailiff. — Bailliage, fr. {1. -a'sj), en baillis ämbetsområde.

Bailloque, fr. (1. bajå'kk), av naturen mång-färgade strutsfjädrar.

Ba'ilo, ital., titel för de venezianska konsulerna, urspr. i osmanska riket.

Bain, fr. {1. bäng), bad. — Bains, fr. (Z. bäng), pl, badort. — Bain-marie, fr. {1. bäng mari'), förvridning av bain de mer, vattenbad.

Baio'cco, se Bajocco.

Bairakda'r, BairaktaV 1. Beirakta'r, turk., fanbärare.

Bairam 1. Beiram, tvenne religiösa fester hos turkarna; den ena infaller vid slutet av fastetiden och firas i tre dagar, den andra (även kallad kurbaan-bairam) firas 70 dagar därefter och räcker i fyra dagar.

Baireuth 1. Bayreuth {1. ba'jröjt), bajersk stad, mest känd för det av R. Wagner byggda operahuset, där hans

musikdramatiska cykel "Niebelungens ring" årligen uppföres.

Baisse, fr. (1. bäss), prisfall i kursen på värdepapper, i synnerhet börspapper. — Baisse-spekulation, Spekulera à la baisse, uppgöra affärer med beräkning på börspappers fallande.) (H a u s s e (se d. o.). —• Baissier (Z. bässie') 1. Baisseur (Z. bäs-sö'r), säljare, som spekulerar på kursens fallande)(Haussier.

Baize, eng. {1. bä'its), boj, grovt ylletyg.

Baj, se Baie. — Baj-is, fjord-is, ny arktisk is, uppkommen genom hopfogning av de flytande flaken.

Bajad, se Bagrus.

Bajadä'r (av port. bailadeira, danserska), indisk tempeldanserska; offentlig danser-ska; glädjeflicka; textil., lång, smal schal att vira kring huvud och hals.

Bajæ, romarnas mest omtyckta och ryktbara badort.

Bajanfster, anhängare av den franske teologen Bajus (1513—89) och föregångare till jansenismen (se d. o.).

Baja'zzo, se Pajazzo.

Bajersk 1. Bajersk, som har avseende på Bajern. — Baj rare 1. Bä j rare, invånare i Bajern.

Baj-is, se Baj.

Bajkali't (av gr. Wthos, sten), miner., en grönaktig, glänsande talksten från trakten av Bajkalsjön.

Bajo'cco, pl. Bajo'cchi, ital. (1. -jå'ki), till år 1867 kopparmynt i Kyrkostaten — 3 V2 öre.

Bajoire, fr. {1. basjåa'r; förvrängning avBajonett—Balænidæ

159

baisoire, av baiser, kyssa), mynt med två bröstbilder, av vilka den ena nästan täcker den andra. Präglas mest vid förmälningar, kröningar o. d.

Bajone'tt (fr. haionette), stötklinga, som skruvas på gevär (uppfunnen i Bayonne). — Bajonettbalja, läderfodral, vari bajonett bäres vid sidan. — Bajonettfäktning, fäktningsövningar med bajonettförsedda gevär. — Bajonett-tång, ett slags tandtång. — Sabelbajonett, bajonett, som kan användas såväl till hugg som stöt.

Bajuva'rier 1. Bojova^rer {lat. haiuvaWii), gammalt namn på bajrare.

Bakairi, karibisk folkstam i Brasilien. ^

Bakar, sko g sv., de barkytor, som uppstå vid timmerstockens försågning till plank 1. bräder.

Bakarv, jur., det fall då arv går till den avlidnes föräldrar 1. andra släktingar i rätt uppstigande led.

Bakchia'derna, se Bacchiaderna.

Bakchos, se Backus.

Bakeli't 1. Resini't, ett konstharts, framställt ur formaldehyd och fenoler (av den bel-gisk-amerikanske kemisten Backeland). Har vidsträckt användning, bl. a. som elektriskt isoleringsmaterial.

Baker-guano (1. be'kö-), gödningsämne från den i Stilla havet belägna Baker-ön, vars guanolager dock nu äro uttömda; även gödningsämnen från andra fyndorter.

Bakka'ra, se Baggara.

Bakkehuset, ett gammalt danskt värdshus i närheten av Köpenhamn. Det hyrdes 1787 —1830 som sommarbostad av Rahbek, vars hustru här samlade en krets av Danmarks främsta diktare omkring sig.

Bak-kol (ty. Backkohle 1. Sinterkohle), stenkolsart som vid upphettning mjuknar och flyter ihop i en halvsmält massa.

Ba'kkos, se Backus.

Bako'ngo, bantufolk kring Kongos nedre lopp.

Baksji'sch, se Backsjisch.

Bakskall, jaktt., drev.

Bakslag, hioL, atavism; jaktt., föreligger, om hunden driver åt det håll, varifrån bytet kommit.

Bakterici'd (av lat. cæ'dere, döda), bakterie-dödande.

Bakteriemi', med., levande bakterier i blodet.

Bakte'rier (av gr. häkte'rion, liten stav), hot., klyvsvampar, Schizomyce'tes, mikroskopiska svampar av varierande utseende. Bland dem märkas kulhakterier, kocker 1. mikrokocker, stavbakterier 1. baciller, skruvbakterier 1. spiriller (några av dessa kallade vibrioner) och pleomo^rfa bakteriearter, vilka sistnämnda under sin utveckling visa alla genom ovanstående namn angivna former. Med avseende på de verkningar, bakterierna åstadkomma, indelar man dem i förruttnelsebakterier och pato-gena 1. sjukdomsalstrande bakterier.

Bland de sistnämnda märkas tuberkel-, mjältbrands- och difteribacillerna. Jfr Mikrober. — Bakterie'll, som har avseende på 1. härrör av bakterier. — Bakterieodling bedrives sålunda, att man låter bakterierna växa i för deras utveckling tjänliga ämnen för att därunder kunna studera dem. — Bakteriofa'g, Bakterio-fagi' (av gr. fage'in, äta), vissa vävnads-extrakters förmåga att upplösa bakterier. —• Bakteriofobi', bacillskräck, rädsla för smitta. — BakterioIo'g, bakteriekännare. — Bakteriologi' (av gr. lo'g os, lära), urspr. läran om bakterierna; senare läran om de minsta, växt- och djurvärlden tillhörande väsenden, som äro parasiter hos levande människor, djur och växter (således jämte bakterierna mögel- och jästsvampar samt urdjur), och om de sjukliga förändringar de under en dylik existens åstadkomma. — Bakterioskopi', mikro-

. skopisk undersökning av bakterier.

Bakteriolo'gisk absorptio'n, se Absorbera och följ.

Bakterioly's, med., bakteriernas upplösning genom sera.

Bakterio's, av bakterier förorsakade sjukdomar hos växter.

Bakterioterapi', med., sjukdomsbehandling medelst ympning med bakterier.

Bakteriotro'pa se'ra, med., sera, som förbereda bakterier för opsoninverkan.

Bakteriu'ri, med., levande bakterier i urin-blåsan.

Bakteroi'der (av bakterie och gr. e'idos, likhet) , bot., de i ärtväxternas rotknölar förefintliga bakterieanhopningarna.

Baku'ba 1. Busho'ngo, "knivkastarfolkef, en negerstam i Konnrostaten.

Bakui'n, en rysk maskinolja för tunga maskiner.

Bakulometri', lat.-gr. (av lat. ba'culum, käpp, och gr. metre'in, mäta), konsten att mäta höjder med stavar, utan mätinstrument.

Bakuri'n, en lubricatolja av rå Bakuolja, ricinolja och svavelsyra.

Baku'tu, negerstam i Kongo.

Bal (eng. bale, ty. ball 1. ballen), varupacke; handelst., tio ris papper.

Bal, fr. (av ital. balla're, dansa), större dans-nöje; även, liksom tyskarnas Ball, varu-packa; 10 ris papper. — Bal champétre, fr. (1. - sjangpä'tr), lantlig bal, dans i det gröna. — Bal en masque. Bal masqué (1. - ang ma'sk, -maske'), maskeradbal. — Bal paré, stor bal, praktbal.

Baladi'n, teaterdansare; taskspelare.

Baladine laces, eng. (1. bäläda'jn lä'icis), starka snörband av silke, linne 1. bomull.

Balæ'na, lat., zooL, rätvalsläktet. — B. gla-cia'lis, nordkaparen, en nordatlantisk valart. — B. mystice'tus, jrrönlandsvalen.

Balæ'nidæ, zooL, däggdjursfamiljen Rätvalar. Se Balæna.160

Balænoptera—Balduins fosfor

Balæno'ptera, zooL, valsläktet fenvalar, t. ex. blåvalen, sejvalen och sillvalen.

Balænopte'ridæ, zooL, däggdjursfamiljen fenvalar. Se Balænoptera^ Megaptera och Plesiocetus,

Balaga'n, ry., plats, kåta, tält, läger, som utgör tillfällig uppehållsplats för fiskare.

Balais, fr. (I, balä') 1. Balas, en blek-1. rosenröd rubin, som fått sitt namn av första fyndorten, Balasio i Ostindien.

Balajö's {fr. balayeuse) ^ eg. soperska; rysch 1. spets, som sys invändigt i kanten av släp.

Balala'jka, ry.y ryskt gitarrartat national-instrument, med 2, 3 1. 4 tarmsträngar.

Balam, härbärge för resande i österländerna.

Bala'n, zooL, en art gyltra.

Balancé, fr. {1. -langse'), ett slags danssteg, varvid den dansande på stället utför fritt valda figurer med båda fötterna.

Balane'ion, varmbadanstalt vid det grekiska gymnasiet.

Balani't, förstenat musselskal.

Balani'tis, med., inflammation i ollonet.

Balanoforfn, kem., se Balanophoraceæ.

Balanofo'rvax, se Balanophoraceæ.

Balanoglo'ssus, zooL, ett i havet levande, maskliknande djur, som ej visar avgjord frändskap med några andra djur.

Balanophora'ceæ, bot., växtfamilj av parasitiska, klorofyllsaknande örter. Arter av släktena Balanopho'ra och Langsdo'rffia innehålla vaxartade ämnen (Balanoforin) i så stor mängd, att de användas till lyse. Av vissa arter ätas blomkolvarna (maiz del monte).

Balanoposti'tis, med., dets. som Balanitis (se d. o.).

Bala'ns (av lat. bi'lanx [av bis, två, och lanx, skål, vågskål], som har två vågskålar), vågbalk; jämvikt; handelst., skillnaden emellan debet och kredit (kallas även Bilans och Saldo); brist i kassa o. d. vid förvaltning av annans egendom. — Balansbok, handelst., en bok, vari huvudbokens debet- och kreditposter sammandragas till kontrollering, huruvida posterna blivit riktigt införda i huvudboken. —• Balanse'ra, 1) uppväga varandra, hålla jämvikt; 2) handelst., avsluta en räkning.

— Balansera en summa till påföljande år, överföra balansen å ett konto i det gångna årets bok till början av det följande årets.

— Balanse'rpress, maskin för prägling 1. utskärning av lika stycken papper, papp, läder 1. dylikt. — Balanserstång, en stång med tyngder i bägge ändarna, medelst vilken lindansaren håller sig i jämvikt på linan. — Balanskonto, handelst., det konto i huvudboken, till vilket alla balanser från de övriga kontona överföras, och där man sålunda i första hand finner själva kapitalbehållningen. — Balansköl, ett slags rörlig segelbåtsköl. — Balanslinje, linje, som å ritningar anger en trafikbanas höjd över 1. djup under den naturliga mark-

nivån. — Balansmål, mål ang. förskingring mot redovisningsskyldig tjänsteman. — Balansplog, plog med flera billar, placerade på ömse sidor om ett bärhjul. — Balansrelatio'n, årlig översikt av de uppbördsrester, som ingå i ett fögderis specialräkning. — Balansroder, sjöt., roder, som är så konstruerat, att en del av dess yta kommer framför rörelseaxeln. — Balanssprång, språng, varvid kroppen svingas över ett föremål under balansering på händerna. — Balansstående, nigning under balansering på tårna. — Balansvikt, motvikt för upphävande av skakning.

Balanti'dium, zooL, infusionsdjur, varav en art, B. co'li, stundom anträffas i människans tarm.

Bala'ta, ett kautsjukliknande ämne, som er-hålles ur mjölksaften av det i Guyana växande trädet Mi'musops Bala'ta. Användes till drivremmar, skodon, isoleringsmedel m. m.

Balba'ner, handelst., regelbundet formade stycken av bergsalt, som föras i handeln från saltverket i Wieliczka.

Ba'la'vata'ra, en indisk grammatik över pali-språket.

Balbodh, ind., det hindostanska språket Gudjara'tis skrift.

Balbute'ra {lat. balhuti're), stamma, tala oredigt; fig. sladdra, prata i vädret.

Bal champétre, se Bal.

Balcon, se Balkong.

Baldaki'n {fr. baldaquin; ital. baldacchi'no), en efter staden Baldak 1. Bagdad i Asien uppkallad tyghimmel över en tron, en predikstol, en säng etc.; inom arkitekturen: ett av konsoler 1. pelare uppburet tak över en predikstol, staty 1. dylikt.

Balder, med tillnamnet "den gode", nord. myt., son av Oden och Frigg, var ljusets, fredens, oskuldens och rättfärdighetens gud. Hans hem är solborgen Breidablik 1. Bredablick, hans maka blomstergudinnan Nanna. På Lokes anstiftan dödad av sin blinde broder Höd, lämnar Balder efter världsbranden Hels rike för att jämte de andra gudarna bebo allfaders segerboning. B ålder smy ten har motsvarigheter inom indiska, iranska och helleniska mytologierna.

Baldersbrå, bot., se Matricaria.

Balders drömmar 1. Vegtams-kvida, en av sångerna i den äldre Eddan.

Baldinge'ra, bot., se Phalaris.

Baldria'nolja, Baldriantinktu'r, se Valeriana.

Baldocks pasta, farm., pasta av arseniksyr-lighet, morfin, kreosot och nej likolja, för bedövning av tandnerver.

Ba'lduin, gammal tyskt mansnamn (äldre form Baldewin), båld, djärv. Buret av konungar av Jerusalem och latinska kejsare.

Ba'lduins fosfor, kem., självlysande färg, som användes till anstrykning av tänd-stickssträll, urtavlor o. s. v.Bale —Baliota alba

161

Bale, fornsvenskt mansnamn; buret av en av Upplands främsta runristare.

Balei'n = Cetaceum (se d. o.).

Baleni't, ett surrogat för "fiskben".

Bale'ster 1. Balle'ster (medelt.-lat. halle'-strum, av gr. ba'llein, kasta), armborst, grov pilbössa.

Bale'tt (fr. ballet, av ital. halWre, dansa), på 1600-t. ett rimmat, oftast allegoriskt sångspel med musik och dans; nu en av musik ledsagad konstdans på skådebanan. —• Balettmästare, anförare för baletten, balettarrangör.

Balhorn, se Ballhornisera.

Bali'a, ital., "välfärdsutskott", som under medeltiden stundom tillsattes i Italiens städer för att stävja partistriderna.

Baline'serna, en malajisk folkstam på öarna Bali och Lombok.

Bali'stes, zool., filfisksläktet.

BaU'stidæ, zooL, benfiskfamiljen filfiskar.

Balk, herald, (lat. ba'ltheus de'xter, fr. hände, ty., rechte schrägbalken), figur i en vapensköld, bildad av två parallella linjer från (heraldiskt) övre högra till nedre vänstra hörnet.

Balka'n, turk., berg.

Balkanise'ra, framkalla lika olidliga politiska förhållanden som på Balkanhalvön.

Ba'lkenei'sen, miner., dets. som Kamacit.

Balko'nder, no., tunga, 4—5 m. långa spar-rar.

Balko'ng {fr. balcon), en av balustrad omgiven utbyggnad framför ett fönster (jfr Altan); bakre delen av ett större skepp.

Balks, eng. (1. bå'ks), handelst., trävirke i fyrkant, motsvarande sv. "sparrar".

Balla'd (av ital. balla're, dansa), eg. en sång till dans; episk-lyrisk dikt av vemodigt innehåll och sångbar form. Förväxlas stundom med Romans (se d. o.).

Balladan, tempeltjänarinna i Asien. Jfr Bajader.

Ballad-opera (eng., 1. ba'lled å'pera), i England sångspel med text till kända melodier från olika håll.

Balland (1. -la'ng), ett fint rödvin från departementet Sarte.

Balla's 1. Balla's-rubin, juvelerarebenämning på en som ädelsten använd blekröd, ofta violettskiftande spinell.

Ballast 1. Barlast, last, bestående av stenar, järn, sand m. m., som lägges i bottnen av ett fartyg för att hålla det i jämvikt; moderna fartyg begagna i allm. vatten som ballast; även fyllning å järnvägar, på vilken bjälkunderlag och skenor vila. — Ballastkaj, hamnplats med ballastupplag. — Ballastport, särskild sidolucka på fraktfartyg för in- och utlastning av ballast. — Ballasttank, cisterner för vattenballast å moderna fartyg. — Ballastväxt, växter, vilkas frön inkommit med ballast och gro på ballastplatsen. De flesta äro tillfälliga; ett fåtal bli beständiga.

Balleri^na, ital., dansös. — Balleri'no, dansör.

Balle'ster, se Balester.

Ballett, se Balett.

Ballhausplatz 1. Ballplatz, öppen plats i Wien, där det forna österrikisk-ungerska utrikesministeriet låg.

Ballhornise'ra, genom ändringar förfuska ett litterärt arbete. Uttrycket har uppkommit efter en på 1500-t. i Lübeck levande boktryckare Johan Ballhorn, vilken av åtskilliga skrifter, bl. a. den lybska stadsrätten, utgav "förbättrade" upplagor, som dock befunnos vara långt sämre än de föreg.

Balli'sm (av gr. balWzein, dansa), med., krampaktiga ryckningar i kroppen, ett slags danssjuka. Se Chorea S:ti Viti.

Balli'st (lat. ballista, av gr. ba'llein, kasta), belägringsmaskin under forntiden och medeltiden, varmed man slungade stora stenar o. d. — Ballisti'k, läran om kastade 1. avskjutna kroppars rörelse. — Balli^sti-ska kurvan, den bana en avskjuten projektil beskriver i luften. — Ballistiska pendeln, apparat för bestämmande av en projektils begynnelsehastighet. — Ballistisk galvanome'ter, galvanometer för uppmätning av

elektricitetsmängder.

Balli'stikon, se Skioptikon.

Ballistrt 1. Nobelkrut, en rökfri av Alfred Nobel år 1888 uppfunnen krutsort.

Ballone't (fr. ballonnet), liten ballong.

Ballon, fr. 1. Ballo'ng, stor glasflaska, vanligen omgiven med korgflätning, till förvaring av frätande syror (jfr Dame-jeanne); kärl, avsett att fyllas med någon gas; större boll 1. blåsa, vanligen av med gummi bestruket taft, vilken, fylld med en gas (t. ex. vätgas), som är lättare än den atmosfäriska luften, begagnas vid luftseglingar. — Ballon captif, fr. (1. bal-lå'ng kapti'ff), vid marken medelst ett tåg fjättrad ballong. — Ballon d'essai, fr. (1. -sä'), "försöksballong", på försök framkastat förslag. — Ballon sond, fr. (1. -sång), "undersökningsballong", med själv-registrerande instrument försedd liten ballong, som uppsändes för undersökningar i de högre luftlagren.

Ballo'ngboll, en art bollspel.

Ballo'ngelement, se Meiding er element.

Ballo'ngklyvare, sjöv., starkt svällande snedsegel, som av kappseglingsbåtar användes i st. f. vanlig klyvare.

Ballo'ngprick, sjömärke, med ballonglik-nande toppmärke.

Ballongvariome'ter, se Statoskop.

Balloon, eng. (1. bä'llon), ballong.

Ballot, fr. (1. ballå'), mindre bal; ett omtyckt bourgognevin.

Ballo'ta a'lba, hot., bonässla, krona rosenröd med vitbrokig underläpp. Täml. vanlig på tomter i s. Sverige. Fam. Labia'tæ. Andra arter tillfälliga som barlastväxter.162

Ballotad—Baltimore-fågeln

BalIota'd (fr. ballottade), skolridningsterm för ett slags språng med alla fyra benen på en gång lyfta från marken och bakhovarna vända bakåt.

Ballottemang (fr. hallottement, svävande), med., sätt för undersökning av fosterläget vid havandeskap.

Ballotte'ra (av eng. hall, kula), rösta medelst avgivande av en svart 1. vit kula. — Ballot-tage, fr. (1. -a'sj) 1. Ballote'ring, röstning medelst kulor, sluten omröstning.

Balläster, se Balester.

Balmains självlysande färg brukas till målning av skyltar, tändsticksställ m. m. Jfr Balduins fosfor.

Bal masqué, se Bal.

Ba'lmer-serien, fys., serie i väteatomens spektrum, påvisad av schweizaren Balmer.

Balmoral Castle, eng. (1. bä'lmåröl kä'sl), de engelska konungarnas skotska residens.

Balneo-dieteti'k (av lat. ha'lneum, bad, och gr. di'aita, levnadssätt), läran om levnadssättet vid brunnar och bad. — Balneografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över badorter. — Balneolo'g, person, som sysselsätter sig med studiet av bad och deras betydelse. — Bal-neologi' (av gr. Wgos, lära), läran om bad och deras medicinska betydelse. — Balneolo'gisk, som avser badläran. — Balneotekni'k (av gr. te'chne, konst), konsten att bereda och använda olika bad. — Balneoterapi' (av gr. therape'ia, sjukvård), läran om bad och hälsokällor med särskilt avseende på deras läkekraft.

Ba'lneum, lat. (gr. halane'ion), bad. — B. are'næ, sandbad. — B. vapo'ris, ångbad.

Balnot, fr. (1. ballnå'), ett slags bourgogne-vin.

Balo'n, långt siamesiskt roddfartyg med torn i mitten.

Bal paré, se Bal.

Balsa 1. Balza, en peruviansk farkost bestående av tvenne uppblåsta sälskinn, förbundna genom tvärslåar.

Ba^lsam, pl. Balsa'mer (lat. ha'lsamum, gr. ha'lsamon)y kallas på flyktiga oljor rika hartser, vilka avsöndras från vissa träd. Deras lukt härrör från den flyktiga oljan. En del balsamer äro dock konstgjorda. — Balsa'misk, doftande.

Balsame'a, Balsami'fera (av lat. ha'lsamum, balsam), bot., som ger balsam. — Balsa-mi'ta, hot., balsamört.

Balsame'ra, skydda djurkroppar 1. lik mot förruttnelse, exempelvis genom att i blodkärlen inspruta en vätska med förrutt-nelsehindrande ämnen. — Balsame'ring, genom insprutning förhindra förruttnelse.

Balsamgran, hot., se Ahies.

Balsamfn, hot., se Impatiens.

Balsamina'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Gruina'les av de choripetala diko-tyledonerna. Se Impatiens.

Balsa^misk; se under Balsam.

Balsami'ta vulga'ris, bot., syn. Tanacetum balsamita (se d. o.).

Balsami'to, en på frukterna av Perubalsam-trädet beredd tinktur.

Ba'lsamnötter = Myrohalaner (se d. o.).

Ba'lsamo de ca^scara, sp., eg. barkbalsam, Perubalsam, beredd genom utkokning av Perubalsamträdets bark. — B. de tra'po, sp., eg. trasbalsam, Perubalsam, beredd genom utkokning av med balsam genom-dränkta tygtrasor.

Balsamode'ndron, se Commiphora.

Balsampoppel, bot., se Populus.

Ba'lsamträd, balsamalstrande träd, särskilt de som tillhöra fam. Bursera'ceæ.

Ba^lsamum, lat., balsam. — B. adstri'ngens, sammandragande balsam. — B. alu'chi, aluchibalsam. — B. america'num = ^. tolu-ta'num. — B. aroma'ticum = Ungue'ntum myri'sticæ compo'situm. — B. canade'nse. Kanadabalsam. — B. capi'vi, gurjunbal sam. — B. carpa'thicum, karpatisk balsam

— B. chio'ticum, Chiosterpentin. — B. com mendato'ris, kommendörsbalsam. — B. co pa'iva, kopaivabalsam. — B. de Me'cca B. juda^icum, B. gileade'nse, Mekkabalsam

— B. dipteroca'rpi 1. B. Gurjun, gurjunbal sam. — B. i'ndicum si'ccum, tobubalsam

— B. Li'bani = B. carpa'thicum. — B Locate'lli, lokatellbalsam. — B. Mari'æ tacamahacabalsam. — B. peruvia'num 1 B. i'ndicum ni'grum, svart Perubalsam. — B. Rige'nse, Rigabalsam. — B.sapo'nis, såp sprit. — B. sty'rax liqui'dum, styraxliqui dus. — B. sulphu'ris terebinthina'tum = 0'leum sulphuratoterebinthina'tum. — B, terebi'nthinæ, terpentin. — B. toluta'num. tolubalsam. — B. vi'tæ, se Succinum.

Ba'lsaträdet, hot., se Ochroma.

Balsefejden, se Balzarfejden.

Balsfjordsgruppen, geoL, den äldre av de skiffergrupper, som uppbygga fjällen i Tromsö amt, Norge. De yngre kallas T romsöglimmerskiff er gruppen.

Balsja 1. Balsjitji, serbisk furstedynasti i Montenegro 1360—1421.

Balt, sing. av Balter (se d. o.).

Balta'dsji, turk., eg trädklyvare; yxbärare, en avdelning av sultanens väpnade följe.

Balter, västgöternas förnämsta fursteläkt; invånare i östersjöprovinserna.

Ba'lteus, laU, de fornromerska soldaternas över vänstra skuldran burna svärds-gehäng.

Baltic deals (eng., 1. bå'ltik dils), handelst.. Öster sjöplank.

Ba'lticum, se Baltikum.

Ba'lticus, bot., förekommande vid Östersjön.

Baltfsjkoje mo'rje, ry.. Baltiska havet, öster-sjön.

Ba'ltikum, benämning på östersjöprovinserna och Litauen.

Baltimore-fågeln, zooL, en av Nordamerikas mest omtyckta sångfåglar, Hypha'ntes haltimore.Baltimorit—Bandanna

163

Baltimorft, miner., ett slags krysotil.

Ba'ltisk, som tillhör Östersjön 1. östersjöländerna. — Baltiska havet {lat. ma're ha'lticum, av ba'lteus, bälte), Östersjön. — — Baltiska isströmmen, geoL, en antagen isström som mot slutet av istiden till sin rörelseriktning bestämdes av Öster sjöbäckenet. — Baltiska provinserna, östersjöprovinserna. — Baltiska skölden, geol., dets. som Fennoskandia. — Baltiska språk, dets. som Lettiska språk.

Ba'ltzar, hebreiskt mansnamn, förk. av Baltha'zar, trol. av kaldeiskt ursprung Belsa'sar, solhärskare, solens överstepräst.

Baltzarfejden 1. Balsefejden, benämning på striderna i Jämtland och Härjedalen under 1611—13 års Kalmarkrig. Namnet härrör från Baltzar Bäck, som då var ståthållare över lappmarken.

Balu'ba, negerfolk i Centralafrika.

Balu'ster 1. Balusterdocka (av lat. hala'u-stium, granatblomma), benämning på de kolonnartade stöd (dockor) som uppbära täckplattan på ett bröstvärn 1. räcke.

Balustra'd, /r., bröstvärn kring balkonger, altaren, terrasser o. s. v.

Balza, se Balsa.

Balzoris (1. -tsåri'), tunna franska vävnader med silkesvarp och kamgarnsinslag; med ultramarin tryckta kattuner och musliner.

Bamba'ra 1. Bamba'rra, negerstam vid övre Niger.

Bambarra-smör = Galam-smör (se d. o.).

Bambergers sjukdom, med., dets. som poly-serositis. — B. pulsatio'n, pulsation av vena jugularis vid hjärtfel.

Bambeonötter, se Bambunötter.

Bambi'no, Bamboccio, ital. {1. -bå'ttjå) och Bamboche, fr. (1. bangbå'sj), lindebarn, docka. — Mado'nna col bambino, Jungfru Maria med Kristusbarnet. — Santi'ssimo bambino, en bild av Kristus såsom barn, vilken förvaras i kyrkan Ara cæli i Rom.

Bambocciad, ital. (1. bambåttja'd), målning, som framställer scener ur det lägre folklivet (slagsmål, krogscener o. d.).

Bamboccio och Bamboche, se Bambino.

Bambo'Ia, dets. som Babla (se d. o.).

Bambu, bot., se Bamburör; keram., ett slags gula, oglaserade lervaror från Indien ; på Sumatra viktmått för säd '= 1,85 kg., rymdmått '= 4 1.; i Burma längdmått = omkr. 4 m.

Bambubjörn, zool., en björnart i Tibet, Ailu'-ropus melanoleucus.

Bambuk-smör = Galam-smör (se d. o.).

Bambunötter, Bamboo-1. Bambeonötter, bot., frön av den västafrikanska vinpalmen, Ra'phia vinijera. Sändas ofta till Europa som svarverimaterial, men äro härtill olämpliga.

Bamburåtta, zool., en indisk grävande gna-gare, Rhizomys sumatrensis.

Ba'mburör, bot., det stundom 15—30 m. höga strået av det trädartade, fam. Grami'neæ

tillhörande gräset Bambu'sa arundina'cea, som i tropiska zonen bildar stora skogar. I Brasilien kallas dessa t a g u a r a. Värderas för sin seghet och styrka och användes till gärdesgårdsstörar, käppar, stolsben m. m. En annan art med mångfaldig användning är Bambu'sa vulga'ris, av vilken bl. a. de unga skotten ätas. De exporteras till Europa konserverade under naninet Take no ko. Ett kiselsyrerikt ämne ur strålederna, Tabasjir, användes i medicinen. Andra arter äro prydnadsväxter.

Bambus, ett rutigt 1. randigt bomullstyg till benkläder från Manchester 1. Böhmen.

Bambu'sa, se Bamburör.

Bambu'sæ, bot., underfamilj av gräsen.

Bambu'ser, dåligt sjöfolk, som endast användes till hantlangare.

Ban, slav., fordom titel för befälhavaren i Ungerns ö. gränsdistrikt. — Bana't, det av en ban styrda landområdet.

Ban (mlat. bannum), påbud från de forna franska konungarna till deras vasaller att följa dem i fält.

Bana'l, fr., eg underkastad ett ban; fig., allmän, utsliten. Jfr Trivial. — Banalise'ra, neddraga till vardaglighet. — Banalite't, urspr. tvångsplikt; fig., utnött talesätt.

Banaltafel (av ban och ty. tafel, bord), domstol i Kroatien.

Bana'n, pl. Bana'ner, bot., frukterna av pi-sangen {Musa paradisi'aca och M. sapie'n-tum), som odlas överallt i heta zonen. — Bananhampa, se Manillahampa. — Bananstärkelse 1. Pisa'ngstärkelse, stärkelse erhållen av bananer. Jfr Arrow stärkelse.

Bana'nflugor, zool., se Daggflugor.

Bana'nätare, zool., en grupp fåglar, Muso-pha'gidæ.

Bana't, se under Ban.

Banausisk (av gr. banau'sos), hantverksmässig.

Ba'nca Commercia'le Italia'na, ital. (1. -tjäle -), Italiens största bank, med huvudkontor i Milano.

Ba'nco, ital., se Bank.

Banda, spansk riddarorden, stiftad 1330.

Ba'nda, bot., se Capparidaceæ.

Banda, ital., ^on/c., larmande musik, janitsjar-musik; inne på scenen använd orkester (t. ex. i operan Don Juan); samlingen av slaginstrument i en orkester.

Bandagat, se Agat.

Bandage, fr. {1. -da'sj), förband, bindel, orto-pedisk apparat. — Bandagi'st, person, vars yrke är att förfärdiga bråckband, ban-dager o. a. kirurgiska apparater.

Ba'ndala, en art manillahampa.

Ba'nda-ma'cis, se Muskot.

Bandamannasaga, "de sammansvurnas saga", omkr. 1200 författad saga, som handlar om förhållandena på Island

under 1000-t. mitt.

Banda'nna, kattun, tryckt som bandannos (se följ. ord).164

Bandannos, sp. (1. -da'njos), urspr. ostindiska näsdukar, på vilka figurerna äro bildade genom blekning av bottenfärgen; tryckta råsilketyger.

Bandela (eng. Bundelah), indisk folkstam.

Bandele'tt, med.y liten binda.

Bände noire, fr. (1. bangd nåa'r), "svarta bandet'^ namn på sällskap under franska revolutionen, vilka slogo under sig indragna gods och ockrade därpå.

Bandereau, fr. (1. bangderå'), trumpetsnöre.

Bande'rier (av lat. hände'rium, baner), pL, i gamla tider de ungerska magnaternas beridna följen, av vilka de ledsagades i fält 1. till riksdagar o, d.; numera beridna adelsmän, som deltaga i en procession vid vissa högtidliga tillfällen.

Banderilla, sp. {1. -ilja), liten fana, fanprytt spjut.

Banderillero, sp. (1. -rilje'rå), person, som vid tjurfäktningar angriper djuret med kastspjut, prydda med små vimplar.

Banderole, fr. (1. bangdörå'l), 1. Banderoll, vimpel; under medeltiden namn på en liten flagga, fäst vid trumpeten; trumpetsnöre med tofs; bandformigt omslag; handelst., priskurant med prov på tyger 1. manufakturvaror.

Bandgnejser, petrogr., se Migmatit.

Bandgräs, hot., en art Phalaris.

Bandikuter (eng. handicoot) 1. Punggrävlingar, zooL, en grupp pungdjur.

Bandiller, zooL, se Zorilla.

Bandiet (ital. handito, eg. bannlyst), stråtrövare, lönnmördare. Jfr Bravo.

Band-3a'spis, miner., se Jaspis.

Band]ärn, bandformigt utvalsat järn.

Bandkedja, bandlik kedja av metalltrådslänkar.

Bandkniv, kniv med två handtag, för tunnbindare m. fl.

Bandlampa, ett slags båglampa, vars övre kolhållare hänger i ett kopparband.

Bandland, förr jordmått i Dalarna (så mycket jord som kunde besås med säden från ett band).

Bandlära, anat., läran om ledgångsligamen-ten.

Bandmaskar, zooL, Cesto'des, en ordning av plattmaskarna.

Bandmossa, hot., en allmän levermossa, Metzge'ria.

Bando'la 1. Bando'ra, ital. och sp., tonk., ett lutan liknande instrument med 10 stålsträngar, närmast likt mandolinen (se d. o.).

Bandole'r (fr. handoulière), Bandolä'r 1. Bantle'r, axelgehäng; även namn på ge-häng med patronkök.

Bandole'rvin, ett Provence-vin.

Bandolfn, toalettmedel för hårets fästande, bestående av något klibbigt ämne som kvitten 1. dragant.

BandoIä'r, se Bandoler.

Bando'ska, böhmiskt musikinstrument.

Bandpil, hot., pilarter med smidiga, långa årsskott, lämpliga till korgarbeten, vidjor o. s. v.

Bandpipa, gevär, kring vars svetsade pipa lindats en flat järnskena.

Bandsko, sko av flätade klädeslister 1. band.

Bandsåg, sågklinga med form av ett ändlöst band.

Bandträ, slät trälist för utfyllnad av vinkeln mellan vägg och tak.

Bandtång, hot., se Zostera.

Banduliä'r (fr. handoiilière), axelrem, axelgehäng.

Bandu'ra 1. Bandurka, mus., lillryskt gitarr-liknande instrument.

Bandy (eng., bollträ), sportt., ett bollspel på is. Spelas med liten boll och klubbor. — Bandyboll Bandyklubba, se föreg.

Bandå' (fr. handeau), bindel, binda; bandslinga med inskrift över bilder av föremål, personer o. d.

Bane (trol. av germanska roten ha-, kamp), använt i sammansättningar, såsom "baneman", "banesår", i betydelsen död, döds-.

Ban-element, astr., de storheter, genom vilka läget av banan för en himlakropp och dennas rörelse i banan bestämmes.

Bane'r (mlat. hände'rium; fr. hannière; got. handva), fana. — Banerherre, riddare under feodaltiden, som i krig kunde uppställa minst 10 välbeväpnade ryttare.

Bang, narkotiskt medel, berett av opium m. m.

Bangalay (1. -galä'), en art eukalyptusträ.

Ba'ngia, hot., se Bangiales.

Bangia'les, hot., en klass i saltvatten levande rödalger, uppkallad efter det även vid vår västkust allmänna släktet Bangia. Ett annat släkte, Porphy'ra, odlas i Japan, där det utgör ett viktigt födoämne.

Ba'ngi deiva'na, hot., se Lagochilus.

Bangola ("Flodens barn"), negerfolk i Kongo.

Bangos nervdroppar, farm., kamferdroppar.

Bani, pl. av Banu (rumäniskt mynt), se d. o.

Bani', dets. som Banian (se d. o.).

Bania'n 1. Banja'n, medlem av köpmanskasten i Ostindien; ostindisk nattrock av vattrat siden. — Bania'ndagar, kött dagar för sjöfolk ombord.

Bania'nträd, se Ficus.

Banija, Banja'n, se Banian.

Banjerdäck, da., sjöv., trossbotten, trossdäck.

Ba'njo, tonk., de amerikanska negrernas älsklingsinstrument, ett slags 5—9-strängad gitarr.

Ba^njos, pl., överhetspersoner i Japan.

Bank (fr. hanque, ital. hanco), en inrättning, där penningar insättas, växlas 1. utlånas; spelt., den kassa, som hålles

av en person, vilken spelar mot flera. Va la hanque, fr. (1. - bangk), hela banken (spelbanken) må gå (i ett drag). — Bank-akten (eng. bank charter act), engelsk lag om sedelbank-Banka-tenn—Banteng

väsendet av år 1844. — Bank-assignation, anvisning på en bank. — Bank charter act, se Bank-akten. — Bankdepositum, det kapital, som någon insätter i en bank,_ antingen mot ränta 1. andel i bolagets vinst. — Bankdividend, den årliga vinst, som intressenten i en offentlig bank erhåller procentvis å det insatta kapitalet. — Bank-folio, den räkning, som en offentlig bank

1 sin huvudbok öppnar för en intressent. — Banki'r, växel- och penninghandlare. — Banknot, av en bank utgiven sedel. — Banko, namn på Riksens ständers banks sedel- och skiljemynt gentemot samma banks silvermynt, specie, och Riksgäldskontorets sedlar, riksgälds. 1 rdr specie =

2 % rdr banko = 4 rdr riksgälds. — Bankprokura, fullmakt, varigenom en bankintressent bemyndigar annan person att sköta hans affärer med banken. — Bankru'tt (fr. hanqueroute, ital. banco Totto, bruten bank), offentligen erkänd oförmåga att gottgöra sina fordringsägare = Cession (se d. o.). — Bankrut-te'ra, göra cession. — Bankruttö'r, person, som blivit bankrutt. — Bankvaluta, den av en bank antagna myntenhet, som lägges till grund för dess penningberäkning och bokföring.

Ba'nka-tenn, nästan kemiskt rent tenn från Sundaön Banka.

Banka upp kallas det förfarande, då elden under en ångpanna begränsas till vad som behövs för att underhålla ett endast lågt ångtryck.

Banke'tt (av hank), en å slänt anordnad vågrät avsats.

Banke'tt {fr. hanquet, ital. hanchetto), festlig måltid, gästabud.

Bankfiske, storfiske på de stora fiskegrunden utanför Bohuslän, i Nordsjön och flerstädes.

Bank holldays, eng. (1. - hållide's), bankhelgdagar, helgdagar i Storbritannien och Irland vid sidan av de kyrkliga sön- och helgdagarna.

Bankfr, se under Bank.

Bankfvahönset, zooL, Ga'llus hanki'va, lever i Indien. Från det anses tamhönsen härstamma.

Banknot, se under Bank.

Banko, se under Bank.

Bank of England, eng. (Z. - åv i'ngländ), Englands nationalbank, en av världens största och mest betydande banker, med ett aktiekapital på över 14 milliarder pund sterling. Förvaltar hela engelska statsskulden. Bankens sedlar äro det allmänna engelska betalningsmedlet.

Bankru'tt, Bankruttö'r, se under Bank.

Ba'nksia, hot., växtsläkte av fam. Protea'ceæ från Australien. — B. marce'scens, har en rot, som användes som kräkmedel. Andra arter ge en honungslik saft, som förtäres.

Bankulnötter, fröna av Aleuri'tes tri'loha,

fam. Euphorhia' ceæ, på Moluckerna, Sunda- och Sällskapsöarna, lämna en fet olja, hankulolja, som bl. a. nyttjas mot förstoppning.

Bankö'r, den som håller bank i spel.

Banlieue, fr. (1. bangliö'), under feodaltiden omkretsen med en mils radie omkr. en privilegierad stad 1. köping, inom vilken ingen främmande marknad fick hållas; nu närmaste området kring en stad.

Banlinje, en järnvägs geometriska mittlinje.

Banläge 1. Bantrace'ring, en järnvägs läge i landskap och terräng.

Banmotstånd, det motstånd ett tåg röner vid framföring på horisontal bana i vindstilla.

Ba'nn, ty. (av mlat. ha'nnum), den makt och domsrätt, som i medeltiden tillkom en andlig 1. världslig domare; det av denne utfärdade påbudet 1. förbudet; förbrytelser mot denna myndighet och straffet, vilket merendels bestod i förvisning från ett område 1. uteslutning från gemenskap med andra (t. ex. kyrkans bann, bannlysning, exkommunikation). Jfr Interdikt.

— Lilla bannet, inom katolska kyrkan, uteslutning från bruket av sakramenten. — Stora bannet, inom katolska kyrkan, ut-stötning ur församlingen.

Banneret, fr. (L bannörä'), banerherre (se under Baner).

Banne'tt (fr. hannette), större korg.

Bannlysning, se Bann,

Bannlysningsbulla, se Bannstråle.

Bannmil, det område, inom vilket den feodala bannrätten gällde.

Bannrätt, se Bann.

Bannstråle, kyrkans bann, förkunnat genom en påvlig skrivelse, bannlysningshulla.

Banos, sp. (1. ba'njås), bad, badortorter.

Banplan, fys., det plan, i vilket en kropp rör sig.

Banque de France, fr. (L bangk dö frangs), Frankrikes riksbank, organiserad som aktiebolag under statskontroll. — B. de Paris & de Pays-Bas (1. - dö pari' e dö päi'ba), en av världens främsta emissionsbanker, med huvudkontor i Paris. — B. des Pays du Nord (Z. - de päi' dy når), pariserbank, grundad 1911, för tillgodoseende av de nordiska ländernas intressen.

— B. de Suède & de Paris (1. - dö sväd e dö pari'), bank för spec. tillvaratagande av svensk-franska intressen, grundad 1913. —• B. foncière (1. - fångsiä'r), hypo-teksbank, i Paris numera Crédit fonder de France (1. kredi' fångsie' dö frangs), Frankrikes hypoteksbank.

Ba'nsai, se Banzai.

Ba'nta (av eng. bant), genomgå bantingskur (se d. o.).

Ba'ntam-höns, dvärghönsras från Java.

Ba'ntamvikt, viktklass bland boxare, 53,5 kg.

Bante'ng, Bante'ng-oxe, zool, en vild, ja-vansk ox-art, Bos hanteng.166

Ban-tid, krigsk., den tid en kula brukar för att genomlöpa hela sin bana.

Ba'ntingskur, med., en dietisk metod till botande av överdriven fetma, uppfunnen av H a r v e y men först använd av engelsmannen Banting.

Ba'ntis sjukdom, med., en till sina orsaker oklar sjukdom med symtom av mjältför-storing, anemi och levercirrhos.

Bantle'r, Bantlä'r, se Bandoler,

Bantrace'ring, se Banläge.

Bantu 1. Bantufolk, Abantu (av sulu, a-ha-ntu, män), namn på afrikanska folkstammar i s. Afrika.

Ba'ntunegrer, Banturasen, se Bantu.

Ba'ntu-språken 1. Kaffer-språken, de närbesläktade språk som talas av Bantufolken.

Banu {pl. 6am), rumäniskt bronsmynt=Vioo leu 0,7 öre.

Banya'n, se Ficus.

Banyo'ro 1. Wanyo'ro, ett bantufolk.

Ba'nzai, jap., japanskt krigsrop, motsvarande vårt hurra.

Baoba'b, bot., apbrödsträdet, Adanso'nia digita'ta, av fam. Bomba'ceæ, i Afrika och Indien. Stammen når en ofantlig tjocklek. Såväl bladen som frukterna äro närande.

Ba'phia, hot., tropiskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ. — B. m'tida, i Sierra Leone ger ett tungt, först vitt, sedan rött till svartaktigt trä, Caban, Cambaholtz 1. Cam-wood.

Bapti'sia tinctoria, bot. (syn. Sophora), en nordamerikansk ärtväxt, som ger s. k. vild indigo. Skotten ätas som sparris. Den torkade roten är officinell.

Baphomet, se Bafomet.

Baptfsm (gr. ba'ptisma, dop), "neddopp-ning", den lära, som omfattas av baptisterna. — Bapti'st, medlem av de från 1500-t. härstammande kristna trossamfund, som förkasta barndopet, emedan det späda barnet ej kan avlägga en trosbekännelse. Bland baptistiska partier märkas partikularhaptisterna, vilka omfatta läran om det särskilda nådavalet, och generalbaptisterna, som anse Guds frälsande nåd vara verksam på alla.

Baptiste'rium, lat. (gr. baptisteWion), dopkyrka, under medeltiden en byggnad, vanligen helgad åt Johannes döparen, och i vars mitt fanns en bassäng 1. dopfunt; även själva döpelseakten.

Bapti'stisk, som avser baptismen.

Ba'r, eng,, balk; sandbank, grund; skrank, som i domsalen skiljer domartribunen från åhörarna, och vid vilket advokaterna taga plats; även benämning på advokatståndet i dess helhet; tonk., taktstreck.

Bar, Bar-restaurang, restaurang med servering från disk. — Bar-tender, krögare, diskkypare.

Bar, hos de gamla mästersångarna = sång.

Bar, fys., meteor., praktisk tryckenhet i C. G. S.-systemet (se d. o.); en bar — en

megadyn per kvcm. = 750 mm. kvicksilvertryck — ^^/ye atmosfär. En centibar — Vioo bar; en millibar = Vi,ooo bar.

Bar., förk. för det engelska ordet ba'ronet, baron.

Bara, folkstam på Madagaskar.

Ba'rabass, en rövare, som Pilatus på folkets begäran lösgav i st. f. Jesus. — Släppa Ba'rabam lös, slå gäcken lös, rumla om utan hänsyn.

Barabfner 1. Barabi'ntser, nomadiska tatarer på Barabastäppen i Asien.

Bara'bra 1. Bera'bra, nubisk folkstam i Nil-dalen.

Bara'cco, en spansk lakritskvalitet.

Bara'ck (sp. barracca, fiskarhydda), fälthydda, soldat hydda; fattighärbärge; skjul, marknadsstånd; usel koja. — BarackeVa, bo i en barack. — Barackläger 1. Baracksystem, krigsk. och med., en ordnad samling baracker, avsedda till kaserner 1. sjukhus.

Baraitha, traditionella lärosatser, upptagna i Gemara, en av Talmuds (se d. o.) huvuddelar.

Baraka'n, se Perkan.

Baraka'ra 1. Koralllträ, veden av Erythri'na corallode'ndron, hårt träslag med gult, i luften rodnande snitt.

Ba'ralong-affären, en händelse under världskriget, då besättningen på en tysk u-båt påstods ha nedskjutit besättningen på engelska hjälpkryssaren Baralong, som likväl var en engelsk u-båtsfälla.

Baramu'nda, zooL, se Ceratodus.

Bara'nker, polsk., 1. Baranjo, ett slags fina ryska lammskinn.

Baras, se Wrapper.

Barasi'ngan 1. Indiens sumphjort, zooL, en ostindisk hjortart, Ruce'rvus duvauce'li.

Bara't, eg. diplom; skyddsbrev, som

Porten förr medgav främmande makters ministrar att sälja till turkiska undersåtar, vilka härigenom förvärvade vissa rättigheter och stodo under ministerns beskydd; turkiskt pass för icke-muhamme-daner.

Bara'ta, ital., handelst., bedrägligt köp. — Barateri', varuförfalskning; underslev, svek av skeppare 1. besättning mot redare 1. assuradör. — Baratö'r, varuförfalskare. Jfr Baratt.

Ba'rathron, gr., avgrund, svalg; en bergsklyfta vid Aten, i vilken livdömda fordom störtades.

Bara'tt 1. Bara'tto, ital. (av gr. pra'ttein, handla), byte; handelst., utbyte av en vara mot en annan. — Baratte'ra, tillbyta sig en vara mot en annan. — Baratteri', se Barateri. — Baratthandel, byteshandel. — Barattkonto, konto för bytesaffär.

Bara'tto, se föreg. ord.

Bara'una, bot., se Melanoxylon.

Barb (av lat. ba'rba, skägg), vävd remsa av

spetsar som prydnad på kvinnlig huvudbonad.

Barba'dos-körsbär, bot., se Malpigiaceæ.

Barba'dos-sjuka, se Elefantiasis.

Barbaka'n, utanverk, skanstorn, skottglugg.

Barbaloi'n, kem., se Aloé.

Barba'r {gr. ha'rharos), förr hos grekerna en icke-grek, en utlänning; hos romarna en icke-romare och icke-grek; nu en rå, okunnig, grym människa. — Barbari', råhet, okunnighet.) (Civilisation (se d. o.). — Barba'risk, rå, grym, obildad, språkvidrig. — Barbari'sm {lat. barbari'smus), språkv., språkvidrigt uttryck; onödigt bruk av utländska språkformer.

Ba'rbara, lat., kvinnonamn (av gr. ba'rbaros, en icke-grek), främling, utländska.

Barbare'a, bot., gyllen, växtsläkte tillhörande fam. Cruci'feræ. — B. vulga'ris, sommar-gyllen. —• B. stricta, se Hirschfeldia.

Barbare'skstaterna, fordom namn på länderna längs Medelhavets s. kust (Marocko, Algeriet, Tunis och Tripolis).

Barbari', Barba'risk, Barbari'sm, se under Barbar.

Barbaro'ssa, ital., rödskägg; binamn på kej-sar Fredrik I av Hohenstaufen samt tvenne ryktbara turkiska sjörövare på 1500-t.

Ba'rbarus, -a, -um, lat., barbarisk; bot., från barbarland.

Barba'sco 1. T'ingui, bot., benämning på Sydamerikanska växter av släktena Serja'nia, PaulWnia och Mag o'nia

(fam. Sapinda'-ceæ), vilkas giftiga saft flyter ut, om de kastas i vatten, och bedöva däri befintliga fiskar som sålunda med lätthet kunna fångas.

Barbaste'll, zooL, svensk fladdermusart. Se Barbastella.

Barbaste'lla^ zooL, barbastellsläktet, av däggdjursordn. Chiroptera (se d. o.). Svensk art: B. (Syno'tus) barbaste'llus, barbastellen.

Barbati'mao-bark, benämning på flera gar-varbarkar från Brasilien, vilka dels användas till garvning och svartfärgning, dels inom medicinen som adstringens.

Barba'tus, -a, -um (av lat. barba, skägg), bot., skäggig.

Barbe-bleue, fr. {1. barblö'-), Riddar Blåskägg.

Barben-ko'lera, med., en av rommen till barb-fisken, Cypri'nus ba'rbus, i Tyskland och Frankrike flera gånger framkallad kole-rinartad sjukdom.

Barbe'ra (av lat. ba'rba, skägg), raka. — Barbe'rare, person som håller rakstuga.

Barberaren i Sevilla {fr. Le barbier de Sé-ville), komedi av Beaumarchais, samt en på denna byggd opera med samma namn med musik av Rossini.

Barberfni, en romersk furstesläkt. — Barbe-ri'ni-vasen, se Portlandvasen. — Barbe-rinska biblioteket, ett på handskrifter rikt

bibliotek i Palazzo Barberini på Quirinalen i Rom.

Barbe'sa, ett omtyckt piemontvin.

Barbe'tt 1. Barbette, fr. {1. -bä'tt), kanonbank. — Barbettorn, öppet kanontorn å ett pansarfartyg.

Barbeyes viskosimeter (Z. barbe's -), i Frankrike föreskriven viskosimeter (se d. o.).

Barbfiskar, zooL, en grupp karpfiskar, Skäggkarpar.

Barbika'n, dets. som Barbakan (se d. o.).

Ba'rbiton 1. Ba'rbitos, gr., ett mångsträngat instrument hos de gamla grekerna, vilket sannolikt hade likhet med en lyra.

Barbitu'rsyra, kem., moderämne vid framställning av sömnmedlet veronal, framställes ur urinämne.

Barbizon-skolan {1. barrbissång-), krets av franska målare, som hade sitt högkvarter i byn Barbizon. Hit räknas bl. a. Corot, Th. Rousseau och Millet.

Barbmann, dets. som Bartmännchen (se d. o.).

Barbote, fr. {1. barbå'tt), zool., lake.

Barbotu'r, keram., lättflytande deg, som användes vid fästande av utsmyckningen på fajanspjäser. — Barboti'n-måleri, keram., fajansmåleri med pastösa färger. — Barbotfnspel, sjöv., ett slags gångspel på fartyg.

Barbro, fornsvenskt kvinnonamn=5ar&ara. Buret av Gustav Vasas räddarinna, B. Stigsdotter.

Ba'rbula, bot., ett släkte bladmossor med många skandinaviska arter. — B. rura'lis, droppmossa, är allmän på sten och tak.

Ba'rbus, zool., skäggkarp.

Barcallo, se Bacallo.

Barcaro'Ie, se Barkarol.

Barcelona-vin, starkt spanskt rödvin, som i Frankrike användes till förskärning av lättare vinsorter.

Barchan, geoL, ökendyner av hästsko- 1. halvmånform med lovartsidan konvex och lä-sidan konkav.

Ba'rchent {medelt.-lat. barraca'nus, ett slags kamlott), Ba'rchet 1. Pa'rchent, ett slags kyprat bomullstyg, stundom med inslag av linne.

Bard {ty. Bart), skägg. — Bardskärare, bar-berare.

Bard {kelt. bard, bardd, antingen av det keltiska ordet bar, raseri, hänryckning, 1. av det keltiska bår, lysande, vis), skald hos de forna kelterna, vilken besjöng kämpa-idrotter och bardalekar. — Ba'rdalek (av fornsv. bardaghi, strid, och lek), kamp, strid.

Bardelebens binda, med., en preparerad "brandbinda" för uttorkning av brännsår.

Barda'n {fr. bardane), bot., kardborre.

Ba'rder, zool., hornskivor i valarnas mun, vilka utgöra ett slags silapparat och ersätta tänder. De lämna material till s. k. fiskben (se d. o.).168

Barde'ra (av fr. barde, späckskiva), kokk., späcka, belägga med späckskivor.

Bardesanfterna, anhängare till syriske gno-stikern BaTdesa'nes, som levde i 2:a årh.

Bardiglio, ital. (1. -di'ljå), en hård marmorart från trakten av Florens. — B. com-mu'ne, B. turchi'no, B. fiori'to, handelsbeteckningen på blåådrig Carraramarmor av olika struktur.

Bardisa'n (fr. pertuisane), ett fordom av infanteriet brukat vapen, en förkortad pik.

Bardft (ty. Bardiet), bardsång, stridssång.

Bardskärare, se Bard.

Bardu'ner, sjöv., tåg, som från ömse sidor av stångtopparna gå ned till aktersta delen av röstena.

Bardvalar, zool., en grupp valdjur, Mysta-coce'ti, försedda med barder i st. f. tänder. Bardvalarna omfatta Rätvalar och Fen-valar.

Barea, "slavar", en folkstam i n. Abessinien.

Barège, fr. (1. barä'sj), ett slags gles vävnad av silke 1. ylle; har fått sitt namn efter byn Barèges i Pyrenéerna.

Bare'la, se Baril.

Barestesiome'ter (av gr. ha'ros, tyngd, ais-tha'nesthai, förnimma, och me'tron, mått), med., instrument för undersökning av hudens tryckkänslighet.

Bare'tt (fr. barrette; ital. baretta 1. berretta; sp. birreta; medelt.-lat. barre'tum, eg. överrock, mantel), en lågkullig mössa utan skärm, med rund 1. mångkantig kulle, vanligen av sammet, under medeltiden allmänt brukad och ännu i vissa länder buren av präster, advokater och domare. — Barettkram, handelst., alla slags huvudbonader (utom hattar) samt trikåvaror i allm.

Barfrid 1. Bergfrid kallades i Sverige under medeltiden dels ett flyttbart torn, som inneslöt krigare och användes vid angrepp, dels inåt öppna stridstorn på en fästningsmur, dels enstaka borg 1. befästning. Jfr Beffroi.

Barfröiga växter, bot., se Gymnospermæ.

Bari, en negerstam vid övre Nilen.

Bari'a, 6ot, gagnvirke av Co'rdia gerasca'n-tus från Trinidad och Cuba. Kallas ofta, liksom veden av andra Cordia-arter, i handeln Rosenträ 1. Spansk alm.

Bariba'len, zooL, en amerikansk björnart, Vrsus america'nus.

Baril, fr. (1. -i'll), kagge, fjärding. — Baril-lage (1. -la'sj), fatgods.

Ba'ril, Bare'la, Bari'la, Bari'le, Bari'lla, Ba'r-ril, Barri'lla, Barrile, ett sydeuropeiskt, belgiskt och sydamerikanskt mått, oftast för flytande varor och av mycket växlande storlek.

Bari'llasoda, råsoda, beredes av havsväxter i Alicante, Malaga m. fl. orter.

Ba'rin, ry., herre, adelsman. — Ba'rynja, ry., en barins maka.

Ba'risk (av gr. ba'ros, tyngd, tryck), som har avseende på lufttryck 1. barometerstånd.

BaVisk vindros, meteor., tabellarisk sammanställning av de barometerstånd, som i medeltal härska vid de olika vindriktningarna.

Ba'riton 1. Ba'ryton, (ital. baritono, fr. baryton) , tonk., mansröst liggande mellan bas och tenor; ett numera föråldrat tonverktyg, liknande en violoncell.

Ba'rium, Ba'ryum (av gr. ba'ros, tyngd), kem., det metalliska grundämnet i tung-spat, förekommer i naturen såsom beståndsdel av flera mineral. Är vit 1. gulaktigt vit. Bariumsalter färga lågan grön och användas i fyrverkerikonsten. — Ba-ry't, bariumoxid. — Bariumklora't, explosivt, giftigt salt, som användes i bengaliska eldar. — Bariumkroma't 1. Barytgult, är en vackert gul målarfärg. — Barium-sulfa't, Barytvitt 1. Permanentvitt, begagnas som tillsats till blyvitt.

Barjaktar, "fanbärare", militärtitel i de slaviska balkanländerna.

Bark (fr. barque; ital. och sp. barca), segelbåt med tvenne master och loggertlik-nande segel; rikt smyckad båt för kungliga o. a. högt uppsatta personer; ett slags lastpråm med däck 1. överbyggnad. — Barka'ss, största båten på örlogsfartyg. — Barkskepp, varje tremastat fartyg, som ej är råtacklat på aktersta masten.

Barkanti'n, sjöv., skonertskepp.

Barkar, farm., gemensam benämning på de slag av bark, som lämna läkemedel, t. ex. kinabark, frangulabark o. s. v.

Barkaro'1 (ital. barcarole), venetiansk 1. napolitansk gondoljärsång.

Barka'ss, se under Bark.

Barkbalsam, Perubalsam, (se d. o.).

Barkborrar, zool., en grupp för skogen skadliga skalbaggar, Ipidæ.

Barkdjur, zool., en art sjöko, Rhytina stelleri.

Barkero'1 (ital. barcaruola), gondolliknande, italiensk båt.

Barker's mill, eng. (1. ba'rkörs -), i England brukligt namn på Segnerska hjulet (se d. o.).

Barkkoraller, zool., en grupp koralldjur, Octactinia' ria.

Barklyi't, miner., ett slags mörkt färgad rubin från Australien.

Barkpo'r 1. Lentice'11, bot., intercellularrum under den urspr. överhudens klyvöppningar hos förkorkad överhud å växter, tjänande gasutbytet med atmosfären.

Barkskepp, se Bark.

Barkspade, redskap för barkning av timmer.

Barktornar, bot., kraftiga hårbildningar, vilka delvis uppbyggas av växternas barklager och ej endast av överhuden.

Bark-ymp, ympkvist som införes mellan grundstammens bark och ved.

Barlaam och Josafat, religiös roman från Medeltiden, grundad på en Buddhalegend.

Barlast med sammansättningar, se Ballast.

ceæ, vars blad användas officinellt som uppmjukande och urindrivande medel. — B. prionf tis, har mycket bittra blad, vilka användas mot malaria.

Barle'tta, ett rött italienskt vin från Apulien.

Barley-corn, eng. (L ba'li-kå'n), eg. bjugg-korn, engelskt längdmått = % inch.

Barlows hjul, fys.y apparat för uppvisande av den verkan en magnet utövar på en ledare, genom vilken passerar en elektrisk ström.

Barlows sjukdom, med., skörbjuggsliknande sjukdom, som sannolikt på grund av vita-minfattig föda uppträder hos små barn.

Barmakfder 1. Barme'kider, förnäm persisk släkt, som spelade en betydande roll under de första abbasidkaliferna.

Barmenet, desinfektionsmedel, bestående av borax, borsyra, klorsalt och underklor-syrat natrium.

Barmen-varor, de i och omkr. staden Barmen vävda bomullsbanden samt ylle- och halvsidenbanden.

Barmhärtiga bröder {fr. Frères de la charité, ital. Fate hen fratelli), en katolsk munkorden, vars medlemmar ägna sig åt sjukvård.

Ba'rnabas, hebreiskt mansnamn, tröstens, hugsvalelsens son. Namn på aposteln Paulus' lärjunge och följeslagare.

Barnabi'ter, tidigare kallade Paula'ner, en katolsk munkorden, som 1530 uppstod i Milano.

Barnardos homes, eng. {1. bönä'dås hå'ms), skolor för föräldralösa, fattiga barn (street arabs) i London, inrättade av den engelske filantropen Th. J. Barnardo.

Barn-asy'l, barnkrubba, fristad för husvilla barn.

Barnbeck, den tjocka, svartgröna massa, som finnes i tarmarna hos nyfödda.

Barndie't, med., för barn lämpad levnadsordning i fråga om födan.

Barnförlamning, med., se Poliomyelitis.

Barnko'lera, med., svår inflammation i magsäck och tarm hos späda barn. Förloppet påminner om kolerans.

Barnkrubba, se Barnasyl.

Barnmorska grodan, zool., dets. som Acku-schörgroda.

Barnpulver, farm., lugnande medel för barn.

Barnsäng, med., {lat. puerpe'rium), den tid en barnaföderska måste förbli liggande efter förlossningen. — Barnsängsfeber 1. Puerperalfeber, med., svår febersjukdom, som genom infektion av de skadade födsloorganen kan angripa barnsängskvinnor.

Barnum {1. ba'rnöm), humbugs- och reklam-makare (efter en beryktad amerikansk spekulant med detta namn).

Barnvatten, med., den vätska {liquor amnii), som inom fosterhinnorna omgiver barnet och som avgår vid förlossningens början.

Baro'ck {fr. baroque; port. barrocco), ofullkomligt rund (om pärlor); vind, skev; fig.,

underlig, orimlig; smaklös. — Barockstilen 1. Baro'cken, den stilriktning, som i Italien avlöste senrenässansen och sedermera en längre tid (1580—1780) behärskade Europas konst. Storslagen, pompös och tung, kännetecknas den av svällande, utdragna former.

Barogra'f (av gr. ba'ros, tyngd, och grajein, beskriva), fys., självregistrerande barometer, d. v. s. ett instrument, som själv antecknar barometerstånden. — Barogra'm, den av en barograf registrerade lufttryckskurvan.

Baroirt, miner., kolsyrad baryt.

Baro'lo, ital. {1. -rå'lå), kraftigt piemonte-siskt rödvin.

Baromakrome'ter (av gr. ba'ros, tyngd, makri's, lång, och me'tron, mått), instrument, varmed man på en gång kan mäta och väga ett nyfött barn.

Barome'ter (av gr. ba'ros, tyngd, och me'tron, mått), fys., instrument, varmed lufttrycket uppmätes. Den vanligaste barometern, kvicksilverbarometern, uppfunnen på 1640-t. av italienaren Toricelli, består av ett rakt, upptill slutet, ofta graderat glasrör, urspr. fyllt med kvicksilver, vilket, då röret ställes vertikalt, sjunker, tills dess vikt i röret blir lika med det yttre lufttrycket. Kvicksilverpelarens höjd, det s. k. b ar ometer ståndet, utgör alltså en mätare av detta. — Barometer-ma'ximum, se nästa ord. — Barometer-minimum (även kallat barometrisk depression, oväders- 1. stormcentrum, burrask, cyklon och virvelstorm) säges råda där, varest för tillfället lufttrycket be-finnes vara mindre, d. v. s. där barometern står lägre, än omgivningen.)(Barometer-maximum äger rum där, varest för tillfället lufttrycket är störst, d. v. s. där varest barometern står högst. Jfr Iso-bar. — Barometerprovare, en liten barometer, som mäter förtunningen i luftpumpen. — Barometri', vetenskapen om barometern och dess användning. — Baro-me'trisk, som avser barometern 1. lufttrycket. — Barometrogra'f =: Barograf.

Baromez, se Agnus scythicus.

Baro'n (av lat. bar o, som under medeltiden betydde vasall), friherre. — Barone'ssa, friherrinna. — Baronet, eng. {1. ba'rånett), engelsk adelsman, i rang mellan baron och riddare {knight). — Baroni', egendom, vars innehavande berättigar till titeln baron. — Baronise'ra, upphöja i friherrligt stånd.

Ba'ros-kamfer, se Dryobalanops.

Barosko'p (av gr. ba'ros, tyngd, vikt, och skope'in, se, skåda): 1) det forna namnet på barometer; 2) ett slags kemiskt väderleksglas.

Baro'sma, bot., växtsläkte av fam. Ruta'ceæ. Flera arter lämna s. k. bucco-blad (se d. o.).

Barota'xis, känslighet för tryck. Jfr Taxier.

Barotermogra'f, självregistrerande termometer, värmemätare, som själv antecknar värmegraden. — Barotermome'ter, en för höjdmätning konstruerad termometer.

Barotropi'sm, hot., rörelser hos växter på grund av växlingar i lufttrycket.

Baro'tse, sydafrikansk negerstam.

Barouche (/. -rosj), ett slags öppen vagn med sufflett.

Baro'xyton (av gr. hary's, djup, oxy's, gäll, och to'nos, ton), tonk., ett mässingsbiås-instrument.

Barr (fr. barre, stång), gymnastikajpparat, bildad av tvenne parallella, vågrätt liggande bommar.

Ba'rrabas, se Barabass.

Barracu'dan, zooL, pilgäddan (se d. o.).

Barraga'n, ett under medeltiden mycket använt ylletyg.

Barramu'nda, zooL, se Ceratodus.

Barra'nco, sp., i vulkaniskt berg djupt inskuren dal 1. klyfta.

Barrandet, miner., lerjordshaltig strengit (se d. o.).

Barr and Stroud, eng. (1. ba'rrän-stra'ud), ett efter de engelska konstruktörerna uppkallat instrument för avståndsmätning.

Ba'rras, eng., grankåda; stundom handelsbenämning på en sämre sorts harts; även ett slags säckväv.

Barre, fr. (1. barr), stång 1. kula av guld 1. silver med stämpel, angivande guldhalten; en bom, med vilken en hamn tillstänges; sandbank utanför en flodmynning 1. hamninlopp; skrank, inhägnad; skrank, innanför vilket advokaterna hava sin plats; även advokatståndet i dess helhet; herald., ginbalk, mell. fältet i en sköld, mellan två skåror, dragna från övre vänstra till nedre högra hörnet. Jfr Bar.

Barre, se Bakar.

Barreau, fr. (1. barå'), den plats där advokaterna sitta i domssalen; advokatståndet i Frankrike.

Ba'rrel, eng., eg. fat; ett mått för maltdrycker 163,6 1.; även en viktsort. Jfr Barile.

Barren lands, eng. (1. bä'rren lä'nds), "kala, ofruktbara länder", ofruktbara jordsträckor i Nordamerika.

Barrette, fr. (1. barä'tt), fyrkantig, röd huvudlDonad, som bäres av kardinaler. Se f. ö. Barett.

Barrière, fr. (1. barriä'r), skrank, bom; fig., hinder. — Barrière-rev, ett slags korallrev. — Barrière-städer, gränsfästningar i Nederländerna.

Barrika'd (fr. barricade, av barrique, vinfat), i hast gjord spärrning 1. förskans-ning (med tunnor, jordsäckar, sten o. s. v.). — Barrikade'ra, tillspärra, förskansa.

Ba'rril, Barrfle, Barrilla, se Baril.

Barringto'nia, bot., trädsläkte av fam. Lecy-thida'ceæ i gamla världens varma delar. — B. acuta'ngula, "indian oak", är Bengalens

vanligaste träd, vars virke användes till båtar och möbler. Barken innehåller garvämne. — B. racemo'sa, har blad, vilka unga ätas som sallad. — B, specio'sa, på Java ger ur bladen en fernissa. De krossade skotten lämna ett fiskgift. Jfr Barbasco.

Barrique, fr. (1. barri'ck), fat för vin, användes även såsom mått = 228 1.

Ba'rrister, eng., i England: den klass av advokater, som i de högre domstolarna få uppträda ("plead") för en klient. Jfr Advokat.

Barriä'r, se Barrière.

Barrlind, bot., annat namn på Idegran.

Barrowister, eng. (1. barråi'ster), se Inde-pendenter.

Barrsolvända, bot., se Fumana.

Barrsteklar, zooL, ett släkte steklar, Lophy-rus, vilkas larver leva på barrträd och göra stor skada, särskilt på tall.

Barsàc, fr., ett vitt Bordeaux-vin.

Barsf no, träslag av okänd moderväxt, antagl. från Brasilien, användes för sin stora hårdhet bl. a. till mosaikarbeten, käppar, borstar m. m.

Bart., förk. för eng. Baronet.

Bart 1. Bard, halsskydd, bakstycke på medeltida rustningar.

Bartelsläktet, zool, ett släkte torskfiskar, Phycis.

Ba'rte'nder, eng., uppassare vid disken å en Bar (se d. o.).

Ba'rthold, forntyskt mansnamn, seBerchtold.

Bartholini'tis, med., inflammation i Bartho-liniska körtlarna (se d. o.).

Bartholi'niska körtlarna, anat., tvenne bönstora kroppar på ömse sidor om moderslidans mynning.

Bartholoméer, dets. som Bartholomiter (se d. o.).

Bartholomei Brand, holländsk och tysk benämning på sill som fångats mellan 24 aug. och 24 sept.

Bartmànnchen 1. Barbmann, ty., "skäggmänniska", et slags krus av stengods från slutet av 1500-t.; deras hals prydes av ett ansikte med långt skägg.

Bartolini't, med., se Bartholinitis.

Bartoli'ster, anhängare av den irländske medeltidsjuristen Bartolus' skolastiska rätts-lärdomsriktning.

Ba'rtolo, Doktor, mansroll i operorna "Figaros bröllop" av Mozart och "Barbe-raren i Sevilla" av Rossini.

Bartolome'inatten, "det parisiska blodsbröllopet", benämning på det blodbad, som 1572 i Paris natten mellan den 23 och 24 aug. (Bartolomeidagen) anställdes på hu-genotterna (se d. o.).

Bartholome'us, hebreiskt mansnamn, stridbar son. Namn på en av Jesu apostlar. Förk. till Be'rthold, Ba'rthold, Ba^rthel, Be'rtel 1. Be'rtil.

Bartolomi'ter, en på 1600-t. i Tyskland stif-Bartonia—Basar

171

tad kongregation med uppgift att bilda goda predikanter.

Barto'nia, hot., ett släkte amerikanska prydnadsväxter av fam. LoasoJceæ. — B. aure'a, har guldgula blommor. — B. or-na'ta, har snövita blommor.

Bartra'mia, bot., släkte bladmossor. — B. pomifo'rmis, äppelmossa, är allmän å klippor.

Ba'rtsia nigra, bot., svarthö, vid torkning svartnande ört med violettbrun krona. Fam. Scrophularia'ceæ.

Baru'ks apokaly'ps, en av Gamla Testamentets pseudepigrafiska skrifter tillagd Baruk, profeten Jeremias vän och ledsagare.

Baru'ks bok, en av Gamla Testamentets apo-kryfiska böcker.

Baruti'nersilke, levantinskt silke från Bejrut.

Barwood, eng. (1. ba'roodd) = Camwood (se d. o.).

Barwood-komposition, en till betning och avivering i färgerier använd tennlösning.

Baryce'ntrum (av gr. bary's, tung, och lat. centrum, medelpunkt), tyngdpunkt. — Baryce'ntrisk, som avser tyngdpunkten.

Baryekoi' (av gr. bary's, tung, och aku'ein, höra), lomhördhet. — Baryfoni' (av gr. fone', ljud), tungt 1. svårt uttal; tonk., djup stämma, bas-stämma. — Baryglossi' (av gr. gWssa, tunga), svårighet att röra tungan. — Barylali' (av gr. lale'in, tala), svårighet att tala.

Barymetri', gr., mätning av luftens tyngd.

Ba'rynja, se Barin.

Barysfä'r, jordklotets inre i motsats till jordskorpan.

Bary't (av gr. bary's, tung), kem. = Barium-oxid. — Bar y t gult, kromsyrad baryt; stundom dock = gul ultramarin. — Baryto-kalci't, miner., ett bariumkalciumkarbonat. — Barytvitt, bariumsulfat, se Blanc fixe.

Barythymi' (av gr. bary's, tung, och thymi'a, sinnelag), svårmod, missmod.

Barytokalcit, miner, se Baryt.

Ba'ryton (av gr. bary's, tung, och to'nos, ton), gambanliknande musikinstrument med ovantill 5—7 tarmsträngar, som spelas med stråke, och undertill 8—16 metallsträngar, som spelas med tummen; mansröst, se Bariton. — Barytoni^st, sångare med barytonröst. — Bary'tonon, språkv., ord, vars sista stavelse har låg ton. Jfr Oxytonon och Perispomenon.

Barytoni' (av gr. bary's, tung, och to'nos, ton), språkv., tonviktens tillbakadragande från slutstavelsen.

Ba'ryum, se Barium.

Ba's (gr. ba'sis), grund, grundval; geom., grundlinje; byggn., kolonnfot, pelarfot; kem., varje kropp, som i förening med en syra ger ett salt; metr., de takter, av vilka en vers bildas; språkv., den för en gruppnärbesläktade ord gemensamma utgångs-

form, som konstrueras för att förklara deras s. k. avljudsförhållanden.

Ba's, lågty., arbetsförman (t. ex. murarebas).

Ba's {lat. bassus, låg), djupaste stämman i en musikalisk harmoni. Jfr Basso.

Bas, fr. (1. ba'), låg, nedre, sakta. — A bas! Ned med! A bas les tyrans (1. - le tira'ng), ned med tyrannerna. — Ici-bas, här nere i denna världen. — Bas bleu (Z. ba blö'), blåstrumpa. — Bas-dessus (1. - dessi'), mezzosopran. — Le bas empire (lö bas angpi'r), "lågväldet", östromerska väldet.

Basa'l, som har avseende på basen, grunden.

Basa'lcellca'ncer 1. Kro'mpechers kräfta, med., en art skivepitelkräfta,

Basa'1-eoce'n, geoL, de eocena lager, som innesluta de äldsta tertiära däggdjursfossilen.

Basa'lkonglomera't, geoL, konglomerat, som utgör det understa lagret i en sedimentär lager följd.

Basa'lt (lat. basa'ltes), miner., en vulkanisk 1. eruptiv bergart, som merendels bildar kägelformiga 1. ock brant uppstigande berg, ofta sönderdelade i pelare; är till färgen svart, grönsvart, sällan svartbrunt. Användes till byggnadsmaterial, maka-damisering m. m. — Förslaggad basalt, basalt, innehållande en mängd ofyllda håligheter.

Basa'lt-gods (eng. egyptian ware), keram., helsvart, i massan färgad Wedgwood-till-verkning.

Basaltft, petrogr., basaltbergarter.

Basa'lt-tuif, petrogr., bergart av vulkanisk aska och lava av basalteruptioner.

Basa'lt-vacka, petrogr., jordartad massa av vittrad basalt.

Ba'san, eng., brunt fårskinn till bokband. Se Basaner.

Basanaca'ntha, bot., trädartat växtsläkte av fam. Rubia'ceæ i Sydamerika med mycket doftrika blommor. — B. spino'sa, har ätliga frukter. Barken användes i Brasilien mot febrar.

Basa'ner 1. Baza'ner kallas de mest i Frankrike beredda, tunna lamm- och kalvskinn, som användas till bokband, stolsitsar, sa-delmakerier, handskar, gyllenläder m. m. — Basanes Aludes (1. basa'nn aly'dd), äro vitgarvade och brukas till bokband. — Basanes chippées (Z. - sjippe'), användes till handskar. — Basanes de couche (1. -dö kosj) 1. B. tannées (1. - tanne'), äro lätt barkgarvade och användas till gyllenläder.

Basanft (gr. ba'sanos), probersten; en hård, svart, egyptisk stenart, som av de gamla egypterna användes till bildstoder; även basalt.

Bas-appara't, apparat för mätning av baser.

Basa'r 1. Baza'r (pers. basår, förvaringsplats, församlingsplats), i Österlandet: torg 1. gata, täckt 1. försedd med hallar, där stadens affärsliv är koncentrerat; i172

Europa: byggnad med talrika butiker; försäljning för vanligen välgörande ändamål.

Basaru'ka, ett ostindiskt mynt.

Basbaryton, tonk., en baryton (se d. o.) med lågt läge på rösten.

Basbasu'n, tonk., se Basun.

Bas bleu, se under Bas, fr.

Bas-boll, se Base hall.

Bas-bu'ffo, tonk., bassångare, som utför komiska operapartier.

Basch 1. Baschi, turk., se Basj.

Baschi-bosu'ker, se Basji-bosuker.

Baschilange, se Basjilange.

Baschki'rer, se Basjkirer.

Baschlik, turk., huvudbonad för kvinnor, av kläde 1. annat tyg.

Bascule-syste'm (1. basky'l-, av fr. bascule, svänggunga), ett vacklande och efter omständigheterna sig rättande politiskt system.

Base ball (1. be's båll), amerikanskt bollspel, som spelas av 18 personer, delade i tvenne grupper.

Ba'sedowska sjukdomen, med., sjukdom, vars symtom äro ansvällning av strupkörteln, ögonglobernas framträngande samt hjärtklappning. Anses bero på rubbningar i det sympatiska nervsystemet. — Ba'sedows tria'd, med., de tre symtomen vid Base-dowska sjukan. — Ba'sedowoi'd, outvecklad form av Basedowska sjukan.

Ba'selblått, blåviolett, vattenlöslig anilin-färg.

Ba'selgrönt, dets. som Schweinfurtgrönt (se d. o.).

Basel-konci'liet, kyrkomötet i Basel 1431 —49.

Base'Ila, bot., se Basellaceæ.

Basella'ceæ, bot., växtfamilj, vars flesta släkten förekomma i Anderna. Base'lla a'lba, odlas som soppkrydda. Rotknölarna av Vllucus ro'sus användas som potatis. Andra släkten och arter odlas som prydnadsväxter.

Ba'sellärfter, vita 1. färgade lärfter från Basel och Langenthal.

Baselmissionssällskapet, ett av Tysklands största missionsförbund, stiftat 1815.

Bas-Empire, se under Bas.

Ba'ser, pl. av bas (se d. o.).

Base'ra (av gr. basis, grund), grunda, stödja på. Jfr Bas.

Basfiol, ett musikinstrument. Se Kontrabas.

Basflöjt, tonk., ett blåsinstrument på 1500— 1700-t., som stod en kvint lägre än bassett-flöjten.

Basi, angolaärter av släktet Cajanus.

Basici'n, farm., en mot reumatism använd förening av kinin och koffein.

Basicite't, kem., en syras förmåga att med baser giva salter 1. mätta baser.

Basi'd 1. Basi'dium, pl. Basi'dier, bot., spetsen av en svamptrådsgren, som avsnöres och bildar sporer (basidio-spo'rer). — Basidio-

liche'nes, bot., lavar, som leva i symbios med basidiomyceter. — Basidiomyce'tes 1. Basidiesvampar, bot.,

svampar, vilkas sporer bildas genom avsnörning från basi-dierna. Gruppen omfattar de största och vackraste svamparna. Jfr Ascomycetes.

Basidiospo'rer, Basrdium, se Basid.

Basigami', bot., dets. som Kalazogami (se d. o.).

Ba'sil, engelskt mansnamn, förk. av Basilius.

Basila'r, som har avseende på basen till något. — Basila'ris, lat., basilar, basil. — Basila'r meningi'tis, med., tuberkulös hjärnhinneinflammation.

Basileia'ner 1. Basilia'ner, munkar och nunnor, som efterlevde Basileios den stores regler; anhängare av Basileios av Ankyra, en av huvudmännen för homoiusianernas parti (se d. o.).

Basilia 1. Basile'a, senromerskt namn på Basel.

Basilia'ner, se Basileianer.

Basi'lica, anat., vena basilica på underarmen.

Basilicört, dets. som Basilikumört. Se Oci-mum.

Basilika {gr. basilike', kunglig boning, av basile'vs, konung), hos romarna domstols-och börsbyggnad; från 4:e årh. e. Kr. kyrka i den gamla basilikans stil, genom pelarrader avdelad i 3—5 skepp. — Basilikestil, konstt., byggnadssätt med basilikan till förebild.

Basilika', den av 60 böcker bestående lagboken för bysantinska riket.

Basi'likesalva, farm., Unguentum terebi'n-thinæ resino'sum, består av harts, talg, terpentin, vax och matolja.

Basflikestil, se under Basilika.

Basflikumört, se Ocimum.

Basili'scus america'nus, zooL, basilisk, en amerikansk ödla av leguanernas grupp.

Basili'sk, gr., ett slags belägringskanon; enl. medeltidsövertron ett ur tuppägg utkläckt vidunder med tupphuvud, orm- 1. ödlekropp och en blick, som dödade 1. förvandlade till sten.

Basflius, gr., mansnamn (av basiWvs, konung), konungslig, upphöjd.

Basin 1. Bazin (Z. basä'ng), ett vitt kyprat tyg av bomull med 1. utan linnegarn.

Basines, fr. (1. basi^nn), den yttre, lösa spå-nåden på silkeskokongerna, som användes till florettsilke.

Basin royal, fr. (1. basä'ng råaja'l), finran-digt, vitt foderlärft från Oberlaunitz.

Bas-instrument, tonk., de musikinstrument, som vanligen utföra basstämmor.

Basipeta'1 utvecklingsföljd, bot., föreligger, då de överst på växtaxeln sittande delarna utvecklas före de nedre.

Ba'sis, gr., grundval. Jfr Bas.

Ba'sis cra'nii, lat., anat., skallbasen, hjärn-skålsbottnen.

Ba'sisfraktu'r, kirurg., brott på skallbasen.

Ba'sisk, kem., adjektiv av bas.

Ba'sisk bergart, petrogr., se Basit.

Ba'siska bromi'der, kem., se Basiska haloid-salter.

Ba'siska defosforise'ringsmetoden, se Gil-

christs metod.

Ba'siska haloi'dsalter, kem., kallas de föreningar, som fleratomiga positiva radikaler samtidigt giva med hydroxyl och en saltbildare (klor, brom, jod).

Ba'siska jodi'der, kem., se Basiska haloid-salter.

Ba'siska klori^der, kem., se Basiska haloid-salter.

Ba^sisk proce'ss, metallurgisk process, vanligen smältning i ugn med infordring av basiskt material, varvid den bildade slaggen får basisk karaktär.

Ba'siskt salt, kem., ett salt, som uppstått vid ofullständig neutralisering av en bas med en syra.

Basi'st 1. Ba's, person, som utför basstämman i ett musikverk.

Basi'ter, petrogr., eruptiva bergarter, som äro rika på basiska beståndsdelar, men fattiga på kiselsyra (t. ex. basa'lt, diori't, syeni't m. fl.).)(Aciditer.

Basj (1. Basji, som senare led i sammansättningar), turk., huvud; den förnämsta. — Basj-kadu'n, "överfru", titel för favorit-sultaninnan. — Basj-veki'!, premiärminister. — Bin-basji, major. — Heki'm-basji, överläkare. — Jys-basji, kapten.

Basji-bo8u'ker, turk. (av basj, huvud, och bosuk, vettvilling), "galenpannor", lätta, oregelbundna, turkiska trupper.

Basjilange, sing. Musjilange, 1. Tusjilange, sing. Kasjilange, negerstam i Centralafrika.

Basj-kadu'n, se Basj.

Basjki'rer, turkisk-tatarisk folkstam i ryska guvernementen Perm, Orenburg och Sa-mara.

Basjli'k, turk., huvudbonad av kläde 1. annat tyg för kvinnor.

Basjukulc'mpo, ett bantufolk.

Ba'sker, en egendomlig folkstam på ömse sidor om de v. Pyrenéerna. — Ba^skisk, till baskerna hörande. — Baskiska språket, det av baskema talade språket, vars ställning gentemot andra språk ännu icke kunnat fastställas. Det kallas av baskerna själva Euskara 1. Eskuara.

Ba'sket, eng., korg. Ett indiskt rismått av växlande storlek. — Basket ball (Z. - bå'l), korgboll. — Basketmössa, liten rund mössa utan skärm.

Ba'skisk trumma, se Tamburin.

Baskista 1. Bastrumma, timmerkista, i vilken fartygsplankor "basas", d. v. s. utsättas för heta ångor för att kunna böjas efter skrovets form.

Bas-klarine'tt, en klarinett med stämning en oktav lägre än den vanliga.

Bas-klausel, tonk., se Bas-slut.

Bas-klav, även kallad f-klav, tonk., ett

tecken, som anger var noten lilla (ostrukna) f har sitt läge på notsystemet.

Basky'1-syste'm, se Bascule-system.

Ba'slergrönt, dets. som Schweinfurtgrönt (se d. o.).

Bas-luta, tonk., äldre namn för teorb (se d. o.).

Basmätning, triangulär jordmätning med en direkt uppmätt rät linje (bas) som grund för trianguleringen.

Basoche 1. Bazoche, fr. {1. baså'sj), namn på de forna advokatskrivarnas skrå i Paris, vilket stiftades 1303 och

hade privilegium att uppföra skådespel. Medlemmarna kallades ock "Confrérie de la Basoche'\

Basofi'la granulatio'ner 1. korn, intercellulär-korn, som färgas av den basiska beståndsdelen i anilinlösningar.

Basquina, sp. (1. vaski'nja), ett slags spansk fruntimmerskappa.

Ba'sragummi, en art Dragant.

Basrelief, se under Relief.

Bas-röst, se Basso.

Ba'ssa, hög turkisk ämbetsman. Se Pascha.

Bassa'dewitz 1. Bassa'rovits, ett slags kortspel på fyra, liknande whist.

Bassare'us, gr, myt., binamn på Dionysos {Backus, se d. o.).

Bassari'der, gr. myt., namn på menaderna (se d. o.).

Bassa'ris astu'ta (av gr. bassari's, räv), zool., kattfretten.

Bassa'rovits, se Bassadewitz.

Basse 1. Passé, i lapska mytologien benämning på heliga 1. eljest betydelsefulla ställen, såsom offer- och begravningsplatser m. m.

Basse-contrainte, fr. {1. basskångträ'ngt), se Basso ostinato.

Basse-contre, fr. (1. basskå'ngtr), djup basstämma, kontrabas.

Basse de violon, fr. (1. bass dö viålå'ng), tonk., dets. som Violone (se d. o.).

Basse-lisse, fr. (1. bassli'ss), ett slags gobelängtapeter, som förfärdigats i vävstol med nästan vågrät varp. Jfr Haute-lisse.

Bassesse, fr. (Z. -äss), låghet, nedrighet.

Basset, fr. {1. -sä'), en fransk taxras.

Ba'sset, italiensk benämning på baranker.

Basse-taille, fr. {1. bass-ta'j), tonk. = Bari-ton (se d. o.).

Basse'ti, ett slags makaroner.

Basse'tt {ital. basse'tto, dim. av ba'sso, bas), tonk., violoncell; spelt., franskt hasardspel med kort.

Basse'tt-flöjt, tonk., äldre flöjt, som stod en kvint lägre än altflöjten.

Basse'tthorn, ett klarinettartat blåsinstrument av trä med ljudtratt av mässing.

Ba'ssia hirsu'ta, bot., luddmolla, mycket sällsynt öländsk strandväxt, tillhörande fam. Chenopodia' ceæ.

Bassiaoija, den feta olja, som pressas ur fröna av vissa arter av Bassia i Indien och Afrika.174

Bassiasmör, dets. som Bassiaolja.

Bassifo'lium (av lat. ba^sis, fot, och fo'lium, blad), hot., med blad vid basen.

Bassin, fr. {I, bassä'ng), se Bassäng.

Bassi'ne, hot. Se Borassus.

Bassinette, fr. {1. -ne'tt), korgsäng med suff-lett för små barn.

Ba'ssock, eng., bastmatta.

Bassi'st, se Basist.

Bas-slut 1. Bas-klausel, tonk., basens fortskridande från dominanten till tonikan i ett fullkomligt slutfall.

Ba'sso, ital., Basse, fr. (1. ba'ss) och Bas (av lat. hassus, låg), tonk., djupaste mansstämman med tonomfång från F—d'; lägsta stämman i ett sång- 1. musikstycke. — Basso conti'nuo, ital., fortgående bas, en i äldre kyrkomusik bruklig, självständigt fortgående instrumentalbas. — Basso ostina'to, eg. envis bas, bastema av 4—8 takter, som oupphörligt upprepas genom ett helt stycke. — Basso ripie^no, oväsentlig basstämma, tuttibas.

Basson, fr. {1. basså'ng), 1. Bassong, se Fagott.

Basso'ngo, kannibalisk negerstam i Kongo.

Ba'sso ostina'to, se Basso.

Basso'ra-gummi, ett slags arabiskt gummi.

Bassorfn, kem., en gummiart, som ej löses i vatten, men sväller upp i varmt vatten.

Ba'ss wood {1. - oo'd), en art lindträ av Ti'lia america'na, Nordamerika. Användes som bindträ i möbler.

Bassurma'ner 1. Bussurma'ner, rysk benämning på muhammedaner.

Bassä'ng {fr. hassin), vattenbehållare, bäcken; det inre av en hamn.

Bast, se Biihastis.

Bast, ett antal av 24 st. små fisk, t. ex. nejon-ögon.

Ba'sta, ital., nog! stopp!

Basta (fr. haste), klöver-äss i lomberspel.

Ba'stan, Bastancini {1. -tji'ni), vita florlärf-ter från Böhmen och Schlesien.

Basta'nt {ital. hasta'nte), tillräcklig, kraftig; varaktig.

Basta'rd {fr. hàtard, sp. och ital. hastardo), oäkta barn; barn, vars moder är av lägre stånd än fadern; avkomma av tvenne olika arter, t. ex. mulåsna, uppkommen genom korsning av häst och åsna; krig sk., en fordom bruklig 8-pundig kanon. — Bastardbruk, se Bastardmurhruk. — Bastardcitroner, ett slags citroner, från Sicilien. — Bastardfönster, fönster, vars höjd är lika med 1. mindre än dess bredd. — Bastardindigo, se Amorpha. — Bastardmahogny, ved av Rata'nia ape'tala, Västindien. — Bastardmurbruk, blandning av kalk- och cementmurbruk. — Bastardnäktergal, se Hypolais. — Bastardplantor, Hybri'der, bot., alster av befruktning mellan olika plantarter. — Bastardsocker, dets. som farin. — Bastardsträng, herald., tvenne parallella från ett hörn till det mot-

satta dragna ränder på ett stamvapen för att utmärka en oäkta gren av släkten. — Bastards varmare, zooL, en familj fjärilar, Anthroceri'dæ. — Bastardull, ull av bastardfår. — Bastardväxel, handelst., enkelt intyg på en till låns erhållen penningsumma.

Bastards, eng. {1. bä'störds), "biandfolk", eg. av Kapboer och hottentotter, numera alla möjliga folkblandningar i Sydvästafrika.

Basta'rner {lat. hasta'rnæ), den första stora germanstam, som trädde i närmare beröring med antikens värld.

Baste'j, halvrunda, rymliga försvarstorn, i Sverige vanligen kallade pastejer 1. poste-jer, vilka på förslag av Albr. Dürer ersatte medeltidens ringmurstorn.

Ba'ster, handelst., ett slags sämre socker, som utvinnes vid efterraffinering av sirapen.

Ba'sters, norska gransparrar av 3—4 m. längd och 8—10 cm. tjocklek.

Bastide, fr. {1. -ti'd, av mlat. hastire, fr. hdtir, bygga), lanthus.

Basti'ljen, se följ. ord.

Bastille, fr. {1. basti'j), 1. Bastiljen, statsfängelse i Paris (byggt i 14 :e årh. och förstört under franska revolutionen, 1789).

Bastinge^ring, sjöv., översta delen av fartygssidan ovanför brädgången; lårar till förvaring av besättningens hängmattor.

Bastio'n, fr., krig sk., ett fyrkantigt öppet verk, som utgör en framskjutande del av en fästningsvall. — Bastione'ra, befästa medelst bastioner. — Bastione'ring, sjöv., äldre namn på reling.

Bastrt, miner., serpentin med svartbruna 1. svartgröna korn.

Bastkol, geoL, trådiga arter hrunkol.

Bastnäsi't, miner., se Hamartit.

Bastona'd {fr. hastonnade), prygel; turkisk bestraffning genom slag av läderremmar mot fotsulorna.

Bastrumma, skeppsh., se Baskista.

Basttvål, den kolloidala lösning som erhålles vid s. k. avlimning av råsilke. Användes vid färgning av silke.

Bas-tu'ba, tonk., modern tuba, det djupaste av alla bleckblåsinstrument.

Basu'n {fr. bason), tonk., ett rörregister i orgelns pedal; ett blåsinstrument av mässing.

Basu'ndi, huvudfolket vid nedre Kongo.

Basu'nfesten, judarnas nyårsfest.

Basunfst, tonk., basunblåsare.

Basu'to, en till bantufolken hörande negerstam i Sydafrika.

Bat, ostindisk kast. Se Bath.

Bat, siamesisk myntenhet =: tikal (se d. o.).

Ba'ta 1. Batta, urbefolkning på Sumatra, uppblandad med malajisk ras.

Batageuze, se Béteigeuze.

Bataille rangée, fr. {1. bata'j rangsje'), krigsk.y planlagd strid.

Bataillon sacré, fr. (1. batajå'ng säkre'), heliga bataljonen, en av endast officerare sammansatt livvakt under Napoleons tid.

Batak, Battak, dets. som Bata (se. d. o.).

Bata'lj {fr. bataille), fältslag, slaktning. — Bataljmålning, målning föreställande en bataljscen till lands. — Bataljo'n (fr. bataillon) , större avdelning av ett regemente.

Bata'rd (fr. båtarde, bastard), ett slags wienervagn.

Batardeau, fr. (1. -då'), uppdämning; murad dammbyggnad över en vattenfylld fäst-ningsgrav med luckor för vattnets avstängning.

Bata'ter (av sp. batata 1. patata, potatis), bot., rotknölarna av Impomæa batatas, en växt i tropikerna och Sydeuropa. Användes som potatis. Kallas även Camo'tes, Indisk potatis, Ki'ndolo, Kita'ita, Manku'tu, SchumbaWno, Sötpotatis m. m.

Bata^tstärkelse, se Arrowrotstärkelse och Ipomæa.

Bata'verna, ett forngermanskt folk. — Bata'-via, latinsk benämning på Holland, vilket 1795—1806 kallades

Bataviska republiken.

Bata'via, textil., fordom ett sidentyg, numera benämning på en mycket vanlig bindeart tillhörande kypertklassen, använd i en mängd beklädnadstyger, i vilka den åstadkommer den dubbelsidiga diagonala rand-ningen.

Bata'via-a'rack, se Arack.

Bateau, fr. (1. batå'), sjöv., fartyg, — Bateau à vapeur (Z. - a vapö'r), ångbåt.

Bate'ke, bantufolk i franska Kongo.

Bateleur, fr. (1. ba'tlör), gycklare, task-spelare.

Ba'ten Ka'itos, astr., stjärna i stjärnbilden Valfisken.

Bates, folkstam i n. Sydamerika.

Bath, ostindisk sångar- och krönikeskrivar-kast, en av de högre hindukasterna.

Bath-brii'ssels, ett slags engelska spetsar.

Bathmetall 1. Prinsmetall (eng. Prince me-tal), vitmässing, en legering av mässing och zink.

Bathome'ter, se Batometer.

Bath-orden, en av Storbritanniens riddar-ordnar, stiftad 1399.

Ba'thos, gr., eg. det djupa 1. upphöjda; numera: det låga, gemena i tal och skrift.

Bath-stone (1. -stå'n), miner., romsten, ett slags mjuk kalksten.

Bathy'bius (av gr. bathy's, djup, och bi'os, liv), zooL, en på Atlantiska oceanens botten utbredd slemmassa, som utgör en sön-derdelningsprodukt av organiska och oorganiska ämnen. Bathye'rgus, zooL, strandgrävare 1. mullvadsråttor, ett släkte gnagare.

Bathyfo'n (av gr. bathy's, djup, och fone', ljud, stämma), ett blåsinstrument.

Bati'k 1. Batti'k, från nederländska Indien härstammande metod för färgning av bomullstyger.

Bàtiment, fr. (1. batima'ng), byggnad; fartyg.

Bati'st (fr. batiste), ett slags mycket fin linnevävnad, så kallad efter uppfinnaren, den flamländske linnevävaren Baptiste Chambray. De allra finaste sorterna kallades kammarduk, kambrik (cambrai). Av grövre garn fås s. k. Batist-lärft. Den äkta linnebatisten är numera undanträngd av Bomulls-batist, även kallad Skotsk batist och Batist-muslin.

Ba'tjusjka, ry., "lille far'^ allmänt förtroligt 1. ödmjukt tilltalsord i Ryssland.

Batman 1. Batmän (förk. Man 1. Män), turkisk och persisk handelsvikt av olika storlek i olika trakter.

Bato'ck 1. Padogg, ett förr inom ryska armén och flottan brukligt prygelstraff.

Batoi'dei, zool., broskfiskordningen Rockor.

Bato'ka = Batong a (se d. o.).

Bato'ko-plommon, se Flacourtia.

Batoli'ter 1. Batyli'ter (av gr. bathy's, djup), geoL, kristalliniska bergarter, som bildats på stort djup genom framträngandet av glödande magma (se d. o.), och vilka först i senare geologisk tid blivit blottlagda (ex. granit, diorit m. fl.).

Batolo'g, bot., person som vetenskapligt studerar släktet Rubus (hallon).

Batome'ter (av gr. ba'thos, djup, och me'tron, mått) 1. Batyme'ter, instrument till mätande av havets djup. — Batometri', djupmätning.

Bato'ng (fr. båton), käpp, stav (kommandostav etc.); tonk., paustecken för två 1. flera takter. — Bàton de mesure, fr. (1. batå'ng dö mösy'r), taktpinne. — Polisbatong, stav av gummi, som ingår i polisens beväpning.

Batonga, negerstam mellan Sambesi och bifloderna Kafue och Njoko.

Bàtonnier, fr. (1. -ie'), stavbärare i ett skrå 1. gille; styresman för de franska advokaterna.

Batra'chidæ, zool., benfiskfamiljen Padd-f i skar.

Batra'chia 1. Batra'chier (av gr. ba'trachos, groda), pl., groddjur.

Batra'chium, se Ranunculus aquatilis.

Batrachomachi'a 1. Batrachomyomachi'a (av gr. ba'trachos, groda, my's, mus, och ma'-chesthai, strida), "kriget mellan grodorna och mössen", en parodisk hjältedikt, travestering av Iliaden.

Ba'tta, Ba'ttak, se Bata.

Battailey (1. battaje'), ett bordeauxvin.

Battema'ng (fr. battement, ital., batti7ne'nto, eg. slag, klappning), se Battera.

Ba'ttens, eng., handelsterm för sågat virke av 2 à 2,5 tums tjocklek men under 9 tums bredd.

Batte'ra (fr. bättre), slå vaderna flera gånger tillsammans vid luftsprång; fäktk., genom ett våldsamt angrepp slå vapnet ur handen på motståndaren 1. föra det åt176

sidan. — Battema'ng, ett dylikt luftsprång vid dans; fäktk., handlingen, då man slår vapnet ur handen på en motståndare; fys., stöt; tonk., en dubbel drill.

Batteri', /r., krigsk., stället, där kanoner läggas till skjutning; ett antal kanoner, avsedda för gemensamt uppträdande; rad av kanoner på ena sidan av ett krigsfartygs däck; fys., ett antal flaskor av elektriska element, en galvanisk stapel. — Batteri-konsta'p€l, artilleriunderofficer, som övervakar ordningen inom ett batteri. — Batte-rikorpora'1, sjöv., sjöunderofficer, som svarar för ordningen inom ett batteri ombord. — Batteri-port, krigsk., hål för kanonmynningen på ett krigsfartyg; själva porten, som tillsluter öppningen. — Batteriskans, mindre, sluten befästning för artilleri och infanteri.

Battik, se Batik.

Battime'nto, ital., se Battemang under Bat-tera.

Batting, en bankovitten, skilling banko.

Battologi', ordsvall, svammel.

Battu'ta, ital. (av battere, slå), tonk., taktslag. — A battuta, i takt.

Battör (fr. batteur, av hattre, slå), slagrens, maskin, medelst vilken bomull luckras och rensas.

Batua, dvärgfolk i s. Kongo.

Batyge'na bildningar (av gr. bathy's, djup, och gi'gnesthai, uppkomma), geoL, djup-havsavlagringar.

Batyli'ter, se Batoliter.

Batyme'ter, se Batometer.

Ba'tzen, gammalschweiziskt silverskiljemynt = omkr. 10 öre.

Baucis, Baukis, gr., se Filemon.

Baude, ty., "bod'^ namn på säterstuga i Riesengebirge.

Baudisseri't, miner., en sällsynt, tät, vit mag-nesit.

Bauernfänger, ty., bondfångare, person, som söker lura enfaldiga människor.

Bauge, eng. (1. bådsj), ett slags grovt ylletyg.

Bauhi'nia, bot., artrikt, tropiskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ. — B. acumina'ta, lämnar ett värdefullt virke, s. k. bergeben-holts. — B. racemo'sa, ger ett bast till tågvirke; även ett slags kina samt s. k. sem-gummi. — B. tomento'sa, ger en fet fröolja. Blad och rotbark användas i medicinen, veden till handtag, vapen m. m.

Bauhi'niska klaffen {lat. va'lvula BauMni), anat., ett slemhinneveck vid gränsen mellan tunn- och grovtarmen, uppkallat efter K. Bauhin.

Bauméareome'ter (1. båme'-), en i kemiska fabriker använd areometer (se d. o.), graderad av Baumé. — Baumé-grader, grader å en Bauméareometer.

Baume de cachou, fr. (1. båm dö ksjo'), bot., se Tetragastris.

Baunscheidti'sm, med., en metod att medelst akupunktur å huden och ingnidning av

såret med en hudretande vätska, sannolikt innehållande kardol, bota varjehanda sjukdomar.

Bautasten (härledning oviss), nord. fornk., en hög sten, utan skrift (med skrift kallas den runsten), upprest till minne av en fallen 1. död; minnessten.

Bau-wau-teorien 1. Wau-wau-teorien, ty., eg. vov-vov-teorien; språkv., den åsikt, att språket uppstått genom efterhärmning av vissa ljud i naturen, spec. djurläten.

Bauxi't 1. Beauxi't (Z. båsi't), miner., en lera huvudsakligen bestående av aluminium-hydrat, viktigt för fabrikation av aluminium och preparater av lerjord.

Ba'va, italienskt namn på den finaste sorterade vetehalmen, som användes till stråhattar.

Bavard, fr. (1. -va'r), storpratare.

Bava'ria, nylat., Bayern; personifikation av samma land (liksom Svea av Sverige). — Bavariastoden, kolossal bronsstaty utanför Ruhmeshalle i München, av Schwan-thaler.

Bavarois, fr. (1. -råa'), kokk., ett slags kräm av gelatin, socker, vatten, grädde och vispat gräddskum.

Ba'vius och Mæ'vius, lat., namn, som efter dåliga versmakare på Horatii tid betecknar smaklösa rimsmidare.

Bavoche 1. Bavochure, fr. (1. -å'sj, -åsjy'r), smutsat avtryck av ett kopparstick, misslyckat tryck.

Baxa, sjöv., medelst spakar, spett 1. d. flytta ett tungt föremål.

Bay, eng. (1. bä'), havsvik. Jfr Baie.

Baya (1. bä'a), zool., indisk vävarfågel, Ste-ganu'ra paradi'sea.

Baya'nzi, huvudfolket på Kongos vänstra strand s. om ekvatorn.

Bayeux-tapeten (1. -jö'-), medeltida bonad av broderad linneduk, som tillhör katedralen i Bayeux (Frankrike).

Bayku'ru-rot 1. Guayacu'ru-rot, den i hemländerna, Brasilien, Chile och Argentina, söm läkemedel brukade roten av Sta'tice hrasilie'nsis.

Bay-olja (Z. bä'-, lat. o'leum my'rciæ), olja ur bladen av arter av släktet Pime'nta, Västindien. — Bay-rom, erhålles genom de-stillation av bladen med rom. Användes som toalettmedel; även en likör på lagerblad.

Bayonne-skinkor (1. bajå'nn-), högt skattade, rökta skinkor, utförda från franska staden Bayonne. — Bayonne-viner, starka viner från Haute-Garonne, använda till förfalskning av lättare rödviner.

Bayoo 1. Bayou (L ba'jo; av fr. boyau, tarm), i Nordamerika benämning på icke segelbara flodarmar; desslikes på icke segelbara, djupt inträngande havsarmar av Mexikanska viken, varav det ofta använda binamnet "The Bayou state" (1. te ba'jo stät) på staten Mississippi.

Bayreuth {1. ba'jröjt), se Baireuth.

Bay-rom (Z. bä'-råmm), se Bay-olja.

Bay-salt {1. bä'-så't), benämning på det råa havssaltet.

Baza'ner, se Basaner.

Baza'r, se Basar.

Bazarne, fr. (1. basa'rn), ett fint bourgogne-vin.

Bazi'n, se Basin.

Bazoche, se Basoche.

Bazza'nia, bot., ett släkte levermossor. — B. triloba'ta, revlevermossa, på fuktig skogsjord.

b. b., förk. för lat. bene bi'xit (i st. f. vi'xit), "han (hon) levde väl".

BB, juT., förk. för Byggningabalken.

B. B. B. B., förk. för bysantinska kejsarnas grekiska titel, basiWus basile'on hasiWuon basiWusi, "konungarnas konung, härskande över konungar".

B. C., tonk.j förk. för Basso continuo, se under Basso.

B. c. D., förk. för Bo'no cum De'o, om Gud vill.

B. C. L., förk. för Bachelor of civil law, se Bachelor.

B:co 1. B:ko, förk. för banko (se d. o.).

B. D., förk. för Bachelor of Divinity, se Bachelor.

Bdellatomi' (av gr. bde'lla, blodigel, och tome\ snitt), med., en av Beer uppfunnen metod att åstadkomma långvariga bloduttömningar genom att göra ett snitt i en blodigels bakre del, så att det av honom uppsugna blodet oupphörligt rinner ut.

Bde'llium, bdelliumharts, ett ostindiskt och afrikanskt gummiharts, som användes till rökelse. Det kommer från arter av släktet Balsamode'när on.

Bdellome'ter (av gr. bde'lla, blodigel, och me'tron, mått), med., ett koppningsinstru-ment, avsett att ersätta blodigeln.

B dur, tonk., durtonart med b till grundton och förtecknet b för h och e.

Be, kem., atomtecken för Beryllium.

Bé, fys., förk. för Baumé-grader (se d. o.).

b. 6., förk. för lat. bene est, det är bra.

Beach, eng. (1. bitj), flack strand, strandbädd.

Beagle (1. bi'gl), engelsk hundras, använd vid parforcejakt.

Beam-trawl, eng. (Z. bi'm-trål), fiskerit., bomtrål, ursprunglig, numera övergiven form av trål.

Bears and Bulls, eng. {1. bä's än bulls), "björnar och tjurar", beteckning för baisse- och haussespekulanterna på engelska börsen.

Bea'nus, pl. Bea'ni, nylat. {fr. bec-jeaune [I. bäck sjå^n], gulnäbb, "gröngöling"), "ny-bakad" student vid medeltidens universitet ; särskilt en benämning på deponenden. Se Deponend och Deposition.

Bea'ta, Bea'ta virgo, se under Beatus.

Bea'ticum 1. Via'ticum, lat., inom katolska

12. — Ekbohrn, 100,000 främmande ord. 1.

kyrkan hostian åt en döende; sista smör-j elsen.

Beatifikatio'n (av lat. bea'tus, salig, och fa'-cere, göra), påvlig akt, varigenom en avliden förklaras upptagen bland de saligas antal; ett slags lägre kanonisering.

Bea'ti posside'ntes, lat., lyckliga de ägande! (Horatius.) — Me'dium tenne're bea'ti, lyckliga de, som hållit medelvägen.

Beatitu'do, lat., salighet, förvärvad genom fromhet. — B. ve'stra, ers salighet, förr hederstitel för biskopar och högt uppsatta lekmän, nu tilltalsord endast till påven.

Beatrice, se följande ord.

Bea'trix, lat., Beatrice, fr. (1. -tri's), Beatrice, ital. {1. Beatri'tje), kvinnonamn, som betyder lycklig, saliggörande. Beatrice var namnet på en förnäm och skön florentinska, av Dante i "Divina Commedia" framställd som skaldens ledsagerska genom paradiset.

Beatrix-antilop, zooL, en arabisk häst-antilopart, Hippotragus beatrix.

Bea'tus och Bea'ta (lat. bea'tus, fem. bea'ta, lycklig), latinskt mans- och kvinnonamn, lycklig, salig. — Bea'ta vi'rgo, den heliga jungfrun. — Beatæ memo'riæ, i salig åminnelse.

Bea'tus i'lle qui pro'cul nego'tiis etc., lycklig den, som långt från världsbestyren etc. (d. v. s. plöjer sin ärvda torva). (Horatius.) — Bea'tus qui ti'met Do'minum, lat., lycklig den, som fruktar Herren. Ett av Gustav Vasas valspråk.

Beau, fr. (1. hk'), vacker; även sprätt, narr. — Beau monde (1. bå må'ngd), fina (stora) världen. — Les beaux restes (1. lä - rä'st), "de vackra kvarlevorna"; rester av svunnen skönhet. — Beau sexe (Z. bå se'x), det täcka könet.

Beauclerc, fr. (1. båklä'r), "den lärde", binamn till Henrik I av England.

Beauforts vindskala (1. bå'förts), meteor., sifferbeteckning för att i meteorologiska journaler angiva vindens styrka. — B. väderleksbeteckning, numera (utom i England) övergiven bokstavsbeteckning för väderlekens skiftningar.

Beauharnais {1. båarnä'), ryktbar fransk släkt.

Beaumé (1. båme'), annan form för Baumé (se d. o.).

Beau monde, se Beau.

Beaune (/. bån), gemensamt namn på Frankrikes ädlaste bourgogneviner, vilka komma från trakten kring staden av samma namn.

Beau sexe, se Beau.

Beautreestärkelse {1. bju'tri-), se Arrowrot-stärkelse.

Beauxit (1. båsi't), se Bauxit.

Beaver 1. Beaverteen, eng. (1. bi'vörr och bi'-körtin), Biber, tjockt bomullstyg, liknande långhårigt kläde.

Bébé, fr., litet barn; även docka. Jfr Baby.

Bebeeri'n (Z. bibiri'n) 1. Biberi'n, farm., en178

Bebisation—Befkö

alkaloid, som i vissa avseenden liknar kinin, och framställes ur Bebeeru-bark 1. Bibiru-bark, engelsmännens "greenheart-bark'\ Se Nectandra.

Bebisatio'n, tonk., variation av solmisation (se d. o.) med andra stavelser.

Bécard, fr, (1. beka'r), "kroklax", kallas under lektiden laxhanen på grund av sin under denna period kroklikt förlängda underkäk.

Bécarre, fr. (1. -ka'rr), tonk., namn på återställningstecknet (ti).

Béchamel, fr. (1. besjame'l), kokk., vit sås med grädde av sönderkokt kalvkött, mjöl, lök, morötter, svamp, buljong, salt och peppar.

Be'chica (av gr. be'x, gen. hecho's, hosta), pL, med., medel mot hosta.

Bechstein-flyglar, världsberömda konsertinstrument av tyskt fabrikat.

Bechsteins fladdermus, zooL, se under Myotis.

Be'chteltag, Bechtelis-1. Berchtoldstag, folkfest, som firas i Schweiz dagen efter nyårsdagen, i Sydtyskland 6 jan.

Be'chterews sjukdom, med., ett slags ryggradsartrit.

Bechua'ner, se Betsjuaner.

Bec-jeaune, pl. Becs-jeaunes, fr. {1. bäck sjå'n), se Beanus och Deposition.

Beckasi'ner {fr. bécasine, dimin. av bécasse, morkulla), zooL, se Beckasinfåglar.

Beckasi'nfåglar, zooL, Scolopa'cinæ, underfamilj avSnäppfåglarna. Omfattar släktena Gallina'go, beckasiner, Macro-rha'mphiis, beckasinsnäppor, och Sco'lo-pax, morkullor.

Beckblände, dets. som Pechhlände (se d. o.).

Beckbyxa, skämtsam benämning på kofferdi-sjöman.) (Blåskjorta, örlogssjöman.

Beckgrund, en etsningsgrund av burgunder-beck och harts, ofta använd till retusch-arbeten.

Beck-kol, miner., becksvart, tät, bituminös stenkols-art, som kan slipas och poleras. Användes till sorgsmycken. Kallas i Tyskland Gagat, i England Jet.

Beckmanns termometer, fys., termometer, på vilken ^/lo grader kunna avläsas.

Beckmesser, en originell typ, framställd av E. Wagner i "Mästersångarna i Nürnberg".

Beck-olja, olja förtätad ur de mera flyktiga ämnen, som avgå i gasform vid inkokning av tjära.

Beckplåster {lat. empla'strum pi'cis), farm., ett hudretande plåster av beck, gult vax, venetiansk terpentin och kolofonium.

Beckträdet, se Icica.

Becquerel-strålar 1. Becquerelska strålar {1. bäckörä'll- [hårt k]), fys., av den nobel-prisbelönte franske fysikern Henri Bec-querel upptäckt radioaktivitet hos uran-haltiga ämnen.

Bècs (1. betsj), ungerska namnet på Wien.

Becui'baträdet, bot., Myri'stica becuhy'ba i Brasilien. Barkens blodröda saft kallas becuibablod. Becuiba- 1. becuhybafett fås ur frukterna.

Beczka, polsk. (L be'tsjka), "tunna", polskt rymdmått för våta varor = 1 hl.

Be'da, urspr. ett keltiskt mansnamn, nu kvinnonamn, den livliga. — B. Venera'-bilis, Beda den vördnadsvärde, lärd engelsk teolog, f. 674 f. Kr. Den engelska historieskrivningens fader.

Beda'nas, se Sultanrussin.

Bedara 1. Bedarra, sjöv., stillna, avtaga, lägga sig (om storm 1. hård vind).

Bedas, negeralbinos.

Bedda 1. Vedda, folkstam på Ceylon.

Bedeguar 1. Ga^llæ ro'sæ, bot., rosensvamp, rund utväxt på yngre grenar av rosaarter, orsakad genom sting av insekterna Cy'nips ro'sæ 1. Cynips Bra'ndtii, vilka lägga sina ägg i grenarna.

Bedja (Bedsja, Bega), sammanfattningsnamn för några hamitstammar i n.ö. Afrika.

Bedlam, eng. {1. be'dlam), dårhus i London, urspr. kallat Bethlehem. — Bedlami"t 1. Bedlamite {1. be'dlamajt), dårhushjon.

Be'dlingtonte'rrier, en engelsk hundras.

Be'dnars a'phte, med., ytliga hudförluster i gommens bakre slemhinna på grund av tungans tryck vid sugning.

Beds ja, se Bedja.

Bedui'n, stickad, franskantad huva 1. huvudduk för fruntimmer.

Beduiner (av arab. bedàvi, pl. beduån, öken-strövare), nomadstammar i Arabiens och omgivande länders öknar.

Beederwand 1. Beedermann {1. bi'-), grovt, lärftartat tyg av lin- 1. yllegarn; även ett slags lama.

Beef, eng. (1. bif), oxkött. — Beefeaters, e^ig. (1. -i'ters), eg. oxköttätare; skämtsam benämning på engelsmännen, särskilt på den till 100 man uppgående vakten i Towern. — Beefsteak, eng. (1. -ste'k; da. Böfsteg; fr. bifteck; ty. Biefstück), biffstek. — Beefwood {1. -oo'd), dets. som Botanybayträ.

Beels (1. bils), se Bhil.

Bee'lzebub (av hebr. orden bàal, herre, och s'bub, fluga), Baal, Bel 1. Beelzebul, eg. flughärskaren; den högste guden hos de hedniska semiterna; i Nya Testamentet demonernas överhuvud, "djävlarnas överste".

Beeri'n, dets. som Buxin.

Befa'na, förvrängning av Epifa'nia, enl. italiensk folktro ett väsen, som på H e 1 i g a tre konungars dag (Epifanie-dagen) belönar de snälla barnen och bestraffar de elaka.

BefFroi, fr. {1. -råa'; eng. belfry; ty. Bel-fried), det förnämsta och äldsta tornet ("kärnan") i en medeltidsborg.

Befko, ry., se Scorza Rosso.

Beg, se Bey.

Bega'rder, se Begharder,

Bega'ss = Bagass (se d. o.)-

Begeisterung, ty., hänförelse, entusiasm, inspiration.

Beggars lace, eng. (1. be'g- läs), "tiggar-spetsar", ett slags enklare trådband 1. knypplingar från Holland.

Beggia'toa, bot, svavelbakterier.

Begha'rder, namn på medlemmarna av en på 1100-t. i Antwerpen bildad manlig förening för välgörande ändamål. Jfr följande ord.

Beghi'ner, Begi'ner 1. Begui'ner, namn på medlemmarna av en på 1100-t. i Nederländerna bildad kvinnoförening för fromma ändamål. Jfr Begharder.

Begi'ne-rå, sjöv., understa rån på aktersta masten av ett tremastat fartyg.

Beglerbegi, turkisk titel, se Bey.

Bego'ma, hot., artrikt växtsläkte av fam. Begonia'ceæ. Många arter odlade som blad- och blomsterväxter.

Begui'ner, se Beghiner.

Be'gum, ind., hederstitel för furstinnor o. a. kvinnor av hög börd i Indien.

Beh, burmansk vikt = 1,035 gr.

Behar, se Bahar och Bihar.

Beha'ribönor, hot., skalade frön av AnacaW-dium occidenta'le. Användas som mandelsurrogat på grund av sin oljerikedom.

Behaviorism {1. bihäViörism, av eng. heha-vior, uppförande), ett av amerikanen Wat-son utarbetat uppfostringssystem.

Behemo'th, (eg. pl. av hehemä, djur),

ett djur, som omnämnes i Jobs bok, och vilket man anser vara en elefant 1. flodhäst.

Behennötter, se under Moringa.

Behenolja, fet olja, som fås av behen-nötterna, moringaträdets frukter, och brukas till parfymer. — Behensyra, fet syra, som fås av moringaträdet.

Behista'n {pers. Bisutu'n, "gudarnas boning") , by i v. Persien, berömd för en lång bild- och kilskriftsinskription från Dareios I istid.

Bei, se Bey.

Beibaza'r, ett slags oren getull från Le-vanten.

Beid, astr., stjärna i stjärnbilden Floden på n. stjärnhimmeln.

Beige, fr. (1. bä'sj), ljus, grågul färg på tyger; textil., kyprat ylletyg av ofärgad ull.

Beignets, fr. (/. bänjä'), kokk., i flottyr 1. olja kokta bakverk.

Beirum, se Bairam.

Be'isa, zooL, en ostafrikansk antilopart, 0'ryx heisa.

Beispiel, ty., exempel; i äldre tyska litteraturen lärodikt, motsvarande fabeln.

Bej, se Bey.

Béjaune, fr. {1. besjå'n), se Bec-jeaune.

Beke'nntnisse einer schönen Seele, ty., en skön själs bekännelser. (Goethe.)

Bekes, magyar. {1. beke'sj), till ungerska nationaldräkten hörande pälsrock.

Bekvadra't, tonk., återställningstecknet. Se Bécarre.

Bel, se Baal och Beelzebub.

Be'la, namn på ungerska konungar.

Bel-ami, fr. {1. bellami'), hjärtevän, käraste.

Belanötter, se Bael.

Bel canto, ital. {1. -tå), tonk., "vacker sång", en italiensk sångmetod.

Belchette 1. Belchite, sp. (1. vältsji'te), spansk ull från trakten av Zaragoza.

Bele, nord. myt., jätte, som av Frej dödades med ett hjorthorn. Därav binamnen "Beles bane" och "Beles fiende" på Frej.

Bele'm (av Betlehem), förstad till Lissabon.

Belemni't, paleont., vätteljus, ett slags förstenade cefalopoder. — Belemnite'lla, ett i Skånes översta senon vanligt fossil.

Belen, det av Bogos talade språket. — Beler, dets. som Bogos (se d. o.).

Bel-esprit, fr. (1. bellespri'), spirituell författare; kvickhuvud.

Bel-étage, fr. (1. -eta'sj), huvud- 1. praktvåningen i ett hus, den förnämsta lägenheten.

Belga, belgisk myntenhet, införd 1926.

Be'lgier 1. Be'lger, en av de tre huvudstammarna i Gallien på Cæsars tid.

Be'lial, Belija'al, senare Be'liar, hebr. (av h'li, ingenting, intet, och ja'al, nytta; alltså oduglig), det ondas representant, satan. — Isch (hebr. man) belijaal, dålig människa, förstörare.

Be'lit, assyr. myt., gudinna, gemål till Assur och identisk med Istar.

Be'lla och Bell, kvinnonamn, antingen förk. av Isabella 1. bildade av franska ordet belle, vacker.

Bellacosa {1. -kå'sa), med guld och silver broderade sidentyger från Ohios.

Bellado'nna, bot., farm., Atro'pa Bellado'nna, tillhörande fam. Solana'ceæ, innehåller al-kaloiden atropin, den verksamma beståndsdelen i belladonnadrogerna. — Belladonnablad, Belladonnarot, droger som innehålla atropin. — Belladonni'n, farm., alkaloid i belladonnaroten.

Be'llatrix, astr., stjärna i stjärnbilden O r i' o n.

Belle-alliance, fr. (1. bellallia'ngs), det sköna förbundet, förbundet mellan Ryssland, Preussen och Österrike av 1815.

Belle àme, fr. (1. bäll am), skön själ.

Belle angévine, fr. (bäll angsjevi^n), ett slags päron.

Belleme 1. Bellesme, fr. (1. bellä'm), grovt hamplärft till säckar och madrasser.

Bellerofo'n, gr. myt., Poseidons son, besegrare av odjuret Chimaira och amasonerna.

Belle^rofon, paleont., ett släkte snäckor, ymnigt förekommande i paleozoiska formationer.

Belleropho'ntes, dets. som B eller of o'n (se d. o.).180

Belles lettres, fr, (L bellä'ttr), 1. Belle-tristi'k, vitterhet, skönlitteratur; fransk beteckning för humanistisk vetenskap 1. bildning. — Belletri'st, skönlitterär författare. — Belletri'stisk, skönlitterär, vitter.

Belletristi'k, se föreg. ord.

Bellevilles mö {L belvi'lls -), operett av Millöcker.

Bellevue, fr. (1. bällvy'), eg. "vacker utsikt", ofta namn på lustslott och villor. Jfr

Belvedere.

Bellidiflo'ra (av lat. flos, pl. flo'ris, blomma), bot., blommande som Bellis, d. v. s. med talrika, röda blommor. — BeIlifo'Iia (av lat. fo'lium, blad), bot., med blad som Bellis.

Belli'ni, veneziansk målarsläkt.

Bellis pere'nnis, bot., tusensköna, allmänt odlad mångformig ört av fam. Compo'sitæ. Även vild i Sverige.

Bellft (av lat. bellum, krig), sprängämne, uppfunnet år 1886 av svensken C. Lamm.

Bell-Lanca'sterska undervisningsmetoden, se Lancastermetoden.

Bellmania'd, dikt i C. M. Bellmans maner. — Bellmama'n, diktare i C. M. Bellmans maner. — BeIImania'na, samlingar av Bell-mansminnen.

Bellofo'rm, ett desinfektionsmedel.

Bello'na 1. Duello'na, ro77i. myt., krigets gudinna.

Belloqska röret (Z. -låk-), med., ett av fransmannen J. L. B e 11 o q uppfunnet instrument för att stilla näsblödningar.

Bellova'ker, fomgermanskt folk i Belgien.

Bell Rock, eng., "ringklocksklippan", under-vattensgrund på nordskotska kusten, ryktbart för sin fyranläggning.

Bellska teorien, anat., teori om främre och bakre ryggmärgsrötternas olika fysiologiska uppgift.

Be'llum, lat., krig. — B. o'mnium in (1. co'ntra) o'mnes, allas krig mot alla. — B. socia'le, inbördeskrig.

Belmonti'n, parafin från Birma.

BeImonty'I-olja, lösning av kautschuk i mineralolja, användes som skyddsmedel mot rost.

Be'lodon 1. Phylosa'iirus, paleont., ett 6—7 m. långt krokodilliknande djur från trias-perioden.

Belo'ne, zool, fisksläktet näbbgäddor.

Belos, grekisk form för Baal (se d. o.).

Belsar-usur, Belsasar 1. Belsassar, babyloniskt mansnamn, buret av en babylonisk konung, Nebukadnesars son.

Be'Isebub, populär form för Beelzebub.

Belu'ga 1. Bjelu'ga, zool., dets. som vitval, Delphina'pterus le'ucas.

Belu'tsjer, folkstam av ariskt ursprung i Belutsjistan. Jfr Brahui.

Belvede're, ital (av bello, skön, och vede're, se, skåda), 1. Belvedä'r, ställe med skön och vidsträckt utsikt; utsiktstorn (jfr Bellevue); en flygel i Vatikanen, där

konstsamlingarna förvaras, (därav adj. belvede'risk, som brukas om nämnda konstverk). — Belvede'riske Apollo, en berömd marmorstaty från romerska kejsartiden.

BelvedeV-russin, russin från Calabrien.

Belvedä'r, se Belvedere.

Be'lzebub, se Beelzebub.

Be'ma, gr. (av bai'nein, bestiga), "steg", tribun; den plats, från vilken predikan hålles i den grekisk-katolska kyrkan.

Bémol, fr. {1. bemå'll), to7ik., franska benämningen på sänknings- 1. b-tecknet.

Ben (av kelt. pen, huvud, topp), bergspets. Ingår i många skotska namn på berg, t. ex. Ben Nevis.

Ben, hebr. och arab., son, t. ex. Ben-david, Davids son, Ben-jamin, lyckans son.

Bena'res, ostindiskt silvertyg, uppkallat efter staden med samma namn.

Bsnbreccia (1. -brä'tja), bergartsmassa, bestående av benlämningar efter utdöda djur, snäck- och musselskal o. d. Jfr Breccia.

Benbrosk 1. Ossei'n, kem., den brosksubstans, som återstår efter utdragning av kalksal-terna ur ben.

Benbädden, geoL, en från Tyskland känd, till rätiska formationen hörande bildning.

Bence-Jones albumo's (1. bens-jåns -), med., vid vissa svulster i benmärgen i urinen uppträdande äggvitsjuka.

Benceller, anat., celler i och utmärkande för benväven.

Bendava'les 1. Vendeva'les, namn på de sydliga vindar, som under regntiden blåsa i Sydamerikas nordliga kustländer. Nordöstvindarna under övriga årstider kallas Brisas.

Be'ndis, gr. myt., en trakisk jakt- och mångudinna, till vars ära man i Piraieus årligen firade en fest, Bendideia.

Be'ne, lat., gott, väl. — B. est, det är gott, det är bra. — B. me'ritus, lat., väl förtjänt. — B. miscea'tur, blandas väl (på recept). — B. placito, ital. {1. - pla'tjitå), välbehag. — A bene placito, efter behag. Jfr Ad libitum. — B. te 1. ti'bi, lat., din skål! — B. va'le, lev väl! — B. vale'te, faren väl! — B. vi'xit, qui bene la'tuit, lycklig den, som lever obemärkt. (Ovidius.)

Benedica'mus Do'mino, lat., må vi prisa Herren! avslutningsformel för den katolska gudstjänsten under fastlagstiden.

Benedi'cite, lat., eg. uttalen välsignelsen; välsignelsen! inledningsordet för bordsbönen före måltiden i klostren.— Benedfc-tio, välsignelse. — Benedi'ctio aposto'lica, "den apostoliska välsignelsen", utdelas högtidligen av påven skärtorsdagen, påskdagen och Kristihimmelsfärdsdag, "till staden Rom och hela jordens krets". — Benedictiona'lis li'ber (Benedictiona'rium), välsignelseboken, innehöll de välsignelseformler, som under medeltiden brukades i den romersk-katolska kyrkan.Benedictus—Bennetites

181

Benedi'ctus 1. Benedi'kt, nyTatinskt mansnamn (av benedi'cere, välsigna),välsignad. Namn på det västerländska munkväsendets grundläggare, B. av Niirsia, och femton påvar. Förk. hos oss till Bengt, hos danskar och tyskar till Benedicks 1. Bendix, hos italienare förekommer det under formen Benede'tti. Kvinnonamnet Benedi'cta förk. hos oss till Bengta.

Benediktfner, medlemmar av benediktin-orden. — Benediktfnorden, munkorden, stiftad av Benedikt av Nursia.

Benedikti'n-likör (som fått sitt namn av benediktinklostret i Fécamp i Normandie), munklikör.

Benediktfnorden, se under Benediktiner.

Benediktio'n (av lat. benedi'cere, välsigna), välsignelse, invigning. Jfr Konsekration. — Benediktio'ner, handlingar, såsom bön, rökelse, bestänkning med vigvatten etc., genom vilka den katolska kyrkan meddelar särskild välsignelse.

Benediktrot, dets. som Nejlikrot

Benefaktio'n, se Beneficens under följ. ord.

Bénéfice, fr, (Z. benefi's; av lat. henefi'dum), välgärning, fördel; teaterföreställning, av vilken inkomsten tillfaller någon av teaterpersonalen; handelst., handelsvinst, gott-görelse för ett verkställt uppdrag. Jfr Bonifikation. —• Benefice'ns 1. Benefak-tio'n, välgörenhet. — Benefice'ra, visa välgörenhet emot. — Beneficia'nt, skådespelare, till vars förmån ett skådespel är anordnat. — Beneficia'rius, den, som fått sig ett beneficium tillerkänt. — Beneffcie-hemman, hemman anslaerna till underhåll åt fattiga officerare. — Benefi'cier, understöd åt tjänstemän, vilka antingen ej uppnått pensionsåldern 1. sakna pensionsrätt, men avgå från sin befattning. — Bene-fi'cium, lat., förläning. — Beneficium eccle-sia'sticum, prebende. — Beneficium pau-perta'tis, förmån på grund av fattigdom.

Benefit-building-societies, eng. (1. be'nefit bi'lding-såssä'jitis), engelska föreningar för uppförande av bostäder åt arbetare, vilka efter viss tid bli ägare av sin lägenhet.

Be'ne me'ritus, lat., väl förtjänt.

Bene qui la'tuit, bene vixit, lat., se Bene vixit, under Bene.

Benetnasch 1. Alkaid, astr., stjärna i S t o r a Björnen på n. stjärnhimmeln.

Be'ne vale'te, lat., se under Bene.

Benevente'ra, lat. (av bene, väl, och veni're, komma), välkomna.

Be'ne vi'xit, lat., se under Bene.

Benevole'ns (av lat. benevoWntia), välvilja, gunst. — Bene'volus, välvillig, gunstig. — Bene'vole le'ctor, benägne läsare.

Benz, dets. som Indisk hampa.

Benga'l 1. Benga'lier, hindu i Bengalen.

Benga'li, ett från sanskrit härstammande språk, som brukas företrädesvis i Bengalen,

Bengali'n, textil., mjukt halvsidentyg i tvär-rips med varp av silke och inslag av kamgarn.

Bengalisk eld, tekn., fyrverkerield, som uppkommer vid antändning av en långsamt exploderande blandning, innehållande sal-petersyrade 1. kolsyrade salter.

Benga'liskt husbloss, dets. som A g ar-A g ar (se d. o.).

Bengali'st 1. Fjärilsfink, zool. (lat. Astri'lda b eng a'lus), en omtyckt burfågel från Afrika.

Be'ngel, ty., knölpåk; lymmel; boktr., en på handpressar horisontalt utstående svängel.

Ben-glas 1. Mjölkglas, tekn., en vit, ogenomskinlig glassort, som innehåller kalciumfosfat (benaska).

Bengt, mansnamn, och Bengta, kvinnonamn, förk. av Benedictus och Benedicta (se d. o.).

Benguesba'lsam (1. benge'-), farm., mentol och metylsalicylat i lanolinhaltig salv-grund, mot reumatism. .

Be'ni, arab., "söner av", med efterföljande namn på en (oftast antagen) stamfader, den vanligaste formen för arabiska stamnamn. (Se t. ex. följ. ord.)

Be'ni Amir, hamitiskt nomadfolk i n.ö. Afrika.

Benica'rlo, ett rött vin från Valencia.

Beni'ciadiama'nter, ett slags konstgjorda diamanter, som bestå av starkt blyhaltigt glas.

Be'nickemask, zool., se Binnikemask.

Béniers motor (1. benje's -), en varmluftmaskin, föregångare till Dieselmotorn.

Benignite't (lat. beni'gnitas), välvilja, vänlighet; med., en sjukdoms mildare art.) (M a l i g n i t e t (se d. o.). — Benign, godartad.) (Malign.

Be'ni-Mezab, berberfolkstam i algeriska Sahara.

Beninca'sa, bot., vaxgurka, släkte av fam. Cucurbita'ceæ i tropiska Asien, odlas för de välsmakande frukterna.

Benitoi't, miner., ett till smycken brukat, safirblått bariumtitanosilikat från Kalifornien.

Benjamin, hebr., mansnamn, eg. högra handens 1. lyckans son, önskebarn 1. älsklingsson. Namn på patriarken Jakobs yngste son. — Benjamini'ter, Benjamins avkom-lingar.

Ben-jord, kem., kalksalterna i bensubstansen.

Ben-kol, tekn., erhålles genom torrdestilla-tion av benskärvor. Användes till avfärg-ning av sockerlösningar m. m.

Ben-kroppar, anat., äldre namn på benceller.

Ben-Iaku'ner, anat., de håligheter i den fasta benstommen, i vilka benceller finnas.

Ben marca'to, ital, tonk., väl markerat, kraftigt framhållet.

Ben-mjöl, ett sedan forntiden använt gödningsämne.

Bennetftes, paleont, fossilt (mezozoiskt) växtsläkte av gruppen cykadofyter.182

Benno—Beràt

Be'nno, forntyskt mansnamn, förk. av Bernhard och Benedictus (se d. o.).

Benoi'dgas, dets. som Gasolingas.

Benolja, bot,, se Moringaceæ; farm., olja framställd genom torrdestillation av kvävehaltiga djurämnen. Kallas även Dippels olja.

Bensaldehy'd, kem., ren bittermandel olja.

Bensidiii'färgämnen, Diami'n- 1. Bomullsfärgämnen, kem., en grupp azofärgämnen, som färgar bomull utan betning.

Bensi'n, kem., ett kolväte, bildande en färglös olja, som förekommer i den flyktigaste delen av stenkolstjäran, förr dets. som Bensol (se d. o.).

Bensi'nmotor, se Explosionsmotor.

Bensinofo'rm, kem., kolklorid. Giftig vätska, använd som lösningsmedel för fett.

Bensoa't, kem., bensoesyrat salt. Se Benzoas.

Bensoauri'n, kem., di rekt färgande azofärg-ämne, som utan betning färgar bomull blå.

Be'nsoe 1. Benzoe, Bensoeharts, farm., Re-si'na he'nzoes, välluktande harts av några ostindiska trädslag, tillhörande släktet Styrax. — Bensoe amygdalo'rum, mandel-bensoe, utgöres av mandelformade stycken. — Bensoe-blommor, förr brukat namn på bensoesyra. — Bensoe in lacry'mis, tår-bensoe, utgöres av droppformiga 1. flata stycken. — Bensoe in ma'ssis, blockbensoe, förekommer i stora block och är mindre ren än föreg. — Bensoe-syra, A'cidum hen-zo'icum, den viktigaste beståndsdelen av bensoe, hindrar jäsning och förruttnelse. —' Bensoesyre-sulfini'd, det kemiska namnet på sackarin. — Bensoe-tinktur, Tinc-tu'ra he'nzoes, består av bensoe och sprit. —• Bensoe-tinktur, sammansatt, Tinctura henzoes compo'sita, består av aloe, Perubalsam, bensoe och sprit.

Be'nsoefett, Bensoeister, farm., erhålles genom smältning av bensoe i ister och användes i salvor och pomador.

Bensoflavi'n, kem., ett akridinfärgämne.

Benso'l 1. Benzol, även Benze^n, kem., aromatiskt kolväte i form av en lättantändlig, färglös vätska. Förekommer i stenkols-tjära, men kan även framställas syntetiskt.

Bensoii'n, Ligroi'n, kem., flyktiga kolväten av olika slag, vanligen brunkolsbensin.

Bensonafto'1, farm., se Betol.

Bensoso'l, farm., guajakolbensoat, ett färglöst kristallpulver, som försökts mot tuberkulos.

Bensoy'l, kem., en hypotetisk radikal, som anses förekomma i bensoesyra.

Bensoy'lperoxid, kem., se Lucidol.

Bensoy'lpseudatropi'n, keTn., se Tropakokain.

Be'nsuperfosfa't, kem., superfosfat av benmjöl 1. benaska.

Bensvärta, pulveriserat benkol.

Bensy'I, kem., hypotetisk radikal, som anses ingå i bensylalkohol. — Bensy'lalkoho'l, kem., användes i parfymeriet,

Bensy'Imorfinklori'd, kem., det kemiska namnet på Peronin.

Benthami'sm, den engelske filosofen Bent-hams lära om "största möjliga lycka åt största möjliga antal". — Benthami't, anhängare av Benthams läror (utilitarismen m. m.).

Bentho's, se Bentos.

Be'ntick 1. Be'ntink, sjöv., triangelformigt undersegel, använt som gaffelapa.

Bentivoglio (Z. -vå'ljå), italiensk släkt.

Bento's, sammanfattande benämning på de icke flytande 1. simmande organismer, som leva på 1. i närheten av havens 1. sjöarnas botten. (Jfr Plankton och Pleuston.) — Fytobento's, vegetabiliska bentosformer.

— Zoobento's, animala bentosformer.

Bentransplantatio'n, kirurg., dets. som Osteo-

plastik.

Benträ 1. Rödträ, veden av Loni'cera xylo'-steum av fam. Caprifolia'ceæ. Användes till svarveriarbeten.

Benturko's, blåfärgat fossilt ben (även tänder). Jfr Odontolit.

Benved, bot., den benhårda veden av Cornus sangui'nea (fam. Corna'ceæ) och Evo'ny-mus europæ'a. Nyttjas av svarvare, instru-mentmakare m. fl. hantverkare.

Benvenu'to, ital., mansnamn, den välkomne. Namn på den ryktbare italienske guldsmedskonstnären och bildhuggaren B. Cel-lini (Z. tjelli'ni).

Be'nye, ett berömt Tokajvin.

Benzaldehy'd, se Bensaldehyd.

Benzanalge'n, se Analgen.

Benzi'n, se Bensin.

Be'nzoas, lat., bensoesyrat salt, bensoat. — B. bismu'ticus, vismutbensoat. Användes mot diarré. — B. coca'icus, kokainbensoat.

— B. fe'rricus, järnbensoat. Användes vid körtelsjukdomar hos barn. — B. magne'-sicus, magnesiumbensoat, febermedel. — B. na'tricus, natriumbensoat, användes vid urinsyrediates och som konserveringsmedel.

Benzoe med sammansättningar, se Bensoe.

Benzo'l, se Bensol.

Benålder, arkeoL, annat namn för det skede av äldre nordiska stenåldern, som eljest kallas Maglemosekulturen.

BeG'ter, invånare i Beotien.

Beo'tisk dimma, dumhet, brist på skarpsinne. Uttrycket härrör från beotema, vilka av de övriga grekerna ansågos enfaldiga, ett förhållande, som man ansåg bero på deras lands disiga luft.

Beowulf, hjälten i en angelsaxisk dikt från 700-talet, med anspelningar på Sveriges äldsta historia.

Bera, sagokonungen Alfs maka.

Bera'bra (pl. av berheri), arabiska namnet på nubierna.

Beràt 1. Baràt, turk., kejserlig resolution, patent,

Be'rber, europeiskt namn på den hamitiska urbefolkningen i n. Afrika.

Berber-ba'schi (av pers. berber, barberare, och turk. basch, överhuvud), titel för sultanens överbarberare.

Berberi'deæ 1. Berberida'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Se Berberis.

Berberfet, berbernas land, förr benämning på Nordafrika med Barbareskstaterna.

Berberi'n, kem., en vid färgberedning använd växtbas, som förekommer bl. a. i roten av vår vanliga berberisbuske.

Be'rberis, bot., växtsläkte tillhörande fam. Berberida'ceæ. — B. aquifo'lium, mahonia, odlad, tornlös buske med övervintrande, torntandade glänsande blad, som användas till kransar. — B. vulga'ris, surtorn, tornig buske med gula blommor av stark doft i klasar. Bär röda. Utrotas numera emedan den är värdväxt för en av sädesrostens (Pucctnia grami'nis) vegetationsformer. — B. vulga'ris, f. atropurpu'rea, blodberberis, odlad form med mörkröda blad.

Berberis-saft, saft av berberisbären. Användes i garverier.

Berberisträ, det fina, benhårda virket av buskväxten Be'rberis vulga'ris.

Berceau, fr. (1. ber så'), eg. vagga; ber så, lövsal; granuleringsstål.

Berceuse, fr. (1. bersö's), vaggsång, vaggvisa.

Berchta (fhty. Peratha; nu Bertha), namnet på en i de tyska folksagorna förekommande gudinna. — Berchtenlaufen, Berchtenjagen, Berchtengehen, fest, som i s. Tyskland firas mellan jul- och tretton-darren.

Be'rchtold 1. Be'rthold, forntyskt mansnamn (av berht, glänsande, och hold, huld).

Be'rchtoldstag, se Bechteltag.

Berdan-gevär, eng. {1. börden-), ett av amerikanaren Berdan konstruerat bakladd-ningsgevär.

Berdura'ni, gemensamt namn på flera afgan-ska folkstammar.

Bereni'ce, lat., Berenfke, grekiskt kvinnonamn, segrarinna. Namn på flera furstinnor av den grekiska konungafamiljen i Egypten.

Bereni'ces hår, astr., stjärnbild, uppkallad till minne av den egyptiska drottningen Berenice, som åt Afrodite offrade sitt hår, till tack för att hennes make oskadd återkom från ett krigståg.

Bereni'ke, se Berenice.

Beresi^t, petrogr., eruptiv gångbergart vid guldgruvorna i Beresovsk.

Bere'tta, Beretti'na, röd, fyrkantig mössa och kalott av samma färg, som tillhöra kardinalernas dräkt.

Bergama'sca, ital. (av staden Be'rgamo), en gammal livlig italiensk dans.

Bergama'sk€r, invånarna i italienska provinsen Bergamo,

Bergamaski't, miner., en hornbländevarietet.

Bergamées-tapeter (L bergame'-), vävda tapeter, urspr. från Bergamo, nu även framställda i Belgien, Böhmen och flerstädes.

Be'rgamoolja, dets. som Bergamottolja

Bergamo'tt (ital. bergamotto; turk. beg-armudi', av beg, härskare, och armo'd, päron; alltså furstepäron), en art små runda päron; ett slags citroner (av Ci'trus Berga'mia, i s. Europa och Västindien), av vilka den till parfymer brukade Berga-mott-oljan, ^thero'leum Bergamo'ttæ, be-redes.

Bergamotte, fr. (1. -mått), grova, icke överskurna, franska ylletyger.

Bergand, zool., Nyroca marila, en nordlig dykand.

Bergantfn, se Brigantin (under Brigg).

Bergblått, kem., basiskt kopparkarbonat.

Bergbomull, ett slags sämre levantinsk bomull.

Bergbräsma, bot, se Cardamine.

Bergcinno'ber, miner., ren, naturlig cinnober.

Bergda'ma 1. Bergda'mara, ett afrikanskt folkslag, tillhörande hereros.

Bergduntrav, bot., se Epilobium.

Bergebenhorts, se Bauhinia.

Bergelmer, nord. myt., den ende av rimtur-sarna, som undgick döden, då de övriga av hans stam dränktes i Ymers blod.

Berge'nia, bot., som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Saxifraga'ceæ. — B. crassi-fo'lia och B. cordifo'lia, ha stora blad och massor av röda blommor.

Berge'nsis, nylat., från norska staden Bergen.

Berge'rac, fr. {1. bersjera^ck), ett välsmakande franskt vin.

Bergère, fr. (1. bersjä'r), eg herdinna; ett slags bekväm länstol.

Berget (fr. la Montagne), politiskt parti i Frankrike, den yttersta vänstern, under den stora revolutionen.

Bergfinken, zool., Fringi'lla montifringi'lla, häckar i de nordiska skogarna.

Bergfiskar, zool., fam. Labri'dæ, taggfenstrå-liga havsfiskar, i Sverige representerade av snultrorna (Labrus).

Bergfrid, se Barfrid.

Bergföhre, ty., bot., se Pinus.

Berggröe, bot., se Poa.

Berggrönt, målarfärg av pulveriserad malakit 1. basiskt kopparkarbonat.

Berggult, en till målarfärg använd gulockra.

Berggyllen, bot., se Erysimum.

Bergheimer, ett Elsasservin.

Bergia'nska stiftelsen, stiftelse till trädgårdskonstens och botanikens fromma på grundval av en donation av P. J. Bergius, 1784. Den äges av Vetenskapsakademien och upprätthåller Bergianska trädgården, en botanisk trädgård i Stockholm.

Be'rgisbröd, Be'rkisbröd, se Vallmofrö.

Bergkalk 1. Kolkalksten, geoL, kalksten i184

stenkolssystemets undre del, vanligen ej kolförande.

Bergknopp, hot., se Sedum.

Bergkompass, se Gruvkompass,

Bergkork, Bergläder, Berglin, miner.y se Asbest.

Bergkorsört, bot., se Senecio.

Bergkristall, miner., en kristallinisk varietet av kvarts, vanligen vattenklar och färglös. Gul bergkristall kallas

citrin, den bruna röktopas, den violetta ametist, den nästan svarta morion. Är så hård att den repar glas. Förekommer bl. a. i Alperna och i Sverige, vackrast i Jämtland. Brukas till smycken.

Berglin, miner., en varietet av asbest.

Bergljot, norsk kvinna av stormanssläkt, gift med Einar Tambaskälver, vars mord hon sökte hämnas på Harald Hårdråde. Hennes liv har lämnat stoff till B. Björnsons dikt "Bergljot", tonsatt av Grieg och Heise.

Bergläder, miner., en varietet av serpentin.

Berglärkan, zool., Eremo'phila {Ala'uda) alpe'stris flava, en art lärka i n. Europa och Asien.

Berggyltan, zool., se Labrus.

Bergmanni't, miner., ett mineral, som är synonymt med natroWt (se d. o.).

Bergmann-rör, tekn., av vulkaniserad pappersmassa utförda isoleringsrör för elektriska ledningar.

Bergmjöl, Infuso'riejord, Diatomace'jord, Ki-seljord, Kiselgur, geoL, en mjölliknande jordart, som nästan uteslutande består av mikroskopiska kiselskeletter efter i vatten fritt levande alger, Diatomace'er.

Bergolja, Petro'leum 1. Nafta, tekn., en brännbar vätska, som består av flytande kolväten och användes till beredning av fotogen. Förekommer i s.ö. Europa, i Asien och Amerika.

Bergrör, bot., se Calamagrostis.

Bergsalt, det koksalt som, i motsats mot havssalt, utvinnes genom gruvdrift.

Bergshauptman, titel för bergmästarna vid Sala och Falu gruvor.

Bergsimpan, zool, se Cottus.

Bergskrabba, bot., se Globularia.

Bergskäddan, zool., se Pleuronectes.

Bergsmekani'k, läran om de mekaniska anordningarna, som användas inom bergshanteringen.

Bergsmör, miner., en ur alunskiffer utsvet-tad alunart.

Bergspring, bot., en art Asplenium.

Bergsslok, bot., se Melica.

Berpte', amerikanskt tesurrogat SiYGaulthe-rm-blad.

Bergstubben, zool, se Gobius.

Bergsvetenskap, sammanfattning av det för bergshantering erforderli8:a vetandet.

Bergsvärdie, fordom titel på en statens ämbetsman vid Sala silververk.

Bergsyra, bot., se Rumex.

Bergtjära, tjockflytande asfalt.

Bergtvål, dets. som Valkjord (se d. o.).

Berguv 1. Hornuv, zool., Bu'bo Bu'ho, typen för ett släkte ugglor, utbrett över större delen av jorden.

Bergvaren, zool., se Zeugopterus.

Be'ribe'ri, hindost., stor svaghet; med., en i Ostasien gängse sjukdom, en avitaminos, beroende på ensidig diet. Riskornens skal innehålla mot densamma verksamma vitaminer. Sjukdomen kallas i Japan Kale-ke'. — Skeppsberiberi, sporadiskt uppträdande beriberi, särskilt hos skeppsbesättningar.

Beri'cisk kalksten, petrogr., till bildhuggeri-arbeten använd kalksten från Monti Be-rici i italienska provinsen

Vicenza.

Berill-tryck, tygtryck, varvid färgen på-tryckes jämte ett sedan kvarsittande, svagt upphöjt klister.

Berka'n 1. Perka^n (ital. barracano), ett slags tyg av gethår och ull.

Be'rkovets, rysk handelsvikt = 10 pud = 163,8 kg.

Berkshire-svin (Z. bö'ksjiö-), berömd engelsk svinras, som f. n. icke brukas i Sverige.

Be'rleburg-bibeln, en tysk bibelöversättning från början av 1700-t, med förklaringar i mystisk-rationalistisk anda.

Berli'nare, lätt, fyrhjulig, landåliknande vagn, vars sufflett ej kan fällas ned. Jfr Berlinervagn.

Berli'nerblått, tekn., en mörkblå målarfärg som erhålles, då gult blodlutsalt fälles med ett järnoxidsalt 1. järnklorid. — Berliner-brunt, den genom glödgning av berliner-blått erhållna järnoxiden. — Berlinergrönt, ett med gult blandat berlinerblått. — Ber-linervitt, blyvitt. — Berlinerrött, en lackfärg, framställd ur bresilja, stärkelse, krita och alun.

Berli'nerbröd, gräddas av deg av vetemjöl, socker och oskalad mandel, som bestrykes med äggula.

Berli'nergarn, se Sefirgarn.

Berli'ner Lokal-Anzeiger, daglig tysk tidning med vidsträckt spridning.

Berli'ner Ta'geblatt, en av Tysklands mest lästa dagliga tidningar i Berlin, förr av demokratisk partifärg.

Berli'nervagn 1. Berlinare (fr. berline, berlingot), en i 17 :e årh. i Berlin uppfunnen täckt resvagn.

Be'rlingske ti'dende, Danmarks äldsta tidning, konservativt, halvofficiellt blad.

Berlitz-metoden, en effektiv metod att snabbt inlära främmande språk genom anlitande av infödda lärare, införd av tysk-amerikanen M. D. Berlitz i New York, som där 1878 grundade Berlitz school, nu världens största språkinstitut med omkr. 400 filialer.

Bernoulliska talen {1. bärno'lli), mat., vissa tal, som förekomma i flera serieutvecklingar, upptäckta av J. Bernoulli (1654^ 1705).Berlock—Beryll

185

Berlo'ck {fr. berloque), prydnad för urkedjor.

Berm, se Bärm,

Bermuda-arrowrot {1. -mjo'-), se Arrowrot-stärkelse.

Bermuda-båt, även Mudian 1. Mugian (1. -mjo'-), kort, vanligen däckad båt med en enda mast, som användes vid Bermudas-öarna.

Bermu'da-gräs, se Cynodon.

Bermu'da-segel, Bermuda-rigg, se Marconi-rigg.

Bern, i tyska och nordiska sånger italienska staden Verona. — Di'drik av Bern, Teode-rik, östgoternas konung, som hade sitt residens i Verona.

Bernadotte (Z.bärnadå'tt), sydfransk borgarsläkt, världsbekant genom Jean Baptiste B., sedermera konung Karl XIV Johan.

Bernardska sticket (1. -na'rska -), med., ett av den franske fysiologen Bernard i hjärnans fjärde ventrikel applicerat stick, som framkallar en form av sockersjuka.

Berndt 1. Bernt, mansnamn, fÖrk. av Bernhard.

Berner-0'berland-ras 1. Freiburg-ras, nötkreatursras från Schweiz, med riklig och fet mjölk.

Berne'sk (ital. stilo hernesco), skämtsam, lustig, efter den italienske författaren Berni, som travesterade Bojardos dikt "Den förälskade Roland".

Be'rnhard, ty. {lat. Bernardus 1. Bernhardus, fr. Bernard [I. -na'r], ital. Bernardo 1. Bernardino, gammalty. Perinhart), mansnamn, starkt, kraftigt barn. Namn på den mest betydande bland medeltidens asketer och mystiker, B. av Clairvaux. Förk. till Berndt 1. Bernt. Motsvarar kvinnonamnet Bernhardina.

Bernhardi'nklostret på Stora S:t Bernhard i Wallisalperna hade förr till särskild uppgift att härbärgera och förpläga resande samt att genom sina präktiga hundar rädda nödställda färdmän.

Bernhardi'norden, stiftad av Bernhard av Clairvaux, uppgick i Cisterciensorden och gav denna sitt namn.

Bernhardi'n-ört, Kardbenedikt, bot., farm., Cni'cus henedi'ctus, av fam. Compositæ, nyttjas till en magstärkande drog.

Bernhardshunden, se Bernhardinklostret.

Bernhardskräftan, zool., dets. som Eremitkräfta.

Berni'ke, se Berenice.

Bernkonventio'nen, internationell överenskommelse för skapande av enhetlig rätt på de litterära och konstnärliga områdena. Ingicks i Bern 1886, reviderades 1908. Biträddes av Sverige 1919.

Bernsten, se Bärnsten.

Bernt, se Berndt.

Bernwards-korset, ett av den tyske biskopen och konstnären Bernward (960—1022) utfört gyllene kors, som nu tillhör Maria-

Magdalenakyrkan i Hildesheim. B. har även gjort utkast till den s. k. Kristuskolonnen (se d. o.) i Hildesheim.

Bero, latiniserad form av namnet Björn.

Be'roe, zool, ett släkte kammaneter, som framkallar mareld.

Beroli'na 1. Beroli'num, nylat., Berlin.

Berrykoncernen {1. berri-), engelsk tidnings-trust, ledd av bröderna W. E. Berry och G. Berry. Omfattar Daily Telegraph, Financial Times och Sunday Times.

Berrykoppling {1. berri-), elektrotekn., anordning till minskning av tomgångsför-luster vid transformatoranläggningar.

Berry viner {1. berri-), lätta röda och vita viner från departementet Cher.

Bersaglieri, ital. (1. -alje'ri, av hersaglio, skottavla, mål), skarpskyttar i den italienska hären.

Berse, fornnordiskt mansnamn, björnunge.

Berså' {fr. berceau), lövsal.

Be'rt {fr. berthe, av kvinnonamnet Berthe), förr brukligt garnityr å klänningsliv.

Berta, tyskt kvinnonamn (av fornty.Berchta, och detta av Peratha, peraht, berth, lysande).

Berte'roa inca'na, hot., syn. Aly'ssum inca'-num (se d. o.).

Bertholle'tia, bot., sydamerikanskt växtsläkte av fam. Lecythida'ceæ. — B. ex-ce'lsa, ett resligt träd med stora frukter, som inom ett vedhårt skal sluter ett antal tresidiga frön, s. k. paranötter (brasilianska nötter).

Bertillonage, fr. {1. -tijona^sj), ett av fransmannen Bertillon uppfunnet system för identifiering av personer, grundat på den erfarenheten, att mätningen av ett visst antal bestämda kroppsdelar ytterst sällan ger samma resultat hos flera invidider. Jfr Antropometriska metoden och A. signalementen.

Be'rtram, tyskt mansnamn (fordom Peraht-ram, av peraht, glänsande, och hrabam, hram, ram, korp), den glänsande korpen; mansroll i "Robert av Normandie", opera av Meyerbeer.

Bertramsrot, bot., farm.. Radix py'rethri, fås av den till fam. Compositæ hörande Chry-sa'ntemum Parthe'nium. Nyttjas i tand-tinkturer.

Bertrandi't, miner., en sönderdelningspro-dukt av beryll.

Bertrands metod {1. bertra'ngs -). med., titreringsmetod på socker.

Bery'cidæ, zool., fiskfamilj av gruppen Tagg-feningar. Se Beryx.

Bery'll {gr. beWyllos), miner., ett mineral, sammansatt av aluminium- och beryllium-silikat. Genomskinliga gräs- 1. äpplegröna varieteter kallas smaragder, blåaktigt gröna aquamariner. — Bery'llium, kem., ett sällsynt metalliskt grundämne, som förekommer bl. a. i mineralet beryll. —186

Beryx—Beta

Berylliumoxi'd 1. Berylljord bildar ett vitt, osmältbart pulver.

Be'ryx, zooL, ett för fiskfamiljen Beryci'dæ typiskt fisksläkte, som mycket liknar de nu utdöda formerna från kritperioden och senare. — B. borea'lis 1. decada'ctylus, nordiska beryxen, en djupvattensfisk från Kanarieöarna som stundom går upp mot n. Atlanten.

Berze'lia, bot.y efter J. J. Berzelius uppkallat växtsläkte av fam. Brunia'ceæ. Några arter odlade som prydnadsbuskar.

Berzeliani't 1. Sele'nkoppar, kem., en silvervit, metallglänsande förening av koppar och selen.

Berze'lii lampa 1. Berze'lius-Iampa, en SivBerzelius konstruerad spritlampa, förr mycket använd av kemisterna.

Bes, egypt., myt., fornegyptisk gud, som ansågs beskydda barnsbörden.

Bes 1. Bessis, lat., fornromersk vikt = % as.

Besa'nmast (av holl. bezaan), sjöv., aktersta masten på ett fartyg = Mesa'nmast. — Besansegel, segel på denna mast.

Beschli^k, se Besjlik.

Beschta'ner, anhängare av den polske sektstiftaren Israel Bescht. Se Chasidéer.

Bese'bleck, hoktr., stålskiva med hårskarp kant för inriktning av linjen på typer vid stilgjutning. — Bese'kloss, absolut plan järnkloss, som fordom nyttjades för att undersöka tjocklek på typer.

Be'semsjon (av holl. hezemschoon, "kvast-ren"), handelst., den del av en vara (spec. råsocker), som kvarsitter vid emballe-ringen vid tömmandet; även det därför beräknade avdraget.

Bese'stan (av pers. basista'n, av arab. bas-sa's, köpman), kallas i Turkiet ett offentligt torg med köpmansbodar.

Besiffring 1. Generalbas-skrift, tonk., ett slags förkortad notskrift genom över basnoterna anbragta siffror, vilka beteckna de ackord som skola spelas.

Bésigue 1. Bézigue, fr. {1. -si'g) kortspel, som spelas med två hopblandade piket-lekar.

Besittningsmynt, mynt, präglade inom någon av Sveriges tidigare besittningar.

Besjlfk (av turk. besj, fem) 1. Besli'k, turkiskt silvermynt= 5 piaster (se d.o.). Myntet präglades ofta i sämre metall, "meta-lik", med lägre kursvärde.

Besksöta, bot., se Solanum.

Beskällare (ty. Beschäler, av fornhögty. scelo, avelshingst), hingst, som användes

till betäckning.--Beskällaresjuka, veter.,

en sjukdom i könsorganen hos hingstar och ston.

Beslag, fys., tunt lager av ett ämne, som utfällt sig på en kropp; jur., åtgärd, varigenom tjänsteman å det allmännas vägnar sätter sig i besittning av gods, som anses vara genom brott förverkat. — Be-slagare, tjänsteman, som verkställer beslag. — Beslagarandel, andel av beslag-

taget gods värde, som inom tullverket utgår till beslagare.

Besman 1. Betsman, en våg, som består av en graderad stång med ett rörligt handtag samt en motvikt vid den ena och en hake i den andra änden.

Besoa'r, vanligare Bezoar.

Bess, engelsk förk. för Elisabet.

Be'ssas, ett slags Hermitage-viner (se d. o.).

Be'ssemer-göt (eng. bessemer ingöt), gjutna stycken av bessemer-metall, vilka sedan bearbetas till axlar, skenor o. d. — Besse-mermetoden, ett av engelsmannen Bessemer uppfunnet sätt att medelst inverkan av bläster 1. sammanpressad luft förvandla smält tackjärn till smidigt järn 1. stål. —' Bessemerstål, stål framställt enl. Bessemermetoden. — Bessemere'ra, underkasta bessemermetoden.

Bessemschon, se Bessems jon.

Be'sser 1. Be'ssi, ett krigiskt folk i n.v. Tra-kien, underkuvat av romarna 11 f. Kr. — Be'ssica, bessernas land, har givit namn åt Bessarabien.

Be'ssis, se Bes.

Be'st (lat. be'stia, fr. bete, djur, fä), rå människa, dumhuvud. —• Bestia'lisk, djurisk, rå. — Bestialise'ra, göra djurisk. — Bestia-lite't, rått, djuriskt beteende.

Bestia'rii, lat., legohjon 1. brottslingar, som i det gamla Rom kämpade mot vilda djur på skådebanorna.

Bestick, fodral med kirurgiska och matematiska instrument; sjöv., bestämning genom kompass och logg av den ort, där ett fartyg för tillfället befinner sig.

Bestillingsmand, da. och no. (1. -man), tjänsteman utan kunglig utnämning och utan pension.

Bestla, nord. myt.. Odens moder.

Bestockning (ty. Bestockung), utveckling av sidoskott hos lantbruksgräsen.

Bestrålning 1. Insolatio'n, fys., meteor., solstrålarnas direkta inverkan på det föremål, de träffa.

Best seller, eng. (1. - se'llö), kallas i England och Amerika de böcker, som under en säsong säljas i de största upplagorna.

Bestu'sjeffs nervtinktu'r, med., spirituös-eterisk järnkloridlösning.

Bestötlåda (ty. Bestosslade, av bestossen, avstöta), boktr., verktyg för att hyvla träsnittstockar rätvinkliga; verktyg för hyv-ling och "fasettering" av stereotypplattor m. m.

Bet, i kortspel, se under Bete.

Bet, eng. (1. bätt), vad. To bet (1. to bätt), slå vad. — Bettingbook (1. bättingbo'k), bok, i vilken vaden antecknas vid kapplöpningarna.

Bet 1. Beth, hebr., hus. Betel, Guds hus. Bet-din, eg. domshus, judisk domstol, sammansatt av tre rabbiner.

Be'ta, andra bokstaven i grekiska alfabetet.

Beta, bot., växtsläkte av fam. Chenopodia'-Beta—Bezetta rubra

ceæ. — B. vulga'ris, stamform för alla de odlade formerna av betor, såsom mangold, rödbetor, vit- och sockerbetor m. fl. — B. vulg., var. campe'stris, foderbetor. — B. vulg., var. ci'cla, mangold. — B. vulg., var. cra'ssa, vitbetor. — B. vulg., var. crue'nta, rödbetor.

Beta, kem.y tekn,, ett ämne (tenn- 1. järnoxid, lerjord o. d.), medelst vilket en färg så kraftigt fästes vid trådfibrer, att den ej kan tvättas bort. — Betning, i färgerier den förrättning, varigenom en färg fixeras vid ett föremål, som är doppat i någon beta.

Betai'n, kem., trimetylglykokoll, ett sötaktigt ämne, som anträffas i flera växter, främst i vitbetan. Anrikas i melassen vid sockertillverkning.

Beta-naftol-vismut, kem,, se OrphoL

Beta'niastiftelsen, förening för sjukvård, tillkommen på initiativ av metodistkyrkan i Sverige.

Be'tastrålar, ^-strålar, fys., benämning på vissa av radiums strålar.

Betbrand, en ödeläggande sjukdom på betor. Anses orsakad av en svampart {Pho'ma he'tæ).

Bete, fr. {1. bät; av lat, he'stia), oskäligt djur, dumhuvud. Jfr Best, — Bete noire (L - nå'ar), syndabock. — La belle et la bete (Z. la bä'll e la bät), den sköna och djuret, titel på en fransk saga. — Vara bet för, vara för dum 1. oförmögen till. — Bet, i kortspel: straffinsats för ett tappat spel. — Bétise (Z. -i's), dumhet.

Béteigeuze (/. betäsjö's) 1. Batageuze, astr,, en fixstjärna av första ordningen i stjärnbilden O r i o n.

Betel, se Bet 1. Beth.

Betel 1. Betelpeppar, hot.. Piper hetle, en ostindisk slingerväxt, med skarpt smakande, välluktande blad, vilka lindas kring areca-nötter och tuggas som tobak. Jfr Areca,

Betelflagga, särskild flagga, som föres av Betelskepp. — Betelkapten, kaptenen å ett Betelskepp. — Betelskepp, skepp, vars kapten det åligger att hålla offentlig gudstjänst för sjöfolk under deras vistelse i utrikes hamnar.

Betelnöt, Betelpalm, se Areca,

Béte-noire, se Bete.

Beth och sammansättningar, se Bet-,

Bethany college (I, be'thäni ko'lidsj), högre svensk-amerikansk läroanstalt i Kansas. Tillhör Augustanasynoden.

Bethluisnin, se under Ogam.

Bethnal Green, eng. (1. be'ttnel grin), stadsdel i London, högkvarter för frukt- och grönsaksförsäljningen.

Bétise, fr. (1. bäti's), sv. pl. B8ti'ser, dumhet.

Betlehemi'ter, namn på flera katolska klosterordnar.

Betmögel, svampsjukdom på betor, orsakad av den med potatissvampen besläktade Perono'spora Scha'chtii.

Betning, se Beta.

Beto'I, kem., förening av naftol och salicyl-syra, ett vitt, i vatten nästan olösligt pulver, som användes såsom läkemedel.

Beton, fr., se Betong.

Betong {fr. beton) 1. Beton, en blandning av cement, sand, vatten och sten, som har vidsträckt användning för byggnadsändamål.

Beto'nica officina'lis, hot., syn. Stachys offi-cinalis (se d. o.). — B. grandiflora, odlas i trädgårdar som prydnadsväxt.

Betrost, en av betrostsvampen, Uromy'ces he'tæ, framkallad sjukdom å betor.

Betsimisara'ka, "de förenade", en av Madagaskars tre malajiska huvudstammar.

Betsjua'ner, en sydafrikansk negerstam, besläktad med kaffrerna. Deras språk, set-sjuana, är befryndat med kongospråket.

Betsman, se Besman.

Betterments-bidrag (av eng. hettermend, förbättra), form av värdestegringsskatt.

Betti'na, kvinnonamn, bildat efter Betty = Elisabet.

Be'tty och Bettine {1. -i'nn), engelskt och franskt kvinnonamn, förk. av Elisabet.

Be^tula, hot., växtsläkte med inbördes starkt hybridi ser ande arter, tillhörande under-fam. Betulaceæ av Hängeväxterna. — B. a'lba, björk, kollektivnamn för ett flertal arter. — B. daleca'rlica, ornäsbjörk, ofta odlad underart med djupt flikiga blad. — B. na'na, dvärgbjörk, en risartad norrländsk buske med små, runda blad. — B. pube'scens, glasbjörk, har håriga årsskott. — B. verruco'sa, masurbjörk, slöjdbjörk, har glatta årsskott.

Betula'ceæ, hot., underfamilj av fam. Amen-ta'ceæ, hängeväxter. Svenska släkten: Alnus, Betula, Carpinus och Corylus.

Betuli'n, kem., ett i korklagret av björkbark förekommande ämne, möjligen en alkohol.

Betuli'nus, -a, -um (av lat. Be'tula, björk), bot., växande på björk.

Betylier — Bætylier (se d. o.).

Beudanti't (Z. bö-), miner., ett rombiskt mineral av järn- och bly oxid, svavelsyra och arsenik- 1. fosforsyra.

Beurré, fr. {1. börre'), smörpäron.

Beurten, holl. {1. bö'rten), gillen, kallas i Holland och n.v. Tyskland föreningar av skeppsägare, för upprätthållande av flodfart å Rhen, Elbe, Weser m. fl. floder. — Beurtmannen, holl., skeppsägare.

Bévue, fr. {1. bevy'), förseelse, misstag, dumhet.

Bewusstsein, ty., medvetande. — Aus der Tiefe seines Bewusstseins, ur sitt medvetandes djup.

Bey, Bsi, Beg, turk., eg. behärskare; titel för vissa turkiska ämbetsmän. — Begler-beg, eg. herramas herre, landshövding.

Beyla, nord. myt., guden Freys tjänarinna.

Beyrichi't, miner., ett slags nickelkis.

Beze'tta ru'bra, Beze'tter, tekn., sminklappar.188

linnelappar, doppade i avkok å färnbock 1. konschonell. Nyttjas till färgning av gelé, ost etc.

Bezia'ker, serbisk-kroatisk folkstam i Istrien.

Béziers (Z. betsiä^r), muskatviner från Languedoc.

Bézigue, se Bésigue.

Bezfrk, ty., ett förvaltnings- 1. militärområde i tyska stater.

Bezoa'r 1. Bezoa'rsten (arab. håzahar, eg. motgift), även Besoa'r, farm., en rund, stenlik, förr i medicinen nyttjad massa, som finnes i magen på åtskilliga idisslare, företrädesvis bezoargeten i Mindre Asien och Persien.

Bezoarantilo'p, zooL, se Antilope.

Bezoar-bocken 1. Pasengen, zooL, Ca'pra æga'grus, en bockart i Persien, Mindre Asien och Kaukasus.

Bezoa'rrot, hot., erhålles av Dorste'nia hrasi-lie'nsis, fam. Moraceæ, i Brasilien och Västindien. Användes förr

som motgift mot alla gifter utom sublimat.

Bezolds systemkomplex, med., försvagad hörsel för låga toner vid otoskleros.

Bezpopo'vsjstjini, en rysk sekt.

Bhadraba'hu, ind. relig., den näst siste av jainasektens profeter.

Bhaga, ind. relig., en aditya, som härskar över välstånd och lycka, särskilt äktenskapets.

Bhagavad-gità, eg. den heliga sången, indisk lärodikt, invävd i hjältedikten Mahaha-rata.

Bhagavant 1. Bhagavat (sanskr., lycklig, helig, gudomlig), ind. relig., namn på vissa gudomliga väsen och heliga män.

Bhagavata (sanskr., härstammande från Bhagavant, se d. o.), ind. relig., benämning på dyrkare av Visjnu-Krisjna.

Bhagavati', ind. relig., den femte avdelningen i j ainasektens kanon.

Bhai'rava, sanskr., förskräcklig, ind. relig., ett binamn på Sjiva.

Bhakti, sanskr., delaktighet, ind. relig., hängivenhet för en som personlig tänkt gudom.

Bhang, dets. som haschisch.

Bhar, se Bahar och Bihar.

Bharata, ett indiskt folk och deras konungaätt; namn på flera indiska sagokonungar.

Bhat, en av de högre hindukasterna.

Bhavani, se Parvati.

Bhiksju, eg. tiggare; bland buddisterna person, som avgivit löfte om fattigdom och kyskhet och förklarats helig; en brahman i sista levnadsskedet, då han lämnat hus och hem och lever på allmosor.

Bhil, Beels 1. Bhilla, ostindisk folkstam i bergstrakterna vid floderna Tapti och Nerbudda.

Bhot, Bhota, tibetansk folkstam på Himalayas n. sluttning.

Bhotija, dets. som Bhot (se d. o.).

Bhrigu, ind. myt., urspr. namn på det väsen.

som givit människorna elden; senare Brahmas son och en av de sju vise.

Bhumidj, indisk folkstam.

Bhuta, ind. myt., ond ande, som lockar människor i sitt våld för att mörda dem. — Bhuta-tjänst, missionärernas namn på indiska urbefolkninp-ens gudstjänst.

Bhuthja, dets. som Bhot (se d. o.).

Bi, kem., atomtecken för vismut (Bismu-thum).

Bi-accent, språkv., en uttalet underlättande accent, som jämte den på stamstavelsen liggande förekommer i vissa ord, t. ex i ordet söndagarna på andra stavelsen från början.

Biambonnes 1. Biambonnies (1. bajambå'ns,

- bå'nis), starka ostindiska basttyger.

Bia'nca, ital., kvinnonamn = Blanca.

Bia'nca e nero anti'ca, ital., vit marmor med

svarta ådror, från ön Marmara.

Biandri' (av lat. bis, två gånger, och gr. ane'r, gen. androms, man), dubbelgifte, en kvinnas äktenskap med två män.

Biarki' (av lat. bis, två gånger, och gr. arche', herradöme) 1. Diarki', samregering.

Bi'as, namn på en av Greklands "sju vise".

Bia'stes, zooL, snyltbin.

Biasse (1. bia's) , ett slags levantinskt råsilke.

Biba'le, lat., dryckeslag.

Biba'mus, lat., se under Bihere.

Biba'n, arab., portar (i geografiska namn).

— Biba'ii el-muluk, "konunsrens portar", dal vid Tebe i Egypten med 25 klippgravar från 19 e och 20 :e dynastierna.

Bi'bax och Bfbulus, lat., dryckeskämpe.

Bfbel (av gr. bibWon, pl. bibWa, bok), den heliga skrift. Kallas på latin Bi'blia, böckerna, 1. Bi'blia sa'era, de heliga böckerna.

Bibelka'non (av gr. kano'n, regel, rättesnöre), de kanoniska böckerna.

Bibelkritik, den vetenskap, som har till uppgift att undersöka bibeltexten samt de bibliska böckernas ålder och värde.

Bibelot, fr. (1. biblå'), små, billigare prydnadsföremål.

Bibelsällskap, föreningar för Bibelns spridande.

Bibelteologi, se Biblisk teologi.

Bi'bere, lat, dricka. Ordet förekommer i en mängd dryckesvisor. Bi'be, drick! Bi'bite, d^icken! Biba'mus, låtom oss dricka! — Bi'be, si bi'bis, eg. drick, om du dricker; drick på! (Plautus.) — Bi'bere no'men alicu'ius, dricka någons namn, 1. Bi'bere græ'co mo're, dricka på grekiskt vis, sed i det forna Rom att dricka ett glas för var bokstav i dens namn, till vars ära skålen utbragtes. — Nu'nc est bibe'ndum, nu'nc pe'de li'bero pulsa'nda te'llus, nu skall det drickas, nu vilja vi stampa jorden med fri fot. (Horatius.)

Bi'bi, fr., hatt med mycket smala brätten (för herrar 1. damer).

Bibio'nidæ, zool, hårmyggor,

Bi'blia, lat., bibel

Bi'blia pau'perum, lat., eg. de fattiges bibel, en samling bilder av bibelns viktigaste tilldragelser, vilken härstammar från 13 :e åih.

Bi'blia sa'cra, se Bibel.

Biblicite't, överensstämmelse med Bibeln. — Biblici'stisk, som överensstämmer med Bibeln.

Bibliofi'l (av gr. hihWon, bok, och fiWin, älska, tycka om), bokvän. — Bibliofili', kärlek till böcker. — Bibliofobi' (av gr. fo'bos, fruktan), bokhat. — Bibliogno'st (av gr. gno'sis, kunskap, insikt), bokkännare. — Bibliognosi', grundlig kännedom om böcker. — Bibliogra'f (av gr. grajein, skriva), under forntiden bok-avskrivare, sedermera boktryckare, nu bokkännare. — Bibliografi', bokkännedom; systematisk förteckning på böcker. — Bibliolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), vidskeplig dyrkan av bibelns bokstav. — Biblioirter (av gr. Wthos, sten), genom vulkanutbrott förkolnade och förstenade handskrifter, som blivit funna under grävningarna i Pompeji och Herculanum. — Bibliologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om bokväsendet och bibelns betydelse;

avhandling om bibelupplagor. — BibIioma'n (av gr. mani'a, raseri), en som vurmar på att samla böcker. — Bibliomani', bokvur-meri. — Bibliomanti' (av gr. mante'ia, spådom) , spådom genom att på en slump uppslå en bok. — Bibliota'f (av gr. ta'ptein, begrava), person, som ogärna utlånar sina böcker. — Bibliote'k (av gr. the'ke, förvaringsrum), boksamling; boksal, bokrum.

— Biblioteka'rie, bokvårdare, tillsynings-man över ett bibliotek. — Bibliotekografi', biblioteksbeskrivning. — Bibli'st, bibelkännare. — Biblisti'k (av mlat. hihWsticus, hörande till bibeln), kännedom om allt som rör bibeln, såsom bibelöversättningar, bibelupplagor o. d.

Bibliothe'ca mathema'tica, internationell tidskrift för matematikens historia, utgiven i Stockholm sedan 1887. Sedan 1900 på Teubners förlag i Leipzig.

Bibliothèque nationale, fr. {1. bibliåte'k nasiå-na'l), det franska riksbiblioteket i Paris.

Biblisk arkeologi', B. fornkunskap, vetenskapen om de natur- och kulturförhållanden, som rådde hos de i bibeln omtalade folken.

— B. filologi', vetenskapen om de språk, på vilka bibelns böcker äro skrivna. — B. teologi', vetenskap, som historiskt utforskar läroinnehållet i bibelns böcker.

Biblfst, Biblisti'k, BibIiote'k, se under Bihlio-fil.

Bi-blommor, hot., blommor, som befruktas av bin.

Bibo'ras na'tricus, kem., borax. Användes i medicinen på sår, till gurgelvatten m. m., i tekniken till aseptin, antisepticum (se d. o.) och lödyiing.

Bicameri'sm, ny lat. (av his, två gånger, och

ca'mera, kammare), tvåkammarsystem, konstitutionell författning med två kamrar (första och andra kammaren, över-och underhus, lands- och folkting). —

Bicamerist, anhängare av tvåkammarsyste-met.

Bicarbo'nas ka'licus, kem., tvåfalt kolsyrat kali. Användes i läkekonsten. — B. na'tri-cus, natriumbikarbonat, tvåfalt kolsyrat natron.

Bicefali', Bicephali' 1. Bikefali' (av lat. bis, två gånger, och gr. kephale', huvud), med två huvuden. — Bicefa'lisk, Bicepha'lisk, Bikefa'lisk, med två huvuden.

Bi'ceps (av lat. bis, två gånger, och ca'put, huvud), tvåhövdad, ett binamn för Janus; anat., en av överarmens lyftmuskler.

Bicétre, fr. {1. -sä'tr), ett fattig-, sjuk- och dårhus i Paris.

Bichir, zool, en av jordens ålderdomligaste fiskar, Polypterus bichir. Tropiska Afrika.

Bichon, fr. {1. bisjå'ng), liten knähund.

Bichrc.'mas, kem., surt kromsyrat salt, dikromat. — B. ammo'nicus, ammonium-dikromat. — B. ka'licus, kaliumdikromat.

Bicipita'lis, lat., hörande till två.

Bi'color (av lat. bis, två gånger, och co'lor, färg), tvåfärgad.

Bico'rnes, bot., växtfamilj. Syn. Erica'ceæ.

Bico'rniger 1. Bico'rnis (av lat. bis., två gånger, cornu, horn, och ge'nere, föra), tvåhornad, binamn för Backus.

Bicrena'ta, lat., bot., tvånaggad.

Bicuhy'bafett, Bicui'bafett, ücuhu'bafett, Uruca'bafett, fett ur fröna av den brasilianska muskotnötväxten Myristica offici-nalis.

Bicuspida'lis, Bicuspida'tus (av lat. bis, två, och cu'spis, spets), med två spetsar, klaffar 1. segel.

Bicykel 1. Bicycle, fr. och eng. (1. bisi'kl och bä'jsiköl), tvåhjulig, låg velociped. — Bicyklette, fr. (1. bisiklä'tt), velociped med låga hjul. — Bicykli'st, person, som åker på bicycle.

Biddlianer, unitarisk sekt, uppkallad efter stiftaren, engelsmannen John Biddle.

Bi'dens, bot., skära, växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. Tre inhemska arter, växande å stränder och våta ställen. De innehålla en skarp eterisk olja och ha använts i medicinen. — B. ce'rnua, nickskära. — B. ra-dia'ta, grönskära. — B. triparti'ta, brunskära. — B. grandiflo'ra, är en ofta odlad, amerikansk art.

Bidenta'ta (av lat. bis, två, och denta'tus, som har tänder), bot., tvåtandad.

Bidery, eng. {1. be'jdöri), engelsk-ostindisk metallegering av zink, koppar och bly, som fö'.'arbetas till husgerådskärl. Jfr Bidri-arbeten.

Bldet, fr. {1. bide'), liten häst, klippare; ett slags avlångt tvättfat i ställning; sittbad.

Bidevind, sjöv., segla b., kryssa.

Bidevindseglare, zool., ett vanligt namn på190

kolonier av hydraartade rörmaneter av släktet Physalia.

Bi-domina'nt, se Dominant.

Bidpais fabler, gammalt österländskt sagoverk.

Bidrfarbeten, av metallegeringen bidery (se d. o.) förfärdigade kärl med svärtad yta och å denna inristade teckningar, fyllda med guld 1. silver.

Bi^duum (av lat. bis, två gånger, och di'es, dag), tid av två dagar.

Biebericher Scharlach, tekn., en vacker tjär-färg.

Biedermeier (1. biderma'jer), komisk figur i Fliegende Blätter. —• Biedermeierstil, tysk benämning på den stilkonst, som huvudsakligen i borgerliga hem på 1820-t. efterföljde empirfen.

Biegga-galles 1. Biegga-olmai, lapsk myt., vinguden.

Biel, se Bil.

Bien, fr. (1. bjäng), väl, bra. — Bien-aimé, fem. Bien-aimée (Z. -näme'), högtälskad; älskling. — Bien public (1. - pybli'ck), det allmänna bästa. — Très bien (1. trä -), mycket bra. — Bien venu {1. - vöny'), välkommen. — Bien-faisance {1. -fösa'ngs), välgörenhet. — Bien-faisant {1. -fösa'ng), välgörande. Jfr. Bene.

Bie'nnium, lat. (av his, två gånger, och a'n-nus, år), tidrymd av två år. — Bie'nn, Bienna'I, tvåårig (om växter).

Bie'nnis (av lat. biennium, se d. o.), bot., tvåårig.

Bier, ty. (1. bi'r), förr hos oss brukligt namn på bayerskt öl 1. lageröl. — Bierhalle, ölstuga. — Bierhjärta (ty. Bierhertz), hjärt-hypertrofi hos öldrinkare. — Bierstube (Z.-sjto'be), ölstuga.

Biermers anemi' (1. bi'r-), med., dets. som perniciös anemi.

Biers stockning (1. birs -), med., metod att terapeutiskt behandla infektioner medelst anlagd venös hyperemi.

Bifacia'1, bot., säges om ett blad, vars över-och undersida ha olika morfologiska egenskaper.

Biff {eng. beef), oxkött från länden. — Biff-. stek, oxkött, stekt i skivor. Jfr Beef.

Bi'ffins, ett slags äpplen från Norfolk.

Bifi'da (av lat. bis, två, och fi'ndere, klyva), bot., t vekluven.

Bifila'r (av lat. bis, två gånger, och fi'lum, tråd), tvåtrådig. — Bifilar-upphängning, fys., en kropps upphängning på tvenne lika långa trådar, vilkas övre ändar äro fästade nära varandra vid samma horisontala skiva. — Bifilar-dynamometer, fys., ett instrument för uppmätning av elektriska strömmars inverkan på varandra. — Bifilar-magnetometer, fys., ett instrument för uppmätning av variationerna hos jordmagnetismens horisontala komposant. — Bifilä'r lindning, tråd-lindning i elektriska motståndsrullar, var-

vid tråden vikes dubbel. Genom att varvvis ändra upplindningsriktningen motverkas rullens självinduktion.

Biflidi 1. Biflindi, nord. myt., "spjutkastaren" 1. "den som jagar hären på flykt", ett av Odins binamn.

BifIo'ra (av lat. bis, två, och flos, pl. floris, blomma), bot., tvåblommig.

Biflo'risk, bot., tvåblommig.

Bifo'lisk, bot., tvåbladig.

Bifo'ra, bot., ett umbellatsläkte, vars frön användas till kryddor i Medelhavsländerna.

Bifo'rm (av lat. bis, två gånger, och fo'rraa, form), dubbelformig. — Bifo'rme, lat., två-formig. — Biformite't, dubbelformighet.

Bif-rost, Bif-röst 1. Bäf-rast, nord. myt., eg. den bävande, dallrande vägen, regnbågen 1. gudarnas bro, som bevakas av Heimdall.

Bifurkatio'n (av lat. bis, två gånger, och fu'rca, gaffel, tjuga), tveklyvning, tudel-ning; vattenförbindelse mellan tvenne självständiga floddalar. — Bifurkations-system, den anordning vid elementarundervisningen, enl. vilket lärjungarna, sedan de på det lägre stadiet åtnjutit gemensam undervisning, skiljas i tvenne "linjer", den klassiska och den reala. — Bifurca'tus, tvågrenad. — Bifurca'tio, tveklyvning.

Bi'ga, lat. (av bis, två gånger, och ju'gum, ok), vagn med två dragare.

Bigami' (av lat. bis, två gånger, och gr. ga'-mos, äktenskap), tvegifte. — Bigami'st, man som har två hustrur.

Bigarra'dier, Bigara'dolja, se Citrus.

Bigarrå {fr. bigarreau), ett slags stora körsbär.

Biga'tus, fornromerskt mynt med segergudinnan i en biga (se d. o.) på frånsidan.

Big Ben, populär benämning på den stora klockan på parlamentshuset i London.

Bigelow {1. bi'ggelå), med., kirurgiskt instrument för krossning av blåssten.

Bige'minus, lat., av dubbelt ursprung.

Bigene'r (se följande ord), bot., kallas en bastard, som uppkommit genom korsning av arter, tillhörande olika släkten.

Bigene'risk (av lat. bis, två gånger, och ge'-nus, kön), tvekönad, som har två kön.

Bigero'ner, akvitanskt folk, som i forntiden bebodde Gascogne.

Bige'sch {ung. bekes, pälsrock), lång, med snören och tofsar prydd livrock.

Bi'ggah, indiskt ytmått av växlande storlek, i Bombay = 20 pands = omkr. 32,5 ar, i Bengalen = 20 kottahs = omkr. 13 ar.

Biggest in the world, eng. {1. bi'gist in the oö'ld), "störst i världen", ett av nordamerikaner älskat uttryck.

Biglu'mis (av lat. bis, två, och glu'ma, skal, hylsa), bot., med två fjäll.

Bignetter {1. binje'tter), ett slags citroner.

Bigno'nia, bot., växtsläkte av fam. Bignonia'-ceæ. — B. leuco'xylon, innehåller en saft.Bignoniaceæ—Bilinvatten

som anses vara det säkraste motgiftet mot det i Västindien fruktade mancenilj trädet. Veden, s. k. brun, grön 1. gul ebenholts, har stor användning för sin hållfasthet. — Bigno'niablad, hot., av Bignonia Copaia {Jacaranda proce'ra)y i Brasilien; kallas även feberblad och nyttjas i medicinen.

Bignonia'ceæ, Bignoniace'er, hot., växtfamilj av ofta lianartade träd 1. buskar i tropikerna. Viktiga släkten är o Arrahidæa, Bignonia, Catalpa, Incarvillea, Jacaranda m. fl.

Bigorre-viner {1. -gårr-), röda och vita viner från departementet Haute-Pyrenée.

Bigo'tt (fr. bigot, av ty. bei Gott, vid Gud), överdrivet 1. tillgjort andäktig. — Bi got-teri' (fr. higoterie), överdriven andakt,

1 fromleri.

Biguèche, fr. (1. bigä'sj), en lång, med tofsar och snören prydd rock, som tillhör kavalleribefälets släpmundering. Jfr Bigesch.

Bihar, asiatisk och afrikansk handelsvikt av växlande' storlek.

Biha'ri, det i Behar talade språket.

Bihk, arabisk vikt = 10 mitskal = 46,54 gr.

Bijou, fr. (1. bisjo'), juvel, smycke, dyrbar-

. het. — Mon bijou, "min ädelsten", vanligt namn på lustslott och villor. — Bijouteri', juvel- 1. nipperhandel; nipper, smärre lyxföremål.

Biju'ga, negerfolk på Bissagos-öarna.

Bijuga't (av lat. hiju'gis, tvåspänd), hot., parbladig med två par småblad.

Bikarbona't (av lat. his, två gånger, och ca'rho, kol), kem., kolsyrans sura salter.

Bikefa'lisk, se Bicephalisk.

Bikete'ra, se Biquetera.

Bikol, malajisk tagalstam på Luzon.

Bikolori'n, se ^sculin.

Bi-konka'v, lat., på bägge sidor skålformigt urholkad. — Bi-konve'x, på bägge sidor kupig.

Bikrona, hot., fjäll 1. utskott på kronbladens insida vid gränsen till skivan 1. brämet.

Biksju, indisk tiggarmunk.

Bikuspi'd 1. Bikuspida'1 (av lat. his, två gånger, och cu'spis, spets), tvåspetsad.

Bikvadra't, algehr., fjärde digniteten av en storhet (t. ex. 16 av 2).

Bil, se Bhil och Hjuke.

Bil 1. Biel, germansk myt., sachsisk och thü-ringsk gud, som dyrkades genom människooffer.

Bil, populär benämning för automobil.

Bi-Iabia'ler 1. Labio-labia'ler, fonet., läppljud, som frambringas genom båda läpparnas sammanslutning 1. närmande till varandra, t. ex. p, b, m. Bilad, arah., land.

Bila'lo 1. Guila'la, tvåmastad segelbåt som bedragnas vid Manila.

Bila'nder 1. Bille'nder, nordtyskt och holländskt tvåmastat fraktfartyg för kustfart.

Bila'ns, se under Balans. — Bila'nsrubbning,

med., rubbning i assimilations- och dissi-milationsprocesserna.

Bilatera'1 (av lat. his, två gånger och la'tus, sida), tvåsidig, som sträcker sig åt tvenne motsatta sidor. — Bilateralkontrakt, ett till ömsesidiga förpliktelser bindande fördrag.

Bil-attest (av holl. hijl, yxa), sjöv., intyg om här i landet byggt fartyg, utvisande av vem samt när och var det byggts, ävensom längd, bredd och djup.

Bilberry, eng. (1. billberri), blåbär, odon.

Bilboké 1. Bilboquet, fr. (1. bilbåke', av hille, kula, och hoquet, liten mun), leksak, bestående av en kula, fästad vid ett snöre, och en liten med handtag försedd skål, i vilken kulan uppfångas.

Bilbrev (av nederty. Bielhrief, högty. Beil-hrief), jur., skriftligt avtal om ett skepps byggande; skuldbrev för penningar, som upplånats för ett skeppsbyggnadsföretag; skriftlig handling, som förr utfärdades för varje till utrikes sjöfart avsett nybyggt 1. förbyggt fartyg, vars dräktighet uppgick till 20 tons 1. däröver. Jfr Bilattest.

Bildtriangu'lering, triangulering medelst riktningar av flygbilder, tagna med lodrät 1. nästan lodrät axel.

Bildsten, miner., se Agalmatolit.

Bildverser 1. Bildrim, verser, som utskrivits i form av något föremål, en flaska, ett glas 1. dylikt.

Bi^leam, hehr., mansnamn, folkbesegrare. Om profeten Bileam och hans talande åsna, se 4 Moseb. 22 och 23 kap.

Bilha'rzia, en blodparasit, som lever i portådern och förorsakar Bilha^rziasjukan 1. Bilharzio'sis.

Bilhas, sp., se Alcarraza.

Bilia'r (av lat. hilis, galla), som har avseende på gallan.

Bilicyani'n, kem., ett gallfärgämne.

Bilife'r (av lat. hi'lis, galla), gallförande.

Bilifulvi'n, se Biliverdin.

Bilifusci'n, se Biliverdin.

Bilfmbi, se Averrhoa.

Bilfnervatten, se Bilinvatten.

Bilinges 1. Balanges (1. bili'nsj, bala'nsj), i England och Frankrike framställda tyger med linnevarp och ylleinslag.

Bilingva'1, Bili'ngvisk 1. Bilingvi'stisk (av lat. his, två gånger, och Wngua, tunga, språk), dubbeltungad, som talar två tungomål ; även tvetungad, falsk.

Bi-linjer 1. Hjälplinjer, tonk., de korta streck som dragas genom de noter, som tecknas över 1. under femlinjesystemets område.

Bili'n-pastiller, farm., runda kakor, beredda av det salt, man erhåller genom bilinvatt-nets avdunstning.

Bilin-språket, ett av de hamitiska språken.

Bili'nvatten fås ur fyra i Bilin (badort i Böh-men) förekommande mineralkällor, som framvälla ur mycket sodahaltig gnejs. Den192

kraftigaste är "Josephsquelle^\ därnäst "CarolinenquelW, och dessa begagnas företrädesvis. Vattnet håller

särdeles mycket natriumkarbonat, vars verkande förmåga förstärkes genom närvaron av kolsyrad kalk och glaubersalt samt av fri kolsyra i stor mängd.

Bilio'sus, lat., rik på galla. Se Bilis.

Biliprasi'n, se Biliverdin.

Bilirubi'n, se Biliverdin.

Bi'lis, lat., galla. — B. bu'bula 1. B. bovi'na, lat., avdunstad oxgalla. — B. bovi'na depu-ra'ta, renad oxgalla. — B. bovina inspis-sa'ta, inkokad oxgalla. — Bi'lifer, gall-förande. — Bilio'sus, gallrik. — Biliö's {lat. bilio'sus), gallsjuk, gallsprängd. — -Biliösa sjukdomar, med., sådana, som härröra av rubbning i gallavsöndringen, t. ex. gulsot.

Bili'sm, förk. för Automobilism.

Bili'st, förk. för Automobilist.

Biliverdi'n, kem., gallgrönt, ett färgämne, som i likhet med de röda 1. gröna färgämnena bilifulvin, bilifucsin, biliprasin och bilirubin kan framställas ur gallan och gallstenarna.

Biliö's, se under Bilis.

Bilja'rd (fr. billard), ett spel med bollar på ett särskilt därtill inrättat bord. De mest bekanta biljardspelen äro: blanche, karo-lina, pyramid, à la guerre, asperto, caram-bole och triambole. — Biljardera, i biljardspel träffa två bredvid varandra liggande bollar samtidigt med egen boll; kasta fötterna utåt (om hästar).

Bilje'tt (fr. billet [I. bije'], ital. biglietto [L biljetto]), litet brev; inträdeskort. — Billet de banque (Z. bije' dö bangk), banknot. — Billet d*amour (1. - amo'r) 1. Billet doux, fr. il. bijedo'), kärleksbrev. — Bil-jette'ra, handelst., på varor fästa små lappar, på vilka styckets längd, inköps- och försäljningspris genom hemliga tecken finnas angivna. — Biljettö'r, biljettförsäljare.

BiIjo'n, se Billion.

Bill, eng. (av lat. bulla, mlat. billa, dokument med vidhängande sigill; enl. andra av lat. libellus, liten bok), i engelska rättsspråket: varje skriftligt lagförslag, som framlägges för folkförsamlingen (bill in parliament); sammanfattningen av ett folks fri- och rättigheter {bill of rights); även räkning, affisch, sedel, växel m. m. — Bill-jobber, växeljobbare.

Billbe'rgia, bot., växtsläkte av fam. Brome-lia'ceæ. De flesta arterna, utmärkta för vackert färgade blommor, i Brasilien. — B. nu'tans, B. pyramida'lis och B. zebri'na odlas ofta i växthus och boningsrum.

Bille, fr. {1. bill), kula av sten; biljardboll.

Bille'nder, se Biländer.

Billet m. fl., se Biljett.

Billitoni'ter, geoL, en art tektiter (se d. o.).

Bi'llets, eng., handelst., ämnesvalsat järn 1.

stål med kvadratisk genomskärning med 1,25 à 6 engelska tums sida.

Billia'rd, tusen milliarder 1. en million millioner.

Billing, nord. myt., fader till Odens älskarinna, omtalad i Havamal.

Billingsgate {1. -gä'it), fisktorg i London.

Bill in parliament, eng. {1. - pa'rliment), lagförslag. Se Bill.

Billio'n, hos oss: tusen gånger tusen millioner 1. en million millioner; i Frankrike: en milliard (tusen millioner).

Billione'ra, framställa myntmetall, vars värde är lägre än prägelvärdet på de därav framställda mynten.

Bill of attainder, eng. {1. - åv atte'ndör), en av parlamentet fälld dom, som medför indragning av egendom samt förlust av ära och medborgerliga rättigheter.

Bill of exchange, eng. {1. - åv extje'nsj), växel.

Bill of lading, eng. {1. - åv lä'ding), handelst., konossement.

Bill of rights, eng. {1. - åv rä'jts), frihetsurkund; särskilt den engelska av 1689, som uppräknar det engelska folkets fri- och rättigheter. Se Bill.

Billon, fr. {1. bijå'ng), legering av guld 1. silver, där halva vikten 1. mera utgöres av koppar; underhaltigt mynt av silver 1. metallmynt i allm. — Billonage (Z. bijå-na'sj), handel med underhaltiga, avlysta 1. förbjudna mynt.

Billroths narko's, med., narkos med blandning av alkohol, eter och kloroform.

Billungarna, ansedd sachsisk släkt som 961— 1106 innehade hertigvärdighet i ö. Sachsen.

Bil- och bolfärdigt (av bila, yxa, och bor, bord, planka), sjöv., säges om ett fartyg, när det eg. timmermansarbetet är fullbordat.

Bil-röst, nord. myt., vintergatan, åsagudarnas stora och allmänna farväg.

Bilskirne, Bilskirnir, nord. myt., sal i åsaguden Tors borg, med 540 "golv", Tors rike, det största bland hus.

Biltog, fredlös, landsflyktig.

Biltong {fr. biltongue, eng. bultong), soltorkat, i remsor skuret fårkött, som av boerna användes såsom reservföda på resor och i fält.

Biläger {ty. Beilager), furstliga personers bröllop; spec. furstligt äktenskap per pro-cu'ram, "genom sändebud".

Bi'mana, lat. (av bis, två, och ma'nus, hand), zool., "tvåhänta", den ordning bland däggdjuren, till vilken människan hör. — Bi-manue'll undersökning, med., undersökning med båda händerna samtidigt, så att det undersökta kroppspartiet befinner sig emellan dem.

Bim-ba'sji 1. Bin-basji, turk. (eg. bingbasji, av bing, tusen, och basj, huvud), anförare för en trupp av 1,000 man; major.

Bimbeloterie, fr. (l. bängbölåtöri', av bim-Biitiembrisk—Bioaritmetik

193

belot, leksak), handel med 1. tillverkning av leksaker; leksaker.

Bime'mbrisk (av lat. bis, två gånger, och me'mbTum, lem), tvålemmad.

Bimensa'l, inträffande varannan månad.

Bime'ster, (av lat. bis, två gånger, och me'n-sisy månad), en tid av två månader. Jfr Trimester och Semester.

Bimeta'llisk, dubbelmetallisk. Jfr Bimetal-lism,

Bimetallfsm (av lat. bis, två gånger, och metall), beteckning för dubbel myntfot, d. v. s. att både silver och guld utgör grunden för ett lands myntväsende.) (M o n o -metallism.

Bi'myra, zool., Muti'lla europæ'a, ensligt levande stekel, vars larver leva som parasiter i humlornas bon.

Bimånar 1. Vädermånar, meteor., optiskt fenomen, framkallat av månljuset på samma sätt som s. k. bisolar av solljuset.

Binaura'l (av lat. bi'ni, två, och a'uris, öra), som yttrar sig i båda öronen.

Bin-basji, se Bim-basji.

Binda, bot., se Polygonum.

Bindemönster, textil., se Bindning.

Bindeord, språkv.,^ dets. som Konjunktion.

Bindestrecksamerikaner {eng. Hyphen-Ame-ricans), av president Roosevelt präglad benämning på amerikaner av icke engelsk härstamning, t. ex. svensk-amerikaner.

Bindning 1. Bindemönster, textil., det schema enl. vilket varptrådarna i en väv skola höjas och sänkas under inslagen.

Bindsten, byggn., längsliggande sten i ett murförband.

Binette, fr. {1. binä'tt), allongeperuk.

Bing 1. Bingbing, kejsar- 1. blomte, den finaste sorten av grönt kinesiskt te. Kommer sällan till Europa.

Bingel, bot., se Mercurialis.

Bini 1. Ado, den härskande folkstammen i riket Benin, känt för sin högt drivna konstindustri.

Binka, bot., se Erigeron.

Bi'nnak, ett slags eukalyptusträ.

Binnenla'nder, sjöv., dets. som Biländer (se d. o.).

Binnikemask, zooL, kallas de i människans och vissa djurs tarmkanal levande arterna av fam. Tænia^dæ och BothriocephaWdæ bland plattmaskarna.

Bino'ckel (fr. binocle, av lat. bis, två gånger, och o'culus, öga), ögonglas utan bågar, som fastsättas på näsan genom en fjäder, som förenar glasens infattningar. Jfr Mo-nockel.

Binokulä'r (av lat. bis, två gånger, och o'cu-lus, öga), avsedd för 1. avseende båda ögonen. — Binokulä'rt seende, fysioL, seende med båda ögonen. — Binokulärt synfält, den del av rummet, som vid stillastående blick avbildas på näthinnorna. — Binokulärt blickfält, den del av rummet, som kan iakttagas genom rörelse av ögonen.

Bino'm (av lat. bis, två gånger, och gr. 7io'-mos, lag), mat., en algebraisk storhet, bestående av två delar, sammanbundna genom tecknet + 1. —, t. ex. {a + b). — Binomial 1. Bino'misk, som består av två leder. — Binomial-koeffici'enter, 7nat., koefficienter (se d. o.) till termerna i de efter Newtons binomialteorem utvecklade serierna. — Binomial-serien, en mycket viktig serie inom den högre analysen. — BinomiaI-teore'met, den av Newton upptäckta sats, enl. vilken en algebraisk po-tens av ett binom omedelbart kan omskrivas i en serie av termer.

Bino'minis, lat., med två namn.

Binturo'ng, zool., se Arctitis.

Binä'r {lat. bina'rius), tvåfaldig; kem., sammansatt av två beståndsdelar. — B. form, mat., ett homogent polynom i två variabler.

— B. nomenklatuV, namngivning medelst två ord. —• B. stjärna, dubbelstjärna.

Binä'r räknekonst, se Dyadik.

Bi'o, i Sverige vanlig förk. för biografteater.

Bioaritmeti'k (av gr. bi'os, liv, och arithmo's, räkning), beräkning av människans livslängd. — Bioceno's (av gr. ko'inos, gemensam) , gemensam benämning på de växter och djur, vilka i regel alltid förekomma tillsammans i naturen. — Biodynami'k (av gr. dy'namis, kraft), läran om den allmänna livsverksamheten. — Biofenomeno-logi' (av gr. faino'menon, företeelse, och lo'gos, lära), läran om livsföreteelserna.

— Biofo'r, de bägge könens fortplantningselement (enl. pangenesisteorien). — Biofysi^k, den del av fysiologien, som utforskar de fysiska yttringarna av livsprocessen. — Bioge'n, hypotetisk ämnesförening i cellernas protoplasma, av vars kemiska förändringar livsverksamheten skulle bero. — Bioge'nesis, livets ursprung, livsverksamhetens uppkomst. — Biogene'-tisk, som beträffar livets ursprung. — Biogeografi' 1. Biologisk geografi, den del av den geografiska vetenskapen, som handlar om livets utbredning på jorden. — Biogra'f (av gr. grajein, skriva), författare av levnadsbeskrivningar; lokal för förevisning av kinematografiska bilder. — Biografe'ra, teckna en persons levnad. — Biografi', levnadsbeskrivning, levnadsteckning. — Biograffk, konsten att skriva levnadsteckningar. — Biogra'fisk, till levnadsteckningar hörande. — Biogra'phica, uppgifter till en persons biografi. — Bio-katalysato'rer, se under Enzym. — Biokemi' (av gr. kemi), den del av kemien, som avser de kemiska processerna hos de levande varelserna och de ämnen, som härvid bildas. — Bioli'ter, geol, sedimentära bergarter, bildade av övervägande organiska lämningar 1. fragment av dylika. — Biolo'g, person, som studerar det organiska livet. — Biologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om livet hos djur och växter. —194

Biolo'gisk, som avser biologi. — Biologisk rening, rening av kloakvatten genom fil-trering genom filtra, som innehålla bakterie dödande 1. bakterikvarhållande ämnen. —• Biomagneti'sm, animal magnetism. — Biomanti' (av gr. mante'ia, spådom), bestämmande genom vissa tecken (t. ex. lungprov) att liv förefunnits; förutsägelser om livslängden. Jfr Prognostikon. — Biometri' (av gr. metre^in, mäta), beräkning ang. människans sannolika medellivslängd; även den vetenskap, som undersöker talförhållandena hos organismerna. —• Bionomi', (av gr. no'mos, lag), läran om livets lagar. — Bioskopi (av gr. sko'pein, se), med., undersökning om en kropp haft liv. — Biosofi' (av gr. sofo's, vis), levnadsvishet, levnadsfilosofi. — Biostati'k (av gr. statike', jämvikt), läran om medellivslängden; även läran om ett lands medelfolkmängd. — Biotaxi' (av gr. ta'xis, uppställning, ordning), gruppering av organismerna efter deras anatomiska egenskaper. — Biotomi' (av gr. te'mnein, skära), djuranatomi (zootomi); läran om livsperioderna. — Bioty'p, växt-1. djurindivid, som har samma anlagskonstitution.

Biorise'ring, pastöriseringsmetod för mjölk.

Bio'ser 1. Disackari'der, kem., sockerarter, som kunna spjälkas till tvenne enklare sockerarter (hexoser).

Bio'ta, bot., syn. Thuja.

Bioti't, Magne'siaglimmer, miner., en glim-merart, uppkallad efter franske fysikern B i o t.

Biot-Savarts lag (1. biå'-sava'rs -), /^s., lag ang. en elektrisk ströms inverkan på en magnetnål.

Bioxa'las, lat., kem., sura oxalater. — B. ka'-licus, surt kaliumoxalat.

Bipa'r, födande två foster på en gång.

Bipartitio'n (av lat. bis, två gånger, och par-ti're, dela) tudelning.

Bipe'd (av lat. bis, två gånger, och pes, fot), tvåfoting. — Bipe'disk, tvåfotad.

Bipe'nnis, lat., tvåvingad.

Biplan, flygplan med dubbla vingar.

Biplane'ter, astr., drabanter, månar, satelliter.

Bipola'r, tvåpolig.

Bipolarite't, bioL, det förhållandet att i de cirkumpolära haven förekomma djurformer, som äro identiska 1. mycket likartade, men vitt skilda från mellanliggande områdens djurarter.

Bipontfner (lat. Editio'nes bipontinæ), ett antal utmärkta upplagor av grekiska och romerska klassiker, tryckta i Zweibrücken (lat. Bipontium) från år 1779.

Bipo'ntium, lat. Zweibrücken.

Biquet, fr. (1. bike') guldvåg. — Biquete'ra, väga mynt på guldvåg; handelst., utgallra sämre myntsorter, blanda bättre mynt med sämre.

Bir, arab., källa, brunn.

Bire'm, lat. (av bis, två gånger, och remus, åra), tvåroddare, skepp med två roddarbänkar.

Bi'rfilare (ty. Bierfiedler), krogspelman, dålig fiolspelare.

Bi'rger, forns venskt mansnamn (av bir ga, vårda), vårdare. Namn på Bjälbojarlen, Stockholms grundläggare. Förk. till Börje.

Birgi'tta, kvinnonamn, bildat efter Birger. Namn på Birgittin-ordens stiftarinna, den heliga B.

Birgittas hus 1. Birgittas hospital, en byggnad i Rom, som beboddes av Birgitta och en tid tillhörde Vadstena kloster. Äges nu av kardinalkyrkan S :a Maria in Trastevere och hyres av karmelitnunnor.

Birgitti'n-orden 1. Sankt Salva'torsorden, munk- och nunneorden, stiftad av den heliga Birgitta och av påven stadfäst 1370. — Birgitti'n-ritualen, gudstjänstordning för birgittinklostren. — Birgitti'n-svenska, språkform för skrivarna i de medeltida birgittin-klostren. Den tenderade att sammansmälta de nordiska språken.

Bi'rgus, zooL, pung- 1. rövarkräfta. Ett till fam. Pangu'ridæ, Eremitkräftor, hörande släkte i Indiska och Stilla oceanerna.

Bi'ribi (ital. biribisso), ett italienskt hasardspel, i vilket insatserna läggas på en tavla med 36 numrerade rutor och nummerdragningen bestämmer utslaget.

Biriu'sser 1. Birjusser, folkstam i s. Sibirien.

Birk, jur., från häradsjurisdiktionen avsöndrat område.

Birkarlar 1. Birkarlaboar (fi. Pirkalaiset), ett under medeltidens senare hälft i Finlands och n. Sveriges odlingshistoria djupt ingripande förbund, vilket sannolikt haft köpenskap till sin huvuduppgift.

Birkebei'nar 1. Birkebe'nar, politiskt parti i Norge under medeltiden, motståndare till baglerna.

Birkelånga (no. byrkelånga), zooL, Mo'lva by'rkelange, en skandinavisk långa från de yttre fiskbankarna och havsdjupen.

Birket, arab., sjö.

Birk-karlar, dets. som Birkarlar.

Birmingham wire gauge, eng. (1. bö'rming-häm va jr gedsj), "Birminghams trådmätare", i staden B. uppställda tabeller med beteckning för dimensionerna på tråd m. m. i nummer motsvarande vissa delar av en engelsk tum.

Bis, lat., tonk., två gånger, än en gång, om-igen. Jfr. Bissera.

Bi'sam (av hebr. besam, välluktande krydda) = Moschus (se d. o.).

Bi'sam, till pälsverk använda skinn av bisamråttan. Kallas även Ondatra- och Mus-quash-skinn.

Bi'samoxe, dets. som Myskoxe.

Bi'samråtta, se Fiber zibe'thicus.

Bi'samört. bot., se MimulusBisarr—Biton och Kleobis

Bisa'rr (fr. hizarre), underlig, besynnerlig, nyckfull; narraktig. — Bisarreri', orimlighet, nyckfullhet.

Biscaya-valen, zooL, dets. som Nordkaparen.

Bischari'n, se Bisjari.

Bi'schof, ty., "biskops-vin", en av rödvin, socker och kryddor tillredd dryck. — Bischof-essens {1. -essa^ngs), 1. -extrakt be-redes av vitt franskt vin, koncentrerad sprit, pomeransskal, citronskal, pomerans-vatten och socker.

Biscuit, fr. (1. biskui', av lat. bis, två gånger, och coctus [fr. cuit], kokad), eg. två gånger utsatt för eldens inverkan; skorpa, sockerbröd; skeppsbröd; även oglaserat porslin, som användes till statyetter och deglar. — Biscuitdegel, degel tillverkad av porslinslera.

Bis dat, qui ci'to dat, lat., eg. den ger dubbelt, som ger snart; snar hjälp är dubbel hjälp.

Bise (1. bis), schweiziskt namn på nordöstvinden.

Bisektio'n (av lat. bis, två gånger, och se^ctio, delning), delning i två lika delar.

Bisektri's (av lat. bis, två gånger, och secare, skära), mat., en rät linje, som skär en vinkel mitt itu.

Bisexti'1 (lat. bisexti'lis), vad som angår en skottdag 1. innehåller en sådan. — Annus bisextflis, skottår.

Bisexue'll (av lat. bis, två gånger, och sexus, kön), tvåkönad (i synnerhet om växter).

Bishops ring, meteor., en brunröd ring av omkr. 45° diameter, som under åren 1883 —86 då och då sågs omgiva solen.

Bisilika't, kem., ett silikat (kiselsyrat salt), vilket, betraktat som en förening av kisel-syra med en basisk oxid, innehåller dubbelt så mycket syre i kiselsyran som i oxiden.

Bisja'ri, Bisjarfnl. Bisjari'b, beds ja-folkstam i n.ö. Afrika.

Biskop (av gr. epi'skopos, uppsyningsman), föreståndare för ett större kyrkligt område 1. stift. — Biskopsdöme, dets. som biskopsstift. — Biskopsmösse-valveln 1. Mitra'lisyalveln (lat. valvula mitralis), anat., en hjärtklaff.

Bisko'tter (fr. biskotte), små franska sockerbröd.

Biskraböld, med., dets. som Alepposjuka (se d. o.).

Biskui', Biskvi', se Biscuit.

Bismo'l, farm., en gallussyrehaltig vismut-förening, som försökts mot tuberkulos.

Bismo'n, farm., förening av natriumlysal-binat, natriumprotalbinat och vismutoxid. Användes vid matsmältningsrubbningar hos småbarn.

Bi'smarckbrunt, tekn., en brun anilinf ärg. Se Vesuvian.

Bismerpund, äldre norsk vikt = nära 6 kg.

Bismilla'h, arab., i Guds namn.

Bismut-, se Vismut-.

Bismuta'n, farm., mot diarré använt medel av resorcin och vismuttannat.

Bismu'thum, lat. i= Vismut (se d. o.). — Bismutho's, kem., en äggviteförening med vismuthalt.

Bismuto'l, farm., mot hudsjukdomar använd förening av salicyl- 1. fosforsyrehaltig vismut.

Bisogno, ital. (1. -så'njå), nödfallsadress på växlar.

Bisolar 1. Vädersolar, meteor., prismatiskt färgade fläckar på båda sidor om solen. Tillhöra de s. k. halo-fenomenen, vilka visa sig när himmeln är betäckt av en mycket tunn molnslöja.

Bi'son 1. Bisonoxe, zooL, Bos bison, ett nötdjur i Nordamerika.

Bisque, fr. (1. bisk), kräftsoppa.

Bi'ssen, ty., bollar, innehållande läkemedel för djur. Se Boli.

Bissektris, se Bisektris.

Bisse'ra (av lat. bis, två gånger), uppmana till att giva ett musik- 1. sångnummer två gånger. Jfr Bis.

Bissexti'l, se Bisextil.

Bi'ssynötter, dets. som Kolanötter.

Bistavar, metr., de rimbokstäver, som stå i den första av de två genom alliteration förbundna raderna. Se Allitteration och Huvudbokstav.

Bister (fr. bistre), svartbrun vattenfärg, som beredes ur sotet av bokved. —Mineral-bister, manganbrunt, ett färgämne för bomull.

Bistonfder, benämning på menaderna (se d. o.).

Bisto'rta (av lat. bis', två, och to'rqueo, vrida), bot., dubbelt vriden.

Bisturi' (fr. bistouri), kirurgisk kniv 1. fältskärskniv, som kan hopfällas.

Bisu'lcus, lat., tvåkluven.

Bisulfa't, kem., surt salt av svavelsyra. — Bisulfi't, surt salt av svavelsyrlighet

Bisylla'bisk (av lat. bis, två gånger, och sy'l-laba, stavelse), tvåstavig.

Bl't, eng., litet silvermynt i Västindien och v. Nordamerika. — Long bit = 15 cents. — Short bit = 10 cents. — Two bits = dollar (vid indiangränsen).

Bita'nnas bismu'ticus, se Tannismut.

Bita'rtras ka'licus, kem., vinsten. Rå vinsten, Ta'rtarus cru'dus, förekommer i vindruvornas saft. Renad vinsten, Cre'mor ta'rtari, Ta'rtarus depura'tus 1. Bita'rtras ka'licus depura'tus, fås genom den råa vinstenens upplösning i kokande vatten. Nyttjas i läkekonsten och tekniken.

Bi-tecken, herald., märken i ett stamvapen, som utmärka olika grenar av en släkt.

Bitempora'I, se Hemianopsi.

Bi'terolf, gammalhögtyskt epos av okänd författare från början av 1200-t.

Bi-ton, fys., se Alikvotton.

Bi'ton och Kle'obis, gr. sag., söner till en Heras prästinna, vilken, då de en gång

ägnat sin mor en sonlig vördnadsgärd, bad gudinnan skänka dem den skönaste lott, varpå de i templet inslumrade i döden.

Bitter, likör med tillsats av bittra 1. beska ämnen, "besk".

Bitter ale, eng. {L bi'ttö ä'il), "surt öl", se Ale.

Bitterambro'sia, bot., se Ambrosia artemisi-folia.

Bitterblad, bot., se Polygonum.

Bitterjord, kem., magnesiumoxid.

Bitterkalk, miner., dolomit (se d. o.).

Bittermandel, se Prunus. — Bittermandelolja förekommer bl. a. i bladen av hägg och består huvudsakligen av bensaldehyd.

Bittermjölke, bot., se Picris.

Bitter purging salt, eng. (1. - pö'rdjing sålt). Bittersalt, Epsomi't, engelskt salt, benämning på magnesiumsulfat 1. svavelsyrad magnesia, brukad som laxermedel.

Bitterrot, dets. som Gentianarot.

Bittersalt, se Bitter purging salt.

Bitterspa't, miner., rombiskt mineral av magnesium- och kalciumkarbonat. Bildar som bergart Dolomit.

Bitterte', farm., blodrenande te av vattenklöver, sennablad och enbär.

Bitterträ, dets. som Kvassia.

Bittervatten, farm., en kolsyreförsatt lösning av magnesiumsulfat, använd som avföringsmedel.

Bitterwood, eng. (1. bittö-oo'd), se Picrasma.

Bitu'men, miner., det gemensamma namnet för en mängd bruna 1. svarta, hartsartade, starkt luktande ämnen av än flytande (bergtjära, bergolja), än fast (asfalt, ozokerit) form, vilka uppkommit genom en långsam förbränning av organiska ämnen vid ringa lufttillträde. — Bituminö'sa kallas de ämnen, som äro genomdragna av ett bitumen. — Bitumini't, dets. som Bogheadkol.

Bitu'ricæ, lat., Bourges.

Bitu'riger {lat. bitu'riges), ett keltiskt folk, som bodde i Gallien och omkr. 500 utvandrade till Italien.

Biur, fornsv., bäver.

Biure't, kem., ett kvävehaltigt, organiskt ämne, som uppstår då urinämnen upphettas till 150 à 170°.

Biva'ck, se Bivuak.

Biva'lver {lat. bivalvia, avvalva, dörrflygel), zooL, tvåskaliga havsdjur, musslor.

Bive'nter, lat., med två bukar.

Bivråk, zooL, se Pernis.

Bivua'k, Biva'ck {fr. bivouac), krig sk., läger för en natt under bar himmel; tågande trupps rast under bar himmel. — Bivua-ke'ra, sålunda tillbringa natten.

Bivur, nord. myt., en dvärg.

Bixa, bot., se Bixaceæ.

Bixa'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Cisti-flo[ræ. Tropiska träd, de flesta i Amerika. Viktigast är Bi'xa orelWna, som lämnar drogen orleana 1. anatto (i hemlandet

achiote). Orleana innehåller två färgämnen, ett rött, Bixi'n, och ett gult, OrelWn, vilka användas till färgning av smör, vax, plåster m. m.

Bixi'n, ett rött, i vatten olösligt harts, som finns i orleana (se d. o.).

Biza'rr, se Bisarr.

Bizza'ria, ital., tonk., hastig övergång från en tonart till en annan.

Biätare, zooL, se Meropidæ och Merops.

Bjang tsjub, titel för abboterna i de mindre tibetanska klostren.

Bjarkamål, fomkväde, diktat på 900-t. till firande av Rolf Krakes död (omkr. 600).

Bjarkan, namn på B-runan.

Bja'rmaland, fornnord. geogr., anses hava innefattat Ryssland s. och s.o. om Vita havet och längs Dvina. — Bja'rmer, inbyggarna i Bjarmaland.

Bjelaja, ry., vit. Se Bjelo.

Bje'lbog 1. Be'lbog, slav. myt., namn på den vite guden hos nordslaverna.

Bje'lo, Bje^lyi, Bje'laja, Bje'loje, ry., vit (i geogr. namn). — Bje'loje mo're, ry.. Vita havet.

Bjelu'ga, se Beluga.

Bje'lyi, se Bjelo.

BjoVulf, oriktig form för Beowulf.

Bjugg, gammalt namn på korn.

Bjälk, zool.,^ dets. som Björkna. Se Abramis.

Bjärt, se Björt.

Björgvin, det fornnorska namnet på Bergen. — B. bispedömme, sedan 1919 namn på Bergens stift i Norge.

Björk, bot., se Betula.

Björklera, mager, vit mojord, ofta starkt ler-bemängd.

Björkna 1. Björkfisk, zooL, se Abramis.

Björknemört, zooL, korsning mellan björkna och mört.

Björknesarv, zooL, korsning mellan björkna och sarv.

Björkolja, Björktjära, Ryssolja, olja, framställd ur björknäver.

Björkskata, Björktrast, zooL, dets. som Snöskata.

Björkzonen, geoL, den horisont av Skandinaviens postglaciala avlagringar, som huvudsakligen innehåller avlagringar av björk (icke ek, tall och gran).

Björn, fornnordiskt mansnamn, taget efter djuret av samma namn; astr., tvenne stjärnbilder. Se Ursa major och minor.

Björnar, zooL, se Ur sus.

Björnapa, zooL, se Arctitis.

Björnbrodd, bot., se Tofieldia.

Björnbär 1. Björnhallon, bot, se Rubus.

Björnfloka 1. Björnloka, bot., se Heracleum.

Björnkatt 1. Binturo'ng, se Arctitis.

Björnkloört, bot., se Acanthus.

Björnmossa, bot., se Polytrichum.

Björnrot, bot., se Meum.

Björnspinnare, zool., se Arctia.

Björntrampare, veter., häst, vars kotled vid varje steg sänkes mot marken.

Björnvaktaren, astr., se Bootes.

Björt, Bjärt, nord. myt., en av Fröjas diser.

B:ko, förk. för banko (se d. o.).

B kvadra't 1. B kvadratum, tonk., i det gregorianska tonsystemet namn på tonen h.

B. L., förk. för eng. Bachelor of laws (se Bachelor) och lat. Bene'vole le'ctor, Benägne läsare!

B/B (eng. Bill of lading), dokument, växel.

Black and tans, eng. (1. bläck än tänns), "svarta och bruna", polistrupper på Irland. — Black and tan setter. Black and tan terrier, två svarta och bruna hundraser.

Bla'ckband, koljärnsten, blandning av lerig järnspat med kol, bildar flötsar i en del stenkolsfält och användes som järnmalm.

Black boys gum, eng. (1. bläck-bojs-gum), ett slags harts av Xanthorrhæa (se d. o.).

Blackfeet, eng. (1. -fi't), eg svartfötter, namn på en indianstam i territoriet Dakota.

Black fibre (L bläck fibr), se Caryota.

Blackfish oil {1. bläck-fisj-åjl), se Dolfin oil.

Blackfriars, eng. (1. bläck-frä'jörs), svartbröder, det engelska namnet på domini-kanerna.

Black-oak, ejig. (1. bläck-åk), svartek.

Black rot, eng. (1. bläck rått), "svartröta", en av vinrankans farligaste sjukdomar, förorsakad av en parasitvamp.

Black-rosewood, eng. (1. bläck-råsoo'dd), ja-karandaträ.

Blackwood, eng. (1. bläck-oo'dd), ebenholts från Madagaskar av släktet Dalbergia.

Bladbaggar, zooL, se Chrysomelidæ.

Bladfotingar, zooL, se Phyllopoda.

Bladgult, kem., ett klorofyllet åtföljande gult växtfärgämne, Xantofyll; ett i höstgula blad förekommande färgämne.

Bladhorningar, zooL, se Lamellicornia.

Bladkol {ty. Blätterkohle), geol., en tunn-skiffrig art brunkol.

Bladkål, hot., se Brassica.

Bladlöss, zooL, se Aphidæ.

Bladmosai'k, bot, den anordning av bladen på ett skott, som gör att de alla bli lika belysta av solen.

Bladmossor, bot., Musci, en av de två grupper vari mossorna indelas.

Bladnäsor, zooL, Phyllostomatidæ.

Bladrött, kem., ett färgämne, som förekommer i höströda blad, Erytrofyll.

Bladsuckule'nter (av lat. su'ccus, saft), bot., xerofytiska växter med köttiga blad. Kallas även Kylofy'ller.

Bladtång, bot., se Laminaria.

Bladvass, bot., se Phragmites. Jfr Säv.

Bladzeoli't, Stilbi't 1. Heulandi't, miner., ett slags pärlemorglänsande zeolit (se d. o.).

Blæksprutten, da., "bläckfisken", dansk julskämttidning, utkommen sedan 1889, modell till den svenska "Lutfisken".

Blafard, fr. (1. blafa^r) = Albinos (se d. o.).

Blagarn, blånor. — Blagarnslärft, tvåskäf-tad linnevävnad av handspunnet blångarn.

Blagarnsrocka, zooL, en art haj fisk, Ra ja Wntea,

Blague, fr. (1. blagg), skryt, skrävel. — Blagueur (1. -gö'r), Blagö'r skrävlare, storpratare.

Blaise, se Blasius.

Blakes tuggare (1. blä'iks -), ett slags krossverk.

Blakumannaland, se Blokur/iannaland.

Blamage {1. -ma'sj, tyskt låneord av fr. blàme, se nedan), fläck, klander.

Blàme, fr. {1. blam), tadel, klander; dåligt rykte. — Blama'bel, klandervärd. — Bla-me'ra, förtala, klandra. — Blamera sig, utsätta sig för klander.

Blanc, fr. (1. blang), vit, "vitt" (färgstoff); ett franskt silvermynt från 1300-t. till 1700-t.; vita varor.

Bla'nca 1. Bia'nca, ital., och Blanche, fr. (1. blansj), kvinnonamn, vit.

Blancards piller (1. -ka'rs -), farm., järnpiller.

Blanc-bec, fr. {1. blangbä'ck), eg. vitnäbb; ung, oerfaren person, "valp".

Blanc d'argent, fr. {1. blang darsja'ng), kallas i handeln det vackraste blanc de plomb (se här nedan). — B. de baleine {1. - dö balä'n), valrav. — B. de fard 1. B. fran^ais {1. - far, - frangsä'), vitt sminkpulver av ättika, talkpulver och valrav. — B. de Meudong (1. - mödå^ng), slammad krita (till målarfärg). — B. de neige il. - näsj), "snövitt", zinkvitt. — B. de perle {1. -pärl), pärlvitt, pärlsmink, består av ba-sisk vismutklorid. — B. de plomb (Z. - plång), blyvitt. — Blanc-d'Espagne {1. - despa'nj), ett vitt smink, bestående av basisk vismutklorid 1. -nitrat. —• B. de Troyes {1. - tråa'j) 1. B. d'Orléans (1. -dårlea'ng), slammad krita (till målarfärg). — B. fixe (Z. -fix), permanentvitt, vit målarfärg, som består av fällt barium-sulfat.

Bla'nceflor, se Flores och Blanzeflor.

Blanche, fr. (1. blangsj), tonk., halvnot; ett biljardspel; kvinnonamn, se Blanca.

Blanche'ra (se Blanchissör), göra vit; bleka; tvätta; förvälla.

Blanchet (1. blangsje'), ett slags filtrerfilt.

Blanchette (1. blangsjä^tt), ett vitt franskt vin från La Rochelle.

Blanchissö'r, Blanchissös (av fr. blanchir, tvätta), tvättare, tvätterska. — Blan-chissage, fr. {1. -asj), tvätt.

Blancmanger, fr. (h blangmangsje'), en efterrätt av gelatin, grädde, socker och vanilj.

Bla'nco, se Blanko.

Bla'ncos, sp., de vita, kallades under första årtiondena av 1800-t. absolutismens anhängare i Spanien. Jfr Negros.

Blancs et bleus, fr. (1. blang e blö), "vita och blå", partinamn under franska revolutionen, emedan rojalisterna i Vendée buro vit fana och de republikanska soldaterna198

blå uniform. År 1848 kallades i Frankrike legitimisterna "vita'^ de moderata republikanerna "blå" och de socialistiska "röda".

Blandat mane'r {eng. mixed engraving) y betecknar en gravyr, som utförts med två 1. flera olika teknikmetoder.

Blandat äktenskap, äktenskap mellan olika trosbekännare.

Bland bill (Z. bländ -), lag om Förenta staternas myntväsen (1878), uppkallad efter upphovsmannen.

Biandfolk, anknytningar av olika raser.

Blandi'na, romerskt kvinnonamn; namn på en martyr i Lyon under Marcus Aurelius.

Blandplys, se under Plysa.

Blank (fr. hlanc, ital, hianco), vit; ren (om en oskriven 1. otryckt sida 1. del därav).

Blanka, se Blanca.

Blankenheim-te, ett hälso-te av GaWopsis grandifWra.

Bla'nkets, vita sängtäcken av ylle.

Blanke'tt, se under Blanko,

Blanke'tt, kokk., ragu av vitt, stekt kött.

Blanki't, kem.y natriumhydrosulfit.

Blanklax, zooL, den vanliga laxen, Salmo salar,

Bla'nko (sp. hianco), eg. vit; handelst., tom plats på växlar, fullmakter m. m. — Blankoaccept, godkännandet av en växel, å vilken penningsumman 1. förfallotiden ännu icke blivit ifylld. — Blankofullmakt, dets. som Fullmakt in blanko. — Blanko-giro och Blankoindosso, se Endossement in blanko. — Blankokredit, öppen, till ett visst belopp gående kredit, grundad på personligt förtroende. — Endossement in blanko, endossentens namnteckning på en växels baksida med plats ovanför till själva endossementet. — Fullmakt in blanko, ett papper, undertecknat med utgivarens egenhändiga namnteckning men f. ö. tomt, att ifyllas efter behag; fullmakt, som berättigar en person att å en annans vägnar efter gottfinnande handla i en sak. — Blanke'tt, skuret rent blad till bjudningskort o. d.; papper (till hyreskontrakt, växlar, invisningar o. d.), på vilket allmänna uppgifter äro tryckta 1. skrivna, med blankt rum för de enskilda bestämmelserna.

Blankvers, metr., orimmad femfotad jambisk vers; vers utan rimslut.

Blanquillos, sp. {1. -ki'ljås), de stora jordägarnas parti i Urugay under inbördeskrigen mellan 1830 och 1870.

Blanquister (Z.-ki'-), namn på anhängare till den franske socialisten L. A. Blanqui.

Bla'nzeflor, se Flores och Blanzeflor.

Blaps, zool.y en art skalbaggar. — B. morti-saga, dödsbudet, ansågs förr förebåda dödsfall. Flera arter användes av egyptierna som födoämnen.

Blase'rad (fr. hlasé), förslöad i följd av utsvävningar; utlevad.

Blasfemi', gr.^ lasteligt tal mot Gud och religionen ; hädelse. — Blasfe'misk, smädande, hädande. — Blasfemfst, hädare.

Bla'sia pusflla, bot., stjärnbålmossa, en allmän levermossa.

Bla'sius, fr. Blaise (/. blä's), mansnamn, sannolikt bildat av Basilius (se d. o.).

Blason, fr. {1. blaså^ng), herald., sammanfattning av allt som rör ett vapen. Jfr Heraldik. — Blasone'ring, heraldisk beskrivning över ett vapen; beteckning av ett vapens färg medelst prickar och streck. Kallas även skraffering 1. sgraffering. — Blasoni'st, kännare av heraldiken.

Blast (av gr. blasto's), rotfrukters blad.

Blaste'm 1. Cytoblaste'm, gr. benämning på en organisk, formlös massa, i vilken man förr ansåg cellbildningen äga rum.

Blastode'rm, anat., groddskiva.

Blastoge'n, biol., de egenskaper hos en organism, som framgår av groddplasmans anlag, d. v. s. allt ärvt.

Blastofdea (av gr. blasto's, blad, kropp, och e'idos, utseende), paleont., avdelning fossila tagghudingar.

Blasto'm, med., beteckning för äkta svulster, blastomatösa nybildningar.

Blastomani' (av gr. blasto's, knopp), hot., tendens hos en växt att utveckla ett abnormt stort antal adventiva skott.

Blastome'rer (av gr. hlasto's, grodd, och me'ros, del), biol., de celler, som uppstå genom äggcellens klyvning.

Blastomyce'ter, bot., benämning för jästsvamparna och liknande organismer, förr använd i medicinsk litteratur.

Blastomyko'ser, med., sjukdomar på grund av infektion av jästsvampen.

Blastopo'rus, zool., urmun, urtarmens öppning utåt hos kavitetsdjuren.

Bla'stula, zool., utvecklingsstadium i fosterutvecklingen, uppträdande som en blåsa, vars vägg består av flera cellager.

Bla'tta, zool., kackerlacka. — Bla'ttidæ, zool., fam. kackerlackor.

Blau, ty., blå. — Blaue Erde, eg. blå jord; miner., ett mörkare färgat, ler- och sand-haltigt, på bärnsten rikt lager av glauko-nitformationen, vilket sträcker sig från Kurisches Haff till Brüsterort. — Ins blaue hinein, ut i Guds fria natur; fig., i vädret, utan eftertanke. — Blauer Mon-tag, frimåndag. — Blaustrumpf, blåstrumpa (se d. o.).

Blauds piller (1. blå's -), med., Pilulæ fer-ra'tæ, järnpiller mot bleksot m. m. (Efter franske läkaren P. Blaud.)

Blay-hitam (1. blä-ha'jtam), bot., se Ipooh.

Ble'chnum, bot., ormbunkssläkte av fam. Polypodia'ceæ. De flesta arterna tropiska. — B. brasilie'nse, odlas ofta i kruka. — B. spfcant, kambräken, en i Sverige sällsynt, ståtlig art.

Ble'ckert, mansnamn, förmodligen härledan-Blefaradenit—Blixtpatron

199

de sig från tyska Bleichert (av hleich, blek).

Blefaradeni't (av gr, hWfaron, ögonlock, och ade'n, körtel), med., inflammation i ögonlockskörtlarna. — Blefari't, pgonlocks-inflammation. — Blefarofi'mosis (av gr. fimo'sis, hopdragning), medfödd förträngning av ögonlocksspringan. — Blefaro'nkos (av gr. o'nkosis, svullnad), ögonlocksansvällning. — Blefaropla'st, bot., ciliebil-dande organ. — Blefaroplasti'k (av gr. plastike', bildande, nämligen tekne', konst), kirurg., det operativa förfarande, varigenom defekter på ögonlocket ersättas genom hudöverflyttning ifrån ögats grannskap. — Blefaroplegi', förlamning i ögonlocksmusklerna. — Blefaropto'sis (av gr. pWsis, fall), slapphet i övre ögonlocket. — Blefarospa'sm (av gr. spasmo's, hopdragning, spasm), ögonlockskramp. — BIefarosta't, instrument, varmed ögonlocken hållas öppna vid operationer. — Blefarosteno's (av gr. steno's, trång, smal), genom sjukdom uppkommen förträngning av ögonlocksspringan.

Bleichert, Bleichart, ty. (av hleich, blek), 1. BIe'ckert, Ijusrött Ehenvin från Ahrdalen.

Bleichröder, en av Tysklands största bankirfirmor, med säte i Berlin.

Bleke, se Kalkbleke.

Blekjord, lantbr., se Alv.

Blekselleri', bot, se Apium.

Blend, eng., blanda, blandning.

Blenda, nordiskt kvinnonamn (av isl. blen-dinn, listig, slug). Namn på hjältinnan i den bekanta folksägnen från Värend.

Blende, se Blände.

Blenni'idæ, zooL, Slemfiskar.

Ble'nnius (av gr. bWnna, var), lat., slemmig; zooL, skyggfisksläktet.

Blenno- (av gr. bWnna, var), med., betecknar i sammansättningar med namn på sjukdomar riklig var avsöndring vid sjukdomsformen i fråga.

Blennoftalmi' (av gr. hWnna, var, och ofthal-mo's, öga), med., inflammation i ögats bindehinna med riklig varavsöndring.

Blennopty'sis (av gr. ble'nna, var, och pty'sis, spottning), med., upphostning av ett från luftrören kommande, varigt sekret.

Blennorrhagi', Blennorrhæ'a 1. Blennorre' (av gr. bWnna, var, och rhe'in, rinna), med., slemflytning. Kan förekomma i alla kroppens organer, vilka ha slemhinna. — BIennorrhæ'a neonato'rum (av gr. hWnna, var, rho'os, flöde, och lat. neona'tus, nyfödd) , med., varflytningen från ögonen hos nyfödda. — Blennorrho'isk, som har avseende på slemflytning.

Blephari'tis, se Blefarit (under Blefaradenit) .

Blepharo'n, gr., ögonlock.

Blepharophi'mosis, se Blefarof imosis (under Blefaradenit).

Blesse'ra {fr. blesser), såra. — Blessy'r (fr. blessure), sår genom vapen.

Blestri'sm, gr. (av blestri'zein, kasta hit och dit) , med., en sjuklings kastningar hit och dit i sängen.

Bletoni'sm, förmåga att med slagruta finna underjordiskt vatten.

Bleu, fr. {1. blö), blå. — B. céleste {1. - se-lä'st) 1. Cæli'n, blå akvarell- och oljefärg.

— B. de France (Z. - dö frangs), berliner-blått på silke. — B. de Lyon (1. - liå'ng), en blå anilinfärg. — B. de montagne {1. -mongta'nj), bergblått. — B. de Paris (Z.

- pari'), parisblått. — B. foncé {1. - fång-se'), djupblått. — B. mourant {1. - mo-ra'ng), mattblått. — B. outremer, fr. (1. -otreme'), dets. somUltramarin (se d.o.).— B. Raymond (1. - rämå'ng), en blå anilinfärg. — B. soluble (1. - såly'bl), anilin-blått, lösligt i vatten.

Blialt, Bliant (medelt.-lat. blialdum, bliau-dum), ett under medeltiden använt dyrbart sidentyg med invirkat mönster.

Blicka, zool., dets. som Björkna. Se Abramis.

Blida, en belägringsmaskin.

Blidemaaned, da., se Blidemånad.

Blidemånad, gammalt svenskt namn på senare delen av mars och början av april. I Danmark gammalt namn på februari (Blidemaaned).

Bli'ghia sapi'da, bot., tropisk växt av fam. Sapinda'ceæ, som odlas för sina äthga frön, Akee 1. Vegetable marrow. Kallas även Kapplommon.

Blind 1. Blind man, eng. (1. blajnd -), spelt., den (fjärde) mannen i vissa kortspel, t. ex. bridge, som lägger upp sina kort.

Blinda 1. Blinde'ra^ krigsk., anlägga Blindage.

Blindage, fr. (1. -a'sj), Blindning, krigsk., förskansning med blindverk, d. v. s. skärmar av flätat ris.

Blinda 1. Blindesegel, sjöv., fyrkantigt segel under bogsprötet.

Blindarka'd, se under Arkad.

Blind hookey, eng. (1. blajnd ho'ki), ett engelskt hasardspel med kort.

Blind laths, eng. (1. blajnd lätts), handelst., persienne-lister.

Blindnässla, bot., se Parietaria.

Blind rollers, eng. (1. blajnd rållers), handelst., rullgardinskäppar.

Blini' (ry. blinij), i Ryssland och Finland vanligt bröd av bovetemjöl.

B-listan, lista över värdepapper, som endast uppropas tisdagar och fredagar på Stockholms fondbörs. Jfr A-listayi.

Blistersteel, eng. (1. -sti'l), blåsstål, bränn-1. cementstål.

Bli'tum (syn. Chenopo'dium), bot., sminkbär, växtsläkte tillhörande fam. Chenipodia'-ceæ. Med röda, saftiga, smultronlika fruktgyttringar. — B. capita'tum, topp-bärmolla. — B. folio'sum, bärmolla.

Blixtpatro'n, med tändtråd försedd hylsa, innehållande en avpassad sats blixtpulver.200

— Blixtpulver, en blandning av magnesium- 1. aluminiumpulver med kaliumklo-rat. Användes vid tagande av ögonblicks-fotografier i mörker.

Blixtrör, se Fulgurit.

Blizzard, eng. {I bli'sörd), namn på en nordlig vind, som blåser v. om Mississippi och åtföljes av snö och stark köld. Kallas i Texas Norther.

Bloaters, eng. (1. blå'törs), lättrökt sill, rökt 10—12 tim. vid omkr. 25° C.

Bloc, fr. (1. blåck), block, kloss; hög av varor. Se Blocket. — En bloc (Z. ang -), i massa, allt över en bank, slumpvis. — Blocage {1. -ka'sj), grus till fyllning.

Block, handelst., det hela, utan beräkning av antal, mått 1. vikt.

Block, eng.^ anteckningsbok, bildad av vid ena kanten sammangummade, lätt lösryckta blad.

Blocka'd, se under Blockera.

Blockbelysning (av eng. block, husmassa), för ett större byggnadskomplex avsedd elektrisk belysning.

Blockböcker, se Trätaveltryck.

Blocke'ra (fr. bloquer), krigsk., kringränna, med trupper 1. skepp avstänga all samfärdsel till en fästning, hamn m. m.; utifrån företagen avspärrning av arbetskraft från en arbetsplats. — Blocka'd, en dylik spärrning. — Blockad-brytare, fartyg, som bryter mot en förklarad blockad; arbetare som tar anställning vid av organiserade arbetare blockerat företag. — Blockad-eskader, flotta, som verkställer spärrning vid en hamn.

Blocket (fr. le bloc), benämning på de fyra vänstergrupperna i franska deputeradekammaren, som stödde ministärerna Wal-deck-Rousseau och Combes 1899—1905.

Blockflöjt, gemensamt namn för de på 1500-t. brukade flöjtslagen.

Blockförband 1. Vendiskt förband, ett slags murförband.

Blockhus, ty., krig sk., av grova träbjälkar 1. sten bestående, med skottgluggar försett hus, vilket tjänar som samlingsplats i en fästnings s. k. "betäckta väg", som slutverk i en förskansning o. s. v.; även av nybyggare till skydd mot vildar uppförda fasta hus. — Blockskepp, större krigsfartyg, avsett att försvara inloppet till en hamn, till vaktskepp o. d.

Blockinrättning, anordning vid järnväg, genom vilken vissa spårsträckor kunna frigivas 1. avspärras, beroende på om tågvägen är fri 1. spärrad av hinder.

Blockkondensator, kondensator, som skall hindra en likström att flyta fram en viss väg men släppa fram en växelström, ev. hindra en lågspänd ström, men släppa fram en högspänd.

Blocksberg, tysk motsvarighet till vårt Blåkulla. Namn på flera berg. Mest bekant är

Blocksberg 1. Broeken på Harz, ryktbart genom Goethes "Faust".

Blockstation, en av en enda person skött anläggning, som består av en blockinrättning med signaler för reglering av tågs gång på öppen linje.

Blodalbumi'n, Serumalbumfn, kem., äggviteämne i blodet.

Blodbok, bot., se Fagus.

Bloddroppe, bot., se Fuchsia.

Blodgua'no, gödningsämne, bildat av intorkat kreatursblod.

Blodhagtorn, bot., se Cratægus.

Blodhirs, bot., se Panicum.

Blodigel, zooL, ett i vatten levande släkte maskar, Sanguisuga (Hirudo). Ett par arter användas i medicinen.

Blodklöver, bot., se Trifolium.

Blodlutkol, kem., animaliskt kol för dekolore-ring av vätskor.

Blodlutsalt, kem., namn på dubbelsalter av järncyanur 1. järncyanid och cyankalium.

Blodmjöl, intorkat kreatursblod, använt som gödningsämne.

Blodnäva, bot., se Geranium.

Blodregn, bot., se Sphærella.

Blodriska, bot., se Lactarius.

Blodrot, bot., se Potentilla.

Blodse'rum, fysiol., blodvatten, den svagt gulaktiga, vattenlika beståndsdelen av blodet, i vilken blodkropparna simma. Dylik, från blodkulor och fibrin renad vätska av djur 1. människor, som tillfrisknat från en smittosam sjukdom, utgör ett skyddsmedel mot samma sjukdom. — Blodserum-1. Serumterapi', med., en metod att förekomma 1. bota vissa sjukdomar, t. ex. kolera, difteri och mjältbrand, medelst in-sprutning av från djur tappat blodserum, vilket genom att efterhand hava uppblandats med av de resp. bakterierna förgiftad vätska fått egenskapen att immunisera mot sjukdomen i fråga.

Blodsnö, bot. se Sphærella.

Blodsten, Blodstensmalm 1. Järnglans, miner., en av Nordens förnämsta järnmalmer, består av järnoxid och är oftast förorenad av kiselsyra, kalk m. m. Dragés icke av magneten. — Röd blodstensmalm 1. Hemati't, järnoxid, som ej är kristalliserad.

Blodtopp, bot., se Sanguisorba.

Blodugho'fi, nord. myt., "den vars hov är blodig", namn på Frejas häst.

Blo'kumannaland, fornnordisk benämning på Valakiet. — Blo'kumenn, invånarna i Valakiet.

Blomkrasse, bot., se Iberis.

Blomkål, bot., se Brassica.

Blomkålssvamp, bot., se Sparassis.

Blomme'rad, försedd med blommöjister, säges om tyger o. d. — Blommera'nt (en av ordet blomma påverkad försvenskning av fr. bleumourant, blekblå), blomstrande, som har friskt utseende och god färg.

Blomsteralmanack 1. Blomsterkalender, almanack, som anger blomningstiden för vissa växter.

Blomstergudinnan, se Flora.

Blomster-månad, benämning på maj månad.

Blomsterspråk, konsten att genom blommor förtäckt meddela sig med mottagaren.

Blomsterur, ett av Linné anordnat "ur" av växter, som på bestämda tider öppna och sluta sina blommor.

Blomstrandet, geoL, dets. som Nohlit.

Blomvass, bot, se Butomus.

Blond, fr, (1. blångd), Ijushårig, med blå, ögon och Ijuslätt hy. — Blondi'n, ljuslagt fruntimmer.

Blonder, fr. (1. blångder), ett slags fina sil-kesspetsar.

Blondi'n, se Blond.

Bloomeri'sm, en efter fru B 1 o o m e r i New York uppkallad, på 1850-t. uppkommen rörelse, som gick ut på att för kvinnorna hävda en fömuftiprare dräkt, med mannens som förebild. — Bloomerfst, anhängare av denna rörelse.

Biooms, eng. {1. bloms), smältstycken, huggna av den hopslagna smältan.

Blue books, eng. (1. bljo boks), blå böcker, kallas på grund av sina blå omslag de aktstycken, som i tryck föreläggas engelska parlamentet. De motsvaras av "gula böcker" i Frankrike, "gröna böcker" i Italien, "röda böcker" i Österrike och Turkiet, "vita böcker" i Tyskland. —B.Peter,"blåPeter", signaltecknet i internationella signalsystem. Anger fartygs avgång. — B. pills, eng. pilulæ cæruleæ, ett i England brukligt avföringsmedel, innehållande metalliskt kvicksilver. — B. ribbon, eng. {1. -ribbn), blå bandet; blåbandsförening, förnämsta tävlingspris; högsta värdighet. — B. ribbon army (Z. - a'mi), blåbandsförening. Jfr Blå bandet. — Blue-stocking, eng. (I - sto'cking), blåstrumpa (se d. o.). — Blufsm, blåstrumpsaktighet.

Bluette, fr. (1. -ä'tt), kvickt infall; litet teaterstycke med kvick dialog.

Bluff, eng. (urspr. ett amerikanskt kortspel), meddelande 1. åtgörande som är avsett att vilseleda. — Bluffa, att begagna sig av bluffmetoder, vilseleda, lura.

Bluffs, eng. {1. blöffs), skygglappar för hästar; amerikanskt namn på de bördiga, låga kullar, som höja sig över prärierna.

Blu'mea, bot., tropiska växter av fam. Com-po'sitæ. — B. balsami'fera, m. fL arter, lämnar kamfer. — Blu'meakamfer, se Borneol.

Blumen-orden {1. bio'-), ett litterärt sällskap i Nürnberg.

Blunder, eng. (1. blö^nder), felsteg, misstag, dum handling, "bock".

Blunk, textil, skotsk kattun.

Blus {fr. hlouse), sv. pl. Blusar, skjortlik överklädnad; löst åtsittande, oftast rynkat

klänningsliv; sv. pl. Bluser, biljardpåse, i vilken de gjorda bollarna falla.

Blut und Elsen, se Eisen und Blut.

Bly, kem., en av de tidigast kända och allmännaste metallerna, som oftast förekommer i förening med svavel, s. k. blyglans, och i form av kol-, fosfor- 1. svavelsyrat bly. Rent bly är mjukt, grått, glänsande och klanglöst. — Blyaceta't, kem., ättik-syrat blysalt. — Blyaceta'tpapper, kem., ett reagenspapper (se d. o.), som svartfärgas av svavelväte. — Blyaska består av bly, blyoxid och blysuboxid. — Blyazfd, kvävesyrans blysalt. —• Blyextra'kt, Blyättika, ättiksyrad blyoxidlösning. — Bly-fo'lium, blyhaltig bladmetall. — Blyglans 1. Galenft, miner., den viktigaste blymalmen, består huvudsakligen av bly och svavel. Ofta innehåller den därjämte järn och zink samt alltid silver. Brytes på flera ställen i Sverige (t. ex. Sala, Falun), i Spanien, England, m. fl. länder. — Blyglas, blysilikat. Ingår i starkt ljusbrytande glassorter. — Blygle'te, Bly-oxid, biprodukt vid avdrivning av silver ur verkbly. —• Bly ockra = mönja (se d. o.). — Blysalva, farm., Ungue'ntum. plu'mbicum, innehåller ister, smör, talg, vax, olivolja och blyoxid. — Blysilika't, se Bly glas. — Blysocker, ättiksyrad blyoxid. — Bly-vitrio'1 = bly

sulfat. — Bly vit t, vit målarfärg av basiskt blykarbonat. — Bly vitt-salva, farm., Ungue'ntum hy dr a'to- carbona'tis plii'mbici, består av bly vitt och bensoeister. — Blyättiksalva, Ungue'ntum subaceta'tis plu'mbici, beredes av vax, olivolja och bly ättika.

Blya'nt, dets. som Blialt (se d. o.).

Blyerts 1. Grafi't, miner., ett blygrått 1. järnsvart, metallglänsande och avfärgande mineral. Finns i Sverige bl. a. vid Norberg (Västmanlands län), i Västerbotten och Lappland. De första blyertspennorna tillverkades i England 1664.

Blykamrar, av blyplattor uppbyggda rum, vari svavelsyra tillverkas; {ital. pio'mbi), ryktbara fängelserum under blytaket på dogepalatset i Venedig.

Blüthner, berömt tyskt piano- och flygelfabrikat.

Blå-and, dets. som Knipa.

Blå bandet = Serafimerorden; även en av amerikanen Francis Murphy 1877 stiftad nykterhetsförening, vars medlemmar bära ett blått band på bröstet. Jfr vidare Andreasorden och Blue ribbon army. — Blå-bandi'st, medlem av nämnda förening.

Blå blomman (ty. Die blaue Blume), i tyska folksagor namnet på ett underblomster; är numera symbolen för romantikens dikt och livsåskådning (efter Novalis roman "Heinrich von Ofterdingen").

Blåbock, zool., se Hippotragus.

Blåbuk, bot., i Sydsverige allmänt namn på odon. Se Vaccinium.202

Blåbär—b. m.

Blåbär, bot, se Vaccinium.

Blå böcker, se Blue books.

Blådruva, bot., se Scilla.

Blåduvor, bot., se Aconitum.

Blåeld, bot, se Echium.

Blåfår, Burhalfår 1. Nahur, zooL, se Pseu-dois.

Blå grottan på Capri, en mycket berömd g-rotta på den italienska ön Capri.

Blågull, Blåljus, bot, se Polemonium.

Blågyltan, zool., se Labrus.

Blåhajen, zool., en människoätande haj art, Prionace glau'ca.

Blåhake, zool., se Cyanecula.

Blåhallon, bot, se Rubus.

Blå-hen, en svartblå brynstensart från Orsa.

Blåholts 1. Blåholz = kampeschträ (se d. o.). — Blåholtsextrakt, farm., beredes av kam-peschspånor.

Blåhägg, bot, se Amelanchier.

Blå jord, miner., se Vivianit.

Blå kar min = Indigokarmin (se d. o.).

Blåklint, bot, se Centaurea.

Blåklocka, bot., se Campanula.

Blåklöver, bot., se Trifolium

Blåkråka, zool., se Coracias.

Blåkulla (trol. försvenskning av det tyska Blocksberg) y enl. folktron satans hemvist och målet för häxornas skärtorsdagsritt (blåkullafärd).

Blåkål, bot, se Brassica.

Blåkäxan, zool., se Etmopterus.

Blåland, fornnordiskt namn på Afrika. — Blåmän (svartmän), fornnordiskt namn på de mörkhyade afrikanerna.

Blåmesen, zool., se Parus.

Blåmussla, zool., se Mytilus.

Blåmän, äldre svensk benämning på afrikanska folk, negrer; även ett slags blå-aktiga, gråfläckiga sälskinn.

Blåolja, kem., äldre namn på anilin.

Blårapunkel, bot., se Phyteuma.

Blåregn, bot, se Wistaria.

Blåriddare, benämning på riddare av danska Elefant-orden, som bäres i blått band.

Blåräv, se Alopex.

Blåsippa, bot, se Anemone.

Blåskjorta, skämtsam benämning på örlogs-sjöman. Jfr Beckbyxa.

Blåskägg, tillnamn på hjälten, riddar Raoul, i en fransk medeltidssaga; fig., svartsjuk äkta man.

Blåsmäre, bot., se Medicago.

Blå-strumpa {eng. blue-stocking, fr. bas-bleu, ty. Blaustrumpf), spenamn på författarinnor och lärda kvinnor, enl. uppgift först brukat om den lärda engelska skriftställarinnan lady Montague. Säges härleda sig från den venezianska vitter-hetsföreningen "Strumpsällskapet", som bestod av både män och kvinnor, 1. från ett vittert Londonsällskap, vars förnämste medlem, Stillingfleet, alltid brukade blå strumpor.

Blåstång, bot., se Fuciis.

Blåsuga, bot, se Ajuga.

Blåsyra, A'cidum hydrocyana'tum 1. Cyan-vätesyra, kem., bildas vid sönderdelning av bittermandelsämnet amygdalin (se d. o.), men framställes oftast genom sönderdelning av cyankalium 1. gult blodlutsalt med syror. Är måhända det kraftigaste av alla gifter. — Blåsyre-emulsion, Emu'lsio hydrocyana'ta, består av amygdalin och mandelemulsion.

Blåsäl, zool., se Cystophora.

Blåsört, bot, se Utricularia.

Blåtobisen, zool., se Ammodytes.

Blåtry, bot., se Lonicera.

Blått blod, uttryck liktydigt med gammal adel. Jfr Sangre azul.

Blåtåtel, bot, se Molinia.

Blåval, zool., se Balænoptera.

Blå vitrio'l = kopparsulfat.

Blacken, bot., dets. som Vattenklöver. Se Menyantes.

Blända, se Blenda.

Blädderört, bot., se Utricularia.

Bländ 1. Blände, det svenska namnet på diafragma.

Blände, Zinkblände, Sfaleri't, miner., Sveriges enda zinkmalm.

Bländglas, se Solglas.

Bländingar, dets. som blandfolk.

Blära, bot, se Melandrium.

Bläsand, se Anas.

Bläsgås, zool.. Anser albifrons, en i Nordsibirien hemmahörande gåsart, som stundom gästar Sverige.

Bläster, bergsv., den komprimerade luft, som, åstadkommen genom en blåsmaskin, inslungas i ugnar 1. härdar för att framkalla större värme och livligare förbränning. — Blästerprovare, ett slags manometer, som anger trycket i en blåsmaskin.

Blästersmide, se följande ord.

Blästerverk, Blästersmide, Osmundsmide, den äldsta (numera avskaffade) järnbered-ningsmetoden i Sverige.

Blödande bröd 1. Blödande hostia, kallas ett fenomen, som stundom uppträder på mjölkhaltiga födoämnen, såsom bröd, gröt m. m., och består i intensiv rödfärgning av dessa, framkallad av en bakterie. Mognas prodigio'sa, Microco'ccus prodigio'sus 1. Bacte'rium prodigio'sum, på svenska kallad Undermonaden, emedan den är orsak till katolska kyrkans "under" med blödande hostior (se d. o.). Det röda färgämnet benämnes prodigiosi'n.

Blö'kumannaland 1. Blakumannaland, forn-nord. geogr., Valakiet, vars inbyggare kallades Blö'kumenn.

Blötmalm, kopparmalm, vars bergart ut-göres av svavel- 1. magnetkis.

B. M., förk. för Bachelor of medicine (se Bachelor); förk. för British Museum.

b. m., förk. för bea'tæ memo'riæ, lat, i salig åminnelse; på recept be'ne miscea'Uir, lat., må blandas väl.B moll—Bock

B moll, tonk, den molltonart, som har b till grundton.

B. M. V., förk. för Bea'ta Mari'a YHrgo, lat., Heliga Jungfrun Maria.

B'nai berith, eng, {L bna'i be'rrit), beteckning för Independent order of B. B.y "förbundsbröderna", utbrett amerikanskt förbund för "välgörenhet, broderskärlek och endräkt".

Bo {fornsv. bol, gård, bostad), jur., förmögenhet, tillhörig en person 1. ett antal personer i ekonomisk gemenskap (konkursbo, dödsbo etc.); i Västergötland gammalt namn på kungsgård.

Bo'a, ormlik pälskrage, tillhörande damtoaletten. — Fjäderboa, krage av samma form som en pälsboa men av fågelfjädrar,

Bo'a, zool.y kungsormar, ett släkte av de giftlösa ormarna, fam. Boidæ. — B. constrfc-tor, den största av boaormarna, lever i Sydamerika.

Boaba'b, se Baobab,

Boabdi'1, den siste moriske konungen i Granada. Den plats, från vilken han sista gången skådade sitt förlorade rike, heter ännu "Morens sista suck".

Boadice'a, det latinska namnet på en hjältemodig keltisk drottning, ledarinna av sitt folks sista frihetsstrid mot romarna 62 e. Kr.

Boal, ett Madeira-vin.

Boaorm, zooL, se Boa.

Board, eng. (1. bård), eg. bord; kollegium, utskott, nämnd. — B. of admira'lty (1. -åv-ti), amiralitetskollegium. — B. of agri-culture (1. - aggrikö'ltjör), jordbruksdepartementet. — B. of conciliation and arbitration (Z. - konsilje'sjön änd arbi-tre'sjön), förlikningsnämnd i strejkfrågor. — B. of control (1. - kå'ntrål), Englands hospitalsstyrelse. — B. of. customs {1. - kö'stöms), tullstyrelse. — B. of edu-cation (1. - edjokä'sjön), ämbetsverk för uppsikt över undervisningen. — B. of guardians (1. - ga'rdjöns), fattigvårdskommitté. — B. of health (1. - hällts), sundhetskollegium. — B. of trade (1. - träd), kommerskollegium. — B. of works and buildings (1. - oö'ks än bildings), handhar vården av lustslott, parker och offentliga byggnader. — To board, belägga med bräder; leva i ett hus och betala för bostad och föda. — Boarder, person, som mot betalning har bostad och föda i en annans familj. — Boardare, svensk-amerikanskt uttryck för Boarder.

Boarding-house {1. bå'rdinghaus), härbärge för resande, sjöfolk o. s. v. — Boarding-school (Z. -skol), en skola, där lärjungarna bo och spisa tillsammans med läraren, helpension.

Boards, eng. (1. båds), bräder. — Rough boards (Z. röff -), ohyvlade bräder. — Planad boards (Z. ple'jned -), hyvlade bräder. — Wane bpards (Z, oe'jn -), vankan-

tade bräder. — Waste boards (Z. oe'jst -), utskottsbräder.

Boas, se Jakin.

Boase'ra {fr. boiser, av bois, trä), förse med höga paneler (brädfoder). — Boaseri', Boase'ring, panel, brädfodring.

Bo'as reaktio'n, med., reaktion på fri saltsyra och mjölksyra i magsaft.

Boatswain, eng. (Z. bå'tsoän), "båtsman"; underofficer av högsta graden inom engelska flottan.

Boa Upas, se Bohon Upas.

Bob (Z. båbb) 1. Bobby (Z. bå'bbi), eng., förk. för Robert. — Bobby, pl. Bobbies (Z. bå'b-bis), gängse benämning på Londons poliser (efter Robert Peel).

Bob, eng. (Z. båbb), förk. för Bobsleigh.

Bo'baken, zool, en art murmeldjur.

Bobbat hår (av eng. bob, stubba), kortklippt hår, numera särskilt om damhår.

Bobbies, se Bob.

Bo'bbinet, eng., engelsk tylliknande vävnad.

Bobby, se Bob.

Bobfn (fr. bobine), ett redskap, varpå man spolar garn; spole.

Bobisatio'n, tonk., benämning på en variation av solmisationen. Se Solfeggier.

Boblink (Z. båbb-), zool., Dolichonyx.

Bobæufpulver, Designollespulver, Fontaine-pulver (Z. båbö'ff-, däsinjå'll-, fångtä^n-), ett slags sprängmedel, bestående av pikrin-syrade salter.

Bobsleigh, eng. (1. båbbslä'j), ett slags sportkälke (sammansatt av två kälkar).

Bob White (Z. båbb o'ajt), "Vita Robert", zool., se Colinus.

Bocage, fr. (1. båka'sj), lund, lustpark.

Bocane fr. (Z. båka'n), en på 1600-t. bruklig dans.

Bocca, ital., pl. Bocche (Z. bå'cka, båcke), eg. mun; mynning, flodmynning; bergpass; havsvik. — Con 1. A. bocca chiu'sa (Z. - ki-), tonk., med sluten mun, brummande (utan ord), användes i manskvartettsång. — Bocca de'lla verita', "sanningens mun", en antik kolossalmask, nu i kyrkan S:ta Maria in Cosmedin i Rom. — Bocca di leo'ne, ital., lejongap; fordom i Venedig brevlådor med öppning i form av lejongap, i vilka hemliga angivelser inkastades.

Boccaccio (Z. båkka'tjå), tonk., operett av Suppé.

Bocca'le, ital., "krus", mått för vätskor i Italien, motsvarande 0,79—1,83 1.

Boccia, ital. (Z. bå'ttja>, eg. kula, boll; ett omtyckt italienskt bollspel.

Bocco'nia, bot., växtsläkte av fam. Papa-vera'ceæ. Flera arter odlas som prydnadsväxter. — B. corda'ta, från Kina, har talrika vita blommor på ett busklikt örtstånd.

Bocedisation, se Solmisation.

Boche (Z. båsj), föraktlig benämning på tyskar och allt tyskt, vilken i ententelän-derna blev vanlig under världskriget.

Bock, ty., i Frankrike benämning på en sej del204

Bockdril 1—Bo go miler

öl; även ett slags höga ölglas. — Bockbier, ty, {1. -bi'r), bocköl, ett slags starkt öl.

Bockdrill (ital. trillo caprino), tonk., jämnt 1. orent utförd drill.

Bockeram = Barragan (se d. o.).

Bockhornsfrö, hot., se Trigonella.

Bocksbeutel, ty. {1. -böjtel), en bredbukig, plattryckt vinflaska, vanligen använd för s. k. "Steinwein"; även benämning för själva vinet.

Bocktörne, hot., se Lycium.

Bocköl, se Bockhier under Bock.

Bo'coa, hot., se Bocoträ.

Bo'coträ, Co'coträ, hot., den inom möbelindustrien använda, hårda och tunga veden av det sydamerikanska trädet Bo'coa prana-ce'nsis.

Bodden, eg. bukt, tysk benämning på strandsjöar vid Östersjön.

Bode'ga, sp., utskänkningsställe, där vin serveras; värdshus; magasinsbyggnad för lagring av vin.

BodeIli'sm, av "läsaren" J. Bodell (d. 1867) ledd frireligiös rörelse i Piteådalen. — Bodelli'ster, anhängare av Bodellismen.

Bodhi, buddisternas namn på det fullkomliga vetandet, varigenom människan blir en Buddha. Under Bodhi-trädet {Ficus religiösa) satt Gotama Buddha, då han nådde detta vetande. Samma namn bär även banian-trädet, av vilket ett exemplar finnes i varje buddistisk kyrka. — Bodhi-sattva, buddhakandidat, buddhaefterföl-jare.

Bod-jul 1. Khor, det inhemska namnet på Tibet.

Bodkin, eng. (1. bådd-), pryl, tränål. hårnål.

Bodle, eng. (1. båddl), skotskt skiljemynt = ^/e penny.

Bodle'ianska biblioteket (eng. Bodleian lih-rary), universitetsbiblioteket i Oxford, som till den engelske bibliofilen Th., Bod-leys ära år 1604 fick detta namn.

Bodmeri' (ty. Bodmerei), handelst., lån, som mot överenskommen ränta av befälhavaren å ett fartyg upptages på utrikes ort, mot pant i fartyg, last 1. frakt, för att bestrida kostnaderna för resans fortsättande 1. nödig reparation. Om fartyget förolyckas, återbetalas lånet icke, utan blir en total förlust för långivaren. — Bodmeri-brev, en av skepparen till givaren av ett bodmerilån utfärdad förbindelse.

Bodn, nord myt., ett av de kärl, i vilka skalde-mjödet förvarades, innan Oden bemäk-tigade sig det.

Bodo'ni, hoktr., en tryckstil, uppkallad efter en italiensk boktryckare G. Bodoni (1740 —1813).

Bodrag, långa tåg av insektslarver, uppträdande i otaliga mängder.

Bodri'tjer, se Ohotriter.

Bodru, zooL, se Bothrops.

Bodräkt, jur., brott, som består i att personer, som äro i samfällt bo, undandraga

varandra någon del av den gemensamma egendomen.

Bodvar Bja'rke, Rolf Krakes yppersta kämpe.

Boedro'mios (av gr. hoe', skrik, och dro'mos, lopp), gr. myt., eg. den vid rop om hjälp framspringande; binamn tilldelat Apollo, för det han bistod Theseus mot amaso-nerna. —• Boedro'mia, fest till minne av Theseus' kamp mot amasonerna. — Boe-dromio'n, tredje månaden i det attiska året (omkr. 15 sept.—15 okt.).

Bæhme'ria, hot., växtsläkte av fam. Urtica'-ceæ. Halvbuskar 1. småträd med basttågor av utomordentlig styrka, vilka användas som textilfibrer. — Bæhme'riafiber, se Ramie. Kallas även Kinagräs 1. Rhea.

Boer, isbåt, som framdrives genom segel.

Boers, holl. (1. bors), bönder, kalla sig de i Afrikas sydligaste del bosatta jordägarna av holländskt ursprung. — Boerkriget, vanlig benämning på det sydafrikanska kriget mellan England och boerrepublikerna Transvaal och Oranjefristaten 1899 —1902.

Boe'tt (fr. hoite), dosa, fodral, bl. a. till verket på fickur.

Bæuf, fr. (1. böff), biff, oxkött.

Bæuf, à la mode, fr. (1. böff a la mådd), maträtt av stekt oxkött.

Bæuf wood (1. - oo'd), se Botany-hay-trä.

Bofink, zool., se Fringilla.

Bog, slav., gud, brukas ofta i sammansättningar.

Bogatyr, ry. (1. baeratv^r, av pers. hahader, tapper), namn på hjälten i den ryska folkepiken.

Bogaz (1. bå'gats), dalgång.

Bogdan, ryskt mansnamn = Teodor. Jfr Bog.

Bogdo lama, den ene av de två påvar, som stå i spetsen för den i Tibet och Mongoliet härskande lamaiska kyrkan. Jfr Lamaism.

Bogdoola, "helipi; bergr".

Boggi, dets. som Bogie. Se Bogievagn.

Boggivagn, se Bogievagn.

Boghead coal, eng. (1. -häddkål), Torbanehi'll coal (1. -bän-) 1. Bitumini'1, miner., ett bitu-minöst ämne, som i

stor mängd förekommer i Skottland. Kallas vanligen kol, men är olikt alla stenkolsslag. Användes till lysgas och lysolior.

Bogholder, da., "bokhållare", registrator.

Bogievagn (L bå'ggi-; i Amerika kallad truck), järnvägsvagn, vars övre del vilar på tvenne fyr- 1. sexhjuliga, mindre fordon, kallade hogies (av eng. huggy, fyr-hjuligt åkdon för en häst).

Bo'gislaus 1. Bo'gislav, slaviskt mansnamn (av hog, gud, och slava, rykte), ryktbar som en gud.

Bogomi'ler (av slav. hog, gud, och milni, förbarma dig), en dualistisk sekt i 12-e årh. med huvudsäte i Bulgarien. Den bibehöll sig in i 13: e årh.

Bogos, hamitiskt herdefolk, bosatt n. om Abessinien.

Bogs, eng., mossar, sumptrakter, moras, särskilt i Skottland; öknamn på irländare.

Bogse'ra, holL, sjöv., fortskaffa ett fartyg 1. en flotte med ett annat fartyg. — Bogse'r-båt, ångbåt, avsedd för bogsering. — Bog-se'rlina, lina varmed ett fartyg bogseras.

Bogspröt {holL hægspriet), sjöv., ett från fören av ett fartyg utskjutande rundhult av trä 1. järn, vilket tjänar till att föra stagsegel på och att, medelst vid den fästa stag, stötta förresningen. — Bogspröts-spelhuvud, den träskiva i bogsprötets spets, som förenar detta med klyvarbom-men. — Bog-åra, främsta åran i en båt.

Bogus, eng. (1. bå'gös), "falsk", "oäkta"; ett slags amerikansk rusdryck av rom och sirap.

Bogwood, eng. (1. båggoo'd), fossilt trä av ek, som förekommer i Irlands torvmossar (bogs) och användes till bijouteri varor.

Bohe'm, se följ. ord.

Bohéme, fr. (1. bååm), Böhmen; även för oregelbundet levnadssätt och sorglöshet kända artist- och litteratörkretsar. Den senare betydelsen fick ordet genom romanen "Scène de la vie de Bohème'^ av Mur-ger, som givit stoff till operan Bohème av Puccini. — Bohémiens, fr. (L båemiä'ng), eg. böhmare, zigenare; benämning på artister 1. litteratörer, som kommit på avvägar och leva av tillfällig förtjänst.

Bohe'mia, latinska namnet på Böhmen. — Bohe'micum, böhmisk.

Bohma-nötter, Natalgalläpplen, bot., Fruetus pycnocomæ, från Natal, nyttjas till garvning.

Bohnenbergers elektroskop (1. bå'-), fys., ett mycket känsligt elektroskop, varmed man prövar om en kropp är elektrisk.

Bohon Upas 1. Boa Upas, bot., javanesiskt pilgift av mjölksaften från Antiaris toxi-ca'ria (av gr. toxiko'n, gift), upas-gift-trädet, en till fam. Artocarpeæ hörande växt, fruktad för sina giftiga utdunst-ningar. Jfr Antiariyi och Upas.

Bohord {gammalty. buhurd), ett slags tor-nérspel, varvid anfall gjordes mot en låtsad fästning. Jfr Dust och Tornej.

Bohusknopp, bot., se Sedum.

Bohuslind, bot, se Tilia.

Bo'idæ, zooL, se Boa.

Boihe'mum 1. Bojohe'mum, lat., de keltiska bojernas land, nuv. Böhmen.

Boila'der, män tillhörande den högre adeln i Valakiet.

Boina, sp., basisk barett; igenkänningstecken för karlisterna.

Bois, fr. (1. båa'), träd, trä, ved; skog.

Bois à bracelets, fr. (1. båa' a braslä'), se Theophrastaceæ.

Boisalt, benämning på det råa havssaltet. Jfr Bay-salt.

Bois-brulés, fr. (1. båa'-bryle'), eg. brända träd; barn av kanadensiska fransmän och indiankvinnor i Brittiska Nordamerika. Kallas av engelsmännen half-breeds, halvblod.

Bois de Boulogne, fr. (1. båa' dö bolå^nj), Boulogneskogen, en skogspromenad i Paris. — Bois-de-Vincennes (1. -vängse'n), Vincennesskogen.

Bois de guitare, fr. (1. båa' dö gita'rr), den till musikaliska instrument nyttjade veden av Cithare'xylon quadrangula're (fam. Verbenaceæ) i Västindien. — Bois durci, fr. (1. - dyrci'), eg. härdat trä; ett slags trämassa av sågspån, asfalt och ett kemiskt bindämne (oxblod), som, gjuten i formar, tävlar med det hårdaste trä. — Bois satiné, Fero'liaträ, Atlasträ, veden av ett till fam. Rosaceaæ hörande träd i Guyana och på Guadeloupe.

Boise'ra och Boise'ring, se Boasera.

Boisseau, fr. (1. båaså'), franskt sädesmått = 12j5 1. Numera beteckning för decaliter (10 L).

Boite, fr. (1. båa't), se Boett. — Boite à sa-vonette (1. - savånett), se Feuillea.

Boitout, fr. (1. båato', av bois tout, drick allt), tumlare, ett slags bägare utan fot, som ej kan stå för sig själv.

Boj, Boy {fr. boie), Bay {1. bä'), Bayette {1. bäe'tt), Bagette (Z. -ge'tt), ett slags grövre ylletyg.

Boj, holL, sjöv., målade, vanligen koniska 1. halvsfäriska sjömärken av trä 1. järnplåtar, som utläggas vid grund till varningstecken för seglare 1. i hamnar till fartygens förtöjning.

Bojan, klotformiga porslins- 1. stengodskrukor, som urspr. kommo från Kina med syltad ingefära, konfekt m. m. Framställas numera även i Europa.

Boja'r (av slav. boj, strid), urspr. krigare; ädling; medlem av högsta adelsklassen i Ryssland o. a. slaviska länder.

Boja'ria, lat., fordom namn på Bayern

Bo'jer {lat. boii), keltiskt fornfolk.

Bo'jert, sjöv., mindre, flatbottnade fartyg, som förr begagnades i Holland och Flandern. Även fartyg i svenska flottan på 1500- och 1600-t. Kallades även Bojort (Boghjort).

Bojkott, systematisk förföljelse av en misshaglig person (huvudsakligen en affärsman, fabrikant o. d.) genom att ej köpa hans varor, ej arbeta hos honom o. s. v. — Bojkotta, utöva Bojkott.

Bojobi'n, se Xiphosoma.

Bojohe'mum, se Boihemum.

Boj ort, se Bojert.

Bojova'rer = Bajuvarier (se d. o.).

Bok, bot., det bl. a. i s. Sverige växande trädet Fa'gus silva'tica (fam. Cupuliferæ). — Bokkärnolja, olja ur bokollon. — Bok-206

ollon, den hårda, nötlika frukten av boken. — Boktjära, som beredes genom destilla-tion av bokträ, tjänar som råämne för beredning av kreosot.

Bok, 25 ark skriv-1. tryckpapper (förr 24 ark skrivpapper); 12 à 25 blad bladguld 1. bladsilver.

Bokkärnolja, se Bok.

Bokning, bergsh. sönderslagning av större malmstycken.

Boksar, ett Himalayafolk,

Bokskorpion 1. Klokrypare, zooL, se Chelifer.

Bokspinnaren, zooL, se Stauropus.

Bokstavshummer, zooL, dets. som Kejsar-hummer.

Bokstavsrim = Alliteration.

Bokstavsträ, Tigerträ, Muskotträ, ett till finare snickerier använt virke från Sydamerika. Botaniskt ursprung osäkert.

Bokvete, hot., dets. som Bovete.

Bol, gammalsv., bostad; hemman, gård. — Bolby, odalby., —• Bolfast, bofast.

Bola, sp., kula. Se Bolas.

Bola'ris, lat., bot., lerfärgad.

Bolas (pl. av sp. bola, kula), jaktredskap, bestående av tvenne järnkulor, fästa vid änden av en lång läderrem, vilken kastas så, att kulorna omslingra det jagade djurets bakben.

BoTaxgummi, se Azorella.

Bolby, se Bol.

Boldi'n, se Boldoblad.

Bo'ldo, Bo'ldoa, bot., se Monimiaceæ.

Boldoblad, farm., bladen av Pneumus boldus (folia Boldo) från Chile, av fam. Moni-mia'ceæ. De innehålla en flyktig olja, al-kaloiden Boldi'n samt glykosiden Boldo-gluci'n. Har använts i läkemedel mot blåskatarr och dröppel.

Boldoglucfn, kem., se Boldoblad.

Bole, se Boll.

Boleli't, paleont., förstenad svamp.

Bole'ro, sp., en med sång och kastanj etter beledsagad spansk dans.

Bole'tus, bot., rörsopp, ett till pipsvamparna hörande släkte. Många arter äro ätliga. — B. bovfnus, kosvamp. — B. cyane'scens, blåsopp. — B. edu'lis, läckra rörsoppen, Karl-Johans-svamp. — B. e'legans, guldgul rörsopp. — B. fe'lleus, gallsopp. — B. granula'tus, grynig rörsopp. — B. lu'-ridus, eldsopp. — B. lu'teus, mörkgul rörsopp. — B. pipera'tus, skarp rörsopp. — B. sa'tanas, vargsopp. — B. sca'ber, sträv rörsopp. — B. variega'tus, sandsopp. — B. versipe'llis, ättiksopp.

Bolfast, se Bol.

Boll, lat. (pl. av bolus), eg tärningskast; runda 1. ovala bollar, en i veterinärmedicin använd medikamentsform.

Boli'd (av lat. bo'lus, kula), astr., ett slags stjärnfall, visande sig som en eldkula, som vanligen försvinner med en knall.

Boli'n, sjöv., eg. boglina, tåg i de lodräta

kanterna på råsegel med vilka dessa hållas styvt åt lovart under bidevindsegling.

Bolfvar, myntenheten i Venezuela = 1 franc.

Boll 1. Bole, engelskt sädesmått = 218 1.

Bollandfster, ett jesuitsällskap i Antwerpen, uppkallat efter Johan v. Bolland (i i 17:e årh.). Utgiver de katolska helgonlegenderna, Acta sancto'rum.

Bollhus, fordom för bollspel inrättade byggnader.

Bolltistel, bot., se Echinops.

Bollverk, dets. som bålverk.

Bolmväxter, bot., ett namn på fam. Solana'-ceæ.

Bolmört, bot., Hyoscy'amus niger, av solana-ce'ernas familj, har officinella blad, Fo'lia hyoscy'ami, som innehålla den giftiga al-kaloiden hyoscyamin. — Bolmörtsolja, 0'leum hyoscy'ami, beredes av bolmörtsblad.

Bolmörtsvamp, bot., se Entoloma.

Bolo-affären, ryktbar förräderiaffär i Frankrike under världskriget.

Bologner-flor (1. -ånjer-), krusflor.

Bolognerkrita, tät, förslammad krita.

Bologne'shundar, ett slags små lurviga och långörade knähundar, uppkallade efter staden Bologna.

Bologne'siska flaskor 1. Bologne'skolvar, fys., ett slags små glaskolvar, som med en knall springa sönder, när en liten hård kropp faller på dem 1. deras yta rispas. Kallas även springkolvar 1. springflaskor.

Bologne'sisk lyssten, se Bononisk fosfor.

Bolome'ter (av gr. bole', stråle, och me'tron, mått), fys., instrument för uppmätning av obetydliga temperaturförändringar.

Bolsjevik, eg. majoritetsmän, anhängare av bolsjevismen (se följ. ord).

Bolsjevi'sm (av ry. bo'lsje, mer), rysk revolutionär riktning, som fått sin praktiska till-lämpning i den kommunistiska ryska rådsrepubliken.

Boltings, eng., lösa vävnader, t. ex. gasvävnader av grov kvalitet.

Bol-torn 1. Bol-turs, nord. myt., "olycksjätte", fader till Bestla, som var mor till Oden, Vili och Ve.

Bolu's, miner., en vittringsprodukt av basalt. Vit b. nyttjas till polering och borttagande av fläckar, brun och röd b. till färgning av pulver m. m.

Bolverk, nord. myt., "som vållar ont", det namn, under vilket Oden skaffade sig tillgång till Suttungs mjöd.

Boma, av en 1. flera rader pålar byggda befästningar, som brukas i Centralafrika, även av forskningsresande.

Bomans flickor, skämtsamt namn på spelkort efter Bomans kortfabrik i Stockholm på 1850-t.

Boma'rea, bot., sydamerikanskt växtsläkte av fam. Amaryllida'ceæ. Flera arter med praktblommor odlas i växthus. De stärkelserika rötterna ätas. — B. Salsi'lia,

lämnar ett surrog-at för sarsaparill. Fröna äro giftiga och användas i hemlandet för att förgifta hundar.

Bomb, Vulkaniska bomber, geol., runda 1. äggformiga lavastycken, utkastade ur vulkaners kratrar.

Bomb, fr. (av gr. ho'mhos, ett dovt surrande ljud), krigsk., en med brännbara ämnen fylld järnkula, avsedd att spränga (sprängbomb) 1. antända (brandbomb). — Bombarde'ring 1. Bombardement (Z. -ma'ng), genom beskjutning söka tvinga en befästad plats att kapitulera. — Bom-barde'ra, beskjuta en befästad plats.

Bo'mba, uppsyningsman över slavar i Västindien.

Bo'mba, spenamn, tilldelat konung Ferdinand II av Neapel, för det han föranlett bombardemanget av Messina

1848.

Bombaca'ceæ, bot., en med Malva'ceæ besläktad växtfamilj. Viktiga släkten äro Adan-so'nia, Bo'mhax, Ce'iha, Dii'rio, MaWsia och Ochro'ma.

Bo'mbaksull, se Kapok.

Bombana'ssatrådar 1. Bombona'xa, de i remsor skurna, torkade och blekta bladen av växten Carludovica palmata, av vilka Panamahattar flätas.

Bomba'rd (fr. bombarde), äldre benämning på kanon; ett förr brukligt blåsinstrument av trä; en pedalstämma i äldre orglar.

Bombardema'ng, Bombardera, se Bomb.

Bombar de'r-galio't, sjöv., galiot-tacklat bombskepp.

Bombardon, fr. (1. bångbardå^ng), ett slags bastuba, som förr användes, i synnerhet vid krigsmusik.

Bombardo'ne, tonk., det största slaget av bombard (se d. o.).

Bömbasin, fr. (1. -säng), 1. Bombasä'ng (av gr. bo'mbyx, silkesmask), urspr. ett italienskt tyg av bomull, silke och kamelhår; numera ett ylletyg.

Bo'mbast (av gr. bo'mbos, ett dovt surrande ljud), svulstigt, högtravande talesätt 1. skrivsätt. — Bomba'stisk, svulstig, högtravande.

Bombasä'ng, se Bombasin.

Bo'mbax, bot., ett växtsläkte tillhörande fam. Bombaca'ceæ. — B. malaba'ricum i Ostindien hava frön, omgivna av ett slags ull, som användes till madrasser o. d. De urholkade stammarna av det jättestora B. ceiba i Västindien och Sydamerika begagnas till kanoter. Av frön av andra arter beredes ett slags choklad.

Bombayhampa {1. -bä-), se Sunn.

Bombay-macis, bot, en art muskot.

Bombay-stål, hårt stål i fyrkantdimensioner, med tvärgående upphöjningar. Exporteras till Östasien förpackat i lådor.

Bombay trä. Bombayolja, se Sandelträ.

Bombazet (L båmbasse'), dets. som Bombasin (se d. o.).

Bombilla, sp. (1. -ilja) = Maté (se d. o.).

Bombkano'n, krigsk., kanon, med vilken man kunde såväl kasta som skjuta bomber.

Bombkits, sjöv., bombskepp, liknande bom-bardergallioten (se d. o.).

Bombo, nordamerikanskt brännvin av rom, försatt med kryddor och socker.

Bombona'xa, se Bomb anas satrådar.

Bombskepp, se Mörsarefartyg.

Bo'mbus, med., susning för öronen.

Bo'mbus, zool., humla.

Bombycilla, zool., syn. Ampelis (se d. o.).

Bomby'cines, -a (av gr. bo'mbyx, silkesfjä-ril), bot., silkes-.

Bombykome'ter (av gr. bo'mbyx, silkesmask, och me'tron, mått), tabell för angivande av finheten hos spånad.

Bo'mbyx, gr., silkesmask; tonk., ett forngre-kiskt blåsinstrument.

Bommesi, ett slags ruggad Barchent (se d. o.).

Bommessine (1. båmsi^n), dets. som Bombasin (se d. o.).

Bomolja, ett slags sämre olivolja.

Bomschuit, holl. (1. båmsköjt), sjöv., flatbottnat, galeastacklat fartyg, som användes inom holländska handelsflottan.

Bomull, se Gossypium.

Bomulls-batist, se under Batist.

Bomullsfröolja, fet olja, som erhålles genom pressning av bomullsplantans frön. — Bomullsfrökakor, foderkakor, beredda av resterna av de pressade bomullsfröna.

Bomullsfärgämnen, se Bensidinfärgämnen.

Bomullskrut, Pyroxyli'n, Nitrocellulo'sa, den starkt explosiva salpetersyreestern av cellulosa.

Bomullsväxt, bot., se Gossypium.

Bon, fem. Bonne, fr. (1. bång, bånn), god; gott, bra.

Bon, pl. Bons, fr. (1. bång), kassaanvisning.

— Bons du trésor (1. - dy treså'r), skatt-kammaranvisningar.

Bo'na, lat., pl., ägodelar, förmögenhet. — B. commu'nia, gemensam egendom. — Commu'nio bonor'um, egendomsgemensam-het. — B. dota'lia, hemgift. — B. feuda'lia, förläning. — B. fi'de, på god tro; på ära och tro. — B. immobflia, fast egendom. — B. mobilia, lösegendom. — B. offfcia, välvilliga tjänster, tjänstvilligt bemötande. — B. o'pera, goda gärningar. — B. pu'blica, allmän egendom. —• B. vaca'ntia, danaarv.

— Bono'rum ce'ssio, cession, den handling, varigenom en gäldenär avträder sin förmögenhet till sina borgenärer.

Bona {ty. bohnen), ingnida en träyta med vax; polera.

Bo'na de'a, rom. myt., kyskhetens gudinna.

Bo'na fi'de, lat., se under Bona.

Bona'nza, sp., eg. vackert väder; uttryck betecknande ett rikt fynd, urspr. vid silvergruvorna i Nevada. — Bonanzaprins, en genom rika fynd lyckliggjord gruvägare.

Bo'na offi'cia, B. pu'blica m. fl., se under Bona.208

Bonaparte—Bon soir

Bonaparte (Z. bånapa'rt), franskt mansnamn = Buonaparte (av ital. huono, god, lycklig, och parte, del), den lyckligt lottade. Namn på en gammal italiensk släkt och särskilt på dess förnämste medlem, Napoleon I.

Bonaparti'ster, familjen Bonapartes anhängare, ett politiskt parti i Frankrike med mål att återupprätta kejsardömet.

Bo'na vaca'ntia, lat., herrelöst gods, danaarv.

Bonaventu'ra, Buonaventura, italienskt mansnamn (av buona, god, och ventura, lycka), den av lyckan gynnade; enl. annan förklaring: den välkomne. Namn på en bland katolicismens största kyrkolärare.

Bonavoglia 1. Buonavoglia, ital. {1. -vå'lja), av buona, god, och voglia, vilja), frivillig (särskilt frivillig galärslav).

Bonbon, fr. (1. bångbå'ng), "namnam", konfekt. — Bonbonnière (Z. -niä'r), konfektask.

Bonchrétien, fr. (1. bångkretiä'ng), eg. god kristen; ett slags päron, som på vissa trakter i Sverige fått namnet

förvrängt till "bunkakänger" 1. "bunkatiner".

Bond, eng., skuldförskrivning, obligation. — Bonds, pL, statsskuldsbevis, av staten utgivna skuldförbindelser.

Bondböna, bot., se Vida.

Bondros, bot., se Pæonia.

Bondtobak, bot., se Nicotiana.

Bonds, se Bond.

Bonebed, eng. {1. bå'nnbed), geol., benämning för jurasystemets nedersta avdelning.

Bone'llia, zool., ett släkte maskar, hos vilket hanen lever som parasit i honans livmoder.

Bon enfant, fr., se under Enfant.

Bone'tt, se Bonnett.

Bonesize (L bå'nnsajs), ett i klädesväverier använt lim av kokta hästkroppar.

Bongo, negerstam i Ekvatorialafrika.

Bongo, zool., bredhornad antilop, Booce'rcus eury'cerus.

Bon gré, mal gré, fr. {1. bång -, mall -), med godo 1. ondo.

Bonheur, fr. {1. bonnö'r), lycka, lycklig händelse.)(Malheur.

Bonhomme, fr. (1. bånnå'mm; av bon, god, och homme, människa), godhjärtad människa; beskedlig stackare; skämtsam benämning på franska nationen, även kallad ^'Jacques bon homme^^ (se d. o.). — Bon-homie (1. bånnåmi'), godhjärtenhet, godlynthet.

Bonifa'cius, lat., mansnamn (av ho'num, gott, och fa'cere, göra, handla, verka), den välgörande. Namn på Winfrid, Tysklands apostel, och nio påvar. — Bonifice'ra, gott-göra, giva skadestånd. — Bonifikatio'n, gottgörelse, skadestånd.

Bonifa'ciusförening€n, stiftad 1849, verkar i Tyskland för katolicismen.

Bonifice'ra, Bonifikatio'n, se under Boni-facius.

Bo'nis, lat., Cede'ra bo'nis, göra konkurs; överlämna sin egendom till borgenärerna.

Bo'nis a'vibus, lat., "med gynnsamma fåglar" (auspicier), d. v. s. under lyckliga förebud.

Bonft, fr., en läcker tonfiskart, se Thymnos; ett slags köttextrakt.

Bonite'ring (av lat. ho'nitas, godhet), ett sätt att med siffror angiva ett husdjurs 1. en jordegendoms värde; betecknar inom lantbrukskemin de grunder, enl. vilka jordarternas godhet jämföras sinsemellan. — Bonite'ra, värdera, i synnerhet jordegendom.

Bonite't (av lat. bo'nitas, godhet), en saks inre värde 1. godhet.

Bo'ni vi'ri 1. Optima'tes, lat., de gode, välsinnade, kallades i Rom det konservativa partiet (adelspartiet) i motsats mot populäres (folkvännerna).

Bon jour, fr. (1. bångsjo'r), god dag, god morgon.

Bonjour, fr. (1. bångsjo'r, försvenskat -sju'r), livrock (urspr. använd vid morgon- och förmiddagsbesök).

Bo'nkal (eng. buncal), malajisk guld- och silvervikt = 48 à 54 gr.

Bon marché, fr. (1. bång marsje') 1. eg. Au bon marché (L å -), "för gott pris", namn på en jättebasar i Paris.

Bon mot, fr. (1. bångmå') kvickt infall. Jfr Vitz.

Bonne, fr. (1. bånn), eg. den goda; lärarinna, uppfostrarinna för små barn, barnfröken. —• Bonnefortune, fr. {1. bånn fårrty'nn), god lycka, tur. — Bonne heure, fr. {1. bånn ör), à la bonne heure, i rättan tid; lika gott; må ske! — Bonne humeur {L- ymö'r), gott lynne.

Bonnet, fr. {1. bonne'), mössa; krigsk., förstärkning på krönet av en vall till skydd för kanonerna. — B. rouge (1. - rosj), "rödmössa", öknamn på jakobinerna under . franska revolutionen.

Bonne'tt, sjöv., segel, som fästes vid underkanten av ett annat segel för att öka dess yta; damhatt med halsband, "kråka".

Bonnetterie (1. -ri'), fransk benämning på stickade varor.

Bonneville-sjön (1. bånnvi'll), geoL, benämning på en istidssjö i Nordamerika mellan Klippiga bergen och Sierra Nevada. Dess nutida rest är Stora Saltsjön.

Bo'no cum De'o, lat., om Gud vill.

Bono'nia, romerska namnet på Bologna och Boulogne.

Bono'nisk fosfor 1. Bologne'sisk lyssten,

miner., Lapis sola'ris, en järnfri tungspat, som efter att hava genomgått en viss process får egenskapen att fosforescera, d. v. s. lysa i mörkret med fosforartat ljus.

Bono'rum ce'ssio, se under Bona.

Bonosia'ner, anhängare av biskopen Bononos i Sardika, vilken lärde, att Maria haft flera barn än Jesus, och därför avsattes (391).

Bon sens, fr. (1. bång sang), sunt förnuft.

Bon soir, fr. (1. bång såa'r), god afton. — Bon ton, fr. (1. - tång), god ton, fint sätt.

Bontebocken, zool.y en antilopart av släktet Alcelaphus.

Bontemps {L bångta'ng), R o g e r , typen för en godmodig, välmående fransman.

Bo'num, lat., det goda, gods. — Commu'ne bonum, gemensam tillhörighet. — Su'm-mum bonum, det högsta goda. — Magnum bonum, "stor och god" (potatissort).

Bo'nus, -a, -um, lat.,god; subst.,den utdelning 1. dividend, som ett företag lämnar; den premie 1. kursdifferens, som uppstår vid inbetalningar av statslån efter den för tillfället gällande kursen därå. — Bonum et æ'quum, rätt och billigt. — Bonis auspi'ciis 1. Bonis a'vibus eg. med gott förkunnande 1. med goda fåglar (bilden är tagen från de romerska auguriema); under goda förebud. — Cui bo'no, lat., till vad nytta? Till förmån för vem?

Bo'nus eve'ntus, rom. myt., grekernas agato-de'mon, eg. god ande; en gudomlighet, som ansågs främja jordens fruktbarhet.

Bonus Henrfcus, lat., bot., god Henrik.

Bo'nus inte'rdum do'rmi'tat Home'rus, lat., den gode Homerus slumrar stundom; fig., även stora författare hava fel.

Bon vivant, fr. (1. bångviva'ng), goddagspilt; person, som älskar nöjen och vällevnad.

Bon voyage, fr. (1. bång våaja'sj), lycklig resa.

Bonz, benämning på kinesiska och japanska präster av Buddhas religion.

Bonässla, bot., se Ballota.

Booce'rcus, zool., se Bongo.

Book-maker, eng. (1. bock me'kör), förmedlare av vad vid kapplöpningar.

Book of common prayer, eng. (1. bock åv kå'mön prä'ör), eg. den allmänna bönboken, benämning på episkopalkyrkans liturgiska handbok.

Books, eng. {1. boks), ett slags fint, genomskinligt bomullstyg.

Boom {1. bo'm), eg. dunder, amerikansk börsterm för häftig kursstegring 1. våldsam reklam.

Boomera'ng 1. Bumera'ng, ett för Australiens urinvånare egendomligt, halvmånformigt kastvapen.

Boomer-press, boktr., kraftig press som användes till glättning av papper efter tryckningen, till pressning av kläde m. m.

Boo'philus, zool., en familj fästingar.

Boo'tes, gr. (eg. oxdrivare), 1. Arctophy'Iax (Björnvaktaren), astr., en stjärnbild på n. himlavalvet nära Karlavagnen.

Bor, kem., en metalloid, i naturen förenad med syre till borsyra 1. borsyrade salter (borat). Är antingen ett brungult pulver 1. glänsande kristaller (bor-diamanter).

Bor, nord. myt., Bures son.

Bora 1. Borra, ital, meteor., härjande nord-1. nordostvind i Juliska alperna ävensom vid stränderna av Adriatiska havet.

Bora'cha, hot., se Hevea.

Boraci't, miner., ett mineral, som utgöres av borsyrat salt av magnesium och klor-magnesium.

Boragina'ceæ, Boragi'neæ, Borra gina'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Nuculiferæ. Omkr. 1,200 arter kända, mest från norra tempererade zonen. Omkr. 15 svenska släkten. Odlade äro bl. a. Echium, Cer-inthe, Heliotropium, Myosotis m. fl. som prydnadsväxter. Borago är köksväxten "gurksallat". Officinella äro arter av Al-kanna och Cynoglossum.

Bora'go officina'lis, bot., gurksallat, gurkört, i s.ö. Europa odlad som köksväxt (fam. Boraginaceæ). I Sverige tillfälligt förvildad.

Bora mabang, infödingsspråket i Vadai.

Bora'ner, germansk folkstam som omkr. 250 e. Kr. inträngde i romerska riket.

Bora'ssus, bot., solfjäderspalm. — B. flabelli-fo'rmis, vanlig solfjäderspalm, vinpalm, palmyrapalm, ett av världens nyttigaste träd, vilt och odlat. Ostindien. Av saften beredes palm vin, "toddy", samt ett brunt socker, "jaggarasocker". Stenfrukterna äro ett viktigt näringsmedel. Veden är ett utmärkt virke. Bladets fibrer föras i handeln under namnet bassine. Ger även sago och gummi.

Borasört, Boraste, bladen av Borago offici-nalis (se d. o.).

Bora't, pl. Bora'ter, kem., borsyrade salter.

Bo'rax, kem., Bibo'ras na'tricus, bor syrans natriumsalt. — Boraxvinsten, Ta'rtarus b or ax a'tus, ett vitt, luktlöst pulver, som användes i medicinen såsom urindrivande medel.

Boraxsyra, se Borsyra.

Borbeto'magus, latinska namnet på staden Worms.

Borboria'ner, se följ. ord.

Borbori'ter 1. Borboria'ner (av gr. bo'rboros, smuts), smädenamn på flera sekter.

Borborygmi' (av gr. borborygmo's, buller), med., doft sorl, som uppstår i tarmarna, då gas passerar genom där befintliga vätskor.

Bord (fr. bord [Z. bår]), kant, skeppskant. — Babord, vänstra, Styrbord, högra sidan av ett skepp, då man vänder ansiktet mot fören.

Bord {fr. bordure, eng. bord), herald., sköldkant av annan färg än det övriga vapnet.

Börda, arab., "mantel". Se Burda.

Borda's cirkel, ett slags spegelsextant.

Bordeaux-rött (1. -då'-), kem., ett azofärg-ämne.

Bordeaux-viner (1. -då'-), alla i franska departementet Gironde alstrade och över staden Bordeaux i marknaden utförda viner. — Bordeaux-vätska, besprutnings-medel för av svamp angripna växter, bestående av kopparvitriollösning och kalkmjölk.210

Bordelaise—Boroglycerid

Bordelaise, fr, {I, bårdölä's), franskt vin-mått.

Borde'll {fr. hordel; ital. hordello) ^ glädjehus, skökohus.

Bordereau, fr. (1. bàrdörà'), handelst., lista över växlar, insända till diskontering, inlämnade effekter, penningsorter m. m.; lista över till en process hörande aktstycken o. d.

Borderieviner (1. bårderi'-), röda och vita viner från Charente.

Borders, eng. (1. bå'dös), gränsländerna mellan England och Skottland.

Börder states, eng. (1. bå'dö stä'jts), "gränsstater", förr benämning på de nordligaste slavstaterna i Förenta staterna.

Bordets bacill (1. bårde's -), med., kikhost-bacillen.

Bordillon, fr. (1. bårdijå'ng), omsorgsfullt arbetad stav till vinfat.

Bordo'ne, ital., se Borduna.

Bordsurtout {1. -syrto', försvenskat syrtu^t, av fr. sur, på, och tout, allt), en ställning med rum för flera små flaskor med kryddor o. d. för maten.

Bordu'na (fr. hourdon, ital. hordone), tonk., en stämma i orgelverk; även brumbas, sträng som under spelet ständigt hålles ljudande (t. ex. i nyckelharpan).

Bore, personifikation av nordanvinden. Se Boreas.

Bore, fys., ett med ebb och flod sammanhängande fenomen, bestående i en abnormt stark springflod. Förekommer t. ex. vid Amasonfloden {"pororoca^^), Ganges, Ira-vadi, Nordkap; Seine ('Ha harre"), Dor-dogne C^mascara" 1. "mascaref') samt Elbe C'das Rastern").

Borea'der 1. Bo'reassönerna, gr. myt., tvenne söner till Boreas (nordanvinden) och Orci-thyia (bergsdimman).

BD'reas, gr., nordanvind, försvenskat till Bore. — Borea'l, nordlig. — Borea'Iis, -e, lat., nordlig. — Borea'l tid, Borea'la skedet, den postglaciala värmetidens första del. — Borea'lIjus, norrsken.

Bore'tsch, hot., ett namn på Borago offici-nalis (se d. o.).

Borg, sjöv., tåg, kättingar o. d., som användes till förstärkning av andra tåg, kättingar o. s. v. Även den kätting, vari underrån hänger. Förekommer i många sammansättningar.

Borgfred, tillfällig överenskommelse mellan politiska partier att inställa partistriderna. Tillämpades under

världskriget av de kämpande makterna. I Frankrike kallades borgfreden Union sacrée (helgad förening).

Borgfrid, rättsskydd, som under medeltiden tillkom en borg 1. stad. Gäller i Sverige ännu för kungliga slottet och plats, där konungen vistas.

Borggreve (ty. Burggraf), medeltida tysk benämning på den tjänsteman, som förde

befäl och utövade domsrätten på ett kungligt slott.

Borggrönt, Korgrönt, Glansgrönt, en som

oljefärg och i porslinsmåleriet använd färg av kupriborat i olika nyanser.

Borghe'se, ryktbar italiensk släkt. — Pa-lazzo B., ett av Roms präktigaste palats. — Villa B., sommarpalats vid Rom, fordom världsberömt för sina konstskatter.

Borghe'siske fäktaren, berömd marmorstaty, utförd av bildhuggaren Aga'sias från den första romerska kejsartiden.

Borgia (1. bå'rdsja), en ryktbar spansk adelsfamilj, sedan 15 :e årh. bosatt i Italien. Namnkunniga medlemmar: påven Alexander VI, hans son Cesare B. och hans dotter Lucrezia B.

Bo'rgis, se Bourgeois.

Borgläger, krigsk., inkvartering av krigsfolk.

Borgstropp, sjöv., se Råhorg.

Bo'ricka (av fr. hourrique, lat. hu'rricus, liten röd häst), åsna.

Bori's Guduno'v, blev 1598 tsar i Ryssland. Drama av Pusjkin. Opera av Musorgskij.

Bori's och Gljeb, ryska nationalhelgon.

Borjookes, glaspärlor, använda som mynt i Abessinien. 120 stycken utgöra en dahah 1. harf (= 7 öre).

Bor-karbi'd, kem., föreningar av bor och kol. En av dessa utmärker sig för stor hårdhet och repar starkare än karborundum och diamant.

Borline'ttos krut, ett slags pikratkrut.

Bornee'n, kamferolja, erhållen av trädet Dryoha'lanops aroma'tica på Sumatra, Borneo m. fl. öar.

Bo'rneobensin, lättare, på aromatiska kolväten rik, fraktion av bergolja från Borneo.

Borneo'l, kem., borneokamfer, fås av Dryo-ha'lanops campho'ra, fam., Dipterocarpeæ, ett på Sumatra och Borneo växande träd.

Borneotalg 1. Tangkawang, ett fröfett av Shorea- och Hapea-arter. Till tvål och stearin.

Borne'ra (fr. horner), begränsa, inskränka; (av ty. Born, brunn), skumma, fradga (om jäsdrycker). — Bornerad, begränsad, inskränkt, högfärdig. — Borny'r, skum på drycker; högfärd.

Bornholmsdiamanter, små klara bergkristaller från Bornholm.

Bornholmsmarmor, en ortoceratitkalksten.

Bornft, miner., brokig kopparmalm.

Bornyle'n, kem., terpen (se d. o.).

Borny'r, se Bornera.

Bornyva'1, kem., farm., se Vänderot.

Boro-Bu'dor, ruiner av buddistisk byggnadskonst på Java.

Boroco'll, ett antiseptiskt plåster, som nyttjas till hophäftning av sår.

Borofo'ri[i, farm., formalinlösning av nat-riumbcjroglycerinat. Till sårbehandling.

Boroglyceri'd, Boroglyceri'n, farm., som anti-iBorol—Bosse du dromedaire

211

septikum använd förening av borsyra och glycerin.

Boro'l, kem.y en sammansmält blandning av natriumsulfat och borsyra.

Boronatrokalci't 1. Ulexi't, miner., sydamerikanskt mineral, som ingår i borsyrans kalciumsalt.

Bororo, stor indianstam i Brasilien.

Borough, eng. (1. bå'rrå) , i England benämning på varje samhälle med kommunal självständighet. — Kotten Boroughs, eg. "ruttna byar", byar, som förfallit så att de blott utgjordes av några få har, men likväl före engelska parlamentsreformen 1832 utsågo representant i underhuset.

Borovi'sczka 1. Cronawetter, ungerskt brännvin, berett genom destillation å jästa enbär.

Borr, nord. myt., se Bur.

Borra, se Bora.

Borragina'ceæ, Borragi'neæ, Asperifo'liæ, Asperifolia'ceæ, bot., dets. som Boragina-ceæ (se d. o.).

Borrbill I. Borrbagge, zool., ett släkte skalbaggar, Ptinus (se d. o.).

Borrchuck, en klämmuff på borrspindelns ände i borrmaskiner för fästande av borren.

Borre'ria, bot., tropiskt växtsläkte av fam. Rubia'ceæ. — B. capita'ta, B. Poaya, poaya, och B. centrantoi'des, äro i Sydamerika mycket uppskattade i medicinen. Rötterna innehålla kräkmedel.

Borrmussla, zooL, paleont., musselfamilj, vars medlemmar borra gångar i sten, trä, sand 1. slam. Hit hör t. ex. skeppsmasken (Teredo).

Borrome'o-encyklikan, påvlig encyklika mot modernismen inom katolska kyrkan, utfärdad av Pius X (1910) till 300-årsminnet av kardinal Carlo Borromeos helgonförklaring.

Barrplys, se Echardonnös.

Borscht 1. Borsjtj, ry., ett slags hirsgröt med kryddor, en älsklingsrätt i Lill-Ryssland.

Borstbälta, zool., se Chætophractus.

Borstigelkott 1. Tanrek, zool., se Centetes.

Borstmaskar, zool., en klass ringmaskar, Chæto'poda, med i hudsäckar sittande borst.

Borstnate, bot., se Potamogeton.

Borstnejlika, bot., se Dianthus.

Borstrepe, bot., se Lolium,

Borstsenap, bot., se Sisymbrium.

Borstsvansar, zool., ledfotade djur, som anses bilda en mellanlänk mellan insekterna och mångfotingarna.

Borsttåtel, bot., se Weingærtneria.

Bo'rsyra, Bo'raxsyra, kem., en fast, kristalliserande syra, som fås därigenom, att någon syra, t. ex. svavel- 1. klorvätesyra, blandas med en koncentrerad lösning av borax. Utmärkt antisepticum. — Borsyre-salva innehåller 1 del borsyra, 1 del ull-fett och 8 delar vaselin.

Bort-från-Rom-rörelsen, en antikatolsk rörelse i Frankrike och Österrike omkr. sekelskiftet.

Borup, namnet på en borgmästare i Norrköping, som var känd för att sist vilja lämna ett dryckeslag; därav "nu går Borup", d. v. s. den sista (serien i ett spelparti o. d.). V. v. Brauns sista poetiska kalender hette "Borup".

Boru'ssia, lat., Preussen.

Borussomani' (jfr Borussia), smak för allt preussiskt.

Boru'ter, kirgisstammar i Tiansjans bergstrakter.

Borysthe'nes, forngrekiskt namn på Dnjepr.

Borzoi-hund, rysk vinthund.

Boråsia'den, komiskt epos av O. Rudbeck.

Bos, zool., oxe. — B. africa'nus, sangan (Afrika). — B. bante'ng, banteng (Java). — B. bi'son, amerikansk bison. — B. bo-na'sus, europeisk bison, visent. — B. bu'-balus, Indiens buffel. — B. ca'ffer, Afrikas buffel. — B. depressico'rnis, ano'a (Cele-bes). — B. fronta'lis gayalen (Assam). — B. fronto'sus, bredpannade oxen. — B. ga'urus, gauren (Indien). — B. gru'nniens, jakoxen, grymtoxen (Högasien). — B. primige'nius, B. u'rus, uroxen. — B. tau'-rus, tamoxen. —• B. zebu, zebun (Indien).

Boschli, frivillig turkisk krigare till häst.

Boschmagne't, en magneto-elektrisk tänd-apparat.

Boschmän, dets. som buschmän.

Boschvark, holl., zool., sydafrikanskt busk-svin. Se Potomochoerus.

Bosela'phus tragocame'lus, zool., nilgai-antilop.

Bosh, eng. (1. bosj), nonsens, dumheter; skräp.

Boské, se Bosquet.

Bosnia'ker, slaviska invånare i Bosnien; lätt preussiskt rytteri under 1700-t.

Bo'sporos, gr., "boskapsvad", grekisk benämning på smala sund.

Bosques, dets. som Selvas (se d. o.).

Bosquet, fr. (1. boske'), lövsal; lund, park. Jfr Bocage.

Boss, eng., (1. båss, av holl. baas, förman, "bas"), i Förenta staterna benämning på den mäktiga ledaren av valagitationen för ett parti.

Bössa, det stoppade underlaget under lokan i en hästsele.

Bossage, se under Bosse.

Bosse, fr. (1. båss), buckla, knöl; konstt., fristående, rund figur, i motsats till relieffigur. — Bossage (Z. -a'sj), byggn., kvader-sten med huggna kanter, som framskjuter i ett murverk. Jfr Rustik. — Bosse'ra, forma bilder av någon mjuk massa. — Bossele'ra, forma drivet arbete. — Bosselé, fr. (1. båssle'), i drivet arbete. — Bossely'r, drivet arbete.

Bosse du dromedaire, fr. (1. båss du dråm-212

dä'r), "dromedarpuckel", ett franskt namn på Mont Blancs topp.

Bossele', Bossele'ra, Bossely'r, Bosse^ra, se Bosse.

Bo'ssis dilatation, med., metod att snabbt vidga livmoderhalsen.

Boss puzzle, eng. {1. båss pu'ssel), "femtonspel", läggspel med femton numrerade brickor, vilka inom ett kvadratiskt utrymme för sexton brickor skola förskjutas, så att de komma i riktig följd.

Bosta'ndsji, turk., uppsyningsman över en trädgård; väktare vid sultanens harem. — Bostandsji-Basji, den person, som hade överinseendet över seraljens väktare samt sultanens lustslott och trädgårdar.

Bo'stocks sjukdom, med., höfeber.

Bo'ston, ett slags kortspel, uppkallat efter staden Boston. Infördes i Europa på 1700-t.

Boston-massakern, ett pöbelangrepp på den engelska garnisonen i Boston 1770, vilket väsentligt bidrog att uppreta stämningen i kolonierna mot moderlandet.

Boston-vals, dansk., en från Amerika införd, i långsam valstakt dansad dans, som var modern under årtiondet före världskriget.

Bo'strix, hot., sicksack-knippe.

Boswe'llia, hot., ett släkte småträd i Afrika och Ostindien av fam. Bursera'ceæ. — B. Ca'rteri, i Somalilandet, ger drogen Olihanum 1. Virak.

Bota (1. bå'ta), vinsäck av getskinn; spanskt vinmått 500 1.

Botalliska gången, anat., se under Ductus.

Botanisk (av gr. hotanike', växtkännedom), vetenskapen om växterna. — Bota^niker, Botanfst 1. Bota'nikus, växtkännare. — Botanlse'ra, samla växter för deras vetenskapliga undersökning. — Bota'nisk trädgård, en trädgård, där en större samling olika växtarter, synnerligen från främmande länder, odlas för botaniska studier. —• Botanogra'f (av gr. grajein, skriva), person, som beskriver växter. — Botano-grafi', växtbeskrivning. — Botanoirt (av gr. Wthos, sten), paleont., förstenad planta, växtförstening. — Botanologi' (av gr. Wgos, kunskap), växtkännedom.

Botanybaygummi 1. Botanybayharts (1. båt-tanibe'-), gul Xanthorrhea (se d. o.).

Bota'rga, sp., Bot t ar ge, fr. (1. båtta'rsj), ett slags kaviar, beredd av tonfiskens rom.

Bota'urus, zool., rördrommar, en grupp va-darfåglar. — B. stella'ris, rördrommen.

Bo'te, fornnordiskt mansnamn = Budde, krigare.

Both, rymdmått. Se Bota.

Bothilda, fornnordiskt kvinnonamn (av huti 1. budde, krigare, och hild, strid), sköldmö.

Bo'thnia, latinsk benämning på landskapen utmed Bottniska viken. — Bothnie'nsis, tillhörande Bottniska viken; person från kusten av B. v.

Bothrioce'phalus, zooL, ett släkte bandmaskar. — B. la'tus, en i Sverige förekommande art binnikemask.

Bothrode'ndron, paleont., släkte fossila lum-merväxter från devon- och stenkolsperioden.

Bo'throps, zool., ett av de giftigaste ormsläktena i Amerika. — B. lanceola'tus, lansorm, Martinique. — B. jarara'ca, sjara-raka, Brasilien.

Bo'thus, zool., varar, fisksläkte av flundrefamiljen. — B. ma'ximus, piggvar. — B. rho'mbus, slätvar.

Botj ka, ry., ryskt mått för våta varor = 492 1.

Botn, pL Botnar, no., geol., se Säckdal.

Botoku'der, en till gesfolken hörande indianstam i Brasilien.

Bo'tolf, fornnordiskt mansnamn (av huti, krigare, och olf, ulv).

Botry'chium, hot., låsgräs, ett släkte ormbunkar av fam. OphiogWsseæ. I Sverige tre sällsynta arter.

Botryco'ccus 1. Botrymy'ces, se Botryomykos.

Botryomyko's, veter., en sårinfektion hos hästar med hårda och fibrösa förändringar i angripna vävnader. Den förorsakas av en bakterie Botrymy'ces 1. Botry-co'ccus ascofo'rmans och är överförbar på människan.

Botry'tis, hot., ett namn, under vilket man sammanfört de s. k. konidieformerna bland ascomyceterna. — B. Bassia'na, konidie-formen av en Cordyceps, förorsakar sannolikt silkemaskpesten, muscardine. — B. cinere'a, konidief ormen av Scleroti'nia fuckelia'na, angriper och dödar många odlade växter.

Botry'tisk, gr., druvliknande.

Botrytofdes (av lat. hotryo'n, druva), hot., druvlik.

Botta, italienskt vinmått = 4 hl.

Botte, fr. (1. bått), stövel. — Bottfo'r (fr. hotteforte, av hötte, stövel, och forte, stark), ytterstövel. — à propos de bottes (1. a pråpå dö bått), eg. i anledning av stövlar; utan anledning, utom samtalsämnet. —• Bottine (1. -i'nn) 1. Bottfn, halvstövel; hög snörkänga; pampusch.

Botte'ga, ital, handelsbod; värdshus.

Bottin, se Botte.

Bottle, eng. (1. båttl), butelj, flaska.

Bottle-nose, eng. (1. båttl-nå'us), näbbval. — Bottle-tree (Z. -tri), se Brachychiton.

Bo'ttnica (av lat. Bo'ttnicum, Bottniska viken) , hot., växande vid Bottniska viken.

Botuli'sm (av lat. ho'tulus, korv), med., korv-1. köttförgiftning.

Bo'tvid, fornnordiskt mansnamn (av huti, krigare, och vidr, träd, kämpe). Namn på södermanländingarnas s. k. andre apostel.

Boucanier, fr. (1. bo'kanje'), fordom en benämning på de första franska kolonisterna på S:t Domingo; amerikansk sjörövare, buffeljägare. Jfr Flihustier.

Boucassine, fr. (1. -i'nn), ett slags fransk styv kanfas; även ett slags dräll av gethår.

Boucaut, fr. (1. bokå'), tunna för torra varor; i franska Västindien rymdmått för våtvaror, för sirap 397,4 1., för rom 431,5 1.

Bouche, fr. (1. bosj), mun. — Bouche close (1. - klås). Tyst! — Bonne bouche (1. bånn -), läckerhet; angenäm eftersmak. — Bouchéer (1. bosje'er), "munsbitar", kokk., små vol-au-venter.

Boucherise'ra (1. bosje-), tekn., metod att konservera trä genom impregnering med kopparvitriol.

Boucle, fr. {1. bockl), buckla, ring, spänne, hårlock.

Boudoa'r (fr. boudoir), eg. litet rum, dit man drager sig tillbaka, då man är vid dåligt lynne; elegant damrum, där intima vänner mottagas.

Boudot (1. bodå'), ett slags Bourgognevin.

Boudry-viner {1. bodri'-), schweiziska röda och vita viner från trakten av Boudry.

Bouffante, fr. (1. boffa'ngt), "pöskorg", ett slags krage.

Bouffette, fr. (1. bofe'tt), tofs, bandros.

Bouffon, fr. (1. boffå'ng), narr, gyckelmakare. Jfr Buffo. — Bouffonnerie (1. -ånnöri'), narraktigt upptåg, gyckel, fars. — Bouifes-Parisiens, fr. (1. boff parisiä'ng), eg. parisiska upptåg, namn på en teater i Paris.

Bougie, fr. (1. bosj i', efter Bougie, en afrikansk stad, där Frankrike förr fyllde sitt behov av vax), ljus av vax; med., slät, cylindrisk, mer 1. mindre böjlig stav av vaxmassa, kautschuk o. s. v. att inläggas i någon kanalformig gång, för att utvidga densamma 1. utöva tryck på kanalens slemhinnebeklädnad.

Bougre, fr. (1. bogr), i gammalfranskan bulgar; sodomit; usling, skurk.

Bouillabaisse, fr. (1. bojabä'ss), kokk., pro-vengalsk fisksoppa.

Bouilli, fr. (1. boji'), kokt kött, soppkött.

Bouillie bordelaise (1. boji' bordölä's), bor-deauxvätska.

Bouillon (1. bojå'ng, hos oss buljå^ng, av lat. bullire, koka, sjuda), köttsoppa med 1. utan tillsats av rötter m. m.; små restauranger i Paris, urspr. blott avsedda för buljongservering. — B. de poche (Z. - dö påsj), eg. fiskbuljong, stelnat, kraftigt köttspad.

Bouillotte, fr. (1. bojå'tt), ett kortspel.

Boulangeri't (1. bolangsjeri't), miner., ett efter franske mineralogen Boulanger uppkallat mineral, sammansatt av bly, anti-mon och svavel, och som finnes även i Sverige (Lappland, Sala gruva).

Boulangisme, fr. (1. -sji'sm), en av general Boulanger framkallad politisk rörelse i Frankrike. — Boulangi'st, anhängare av Boulangismen.

Boulderclay, eng. {1. båulder-klä'), geol., engelska namnet för krosstens-1. jökellera.

Boule-arbete (1. bol-; fr. ouvrage à la houle), inläggningar i trä av elfenben, sköldpadd.

metall, pärlemor o. d., har sitt namn efter uppfinnaren, den franske konstsnickaren Boule (d. 1732). — Meubles de boule, fr. (1. möbl dö boll), praktmöbler av fina, utländska träslag med dylika inläggningar.

Boulevard, fr. (1. bo'löva'r), bulevard, bred med träd planterad gata; fästningsvall.

Bouleverse'ra (fr. houleverser), omstörta, förstöra. — Bouleversement (1. -ma'ng), omstörtning.

Boulia'c, ett slags Bordeaux-vin.

Boulogne-skogen, se Bois de Boulogne.

Bouloir, fr. (1. -åa'r), vävnad av lin 1. hampa.

Bounty, eng. (1. ba'unti), välgörenhet, gåva; handelst, premie, spec. exportpremie.

Bouquet, fr. (1. boke'), bukett; fjäderbuske; angenäm doft på viner, blommor o. d.

Bouquineur, fr. (1. bokinö'r, av bouquin, gammal, dålig bok), samlare av gamla böcker, bokvurm. — Bouquiniste (1. -i'st), bokmånglare.

Bouracan, fr. (1. boraka^ng), grov kamlott.

Bourbon, fr. (1. borbå'ng), gammal fransk fursteläkt, vars huvudlinje regerat i Frankrike 1589—1793 och 1814—30. — Bourbom'st, anhängare av bourbonska dynastien i Frankrike.

Bourbonrosor, bot., se Rosa.

Bourbon-rör (1. borbå'ng-), bot., en art sockerrör.

Bourbon-té, fr. (1. borbå'ng-), Fahamté, bladen av den på Madagaskar växande Angræ'cum f ra'grans, tillhörande fam. Or-chi'deæ.

Bourdaloue, fr. (1. bordalo'), guld- 1. silverträns kring en hatt; ett slags enkelt grått tyg; ett slags brokigt linne.

Bourdine, fr. (1. bordi'nn), ett slags stor, mörkröd persika.

Bourdon, fr. (1. bordå^ng), eg. humla; tonk., djup basstämma å orgel verk. Jfr B or duna.

Bourdonne'tt, med., vele (för utdragning av var ur sår).

Bourdons metallbarome'ter, fys., en aneroid-barometer. — B. metallmanome'ter, fys., ett slags gastryckmätare.

Bourette, fr. (1. bore'tt), 1. Bourre de soie, fr. (1. bordesåa'), garn spunnet av silkes-noils 1. stumba (se d. o.).

Bourgeois, fr. (1. borsjåa'), borgare; boktr., en typsort, vanligen kallad borgis. — Bourgeoisie (1. borsjåasi), borgarstånd, borgerskap; de förmögna, kapitalisterna. —• Bourgeois-viner, dets. som Bordeaux-viner.

Bourgogne-viner (1. borgå'nj-) 1. Burgu'nd-viner, viner från departementen C6te-d'or, Yonne och Saone-et-Loire.

Bourgraves (1. borgraV), eg. borggrevar; namn på en politisk förening i Frankrike.

Bourguignon, fr. (1. borginjå'ng), burgundisk hjälm.

Bourguignons, fr. (1. borginjå'ng), politiskt parti i Frankrike under 15 :e årh.214

Bournoni't (1. bor-), miner.y ett som koppar-och blymalm brutet mineral.

Bourra'd, jaktt., jakthunds anfall (på hare).

Bourras, fr. (1. borra'), vadmal.

Bourrasque, fr. (1. borra'sk), häftig, hastigt övergående virvelvind.

Bourre, fr. (1. borr, av lat. hurra, tofs), burr, ett slags yvigt halskrås för fruntimmer; förladdning; silkes- och ullavfall; flock-silke. — B. de Marseille (Z. - dö marsä'j), ett vattrat sidentyg. — B. de soie (L - såa'), florettsilke; ett tunt sidentyg.

Bourrée, fr. {1. bore'), en gammal fransk dans, härstammande från Auvergne 1. Biscaya.

Bourrelet, fr. (1. borrölä'), herald., hjälmkrans, en bindel av band i olika färger, som av de flesta svenska adelssläkter bäres ovanpå hjälmen.

Bourse, fr. {1. bors), pung, börs. — Bourse du travail (Z. - dy trava'j), arbetarbörs, platsanskaffningsbyrå för arbetare. — La bourse ou la vie (1. la - o la vi), pengarna 1. livet. — Boursier, fr. (l. -sie'), skattmästare.

Boutade, fr. (1. bota'dd, försvenskat -ta'd), improvisation; improviserad liten balett; instrumentalfantasier; underligt infall, nyck, hugskott.

Bouteille, fr. (1. bote'j), se Butelj.

Bouteloua (Z. botelo'a), hot., ett präriegräs i Nordamerika, bekant som kreatursfoder under namn av mezquite 1. g ramma-gräs.

Bouterolle, fr. {1. botrå'll), doppsko på värjslida; stans.

Bouteselle, fr. (1. botsä'll, av houter, sätta, och selle, sadel), krigsk., signal för kavalleristerna att sitta upp till häst.

Boutique, fr. (1. boti'ck), butik, handelsbod.

Bouton, fr. {1. botå^ng), knapp. — Bouto-ne'rad, försedd med knapp, t. ex. till skydd på spetsiga instrument.

Boutorge, se Botarga.

Bouts-rimés, fr. {1. bo-rime', av hout, slut, och rimer, rimma), på förhand bestämda slutrim, vilka skola ifyllas med hela versrader — en sällskapslek; den sålunda åstadkomna dikten.

Bouw {1. böou), ytmått i holländska Ostindien '= 71 ar.

Bouva'rdia, hot., växtsläkte av fam. Ruhia'-ceæ, av vilket flera arter odlas i kruka. — B. terniflo'ra, har röda blommor. — B. longiflo'ra, har vita, doftande blommor.

Bovarysm (Z. -ism), den mänskliga vanan att uppskatta sig själv, som en helt annan än

, den man i verkligheten är. Benämningen hämtad från Flauberts roman "Madame Bovary'^, som framställer ett utpräglat exempel på denna egenskap.

Bowdi'chia, hot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ. — B. virgilioi'des, i tropiska Sydamerika, lämnar ett viktigt virke. Barken, Alcornohark 1. Chaharrohark, användes

mot reumatism. Likaså sucupiruhark av en annan art.

Boven (holL, ty. ohen, eng. ahove), sjöv., betyder i sina sammansättningar över och användes i fråga om allt som rör boven-1. överbramstången på en seglare. — Bovenbramrån, fjärde rån från däck (på fartyg med dubbla märsrån femte). — Bovenbramsegel, det segel som sitter fast i bovenbramrån. — Bovenbramstången, övre delen av undermastens andra förlängning. — Bovenledsegel, överledsegel. Föras på sidan om märsseglen.

Bovenlands-Goeds, holländskt marknadsnamn på tobak från Tyskland.

Bovete 1. Bokvete, hot., Fagopy'rum escuWn-tum, tillhörande fam. Polygona'ceæ, ett flerstädes i Europa och även i s. Sverige använt sädesslag. Härstammar från Asien, har rosenröda 1. vita blommor och små kantiga frukter.

Bo'vidæ, zooL, slidhornade djur, en däggdjursfamilj, omfattande getter, får och oxar.

Bo'vinæ, zooL, boskapsdjur, en underfamilj av Bovidæ (se d. o.).

Bowie-kniv (1. bå'i-), ett slags av amerikanske översten Tim Bowie uppfunnen jaktkniv med lie- 1. skärformig spets.

Bo'vierna, en stam bland tsinsarerna.

Bovi'nus (av lat. ho's, ko), hot., ko-.

Bovfsta, hot.f ett släkte små röksvampar. Jfr Lycoperdon.

Bowling, eng. (1. bå'ling), ett slags modernt kägelspel.

Bowling-green, eng. (1. bå'ling-gri'n), gräsmatta; gräsplan med kortklippt gräs till kägel- 1. krocketspel.

Bowls, eng. {1. båls), engelskt spel med träkulor på gräsplan, s. k. Bowling-green (se d. o.).

Bovovacci'n, v eter., tuberkulosvaccin för nötkreatur.

Bovri'1, ett engelskt köttextrakt, som bl. a. innehåller torkat köttpulver.

Bow-wood (1. bå'-oo'dd), namn på veden till det i Sydamerika inhemska trädet Maclura guiane'nsis.

Box, eng. (1. båks), låda, fack, cistern; sjöv., lastrum för kol, kolbox.

Boxa, eng., slåss med knytnävarna. — Boxare, knytnävskämpe. — Boxning, knyt-nävskamp.

Boxaresekten, konservativt, fanatiskt kris-tendomsfientligt parti i Kina.

Boxbeutel, se Bocksheutel.

Boxcalf, se Boxkalv.

Boxer {1. båx-), en tysk bulldoggstyp.

Boxing-day, eng. (1. båxing-dä), benämning på annandag jul i England, emedan springpojkar, brevbärare och tjänare den dagen få sina cristmas-hoxes (julklappar).

Boxkalv (eg. kalv, som hålles i kätte), krom-garvat kalvskinn.

Boy, eng., gosse, skeppsgosse. Se även Boj.Boykott—Brage

Boykott, Boykotta, se Bojkott, Bojkotta.

Boy-scout, eng. (1. båj-ska'ut), se Scoutrörelsen.

Bozzo, norditalienskt mått för flytande varor; för olja = 2,632 1.; för vin = 2,683 1.

Boört, bot., se Senecio.

B qvadra'tum, se B kvadrat.

Br, kem., atomtecken för brom.

Brabangonne, se under följande ord.

Braban^ons, fr. (1. brabangså'ng), braban-ter; legotrupper, som i 12:e årh. bildade rövarband inom Frankrike. — Braban-gonne, fr. (1. -så'nn), en revolutionär belgisk folksång från 1830.

Brabantsk aln = 0,695 m.

Braba'nt-thaler, se Alhertus-thaler.

Bra^a, port. (1. bra'sa), famn; ett längdmått = 2,2 m. — Kvadrat-bra?a, åkermått (även i Brasilien) = 4,84 m.

Braccæ, lat. (1. bra'kse), knäbyxor.

Braccio, ital. {1. bra'ttjå), arm, gren, avdelning, aln (mått). — Vio'la da braccio, eg. armfiol; fiol, som hölls på armen.

Bracelet, fr. (1. brassle'), armband.

Brache'lytra (av gr. hrachy's, kort, och e'ltyron, hölje, täckvinge), zooL, kortvingar, skalbaggsfamilj, vars medlemmar leva av för människan skadliga insekter. Se Staphylinus.

Brache'rium, med., brockband.

Brachet, fr. (1. brasje'), stövare.

Brachetto (1. -ke'ttå), namn på en vinsort från Piemont.

Brachia'l, Brachia'le, lat., se Brachium.

Brachia'ta (av lat. bra'chium, arm), hot., armgrenig.

Brachio'poda 1. BrachiopoMer (av gr. bra-chio'n, arm, och pus, fot), zooL, arm-fotingar.

Brachistochro'n (av gr. bra'chistos, den kortaste, och chro'nos, tid), den kroklinje genom tvenne punkter, utefter vilken en kropp bör falla, för att falltiden skall bliva den minsta möjliga.

Bra'chium, lat., arm. — B. ecclesia'sticum, den andliga makten.) (B. sæcula're, den världsliga makten. — Brachia'l, som har med arm att göra. — Brachia'le, armband.

Brachybioti'k (av gr. brachy's, kort, och bio's, liv), läran om att förkorta livet.) (M akr o-b i o t i' k.

Brachybla'st, se Brakyblast.

Brachycepha'1, se Brakycefal.

Brachycheili'a (av gr. brachy's, kort, och che'ilos, läpp), med., medfödd missbildning av läpparna.

Brachychi'ton, bot., australiskt trädsläkte av fam. Sterculia'ceæ. — B. acerifo'lius, odlas som alléträd i s. Europa. Det har eldröda blommor {eng. flame-tree). — B. ru-pe'stris, har flasklik stam (eng. bottle-tree).

Brachyco'me, bot., australiskt växtsläkte av fam. Compositæ. — B. iberidifo'Iia, odlas ofta som infattningsväxt.

Brachygnathi'a (av gr. brachy's, kort, och gna'thos, käk), med., medfödd missbildning av käken.

Brachygra'f, se Brakygraf.

Brachykatale'ktisk, metr., vers, som har en fot för litet i slutet.

Brachylogi, se Brakylogi.

Brachy'otus, zooL, jorduggla.

Brachype'talum (av gr. brachy's kort, och pe'talon, blad), bot., med korta kronblad.

Brachypo'dium, bot., lösta, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Gramineæ.

Brachysty'I, bot., en form av heterostyli (se d. o.).

Brachysy'llabus (av gr. brachy's, kort, och syllabe, stavelse), metr., versfot, bestående av endast korta stavelser.

Brachythe'cium, bot., ett släkte bladmossor, av vilket flera arter äro allmänna i Sverige (gräsmossa, sammetsmossa).

Brachyu'ra (av gr. brachy's, kort, och ur a', svans), zooL, avdelningen krabbor, krabb-taskor av de tiofotade kräftdjuren.

Brachyu'rus, zooL, ett sydamerikanskt ap-släkte.

Braciere, ital. (1. -tjä're), fyrfat, värmepanna.

Bräck, handelst., utskott.

Bracka (av lat. bracca), eg. kortbyxa; studentuttryck, betecknande i synnerhet en förmögen borgare; kälkborgare.

Braco'nidæ, zooL, en familj steklar.

Brady- (av gr. brady's), långsam, trög.

Bradyfrasi' (av gr. brady's, trög, och fra-ze'm, tala), med., av tanketröghet beroende långsamhet i talet.

Bradykardi' (av gr. brady's, trög, och kar-di'a, hjärta), med., trög hjärtverksamhet, långsam puls.

Bradylali' (av gr. brady's, trög, och lqle'in, prata), med., av hämmad artikulation beroende långsamhet i talet.

Bradypepsi' (av gr. brady's, trög, och pe'p-tein, koka), med., långsam 1. trög matsmältning.

Bradyphagi', med., långsamt ätande.

Bradypo'didæ, zooL, däggdjursfamiljen Sen-gångare.

Bra'dypus, zooL, gengångare.

Bradysuri' (av gr. brady's, trög, och lat., urüna, urin), med., trög urinavföring.

Braf, svenskt mansnamn, duktig, käck, tapper.

Braga, en dryck liknande öl, vilken begagnas av kosacker och tatarer.

Braga'n5a (Z. -sa), namn på två med varandra besläktade dynastier i Portugal och Brasilien. — Duque de Braganza, hertig av B., titel för den portugisiske kronprinsen.

Bra'ge (Bragi), nord. myt., skaldekonstens och vältalighetens gud, ungdomsgudinnan I d u n s make. — Bragebägaren (isl. bragarfull), som vid fornnordiska furstars216

gravöl tömdes efter avläggandet av något högtidligt löfte, var helgad åt Brage.

Bra'hma, Bra'ma, Bra'hman, Bra'man, hos hinduerna det högsta väsendet, världens skapare. — Brahma'n, Brama'n, medlem av det gamla ärftliga prästeståndet i Indien (förr oriktigt Brahmin). — Brah-mai'sin, Brahmani'sm Bramani'sm, Brah-maläran.

Brahma-höns, se Brahmaputra-höns.

Brahma livselixir och Brahma taffelbitter,

s. k. "hemliga läkemedel", i bästa fall värdelösa.

Bra'hmana, prosaavhandlingar, avfattade på sanskrit och rörande fornindernas kult.

Brahmapu'trahöns 1. Bra'hmahöns, en hönsras, som på 1840-t. infördes från Ostindien.

Bra'hma-sania'j, eg. Brahmans kyrka, ett indiskt religionssamfund.

Brahmi'n, se Brahman.

Brahmasamprada'yinsekten, se Madhva-sekten.

Brahui, dravidisk folkstam i Belutsjistan, Jfr Belutsjer.

Braidfsm (/. bräd-), med., en efter hypnotis-mens upptäckare, engelske kirurgen Braid, uppkallad vanmaktslik sömn, frambragt genom oavlåtligt stirrande på ett glänsande föremål.

Braisé, fr. (1. brässe'), stekt i glödpanna 1. på kol.

Brake, hot., se Rhamniis.

Brakna {arab. haraknah), biandstam av negrer, araber och berber i v. Sahara.

Braktea't (av lat. hra'ctea, tunt bleck), smycke från hednatiden av guld 1. brons; tunt silvermynt från medeltiden med prägel på ena sidan.

Brakte'er (av lat. bra'ctea, tunt bleck, tunt blad), bot., högblad, blomskärmar, skärmblad.

Brakved, bot., se Rhamnus.

Brakved-extra'kt, farm., Extra'ctum fra'n-gulæ, frangulabarkextrakt.

Braky-, ord med denna begynnelse äro härledda av gr. brachy's, kort. Se även Brachy-.

Brakybla'st, bot., kortskott.

Brakycefa'1 (av gr. brachy's, kort, och ke-phale', huvud), kortskalle, en av de stora avdelningar, i vilka människorna indelats av And. Retzius med avseende på huvudskålens form.)(Dolikocefa'l, långskalle.

Brakydiagona'1, krist, den kortaste av de tre kristallaxlarna i det rombiska och triklina systemets kristaller. Jfr Vertikalaxel och Makr odiagonal.

Brakydo'ma, krist., liggande prisma, parallellt med brakydiagonalen (se d. o.).

Brakygra'f (av gr. brachy's, kort, och gra'-phein, skriva), snabbskrivare, stenograf. — Brakygrafi', kortskrivningskonst. Jfr Stenografi.

Brakykatale'ktisk (av gr. brachy's, kort, och

katale'gein, upphöra), metr., vers, som i slutet saknar en fot. Jfr Katalektisk.

Brakykronisk (av gr. brachy's, kort, och chro'nos, tid), kortvarig.

Brakylogi' (av gr. brachy's, kort, och lo'g os, lära), korthet och sammanträngdhet i uttryck. Jfr Lakonism.

Brakypeta'Iisk (av gr. brachy's, kort, och pe'talon, kronblad), bot., med korta kronblad.

Brakypinakoi'd, krist., yta i en kristall, parallell med braky- och vinkelrät mot makro-diagonalen (se d. o.).

Brakypo'disk (av gr. pu's, fot), kortfotad.

Brakypri'sma, krist., prisma, parallellt med vertikalaxeln, men med förlängd braky-diagonal (se d. o.).

Brakysty'l, bot., form av Heterostyli (se d. o.).

Brakytelesko'p, gr., ett slags spegelteleskop.

Bra'ma, zool., havsbraxen.

Bra'ma, Brama'n, se under Brahma.

Bramah-lås, konstlås, som användes i synnerhet å brandfria kassaskåp.

Bramahs press, se Hydrauliska pressen.

Bramani'sm, se Brahma.

Brama'rbas (av sp. bramar, skria), storpra-tare, slagskämpe; en skrävlare i ett av Holbergs lustspel. — Bramarbase'ra, skryta, skrävla.

Brameselhuvud, se under Eselhuvud.

Bramhu, ett folk i Himalaja.

Bra'midæ, zool., en fiskfamilj, Havsbraxen-f i skar.

Bramfn, se under Brahma.

Bramsa'lning, sjöv., se Salning.

Brancard, fr. (1. brangka'r), vangsgaffel; bärstol; bår. — Brancardier (1. brang-kardie'), under Napoleon I:s tid benämning på ambulanssoldat.

Branche, fr. (1. brangsj), bransch, gren; affärsgren, specialitet.

Bra'nchiæ, lat., gälar.

Branehfderna, gr. sag., se Branchos.

Branchio'poda, zool., bladfotingar.

Branchiosa'urus, paleont., ett släkte fossila salamandrar från stenkols- och perm-systemen.

Branchio'stoma, zool., lansettfisk.

Bra'nchos, gr. sag., en son av Apollon, som av fadern fått siargåva och vården av templet i Didyma. Hans ättlingar, Bran-chiderna, överlämnade tempelskatten åt Xerxes vid dennes härtåg mot Grekland.

Bra'ncos, port., eg. de vita; vitt råsocker.

Brand, fornnordiskt mansnamn, brand, låga.

Brand, idédrama av Ibsen.

Brand, ett slags rysk hamplärft. Randig sådan kallas Kleanka.

Bra'ndeum, lat., svepduk; även en duk, varmed under den äldsta kristna tiden relikerna berördes.

Brandlilja, bot., se Lilium.

Brandplet, da., "brandfläck", arkeol., namn på gravar från viss period av järnåldern.

Brandspira, hot., se Pedicularis.

Brandts metod, med., lokal massagebehandling av kvinnliga underlivslidanden, införd av svenska sjukgymnasten Th. Brandt.

Bra'ndy, eng. {1. bra'ndi), druv-brännvin, konjak.

Brangä'ne, kvinnoroll i musikdramat "Tri-stan och Isoide" av R. Wagner.

Bratile, fr. {1. brangl), en gammal fransk ringdans med sång och refräng. — Bran-le'ra, fr. (1. brang-), svänga, gunga.

Branlys rör, se Kohärer.

Bransch, se Branche.

Bra'nta, zooL, ett släkte andfåglar. Hit hör bl. a. prutgåsen.

Bras-de-fer (Z. bra dö fär), järnarmen, binamn till La Noue, en av hugenotternas tappraste officerare, som hade en konstgjord arm av järn.

Bra'sero, sp., fyrfat till rums uppvärmande i Spanien, Italien och s. Amerika.

Brasi'l, handelsbenämning på brasilianska varor, t. ex. kaffe, tobak.

Brasile'tträ, ett träslag, som fås av Cæsalpi'-nia versica'ria på Antillerna.

Brasilia'nska nötter 1. kastanjer = Paranötter (se d. o.).

Brasilia'nsk arrowstärkelse, se Maniokstär-kelse.

Brasilia'nska stennötter, hot,, se Phytelephas.

Brasilia'nsk rubin, se Topas.

Brasilien, tekn., ett rött färgämne, som fram-ställes ur bresilja och färnbock.

Brasi'lrata'nia, rataniarot (se d. o.) av Kra-me'ria arge'ntea, från Brasilien.

Brask {eng. hrasque), blandning av kolstybb och lera till stybbehärd.

Brass, sjöv., ett vid yttersta änden av en rå fästat tåg, som tjänar att vända den 1. dess segel. — Brassa, giva seglen en annan ställning.

Brasse, fr. (1. brass), äldre franskt längdmått för avstånd till sjöss = ^/i2o kabellängd (se d. o.) = 1,62 m.

Brasserie, fr. (1. -söri), bryggeri, ölstuga. — Brasseur (1. -sö'r), bryggare, värdshusvärd.

Bra'ssica, hot., kål, växtsläkte tillhörande fam. Cruciferæ, med många för människan synnerligen viktiga arter och former. — Br. campe'stris, åkerkål. Odlad i formerna Br. na'pus, raps, Br. na'pus olei'fera, oljeraps, kålraps, Br. na^pus rapi'fera 1. Br. napobra'ssica, kålrot., Br. rapa, rova, och Br. rapa olei'fera, rovraps. — Br. eru-ca'strum, se Hirschf eldia. — B. nigra, syn. Sinapis nigra (se d. o.). — Br. olera'cea, kål. Bland mångfalden former anföras: Br. ace'phala, bladkål (blåkål, grönkål, kruskål, rödkål etc.), Br. botrytoi'des, blomkål, Br. capita'ta, vitkål, huvudkål, Br. botry'tis, blomkål, Br. gemmi'fera, brysselkål, rosenkål, Br. gongyloi'des, kålrabbi, Br. lacinia'ta och proli'fera, ply-magekål (prydnadsväxt), Br. palmifo'lia.

palmkål (prydnadsväxt), Br. Saba'uda, savojkål. — Br. pro'cera. Jerseykål. — Br. tenuifo'lia, syn. Diplotaxis (se d. o.).

Brassoli'n, en art celluloidlack.

Bratisla'va, tjeckiska namnet på Pressburg.

Bratsche (av itaL viola da hraccio), tysk benämning på altfiolen.

Bratsera, sjöv. '= Sakoleva (se d. o.).

Braunbleie'rz, se Pyromorfit.

Brauneisenstein, miner., brunockra.

Braunhampa, dets. som Sunn (se d. o.).

Brauni't, miner., järnsvart mineral, loestå-ende av manganoxid, baryt och kiselsyra.

Bra'unschweigalun, med konst framställt, s. k. kubiskt alun.

Bra'unschweiggrönt, tekn., en grön målarfärg, bestående av basiskt kopparkarbonat 1. basisk kopparklorid.

Bra'unschweigmumma, en tjock och besk ölsort, uppfunnen av Mumme i Braun-schweig.

Brauro'nia, gr. myt., ett tillnamn till Artemis (Diana).

Brava'd {fr. bravade, av brave, tapper), trots, översitteri; skryt. — Brave'ra, trotsa, stoltsera.

BraVi, se Bravo.

Bravfssimo, se under Bravo.

Brawls, eng. {1. bråls), se African goods.

Bra'vo, ital., adj., mask., Bra'va, fem., eg. modig, skicklig, god; bra! — Bravi'ssimo (superlativ av Bravo) utmärkt bra! — Bravo, pl. Bravi, suhst., lejd lönnmördare. Jfr Bandit.

Bravu'r {fr. bravoure), tapperhet, oför-skräckthet; stor konstfärdighet. — Bravur-aria, svår aria, i vilken den sjungande har tillfälle att visa större skicklighet.

Braxen, zool., se Ahramis.

Braxenflisa 1. Braxenpanka, ej fullt utbildad braxen.

Braxengräs, hot., se Isoetes.

Braxenmört, zool., korsning mellan braxen och mört.

Bray, eng. {1. brä'i), skalat ris.

Bray, fr. {1. brä), ett slags skeppstjära av kolofonium och tran.

Bray a, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Cruciferæ. — B. glabe'lla, fjällkrasse. — B. supi'na, kalkkrasse.

Braye'ra, hot., se Kusso.

Brayette, fr. {1. bräje^tt), julp. Den skrevet täckande delen av 1500-t. dräkter och rustningar. Kallades förr även lass {ty. Latz).

Brazilian arrowroot, eng. {1. -si'ljön a'rrå-rot), brasiliansk arrowstärkelse, som fås av saften ur roten till den tropiska växten Maniho't utiWssima.

Bra'zza, ett rödvin från ön Brazza vid Dal-matiens kust. En tokajerlik sort kallas Vulga'va.

Break, eng. {1. brek), öppen fyrhjulig vagn med säten på längden 1. tvären och hög kuskbock.218

Breakage (Z. bräka'sj, av eng. hreak, bräcka), handelst., förstöring av varor genom sön-derslagning 1. krossning.

Break-bone-fever, eng. (1. bräk-bån-fe'vö), med., dets. som Denguefeber (se d. o.).

Breannes, fr. (1. brea'nn), blekta, löst vävda lärfter.

Bre'bas, ett slags spanskt fikon, som skördas två gånger om året.

Breccia, ital. (1. bre'ttja), ^reoL, en bergart med skarpkantiga brottstycken av inblandade bergarter.

Bredablick, se Breidablick.

Brège, fr. (1. bräsj), se Bresch.

Breda, småländskt folkspr., hö som utlagts till torkning före inbärgningen.

Breda-höns, berömd belgisk hönsras, som dock ej funnit väg till vårt land.

Breddi'ndex, antropol., efter A. Retzius allmänt antaget uttryck för förhållandet mellan huvudets längd och bredd. Jfr Brakycefaler, Mesocefaler och Doliko-cefaler.

Bredhagtorn, bot., se Cratægus.

Bre'gma, gr. (av bre'chein, fukta), anat., mell. delen av huvurskålen; hjässa. — Bregma'ticus, som tillhör hjässan.

Brehonernas lag, Irlands äldsta, lagsamling.

Breidablik 1. Bredablick, nord. myt., Balders boning; ställe, varifrån man har en vidsträckt utsikt.

Breitenburger-boskap, förr till Sverige införd rödbrokig nötboskapsras från Schles-wig-Holstein.

Breitschwantz (1. brajt-sjvants), dyrbart, persianliknande pälsverk av ofullgångna lammfoster.

Brelan, fr. (1. bröla'ng), ett slags hasardspel med kort.

Brelock (fr. breloque), tYumsignal till vüsi.

Bre'merblått 1. Bremergrönt, tekn., en målarfärg av basiskt kopparkarbonat och basisk kopparklorid.

Bre'mergarn, westfaliskt lingarn, utfört över Bremen. — Bremerlärfter, grova westfaliska lärfter.

Bre^merlampa, ett slags elektrisk båglampa.

Bre'mersandsten, en finkomig sandsten från Westfalen, mycket använd som byggnadssten.

Bre'merull, en sämre ullsort av de små fåren på Lüneburgerheden.

Brenkas, ett slags finare ostindiskt tenn.

Brennabor, det slaviska namnet på staden Brandenburg.

Bre'nnus, namn på galliska furstar, ej, som förr ansågs, blott en titel. Mest känd är den B., som 390 f. Kr. skövlade Rom.

Brenta, italienskt och schweiziskt vinmått = 37,5—175 1.

Bresch (fr. brèche), öppning, gjord med våld i en mur, vall o. s. v.; fig., skada, avbräck.

Bresch-kniv {fr. couteau de brèche), förr använt kortskaftat vapen för striderna i löpgravar och brescher.

Bresi'Ija 1. Bresiljeträ, tekn., rött färgträ, av i Brasilien inhemska Cæsalpi'nia-arter.

Bresk, ett kautschukliknande ämne från Bor-neo, mjölksaften av Alsto'nia costula'ta.

Breslaubrunt, dets. som Hatchetts brunt.

Bresling, dets. som Brisling.

Bretagnes, fr. (1. bröta'nj), ett slags lärft.

Bretagnotto, ital. (1. -tanjå^ttå), insaltad småtorsk och kabiljo.

Brete'ller (fr. bretelles), byxhängslen.

Bretland, "britternas land", fornnordiskt namn på Wales.

Breto'ner, bretagnare.

Bretonne, fr. (1. brötå'nn), bretagnisk kvinna; regnkappa, sådan som bäres i Bretagne.

Bretonneaus sjukdom (1. bretånnå's -), med., difteri.

Bretonska klubben, namn på jakobin-klubben under franska revolutionen. Dess första medlemmar voro från Bretagne.

Breto'nska romanerna 1. Breto'nska sagokretsen, grupp av den fornfranska epiken, vars kärna utgöres av Artur-sagorna (se d. o.).

Brett'1, ett österrikiskt uttryck, som betecknar varieté (se d. o.). Jfr Ueberbrett'1.

Bre've, ital. (av lat. bre'vis, kort), kortare påvlig skrivelse. Jfr Bulla.

Brevet, fr. (1. bröve', av lat. bre'vis, kort), kungligt brev, som meddelar någon förmånsrätt 1. utmärkelse; diplom, fullmakt. — B. d'invention (1. - dängvangsiå'ng), patentbrev. — Breveté (1. brövöte'), patenterad. — B. sans garantie du gouverne-ment (förk. B. S. G. D. G.), en beteckning, som i Frankrike åsättes patenterade artiklar.

Brevia'rium, lat. (av bre'vis, kort), på latin avfattad bönbok för de katolska prästerna.

— B. Alarfci 1. B. alaricia'num, av väst-gotakonungen Alarik II (484—507) föranstaltat sammandrag av den romerska rätten.

Brevici't, se Natrolit.

Brevier, eng. (1. brivi'ö), dets. som petitstil (med vilken breviarierna först trycktes).

Brevifo'Iium (av lat. hre'vis, kort, och fo'lium, blad), bot., kortbladig. — Brevipe'nnes, lat., zool., eg. kortvingade; strutsfåglar.

— Bre'vipes (av lat. pe's, fot), bot., med kort fot. — Brevipi'la (av lat. pi'luSy hår), bot., med korta hår. — Breviro'stre (av lat. ro'strum, näbb, nos), bot., med kort spröt.

Bre'vi ma'nu, lat., eg. med kort hand; utan formaliteter, kort och gott.

Bre'vis, lat., to7ik., av kort varaktighet.

Bre'vium, kem., radioaktivt grundämne, som även kallas Uran X2.

Brew meal, eng. (1. brjo mil), se Brygdmjöl.

Brezilian, fr. (1. -silia'ng), genom Artursagan (se d. o.) berömd bretagnisk skog.

Briangonkrita (1. briansåʼng-) 1. Venetia'nskBriareos—Briller par son absence

krita, tekn., ett slags tälj sten, använd som smink.

Bria'reos, gr. myt., binamn för den hundra-. armade resen Aigaion.

Briar-wood, eng. {1. bra'jör-oo'd), trä av ljung och ljungrot, som användes till pipor. Se Erica.

Bric-à-brac, fr. (1. brickabra^ck), skräpsaker, lump; små prydnadsföremål. — Bric-à-brac-stil, pittoreskt sätt att ordna möbler av olika stilslag.

Brick (dialektuttal av brink, brant backe), älvbrant. — Brick-lera, svämlera, avsatt av Dalälven.

Bricole, fr. {1. brikå'll; av medelt.-lat. hri'-cola, ett slags kastmaskin, med vilken man under belägringar slungade stenar mot murarna) 1. Briko'll, krigsk., en kulas åter-studsning mot en mur 1. d. i sned riktning; spelt.y spela en biljardboll par bricole 1. göra en brikollstöt, spela sin boll mot vallen så, att den vid återstudsningen träffar motspelarens boll. Härav har talesättet par bricole fått betydelsen: på omvägar, genom omsvep. — Par Bricole, ordenssällskap, stiftat 1776 av Olof Kexel. — Bri-kolleri', ordenshemligheterna i sällskapet Par Bricole. — Brikolli'st, medlem av sällskapet Par Bricole.

Bridge, eng. (1. briddsj), ett mycket modernt kortspel.

Bridgewater-böckerna, eng. (/. bri^djoåter-), en samling naturvetenskapliga arbete, utgivna genom Royal society i London. De äro översatta även på svenska.

Brido'ng (fr. bridon), trensbetsel.

Briel (1. bri'l), romantisk klippdal i närheten av Wien.

Brie-ost {1. bri'-, fr. fr omage de Brie), mjuk, mogen gräddost.

Briga'd {fr. brigade), krigsk., en större avdelning av en här. — Brigadier, fr. (1. -die'), Brigarjä'r, förr i Frankrike brigadchef; nu korpral vid kavalleriet och artilleriet. I England och Spanien rangen mellan general och överste.

Brigades, fr. (1. briga'd), som rådjursskinn beredda fårskinn, använda till handsk-fabrikation.

Brigand, fr. (1. briga'ng) 1. Briga'nt, rövare, ståtrövare, rånare. — Brigandage (1. -da'sj), ståtröveri.

Briga'nter (av kelt. brig, berg), "bergsbor", mäktigt folk i mell. England under romartiden.

Briga'ntier, fornfolk i Vindelicien vid Bodensjön.

Briganti'n, se under Brigg.

Briganti'nus lacus, romarnas namn på Bodensjön. Jfr Brigantier.

Briges, det inhemska namnet på frygerna.

Brigg (fr. brig 1. bric), snällseglande fartyg med två master, aktre resningen högst. — Briganti'n 1. Berganti'n, mindre örlogsfartyg med två master, tacklat som en brigg.

— Briggsegel, det stora gaffelsegel en brigg för på stormasten.

Brighe'Ila, ital. (av briga, strid, käbbel), en karaktärsmask i det italienska folklustspelet {commedia delV arte), föreställande en förslagen och oförskämd betjänt.

Brights njursjukdom (1. bräjts -), med., uppkallad efter engelske läkaren Bright, har sitt säte i njurarna och åtföljes av vattensot, i förening med betydlig äggvitehalt hos urinen.

Brigi'tta, se Birgitta. — Brigitti'norden, dets. som Birgitti'norden.

Brihaspati, ind. myt., indisk gud, som personifierar fromheten. — Även det indiska namnet på planeten Jupiter.

Brike'tter {fr. briquettes), genom pressning-framställda, fasta stycken av pulverfor-miga ämnen (t. ex. torv). — Brikette'ra, Brikette'ring, framställa briketter.

Briko'll, Brikolleri', Brikolli^st, se under Bricole.

Brile'ttos, forntida namn på berget Pente-likon.

Brilja'nt {fr. brillant), adj., glänsande, lysande; utmärkt; subst., diamant slipad i form av tvenne pyramider, som äro förenade vid sina grundytor. — Halvbriljant, briljant, vars undre del saknas 1. ersatts med glas. — Briljantalizari'nblått, ett äkt-blått tiazinfärgämne. — BriIjantbe'nzoe-blått, ett azofärgämne. — Briljantdiazi'n-blått, ett basiskt bomullsfärgämne. — Briljanteld, ett slags fyrverkerield. — Briljante^ra, besätta med diamanter. — Briljant garn, ullgarn, omspunnet med oäkta guld- 1. silvertråd. — Briljantgera-ni'n, substantivt rosafärgämne för bomull.

— Briljant glas, rutformigt slipat glas, som mångfaldigt bryter ljuset. — Bril-jangrönt, en grön tjärfärg. — Briljant gult, ett pappers- och bomulls direktfärgämne. —• Briljanti'n, se Brillantine.

— Briljantkarmosi'n, se Azokarmin. — Briljantklädesblått, surt azofärgämne. — Briljantkocheni'lI, azofärgämne med blå-skimrande glans. — Briljantlanafuchsi'n, surt azofärgämne för ull och silke. — Briljant-Ponceau (Z. -pångså'), klarrött azofärgämne för ull. — Briljants var t, surt azofärgämne för ull. — Briljanttyg, faso-nerat siden med taftbotten. — Brilje'ra, lysa, glänsa, pråla.

Briljone'tt {fr. brillonette), halvbriljant (se Briljant).

Brilla'nte, ital., tonk., med glansfullt föredrag.

Brillantine, fr. {1. brijangti'n, försvenskat briljangti'n), tekn., pulver för metallpole-ring; även ett hårförsköningsmedel.

Bri'lle-dukat, dansk dukat från 1647, på baksidan präglad med ett par glasögon.

Briller par son absence, fr. {1. brije' par sångn-absa'ngs), lysa genom sin frånvaro.220

Brillonette, fr. (Z. brijåne'tt), halvbriljant. Se Briljant.

Brillor (av mlat. bery'llus, glas), glasögon.

Brimborion, fr. {1. brängbåriå'ng), småsak, lappri.

Brimer, nord. myt. — Yme (se d. o.).

Brimers sal, nord. myt., en av de saligas boningar.

Bri'ndisi, ital. (av ty. B ring' dir's, jag överlämnar dig det), dryckessång; skål.

Brinells kulprovningsmetod, av J. A. Brinell uppfunnen metod att pröva ett materials hårdhet genom att under visst tryck in-pressa en stålkula i ett provstycke därav.

Bringbär, i vissa landskap folkspråksnamn på hallon. I Värmland Brinnbär, i Jämtland Brännhär.

Brinserost, feta, gula ostar från Brins i Ungern, försända i småfat.

Bri'o, ital., eld. — Brio'so, Con brio 1. Alle'gro con brio, tonk., eldigt livligt.

Brioche, fr. (1. briåsj), ett slags fint vetebröd.

Brion, se Haute Brion.

Brionnes, fr. (1. briå'n), blekta, löst vävda franska lärfter. Jfr Breannes.

Brioso, se Brio.

Briquetage, fr. (1. -ta'sj, av brique, tegel), imitation av rohbau (se d. o.).

Briquette, fr. (1. -kä'tt), se Brikett.

Bris (eng. breeze), sjöv., täml. god vind, mindre hård än kultje.

Brisans (av fr. briser, bryta), den hastighet med vilken en explosions verkningar sprida sig.

Brisa'nta ämnen 1. Brisanter (Z. brisa'ngter, av fr. briser, bryta), häftigt exploderande ämnen, lämpliga som sprängmedel i minor och torpeder. — Brisa'nsgranat, projektil, som verkar krossande och sönderbrytande.

Brisas, nordöstliga vindar, som under december—april blåsa i Sydamerikas nordliga kustländer. Jfr Bendavales.

Brise'is, gr. myt., Brises^ dotter Hippoda-meia, som älskades av Achilles.

Brisement forcé, fr. (1. brisma'ng fårse'), kirurg., uppbrytande av ett illa läkt benbrott 1. brytande av ett eljest deformerat ben för att giva det en bättre form och funktionsförmåga.

Bri'sing 1. Brisinga-men, nord. myt., gudinnan Fröjas halssmycke, förfärdigat av Ivaldes söner.

Brisinga (av Brising, se d. o.), zool., ett släkte sjöstjärnor.

Brisling 1. Bresling, zool., saltad skarpsill.

Brfstol-diamant (Z. bri'stöl-), miner., i närheten av Bristol förekommande bergkristaller, anväxta i järnmalmer. De slipas som diamant.

Bristolmetall 1. Prinsmetall, en art tombak (se d. o.) med ofta täml. hög zinkhalt.

Bristolpapper, Isabeypapper (l. -be'-), ett

slags tjockt limmat papper, som användes till kritteckningar och akvareller m. m.

Bristol stones, eng. (1. - ståns), dets. som Bristoldiamant (se d. o.).

Brisure, fr. (1. -sy'r, av briser, bryta), brytning, bräcka; herald., yngre linjers bi-tecken i ett vapen.

Brita 1. Britta, kvinnonamn, förk. 2iVBirgitta.

Brita'nnia, det latinska namnet på England och Skottland. — B. cismari'na 1. mi'nor, Bretagne.

Brita'nnia-bron den i brobyggnadskonsten epokbildande järnvägsbron över sundet mellan ön Anglesey och Wales.

Brita'nniametall, en metall-legering av tenn, koppar, zink och antimon, med färg och glans av silver.

Briter, se Britter.

British museum, eng. (1. bri'ttisj mjusi'um), en i London 1753 grundad national-institu-tion, innehållande vetenskapliga samlingar och konstsamlingar.

Britmässesommaren, fyra efter varandra följande dagar i oktober, bland dem Birgittadagen. Jfr Indian summer.

Britoma'rtis, kretensisk gudinnan för jägare och fiskare.

Brits {ty. Britsche), utefter en vägg anordnad liggplats av trä, vanligen för flera personer.

Britsjka, slav., ett slags öppen vagn.

Britter 1. Briter, de äldsta kända invånarna i England. Av kymrisk-keltisk stam.

Brix areome'ter, fys., en sackarometer.

Bri'xnergrönt, dets. som Schweinfurtergrönt.

Briza me'dia, bot, darrgräs, allmänt å gräsmark. — B. ma'xima (Indien) och B. ere'cta (Mexiko) m. fl. odlas som prydnadsväxter.

Brizo, gr. myt., en delisk gudinna, som dyrkades såsom de sjöfarandes beskyddarinna. — Brizomanti' (av gr. mante'ia, spådom), drömtydning.

Br. m., förk. för brevi manu (se d. o.).

Bro, handelst., förk. av brutto.

Broadcasting, eng. (1. brådka'sting), utsändning pr radio av dagsnyheter, nöjesprogram m. m., rundradiering.

Broad church, eng. (1. bråd tjörtj), det av modern vetenskap påverkade liberala partiet inom den engelska statskyrkan.

Broadway {1. brå'doä), New Yorks förnämsta gata.

Broadwood and Sons (1. brå'dood än söns), Englands största pianofabrikanter.

Bro'bdingnag, namn på jättarnas land i den engelske författaren Swifts bok "Gullivers resor". Jfr Lilliput.

Broca'rdium, medelt.-lat., kort tänkespråk, så kallat efter Brocardus, en ryktbar lagklok i 11 :e årh.

Brocas formel {1. bråka's), formel för bedömande av en persons konstitution, t. ex. vid livförsäkring. — B. gy'rus 1. B. vindel, talcentrum i vänstra pannioben (hos höger-Brocat—Brometum

hänta). — B. färgskala, antropoL, skala, som vid antropologi ska undersökningar användes för individernas gruppering efter regnbågshinnajis färg.

Broca't, se Brokad.

Brocate'llo, en gul, röd 1. violett italiensk marmorsort. Jfr Brokatell.

Bro'ccoli 1. Sparriskål, ital., en art blomkål.

Broche, fr. {1. bråsj), se Brosch,

Brochées crochées, fr. (1. bråsje' kråsje'), se Broscherad vävnad. — B. lancées, fr. (1. -langse'), se Broscherad vävnad.

Broche'ra {1. bråsj-, fr. hrocher)^ väva med inslaget guld, silver 1. silke; sticka (tyg) ; häfta (en bok). —

Brochure (1. brosjy'r), häfte, ströskrift, broschyr.

Broek, nord. myt., en dvärg, som med sin broder Sindre smidde ringen Dröpne, galten Gyllenborste och hammaren Mjölne.

Broek, Fångstbroek, Ställbroek, jaktt., bete vid rovdjursfångst.

Bro'eken 1. Bloeksberg, ty., ett i Harz beläget berg, där häxorna tros hålla möte under Valborgsmässonatten.

Broekenspöket, fys., den jätteskugga, som berget Broeken i Harz jämte därå befintliga föremål under vissa förhållanden kastar på omgivande dimmor.

Broekfågel, zooL, dets. som Ljungpipare. Se Charadrius.

Broekfåglar, zooL, se Charadriidæ.

Bro'ekhaus, tysk bokförlagsfirma i Leipzig, här mest bekant för sitt utmärkta konversationslexikon.

Broekma'nner 1. Broekmänner, östfrisiskt folk, som under medeltiden bebodde landskapet Brockmerland i Hannover.

Brod, slav., vad, övergångsställe.

Brode'ra (fr. broder), med silke etc. sy upphöjda figurer på tyger; fig., utsmycka (en berättelse). — Broderi', utsytt arbete; tillsats, utsmyckning. — Brodö'r, fem. Bro-dö's, person, vars yrke är att brodera.

Broder Jo'nathan, spenamn på nordamerikanerna.

Broderskyssen, fridshälsning vid gudstjänst mellan de äldsta kristna.

Brode'rödla (eng. laze-lizard), zool., en australisk ödla, Vara'nus va'rius, av gruppen Varaner.

Brodö'r, Brodö's, se Brodera.

Broglio (1. brå'ljå), toskansk vinsort.

Brok, se Broek.

Broka'd 1. Broka't (ital. hroccato, fr. hro-cart), sidentyg, genomvävt med guld 1. silver.

Brokadglas 1. Pärlemorglas, ett slags glas, framställt genom neddoppning av den ännu mjuka massan i glimmer-brokat (se Brokat-kristallfärg) och därpå överfång-ning med ofärgat glas, varefter föremålet blåses färdigt.

Broka'd-marmor, dets. som Brocatello (se d. o.).

Broka'dpapper, färgat papper med påtryckta guld- och silverfigurer.

Broka't, ett slags bronsfärg.

Brokate'11, italienskt bomullstyg, med invävda guld- 1. silvertrådar.

Broka't-kristallfärg, finpulveriserad, anilin-färgad glimmer, som surrogat för metallbronser.

Brokboek 1. Bonteboek, zooL, en numera sällsynt afrikansk antilopart, DamaWscus py-ga'rgus.

Broken-pe'eeo, se Pecco.

Broken tea, smulte, se Pecco.

Broken tweel, eng. (1. brå'ken toi'l), textil., dets. som atlas.

Broker, eng. (1. brå'kör), mäklare.

Brokma'nner, dets. som Broekmänner.

Brokspettar, zool., ett släkte hackspettar, Dryo'hates.

Brollgrop 1. Brölgrop, jaktv., av älg och ren under brunsttiden uppsparkad grop.

Brom, kem., en metalloid, vid vanlig temperatur i form av en illaluktande, blekande och frätande brun vätska. Erhålles ur moder-luten efter raffinering av koksalt. Begagnas i fotografi och medicin.

Brom-a'kiie, med., hudsjukdom, som uppstår vid intagandet av brompreparat.

Broma'lhydra't, farm., ett sömnmedel. Användes även vid epilepsi.

Bromali'n 1. Bromy'l, farm., lugnande medel som gives åt epileptiska och neurasteniska patienter; färglöst pulver sammansatt av hexametylentetramin och etylbromid.

Bromammo'nium, kem., se Ammoniumhro-mid.

Bromargyrft, kem., bromsilver.

Broma't, kem., bromsyrans salter.

Bromatografi' (av gr. hr o'ma, föda, och gra'fein, skriva), beskrivning över näringsmedlen. — Bromatologi' (av gr. lo'-gos, lära), läran om födoämnen: spis, dryck. — Bromatome'ter (av gr. me'tron, mått), ett instrument för att avväga den dagliga födan.

Bromelia'eeæ, hot., monokotyledon växtfamilj. Se Ananas, Billhergia, Tillandsia.

Brome'liatågor, se Ananashampa.

Bromelfn, kem., ett ur ananassaft framställt ämne med svagt syrlig smak. Löser äggviteämnen och förvandlar dem till pepton.

Brome'tum, kem., den latinska benämningen på hromi'der. — B. ammo'nieum, ammo-niumbromid. — B. areeoli'nieum, brom-arekolin. Se Areka,nötter. — B. arge'n-tieum, silverbromid. — B. ehfnieum, se Kinin. — B. eoffe'ieum, se Koffein. — B. ferro'sum, järnbromid. — B. homatro'pium, homatropinbromid. — B. hydrargy'ri-eum, kvicksilverbromid. — B. ka'lieiim, bromkalium. Brukas i medicinen och vid fotografering. — B. li'thieum, litiumbro-mid. — B. magne'sieum, magnesiumbromid, B. na'trieum, natriumbromid. — B. stro'n-222

ticum, strontiumbromid. — B. zi'nzicum, zinkbromid.

Bromety'1, farm., ett bedövningsmedel.

Bromhomatropi'n, se Homatropinhromid.

Bromider, kem., bromvätesyrans salter.

Bromi'dia, sömnmedel, som utgör en blandning av klor al, bromkalium, indiskt hamp-extrakt, bolmört m. m.

Bromidro's (av gr. hr o'mos, stank, och hidro's, svett), stinkande svett.

Bro'mios, gr. myt., eg. den larmande, ett binamn till Dionysos (Backus).

Bromipfn, farm., ett oljeliknande preparat med lugnande verkan, som uppkommer då brom förenas med fett.

Bromi'sm, Bromi'smus, bromförgiftning.

Bromft, miner., ett gult 1. grönaktigt mineral, bromsilver.

Bromka'dmium, kem., vid fotografering nyttjad förening av brom och kadmium.

Bromka'lium, se Brometum kalicum.

Bromkamfer, farm., användes mot hysteri, epilepsi, delirium och som motgift vid strykninförgiftning.

Brom-magne'sium, kem., bromvätesyrans magnesiumsalt.

Brom-metaller, kem., metallernas bromider.

Bromna'trium, kem., farm., verkar som bromkalium, men mildare.

Bromofo'rm, kem., tribrommetan, en färglös vätska, som beredes av bromalhydrat. Användes i små doser mot kikhosta.

Bromoko'11, farm., bromgarvsyreförening med 25 % brom, lugnande medel.

Bromo'l, farm., tribromfenol; antisepticum.

Bromoljetryck, metod att framställa fotografiska kopior.

Bromopyri'n, farm., en bromhaltig antipyrin-förening. Antiseptiskt antipyreticum.

Broms, zooL, se Tabanus.

Bromsdynamome'ter (av gr. dy'namis, kraft, och metre'in, mäta), mek., apparat för uppskattning av det mekaniska arbete, som medelst en axel överföres från en maskin. ,

Bromsilvergelatin-emulsion, överdrag på plåtar, film och papper för fotografiskt bruk.

Bromura'1, farm., fabriksnamn för ett av bromföreningar framställt sömnmedel.

Bromus (syn. Festuca, Zerna), hot., lösta, svingel, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Gramineæ. Ett stort antal arter odlas. De torkade vipporna användas i s. k. vinterbuketter. — B. arve'nsis, ren-losta. — B. ine'rmis, se Zerna. — B. mollis, se Festuca. — B. secalfnus, se Festuca.

Bromy'l, se Bromalin.

Bronchioirtis obli'terans, med., kronisk gra-nulerande bronkit, tilltäppande de minsta luftrören.

Bronchftis 1. Bronkft, med., inflammation i den bronkerna (se d. o.) beklädande slemhinnan.

Brongniarte^lla byssofdes, hot., en vid västkusten vanlig rödalg.

Bromislava-berget, en 40 m. hög kulle i närheten av Krakau, uppkastad till minne av Kosciusko.

Bronkial-ekstasi', se under Bronker.

Bro'iiker (av gr. hro'nchos, luftrör), luftstrupens båda grenar, en till vardera lungan. — Bronkia'1, hörande till bronkerna. — Bronkial-avgjutning, upphost-ningar, förgrenade i avgjutningar av luftrören. — Bronkial-ektasi' (av gr. ek-te'inein, uttänja), med., utvidgning av bronkerna. — Bronkial-katarr, bröstkatarr = Bronchitis. — Bronkial-kramp, astma. — Bronkial-krupp, difteri, som brett ut sig i luftrören. — Bronkial-körtlar, körtlar mellan luftrören. — Bronkial-respiration, bronkiellt andningsljud. — Bronkialutvidgning, utvidgning av bronkerna. — Bronkie'll, som avser bronkerna. — Bronkofo'ni, luftrör si jud. — Bronkolft, lungsten. — Bronkopneumoni' (av gr. pne^umon, lunga), lungsjukdomar. — Bronkosko'p, redskap för undersökning av luftrören. — Bronkosteno's (av gr. ste'no-sis, sammanträngning), förträngning i luftrören. — Bronkotomi' = Tracheotomi (se d. o.).

Bronkio'ler, anat., de finaste luftrörsförgre-ningarna.

Bronki't, se Bronchitis.

Brons (av ital. hro'nzo, malm, trol. av gr. hronte', åska), legering av koppar och tenn, som alltefter större 1. mindre halt av tenn blir ljusare 1. mörkare gråbrun. Genom tillsats av zink fås den gulaktig, och en tillsats av bly gör legeringen vid gjutningen mera lättflytande.

Bronse'ra, tekn., medelst bronsfärger giva trä, gips, metall 1. andra kroppar ett brons-artat utseende.

Bronse'rmaski'n, maskin för anbringande av bronsfärg på papper.

Bronse'rsalt, tekn., en blandning av antimon-klorid och olivolja, varmed järnvaror bruneras (se d. o.).

Bronsfärger, tekn., fint fördelade metallblandningar av olika färg.

Bronsft, mmer., mineral, huvudsakligen sammansatt av magnesium och järnbisilikat.

Bronspulver, dets. som bronsfärg.

Bronssjukan, med., dets. som Addisons sjukdom.

Bronstryck, färgtryck i bronsfärger.

Bronsålder, arkeol., den på stenåldern följande kulturperiod, då man förfärdigade verktyg, vapen, smycken m. m. av brons.

Bro'ntes, gr. myt., en cyklop, son av Uranos och Gaia.

Bronte'um, lat., 1. Bronte'ion (av gr. hronte', åska), åskmaskin på grekernas och romarnas teatrar. — Brontofobi' (av gr. fo'bos, fruktan), rädsla för åskan. —- Brontologi' (av gr. Wgos, lära), läran om åskan ochBrontofobi—Brudbröd

223

dess verkningar. — Brontome'ter (av gr. me'tron, mått), åskmätare, instrument att mäta blixtens styrka.

Brontofobi' m. fl., se Bronteum.

Brontosa'urus, paleont., ett fossilt jätterep-tilsläkte av ordn. Dinosa'uria. Kända exemplar uppnå en längd av 18 m.

Bronzed skinn, eng, (hårt k-ljud), med., det engelska namnet på Addisons sjukdom, grundat på den för denna åkomma utmärkande bronslika missfärgningen av huden.

Bronzi't 1. Bronziti't, se Bronsit.

Brookes apparat {1. broks -), ett lödnings-instrument.

Brook Farm (1. brok fam), lantgård utanför Boston, där en samling bildade och konstnärligt begåvade personer 1841—47 sökte bilda ett socialistiskt idealsamhälle.

Brooki't, eng. (1. bro-), kem., kristalliserad titansyra.

Broom, se Brougham.

Broom handles, eng. (1. brom händels), han-delst., kvastskaft.

Brosch (fr. 6roc/ie),bröstnål,bröstsmycke.

Brosche'ra, Broschy'r, se Brochera. — Bro-sche'rad vävnad (fr. Brochées crochées), tyg, i vilket vissa inslag endast löpa över en del av vävens bredd. Imiterade sådana tyger kallas på franska Brochées lancées.

Broschlare 1. Brossiare, hjälparbetare åt tim-merkörare vid timrets hopsläpning på lastningsplatsen.

Bro'simum, bot., växtsläkte av fam. Mora'-ceæ. — B. galactode'ndron, Venezuelas s. k. ko-träd (arbol de léche, palo de vaca) har en vit mjölksaft, nyttjad som komjölk. Ett vaxartat ämne däri, Galak-tin, användes till ljus. — B. Alica'strum, brödnötträdet, i Central-Amerika och på Jamaika, har en liknande mjölksaft. Nötterna smaka som hasselnötter och användas till mjöl.

Broskganoi'der, zool., en grupp fiskar, framför allt störfiskarna.

Brosklav, bot., en på lövträd vanlig lav, RamaWna calica'ris.

Brosksvamp, bot., se Marasmius.

Brosmen 1. Lubben, zool, en atlantisk torskfisk, Bro'smius bro'sme, fångas i rätt stor utsträckning.

Bro'smius, zool., se Brosmen.

Brossa, se Bråssa.

Brosseri (fr. brosserie), borstbinderi.

Brossiare, se Broschlare.

Brotsch, stålverktyg för upprymning av hål.

Brottmodu'l 1. Brottgräns, tekn., den belastning, varmed ett material skall förses för att brista.

Brougham, eng. (1. bro'am), en tvåsitsig vagn, uppkallad efter den engelske statsmannen med samma namn.

Brouillard, Brouillon, fr. (1. broja'r, bro-jån'g), handelst., koncept, kladd. Kallas även diarium, journal, strazza (se d. o.).

Brouillera, fr. (1. broije'ra), Brulje'ra, bringa

i oordning; stifta oenighet emellan. — Brouillerad 1. Brulje'rad, osams. — Brouil-leri' (1. broij-), Bruljeri', misshällighet, tvist.

Brouillon, se Brouillard.

Broussai^smen, en medicinsk lära, enl. vilken alla sjukdomar bero av lokala inflammationer och åkommor, uppställd av franske läkaren Broussais (1772—1838).

Broussi'ster, se Possibilister, under Possibel.

Broussone'tia, bot., pappersmullbärsträd, ett östasiatiskt släkte mullbärsträd med ätliga frukter. — B. Kæ'mpferi och B. papy-ri'fera, lämna ett bast, som i Kina och Japan bearbetas till papper. — Brousso-ne'tiafiber, bast av pappersmullbärsträd.

Browa'llia, bot., amerikanskt växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. Några arter odlas som prydnadsväxter. — B. america'na, en mångformig art med violettblå, i svalget vita blommor. — B. grandiflo'ra (Mexiko) har ljusblå blommor.

Brownhemp, eng. (1. bra'on-hemp), den mörkaste, billigaste manillahampan.

Browniani'smen (L braon-), ett medicinskt system, utvecklat av engelsmannen John Brown, enl. vilket alla sjukdomar bero på för stor retning 1. brist på retning.

Brownie (1. braoni), "den lille brune", skotskt namn på hustomten.

Browning 1. Browning-pistol (1. braoning), en automatisk pistol, uppfunnen av amerikanen J. M. Browning.

Browni'ster (1. braon-), engelsk religiös sekt, uppkallad efter stiftaren, Robert Brown. Se Independenter.

Brown-paper, eng. (1. bra'on-pä'pö), i England tillverkat, starkt brunt omslagspapper för metall- och manufakturvaror.

Brownska molekylärrörelserna, fys., rörelsefenomen hos småpartiklar, som äro uppslammade i en vätska.

Brown stone wares, eng. (1. bra'on stån oä'rs), engelsk benämning för vanligt stengods.

Brown stout, eng. (1. brao'n staot), stark porter. — Double brown stout (1. dö'bböl -), den starkaste portersorten.

Brua'n 1. Malajsk sol-björn, zool., en liten trädklättrande björn, Vrsus malaya'nus, som i hemtrakterna, Malacka och Stora Sundaöarna, allmänt hålles tam.

Brudport 1. Bröllopsport (eng. marriage gate, fr. porte de mariage, ty. Brautthür), kallas ofta n. portalen i gotiska kyrkor. Under dess båge lästes välsignelsen över brudparen.

Bruce, eng. (1. brus), gammal skotsk släkt.

Bruchsal, ett badensiskt vin.

Bruci'n, kem., en färglös, kristalliserande växtbas, som (jämte stryknin) finnes i rävkakor.

Brudand, se Aix.

Brudborste, bot., se Cirsium.

Brudbröd, bot., se Spiræa.224

Brudfrämma, dets. som Brudsäta (se d. o.).

Brudpäll, se Päll.

Brudsporre, bot., se Habenaria.

Brudsäta 1. Brudfrämma, kvinna, som klär bruden vid bröllop.

Brue'ra 1. Brye'ra (av ty. brüken, doppa i hett vatten), tekn., lägga kläde över hett vatten för att göra det smidigt.

Brugden 1. Brygden, zooL, en ända till 15 m. lång haj art, CetorMnus ma'ximus, som förr fångades med harpun för sin oljerika levers skull.

Brugeres krut (1. brysjä'rs -), röksvagt krut av ammoniumpikrat och salpeter.

Bruit, fr. (1. brui'), sorl, buller, gny; uppseende, rykte, oväsen, slagsmål. — Bruyant (/. bruia'ng), sorlande, bullrande. — Tant de bruit pour une omelette, fr. (1. t ang dö brui' por ynn åmmle'tt), vilket larm för en pannkakas skull! Vilket väsen för ingenting!

Bruit de diable, fr. (1. brui' dö diabl), nunne-susning, ett blåsljud, som genom stetoskop höres på sidan av halsen ovanför nyckelbenet. — Bruit de moulin {1. -molä'ng), ljud som av kvarnhjul vid bristningar i hjärtklaffarna.

Brukte'rer, forngermansk folkstam.

Brule'ra {fr. brüler)^ bränna. — Brylå' 1. Vin brülé, fr. (1. väng bryle'), glödgat vin; värmd och med kryddor försatt konjak. — Créme brülée (kräm -), maträtt av ägg, mjölk och socker. — Cerveau brülé (Z. servå' -), vildhjärna, fantast.

Brulje'ra, Bruljeri', se Brouillera.

Brumaire, fr. (1. brymä'r, av lat. hru'ma, vintersolstånd), töckenmånaden, den andra månaden i franska revolutionens kalender, från den 23 okt. till den 21 nov.

Bruma'lis (av lat. brumma, vinter), bot., vinter-.

Bruma'ta-lim 1. La'ro-lim, klibbiga blandningar till bestrykning av fruktträdsstammar. Se Cheimatobia.

Bru^mmeisen, ty., mungiga.

Brunag, bot., se Rhynchospora.

Bruna juran, geol., tysk benämning på den juraformationens avdelning, som vanligen kallas Dogger.

Brunalger, bot., en grupp alger, Fucoi'deæ, Pheophy'ceæ, Melanophy'ceæ.

Brunand, zooL, en dykand, Nyro'ca feri'na.

Brunbakterio's, kålröta.

Brunbinka, bot., se Erigeron.

Brundfsium 1. Brundu'sium, det romerska namnet på Brindisi.

Brune, nord. myt., ett av Odens tillnamn; fornnordiskt mansnamn = Bruno.

Brune 1. Bruni, nord. myt., en dvärg.

Brunei, Prunel, fr. (1. bryne'll, pryne'11), ett tungt kyprat ylletyg, ofta med varp av bomulls- 1. linnegarn. Användes till damskodon, halsbindor m. m.

Brune'lla, bot., växtsläkte av fam. Labia'tæ. — B. vulga'ris, brunört, allmän torrängs-

växt, var förr officinell. — B. grandiflo'ra, en kalkväxt från s. Sverige, odlas stundom.

Brune'ller 1. Prune'ller, ett slags stora, söta plommon från Frankrike.

Brune'1-skena, bredfotad järnvägsskena, uppkallad efter uppfinnaren.

Brune'ra, tekn., kallar man förfarandet att skydda vissa metaller, i synnerhet järn, mot röstning, genom att överdraga dem med en brun lackfärg. — Brune'ring, överdragning med skyddsfärg.

Brune'rstål, verktyg, som användes vid bru-nering (se d. o.).

Brune'tt {fr. brunet, fem. brunette), brun-hårig, mörklagd.)(Blondin. — Bru-nette {1. bryne'tt), en fransk visa av erotisk karaktär.

Brunfe'lsia, bot., tropiskt, amerikanskt växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. — B. exi^mia odlas ofta i växthus.

Brunhi'lda, forntyskt, Bry'nhild, fornnordiskt kvinnonamn (av fornty. bruni, pansar, och hilt, isl. hild, strid). Namn på Sigurd Fåfnesbanes maka, sköldmön B.

Brunhilde-ställningen, tysk försvarsställning under världskrigets slutskede.

Brunholz 1. Indiskt bresiljeträ fås av Cæsal-pinia sappan från Ostindien.

Bruni, se Brune.

Brunia'ceæ, bot., växtfamilj av serien Rosa'les. Ljungliknande halvbuskar i Kap-landet.

Bru'nke, fornnordiskt mansnamn = Bruno.

Brunklot, Bruntofs, bot., ett par allmänna blågrönalger.

Brunklöver, bot., se Trifolium.

Brunkol, geol., en av de på kemisk väg bildade bergarterna, tillhör huvudsakligen tertiärformationen och bildar bruna, jordlika 1. pulverformiga massor.

Brunkrut 1. Chokladkrut, en avart av svartkrut. Dess kol är framställt av kolad halm.

Brunkulla, bot., se Nigritella.

Brun-nacke, dets. som Bläsand.

Brunne'ola, bot., brunaktig. — Brunne'scens, bot., som börjar bli brun. — Bru'nneus, -a, bot., (mörk)brun.

Brunnerska körtlarna {lat. glandulæ brunne-rianæ), anat., körtlar tätt under slemhinnan i tolvfingertarmen.

Bru'no, tyskt mansnamn (av ty. braun, brun).

Brunockra, miner., ett järnoxidhydrat av gulbrun 1. svartbrun färg.

Brunoise, fr. {1. brynåa's), kokk., soppa av kött-1. fiskbuljong med grönsaker.

Brunroth {1. -råt, av ty. roth, röd), eg brunröd; miner., ett slags som målarfärg använd järnockra.

Brunskära, bot., se Bidens.

Brunsnultra, zooL, se Acantholabrus.

Brunspat, miner., en avart av bitterspat.

Brunspån, raspat blåträ.

Brunsten 1. Pyrolusi't, miner., mangansuper-

oxid, ett svart 1. stålgrått mineral, användes mycket i tekniken.

Brunsyra, hot,, se Oxalis.

Brunven, bot., se Agrostis.

Brunört, bot., se Brunella.

Bruscame'nte, ital., tonk., hastigt, häftigt. Jfr Brusque.

Brushane, zooL, en svensk vadarfågel, Pavon-ce'lla pu'gnax.

Brusia'ner, se Petrobrusianer.

Bruslimona'd 1. Brus, en av bärsaft beredd limonad, vilken kolsyrats.

Brusque, fr. (1. brysk), hastig, häftig, grov. — Brusquement (1. -mang), häftigt; våldsamt. — Brusquerie {1. -öri'), häftigt, våldsamt väsende, grovhet.

Bruta'1 (av lat. bru'tus), rå, grov, plump, vildsint. —• Brutalise'ra, behandla någon rått. — Brutalite't, grovhet, råhet.

Brutet acko'rd, tonk., ackord, i vilket intervallerna ej angivas samtidigt utan efter varandra.

Bru'tto, ital., handelst., utan avdrag. Jfr Netto. — Bruttofrakt, inseglad frakt utan avdrag för omkostnader. — Bruttoinkomst, summan av årets inkomster, iitan avseende på utgifter 1. omkostnader. — Bruttovikt, en varas vikt, medräknad emballagets. — Bruttovinst, inkomsten av ett företag utan avräkning av omkostnaderna.

Bru'tus, latinskt mansnamn, den enfaldige. Namn på Cæsars skyddsling, som deltog i hans mord. — Étiam tu, mi Brute! även du, min Brutus! Cæsars ord till denne i dödsminuten.

Bruxelles griffons, en modern hundras, som påminner om yorkshire-råtthundarna.

Bruyère-trä (Z. brui'jä'r-), hårt, finådrat trä av roten till Eri'ca arbo'rea.

Brya'ceæ, bot., kryptogamgruppen blad- 1. lövmossor.

Bry'a E'benus, bot., amerikanskt träd av fam. Legumino'sæ. Lämnar amerikansk ebenholts.

Brye'ra, se Bruera.

Brygden, se Brugden.

Brygdmjöl (eng. brew meal), majsmjöl och majsgryn för bryggeriändamål.

Bryfnæ, bot., dets. som Bryaceæ (se d. o.).

Brylépudding = Crème brülée (se under Bru-lera).

Bry'lling, urspr. brorsbarn, d. v. s. syskonbarn 1. kusin på fädernet; nu syskonbarns barnbarn. Jfr Syssling.

Brylå', se under Brulera.

Bry'ngel, fornnordiskt mansnamn — Brune, Brunke och Bruno.

Brynhild, se Brunhilda.

Brynhildarkvfda, en av sångerna i den äldre Eddan.

Brünhilde, kvinnoroll i musikdramerna "Val-kyrian", "Siegfrid" och "Kagnarök" av R. Wagner.

Bryn ja, skyddsbetäckning för kroppen, bildad av metallringar 1. plåtar. Jfr Harnesk.

Bry'nolf, Bry'njulf, fornnordiskt mansnamn (av brynja och fornnord. ulfr, ulv).

Brynstensskiffer, geoL, en art lerskiffer, som är kvartshaltig och liksom genomdragen av kiselsyra. Brukas till brynstenar.

Bry'nte, fornsvenskt mansnamn, dimin. av Bruno.

Bryofy'ter 1. Bryo'phyta, bot., kryptogamgruppen Mossor.

Bryologi' (av gr. bry'on, mossa, och Wgos, lära), läran om mossorna. — Bryolo'g, mosskännare.

Bryo'nia, bot., hundrova, slingrande, klängande växter av fam. Cucurbita'ceæ. — B. a'lba och B. dio'ica, flera meter höga klängväxter med gulgrön krona och svarta 1. röda frukter.

Bryonfn, farm., en inom medicinen använd alkaloid, framställd ur roten av hundrovan.

Bryono'psis, bot., växtsläkte av fam. Cucurbita'ceæ. — B. lacinio'sa, är en odlad, ettårig klängväxt.

Bryophy'llum, bot., växtsläkte av fam. Cras-suWceæ. — B. caly'cinum är bekant för sina rotslående blad, som i tropikerna användas till sårbehandling.

Bryo'phyta, se Bryofyter.

Bryozo'a, Bryozo'er (av gr. bry'on, mossa, och zoe', liv), zool., mossdjur, en djurklass, som tillhör molluskoidéernas provins.

Brysk, Bryskera, se Brusque.

Bry'sselkål 1. Rosenkål, ett slags bladkål med fin och egendomlig smak. Se Brassica.

Bry'sselmatta, ett slags dyrbar matta av fin ull med invävda figurer. De äkta, vanligen från Brüssel, äro lika på båda sidor.

Bry'sselspetsar, ett slags berömda belgiska spetsar med botten av maskor.

Bryte (av fornsv. bryti), "matutdelare", den främste trälen vid en gård.

Bryto'nska språket, dets. som Kymriska språket.

Bry'um, bot., ett släkte allmänna kärr- och jordmossor av gruppen Bladmossor.

Brågon, bot., namn på Rha'mmus catha'rtica.

Bråssa, runt 1. avlångt spänne.

Bräck, se Läck och bräck.

Bräcka, bot., se Saxifraga.

Bräckage (1. -a'sj), se Breakage.

Bräder, handelst., sågat virke med en tjocklek av 1/2 till 1% tum. Jfr Battens och Plank.

Bräken, bot., allmänt namn på ormbunkar.

Bräm, bot., den övre, utbredda delen av en sambladig blomkrona. Jfr Pip.

Brändan, svedjad jord.

Brännbär, se Bringbär.

Brännpunkt (lat. fo'cus), fys., den punkt, till vilken parallella ljusstrålar samman-brytas av en konvex lins (ett solglas). — Brännvidd (folka'ldista'ns), avståndet226

emellan brännpunkten och linsens medelpunkt.

Bränslesamlaren, zooL, en för sitt konstrika bo ryktbar, sydamerikansk fågel, Anu'm-bius anu'mhi.

Brännvin, kem., Spi'ritus te'nuis, en blandning av etylalkohol och vatten. Brännvin av olika slag äro finkel, konjak, arack, rom, whisky, genever och lav brännvin.

Brännässla, bot., se Urtica.

Bräsch, se Bresch.

Bräsma, bot., se Cardamine.

Bräss 1. Thy'mus, anat., en blott hos foster 1. unga individer i brösthålan befintlig körtel. Kalvbräss anses som en läckerhet.

Brödfruktträdet, bot., Artoca'rpus inci'sa, odlas i alla mellan vändkretsarna belägna land. Dess nästan klotrunda frukter av ett människohuvuds storlek äro ett av de förnämsta näringsmedlen för tropikernas inbyggare.

Brödkol, kolat bröd {lat. Ca'rbo pa'nis), användes ibland i tandpulver.

Brödkorgs vamp, bot., se Nidiilaria.

Brödnötträdet, bot., se Brosimum.

Brödrafolkens väl (no. Broderfolkenes vel), Oskar II :s valspråk före 1905, därefter Sveriges väl.

Brödstilar, stilar, som vid tryckning användas till den eg. texten.

Brödsöndag {lat. Domi'nica de pa'nibus), midfastosöndagen.

Brödtall, bot., se Pinus.

Bröggeri't, miner., en toriumhaltig avart av pechblände.

Brölgrop, se Brollgrop.

Brömsens droppar, efter svenske läkaren Bröms (1612—93) uppkallat, fordom mycket använt folkmedicinskt läkemedel.

Brönners fläckvatten, utgöres av lätta fraktioner av bergolja, d. v. s. gasolja och bensin.

Bröstbär, Juju'ber (fr. jujubes), bot., frukterna av flera arter av Zi'zyphus, tillhörande fam. Rha'mneæ.

Bröstdroppar, med., läkemedel, som avser att lindra hosta. Kända och värderade äro Roséns bröstdroppar, vilka beredas av opium, saffran, lakritsextrakt och Malagavin.

Bröstpulver, med., Pu'lvis gummo'sus stibia'-tus, beredes av mineralkermes, raffinerat socker och pulvis gummosus (se d. o.).

Brötling, bot., se Lactarius.

B. S. G. D. G., se Brèveté.

Bsschedu'cher, en tjerkessisk folkstam.

^-strålning, se Radium.

Bt., förk. för engelska baronet (se d. o.).

Bto 1. b:to, förk. för brutto.

Buas, ett slags fartyg, som förr begagnades vid sillfiske.

Bu'balis (syn. Alce'laphus), zool., ett antilop-släkte. — B. buse'laphus, nordafrikansk hartebeest. — B. caama, hartebeest (s.

Afrika). — B. coke'i, kongeni, koantilop (Ostafrika).

Bu'balus, lat., buffel. Se Bos.

Bubastis 1. Bast, egypt. myt., mångudinnan.

Bu'bo, zool., uvsläktet. — B. bubo, berguv.

Bubo'n, gr., med., inflammation i ljumskens lymfkörtlar. — Bubonpesten, Böldpesten, med., forna tiders

"digerdöd", har fått sitt namn därav att under sjukdomen körtlarna svullna, särskilt i ljumskarna, i axelvecken och på halsen.

Bu'carogods, se Wedgwood.

Bu'cca, lat., kind. — Bucca'lis, som rör kinden.

Buccanier, se Boucanier.

Bu'ccina 1. Bu'cina, lat., romerskt blåsinstrument, i form av ett nästan i cirkel böjt rör; snäcktrumpet, med vilken tritonerna avbildas.

Buccina'tor, lat. (av bu'cca, uppblåst kind), eg. trumpetare; anat., trumpetarmuskeln i kindbenet.

Bucci'nidæ, zooL, en familj havssnäckor. — Bucci'num unda'tum, valthornssnäcka, en vid Sveriges västkust vanlig art av nyssnämnda familj. Användes som agn vid fiske.

Bu'cco, lat., en stående mask (skrävlande väl-lusting) i de romerska folklustspel, som kallas atellaner.

Bucco-blad, Bucco-oja. Se Bucko-.

Bucco'nidæ 1. Capito'nidæ, zool., skägg-gökar, en familj tillhörande de partåiga fåglarna. Tillhör tropikerna.

Bucenta'ur, Bucento'ro 1. Bucinto'ro, ital. (av buzi'no, liten galär, och d'oro, av guld), benämning på det präktiga fartyg, på vilket fordom dogen i Venedig årligen firade republikens förmälning med Adriatiska havet; gr. och rom. myt., ett vidunder, hälften människa, hälften tjur 1. åsna.

Buce'phala, zool., syn. Hareida. Se Alfågel.

Buce^phalus {gr. buke'falos, tjurhuvud, av bu's, tjur, och kefale', huvud), Alexander den stores livhäst; fig., ståtlig springare.

Bu'ceros, zool., en art hornfåglar.

Buchanan (Z. bjoka'nön), ett omtyckt visky-fabrikat. Black and white.

Buchani'sternas sekt, religiös sekt i Skottland på 1700-t.

Buchberger, omtyckt schweiziskt rödvin från Kheineck.

Buchi't, petrogr., bergart, bestående av en i basalt förekommande, till glas smält sandsten.

Bu'chloe, bot., ett grässläkte. — B. dactyloi'-des, buffelgräs, de nordamerikanska prä-riemas förnämsta fodergräs.

Buchonft, petrogr., en basaltisk, vulkanisk bergart.

Bu'cina, se Buccina.

Bucinto'ro = Bucentaur (se d. o.).

Bucka'ler (av lat. bucca, mun), konsonanter, vilka uttalas vokaliskt, d. v. s. med ljudalstring i munhålan.

Buckanj är = Boucanier (se d. o.).

Buckelplatta, byggn., vid brobyggnader använd underlagsplatta av bockad järnplåt för fyllnadsämnen.

Buckeram " Barragan (se d. o.).

Buckingham palace, eng. {1. - pä'lles), kungliga residenset i London.

Buckla'ndia, hot.^ trädsläkte av fam. Hama-melida'ceæ. — B. populne'a, ett av de viktigaste träden i Himalayas och Birmas skogar. Veden användes till träsniderier.

Bucklandet, miner., ett slags ortit från Aren-dal ; även en varietet av epidot.

Bu'cko-blad, farm., Fo'lia hu'cco, blad av bl. a. flera ^arosma-arter. — Bucko-olja, fås av bladen av vissa Barosma- och Diosmæ-SiYter på Godahoppsudden.

Buckskin, eng. (1. böck-), eg. bockskinn; ett slags stark yllekypert.

Buco'lica, 10 herdedikter av Virgilius efter Theokritos som mönster. Jfr Bukoler.

Bucuresci (Z. bokorräsjtj), rumänska namnet på Bukarest.

Buddai'sm, se Buddhaism.

Bu'dde, se Bote.

Bu'ddha, "den upplyste", stiftaren av en indisk religion (5:e 1. 6:e årh f. Kr.), som, utträngd från Hindostan, härskar å Östra indiska halvön, i Kina, Tibet, Mongoliet och Japan. — Buddhai'sm, Buddhi'sm 1. Buddi'sm, Buddhas gudalära. — Buddhi'st 1. Buddfst, anhängare av Buddha.

Buddise'ring metod att konservera födoämnen genom tillsats av vätesuperoxid (uppfunnet av dansken C. Budde).

Buddi'sm, Buddi'st, se Buddhaism, Buddhist.

Bude'ngen 1. Negerapan, zooL, apart (Semno-pi'tecus ma'urus) från Java. Jfr Per-laffen och Scheilaffen.

Budget, eng. (1. bö'djet, av fornfr. bougette, läderpung), förslag rörande statsverkets årliga inkomster och utgifter; kostnadsförslag i allm.

Budkavlelöpning, sportt., se Stafettlöpning.

Budle, fornnordiskt mansnamn, reslig krigare.

Budoa'r, se Boudoar.

Budo'rcas, zool, ett gemsdj ur släkte. — B. taxico'lor, taki, förekommer i Mishuri-bergen mellan Tibet och Assam.

Budy'tes, zool., syn. Motacilla.

Bue'n Reti'ro, sp., "god tillflykt", förr kungligt spanskt lustslott nära Madrid, numera artillerimuseum. Parken är en av Madrids mest omtyckta promenadplatser.

Bu'ffa, se Buffo.

Bu'ifel (lat. Bos hu'halus, sp. hufalo), zool., en art av oxsläktet, härstammande från Indien.

Buffelgräs, hot., se Buchloe.

Bu'ffelus, zool, bufflar, se Bos.

Buffer 1. Hovbuffer, veter., hovunderlag av elastiskt material.

Bu'ffer 1. Bu'ffert, mek., en på lokomotiv och järnvägsvagnar anbragt, fjädrande appa-

rat, som har till uppgift att minska häftigheten av stötar.

Bu'fferstat 1. Buffertstat, neutralt område mellan tvenne stater, avsett att hindra en sammanstötning mellan deras intressen. Jfr Buffert.

Buffet, fr. (/. byffe'; ital. hufe'tto; sp. bufete; mlat. hufe'tum), byffé, skänkskåp, värdshusdisk; plats, där, vid en större tillställning, mat o. d. serveras; förfrisknings-rum.

Buffline, fr. (Z. byffli'n), ett tätt vävt franskt byxtyg.

Bu'ffo, fem. Buffa, ital., komisk, lustig. — A'ria buffa, komisk aria. — Du'o buffo, komisk duett. — 0'pera buffa, komisk opera. —• Buffo 1. Buffo'ne, komisk sångare i den italienska operan; narr. — Buffo-bas, Buffo-tenor,

bas- 1. tenorsångare med komiska anlag.

Buffonneri' (fr. houffonnerie), gyckel, tokeri.

Bu'fo, zool., paddor. — B. vulga'ris, vanliga paddan. Se Bufotalin.

Bufoniter, paleont., förstenade bendelar av fiskar.

Bufo'nius, -a, (av lat. bu'fo, padda), bot., padd-.

Bufotalfn, farm., ett gift, som erhålles ur hudsekretet på paddan, och verkar på hjärtat likt digitalis.

Bu'gge, fornnordiskt mansnamn, bebyggare.

Buggij, eng. (1. baggi), lätt enbetsåkdon.

Bugi 1. Bugine'ser, en folkstam på Celebes.

Bugle, fr. (1. bygl), 1. Buglehorn, "bygelhorn", signalhorn med klaffar.

Bugres, kolonistemas vanliga namn på Boto-kuder (se d. o.).

Buhl-arbete, se Boule-arbete.

Buijs-Ballots lag (1. böjs-ballå'ts -), meteor., Bariska vindlagen, som anger förhållandet mellan lufttryck och vindriktning.

Buiatri'k 1. Bujatri'k (av gr. bu's, nötkreatur, och iatrike', läkekonst), veter., läran om nötkreatur SS j ukdomarna.

Building societies, eng. (1. bi'lding såsä'-jitis), byggnadsföreningar.

Bujatrfk, se Buiatrik.

Buji'derna, medeltida härskarsläkt i Persien.

Bukarest-ringen, en ryktbar gotisk halsring med runinskrift (en del av det s. k. Petrossa-fyndet), i museet i Bukarest. Endast en bit med inskriften återstår numera.

Buke'falos, se Bucephalus.

Bukettrosor, bot., se Rosa.

Bukfeniga, zool., se Abdominales.

Bukhjärna, anat. (ce'rebrum abdomina'le), den fläta av nerver och ganglier, som omger övre delen av stora bukpulsådern och avger nerver till bukinälvorna.

Bukoler, ett forntida herdefolk. — Buko'lisk (gr. bukoliko's), till herdelivet hörande. — Bukolisk cesur, metr., den versavskärning, som företrädesvis i bukoliska dikter ofta

återkommer efter slutet av hexameterns fjärde fot. — Bukolisk dikt, herdedikt. Jfr Bucolier. — Buko'liker, författare av herdedikter.

Bukra'nion (av gr. hu's, oxe, och krani'on, huvudskål), hyggn,, oxkranium, senantik prydnadssymbol på altaren, gravar och metoper. Vid hornen hänga offerband. — Bukranionfris, en följd av dylika prydnader, förbundna med slingor.

Bukrevben, zool., se Ahdominalsternum.

Buksvampar, bot., Gästeromyce'tes, en ordning basidsvampar. Hit höra Bovi'sta, Cy'athus, Lycope'rdon och Sclerode'rma m. fl.

Bulala, folkgrupp i Vadai.

Bulb (av lat. hu'lhus, lök), anat., benämning på vissa organ som ansetts bilda löklika ansvällningar.

Bu'lben, anat., förlängda märgen {Medu'lla ohlonga'ta).

Bulbfferus, -a, -um (av lat. bu'lbus, lök), bot., med lökar (groddknoppar). — Bulbi-fo'rmis, lökformig. — Bulbfger, lökbärande. — Bulbofdes, lökformig. — Bulbo'-sus, -a, -um, bot., med lök.

Bulbi'll, bot., groddknopp, knopplök.

BuIboco'dium, bot., ljusblomma, ett växtsläkte av fam. Lilia'ceæ. — B. ve'rnum, odlas som prydnadsväxt. Liksom Crocus.

Bulbul, pers., näktergal.

Bu'lbus, lat., lök, anat., om lökformiga utvidgningar. — B. a'llii, bot., vitlök. Verkar stimulerande, svett- och urindrivande, lösande och maskdödande. — B. medu'llæ, förlängda märgen (Medu'lla oblonga'ta). — B. o'culi, ögongloben. — B. olfacto'rius, hjärnans luktlob. —• B. rachi'ticus, anat., förr namn på förlängda märgen (bulben, 1. Medulla oblonga'ta). — B. sci'llæ, sjölök {Sci'lla mari'tima). — BulbäV, som avser förlängda märgen. — Bulbär para-ly's, med., nervsjukdom, lokaliserad till nervkärnor i förlängda märgen.

Bulda'n, grov, hampvävnad, säckväv.

Bule', gr., rådsförsamling, särskilt den i det gamla Aten.

Bulente'rion, gr., rådhus 1. plats för rådssammankomster.

Buleva'rd, se Boulevard.

Bulgarisk sur mjölk, se Yoghurt.

Bulimi', gr. (av bu's, tjur, och limo's, hunger), med., ^'oxhunger", häftig och onaturlig hunger, ätsjuka.

Bu'limus, zool., ett släkte lungsnäckor. De svenska arterna äro mycket små, enfärgade.

BuIjo'ng, kraftsoppa; spadet av kokt kött. Se Bouillon. — Buljongkakor, Buljongtärningar, en blandning av köttpulver 1. köttextrakt samt vegetabiliska ingredienser.

Bull, eng., eg. tjur; "groda", tokroliga yttranden, särdeles sådana som tillskrivas irländarna ("irish bulls"). — John Bull, skämtsam benämning på engelska folket.

Bu'lla, lat., eg. metallkapsel för det vid en urkund medelst ett snöre fästade sigillet; själva sigillet; kejserlig 1. påvlig förordning. — Gyllene bullan {lat. Aurea Bulla), den av kejsar Karl IV 1356 utfärdade tyska riksgrundlagen. — Bulla'rium, en samling av påvliga förordningar. — Bulla'-tus, utnämnd genom en påvlig bulla.

Bulla'tus, -a, -um, Bullo'sus (av lat. bu'lla, vattenblåsa, buckla), bot., med ansvällningar.

Bull-bay-tree, eng. (1. bull-bä-tri), dets. som Magnoliaträ.

Bu'lldogg, eng. (1. -dågg), ett slags stor hund av engelsk ras.

Bulleblomster, Bullerblomster, bot., se Trol-lius.

Bulletin, fr. (1. bylltä'ng, försvenskat bulle-ti'n), dagligt tillkännagivande (t. ex. om en hög persons sjukdom); berättelse om krigsoperationer. Jfr Rapport.

Bullet-tree, Bully-tree, eng. {1. bu'llet-tri, bu'lli-), dets. som Hästkött-trä (se d. o.).

Bulletäng, se Bulletin.

Bullia'rda, bot., syn. Tillæa.

Bullion, eng. (1. bo'ljön), eg. guld- 1. silverklump; omyntat guld 1. silver i stänger; främmande, ej gångbara mynt; frans på epåletter.

Bullivants nät, sjöv., ett slags torpednät.

Bullockmaskin, en boktryckerimaskin, uppfunnen av W. Bullock.

Bullo'sus, lat., se Bullatus.

Bulls, se Bears.

Bull-te'rrier, engelsk hundras, som uppkommit genom korsning av bulldogg och tax.

Bullö's (lat. buWsus), blåsformad, blåsig:.

Bult, sjöv., en rund stång, som förbinder timren i ett fartyg.

Buluk-Basji, turk., anförare för turkiskt infanteri.

Bulva'n (av ry. bolva'n, dumhuvud), lockfågel, lockbete; person, som under sken av självständighet företräder en annan.

Bumaloen 1. Bombayankan, zool., en till lys-fiskarna (fam. Synodo'ntidæ) hörande, australisk djupvattensfisk. Har po'don ne-he'reus. Den utföres torkad till Indien och ingår i curry.

Bumbåt 1. Kattrejare-båt, liten farkost, i vilken kustbor besöker förankrade 1. passerande fartyg för att försälja medförda frukter o. a. varor.

Bumera'ng, se Boomerang.

Bumia, tunesiskt guldmynt == 100 piaster = omkr. 44 kr.

Bumper, eng. (1. bö'mper; förvrängning av bumbard 1. bombard, ett slags stor mör-sare), stor pokal, remmare.

Bumping-kapprodd {eng. bumpingrace) ^ eng-.elsk form av kapprodd, varvid alla båtar starta på visst avstånd efter varandra och det gäller att uppnå och vidröra närmast föregående båt.

Bunch, längdmått för bind- och jutegarn. I England 1 bunch 3 bundels == 180,000 yards.

Bund, Der (1. bont), schweizisk tidning, som sedan 1849 utkommer i Bern. Demokratiska partiets organ.

Bundafolken, namn på de folk, som bebo kusterna av Benguela och Angola.

Bundel, eng., "bunt", se Bunch.

Bundelah, se Bandela.

Bunder, Bunder-apa 1. Resus-apa, zool.y en indisk apart, Si'mia rhe'sus, oitd^ hållen i menagerier.

Bu'ndesgericht, ty., Schweiz' statsdomstol.

Bu'ndesrath, ty., förbundsråd, representationen för de enskilda staterna i Nordtyska förbundet; högsta verkställande makten i Schweiz.

Bu'ndschuh, ty., snörkänga; fälttecken under bondeupproren i Tyskland under 16 :e årh.

Bungalo, se följande ord.

Bungalow, eng. (1. bö'ngalå), ett ostindiskt hus i en våning av bamburör med ett långt framskjutande halmtak. — Dawk bungalow (Z. dåk -), härbärge för resande.

Bungarum-pamah, zooL, se Bungarus.

Bu'ngarus, zooL, ett i Indien och Östasien förekommande giftigt ormsläkte. — B. cæru'leus, indiemas krait. — B. fascia'tus, indiernas bungarum-pamah.

Bunge, bot., se Samolus.

Bu'nias orienta'lis, bot, ryssgubbe, rysskål, hundrättika, till fam. Crucijeræ hörande åkerogräs, som inkommit med spannmål från östersjöprovinserna.

Bu'nium, bot., växtsläkte av fam. UmbelW-feræ. — B. BuIboca'stanum, j ordkastanj e, har en knöllik rot, som förtäres rostad.

Bu'nker, eng., kolbox å fartyg. — Bunkerkol, kol, som förvaras i ett fartygs kolbox, bunker, för fartygets drift.

Bunkstål, handelst., stål för export på Orienten, med hög kolhalt och avslaget i smärre bitar, vilka förpackas i träkaggar om en mansbördas vikt.

Bunockra, fibrer av XJre'na loha'ta. Se Ur ena fiber.

Bunodo'nt (av gr. buno's, upphöjning, och odu's, tand), zool., form av däggdjurskindtänder med kägelformiga knölar.

Bunsens brännare, brännare för gas med svagt lysande, starkt värmande låga, och som användes i kemiska laboratorier.

Bu'nstings, engelska släta ylletyger, använda till flaggduk.

Buntmakare {ty. Buntmacher, av Bunt, pälsverk), handlande med pälsverk, körsnär.

Bunya-bunya, bot., se Araucaria.

Bunyevaczer {1. bonjeva'tser) 1. S3oka'tzer, namn på de serbiska invånarna i s. Ungern.

Bunzlau-varor, stengodsvaror från Bunzlau i Schlesien.

Buonapa'rte, se Bonaparte.

Buonarro'ti, florentinsk släkt. Dess förnämsta medlem var konstnären Michel-angelo.

Buonavoglia, se Bonavoglia.

Bupha'ga, zooL, maskhackare, ett trastlikt afrikanskt fågelsläkte, som lever av larver bland håren och i huden på däggdjuren.

Bu'phane, bot., afrikanskt växtsläkte av fam. Amaryllida'ceæ. — B. toxica'ria. Löken innehåller hottentotternas pilgift. I torrt tillstånd har den använts som häftigt avföringsmedel.

Buphtalmi', Buphta'lmus, med., glosögdhet.

Buphtha'lmum, oxöga, bot., växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Några arter från mell. Europa odlade som rabattväxter. — B. specio'sum, solstjärna, från s.ö. Europa, odlad och stundom förvildad.

Buple'urum tenufssimum, bot., harfloka, strandumbellat med hela, smala blad. (S. Sverige.)

Bu'r 1. Bö'r, Borr, nord. myt., son av Bure och fader till Oden, Vilje och Ve.

Bu'rak, Ba'urak, förr namn på naturlig borax.

Bura'n (ry. bu'rja), meteor., häftig virvelvind på de sibiriska stäpperna.

Buratine, fr. {1. byrati'n), ett slags halvsidentyg.

Buratti'no, ital., marionett (se d. o.).

Buranham-bark, dets. som Monesia-bark.

Burbrev, borgarbrev, skriftligt bevis på vunnet burskap.

Burbu'ra, dets. som Babla (se d. o.).

Burcha'n, se Burkan.

Bu'rchard 1. Bu'rkard, mansnamn (av fornty. Burghard, Purchart), bergfast.

Bu'rda 1. Bo'rda, arab., mantel. Namn på två berömda dikter.

Burdfgala, romarnas namn på Bordeaux.

Burdu's (av ty. bardauz, pladask), rakt på sak, framfusigt, tvärt, överilat.

Bu're, nord. myt., fader till Bör. Mansnamn, med betydelsen den borne.

Bureau, Bureaucratie, fr. (1. byrå', byråkrati'), se Byrå.

Bureau des longitudes (1. byrå' dä långi-ty'dd), vetenskapligt samfund i Paris för matematiska och astronomiska frågor.

Bureau International permanent de la paix (1. byrå' ängternattsiåna'll - dö la pä), In-ternationella fredsbyrån i Bern.

Bureaus of labor statistics (Z. bju'rås åv lä'bor stati'stiks), ämbetsverk i Amerika för bearbetandet av statistiska uppgifter rörande arbetsmarknaden.

Bureau Ve'ritas (Z. byrå'-), ett aktiebolag, som har sitt huvudsäte i Paris, och vars ändamål är besiktning, taxering och klassificering av fartyg. "Norske Veritas", bildat efter mönstret av detta bolag, har sitt säte i Oslo.

Bureaux d'esprit (Z.byrå' despri'), ironisk benämning på litterära salonger i Paris på 1600-t.230

Bure'ter, Burie'ter, Burja'ter 1. Burjä'ter,

mongoliskt nomadfolk i Sibirien.

Burette, se Byrett.

Burggreve 1. Burgreve, har stundom varit titel på högste ämbetsmannen i Göteborg och Malmö. Jfr Borggreve.

Bu'rgos, skal av Nau'tilus pompi'lius (en bläckfiskart), som över Singapore föras i marknaden som pärlemor.

Bu'rg-teatern (Hofhurgtheater) i Wien anses som den förnämsta av tyska skådebanor.

Burgu'nder, en germansk folkstam; även benämning på bourgognevin.

Burgu'ndisk hjälm, en huvudbonad av stål 1. järn, tätt åtslutande och med framspringande visir.

Burgu'ndiskt beck, Burgundbeck, tekn., ett slags harts, förr berett huvudsakligen i Burgund.

Burgu'ndiskt kors, lutande kors av taggiga grenar. Se Andreaskors.

Burgu'ndviner, se Bourgogneviner.

Bu'rgwälle, ty.y namn på pålbyggnader, uppförda på land.

Burhalfår, zooL, dets. som Blåfår. Se Pseu-dois.

Burial sebili, tunisiskt silvermynt = 62,6 centimer.

Buridans åsna (1. byrrida'ngs -), lat. a'sinus Burida'ni, beteckning för ett resonemang, som vill bevisa, att ett beslut icke alltid betyder det starkare motivets seger, ty eljest skulle en åsna mellan två lika lockande hötappar aldrig kunna bestämma sig för endera utan vara dömd att svälta ihjäl.

Burie'ter, se Bureter.

Burin, fr. (1. byrä'ng), gravstickel.

Burins (1. byrä^ng), folkstam i Frankrike.

Burja'ter, Burjä'ter, se Bur eter.

Burka'n, lägre gudomlighet i den lamaistiska religionsläran 1. lamaismen.

Burkfsm 1. Metalloterapi', med., en av fransmannen Burq uppfunnen metod, att medelst olika metaller, använda

ut 1. invärtes, bota vissa nervåkommor.

Burla'ker, i Ryssland pråmdragare; "luffare".

Burla't 1. Kuma'tsj, ett turkiskt-rött bomullstyg från Astrakan och Kasan i Ryssland.

Burle'sk (fr. burlesque; ital. hurWsco, av hurla, grovt skämt), subst., putslustigt och grovkornigt skriftalster; adj., putslustig, tokrolig; grovkornig. Det burleska är en lägre art av det komiska.

Burle'tta, ital., litet farsartat lustspel.

Burlington House (/. bö'rlingtön haus), palats i London, säte för konstakademien, Roy al academy of Arts samt Linnean So-ciety med Linnés samlingar.

Burma'ner 1. Birma'ner, invånare i Burma (Birma).

Burmi't, bärnsten från Burma.

Bu'rnus (arab. al-hurnus), arabisk mantel med kapuschong; ett slags europeisk överrock.

Burows lösning, farm., sårrenande och läkande lösning av aluminiumsubacetat.

Burqism (1. -ki'sm), se Burkism.

Burr 1. Grad, se Bourre.

Burra'sk (fr. bourrasque), meteor., häftig, men kortvarig virvelvind; barometerminimum.

Burri'ngravyr, linjegravyr med stickel.

Burris encellkultur (1. bo'rris -), bakteriol., metod att åstadkomma en renkultur av en bakterieart genom att utgå från en enda cell.

Bu'rsa, lat., väska, börs; under medeltiden byggnad, där fattiga studenter (bursa'rii, därav ty. Bursche, se Bursch) härbärgerades och bespisades; dryckeslag, gille.

Bu'rsæ muco'se, lat., anat., slemsäckar.

Bu'rsa fabri'cii, ett egendomligt körtelformat organ hos fåglarna, som ofta försvinner efter fosterskedet. Om dess funktion är intet med visshet känt.

Bu'rsa pasto'ris, lat., bot., herdeväska.

Bu'rsa sero'sa, med., bursa med seröst innehåll.

Bursch 1. Bursche, ty., gosse, kamrat, student. — Burschiko's, på studentvis. Jfr Bursa och Studentikos.

Bu'rschenschaft, ty., namn på studentföreningar i Tyskland, stiftade med anledning av krigen 1813—15.

Bu'rschensprache, ty., student jargong.

Burschiko's, se under Bursch.

Bu'rsera, bot., växtsläkte av fam. Bursera'-ceæ (tropiska Amerika). — B. simaru'ba, lämnar i hemlandet som läkemedel använt harts, Chibonharts, Gomartharts. — B. ex-ce'lsa, ger s. k. takamahak-harts, likaledes använt i medicinen.

Bursera'ceæ, bot., växtfamilj, som är mycket rik på harts och balsam. Viktiga släkten äro Boswe'llia, Bu'rsera, Cana'rium, Com-mipho'ra, Pro'tium och Tetraga'stis.

Bursi'tis, med., slemsäcksinflammation. Se Bursæ mucose.

Bu'rspråk (lågty. Bursprake, av Bur, borgare), sammankomst av en stads borgare i och för överläggning om kommunala angelägenheter; byggn., liten utbyggnad, urspr. på rådhus, varifrån de vid sammankomsten beslutade stadgarna kungjordes.

Buru'ndub, zooL, en art sibirisk jordekorre, Tami'as asia'ticus.

Burung, dets. som Botokuder (se d. o.).

Buru'ter, kalmuckisk benämning på Tian-sjans kirgiser.

Buschmeistern, zooL, en ytterst farlig sydamerikansk huggorm, Lache'sius mu'tus.

Buschmän 1. Boschmän (holl., bosjesmans, skogsmänniskor), en lågväxt, lågt stående folkstam i s. Afrika.

Busenfreund, ty. (1. bo'senfråjnt, av Busen, bröst, barm), hjärtevän.

Bushel, eng, (1. bö'sjel), ett engelskt rymdmått = 36,368 1.

Bushido, jap, (1. bo'sjidå'), "riddarnas väg", japanskt system för självuppfostran, nedärvt från riddartiden; har betecknats som "Japans själ".

Bushman, eng. (1. bu'sjmän), i Australien benämning på kolonist, som lever i t h e b u s h (boskapsdistrikten). Jfr Buschmän.

Bush-gum, ett av jord starkt förorenat ko-palharts.

Bushrangers, eng. (1. bu'sjrä'ndjörs), eg. buskrövare; förbrytare, som från de australiska deportationskolonierna lyckats fly till skogarna, där de levde av röveri.

Business, eng. (1. hi'sness, av husy, driftig), affärer, yrke.

Busji'do, se Bushido.

Buska 1. Busk-öl, färskt öl.

Buskage (Z. -a'sj), anlagd grupp av buskar.

Buskmus, zool.y en art springråttor, Sici'sta, som förekommer i n. Skandinavien.

Buskmåra, bot., se Galium.

Buskmän, se Buschmän.

Buskskvätta, zooL, en art tättingar, PraWn-cola ruhe'tra.

Busksvamp, hot., se Thelephora.

Busksvin, zooL, se Potomochoerus.

Busktörne, bot., se Ononis.

Buskvicker, bot., se Vida.

Buskviol, bot., se Viola.

Busk-öl, se Buska.

Buso (1. bo'så), ett mycket fint Madeiravin.

Buss (av ty. Bur sch), rask karl, krigsbuss.

Buss, populär benämning på omnibus.

Bussa 1. Bosa, på korn och hirs bryggt, tata-riskt öl.

Buss, Bussa 1. Sillbyss {holl. buys, eng. burs), ett slags fartyg, som förr användes vid större sillfisken.

Bussaro'nger, ett slags blusar; långa, vida byxor.

Busso'I, se Kompass.

Bussurma'ner, se Bassurmaner.

Bustrofe'don, gr. (av bu's, oxe, och stre'fein, vända), eg. oxvändning, skrift (t. ex. på några av våra runstenar, på mynt o. s. v.), som går omväxlande från vänster till höger och från höger till vänster, alldeles som oxen vänder vid plöjning.

Bu'stum, lat, bål, där de döda brändes, gravplats.

But, fr. (1. by), mål, ögonmärke; fig., ändamål. — De but en blanc (Z. dö by'ttang blang), vid målskjutning: mitt i pricken; hänsynslöst.

Buta, se Bhuta.

Butadie'n, kem., ett vid vanlig temperatur gasformigt, omättat kolväte, som förtätas redan vid +1°. Härav framställes ett slags konstgjord kautschuk, vilken dock lättare erhålles ur kolvätena metylbuta-diè'n och dimety'lbutadiè'n.

Butano'1, farm., dets. som Aldol (se d. o.).

Butar, geoL, öländsk benämning på kalk-

stensblock, vilka uppstått ur berggrunden under inverkan av isen under istiden.

Bu'tea, bot., växtsläkte av fam. Legumino'sæ. Praktfulla ostindiska träd, Dhakträd, Fala'saträd. — B. mono.spe'rma, lämnar Bu-teakino (se d. o.) och ett slags gummilacka.

Bu'teakino, Ostindisk kino, tekn., ett harts-rikt, rubinrött, adstringerande ämne, som fås av Bu'tea monospe'rma. Se Butea.

Bute'lj (fr. bouteille, av medelt.-lat. buti'-cula, gr. butis, flaska), glasflaska för öl, vin o. d.

Buteljon, sjöv., ett slags dävert.

Butelj stenar, geoL, glasmeteoriter.

Bu'teo, zooL, vråksläktet. — B. buteo, orm-vråk.

Bu'thus a'fer, zooL, den största och giftigaste, i Afrika och Ostindien levande skorpionen.

Buti'k (fr. boutique),'hsiJiåe\shod; varulager; verkstad.

Bu'tler, eng., hovmästare, taffeltäckare.

Buto, egypt. myt., en egyptisk gudinna, som företrädesvis dyrkades i staden Butos.

Butoma'ceæ (syn. Tripetaloideæ, delvis), bot., växtfamilj tillhörande de angiosperma monokotyledonerna. Svenskt släkte: Bu-tomus.

Bu'tomus umbella'tus, bot., blomvass, en mycket vacker strandväxt som sparsamt förekommer vid våra sjöar och åar. Tillhör fam. Butoma'ceæ.

Butsmide, avart av det gamla tysksmidet.

Butt 1. Pipe (1. pajp), engelskt mått för flytande varor = 572,5 1.

Butteri'n, ett amerikanskt namn på konstsmör 1. margarin.

Butternut, är ett valnötsträ av den amerikanska Juglans cinere'a.

Butterpits, bot., se Acanthosicyos.

Buttes-Chaumont, fr. (1. byttsjåmå^ng), berömd park i Paris.

Buttlers planteringsmetod. Sätthålet göres med ett sättjärn som kastas mot marken, så att det nedtränger till skaftet.

Buttläder 1. Butts, det bästa slaget av engelskt sulläder.

Buty'l, kem., kolväteradikalen C4 Ho.

Butylkloralhydra't, farm., en med kloral-hydrat homolog förening, som i likhet med detta verkar sömngivande, dock mindre säkert.

Butyra'ceus (av lat. bu'tyrum, smör), bot., smör-.

Butyra't, kem., smörsyrans salter.

Butyrome'1, ett av honung och osaltat smör bestående preparat, som i medicinen försökts såsom ersättning för levertran.

Butyrome'ter (av gr. bu'tyron, smör, och me'tron, mått) = Galaktometer (se d. o.).

Butyrospe'rmum Pa'rkii, bot., afrikanskt träd av fam. Sapota'ceæ. Lämnar det inom ljus- och såpfabrikationen använda fettet Bassiafett 1. Sheabutter.

Bu'tyrum, lat., smör. — B. antimo'nii, anti-232

monsmör, antimonklorid. — B. caca^o, kakaoolja. — B. nuci'stæ, muskotnötolja.

Buxa'ceæ, hot.y växtfamilj, tillhörande fam. Tricocceæ av de choripetala dikotyledo-nerna. Se Buxus.

Bu'xbom, bot.y Bu'xus sempervi^rens, tillhörande fam. Buxa'ceæ, en från Orienten härstammande växt, som förekommer både som träd och buske och odlas i s. Europa. Veden, det hårdaste och tätaste bland alla europeiska träslag, begagnas vid trägravyr.

Buxi'n, ett bitterämne, som finnes i alla delar av buxbom.

Bu'xus sempervi'rens, hot.y buxbom (se d. o.). Låg buske, tillhörande fam. Buxa'ceæ. — B. macowa'ni, amerikansk buxbom, lämnar även buxbom.

B. V., förk. för Beata Virgo, den Heliga Jungfrun. Jfr B. V. M.

b. v., förk. för be'ne va'le {lat.), lev väl; ho'nus vir (lat.), god man; ha'lneum va-po'ris (lat.), ångbad (på recept).

B. W. G., förk. för Birmingham wire gauge (se d. o.).

B-Vitami'ner, se Vitaminer.

Byffé, se Buffet.

By'gel, tonk., krökt rör, medelst vilket ett mässingsinstrument förlänges.

Bygelhorn, se Bugle.

Bygsel, no., jur., ålderdomlig, men delvis ännu bruklig form för jordlega.

Byggver, nord. myt., guden Freys tjänare.

Bühne, ty., teaterscen, teater. — Bühnen-aussprache (1. -aossjprache), scenuttal, teateruttal av tyskan.

Bylander, se Biländer.

By-laws, eng. (1. baj-lås), engelsk lagterm (urspr. av det danska hy, stad) använd om lokala förordningar.

By'leipt, Byleist 1. Byleistr, nord. myt., den ene av Lokes två bröder. Namnet trol. förvrängt av Beelzehuh.

Bylgia, nord. myt., en av Ägirs och Rans döttrar.

Byli'ner 1. Bylfnor, ryska hjältesånger.

Bynke, hot., se Artemisia.

Byock, eng. (1. ba'jåck), 1. Fancies, eng. (1. fa'nsis), handelsnamn för hanstrutsens svarta och vita vingfjädrar.

Byrampuls, eng. (1. ba'jrämpöls), se African goods.

Byrding 1. Börding, äldre benämning på en vanligen flatbottnad farkost, avsedd för godstransporter.

Byre'tt (fr. hurette), måtmngsrör; ett större, i kubikcentimeter indelat glasrör, vilket begagnas vid åtskilliga kemiska arbeten.

Bysoli't, se Ashest.

Byrso'nima, hot., sydamerikanskt träd- och busksläkte av fam. Malpighia'ceæ. Frukterna ätliga. Bark och ved garvämnesrika. — B. crassifo'lia, lämnar aZcorno-bark, infödingarnas chaharro. — B. spica'ta, lämnar Boistan.

Byrå (fr. hureau [I. byrå'], av hure, ett slags ylletyg, varmed de första skrivborden voro betäckta), skrivbord med lådor; liten dragkista, byrå; ämbetsrum; arbetsrum å en tidningsredaktion 1. dylikt. — Byrå-assiste'nt, titel på vissa tjänstemän vid järnvägen, i arméförvaltningen, socialstyrelsen och generaltullstyrelsen. — Byråchef, titel för avdelningschefer inom statsförvaltningen. — Byråkrati' (av gr. krate'in, härska), ämbetsmannavälde. — Byråkra't, anhängare 1. utövare av ämbetsmannaväldet; pedantisk och övermodig ämbetsman. — Byråkra'tisk, med ämbetsmannaväldet överensstämmande. — Byrå-kratfsm, byråkratiskt system 1. åskådningssätt. — Byråsystem, se Kollegialsystem.

Bysa'ns, se Bysantium.

Bysantfner, ett slags mynt från östromerska kejsartiden; de grekiska skriftställare, som behandlat östromerska rikets historia, geografi m. m.

Bysantiiii'sm, av överdriven lyx framkallat sedefördärv i ett land; överdrivet ceremoniväsen vid ett hov i förening med ovärdigt smicker och kryperi gentemot regen-ten och myndigheterna.

Bysantinistfk 1. Bysantinologi', bysantinsk filologi.

Bysantinsk, som angår 1. tillhör det forna östromerska kejsardömet. — B. stil, hyggn., den äldsta av medeltidens byggnadsstilar, kännetecknas genom den kristna centralkyrkan, med en kupol över en rund, åttkantig 1. kvadratisk underbyggnad.

Bysa'ntium, Bysa'ns, Byza'ns, fordom namn på Konstantinopel.

Bysseskyttar kallades fordom städernas båtsmän samt en del artillerinianskap.

Byssoi'des (av lat. hy'ssös), hot., byssuslik.

Byssoliche'nes, hot., en ordning lavar.

By'ssus, zool., trådar, som utgå från musslornas s. k. fot och med vilka djuren fästa sig vid klippor o. d.; ett hos greker och romare förekommande dyrbart siden- 1. bomullstyg.

Byst (fr. huste), bröstbild.

Byza'ns, se Bysantium.

Byzanti'ner, Byzantfnsk, se Bysantiner, By-santinsk.

Bågsträngshampa, se under Aloehampa.

Bågfenan, zool.i se Amia.

Bålastuga, se Ryggåsstuga.

Båle, fornnordiskt mansnamn (av håld, stor, stark, 1. hudle, krigare).

Bålgeting, zool., en mycket stor getingart, Ve'spa cra'hro.

Bålväxter 1. Bålsporväxter, hot., Thallo-phy'ta, växter, som ha bål, d. v. s. alger, lavar och svampar.

Båra 1. Drafn, nord. myt., en av Ägirs och Rans döttrar.

Båtnäbb, zool., se Cancroma.Bäckahästen—Böttgersgrönt

Bäckahästen, sydsvensk benämning på Näcken. Skaldiskt behandlad av A. Österling.

Bäcken {fr. cymhales, ital. piatti, "tallrikar")» tonk., slaginstrument av två runda, skålformiga metallskivor.

Bäckgröna, bot., se Veronica.

Bäckkrasse, bot., se Cardamine.

Bäckmärke, hot., se Silene.

Bä'deker 1. Bæ'deker, efter den urspr. utgivaren uppkallade tillförlitliga resehandböcker.

Bägarlav, bot., namn på vissa arter av släktet Clado'nia.

Bäjersk, Bäjrare, se Bajersk, Bajrare.

Bältor 1. Bältdjur, zool., se Dasypodidæ.

Bängel, boktr., hävarm varmed digeln nedpressas i en digelpress.

Bär an, Bjäran, Baran, ett litet troll av nystanlikt utseende, som ofta ansågs ställa till ofog med boskapen.

Bäring, sjöv., försvenskning av det engelska ordet hearing, pejling (se d. o.).

Bärm {fr. berme), krig sk., väg mellan vallen och graven vid en befästning.

Bärmispel, bot., se Amelanchier.

Bärmålla, bot., se Blitum.

Bärnsten, Su'ccinum, ett fossilt harts. Förekommer i Ostpreussen och Skåne, på Jylland och Sicilien. Den halvgenomskinliga, ljust gulgröna sorten, ^'basterf\ är dyrbarast. — Bärnstensdroppar, dets. som Bärnstenstinktur. — Bärnstensolja fås vid torrdestillation av bärnsten. — Bärnstens-syra, Acidum succi'nicum, framställes vanligen genom torrdestillation av bärnsten. — Bärnstenstinktur, Tinctu'ra su'ccini, be-redes av bärnsten och sprithaltig eter.

Bärsmässan 1. Bärtelsmässan (Bartolomeus-mässan), den 24 aug., som av den katolska Norden hölls helig.

Bärs är kar (av fornnord. beri, björn, och serkr, eg. särk, skjorta; brynja 1. harnesk), kämpar, som under striden kämpade med ursinnigt raseri och utan annan rustning än björnhudar, vilket kallades att gå bär-särksgång.

Bäsj, se Beige.

Bäver, zool., Ca'stor fi'her, en numera i Sverige utdöd gnagare. — Bä ver gäll, farm., torkade körtelpungar, som fås av bävern och länge använts inom medicinen. — Bävergäll-tinktur, Tinctu'ra casto'rei, består av bävergäll och sprit. — Bävergäll-tinktur med opium, Tinctura castorei the-ba'ica, består av opium, hjorthornssalt, dyvelsträck, bävergäll och sprit. — Bäverskinn 1. Kastor'rskinn, pälsverk av bäver, Castor fiber 1. C. Canade'nsis. Kamsjatka-bäver är skinnen av havsutter.

Bäversvansar, små, släta, brända taktegel till täckning av torntak.

Bäv-linde, nord. myt., "den sakta dallrande", ett av Odens tillnamn.

Bäv-rast 1. Bif-rost, nord. myt., bryggan, som förband himmeln med jorden, regn-• bågen.

Böckers te, farm., består av stött stjärnanis, raspad kvassia och kardbenediktblad.

Böckling {ty. Bückling), saltad och rökt strömming 1. sill.

Bodvar 1. Bodvar Bjarke, fornnord. sag., Eolf Krakes ypperste kämpe.

Böhme'ria-tågor, se Bæhmeria.

Böhmflöjt, en av tysken Th. Böhm uppfunnen flöjt med mera fulländad klaffmeka-nism än hos den vanliga.

Bö^hmiska och Mä'hriska bröder, ett på 1400-t. i Böhmen bildat religiöst samfund.

Böhmiska skock, enklare lärfter från Böhmen.

Böhmiska stenar, ädelstenar (rubiner, topa-ser, safirer m. m.) från Böhmen.

Böhmisk diamant, /landeZst., i handeln förekommande benämning på bergkristall. — B. topas, gulfärgad, klar varietet av kvarts.

Böhmiskt te 1. Kroatiskt te, tesurrogat av bladen hos Lithospermum officinale.

Böj gen, ormliknande jätte i en norsk folksaga, mest bekant av Ibsens "Peer Gynt".

Böjyk-dére 1. Bujukde'reh, turk., stor dal; by i närheten av Konstantinopel, där de europeiska sändebuden ha sina sommarresidens.

Böla, nord. myt., en av guden Frös tjänare.

Bölan, krigsk., förr brukligt artillerivapen.

Böl-apor, zool., vrålapol.

Bölja, nord. myt., dotter till Ägir och Ran.

Böltorn 1. Bölturs, nord. myt., fader till Bestla, som var moder till Oden, Vilje och Ve.

Bölverk, nord. myt., den starke, mäktige; ett av Odens tillnamn.

Bömisk, se Böhmisk.

Böne, fornnordiskt mansnamn, som enl. någras åsikt betyder den färdige, rustade.

Bönhas 1. Bönhås, platty., fuskare i något hantverk.

Bönmalm, geol., en art järnmalm, utgörande kulor, som äro inbäddade i järnhaltig lera. Består av oren järnockra.

Bör, se Bur.

Bör, sjöv., forntida namn på förlig vind.

Börding, se Byrding.

Börs {fr. bourse, pung, penningpung, av gr. by'rsa, läderpung; fty. bur sa, burissa), offentlig byggnad, där köpmän, mäklare m. fl. samlas för att rådpläga och för att sälja 1. köpa varor och växlar.

Börting 1. Börsting, havslaxöring.

Bös {ty. böse), ond, vred.

Böse Menschen haben keine Lieder, ty. {1. -ka'jne lider), "dåliga människor sjunga inga visor", tyskt, till ordspråk blivet verscitat (urspr. efter Seume).

Böttgersgrönt, mangangrönt. 234

C.

De ordförklaringar, som icke återfinnas under C, torde sökas under K.

C, som beteckning- på mynt, angiver, att myntet präglats på tredje myntningsorten i ett rike.

C på termometrar och i allm. vid värme-gradsuppgifter = Celsius, Centesimal 1. Centigrade.

C = Centum (100), CC = 200, CCC = 300 o. s. v.

C, kem., atomtecken för carbonicum (kol).

C, fy8,, förk. för coulomb (se d. o.).

C ifr, ut, ital, do), tonk., första tonen i den diatoniska skalan; tredje tonen i den gregorianska. Såsom förteckning i notskrift betecknar C V4 takt.

c = centimes, cents; c = cum (med).

c, som betygsgrad "underkänd".

c., värdebeteckning för lägre kvaliteter ull och bomull.

Ca, kem., atomtecken för Calcium.

Ca., officiell nordamerikansk förk. för staten Kalifornien (California).

ca 1. c:a, förk. för cirka, ungefär, omkring.

c. a., förk. för coll arco (se d. o).

Cab, eng^. (1. kabb), ett slags tvåhjuligt engelskt åkdon med kuskbock baktill.

Cabahy'ba, guaranistam i n. Sydamerika.

Caba'l, se Kabal.

Caba'Ien 1. Cabalministèren (1. -stä'r-), spe-namn på en engelsk ränkministär, som bildades 1671 och bestod av fem medlemmar, Clifford, Arlington, Buckingham, Ashley och Lauderdale. Begynnelsebokstäverna av deras namn bilda ordet cahal. Jfr Kabal.

Cabale'tta (av lat. caba'llus, häst), ital., tonk., kortare mellansats i en större aria.

Caballa'ya, zooL, den i s. Asien levande myrkotten, Ma'nis laticauda'ta.

Caballeria {1. -valjeri'a), sp., ett förr i Kasti-lien brukligt ytmått = 39 har. Brukas även i spanskamerika, där det växlar mycket i storlek.

Caballero, sp. (1. kavalje'rå), ryttare, riddare, adelsman.

Caballeros (/. kavalje'rås), ett slags spansk fårull; en viss cigarrform.

Cabalministèren, se Cabalen.

Caban, bot., se Baphia.

Caban, fr. (L kaba'ng), ett slags regnrock av ylle för sjöfolk.

Caban, ett filippinskt mått för korn, ris, ca-cao och kaffe = 75 1. Kallas även Koyang.

Cabane, fr. (1. kaba^nn), hytt, liten kajuta; liten flodbåt med lätt brädtak.

Cabanholz = Camwood (se d. o.).

Cabaret, fr. (1. kabaré'), värdshus, krog; vin- 1. ölstuga; nöjes- 1. varietétillställning med uppträdanden under servering vid småbord; lokal där dylik tillställning äger rum; vridbart smörgåsbordställ.

Cabarrus S:t Julien, fr. {1. kabarry's säng sjyliä'ng), ett rött Bordeaux-vin.

Cabas, fr. (1. kaba'), sv. pl. Caba'sser, av säv 1. palmblad flätade mattor till inpackning av varor.

Cabbagebark, eng. (1. ka'bbidj-), se Geoff-royabark.

Cabeos stav, numera sällan brukat instrument för mätande av strömhastigheten i vatten.

Caberu', avkomling av neger och mulattska. Jfr Cabroer.

Cabe'ssa, ett slags fint siden från Bengalen.

Cabi'ldo, sp., kapitel; domkapitel; magistrat; senat (i Sydamerika).

Cabinet {1. ka'bbinett) 1. C. council, eng. (1. - ka'unsil), statsrådskonselj.

Cabinet noir, fr. (1. kabine' nåa'r), "svarta kammaren", på Ludvig XIV:s tid en avdelning av franska postverket, varest privatbrev i hemlighet öppnades. Inrättningen fortfor, med avbrott under revolutionen, ända till 1820-t. slut.

Cabis, ett arabiskt mynt, c:a 4,3 öre.

Ca'bo, sp., kap, udde.

Cabochon, fr. (1. -sjå'ng), en efter sin naturliga form slipad ädelsten.

Cabotage, fr. (1. kabåta'sj), Kabotage, kustfart, kusthandel.

Cabri'ja, dets. som Cabuya (se d. o.).

Cabriole, fr. (1. kabriå'll), se Kapriol.

Cabriolet, fr. (1. kabriåle'), se Kabriol.

Cabriuvaträolja, eterisk olja ur veden av den brasilianska ärtväxten Myroca'rpus fasti-gia'tus. Veden, cabura'iba, användes inom snickeriet.

Cabroer, blandning av negrer och mulatter.

Cabulla, se Agavefiber.

Cabura'iba, se Cabriuvaträolja.

Cabure't, i Brasilien gängse benämning på avkomling av neger och indian. Jfr Cari-boco.

Cabuya, se Agavefiber.

CagadoV, pl. Cagadores, port., lätta trupper i portugisiska armén.

Caca du dauphin, fr. (1. kaka' dy dåfä'ng), en gulgrön modefärg, fordom mycket omtyckt.

Caca'lia, bot., pestrot, tropiskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Några arter odlas som prydnadsväxter.

Caca'o, se Kakao.

Caca'tum non est pi'ctum, lat., att tömma sig är icke att måla, d. v. s. det är icke lika lätt att åstadkomma konst, som att göra sitt tarv.

Ca'canny (1. kåkä'nni, av skotska call canny, köra försiktigt), avsiktligt nedbringande av arbetsintensiteten i tvångssyfte. Jfr Sabotage.

Cacatu'idæ, zool., papegojor.

Ca'ccabis, zool., klipprapphöns. — C. ru'bra, rödhönan.

Caccia, ital. (1. ka'tja), jakt; tonk,, jaktmusik med horn.

Caceres, sp., ett slags sämre fårull; miner,y en fosforit (i Estremadura), varur superfosfat framställes.

Cacha^a (/. katja'sa), dålig brasiliansk rom, framställd av avfallet vid rörsockerfabrikationen. De brasilianska negrernas älsklingsdryck.

Caché, fr, (I, kasje'), gömd, förborgad, hemlig. — Cache'ra, gömma, dölja; förtiga.

Cache-désordre, fr, (I, kasj deså^rdr), eg. skräpgömmare; en påse till förvarande av smutsiga kläder o. d.

Cachemire (Z. kasjmi'r), se Kaschmir.

Cache-nez, fr. (I, kasj-ne'), eg. nässkydd; stor yllehalsduk; halvmask.

Cache'ra, se under Caché.

Cache't, fr. (1. kasjä'), sigill, stämpel; hallstämpel; särprägel, personlig stil. — Avoir du cachet (1. a'voar dy -), hava "stil'* på sig. — Qachet volang (L- våla'ng), försegling, som lämnar brevet öppet. — Lettre de cachet (1. lättr dö -), eg. förseglat brev; fordom i Frankrike benämning på ett hemligt kungligt brev, som innehöll befallning om häktning, landsförvisning 1. dyl.

Cachexi', Cachexi'a, med., se Kakexi.

Cachibou-harts, Chibou-harts, farm., aromatisk produkt av den amerikanska växten Burse'ra gummi'fera.

Cacholon (1. kasjålå'ng), miner., en mjölk-vit 1. rödvit varietet av opal.

Cachon (Z. kasjå'ng), i möbelindustrien använt, afrikanskt träslag av obekant botaniskt ursprung.

Cachou, fr. (Z. kasjo'), 1. CsLohowåé — Katechu (se d. o.); även en fin lakrits av renat lakritsextrakt, gummi arabicum, socker, anisolja och dragant.

Cachounötter, se Acajounötter.

Cachucha, sp. (1. katsju'tsja), spansk dans, beledsagad av sång och kastanj etter, lik boleron och fandangon.

Caco- (av gr. kako's, dålig) i sammansättningar, se Kako-.

Cacta'ceæ, Ca'cteæ, Kaktéer, Ka'ktusväxter, bot., en till dikotyledonernas avdelning hörande växtfamilj, som härstammar från Amerika. Omfattar flera tusen arter, dels träd, dels buskar, dels bladlösa, saftiga örter, ofta försedda med taggar, borst 1. vårtlika upphöjningar i st. f. blad. Blommorna äro stora, gula, vita 1. röda, ofta välluktande. Växa på de magraste trakterna inom de tropiska zonerna. Odlas som prydnadsväxter.

Cacta'les 1. Cactiflo'ræ, bot., underfamilj av Cacta'ceæ. Se Opuntiales.

Ca'ctus, bot., av Linné uppställt artnamn, omfattande hela familjen Cactaceæ (se d. o.).

Cactusfikon, se Opuntia.

Cacumina'1, se Kakuminal.

Ca'cus, rom. myt., ett levande, eldsprutande vidunder, som antogs leva i en grotta vid A ven ti nu s.

Cad., tonk., förk. för Cadence (se d. o.).

Cada'ster, se Kadaster.

Cada'ver, lat., lik, död kropp. Se Kadaver. — Cadaveri'n, kem., ej giftig ptomain. — Cada'verställning, röstspringans öppna ställning (som hos lik) efter vissa förlamningar.

Cade, se Kadinolja.

Cadeau, fr. {1. kadå'), gåva, skänk.

Cadence, fr. (1. kada'ngs, ital. cadanza), tonk., se Kadens.

Cadente, ital., handelst., förliden (t. ex. månad).

Caderasjukan {L kade'ra-), veter., form av trypanosomiasis hos häst i Sydamerika {mal de Caderas).

Cadet, fr. (1. kadä'), /em. Cadette (L kadä'tt), yngre (broder 1. syster). Jfr Ainé, Kadett, Junior och Senior.

Cadillac {1. kadija'k), ett omtyckt bordeaux-vin.

Cadizadeli'ter, en muselmansk sekt.

Cadmium, kem., se Kadmium.

Cadran, fr, (I, kadra'ng), urtavla, solvisare; gradskiva, kompasskiva.

Cadre, fr,, se Kader.

Caduc, fr. {1. kady'ck, lat. cadu'cus, av ca'-dere, falla), bräcklig, förgänglig.

Cadu'ceus (av gr. kery'keion), lat. kaduce', stav omslingrad av tvenne ormar. Mer-kuriistav; häroldsstav.

Ca'dus, lat. (gr. ka'dos), lerkrus; antikt vin-mått =: 39,39 1.

Cæca'Iis, se Cæcum.

Cæ'cias, lat., nordvästvind.

Cæci'genus, lat., blindfödd.

Cæ'citas, lat., blindhet.

Cæ'cum, lat., anat., blindtarm. — Cæca'lis, som angår blindtarmen.

Cæla'tum (av lat. cælo, gravera), bot., ciselerad, utsirad.

Cæle'st, se Celest.

Cælius mons, lat. "himmelsberget", en av Roms sju kullar, nu Monte Celio.

Cæ'lum, lat., gravstickel, mejsel: astr., stjärnbild på s. hemisfären.

Caen, fr, (1. kang), ett fint, kyprat ylletyg; ett slags dräll i mönster, använd till duktyg. Båda tygerna från trakten av Caen.

Cæno'genes, Cenogene's 1. Kaiiioge'nesis (av gr. kaino's, ny, och ge'nesis, uppkomst), enl. Hæckel den utveckling fostret genomgår under anpassning till det embryonala livets spec. villkor och som medför uppträdandet av organ, vilka artens förfäder ej ägt.)(Palingene's, den utveckling fostret genomgår på grund av ärvda anlag och som återspeglar artens hela historiska utveckling.236

Cænole'stes, zool.y selva, ett sydamerikanskt pungdj ursläkte.

Cænothe'rium 1. Cainothe'rium, paleont,, ett släkte hovdjur, som levde i Europa under eocen- och miocen-tiden.

Caen-sten {1. kang-), petrogr.y en jurakalk-sten, som brytes vid den franska staden Caen och användes till finare stenskulpturer.

Caer, kelt. (1. ka'r), fästning, borg. Ingår i många engelska ortnamn. — C. ba'dun, Bath. — C. brito, Bristol. — C. dydd, Car-diff. — C. Ebroc, York.

Cæru'lea, -um, lat.y hot., blå. — Ceru'leo-ni'gricans, hot., blåaktigt svartnande. — Cærule'scens, hot., blånande.

Cæsalpi'nia, hot., växtsläkte av fam. Cæsal-piniaceæ (se d. o.), i varma länder. Veden av flera arter, användes som färgträ. — C. Bonducella, har frön som innehålla ett som febermedel värderat bitterämne. — C. coria'ria, dividivi, har garvämnesrika frukter, vilka användas inom medicinen och industrien. — C. echina'ta, lämnar färnbock 1. bresilja. — C. Sa'ppan, lämnar sappan 1. brunholts.

Cæsalpinia'ceæ 1. Cæsalpiiioi'deæ, hot., underfamilj av fam. Leguminosæ.

Cæ'sar, familjenamn för en gammalromersk släkt, Julierna, av vilken Julius Cæsar var medlem. Upptogs sedan som namn av Augustus, den sistnämndes adoptivson, och var därefter titel för den romerske kejsaren. Ordet kejsare {ty. Kaiser, ry. tsar) är härlett av Cæsar.

Cæsareopapa't, se följande ord.

Cæsareopapfsm 1. Cæsareopapa't (av lat. cæsar, kejsare, och papa, påve), den världsliga maktens ingripande i kyrkans styrelse; den kyrkliga styrelseform, enl. vilken den världsliga överheten enl. gudomlig rätt fått sig överlåten den högsta kyrkliga makten, såsom fallet är t. ex. i England.

Cæsarfsm, lat., envåldsmakt, vid vars utövande regenten skenbart stöder sig på folkviljan, men i själva verket på vapenmakt.

Cæ'sar non su'pra gramma'ticos, lat., kejsaren har intet att säga över grammatikerna, d. v. s. grammatiken sträcker sitt välde även över regenterna.

Cæ'sium 1. Ce'sium, kem., ett grundämne, som är besläktat med kalium och förekommer täml. allmänt i flera mineral och mineralvatten.

Cæ'sius, -a, -um, lat., blå, blåögd; hot, grå-blå.

Cæspiti'cia (av lat. Cæ^spes, torva, tuva), hot., tuvbildande. — Cæspito'sus, -a, -um, hot., tuvig.

Cæsu'ra, se Cesur.

Caf, se Cif.

Cafard, fr. (1. kafa'r, av arah. ka fur, otrogen, kättare), hycklare.

Café, fr., kaffé; kaffehus. — C. au lait (Z. - å lä), kaffe med grädde 1. mjölk. — C. noir (1. - nåa'r), kaffe utan grädde. — C. chan-tant (1. - sjangta'ng), utskänkningslokal, där sång utföres.

Cafei'smus, med., kaffeförgiftning.

Café marron (1. kafe' marrå'ng), se Coffea.

Ca'ffas, kulörta, ostindiska bomullstyger.

Cafi'so 1. Caffi'so, italienskt rymdmått, som särskilt i fråga om olja även brukas för vikt = omkr. 20 1. = omkr. 11 kg.

Cafu'zo (av port. capuz, hätta), avkomling av brasiliansk indian och neger.

Cage, fr. (1. kasj), eg. bur; urm.-t. hjulhuset i ett ur.

Cagot, fr. (1. kagå', av lat. ca'nis go'thus, gotisk hund), slö människa, hycklare,skenhelig person.

Cagots, fr. (1. kagå'; pl. av cagot, se föreg. ord), en i Pyrenéerna bosatt, högväxt och blond folkstam, som tros härstamma från arianska goter och blivit skydd av de kringboende, vilka påstå, att ärftlig spetälska råder inom densamma.

Cahier, fr. (1. kaije'), häfte, anteckningsbok, skrivbok.

Cahi'z 1. Kai's, gammalt kastilianskt rymdmått för torra varor = 12 fanegas = 6,66 hl.

Cahizada, spanskt ytmått = 48 ar.

Cahors-viner (Z. kaå'r-), franska viner från trakten kring Cahors.

Cahun, ett i värde växlande silvermynt i Calcutta. 4 cahuns utgöra en rupee.

Cailcedraträ, afrikanskt acajouträ.

Cailletetspump (1. kajtä't-), /^s., apparat för studium av kroppars förhållande vid högt tryck.

Caima'n, se Kaiman.

Caimanca'nis, de vita musliner turkarna linda om sina turbaner.

Caincarot, roten av en brasiliansk buskväxt, Chioco'cca racemo'sa, tillhörande fam. Ru-hia'ceæ. Nyttjas i sitt hemland mot ormbett.

Caiiii'to, se Chrysophyllum. ^

Cainothe'rium, se Cænotherium.

Caique {1. -i'k), sjöv., ett slags båt.

Ca ira, fr. {1. sa ira'), "det skall gå", omkväde till och benämning på en fransk revolutionssång, vars eg. namn var "Ca-rillon nationaV\

Cafrens, turkiska yllemattor i brokiga mönster.

Cairi'na moscha'ta, zool., myskand, vild sydamerikansk stamform till den även hos oss hållna, tama myskankan.

Cairn, eng. (1. kärn), stenröre; engelska minnesstenar från stenåldern.

Cairngornsten (1. kärn-), mmer., en art bergkristall.

Caisse, fr. (1. käss), trumma.

Caisse, fr. {1. käss), kassa, kassakista. — C. d'épargne (1. - depa'rnj), sparkassa. — C. des reträttes pour la vieillesse (1. - däCaisson—Calatravà-

röträ' por la vjäjä'ss), ålderdomsförsörj-ningskassa i Frankrike.

Caisson, fr. {L kässå'ng), se Kasun, Caisson-arbetare, person, som arbetar på stort djup under vatten. — Caisson-sjuka, dykarsjuka, uppstår hos dykare vid snabb lufttrycksförändring, som frigör de i blodet lösta gaserna.

Cajali't, konstgjord stenmassa, som brukas till byggnadsornament, rumsdekorationer m. m. Jfr Marmolit, Litholith,

Cajénnepeppar, se Cayennepeppar.

Ca3epu'tolja, se Kajeputolja.

Cajeta'n- 1. Teati'n-orden, en katolsk orden för undervisning, sjukvård och kätteriets bekämpande, stiftad 1524.

Cajole'ra, fr. [l. kasjå-), smeka, smickra.

Cajon, sp. {1. kasjå'n), kista, låda, korg, chilensiskt mått för krossmalm = 64 quin-tales =: 2,944 kg.

Cajopho'ra, ett släkte odlade, ettåriga slingerväxter från Sydamerika. Fam. Loasa'ceæ.

Cajou-lakrits, se Cachou.

Cajou-nötter, hot., frukterna av Anaca'rdium occidenta'le. Se Acajou.

Cajuda, sp. (1. kasjo'da) 1. Cajuela, sp. (1. kasjoe'la), "liten kista", spannmåls- och jordfruktsmått i Centralamerika = 2,22 1.

Cakchiquel (1. kaktsjike'1), quichéstam i det inre Centralamerika.

Cakes, eng. (1. käks), kex, små kakor bakade av fint, vitt mjöl.

Cake walk, eng. (1. käkoå'k), dansk., amerikansk negerdans, som fått sitt namn av att den urspr. utfördes som tävlan om en stor kaka.

Ca'kile mari'tima, hot., marviol, blågrön, välluktande havs strandört med ljusgredelina blommor, tillhörande fam. Crucijeræ.

Cakingkol (eng. Caking-coal [l. käkingkå'l]), miner., ett slags stenkol.

Cakta (1. sja'-), ind. relig., se Thugs.

Caku'ntala (1. sja-), en indisk nymf, maka till konung Dushyanta och moder till Bharata. Huvudperson i dramat med samma namn.

Cakyamuni {1. sja'-), ett namn på Buddha.

Cal = förk. för lat. Calenda (se d. o.); ital. calando (se d. o.); fys., kalorier (se d. o.); nordamerikanska staten California (Kalifornien) .

Cala'ba-balsam, se Calophyllum.

Calaba'rs, skinn av sibirisk ekorre.

Cala'dium, hot., växtsläkte av fam. Ara'ceæ, fleråriga sydamerikanska örter, flera arter odlade som bladväxter.

Calai'n, en av bly, tenn och koppar bestående legering, vilken i Kina användes till be-klädning av tedosor.

Calamagro'stis, hot., rör, artrikt växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — C. arena'-ria, se Ammophila. — C. arundina'cea, piprör, allmänt högväxt skogsgräs. — C. epi-ge'ios, bergrör, mycket storväxt gräs å gtränder och grusmark. — C. lanceola'ta,

grenrör, nedtill grenigt, mycket storväxt ängsgräs. — C. negle'cta, madrör, medelstort gräs, täml. allmänt å våt mark.

Calama'chi, ett slags sidenatias, mest från Genua.

Calama'nco, kalmuck, ett slags glansigt ylletyg.

Calama'ria, zool., ett släkte oskadliga ostindiska ormar, typ för en formrik fam. Calamari'idæ.

Calamaria'ceæ 1. Calamariales, paleont., en serie fossila fräkenväxter. Se Calamites.

Calama'riæ, hot., se Cyperaceæ.

Calamari'idæ, zool, se Calamaria.

Calama'ta, italienskt råsilke (från Genua).

Calambacträ, dets. som Agallocha (se d. o.). Oriktigt kallat Aloeträ. — Calambour, grönt aloeträ, ett slags calambac.

Calamianes hjort, zool., en liten hjortart, Ru'sa culione'nsis, på Filippinerna.

Calami'n, miner., se Kalamin.

Calamfntha, hot., växtsläkte av fam. La-hia'tæ. — C. a'cinos, harmynta. — C. al-pi'na, lämnar det i Alperna mot bröstsjukdomar använda Schweizerteet.

Calamistra'tus, lat., hot., krusad, friserad.

Calami't, miner., hornblände. Jfr Calamites.

Calamftes, Calamiti'na, Calamocla'dus, Cala-mode'ndron, Calamosta'chys, paleont., fossila fräkenartade kärlkryptogamer från devoniska, stenkols- och permiska perioderna. De tillhöra fam. Calamaria'ceæ.

Ca'lamus, lat. {gr. kalamos), halmrör; hos de gamla: skrivrör, som förfärdigades av ett slags vass 1. säv; tonk., rörflöjt. — C. scripto'rius, del av fjärde hjämloben. — La'psus ca'lami, eg. pennans glidning; skrivfel.

Ca'lamus, hot., rotting, ett växtsläkte, tillhörande fam. Pa'lmæ. — C. Ro'tang m. fl. arter lämnar det material som allmänt kallas rotting 1. spanskt rör. — C. dra'co, har frukter som lämna ett slags drakblod.

Cala'nder, varmpress, satineringsmaskin.

Cala'ndo, ital., tonk., avtagande i styrka och hastighet.

Cala'ndra grana'ria, zool., kornborraren, en skalbagge, vars larv utgöres av den s. k. svarta sädesmasken.

Calandri'nia, hot., lärkört, amerikanskt växtsläkte av fam. Portula'ceæ. Åtskilhga arter odlas som prydnadsväxter.

Calandro'ne, ital, ett flöjtliknande musikinstrument.

Cala'mdæ, zool., loppkräftor.

Cala'ppa, zool., ett släkte krabbor.

Calara'ssi, benämning på det rumäniska kavalleriet.

Calascione, ital. (1. -sjå'ne), ett slags man-dolinartat instrument, som brukas i s. Italien.

Cala'ta, ital., en dans i hastig takt.

Calatra'va- 1. Salvatierra-orden, spansk andlig och militär riddarorden, stiftad 1158, numera en vanlig förtjänstorden.238

Calcaneum—Calescens

Calca'neum, lat., anat., häl. — Calca'neus, hälbenet.

Ca'lcar, lat., sporre. — Calcari'nus, -a, -um, lik en sporre.

Calcarellos (1. -e'ljås), se Calcavell.

Calca'ria, lat., kalk, kalciumoxid. — C. ani-ma'lis, kalkhaltiga ämnen av animaliskt ursprung. — C. chlora'ta, klorkalk. — C. solu'ta, kalkvatten. — C. u'sta, bränd kalk.

Calca'ria (av lat. calx, kalk), hot., växande på kalk. — Calce'a, hot., kritfärgad. — Calci'cola, hot., på kalk.

Calcarfnum, se Calcar.

Calca'rius lappo'nicus, zooL, lappsparv. Häckar i lappmarken.

Calca'tum (av lat. calco, trampa), hot, trampad. — Calce'olus (av lat. ca'lceus, sko), hot., liten sko.

Calcave'll 1. Calcarellos (Z. -e'ljås), ett sött portugisiskt vin.

Calcedo'n 1. Chalcedo'n, se Kalcedon.

Calce'oIa (av lat. calce'colus, liten sko), paleont., ett för devonsystemet utmärkande korallsläkte.

CaIceola'ria, hot., toffelblomma, som prydnadsväxt odlat släkte av fam. Scroplmla-Tia'ceæ. — C. pinna'ta (Peru), har ljusgula blommor. — C. scabiosæfo'lia (Chile), har mörkgula blommor.

Calcernier, fr. (1. kalsernie'), ett franskt vin.

Ca'lceus, lat., den sko som tillhörde den forn-romerska borgardräkten.

Calchaquis (Z. kaltsja'ki), numera utdöd indianstam i n. Argentina (Gran Chaco), där den efterlämnat egenartade byggnadsminnen.

Ca'lcidum, benämning på kalciumkloridlös-ning, som strykes på fönster för att förhindra isbildning.

CaIcinatio'n, se Kalsinering.

Calcio, ital. (1. kaltjå; av lat. ca'lceus, sko), italienskt klotspel, vari klotet framdrives med foten.

Calcispo'ngiæ, zool., kalksvampar.

Calci't, miner., kalkspat.

Ca'lcium, se Kalcium. — C. ace'ticum, kalciumacetat. —• C. bisulfuro'sum, kalcium-tiosulfat. — C. carbo'nicum, kalcium-karbonat. — C. chlora'tum, kalciumklorid.

--C. fluora'tum, kalciumfluorid. — C.

hydroxyda'tum, kalciumhydroxid. — C. hypophosphoro'sum, kalciumhypofosfit. — C. joda'tum, kalciumjodid. — C. la'cticum, kalciumlaktat. — C. muria'ticum, kalciumklorid. — C. oxyda'tum, kalciumoxid. — C. phospho'ricum, kalciumfosfat. — C. sacchara'tum, sockerkalk. — C. salicy'Ii-cum, kalciumsalicylat. — C. sulfura'tum, kalciumsulfid. — C. sulfu'ricum, kalciumsulfat. — C. sulfuro'sum, kalciumsulfit.

Calcografi', konstt., ritning med krita, svart-kritmaner.

Ca'lculus, lat., pl. Ca'lculi, liten kalksten, som av romarna användes vid omröstningar, uträkningar, damspel o. d.; anat..

stenbildningar i organismen. — Calculi bronchia'les, stenbildningar i luftrören. — C. ca'ncri, kräftstenar. — C. pulmo-na'les, i lungorna. — C. vesica'les, blåsstenar. — Calculus Mine'rvæ, Minervas sten, den vita sten, som Minerva inlade till förmån för modermördaren Orestes, då rösterna för frikännande och fällande voro lika många; den sten som vid lika fördelning av rösterna gav utslaget till någons förmån.

Calda'risk metall, en metallkomposition, som hos de forna romarna kallades æs calda-rium (se d. o.); afterguld, en guldliknande metallblandning.

Calda'rium, lat. (av caWre, vara varm), ett rum för varma bad; även drivhus.

Ca'ldas, sp. (av lat. ca'lidus, varm), pl., varma källor; namn på en mängd spanska och portugisiska mineralkällor.

Calde'ra, sp., kitteldal. Jfr Barranco.

Caldera'ri, ital, "kittelflickare"; namn på ett hemligt politiskt sällskap i Italien (1809—16), vilket riktade sin agitation förnämligast mot engelsmännen och carho-nari (se d. o.).

Caledo'nia, gammal latinsk benämning på Skottland.

Calefacie'ntia, lat. (av calefa'cere, göra varm), pl., med., uppvärmande medel. — Calefa'ctor, lat., eldare; kalfaktor, upp-passare åt en officer. — Calefaktio'n, uppvärmning, upphettning. — Calefakto'rium, värmerum i ett kloster, värmestuga.

Calembour 1. Calembourg, fr. (1. kalangbo'r), ordlek, beroende av dubbelmening hos samma 1. lika ljudande ord.

Cale'ndæ, lat., första dagen i varje månad enl. den romerska kalendern. Jfr Ad calen-das græcas.

Calenda'ria perpe'tua, lat., kalendariska tabeller, gällande för vilket år som helst.

Calenda'rium, lat., register, kalender. Se Ka-lendarium. — C. sancto'rum 1. C. Martyro-lo'gium, lat., förteckning och biografiska uppgifter över kristna martyrer och övriga helgon.

Cale'ndula, hot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. Några arter odlade som prydnadsväxter. — C. officina'lis, ringblomma, allmänt odlad, mångformig art. De rödfärgade kantblommorna användas under namnet feminell till förfalskning av saffran. —• C. pluvia'lis, regnvisaren (Goda Hoppsudden), vitblommig, odlad art, som ej slår ut sina blommor på morgonen, om regn förestår.

Calentu'ra, sp. (av lat. calor, hetta), feberhetta. — C. amarilla (1. - ri'lja), benämning på gula febern i tropikländerna.

Cale'ra (av ital. cala're), släppa ned, sänka, stryka segel; hayidelst., ej ha den erforderliga vikten. Jfr Calo.

Calescens (Z. -sje'ns), upphettning.

Calewappen 1. Calwap, ostindiska bomullstyger.

Caliatu'r-trä, se Pterocarpus.

Ca'liban, halvmänskligt vidunder i Shake-speares skådespel "Stormen"; rå, djurisk människa. Namnet gjort genom omkastning av "canibal", kannibal.

Calica'ris (av lat. ca'lix, bägare), bot., bägarlik, skållik.

Calfche, sp. (Z. -tje), ett på gränsen mellan Chile och Peru befintligt lager av salter, ur vilket Chilesalpeter utdrages.

Calfcium, bot., spiklav, nållav, ett släkte allmänna lavar.

Calico, eng. (1. kä'likå), textil., se Kalikå.

Calidite't (av lat. ca'lidus, varm), värme.

Cali'dris arena'ria, zool., sandlöparen, en arktisk vadare, som under flyttningen anträffas i s. Sverige.

Califi'g, farm., kalifornisk fikonsirap med tillsats av senna. Mycket använt avföringsmedel.

Ca'liga, lat.y soldatstövel. — Ca'ligæ hispa'-nicæ, lat., pL, spanska stövlar (ett tortyrinstrument) .

Ca'ligus, zool., ett kräftdjurssläkte, som lever parasitiskt på havsfiskars gälar och hud.

Calfgo, lat., med., blindhet; fördunkling 1. fläck på ögats hornhinna.

Calfn, en kinesisk legering av bly, tenn, zink och koppar.

Cali'nä, meteor., spanska namnet på solrök.

Calistenfk, fristående, harmonisk gymnastik.

Ca'lix, lat., kalk; bägare; blomkalk.

Calixti'ner (av lat. ca'lix, kalk), en husitisk religionssekt i 15 :e årh., vilken försvarade kalkens bruk vid nattvarden.

Cali'xtus, latinskt mansnamn (av lat. ca'lix, kalk). Buret av fyra påvar.

Callana, yunkastam i Peru. Se Yunka.

Ca'lla palu'stris, bot., missne, en till fam. Ara'ceæ hörande, i Sverige allmän vattenväxt med blommor i kolv och ett stort, vitt hölster. Besläktad med missnen är den som krukväxt odlade fönster-callan, Zantede-schia.

Callauds stapel {1. -lå's-), fys., en modifikation av Daniells galvaniska stapel.

Calliony'midæ, zool., familjen Sjökockfiskar av gruppen Strupfeniga fiskar. — Callio'-nymus ly'ra, sjökocken, en atlantfisk, som förekommer vid västkusten.

Calli'ope, se Kalliope.

Calliste'mon, bot., australiskt buskskläkte av fam. Myrta'ceæ. Flera arter odlas som prydnadsväxter. — C. sali'gnus, lämnar ett mycket hårt träslag.

Calli'stephus sine'nsis, bot., syn. As ter chi-ne'nsis, aster (se d. o.).

Callitricha'ceæ 1. CallitricWneæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Tricocéæ av de choripetala dikotyledonerna. Se Callitriche.

Calli'triche, bot., lonke, lånke, växtsläkte tillhörande fam. Callitri'chaceæ. Ett fåtal

svenska arter, obetydliga vatten- 1. kärrväxter.

Ca'llitris, bot., växtsläkte av fam. Cupressi'-neæ. — C. quadriva'lvis, ett cypresslikt, nordafrikanskt träd, vars virke användes till byggnader. Barken ger ett harts, sandarak, som användes i fernissor. Forn-egyptierna använde det vid balsamering.

Callu'na vulga'ris, bot, ljung, allmän hed-och myrväxt, tillhörande fam. Ericaceæ.

Ca'llus, lat., "svål", med., nybildning av väv vid benbrott; bot., ny barkbildning.

Calluxanti'n, tekn., ett gult färgämne, som framställes ur vanlig ljung, Callu'na vul-ga'ris.

calm., tonk., förk. för calmato (se d. o.).

Calmar, högskotskt mansnamn, den tappre.

CaIma'to, ital., tonk., lugnt.

Calmettes se'rum (1. kalme'tts -), med., ett specifikt serum mot ormgift.

Ca'lo, ital. (av cala're, sjunka), handelst., en varas förminskning genom torkning o. d. Jfr Calera. — C. di pe'so, brist i den tillbörliga vikten. — C. di pre'zzo, minskning i varupris.

Calo'cera visco'sa, bot., klibbfingersvamp. Broskartad. Oduglig.

Calæ'nas, zool., kragduva.

Calole'pis (av gr. kaWs, skön, och lepi's, skal, fjäll), bot., skönfjällig. — Calo-the'ca (av gr. the'ke, förvaringsrum), bot., med vackert hölje.

Calomnie, fr. (1. -låni'), smädelse, falsk beskyllning.

Calophy'llum, bot, trädsläkte av fam. Gutti'-feræ i gamla världens varma länder. Veden av flera arter, använd till fartyg och möbler. — C. Cala'ba, lämnar Kalaba-balsam. — C. inophy^llum och C. Tacama-ha'ca, lämna Takamahak-balsam (Bal-samum Mariæ).

Calo're, ital., värme. — Con calore, tonk., med värme.

Ca'lor fu'gax, lat, eg. flyktig värme; med., "käringbadd", blodsvallningar åt huvudet, vilka förekomma hos kvinnor under den övergångstid i deras liv, som nämnes klimakteriska år.

CaIo'ricum (av lat. ca'lor, värme), ett tyngdlöst ämne; av vilket luften förr troddes bestå.

Calorie, fr., se Kalori.

Calori't, en legering av nickel, tellur, krom och mangan.

Calotti'ster (fr. le régiment de la calotte [Z. lö resjima'ng dö la kalå'tt]), en vid Ludvig XIV:s hov stiftad litterär, satirisk förening, som hade för sed att sända en nattmössa (calotte) till personer, vilka i medlemmarnas tycke på något sätt gjort sig löjliga.

Calquies (1. ka'lkvis), ett slags ostindisk taft.

Calque, fr. (1. kalk), en genom kalkering åstadkommen teckning. Jfr Kalkera.24Ö

Caltha palu'stris, hot,, kabbeleka, kabbelök, kalvleka, tillhör fam. Ranuncula'ceæ.

Caluce {L -lo'tje), ett italienskt vin.

Calumet, fr, (1. kalymä'), rör sort som brukas i pipor; "fredspipa" (se d. o.).

Calumni', se Calomnie,

Calu'rus resple'ndens, zool, kvesalen (se d. o.).

Calwap, se Calewappen,

Calva'ria 1. Calva'rie-berget (av lat, calva'-ria, huvudskalle), Golgatha, huvudskalleplatsen, en avrättningsplats utanför Jerusalem; i katolska länder en kulle med en bild av frälsaren på korset, dit de troende vallfärda under fastlagstiden. — Cal-varia-orden, fransk nunneorden, stiftad 1617.

Calva'ria, anat,, kraniets valv.

Calvé Perthes osteocondri't 1. C. P. sjukdom (I, kalve' pärts -), med,, benbrosk-sjukdom under pubertetsåren.

Calve, se Ramie,

Calvi'ller, se Kalviller,

Calvini'sm, den schweiziske reformatorn Johannes Calvins lära, även kallad den reformerta. — Calvini'st, Calvins anhängare, reformert.

Calvisson, fr, {I, kalviså'ng), ett vitt 1. ljus-rött franskt vin.

Ca'lvus, lat,, skallig.

Calx, lat., häl; kem,, kalk. — C. chlora'ta, klorkalk. — C. u'sta 1. vi'va, osläckt kalk. — C. zi'nzi, zinkoxid.

Calyca'ntha (av lat, ca'lyx, frukthus, hölje, skal), hot,, endast med foder. — Caly'cina, -um, hot., med kvarsittande foder. — Caly-cula'tus, -a, hot., med ytterfoder (svepe).

Calycantha'cea, hot., växtfamilj av serien Rana'les, gruppen MagnoWneæ. Se Caly-canthus.

Calyca'nthus flo'ridus, hot., som prydnadsväxt odlad buske från Nordamerika. Fam. Calycantha'ceæ,

Calyciflo'ra, hot., dikotyledoner med ståndarna fästa på fodret.

Calyme'iie, paleont,, ett släkte trilobiter inom silur- och devonsystemen. — C. tu-bercula'ta, är mycket allmän i översilur, t. ex. på Gotland. Den användes ofta till kråsnålar o. d.

Caly'miia trapezi'na, zool., frukträdsflyet.

CaIy'pso, gr. myt., se Kalypso.

Caly'pso bulbosa, hot., jungfrutoffel, norna, ljust rosenröd, enblommig, enbladig, välluktande, svensk orkidé.

Calypso'1, ett kanadensiskt växtfett med hög smältpunkt. — Calypso'llager, ett slags axellager, vari smörjningen sker med calypsol.

Caly'ptra (gr, kaly'ptra, omhölje), hot,, den löst sittande mössa, som hos bladmossorna omger fruktens översta del.

Calyste'gia, hot., syn. Convolvulus (se d. o.). Flera utländska arter odlade som kläng-växter.

Ca'lyx, lat. (gr. ka'lyx), hot., blomkalk, blomfoder.

Camaco, längdmått på Joniska öarna =: omkr. 5 m.

Camaieu, se Camayeu.

Camail, fr. (1. -ma'j), kapuschong, som de katolska prästerna bruka om vintern; kort fruntimmerskappa.

CamaIdule'ns-orden, en katolsk munkorden, som grundlades i 11 :e årh. och fick namn efter klostret Camaldoli i Toskana.

Camaldulistorden, se föreg. ord.

Camaraderie, fr. (1. -öri'), se Kamaraderi,

Camare'ro, sp. kammarherre. — Camare'ra, statsfru hos spanska drottningen.

Camare'tta, ital, litet rum; fängelsehålorna i inkvisitionspalatset i Venedig.

Camarilla, sp. (1. -i'lja), eg. liten kammare; spanske konungens enskilda mottagningsrum; gunstlingars inflytande på regeringsärendena; det parti, som utövar ett sådant inflytande.

Camarite, ett torrt, garvsyrestarkt grekiskt vin.

Camarones (1. -rån-), torkade hjortskinn från Sydamerika.

Cama'ssia, hot, växtsläkte från v. Nordamerika av fam. Lilia'ceæ. — C. escule'nta odlas som prydnadsväxt. Dess lökar äro ätliga.

Cama'ta, se Valonea.

Camatina, se Valonea.

Cama'uro, ital., den röda sammetsmössa, som hör till påvens dräkt.

Camayeu 1. Camaieu, fr. (kamajö'), målark., målning, utförd i en enda färg, ofta föreställande ett upphöjt arbete; enfärgad bild i olika toner; träsnittstryck, som uppkommer genom flera olika tryck till åstadkommande av ljusare och dunklare toner. Jfr Grisaille och Cirage,

Camba'jas, ostindiska granater.

Ca'mbalholz = Camwood, (se d. o.).

Cambia'lring, se under Camhium.

Cambia'lrätt, se Camhiolrätt.

Ca'mbio 1. Le'ttera di cambio, ital, ett kortspel med särskilda kort, kille; handelst., växel, växelbrev. — C. co'nto, växelkonto. — C. mari'no, bodmeribrev; solaväxel. — Cambi'st, växelmäklare, växlare.

Cambio'lrätt, handelst., växelrätt.

Ca'mbium, hot., delningsvävnad, den cell vävnad, som utvecklas till ved, bast o. s. v. — Cambia'lrixig, ett av cambium bildat, smalt ringformigt cellager mellan ved och bast.

Cambo'ritum, latinskt namn på Cambridge.

Cambrasi'n, fint egyptiskt linne.

Ca'mbria, latinskt namn på Wales.

Ca'mbric, eng., eg. Cambray-duk, efter den nordfranska staden Cambray; kammarduk, kambrikstyg. Se Kamhrik.

Cambridge möderne history, eng. {1. kä'm-bridsj må'dön hi^störi), en i Cambridge 1902—12 utgiven, synnerligen vederhäftig framställning av nyare tidens historia.

Camée, f r., se Kamé.

Came'liadam, Kame'liadam, kurtisan, demi-mondedam. Namnet lånat från den franske författaren Dumas* d. y. roman och teaterpjäs "La dame aux camélias^\

Cameli'na, bot., dådra, växtsläkte tillhörande fam. Crucijeræ. — C. aly'ssum, lindådra, ogräs i linåkrar. — C. inicroca'rpa, sand-dådra. —• C. sati'va, dådra.

Came'llia, bot., kamelia, ett från Asiens varma länder härstammande växtsläkte, tillhörande fam. Ternstræmia'ceæ. — C. japo'nica, japansk kamelia, är bekant fÖr sina sköna blommor.

Camellia'ceæ, bot., syn. Ternstræmiaceæ.

Camelopa'rdalis, astr.. Giraffen, stjärnbild på n. hemisfären.

Camelot, fr. (1. kamlå'), se Kamlott; gatu-krämare, tidningskolportör; ett slags ylletyg, kamlott. — C. du roi (Z. - dy råa'), "konungens tidningsförsäljare", försäljare av rojalistiska franska tidningar.

Came^lus bactria'nus, lat., zooL, tvåpucklig kamel, inhemsk i mell. Asien. — C. drome-da'rius, dromedar 1. enpucklig kamel, hemma i Arabien och n. Afrika.

Camembert-ost {1. kamangbä'r-), en fransk ostsort, som har sitt namn av kommunen Camembert i Orne.

Came'næ, rom. myt., källnymfer med spådomsförmåga; benämning på sånggudinnorna.

Ca'mera, lat., valv, kammare; för avteckning av föremål inrättad flyttbar låda. — C. apostG'lica, det ämbetsverk, som förvaltar de påvliga finanserna. — C. cla'ra 1. lu'-cida, eg. den ljusa kammaren; fys., en optisk apparat, som huvudsakligen består av ett fyrkantigt glasprisma och tjänar till att projiciera bilden av ett föremål på ett papper, så att föremålet lätt kan avtecknas. —• C. obscu'ra, eg. den mörka kammaren; fys., ett optiskt instrument, bestående av en vanlig hop sk j utbar trälåda, som är invändigt svärtad, och där ljusstrålarna från föremålet uppfångas genom en akromatisk lins och därefter falla på en mattslipad glasskiva, där en bild av föremålet uppkommer; användes inom fotografien. — C. stella'ta (eng. Star chamber), st järnkammaren, på 1400-t. upprättad engelsk överdomstol, som ägde rätt att döma efter hörsägen och använda tortyr. Upphävd 1641.

Camerle'ngo, ital., påvlig skattmästare.

Cameroni'aner, se Cargilliter.

Camilla, astr., en av småplaneterna.

Cami'lli och Camfllæ, lat., friborna gossar och flickor, som i det gamla Rom tjänstgjorde vid religiösa ceremonier.

Camfllus, familjenamn för en patricisk släkt i det forna Rom. Därav är bildat kvinnonamnet Cami'lla.

Camisa'rder, se Kamisarder.

Camisole, fr. (1. -så'll), kamisol, tvångströja.

Camoja'no, ett slags muskatellvin.

Camo'rra, ett i s. Italien förekommande hemligt förbrytarsällskap. — Camorri'st, medlem av camorran.

Camotes (1. -må'ts), dets. som Batater (se d. o.).

Camouflage, fr. (1. kamofla'sj; av camou-fler, dölja), under världskriget uppkommen benämning för åtgärder att för fienden dölja egna trupper, anstalter, fartyg o. s. v. Ordet användes i Sverige oftast för den brokiga målning varmed fartyg o. a. föremål för detta ändamål försågs.

Camouflet, fr. {1. kamoflä'), ett slags mina, som användes till att förstöra fiendens minanläggningar.

Camp, fr. (1. kang), krigsläger. — C. re-tranché (1. - rötrangsje'), befästat läger.

— C. volant (1. - våla'ng), strövkår, utsedd att än här, än där oroa fienden.

Campagna, ital. (1. -pa'nja), fält, landsbygd.

— C. di Ro'ma, romerska kampagnan. Roms omgivning, fordom en blomstrande trädgård med praktfulla villor, nu nästan öde och mycket osund.

Campagne, fr. {1. -pa'nj: av lat. ca'mpus, fält), fält, landsbygd; fälttåg. — à la campagne, på landet, lantlig.

Campa'n, sjöv., översta akterdelen av ett fartyg, ovanför kajutan. — Campanflagga, den flagga, som där är uppsatt.

Campa'iia, ital., kyrkklocka. — Campane'lla, ital, liten klocka.

Campane'lla (av lat. Campa'na, kyrkklocka), bot., liten klocka. — Campanula'tus, bot., klocklik.

Campanfle 1. Kampani'1 (av lat. campa'na, klocka), fristående kyrk- 1. klocktorn.

Campa'nula, bot., växtsläkte av fam. Cam-panulaceæ. Ett stort antal arter från n. halvklotets tempererade delar odlade som prydnadsväxter. I Sverige tio inhemska arter. — C. cervica'ria, skogsklocka, blommor ljusblå, i huvud. — C. glomera'ta, toppklocka, blommor mörkvioletta, i huvud. — C. latifo'lia, hässleklocka. — C. pa'-tula, ängsklocka. — C. persicifo'lia, stor blåklocka. — C. rapunculoi'des, knölklocka. —• C. rapu'nculus, rapunkelklocka, någon gång odlad för sina ätliga rötter. — C. rotundifo'lia, liten blåklocka. — C. uni-flo'ra, fjällklocka. —• Bland odlade arter märkas C. carpa'tica, C. garga'nica (am-pelväxt), C. me'dia (ofta med fyllda blommor), C. pusflla (infattningsväxt) m. fl.

Campanula'ceæ 1. Campanuloi'deæ, bot., klockväxter, växtfamilj av ordn. Campa-nulinæ. Svenska släkten: Campanula, Jasione och Pyteuma.

Campanula'ria, zool., ett släkte polypmaneter.

Campanulfnæ, bot., växtordning tillhörande de sympetala dikotyledonerna. Omfattar familjerna Campanulaceæ, Cucurbitaceæ och Lobeliaceæ.242

Campas, ett starkt bomullstyg.

Campelli'ter, baptistisk sekt, uppkallad efter amerikanaren Alexander Campbell.

Campbells ugn (Z. kä'mbölls -), en typ stjälp-bara martin-ugnar.

Camps de César, fr. (1. kang dö -), eng. Cæ-sar's camp, ett system starka fältbefästningar i närheten av Roye i Frankrike under världskriget.

Campeado'r, sp., berömd krigare, hjälte; tillnamn på Cid (se d. o.).

Campècheträ, Lignum campechia'num, ett värdefullt färgämne, fås av HæmaWxy-lon campechia'num, tillhörande fam. Legu-mino'sæ, i Amerika.

Campe'phaga (av gr. ka'mpe, larv, och fa-ge'in, äta), zooL^ larvätare. Ett släkte sångfåglar i Indien, Afrika och Australien.

Campe'stris, -e (av lat. ca'mpus, fält), hot., växande på fält.

Ca'mphora, lat. (av arab. ka'fu'ray sanskr. karpura, vit), med., renad kamfer, som erhålles av Laurus camphora i ö. Asien. — C. monobroma'ta, monobromkamfer, be-redes av kamfer och brom.

Camphora'tus, lat., bot., kamferluktande.

Camphorici'n, konstgjord kamfer.

Ca'mpi ely'sii, se under Campus.

Campignien (1. kampinjä'nn), arkeoL, benämning på den äldsta perioden av den yngre stenåldern i v. Europa. Motsvaras i Norden av kjökkenmöddingskulturen.

Campime'ter, fys., synfältsmätare.

Camping, eng. (1. kä'mping, av camp, läger), sportt., lägerliv; friluftsliv i rekreationssyfte, numera oftast förbundet med övernattning i tält.

Camp-meetings, eng. (1. -mi'tings), pL, eg. markmöten; särskilt i Nordamerika guds-tjänst med predikan under bar himmel.

Ca'mpo, ett slags spansk fårull från Ara-gonien.

Ca'mpo sa'nto, ital., eg. heligt fält; italienskt namn på kyrkogård, i synnerhet sådana, som omgivas av en med arkader försedd öppen hall.

Ca'mpos, sp. och port., fält, sydamerikanska savanner.

Ca'mpos cerra'dos, port., "stängda slätter", se Taboleiro. — C. limpos, port., "rena 1. öppna slätter". Se Taboleiro.

Campto'lophus, zool., inka-kakadoran, en art papegoja.

Camptonft, petrogr., basaltiska gångbergarter flerstädes i England.

Campto'pteris, paleont., fossilt ormbunks-släkte. — C. spira'lls är typisk för de understa stenkolsbäddarna i Skåne.

Ca'mpus, pl. Ca'mpi, lat., fält. — Campi ely'sii, elyseiska fälten. — Campus Ma'r-tius, lat., Marsfältet, romarnas vapenövningsplats. Jfr Campos och Champ.

Camp volant, fr. {1. kang våla'ng), "flygande läger", strövkår.

Campylospe'rmæ, boU, underfamilj av fam. UmbelW feræ.

Campylo'styla (av gr. campe', krökning, och sty'los, pelare), bot., med krökt spröt.

Campylotro'p, se Kampylotrop.

Camwood {1. -oudd) 1. Cabanholz, veden av den i Brasilien inhemska Ba'phia ni'tida.

Cana, spanskt längdmått = 1,5 m.

Cana'da, gammalt portugisiskt-brasilianskt rymdmått för våta varor; i Lissabon = 1,4 1., i Rio de Janeiro = 2,79 1., i Bahia = 7,57 1. o. s. v.

Ca'nadabalsam, Ba'lsamum canade'nse, fås av balsamgranen, Pi'nus balsa'mea, tillhörande fam. Coni'feræ, i Amerika.

Ca'nadahjorten 1. Vapi'tin, zool., en nordamerikansk hjortart, Ce'rvus canade'nsis.

Canaille, fr. (1. kana'j), pack pöbel. Jfr Ka-nalje. —En canaille, fr. (1. ang-), nedrigt, pöbelaktigt; föraktfullt.

Canada steamship lines (1. känödö sti'msjip lajns), sammanslagning av Canadas största rederibolag.

Canade'nsis, lat., bot., från Kanada.

Canadi't, miner., albitrik eleolitsyenit.

Canado'1, en lättare fraktion av bensin.

Canaigre (Z. kanä'gr), ett garvmaterial ur rotstockarna av Rumex hymenose'palus (Chrisona).

Canaliculata (av lat. cana'lis, ränna), bot., rännformig.

Canali'culi de'ntium, anat., dentinkanalerna, tandbenskanalerna. Se Canaliculus.

Canalfculus, lat., pl. Canalfculi, liten kanal. Jfr Canalis. — Canaliculus lacryma'lis, anat., del av tårkanalen.

Cana'lis, lat., kanal, rör, ränna. Jfr CanaW-culus. — C. auricula'ris, öronkanalen. — C. centra'lis, ryggmärgens centralkanal. — C. de'ntum, tändernas rotkanaler. — C. incisi'vus 1. C. nasopalatfnus, kanal från mun- till näshålan. — C. ingua'lis, Ijumskkanalen. — C. naso-lacrima'lis, tårkanalen. — C. spira'lis co'chleæ, öron-snäckans spiral. — C. vertebra'lis, ryggmärgskanalen. Jfr C. centralis.

Cana'nga, bot., växtsläkte av fam. Anona'-ceæ. — C. odora'ta, tropiskt, odlat träd med välluktande oljor som giva Cananga-olja (se d. o.).

Cana'nga-oIja = Ylang-ylang-olja (se d. o.).

Canapé, fr., vilsoffa.

Cana'ra-språket, ett av dravidaspråken.

Canard, fr. (1. kana'r), anka; även tidningsanka.

Canarie, fr. (Z. -ari'), dans från Ludvig XIV:s tid.

Canarie'nsis, lat., bot., från Kanarieöarna.

Cana'ris, gula, vitprickiga ostindiska silkesnäsdukar.

Cana'rium, lat. (av ca'nis, hund), offer, bestående av röda hyndor, som under rötmånaden offrades av romarna för att avvända rost och brand från säden.

Cana'rium, bot., ett i Indien och Kina före-

kommande växtsläkte, tillhörande ^ f am. Bursera^ceæ. Samtliga arter rika på tekniskt viktiga hart ser. — C. bengale'nse, lämnar ostindisk kopal 1. kanariumharts och har ätliga frukter. — C. commu'ne, lämnar ostindisk kopal. De ätliga fröna innehålla en olja, använd till föda och bränsle. — C. decuma'num, har likaledes ätliga, oljerika frön. — C. nfgrum, har ätliga frukter. — C. oleo'sum, har ätliga, oljerika frön. — C. paniculatum på Mauri-tius ger det s. k. kolofanträet. — C. ro-stra'tum, lämnar svart dammar harts. — C. strfctum, lämnar alriheharts.

Cana'ster (av sp, canasta, korg), knaster, en vanligen god tobakssort, som försändes i korgar.

Cancan, fr. (1. kangka'ng; av lat. quam-quam, ehuruväl, änskönt, med vilket ord de akademiska talen fordom började), prat. skvaller, oväsen; ett slags oanständig kontradans, som utfördes på vissa offentliga förlustelseställen i Paris.

Cancella'tum (av lat. cance'lli, skrank, galler), hot., gallerformad.

Ca'ncer, lat., kräfta; med., kräftsjukdom; astr.. Kräftan, en av djurkretsens stjärnbilder. — Ci'rculus ca'ncri, geogr., kräftans vändkrets. — Cancero'ma, med., kräftsvulst. — Cancer pagu'rus, zooL, vanliga krabbtaskan. — Cancero'sus 1. Can-cro'sus, lat., kräftartad. — Caiicri'ter, paleont., förstenade sjökräftor. — Can-crös, med., kräftartad.

Canceri'n, konstgjord guano från Newfoundland.

Cancfon, sp. (av lat. cantio, sång), visa, sång; metr., lyrisk versform, vanligen bestående av 12 trokéiska verser.

Cancione'ro, sp., sångbok, antologi; särskilt namn på fordom vid spanska och portugisiska hoven använda diktböcker.

Cancrinft, miner., se Kankrinit.

Cancri'ter, Cancrö's, se under Cancer.

Cancrivo'rus, zooL, "krabbätare'^ benämning på en sydamerikansk opossum, som nästan uteslutande lever på skaldjur.

Cancro'ma cochlea^ria, zooL, båtnäbb, sa-vaku. En hägerart.

Cand. = C andida'tus, lat., kandidat.

Cande'læ fuma'les, lat., pL, rökgubbar; parfymerade vaxljus.

Candela'ria, lat. (av cande'la, ljus), "ljusfest", Kyndelsmässa.

Candeur, fr. (1. kangdö'r; lat. ca'ndor), redlighet, uppriktighet. — Candide, fr. {1. -i'dd; lat. ca'ndidus), redlig uppriktig. Huvudpersonen i en lika kallad roman av Voltaire. —• Ca'ndida, en teaterpjäs av B. Shaw.

Ca'ndicans (av lat. ca'ndeo, skina vit), hot., vitskimrande. — Ca'ndidus, -a, -um, hot., rent vit.

Candida'tus, lat., beteckning i det gamla Eom på den, som sökte ett ämbete; numera

titel för den, som avlagt vissa akademiska examina: c. juris, c. medicinæ, c. philo-sophiæ, c. politices, c. polytechnices, c. pharmaciæ m. fl.

Candiolfn, farm., se Zymofosfat.

Candle-coal, se Cannelkol.

Candlenötolja, se Aleuritesolja.

Candogang, basttågor av Hihi'scus erioca'r-pus. Användes som indisk hampa.

Candy, indisk vikt, vanligen = 254 kg.

Caneel-apple, se Sugar-Apple.

Cane'lla a'lba, hot., ett till fam. Canella'ceæ hörande amerikanskt träd, av vilket fås drogen Co'rtex cane'llæ a'lhæ, vit kanel.

Canepin, fr. (1. kanepä^ng), handelst., vit-garvat handskskinn av lamm 1. get.

Cane'scens (av lat. ca'neo, vara grå), hot., gråaktig.

Ca'nes vena'tici, astr.. Jakthundarna, en stjärnbild belägen nära Stora björnen.

Canevas, fr. (1. kanva'), se Kanfas.

Cangelimträ, dets. som Patridgeträ.

Canfcula (av ca'nis, hund), astr., "lilla hunden", romarnas namn på stjärnan Sirius i stjärnbilden Stora hunden.

Ca'mdæ, zooL, hunddjur.

Cani'na, -um (av lat. ca'nis, hund), hot., hundlik (varierande som hunden).

Ca'nio, mansroll i operan Pajazzo av Leon-cavallo.

Ca'nis, lat., hund. — C. familia'ris, zooL, tamhunden. — C. lu'pus, zool., vargen. — C. lago'pus, se Alopex. — C. ma'jor och C. mi'nor, astr.. Stora och Lilla Hunden, tvenne stjärnbilder på n. hemisfären. — C. vulpes, se Vulpes.

Canfties (av lat. ca'nus, grå), med., hårets grånande.

Ca'nna, hot., ett till fam. Cana^ceæ hörande växtsläkte, inhemskt i Amerika. — C. edu'-lis, ger ett slags arrowrot (se Arrowrot-stärkelse). — C. fndica och C. iridifo'lia m. fl., odlas som prydnadsväxter under namnet blomsterrör.

Ca'nna, ital., "vassrör", ett längdmått i forna Kyrkostaten. —C. architetto'nica == 2,23 m. — C. mercantrie = 1,9 m.

Cannaba'ceæ 1. Cannabfneæ, hot., underfamilj av fam. TJrticaceæ. Se Humulus och Cannabis.

Cannabino'1 1. Kannabino'n, farm., ett sömnmedel, som beredes ur hampextrakt.

Ca'nnabis, hot., hampa, ett till fam. Canna-ha'ceæ hörande släkte. — C. catfva, vanlig hampa. Nöten är officineli.

Canna'bium (av lat. canna'his, hampa), hot., lik hampa.

Canna'ceæ, hot., växtfamilj av ordn. Scita-mi'neæ. Se Canna.

Cannastärkelse 1. Australisk arrowrot, er-hålles av olika arter Canna.

Canne, fr. (1. ka'n), gammalt famnmått i Marseille = omkr. 2 m. Jfr Canna.

Cannelé, fr. (1. kanlä'), ripsartad vävnad av silkes- 1. kamgarnsvarp med kamgarns 1.244

bomullsinslag. Det användes till damkappor, möbeltyger m. m.

Ca'nnelkol, Candle-caol (Z. ka'ndlkå'l; av eng, candle, låga, ljus, och coal, kol). — Ka'nnel-kol, miner., en stenkolsvarietet, som brinner med klart lysande, vit låga. Förarbetas även till lyxartiklar.

Cannequin 1. Cannikin (/. känniki'n), vitt ostindiskt bomullstyg.

Canon, fr. {1. kanå'ng), kanon; byxben; spetsmanschett, som på Ludvig XIV:s tid av hovmännen bars kring benet nedanför knäbyxorna. — C. à balles, fr. (1. - a ball), 1. Mitrailleuse de Meudon (1. mitrajö^s dö mödå'ng), den under 1870—71 års krig använda franska kulsprutan.

Ca'non, pl. Ca'nones, lat., se Kanon. — Ca'-nones aposto'lici 1. apostolo'rum, lat., "apostlarnas regler", en av syriska teologer i 5:e årh. utarbetad kyrkolagsamling, som utger sig härstamma från apostlarna. —• Cano'nicus, lat., kanonisk, regelrätt; kanik, under medeltiden titel för lärarna vid domkyrkoskolorna.

Canons, sp. (1. ka'njåns), "rör", djupa flodbäddar med nästan lodräta klippväggar, särskilt i Mexiko och Nordamerikas västliga stater.

Cano'pus 1. Kano'pos, astr., stjärna av första storleken i stjärnl)ilden Skeppet Arg o.

Cano'ssa, slott i n. Italien, ryktbart för den förödmjukelse påven Gregorius VII där lät kejsar Henrik IV undergå (1077). Därav talesättet gå till Canossa, d. v. s. underkasta sig en förödmjukelse. — Nach Ca-nossa gehen wir

nicht, ty., till Canossa gå vi icke. (Bismarck.)

Canot, fr. (1. kanå'), indiansk båt av bark 1. ett urholkat träd. Se Kanot.

cant. = cantando (se d. o.).

Cant, eng. (1. känt), rotvälska, kotteri- 1. yrkesslang; skenheligt tal.

Canta'bile, ital. (av lat. canta're, sjunga), tonk., sångbart, lättfattligt, melodiöst; lätt flytande och sångbart musikstycke. — Canta'ndo, sjungande.

Canta'bria, lat., Kantabrien.

Cantalu'p {fr. cantaloupe), ett slags refflad melon.

Canta'ndo, se under Cantahile.

Ca'ntara, sp., "krus", se Acumhre.

Cantare'llo, en handelsvikt på Sardinien.

Canta'ro (av arah. kanta'r), i ö. medelhavsländerna en vikt av växlande storlek.

Ca'ntaro, sp., ett östspanskt vinmått. Se Acumhre.

Canta'te, lat., katolsk benämning på fjärde söndagen efter påsk, på vilken mässan börjas med de första orden i 98 :e psalmen: ^'Canta'te Do'mino'\ lovsjungen Herran!

Cantata're, ital. (av canta're, sjunga), sångare. — Cantatrice, ital. (1. -tri^tje) och fr. (1. kangtatri's), sångerska.

Cantato'rium {nylat., se föreg. ord), respon-

soriebok, som användes vid den katolska gudstjänsten. Jfr Responsorium.

Cantenac {1. ka'ngtnack), ett bordeauxvin.

Canterbury tales, eng. (1. kanterbö'rri tä'ils), "berättelser från Canterbury", ryktbar berättelsesamling i bunden form av Englands störste skald före Shakespeare, Geoffrey Chaucer (1340—1400).

Canthare'llus auranti'acus, bot., brandgul kantarell. Föres numera ofta till släktet Clitocype, trattskivlingar. — C. ciba'rius, ätlig kantarell.

Cantha'ridæ, zooL, en ordning skalbaggar. Mjukbaggar. Hit hör lysmasken, Lam-py'ris noctilu'ca. Till en underordning Me-loe'idæ. Oljebaggar, hör majbaggen, Me-loé proscarahe'us, och s. k. spanska flugor, på växter, hörande till fam. Olei'neæ och Caprifolia'ceæ, i s. Europa levande, guldgröna skalbaggar, Ly'tta vesicato'ria m. fl., vilka, på grund av det i dem förekommande kantaridi'net, torkade brukas i medicinen, mest som blåsdragande medel.

Ca'ntharus (av gr. ka'ntharos, dryckesbål), den kanna, vari vin och vatten till mässoffret förvaras; förr ett vattenkärl till handtvagning vid ingången till kyrkan.

Ca'ntharus linea'tus, zooL, havsruda.

Ca'nthus, anat., ögonvinkel.

Ca'nticum, lat., pl. Ca'ntica (av cantaWe, sjunga), monolog, som föredrogs på den romerska teatern med sjungande röst; även = Cantique, fr. {1. kangti'ck), lovsång, hymn. — Canticum cantico'rum, "sångernas sång". Salomos höga visa.

Cantilatio'n, mässande.

Cantile'na, ital. (av lat. canta're, sjunga), tonk., kort sångstycke av världsligt innehåll.

Cantilever, eng. (1. käntileVö), se Kantilever.

Cantine, fr. (1. kangti^nn), marketenteri, soldatkrog; flaskfoder. Se Kantin. — Can-tinier (1. kangtinie'), marketentare. — Cantinière {1. -ä'r), marketenterska.

Ca'nto, ital. (lat. ca'ntus), sång, melodi; även diskant. — C. fe'rmo, ital, den gregorianska unisona kyrkosången. — C. pia'no, se Plain chant. — C. carnascialesco, ital. (1. karnasjale'skå), "karnavalssång", inledningssång till de stora maskeradupptågen under renässanstidens karnevaler.

Cantons fosfor, självlysande ämne, som er-hålles genom glödgning av pulveriserade ostronskal med svavel. Består av svavelkalcium.

Canto'res a'mant humo'res, lat., sångare tycka om vått (d. v. s. dricka gärna).

Ca'ntus, lat. = Canto (se d. o.). — C. cho-ralis, lat., koral. — C. fi'rmus = Canto fermo (se under Canto). — C. pla'nus, se Plain chant.

Canu'tus, latiniserad form av det fornnordiska mansnamnet Knut.

Canvass 1. Canvassering, eng. (1. kä'nväss), i England röstvärvning under valstriden.

i Amerika benämning på den officiella röstuppräkningen.

Canzo'n 1. Canzo'ne, ital., Kanzo'n, visa, sång; företrädesvis en av den italienska lyrikens äldsta och ädlaste former, främst utövad av Dante, Petrarca, Tasso och G. Leopardi; dess normaltyp kallas också Canzone petrarche'sca; tonk., en kort, melodisk tonsats. — Canzone'tt (ital. canzone'tta)^ liten sång, liten visa. Jfr Chanson och Chansonnette.

Cap. = Capitulum, lat., kapitel.

Cap, fr. {ital. capo, sp. caho, av lat. ca'put, huvud, spets), landudde. Se Kap. — C. de bonne espérance (Z. - dö bånn espera'ngs), Godahoppsudden.

Capacité, fr., se Kapacitet.

Caparacon, fr. il. kapparaså'ng; av medelt.-lat. ca'ppa, omhölje), hästtäcke.

Cape, eng. {1. kä'ip), kap, udde; slängkappa utan ärmar.

Capeado'r, sp., tjurfäktare, vars uppgift är att reta tjuren.

Cape'lla, lat., eg. liten get; astr., stjärna av första storleken i stjärnbilden A u r i' g a (körsvennen). — A capella 1. endast Ca-pella, tonk., körsång utan instrumentackompanjemang. —• Alla capella, kapellmässigt, vokal- och instrumentalmusik tillsammans.

Caper, en svart kinesisk tesort.

Capera'tus (av lat. ca'pero, rynka), bot., rynkad, skrynklig.

Cap€ti'ngerna, den från Hugo Capet stammande konungaätt, som med korta avbrott innehade Frankrikes tron från 987 till 1848.

Capi-Aga, föreståndare för snöpningarna vid turkiska hovet.

Capicciola, ital. (1. kapittji'åla), sidentyg med inslag av florettsilke.

Capidan-Bassa 1. Capudan-Bascha, turkiska flottans överamiral.

Capigi (1. kapi'dsji), seraljens väktare. — C. Baschi, seraljvaktens anförare.

Capilla'c€um (av lat. capi'llus, huvudhår), hot., hårlik. — Capilla'ris, -e, hot., hårfin.

Capillaire, fr. (1. kapillä'r, av lat. capVllus, hår), hårfin (om ett rörs kanalvidd). Jfr Kapillar.

Capi'lli, lat., pL, se Capillus.

Capillo, ett hårvatten.

Capnius, lat., pl. Capnii, hår. — Capilli'-tium, den hårklädda delen av huvudets hud.

Capire'sti, ital., stora utsökta ädelkoraller.

CapFstrum, lat. (av ca'pere, taga, hålla), eg. grimma, lädermunkorg; med., grimbindel, som brukas vid underkäksbrott m. m. för att i vederbörligt läge kvarhålla omslag.

Ca'pita, se Caput. — C. aut na'vim, lat., "huvud 1. skepp", fornromerskt spel, dets. som "krona och klave" .

Capitaine, fr. (1. kapitä'n), kapten. — Capitaine-adjudant-major {1. -adsjyda'ng-

masjå'r), bataljonschefens adjutant inom franska armén. — Capitaine de guide, fr. (1. - dö gidd), vägvisarkapten (se d. o.). — Capitaine-major, före revolutionen äldste kaptenen vid franska regementen.

Capita'na, sp. och ital, amiralskeppet i en örlogsflotta.

Capita'no, ital., eg. huvudman; hövding; kapten; under medeltiden titel på biskop-1ig vasall; i Commedia delParte en stor-skrävlande krigare. Avarter härav voro Fraca'ssa, Spave'nto. Jfr Miles gloriosus.

Capitatio'nsavgift, se under Caput.

Capita'to, ital., handelst., ankommet, levererat.

Capita'tus, -a, -um (av lat. capu't, huvud), hot., med huvud.

Ca'pite ce'nsi, se under Caput.

Ca'pitis deminu'tio, se under Caput.

Capftium, med., dukförband för huvudet.

Capito'lium, lat., Jupiters tempel i det forna Éom; borgen därstädes; kongressbyggnaden i Washington. —• Capitoli'nisk, till Capitolium hörande.

Capiton, fr. (L kapitå'ng), avfallssilke.

Capito'nidæ, zool., se Bucconidæ.

Capitula'ris, lat., ledamot av domkapitlet. Jfr Capitulum.

Capitula'tio, se Kapitulation.

Capftulum, lat. (av ca'put, huvud), kapitel, domkapitel.

Capnofdes (av gr. kapno's, rök), hot., liksom nedrökt.

Ca'po, ital. (av lat. ca'put), huvud, början. — Da capo, ital., från början, omigen.

Capodimo'nte, kungligt slott vid Neapel. Namn på porslin från en vid detta slott verksam porslinsfabrik (1732—1806).

Caponnière, fr. (1. -ä'r), se Kaponier.

Caporal, fr. (1. kapåra'll), korporal; benämning på den franska monopoltobaken. — Le petit caporal (1. lö pöti' -), den lille kor-poralen, soldatnamn på Napoleon I.

Capotage, fr. (1. kapåta'sj), konsten att mäta den vägsträcka, som ett fartyg till-ryggalägger.

Capota'sto, ital., tonk., metallkloss 1. "sadel", som anbringas över strängarna på en gitarr för att få stämningen högre.

Capot-kapris (1. kapå'-), sämsta sortens fransk kapris.

Capot-kläde (Z. kapå'-), matroskläde, vattentätt kläde från Nordfrankrike.

Capparida'ceæ, Kapparidéer, 6 o i., växtfamilj, som står nära Cruci'feræ. Viktiga släkten äro Buchho'lzia, Ca'pparis coh Cleo'me.

Ca'pparis, hot., växtsläkte av fam. Cappari-da'ceæ. — C. spino'sa, kaprisbuske, är en medelhavsväxt, vars blomknoppar inlagda i ättika användas som krydda, "kapris". Förfalskas ofta med knoppar av Ca'ltha palu'stris.

Ca'pra, lat., get; zool., getsläktet. — C. æga'grus, vildget, en av de i medelhavs-246

länderna levande stamformerna för tamgeten. — C. hi'rcus, tamg-et.

Capræ'olus, zooL, rådjurssläktet. — C. ca-præ'olus (syn. Ce'rvus c.), rådjur.

Ca'prea, Capri'nus (av lat. ca'pra, get), hot,, get-. — Caprifo'lium (av lat. fo'lium, blad), hot.y getblad.

Capre'lla, zool., ett kräftdjurssläkte av märldjurens ordning. Anträffas vid Västkusten.

Capriccietto, se under följande ord.

Capriccio, ital. (1. kapri'tjå), tonk., tonstycke i fri form, mindre fantasi, stundom i etydform. —• A capriccio, efter behag. — Capriccietto (1. -tje^ttå), kort fantasi. — Capriccioso (1. ~tjå'så), med nyckfullt föredrag.

Caprice, fr. se Kapris.

Caprico'rnus, lat. (av ca'per, bock, och co'rnu, horn), astr.y Stenbocken, en stjärnbild i djurkretsen.

Caprifolia'ceæ, hot., växtfamilj av ordn. Ru-bWnæ. Omfattar underfamiljerna Lin-næ'eæ, Lonice'reæ och Samhu'ceæ.

Caprifo'lium, hot., se Caprea.

Caprimu'lgus europæ'us, zool., nattskärra.

Capro'mys pilorfdes, zool., hutiaconga 1. trädråtta, en kubansk gnagare, ivrigt jagad för köttets skull.

Capsella bursa pastoris, hot., lomme, allmän ogräsväxt, tillhörande fam. Cruci'-feræ.

Ca'psicum, hot.y tropiskt, amerikanskt växtsläkte av fam. Solana'ceæ. Ett stort antal arter odlas som prydnadsväxter. — C. a'nnuum, odlad, mångformig art. Lämnar spansk peppar, paprika, piment. — C. fastigia'tum och C. frute'scens, odlas likaledes för sina frukter som lämna kajenn-peppar. Dess verksamma beståndsdel kallas Kapsici'n. Ett annat oljeartat, starkt ämne ur kajennpeppar kallas Kapriko'l.

Capsolfn, farm., en smärtstillande salva som bl. a. innehåller spansk peppar.

Ca'psula, lat., gen. och pl. Capsulæ, kapsel. — C. adipo'sa, anat., njurens fettkapsel. — C. articula'ris, ledkapsel. — C. fibro'sa re'nis, njurens bindvävskapsel. — C. le'n-tis, ögonlinskapseln. — Ca'psulæ gelati-no'sæ, gelatinkapslar.

Capt. = capitaine, fr. (1. -tä'n), kapten.

Captain, eng. (1. kä'ptin), regementsofficer inom engelska flottan; till sjöss chef på större fartyg. — C. of the fleet {1. - åvv the flit), flaggkapten.

Capta'tio benevole'ntiæ, lat., eg. anhållan om välvilja (t. ex. vid början av ett tal); jäktande efter gunst; lycksökeri. — Capta-ti'on (av lat. capta're, snappa efter), ivrigt jäktande, fikande efter något.

Captif, fr. (1. kappti'fT), fången, fängslad.

Captive'ra {fr. captiver), fånga, snärja. — Captiö's {lat. captio'sus), listigt snärjande.

Ca'ptus, lat., fattningsförmåga. — Ad ca'p-

tum, efter fattningsförmåga. — Ad cap-tum vulgi, efter mängdens fattningsförmåga. — U'ltra captum, över fattningsförmågan.

Capuchon, fr. {1. kapysjå'ng), se Kapusjong.

Capudan-Bascha, se Capidan-Bassa.

Ca'pulas, zool., snäcksläkte. Ett av de få djur släkten, som leva kvar ända sedan kambrium.

Capu't, pl. Ca'pita, lat., huvud; kapitel. — Caput fami'liæ 1. Caput familias, huvudman för en adlig ätt. — Capita aut naVim, eg. huvud 1. skepp, ett fornromerskt spel. —• Capita juga'ta, tvenne förenade huvuden på ett mynt, med ansiktena mot varandra, Capita adveVsa, 1. Capita ave'rsa, från varandra. — Capitatio'nsavgift, avgift per capita, se Kapitation. — Ca'pitis deminu'tio, rom. jur., upphävandet av en persons rättsställning, var av tre slag: C. d. ma'xima, förlust av borgarrätt och frihet; C. d. me'dia, förlust av borgarrätt; C. d. minima, förändring i familje- 1. rättsställning (t. ex. genom adoption, L, beträffande kvinnan, genom äktenskap). — Caput medu'sæ, med., eg. Medusas^ huvud; slingriga, blå ådror, som visa sig på buken hos av levercirrhos lidande personer. — Caput mo'rtuum, kem., eg. de dödas huvud; fordom benämning på det avfall, som uppkom vid kemiska arbeten; nu namn på den järnoxid, som erhålles vid upphettning av järnvitriol. — Caput obsti'-pum, med., se Torticollis. — Caput porci'-num, eg. svinhuvud; de romerska soldaternas benämning på den viggformiga slagordningen, cu'neus 1. "svinfylkning". — Ca'pite ce'nsi, de medborgare i det gamla Rom, vilkas förmögenhet understeg 12,500 ass. — Quot capita, tot se'iisus, så många huvud, så många sinnen. — Röstning per capita, röstning, där varje person (huvud) har en röst.

Caputia'ni 1. Caputia'ti, religiös sekt på 1100-t. i Auvergne.

Capy'bara 1. Vattensvin, zool., en sydamerikansk art marsvin, Hydrocæ'rus capy'-haræ.

Caque, fr. {1. kak), liten tunna 1. kagge för sardiner, sill, krut m. m.

Caquetios {1. kake'-), sydamerikansk folkstam.

Carabinie'ri, ital., gendarmeriet i Italien, "karabiniärer".

Ca'rabus, zool., insektsläktet Jordlöpare.

Caraca'llas te'rmer, ett av romerske kejsaren Caracalla uppfört badetablissemang, varav ståtliga lämningar ännu finnas i behåll i Rom.

Caracara, folkstam i n. Sydamerika.

Caracole, fr. {1. karakå'll), ridk., hastig och kretsformig omkastning av hästen under ritt; hästens omkastande under språng i hela 1. halva kretslopp. — Caracole'ra, rida på sådant sätt.

Caracore (1. -kå'r) 1. Corocore, ostindisk båt med roddarna placerade utombords på längs relingen gående bamburör.

Caracru, bot., se Arrahidæa.

Caracu'ru 1. Caraju'ru, ett rött färgämne från Para i Brasilien. Liknar chica.

Ca'radoc-gruppen, geoL, avdelning av under-siluriska formationen; förekommer huvudsakligen vid Caradoc i England.

Caraga'na, bot., ärtbuske, busksläkte, tillhörande fam. Leguminosæ. — C. arbo-re'scens och C. frute'sceiis, införda prydnadsbuskar, allmänna som häckväxter. — C. pygme'a, dvärgkaragan.

Caragheen, Caragheenmossa, farm., pärl-mossa, två havsalger, Cho'ndrus cri'spus och Gigarti'na mamillo' sa, tillhörande fam. Flori'deæ, vilka förekomma bl. a. å Irlands och Nordamerikas kuster. Ett av dessa alger berett slem, Gelati'na caragheen, ansågs förr verksamt mot bröstlidande. Ämnet har som klarmedel och appreteringsmedel m. m. stor industriell användning

Carambo'la, bot., koromandelkrusbär, frukten av Ave'TThoa carambo'la, ett i Asien allmänt odlat träd av fam.

Oxalida'ceæ.

Carambole, fr. (1. karangbå'll), röd boll i biljardspel. — Carambolage {l. -båla'sj), spelbollens sammanträffande med flera andra bollar; sammanstötning, sammandrabbning. — Carambole'ra, med en spelboll träffa flera bollar. — Caramboline (Z. -li'n), förk. till Carolina, gul boll i biljardspel; biljardspel med fem bollar.

Cara'ngidæ, zooL, taggmakriller. — Ca'ranx, taggmakrill.

Cara'nnaharts, farm., ett harts, utsvettat från barken av Bur se'ra acumina'ta och Fcica cara'nna, tillhörande fam. Bursera'ceæ, i Sydamerika.

Cara'pa-fett, felaktigt benämnt Carapa-olja, erhålles av det västafrikanska trädet Ca-ra'pa pro'cera. Användes i stearin och tvål. —• Carapa-olja, Crab-olja, se Andi-roba-olja.

Ca'rapax, zooL, ryggskölden hos sköldpaddor.

Cara'ssius, zooL, ruda, guldfisk.

Caravelle, fr. (1. -vä'11), litet fartyg, som användes vid sillfisket utmed Frankrikes kuster. Jfr Karaveller.

Ca'rbo, lat., kem., kol, ett icke metalliskt grundämne, allmänt i den organiska och den oorganiska naturen. Olika former av kol äro stenkol, träkol, diamant och grafit. Kolsyra är kolets oxid. — C. anima'Iis, djurkol 1. animaliskt kol, som fås efter djurprodukters glödning, avfärgar vätskor och uppsuger skämd luft. — C. Ifgni præpara'tus, farm., ett av späda grenar av asp 1. lind preparerat, mycket lätt kolslag. — C. spo'ngiæ, svampkol. — C. vege-ta'bilis, ett av lövträd, i synnerhet björk, berett kol. Nyttjas till tandpulver.

Ca'rbo, zool., skarvsläktet av ordn. Pelikan-fåglar. — C. ca'rbo, storskarv.

CarboazoIi'n, ett sprängämne.

Carbolefn, tekn., ett brännmaterial av kol och fett.

Carboli'neum, tekn., impregneringsvätska för trä, huvudsakligen bestående av kreo-sotolja och tjära.

Carbolfsmus, med., karbolförgiftning.

CarboIi'ter (av gr. Wthos, sten), paleont., ett slags förstenade frukter.

Carbona'cea (av lat. ca'rbo, kol), bot., kolsvart. — Carbona'ria, bot., på kol; kolsvart.

Carbona'do, se Karbonado.

Carbona'ri, ital. (av lat. ca'rbo, kol), eg. kolare; ett hemligt politiskt-religiöst sällskap, som 1808 stiftades i Italien och urspr. var riktat mot fransmännen i Neapel. Efter 1815 omfattade det även frisinnade och nationella strävanden, lär 1820 ha räknat 700,000 medlemmar och vann insteg även i Frankrike. Mazzinis "unga Italien" fortsatte på 1830-t. carbonaris värv. — Carbonarfsm, den av carbonari framkallade rörelsen.

Carbo'iias ca'lcicus creta'ceus, lat., urkalk, bergkalk, krita. — C. calcicus præcipi-ta'tus, fälld kolsyrad kalk. — C. ka'licus, rent kolsyrat kali. — C. kalicus cru'dus, rå pottaska. — C. kalicus depura'tus, renad pottaska. —• C. Ifthicus, kolsyrat lithion. —• C. na'tricus, ren soda. — C. natricus cru'dus, rå soda. — C. natricus depura'tus, renad soda.

Carbone'tti, föga värderad, mörkfärgad ädel-korall.

Carbo'neum, lat., kol.

Carbonna'd {fr. carbonnade; av lat. ca'rbo, kol), kött, stekt över kol.

Carboru'ndum, kem., en förening av kisel och kol, utmärkt genom sin hårdhet, som endast överträffas av diamantens.

Carbu'nculus, lat., se Karbunkel.

C. are, tonk., förk. för Coll arco (se d. o.).

Carcan, fr. {1. karka'ng), ett slags halsband; halsjärn.

Carcasse, fr. (1. -ka'ss), se Karkas.

Carcavellos, port. (1. karkave'ljos), ett portugisiskt vin.

Carce'lska lampan, en förr mycket använd oljelampa, i vilken oljan genom ett urverk pumpades upp till veken.

Ca'rcer, lat., fängelse, särskilt de forna gym-nasii- och universitetsarresterna. — Car-cera'rius, fångvaktare.

Carcha'rias, lat., haj; bot., svamphud, knott-rig, som hajens hud, kornig, grynig.

Carcharfidæ, zool., fiskfamiljen Gråhajar. Hit höra blåhaj, gråhaj och hundhaj.

Carcini't (av gr. karki'nos, kräfta), paleont., kräftförstening.

Carcino'ma, gr. (av karki'nos, kräfta), med., kräftknöl. — Carcino'sis, med., allmän spridning av kräfta i kroppen.248

Ca'rcinus, zool.y krabbtaska.

Carda'mine, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Crucijeræ, med vackra vita 1. ljusgredelina blommor. — C. ama'ra, bäckkrasse. — C. bellidifo'lia, fjällbräsma. — C. denta'ta, kärrkrasse. — C. flexuo'sa, skogsbräsma. — C. hirsu'ta, bergbräsma.— C. impa'ticus, lundbräsma. — C. latifolia, trädgårdsväxt med stora gredelina blommor, från Pyrenéerna. — C. parviflo'ra, strandbräsma. — C. prate'nsis, ängskrasse.

Cardamo'mum, farm., kardemumma.

Carda'n, Carda'n-länk 1. Polhemsknut, tekn., koppling mellan tvenne axeländar, som bilda vinkel mot varandra. Kopplingen, som grundar sig på den s. k. Cardanska upphängningen (se d. o.), har fått stor användning bl. a. på automobiler.

Carda'nska formeln, mat., formel för lösning av en tredjegradsekvation.

Cardansk upphängning, tekn.y sätt att upphänga ett föremål, så att det blir oberoende av stödets rörelser. Föremålet är rörligt kring en axel, som är fästad i en ring, vilken är rörlig kring en axel, vinkel-rät mot föremålets axel.

Ca'rdea 1. Ca'rna, rom. myt., hemmets och familjelivets beskyddarinna.

Ca'rdia, se Kardia och Pylorus.

Cardi'aca, lat. (av gr. kardi'a, hjärta), med., hjärtstärkande medel; hot., hjärtört (mot hjärtklappning).

Cardialgi', med., magsmärtor; smärtor i hj ärttrakten.

Cardina'Iia, lat, mat., grundtal.

Cardfnia, paleont., fossilt musselsläkte från trias- och juraperioden. — C. Folli'ni är vanlig i ett sandstenslager, Cardfnia-banken, n. om Hälsingborg.

Cardfola-skiffer, geol., översilurisk lerskiffer med stor utbredning i Skåne.

Cardioly's, med., en operation på hjärtat för att lossa detta vid sammanväxning med hjärtsäcken.

Cardiopati', med., hj ärtlidande.

Cardiospa'sm, med., hj ärtkramp.

Ca'rdium, zooL, hj ärtmussla. — Cardium-banken, geol., en fossilförande profil i s.v. Skåne, utmärkt genom riklig förekomst av Cardiumarter. — Cardium-lera, en post-glacial lera i Bohuslän.

Ca'rdo, lat., eg. dörrtapp; huvudsak; zool., ledgång i musselskalet.

Cardo'leum pru'riens, farm., ett hudretande medel, framställt av fruktskalen av Se-meca'rpus orienta'lis, ett ostindiskt träd, tillhörande fam. Anacardia'ceæ. — C. vesi'cans, ett av det västindiska trädet Anaca'rdium occidenta'le berett preparat, som verkar häftigare än det förutnämnda medlet.

Ca'rduus, hot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. Några arter odlade. Tre inhemska. — C. acanthofdes, piggtistel. — C. crfspus, krustistel. —• C. Maria'nus, Mariatistel,

odlad art med dekorativ, vitfläckig bladväxt. — C. nu'tans, nicktistel.

Caréme, fr. (1. karä'm, av lat. quadrage'sima, den fyrtionde), den fyrtio dagars fasta, som i katolska länder iakttages före påsk,

— Carémes skinka, en efterrätt.

Care of, eng. (1. kär åvv), under adress Förk. c/o.

Ca'r€t, lat., det felas.

Care'tta, zool, havssköldpaddor, särskilt karett-sköldpaddan.

Ca'rex, hot., starr, synnerligen artrikt svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cy-peraceæ.

Carezzando {1. -etsa'ndå) 1. Carezze'vole,

ital., tonk., smekande med ömhet.

Ca'rga, sp. (eg. börda, last), förr handelsvikt och rymdmått i Spanien och Spanska Amerika, med växlande storlek på olika platser.

Ca'rga, Cargado'r, se under Cargo.

Carge, se Conge.

Cargilli'ter 1. Cameronia'ner, anhängare till den skotske predikanten Ca'meron, motståndare till den av Karl II åt nonkonfor-misterna beviljade religionsfriheten.

Ca'rgo 1. Ca'rga, sp., Cargaison, fr. (L kar-gäså'ng), skeppsladdning; även förteckningen på en sådan med angivande av avsändare, mottagare m. m. — Cargado'r, fullmäktig, som medföljer en skeppslast för att försälja densamma för avsändarens räkning. Jfr Superkarg.

Caria'ma, zool., ormstorkar.

Cariatu'rträ, se Sandelträ.

Caribo'co, brasiliansk benämning på avkom-ling av neger och indian.

Caribou (1. -bo'), handelsnamn på kanadensiska älgskinn.

Ca'rica, italienskt vin- och spannmålsmått av växlande storlek.

Ca'rica Papa'ya, hot., melonträdet, inhemskt i Sydamerika, har välsmakande frukter.

— C. cundinamarce'nsis, chamburu, har även mycket läckra frukter.

Caricfcola, Ca'ricum, hot., växande på Ca'rex (starr). — Carici'na, hot., liknande Carex (starr).

Cari'didæ, zool., räkor.

Ca'ries, lat., med., benröta. — C. de'ntium, tandkaries, tandröta. — Carie'rad 1. Ca-riö's, anfrätt, murken.

Carignano-pulver (/. -inja'nå-), tekn., bere-des av gummigutta, bärnsten, röd korall, sigill jord, mineralkermes och bensvärta.

Carl'jos, sydamerikansk folkstam.

Carillon, fr. (1. karijå'ng), klockspel; musikstycke, satt för klockspel. — C. national (1. -nassiåna'11), se Qa ira.

Cari'na, astr., se Skeppet Argo.

Carina'tæ 1. Carina'ter, zool, gemensamt namn för de fåglar, vilkas bröstben bär en kam (lat. cari'na).

Carina'tum (av lat. cari'na, köl), hot., kölad.

Cario'sa, -us, lat., rutten, bot, angripen av röta.

Carità, ital., Ca'ritas, lat (av lat ca'rus, kär), kärlek, människokärlek, särskilt moderskärlek; ett konstverk, oftast bild-huggararbete, som allegoriskt framställer denna känsla.

Cariö's, se Carierad (under Caries).

Carl, svenskt mansnamn, se Karl. På latin Ca'rolus; på franska Charles (Z. sjarl); på italienska Carlo; på spanska och portugisiska Carlos; på engelska Charles (Z. tjarls) 1. Charlie (1. tja'rli). Motsvarar kvinnonamnet Carolina.

Carli'na, bot, växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. — C. aca'ulis, spåtistel, profettistel. Sedan gammalt odlad som medel mot pesten. Numera för sina akantusliknande bladrosetter. De unga blommorna användas stundom som surrogat för kronärtskockor. — C. vulga'ris, stjärntistel, spåtistel. Täml. allmän i torra backar. Hygro-skopisk.

Carli'no, italienskt mynt av växlande värde.

Carli'ster, benämning på anhängarna av de spanska tronpretendenterna don Carlos.

Carludovi'ca palma'ta, bot, en sydamerikansk, palmartad växt, vars unga bladfibrer användas till äkta panamahattar.

Carmagnole, fr. (1. karmanjå'll), savojisk sångdans; benämning på savojardgos-sarna i Paris; ett slags tröja, som brukades under revolutionstiden; en under franska revolutionen populär republikansk sång, komponerad 1792, och riktad emot Marie Antoinette. Den började med orden: "Madame Veto avait promis (fru V. hade lovat) och hade till refräng orden: "Dansons la carmagnole, vi ve le son du canon" (låtom oss dansa carmagnolen, leve kanonens ljud).

Carma'nser, små diamanter, använda till infattning av större stenar.

Ca'rmen, lat, pl. Ca'rmina, sång- 1. musikstycke; skaldestycke; även text 1. formulär. — C. secula're, lat., dikt av den romerske skalden Horatius vid den fest till gudarnas ära, som Augustus anställde år 17 f. Kr.

Ca'rmen, spanskt kvinnonamn; namn på en berömd berättelse av fransmannen Meri-mée, vilket lämnat stoff till en opera med samma namn av Bizet.

Carme'nta 1. Carme'ntis, gr. och rom. myt., barnsbördens gudinna. — Carmenta'Iia, årlig fest till gudinnan Carmentas ära i det antika Rom.

Carmigna'no, ital. {1. -nj-), ett slags muska-tellvin.

Ca'rmina bura'na (se Carmen), en samling medeltida visor på latin 1. tyska, författade av kringvandrande klerker, s. k. va-ganter.

Carminatfva, lat., pl., med., väderfördri-vande medel.

Carn, eng., se Cairn.

Ca'rna, se C ar de a.

Carnage, fr. (1. karna'sj), blodbad.

Carna'lis (av lat. ca'ro, kött), köttig.

Carnallft, miner., ett vid Stassfurt nära Magdeburg i stor mängd förekommande mineral, bildat av klorkalium och klor-magnesium.

CarnaVium, lat. (av ca'ro, kött, gen. ca'rnis), gravkapell av rund form.

Carnegie-stiftelsen, förvaltar den s. k. ^'Hjältefonden", en donation på 230,000 dollars, gjord av A. Carnegie för belöning åt personer i Sverige, som vågat livet för att rädda medmänniskors liv.

Carneo'l, se Karneol.

Carne'ola (av lat. ca'ro, gen. ca'rnis, kött), bot, svagt köttfärgad. — Ca'rneus, bot., köttröd.

Carnepu'ro, ett slags köttpulver.

Carnet, fr. (1. karne'), anteckningsbok.

Carnfn (av lat. ca'ro, gen. ca'rnis, kött), kem., ett av kol, väte, kväve och syre sammansatt ämne, som framställes ur köttextrakt.

CarniVora (av lat. ca'ro, kött, och vora're, sluka, äta), pZ., zooL, köttätare, benämning på rovdjurens ordning.

Ca'rnogua'no, ett gödningsmedel av avfall vid köttextraktfabrikation.

Carno'sa (av lat. ca'ro, kött), bot., köttfull.

Carnoti't, miner., ett gult, jordartat mineral av kaliumuranvanadinat.

Caro'cha, port. (1. -sja), namn på den med symboliska figurer utstyrda mössa, som bars av dem, som blivit livdömda av inkvisitionen.

Ca'rol, eng., sång; andlig jubelsång. — Christmas carol {1. kri'smäss -), julsång.

Carole, fr. (1. -rå'll), en i Frankrike och Italien bruklig ringdans med sång (chanson de c.).

Carolin, namn på mynt.. Se Karolin.

Caroli'na, kvinnonamn; art av biljardspel; jur., förk. för Constitutio criminalis Carolina (se d. o.).

Carolina, lat., Acade'mia Carolina, Lunds universitet, grundat av Karl X Gustav; den forna akademibyggnaden i Uppsala (uppkallad efter universitetets upprät-tare, Karl IX); jur., kejsar Karl V: s kriminalrätt. — C. redivi'va, det återupp-ståndna C., det av Karl XIV Johan grundade nya bibliotekshuset i Uppsala. — Carolfni li'bri, "De karolinska böckerna", en på Karl den stores föranstaltande utgiven teologisk skrift.

Ca'rolus, mansnamn, latinisering av Karl (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Carolina, på franska Caroline (L -inn). — C. Ma'gnus, Karl den store. — C. Rex, Konung Karl.

Ca'rolus-dollar, spanska piastrar från Karl III:s och Karl IV:s tid (1759—1808).250

Caro'ssas, elfenbensnötter.

Caro'ta, hot, Da'ucus caro'ta, morot.

Caro'tis, anat., stora halspulsådern. — Caro'-ticus, som rör carotis.

Carotte, fr. {1. karå'tt), morot.

Carpa'ticum, lat., bot., karpatisk.

Ca'rpe di'em, lat., eg. grip dagen; begagna tiden! (Horatius.)

Carpe'ntum, lat, romersk tvåhjulig statsvagn. — Carpenta'rius, vagnmakare.

Ca'rpenterbromsen, en lufttrycksbroms.

Ca'rpet, eng., matta, bordduk.

Ca'rpet-ba'ggers, eng. (av carpet-bag, nattsäck), i Förenta staterna benämning på snikna, utpressande ämbetsmän.

Carpi'nchos, zool., namnet på vattensvinet i Paraguay. Se Capybara.

Carpi'nea, lat., hot., växande på carpinus (se d. o.).

Carpi'nus be'tulus, bot, vitbok, avenbok, lämnar ett hårt och segt virke.

Carpo'dacus, zooL, rosenfinkar.

Carpodfnus, bot, västafrikanskt liansläkte av fam. Apocyna'ceæ. Lämnar kautschuk.

Carpogo'nium, se Karpogon.

Carpo'phaga (av gr. karpo's, frukt, och fa-ge'in, äta), zool., grupp av pungdjuren (pungbjörnar, pungapor); ett tropiskt duvsläkte.

Carpophy'llum (av gr. karpo's, frukt, och fy'Hon, blad), hot, fruktblad.

Ca'rpus, anat, handleden. — Carpa'lis, som tillhör handleden.

Carrapicho, fiber av Ure'na loha'ta. Se Urenafiber.

Carra'ra-marmor, miner., näst den på ön Paros i grekiska arkipelagen fordom brutna marmorn den förnämsta bland alla marmorsorter, brytes vid Carrara i n. Italien.

Carrasquillas serum (Z. karraski'llas -), med., serum mot spetälska.

Carré, fr., fyrkant; fyrkantigt stycke av "sadeln" på en svinkropp. — Carreau, fr. (1. karrå'), fyrkantig ruta 1. skiva; ruter (i kortspel).

Carrés ismaskin, apparat för att frambringa konstgjord is.

Carrefour, fr. (1. karrfo'r), korsväg, skiljeväg; litet torg.

Carrele'ra (av fr. carreler), belägga med fyrkantiga stenskivor.

Carrière, fr. (1. karriä'r), löpbana; det snabbaste lopp en häst kan åstadkomma; lycka, framgång i ens förehavande; levnads- 1. tjänstebana. — Carrière-atta'ck, krigsk., stormande rytteri anfall.

Ca'rrièrindianer, athabasktam i n.v. Nordamerika.

Carroccio, ital. {1. -rå'tjå, av lat. ca'rrus, vagn), vagn dragen av oxar och som under medeltiden begagnades i krig av italienarna.

Ca'rsus och Mode'rus, gammal svensk folkbok, sammanarbetad efter äldre sagor.

Ca'rta, ital., papper; kopparstick. — C. bi-a'nca 1. bla'nca, oinskränkt fullmakt. — C. bolla'ta, stämplat papper. Jfr Carte och Charta.

Cartanträ, se Zebraträ.

Carte, fr. (1. kart), karta, kort, sjökort, spelkort. — à la carte, efter matsedel.)(Ålatabled'h6t e.—Carte blanche {1. - blangsj), oinskränkt fullmakt. — C. céleste 1. C. astronomique (/. - läst,

- nåmi'ck), stjärnkarta, himmelskarta. — C. généalogique {1. - sjenealåsji'ck), stamtavla.— C. de géographie, C. géographique {1. - dö sjeågrafi', -fi'ck), geografisk karta. — C. marine, C. nautique 1. C. hydrographique {1. - i'nn, - nåti'ck, - idrå-grafi'ck), sjökarta; även karta visande vattnets fördelning över jordytan. —- C. en relief {1. - ang röliä'ff), reliefkarta, karta, varå bergshöjder äro framställda genom upphöjningar. — C. reduite (Z. -ui'tt), en reducerad karta med växande breddgrader, karta efter Mercators projektion. — C. sélénographique (Z. -i'ck), månkarta. — C. terrestre (1. -ästr), landkarta. — C. topographique (1. -i'ck), topografisk karta.

— C. à jouer (/. - asjoe'), spelkort. — C. de sureté {1. - dö syrte'), respass. — C. de visite {1. - visi'tt), visitkort. — C. du diner (Z. - dy dine'), matsedel.

Carte'l, fr. (av lat. chaWta, papper), se K ar tel.

Cartesianfsm, den franske filosofen Carte-sius' lärosystem. — Cartesia'n, anhängare av Cartesius' lära.

Cartesia'nska dykaren, fys., en ihålig figur av glas, som, nedsänkt i vatten, genom dettas inträngande kan fås att efter behag sjunka och åter stiga.

Cartha'go dele'nda est, lat, "Carthago bör förstöras", ombildat citat efter Cato. Se Ceterum censeo etc.

Ca'rthamnus, bot, växtsläkte av fam. Com-positæ. — C. tincto'rius, odlad tistelart. De rödgula blommorna utgöra färgämnet safflor. Se Kartamin.

Cartilagine'a (av lat. cartiWgo, brosk), bot, broskartad.

Cartila'go, lat, brosk. — Cartilaginö's, broskartad.

Cartouche, fr. (1. karto'sj), kanonladdning. Se vidare Kartusch.

Car trusts, eng. (1. ka' tro'sts), "vagns-truster", amerikanska bolag, som tillhandahålla rullande material åt järnvägar.

Cartulaire, fr. (1. -tylä'r) = Diplomatarium (se d. o.).

Cartuxavin, ett spanskt vin.

Ca'rum ca'rvi, hot, kummin, umbellat, vars frön användas som krydda. — C. ajova'n, en indisk art, som innehåller ajovanolja.

Caru'ncula {dim. av lat. ca'ro, kött), karun-kel, hot, en köttig utväxt på vissa frön. — C. lacryma'lis, anat.^ tårkarunkeln.Carvifolia—Cassia

251

Carvifo'lia (av lat. fo'lia, blad), hot., till bladen lik ca'rum ca'rvi (kummin).

Carvi'n, kem., den syrefria oljan i eterisk kumminolja.

Ca'rvum, bot., Fru'ctus caWvi, kummin, de torkade frukterna av kumminörten, Ca'-rum ca'rvi.

Ca'rya, hot., hickoryträd, växtsläkte av fam. Juglanda'ceæ. — C. alba, m. fl. arter, lämna hickorynötter. Barken användes till färg-ning. —• C. porcfna, m. fl. arter, lämna hickoryträ. — C. tomento'sa, ger färgbark.

Cary'ocar, bot., gemensamt namn för flera i Sydamerika växande träd, tillhörande släktet Rhizo'bolus 1. Cary^ocar, vars flesta arter äro bekanta för sina välsmakande nötter. Vissa arter ge ett uppskattat möbel- och skeppsbyggnadsvirke, Tata-ju'b a-trä.

Caryophylla'cea, lat., bot., nejlikartad. — Caryophy'llea, bot., nejliklik.

Caryophylla'ceæ, bot., nejlikväxter, växtfamilj, tillhörande de choripetala dikotyle-donerna.

Caryophy'lli, bot., FWres caryophy'lli, kryddnejlikor, de outslagna blommorna av det i Afrika och Amerika växande krydd-nej likträdet, Caryophy'llus aroma'ticus, tillhörande fam. Myrta'ceæ.

Caryophy'llus aroma'ticus, bot., kryddnejlik-trädet. Se Caryophylli.

Caryo'psis, bot., hinnfrukt.

Caryo'ta, bot, palmsläkte i s. Asien och n. Australien. Några arter odlas i Europa som prydnadsträd. — C. Rumphia'na och C. u'rens m. fl. arter ge palmsocker, sago och värdefullt virke. Bladslidornas fibrer ge vegetabiliskt tagel {crin vége'tale, black fibre, siamfaser).

Cas, fr. (ka, av lat. ca'sus), händelse, omständighet, läge. Jfr Kasus. — En tout cas (1. ang to -), eg. i varje fall; ett parasoll, som kan begagnas även som paraply.

Ca'sa, ital. och sp., hus, hem; koja, hydda; kloster; port., domstol. — C. sa'nta, ital.. Jungfru Marias "heliga hus" i Loreto. — Casas grandes, ruinstäder i Mexiko och s.v. Nordamerika, sannolikt härrörande från pueblos (se d. o.).

Casa'le, ital., utanverk; förstad.

Casaque, fr. (1. kasa'ck; sp. casaca; ital. ca-sacca), kort res-1. ridrock. Jfr Cassock. — Casaquin (1. kasakä'ng), kofta; vardagsrock.

Casa'rea, zool, rostand.

Ca'sca d^Anta, farm., tapirbark, fås av trädet Dri'mys granate'nsis i Brasilien och utgör i Sydamerika ett värderat läkemedel.

Casca'ntevin, ett spanskt vinslag.

Casca'ra sagra'da, farm., amerikansk frangulabark, ett avförande medel.

Cascarilla, sp. (1. -ri'lja), Co'rt€x cascari'llæ, kaskarillbark (se d. o.). — Cascarilleros

{1. -ilje'rås), barkskalare, yrkesmässiga kinabarkskalare.

Cascaro'l, farm., ett avförande medel av cascara-sagrada-barkens glykosider.

Ca'sco, sp., eg. kruka; ett kortspel; på sjöförsäkringsspråket benämning på fartyget själv, i motsats till cargo 1. lasten; även ett slags pråm, som begagnas på Filippinerna; barn, vilkas båda föräldrar äro mulatter.

Case boards, eng. (1. käs bårds), handelst., lådbräder.

Caseo'sus, lat., ostig, ostlik.

Cash, skiljemynt och viktsort i Kina och Japan.

Cash, eng. (1. kasj), kontanta penningar. — C. credit (1. - kre'ddit), kassakreditiv. — Cash-keeper (1. -ki'pör), kassör. — Cash on delivery (1. - ån delivri), handelst., betalning vid leveransen.

CashaVagummi 1. Cashewgummi, Cashew-nötter (1. kasj-jo'-), se Acajou.

Casier judiciaire, fr. (1. kassie' sjydisiä'r), jur., straffregister.

Casi'no, se Kasino.

Casius, semit, myt., binamn på en semitisk, med Zeus likställd gud.

Ca'sker, porträttsten, små, tunna diamanter, som användas i infattningar.

Caslon, boktr., namn på en stilsort, uppkallad efter en engelsk stilgjutare.

Caspa'ryska punkter, bot., mörka partier i tvärsnittet genom rötter i strängslidans radiala väggar.

Casque, fr. (1. kask), hjälm, stormhatt. — Casquette, fr. (1. -ä'tt), liten hjälm; stormhuva; mössa med en bred skärm. Jfr Kaskett.

Cassa, ital., trumma.

Cassa'mba, ostindisk safflor (se d. o.).

Cassa'va 1. Brasilia'nsk stärkelse kallas den stärkelse, som erhålles ur roten av ma-niokväxten, Ia'tropha Manihot, i Västindien och Sydamerika. Jfr Tapiocca.

Cassazio'ne, ital., tonk., slutnumret i en konsert; även = serenad (se d. o.).

Ca'sselergrönt, dets. som Schweinfurtgrönt (se d. o.).

Casselmans-grönt, giftig, grön målarfärg (basiskt kopparsulfat).

Casse-téte (1. kasstä't; av fr. casser, slå sönder, och tete, huvud), eg. huvudkros-sare; käpp med blyklump i ena ändan; ett dessertvin, även kallat auvernat, från trakten av Blois.

Cassette, fr. (1. -ä'tt, av ital. cassa, skrin), låda, penningskrin. Jfr Kassett.

Ca'ssia, bot., ett i Asiens, Amerikas och Afrikas varma länder inhemskt växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. Flera arter lämna drogen sennablad. — C. A'bsus, har bittra frön, tsjimsjim, vilka i Egypten betraktas som ett specifikt medel mot den s. k. egyptiska ögonsjukdomen. — C. fi'-stula, kassiabaljor, fås av en cassiaart av252

samma namn (även kallad Bactyrilo'hium fi'stula), inhemsk i Egypten och Ostindien. Har purgerande verkan. — C. li'gnea, trä-kassia, kassiabark, fås av en varietet av äkta kanelträdet. Jfr Kassiabark,

Cassia'ner, annat namn på Sabinianer (se d. o.).

Ca'ssii guldpurpur, kem.y tennoxidhydrat, blandat med fint fördelat guld, som brukas till att frambringa purpurröd färg på glas.

Cassi'iie, bot.y sydafrikanskt busksläkte av fam. Celastra'ceæ. — C. cro'cea, ett färgträ, saffranhout. — C. glau'ca, ger ett vackert trä. Barken användes i medicinen.

Cassi'ope (syn. Andromeda), hot., fjällväxtsläkte, tillhörande fam. Erica'ceæ. — C. hypnoi'des, mossljung, mossliknande. — C. tetrago'na, kantljung, ljunglik dvärgbuske.

Cassiope'a, gr. myt., se Kassiopeia; astr., stjärnbild på n. hemisfären mellan Ce-pheus och Perseus, med 5 stjärnor av 2:a och 3:e storleken, vilka bilda ett W.

Cassiope'ium, kem., en av de sällsynta jordmetallerna.

Cassis, fr. (1. kassi's), svart vinbärslikör.

Ca'ssius' guldpurpur, se Cassii guldpurpur.

Ca'ssock, eng. (fr. casaque), prästrock, sådan de engelska andliga bruka; ryttare- 1. soldatkappa. Jfr Casaque.

Cassu'bicus, -a, lat., bot., från Kassubien (del av Hinter-Pommern).

Castagnetter, sp. (1. kastanjä'tter), se Kastanjetter.

Casta'lia, bot., syn. Nymphæa (se d. o.).

Casta'nea, bot., kastanjeträd, växtsläkte av fam. Faga'ceæ. — C. vulga'ris, äkta ka-stanje. Frukterna viktigt födoämne.

Casta'neus, lat., bot., kastanjebrun.

Castanhas do Jabota', sp., se Anisosperma.

Castanljus, krig sk., signalljus för krigsfartyg.

Castanospe'rmum austra'le, bot., se Arrow-rotstärkelse.

Castelanes, fr. (1. kastella^n), gröna plommon från s. Frankrike.

Caste'llum, lat. (dimin. av ca'strum, borg), kastell, liten borg. — C. morino'rum, latinska namnet på staden Cassel.

Ca'stes, sp. (av casta, stam), pl., sydamerikaner av blandad ras. — Casti'zer, avkom-lingar av mestizer (se Mestiz).

Castigat ride'ndo mo'res, lat., "straffar (de dåhga) sederna genom att förlöjliga dem" — ett uttryck, ofta begagnat om komedien 1. det borgerliga dramat och förr nyttjat som överskrift över Köpenhamns kungliga teater.

Castfzer, se under Gastes.

CastiIlo'a, bot., amerikanskt växtsläkte av fam. Mora'ceæ. — C. ela'stica, lämnar kautschuk, Cartagena-katschuk, guaya-quil-strips.

Castle, eng. (1. kassl), kastell, slott, borg. —

My house is my castle (1. mäj ha'os is mäj kassl), mitt hus är min borg.

Casto'reum, farm., bävergäll, en drog, som består av de körtelpungar, vilka finnas hos bävrarna bredvid könsorganen, och som brukas i medicinen vanligen i form av en spritlösning (tinktur). — Castorolja, en i England nyttjad benämning på ricinolja. — Castorfn, ett slags fin plyschartad duk av ull, halvylle 1. bomull.

Ca'stor fi'ber, zool., bävern, den enda nu levande representanten för bävrarnas familj {Castori'dæ).

Ca'stor och Po'lIux, gr. och rom. myt., se Dio-skurerna; astr., två stjärnor i stjärnbilden Tvillingarna på n. hemisfären.

Casto'reus (av lat. ca'stor, bäver), bot., bäver-.

Casto'ridæ, zool., gnagarfamiljen Bäverdjur.

Ca'stra, lat., fältläger. — C. stati'va, ståndläger, avsett för ett längre uppehåll.

Ca'strum, lat., borg, slott, skans, militäriskt läger. Jfr Castra. — C. dolo'ris, lat. (ty. Trauerbühne; fr. chapelle ardente), eg. smärtans läger; svartklätt och upplyst rum, vari ett lik förevisas.

Cast-steel, eng. (1. kast-stil), gjutstål.

Casua'ridæ, zool., en familj strutsfåglar, ka-suarfåglar. —• Casua'rius, zool., kasuar-släktet.

Casuari'na, bot., skogbildande australiskt kryptogamsläkte, till det yttre liknande Equise'tum. Flera arter lämna "järnträ". Barken innehåller kasuari'n, ett brunt ylle- och sidenfärgämne.

Ca'sula, lat. (av ca'sa, hus), kåpa, som bäres av den katolske prästen under mässoffrets förrättande.

Ca'sus, lat., fall, händelse, tillfälle. Jfr Kasus och Causa. — Casu, av en händelse. — Casus be'IIi, krigsorsak, den omständighet, under vars förutsättning en stat förklarar sig vara i krig med en annan. — C. con-scie'ntiæ, samvetssak. — C. factiti'vus, eg. verkandets kasus, ackusativ. — C. fata'lis, olycksfall. — C. foederis (1. fe'-), fullgörande av de överenskommelser, som blivit gjorda i ett förbundsfördrag. — C. impro-vi'sus, oförutsett fall. — C.mfxtus, blandat fall, där det kan talas både för och emot.— C. necessita'tis, nödfall. — C. obli'qui, pL, eg. skeva, d. v. s. oberoende kasus, alla utom nom. och vok. — C. re'ctus, pL, oberoende kasus (nom. och vok).

Catabro'sa aquatfca (syn. Aira a.), bot., käll-täppa, narvgräs, täml. sällsynt i diken, källrännilar o. d.

Catacao, yunkastam i Peru. Se Yunka.

Catala'n, en fiskarbåt, som begagnas vid Kataloniens kuster. — Catala'nsmide, gammal spansk metod att framställa smidbart järn direkt ur järnmalmen.

Catale'cticus, se Katalektisk.

Cata'lepton (av gr. katalepto'n, "små sa-

ker"), diktsamling, som tillskrivits Ver-gilius.

Cata'lpa, bot, växtsläkte av fam. Bignonia'-ceæ. Träd och buskar från Asien och Nordamerika. — C. bignonio'ides, trumpetträdet, odlas i större trädgårdar.

Catamara'n 1. Catimaro'n, namn på ett slags förstörelsemaskiner; namn på en flotte, som begagnas på kusterna av Ceylon, Sydamerika m. fl. ställen.

Catana'nche, hot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. — C. cæru'lea, rasselblomster, prydnadsblomma från Sydeuropa.

Catapla'sma, lat., farm., deg. — C. sina'pis, lat., med., senapsdeg. Beredes av svart senap och vatten. Är hudretande och, om den kvarligger länge, blåsdragande.

Catara'cta, gr., med., grå starr.

Cata'ria, lat., öot., kattört.

Catari'na 1. Katarina, kvinnonamn (av gr. kathaTo's, ren), obefläckad; kysk. Namn buret av flera helgon, bl. a. den heliga Birgittas dotter, av svenska, engelska och franska drottningar samt ryska kejsarinnor. Förk. hos oss till Ka'rin, Kari'na och Kajsa.

Cata'rrhinæ, zooL, smalnäsiga apor.

Ca'tarrhus, lat., med., katarr. — C. æstfvus, lat., med., höfeber.

Catch, eng. {1. katsj), eg fångst; tonk., för England egendomlig flerstämmig sång för mansröster och av folklig karaktär. — Catch-as-catch-can (1. katsj-äs-katsj-cän), "ta tag som man kan", amerikansk fribrottning.

Catchup, eng. (1. kattjupp), kokk., en i England, Ostindien och Amerika mycket omtyckt soja.

Catechu'palmen, se Areca.

Cate'na, lat., kedja. — C. eccle'siæ 1. C. pa'-trum, samling av bibelkommentarier ur kyrkofädernas skrifter.

Catena'ria (av lat. cate'na, kedja), mat., kedjelinje.

Catenula'ta, -um (av lat. ca'tena, kedja), hot., kedjelik.

Caterpillar, eng. (1. ka'tö-pi'llö), fjärilslarv, kålmask, lövmask (som spinner en tunn tråd, i vilken den hänger). — Caterpillar-klubben, klubb, i vilken automatiskt upptagas flygare, som räddat sig från döden genom fallskärmshopp.

Catgut, eng. (1. ka'ttgött), eg. katt-tarm; ett slags tråd, gjord av djurtarm, vanligtvis av får 1. hare; användes till stränginstrument och av kirurgerna till att underbinda blodkärl vid operationer, för hopsyning av sår m. m.; även ett slags linnekanfas.

Ca'tha edu'lis, hot., kat, khat, en arabiskafrikansk buske, vars blad tuggas och användas till beredning av en dryck, som antogs skydda mot pesten.

Catha'rsis (av gr. kathaire'in, rena bortspola) , med., avföring ur tarmkanalen. — Catha'rticum, pl. Catha'rtica, laxermedel.

Catha'rtes, zooL, korpgamsläktet.

Cathartica, -um (av gr. kathaire'in, ren), hot., laxerande.

Cathay, medeltida benämning på Kina.

Ca'thedra, lat. {gr. kathe'dra), länstol; kateder. — C. Petri, Petersstolen. — Ex ca-thedra, "från katedern", d. v. s. med påv-1ig myndighet.

Cathedra'ticum, lat. (av ca'thedra, biskopsstol), kamer., en skatt (38—75 öre), som varje kyrka i Bohuslän erlade till sitt stifts biskop.

Catherine'tter, i Paris benämning på ogifta flickor över 25 år gamla.

Cathmor (Z. ka'mor), gaeliskt mansnamn (av cath, strid och, mor, stor), stor hjälte.

Catilina'riska existe'nser, personer, som våga allt, därför att de intet ha att förlora; i sedligt hänseende sjunkna personer. Uttrycket härleder sig från den romerske upprorsstiftaren Catilina.

Catfllus, latinisering av namnet Kettil.

Catimaron, se Catamaran.

Catin (Z. katä'ng), Caton (1. katå'ng), Ca-taut (1. katå'), fr., kvinnonamn, dimin. av Catarina.

Ca'to, fig., allvarsam, vis man, sträng sededomare (efter två för sina stränga seder ryktbara män i det forna Rom,

båda med namnet C.).

Cato'cala, zool., ett fjärilssläkte. — C. fra'xini, blåbandade ordensflyet. — C. nu'pta, rödbandade ordensflyet.

Catty (1. kä'tti) pl. Catties, av europeer brukat namn på den kinesisk-japanska vikten kin = 0,6 kg. Catty förekommer även i Ostindien, men är där något tyngre.

Cat-whisker, eng. (1. kätt-oi'sker), morrhår; benämning på sökaren i en radiokristall-apparat.

Cauchemar, fr. (1. kåsjma^r), mara.

Caucus, eng. (l. kåköss), i Nordamerika bruklig benämning på politiska partimöten.

Ca'uda, lat., svans. — Cauda'tum, med svans; zool., stjärtamfibier (Urodela).

Caudfnska passet, C. oket, fig., grov skymf, djup förödmjukelse (efter Caudinska passen i Samnium, där en romersk krigshär av samniterna tvangs att passera under oket [suh ju'gum}).

Caulicina^lis (av lat. ca'ulis stjälk), hot., växande på stjälkar.

Ca'ulis, lat., hot., stjälk, örtstjälk.

Ca'usa, lat., orsak; anglägenhet, i synnerhet i rättsfrågor. Jfr Casus. — C, be'lli, krigsorsak. — C. dete'rminans, utlösande orsak. — C. effi'ciens, verkande orsak. — C. fina'-lis, fil., ändamålsorsak. — C. forma'lis, fil, "gestaltande orsak". — C. materia'lis, fil., det påverkade materialets återverkan på den genom verksamheten inträdande förändringen. —• C. mo'rbi, sjukdomsorsak. — C. mo'rtis, dödsorsak. — C. occasiona'lis, fil, tillfällig anledning för254

annan person att utföra en verksamhet. — C. sui., fil.y "det som är genom sig självt". — Causati'vum, språkv., verkningsord, ord, som uttrycker en verkan. Se vidare under K,

Causalgi', med., neuralgi efter yttre våld (trauma).

Cause célèbre, fr. (1. kås selä'br), märklig händelse; uppseendeväckande rättsfall.

Causerie, fr. (1. kåsöri'), 1. Kåseri', lätt och innehållslöst samtal; småskvaller; skildring, hållen i en lätt men intresserande stil (i en tidskrift 1. i ett sällskap). — Causeur (Z. kåsö'r) 1. Kåsö'r, person, som berättar på ett lätt och angenämt sätt. — Causeuse (Z. kåsö's) 1. Kåsö's, ett slags soffa för två personer.

Causeway, eng. (1. kåsoä), gångbana, trottoar.

Ca'usticum, lat., pl. Ca'ustica (gr. kausti-ko'n, brännande, frätande), med., frät-medel. — C. antimonia'le, antimonsmör. — C. Canquoin, en blandning av klorzink och mjöl. — C. luna're 1. La'pis inferna'lis, silvemitrat.

Causticus (av gr. kaustiko'n, brännande), bot.y brännande.

Cautenac, fr. (1. kåtna'ck), ett slags Bor-deauxvin.

Caute-perdrix, fr. (1. kåt-perdri'), ett muska-tellvin från Provence.

Cauterium, pl. Caute'ria, lat. (gr. kauterion, brännjärn), med., brännmedel; användas till att förstöra något sjuk kroppsdel 1. sjuklig bildning. — C. actua'le, glödgat järn 1. annan glödgad metall. — C. poten-tia'le, kaustikt kali. — C. p. ini'tius, kaustikt kali, blandat med ungefär lika vikt kaustik kalk.

Caution, se Kaution. — Acquit à caution, se under Acquit.

^a va, fr. (1. sa va), det går an, tämligen.

Ca'va (av lat. ca'vo, urholka), anat., hålven; hot., ihålig. — Cavifo'lia (av lat. fo'lium, blad), hot., med urholkade blad.

Cavæ'dium, lat., i de romerska boningshusen ett större rum, omslutet av mindre dylika och med en fri plats i

mitten under bar himmel.

Cavage, fr. (1. kava'sj), handelst., hyra för lagerkällare; kostnader för fastagens inläggning däri.

Cavagnole, fr. (1. kavanjå'll, av ital. ca-vagna, korg), ett slags hasardspel, som liknar hirihi (se d. o.).

Cavaillé-coll (Z. kavaje'-kåll), ryktbar fransk orgelbyggare, d. 1899.

Cavalcade, se Kavalkad.

Cavale'tto, ital. (av cava'llo, häst), staffli för konstnärer; även ett slags pinoredskap.

Cavalier, fr. (1. -lie'), krigsk., ett slags fästningsverk.

Cavalièrement, fr. (1. kavaljerma'ng), fritt, obesvärat; översittaraktigt, vårdslöst.

Cavalie're serve'nte, ital, eg. uppvaktande

kavaljer; älskare och ledsagare åt en gift dam.

Cavalleri'a, ital, ridderlighet, hederskänsla. — C. rustiGa'na, "hederskänsla bland bönder", opera av P. Mascagni.

Cavallero, sp. (1. kavalje'ro), i Spanien en adelsman av lägsta rang. Se Cahallero.

Cava'llo, ital., häst; benämning på ett flertal äldre italienska skiljemynt med bilden av en häst i prägeln.

Cava'ta, ital., tonk., se Cavatina; handelst., nettobehållning av en försåld 1. diskonterad växel.

Cavati'na 1. Cava'ta, ital, tonk., en mindre aria, som vanligen består av endast en sats.

Ca'vea, lat., åskådarerummet på den antika teatern.

Ca'veant co'nsules! lat., eg. må konsulerna se till (att staten ej tager någon skada), formel hos romarna för att angiva att staten hotades av en fara.

Caveau, fr. (1. kavå'), eg. källare, namn på ett par litterära klubbar i Frankrike, vilkas syfte var att odla visans genre.

Ca've ca'nem, lat., akta dig för hunden; inskrift ovan dörren till de fornromerska husen till varning för den innanför liggande bandhunden.

Cave'rna, anat., håla, med., kavern, sårhåla.

Ca'via, zooL, marsvin, ett släkte gnagare. — C. apere'a, se Aperean. — C. porce'llus, tamt marsvin.

Ca'viar for the general, eng. (1. - dje'neröl), eg. kaviar för folket; kaviar för bönder, något som icke slår an på mängden. ("Hamlet" av Shakespeare.)

Cavico'rnia, zooL, slidhornade, avdelning av idisslarna, omfattande nötkreatur, får, getter och antiloper.

Ca'vitas, lat., anat., håla. — C. de'ntis, tandpulpans håla. — C. ty'mpani, lat., anat., t rumhål an.

Caxtons, eng. (1. ka'kstns), pl., bland bokälskare benämning på böcker, tryckta hos Englands förste boktryckare, Caxton (1422—91).

Cayaboca, dets. som Amboinaträ (se d. o.).

Cay-Chug, ett i Ostasien brukat pilgift.

Cayenne (1. kajä'nn), ett slags halvsiden.

Cayénnepeppar, bot., en krydda, som fås av växterna Ca'psicum hacca'tum, C. cra's-sum och C. frute'scens i det tropiska Amerika.

Cayu'ga, nordamerikansk indianstam.

Cazea'iies, stam av urinvånarna i Mexiko.

Caze'ngokaffe, se Coffea.

c. b. = col basso (se d. o.).

C. C. (förk. för cedant curæ, vike bekymren), akademiskt ordenssällskap i Lund, stiftat 1868.

c. d., tonk., förk. för colla dextra (se d. o.).

Cd, kem., atomtecken för Cadmium (Kadmium) .c dur—Ceinture

255

C dur, tonk.y tonsystemets första durtonart. Saknar förteckning.

Ce, kem.y atomtecken för Cerium.

Ceano'thus america'nvis, hot.y odlad, nordamerikansk prydnadh:buske av fam. Rham-na'ceæ. Andra arter lämna febermedel.

Ceara'-kautschuk, se Manihot.

Cebaha'i, astr., stjärna i stjärnbilden O r m -bäraren.

Ce'bus, zooL, rullsvansapor.

Cecrdier, bot., zooL, gallbildningar. — Cecidiologi', vetenskapen om gallbildningarna.

Cecidomy'ia, Cecidomyi'idæ, zooL, gallmyggor.

Cécile {1. -si'll), franskt mans- och kvinnonamn = Cecilius och Cecilia.

Ceciliaföreningar, se under Cecilius.

Ceci'lius 1. Cæci'lius, fomromerskt mansnamn (av cæ'culus, kortsynt, närsynt). Förk. till Cecil. Motsvarar kvinnonamnet Cecflia, vilket burits av ett helgon, som efter sägnen uppfunnit orgeln. — Ceciliaföreningar, sällskap som idka och befrämja kyrkomusik.

Cecro'pia, hot., trumpetträd, växtsläkte av fam. Mora'ceæ. Mjölksaftrika träd; tropiska Amerika. — C. pelta'ta, lämnar kautschuk. Frukterna ätliga. Stammarna brukas i Brasilien till vattenledningsrör.

Ce'dant a'rma to'gæ, lat, ordspr., må vapnen vika för togan (de fredliga värven). ("De officiis" av Cicero).

Ce'de majo'ri, lat., vik för den mäktigare!

Cede'nt, handelst., person, som till en annan avstår något, t. ex. en rättighet, en fordran 1. sin egendom. Jfr Cedera.

Ce'der, bot., Ce'drus Li'banl 1. Pi'nus Ce'drus, Libanoncedern, tillhörande fam. Conijeræ, förekommer på flera berg i Syrien och Mindre Asien, men störst och vackrast på Libanon. Cedern är ett kolossalt träd, som kan bli flera tusen år gammalt. Himalaja-1. Deodaracedern (Ce'drus Deoda'ra) och Atlas- 1. silvercedern (C. atla'ntica) från Atlasbergen lämna liksom Libanoncedern äkta cederträ.

Cede'ra (lat. ce'dere), avträda, avstå ifrån; försaka. — C. bo'nis (lat. cedere bo'nis), avträda sin förmögenhet till borgenärernas förnöjande. — Cessio'n (lat. ce'ssio bono'-rum), själva avträdandet. — Cessiona'nt, den, som till borgenärers förnöjande avträder sin förmögenhet. — Cessiona'rie 1. Cessiona'rius, den till vilken en fordran överlåtits.

Cederbladsolja, se Thujaolja.

Ce'dere majo'ri virtu'tis fa'ma secu'nda est, lat., att giva efter för den mäktigare är ett slags mod, om ock av andra rang. (Martialis.)

Ce'derharts, farm., ett välluktande harts, som utsipprar från cederns stam. Lär i forntiden brukats vid balsamering. — Cederolja, en flyktig olja, destillerad ur

cederträ och av egypterna brukad vid balsameringar. — Cederträolja, kem., en flyktig olja från veden av Juni'perus virgi-nia'na.

Ce'dfordprocessen, tekn., metod att befria vattengas (generatorgas) från koloxid.

Cégétistes, fr. (1. sesjeti'st), medlemmar av C. G. T. Se Confédération Générale du Travail.

Cedflj, språkv., ett tecken (q), format som ett omvänt c, vilket i franskan och portugisiskan sättes under ett c, som står framför en hård vokal, men bör uttalas som s. Jfr följande ord.

Cédille, fr. (1. sedi'j), Cedilla, sp. (1. -ilja), Zediglia, ital. (1. -ilja), se Cedilj.

Cedola, ital. (1. tje'-), romerska bankens sedel.

Ce'do nu'lli, lat., jag viker icke för någon; namn på amiralsnäckans vackra skal.

Cedrachbusken, Cedracholja, se Zedracholja.

Cedra't (av ital. cedra'to) 1. Citrona't, insyltade skal av ett slags stora, grovskaliga citroner. Kallas även sukat.

Cedre'la, bot., växtsläkte av fam. Melia'ceæ. Höga träd i tropiska Amerika. — C. odo-ra'ta, lämnar s. k. sockerkistträ.

Cedre'n, ett ämne i cederträolja.

Cedrire't, se Cerulignon.

Ce'drobalsam, Ba'lsamum carpa'thicum, kar-patisk balsam, fås av Pi'nus ce'mbra.

Ce'dro-olja, Citro'n-olja, ^thero'leum ce'dro, flyktig olja, som fås av den sura citronens fruktskal.

Ce'drus, bot, se Ceder.

Cefal-, se även Cephal-.

Cefalæa, lat., 1. Cefala'lgia, gr. (av kefale', huvud), med., häftig huvudvärk. — Cefa-la'lgisk, som har avseende på nervös huvudvärk. — Cefalhemato'm, se Kefalhem-atom. — Cefa'lica, huvudstärkande läkemedel. —• Cefali'tis, hjärnhinneinflammation. — Cefaloloxi', sned hals. — Cefalo-me'ter, se Kefalometer. — Cefalo'phora, zool., de blötdjur, som äga ett tydligt huvud.)(Acephala. — Cefalo'poda, Ce-faIopo'der 1. Kefalopo'der, zool., huvud-fotingar, en klass bland blötdjuren. — Cefalothoraco'pagus (av gr. thorax, bröst, och page'is, förenad), med., hos vissa dubbelmissfoster förekommande sammanväx-ning av huvud, hals och bröst. — Cefalo-tomi', kirurg., i förlossningskonsten: den operation, genom vilken fosterhuvudet sönderskäres. — Cefalotri'be, ett tånglikt redskap, med vilket utföres Cefalotrypsi', krossning av det döda fostrets huvud vid svår förlossning.

Ceiba-ull, bot., ull, som omger fröna av Ceiba penta'ndra m. fl. arter från Västindien och Sydamerika.

Ceiling boards, eng. (1. siling-bårds), handelst., takbräder.

Ceinture, fr. (1. sängty'r), bälte, gördel. — Mieux vaut bonne renommée que ceinture

dorée {L mjö vå bånn rönåmme' kö säng-ty'r dåre'), ett gott rykte är mera värt än ett gyllene bälte.

Celadon, fr, (L söladå'ng), ett herdenamn i romanen "Astrée"; därav betydelsen smäktande älskare. — Celadongrönt, benämning på ett slags ljusgrön färg.

Cela se peut, fr. (1. sia sö pö), det kan nog vara.

Celastra'ceæ 1. Celastri'neæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. FranguWnæ av de chori-petala dikotyledonerna. Tropiska och subtropiska länder, särskilt Goda Hoppsudden. Se Evonymus.

Cela'strus obscu'rus, bot., se Ad-ad.

Cele'ber (fr. célèbre, lat. ce'leher), vittbe-römd, namnkunnig; högtidlig. — Cele-bre'ra, fira, prisa. — Celebrite't,

ryktbarhet; frejdad person.

Celebra'nt, lat., i den romersk-katolska kyrkan prästen, som förrättar mässoffret.

Celebrite't, se under Celeber.

Celemi'n, gammalt spanskt spannmålsmått; i de spansk-amerikanska länderna alltjämt brukligt åkermått = V12 "fanega de tierra".

Ce'Ier, lat., hastig. — Pu'lsus celer, med., hastig puls.

Ce'leres, lat., de snabba, benämning på de 300 ryttarna inom den romerske konungen Romulus^ tribushär.

Célérifère, fr. (1. -fä'r), "snabbförare", ett 1790 i Paris konstruerat fortskaffnings-medel, förelöpare till velocipeden.

Celerite't (lat. ceWritas), hastighet, snabbhet.

Cele'st (lat. cæWstis av cæ'lum, himmel), himmelsk, som rör himlarymden. — C. mekanik, vetenskapen om lagarna för himlakropparnas rörelser.

Cele'sta, ital., tonk., ett modernt klaver-instrument, i vilket stålstänger ersätta strängarna.

Celestfn (av lat. cæ'lum, himmel), miner., strontiumsulfat, ett mineral endast en gång funnet i Sverige vid Lund. Se även Celestinus.

Celesti'n-orden, en munkorden, stiftad 1254 av Peter di Murrhone (sedermera påve, under namnet Celestin V). — Celestfner, medlemmar av denna orden.

Celestfnus 1. Celesti'n (av lat. cælestis, himmelsk), den gudomlige, himmelske. Namn på fem påvar. Motsvarar kvinnonamnet Celesti'na, fr. Célestine (1. -i'nn).

Ce'Iia och Celi'na, kvinnonamn (av lat. cæ'-lum, himmel), den gudomliga, himmelska.

Celiba't (av lat. cæ'lebs, ogift), ogift stånd, särskilt de katolska prästernas ogifta stånd. — Celibatä'r, ungkarl.

Celidografi' (av gr. keWs, fläck, och gra'fein, beskriva), beskrivning över fläckarna på solskivan och planeterna.

Cell (lat. ce'lla, ce'llula), pipa i en honungskaka; liten kammare (i ett kloster 1.

fängelse); fys., en enkel galvanisk stapel; zool. och bot., den minsta formbeståndsdel, av vilken växter och djur äro sammansatta.

Ce'lla, lat., förvaringsrum; källare; det rum i de grekiska och romerska templen, där gudabilden hade sin plats. — Cella'rius, en tjänande (slav) hos de gamla romarna.

Cellemalj (i. säll-) 1. Väggemalj, ett slags guldsmedsemalj, där teckningen är utförd medelst fina metalltrådar och de mellan dessa befintliga mellanrummen (cellerna) fyllda med emalj.

Cellist, ital. (1. tjelli'st), violoncellspelare.

Cellfter, se Alexianer.

Cello, ital. (tje'llo), förk. av violoncello (se Violoncell).

Celloidfn, renat bomullskrut till beredning av kollodium. —• CelIoidi'npapper, fotografiskt kopieringspapper överdraget med kollodium, innehållande silversalter.

Cello'n, dets. som acetoncellulosa.

Ce'llsystemet 1. Pennsylva'niasystemet, fängelsesystem, som kännetecknas därav, att fångarna hållas avstängda från varandra i celler.

Ce'llula, lat., liten kammare, cell.

Cellula'rpatologi', med., den lära, enl. vilken kroppens sjukliga förändringar hava sitt säte i cellerna.

Cellula'rteori', den teori, som förklarar alla djur- och växtvävnader hava uppkommit genom förening och ombildning av urspr. enkla celler.

Cellula'ser, se under Enzym.

Celluirter, med., svullnader i bindväven.

Cellulofd, kem., tekn., en hård, elastisk, lätt polerbar massa av bomullskrut och kam-fer, som, färgad 1. ofärgad, nyttjas till kragar, manschetter, kammar, biljardkulor, leksaker m. m. — Celluloid-radering 1. Hologlyfi', modem gravyrmetod, varvid celluloidplåtar ersätta kopparn.

Cellulo'sa, kem., det av kol, väte och syre bestående ämne, av vilket växternas cellväggar huvudsakligen utgöras. Förekommer sällan inom djurvärlden. — Cellulosa-nitra't, kem., bomullskrut. — Cellulosa-silke, en art konstsilke framställt ur cellulosa.

Cellulä'r 1. Cellulö's, bestående av celler.

Celo'sia, bot, växtsläkte av fam. Amaran-ta'ceæ. — C. arge'ntea är en odlad, mång-formig art från Ostindien. Mest bekant är f. cristata, tuppkammen, med sin röda. tuppkamslika blomställning.

Celsia'n, miner., bariumfältspat.

Célsius' termometer, se Termometer.

Celt (av lat. cæla're, utmejsla), arkeol., ett fordom vanligt redskap, vilket användes som yxa 1. mejsel.

Ce'lter, se Kelter.

Celtibe'rer, se Keltiberer.

Ce'ltis, bot., växtsläkte av fam. Ulm.a'ceæ. —Cembalo—Centavo

257

C. austra'lis, bot,, se Zürgel. — C. occiden-ta'lis, är en nordamerikansk art.

Cembalo, ital. (1. tje'm-), tonk., cymba'l 1. hackbräde, gammalt stränginstrument, som slås med två hammare. — Cembalfst, person som spelar Cembalo.

Cembalo, Clavicembalo, ital. (1. tje'm-, klavi-tje'm-), tonk.y klavér.

Ce'mbratall, bot., Pi'nus ce'mbra, en i s. Europas alptrakter förekommande tall med trekantiga, hårdskaliga frukter.

Ceme'nt (av lat. cæme'ntumy murbruk) 1. Hydrauliskt murbruk, en blandning, som vanligen består av kalk, kiselsyra, lerjord och järnoxid, och vilken nyttjas till mur-ning under vatten; anat., kitt. — Cementkoppar kallas pulveriserad koppar, som genom järnskrot blivit på våta vägen utfälld ur en lösning. —• Cementmarmor, marmorimitationer, framställda medelst cement. — Cementobla'ster, anat., cementbildande celler. — Cem.entstål, brännstål 1. blåstål, en stålsort, som beredes därigenom, att man i kolpulver inbäddar stångjärn och glödgar det, varvid stångjärnet upptager kol dels kemiskt, dels mekaniskt. — Cementvatten, kopparsulfatlösning, beredd med vatten.

Cemente'ra, förena, sammankitta, överdraga med cement. — Cementerad tråd, koppartråd, som på ytan förvandlats till mässing. — Cemente'ring, sätthärdning, metod att genom uppkolning av gjutna pjäser av mjukt järn giva dessa en hård yta. Jfr Aducering.

Cénacle, Le, /r. {1. lö sena'kl), "matlaget", en grupp av romantiska skalder i Paris, bildad 1828.

Cena'kel, matsal; ironisk benämning på "läsarförsamling" 1. samling svärmiska, trångsynta nykterhetsvänner. Se Cæna-culum.

Cendré, fr. (Z. sangdre'), askfärgad; Ijuslätt person med blå ögon och askblont hår.

Cendrillon, fr. {1. sangdrijå'ng). Askungen, hjältinnan i en mycket spridd folksaga.

Ce n'est que le ventre qui gouverne le monde, fr. (sö nä kö lö va'ngtr ki goVärn lö mångd), endast magen regerar världen.

Cenobfter 1. Koinobfter (av gr. koino's, gemensam, och bi'os, liv), munkar, som levde tillsammans i gemensamma boningar, kloster. Jfr Anakore't.

Cenogene's, se Cænogenes.

Cenoman 1. Cenoman-etagen (Z. -mang), geol., en underavdelning av kritsystemet.

Cenoma'ner, keltiskt folk, som först levde i Gallien, men omkr. 400 f. Kr. bosatte sig i Nord-Italien.

Cenota'fium {lat. cenota'phium, gr. kenota'-fion), vård, upprest till minne av en annorstädes begraven.

Ceno'tea (av gr. keno's, tom), bot., ihålig.

Ceno'tiker (av gr, ke'nosis, avhållande), ett tyskt teologiskt parti, som på grund av sin

lära, att Kristi förnedring gällde endast hans mänskliga natur och bestod i ett avhållande från att göra bruk av den gudomliga naturen, under åren 1616—1624 lågo i fejd med de s. k. kryptikerna, vilka ansågo att Kristus under sin förnedring även i sinnlig måtto regerade himmel och jord, allenast på ett dolt sätt {gr. kry'psis, döljande).

Ce'nsor, lat., fornromersk ämbetsman, vars åliggande var att förrätta census (se d. o.); sededomare; person, som granskar och bedömer skrifter före deras offentliggörande, kunskapsprov o. d. — Censors-kolIe'gium, censorssammanträde. — Censor libro'rum, lat. "bokgranskare" (se ovan). — Examens-censor, person, som har i uppdrag att utöva ledning och tillsyn vid examina. — Censora't, en censors ämbete.

Censu'r {lat. censu'ra), urspr. kontroll över enskild och offentlig sedlighet i det forna Rom; av staten påbjuden granskning av nya skrifter, filmer o. d. före dessas offentliggörande. — Censu'ra ecclesia'stica, kyrkotukt. — Censura libro'rum, det moderna samhällets enda form av censur; går av politiska skäl oftast ut över tidningar. —• Censure'ra, granska

Ce'nsus, lat., mantals- och skatteskrivning, taxering, medborgares uppskattande efter förmögenhet; en viss förmögenhetsställning som villkor för rösträtt och valbarhet. — C. emigratio'nis, utflyttningsavgift.

Cent (förk. av lat. ce'ntum, etthundra), ett nordamerikanskt skiljemynt = Vioo dollar = 3,73 öre; holländskt skiljemynt = Vioo florin = 1,5 öre.

Cent, fr. {1. sang; lat. ce'ntum), hundra. — Les cent jours, fr. {1. lä sang sjo'r), de hundra dagarna, det sista skiftet av Napoleon I:s herravälde, efter hans återkomst från Elba (20 mars—22 juni 1815).

Centol, amerikansk centner = 100 eng. pounds = 45,359 kg.

Centa'ur (av gr. kente'in, stinga, och tavros, tjur), gr. sag., en fabelaktig dubbelgestalt, hälften häst, hälften människa {Hippo-centaur). — Centa'uren, astr., en stjärnbild på s. stjärnhimmelen. — Centa'urerna, ett vilt fomfolk i Tessalien. Ständigt till häst, framställdes de i sagan som hästmänniskor. Jfr Centaur.

Centaure'a, bot., klint, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. MkngSi arter odlade som prydnadsväxter, andra tillfälligt inkomna som barlastväxter, med gräsfrö o. d. Fyra inhemska arter. — C. cy'anus, blåklint. — C. jace'a, rödklint. — C. ni'gra, svartklint. — C. scabio'sa, väddklint. — Bland odlade arter märkas C. cinera'ria, silverek, och C. monta'na, från mell. Europa.

Centa'urium, bot., syn. Erythræa (se d. o.).

Centa'vo 1. Centesimo, sydamerikanskt skiljemynt.

Cente'na, enl. äldre sydgermansk rätt ett förvaltningsområde inom den territoriella enheten Gau (se d. o.). — Centena'rius 1. Centgreve, styresmannen inom en centena.

Centenaar (Z. sentena'r), holländsk centner, till 1816 == 49,409 kg., i Transvaal = 49,304 kg.

Centena'rium, lat. (av ce'ntum, hundra), hundraårsfest. Jfr Centennialfest (under Centennial).

Centena'rius, lat. (av ce'ntum, hundra), hundraåring. Jfr Centena.

Centennia'1 (lat. centennia'lisy av ce'ntum, hundra), hundraårig; tidsperiod av 100 år; hörande till 100:e årsdagen. — Centennialfest, hundraårsfest, hundraårsjubileum. Jfr Centenarium.

Ce'nter (av lat. ce'ntrum, medelpunkt), krigsk., den mell. delen av en i slagordning uppställd här; polit., gemensamt namn på medlemmarna i en parlamentarisk församling, då de intaga en medlande ställning mellan vänstern och högern; sportt.y mittersta spelaren i anfallskedjan vid fotbollsspel m. fl.

Centerbord, rörlig lösköl på segelbåtar.

Centesima'1 (mlat. centesima^lis, av lat. ce^ntum, hundra), delad i hundra delar. — Centesimalräkning, räkning efter hundradelar. — Centesimaltermome'ter, se under Termometer. — Centesimalvågen, avsedd för vägning av tunga föremål, är så konstruerad, att vid jämvikt vikterna blott utgöra Vioo av lasten. Jfr Decimalvåg.

Centesimatio'n (av lat. cente'simus, den 100 :e), ett militäriskt straff, som består däri, att var hundrade man uttages ur truppen och bestraffas. Jfr Decimation.

Cente'simo (1. tjän-), italienskt skiljemynt Vioo lira.

Cente'tes, zooL, borstigelkottar, däggdjurssläkte å Madagaskar av ordn. insektätare. — C. ecauda'tus, tanrek.

Cente'tidæ, zool., fam. borstigelkottar. Se Centetes.

Cent greve, se Centenar.

Centia'r (fr. centiare) — Vioo ar.

Centibar, se Bar.

Centigrade, fr. (1. sangtigra'dd), delad i hundra grader.

Centigra'm (av lat. ce'ntum, hundra, och gr. gra'mmay bokstav), vikt = ^Aoo gram.

Centilfter (av lat. ce'ntumy hundra, och gr. litra, en vikt), ett rymdmått = ^/loo liter 1. 0,38 kub.-tum.

Centime, fr. (1. sangti'm), franskt skiljemynt = ^/loo francs.

Centime'ter (av lat. ce'ntum, hundra, och gr. me'tron, mått), längdmått == Vioo m. 1. 3,37 linjer.

Ce'ntimo, spanskt mynt= 1 centime (se d. o.).

Centina'jo, ital. (1. tjän-), italiensk centner, nu = kg., förr av växlande storlek för olika orter.

Cent jours, se Les cent jours (under Cent, fr.).

Centipe'disk (av lat. ce'ntum, hundra), hundrafotad.

Ce'ntner, viktsenhet i flera länder = 100 skålpund = 42,5 kg.

Ce'nto, lat., dräkt av lappar, som bars av de romerska slavarna (jfr Centone); namn på dikter, hopsatta av ord och verser, tagna ur andra skaldestycken.

Centone, ital. (1. tjäntå'ne), lapprock, dräkt som begagnas av Harlekin i den italienska "commedia del arte". Jfr Cento.

Cento no velie antiche, ital, (1. tjä'nto nå-velle anti'ke), II centonove'lle 1. Il novel-li'no, en år 1525 i Bologna

tryckt berättelsesamling, som lämnat många motiv åt renässansens skalder.

Central (av lat. ce'ntrum, medelpunkt), som angår 1. är belägen i medelpunkten. — Centralbyggnad, hyggn., rundbyggnad, byggnad med rund, mångkantig 1. i form av ett grekiskt kors bildad plan. — Centralbyrå, huvudsäte för någon viss förvaltning. —• Centralcylinder, hot., de inre, av överhud och bark omgivna vävnaderna i växternas rötter och ungstammar. — Centraleld, jordens inre smälta 1. glödande massa. — Centralkongregation, huvudförsamling. — Centralkyrka, en kyrka, som med centralformen (se Centralbyggnad) förenar basilikeformen (längdbyggnad). —• Centralorgan, det huvudorgan, som utgör medelpunkten i ett organiskt system, t. ex. hjärnan i nervsystemet. — Centralrörelse, mek., kretsrörelse omkring en medelpunkt, t. ex. månens omkring jorden. — Centralskola, huvudskola. — Centralsol, astr., en fixstjärna kring vilken, enl. några astronomers antagande, alla fixstjärnor tillhörande samma fixstjärnesystem skulle röra sig i likhet med planeterna omkring solen. — Centralställning, krig sk., en krigshärs ställning, då dess avdelningar äro sammandragna inom ett mindre område, varifrån de lätt i alla riktningar kunna möta ett fientligt anfall. — Centralvärme, den såsom en följd av centralelden härskande värmen i jordens inre. — Centrali-se'ra, förena i en medelpunkt, samla makt i en myndighets 1. persons händer. — Centralisatio'n, den styrelseform, enl. vilken så liten kommunalstyrelse som möjligt bör finnas och styrelsen huvudsakligen utgå från regeringen ensam.

Ce'ntral crfminal court, eng. (1. - kårt), brottmålsdomstol i London.

Centre'ra, inpassa i centrum, fys., astr., inpassa glasen i en kikare så, att deras huvudaxlar falla i samma räta linje.

Centridermfchtys, dets. som Artediellus (se d. o.).

Centrifu'g (av lat. ce'ntrum, medelpunkt, och fu'gere, fly), sammanfattningsnamn på de apparater, som inom mjölkhushållningen

användas för att omedelbart avskilja grädden 1. smöret ur mjölken. Jfr Separator och Radiator, — Centrifuga'l, eg. mitt-punktsflyende; strävande att avlägsna sig från medelpunkten. — Centrifugalkraft, mek,y den kraft, med vilken en kropp, som rör sig efter en kroklinig bana, söker att avlägsna sig längs normalen utåt. Jfr Centripetalkraft, — Centrifu galmaskiner, maskiner, vilkas verkningar grunda sig på centrifugalkraften 1. tjäna till att åskådliggöra denna kraft. — Centrifugalregula-tor, maskin för reglerandet av rörelsen hos en ångmaskin.

Centrifu'ga, lat., bot., växande i riktning från centrum.

Centri'na, zooL, tagghajar.

Centripetal (av lat, ce'ntrum, medelpunkt, och pe'tere, söka), strävande att närma sig mittpunkten. — Centripetalkraft, mek., kraft, verkande motsatt centrifugalkraften (se d. o.) och av samma storlek som denna.

Centrobari'k (av lat. ce'ntrum, medelpunkt, och gr, ha'ros, tyngd), tyngdpunktslära. — Centroba'risk, som hör till 1. har avseende på tyngdpunkten. — Centroskopi' (av gr, skopein, se), tyngdpunktsiakttagelse, undersökning av tyngdpunkten.

Centrola'brus exole'tus, zool., grässnultran.

CentroIo'bium, bot., se Zebraträ,

Centrono'tus gune'llus, zooL, tejstefisken.

Centrosoju's, ry. (av soju's, förening), benämning på den ryska bolsjevikstatens kooperativa handelsorganisation.

Ce'ntrum, lat., medelpunkt, mittpunkt. — C. curvatu'ræ, geom., krökningscentrum. — C. gravita'tis, tyngdpunkt. — C. oscilla-tio'nis, mek., svängningspunkt. — C. pres-sio'nes, mek., tryckningscentrum. — Centrumborr, ett slags borr för borrning i trä.

Cent suisses, fr. (I. sang sviss), 1. Schweizer-gardet, franske konungens 1493 upprättade och 1830 avskaffade livvakt, som bestod av 100 besoldade schweizare.

Ce'ntum, lat., hundra. — Centu'mviri, hundramän, medlemmar av ett domarekollegium i det gamla Rom. — Centumvira't, denna domstol; medlemmarnas värdighet.

Cent-un, fr, (I, sangtö'ng), "hundraett", ett slags kortspel.

Centu'nculus mi'nimus, bot., knutarv, liten havsstrandväxt, tillhörande fam. Pri-mulaceæ.

Centu'ria, lat, (av ce'ntum, hundra), en underavdelning av de fem förmögenhetsklasserna hos de forna romarna; även en avdelning av den romerska legionen. — Centu'rion {lat, centu'rio), anförare för en centuria.

Centu'riæ magdeburge'nses, lat., 1. Magde-burgcentu'rierna, ett protestantiskt kyrko-historiskt verk, utgivet på 1500-t.

Centweight, eng, (I, sänntoe't), 1. Hundred-

weight {I, hö'ndredoe't), centner, handelsvikt i England och Nordamerikas förenta stater = 50,802 kg.

Ce'pa, bot., Allium ce'pa, rödlök.

Cèpe {I, säp), franskt namn på några fina svampsorter, t. ex. Karl-Johanssopp.

Cephal-, se även under Cefal-,

Cephalanthe'ra (syn. Sera'pis), bot., skogslilja, svenskt orkidésläkte med praktfulla blommor. — C. latifo'lia, stor skogslilja. — C. Iongifo'lia, vit skogslilja. — C. ru'bra, röd skogslilja.

Cephalo'zia, bot., trådmossor, ett släkte allmänna levermossor.

Ce'pheus, gr. och rom. myt., konung i Etiopien och fader till Andromeda; astr., stjärnbild på n. stjärnhimmelen, mellan Lilla björnen (Ursa minor) och Cassiopea.

Cer, se Ceriiim.

Cera, lat., vax. — C. alba, vitt vax. — C. citrfna 1. C. flava, gult vax, råvax. — C. virgfnea, jungfruvax (frambragt av unga bin).

Cera'ceus (av lat. ce'ra, vax), bot., vaxgul.

Cerafani' 1. Cerofani' (av lat. ce'ra, vax, och gr, pha'nos, ljus, klar), en genomskinlig, i vax modellerad bild, något liknande lito-fani (se d. o.).

Cera'mnium rubrum, bot., rödtråd, en allmän rödalg.

Cerasi'n (av lat. ce'rasus, körsbär), kem., den i vatten olösliga delen av körsbärskådan.

Cera'stes, zool., ett släkte afrikanska och persiska huggormar. — C. ægy'pticus, fi, är mycket vanlig i öknen.

Cera'stium, bot., arv, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — C. arve'nse, fältarv. — C. cæspito'sum, hönsarv. — C. glomera'tum, knipparv. — C. Iapo'nicum, lapparv. — C. semideca'ndrum, vårarv.

Ce'rasus, lat., körsbär.

Cera't 1. Cera'tum, pl, Cera'ta (av lat, ce'ra, vax), farm,, benämning på salvor, i vilka vax bildar en huvudbeståndsdel. Användes till botande av hudlöshet 1. ytliga sår. — Cera'tum a'lbum, vitt cerat, en blandning av vax, valrav, bensoeharts och ister. — C. ad capfllos, hårpomada. — C. cosme'-ticum, ad Ia'bia 1. labia'le, läpp-pomada. — C. fla'vum, gult cerat, en blandning av gult vax och matolja. — C. ru'brum, rött cerat, vitt cerat, färgat rött med alkannarot. — C. Gale'ni, en blandning med ungefär samma beståndsdelar som Unguentum cetacei (se d. o.). — C. Tu'riieri, gallmej-salva.

Ceratho'phrys, zool., hornpaddor.

Cera'todus, zool., ett släkte lungfiskar.

Cerato'ma si'liqua, bot., johannisbrödträdet, tillhörande fam. Legumino'sæ, förekommer i Medelhavsländerna och

bär frukter, jo-hannisbröd, vilka tjäna till näring åt människor och boskap. Av det grekiska namnet på baljan, kera'tion, kommer ordet "ka-260

rat", emedan fröna förr användes som vikter av juvelerare.

Ceratophylla'ceæ, bot,, växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. — Ceratophy'lluin deme'rsum, hornsärv, nedsänkt vattenört med kransvisa hårfint flikiga blad. — C. subme'rsum, vårtsärv.

Ceratopy'ge, paleont., ett trilobitsläkte, funnet i s. k. ceratopygekalk i Sverige och Norge. —• Ceratopy'ge-lager, geol.j kallas i Sverige de äldsta undersiluriska lagren, som bestå av skiffer 1. ceratopygekalk.

Ceratospo'ngiæ, zooL, hornsvampar, t. ex. badsvampen.

C€ra'tum, se Cerat.

Ce'rberus (gr. Ke'rberos), rom. och gr. myt., en hund med tre huvuden, draksvans och ormhår, vilken bevakade ingången till underjorden (Hades).

Cerca'ria, zool., ett utvecklingsskede i sug-maskarnas generationsväxling.

Cercidiphylla'ceæ, hot., en familj japanska träd. Omfattar blott släktet Cercidi-phy'llum. — C. iapo'nicum, lämnar trä till de japanska lackvaroma.

Ce'rcis, bot., judaslind, släkte träd 1. buskar av fam. Legumino'sæ. Flera arter odlade som prydnadsträd. Veden användes till svarveriarbeten. Enl. traditionen hängde sig Judas Iskariot i ett dylikt träd, varav det svenska namnet.

Cercle, fr. (1. serkl), cirkel, krets; sällskap.

Cercoce'bus, zool., mangaber, ett släkte mar-kattliknande apor i tropiska Afrika. — C. ablige'na, gråkindade mangaben. — C. fuIigino'sus, mor-mangaben.

Cercola'bes, zool., ett amerikanskt piggsvin-släkte. — C. prehe'iisilis, cuandu, jagas för sitt kött.

Cercomo'nas, zool., en hos människan parasiterande protozo av flagellaternas grupp. Kan förekomma såväl i tarmen som urin-blåsan och vagina.

Cercopithe'cidæ, Cercopi'thecus, zool., markattor.

Cerea'le, -is, lat., bot., sädesväxt.

Cerea'lier (lat. cerea'lia, av CeWes, årsväxtens gudinna), sädesväxter; rom. myt., fester till Ceres' ära.

Ce'reavax, se Kamaubapalmen.

Cerebe'llum, lillhjärnan. Jfr Cerebrum. — Cerebellä'r, som rör lillhjärnan.

Cerebra'1, se under Cerebrum.

Cerebra'ler (av lat. ce'rebrum, hjärna), språkv., benämning på en grupp konsonanter, som i latinsk skrift vanligen återgivas med underpunkterade bokstäver, nämligen t, th, d, dh och n. Se Kakuminaler.

C€rebra'lga'nglier, anat., hjärnganglier. Se Ganglier.

Cerebratio'n, psyk., omedveten hjärnverksamhet.

Cerebri'n (av lat. ce'rebrum, hjärna), kem., ett i hjärn- och nervsubstansen befintligt ämne, hjärnfett.

Cerebri't (av lat. ce'rebrum,hyàvnsi),paleont., en art förstenad korall, som har likhet med en hjärna.

Cerebrosi'der, kem., kvävehaltiga, fosforfria ämnen, vilkas modersubstans förekommer i hjärnan och nervtrådarna.

Cerebrospina'lia, lat., pl, med., läkemedel, som företrädesvis verka på hjärnan och ryggmärgen. — Cerebrospina'Isystem, anat., sammanfattningen av hjärnan, ryggmärgen och de därifrån utgående nerverna.

Cerebrospina'lvätska, en klar, vattentunn vätska i hjärnans och ryggmärgens hålig-heter.

Ce'rebrum, lat., anat., hjärna — C. abdomi-na'l€, bukhjärna. — Cerebe'llum, lilla hjärnan. —- Cerebra'1, hörande till 1. havande avseende på hjärnan. — Cerebra'lsystem, hjärnan och de från denna utgående nerverna.

Cerefo'lium, bot., syn. Anthriscus.

Ceremoni' (fr. cérémonie, av lat. cærimonia), symbolisk handling, bruk vid högtidliga tillfällen; överdriven hövlighet; högtidlighet, prakt. — Sans cérémonie, fr. (1. sang-), utan krus. — Ceremonia'llagen, den del av den mosaiska lagen, som handlar om de religiösa ceremonierna. — Ceremonie'l, föreskrift, huru vid en högtidlighet skall tillgå. — Ceremonimästare, person som övervakar ceremonielet vid ett högtidligt tillfälle. —> Ceremoniö's, kruserlig, omständlig.

Cere'oli, lat., med., bougier (1. bousji'er, se Bougie), smala, glatta cylindrar, gjorda av linne och vaxmassa samt ämnade att införas i urinröret. — C. plu'mbici, bly-ättikebougier.

Cereo'psis, zool, kappgåsen.

Ce'res., rom. myt., åkerbrukets och jordalstrens gudinna; astr., en av småplaneterna mellan Mars och Jupiter.

Ceresfn, tekn., ozokerit (se d. o.), blandad med vax, brukas vid ljusfabrikationen m. m.

Cerespulver, ett huvudsakligen av svavelkalium bestående pulver som upplöst i vatten användes för att döda sotsvampen å därav förorenat utsäde.

Cereta'ner, ett folkslag, som förr bodde i Cedagne.

Ce'reus, bot., växtsläkte av fam. Cacta'ceæ med många odlade arter. — C. flagelli-fo'rmis, paradisormen, har hängande grenar. — C. giga'nteus, jättekaktus. — C. grandiflo'rus, nattens drottning.

Cerevfs 1. Cerevi'smössa (ty. Cerevismütze av lat. cerevi'sia, öl), små mössor utan skärm, som brukas av tyska studenter.

Cerevi'sia 1. Cervi'sia, lat., öl.

Ceri'n, kem., den i alkohol lösliga delen av bivax.

Ceri'nthe, bot., vaxblomma, som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Borragina'ceæ.

Ett par arter användes förr mot ögon-inflammation.

Cerfnus, -a, -um (av lat, ce'reus, vax), bot., vaxgul.

Cerise, fr, (I, seri's), körsbär, körsbärsröd.

Ceri't, miner,, Bastnäs-tungsten, ett vid Bastnäs i Västmanland förekommande sällsynt mineral.

Ce'rium, lat,, kem,, ett i flera mineral, såsom cerit, ortit m. fl. förekommande, överhuvudtaget sällsynt metalliskt grundämne, som är smidigt, lättsmält och lätt antändligt. Atomtecken Ce.

Cerne'ra (lat. ce'rnere, skilja ifrån), omringa, inspärra. — Ceriie'ring, inneslut-ning, blockad, kringränning.

Cernobog {I, tje^r-), slavisk gudomlighet.

Cernuus, -a, -um, lat,, som står huvudstupa; hot,, lutande.

Cerocensua'Ier, mlat, (av lat, ce'ra, vax, och ce'nsus, skatt), skattskyldige, som måste betala en årlig skatt till prydnad för sin kyrkas altare.

Cerografi' (av gr, kero's, vax, och grajein, skriva), se Kerografi, — Cerola'n, en salv-grund av vax, lanolin och

vaselin. — Cero-Ii'n, farm,, ett ur vax framställt fettämne. Användes mot furunkulos. — Ceroli't, miner,, vaxsten, ett med serpentin besläktat mineral. — Ceromanti', se Keromanti, —•Cerome'1, en salva av vax och honung.— Ceroplasti'k, se Keroplastik,

Cero'ma, lat., vaxhud hos fåglar.

Cerope'gia, bot., tropiskt växtsläkte av fam. Asclepiada'ceæ. Odlas som prydnadsväxter i varmhus. — C. acumina'ta odlas i Ostindien som grönsaksväxt.

Ceroplasti'k, se under Cerografi.

Cerosi'n = Ceresin (se d. o.).

Ceroti'nsyra, kem., en i bivax förekommande fettsyra.

Ceroxfd, kem., ett citrongult pulver, som ger orangeröda salter, vilka användas till beredning av anilinsvart.

Ceroxidu'l, kem., en av de tre oxider, som cerium ger med syre.

Cero'xylon, bot., vaxpalmer. Lämna s. k. palmvax. — C. andi'cola, är den mest bekanta arten.

Cerro, sp., kulle, höjd, ofta förekommande i förening med bergnamn, t. ex. Cerro San Jago.

Cers, fr. {1. sär), provengalsk benämning på nordvästvinden, mi strålen.

Cert, sjöv., ett fartygs sort: form, byggnadssätt, storlek, tackling.

Certa'men, lat., tävlingsstrid.

Gerteparti' (fr. charte partie), handelst., befraktningskontrakt mellan redaren (skeppsägaren) 1. skepparen och befrak-taren.

Ce'rthia familia'ris, zool., trädkrypare.

Certifika't (fr. certificat, av lat. ce'rtiis, säker, och fa'cere, göra), skriftligt intyg, beriktigande. — Las teer tifikat, sjöv., för-

teckning över ett fartygs hela last. — Certifice'ra, bevittna, attestera, bekräfta.

Ce'rtim, lat, otvivelaktigt.

Certo'samosai'k, ett slags elfenbensmosaik till inläggning i möbler.

Cerulei'n (av lat. cæru'leus, blå), himmelsblå olje- 1. akvarellfärg.

Ceruligno'n (av lat, cæru'leus, blå), svart-blått färgämne, som uppstår vid upplösning av järn i träättika och användes vid svartfärgning av siden och bomull.

Ceru'men, nylat,, örvax.

Ceru'ssa a'lba, kem,, blyvitt.

Cerussi't, miner,, ett rombiskt blyoxidmine-ral, värdefull blymalm. Förekommer även som nybildning i gamla blyrör.

C€rvela'tkorv (fr. cervelas, av ital. cervello, hjärna), eg. hjärnkorv; korv med innan-mäte av hjärna 1. rått, hackat kött.

Cervica'ria (av lat. ce'rvix, nacke, hals), bot., använd mot halssjukdom. — Cervicula'-tum, bot., med liten hals.

Ce'rvidæ, zool., familjen hjortdjur.

Cervika'1 (av lat ceWvix, nacke), anat., vad som hör till nacken, t. ex. cervikalkotor, -muskler o. s. v.; vad som har avseende på livmoderhalsen. — Cervika'lkatarr, katarr i livmoderhalsen.

Cervi'nus (av lat. ce'rvus, hjort), bot., hjort-brun.

Ce'rvix, anat.,\i2ls, oftast om livmoderhalsen.

Ce'rvus, zool., kronhjortar. — C. e'laphus, kronhjorten. — C. macroce'ras, paleont., ett till hjort släktet hörande gigantiskt djur från urvärldsperioden, påträffat i nordamerikanska torvmossar.

Cery'laIkohol, kem., fast alkohol, vars cero-tinsyreeter förekommer i vax.

Cesareopapfsm, se Cæsareopapism.

Cesare'vitsch 1. Tsesare'vitj, ry. (av lat. cæ'sar, kejsare, och ry. vitsch, son), titel för den ryske tronföljaren. — Cesare'vna 1. Tsesare'vna, tronföljarens gemål.

Cesarfsm, se Cæsarism.

Ce'sium, se Cæsium.

Cess, tonk., tonen c sänkt en halv ton.

Ce'ssat, lat., jur,, det faller bort. — Ces-sa'nte ca'usa ce'ssat effe'ctus, när orsaken faller bort, upphör verkan. — Cessa'nte conditio'ne ce'ssat conditiona'tum, när betingelsen faller bort, bortfaller även det därav betingade. — Cessa'tio me'nsuum, med,, menstruationens upphörande.

Ce'ssio bono'rum, lat,, jur,, avträdande av egendom.

Cessio'n, Cessiona'nt, m. fl., se under Cedera,

C'est-à-dire, fr. (1. sätadi'r), det vill säga.

Cest égal, fr. (1. sätega'll), det gör detsamma, det kommer på ett ut.

Cestius-pyramiden, rom. arkeol., antikt gravmonument intill Porta S. Paolo i Rom.

C est la guerre, fr. (1. sä la gär), eg. det är kriget; så är krigets gång.262

Cest la vie—Chagualgummi

Cest la vie, /r. (1. sä la vi), sådant är livet.

Cest le commencement de la fin, /r. {1. sä lö kåmmangsöma'ng dö la fäng), det är början till slutet. (Yttrande av Tal-leyrandy men anledning av Napoleon I:s återkomst från Elba.)

Cest pire qu'un crime, c'est une fante, fr, {L sä pir kung kri'mm, sätynnfå't), det är värre än ett brott, det är ett fel. (Yttrande av Fouché vid underrättelsen, att Napoleon I låtit skjuta hertigen av Enghien.)

Cest tout comme chez nous, fr. (1. sä to kåmm sje no), det är alldeles som hos oss.

Ce'stus, lat, (av cæ'dere, slå, hugga, slakta), bly- 1. järnbeslagna läderremmar, som vid knytnävsstrid begagnades av de forna romerska kämparna.

Cesu'r (av lat, cæsuWa, inskärning), avbrott ; metr,, taktvila (i vers), vers-avskärning. — Buko'lisk cesur, se under Bukoler,

cet. = cetera, o. s. v.

Ceta'cea 1. Cetace'er (av lat. ce'tus, valfisk), zool,, valdjur.

Ceta'ceum, farm., valrav, spermaceti, ett pärlemorglänsande, fjälligt fett, som fås av pottfisken 1. kaskeloten, Physe'ter macroce'phaluSy tillhörande fam. Ceta'cea.

Ce't€ra, lat., det övriga. — Et cetera (tecknas etc.), och så vidare, med mera. — Ce'teris pa'ribus, under för övrigt lika omständigheter.

Ce'terum (1. præte'rea) ce'nseo Cartha'-ginem e'sse dele'ndam, lat., för övrigt anser jag, att Kartago bör förstöras (de ord, med vilka romaren Cato d. ä. slutade alla sina tal i senaten).

Cetin, valravsfett.

Cetologi' (av lat. ce'tus, valdjur), vetenskapen om valdjuren. — Cetolo'g, valkännare.

Ceto'nia, zool., guldbaggar.

Cetorhi'nidæ, zool., fiskfamiljen B r u g d -hajar. Se Brugden.

Cetorhfnus, zool., se Brugden.

Cetra'ria, ett släkte allmänna lavar. — C. gla'uca, näverlav. — C. isla'ndica, islandslav.

Cetrari'n, kem., ett ur islandslav framställt bittert ämne.

Ce'tus, astr., Valfisken, en stjärnbild, som sträcker sig på ömse sidor om eklip-tikan.

Cety'1-alkohol, kem., fast alkohol vars palmi-tinsyreeter utgör valrav.

Cevadi'n, kem., giftig alkaloid i Sabadilla (se d. o.).

Ceylam't 1. Pleona'st, miner., järnspinell, en svart varietet av spinellen, som förekommer bl. a. på Ceylon.

Ceylonchrysolft, är en gulgrön turmalin.

Ceylonfi'ber, kokosfiber från Ceylon.

Ceylonkattöga, en varietet av Chrysoheryll.

Ce'ylonmossa, tekn., ett slags agar-agar (se d. o.) från Ceylon.

C. f. 1. C. & f., handelst, (eng, cost and freight), fri från kostnader och fraktavgifter.

cf. 1. cfr = co'nfer, jämför, 1. confera'tur,

man jämföre. c. f. = canto fermo, se Canto, cg 1. cgr = centigram. cgf, förk. för centigramkraft (normaltyng-

den för en massa om 1 cgr.). C. G. S.-systemet, fys., se Absoluta enheter. C. G. T., se Confédération Générale du Tra-vail.

Chabarrobark, se Alcornohark. Chabasft, miner., ett till zeolitgruppen hörande mineral. Chabir 1. Kabir, arab., karavananförare. Chablis, fr, (I, sjabli'), ett berömt vitt Bur-gundvin.

Chablo'n (trol. förvridning av fr, échantillon,

prov, modell, mönster), se Schablon, Chabott (Z. sjabå'tt), städ. Cha'cma, zool,, en sydafrikansk babian, Pa'-

pio porca'rius, Chacoli, ett rödvin från trakten av Biscaya. Chaconne, fr, (I, sjakå'nn), Ciacona, ital, (I, tjakå'na), tonk,, ett instrumentalstycke med variationer; ett slags dans. Chacot, fr, (I, sjakå'), se Schakå, Chacun a son gout, fr, (I, sjakö'ng a sång

go), var och en har sin smak. Chacun pour sol, Dieu pour tous, fr, (I, sja-kö'ng por såa' djö por tos), var och en för sig. Gud för alla. Chady'm, turk., eunuck. Chænorrhfnum minus, bot., syn. Lina'ria

minor (se d. o.). Chærefo'lium, hot., syn. Anthriscus (se d. o.). Chærophy'llum, bot., växtsläkte, tillhörande fam. UmbelWferæ. — Ch. bulbo'sum, knöl-floka, körvelrova, odlad för sina knölfor-miga, ätliga rötter. Stundom förvildad. — Ch. te'mulum, hårfloka. (S. Sverige.) Chætophra'ctus villo'sus, zool., borstbälta, peludo, ett sydamerikanskt bältdjur med styva hår mellan hudplåtarna. Chæto'poda, zool., borstmaskar (se d. o.). Chag ha-sukkoth, hebr., lövhyddohögtiden, den tredje av israeliternas vallfartshögtider.

Chagni, fr. (1. sjanji'), ett rött Burgundvin. Chagrin, fr. (1. sjagrä'ng), sorg, grämelse, harm. — Chagrina'nt, förarglig, smärtande. — Chagrine'ra, förarga; smärta; oroa.

Chagrin (1. sjagrä'ng; av turk. ordet sa.g-sagri, åsnerygg), ett slags hårt, knottrigt läder, vanligen av hästens 1. åsnaris rygghud; även småknottrigt haj skinn. — Chagrine'ra, åstadkomma ett chagrin-artat utseende på läder, papper 1. dyl. — Chagrinpapper, knottrigt papper med utseende av chagrin, brukas till bokbinderi-arbeten.

Chagua'lgummi, Magneygummi 1. Maynay-gummi, bassorinrikt gummi ur stammarna

av släktet Puya (fam. Bromelia'ceæ). Användes vid tygtryck.

Chain, eng. (L tjä'in), kedja; mätkedja; längdmått i England = 4 rods = 22 yards = omkr. 20 m.; i Amerika = 4 rods = 20 yards = omkr. 18,3 m.

Chaine, fr. (Z. sjän), kedja; kedjetur i dans.

Chair-färgat (1. tjär-), kallas på köttsidan färgat glacéskinn.

Chairman, eng. (1. tjär-), ordförande, president.

Chaise, fr. (1. sjäs), eg. stol; ett tvåhjuligt åkdon på fjädrar. — Chaise-longue (Z. -lå'ngg), halvsoffa med karm vid ena änden.

Chaitja, indiskt klipptempel av avlång, rätvinklig grundform.

Cha'ka 1. Värnfågel, zool., en sydamerikansk mellanform av hönsfåglar och gäss (Palame'dea cornu'ta).

Chala'za, gr., bot., kärnfot, den del av fröämnessträngen, varifrån fröämnet utgår.

Chala'zion 1. Chala'zium (av gr. chalaza, hagel), med., svulst i ögonlocket.

Chalazoga'mer, Chalazogami', bot., se Kala-zogami.

Chalcedo'n, se Kalcedon.

Chalcedo'nica, lat., hot., från Chalcedon.

Chalcotrichi't, miner., kopparblomma.

Chaldron, eng. {1. tjå^ldrön), engelskt sten-kolsmått i London = 1,219 kg.

Chalet, fr. {1. sjalä'), säterstuga, villa i schweizerstil.

ChaIico's, med., sjukliga förändringar i lungorna på grund av damm; kalklungor, stenlungor.

Chali'l (1. ka-), fornhebreiskt musikinstrument.

Cha'lka 1. Ka'lka, mongolisk folkstam.

Chalkografi', Chalkotypi' m. fl., se Kalko-grafi o. s. v.

Chalkopyri't (av gr. chalko's, koppar), miner., gul kopparmalm 1. kopparkis. — Chalkosi'n, grå kopparmalm, kopparglans 1. redruthit. — Chalkotrichi't (av gr. thrix, hår), kopparblomma, en varietet av kuprit.

Chalmeri'st, ingenjör, utgången från Chalmers tekniska institut i Göteborg; lärjunge vid detta institut.

Chalmersi't, miner., ett kopparkis närstående mineral.

Chalon, fr. (1. sjalå'ng), ett slags ylletyg, som nyttjas till foder.

Chalottenlök, felaktigt Charlottenlök (1. lå'tt-), bot., Allium AscaWniciim, ett slags odlad lök.

Chaloupe, fr. (1. sjalo'p), slup, skeppsbåt.

Chalumeau, fr. (1. sjalymå'), skallmeja.

Chaly 1. Shally (1. sja'lli), ett tunt, mjukt tvåskaftat ylletyg.

Chaly'bea (av lat. cha'lybs, stål), bot., stål-färgad.

Cham, se Ham.

Chamada, se Valonea.

Chamade, fr. (1. sjama'dd), krigsk., en fordom under strid given trum- 1. trumpetsignal, till tecken att man önskade att underhandla; trumsignal från en belägrad fästning, som önskade att dagtinga.

Chamæcy'paris, bot., barrträdssläkte, nära besläktat med Cupressus. — C. nutkae'n-sis, sitkacypressen (Nordamerika). — C. obtu'sa, japanskt "solträd", k i n o k i 1. f u s i n o k i. — C. thujoi'des, vit ceder (Nordamerika).

Chamæda'phne calyculata, bot., finnmyrten, norrländsk dvärgbuske, tillhörande fam. Erica'ceæ.

Chamædo'rea, bot., tropiskt, amerikanskt palmsläkte. Flera arter odlade i kruka.

Chamael, en av de sju änglar som stå inför gud (Joh. Upp. 8:2, 15: l).

Chamæleon, astr.. Kameleonten, stjärnbild på s. stjärnhimmelen, icke synlig hos oss. — C. lu'teum, bot., Hel&nias dio'ica, en nordamerikansk växt, vars rot nyttjas i medicinen. — C. minera'le, kem., urspr. mangansyrans kaliumsalt, vars lösning i vatten är grön. Numera menas med chamæleonlösning den violettröda vattenlösningen av övermangansyrat kali.

ChamæneVium angustifo'lium, bot. (syn. Epilo'bium a.), kropp, mjölke, högväxt ört med stor, rosenröd blomspira, allmän i steniga skogsbryn o. d. Ofta odlad som prydnadsväxt. Nyttjas i Ryssland allmänt som tesurrogat.

Chamæo'rchis alpi'nus, bot., ripört, dvärgnycklar, en orkidé från våra högre fjälltrakter.

Chamæ'rops, bot., palmer med solfjäderlika blad. — C. hu'milis, dvärgpalm, är Europas enda inhemska palmart. Knopparna ätas som palmkål. Bladens och stammarnas tågor användas till rep, mattor, vegetabiliskt tagel m. m.

Chamarre'ra {fr. chamarrer), pryda med galoner, spetsar, snören m. m.

Chama'ver, fomgermanskt folk.

Chambellan, fr. (1. sjangbella^ng), kammarherre.

Chamberlands filter (1. tjä'mböländs -), en ihålig kropp av oglaserat porslin.

Chambertin^ fr. (1. sjangbertä'ng), ett gott Burgundvin.

Chambord-stil (1. sjangbå'r-), byggn., övergångsstil mellan gotik och renässans, uppkallad efter det ståtliga franska slottet Chambord, "Touraines Versailles".

Chambranle, fr. (1. sjangbra'ngl), dörr- 1. fönsterinfattning.

Chambre, fr. (1. sjangbr), gemak, kammare; representantkammare; ämbetslokal, domstol. — C. ardente (1. -arda'ngt), eg. "brinnande kammare", upplyst likrum; ett slags domstol, som i Frankrike vid särskilda tillfällen nedsattes för att avdöma spec. mål, särskilt kätterimål. Namnet uppkom därav, att dessa domstolar meren-264

dels dömde till bålet. — C. civile {1. --sivil), avdelning av Frankrikes högsta; domstol, som prövar hänskjutna penningmål. — C. criminelle (1. - nä'll), avdelning av Frankrikes högsta domstol, som prövar hänskjutna brottmål. — C. de commerce (1. - dö kåmmä'rs), handelskammare. — C. de compensation (1. - dö kångpangsa-siå'ng), likvidations- och avräkningsan-stalt i Paris. — C. d'enfer (L - dangfä'rr), "helveteskammare". — C. des Comptes (/. - dä kångt), räntekammaren. — C. des députés {L - dä depyte'), deputeradekammaren, andra kammaren i Frankrikes parlament. —• C. des enquétes (Z. - ang-kä't), en slags justitierevision i det äldre franska parlamentet. — C. des pairs (1. -dä pär), pärskammaren, på grund av den "konstitutionella kartan" av 1814 den ena av franska representationens avdelningar. Upphävd genom februarirevolutionen. — C. de réunion (Z. - dö reyniå'ng), namn på av Ludvig XIV tillsatta domstolar, som skulle undersöka, vilka orter som förut tillhört och således borde återförenas med de områden, som Frankrike från 1648 till 1679 vunnit av Österrike och Spanien. — C. des requétes (L - rökä't), överdomstolen i det äldre franska parlamentet; avdelning inom Frankrikes högsta domstol, som avgör om vädjade penningmål få upptagas till förnyad omprövning. — C. gar-nie, se under

Garnera. — C. introuvable {1. - ängtrova'bl), eg. "den oupphinneliga kammaren", ett namn, som efter restaurationen gavs av Ludvig XVIII åt deputeradekammaren, på grund av dess stora rojalism. — C. sépulcrale (Z. - sepylkra'l), arkeol.y hällkista. — C. syndicale (Z. -sängdika'll), fackförening.

Chambrière, fr, {L sjangbriä'r, av chamhre, rum), kammarjungfru, "kammarsnärta", städerska; även stallmästarepiska, med kort skaft och lång snärt.

Chambu'ru, se Carica.

Chamedryfo'lia (av lat. chame'drys, dvärg-ek, och fo'lia, blad), hot., med blad som likna {Vero'nica) chame'drys.

Chame'drys, lat., hot., dvärgek.

ChameIeonti'na (av lat. chamæ'leon, kameleont), hot.y av växlande färg.

Chamemo'rus, lat., hot., dvärgmullbär.

Cha'moa 1. Chamois, fr. (1. sjamåa'), berett stengetsskinn; även en ljusgul, i rött stötande färg.

Chamo'rros, sp., urinvånarna på Marianerna.

Chamotte, fr. (1. sjamå'tt), Charmotte, tekn., en av ren lera och finstött kvarts bestående massa, varav beredas eldfasta s. k. "chamottestenar", smältdeglar, kapslar till porslinsbränning m. m.

Champ, fr. {1. sjang), fält. — C. de bataille (1. - dö bata'j), slagfält. — Champs- Ely-sées (1. sjangs elise'), elyseiska fälten; en promenadplats i Paris. — Champ de Mars

. (1. sjang dö -), Marsfältet, exercisplats

; och utställningsfält i Paris. Jfr Campus Martins. — En plein champ (L ang pläng -), på fria fältet. — Sur le champ (Z. syr lö -), genast, "på fläcken".

Champagne, fr. (1. sjangpa'nj), musserande viner från den forna provinsen Champagne i Frankrike.

Champagneko'njak, se Konjak.

Champêtre, fr. {1. sjangpä'tr), lantlig. — Bal champêtre, dans i det gröna, i det fria.

— Fete champêtre (Z. fät -), fest i det fria.

Champignoner, fr. (Z. sjampinjo'ner). Champinjoner, hot., släktet Psalliota (se d. o.).

Champion, fr. (Z. sjampiå'ng), kämpe, som i en tvekamp stridde i stället för den ena av parterna; fäktare; försvarare.

Champion, eng. (1. tja'mpjön), sportt., segrare i en större sporttävlan, erövrare av "mästerskap". — C. of the world (Z. - åv te oörld), titel på den person, som avlagt det yppersta kända provet i någon idrott, d. v. s. erövrat "världsmästerskap". — Champion-prize (Z. -prais), högsta pris. — Champion-ship, mästerskap.

Champlain-formationen (Z. -plän-), geol., av-lagringar från istiden i Nordamerika.

Champlevé, fr. (Z. sjanglöve'), gropemalj.

Champone'ra, se Schamponera.

Champs-élysées, se under Champ.

Chamsi'n, arah. (betyder eg. 50), en het och ohälsosam ökenvind, som från slutet av april till in i juni (omkr. 50 dagar; därav namnet) blåser i Egypten. Jfr Samum och Sirocco.

Chan, pers., hus, karavan-seraj (se d. o.).

Chan 1. Khan, tatarisk häskartitel. Se Kan.

Chanar (Z. -a'nj-), hot., se Gourliea.

Chance, fr. (Z. sjangs), eng. (Z. tjäns), tärningskast; ett tärningsspel; slump, lycka, träff; vändning i lycka 1. olycka; utsikt, sannolikhet.

Chancelier, fr. {1. sjangsölie'), kansler; si-gillbevarare, ett ämbete i Frankrike före den stora revolutionen; konsulatsekreterare.

Chancellor (lat. cancella'rius), eng. (Z. tja'nslör), kansler, president 1. överdomare i en domstol. — C. of a university (Z. - åv ä junivö'rsiti), universitetskansler.

— C. of the exchequer (Z. - ekstjä'ckör), medlem av brittiska regeringen och tillika finansminister. — C. of the order of the Garter, ordenskansler inom Strumpebandsorden. — Lord high chancellor of England (Z. - hej - åv Ingländ), Englands högste domare, lordrikskansler.

Chancla'smus, zool., syn. Anas.

Chancre, fr. (Z. sjangkr), mecZ., veneriskt sår.

— Chancrö's, kräftartad.

Cha'ndala (Z. tja'n-), benämningen på den del av den indiska befolkningen, som icke hör till någon kast och därför är utesluten från samhället. Ej att förväxla med Parias (se d. o.).

Change, fr, (L sjangsj), byte; växling; växelbank; jaktt., spårförändring. — Changeant {1. sjangsj a'ng), skiftande, växlande, skimrande; tyg, vars ränning är av annan färg än inslaget, vilket gör att det skiftar till färgen efter olika dagrar. — Changeants, benämning på ett flertal kyprade silkestyger. — Changement (Z. sjangsjmang), förändring, omväxling; scenförändring. — Changera (Z. sjangsje'ra), byta, ombyta, förändra; förvandla; förlora sin färg (säges om tyger).

Chanka, yunkastam i Peru. Se Yunka.

Cha-no-yu, jap., se Teceremonien.

Chans {L tjäns), dets. som Chance (se d. o.).

Chansen, fr. (1. sjangså'ng), franskt sångstycke, visa. — C. de geste (1. - dö sjäst), under medeltiden en större episk dikt, ämnad att delvis sjungas. — Chansonnette (1. sjangsånä^tt), liten visa; varieté-sångerska.

Chansonnier, fr. (1. sjangsånnie'), visdiktare.

Chant, fr. (1. sjang), sång. — C. du départ (1. - dy depa'r), "avmarschsång", en nationalhymn under första franska revolutionen, förf. av Chenier.

Chantage, fr. (1. sjangtasj), penningutpressning genom hot 1. falska förespeglingar.

Chant ant, fr. (1. sjangta'ng), sångbar, sjungande. — Café chant ant, kafé, där sång utföres.

Chanterelle, fr. (sjangtere'll), tonk., högsta strängen ("sångsträngen") på stråk- och knäppinstrumenten, t. ex. e-strängen ("kvinten") på fiolen.

Chanteur, Chanteuse, fr. {1. sjangtö'r, -tö's), sångare, sångerska.

Chantier, fr. {1. sjangtie'), verkplan, golv av grov plank, i vissa verkstäder m. m., varpå hophuggnings- och passningsarbeten verkställes.

Chao'ner, en forntida, illyrisk folkstam i Epirus; en sarmatisk stam under romerska kejsartiden.

Cha'os, se Kaos.

Chapeau bas, fr. {1. sjapå-ba, eg. hatten av!), 1. Chapeau-claque (Z. -klack) 1. C. mécanique (Z. -ni'ck), cylinderhatt, som kan hoptryckas och därigenom bäras under armen. — C. rouge (1. rosj) 1. C. de cardinal (1. - dö kardina'11), kardinalhatt. — Aspirer au chapeau (Z. aspire'r å -), eftersträva kardinalvärdigheten.

Chapelet, fr. (1. sjapölä'), rosenkrans, radband.

Chapelle ardente, fr. (1. sjape'll arda'ngt), eg. brinnande kapell = Castrum doloris (se d. o.).

Chaperon, fr. (1. sjapörå'ng), hätta, hjälmtäcke; duenna; "förkläde"; hyggn., sluttning på krönet av en mur. — Chaperon rouge (1. - rosj), "Ivödhätta",

Chapeto'nes, sp. (1. tsja-), européer, som invandrat till de forna spanska besittningarna i Amerika.

Chaph, astr., stjärna i stjärnbilden Cas-s i o p e a.

Chappe, fr. (1. sjapp), Schappe, garn, spunnet av sidenavfall.

Chappes alfabet, (1. sjapps -), signalsystem (bestående av rörliga armar på en ställning), som användes av den optiska telegrafen i Frankrike under revolutionen.

Chaptalise'ring, ett av den franske kemisten Chaptal infört förfaringssätt att förbättra viner, vilket tillgår så, att man till det ojästa vinet sätter socker, vilket vid jäsningen gör vinet spritstarkare. Jfr Gallisering.

Char, fr. (1. sjar, av lat. ca'rrus, vagn), praktvagn hos greker och romare; nu ett slags tvåhjulig vagn. — Char à bancs (Z. sjaraba'ng), öppen vagn med bänkar längs sidorna. —• Char-d'assaut (1. sjar-dasså'), "stormvagn", franskt namn på stridsvagn av "tank"-typ.

Cha'ra, bot., sträfse, ett släkte i såväl salt som sött vatten allmänna alger.

Charaba'ng, se Char à bancs under Char.

Chara'cter indele'bilis, lat., outplånlig karaktär, den spec. beskaffenhet och ställning, som enl. den katolska kyrkans åsikt genom prästvigningen meddelas åt prästerna och göra det omöjligt för dessa att åter bliva lekmän.

Chara'd, fr. (1. sja-), stavelsegåta, gåta, vars föremål är ett ord, som skall gissas därigenom, att först dess särskilda stavelser och slutligen hela ordet s j ä 1 v t karaktäriseras. — Charades en action (Z. sjara^dds angnaksiå'ng), levande charader, sällskapslek, varvid genom pan-tomimisk 1. dramatisk framställning enskilda stavelser och ord återgivas till ut-gissning för åskådarna.

Cha'radj, arab., tribut till sultanen från kristna vasallstater. Jfr Charadsch.

Charadri'idæ, zool, brockfåglar, en familj Småvadare. Hit höra strandskator, strandpipare, ljungpipare m. fl.

Chara'drius aprica'rius, zool, ljungpipare 1. brockfågel. På Öland, där den förr var mycket vanlig, kallas den Alvar-g r e m 1 a.

Chara'dsch, turk., huvudskatt.—Chara'dschi-Baschi, högste ämbetsmannen i Turkiet över kronouppbörden.

Charbon, fr. (1. sjarbå'ng), med,, karbunkel. — C. symptomatique (Z. - sängptåmati'ck), med., rausch-brand, en av bakterier framkallad nötkreaturssjukdom.

Charcula, se Valonea.

Charcutier, fem. Charcutière, fr. (Z. sjar-kytie' och -tiä'r), eg. person, som handlar med kokt kött; ägare av ett charkuteri. — Charcuterie (Z. sjarkytöri'), 1. Charkuteri', eg. köttbod; matvaruhandel.

Chardonnet-silke (1. -dånne'-), konstsilke, framställt ur Kollodium (se d. o.).

Chardons, fr. (L sjardå'ng), eg. tistlar; spetsar och piggar på murar till försvårande av överklättring.

Cha'rfreitag 1. Ka'rfreitag, ty. (av fornty. chara, sorg), långfredagen. — Cha'r-woche 1. Ka'rwoche, den vecka, som går före påskdagen.

Charge, fr. (L sjarsj, av lat. ca'rrus, vagn), börda, last; syssla; åliggande; målark. och diktk., något överdrivet, smaklöst; krigsk.y allt som hör till ett eldvapens laddning och avfyring; häftigt kavalleri anfall. — Chargé d'affaires (1. sjarsje' daffä'r), den till rangen lägsta av diplomatiska agenter 1. bland medlemmarna av

diplomatiska kåren. — Chargera (1. sjarsje'ra), belasta, uppdraga, skynda på, jäkta, överdriva; krig sk., företaga ett häftigt kavallerianfall. — Chargeringsmaskin, anordning för insättning i ugnar.

Chargeurs rapides {1. sjarsjö'r rapi'dd), krigsk.y franska snäll-laddare, ett slags repetergevär med löst påsatt magasin.

€haridji'ter, muhammedansk sekt.

Charing Cross, eng. (1. tjä'ring kråss), öppen plats i London med stor järnvägsstation.

Cha'ris, gr. myt., "behaget", binamn till Afrodite.

Charité, fr. {1. sjarite', lat. ca'ritas), människokärlek, välgörenhet; välgörenhetsanstalt; sjukhus i Paris och Berlin. — Frères de la charité il. frär dö la -), eg. barmhärtiga bröder, ett religiöst sällskap, stiftat på 1500-t. — Sæurs de la charité {1. sör dö la -), eg. barmhärtiga systrar, en orden i Frankrike och Tyskland, förebild för de protestantiska diakonissföreningarna.

Chari'ter (av gr. cha'ris, behag) 1. Gra'tier, gr. myt., "de tre gracerna", behagets gudinnor, Aglaja, Evfrosyne och Thalia.

Charity organisation societies, eng. {1. tjä-riti organisä'sjön såsä'jitis), föreningar för välgörenhetens ordnande.

Charity begins at home, eng. (1. tjä'riti be-gi'ns ätt håm), engelskt ordspråk, "man är sig själv närmast".

Charivari, fr. (1. sjar-), "kattmusik", larm medelst sammanslående av kittlar, stekpannor etc., jämte skrik, vissling och jamande, varmed man vill tillkännagiva missnöje med någon; även namn på en världsbekant fransk skämttidning.

Charkuteri', se Charcuterie (under Charcu-tier).

Charlata'ii, fr. (1. sjar-; av ital. ciarWre, prata mycket), person, som ger sig ut för att kunna, vad han icke kan; storskry-tare; kvacksalvare; bedragare. — Charla-taneri', skryt, kvacksalveri, humbug.

Charkmagne, fr. (1. sjarlma'nj, lat, Ca^rolus

Ma'gnus), i medeltidskrönikorna benämning på Karl den store.

Charles, Charlie, se Carl.

Charlesd'or, se Karolin.

Charlière, fr. (1. sjarliä'r), en med vätgas fylld luftballong.

Charlotta 1. Charlotte (L sjarlå'tta, -lå'tt), kvinnonamn = Karolina, bildat av det franska mansnamnet Charles.

Charlotte (Z. sjarlå'tt), en rätt av mjöldeg och äpplen.

CharIo'ttenIök, se Chalottenlök.

Charm, se Charme.

Charmant, fr. (1. sjarma'ngt), förtjusande, intagande, angenäm. — Charme (/.sjarm), förtrollning, förtjusning. — Charme'ra, förtrolla, förtjusa, behaga. — Charmeus (1. -mö's), ett mjukt, tjockt siden med kre-perad avigsida. — Charmö'r, tjusare.

Charmotte, se Chamotte.

Charmure, fr. (1. sjarmy^r), redskap, varmed sidenvävare avlägsna ritmärken och utjämna tätheten i det nyss framställda tyget.

Charmö'r, se under Charmant.

Charnay-spännet {1. sjarnä'), ryktbart, med runinskrift försett fornsmycke, funnet vid Charnay i Frankrike.

Charnière, fr. (1. sjarniä'r), sjarner, gångled vid ett dos-lock o. d.

Charolais-boskapen (Z. sjarålä-), en utmärkt boskapsras från det forna landskapet Charolais i Frankrike.

Charolo'g, hot., utforskare av charace^erna (en grupp alger).

Charon {1. ka'-), gr. och rom. myt., namnet på den färjkarl, som i underjorden förde de döda över floden Styx.

Charophy'ta, Charace'er, hot., kransalger.

Charpi' {1. sjar-; fr. charpie, av lat. ca'rpere, plocka), med., sönderplockat linne för förbindning av sår.

Charque (1. sjark), köttkonserver av torkat kött.

Charta (1. ka'r-), lat., under medeltiden beteckning för varje blad, på vilket något var skrivet. — Ma'gna charta, den stora kartan 1. urkunden, som innehåller grunderna för den engelska statsförfattningen. — Charta ad fontfculos, med., fontanellpapper (se d. o.). — C. bi'bula, läskpapper, filtrerpapper. — C. cera'ta, farm., vax-papper. — C. nitra'ta, salpeterpapper. — C. sigilla'ta, stämpelpapper. — C. sina-pina'ta, senapspapper.

Charte partie, fr. (1. sjart parti'), se Certe-parti.

Charter, eng. (1. tja'tö), fribrev, privilegier; oktrojerad författning.

Charti'sm, en politisk rörelse i England (1838—48), som gick ut på att skaffa folket större politiska rättigheter. Dess reformprogram kallades the people's charter (därav namnet). — Charti'ster, medlemmar av ovannämnda radikala parti; ävenChartofylax—Chauve-souris

namn på ett konstitutionellt moderat parti i Portugal, bildat på 1820-t.

Charto'fylax, gr.y urkundsvårdare.

Chartomanti', gr., konsten att spå i kort.

Chartreuse, /r. (Z. sjartrö's), Chartrö's, eg kartusian-nunna; även ett slags likör, tillverkad av kartusian-munkarna i det franska klostret "la grande Chartreuse'\

Chartula'ria, lat., kopieböcker, innehållande avskrifter av donationer o. d. till ett kloster 1. stift.

Chartula'rium, lat., förvaringsrum för urkunder, arkiv. — Chartula'rius, arkivarie.

Cha'rwoche, se under Charfreitag.

Chary'bdis, gr. myt., ett i sicilianska sundet sig uppehållande vidunder, som lockade sjöfarande i fördärv. Jfr Scylla.

Chasen, se Hasan.

Chasidæ'er (av hebr. chasidi'm, fromma), namn på en judisk sekt under 18 :e årh., stiftad av polacken Israel Bescht.

Chaside^er, se föreg. ord.

Chasmanthe'ra 1. Kasmante'ra (av gr. cha'sma, öppning, spricka, och anthero's, blomma), bot., blommor, vilkas ståndar-knappar öppna sig och utsprida frömjölet.

— Chasmofy'ter 1. Kasmofy'ter (av gr. fyto'n, växt), hot., klippväxter, som växa i sprickor.

Cha'smops, paleont., ett trilobitsläkte. — Cha'smopskalk, geol., undersilurisk kalksten, utmärkt av en art Chasmops.

Chassagne, fr. (1. sjassa'nj), ett av de bästa Burgundvinerna.

Chasse, fr. (1. sjass), jakt. — A la chasse, fr., på jaktmanér; ett slags biljardspel. — Chasseur, fr. (1. -ör), jägare, skarpskytt.

Chassé, fr. (av chasser, jaga), da., ett danssteg. — Chasse'ra, dansa ned och åter tillbaka i en linje.

Chasse'ki, turk., den förnämsta sultaninnan, tronföljarens moder.

Chasse-marée {1. sjass-mare'), sjöv., två- 1. tremastat kustfartyg, som i synnerhet förekommer i Bretagne.

Chassepot gevär (Z. chasspå-), krig sk., ett franskt bakladdningsgevär.

Chasse'ra, se under Chassé.

Chasseur, se Chasse.

Chassez le naturel, 11 revient au galop, fr.

(1. sjasse' lö natyre'11, ill röviä'ngt å galå'), om du jagar bort naturen (= din natur), kommer den tillbaka i sporrsträck.

Chassi', (fr. chassis), underredet till en automobil.

Chàteau, fr. (1. sjatå'). slott. — Ch. d^Espagne 1. Ch. en Espagne (1. - despa'nj,

- angnespa'nj), eg. slott i Spanien; luftslott. — Chàteau-d^eau (Z. - då'), fr., vattenstation; praktbyggnad, förbunden med en jättefontän.

Chàteauviner (Z.sjatå'-),sådana som alstrats i större vingårdar, efter vilka de uppkallats, såsom Chàteau Lafitte m. fl. (se följande ord).

Chàteau d'Yquem (1. - dikä'm), ett vitt Bor-deauxvin. — Ch.-Hautbrion (1. - åbriå'ng), ett av de utmärktaste röda Bordeaux-vinerna. —• Ch.-Lafitte (1. - lafi'tt), ett mycket gott Bordeauxvin. — Ch.-Latour (L - lato'r), ett rött Bordeauxvin. — Ch.-Margeaux (1. - margå'), ett berömt rött Bordeauxvin. — Ch.-Premeaux (1. -premå'), ett gott Burgundvin. — Ch.-Vilain (1. - vilä'ng), ett slags röd champagne.

Chateaubriand, fr. (1. sjatå'briang), ett slags biffstek.

Chàtelain, fr. (1. sjatölä'ng, av château, slott), borggreve; slottsfogde. — Chàte-laine (/. sjatölä'n), eg. borgfru; till den medeltida kvinnodräkten hörande kedja, som var fästad vid bältet och avsedd att uppbära penningpung, nycklar, prydnader o. d.; urkedja.

Chàtelet, fr. (I. sjatölä'), namn på två borgar, som urspr. tjänade till försvar för Paris; sedermera blev den större statsfängelse.

Chati 1. Tat, ostindisk benämning på simplare sorters juteväv. Bättre kvaliteter kallas Megila.

Chàtib 1. Khatib, arab., titel på den imam, som förrättar predikan i en större moské.

Cha'tter, en forngermansk folkstam.

Chatt-i-scheri'f, se Hatt-i-humajun.

Chattua'rier 1. Attua'rier, forngermansk folkstam kring Ruhr, möjligen identisk med mar serna (se d. o.).

Chaudière, fr. (1. sjådiä'r, av chaud, varm), stor kittel. — Chaudron (1. -drå'ng), kit-tel. — Chaudronnerie (1. - drånnöri'), kopparslagarearbete å kittlar och ångpannor.

Chauffeur, fr. {1. sjåffö'r). Chaufför, eg. el-dare; person som yrkesmässigt för automobil.

Chaufroix 1. Chaud-froid, fr. (1. sjå-fråa'), eg. varmkall; kött, fågel, vilt o. d., som serveras kallt med överhälld varm sås.

Cha'uker (lat. chauci), forngermansk folkstam vid Nordsjön, som antages ha uppgått i sachsarnas stam.

Chaulmoogra-olja (1. tjålmo'-), Lucraba'n-olja, erhålles ur fröna av Tarakto'genos KuWzii (Ostindien, Kina). Användes till infettning av skinn. Därav framställes Antilepro'l, ett medel mot spetälska.

Chaumière, fr. (1. sjåmiä'r), halmtäckt koja; lantlig stuga i en park.

Cha'us, zooL, djungelkatt 1. sumplo.

Chaussé, fr. (1. sjåse'), dämning, jordvall; upphöjd och stenlagd väg med gravar 1. diken på sidorna; landsväg.

Chaussera, fr. (1. sjåse'ra), påtaga strumpor och skor. Väl chausserad, försedd med elegant fotbeklädnad. — Chaussure (1. -sy'r), fotbeklädnad, skodon.

Chauve-souris, fr. (1. sjåv-so'ri), eg. läderlapp; ett slags dominodräkt m^d kapuschong; ett slags nattmössa,268

Chauvini'sm, /r., braskande, utmanande, ensidig patriotism; urspr. en blind beundran för Napoleon I och det första kejsardömets krigsära. Ordet anses bildat av namnet Chauvin, som bäres av en stor-skrävlande soldat från första kejsardömet i den franske dramaturgen Scribes "Le soldat laboureur", och som därav fått betydelsen skrävlare, storpratare, Bramar-bas (se d. o.). — Chauvini'st, blind patriot; blind beundrare av något (ett parti, en åsikt).

Chaux sulfatée fibreuse, fr. (1. sjå sylfate' fibrö^s), trådig gips (se d. o.).

Chava'ss, arab., polissoldat i Turkiet.

Chavins grönt, tekn.y en grön färg.

Chebe'ck, Chebe'ck, Zebeque, (fr. chébec, av turk. sumbeki), ett långt och smalt fartyg, som brukas på Medelhavet.

Check, eng. (1. tjäck), handelst., kassa-anvisning på en bank 1. en bankir; även ett slags rutigt 1. randigt tyg.

Cheddar-ost (1. tjäd-), sötmjölksost, som har sitt namn från engelska byn Cheddar.

Cheer, pl. Cheers, eng. (1. tjir, tjirs), uppsyn; uppsluppenhet; bifallsrop, hurrarop.

Chef, fr. (1. sjäff), huvud; överhuvud, befälhavare, anförare; styresmannen för ett offentligt ämbetsverk, regemente, handelsaffär, fabrik o. d. — Rédacteur en chef (1. -tö'r ang -), huvudredaktör. — Chef de cuisine (1. -dö kuisi^nn), köksmästare. — Chef-d'æuvre (1. sjädö'vr), mästerverk, huvudarbete.

Chefakat-orden, turkisk orden för kvinnor.

Cheilalgi' (av gr. cheilos, läpp, och algia, smärta), med., nervöst ont i läpparna. — Cheili'tis, läppinflammation. — Cheilo-fy'ma, utväxt på läpparna. — Cheilo-plasti'k, bildandet av nya läppar.

Che'iloii, gr., eg. fisk med stort gap; person med ovanligt stora läppar; med., läppinflammation.

Cheimato'bia, zooL, ett släkte mätarfjärilar. — Ch. bruma'ta, frostf järiln, är ett av våra trädgårdars svåraste skadedjur. Genom att på hösten omge stammarna med en "limgördel" med ett klibbigt ämne, frost-fjärilslim, brumatalim, söker man skydda träden.

Che'ir, gr., hand.

Che'iraga, gr., med., gikt i handen.

Cheira'nthus, bot., som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Crucijeræ. — Ch. a'nnuus, lövkoja, sommarlövkoja, odlad i tusentals former och färger. — Ch. che'iri, gyllenlack, lackviol, omtyckt, välluktande frilands- och krukväxt. — Ch. inca'nus, vinterlövkoja, vinter- och vårblommande krukväxter.

Cheiranti'n, farm., ett i lackviolens frön funnet ämne, som verkar giftigt på hjärtat likt digitalis.

Cheirantoi'des, lat., bot., lik. Cheirantus (se d. o.).

Cheirapsi' (av gr. che'ir, hand, och a'ptein, vidröra), med., kroppens gnidning efter badet.

Cheiria'ter (av gr. che'ir, hand, och iate'r, läkare), Cheiri'st, med., kirurg.

Cheiron {lat. Chiron), gr. myt., den berömdaste bland centaurerna.

Ch€irospa'sm, med., skrivkramp.

Che'lidon, zool, ladusvala, syn. Hirundo (se d. o.).

Chelidoni'n, kern,., giftig alkaloid, som förekommer hos Chelido'nium ma'jiis.

Chelido'nium, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Papavera'ceæ. — Ch. glau'cium (syn. Glau'cium fla'vum), strandvallmo. — Ch. ma'jus, skelört, med gula blommor och rödgul, giftig mjölksaft. Användes i folkmedicinen.

Che'lifer cancroi'des, zool., bokskorpion, ett litet spindeldjur, som lever i gamla boksamlingar, herbarier o. d.

Chelingue, fr. (1. sjölä'ngg), båt, som brukas vid Koromandelkusten. Kallas av laska-rerna Masulamanché.

Chelo'nia, zool, kräldjursordningen Sköldpaddor.

Cheltenham-salt, eng. (1. tjä'ltönam sålt), med., ett laxérsalt.

Che'lys, gr., sköldpadda; tonk., annat namn på den grekiska lyran, som enl. sägen bestått av ett sköldpaddskal med strängar.

Chi'mæra, Chimæ'ridæ, zool.. havsmusar, djup vattensfiskar av ordn. Haloce'phali.

Cheminée, fr. (1. sjömine'), eldstad, spis; skorsten.

Chemis, Chemise, fr. (1. sjömi's), lintyg, skjorta. — Chemisette (1. sjömise'tt), nattkappa, löst skjortverk; ett slags halsbetäckning för fruntimmer.

Chemmis, egypt. myt., en gudomlighet, som dyrkades under bilden av en bock.

Che'mosis (av gr. chemo's, vätska), med., serös genomdränkning av ögats bindehinna.

Chemota'xis (av gr. chemo's, vätska, och ta'xis, uppställning), fysiol., vissa ämnens förmåga att draga till sig 1. stöta ifrån sig fritt lösliga elementära organismer, såsom bakterier, vita blodkroppar m. m.

Chemsin, turk. (av arab. chems, fem), de fem huvudböner, som varje museiman dagligen måste bedja.

Chenille, fr. (1. sjöni'j), Cheni'lj, eg. lövmask; snilja, benämning på fina, luddiga silkessnören.

Chenopodia'ceæ (syn. Olera'ceæ), bot., mollväxter, växtfamilj tillhörande de chori-petala dikotyledonerna. Svenska släkten: Atri'plex, Ba'ssia, Be'ta, Bli'tum, Cheno-po'dium, Ko'chia, Obi'one Salico'rnia, Sa'lsola,^ Spina'cia och Suæ'da.

Chenopo'dium, bot., molla, växtsläkte tillhörande fam. Chenopodia'ceæ. — Ch. a'l-bum, mäll, svinmolla. Bladen användas som spenat. — Ch. ambrosioi'des, har ar o-Cheops-pyramiden—Chicago Tribune

matiska blad som i Frankrike användas till Thé du Mexique. — Ch. bo'nus Henri'cus, lungrot. — Ch. capi'ta'tum och Ch. folio'sum, se Blitum, — Ch. hy'bri-dum, lönnmolla. —• Ch. qui'noa, odlas i Sydamerika för sina ätliga "frön." — Ch. ru'brum, rödmolla.

Cheops-pyr ami'den, den antika världens största byggnadsverk, gravkammare åt den egyptiske konungen Cheops.

Cheper 1. Chepera, egypt, myt, "den evigt varande", en egyptisk gudomlighet.

Chepewyan, se Chippeway.

Cheque, fr, (L sjäck), handelst,, kassa-anvisning på en bank. Se Check.

Cher, fem, Chère, fr, (I, sjär), kär, älskad. — Mon cher, fem. Ma chère, min vän. — Cher ami (Z. -mi'), käre vän. — Chéri, fem, Chérie (I, -ri), älskling.

Cherchez la femme, fr. (1. sjersje' la famm), sök kvinnan (ofta såsom det hemliga upphovet till något). Jfr Femme,

Chéri, se under Cher.

Cherimo'ja, hot., kallas den välsmakande frukten av Ano'na cherimo'lia, ett till fam. Anona'ceæ hörande träd i Peru och Columbia.

Chernips, gr. (av che'ir, hand, och nizein, tvätta), tvättvatten; vigvatten.

Cherokees (Z. tjäråki's), Cheroke'ser, nordamerikansk indianstam.

Cherryderries, eng, (I, tjä'rridä'rris), se African goods,

Cheru'b, pl, Cherubi'm, försvenskat Cheru'-ber, hebr., ett slags himmelska väsenden. Se Kerub. — Chérubin (Z. sje'rubäng), en page i operan "Figaros bröllop" av Mozart.

Cheru'sker, fomgermansk folkstam.

Chesjvan, åttonde månaden i det judiska feståret.

Chesterost {1. tjästö'r-), ostsort, benämnd efter engelska grevskapet Chester.

Chetrb, se Ketih.

Cheval, fr, (I, sjöva'11), häst. — A. cheval, till häst; krigsk.y truppernas uppställning på båda sidor om en väg 1. flod. — Cheva-lere'sk (fr, chevaleresque), ridderlig; begiven på äventyr. — Chevaleri' (fr, che-valerie), ridderlighet; ridderskap. — Chevalier (I, sjövalje'), riddare, kavaljer; fordom titel i Frankrike på äldsta sonen till en baron; löparen i schack. — Chevalier d'industrie (I, - dängdystri'), industririddare, lycksökare. — Chevalier de la triste figure (I, - dö la trist figy'r), riddaren av den sorgliga skepnaden. Don Quijote (se d. o.). — Chevalier sans peur et sans reproches (I, - sang pör e sang röprå^sj), riddaren utan fruktan och tadel, hederstitel för medeltidsriddare, särskilt för den ädle Bayard. — Chevalier d'hon-neur (I, - donnö'r), hovkavaljer.

Chevau-legers, fr, (I, sjövå'-lesje'), lätt lotteri, som i 17:e årh. användes i Frankrike.

Chevelure, fr, (I, sjövöly'r), Chevely'r, huvudhår; hårväxt.

Chevéska metoden (I, sjöve'-), tonk., en efter fransmannen C h e v é uppkallad metod vid sångundervisning, vid vilken begagnas siffror i st. f. noter.

Chewing gum, eng. (1. tjo'ing gam), tugg-gummi, beredes av chiclegummi (mjölksaften hos sapotillträdet), socker och kryddor.

Cheviot, eng. (1. tjiViöt), ett kamgarnstyg, som huvudsakligen tillverkas i England och Skottland. —• Cheviot-får, korthårig, grovullig fårras från Cheviot-bergen.

Chevreau, fr. (1. sjövrå'), eg. killing, get-1. killingskinn, som användes till handskar och finare skodon.

Chevrolin, /r. (1. sjövrålä'ng), färdiggarvade unggetskinn till handskar.

Chevron, fr. (Z.sjövrå'ng), taksparre; sparre i vapensköldar; krig sk., distinktionstecken på ärmarna å militära uniformer; tarvligt slag levantinsk getull.

Chevrote'ra (fr. chevroter, av chèvre, get), tonk.y sjunga med darrande röst, "slå bockdrill".

Chevsu'rer, en folkstam i n. Kaukasus.

Cheye'nnerna, en nordamerikansk indianstam.

Cheyne-Stokes andning (1. tjejn-ståks -), med., ett allvarligt andningssymtom vid hjärt- och hjärnsjukdomar.

Chianti-vin, ital. (1. ki-), ett muskatellvin från trakten kring Toscana.

Chiaroscu'ro, ital. (1. kiar-), ljusdunkel, se Clair-obscur. — Chiaroscu'ro-tryck, två-färgstryck på tonat (vanligen grått) papper, rätt allmänna under 1600- och ITOO-t.

Chia'sm 1. Chia'smus (av gr. bokstaven chi), talk., "korsställning", sammanställning av vanligen fyra, två och två

varandra motsvarande begreppsbeteckningar, så att två motsvarande begreppsbeteckningar omsluta de båda andra.

Chia'sma, gr., anat., korsning. — C. ner-vo'rum optico'rum, ögonnervskorsningen.

Chiastoli't, se Kiastolit.

Chia've, ital, (1. ki-; lat. cWvis), nyckel, klav.

Chibou-harts (1. kibo'-), se Bursera.

Chibouque, turk, (I, tsjibu'ck), en tobakspipa med långt rörskaft.

Chic, fr, (I, sjick), skicklighet; elegant, obesvärad hållning, pikant utseende; ledigt, obesvärat sätt; målark., rask pensel-föring. — Avoir du chic (1. a'våar dy sjick), hava "stil" på sig.

Chica, se Arrabidæa.

Chica (1. tji'ka) 1. Chicha (1. tji'tsja), ett slags majsbrännvin, som utgör nationaldryck bland infödingarna i Peru och Bolivia; cidersmakande dryck, som i Chile beredes av kokta och jästa druvor.

Chicago Tribune (1. tjika'gå tri'bbjon). Förenta staternas största tidning. Republikansk.270

Chicarött—Chinook

Chicarött, en blodröd, sammetslik färg, som av indianerna vid Orinoco och Rio Mento beredes av Bigno'nia chi'ca, tillhörande fam. Bignonia'ceæ, och varmed de färga sin hud.

Chichime'ker (1. tjitji-), förcolumbisk, mexikansk indianstam.

Chickasaw {1. tji'kaså), nordamerikansk indianstam.

Chicken-skinn (1. tji'ckön-), mycket fint handskskinn av nyfödda lamm.

Chiclegummi, se Chewing gum.

Chidr, enl. den arabiska sagan en persisk fältherre, som druckit ur livets källa och därigenom blivit odödlig. Sagan har lämnat stoff till en dikt av Rückert.

Chief, eng, {L tjif), chef. — Chief-commis-sioner (1. -kåmmi'sjåner), överkommissarie.— Chief-commissionership {L -sji'p), provins i Indien.

CWffer (/r. chiffre), siffra; skrivtecken för hemlig skrift; namnchiffer, monogram. — Chifferskriften 1. Kryptografi'en består av tecken, för vilkas tydning en "chiffer-nyckel" 1. förklaring krävés. — Chiffre'ra, beteckna med siffror; skriva med hemliga tecken.)(Dechiffrera.

Chiffon, fr, (L sjiffå'ng), tunt, luftigt sidentyg, använt till garnering av klänningar och damhattar.

Chiffone'ra {fr, chiffoner, àv chiffon, trasa), bringa i oordning, skrynkla.

Chiffonier (Z. sjiffonie'), Chiffonjé', eg. lumpsamlare ; klädskåp; byrå med flera lådor; hög byrå med klaff och innanför denna sittande smålådor.

Chiffre'ra, se under Chiffer,

Chignon, fr, (I, sjinjå'ng), Chinjo'ng, eg. nacke; nackhår; även hårpung (vanligen av löshår och s. k. "valkar"), som tidtals tillhört fruntimmersmodet.

Chigny, fr, (I, sjinji'), ett slags champagne.

Chika'n (fr, chicane), lagvrängning, spetsfundig invändning, knep; vanhedrande förolämpning; vanheder; brist på trumf i vissa kortspel. — Chikane'ra, krångla i rättegång; börja onödigt gräl med någon; förolämpa på ett för hedern sårande sätt.

— Chikanö'r, ränksmidare, förolämpare.

— Chikanö's, förolämpande på ett äre-rörigt sätt.

Chikan-Kadia 1. Queenslandshampa är bastfibrerna av den i Indien, Queensland, Nord- och Sydamerika odlade malvacéen Sida Retusa,

Chila, arah.y hedersdräkt, som en furste enl. ett i Orienten urgammalt bruk, sänder en person som tecken till synnerlig ynnest. En fullständig chila, omfattar även rustning och häst 1. elefant.

Chiler-Baschi, sultanens överste munskänk.

Chilesalpeter (I, tji'le-), kem,, natriumnitrat. Förekommer i naturligt tillstånd i Chile och har fått stor användning för bered-

ning av svavelsyra, salpetersyra m. m. samt såsom gödningsämne.

Chiletall (Z. tji'le-), hot,, Arauca'ria imhri-ca'ta, den chilenska cedern, ett högt barrträd på det sydliga Chiles Änder. Fröna utgöra ett viktigt näringsmedel för indianerna.

Chilia'd, Chilia'rk, m. fl., se under Kili-,

Chiltram, hind,,^ fys,, hägring.

Chima'ira 1. Chimæ'ra, gr, och rom. myt., ett fabelaktigt vidunder, liknande på en gång ett lejon, en get och en drake.

Chima'phila umbella'ta, bot., ryl, risartad, vintergrön ört med blommor i flocklik kvast. Tillhör fam. PyroWceæ.

Chimère, fr. (1. sjimä^r), se Chimär.

Chimiota'xis, med., de av bakterierna bildade ämnenas attraktion på de vita blodkropparna.

Chimpa'ns, zool., en afrikansk människo-liknande apa. Se Pan.

Chimu, yunkastam i Peru. Se Yunka.

Chimä'r {fr. chimère [Z. sjimä'r], gr. chü-maira), hjärnspöke, inbillningsfoster, drömbild; bot., korsning mellan tvenne närstående växtarter, uppkommen genom ympning. — Chimä'risk, inbillad, ogrundad, outförbar.

Chinaclay, eng. {1. tjä'jnaklä'), kinalera, porslinslera.

Chinampas {1. tjina m-), "hängande trädgårdar" på konstgjorda öar i den mexikanska sjön Chalco.

Chi'na no'va 1. Kaskarfllbark, farm., barken av Cro'ton Elute'ria, tillhörande fam. Euphorhia'ceæ, på Bahamaöarna.

Chfnchan, se Chingan.

Chinchilla {1. tsjintsjilla), små mjuka och silkeslena, fina och dyrbara skinn, vilka fås av gnagaren ChincMlla la'nig er, som lever på topparna av Chiles och Perus Änder, men torde vara i det närmaste utrotad. — Chinchilla-katt, är en långhårig form av tamkatten med mycket vacker päls.

Chiné, fr. {1. sjine'), ett slags tyg, vävt i flammigt mönster av garn, som på somliga ställen är färgat. — Chine'rade tyger, tyger med flammigt mönster.

Chine'nsis, lat., bot., kinesisk.

Chingan {1. ki'ng-gan) 1. Chinchan (Z. -kan), zool., nordamerikanskt stinkdjur, Me-phi'tis.

Chinfn, se Kinin.

Chinjo'ng, se Chignon.

Chino, sp. {I, tsji'nå), i La Plata avkomling av en vit och en indian = mestiz (se d. o.), i Peru av neger och indianska, i Mexiko av oblandade, infödda negrer.

Chinois, fr, {I, sjinå'a), små beska, sockrade pomeranser från Italien.

Chinoiserie, fr, {I, sjinåaseri'), kineseri, imitationer av kinesiska varor, seder m. m.

Chinolfnblått, -gult, -rött, tekn,, tjärfärger.

Chinook (Z. tjino'k), meteor., varm, torr syd-Chinooks—Chloretum

västlig vind, som blåser från Klippiga bergen över Kanadas prärier.

Chinooks (/. tjino'ks) 1. Tjinii'ker, nordamerikansk indianstam.

Chinqueri'to, en västindisk dryck av färsk, rå rom.

Chio'nyphe Carteri, lat., med., en mögelsvamp, som anses förorsaka en i Indien gängse fot sjukdom, kallad Madu'rafot (se d. o.).

Chi'os-terpentin, tekn.y Ba'lsamum chW-ticum, en fast terpentinart, som fås av Pista'cia Terebi'nthus, ett på Chios växande träd.

Chipmunk 1. Hacki, zooL, en nordamerikansk jordekorre {Ta'mias stTia'tus), som ofta hålles tam.

Chippendale-stil {L tji'ppendäjl-), engelsk möbelstil, skapad av möbelsnickaren Chippendale (1709—79).

Chippeway (/. tjippioe') 1. Ojibway, kanadensisk indianstam.

Chippolfn, trä, laserat med vattenfärg och överdraget med emaljlack.

Chiqui'to, sp. {L tsjiki'tå) eg. mycket liten; ett slags små damcigarrer.

Chiquitos {I, tsjiki'tås), en indianstam i Bolivia.

Chi'ragra, lat, {gr, che'iragra), med,, gikt i händerna.

Chiranti'n, farm,, se Chirett-ört,

Chirett-ört, Kiraya-ört, farm., drog av Swe'rtia chira'ta av fam. Gentiana'ceæ (Himalaya). Innehåller glykosiden Chi-ranti'n och Ofe'lia-syra. Användes mot magsjukdomar och inälvsmask.

Chirigua'nos (I, tsji-), indianstam på gränsen mellan Argentina och Bolivia.

Chirimo'jaträdet, bot,, se Anona,

Chiri'smus (av gr, cheiri'zein, handhava), med,, behandling medelst magnetisk beröring.

Chir. m. 1. Chir. mag. = Chirurgiæ magister.

Chirogrammatomanti' (av gr, che'ir, hand, gra'mma, skrift, och mante'ia, spådom), konsten att av en persons handskrift sluta till hennes karaktär. Kallas även grafo-logi,

Chirologi', Chiromanti', Chiroplastrk, Chiro-prakti'k m. fl. se under Kiro-,

Chirolo'phis asca'ms, zool,, tångsnärta, en västkustfisk av fam. Slamfiskar.

Chiro'mys madagascarie'nsis, zool,, se Aye-Aye,

Chirone'ctes, zool., pungråttor.

Chiropla'st (av gr. che'ir, hand, och pla'zein, bilda), en apparat, som tvingar en pianospelandes hand att intaga en riktig ställning.

Chiro'ptera, zool., fladdermöss 1. läderlappar, däggdjursordning omfattande ett stort antal arter, bland vilka en del äro insekt-ätare, andra blodsugare 1. fruktätare.

Chiropterofi'la växter, hot., växter, vilkas befruktning förmedlas av fladdermöss.

Chirothe'rium (av gr. che'ir, hand, och the-ri'on, vilt djur), paleont., handlika spår i triasformationens sandstenar efter jättestora groddjur.

Chi'ru 1. Oro'ngo, zool., en antilopart från Tibet.

Chirurgi', se Kirurgi,

Chisr = Chidr (se d. o.).

Chita'rra, ital,, gitarr.

Chitarrone, ital, {I, kitarå'ne), tonk,, stort, lutartat stränginstrument (från 1600-t.), huvudsakligen för utförandet av generalbasen.

Chiti'n, se Kitin,

Chito'n, gr,, en fordom i Grekland bruklig underklädnad utan ärmar; livrock.

Chiu'sa, ital, {I, ki-), cell; bergpass; tonk., slutsatsen i ett musikstycke = Coda (se d. o.). — Con bo'cca chiu'sa, se under Bocca.

Chi va pia'no, va sa'no, e chi va sano, va lon-tano, ital. (1. ki-), det som går långsamt, går säkert; och den som går långsamt, går säkert.

Chladnis klangfigurer, fys., figurer, som bildas av gränslinjerna mellan de rutor 1. avdelningar, i vilka en skiva av elastiskt ämne delar sig, då en stråke strykes mot dess kant och åstadkommer en tydlig musikalisk ton.

Chlamys, gr. (1. kla'-), forngrekisk överklädnad, mantel.

Chlisto'vtsjini, ry., gisslare, en religiös sekt i Kyssland.

Chloanti't, se Kloantit.

Chlo'asma, se Kloasma.

Chlo'dvig, forntyskt mansnamn = Ludvig. Namn på frankiska rikets grundläggare, av merovingernas ätt.

Chlo'e, gr. myt., den grönskande, binamn på Demeter; vanligt namn på herdinnor i herdakväden.

Chlora'1, se Kloral.

Chlora'ntha (av gr, chloros, grön, och a'nthos, blomma), bot,, grönblommig. — Chloro-le'uca (av gr, levko's, vit), bot,, grönvit. — Chloropha'nus (av gr, fano's, lysande), bot., gröngulaktig. —• Chloropho'ra (av gr, fe'rein, bära), bot,, grönbärande. — Chlorophy'lla (av gr, fy'llon, blad), bot., grönbladig.

ChIo'ras ka'Iicus, kem., klorsyrat kali, ka-liumklorat. — C. iia'tricus, natriumklorat, klorsyrat natron.

ChIore'to-amide'tum hydrargy'ricum, kem., kvicksilverklorid-amid.

Chlore'tum, lat., farm., klorid, klorvätesyrat salt. — C. amido-hydrargy'ricum, kvick-silveramidoklorid. — C. ammo'nicum, klorammonium, salmiak. — C. apomo'r-phicum, se Apomorfin, — C. au'rico-na'tricum, guldkloridnatrium. — C. ba'ri-cum, bariumklorid. — C. chi'nicum, klor-vätesyrad kinin. — C. cocalcum, kokain-hydroklorid. — C. fe'rrico-ammo'nicum.272

ammonium-järnklorid. — C. fe'rricum, järnklorid, saltsyrad järnoxid. — C. hy-drargyricum corrosiWum, frätande kvick-silverklorid, kvicksilversublimat. — C. hydrargyro'sum præcipita'tum, fälld kvick-silverklorur 1. kalomel. —• C, mo'rphicum, morfinhydroklorid. — C. na'tricum, bergsalt. — C. piloca'rpicuin, pilokarpinhydro-klorid. —• C. sti'bicum, antimonklorid, an-timonsmör. — C. zi'ncicum, zinkklorid. Chlori'nda 1. Clori'nda, italienskt kvinnonamn (av gr, chloTo's, blek, ljusgrön), den grönskande 1. ungdomliga. Chla'ris, gr, myt, "den bleka", den enda av Niobes döttrar, som skonades av Apollon och Diana; ofta namn på älskarinnan i herdedikter. Chlo'ris, bot,, ett släkte vackra dekorationsgräs (Syd-Amerika). ChIo'ris chlo'ris, zooL, grönfink (syn. Frin-

gi'lla chWris), Chlorofo'rmium, se Kloroform, Chlorofy'll, se Klorofyll. Chloro'phora, hot,, växtsläkte av fam. Mora'-ceæ, — C. tincto'ria, ett sydamerikanskt träd, lämnar ett gult färgträ, gulholts, gulträ, gul bresilja, gammal fustik. Användes även till finsnickeri. Chlorophy'ceæ, bot,, grönalger. Chlorophy'tum, bot,, som ampelväxter odlat

släkte av fam. Lilia'ceæ, Chlo'rops, zooL, kornfluga. Chloro's {gr, chloro's), eg. blek, ljusgrön;

med,, se Kloros, Chloro'xylon Swiete'nia, hot,, ett sydasia-tiskt, till fam. Ruta'ceæ hörande träd, vars gröngula ved (sidenträ, atlasträ) är hÖgt värderad. Barken ger ett harts. Chlo'rum solu^tum, kem,, klorvatten. Chlysto'vsjini, ry,, gisslare, rysk sekt. Se

Raskolniker, Chnum 1. Chnubis, egypt, myt,, en gud med

vädurshuvud. Choa'n, anat,, bakre näsöppningen. •— Choana'lartresi', förträngningen av bakre näsöppningarna. Choc, fr, (1. sjåck), Chock, krigsk,, anfall i massa med blanka vapen under en strid; även svår stöt. — Choquera (I, -ke'ra), Chocke'ra, stöta, förolämpa; vara anstöt-1ig, misshaga. — Choquant (I, -ka'ng), Chocke'rande, anstötlig. Chochenill-sköldlöss, zooL, se Coccionella, Choctaws (I, tjåcktås) 1. Tja'ekta, en nordamerikansk indianstam. Chodes, hebr,, kvistar av pilträd, vari adamsäpplen äro förpackade. Choisi, fr, (I, sjåasi'), ett slags halvporslin. Chokla'd, se följande ord. Chokolad (fr, chocolat av mexic, choco, kakao, och latl, vatten) 1. Chokla'd, en blandning av kakao, socker, vanilj, kanel m. m.; även den därav tillredda drycken. Chokola'dbönor, hot,, Se'mina Ca'cao, kakaobönor. Se Kakao,

Chokola'dkrut, se Brunkrut,

Cholago'ga, gr, (av chole', galla, och a'gein, föra), pZ., med,, laxerande medel, som öka avsöndringen av gallan. — Cholecysti'tis, inflammation i gallblåsan. — Chole-cystomi' (av gr, tome', snitt), operativt öppnande av gallblåsan. — Chole'dochus du'ctus, gallgång, gallkanal. — Cholefn, kem,, gallämne. — Cholelft (av gr, lithos, sten), med,, gallsten. — Cholelithfasis, gallstenssjukdom. — Cholelogi', läran om gallan. — Cholemi', med,, gallans övergång i blodet vid vissa sjukdomar, t. ex. gulsot. — Cholesteato'm, pärlsvulst. — Cholesterfn, gallfett. — Choluri', gallut-söndring i urinen.

Cho'lera (av gr, chole'ra, takränna), med., kolera. — Ch. æstfva, sommardiarré. — Ch. asia'tica 1. epide'mica, epidemisk kolera. — Ch. herniaire (Z. -erniä'r), koleralika symtom. — Ch. infa'ntum, bam-kolera. — Ch. mo'rbus, se Kolera, — Ch. no'stras, inhemsk kolera.

Chole'ricus (av gr, chole', galla) 1. Kole'riker, kolerisk, gallsiktig person.

Choleri'n, med., lättare infektiös diarré.

Cholesteato'm, Cholesteri n, se under Chola-goga,

Cholfambus 1. Cholia'mb (av gr, cho'los, halt, och ia'mhos, jamb), metr,, en haltande jambisk trimeter. Se vid. Koliamb,

Choli^n, kem,, ammoniumbas. Förekommer i galla, lik, flugsvamp m. fl.

Cholo, sp, (I, tsjå'lå), se Chino,

Chol(B'pus, zooL, sengångare.

Choluri', se under Cholagoga,

Chomageförsäkring {I, sjåma'sj-, av fr, cho'mage, brist på arbete), avbrottsförsäkring (mot förlust i rörelse på grund av avbrott).

Chomer, det största hebreiska spannmålsmåttet 10 bath.

Chondra'b (av gr, cho'ndros, brosk), som rör brosk. — Choiidri'ii, brosklim. — Chondrft, broskinflammation. — Chondro-grafi', broskbeskrivning. — Chondrologi', brosklära. — Chondro^ma, med., brosk-svulst.

Chondroganoi'dea 1. Chondro'stei, zooL, broskganoider, störfiskar.

Chondrofter, med,, slemstenar, konkretioner, som bildas i av slemhinnor betäckta hålig-heter under vissa patologiska betingelser.

Cho'ndrus cri'spus, bot,, en algart vid västkusten, varav caragheen beredes.

Chone'tes, paleont,, ett fossilt släkte arm-fotingar. Förekommer i Gotlands och Skånes översilur.

Chonsu, egypt, myt,, egyptisk mångud, företrädesvis dyrkad i Tebe.

Chopine, fr, {I, sjåpi'nn), i Frankrike förr brukligt rymdmått = 0,465 1.

Choquera, Choquant, se under Choc,

Choquettes {I, sjåke'tt), kokonger av sjukaChor—Chromatik

silkesmaskar, varav avfallssilke fram-ställes. Chor, se Kor och Kör, Chora'g, se Korag, Chora'l, se Koral

Cho'rda, lat, {gr, choWde), 1. Co'rda, ital., tarmsträng, sträng. — C. Achillis, anat., Akilles-sena. — C. dorsa'lis, zool., rygg-sträng. — C. ty'inpani, trumhålans nerv-sträng. Jfr Körda, Cho'rda, hot,^ släkte strängformiga alger. —

C. filum, sudare. Chorda'lis (av choWdey sträng), bot., sträng-formig. — Chordorrhi'za (av gr. rMza, rot), hot,, med stränglik rot (jordstam). Chorda'ria flagellifo'rmis, hot., gisseltång,

en vid Västkusten allmän alg. Chorda'ta 1. Chordo'nia, zool., djurgrupp som omfattar ryggradsdjuren, A era'nia (lan-settfisken) och Tunica'ta. Chordome'ter, ett instrument, varmed styrkan hos en sträng mätes.

' Choré, se Koré, Chore'a macchabæo'rum, lat., dödsdans (se d. o.).

Chore'a Sancti Vi'ti, lat., med., S:t Veits dans, danssjuka, krampsjukdom, som består i ofrivilliga, oregelbundna och hastiga rörelser i följd av nervlidande. Choregrafi' 1. Choreografi', se Koreografi. Chore'us 1. Chore', se Koré, Choria'mbus, se Koriamb, Chorioid€'a, Chorioidi'tis, se under följ. ord. Cho'rion, gr, (lat, co'rium), hud, hinna; anat., den yttre ägghinna, som omger livsfrukten. — Chorioi'dea 1. Chorioi'de, ögats åderhinna. — Chorioidi'tis, med., inflammation i denna hinna. Chorionepitelio'm, med., svulst i chorion-epitelet.

Choripe'talæ, hot., grupp av tvåhjärtbladiga växter, omfattande kronbladslösa och fri-kronbladiga växter. Cho-rogi 1. Koregi, hot., det japanska namnet på Sta'chys Sieboldii, vars rotknölar äro ätliga ("japansk potatis"). Chorografi' se Korografi. Choro'tes, sydamerikansk indianstam. Chorus, se Kor och Kör, Chose, fr, (I, sjås), sak. — Chose jugée (1. - sjysje'), inför rätta avdömd sak. — Monsieur 1. Madame Chose, herr 1. fru "den och den", "en viss person". — Une autre chose (I, ynnåtr -), en annan sak — Choser (I, sjå'ser, försvenskad pL), konster, undanflykter. Choua'ner (fr, chouans), benämning på de rojalister i v. Frankrike, vilka under revolutionstiden uppreste sig mot den republikanska regeringen. De erhöllo namnet efter en av sina huvudanförare, Chouan, —- Chouanneri', det av chouanerna förda guerillakriget. Chou-chou, frukterna av den i tropikerna

odlade, rikbärande Se'chium edu'le, vars frön ge ett slags stärkelse. Även rötterna äro stärkelserika och ätbara, liksom de välsmakande frukterna.

Chou-King, kinesernas heliga bok.

Chow {I, tjå'o), en ras spetshundar, härstammande från Kina.

Chr., förk. för Christus.

Chrematisti'k, se följande ord.

Chrematologi' (av gr, chre'mata, penningar) 1. Chrematistfk, läran om penningeväsendet, politisk ekonomi,

finansvetenskap.

Chresmologi' och Chrestomati, se under Kres-,

Chrétien, franskt mansnamn (I, kretiä'ng) = Kristian. — Chrétienne, franskt kvinnonamn (1. -tiä'nn) Kristiana.

Chri'sma 1. Krisma, gr., den heliga olja 1. salva, som i katolska kyrkan begagnas vid barndop, invigningar o. d. — Chrisma'le, vit duk, som bindes om pannan på dopbarn o. s. v. för att hindra oljan att rinna ned. —• Chrisma'rium 1. Chrismata'rium, det kärl, vari den heliga oljan förvaras. — Chrismatio'n, användandet av nämnda olja.

Chri'stia, ett med kromlim tätat manilla-papper, använt som vaxduk och kautsjuk-papper.

Chri'stian, se Kristian,

Christiand'or 1. Kristiansdo'r {I, -då'r), äldre danskt guldmynt, motsvarande omkr. 14 kr.

Christiani'sm, Christofani', Christolatri' m. fl., se under Krist-,

Christiani'ssimus, lat,, den allra kristligaste, en påvlig benämning på konungen av Frankrike.

Christian Science, eng, (L kri'stian sa'jöns), "Kristlig vetenskap", religiös rörelse från Amerika, som förkunnar att Gud är allt-i-allt och att intet äger absolut verklighet utom det gudomliga sinnet och Guds idéer.

Christi'na, se Kristina,

Christi'nos, se Cristinos,

Christinas, eng, (I, kri'smöss; av Christus och mass, mässa), jul. — Christmas-box {I, - båcks), julklapp. — Ch. ca'rol, se under Carol, — Ch. day (1. - dä), juldagen. — Ch. pantomimes {I, - pa'ntåmäjms), "julpantomimer", feeribaletter, som sedan 1600-t. uppföras vid jultiden i London.

Christofle-metall, nysilver med 2 % silverhalt.

Chris to go'nus, grekiskt mansnamn (av Christus och gi'gnomai, jag föder), den av Kristus födde 1. honom tillhörige.

Christo'pher, grekiskt mansnamn, se Kristofer,

Chri'stus, se Kristus,

Chro'ma, gr,, färg, färgblandning; kroma-tisk halvton.

Chro'mata 1. Kroma't, pl., kromsyrade salter.

Chromati'k, Chromatografi', Chromatypi', Chromolitografi' o. s. v., se under Krom-.274

Chromatoforer—Chvaliser

Chromatofo'rer, anat, pigmentförande hudceller.

Chromato's, med., missfärgning.

Chromatro'p (av gr, chro'ma, färg, och tre'-pein, vrida), ett optiskt instrument, som med tillhjälp av laterna magica företer vackra färgeffekter.

Chromidro's, med., färgad svett.

Chro'mium, se Krom.

Chro'nica 1. Chronico'rum (underförstått libri, av gr. chro'nos, tid), Krönikeböckerna.

Chronicle plays, eng. {1. krånickl ples), ur moraliteterna (se d. o.), utvecklade engelska medeltidsdramer med ämnen ur Englands historia.

Chronique, fr. (1. kråni'ck, av gr. chronika', tideböcker), krönika, tidebok. — Ch. scandaleuse (1. - skangdalö's),

skandalhistoria; skvallerhistoria; titel på en historisk skrift om Ludvig XI.

Chro'nos, gr., tid; gr. myt., tidens gud. Se Kronos. — Chro'nicus, kronisk, långvarig.

Chro'nos pro'tos, gr., "den första tiden"; metr., den minsta tidsenheten, i antik metrik tidsvärdet för korta stavelser.

Chrotta (kelt. crwth, crowd), tonk., ett av de äldsta i Europa brukliga stråkinstrumenten.

Ghrozo'phora, hot., växtsläkte av fam. Euphorhia'ceæ. — C. tincto'ria, i Medelhavsländerna, lämnar en blå färg, som användes till färgning av näringsmedel. Se Besetter.

Chrysalfd (av gr. chryso's, guld), vissa fjärilars guldfärgade puppa. — Chrysali-de'ra, förpuppa sig. — Chrysalli's, gr., puppa.

Chrysamfn, se Krysamin.

Chrysa'nthemum (av gr. chryso's, guld), eg. guldblomma; hot., prästkrage, ett till fam. Compo'sitæ hörande växtsläkte. — C. i'n-dicum, krysantemum, är en i Japan nästan helighållen, i Europa mycket odlad växt. Ett stort antal andra arter odlas. — C. Parthe'nium, är en allmän, gulgrön in-fattningsväxt. — C. ro'seum, m. fl. utgöra s. k. persiskt insektspulver. — C. leuca'nthemum, prästkrage, och C. se'-getum, gullkrage, äro två inhemska arter.

Chrysa'nthemum-orden, japansk orden, stiftad 1876.

Chryse'nteron (av gr. Chryso's, guld, och e'nteron, tarm), hot., med gult innanmäte. — Chrysoce'phalum (av gr. kefali, huvud), bot., gullhuvad. — Chryso'don (av gr. odu's, gen. odo'ntos, tand), hot., gulltand. —• Chrysophy'llus, -a, -um (av gr. fy'llon, blad), hot., gullbladig, glänsande. — Chrysospe'rmus, -a, -um (av gr. spe'rma, frö), med gullgula frön.

Chrysoba'lanus, hot., buskskläkte av fam. Rosa'ceæ. — C. Ica'co, icaco, prune-coton, cocoa-plum, i Västindien, Sydamerika och Västafrika odlad buske, med högt skattade

frukter. Även de söta kärnorna ätas. Rotbark och blad äro verksamma mot diarré, blåskatarr m. m.

Chrysochlo'ridæ, zool., guldmullvadar.

Chrysoclo'ris aure'a, zooL, guldmullvad, sydafrikansk art med guldglänsande skinn.

Chrysofo'rm, farm., ett vid sårbehandling använt pulverformigt jodpreparat.

Chrysografi', Chrysokrati', Chrysomani', Chrysori'n, se under Kryso-.

Chrysofn, se Tropeolin.

Chrysoko'Ila (av gr. chryso's, guld, och ko'lla, lim), kallade de gamle en substans för lödning av guld.

Chrysome'lidæ, zooL, bladbaggar, artrik, över hela världen spridd familj skalbaggar.

Chrysophy'Ilum, hot., sydamerikanskt fruktträdssläkte av fam. Sapota'ceæ. — C. Caini'to, cainito, star-apple. —• C. mono-pyre'num, damascenerplommon.

Chrysor, fenic. myt., sagohjälte, som gjort allehanda nyttiga uppfinningar, och dyr- ^ kades som gud.

Chrysori'n 1. Mosai'kguld, en guldliknande legering av koppar och zink.

ChrysospIe'nium alternifo'lium, hot, gull-pudra, vårväxt med gulaktiga blommor, tillhörande fam. Saxifraga'ceæ. — Chr. tetra'ndrum, polargullpudra (Norrbotten, Lappland).

Chryso'stomus (av gr. chryso's, guld, och sto'ma, mun), grekiskt mansnamn, eg. guldmun; hildl., den vältalige. Namn på en kyrkofader, den kristna forntidens berömdaste predikant.

Chtho'nios (av gr. chthon, jord), gr. myt., "den under jordiske", binamn på flera grekiska gudar.

Chucho, argentinsk benämning på Malaria.

Chuck, maskindel, använd vid borrar och svarvar, för att fästa borren 1. arbets-stycket i centrum.

Chukra'sia, hot., växtsläkte av fam. Melia'-ceæ. — C. tabula'ri.s, bastardceder, white cedar, är ett högt träd (Ostindien, s. Kina), vars ved användes i det finare möbelsnickeriet.

Chulos, sp. (1. tsju'-), tjurfäktare till fots.

Chuiichu'ser, kin., rödskägg, mandschurisk benämning på kinesiska rövare.

Chuppa, den tronhimmel, under vilken den judiska vigseln verkställes.

Church army, eng. {1. tjörtj a'rmi), ett 1883 i England bildat, militäriskt ordnat samfund, som söker bekämpa frälsnings-armén. Jfr Salvation army.

Churros, sp. (Z. tsjurros), får med grov ull.

Chu'tbe 1. Khu'tbe (av arah. cha'tab, predika), predikan på fredagen i de muhammedanska moskéerna.

Chuzelan, fr. (1. sjysöla'ng), ett fint vin från Languedoc.

Chvali'ser, folkstam, som omkr. år 900 bodde kring Volgas mynning och givit upphovChylifera—Cigaliers

É75

till namnet Chvalisiska havet på Kaspiska havet.

Chyli'fera, Chylologi' m. fl., se under Chylus,

Chyloka'uler (av lat. chy'lus, mjölksaft, och ca'ulis, stam), hot., stamsuckulenter.

Chyluri' (av chy'lus [se d. o.] och ure^in, låta sitt vatten), med., en sjukdom, som visar sig däri, att urinen liknar mjölk 1. chylus.

Chy'lus, lat. (av gr. chyWs, saft, flytande vätska), fysioL, den mjölksaft 1. mjölkvita vätska, som under matsmältningen fyller magens och tarmarnas lymf- 1. chyluskärl och som till egenskaper och sammansättning närmast liknar lymfan. — Chyli'fera 1. Va'sa chylffera (av lat. fe'ro, föra), mjölksaftkärl. — Chylifikatio'n (av lat. fa'cere, göra), 1. Chylo'sis, mjölksaftens beredning i tunntarmarna. — Chylologi', läran om chylus. — Chylorrhe', chylus-flöde. — Chylo'sus, som avser chylus.

Chymo'sis 1. Chymifikatio'n (av gr. chymo's, flytande), fysioL, förvandlingen av födoämnena i magsäcken till chymus (se d. o.).

— Chymorrhe', med., utflytning av den halvfärdiga magsaften genom sår på tunntarmarna.

Chy'mus (av gr. chymo's, flytande), den flytande, tjocka och oklara massa, som under matsmältningen finnes i magsäcken och tunntarmarna. —• Chymifikatio'n, födans övergång i chymus.

Chör, se Kör.

Ciacco'na, se Chaconne.

Ci'bafärger, benämning på vissa indigo-färger.

Ciba'rius (av lat. ci'bus, mat, foder), bot., duglig till föda, ätlig.

Cibe'ber, ital. (arab. zabih), ett slags förträffliga russin.

Cibo'rium, lat. {gr. kibo'rion), urspr. den som dryckeskärl brukade fröbaljan av egyptiska bönan (Colocasia); bägare; i katolska kyrkan först det kärl, vari hostian förvarades (Cihorium minus 1. itinera'rium), sedan altaröverbyggnaden och tabernaklet vid altaret.

Cibo'tium, bot., ormbunksläkte. — C. Ba'ro-mez (syn. Asple'nium), ger den blodstillande drogen penghawar djambi.

— C. Menzie'sii (Sandwich-öarna), har långa hår på bladskaften. De användas under namn av pulu till

madrassstoppning.

Ci'bus, lat., måltid.

Cica'da, zooL, cikador, en insektgrupp, Sångstritar, i varmare länder. Ryktbara för det ljud hanarna framkalla.

Cicatrice, fr. (1. sickatri'ss; lat. cica'trix), med., ärr; vävnad, som förenar organdelar, vilka blivit rubbade i sitt sammanhang. — Cicatricfca 1. Cicatrica'ntia, lat., pL, medel, som befordra ärrbildning. — Cicatrisatio'n, fr. ärrbildning. — Cikatör, trädgårdssax.

Cica'trix, lat., ärr.

Ci'cer, bot., växtsläkte av fam. Legumino'sæ.

— C. arietfnum, kikärt 1. kaffeärt, odlas i Orienten och s. Europa för de näringsrika fröna {sp. garba'nzos). Användes även som kaffesurrogat.

Cicero, boktr., benämning på ett visst slags bokstyckarstil, så kallad, emedan de första upplagorna av den ryktbare romerske författaren Ciceros brev trycktes med sådan stil (i Rom år 1467).

Cicero'n 1. Cicero'ne, ital. (1. tjitjerå'ne), person, som visar främlingar ett ställes märkvärdigheter. Ordet är bildat av den romerske talaren Ciceros namn och tyder på vägvisarens talförhet.

Ciceronia'ner, nylat., efterhärmare av den romerske talaren och skriftställaren Cicero. — Ciceronianfsm, Ciceros skrivsätt; efterhärmning av Cicero. — Ciceronia'nsk 1. Cicero'nisk, i Ciceros anda.

Cicho'ria, bot., se Cichorium.

Cichoria'ceæ, bot., underfamilj av fam. Com-positæ (SQ å. o.).

Cicho'rium, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. — C. endi'vium, endivia, odlad sal-latsväxt från Medelhavsländerna. — C. fntybus, bot., vägvårda, högväxt ört med ljusblå korgar, sparsamt kring vägar och renar i s. Sverige. Odlas ofta under namnet Cikoria. Rötterna användas som kaffesurrogat.

Cici'nolja, se Curcasolja.

Cicisbeo, ital. {1. tjitjisbe'å), en förtrogen vän och daglig ledsagare åt en gift kvinna (efter en fordom i Italiens högre klasser härskande plägsed); en gift kvinnas gynnade älskare.

Cico'nia, zool., storksläktet. — C. cico'nia, vit stork. — C. ni'gra, svart stork.

Ciconfidæ, Ciconiifo'rmes, zool., fågelfamiljen och fågelordningen Storkar.

Cicutarium (av lat. Cicu'ta, sprängört), bot., lik Cicuta (se d. o.).

Cicu'ta viro'sa, bot., sprängört, en av våra giftigaste växter. Tillhör fam. UmbelWtæ.

Cicutoxfn, farm., den giftiga beståndsdelen i saften av sprängörten (Cicu'ta viro'sa).

Ci'd, sp. (av arab. såid, såjjid), herre, furste; binamn på den i 11 :e årh. levande, berömde spanske hjälten Don Rodrigo (1. Ruy) Diaz, greve av Vivar. Jfr Campea-dor.

Ci'der {fr. cidre), fruktvin, beredes av äpplen, päron 1. bär på samma sätt som druv-vin av druvor.

Ci'devant, fr. {1. sidöva'ng), förut, före detta.

— Ci-devants, "fördettingar", under franska revolutionen brukligt spenamn på adelsmän.

C:ie = Compagnie (se d. o.).

C. I. F. 1. cif (på kabeltelegram) Cost in-surance freight (se d. o.).

Cigaliers, fr. {1. sigallie'), ett år 1876 i Paris stiftat gille {La Cigale) av provengaler.m

Ciga'rr, sp., en spolformig, av tobaksblad bildad rulle, som rökes med 1. utan munstycke. — Cigarre'tt (/r. cigarrette), liten cigarr; röktobak, inlindad i tunt majs- 1. rispapper. — Cigarr-cigarre'tter, ett slags små cigarrer.

Ciga'rrbast, varmed cigarrbuntar äro omlindade, fås av en växt, tillhörande fam. Malva'ceæ, från Västindiska öarna.

Ciga'rrillos (L -illjås), cigarretter i vilka silkespapperet ersattes av ett fint tobaksblad.

Ciga'rrträ, det virke, som nyttjas till cigarrlådor, fås av Cedre'la odora'ta, tillhörande fam. Melia'ceæ.

Cika'dor, se Cicada.

Ciko'ria, se Cichorium,

Cilia'ris, -e, Cilia'ta, -um (av lat. ci'lium, ögonhår), bot, med kanthår, hårkantad.

Cilia'r-neuralgi' 1. Ciliarneuro's, med., en nervös ögonsjukdom.

Cilia'r-pincette (/. -pängsä'tt), kirurg., fin tång till utryckande av sjuka ögonhår. Jfr Cilium,

Cili'cium, lat. (gr. kiWkion), eg. klädnad av gethår; botgörares skjorta 1. bälte av tagel 1. järntråd, som till köttets späkande bäres på bara kroppen.

Ci'lium, pl. Cilier, lat., anat., ögonhår; även de fina, mikroskopiska, under livet i ständig rörelse varande "flimmerhåren" på vissa celler 1. på kroppsytan.

Cima, ital. (1. tji'ma), bergspets, ingår i åtskilliga namn på berg.

Cimaise 1. Cymaise, fr. (1. simä's), hyggn., listverk med halvrund 1. vågformad profil; listverk begränsande fotpanelen i ett rum.

Cimbel = Cymbal (se d. o.).

Ci'mbrer 1. Kimbrer, en forntida germansk folkstam i nuv. Jylland. — Ci'mbrisk, förr = gotisk och germansk. — Cimbriska halvön, fordom benämning på Jylland.

Ci'mex, lat., vägglus, stinkfly.

Cimica'rius (av lat. Ci'mex, stinkfly), bot., med lukt av stinkflyn.

Cimicifugfn, se Actæa racemosa.

Cimier, fr. (l. simie'), herald., hjälmprydnad.

Cimme'rier, en forntida folkstam, som bodde på Svarta havets n. kust. — Cimme'riskt mörker, tjockt mörker (efter det, som i grekiska sagor påstods hölja det cimme-riska landet).

Cimo'lisk jord, valklera, valkjord.

Cimolft, miner., en gråvit, i rött skiftande, mjuk stenart, pseudomorfos efter augit.

Ci'na leva'ntica 1. Santo'nicum leva'nticum, farm., levantiskt maskfrö, de ännu icke utslagna blommorna av Artemi'sia Ci'na m. fl. arter. Användes som maskfördri-vande medel.

Cincho'na, bot., kinaträd, växtsläkte av fam. Ruhia'ceæ. Lämnar den som drog ovärderliga kinabarken.

Cinchona'ceæ 1. Cincho'neæ, bot., underfamilj av fam. Rubiaceæ (se d. o.).

Cinchonidi'n 1. Cinkonidfn, se Kina-alkaloi-der.

Cinchoni'n, kem., en växtbas, som finnes i kinabark och verkar liknande kinin, men mindre kraftigt.

Cincinna'tusorden, en numera upphörd nordamerikansk orden, stiftad av officerare efter befrielsekrigets slut (1783). Wash-in^on var ordens förste stormästare.

Cinci'nnus, bot., skruvknippe.

Cfnclus, zooL, strömstare.

Ci'nders, eng., glödspån, avfall vid stenkolsförbränning.

Cineo'1, Kajeputol, Eukalyptol, kem., en kamferart, som finnes i vissa Artemisia-arter och utgör huvudbeståndsdelen i maskfröoljan.

Cinera'ria, bot., ett växtsläkte, tillhörande fam. Compo'sitæ. — C. marftima, silvereken, odlas hos oss som krukväxt.

Cinera'rium, lat. (av ci'nis, aska), urna, vari de gamle förvarade askan av brända lik.

Ci'neres clavella'ti, gammalt namn på pottaska.

Cinere'us, -a, -um, lat., bot., askgrå, ask-färgad.

Cineri't, geol., vulkanisk tuff.

Ci'ngulum, lat. (av cüngere, omgiva, om-gjorda), gördel, bälte; vitt snöre, hörande till den katolska mässkruden; snöre 1. dragband kring munkens kåpa. — C. Nep-tu'ni, med., Neptunigördel, våt-värmande omslag. — C. pudicftlæ, kyskhetsgördel. — C. Ve'neris, kärleksgördel; rom. myt., den gördel Venus bar.

Ci'nis antimo'nii, kem., antimonaska. — C. clavella'tus, rå pottaska. — C. cæru'leus, bergblått. — C. Jo'vis 1. C. sta'nni, tennaska, tennoxid.

Ci'nka, spelt., femman i tärningsspel. — Cinkadu's, en femma och en tvåa i samma spel; slump; slag, örfil.

Citikonfn, Cinkonidfn, kem., tvenne i kinabark förekommande alkaloider av samma sammansättning och med krampväckande egenskaper vid stora doser.

Cinna, bot, luktven, sötgräs, ett välluktande gräs, som sparsamt förekommer i Dalarna och nedre Norrland.

Cinnabari'nus, lat, bot, cinnoberröd.

Cinnamome'us, -a (av lat. cinnamo'mum, kanel), bot, kanelfärgad.

Cinnamo'mum, bot, växtsläkte av fam. Laura'ceæ (s.ö. Asien). — C. campho'ra lämnar kamfer. — C. ca'ssia lämnar vanlig kanel och kanelknopp. — C. zeyla'nicum lämnar äkta kanel (zeylonkanel).

Cinno'ber 1. Cino'ber, miner., kem., svavelkvicksilver, kvicksilvrets förnämsta malm.

Cinno'r, se Kinnor.

Cinquecento, ital. (1. tji'nkvetje'ntå), kallas i den italienska litteratur- och konsthistorien renässansen, 1500-t:s stil i Italien.

— Cinque-centi'ster, renässansens stora konstnärer och skalder.

Cinquille 1. Quintille, fr. (1. sängki'j, käng-ti'j), spelt.y femspel, ett slags lombrespel för fem personer.

Cipi'pamjöl (i^. tji-), se Arrowrotstärkelse.

Cipo, sp., lianer. Se Anchietea.

Cipolli'n 1. Cipoli'no, ital, (1. tji-, av cipollina, liten lök), ett slags italiensk marmor med grönaktiga ådror.

Cfppus, lat., eg. påle; hos romarna en kolonn 1. pelare, använd som gravsten och försedd med inskrift; även milstolpe, vägvisare.

Cirage, fr. (1. sira'sj, av dre, vax), överdragning med vax; bonande av golv; vax-färg; målark., målning gult i gult. Jfr Camayeu.

Ci'rca, Cfrciter, lat., omkring, inemot, ungefär.

Circæ'a, bot., häxört, växtsläkte tillhörande fam. Onagra-ceæ. Tre svenska arter. — C. alpfna, dvärghäxört, täml. allmän.

Circars 1. Sirkars (eg. Sarkar, regering), förr namn på högre regeringsmyndigheten i Indien; provins, distrikt.

Circassienne, fr. (1. -siä'nn), ett tunt, lätt sommartyg av ylle.

Circato'res, Circito'res 1. Circuito'res, lat. (av circa're, gå omkring), uppsyningsmunkar.

Ci'rce, gr. och rom. myt., en ryktbar, skön trollkvinna, som förvandlade människor till djur; fig., en förförisk kvinna.

Circe'nses 1. Lu'di circenses, se Circenciska spel under Cirkus.

Circe'nsiska spel, se under Cirkus.

Cfrcinans, Circina'ta (av ci'rculus, cirkel), bot., växande i krets.

Circfnus, astr., stjärnbilden Kompassen på s. stjärnhimmeln.

Ci'rciter, se Circa.

Circito'res, se Circatores.

Circonflexe, fr. (1. sirrkångfle'cks), böjd, krokig. — Accent cirkonflexe ("), /r. (1. acksa'ng -), språkv., tecken, som, anbragt över bokstaven e (é), anger, att denna skall uttalas som ä och, liksom övriga vokaler med denna accent, i allm. är lång.

Circuito'res = Circatores (se d. o.).

Circuits, eng. (1. sö'rkits), de distrikt, i vilka England är indelat med avseende på rättskipningen.

Cfrculus, lat., cirkel (se d. o.). — C. in definie'ndo, log., en cirkelbeskrivning, cirkeldefinition, då det begrepp, som genom en definition skall förklaras, användes i själva definitionen. — C. in de-monstra'ndo, cirkelbevisning, cirkelslut, då det, som skall bevisas, begagnas såsom sin egen bevisnings grund. — C. in pro-ba'ndo = C. in demonstrando (se föreg. ord). — C. ma'jor, fysiol., stora blodomloppet. — C. mi'nor, lilla blodomloppet. — C. tro'picus ca'ncri, geogr.. Kräftans vänd-kr^ts, — C. tro'picus caprico'rni, Sten-

bockens vändkrets. — C. vitio'sus, log., "skadlig cirkel", cirkelbevis (se C. in demonstrando). — Circula'tio sa'nguinis, fysiol., blodcirkulation, blodomlopp.

Circumana'lis, lat., kring anus.

Circumce'llo, lat., landstrykare, tiggarmunk.

Circumci'sio, lat., omskärelse.

Circus, se Cirkus. — C. ma'ximus, det gamla Eoms största cirkus, var världens största rännarebana.

Ci'rcus, zool., kärrhökar. — C. ærugino'sus, brun kärrhök. — C. cyane'us, blå kärrhök.

— C. macrou'rus, stäpphök. — C. pyga'r-gus, mindre kärrhök.

Cire, fr. (1. sir), vax. — C. blanche (Z. -blangsj), vitt vax. — C. d'abeille (1. -dabe'j), bivax. — C. jaune (1. -sjån), gult vax.

Cfrka, se Circa.

Cirka'ssier = Tscherkesser (se d. o.).

Ci'rkel (lat. ci'rculus), mat., en plan kroklinje så beskaffad, att alla punkter på densamma äro på samma avstånd från en fast punkt, medelpunkten; även ytan, som begränsas av cirkellinjen (periferien); passare, — Cirkelbevisning, Cirkelslut, se Circulus in demonstrando. — Cirkeldefini-tio'n, se Ci/rculus in definiendo. — Cirkel-segme'nt, geom., den plana yta, som begränsas av en cirkelbåge och en körda. — Cirkelsektor, den plana

yta, som begränsas av en cirkelbåge och tvenne radier.

— Cirkla, avmäta med en passare; med överdriven noggrannhet avpassa. — Cirklad, konstlad, avmätt.

Cirkulatio'n, se under följ. ord.

Cirkule'ra {lat. circula're), röra sig i en krets, vara i omlopp. — Cirkulatio'n (lat. circula'tio), kretslopp, omlopp; växelbruk.

— Cirkulations-1. Lånebanker, banker, som upplåna och utlåna penningar. — Cirkulationsbruk, växelbruk, ett åkerbruknings-sätt, då jorden varje år besås med olika växtslag. — Cirkulationspump, en pump, som åstadkommer den för avkylningen av en ångmaskins ytkondensator nödiga omsättningen av avkylnings- 1. cirkulationsvattnet. — Cirkulä'r, skrivelse, som samtidigt avskickas till flera personer 1. myndigheter, rundskrivelse; rundgående.

Cirkumcellio'ner (av lat. ciWcvm, omkring, och ce'lla, koja), en asketisk sekt på kej-sar Konstantin I:s tid.

Cirkumce'ntrisk (av lat. ci'rcum, omkring, och ce'ntrum, medelpunkt), belägen omkring en medelpunkt.

Cirkumcisio'n (lat. circumcisio, av cürcum, omkring, och cæ'dere, skära), omskärelse; konstenligt bortskärande av förhuden.

Cirkumfere'ns (av lat. circumfe'rre, föra omkring) , omkrets, omfång. — Cirkumfere'n-tor, lantmäteriredskap till vinkelmätning.

Cirkumfle'x (lat. circumfle'xus, av circum-fle'etere, böja omkring)^ se under Qircon-flex.278

Cirkumincessio'n, lat., teoL, de tre gudoms-personernas samvaro med och i varandra.

Cirkumlokutio'n {lat. circumlocu'tio), omskrivning; omsvep i tal.

Cirkummeridia'nhöjder, astr., de sol- 1. stjärnhöjder, som man uppmätt i närheten av meridianen.

Cirkumpola^rstjärna, astr., fixstjärna, vilken, i anseende till belägenhet vid en viss polhöjd, städse visar sig ovan jordens horisont.

Cirkumskri'pt peritoni't, med., till enskilda delar av bukhinnan inskränkt bukhinne-inflammation.

Cirkumskriptio'n {lat. circumscri'ptio), omskrivning; inneslutning inom bestämda gränser. — Cirkumskriptionsbulla, påvlig kungörelse, innehållande ett fördrag med en världslig myndighet ang. en kyrklig angelägenhet.

Cirkumspe'kt {lat circumspe'ctus), omtänksam, försiktig.

Cirkumstantie'll (av lat. circumsta'ntia, omständighet), som framgår ur omständigheterna. — C. bevisning, jur., bevisning genom liknelser och omständigheter.

Cirkumvallatio'nslinje, befästn., förskans-ning omkr. ett befästat läger.

Ci'rkus, lat. {fr. cirque), hos de gamla romarna en stor, avlångt rund skådeplats till allehanda offentliga skådespel; nu lokal, där konstberidare, akrobater o. s. v. uppträda. — Circe'nsiska spel, romamas kämpaspel på cirkus. — "Pa'nem et cir-ce'nses", bröd och circensiska spel, den fomromerska menighetens önskningsmål.

Cirrha'tus, lat., lockig; hot., rankformigt böjd. — Cirrho'sa (av lat. ci'rrus, lock, frans), hot., fransad.

Cirrho's 1. Cirrho'sis, med., leverskrumpning.

Ci'rrhus, hot., klänge.

Cirro-cu'mulus m. fl., se under Cirrus.

Ci'rrus, pl. Ci'rri, lat., meteor., fjäder- 1. strimmoln, trådformiga, vitglänsande moln. — Cirro-cu'mulus (av

cu'mulus, hop), små, runda, vita moln på stor höjd. — Cirro-stra'tus (av lat. ste'rnere, utbreda), långsträckta, täml. täta, mörka moln, ofta ordnade i parallellt gående strimmor. — Cirro-cu'mulo-stra'tus 1. Nimbus, regnmoln. — Cirro-uncinus, skaf-tade fjädermoln.

Ci'rsium, hot., artrikt, vida utbrett växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Många, ofta jättestora arter odlas som parkväxter o. d. Åtta inhemska arter. —> C. aca'ule, jordtistel. — C. arve'nse, åkertistel. — C. he-terophy'llum, brudborste. — C. lanceola'-tum, vägtistel. — C. olera'ceum, kåltistel.

Circo-ce'le, med., åderbråck. — Cirsoi'd, åderbråcksliknande.

Cirsos, se Cirsus.

Cfrsus, lat., 1. Cirsos (av gr. kirso's, blodkärl sutvidgning), med., utvidgning av en blodåder, åderbråck.

Ci's, lat., nyttjas i sammansättningar och betyder: på denna sidan, t. ex. cisalpinsk, på denna sidan Alperna.) (Träns och Ultra.

Cisa 1. Cisara, slav. myt., namn på gudinnan för jordens fruktbarhet.

Cisa'Iier {fr. cisailles), myntavfall, vid präglingen förfelat mynt.

Cisele'ra {fr. ciseler), konstmässigt bearbeta metaller med skarpa verktyg; med grav-stickel fullända det metallarbete, som blivit gjutet i form; med puns och hammare driva upphöjda figurer i tunt metallbleck. — Giselö'r, person, som sysselsätter sig med ciselering.

Cisioja'nus, medelt.-lat., minnesverser, som tjänade till att i minnet fasthålla datum för orörliga fester och helgdagar. Vanligen ägnades två hexametrar åt var månad. Början av januari verserna var i Sverige "Cisio Janus Epi" (därav namnet).

Ciss, tonk., tonen c höjd en halv ton. — Ciss dur, föga bruklig durtonart med ciss till grundton. —• Ciss moll, molltonart med ciss till grundton.

Cfssa 1. Ci'tta {gr. ki'tta), eg. nötväcka, en snål fågel; med., den lystnad efter vissa näringsämnen, som ofta förefinnes hos kvinnor under havandeskapet.

Cissa'meplos, hot., växtsläkte av fam. Meni-sperma'ceæ. — C. Pare'ira, allmän i tropikerna, lämnar falsk pareirarot.

Ciss-dur, Ciss-moll, se Ciss.

Cissoi'd (av gr. kisso's, murgrön, och e'idos, form), mat., ett slags kroklinje.

Ci'ssus, hot., odlat växtsläkte av fam. Vita'-ceæ. Klättrande buskar.

Ci'sta, lat. {gr. ki'ste), Viistsi, skrin; rund ask av driven brons 1. fyrkantigt gravkärl av sten 1. terra-cotta som man finner i etruskiska gravar; juvelskrin, relikskrin. — C. Ficoro'nica, lat., se Ficoroniska cistan.

Cista'ceæ 1. Cfsteæ, hot, växtfamilj, tillhörande ordn. Cistifloræ. Mest i Medelhavsländerna. Svenska släkten Helia'nthemum och Fu'mana.

Ci'ster, tonk., 1600-talsinstrument, en avart av luta. Förekommer ännu i Spanien.

Cistercie'nsorden 1. Bernhardfnorden, en munkorden, som stiftades 1098 av bene-diktinabboten Robert, vilken anlade ett kloster i Citeaux {Cistercium) i Frankrike.

Ciste'rn {lat. ciste'rna), vattenbehållare, vanligen murad 1. uthuggen i sten — Cisternvagn, järnvägsvagn 1. automobil, byggd för transport av flytande ämnen. — Cisternväxter, Ciste'rnepifyter, hot, benämning på vissa epifyter (se d. o.), som uppsamla regnvatten i vattentäta bladrosetter, från vilka det uppsuges av särskilda hår.

Cistofo'rer (av gr. ki'ste, skrin, och fe'rein, bära), forntida silvermynt, som prägladesCistolit—Città

i Mindre Asien; byggn., karyatider, bärande korgar.

Cistoli't, miner.y en form av andalusit.

Citade'll (ital. cittade'lla), eg. liten stad; en i 1. bredvid en stad 1. större befästad ort byggd mindre fästning.

Citadi'n {ital. cittadi'no), stadsbo.

Cita'nt, Cita't, Citatio'n, Cita'to m. fl., se under Citera.

Cita'to loco, se under Citera.

Cité, fr. (t. site'), stad; särskilt den äldsta delen därav, "gamla staden". Jfr City.

Cite'ra {lat. cita're), jur., kalla 1. stämma till domstol; anföra 1. åberopa sig på ett ställe ur en skrift. —• Cita'nt, kärande. — Cita't, anfört ställe ur en skrift, ett tal o. s. v. — Cita't-ord, låneord. — Cita'to lo'co, på anfört, på uppgivet ställe. Merendels skriver man blott 1. c. {loco citato). — Citatio'n, kallelse 1. stämning till domstol; anförande av en författares ord; anfört ställe ur en skrift. — Citationstecken ("), språkv., anföringstecken, utmärker, att det inom dessa tecken stående är hämtat ur någon skrift, uttalat av någon annan än författaren själv, använt i figurlig bemärkelse 1. utgör en mera ovanlig benämning. —• Cita'tio scrfpta, skriftlig kallelse. —• C. verba'Iis, muntlig kallelse.

Cite'rior, lat., belägen på denna sidan om (t. ex. en flod.))(U It er i or. Jfr Cis.

Ci/thara, se Kithara.

Citi'ssime, se under Cito.

Ci'to, lat., hastigt, fort; angeläget. — Cito, tu'to et jucu'nde, hastigt, säkert och angenämt. —- Citfssime, mycket fort, skyndsammast —• sättes stundom på recept.

Citokromi' (av lat. ci'to, snabbt, och gr. chro'ma, färg), fotomekanisk reproduktionsmetod för framställning av flerfärgs-bilder.

Citorfn, farm., natriumanhydrometylen-citrat, användes mot urinsyrediates.

Citoyen, fr. {1. sitåajä'ng), borgare, medborgare; nyttjades allmänt som tilltalsord under franska republiken för att beteckna en fri medborgare. — Citoyenne {1. sitåa-jä'nn), medborgarinna.

Citra'ga 1. Tjitra'ga, ett mystiskt tecken, som hinduerna dagligen rita på sitt bröst, för att angiva den sekt, till vilken de bekänna sig.

Citra'l, Gerania'1, Rhodina'1, kem., kamfer-art, som finnes i citronolja och apelsinskal.

Ci'tras, lat., citronsyrat salt. — C. arge'n-ticus, se Itrol. — C. fe'rrico-chi'nicus, citronsyrad järnoxid-kinin. — C. fe'rricus, jämcitrat. — C. magne'sicus, citronsyrad talk.

Citra't (av lat. ci'trus, citronträd), kem., citronsyrat salt.

Citre'n, blandning av terpener i citronolja.

Citri'n, miner., gul bergkristall; falsk citrin är genom upphettning avfärgad ametist.

Citri'na, -um (av lat. ci'trus, citronträd), bot., citrongul.

Citrfnsalva, farm., salva av kvicksilver-nitrat, som användes å skrofulösa sår, skabb m. m.

Citri'nträ, se Sandelträ.

Citrofe'n, kem. farm., modernt preparat av citronsyrat parafenitidin, som verkar rogivande och febernedsättande.

Citromy'ces, bot.y en mögelsvamp, som odlad i sockerhaltig lösning utvecklar citronsyra, vilken fabriksmässigt kan framställas på detta sätt.

Citron {lat. ci'treum, gr. ki'tron), bot., den gula, saftrika frukten av ett österländskt, i s. Europa odlat träd {Ci'trus

me'dica). Cedrooljan, en produkt av de olika avarternas färska skal, begagnas till parfymer. Se Citrus. — Citronmelfss, bot., farm., MeWssa officina'lis, begagnas vid kolik m. fl. åkommor. — Citronolja, cedroolja(se Citron). —• Citronsyra 1. Citronsalt, kem., A'cidum ci'tricum, en i citronsaft och sura bär i allm. förekommande organisk syra.

Citrona'd, citronlimonad.

Citrona't, se Cedrat.

Citrone'lla-olja, tekn., eterisk olja av bladen på Andropo'gon na'rdus, nyttjas till tvålar, pomador m. m.

Citrongräsolja erhålles ur två gräs, Andro-po'gon flexuo'sus (Ostindien) och A. citra'tus (Västindien). Användes i parfymindustrien.

Citro'nplåster, farm., användes mot liktor-nar, eksem m. m.

Citro'nsyra, se Citron.

Citrouille, fr. {1. sitro'j), pumpa, vattenmelon.

Citru'llus, bot., växtsläkte av fam. Cucur-bita'ceæ. —• C. colocy'nthis, fruktköttet intensivt bittert, officinelit som kraftigt pur-gerande (varma Asien, n. Afrika). — C. vulga'ris, vattenmelon, odlas för den läckra, läskande frukten. (S. Afrika.)

Ci'trus, bot., växtsläkte av fam. Ruta'ceæ, inhemskt i tropiska Asien. — C. aura'n-tium är ett vitblommande träd med många underarter: f. ama'ra, bigaradier, pome-rans. Frukter och blad äro officinella. Ur fruktskalen erhålles bigaradolja. Blommorna ge neroliolja, som användes till parfym; f. Berga'mia, bergamott, ger bergamottolja; f. sine'nsis, apelsin, söt orange; f. decuma'na, pompelmus, har mycket stora frukter; f. gra'ndis, lämnar s. k. grapefruits. — C. medi'ca, är ett röd-blommande träd 1. buske; f. Llmo'num, citron, limon; f. Lime'tta, ger limettaolja. — C. no'bilis, mandarin.

Citrylmonofenetidid, kem., se Apolysin.

Ci/tta, se Cissa.

Città 1. Cività, ital. {1. tjita', tjivita'), stad. Ordet förekommer ofta i italienska stadsnamn, såsom C. nova, nya staden. C. vec-chia, gamla staden, o. s. v.280

Ci'ttra (av lat. ci^thara, gr, kitha'ra, se d. o.), tonk., ett stränginstrument, till formen likt lutan.

City, eng. {1. si'tti), äldsta delen av London.

Ciuda'd, sp. (av lat. ci'vitas, stat, stad), stad. Förekommer i spanska stadsnamn, såsom Ciudad Rodrigo, Ciudad Real o. s. v. Jfr Città och Cité.

^iva (1. tji'va), ind. myt., indisk gudomlighet, ingår jämte Brahma och Vischnu i den indiska "trimurti" (treenigheten).

Civette (Z. sive'tt), se Zihet.

Civi'l {lat. civi'lis): borgerlig; som bekläder ett borgerligt ämbete, i motsats till prästerlig 1. militär ämbetsman; hövlig, bildad; jur.y som angår tvistemål, i motsats till kriminell (se d. o.). — Civilisatio'n, sedernas och levnadssättets förädling; bildning. —• Civilisato'risk, som avser civilisationen. — Civilise'ra, hyfsa, förädla. Civilfst, civil ämbets- 1. tjänsteman, borgerlig person, i motsats till militär. — Civi'liter mo'rtuus, lat., borgerligt död. — Civilite't, hövlighet, belevenhet. — Civilbegravning, begravning utan kyrkliga ceremonier. — Civilingenjör, ingenjör med högre teknisk utbildning. — Civillag, jur., de rättsbud, som ordna de enskilda medborgarnas allmänna förhållanden till varandra. —• Civillista, den åt regenten anslagna summan till hovstatens underhåll.

— Civilminister, det statsråd, som var chef för det forna civildepartementet. — Civilprocess, sättet för det lagenliga förfarandet vid behandlingen och avgörandet av borgerliga rättegångar i tvistemål.)(Kriminal process. — Civilrätt, den borgerliga rätten. — Civilstånd, den ställning en person intager inom familjen. — Civiläktenskap, borgerligt äktenskap, som avslutas inför en statens ämbetsman, utan kyrklig vigsel.

Ci'vis, lat., medborgare. — C. acade'micus, akademisk medborgare. — C. honora'rius, hedersborgare. — C. roma'nus süm, jag är romersk medborgare.

Civitá, se Cittá.

Cfvitas, lat., borgarsamfund, stad; medborgarrätt.

C-klav, tonk., notklav, som angiver platsen för ettstrukna c. Jfr Klav.

CL, kem., atomtecken för Klor.

cL = centiliter.

c. 1. = citato loco, på det angivna stället.

Cladica'tio, med., veter., hälta.

Cladfna, hot., syn. Cladonia (se d. o.).

Cla'dium, hot., ag, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cypera'ceæ.

CIado'cera, zool., vattenloppor.

Clado'nia, hot., ett släkte lavar. — C. rangi-feri'na, renlav, den viktigaste av alla lavar. Utgör huvudfödan för lapparnas renar. Användes även som nödfoder åt nötboskap.

— C. r. alpestris, fönsterlav, är en vit-aktig, tätgrenig varietet av den föreg.

CIado'phora, bot, ett allmänt släkte grönalger. —• C. fra'cta, näckhår. Oftast huvudbeståndsdelen i s. k. meteorpapper, d. v. s. av alger bildade, papperslika överdrag på tillfälligt uttorkad gräsmatta.

Cladospo'rium, hot., svampsläkte av fu'ngi imperfe'cti. — C. herba'rum, sotdagg, saprofytisk svamp som mörkfärgar sädesaxen. — C. cucurmeri'num, åstadkommer fläcksjuka hos våra gurkor och meloner. — C. fu'lvum, förstör genom s. k. gråfläcksjuka bladen hos tomater.

Claes, mansnamn (av lat. clau'dius 1. clau-dus, halt), den haltande. Jfr Claudius.

Claim, eyig. (Z. kläm), anspråk, rättighet, patentanspråk, jordlott, inmutat område; guldgrävarlott i fyndstället (i Amerika och Australien). —• C. of rights {1. - åvv räjts), "Rättighetskrav", skotsk statsurkund av 1689.

Clair, franskt mans- och Claire, franskt kvinnonamn (1. klär; av lat. cla'^ms, klar, ljus, berömd). Se Clara.

Clairaudience, fr. (1. klärådia'ngs), en motsvarighet på hörselns område till clair-voyance (se d. o.).

Clair de lune, fr. (1. klär dö lynn), eg. "månsken"; ett slags dunkla glaspärlor.

Clairet, fr. (1. kläre'), en dryck av vin med honung, socker och kryddor; fransk benämning på ljusröda viner. Jfr Claret.

Clairobscur, fr. (1. kläråbsky^r), målark., ljusdunkel; fördelning av ljus och skugga. —• Clairobscur 1. Clairobscur-snitt, alster av det xylografiska färgtrycket.

Clairon, fr. (1. klärå^ng), Clari'no, ital., mässingshorn, trumpet.

Clairvoyance, se under följande ord.

Clairvoyant, fr. {1. klärvåaja'ng), klarseende, en person, som under magnetisk sömn ser ting, fördolda för de yttre sinnena. — Clairvoyance, (/. klärvåaja^ngs), förmåga att, under magnetisk sömn, se ting, som ej kunna förnimmas med de yttre sinnena. Jfr Somnamhul.

Cla'm, lat., hemligen, för stulet. — C., vi, aut preca'rio, jur., hemligen, med våld 1. med böner.

Clama'mus, lat., eg. vi ropa; rop, stoj; jämmer; olåt; långtrådig klagoskrift.

Cla'mor, lat., rop. — C. be'llicus, krigsrop.

Clan, eng. {1. klann), släktsamhälle, irländsk 1. skotsk stam styrd av en hövding.

Clandesti'nus, -a, -um, lat., hemlig, lönlig; hot., dold.

Cla'ngula, zool., knipsläktet (syn. FuKgula). —^ C. cla'ngula, knipa. — C. isla'ndica, islandsknipa.

Clan-Line {1. klän-lajn), engelskt rederibolag.

Clan-na-gæl, irl. (1. klannage'l), ett hemligt sällskap av irländare, stiftat 1869.

Clapp-Griffiths konverter, en icke stjälpbar bessemerugntyp.

Claque, fr, {L klack, av claquer, klappa), handklappning; personer, som äro betalda för att på teatrar klappa i händerna. — Claqueur {L -ö'r), person betald o. s. v.

Claque-hatt (Z. klack-), se Chapeau-has.

Clar. = clarinettOy^ klarinett.

Cla'ra, latinskt kvinnonamn (av lat. claruSy -a, -urriy klar, ljus, berömd). På franska Claire {l. klär).

Clarence, eng, (Z. klä'rrens), engelsk hertigtitel för prinsar av Jcungliga huset.

Clarendon-Press, namn på Oxforduniversitetets ryktbara boktryckeri, grundat 1585, även kallat Oxford University Press.

Claret, eng, {I, kla'ret), i England benämning på alla slags rödvin. Jfr Clairet,

CIa'rier, se under Clarius.

CIari'no, se Clairo7i.

Clari'ssa, fr, Clarisse (1. klari'ss), kvinnonamn (av lat, cla'rus, klar, ljus, berömd).

Clarfss-orden, se Klarissinnor.

Clariste'rium, lat. (av cla'rus, klar, ljus), hyggn.y den del av mittskeppets mur, som, genombruten av fönster, höjer sig över sidoskeppen i en kyrkobyggnad.

Cla'rius, lat. {gr. KlaWios), binamn på Apollo. — Cla'rier, pl., i synnerhet i äldre tysk poesi: muser, sånggudinnor.

Cla'rkeska pelarna, anat., en tydligt avgränsad nervcellmassa vid basen av ryggmärgens bakre horn från halsansvällningen till ländansvällningen.

Cla'rkes maskin, fys., en magnetinduktions-maskin. — Clarkes element, fys., elektriskt element, antaget till enhet för den elektro-motoriska kraften.

Cla'rkia, hot., växtsläkte av fam. Onagra'ceæ. Ett par kaliforniska arter odlas allmänt som prydnadsväxter.

Clartéorganisationen, fransk sammanslutning av revolutionär-socialistisk läggning till internationellt samförstånd, grundad 1919 av Henri Barbusse.

Cla'rum inge'nium, lat., ljust huvud, framstående begåvning.

CIa'rusmons, latinska namnet på Clermont.

Classia'rii (av cla'ssis, flotta), romersk benämning på marinsoldater.

Class-man 1. Honour-man, eng. (1. cläss-männ, å'nnör-männ), "klassman", "hedersman", vid engelska universitetet titel på den, som avlagt en svårare bachelor-examen (tagit en hedersgrad). Jfr Bachelor.

Clathro'pteris, paleont., fossilt ormbunks-släkte. Praktfulla exemplar kända från Skåne.

Clathra'ta (av lat. cWthri, galler), bot, gallerförsedd.

Claude (1. klåd), franskt mans- och Claudine (1. klådi'nn), franskt kvinnonamn = Clau-diiis och Claudia.

Claudedi't, miner., en av arsenikens oxider (trioxider), då den sällsynt förekommer som, mineral.

Cla'ude os, a'peri o'culos, lat., slut munnen, öppna ögonen.

Clauders droppar, farm,, menstruations-medel av ett alkaliskt extrakt på aloe, myrra och saffran, försatt med destillerat fläderblomvatten.

Cla'udite jam ri'vos, pu'eri; sat pra'ta bi-be'runt, lat,, stämmen nu bäckarna, gossar; ängarna äro nu tillräckligt vattnade — uttryck, förr brukat vid svenska ma-gisterpromotionen.

Clau'dius, romerskt mansnamn (av clau'dus, halt), haltande. Namn på en plebejisk och en patricisk romersk släkt samt en romersk kejsare. Motsvarar kvinnonamnen Clau'dia, Claudia'na och Claudi'n.

Clausi'lia, zool., slutmunsnäcka.

Clausthalft 1. Sele'nbly, miner., ett med blyglans isomorft mineral, som förekommer på Harz, i Spanien och i Sydamerika.

Claustrofo'bi, se Klaustrofobi.

Clau'strum, lat., kloster; lås, stängsel.

Cla'va, lat., klubba. — C. fu'nculi ce'rebri, anat., klubblik ansvällning av förlängda märgens lilla sträng.

Clava'ria, bot., ett svampsläkte, som utgör typen för fam. Clavaria'ceæ. — C. aure'a, ockragul fingersvamp. — C. botry'tes, druv-fingersvamp. — C» fla'va, höggul fingersvamp, bockskäggssvamp.

Clavariifo rmis, bot., lik Clava'ria (klubbsvamp). — Clava'ta, Clave'lla, -um (av lat, cla'va, klubba), bot,, klubblik. — Cla'vipes av lat. pes, fot), bot.y med klubblik fot.

Clavecin, fr. (1. klavsä'ng), tonk,, ett slags klavér.

Cla'ves Sa'ncti Pe'tri, lat., den helige Petri nycklar, löse- och bindenyckeln.

Clavice'mbalo, se Cembalo.

Cla'viceps, bot., svampsläkte tillhörande kärnsvamparna. — C. purpu'rea, mjöl-dryga, mjölöka, är en giftig parasit på råg o. a. brödsädesarter.

Clavicho'rdium, se Klavikord.

Clavi'cula, anat., nyckelben. — Clavicula'ris, som rör nyckelbenet.

Clavicy^mbalum, lat. (fr. clavecin), tonk., ett förr brukligt klavérliknande musikinstrument.

Clavicythe'rium, lat., tonk., ett musikinstrument, som liknar clavicymbalum, men har upprättstående strängar.

Clavi'kel, se Klavikel (under Klav).

Cla'vis, lat,, eg. nyckel; förklarande, kommenterande arbete; tonk., tangenterna å orgeln. Jfr Klav.

Cla'vus, lat, med., liktorn, en på foten genom tryck uppkommen, hornart ad epidermis-bildning. — C. syphili'ticus, hornbildningar på händer och fötter av syfilitiskt ursprung.

Cla'vus, lat., spik; purpurbräm på den romerska togan. — C. anna'lis, årsspik, en spik, som romarna i äldsta tider inslogo i en vägg för att hålla reda på årtalen;282

spik, som, längre fram i tiden, den 13 sept. vart år och dessutom vid nationalolyckor inslogs i Jupiters tempel.

Clay, eng.y (1. klä), lerjord; i poesi: stoft.

Clay iron-stone, e7ig. {L klä-ä'jrön-stå'n), miner., en med lera blandad järnspat, s. k. lerhaltig sferosiderit, som är grå 1. brun och förekommer i neptuniska formationerna.

Claymore, gæl. (L klämå'r; av clay, svärd, och mor, bred), ett fordom brukligt brett, skotskt svärd.

Clearing, eng. (1. kli'ring), handelst., klarerande, uppgörelse; avräkning genom kvittning av ömsesidiga tillgodohavanden.

Clearinghouse, eng. (1. kli'ringhaus), likvidationskontor, ett börskontor i London, där bankfirmor dagligen genom sina ombud likvidera ömsesidiga fordringar.

Ciearing-nuts, eng. (1. kli'ring-nötts), bot., en viktig handelsartikel i Indien, består av de icke giftiga fröna av Stry'chnos pota-to'rum, vilka brukas till klarande av dricksvatten.

Cle'ido-, anat., som rör nyckelbenet.

Clematfdeæ, hot., underfamilj av fam. Ra-nuncula' ceæ.

Cle'matis, bot., skogsreva, sippranka, odlade klängväxter av fam. Ranuncula'ceæ. — C. Fla'mmula, vitblommig (s. Europa). — C. flo'rida, blå-, violett- 1. vitblommig (ö. Asien). —• C. Virginia'na, vitblommig (n. Amerika). — C. Vita'lba, vitblommig (s. Europa). — C. Vitice'lla, med blå 1. purpurröda blommor (s. Europa). De praktfullaste formerna äro korsningar av denna art och C. flo'rida.

Cl6'mens 1. Kle'mens, latinskt mansnamn, den milde. Namn på en kyrkofader, C. Alexandri'nus, samt 14 påvar och 3 mot-påvar. Motsvarar kvinnonamnet Clemen-ti'na, fr. Clemence (1. klema'ngs).

Clementi'næ, lat., se Klementinerna.

Cleopa'tra 1. Cleo'patra, lat., se Kleopatra.

Cle'ophas 1. Cle'opas, mansnamn (av gr. kW o 1. kleVo, jag gör bekant), känd, beröm.

Cle'psydra (av gr. kWptein, stjäla, och hyddor, vatten), vattenur.

Clerc, fr. {1. klär, av lat. cWricus, andlig), en andlig man; skrivare. Jfr Clerk och Klerk.

Cle'rica, medelt.-lat., tonsur (se d. o.).

Cle'rici vaga'ntes, lat., eg. kringströvande präster; i den äldre kyrkorätten benämning på sådana ordinerade andliga, som ej innehade bestämt kyrkligt ämbete 1. fast plats.

CIe'ricus, se Klerus.

Cle'ricus cle'ricum non de'cimat, lat. ordspr., eg.: den ene prästen tar icke tionde av den andre; den ena korpen hugger icke ut ögonen på den andra.

Clerk, eng. (1. klark, av lat. cWricus, andlig), präst; lärd man; skrivare, kontorist. Jfr Clerc och Klerk.

Clermont, fr. (1. klärmång), ett franskt muskatellvin från Cette.

Cle'rus, lat. (gr. kWros), prästerskap. Se Kleriis. — C. comitia'Iis, ombuden vid ett riksmöte för prästeståndet.

Clèsamor 1. Clesammor, gaeliskt mansnamn (av cleasa [l. klesa], bragd, och mor, stor), bragdstor.

Cle'tus, mansnamn (av gr. kleto's, kallad), den kallade, utkorade.

CIevei't, miner., ett efter den svenske kemisten Cleve uppkallat, i Norge sällsynt förekommande mineral.

Cliff-dwellings, eng. {1. kliff-doällings), ar-keoL, klippboningar.

Clima'cia dendrofdes, bot., palmmossa.

CIimacte'rium, se Klimakteriska år.

Clfmax, lat., stege; se Klimax.

Clinch. Boxare sägas gå i clinch, då de blockera varandra med armarna.

Clinchant, fr. (Z. klängsja'ng), grov, fransk hamplärft.

Clfnicum, se Klinik.

CIinoi'des, Clinoide'us, lat., lik en sängfot.

Clinopo'dium, bot., växtsläkte av fam. La-bia'tæ. — C. a'cinos, harmynta, blommor blå. Allmän i backar. — C. vulga're, dosta, allmän i skogsbryn.

Clintongruppen, geol., i staten New York förekommande avlagringar från nedre delen av den översiluriska formationen.

Cli'o (gr. Kle'io), gr. och rom. myt., historiens gudinna, en av de nio muserna.

Clfpeus, lat., rund romersk metallsköld, i mitten prydd med ett huvud.

Clippers, eng. (1. kli'ppörs), mindre skoner-ter, konstruerade likt klipperskepp (se d. o.).

Clique, fr. (1. klick), sällskap, förening, kotteri.

Cliquot 1. Veuve Cliquot, fr. (1. növ klickå'), eg. änkan C.; en berömd champagnefirma i Reims; denna firmas viner.

Clisson, fr. (1. klisså'ng), vitt, franskt linne-lärft.

Clita'ndra, bot., liansläkte i tropiska Afrika av fam. Apocyna'ceæ. — C. orienta'lis, m. fl. arter lämna en god kautschuk.

Clitocy'be, bot., trattskivlingar. — C. ca'n-dicans, vit trattskivling. — C. fra'grans, doftande trattskivling. —• C. geo'tropus, häggdoftande trattskivling. — C. giga'n-teus, jättetrattskivling.

Clitopi'lus pru'nulus, bot., mjölskivling.

Cirtoris, se Klitoris.

Cli'via, bot., växtsläkte av fam. Amarylli-daceæ. — C. minia'ta, från Sydafrika, odlas för sina vackert röda, liljelika blommor.

CU'vus, lat., kulle.

Cloa'ca, lat., se Kloak.

Cloaci'na 1. Cluasfna, lat., benämning på Venus.

Clock, eng., ur.

Clohepied, fr. (1. klåpje'), ett slags franskt organsinsilke av tre trådar, av vilka en är lindad kring de två tvinnade.

Cloison, fr. (l. klåaså'ng), tunn skiljevägg mellan rum, plankvägg, kloasongvägg.

CIoka-me'tern, metr.y indiskt versmått, på vilket en stor del av det klassiska sanskrits litteratur är skriven.

Clorrnda, se Chlorinda.

Clorogem'n, kem., se Alstonin.

Clos, fr. {1. klå; av lat. clau'dere, stänga), inhägnad; en med häckar 1. annat stängsel omgiven jordrymd, inom

vilket man odlar vinrankor, i synnerhet de ädlare och bästa sorterna. Därav benämningen Clos på vissa finare vinsorter, t. ex. Clos-La-fitte, Clos-Latour o. s. v. — Closerie des lilas (1. klåseri' de lila'), "syrenhemmanet", förr namn på en parisisk danslokal, som numera kallas Bal Bullier (1. ball byllie').

Clostri'dium, bot, ett släkte smörsyrebakterier.

Closure, se Clöture.

Clot, eng. (1. klåt), klot, ett slags tunt ylle-1. bomullstyg, som begagnas till foder, pärmar o. s. v. — Clothband, bokband av sådant tyg.

Clothi'lda, forntyskt kvinnonamn, enl. somliga den stridsberömda, enl. andra den hulda, intagande. På fr. Clotilde (Z. klå-ti'ld).

Clöture, fr. (1. klåty'r), Closure, eng. (1. klå'sjör), parlamentarisk term för debattens avslutande, särskilt för att hindra obstruktion (se d. o.). — Closure by com-partment, eng. (1. - bai kompa'rtment), i Englands parlament en särskild form av closure, som består däri att visst lagförslag ovillkorligen skall vara slutbehandlat inom på förhand bestämd tid.

Clou, fr. (1. klo), spik; den mest intresseväckande delen av en dramatisk, musikalisk 1. dylik underhållning.

Clove (1. klåv), engelsk ullvikt = 3,5 kg.

Clovis (1. klå Vis), fransk form för Klodvig.

Clown, eng. (1. kla'on), urspr. tölp, bond-lurk; gyckelmakare i cirkus- 1. akrobatsällskap; skådespelare, som utför tölpak-tiga roller.

Cluasi'na, se Cloacina.

Club, eng. (1. klöbb), se Klubb.

Clumps, eng., trädg., smärre blomstergrupper, vanligen av blott en enda art, i gräsmattor o. d.

Cluniace'iis-orden, en gren av Benediktin-orden, med strängare regel, stiftat 930 i den franska staden Clugny 1. Cluny. Jfr Kluniacenskongregationen.

Clunis, anat., sätet. — Clu'nes, anat., klin-korna.

Clu'pea, zooL, sillsläktet. — C. alo'sa, stamsill, "majfisk". — C. alo'sa fa'llax, stak-sill. —• C. hare'ngus, sill. — C. pilcha'rdus, sardin. — C. spra'ttus, skarpsill, vassbuk.

Clupe'idæ, Clupe'inæ, zool., fiskfamiljen sillfiskar.

Clu'sia, hot., ett släkte till största delen epi-fytiska buskar i s. Amerika av f am. Gutti'-feræ. — C. ro'sea lämnar ett purgerande gummiharts, vilket även användes som beck i skeppsbyggeriet.

Clyde-distriktet (1. klajd-), ett av de största skeppsbyggeridistrikten i England, beläget i Skottland vid nedre delen av Clyde-floden.

Clydesdale-hästen, eng. (1. kla'jdsdel-), en av Storbritanniens bästa arbetshästar.

Clyme'nia, paleont., till devonsystemet hörande ammonitform, särskilt ymnig i vissa tyska kalkstenar, Clyme'niakalk.

Clypea'tus (av lat. cly'peus, sköld), bot., med sköld. —• Clypeola'rius, bot., med liten sköld.

Cly'sma, gr., se Klistir.

Clytæmne'stra, se Klytemnestra.

cm., förk. för centimeter. — cm^, kvadratcentimeter. — cm^, kubikcentimeter.

C moll, to7ik., molltonart med c till grundton.

CN, kem., tecken för radikalen Cyan.

C. n. = Conto nuovo, ny räkning.

Cnemidoco'ptea, zool., en akarid på fötterna hos fåglar.

Cni'cus, bot, från CaWduus (se d. o.) utbrutet släkte av fam. Compo'sitæ. —• C. bene-di'ctus, kardbenedikt.

Cni'dium veno'sum, bot, slidsilja, giftig, täml. ovanlig umbellat. Syn. Se'linum venosum,

Co, kem., atomtecken för Kobolt (C. baltum).

Co» = Compagnie (se d. o.).

C/o, förk. för C are of (se d. o.).

Coach, automob., se Sedan.

Coa'gulum, lat, löpnat 1. levrat ämne; fysioL, blodlever. Jfr Koagulera.

Coaks, rättare Cokes, eng. (1. kåks), se Koks.

Coating, eng. (1. kå'ting), ett slags tjockt, långhårigt ylletyg; slätt, grovt ylletyg för fruntimmerskappor.

Cob, eng. (1. kåbb), sportt, kraftig halvblodshäst av medelstorlek.

Cobæ'a sca'ndens, bot, storblommig, klättrande prydnadsväxt från Mexiko. Fam. Polemonia'ceæ.

Coba'ltum, lat, se Kobolt.

Cobbler, eng. (1. kåbblör), amerikansk dryck, bestående av vin, socker, citronskal och krossad is. Jfr Sherry-kobbel.

Cobble-reach, eng. (1. kåbl-ritsj), sportt, vid kapplöpning ett steeple-chase-hinder i form av ett dike med häck eller staket framför.

Cobden-klubben, engelsk politisk förening, avsedd att arbeta för utbredning av statsmannen Cobdens idéer, frihandel, samt fred och samförstånd mellan folken.

Co'bitis, zool, fisksläkte av fam. K a r p -fiskar. — C. barba'tula, grönling. — C. tæ'nia, nissöga.284

Cobra-Cabe'lo 1. C. de capello, port., glasögonorm.

Cobre'sia, bot, fleraxig sävstarr, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cyperaceæ.

Co'ca, Ko'ka 1. Hayo, bot., bladen av en i Peru och Bolivia förekommande buske, Erythro'xylon Co'ca, tillhörande fam. Erythroxy'læ. Tuggade tillsammans med med litet kalk och i lagom mängd njutna, giva de infödingarna förmågan att lättare uthärda strapatser, att längre än vanligt fördraga törst och att glömma sorg och bekymmer. C. innehåller en svagt narkotisk växtbas, kokain (se d. o.).

Cocagna, ital. (1. koka'nja), en italiensk fest, under vilken vin och matvaror utdelas bland folket.

Cocagne (1. kåka'nj; fr. mät de cocagne [I. ma dö -]), en med såpa bestruken mast, uppför vilken vid allmänna folkfester i Frankrike de tävlande klättra efter i toppen uppsatta pris. — Pays de cocagne, fr. (1. pe'i dö -) Schlaraffenland (se d. o.).

Cocai'n, se Kokain. — Cocainfsmus, med., kokainförgiftning.

Co'ccidæ, zool., sköldlöss.

Coccidia's, v eter., parasitsjukdom hos kaniner, harar, fågelvilt m. fl., förorsakad av en protozo, Cocci!dium ovifo'rme. I lindriga fall yttrar den sig som s. k. k a n i n -snuva.

Coccffera (av lat. co'ccum, scharlakan, och fe'rax, fruktbar), hot., med scharlakans-färgade frukter. —

Cocci'neus, -a, -um, lat., hot., scharlakansröd, starkt högröd.

Coccine'lla septempuncta'ta, zool., Jungfru Marias nyckelpiga, en skalbagge, som tillhör bladlössätarna.

Coccione'lla, Kocheni'11-msekten 1. Konsjo-ne'll, zool., farm., en till färgning och beredning av färgstoff er mycket nyttjad drog, utgöres av de torkade, befruktade honorna av sköldlusen, Co'ccus ca'cti, vilken lever endast på bladen av vissa kakteer. Kochenill-insekten, vars huvudbeståndsdel är färgämnet karmin, härstammar från Mexiko.

Coccothra'ustes, zool., stenknäcka.

Co'cculi i'ndici, bot., kockelbär (se d. o.).

Cocculi'n, det likt stryknin verkande bitterämnet i kockelbär (se d. o.). Kallas även pikrotoxin.

Co'ccus ca'cti, se Coccionella.

Coccygodyni', 7ned., neuralgi i svansbenet.

Co'ccyx, lat., gök; anat., svansbenet. — Coccyge'us, som rör svansbenet.

Cochenille, fr. (1. -ni'll), kochenill-insekten; färgämnet kochenillrött (karmin). Se Coccionella.

Co'chlea, lat., snäcka; anat., öronsnäckan.

Cochlea'ria, bot., skedört, växtsläkte tillhörande fam. Crucijere, fordom använt mot skörbjugg. — C. a'nglica, engelsk skedört. — C. da'nica, skedÖrt. — C. officina'lis, skörbjuggsört.

Cochlea'rium, lat. (av co'chlea, snäcka), reservoar för gödning av snäckor och musslor.

Cochlea'tus, -a, -um (av lat. snäcka),

bot., snäcklik.

Cochli'ter, gr., paleont., förstenade snäckor.

Cochon, fr. (1. kåsjå'ng), eg. gris; osnygg människa. —• Cochonneri {1. kåsjånnöri'), osnygghet, svineri.

Cochonnet, fr. (1. kåsjånne', av cochon, gris), eg. liten gris; dubbeltärning, ett slags tärningsspel.

Co'ckney, eng. (1. -ni), sprätt; morsgris; spe-namn på Londonborna; en genuin Londonbos munart.

Cocktail, eng. {1. kocktä'l), eg. tuppstjärt, amerikansk dryck, blandad av olika slags likörer, bitter, gin, konjak, champagne etc. och ofta serverad i skyld. — Sportt. Kapplöpningshäst som ej är helblod.

Coco, fr. {1. kåkå'), en dryck av vatten och lakritsrot. — Marchand de coco, fr. (1. marsja'ng dö -), försäljare av coco.

Cocoa-plum, se Chrysohalanus.

Coco'boloträ, ett vackert träslag från tropiska Amerika av okänt ursprung.

Cocon, fr. (1. kåkå'ng; av lat. co'ncha, snäcka), se Kokong.

Coco'naharts = Carannaharts (se d. o.).

Co'cospalmen, se Kokospalmen.

Co'costrä = Cocusträ.

Cocotte, fr. (1. kåkå'tt), kokott, demimonde-dam (se d. o.).

Cocu, fr. il. kåky'), hanrej, bedragen äkta man.

Co'custrä 1. Kuba-grenadille (Z. -di'lj), veden av ärtväxten Fnga ve'ra i Västindien. Användes till piphuvuden och träblåsinstru-ment.

Cocy'tus, lat. {gr. koky'tos), gr. myt., en underjordisk flod, som förenar sig med Styx; fig., underjorden.

Cod. Codex, se Kodex.

C. O. D., förk. för eng. Casch on delivery, betalning vid leveransen.

Co'da, ital. {lat. ca'uda), svans; tonk., slutsatsen av ett tonstycke.

Co'dan 1. Co'dans bölge, danskt poetiskt uttryck för Östersjön (som av Plinius kalla-lades Si'nus coda'nus). — Coda'nisk 1. Coda'nsk, till Östersjön hörande.

Codd. = Codices, se Kodex.

Code, fr. {1. kåd), lagbok; signalsystem för elektrisk telegrafering, kod.—Telegraphic code, samling konstgjorda ord, med överenskommen betydelse för att minska ordantalet och därmed telegramkostnaderna inom affärsvärlden. Vanligast äro därvid A-B-C-code {1. ebicikådd) och Western union code {1. oästern jo'nien kådd). — Code civil 1. Code Napoléon {1. - napå-leång), den franska civillagboken av 1804. — Codelista, sjöv., förteckning på fartyg, som erhållit nummer enl. det kommersiella signalsystemet. — Cod^-st^nd^rt?Codein—Coffea

285

röd- och vitrandig standert, som hissad under flaggan utvisar att signalering sker efter internationella signalboken. Hissad ensam betyder den svar 1. att signal blivit förstådd.

Codei'n, kem., kodein, tillhör opiumalkaloi-derna.

Codeona'1, farm., ett kodeinhaltigt sömnmedel.

Co'dex, pL Co'dices, se Kodex. — C. alexan-dri'nus, se Alexandrinska codex, — C. arge'nteus, se under Argenteus. — C. au'reus, "gullboken", ett k. biblioteket i Stockholm tillhörigt handskrivet evangelium, antagl. från 600-talet. — C. burea'-nus, en k. biblioteket i Stockholm tillhörig pergamenthandskrift, innehållande helgonlegender, en av de äldsta kända svenska handskrifterna. —• C. charta'ceus, pappershandskrift. — C. diploma'ticus = Diplomatarium (se d. o.). — C. manu-scri'ptus, handskrift. Förk. Cod. ms. — C. membrana'ceus, pergamentshandskrift. — C. re'gius, den äldsta kända handskriften av den poetiska Eddan. — C. rescri'p-tus, en handskrift, vars urspr. innehåll en gång blivit övertäckt av en annan skrift, men sedermera återställts. Jfr Palimpsest.

— C. sinai'ticus, den sinaitiska handskriften, den äldsta kända bibelhandskriften, från 4:e årh.

Codiæ'um, bot., växtsläkte av fam. Euphor-hia'ceæ. — C. variegatu'm, s. k. C r o t o n , från Australien, odlas allmänt i växthus i många varieteter.

,Codici'llus, lat., se KodicilL

Codichini {L -ki'-), italiensk korv från Fer-rara.

Codille, fr. {1. kådi'j), spelt., kodilj, dubbelhet i vira, lomber m. fl. spel.

Cod-liver-oil {1. kådd-li'vö-åjl), fiskleverolja.

Cod. ms., förk. för Co'dex manuscri'ptus, se Codex.

Cæ'cum., lat., anat., blindtarm. — Cæca'Iis, som rör blindtarmen.

Cælentera'ta 1. Celentera'ter, zool., kavitets-djur (maneter och koralldjur).

Cæle'stem a'dspicit lu'cem, lat., den ser det himmelska ljuset; den uthärdar solens ljus. Inskrift över universitetet i Köpenhamn.

Cælestfn, miner., ett av svavelsyrad stron-tian bestående mineral.

Cælesti'nus och Cælestfna, se Celestinus och Celestina.

Cælia'ca (av gr. koiWa, bukhåla), med., diarré, hos späda barn, utsot. — Cælfacus, som rör buken; person som lider av utsot.

— Cælialgi', magplåga, underlivssjukdom. —• Cælii'tis, inflammation i underlivet. — —- Cælioce'le, mag- 1. bukbråck. — Cæ-lioplegi', underlivsnervslag; även kolera.— Cæliopyo'sis, varbildning, suppuration i

underlivet. — Cæliorrhe', utsot. — Cælio-tomt', operativt öppnande av bukhålan.

Cæliba't, se Celibat.

Cælin {1. seli'n), se Cæruleum.

Cælitus subli'mia da'ntur, lat., (1. selitus-), av himmelen gives det höga (ett av konung Sigismunds valspråk).

CæIoco'ccus, bot., släkte högväxta palmer i Polynesien. Deras stenhårda frön, australiska elfenbensnötter, svarvas till knappar m. m.

Cæloglo'ssum viri'de (syn. Habena'ria viri'-dis), bot., grönkulla, svensk orkidé med gröngul 1. rödbrun kalk och flikiga knölrötter.

Cælo'm (av gr. ko'Hos, ihålig; 1. se-), kroppshåla.

Cælosp€'rmæ, bot., underfamilj av fam. Umbellijeræ.

Cæ'lum, non a'nimum mu'tant, qui träns ma're cu'rrunt, lat., klimat, icke karaktär, ombyta de, som fara över havet.

Cæmete'rium, lat., begravningsplats, särskilt i Eoms katakomber.

Cæ'na, lat. (1. se-), huvudmåltiden hos romarna. —• C. Do'mini, Herrans nattvard. — C. Domi'nica, skärtorsdagen, till åminnelse av nattvardens instiftelse; "skärtorsdagsbullan" av 1418, vari alla kättare förbannas.

Coena'culum, lat. (av cæna, måltid), cenakel, matsal; även övre våning, vindskupa.

Coerci'bel (av lat. coerceWe, tygla, tämja), som kan tämjas. — Coerci'bla gaser, gaser, vilka kunna bringas till fast 1. flytande form.

Cærulei'n, tekn., en blå färg, bildad genom upphettning av gallein med svavelsyra.

Cæru'leum, tekn., en ljusblå koboltfärg, som nyttjas till olje- och pastellmåleri. — C. beroIine'nse, Berlinblått. — C. monta'-num, bergblått.

Coesse'ns, se Koéssens.

Cæ'tus, lat., församling.

Cæur, fr. (1. kör), hjärta; herald., hjärtfor-mig sköld; spelt., hjärter i kort. — Mon cæur (1. mång -), min älskling. — De tout mon cæur {1. dö to mång -), av allt mitt hjärta; hjärtans gärna.

Cæur de bæuf, fr. (L kör dö böff), "oxhjärta". Se Ano7ia.

Coffe'a, bot. växtsläkte av fam. Rubia'ceæ, omkr. 30 träd 1. buskar i gamla världens tropiker. — C. ara'bica, arabiska kaffebusken, är den viktigaste kaffeväxten, odlad i många varieteter. —> C. canepho'ra, från Gaban, odlad på Java, ger caze'ngo-kaffe med mycket hög koffeinhalt. — C. Ibo, i Mosambik, ger Ibokaffe. — C. libe'rica, liberiakaffe, odlas emedan den är motståndskraftigare mot växtsjukdomar än arabiska kaffebusken. — C. mauritia'na (på Réunion och Mauritius) ger ett koffeinfritt kaffe, café marron. — C. steno-

phy'lla, ger det mycket aromatiska high-land coffee.

CofFei'na, Koffei'n 1. Kaffei'n, kem., ett av kol, väte, kväve och syre sammansatt giftigt ämne, som finnes i kaffe, te, paraguayte, guarana m. m.

Coffei'neæ, bot, underfamilj av fam. Rubia'-ceæ,

Coffeini'smus, med., koffeinförgiftning.

Co'fFerdam, tunn kautschuk. Användes till skydd mot saliven vid tandoperationer.

Cogitatio'n, Cogita'bel, Cogite'ra, se Kogita-tion etc.

Co'gito, e'rgo, sum, lat., jag tänker, alltså är jag till, huvudsatsen i Cartesius' filosofiska system.

Cognac, se Konjak.

Cognomen, lat., familjenamn, det sista av romerska medborgares tre namn, av vilka det första kallades prænomen och det andra nomen. Till dessa fogades stundom ett fjärde, agnomen (se d. o.).

Cogno'sce te i'psum, lat., känn dig själv.

Cohe'res, lat., pl. Cohere'des, medarvinge.

Cohobe'ra (lat. cohoba're, fr. cohober), destillera på nytt. —• Cohobatio'n, förnyad destination.

Cohue, fr. (1. kåhy'), stojande folkhop.

Coiffera, Coiffeur, CoiflPure, se Koaffera o. s. v.

Coincide'ntia opposito'rum, lat. fil, "motsatsernas uppgående i enhet", åsikt enl. vilken Guds väsen i sig innehåller alla motsatser utan motsägelse.

Coir, bot., namn på kokosnötfibrer, vilka förarbetas till mattor, tåg m. m.

Co'itus, lat., samlag. — C. antecipa'tus, samlag före äktenskapet. — C. damna'tus 1. illi'citus, blodskam. — C. interru'ptus, avbrutet samlag för hindrande av konception.

Coix la'cryma, bot., tårgräs, "Jobs tårar", ett i Ostindien och Kina växande gräs, som odlas i Kina för sina frukter, vilka användas i medicinen samt på grund av sitt pärllika utseende till radband m. m.

Cokes, eng. (1. kåks), se Koks.

CoL = Columne (se d. o.).

Col, fr. (1. kåll), bergpass, hålväg. Ordet förekommer ofta i bergnamn, t. ex. Col de VArgentière.

CoP 1. ColP, ital. (1. kåll), sammansättning av con, med, och best. artikeln il 1. la, ingår i många av musikens beteckningar, t. ex. ColV arco.

Cola, förk. för italienska narrinet Nicola.

Cola 1. Colat., lat., på recept: sila 1. skall silas.

Cola, bot., tropiskt afrikanskt trädsläkte av fam. Sterculia'ceæ. Lämna s. k. kola- 1. gurunötter, vilka innehålla koffein och därför förmalda användas som upplivande tillsats i vin, choklad, karameller m. m. Kolaträden äro numera allmänt odlade i tropikerna. — C. acumma'ta, ger s. k.

"liten kola". — C. ve'ra, ger s. k. "stor kola".

Col a'rco, se Coll arco.

Colas {1. kåla'), franskt mansnamn = Nico-laus.

Colascione, se Calascione.

Col basso, ital., tonk., förk. c. b., (spelas) lika med kontrabasen.

Col ca'nto, ital., tonk., med sången, d. v. s. ackompanjemanget skall rätta sig efter sångstämman.

Co'lchicum autumna'le, bot., tidlösa, "nakna jungfrun", Hljeväxt, som blommar på hösten under det blad och frukt först utvecklas följande vår. Ett antal utländska arter odlas som prydnadsväxter.

Colcothar, tekn., ett pulver av järnoxid.

Cold cream, eng. (1. kåld-krim), eg. kall grädde; med., Ungue'ntum ceia'ce{,valrav-salva, består av vax, valrav och mandelolja.

CüIdi'iiu-orden, ett hemligt ordenssällskap, infört i Sverige på 1760-t. Huvudsäte är i Stockholm, och filialer finnas i Göteborg ("Göta C.") och Karlskrona ("Kronans C.").

Coleo'ptera, zool., skalbaggar, en till insekternas klass hörande ordning.

Cole'ta {fr. Colette), franskt helgon, som reformerade klarissinornas orden. — Coletinerrnnor, Coletas anhängare.

Co'leus, bot., växtsläkte av fam. Labia'tæ, i Asien och Afrikas tropiker. — C. Blume'i, odlas ofta i boningsrum som bladväxt. — C. edu'lis (Abessinien), C. parviflo'rus, C. salage'nsis (Tongolandet), salangakar-toffel, m. fl. odlas i hemlanden för sina stärkelserika rotknölar.

Colgar, gæliskt mansnamn, bister kämpe.

Co'lica, gr. (av ko'lon, en del av grovtarmen), med., kolik, krampaktiga, efter korta mellantider återkommande smärtor i buken. Svårast äro njurstens-, gallstens- och blykolik. — C. saturnfna, blykolik.

Colin {1. kålä'ng), franskt mansnamn, bildat av Nicolaus.

Cole'nus virginia'nus, zool, Bob White, en trädhöna i Texas.

Colise'um, lat., se Colosseum.

Coli'tis, gr. (av ko'lon, en del av grovtarmen), med., kolit, inflammation i koliktarmen (se d. o.).

Coll. '= kollationerat.

Coll. = Collega, kollega.

Colla, sydamerikansk indianstam.

Colla (av gr. ko'Ila, lim), växtlim, såsom huvudsakligt näringsämne i mjöl. — C. pi'scium, fisklim. — Colla'gen, limgivande, limlik.

Co'lla de'stra, ital., tonk., med högra (handen) . — C. pa'rte, i tempo med huvudstämman. — C. sini'stra, med vänstra (handen).

Colla pi'scium, se Colla.

Colla'psus, lat., med., kollaps, kropps- och själskrafternas nedsättning genom för-CoU arco—Cologne

287

svagning av hjärtat, särskilt vid dödens annalkande.

CoU a'rco, ital., tonk.j med stråken.)(Pizzi-c a t o.

Collargo'l, farm., lösligt, kolloidalt silver.

Co'lla sini'stra, se Colla destra,

Collas-manér {1. kålla'-), metod att medelst en kopiermaskin åstadkomma graverande avbildningar av lågreliefer.

Collatera'1, lat., åt sidan.

Colla'to, lat, genom 1. efter jämförelse med ett ställe 1. en skrift. — CoIla'tis, genom 1. efter jämförelse med flera ställen 1. skrifter.

Collé, fr., eg. limmad; i biljardspel: belägen tätt vid vallen. —• Colléstöt, stöt på en boll, som ligger vid vallen.

Colle'cta, lat., eg. andel, sammanskott; kyrkobön före högmässans episteltext. Se Kollekt.

Collecta'nea, lat., samlade anmärkningar; samlade tankar ur böcker; utdragssamling.

Collection, fr. (1. -siång), kollektion, samling.

Collecti'vum, se Kollektivum {unåeYKollekt).

Colle'ctus, lat., se Kollekt.

Colle'ga, se Kollega.

College, fr. (1. kållä'sj). College, eng. (1. kå'llidsj), se under Collegium.

Colle'gium, pl. Colle'gia, lat., kollegium (se d. o.), varje för ett visst ändamål förenat sällskap; högre förvaltande ämbetsverk, där besluten fattas av flera tjänstemän och ej enbart av chefen; offentlig 1. enskild föreläsnings- 1. lektionskurs vid ett universitet; skriftlig sammanfattning av en akademisk föreläsningskurs; under medeltiden även studenthärbärge; kvarter för fattiga studenter, vilka där erhöllo fri bostad, kost och kläder. —• C. antiquita'tis, antikvitetskollegium. —• C. illu'stre, högskola för unga adelsmän. —• C. privatfs-simum, föreläsning, hållen av en akademisk lärare för endast få lärjungar. — C. schola'sticum, skolkollegium, samtliga lärarna vid ett läroverk. — Colle'gia pon-tifi'cia, undervisningsanstalter för romersk-katolska missionärer, som sedermera skola verka i kristna, icke katolska länder. — College, eng. (1. kållidsj), urspr. studentkvarter; numera högre elementarläroverk och specialskola; avdelning av en engelsk högskola (motsvarande nationsindelningen vid de svenska universiteten). — Collége, fr. (1. -lä'sj), högre elementarläroverk i Frankrike och Belgien. — Collége de France, fr. (1. - dö Fra'ngs), en av Frans I stiftad fakultet i Paris för stu-

. dium av humaniora och naturvetenskaperna.

Col legno, ital. {1. - le'njå; av lat. Wgnum, trä), tonk., med träet av stråken.

Collempla'stra, lat., farm., kautschukhaltigt häftplåster.

Collerette, fr. (1. kållörä'tt, av lat. co'llum, hals), ett slags halskrage för fruntimmer.

Collet, fr. (1. kollä'), halskrage. — C. monté (1. - mångte'), styv fruntimmerskrage; fig.^ stolt, gravitetiskt 1. pedantiskt väsen.

Co'lli, se Kolli.

Collie (/. kålli), skotsk fårhund.

Collier, fr. (Z. kållje'), halsband, halskedja; ordenskedja.

Colli'nus, -a, -um (av lat. co'llis, kulle), hot., växande på backar.

Collini'ta (av lat. co'llino, besmörja), hot., smord.

Colli'nsia, hot., nordamerikanskt ärtväxtsläkte med vackra blommor. Ett flertal arter odlas som prydnadsväxter.

Coiliquatio'n, med., upplösning, insmältning.

Co'llis quirina'lis, se under Quirinus.

Co^llo, se Kolli.

Collo'mia, hot., växtsläkte av fam. Polemo-nia'ceæ från n. Amerika. — C. cocci'nea och C. grandiflo'ra, odlade som prydnadsväxter på fritt land. Halvmeterhöga örter med vita 1. scharlakansröda blommor.

Collo'quium, lat., samtal. — C. familia're, förtroligt samtal, familjeråd.

Collum, lat., anat., hals. — C. de'ntis, tandhalsen. — C. femo'ris, lårbenshalsen. — C. u'teri, livmoderhalsen. — Collumfrak-tu'r, brott på lårbenshalsen.

Colluto'rium, lat. (av collu'ere, renspola, rentvätta), med., munvatten, sköljvatten.

Colly'bia, hot., nagelskivling. — C. tena-ce'llus, vårnagelskivling.

Colly'rium, se Kollyrium.

Colma, ital. (av colma're, flöda över), spring-flod i Adriatiska havet.

Colmar, gæliskt mansnamn (av cola, hjälte, och mar, liknande), den hjältelike.

Colo., officiell förk. för staten Colorado.

Colobo'ma, gr. (av koloho'ein, stympa), med., spaltbildning som bildningsfel. — C. fridis, medfött bildningsfel i ögat, företrädesvis bestående i en vertikal klyvning av regnbågshinnan. — C. la'bii, lindrigt kluven läpp.

Co'lobus, zool., kolober, ett släkte apor. — C. cauda'tus, vitsvansad guereza. — C. guere^za, Abessiniens guereza.

Coloca'sia, hot., växtsläkte av fam. Ara'ceæ. — C. antiquo'rum, som odlas i varma länder, har tjocka, stärkelserika rötter, taro, vilkas giftämne avlägsnas genom kokning, rökning 1. dylikt. Denna och ett flertal andra arter odlas ofta som praktbladväxter.

Colocy'nthis, Citru'llus c., hot., växer bl. a. i Medelhavstrakterna och bär frukten kolokvint (se d. o.).

Co'locus, zool., kaja (syn. Co'rvus).

Cologne (1. kålå'nj), det franska namnet på staden Köln. —• Eau de Cologne, fr. (1. k dö -), eg. vatten från Köln; luktvatten, fabricerat i Köln; även annat luktvatten.288

Colomba—Comal

Colomba, ital.y duva.

Colombacz-myggan (1. -bats-), zooL, en flug-Simu'lia macula'ta, som utgör ett verkligt gissel för människor och boskapsdjur i de trakter av Serbien, där den företrädesvis uppträder.

Colombe 1. Colombine {L kålå'ngb, -bi'nn), franskt kvinnonamn (av lat, coWrnha, duva).

Colombi'na, itaL, "liten duva", Arlechinos älskarinna, kvinnlig typ i det italienska folklustspelet {comme'dia deW arte).

Co'lon {gr, ko'lon), anat,, den mellan ändtarmen och blindtarmen belägna delen av grovtarmen.

Colone'l, fr,y överste; boktr., en typsort mellan petit och nonpareille. — Colonel-général (I, -sjenera'll), kommenderande general. Colonel-lieutenant (L -löjt-na'ng), överstelöjtnant.

Colo'nia, lat., koloni.

Colo'mia, ryktbar italiensk adelsätt.

Colonobstipatio'n, med., förstoppning med tarminnehållet kvarliggande i colon (se d. o.).

Colopexi', med., operativ fixering av colon. —• Colopto's, abnormt rörlig colon (se d. o.).

Colopho'nium, se Kolofon. —• C. su'ccini,

bärnstensharts.

Colopo'dium fu'lvum 1. penduli'num, bot,, slokvia, täml. sällsynt å lerstränder, Luleå—Torne älv. Liknar bladvass.

Co'lor, lat, Couleur, fr, (1. kolöar), färg; sken, utseende. — Color lati'nus, lat,, eg. latinsk färg; stilens latinska anstrykning. — Sub colo're iu'ris, under sken av rätt.

Colora'do, sp,, eg. röd; benämning på cigarrer med mörkbrunt täckblad. — C. claro, eg. ljusröd; benämning på cigarrer med Ijusbrunt täckblad.

Colora'doskalbaggen, zooL, Chrysome'la de-cemlinea'ta, en från Nordamerika härstammande skalbagge, som är högst skadlig för potatisodlingen och utbrett sig till de flesta land, där denna bedrives, dock ej i Sverige.

Colora'ta (av lat, co'lor, färg), bot,, färgad.

Colorimetri', mätning genom färgreaktioner.

Colosse'um 1. Colise'um, det gamla Roms största och praktfullaste amfiteater, fullbordad under Titus och använd till djurstrider, gladiatorsfäktningar och sjöbataljer. Eoms väldigaste minnesmärke.

Colo'strum, lat,, med., råmjölk, den kvinnomjölk, som avsöndras under slutet av havandeskapet och början av barnsängstiden.

Colotomi', med,, operativt ingrepp i colon (se d. o.).

Colpi'tis, med,, katarr i moderslidan.

Colt 1. Coltrevolver, enhandseldvapen, konstruerat av amerikanen S. Colt.

Colu'ber, zooL, snok (se Tropidonotus), — C. leopardi'nus, leopardsnok. — C. longi's-

simus, æskulaporm. — C. ordina'tus, amerikansk grässnok.

Colu'bridæ, zooL, kräldjursfamiljen Snokar.

CoIubri'n (ital, colubri'na, av lat, co'luber, orm), krigsk,, basilisk, fältorm,skjutvapen i 15:e och 16 :e seklen.

CoIu'mba, lat,, duva; astr,, stjärnbild på s. hemisfären; zooL, duvsläktet. — C. æ'nas, skogsduva. — C. li'via, klippduva. — C. palu'mbus, ringduva. — Non ti'bi per ve'ntos a'ssa coIu'mba, ve'nit, lat, ordspr,, stekta duvor flyga icke någon i halsen.

Colu'mbæträ, dets. som Aloeträ (se d. o.).

Columba'ria (av lat, colu'mha, duva), hot., duvört. — Columbe'tta, bot,, liten duva. — Columbi'num, bot,, duv-.

Columba'rium, lat, (av colu'mba, duva), duvslag ; även gammalromerskt gravvalv med små nischer för askurnorna.

Colu'mbiapress, en 1818 uppfunnen boktryckarepress.

Colu'mbidæ, zooL, familjen Duvfåglar.

Colu'mbium, kem,, så kallades först metallen i columbiumsyran 1. niobsyran. Se Nio-bium,

Columbi ägg 1. Columbus' ägg, anekdot, enl. vilken Columbus, Amerikas upptäckare, då hans upptäckt en gång i ett sällskap bagatelliserades, uppmanade de närvarande att försöka ställa ett ägg på ända. Ingen lyckades. Columbus löste då uppgiften, genom att helt lätt krossa skalet i äggets ena ända. Uttrycket har kommit att beteckna en genialiskt enkel lösning av ett till synes komplicerat problem.

Colu'mbus, amerikaupptäckarens namn, är en av företagsamheten omtyckt sammansättningsdel i namn på artiklar, såsom tecken på absolut nyhet 1. stor fyndighet i utförandet (jfr föreg. ord).

CoIume'lIer (av lat. colume'lla, liten kolonn), paleont., cylinderformiga försteningar.

Colu'mna, lat., se Kolumn,

Colu'mna re'gni sapie'ntia, lat,, visdomen är rikets stöd. (Drottning Kristinas valspråk) .

Colu'mna grfsea, anat., ryggmärgens grå substans. — C. Traja'na, lat., Trajanus-kolonnen i Rom. — C. vertebra'tum, anat., ryggraden.

Colu'tea, bot,, blåsbuske, växtsläkte av fam. Legumino'sæ. Flera arter odlas som prydnadsväxter.

Coly'mbidæ, zooL, lomfåglar. — Coly'mbus, zool,, lommar. — C. a'rcticus, storlom. — C. imbeo, islom. — C. stella'tus, smålom.

Co'ma, se Koma,

Co'ma, lat, {gr, ko'me), eg. huvudhår; trädkrona; astr., en komets dunstkrets.

Co'ma Bereni'ces, astr., en stjärnbild på n. stjärnhimmelen. Se Berenices hår,

Comal, gæliskt mansnamn (av comalach, fulländad). Motsvarar kvinnonamnet Co-mala.

Coma'ncher, indianstam i Texas och Nya Mexiko.

Coma'rca, ital,, rättskipningsområde, domsaga.

Co'marum palu'stre, hot., kråkklöver, kärrväxt, tillhörande fam. Rosa'ceæ, under-fam. Lentico'sæ.

Coma'tus (av lat., co'ma, hår), bot., hårig. — Coma'tula, zooL, hårstjärnor.

Comb 1. Coomb, eng, (L kom), engelskt rymdmått = 4 bushels = 145,4 1.

Combattants, fr, (L kångbatta'ng), se Kombattant,

Combination, eng, (1. kåmbinä'sjön), benämning på ett kvinnoplagg, som ersätter linne och benkläder 1. underliv och underkjol.

Combreta'c€æ, bot, med Myrta'ceæ närbesläktad växtfamilj. Många arter rika på garvsyra, olja m. m.. Andra lämna värdefullt virke. Några odlas som prydnadsväxter. Viktiga släkten äro Combre'tum och TeTwÅna'lia,

Combre'tum, bot., växtsläkte av fam. Com-breta'ceæ. — C. ala'tum, kinkeliba, odlas i Västafrika. Användes mot gulsot, kolik m. m. — C. butyro'sum (Madagaskar) har oljerika frön.

Combu'stio, lat., förbränning. — C. sponta'-nea, lat,, självförbränning.

Come {I, kåm), franskt mansnamn = Cos-mus,

Come, ital. (I, kå'me), huru. — C. sta, hur står det till.

Come back, eng, (I, kum bäck), återkomst; en skådespelares 1. sportsmans återvändande till vädj obanan efter en tids frånvaro.

Come'dens (av lat, co'medo, uppäta, förtära), bot., förtärande.

Come'dia, sp., under spanska teaterns blom-stringstid skådespel (vare sig allvarligt 1. skämtsamt) av världsligt innehåll (de av a n d 1 i g t innehåll kallades autos). Jfr Commedia och Auto, — C. de capa y espada, "mantel- och värjstycken", komedier, uppkallade efter de mest utmärkande beståndsdelarna av den spanske adelsmannens vardagsdräkt; namnet betecknar en av de viktigaste arterna av spansk komedi. —• C. de costumbres 1. historica, kostymstycken, historiska pjäser. — C. de euredo 1. de intrigas, intrigstycken. — C. de figuren, teaterpjäser, vilkas handling rör sig kring en enda, merendels karikerad figur. — C. de ruido 1. C. de teatro, dekorationsstycken. — C. de santos och C. divinas, teaterstycken med ämnen ur den heliga historien. —• C. nueva, lyriska treakts-skådespel på vers.

Comédie fran^aise, fr. {I, kåmmedi' frang-sä's), dets. som Théâtre frangais,

Comédie humaine. La (I, la kåmmedi' ymä'n), "den mänskliga komedien", kallade den franske författaren H. de Balzac

sina till ett sammanhängande helt förenade romaner.

Comédie larmoyante, fr. (I, kåmmedi' lar-måaja'ngt), den "patetiska komedien", gråtmilt, borgerligt drama med lyckligt slut. I Italien utbredde sig denna lustspelsform under namn av commedia flebile,

Come'do 1. Kvalster, zool., hårsäcksdjuret, förekommer stundom i hudens hårsäckar (pormaskar) hos personer,

som ej iakttaga renlighet.

Come pri'ma, ital., tonk., som förut (i tempo), som ovan.

Co'mes, lat., reskamrat, ledsagare, följeslagare ; greve; tonk., omedelbart upprepande av temat i dominanten till en fuga. — C. florea'lis, Majgreve. — C. marche'nsis, markgreve. — C. palati'nus, pfalzgreve. — Comita't, se Ko7nitat,

Come so'pra, ital, tonk., som ovan.

Comesti'bel (av lat. come'dere, uppäta), ätbar, njutbar.

Come'tta, handelsnamn på prima russin från Spoleto.

Comfort, eng, (I, kö'mfört), se Komfort, — Comfortable (I, -täbl), komfortabel, behaglig, trevlig, bekväm.

Comissa'tio, lat., dryckesgille efter festmåltid.

Comission, fr, {I, kåmmisjå'ng), eng., {I, kåmmi'sjÖn), i Frankrike ungefär liktydigt med "riksdagsutskott", i England namn på av regering 1. parlament tillsatta undersökningskommissioner.

Comissu'ra, lat., anat., förbindelse.

Co'mitans, lat., beledsagande (t. ex. om sjukdom).

Comita't, se Komitat.

Comité, fr., kommitté (se d. o.). — C. du salut public, fr, (I, kåmmitte' dy saly' pybli'k), välfärdsutskottet (se d. o.).

Comftier (lat, comi^tia), urspr. folkförsamling i det gamla Rom; riksförsamling, riksdag. — Comitia'lsändebud, riksdagsfullmäktig.

ComitiV, nylat., frihetsbrev.

Commandite, fr. (1. kommangdi'tt), kommanditbolag (se d. o.). — Associé en commandite (1. - ang -), 1. Associé-commenditaire (/. -ditä'r), stiftare och upprättare av en genom befullmäktigat ombud förd handel.

Comme chez nous, fr, (I, kåmm sje no), som hos oss.

Comme cl comme ga, fr, {I, kåmm si - sa), "si och så", "så där", hjälpligt.

Comme'dia, ital., komedi, lustspel. — C. eru-di'ta, det akademiska lustspelet. — C. delP-arte, "yrkeskomedi", folklustspel i Italien med stående karaktärsmasker, där var och en, efter på förhand given uppränning, improviserar sin roll. — C. divfna, "den gudomliga komedien", den italienska skalden Dante Allighieri's världsberömda episka dikt. — C. fle'bile, se Comédie lar-290

moyante. —• C. mi'mica, folklustspelet, av vilket c. delVarte är en form.

Comme il faut, fr, (L kåmm il få), som sig bör; passande; mönstergillt; på modet.

Commelina'ceæ, bot, växtfamilj bland mono-kotyledonerna. Många arter odlas som prydnadsväxter, t. ex. CommeWna och Tradesca^ntia,

Commemora'tio episcopo'rum upsalie^nsum, laLy "Uppsalabiskoparnas minnesdag", kallas i medeltida handlingar 12 juli.

Commemora'tio o'mnium anima'rum 1. sanc-to'rum, lat., allhelgonadagen. — C. o. fide'-lium, allasjälarsdag.

Commenda'tio in vassa'ticum, lat., ett slags rekommendation, varigenom en person hos en annan anhöll att få bliva dennes vasall.

Cominent, fr. (1. komma'ng), huru, varför; är det möjligt. Betecknar i Tyskland bur-schikosa sedvänjor. Jfr

Komment.

Commenta'rius, lat., se Kommentar.

Comme'ntum, lat. (av commini'sci, uppfinna), dikt, osanning.

Commerce, fr. {L kåmme'rs), se Kommers. —• Jeu de commerce {1. sjö dö -), sällskapsspel.

Comme'rcium, lat. (av merx, handelsvara), rättighet att enl. romersk lag förvärva och avyttra egendom, sluta bindande avtal m. m.

Commére, fr. (1. kåmmä'r), gudmoder; skvallersyster. — Commèrage {1. ra'sj), prat, skvaller.

Comminuti'v fraktu'r, med., benbrott med söndersplittrade benändar.

Commipho'ra, hot., afrikanskt växtsläkte av fam. Bursera'ceæ. Innehåller välluktande balsam, som stelnar till hartser, vilka användas till rökelse och i medicinen. — C. abyssi'nica, ger myrra. — C. ery'threa, ger ett balsamdoftande trä, gafa'lträ, som i Orientens moskéer användes till rökning.

— C. Opaba'lsamum, ger mekkabalsam. — C. Playfairii, ger ett myrraliknande harts, molmo'l. — C. roxburghia'na (Ostindien), ger indiskt bdellium 1. gugu'l.

Commis, fr. (1. kåmmi'), handelsbetjänt, bokhållare. — C. courtier (1. - kortie'), växelagent. — C. voyageur (1. - våajasjö'r), handelsresande.

Commi'ttee, eng. (1. -ti), komité (se d. o.).

Commi'ttee general, eng. (1. -ti dje'neröl), allmänt utskott (av över- och underhuset).

Commodame'nte, ital., tonk., med bekvämt föredrag.

Co'mmodans 1. Commoda'tor, lat., långivare.

— Commodata'rius, låntagare. — Commo-da't 1. Commoda'tum, lån, räntefritt lån; även lånekontrakt.

Commode, fr. (1. kåmmå'dd), bekväm, maklig.

Commode'tto, se Commodo.

Co'mmodo, ital., tonk., bekvämt, makligt. — A su'o commodo, efter gottfinnande (t. ex. i avseende på takten).

Commodore, eng. (1. kåmmådå'r, av lat. com-menda're, anförtro), sjöv.j kommodor, befälhavare över en flotta 1. ett örlogsskepp.

— Commodoreskepp, det skepp, på vilket kommodoren befinner sig.

Commoners, eng. (1. kå'mmönörs), 1. Com-mons (se d. o.), kallas i England alla, som icke äro pärer; även studerande av andra rangen vid engelska högskolor.

Common hall, eng. (1. kå'mmön hål), stadshus. — Court of Common hall {1. kåt åvv -), rådstuvurätt.

Common-law, eng. (1. kå'mmön-lå), jur., hävdvunnet bruk, sedvanerätt, sammanfattningen av de rättssedvänjor, regler och grundsatser, vilka hämta sin giltighet såsom engelsk lag från ett obestritt användande sedan äldre, stundom urminnes tid.

Commonprayer, eng. (1. kå'mmön-pre'ör), allmän kyrkobön; den biskopliga engelska kyrkans antagna liturgi. — The book of Commonprayer (1. - bok åvv -), kyrkohandbok.

Commons, eng. (1. kå'mmöns), pl., medlemmarna i underhuset (andra kammaren) i England. Se Commoners. — House of commons {1. haus åvv -), underhuset.

Common sense, eng. {1. kå'mmön säns), sunt förnuft.

Commonwealth, eng. (1. kåmmönoä'lth), eg. gemensam rikedom, numera allmän benämning på hela det brittiska väldet. — C. of Australia, Australiska statsförbundet.

Commo'tio, lat., skakning; med., skakning av något visst organ. — C. ce'rebri, hjärn-skakning.

Commu'ne bo'num, se under Bonum. — Com-mune'ros, sp., pl, medlemmarna av ett 1821 i Spanien bildat hemligt sällskap till införande av frihet och folkregering.

Commune de Paris, fr. (1. kåmy'nn dö pari'). Pariskommunen (se d. o.).

Commu'ne naufra'gium du'lce, lat., gemensamt skeppsbrott är ljuvt.

Commune'ros, se under Commune bonum.

Communica'tio idio'matum, lat., teoZ., läran att Kristi båda naturer äro delaktiga av varandras egenskaper.

Commu'nio bono'rum, se under Bona.

Commu'nio fncidens, lat., jur., bolagsförhållande utan avtal mellan intressenterna, t. ex. samarvingar.

Communiqué, fr. (1. -mynike'), meddelande, beriktigande (från en regering, ett ämbetsverk 1. dylikt), avsett att offentliggöras i någon tidning; kommuniké.

Communis, -e, lat., bot., allmän, vanlig.

Commuta'tus, -a, -um (av lat. commu'to, utbyta), bot., förväxlad.

Comocla'dia, bot., västindiskt växtsläkte av fam. Anacardia'ceæ. Träd med svartaktig, skarpt etsande saft. —> C. denta'ta, har frukter som användas till svartfärgning.

— C. integrifo'lia, ger ett svart trä.Comodamente—Compulsorium

291

Comodame'iite, Co'modo, ital., tonk., se Com-moda7nente.

Como'sus, -a, -um, lat (av co'ma, hår), hår-rik; bot.j tofsförsedd.

Comp. = Compagnie (se d. o.).

Compa'ctus, -a, -um, lat., bot., tät.

CompaVtum (av lat. compacisci, överenskomma) , överenskommelse, fördrag. — Compacisce'ra, förlika, sluta fördrag, deltaga i ett fredsslut. — Coinpacisce'nt, en person, som ingår förlikning 1. sluter fred.

Compagnie, fr. {1. kåmpanji'), se Kompani.

— C. générale transatlantique {1. - sjene-ra'll transatlantisk), stort franskt rederibolag, grundat 1855.

Compagnonnage, fr. {1. kåmpanjåna'sj), gesällförening.

Compagnons perdus, fr. {1. kångpanjå'ng pärdy'), 1. Enfants perdus (/. angfa'ng -), eg. tillspillogivna kamrater 1. barn; krigsk., ett slags lätt infanteri, som fordom gick i spridd ordning före de slutna härhoparna.

Com. paL, förk. för Comes palatinus, pfalz-greve.

Compania de Jesus, sp. (1. kåmpa'njia de sjeso's), spanska namnet på Jesuitorden.

— C. Sud-america'na, chilenskt rederibolag. — C. transatla'ntica, spanskt rederibolag.

Company, eng. il. kå'mpänni), sällskap, kompaniskap.

Comparaison, fr. (1. kångparäså'ng), jämförelse. — En comparaison de (1. ang -dö), i jämförelse med. — Par comparaison, jämförelsevis. — Sans comparaison (1. sang -) utan jämförelse, oförliknelig.

Compara'tio, lat., jämförelse. Se Kompara-tion och föreg. ord.

Compartime'nt, fr., regelbunden avdelning 1. fack.

Compartime'nto, ital, landskap.

Compa'ssio bea'tæ Mari'æ vi'rginis, Zat., jungfru Marias smärtefest, katolsk kyrkofest, som firas fredagen före palmsöndagen.

Compa'stor, lat., underordnad präst, biträde åt den eg. själasörjaren.

Co'mpater, nylat., fadder. Jfr Compère.

Compatissant, fr. {1. kångpatissa'ng), med-lidsam.

Compatrio't, nylat., landsman.

Compelle intra're, lat., nödga dem att komma hit in — ett bibelord, som av katolska kyrkan ofta blivit anfört till försvar för våldsåtgärder mot kättare.

Compe'ndium, se Kompendium.

Compensa'tio, lat., utjämning. Se Kompensation.

Compensa'tis expe'nsis, lat., med å ömse sidor kvittade kostnader.

Compère, fr. (1. kångpä'r), gudfar; fadder; medfadder.

Compe'tence, se Kompetens (under Kompe-tera).

Compiacevole, ital. (1. -atjeVole), tonk., behagligt, angenämt.

Complaisance, fr. (1. kångpläsa'ngs), artighet; benägenhet. — Complaisant (1. kom-pläsa'ng), artig, tjänstaktig, inställsam; ögontjänare. — Par complaisance, av godhet, beredvillighet.

Complana'tus, -a, -um (av lat. compla'no, utjämna), hot., plattad.

Comple'xus, lat., sammanfattning, inbegrepp.

Complute'nsiska bibeln, berömd polyglott-bibel, utgiven i spanska staden Complutum 1513-^17.

Complu'vium (av lat. complu'ere, regna), i fornromerska hus den öppna delen av taket i atrium (se d. o.).

Compoboard, eng. (1. kåmpåbå'd), skivor, sammancementade av trä och papp, preparerade mot fukt och eldfara. Användes till tunna innerväggar, omboning m. m.

Compo'sitæ, bot., korgblommiga, växtfamilj tillhörande ordn. Aggregatæ av de sym-petala dikotyledonerna. Omfattar underfamiljerna TubulifWræ {Cynaroce'phalæ och Corymbijeræ), Lahiati'floræ och Liguliflo'ræ.

Compo'situm, lat., sammansättning, blandning; med., sammansatt läkemedel; språkv., sammansatt ord. — Ex com-pö'sito, enl. överenskommelse. — Mfxtum compo'situm, litet av varje, mischmasch.

Compotatio'n, lat., dryckesgille.

Compound, eng. (1. -pa'und), sammansatt. — Compoundmaskiner, kombinerade maskiner.

Comprado'r, port. och sp., handelst. "köpare"; i östasiatisk handel ett slags förmedlare av affärer mellan europeer och inhemska avnämare.

Comprehende'ra {lat. comprehe'ndere), se Komprehendera.

Compre'ssus, -a, -um (av lat. compri'mere, sammanpressa), bot., hoptryckt.

Comprieser, handelst., offentliga varu-auktioner.

Comptabilite't, se under Compte.

Compte, fr. (1. kångt, av compter, lat. compu-ta're, räkna), räkning, räkenskap; handelst., konto. — Compte-courant, fr. (1. -kora'ng), kontokurant, löpande räkning. — C. rendu (1. - rangdy'), avlagd räkenskap; redogörelse för (lärda sällskaps) förhandlingar. — Comptabilite't, möjligheten att beräkna en sak.

Compteur, fr. (1. kångtö'r, av compter, räkna), apparat, som automatiskt visar ett visst antal 1. myckenhet.

Comptoir, fr. (1. kångtåa'r), se Kontor.

Comptonft, se Thomso7iit.

Compulso'rium 1. Lftteræ compulsoriaTes, lat., anmaningsbrev, påminnelseskrift, i synnerhet från en högre rätt till en lägre för att påskynda avgörandet av en rättegång. Jfr Kompulsorium. — Compulso'-risk, nödgande, påskyndande.292

Compute'ra, se Komputera. — Ad co'm-putum, handelst., (uppföres) i fast räkning.

Co'mputus ecclesia'sticus, lat., tidräkning med avseende dels på vissa högtider, som firas av den kristna kyrkans olika tros-bekännare och vilka kunna vara än fasta (fe'sta fi'xa 1. immoMlia), än rörliga {fe'sta mohi'lia)y och dels de s. k. söndagsbokstäverna och bestämmandet av påskdagen för varje kommande år.

Comte, fr, (Z. kångt, lat. co'mes), greve. — Comtesse (/. kångtä'ss), grevinna.

Co'mtulus (av lat. co'mptus, vårdad, sirlig), bot.y smyckad.

Con- (Kon-), lat., partikel, bruklig endast i sammansättningar, betyder: med, tillsammans; förvandlas framför en vokal och h till CO (ko), framför m till com (kom), framför r till cor (kor) och framför i till col.

Con, ital.f partikel, med; förekommer i åtskilliga uttryck inom tonkonsten. Senedan.

Con abbandono, ital, tonk. (1. - då'nå), hängivet.

Con affe'tto, ital., tonk., med hängivenhet, rörande.

Con afflizio'ne, ital., tonk., svårmodigt.

Con agilita', ital. (1. -addjil-), tonk., med lätthet, hurtigt.

Con agitazione, ital. {1. - adjitatsiå'ne), tonk., upprört, oroligt.

Conal, gæliskt mansnamn (av conall, vänskap, kärlek), den vänlige, älskande.

Con allegre'zza, ital, tonk., med liv.

Con amare'zza, se Amarevole.

Cona'men suiciMii, lat., självmordsförsök.

Con amo're, ital., med kärlek, av hjärtans lust.

Con a'nima, ital., tonk., själfullt, lidelsefullt. — C. a'nimo, se Animoso.

Cona'rium, anat., tallkottlik topp, tallkott-körteln.

Cona'tus, lat., försök.

Con bG'cca chiu'sa, se under Bocca.

Con bri'o, ital., tonk., livligt, eldigt.

Conc. = concentra'tus, koncentrerad.

Conc. — conci'de 1. concida'tur, bör sönderskäras (på recept).

Co'nca d'Oro, ital. {1. - då'rå), "gyllene musslan", bukten vid Palermo.

Con calore, ital., tonk. (1. - lå're), med värme, eldigt.

Concatenatio'n (nylat. concatena'tio), sam-mankedning, sammanlänkning.

Concede'ra, se Koncedera. — Conce'do, lat., jag medgiver, instämmer.

Conce'ntricum, lat., bot., koncentrisk.

Conce'ntus, lat, (av con, med, och ca'ntus, sång), tonk., olika stämmors samsång i enklang, oktav, kvart 1. kvint. — In con-ce'ntu, i överensstämmelse med, i enlighet med.

Conce'ptio immacula'ta etc., se under Concipiera,

Concepti'sm, sp., ett på 1500-t. inom litteraturen uppkommet maner, som åsyftade tankedigert djup i framställningen, men ofta förföll till dunkel tvetydighet.

Concern, e'}ig. (1. kånsö'n), sammanslutning av affärsmän för ett större gemensamt företag.

Concert, fr. (1. kångsä'r), se Konsert. — C. spirituel, fr. (1. - tuä'll), andlig tonfest; musiktillställning, varvid huvudsakligen utföras större instrumentalkompositioner, oratorier 1. kantater med andlig text. — Conserta'ndo, Concerta'to (/. kångtjä'r-), konserterande; betecknar i flerstämmiga musikverk 1. solostycken den 1. de stämmor, som omväxlande med 1. jämte huvudstämman är melodiförande. — Concer-ta'nte, förr ett slags flerstämmiga kammarstycken. — Conce'rto da ca'mera, ital., kammarkonsert. — C. da chiesa (1. - kie'sa), kyrkokonsert. — C. grosso, "diger konsert", en utvidgning av kammarkonserten med flera instrument (uppkom omkr. 1700). — Conserti'no, mindre konsert.

Concetti, ital. (1. kåntjä'tti), tillkonstlade kvickheter; skenbart sinnrika tankevändningar; skruvade ordlekar. — Concetti-mane'r, det av concettisterna odlade skrivsättet, som länge härskade i Italien. Jfr Eufuism, Gongorism, Marinism och Lohen-steinska skolan. — Concettister, ital. {1. kåntjätti'ster), förkonstlade och uppskruvade diktare, särskilt på 1700-t. i Italien.

Co'ncha, lat. (gr. ko'nche), mussla; byggn. = Apsis (se d. o.). — Conchæ præpara'tæ, lat., med., renade och pulveriserade ostronskal.

Concha'tus (av lat. co'ncha, mussla), bot., mussellik.

Conchotomi', med., bortopererande av näsmusslan.

Concierge, fr. (1. kångsiä'rsj), portvakt; slottsfogde; fångvaktare. — Conciergerie (1. kångsiärsjöri'), häkte; fängelse, särskilt ett beryktat sådant i Paris.

Conci'Iium, se Koncilium. — C. bibliogra'phi-cum, en bibliografisk byrå för zoologi i Zürich.

Concfnn (lat. conci'nnus, -a, -um), talk., konstfullt sammanfogad i avseende på ordställning och tankeföljd; sinnrik, prydlig. —• Concinnite't (lat. conci'nnitas), se Koncinnitet.

Conci'nna, Concinna'ta, lat., bot., näpen, nätt.

Conciona'tor, lat. (av co'ncio, församling), talare, ordförande, president. — Con-ciona'ndus, person, som är utsedd att hålla föredrag.

Concipie'ra (lat. concüpere), avla; författa. Se Koncipiera. — Conce'pi, jag har författat, uppsatt, skrivit det. — Conce'pit, han (hon) har författat det. —• Conce'ptio immacula'ta bea'tæ Mari'æ (1. vi'rginis). Jungfru Marias obefläckade avlelse; firas i romersk-katolska kyrkan den 8 dec. —Conclamatum est—Conferera

293

Conceptio Joha^nnis bapti'stæ, Johannes döparens avlelse; firas i romersk-katolska kyrkan den 24 sept.

Conclama'tum est, lat., det är fullbordat.

Concr/rdat cum ori^ina'li, lat., överensstämmer med originalet.

Concorde, fr. (1. kångkå/rd; lat. conco'rdia), enighet, endräkt. — Place de la Concorde (1. plass dö la -), "endräktstorget", Paris' förnämsta torg.

Conco'rdia, lat., endräkt, förening; latinskt kvinnonamn; rom. myt., endräktens gudinna. — Formu'Ia conco'rdiæ, Konkor-dieformeln, den femte och sista av lutherska kyrkans symboliska böcker. — Con-co'rdia di'scors, tvedräktsfull endräkt. — C. pa'rvæ res cre'scunt, disco'rdia ma'ximæ dilabu'ntur, genom enighet främjas små

företag, ^s-enom tvedräkt fördärvas de största. (Efter Sallustius.) — C. pi'a, se Konkordie b oken.

Concorda'ntia dfscors, lat., Konkordiefor-meln (se d. o.).

Concours, fr. (1. kångko'r), tävlan. — C. hippique, fr. (1. hippi'ck), hästutställning. —• Hors concours (1. år -), utanför, icke deltagande i en tävlan.

Concreme'ntum, lat., med., konkrement, en hårdnad avsättning- i kroppen, såsom gikt-konkrement, gallblåsekonkrement, kalk-konkrement.

Concre'tio, lat. (av cum, tillsammans med, och cre'scere, växa), med., sammanväx-ning av kroppsdelar, vilka i naturliga tillståndet äro åtskilda. — C. digito'rium, fingrars 1. tårs sammanväxning.

Concubi'tus, lat., samlag. — C. antecipa'tus, förtidiet samlag (mellan förlovade).

Concura'tor, nylat., medsyssloman, medför-myndare.

Concu'rsus ad deli'ctum, se följ. ord.

Concu'rsus delicto'rum 1. C. ad deli'ctum,

lat., jur,, sammanträffande av brott.

Condat (1. kångda'), keltiskt ord, som betyder sammanflöde.

Co'nde, sp. (av lat. co'mes), greve. — Con-de'sa, grevinna.

Con delicate'zza, se under Delicat.

Condensa'ta, lat., bot., sammantryckt, under-sätsig.

Condensi't, en form av Bakelit (se d. o.).

Con devozione, ital. (1. -åtsiå'ne), tonk., med andakt.

Con diligenza, ital. (1. - dje'nza), tonk., med flit, med sorgfällighet.

Con discrezio'ne, se Discreto.

Condisci'pel (lat. condisci'pulus), med-lärjunge, skolkamrat.

Condi'tio, lat., villkor, förutsättning. — C, si'ne oua non, "villkor utan vilket C något) icke (kan ske); oeftergivligt villkor. — Sub condi'tio, med villkor, under förutsättning.

Condition, fr. (1. kångdisiå'ng), villkor. Jfr

A condition.

Conditiona'liter, villkorligt. — Conditione'll,

villkorlig.

Co'nditor, lat. (av co'ndere, skapa; lägga grnnd till), skapare; grundläggare.

Coiidi'tum aura'ntii, lat., pomeranssylt.

Con dolcezza, ital. (1. - dåltjä'ssa), tonk., med behag, milt.

Condole'ra (lat. condoWre), se Kondolera. — Condole'ance, fr, (L kångdålea'ngs), se Kondoleans.

Con dolo're 1. Con duo'Io, se under Dolore.

Condom, fr. (1. kångdå'ng), se Kondong.

Condomi'nium, medelt.-lat., medherravälde, medäganderätt. — Condo'minus, med-härskare, medägare.

Condona'tio, lat., eftergivande, efterskänkande.

Condor, i Sydamerika brukligt mynt = 35 à 86 kr.

Condc/ri, bot., de röda fröna av den i tropiska Afrika växande AdenantheWa pavo-ni'na, tillhörande fam. Legumino'sæ. Nyttjas som prydnader. Veden användes i möbel snickeriet.

Condo'tta, ital. (av lat. condu'cta, av con-du'cere, sammanföra), handelst., varors fortskaffande.

Condottie'ri, ital., benämning på anförarna för de värvade skaror av äventyrare, som under 14 :e och 15 :e årh. strövade omkring i Italien.

Condu'ctor, lat., ledare (för värme 1. elektricitet), ledare, åskledare (]iv Konduktor); tonk., dirigent.

Conduite, fr. (1. kångdui'tt), ledning; uppförande. Jfr Konduit.

Con duo'lo, se under Dolore.

Condura'ngo, se Kondurango.

Condvlo'm (gr. kondy'loma), se Kondylom.

Condy'lura crista'ta, zool., st järnmullvad (Amerika).

Co'ndvIus (av gr. ko'ndylos, utväxt), anat., ledhuvud. — Condyloi'deus, condyluslik 1. lik ett fingerben.

Con energia, ital. (1. -dji'a), tonk., med kraft.

Con espressio'ne, ital., tonk., med uttryck.

Confarrea'tio, lat., ett av de sätt, varpå äktenskap ingingos under den gamla romerska tiden. Ceremonien bestod bl. a. däri, att ett bröd (faWreum), vid hemkomsten framsattes för bruden.

Confe'ctio, lat. (av confi'cere, hoparbeta), eg. något sammanbakat (därav konfekt, con-fetti, se d. o.); med, blandning av pulver med sirap 1. honung, mos.

Confédération générale du travail, fr. (L kångfederasjå'ng sjeneral dy trava'j), förk. C. G. T., "allmänna arbetsförbundet", den franska fackföreningsrörelsens centralorganisation.

Confere'ra, se Konferera. — Co^nfer, lat., jämför. — Confera'tur, det må jämföras. —• Confera'ntur, de må jämföras. — Con-férencier, Conférencière, fr. (1. kångfe-rangsie', -iä'r), konferensiär, föredrags-294

hållare (särskilt vid varietéf öreställningar).

Con ferme'zza, se under Fermat.

Conferva'ceæ, hot., en talrik, till de gröna algerna hörande familj. Under torra somrar ser man ofta bottnen i uttorkade vattensamlingar överdragen med en av dessa alger bildad, pappersliknande (ofta vit-aktig) hinna, som av allmänheten kallas meteorpapper.

Confe'ssio, lat., se Konfession; hyggn., en till sarkofag för kyrkans titelhelgon bestämd grift under sanktuariet i den gammal-kristna basilikan. — C. augusta'na, Augs-burgiska bekännelsen. — C. fi'dei, trosbekännelse. —• C. o'ris, munnens bekännelse. — Confessiona'rius, biktfader. — Confessio'nis sigfllum, biktens insegel. — Confe'ssor, bekännare; hedersnamn för dem av de första kristna, som ståndaktigt uthärdade förföljelserna. — Confe'ssus, missdådare, som bekänt sin förbrytelse. — Confessus et convi'ctus, person, som inför domstol bekänt och blivit överbevisad.

Con festività, se Festivo,

Confe'tti, ital, pL, urspr. sockrade mandlar och nötter, som man under karnevalen i Italien på skämt kastade på varandra; numera små för samma ändamål förfärdigade krit- 1. gipskulor, tunna, färgade papperslappar m. m.

Confiance, fr. (1. kångfia'ngs), tillförsikt, förtroende.

Confide'ns, se Konfidens. — Confident 1. Confié, fr. (1. kångfida'ng, kångfie'), förtrogen.

Con fiere'zza, se under Fier.

Confirma'tio, lat., bekräftelse, stadfästelse. Jfr Konfirmation.

Confi'teor, lat, eg. jag bekänner; syndabekännelsen, som den katolske prästen läser, innan mässan börjas; den katolska biktbönen. — Confite'nt, person som biktar, biktbarn.

Confiture, fr. (I kångfity^r), sylt, syltsaker, konfekt. — Confiseur (1. kångfisö'r) 1. Con-fiturier (1. kångfityrie'), sockerbagare.

Co'nfluens (av lat. conflu'ere, sammanflyta), hot., sammanflytande.

Conflue'ra, se Konfluera. — Conflu'xus, lat., sammanströmmande, tillopp.

Confoca'1, lat., som har gemensam brännpunkt.

Confo'rmers, eng., 1. Konformi'ster, "de

överensstämmande" de engelska protestanter som förklarade sig gilla de under drottning Elisabeth uppställda 39 högkyrkliga artiklarna. De, som ej biföllo, kallades Nonkonformister. Jfr Dissenters.

Confort, fr. (1. kångfå'r), undsättning, hjälp, tröst. — Conforta'ntia, lat., pl, med., stärkande medel.

Con fo'rza, ital., tonk., med (dynamisk) styrka, slagkraft.

Confrago'sus, lat, bot, bruten, skrovlig.

Confra'ter, nylat. (av con, med, och fra'ter, broder), medbroder, ämbetsbroder.

Confrère, fr. (1. kångfrä'r), medbroder, ämbetsbroder.

Confrérie de la Basoche, fr. (1. kångfräri' dö la basä'sj), se Basoche. — C. de la passion (1. - dö la pasiå'ng), "passionsbrödraskapet", en förening av parisiska borgare, vilka på Karl VI :s tid fingo tillåtelse att uppföra passionsspel i Paris. Upphävdes 1547.

Con fre'tta, se under Fretta.

Confu'cius' lära = Kon-fu-tses lära (se d. o.).

Con fuo'co, ital., tonk., med eld, livlighet.

Confu'siö gra'duum, lat., det i svenska lagen förbjudna fall, att en omgift persons barn i det tidigare äktenskapet äktar sin styvfaders 1. styvmoders fader 1. moder.

Confusiona'rius, lat., person, som ställer till oreda och trassel. — Ännus confusio'nis, se under Anmis.

Confu'sum cha'os, lat., en intrasslad sak, villervalla.

Confuta'tio, lat., konfutation, vederläggning.

Con ga'rbo, se under Garbo.

Conge, Carge 1. Corge (1. -sj), i Indien benämning på ett antal av två stycken (särskilt i fråga om manufakturvaror).

Congé, fr. (1. kångsje'), avsked. —• Pour prendre congé (1. por prangdr -), för att taga avsked. Förk.: p. p. c. — Congedie'ra, avskeda.

Congele'ra (lat. congeWre) och Congelatio'n,

se Kongelera och Kongelation.

Co'nger, zool., havsål.

Conge'sta (av lat conge'stio), hot, sammandragen.

Congestio'n, se Kongestion. — Conge'stio sangui'nis, lat, med., blodstockning genom otillbörligt blodtillopp.

Co'ngius, romerskt mått för våta varor = 3,2S 1.

Conglomera'tus (av lat. conglo'mero, hop-nysta), hot., hopgyttrad.

Conglutina'ntia, lat, pl., m^d., medel, som sammanhålla sårkanter. — Conglutina-tio'n, sammanklibbning.

Congo'nha, hot., ett brasilianskt matte av Villare'sia congo'nha.

Con grande'zza, ital., tonk., med höghet. — C. gra vita', med allvar; värdigt. — C. gra'zia, med behag.

Congrega'tio, lat., församling, samfund. — C. de propaga'nda fi'de, lat. Propagandan, ett av påven Gregorius XV år 1622 förordnat sällskap till utbredande av den romersk-katolska läran. — C. sancto'rum, teoL, de heligas samfund. Se Kongrega-tion.

Congrégation du Sacré-cæur de Jésus, fr. (1.

kångregasiå^ng dy säkre' kör dö sjesy's), Jesu heliga hjärtas brödraskap, en förtäckt jesuitisk orden.

Congreveska raketer (/. kånggriV), ett slags brandraketer, uppfunna av engelsmannen Congreve.

Congrevetryck {1. kànggriV-) ett av engelsmannen Congreve uppfunnet sätt att samtidigt trycka med flera färger.

Congu 1. Kongo, en svart kinesisk tesort; en ostindisk tesort.

Con gu'sto, ital.y tonk., med smak, smakfullt.

Co'mcus, lat. (av co^nus), hot., kägellik.

Coni'dium, gr.-lat. (siY gr. /co'ms, stoft), bot., konidie, den gamla benämningen på en genom cellavsnöring från ett svampmyce-lium bildad spor.

Confferæ, bot, barrträd, fanerogam växtfamilj tillhörande gruppen Gymno-speWmæ, nakenfröiga växter.

Conii'na, kem., koniin, den verksamma beståndsdelen i odört, Co'nmm macula'tum, är ett nervmedel och användes mot kramp och värk.

Con i'mpeto, ital., tonk., med häftighet

Co'nium, bot., farm., ett växtsläkte, hörande till fam. UmbelWferæ. En av dess arter är odörten, Co'nium macuWtum, som, torkad, utgör den officinella He'rba co'nii.

Conjecta'nea, lat., pl., eg. allehanda; skriftlig samling av gissningar och anmärkningar.

Conjuga'ta (av lat. conjuga're, förbinda), lat., förenad. — C. ve'ra, anat.y linje mellan symfysen och promontorium. — C. obli'qua, anat., den sneda bäckendiametern.

Conjuga'tæ, bot., en klass mikroskopiska söt-vattensalger.

Conju'nctim, lat., tillsammans, gemensamt, i förening. —• Conju'nctis vfribus, med förenade krafter.

ConjunctiVa, anat., ögats bindhinna. — Con-junctivi'tis, med., inflammation i ögats bindhinna.

Con legere'zza, ital. (1. ledd jer-), tonk., med lätthet.

Conmor, gæliskt mansnamn (av con, vishet, och mor, stor).

Con morbide'zza, ital., tonk., med vekt och mjukt anslag.

Con mo'to, ital., tonk., med rörelse, livligt.

Conn., förk. för Connecticut.

Connaissance, fr. (1. kånnäsa'ngs; av lat. cog7io'scere, lära känna), bekantskap. — Une connaissance à faire (1.

ynn - affä'r), en bekantskap att göra, som det lönar mödan att göra. — Connaissable (1. kån-nässa'bl), igenkännelig. — Connaisseur (/. -ör), fem. Connaisseuse {1. -ö's), kännare, "förståsigpåare".

Connaissement 1. Connoissement, fr. (1. kån-nässöma'ng), handelst., konnossement, skeppsfraktsedel.

Conna't (lat. conna'tus), medfödd.

Conna'tus (av lat. con, med, samman, och na'sci, födas), bot., sammanväxt.

Conneta'bel (fr. connétable, av lat. co'mes sta'buli, stallgreve), urspr. överstall-

mästare; senare överriksmarskalk och överfältherre i Frankrike. Jfr Konnetabel.

Connexio'n 1. Conne'xus, lat., samband, sammanhang, förening. Se Konnexion.

Connive'ns, se under Connivera.

Connive'ra (lat. conniveWe), se genom fingrarna med något; gynna, understödja. — Connive'ns (lat. connive'ntia), efterlåten-het, flathet; bot., sammanlutande.

Connoissement, se Connaissement.

Connotatio'nstermin, nylat., jur., likvidationstermin, preskriptionstid för anmälning av skulder till 1. av fordringar hos ett bo 1. en massa.

Connt. — Connoissement (se d. o.).

Connu'bium, lat.j äktenskap; äktenskapsrätt.

Conope'a, lat., bot., mygg- 1. fluglik.

Conopo'dium ma'jus, bot., jordnöt, sällsynt umbellat (i Skåne). Den runda, valnötstora roten är ätlig.

Cono'rum pi'ceæ, lat., bot., på grankottar.

Con passio'ne, ital., tonk., med passion.

Conque'stor, mlat., erövrare. — Conquéte, fr. (1. kångkä't), erövring.

Conquistado'res, sp. (1. -kistadå^res, av con-quistaW, röva, och detta av lat. conqui'-rere), pl., de män, som erövrade det s. k. Spanska Amerika; även deras ättlingar.

Con ra'bbia, ital., tonk., med raseri.

Co'nrad, se Konrad.

Consangui'neus, lat., blodsförvant. — Con-sanguinite't, blodsförvantskap, släktskap.

Co'nscia mens re'cti fa'mæ menda'cia ri'det, lat. ordspr., ett gott samvete ler åt ryktets lögner. — Conscie'ntia mi'lle te'stes, ett gott samvete uppväger tusende vittnen.

Consecra'tio, lat., se Konsekration.

Consecu'tio te'mporum, lat., språkv., tempus-följd.

Conseil, fr. (1. kångsä'j, lat. consi'lium), råd; rådförsamling. — C. d'état (1. - deta'), fransk statskorporation, som dels yttrar sig om lagar, dels har dömande myndighet. —• C. de prud'hommes (Z. - dö prydå'mm), namn på i åtskilliga av Frankrikes och Belgiens större fabriksstäder upprättade fabriksdomstolar.

Conseiller, fr. (1. kångsäjie'), rådgivare, råd.

Conse'nsus, lat., överenskommelse; bifall, samtycke. — C. ge'ntium 1. C. o'mnium, en uppfattning, gängse hos alla folk; allmän överensstämmelse. — C. nervo'rum., med., nervers gemensamma mottaglighet för intryck på en del av dem. — C. ta'citus, tyst bifall. — Consentement, fr. (1. kångsang-töma'ng), samtycke, bifall. — Consente^ra, bifalla, samtycka.

Conse'ntes dii, rom. myt., gemensamt namn på Olympens tolv förnämsta grekisk-italiska gudar.

Con sentime'nto, ital., tonk., känslofullt.

Co'nsequens, pl. Conseque'ntia, lat. (den 1. det) efterföljande. Jfr Antecedentia. — Par consequent, fr. (1. -kångseka'ng), följaktligen. — Sans conséquence (1. sang296

kångseka'ngs), utan följd för framtiden, en gång för alla.

Conse'rva, lat, med., med socker beredda friska örter. —- C. cochlea'riæ, skedörts-konserv. —• C. ro'sæ, rosenkonserv.

Conservateur, fr, {L kàngservatö'r), beva-rare, vidmakthållare. Jfr Konservator. — Conservatoire {1. -åa'r), musikalisk bildningsanstalt i Paris, musikalisk akademi; museum för konst- och slöjdalster. Jfr Konserv atormm.

Gonsideration, fr. (1. kångsiderasjå'ng), övervägande, eftertanke, bevekelsegrund, hänsyn (konsideration).

Consigna'tio bono'rum, lat., jur., laga uppteckning av egendom, t. ex. vid dödsfall 1. konkurs.

Consi'lia evange'lica, se under Consilium.

Consilia'rius, lat., rådsherre, riksråd.

Consflium 1. Konsilium, lat., rådsförsamling; rådplägning; råd. — Consilium abeu'ndi, råd att avgå, ett mildare sätt att förvisas från ett läroverk. — Consi'lia evange'lica, pl, "evangeliska råd", i romersk-katolska kyrkan föreskrifter, vilka man ej är skyldig att iakttaga, överloppsgärningar, t. ex. celibatet och klosterlevnaden.

Consisto'rium, lat., församlingsställe, rådsal ; ämbetsmyndighet i kyrko- och undervisningsangelägenheter. — C. acade'mi-cum, det akademiska konsistoriet. — C. ecclesia'sticum, domkapitel. — C. regni, det till riksdag sammanträdande prästeståndet. —• Consistoria'lis, pl. Consistoria-les, medlem av ett konsistorium.

Con sma'nia, ital., tank., med häftig lidelse.

Consobri'ni, lat., syskonbarn.

Consobri'nus, -a, -um, lat., hot., "kusin", besläktad.

Consola'to del ma're, sp., en i Barcelona under 1500-t. verkställd uppteckning av sjörättsliga sedvänjor, som haft stort inflytande på sjörättens utveckling.

Con solennità, ital., tonk., högtidligt.

Console'ra (lat. consoWre), se Konsolera. — ConsoIa'bel, emottaglig för tröst. — Con-soIa'nt, tröstande, lugnande. — Consola-tio'n, se Konsolation.

Consolida'ntia, lat., pl., med., kallades förr medel, som förmenades giva fasthet åt någon svag kroppsdel; ihopläkande medel.

Consolidated stocks och Consolide's, se Con-sols,

Cc'nsols, encf., förk. av Conso'lidated annui-ties (1. -dätid änjo'itis), engelska statsobligationer för den del av den fonderade statsskulden, som uppkom 1751 genom sammanslagning av flera tidigare lån.

Consommé, fr. (1. kångsåmme'), kraftsoppa.

Con sordfno, ital., tonk., med sordin (se d. o.).

Conso'rtium, lat., kamratskap; förening till bedrivande av en affär 1. ett yrke. Se Konsortium.

Conspe'ctus, lat., överblick; även förteckning.

Conspe'rge, lat. (av conspe'r g er e,hestr'ö) ,100-tecknar på recept, att läkemedlet skall beströs med något pulver.

Conspersus, -a, -um (av lat. conspeWgere, beströ), hot., beströdd (med svarta prickar).

Conspirateur, fr. (1. kångspiratö'r), se Konspiratör (under Konspirera).

Con spi'rito, ital., tonk., själfullt, livligt.

Conspo'nsor, lat. (av con, med, och sponde're, lova), medborgensman, medgäldenär.

Constable, eng. (1. kå'nstabl), konstapel, polisbetjänt.

Constance, fr. (1. kångsta'ngs, lat. consta'n-tia, av consta're, bestå), ståndaktighet, sinnesstyrka. Se även följande ord.

Consta'ntia, lat., och Constance, fr. (1. kång-sta'nQrs), kvinnonamn, den ståndaktiga, ihärdiga. Därav mansnamnen Consta'ntius och Constanti'nus. Det senare förk. till Konstantin och har burits av elva romerska och bysantinska kejsare.

Consta'ntia-vin, det bästa Kapvinet, från Constantia på Goda Hoppsudden. Jfr Kap-vin.

Co'nstat, lat., det kostar; det står fast; det är säkert.

Constipa'ntia, lat., pl., med., stoppande medel. — Constipatio'n {lat. constipa'tio), förstoppning, hårt liv.

Consti'tuens, pl. Constitue'ntia, farm., in-differenta ämnen, som användas för att upptaga läkemedel och giva dessa en lämplig konsistens.

Constitu'tio, lat., sammansättning, fastställning. Se Konstitution.

Constitu'tio epide'mica 1. Ge'nius epide'mi-cus, med., sjukdomskaraktär; samtliga de akuta sjukdomar, som under ett visst skede härska på en viss ort.

Constitutio'nes ecclesia'sticæ, lat., kyrkoförordningar, kyrkolagar; även politiska rättigheter, vilka prästerna anse sig förbehållna. — C. imperia'les 1. impe'rii, rikslagar. — Constitu'ta, bestämda stadgan-den.

Constrfctor, lat., anat., sammandragande, vanligen ringformig muskel. Jfr Boa. — Constri'ctio maxilla'ris, munlåsa.

Constringe'ntia, lat., pl, med., sammandragande medel adstringentia (se d. o.), de förra dock mera till utvärtes, de senare till invärtes bruk.

Constructeur, fr. (1. -tö'r), byggmästare.

Consua'lia, lat., gammalromersk fest med kappränning till den gammalitaliske guden Consus^ ära.

Consuetu'do est a'Itera natu'ra, lat. ordspr., vanan är andra naturen.

Co'nsuI, lat., överhetsperson i det gamla Rom. Se vid. Konsul.

Consuia'ris, lat. (av consul, se d. o.), benämning på en person, som innehaft konsula-Consulta—Contradictio

297

tet; hederstitel under romerska kejsartiden.

Consu'lta, ital. och sp., rådplägande församling. — C. di sta'to, ital.y statsråd, konselj; domstol.

Consu'lto, lat., med överläggning, avsiktligt. —• Consu'ltum, lat,, pL Consu'Ita, beslut.

Consumma'tum est, lat., det är fullbordat.

Consumption, eng. (1. konsö'msjen), med., tvinsot. Jfr Konsumtion.

Co'nsus, rom. myt., se Consualia.

Cont., på recept förk. för contu'sus, krossad, stött, 1. contu'nde! krossa!

Contagioni'st, Contagiosite't, se under följande ord.

Conta'gium, lat. (av cum, med, och ta'ngere, vidröra), med., smittämne; sjukdoms överförande genom beröring. — Contagiosite't, smittbarhet. — Contagiö's, smittsam. — Contagionrst, förfäktare av den satsen, att en sjukdom är smittsam genom con-tagium (se d. o.).

Conta'ngo, eng., handelst.y i engelskt och amerikanskt börsspråk ett slags uppskovsränta vid terminsaffärer.

Co'ntano (förk. Cont.), ital., tonk., "man räknar" = pauserar.

Conta'nt (fr. comptant [I. kångta'ng]), eg. räknande; handelst, reda penningar, klingande mynt. Se Kontant. — Per con-ta'nte, ital. — Pour comptant, fr. (1. por kångta'ng), i reda penningar.

Contarfnia, zool, släkte gallmyggor, av vilket pärongallmyggan lever i päronkart och vetegallmyggan härjar veteodlingen.

Conte, fr. (1. kångt), poetisk berättelse, saga. — Contes, pl. (1. kångt), i den äldre franska litteraturen, i synnerhet poesien, berättelser ur det verkliga livet.

Co'nte, ital. (fr. comte, av lat. co'mes, se d. o.), greve. — Conte'ssa, grevinna.

Contemporain, fr. (1. kångtangpårä'ng, lat. contempora'neus), samtidig, samtida. — Contemporary Review, eng. (1. kànte'mpà-räri rivjo'), engelsk tidskrift för politik, sociala frågor och litteraturkritik, grundad 1866.

Contenance, fr. (1. kångtöna'ngs), hållning, skick; fattning, jämnmod.

Con tenere'zza, ital., tonk., med ömhet, hjärtligt; med vekhet.

Cont6'nta, se Contentum.

Conte'ntum, pl. Conte'nta, lat. (av contine're, innehålla), huvudinnehållet i något (t. ex. i en skrift); handelst., förteckning över sjöledes ankommande varor.

Conteperdix, fr. (1. kångtperdi'), ett vin från Provence.

Contesta'tio li'tis, lat., jur., bestridande av de sakförhållanden, på vilka ett klagomål stöder sig.

Conteur, fr. (1. kångtö'r), författare av s. k. contes. Se Conte.

Conte'xt och Contextu'r, se Kontext och Kon-textur.

Co'nti, yngre gren av det bourbonska huset Condé.

Co'nti, ital., pl. av conto (se d. o.).

Continua'ta crea'tio, lat., en fortsatt skapelse. Jfr Ockasionalism.

Continue'ra, se Kontinuera. — Conti'nuo, ital., tonk., oavbrutet, fortfarande; även = Basso continuo (se d. o.). — Conti'nuum, lat., ständigt fortfarande.

Co'nto, pl. Co'nti, ital. (fr. compte), räkning. Se Konto. — A conto, på räkning. — Per conto, på 1. genom räkning. — Conto a meta', räkning till hälften, d. v. s. på lika vinst och förlust. — C. corre'nte, löpande räkning. —• C. fi'nto, diktad, fingerad räkning. — C. lo'ro, er räkning. — C. mi'o, min räkning. — C. no'stro, vår räkning. — C. nuo'vo, förk. N. C., ny räkning. — C. per dive'rsi, räkning över varjehanda poster. — C. pro erra'ta, räkning till rättande av förefallna misstag. — C. sa'ldo, betald räkning. —• C. separa'to, särskild räkning. — C. su'o 1. Su'o conto, på sin 1. egen räkning. — Conto di te'mpo, räkning på viss tid. — C. vecchio (1. - ve'ckiå), gammal räkning. — C. vo'stro 1. Vo'stro conto, på er räkning. — Salde'ra conto, avsluta och summera en räkning.

Conto de gain et de per te, fr. (1. kångtå' dö gäng et dö pert), handelst., vinst- och förlusträkning.

Co'nto de re'is, portugisiskt och brasilianskt mynt = 4,037 kr. — C. de Contos = 1,000 conto de reis.

Contonea'ster, hot., oxbär, buskskläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Poma'-ceæ. — C. intege'rrima, har röd frukt. — C. melanoca'rpa, har svart frukt. — C. tomento'sa, införd prydnadsbuske från s. Europa.

Contorsio'n, med., vrickning.

Conto'rtæ, bot., växtordning, tillhörande de sympetala dicotyledonerna. Stundom familjenamn omfattande hela ordningen. Underfamiljer: Apocyna'ceæ, Asclepia-da'ceæ, Gentiana'ceæ och Logania'ceæ.

Conto'rta-zonen, geol., se Avicula.

Conto'rtus, -a, lat., vriden, vrickad.

Contour, fr. (1. kångto'r), kontur, omkrets (av en kropp 1. teckning); grunddrag, grundlinje.

Co'ntra, lat., Contre, fr. (1. kångtr), emot. Se

Kontra.

Contra'ctio ve'næ, fys., vätskestrålens sammandragning, då en vätska strömmar ut genom en öppning i en tunn vägg 1. i kärlets botten.

Contraktu'r, med., stark hopdragning (av muskler, ärr, leder 1. dylikt).

Contra'ctus, lat., se Kontrakt. — C. innomi-na'tus, jur., innominalkontrakt. — C. mo-hatra, se Mohatra.

Contradice'nt, lat., motpart, vedersakare.

Contradi'ctio, lat., se Kontradiktion. — C,298

in adje'cto, motsägelse i biordet, t. ex. fyrkantig cirkel.

Contrafacie'nt, se Kontrafacient.

Contrahe'ntia, lat., pl., med,y sammandragande medel.

Contraindice'ra, ny lat. (av co'ntra, emot, och indicaWe, visa), antyda motsatsen; med., säges om någon förhandenvarande omständighet, som förbjuder användandet av ett eljest indicerat medel.) (Indicera. — Contraindikatio'n, med., omständighet, som förbjuder att vid behandling av sjukdom använda det medel, vilket eljest bort användas.)(Indikation.

Contr'a'lto, ital., tonk., den andra stämman, 1. altstämman.

Co'ntra natu'ram, lat., mot naturen. — C. ratio'nem, mot förnuftet. — C. se'xtum, mot det sjätte (budet).

Co'ntra princi'pia nega'ntem disputa'ri non pc.'test, lat., med den, som nekar till grunderna, kan man ej disputera.

Contra'rium, pl. Contra'ria, lat., motsats, motsatta ting. — In contra'rium, lat.. Au contraire, fr. (1. å kångträ'r), tvärtom.

Contrastimuli'sm, se under Contrastimulus.

Contrasti'mulus (av lat. co'ntra, emot, och sti'mulus, retning), med., motretning, en retning 1. förhöjd verksamhet, som framkallas i kroppen för att häva en annan, sjuklig retning 1. ett sjukdomstillstånd. — Contrastimuli'sm, ett läkesystem, som stöder sig på läran om motretning. — Contras ti muli's t, anhängare av denna lära.

Contrat6'mpo, se Contretemps.

Contrat social, fr. {1. kàngtra' såsia'l), "samhällskontraktet", titeln på ett av J. J. Eousseaus förnämsta arbeten.

Co'ntra vi'm mo'rtis non est medica'men in ho'rtis, lat. ordspr., mot dödens makt finnes icke något botemedel.

Co'ntra vi'm non va'Iet jus, lat.y makt går över rätt.

Contre, fr., se Contra.

Contre-amiral, fr. (1. kångtramira'll; av contre, emot, och amiral, se d. o.), se Konter-amiral.

Contreapproche, fr. (1. kångtrapprå'sj), se Kontra-approche.

Contrebalance, fr. (1. kångtrbala'ngs), se Kontrabalans.

Contrebandc, fr. (1. kångtrba'ngd, av lat. cG'ntra, emot, och mlat. ha'nnum, lag), kontraband, olagligen införda 1. utförda varor.

Contrebille, fr. (1. kàngtrbi'j), i biljardspel: den boll^ som vid återstudsningen från vallen träffar motspelarens boll.

Contre-cæur, fr. {1. kångtrkö'r), eg. mot hjärtat; väggen bakom en kakelugn 1. kamin. — à contre-cæur, ovilligt, ogärna.

Contrecoup, fr. (1. kångtrko'), åter stöt, åter-studsning; återverkan.

Contredanse, fr. (1. kångtrda'ngs), se Kontradans.

Contre-escarpe, fr. {1. kångtresska'rp), vid fästningsverk: yttre gravväggens sluttning ; även ofta yttre gravranden med den därpå befintliga betäckta vägen samt gla-cisen (se Glads).

Contre-fagon, fr. {L kångtrfaså'ng), efter-bildning; otillåtet avtryckande av en bok c. d.

Contrefait, fr. (1. kångtrfä'), konterfej, avbild av en person.

Contrefort, fr. (1. kångtrfå'r), stödjemur, strävpelare; geogr., sidogren av en bergsträcka.

Contrefu'ga, tonk., kontrafuga, dubbelfuga, motfuga.

Contregarde, fr. {1. kångtrga^rd), krigsk., sköldvall; bålverk, uppkastat till skydd för något bröstvärn.

Contremarche, fr. (1. kångtrma'rsj), krigsk., en marsch i motsatt riktning; motdrag.

Contremarque, fr. (1. kångtrma'rk), kontramärke; märke på varupackor, fastager o. s. v.

Contremine, fr. (1. kångtrmi'nn), krigsk., kontramina.

Contrepartie, fr. (1. kångtrparti'), handelst., motbok.

Contrepas, fr. (1. kångtrpa'), dansk., kontra-steg, motsteg, halvsteg.

Contre-pente, fr. (1. kångtr-pa'ngt), 1. Glacis en c. (1. glaci' ang -), krigsk., den yttre långsluttande och gångbara gravsluttningen. Jfr Glacis.

Contrepied, fr. (1. kångtrpie'), jaktt., hundens drivande på oriktigt spår; motspår, bakspår.

Contrepoids, fr. {1. kångtrpåa'), motvikt; balanserstång för lindansare.

Contreronde, fr. (1. kångtrrå'ngd), krigsk., motrund, kontrollrund.

Contresalut, fr. (1. kångtrsaly'), återhäls-ning medelst flagga 1. kanonskott.

Contresens, fr. {1. kångtrsa'ng), motsägelse; bakvänd, oriktig mening.

Contresignal, fr. {1. kångtrsinja'll), mot- 1. kontratecken.

Contretemps, fr. (1. kångtrta'ng), 1. Contra-te'mpo, ital., oförmodat hinder, motgång; ridk., hästens felaktiga avbrott i sin regelmässiga rörelse; fäktk., en i orätt tid använd stöt; tonk., rubbning i takten.

Contrevent, fr. (1. kångtrva'ng), vindskärm, yttre fönsterlucka.

Contrevisite, fr. (1. kångtrvisi'tt), eg. mot-besiktning; kontravisit, motbesök.

Con triste'zza, ital, tonk., sorgset.

Contri'tio co'rdis, lat., enl. katolska kyrkoläran den hjärtats förkrosselse, som kommer av kärlek till det goda.

Controve'rsus, lat., bot, motsatt.

Contuberna'lis, lat. (av con, med, och ta-be'rna, koja, tält), eg. tältkamrat; kamrat, sällskapare. Se Kontubernal. —

Contu-be'rnium, i det gamla Eom namnet på äktenskap mellan en fri och en slav 1.Contumacia—Coprinus

mellan tvenne slavar {contuberna'les); sammanboende, sammanlevnad; i forna tider vid vissa lärosäten ett hus, där fattiga lärjungar fingo bo och understundom även spisa kostnadsfritt.

Contuma'cia, lat.y tredska, gensträvighet; jur., en åtalad persons gensträviga uteblivande från inställelse vid domstol. — Contuma'cie-dom, tredskodom, då den till domstolen instämde ej där infunnit sig. — Contuma'citer 1. In contuma'ciam, tredsko-vis, ohörd, för ohörsamhets skull. — Döma någon contumaciter 1. in contumaciam, kontumacera någon, i hans frånvaro döma någon, som oaktat kallelse uteblivit från domstol.

Co'ntumax, lat. (av conte'mnere, förakta), gensträvig, ohövlig, trotsig.

Contumelia, lat. (av conte'mnere, förakta), skymf, ärekränkning.

Contunde'ra, lat.y stöta, krossa. — Contu'nde, på recept; skall krossas. — Contusio'n, se Kontusion. — Contu'sus, sönderstött, krossad. På recept förk. till cont.

C(>'nus, lat., kägla; hot., kotte.

Convallamari'n, kem., farm., giftämne ur liljekonvaljen, som verkar på hjärtat likt digitalis.

Convalla'ria, hot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Lilia'ceæ. — C. maja'Iis, konvalje, liljekonvalje. — C. multiflo'rum, se Polygonatum. — C. polygo'natum, se Polygonatum.

Convalesce'ns, lat., tillfrisknande.

Con variazio'ni, ital., toiik., med förändringar av huvudmelodien.

CVnvenant, se Covenant.

Conve'ntio ha'bet vi'm le'gis, lat. ordspr., eg. träffad överenskommelse har kraft av lag; förord bryter lag.

Convention nationale, fr. (1. kångvangsiå'ng nasiåna'll), nationaikonvent (se National-konventet).

Conye'ntus, lat., se Konvent.

Conv6'nt-öl, se Covent.

Conversato'rium, lat., samtalsrum; samspråkande sällskap.

Conve'rsio, lat., omvändelse.

Conve'xus, lat., hot., kullrig.

Convictori'st, lat., person, som har fri tafFel 1. kostdagar hos någon. — Convicto'rium, konvikt, matsal, där flera personer spisa tillsammans.

Con vigo're, ital., tonk., med kraft, uttryck.

CoR vivacita', se Con vivezza.

Con vive'zza 1. vivacità, ital. (1. - tjita'), tonk., med livlighet.

Convi'vium, lat., kalas, gästabud.

Convolu'tus, -a, -um (av lat. convo'lvere), bot, sammanrullad.

Convolvula'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. TuhifWræ. Mest tropiska och subtropiska, slingrande 1. nedliggande örter. Svenskt

_ släkte Convo'lvulu^. Stundom räknas hit

även fam. Cuscutaceæ (se d. o. och Cuscuta).

Convo'lvulus, bot., växtsläkte av fam. Con-volvuWceæ. — C. arve'nsis, åkervinda, allmän på åkrar, sandfält o. d.

— C. se'-pium, snårvinda, snår i s. Sverige, ofta odlad som slingerväxt. — C. tri'color, allmänt odlad i många varianter. Blommor blå med vit och gul botten. — C. scammo'-nia, Mindre Asien, Syrien m. fl. lämnar drogen "scammonium" (intorkad mjölksaft).

Convu'lsio, med., konvulsion, kramp.

Con zèlo, ital., tonk., med iver.

Coola-gräs (1. ko'la-), bot., en austrahsk art

Pa'nicum.

Cooperative stores, eng. (I, kåå'pperetiv stårs), ett slags konsumtionsföreningar i England.

Coopere'ra (av lat. con, med, och opera'ri, arbeta), Cooperatio'n och Coopera'tor, se under Koo-.

Coopers metall {1. ko'p-), guldliknande legering av koppar (16 d.), platina (7 d.) och zink (1 d.). — Coopers sax, med., sax med böjda skänklar.

Coorg 1. Kodagu, en av s. Indiens vackraste folkstammar, vars språk heter Kodagu.

Copa, sp., "bägare", vinmått = Acumbre (se d. o.).

Copa'ifera, bot., artrikt släkte av fam. Legu-mino'sæ. Tropiska träd i Amerika och Afrika. — C. copallffera (Västafrika) lämnar västafrikansk kopal. — C. offici-na'le (n. Sydamerika) m. fl. arter, lämnar kopaivabalsam.

Copai/vabalsam, se Kopaivabalsam.

Copa'lchibark, dets. som Kaskarillbark.

Copermca'nska världssystemet, den tyske astronomen Cope'rnicus^ system, enl. vilket jorden rör sig omkr. solen, som är världens medelpunkt.

Coperni'cia, bot., palmsläkte i tropiska Amerika. — C. ceri'fera, karnaubapalmen, har en utmärkt ved och förträffliga fibrer samt ätliga blomkolvar. Dess vax, Karna'uba-vax, har stor industriell användning.

Cope'rto, ital, tonk., betäckt (om dämpade pukor).

Co'pia, lat., se Kopia.

Copperah 1. Copra, handelsnamn på den torkade kärnan av kokosnöten, vilken användes till oljepressning.

Co'pperheads, eng. (1. -hädds), "kopparhuvuden", under amerikanska inbördeskriget benämning på dem av det demokratiska partiets medlemmar, som motsatte sig den meningen, att sydstaterna borde tvingas att giva sig.

Co'ppo, ital., "kruka", italienskt spannmåls-1. oljemått av växlande storlek.

Copra, se Copperah och Kokospalmen.

Copri'nus, bot., bläcksvamp släktet, tillhörande fam. Agarici'neæ. — C. coma'tus, fjällig bläcksvamp. Som ung utmärkt matsvamp.30Ö

Coprosta's, med., anhopning av tarminnehåll i ändtarmen.

Co'puIa, lat., band. Se Kopula.

Cop5^holder, eng. (1. kå'ppihåldör), en person, som besitter jord, vilken rättsligt utgör del av en annan egendom. Jfr Free-holder.

Copy-right, eng. (1. kà^ppi-räjt), förlagsrätt, litterär 1. konstnärlig äganderätt.

Coq., förk. för coque, koka (å recept).

Coq-à-râne, fr. (1. kåck a lan), eg. tupp till åsnan; snicksnack, prat i vädret.

Coq de clocher, fr. (1. kåck dö klåsje'), kyrk-tupp. Se Tupp.

Coq du village, fr. (1. kåck dy-villa'sj), eg. bytupp; "högsta hönset i korgen".

Coquelicot, fr. (1. kåcklikå'), vallmo; högröd anilinfärg.

Coqueluche, fr. {1. kåckly'sj: wlat. cucula-ceus, besläktat med lat. cucu'llus, huva), munkhätta; kvinnogunstling; morsgris; med., kikhosta.

Coq gaulois, Le, fr. (1. lö kåck gå'låa), se Galliska tuppen.

Coquerelles, fr. {1. kåköre'll), herald., tre och tre tillsammans sittande gröna hasselnötter.

Coquet, fem. Coquette, fr. {1. kåckä', kåckä'tt), kokett, behagsjuk; prydlig.

Coquillage, se under Coquille.

Coquillanötter (1. kåkilja-), se följande ord.

Coquillas, bot., kokosnötter från Lissabon, av den brasilianska palmen Atta'lea funi'-fera.

Coquille, Coquilles, fr. (1. kåki'j), snäckhus, musselskal: fänghuset på mörsare. — En coquilles (1. ang -), i musselskal, serveringsform för åtskilliga rätter. — Coquillage (1. kåkija'sj), skaldjur, mussla; snäck- 1. musselskal.

Coquin, fr. (1. kåckä'ng), skälm. — Coqui-nerie (/. kåckinöri'), skälmstycke, skurkstreck.

Cor, fr. (1. kår), horn. — C. anglais (1. -anglä'), tonk., engelskt horn (ett blåsinstrument) .

Co'r, lat., hjärta. — C. adiDo'sum, fetthjärta. —• C. bovi'num, med., "oxhjärta", hjärtförstoring. — C. Ca'roli, astr., "Karls h]ärta", stjärna iJakt hundarna. — C. leo'ms, astr., se Regulus. — C. villo'-sum, med., det av hi ärtlidande framkallade tillstånd, att hjärtat på ytan blir luddigt av ett fibrinöst exsudat.

Cora'cias, zool, blåkråkor. — C. ga'rrulus, blåkråka. — Cora'cidæ, fågelfamiljen Blåkråkor.

Coracoi'des, Coracoide'us, lat., korpnäbbslik.

Corallfna, Corallofdes, lat., bot., korallik-nande.

Coralli'na officina'lis, bot., korallalg. Allmän vid västkusten. Förr brukad i husmedicinen.

Coralliorrhfza tri'fida, bot., korallrot, en rot-

lös, blekt brungul orkidé med korallformig jordstam, saprofyt.

Cora'lIium, zool., ädelkorall.

Co'ram, lat., inför, i närvaro. Taga någon coram, förekalla någon för att tillrättavisa honom. — C. po'pulo, i folkets närvaro; offentligt.

Cora och Alo'nzo, opera med spansk-ger-manskt ämne av G. J. Adlerbeth. Musiken av J. G. Naumann.

Corbeille, fr. (1. kårbä'j), korg. — C. de mariage - dö maria'sj), brudgåva, som brudgummen giver bruden i en smyckad korg.

Co'rchorus, bot., växtsläkte av fam. Tilia'-ceæ. — C. capsula'ris (Ostindien) lämnar spånadsämnet jute. — C. olito'rius, odlas för samma ändamål. De unga skotten ätas som. grönsaker.

Co'r co'rdium, lat., "hjärtanas hjärta", inskrift på engelske skalden Shelleys grav.

Corcy'ra, latinska namnet på Korfu.

Cc/rda, ital, sträng; jfr Chorda. — U'na corda, på en sträng. — A du'e corde, på två stränjg-ar —• Tu'tte corde, alla strängar.

Cordaita'l€s, paleont., en grupp gymnosper-mer, som levde under den paleozoiska tiden, uppkallad efter släktet

CQrda'ites.

Corda'ta (av lat. cor, hjärta), bot., hjärtlik. — Cordifo'lia, ^um (av lat. fo'lium, blad), bot., med hj ärtlika blad.

Corde'lia och Co'rdula, kvinnonamn (av lat. cor, hjärta), den hjärtliga.

Cordeliers {1. kårdölie'), franciskanmunkar, så benämnda, emedan de bära ett rep {fr. corde) kring livet; även namn på en fransk revolutionär klubb från förra hälften av 1790-t.

Corde sensible, fr. (1. kårrd sangsi'bbl), eg. känslig sträng; ömtålig punkt, svag sida.

Cor des de boyau, fr. (1. kårrd dö båajå'), strängar, tarmsträngar.

Co'rdia, bot., växtsläkte av fam. Boragina'-ceæ. Tropiska träd och buskar. — C. abys-sj/nica, lämnar ett slags rosenträ. — C. My'xa och C. latifo'lia ha ätliga frukter. Bastet av den senare, narawali, användes till vävnader. Se Anacahuite-te och Baria.

Cordieri't, miner., ett glasliknande, oftast violblått mineral, bestående av aluminium-magnesiumsilikat. — Cordierlt gnejs, petrogr., gnejs med spår av cordierit (t. ex. Södermanlands grå granatgnejs).

Cordi't (eng. cordite), ett röksvagt krut, sammansatt av bomullskrut, nitroglycerin, vaselin och ättikseter.

Cordon, fr. (1. kårdå'ng), se Kordong. — C. bleu (1. - blö'), "blå bandet", den forna franska riddarorden Saint-Esprit (Helge-andsorden) ; även mästerkock, mästerkok-fru.

Cordua'n (efter spanska staden Co'rdova), se Karduan.

Co'rdyceps, bot., ett kärnsvampsläkte, närmast släkt med mjöldrygan. Konidiefor-Coregonus—Gorona

801

mer av detta släkte förorsaka silkesmasksjukan, muskardin. Andra former är o nyttiga emedan de angripa skadeinsekter.

Core'genus, zooL, sikssläktet. —• C. a'lbula, siklöja. Eommen kallas "löjrom". — C. lavare'tus, vanlig sik. — C. maræ'na, storsik. — C. nilsso'nii, Ringsjöns blåsik.

Coreo'psis, bot., med Da'hlia besläktat prydnadsväxtsläkte av fam. Compo'sitæ.

Co'rfitz, ett mansnamn, antagl. av engelskt ursprung.

Corge, se Conge»

Coria'ndrum sati'vum, hot., koriander, som kryddväxt odlad umbellat från Medelhavsländerna.

Coria'ria myrtifo'lia, hot.y redoul, en växt i v. Medelhavsområdet. Användes till garv-ning och svartfärgning. Innehåller ett skarpt giftigt narkotiskt ämne, KoriarWn.

Coridi'n, kem.j ett ämne av basisk karaktär, som innehålles i stenkolstjäran.

Cori'nna, ital.y Corinne, fr. (1. -ri'nn), kvinnonamn (trol. av lat. cor, hjärta).

Coriola'nus, drama av Shakespeare.

Co'ris, zool.y fisksläktet girella av fam. Läppfiskar. — C. ju'lis, junkergirella.

Cori'sco, port., meteor., kornblixt.

Co'rium, lat., anat., läderhuden.

Cor leo'nis, lat., "lejonhjärtat", se Cor och Regulus.

Corlfss-maskin, ångmaskin med slidregle-ring enl. amerikanen Corliss' system, kallad Corlfssreglering.

Co'rmac, gæliskt mansnamn, munskänk.

CG'rmus, zool., djurkoloni (t. ex. stack).

Corna'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Umbelliflo'ræ. Se Cornus.

Cornamu'sa, ital., Cornemuse, fr. (1. kårn-my's), tonk., en fordom bruklig italiensk skalmeja (se d. o.); även säckpipa.

Co^rnea, lat., anat., ögats hornhinna.

Corned beef, eng. (1. - bif), saltat nötkreaturskött i hoplödda blecklådor.

Corne'foros, astr., stjärna i stjärnbilden H e r k u 1 e s.

Corneille {1. kårnä'j), franskt familjenamn (av lat. cornicula, dimin. av co'rnix, kråka). Namn på en av Frankrikes största författare, Pierre C., "det moderna franska dramats fader".

Corne'lii, romersk släkt. Bland dess medlemmar märkas Scipio d. ä. och Scipio d. y.

Corne'lius och Cornelia, latinskt mans- och kvinnonamn (av co'rnu, horn).

Cornemuse, se Cornamusa.

Corner, eng. (1. kå'nö), "hörn", amerikansk börsterm för ett slags tillfälligt monopol å en viss vara, åstadkommen genom spekulation å varubörsen och åsyftande förvärv av kontrollen över hela kvantiteten av den i marknaden befintliga varan.

Cornetti'no, Corn€tti'st, se under följande ord.

Corne'tto, ital., tonk., se Kornett. — Cornet-

ti'no, liten zink (se d. o.). — Cornetti'st, zinkblåsare (se Zink).

Cornevilles klockor {1. -vills, fr. Les cloches de Corneville), operett av Planquette.

Corniche, fr. (1. kårni'sj), byggn., karnis (se d. o.), kornisch, kransgesims, gardinlist.

Corniche, L a, fr. (1. la kårni'sj, ital. Cor-nice), den världsberömda vägen längs Rivieran från Nizza till Genua. — Cor-niche-banan, den med La corniche jämnlöpande järnvägen.

Cornicula^tus, -a, -um (av lat. corni'culum, horn), bot., med små horn. — Cornucopioi'-des (av lat. co'rnu, horn), bot., lik ett ymnighetshorn. —• Cornu da'mæ, bot., dovhjorthorn. — Cornu'tus, bot., med horn.

Corni'n, kem., en i rotbarken av den amerikanska benveden, CoWnus fWrida, förekommande bitter, kristallinisk växtbas.

Co'rnish stone, eng. (1. -nisj stån), ett i Corn-wall förekommande slag av porslinslera.

Co'rniska 1. Ko'rniska {eng. co'rnish), utdött keltiskt språk, som till slutet av 1700-t. kvarlevde i Cornwall.

Corn laws, eng. (1. kån-lås), spannmålslagar.

Co'rno, ital, tonk., horn. — C. di basse'tto = Basetthorn (se d. o.). — C. di caccia {1. - ka'ttja), valthorn, jakthorn. — C. inglese, engelskt horn.

Co^rnu, pl. Co'rnua, lat., horn.

Co'rnu Amalthe'æ, lat., se Amalthea.

Co'rnu ce'rvi, lat., hjorthorn. Hjorthornsgelé, berett av raspat hjorthorn, användes förr i medicinen.

Co^rnu co'piæ, lat., ymnighetshorn.

Co'rnus, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Corna'ceæ. —• C. a'lba, videkornell, odlad buske med rödbruna grenar. — C. mas, odlad i mell. och s. Europa, frukter ätliga, användas till "sorbet". — C. sangufnea, hårdved, vild i s. Sverige, ofta odlad. — C. sue'cica, hönsbär, ört med klarröda stenfrukter.

Cornu'ta, lat., kem., en kolvflaska (retort) med två halsar, den ena rak och kort, den andra lång och böjd.

Cornu'tus, lat. (av co'rnu, horn),"behornad"; log., hornslut; fordom en ny bakad student (med anledning därav att en sådan vid sin deposition [se d. o.] försågs med en hornprydd huvudbonad).

Co'ro, ital, Chæur, fr. (1. kör), se Kor.

Corocore, se Caracore.

Coro'lla, lat., liten krans; bot., blomkrona. — Corolla'rium, urspr. en krans av förgyllda 1. försilvrade blommor, som hos romarna gavs till belöning åt skådespelare; sedan, i allm., vad som fås på köpet; log. och mat., korollarium, följdsats av en bevisad sats. —• CorolIi'tisk, byggn., prydd med lövverk.

CorolIiflo're, bot., dikotyledoner med sambla-dig blomkrona och ståndarna fästa på denna.

Coro na, lat., krans, krona; latinskt kvinno-302

namn; astr,, den ljusa ring, som vid total solförmörkelse synes omgiva den mörka månskivan. —• C. austra'lis, stjärnbilden Södra kronan. — C. borea'lis, stjärnbilden Norra kronan; även norrsken.

— C. ci'vica, medborgarkronan, en eklövskrans, som hos de gamla romarna gavs åt den, som räddat en annan medborgares liv.

— C. clerica'lis, tonsur (se d. o.). — C. di fe'rro, ital.y lombardiska järnkronan (se d. o.). —-C. d'Ita'lia, italienska kronorden. —• C. mura'lis, lat.^ murkronan, en krans i form av en ringmur, gavs åt den romare, som vid en stormning först bestigit den belägrade stadens murar. — C. Pe'tri och C. sacerdota'lis, se Corona clericalis. — C. triumpha'lis, en krans av guld, gavs åt den romerske fältherre, som fört krig mot utländska fiender och genom lysande segrar utvidgat romerska rikets gränser. — C. Ve'neris, med., venuskrona, syfilitiskt utslag på pannan.

Corona'rius (av lat. coro'na, krans, krona), hot.y passande till kransar. — Corona'tus, -a, -um, hot.y krönt, kantad.

Corona'rsklero's, med., återförkalkning i hjärtats kranskärl.

Coronella austri'aca, zool., slätsnok. En svensk snokart, som ofta förväxlas med huggorm. Dess bett äro ofarliga.

Coroner, eng. (1. kå'rronör), i England benämning på den tjänsteman, som besiktigar kroppen av en under misstänkta omständigheter avliden och håller undersökning ang. dödsorsaken.

Coronet, eng. (1. kå'rrnett, av lat. coro'na, krona, ital. coronetta, liten krona), en mindre krona, som iDrittiska ädlingar, fr. o. m. prinsen av Wales t. o. m. baroner, äga rättighet att bära.

Coronilla, sp. (1. -i'lja), se Escudillo d^oro.

Coroni'lla, bot., kronärt, växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — C. e'merus, fågrenig buske med gula blommor, på kalkberg. Stundom odlad. —• Införda prydnadsväxter från mell. och s. Europa äro C. monta'na, med guldgula blommor, och C. va'ria, med rödvita blommor.

Coro'nium, kem., se Koronium.

Coro'nopus, bot., krasse, växtsläkte tillhörande fam. Crucijeræ. —• C. di'dymus, hamnkrasse. —• C. procu'mbens 1. C. verru-ca'rius, kråkkrasse.

Coro'nopus (av gr. cora'x, korp, och pu's, fot), bot., kråkfot.

Corosso'1, se Sugar-Apple.

Co'rpora, pl. av Corpus (se d. o.).

Corpora'le, lat. (av co'rpus, kropp), den duk, på vilken hostian och kalken ställas, när de välsignas av prästen.

Corps, fr. {1. kår, av lat. co'rpus, kropp), se Kår. — En corps (Z. ang -), samfällt. — Corps de ballet {1. - dö balle'), balettkåren vid en teater. — C. de bataille (Z. -dö bata'j), mellersta delen av en slagord-

ning; uppställd flotta. — C. de garde (1. -gard), högvakt; vaktrum. — C. de génie (/. - sjeni'), genikår,

ingenjörskår. —

— C. de logis (1. -sji'), huvudbyggnad 1. mellersta byggnaden (till skillnad från flyglarna). — C. de place (L - plass), huvudvallen; inre delen av en fästning. — C. de réserve {l.-åö resä^rv), reservtrupp, undsättningstrupp. — C. diplomatique {1. - ti'ck), samtliga utländska sändebud vid ett hov. — C. législatif (Z. - lesjisla-ti'ff), lagstiftande församling. — C. volant (1. - våla'ng), flygande kår, strövkår. — Esprit de corps (1. espri' dö -), gemensam-hetsanda, kåranda.

CorpuIi'n, ett avmagringsmedel (avförande) av tamarindmos, blåstångextrakt och cascara-sagrada.

Co'rpus, pl. Co'rpora, lat., kropp; massa; samfund, skrå; en viss sorts boktryckarestil (av den storleksgrad, som oftast brukas i böcker), vilken fått sitt namn därav, att fordom den s. k. corpus juris (se nedan) vanligtvis trycktes med sådan stil; målark., en färg har mycket corpus, d. v. s. innehåller mycket massa i förhållande till färgämnet; även vin, som kännes fylligt 1. simmigt, säges hava corpus.

— Corpora alie'na, med., främmande kroppar. — Corpora oryzofdea, risgrynslika kroppar i leder, hålor m. m. — Corpus catholico'rum, katolikernas förening, romersk-tyska rikets samtliga katolska riksständer. — C. Chrfsti, Kristi lekamens fest. — C. delfcti, samtliga de faktiska förhållanden 1. handlingar, som utvisa ett begånget brott; det föremål, på 1. med vilket ett brott blivit förövat; spåren efter gärningen. — C. doctri'næ, samling av kyrkliga läro- och bekännelseskrifter, särskilt samlingen av 1560, såsom rättesnöre för lutheranemas tro. — C. Do'mini, Herrans lekamen, i den katolska kyrkan benämning på den invigda hostian. —- C. evangelico'rum, de evangeliskes förening, efter westfaliska freden benämning på Tysklands samtliga protestantiska riksständer. — C. ju'ris, en samling lagar; oftast C. juris civflis, den i 12 :e årh. till ett slutet helt förenade, under kejsar Ju-stinianus utförda samlingen av den romerska rättens källor, till skillnad från C. juris cano'nici, samling kanoniska rättskällor. — C. li'berum, fri kropp. — C. lu'-teum, den gula kroppen vid omvandling av äggfolliklarna. — C. u'teri, livmoderkroppen. — Ad corpus, överhuvudtaget, på en slump. —• In co'rpore, alla tillsammans.

Corpusculum, lat., korpuskel, liten kropp.

Corre'ctor, lat. (av corri'g er e, förbättra, fr. correcteur), korrekturläsare; superior i vissa kloster.

Corregedor, port. {1. -sjedå'r), administrativ ämbetsman i Portugal. Jfr följ. ord.

Corregidor, sp. (L kårresjidå'r), fordom titel för den högsta juridiska och administrativa ämbetsmannen i en spansk stad. Jfr föreg. ord.

Cor re'gis in ma'nu Do'mini, lat., konungens hjärta i Herrens hand (ett av konung Sigismunds valspråk).

Corre'nte, itaL, Courante, fr, {L -ra'ngt), en äldre dans i tredjedelstakt, med livlig rörelse.

Correspondance, fr, (L kårrespångda'ngs), överensstämmelse; motsvarighet; sammanhang; förbindelse; brevväxling.

Corrige'nda, lat, (av corri'gerey förbättra), eg. de (ställen i en skrift), vilka böra rättas ; rättelser; förteckning på tryckfel.

Corrige'ntia, lat., pL, med., mildrande tillsatser till läkemedel.

Corriger, fr. {1. kårrisje), rätta, förbättra. Jfr Korrigera. — C. la fortune, fr, (L - la fårrty'nn), eg. förbättra lyckan; spela falskt.

Corrobora'ntia, lat., pL, med., stärkande medel.

Corrode'ntia, lat., pL, med., frätande medel.

Corro'sio, lat,, Corrosio'n, med., anfrätning, etsning.

Corruga'tor, lat., som rynkar, t. ex. mus-culus c,

Corruga'tum (av lat. corruga're, av ru'ga, veck, skrynkla), hot,, hopskrynklad.

Corru'mpunt bo'nos mo'res collo'quia pra'va, lat, ordspr,, dåligt snack fördärvar goda seder. — C. vitio'rum exempla dome'stica mu'lta, den lasternas smitta, som man insuper i hemmet, följer med utomgårds.

Corselet, fr, (I, kårsölé'), lätt harnesk.

Co'rso, ital., handelst,, gångbara priset på penningar 1. växlar (jfr Kurs); kapplöpning, kapplöpnings- 1. kappränningsbana; vid karnevalstiden bruklig promenad i vagn genom en stads huvudgata, som på grund härav i flera av Italiens städer har fått benämningen Corso. —• Al corso, efter gällande kurs. — Corso di dena'ri, myntkurs. — C. di le'ttere, växelkurs. — C. di barche, kapprodd.

Cortade'ria, bot., sydamerikanskt grässläkte. — C. arge'ntea, pampasgräset. Odlas ofta som dekorationsväxt.

Cortége, fr, (I, kårte'sj, ital. corteggio), en hög persons samtliga följeslagare och följ eslagarinnor; hedersfölj e.

Cortejo, sp, (I, kårte'sjo), "riddare", uppvaktande kavaljer, motsvarande en italiensk cisisbeo (se d. o.).

Cortes, sp., pL, riksständerna i Spanien och Portugal, riksdag.

Co'rtex, pL Co'rtices, lat,, bark. — C. angu-stu'ræ, se Angusturabark, — C. ca'cao, kakaoskal. — C. cane'llæ a'Ibæ, farm., vit kanel (av Cane'lla a'lba). — C. cascari'llæ, kaskarillbark (se d. o.). —-C. ce'rebri, anat., hjärnbarken. — C. chi'næ Calisayæ, kinabark. — C. cinnamo'mi ceyla'nici, äkta

kanel (av Cinnamo'mum ceyla'nicum). — C. condura'ngo, kondurango. — C. cuspa'-riæ = Angusturabark (se d. o.). — C. fra'ngulæ, brakvedsbark. — C. fru'ctus granato'rum, granatäpple skal. — C. fru'c-tuum aura'ntii, pomeransskal. — C. f. ci'tri, citronskal. — C. mezere'i, tibast (av Da'phne Mezere'um), — C. que'rcus, ekbark. — C. Quilla'jæ, kvillajabark. — C. Sa'licis, Salixbark. — C. thymiama'tis 1. thu'ris styraxbark (se Styr ax).

Cortica'le, Corti'cola (av lat. co'rtex, bark), bot., växande på bark.

Cortina'rius, bot., spindelskivlingar. Ett art-rikt, giftigt svampsläkte.

Corvée, fr, (I, kårve'), böndernas tvångsarbete vid herrgårdarna i vissa länder, dagsverke.

Co'rvidæ, zooL, familjen Kråkfåglar. Svenska släkten äro: Colæ'us, Co'rvus, Cra'ctes, Ga'rrulus, Nucijraga och Pi'ca.

Co'rvus, astr., stjärnbilden Korpen på s. hemi sfären.

Co'rvus 1. Manus fe'rrea, "järnhand", krig sk., ett av tvenne hakar i en järnkätting bestående redskap, varmed fientliga fartyg upphissades och åter släpptes för att krossas.

Co'rvus, zool., kråksläktet. — C. co'rnix, grå kråkan, vanliga kråkan. — C. co'rax, korp. — C. coro'ne, svart kråka. — C. frugi'-legus, råka. Se även Colæus.

Corya'nthe yohimbe, bot., västafrikanskt träd av fam. Rubia'ceæ. Se Yohimbin.

Cory'dalis, bot., nunneört, växtsläkte tillhörande fam. Papavera'ceæ. Ett stort antal arter från Europa och Asien odlade, t. ex. C. bulbo'sa 1. C. so'lida (förvildad i Sverige), C. gla'uca, med cinnoberröda och gula blommor, C. lu'tea, med guldgula blommor, C. oclirole'uca, med vitgula blommor. — C. ca'va, hålört, hålrot, med ihålig stamknöl; s.ö. Sverige. Ofta odlad. — C. interme'dia, smånunneört, allmän. — C. la'xa, handnunneört, kusttrakter i mell. Sverige. —• C. no'bilis, sibirisk nunneört, storväxt, yttre kronblad gula. — C. pu'-mila, sloknunneört; s. och mell. Sverige.

Coryfi'n, farm., förening av mentol och etyl-glykolsyra. Användes vid näs- och svalgsjukdomar samt mot nervösa kräkningar.

Co'rylus, bot., växtsläkte tillhörande under-fam. Betula'ceæ av fam. Amenta'ceæ. — C. avella'na, hassel, vars nötter äro högt skattade. —• C. Iacinia'ta, underart med djupt parflikiga blad. — C. oblo'nga, underart med smalt avlånga nötter. — C. ova'ta, underart med brett avlånga nötter. C. silve'stris, underart med runda nötter.

Corymbi'feræ, bot., se Tubulifloræ.

Corymbo'sum (av lat. cory'mbus, blomklase), bot., kvastrik.

Co'rypha, bot,, ett palmsläkte. — C. umbra-culi'fera, talipotpalmen (Ceylon), lämnar sago m. m.S04

Co'ryza, gr., med., snuva, förkylning av huvudet.

Cos, mat,, förk. för Cosinus (se d. o.).

Cosci'nium, bot, växtsläkte av fam. Meni-sperma'ceæ. — C. fenestra'tum, en indo-malajisk art, innehåller i veden ett bittert magmedel, falsk kalumba.

Cosecans 1. Cosecant, förk. cosec,, mat., inverterade värdet av cosinus (se d. o.).

Co'si, ital., så, sålunda. — C. fan tu'tte, så göra alla (kvinnor), titel på en opera av den tyske kompositören Mozart.

Co'sinus, mat., en av de trigonometriska funktionerna: förhållandet mellan den närliggande kateten och hypotenusan i en rätvinklig triangel. Omvända (inverterade) förhållandet kallas cosecayit. Jfr Sinus, Tangent, Secant och Cotangent,

Cosmes pulver, farm., Pu'lvis arsenica^lis Cosmi, arsenikhaltigt pulver, som förr användes till etsning vid hudåkommor som t. px. lupus.

Cosme'tica (av gr. kosme'in, ordna, pryda), skönhetsmedel. Jfr Kosmetiska medel.

Co'smos, bot., prydnadsväxt släkte av fam. Compo'sitæ, från varma delar av Amerika.

Co'smus, latinskt, Co'smo, italienskt mansnamn (av gr. ko'smos, smyckad, prydd).

Cospe'tto di Bacco, ital., eg. Backus' ansikte; för tusan!

Coss, ital., mat., förr benämning på algebra. — Co'ssiska tal, förr liktydigt med poten-ser och rötter. — C. tecken, de symboler, som förr användes för att beteckna nämnda storheter. — Cossi'st, en person, kunnig i algebra.

Co'ssus, zooL, vedborrare.

Co'sta, ital, se A. costa.

Co'sta, lat., revben; ital, havskust. Jfr Cote. —• Costa'I (lat. costa'lis), hörande till 1. med avseende på revbenen.

Costa-Rica-arrowrot 1. Yuccastärkelse, se Arrowrotstärkelse och Yucca.

Coster-legenden, numera vederlagd holländsk legend om att boktryckarekonsten skulle uppfunnits av en holländare Coster och ej av Gutenberg.

Co'sti 1. A co'sti, ital, handelst., från Eder ort.

Costie, avkomling av vit och fustie (se d. o.).

Cost, Insurance, freight (förk. C. I. F. 1. cif), eng. (1. kåsst, i^nsjoräns, frät), handelst., eg. omkostnad, assurans, frakt; en vara säljes cif, då avsändaren erlägger avgifterna för varans transport och sjöförsäkring. — Costs, freight (1. kåssts, -), eg. omkostnader, frakt; termen innebär, att avsändaren betalar kostnaderna och frakten.

Costs, freight, se under Cost, insurance, freight.

Cot., förk. för Cotangent (se följande ord).

Cotangent 1. Cota'ngens (av lat. compli-me'nti ta'ngens), mat., en av de trigonometriska funktionerna: förhållandet mel-

lan den närliggande och den motstående kateten i en rätvinklig triangel. Jfr Tangent, Sinus och Cosinus.

Cote, fr. (1. kåt; lat. co'sta), revben; sida; kust; sluttning av ett vinberg. Jfr Costa. — Cote-viner, franska rödviner från departementet Cote d^or.

Coté, fr. (1. kåte'), sida; led, riktning. — C. droit (1. - dråa'), högra sidan. — C. gauche (1. - gå'sj), vänstra sidan.

Cotentin-rasen (1. kåtangtä'ng-), boskapsras från Normandie.

Cothu'rnus, se Koturn.

Cotilloi^ fr. (1. kåtijå'ng), se Kotiljong.

Cotisatio'n, fr. (av lat. quo'tus, huru mycket), sammanskott, andel i sammanskott.

Cotobark, Cotoi'n, se Kotobark.

Coton, fr. (1. kåtå'ng), bomull. — Cotonnade (1. -a'dd), bomullstyg. — Cotonnerie (Z. -öri'), bomullsplantage.

Cotonea'ster, bot., oxbär, buskskläkte av fam. Rosa'ceæ. — C. intege'rrimus förekommer sparsamt i Sverige upp till Jämtland.

Cotoye'ra, fr. (1. kåtåaje'ra, av cote, sida, kust), gå bredvid någon; segla utmed kusten.

Cotswold-får, eng. (1. kå'tsoåld-), hornlös, långullig fårras från grevskapet Glou-cester i England.

Cotta, namn på en tysk bokförläggarefamilj.

Cottage, eng. (1. kå'ttedsj), hydda, mindre lantställe nära intill en stad; arbetarebostad. — Cottagesystem, en form av avlöning för arbetare, i det dessa få fri bostad, mot det att lönen något förkortas.

Co'ttidæ, zooL, familjen Simpfiskar. Hit höra Simpor, Ulkar och Skrabbar.

Cotton, eng. {1. kå'ttön), bomull. — Cotton-oil (1. -åjl), bomullsfröolja.

Co'ttus, zooL, simpsläktet. — C. buba'lis, ox-simpan. — C. go'bio, stensimpan. — C.. quadrlco'rnis, homsimpan. — C. sco'rpius, rötsimpan.

Cotu'rnis, brokiga ostindiska tj^ger med inslag av fint bomullsgarn.

Cotu'rnix cotu'rnix (C. commu'nis), zool, vakteln.

Cotyledo'n, anat, de enskilda loberna i moderkakan.

Cotyle'don, bot, som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Crassula'ceæ. Kallas ofta Echeve'ria.

CotyIedo'neæ, Cotyledo'ner, bot, hjärtbladväxter.

Couche, fr. (1. kosj), lägg dig; ligg stilla! "kus!" (åt hundar).

Couche, fr. (1. kosj), säng; barnsäng; grund; drivbänk; målark., första anläggningen till en målning; spelt, utsats på ett kort i hasardspel. — En couche (1. ang -), i barnsäng. — Fausse couche (1. fås -), missfall.

Cougnar, ett slags tremastad malajbåt.

Coulage, fr. (1. kola'sj), handelst, den förminskning, som flytande varor äro under-Coulamment—Courbe rampante

kastade genom förvaringskärlets läckor. Jfr Läckage,

Coulamment, /r. (Z. kolama'ng), adv., flytande; lätt. — Coulant {L kola^ng), adj., flytande; lätt, otvungen; suhst., halssmycke, som löper på en snodd.

Coulé, fr, (L kole'), fäktk,, glidning; ena parten låter sin klinga glida längs hela motståndarens för att tvinga denne att parera och blotta sig.

Couleur, fr, (L kolö'r, av lat, co'lor, färg), se Kulör.

Coulis, fr, (1. koli'), lastbärare; dagsverkare i Indien (se Kulier); ett slags kraftsoppa, kokad på kött. — C. de volaille (Z. - dö vålla'j), kraftsoppa på fågel.

Coulisse, fr, {I, koli'ss), se Kuliss.

Coulissier, fr. (1. kolissie'), handelst., börsspekulant, som utan bemedling av edsvuren mäklare blott gör differensaffärer.

Couloir, fr. (1. kolåa'r), lönngång; korridor.

Coulomb, fr. (1. kolå'ng), enhet för mängden av elektricitet, som genomströmmar en ledare. Jfr Elektriska enheter.

Coulombs torsionsvåg 1. vridvåg, fys., ett instrument, uppfunnet av den franske fysikern Coulomb och grundat på vridnings-motståndet i en tråd. Se Torsion och Tor-sionvåg.

Coumarounaträ (Z. komaro'-) 1. Gaia'kträ, veden av olika arter av ärtväxtsläktet Di'pteryx. Av vissa arter erhålles även tonkabönor.

Council, eng, (I, kaunsil), rådplägning, rådsförsamling. — Councillor {I, kaunsillör), medlem av en council (se ovan).

Counsel, eng, (I, kaunsöl; av counsellor, rådgivare), råd; benämning på de advokater i England, som hava rättighet att personligen uppträda inför domstolen. — Queen's counsel 1. King's counsel (/. koi'ns -, kings -), drottningens råd, konungens råd, högsta rangen bland "barristers" (se Barrister). —• Counsellor (Z. kaunslör), rådgivare, rättegångsbiträde.

Count, eng. (1. kaunt), greve. — Countess (1. -tess), grevinna.

Count-out, eng. (1. kaunt aut), räkning av de vid ett parlamentssammanträde närvarande medlemmarna.

County, eng. {1. kaunti), grevskap; provins.

— C. borough (Z. - bå'rrå), stad, som bildar eget grevskap. — C. council (1. - kaun-ci'l), grevskapsråd. — C. court (/. - kort), grevskapsdomstol. — C. gentlemen, de besuttna invånarna i ett grevskap. — C. town (1. - taun), den förnämsta staden i ett grevskap 1. en provins.

Coup, fr. {1. ko), slag, hugg, tag, stöt; spratt; "kupp"\ — C. d'éclat (Z. - dekla'), lysande bedrift. —- C. d'état (Z. - deta'), statskupp.

— C. de feu (1. - dö fö), skottsår. — C. de force (1. - dö fårs), kraftyttring, kraftprov. — C. de grace {1. - dö gras), nådestöt. — C. de main {1. - dö mäng), över-

rumpling. — C. de maitre (Z. - dö mätr), mästerverk; mästerkupp. —> C. de pied (1. - dö pje), spark. — C. de sang (I, - dö sang), blodslag i hjärnan. — C. de soleij (I, - dö sålä'j), solstyng. — C. de théâtre (I, - dö -atr), effektfull scen, teaterkupp. —• C. de trois (1. - tråa), biljardt., förlöpare utan träff på boll. —• C. de vent {1. - dö vang), vindstöt; även ett slags uppläggning av håret.— C. d'æil (1. - döj), ögonkast; hastig överblick. — C. manqué (/. - mangke'), 1. Faux coup (1. få -), felslag, felstöt, missräkning m. m. — A coup per du (1. - perdy'), på vinst och förlust.

Coupable, fr. (1. koupa'bl), brottslig.

Coupage, fr. (1. kopa'sj), förskärning.

Coupé, fr.y fäktk., snabb "spets över"-rörelse med klingan, varigenom den flyttas från ena till andra sidan av motståndarens vapen. Se Kupé.

Couperose, fr. (1. koprå's), med, en kronisk inflammation i ansiktets hudkörtlar.

Couple, fr. {1. kopl), mek., kraftpar, två krafter, parallella och lika stora, men verkande i motsatta riktningar på samma fasta kropp.

Couplet, fr. (I. kople', av lat. copula're, förena), se Kuplett.

Coupon, fr.y se Kupong.

Coupure, fr. (1. kopy'r), krig sk. y tvärverk.

Cour, fr. {1. kor), hov; hovpersonal; upp-

' vaktning hos en regerande person; artig-hetsbetygelse, hyllning (göra en dam sin cour [se Kur"]); domstol. — C. d'amour (1. - d'amo'r), "kärleksdomstol", namn på ett slags föreningar, som på 1100-t. upp-stodo i Provence, och i vilka man åhörde uppläsandet av kärlekskväden och fällde domar rörande kärleken och äran. — C. d^appel {1. - dape'11), vade- 1. appella-tionsdomstol. — C. d'assise (/. - dassi's), assisdomstolen, fransk domstol för grövre brott. — C. de cassation {1. - kassasiå'ng), kassationsrätten, högsta domstol för brottmål och civila mål. — C. permanente d'arbitrage {1. - permana'ngt darbitra'sj), "permanent skiljedomstol", officiella namnet på internationella skiljedomstolen i Haag. — Cours plénières {1. kor pleniä^r), länsherrens hovdagar, då vasallerna voro skyldiga att infinna sig.

Courage, fr. (1. kora'sj), mod, behjärtenhet; djärvhet. — Courageux (1. korasjö'), modig, behjärtad. — Bon courage (1. bång -), gott mod.

Courant, fr. {1. kora'ng), löpande, gångbar, giltig. Se Kurant. — Vara au courant {1. -å -), följa med, vara inne i förhållandena. — Courant ascendant (Z. - asangda'ng), meteor.y uppåtgående luftström. — C. des-cendant {1. - desangda'ng), nedåtgående luftström. — Courante (1. -a'ngt), en dans. Se Corrente.

Courbe rampante, fr, (I, korb rangpa'ngt), vangstycke (se d. o.).306

Courbette, fr, (I korbe'tt), krumsprång (om hästar). —Courbette'ra, göra krumsprång.

Cour d'amour m. fl., se Cour.

Coureur, fr. (1. korö'r; av lat. cu'rrere, löpa, springa), springare, löpare.

Cour permanente d^arbitrage, se under Cour.

Cour permanente de justice Internationale, fr. {1. kor permana'ngt dö sjysti's ängter-nasiåna'll), den av Nationernas förbund tillsatta Fasta mellanfolkliga domstolen i Haag.

Courrier, fr. {1. korie'), se Kurir.

Cours, fr. (1. kor), se Kurs.

Cour t, eng. (1. kårt, fr. cour), hov; domstol.

— Court-journal (Z. - djörnöl), hovtidning.

— Court martial {1. - ma'rsjöl), krigsrätt.

— C. of Arches, se Arches-court. — C. of chancery {1. - kv tja'nsöri), kanslirätt. — C. of common pleas {1. - kö'mmön plis), domstol, som upptager och avgör alla civilmål. — C. of equity (Z. - éckoiti), ett slags förlikningsdomstol 1. handelsrätt, som avgör målen efter billighetens fordringar. — C. of exchequer {1. - extje'ckör), skattkammarrätt. — C. of king's (1. queen's) bench (1. - kings [1. koi'ns] bentj), högsta domstolen. — C. of. record (/. - rikå'rd), en domstol, vars domar förvaras i domböcker, vilkas precedensfall äga kraft av lag. — Ce'ntral cri'minal court, en brottmålsdomstol i London.

Court of Common hall, se Common hall.

Courtage, fr. (1. korta'sj), handelst., mäklaresyssla; mäklararvode. — Courtier (1. kortie'), mäklare.

Courtaud, fr. (1. kortå'; av courty kort), kort och tjock, undersätsig. — Cheval courtaud {1. sjöva'1 -), häst med stubbsvans. — Chien courtaud {1. sjiä'ng -), hund med svans och öron stubbade.

Courtier, se under Courtage.

Courtine, fr. (1. korti'nn), befästn., mittel-valL

Courtisan, fr. {1. kortisa'ng), hovman; inställsam man. — Courtisane {1. -sa'nn), eg. hovdam; kurtisan, demimondedam. — Courtoisie (1. kortåasi'), artighet; tjänstaktighet ; ridderlighet.

Cousin, fr. (1. kosä'ng), se Kusin. — Cou-sinage (1. -a'sj), kusinskap.

Coüt, assurance, fret (förk. C. A. F. 1. caf), fr. il. kott, assyra'ngs, frä), omkostnad, assurans, frakt, se Ca/, Cif och Cost, in-surans, freight.

Couteau, fr. {1. kotå', av lat. cultellus, liten kniv), kniv, jaktkniv, som i en slida bäres vid ena sidan.

Coüte que coüte, fr. (1. kot kö kot), kosta vad det kosta vill.

Coutume, fr. (1. koty'mm), kutym, vana, plägsed, hävd.

Couvade, fr. (1. kova'dd; av couver, ligga på ägg, ruva), "manlig barnsäng", egendomligt bruk bland naturfolken, som består i att fadern vid ett barns födelse lägger sig

till sängs och sköter sig ungefär som en barnsängskvinna. Seden, som länge bibehöll sig i s. Frankrike, sammanhänger med s. k. tabuföreställningar.

Couvert, fr. (1. kovä'r), se Kuvert. — Couver ture {1. -tyr), täckelse, omslag.

Couvre-pied, fr. (1. kovr pje), fottäcke.

Cova'do, portugisiskt och brasilianskt längdmått = 66—68 cm.

Cowboys, eng. (1. ka'ubåjs), eg. kopojkar; boskapsherdar i v. delen av Förenta staterna.

Cowcatcher, eng. (1. ka'ukatsjör), eg. ko-fångare; apparat framtill på ett lokomotiv 1. motorfordon till förebyggande av olycksfall.

Covelli'n, miner., kopparindigo, ett blände, som uppträder sekundärt på kopparkis och kopparglans.

Covenant, eng. {1. köVvinant; av lat. con-veni're, överenskomma), fördrag,förbund; de skotska protestanternas 1638 slutna förbund till skydd för den presbyterianska kyrkoförfattningen mot den engelska epi-skopalkyrkans och katolikernas övergrepp. — Covena'nter, medlemmarna av detta förbund, skotska protestanter 1. pres-byterianer.

Cove'nt (av lat. conve^ntus, kloster), "kloster-öl", kallas i Tyskland ett svagt öl, som beredes genom en andra utdragning av mäsken.

Co'vent-ga'rden-teatern, Londons största teater, grundad 1733.

Co ver coat, eng. (1. kaVö cå'ut), ett ylletyg till ytterplagg; av sådant tyg sydd rock 1. kappa.

Cowperska körtlarna (1. kk^u-), anat., tvenne körtlar i urinröret hos mannen.

Co'xa, lat., anat., höft, ro.

Co'xagra, lat.-gr. (av lat. co'xa, länd, och gr. a'gra, fångst), med., höftsjuka. — Coxalgi', höftvärk. — Coxi't 1. Coxftis, höftledsinflammation.

Coyo'ten, zool., Nordamerikas prärievarg, Canis latrans.

Coypu, zooL, sydamerikansk bäverråtta.

C. R., på telegram: förk. av Accusé de reception, fr. (1. ackyse' dö resepsiå'ng), mottagandet bevittnat, d. v. s. ankomstbevis betalt.

Cr, kem., atomtecken för Krom (Cromium).

cr., förk. för lat. curre'ntis, löpande, innevarande (år 1. månad).

Cra'bo-olja, dets. som Carapa-olja.

Crachat, fr. (1. krasja', av cracher, spotta), eg. upphostat slem; ordenskraschan.

Crack, eng. {1. kräck), sportt., favorithäst vid kapplöpningar; favorit vid idrottstävling.

Cracovienne, fr. (1. -viä'nn), polsk dans, se Krakoviak.

Cra'ctes infau'stus, zool., lavskrikan, en norrländsk kråkfågel.

Crag, eng. (L ViTågg) y geoL, lerblandade sand-xstensavlagringar från pliocen- och tidig kvartärperiod, i England, Belgien och Irland.

Craintif, fr, (1. krängti'ff), fruktande, rädd, tvehågsen.

Cra'mbe maritima, bot., strandkål, ätlig havsstrandväxt, tillhörande fam. Cruci'-feræ. — C. Tata'ria, tatar, har sött smakande rötter, som ätas i ö. Europa.

Cra'mbe repeti'tia, lat, uppvärmd kål, d. v. s. långtråkigt upprepande 1. omtuggande.

Cra'mpus, med., kramp.

Cran, eng. {1. krann), engelskt mått för fisk; för färsk fisk 45 gallons, för saltad fisk 37,5 gallons (204,461 1. resp. 170,384 1.).

Craniopa'gus (av gr. krani'on, huvudskål, och page'is, förenad), med., dubbelmissfoster med sammanvuxna huvud.

Cra'nium, lat. (gr. krani'on, huvudskål), anat., skalle, huvudskål. — Craniologi', se Kraniologi.

Cra'nnoges {1. -nådjis), pålbyggnader i skotska och irländska sjöar.

Cransac-får {1. krangsa'ck-), hornlös, täml. grovullig fårras från departementet Aveyron i Frankrike.

Crapauds du mar als, fr. (1. krapå' dy marä'), eg. träskgrodor; jakobinskt öknamn på girondisterna.

Crapodaille, fr. (1. krapåda'j), fin, mycket löst vävd silkestyll.

Crapule, fr. (1. krapy'll, av lat. cra'pula, rus), utsvävning, liderlighet; pack, pöbel. — Crapuleux {1. -lö'), drucken; utsvävande, liderlig.

Craquelé, fr. {1. kraköle'), lergods, vars glasyr är craquelerad, d. v. s. för prydnads skull bär talrika, täml. jämnt fördelade sprickor. Dylik glasyr kallas Craquelure il -iy'r).

Craqueur, fr. {1. krakö'r; av craquer, skrävla, braka), storpratare, lögnare. — Craquerie (1. kraköri'), munväder, skryt, skrävel.

Cra'ssula, bot., som krukväxter odlat släkte av fam. Crassula'ceæ.

Crassula'ceæ (syn. SuccuWntæ), bot., fetbladväxter, växtfamilj tillhörande de cho-ripetala dikotyledonerna. Svenska släkten: Rhodiola, Sedum, Sempervivum och Tillæa. Många utländska arter av dessa o. a. släkten odlade som prydnadsväxter.

Crassifo'lia (av lat. fo'lium, blad), bot., tjockbladig.

Cra'ssus, lat., eg. den tjocke; tillnamn för flera romerska familjer.

Cratæ'gus, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Poma'ceæ. — C. caly'-cina, spetshagtorn. — C. cocci'nea, bred-hagtorn (odlad). — C. curvise'pala, syn. C. monogyna (se d. o.). — C. macraca'ntha (odlad, n.

Amerika). — C. mono'gyna, trubbhagtorn. — C. nigra (odlad, Ungern).

— C. oxyaca'ntha, hagtorn. — C. puncta'ta (odlad, n. Amerika). — C. sangufnea (odlad, Sibirien).

Cra'ter, astr., stjärnbilden Bägaren på s. hemisfären.

Cratere'llus, bot., trumpetsvamp.

Crau (1. krå), ett franskt vin från Provence.

Cravant (/. krava'ng) 1. Cravantburgu'nder, ett franskt vin från staden Cravant.

Cravate, fr. (1. krava'tt), urspr. kroat; sedermera de kroatiska soldaternas halsbeklädnad; kravatt, halsduk, krage.

Crawl, eng. (1. krål), krål, ett simsätt.

Crayon, fr. (l. kräjå'ng), ritstift, blyerts- 1. kritpenna; även ritning, utkast. — à deux crayons (Z. a dö -), eg. med två kritpennor; teckning utförd med svart och vit krita på tonpapper. — à trois crayons {1. -tråa' -), eg. med tre kritpennor; handteckning med svart, röd och vit krita. — Crayonförstoring, ett sätt att med svartkrita behandla på fotografisk väg förstorade fotografier. — Crayon-manér, förfaringssätt, varigenom man i etsning 1. gravyr efterbildar en i kritor 1. blyerts utförd teckning. —• Crayonne'ra, rita med blyertspenna; teckna, göra utkast.

Creamcoloured ware, eng. (1. krimkå'löd oä'r), se Wedgwood.

Cre'as 1. Kre'as, textil., en stark, tvåskaftad, prima linnevävnad, vanligen kallad läder-1. dubbellärft.

Creation, fr. (1. kreassjå'ng), skapelse, modeskapelse.

Crea'tor, lat., skapare.

Cre'dat 3udæ'us Ape'lla, lat., "det må juden Apella tro"; "tro det, den som vill". Citat ur Horatius' satirer.

Cre'de mi'hi, be'ne qui la'tuit, be'ne vi'xit,

lat. ordspr., tro mig, avsides i ro är bäst att bo.

Credi't {fr. crédit, av lat. cre'dere, tro, hava förtroende till), se Kredit. — C. och De'bet, lat., eg. han betror och han är skyldig; handelsterm, som betecknar resp. tillgodohavande och skuld.

Crédit fonder, fr. (1. kredi' fångsie'), bank, som utlånar penningar mot säkerhet i fastighet, hypoteksbank.

Crédit Lyonnais, fr. {1. kredi' liånä'), "Lyonska Kreditbolaget", Frankrikes största privatbank.

Crédit mobilier, fr. (1. kredi' måbilie'), kre--ditanstalt för rörliga valutor.

Cre'do, lat., eg. jag tror; trosbekännelse; tonk., tredje avdelningen i den katolska mässan; namn på katolsk tidskrift i Stockholm, grundad 1920. — C. qui'a absu'rdum, jag tror emedan det är orimligt, ett uttryck av kyrkofadern Augustinus.

Creek, eng. (1. krik, mlat. crica, holl. kreek, anglos. crecca), liten vik och hamnplats vid engelska kusten; i Förenta Staterna och Australien betyder ordet flodbädd, som periodiskt uttorkar.

Creeks 1. Muskogees (L kriks, -gi's), indianstam i Nordamerika.

Crees (1. kris), algonkinindianstam vid Hudsonvikens s. stränder.

Cremaillère, fr, (L krömajä'r), befästn,, sågverk, in- och utgående vinklar på insidan av ett bröstvärn.

Crémant, fr. (1. -ma'ng), det lättaste av musserande viner.

Cremantvin, ett slags ungerskt vin.

Crema'ster, anat, hängare, muskel från sä-dessträngen till testikeln.

Cremato'rium, lat, likbränningsugn.

Crème, fr, (1. kräm), grädde; fig., sällskap av personer ur de allra förnämsta samhällsklasserna (la crème de la crème). — La crème de la société (/. - dö la såsiete'), högsta societeten. Jfr Kräm.

Créme céleste, fr. (1. cräm sele'st), dets. som Cold cream (se d. o.).

Cremone'sare, ett slags berömda fioler från staden Cremo'na i Italien. De bästa äro tillverkade av familjerna Awuti, Stradi-vari och Guarneri.

Cre'mor ta'rtari, lat, farm., renad vinsten. Brukas till tandpulver och invärtes medicin.

Cre'na, lat, fåra. — Crena a'ni, analfåran.

Crena'tum (av lat cre'na, inskärning), hot, naggad. —• Crenula'ta, hot, smånaggad.

Creneau, fr. (1. krönå; av lat cre'na, spricka), se Krenå. — Crenele'ra, se Kre-nelera. — Crenelure (1. -ly'r), se Krenelyr.

Crenila'brus me'lops, zool., skärsnultran (syn. Labrus m.).

Creno'thrix, hot, järnbakterier.

Crépe, fr. (1. kräp; av lat cri'spus, krusig), flor, krusflor, krepp.

Crépin (1. krepä'ng), franskt mansnamn = Crispinus (se d. o.). —• Saint Crépin {L säng -), den helige Crispinus, skomakarnas skyddshelgon. Se vid. Crispinader.

Crépine, fr. il. -pi'nn), tjocka fransar; små-mönstriga, prickiga sidentyger. Se Kre-piner.

Cre'pis, hot, växtsläkte av fam. Compositæ. Ett fåtal arter odlade. Fem inhemska.

Crépon, fr. (1. krepå'ng), ett slags fint tyg av ylle 1. siden.

Crépuscule, fr. (1. krepysky'll, lat. crepu'scu-lum)f skymning; gryning.

Cres (Z. kre), dets. som Creas (se d. o.).

Cresc., förk. för Crescendo (se följ. ord).

Créscendo, ital. (1. kresje'ndå), tonk., med tilltagande styrka. Tecknas -====1^::: .)(Decrescendo.

Cre'scens och Cresce'iitia, latinskt mans- och kvinnonamn (av cre'scere, tillväxa), den växande. Kvinnonamnet heter på franska Crescence (1. kresa'ngs).

Cresce'ntia, hot, växtsläkte av fam. Bigno-nia'ceæ, i tropiska Amerika. — C. ala'ta, odlas. Bladen, tecoma-te, anses vara ett utmärkt medel mot bröstsjukdomar. — C. cujete, kalabass-trädet, har frukter, som

användas till kärl, kalahasser. (Kalabasser fås även av en gurkväxt, Lagena'ria.)

Crest, eng., hjälmprydnad över vapensköld.

Cre'ta a'lba, lat, vit krita.

Créte, fr. (/. krät; av lat. cri'sta, kam), krigsk., skärningen mellan ett bröstvärns "krön" och dess sidosluttningar, ^^dosse-ringar'\

Cre'tius, lat, metr. ~ Amfiinacer (se d. o.).

Crétin, fr. (1. kretä^ng), se Kretiner.

Cretonne, fr. (1. krötå'nn), vitt 1. tryckt bomullstyg; ett slags möbeltyg av ylle, med stora mönster.

Crevasse, fr. (1. kröva'ss; av lat. crepaWe, springa sönder), klyfta, rämna.

Crevé, fr. (av crever, spricka sönder), etsning med outspädd salpetersyra för inbitande av de kraftigaste valörerna på en konstetsningsplåt.

Crève-cæur, fr. (1. krävkö'r), hjärtesorg, förtret, bekymmer.

Crevette, fr. (1. krövä'tt), ett slags räkor.

Crex crex, zooL, ängsknarr (avfam. Sumphöns).

Cri, fr. (L kri), rop, skrik. — Cri de douleur (1. - dö dolö'r), klagorop, skri av smärta. —• Cri-cri (1. krikri'), eg. syrsa; oväsen, stoj; krick-krick, ett slags leksak, med ett obehagligt skärande ljud.

Criant, fr. (1. kria'ng), skriande, himmelsskriande.

Cribbage, eng. (1. kri'bbädsj), ett engelskt kortspel.

Cri'brum, lat, sil. — Cribrifo'rmis, silfor-mad. — Cribro'sus, försedd med silhål.

Cri'cket, eng., ett engelskt slagbollspel.

Cricoi'des 1. Cricoide'as, lat, ringformad.

Crime, fr. (1. krim), brott.

Cri'men, lat., brott. — C. capita'le, förbrytelse, som är belagd med dödsstraff. — C. fa'Isi, förfalskningsbrott. — C. fla'-grans, missgärning, vid vars utövande brottslingen gripes. — C. læ'sæ majesta'-tis, majestätsbrott, högförräderi. — C. occu'ltum, hemligt brott. — C. perduel-lio'nis, hö^örräderi. — C. ra'ptus, våldsamt bortförande av en kvinna. — C. sacri-le'gii, se Sacrilegium. — Crimina'1, Crimi-ne'll, se Kriminal, Kriminell. — Crimina'-liter, i brottmålsväg.

Cri'mp, eng., agent för kolhandlare; vär-vare; i Amerika bordell- och sämre värdshusvärd.

Crin d'Afrique, fr. (1. kräng dafri'ck), "afrikanskt tagel", och C. végétal (L vesjeta'l), "vegetabiliskt tagel", krollsplint, ofta bladen av ett nordafrikanskt stäppgräs, som nyttjas till stoppning av madrasser och möbler.

Crinftus, -a, -um, lat, bot, långhårig.

Cri'nis, lat, hår.

Crinoi'dea, zool, hårstjärnor.

Cri'num africa'num, hot, se Agapanthus.

Crin végétale, fr. (1. kräng vesjeta'll), se Crin d'Afrique och Caryota.Crisis—Croquera

309

Cri'sis, lat,, kris.

Crispa'tus, Cri'spus (-a, -um), lat., bot, krusig.

Crispin, fr. (1. krispä'ng), komisk figur i den klassiska franska komedien, antingen fiffig 1. otymplig och dum betjänt.

Crispina'der, välgärningar på andras bekostnad, uppkallade efter helgonet Crispinus, skomakarnas skyddspatron, som säges hava stulit läder och av detta förfärdigat skor åt fattiga. Jfr Saint Crépin (under Crépin) och Crispinus.

Crispine, fr. (1. -pi'nn), en liten damkappa.

Crispi'nus och Crispi'na, mans- och kvinnonamn (av lat. cri'spus, krusig), krushårig. Mansnamnet förk. till Crispi'n.

Crista castre'nsis (av lat. cri'sta, kam, och ca'strum, läger), hot., lägerkam. — Crista galli (av lat. gallus, tupp), hot., tuppkam.

— Crista'tus, -a, -um, lat., kamprydd; hot., kamlik.

Cristaci'ter (av lat. crVsta, kam), paleont., ett slags förstenade, taggformiga musslor.

Cristalli'nus, lat., hot., kristallklar.

Cristi'nos, i Spanien under drottning Maria Kristinas regering anhängarna av henne och den politiska reformen. Mot dem stodo c a r 1 i s t e r n a (se d. o.).

Cristobalft, miner., en kristalliserad modifikation av kiselsyra. Bildas vid hög upphettning av kvarts.

Crite'rium, lat., fil., kännetecken, varigenom något igenkännes. — C. ve'ri, lat., kännetecken på sanningen (av något).

Croca'tum, Cro'ceus (av lat. Crocus, saffran), hot., saffransgul. — Crocifo'lius (av lat. fo'lium, blad), hot., med blad som Cro'cus.

Croccia, ital. {1. krå'ttja, av lat. cro'cus, saffran), den röda kardinalsdräkten.

Croche, fr. (1. kråsj), tonk., åttondedels not.

— Double croche (/. dobl -), sextondedels not.

Crochet, fr. (1. kråsje'), liten krok, virknål.

— Croche t s, pl., lockar vid tinningarna, "korkskruvslockar"; parentestecken.

Croci'n, kem., det gula färgämnet i saffran.

Crocketspel {1. krå^cket-; eng. och fr. croquet [I. kråcke"]), krocketspel, ett slags engelskt bollspel med träkulor, vilka drivas genom järnbågar medelst träklubbor. — Crocke'ra, krockera, med en krocketkula träffa en annan.

Crocodi'lus, zooL, krokodilsläktet. — C. nilo'-ticus, nilkrokodilen.

Cro'cus, hot., odlat växtsläkte tillhörande fam. Irida'ceæ. Allmännast äro C. ve'rnus 1. neapolita'nus, saffran, med blå 1. vit krona, och C. lu'teus, med ,8:ul krona. Andra odlade arter äro C. albiflo^rus, kalk vit, C. heuffelia'nus, kalk violett, C. mæsi'acus, kalk gul, och C. susia'nus, kalk gul, utvändigt ofta svartstrimmig.

Cro'cus metalIo'rum, lat., "metallsaffran", alkemistiskt namn på brunröda metall-

föreningar, t. ex. C. Ma'rtis, järnoxid, C. so'lis, lat., guldoxid, och C. Ve'neris, kop-paroxidul. Crocus Martis, oftast blott kallad C., kvarlever som namn på polermedlet hård, finpulveriserad järnoxid.

Cræ'sus, se Kresus.

Crofesi'ma (av Cro, krom. Fe, järn. Si, kisel och Ma, magnesium), beteckning för det material, varav jordklotets djuplager (mellan litosfären och centrosfären) jämte Nifesima {Ni, nickel) antages huvudsakligen bestå.

Cro'fters, eng. (1. -törs), arrendatorer i Skottlands högländer.

Croisade, fr. {1. kråasa'dd), korståg; kaperi; korsstöt; korseld.—Croise'ra (fr. croiser), korsa; gå i vägen för; kroasera, para djur av olika raser.

Croisé, fr. (1. kråasse'), textil., namn på ett flertal kypertslag.

Croisée, fr. \l. kråasse'), hyggn., korsmitten, skärningen mellan huvud- och tvärskepp i en kyrka.

Croisera {L kråa-), se Croisade och Kroasera,

Croix d'augives, fr. (I. kråa' dåsji'v), hyggn., i medeltidens franska byggnadskonst det kors, som bildas, där två diagonalbågar i ett korsvalv skära varandra.

Croix rouge, La, fr. (1. la kråa' rosj), röda korset, sammanslutning för frivillig sjukvård i fält.

Cro-Magnon-rasen (Z. kr å-man jå'ng-), ar-keol., en av de kvart ära människoraserna i Europa, uppkallad efter fossila skelettfynd i grottan Cro Magnon i departementet Dordogne i Frankrike.

Cromlech, keltiskt ord (av cromen, tak, och lech, flat sten), ett keltiskt stenaltare, stendös, "dolmen" (se d. o.).

Cromorne, fr. (1. kråmå'rn), tonk., krum-horn, ett blåsinstrument.

Crona'rtium, hot., blåsrost, en skadlig svamp på barrträd.

Cronawetter, se Borovisczka.

Cronstedti't, miner., kolsvart, kristallisk klorit.

Crookesft {1. kro-), miner., det enda hittills kända självständiga tallium-mineral.

Crookes rör (Z. kroks -), fys., ett nästan lufttomt glasrör, som användes vid studiet av katodstrålarnas egenskaper.

Crop, eng. (1. kråpp), skörd, särskilt den nordamerikanska tobaksskörden; de stora fat, vari tobaken i Nordamerika förpackas (väga fyllda 625 kg.).

Croquants, se under Croquera.

Croquera (1. kråcke'ra; fr. croquer)y bortsnappa; äta snålt; målark., i hast avteckna huvuddragen av föremål; göra ett flyktigt utkast. Se även Crockera (under Crocketspel). — Croquet (L krå'cket), se Crocketspel. — Croquis (Z. kråki'), flyktigt utkast till en målning; hastigt utkastad plan över en trakt. — Croquants (/. kråka'ng), eg. trashankar; öknamn på310

de upproriska bönderna i Guienne under Henrik IV och Ludvig XIII.

Croquis, se under Croquera.

Crore (L krå'ör, ind. karo'r), i brittiska Indien en summa på tio millioner rupier (se d. o.).

Crose, fr. (L krås), ett slags franskt vin från Cette.

Crossexamination, eng. (1. kråssegsami-nä'sjön), jur., vittnesförhör, hållet av den part, mot vilken vittnet uppträder.

Crossreadings, eng. (1. kråssri'dings), läsning tvärsöver, t. ex. från den ena tidningsspalten till den andra.

Crossword, eng. (1. kråssoö'rd), korsord, ordfläta.

Cro'ssopus fo'diens, se Neomys.

Crotala'ria, hot.y ostindiskt ärtväxtsläkte. — C. ju'ncea, ger sunn 1. bengalisk hampa.

Croti'n, farm., se Croton.

Cro'ton, bot., tropiskt växtsläkte, tillhörande fam. Euphorhia'ceæ. Flera droger fås av Cro^o7^-arter. — C. Casca'rilla och C. Elu-te'ria, lämna kaskarillabark. — C. lacci'-ferus, lämnar schellack. — C. nive'us, lämnar Colpachibark. — C. Ti'glium, C. Pa-va'na m. fl. ostindiska arter ha frön, som giva Croton-oljor (Kroton-oljor). Resterna av fröna innehålla ett skarpt giftämne, croWn 1. kroWn, som bl. a. förstör de röda blodkropparna.

Cro'ton-olja, se Croton.

Croup, eng. (1. krop), Kroup 1. Krup, med., stryp sjuka, inflammation i struphuvudets slemhinna, varvid bildas hinnor, vilka jämte ansvällningen av de sjuka organen orsaka kvävning. Ordet användes även synonymt med difteri.

Croupade, fr. (Lkropa,'dd), ridk., högt språng 1. sats av en ridhäst.

Croupe, fr. {1. kropp), länd.

Croupier, fr. (1. kropie'), person, som vid en spelbank utbetalar bankens förlust och insamlar dess vinst.

Croupon, fr. (1. kropång), krupong, kärn-stycket i en hud.

Croustade, fr. (1. krosta'dd), se Krustad.

Croüte, fr. (1. krot, av lat. crvJsta), brödskorpa, brödkant. — Croütes de lait (L krot dö lä), med., Cru'sta la'ctea,

mjölkskorv, en hudsjukdom, oftast förekommande å huvudet hos späda barn.

Crouton, fr. (1. krotå'ng), stekt brödskiva.

Crowd, eng. {1. kraod), se Chrotta.

Crown, eng. il. kraon), krona; silvermynt = 4 kr. 54 öre.

Crown-glass, eng. (1. kraon-glass), den finaste sort av vitt glas, användes tillika med flintglas (se d. o.) till linser för optiska instrument. — Crown-läder, framställes genom kombinerad vit- och fettgarvning. Användes till dragremmar o. d.

Crows, eng. (1. kra'ås), nordamerikansk indianstam, "kråkindianer".

Croyable, fr, {L kråa'jabl)^ trolig, sannolik.

Cruci'bulum, lat., bot., degel-.

Cruci'feræ (syn. Siliquo'sæ), hot., korsblommiga 1. skidväxter, växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna.

Crucifi'x (av lat. cru'ci fi'xus, korsfäst), se Krucifix.

Crudelite't {lat. crude'litas), grymhet. — Cruel, fr. {1. krye'll), grym, obarmhärtig.

Cru'dum, lat., bot., rå.

Cruentifo'lium (av lat. crue'ntiis, blodig, och folium, blad), bot., med blodfläckiga blad.

Cru's galli (av lat. cru's, ben, och gallus, tupp), bot., tuppben.

Cru'or 1. C. sangui'iiis, lat., blod, blodlever.

Crura'l (av lat. crus, lår, ben), anat., som har avseende på låret, t. ex. he'rnia cru-ra'lis, lårbråck.

Cruri'n, farm., pulverformig förening av kinolin och vismutrodanid. Användes mot gamla bensår.

Crus, pl. Cru'ra, anat., lår, skänkel. — Cru-ra'lis, som avser låret.

Crusa'do, ett spanskt och ett portugisiskt mynt med ett kors i prägeln, det förra = ungefär 1 kr. 35 öre, det senare = ungefär 1 kr. 80 öre.

Cru'sca, ital, kli. — Accade'mia della Crusca, en 1582 i Florens grundad förening av lärda med uppgift att rensa italienska språket ("liksom mjölet rensas från kiiet").

Crusher-apparat (/. kra'sjö-) 1. Crusher gauge (l. - gådsj), apparat för mätning av gastryck vid explosioner.

Cru'sta, lat., kroppars hårda yta; bark, skal, skorpa. — C. la'ctea, med., mjölkskorv. Se Croütes de lait. — Crusta'cea 1. Krusta-ce'er, pl., zooL, kräftdjur, en klass av leddjuren. — Crustaceolo'g, kännare av kräftdjuren. — Crustaceologi', läran om kräftdjuren.

Crusta'ceum, Crusto'sa (av lat. crusta, skorpa), bot., skorplik. — Crustulini-fo'rmis (av lat. crvJstulum, sockerbröd, och fo'rma, form), bot., lik sockerbröd.

Cruti il. sjro-), ind. velig., omedelbar uppenbarelse.

Crux, astr., stjärnbilden Södra korset på s. hemisfären.

Crux, lat., kors; plåga, lidande; katolsk procession med ett kors i spetsen. — C. in-te'rpretum, ett svårförklarligt ställe hos en författare (betecknades fordom med ett kors).

Cruza'da, sp. (av crus, lat. crux, kors), urspr. korstågsgärd; senare inkomster av fastor, frikallelser o. d. till delning mellan påven och konungen; den dessa avgifter indrivande domstolen.

Crwth, ett keltiskt instrument. Se Chrotta.

Cry de guerre, fr. {1. kri dö gär), härskri; heraldisk devis på vapensköldar, tjänande som. igenkänningstecken.

Crypta'rum (av gr. kryptons, dold), bot., i skrymslen (under trädrötter).Cryptogamæ—Cujusvis hominis etc.

311

Cryptoga'mæ, se Kryptogamer.

Cryptome'ria, hot.y östasiatiskt benträds-släkte. — C. 3apo'nica, japansk ceder, sugi, viktigt skogsträd.

Cs, kem.j atomtecken för metallen Cæsium.

c. s. = coma sopra, som ovan, 1. con sordino (se d. o.).

CS., kem.y förk. för kolsvavla.

C. S. (eg. förk. för Chalmerska slöjdskolan), förening av forna och nuv. chalmerister (se d. o.).

C. S. A., förk. för Centralförbundet för socialt arbete.

Csardak, ung. (1. tsjarda'k), vakthus på pålar.

Csardas, ung. (1. tsjarda'sj), en eldig ungersk nationaldans.

C. S. I., förk. för eng. Companioji of the star of India, ledamot av orden Indiens stjärna.

Csikos {1. tsjiko'sj; av ung. tsiko\ föl), ungersk, måleriskt klädd herde till häst.

ct., förk. för cent.

Ctenola'brus su'illus, zooL, stensnultran, av fiskfamiljen Läppfiskar (syn. Lab-rus).

Cteno'phora, zooL, kam-maneter.

Ctnr, ctr och cr, förk. för centner.

Cto ct. = Conto corrente, löpande räkning.

C:tra = contra, emot.

Cu, kem., atomtecken för Koppar {Cuprum).

Cua'ba, ett fint virke av kubanska träd, tillhörande släktet A7ny'ris (fam. Ruta'ceæ).

Cua'dra, sp., sydamerikanskt längdmått; i Chile 127 m.; i Argentina och Paraguay 129 m.; i Uruguay 86 m.

Cua'ndu, zool., se Cercolabes.

Cuartilla, sp. {1. -tilja), äldre spanskt rymdmått = omkr. 14 1.; i Uruguay och Argentina spannmål smått = omkr. 34 1.

Cuartillo (1. -ti'ljå), se Acumbre.

Cu'ati, zool., snabelbjörnen.

Cub {1. köbb), engelsk benämning på valp; varubenämning på ungdjursskinn inom pälsvaruhandeln.

Cu'baholz, gulträ, erhålles av det bl. a. å ön Kuba växande mullbärsträdet Mo'rus tinc-to'ria.

Cuba'n, miner., reguliärt kristalliserande kopparmineral, funnet på Kuba och i Sverige.

Cube'bæ, se Kuheber.

Cubi'culum, lat., eg. rum, sovrum, nattläger; grav för en martyr hos de första kristna; bönhus. — Cubicula'rius, husslav; titel för påvens kammartjänare.

Cubit, eng. {1. kjo^bit), äldre engelskt längdmått = 0,5 yard.

Cu'bitus, lat., anat., eg. armbåge; stundom (i st. f. os cu'hiti) armbågsbenet 1. stora armpipan; även ett

fornromerskt längdmått = 0,44 m.

Cubras, i Sydamerika bruklig benämning på avkomlingar av mulatt och neger.

Cucu'lidæ, zooL, familjen Gökfåglar, — Cu'culus cano'rus, göken.

Cuculla'ta (av lat. cucu'llus, strut), bot., strutlik.

Cucu'llus non fa'cit mo'nachum, medelt.- lat., eg. kåpan gör ej munken; kläderna göra ej mannen.

Cu'cumis, bot., växtsläkte av fam. Cucur-bita'ceæ. Ett stort antal arter odlade som prydnads- och köksväxter. — C. augu'-ria, aradagurka, prydnadsväxt med gula, taggiga frukter. — C. dipsa'ceus, kard-gurka, prydnadsväxt med gröntaggiga frukter. — C. du'daim, äpplemelon, prydnadsväxt med plommonstora, ätliga frukter. —• C. flexuo'sus, ormgurka, prydnadsväxt med långa, smala, mörkgröna, ätliga frukter. — C. me'lo, melon. — C. myri-ca'rpus, krusbärs gurka, prydnadsväxt med krusbärslika frukter. — C. sati'yus, gurka, mångformig, odlad köks växt.

Cucu'rbita, bot., gräskar, kurbits, pumpa, växtmärg, artrikt växtsläkte av fam. Cucurbita'ceæ. Ett stort antal mångfor-miga arter odlas som prydnads- och köksväxter. —• C. ma'xima, jättekurbits, turbankurbits, mångformig prydnads- och köksväxt. Hit hör trädgårdskurbits (C. ecorona'ta)y innefattande alla de mest kända ätliga sorterna. — C. pe'po, pumpa, växtmärg, mångformig prydnads- och köksväxt. Särskilt de äkta formerna C. melope'po ätbara.

Cucurbita'ceæ, bot., gurkväxter, växtfamilj av ordn. Campanulinæ (se d. o.). Viktiga släkten äro Citru'llus, Cucu'mis, Cucur-bi'ta m. fl. Omkr. 600 kända arter, mest i tropikerna (särskilt Brasilien, Ostindien, Peru).

Cucuriu'bu, dets. som Anaconda.

Cudbear {1. ködbär), kem., färgstoff, bildat genom ammoniaks inverkan på orcin (se d. o.).

Cuddi, arabiskt mått för våtvaror = 7,571 1.

Cue'ncas, medelfin spansk fårull.

Cui bo'no? se under Bonus.

Cui'que su'um, se Suum quique.

Cuirasse, Cuirassier, fr. {1. kuirass, -sie'), se Kyrass, Kyrassiär.

Cuir d'Alger, fr. {1. kui'r dalsje'), garvar-bark av Aleppotallen {Pi'nus aleppe'nsis).

Cuir de Russie, fr. (1. kui'r dö ryssi), juft, ryssläder, ett med videbark garvat och med nävertjära insmort läder.

Cuisse-madame, fr. (1. kui'ss-mada'mm), eg. fruntimmerslår; ett slags franska päron.

Cuivre, fr. (1. kuivr, lat. cu'prum), koppar. — C. blanc (/. - blang), nysilver. — C. jaune (Z. - sjån), mässing. — C. poli {1. - påli'), fint slipade varor av mässing. — C. rouge {1. - rosj) = Cuivre (se ovan).

Cu'jus re'gio, e'jus relfgio, lat., den som härskar över ett land, härskar även över dess religion.

Cuju'svis ho'minis est erra're; nullfus ni'si insipie'ntis in erro're persevera're, lat.,312

varje människa kan fela; men blott den vanvettiga framhärdar i villfarelsen.

Cul, fr, (1. kyl), stjärt.

Culbute, fr. (1. kylby'tt), kullerbytta. — Culbute'ra, överändakasta, störta; stupa kullerbytta; falla huvudstupa.

Culde'er (eng. culdees), de keltiska präster, som höllo fast vid den gamla brittiskskotska kyrkan mot den romersk-katolska.

Cul-de-lampe (Z. kyl dö langp), ornamentalt slutstycke i en bok. —• Cul de Paris, fr. (1. -pari'), eg. Parisbakdel;

turnyr (se d. o.). — C. de sac (1. - sack), återvändsgränd.

Cu'leus, lat., eg. lädersäck; fornromerskt mått för våta varor.

Cu'lex, zooL, ett släkte myggor.—C. pi'piens, vanlig mygg. Jfr Ano'pheles och Simu'-lium.

Culinaire, fr. (1. kylinä'r; av lat. cuWna, kök), kulinarisk, som rör matlagningen, köket. — Art culinaire {1. ar -), kokkonst.

Cullinan-diamanten (1. köllinä'n-), den största kända diamanten, funnen i Sydafrika 1905. Den vägde oslipad 8,024 karat och skänktes till kung Edvard VII av Trans-vaals folk. Numera är den kluven och slipad. De erhållna stenarna tillhöra de brittiska kronjuvelerna.

Cully, ett schweiziskt vin.

Culm, geol.y se Kolm.

Cu'lmen, se Kulmen.

Cu'lmus, lat., stängel. — Culmfter, paleont., förstenade växtstänglar.

Culotte, fr. (1. kylå'tt), benkläder, byxor. Jfr Sans-culotte.

Cu'lpa, lat.y jur.j förseelse, genom oaktsam-het begånget brott, till skillnad från dolus (se d. o.). — Mea cu'lpa, mea ma'xima culpa, lat., min skuld, min mycket stora skuld. Uttryck i katolikernas syndabekännelse. — Culpa'bel, brottslig. — Culpabili-te't, brottslighet.

Culte, fr. (1. kylt), Cu'Itus, lat., se Kult.

Cultfsm, se Kultism.

Cultiva'tor, lantbr., ett slags djupharv.

Cum, lat., med, tillika med. Sammanställningar med cum, som ej återfinnas här, sökas under sammanställningens huvudord.

Cumæ'iska siby'llan 1. Siby'Ilan från Cu'mæ,

en gudaingiven sierska, av vilken den romerske konungen Tarquinius Superbus köpte Sibyllinerna 1. Sibyllinska böckerna. Se Sibylla och följ.

Cum approbatio'ne (admfttitur), lat, genom-släppes med godkännande, betyg mellan approbatur och adwdttitur (se d. o.).

Cumberlandkaka, kokk., efterrätt av smördeg, risgryn, makaroner, ägg, muskot, madeira och konjak.

Cu'mbre, sp., topp, ingår i namnet på många berg.

Cum De'o et victri'cibus a'rmis, lat., med Gud och segrande vapen (ett ^v Gustav II Adolfs valspråk).

Cum gra'no sa'lis, lat., eg. med ett korn salt; med en smula omdöme.

Cum gra'tia et privile'gio (stundom med till-lägg av superio'rum, S:æ Majitis 1. dyl.), lat., med (myndigheternas, K. M :ts o. s. v.) tillstånd och uteslutande rätt, en formel varmed fordom på böcker antyddes någons uteslutande rätt att offentliggöra dem.

Cum ignomi'nia, lat., med skymf, på skymf-ligt sätt.

Cumidfn, kem., ett anilin liknande ämne, som framställes ur stenkolstjära.

Cumières, fr. (1. kymiä'r), röda och vita viner från trakten av franska staden Marne.

Cum infa'mia, lat., med hederns förlust, med skam och vanära.

Cumino'1, se Cuminum.

Cum insignio'r€ la'ude (approba'tur), lat., med utmärkt beröm godkänd, betyg mellan cum laude och laudatur (se d. o.), motsvarar 2 V2 betygsenheter.

Cumfnum cymfnum, bot., en i s. Europa odlad umbellat (vild i ö. Medelhavsländerna) , vars frukt, spiskummin, utgör drogen fru'ctus Cumini. Den innehåller en olja, cumino'l, och ett kolväte, cymo'l. Spiskummin har samma användning som vanlig kummin.

Cum la'ude (approba'tur), lat., med beröm (godkänd), det mell. av de tre huvudbetygen, motsvarar 2 betygsenheter. Jfr Approbatur och Laudatur.

Cum li'cet fu'gere, ne quæ're li'tem, lat. ordspr., kan du undvika, så sök ej tvist.

Cu'muli, Cumulostra'ti, se under följande ord.

Cu'mulus, lat., kulle, hög, hop. — Cu'muli, pl. meteor., stackmoln. — Cumulo stra'ti, pL, sammanhopade och förtätade cumuli, åskmoln.

Cunardlinien, eng. (1. kju'nard-), den första transatlantiska ångbåtslinjen, inrättad 1840.

Cuncte'ra (lat. cuncta'ri), dröja, förhala tiden. — Cuncta'tor, "sölaren", binamn till den romerske diktatorn Fabius Maximus.

Cunette, fr. (1. kynä'tt), befästn., "ränn-grav'^ mindre grav i bottnen på den eg. fästningsgraven.

Cu'neus, lat., vigg, svinfylking, en kil- 1. viggformig slagordning. Se vid. Caput por-cinum (under Caput). — C. cu'neum tru'-dit, lat. ordspr., den ena kilen driver den andra.

Cuni'culus, lat., eg. kanin; av kaniner grävd gång; underjordisk gång, mina.

Cunigu'nda, forntyskt, och Cunégonde (1. kynegå'ngd), franskt kvinnonamn, se Kunigunda.

Cunningha'mia, bot., ett östafrikanskt barrträdssläkte. — C. sine'nsis,, sanshu, lämnar ett vackert, högt värderat virke. Odlas i Europa som krukväxt.

Cu'nnus, anat., moder slidan.

Cup, eng. (1. kapp), bägare, pokal; sportt.^Cupiditet—Curio

prispokal, vandringspris. — The english cup (L the i'nglisj -), engelsk fotbollstävlan om ett 1871 uppsatt vandringspris.

Cupidite't (lat, cupi'ditås), begärelse, lystnad.

Cupi'do, lat., eg. begärelse; roin. myt., kärleksguden (A m o r). — Cupido'n, pl. Cupi-do'ner, stundom Cupi'dines, liten kärleksgud. Jfr Amorin,

Cu'preabark, en art kinabark.

Cupre'n, kem., ett ämne, som erhålles genom inverkan av acetylen på upphettad kopparoxid. Användes i st. f. kiselgur för uppsugning av nitroglycerin samt i svartkrut i st. f. kol.

Cupressa'ceæ, underfamilj av fam.Com-fe'ræ. Se Cupressus, Juniperus och Thuja.

Cupressifo'rme (av lat. Cupre'ssus, cypress, och forma, form), hot., cypresslik.

Cupre'ssus, bot., barrträdssläkte av fam. Cupressa'ceæ. — C. fune'bris, sorgcypress, odlat träd med hängande grenar, härstammar från Kina. — C. iawsonia'na, Oregonceder, uthärdar övervintring i mell. Sverige. — C. sempervi'rens, cypress, är inhemsk i Persien. Veden användes till finare snickeriarbeten. Allmänt odlad som prydnadsväxt.

Cupri't, miner., röd kopparmalm.

Cu'prum, lat, koppar. — C. ace'ticum, kupriacetat. —• C. ace'tico-arsenico'sum, schweinfurtgrönt (se d. o.). — C. bichlora'-tum, kupriklorid. — C. carbo'nicum, kupri-karbonat. — C. chlora'tum a'lbum, kupro-klorid. — C. ni'tricum, kuprinitrat. — C. olei'nicum, kupriolenin. — C. oxyda'tum, kuprioxid. — C. oxydula'tum, kuprooxid. — C. phospho'ricum, kuprifosfat. — C. subace'ticum, spanskgröna. — C. sulfo-carbo'nicum, kuprifenylsulfonat. — C. sul-fu'ricum, kuprisulfat. — C. sulfu'ricum-ammoni'acum, kupriammoniumsulfat.

Cu'pula, lat, kupol; bot, svepeskål, fruktskål.

Cupula'tum (av lat cu'pa, tunna), bot, skållik.

Cupuli'feræ, bot, underfamilj av Amenta'-ceæ, vars arter äro försedda med cupula (se d. o.).

cur., förk. för curator (se d. o.).

Cu'ra, lat, vård, omsorg, bekymmer; tjänsteåliggande; förvaltning. — C. anima'rum, själavård. — C. bono'rum, egendomsförvaltning. — C. poste'rior, en senare omsorg. — Pro cura, för omaket, besväret. — Curam ge'rens, tjänstförrättande.

Cura?ao, port. (1. -sa'ung; hos oss vanligen kyrasså'), likör, beredd på fruktskalen av pomeranser och pomeransknopp från den västindiska ön Curagao. — Curagao-skal, de torkade skalen av den på Curacao och Barbados växande pomeransarten.

Cura're, Urari 1. Woorara, farm., ett starkt, huvudsakligen av stryknin bestående pil-gift^ som brukas av indianstammarna i

vissa delar av Sydamerika. Dess verksamma beståndsdel är alkaloiden curarin. Begagnas vid åtskilliga fysiologiska undersökningar.

Curassa'o = Curagao.

Curate'1 (lat. curate'la; av cu'ra, vård), se Kuratel.

Cura'tor, lat (av cura're, ombesörja), se Kurator. — C. abse'ntis, förmyndare för en frånvarande, vars vistelseort är obekant. — C. ad li'tem, den, som i en konkurs träder i gäldenärs ställe, för att träffa överenskommelse med gäldenärerna; ombudsman i Stockholms stads förmyndarekammare. — C. bono'rum, god man i en konkurs, syssloman i ett stärbhus. — C. curato'rum, ordf. i ett kuratorskonvent. — C. honora'rius, hederskurator. — Curato'-rium, förordnande för någon att vara kurator.

Cu'rcasolja, Purge'rnötolja, Helvetesolja, erhålles ur fröna av den i tropikerna odlade Ja'tropæ cu'rcas (fam. Euphorbia'ceæ). Användes i ullspinnerier, till lampolja, till såpor o. s. v.

Curcu'ligo, bot, växtsläkte av fam. Ama-ryllida^ceæ. — C. recurva'ta, från Java, med meterlånga, längsveckade blad, odlas ofta som krukväxt.

Cu'rcuma, bot, ett fam. Zingibera'ceæ tillhörande växtsläkte. — C. angustifo'Iia och leucorrhi'za, Ostindien, lämna stärkelse, ostindisk arrow. — C. lo'nga, odlad i tropikerna, ger drogen gurkmeja. — C. Zedo-a'riæ, ger drogen zittver-rot.

Cu'rcumapapper, se Gurkmejpapper.

Curcumfn, tekn., ett gult färgämne, som fås av gurkmeja.

Curé, fr. (1. kyre', av lat. cura, se d. o.), kyrkoherde.

Curée, fr. (1. kyre'), innanmätet i villebråd, som vanligen ges åt hundarna.

Curette, fr. (1. kyre^tt), med., kyrett, lång-skaftad skarp slev för slemhinnor. — Currettage (1. -ta'sj), skrapning av slemhinnor.

Cu'ria, lat, rote, avdelning av folket i Rom (från Romuli tid var detta delat i tre tri-bus och varje tribus i 10 curior); samlingslokal för romerska senaten; rådhus, rådsförsamling; ämbetsverk; furstèhov; romerska kurian 1.

det påvliga kabinettet. — Curia'lier, vid domstolar och kanslier införda bruk i avseende på skrivsätt, uppställningen av brev, titlar m. m. — Curia-li'ster, sådana katoliker, som tillerkänna påven oinskränkt makt över kyrkan. — Curia'lstil (lat. sti'lus cu'riæ), se Kurial-stil.

Cu'ria paupe'ribus cla'usa est, dat ce'nsus hono'res, lat. ordspr., för de fattiga hållas dörrarna till rådskamrarna stängda; för de rika slås de upp på vid gavel.

Curio, lat, föreståndare för en curia (se d. o.).314

Curio'sa, se under Curiosité,

Curiosité, fr. (1. kyriåsite'), nyfikenhet; märkvärdighet; sällsynthet. —• Par curiosité, /r., 1. Curiosita'tis ca'usa, lat.^ av nyfikenhet. — Curio'sum, pl. Curio'sa, lat., kuriositet, sällsynthet, märkvärdighet.

Curling (1. kö'r-), ett skotskt vinterspel, varvid de tävlande på isen föra stora runda stenar mot målet.

Currants, eng. (1. kö'rrönts), korinter.

Currency, eng. (1. kö'rränsi), betalnings- 1. bytesmedel, pengar. — C. note (Z. - nåt) 1. Treasury note (Z. tre'sjöri -), officiellt namn på engelska, år 1914 utgivna sedlar.

Curre'nt {lat. cu'rrens, av cu'rrerey löpa), se Kurant. — Curre'nte ca'lamo, "med löpande penna", på rak arm, hasteligen (i brev). — A'nni curre'ntis (förk. A. C.) 1. Currentis anni, innevarande års. — Me'nsis currentis (M. C.)> innevarande månads.

Curri'culum vi'tæ, lat., levnadslopp; biografi.

Curry 1. Curry-powder, eng. (1. kö'rri, -pa'u-dör), ragupulver, en blandning av starka kryddor, såsom gurkmeja, peppar, ingefära, kanel m. fl.

Cu'rsa, astr., stjärna i stjärnbilden Eri-d a n u s.

Cu'rsim, lat., fort, i hast.

Cu'rsor, lat. (av cu'rrere, löpa), löpare; il-bud; kursor, benämning på akademi vaktmästare.

Curt, se Kurt.

Curtus, -a, -um, lat., bot., kort. — Curtipe'n-dula (av lat. pe'ndulus, hängande), bot., kort nedhängande.

Curtfcea fagi'nea, bot., se Assegayträ.

Curtido'r-bark, sydamerikansk garvarbark av osäkert botaniskt ursprung.

Curu'lis, lat. (av cu'rrus, vagn), ett epitet, som i det gamla Kom tillades vissa av rikets högsta ämbetsmän. —• Se'lla curulis, kurulisk, stol, ett med elfenben inlagt högsäte, som tillkom först endast konungarna, sedan republikens förnämsta män.

Curva'tus (av lat. curvus, krokig), hot., krökt. — Curvifo'lius (av lat. /o7mm,blad), bot., med krökta blad. — Curviro'strus (av lat. ro'strum, näbb, nos), bot., med krökt spröt. — Curvise'palus (av ny lat. se'palum, foderblad), bot., med krökta foderblad.

Cuscu'ta, bot., växtsläkte av fam. Cuscuta'-ceæ (stundom räknat till fam. Convolvula'-ceæ). Klorofyllösa, trådlika, bladlösa parasiter. — C. epflinum, linsilke, parasit på lin. — C. epi'thymum, Ijungsilke, på ljung, timjan, gulmåra m. f 1. — C. europæ'a, snarreva, nässelsilke, mest på brännässla och humle. — C. halo'phyta, på strandväxter. — C. trifo'lii, parasit på odlad klöver.

Cuscuta'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Tubi-flo'ræ. Parasiter utan klorofyll, mest i tempererade länder. Förorsaka stor skada på kulturväxter. Svenskt släkte Cuscu'ta.

Familjen räknas ofta till fam. Convol-vula'ceæ (se d. o.).

Cuscri'no 1. Cusirfno, ett slags italienskt silke, som särskilt användes till silkes-knypplingar.

Cushion-ring {1. ku'sjön-, av eng. cushion, kudde), hjulring av gummi med central luftkanal. En företrädare till de nu använda pneumatiska ringarna.

Cusire, fr. (1. kysi'r), ett fint spunnet rå-silke.

Cuspa'ria, bot., släkte träd och buskar av fam. Ruta'ceæ i tropiska Sydamerika. — C. trifolia'ta (Colombia), lämna angu-stu'rabark.

Cuspidà'ta (av lat. cu'spis, spets), bot., tillspetsad.

Cu'ssykaka, kokk., en bakad efterrätt av rismjöl, ägg, sylt, mandel och maraschino-likör.

Custo'dia, lat., vakt, bevakning, förvaring. Jfr Custos.

Custom, eng. (1. kö'stöm), tull. — C. house (- 1. ha'us), tullhus. — C. penny, införselstull för utländska varor i England.

Cu'stos, lat., väktare, föreståndare; hos katolikerna: kyrko- 1. klostersyssloman. — C. 1. C. mo'rum, "sedeväktare", ordningsman i en skola. — C. rotulo'rum, rullförare, dokumentvårdare, arkivarie. — Custo'd 1. Kusto'd, ett ord 1. en stavelse, som sättes till höger nederst på en sida för att angiva, huru nästa sida börjar.

Cut-away, eng. (1. cö'tt-äve'i), jakett med mycket avrundade framskört.

Cutch, eng. (1. kötj), farm. = Katechu (se d. o.).

Cutfcula, lat. {dimin. av cu'tis, hud), bot., en tunn, färglös hinna, som betäcker utsidan av epidermis (överhuden) på de högre växterna.

Cuticula'ris (av lat. cuticu'la, dimin. av cu'tis, hud), bot., hudartad.

Cu'tis, lat., hud. — C. anserfna, med., gåshud, knottrig hud. — C. callo'sa, hudvalkar, hårdnader i huden.

Cuto'l, farm., ett mot hudsjukdomar använt pulver av aluminiumborotannat.

Cuttings, grova packlärfter av jute; en låg jutekvalitet.

Cuvée, fr. {1. kyve', av cuve, kar), innehållet i ett vinkar.

Cuvette, fr. (1, kyvä'tt), tvättfat; befästn., avloppsgrav i bottnen av fästningsgravar (jfr Cunette); den inre kapseln, som omsluter verket i ett ur.

Cuvie'ra, bot., syn. Hordeum, skogskorn.

C-vitamrn, se Vitaminer.

cwt, förk. för eng. hundredweight (hundravikt) = engelsk centner = 50,8 kg.

Cy., kem., förk. för Cyan. Se CN.

Cyamelfd, kem., en fast kropp, uppkommen ur cyanvätesyra och av denna syras sammansättning.

Cy'amus, zooL, valfisklusen,

Cya'n (av gr. ky'anos, hlk), kem., en förening av kväve och kol, som tillsammans med väte bildar cyanvätesyra. — Cyana't, ett av cyansyrans salter. — Cyani'der 1. Cya-nu'rer, föreningar av cyan med metaller.

Cyane'cula sue'cica, zooL, blåhaken, fam. Trastfåglar.

Cyane'scens (lat. av gr. ky'anos, blå), hot., blånande. —• Cyanoxa'ntha (av gr. xan-tho's, gul), bot., blå och gul. — Cy'anus, lat., bot., blå.

Cyanidi'n, kem., ett anilin liknande ämne, som framställes ur stenkolstjära.

Cyanise'ring, se Kyanisering.

Cyani't, 7niner., ett lerjordssilikat med blå färg.

Cyankalium, kem., ett häftigt gift, som fram-ställes genom mättning av cyanvätesyra med kali. Användes i fotografien och gal-vanoplastiken.

Cyaiiome'ter 1. Kolorigra'd, fys., verktyg, varmed man bestämmer graden av den blå färgen pä himmelen.

Cyanopati' 1. Cyano's, gr., med., blåsot, uppkommer därigenom, att det venösa iDlodet omedelbart övergår i det arteriella, varvid huden får en blåaktig färg samt stor svaghet och nervösa åkommor m. m. inträda; även det tillstånd, då det venösa blodet ej blir behörigen syrsatt. — Cyano'tisk, blå-siktig*.

Cyanotrichi't, miner., trådiga, blå kristaller av koppar-aluminiumsulfat.

Cyanotypi', ett fotografiskt reproduktionssätt för teckningar och ritningar, blåkopiering.

Cya'iisyra, kem., förening av cyan och hydroxyl.

Cyanu'rer = Cyanider (se under Cyan).

Cyanu'rsyra, kem., en syra, som uppstår vid upphettning av urinämne.

Cya'nvätesyra, kem., blåsyra.

Cyathea'ceæ, bot., en familj trädormbunkar, till största delen hörande till s. halvklotets varmare delar.

Cyathifo'rmis, Cyathoi'deum (av gr.ky'athos, bägare), bot., bägarlik.

Cya'thium, bot., en egendomlig blomställning, som förekommer hos släktet Eupho'rbia.

Cyathophy'llum, paleont., bägarkorall. Ett stort antal arter förekomma i Gotlands silur.

Cy'athus, lat. (av gr. ky'athos, bägare), med., kopphom, koppglas. —• Cyathifo'rm, ny-lat., bägarformig.

Cy'athus, bot., brödkorgssvamp.

Cy'bele (gr, Kybe'le), rom. myt., den fruktbara jordens och månens sinnebild och gudinna.

Cycada'ceæ, Cycada'Ies 1. Cycade'er, kottepalmer, en växtklass av avd. Gymno-speWmæ. Det viktigaste släktet är Cy'cas.

Cy'cas, bot, ett till fam. Cycada'ceæ hörande palmlikt växtsläkte. — C. circina'lis (Ostindien) och C. revolu'ta (s. Japan),

lämna sago. Den senare odlas ofta som prydnadsväxt. Bladen (s. k. palmblad) användas allmänt till begravningskransar.

Cycla'men, bot., alpviol, ett till fam. Primu-la'ceæ hörande växtsläkte från s. Europa och Asien. — C. europæ'um, odlas på fritt land. — C. latifo'lium, en vanlig krukväxt.

Cycli'tis, med., inflammation i ciliarkroppen.

Cyclo'p, se Cyklop.

CycIo'pterus lu'mpus, zooL, sjuryggen, en havsfisk av fam. Sugfiskar. Hanen kallas "stenbit". Dess kött är läckert ehuru löst. Honan kallas "kvabbso" och anses oduglig till föda.

Cy'clus, se Cykel.

Cy'clus decemnovenna'lis, lat., nittonårs-cykeln. Se Måncykel och Emieadekaèteris.

Cydi'ppe, lat., se Kydippe.

Cydo'nia, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Poma'ceæ. — C. japo'-nica, odlad prydnadsbuske. — C. vulga'ris, kvitten, odlad för de slemrika fröna (Orienten).

Cy'gnmæ, zool., andfågelfamiljen Svanar.

Cy'gnus, astr., Svanen, en stjärnbild på n. stjärnhimmeln.

Cy'gnus, zooL, svansläktet. — C. benwie'cki, mindre sångsvanen. — C. cy'gnus, sångsvanen. — C. o'lor, knölsvanen.

Cykade'er, se Cycadaceæ.

Cykadofy'ter, bot., benämning på den växt-grupp, som omfattar de nu levande cyka-déerna samt andra, med dem närbesläktade, utdöda former.

Cy'kel (lat. cy'clus, gr. ky'klos)y cirkel, krets, omlopp; tidkrets, ett visst antal år; en sammanhängande följd av sagor 1. dikter. — Solcykel, solkrets, i den julianska kalendern en tidrymd av 28 år. — Måncykel 1. Metonska cykeln, krets av 19 år 1. 235 månomlopp. — Indiktio'nscykel, krets av 15 år.

Cykel, eng. (1. si'köl, försvenskat sy'ckel; av lat. cy'clus, gr. ky'klos, krets, hjul), velociped, oftast antingen med två hjul, bicykel (se d. o.), 1. med tre, tricykel (se d. o.). — Cykli'st, velocipedåkare*

Cykla, åka velociped ("cykel").

Cyklami'n, farm., ett i Cydamen- och Pri-mit/a-arter förekommande giftigt ämne.

Cykle'n, kem., en terpen (se d. o,).

Cy'klisk (av lat. cy'clus, gr. ky'klos, krets), kretsformig. — Cykliska 1. Kykliska skalder, episka skalder under tiden från de homeriska dikternas uppkomst till mitten av 6:e årh. f. Kr. Deras dikter grupperades till vissa kretsar (cy'kli, ky'kloi), varav namnet i senare tid uppstått. — Cykliska föreningar, kem., organiska föreningar, i vilka atomkedjorna tänkas förenade i slutna ringar.

Cykli'st, se under Cykel.

Cyklofenke'n, kem., en terpen (se d. o.).316

Cykloform—Cyniker

Cyklofo'rm, /am., ett sårbehandlingsmedel (amidobensoesyreisobutylester).

Cyklografi' (av lat. ci/cluSy gr. ky'klos, krets, och grajein, skriva), mat., en geometrisk projektionsmetod.

Cykloi'd (av lat. cy'clus, gr. hy'klos, krets), geom.y kroklinje, som beskrives av en punkt på en cirkels periferi, då cirkeln rullar på en rät linje. —• CykIoi'dpendeI, pendel som svänger utefter bågen av en cykloid. — Cykloi'mber, den kroklinje med dubbel krökning, som bildas på ytan av en cylinder med kretsformig bas. — Cyklo-me'ter (av gr. me'tron mått), en för velocipeder avsedd varvmätare. — Cyklometri', läran om cirkelns mätning. — Cyklometriska funktioner 1. Arcusfunktioner, mat., kallas de inversa cirkulära funktionerna. De uttrycka cirkelbågens längd som funktion av motsvarande goniometriska funktion. Funktionstecken äro are sin, are cos, are tg, are cot (av lat. arcus, båge).

CykIo'n (av gr. ky'klos, krets, cirkelrörelse), meteor., virvelstorm. Urspr. förstod man med cyklon de virvelstormar, som förekomma i Indiska oceanen.

CykIo'p {lat. cy'elops gr. ky'klops, av gr. ky'klos, krets, och ops, öga), eg. rundöga; enögda sagojättar på Sicilien; Vulcanus' smeder. — CykIo'piska murar 1. PoIygo'n-murar, sådana, som endast bestå av över varandra lagda, mer I. mindre tillhuggna väldiga stenblock. Se vid. Pelasgiska murar.

Cyklora'ma (av gr. ky'klos, krets, och hora'n, se), ett slags rörlig rundmålning, där bilderna föras förbi åskådarens ögon. Jfr Diorama, Kosmorama och Panorama.

Cylfnder (lat. cyWndrus; gr. ky'lindros, av kylin'dein, vältra), vals, vält; geom., en solid figur, som uppkommer, då en rätvinklig parallellogram svänger omkr. en av sina sidor; den del av en ångmaskin, där ångan förrättar sitt arbete. — Cylindergång, mekanisk anordning hos ur för att reglera deras rörelse. — Cylinderlins, lins med

cylindriska begränsningsytor. Användas ofta i glasögon. — Cylinderpress, ett slags tryckpress, där trycket verkställes av en cylinder. —• Cylinderur, ur med cylindergång. — Cyli'ndrisk, som har formen av en cylinder. — CyWndrus horodi'cticus, solur i form av en vals. — Cylindrus pyrote'chnicus, stormvals, en med handgranater fylld cylinder.

Cylfndrica, lat., hot., cylindrisk.

Cy'ma, lat., hot., knippe.

Cymaise, se Cimaise.

Cymba'l (lat. cy'mhalum, gr. ky'mhalon), tonk., ett antikt slaginstrument; hack-bräde (musikinstrument), föregångare till klavéret; ett klockspel; en orgelstämma. — Cymbaler, mässingstallrikar, ett slags musikinstrument; hos hébreerna kupor 1. skålar av metall, som slogos mot varandra.

Cymbala'ria mura'lis (syn. Lina'ria cym-hala'ris), hot., Arons skägg, murgrön-sporreblomma, odlad, stundom förvildad, revlikt växande ört med blekviolett, gul-fläckig blomma. Fam. Scrophularia'eeæ.

Cymbeline (1. si'mbellajn) 1. Cunobelinus, d. omkr. 43 e. Kr., brittisk konung, vars dotter Imogen är huvudpersonen i Shake-speares drama Cymbeline med motiv ur Holinsheds ohistoriska krönika.

Cymbel-stern, ty., tonk., roterande klockspel i form av en stjärna på äldre orglar.

Cymbifo'lium (av lat. sy'mhium, båt, och forma, form), hot., båtbladig.

Cyme'n, se Cymol.

Cymofa'n, miner., krysoberyll, ett av lerjord och berylljord sammansatt mineral, vilket slipas som ädelstenar och är av högt värde.

Cymol 1. Cyme'n (av lat. cumi'num, kummin), kem., ett i kummin förekommande kolväte.

Cymo'sum (av lat. cy'ma, eg. kålblad, av gr. ky'ma, växtskott, hot., knippe), hot., knipperik.

Cymo'triches (av gr. ky'ma, bölja, och thrix, hår), lockhåriga (människoraser).

Cymö's, hot., knippelik.

Cyna'nche (gr. kyna'nehe, av ky'on, hund, och a'nchein, draga åt, strypa), eg. hund-strypning; med., inflammation i luftstruphuvudet, strypsjuka.

Cyna'nchica, hot., växande på Cyna'nchiim (se d. o.).

Cynanchi'n, kem., se Tulkörtsrot.

Cyna'nchum vinceto'xicum, hot., tulkört, allmän i stenbackar i ö. Sverige. Tillhör fam. Asclepiada'ceæ. Se Tulkörtsrot.

Cynantropl' (av gr. ky'on, hund, och a'nthro-pos, människa), med., sjuklig inbillning, bestående däri, att man tror sig vara en hund; även vattuskräck. — Cynografi', hundbeskrivning. — Cynoly'ssa, med., hundgalenskap, rabies canina (seRahies).

— Cynomachi' (av gr. ma'ehe, strid), strid mellan hundar. — Cynorexi', hundhunger, varghunger (en sjukdom).

Cy'nara, hot., växtsläkte av fam. Compo'sitæ.

— C. Cardu'nculus, kardon, odlad grön-saksväxt, vars blekta bladskaft och bladnerver ätas. — C. Sco'lymus, kronärtskocka, allmänt odlad för sina köttiga, outslagna blomkorgar, "kronärtskockor".

Cynaroce'phalæ, hot., se Tuhulifloræ.

Cyna'pium (lat. cy'nicus, hund-, av gr. ky'on, och lat. a'pium, selleri), hot., hundpersilja.

Cy'niker (av gr. ky'on, hund), medlem av cyniska skolan (se nedan); oanständig, snuskig människa. — Cy'nisk,

rå, skamlös, orenlig. —> Cyniska skolan, grekisk filosofisk skola, stiftad av Antisthenes. Dess medlemmar föraktade livets bekvämligheter och yttre hänsyn. Bland dess anhängare må nämnas Diogenes. —> Cym'sm, oanständigt uppförande; snuskighet; råhet.

Cyiii'pidæ, zooL, gallsteklar.

Cy'nisk, Cynism, se Cyniker.

Cy'nodon Da'ctylon, hot., bermudagräs, s. Nordamerikas förnämsta fodergräs. Anses i Indien heligt och skattas även där högt som boskapsfoder.

Cynoglo'ssum officina'le, hot.y hundtunga, illaluktande ört med iDrunröda blommor. (Fam. Borragina'ceæ.) Roten slemrik och därför officinell.

Cynoktoni'n, kem,, se Akonitin.

Cynomo'rium, boL, växtsläkte av fam. Cyno-moria'ceæ. — C. cocci'neum, växer på rötterna av havs strandväxter vid Medelhavet. Växten är klubblik och kallas som drog fu'ngus melite'nsisy malteser svamp. I Sverige har den numera ingen användning. I hemlandet brukas den mot blodflöde.

Cy'nomys, zool., präriehunden.

Cynosu'ra (gr, kynosuWa), hundsvans; astr., stjärna i stjärnbilden Lillabjörnen på n. hemisfären; polstjärnan.

Cynosu'rus, hot., växtsläkte tillhörande fam. Gramineæ. — C. cæ'ruleus, dets. som SesWria cæru'lea (se d. o.). — C. crista'-tus, kamäxing, täml. allmän å torr gräsmark.

Cy'nthia och Cy'nthius, lat., se Kynthia och Kynthios.

Cypari'ssias, hot., med blad lika cypressen.

Cypera'ceæ (syn. Calama'riæ), hot., halvgräs, växtfamilj tillhörande de angio-sperma monokotyledonerna. Svenska släkten: Ely'na, Erio'phorum, Ca'rex, Cla'-dium, Cohre'sia, Cy'verus, Ryncho'spora, Schæ'nus och Sci^rpus.

Cyperblomma, hot., svenskt namn på en art Lawso'nia, som lämnar färgämnet henna.

Cy'perkatt, zool, en stor grå 1. randig katt från ön Cypern.

Cy'perus, hot., växtsläkte av fam. Cypera'-ceæ. — C. e.scule'ntus, jordmandel, ardac-ker, odlas i s. Europa för de knöliga, näringsrika jordstammarna. — C. fu'scus, hot., dvärgag, sällsynt svenskt halvgräs. — C. Papy'rus, Egypten, Mindre Asien, har en märg, av vilken de gamla egyptierna förfärdigade sitt papper. Rotstocken är ätbar. Halmen användes numera till flätverk.

Cypre'ss, hot., Cupre'ssus sempervi'rens, ett barrträd, som tillhör fam. Cupressi'neæ, växer vilt på Himalaya och odlat i s. Europa samt har i österlandet sedan urminnes tider planterats kring templen och, som en sinnebild av sorgen, vid de avlidnas gravar. Veden kallas vitt cederträ. Se Cupressus.

Cy'pria, den cypriska, binamn till Afrodite (Venus), efter ön Cypern, huvudsätet för hennes dyrkan.

Cypria'nus, latinskt mansnamn, bördig från Cypern; namn på en berömd kyrkofader; titel på en dansk trolldomsbok från medeltiden.

Cyprfn, miner., blåfärgad varietet av Vesu-vian,

Cyprfnidæ, zool., fiskfamiljen K a r p -fiskar. Viktiga slakten är o A'hramis, A'spius, Co'hitis, Cypri'nus, Go'hio, Leu-ci'scus och Pho'xinus. —• Cyprfnini, underfamiljen K a r p a r.

Cyprinodo'ntidæ, zool., tandkarpar.

Cy'prinus, zool, karpsläktet (se Cyprinidæ).

— C. aura'tus, guldfisken. — C. cara'ssius, rudan. —« C. ca'rpio, karpen.

Cyprio'nsalt, kem., en av fyrverkare använd blandning av natriumtiosulfat och kupri-ammoniumsulfat.

Cypri'ot, inv. på Cypern.

Cypripe'dium calce'olus, hot., guckusko, en av våra vackraste svenska orkidéer med gul läpp och övriga kalkblad rödbruna.

Cy'prisk, som har avseende på ön Cypern.

Cy'prisk guldtråd, med tunt, förgyllt skinn överspunnet lin- 1. hampgarn.

Cy'prius, lat., metr., femstavig versfot.

Cypse'lidæ, zool, fågelfamiljen Tornsvalor av ordn. Skärrfåglar.

Cyrena'iker, medlem av cyrenaiska skolan.

— Cyrena'iska skolan, en grekisk filosofisk skola, som uppkallats efter Cyrenaica, stiftarnas fädernesland. Medlemmarna er-höllo även benämningen hedoniker, emedan de ansågo nöjet {gr. hedone') som livets högsta goda.

Cyri'acus, mansnamn (av gr, ky'rios, herre). Herren tillhörig.

Cyrflliska alfabetet, det gammalslaviska alfabetet, så benämnt efter uppfinnaren, missionären Cyrillus (d. 869).

Cyropedi^en {gr, Kyrupaide'ia), Cyrus' uppfostran, ett arbete med politisk syftning, av den grekiske historieskrivaren Xeno-fon.

Cyrtogra'ptus, paleont., ett fossilt släkte graptoliter. — Cyrtogra'ptusskiffer, geol., en skånsk skiffer, som utmärkes genom förekomsten av Cyrtograptus.

Cyrtorit, miner., en förening, som utgöres av delvis sönderdelad zirkon. Se Anderhergit.

Cyrtome'ter, instrument för mätning av bröstomfånget.

Cy'rus {gr. Ky'ros), persiskt mansnamn, sol. Namn på det persiska världsrikets grund-läggare.

Cy'sta, lat. {gr. ky'ste), med., ett slags svulster (tumörer), som hava ett mer 1. mindre löst innehåll. — Cysti'tis, inflammation i urinblåsan.

Cystico-ektomi', med., operativt borttagande av gallgången. — Cystico-enterostomi', anläggning av öppning mellan gallgången och tarmen. — Cystico-litotomi', operativt borttagande av sten i gallgången. — Cy-stico-tripsi', krossning av sten i gallgången. — Cystico-tomi', insnitt i gallgången.

Cysti'dea, paleont., ett släkte fossila tagg-hudingar. — Cystidé-kalk, på Öland och318

Gotland förekommande kalksten, som innehåller cystidéer.

Cysti'n, kem.y en oxidationsprodukt av näringsäggvitan, genom vilken dennas svavel överföres i urinens svavelsalter.

Cystrt 1. Cystrtis, med., blåskatarr.

Cy'stis, lat., blåsa, cysta. — C. f€lle'a, gall-blåsan. —- C. urina'ria, urinblåsan.

Cystlever, Cystnjure, Cystpa'nkreas, med., lever, resp. njure 1. bukspottkörtel genom-satt av cystor.

Cysto-carcino'm, med.y kräftsvulst med cystor. — Cystoce'le, urinblåsebråck.

Cystolft, hot.y i vissa växters hud förekommande sekretionsorgan för kalk.

Cysto'm, med.y svulst, uppbyggd av cystor.

Cysto'phora, zool., blåsäl, klappmyts, en ark-tisk-nordatlantisk sälart.

Cysto'pteris, bot., ett släkte ormbunkar. — C. fra'gilis, stenbräken, är en allmän, liten och späd ormbunke.

Cy'stopus, hot., vitrost, ett släkte parasitsvampar, som även angripa odlade växter, t. ex. kål.

Cystosko'p, med., instrument fpr undersökning av urinblåsan. Se Cysta. — Cysto-skopi', undersökning av urinblåsan. — Cystotomi', operativt ingrepp i urinblåsan.

Cyta'ser, bakteriedödande ämnen i serum, bildade av leukocyter.

Cythere'a, gr. myt., ett tillnamn för Venus, efter ön Cythera i ^geiska havet.

Cytici'n, Sofori'n, Ulexfn, kem., en giftig al-kaloid i Cy'tisus Lahu'rnum, gullregn. Har försökts mot nervösa åkommor men utan framgång.

Cytiologi', se Cytologi.

Cy'tisus, hot., odlat buskskläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — C. capita'tus, topp-gullvedel, med gula blommor i täta huvud. —• C. elonga'tus, vidjegullvedel, med gula blommor i bladvecken. — C. labu'rnum, gullregn, med blommor i stora, hängande klasar. Giftig, särskilt fröna.

Cytoblaste'm, se Blastem.

Cyto'der, zool., celler, i vilka ingen kärna kunnat påvisas.

Cytologi' 1. Cytiologi' (av gr. kyti's, cell, och lo'gos, lära), vetenskapen om cellen, celllära.

Cytolysfner 1. Cytotoxi'ner (av gr. ky'tos, cell, och ly'sis, upplösning, resp. toxiko'n, gift), ämnen, som uppstå i blodet genom injektion av främmande celler och som verka cellupplösande på de celler genom vilka de blivit framställda.

Czapka, polsk. (1. tsja'pka), en nedtill rund, uppåt fyrkantig mössa, som nyttjas av ulanerna; polsk nationalhuvudbonad.

Czar, polsk. = Tsar (se d. o.). — Czare'-witsch, se Tsarevitj (under Tsar). — CzareVna, se Tsarevna (under Tsar).

Czardas, se Csardas.

Czecher {1. tsje'cher), se Tsjecher.

D.

D, förk. för Deus, Gud. _

D såsom romerskt tal = 500; D = 5,000. D såsom mynttecken betecknar en stats

fjärde myntningsort, D, tonk., den andra tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes tonen re; förk. för ital. da, dal (se d. o.); förk. för ital. destra 1. dextra, höger, d, förk. för lat. datum 1. dies, dag; på korrektur förk. för lat. delea'tur,hoYttsiges;psi recept förk. för lat. de'tur, "det må givas"; på telegram = urgent, fr., angeläget; engelskt mynt (förk. för lat. dena'rius), beteckning för penny 1. pence (se d. o.); tonk., se D, tonk. D. A., förk. för lat. Divus Augustus, se Diviis. Da, jap., kin., hästbörda; viktsenhet = 36

kvamme = 136 kg. Da, Dal, ital., ifrån (t. ex. dal segno, från tecknet).

Daalder, holl. {1. dal-), 1. Rijksdaalder {1. rejks-), nederländskt silvermynt under 1600- och 1700-t. = 1,5 gulden. Dabista'n, pers., "bildningsställe", parsiskt

verk i religionshistoria från 1600-t. D'abord, fr. (1. dabå'r), först; först och främst; genast; ögonblickligen.

Da?akuma'racarita (Z. dasj-), "de tio prinsarnas äventyr", indisk roman från 500-t., varav en del, Apaha' r av armans äventyr", tolkats på svenska av A. Z. Collin.

Dagana'min (1. dasj-), modern hinduisk sekt, som företrädesvis dyrkar Qiva.

Da ca'po, ital, tonk., från början; i allm. en anhållan om upprepande av något, som blivit föredraget. — D. c. al fi'ne, från början till ordet fine. — D. c. al segno (1. - se'njå), se under Al segno.

D^accord, fr. (l. dackå'r), överensstämmande, enhälligt; gott! topp!

Da'cca, en sorts prima indiskt jute.

Da'cer 1. Da'ker, tracisk folkstam, som bebodde det forna Dacien och sannolikt i blandning med romerska kolonister givit upphov till de nuv. rumänierna.

Dachau-banker, svindelbanker i München 1871 (den första vid Dachau-gatan).

Dachsbracke, ty., "grävlingsstövare", en liten tysk stövarhundras.

Da'cia, lat., medeltida namn på Danmark, stundom på hela Skandinavien. En sammanslutning av skandinaviska studenter vid universitetet i Paris kallades Provi'n-cia Da'ciæ 1. Daniæ. Samma namn bar en 318

Gotland förekommande kalksten, som innehåller cystidéer.

Cysti'n, kem.y en oxidationsprodukt av näringsäggvitan, genom vilken dennas svavel överföres i urinens svavelsalter.

Cystrt 1. Cystrtis, med., blåskatarr.

Cy'stis, lat., blåsa, cysta. — C. f€lle'a, gall-blåsan. —- C. urina'ria, urinblåsan.

Cystlever, Cystnjure, Cystpa'nkreas, med., lever, resp. njure 1. bukspottkörtel genom-satt av cystor.

Cysto-carcino'm, med.y kräftsvulst med cystor. — Cystoce'le, urinblåsebråck.

Cystolft, hot.y i vissa växters hud förekommande sekretionsorgan för kalk.

Cysto'm, med.y svulst, uppbyggd av cystor.

Cysto'phora, zool., blåsäl, klappmyts, en ark-tisk-nordatlantisk sälart.

Cysto'pteris, bot., ett släkte ormbunkar. — C. fra'gilis, stenbräken, är en allmän, liten och späd ormbunke.

Cy'stopus, hot., vitrost, ett släkte parasitsvampar, som även angripa odlade växter, t. ex. kål.

Cystosko'p, med., instrument fpr undersökning av urinblåsan. Se Cysta. — Cysto-skopi', undersökning av urinblåsan. — Cystotomi', operativt ingrepp i urinblåsan.

Cyta'ser, bakteriedödande ämnen i serum, bildade av leukocyter.

Cythere'a, gr. myt., ett tillnamn för Venus, efter ön Cythera i ^geiska havet.

Cytici'n, Sofori'n, Ulexfn, kem., en giftig al-kaloid i Cy'tisus Lahu'rnum, gullregn. Har försökts mot nervösa åkommor men utan framgång.

Cytiologi', se Cytologi.

Cy'tisus, hot., odlat buskskläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — C. capita'tus, topp-gullvedel, med gula blommor i täta huvud. —• C. elonga'tus, vidjegullvedel, med gula blommor i bladvecken. — C. labu'rnum, gullregn, med blommor i stora, hängande klasar. Giftig, särskilt fröna.

Cytoblaste'm, se Blastem.

Cyto'der, zool., celler, i vilka ingen kärna kunnat påvisas.

Cytologi' 1. Cytiologi' (av gr. kyti's, cell, och lo'gos, lära), vetenskapen om cellen, celllära.

Cytolysfner 1. Cytotoxi'ner (av gr. ky'tos, cell, och ly'sis, upplösning, resp. toxiko'n, gift), ämnen, som uppstå i blodet genom injektion av främmande celler och som verka cellupplösande på de celler genom vilka de blivit

framställda.

Czapka, polsk. (1. tsja'pka), en nedtill rund, uppåt fyrkantig mössa, som nyttjas av ulanerna; polsk nationalhuvudbonad.

Czar, polsk. = Tsar (se d. o.). — Czare'-witsch, se Tsarevitj (under Tsar). — CzareVna, se Tsarevna (under Tsar).

Czardas, se Csardas.

Czecher {1. tsje'cher), se Tsjecher.

D.

D, förk. för Deus, Gud. _

D såsom romerskt tal = 500; D = 5,000. D såsom mynttecken betecknar en stats

fjärde myntningsort, D, tonk., den andra tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes tonen re; förk. för ital. da, dal (se d. o.); förk. för ital. destra 1. dextra, höger, d, förk. för lat. datum 1. dies, dag; på korrektur förk. för lat. delea'tur,hoYttsiges;psi recept förk. för lat. de'tur, "det må givas"; på telegram = urgent, fr., angeläget; engelskt mynt (förk. för lat. dena'rius), beteckning för penny 1. pence (se d. o.); tonk., se D, tonk. D. A., förk. för lat. Divus Augustus, se Diviis. Da, jap., kin., hästbörda; viktsenhet = 36

kvamme = 136 kg. Da, Dal, ital., ifrån (t. ex. dal segno, från tecknet).

Daalder, holl. {1. dal-), 1. Rijksdaalder {1. rejks-), nederländskt silvermynt under 1600- och 1700-t. = 1,5 gulden. Dabista'n, pers., "bildningsställe", parsiskt

verk i religionshistoria från 1600-t. D'abord, fr. (1. dabå'r), först; först och främst; genast; ögonblickligen.

Da?akuma'racarita (Z. dasj-), "de tio prinsarnas äventyr", indisk roman från 500-t., varav en del, Apaha' r av armans äventyr", tolkats på svenska av A. Z. Collin.

Dagana'min (1. dasj-), modern hinduisk sekt, som företrädesvis dyrkar Qiva.

Da ca'po, ital, tonk., från början; i allm. en anhållan om upprepande av något, som blivit föredraget. — D. c. al fi'ne, från början till ordet fine. — D. c. al segno (1. - se'njå), se under Al segno.

D^accord, fr. (l. dackå'r), överensstämmande, enhälligt; gott! topp!

Da'cca, en sorts prima indiskt jute.

Da'cer 1. Da'ker, tracisk folkstam, som bebodde det forna Dacien och sannolikt i blandning med romerska kolonister givit upphov till de nuv. rumänierna.

Dachau-banker, svindelbanker i München 1871 (den första vid Dachau-gatan).

Dachsbracke, ty., "grävlingsstövare", en liten tysk stövarhundras.

Da'cia, lat., medeltida namn på Danmark, stundom på hela Skandinavien. En sammanslutning av skandinaviska studenter vid universitetet i Paris kallades Provi'n-cia Da'ciæ 1. Daniæ. Samma namn bar enDacit—Dahlgrèiis tång

319

provins av Dominikanorden, omfattande de skandinaviska länderna.

Daci't, miner^y kvartsförande andesit.

Dacryadeni'tis (av gr, da'kry, tår, och ade'n, körtel), med.y inflammation av tårkörteln.

Dacryocysti'tis (av gr, da'kry, tår, och ky'stis, säck), med., katarr i tårsäcken.

Da'ctylis, hot,, äxing, växtsläkte, av fam. Grami'neæ, — D. gIomera'ta, hundäxing, allmänt ängsgräs, odlas som fodergräs. — D. cæspito'sa, tussokgräset, ett betesgräs på Falklandsöarna.

Dadai'sm, litterär riktning, uppkommen i Frankrike 1917, som strävar att upphäva språkets sammanhang och logik för att skapa en diktning av primitiv uttrycksfullhet, för vilken barnets stammande är förebilden (varav namnet); en motsvarande primitiv riktning inom bildande konst.

Dadelpalmen, hot., Phæ'nix dactyWfera, tillhörande fam. Pa'lmæ, är ett i n. Afrika, v. Asien och s. Europa mycket odlat träd, av största betydelse genom sina närande frukter, de s. k. dadlarna. — Dadelkaffe, ett kaffesurrogat, berett av dadelkämor-nas fröäggvita. — Dadelsocker, ett slags palmsocker, som fås av dadelpalmen.

Dadelplommon, frukterna av DiospyWus Lo'tus, ett östasiatiskt träd, som odlas i Medelhavsländerna.

Dade'chos (av gr, das, fackla, och e'chein, bära), gr, myt,, ett av Artemis' (Dianas) binamn.

Dædæ tængri, enl. den lamaistiska religionen ett slags odödliga andeväsen.

Dæ'dala, namn på tvenne grekiska fester.

Dæ'dalus, lat,, se Daidalos.

Dæ'mon, se Demon, — Dæmoni'sm, med., vanföreställningen att vara förföljd av onda andar.

Daffla, en tibetansk folkstam i ö. Himalaya.

Da'fila, zooL, syn. Anas,

Da'fne, gr,, lager, myt,, dotter till en flodgud, förvandlades på sin bön till ett lagerträd, då Apollon förföljde henne med sin kärlek; även namn på den åt Apollon helgade lagern. Myten använd som motiv i romerske skalden Ovidius' Metamorfoser; av bildhuggaren Bernini, "Apollon och Dafne", m. fl.

DafnefoVier {gr, dafnefo'ria), gr, myt, i det forna Grekland till Apollons ära firade fester, som fått sitt namn därav, att en med lager (gr, dajne) virad stav bars i procession till gudens tempel.

Dafni'n, kem,, en glykosid som förekommer i tibast {Da'phne meze'reum).

Da'fnis, gr, myt,, en skön herdeyngling, prisad som herdediktens uppfinnare.

Dag, berg sv,, jordytan över och omkr. en malmfyndighet.

Dag, nord, myt,, Dellings son med Natt, kör sitt spann kring jorden, som upplyses av hans häst Skinfaxi.

Dag, turk,, se Dagh,

Dagbàge, astr,, den del av en himlakropps skenbara omloppsbana (dagcirkel), som ligger över en orts horisont.)(Nattbåge. — Dagcirkel, den bana, som en himlakropp beskriver, vid himlavalvets dagliga skenbara rotation.

Dag den vise, svensk sagokonung, Dyggves son.

Dagerortspiggar, benämning på inv. i Gam-malsvenskby, emedan de kommit från Dagö, som ofta kallas Dager ort efter sin v. udde.

Dagerroty'p 1. Daguerreoty'p, en medelst dagerrotypi framställd bild. — Dagerro-typi', se Daguerreotypi,

Dagesta'n-rasen, en som mjölkdjur medelmåttig men som dragare utmärkt stäpp-boskapsras från Kaukasien.

Dagg, holL, tågände, straffverktyg på fartyg.

Da'ggert (eng, dag g er), dolk, kort svärd.

Dagget, tekn., björktjära (ryssolja).

Daggkåpa, Daggskål, se Alchemilla,

Dagh, turk., berg, förekommer i sammansättningar, t. ex. Daghestan, bergland.

Daglöner 1. Darginer, en avdelning av Les-gerna (se d. o.).

Dagjämningskoluren, se Kolurer.

Dagla'nnet, skådespel av Björnstjerne Björnson.

Da'gmar, dansk form av det tjeckiska kvinnonamnet Dra'gomir, den fredsälla, vilket bars av Valdemar II Seirs bömiska drottning, och av folket tyddes som Dagmaar, "dagens mö". Legenden om denna drottning har inspirerat Svatopluk Cech till ett epos, "Dagmar", och Georg v. Rosen till målningen "Drottning Dagmars död".

Dagny, en av Fredrika Bremerförbundet i Stockholm utgiven månadsskrift för kvinnofrågor.

Dago^ba, dets. som Dagop (se d. o.).

Da'gobert, forntyskt mansnamn (av dag, dag, och berht, glänsande). Jfr Berta,

Da gon, en av filistéernas gudar, åkerbrukets befrämjare.

Dago'p, sanskr,, eg. kroppgömmare; en i de indiska templen och gravkullarna befintlig välvd kammare till förvarande av reliker och gudabilder.

Dagra, se Dogra,

Dagsme'dium, meteor,, medeltalet av samtliga under en dag på en viss ort gjorda observationer.

Daguerreotypi' {I, -gä'rro-), en efter fransmannen Daguerre uppkallad föregångare till den moderna fotografien, varvid bilderna, som icke kunna kopieras, upptagas på silverplåtar.

Dahab, se Borjookes,

Dahabi'je (av arab, dahah, guld), ett slags föga djupgående fartyg för flodfart på Nilen.

Dahlgrens tång, med., tång för kranietre-panation.320

Dahlia—Daktyloskopi

Da'hlia 1. Georgi'n, hot.y Da'hlia varia'hilis, en allmänt odlad trädgårdsväxt, tillhörande fam. Compo'sit8Sy härstammar från Amerikas varmare trakter. De knö-liga rötterna nyttjas i Mexiko som födoämne.

Da'hlia, tekn,, en vacker violett anilinfärg*.

Dahmeni't, tekn., ett av G. v. Dahmen uppfunnet sprängämne, som fått stor användning i gruvor. En pressad, kornad form därav kallas Viktoriakrut.

Dahu'ricum, bot., från Dahurien.

Da'idala {lat. Dæ'dala), forngrekisk religiös fest ägnad åt Hera som äktenskapets be-skyddarinna.

Da^idalos, gr. sag., en ryktbar konstnär, som byggde labyrinten på Kreta och flydde därifrån jämte sin son Ikaros medelst av honom själv förfärdigade vingar av vax och fjädrar. Se Ikaros.

Dail Eireann (1. dal ä'örön), gæliskt namn på irländska parlamentet i Dublin.

Daily Chronicle, eng. {1. däli krå'nniköl), The D., daglig moderat-liberal, Lloyd George närstående Londontidning.

Daily Express, eng. (1. dä'li e'xpress), The D., daglig, konservativ Londontidning.

Daily Graphic, eng. (däli grä'ffik), T h e D., illustrerad, daglig Londontidning.

Daily Herald, eng. {L dä'li hä'rröld), The D., den engelska fackföreningsrörelsens officiella organ.

Daily Mail, eng. (L dä'li mäl), T h e D., konservativ Londontidning, grundad av Northcliffe, tillhör trusten '^Associeted Newspapers", Daglig upplaga omkr. en million ex. Även Parisupplaga.

Daily Mirror, eng. (1. dä'li mi'rrör), T h e D., illustrerad, daglig Londontidning, grundad av Northcliffe.

Daily News, eng. (1. dä'li njous), The D., daglig, liberal morgontidning, som utkommer i London och

Manchester.

Daily Telegraph, eng. (1. dä'li te'lligräff), The D., konservativ morgontidning i London.

Dai'mio, jap., ("stort namn"), kallades förr i Japan en ärftlig länsfurste.

Daimler, tysk konstruktör av bensinmotorer, vilka han var den förste att aptera på automobiler.

Dai'mon, gr., ande, genius. Se Dern.on.

Daims, fr. (1. däng), 1. Peaux de daims {1. på dö -), hjortskinn till handskfabrikation, spec. de amerikanska.

Dai-Nippon, jap., kin., (det stora) Japan.

Da'inn, nord. myt., eg. domnad, död; en av de fyra hjortar, som betade i Yggdrasils (världsträdets) grenar; namn på flera dvärgar.

Dai'ri, "den stora byggnadsgrunden", fordom benämning på kejsaren (mikadon) i Japan; även benämning på mikadons palats.

Dais, fr. (1. dä), himmel, tronhimmel, baldakin.

Daja'ker, de malajiska ur-invånarna på Borneo.

Dajti, javanskt namn på Tekträdet (se d. o.).

Daka'po, se Da capo.

Da'kbangla', se Bungalow.

Da'ker, se Dacer.

Dakinlösning {1. dä'kin-), kem., ett sårdesinfektionsmedel.

Dako'tas, gemensamt namn på ett antal prä-rieindianstammar med jaktområde på de stora slätterna v. om Mississippi. Huvudstammen, Dakotas, "de sju rådseldarna", är mest bekant under öknamnet Sioux (se d. o.), och förde ännu på 1890-t. krig med Förenta staterna under sin hövding "Sitting BulV\

Dakryadeni't 1. Dakryoadeni'tis (av gr. da'kryon, tår, och ade'n, körtel), med., inflammation i tårkörtlarna. — Dakryo-blennorrhe', slemflytning ur tårkörtlarna. —• Dakryocy'stis 1. Dakryoky'stis (av ky'stis, blåsa), tårsäck. — Dakryocysti'tis 1. Dakryokysti'tis, inflammation i tårsäcken. — Dakryoe'ktasis, utvidgning av tårsäcken. — Dakryoli't, tårsten. — Da'-kryops (av gr. ops, öga, syn), eg. tåröga; svulst i tårgångarna. — Dakryorrhe', tårflöde, alltför ymnig avsöndring av tårvätskan.

Daksja, ind. myt., en av de tio härskarna över allt levande.

Dakty'1 (av gr. da'ktylos, finger), metr., versfot, bestående av en lång och två korta stavelser (—Bland daktyliska versslag äro hexametern och pentametern mest bekanta.

Dakty'ler, gr. myt., demoniska väsenden på berget Ida i Frygien.

Daktylioglyfi'k (av gr. dakty'lios, finger-ring, av da'ktylos, finger, och glyjein, inskära), konsten att skära fingerringar i sten. — Daktylioglу'f 1. Daktyliogra'f, konstnär, som utskär gemmer (seGemma). — Daktyliomanti' (av gr. mante'ia, spådom) , ett hos de gamla grekerna brukligt sätt att utforska framtiden medelst trollringar. — Daktyliote'k (av gr. the'ke, förvaringsrum), samling av sigillringar, skurna stenar, gemmer (se Gemma) 1. avtryck av sådana; ring- och juvelskrin.

Dakty'lion (av gr. da'ktylos, finger), apparat för att befordra fingerfärdigheten vid pianospelning.

Daktyliote'k, se under Daktylioglyfik.

Daktylogi' 1. Daktylologi' (av gr. da'ktylos, finger), fingerspråket.

Da'ktylos, gr., finger. — Dactyli'tis, med., fingerinflammation.

Daktyloskopi' (av gr. da'ktylos, finger, och skope'in, skåda), system av fingeravtryck, för identifiering av brottslingar. Jfr Bertillonage.Dalai Lama—Dame

Dala'i La'ma, "alla själars moder", översteprästen för buddisterna i Kina, Tibet och angränsande länder.

Dalbe'rgia, bot, tropiskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ, träd 1. klättrande buskar. — D. latifo'lia (Ostindien) ger svart botany-bayträ, blackwood. — D. melano'xyla (Afrika) ger ebenholts {ébène du Sénégal).

Dalbomålet, allmogemålet i landskapet Dal.

Daldockor, hot., se Trollius.

Dalé, ett slags rött Moselvin.

Daleca'rlia, lat., landskapet Dalarna. — Daleca'rlica, bot., från Dalarna. — Dale-ca'rlus, lat., dalkarl.

Dalemfnzer 1. Glomaci, serbiskt, numera fullständigt germaniserat folk, som före år 1000 bebodde området Daleminzion i Sachsen.

Daliborka, "Hungertomet", fängelsetorn på borgkullen (Hradschin) i Prag, uppkallat efter rovriddaren Da'libor (avrättad 1498), som där satt fängslad. "Nöden lärde Dalibor spela fiol", säger ett tjeckiskt ordspråk, uppkommet av tortyrredskapets likhet med ett stränginstrument. Härav legenden om den fångne rövaren, som lärde sig spela fiol i fängelset, motivet i Smetanas opera "Dalibor", och anledning till samma namn på tjeckernas första musiktidskrift.

Dalimilskrönikan, den äldsta rimkrönikan på tjeckiskt språk.

Da'liträ, den lätt klyvbara veden av Viro'ta sebijera i Guyana. Användes till tunn-binderiarbeten.

Dallastypi', en etsningsmetod, uppfunnen av skotten Dallas.

Dalma'tika {lat. dalma'tica), en vit överkappa, som tillhörde de romerska diakonernas ämbetsdräkt; en kåpa, som tillhörde de forna tyska kejsarnas kröningsdräkt.

Dalmatinerhund, en ras vita, svart-, brun-1. gulfläckiga hundar, mycket vanliga på cirkus.

Dalma'tiskt insektspulver, torkade och pul-veriserade blomdelar av Chrysa'nthemum cinerariæfo'lium, inhemsk i Dalmatien.

Dalripa, zooL, se Lag opus.

Dal segno, ital. (1. -se'njå), tonk., från tecknet (vid omtagning). — D. s. al fi'ne, från tecknet (§) till ordet fine.

Daltonism, fysioL, rödblindhet, en efter den engelske kemisten Dalton (1. då'ltön), uppkallad art av färgblindhet.

Daltons lag (/. då'ltöns -), kem., ådagalägger, att då ett ämne i olika förhållanden förenas med ett annat, de viktsmängder av det ena ämnet, som i de olika föreningarna finnas bundna vid en och samma viktsmängd av det andra ämnet, stå i ett mycket enkelt och multipelt förhållande till varandra.

Dam {fr. dame, ital. da'ma, do'nna, av lat. do'mina, härskarinna), kvinna av högre

samhällsklass 1. bildning; den kvinnliga motparten i dans; ett "målat" spelkort; dubbelbricka i damspel. Jfr Dame.

Dam, längdmått i Annam = 2 Ii = omkr. 890 m.

Dama, ett afrikanskt folk.

Da'ma, zool, dovhjortsläktet (syn. Cervus). —• D. da'ma, dovhjorten.

Da'niagasell, zool., en nordafrikansk gasellart, Gaze'lla da'ma.

Damali'scus, zool., se Brokbock och Sassaby-antilop.

Damas 1. Damassé, fr. (1. damma' 1. dam-masse') = Damast (se d. o.).

Damasce'na, bot., från Damaskus.

Damasce'ner 1. Damasce'nerplommon, se Chrysophyllum.

Damasce'ra (efter staden Damaskus i Syrien), tekn., inlägga stål- 1. järnarbeten med guld 1. silver; genom etsning åstadkomma figurer på en polerad yta. — Damascerad, inlagd med guld- 1. silverfigurer; prydd med etsade figurer; strim-mig 1. flammig genom sammanvällning av olika hårda metallstycken. — Dama-sce'nerguld, ett slags bladguld, som nyttjas till damascering av stål. — Damasce-nerklinga, sabelklinga av flammigt stål. — Damascenerstål, ett slags av flera stycken sammanvällt stål.

Dama'siska bokstäver, sirade bokstäver från martyrgravarna i katakomberna. Uppkallade efter påven Damasus.

Da'mask, eng. ~ Damast (se d. o.).

Dama'sker (förvrängning av gamasch, fr. gamache, av ital. gamba, ben), ett slags långstrumpor av kläde 1. trikå, som till hälften betäcka skodonen och nå upp till knäna. I den borgerliga dräkten äro de numera mycket kortare.

Damaske'ra m. fl., se Damascera.

Damasquinæs (Z. -ski'-), ett slags prima spanska citroner.

Da'mast, fasonerad siden-, ylle-, bomulls- 1. linnevävnad (urspr. från den syriska staden Damaskus). — Damastpapper, ett slags glanspapper med inpressade, da-mastliknande mönster. — Damassin, fr. {1. -sä'ng), halvdamast.

Dame, fr. (1. damm; ital. da'ma,^ do'nna, sp. dona, av lat. do'mina, härskarinna), fruntimmer av stånd; kvinna ur de bildade samhällsklasserna; dam; drottningen i schack. — Dame de compagnie (Z. - kång-panji'), sällskapsdam. — D. d'honneur {1. - dånnÖ'r), överhovmästarinna. — D. de la cour (L - dö la kor), dam, som presenterats vid hovet. — D. du palais {1. - dy palä'), hovdam. — Dames de charité (Z. - dö sjarite'), välgörenhetsdamer, som genom insamlingar o. d. stödja Paris' fattigvård. — D. de France (Z. - dö Frangs), titel för konungens av Frankrike döttrar. — Les dames de la halle {1. lä -dö la all), månglerskorna i Paris. —822

Dames du Sacré-cæur (1. - dy sakrekö'r), ett kvinnligt sällskap, motsvarande det manliga Congrégation du Sacré-cæur de Jesus (se d. o.). — Dame-jeanne {1. damm-sjann), glasballong 1. ett stort kupigt glaskärl, skyddat inom flätade korgar, för transport av syror m. m. — Notre Dame {1. nåttr -), eg. vår fru; Jungfru Maria; en åt henne helgad kyrka i Paris; namn på en roman av den franske skalden Victor Hugo,

Damejeanne, se under Dame.

Damenisatio'n, tonk., den 1745 införda sol-misationen (se d. o.) på stavelserna da, me, ni, po, tu, la, be.

Damia'na, farm., en amerikansk drog av den tropiska busken Tu'rnera cliffu'sa, var. aphrodisi'aca. Inverkar på köns- och urinorganen.

Damianisti'nnor 1. Klarissfnnor, kvinnliga medlemmar av Franciskanorden.

Damiani'ter 1. Angelfter, en kyrklig sekt under 500-t., stiftad av patriarken Damia-nus.

Damia'nus, latinskt mansnamn (av gr. de'-mos, folk), av 1. ur folket. Namn på ett katolskt helgon, läkarnas och apotekarnas skyddspatron. — Damianus-orden, en i 11 :e seklet grundad riddarorden, uppkallad efter den helige Damianus.

Damien (1. damiä'ng), franskt mansnamn = Damianus (se d. o.).

Damis, fr. (1. dami'), ett slags Etamine.

Damki'na, habyl. myt., babylonisk gudinna, gemål till guden Ea.

Dammarharts (av malajiska dammar, harts), harts, i synnerhet från arter hörande till släktet Agathis (se d. o.).

Dammsnäckor, zool., ett släkte lungsnäckor, Limnæ'a.

Damn, eng. {1. dämm; förk. av God damn), fördömt!

Damna'tio memo'riæ, lat., ärelöshet efter döden. Ett romerskt avskräckningsstraff.

Damnatio'n {lat. damna'tio, av damna're, döma), dom, fördömelse. — Damna'tur, eg. utdömes, förbjudes, får ej tryckas (den formel, varmed censorn förbjuder tryckningen av en skrift).)(Imprimatur.

Damnifica'tus 1. Damnifika't, lat., jur., den person, som lidit skada. — Damnifika'nt, den person, som åstadkomit skada.

Da'mno, Da'mnum, lat., handelst., förlust, skada; den förlust man gör vid växling av ett mynt mot ett annat.

Damo'cles-svärd (av lat. Da'mocles), se Damokles-svärd.

Damoiseau 1. Damoisel, fr. (1. damåaså', damåase'll), adlig sven, junker; jungfrupilt, vekling; sprätthök.

Damoiselle, fr. (1. damåase'll), fordom adlig fröken och titel på den med franske konungen närmast besläktade ogifta prinsessan. Jfr Demoiselle och Mademoiselle.

Damo'kles-svärd, fig., överhängande, ho-

tande fara. Uttrycket har uppkommit därav, att konung Dionysios d. ä. i Syrakusa lät Damokles, en av sina smickrare, vid ett kungligt gästabud intaga högsätet, där ett skarpslipat svärd i ett tagelstrå hängde över hans huvud — en sinnebild av de faror, som hota på samhällets höjder.

Da'mon, grekiskt herdenamn, ofta brukat i herdekväden.

Da'mon och Fi'ntias, två för sin vänskap ryktbara pythagoréer. Besjungna i den tyske skalden Schillers ballad "Die Bürg-schaft".

Damouri't, miner., ett mineral, bestående av vattenhaltig kaliglimmer.

Damspel, ett urgammalt spel med brickor på ett vanligt schackbräde.

Damspelslilja, hot., se Fritillaria.

Dan, hebreiskt mansnamn, domare. Buret av ättefadern för den israelitiska stammen av samma namn. Även namn på några danska sagokungar.

Da'na, poetisk benämning på Danmark (av Da'nia, medeltidslatinskt namn på detta land).

Dana-arv (sly fornnord. da'inn, avliden),j?ir., arv, som tillfaller staten efter en person, vilken dött utan att efterlämna några egna arvingar.

Da'nae, gr. myt., var dotter till konung Akri-sios i Argos, vilken lät inspärra henne i ett underjordiskt fängelse, där Zeus besökte henne i form av ett guldregn. Danae blev moder till Perseus (se d. o.).

Dana'er, eg. poetiskt namn på argiverna (se Argiver), men ofta hos Homeros på alla greker. — Danaer-gåva, fig., farlig och förrädisk gåva från fientligt håll. Uttrycket härleder sig från Laokoons varning till trojanerna för den av danaerna (grekerna) byggda trähästen, som drog ofärd över Tröja.

Danai'derna, gr. myt., Danaos döttrar, femtio systrar, som för mord på sina män voro dömda att i undervärlden ösa vatten i ett såll 1. bottenlöst kärl. Jfr Aigyptos och Danaos. — Fylla Danaidernas såll, fig., förrätta ett fruktlöst arbete.

Danai't, miner., koboltarsenikkis.

Danao's, gr. myt., fader till danaiderna (se d. o.).

Da'naus, lat., se föreg. ord.

Da'ndalus rube'cula, zool., rödhakesångaren, av fam. Trastfåglar.

Danda'rier, fornfolk bosatt på n.v. sluttningen av Kaukasus.

Dandin, fr. (1. dangdä'ng), narr, enfaldig stackare; titelrollen i ett lustspel av den franske författaren Molière: en rik bonde, som gifter sig med en adlig dam och därigenom utsätter sig för oändliga obehag. Hans utrop: ^^Tu Vas voulu, George Dandin!" ("Du har själv så velat"), brukas för att beteckna självförvållade vedervärdigheter.

Da'ndolo, berömd patriciersläkt i Venedig, av vars medlemmar fyra voro doger.

Dandy, eng. {1. dä'ndi), sprätt, snobb. — Dandyi'sm, sprättaktighet, snobberi; narr-aktighet. — Dandy fever il. -fe'vö), med., dets. som Denguefeber (se d. o.).

Danebrog, se Dannebrog.

Danegäldl. Danagäld (eng. danegeld), skatt, som uttogs av det engelska folket för att friköpa det från de danska vikingarnas plundringar.

Danehov, Danmarks medeltida riksförsamling.

Danelagen, "danska lagen", som under medeltiden gällde i de delar av England, vilka erövrats av nordiska, främst danska vikingar.

Da'ner, fornskandinavisk folkstam, som omkr. 500 lämnade sina boplatser i skånska Göingebygden, det urspr. "Danmark", och fördrev herulema från s. Skåne och de danska öarna; under vikingatiden västeuropeisk benämning på samtliga Skandinaviens folk.

Danforth-olja, se Auroraolja.

Dangerö's (Z. dangsje-; fr., dangereuse), farlig.

Da'nia, se Dana.

Danici'sm, se Danism.

Da'nicus, -a, lat., dansk.

Da'niel, hebreiskt mansnamn, Gud är min domare. Namn på en av de stora profeterna i Gamla Testamentet. — D. Hjort, ryktbart sorgespel av den finske författaren J. Wecksell.

Da'niells stapel, fys., en efter engelsmannen J. F. Daniell uppkallad galvanisk stapel, bestående av kopparzinkelement. Användes förr som normalelement, D. enhet.

Danien-etagen (1. daniä'ng-eta'sjen), geoL, den yngsta av kritsystemets etager, företrädd i s. och s.v. Skåne.

Da'niglacia'l tid, se Senglaciala tiden.

Dani'lo-orden. montenegrinsk orden.

Dani'm, persiskt räknemynt = omkr. 0,5 öre.

Dani'sm 1. Danici'sm, dansk språkvändning 1. egenhet, använd i ett annat språk. — Danise'ra, fördanska, göra till dansk.

Dani'ter 1. mordänglar, benämning på mor-monprofeten Brigham Youngs poliskår.

Da'nkward 1. Da'nkwart, forntyskt mansnamn, den värdigt sinnade 1. den minnesvärde.

Da'nnebrog, Danmarks riksbanér, vilket enl. sägnen nedkom från himmeln under slaget vid Reval 1219. — Dannebrogs-orden, en dansk riddarorden, enl. sägnen stiftad av Waldemar II 1219.

Da'nneman (fornsv. dandeman, d. v. s. dug-handeman), Da'nnekvinna, duglig, pålitlig, redbar man 1. kvinna (företrädesvis av bondestånd).

Danno, ital. (av lat. damnum, se d. o.), handelst., skada, förlust.

Danoma'n (av medelt.-lat. da'nus, dansk, och

gr. mani'a, raseri), överdriven beundrare av Danmark och vad danskt är. — Danomani', överdriven beundran för allt danskt.

Dansant, fr. (1. dangsa'ng), dansande. — Soirée dansante (1. såare' -sa'ngt), danssoaré. — The dansant (1. -sa'ng), en mindre bal.

Danse macabre, fr. (1. dangs maka'br), dödsdans (se d. o.).

Dansingefära, se Arum.

Dansö'r (fr. danseiir), dansare. — Dansö's (fr. danseuse), danserska.

Danubars, ett slags krusiga astrakanskinn från Tartariet.

Danysz effekt (1. -nyss -), med., det förhållandet att giftigheten hos en blandning av en toxin och en antitoxin, beror av den ordningsföljd och hastighet, med vilken blandningen sker.

Danziger willkür, ty., den gamla fristaden Danzigs lagbok.

Da'phne, lat., se Dafne.

Da'phne meze'reum, bot., tibast, källarhals, giftig buske med narcissdoftande, röda blommor och klarröda stenfrukter. Innehåller ett skarpt brännande, blåsdragande harts. Bären mycket giftiga.

Daphni'n, kem., en glykosid i Daphne.

Da'phnis, se Dafnis.

Daphnoi'des, bot., lik Dafne (se d. o.).

Da'pider, lat. (av daps, måltid, och fe'rre, bära), köksmästare, munskänk.

Dar, nubiska, land; arab., boning. — Dar-es-sala'm, fridens iDoning (arabiska namnet på Bagdad).

Da'rbur 1. Du'rbar, ind., morgonuppvaktning av de indiska furstarna; statsråd.

Darbyi'ster 1. Darbyfter, se Plymouthbröder.

D'Arcets metall, Newton's metall 1. Unionmetall (1. darse's -, nju'töns -), en legering av 8 delar vismut, 5 delar bly och 3 delar tenn. Nyttjas till varjehanda tekniska behov.

Dardanaria't (efter Dardana'rius, en romersk spannmålsockrare), en genom konstlade medel orsakad prisstegring å livsmedel 1. å andra föremål för handelsutbytet, t. ex. genom förköp, uppläggning o. s. v.

Darda'ner, poetisk benämning på trojanerna.

Da'rdanos (lat. -us), gr. och rom. sag., tro-janernas och, genom ^neas, även romarnas mytiske stamfader.

Da'rder, inv. i Dar distan.

Da're, lat., giva; handelst. = Debet (se d. o.).

Dare'ik (gr. dare'ikos) 1. Dari'k, ett forntida grekiskt guldmynt, i värde motsvarande ungefär 20 kr.

Dare'ios- 1. Dari'usvasen, en antik praktvas, ett av det neder-italiska vasmåleriets förnämsta alster.

Dargi'ner, se Daginer.

Dari, bot., frön av en avart av durra, So'rghum, vilka användas såsom foder åt nötkreatur och vid brännvinsbränning.

Daribba, egyptiskt mått, motsvarande två Rosettoardeb. Se Ardeb.

Dari'k, se Dareik.

Dario'ler (fr. darioles), kokk., i form gräddade bakverk av växlande innehåll.

Da'rja, pers., flod, sjö.

Dark horse, eng. (1. dak hårs), se Svart häst.

Darling, eng. (1. da'ling), älskling.

Darrgräs, bot., se Briza.

Dart (fr. dard), kort svärd, dolk.

Da'rtos (lat. tu'nica da'rtos), anat., den av bindväv bestående pungsäcken hos mannen.

Darwim'sm, den engelske naturforskaren Charles Darwins teori om djur- och växtarternas utveckling genom naturligt urval från lägre typer till högre. Se även Selektionsteori och Descendens- 1. Transmuta-tionsteori. — Darwinfst, anhängare av darwinismen.

Dasa, negroid gren av Tibbu (se d. o.).

Das also war des Pudels Kern! ty., det var alltså pudelns kärna. ("Faust" av Goethe).

Das Beste ist gut genug, ty., det bästa är gott nog. (Goethe.)

Dascht 1. Descht, pers., slätt, öken.

Das grosse Vaterland, ty. (1. dass grå'se fa'terland), "det stora fäderneslandet", Tyskland.

Da' si'gna, lat., på recept: utlämna och påskriv.

Das ist das Loos des Schönen auf der Erde,

ty., det är det skönas lott på denna jord. (Schiller.)

Das junge Deutschland, ty. (1. - då'jtsj-), det unga Tyskland; namn på en mot kyrka, stat och samhälle polemisk litteraturriktning i Tyskland på 1830—40-t.; namn på en tysk politisk förening från 1830-t.

Das Land, wo die Citro'nen blüh'n, ty., det land där citronträden blomma, d. v. s. Italien. (Goethe.)

Dassare'ter, den nordligaste av de med rumänerna besläktade stammar, som kallas tsintsarer.

Dastoor 1. Destu'r, hederstitel på lärda präster bland parserna i trakten av Bombay; Mazdapräst, som är föreståndare för ett större eldtempel.

Dasy'atis pastina'ca, zool.,^ en art Sting-ro c k o r, som då och då fångas vid västkusten och t. o. m. intränger i Östersjön.

Dasyme'ter (av gr. dasy's, tät, och me'tron, mått), fys., luftvåg, vågmanometer, ett instrument för mätande av luftens täthet.

Dasypo'didæ, zooL, bältdjur.

Dasy'poga (av gr. dasy's, täthårig, och po'-gon, skägg), bot., tjockskäggig.

Dasypro'cta, zooL, se Aguti.

Da'sypus gigas (av gr. dasy's, täthårig, pu's, gen. podo's, fot, och gi'gas, jätte), zool., den största arten av gördel-1. bältdjur, inhemsk i Sydamerika.

Dat. förk. för datum, givet; dativus, se Kasus.

Da'ta, lat., pL, givna omständigheter uppgifter ang. tid. — D. et acce'pta, inkomster och utgifter.

Da ta'les do'ses, lat., giv (så och så många) likadana satser.

Data'ria, en avdelning av den påviiga kurian, varunder benådningar, dispensationer m. m. sortera.

Dat be'ne, dat mu'ltum, qui dat cum mu^nere vu'ltum, lat. ordspr., den ger både mycket och väl, som ger sin gåva med en fryntlig uppsyn.

Dat, di'cat, de'dicat 1. Dat, do'nat, di'cat, lat., förk. D. D. D., giver, helgar, tillägnar, förr inskrift på gåvor åt gudarna, numera formel vid dedikationer. Se Dare.

Date'ra (fr. dater), utsätta datum (se d. o.), dagteckna. — D. sig från, förskriva sig från.

Dat Gale'nus o'pes, dat Justinia'nus hono'res,

lat., läkekonsten skänker rikedom, lagkunskapen ära.

Datfsca canna'bina, bot., en orientalisk växt av fam. Datisca'ceæ. Liknar jättehampa och odlas som prydnadsväxt. Är i hemlandet officinen. Roten innehåller glykosiden Datisci'n och användes till gulfärgning av siden.

Datisci'n, kem., se Datisca.

Dati'v 1. Dati'vus, se Kasus.

Da'to, lat., innevarande dag. — Datoväxel, handelst., växel, vars förfallotid räknas från den dag den blivit utställd. Jfr Sikt-växel. — A dato, från i dag, från utgivningsdagen. Jfr Datum.

Datoli't, miner., ett mineral, som består av kalciumborat och kalciumsilikat.

Da'tum, lat., eg. givet 1. utfärdat (detta ord sattes i forna handlingar framför uppgiften av dag och ort, t. ex. Datum Upsaliæ die...); dag och ort; viss dag (i månaden), dagteckning. — D. ut re'tro, tid och ort som på andra sidan. — D. ut su'pra, tid och ort som ovan. — A dato, se under Dato.

Datu'ra, bot., växtsläkte av fam. Solana'ceæ. Mycket giftiga örter, av vilka ett flertal (från Indien, varma Amerika o. s. v.) odlas som praktväxter. — D. stramo'nium, spikklubba, från Orienten, förekommer stundom förvildad i Sverige. Blad och frön äro officinella. De innehålla bl. a. atropi'n och hyoscyami'n.

Daturfn, kem., en fast, vit, kristallinisk al-kaloid, som anträffas i alla arter av Da-tura, synnerligast i spikklubbsörtens blad och frön. Anses identisk med atropin (se d. o.).

Dau, arab., sjöv., ett slags tvåmastade arabiska kustfarts- och slavhandelsfartyg.

Daube, fr. (1. dåb), sätt att stuva kött, fisk o. d. — à la daube, maträtt av kött, fisk o. d., som är inlagt i gelé 1. jus.

Daubentons fladdermus, zooL, se under Myotis.

Daubrécht {1. dåbre'), miner., meteoritisk sulfokromit av järn.

Da'ucus caro'ta, hot., morot, en å hård, torr gräsmark växande umbellat. Odlade former ha tjock, köttig vit, gul 1. röd rot.

Daumont, fr. (1. dåmå'ng), Ä la Daumont, fyrspann med stångridare.

Dauphin, fr. {1. dåfä'ng, av lat. delphi'nus, delfin), urspr. titel för furstarna av Dauphiné; sedermera titel för den franske kronprinsen. — Dauphine (L dåfi'nn), franske kronprinsens gemål.

Dauphiné-viner (1. dåfine'-), viner från franska provinsen Dauphiné.

Dau'rier, ural-altaisk folkstam i n. Mand-sjuriet.

Dauwen 1. Burchells tigerhäst, zooL, en art sebra, E'quus Burche'llii.

D. a. v., förk. för lat. da ad vi'trum, expedieras i glas (på recept).

David, hebreiskt mansnamn, den älskade. Buret av Israels märkligaste konung och störste psalmist samt av den engelske missionär, som blivit kallad "Västmanlands apostel".

David Copperfield, berömd roman av Ch. Dickens.

Davidi'ster, en sekt, stiftad på 1500-t. av nederländaren Jorisz David.

Davidsharpan i Norden, Tegnérs namn på psalmdiktaren J. O. Wallin (i "Nattvardsbarnen") .

Davis Cup, eng. (1. dä'ivis kupp), ständigt, internationellt vandringspris i lawntennis, uppsatt 1900 av amerikanen D. P. Davis. Jfr Cup.

Davoye, fr. (1. -våa'), en art Burgundviner.

Da'vus, i fornromerska lustspel ofta namn på inskränkta personer. —• D. sum, non CE'dipus, lat.f jag är D. och ej O., d. v. s. jag är ingen mästare i att tyda gåtor, jag är en vanlig människa, ej ett snille.

Davy-medaljen (L dä'ivi-), en av Royal so-ciety i London för viktiga kemiska forskningar utdelad medalj.

Davy's säkerhetslampa (1. dä'ivis -), en av engelsmannen Davy uppfunnen, i gruvor särdeles användbar lampa, å vilken lågan är omgiven av ett metalltrådsnät med mycket täta maskor, för att hindra gruv-gasens antändning utanför metallnätet.

Days of grace, eng. (1. dä'is åvv grä'is), se Delai de faveur.

Days of humiliation, eng. (1. dä'is åw jumi-liä'sjön), eg. förödmjukelsedagar; de två stora bot- och bönedagarna i England: den 30 jan. (Karl I:s avrättning 1649) och 2 sept. (Londons brand 1666).

Dazjbog, slav. myt., "den givande guden", en östslavisk gudomlighet.

Dazzle-målning (eng. dazzle-painting, 1. dässl pä'nting, av dazzle, blända, förblinda), dets. som Camouflage (se d. o.).

D. C., förk. för District of Columbia; förk. för Doctors commons (se d. o.).

d. c., tonk.y förk. för Da Capo (se d. o.). D. C. L., förk. för eng. Doctor of civil law,

doktor i civilrätt. D. D., förk för lat. De'o du'ce, med Guds hjälp 1. ledning; i latinska inskrifter förk. för Diis, åt gudarna, do'mus divi'na, det från gudarna stammande, d. v. s. från kejsarhuset; förk. för eng. Doctor of Divinity, teologie doktor. D. d. {d. / d.), handelst.y dagars dato, t. ex. 30, 60 dagars dato; nyttjas på växlar och betyder, att dessas förfallotid inträffar t. ex. 30 1. 60 dagar efter deras utgivnings-

d. d., förk. för lat. de dato, från den dag, då något skrivits; di'cto die, på sagda dag; do'no de'dit, har skänkt, stiftat.

DDD, förk. för dat, do'nat, di'cat 1. dat, dicat, dedicat (se d. o.).

D dur, tonk., durtonarten med d till grundton ; förtecknas med # framför f och c.

De, lat. och fr. (på franska 1. dö), av, ur, från etc., nyttjas mycket i sammansättningar. Framför adliga familjenamn motsvarar det franska de, det tyska vo7i och det svenska av.

De'a, lat., se Deus.

De'a, Di'a, rom. myt., en fornromersk gudinna, åkrarnas beskyddarinna, som dyrkades av arvalerna (se d. o.).

Deacon-process, {1. di'kn-), kem., ett sätt att framställa klorgas.

Dead heat, se under Heat.

Dead letter, eng. (1. dedd le'ttör), "dött brev", obeställbart brev.

Dead mans grip, eng. (1. dedd mäns gripp), "död mans grepp", nödurkopplingshand-tag, säkerhetsanordning,

särskilt å kontrollveven å elektriska lokomotiv. Skall hållas nedtryckt under gång. Avbryter automatiskt strömmen om det släppes.

Deadweight, eng. (1. dedd-oä't), död vikt.

Dealba'tus (av lat. de, från, ur, och a'lhüs, vit), hot., urblekt.

Deals, eng. (1. dils), furuplankor med en tjocklek understigande 7,6 cm. och med en bredd av 23 cm. — Red deals (1. rädd -) 1. Yellow deals (1. je'llå -), furuplank. — Whlte deals (1. oa'jt -), granplank.

Deanglise'ra, befria från engelska egenskaper, kultur o. s. v.

De a'rte poetica, lat., titel på en av den romerske skalden Horatius i bunden form framställd poetik.

De audi'to, lat, efter hörsägen.

Deb., förk. för lat. dehet, dehitor (se d. o.).

Debacle (1. -ba'kl, fr. débåcle, eg. islossning), omstörtning, upplösning, plötsligt hopfallande, krasch. — Debacle'ra (fr. déhdcler), sjöv., utrymma en hamn. — Débaclage, fr. (1. -a'sj), en hamns utrymmande.

Deballe'ra (fr. déhaller), uppacka varor. Jfr Emballera. — Débàllage, fr. (L -a'sj), upp-packning.326

Debandera—Decapsulation

Debande'ra {fr. déhander), åtskiljas; upplösa leden (om soldater) .

Debanke'ra (/r. débanquer), spränga en spelbank.

Débarcadère, fr. {1. -kadä'r), avlastningsplats för varor.

Debarde'ra (fr. déharder), urlasta, lossa, landsätta. — Débardage (1. -a'sj), urlast-ning, lossning. — De'bardö'r (fr. débar-deur), en person, som ombesörjer lossning av ett fartyg; även en i Frankrike brukad yppig maskeraddräkt för fruntimmer.

Debarke'ra (fr. déharquer), urlasta, ur-skeppa, sätta i land varor 1. personer; landstiga. — Debarke'ring, urlastning, landsättning.

Debarrasse'ra (fr. déharrasser), befria, lösgöra.

Deba'tt (fr. débat), tvist över något ämne; ordnat meningsutbyte i en riksförsamling, en tidning o. d. Se Diskussion. — Debat-te'ra, ordväxla, avhandla, diskutera. — Debattö'r, person, som uppträder i debatter.

Débauche, fr. (1. debå^sj), utsvävning i mat och dryck; liderlighet. — Débauché (1. -sje'), frossare, drinkare; liderlig människa. — Debauche'ra (fr. déhaucher), förföra, förleda någon till utsvävningar; leva liderligt. — Débaucheur (1. -sjö'r), förförare; rumlare.

Debentures, se Participating debentures.

De'bet, lat., handelst., eg. är skyldig; den del av en räkning, som upptager någons skuld; skuld. Jfr Kredit. — Debetsedel, förv., offentlig räkning å kronoutskylder o. a. pålagor. — Debite'ra, handelst., uppföra på skuldräkningen ; beskylla. — De'-bitor, gäldenär. — De'bitum, skuld.

Debi'l (lat. de'bilis), svag, orklös. — Debi'-litas, lat.y Debilite't, svaghet.

Débit, fr. (1. debi'), handelst., minutförsäljning, avsättning. — Debita'nt, varuav-sättare, krämare.

Debite'ra, De'bitor, De'bitum, se under Debet.

Déblai, fr. (1. -blä'), utgrävning; jordmassa uppgrävd vid jordarbeten. — Déblais et remblais (L - e rangblä'), krig sk., jordarbeten vid anläggandet av befästningar. — Deblaye'ra, bortskaffa uppgrävd jord.

Deblocke'ra (fr. débloquer), krigsk., befria från inspärrning; boktr., borttaga "flug-huvud" (d. v. s. de i brist på tillräckligt antal typer använda utslutningarna) och insätta de rätta typerna. — Débloque-ment, fr. (1.

deblåckma'ng), upphävandet av en blockad.

De bon cæur, fr. (1. dö bång kör), av gott hjärta, hjärtans gärna. Jfr Cæur.

De bonne grace, fr. (1. dö bånn gras), med behag med smak; gärna. Jfr Grace.

Debo'ra, kvinnonamn (hebr. Deboråh), talarinna. Namn på en profetissa och domarinna i Israel.

Deborde'ra (fr. déhorder), flöda över, stiga

över bräddarna; föra ett liderligt, tygellöst levnadssätt; överflygla. — Déborde-ment, fr. (1. debårdma'ng), översvämning, flöde; med., utgjutning (av galla); tygel-löshet, liderlighet.

Débouché, fr. (1. debosje'), mynningen av ett pass 1. en trång väg; medel, utväg; handelst., sättet att finna förmånlig avsättning för varor. — Debouche'ra, öppna, skaffa utgång; framrycka genom ett trångt pass.

Débours, fr. (1. -bo'r), efterkrav. — Debour-se'ra (fr. débourser), handelst., utbetala, förskjuta penningar. — Déboursé, för-skotterade medel. — Déboursement (1. -ma'ng), penningförskott.

Debride'ra (av fr. bride, tygel), med., genomskära strängar 1. kanter av sår; blodigt utvidga sår och sårkanaler. — Debride'-ring, den operation, varigenom en sådan sårutvidgning äger rum.

Debuske'ra (fr. débusquer), krigsk., jaga fienden ur ett bakhåll; fördriva honom från en fördelaktig ställning. — Debusque-ment (1. debyskma'ng), fördrivande ur ett bakhåll o. s. v.

Debusko'p, fys., ett instrument, som användes vid mönsterritning, och som huvudsakligen består av tvenne i vinkel satta speglar.

Debut, fr. (1. deby'), Debu't, första stöten 1. kastet i vissa spel; sättet, varpå ett företag börjas; debut, första offentliga framträdandet (av en skådespelare, författare o. s. v.). — Debiita'nt, den, som första gången uppträder offentligt. — Debute^ra, begynna; uppträda för första gången.

De but en blanc, fr. (1. dö bytt ang blang), mitt i pricken; rakt på sak, rentut.

Dec., förk. för December.

Decade, fr. (1. -ka'dd), se Dekad.

Décadence, fr. (1. dekada'ngs), förfall, avtagande.

Décadents, fr. (1. dekada'ng), se Dekadenter.

Decadi', fr. (av gr. de'ka, tio, och lat. di'es, dag), tionde dagen i den republikanska veckan, motsvarande söndagen.

Decagyni'a, se Dekagynia.

Decalcine'ra, urkalka. — DecaIcinatio'n, ur-kalkning.

Decale'ra (avital. caWre, sjunka), handelst., avtaga i vikt, genom intorkning, läckor o. d. —• Deca'lo, ital., en varas avtagande i vikt genom torkning.

Deca'meron, se Dekameron.

Decandri'a, se Dekandria.

Decante'ra (av mlat. decantha're, hälla ut), farm., hälla sakta av; rena, klara.

Deca'nus, se Dekan.

Decapitatic/n, Decapite'ra, se Dekapitera.

Deca'poda, gr. (av de'ka, tio, och pus, gen. podo's, fot), zool., tiofotingar, en avdelning av kräftdjuren.

DecapsuIatio'n, med., lossnandet av en kapsel.

Decastère, fr. (1. -stä'r), metriskt rymdmått = 10 kbm.

Décauvilles system (1. dekåvi'lls -), ett av fransmannen P. Décauville konstruerat system för transportabla järnvägar.

Dece'mber, lat. (av de'cem, tio), eg. tionde månaden, efter äldsta romerska tidräkningen, som började med mars; julmånaden. — Decembri'ster, decembermän, un-derstödjare av Louis Napoleons statskupp den 2 dec. 1851.

Decempri'mi, lat., benämning på de tio främsta senatorerna i flera av det romerska rikets städer.

Dece'mvir, lat. (av de'cem, tio, och m'ry man), ledamot av en tiomannanämnd i det forna Rom. — Decemvira't, en decemvirs värdighet; den tid, under vilken Rom styrdes av decemvirer.

Décence, fr. (1. desa'ngs), anständighet.

Decenna'lia, lat., fest, som de romerska kejsarna avhöllo vart tionde år.

Dece'nnium, lat. (av de'cem, tio, och a'nnus, år), tidrymd av tio år.

Dece'nt {fr. décent av lat. de'cet, det är passande), anständig, sedig, ärbar.

Decentralise'ra (av lat. de, från, och ce'nt-Tum, medelpunkt), eg. från medelpunkten förflytta mot periferien; polit., överflytta en del av regeringens makt på underordnade ämbetsverk och ämbetsmän; så småningom åt undersåtarna giva ökad makt att ombesörja, sina kommunala angelägenheter.)(Centralisera. — De-centralisatio'n 1. Decentralise'ring, den politiska princip, enl. vilken kommunal självstyrelse i vidsträckt grad medgives.)(Centralisatio n.

Deceptio'n, se under Decipiera.

Decerne'ra {lat. dece'rnere), fälla domslut; tillerkänna, tilldöma någon en sak.

Décharge, fr. (1. desja'rsj), sjöv., lossning från ett skepp; jur., frikännelse från allt ansvar för det sätt, varpå man förvaltat en angelägenhet 1. fullgjort ett uppdrag, ansvarsfrihet; krig sk., avfyrande av ett gevär, kanon o. s. v.; hyggn., spänn- 1. strävbåge. — Déchargebetänkande, jur., det memorial, som konstitutionsutskottet vid lagtima riksdag avgiver med anledning av granskningen utav statsrådsprotokollen. — Déchargebeba'tt, den debatt, som plägar äga rum vid déchargebetänkandets föredragning i riksdagen. — Dechargera (1. -sje'-), jur., frikänna från allt ansvar, krig sk., avskjuta.

Dechausse'ra (1. desjåsse'ra, fr. déchausser), avtaga fotbeklädnaden; med., blotta en tand genom att lossa tandköttet. — Dé-chaussoir, fr. (1. -såa'r), instrument, varmed tandköttet lossas från tanden.

Dechiffre'ra {fr. déchiffrer), tolka skifferskrift ; förklara något, som är otydligt och dunkelt.

Dechire'ra {fr. déchirer), sönderslita. — Dechirage, fr. {1. desjira'sj), spillror, gamla plankor o. d. av sönderslagna fartyg.

Decide'ra {lat. deci'dere), eg. avskära; avgöra, avdöma, besluta. — Decide'rad, avgjord, bestämd; beslutsam. — Decisio'n, avgörande utslag. —• Decisi'v, avgörande. — Vo'tum decisi'vum, se under Votum.

Deci'dua, den till fruktkapsel omvandlade livmoderslemhinnan. Se Deciduata.

Decidua'ta, zool., grupp av däggdjur {Mam-ma'lia decidua'ta), hos vilka en del av livmoderns slemhinna {deci'dua) vid födandet medföljer fosterhinnorna.

Deci'duus, -a, -um, lat., bot., avfallande.

De^cies repeti'ta place^bit, lat., även om man läser dem tio gånger, finner man behag i dem (om värdefulla skrifter).

Decigra'm (av lat. de'cem, tio, och gr. gra'mma, bokstav), metrisk vikt = ^Ao gr.

Deciliter (av lat. de'cem, tio, och gr. litra, en vikt), metriskt rymdmått = ^Ao 1.

Decillio'n, mat., 10 upphöjt till 60^^ digniteten (lO^^o, en etta och sextio nollar).

De'cima, spanskt mynt = 2 öre.

De'cima (av lat. de'cem, tio), tonk., tionde diatoniska tonsteget från grundtonen.

Decima'1 (av lat. de'cem, tio), oMtm., som består av 1. räknas efter tiondedelar; siffra, som följer efter decimalkommat i ett decimalbråk. — Decimalbråk, bråk, vars nämnare utgöres av tio 1. digniteter därav. — Decimallinje, gammalt svenskt mått = Vio av en decimaltum 2,97 mm. — Decimalräkning, räknesätt, grundat på tiotalet. — Decimalsystem, system för vikt, mått och mynt, där av varje mindre enhet rymmas 10 1. en mångfald av 10 i varje större. — Decimaltum, gammalt svenskt mått — Vw av en fot = 2,97 cm. — Decimalvåg, mek., en bryggvåg, vid vilken det vägda föremålets vikt uppväges av 10 gånger mindre vikter. Jfr CentesimM-vågen.

Décime, fr. {fr. -si'mm), franskt mynt = ^Ao franc.

De'cime, metr., en spansk versform, där varje strof innehåller 10 verser.

Decime^ra {lat. decima're), krigsk., till bestraffning uttaga 1. utlotta en av tio; åstadkomma stor förminskning; en truppstyrka o. d. säges hava blivit decimerad, då den hdit stora förluster. — Decimatio'n 1. Decime'ring, ntlottning av var tionde man, förminskning genom krig, pest o. d.

Decime'ter (av lat. de'cem, tio, och gr. me'tron, mått), längdmått = ^Ao m.

Decimo'1 1. Decimole, ital. {1. detjimå'le), tonk., grupp av 10 noter, som till tidsvärde gälla lika med en huvudnot i takten.

Decfpiens (av lat. deci'pere, bedraga), bot., bedragande.

Decipie'ra {lat. deci'pere), bedraga. — Mu'ndus vu'lt de'cipi, världen vill bedra-328

gas. — Deceptio'n, bedrägeri. — Dece'ptor, bedragare.

Decisio'n, DecisiV, se under Decidera.

Deciso, ital. (1. -tji'så), tonk., bestämt, beslutsamt.

De'citoii (av lat. de'cem, tio, och eng. ton, se d. o.), metrisk viktenhet = 100 kg.

De'ckel, ty., tekn., däckel, den med flera papperslager belagda yta, varå tryckpappersarket under tryckningen fast-hålles.

Decker, se Däcker.

Declama^ndo, ital, tonk.y uttrycksfullt.

Declame'ra, se Deklamera. — Declamato'-rium, lat., övning i föredrag.

Déclaration d^amour, fr. (Z. deklarasiå'ng damo'r), kärleksförklaring. — D. de guerre {1. - dö gär), krigsförklaring. — D. des droits de rhomme (/. - dä dråa' dö lå'mm), statsr., förklaring av människans rättigheter, i inledningen till de franska konstitutionerna av 1791, 1793 och 1795.

Déclaration of independence, eng. {1. dikla-rä'sjön åvv indipe'ndöns), oavhängighetsförklaring, den av Nordamerikas Förenta staters kongress den 4 juli 1776 utfärdade förklaringen, enl. vilken dessa stater gjorde anspråk på politiskt oberoende och full självständighet gentemot England. — D. of rights (1. - räjts), rättighetsförklaring, den urkund, som fastställdes av den engelska riksförsamlingen år 1689 och antogs av Wilhelm av Oranien och Maria.

Decli'vus, lat., sluttning.

Deco'ctum, se Dekokt.

Deco'ctum althæ'æ, farm., altédekokt, be-redes av altérot och vatten. — D. cin-chc/næ, kinadekokt, beredes av kungskina och vatten. —• D. Iigno'rum, avkok på ved-artade droger. — D. Zittmanni fo'rtius, stark Zittmans-dekokt, beredes av sarsa-parillrot, destillerat vatten, pulveriserad cinnober m. m. — D. Zittmanni mi'tius, svag Zittmans-dekokt, beredes av återstoden av förenämnda dekokt med en del tillsatser.

DecoIIe'ra, se Dekollera.

Décolletté, fr. (1. dekållte'), barhalsad, ur-ringad. Se Dekolleterad.

Deco'lorans, lat., bot., förlorande sin färg.

Décompte, fr. (1. dekå'ngt), handelst., avräkning, avdrag. — Decompte'ra, avräkna, avdraga.

De'confiture, se Dekonfityr.

Decontenanse'ra, se Dekontenansera.

Decorated style, eng. (1. de'kårretid stajl), "dekorerad stil", den höggotiska byggnadsstilen i England. Ex. Westminster abbey.

Decoration day, eng. (1. dekorä'sjön dä), en av Förenta staternas minnsedagar (30 maj), firad till åminnelse av de under inbördeskriget 1861—65 stupade.

Decore'ra, se Dekorera.

Deco'rt (/r. décourt), handelst., avdrag, rabatt. —• Decorte'ra, avdraga, rabattera.

Deco'rum, lat., det passande; anständighet.

Deco'rus, lat., hot., prydlig.

Decoupe'ra, se Dekupera.

Decouragera {1. dekorasje'ra, fr. décou-rager), göra modfälld, avskräcka. — Decouragerad, modfälld, nedslagen.

Decouronne'ra (fr. découronner, av lat. co-ro'na)y beröva en furste hans krona, avsätta.

Decourt, Decourte'ra, se Decort, Decortera.

Découverte, fr. {1. dekove'rt), upptäckt; uppfinning. —• Decouverte'ra, öppna ett brev, avtaga ett omslag, t. ex. på ett paket.

Decouvre'ra (fr. découvrir), uppenbara, giva till känna.

decr., tonk., förk. för decrescendo (se d. o.).

Decreme'ntum, lat., avtagande.

Décrépit, fr. (1. dekrepi', lat. decre'pitus), ut-levad, orkeslös. — Decrepite'ra, se Dekre-pitera. — Décrépitude (1. -ty'dd), orkeslöshet, ålderdomssvaghet. — Decre'pitus, lat., utlevad person.

Decresc., se följ. ord.

Decresce^ndo, ital., tonk., avtagande i styrka. Tecknas .)(Crescendo.

Decre'ta ecclesia'stica, lat., kyrkliga författningar. Jfr Dekret.

Decrotteur, fr. (1. dekråttö'r, av crotte, smuts), skoputsare.

Decu'bitus, lat., med., liggsår.

De'cuma, rom. myt., en av parcerna 1. ödets gudinnor.

Decu'mbens, lat., bot., nedliggande.

Decu'ria, lat., ett antal 1. avdelning av tio ryttare. — Decu'rio, lat., Dekurio'n, befälhavare för en truppstyrka av

tio ryttare; senator i kolonierna.

Decu'ssis, lat. (av de'cem, tio, och as, se d. o.), fornromerskt bronsmynt = 10 as.

Decusso'rium, ny lat. (av decu'tere, nedtrycka), med., redskap, varmed hjärnhinnan nedtryckes vid borrning av huvudskålen (trepanering).

Dedaigne'ra, se Dedignera.

De da'to, se d. d.

De'di, lat., jag har givit 1. betalt.

Dedice'ra (lat. dedica're), tillägna. — De-dikatio'n, tillägnan. —• Dedika'tor, den tillägnande.

Dedigne'ra (1. -dinj-; lat. dedigna're) 1. De-daigne'ra (/. -dänj-; fr. dédaigner), försmå, förakta, anse under sin värdighet. — Dedignatio'n, förakt, ringaktning.

Dedikatio'n, Dedika'tor, se under Dedicera.

Dedommagera (1. dedåmmasje'ra, fr. dédom-mager), hålla skadeslös. — Dédommage-ment, fr. (1. -ma'ng), skadestånd.

Dédoublement, fr. (1. -doblöma'ng), fördubbling. — Dedouble'ra, fördubbla.

Deduce'ra (lat. dedu'cere), eg. bortföra; följdriktigt utveckla; leda i bevis. — De-du'ctis deduce^ndis, lat. (förk. ded. ded.), handelst., sedan man avdragit vederbör-Deduktiva—Deflagrera

329

liga poster. — Dedu'ctio ad absu'rdum, ledande till något orimligt. — Deduktio'n, handelst., avdrag, nedsättning av varupris, tull o. d.; log., logisk bevisning 1. utveckling; jur., laga bevisning.

Dedukti'va 1. Syntaktiska bevis, log., bevis, vid vilka slutes från det mer allmänna till det mer speciella.

Def., förk. för Defekt (se d. o.). Definition (se d. o.) och lat. Defunctus, avlidne.

De fa'cto, lat., i själva verket; på grund av sakförhållande.)(De j ure, på rättsgrund. — D. f. et a'bsque ju're, egenmäktigt och utan rätt.

Defæce'ra (av lat. defæca^re) 1. Defæcule'ra, nylat. (av fæ'cula, drägg), rena, klara; sila.

Défaite, fr. (1. defä't), nederlag. — Defaiti's-ter, grupp inom Frankrike under världskriget, som av fruktan för nederlag ivrade för kompromissfred.

Defame'ra 1. Diffame'ra (av lat. diffama're), förtala, bringa i dåligt rykte; vanära.

Defaiie'ra = Profanera (se d. o.).

Defa'ssavattenbock, zool., en centralafrikansk antilopart. Ko'hus defa'ssa.

Defatige'ra {lat. defatiga're), utmatta, möda. —- Defatigatio'n, utmattning.

Défaut, fr. {1. defå'), misstag, fel; brist; uteblivande från en domstol.

Défaveur, fr. {1. defavö'r; ital. disfavore, av lat. dis, ifrån, och fa'voT, gunst), onåd, misshag.

Defavora'bel {fr. défavorable), ogynnsam.

Defays hovkitt (Z. döfä's -), konstgjort lim, som användes för att laga hovarna hos hästar.

Defecti'vum, se under Defekt.

Defe'ctus, lat., se Defekt.

Defekatio'n (av lat. defæca're, rena, av de, från, och fæx, drägg), uttömning av ex-krementer i kroppen. — Defekatio'nskalk, kalk för rening av lysgas.

Defe'kt 1. Defekti'v {lat. defe'ctiis, av defi'-cere, brista), subst., brist, lucka; adj., felaktig, ofullständig. — DefectiVum, lat., språkv., ett böjligt ord, varav ej alla formerna brukas. — In defe'ctu, genom att göra för litet i en sak.)(In excessu. — Defekter, hoktr., felande typer, som vid sättningen ersättas med upp och nedvända typer 1. "spisar". — Defektio'n, avfall; förfall.

Defektfv, se Defekt.

Defe'nders, eng., eg. försvarare; i slutet av 1700-t. ett irländskt politiskt parti, som arbetade på Irlands frigörelse från England.

Defenestratio'nen (av lat. de, från, och fene'-stra, fönster), den av de böhmiska ständerna i Prag 1618 verkställda utkast-ningen genom fönstret av två kejserliga ståthållare.

Defensio'n, se under följande ord.

Defensi'v (av lat. defe^ndere, försvara), till

försvar, till skydd tjänande. — Defensfv-allians, se Allians (under Alliera). — Defensi'va straff 1. Defensfvstraff, straff, genom vilka en brottsling hindras att vidare göra någon skada. — Defensio'n, försvar. — Defe'nsor, försvarare; den anklagades advokat vid en rannsakning. — Defe'iisor fi'dei, trons försvarare, en titel, som av påven tilldelades engelske konungen Henrik VIII och som dennes efterföljare behöllo; fig., fanatisk tros-ivrare.

Defensola't, vattenlösliga torrdestillationsprodukter ur tjära för besprutning av träd mot skadeinsekter och lavar.

Defere'ns {fr. déférence), eftergivenhet, medgörlighet. — De'ferens, lat., avledande, bortförande.

Deferve'scens, med., febernedsättande. — Defervesce'ntia, febernedsättande medel.

Défi, fr. {1. defi'), utmaning, fejdebrev.

Défiance, fr. {1. -a'ngs), misstroende.

Defibre'ra, lösgöra fibrerna ur något ämne.

Defibrine'ra, med., avlägsna fibrinet ur blodvätskan.

Deficie'ndo, ital., tonk., avtagande i styrka och hastighet.

Deficie'nt (av lat. defi'cere, brista), bristande i något hänseende; oduglig till tjänst.

De'ficit, lat., eg. det fattas; handelst., brist i (kassa etc.); skillnaden mellan debet och kredit vid ett bokslut.

Defigure'ra {fr. défigurer), vanställa, misspryda.

Defilé, fr., krigsk., trång väg, pass; även = defilering (se nedan). — Defile'ra (om trupper), marschera avdelnings vis förbi en hög militärperson, antingen för att visa denne en ärebetygelse 1. för att giva honom tillfälle att bedöma truppens tillstånd; bestämma höjden av ett fästningsverks bröstvärn, så att dess inre bäst skyddas mot fiendens eld. — Deflle'ring, en dylik rörelse av en trupp; ett i dylikt syfte utfört bestämmande av ett bröstvärns höjd.

Definie'ra {lat. defini're), bestämma, förklara, giva ett bestämt begrepp om en sak. — Definie'ndum, något som skall definieras. — Definitio'n {lat. defini'tio), bestämning av ett begrepp genom uppräknande av dess väsentliga kännetecken. — Defini't, Definiti'v, bestämd, slutlig, avgörande. — Definitfvum, avgörande förklaring; inrättning, avsedd att ständigt förbliva. Jfr Provisorium. — Defini'tum, ett noga bestämt begrepp.

Defini'tor, lat., under medeltiden föreståndare för mindre avdelning av en munkorden (s. k. definitio'n). — Definito'rium, lat., en förening av munkar, vilka skola biträda ordensföreståndaren vid vården av ordens angelägenheter.

Deflagre'ra {lat. def lagra're), rena genom eld. — Deflagratio'n, utbränning, rening330

genom eld. — Deflagra'tor 1. Kalorimo'tor,

fys., galvanisk stapel, bildad av tvenne långa, spiralformigt vridna bleck av koppar och zink, som åtskiljas genom klädesremsor.

Deflatio'n (av lat. defWre, blåsa bort), minskning av penningmängden; allmänt prisfall; bot.y blottläggande av växtdelar genom bortblåsning av flygsand, geol, bortförandet av allt löst material från marken genom vindens inverkan.

Deflegmatise'ra 1. Deflegme'ra (fr. défleg-mer, av gr. fWgma, slem), kem.y genom avdunstning 1. destillation avlägsna överflödigt vatten ur en vätska. —• Deflegma-tio'n 1. Deflegmatisatio'n, avlägsnande av vatten från sprithaltiga vätskor. — De-flegma'tor 1. Kondensator, apparat, som från en sprithaltig vätska avlägsnar vatten (t. ex. vid brännvinsbränning).

Defle'ktor, sjöv.y instrument för kompense-ring av kompassens deviation.

Deflexio'n {lat. defWxio), brytning (av ljusstrålarna) .

Defle'xus, -a, -um, lat., bot., nedböjd.

Deflogfstisk (av gr. flo'x, gen. flogo's, eld, låga), oantändlig; oförbrännelig. — De-flogistise'ra, kem., eg. beröva ett ämne flogiston (se d. o.), oxidera; avlägsna de brännbara beståndsdelarna, göra oförbrännelig. — Deflogistiserad luft, livsluft, syrgas.

Deflore'ra 1. Deflorise'ra (av lat. de flora're, avplocka blommor), beröva mödomen. — Deflora'ta, lat., flicka, som förlorat sin mödom. — Defloratio'n, eg. blomsterplockning; fig. mökränkning; även förlust av jungfrudomen genom lönskaläge. — De-flora'tor, jungfruskändare, förförare.

Deflue'ra (av lat. deflu'ere), flyta bort, falla av (om. hår). — Deflu'vium capillo'rum, lat., hårens avfallande. — Defluxio'n, med., avflöde; slemavsöndring.

Defo'rm (lat. defo'rmis), vanskaplig; ful, stygg. — Deformite't, vanskaplighet; ytterlig fulhet.

Defo'rmans, lat., bot., vanställande. — De-fo'rmis, lat., bot, missbildad.

Defosforise'ra, befria från fosfor. — Defos-forise'ringsmetoden (den basiska) 1. Gil-christs metod, tekn., ett sätt att i bessemerprocessen (se Bessemermetoden), befria metallen från fosfor.

Defraje'ra (fr. defrayer), ersätta någon hans utgift,

Defraude'ra (lat. defrauda're, av fra'us, svek), hemligen bedraga; begå underslev. — Defrauda'nt 1. Defrauda'tor, den, som hemligen och svikligen berövar staten 1. enskilda personer något, som dem med rätta tillkommer. — Defraudatio'n, försnillning av pålagor; underslev, smuggling.

DefterdaV, pers., skattmästare, förr benämning på den turkiske finansministern.

Defu'nctus, lat. (av defu'ngi, dö), avliden, hädangången.

Degagera (1. degasje'ra; fr. dégager), befria, lösgöra; återtaga (sitt ord). — De-gage'rad, fri, otvungen.) (Engagerad. — Dégagement, fr. (1. -ma'ng), inlösning (av en pant); uppfyllelse av (även befrielse från) ett löfte; krigsk., friköp (en soldats); öppenhet, frihet; fäktk., en klingas frigörande under fäktning.

Degenere'ra (lat. degenera're), vansläktas, urarta, försämras. — Dege'nerans, lat., bot., urartande. — Degeneratio'n, urartande, försämring; med., en sjuklig kemisk och fysikalisk förändring 1. försämring av kroppens vävnader och elementar-delar. — DegeneratiV, innebärande 1. medförande degeneration.

Degenera'tio re'tinæ pigmento'sa, med., inflammation i ögats näthinna.

De'ger, dansk beteckning för 10 stycken i handeln med hudar och skinn.

Degeröi't, miner., svart, vattenhaitigt järn-oxidsilikat, funnet vid silvergruvan på Degerö nära Helsingfors.

Deglute'ra (av lat. degluti're), sluka. — Deglutitio'n, nedsväljning. — Deglutitions-tuberkulo's, med., tuberkulos, uppkommen av nedsväljd smitta.

Degorgera, fr. (1. degårsje'ra, av g or ge, barm), rensa något avlopp; avlägsna bottensatsen ur en vinbutelj; rena, tvätta; blotta barmen genom att nyttja mycket ur-ringade klänningar.

Dégoüt, fr. (1. dego'), avsmak, vämjelse. — Degouta'nt, osmaklig, motbjudande. — Degoute'ra, ingiva avsmak, äckel.

De grace, fr. (1. dö gr as), av nåd, för guds skull.

Degrade'ra (lat. degrada're), avsätta; nedflytta från en högre till en lägre tjänst; förnedra. — Degrade'ring 1. Degradatio'n, avsättning från en tjänst; nedsättning i värdighet; geol., den allmänna ni velie-ringen av jordytans ojämnheter.

Degraisse'ra (1. -gräs-; fr. dégraisser), befria från fetma; rena från fettfläckar. — Degraisseur, fr. (1. -sö'r), person, som uttager fläckar.

Dégras, fr. (1. -gra'), garvfett.

Degrave'ra (av lat. degrava're, tynga, belasta, av gra'vis, tung), falla besvärlig.

Degré, fr., grad, en viss del av en cirkels periferi 1. en skala. Fransmännen indela jordkvadranten i 100 delar (degrés), vilka åter delas i 100,000 m.; varje meter blir sålunda 40-milliondelen av en jordmeridian.

Degressio'n (av lat. de'gredi, gå nedför), nedgående; fortgående minskning av skattefoten, då de årliga inkomsterna understiga en viss summa. — Degressi'v, tillbakagående» avtagande; säges om den progressiva skatten, då progressionen avstannar vid ett visst inkomstbelopp.

Deguise'ra (fr. déguiser), bemantla, förställa. — Deguisement, fr. (1. -ma'ng), förklädnad, förställning.

Degumme'ring, tekn.y råsilkes kokning med tvålvatten, för avlägsnande av ett ferniss-likt överdrag, som hindrar silkets mottaglighet för färgning.

De gu'stibus non est disputa'ndum, lat. ordspr., om tycke och smak bör man ej disputera.

Dehisce'ns, lat., med., glappande, klaffande.

De hodie'rno di'e, lat., från denna dag.

Dehonestatio'n, lat., vanärande, skymf.

Dehörs, fr. (1. döå'r), det yttre av något, utsida; yttre anständighet; pL, utanverk.

Dehorte'ra (lat. dehortaWi), avråda, varna.

— Dehortation, lat., avrådande, varning.

— Dehortato'rium, varningsskrivelse.

Dehydre'ring, kem., borttagande av väte ur

en förening.

Dehypnoti'sera, avbryta en hypnos, väcka en hypnotiskt sövd.

Deia'neria (lat. Deiani'ra), gr. myt., Her-kules' maka.

Deifie'ra 1. Deifice'ra (av lat. de'us, gud, och fa'cere, göra), förguda. — Deifikatio'n förgudande.

Dei'fobe, ett av den cumæiska sibyllans namn. Jfr Cumæiska sibyllan.

Dei'fobos, trojansk prins, näst Hektor den tappraste bland de trojanska hjältarna.

Del gra'tia, lat. (förk. D. G.), av Guds nåd, med Guds nåde, tillägg till vissa titlar, sedan 15 :e årh. begagnat endast av suveräna furstar.

Defktisk (av gr. de'iktos, som utvisar), utvisande : utpekande. —• Deiktiskt pronomen, språkv., som förklaras av den förevarande situationen och ej ur det förut sagda (anaforiskt pronomen) 1. det följande (determinativt pronomen).

Deilemi'derna, medeltida härskardynasti i Persien.

De imitatio'ne Chri'sti, lat., om Kristi efter-följelse, namn på en världsberömd bok av den tyske mystikern Thomas a Kempis.

Deimo's, astr., den yttre Marsmånen; se Fobos och Deimos.

Deino'rnis, se Dinornis.

Deinosa'urus, se Dinosauria.

Dei'nosis, gr. (av deino's, förskräcklig), våldsam förstoring 1. överdrift (såsom .retorisk figur).

Deinothe'rium, se Dinotherium,.

De i'iitegro, lat., från början, ånyo.

Deisideimo'nia, gr., fruktan för gudarna; andeskräck, vidskepelse.

Dei'sm (lat. dei'smits), den världsåsikt, som förkastar den gudomliga uppenbarelsen samt antager en gud, som kan fattas med förnuftet, och ett fullkomligt abstrakt, i viss mån oavhängigt förhållande mellan gudomligheten och det ändliga; förnuftstro. Jfr Rationalism och Panteism. — Dei'st, person, som omfattar deismen. —

Dei'stisk, tillhörande 1. sammanhängande med deismen.

Deistersandsten, se Wealdensandsten.

Dej, se Dey.

Dejektio'n, med., uttömning, avföring, pur-gering. Jfr Dejiciera.

Déjeüner 1. Déjeüné, fr. (1. desjöne'; av lat. de, ifrån, och jeju'nus, fastande), frukost; frukostservis. — Déjeüner à la fourchette (1. -forsje'tt), gaffelfrukost, frukost av kallmat. — D. dansant (1. - sa'ng), frukost med dans. — D. dinatoire (1. - tåa'r), frukostmiddag. — Dejeune'ra, frukostera. Jfr Diner och Souper.

Dejice'ra (lat. deji'cere), kasta ut, kasta bort; fördriva, utstöta. — Deje'ctus, förkastad, utstött.

Dejsa (av ty. delsen), sjöv., gå baklänges (om seglare). — Dejsning, manöver, varigenom en seglare tvingas att gå baklänges.

De ju're, lat., på grund av lag.)(Defacto.

De'ka-, gr., i sammansättningar: tio-.

Dekabri'ster (av ry. dekaber, december), decembermän, de ryska adelsmän, som del-togo i sammansvärjningen mot kejsar Nikolaus i dec. 1825.

Deka'd (fr. décade, gr. deka's, av de'ka, tio), tiotal; en tidrymd av tio dagar. I franska republikens kalender indelades var månad i tre dekader.

Dekadans, fr. (1. -da'ngs), se Decadance.

Dekade'nter (fr. décadents, av décadence, förfall), eg. förfallspoeter; målsmän för på 1800-t. i Frankrike uppkomna, mot naturalismen (se d. o.) fientliga litteraturriktningar. Kallas numera vanligen sym-bolister 1. syntetister. Jfr Symbolism. — Dekade'ntlitteraturen, dekadenternas litterära produktion.

Dekadi'k (av gr. de'ka, tio), tiotalsräkning, räknesystem med 10 till grundtal, decimalsystem, till skillnad från dodekadik, som har 12 till grundtal.

Dekago'n (av gr. de'ka, tio, och goni'a, hörn); geom., tiohörning, regelbunden tio-sidig figur.

Dekagra'm (av gr. de'ka, tio, och gra'mma, bokstav), 10 gram.

Dekagyni^a 1. Dekagy'nia, bot., en till någon av de tretton första klasserna i Linnés växtsystem hörande ordning. Dess blommor hava vardera tio' pistiller. — Deka-gy'niska kallas de till ordn. Dekagynia hörande blommorna. — Dekagyni'ster, de till nämnda ordningar hörande växterna.

Dekako'rd (av gr. de'ka, tio, och chorde', sträng), tonk., musikinstrument med tio strängar, något liknande en harpa.

Dekali'ter (av gr. de'ka, tio, och litra, en vikt), 10 1.

Dekalke'ra (fr. décalquer), övertrycka; överföra ett koppar- 1. stentryck på trä. — Dekalkomani'-bilder, övertrycksbilder.332

Dekalo'gen (gr. deka'logos, av de'ka, tio, och lo'gos, lära), tio Guds bud.

Deka'meron (ital. Decamero'ne, av gr. de^ka, tio, och heme'ra, dag), eg. de tio dagarna; titel på den italienske diktaren Boccaccios 100 noveller, som tänkas berättade under 10 dagar.

Dekame'ter (av gr. de'ka, tio, och me'tron, mått), 10 m.

Dekampe'ra (fr. décamper), krigsk., bryta upp ur ett läger; avtåga; taga till flykten.

Deka'n 1. Deka'iius (av gr. de'ka, tio), eg. anförare, ledare av tio; hos de gamla romarna: uppsyningsman över ett tält, 1. contubernium, som rymde tio soldater; hos de äldsta kristna: förmannen för tio av det brödraskap, som skulle ombesörja de avlidnas jordande; vid högskolor: ordf. i en fakultet; i några länder: den högste andlige näst efter biskopen 1. prosten (även deka'nt). — Kardina'ldekan, den äldste kardinalbiskopen i påvens kardinalkollegium. —. Dekana'l, som hör till 1. har avseende på en dekan. — Dekana't, en dekans ämbete och värdighet. —• Deka-ne'ssa (medelt.-lat. decanissa), föreståndarinna för ett nunnekloster 1. annan from stiftelse för kvinnor. — Dekani', en dekans bostad; även det av honom styrda området. — Dekanise'ra, träda i en dekans ställe, sköta hans ämbetsåligganden.

Deka'ndisyra, se Sebacinsyra.

Dekandri'a 1. Deka'ndria, bot., tionde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava tio fria ståndare; även en ordning inom vissa klasser av nämnda system. — Deka'n-driska kallas blommor med tio ståndare. — Dekandri'ster, växter med tio ståndare i var blomma; växter, som höra till klassen Dekandria.

Deka'nt, se Dekan.

Dekante'ra, se Decantera.

Deka'nus, se Dekan.

Dekapite'ra (av lat. de, av, och ca'put, huvud), halshugga. — Dekapitatio'n, halshuggning; kirurg., i förlossningskonsten använd operation, varvid fostrets huvud skiljes från bålen.

Dekapo'd, gr. (av de'ka, tio, och pus, fot), ti of oting; mått av 10 fot.

Dekapo'1, sammanslutning av tio städer, ex. "de tio städernas" stadsförbund [-(Deka-polis]y-] {+(Deka-polis]y+} i Palestina.

Dekarbonise'ra (av lat. ca'rbo, kol), befria från kol.

Dekare'm (av gr. de'ka, tio, och lat. re'mus, åra), tioroddare, ett slags forntida galär.

Deka'stikon, gr., metr., ett poem, som består av tio versrader.

Dekasty'1 (gr. dekasty'lon), byggn., tempel med tio f asadkolonner; byggnad, som vilar på tio pelare.

Dekate'ra (fr. décatir), tekn., öka 1. minska pressglansen på tyger medelst ånga;

krympa tyger. — Dekatu'r, behandling av tyger för att öka 1. minska deras pressglans.

DekL, förk. för Deklination (se d. o.).

Deklaine'ra (lat. declama're), läsa på ett konstnärligt sätt; föredraga med känsla och uttryck; hålla tal, ivra (emot). — Deklamatio'n, uppläsning av ett litterärt alster på ett konstnärligt sätt; ordprål. — Deklama'tor, deklamatör. — Deklamato-ri'k, läran om deklamationen. — Deklama-to'risk, som tillhör ett konstmässigt föredrag; högtravande. — Deklamatorisk aria, tonk., en aria, för vilken, i motsats mot koloraturarian, texten uteslutande är normgivande. — Deklamato'rium, muntligt konstnärligt föredrag; uppläsning, beledsagad av ackompanjemang. — Deklamatö'r, Deklamatrfs, person, som ur minnet 1. från papperet på ett konstnärligt sätt föredrager något, ett skaldestycke o. d.

Deklare'ra (lat. declara're), förklara; tillkännagiva; lämna uppgifter för beskattning (se Självdeklaration); handelst., uppgiva, anmäla (varor till förtullning). — Deklaratio'n, förklaring; kungörelse; handelst., anmälan om betalningsinställelse; förteckning över avlastat gods, vilken måste avlämnas vid tullstationer o. a. föreskrivna platser. — Självdeklaration, uppgift för beskattning.

Dekla'ssera, nedsätta. — Deklass€'rad, nedsjunken till en lägre social klass.

Dekline'ra (lat. declina're), eg. böja undan, förfalla, avtaga; astr., avvika; missvisa (om kompassen); handelst., falla i pris; språkv., böja ett nomen. — Deklina'bel, böjbar. — Deklinabilite't, böjbarhet. — Deklinatio'n, astr., en himlakropps höjd över himmelsekvatorn, mätt på en deklina-tionscirkel; fys., magnetnålens horisontella avvikning från meridianen; missvisning (om kompassen); språkv., böjning av nomen. — Deklinationscirklar, astr., de cirklar på himlavalvet, vilka man föreställer sig dragna genom de båda världspolerna. — Deklinationsnål, fys., magnetnål, rörlig i horisontalplanet. — Deklina-to'rium, instrument, som användes till uppmätning av magnetnålens deklination.

Deklinogra'f, se följande ord.

DekIinome'ter 1. Deklinogra'f, fys., ett slags magnetometer (se d. o.).

Dekli'v (lat. decWvis), sluttande, brant.

Dekohä'rer, fys., apparat, som tjänar till att återställa kohärern (se d. o.) i normalt tillstånd.

Deko'kt (lat. deco'ctum, pl. deco'cta, av deco'quere, urkoka, inkoka, koka ihop), farm., avkok av en drog, varvid dennas lösliga beståndsdelar kvarstanna i vattnet. — Dekoktio'n, avkokning; spec. metod vid ölbrygd.Dekoller a —Dele ger ä

333

Dekolle'ra (av lat. co'llum, hals), halshugga.

— Dekollatio'n, halshuggning.

Dekollete' 1. Dekollete'rad (fr. décolleté, av

collet, krage), urringad, med blottad hals och barm.

Dekolore'ra (lat. decolora're), befria från färgämne; bleka; blekna, icke hålla färgen

Dekompone'ra (av lat. de, från, och com-po'nere, sammansätta), sönderdela (i beståndsdelar) . — Dekompositio'n, sönder-delning. — Dekompo'situm, lat., ett i sina beståndsdelar upplöst ämne; språkv., ord, sammansatt av flera än två ord.

Dekoncerte'ra (fr. déconcerter), förvilla, störa, bringa ur fattningen.

Dekonfity'r (1. dekång-, fr. déconfiture), motgång, nederlag; undergång.

Dekontenanse'ra (fr. décontenancer), bringa ur fattningen; göra modfälld 1. försagd.

— Dekontenanse'rad, handfallen, modfälld, försagd.

Deko'r, dets. som dekoration, dekorering.

Dekore'ra (lat. decora're), pryda, försköna, smycka; utmärka med en orden. — Dekora-tio'ii, förskövning, prydnad för en teaters scen. — Dekoratfv, tjänande till prydnad; byggn., smyckande.)(Konstruktiv; målark., åsyftande yttre färgeifekt. — Dekoratö'r 1. Dekorationsmålare, person, som målar 1. anordnar dekorationer, teatermålare.

Deko'rum, se Decorum.

Dekredite'ra (fr. décréditer), förstöra ens förtroende 1. anseende, nedsätta. Jfr Diskreditera.

Dekreme'nt, lat., avtagande, förfall.

Dekrepite'ra (av lat. crepita're), spraka, smattra; förpuffa. Jfr Décrépit.

Dekre'pitus, se under Décrépit.

Dekre't (lat. decre'tum), påbud, förordning; utslag, beslut. — Dekreta'l, påvlig stadga rör. kyrkotukten. — Dekrete'ra, besluta, stadga. — Dekre'tister, rättslärde under medeltiden, vilka, stödjande sig på påvens dekret, ansågo den kanoniska rätten böra läggas till grund för alla statsförhållanden. — Dekreto'risk, beslutande, avgörande.

Dekruste'ra, lat. (av cru'sta, bark), avskala, avbarka.

Dekupe'ra (fr. découper), stycka, sönderskära; utskära bilder. — Dekupi'rsåg, lövsåg, konträrsåg. — Dekupö'r, person, som utskär bilder ur papp, läder o. d.; späck-huggare.

Dekurage'ra (1. -sje'ra), se Decouragera.

Deku'rie, se Decuria.

Dekurio'n, se Decurio.

Dekusse'rade blad (av lat. decussa're, bilda ett kors), bot., parvis motsatta blad, som sitta så, att tvenne bladpar bilda ett rätvinkligt kors, om de ses uppifrån.

Dekuverte'ra, befria från omslag (kuvert på brev).

Del., lat. förk. för delineavit (se d. o.); delea-tur (se d. o.).

Del., officiell förk. för staten Delaware.

Délabrement, fr. (Z. delabröma'ng), förfall, förstört tillstånd. — Delabre'rad, förfallen, förstörd.

Delad sköld, herald., sköld, som halveras av en vågrät linje.

De la Gaude, fr. (1. dö la gåd), ett franskt rödvin från trakten av Grasse.

Délai, fr. (1. delä'), uppskov; anstånd; handelst., sikt på en växel. — D. de faveur (Z. - dö favö'r, eng., days of grace, ty., In-dultfrist), den tidrymd, under vilken fartyg, som vid krigsutbrott befinner sig i fientlig hamn, må utlöpa direkt till hemlandet utan uppbringningsrisk.

Delaissement, fr. (1. -lässma'ng), avstående; dokument, som tillställes assuradörerna och varigenom dessa åläggas att, emot avträdande av strandat gods, inom bestämd tid lämna full gottgörelse åt assurans-tagaren.

De la Marque, fr. (1. dö la mark), ett rött schweiziskt vin från trakten av Martigny.

Delasse'ra (fr. délasser), hämta sig, vila ut. —> Délassement (1. delassma'ng), vederkvickelse, vila.

DeIatio'n (lat. dela'tio), angivelse, anklagelse. — Dela'tor, lat., Délateur, fr. (1. -tö'r), angivare, särskilt för vinnings skull. — Delato'risk, angivande, förrädisk. — Dela'tus, en anklagad.

Delawares (1. dä'llaoärs), grupp av nordamerikanska indianstammar, vars huvudstam själv kallar sig leni lenape. Hit höra även de ryktbara Mohikanerna (se d. o.).

Del cre'dere, ital., handelst., på tro och loven; övertagandet av en borgensförpliktelse; den provision, kommissionären beräknar för sin risk. — Stå del credere, åtaga sig den förlust, som kan uppstå genom ut-borgning. — Delcrederekonto, konto för osäkra fordringar.

De'le (av lat. deWre, utstryka, utplåna), utplåna! stryk ut! — Delea'tur, utstrykes, borttages (i korrektur, om bokstäver och ord), förk. del.

De'lebpalm, bot., afrikanska namnet på Bo-ra'ssus flabellifo'rmis.

Dele'ga, se Telega.

Delega't, DeIegatio'n m. fl., se under följ. ord.

Delege'ra (lat. delega're), avsända med uppdrag; befullmäktiga, överflytta en skuld o. s. v. — Delega't 1. Delega'tus, ombud, fullmäktig. — Delega'nt, handelst., den, som överlåter åt en fordringsägare sin egen skuldfordran hos tredje person. — Delegato'rius, den, som fått en sådan skuldfordran på sig överlåten. — Delega-tio'ii, uppdrag att handla på någons vägnar, ombudsmannaskap; utskott, kommitté; handelst., övertagandet av en accepterad anvisning såsom kontant likvid med åtföljande risk; en dylik anvisning. —334

österrikisk-ungerska delegationerna, fordom två utskott, valda av vartdera landets riksdag och bildande ett unionsparlament.

Delekte'ra {laU delecta're), förnöja, roa. — Delektatio'n, förnöjelse, förlustelse.

Dele'nda Cartha'go, lat., eg. Kartago bör förstöras, ett uttryck med vilket romaren Cato d. ä. plägade avsluta sina anföranden i senaten; därav betydelsen stående fras, käpphäst. Jfr Cete'reum ce'nseo etc.

Délestage, fr. (1. delesta'sj), barlastens ur-lastande ur ett fartyg.

Deletä'r {gr. delete'rios), ödeläggande, skadlig för liv och hälsa, giftig.

Delfi'n, lat., zooL, en till tandvalarnas grupp hörande familj; krigsk., handtag på bronskanoner. — Delffnen, astr., en stjärnbild på n. himlavalvet.

Delfi'nium, Delfoidfn, Delfisi'n, farm., se Delphinium.

De'lfisk, som har avseende på den grekiska staden Delfi. — Delfiska amfiktyonien, se under Amfiktyoner. — D. oraklet, i forntiden ett berömt, i staden Delfi befintligt orakel, som tillhörde Apollon.

De'lfos, gr. myt., mytisk härskare, grund-läggare av Delfi (rättare Delfoi), sades vara son av Apollon.

Delftgods, keram., under 1600- och 1700-t. berömda fajans- och stengodsfabrikat från staden Delft i Holland. — Delft-varor, med indigo färgade 1. tryckta bomullstyger.

De'lia, ett av Dianas (Artemis') binamn (efter hennes födelseö, Delos).

Deliba'1 turk., ett slags turkisk honung av svagt bedövande verkan (av nektar från AzaWa po'ntica).

Delibere'ra (lat. delihera're), rådslå, överlägga, överväga. — Ad delibera'ndum, till övervägande. —^ Deliberatio'n, rådplägning, överläggning. — DeliberatiV, råd-plägande, överläggande.

Delfbutus, lat., bot., smord.

De'lica, lat., bot., utan mjölk.

Delica't, se Delikat. — Delicatame'nte, Deli-ca'to 1. Con delicate'zza, ital., tonk., med utsökt finhet. —

Délicatesse, fr. {1. -ä'ss), se Delikatess.

Délice, fr. (1. deli's), utsökt nöje, vällust, njutning. — Deliciö's (fr. délicieux), behaglig, angenäm, läcker.

Delfciæ, lat., "förlustelser". — D. ge'neris huma'ni, lat., "människosläktets kärlek och vällust", hedersnamn, tilldelat den romerske kejsaren Titus.

Delicio'sus, lat., hot., välsmakande, läcker, kostlig.

Deliciö's, se under Délice.

Delfctum, yl. Delfcta, lat. (av deWnquere, underlåta, fela), jur., förseelse, förbrytelse. — Delictum commissio'nis, brott genom en begången handling. — D. consum-ma'tum, fullständigt utfört brott. — D. dolo'sum, brott med berått mod. — D.

omissio'nis, brott genom underlåtenhet. — D. priva'tum, brott, som hotas med enskilt straff. — D. pu'blicum, brott, som hotas med offentligt straff. — Delinkve'nt, brottsling, som skall undergå sitt straff; arm syndare. — Delinque'nto na'to, lat, född förbrytare.

De'liern, se Delius.

Deligatu'r {lat. deligatu'ra), med., förband.

Delika't {lat. delica'tus), fin; finkänslig, grannlaga; kinkig, ömtålig; välsmakande, läcker. — Delikate'ss, grannlagenhet, finkänslighet; ömtålighet; läckerhet.

Deli'kt, se Delictum.

Delikvesce'ra {lat. delique'scere), kem., antaga flytande form. — Delikvesce^ns, egenskapen hos vissa ämnen, i synnerhet lätt lösliga salter, att upptaga fuktighet ur luften och därmed bilda koncentrerade lösningar. — Delikvesce'nt, som flyter sönder.

Deli'la {hehr. Delilàh), kvinnonamn, den smäktande. Namn på den filisteiska kvinna, som förrådde Simson.

Delimatio'n (av lat. Ii'ma, fil), filning.

Delin., förk. för delineavit (se under följ. ord).

Delineatio'n {lat. delinea'tio), ritning; utkast. —• Delinea'vit, eg. har tecknat; användes vid signering av ritningar. Jfr Sculpsit.

Delinkve'nt, Delinque'nto na'to, se under Delictum.

Delique'scens, bot., sönderflytande, smältande.

Déliquescents, fr. {1. delickösa'ngs), "de försmältande", binamn till dekadenterna (se d. o.).

Delirant, se följ. ord.

Delire'ra {lat. delira're, av de, ur, och Ur a, fåra), vara vansinnig, yra. — Delira'nt, med., person, som lider av fyllerigalenskap. — Deli'rium, lat., yrsel, vansinnighet. — D. mani'acum, stark yrsel, gränsande till raseri. — D. tre'mens, fyllerigalenskap.

De'lisk, se Delius.

De'liska proble'met, geom., en i forntiden uppställd geometrisk uppgift, som går ut på att genom konstruktion fördubbla en given kub.

Délit, fr. {1. deli'), brott, rättskränkning. — D. manqué {1. - mangke'), misslyckat försök till brott. — D. tenté {1. - tangte'), ofullbordad förbrytelse.

De'lius, lat., "deliern", den deliske (guden), binamn till Apollon. Jfr Delia.

Della Sca'la, ital., namn på Milanos stora teater.

Delleni't 1. Dellen-andesi't, geol., namn på en grupp ungvulkaniska bergarter från Dellensjöarna.

De'lling, nord. myt., daggryningen. Dags fader och Natts make. — Dellings son, dagen.Delogera—Dementi

Deloge'ra {L delåsje'ra; fr. déloger), flytta ur sina rum, avtåga, bryta upp; utdriva, undantränga. — Délogement (1. delåsjö-ma'ng), flyttning; uppbrott; undanträngande.

Deloja'1 (av nylat. dis-lega'lis), otrogen, oärlig, trolös.

Delomo'rfa celler, anat., beläggningsceller i pepsinkörtlarna.

Delphin, se Delfin.

Delphinapte'rini, zooL, däggdjursfamiljen Vitfiskar. Se Delphinapterus och Monodon. Jfr Delphininini.

Delphina'pterus leucas, 2;ooZ., vitvalen, en arktisk valart, som stundom förirrat sig till Östersjön. Känd i svenska leravlagringar från istiden.

Delphini'eæ, underfamilj av fam.Ranun-cula'ceæ.

Delphfnini, zooL, däggdjursfamiljen D e 1 -f i n e r. Till vår fauna höra släktena Del-pMnuSy Globice'phalus, Lagenorhy'nchus, 0'Tcinus, Phocæ'na, Pseudo'rca och Tur-siops. Jfr Delphinapterini.

Delphi'nium, bot., riddarsporre, ranunculacé med kronlikt, oftast blått ytterhylle. — D. conso'lida, svensk art, allmän i åkrar. — D. aja'cis, D. ela'tum, D. orientale, odlade arter med blommor i långa täta klasar, införda från s.ö. Europa. — D. staphisa'gria, är en i Mindre Asien och s. Europa vild och odlad art, vars frön innehålla akaloi-derna delfini'n, stafisagri'n, delfinoidi'n och delfisi'n, giftämnen vilka i sina verkningar påminna om akonitin.

Delphi'nus, astr., se Delfinen.

Delphi'nus, lat., dauphin (se d. o.), titel för franske tronföljaren. — In u'sum delphfni, eg. till bruk för dauphin, en fras på titelbladet till de upplagor av klassiska författare, som Ludvig XIV lät utgiva för kronprinsens räkning och ur vilka alla som anstötliga ansedda ställen blivit uteslutna; senare skrifter i allm., som utgivits i stympat skick.

Delphi'nus de'lphis, zooL, delfinen 1. springa-ren.

De'lta, eg. grekiska bokstaven J, 5 (D); geol. och geogr., den av Nilflodens utloppsarmar inneslutna delen av Egypten (så kallad på grund av sin trekantiga form); dylika formationer vid utloppet av andra floder.

Deltaisola'tor, porslinsisolator med deltafor-mad tvärsektion, för elektroledningar.

Deltametall, en av engelsmannen A. Dick uppfunnen metallegering, bestående huvudsakligen av koppar och bly.

De'ltamuskeln, anat., den trekantiga skulder-muskel, som lyfter överarmen.

Delta-strålar (d-strålar), se Radioaktivitet.

Deltoi'd, geom., ett slags fyrkantig geometrisk figur.

Deltoi'des, hot., lik grekiska bokstaven Delta (se d. o.).

Delude^ra {lat. delu'dere), gäcka, överlista.

— Delusio'n, gäckeri. — Deluso'risk, gäckande, bedräglig.

Déluge, fr. (1. dely'sj; lat. dilu'vium), översvämning, syndaflod. — Après nous le déluge, se Après nous etc.

Delusio'n, Deluso'risk, se under Deludera.

Delwartplåster, veter., består av beck och tjära och användes förr till fixeringsförband vid benbrott.

Dem., förk. för demoiselle, fröken.

dem., språkv., förk. för demonstrativ (se d. o.).

Demago'g (gr. demagogo's, av de^inos, folk, och a'gein, föra), folkledare, anförare för ett folkparti; folkuppviglare. — Demagogi', politisk rörelse, grundad på massans hänförande; folkuppvigling. — Demago'-gisk, folkledande; folkförledande. — De-magogische Umtriebe, ty., pL, stämplingar för att framkalla politiska rörelser bland folket (i Tyskland åren efter 1819 benämning på den tyska ungdomens frisinnade strävanden, vilka av regeringarna betraktades som upproriska).

De ma'le quæsi'tis non ga'udet te'rtius hæ'res, lat. ordspr., orättfånget gods varar sällan i tredje led.

Demanche'ra (av fr. 7nanche, gripbräde, "hals"), tonk., byta läge på knäpp- 1. stränginstrument genom att låta handen glida utefter instrumentets hals.

Dema'nt, se Diamant.

Demantele'ra, eg. borttaga ringmuren kring (en stad, fästning), rasera 1. nedlägga en fästnings huvudförsvarsanordningar, utan att helt demolera densamma.

Demantoi'd, miner., som smaragd brukad grön granat.

Démarche, fr. (1. dema'rsj), demarsch, gång, sätt att gå; förfaringssätt, mått och steg, ingripande.

Dema'rk (gr. de'marchos, av de'mos, folk, och a'rchein, härska), folkledare, folkbehärs-kare; även föreståndare för ett visst område (demos) i Aten.

Demarkatio'n (fr. démarcation), begränsning. — Demarkations-kordong, krigsk.,en till bevakande av en viss gräns längs densamma posterad truppstyrka. — De-markations-linje, en vid ett stillestånd bestämd gränslinje, som ej får överskridas av de krigförande makternas härar.

Dema'rsch, se Demarche.

Demaske'ra (fr. démasquer), avtaga masken; avslöja; blotta.

Démélé, fr., tvist, träta, gnabb; handgemäng.

— Demele'ra (fr. déméler), eg. skilja, reda ut; råka i oenighet med någon.

Démembrement, fr. (t. demangbröma'ng), sönderdelning; sönderstyckning.

Déménagement, fr. (1. -asjöma'ng), flyttning från en lägenhet till en annan.

Demente'ra, se under följande ord.

Démenti, fr. (1. demangti'), beskyllning för 1. beslående med osanning 1. motsägelse;336

vederläggning, förnekande. — Demente'ra, vederlägga.

Deme'ntia, lat. (av de, från, och mens, förstånd), vansinne, galenskap. — D. para-ly'tica = Paralysie général (se d. o.)! — D. præ'cox — Schizofreni (se d. o.). — D. seiii'lis, ålderdomsslöhet, beroende på åderförkalkning 1. hjärtdegeneration.

Demersio'n (lat. deme'rsiOy av deme'rgere, doppa, dyka), nedsänkning i vatten; ned-dykning.

Deme'rsum, lat. (av deme'rgeTe, doppa, dyka), hot., nedsänkt.

Deme'ter, gr. myt., grekernas benämning på Ceres (se d. o.).

Deme'trius, grekiskt mansnamn, gudinnan Demeters tjänare.

Demeuble'ra {1. -mö, fr. démeuhler), bortföra möbler och husgeråd från en boning.

Demi, fr. (1. dömi'), halv (förekommer i många sammansättningar).

Demibastio'n, befästn., halvbastion; fästningsverk, som har bastionform blott på ena sidan. Jfr Bastion.

Demifin (Z. dömifä'ng), gulddragararbeten av silverpläterad, förgylld koppartråd. (De "äkta" äro av förgylld silvertråd, de "oäkta" av förgylld koppartråd).

Demigorge, fr. (1. dömigå'rsj; av demi, halv, och gorge, strupe), befästn., hälften av den "rygglinje", som förenar bägge kurtin-vinklarna i en bastion.

Demilune, fr. {1. dömily'nn), halvmåne; befästn., se Ravelin.

Demimonde, fr. (1. dömimå'ngd; av demi, halv, och monde, värld), eg. halvvärld; blandat sällskap av kurtisaner, spelare o. a. äventyrare, i motsats till le beau monde, den högre societeten; särskilt prostitutionens damvärld. Uttrycket stammar från A. Dumas d. y:s drama "Le demimonde" ("Falska juveler"). —Demimonde-dam, tvetydig äventyrerska; elegant prostituerad. — Demi-mondä'n (av fr. mon-dain, världsligt sinnad), adj., halvvärden tillhörig. Jfr Mondän.

Deminu'tio ca'pitis, lat., i den romerska rätten upphävandet av en persons rättsställning. Se Capitis deminutio (under Caput).

Demir-basch, turk. (av demir, järn, och basch, huvud), järnhuvudet, turkarnas benämning på Karl XII.

Demi-relief, fr. (1. dömi'-rölie'ff), halvupphöjt arbete. Jfr Relief.

Demisec, fr. (1. dömisä'ck), halvtorr (om viner).

Demissio'n (av lat. deniitte're, nedsänka), undergivenhet, nedslagenhet; nedläggande av ett ämbete. — Demissione'ra, avgå.

Demi-teinte, fr. (1. dömitä'ngt), halvskugga; mellanfärg.

Demite'rm (fr. demiterme), eg. halvt havandeskap ; dyna, som begagnades av kvinnorna under direktoriets tid och även senare för att låtsa havandeskap.

Demi-ton, fr. (1. dömitå'ng) = Semiton (se d. o.).

Demiu'rg (gr. demhi.rgos, av de'mos, folk, och e'rgein, verka), konstnär, verkmästare, hantverkare, arbetare i allm.; i vissa forngrekiska stater högsta överhetspersonen. Gnostikerna beteckna med detta ord världens upphovsman, världsskaparen, ny-platonikerna världssjälen.

Demivierge, fr. (1. dömiviä'rsj), "halv-jung-fru", benämning på en ung flicka, som ehuru fysiskt intakt förlorat sitt sinnes renhet. Uttrycket härstammar från den franska författaren Marcel Prévosts roman "Les demivierges" ("Halv oskuld").

Dem Mimen flicht die Nachwelt keine Kränze, ty., eftervärlden flätar inga kransar åt skådespelaren. (Schiller.)

Demobilise'ra, krigsk., försätta en armé från krigs- till fredsfot.

Demofi'l (av gr. de'mos, folk, och fi'los, vän), folkvän.

Demogero'nter (av gr. de'mos, folk, och ge-ro'nter, de äldste), ett slags ämbetsmän i det forna Grekland.

Demograf i' (av gr. de'mos, folk, och gra'fein, skriva), statistisk folkbeskrivning.

Demoiselle, fr. (1. dömåase'11), förr ogift, ofrälse fruntimmer. Jfr Damoiselle och Mademoiselle.

Demokrati' (av gr. de'mos, folk, och kra-te'in, härska), folkvälde, folkregering. — Demokra't, anhängare av folkvälde. — Demokratise'ra, införa en statsförfattning, som gör folkväldet gällande. — Demokra-tise'rad kredit, förskönande benämning på avbetalningskredit. — Demokratism, den åsikt, enl. vilken demokratien är den högsta statsformen. — Demokra'tisk, som angår folkvälde, folklig.

Demole'ra (fr. démolir), nedriva; förstöra, jämna med jorden. Jfr Demantelera. — Demolitio'n, nedrivande, förstörande.

Demologi', se Folklore.

De'mon 1. Demo'n (gr. dai'mon), gudom; ande, genius. Jfr A gatodemon och Kakodemon. — Demo'nisk, driven 1. besatt av en ond makt. — Demoni'sm, tron på demoner. — Demonologi', läran om demonerna. — Demonolatri', djävulsdyrkan, tillbedjan av demonerna. — Demonomagi', trolldom med hjälp av onda andar. — Demonomani' (av gr. mani'a, raseri), med., sjukdomstillstånd, i vilket den sjuke tror sig besatt av någon ond ande.

Demonetise'ring (av lat. mone'ta, mynt), innebär att ett mynt 1. en myntmetall berövas sitt penningvärde, d. v. s. upphör att vara lagligt betalningsmedel.

Demo'nisk m. fl., se Demon.

Demonstra'ndum, lat., se Quod erat demon-strandum.

Demonstra'nt, Demonstratio'n, Demonstra-ti'v, se under följ. ord.Demonstrera—Dénouement

Demonstre'ra {lat, demonstra^re), bevisa, åskådliggöra; företaga en demonstration. — Demoiistra'nt, person, som tillställer en demonstration 1. deltar i en sådan. — Demonstratio'n, klar och tydlig bevisföring; förklaring; samfälld åsiktsyttring; krigsk., låtsad trupprörelse, till fiendens förvillande. — Demonstrativ, bevisande, bindande, övertygande. — Demonstrati'-vum 1. Demonstrativt pronomen, språkv.y utmärkande pronomen. — Demonstra'tor, bevisförare.

Demonte'ra (/r. démonter), tvinga en ridande att sitta av; fråntaga befäl; sön-dertaga; avstränga (ett instrument); krigsk., genom artillerield göra ett batteri 1. en kanon obrukbar till strid.

Demopsykologi', se Folklore.

Demoralise'ra (fr, démoraliser), fördärva till seder. — Demoralisatio'n, sedefördärv.

De mo'rtuis nil (ni'hil) ni'si be'ne, lat. ordspr., om de döde icke annat än gott.

De'mos, gr., folk; område, land, kommun. — Demo'tisk, hörande till folket, folklig. — D. skrift, "folkskrift", den allmänna gammalegyptiska bokstavsskriften.)(Hiera-tisk skrift.

Demosthe'nisk vältalighet, hänförande vältalighet, efter Demo'sthenes, Greklands berömdaste talare.

Demo'tisk, se under Dernos.

Demulce'ra (lat. demulce're), smeka, lugna, lindra. — Demulce'ntia, pl., med., lindrande, smärtstillande medel.

Dena'r 1. Dena'rius, lat., forngrekiskt skiljemynt. Jfr Denier. — Denarius (bea'ti) Pe'tri, Peterspenningen, förr en skatt till påven, nu en årlig insamling av gåvor till honom.

Dena'ro, ital., föråldrad italiensk myntvikt; föråldrat italienskt räknemynt; italiensk vikt för silkesgarn = 0,5 gr.; föråldrat toskanskt längdmått.

Denationalise'ra (av lat. de, från, och na'tio, folk), beröva ett folk dess nationalitet 1. folkegendomligheter.

Denaturalise'ra (av lat. de, från, och natu'ra, natur), beröva någon hans medborgarerätt. — Denaturalisatio'n, medborgarerättens förlust.

Denature'ra (av lat. de, från, och natu'ra, natur), upphäva någots naturliga egenskaper; göra något odugligt för vissa ändamål.

Dena'tus, nylat., avliden.

Dendri't (av gr. de'ndron, träd), träd- 1. buskliknande teckningar av kemiskt ursprung, som stundom förekomma hos vissa bergarter. — Dendri'ter, ett slags eremiter under medeltiden, vilka tillbragte sitt liv i höga träd.

Dendritisk 1. Dendroi'disk, trädformad.

Dendrografi' (av gr. gra'fein, skriva), trädbeskrivning. — Dendrogra'fisk, träd-beskrivande. — Dendroli'ter (av gr. Wthos,

sten), förstenade träd, i synnerhet orm-bunkstammar. — Dendrolo'g (av lo'gos, lära), trädkännare. — Dendrologi', läran om träden. — Dendrome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument för mätning av ett träds kubikinnehåll. — Dendro-metri' sättet att mäta träds kubikinnehåll.

Dendritica, Dendroides, lat., bot., trädlik-nande.

Dendroca'lamus, bot, sydasiatiskt bambu-liknande grässläkte. — D. Hamilto'ni, ger i sina unga skott omtyckta grönsaker. — D. strictus, m a 1 e b a m b o o , är ett av de nyttigaste bambugräsen med mångfaldig användning.

De'neb (arab., eg. svans) 1. Aride'd, astr., stjärna i Svanens stjärnbild. — De'neb Algie'di, astr., stjärna i Stenbockens stjärnbild. — Dene'bola, astr., stjärna i Lejonets stjärnbild.

Denegatio'n (lat. denega'tio), nekande (särskilt inför rätta).

Denege'ra (lat. denega're), neka, förneka.

De'nga 1. De'nesjka, ett förr brukligt ryskt silvermynt = V2 kopek (se d. o.).

Dengis, turk., hav; ingår i namnet på ett flertal sjöar.

Dengue-feber, med., en sorts infektionssjukdom, som vid flera tillfällen spritt sig från Egypten till kringliggande varma länder.

Denier, fr. (1. dönie'), franskt skiljemynt av koppar, svarande mot % öre. Såsom engelskt mynt (uttalat deni'r) användes ordet under förk. d. och bet. då penny, pl. pence (se d. o.).

DenigreVa (lat. denigra're), svärta, förtala. — Denigratio'n (fr. dénigrement), svärtande, förtal.

De ni'hilo ni'hil, lat., av ingenting blir ingenting.

Denis och Denise (L Döni' och Döni's), franskt mans- och kvinnonamn = Diony-sius och Dionysia. — S:t Denis (1. säng -), Frankrikes skyddshelgon.

Denitre'ra, sönderdela salpetersyreföreningar så att de förlora nitro-grupper; rening av svavelsyra från kväveoxider. — Deni-trifikatio'n, bot., den process genom vilken vissa kvävebakterier sönderdela nitrater i jorden så att ammoniak och fritt kväve uppstår.

Denning, danskt mynt, som under början av 1600-t. präglades för att underlätta handeln mellan Nord-Norge och Ryssland.

Denobilite'ra (av lat. de, från, och no'bilis, ädel, adlig), beröva någon adelskapet. — Denobilisatio'n, berövande av adelskap.

Denominatio'n (lat. denomina'tio), benämning ; utnämning; tillkännagivande; kyrklig sekt 1. parti. — DenominatiV, språkv., ord, omedelbart härlett ur ett nomen.

Denoncera (1. denångse'ra, fr. dénoncer), angiva, anklaga.

Dénouement, fr. (1. denoma'ng), upplösning; utredning.

De no'vo, lat., De nouveau, fr. (1. dö novå'), ånyo.

Dens, pl. De'ntes, lat., tand, tänder, se Dent.

Dense'ra {lat. densa're), göra tät, förtäta. Se Kondensera. — Densite't {lat. [-de'n-sitas]y-] {+de'n- sitas]y+} täthet, tjockhet, fasthet.

Densiflo'rum, lat. (av densa're, göra tät, och flo's, blomma), bot., tätblommig.

Densime'ter, fys., ett slags areometer (se d. o.).

Deiisite't, se under Densera.

Dent, fr. {1. dang), tand; kägelformig bergspets. — De'ntagra (av gr. a'gra, affek-tion), tandvärk. — Denta'l, till tänderna hörande. — Dentalbokstav, språkv., bokstav, vid vars uttalande tungspetsen vidrör övre tandraden. — Dentalgi' (av gr. a'lgos, smärta), tandvärk. — Dentfculi, mjölktänder. — Dentifri^cium, pl. Denti-fri'cia, ny lat. (av fricaWe, gnida), 1. Dentifrice, fr. {1. dangtifri^ss), tandmedel, tandpulver. — Denti'kel, nybildning av dentin inuti tandens hålighet. — Dentilabia'ler (av lat. laJhium, läpp), språkv., tandläppljud, som bildas mellan de övre framtänderna och underläppen, såsom v och f.

Denta'ria bulbffera, hot., tandrot, lundväxt, tillhörande fam. Crucijeræ, med vackra, violetta blommor och jordstam med köttiga vita fjäll (varav namnet). Förökar sig genom groddknoppar.

Denta'tus, lat., bot., tandad. — Denticula'ta, lat. (av denti'culus), bot., småtandad.

Dentele'ra {fr. denteler), tanda, udda. — Dentelle, fr. {1. dangtä'll), pl. Dentelles {1. -ä'll), försvenskat Dente'ller, spets, udd (av tråd). — Dentelure, fr. {1. dangtöly'r), uddigt bildhuggeriarbete.

Dentilabia'ler, se under Dent.

Denti'n, anat., huvudmassan av tandens substans.

Dentmoi'd = Dentikel (se under Dent).

Dentipalata'ler (av lat. pala'tum, gom), språkv., tandgomljud, språkljud, som frambringas mellan främre delen av tungans översida och gomvalvet. Se Dor-soalveolarer.

Denti'st, tandläkare.

Denti'tio diffi'cilis, "svår tandsprickning", vanlig sjuklig företeelse, särskilt vid genombrottet av visdomstanden.

Dentitio'n, tandning; tandsprickning.

Dentolfn, ett slags tandtinktur.

Dentologi', läran om tänderna, tandläkar-konst.

Dentu'r, nylat., Denture, fr. {1. dangty'r), tandrad, tändernas beskaffenhet o. s. v.

Denuda'tum, lat. (av nu'dus, naken), hot., som förlorat sin hårbetäckning.

Denude'ra (av lat. nu'dus, naken), blotta, avkläda. — Denudatio'n, blottande, avklädande; nakenhet; geol., berggrundens avnötning genom inverkan av rinnande

vatten. — Denudatio'nsyta, geol., jämn markyta, som uppstått genom denudation.

Denunciera {lat. denuncia're), jur., angiva, anklaga inför rätta. — Denunciatio'n, anklagelse, angivning. — Denuiicia'nt 1. Denuncia'tor, anklagare, angivare (oftast i ringaktande betydelse). — Denuncia't, den, som blivit anklagad 1. angiven.

Denvar, ett himalayafolk.

De'o adjuva'nte, lat., med Guds bistånd.

Deoda'ra, se Ceder.

Deoda't 1. Deoda'tus, latinskt mansnamn = Teodor.

Deo duce, lat., se D. D.

De'o et victri'cibus a'rmis, lat., med Gud och segrande vapen, ett av Gustav II Adolfs valspråk.

De'o partias, lat., Gud vare tack! Gudilov!

De'o igno'to, lat,, åt den okände guden.

De o'mni re scfbili et quibu'sdam a'liis, lat.,

se De rebus variis etc.

Dep., förk. för Departement (se d. o.); kem., farm., förk. för depura'tus, renad; språkv., förk. för Deponens (se d. o.).

De pa'ne lucra'ndo, lat., för att förtjäna bröd; för utkomstens skull.

Departeme'nt {fr. département, av lat. pars, del), avdelning av statsförvaltningen; verksamhetskrets; område; landskap. — Departementa'lstyrelsen infördes i Sverige 1840. Ärendena äro fördelade mellan justitie-, utrikes-, försvars-, finans-, handels-, kommunikations-, ecklesiastik- och jordbruksdepartementen. — Departementschef, person, som står i spetsen för ett departement, hos oss ett statsråd.

Departe'ra, lat., fördela. — Departu'r, sjöv., avståndet mellan två orter, uttryckt i nautiska mil (ekvatorsminuter).

Depa'rtment of Labor, eng. {1. - åvv le'bör), arbetsdepartement.

Departu'r, se under Departera.

Depauperatio'n, lat., utarmande, bringande till fattigdom.

Depekoratio'n, nylat. (av pe'cus, boskap), boskapsminskning.

Depelle'ra, lat., fördriva, förskjuta.

Depende'ra {fr. dépender, av lat. depende're), bero, stå under någons lydnad. — Depen-de'ns {fr. dépendance), undergivenhet, beroende. — Depende^nt, beroende, osjälvständig. — Depende'ntier, ett lands besittningar; smärre jordlotter, tillhörande en större egendom.

Depenne'ra {ital. dipennare, av lat. pe'nna, skrivpenna), handelst., utstryka räkningar ur kladden; återtaga en rekvisition.

Dépense, fr. {1. depa'ngs), Depe'ns, kostnad, utgift. — Depense'ra, utgiva penningar; vidkännas utgifter; slösa. — Depensfv, kostsam.

Deperditio'n (av lat. depe'rdere, förlora), fys., elektricitetsförlust från en laddad konduktor.Deperulation—Deprekativa absolutionsformeln

Deperulatio'n (av laU pe'Tula, ränsel), bot., knoppsprickning. — Kalyptral d., då knoppfjällen avstötas som en mössa (ex. barrträden). — Tubulär d., då knoppfjällen kvarsitta vid basen som ett kort rör.

Depe'sch (fr. dépèche), skrivelse i statsärenden ; skrivelse från ett utrikesdepartement till underlydande myndigheter; viktigare express- 1. ilbud. — Depesche'ra, avfärda, avsända.

Depeuplera {1. depöple'ra, fr. dépeupler) 1. Depopule'ra (lat. depopula'ri), utblotta på folk; föröda. — Depopulatio'n, utblottande på folk; härjning, ödeläggelse.

Depigmente'ring, med., avfärgning (av huden).

Depilatio'n 1. Depilering (av lat. pi'lus, hår), avlägsnande av hår från huden. — Depila-to'rium, pl. Depilato'ria, lat, 1. Dépilatoire,

fr. (1. -tåa'r), med., medel, som komma håret att avfalla. — Depile'ra (lat. depi-la're)j beröva någon 1. något håret; avhåra.

Depila'tus, lat. (av pi'lus, hår), bot., utan hår.

Dépit, /r. (1. depi'), förtret; förargelse; trots. — En dépit (1. ang -), till trots. — Par débit, i förtreten, på trots.

Deplace'ra (fr. déplacer), sätta på annat (1. oriktigt) ställe; rubba; avsätta; sätta 1. flytta ned; antaga en annan plats. — Deplaceme'nt (fr. déplacement, 1. deplass-ma'ng), rubbning; fys., den rymd, som en kropp undantrycker, när den nedsänkes i en vätska. — Deplaceme'nt-skala, kurva, som utvisar sambandet mellan ett fartygs deplacement och djupgående. — Deplace-me'nt-ton, måttet för fartygs deplacement (eng. long ton = 1,016 kg.). Jfr Registerton.

Déplaisant, fr. (1. depläsa'ng), -oangenäm, vedervärdig. — Déplaisance (1. -angs), ovilja, avsky. — Déplaisir (L-i'r), misshag.

Deplore'ra (lat. deplora're), begråta, beklaga. — Deplora'bel, beklaga, beklagansvärd.

Deployera (1. -plåaje'ra; fr. déployer), krigsk., utveckla, utbreda (t. ex. en truppstyrka från en djupare formering, kolonn, till linje framåt); använda, uppbjuda. — Deploye'ring, sul3stantivet till föreg. verb.

Depolarisa'tor, fys., medel, som motverkar polarisation, t. ex. i galvaniska element.

Depone'nd, Depone'nt, se under Deponera.

Depo'nens, pl. Depone'ntia, språkv., verb med aktiv betydelse men passiv form, t. ex. minnas.

Depone'ra (lat. depo'nere), nedlägga, avlägga, nedsätta, lämna i förvar; förklara för fri student. — Depone^nd (lat. depo-ne'ndus), person, som skall undergå deposition (se d. o.). — Depone'nt 1. Depo'-sitor, person, som lämnat något i annans förvar. —- Depositio'n, nedsättning, insättning, överlämnande i förvar; även en

fordom vid universiteten bruklig ceremoni, som bestod däri, att de nykomna på ett handgripligt sätt av de äldre kamraterna upptogos bland de fria studenterna. — Depositionsbevis, bevis över de i en bank deponerade medlens belopp. — Depositionsrörelse, emottagande (till insättning) av kapital, vilka återbetalas vid anfordran 1. efter uppsägning. — Depo'sitobank, bank, som mottager till förvaring klingande mynt och opräglade ädla metaller. Se Girobank. — Depo'situm, pl. Depo'sita, anförtrott gods, inlagsfä. — Depositä'r 1. De-posita'rie, person, som mottager något i förvar.

Deponta'nus, lat. (av de, ifrån, och pons, bro), eg. person, som (i följd av ålderdomssvaghet) blivit nedkastad från en bro; lastgammal människa, hos romarna en person, som var utesluten från befattning med allmänna angelägenheter.

Depopularise'ra (av lat. po'pulus, folk), beröva (någon) folkets ynnest.

Depopulatio'n, Depopule'ra, se Depeuplera.

Depo'rt = Backwardation (se d. o).

Deporte'ra (lat. deporta're), landsförvisa till någon för brottslingar bestämd ort. — Deporte'rad, till dylik ort landsförvist person. —• Deportatio'n, landsförvisning till en för brottslingar bestämd ort.

Déposé, fr. (1. -påse'; av lat. depo'nere, nedlägga, glömma, betro), eg. nedlagd, överlämnad i förvar; på franska varor, i synnerhet konstverk: ensamrätt, "alla rättigheter förbehållna". Jfr Breveté.

Depo'sita, se Deponera.

Deposita'rie, se Depositär (under Deponera.)

Depositic/n, Depo'situm etc., se under Deponera.

Depossede'ra (fr. déposséder, av lat. possi-de're, besitta, äga), avhända, driva från besittningen av något.

Depot (1. depå'; fr. dépot, av lat. depo'situm, se Deponera) j Depotväxel, m. fl. Se Depå.

Depouillera (1. depoje'ra, fr. dépouiller, av lat. despolia're, skövla), utblotta, beröva.

Deprave'ra (lat. deprava're), bortskämma, fördärva. —• Depravatio'n, förskämning; sedefördärv.

Depreciatio'n (fr. dépréciation, värdeminskning), nedtryckning av ett föremåls (ett mynts) värde i förhållande till ett annat; värdeminskning. — Deprecie'ra, åstadkomma värdeminskning.

Deprehensio'n (av lat. deprehe'ndere, överraska, ertappa), överraskning, ertap-pande. — Deprehe'nsus in flagra'nti de-li'cto, gripen på bar gärning.

Deprekatio^n (lat. depreca'tio), avbön; högtidligt avkunnande av en dom 1. förbannelse; även förbön.

Deprekatfva absolutio'nsformeln, de ord, De'us abso'lvat te (Gud förlåte dig), med vilka fordom den katolske prästen med-340

delade avlösning efter bikten. Jfr Exhibi-tiva absolutionsformeln,

Depressio'n {lat, depre'ssio), nedtryckning, nedplattning; fig., förtryck, nedslagenhet, förslappning, "dåliga tider"; med,, operation av grå starr, då kristallinsen ned-tryckes; astr,, en himlakropps läge under horisonten; vinkeln mellan en från åskådarens öga till horisonten dragen linje och horisontallinjen; geogr,, landområde, som ligger lägre än havsytan; barometrisk depression, fys, = Barometerminimum (se d. o.) — Depressionsskott, krigsk., skott ur ett med mynningen under den horisontala linjen riktat skjutvapen. — Depressionsvinkel, den vinkel ett skjutvapens kärnlinje bildar mot horisontallinjen vid ett depressionsskott.

Depre'ssula, lat, (av depri'mere, nedtrycka), hot,, något nedtryckt. — Depre'ssum, hot,, nedtryckt.

Depretie'ra (av lat, pre'tium, pris, värde), nedsätta, underskatta.

Deprime'ra (lat, depri'mere), nedtrycka, undertrycka; försvaga, förminska; förödmjuka. — Deprime'rad, svag, nedstämd. — Deprime'ntia, lat,, pL, med,, medel, som minska blodomloppets hastighet.

Deprivatio'n (av lat, depriva're, beröva), berövande; avsättning

De profu'ndis, lat,, "ur djupen", begynnelseord (i Vulgata) till 130 :e psalmen i psal-taren, vilken psalm i katolska kyrkan begagnas som bot- och sorgepsälm.

Depsi'der, kem,, esterartade derivat av fenol-karbonsyror, nära besläktade med naturliga garvämnen.

Depura'ntia, lat,, pL, med., blodrenande medel.

Depura'tus, lat,, renad.

Depurge'ra (lat, de'purga're), rena, rensa.

— Depurgati'v 1. Depurgatorisk, renande, avförande.

Deputa't (medelt-lat, deputa'tum), beskärd del; ersättning in natura, som någon erhåller utom sin lön; även anslag, apanage.

— Deputati'st, person, som erhåller ett deputat.

Depute'ra (av lat, deputa're, bestämma, anvisa till), avskicka 1. förordna ombud. — Depute'rad, ombud, sändebud från en församling, korporation o. d.; riksdagsman.

— Deputeradekammaren, se Chambre des députés, — Deputatio'n, en av minst tvenne personer bestående beskickning från ett stånd, korporation o. d.; riksdagsutskott.

Depå' (fr, dépöt, av lat. depo'situm, se under Deponera), nedsatt 1. anförtrott gods; nederlagsplats, förvaringsställe, förrådsrum för krigsmaterial. — Depåfartyg, större fartyg, som förser torped- och undervattensbåtar med förnödenheter. — Depåfynd, arkeoL, fynd av påtagligt gömda skatter 1. förråd. — Depåfästning, befästningar till skydd för större förråd.

— Depåtrupper, krigsk., i krigstid bildade trupper, som ersätter avgången inom fälttrupperna. — Depåväxel, handelst,, ett slags växel utan löpande karaktär.

Derangera (I, derangsje^ra, fr, déranger), bringa i oordning, rubba, störa. — De-range'rad, bragt i oordning; oordentlig; bragt på obestånd. — Dérangement, fr, (I, derangsjöma'ng), rubbning, oreda, förvirring.

De ra'to, se Ratum,

Derb, ty,, bergsv,, kraftig, hård; miner, formlös, icke kristalliserad.

Derbe'nd, turk,, pass, hål väg. — Derbendsji,

gatuuppsyningsman.

Derby, se Derhy-races,

Derby-dagen, eng, (I, da'rbi-), onsdagen före pingst, då Derhy-races (se följande ord) försiggår.

Derby-races, eng, (I, da'rbi re'sis), den förnämsta kapplöpningen med hästar i England. Äger rum onsdagen före pingst vid Epsom i s. England.

De'rcums sjukdom, med,, en art fettsot.

Dere, turk, dal.

De re'bus va'riis et nonnu'IIis a'liis, lat,, om åtskilliga saker och några andra (syftar på ordsvammel).

Deregle'rad (fr, déréglé), oordentlig; utsvävande.

Der er et yndigt land, da,, "det finns ett fagert land", begynnelseorden i en dansk nationalsång av Öhlenschläger, musik av H, E, Kröyer,

Der Freiheit eine Gasse! ty,, åt friheten en väg! säges den schweiziske nationalhjälten Arnold Winkelried hava ropat, då han i slaget vid Sempach (1386) störtade sig mot fiendernas spjut.

Deride'ra (av lat. ride're, le), utskratta, håna. — Derisio'n, hån, begabberi.

De'rilindning (efter den ungerske ingenjören Déri), en elektrisk kompensationslind-ning. — De'rimotor, ett slags elektrisk repulsionsmotor.

Deriva'ntia, Deriva't m. fl., se under Deri-v era,

Derive'ra (lat, deriva're), avleda, härleda. — Derivato'ria 1. Deriva'ntia, med,, avledande medel. — Deriva't, kem., kallas ett ämne av ett annat, om det kan anses uppkommet därur genom utbyte av en 1. flera atomgrupper. — Derivatio'n, avledning; härledning. — Derivatio'nsräkning, mat., metod att i serie utveckla en funktion av en 1. flera variabler. — Derivato'-risk, med., fördelande, avledande. — Deri-va'tum, pl. Deriva'ta, språkv., härlett ord.

— Deriva'ta, mat., inom den högre matematiken förekommande funktion, härledd av en annan. Jfr Differentialräkning,

De'rketo 1. De'rketis, den syriska Astarte, urspr. en vattengudomlighet.

De'rma 1. De'rmis, gr., hud; anat., läderhuden. — Dermany'ssus, zool., fågelkval-Derme--Descendera

341

ster. — Derma'ptera, Dermato'ptera, zool.y tvestjärtar. — Dermatiatri' 1. Dermiatri', med., medicinsk behandling av hudsjukdomar. — Dermati'n, miner., ett opalliknande mineral med svag fett-glans. — Derma'tisk, beträffande huden. — Dermati'tis, med., hudinflammation. — Dermato'chelys coria'cea, zool., lädersköldpadda. — Dermatoco'ptesskabb (av gr. Wptein, hugga), en hos husdjur uppträdande hudsjukdom. — Dermator ge'n, hot., det yttersta cellagret i vegetationspunktens embryonalvävnad. — Der-matografi', hudbeskrivning. — Dermato'l (av lat. o'leum,o\]2i) ,kem., basisk gallussy-rad vismutoxid, som användes såsom antiseptiskt medel vid hudsjukdomar, sår o. d. — Dermatolo'g, specialist på hudsjukdomar.— Dermatologi', läran om huden; även = dermatopatologi (se nedan). — Derma-tomyko'ser, svampsjukdomar i huden. — Dermatopati', hudsjukdom. —

Dermatopatologi', läran om hudsjukdomar. — Dermato'phagus-skabb (av gr. fage'in, äta), en hos husdjur uppträdande hudsjukdom. — Dermatoplasti'k = dermo-plastik (se nedan). — Dermato'ptera, zooL, se Dermaptera. — Dermato's, hudsjukdom. — Dermato'tylus 1. Dermo'tylus, hudvalk, förhårdning av huden. — Der-me'stes, zool., fläskbagge, fläskänger. — Derme'stidæ, zool, en skalbaggsfamilj. Hit höra t. ex. fläskbaggen, pälsbaggen och museipesten. — Dermofi'1, lanolinhal-tigt toalettmedel. — Dermoi'd 1. Dermofd-cysta (av gr. ky'ste, svulst), med., en egendomlig säcksvulst. — Dermoplastfk (av gr. pWssein, bilda, dana), uppstoppning av djurhudar; överflyttning av hud för botande av hudskador. Jfr Taxidermi. — Dermo'ptera, zool., djur med hudartade vingar, t. ex. flädermössen. — Dermotomi', sönderdelning av huden, för densammas undersökning.

Derme-, Dermo-, se under Derma.

Der Mohr hat seine Schuldigkeit (eg. Arbeit) gethan; der Mohr kann gehen, ty., moren har gjort sin plikt (eg. sitt arbete) , moren kan gå, ("Die Verschwörung des Fiesco" av Schiller.)

Dernier cri, fr. (1. därnie' kri), "sista skriket", sista modet, sista nyheten.

Dérobé, fr. (1. -råbe'), för stulen, lönnlig. — A la dérobée, i smyg, förstulet, i lönndom.

Derogatio'n (av lat. deroga're, minska, taga ifrån), förminskning, inskränkning; delvis upphävande av en förordning, lag o. d. Jfr Ahrogatioyi. — Deroge'ra, delvis upphäva en lag o. d.

Derosnes salt (1. dörå'ns -) = Narkotin (se d. o.).

Déroute, fr. (1. dero't), avväg; förvirring; förstöring; krigsk., en besegrad truppstyrkas oordnade flykt från slagfältet.

— Deroute'ra (fr, dérouter), vilseleda; krigsk., spränga en truppstyrka.

Derwent, eng. (Z. dö'-oe'nt), "klart vatten", i namn på floder och sjöar i England.

Dervi'sch, pers., eg. fattig; muhammedansk munk 1. eremit.

Des., förk. för designa'tus, utsedd, utnämnd.

Desaggrega'tor (av fr. dés, bort, från, och aggregat, se d. o.), ett slags krosskvarn.

Desagrea'bel {fr. désagréable), obehaglig, vidrig, förtretlig. — Désagrement, fr. (1. -gröma'ng), obehag, förtret, lyte, som gör ett obehagligt intryck.

Désalés (1. -le'), ett vin från trakten av Genèvesjön.

Desamida'ser, kem., ett slags enzym. Se d. o.

Desannexio'n (fr. désannexion), återvinning av annekterat landområde.

Desappointera (1. desappåängte'ra, fr. dés-appointer), krigsk., utstryka, avföra ur rullorna; svika någons förhoppningar. — Désappointement, fr. (1. -påängtöma'ng), utstrykning ur rullorna; sviket hopp, motgång, missräkning.

Desapprobation (fr. désapprobation), ogillande.

Desapproprie'ra (fr. désapproprier), av-hända sig, i synnerhet jordegendom. — Desappropriatio'n, ett sådant avhändande.

Desapprouve'ra (1. -o-, fr. désapprouver), ogilla, missbilliga.

Desarme'ra (fr. désarmer), avväpna; blidka.

Desassimilatio'nsprocess, fysioL, en inom den levande växt- och djurorganismen ständigt pågående process, varvid ämnen förbrukas, sönderdelas och avskiljas.)(Assimilationsprocess.

Désastre, fr. (1. desa'str), motgång, svår olycka.

Desati'r, en teosofisk-mystisk samling traditioner, spekulationer m. m. av tretton föregivna profeter i Iran,

årtusenden äldre än Zarathustra. Arbetet är tillkommet i långt senare tid på ett indiskt konstspråk.

Désavantage, fr. (1. desavangta'sj), nackdel, olägenhet, förlust.

Desavoue'ra (fr. désavouer), Desavue'ra, ej vidkännas, förneka; återkalla; ogilla, jäva.

Descamiza'dos, sp. (av camisa, skjorta), "de skjortlösa", ett demagogiskt parti i Spanien. Jfr Sans-culotte.

Descemets hinna (1. dessömä^s -), anat., lager i ögats hornhinna, uppkallat efter franske läkaren Descemet.

Descende'nsteori', se under följande ord.

Descende'ra (lat. desce'ndere), eg. nedstiga; härstamma. — Descende'nt, avkomling, ättling; släkting i rätt nedstigande led.)(Ascendent. — Descende'ns, härstamning. — Descendensteori', Evolutio'ns-teori, Transformatio'nsteori 1. Transmuta-tio'nsteori, härstamningslära, åsikten att de olika djur- 1. växtarterna härstamma från en 1. några få former. Se vid. Dar-342

winism. — Descensio'n, astr,, den båge av ekvatorn, med vilken ett tecken av djurkretsen 1. en viss stjärna liktidigt går under horisonten.

Descente, fr. {L dässä'ngt), landstigning av trupper; nedgång i en fästningsgrav.

Descha'mpsia (syn. Aira, delvis), bot, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ, — D. alpi'na, fjälltåtel, ett allmänt högfjällsgräs. — D. bo'ttnica, gultåtel, s. Östersjöns kuster. — D. cæspisto'sa, se Aira. — D. flexuo'sa, se Aira.

Descht, se Dascht.

Descloizit (1. deklåasi't), miner., rödbrunt mineral av zink- och blyoxid, vanadinsyra m. m. Användes till framställning av vanadinföreningar.

Desdemo'na, kvinnonamn, som bäres av hjältinnan i den engelske skalden Shake-speares sorgespel "Othello".

Desemballe'ra (1. -ang-, fr. desemballer), packa upp.

Desennuyera (1. desangnuie'ra, fr. désen-nuyer), fördriva ledsnad; muntra.

Desenrolle'ra {1. -ang-, fr. désenröler), krigsk., utstryka ur rullorna, avskeda. Jfr Enrollera.

Desensibilisa'tor, Desensibilise'ring, se under Sensibel.

De'seret, honungsbiet, kalla mormonerna sin stat i territoriet Utah.

Désert, fr. (1. desä'r, av lat. dese'rtum, och detta av dese'rere, övergiva), öken, ödemark.

Deserte'ra {fr. déserter, av lat. dese'rere, övergiva), krigsk., rymma, avvika ur krigstjänst. — Desertio'n, rymning, överlöpande. — Desertö'r, rymmare, överlöpare, avfälling.

Desespere'ra, se Desperera.

Déshabillé, fr. (1. desabije', av déshabiller, avkläda), nattdräkt, morgondräkt, vardagsdräkt. — En déshabillé {1. ang -), i vardags- 1. morgondräkt.

Desherite'ra (fr. déshériter), förklara för arvlös.

Déshonneur, fr. (1. desànnö'r), vanära, skam. — Deshonne'tt (fr. déshonnète) 1. Des-honora'bel, vanhederlig. — Deshonore'ra, vanhedra, förnedra.

Desiati'na, dets. som desjatin (se d. o.).

Desicka'tor (av lat. desicca're, torka), torkningsapparat.

Desiccatio'n (av lat. si'ccus, torr), uttork-ning, uttorkande.

Desidera'bel, se under Desiderium.

Desidera'tum, lat. (av desidera're, àstunda), något som saknas, brist. — DesideratiV, som uttrycker en önskan.

Deside'ria, se Desiderius.

Deside'rium, lat., önskan, åstundan. — Pi'um desiderium, pl. Pi'a deside'ria, from önskan. — Desidera'bel (fr. désiderable), önskvärd, begärlig.

Deside'rius, latinskt mans- och Deside'ria,

latinskt kvinnonamn (av lat. desidera're, åstunda, efterlängta), den åstundade, efterlängtade.

Designe'ra (lat. designa're, av si'gnum, tecken), beteckna, utmärka, bestämma; utnämna; handelst., utmärka varor, som äro i fara att försämras. — Designatio'n, förteckning över ett varuparti; bestämmelse. — Designa'tus, i det gamla Rom benämning på en person, som blivit utsedd till ett ämbete, men ännu icke trätt i utövning av detsamma.

Desillusion (fr. desillusion), sviken förväntan. — Desillusione'rad, besviken, berövad sina illusioner.

Desinfekte'ra, se Desinficiera.

Desinfektio'n, m. fl., DesinfektöV, se under Desinficiera.

Desinficie'ntia, se under Desinficiera.

Desinficie'ra (av fr. dés, bort, och lat. in-fi'cere, smitta), rena från smitta 1. smittämnen, befria, rena från lukt 1. stank medelst rökning 1. andra smitt- och luktför-drivande medel. — Desinficie'ntia, lat., pL, med., desinfektionsmedel, medel, som fördriva lukt och smittämnen. — Desinfek-tio'n, rening, verkställd på hygieniskt sätt, förstörande av smittämnen. — Desinfek-tionskalk, kem., klorkalk. — Desinfektionsmedel, se Desinficientia. — Desinfektör, apparat för verkställande av desinfektion; person som yrkesmässigt verkställer desinfektion.

Desintegra'tor (av fr, de's, bort, och lat. i'n-teger, hel), mek,, en slags kvarn, uppfunnen av engelsmannen Carr. — Desintegra-tio'n, felaktighet i sammanhang 1. form.

Desintresse'ra (fr. désintéresser), utlösa medintressenter ur ett bolag 1. ett arv genom att lämna dem deras andelar 1. ersättning för desamma. — Desintresse'rad, som blivit likgiltig, förlorat intresset (för en sak); likgiltig; opartisk.

Desipe'ra 1. Desipie'ra (lat. desi'pere), eg. vara tokig; slå sig lös, vara glad. — Du'lce est desi'pere in lo'co, lat. ordspr., det är nöjsamt att vid tillfälle slå sig lös.

Desira'bel = Desiderabel (se under Desiderium) .

Désiré, franskt mans- och Désirée, franskt kvinnonamn = Desiderius och Desideria (se d. o.).

Desiste'ra (lat. desi'stere), avstå ifrån.)(Insistera.

Desjatfn (av desjat, tio), ryskt ytmått = 109,25 ar. — Desjate'vik, rysk handelsvikt = 4,095 kg.

Deskribe'ra (lat. descri'bere), beskriva, skildra. — Deskriptio'n, beskrivning, skildring. — Deskriptiv, beskrivande, skildrande.

Deskriptiv antropologi', se Antropologi.

Deskvame'ra (lat. desquama're, av squa'ma,

fjäll), med., fjälla. — Deskvainatio'n, avfjällning.

Desmalgi' (av gr. de'sma 1. desmo's, band), med.y smärta i ledbanden (ligamenten). — Desmi'tis, inflammation i ligamenten. — Desmobakte'rier, trådbakterier. — Desmo-chauno'sis, ledernas uppsvällande. — Desmodyni' (av gr. odyne', smärta), smärta i lederna. —• DesmofIogo'sis (av gr. phlogo'sis, inflammation), inflammation av ligamenten. — Desmografi' (av gr. grajei7i, beskriva), anat., beskrivning av ledbanden. —Desinoi'd, hård, fibrös

svulst. Desmoi'dreaktion, metod att pröva mag-saften. — Desmologi' (av gr. lo'g os, lära), anat., läran om kroppens ligament; kirurg., läran om bandagerna, bandagelära. — Desmopati' (av gr. pa'thos, lidande), sjuklighet i ligamenten. — Desmopatologi', läran om ligamentens sjukdomar. — Desmorrhe'xis (av gr. rexis, bristning), senavslitning. — Desmotomi' (av gr. te'mnein, skära), styckning av ligamenten för vetenskapliga undersökningar. — Desmotropi' (av gr. tro'pos, vändning), kem., det förhållande, att vissa organiska ämnen i kemiskt hänseende förhålla sig på ett tvenne strukturformler motsvarande sätt. — Desmurgi' (av gr. e'rgein, arbeta), ett skadat ligaments spjälkning och omlindning.

Desman, se Moschus.

Desma'na mosca'ta, zooL, desmanråtta, rysk myskluktande mullvadsart, vars skinn i handeln kallas myskbisam 1. silverbisam.

Desmanråtta, se Desmana.

Desmeknopp, bot., se Adoxa.

Desmeros, bot., se Malva.

Desmi'n (av gr. de'sme, knippa), mmer., pär-lemorglänsande mineral från Skottland, Island m. fl. ställen.

Desmftis, m. fl., se under Desmalgi.

Desmo'dium, bot., tropiskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ. — D. gy'rans, är en odlad art, mest bekant för de rörelser dess blad utföra.

Desmologi' m. fl., Desmurgi', se under Desmalgi.

Désobéissance, fr. (1. -sa'ngs), olydnad.

Desoblige'ra {1. -åblisj-, fr. désobliger), göra otjänst; misshaga, stöta; bemöta oartigt. — Désobligeance, fr. (1. -sja'ngs), oartighet. — Désobligeant (1. -sja'ng), oartig, ovänlig.

Desodorise'ra (av fr. dés, bort, och lat. o'dor, lukt), borttaga dålig lukt. — Desodora-tio'n, borttagande av lukt. — Desodorise-rande medel, luktfördrivande medel. Se Desinficientia. DesoIe'ra {lat. desola're), ödelägga; bedröva, göra tröstlös. — Desole'rad, bedrövad, tröstlös; öde, övergiven.

Désordre, fr. (1. deså'rdr), oordning; utsvävning ; oenighet.

Desorganise'ra {fr. dé sorg anis er), upplösa

1. förstöra en organisk sammansättning; bringa i oordning, rubba. — Desorganisa-tio'n, upplösning; förvirring, rubbning; med., abnorm förändring i en organism.

Desoriente'ra {fr. désorienter), vilseleda; förvirra; bringa ur fattningen. — Des-oriente'rad, bragt ur fattningen; okunnig om (viss sak).

Desoxide'ra 1. Reduce'ra, kem., helt 1. delvis beröva en kropp dess halt av syre. — Des-oxidatio'n, kemiskt tillvägagående, varvid man helt och hållet 1. delvis berövar en kropp dess syrehalt. Jfr Oxidera.

Despe'kt (av lat. despi'cere, se ned på, ringakta) , brist på aktning; förakt. —• Despek-te'ra, ringakta, förakta.

Despera'dos, sp., eg. de förtvivlade, namn på ett radikalt politiskt parti i Spanien; fig., personer, som ställt sig utanför lagen.

Despere'ra {lat. desperaWe) 1. Desespere'ra {fr. désespérer), förtvivla, misströsta. — Despera't {lat. despera'tus), förtvivlad, hopplös; ursinnig. — Desperatio'n, förtvivlan; ursinne.

Despobla'do, sp., ödemark.

Despolie'ra {lat. despolia're), spoliera, plundra, föröda. — Despoliatio'n, plundring, rofferi.

Desponsa'ta, lat., fästmö. — Despoiisa'tus, fästman. — Desponsatio'n, förlovning.

Despo't {gr. despo'tes), envåldsherre, tyrann; även titel för de grekisk-katolska biskoparna i Turkiet. — Despo'tier, vissa östromerska landskap, vilkas högsta ämbetsmän benämndes despoter. — Despo-ti'sm 1. Despoti', envälde, oinskränkt styrelseform. — Despo'tisk, envåldshärs-kande, tyrannisk, egenmäktig.

Desquamatio'n, med., se Deskvamera.

Dess, tonk., tonen d, sänkt en halvton. — Dessdur, durtonarten med dess till grundton. Förtecknas med b för h, e, a, d och g.

Dessein, fr. {L dessä'ng), Dessä'ng, avsikt, föresats; plan, utkast, skiss. — à dessein, med flit. Jfr Dessin.

Dessert, fr. {1. dessä'r, av desservir, borttaga överbliven mat från bordet), efterrätt. — Dessertvin, vin, som drickes till efterrätter.

Desservant, fr. {1. dessärva'ng, av desservir, tjänstgöra) 1. Succursa'lepräst, en lägre grad av kyrkoherdar inom katolska kyrkan i Belgien.

Dessicca'tio (av lat. si'ccus, torr), med., ett utvärtes medel, som åsyftar minskning av ett sårs avsöndring.

Dessin, fr. {1. dessä'ng, av lat. designa're, med tecken utmärka), ritning, teckning; mönster, utkast; tonk., tema (i en komposition). — Dessine'ra, teckna, göra utkast. — Dessinatö'r, tecknare, mönsterritare. — Dessintråd 1. Fa^onträd {1. fa-så'ng-), metalltråd, som ej är rund i genomsnitt utan kantig, stjärnformig 1. d. Jfr Dessein.

Dessous, fr. (1. desso'), sv. pl. Dessouer, "under", underkläder för kvinnor.

Dessus, fr. (1. dessy'), tonk., överstämma, diskant.

Destilla't, Destillatio'n, se Destillera.

Destille'ra (av lat. destilla're, neddrypa), kem., genom värme försätta en flytande kropp i gasform och, genom avkylning, åter förtäta (kondensera) densamma till flytande form. — Destilla't {lat. destilla'-tum)f en överdestillerad vätska. — De-stillatio'n 1. Destille'ring (lat. destilla'tio), utförandet av denna förrättning. Torr destination kallas den process, då fasta organiska ämnen (t. ex. stenkol) upphettas och destillationsprodukterna (t. ex. lysgas, stenkol st j ära, ammoniak etc.) tillvaratagas. — Destillationsappara'ter, de apparater, som därvid begagnas. — De-stilla'tor, person, som har till yrke att destillera; brännvinsrenare. — Destillerat vatten, Aqua destilla'ta, kem., genom de-stillation renat vatten.

Destinatio'n, se Destinera.

Destine'ra {lat. destina're), bestämma, till-ämna, anslå. — Destine'rad till, handelst., adresserad till. —• Destinatio'n, bestämmelse, kall; syftemål; bestämmelseort. — Destina'tionsort, målet för en resa. — Destinatä'r, person, till vilken en vara (1. ett brev) är destinerad. — Destinatö'r, avsändare av vara 1. brev.

Destitue'ra {lat. destitu'ere), avsätta. — Destitutio'n, avsättning från tjänst.

De'stra 1. De'stra ma'no, ital. (av lat. de'xter, höger), tonk., med högra handen.

Destroyer, eng. (1. -strå'jör), eg. "förstö-rare"' namnet på en av svensken John Ericsson uppfunnen torpedobåt; i engelska marinen fartygstyp, som i Sverige kallas jagare.

Destrue'ra {lat. destru'ere), nedriva; omstörta. — Destruktio'n, förstöring; undergång. — Destruktionsanstalt, av det allmänna inrättade anstalter för oskadliggörande av till föda otjänliga näringsmedel. — Destruktiv, förstörande, nedrivande. —• Destruktö'r, förstörare.

Desudatio'n (av lat. su'dor, svett), svettning.

Desulfure'ring 1. Desulfuratio'n, kem., borttagande av svavel, särskilt i järn och stål.

Desultorisk {lat. desulto'rius, av desulta're, hoppa ned), som ej håller sig till saken; vankelmodig, flyktig.

Desuiie'ra {fr. désunir), skilja; upphäva en förbindelse. — Desunerade greker, teol., de grekisk-katolska kristna, som ej erkänna påvens andliga överhöghet. — Dés-union, fr. {1. desyniå'ng), oenighet, tvedräkt.

Det., förk. för determinativ (se d. o.).

Détaché, fr., tonk., kort., staccato (se d. o.).

Detache'ra {fr. détacher), avsöndra; krigsk., avskilja (en mindre trupp) från huvudstyrkan — Detachema'ng 1. Detachement,

fr. {1. -mang), avskild truppstyrka. — Detache'rade fästen, mindre fästningsverk, vilka såsom en gördel omgiva en huvudfästning.

Deta'lj {fr. détail, av taille, avskuret, stycke), enskildhet, biomständighet. — Detaljhandel, handel i smått, minuthandel.)(Grosshandel. — En détail, fr. {1. ang deta'j), omständligt; stycke för stycke; i smått; i minut.)(Engros. — Handel en gros et en détail, fr. (L - ang grå e -), parti- och minuthandel. — Detal-je'ra, stycka, sönderdela; omständligt berätta 1. beskriva; sälja i mindre partier. — Detaljist (1. detaljö'r), minuthandlare.

De te fa'bula narra'tur, lat., om dig berättar historien (känn igen dig själv i berättelsen muta'to no'mine, d. v. s. med förändrat namn). Citat ur "Satiræ" av Horatius.

Detege'ra {lat. dete'gere), upptäcka, avslöja.

Detektiv, polistjänsteman för uppspårande av förbrytare. — Detektivkamera, fotografikamera av sådan konstruktion att man obemärkt kan taga bilder med den. — Dete'ktor, elektrotekn., spec. anordning för mottagning av elektriska vågor vid telegrafering utan tråd, radiering o. d.

Detene'ra {lat. detene're), hålla fast, bemäk-tiga sig. — Detentlo'n, innehavande, besittning; tillbakahållande; fångenskap; handelst., se Embargo. — Detentions-anstalt, straff inrättning; fängelse.

Dètente, fr. {1. deta'ngt), avspänning (t. ex. i politiska frågor).

Deterge'ntia, lat. (av deterge're, borttaga orenlighet), pL, ined., sårrenande medel.

De te'rgo, lat., från ryggen, från baksidan.

Determlna'nt, mat., talförbindelse, som utgör en viss funktion av de i ett system av första gradens ekvationer ingående koefficienterna.

Determinati'v, se under Determinera.

Determina'to, ital., tonk., beslutsamt, djärvt.

Determlne'ra {lat. determina're, av te'r-minus, gräns), bestämma; utstaka; förmå. —• Determlne'rad, bestämd, beslutsam. — Determlnatlo'n, avgörande, beslut. — Determinativ, bestämmande. — Deter-mlnatlva pronomen, språkv., hänvisande pronomen, pronomen, som hänvisa på en efterföljande bestämning — Determlnrsm {lat. determini'smus), den åsikt, att allt, som händer i världen (även de med fri vilja begåvade människornas handlingar), är på förhand bestämt och således oundvikligt. — Determlnrst, en anhängare av denna lära.

De terre forte, fr. {1. dö tärr fårt), ett slags Bordeaux-vin.

Deterrltlo'n, lat. (av deterre're, avskräcka), avskräckande genom straff'bestämmelse. — Deterrltlonsteorlen, jur., åsikten att straffrätten bör grundas på principen om avskräckande.

Deteste'ra {lat, detestaWi), avsky, förbanna. —• Detesta'bel, avskyvärd.

Detine'ra, se Detenera.

Detlev 1. Ditlef, fomtyskt mansnamn, folkvän.

Detlob 1. Detlof, forntyskt mansnamn, den av folket ärade.

Detmar 1. Ditmar, forntyskt mansnamn, folkets förökare, förstorare.

Detone'ra {fr. détonner), tonk., sjunga för lågt, fig.y falla ur tonen. — Detonatio'n, sjunkande ur tonen.

Detone'ra {fr, détoner; lat. detona're), kem., avbrinna med knall 1. sprakning. — De-tonatio'n, förpuffning; kemisk förening 1. sönderdelning, åtföljd av en häftig och stark knall. — Detonator, anordning, som bringar en granatladdning att detonera.

Detorkve'ra {lat. detorque're), befria sig från en skuld genom att sätta en annan i sticket därför; förvränga.

Détour, fr. {1. deto'r), krok, omväg; omsvep; listig förevändning.

Detrahe'ra {lat. detra'here), eg. avdraga; förtala. — Detra'ctis expe'nsis, efter avdrag av omkostnaderna. — Detra'ctus per-sona'lis, en alltefter förmögenheten större 1. mindre avgift, som i vissa länder måste erläggas av var och en, som utflyttar ur landet. —- Detraktio'n, avdrag; förtal.

Détrempe, fr. {1. -tra'ngp), tekn., vattenfärg, limfärg.

Détresse, fr. {1. -trä'ss), ytterlig nöd; själsångest.

Detrime'nt {lat. detrime'ntum, av dete'rere, avgnida), skada, förlust, nackdel.

Detri't 1. Detri'tus (av lat. dete'rere, av-gnida), med., lämningar av en förstörd kroppsdel; smådelar av en krossad blåssten o. s. v.; geol.y rullstenslager; sönder-nött bergartsmineral.

Detronise'ra (av lat. de, från, och gr. thro'-nos, tron), störta från tronen, avsätta från regeringen. — Detromsatio'n 1. De-tronise'ring, avsättning från regeringen.

Detrunkatio'ii (av lat. de, från, och tru'ncus, stam, bål), avhuggande, beskärande (av växter).

Detru'sa, lat. (av detru'dere, stöta ned), hot., intryckt.

Detru'sor 1. Detruso'rium, lat. (av detru'dere, stöta ned), med., instrument, avsett att nedstöta i matstrupen fastnade kroppar.

De'tto, ital. (av lat. di'ctum, sagt), 1. Di'tto, vanligen Di'to (förk. d:o 1. d:to), dylik, det förut nämnda, av samma slag.

Detumesce'ns (av lat. detume'scere, lägga sig, slakna), fysioL, tömmandet av den blodmassa, som åstadkommit ansvällning av vissa organ (ex. könsorganen); med., avtagande av en svullnad.

De'tur, lat., på recept: det må givas. — D. ad cha'rtam c€ra'tam, det må utlämnas i vaxpapper. — D. ad vi'trum 1. sca'tulam, det må utlämnas i glas (flaska 1. burk). —

D. signe'tur (förk. D. 5.), gives och på-skrives (på etiketten).

Deuca'lion, se Devkalion.

De'us, lat., pl. Di'i, fem. De'a {gr. theo's, sanskr. déwa, dèwas, eg. den lysande), gud, gudinna. — Deus dat cui vult, lat.. Gud giver åt vem han vill. (Erik XIV:s valspråk.) — D. ex. ma'china, lat., eg. en gud från maskinen: i dramatiska arbeten 1. i livet en person, som på ett omotiverat sätt uppträder och löser den invecklade knuten, vilket i den antika tragedien ofta var förbehållet en med hjälp av teatermaskineriet nedsvävande gud. — D. me-lio'ra, Gud bättre (det). — D. no'bis hæc o'tia fe'cit, Gud har skänkt oss detta lugn. {Virgilius.) — D. o'men ave'rtat. Gud avvände detta förebud! Himlen bevare! — D. prote'ctor no'ster. Gud vår beskyddare. (Johan III:s valspråk.) — D. te'rminus, rom. myt., "gränsgud". Se Terminus. — Bo'no cum deo (förk. B. c. D.), med Guds nåd och vilja, om Gud vill. — De'um co'lit, qui no'vit, den, som känner Gud, ärar honom. {Seneca.) — Est deus in no'bis, det är en Gud i oss. {Ovidius.) — Mu'ndus est de'i vi'va sta'tua, världen är Guds levande avbild. — Ni'hil est quod deus effi'cere non po'ssit, för Gud är ingenting omöjligt. {Cicero.) — Nos reme'dia, deus salu'tem, la,t., vi (giva) medlen (=läkemedlen). Gud frälsningen (1. hälsan). — Pri'mus in o'rbe deos fe'cit ti'mor (människornas) fruktan är det, som först skapat gudar i världen. {Statius.) — Quod deus be'ne ve'rtat (förk. Q. D.

B. V.), Gud vände det till det bästa, Gud låte det lyckas! — Quod vult deus, vad Gud vill (må ske)! Som Gud vill! — Quos deus pe'rdere vult, deme'ntat pri'us, dem Gud vill störta i fördärvet, berövar han först förståndet. (Latinsk övers, av en vers i Sofokles' "Antigone".)

Deuschtsjik, ry., kalfaktor, soldat, anställd såsom uppassare för en officer.

Deut., förk. för Deuteronomion (5 :e Moseb.).

Deuteragoni'st (av gr. de'vteros, den andre), i forngrekiska dramat den person, som framställde karaktärer, vilka uppehöllo konflikter med styckets huvudperson.

Deuterano'p (av gr. de'vteros, annan, och o'psis, synförmåga), grönblind.

Deutergi' (av gr. devto's, senare, och eWgon, verkan), med., sammanfattning av läkemedels efterverkningar.

Deuterium, kem., tungt väte (väteisotop med atom vikt 2).

Deuterogami' (av gr. de'v ter os, den andre, och ga'mos, äktenskap), andra äktenskapet, omgifte.

Deuterono'mion (av gr. de'v ter os, den andre, och no'mos, lag), eg. den andra lagen; 5:e Moseb.

Deuteropati' (av gr. de'v ter os, den andre, och pa'thos, lidande), med., eftersjukdom.346

Deuteropri'sma, en prisma med biaxlarna normalt mot ytorna.

Deuteropyrami'd, en pyramid, vars axlar sluta i mitten av sidokanten.

Deuteroskopi' (av gr. de'vteroSj den andre, och skope'in, se), eng. Second sight (Z. se'könd sajt), eg. den andra synen; dubbelsyn 1. dubbelseende: förmåga att förutse tillkommande ting.

Deutsche Allgemeine Zeitung (L då'jtsje a'llgemajne tsa'jtong), "Allmän tysk tidning", daglig Berlintidning, som förr under namnet Norddeutsche Allgemeine Zeitung var regeringsorgan.

Deutsche Bank {1. då^jtsje -), ett av Tysklands största bankinstitut med huvudkontor i Berlin.

Deutscher Gewerkschaftsbund, A 1 1 g e -meiner D., (L a'llgemajner då'jtsjer gevä'rksjaftsbont), de tyska fackföreningarnas landsorganisation.

Deutsche Seewarte {1. då'jtsje seVarte), "tyska havsobservatoriet", nautiskt meteorologiskt centralinstitut i Hamburg sedan 1875.

Deutsches Reich (/. då'jtsjes rajch), det officiella namnet på "tyska riket".

Deutsche Tageszeitung (1. då'jtsje ta'ges-tsa^jtong), daglig konservativ Berlintidning.

Deutsch-herren, ty. (t. dåjtsj-), benämning på Tyska ordens medlemmar.

Deutschland, Deutschland über allés (Z. då'jtsjland - y'ber -), tysk nationalsång (1841) av A. H. Hoffmann v. Fallersleben till melodi av Haydn. Var sedan 1922 republikens nationalhymn.

Deutzia (1. då'jtsia), bot., asiatiskt busk-släkte av fam. Saxifraga'ceæ. Några arter odlas som prydnadsväxter på kalljord och i kruka.

Deux-battants, fr. (1. dö-batta'ng), "dö-battanger", dubbeldörrar, flygeldörrar.

Dev, pers. myt., en personifikation av det onda. Devs lyda under mörkrets furste, Ahriman. Mest bekanta bland dem äro peris (se Peri).

Deva, sanskr., himlamakt, gud.

Devada'syas, sanskr., "gudarnas tjänarin-nor", "tempeldanserskor". se Bajadär.

Devalve'ra, riktigare Devalue'ra (av lat. de, från, och vaWre, gälla), nedsätta, försämra till värdet. —

Devalvatio'n, nedsättning i värde (i synnerhet på mynt).

Devana'gari, saTZsfcr., benämning på sanskritskriften.

Devance'ra {fr. devancer), hava företrädet, överflygla. Jfr Avancera-

Devapore'ra (av lat. va'por, ånga, dunst), avdunsta.

Deva'rdas legering, kem., legering av aluminium, koppar och zink. Reduktionsmedel för nitrater och klorater.

Dewars kärl {1. djo'års -), kärl för förvaring av flytande gaser o. a. ämnen, som måste

vara väl värmeisolerade; konstruerade efter samma princip som en Termosflaska (se d. o.).

Devaste'ra (av lat. devasta're, förhärja), ödelägga, skövla. — Devastatio'n {lat. devasta'tio), förhärjning, ödeläggelse.

DeveIoppe'ra {fr. développer), uppveckla, upplösa; fig., utveckla, förklara. — Developpa'bel, som kan utvecklas, förklaras, avslöjas, utbredas. —• Developpabel yta, mat., buktig yta, som kan utläggas i ett plan.

Deverbati'v, avledd av verb.

Deverso'rium, lat. (av deveWti, taga in), härbärge, värdshus.

Devestera (av lat. ve'stis, klädnad), avkläda; avsätta från prästerligt ämbete. — Deve-stitu'r {lat. devestitu'ra), en prästs avsättning från ämbetet. Jfr Investitur.

Deve'x (av lat. deve'here, föra nedåt), lutande, sluttande nedåt. — Devexite't, lutning, sluttning.

Devie'ra {lat. devia're, av de, ifrån, och vi'a, väg), avvika från rätta vägen, fara vilse. — Deviatio'n, avvikelse från rätta stråten (om fartyg) 1. från rätta ställningen (om magnetnålen och jordaxeln); opt., den vinkel, som en i ett prisma infallande ljusstråle bildar med den utträdande. — De-viationsboj 1. Deviationsdykdalb, i vissa hamnar utlagda bojar, vilka användas vid bestämning och kompensation av fartygskompassers missvisning.

De'vima'ha'tmya, "Devis majestät", de nordindiska Durgadyrkarnas förnämsta religionsurkund.

Devirgine'ra {lat. devirgina're), besova en jungfru, avmöa. — Devirginatio'n, mö-kränkning.

Devi's {fr. devise, av lat. divi'dere, dela), kännemärke; sinnebild; valspråk, motto, tänkespråk (jfr Cry de giierre) ; handelst., växel, i synnerhet utländsk växel.

Devitrifikatio'n {fr. dévitrification, av vitri-fier, förglasa), heterogenitet i glas på grund av uppkomsten av kristalliniska småpartiklar i den stelnade massan.

Devkalfon {lat. Deuca'lion), gr. myt., grekernas stamfader, som var son av Prome-thevs och jämte sin gemål Pyrrha blev räddad från en de övriga människorna uppslukande syndaflod.

DevIet-i-Osmani'je, turkiska namnet på Turkiet.

Devoir, fr. {1. dövå'ar), plikt, skyldighet.

Devolutio'n, lat., jur., hemfall. — DevolutiV, som rör hemfall.

Devolutio'nskriget, Ludvig XIV:s krig mot spanska Nederländerna åren 1667—68.

Devolutio'nsrätt {lat. jus devolutio'nis), jur., hemfallsrätt.

Devome'ra {lat. devo'mere), uppspy, kräkas.

Devo'niska formationen 1. Devo'nsystemet, geoL, en huvudsakligen av sandsten, skiffer och kalksten bestående formation, upp-Devon-rasen—Diadelphia

kallad efter grevskapet Devonshire i England och belägen mellan den siluriska formationen (se d. o.) och

stenkolsformationen.

Devon-rasen, en av Englands yppersta gödboskapsraser.

Devore'ra {lat, devora're), sluka. — Devora-ti'vkapslar, med, ett slags kapslar, beredda av vetemjöl och glycerin m. m. samt avsedda att innesluta illasmakande läkemedel.

Devo't {lat. devo'tus, av devoveWe, lova, ägna), andäktig, gudaktig; skenhelig. — Devotio'n, andakt; oinskränkt tillgivenhet; skenhelighet.

Devoue'rad {1. -vo-, fr. dévoué), blint hängiven. — Dévouement, fr. {1. devoma'ng), blind hängivenhet.

Dexel, se Skarvyxa.

Dexiografi' (av gr. dexio's, höger, och gra'-feiyi, skriva), skrivning från höger åt vänster.

De'xippos, grekisk hävdatecknare, som enl. sägnen år 269 i spetsen för Atens ungdom avslog goternas anfall, vilken sägen ligger till grund för V. Rydbergs berömda poem "Dexippos".

Dexterite't {lat. dexte'ritas)y skicklighet, färdighet.)(Gaucherie.

Dextri'n (av lat. de'xter, höger), kem., stärkelsegummi, leiokom, en gummiart, som beredes därigenom, att stärkelse utsättes för inverkan av utspädda syror 1. diastas 1. ock försiktigt upphettas.

Dextrokardi' (av lat. d'exter, höger, och gr. kardi'a, hjärta), med., sjukdom, som består däri, att hjärtat ligger i högra brösthalvan. Vanligen föreligger därvid Situs inversus (se d. o.). — Dextrodeviatio'n, avvikning åt höger.

Dextro's, kem., druvsocker. Se Glykos.

Dey 1. Dej, titel för de forna regenterna över Algeriet.

D. G., förk. för lat. Dei gra'tia, av Guds nåd.

dg. 1. dgr., förk. för decigram (se d. o.).

Dhak-träd, hot., se Biitea.

Dhamma'pada, en del av buddhistemas kanon, versifierad lärodikt av tänkespråk.

Dharma, sanskr. {pali Dhamma), betecknar i vedalitteraturen världsordningen, inom buddhismen frälsningsläran.

D. H. S. 1. D. H. H. S., förk. för "diplomerad från Handelshögskolan i Stockholm".

Di, kem., tecken för didym {didy'mium), som emellertid visat sig icke vara ett grundämne.

Di 1. Dis, grekiskt prefix med betydelsen dubbel, dubbelt.

Dia', gr., genom, proposition, som ofta nyttjas i sammansatta låneord.

Di'a, gr. myt., namn, under vilket Hebe på vissa orter dyrkades.

Diababu'lträ, ett brunrött, hårt och tungt trä av den arabiska akasian.

Diaba's, petrogr., en hård och tung, grön-

svart 1. gråsvart eruptiv bergart, täml. allmän i Sverige. — Diabas-kvartsit-konglo-merat, petrogr., bergart, som består av rundnötta kvartsitbollar i diabas. — Diabasmandelsten, petrogr., diabas, som innehåller s. k. mandlar av klorit, kalksten 1. kalcedon. — Diabasporfyr, petrogr., diabas, i vilken fältspaten är utbildad som större kristaller i den f. ö. finkorniga massan.

Diabe'tes (av gr. dia', genom, och hai'nein, gå), med., sockersjuka. — D. insfpidus (lat. utan smak, d. v. s. urinen), en form av sockersjuka, som åtföljes av stark törst, men icke medför socker 1. äggvita i urinen. —- D. melli'tus (lat. honungssöt, d. v. s. urinen), äkta sockersjuka. — D. phospha'ticus 1. fosfaturi', en av hunger, törst och ymnig urinavsöndring kännetecknad sjukdom, som ofta utvecklar sig till lungsot 1. sockersjuka. — Diabe'tisk, oförmögen att hålla sitt vatten; även behäftad med sockersjuka.

Diable, fr. {1. -a'bl), djävul.

Diablerie, fr. {1. -ri'; av diahle. gr. dia'bolos, djävul), delar av medeltida skådespel, i vilket djävlar uppträdde; djävulskap; trolleri; fantastiska teckningar, framställande djävulsfigurer.

Dia'bolo.s, gr., eg. baktalaren; djävulen. — Diabolo-spel, leksak, bestående av en dubbelkon, som bringas att rotera medelst ett snöre, på vilket den upplägges och varmed den kastas och fångas. — Diabololatri', djävulsdyrkan. —• Diabolisk, djävulsk.

Diabro'sis, gr. (av diahihro'skein, genom-fräta) , med., sönderfrätning genom skarpa vätskor. — Diabro'tisk, sönderfrätande.

Diacety'lborsyra, kem., se Acetoborsyra.

Diacetylmorfi'n, farm., se Heroin.

Diacha'lasis, gr. (av diachala'n, giva efter), med., rämna i sömmarna på huvudskålen.

Diacho'resis, gr. (av diachore'in, tränga igenom), med., uttömning av den smälta födan, stolgång. — Diachore'tisk, stol-gångsbefordrande.— Diachoretiska organ, uttömningsorgan. — Diachore'tica, pl., läkemedel, som befordra stolgång.

Dia'chylon, gr. (av dia', med, och chyWs, saft), med., blyoxidplåster. — Diachylon-salva, se Hebras blysalva.

Diachy'm, bot., bladkött, den mellan bladens överhud och nerver liggande vävnaden. Kallas även Mesofy'll och (hos örtblad) Klorenchy'm.

Diacc''dium {gr. diakodi'on), med., vallmo-bröstsaft.

Dia'conus, se Diakon.

Diacydo'mum, med., kvittensaft och därav beredda magstärkande medel.

Diade'lphia 1. Diadelphi'a (av gr. dis, två gånger, och adelfo's, broder), bot., 17:e klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava ståndarsträngarna hopväxta i två grup-348

per. — Diade'lfiska kallas på nämnda sätt hopväxta ståndare. — Diadelfi'st, till klassen Diadelfia hörande växt.

Diade'm (gr. dia'derna), furstlig pannbindel, kunglig huvudprydnad; ett slags damhår-prydnad.

Dla'dema to'rtile, lat, (av torque're, vrida), herald.^ hjälmkrans, en bindel av olikfärgade band, som bäres ovanpå hjälmen.

Diadermiatri' (av gr. dia', genom, de^rma, hud, och iatrei'a, behandling), mec?., metoden att, efter bortskaffandet av överhuden, anbringa läkemedel på läderhuden, i avsikt att låta dem genom uppsugning ingå i organismen.

Diade'xis 1. Diadoche', gr. (av diade'chestai, följa efter vartannat), med.y en sjukdoms övergående i en annan.

Diadochokine'sis, med., oförmåga att snabbt växla motsatta rörelser.

Diado'ker {gr. dia'dochoi), pL, eg. efterföljare, tronföljare; särskilt Alexander den stores överfältherrar, som efter hans död delade hans rike.

Dia'dosis (av gr. diado'nai, fördela sig), näringsämnenas fördelning i kroppen; med., upphörande av en sjukdom.

Diadu'menos, gr. (av diade'in, ombinda), den sig själv (med segerbindeln) bekransande, en berömd staty av den grekiske mästaren Polykleitos.

Diæresis (gr. di-ai'resisy av di-aire'in, sönderdela), Die'resis 1. Tre'ma, språkv., tecken (två punkter över den senare av två vokaler, t. ex. aè>), som angiver att de båda självljuden i en diftong skola uttalas vart för sig; metr., den i mitten av vissa versmått (ex. alexandriner) förekommande cesuren (se d. o.), som uppstår därav att ordslut och versfotslut sammanfalla.

Diafa'n (av gr. diafai'nein, låta skina igenom) , fys., genomskinlig. — Diafa'nbilder, genomskinliga bilder av glas 1. d. — Diafani', ett slags imitation av glasmålning. — Diafanite't, genomskinlighet. — Diafanome'ter, fys., instrument till mätande av ett ämnes, särskilt luftens, genomskinlighet.— Diafanora'ma, en genomskinlig målning, en fotografisk efterhärm-ning av kopparstick på därtill särskilt preparerat papper (diafa'n-papper). — Diafanosko'p, apparat för undersökning av fröns genomskinlighet; med., instrument för undersökning medelst genomlysning. — Diafanoskopi' 1. Diafanoskope'ia, undersökning medelst genomlysning.

Diafoni' (gr. diafo'nesis), missklang; tonk., i antiken dissonans; under tidigare medeltiden en tvåstämmig sats.) (E u f o n i. — Diafonfk = Diakustik (se d. o.). — Dia-fo'msk, missljudande.

Diafora', gr., Dia'phora, lat., talk., talfigur, som består däri, att ett ord i samma sats

användes i olika betydelser. Ex. "Där såg jag såg vid såg, varthelst jag såg."

Diafore's (av gr. dia', genom, och fe'rein, föra, leda), med., hudutdunstning; svettdrivande behandling. — Diafore'tica 1. Diafore'tiska medel, svettdrivande medel.

Diafori't, miner., ett mineral av antimon, bly, kvicksilver och svavel.

Diafra'gma (av gr. dia', genom, ochfra'ssein, begränsa), mellangärde; hot., skilje-

väggar vid bladfästena i ihåliga växt-stammar, t. ex. gräsen; fys., porös vägg, som åtskiljer vätskor utan att elektriskt isolera dessa; opt., benämning på i tuber och mikroskop anbragta, med cirkelformiga öppningar försedda skivor för utestängande av de icke centrala strålarna. — Diafragmapump, tekn., en slags pump, som användes för länsning av schakt-ningar för byggnadsändamål o. d. — Diafragmaström, fys., elektrisk ström, som uppstår, när en vätska pressas genom en porös vägg, diafragma.

Diafteri'n, kem., oxikinaseptol, ett antiseptiskt medel. — Diafto'1, k^m., kinaseptol, ett pulverformigt antiseptiskt medel.

Dia'ftora (av gr. diafthei'rein, förstöra, fördärva), med., förskämning (t. ex. av näringsmedlen i magen); förruttnelse.

Diafy's (av gr. diafy'ein, växa igenom), anat., de långa benens rörformiga, märg-fyllda mittstycke. Jfr Epifys; bot., missbildning, bestående i central genomväx-ning av blommor. — Floripa'r diafys, bot., föreligger om den genomvuxna blomaxeln (se ovan) bär en ny blomma. — Frondipa'r diafys, bot., föreligger om den genomvuxna blomaxeln (se ovan) är ett lövbladskott. — Racemipa'r diafys, bot., föreligger om ett genomvuxet lövbladskott (se ovan) bär sidoställda blommor.

Diagene's (av gr. dia', genom, och ge'nesis, uppkomst), geoL, omvandhng, varvid lösa avlagringar övergå i fasta bergarter.

Diagene'tisk process = Diagenes (se föreg. ord).

Diageotropi'sm, se Tropismer.

Diagly'f (av gr. diagly'fein, inskära) 1. Dia-gly'pt, inskuren och i fördjupning arbetad figur. Jfr Anaglyf.

Diagno'sis 1. Diagno's, gr. (av diagigno'skein, särskilja, noga pröva, känna), i allm. sammanfattningen av ett tings särskiljande kännemärken; med., utforskande och angivande av en sjukdom efter dess väsentliga kännetecken. — • Diagnostik, med., vetenskapen om det sätt, varpå liknande sjukdomar skola skiljas från varandra och till sin karaktär bestämmas. — Diagno'-stiker, sjukdomskännare. — Diagnosti-se'ra, i korthet angiva ett tings, i synnerhet en sjukdoms, beskaffenhet. — Dia-gno'stisk, särskiljande; tjänlig till utforskande och bestämmande av en sjukdom. — Diagnostiska tecken, tecken, som antyda

en sjukdoms beskaffenhet och tillstånd för ögonblicket.

Diagome'ter, fys,, ett instrument till utrönande av kroppars förmåga att leda elektricitet.

Diagonal (av gr, dia', genom, och goni'a, vinkel), geom., rät linje, som sammanbinder två icke bredvid varandra liggande vinklar i en rätlinig figur 1. en av plana sidoytor begränsad solid figur; även ett slags kyprat ylletyg med snett löpande räfflor. — Diagonalfraktu'r, med., brott på kraniet utefter dess största diagonal. — Diagonalkraft, resultanten till två krafter.

Diagra'f (av gr, diagrajein, avteckna), ett instrument, varmed man mekaniskt kan teckna efter naturen. — Diagrafi', konsten att teckna med diagraf; ett slags fonetisk skrift.

Diagra'm (av gr, diagrajein, avteckna), tonk,, det av fem linjer bildade notplanet; partitur; geom,, geometrisk figur, som tjänar att åskådliggöra en algebraisk sats; mek,, apparat för att åskådliggöra satsen om kraftparallellogrammen; hos gnostikerna tvenne i varandra försänkta trianglar med initialbokstaven till det högsta väsendet i mitten (även i frimure-riet förekommer denna symbol). Se vid. Grafisk framställning,

Diaheliotropi'sm, se Tropismer,

Diaka'ustika 1. Diaka'ustisk linje, fys,,genom brytning alstrad kaustika (se d. o.). Jfr Katakaustika,

Diakine'ma, gr,, med,, benknotornas lossnande från varandra.

Diakla'ser (av gr, diakla'n, sönderbryta), petrogr,, bergarternas förklyftningsspric-kor. Jfr Paraklas,

Diakly'sis, gr, (av diakly'zein, rensköl ja), med,, skölj ning, gurgling. — Diakly'sma, gurgelvatten.

Diako'dion, gr,, se Diacodium,

Diako'n (av gr, dia'konos, tjänare), djäkne; hjälppräst; kyrkotjänare; i den äldsta kristna kyrkan titel för den person, som ombesörjde församlingens ekonomi m. m. — Diakona't, en diakons 1. diakonissas ämbete. — Diakoni', den kyrkliga hjälpverksamheten. — Diakoni'k, vetenskapen om diakonien (se d. o.). — Diakoni'ssa, barmhärtighetssyster, som ägnar sin verksamhet åt sjukas skötande, små barns vård

0. s. v.

Dia'kope, gr,, med,, sönderskärning, sönder-huggning.

Diakri's (av gr, diakri'nein, urskilja, särskilja), bedömande, särskiljande, iakttagande, i synnerhet av sjukdomar och vad med sådana äger sammanhang. — Dia-kri'tisk, som ligger till grund för bedömande 1. särskiljande, i synnerhet av sjukdomar. — Diakritiska tecken, skrivtecken, som tjäna till att underlätta bokstävers

1. ords riktiga uttal 1. riktiga uppfattning.

såsom i hebreiska språket; till dem räknas även interpunktionstecknen.

Diaktini'sm (av gr, dia', genom, och akWs, stråle), fys,, förmåga att genomsläppa kemiskt verksamma ljusstrålar. Jfr Ak-tinograf och Aktinometer, — Diakti'nisk, som genomsläpper kemiskt verksamma strålar.

Diakusti'k (av gr, dia', genom, och ku'ein, höra), fys,, läran om ljudets fortplantning.

Diaky'm, se Diachym,

Dia'l, farm,, diallylbarbitursyra, ett sömnmedel.

Diale'kt (gr, dia'lektos), eg. samtal; munart, allmogemål. — Dialekta'1, till en dialekt hörande. —- Dialekti'k (av gr, dia'lektos, samtal), fil, urspr. samtalskonst; senare filosofi; logik; konsten att genom ett so-fistiskt användande av logiska former i diskussion förvilla sin motståndare. — Diale'ktiker, en person, som är bevandrad i dialektiken 1. skicklig i att föra en logisk diskussion. — Diale'ktisk, logisk, överensstämmande med dialektikens läror. — Dialektisk metod, en strängt vetenskaplig metod. — Dialektolo'g, en kännare av munarterna. — Dialektologi', läran om munarterna.

Diale'mma (gr, dia'leimma, av diale'ipein, utelämna), ett avbrytande av något; lucka; med,, den feberfria mellantiden, i synnerhet i frossor.

Dialla'g, gr,, miner,,^ ett grönt 1. brunt pärle-morglänsande mineral, vilket utgör en huvudbeståndsdel i bergarten gabbro.

Dialle'l 1. Dialle'los, gr,, log,, ett slags felslut, förklaring av två begrepp genom varandra; cirkelbevis.

Dialo'g (gr, dia'logos), samtal (eg. mellan två personer); i dramat samtal mellan två 1. flera, i motsats mot monolog (se d. o.). Berömda filosofiska dialoger ha författats av Platon, Petrarca, Giordano Bruno, Leibniz, Schelling m. fl. — Dialogise'ra, framställa i dialogform.

Dia'logus creatura'rum moraliga'tus, ("Djursamtal med moraliska utläggningar"), latinsk fabelbok, är det första fullständigt daterade tryckalster, som framställts i Sverige. (Tryckt i Stockholm av Joh. Snell 1483).

Dialu'rsyra, kem,, en genom svavelvätes inverkan på alloxantin bildad syra.

Dialy's (gr, dia'lysis, av dia', genom, och ly'ein, upplösa, släppa), kem,, ett tillvägagående, som består däri, att man medelst ett pergamentpapper 1. d., som utgör bottnen av den i vatten något nedsänkta dialysatorn (se nedan), särskiljer lösta ämnen av olika molekylstorlek. Bland dessa äro de, som gå igenom pergamentpapperet och inkomma i vattnet, kristalli-niska föreningar, de, som icke gå genom detta papper, utan kvarstanna i dialysa-

torn, äro lim-1. geléartade. — Dialysa'tor, lat., ett vanligen cylinderformlgt kärl med vattentäta väggar och botten av en hinna 1. pergamentpapper. — Dialyse'ra, särskilja, upplösa. — Dialy'tisk, upplösande; avmattande. — Dialytisk kikare 1. Dialy't, fys., en kikare, som äger förmåga att förekomma all färgbrytning och alltså är fullkomligt akromatisk (färglös).

Diamagneti'sm, fys., egenskapen hos vissa kroppar att bortstötas (repelleras) från en i närheten befintlig magnetpol. — Dia-magne'tiska kroppar kallas sådana, som bortstötas från en magnetpol.)(Paramagnetiska kroppar.

Diama'lt, ett slags malt, som tillsättes vid brödbakning för att underlätta jäsning.

Diama'nt (gr. och lat. a'damas), miner., den dyrbaraste, hårdaste och mest genomskinliga ädelsten, består av kol, kristalliserat i reguljära systemet. Diamanterna, som vanligen äro vattenklara men stundom färgade, kallas, då de äro av betydlig storlek, paragons, nonpareils och solitärer samt, efter olika slipning, hriljanter, rosenstenar 1. tafelstenar. — Diamantbord, diamantstoft, som användes till slipning.

— Diamantborrning, djupborrning, medelst ett stålrör, vars kanter äro besatta med svarta diamanter. — Diamantbröllop, fest till minne av 60 års äktenskap. — Diamant-doktor, person, som varit doktor i 60 år. — Diamantgrav, befästn., mindre grav med murklädda sidor på bottnen av en fästnings huvudgrav. — Diamanti'n, ett slags kyprat ylletyg med figurmönster.

— Diamantspat, se Korund. — Diamantstil, boktr., minsta sorten boktryckarstil.

Diamantblått, se Azokromblått.

Diamante'n, dets. som Alundum (se d. o.).

Diamantkitt, kitt för glas och porslin av husbloss, mastix och ammoniakgummi.

Diamesoga'm (av gr. dia', genom, me'sos, förmedlande, och game'in, gifta sig), hot., växt, vars hanceller sakna självständig rörelse, och därför kräva hjälp av yttre krafter (luft, vatten, djur), för att komma till honcellen.) (Z o o g a m.

Diame'ter 1. Dia'meter (gr. diametros), mat., genomskärningslinje, den räta linje, som går genom en cirkels medelpunkt och slutar vid periferien; i allm. förstår man med diameter till en sluten plan figur den linje, som halverar alla i en viss riktning gående parallella kordor; axel i ett klot (sfär). — Diametra'1, Diame'trisk, som har avseende på diametern i en cirkel; som går snörrätt, tvärsigenom o. s. v. — Diametral fraktu'r, med., brott på

skallen genom dess största diameter. — Diametralplan, mat., plan, som inom en buktig yta halverar alla med en viss riktning parallella kordor. — Dia-metra'lt motsatt, så motsatt som en diameters två ändpunkter.

Diami'der, kem., amider (se d. o.) med två-atomiga radikaler.

Diamidofeno'I och Diamidoresorcin, kem., ämnen, vilka inom fotografien användas som framkallare.

Diami'ner, kem., aminer (se d. o.) med två-atomiga radikaler.

Diami'näktgult, se Solgult.

Dia'na, lat. {gr. A'rtemis), rom. och gr. myt., jaktens och månens gudinna. — Diana av Versailles, berömd antik Dianastaty. — Dianaorden, en medeltida orden, som utdelades till dem, som mest utmärkt sig under de stora jaktfesterna (Diana-festerna). — Dianaträdet = Arbor dianæ (se d. o.).

Diana-apa, zool., en art markatta, Cerco-pi'thecus dia'na.

Diandri'a 1. Dia'ndria (av gr. dis, dubbel, och ane'r, man), bot., andra klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas två-könade blommor hava två fria ståndare. — Dia'ndriska kallas blommor med två ståndare. — Diandri'ster, växter, som höra till klassen Diandria.

Dianitre'ngult, kem., se Tioflavin.

Dia'næa {gr. dianoi'a, av diagino'skein, genomforska), tankekraft, förstånd.

Diano'l, farm., en förening av mjölksyra och glycerin. Ett milt etsmedel vid näs- och svalgs j ukdomar.

Dia'nthus, bot., nejlika, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — D. are-na'ria, sandnejlika. — D. arme'ria, sarons-blomster. —• D. barba'tus, borstnejlika. — D. caryophy'llus, trädgårdsnejlika och D. chine'nsis, kinesisk nejlika, odlad i massor av varieteter. — D. deltoi'des, ängsnejlika. D. pro'lifer, se Tunica.

Diantre, fr. {1. dia'ngtr), en syoYdom = diable (se d. o).

Dia'nus, rom. myt., Dianas broder. Se Janus.

Diapa'sma, gr. (av diapa'ssein, strö emellan), tekn., ett vällukt ande rökpulver.

Diapa'son, gr., eg. genom alla strängar; tonk., hos de gamla benämning på oktaven; även stämgaffel, ljudande med ettstrukna a; en rösts 1. ett instruments omfång.

Diapede's 1. Diape'desis, gr. (av diapeda'n, framsippra), med., blodsvett, en sjukdom, som består däri att blodet, i följd av blodkärlens svaghet, sipprar genom huden; den företeelse, då vita blodkroppar utvandra ur blodkärlen.

Diape'nsa lappo'nica, bot., fjällgröna, liten dvärgbuske, tillhörande fam. Diapensia'-ceæ.

Diapensia'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Bicornes. Se Diapensa.

Diape'nte, gr. (av pe'nte, fem), tonk., gående genom fem toner; kvinten.

Diapha'n, se Diafan.

Diapha'num, lat. (av gr. diafai'neira, låta skina igenom), bot., genomskinlig.Diaphoni—Diatomaceæ

351

Diaphoni', se Diafoiii.

Dia'phora, se Diafora.

Diaphore'tica (av gr. diafore'in, förskingra), pLy med., svettdrivande medel.

Diaphra'gma, se Diafragma. — Diaphrag-malgi', med., smärta i mellangärdet. — Diaphragmati'tis och Diaphragmi^tis, inflammation i mellangärdet. — Diaphrag-matoce'le, mellangärdsbråck.

Dia'plasis, gr. (av pWssein, bilda), eg. återbildning; med., en vrickad kroppsdels återförsättande i rätt läge. —

Diapla'sma, grötomslag; baddning; ingnidning. Jfr Kataplasma.

Diapno'ika, gr., pl., med., lindrigt svettdrivande medel.

Diapositi'v, genomskinlig, positiv, fotografisk bild, t. ex. skioptikonbild.

Diapto'sis, gr. (av diapi'ptein, falla igenom), med., oförmodad händelse (t. ex. en brytning av en sjukdom); misstag (i behandlingen av en sjukdom).

Diapye'ma 1. Diapye'sis, gr. (av pyei'n, vara sig), med., varbildning; bröstböld. — Dla-pye'tisk, varbefordrande.

Di'ar, nord. fornk., gudar; föreståndare för templen.

Dia'rium, lat, dagbok; kladd; anteckningar i tidsföljd över till ett ämbetsverk inkomna och därifrån utgångna {ingående och utgående diarium) ärenden. — Diariebevis, ett av registerförande tjänsteman utfärdat bevis om diariets innehåll i fråga om viss sak.

Diarki' (av gr. dis, dubbel, och arche', välde), tvåmansvälde.

Diarrhæ'a, lat.. Diarré (av gr. dia', genom, och rhe'in, flyta), med., utsot, övermåttan stark avsöndring från tarmkanalens slemhinna.

Diarthro's, gr. (av dia', genom, och a'rthron, ledgång), med., rörlig ledgång.

Diaskeva'st (gr. diaskevaste's), eg. anord-nare; kritisk bearbetare av en skrift, särskilt av de homeriska dikterna.

Diaspiri'n, farm., förening av bärnstenssyra och salicylsyra. Svettdrivande medel.

Diaspo'r, miner., ett gulaktigt, grönvitt, pärlemorglänsande mineral, bestående av lerjord och vatten. Träffas bl. a. i Ural och vid Chemnitz.

Dia'spora, gr. (av diaspe'irein, förskingra), kringspriddhet, med särskilt avseende på de utom Palestina kringspridda judarna; kristna församlingar bland främmande trosbekännare. — Diaspora'präst, präst i en församling, som lever bland andra trosbekännare.

Diasporome'ter, fys., instrument för bestämmande av förhållandet mellan de brytande vinklarnas storlek hos tvenne prismor, för att de tillsammans må bilda ett akroma-tiskt system.

Diasta'ltisk (av gr. diaste'llein, skilja.

söndra), skiljande sig, utsträckande sig åt olika sidor.

Diastafo'r, kem., ett koncentrerat diastas-preparat, som användes för att bortta stärkelseappretur ur tyger.

Diasta's, gr. (av dia', genom, och hista'nai, vara skild från), kem., ett egendomligt kvävehaltigt, i vatten lösligt ämne (ett Enzym, se d. o.), som under mältningen av sädeskornen bildar sig i deras groddar och har förmåga att förvandla de mäl-tade kornens stärkelsehaltiga delar i druvsocker och dextrin; med., mellanrummet mellan benändarna vid benbrott. — Diasta'sprov, ett kontrollprov på mjölks friskhet.

Diaste'ma, lat., pl., anat., mellanrummen mellan tänderna.

Diastime'ter, ett instrument till bestämmande av ett ställes avstånd från en viss punkt.

Dia'stole {gr. diasto'le), eg. isärdragning; metr., förlängning av en i sig själv kort stavelse; ett skrivtecken i den grekiska skriften, som användes för att skilja sammansatta ord från lika ljudande enkla; fysioL, hjärtats utvidgningsrörelse. Jfr Systole.

Diastro'f, se Diastrofism.

Diastrafi'sm (av gr. dia', genom, och strofe', vändning), geol., rörelse i den yttre jordskorpan. Perioder i diastrofismen kallas diastro'fer.

Diasty'lon 1. Dias ty'1, gr. (av dia', åtskils, och sty'los, pelare), pelarsal hos de forna grekerna och romarna, med avståndet mellan pelarna tre gånger så långt som dessas diameter.

Diaterma^n, gr., genomtränglig för värme.)(Aterman. — Diatermanfsm, Diater-manite't, Diatermansi', egenskapen att vara diaterman.

Diatermi', metod att genom högfrekventa elektriska strömmar höja temperaturen i kroppens inre, t. ex. för att utan blödning förstöra elakartade nybildningar.

Diate's (av gr. dia'thesis, kroppsbeskaffenhet, sundhetstillstånd), med., en abnorm beskaffenhet hos kroppen i allm. 1. dess olika organ, varigenom den blir mottaglig för en viss sjukdom; sjukdomsanlag.

Diate'ssaron (av gr. dia', genom, och te's-sares, fyra, d. v. s. strängar), tonk., under antiken och medeltiden benämning på kvarten; teoL, det grekiska namnet på en berömd evangeliiharmoni, författad av Tatianus år 172.

Diathe'ke, gr., förbund, testamente (det gamla och nya).

Diato'm, gr., miner., i en viss riktning lätt klyvbar.

Diatoma'ceæ, Diatomace'er, Diato'meæ 1. Diatoméer (av gr. diate'mnein, sönderdela), bot., en grupp bland algerna, vars individer bestå av en enda cell. — Diato-mac€'jord, bergmjöl.S52

Diatomrn, ett gult färgämne i Diatomace'er,

Diato'nisk (av gr, dia, genom, och to'nos, ljud), tonk.j framskridande genom hela och stora halva toner.) (K r o m a t i s k. — D. skala, grundskalan, den tonföljd, som går genom de 7 huvudtonerna i en oktav samt utgöres av 5 hela och 2 halva tonsteg.

Diatre'm (av gr. dia', genom, och tre'ma, mynning), geoL, rörformig krater, genom vilken explosionsartat utbrott av gaser under starkt tryck ägt rum utan lavaflöde.

Diatre'sis, gr. (av diatitra'n, genomborra), med., genomborrning.

Diatri^b (gr. diatri'be), eg. lärd avhandling 1. skrift; bitter granskningsskrift, kritisk stridsskrift.

Diatropi'sm, se Tropism.

Diattosystem, elektrotekn., ett efter italienaren Diatto uppkallat system att sektionsvis leda ström till ett spårvägsnät, så att sektionerna först bli strömförande, då en vagn kommer in på dem.

Diatypo'sis, gr. (av diatypu'n, bilda, gestalta), talk., åskådliggörande genom bilder.

Di'avlos, gr., tonk., dubbelflöjt, allmänt i bruk hos de gamla grekerna; dubbelt kapplopp, d. v. s. två gånger banans längd.

Dia'zo-föreningar (av gr. dis, två gånger, och fr. azote, kväve), kem., organiska föreningar, som innehålla två atomer kväve bundna vid varandra. Användas vid framställning av färgämnen. — Diazotypi', fotogr., ett kopieringsförfarande.

Di'bbla (eng. dihhle), lantbr., nedlägga frön i jorden i särskilda med planteringspinne gjorda hål. — Dibbelmaskin, maskin för dibbelsåning.

Di'brachys, gr. (av dis, två gånger, och brachy's, kort), metr., versfot, bestående av 2 korta stavelser:

Dicearki', se Dikearki.

Dicefa'lisk, se Dicephalium.

Dice'ntra (syn. Dielytra 1. Diclytra), bot., växtsläkte tillhörande fam. Papavera'ceæ (underfam. Fumaria'ceæ). — D. specta'-bilis, lyrblomma, införd från Kina på 1840-t. Blommor lyrformiga, stora, ljust rosenröda i lutande klase.

Dice'phalus, lat. (av gr. dis, två gånger, och kefale', huvud), med., missfoster med tvenne huvuden. — Dicefa'lisk, tvehövdad.

Diceroba'tis, zool., djävulsrockor.

Dichofyi', gr. (av di'cha, tvåfaldig, och. fy'ein, bliva, varda), med., en hårsjukdom, som består däri, att hårstråna klyva sig i ändarna.

Dichogami', se Dikogami.

Dichoto'ma (härledning se Dikotomi'), bot., gaffelgrenad, upprepat tvågrenad.

Dichotomi', Dichoto'misk, se Dikotomi, Diko-tomisk.

Di'chrom (av gr, dis, två gånger, och chro'-ma, färg), bot., tvåfärgad.

Di'chtuiig und Wahrheit, ty., dikt och san-

ning, titel på den tyske skalden Goethes självbiografi.

Dickel, en vid klockgjutning kring gjutkär-nan anbragt utfyllning av lera, som utgör den blivande klockans modell.

Dickkopp, zool., namn på den bredpannade iden i Göta älv.

Dicksonska vandringspokalen, svensk idrottstrofé, uppställd 1895 av J. Fr. Dickson, som ständigt vandringspris för fotlöpning en engelsk mil.

Diclytra, bot., syn. Dicentra (se d. o.).

Di conse'ntes, lat., "de församlade gudarna", beteckning för den år 217 f. Kr. i den romerska statskulten upptagna grekiska gudakretsen.

Dicotyledo'neæ 1. Dikotyledo'ner, bot., växter med två hjärtblad, en av de båda huvudavdelningarna av fanerogamgruppen Angiospe'rmeæ. Jfr Monocotyledoneæ.

Dicra'num, bot., skogsmossa, ett artrikt släkte allmänna bladmossor.

Di'cta, lat., se Dictum.

Dicta'mnus, bot, ett till fam. Ruta'ceæ hörande växtsläkte, nattfackla. — D. a'lbus, diptam, odlas som prydnadsväxt. Var förr officinen.

Di'cta vo'lant, scri'pta ma'nent, lat., det talade flyger sin kos, det skrivna står kvar.

Dicte'ra, se Diktera. — Dicta'men, se Dic-tamen. — Dicta'ndo, lat., genom föreläsande. — Dictio'n, se Diktion. — Di'cto lo'co, på bemälta ställe. — Dicto di'e, på sagda dag. — Dictum, pl. Di'cta, eg. sagt; visst ställe i en skrift, språk, utsago, yttrande. — Dictum cla'ssicum, betydelsefullare yttrande av en klassisk författare. — Dictum, fa'ctum, sagt och gjort. — Dictum pro'bans, bevisställe i en skrift. — Dicta te'stium, vittnens utsago.

Dictionnaire, fr. (1. -siånä'r), se Diktionär.

Di'cto di'e, se d. d.

Di'ctum, se under Dictera.

Di'ctum de o'mni et nu'llo, lat., log., "sagt om allt och intet", logisk regel enl. vilken det som gäller om släktet också gäller om arten, och att det som frånkännes släktet också måste frånkännas arten.

Dictyogra'ptus 1. Dictyone'ma, paleont., en grupp graptoliter från silurtiden. — Dictyone'maskiffern, som har stor utbredning inom undersiluren, karakteriseras av D. flabellifo'rmæ.

Dicype'llium, bot., växtsläkte av fam. Lau-ra'ceæ, Brasilien. — D. caryophylla'tum, lämnar barken nejlikkanel 1. nejlikkassia. Stammens ved, som användes till finsnickerier, kallas rosenträ från Cayenne.

Didache' ton do'deka aposto'lon, gr., "de tolv apostlarnas lära" (vanligen blott Didache', "lära"), fornkristen uppbyggelseskrift av okänd författare.

person, som är kunnig i didaktik. — Di-da'ktisk, undervisande, lärorik. — Didaktisk poesi, lärodikter.

Didaska'lia, gr., undervisning, lärdom; den instruktion, som de grekiska dramaturgerna gåvo skådespelarna; den tävlan, som ägde rum mellan dramaturgerna genom uppförandet av deras verk; tavla, varpå en dylik tävlan beskrevs och som upphängdes i teatern.

Dide'lphys, gr., med., dubbel livmoder; zool., pungråttsläktet, som tillhör fam. Didel-phi/idæ. — D. muri'na, se Aeneasråttan.

Di'didæ, zooL, en familj duvfåglar. Hit hör D r o n t e n (Didus).

Didier, franskt mans-, och Didière, franskt kvinnonamn (1. -e' och -ä'r) = Desiderius och Desideria.

Di'do, fenicisk mångudinna; Kartagos grund-läggarinna och ^neas' älskade.

Didot {1. didå'), ryktbar fransk boktryckare-och l3okhandlarefamilj.

DiMrachmon, forngrekiskt mynt. Se Drachma.

Di'drik, zool., en art afrikansk guldgök, även kallad smaragdguldgök, Lampro-mo'rpha capri'nus.

Di'drik, tyskt mansnamn = Dietrich.

Di'drik av Bern (Bern = Verona), hjälten i Didrikssagan, tysk medeltidssaga. Se under Bern.

Di'drikssagan, se föreg. ord.

Die dummen Schweden, ty. (1. di dommen -) , "de dumma svenskarna", ett eg. blott i Sverige använt uttryck för svensk godtrogenhet.

Didus, zool., se Dididæ.

Didy'm, kem., förr ansett som ett metalliskt grundämne, innehåller enl. nyare forskningar två metaller, neodym och praseo-dym.

Didymæ'us, gr. och rom myt., ett binamn till Apollon, av Di'dy ma, en jonisk ort, där guden hade en urgammal helgedom.

Di'dymis, lat., anat., testikel.

Didy'miskt komma, tonk., skillnaden mellan den stora och den lilla heltonen (Vs: ^^A).

Didymft, miner., en art kaliglimmer.

Didynami'a 1. Didyna'mia, hot., fjortonde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava fyra ståndare, två längre och två kortare. — Didyna'ma, tvåväldiga, sägas ståndarna vara hos de blommor, som tillhöra klassen Didynamia. — Didynami'ster, växterna av nämnda klass.

Die blaue Blume, se Blå Blomman.

Die Bre'tter, die die Welt bedeuten, ty., de bräder, som föreställa världen, d. v. s. tiljan, teatern. (Schiller.)

Diece's, se Diæces. — Diecesa'nförfattning, stiftsstyrelse genom biskopar. — Die-cesa'nsyno'd, prästmöte. — Dieci'a, se Diæcia. — Dieci^ster, bot., växter, som

höra till klassen Diæcia. Se Diæcia, Dioika och Dikliner.

Diege'sis, gr., talk., omständlig redogörelse.

— Diege'tisk, omständligt berättande.

Die'go, spanskt mansnamn = Jakob.

Die-hards, eng. (1. daj av die, dö, och hard,

hård), populär benämning på ytterlighetsmännen inom engelska konservativa partiet.

Dielektricitetskonstant, se Dielektriskt ämne.

Diele'ktriskt ämne (av gr. dia', genom), fys., isolerande ämne, genom vilket en elektrisk influensverkan (se Influens) kan försiggå.

— Dielektricitetskonsta'nt, den laddning en elektriskt laddad kropp förmår giva en med dielektriskt ämne omgiven kropp, jämförd med laddningen om samma kropp varit omgiven av luft utgör det dielek-triska ämnets dielektricitetskonstant. Den är lika med kvadraten på ämnets (optiska) brytningsindex.

Diely'tra, bot., syn. Dicentra (se d. o.).

Di'em pe'rdidi, lat., jag har förlorat en dag, yttrande av kejsar Titus, då en dag förgått, utan att han utfört en god gärning.

Dience'phalon, anat., mellanhjärnan.

Dienst, ty. (1. dinst), 1. Knekt (ty. Knecht), byggn., kallas i den gotiska stilen vardera av de smala kolonner, som fogas intill murpelarna för att bära valvgördlarna.

Die'resis, se Diæresis.

Diervi'lla, bot., nordamerikanskt och östasiatiskt buskskläkte av fam. Caprifolia'-ceæ. — D. hy'brida är samlingsnamnet på ett stort antal vackra, odlade trädgårdsformer.

Di'es, lat., dag, tidpunkt. — D. absolutio'nis, "avlösningsdagen", skärtorsdagen. — D. acade'micus, dag, då det icke föreläses vid universitetet. — D. adora'tus, "den tillbedda dagen", långfredagen. — D. a quo, jur., "dag från vilken" en överenskommelse gäller. — D. ad quem, jur., "dag till vilken" en överenskommelse gäller. — D. a'ter, svart dag, en dag, på vilken någon olyckshändelse ägt rum. — D. canicula'res, hunddagarna, rötmånaden. — D. ci'nerum, askonsdagen. — D. circumcisio'nis (eg. omskärelsedagen), nyårsdagen. Sitt latinska namn har den erhållit därav, att Kristus på den dagen blev omskuren. — D. compete'ntium, "de sökandes dag", skärtorsdagen. — D. consecra'ti, "helgade dagar", juldagarna. — D. cri'ticus, med., viktig 1. avgörande dag (i sjukdomar). — D. depositio'nis, "nedläggandets dag" begravningsdag (ett helgons). — D. fa'stus, "lovlig dag", rättegångsdag i antikens Rom. — D. fa'ustus, lycklig dag. — D. feria'les, feria'ti 1. fe'sti, helgdagar, festdagar hos forntidens romare. — D. flo'-rum, "blomsterdag", palmsöndagen. — D. hodie'rno, den dag i dag är. — D. incarnatio'nis, "människoblivandets dag", Mariebebådelsedag. — D. indulge'ntie,354

"överseendets dag", skärtorsdagen. — D. intercala'ris, skottdag. — D. Jo'vis, torsdag. — D. lu'ivæ, måndag. — D. Ma'rtis, tisdag. — D. Mercu'rii, onsdag. — D. na-ta'lis, "födelsedag". — D. natura'lis, astr,, den naturliga dagen, d. v. s. dagen från det ögonblick, då solen uppgår över horisonten, tills hon sjunker under densamma. — D. iiefa'stus, "olovlig dag", då rättegång ej fick hållas i det antika Rom, olycklig dag. — D. novi'ssimus, yttersta dagen. — D. o'mnium sancto'rum, alla helgons dag. — D. Palma'rum, palmsöndagen. — D. profe'stus, söckendag. — D. ramo'rum, "grenarnas dag", palmsöndagen. — D. reconciliatio'nis, "försoningsdagen", skärtorsdagen. — D. rogatio'num 1. supplicatio'num, böndag. — D. saluta'ris, "den frälsande dagen", långfredagen. — D. sa'iicti, "heliga dagarna", påskveckan.

— D. Satu'rni, lördag. — D. so'lis, söndag.

— D. spi'ritus, Helige andes dag 1. Pingstdagen. — D. statio'num, fastedag inom den äldsta kristna kyrkan. — D. strena'-rum, "nyårsgåvornas dag", nyårsdagen. — D. supre'ma, yttersta dagen. — D. Ve'neris, fredag. — D. viri'dium, skärtorsdagen. — A die, från ifrågavarande dag. — Ad dies vi'tæ, på livstid.

Die schönen Tage etc., se under Aranjuez.

Dièse, fr. (Z. diä's), tonk., fransk benämning på höjningstecknet (#).

Dieselmotor {L di's-), en av tyske ingenjören R. Diesel uppfunnen råoljemotortyp, i vilken antändningen av oljan sker genom kompression och därav följande överhettning av den insugna gasen.

Di'es i'ræ, di'es i'lla, so'lvet sæ'clum in fa-vi'lla, lat.y vredens dag, den dag, som skall förvandla världen till aska — en efter de båda första orden uppkallad katolsk hymn över yttersta domen.

Di'esis, gr.y tonk., hos de gamla grekerna en viss del av en helton; numera det intervall, som utgör skillnaden mellan en stor och liten halvton.

Die So'nne geht in meinem Staat nicht u'n-ter, ty.y i mina länder går ej solen ned. ("Don Carlos" av Schiller.)

Die'spiter, Zat., dagens fader, ett av Jupiters tillnamn.

Di'es solutio'nis, handelst., en växels 1. anvisnings förfallo- 1. betalningsdag.

Die't (av gr. di'aita, levnadssätt), med., levnadsordning, ordning med avseende på hälsans fordringar i mat, dryck, sÖmn, vaka, rörelse, könsförhållanden o. s. v. Hålla diet, leva enkelt, måttligt och återhållsamt, dels enl. vissa, allmänt kända sundhetsre^ler, dels i synnerhet med avseende på mat och dryck efter särskilda, av läkare meddelade föreskrifter. Jfr Diète. — Dieteti'k, regler för en sund levnadsordning; hälsolära. —• Diete'tisk, hörande till 1. överensstämmande med die-

tetiken. — Die'tisk, som har avseende på dieten.

Diète, fr. (1. diä't; av gr. di'aita, levnadssätt), diet (se d. o.); riksmöte, riksdag. — Die'ter, dagtraktamente, dagavlöning. — Dietin (/. diätäng), provinsmöte, provinslantdag (i det gamla polska riket).

Diete'ris, gr., tid av tvenne år. — Diete'risk, tvåårig.

Dieteti'k, Die'tisk, se Diet.

Dietrich (Z. di't-), tyskt mansnamn, folk-behärskare. Därav Di'drik,

Diety'lbarbitu'rsyra, kem., se Veronal. — Dietylbarbitursyrat natron, se Veronal-natron.

Diety'lsulfo'nmety'lmeta'n, kem., se Trional.

Dieu, fr. (1. djö, av lat. de'us. Gud), förekommer i en mängd franska talesätt. — Adieu {— A dieu), eg. till Gud; farväl (vårt adjö). — Mon dieu (1. mång -), min Gud. — Par dieu, Pardieu, vid Gud. — Dieu et mon droit (1. - e mång dråa'). Gud och min rätt, engelska riksvapnets devis.

Dieudonné {1. djödånne'), franskt mansnamn, given åt Gud.

Die We'ltgeschichte ist das We'ltgericht, ty., världshistorien är domen över världen. ("Resignation" av Söhiller.)

Diezevgme'non, tonk., den andra av de fem tetrakord (se d. o.), i vilka grekerna indelade sitt tonsystem.

Difalangarki' (av gr. dis, två gånger, och fa'lanx, falang), dubbelfalang, en mace-donisk krigsordning.

Difeny'1, kem., fotogr., en framkallare.

Diffame'ra (lat. diffama're, av fa'ma, rykte), nedsätta, illa berykta. — Diffamatio'n, förklenande, ärerörigt förtal. — Diffama'-tor, äreskändare; utspridare av förklenande rykten. — Diffamato'riska skrifter, smädeskrifter.

Differdfngerbalk, I-formig järnbalk med mycket breda flänsar.

Diffèré, fr. (1. -färe'), "som får anstå", mindre brådskande (om telegram).

Differe'ns, DifFere'nsräkning, Differentia'l-räkning, Differentiatio'n, Differentie'ra m. fl., se under Differera.

Differenti'sm = Determinism (se d. o.).

Differe'ra (lat. diffe'rre), avvika; vara olika 1. av olika tanke; underkänna. — Diffe-re'ns (fr. différence, lat. differe'ntia), skillnad, olikhet. — Differenshandel, handel där säljaren fullgör sin förbindelse därigenom, att han till köparen erlägger skillnaden (differensen) mellan det överenskomna priset och dagens börspris, vadan han ej behöver leverera varan. Detta slags handel (hasardspel) är i vissa länder i lag förbjudet. — Diifere'nsräk-ning, Differe'nskalkyl, mat., handlar om differenserna mellan variabla kvantiteter. Differe'nt, olik, skiljaktig; åtskild. — Differentia'1-, såsom led av namnet på vissa fysiska instrument (t. ex. differen-Differo res severas in crastinum—Digerera

tialanemometer, -barometer, -galvano-meter o. s. v.), betecknar i allm., att en huvudrörelse försvagas genom en rörelse i motsatt riktning. — Differentialer, mat., de oändligt små, mot gränsvärdet noll konvergerande storheter med vilka man räknar i differentialkalkyler. — Differentialräkning, Differentialkalkyl, mat., grundlaget för nästan hela den högre matematiken, handlar om funktioners derivator. — Differentialrörelse, mek., en rörelse, som uppkommer genom sammansättning av två rörelser. — Differentialtull, det förhållandet, att samma vara i samma land är belagd med olika tullsatser.

— Differentialväxel, kugghjulsväxel, som åstadkommer ett sådant samband mellan tre rotationer, att en blir proportionell mot skillnaden mellan de två andra. Användes allmänt på bilar. — Differe'ntia speci'fica, lat., log., det 1. de begrepp, genom vilka det, som skall definieras, särskiljes från allt annat, som faller inom omfånget av samma släkte. — Differentia-tic"n, mat., tillämpning av differentialkalkylen på ett matematiskt uttryck; hiol. och fil, uppkomst av olikhet mellan två 1. flera av de enheter, som bilda ett aggregat 1. en massa. — Differentie'1 diagno^s, med., det slags sjukdomsbestämning, som särskiljer sjukdomar, vilka hava flera lika symtom. — Differentie'ra, mat., utföra den matematiska operation, som kallas differentiation (se d. o.). — Differentieri'ng, biol, ombildning av ett urspr. enhetligt, levande system (cell, organ, organism), varigenom detta utbildas olika i olika delar.

Di'ffero res seve'ras in cra'stinum, lat., jag uppskjuter allvarsamma saker till morgondagen.

Diffe'rtur, lat., underkännes.

Diffessio'n (av lat. diffe'ssio, nekande, av dijfite'ri, förneka), handelst., förnekandet att man skrivit sitt namn under en växel. Jfr Diffitera. — Diffessio'ns-ed, jur., den ed, varmed den, som nekar äktheten av ett av motparten förebragt dokument, skall bekräfta sitt bestridande.

Diffici'1 {lat. dijji'cilis), svår; ogen; knarrig.

— Diffikulte't, svårighet; hinder.

Difficile est sa'tiram non scri'bere, lat., det

är svårt att låta bli att skriva en satir (däröver); ett yttrande i Juvenalis' satirer.

Difficu'lter mo'bilis, lat., svår att få i rörelse.

Diffikulte't, se under Difficil.

Diffite'ra (av lat. diffite'ri, förneka), handelst., förneka sin namnunderskrift å en växel. Jfr Diffession.

Difflue'ra {lat. difflueWe), upplösa sig, smälta.

Diffo'rm {fr. difforme), vanskaplig, oformlig, ful. — Difformite't, vanskaplighet, fulhet; lyte.

Diffo'rmis, lat. (av dis-, åtskils, och fo'rma, form), bot., olikformad.

Diffraktio'n (av lat. dijfri'7igere, sönderbryta), fys., ljusets böjning.

Diffunde'ra (av lat. diffu'ndere, sprida), utgjuta, utbreda sig.

Diffu's {lat. diffu'sus), vidlyftig, utbredd, splittrad; otydlig. — D. peritoni't, med., över hela bukhinnan utbredd

inflammation.

Diffusio'n (av lat. diffu'ndere, sprida), kem., gasers 1. vissa vätskors förmåga att av sig själva mekaniskt genomtränga 1. blanda sig med varandra; fys., ljus- och värmestrålars oregelbundna återkastning. — Diffusionsmetod, en metod att tillverka betsocker. — Diffu'sor, en rörledning, som så småningom vidgar sig, varigenom hastigheten hos en däri strömmande vätska kan kontinuerligt nedbringas och trycket därinom på samma sätt ökas.

Difteri' 1. Difteri't (av gr. difthe'ra, avdragen hud), med., elakartad inflammation i någon slemhinna, i synnerhet i luftstrupens och svalgets; akut infektionssjukdom förorsakas av difteribacillen, — Dif-teri-se'rum, mot difteri verksamt blodserum, tappat av djur, vilka behandlats med kulturer av difteribaciller. — Difteri-toxi'n, det av difteribacillerna alstrade giftet.

Difto'ng {gr. dijthöngos), språkv., vokaliskt dubbelljud, stavelse bildad av tvenne enkla vokaler, vilka sålunda frambringas genom samma utandningsstöt, t. ex. au i August. — Difto'ngisk, tveljudande.

Digale'n, farm., ett digitalispreparat.

Diga'llussyra, kem., galläpplegarvsyra.

Digami' (av gr. dis, två gånger, och g a'mos, äktenskap), gifte för andra gången. Jfr Bigami och Polygami.

Diga'mma, gr., dubbelgamma, en bokstav i det äldsta grekiska alfabetet, med ljud av v.

Diga'stricus, lat., anat., som har två bukar.

Di'gel {ty. Tiegel, tegelformat föremål), boktr., den platta i en digelpress, som utför trycket. — Digelpress, ett slags press med två plattor, av vilka den ena är underlag för stilen och den andra utför trycket. Användes huvudsakligen för framställning av smärre tryckalster.

Digerbergssandsten, petrogr., en hårdnad porfyrtuff, som förekommer i Dalarna.

Digere'ra {lat. dige'rere), eg. föra åtskils; fysiol., smälta (mat etc.); kem., upplösa i lindrig värme; smälta malm. —• Digere'n-tia, lat., pL, med., fördelande medel. — Dige'sta, lat., pL, en av särskilda avdelningar bestående samling skrifter; jur., den av östromerske kejsaren Justinianus föranstaltade samlingen av stycken ur äldre romerska rättslärdas skrifter. — Digestio'n 1. Digere'ring, fysiol., matsmältning ; upplösning i lindrig värme. —

Digestrbel, smältbar (om föda). —• Dige-sti'v, som befordrar matsmältningen. — Digestivpastiller 1. -pulver, med., kakor 1. pulver, som befordra matsmältningen. — Digestionshå'r, bot., spec. hårbildningar på insektätande växter. — Dige'stor, tekn.y en Papins gryta (se d. o.) till beredning av bengelé.

Di'gg€r, eng. (av dig, gräva), gravare, guld-grävare.

Digipura'tum, farm., ett digitalispreparat.

Digitalei'n, kem., en blandning av flera gly-kosider i Digitalis (se d. o.).

Digitalfn och Digitoxi'n, kem., glykosider, som finnas färdigbildade i Digita'lis pur-pufrea (se följande ord). Smaka intensivt bittert, äro ytterst giftiga och brukas företrädesvis mot hjärtsjukdomar.

Digita'lis, hot., växtsläkte av fam. Scrophu-laTia'ceæ. Några arter odlade som prydnadsväxter. — D. purpu'rea, fingerborgs-blomma, vild i Bohuslän, stundom odlad och förvildad. Innehåller Digitalin.

Digita'lisinfusio'n, Digita'listinktu'r, farm., av glykosiderna i Digitalis framställt läkemedel. Se Digitalis.

Digitalysa'tum, farm., ett digitalispreparat.

Digita'ria sanguina'le, hot., se Panicum.

Digita'ta, lat. (av di'gitus), hot., fingerlik.

Digitigra'd, zool., tågångare.

Di'gitis mica're, lat., "glimma med fingrarna", ett redan bland romarna populärt fingerspel, som kvarlever i Italien. Se Mora.

Digitoni'n, kem., en glykosid i Digitalis, som saknar digitalinets verkningar på hjärtat.

Digitota'l, farm., ett svenskt digitalispreparat.

Digitoxfn, se Digitalin.

Dfgitus, lat., finger, ett romerskt längdmått = ungefär 2 cm. — Digiti'grada, zool., tågångare, benämning på vissa däggdjur, i motsats till hälgångarna.

Dignite't {lat. di'gnitas, av di'gnus, värdig), värdighet, äreställe; mat., produktion av ett med sig själv ett visst antal gånger multiplicerat tal. — Dignitä'r, den, som bekläder en värdighet; överhetsperson.

Digra'f (av gr. di, dubbelt, och grafe'in, skriva), två bokstäver, som tillsammans beteckna ett ljud (t. ex. Ij).

Digressio'n (lat. digre'ssio), avvikelse från ämnet; utflykt; astr., den vinkel, som bildas av avståndet mellan solen samt planeterna Merkurius och Venus, sedda från jorden.

Digy'na (av gr. dis, dubbelt, och gyne', kvinna), hot., med två pistiller.

Digyni'a 1. Digy'nia, gr. (av dis, dubbelt, och gyne', kvinna), hot, hos Linné benämning på en ordning inom åtskilliga växtklasser. Dit höra växter, i vilkas blommor finnas två stift.

Di'i mdi'gites, lat., inhemska gudar, av ålder

dyrkade romerska gudar. — D. majo'rum ge'ntium, i det gamla Rom benämning på de tolv högsta gudomligheterna: Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jupiter, Neptunus, Vul-canus och Apollo. De lägre kallades D. mi-no'rum gentium. — D. nove'nsides, nya gudar, senare införda romerska gudar.

Diipo'lia, gr., fest till Zevs ära, som firades på Akropolis i Aten.

Di'is ma'nibus sa'crum, lat., helgad åt de avlidnas andar, inskrift på gravvårdar.

Dija'mb (gr. di-ia'mhos), metr., dubbeljamb, versfot av fyra stavelser, varav den första och tredje äro korta, den andra och fjärde långa; ^ —.

Dijodofo'rm, farm., etylenjodid, använd till sårbehandling.

Dijodparafeno'lsulfosyra, kem., se Sozojodol.

Dijudice'ra (lat. dijudica're), avgöra, avdöma.

Dika, hot, frukten av trädet Irvi'ngia gaho-ne'nsis, tillhörande fam. Simaruha'ceæ, i Afrika. Av kärnan fås dika-fett, som brukas i ljus- och tvålfabrikation.

Dika'sium, hot., tvåsidigt knippe.

Dikaste'rion, gr. Dikaste'rium, lat. (av gr. di'ke, rättvisa), överdomstol. — Dikaste-ria'1-Tafel, ungersk domstol i andra instansen.

Dika'stichon, gr., metr., tioradig strof. Se Dekastikon.

Dikato'pter (av gr. di, dubbelt, och ka'top-tron, spegel), eg. dubbelspegel; fys., en apparat för avteckning av föremål.

Dik-dik 1. Dykare, zool., små afrikanska an-tiloper av släktet CephaWlophus.

Di'ke, gr. myt., rättvisans gudinna. Se även Horer.

Dikearki' (av gr. di'ke, rättvisa, och a'rchein, styra), styrelse, grundad på lag och rätt.) (D e s p o t i.

Dike'rion (av gr. di, dubbelt, och ke'ras, horn), i grekisk-katolska kyrkan en ljusstake, som bäres av en i full ornat framträdande biskop, som en sinnebild av Kristi två naturer.

Diklfner 1. Dikli'na växter (av gr. di, dubbelt, och kWne, bädd), hot., fanerogama växter, vilkas alla blommor äro enkönade, så att somliga av dessa hava endast ståndare, andra åter endast pistiller. Somliga dikli-ner, monecisterna, hava bägge slagen av enkönade blommor på samma stånd, andra, diecisterna, på skilda stånd. — Diklini', egenskapen att vara diklin.

Dikogami', gr. (av di'cha, tvådelad, och ga'mos, äktenskap), eg. tvegifte; hot., det förhållande, att en plantas ståndare och pistiller icke samtidigt nå full utveckling. — Dikogami'st, växt, hos vilken dikogami är rådande.

Diko'rd, Diko'rdium, gr.-lat., (av gr. dis, dubbelt, och cho'rde, sträng), tonk., ett två-strängat musikinstrument.

Dikotomi' (av gr. di'cha, tvådelad, och te'm-nein, skära), tudelning. — Dikoto'misk, tvådelad; astr., till hälften synlig (om månen).— Dikotomisk förgrening, hot. gaifel-grenig, föreligger då huvudstammen delar sig i två lika kraftiga grenar. — Falsk dikotomi', uppstår hos en del högre växter, därigenom att huvudstammens spets förkrymper och två lika sidogrenar utvecklas (ex. misteln).

Dikotyledo'ner, se Dicotyledoneæ.

Dikroi'sm (av gr, di'chroos, tvåfärgad), /i/s., egenskapen hos vissa ämnen att en ljusstråle, som genomgått dem, endast bildar ett tvåfärgat spektrum.

Dikroft, miner. = Cordierit (se d. o.).

Dikroi'tisk, tvåfärgad. Se Dikroism. — D. slöja, fotogr.f en slags slöjbildning, vid användning av fotografiska bromsilver-gelatinplåtar.

Dikroma'tisk (av gr. dis, två gånger, och chro'ma, färg), tvåfärgad.

Dikromatopsi' (av gr. dis, två gånger, chro'-ma, färg, och ops, öga), en art färgblindhet, vid vilken alla ljusa färger synas vita, alla mörka svarta.

Dikrosko'p (av gr. di'chroos, tvåfärgad, och skope'in, se), miner., instrument, vari man samtidigt kan iakttaga de båda olika axelfärgerna hos ett mineral.

Dikro't puls (av gr. di, dubbel, och krotein, slå), med., puls, som slår dubbla slag. — Dikroti'sm, egenskapen att vara dikrot.

Dikt (av lat. dicta're, diktera), skaldestycke, uppdiktat tal, osanning.

Dikt {ty. dicht an), tätt intill; sjöv., "dikt ombord", säges rodret läggas, då det föres så långt möjligt är åt sidan. — Dikta, täta.

Diktafo'n (av lat. dicta'tum, det förestavade, och gr. fone', ljud), apparat, som upptager en dikterad text och sedan återger den i önskat tempo, t. ex. för renskrivning.

Dikta'l 1. Dikta'lb, se Dykdalher.

Dikta'men, Dikta'tor m. fl., se under följ. ord.

Dikte'ra {lat. didtare), föresäga en annan vad han skall skriva, förestava, ingiva, föreskriva. — Dikta'men, lat., förestavning, föreskrift; något som skrivits efter förestavning. — Dikta't, diktamen; förestavad läxa. — Dikta'tor, en person, som oinskränkt utövar högsta makten. — Dik-tato'risk, som har avseende på en diktator; oinskränkt befallande, egenmäktig. — Diktatu'r, en diktators ämbete; absolut, utövande makt, som innehas av en enskild man, en korporation 1. ett parti.

Diktio'n {lat. düctio), eg. tal; språk 1. skrivsätt (hos en författare); uttal. — Dik-tionä'r {fr. dictionnaire), ordbok, lexikon.

Diktyftis, gr. (av di'ktyon, nät), med., inflammation i ögats näthinna.

Diktyonfter, petrogr., se Migmatit.

Dilapsio'n {lat. dila'psio, av disla'bi, falla isär), sönderfallande, förvittring.

Dilata'bel, Dilatabilite't, se under Dilatation.

Dilata'ta, lat. (av dilataWe), hot., utbredd.

DiIatatio'n {lat. dilata'tio), fys., utvidgning, utsträckning (genom värmet); med., utvidgning av ett håligt organ. — Dilatation forcée, fr. {1. dilatasjå^ng fårse'), våldsam utvidgning av den förträngda stol-gångsöppningen. — Dilatationsanordning, Dilatationsfog, eftergivande skarvförbindning mellan delar i en byggnadskonstruktion. — Dilatationskoefficient, utvidgnings-koefficient, den utvidgning, som enheten (i längd, yta 1. volym) av en kropp undergår, då kroppens temperatur höjes en grad. — Dilata'bel, som kan utvidgas, uttänjas, utsträckas. — Dilatabilite't, förmåga att utvidga sig.

DiIatato'rium (av lat. dilata're, utvidga), kirurg., instrument för utvidgning av rör-formiga kanaler i människokroppen.

Dilatome'ter, fys., instrument för mätning av utvidgning (spec. värmeutvidgning).

Dilatio'n {lat. diWtio, av diffe'rre, uppskjuta), jur., uppskov, anstånd. — Dila'tio peremto'ria, sista uppskovet. — Dilato'risk invändning, invändning, som verkar uppskov. —• Dilato'rium, utslag, som medgiver anstånd med en rättegång.

Dilatome'ter (av lat. dilata're, och gr. me'tron, mått), fys., apparat till mätande av vätskors utvidgning.

Dile'mma, gr. (av dis, dubbelt, och lamha'-nein, fatta, taga), log., ett slags hornslut 1. falsk slutledning, varigenom man bringar motståndaren i trångmål; klämma, obehagligt val.

Diletta'nt {ital. diletta'nte, av lat. delecta're, förnöja, roa), konstälskare; konstvän; person, som för nöje och utan anspråk på mästerskap idkar en vetenskap 1. skön konst; även fuskare, klåpare. — Dilettant-mässig, som röjer en dilettant. — Dilettan-ti'sm 1. Dilettanteri', konstkärlek; utövande av en konst 1. vetenskap huvudsakligen för nöjes skull; medelmåttig konstfärdighet. — Dilette'ra, som dilettant ägna sig åt konst 1. vetenskap.

Diligence, fr.. Diligens (Z. -sja'ngs), flit, sorgfällighet, skyndsamhet; skjuts- 1. postvagn, som avgår på bestämda tider. — Diligent {1. -sja'ngt), flitig, vaksam, snabb.

Dill, hot., Ane'thiim grave'olens, tillhörande fam. UmhelWferæ. Hela växten brukas såsom kökskrydda. Växtens flyktiga olja har förr nyttjats i medicinen.

Dillenia'ceæ, hot., växtfamilj av serien Parieta'les. — Dille'nia, växtsläkte av fam. Dillenia'ceæ. Flera arter lämna ett värdefullt möbelvirke. — D. i'ndica, i växthus odlad praktväxt.

Dillsenap, hot., se Sisymhrium.

Dilogi' (av gr. dis, dubbelt, och lo'g os, ord), tvetydighet, dubbelmening; tvenne till ett helt förenade dramer. Jfr Trilogi. —358

Dilo'gisk, tvetydig, som kan tolkas på tvenne sätt.

Dilu'cida interva'lla, se under Intervall.

Dilucidatio'n, lat.y upplysning, förklaring.

Dilu'dium, lat. (av lu'dus, lek), mellanspel; mellanakt; frist; vilotid.

Dilue'ra {lat. dilu'ere), uppspäda; avtvå, utplåna. — Dilue'ntia, pl., med., renande, blodförtunnande, lösande läkemedel. — Dilue'ndo, ital., tonk., med en småningom bortdöende ton. — Dilutio'n, lat., förtunnande, upplösning.

Diluvialbildningar, Diluvia'nsk, se följande ord.

DiluVium, lat, eg. översvämning, syndaflod; geoL, diluvialbildningar, av fossila organiska lämningar karaktäriserade avlag-ringar av lera, sand, stenar m. m., som äro yngre än tertiärperioden, men äldre än alluvium, och som förr antogos vara åstadkomna av den i bibeln omtalade syndafloden. —• Diluvia'nsk, till översvämning hörande. Jfr Antediluviansk.

Dim., tonk. förk. för diminuendo (se d. o.).

Dimanche de la passion, fr. {1. dima'ngsj dö la passiå'ng), femte söndagen i fastan. — D. des rameaux (1. - dä ramå'), palmsöndagen.

Dime (1. däjm), nordamerikanskt silvermynt = 10 cents = 37 öre.

Dime, fr. (1. dim), tionde.

Dimensio'n (lat. dime'nsio), utsträckning till längd, bredd och djuplek; mått, omfång; grad. — Dimensionslag, lag ang. dimensioner å virke för att förhindra för långt driven avverkning å skog.

Dime'r (av gr. dis, två gånger, och me'ros, del), bot., kallas en blomma, som har två-taliga kransar.

Di'meter (av gr. dis, dubbelt, och me'tron, mått), metr., vers, bestående av två fötter. —• Dime'trisk, den axonometriska projektion, där projektionerna av två axlar äro lika stora.

Dimety'l, kem., en radikal, som anses bestå av två gånger metylens kolväteatomer.

Dimetylbenso'1, kem., se Xylol.

Dimetylbutadien, kem., se Butadièn.

Dimetyletylkarbino'l, kem., Amylenhydrat (se d. o.).

Dimi'dium, lat., hälft. — Dimfdia pars, halva delen. — Dimidium fa'cti, qui coe'pit, ha'bet, eg. början är hälften av det hela; väl börjat är hälften vunnet. — U'Itra dimidium, över hälften.

Diminue'ndo, se under följ. ord.

Diminue'ra (lat. diminu'ere)f minska, förringa; avtaga. — Diminue'ndo, ital., tonk., med småningom avtagande styrka; liktydigt med decrescendo, tecknas — Diminutio'n, minskning; avkortning, eftergift. — Diminutfvum, lat., 1. Diminutiv, språkv., förminskningsord, som bildas genom särskilda avledningsändelser.

Dimissio'n m. fl., se under Dimittera.

Dimissoria'1 (av lat. dimi'ttere, bortskicka), tillståndsbevis, utfärdat av en präst till en annan, med tillåtelse för den senare att förrätta en kyrklig handling (vigsel o. d.), som rör den förres församling.

Dimitte'ra (lat. dimi'ttere), låta gå, bortskicka, föravskeda; avdanka. — Dimis-sio'n, entledigande, avskedande. — Dimis-sionsexamen, avgångsexamen; teoretisk prästexamen. — Dimissionspredikan, avskedspredikan. — Dimissionsrätt, rätt för vissa läroverk att få de av sina lärjungar, som avlagt godkänd avgångsexamen, utan vidare prov antagna såsom lärjungar vid en högre stående läroanstalt. — Dimis-sione'ra, begära avsked från en befattning.

Dimity, eng. (1. di'mmiti), ett engelskt kyp-rat bomullstyg.

Dimo'rf (av gr. dis, dubbelt, och mor fe', gestalt), tvåformad. — Dimorfa blommor, hot., blommor, i vilka dimorfi (se följande ord) är rådande. — Dimorfi' 1. Dimorffsm, kem., miner., den hos vissa ämnen förekommande egenskapen att vara dimorfa, d. v. s. att kunna uppträda i två oförenliga kristallformer; hot., det förhållandet, att i somliga blommor ståndarna äro längre än pistillen, medan i andra blommor av samma art

motsatsen äger rum.

Dimo'rphum, lat., hot., tvåformig.

Dimove'ra (lat. dimove're), fortskaffa, avlägsna.

Dina, hebreiskt kvinnonamn, den fridömda, oskyldiga. Även förk. av Bernhardina m. fl. namn.

Dinar (lat. dena'rius), fornarabiskt guldmynt, i medeltal = 8 kr.; enheten för det serbiska myntsystemet, motsvarar 1 franc = 72 öre.

Dinari'der, geol., se Alpider.

Dinastegel, kvartstegel, ett slags högeldfast tegel.

Di'nde, hot., se Taro.

Diner 1. Diné (fr. dtnée), middagsmål. — Dine'ra, spisa middag.

Dine'ro, sp. (port. dinheiro)^ föråldrat spanskt och portugisiskt mynt av växlande värde. Jfr Denar.

Ding an sich, ty., ting i och för sig, i motsats till tingen, så som de te sig hos oss, ett av den tyske filosofen Kant använt uttryck.

Di'ngon 1. Varraga'len, zooL, Australiens vilda hund, Ca'nis Di'ngo.

Dinhe'iro, port., se Dinero.

Dinitroglycerfn, explosiv vätska, använd som tillsats till nitroglycerin (se d. o.).

Dinitroglyko'1, giftig, explosiv, oljeartad vätska.

Dinitroklorhydrfn, explosiv vätska, använd som tillsats till nitroglycerin (se d. o.).

Dinitroortokreso'lka'lium, kem., se Antinon-nin.

Diniz (1. dini's)y portugisiska formen för Dionysius.

Dinka, Denga, Denka, ett negerfolk vid Vita Nilen.

Di'nner-jacket, eng. (L -dja'ck-), eg. middagsjacka; = Smoking (se d. o.).

Dino'ceras (av gr, deino's, förskräcklig, och keWas, horn), paleont., ett jättestort klövdjur, varav lämningar påträffats i Amerika.

Dinoflagella'tæ, Cilioflagella'tæ 1. Peridi-ne'er, 6ot., en grupp encelliga alger, som förr räknades till djurvärlden.

Dino'l, kem.y fabriksnamn för ortodioxiben-sol, som användes inom fotografien i fram-kallare för bromsilvergelatin.

Dino'rnis (av gr. deino's, förskräcklig, och o'rnis, fågel), paleont., moafågel, en strutsartad jättefågel, vilken intill för få århundraden sedan levde på Nya Zeeland.

Di'nos, gr., eg. virvel; med., svindel. — Di'nika, pl., medel, som framkalla svindel.

Dinosa'uria, Dinosa^urier (av gr. deino's, förskräcklig och sauro's, ödla), paleont., forn-världens fauna tillhöriga jätteödlor, vilkas bäcken och bakben påminde om fåglarnas.

Dinothe'rium (av gr. deino's, förskräcklig, och theri'on, djur), paleont., ett oerhört stort snabeldjur med nedåtriktade betar från miocen och pliocen.

Di'o, ital.. Gud.

DioWl (lat. dio'holus)y attiskt mynt, ungefär = 20 öre.

Diodo'ii, gr., med., dubbeltand; foster med dubbla tandrader.

Diæce's (av gr. dioi'kesis, område), biskops-döme; pastorat, socken.

Diæci'a 1. Diæ'cia, hot., tjuguandra klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, som hava enkönade blommor, han- och honblommorna på olika stånd. Jfr Diecister och Diokia.

Diofantiska ekvationer, mat., "obestämda ekvationerekvationer 1. system av ekvationer med heltalskoefficienter, i vilka antalet obekanta är större än ekvationernas.

Dioge'n, fotografisk framkallare, bestående av natronsaltet av vissa amido-, naftol- 1. disulfonsyror.

Dio'genes, grekiskt mansnamn, den gudafödde. Namn på den ryktbaraste bland de cyniska filosoferna. Efter denne liktydigt med en världsföraktare.

Dio'ika, hot., kallas de blommor, som tillhöra klassen Diæcia. Se Diecister.

Di'olkos, gr. (av dia', genom, och he'lkein, draga), genomdragning.

Diomanthe'rium, paleont., ett av de äldsta och lägsta av alla kända däggdjur. Från triasperioden.

Diome'dea e'xulans, zooL, se Albatross.

Diome'des, gr. myt., bistonernas konung, besegrad av Herkules; gr. sag., konung i Ar-gos, en av de främsta hjältarna i trojanska kriget.

Dionæ'a, hot., insektätande växtsläkte av fani. Drosera'ceæ.

Diona'ia, gr. myt., binamn på Afrodite. Se Dione.

Dio'ne, gr. myt., moder till Afrodite.

Dio'nysos 1. Bakchos (lat. Diony'sus, Ba'c-chus), gr. och rom. myt., vinets gud. — Diony'sia 1. Diony'sier, Backusf ester; dryckesgillen.

Diony'sus, lat., se föreg. ord.

Diopsi'd, miner., en varietet av pyr oxen (se d. o.).

Diopsime'ter, apparat för uppmätning av synfältet.

Diopta's, miner., ett av kiselsyrad kopparoxid bestående, smaragdliknande mineral.

Dio'pter (av gr. di'optron, allt, varigenom man ser), fys., sikte, springa 1. hål att se något igenom. — Diopter-linjal, en till mätningar begagnad mässingslinjal, med en i vardera änden anbragt, upprätt-stående metallskiva, försedd med en fin öppning (diopter). — Dioptri', enheten i den skala, enl. vilken man bestämmer numren på glasögon. — Dioptri'k, fordom även Anaklasti'k, den del av optiken, som handlar om ljusstrålarnas brytning, då de övergå från ett genomskinligt ämne till ett annat. — Dio'ptrisk, som angår läran om ljusets brytning; ljusbrytande.

Diorama (av gr. diora'n, se igenom), genomskinlig rundmålning med konstgjorda ljuseffekter.

Diori'smus {gr. diorismo's), begreppsbestämning. — Diori'stisk, noga bestämmande; tydligt förklarande.

Diori't, miner., grönsten, en av hornblände och fältspat bestående bergart.

Diortho'sis 1. Diorto's, gr. (av dia', genom, och orthu'n, göra rät), kirurg., ur led vridna lemmars bringande i rätt läge; uträtande av sneda lemmar.

Diosco'rea, hot., jams, jamsrot, växtsläkte av fam. Dioscorea'ceæ. Klängande örter 1. buskar med uppsvällda rotstockar (arrow-rot), i varmare länder över hela jorden. — D. ala'ta, utgör i Ostindien och på Söder-havsöarna en viktig del av infödingarnas näring. — D. bata'tas, elefantfot, odlas allmänt i tropikerna.

Dioscore'astärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Diosku'rerna (av gr. Dio's, gen. av Zevs [se d. o.], och ku'ros, ko'ros, gosse, son), eg. Zevs-söner; gr. myt., Kastor och Pollux, Zevs' och Ledas tvillingsöner; även benämning på två ryktbara kolossalstatyer av marmor på Monte Cavallo i Rom.

Dio'sma, växtsläkte av fam. Ruta'ceæ, från Sydafrika. Flera arter odlas som krukväxter.

Diosmi'n, kem., farm., ett bitterämne, framställt ur buccoblad (se d. o.).

Diosmo's (av gr. dia', genom, och osmo's, lukt), fys., mindre vanligt uttryck för fenomenen endosynos och exosmos (se Osmos).

Dio'spyros, hot., växtsläkte av fam. Ehena'-360

ceæ. Träd 1. buskar i varmare länder. Lämnar huvudmassan av världshandelns ehen-holts. Flera arter ha ätliga frukter. — D. Kaki, kakifikon, persimon, ett av de viktigaste fruktträden i Östasien, även odlat i Kalifornien, varifrån export till Europa sker.

Diosto'sis 1. Diosto's, gr. (av oste'on, ben), kirurg.f benförskjutning.

Dioxia (gr. dioxe'ia)y tonk., i antiken och under medeltiden benämning på kvinten.

Dioxiantrakino'n, kem., förekommer i iso-mera former såsom alisarin, kinisarin m. fl.

Dioxibenso'1, kem., förekommer i de isomera formerna pyrokateki'n, recorci'n och hydrokino'n.

Dio'xikane'lsyra, se Kaffesyra.

Dioxipuri'n, kem., se Xantin.

Di'pali', ind. myt., fest till ära för gudinnan Lakshmi (se d. o.).

Dipavamsa, "Öns historia", en sydbuddhis-tisk kyrkohistoria från 300-t., som är den äldsta framställningen av Ceylons historia.

Dipente'n 1. Dimone'n, kem., ett flytande kolväte, som förekommer i många eteriska oljor och terpentiner och luktar likt citron.

Dipla'sion, se Dubbelflygel.

Dipeta'lisk (av gr. dis, dubbelt, och pe'talon^ blad), bot., tvåbladig, med två kalkblad.

Di'phda, astr., stjärna i Valfiskens stjärnbild.

Dipho'nium, gr.-lat., tonk., tonstycke för två stämmor.

Diphtheri'tis, se Difteri.

Diplanome'ter, meteor., instrument för bestämmande av vindens styrka och riktning.

Diplakusi', med., dubbelhörande. Det ena örat hör en högre ton än det andra.

Diplasia'sm {gr. diplasiasmo's), språkv., fördubbling av en konsonant.

Diplegi', med., dubbelsidig förlamning.

DipIeidosko'p (av gr. diplu's, dubbel, e'idos, bild, och skope'in, skåda), fys., astronomiskt instrument till iakttagande av solens och fixstjärnornas kulminationer.

Diplo'docus, paleont., ett 12—16 m. långt ödlesläkte från Amerikas jura.

Diploe', gr. (av diplu's, dubbel), anat., ben-märgshaltig vävnad mellan kraniets båda halvor.

Diploi'dion, gr., den del av de forngrekiska kvinnornas chiton (se d. o.), som upptill, rikt prydd, hängde ned som en krage.

Diploko'cker, bot., en form av bakterier.

Diplo'm {gr. di'ploma), eg. något dubbelt sammanviket; urkund, brev, vari man ut-nämnes till någon värdighet (t. ex. doktorsvärdighet, adelskap, ledamotskap i något sällskap etc.). — Diploma't, person, som ägnar sig åt och förstår diplomatien; sändebud vid ett utländskt hov; fig., en världsklok, beräknande man. — Diploma-

ta'rium, samling av äldre handlingar. — Diplomati', vetenskapen om staters inbördes förhållanden och särskilda intressen; konsten att avhandla med främmande makter. — Diplomatfk, urkundslära, diplomvetenskap, konsten att granska gamla urkunder, som röra det offentliga livet (nyttjas även stundom liktydigt med diplomati). — DipIoma'tisk, som tillhör en beskickning 1. ett sändebuds göromål; noggrann; kontrollerad i minsta detaljer; beräknande. — Diplomatiska corpsen 1. kåren {fr. Corps diplomatique), samtliga personer, som tillhöra främmande makters beskickningar vid ett hov.

Diploma'ni, lat., se Tabellani.

Diplome'ter (av gr. diplu's, dubbel, och me'tron, mått), fys., instrument, medelst vilka man kan övertyga sig om, att man ser två bilder av föremål, som befinna sig nära den fixerade punkten.

Diplopi' (av gr. diplu's, dubbel, och ops, öga), med., en ögonsjukdom, under vilken föremålen visa sig dubbla; dubbelseende.

Diplopo'da, zool, tusenfotingar.

Diplosko'p (av gr. diplu's, dubbel, och sko-pe'in, se), fys., apparat för iakttagande av de subjektiva färgerna.

Diplostemo'n (av gr. dipWos, dubbel, och ste'mma, krans), bot., är den blomma, som har en krans kronblad och två kransar ståndarblad, med yttre kransens ståndare motsatta foderbladen, inre kransens motsatta kronbladen. — Obdiplostemo'n är den blomma där ytterkransens ståndare äro motsatta kronbladen.

Diplota'xis, bot., växtsläkte tillhörande fam. Crucijeræ. — D. mura'lis, mursenap, och D. tenuifo'lia, sandsenap, ogräsväxter, införda och spridda genom barlast.

Di'pnoi (av gr. di'pnoos, försedd med två lufthål), Dipno'er, Dipne'usti, zool., fiskklassen Lungfiskar.

Dipodi', gr., metr., dubbelfot, en förening av två versfötter.

Dipo'didæ, zool., springråttor.

Dipo'l (av gr. dis, två gånger, och pol), två lika stora elektriska laddningar (1. poler) med motsatt tecken, och belägna på mycket litet avstånd från varandra.

Dippels olja, farm., en olja, som fås genom torr destination av organiska ämnen, vanligen raspade hjorthorn.

Dipro'sopus (av gr. dis, dubbelt, och pro'-sopon, ansikte), med., ett dubbelmissfoster med två sammanvuxna huvuden, vilkas ansikten äro åtskilda och bilda en vinkel.

Dipsaca'ceæ, Dipsacace'er, Dipsace'er, bot., väddväxter, växtfamilj av ordn. Aggre-ga'tæ. Rikligast i Medelhavsländerna och Orienten. Svenska släkten Dipsa'cus, Knautia, Scabio'sa och Succi'sa.

Dfpsacus, bot., växtsläkte av fam. Dipsaca'-ceæ. — D. pilo'sus, hårig kardtistel, och

D. silve'ster, kardtistel, odlade och någon gång förvildade. Den senares styva, hak-formiga skärmblad brukades förr i klädesfabriker.

Dipse'ktor, fys., vinkelmätningsinstrument till mätande av havshorisontens och kusternas depression samt de senares avstånd.

Dipsomani' (av gr, di'psa, törst, och mani'a, raseri), ett av oro, sömnlöshet och ångest föregånget, periodiskt återkommande begär efter starka drycker. — Dipsoma'n, periodisk drinkare, "periodsupare".

Dfptam, farm., se Dictamnus.

Di'ptera, gr.^ zooL, tvåvingar, insekter med två hinnaktiga vingar.

Diptera'ltempel, se Dipteros.

Dipterocarpa'ceæ, bot., växtfamilj av serien Parieta'les. Stora träd, mest i tropiska Asien. Lämna hartser, kamfer och ätliga frön. Viktiga släkten äro Dipteroca'rpus, Dryoba^lanops, Sho'rea och VateWia.

Dipteroca'rpus, hot,, växtsläkte av fam. Dip-terocarpa'ceæ. Höga ostindiska träd, rika på balsamer, hartser och flyktiga oljor. — D. ala'tus, D. tubercula'tus, D. turbina'tus, lämna gurjunbalsa7n (woodoil), som användes mot spetälska.

Dipteroceci'dier, zooL, gallbildningar å växter förorsakade av tvåvingar {Di'ptera).

Dipterologi', zooL, vetenskapen om tvåvingarna (Di'ptera).

Di'pteros, gr., 1. Diptera'ltempel, ett antikt grekiskt tempel, kring vilket två fullständiga kolonnrader löpa.

Di'pterus, paleont., en fossil lungfisk från devontiden.

Di'pteryx odora'ta, hot., ett högt träd av fam. Legumino'sæ, i n. Brasilien. Lämnar s. k. holländska tonkabönor — D. opposrti-fo'lia, lämnar s. k. engelska tonkabönor.

Dipto'ton, gr., språkv., substantiv, som har blott två böjningsformer.

Dipy'os, med., missfoster med dubbel undre kroppshalva.

Dfpygus dibra'chius, med., ett slags dubbelmissfoster med två armar. — D. tetra-bra'chius, ett dylikt med fyra armar.

Di'pylon, gr. (av dis, dubbelt, och py'le, port), "dubbelport", det antika Atens n.v. stadsport, utanför vilken en stor, under århundraden begagnad gravplats låg. Man har här funnit lerkärl från den "geometriska stilens" tid (omkr. 1000—700 f. Kr.), varför denna period ofta benämnes Dipy-lon-tiden och vissa för densamma karakteristiska kärl, Dipylon-vaser.

Dipy'r, miner. = Skapolit (se d. o.).

Dipyrrhi'chios, gr. (av dis, dubbelt, och pyrrhi'chios) y metr., versfot bestående av två pyrrhichier (se Pyrrhichius).

Di^ptychd^n 1. Dipty'k (av gr. di'ptychos, dubbelviken), två med varandra förbundna skrivtavlor, som utvändigt voro prydda med elfenbensniderier och plägade givas de tillträdande romerska konsulerna

till gåva; altaruppsats av tvenne tillsammanfällbara tavlor. Jfr Triptyk.

Dir., förk. för director 1. direktör.

Di'ra nece'ssitas, lat., "den grymma nödvändigheten", citat ur ett ode av Horatius.

Di'rce, lat., se Dirke.

Directoire, fr. (1. diräcktå'ar), direktorium (se d. o.). — Directoire-stil, konsth., övergångsstil mellan Ludvig XVI:s stil och empirestilen.

Directorial, fr. (1. -tåria'll), direktorial (se d. o.).

DlrectoVium, lat., den romersk-katolska kyrkokalendern, som angiver datum för de olika mässorna och festerna m. m. Jfr Direktorium.

Dire'ctor mu'sices, lat., musikdirektör; i Sverige titel för lärare i musik vid universiteten. Jfr Direktör.

Dire'kt (lat. dire'ctus, av diri'gere, styra), rak, som icke begagnar omvägar; omedelbar ; rakt fram; utan omsvep; omedelbart.

Dire'kt anföring (lat. ora'tio re'cta), språkv., ordagrant återgivande av en persons ord.)(Indirekt anföring.

Dire'kta skatter, skatter, som gäldas omedelbart av de personer, vilka enl. lagstiftarens mening skola drabbas av dem, t. ex. personella skatter, grundskatter, förmögenhets- och inkomstskatter. Jfr Indirekta skatter.

Dire'kt bevis, log., ett bevis, som ådagalägger sanningen av en sats omedelbart ur bevisningsgrunderna.

Direkt eld, krig sk., beskjutning av synligt mål.

Direktio'n (lat. dire'ctio), styrelse, förvaltning; riktning, kosa. — Direkti'v, anvisning, bindande förklaring; krig sk., en av en överbefälhavare till närmaste underlydande given allmän anvisning i avseende på de närmast förestående rörelserna. — Dire'ktor (lat. dire'ctor) 1. Direktö'r, styresman, föreståndare. — Direktoria'1, till direktoriet (se Direktorium) hörande. — Direktorialförfattningen, Frankrikes författning av den 22 aug. 1795. — Direktri's (fr. directrice), föreståndarska; mat., styrlinje. — Direkto'rium, samtliga medlemmarna av en offentlig styrelse, företrädesvis den styrelse, direktoriet (fr. directoire), som utövade den verkställande makten i Frankrike från den 27 okt. 1795 till 9 nov. 1799. Jfr Directorium.

Direktfv, se under Direktion.

Direkto'rie-stil, se Directoire-stil.

Direktör, se under Direktion.

Dir ge, eng. (1. dördj), gravsång.

Dirhe'm 1. Drahem, turk., en liten i Persien och Turkiet gängse vikt = 3,2 gr.

Dfrigens, pl. Dirige'ntia, lat., med., medel, som skola leda sin verkan till sjukdomens säte.

Dirige'nt, se Dirigera.

Dirige'ra (lat. diri'gere, styra), leda; hava362

Dirigold—Disgràce

uppsikt över; giva riktning åt; tonk.y leda utförandet av ett musikverk. — Dirige'nt, styresman, ledare; tonk., orkesterledare.

Di'rigold, ett slags aluminiumbrons med vacker guldglans, motståndskraftig yta och stor hållfasthet.

Dirime'ra (lat. diri'mere), skilja, särskilja.

Dirk, eng. (1. dörk), sjöv., dirk, ett tåg, som begagnas för upphissandet av yttre änden av en bom.

Di'rke, gr. myt, en drottning av Tebe, som, för den misshandel hon låtit sin fränka Antiope undergå, av dennas söner, Amfion och Zethos, bands vid hornen av en vild tjur. Detta utgör ämnet för det antika skulpturverket Farnesiska tjuren.

Dirt track, eng. {1. dört träck), sportt., *'smut-sig bana", motorcykeltävlan på jordbana med kurvor utan dosering.

Dirue'ra (av lat. dis, isär, och ru'ere, störta), förstöra.

Dirumpe'ra {lat. diru'mpere), genombryta, sönderslita.

Dis-, nyttjas i sammansättningar och betyder: lat., isär, åtskils, åt olika håll; gr., två gånger, dubbelt.

Dis, pl. Di'sir 1. Di'ser, nord. myt., benämning på kvinnliga gudomligheter, till vilka man offrade. Sådana voro nornorna, fyl-gjorna och hamingjorna. — Disablot, den stora offerfest, som årligen i februari anställdes till disernas ära i Uppsala. Därav det ännu i samma stad förekommande distinget 1. marknaden distingen.

Di'sa, fornnordiskt kvinnonamn, den gudomliga; huvudpersonen i en uppsvensk medeltidssaga och därefter i dramat "Disa" av J. Messenius, bearbetat av J. Celsius och J. G. Oxenstierna. — Disasalen, på Venn-garns slott hyser bildframställningar av Disasagan (kopior efter målning av Ehrenstrahl).

Disackarider, kem., se Bioser.

Disa'gio, ital., handelst., förlust i procent vid inväxling av en penningsort mot en annan, mindre gångbar.

Disa-tinget, det alla svears ting, som stod i samband med Disablot (se under Dis) och som givit sitt namn åt Distingsmarknaden.

Disceptatio'n {lat. discepta[tio), lärd strid. — Discepta'tor, skiljedomare härvid.

Discerne'ra {lat. disce'rnere), urskilja. — Discernement, fr. {1. -ma'ng), urskillning.

Disce'ss 1. Disce'ssus {lat. av disce'dere, gå åt skilda håll), avtågande; avsked. Rösta medelst discessus, rösta på sådant sätt, att de som rösta ja träda åt ena sidan och de som rösta nej gå åt den andra.

Discifo'rmis, lat. (av gr. di'skos, rund kastskiva, och lat. fo'rma, form), bot., skiv-formig.

Disci'pel {lat. disci'pulus), lärjunge, lärling. — Disciplfn, lära, lärdomsart, vetenskaps-1. konstgren; lydnad; ordning, tukt, aga. — Discipli'na arca'na, lat., hemlig lära; läro-

satser och ceremonier, som hemlighållas.

— Disciplina clerica'lis 1. ecclesia'stica, kyrkotukt. — Disciplina flage'lli, kloster-ligt gisslande. — Disciplinstadga, krigsk., den krigslag en befälhavare har att följa.

— Disciplinstraff, straff för brott mot disciplinstadgan. — Discipline'ra (om soldater), vänja vid mans- och krigstukt; inöva. — Disciplina'risk 1. Disciplinä'r, som sammanhänger med 1. rör vidmakthållandet av ordning och tukt. — Disciplinä'r-förbrytelse, förbrytelse mot en disciplinstadga. — Disciplinärmakt, myndighet utöver den allmänna straffrätten.

Disciples, eng. {1. disse'ipöls), eg. lärjungar; en sekt bland baptisterna. — Disciples of Christ, eng. {1. - åvv krist), "Kristi lärjungar", nordamerikansk, baptistisk sekt, organiserad av A. Campbell, varför medlemmarna även kallas Campbelliter.

Disciplin, Disciplinä'r m. fl., se under Dis-cipel.

Disci'ssio, lat, klyvning.

Disco'boli, zooL, sugfiskar.

Discoda'ctyla (av gr. di'skos, skiva, och da'ctylos, finger, tå), zooL, skivtåiga, en grupp groddjur.

Discoida'1 (av gr. di'skos, skiva, och e'idos, utseende), skivlik.

Discoglo'ssidæ, zooL, kräldjursfamiljen Klockgrodor. Hit hör Klockgrodan {Bombina'tor bo'mbinus), som förr var allmän i s. Skåne men nu möjligen är helt försvunnen från dessa trakter.

Discoliche'nes 1. Liche'nes gymnoca'rpi, bot, lavar, som uppstått genom symbios mellan alger och diskomyceter (se d. o.).

Discomyce'tes 1. Diskomyce'ter, bot., disksvampar, en avdelning av svampgruppen Ascomyce'tes.

Disco'nto, se Diskont.

Discoplacenta'lia, zooL, däggdjur med skiv-formig moderkaka, t. ex. människan.

Disco'rdia, lat. (av dis, isär, och cor, hjärta), oenighet, tvedräkt; rom. myt, tvedräktens gudinna, motsvarande grekernas Eris.

Discre'to 1. Con discrezio'ne, ital., tonk., med urskillning; med varsamt föredrag.

Discu'rs, se Diskurs (under Diskurrera).

Di'scus, lat, Di'skos, gr., en rund kastskiva, som begagnas vid den omtyckta kroppsövningen diskuskastning; astr., solens 1. månens skiva.

Disease, eng. {1. disi^s), sjukdom.

Disette, fr. {1. -sä'tt), brist, armod; hungersnöd.

Diseur, fr. {1. disö'r), föredragare, uppläsare, recitatör, deklamatör. — Diseuse (Z. di-sö's), föredragshållarinna, uppläserska, recitatris.

Disfiguratio'n, lat, missbildning, vanskap-lighet, lyte.

Disgràce, fr. {1. disgra's), onåd, ogunst; klumpighet. — Disgracie'ra, undandraga sin nåd 1. välvilja. — Disgracie'rad, fallenDisgregation—Dismembration

363

i onåd. — Disgraciö's (fr. disgracieux) ^ obehag-lig-, klumpig*.

Disgregatio'n (av lat. dis, isär, och grex, hjord, hop), spridning, utbredning (i synnerhet ljusstrålars).

Disgu'sto, ital., misshag, avsmak.

Disharmoni' (av lat. dis, isär, och harmo'nia, samklang, överensstämmelse), missljud; oenighet. — Disharmo'nisk, missljudande; oenig; som saknar överensstämmelse.

Disje'cta me'mbra poeta, lat., eg. kringströdda lemmar av en skald; fragmentariska dikter. (Horatius* "Satiræ".)

Disjunge'ra (lat. disju'ngere), söndra, dela, åtskilja. —• Disjunktio'n, särskiljande, avsöndring. —• Disjunkti'v, åtskiljande; oförenlig. — Disjunktiv konjunktion, språkv., en koordinerande konjunktion, som uttrycker en åtskillnad, t. ex. antingen — eller. — Disjunktivt omdöme, log., ett omdöme, vars predikat angiver alla tänkbara möjligheter för subjektets bestämmande i ett visst avseende.

Disju'nktor, fys., ett slags elektrisk strömbrytare.

Diska'nt (mlat. disca'ntus, av ca'ntus, sång), tonk., högsta stämman i en fyrstämmig sång (= sopran), den högre barn- 1. fruntimmersrösten; på pianot den högra 1. övre hälften. — Diskant-klav, se G-klav.

Disk-a'rea, tekn., den cirkelformiga yta, som inneslutes av spetsarna på en roterande propeller.

Disko'bolos (av gr. di'skos [se Discus] och ha'llein, kasta), diskuskastare; benämning på två i Vatikanen befintliga grekiska statyer, den ene av bildhuggaren Myron.

Diskomyce'ter, se Discomycetes.

Disko'nt 1. Diskonto (ital. sco'nto, avdrag, avräkning), handelst., avdrag efter en viss procent på det accepterade beloppet vid en först senare förfallen växels överlåtande till en bankinrättning; anstalt, som bedriver diskontering 1. utlämnar diskontlån. — Diskontbank, bank, som mot avdrag av förskottsränta lämnar lån på växlar o. a. skuldförbindelser samt inlöser växlar o. a. värdepapper före deras förfallotid, mot avdrag av ränta för återstående tiden. — Diskont-politik, bankernas reglering av diskontot. — Diskont-reversa'I, den vid diskontlåns erhållande avlämnade skuldförbindelsen. — Diskonte'ra (av ital. sconta're, avräkna), före förfallotiden inlösa en växel, med avdrag av vissa procent för återstående tiden; utlämna lån mot räntans avdragande i förskott. — Diskon-tö'r, person, som före förfallotiden inlöser växlar 1. andra skuldförbindelser, mot avdrag av ränta för återstående tiden.

Diskontinue'rlig, ej sammanhängande. Jfr Kontinuerlig.

Diskontinuite't, nylat., bristande sammanhang.

Diskonto, se Diskont.

Diskontö'r, se under Diskont.

Diskonvene'ra (lat. disconveni're), icke överensstämma med; stå i missförhållande till. — Diskonvenie'ns, bristande överensstämmelse.

Diskorde'ra (lat. discorda're, av dis, isär, och cor, hjärta), ej stämma överens. — Diskor-da'ns, missljud; oenighet;

geoL, olikformig lagring. Jfr Konkordans.

Di'skos, se Disens.

Diskredite'ra (fr. discréditer), beröva förtroende 1. anseende. — Diskredi't, bristande förtroende; misskredit.

Diskre't (lat. discre' tus, av disce'rnere, skilja), eg. avsöndrad; betänksam, tystlåten, grannlaga. — Diskretio^n, betänksamhet, grannlagenhet, takt; fordom hedersgåva. — à discrétion, fr. (1. -diskresiå'ng), efter gottfinnande, efter behag; på nåd och onåd. — Diskretio'nsdagar 1. Respi't-dagar, handelst., uppskovsdagar, som kunna förflyta efter en växels förfallodag, innan man är berättigad att protestera densamma. — Diskretionä'r, beroende av grannlagenhet; godtycklig, efter gottfinnande. — D. myndighet, åt domare 1. förvaltningschefer, talmän o. d. lämnad myndighet att oberoende av fasta lagbestämmelser efter egen grannlagenhet avgöra vissa ärenden.

Diskrimina'nt, mat., ett av koefficienterna till en ekvation bildat uttryck, vars försvinnande är det nödvändiga och tillräckliga villkoret för att ekvationen skall ha lika rötter.

Diskulpe'ra (av lat. cu'lpa, skuld), urskulda, rättfärdiga. — Diskulpatio'n, rättfärdigande.

Diskurre'ra (lat. discu'rrere), tala hit och dit; samspråka. — Disku'rs, samtal, prat; avhandling. — DiskursiV, som sker samtalsvis.

Diskurs, Diskursiv, se under föreg. ord.

Di'skus, se Discus. — Diskuskastaren, se

Diskobolos.

Diskussio'n (lat. discu'ssio) noggrann undersökning; meningsutbyte, rådplägning, dryftning; ordväxling. — Diskuta'bel, om-tvistlig. — Diskute'ra (lat. discu'tere), eg. skaka isär, sönderdela; noga undersöka, granska; överlägga om, dryfta.

Diskvalifice'ra (av lat. dis, isär, och kvalificera [se d. o.]), göra olämplig 1. oduglig; förklara obehörig. — Diskvalifikatio'n, olämplighet, oduglighet; obehörighet.

Diskvire'ra (lat. disqui'rere), noga undersöka, utforska, granska. — Diskvisitio'n, vetenskaplig undersökning, lärd avhandling.

Dislokatio'n (av lat. dis, isär, och loca're, förlägga), med., ledvrickning; krig sk., truppers förläggande på spridda ställen; geol., omflyttning, rubbning av berglager.

Dismembratio'n, jur., i tysk rätt benämning på jordstyckning (ty. Bodenteilung).864

Disp., på recept förk. för dispense'tur. Se Dispensera.

Dispara't (av lat. dispara'Te, särskilja, åtskilja), frånskild, olika; motsatt, t. ex. disparata begrepp, tycken m. m. — Dispa-rite't, olikhet, oförenlighet; motsats.

Dispasch {fr. dispache [Z. dispa'sj], sp. des-pacho, ital. dispaccio [I. dispa'ttjå]), jur., beräkning och bestämning (med rättsverkan av laga dom) av den ersättningssumma, som assuradörerna skola betala för en liden sjöskada, samt fördelning av denna summa och haveriomkostnaderna mellan delägarna. — Generaldispasch, dispasch rörande s. k. gemensamt haveri.

— Partikulärdispasch, dispasch rörande skada, som drabbat försäkrat föremål. — Dispaschö'r (fr. dispacheur)^ tjänsteman, som uppgör en sådan beräkning och fördelning.

Dispatch-money, eng. (1. dispä'ttsj-ma'nni), gottgörelse, som ett fartyg betalar en lastmottagare för att få lasten lossad före utgången av den i certepartiet (se d. o.) bestämda liggedagstiden.

Dis pa'ter (lat., "gud fadern") > rom. myt., binamn på Pluto (se d. o.).

Dispati' (av lat. dis, isär, och gr. pa'thos, känsla), olikstämmighet i lynnen, intryck m. m. Jfr Antipati.

Dispense'ra (lat. dispensa're), utdela; fritaga från en förpliktelse; i apoteken (på recept ofta förkortat till disp. = dispen-se'tur): bereda och utlämna läkemedel. — Dispense, fr. (1. dispa'ngs) 1. Dispe'ns, utdelning; frikallelse från en skyldighet 1. föreskrift; tillåtelse till något eljest förbjudet. — Dispensa'bel, som kan efterskänkas. — Dispensary, eng. (1. dispä'n-söri), inrättning, varest fattiga utan betalning erhålla läkarehjälp och läkemedel.

— Dispensatio'n, utdelning; läkemedels tillredning enl. föreskrift; meddelande av frikallelse, eftergivande av en laglig bestämmelse. — Dispensa'tor, en person, som fritager från en plikt 1. skyldighet; förvaltare, skaffare, i synnerhet i kloster. — Dispensa to'rium, med., farmakopé (se d. o.). — Dispensä'r, upplysnings- och understödsbyrå för bröstsjuka, utgörande ett led i kampen mot lungsjukdomarna. — Dispensär-metoden, bekämpande av lungsjukdom genom dispensärverksamhet.

Disperge'ra (lat. dispe'rgere), kringsprida, förskingra. — Dispersio'n, förskingring; opt., färgspridning vid ljusets genomgående av ett prisma. Jfr Spektrum.

Dispe'rsa, lat, bot., spridd.

Dispesce'ra (lat. dispe'scere), skilja, fördela omtvistade summor (jfr Dispache); utjämna svåra räkningar.

Displantatio'n, nylat., omplantering av växter.

Displice'ra (lat. dispWcere), misshaga.

Dispondé, metr., en av två spondéer (se Spo7idé) bestående versfot.

Dispone'nt, se under följ. ord.

Dispone'ra (lat. dispo'nere), ordna, anordna; förordna; förfoga över; förmå, beveka; ombesörja. — Dispone'rad, hågad, böjd; stämd (för någonting). — Dispone'nt, förvaltare; ställföreträdare för ett bolag. — Dispone'nda kallas i bokhandeln sådana artiklar, som bokhandlaren mottagit till försäljning, men ännu icke kunnat avsätta. — Disponi'bel, som står till ens förfogande. — Disponibilite't, den ställning, i vilken ej tjänstgörande tjänstemän befinna sig, då de hava skyldighet att vid behov åter träda i tjänstgöring. — Dispositio'n, förfogande, anordning; godtycke; föreskrift; fallenhet; beskaffenhet; sinnesstämning; materialets fördelning i en avhandling 1. uppsats; tonk., sammansättningen av stämmorna i ett orgelverk; beskaffenheten av en sångröst. — Dispositi'v, den del av en budget, som innehåller bindande bestämmelser ang. förvaltningen av inkomster och utgifter.

Disproportio'n, fr., missförhållande; olikhet. —• Disproportione'rad 1. Disproportioner-1ig, som med avseende på proportionerna står i missförhållande till något.

Di'sputa, ital., La disputa del sacrame'nto, nattvardsstriden, namn på en av Rafaels vatikanska fresker, som eg. framställer Teologien.

Disputa'bel, Disputa'tor m. fl., se under följ. ord.

Dispute'ra (lat. disputa're), utbyta meningar; tvista, ordväxla; vetenskapligt strida över en uppgiven sats. — Disputa'bel, som kan bestridas.)(Odisputabel. — Disputa'nt 1. Disputa'tor, deltagare i en disputationsakt; person, som gärna inlåter sig i ordväxling. — Disputatio'n, meningsutbyte; lärd strid över uppgivna satser; offentligt försvar av en vetenskaplig avhandling för vinnande av någon lärdomsgrad. —• Dispy't (fr. dispute), meningsutbyte; tvist, ordväxling.

Disrenommée, lat.-fr. (1. -e'), dåligt rykte.

Diss., förk. för Dissertatio, dissertation, vetenskaplig avhandling.

Diss (fr. ré dièse), tonk., tonen d, höjd en halv ton.

Disseke'ra (lat. disseca're), anat., för vetenskapligt ändamål metodiskt sönderdela, sönderskära en organisk kropp. — Dissek-tio'n, för vetenskapligt ändamål företagen sönderskärning 1. sönderdelning av en organisk kropp. — Disse'ktor, den som förrättar en dissektion.

Dissemina'tus, lat. (av dis-, åtskils, kring, och se'men, frö), hot., kringsådd.

Dissensio'n, Disse'nsus 1. Disse'ns, lat., olikhet i mening; tvedräkt, misshällighet.

Dissenterlagar, de lagar, som bestämmaDissenters—Disticha

"främmande trosbekännares" ställning till statskyrkan. Jfr följ. ord.

Disse'nters, eng, (av lat. dissenWre, tänka olika, vara av skiljaktig mening), olika tänkande; de protestanter i England, vilka icke bekänna sig till den biskopliga kyrkan. Jfr Dissidenter under Dissidens, Non-konformister, Presbyterianer, Independen-ter,

Disse'pta, lat. (av disse'pio, avskilja), hot., med skiljevägg.

Dissertatio'n {lat. disserta'tio), lärd avhandling, stridsskrift. —• Disserta'tio aca-de'mica, akademisk avhandling. — D. gra-dua'lis, gradualavhandling.

Disside'ns (av lat. disside're, sitta skilda från varandra), split, oenighet; meningsskiljaktighet, i synnerhet i religiösa angelägenheter. — Disside'nter, avvikande i avseende på trosbekännelsen; i Polen: icke-katoliker. Jfr Dissenters. — Dissiden-ti'sm, meningsskiljaktighet (i trossaker). — Dissi'dium, oenighet.

Dissimilatio'n (av lat. dissimila're, göra olik), språkv., ett ljuds förvandling till ett annat för att undvika att tvenne lika ljud följa efter varandra.

Dissimule'ra (av lat. dissimula're), dölja, ej låta märka; förställa sig; låtsa. — Dissi-mulatio'ii, förställning.

Dissipatio'n, se under Dissipera.

Dissipa'tor, tekn., . gitterskorsten, skorsten försedd med radiella öppningar i toppen för att öka vindens rökspridande inverkan. Se följ. ord.

Dissipe'ra (lat. dissipa're, förströ, förskingra) , förslösa, skingra. — D. sig, förströ sig. — Dissiperad, tankspridd, förströdd. — Dissipatio'n, slösande, förskingrande; förströelse.

Diss-iss, tonk., den med två halvtoner höjda tonen d; förväxlas enharmoniskt med e.

Diss moll, tonk., molltonarten med diss till grundton; förtecknas med sex #.

Dissociation, se under Dissociera.

Dissocie'ra (av lat. dissocia're), skilja, upplösa en förbindelse. — Dissocia'bel, osällskaplig. — Dissociatio'n, kem., sammansatta molekylers sönderfallande i enklare under inverkan av förändringar i tryck och värmegrad. — EIektroly'tisk dissociation; enl. S. Arrhenius äro ett antal molekyler av en elektrolyt (se d. o.) i en lösning alltid dissocierade i s. k. ioner, d. v. s. possitivt 1. negativt laddade atomer. — Dissociations graden är förhållandet mellan antalet dissocierade molekyler och det urspr. antalet i en lösning. — Dissociationskonstanten är ett mått på en elektrolyts dissociation, i det att förhållandet mellan produkten av ionernas koncentration och de odissocierade molekylernas koncentration är konstant. Dissociationskonstanten är även ett mått på en elektrolyts förhållande i kemiskt avseende

(affinitet), emedan de flesta kemiska reaktioner äro ionreaktioner.

Dissogoni' (av gr. dissogene'in, föda två gånger), zool, en art fortplantning hos vissa lägre djur, som består däri, att den en gång uppnådda könsmognaden under en viss period förloras.

Dissolu'bel, Dissolu't m. fl., se under följ. ord.

Dissolve'ra {lat. disso'lveTe), upplösa; åtskilja; skingra; upphäva. — Dissolve'ntia, med., pl., upplösande 1. fördelande medel.

— Dissolu'bel, upplöslig, smältbar. — DissolubiIite't, egenskapen att kunna upplösas, smältbarhet. — Dissolu't,

upplöst; utsvävande, liderlig. — Dissolutio'n, upplösning, åtskiljande; liderlighet, tygellös-het.

Disso'Iving views, eng. {1. - vjus), fys., dimbilder, ett slags vanligen medelst ett skiop-tikon (se d. o.) å en genomskinlig fond framkallade bilder, som småningom försvinna och följas av andra.

Dissone'ra {lat. dissona^re), missljuda. — Dissona'ns {fr. dissonance), missljud. — Dissona'nt, tonk., missljudande ton. — Dissona'nta toner, indirekt besläktade 1. till samma treklang icke hörande toner.)(Konsonanta toner.

Dissousgas {1. disso'-), accetylengas löst i aceton.

Diss vader a {lat. dissuade're), avråda.

Dissy'llabum, medelt.-lat., tvåstavigt ord.

Dista'l, lat., avlägsen från centrum.

Dista'ns {fr. distance), avstånd, mellanrum, mellantid. — Distanse'ra, komma förbi, lämna efter sig. Vara distanserad säges vid kapplöpningar om en häst, då han ej uppnått distanspålen i det ögonblick den segrande hästen nått fram till målet. — Distansfrakt, den frakt, som skall erläggas för den del av en resa ett fartyg till-ryggalagt, om fartyget på grund av vissa oförutsedda hinder ej kan föra lasten till bestämmelseorten på överenskomna villkor. — Distanskikare, kikare, som anger avståndet till ett föremål av känd höjd. — Distansminut = en nautisk mil ~ 1,852 m.

— Distansmätare, instrument, med vilka avstånd uppmätas utan vanliga längdmått. — Distanspåle, sportt., påle, uppställd 200 m. framför vinstpålen vid kapp-ridning; järnv., linjemärke, vid vilket lokomotivföraren skall giva signalen "tåget kommer", å moderna stationer ersatt av s. k. försignal. —- Distanstub, avståndsmätare, som förr användes vid svenska infanteriet. — Distanstur, sportt., ridning, simning o. s. v. ett långt stycke på kort tid.

— Distansur, avståndsmätare, grundad på olikheten i ljusets och ljudets hastighet.

Dfstans, lat., bot., gles.

Diste'n = Cyanit (se d. o.).

Diste'ntio, lat., med., tänjning.

Di'sticha, -um, lat. (av gr. dis, dubbelt, och sti'chos, rad), hot., tvåradig.36é

Distichiasi' 1. Distichi'asis (av gr, dis, två gånger, och sWchos rad, linje), med.y ögonsjukdom, varvid en del av ögonhåren äro vända mot ögongloben.

Di'stikon, pl. Di'stika (av gr. dis, dubbelt, och sWchos, rad), metr., tvåradig strof, bestående av en hexameter och en penta-meter.

Distillatio'n, Distille'ra, oriktig form för destillation, destillera (se d. o.).

Di'stingen, marknad, som årligen i febr. hålles i Uppsala. Jfr Disablot (under Dis).

Distinge'ra (lat distingu'ere), åtskilja, urskilja, göra skillnad mellan; utmärka. — Distinge'rat utseende, karakteristiska anletsdrag; förnämt utseende. — Disti'nkt, åtskild; tydlig. — Distinktio'n, urskiljande; åtskillnad; förklaring; utmärkelse, utmärkt förtjänst 1. värdighet. — Distinktionsbetyg, vitsord vid en examen, som utgöra ett förstärkande av huvudbetygen, såsom '^ma'xima cum la'udeJ^ (med högsta beröm), "par no'bis" (jämngod med exa-minatorn) m. fl. — Distinktionskorporal, krigsk., fordom högsta korporalsgraden i Sverige. — Distinktionstecken, ett på uniformen anbragt tecken för att utmärka grad, avlagda kunskapsprov m. m. — Distinktfv, utmärkande.

Distfnto, itaL, tonk., klart, tydligt.

Distoki' (av gr. dis, två gånger, och Wktein, föda), med., nedkomst med tvillingar.

Distomi'asis 1. Distomato'sis, med., igelsjuka, förorsakad av Distomum (se d. o.).

Di'stomum 1. Dis'toma (av gr. dis, dubbelt, och sto'ma, mun), zooL, med., ett släkte maskar, som parasiterar hos människan. Ej mindre än elva arter äro kända. — D. hæmato'bium, lever i portådern och dess tillflöden. Förorsakar den i tropikerna härjande bilharziasjukan. Är synnerligen vanlig bland invånarna vid Nilen. — D. hepa'ticum, leverig-eln, är synnerligen farlig hos får, men även hos andra djur.

Distone'ra (ital. distona're), åstadkomma missljud; tonk., giva en ton för högt 1. för lågt. ^

Distorsio'n, lat. (av distorquere, förvrida), med., ett slags ledvrickning, varvid en ledgångs benytor förskjutas utan att avlägsna sig från varandra. Sker det senare, uppstår en luxation (se d. o.).

Distrahe'ra {lat. distra'here), förströ; avleda, göra tankspridd. — Distrait, fr. (1. disträ'), förvirrad, tankspridd. — Distrak-tio'n, förvirring, tankspriddhet.

Distretto, ital., distrikt.

Distribue'ra (lat. distribu'ere), sprida, utdela, fördela, indela. — Distribue'nt 1. Distributö'r, den, som verkställer en utdelning. — Distributio'n, utdelning; indelning. — Distributfv, utdelande, indelande. Distributiva föreningar, kooperativa föreningar (se d. o.), vilka driva handel 1. bankverksamhet. — D. konjunktioner.

språkv., indelande konjunktioner, t. ex. dels — dels, än — än.

Di'strict, eng., engelskt kommunalt förvaltningsområde, som motsvarar det urgamla häradet; lägsta förvaltningsenheten i Brittiska Indien.

Distri'kt, fr. (av medelt- lat. distri'ctus, domsrätt), område, landsträcka. — Distriktschef, styresman över ett visst förvaltningsdistrikt.

Distrfto, sp. och port., distrikt.

Di'strofon = Distikon (se d. o.).

Disträ', se Distrait.

Disturbe'ra (,lat. disturba're), oroa, förvirra. — Disturbatio'n, förvirring, oro.

Disune'ra, se Desunera.

Disö'r, fem. Disö's, se Diseur.

Ditabark, farm., Co'rtex di'tæ 1. Cortex tabernæmonta'næ, fås av den på Sunda-öarna växande Alsto'nia schola'ris, tillhörande fam. Apocyna'ceæ. Barken användes som magmedel. Den verksamma beståndsdelen är ett bitterämne, ditain.

Ditai'n, se föreg. ord.

Di'tat, sanctfficat, sa'nat be'ne su'rgere ma'ne, lat. ordspr., rikedom, fromhet och hälsa vinnas därigenom, att man stiger tidigt upp; morgonstund har guld i mund.

Dite'cisk, bot., kallas en ståndare med två-rummig knopp.

Ditei'sm (lat. dithei'smus), tro på tvenne gudar; läran om en tvåfaldig gudom. — Ditefst, person, som tror på tvenne gudar.

Ditio'n, farm., natriumditriosalicylat. Användes mot ledgångsreumatism samt mot mul- och klövsjukan.

Ditlef 1. Ditlev, se Detlev.

Ditlob 1. Ditlof, Dithmar 1. Ditmar, se Detlob och Detmar.

Ditmarschensjukan, med., gammal benämning på syfilis.

Di'to (av ital., detto, sagt), se Detto.

Di'to, ital. (av lat. di'gitus), finger; italienskt längdmått = 1 cm.

Ditomi' (av gr. dis, två gånger, dubbelt, och te'mnein, skära, dela), halvering, styckning i två delar.

Drtonon 1. Dftonus, gr., tonk., stora tersen.

Di'tricha, lat. (av gr. dis, två gånger, och thricho's, hår), bot., med dubbla hår.

Ditroche' 1. Ditroke', gr., metr., versfot av två trokéer (se Troké).

Ditroi't, miner., varietet av sodalit.

Ditta, ital., handelst., underskrift i brev m. m. Se Firma.

Di'tto, ital, se Detto.

Dittografi', språkv., dubbelskrivning, felaktig upprepning av bokstav, stavelse 1. ord.

Dittologi', språkv., felaktig upprepning av ett fonem (se d. o.); även liktydigt med synonym (se d. o.) och tautologi (se d. o.).

Ditymo'ldijodi'd, kem., se Aristol.

Dityramb (gr. dithyra'mhos), eg. ett binamn för Backus; en art lyrisk poesi i den ?iög-sta och djärvaste stilen, som först an vän-Diures—Divulsa

m

des i hymner till Backi ära. — Dityra'm-bisk, hänförande; berusande; vild.

Diure's (av gr. dia', genom, och u'Ton, urin), med., uttömning', avföring av urin. — Diure'tica, pl., urindrivande medel. — Diureti'n, ett urindrivande medel, bestående av salicylsyrat teobromin-natrium. — Diure'tisk, som har avseende på urin-avsöndringen.

Diuturnite't {lat. diutu'rnitas), långvarighet.

Div., på recept förk. för lat. divida'tur, det må delas; tonk., förk. för ital. divisi (se d. o.).

Div 1. Diw, pers., ond ande, som bevakar förborgade skatter.

DiVa, ital. (av lat. di'vus, -a, -um, gudomlig), den gudomliga, hos italienska skalder: den älskade. Ordet brukas nu mest om framstående sångerskor 1. skådespelerskor.

Di'væ memo'riæ, lat., salig i åminnelse.

Divage'ra (medelt.-lat. divaga're), sväva omkring, stryka omkring. — Divagatio'n, kringstrykande.

Diva'n {pers. diwan), turkiska regeringen; statsråd i Orienten; österländsk domstol; hos araberna samling av dikter; praktrum med långa soifor utmed väggarna; låg och bred vilsoffa.

Diva'ni, "kanslistil", spec. och ofta svårläslig form av det arabiska alfabetet, som av turkiska ämbetsmän brukas i officiella handlingar.

Divarica'tus, -a, lat., hot., spärrig, utspärrad.

Dive'rgens, hot., utspärrad.

Diverge'ra {av lat. dis, isär, och ve'rgere, luta åt, vetta), hava riktning åt olika håll; sprida sig (om strålar 1. linjer); vara av olika mening. — Diverge'ns, riktning åt olika håll; linjers 1. strålars spridning; stridighet i åsikter. — Diverge'nt, spridd åt skilda håll. — D. serie, mat., se Kon-vergent serie.

Diverse, Diversion, se under Divértera.

Diversifo'lia, lat., hot., med olika blad.

Diverte'ra {lat. dive'rtere), avvända, avleda; roa, förlusta. — Dive'rse, åtskilligt, varjehanda. — Diversio^n,

avledning, avvänd-ning; förströelse; krig sk., låtsad rörelse för att vilseleda fienden.

Divertfkel (av lat. diverti'culum, rastställe), anat., ihåligt, blint ändande bihang till någon av inälvorna.

Divertime'nto, ital., tonk., en av flera lätt arbetade satser bestående musikalisk komposition (se även följ. ord).

Divertissement, fr. {1. divertissöma'ng, av lat. dive'rtere, vända åt olika håll), nöje, tidsfördriv; mindre dramatiskt skådespel med dans och sång; även = Divertimento (se föreg. ord).

Divided skirts, eng. {1. diva'idid skörts), förk. Divided, "delad kjol", byxkjol, reformdräktmodell, som vunnit vidsträckt användning.

Divide'ra {lat. divi'dere), dela, in- 1. avdela; söndra; aritm., undersöka huru många gånger ett tal (divisor) innehålles i ett annat (dividend). — Di'vide et i'mpera, lat. {fr. diviser pour régner), söndra och härska, d. v. s. söndra motståndarna för att lättare kunna besegra dem, en grundsats, som först lär hava uttalats av konung Ludvig XI i Frankrike.

— Divide in pa'rtes æqua'les, på recept: massan skall fördelas i lika stora delar. — Divide'nd, aritm., det tal, som skall delas i en division; vinstandel, utdelning vid en konkurs. — Divi's, delningstecken i ett ord (-). — Divisi'bel, delbar. — Divisio'n, aritm., delning, ett av de fyra grundräknesätten (se Dividera); fördelning; in-1. avdelning; söndring; krig sk., avdelning av en krigshär 1. flotta; log., fullständig framställning av ett begrepps omfång genom angivande av dess arter. — Divisionsgeneral, krigsk., officer, som kommenderar en armé- 1. kavallerifördelning. — Divi'sor, aritm., delare, det tal, som angiver delarnas antal i en division. — Divi-so'rium, delningsredskap; urm.-t., delningsskiva; hoktr., klyka av trä, med vilken vid sättningen manuskriptet hålles fast vid tenaklet (se d. o.).

Dividivi 1. Libidivi, bot., fruktbaljorna av det till fam. Cæsalpinieæ hörande trädet Cæ-salpi'nia coria'ria i Sydamerika och Västindien. De äro rika på garvämne och nytt' jas som tillsats till andra garvmedel.

Divi'n {lat. divi'nus), himmelsk, gudomlig.

— Divi'na comme'dia, se Commedia divina (under Commedia). — Divimte't {lat, divi'-nitas)y gudomlighet, gudom.

Divinatio'n {lat. divina'tio, av divina're, uppfatta genom gudomlig ingivelse), spådomskonst, spådom, aning. — Divinations-förmåga, egenskap att kunna förutse kommande ting, aningsförmåga. — Divinato'-risk, anande, förutseende.

Divinite't, se under Divin.

Divi's, Divisi'bel, Divisio'n etc., se under Dividera.

Divi'si, lat., pL, tonk., delade, utsättes i violinstämmor vid ett ställe med dubbelgrepp, där varje stämma skall utföras av olika spelare.

Divisio'nstecken, mat., det tecken (:), som sättes mellan dividenden och divisorn.

Di'vitis in me'nsam si'lvæ pelagi'que feru'n-tur, lat. ordspr., motsvarar det svenska: den rike äter vad han vill, den fattige vad han möjligen har.

Divorce, fr. {1. divå'rs), äktenskapsskillnad.

Divo'rtium, lat. (av dive'rtere, vända ifrån, bort), äktenskapsskillnad.

Divotame'nte, Divo'to 1. Devo'to, itaZ., tonk., hängivet, andäktigt.

Divulge'ra {lat. divulga're), utsprida, göra allmänt bekant.

Divu'lsa, lat., åtskild.S68

Divulsio'n, lat.y våldsam sönderslitning.

Di'vus, lat.y den gudomlige. Jfr Diva.

Di'xi, lat., jag har sagt det; jag har talat; fig., ett oryggligt påstående. — D. et sal-va'vi a'nimam me'am, jag har sagt (tillstått) det och räddat min själ (lugnat mitt samvete).

Dizain, fr. {1. disä'ng), metr., tioradig strof, allmänt bruklig på 1500-t.

Dj, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska och afrikanska ord, som även kan vara återgivet med Dsch, Dsj, G 1. J.

D. J., förk. för lat. De'o juva'nte, med Guds hjälp.

Dja'bal 1. Djebel, arab., berg; ingår i namn på bergstoppar.

Djaga, ind. myt., braminskt offer åt solen och planeterna.

Dj aggana'th, se Jagganath.

Djaina, en indisk sekt.

Dja'ma, ind. myt., Sivas förnämste ledsagare, härskare över en del av underjorden.

Dja'mi 1. Djami'je, arab., den förnämsta moskén i arabiska städer.

Dja'ter, en folkstam i Främre Indien.

Djebel, arab., se Djabal. — Djebelija, arab., bergsbor, arabiskt namn på Tunisiens berbiska bergsstammar.

Dje'nne, arab., "trädgård", muhammedanernas paradis, i koranen omskrivet med flera namn, såsom djenna't Adn, "Edens lustgårdar", djennet el-chuld, "evighetens lustgård", djenna't el-Firdaus, "Paradisets lustgård", o. s. v., vilka av teologerna tolkats som olika grader av salighet, "de åtta saligheterna".

Djerm, odäckat, tvåmastat lastfartyg på Nilen.

Djezi're, arab., ö, ön. (Arabiska namnet på Algeriet och Mesopotamien.)

Djiha'd, arab., kamp, strid, särskilt "det heliga kriget" mot de otrogna.

Djina, se Jaina.

Djinni, arab., ett slags onda andar, vilkas furste är Iblis (djävulen).

Djof, Djauf, Djuf, arab., mage, urholkning, ingår ofta i namn på sänkor och orter i dylika.

Djogi 1. Jogi, hinduisk, religiös sekt, vars medlemmar föra ett strängt asketiskt levnadssätt.

Djoloifer, se Joloffer.

Djonk, se Dschonk.

D. J. U., förk. för lat. Doctor juris utriusque. Se under Doktor.

Djuma, turk., fredagen, på vilken dag profetens flykt inträffade, och vilken på grund därav firas som en söndag.

Djuma'di-1-a'uwal och Djumadi-1-a'char, 5:e och 6:e månaderna i den muhammedanska kalendern.

Dju^ngel, Jungel, ostindisk benämning på sumpig urskog.

Djunk, se Dschonk.

Djur anatomi" 1. Zootomi', vetenskapen om djurens byggnad.

Djur-elektricitet, elektriska företeelser hos levande djurorganismer.

Djur-e'pos, se under Epos.

Djurgeografi' 1. Zoogeografi', vetenskapen om djurens utbredning på jorden.

Djurkretsen, astr., se Zodiaken.

Djuto, en av Japans tre förnämsta kulter.

Djäkne {lat. dia'coniis, diakon), fordom lärjunge i gymnasieklasserna.

Djävulsbjörn, zool., ett australiskt s. k. rov-pungdjur, Garco'philus satani'cus.

Djävulsfikon, bot., se Argemone.

dl., förk. för deciliter.

d. 1., förk. för lat. di'cto lo'co, på sagda ställe.

D:lle, förk. för Demoiselle, fröken.

D. M., förk. för distriktsmästerskap; lat.. Di'is Ma'nibus, åt de avlidnas själar; Medicine doktor; Doktor of Music, doktor i musikvetenskap.

d. m., tonk., förk., för dextra manu, med högra handen.

dm., förk. för decimeter.

D moll, tonk., molltonarten med d till grundton; förtecknas med b för h.

D. M. S., förk. för lat. Di'is Ma'nibus Sa'crum,, helgat åt de avlidnas andar.

D. N., förk. för lat. De'i No'mine, i Guds namn; Do'minus No'ster, Vår Herre.

Do, lat, jag giver.

do 1. d:o, förk. för detto 1. ditto, dito.

Do, ital., tonk. = Ut (se d. o. och Solmisa-tion).

Doab 1. Duab, pers. (av do, två och ab, vatten), landtungan mellan tvenne floder, som förena sig.

Do'bbla (ty. do'ppeln, av lat. duplica're, fördubbla), idka hasardspel, spela med tärningar, spela kort. — Do'bbel, spel, hasardspel. — Do'bblare, storspelare.

Dobermannpincher, modern hundras.

Doblo'n, se Dublon.

Do'bra ("dubbelt", dublon), portugisiskt mynt = 12,800 reis. — Dobrao {1. -a'jo), äldre portugisiskt mynt = 20,000 reis.

Doce'ndo, Do'cens, Doce'nt m. fl., se under följ. ord.

Doce'ra {lat. doce're), lära (andra), undervisa; hålla enskilda föreläsningskurser (kollegier) vid ett universitet; uttrycka sig lärt och mästrande; tala vitt och brett. — Doce'ndo di'scimus, lat., genom att lära andra lär man sig själv. {Seneca.) — Do'cens 1. Doce'nt, lärare, underlärare vid universitet med enskild undervisning. — Docentu'r, en docents befattning. — Doci'I, läraktig; böjlig, lydig. —• Docilite't, läraktighet.

Do'chmie, se följ. ord.

Do'chmisk versfot, lat. Do'chmius (av gr.

do'chmios, den som går på tvären), metr., femstavig versfot, bestående av en jamb och en s. k. creticus {^-—).

Doci'l m. fl., se under Docera.

Docimasi' (av gr. dokima'zein, prova), pro-bérkonst, konsten att på torra vägen pröva malmers rikhaltighet; med., undersökning.

— Docima'sia pulmo'num, undersökning av lungorna på bröstpatienter.

Docka (eng. dock), från en hamn medelst portar avstängd bassäng: a) handels- 1. våtdocka, som vid lossning och lastning göra fartygen oberoende av tidvattnet; b) skepps- 1. torrdocka; leksak i form av en människofigur; en viss ordnad myckenhet av silke o. d. — Dockyard, eng. {1. -jard), hamnmagasin.

Docti'ssime!, lat., höglärde herre!

Do'cti vi'ri ma'le pfngunt, lat., lärda män skriva (ofta) dålig handstil.

Do'ctor, lat., lärare. Se Doktor. — Dr (doc-tor) eccle'siæ, hedersnamn åt sådana kyrkolärare inom katolska kyrkorna, som vunnit stor auktoritet. — Dr ju'ris, doktor i lagfarenhet, juris doktor. — Dr juris utriu'sque 1. Juris utriusque doctor, doktor i båda rätterna (den romerska såväl som den kanoniska). — Dr medici'næ, doktor i medicin, medicine doktor. — Dr philo-sophi'æ, doktor i filosofi, filosofie doktor.

— Dr theologfæ, doktor i teologi, teologie doktor.

Doctors' Commons, eng. {1. då'ktös kåm-möns), förk. D. C., byggnad vid S:t Pauls kyrkogård i London, tillhörig en sammanslutning av engelska advokater.

Doctrfna, lat., se Doktrin. — D. de insi'g-nibus, lat., heraldik.

Doctrinaire, fr. (1. -nä'r), se Doktrinär.

Doctrina'le puero'rum, se Doktrinalen.

Documents humains, se under Dokument.

Dodecandrfa, se Dodekandria.

Dodekadi'k (av gr. do'deka, tolv), aritm., tolvtalsräkning. Jfr Dekadik.

Dodekae'der (av gr. do'deka, tolv, och he dra, säte), geom., solid figur, som inneslutes av tolv reguljära femhörningar.

Dodekago'n (av gr. do'deka, tolv, och goni'a, hörn), reguljär tolvhörning.

Dodekandri'a 1. Dodeka'ndria (av gr. do'deka, tolv, och ane'r, man), hot., elfte klassen av Linnés växtsystem, omfattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava 11—12 fria ståndare; ordning inom klasserna Mona-de'lphia och Diæ'cia.

Dodekarki' (av gr. do'deka, tolv, och a'rchein, härska), en regering, bestående av tolv personer. — Dodeka'rk, medlem av en sådan regering.

Do, di'co, de'dico, lat., jag giver, helgar, tillägnar.

Do'do, Du'du 1. Dront, zool., ett utdött fågelsläkte, som förut funnits på Maskare-nerna.

Dodo'nas ek, ek vid den pelasgiske Zevs urgamla orakeltempel vid Dodone, vars sus gav orakelsvar, tolkade av ålderstigna prästinnor, peleia'des (duvor).

Dælenstuk, holl., se Regentstycke, under Regera.

Dæmisögur (av fornnord. dæmi, exempel) = Snorre-eddan. Se Edda.

Dæskin (1. då'skinn), textil, tjock, glansig yllevävnad i satint)indning.

Doffel (eng. duffel), ett tjockt, hårigt ylletyg.

Dogcart, eng., (1. då'ggkart, av dog, hund, och cart, kärra), lätt, öppen jaktvagn.

Doge, ital. (1. d'ådje, av lat. dux, anförare), härförare, hertig; högsta magistratspersonen i de forna republikerna Venedig och Genua. — Dogaressa (Z. dådjare'ssa), do-gens gemål.

Dogg (av eng. dog, hund), en hundras, som karakteriseras av tjockt huvud och trubbig nos.

Dogger, eng. (1. då'ggö), geol, engelsk benämning på mell. avdelningen av jura-systemet (i Tyskland kallad Bruna juran).

Dogger 1. Doggerbåt, holl, ett slags fiskarfartyg med två master.

Dogm {gr. do'gma), pl. Dogmer, trossats. — Dogmatisk, vetenskaplig framställning av en religions trossatser. — Dogma'tiker, författare 1. lärare i dogmatik; anhängare av vissa bestämda trosformer. — Dogma-tise'ra, uppställa, dogmer; yttra sig i en avgörande ton. — Dogma'tisk, som hör till 1. överensstämmer med en religions trosläror. — Dogmati'sm, en strängt på dogmerna hållande lärometod; även de filosofiska system, som draga filosofiska slutsatser av obevisade antaganden. — Dogmatolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), dyrkan av dogmer. — Dogmatologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om dogmer.

Dogra 1. Tugra (i Turkiet vanligen uttalat tu'ra), den regerande sultanens namnchiffer på mynt, officiella handlingar m. m.

Dog ribs, eng. {1. dågg-ribbs), "hundrevben", indianstam i Nordamerika.

Doigté, fr. (1. dåate'), tonk., försedd med utsatt fingersättning.

Doit, eng. (1. dåjt), engelsk vikt för ädla metaller = 0,135 mgr.

Doke'ter (av gr. doke'in, synas), kristna sekter, som ansågo Kristus hava endast en skenkropp och således ej vara sann människa. — Doketi'sm, den lära, som omfattades av doketerna.

Dokimasi', se Docimasi.

Dokmie, se Dochmisk versfot.

Do'ktor (lat. do'ctor), eg. lärare; titel för den högsta lärdomsgraden vid ett universitet 1. högskola i teologi, lagfarenhet, medicin och filosofi m. fl. Se Doctor och följande. —• Doktora'1, doktorlig, värdig en doktor. —• Doktora'nd, person, som ämnar låta promovera sig till doktor. — Doktora't, doktorsvärdighet. — Doktore'ra, taga doktorsgraden; kvacksalva.

Doktoringenjör, titel, som efter fullgjorda prov, kan förvärvas vid tyska och öster-370

rikiska tekniska högskolor. Jfr Teknologie doktor,

Doktri'n (lat, doctri'na), lära, lärosats, vetenskap. — Doktrinari'sm, pedantiskt förfarande. — Doktrine'll lagtolkning, jur., granskning och undersökning av ett lagbuds ordalydelse i och för sig. — Doktri-nä'r, pl. Doktrinärer, subst.y benämning, under restaurationen i Frankrike, på anhängarna av Ludvig XVIII :s statsförfattning; adj,, lärd, vetenskaplig; opraktiskt ensidig; till doktrinärernas politiska system hörande.

Doktrinalen (lat. Doctrina'le puero'rum, "gossarnas medeltida latinsk gram-

matik, avfattad på hexameter, som allmänt lästes i skolorna in på 1800-t.

Dokume'nt (lat. docume'ntum, av doce're, lära), urkund, aktstycke; stats- 1. domstolshandling. — Dokumente^ra, bilägga 1. styrka med handlingar. — Dokumente'rad, försedd med erforderliga handlingar. — Documents humains, fr, (1. dåkyma'ngs hymä'ng), eg. mänskliga aktstycken 1. bevis; fig.f verklighetsbevis, aktstycken hämtade ur människolivet. — Dokumentprovision, särskild provision som en bank tar för att inkassera dokumentväxlar. — Dokumentväxel, växel förenad med åt-komsthandlingama till en varusändning.

Dol., tonk., förk. för dolce (se d. o.).

Dola 1. Dölja, rysk handelsvikt — 0,044435 gr.

Dolce (I, då'ltje), Dolceme'nte 1. Dolcia'to, ital.y tonk., ljuvt, ömt. — D. far nie'nte, behaglig sysslolöshet; dagdriveri. — D. ne'lla memo'ria, ljuvt i minnet, inskrift på det ordenstecken, som bars av medlemmarna i den av

drottning Kristina 1653 instiftade Amarantorden (se d. o.). — D. stil nuovo. Il (1. - noåVå), "den ljuva nya stilen", filosofiskt-religiös riktning inom Italiens erotiska poesi på 1200-t. — Dolci'ssimo, tonk., med största möjliga vekhet.

DoIcia'n, tonk., se Dulcian.

Dolcia'to, se Dolce.

Dolcino, ital, (I, dåltji'nå), religiös svärmare.

Dolcissimo, se under Dolce,

Dole'ndo 1. Dole'nte, ital., tonk., klagande, vemodigt.

Doleri't, lat. (av do'lus, svek), miner., en medel- till grovkornig basalt.

Dolfin oil (I, do'lfin oil) 1. Blackfish oil, del-fintran.

Dolga'ner, liten jakutisk folkstam i Sibirien.

Dolgtraser, nord. myt., en dvärg.

Do'liaolja, dets. som Mowhrafröolja (se d. o.).

Doliari'n, farm., ett enzym (se d. o.) i saften av den brasilianska växten Fi'cus dolia'ria.

Dolicho'nyx oryzivo'rus, zool., boblink, en risätande stare i Nordamerika, ryktbar för sin sång.

Do'lichos, hot., ett till fam. Legumino'sæ hörande tropiskt växtsläkte.

Do'lichos, gr., under de olympiska spelen det

s. k. långloppet, som utgjorde ända till 24 gånger banans längd.

Do'lichosstärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Dolikocefal (av gr. dolicho's, lång, och ke-fale', huvud), långskalle. Jfr Brakycefal.

— Dolikocefali', långskallighet.

Doli'ner, geoL, jordtrattar, karsttrattar,

trattformiga fördjupningar i markytan, uppkomna genom instörtning i underjordiska håligheter. Dolinerna äro utmärkande för karstområdena i s. Europa, men förekomma även i Sverige.

Doliolo'ides, lat., hot., lik DoWolum. — Doli'o-lum, lat., hot., litet fat.

Dölja, se Dola.

Dollar, eng., nordamerikanskt silvermynt = omkr 3 kr. 73 öre.

Dolma 1. Do'lman (ung. dolma'ny; turk. dö-lama'; höhm. doloman; fr. doliman), tröja, uniformsrock för husarer, prydd med tofsar och snören; ett slags fruntimmerskappa.

Dolme'n (av kelt. dol, bord, skiva, och men,, sten), arkeoL, utländsk benämning på dö-ser, liksom ibland på gånggrifter och häll-kistor. Se Cromlech.

Do'lmetsch (av ry. tolmatsch), översättare, tolk. Jfr Dragoman.

Do'lo ma'lo, lat., i ont uppsåt.

Dolomi't, petrogr., bergart vars huvudbeståndsdel är bitterspat, ett mineral, som består av kolsyrad kalk och talk med större 1. mindre inblandningar av järn, mangan m. m. — Dolomitaska, en porös 1. jordartad dolomit, även kallad råvacka 1. rökvacka (ty. Rauchwache). — Dolomit-marmor, kornig dolomit. — Dolomittegel fram,ställes av bränd dolomit.

Dolo'per, forntida folk i s.v. Tessalien.

Do'lor, lat., smärta. — D. osteoco'pi, med., nattliga smärtor i hud och ben vid syfilis.

Dolo're, ital. (av do'lor), smärta, klagan. — Con dolore, tonk., med smärta, vemodigt, klagande.

Dolo'rez, spanskt kvinnonamn (av lat. do'lor, smärta), den lidande, sörjande.

Doloro'sa, Zat.(av do'lor, smärta), den smärt-fyllda. Se Mäter Dolorosa och Via Dolo-rosa,

Dolorosame'nte, Doloro'so, ital., tonk., smärt-fullt, sörjande.

Do'lus, lat., jur., svekfull handling, avsiktligt brott, till skillnad från culpa (se d. o.).

— D. dire'ctus, säges föreligga, om rätts-kränkningen eftersträvas för sin egen skull 1. för ernående av något avlägsnare mål. —• D. indire'ctus, föreligger, om rättskränkningen, utan att vara eftersträvad för sin egen 1. sina följders skull, jämte sitt ändamål utgår som del i det handlings-resultat, som den handlande avsett.

D. O. M., förk. för lat. De'o o'ptimo ma'ximo, åt den bäste och högste guden (d. v. s. Jupiter). Denna inskrift förekommer på flaskor med Benedictinlikör.Dom.—Dominus

Dom., förk. för Do'minus, Domi'nica (se d. o.).

Dom, port. (Z. dåm; av lat. do'minus, herre), titel för medlemmarna av de högre klasserna i Portugal. — Dona {1. då'nja), motsvarande kvinnotitel. Jfr Don.

Dom {1. dåm), se Döme.

Dom, ett biandfolk av tibetaner och hinduer i Himalaja.

Doma (1. då'-), liggande prisma.

Do'mald 1. Do'malde och Do'mar, fornnordiska mansnamn, domare. Burna av konungar av Ynglingaätten.

Doma'tier (av gr. doma'tion, litet hus), hot., håligheter hos växterna, vilka regelbundet äro bebodda av smärre djur 1. lägre växter, vilka sålunda leva i symbios (se d. o.) med värdväxten. — Akarodoma'tier, 2:00-domatier (se d. o.), bebodda av små spindeldjur. — Fykodoma'tier, fytodomatier (se d. o.), bebodda av alger. — Fytodoma'-tier, domatier, bebodda av växter. — Myko-doma'tier, fytodomatier (se d. o.), bebodda av svampar. — Myrmekodoma'tier, zoo-domatier (se d. o.), bebodda av myrdjur. — Zoodoma'tier, domatier, bebodda av djur.

Do'mba-olja, dets. som Takamahak. Se Calo-phyllum.

DombroVski-marschen, se Jeszcze Polska nie zginela.

Döme, fr. (1. dåm, av lat. do'mus, hus), ku-pigt tak över en kyrka, kupol; domkyrka, katedral.

Domesdaybook, eng. (Z. dåmsdäjbokk), "domedagsboken", jordebok över England från Wilhelm Erövrarens tid (omkr. 1085).

Domestice'ra (av lat. do'mus, hus, hem), göra hemtam, tämja. — Domestikatio'n, handlingen att göra hemtam, tämja. — Dome'sticus, inhemsk, hemmahörande; huspredikant.

Dome'sticus, -a, lat., bot., växande vid boningar.

Domesti'k (av lat. dome'sticus, huslig, av do'mus, hus), hörande till hemmet, huslig; tjänstehjon; även ett slags grövre bomullstyg.

Domestikatio'n, se under Domesticera.

Domherren, zool., se Pyrrhula.

Domice'lla (se följ. ord), adlig jungfru; stiftsjungfru.

Domice'llus, mlat. (av do'minus, herre), jun-ker; yngre kungason.

Domici'l (lat. domici'lium), hemvist; han-delst., den ort, på vilken en växel är dragen till betalning. — Domicilia'nt, den person, som domicilierar en växel, d. v. s. den egentliga trassaten. — Domicilia'rväxel, en domicilierad växel. —• Domicilia't, den person, hos vilken en växel är domicilierad, d. v. s. den, som skall inlösa en domicilierad växel. — Domicilie'ra en växel, utställa en växel att betalas på annan ort än tras-satens boningsplats. — Domici'llag, jur.,

rättsordningen i det land, där en person har sitt fasta hemvist.

Do'mina, lat., husfru; senromerskt tilltalsord för ungmör; härskarinna,. föreståndarinna för ett kloster 1. jungfrustift. — Do'mina Abunda'ntia = Abundantia (se d. o.).

Domina'nt (av lat. domina'ri, behärska), tonk., i den moderna musiken kvinten, såsom den ton, vilken näst grundtonen (toni-kan) gör sig mest gällande. — Dominantackord, namn på septimaackordet med stor ters, ren kvint och liten septima.

Domina'tor, lat., härskare.

Do'mine, Domine'ra, Domi'mum m. fl., se under Dominus.

Domfngohampa, Sisalhampa 1. Pitafiber, bladfibrer av Pita- och Agavearter, som ha stor industriell användning. Se Aloe-hampa, Henequen och Pite.

Domfnica, lat. (av do'minus, herre), eg. Herrans dag, söndagen. — D. adve'ntus (Do'miiii), adventsöndag. — D. ante lita-ni'as = Rogate (se d. o.). — D. carnis-pri'vii = Esto mihi (se d. o.). — D. de pa'nibus, brödsöndagen, midfastosöndagen.

— D. de ro'sa, rosensöndagen (så. kallad emedan påven årligen den dagen inviger en gyllene ros, vilken han förärar åt någon, som han särskilt vill hedra), midfastosöndagen. —• D. in a'lbis, första söndagen efter påsk. Jfr Septimana in albis. — D. palma'rum 1. oliva'rum, palmsöndagen.

— D. passio'nis = Judica (se d. o.). — D. post trinita'tis (festum), söndagen efter trefaldighetssöndagen. — D. trinita'tis, trefaldighetssöndagen.

Domfnicum, mlat., den katolska kyrkans egendom.

Domfnicus, mansnamn (av lat. do'minus, herre), Herren tillhörig, Herrens tjänare. På franska Dominique (Z. dåmini^ck).

Do'mini est te'rra et cælum, lat. (1. -se'lum), "jord och himmel äro Herrens", ett av Gustav I:s valspråk.

Dominika'ner, medlemmar av Dominikan-orden (se d. o.).

Dominikan'-orden, svartbrödraorden, en av Dominicus de Guzman 1215 stiftad munkorden, vars medlemmar även kallas predikarebröder.

Dominion, eng. (1. dåmi'nnjönn), beteckning för de engelska besittningar vilka äga full självstyrelse; förr engelska besittningar i allm.

Domfnium, se under Dominus.

Do'mino, ital., sp. (av lat. do'minus, herre), eg. herre, i synnerhet präst; en prästs vinterklädnad, som betäcker huvud och ansikte; en maskeraddräkt med vida ärmar och kapuschong; ett slags spel med små punkterade benskivor.

Do'minus, lat., herre, befälhavare; ägare. — D. ac rede'mptor no'ster, Vår Herre och återlösare, begynnelseorden till den bulla,

genom vilken jesuitorden upphävdes år 1773. — D. fe'udi, länsherre. — D. ma'jor, romarnas benämning på husfadern. — D. prote'ctor me'us, Gud min beskyddare, ett av Karl XII:s valspråk. — D. prote'ctor no'ster. Gud

vår beskyddare, ett av Karl XI :s valspråk. — D. vobi'scum, Herren vare med eder! katolske prästens hälsning till folket vid altartjänstens början, varå kören och församlingen svara: Et cum spi'ritu tu'o (så ock med dinom anda). — Do'mine (eg. o Herre!), titel för en nederländsk kyrkoherde. —• Domine misere're, Herre förbarma dig. — Do'mina (se d. o.). — Dominatio'n, herravälde, övervälde, — Domin€'ra, härska, råda; behärska, ha utsikt över; krig sk., bestryka (om batterier o. d.). — Dominika't, herresäte. — Domi'-nium, herravälde, äganderätt. — Dominium ple'num, full äganderätt.

Domi't, petrogr., en artförändring av bergarten trakyt (se d. o.).

Domitia'na quæstio, lat., domitiansk fråga, enfaldig fråga (efter den romerske juristen Domitius Labeo),

Domitia'nsk fråga, se föreg. ord.

Domkapitel (av lat. do'mus, hus [nämligen do'mini, Herrens hus], och capi'tulum, kapitel), konsistorium.

Domkyrka (jfr Döme), förnämsta kyrkan i en stiftsstad.

Domostro'j, ry., "ordning för hemmet", en slags rysk "hustavla" och "bondepraktika" från 1500-t., innehållande regler för tro, tukt och ordning samt hemmets ekonomi.

Do'mpelers, holl. (av dompelen, dyka), en vederdöparesekt.

Domptö'r {fr. domteur), djurtämjare.

Do'mus divi'na, lat., se D. D.

Do'mus leproso'ria, lat., sjukhus för spetälska.

Do'mus pro'pria do'mus o'ptima, lat. ordspr., eget hem, bästa hem, 1.: borta, bra, men hemma bäst.

Do'mus Sa'ncti spi'ritus, lat., Helgeandshus, klosterlig anstalt, på samma gång främlingshärbärge och fattighus.

Domä'n {fr. domaine, av lat. domCnium, egendom), äganderätt; gods, egendom; kronogods. — Domänintendent, tjänsteman, som inom visst distrikt i Sverige har att öva tillsyn över av staten utarrenderade domäner. — Domänstyrelsen, under jordbruksdepartementet lydande centralt ämbetsverk, som handhar kontrollen över statens domäner samt över allmänna skogar m. m.

Don, sp. och ital. {1. dånn, av lat. do'minus, herre), titel i Spanien för alla bildade män, i Italien för präster. — Dona, sp. {1. då'nja, lat. do'mina), Dona, port. {1. då'na), och Donna, ital. {1. då'nna), fru, nådig fru; nådig fröken.

Dona, jaktt., kramsfågelsnara med ram.

Dona'cia, zool., rörbaggar, ett släkte skalbaggar av fam. Bladbaggar. I Sverige ett 20-tal arter.

Donald, namn på flera skotska konungar under tidigare medeltiden.

Donaldsonska nålen, en med hullingar försedd, fin nål, som av tandläkare användes för uttagande av tandnerven.

Donar, fornty., dunderguden. Se Tor.

Dona'rium, nylat., benämndes en tid ett ämne, som troddes vara en ny metall. Sedermera befanns det vara identiskt med torium (se d. o.).

Dona'rium, pl. Dona'ria 1. Dona'rier, lat., invigd gåva till en kyrka.

Dona't {lat. dona'tus, dona'ta, bortgiven), person som ingått i ett kloster, utan att avlägga fullständigt klosterlöfte; även donation (se d. o.).

Dona't, en latinsk medeltidsgrammatik, uppkallad efter æUus Dona'tus, en berömd romersk språklärare.

Donata'rie, se under Donera.

Donatia'nus, latinskt mansnamn, fr. Dona-tien {1. -siä'ng) = Donatus (se d. o.).

Donatio'n, Dona'tor m. fl., se under Donera.

Dona'tis komet, astr., upptäckt av italienaren Donati 1858, var en av 1800-t:s praktfullaste kometer. Omloppstid omkr. 2,000 år.

Donatfster (efter biskop Dona'tus i Kar-tago), en ofördragsam kristen sekt i 4:e årh.

Donatfvum, lat. (av dona're, begåva), penningegåva, som de romerska kejsarna vid högtidliga tillfällen läto utdela till soldaterna.

Dona'tor, se under Donera.

Dona'tus, latinskt mansnamn (av dona're, begåva), begåvad.

Donauvelsen (Z. -fe'ls-), zooL, en fiskart av malsläktet.

Don Carlos, historiskt skådespel av Schiller.

Don Cesar de Basa'no, skådespel av Duma-noir och Dennery.

Dondos, negrer, som lida av alhinism (se d. o.).

Done'ra {lat. dona're, av do'num, skänk), skänka, göra en donation. — Donatio'n, skänk, gåva. Jfr Donum. — Dona'tor, person, som gjort en donation. — Donata'rie, gåvoemottagare, innehavare av donationsgods.

Dongoläder, amerikanskt, kombinerat röd-och vitgarvat läder av getskinn, kalv- 1. koskinn. Användes mest som överläder.

Don gratuit, fr. {1. dång gratui'), frivillig gåva, som de privilegierade stånden i Frankrike vid utomordentliga tillfällen gjorde till staten.

Do'nia, hot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ, i Australien och på Nya Zeeland. Ett par arter med kräftklolika blommor odlas i kruka.

Donjon, fr. {1. dångsjå'ng), hefästn., torn-Don Juan—Dorotea

formigt, bombfast befästningsverk i flera våningar.

Don Juan, sp. (1. dånn sjua'n), eg. herr Johan; spansk sagopersonlighet (med riddaren don Juan Tenorio som förebild), ofta behandlad av diktare och kompositörer, hjälte i Mozarts opera Don Giovanni (Don Juan) samt ett epos av Byron; fig., demonisk och fräck förförare.

Donkey, eng. {1. då'ngki), sjöv.y i sammansatta ord, som avse maskindelar, betyder ordet att ifrågavarande del är avsedd som reserv för tillfälligt bruk. — Donkeyman, eldare, som sköter donkeypanna (se d. o.). — Donkeymaskin, hjälpmaskin. — Donkeypanna, ångpanna, som i hamn användes för drivning av ångvinschar, för värmeledning ombord o. s. v. — Donkey-pump, av donkeymaskin driven hjälppump.

Do'nkola, folkstam och landskap i Nubien.

Do'nna, se under Don.

Do'nna e mo'bile, ital., kvinnan är ombytlig. (Aria ur operan "Rigoletto" av Verdi, "Ack, som ett f jun så lätt...")

Donna Juanfta, operett av Suppé.

Do'nnerwetter, ty., åskväder; brukas som svordom i betydelsen "blixt och dunder".

Do'no de'det, lat., se d. d.

Don Pasquale (1. dånn pakva'le), buffaopera av Donizetti.

Don Quijote, sp. (1. dånnkisjå'te), eg. namn på den vandrande riddaren av la Mancha i spanjoren Cervantes' världsberömda roman med samma namn; svärmare; person, som inlåter sig i dåraktiga företag. —

Donquijoteri'er, överdådiga, galna företag.

Don Quixote, ett äldre skrivsätt för Don Quijote.

Don Ranu'do (anagram av orden "o du nar"), hjälten i Hölbergs komedi "Don Ranudo di Colibrados"; fig., fåfäng och utfattig narr.

Do'num, lat, gåva, skänk. — D. gratu'itum, frivillig avgift.

Doomsdaybook, se Domesdaybook.

Dopfunt (av lat. fons, källa), kyrkokärl, vanligen av sten, för bevarande av dopvattnet.

Do'ppia ("dubbel") 1. Pi'stola, ital, förr brukligt italienskt guldmynt av olika värde. —• Doppie'tta, ital, sardiniskt guldmynt.

Doppingar, zooL, en sjöfågelfamilj, Podi-cepedidæ av ordn. Colymhi'formes. Se Podiceps.

Do'ppio, ital., dubbel. — D. movime'nto,

tonk., dubbel rörelse, uttryck, som betecknar att tempot vid taktarters växling skall förbliva detsamma. — D. valo're, tonk., dubbla notvärdet, d. v. s. dubbelt så långsamt.

Doppleri't, geol., en mineralsubstans av utfällda humussyror och möjligen även kalk-salter. Förekommer i torvlager.

Dopplers princip, fys., en av tyske fysikern Doppler uppställd lag ang. svängnings-

talet för en vågrörelse, som utgår från en kropp, som själv är i rörelse.

Dora'den, zool., guldkarpen, guldmakrillen. — DoraMer, guldmakriller, ett släkte makrillfiskar, Cory'phæna.

Dora'do, astr., stjärnbilden Svärds-f i s k e n på s. hemisfären.

Dorap, fr. (1. dåra'sj), förgyllning.

Dordi, förk. av kvinnonamnet Dorotea.

Do'reas 1. Du'rias, vita, med blommönster försedda, ostindiska musliner.

Dore'ma ammoni'acum, hot., se Ammoniak-gummi.

Do'rerna 1. Do'rierna, en av grekernas tre huvudstammar.

Do'ria, en av genuesiska republikens fyra stora adelsfamiljer.

Dori'derna = Nereiderna (se d. o.).

Do'ris, grekiskt kvinnonamn, den rikt begåvade, brukas ofta i herdedikter; gr. myt., moder till nereiderna (se d. o.); astr., namn på en av asteroiderna.

Do'ris, zool., st järnsnäckor 1. korssnäckor, ett släkte små havssnäckor, med fjäderlika, på ryggens mitt belägna gälar. — D. murica'ta är allmän i nordeuropeiska hav.

Do'risk, från Dorien (i Grekland) härstammande. — Doriska vandringen, dorernas utvandring åt söder 1104 f. Kr. — Dorisk stil, hyggn., den äldsta och enklaste av de grekiska byggnadsstilarna, uppkallad efter dorerna och särskilt karakteriserad av kolonnerna, som äro utan bas och vilkas kapitäl bestå av en rund vulst, echinus, och en fyrkantig platta, abacus (se d. o.). Frisen prydes av triglyfer och metoper (se d. o.). — Dorisk tonart, tonk., autentisk tonart på df (d e f g a h c). — Dori'sm, egendomlighet hos det doriska folket 1. dess dialekt.

Dorking-höns, en engrelsk gödhönsras.

Dormia'1, farm., kloralamylenhydrat, ett sömnmedel.

Dormiti'v (av lat. dormiWe, sova), med., sömngivande medel.

Dormito'rium, lat., sovkammare, sovsal i ett kloster; även begravningsplats.

Dorniö's (fr. dormeuse, av lat. dormüre, sova), nattmössa; en liten huvudkudde; sovvagn.

Dorn (1. dårn), tekn., verktyg, som användes för att utvidga ett i metall uppborrat hål.

Dornröschen, ty. (1. dårn-), sagofigur, "prinsessan Törnrosa".

Dorobanti (1. -ba^ntsi), krigsk., det halvper-manenta infanteriet i rumäniska armén före världskriget.

Doro'nicum, bot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. — D. cauca'sicum, gemsrot, flerårig, vårblommande, halvmeterhög ört, som odlas i trädjBrårdar.

Dorote'a, grekiskt kvinnonamn (av do'ron, gåva, och theo's, gud). Guds gåva. Förk. till Do'ra (stundom i Sverige Dordis).374

Dorsa'l (av lat, do^rsum, ryg-g-, baksida), som har avseende på ryggen, sittande 1. vänd åt ryggen till. Jfr Ventral.

Dorsa'l, arkeoL, bakgrundsstycke, bakgrundsvägg, ryggbräde.

Dorsa'lalveola'rer = Dorsoalveolarer (se d. o.).

Dorsa'ler (av lat. doWsurriy rygg), språkv.y språkljud, som åstadkommas medelst tungryggen.

Dorsetteen (L dårsetti^n), engelsk halvsiden-vävnad med varp av kamgarn och inslag av silke.

Dor si ventral (av lat. do'rsum, rygg, och ve'nter, mage), hot., kallas ett organ 1. en del av en växt, hos vilken man kan urskilja en rygg 1. översida och en buk- 1. undersida, och som således endast utefter ett plan kan delas symmetriskt.

Dorsoalveola'rer 1. Dentipalataler, språkv., ljud, som bildas genom artikulation av tungans övre yta mot tandvallen.

Dorste'nia, bot., växtsläkte av fam. Mora'-ceæ. — D. contraye'rva, i Central- och Sydamerika, lämnar den stimulerande drogen bezoarrot.

Do'rsum, lat., rygg. — In do'rso, handelst., på baksidan (av en växel o. d.). — Dorsa'l, som har avseende på ryggen. — Dorsal-värk, med., ryggmärgslidande.

Dorures, fr. pl. (1. dåry'r), fransk benämning på med guld invävda tyger, epåletter, guldbroderier m. m.

Dory'alis, bot., växtsläkte av fam. Flacoiir-tia'ceæ, buskar och små träd, i Afrika. — D. Ca'ffra, lämnar keiäpplen, D. rham-noi'des och D. rotundifolia, lämna kajfer-plommon, i hemlandet (Kap, Natal) omtyckta frukter.

Dory'foros, gr. (av do'ry, lans, och fe'rein, bärare), lansbärare; drabant.

Dory'phora decemlinea'ta, zool., Colorado-baggen (se d. o.).

Dos, se Dosis.

Dos, gen. Do'tis, lat. (av do, jag giver), hemgift, utstyrsel, brudgåva. — D. adventi'tia, utstyrsel, skänkt av andra än fadern och släktingarna på fädernet i rätt uppstigande led. — D. eccle'siæ, en kyrkas förmögenhet. — D. profecti'tia, hemgift, skänkt av föräldrarna 1. far- och morföräldrarna. — Dote'ra, giva dotation. — Dotatio'n, hemgift; utstyrsel; gåva till välgörande ändamål. — Dota'l {lat. dota'lis), som har avseende på 1. hör till hemgiften. — Dotal-bonde, jordbrukare, som skattar till en andlig stiftelse. — Dotalgods, egendom, som tillhör en andlig stiftelse. — Dotal-syste'm, jur., det system, enl. vilket den gifta kvinnan betraktas som ett självständigt rättssubjekt. —• Dotalium, änkas liv-geding.

Dos, fr. (1. då), rygg, bakdel, baksida. — Dos à dos, fr. {1. däsàdk'), dansk., rygg mot 1'ygg;) (Visavi; ett slags åkdon, där

de åkande sitta rygg mot rygg med varandra; ett slags salongsdivan.

Do'sbarome'ter, fys., kvicksilverbarometer med kvicksilverbehållare (dosa).

Dosage, fr. (1. dåssa'sj), se Dosering.

Dose'ra, avväga beståndsdelarna i en mekanisk blandning (särskilt om läkemedel). Se även Dossera.

Dose'ring {fr. dosage), förhållandet mellan viktmängderna av de i en mekanisk blandning ingående beståndsdelarna. Se även Dossering.

Dosiologi', se under Dosis.

Do'sis 1. Dos {gr. do'sis, av dido'nai, giva), gåva; med., farm., sats; bestämd mängd av ett läkemedel, som för varje gång bör intagas; avmätt del. Jfr föreg. ord. — Dosis ple'na, en full dosis. — Dosis re-fra'cta, delad dosis. — Dosiologi', läran om den mängd, vari läkemedel böra användas.

Doslibell, fys., dosvattenpass.

Dossale, ital. {1. dåss-), framsida på altare.

Dosse'nnus, lat., stående mask (listig skälm) i atellanerna (se d. o.).

Dosse'ra 1. Dose'ra {fr. doser, av dos, rygg), slutta; göra sluttande. — Dosse'ring 1. Do-se'ring, sluttning.

Dossier, fr. {1. -sie', av lat. do'rsum, rygg), samling av handlingar. — Dossier-system, sammanförande i ett arkiv av alla handlingar, som röra en person 1. sak, till ett helt för sig.

Dosta, bot., se Clinopodium.

Dota'l, Dotatio'n, Dote'ra m. fl., se under Dos.

Dottore, ital. {1. -tå're), doktor. — D. di Bo-logna, doktorn från B., komisk karaktärsmask i Commedia delV arte (se d. o.).

Douane, fr. {1. doa'nn, ital. dog ana, av lat. du'cere, föra), tullkammare; packhus; tullavgift. — Douanier {1. -ie'), tulltjänsteman.

Doublé, fr. {1. doble'), överdrag av ädel metall på oädel. Jfr Doubléer.

Double brown stout, se under Brown stout.

Double eagle (döbbl igl), "dubbelörn'^ guldmynt i Förenta staterna = 20 dollars.

Double échappement, fr. {1. dobbl esjapp-ma'ng), en repetitionsmekanik i pianoforte.

Doubléer, smyckeädelstenar, som utgöras av två till ett helt förenade stenar, den ena slipad som överdel, den andra som underdel. — Äkta doublé, kallas en doublé, i vilken över- och underdel äro av samma ädla material. — Halväkta doublé, kallas en doublé, i vilken underdelen utgöres av bergkristall 1. glas. — Oäkta doublé består av bergkristall på ett underlag av färgat glas.

DoubIe'ra etc., se Dubblera.

Doublette, fr. {1. dobble'tt), se Dubblett.

Doublure, fr. {1. dobly'r), grovt, vitt ylletyg,Doucement—Dragon

375

som begagnas till foder, kragar m. m. å uniformer.

Doucement, Douceur, se under Doux.

Douche, fr. (1. dosj), se Dusch.

Doucin, fr. {1. dosä'ng, av douXy söt), bot.y en art svagstammigt äppelträd {Pi/rus ma'lus 13. pu'mi'la). Användes ofta som grundstam till dvärgträd.

Douglas-gran (1. do'gglös-), bot.y från v. Nordamerika härstammande barrträd, Pseiidotsu'ga DougWsii 1. taxifo'lia. Gott virkesträd. Planteras i Sverige som parkträd.

Doumpalm {1. do'm-), bot.y en egyptisk palm-

art, Hyphæ'ne theba'ica, med gaffelgrenig stam och ätliga frukter.

Dounilhac, fr. (1. donila'ck), ett i departementet Dordogne berett rödvin.

Dourine (Z. dori^ne), veter., trypanosomsjuka hos häst.

Do, ut des, lat.y jag giver, på det du må giva, ett uttryck, som nu i politiskt språk betecknar ömsesidiga eftergifter från partierna.

Douteux, fr. (1. dotö'), tivelaktig.

Doux, fem. Douce, fr. (1. do, dos, lat. du'lcis)y söt; intagande; mild; foglig; vänlig. — Doucement (1. -söma'ng), stilla, varsamt, vänligt. — Douceur (1. dosö'r), sötma, vänlighet, saktmod; gåva av erkänsla; gratifikation; dusör, drickspenningar.

Dovers pulver (1. dåVvers -), farm., pulver, sammansatt av kräkrot, opium och svavel-syrat kali. Användes vid diarréer, rödsot m. m.

Dovhjort, zool.y se Dama.

Dow-metall {1. da'u-), en magnesiumlegering av ringa eg. v. Liknar till sina egenskaper elektronmetall (se d. o.).

Downing-street, eng. (1. da'uning-strit), den gata i London, där utrikesministeriets hus, i vilket regeringen håller sina sammanträden, är beläget, varför namnet stundom betecknar regeringen.

Dovrefibla, bot., se Hieracium.

Dovre'nse, bot.y från Dovre.

Doxa'l (av gr. do'xa, pris), gallret mellan högkoret och huvudskeppet i katolska kyrkor.

Doxografi' (av gr. do'xa, mening, omdöme, lära, och gra'femy skriva), samling filosofiska lärosatser. —• Doxologi' (av gr. lo'goSy lära). Guds lovprisande; vissa till den offentliga gudstjänsten hörande uttryck till Guds förhärligande, t. ex. slutorden i Fader vår: ty riket är ditt etc. — Doxomani' (av gr. mani'a, raseri), omåttlig äregirighet.

Doyen, fr. (1. dåajä'ng, av lat. deca'nus [se Dekanl), den främste 1. den äldste (i en kår, fakultet 1. d.). Kallades fordom de'can och sedermera de'an. — D. du sacré col-lége (L - dy - kållä'sj), den förnämste i kardinalkollegiet. — D. de la faculté (Z. -

dö - kylte'), dekan vid en av ett universitets fakulteter.

Dr 1. D:r, förk. för doktor.

Dr., förk. för Drachme (se d. o.).

Draba, bot.y nagelört, växtsläkte tillhörande fam. Cruci'feræ. — D. aizoi'des, odlad alp-växt. — D. alpi'na, gullnagelört, gulblom-mig fjällväxt. — D. crassifo'Iia, dvärgs-nagelört, liten fjällväxt. — D. hirta, fjällnagelört. — D. inca'na, grånagelört. — D. mura'lis, lundnagelört. — D. nemoro'sa, backnagelört. — D. re'pens, odlad (Sibirien, Georgien). — D. ve'rna, vårnagelört, allmän vårväxt.

Draba'nt (fr. traban), eg. löpare; ledsagare; soldat hörande till en furstes livvakt; astr.y biplanet, måne. Jfr Satellit.

Dracæ'na, bot.y växtsläkte av fam. Lilia'ceæy palmartade, ofta höga träd i gamla världens varmare länder. Många arter odlas som prydnadsväxter. Förväxlas ofta med arter av släktet Cordy'line. — D. Draco, drakblodsträdet. Ryktbart var ett exemplar av detta träd, som förr växte på Teneriffa och vars ålder uppskattats till 5,000 år.

Dra'chma, Dra'chme 1. Dra'kma {gr. dra'chmey nypa, av dra'sseiny gripa i, fatta med fingrarna), forngrekisk vikt

och mynt, varav även präglades myntstycken om 2, 3, 4 och 10 drachmer (di-y tri-y tetra-och dekadrachmon); nu v. myntenheten i Grekland = 1 franc (72 öre), förr 65,25 öre; förr hos oss: apoteksvikt ^Ae av en libra = 3,75 gr.

Dra'co, astr.y Draken, en stjärnbild på n. hemisfären; zool.y draködlor 1. flygödlor. — D. mitiga'tus, lat.y eg. "den tämde draken", gammal benämning på kvicksilver-klorur.

Dracoce'phalum, bot.y växtsläkte av fam. Labia'tæ. Många odlade arter från Orienten, Turkestan, Himalaya o. s. v. En inhemskt art. Blommor blå till violetta. — D. ruyschia'na, drakblomma, drakhuvud, förekommer sparsamt i s. Sverige. Är i hög grad förtjänt av odling. — D. thymi-flo'rum, draktimjan, odlad och förvildad.

Drafn, se Båra.

Draft, eng.y handelst.ytrsittsiy trasserad växel.

Draga'nt 1. Gummi-dragant, farm.y Traga-ca'nthay ett gummiliknande ämne, som utsipprar ur stammen på vissa växter av släktet Astra'galus i Mindre Asien, Persien m. fl. länder.

Dragée, fr. (1. drasje'), ett slags sockerbageriprodukt, sockergryn o. d.

Dragharmo'nika, se Ackordion.

Dragoma'n 1. Drogma'n, fr. (av arab. tard-schama, förklara), tolk vid de orientaliska hoven. Jfr Dolmetsch.

Dra'gomir, se Dagmar.

Drago'n (ital. drago'ne, fr. dragon) y eg. drake; lätt ryttare. Benämningen har uppkommit därav, att de första dragonerna376

hade pistoler, vilkas kolvar liknade drakhuvuden. — Dragona'der, de våldsamma, av dragoner utförda förföljelserna mot hugenotterna i Frankrike under Ludvig XIV:s regering; påbjudna militäriska våldsgärningar i allm.

Dragon (fr. estragon), boty en till fam. Com-po'sitæ hörande kryddväxt, Artemi'sia dracu'nculus, av vilken genom utlakning med ättika fås s. k. Dragonättika, fr, vinaigre d'estragon (1. vinägr dästra-gå'ng).

Drainage, fr. (1. dräna'sj), se Dränage. — Draine'ra (eng. to drain), se Dränera.

Draisine, fr. {1. dräsi'nn), se Dressin.

Drakblod, farm.y ett harts, Sa'nguis dra-co'nis, som erhålles av en palmart, Ca'-lamus dra'co. Var förr officinellt men har numera blott teknisk användning. Andra arter drakblod erhållas av Dracæ'na (fam. Lilia'ceæ)y Pteroca'rpus (fam. Legumi-no'sæ) och Croton (fam. Euphorbia'ceæ).

Drakblodsträdet, bot., se Dracæna.

Drakblomma, Drakhuvud, Draktimjan, bot., se Dracocephalum.

Dra'kma, se Drachma.

Drakmånad = Drakonisk månad (se d. o.).

Drako'msk, alltför sträng, grym, omänsklig. Jfr Drakonisk lag.

Drako'nisk lag (efter Drako, lagstiftare i Aten, vilken belade de minsta förbrytelser med dödsstraff), grym, omänsklig lag. — D. månad, astr., den tid, som förflyter mellan månens två på varandra följande sammanträffanden med en och samma nod.

Drakorden, kinesisk orden.

Dram, engelsk vikt = 1,77 gr.; no. "sup", "snaps".

Dram = Drama (se följ. ord).

Dra'ma, gr., eg. handling; en av poesiens tre huvudarter; skådespel. — Dramatfk, dramatisk poesi; skådespelarkonst. — Dramatiker, författare av dramer. — Dramatise'ra, framställa 1. behandla i skådespelsform. — Drama'tisk, som tillhör skådespel; skriven i form av skådespel. — Dramatu'rg, författare av skådespel. — Dramaturgi' 1. Dramaturgisk, läran om reglerna för diktandet av ett skådespel, skådespelsdiktning. — Dramatu'rgisk, som har avseende på dramaturgi.

Dra'mion, nygrekisk vikt = 3,2 gr.

Dra'mma per mu'sica 1. Dramma Ii'rico, ital., den vanliga italienska beteckningen för opera seria (se d. o.).

Drap, fr. (1. dra), kläde, tyg. — D. d'argent (1. - darsja'ng), silverbrokad. — D. d'or (1. - dår), guldbrokad. — D. impérial (l. - ängperia'll 1. Circassiénne (1. -iä'nn), ett slags fint ylletyg. — Drape'ra, ordna en klädsel, ett förhänge, en gardin o. d. så, att det faller i smakfulla veck. — Draperi' 1. Drape'riiig, en klädnad 1. ett tyg ordnat så, att det faller i lediga, smakfulla v^ck,

Drapa {fornnord. dra'pa, av drepa, slå, spela på ett stränginstrument), lovkväde (eg. ackompanjemang av strängaspel).

Drap d'argent, m. fl., se under Drap.

Drapeau, fr. (1. -på'), fana. — Le drapeau rouge (1. lö - ro'sj), den röda fanan; upprorsfanan; socialistfanan.

Drape'ra, Draperi, se under Drap.

Drapp (ital. drappo, fr. drap)y kläde, benämning på åtskilliga slags tyg.

Dra'stisk (gr. drastiko's av dran, utföra), snabbt och kraftigt verkande; realistiskt målande. — Dra'stica 1. Drastiska medel, pl., med., starkt verkande läkemedel, i synnerhet sådana, som avse avföring.

Dra'ugadrotten, nord. myt., gengångarnas herre, binamn till Oden.

Draugar, nord. myt., benämning på spöken 1. gengångare.

Draughts, eng. (1. dråfts), damspel, dam-spelsbrickor.

Draupner 1. Dröpne, nord. myt., eg. den drypande; namn på en ring, som tillhörde Oden, och av vilken var nionde natt åtta lika tunga ringar dröpo; även namn på en dvärg.

Drawback, eng. (1. drå'back, av draw, draga, och back, tillbaka), handelst., dråback, återbetalning från statsverkets sida av importtullavgifter för råvaror, vilka exporterats i förädlad form, 1. av tillverkningsavgifter för vissa inom landet tillverkade handelsartiklar (t. ex. brännvin); även = rabatt (se d. o.).

Dravi'da, sanskr., tamilfolket och med detta besläktade folk i s. Dekhan.

Dravi'daspråken, de språk, som talas av dra-viderna (se föreg. ord).

Drawing-room, eng. (1. drå'ing-rom), samlings- och mottagningsrum, salong, förmak. — Drottningens 1. konungens d., cour vid hovet; hovfest.

Dravi't, miner., en brungrön 1. brunsvart art av turmalin (se d. o.).

Dreadnought, eng. (1. dräddnå't), "orädd", en av engelska flottans starkaste slag-skeppstyper. Jfr Superdreadiiought.

Dre'hkreutz, ty., vändkors.

Dreier, ty., benämning på ett trepfennigs-stycke i flera tyska länder.

Dreissiger, ty. (1. draj-, av dreissig, trettio), äldre österrikiskt silvermynt = 30 kreuzer = 93,5 öre; äldre bajerskt rymdmått, omkr. 1 1.

Dress, eng.,^ dräkt. — Evening dress 1. Full dress (1. ivning - 1. foll -), sällskapsdräkt.

Dresse'ra (fr. dresser), inöva djur; göra skicklig till någonting. — Dresseur, fr. (1. dressö'r), 1. Dressör, inövare

av viss färdighet hos djur. — Dressure, fr. (1. dressy'r), 1. Dressy'r, inövning i en viss färdighet.

Dressfn (fr. draisine), ett slags fyrhjuligt åkdon, som på järnvägsskenor framdrives medelst vevning 1. motor.

Dressoir, fr. (L dressåa'r), ett slags byffé för förvaring och utställning av silversaker i ett hem.

Dressyr, se under Dressera.

Dressö'r, se under Dressera.

Drevlja^ner, "skogsfolk", benämning på flera slaviska stammar, särskilt i Volynien.

Dreyfusaffären il. dräfy'ss-), mycket omtalad politisk process i Frankrike under l890-t., i vilken bl. a. Émile Zola ingrep med en flammande anklagelseskrift, Tac-cuse (se d. o.).

Dribbling (av eng. drihble, droppa, drypa), sportt., fotbollsterm, som innebär att spelaren under hastig löpning sparkar bollen framför sig helt nära fötterna.

Drill {ital. trillo), tonk., en upprepad, hastig omväxling av två bredvid varandra liggande toner. — Drillkedja, en följd av drillar på flera toner efter varandra.

Drill, eng., drillborr; borra, genomborra; krigsk., exercis; exercera; mönstra soldater; lantbr., upphöjd balk på en åker. — Drillexercis, benämning på den inom tyska armén bedrivna exercisen. — Drillkultur, jordbruk, varvid åkern upplägges i rader av upphöjda balkar. — Drillmaskin, rad-såningsmaskin. — Drilla, krigsk., exercera; lantbr., så i rader; fig., plåga, martera.

Drill, zooL, se Mandriilus.

Drillsnäppan, zooL, en vadare, Tringo'ides hypoWiicos, av underfam. Snäppor, allmän i hela Sverige.

Drilo, se Valonea.

Dri'mys, bot., växtsläkte av aromatiska träd (fam. Magnolia'ceæ) i Amerika och Australien. — D. Wi'nteri, i bergen från Mexiko till Kap Horn, ger en drosr, Co'rtex wintera'nus ve'rus 1. Cortex Mala/mbo, tapirbark, som i Brasilien anses verksam mot diarré och rödsot, gula febern m. m.

Drink, eng., "dryck", ett glas av en vanligen blandad, alkoholstark dryck.

Drittel, ty., "tredjedel", benämning på små tunnor av bokträ, vari smör packas för export.

Dri'tto, ital, Droite, fr. (1. drå^att), tonk. med högra handen.

Drive, eng. (1. drajv), sportt., slag i lawn-tennis, utföres efter bollens studs, varvid den träffas på låg höjd och får en nära horisontell riktning.

Driver, eng. (1. dra'jver), "drivare", golfklubba.

Dr. Jur., förk. för Juris doktor. — Dr. Med., förk. för Medicine doktor. — Dr. Pharm., förk. för Farmacie doktor. — Dr. Phil., förk. för Filosofie doktor. — Dr. Tekn., förk. för Teknologie doktor. — Dr. Th., förk. för Teologie doktor.

Drofn, nord. myt., en av Ägirs och Rans döttrar.

Drog (fr. drogue), farm., rå apoteksvara, rått färgstoft. — Drogi'st, person, som liandlar med droger.

Drogma'n, se Dragoman.

Drogue, fr., se Drog.

Droit, fr. (dråa'), rätt, rättsvetenskap; avgift, tull. — D. administrati'f, förvaltningsrätt.

— D. civi'l, civilrätt. — D. civique il. - si-vi'ck), medborgerliga rättigheter. — D. commercia'l, handelsrätt. — D.

constitution-nel il. - konstitysiånä'll), grundlagsrätt. — D. coutumier {l. - kotymje'), sedvanerätt.

— D. d^aubaine (L - dåbä'n), hemfallsrätt. — D. d'auteur (Z. - dåtö'r), skaparrätt, immateriell äganderätt, litterär och konstnärlig äganderätt. — D. d'entrée (L -dangtre'), införseltull. — D. de port {l. -dö pår), hamnavgifter. — D. de recousse il, - dö röko'ss) 1. de reprise (Z. dö röpri's), rätt att återfå en pris. — D. des gens il. - de sjang), folkrätt. — D. de suite (l. - dö svitt), stoppningsrätt, se Stoppage in transitu. — D. de visite (Z. - visi'tt), visitationsrätt. — D. d'exportation (Z. -däxpårtasjå'ng), utförseltull. — D. écrit il. ekri'), skriven lag.

Droite, se Dritto.

Drok-pa, folkslag i n. Tibet.

Drolerie, fr. il. dråleri'), narrspel, tokeri, upptåg.

Dromæ'us, zooL, emu-släktet. Se Emu.

Dromeda'r, zooL, Came'lus dromeda'rius, en-puckliga 1. arabiska kamelen, ett däggdjur, som hör till kamelsläktet inom ordn. Rumina'ntia (idisslarna).

Dro'mia, zooL, kräftdjurssläktet ullkrabbor.

— D. rugo'sa, är en ytterst vanlig art i kritans korall- och bryozokalk vid Limhamn och Faxe i Skåne. — Dromio'psis, paleont., fossilt krabbsläkte, närstående nu levande släktet Dro'mia.

Dro'mon, gr., ett slags raedeltidsgalär.

Dromopetard (av gr. dr o'mos, kapplöpning, och fr. pe'tard, sprängmina), en hastig-hetskontrollapparat för järnvägståg.

Dro'mos 1. Sta'dion, gr., kapplöpning.

Dronten, zooL, se Didus.

Dröps, eng., eg. droppar; smälta sockerklumpar, karameller.

Dro'schka, se Droska.

Dro'sera, bot., insektätande växtsläkte, tillhörande fam. Drosera'ceæ. Kärrväxter. — D. a'nglica, syn. D. lonqifolia (se d. o.). — D. interme'dia, småsileshår. — D. longi-fo'lia, storsileshår. — D. rotundifo'lia, sileshår.

Drosera'ceæ, bot., flugfångare, insektätande växtfamilj, tillhörande de choripetala dikotyledonerna, vitt utbredd i tropiska och tempererade trakter. Svenskt släkte Drosera (se d. o.).

Dro'ska, urspr. ett lätt, obetäckt ryskt åkdon; fiaker (se d. o.).

Drosome'ter (av gr. dro'sos, dagg, och metre'in, mäta), fys., daggmätare, instrument, varmed man kan bestämma, huru mycket dagg som fallit på en viss tid.

Drosophy'lluin lusita'nicum, bot.^ sydeuro-378

peisk buske av fam. Drosera'ceæ. Grenar av denna insektätande växt upphängas i trakten kring O porto i boningsrummen som flugfällor.

Drosselspole (av ty. drosseln, strypa), Dämpspole, trådspole med stor självinduk-tion, som därigenom förhindrar genomgång av högfrekventa växelströmmar.

Drots (fornsv, drotsæte]y fordom hos oss titeln för den ämbetsman, som näst konungen hade högsta tillsyn över rättsväsendet.

Drott 1. Dro'tten, konunga- och prästtitel under fornnordiska tiden.

Drottkväde, metr., fornnordiskt versslag med oftast åttaradiga strofer samt alliteration och assonans.

Drottningens av Spanien fjäril, zooL^ en svensk ^'àic\emovf]'àYi\yArgy'nnis latWnia.

Drottning Eufemias visor, se Eufemia-visorna.

Drottning Kerstis kråka, zool.^ blåkråka.

Drottning Kristinas stil, konsth., stundom hos oss brukad benämning på den stil, som i Danmark kallas Kristian den fjärdes stil (se d. o.).

Drottsete, se Drots.

D. R. P., förk. för Deutsches Reichspatent (1. då'jtsjes rajchs-), tyskt rikspatent.

Druchi'na, ry., se Drusjina.

Druckblau, ty., dets. som Acetinblått (se d. c.).

Dru'denfuss, ty. (av Druden, älvor), alvkors 1. pentagram (se d. o.), en uråldrig,mystisk figur, bestående av 5 kring en liksidig femhörning ställda likbenta trianglar.

Drui'd, präst, domare, läkare, siare 1. skald hos de forna kelterna. — Druidaltare 1. Druidstenar ~ Chromlech, Dolmen, Men-hir (se d. o.). — Druidi'sm, de forna keltiska folkens gudalära. — Druidi'ssa, gammal, ogift keltisk spåkvinna.

Druidorden {eng. United ancient order of druids), en efter de keltiska druiderna uppkallad engelsk förening för brödrakär-lek och mänsklighetens väl, numera spridd över hela världen. I Sverige logen "Ad-astra" i Malmö.

Drum, eng., trumma.

Drumlin {1. drö'mmlin), geoL, långsträckt moränkulle av bottenmorän, vanligen med kärna av fast berg, belägen i inlandsisens rörelseriktning.

Drummer, geol., sprickfyllnader i bergarter, bestående av ur någon lösning utkristalliserade mineral. Jfr Drusriim.

Dru'mmonds kalkljus, fys., ett belysnings-sätt, varvid kalk 1. magnesia glöder i en knallgaslåga. Kallas också Hydrooxyge'n-Ijus och Sideralljus.

Dru'pa, bot., stenfrukt.

Drupa'ceæ, bot., underfamilj av fam. Rosa'-ceæ. Syn. Amygdala'ceæ.

Drury-lane-theatre, eng. (1. dru'ri-len-thi'a-tör), den äldsta nationalteatern i London.

Drus, miner., en samling av flera bredvid varandra sittande mineralkristaller.

Dru'ser, ett folkslag på berget Libanon i Syrien.

Drushål 1. Drusrum, geol., mer 1. mindre rundad hålighet i en (vanligen) tät bergart, fylld med en kristallmassa. Jfr

Drummer.

Drusji'na, ry., skara, trupp; urspr. benämning på furstarnas krigiska följen, senare på bataljonen inom vissa kosackregementen.

Dru'sus, fornromersk släkt.

Druvhyll, bot., se Sambucus.

Druzji'na = Drusjina (se d. o.).

Dry, eng. (1. dräj), torr, om viner, i vilka allt socker blivit sönderdelat vid jäsningen.

Drya'd 1. Hamadrya'd (gr. drya's, av drys, ek), gr. myt., trädnymf, som levde och dog med det träd, vari hon

bodde.

Dryas octope'tala, bot., fjällsippa, risartad, mattlikt växande fjällväxt, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Senticosæ.

Dry'as-zonen, geol., senglaciala sötvattens-avlagringar, bestående av lera, sand, gyttja 1. snäckgyttja och vilande omedelbart på istidens morän.

Dryckeskonung, se Arbiter.

Dry-farming, eng. (1. draj-fa'ming), amerikansk metod för största möjliga hushållning med jordfuktigheten i regnfattiga trakter.

Dry'inus, lat. (av gr. drys, ek), bot., på ek. — Dryo'philus, lat. (av gr. fi'los, vän), bot., ekälskande. — Dryo'pteris (av lat. Pte'ris, bräken), bot., ekbräken.

Dryoba'lanops, bot., växtsläkte av fam. Dipterocarpa'ceæ. — D. Ca'mphora, ett mycket högt träd på Stora Sundaöarna, lämnar B ar os-1. Borneokamfer (kemisternas Borneo'l).

Dryo'bates, zooL, fågelsläktet B r o k -spettar av ordn. Klätterfåglar. — D. leucono'tus, vitryggig hackspett. — D. ma'jor, större hackspetten. — D. me'-dius, mellanspetten. — D. mi'nor, liten hackspett.

Dryo'copus ma'rtius, zool., spilkråka, en hackspett, allmän i hela landet.

Dryo'per, forngrekisk (pelasgisk) folkstam.

Dryo'philus, se under Dryinus.

Dryo'phis, zool., trädormar, ett släkte giftlösa, mycket vackra ormar i Sydamerika, Sydafrika och Sydasien.

Dry point, eng. (1. dra'j-påjnt), "torr spets", radering på koppar med s. k. kallnål 1. torrnål.

Dråback == Drawback (se d. o.).

Dråpa, se Drapa.

Dråpguden, nord. myt., ett av guden Tyrs binamn.

Dräll (ty. Drell, Drill, Drillich), treskaftad vävnad, vanligen med invävda figurer.

Dränage (1. -na'sj, fr. drainage), kirurg.,Dränera—Dubbelmittel

bortledning av sårsekretet vid sàrbehand-ling.

Dräne'ra {eng. åraine, fr, drainer), lanthr., täckdika med avloppsrör. — Dränering, täckdikning med avloppsrör.

Drätsel (gr. thesauro's, lat., the'saurusy fr. tre'sor, eng. treasure, fornty. threso, dreso, varav det medeltidssvenska træsel, dræ-sel), förråd, skatt, skattkammare.

Dr ät t, se Varp.

Drögadrotten, se Draugadrotten.

Drömkvinna (isl. draumkona), nord. myt., den drömmande fylgja (se d. o.), ett kvinnligt väsen, som förebådande visade sig under sömnen.

Dröpne, se Draupne.

Drö'ppel, med., venerisk katarr i urinröret. Se Gonorré.

Ds., förk. för lat. Dominus (se d. o.).

D. S. 1. d. s., tonk., förk. för Dal segno, från tecknet; på recept förk. för lat. da, signa 1. de'tur, signe'tur, må det givas och signeras, d. v. s. utlämnas försett med signatur (se d. o.).

D. S., förk. för sångsällskapet De Svenske.

Dsch, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska - och afrikanska ord, som även kan vara återgivet med Dj, Dsj, G. 1. J.

Dschan, Dschfggetai 1. Kula'n, zool., en art asiatisk vildåsna, E'quus hemüonus.

Dschema'di {arab. dschumàda), namn på de femte och sjätte månaderna i den muhammedanska kalendern.

Dschi'ggetai, se Dschan.

Dschonk, Dschunk, Djonk, Djunk, ett slags kinesiskt fartyg med två master och segel av sävmattor.

Dschu'ngel, se Djungel.

Dse'ren, zool., mongolisk gasell, en asiatisk antilopart, Gaze'lla gutturo'sa.

Dsj, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska och afrikanska ord, som även kan återgivas med Dsch, Dj, G\.J.

D-sträng, nedifrån räknat andra strängen på violinen, tredje på altfiolen, violoncellen och kontrabasen.

Dsu'1-ka'de, den 11 :e, och Dsu'1-hedsche, den

12 :e månaden i den muhammedanska kalendern.

dt., förk. för deciton.

D. t. d., förk. för lat. Da tales doses (se d. o.).

D:to, förk. för dito. Se Ditto, Detto.

Duab, ind., se Doah.

Dua'l, se Dualis.

Duali'n, kem., sprängningspreparat, som består av en blandning av nitroglycerin och bomullskrut.

Dua'lis, lat. (av du'o, två), språkv., numerus, som utmärker ett antal av två; tvåtals-form. — Dualfsm, antagandet av tvenne grundprinciper, en god och en ond för förklarande av världen.) (M o n i s m. —

Dualistiska teorien, fys., den teori, som söker förklara de elektriska fenomenen genom antagandet av två olika slag av elektricitet. —• Duali'st, anhängare av dualismen 1. den dualistiska teorien.

Du'ar, arab., kallas i n. Afrika arabiska tältläger.

Dua'rte, den portugisiska formen av namnet Edvard.

Dub, pers., karavanseraj.

Du'bba (fornisL, dubba, eng. dub, eg. utstyra, kläda i rustning), slå till riddare, upptaga i en riddarorden.

Dubbelato'm, kem., två med varandra till en radikal förenade atomer av samma grundämne.

Dubbel-b, tonk., nottecken, som anger, att följande not skall sänkas med två halvtoner. Den sålunda sänkta tonen får sin benämning tillökad med -essess.

Dubbelbarometer, fys., en föga använd form av kvicksilverbarometer, så inrättad, att den ger förstorade utslag.

Dubbelbildsmikrometer 1. Rochons mikrometer (1. råsjångs -), fys., ett instrument, varmed man kan bestämma ett föremåls storlek, om dess avstånd är känt 1. dess avstånd om dess storlek är känd.

Dubbelbrytning, fys., säges föreligga, i en kristall, som uppdelar en infallande ljusstråle i två.

Dubbelcicero, boktr., en tryckstil med 24 typografiska punkters kägel (se d. o.).

Dubbeldrill, tonk., drill, som på ett instrument samtidigt utföres på två toner.

Dubbelflygel 1. Dipla'sion (fr. vis-à-vis), tonk., numera obrukligt flygelpiano med en klaviatur vid vardera änden.

Dubbelflöjt, tonk., antikt instrument, bestående av två flöjtpipor, som blåstes samtidigt, oftast genom ett gemensamt munstycke; en täckt orgelstämma.

Dubbelfu'ga, tonk., fuga (se d. o.) med två subjekt.

Dubbelgrepp, tonk., säges föreligga, då på stränginstrument flera strängar samtidigt nedtryckas och bringas att ljuda.

Dubbelhake, eldvapen från 1400-t.

Dubbelhärd, tekn., lancashirehärd (se d. o.) med arbetsöppningen från två sidor och med dubbla formar.

Dubbelkors, tonk., nottecken, som anger att följande not skall höjas med två halvtoner. En sålunda förtecknad not får sin benämning tillökad med -ississ.

Dubbelkvartett, tonk., fyrstämmigt musikstycke, där varje stämma är dubbelbesatt; benämning på de personer som tillsammans utföra en dubbelkvartett.

Dubbelmikroskop, fys., mikroskop, så inrättat, att ett föremål samtidigt kan iakttagas genom två okular (se d. o.).

Dubbelmittel, boktr., tryckstil med 28 typografiska punkters kägel (se d. o.).380

Dubbelsalt, kem., förening av två enkla sal-ter i enkla proportioner.

Dubbelspat, miner., namn på de genomskinligaste varianterna av kalkspat.

Dubbelstjärna, astr., stjärnor, som på himmelssfären ligga varandra så nära, att de blott vid stark förstoring kunna urskiljas som mer än en. — Fysiska dubbelstjärnor, dubbelstjärnor, som verkligen ligga varandra nära och tillhöra samma system. — Optiska dubbelstjärnor, dubbelstjärnor, som endast skenbart ligga varandra nära, men i verkligheten befinna sig på mycket olika avstånd från jorden.

Dubbelsvans, herald., i vapen förekommande lejon med nästan till roten kluven svans, vars delar äro slingrade om varandra.

Dubbeltje, holL, "dulDbelstycke", holländskt silvermynt = 15 öre.

Dubbelvitrio'l, dets. som Adlervitriol (se d. o.).

Dubbelörn = Fläkt örn (se d. o.).

Dubento'nia, zooL, syn. Chiromys (se d. o.).

Du'bium, bot., tvivelaktig.

Dubblé (fr. doublé, av double, dubbel), biljardspelterm, som betyder att en påspelad boll först skall beröra en vall innan den göres.)(Direkt boll; jaktt., träff på två djur omedelbart efter varandra med dubbelbössa.

Dubble'ra (fr. doubler), fördubbla, taga dubbel; fordra; skiftesvis utföra en teaterroll; sammankitta två ädelstenar; sjöv., segla förbi en udde; spelL, "göra" en boll (biljard-), sedan den först träffat vallen; angripa från tvenne sidor. — Dubble'tt, två stycken av samma slag; tvenne rum, som höra samman; lika exemplar (av växter, böcker o. d.); ädelsten, sammansatt av tvenne. — Göra en dubblett, jaktt., med dubbelbössa nedskjuta tvenne djur efter varandra.

Dubbning, se Dubba.

Dubhe', astr., stjärna i stjärnbilden Karlavagnen.

Du'bier, pl. av Du'bium, lat, tvivel. — Du-biö's {lat. dubiosus), tvivelaktig, oviss.

Dublo'n 1. Doblo'n (fr. doublon, sp. dublon, av lat. du'plex, dubbel), äldre spanskt och spanskt-amerikanskt mynt

av växlande värde; äldre schweiziskt mynt = 17 kr.

Duboisia (^dybåa'sia),- bot., australiskt växtsläkte av fam. Solana'ceæ. — D. myopo-rofdes, lämnar drogen fo'lia Duboisiæ, som innehåller alkaloiden duboisin (se d. o.). — D. Hopwo'odii, lämnar material till ett av infödingarna berett berusningsmedel, pituri. Den verksamma beståndsdelen är en alkaloid, pituri'n, vars verkningar liknar nikotinets.

Duboisin {1. dybåasi'n), kem., farm., en i det australiska trädet Duboisia myoporoi'des förekommande alkaloid, vars verkningar likna atropinets.

Duc, fr. {1. dyck), Duca, ital. {1. doka; av

lat. dux, anförare), hertig. — Duchesse, fr. (1. dysjess), Duchessa, ital, (Z. do-ke'ssa), hertiginna. Jfr Duke.

Duc, fr. (1. dyck), elegant vagn med två platser under uppfällbar sufflett samt små säten framtill och baktill. — Petit duc (1. pöti' -), en duc (se ovan) utan framsäte.

Duca, se Duc.

Duc d'Alber, se Dykdalber.

Duce, 11, ital. (1. ill do'tje, av lat. dux, anförare), "ledaren", hedersnamn för Italiens diktator, Benito Mussolini.

Duchàtel, fr. (1. dysjate'll), låg stoppad soffa med lösa dynor i rygg och gavlar.

Duché, fr. {1. dysje'), hertigdöme.

Duchess, eng. Se Duke.

Duchesse, se under Duc.

Duchobo'rtser, se Dukobortser.

Duck, eng. (1. dack), and, anka.

Ducrin, se Dykräng.

Du'ctus, lat., anat., gång. — D. arterio'sus 1. Botalliska gången, efter födelsen igengroende gren av däggdjursfostrets lung-artär, vilken leder blodet från modern till aorta (se d. o.). — D. cho'ledochus, D. cy'sticus, D. hepa'tici, gallgångarna. — D. cochlea'ris, örats snäckgång. — D. ejaculato'rius, sädesblåsans och sädes-ledamas gemensamma utförsgång i urinröret. — D. thora'cicus, bröstgången. — D. wirsungia'nus, bukspottkörtlarnas utförsgång.

Du'cent vole'ntem fa'ta, nole'ntem tra'hunt, lat. ordspr., ödet leder sakta den medgör-lige, den motsträvige drager det med våld.

Duda, Dutka 1. Dudo'tka, ry., ryskt blåsinstrument av trä, bestående av två förbundna rörpipor med vardera tre tonhål.

Dudaim, hebr., en i bibeln omtalad ört, trol. Mandra'gora officina'rum (se Alrun), som förr antogs framkalla kärlek och befordra kvinnlig fruktsamhet; en diktsamling av den svenske skalden Runius.

Dudelsack, eng. (1. do'-), tonk., säckpipa.

Dudo'tka, se Duda.

Du'du, se Dodo.

Du'e, se A due.

Duebrödre, da., "duvbröder", medlemmar av Helgeandsorden.

Due'll {lat. due'llum), tvekamp; strid enl. vissa regler mellan tvenne personer, på grund av att den ene av de stridande kränkt den andres heder. — Duella'nt, person, som deltager i en tvekamp. — Duelle'ra, deltaga i

tvekamp. —• Duellplakat, svensk kungl. förordning ang. förbud mot dueller (1682).

Duello'na, gammal form för Bellona (se d. o.).

Due'nna {sp. duena [I. due'nja]), kvinna, som har uppsikt över ett ungt fruntimmer ; kyskhetsväktarinna; sällskapsdam, dam.

Due'rn (av lat. du'o, två), boktr., dubbelark, två folioark^ det ena lagt i det andra.Duett—Bunkers

381

Due'tt (ital. duetto 1. duo)^ tonk., tonstycke för två röster 1. två instrument med 1. utan ackomjanjemang. Jfr Duo, — Duetti'no, mindre duett.

Du'e vo'lte, se under Duo.

D. U. G., se D, Y. G.

Dugong, Dujong, zooL, ett däggdjur av gruppen sirendjur, Dugong diigon, vid Australiens nordkust och i Indiska havet. Jfr Manat och Lamantin.

Duim, holL (1. döjm), eg. tum; centimeter.

Duit, holl (L döjt), föråldrat holländskt kopparskiljemynt = omkr. 1 öre.

Duka't (ital duca'to)y guldmynt i åtskilliga länder; i Sverige något över två specier = 8 kr. — Dukato'n, nederländskt och italienskt silvermynt = 4,10—4,90 kr.; även namn på svenska 8-markstycken, slagna 1664—1704. — Dukat-upplaga, namn på vissa upplagor av svenska bokarbeten.

Duke, eng. (1. djuk, av lat. duxy anförare), hertig. — Duchess (1. dö'tsjäss), hertiginna. Jfr Duc.

Dukobo'rtser 1. Ikonobo'rtser, Andens stridsmän, en sekt inom grekisk-katolska kyrkan, som förkastar prästämbete och sakrament.

Dukt (ty. Ducht]y var och en av de osnodda delar, av vilka ett tåg består.

Duktibilite't (av lat. du'ceTe, draga), fys., sträckbarhet.

Dulcamara, lat. (av du'lcesy söt, och ama'-runiy bitter), hot., besksöta.

Dulcamari'n, kem., farm., se Dulkamarin.

Du'lce, lat. (neutr. av du'lcis, ljuv), ljuvt, angenämt. — D. est desi'pere in lo'co, se under Desipera. — D. et deco'rum est pro pa'tria mo'ri, det är är ljuvt och ärofullt att dö för fäderneslandet, en sentens hos Horatius.

Dulcia'n 1. Dolcia'n (ital. dulcia'no), tonk., ett föråldrat blåsinstrument av trä, förelöpare till fagotten (se d. o.); ett rörverk i orgeln.

Dulcifie'ra (av lat. du'lcis, ljuv), göra söt, mildra.

Dulci'n 1. Sukro'l, kem., farm., parafenetol-karbamid, ett i kallt vatten svårlösligt sötämne, liksom sackarinet omkr. 200 gånger sötare än socker.

Dulcine'a (fr. dulcinée, av lat. du'lcis, ljuv), namn på Don Quijotes tillbedda i Cervan-tes* roman; skämtsam benämning i st. f. käresta.

Dulci't, kem., ett kristalliniskt ämne, som förekommer i flera växter, bl. a. släktet Melampy'rum.

Dulgadråp, "dolt dråp", äldre svensk lagterm för dråp, vars gärningsman ej upptäckes.

Dulkamari'n, farm., giftämne ur nattskattan (Sola'rum dulcama'ra). — Dulkamaretfn, hartsartad spjälkningsprodukt av dulkamarin vid dess kokning med utspädd syra.

Du'ma, ry., råd, rådsförsamling. — Stads-duma, förr borgarerepresentationen i de

ryska städerna, stadsfullmäktige. — Riks-duma, förr nationalrepresentationen i Ryssland.

Dumb show, eng. (1. dömm sjå), stumt spel, pantomim, ett slags för- 1. mellanspel, som inlades i ett spådespel och i vilket huvudhandlingen pantomimiskt antyddes.

Dum CoIossæ'um sta'bit, Roma stabit; dum Roma stabit, mu'ndus stabit, lat., så länge Colosseum står, står Rom; så länge Rom står, står världen.

Dum-dum-kulor, krig sk,,kulor, som på grund av sin konstruktion åstadkomma särdeles svåra blessyrer.

Dumeto'rum, lat. (av du'metum, törnsnår), bot., växande i busksnår.

Dumka, ett slags slavisk folkvisa.

Dummy, eng., se Träkarl.

Dumpa, krig sk., giva ett skjutvapen viss depressionsvinkel; populär benämning på utövandet av Dumping (se d. o.).

Dumpalm, bot., se Doumpalm.

Dumping, eng. (1. dömping), 1. Dumpning, försäljning av en vara på utländsk marknad till lägre pris än i hemlandet. — Destruktiv dumping, dumping i avsikt att lamslå utlandets tillverkning för att sedan kunna höja priset på en vara. — Valuta-dumping, försäljning under den i mottagningslandet beräknade produktionskostnaden, möjliggjord av lägre allmän prisnivå i tillverkningslandet.

Dum Ro'ma deli'berat, Sagu'ntum pe'rit, lat., m.edan Rom rådslår, går Saguntum under.

Dum spi'ro, spero, lat., så länge jag andas (lever), hoppas jag.

Dumuzu, babyl. m^i., babylonisk vegetationsgud.

Dum vi'tant stu'lti vi'tia, in contra'ria cu'r-runt, lat., dårar fly ett fel blott för att störta sig i det motsatta.

Duna'lma, turk., folkfest i Turkiet, som vid högtidUgare tillfällen firas 7 dagar och 7 nätter.

Duncan, skotskt konunganamn. En konung D. blev dräpt av sin fältherre Macbeth (se d. o.).

Duncia'd (av eng. dunce, dumhuvud), namn på en satirisk hjältedikt, författad av engelsmannen Pope; satirisk dikt i allm.

Dunes, fr. (1. dynn, eng. downs), pl., sandrevlar. Se vid. Dyner.

Dunga'ner, invånarna i Dsungariet.

Duni't, petrogr., en med serpentin besläktad, eruptiv bergart av olivin och krom järn.

Dunkelfeld, ty. (1. do'nkelfält), "mörkt fält", anordning i ultramikroskop varigenom synföreteelserna avteckna sig mot mörk botten.

Du'nkers 1. Tu'nkers (av ty. tunken, doppa), en baptistsekt, bildad i Tyskland 1708, men vilken senare emigrerade till Amerika, där den ännu förekommer.382

Dunlopring {L dö'nnlåpp-), hjulring, bestående av en luftfylld gummislang, omgiven av ett slitstarkt, stadigt hölje.

Dunst, ett slags fina fågelhagel.

Duntrav, hot., se Epilohium.

Du'o, fem, Du'e, lat., två; tonk., tonstycke för tvenne musikinstrument. Jfr Duett. — Due volte, ital., tonk., två gånger. — Duo bu'ffo, se under Buffo.

Duode'cima, lat., tonk., tolfte tonen från grundtonen. Se även Duodecimus.

Duodecima'1 (av lat. duo'decim, tolv), som har avseende på talet 12. — Duodecimal-system, räknesystem, där varje högre enhet innehåller tolv av närmast lägre.

Duo'decim ta'bulæ, se Lex duodecim tabu-larum.

Duode'cimus och Duode'cima, latinskt mans-och kvinnonamn, den tolfte.

Duodeni^tis (se följ. ord), inflammation i tolvfingerstarmen.

Duode'num, lat. (av duo'decim, tolv), anat., tolvfingerstarmen.

Duode's (av lat. duo'decim, tolv), format av en bok, där arket är viket i tolv blad (tjugufyra sidor). — Duodes-stat, en liten obetydlig stat.

Duodi', fr., andra dagen i den republikanska veckan.

Duodra'ma, ital., drama i vilket endast två personer uppträda. Jfr Melodram.

Duo'l (av lat. duo, två), tonk., notgrupp av två noter av samma tidsvärde, som inträder i st. f. tre noter av samma valör. Jfr Triol.

Duo'lo, ital. (lat. do'lor)y smärta. — Con duolo, tonk., med smärta.

Du'o quum fa'ciunt i'dem, non est i'dem, lat., när två göra detsamma, är det dock icke detsamma (d. v. s. den ene kan göra det ostraffat, den andre icke).

Duota'l, se Guajakol.

Duo'vir, se Duumvir.

Dupe, fr. (1. dypp), lättnarr ad person, god tok. —• Dupe'ra (Z. dy-) 1. Dype'ra, bedraga, narra.

Duple'rmg, dets. som dubblering. Se Dubblera.

Duple'tt, Duplette'ra etc., se under Duplum.

Du'plex, lat., bot, dubbel.

Du'plexgång, urm.-t., dubbelgång, ett av gångsystemen för ur.

Duple'xpapper, kulört papper, t. ex. sådant som användes i fodrade kuvert.

Duplica'tio cu'bi, lat., "kubens fördubbling", geom., konstruktion av en kub, som är dubbelt så stor som en given.

Duplica'tor, se Duplikator.

Duplice'ra, tjänstgöra som extra lärare; mångfaldiga (i fråga om skrift).

Duplicfsm (av lat. du'plex, dubbel), fil., en huvudhypotes rör. förhållandet mellan själ och kropp, enl. vilken det psykiska och det fysiska äro blott koexisterande sidor hos organismen.

Dupli'citas, lat., med., dubbelmissbildning, mer 1. mindre fullständig sammanväxning av två foster.

Dupli'k (av lat. du'plex, dubbel), duplett, jur., en anklagads andra försvarsskrift. —• Duplika'nt, extra lärare vid ett elementarläroverk. — Duplika't, dubbel avskrift av ett dokument. —• Duplikatio'n, fördubbling. — Duplika'tor, fys., ett instrument för upptäckandet av små elektricitetsmängder; apparat för mångfaldigande av skrift. — Duplikatu'r, anat., omvikning, t. ex. av huden.

Duplika'tsalt, se Polychrestsalt.

Du'plum, lat.,Jikgot dubbelt.—In du'plo, i två exemplar (t. ex. en avskrift). — Duple'ra, Duple'tt, se Dubblera, Dubblett. — Du'plo u'so, se under Usance.

Dupo'ndius, lat., fornromerskt mynt = 2 as (se d. o.).

Dur (av lat. du'rus, hård; ital. maggiore, fr. majeur), tonk., kallas varje tonart, som har stor ters.

Dura'bel (lat. dur a'bilis, av dur a're, göra hård), varaktig.

Durabft, dets. som Alundum (se d. o.).

Dura'cinus, lat. (av du'rus, hård), bot., något hård.

Du'ra ma'ter, se under Mäter.

Dura'men, bot., kärnved.

Dura'nametall, mässing med halt av järn och aluminium. På grund av kemisk motståndskraft användes den i skeppsbygge-riet och till luftfartyg.

Duranda'l, fr. (1. dy rang-), kämpen Rolands svärd.

Du'ra nece'ssitas, lat., den hårda nödvändigheten.

Dura'ner, den härskande folkstammen i Afganistan. — Dura'nidynastien, afgansk härskarätt (1747—1842).

Dura'nte ca'usa du'rat effe'ctus, lat., så länge orsaken kvarstår, varar dess verkan.

Duratio'n (av lat. dur a're, göra hård, varaktig) , fys., fortvaro, tiden för ett fysiskt fenomens varaktighet.

DuratiV (se föreg. orå), språkv., verb 1. verbform, som anger en verksamhet 1. ett tillstånd såsom pågående. Jfr Perfektiv.

Du'rbar, se Darbur.

Du'rchlaucht, ty., eg. genomskinlighet; titel för tyska regerande furstar; motsvaras på det franska diplomatiska språket av al-tesse (se d. o.). Jfr Erlaucht. — Durch-lauchtig, titel för icke regerande furstar. —• Durchlauchtigst brukas i tilltal till kejserliga och kungliga prinsar, Allerdurch-lauchtigst till kejsare och konungar.

Durchmarsch, ty., krigsk., en krigsstyrkas tågande genom eget 1. vänskapligt land.

Du'rchschnitt, ty., genomsnitt, medeltal.

Durch und durch, ty., alltigenom, genomgående.

Duren, nord. myt., namn på en dvärg.

Durgà, ind, myt.y guden Sivas gemål.Durhamboskap—D. Y. G.

ssa

Durhamboskap (Z. da'röm-), en engelsk kort-hornsras.

Du'rian, se Durio.

Durie carhan, farm., se Artahotrys,

Du Rietz' moderdroppar 1. Dörjes moderdroppar, farm., bävergällstinktur, som brukas mot krampkolik m. m.

Du'rin 1. Du'rinn, nord. myt. —Surt (se d. o.).

Du'rio zibethi'nus, hot., träd av fam. Bomba-ca'ceæ, odlat i ö. Indien och på kringliggande öar för den melonstora frukten, du'rian. Även fröna ätas rostade.

Durk, holL, sjöv., förvaringsrum på skepp.

Durka (av ty. durchgehen, gå igenom), ridk., skena.

Durkdriven (av ty. durch, genom, alltigenom), "fullfjädrad".

Durklopp (av ty. Durchlauf), diarré.

Durkmarsch, se Durchmarsch.

Durkslag, grövre blecksil.

Du'ro, spanskt silvermynt, av växlande värde i olika länder.

Du'rra, bot., mohrhirs, negerkorn, kafferkorn, ett i gamla världens varma trakter, företrädesvis Afrika, odlat sädesslag, So'rghum vulga're, vilket av infödingarna nyttjas liksom råg hos oss.

Du'rus, lat., hård.

D. u. s., förk. för lat. Datum ut supra, dag som ovan.

Dusak, ung. {1. du^sjak), kort kroksabel.

Dusch {fr. douche, ital. doccia, av lat. du'-cere, leda), ett slags bad, som består däri, att kroppsytan träffas av en vattenstråle.

Du solist dich nicht verblüifen lassen, ty., du skall icke låta förbluffa dig. (En levnadsregel, som den tyske författaren Herder gav sin son under benämning "det elfte budet".)

Du'ssin {fr. douzaine), tolft, tolv stycken; användes i sammansättningar i förringande betydelse, t. ex. dussinvara, dussinförfattare o. d.

Dust {ital. giusta, av lat. ju'xta), tornering mellan två riddare; strid. Jfr Bohord.

Dust, eng., eg. stoft, damm, en ostindisk tesort. Se Pecco.

Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas, fr. {1. dy sybli'mm å ridiky'11 il ni a köng pa), från det sublima till det löjliga är blott ett steg {Napoleon I).

Dusö'r = Douceur (se under Doux).

Dutka, ryskt blåsinstrument av trä, som liknar de gamles diavlos (se d. o. och Duda).

Duu'mvir, pl. Duu'mviri, lat., hos romarna benämning på tvenne likställda ämbetsmän, vilka tillsammans med lika makt och myndighet förvaltade ett ämbete. — Duum-vira't, duumvirernas ämbete.

Duval-restauranger {1. dyva'll-), en slags enklare restauranger i Paris, inrättade omkr. 1860 av slaktaren P. L. Duval.

Duvfåglar, zool, en fågelordn., Pulla'stræ, omfattande fam. Colu'mhidæ, duvor. Se Columba och Turtur.

Duvhök, zool., A'stur ge'ntilis.

Duvkulla, bot., se Trientalis.

Duvlins, bot., se Vida.

Duvnäva, bot., se Geranium.

Dux, lat., ledare; överbefälhavare; primus i en skolklass; tonk., det urspr. temat i en fuga. Jfr Duc.

Duxrasen, gödboskapsras av den österrikiska alpboskapen.

D. V., förk. för lat. De'o voWnte, om Gud vill.

D-wagen, ty., förk. för Durchgangswagen, järnvägsvagn med den numera allmänt brukliga genomgången i vagnens längdriktning.

Dvalbär, bot., svenskt namn på Atropa bella-donna (se d. o.).

Dva'leii 1. Dva'lin, nord., myt., en av de fyra hjortar, som beta i asken Ygdrasils grenar.

Dva'lin 1. Dva'linn, nord. myt., en av underjordens förnämsta smideskonstnärer, trol. = Sindre (se d. o.).

Dvandva, språkv., från den indiska grammatiken lånad term för sammansatta ord, i vilka sammansättningsdelarna (mot vanligheten) äro likvärda, t. ex. dövstum, blågul (jfr t. ex. gulgrön, mörkbrun).

Dvergamàl {1. -mål), nord. myt., "dvärgamål", genljud, eko.

D-vitami'n, se Vitaminer.

Dvojoda'ner, ett sibiriskt tatarfolk.

Dvorni'k, ry. (av dvor, port), portvakt, gårdskarl, husuppsyningsman.

Dvärgag, bot., se Cyperus. — Dvärgbjörk, bot., se Betula. — Dvärghäxört, bot., se Ciræa. — Dvärglin, bot., se Radiola. — Dvärgmandel, bot., se Amygdalus. — Dvärgnagelört, bot., se Draba. — Dvärgsyra, bot., se Kænigia. — Dvärgtall, bot., se Pinus. — Dvärgtätört, bot., se Pingui-cula. —• Dvärgvide, bot., se Salix.

dwt, förk. för eng. pennyweight (Lpennioä't), engelsk vikt = 1,552 gr.

Dw-ton (av eng. deadweight, dödvikt), dödviktton = eng. long ton — 1,016 kg.

Dy, kem., atomtecken för Dyspro'sium.

d. y., förk. för den yngre. Jfr Junior.

Dyadi'k 1. Dya'disk räknemetod {gr. dyadi-ko's, till tvåtal hörande), ett av den tyske polyhistorn Leibniz uppfunnet talsystem med 2 till grundtal, och i vilket alla tal kunna betecknas med siffrorna O och 1.

Dyakisdodekae'der (av gr. dya'kis, två gånger, do'deka, tolv, och he'dra, yta), hemiedrisk form av hexakisoktaedern.

Dyarki', gr., tvåvälde.

Dy'as, gr., tvåtal; geol. — Permiska systemet (se d. o.).

Dya'us, en indisk gudomlighet.

Dyblad, bot., se Hydrocharis.

Dyckert, spik, som är smalare åt båda ändar, med mot mitten vända hullingar 1. spik med försvinnande litet huvud.

Dyflin, fornnordiskt namn på Dublin.

D. Y. G., "Den yngre gubben", radikal studentförening i Lund, stiftad 1896 som en384

fortsättning av den 1884—93 existerande D. U. G., "Den unge gubben".

Dykarsjuka, med., se Caissonsjuka.

Dykdalber 1. Duc d'Alber (L dyckda'lber), pL, grova pålar, som äro nedslagna i en hamn 1. på en redd för att fartyg vid dem skola kunna fästas och förtöjas. Namnet, som de fått efter uppfinnaren, hertigen av Alba (/r. Duc d'Albe) .iövekommev hos oss vanligen förvridet till dikta'ler.

Dykrä'ng (fr. ducrin, av crin, tagel), ett på 1700-t. brukligt tagel- 1. kanfasinlägg i ärmar och skört.

Dykänder, zool., en andfågelfamilj, Fuligu'-linæ. Se Clangula, Enicoiietta, Hareida, Kl etta, Nyroca, Oidemia och S omateria.

Dyma'l, farm., ett uttorkningspulver för vätskande sår. Innehåller didymium- och cerosalicylat.

Dymling, träplugg, som sammanhåller bjälkar i träväggar.

Dy'mmelveckan, veckan före påsk. Sin benämning lär den hava erhållit av eng. dumb bell, som betyder stum klocka, emedan i äldre tid ingen klockringning under den veckan fick äga rum. — Dy^mmel-dagar, dagarna i Dymmelveckan 1. eg. endast de tre dagarna närmast före påskafton: dymmelonsdagen, skärtorsdagen och långfredagen.

Dyn (gr., stam till dy'namis, kraft), fys., en kraftenhet.

Dyname'ter, se Dynamometer.

Dynami'd (av gr. dy'namis, kraft, och ei'dos, form, gestalt), fys., enl. atomteorien: en materiell atom med sitt hölje av eteratomer.

Dynamidi'n, dets. som Alundum (se d. o.).

Dynamfk (av gr. dy'namis, kraft), läran om kroppars rörelsekrafter; tonk., grada-tionen av tonstyrka. — Dyna'misk, själv-verkande, verkande genom egen kraft.)(Mekanisk. — Dynami'sm, fil., en världsåsikt, enl. vilken alla naturens företeelser måste förklaras ur fysiskt verkande krafter. — Dynami'st 1. Dynami'ker, person, som bekänner sig till nämnda världsåsikt; anhängare av den dynamiska teorien, enl. vilken materien är resultatet av en repellerande och en attraherande kraft.

Dynamft (av gr. dy'namis, kraft), kem., ett sprängämne, sammansatt av kiselgur och nitroglycerin. — Dynamita'rd, anarkist, som i sin kamp mot det bestående tillgriper dynamit o. a. våldsamma medel.

Dyna'mo = Dynamomaskin (se d. o.).

Dynamogra'f (av gr. dy'namis, kraft, och grajein, skriva), en apparat för uppmätande av järnvägstågs motstånd.

Dynamo'l, ett preparat, som avser att ersätta kvinnomjölk.

Dynamologi' (av gr. dy'namis, kraft, och lo'gos, lära), läran om de särskilda naturkrafterna.

Dyna'momaskin 1. Dyna'mo (av gr. dy'namos, kraft), fys., ett slags elektrisk kraftmaskin, som avser frambringandet av elektrisk ström genom mekaniskt arbete.

Dynamometamorfi'sm, geoL, bergartsomvandling på grund av rörelser i jordskorpan.

Dynamome'ter (av gr. dy'namis, kraft, och me'tron, mått), fys., instrument för bestämmande av en kikares förstoring; mek., apparat för uppmätning av en mekanisk kraft.

Dynammo'n, ett i Österrike tillverkat sprängämne av amoniumnitrat och rödkol.

— Plastisk dynammo'n, innehåller även nitroglycerin.

Dyna'st (gr. dyna'stes), maktinnehavare; härskare över en mindre stat; regent, hövding. — Dynasti', regentföljd av samma ätt, härskareätt. —• Dyna'stisk, som avser en dynast 1. dynasti.

Dy'ner, pl. (sing. ty. Dün; fr. dune; eng. down; irl.-gaeliska dün), eg. stora sandkullar vid havsstranden; sandbankar, som uppkomma därigenom, att den vid ebben blottade strandsanden av vinden samman-drives till mer 1. mindre oregelbundna förhöjningar, vilka så småningom flyttas in mot land.

Dyngbaggar, zooL, underfam. Copro'phaga av de bladhornade skalbaggarna. Mest bekant är Egyptens heliga mumiebagge, Ate'uchus sacer.

Dyngja, nord. fornk., dyna; frustuga.

Dynt, zool., en blåsmask hos svin. Utgör ett utvecklingsstadium hos en av människans binikemaskar, Tæ'nia so'lium.

Dyokromatopsi' (av gr. dy'o, två, chro'ma, färg, och ops, öga), med., färgblindhet.

Dype'ra, se under Dupe.

Dyranda'l, se Durandal.

Dyrehave, da., djurgård, hjortpark.

Dys-, gr., prefix, vilket, liksom de svenska miss-, o- och van-, i sammansättningar betecknar en brist 1. ett urartande av det eg. begreppet.) (E u - 1. Ev-.

Dyschate'll, svensk form för duchàtel (se d. o.).

Dy sæmi 1. Dysemi' (av gr. dys [se d. o.], och hai'ma, blod), med., blodets sjukliga beskaffenhet. — Dysamorrhe', undertryckning av blodflytningen ur gyllenåder. — Dysarthri'tis, oregelbunden gikt. — Dysar-thro'sis, missbildning av en led 1. ledgång.

— Dysartri', svårighet för artikulerat uttal, stamning. Jfr Dysarthritis. — Dys-blenni', felaktig slemblandning. — Dys-chezi', försvårad, smärtsam stolgång. — Dyscholi', sjukligt tillstånd i gallan. — Dyschyli', felaktig, sjuklig beskaffenhet av mjölksaften. — Dyschymi', sjuklig beskaffenhet av chymus och i allm. alla kroppssafter. — Dysdakryosi', sjuklig tårav-söndring. — Dysekoia, tunghördhet, lom-hördhet. — Dyselki', svårläkta sår. —Dysis —Dödsdans

Dysenteri' (av gr. e'nteron, tarmar), rödsot, elakartad utsot. ^— Dysente'risk, som har avseende på rödsot; som lider av rödsot. — Dysepulo'sis (av gr, uWein, gro igen, ärra sig), svårläklighet. — Dysepu-lo'tisk, som vidkommer hopläkningen av sår. — Dysepulo'tica, pL, elakartade, svår-läkliga sår. — Dyserethisi', oförmåga av retbarhet. — Dysesthe'sis 1. Dysestesi', känslolöshet, slöhet. — Dysfagi' (av gr, fage'in, äta), svårighet att svälja. — Dys-foni' = Dyslali (se d. o.). — Dysfori', svårighet att fördraga 1. illamående till följd av ett intaget läkemedel. — Dysgalakti' (av gr. gala, mjölk), dålig 1. svag mjölk-avsöndring. — Dysgenesi', sjuklig avlings-förmåga. — Dysidri' (av gr, hidro's, svett), oregelbunden, sjuklig, med svårighet framkallad svettning. — Dyskinesi' (av gr, kine^in, sätta i rörelse), styvhet i lederna, svårighet att röra sig. — Dys-kæli', underlivslidanden, uthållande förstoppning. — Dyskopri', sjuklig avsöndring ur tarmarna. — Dyskrasi' (av gr. kra'sisy blandning), sjuklig förändring i 1. förstämning av iDlodet. — Dyskra'tisk, dåligt blandad; tjockblodig. — Dyskroma-topsi' (av gr. chro'ma, färg, och o'ptein, se), färgblindhet. — Dyslali' (av gr. laWin, tala), svårighet att tala. — Dyslochi', svår 1. utebliven rening, i synnerhet efter barnsbörd. — Dysmase'sis, svårighet att tugga.

— Dysmeni' 1. Dysmenorre' (av gr. me'n, månad, och re'm, flyta), smärtsam 1. oregelbunden månadsrening. —• Dysmnesi' (av gr. mne'sis, minne), minnessvaghet. — Dysmorfi' 1. Dysmorffsm (av gr. mor fe', skapnad), vanskaplighet, missbildning. — Dysodmi' 1. Dysosmi' (av gr. o'zein, lukta), elak lukt, stank. — Dysodontfasis, tand-sprickningssmärta, "ont för tänder". — Dysopi' 1. Dysopsi' (av gr. ops, syn), svag-synthet. —• Dysorexi', bristande matlust, matleda. —- Dysosfrasi', bristande luktsinne. — Dysosto'sis, bensjuklighet. — Dysoxida'belt, kem., kallas ett ämne, som först vid högre temperatur 1. under påverkan av andra energiformer oxideras. — Dyspati' (av gr. pathe'in, lida), oro och ängslan hos den sjuke. — Dyspepsi' (av gr. pe'ptein, smälta), dålig matsmältning.

— Dyspe'ptisk, som uppkommer av 1. har avseende på matsmältningen; svårsmält.

— Dyspe'ptiker, person, som lider av dålig matsmältning. — Dyspne' (av gr, pne'in, andas), svårighet att andas. —• Dyspotfs-mus, svårighet att dricka. — Dyssiali', försvårad spottbildning. — Dysspermaci', försvårad sädesuttömning. — Dysspermi', sjuklig beskaffenhet av säden. — Dyssy-nusi', försvårat samlag. — Dysthelasi', svårighet att giva di. — Dystherapi', svårighet att läka. — Dystherape'uta, pL, svårbotliga sjukdomar. — Dysthesi', oro hos den sjuke. — Dysthymi', svårmod, ned-

stämt lynne. — Dystoci' 1. Dystoki' (av gr, Wktein, föda), svår barnsbörd. — Dystokologi' läran om svåra förlossningar. — Dystrofi', dålig, bristande föda. — Drystro'pa insekter, insekter, som bita hål på blommorna för att åtkomma honungen. — Dystychi', olyckligt öde, olycksfall, olycka. — Dysuri' och Dysu'resis (av gr, ure'in, kasta sitt vatten), svårighet att kasta sitt vatten; urinstämma; även urinens sjukliga beskaffenhet.

Dy'sis (av gr, dy'ein, gå ned), sjunkande, nedgång.

Dyslysi'n, kem., en hartslik anhydrid.

Dyspro'sium, kem., en av de sällsynta jordmetallerna.

Dy'veke, holländskt kvinnonamn, liten duva. Namn på danske konungen Kristian II :s älskade.

Dyvelsträck, farm., Gn'mmi-resi'na a'sa fæ'-tida, ett vidrigt luktande gummiharts, som fås av en asiatisk umbellat, Scorodo'sma fæWdum m. fl. växter. Beståndsdel av några förr mot kramp brukade läkemedel.

Dy vika, sjöv., en i ett borrhål i fartygets botten inpassad träplugg, genom vars borttagande, då fartyget står på land, man kan få det samlade vattnet att rinna ut.

Dyört, hot., se Limosella.

D-züge, ty., förk. för Durchgangszüge, järnvägståg, som bestå av D-wagen (se d. o.).

Dåb, se Daube.

Dådra, bot,, se Camelina och Neslea.

Då'in, nord. myt., en av de fyra hjortar, som betade i världsträdets grenar; namn på flera dvärgar.

Dån, hot., se Galeopsis.

d. ä., förk. för den äldre. Jfr Senior.

Däckel, boktr., se Deckel.

Däcker {ty. Decher, av lat. de'cem, tio), han-delst., ett antal av 10 stycken (om pälsverk) ; i ryska pälshandeln 40 stycken.

Dämon, se Demon.

Dämpspole, se Drosselspole.

Däumling, ty., tummeliten.

Dä'vert (fr. davier, eng. davit), sjöv,, ett slags lyftkran, vari räddningsbåtarna på en ångare hänga.

Döbatta'nger, se Deux-hattants,

Döbere'inerska elddonet, kem,, ett förr brukligt vätgaselddon.

Döcka'lfar, nord, myt,, svart- 1. mörkalfer.

Döda ko'nti, handelst., impersonalkonti,konti för livlösa föremål.)(Personal-konti 1. levande konti.

Dödens triumf, freskomålning från 1300-t. i Pisas Camposanto.

Dödsboken, benämning på en fornegyptisk religionsurkund, vars källor gå tillbaka till de äldsta dynastiernas tid.

Dödsdans (ty. Todtentanz, fr. danse macahre, lat. choræ'a macchabræo'rum), konstt., i konsthistorien bildliga framställningar, som under form av en dans, anförd av386

döden, åskådliggör dennes makt över alla åldrar och stånd.

Dödsskallef] äril, zooL, en svensk art svär-mare, Achero'ntia a'tropos.

Döglingolja, Döglingtran, tran av näbbvalen, Hypero'odon la'tifrons.

Dönsk tunga, fornnord., danskt tungomål, fordom namn på det fornnordiska språket.

Dörjes moderdroppar, se Du Rietz' moderdroppar.

Dörne {fornsv. dyrni, dörrport), de lodräta stockar, med vilka dörr och fönsteröppningar i liggvirkesväggar begränsas.

Dös, arkeoL, kammarlik gravform från stenåldern.

E.

E såsom romerskt taltecken = 250.

E, kem., atomtecken för Erbium.

E., förk. för Englergrader (se d. o.).

E, på franska varuförsändelser och räkningar = Entrepot, ännu icke förtullat.)(A = Acquittéy införselstull betald.

E på mynt betecknar femte präglingsorten (i Tyskland: Königsberg 1. Dresden, i Österrike: Karlsburg, i Frankrike: Tours).

E, tonk., tredje tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes denna ton mi.

E, Ex, lat., nyttjas både ensamt och i sammansättningar med bemärkelserna av, ifrån, utur, 1. i allm. ett berövande. I vissa sammansättningar betyder ex: för detta, t. ex. exkonung.

E 1. e, på kompasser, sjökort m. m. förk. för eng. east, fr. est, öster.

e, mat., tecken för det naturliga logaritmsystemets bas ("naturliga talet") = 2,71828 . . .

6. a., förk. för lat. ex actis, enligt handlingarna.

Ea, hahyl. myt., vattendjupets, vishetens och den magiska reningens gud, urspr. lokalgud för Eridu. — Ea-bani, "Ea är min fader", babylonisk hjältegestalt.

Eagle, eng. (1. igl), örn, ett nordamerikanskt guldmynt = 10 dollars.

Ealdorman, eng. {1. elldömänn), titel för ämbetsman 1. hövding bland de gamla angelsaxarna, vilken senare (omkr. 1000) under nordiskt inflytande utbyttes mot Earl (se följ. ord).

Earl, eng. (1. örl, besläktat med sv. jarl), greve, tredje adliga värdigheten i England, näst efter markis. Den högsta är hertig (duke). Jfr Count.

Early english, eng. (1. ö'rli i'nglisch), 1. Lancet style (1. la'nsett stajl), hyggn., "tidig engelsk", den unggotiska byggnadsstilen i England.

East, eng. (1. ist), öster.

Easterlings, eng. (1. i'stör-), "östmän", under medeltiden i England benämning på skandinaviska vikingar och tyskar; även engelska mynt, slagna av tyska myntmästare, inkallade av Richard I. Jfr Sterling.

Eastman (1. istmänn), amerikansk konstruktör och fabrikant av kodak-kameror, en av

de första som lyckades framställa torrplåtar och rullfilm.

Eau, fr. (1. å), vatten. — E. de beauté (1. -dö båte'), skönhetsvatten. — E. de Botet {1. - båtå'), olika slags munvatten. — E. de Cologne (l. - kålå'nj). Kölnvatten, en lösning av vissa välluktande flyktiga oljor i sprit. — E. de Javelle (1. - sjavä'll), blekvatten, en lösning av kaliumhypoklorit, som erhålles därigenom, att klorgas in-ledes i en lösning av kaliumkarbonat. — E. de Labarraque (1. - ra'ck), en natrium-hypokloritlösning, som först tillverkades av A. Labarraque. Användes vid blekning och till omslag på sår. — E. de lavande {1. - lava'ngd), lavendelvatten. — E. de Luce {1. - lys), en blandning av kaustik ammoniak, sprit och bärnstensolja; uppkallat efter en apotekare i Lille, Luce. — E. de miel (/. - mjäll), honungsvatten (sprithaltigt). — E. dentifrice {1. - dangti-fri'ss), munvatten. — E. de Portugal och E. de Quinine {1. - kini'nn), hårvatten. — E. de vie (Z. - vi), livsv9,tten, brännvin, förskuren konjak. — E. forte (1. - fårt), skedvatten ; etsning utförd med frätande syror. — E. legale {1. - lega'll), kungsvatten. — Eaux de Cote {1. - kåt), ett slags likör från den franska staden Cote-Saint-André.

E'baga, farm., en neutral salvblandning av stearin, kaliumhydroxid och paraffinolja.

E'bal och Ge'rissim, tvenne berg i Samarien, vilka det förra gällde som "förbannelsens", det senare som "välsignelsens berg".

Ébauche, fr. {1. ebå'sj), utkast (till en målning, etc.). — Ebauche'ra, tillyxa; göra ett utkast; göra undan det grövsta arbetet.

Ebbe, mansnamn, förk. av Eberhard (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Ebba.

Ebedme'lech, hebreiskt mansnamn, konungatjänare.

Ebena'ceæ, bot., växtfamilj bland de sympe-tala dikotyledonerna. Vissa arter ha ätbara bär. Kärnveden är ebenholts. Se d. o. och Diospyros.

Ebena'les, bot, växtordning av de sympetala dikotyledonerna. Omfattar fam. Ebena'-ceæ, Sapota'ceæ och Styraca'ceæ.

E'benholts, bot., är ett kollektivnamn för flera träslag. Äkta, djupsvart, glänsande 386

döden, åskådliggör dennes makt över alla åldrar och stånd.

Dödsskallef] äril, zooL, en svensk art svär-mare, Achero'ntia a'tropos.

Döglingolja, Döglingtran, tran av näbbvalen, Hypero'odon la'tifrons.

Dönsk tunga, fornnord., danskt tungomål, fordom namn på det fornnordiska språket.

Dörjes moderdroppar, se Du Rietz' moderdroppar.

Dörne {fornsv. dyrni, dörrport), de lodräta stockar, med vilka dörr och fönsteröppningar i liggvirkesväggar begränsas.

Dös, arkeoL, kammarlik gravform från stenåldern.

E.

E såsom romerskt taltecken = 250.

E, kem., atomtecken för Erbium.

E., förk. för Englergrader (se d. o.).

E, på franska varuförsändelser och räkningar = Entrepot, ännu icke förtullat.)(A = Acquittéy införselstull betald.

E på mynt betecknar femte präglingsorten (i Tyskland: Königsberg 1. Dresden, i Österrike: Karlsburg, i Frankrike: Tours).

E, tonk., tredje tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes denna ton mi.

E, Ex, lat., nyttjas både ensamt och i sammansättningar med bemärkelserna av, ifrån, utur, 1. i allm. ett berövande. I vissa sammansättningar betyder ex: för detta, t. ex. exkonung.

E 1. e, på kompasser, sjökort m. m. förk. för eng. east, fr. est, öster.

e, mat., tecken för det naturliga logaritmsystemets bas ("naturliga talet") = 2,71828 . . .

6. a., förk. för lat. ex actis, enligt handlingarna.

Ea, hahyl. myt., vattendjupets, vishetens och den magiska reningens gud, urspr. lokalgud för Eridu. — Ea-bani, "Ea är min fader", babylonisk hjältegestalt.

Eagle, eng. (1. igl), örn, ett nordamerikanskt guldmynt = 10 dollars.

Ealdorman, eng. {1. elldömänn), titel för ämbetsman 1. hövding bland de gamla angelsaxarna, vilken senare (omkr. 1000) under nordiskt inflytande utbyttes mot Earl (se följ. ord).

Earl, eng. (1. örl, besläktat med sv. jarl), greve, tredje adliga värdigheten i England, näst efter markis. Den högsta är hertig (duke). Jfr Count.

Early english, eng. (1. ö'rli i'nglisch), 1. Lancet style (1. la'nsett stajl), hyggn., "tidig engelsk", den unggotiska byggnadsstilen i England.

East, eng. (1. ist), öster.

Easterlings, eng. (1. i'stör-), "östmän", under medeltiden i England benämning på skandinaviska vikingar och tyskar; även engelska mynt, slagna av tyska myntmästare, inkallade av Richard I. Jfr Sterling.

Eastman (1. istmänn), amerikansk konstruktör och fabrikant av kodak-kameror, en av

de första som lyckades framställa torrplåtar och rullfilm.

Eau, fr. (1. å), vatten. — E. de beauté (1. -dö båte'), skönhetsvatten. — E. de Botet {1. - båtå'), olika slags munvatten. — E. de Cologne (l. - kålå'nj). Kölnvatten, en lösning av vissa välluktande flyktiga oljor i sprit. — E. de Javelle (1. - sjavä'll), blekvatten, en lösning av kaliumhypoklorit, som erhålles därigenom, att klorgas in-ledes i en lösning av kaliumkarbonat. — E. de Labarraque (1. - ra'ck), en natrium-hypokloritlösning, som först tillverkades av A. Labarraque. Användes vid blekning och till omslag på sår. — E. de lavande {1. - lava'ngd), lavendelvatten. — E. de Luce {1. - lys), en blandning av kaustik ammoniak, sprit och bärnstensolja; uppkallat efter en apotekare i Lille, Luce. — E. de miel (/. - mjäll), honungsvatten (sprithaltigt). — E. dentifrice {1. - dangti-fri'ss), munvatten. — E. de Portugal och E. de Quinine {1. - kini'nn), hårvatten. — E. de vie (Z. - vi), livsv9,tten, brännvin, förskuren konjak. — E. forte (1. - fårt), skedvatten ; etsning utförd med frätande syror. — E. legale {1. - lega'll), kungsvatten. — Eaux de Cote {1. - kåt), ett slags likör från den franska staden Cote-Saint-André.

E'baga, farm., en neutral salvblandning av stearin, kaliumhydroxid och paraffinolja.

E'bal och Ge'rissim, tvenne berg i Samarien, vilka det förra gällde som "förbannelsens", det senare som "välsignelsens berg".

Ébauche, fr. {1. ebå'sj), utkast (till en målning, etc.). — Ebauche'ra, tillyxa; göra ett utkast; göra undan det grövsta arbetet.

Ebbe, mansnamn, förk. av Eberhard (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Ebba.

Ebedme'lech, hebreiskt mansnamn, konungatjänare.

Ebena'ceæ, bot., växtfamilj bland de sympe-tala dikotyledonerna. Vissa arter ha ätbara bär. Kärnveden är ebenholts. Se d. o. och Diospyros.

Ebena'les, bot, växtordning av de sympetala dikotyledonerna. Omfattar fam. Ebena'-ceæ, Sapota'ceæ och Styraca'ceæ.

E'benholts, bot., är ett kollektivnamn för flera träslag. Äkta, djupsvart, glänsande

och hård ebenholts fås av Dio'spy ros eben-aster, tillhörande fam. Ehena'ceæ, från Ceylon och Madagaskar, D. melano'xylon, från Sumatra och Bombay, D, e'benum, från Afrikas västkust samt av den på Moluckerna växande Ma'ba e'henus. Nyttjas till finare snideriarbeten.

Ebenist (av lat, e'benus, ebenholts), eg. snickare, som arbetar i ebenholts; konstsnickare, schatullmakare.

E'berhard och Eberhardi'na, forntyskt mans-och kvinnonamn (av eber, vildgalt, och hard, hård, stark).

Ebioni'ter 1. Ebione'er (av hebr. ebiån, fattig), den första judiska benämningen på de kristna; en kristen sekt i Palestina, vilken iakttog mosaiska lagen och betvivlade Kristi gudom.

Ebn 1. Ibn, arab.y son.

Ebners sats, tekn., knallsats av svavelanti-mon och kaliumklorat för elektriska tänd-rör.

Ebom't (av eng. ebony, ebenholts), kem., tekn., horniserad kautschuk, vulkanit, är det gemensamma namnet för

med varjehanda ämnen, såsom svavel, shellack, stenkolsasfalt, gips, lera m. m., uppblandad och och medelst upphettning härdad kautschuk. Genom sin elasticitet, sin hårdhet och förmåga att antaga stark glans är E. lämplig till beredning av varjehanda prydnader, kirurgiska instrument m. m.

Ebranle'ra (1. -brang-; fr. ébranler), skaka, rubba; reta; fig., göra vacklande.

Ebréer, Ebréerbrevet, se Hebréer, Hebréer-brevet.

Ebriete't (lat. ebri'etas), rus.

Ebrillade, fr. (1. ebrija^dd), ridk., knyck på tygeln.

Ebroi'n 1. Eburi'n, till verktygsskaft o. d. använd hård massa av benmjöl, äggvita, blod m. m. Liknar till utseendet ebonit.

EbulIiosko'p (av lat. ebulWre, sjuda, och gr. skope'in, se), fys., ett instrument för utrönande av sprithalten i vätskor genom bestämning av deras kokpunkt. — Ebullio-skopi', läran om metoden att utröna vätskors halt av lösta kroppar genom bestämning av deras kokpunkt.

E'bur, lat. (av fornegypt. Ebur, elefant), elfenben. — E. fossi'le, paleont., förstenade mammuttänder. — E. u'stum, kem., bränt elfenben, bensvärta. — E. u. a'lbum, benaska.

Eburi'n, se Ehroin.

Eburi't, kem., vit ebonit (se d. o.).

Eburneatio'n, med., bildning av elfenbens-liknande, mycket fast bensubstans vid vissa former av bensvulster (osteom) 1. som självständig sjukdom i bensystemet.

Ebu'rneumförfarandet, fotografisk metod att erhålla kopior liknande sådana på elfenben.

Ebu'rneus, lat. (av e'bur, elfenben), bot., elfenbensvit.

Eburo'ner, forngermansk folkstam, på Julius Cæsars tid bosatt i Gallien.

e. c., förk. för lat. exempli causa, till exempel; ex commissio'ne, enligt uppdrag.

Écaille, fr. (1. eka'j), fiskfjäll; målning i form av fjäll på porslin och tapeter.

E ca'ntu cogno'scitur a'vis, lat. ordspr., på sången igenkänner man fågeln; var fågel sjunger efter sin näbb.

Écarlatin, fr. (1. ekarlatän'g), ett franskt äppelvin.

Ecarté (fr. écarté), kortspel på två man hand med 32 kort. Jfr Ekartera.

Écartement des forts, fr. (1. ekartma'ng dä får), krigsk., avståndet mellan forten i en befästningsgördel.

Ecarteur, fr. (1. ekartö'r), med., instrument, som under operationer håller läppformiga bildningar isär (t. ex. ögonlocken).

Ecba'llium elate'rium, bot., springgurka, sprutgurka, gurkväxt från s. Europa, vars mogna frukter, då de lossna, våldsamt ut-spruta saft och frön genom hålet vid basen. Den intorkade saften officinell såsom våldsamt purgerande.

E'cbole, gr.-lat. (av ekbole', av ekba'llein, kasta ut), eg. utkastning; med., vrickning; missfall. — Ecbo'lea 1. Eebo'lica, pL, abor-tiva medel.

Ecce ho'mo, lat. (1. ä'kse -). Se människan! målark., en bild av den lidande Frälsaren i det tillstånd, vari Pilatus med orden: Ecce homo! framställer honom för judarna.

Eccelle'nza, ital. (1. ettjele'ntsa), exellens.

Ecchondro'sis (av gr. ek, ur, av, och cho'n-dros, brosk), med., brosksvulst.

Ecchymo'ma, med., svulstlik blodmassa efter blödning. — Ecchymo'sis, med., infiltrerande blödningar av större

utsträckning.

Eccle'sia, lat. (gr. ekklesi'a), eg. folkförsamling; församling, kyrka. — E. invisi'bilis, den osynliga kyrkan. — E. metropolita'na, huvud- 1. storkyrka. — E. mi'litans, den stridande kyrkan. — E. pre'ssa, den förtryckta kyrkan. — E. tri'umphans, den segrande (triumferande) kyrkan. — E. re'gnans, den härskande kyrkan. — E. visi'bilis, den synliga kyrkan. —• Eccle-sia'rk, se Ecklesiark. — Ecclesia'stes, gr., "talaren'^ grekiskt namn på "Salomos predikare". — Ecclestia'sticus, "andlig", i Vulgata-översättningen benämning på "Jesu Syrachs bok".

E'cco, ital., se, se där!

Eccopro'tica 1. Eckopro'tika (av gr. ek, ur,

och ko'pros, exkrementer), farm., lindrigt verkande avföringsmedel.

Echafaudage, fr. (1. -fåda'sj), byggnadsställning.

Échalotte, fr. (1. esjalå'tt), ett slags lök,aska-lonslök, chalottenlök (se d. o.).

Échancrure, fr. (1. esjangkry'r; av lat. ca'n-cer, kräfta), utfrätning, utskärning;388

Échange—Echium vulgäre

krigsk,, skärning i glacisen på en befästning.

Échange, fr. (1. esja'ngsj), byte, utväxling, växel.

Échantillon, fr, (L esjangtijå'ng), provlapp, mönster.

Echappe'ra (/r. échapper), undgå, undkomma; försvinna; rymma. — Echappade (1. esjappa^d; fr. echappade), felskärning, felstick; överilning; rymning. — Échappe-ment (1. esjappma'ng), urm.-t.y den s. k. "gången", spärrhake, som reglerar pendelns 1. "orons" rörelse; tonk., den inrättning i pianofortet, som gör att hammaren springer tillbaka från strängen genast efter anslaget.

Echardonnö's 1. Borrplys, textil., maskin för att befria ull från inmängda föroreningar, som frökapslar, agnar, kardborrar m. m.

Écharguette, se Échauguette.

Écharpe, fr. {1. esja'rp), skärp; fältbindel; armbindel; schal av tunt tyg. — En écharpe {1. angn -), krigsk. (beskjuta en fästning) i sned riktning.

Echauffe'ra (Z. esjåf-; fr. échauffer), uppvärma, upphetta. — Échauffé 1. Echauf-fe^rad, upphettad, varm.

Échauguette {1. esjågä'tt) 1. Echarguette, skyllerkurar av sten med koniskt tak utbyggda från övre tornhörnen på medeltidsborgarna.

Échéance, fr. (/. esjea'ngs), förfall; han-delst., förfallotid (en växels).

Échec, fr. (1. esje'ck), hinder; avbräck; spelt., schack. — Échecs (1. esje'), pL, schackspel; schackpj äser.

Eche'ion, gr., puka; malmkittel till förstärkande av resonansen på den forngrekiska teatern; maskin till efterhärmande av åska på antikens teater.

Échelle, fr. (1. esjä'll), stege, skala; tonk., tonskala. — Échelles (turk., iskele'), É. du Le vant - dy löva^ng), É. de Barbarie (1. -dö barrbarri'), i levantinska hamnar på pålar utbyggda stenkajer med trappsteg för fartygs lossning; turkiska hamnstäder vid 1. nära Medelhavet. — Les grandes Échelles {1. lä grangd -), fordom benämning på det turkiska rikets förnämsta hamnar.

Échelon, fr. (1. esjölå'ng) 1. Echelo'ng, stegpinne; krigsk., fördelning. — Echelonne'ra, uppställa i fördelningar. — En échelon (Z. angn -), säges om trupper, som marschera i små, från varandra skilda avdelningar.

Écheveau, fr. (1. esjvå'), härva, garndocka; franskt garnmått, vanligen == 1,000 m.

Echeve'ria, hot., som krukväxter odlat släkte av fam. Crassula'ceæ.

Échevin, fr. (1. esjvä'ng), en slags nämnd i den forngermanska rättegångsordningen, urspr. bestående av lagkloka män, som förestavade domlydelsen för den dömande menigheten. Hos frankerna kallades dessa lagkloka Rachimhurger och voro enl. sa-

liska lagen (se d. o.) sju. I Karl den stores lagstiftning kallas de skahiner (lat. sca-bini). I de Karolingiska delrikena kvarstod institutionen delvis, i Tyskland kallade Schöffen, i de franska städerna kallade Échevins.

Echfdna, gr. myt., ett vidunder, moder till Kerberos, Sfinx, Scylla m. fl. odjur.

Echi'dna, zool., myrpiggsvin, ett till kloakdjuren hörande släkte.

Echini'ter, paleont., fossila stråldjur.

Echinoca'ctus, bot., artrikt kaktussläkte med avrundad 1. klotrund stam. Många arter odlas som prydnadsväxter. — E. Lewfnii och E. Willia'msii (syn. AnhaWnium pelWte 1. peyo'te, tvenne mexikanska arter, som innehålla ett rusande gift.

Echino'chloa crus galli (syn. Panicum c. g.), hot., hönshirs, ett i s. Sverige täml. sparsamt förekommande gräs.

Echinoco'ccus, zool., blåsmask hos hund, dynt av bandmasken Tæ'nia echinococcus. Även iakttagen hos människa.

Echinoco'rys, paleont., ett släkte fossila sjöborrar.

Echinode'rmer, lat. Echinode'rmata (av gr.

ecMnos, tagg, igelkott, och de'rma, hud), pl., zool., tagghudingar, ett slags stråldjur.

Echino'dorus (syn. Alisma), hot, flocksvalting, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Alismata'ceæ.

Echinoftalmi' (av gr. ecMnos, igelkott, blod-igel, samt ofthalmo's, öga), ett slags ögonsjukdom.

Echfnops, hot., bolltistel, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Ståtliga, odlade tistelarter med klotrunda ljus- 1. mörkblå blomkorgar. — E. spheroce'phalus, ända till 2 m. hög med ljust blågrå blommor. Stundom förvildad. — E. visco'sus, se Akarnagummi.

Echino'psis, hot., brasilianskt kaktussläkte med klotrund, av taggiga åsar besatt stam och praktfulla blommor. Många arter odlas.

Echino'sporum, lat. (av gr. ecMnos, igelkott, och spora', säd), hot., taggsporig. — Echi-nula'ta, lat., hot., småtaggig.

Echfnus, lat. (av gr. ecMnos, blodigel), hyggn., den nedre delen av ett grekiskt kapitäl, vilket, likt en kudde, inskjutits mellan kolonnens kropp och abacusplattan.

Echi'on, gr. myt., en av de "såddmän" (gr. spartai), som upptväxte ur de av Kadmos sådda draktänderna.

Échiquier, fr. (1. esjikie'), krigsk., schack-brädsformig uppställning av en krigsyta. Se Exchequer.

Echitami'n, farm., en ur Ditahark (se d. o.) framställd kristalliserande alkaloid, som verkar starkt förlamande. — Echitenfn, farm., alkaloid, som förekommer samman med Echitamin.

E'chium vulga're, blåeld, storväxt, sträv-hårig ört med ljusblå blommor, på trädor, gräsfält, åsar o. d. Fam. Borragina'ceæ.

Echo', gr, myt., en bergnymf som, sedan Hera inskränkt hennes talförmåga till ett blott upprepande av andras slutord, förförtärdes av obesvarad kärlek till Narcis-sus, tills endast hennes stämma återstod.

E'cho (gr. echo'), genljud, återskall. Se Eko.

— Echolair, med., mekaniskt upprepande av hörda ord hos sinnessjuka. — Echo-me'ter, fys., mätare av ljudets

varaktighet. — Echomimr, mekaniskt upprepande av andras gester och miner hos sinnessjuka. — Echophrasi', dets. som Echolali.

— Echopraxi', mekaniskt, meningslöst upprepande av tvångshandlingar hos sinnessjuka.

TEcho de Paris (/. lekå' dö pari'), "pariser-ekot", daglig, nationalistisk, klerikal Paristidning, utg. sedan 1884.

Echu'ja, ett sydafrikanskt pilgift, berett av mjölksaften från Ade'nium Bæhmia'num. Jfr följ. ord.

Echujfn, kem., en ytterst giftig, ur det sydafrikanska pilgiftet echuja (se d. o.) framställd glykosid med digitalisliknande verkningar.

E'ckart, E'ckard 1. E'ckhart, forntyskt mansnamn (av eck, egg, svärd, och hart, hård, fast), i tyska hjältesagan ofta buret av män, som representera tysk trohet. "Der getreue Eckart" (den trogne E.), en ballad av Goethe.

E'cken ausfahrt 1. E'ckenlied (1. -lid), en gammaltysk hjältedikt.

E'ckensteher, ty. (av Ecke, hörn, och stehen, stå), i Berlin benämning på personer, som posterade i gathörnen vänta på tillfällig arbetsförtj änst; sj åare.

Ecklesia'rk (av gr. ekklesi'a, kyrka, och a'rchein, härska), kyrkoföreståndare inom den grekiska kyrkan. — Ecklesiasti'k, kyrkolära. — Ecklesiastikdepartementet, förv., det av svenska statsförvaltningens departement, där det beredes och föredra-ges frågor, som angå kyrkan och prästerskapet, undervisningsväsendet, vetenskap och konst, fattigvård, allmänna välgörenhetsinrättningar och fromma stiftelser. — Ecklesiastikministern, det statsråd, som är chef för ecklesiastikdepartementet. — Ecklesiastikstaten, sammanfattningen av alla präster och lekmän i kyrkans tjänst.

• — Ecklesiastikåret, prästernas fardagsår (ingår 1 maj). —• Ecklesia'stisk, kyrklig, andlig.

E. C.-krut, röksvagt jaktkrut.

Éclaire'ra, Éclaireur m. m., se Eklärera.

Eclampsi', Eclampsi'a, med., krampanfall. — E. gravida'rum, krampanfall hos havande. — E. infa'ntum, krampanfall hos barn. — E. parturie'ntium, krampanfall hos födande kvinnor.

Eclat, fr. (1. ekla'), knall; buller; uppseende, rykte; glans; prakt. Se vid. Eklatera och Eklatant. — Eclatement, fr. (1. -töma^ng), med., bristning.

École, fr. (1. ekå'll), skola. — É. centrale des arts et manufactures (1. - sangtra'll däsa'r e manyfakty'r), teknisk högskola för konst och industri i Paris. — É. de droit (Z. - dö dråa'), läroanstalt för jurister. — É. de médecine (/. - medci'nn), läroanstalt för läkare. — É. des beaux arts (L - dä båsa'r), franska konstakademiens läroverk i Paris. —• É. des Chartres (1. - sjartr), arkivhögskolan i Paris. — É. libre des sciences politiques (1. - libr sia'ngs pålliti'ck), högskola i Paris för undervisning i ekonomiska, sociala och politiska ämnen; världens förnämsta diplomatskola. — É. mili-taire (Z. - militä'r), krigsakademi. — É. normale supérieure (1. - nårrma'll sype-riö'r), "högre normalskola", namn på ett högre lärareseminarium i Paris. — É. polytechnique (/. - pållitekni'ck), polytek-nisk skola. — É. pratique des hautes études (/. - prati^ck däså't ety'dd), läroanstalt i Paris för historia, filologi och religionshistoria. — É. spéciale des langues orien-tales vivantes (1. - spesia'll dä lang åriang-ta'll viva'ngt), läroanstalt i Paris för studiet av levande orientaliska språk.

Economic Journal, The E. (1. ickånå^mmick djö'näl), förnämlig nationalekonomisk fackskrift utg. av Royal Economic Society i London.

Economiser (1. ickånå'mmisser), tekn., för-värmare för matarvattnet till ångpannor.

Economist The (1. the ickå'nnåmisst), engelsk ekonomisk veckoskrift, grundad 1843.

Écossaise, fr. (1. ekossä's), gammal skotsk dans; musiken därtill.

Ecoute, fr. (1. eko't), plats för lyssnande; krigsk., benämning på mingallerier.

Ecrase'ra, se Ekrasera. — Ecrassement, fr. (1. ekrassma'ng), med., krossning.

Écrasez Tinfame, fr. (1. -se' längfa'm), "krossen den usla (vidskepelsen 1. katolska kyrkan) !", ett uttryck, som ofta användes av Voltaire.

Écraseur (1. -sö'r), se Ekrasör.

Écritoire, fr. (1. ekritåa'r), skrivtyg.

Ecrusilke (1. ekry'-), fr. Soie écrue (1. så'a -), råsilke.

Ectasi', med., utvidgning. — Ectopi', felläge genom utskjutning. — Ectro'pium, Ectro-pi'sm, felläge genom utåtvridning av läpp-formade organ.

Ectopi'a, se Ektopi.

Écu, fr. (1. eky'), eg. sköld, franskt mynt = 3 livrés (se Livré).

Écumeur, fr. (1. ekymö'r, av écumer, avskumma), eg. en avskummare; fig., snyltgäst, tallriksslickare.

Écusson, fr. (1. ekyså'ng), herald., mindre vapensköld, omfattad av en större; sköldmärke; baksida på ett mynt; ryggtitel på en bok; namnbräde å fartyg.

Ecuyer, fr. {1. ekuije'), vapendragare; stallmästare.

Ecze'm, se Eksem.

ed., förk. för lat. edi'tio, upplaga; e'didit, har utgivit. Jfr edd.

e. d., förk. för efter datum 1. eller dylikt.

Eda 1. Edda, sjöv.^ bakström.

Eda'fiska faktorer (av gr, e'dafos, grund, botten), bot.y ett växtgeografiskt begrepp, avseende sådana faktorer, som inverka på växternas liv, men icke bero av klimatet, utan av växtplatsens beskaffenhet.

Edafofy'ter, Eufy'ter (av gr, e'dafos, grund, och fy'ton, växt), hot., markväxter.

E'damost 1. Edamerost beredes i n. Holland, i synnerhet vid Edam.

E'dax, lat. (av e'dere, äta, fräta), frossare, storätare. — Te'mpus e'dax re'rum, tiden uppslukar (förstör) allt. {Ovidius.)

edd., förk. för lat. editiones, upplagor; edi-de'runt, hava utgivit.

E'dda, isL, eg. stammoder; benämning på två av norrönalitteraturens viktigaste samlingsverk. Den äldre 1. poetiska Eddan = Sæmunds E. är en källskrift för kunskapen om våra förfäders gudalära, världsåskådning och hjältesaga. Den yngre 1. prosaiska E. = Snorres E. framställer myterna och versslagen. Jfr Eda.

Ede, bi'be, lu'de, po'st mo'rtem nu'lla volu'p-tas, lat., ät, drick, roa dig; efter döden givs intet nöje mer. {Epikuréernas valspråk.)

Edelböhmer, se Tyroleräpplen.

Edelgu'nda 1. Adalgu'nda, Edelfna 1. Ada-li'na, forntyska kvinnonamn (av adal, ädel), den ädelborna.

E'delweiss, ty., eg. ädelvit; bot., ett slags som minnesblomma använd eternell, Leontopo'-dium, som växer i de högsta alptrakterna.

Ede'm, se Ödem.

E'den, hebr., stor, skön trädgård; paradiset 1. enl. bibeln det första människoparets boningsort; fig., skön nejd, lycksaligt tillstånd.

Edenta'ta, lat. (av e, ex [se d. o.], och dens, gen. de'ntis, tand), pl., zool., tandfattiga djur, trögdjur.

Edesti'n, kem., ett proteinämne i hampfrö, sädeskorn, para- och kokosnötter, frö av pumpa, solros m. fl.

Edfutemplet, de synnerligen väl bevarade ruinerna av ett fomegyptiskt, åt solguden Horus helgat tempel i byn Edfu i övre Egypten.

E'dgar, anglosachsiskt mansnamn (av ea'd, besittning, och går, spjut).

Edgewo'rthia, bot., växtsläkte av fam. Thy-melæa'ceæ i Himalaya och Östasien. — E. Ga'rdneri {E. papyrijera), jap. mit-sumata, meterhög buske varav i Japan papper framställes.

Edi'ctum perpe'tuum, lat, ständigt gällande påbud. Se Edikt.

E'didit, se ed. — Edide'runt, se edd.

Édifiant, fr. (1. -a'ng, av lat. ædifica're, bygga), uppbygglig.

Edi'kt (lat. edi'ctum, av edi'cere, kungöra), allmän förordning 1. befallning, allmänt påbud. — Nante'siska edi'ktet, utfärdat i Nantes 1598, tillerkände Frankrikes protestanter religionsfrihet. — Eviga ediktet (av 1667) förklarade huset Oranien för alltid avsatt i Holland. — Edikta'l, överensstämmande med 1. rör. ett edikt. — Ediktalkallelse, jur., offentligt kungjord kallelse att inställa sig inför rätta.

Edi'l (lat. ædi'lis, avæ'des, byggnad, tempel), titel för några ämbetsmän, i det gamla Rom, som hade uppsikt över offentliga byggnader, handel och skådespel.

Edinburgh review, eng. (1. e'ddinbörrå rivju'), i mitten av 1800-t. den mest inflytelserika av engelska tidskrifter.

Edingtonft, miner., en art zeolit.

Edino'l, fotografisk framkallare av klor-syrad amido-oxybenzylalkohol tillsatt med natriumsulfit och alkalikarbonat.

Edirne', turkiskt namn på Adrianopel.

Edisonfattning, tekn., det av den store amerikanske uppfinnaren Edison angivna, över hela världen brukade sättet att fästa en glödlampa.

Edisonft, miner., en art rutil.

Éditeur, pl. Éditeurs, fr. (1. editö'r), utgivare, bokförläggare.

Edi'tha 1. E'dith, kvinnonamn (möjligen av lat. e'dita, av e'dere, förläna), i så fall den förlänade 1. förlänande.

Editio'n (lat. edütio, av e'dere, utgiva), upplaga (av en bok). — Edi'tio pri'nceps, den första upplagan; även den bästa, förnämsta upplagan. — E'ditor, utgivare,

E'dla, fornnordiskt kvinnonamn (av adal, ädel).

Edmigasellen, zool., nordafrikansk gasellart, Gaze'lla cuvieWi.

Edmond (1. -må'ng), franskt mansnamn = Edmund.

E'dmund, anglosachsiskt mansnamn (av ea'd, besittning, och mond, beskydd, värn),egendomsvärn.

Edom, röd. Tillnamn på Esau, vars avkom-lingar kallades edomiter.

Edo'ner, poetiskt namn på trakierna.

Edrene', turkiska namnet på Adrianopel.

Ed-söre, fornsv., jur., eg. edsvärjande ed; den ed, som Sveriges konungar o. a. landets yppersta män fordom avlade och varigenom de förbundo sig att skydda den allmänna friden.

Educe'ra (lat. educa're), uppfostra. — Edu-katio'n, uppfostran; bildning; levnadsvett.

Edu'kt (lat. edu'ctum)y kem., kallas det ämne, som avskiljes ur en blandning 1. en förening, i vilken det dock förekommit såsom sådant.

Edu'lier (lat. edu'lia, av e'dere, äta), matvaror.

Edu'Iis, lat., bot., ätlig.

Edulkore'ra (av lat. du'lcis, söt), försätta med söta saker, mildra; utlaka. — Edul-E duobus malis minimum eligendum est—Effronté

koratio'n, försötmande, mildring; kem.y extraktion, uttvättning.

E duo'bus ma'lis mi'nimum elige'ndum est, lat. ordspr., av två onda ting måste man välja det minsta.

E dur {fr, mi majeur)^ tonk.y durtonarten med e till grundton; förtecknas med # för f, c, g, d.

E'dvard, anglosachsiskt mansnamn (av ea'd, besittning, och wàrd, vård), egendomsvårdare. Engelskt konunganamn.

Edwardi't, miner.y se Monazit,

E'dvin, anglosachsiskt mansnamn (av ea'd, besittning, egendom, och win, vän).

E. e., handelst., på engelska räkningar, förk. för lat. erro'rihus exce'ptis 1. eng. errors excepted, fel undantagna, d. v. s. misstag förbehåller man sig att få rätta.

Eesti Wabariik (1. e'sti -ri'k), officiella namnet på republiken Estland.

e. f., förk. för enligt förordnande.

Ef a, ett hebreiskt rymdmått för våta varor; midjanitisk folkstam.

Efarmoni' 1. Efarmo's (av gr. epi', i, och harmoni'a^ överensstämmelse), hot., växternas anpassning till yttre förhållanden.

Efe'b {gr. e'fehos, av he'he, manbarhet), hos forntidens greker: manbar yngling. — Efebi', den manbara ynglingaåldern (från 16—20 år).

Efemä'r 1. Efemä'risk {gr. efe'meros, av epi\ på, under, och heme'ra, dag), som blott varar en dag; av kort varaktighet; växter, som frambringa flera generationer under en och samma vegetationsperiod. — Efe-meri'der, eg. dagböcker; tidningar o. a. periodiska skrifter; anteckningar över väderleken för var dag; astronomiska årsböcker, vari solens, månens och planeternas ställningar samt de övriga företeelserna för var dag äro upptecknade; dagsländor. — Efemä'risk, se Efemär.

Efe'ndi, turk., herre, hos turkarna en äretitel för ståndspersoner, civila ämbetsmän och lärda, i motsats till titeln Aga, herre, som tillägges hov- och militära ämbetsmän. — Haki'm-Efendi, sultanens förste livmedikus. —• Ima'm-Efendi, själasörjaren för seraljen. — Re'is-Efendi, rikskansler och minister för utrikesangelägenheter. — Efendim, min herre (vid tilltal).

Efe'serbrevet, en av Nya Testamentets böcker, enl. uppgift författad av aposteln Paulus.

Efe'siska bokstäver {lat. Ephe'siæ Wteræ), mystiska formler, inristade på den efe-siska Artemis' bildstod och vilka senare buros som amuletter.

Efe'siska Diana (1. Artemis), de asiatiska ioniernas moderliga mångudinna (avbildad med många bröst).

Efe'ter {gr. efe'tai), ett domarkollegium i det forna Aten.

Eff., på börsanslag förk. för Effektiv (se d. o.).

Efface'ra {fr. effacer), utplåna, utstryka.

Effe'kt {lat. effe'ctus, av effi'cere, verkställa), verkan, intryck. — Effekter, pl., gods, varor, lösörepersedlar. — Effekti'v, verklig, verkande, utförd. — Effektiv spänning, Effektiv strömstyrka, det värde, som ger sig till känna på mätinstrumentet vid mätning av elektrisk växelström. — Effektivt, fr. Effectivement {1. -tivma'ng), verkligen, i själva verket. — Effektue'ra {fr. effec-tuer), verkställa, utföra. — Effektue'ring, verkställande, utförande.

Effektbåglampa 1. Effektlampa, elektrotekn., båglampa, vars ljuseffekt stärkts genom inblandning i kolen av kemiska föreningar, som öka ljusstrålningen, s. k. Effektkol.

Effektfaktor, den faktor varmed voltampère-talet vid växelström skall multipliceras för att ge watt-talet.

Effekti'v m. fl., se under effekt.

Effektkol, se Effektbåglampa.

Effektlampa, dets. som Effektbåglampa.

Effektue'ra m. fl., se under Effekt.

Effemine'ra {lat. effimina're), förkvinnliga, förvekliga. — Effemine'rad, förkvinnligad, fruntimmersaktig. —• Effeminatio'n, förvekligande.

E'fferens, pl. Effere'ntia, lat., bortförande, som för bort (om kanaler och kärl).

Effervesce'ns (av lat. efferve'scere, brusa upp, sjuda upp), jäsning; kem., häftig gasutveckling ur en vätska.

Effi'gies, lat., bild, avbild. — In effigie, i avbild, t. ex. hänga 1. på annat sätt avdaga-taga en dödsdömd "in effigie".

Effikacite't {lat. effica'citas, av effi'cere, verkställa), kraft, verkan; eftertrycklighet.

Efflatio'n, lat. (av eff la're, blåsa ut), med., uppstötningar från magen.

Effleurera (Lefflöre^ra, fr. effleurer), snudda vid; råka.

Effloresce'ra {lat. efflore'scere), kem., an-skjuta i kristaller; uppblomstra; bérgsv., utvittra, vittra; med., slå ut (på huden).— Effloresce'ns, kem., anskjutning i kristallform; med., hudutslag; bot., blomstring.

Efflue'ra {lat. efflu'ere), utströmma. — EffluVium, pl. Efflu'via 1. Efflu'vier, utflöde, utströmning; med., för hälsan skadlig utdunstning. — Efflu'vium capillo'rum, håravfall. — Effluxio'n, utflöde, utströmning.

Efforce'ra sig {fr. s'efforcer), anstränga sig, bemöda sig. —• Effort, fr. {1. effå'r), ansträngning, bemödande.

Effraktio'n 1. Eftraktu^r, ny lat. {siYeffri'ngere, bryta upp), uppbrytning; inbrott; med., svår skada å huvudskålen, i följd av slag, fall o. s. v.

Effraye'ra {1. efräj-, fr. éffrayer), förskräcka.

Effronté, fr. (Leffrångte'), fräck, oförskämd. — Effronterie {1. -töri'), fräckhet, oförskämdhet.392

Effroyable, fr. (L effràaja'bbl), förskräcklig, avskyvärd.

Effusio'n (av lat. effu'ndere, utgjuta), ut-gjutning; utströmning.

Effusi'va bergarter (av lat. effu'ndere, utgjuta), geol.y ytbergarter, bergarter, som framträngt till jordens yta, bl. a. basalt, trakyt och porfyr.)(Intrusiva bergarter.

Efia'ltes, gr. myt., namn på en jätte; med., rnara.

Efidro'sis, gr. (av hidru'ny svettas), svett-ning.

Efi'ppion, se Ephippium.

Efo'd, hehr.y axelbeklädnad, som bars av den judiske översteprästen.

Efo'r 1. E'forus, pl. Efo'rer {gr. ejoros, av efora'n, överskåda), ämbetsman, som har Överinseendet över en offentlig anstalt (i synnerhet läroanstalt). — Efora'l, som har avseende på en eforus. — Efora't, eforus-ämbete.

Efraimi'ter, mynt som under åren 1756—63 slogos i Leipzig.

Efterkrav, handelst., den fordran för gjorda utlägg (frakt, tull o. d.), som speditören äger att utkräva hos mottagaren av en vara. Godset utlämnas först, sedan efter-kravet betalts.

e. g., förk. för lat. exe'mpli gra'tia, till exempel. Jfr e. c.

Ega'l, fr. (lat. æqua'lis)y jämlik, jämgod; vågrät; enahanda; likgiltig. — Egale'ra 1. Egalise'ra, göra lika 1. jämgod; jämna. — Égalité, likhet; jämlikhet. — Liberté, Égalité, Fraternité, frihet, jämlikhet, broderskap, franska revolutionens valspråk. Jfr Liberté. — Philippe Égalité (1. -li'pp), namn, som hertigen av Orléans antog under franska revolutionen.

Égard, fr. (1. ega'r), anseende; aktning, uppmärksamhet; aktgivande. —• En égard (1. angn -), i anseende till. — à tous égards (Z. a tos -), i alla avseenden.

Égarement, fr. (1. -öma'ng), förvirring; för-ryckthet.

Egaye'ra, fr. (1. egäj-), göra upprymd, roa.

Egbert, fomtyskt mansnamn (av ekka, egg, svärd, och bert, bjärt, lysande).

Egder, se A g der.

Ege'isk kultur, numera vedertagen benämning på den förhistoriska utvecklingen kring Egeiska havet, särskilt under tiden 3000—1100 f. Kr.

Egera'n, miner., dets. som Vesuvian.

Ege'ria, fornromerskt kvinnonamn; rom. myt., en nymf, med vilken Numa Pom-pi'lius, Roms andre konung, ofta rådplä-gade och som hade förmåga att utrann-saka förborgade ting; sierska, profetissa.

E'ggert, svenskt mansnamn = Egbert (se d. o.).

Eggjumstenen, en mycket märklig norsk runsten i Sogn (Norge).

Egg-shells, eng. (1. själls), eg. äggskal; ett slags tunt kinesiskt och japanskt porslin.

Egi'd (gr. aigi's), gr. och rom. myt., Jupiters (Zevs') och Minervas (Athenes) sköld; skydd, skyddsvärn.

Egfdius 1. ^gi'dius, latinskt mansnamn (av gr. aigüs, gen. aigi'dos, sköld), sköldbärare. Motsvarar kvinnonamnet Egi'dia 1. ^gi'dia.

E'gil, fornnordiskt mansnamn, buret av en konung av Ynglingaätten.

Egilje'tt, se Aiguilette.

Egine'ter, invånare på ön Egina.

Egine'tgrupperna, en samling gammalgrekiska skulpturbilder från ön Egina, sannolikt tillkomna under persiska krigen. Finnas nu i München. — Egine'tisk konst, den på ön Egina blomstrande konst, för vilken nämnda grupper äro exponenter.

E'ginhard, Eiginhart 1. Einhard, forntyskt mansnamn (trol. av eigin, egen, och heard 1. hearth, härd, hem).

E'gir, se Ägir.

Egiri'n 1. Akmit, miner., grönsvart mineral av titanhaltigt järnsilikat.

Eglande'ra, fr. (av lat. glans, ollon, dimin. gWndula, litet ollon, körtel), med., utskära en körtel.

Églantine (Z. eglangti'nn), nyfranskt kvinnonamn, vild törnros.

Église, fr. (1. -gli's, lat. eccWsia), kyrka, församling.

Eglomisé, /r. (1. -åmise'), glas med på baksidan anbragt mönster 1. målning. Till prydnader, skyltar o. s. v.

E'gmond 1. E'gmont, nederländskt mansnamn, lagarnas försvarare. Buret av La-moral, greve av Egmont, ståthållare i Flandern, förhärligad av Goethe i det drama, som bär samma namn.

E'go, lat., jag.

Egoce'ntrisk (av lat. e'go, jag, och ce'ntriim, mittpunkt), som gör sitt eget jag till världens medelpunkt. — Egocentricite't, benägenhet att göra sig själv till alltings medelpunkt.

Egoi'sm (av lat. e'go, jag), själviskhet, egen-nytta.) (A11 r u i s m. — Egoi'st, självisk, egennyttig person. — Egoistisk, självisk, egennyttig.

Egorgera (1. egårsje'ra, fr. égorger), avskära halsen.

Egoti'sm, lat., självförgudning.

Egrene'ra (fr. égrener, av grain, korn), avskilja bomullsfrön från ullen.

Egre'tt, se Aigrette.

E'gron, mansnamn (möjligen av det forn-franska ordet aigron, nu he'ron, häger).

Egrote'ra (av lat. ægrota^re), vara sjuk.

Egyptian ware, eng. (1. idji'psjön oä'r), se Basaltgods och Wedgewood.

Egypterevangeliet, i Egypten spritt apokry-flskt evangelium från 100-t.

Egyptienne 1. Egyptisk stil, fr. (1. esjip-Egyptiskt mörker—Ejiciera

393

siä'nn), boktr., namn på ett slags latinsk (antikva) stil.

Egyptiskt mörker, tätt mörker, som föll över Egypten under de dagar då farao vägrade att släppa israeliterna. Fig., andligt mörker, becksvart natt.

Egyptisk ögoninflammation = Träkorn (se d. o.).

Egyptolo'g, forskare i 1. kännare av det forna Egyptens antikviteter, språk m. m. — Egyptologi, vetenskapen om det forna Egyptens antikviteter, språk m. m.

Eh bien, fr. {L e biä'ng), nåväl, gott! välan! hur så? nå?

Ehkili, se Hakali.

Ehli't, miner., rombiskt kopparfosfat från Ehl (vid Rhen).

E'hrenfried, tyskt mansnamn (av Ehre, ära, och Fried, fred), fredlig och ärad.

E'hrenreich, tyskt mansnamn, ärorik.

Ehrenrettung, ty., "räddning av äran", upprättelse åt oskyldig 1. misskänd person.

Ehre'tia, bot, växtsläkte av fam. Boragina'-ceæ. Träd och buskar med ätliga stenfrukter i gamla världens tropiker. — E. micro-phy'lla ger en rotdrog med mångsidig användning i Västindien.

E'hri, se Areori.

Eibofolke, "öbofolket", estsvensk benämning på den svensktalande befolkningen i Estland och Gammalsvenskby.

E. I. C., förk. för East India Company (Z. ist i'ndja kå'mpänni), engelska Ostindiska kompaniet.

Eichho'rnia, bot., vattenhyacint, växtsläkte av fam. Pontederia'ceæ. Tropiska Amerika. — E. azure'a och E. cra'ssipes odlas i varmhus som prydnadsväxter i vatten.

Eidogra'f (av gr. ei'dos, bild, och grajein, skriva, teckna), en kopieringsmaskin.

E'idola, gr. fil., "små bilder", som av den grekiske filosofen Demokritos antogs avstötas från tingens yta och intränga i sinnesorganen, där uppväckande varsebliv-ning. —• Eidologi' (av gr. e'idos, bild och lo'gos, vetenskap), den del av metafysiken, som handlar om kunskapen.

Eidothe'a, gr. myt., en dotter till havsguden Proteus.

Eidsvoldsdagen, den 17 maj, den dag då Eids-voldsförfattningen, varigenom Norge blev ett självständigt konungarike, år 1814 antogs, och som sedan blivit landets nationaldag, "Syttende mai".

Eiendomsskyld, da., kamer., fastighetsbevill-ning, beräknad efter egendoms taxeringsvärde.

Eifersucht ist eine Leidenschaft, die mit Eifer sucht, was Leiden schafft, ty., svartsjukan är en lidelse, som med iver söker det, som bringar lidande.

Eiffeltornet i Paris, konstruerat av den franske ingenjören Fiffel, är 300 m. högt och sålunda världens högsta byggnad.

Eigo'n-preparat, farin., jod- och bromägg-

vitepreparat. Användes invärtes i st. f. jodkalium och bromkalium.

Eikonoge'n, gr,, kem., ett natriumsalt, som användes till framkallning av fotografiska ljusbilder.

Eikty'rner, nord. myt., en ovanför Asgård belägen vattensamlare, från vilken åskmolnen utsläppas.

Eilei'thyia, gr. myt., barnsbördens gudinna.

Eile mit Weile, ty., skynda lagom, sakta i backarna.

E'ilert, tyskt mansnamn, förk. av Eilhart, Egilhart, stark.

Eilif, fornnordiskt mansnamn.

E'imer, "ämbar", tyskt mått för våta varor; i Preussen = 68,7 1.; i Österrike = 56,6 1.

E'inar, fornnordiskt mansnamn, den djärve.

Einfuhrschein, ty. {1. ajnforsja'jn), import-1. införselbevis.

Einhe'rjar, se Enhärjar.

Einmal ist keinmal, ty. ordspr., en gång är ingen gång.

Einschlusspreparat, ty. {1. a'jnsjloss-), mikroskopiska preparat, konserverade genom inneslutning i lämpliga ämnen, t. ex. kanadabalsam.

Einschreiben, ty. (1. a'jnsjrajben), inskriva, i tyska postverket rekommendera.

Eir, nord. myt., läkekonstens gudinna.

Eire'ne 1. Ire'ne, gr. myt., fredsgudinnan. Se även Horer.

Eisenfresser, ty. (/.a'js-), eg. järnätare; fig., en skrävlare, "sabelskramlare".

Eisenholz, ty. {1. a'js-), järnved.

Eisen und Blut, ty. {1. a'jsen ont blot), järn och blod. (Uttryck, 1862 använt av Bis-marek, såsom betecknande de enda medel, genom vilka de tyska författningsförhållandena skulle kunna ordnas.)

Eisener hut, ty. (1. a'jsener hot), "järnhuva", kallas den övre förvittrade och urlakade delen av en malmförekomst med järnrika, svavelhaltiga mineral.

Eisengarn (Z. a'js-), "järngarn", ett vitt 1. svartfärgat, starkt glansigt bomullsgarn.

Eiss, tonk., tonen e, höjd en halv ton.

Eiste'ddfod, ett slags kongresser i Wales, för uppmuntrande av den walesiska musiken och litteraturen och vidmakthållande av landets plägseder.

ej., förk. för lat. ejusdem, samma månad, dennes.

Ejakulatio'n (av lat. ejacula're, kasta ut), utsprutning (stötvis); fig., bönsuck.

Eja'let, arab., turkiskt ståthållareskap; provins.

Ej blot til lyst, da., ej blott till lust (glädje), inskrift över ridån på Köpenhamns kungliga teater.

Ejdersläktet, zool., se Somateria.

Ejektor, mek., ett slags ångstrålpump; apparat för utslungning av aska från fartygsångpannor; patronutkastare på jaktgevär.

Ejicie'ra (av lat. eji'cere, utkasta), utstöta, undantränga.394

Ejubi'der, egyptisk dynasti 1171—1250.

Eiu'sdem die'i, me'nsis 1. a'nni, lat.^ dag, månad 1. år som ovan. — E. fari'iiæ, eg. av samma mjöl; av samma beskaffenhet.

Ek-, framför vokal Ex-, gr, prefix, som betyder ur, ut, från o. s. v.

Ek, bot, se Quercus.

Ekaalumi'nium, Ekabo'r, Ekasilfcium, kem., Mendelejevs benämning på de oupptäckta grundämnena Gallium, Ska'ndium och Germanium.

Ekarté, se Ecarté.

Ekarte'ra (fr. écarter), avlägsna, avskilja; spelt., kasta kort för att köpa andra.

Ekatanta'1, kem., dets. som Protaktinium (se d. o.).

Ekble'faron, gr., konstgjort öga.

Ekbo'lia 1. Ekbo'lica (av gr. ekha'llein, kasta ut, bort), pL, med. — Abortiva medel (se d. o.).

Ekbra'sma, gr. (av ekhra'zein, brusa ut), med., plötsligt och häftigt utslag, i synnerhet omkring munnen.

Ekchylo'ma, gr. (av ek, ut, och chy'los, saft), utpressad växtsaft.

Ekchymo'ma, gr. (av chymo's, saft, vätska), med., blodsvullnad, blodsvulst, blodböld.

Ekchymo's (av gr. ek, ut, och chymo's, vätska), med., blodutådring, blod, som från ett skadat blodkärl genomdränkt vävnaderna i kärlets omgivning.

Ekchy'sis (av gr. chy'o, che'o, jag utgjuter), utgjutning.

Ekda'rsis (av gr. de'rein, flå), hudlöshet.

Ekdemiomani' (av gr. ek, ifrån, de'mos, folk, och mani'a, raseri), utvandringslusta, oemotståndligt begär att flacka omkring.

Ekdemi't 1. Heliofylli't, miner., klorhaltig blyarsenit i kalcit från Långban.

Ekebergi't, miner., ett slags skapolit (se d. o.).

Ekflora, bot., de växter, som invandrat i vårt land samtidigt med eken, t. ex. lönn, ask, mistel och murgröna.

Ekfra'ktisk (av gr. ek-fra'ssein, öppna slutna gångar), med., öppnande. — Ek-fra'ktikon, pl. -ka, lösande och avförande medel.—Ekfra'xis, uttömning; förtunning av stockade kroppsvätskor.

Ekfroni' (av gr. e'kfron, förnuftslös), för-ståndslöshet, vansinne.

Ekfy'ma 1. Ekfy'sis, gr. (av fy'ein, alstra, låta växa), utväxt, puckel.

Ekipage {1. -pa'sj, fr. équipage), hästar och vagn med nödig utrustning; ryttare och häst; klädsel; utrustning, respackning; sjöv., skeppsbesättning, samtliga manskapet. — Ekipagedepartement, ett varvsdepartement vid flottan.

Ekipe'ra (fr. éqniper), bekläda, utstyra; sjöv., bemanna ett fartyg. — Ekipe'ring, utstyrsel (för en resa), utrustning, i synnerhet om fartyg.

Ekivo'k (fr. equivoque, av lat. æqui'vocus), tvetydig; slipprig.

Ekkatha'rsis, gr., rening, avföring. — Ekka-tha'rtika, pL, med., avförande medel, reningsmedel.

Ekklfsis, gr. (av kWsis, böjning, av kWnein, böja), med., benknotornas utträdande ur sitt naturliga läge; vrickning.

E'kkope, gr. (av ekkope', uthuggning), med., skada, i synnerhet å huvudskålen, genom hugg.

Ekkopro'sis, gr. (av ko'pr os, smuts, träck), med., träckuttömning. — Ekkopro'tika, pl., avförande medel. — Ekkopro'tisk, avförande.

E'kkrisis, gr., med., sjukdomsämnets utdrivande genom svettning 1. dess avförande på urinvägen.

Ekkroneorden, nederländsk orden.

Eklampsi' 1. Ekla'mpsis, gr. (av ekla'mpein, stråla fram), eg. plötslig och stark fram-strålning; med., häftigt anfall av kramp och medvetslöshet, i synnerhet hos små barn.

Eklate'ra (av fr. éclater, explodera, springa sönder), offentliggöra, kungöra. — Ekla-ta'nt, lysande, präktig; tydlig; uppseendeväckande.

Eklekticism (av gr. ek, av, ur, och lat. le'-gere, välja), en vetenskaplig åsikt, som består av ur förut givna åsikter utvalda och till ett helt sammanställda satser och läror. — Ele'ktiker (gr. eklektiko's), filosof, som icke antager någon bestämd lärobyggnad, utan ur alla väljer vad han anser för det sanna. — Ekle'ktisk, sålunda utväljande 1. utvald.

Ekli'ps (av gr. e'kleipsis, uteblivande, försvinnande), astr., förmörkande (av en himlakropp). —• Eklipse'ra, förmörka, fördunkla; försvinna; överträffa. — Eklip-se'rion, ett instrument för framställande av solens och månens förmörkelser.

Ekli'ptika (av gr. ekWipein, utelämna), asir., den storcirkel på himlavalvet, vilken solen årligen tyckes beskriva; det plan, i vilket jorden beskriver sin årliga rörelse kring solen. Detta plan har en lutning av 23° och 28' mot ekvatorns plan.

Eklo'g (gr. ekloge'), utvalt stycke, vald dikt; diktsamling av lika innehåll; titel på Vir-gilius* bukoliska dikter; herdedikt.

Eklogi't, miner., en bergart, bildad av om-facit och granat.

E'klysis, gr. (av ekly'ein, upplösa), eg. upplösning; med., svimning; vanmakt.

Ekläre'ra (fr. ecZatVer), upplysa (för festligt ändamål), belysa. — Ekläre'ring, stark upplysning. — Eklärö'r (fr. éclaireur), krigsk., patrull, ryttare, som utsändas för att undersöka terrängförhållandena vid en kavalleri strid; blänkare.

E'knoia, gr., ursinne, vansinne.

E'ko (gr. echo'), fys., ljud, som upprepas genom återkastning; gr, myt., se Echo.

Ekokinesi', psykopatol., se Ekosymtom.

Ekolali', psykopatol., se Ekosymtom.

Ekologi' (av gr. o'ikos, hus, och Wgos, lära), vetenskapen om djurens och växternas levnadssätt.

Ekomimi', psykopatoL, se Ekosymtom.

Ekono'm (fr. économe, av gr. o'ikos, hus, och ne'mein, förvalta), hushållare, förvaltare. — Ekonomi', hushållning; hushållsaktig-het, hushållskonst.— Ekonomi-byggnader, hus som erfordras för drivande av ett visst yrke, t. ex. ladugårdsskötsel.)(Boningshus. — Ekonomi-rätt, jur.y rättsnormer, som röra den allmänna hushållningen och den medborgerliga näringsverksamheten. — Ekonomise'ra, hushålla, leva sparsamt. — Ekono'misk, hushålls-aktig; som angår hushållningen. — Ekonomisk lag, jur.y lag, som rör den allmänna hushållningen och det av statsförvaltningen, som ej tillhör den allmänna rättskipningen. — Ekonomiska mål kallas i den svenska statsförvaltningen sådana mål, som angå allmänna hushållningen. — Ekonomi'ster = Fysiokrater (se d. o.).

Ekopraxi', psykopatoL, se Ekosymtom.

Ekorrbär, bot, se Majanthemum.

Ekorren, zool, en trädklättrande gnagare, Sciu'rus vulga'ris. Skinnen kallas g r å -verk.

Ekorrsnigel, bot., se Vulpia.

Ekosymtom, psykopatoL, hos sinnessjuka ibland förekommande automatiskt upprepande av andra personers ord {ekolaW), miner (ekomimi'), gester (ekokinesi') 1. handlingar (ekopraxi').

Eko ver k, tonk., namn på en manual (se Manualer).

Eko-vers, metr., ett slags redan i forntiden använda strofer, vilkas slut stavelser upprepas.

Ekoxe, zooL, den största av våra skalbaggar, Luca'nus ce'rvus.

Ekplexi' (av gr. ekpWssein, slå ut, genom en plötslig förskräckelse bliva förlamad), vanmakt, bedövning.

Ekpye'ma, gr., med., inflammerat sår; etterböld. —• Ekpye'sis, varflytning.

Ekpyro'sis, gr., världsbrand, världens undergång genom brand.

e. Kr, förk. för efter Kristus (i årtal).

Ekrase'ra (fr. écraser), krossa, i grund förstöra.

Ekrasi't, ett pikrinsyresprängämne, som i Österrike användes för fyllande av brisans-granater.

Ekrasö'r (fr. écraseur), kirurg., ett kirur-giskt instrument, som användes vid operationer för att avlägsna någon kroppsdel.

Eksàrko'm 1. Eksarko'ma, gr. (av sarks, gen. sarko's, kött), med., köttig utväxt; dödkött; svallkött.

Ekse'm 1. Ekze'ma, gr., med., en utslagssjukdom på huden av växlande utseende.

Eksta's, Eksta'tisk, se Extas, Extatisk.

Ekstrofi', med., ut- och instjälpning.

Ektasi' (av gr. ekte'inein, uttänja), med., sjuklig uttänjning av kroppens håligheter; språkv., förlängning, t. ex. av vissa stavelser.

E'kthesis, gr., förklaring, uttydning.

Ekthli'psis, gr. (av ekthWhein, utstöta), språkv., utstötning av en 1. flera bokstäver.

Ekthy'ma, gr., med., hudutslag, framkallat av varbakterier.

Ekthyreo'sis, med., operativt avlägsnande av sköldkörteln.

EktobIa'st 1. Ektode'rm, bioL, yttre groddblad ; ytter- 1. överhud.

Ektocardi', med., blottläggande av hjärtat.

Ekto-co'lon, med., utbuktning av grovtarmen.

Ektode'rm, se Ektoblast,

Ektomi', med., utskärande operativt ingrepp.

Ekto'mias 1. E'ktomos, gr. (av ekte'mnein, utskära, omskära, snöpa), snöpning. Se Kastrat.

Ektoparasi't (av gr. ekto's, utanför), bioL, hudparasit, en på ytan av en annan organism levande parasit. Jfr Endoparasit. — Ektophy'ta, Ektofy'ter, svampar som hudparasiter.

Ektopi' (av gr. ek, ur, och to'pos, läge), rn.ed., abnormt läge (utåt) av ett organ.

EktopIa'sma, hioL, det yttre, tunna, mindre korniga skiktet av cellprotoplasman.

Ektosi'ta, dets. som Ektoparasiter (se d. o.).

Ektotoxi'n (av gr. ekto's, utanför), fri toxin, avsöndrad av bakterier i buljongkultur.

Ektozo'er, animala ektoparasiter.

Ektri'mma, gr. (av ektri'bein, uppriva),med, hudlöshet; ridsår.

Ektrodaktyli', med., medfödd saknad av fingrar 1. tår.

Ektro'ma, Ektro'sis 1. Ektro'smus, gr. (av titro'skein, genomstinga, genomborra), missfall. Jfr Abortus. — Ektro'tika, pL = Abortiva medel (se d. o.). — Ektro'tisk, som har avseende på missfall.

Ektromeli', med., medfödd förkrympning av extremiteterna.

Ektro'pion (av gr. ektro'pein, vända bort), med., framvällande av en slemhinna utanför dess naturliga läge, ex. av ögats bind-hinna.)(Entropion (se d. o.).

Ektro'sis, Ektro'tisk m. fl., se under Ek-troma.

Ektylo'tica, gr. (av ty'los, valk), pL, medel mot vårtor och liktornar.

Ekty'p 1. E'ktypon, pl. Ekty'per (gr. e'k-typon), konstarbeten med upphöjda figurer i trä 1. sten. — Ektypografi', upphöjd metalletsning; upphöjt tryck, relief tryck för blinda.

Ekume'nisk (gr. oikumeniko's, beträffande den bebodda jorden, av oikei'n, bebo), all-männelig, gällande för hela kristenheten (t. ex. kyrkomöte). — Ekumeniska sym-bola, se Konkordieboken.

Ekva'I (av lat. æqua'lis, likartad), tonk., stämmor med lika tonomfång; en rör-stämma i orgeln.

Ekvatio'n, mat., algebraisk likhet, bestående av tvenne genom likhetstecken förbundna expressioner.

Ekvationsteori', mat, den del av matematiken, som behandlar ekvationers allmänna egenskaper och metoderna för deras lösning.

Ekva'tor (av lat. æqua're, göra lika), geogr., den storcirkel på jordklotet, som är lika långt avlägsnad från båda polerna. — Ekvatorea'l, astr,, astronomiskt instrument för bestämmande av stjärnornas deklination och timvinkel m. m. — Ekvatorshöj d, den vinkel, som horisonten för en ort bildar med ekvatorn. — Ekvatorsminuter = Nautiska mil (se d. o.).

Ekvatoria'lkalmerna, vindstillans bälten strax n. om ekvatorn i Atlantiska oceanen. — Ekvatorialström, luftström, som går från ekvatorn mot polerna.

Ekve'strisk (av lat. e'quus, häst), som hör till ridning. — E. staty, ryttarestaty. — E. prestation, konstridning.

Ekvidista'nta (av lat. æ'quus, lika, och di-sta'ntia, avstånd), belägna med jämna mellanrum.

Ekviglacia'ler (av lat. æ'quus, lika, och gla'-cies, is), meteor., hnjer på en geografisk karta, som åskådliggör tiden, under vilken olika trakters sjöar äro isbelagda.

Ekvilatera'1 (av lat. æ'quus, jämn, lika, och la'tus, gen. la'teris, sida), liksidig.

Ekvilibri'st (av lat. æquili'brium, jämvikt), person, som förstår att hålla jämvikten; lindansare.

Ekvili'brium, lat. (av æ'quus, jämn, lika, och Whra, våg), jämvikt; tungan på en våg.

Ekvinoktia'l (se Ekvino'ktium), som hör till dagjämningen. — Ekvinoktial-linje, den linje som förenar de båda dagjämnings-punkterna. — Ekvinoktial-punkt, dagjäm-ningspunkt. — Ekvinoktial-stormar, svåra stormar, som pläga inträffa vid dagjäm-ningstiden. — Ekvinoktial-ström, meteor., den havsström, som går från ö. till v. i de varma haven. — Ekvinoktial-ur, ett slags solur. — Ekvinoktial-zoner, de mellan vändkretsarna liggande zonerna.

Ekvinoktia'lkolu'ren, se Kolurer.

Ekvino^ktium (av lat. æ'quus, lika, och nox, natt), dagjämning, de tvenne tider på året (i mars och september), då dag och natt äro lika långa.

Ekvipolle'ns (av lat. æ'que, lika mycket, och polWre, förmå), log., liktydighet; förhållandet mellan två omdömen, som hava samma innehåll men olika form. — Ekvi-polle'nskalkyl, mat., ett sätt att lösa geometriska problem, grundat på geometrisk addition och multiplikation.

Ekvivale'ns (av lat. æ'quus, lika, och vaWre, gälla), likvärdighet. — Ekvivale'nt, lika gällande; kem., de mängder av olika ämnen, som kunna ersätta varandra i en kemisk förening. — Ekvivalenta bild-

ningar, geol, geologiska bildningar, som kunna samordnas i tiden.

Ekze'm, se Eksem.

El, tecken för en elektron (se d. o.).

El, arabisk artikel. Se Al.

El, hehr., gud, ingår i många bibliska namn.

El, holl., aln, förr omkr. 69 cm., numera namn på en meter.

Elabore'ra {lat. elahora're), utarbeta. — Elabora't, Elaboratio'n, utarbetning. — Elaborationsbok, Elaborationsjournal, apoteksförteckning över hemmagjorda läkemedel.

Elæagna'ceæ, bot., dikotyledon växtfamilj av serien Myrtiflo'ræ. En art, Hippo'phaè rhamnoi'des, vild i Sverige. Några arter av släktet Elæa'gnus odlas som prydnadsväxter.

Elæa'gnus, hot., se Elæagnaceæ.

Elæ'is, bot., afrikanskt palmsläkte (syn. Al-fo'nsia).—E. guinee'nsis, oljepalmen, förekommer kring Guineabukten. Frukterna lämna palmolja. Ur kärnorna pressas palmkärnolja. Pressresterna, palmkärn-mjöl, är ett viktigt kraftfoder.

Elæoco'ccaolja, se Aleurites-olja.

Elæografi' (av gr. e'laion, olja, och grajein, skriva), oljemålning; oljetryck.

Elæoli't, se Nefelin.

Elæopte'n, se Eleoptener.

Elæosa'ccharum (av gr. e'laion, olja, och sa'kcharon, socker), kem., oljesocker. — E. ci'tri, citronsocker. — E. cinnamo'mi, kanelsocker. —• E. fæni'culi, fänkolsocker. E. me'nthæ piperi'tæ, pepparmyntsocker.

Elaidi'n, kem., en genom beröring med sal-petersyrlighet åstadkommen fast modifikation av elain (se d. o.). — Elaidinsyra, en isomerisk, fast olja, bildad av oljesyra och salpetersyrlighet.

Elai'n, kem., den flytande beståndsdelen i djurfett och icke torkande oljor.

Elaiopla'st (av gr. e'laion, olja, och pWssein, bilda), bot., oljeförande plasmadroppar i överhudscellerna hos vissa orkidéer och liljeväxter.

Elami'ter, forntida semitisk benämning på de folk, som bebodde nuv. Persien.

Élan, fr. (1. ela'ng), anlopp; lyftning; hänförelse, "schwung".

E'landantilo'p, zool., afrikanska antiloparter (Tauro'tragus).

Elanguesce'ra (lat. elangue'scere), avmattas.

Elaphomy'ces, bot., svampsläkte, tillhörande gasteromyceterna. — C. granula'tus, hjortsvamp, växer under jorden, som vårtiga potatisstora bollar. Spelade förr stor roll i medicinen.

E'laps, zool, ett släkte giftsnokar. — E. co-ralli'nus, karmosin- 1. korallorm, en sydamerikansk art.

Elarge'ra (1. elarsj-, fr. élargir), utvidga.

Elasmobra'nchii, zool., underklassen Brosk-fiskar av fiskarnas klass. Viktigaste avdelningar äro Hajar och R o c k o r.Elasmotherium—Elektra

397

Elasmothe'rium, paleont., ett jättestort, med noshörningarna besläktat djur, som förekommer i Kysslands och Sibiriens kvartära bildningar.

Ela'stica, lat., bot., elastisk.

Elasticite't (av gr. ela'n, driva), spänstighet. — Elastics, eng. {1. ila'sticks), kyp-rade och valkade kläden av stor tänjbarhet, gummivävnader (till resårer i skodon o. d.). — Elasti'k (fr. élastique), kautschukband, gummi elasticum. — Ela'stisk, spänstig (säges om en kropp, som kan sammantryckas, uttänjas 1. böjas, men som återtar sin förra form, så snart den lämnas åt sig själv).

Elastfn, kem., en i bindvävens elastiska trådar förekommande albuminoid. Se Albumi-noider.

Ela'stisk, se under Elasticitet.

Elateri'n, se Elaterium.

Elateri't, tekn., elastiskt bergbeck.

Elate'rium, farm., ett hastigt verkande avföringsmedel, som utgöres av den torkade fruktsaften av Echa'llium elaterium, springgurka, vars verksamma beståndsdel kallas elaterin.

Elaterome'ter (av gr. ela'n, driva, och me'tron, mått), fys. = Manometer (se d. o.).

Elatina'ceæ, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. CistifWræ. Se Elatine.

Elatfne, bot., lonkesärv, lånkesärv, små, krypande vattenväxter. I Sverige tre arter. — E. hydropfper, täml. allmän.

Ela'tior, lat., bot., högre.

ElatiVus (av lat. e, ur, och la'tus, förd), språkv., finsk kasus, betecknande ort, från vars inre en rörelse sker.

EIa'tus, -a, -um, lat., bot., reslig.

Elay'l, se Etylen.

Elbekaviar, se Acipenser.

Élberfeld-syste'met {1. -fält-), en efter tyska staden Elberfeld uppkallad organisation av den kommunala fattigvården, grundad på individualisering samt hjälp av icke avlönade fattigvårdare.

El caballero de la triste figura (1. - kaval-je'rå-), riddaren av den sorgliga skepnaden (se d. o.).

Eldora'do, sp. (eg. el Dora'do), guldlandet; ett för fabelaktiga rikedomar beryktat sagoland, uppdiktat efter Amerikas upptäckt; fig., ett paradis.

Eldrimner, nord. myt., den kittel, i vilken galten Särimne kokas.

Elea'sar, hebreiskt mansnamn. Gud har hjälpt.

EIea'ter, anhängare av en gammalgrekisk filosofskola, den elea'tiska, uppkallad efter staden E'lea i Italien.

Elect., se Electuarium.

Ele'.cti, lat., "de utvalda", en grupp bland manikéerna.

EIe'ctricum, fys., det hypotetiska ämne, ge-

nom vilket man sökt förklara de elektriska fenomenen.

Electroplate, eng. (1. -plät), galvaniserat nysilver.

Ele'ctrum, lat., bärnsten.

Electua'rium, farm., mos (förk. elect.).

Ele'ctus, lat., eg. utvald; vald, men ännu ej invigd biskop.

Ele'eson, se Eleison.

Elefa'iit-släktet, zooL, E'lephas, ett däggdjurssläkte, som hör till ordningen snabel-djur. Bland dess nu levande arter märkas E. ündicus i Asien och E. africa'7ius i Afrika, bland dess utdöda arter E. pri-mige'nius 1. mammut (se d. o.). — Elefanthäst, en ras av grova, svarta arbetshästar i England. —• EIefanti'asis (av gr. e'lephas, elefant), med., ett slags spetälska (varvid ben och fötter överdragas med en om ele-fanthuden i tjocklek och hårdhet påminnande betäckning). — Elefant-orden, den högsta danska riddarorden.

Elefantfot, bot., se Dioscorea.

Elefantlöss, dets. som Acajounötter (se d.o.).

Elefantpapper, ett slags omslagspapper i stort format.

E'Iegans, lat., bot., ståtlig, prydlig.

Elegans {1. -ga'ngs; fr. élégance), smakfullhet; prydlighet, behag. — Elegant, fr. (Z. -ga'ngt), smakfull, prydlig; modenarr; sprätt.

Elega'nte, Eleganteme'nte, Con elega'nza,

ital., tonk., prydligt, elegant.

Elegi' (gr. elege'ia), urspr. en på distika (se Distikon) skriven dikt; nu dels sorge- 1. klagodikt i allm., dels en sådan "betraktelsedikt", vari en av vemod och njutning blandad känsla är övervägande. — Ele'-gisk, klagande, vemodig; känslosam. — Elegiskt versmått, metr., består av omväxlande hexametrar och pentametrar.

Elegiaco, ital. (1. -dja'ckå), tonk., elegiskt, vemodsfullt.

Ele'ison 1. Ele'eson, gr. (imperativ av elee'in, hava medlidande, förbarmande), förbarma dig. — Ky'rie eleison, K. eleeson 1. endast Kyrie, Herre, förbarma dig! begynnelseorden i den katolska mässan och den svenska litanian.

ElektiV, Elektio'n, se under Elektor.

Ele'ktor, lat. (av eWgere, utvälja) 1. Elec-teur, fr. (1. elektö'r), väljare, valman, i synnerhet en sådan som röstar för en valkår; kurfurste. — Electrice, fr. {1. elek-tri'ss), kurfurstinna. — Elektio'n, val, utval. — Elektfv, utväljande, valförrät-tande. — Elektora'1, kurfurstlig; beträffande val. — Elektoralfår, eg. kurfurstliga får; en stam av merinosfåren. — Elekto-ra't, en elektors befattning; kurfursten-döme.

Ele'ktra, eg. den klara; gr. myt., dotter av Agamemnon och Klytemnestra och syster till Ifigenia och Orestes. Se även Pleja-derna.398

Elektricite't (av gr. e'lektron, bärnsten), fys., en av energiens viktigaste former; en vissa ämnen, såsom bärnsten, harts, glas, lack m. fl., tillkommande egenskap, att, då de gnidas med vissa andra kroppar, draga till sig lätta föremål. — Elektricitetsmaskin, apparat för utveckling av gnid-ningselekricitet. — Elektrisk, dets. som elektricitetslära. — Ele'ktriker 1. Elektrotekniker, person, som vetenskapligt 1. tekniskt ägnar sig åt den praktiska användningen av elektricitet. — Elektrise'ra, bibringa (en kropp) elektricitet; fig., åstadkomma en känsla av glädje, hopp etc.; liva, elda. — Ele'ktrisk, som angår elektricitet. — Elektrisk endosmo's, den förflyttning av en vätska, som förorsakas då en elektrisk ström passerar genom densamma. — Elektriska enheter, vissa mått, som brukas för uppmätning av elektricitet. Se Ampere, Coulomh, Farad, Kilowatt, Ohm, Watt, Volt m. fl. — Elektriska pistolen kallas en apparat, som visar den elektriska gnistans kemiska verkan. — Elektrisk telegraf, se under Telegraf. — Elektro'd, de metalldelar, genom vilka en elektrisk ström införes i en vätska 1. gas.

— Elektrodiafo'n, apparat för signalering av annalkande åskväder. — Elektrodyna-mi'k (av gr. dy'namis, kraft), läran om de elektriska strömmarnas inverkan på varandra. — Elektrodynamome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument för uppmätning av de krafter som uppkomma, då elektriska strömmar inverka på varandra.

— Elektrofo'r (av gr. fe'rein, leda), elektricitetsbärare, ett instrument, som, laddat, en längre tid bibehåller elektriciteten och kan urladdas så småningom. — Elek-trografi', elektrisk telegrafi. — Elektro-homeopati', användande av homeopatiska medel, som påstås äga "elektriska" läkekrafter. — Elektroke'miska teorien, åsikten att den elektromotoriska kraften inom ett galvaniskt element beror på den kemiska verksamheten mellan elementets beståndsdelar. — Elektrokemitypi', zinketsning i ett galvaniskt kopparvitriolbad.

— Elektrokultu'r, växtodling under användande av elektricitet. — Elektrolumini-sce'ns, se under Luminiscens. — Elektro-ly's, sönderdelning av de kemiska föreningarna i deras beståndsdelar medelst en elektrisk ström. — Elektrolysö'r, apparat för utförande av elektrolytiska processer. — Elektroly't, en kropp, som sönderdelas genom en elektrisk ström.

— Elektrolytiska dissociationsteorien, se Dissociation. — Elektromagne't, ett mjukt järnstycke, spiralformigt omlindat av isolerad koppartråd; skickas en ström genom denna, blir järnstycket magnetiskt.

— Elektromagneti'sm, det inbördes sammanhanget emellan elektriciteten och magnetismen. — Elektromagnetofo'n, apparat,

som under påverkan av en dynamomaskin frambringar ett ljud likt en mistlurs. — Elektrometallurgi', användning av elektricitet till framställande av metaller ur deras malmer. — Elektrome'ter, elektricitetsmätare.— Elektromobi'l, med elektricitet driven automobil. — Elektromono-typi', metod att framställa bildplåtar för konstnärligt koppartryck. — Elektro-mo'tor (av lat. move're, sätta i rörelse), namn på de kroppar, genom vilkas beröring med varandra alstras elektricitet; en maskin, som matas med elektrisk ström och frambringar mekaniskt arbete. — Elektromoto'risk kallas den kraft, som vid beröringen mellan två kroppar gör den ena av dem positivt, den andra negativt elektrisk. — Elektron, gr., bärnsten. Se Electrum. — Ele'ktron, ett hypotetiskt grundämne. — Elektro'n, elektriskt negativt laddade partiklar, som antagas ingå i atomerna. — Elektroni't, ett sprängämne. — Elektro-opti'k, sambandet mellan elektricitetsläran och optiken. —• Elektroplasti^k, dets. som gal vanoplastik. — Elektropunktu'r (av lat. pu'ngere, sticka), med., akupunktur (se d. o.), förbunden med genomsläppandet av en galvanisk ström. — Elektro-rubi'n, dets. som Alundum (se d. o.). — Elektrosko'p (av gr. skope'in, se), fys.,

instrument för upptäckande av närvaron av svaga elektriska laddningar. — Elektrostati'k (av gr. statiko's, stannande), läran av friktionselektriciteten. —• Elektrostriktio'n, form- 1. volymförändring hos en isolator under inverkan av elektricitet. — Elektrotekni'k, läran om de olika tekniska användningarna av elektriciteten. — Elektrote'kniker = Elektriker (se ovan). — Elektroterapi' (av gr. therape'ia, vård), med., sjukdomars behandling medelst elektricitet. — Elek-trotypi', konsten att medelst tillhjälp av den elektriska strömmen erhålla galva-niska avtryck. Jfr Galvanoplastik.

Ele'ktrum, miner., ett gult mineral, bestående av guld och silver.

Elektua'rium, lat., mos. — E. se'nnæ, farm., mos av koriander, sennablad, renad tama-rind och sockersyrup; verkar avförande.

Eleme'nt {lat. eleme'ntum), urämne, grundämne, odelbart ämne; naturkraft; livsstoff, livsvillkor; vad som passar, tilltalar, överensstämmer med ens böjelser (därav uttrycket vara i sitt element, trivas); mat., oändligt små storheter 1. s. k. differentialer; astr., de storheter som erfordras för att bestämma en planets bana samt ställning i ett visst ögonblick; fys., beståndsdel i ett elektriskt batteri; kem., de enkla grundämnen, varav den materiella världen består (enl. de gamla naturfilosoferna blott 4 till antalet [de s. k. fyra elementen: jord, vatten, luft och eld]).

EIementa'r- 1. Elementä'r-, avseende de första grunderna av något; förberedelse-, begynnelse-, t. ex. elementarläroverk, ele-mentarmetod o. s. v.

Elementa'ranaly's, kem., sönderdelning av organiska ämnen för att bestämma de i dessa ingående elementens (se d. o.) mängd.

Elementa'r-andar 1. Elementa'rer, de andar, som enl. medeltida animistisk-kabbalistisk naturuppfattning behärskade de fyra elementen: gnomer (jordandar), undiner (vattenandar), sylfer (luftandar) och salamandrar (eldandar).

Eleme'ntsten 1. Firmame'ntsten, vissa slags opaler.

Elementä'r, se Elementar-.

Elementära väderleksföreteelser, meteor., kallas lufttryck, vind, värme, ljus, fuktighet och elektricitet, emedan alla andra väderleksföreteelser härledas ur dem.

Elemi'hartser, farm., gemensamt namn på flera olika produkter, väsentligen från träd och buskar av fam. Bursera'ceæ, vilka numera endast användas i fernissor.

Ele'nchus, gr.-lat., motbevis, vederläggning. —Elenktfk, vederläggningskonst.— Igno-ra'tio ele'nchi, log., det fel i en bevisning, att man bevisar något annat än det, som skulle bevisas.

Eleoli't 1. Elæoli't, miner., ett fältspatartat mineral av gröngrå 1. gulbrun färg. En vit varietet benämnes Nefelin (se d. o.).

Eleome'ter (av gr. e'laion, olja, och me'tron, mått), fys., en areometer (se d. o.) för bestämmande av eg. vikten hos feta oljor.

Eleono'ra, kvinnonamn (antingen härlett från grekiska ordet e'leos, medlidande, 1. Heliodora [se d. o.]). Förk. till Elin, Elina, Elna, Ellen, Leonora, Nora. På engelska Eleanor (1. e'linör).

Eleopte'ner (av gr. e'laion, olja, och pteno's, flyktig), kem., de flytande ämnen, som vid låg temperatur återstå av vissa flyktiga oljor, sedan resten avsatt sig i fast form. Se Stearopten.

E'leos, gr. myt., medlidandets personifikation.

EIeosa'ccharum, se Elæosaccharum.

Elepha'ntidæ, zool, däggdjursfamiljen Elefantdjur. — E'lephas, zool., elefantsläktet (se d. o.).

Elephanti'asis, se Elefantiasis.

Elettora'li, ital., kallas ättlingarna av den förnämsta venetianska adeln, särskilt de som härstamma från de 12 familjer, vilka deltogo i första dogevalet (709 e. Kr.).

Eleusfne, bot., ett grässläkte i gamla världens varmare länder. — E. coraca'na, korakan 1. dagussa, odlas som brödsädesväxt i Ostindien.

Eleusi'nska myste'rierna, en i det forna Grekland i Eleusis firad hemlig gudstjänst till Demeters och Persefones ära. Blott av mystagoger undervisade, invigda myster

ägde tillträde. De som fullständigt genomgått mysterieritualen kallades epopter. Översteprästen kallades hierofant.

Eleuteriologi' (av gr. eleuthe'rios, fri, och lo'gos, lära), läran om den mänskliga viljans frihet.

Eleute'rios, gr., "den befriande", binamn på Zeus. — Eleute'ria, forngrekisk fest till Zeus Eleuterios' ära.

Eleuteropeta'1 (gr. eleu'teros, fri, och pe'ta-lon, blad), hot., benämnes en blomma med fribladig krona. — Eleuterosepa'1 (av gr. se'palum, kalkblad), bot., benämnes en blomma med fribladigt foder. — Eleutero-tepa'l (av anagrammet tepal av gr. pe'ta-lon, blad), benämning på en blomma med fribladig blomkalk. Se Perigon.

Eleuthe'rius, mansnamn (av gr. eleuthe'rios, fri), friboren. Motsvarar kvinnonamnet Eleuthe'ria, på franska Éleuthère (1. elö-tä'r).

Ele'v (fr. élève), lärjunge, lärling.

Elevatio'n, Eleva'tor m. fl., se under Elevera.

Eleva'to, ital., tonk., upphöjt, med lyftning.

Eleve'ra (fr. élever, av lat. eleva're, upplyfta), upphöja, uppresa; uppfostra. — Elevera en protest, handelst., återskicka en trasserad och behörigen protesterad växel till den näst föreg. endossenten (se d. o.). — Elevatio'n, riktning uppåt; krig sk., den riktning uppåt man måste giva ett skjutvapen för att träffa ett föremål; astr., höjd; polhöjd; fig., lyftning, högsinthet. —• Eleva'tor, inrättning, varmed något upphissas, hissinrättning. — Elevato'rium, nylat., med., instrument, som tjänar till att höja och avlägsna intryckta bendelar.

Elevsi'nska myste'rierna, se Eleusinska m.

Elfenben (lat. e'bur; fr. ivoire; eng. ivory), som fås av elefantdjurens betar, har samma beståndsdelar som vanligt ben, men är värderikare än detta genom sin elasticitet, sin hårdhet och sin förmåga att antaga vacker polityr. Användes mest till mindre prydnadsföremål.

Elfenbensvitt, kem., den renaste och vitaste benaska. Brukas som polerpulver.

Elfenbensnötter, se följande ord.

Elfenbenspalmen, bot., Phyte'lephas macro-ca'rpa, en vid Magdalenafloden i Sydamerika växande pandanacé, vars benhårda frövita, under namn av elfenbens-nötter, taguanötter, stennötter 1. vegetabiliskt elfenben brukas till knappar m. m.

Elfenbens-papper, ett slags tjockt, vitt papper, som användes vid miniatyrmålningar i st. f. elfenben.

Elfenbenssvart, kem., en fin bensvärta, som erhålles genom förbränning av elfenben utan lufttillträde.

Elfrfda, forntyskt och fornsvenskt kvinnonamn, den alltid fredliga.

Elgin marbles, eng. (1. e'ldjin marbls), 1. Elgin-galleriet, de Elginska marmorskulp-400

turerna, en samling gammalgrekiska bild-huggeriarbeten, hemförda från Grekland av lord Elgin och nu förvarade

i British museum i London.

Eli'a 1. Eli'as (eg. Elija'hu), hebreiskt mansnamn, Jehovah [är] min Gud. Namn på profeten i Israels rike under konung Ahab.

Elfaseld, se Elmseld.

Elide'ra (lat. eWdere), utesluta, utstöta (en vokal). — Elisio'n 1. Elide'ring {lat. eWsio), språkv., utstötning av slutvokalen fÖr välljudets skull.

Eli', eli', lama sabakta'ni, hebr., min gud, min gud, varför har du övergivit mig? Ett av Kristi ord på korset.

Elie'ser, hebreiskt mansnamn. Guds hjälp. Jfr Eleasar.

Elige'ra {lat. eli'g er e), utvälja, kora. — Ell-gi'bel, valbar. — Eligibilite't, valbarhet.

Elimine'ra {lat., elimina're, avlägsna ur huset), utesluta; borttaga, utstryka; mat., avlägsna (en obekant storhet ur ett ekvationssystem). — Eliminatio'n, uteslutning; borttagande, utplånande, avlägsnande.

E'lin och Elfna, kvinnonamn, förk. av Eleonora (se d. o.).

Elinsrot, hot., folklig förvrängning av Ålandsrot. Se Inula.

E'lis, mansnamn = Elisa (se följande ord).

Eli'sa, hebreiskt mansnamn av okänd härledning. Namn på Elias' efterträdare såsom föreståndare för profetskolorna.

Eirsabet, grekisk ombildning av det hebreiska kvinnonamnet Eliseba, gudsdyrkerska. Buret av Johannes döparens moder. Ryskt, franskt, spanskt och tyskt furstinnenamn. Förk. till Elisiv, Betty, Elise, Elsbet, Elsa, Lisa, Lisbet och Lisette.

Elisabetfnnor, romersk-katolsk barmhärtig-hetsorden, stiftad till minne av den heliga Elisabet av Thüringen.

Elfsabetorden, österrikisk militärorden, stiftad 1750 av kejsarinnan Elisabet; kunglig bajersk fruntimmersorden.

Elfsabetstilen, konstt., den efter drottning Elisabet av England uppkallade engelska byggnadsstilen från 1500-t:s senare hälft, en blandning av gotik och renässans.

Elisabetsystrar = Elisabetinnor (se d. o.).

Elise {1. -li's), franskt kvinnonamn, förk. av Elisabet (se d. o.).

Elisio'ii, se under Elidera.

Elisiv, fornnordiskt kvinnonamn = Elisabet (se d. o.). — Elisivs visa, en historisk folkvisa, sannolikt från början av 1700-t., om ett av konung Albrekt utfört klosterrov, varvid en högättad dam vid namn Elisiv bortfördes ur Riseberga kloster.

E'liska skolan, en filosofisk skola i det gamla Grekland.

Eli'ssa, rom. myt. = Dido, Kartagos grund-läggarinna.

Eli't {fr. élite, av lat. eWgere, utvälja), ur-

. val, kärnan 1. det bästa av något. — Elitkår, valt manskap.

Eliva'gar 1. Elivåpr, nord. myt., undervärldens isflöder; även det jorden omgivande världshavet.

Elix., förk. för Elixir (se d. o.).

Elixatio'n, ny lat. (av lat. elixa're, utkoka), uppmjukning genom kokning.

Elixi'r mlat. elixi'rum, av arab. el-eksir, kvintessens), med., farm., benämning på flera läkemedel, oftast blandningar av syrup och tinkturer. E. kallades av alkemisterna de vätskor, som de an-sågo kunna förvandla

oädla metaller till ädla. — E. ama'rum Hjærne'ri 1. E. ad lo'ngam vi'tam, Hjärnes beska elixir. — É. de longue vie, fr. {1. - dö långg vi), livselixir. — E. de salut (Z. - saly'), rabarbervin. — E. parago'ricum, lugnande elixir. — E. stoma'chium tempera'tum Hoffma'nni, Hoffmanns tempererade magelixir.—E. vi-triolique {1. -åli'ck), sur aromatisk tinktur.

Elixiva'tio, lat., utlakning av de lösliga beståndsdelarna av ett ämne.

Eljen, ungerskt hurra- 1. leverop.

Eljudner, nord. myt., dödsgudinnan Hels sal.

El-Kamu's, en berömd arabisk ordbok.

Elkesai'ter, judekristen, gnostisk sekt från början av 100-t. möjligen uppkallad efter stiftaren, Elkesai.

EIl, eng., aln = 1,143 m.

Ella, fornnordiskt kvinnonamn, moder, amma.

Ella 1. ^lla, forngrekiskt mansnamn.

Eliakors == Alf kors (se d. o.).

Elle, nord. myt., "ålderdomen", Lokes amma.

Elle, ty., aln.

Ellen, kvinnonamn, förk. av Eleonora 1. Helena (se d. o.).

Elleria'ner, anhängare av en tysk svärmisk sekt från början av 1700-t., grundad av Elias Eller i Ronsdorf. Sekten kallas även Ronsdorfarnas sekt och anhängarna zioni-ter.

Ellerman line {1. e'llömänn lajn), engelskt rederibolag, grundat 1840.

Elli, isl. = Elle (se d. o.).

Ellilik, turkiskt guldmynt = 8 kr.

Elli'ps {gr. e'lleipsis), eg. kvarlämnande; språkv., utelämnande av satsdel, som på grund av det grammatiska sammanhanget lätt kan läggas till; mat., en sluten kroklinje (en konisk sektion), som uppkommer, då ett plan helt och hållet avskär en kon och med axeln bildar en sned vinkel. En ellips är så beskaffad, att summan av avstånden från två givna punkter till varje punkt på densamma är konstant (d. v. s. alltid lika). — Ellipsogra'f (av gr. grajein, skriva), apparat till teckning av ellipser. — Ellip-sofd, mat., den yta, som uppstår, då en ellips svänger omkring sin axel. — Elli'p-tisk, språkv., ofullständig (om en konstruktion, varvid någon satsdel måste tänkas tillagd); mat., formad som en ellips. —

Elliptiska funktioner, mat., en art funktioner med synnerligen märkvärdiga egenskaper och användningar inom den tillämpade matematiken. Deras teori är väsentligen utbildad av norrmannen Abel.

E'llis Island (L - a'jländ), liten ö vid inloppet till New York med mottagnings- och kontrollstation för immigranter.

Elmi'ra, spanskt kvinnonamn {arah. al ami-råh), härskarinna, furstinna.

Elmira reformatory (L ellma'jra rifå'rma-tårri), ett som tvångsuppfostrinsanstalt inrättat fängelse för vuxna i den amerikanska staden Elmira.—Elmira-systemet, det vid Elmira reformatory tillämpade systemet, som fått vidsträckt spridning.

Elms-eld (ofta Sankt E.), Eli'aseld 1. Helenaeld, fys., elektriskt ljus, som när luften är fylld med elektricitet, stundom fram-strömmar från torn, topparna på skeppsmaster, åskledare o. s. v.

Elna, kvinnonamn, förk. av Eleonora och Helena (se d. o.).

Eloa'h, pL Elohi'm, Gud, härskare, världsskapare, hebreernas namn på det högsta väsendet. Jfr Jehovah.

Elode'a canade'nsis, bot., kanadensisk vattenpest, tillhörande fam. Hydrocharita'ceæ. Från n. Amerika inplanterad i Europa på 1830-t. Inkom till Sverige före 1880-t., där den nu flerstädes är besvärande ymnig. Endast honväxten i Sverige.

E'lodes, Elode'a, lat., hot., sumpig.

Elof, fornnordiskt mansnamn (av isl. ey, alltid, och lov, pris), den prisvärde.

Éloge, fr. (1. elå'sj, av lat. eWgiura, vad som utsäges), lovtal, äreminne, beröm.

Elohi'm, se Eloah.

Elokatio'n (av lat. eloca're, uthyra), uthyrning, utarrendering; brudutstyrsel.

EIokutio'n {lat. elocutio, av e'loqui, uttala), uttal, föredrag, sätt att föredraga. — ElokutiV, väl uttryckt, vältalig.

Elokvens {fr. éloquence)^ vältalighet. Jfr Eloquentia.

El ole, en spansk pantomimdans.

Elongatio'n {lat. elonga^tio), astr., den avståndsvinkel, varunder en planet synes avlägsnad från solen (se Digression); fys., den vinkel, som en pendel avlägsnar sig från medelläget.

Elonga'tus, -a, lat., bot., utdragen.

Eloque'ntia, lat., vältalighet. — E. co'rporis, eg. kroppens vältalighet; ett genom sina dimensioner imponerande yttre. — Elo-que'ntiæ profe'ssor, professor i vältalighet. — E:æ eloquentiæ) et poeseos professor, professor i latinska språket och litteraturen. — E:æ et politices professor, skytteanska professorn i vältalighet och statskunskap vid Uppsala universitet.

Elpe'nor, gr. sag., en av Odysseus' kamrater.

Elphinstone code {1. e'llfinstånn kådd), en berömd lagbok över det brittisk ostindiska

rättsväsendet, utarbetad av engelsmannen M. Elphinstone.

Elpi'stiker 1. Elpi'stiska filosofer (av gr. elpi's, hopp), kallades hos grekerna de filosofer, som förklarade hoppet för den eg. drivkraften i livet.

Elri'tsa, zooL, en som bete använd karpfisk, Pho'xinus a'phya. Kallas även A1 k u v a och K v i d d.

E'lsa, fomsvenskt kvinnonamn, förk. av Elisabet (se d. o.). — E. av Brabant, kvinnoroll i operan Lohengrin av R. Wag-ner.

E'lsbet, kvinnonamn, förk. av Elisabet (se d. o.).

Elsevi'rer, se Elzevirer.

Elssho'lzia Patri'nii, bot., kryddmynta, odlad ört av fam. Labia'tæ. Aromatisk (något lik pepparmynta).

Elu, ett av Ceylons språk.

Elucide'ra (av ln'cidus, upplyst, av lux, ljus), belysa, upplysa, förklara. — Elucidatio'n, upplysning. — Elucidationstraktat, förklarande tilläggstraktat. Se Traktat.

Elude'ra {lat. elu'dere), gäcka, listigt undvika; genom förtydning göra kraftlös; bortkrångla. — Ehisio'n, gäckande, undvikande. — Elusi'v {fr. élusif), undvikande. — Eluso'risk, bedräglig, förvillande.

Elukubre'ra {lat. elucubra're), utarbeta vid ljus 1. nattetid; med flit och möda utföra. — Elukubratio'n, nattarbete; lärt arbete, utarbetat med flit och möda.

Elul, hebr., sjätte månaden i det judiska feståret; den tolfte i det borgerliga.

Elusi'v och Eluso'risk, se under Eludera.

Elutriatio'n, lat. (av elutria're, hälla ur det ena kärlet i det andra), kem., en vätskas avhällande, så att bottensatsen ej medföljer; tvättning, slamning, klarning av en vätska. Jfr Dekantera.

Eluvia'l (av lat. elu'vio, jordras, översvämning) , geol., benämning på icke omlagrade vittringsprodukter, t. ex. den mycket utbredda röda jordarten laterit, som är vitt-ringsrester av bergarter, vilka intagit samma plats som numera jordarten i fråga. — Elu'vium, geol, sammanfattande namn på eluviala jordarter.

Eluxatio'n, lat. (av luxa're, vricka), med., vrickning.

Elva tusen jungfrurs dag, den 21 okt., firas i romersk-katolska kyrkan till minne av den heliga Ursula och 11,000 andra fromma engelska jungfrur, som enl. legenden under en Romresa dödades i Köln av hunnerna.

Elvidne, nord. myt., gudinnan Hels sal.

Elvi'ra, se Elmira.

E'lymus arena'rius, bot., strandråg, storväxt gräs å sandiga havsstränder.

Ely'na, bot., sävstarr, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cypera'ceæ.

Elysée-palatset, Palais de TÉlysée,402

(Z. palä' döllellise'), bostad i Paris för den franska republikens president.

Elyse'iska fälten m. fl., se Elysium.

Ely'sia, gr., forntidens grekers benämning på de ställen, där åskan slagit ned, vilka platser ansågos heliga.

Ely'sium, lat, (gr. Ely'sion), 1. Elyse'iska fälten {lat. ca'mpi ely'sii)y hjältarnas och de dygdigas härliga boningsort efter döden ; fig., behagligt ställe omgivet av klara vatten och skuggat av vackra träd (jfr Champs elysées). — Elysée, fr. (1. elise'), se Elyséepalatset. — Champs Elysées, se under Champ. — Elyse'isk, paradisisk, härlig.

E'lytron, gr., slida; med., moderslida. — Elytri'tis, inflammation i moderslidan. — Elytroce'le (av gr. ke'le, svulst, bråck), livmoderbråck. — Elytrofy'ma, svulst 1. polyp i moderslidan. — Elytro'nchus (av gr. o'nkos, svulst, svullnad), livmodersvulst. — Elytropto'sis (av gr. pto'sis, fall), moderfall, livmoderns utträdande ur dess naturliga läge.

Elzevierer 1. Elzeviria'na (av lat. Elzevirius), åtskilliga berömda upplagor av latinska klassiska författare, utgivna av boktryckarefirman Elzevier i Holland mellan åren 1583 och 1680. — Elzevirstil, en bok-t rycks stil

E'läköön, /i, "leve^^ "hurra".

e. m., förk. för lat. ejusdem mensis, i samma månad.

Em, kem., atomtecken för Radiumemanation (se Radium).

Emacere'ra {lat. emacera're), utmärgla, uthungra. — Emaceratio'n 1. Emaciatio'n, avmagring, magerhet.

Ema'lj {fr. émail [I. ema'j], ital. smalto), kem., ett av olikfärgade glasflusser bestående ämne, som genom smältning anbringas såsom överdrag å glas, porslin 1. metallföremål; anat., den hårda massa (emaljväv), som bekläder tänderna på människan och vissa djur. — Émail om-brant (Z.-ångbra'ng), É. de Rubelles {1.-dö rybe'll), kärl 1. kakel med prydnader, bestående av intryckta och med halvgenomskinlig glasyrmassa utfyllda mönster. — Emalj e'ra, överdraga med emalj.—Emalj-fernissor, tekn., fernissor, som giva ett hårt, varaktigt, glänsande överdrag åt med dem bestrukna föremål. — Emalj-färger, lättflytande, ogenomskinliga, glasartade ämnen till målning och inbränning.

— Emalj målning utföres med emaljfärger.

— Emaljöga, i emaljglas utförd efterbild-ning av ett människoöga, att insättas på ett förlorat ögas plats. — EmaljÖ'r, person, som arbetar i emalj.

Emanatio'n, Emanatorium m. fl., se under Emanera samt Radium.

Emancipe'ra {lat. emancipaWe, av manci'-pium, äganderätt; slav), frigiva, lämna ur sitt våld; förklara myndig, — Eman-

cipe'rad, frigjord; stundom (om kvinnor) okvinnlig, karlvulen. —• Emancipa'tio, fri-givning från fadersvälde. — Emancipa-tio'n, frigivelse (ur livegenskap 1. från faders välde); förklarande för myndig; frigörelse från tvång 1. förtryck. — Kvinnoemancipationen, kvinnans höjande till rättslig likställighet med mannen. — Katolikernas emancipationsakt, en engelsk lag av 1829, som för katolikerna öppnade tillträde till parlamentet och de flesta ämbeten. — Emancipationi'st, motståndare till negerslaveriet. — Emancipa'tor, befriare, förlossare.

Emane'ra {lat. emana're), utflyta, utgå, hava sitt ursprung. Låta emanera, utfärda (t. ex. ett påbud). — Emanatio'n, utflöde, utströmning, utdunstning. — Emanations-läran, religionsfil., läran om alla tings härflytande från ett högsta urväsen; teoL, läran om Sonens och den Helige andes "utgång från Fadern". — Emanations-teorien, se Emissionsteorien. — Emana-to'rium, inandningsapparat.

Ema'nium, kem., ett äldre namn på Aktiniurn (se d. o.).

Emanome'ter, fys., apparat för mätning av emanerande gasers mängd.

Emanuel, av port. Manuel, namn på portugisiska konungar. Jfr Emmanuel. — Ema-nuelstilen. Manuelstilen, efter Emanuel den store benämning på den portugisiska ungrenässansens säregna stil, främst representerad av J. de Castilho.

Emargine'rad, lat. (av ma'rgo, brädd), hot., uttaggad (om kronblad).

Emballe'ra {1. angball-, fr. emhaller), inpacka. — Emballage, fr. {1. -a'sj), inpackning, omslag; packarlön. — Emballö'r, in-packare.

Emba'mma, gr. (av emha'ptein, doppa i spad), sås; läskmedel; något insyltat 1. inlagt (till medicinskt bruk).

Emba'rber {1. ang-), dragsnören. Se under Lisage.

Emba'rgo, sp., förbud för skepp att löpa ut; beslag 1. sekvester på fartyg.

Embarfn, farm., kvicksilverpreparat mot syfilis.

Embarke'ra {1. angbark-, fr. emharquer), inskeppa ; gå ombord. — Embarquement, fr. {1. -kma'ng), inskeppning, inlastning; stigande ombord.

Embarras, fr. {1. angbarra'), hinder; bryderi; oreda. — E. de richesse {1. - dö risje'ss), förlägenhet i följd av rikedom 1. överflöd på någonting.—Embarrassa'nt, besvärlig, brydsam. — Embarrasse'ra, spärra; inveckla; bry, sätta i förlägenhet.

Embate'rier {gr. emhate'rion, av emhai'nein, stiga in), krigssånger hos de gamla spartanerna.

Embauche'ra {1. angbåsj-, fr. embaucher), med list städja 1. värva. — Embaucheur, fr. {1. -ö'r), listig värvare, självamäklare.

Embe'lia, hot., växtsläkte av fam. Myrsina'-ceæ. Klätterbuskar med stenfrukter. — E. Ribes, Ostindien och s. Kina, lämnar s. k. barabangfrukter, vilka användas som maskmedel och till förfalskning av peppar.

Embelle'ra (/. angbell-, fr. emhellir)y försköna; smycka; pryda; förskönas. — Em-bellissement, fr. {1. -issma'ng), försköning, prydnad.

Emberi'za, zool., finksläktet Buskspar-V a r. — E. citrine'lla, gulsparv. — E. mi-lia'ria, kornsparv. — E. ru'stica, videsparv. — E. schæni'clus, sävsparv.

E'mbla, eg. alm; nord. myt., den första skapade kvinnan. Se Ask och Embla.

Emble'm (fr. emblème [I. angblä'm], av gr. e^mblema, insatt stycke), urspr. metallornament på guld-, koppar- 1. silverkärl; . numera: attribut, sinnebild. — Emblema-ti'k, inskrifts- och sinnebildskonst. — Em-blema'tisk, sinnebildlig.

Emboite'ra (1. angbåat-, av fr. boUe, låda), inlägga i låda, inpacka.

Emboli', med., blodpropp.

Emboli't, miner., dubbelsalt av silverklorid och silverbromid. Viktig silvermalm i Chile.

Embololali' 1. Embolophrasi', instickande i talet av meningslösa ord, stavelser 1. bokstäver.

Émbolus {gr. e'mbolos, av emballein, insätta, inskjuta), pumpkolv, pistong; sidogång i gamla grekiska kyrkor; krigsk., viggfor-mig uppställning av en krigshär.

Embonpoint, fr. (1. angbångpåä'ng), fetma, gott hull.

Embossedels (Z.embå'ssdöls) 1. Serafins, eng., ylletyger med brokiga blommönster på vit botten. — Embossed, eng. (1. embå'ssd), tyger med upphöjda, tryckta mönster.

Embouchy'r (fr. Embochure), mynning; tonk., munstycke på blåsinstrument; läppamas ställning vid blåsningen.

Embranche'ra (1. angbransj-, fr. embran-cher), förena flera vägar 1. gator på en punkt; byggn., sammanbinda bjälkar med varandra; sammanfläta, t. ex. grenar. — Embranchement (1. -mang), vägmöte; ut-grening; sammanflätning; byggn., hop-fogning av bjälkar och sparrar.

Embrase'ra (1. angbras-, fr. embraser), antända, sticka i brand. — Embrasy'r, be-fästn., skottglugg; öppning i en mur för dörr 1. fönsterluft.

Embrasse'ra (1. angbrass-, fr. embrasser), omfamna, omfatta; krigsk., bringa mellan tvenne eldar. — Embrassade 1. Embrasse-ment (1. -a'dd, -ma'ng), famntag, omfamning.

Embrasy'r, se Embrasera.

Embre'gma, gr. (av en, på, och bre'chein, fukta), med., droppbad, regndusch. — E'm-brocha och Embrokatio'n = embregma (se föreg. ord); även baddning, frottering.

Embrocation, eng. (1. embråkä'sjn), fr. (1. angbråkasiå'ng), medel mot försträckning, ledvrickning och reumatism (i synnerhet hos husdjur). Det beredes av träättika, utspädd med vatten, sprit, terpen-tinolja och något äggvita.

Embroche'ra (1. angbråsj-, fr. embrocher), fäktk., vid fäktning ränna värjan genom livet på sin motståndare.

Embrokatio'n, se under Embregma.

Embrouille'ra (1. angbroj-, fr. embrouiller) j förvirra, bringa i oreda; intrassla. — Embrouillement, fr. (1. -ma'ng), oreda, förvirring.

Embrune'ra (1. angbryn-, fr. embrunir), stryka brunt 1. dunkelt; giva mörkare skuggor; mörkna.

E'mbryo, gr. bot., växtämne; zool., foster, fetus (se d. o.). — Embryo'fyta asifono'-gama, bot., dets. som ormbunkar och mossor. — Embryofyta sifono'gama, bot., dets. som fanerogamer. — Embryogeni', alstringen, tillblivandet av livsfrukten. — Embryoktoni' (av gr. ktei'nein, döda), dödande av livsfrukten. — Embryolo'g, forskare i embryologi. — Embryologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om embryos utveckling.—Embryona'1, tillhörande fosterlivet; bot., skottspets, vars inre ännu ej är differentierat. — Embryo'msk, rör. embryo, embryoartad; ofullgången, outvecklad. — Embryosäck, den stora cell i fröämnet hos högre växter ur vilken äggcellen och embryot uppstå. — Embryo'thla-sis, sönderkrossning av fostret vid svår barnsbörd. —• Embryothla'st, redskap, varmed denna handling utföres. — Embryo-tomi' (av gr. te'mnein, skära, stycka,

sönderdela), sönderstyckning av ett foster i moderlivet (vid svår barnsbörd). — Em-bryulki', förlossnirigslära.

Embusque'ra (1. angbysk-, fr. embusquer), ligga i bakhåll. — Embuscade, fr. (1. ang-byska'dd), bakhåll.

Eme'er, bibliskt namn på urbefolkningen i Moab.

Emeli'na, kvinnonamn = Emelie och Emilia (se Emil).

Eme'nda, lat. (av e'mere, köpa), med., läkemedel, som köpas av och således icke förfärdigas på apoteken (såsom rötter, barkar m. m.).

Emenda'nda, se Emendera.

Emende'ra (lat. emenda're av e, ifrån, och me'ndum, fel), befria från fel, förbättra, rätta. — Emendatio'n, förbättring, rättelse. — Emenda'tor, förbättrare av en skrift. — Emenda'nda, rättelser (i tryck och skrift), tryckfel.

Emera'ldgrönt = Malakitgrönt (se d. o.).

Emeraldi'n 1. Aldehy'dgrönt, kem., en smaragdgrön anilinfärg.

Emere'ntius, latinskt mansnamn (av eme-re're, förtjäna), välförtjänt. Däravkvinno-4Ö4

namnet Emere'ntia, på franska Émérence (1. emera'ngs).

Emerge'ra {lat. eme'rgere), flyta upp; göra plötslig lycka. — Eine'rgens, person, som plötsligt kommer sig upp i världen. — Emerge'nser, p/., växtdelar, som till sin uppgift och ställning likna hårbildningar, men till byggnaden även påminna om stam- och bladbildningar. — No'vum eme'rgens 1. Eme'rgens novum, jur., ett nytt faktum i den sak, varom fråga är; en ny märklig tilldragelse.

Eme'ritus, lat., "uttjänt"; f. d. tjänsteman (i synnerhet vid universiteten), som innehaft sin syssla så länge, att han vid avskedet får bibehålla full lön 1. del därav. — Emerite'ra, förklara för uttjänt.

Eme'rs (av lat. eme'rgere, dyka upp), hot.y "uppdykande", organ hos en vatten- 1. sumpväxt, som befinner sig ovan ytan.)(Submers, nedsänkt.

Emersio'n (av lat. eme'rgere, uppdyka), astr., en himlakropps framträdande ur en annan himlakropps skugga 1. en stjärnas framträdande vid randen av en betäckande himlakropp.

Emerveille'ra (Z. emervej-, fr. émerveiller) y förvåna, överraska.

E'mesis, gr. (av eme'in, kräkas), med., kräk-ning. — Emesi', anlag för kräkning. — Eme'sma, det, som blivit uppkastat. — Emetatrofi', avtynande genom ofta återkommande kräkningar. — Eme'tica, pL, kräkmedel. — Eme'tisk, som åstadkommer kräkning. — Emetokatha'rsis, uttömning såväl ovan- som nedifrån. — Emeto-katha'rtisk, hastigt avförande och kräkning åstadkommande. — Emetofobi' (av gr. fo'bos, fruktan), motvilja för kräkmedel. — Emetologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om kräkmedel.

Emeti'n, kem., farm., en alkaloid, som förekommer i kräkrot, Urago'ga Ipecacuanha m. fl.

Emétique, fr. (1. -ti'ck), kräksalt. — Emelie tartar, eng. (1. i'metik ta'rtör), kräksalt.

Emetologi' m. fl., se under Emesis.

Émeute, fr. (1. emö't), upplopp, uppresning.

Emfa's (gr. e'mfasis), talk., eftertryck, uttrycksfullhet i framställningen. — Em-fa'tisk, eftertrycklig, uttrycksfull, högtravande.

Emfra'xis, gr., med., förstoppning. — Em-fra'ctica, pL, stoppande läkemedel. — Em-fra'ktisk, förstoppande.

Emfyse'm, se Emphysem.

Emigre'ra (lat. emigra're), flytta ut, utvandra. — Emipa'nt, utvandrare; under franska revolutionen medlemmar av

de privilegierade klasserna, som flydde till utlandet 1. där sökte hjälp mot revolutionen. — Emigratio'ii, utflyttning, utvandring. — Emigrantlitteraturen, benämning på den franska litteraturen vid 1800-t:s början (G. Brändes).

E'mil, mansnamn (bildat efter det latinska Mmilius, som är befryndat med grekiska ordet haimy'los, smickrande, vänlig), intagande, förbindlig. Därav kvinnonamnen Emilia och Emilie.

Emile (1. -i'll), namn på en pedagogisk roman av den franske författaren Jean Jacques Rousseau.

Emflia GaIo'tti, skådespel av den tyske skalden G. E. Lessing.

Emin., förk. för eminens. Se följande ord.

Emine'nt (av lat. emine're, stå fram 1. utöver), hög, upphöjd, utmärkt, framstående, överträffande. — Emine'ntia, upphöjning. — Emine'ns, upphöjdhet, höghet, förr titel för biskopar och andliga kurfurstar, nu för kardinaler. — Ers E., Ers höghet.

Emi'r (arab. emi'r, ami'r, av a'mara, befalla), härskare, furste, en titel, som till-

. kommer varje arabisk furste, vissa ämbetsmän, oberoende stamhövdingar samt Muhammeds avkomlingar. — Emira't, en emirs myndighet; furstendöme. — Emir-Acho'r 1. Mir-i-acho'r, överstallmästare. — Emir-Ale'm 1. Mir-i-ale'm, riksbanerförare. —• Emir-Bazår, högsta uppsynings-mannen över de platser i en stad, där det köpes och säljes. — Emiru-1-mumini'n, de troendes behärskare, en titel, som bars av turkiske sultanen. — Emir-al-Muslemi'n, de troendes överhuvud. —• Emiru-1-u'mara, behärskarnas behärskare, titel för de forna kaliferna. — Emir-Hadschi 1. Mir-i-hadsch, huvudanföraren för de pilgrimsskaror, som årligen vallfärda till Mekka.

Emissa'rie (lat. emissarius, av emi'ttere, utskicka), utskickat sändebud (i hemliga ärenden); kunskapare, spion. — Emis-sa'rium, anat., sidokanal.

Emissio'n (av lat. emi'ssio), utskickande, utsläppande, utspridande; handelst., utgivande av statspapper, sedlar, aktier. — Emissionskurs, det pris, till vilket dessa papper först utsläppas. — Emissionsteorien 1. Emanationsteorien, fys., den av Newton utvecklade teorien, att ljusstrålarna skulle utgöras av små kroppar, som utflödade från det lysande föremålet.

Emitte'ra (lat. emi'ttere), utskicka, avsända, utsläppa. — Emitte'nt, avsändare.

E M K, fys., förk. för elektro-motorisk kraft.

E'mma, forntyskt kvinnonamn (fordom Imma]y den husliga, flitiga.

Emma, under mitten av 1800-t. uppkommen benämning på länstolar.

Emmapsine'ra, fr. (1. angmag-), bringa i förrådshus, upplägga i packhus. — Em-magasinage (1. -a'sj), uppläggning i förrådshus, packhushyra.

Emmantele'ra (av fr. mantel, ringmur), befästn., kringgärda en ort med sammanhängande befästning.

Emma'nuel 1. Imma'nuel, hebreiskt mans-

namn (av im, med, anu, oss, och el. Gud), Gud (är) med oss.

Emmeli'na, kvinnonamn, dimin. av Emma (se d. o.).

Emmena'goga {gr. emme'nia, av emme'nios, månatlig), pL, medel, som befrämja men-struationen. — Einmenialogi', läran om månadsrening.

Emme'nier, pL, med., månadsrening, menstruation.

Emmentalost, ett slags schweizerost.

Emmensft, tekn., ett sprängämne.

E'mmerich, forntyskt mansnamn, den flitige.

Emmery-meda'ljen (/. -meri'-). en medalj, som av Patriotiska sällskapet utdelas till sjömän för långvarig trogen tjänst.

Emmetropi' (av gr. e'mmetros, väl avvägd, och ops, öga), med., egenskapen hos ögat att hava normal ljusbrytning, d. v. s. vara varken närsynt 1. långsynt.

E'mmy, engelskt kvinnonamn = Emma (se d. o.).

Emodfn, farm., den verksamma beståndsdelen i rabarberrot och sennablad.

E moll, tonk., molltonarten med e till grundton; förtecknas med it för f.

Emollie'ntia, lat., pL, med., lenande, uppmjukande, fördelande medel.— Emollie'ra, lena, uppmjuka, fördela. — Emollitio^n, uppmjukning; med., hjärnemollition = h j ärnuppm j ukning.

Emo'llit mo'res, nec si'nit e'sse fe'ros, lat., mildrar sederna och tillåter en ej att vara rå (om musiken o. a.).

Emolume'nt {lat. emolume'ntum), nytta, fördel; inkomst; pl., löneförmåner; biinkomster (sportler).

Emotio'n, fr. (av lat. emove're, sätta i rörelse), häftig sinnesrörelse; jäsning, uppror. — Emotioiie'll, som rör känslolivet.

Emotioni'sm, fil., viljans beroende av känslolivet (såsom argument för determinismen, se d. o.).

Émouchette, fr. {1. emosjä'tt, av mouche, fluga), flugnät för hästar.

Émouchoir, fr. {1. emosjåa'r) flugviska.

Empaille'ra {1. angpaj-, av fr. paille, halm), inpacka, inbädda i halm.

Empai'sm, gr., inläggning av guld i silverarbeten och av metall i stålarbeten. — Empaistfk, konsten att utföra metallinläggning.

Empaquete'ra (Z. angpaköt-,/r. empaqueter), inpacka.

Empàtement, fr. {1. angpatöma'ng), målark.,

. tjock påläggning av färg; med., degig svullnad.

Empeche'ra {1. angpäsj-, fr. empècher), hindra, avhålla. — Empéchement, fr. {1. -ma'ng), hinder, motstånd.

Empereur, fr. {1. angpörö'r, lat. impera'tor), kejsare. — Vive Tempereur! {1. viv lang-), leve kejsaren.

Empetra'ceæ, hot., växtfamilj tillhörande ordn. Tricoccæ. Se Em.petrum nigriim.

E'mpetrum ni'grum, hot., kråkbär, låg buske med barrlika blad, mörkröda blommor och blåsvarta stenfrukter, allmän i skog över hela landet. Bären ätliga. De utgöra en viktig del av eskimåernas vinterföda.

Empha's, se Emfas.

Emphyse'm, Emfyse'm 1. Emphyse'ma (av

gr. emfysa'n, uppblåsa), med., samling av luft 1. andra gaser under huden 1. slemhinnan.—Emphysema infectio'sum, veter., mjältbrandsemfysem, en sjukdom, som angriper nötkreatur. — Emphysema infec-tio'sum tara'ndi, renpest. — Emphysema pulmo'num, smärre luftblåsor, som bildas på lungorna. — Emfysema'tisk, som har anlag för 1. lider av emfysem. — Emphyse-ma'ticæ vari'olæ, pl., vattkoppor.

Emphyte^nsis, rom. jur.,^ ett slags sakrätt, utgörande ett mellanting mellan äganderätt och arrendeinnehav.

Empire, fr. {1. angpi'r), kejsardöme. — L'em-pire c'est la paix, fr. {1. langpi'r sä la pä), kejsardömet är freden. {Napoleon III.) — Empirestilen, konstt., utvecklad i Frankrike under Napoleon I, anslöt sig till den romerska kejsartidens klassiska stil.

Empire day, eng. {1. e'mpajr dä), allmän festdag i brittiska riket, firad på drottning Victorias födelsedag (24 maj).

Empiri' {gr. empeiri'a), fil., erfarenhetskunskap, insikt, grundad på erfarenhet 1. iakttagelser. — Empfriker 1. Empirist, person, som anser erfarenheten som den högsta kunskapskällan 1. som grundar sitt handlingssätt därpå. — Empiriokritici'sm, en av Avenarius grundlagd filosofisk riktning, som genom utrensande av alla erfarenhetsfrämmande faktorer ur kunskapsteorien vill skapa en den "rena er-farenhetens^' filosofi. — Empi'risk, grundad på erfarenheten. — Empiriska vetenskaper, företrädesvis naturvetenskaper. — Empirfsm, åsikten att erfarenheten är tillräcklig för en sann uppfattning av verkligheten.

Emplacement, fr. {1. angplasma'ng), ställe, byggnadsplats; befästn., hastigt uppkastad förskansning(kanongrop 1. vall).

Empla'strum, lat. (av gr. empla'ssein, på-stryka), farm., plåster, benämning på feta blandningar, som äro hårdare än salvor.

— E. o'xidi plu'mbici, blyplåster. — E. adhæsiVum, häftplåster. — E. ammom'aci scilli'ticum fås av ammoniakgummi och sjölöksättika. — E. cantha'ridum cola'tum, spansk-flugplåster. — E. caiitha'ridum cum eupho'rbio, janiniplåster, består av venedisk terpentin, mastix, euphorbium och spanska flugor. — E. ce'ræ, vaxplåster.

— E, coni'i, odörtplåster. — E. gummi-resino'sum, gummiplåster. — E. Hjærne'ri fås genom kokning av tvål med matolja, blyvitt och mönja, varpå venedisk terpentin tillsättes. — E. hydra'rgyri, gråsalva, fås av kvicksilversalva, kvicksilver, vene-406

disk terpentin, gult vax och blyplåster. — E. inelilo'ti, melotenplåster, består av matolja, Resina pini flava (se d. o.), gult vax och pulveriserad melilotusört. —• E. pi'cis, beckplåster. — E. plu'mbi, blyplåster. — E. sapona'ceum 1. sapoiia'tum, tvålplåster. — E. zi'ncicoplu'mbicum, zinkblyplåster.

Emplette, /r. (1. angplä'tt), inköp, upphandling av varor.

Emploi, fr. (1. angplåa'), användande, bruk; syssla, tjänst; en skådespelares förnämsta roller. — Employé (1. angplåaje'), tjänsteman. — Employe'ra (Z. angplåaj-), använda, bruka; anställa, sysselsätta.

Empois, fr, (1. angpåa'), klister; stärkelse.

Empolokrati' (av gr. empole', köpmansgods), handelsintressets herravälde.

Empo'rium, lat. (gr. e'mpo'rion), stapelstad, handelsplats. — Empo'rer, hyggn., i romerska kyrkor på sidoskeppens valvtak anbragta gallerier, som öppna sig i arka-der mot mittskeppet.

Emporte'ra {1. angpårt-, /r. emporter), borttaga, bortföra; hänföra; erövra. — Em-portement, fr. (1. -ma'ng), uppbrusning; överilning; hänförelse.

Empreinte, fr. (1. angprä'ngt), avtryck, prägel.

Empresmomani' (av gr. empre'thein, antända, och mani'a, raseri), mordbrandsmani.

Empressera sig {1. angpress-, fr. s'empres-ser)f ivrigt bemöda sig, skynda sig. — Empresse'rad, ivrig, angelägen; beställ-sam. — Empressement (1. -ma'ng), iver, enträgenhet; beställsamhet.

Emprosthotoni' (av gr. e'mprosthen, framåt, och te'inein, sträcka), med., kroppens hopdragning 1. böjning vid stelkramp.

Emprunt, fr. (1. angprö'ng), lån. — E. forcé, tvångslån. — Emprunte'ra, låna, upptaga ett lån.

Einpsycho's (gr. empsy^chosis, av en, i, och psyche', själ), själens inträde i fostrets kropp.

E'mptio = Emtio (se d. o.).

Empu'sa, gr. myt., spöke, vampyr.

Empu'sa, zooL, ett släkte bönsyrsor.

Empu'sa mu'seæ, bot., flugmögel, en svamp, som angriper och dödar husflugan. Koni-dierna omgiva flugornas bakkroppar med ett vitt stoft.

Empye'm (av gr. py'on var), med., invärtes varsättning. —• Empye'sis, bildning av varböld invärtes. — Empyesis o'cuIi, varböld i ögat. — Empye'tisk 1. Empy'sisk, lidande av varbildning, särskilt i lungorna.

Empyre'en, Empyre'isk, se följ. ord.

Empyre'um (gr. empyre'ion) 1. Empyre'en, enl. de gamla naturfilosoferna den högsta delen av världsalltet, eldhimmeln; enl. de kristna filosoferna: ljusets ursprungskälla, himmelen, de saligas hemvist. — Empyre'isk, himmelsk, överjordisk.

Empyre'uma, gr.^ vidbränd lukt 1. smak. —

Empyr€uma'tisk, som luktar 1. smakar rökig, vidbränd. — Empyreumatisk olja, farm., olja, som har vidbränd lukt 1. smak.

Empy'sisk, se under Empyem.

E'mservatten, hälsovatten från mineralkällor i Ems. Användes i synnerhet mot strup-och lungkatarrer.

E'mspastiller, farm., kakor av källsalt ur naturligt Emservätten (se föreg. ord); vilka brukas mot heshet, hosta o. d.

E'mtio, lat. (av e^mere, köpa), köp. — E. imagina'ria, skenköp. — E. in spem 1. E. spel, köp till följd av en förhoppning om något.

Emu', zool, en stor kasuarfågel i Australien (Dro'mæus novo-holla'ndiæ).

Emulatio'n (lat. emula'tio), tävlan.

Emulge'iidum, se under Emulsion.

Emulge'ns, se under Emulsion.

Emulsion, kem., ett i mandlar och flera andra frön befintligt ämne (enzym), som äger förmåga att sönderdela den av bittermandel framställda amygdalinen (se d. o.).

Emu'Isio, lat., pl. Emulsio'nes, Emulsio'n, farm., med., mjölkiga, tjockflytande vätskor, vanligen innehållande slemämnen o. d. En emulsion består av, dels ett i vatten olösligt ämne (emulge'ndum), oftast en fet olja, dels ett lättlösligt simmigt ämne (ma-te'ria emulge'ns) och dels en vätska (me'n-struum), vanligen destillerat vatten. — Emu'lsio amy'gdalæ 1. amygda'lina, mandelemulsion.—E. ca'mphoræ, kamferemul-sion. — E. cannabfna, hampfröemulsion. — E. carbona'tis ca'lcici, kritemulsion. — E. ce'ræ, vaxemulsion. — E. guaja'ci, guajakemulsion, beredes av guajakharts, gummi, socker och pepparmyntvatten. — E. hydrocyana'ta, blåsyreemulsion. — E. mo'schi, myskemulsion. — E. my'rrhæ ferra'ta beredes av myrrha, sockersirap, pepparmyntvatten, ferrosumkarbonat, kaliumsulfat, vatten och lavendeltinktur. — E. o'lei jeco'ris compo'sita, torskleveremul-sion. — E. o. j. c. ferra'ta, torskleveremul-sion med järn. — E. oleo'sa, oljeemulsion, beredes vanligen av matolja, socker, gummi och vatten samt stundom litet bittermandelvatten. — E. o'ssium usto'-rum beredes av brända, preparerade ben, gummi, mandelsirap och vatten. — E. sa-li'na, saltemulsion.

Emu'lsor, mek., maskin för inbringande av fett i skummjölk.

Emuncto'ria, lat., anat, de kärl 1. organ i kroppen, som utgöra verktyg för avsöndring av sådana ämnen, vilka icke tjäna till kroppens näring (t. ex. näsborrarna).

Emundan'tia, lat., pL, med., yttre medel till renande av sår och bölder.

Emy's, zool., släktet Kärrsköldpaddor. — E. orbicula'ris (E. europæa), europeisk kärrsköldpadda. Har förr funnits i Sverige.

En-, gr. nyttjas i sammansättningar och betyder iy påy hos m. m.; förvandlas framför en labialbokstav (b, p, f, m) till em-, framför 1 till el-.

En, fr. (1. ang), uti, på, till m. m. I sammansättningar förvandlas n framför en labialbokstav (se föreg. ord) till m.

En, hot., se Juniperus.

Enæore'ma (gr. enaio'rema) y med., urinmoln, i urinen simmande flockar, liknande moln.

Enaki'ter, Anaki'ter, Anaks barn, gammaltestamentligt namn på en folkstam av okänt ursprung.

Enali'der (av gr. ena'lios, i havet levande), bot., huvudsakligen fanerogama havsväxter, vilka, helt nedsänkta i vatten, växa på lös botten såsom sand 1. lera, och där bilda täta ängar. — Enaliosa'ura, paleont., fossila havsödlor, ofta jättestora. Omfattar Ichtyosa'ura, fisködlor, och Pleisio-sa'ura, svanödlor.

Ena'llage, gr. (av en-alla'ssein, byta, förväxla), förväxling; talk., utbyte av ett ord mot ett annat av samma ordklass, t. ex. ett abstrakt substantiv mot ett konkret, släktnamnet mot artnamnet o. s. v.

Enamora'do, sp., förälskad; älskare (i det spanska dramat).

Enandry'l, farm., preparat av testiklar, binjurar, yohimbin och stryknin för behandling av impotens.

Enante'ma 1. Enante'm, gr. (av anthe'in, blomstra), med., utslag invärtes, i synnerhet på tarmkanalens slemhinna. — Enan-tema'tisk, som rör utslag på kroppens inre delar.)(Exantematisk.

Ena'ntiodromi' 1. Ena'ntiotropi' (av gr. enan-ti'os, mittemot, och dro'mos, lopp, 1. tro'-pos, vändning), tingens ständiga verkan mot varandra, varigenom det ena förgås och det andra bliver till. — Enantiologi' (av gr. lo'gos, lära), motsägelse, gendrivande.

Enantiomeri', fys., optisk stereoisomeri.

Enantiomorfi' (av gr. enanti'os, motvänd, och morfe', form), föreligger hos kristaller, hos vilka symmetrien genom förminskning 1. undertryckande av vissa ytor, är upphävd, så att kristallformen till sin spegelbild förhåller sig som t. ex. den högra handen till den vänstra.

Enantiosty'l, bot., kallas en blomma, i vilken stiften och ståndarna äro ställda på motsatta sidor om blomaxeln, varigenom självbefruktning förhindras.

E'nar, fornnordiskt mansnamn, den ende i sitt slag.

Enargi't, miner., en arsenik- och svavelhaltig

kopparmalm. Enarratrv (av lat. enarm're, berätta) = Deskriptiv (se d. o.).

Enarthro's, anat., kulled.

Enatio'n, bot., förekomsten av missbildningar i form av svulster på blad och stammar.

En attendant, fr. (1. angnattangda'ng), i avvaktan, emellertid.

En avant, fr. (1. angnava'ng), framåt.

Enaxig glimmer, se Biotit.

Enaxlig, bot., kallas en växt, hos vilken huvudskottet utvecklar samtliga de hos detsamma förekommande bladen, alltså såväl hjärtblad som örtblad, högblad och alla till blomman hörande blad.

En bagatelle, fr. (ang bagatä'll), som en lapprisak (t. ex. behandla någon 1. något).

Enba'sisk, kem., syra, varav en molekyl med en ekvivalent av en bas ger ett salt.

En beau, fr. (1. angbå'), på dess vackra sida, till dess fördel (t. ex. måla 1. se en sak).

Enbladstryck, riktigare Ettbladstryck (se d. o.).

En blanc, fr. (1. angbla'ng) = In blanko (se under Blanko).

En bloc, fr. (1. angblå'ck), "i klump", i massa.

Encablure, fr. (1. angkably'r), kabellängd, i Frankrike 195 m.; i dagligt tal = 200 m.

Encadre'ra (1. angkad-, fr. encadrer), mfattSL i ram.

En camarade, fr. (1. angkammara'dd), som en kamrat, på kamratfot.

En canaille, se under Canaille. — Encanail-le'ra {1. angkanaj-, fr. encanailler), införa i sällskap med slödder. — E. sig, umgås med dåligt folk.

En carré, fr. (1. angkarre'), i fyrkant.

Enca'ustum, tryck med uppvärmda stämplar. Jfr Enkaustik.

Ence'falos 1. Ence'phalum, gr.-lat. (av gr. kefale', huvud), vad som är i huvudet, hjärnan. — Encephalalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), hjärnlidande. — Encephali'tis, hjärninflammation. — Encephaiodyni' (av gr. odyne', smärta), svår huvudvärk. — Encephalognomi'k, forskningar rör. huvudets byggnad, hjärn- 1. huvudskålslära. — Encephalolithfasis (av gr. Wthos sten), eg. hjärnförstening; partiell förhårdning av hjärnan. — Encephalologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om hjärnan. — En-cephalomala'xis 1. -malaci', hjärnuppmjukning. — Encephalopati' (av gr. pa'thos, lidande), hjärnlidande. — Encephaloskopi' (av gr. skope'in, se), hjärnundersökning. — Encephalotomi' (av gr. te'mnein, skära), hjärnsnitt, sönderdelning av hjärnan för vetenskapligt ändamål.

Enceinte, fr. (1. angsä'ngt), omfång, inhägnad; befästn., fästningsverk kring stad, läger o. d.; med., havande (i grossess).

Ence'ladus, en av giganterna, över vilken Atena vältrade vulkanen Etna.

Encephal-, se under Encefal-.

Ence'phala, lat. (av gr. kefale', huvud), bot,, med kärna.

Enchante'ra (1. angsjangt-, fr. enchanter; av lat. incanta're, besvärja, förhäxa), förtrolla, hänrycka. — Enchantement (1. -ma'ng), förtrollning, förtjusning. — En-408

chanteu'r, /r. (1. -tö'r), förtrollare, för-tjusare.

Eiichasse'ra (Z. angsjass-, fr. enchdsser) y infatta. — Enchàssure (1. -y'r), infattning av pärlor och ädelstenar.

En chef, fr. (1. angsjä'ff), som överbefälhavare 1. högste ledare, t. ex. general en chefy högste general-befälhavare.

Enchère, fr. (L angsjä'r), högre bud, överbjudande.

Enchiri'dion, lat. {gr. encheiri'dion av en^ uti, och che'ir, hand), läroämne 1. någon vetenskap.

Enchondro'ma, gr., med., brosksvulst.

Enchri'sis, gr., inrivning, ingnidning med salva. — Enchri'sma, salva till ingnidning.

Enchro'nisk (av gr. chro'nos, tid), uppträdande under vissa tider, år 1. årstider.

Enchymo'ma 1. Enchymo'sis, gr. (av en-chy'ein, ingjuta), med., onaturlig avsöndring av vätskor i vissa kroppsdelar. — E'n-chyta, insprutningsmedel.

Enckes komet, astr., den av alla kända kometer, som har den kortaste omloppstiden (3,3 år).

En clair, fr. (1. ang klär), ej chiffrerat (om telegram o. d.).

Enclave, fr. (1. angklaV), se Enklav.

Encælialgi' (av gr. enkoiWa, inälvor), med., buk- 1. tarmlidande. — Encælirtis, tarminflammation.

Encolure, fr. (1. angkåly'r), hals på en häst; fig., utseende.

Encombrement, fr. (1. angkångbröma^ng), spärrning, belamrande, varors för täta sammanpackning i ett fartyg.

Enco'mium, se Enkomium.

En comparaison, fr. {1. ang kångparäså'ng), i jämförelse.

En confiance, fr. (1. ang kångfia^ngs), i förtroende.

En corbellement, fr. (1. angkå'rbellma'ng),

se Utkragning.

Encore, fr. (1. angkå'r, ital. anco'ra), ännu, ännu en gång.

En corps, fr. {1. ang kår), i sin helhet, samfällt. Jfr Corps.

En couche, se under Couche.

Encourage'ra (1. angkorasj-, fr. encourager). uppmuntra.

En creux, fr. (Z. ang krö), eg. i fördjupning; benämning på urholkade reliefarbeten.

Encrfnus (av gr. en, i, och kri'non, liljsi), paleont.y ett i triassystemet hörande släkte vackra krinoideer, enkriniter.

Ency'klika {lat. ency'clica av gr. ky'klos, cirkel), encykliskt brev, av påven utfärdad rundskrivelse till ärkebiskopar och biskopar.

Ency'klisk, se under Heter o cyklisk.

Encyklopedf {fr. encyclopédie [Z. [-angsiklå-pedi'],-] {+angsiklå- pedi'],+} gr. enkyklopaide'ia, av enky'klios, kretsformig, och paide'ia, uppfostran), systematisk 1. lexikalisk sammanfattning av alla vetenskaper och konster.) (M ono-

g r a f i. — Encyklopedi'k, konsten att avfatta en encyklopedi. — EncykIope'disk, som innefattar alla vetenskaper. — En-cyklopedi'st, benämning på utarbetarna av den på 1700-t. (under Diderots och d'Alem-berts ledning) utgivna stora franska en-cyklopedien, som väsentligen bidrog till franska revolutionen 1789.

Endangi'tis, med., inflammation i ådrornas inre. — Endaorti'tis, endangitis i aorta.

Endaseh, turkiskt längdmått = 6,5 dm.

Endekago'n (av gr. he'ndeka, elva, och goni'a, hörn), elvahörnig figur.

Endemi' (av gr. en, uti, hos, och de'mos, folk), med., en hos ett folk inhemsk sjukdom.) (Epidemi. — Ende'misk, ett folk 1. land särskilt tillhörig (i synnerhet om sjukdomar.)(Epidemisk. — Endemiska synoder, möten av ett mindre antal biskopar sammankallade av patriarken i Konstantinopel, sedan de ekumeniska mötena upphört.

En de'pit, se under Dépit.

Enderma'tisk (av gr. en,uti,och de/rma,h.\xå), med., som ligger i 1. vidkommer huden. — Endermatiska medel, läkemedel, som användas å den från överhud befriade huden, varigenom samma verkan åstadkommes, som om läkemedlet blivit intaget genom munnen. — Endermatiska sjukdomar, sjukdomar, som hava sitt säte i huden.

Endermo'l, farm., salvgrund och massagefett av stearinsyra och paraffinkolväten.

En détail, se under Detalj.

Endette'rad (Z. angdett-, av fr. dette, skuld), skuldsatt.

Endiome'ter (av gr. e'ndios, till middagen hörande, och metrein, mäta), astr., instrument, varmed man bestämmer middagslinjen.

Endi'via, hot., se Cichorhim.

Endiviifo'lia, lat. (av fo'lium, blad), bot., med blad som {Cicho'rium.) endi'via.

Ende- (av gr. e'ndon) , betyder i sammansättningar: invärtes, inuti.

Endoca'rdium, se Endokardium,

Endoca'rpium, se Endokarpium.

Endode'rmis (av gr. de'rma, hud), hot., strängslida, det innersta lagret av barkens celler, som omger centralcylindern (se d. o.).

Endoenzy'm, kem., enzym (se d. o.), som ej med lösningsmedel kan utdragas ur den levande cell där det bildats och verkar.

Endogami' (av gr. ga'mos, äktenskap), ingifte inom en släkt 1. stam.

Endoge'n 1. Endoge'nisk (av gr. gi'gnesthai, uppstå), invändigt växande, inuti uppkommen.

Endoka'rdium (av gr. kardi'a hjärta), med., den hinna, som bekläder insidan av hjärtats hålighet. — Endokardi'tis, inflammation i denna hinna.

Endoka'rpium, hot., den inre frukthylsan.

Endokrina körtlar, anat., vävnader med inre sekretion (se d. o.). — Endokrinologi', läran om de endokrina organen.

Endoly'mpha (av lat. lympha, vätska), anat., den klara innervätska, som fyller örats labyrint.

Endometrftis, med., inflammation i livmoderslemhinnan.

Endome'trium, anat., livmoderslemhinnan.

Endommage'ra {1. angdåmmasj-, fr. [-endom-mager]f-] {+endom- mager]f+} skada.

Endoparasi^t, hot., en parasit, som lever inne i den organism, ur vilken den hämtar sin näring. Jfr Ektoparasit.

Endoperikardi'tis, med., inflammation i hjärtats yttre och inre hinna.

Endoplasma, se Cell.

Endopleu'ra, bot., växternas inre fröskal.

Endospe'rm (av gr. sperma, säd), hot., frövita.

E'ndosis, gr. (av endido'nai, kvarlämna, efterlämna), med., eftersläng av en sjukdom.

Endosko'p (av gr. e'ndon, invärtes, och skope'in, se), med., instrument, genom vilket man kan se in i människokroppens trånga kanaler (såsom urinröret).

Endosmo's och Exosmo's, fys., vätskors förmåga att genomtränga organiska ämnen och vissa oorganiska kroppar. — Endosmo-me'ter, fys., instrument för undersökning av detta fysiska fenomen.

Endossement m. fl., se under följ. ord.

Endosse'ra (1. ang-, fr. endosser, av en, på, och dos, rygg, baksida), handelst., göra en anteckning på baksidan av en växel, varigenom den överlåtes till en annan. — Endossement, fr. {1. angdåssma'ng), en sådan anteckning. — Endossement in blanco, endossentens namnteckning på baksidan av en växel med plats ovanför för ifyllande av

endossementet. — Endosse'nt, den person, som gör anteckningen. — En-dossa't, den person, på vilken växeln överlåtes. — Endo'sso 1. Indo'sso, itaL, överlåtelse, transport.

Endo'stium, anat., bindvävshinnan på insidan av ben (mot märgen).

Endote'l (av gr. e'ndon, invärtes, och thele', bröstvårta), anat., cellförband 1. epitel, uppbyggt av tillplattade, skivformiga celler.

Endote'rmisk förening, kem., kemisk förening, som bildas under upptagande av värme.)(Exotermisk.

Endotorea'l, anat., som angår brösthålan.

Endotoxi'ner, toxiner (se d. o.), som endast förekomma inom de alstrande bakterierna men frigöras, då dessa dö. Endotrypta's, hem., äggvitespjälkande endo-enzym, t. ex. i jäst.

Endozo'isk (av gr. zo'on, djur), hot., spridning tillgår så, att djur äta frukter och frön av en växt och avlämna dessa oskadade i exkrementeii.

Endy'mion, gr. myt., en skön yngling, i vilken Selene (Diana) så förälskade sig, att hon försänkte honom i en evig sömn för att ostörd kunna kyssa honom.

En écharpe, fr. (Z. angnesja'rp), krigsk., (skjuta) i sned riktning.

En èchec, fr. {1. angnesjä'ck), i schack.

Eneche^m, gr. (av ene'chein, ljuda), med., öronsusning.

En effet, fr. (1. angneffe'), i själva verket.

E'nema, pl. Ene'mata (gr. e'nema, av eni'esthai, inkasta), med., klystir, lavemang, flytande läkemedel, vilka äro ämnade att insprutas genom ändtarmen. — E. commu'ne, vanligt klystir. — E. opii, opiumklystir.

Energeti'k, fys., läran om energien och dess omvandlingar; fil., världsförklaring, som reducerar såväl andliga som materiella fenomen till energiformer. — Energetiska skolan, de personer, som omfatta energ-etiken såsom världsförklaring.

Energi (1. sji', fr. énergie, av gr. energo's, verksam), eftertryck, kraft; ihärdighet, uthållighet. — Ene'rgisk, verksam, kraftfull, stark.

Energico, ital. (1. ene'rdjikå), tonk., med kraftigt föredrag.

Energian, näringsmedel, framställt av ris-gluten.

Energu'menus, pl. -meni, 1. Energume'n, pl. -me'ner (gr. energu'menos, av ene'rgein, åstadkomma), en besatt, en vansinnig svärmare. — Energume'nisk, rasande, vansinnig, svärmisk.

Enerve'ra (lat. enerva're, av prep. e, ifrån, och ne'rvus, styrka), göra kraftlös, utmärgla, försvaga; förse med nerver; göra nervös. — Enervatio'n 1. Enerve'ring, ut-märgling, kraftlöshet; förseende med nerver.

En escarpins, fr. (1. angeskarpä'ng), "i lätta skor'^ manlig hov- 1. baldräkt i 1700-t.-stil, d. v. s. med skor, silkesstrumpor och knäbyxor.

Eneso'l, farm., förening av salicylarsinsyra och kvicksilver. Användes mot syfilis.

En espèce, fr. (1. angnespä's), i klingande mynt.

En face, se under Face.

En famille, fr. (1. ang fami'j), omgiven av sina närmaste anförvanter, förtroligt.

Enfant, fr. (1. angfa'ng), barn. — E. gàté (1. - gate'), kelgris, gunstling, favorit. — E. perdu, fr. (1. - perdy'), förlorat barn; person, som så låtit insnärja sig i lasternas, vanornas 1. lidelsernas nät, att han icke kan lösgöra sig; pl, krigsk., ett lätt infanteri under medeltidens senare del (se Compagnons perdus). — E. terrible (Z. --i'bbl), eg. förskräckligt barn; person, som håller anförvanter i skräck och ängslan. — Enfants de France (1. - dö fra^ngs),

pl., eg. Frankrikes barn; de franska konungarnas barn, barnbarn samt syster-410

och brorsbarn. — Enfaiiti'n, barnslig, pjollrig. — Bon enfant (Z. bång -), "gott barn", snäll, oförarglig, godmodig, okonstlad människa.

Enfants sans souci, fr. {1. angfa'ng sang sosi'), "de sorglösa barnen", under 1400-och 1500-t. ett sällskap av unga klerker vid justitiepalatset i Paris, vars ändamål var att uppföra komedier, moraliteter och sottier (narrspel).

Enfa'sström, fys., en enkel växelström.

Enfile'ra {1. angfil-, fr. en filer), träda på, träda upp (t. ex. pärlor); beträda (en väg); gå längs efter; krigsk.y bestryka med kanoner. — Enfilade, fr. (Z. -la'dd), rad av rum i en våning; krigsk., en fientlig trupps beskjutande längs efter dess linje.

Enfin, fr. (1. angfä'ng), äntligen, omsider; korteligen, med ett ord; må så vara.

En flagrant délit, se under Flagrera.

Enflamme'ra (1. angflamm-, fr. enflammer), upptända, sätta i låga; upphetsa, uppreta.

Enfleurage, fr. (1. angflöra'sj), metod att utdraga aromatiska ämnen ur blommor vid parfymfabrikation.

Enfoncement, fr. (1. angf ångsma'ng), målark., bakgrunden på en målning.

Enforce'ra (1. angf års-, fr. enforcir), förstärka, göra kraftigare.

Enfume'ra (1. angfym-, fr. enfumer), röka, nedröka.

Engage'ra {1. anggasj-, fr. engager), förmå; förbinda, nödga; inleda; antaga i tjänst. —• Engagerad kolonn, byggn., kolonn, som utefter hela sin höjd är sammanvuxen med bakomvarande mur. — Engagera sig, förbinda sig till; antaga tjänst; inlåta sig. — Engageant, fr. (1. -sja'ng) intagande, förbindlig. — Engageanter (1. -sja'ngter), ett slags vida ärmar 1. manschetter, som fruntimren fordom (ännu på Bellmans tid) buro. — Engagema'ng, överenskommelse, förbindelse; ingående i tjänst; anställning; krigsk., en mindre strid.

En gar^on, fr. (1. ang garså'ng), på ungkarlsvis.

En garde, fr. (1. ang garrd), fäktk., "ställning!", ett kommandoord vid början de fäktning, varvid fäktarna intaga en ställning, lämplig för både anfall och försvar.

Engastrilo'g 1. Engastrimy't (av gr. en, uti, gaste'r, buk, samt Wgos 1. my'thos, tal), buktalare.

E'ngela, nysvenskt kvinnonamn (av lat. a'ngelus, gr. a'ngelos, ängel, sändebud) = Angelica (se under Angela).

E'ng€lbert, fornnordiskt och forntyskt mansnamn (av lat. a'ngelus, ängel, sändebud, och hert, lysande).

E'ngelbrecht 1. Engelbrekt, fomsvenskt mansnamn av tyskt ursprung = Engel-bert. Buret av den svenske frihetshjälten E. Engelbrektsson. — Engelbrektsvisan, fosterländsk dikt om Engelbrekt av biskop Tomas i Strängnäs,

Engelmacherinnen, ty., änglamakerskor (se d. o.).

Engelska sjukan, se Rachitis.

Engelska svetten, med., medeltidens sista stora epidemi, som karakteriserades av ymnig svettning och oemotståndlig sömnlust.

Engelsk jord, miner., en mycket fin trippel från Wales.

Engelskt grönt, tekn., en blandning av schweinfurtgrönt o. a. färger.

Engelskt horn, tonk., ett träblåsinstrument, förr kallat altohoe; en tungstämma i större orgelverk.

Engelskt luktsalt, kem., 7ned., ammonium-karbonat.

Engelskt plåster 1. Mu'schplåster, med., Se'ricum adhæsi'vum, med vitt gelatin be-struket siden, som nyttjas till att häfta ihop sår m. m.

Engelskt rött, tekn., en scharlakansröd färg, som består huvudsakligast av järnoxid.

Engelskt salt 1. Epsom-salt, med., ett laxér-medel av svavelsyrad talkjord 1. magnesiumsulfat.

Engelört, hot., namn på Archange'lica sa'-tiva. Se Angelikarot.

England expects, that every man will do his duty, eng. (Li'ngland eckspe'kts that e'veri man oill do his dju'ti), England väntar, att varje man skall göra sin plikt. (Amiral Nelsons signal till engelska flottan före slaget vid Trafalgar.)

Englergrader, mått för viskositeten hos smörjoljor (= utströmningstiden för 200 kbcm. olja dividerad med utströmningstiden för samma mängd vatten av 20°). Tecknas E.

Englers viskosime'ter, anger viskositeten (se d. o.) hos smörjoljor under vanliga förhållanden i Englergrader (se d. o.).

English society, eng. (1. i'nglisj såsa'jti), svensk sammanslutning av här bosatta engelsmän o. a. som hysa intresse för Englands kultur och språk.

Engobe'ring (Z. ang-gå-), överdragning av ett lerkärl med ett tunt ler skikt, som döljer föremålets naturliga färg.

Engoument, fr. (1. ang-gomma'ng), anhopning; med., beteckning för första stadiet av lunginflammation.

Engourde'ra, fr. (1. ang-gord-), göra stel L känslolös, bedöva, insöva. — Engourdisse-ment (1. -dissma'ng), lemmarnas stelnande 1. styvhet, bedövning, insövning.

Engraisserie, fr. (1. ang-grässöri'), anstalt för gödande av slaktdjur. — Engraissö'r, person, som har boskapsgödning till sitt yrke.

Engra^m (av gr. en, i, och gra'mma, bokstav), psykologisk term, som betecknar de i det centrala nervsystemet avsatta spåren efter sinnesintrycken, genom vilka minnesreproduktionen av dem möjliggöres.

En grande tenue, fr. (L ang gr ang töny'), i festdräkt, i full ståt.

En grand seigneur, fr. (1. ang grang sänjö'r), som en förnäm person anstår, storståtligt.

Engra'ulis enchrasi'cholus, zool, se Ansjovis.

Engrélure, fr. (1. ang-grely'r), randprydnad med rundade uddar, spetsrand.

Engrer, se Angarier.

En gros, fr. {1. ang grå), handelst., i stort, i stor skala, i stora partier.)(En détail.

— Handel en gros, grosshandel.

Engyme'ter (av gr. engy's, nära, och me'tron,

mått), distansmätare för korta avstånd.— Engysko'p (av gr. skope'in, se), förstoringsglas.

En haie, fr. (L ang ä), "i häck", uppställning i två rader mittemot varandra.

Enharmo'nisk (gr. enharmoniko's), tonk., kallas den tonföreteelse, som betingas därav, att två toner, t. ex. ciss och dess, sammanslås till en, som bär bådas namn.

E'nhydra 1. E'nhydris, zooL, havsuttersläktet.

— E. marfna, havsuttern 1. kalanen.

Enhydro's, miner., kalcedon med vätskeinne-

slutningar.

Enhärjar 1. Einherjer, nord. myt., de tappre kämpar, som efter döden kommo till Oden i Valhall.

Enhörning, ett fabeldjur likt en häst med ett rakt, spiralvridet horn i pannan; kunde endast fångas av en jungfru. Kristen symbol för renhet, kyskhet och styrka. Ofta använd i heraldiken, t. ex. i engelska riksvapnet. Förekommer på A. Böcklins berömda målning "Waldeinsamkeif' (Skogsensamhet) .

Enicone'tta, zool., andfågelsläktet A1 f ö r -r ä d a r e.

Eni'f, astr., stjärna i stjärnbilden P eg a sus.

Eni'gma, lat. {gr. a'inigma), gåta. — Enig-ma'tisk, gåtlik, svårtydd.

Enjambement, fr. {1. angsjangbma'ng), det förhållande, att i ett poem en mening ej avslutas i en vers, utan fortsättes i en följande.

Enjeu, fr. (1. angsjö') insats i spel.

Enka'nthis, gr. (av kantho's, ögonvrå), 7ned., tårkörtelsvulst.

EnkatWsma, gr. (av enkathi'zein, insätta uti), sittbad.

Enkau'ma, gr. (av ma, brand, av ka'iein, bränna), eg. något inbränt; med., djupt liggande svulst i hornhinnan.

Enkau'sis, inbrännande.

Enkausti'k 1. Enkau'stisk målning, målning med inbrända vaxfärger; vaxmålning; förr även emalj-, porslins- och glasmålning.

Enkeblomster, hot., se Scabiosa.

En-ki 1. Ea, babyl. myt., havs- och vattendjupens samt visdomens och ödets gud.

Enkla'v (fr. enclave), statsr., en mindre, av en annan stat runtomkring innesluten del av ett statsområde. — Enklave'ra (fr. en-claver) ^ innesluta^ omfatta.

E'nklisis, gr., språkv., accentens överkastande från ett ord till det näst föreg. ordet. — Enkli'tika 1. Enkli'tiska, adj. pl., kallas de ord, som kasta sin accent tillbaka på det näst föreg. ordet, t. ex. bror min.

Enko'mium (gr. enko'mion), lovsång, lovtal.

Enkondro'm, se Kondrom.

E'nkope, gr. (av enko'ptein, inhugga, inskära) , med., huggsår isynnerhet i huvudskålen.

Enkrati'ter, gr., eg. de avhållsamme; en gnos-tisk-asketisk sekt, som avhöll sig från äktenskap, kött och vin. Kallades även akvarier (se d. o.).

Enkrini'tkalk 1. Enkrini'tmarmor, miner., en marmorartad kalksten, som är rik på förstenade sjöliljor, bl. a. Encri'nus lilii-fo'rmis.

Enkri't, se under Gabbro.

Enkurage'ra, se Encouragera.

Enkä't, se Enquète.

Enlaide'ra, fr. (1. angläd-, av laid, ful), göra ful, förfula.

Enlevagetryck, fr. (1. anglöva'sj-), tekn., en metod att trycka mönster på tyg.

Enleve'ra (1. ang-, fr. enlever), bortrycka, bortröva. — Enlèvement (1. -ma'ng) 1. Enleve'ring, bortrövande, bortförande med våld.

En ligne, fr. (1. ang. Hnj), i linje, krigsk., truppuppställning i lång linje.)(Kolonnuppställning.

En-lil 1. Bel, fombabylonisk gud, dyrkad i Nippur.

En maltre, fr. (1. ang mätr), som en mästare, mästerligt.

En masse, fr. (1. ang mass), i massa, i mängd.

En miniature, fr. (1. ang -ty'r), i smått, i förminskning (i synnerhet om porträtt).

Ennaete'ris (av gr. enne'a, nio, och e'tos, år), kronoL, en inom den äldre grekiska tidräkningen använd cykel.

Enneadekaete'ris (av gr. enne'a, nio, de'ka, tio, och e'tos, år), kronol., metonska cykeln, en period av nitton år, efter vilkas förlopp månskiftena återkomma på samma årsdagar.

Ennea'der (av gr. enne'a, nio), Plotinos samlade skrifter med nio böcker i varje.

Enneago'n, gr. (av enne'a, nio, och gonüa, hörn), niohörnig figur.

Enneandri'a 1. Ennea'ndria, bot., nionde klassen av Linnés växtsystem. Innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava nio fria ståndare.

Ennosiga'ios, gr. myt., binamn på Poseidon (se d. o.).

Ennui, fr. (1. angnui'), ledsnad, leda. — En-nuye'ra (1. angnui-), utträka, göra utledsen. — Ennuyant (1. -a'ng) , ledsam, tråkig.

E'noch 1. He'noch, hebreiskt mansnamn, den invigde. Buret av Seths son, en av de judiska patriarkerna.

Enode'ra (lat. enoda're, av no'dus, knut), uppknyta' upplösa.412

Enografi—Entente

Enografi', Enologi' m. fl., se (Enografi, (Eno-logi o. s. v.

Enomani' = (Enomani (se d. o.). Jfr Dipso-mani.

Enomota'rk, anförare för en Enomoti (se följande ord).

Enomoti' {gr. enomoti'a), den minsta avdelningen inom den spartanska slagordningen.

Enonce'ra (lat. enuncia're), tillkännagiva.

Enophtha'lmus (av gr. en, i, och ofthalmo's, öga), med., insjunkning av ögat. Kan uppkomma genom yttre våld 1. sjukliga förändringar.

Enoptromanti' (av gr. e'noptron, spegel), spegelspådomskonst.

Eno'rm (lat. eno'rmis, av e, utom, och no'rma, rättesnöre), omåttligt stor, ofantlig; oerhörd. — Enormite't, utomordentlig storhet 1. myckenhet.

E'nos, hebr., "människan'^ mansnamn, buret av Sets son, Adams sonson. Motsv. Ame'lu i den babyloniska sagan.

Enosichton 1. Ennos^gaios, gr. myt., jord-skakaren", binamn på Poseidon (se d. o.).

Eiiosto's 1. Enosto'sis, gr., med., bensvulst (av bensubstans), som inom ett ben utvecklar sig inåt, mot märgen.) (Exosto's (se d. o.).

En parure, fr. (1. ang pary'r), i galadräkt, i högtidsdräkt.

En passant, fr. (1. ang passa'ng), i förbigående, tillfälligtvis.

En peine, fr. (1. ang pän), i förlägenhet, i oro.

En personne, se E. p.

En petite tenue, fr. (1. ang pötit teny'), i liten festdräkt. Jfr En grande tenue.

En plein champ, fr. (1. ang. pläng sjang), på fria fältet.

En profil, fr. (1. ang pråfi'll), sedd från sidan, i genomskärning. Jfr En face.

En question, fr. (1. ang kestiå'ng), ifrågavarande.

Enquéte, fr. (1. angkä't, av lat. inquisi'ta, det efterforskade, undersökta), jur., laga undersökning, besiktning, rannsakning; rundfråga av en tidnings redaktion ang. vissa personers åsikter i ett föreliggande ämne.

Enragé, fr. (1. angrasje'), ursinnig passionerad älskare av något nöje. — Les enragés (1. -sje'), urspr. beteckning för det mest radikala partiet bland revolutionsmännen under franska revolutionen; sedermera beteckning för medlemmarna av den yttersta vänstern. — Enrage'ra, vara ursinnig, rasa; göra ursinnig.

En regard, fr. (1. ang röga'r), i betraktande av.

Enregistre'ra, fr. (1. angresjist-), införa i en förteckning, inskriva. Jfr Inregistrera. — Enregistrement (1. -röma'ng), införande i förteckning, inskrivning.

Enrhume'rad (1. angrym-, fr. enrhumé, av rhume, snuva), förkyld, snuvig.

Enrolle'ra (1. angråll-, fr. enröler), krigsk., inskriva i rullan, antaga till krigstjänst, inregistrera.

Ens, medelt.-lat., ting, väsende. — E. mo'rbi, sjukdomsväsende. — E. reali'ssimum, det verkliga varat.

Ensa'jn (av eng. ensign, flagga; fänrik; jfr Enseigne), befälsgrad närmast under kapten i Frälsningsarmén.

Enseigne, fr. (1. angse'nj) märke, kännetecken; skylt; fana; fänrik.

Enseignement mutual, fr. (1. angsenjma'ng mytye'11), se Lancastermetoden.

En seigneur, fr. (1. ang sänjö'r), på herremansvis, på stor fot.

Ensemble, fr. (1. angsa'ngbl), tillsammans; något helt; överensstämmelse mellan delarna av ett helt; sammanfattande benämning på ett antal gemensamt uppträdande artister; samspel; tonk., samverkan av självständiga stämmor och instrument.

E'nsifer, lat., svärdbärare; fordom titel för kurfursten av Sachsen såsom Tyska rikets stormarskalk. — Ensifo'rmis, lat., svärds-formad.

Ensilage, fr. (1. angsila'sj). pressfoder. — Ensile'ring, ett sätt att i gropar 1. kulor i jorden förvara gröna foderämnen så gott som. färska under vintern.

Ens mo'rbi, se under Ens.

Enspännare, kamer., fordom benämning på ett, slags vaktmästare och postiljon vid länsstyrelsen.

Ens reali'ssimum, lat. se under Ens.

Enstati't, miner., ett mineral av pyroxén-gruppen.

En suite, fr. (1. angsvi'tt), i följd, i rad.

Ensymme'trisk, hot., detsamma som två-si digt symmetrisk.

Entablement, fr. (1. angtablöma'ng), hyggn., bjälklag; arkitraven, frisen och gesimsen tillsammantagna.

Enta'da, bot., tropiskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ. — E. sca'ndens (E. gigalo'-biiirn), slingrande buske med meterlånga baljor. Fröna föras ofta av Golfströmmen till Europas kuster (no. sönödder), och ha fordom även hamnat i Sverige.

Entame'ra (1. angtam-, fr. entamer) eg. göra inskärning uti; begynna; företaga.

E'ntasis, gr., hyggn., en knappt märkbar ut-svällning å mitten av en grekisk kolonn.

Entasse'ra (/. ang-, fr. entasser, av tas, hop, hög), lägga i hög, hopa.

Ente, ty., and.

Entelechi' (gr. entele'chia), idén; den i sin aktualitet framträdande kraften; människosjälen.

Entele'don, paleont., tertiärt däggdjur av en noshörnings storlek.

Entente, fr. (1. angta'ngt), förstånd; gott förhållande. — E. cordiale (/. - kårrdia'll), "hjärtlig överensstämmelse" i politiska åsikter och planer mellan stater (särskiltEnteradenografi—Entozoon

mellan Frankrike och England), förtroligt förhållande. Jfr Lilla ententen.

Enteradenografi' (av gr. e'nteroii, tarm, inälvor, ade'n, körtel, och grajein, skriva), med., beskrivning över tarmkörtlarna. — Enteradenologi' (av gr. lo'gos lära), tarm-körtel-lära. — Entera'1, som rör tarmen. — Enteralgi' (av gr. a'lgos, smärta), tarmsmärta. — Enterangiemfra'xis, förstoppning i tarmkärlen. — Enteremfra'xis, tarmförstoppning. — Entere'nchyta, tarmspruta. — Enterepiploce'le, nät-tarmbråck. —• Ente'risk, till inälvorna hörande, dem vidkommande. —• Enteri't 1. Enterftis, tarminflammation. — Enterocele, tarm-bråck. —• Enteroce'ntesis (av gr. kente'in, sticka), öppna en tarmslinga med ett skarpt instrument. — Enterocystoce'le, tarm- och urinblåsbråck. — Enterodyni' (av gr. odyne', smärta), plåga i tarmarna. Enteroflogi' = Enteritis (se ovan). — Enterogastroce^le, buktarmbråck. — En-terografi' (av gr. grajein, beskriva), beskrivning av inälvorna. — Enterokina's, kem., ett till sin natur ännu obekant ämne, som är verksamt i tarmarna. — Entero-kly's (av gr. kly'sis, sköljning), spolning av tarmarna med stora vattenmängder. — Enterokoirt (av gr. ko'lon, tjocktarm), katarr i grovtarmen. — Enteroli't (av gr. Wthos, sten), stenartad förhårdning i en tarm. — Enteroliti'asis, stenbildning i tarmarna och inälvorna. — Enterologi', läran om inälvorna. — Enteromalacf 1. Entero-mala'xis, tarmuppmjukning. —• Entero-meroce'le, ett slags tarmbråck. — En-tero'mphalus, navelbråck. — Enteropati' (av gr. pa'thos, lidande), tarmlidande. — Enteroperi'stole, tarminklämning. — En-teropto's (av gr. pto'sis, fall), nedsjunkande av bukens inälvor. — Entero'pyra, tarminflammation. — Enterorafi', tarm-hopsyning 1. söm på tarmarna. — En-teroragi', blodflöde ur tarmarna. — En-terosarcoce'Ie, köttigt tarmbråck. — Enteroskopi' (av gr. skope'in, se), undersökning av tarmarna medelst enterosko'p, ett instrument med konstgjord belysning.

— Enterotomi' (av gr. te'mnein, skära), tarmsnitt; uppskärning av en tarm (medelst ett instrument, kallat EnteroWm).—

— Enterozo'on 1. Entozo'on, pl. -zo'a, zooL, djur i inälvorna (intestinalmaskar). — Enterydroce'le, tarm- och vattenbråck.

Enterlooper, holl. (1. enterlåper), en sjöfarare 1. ett fartyg, som driver förbjuden handel.

Entero-, se under Entera-.

Enterolo'bium, bot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ, i tropiska Amerika. — E. elli'p-ticum, ger angicoträ och ett gummiharts (Brasilien). — E. Timbouva, ger para-carabark ochparacarafrukter, vilka äro tannin- och saponinhaltiga. Veden användes till byggnadsvirke.

En tete, fr. (1. ang tät), eg. i huvudet, i spetsen; handelst., benämning på en tryckt adress, ett firmamärke 1. dyl. upptill på ett affärsbrev.

Entété, halsstarrig, envis. — Entétement, fr. (1. angtätöma'ng), egensinnighet, halsstarrig envishet.

Enthallo'phyta, bot., dets. som Thallophyta.

Enthelmi'nta, Enthelminter, zool., invälvs-maskar.

Enthuli'n, fabriksnamn på en salubrinimita-tion.

Enthyme'm, se Entymem.

Entite't (av lat. ens, det varande), tingens väsen.

Entobla'st, dets. som Entoderm.

Entode'rm (av gr. ento's, inom, och deWma, hud), det cellager som i fosterutvecklingen betäcker den första kroppshålighetens (ur-tarmens) inre.

Entoftalmi' (av gr. ento's, inuti, och ofthal-mi'a, ögonsvaghet), med., inflammation i det inre av ett öga.

Entofy't, gr., bot., snyltväxt, som lever av en annan växts saft. Jfr Epifyt och Parasit.

Entolo'ma, bot., skivsvampsläkte, r ö d s k i v-lingar. — E. li'vidus, bolmörtskivling, är mycket giftig.

Entomofa'g (av gr. e'ntomon, insekt, och fa'gein, äta), zool., insektätare. — Ento-moffla 1. Entomoga'ma blommor (av gr. fi'los, vän, 1. ga'mos, äktenskap), bot., in-sektälskande blommor, d. v. s. sådana, vilkas pollination förmedlas av insekter. Jfr Anemofila blommor. — Entomoli't (av gr. Wthos, sten), paleont., förstenad insekt. — Entomologi' (av gr. Wgos, lära), läran om insekterna. — EntomoIo'g, insektkännare.

Entoni', gr., med., spänning. — Ento'nisk, spänd, särskilt i överdriven grad.

Entonnoir, fr. (1. angtånnåa'r, av entonner, fylla tunnor), tratt; den trattformiga fördjupningen i en sprungen mina.

Entoparasiter, zool., inälvsdjur.

Ento'pisk (av gr. en, i, och to'pos, ort, ställe), bunden till en plats, inhemsk, inländsk.

Ento'ptiska fenomen, fys., i smälta och hastigt avkylda ämnen iakttagna polarisationsfenomen ; med., synförnimmelser, förorsakade av skuggor från bildningar inom ögat.

Entosto'sis, gr. (av ento's, inuti, och osto^sis, förbening), med., en inre, benartad svulst.

Ento'tisk, med., belägen i örats inre.

Entours, fr. (1. angto'r), pl. ~ Environs (se d. o.). — Entourage (Z. -ra'sj), infattning, omgivning. — Entoure'ra, omgiva, omringa.

En tout cas, fr. (1. ang to ka), i varje fall 1. händelse; ett slags större parasoll till skydd mot både sol och regn.

Entoxi'sm 1. Entoxisi'sm (av gr. to'xicum, gift), förgiftning.

Entozo'on, se Enterozoon.414

Entrata—Envoyé

Entra'ta i. Intra'da, itciL, tonk., förspel.

Entré (Z. angtre', av fr. entrée)^ ingång; inträde; förmak; förrätt (vid måltider); inledningsstycke vid en konsert; tillträde; inträdesavgift. — Entrébiljett, inträdeskort. — Entréra, inträda, inlåta sig i.

Entreakt (1. a'ngtr-, fr. entr'acte), mellanakt; spel 1. balett mellan två akter av en dramatisk föreställning.

Entrechat, fr. (1. angtrösja'), dansk., korssprång, danssteg, luftsprång, under vilket den dansande hastigt slår fötterna mot varandra.

Entrecotes, fr. (1. angtrökå't), det kött som sitter mellan revbenen {fr. cötes) på ett slaktat djur.

Entredeux, fr. (1. angtrödö'), eg. mellan två; skiljevägg; mellanrum; även ett slags flyttbar skärm.

Entrefilet, fr. {1. angtröfile'), kortare artikel i en tidnings textavdelning.

Entrefins, fr., pl. {1. angtr-fä'ng), medelfina klädessorter.

Entrelacs, fr. (1. angtröla'ck), ornament av flätade band 1. slingor i geometriska mönster inom dekorativ skulptur och måleri.

Entreme's, sp., dramatiskt mellanspel (i medeltids- och renässansdramat). Jfr Intermezzo.

Entremets, fr. (1. angtröme'), mellanrätt; birätt.

Entremise, fr. {1. angtrömi's), bemedling, biträde.

Entré nous, fr. (1. angtrö no, ty. unter uns), oss emellan, i förtroende.

Entrepas, fr. (1. angtröpa'), ridk., passgång, halvtrav.

Entre-pont,/r. (1. angtröpå'ng), mellandäck.

Entrepot, fr. (1. angtröpå'), nederlag; nederlagsplats; packhus; förrådshus, stapelplats ; tullfritt nederlag, frihamnslager.

Entreprene'ra (1. angtrepre-, fr. entre-prendre), företaga, åtaga sig att göra 1. anskaffa något på vissa villkor. — Entre-prena'd, åtagande av ett arbetes utförande. — Entreprenadauktion, auktion, som rör arbetens utförande. — Entreprenant (1. -na'ngt), tilltagsen, djärv (i företag). — Entreprenö'r {fr. entrepreneur), person, som mot vissa villkor åtager sig någonting (att bygga hus, anskaffa varor m. m.). — Entreprise {1. -i's), företag; tilltag.

Entresol, fr. {1. angtröså'll), halvvåning, mellanvåning, lägre än de våningar, som äro under och ovanpå densamma.— Entre-sole'ra, förse med halvvåning.

Entretene'ra {1. ang-, fr. entretenir), underhålla, försörja; sysselsätta, roa. — Entre-tenue {1. angtröteny'), mätress (se d. o.).

Entrevue, fr. {1. angtrövy'), möte; samtal, rådplägning.

Entripsologi' (av gr. entri'psis, ingnidning, och Wgos, lära), med., läran om läkemedels ingnidning.

Entropi', fys., en värmemängd, dividerad med den temperatur vid vilken den förefinnes.

Entro'pion, gr. (av entre'pein, vända inåt), Entro'pium, lat., med., sådan ställning hos ögonlocket, att dess rand är vänd inåt ögat. Jfr Ektropion.

Entrü'stet, ty., upprörd, förfärad. — Sittlich entrüstet, sedligt upprörd; dygdigt harmsen.

Entränning, ett slags gles vävnad, vanligast i blångarn till innerhölje på stoppade möbler och madrasser.

Entusia'sm (av gr. e'ntheos, sammandraget e'nthus, uppfylld 1. inspirerad av en gud), hänryckning, förtjusning; svärmisk iver. — Entusiasme'ra, elda, förtjusa. — Entu-sia'st, svärmare, svärmisk beundrare. — Entusia'stisk, svärmisk; högsinnad; livad av stora och ädla tänkesätt.

Entyme'm (av gr. en, i, och thy'mos, sinne), log., slutledning, i vilken en av försatserna är utelämnad, t. ex. vi äro människor, alltså kunna vi fela; försatsen: alla människor kunna fela, är utelämnad.

Enude'ra (av lat., nu'dus, blottad), blotta, avslöja. — Enudatio'n, blottande, avhöljande.

Enukleatio'n (av lat. nu'cleus, kärna), med., i allm. en operation, varigenom nybildningar inom kroppen avlägsnas; särskilt uttagande av ögat.

Enu'la, gr. (av u'lon, tandkött), pl., den inre sidan av tandköttet.

Enuma e'lis, hahyl. myt., benämning på den stora babyloniska skapelsedikt i kilskrift på lertavlor, som upptäckts i Ninive och nu förvaras i British museum i London.

Enumeratio'n {lat. enumera'tio), uppräknande.

Enuncie'ra {lat. underrätta, för-

kunna. — Enunciatio'n, utsaga, kungörelse.

Enu'resis, gr., med., urinflöde, oförmåga att hålla sitt vatten.

Envar, Det gamla spelet om E., se

Everyman.

Enveloppe, fr. {1. angvölå'pp), omslag, brevkuvert; befästn., utanverk (kring en fästning m. m.); mat, envelloppe

till en kurv-1. ytskara är en kurva, resp. yta, som tangerar samtliga ytorna, resp. kurvorna; ytterplagg för fruntimmer. — Envelop-pe'ra, insvepa; omgiva; omhölja.

En vérité, fr. {1. ang -), i sanning.

Envers, fr. {1. angvä'r), avigsida. — à Fen-vers, avigt, bakfram, på avigsidan.

Environger, {1. ang-), 1. Environs, fr. {1. ang-virå'ng), pl., omgivningar.

En vogue, fr. {1. ang vågg), i ropet, på modet.

Envoyé, fr. {1. angvåaje'), sändebud av andra rangen hos utländska makter. — Envoyé extraordinaire (Z. -dinä'r), utomordentligt sändebud. — Envoye'ra, sända, skicka.

Enya'lios, gr. myt., binamn på Ares såsom krigets gud .

Enyo', gr, myt., den mördande krigsgudinnan, en av Ares' följeslagarinnor.

E'iizio 1. E'nzo, italienisering av det tyska mansnamnet Heinz (förk. av Heinrich).

Enzooti' (av gr. zo'on, djur), veter., en vid viss ort bunden farsotartad sjukdom bland boskap, beroende på lokala omständigheter.

Enzy'm (av gr. en, i, och zyme\ jäst), kem., numera allmänt antaget namn på de organiska ämnen, som förorsaka de med livsverksamheten förbundna reaktionerna. Äldre namn äro biokatalysatorer och ferme'nt ("oorganiserade ferment"). De viktigaste nu kända enzymgrupperna äro Protea'ser (äggvite-spjälkande), såsom Pepsi'n (i magsaften), Trypsi'n (ur bukspottkörteln), Erepsi'n (i tarmarna), Nuklea'ser (spjälka nukleo-proteider), Autoly'tiska E. (i alla levande celler), Desamida'ser (avspjälka ammoniak) och Urea'ser (spjälka urin); Koagulerande E., såsom kymosin 1. löpe och tromhi'n (koagulerar fibrinogenet i blodet); Lipa'ser (fettspjälkande), såsom steapsi'n (ur bukspottkörteln) och lipa's (i Ricinusfrön); Kolhydratspjälkande E., såsom Cellula'ser (spjälka cellulosa), Amy la'ser (spjälka stärkelse), bl. a. Ptya-li'n (fr. spottkörtlarna), Diasta'ser (i groende frön, malt; spjälka stärkelse till socker), sockerspjälkande E., bl. a. inver-tas (spjälkar rörsocker), maZta^s (nedbryter maltsocker), lakta's (spjälkar mjölksocker) , Glykosidspjälkdnde E., t. ex. emul-si'n; Jäsningsenzym t. ex. zymas (socker-spjälkande) ; Oxiderande och reducerande E., såsom oxida'ser (verka oxiderande), kataWser (avspjälka syre ur vätesuper-oxid) samt redukta'ser 1. hydrogena'ser (verka reducerande). —Vissa forskare antaga att enzymer icke bildas färdiga i cellerna utan att i stället bildas pro-enzymer 1. zymoge'ner, som sedermera aktiveras. Vid. antages tillvaron av ko-enzymer, som äro nödvändiga för reaktionen, och anti-enzymer, som förhindra enzymverkan. Till enzymen höra möjl. även s. k. Toxiner (se d. o.).

e. o., förk. för lat. ex officio, på ämbetets vägnar; extra ordinarius, extra ordinarie.

E'o- (av gr. e'os, morgonrodnad) förstavelse i namn på geologiska perioder, betecknande den äldsta delen av dessa.

E'o a'nimo, lat., i den meningen, i det syftet.

Eoce'ngruppen 1. Undre tertiä'rgruppen, geol., de tertiära formationernas äldre lager.

eod., förk. för lat. eqdem (se följ. ord).

Eo'dem (nämligen a'nno 1. di'e), lat, under samma år 1. på samma dag.

Eoge'n (av gr. e'os, dagning, och genein.

födas), geol., en grupp av tertiär systemet (se d. o.).

E'o i'pso, lat., just därigenom.

Eoler, se Aioler.

Eo]i'n 1. Eolo'dikon, tonk., en rör stämma i orgeln; även ett tangentinstrument, där tonen alstrades genom metalltungor.

Eolipi'l (av lat. æoIus, vindarnas gud, och pi'la, kula), blåsrörslampa; även apparat för att visa olika gasers verkningar.

Eo'lisk, geol., tillkommen med vindarnas hjälp. — Eo'lisk tonart, tonk., autentisk tonart på a (a h c d e f g).

Eolo'dikon, se Eolin.

E'olsharpa, tonk., vindharpa, ett instrument, som ljuder därigenom, att vinden sätter strängarna i en dallrande rörelse. — Eols-klockor, vindinstrument av glas.

E'olus, se æoIus.

Eo'n (gr. aio'n), världsålder, tidrymd; en obestämd, lång tid, jämväl evigheten. — Eo'ner, pL, hos gnostikerna: krafter, vilka före tidens början utströmmat från Gud och äro till såsom väsenden 1. andar.

Eoni't, dets. som Eternit.

Eo'phyton, gr. (av e'os morgonrodnad, och fy'ton, växt), paleont., en på skiktytor förekommande bildning, som består av långsgående, upphöjda och stamhka 1. platta och bladlika partier. — Eophyton-sandstcn, geol., nedre avdelningen av den kambriska sandstenen i Västergötland.

E'os, gr. myt., romarnas Aurora, morgon-rodnadens gudinna; svensk litterär halvveckotidning 1839—40.

Eosami'n, kem., ett surt azofärgämne, som blåfärgar ull och silke.

Eosi'n, kem., namn på flera vackra röda tjär-färger. — Eosinifili', benägenhet att färgas av eosin.

Eosinscharlach, kem., ett ftaleinfärgämne.

Eoso't, farm., kreosotvalerianat. Användes i medicinen som kreosot.

Eozo'on, gr. (av e'os morgonrodnad, och zo'on, djur), petrogr., kontaktstruktur hos vissa bergarter, ex. kolmårdsmarmor, som urspr. tolkades såsom härrörande av fossila djur.

E P, på telegram förk. för fr. estafette payée (1. estafe^tt päje'), gångbud betalt.

E. p., 1. e. p., förk. av En personne, fr. (1. ang perså'nn), i egen person, personligen. Antyder, skrivet på ett visitkort, att detta egenhändigt överlämnats.

e. p., förk. för lat. ex protocollo, ur protokollet.

ep., förk. för lat. epi'stola, brev, och epi's-copus, biskop.

Ep-, framför vokal bruklig form av den grekiska förstavelsen epi- (se d. o.).

Epa'fos, gr. sag., son till Zeus och lo.

Epagneul, fr. (I, epanjö'11), långhårig spansk hund, vaktelhund.

Epagoge', gr. (av epa'gein, tillföra), formel hos forntidens greker, genom vilken de416

onda andarna frambesvuros; log. = In-duktion (se d. o.). — Epago'gisk, tilldrag-ande, lockande; med., självläkande. — Epagome'ner, de fem dagar som efter omkr. 3282 f. Kr. årligen tillades årets sista månad i egyptisk tidräkning (för att erhålla ett 365-dagars år).

Epakma'stisk (av gr. epakmastiWs), med., tilltagande, stigande (om sjukdomar).

Epa'kter (av gr. ep-akto's, tillagd), det antal dagar som förflutit från sista nymånen i det slutande året till den första januari i det nästföljande.

Epanadiplo'sis, gr., med., en enkel sjukdoms övergång till en sammansatt.

Epanale'psis, gr., metr., kedjerim; anbringande, vid början av varje ny sats 1. vers av samma ord, som utgör slutordet uti den föreg. satsen 1. versen; talk., återupprepandet av ett ord 1. en mening efter en längre inskjuten sats.

Epanaste'ma, pl. -ste'mata, gr. (av epani'-stasthai, sticka i höjden), med., elakartad, köttig utväxt på ögat.

Épanchement, fr. (1. epansjma'ng), utgjutande av ens innersta tankar, oförbehållsamhet.

Epa'nodos, gr., talk., upprepande av ord i omvänd ordning.

Epanortho'tikon, gr. (av epanorthu'n, återställa), vad som hör till förbättring. — Epanortho'tika, pL, förbättringsmedel. — Epanortho'tisk, uppmuntrande, uppbygglig.

Epaphæ'resis, lat.-gr., med., förnyad förminskning (i synnerhet i fråga om blodmängd).

Epa'rk (gr. e'parchos, av arche', herravälde), befälhavare, ståthållare; förman. — Eparki', ståthållaredöme; biskopsstift i den grekiska kyrkan.

Epa'rma, gr. (av epai'rein, upphöja), upphöjning; med., svulst, utslag.

Épaulement, fr. {1. epålma'ng), befästn., vid belägringar uppkastade skyddande jordvallar, bakom vilka kavalleriet uppställes; även ett i fästningsgravar uppkastat, icke direkt till försvar bestämt bröstvärn.

Épaulette, se Epålett

E'pea ptero'enta, lat., bevingade ord (Hora-tius).

Epeiralysi'n, Epeiratoxi'n, kem., spindelgift.

Epeirogene'tiska rörelser (av gr. e'peiros, fastland, och genesis, ursprung), geol., jordytans rörelser i radiell led., varigenom delar av densamma höjas 1. sänkas.

Ependy'm, gr., anat., den inre beklädnaden av hjärnans och ryggmärgens hålor.

Epente's {gr. epe'nthcsis), språkv., inskjutande i ett ord av en bokstav mellan tvenne andra, vanligen för välljudets skull. — Epente'tisk, inskotts-(vokal).

Éperdu, fr. (1. -dy'), förbluffad, utom sig. — Eperdument (Z. -dyma'ng), ytterst, i högsta grad.

Epe'riia falca'ta, bot., se Wallahaträ.

Éperon, fr. {1. epörå^ng), sporre; krigsk., litet framskjutande utanverk; byggn., strävpelare.

Epexege's, gr. (av epi', vid, på, och exege'i-sthai, utföra, utlägga), språkv., förklarande tillsats. Jfr Apposition.

Eph-, se även Ef-. Jfr Epi-.

E'phata, se Hephata.

E'phedra, bot., växtsläkte av fam. Gneta'ceæ. ^Jgmse^tum-liknande buskar i tempererade länder. Flera arter förr officinella. Ett par arter ger s. k. cay note, som i Kalifornien användes mot könssjukdomar.

Ephe^lides, lat.-gr., pl., med., fräknar, leverfläckar.

Epheme'r, se Efemär.

Ephe^mera (av gr. epi', på, under, och he-me'ra, dag), med., ett kortvarigt febertillstånd utan särskilda symtom.

Epheme'ridæ, zooL, dagsländor.

Ephemeroldes, lat., bot., lik dagsländan {Epheme'ra); ovaraktig.

Ephia'ltes, se Efialtes, med.

Ephfdrosis, gr., med., svettning.

Ephi'ppium, lat., och Efi'ppion, gr. (av epi', på, och hi'ppos, häst), hästtäcke, sadel; anat., sadelbenet.

E'phorus, se Eforus.

E'phraim, hebreiskt mansnamn (av pardh, alstra, frambringa), den fruktsamme.

Ephydroga'micæ (av gr. epi', på, hy'dor, vatten, och gamiko's, äktenskaplig), bot., blommor, som befruktas på vatten.

Epi-, i sammansättningar framför självljud, Ep-, framför h 1. spiritus asper (se d. o.). Ef- (Eph-), gr. prefix med betydelsen: vid, på, i, emot, över o. s. v.

Epi'ala, gr., med., elakartad feber; feberrysning.

Epiblast (av gr. blasto's, skott), bot., fjäll-liknande bihang mittemot hjärtbladet på groddplantorna hos vissa gräs.

Epible'm (gr. epi'blema, överklädnad), bot, hudvävnaden på de unga rötterna.

Epica'mpes macrou'ra, bot., se Zacatongräs.

Epica'nthus (av gr. epi', på, och kantho's, ögonvrå), med., missbildning, bestående av ett halvmån formigt hudveck i ögonvrån.

Epica'rdium, anat., hjärtsäckens inre, hjärtat beklädande blad.

Epicari'n, farm., kondensationsprodukt av kreosotinsyra och naftol, medel mot parasitsjukdomar hos djur.

Epice'dium, lat. (gr. epike'deion), sorgkväde, klagosång; griftetal.

Epice'ntrum, lat., ytcentrum för en jordbävning, beläget mitt ovan den underjordiska härden, hypocentrum.

Epicera'stica, gr., pl., med., läkemedel, som mildra och förtunna vätskorna.

Épicerie, fr. (1. -söri'), specerier. — Épicier (1. -ie'), kryddkrämare.

Epichere'm {gr. epiche'irema), log., sammansatt slutledning, där en 1. båda premisserna äro entymem (se d. o.).

Epi'chloe, hot., svampsläkte av fam. Hypo-crea'ceæ. — E. typhi'na, förorsakar kolv-s j u k a på timotej och hundäxing.

Epichry'sum, lat. (av gr. chryso's, guld), bot., på gullgul botten.

Epicoenum (1. -se'num, gr. epi'koinos, gemensam), språkv., ord som både kan vara maskulint och feminint kön.

Epicy'kel (av gr. epi' vid, och ky'klos, krets), astr., en cirkel i vilken man fordom ansåg planeterna röra sig, under det att dess medelpunkt själv rörde sig utefter en annan cirkel. — EpicykloiM, den bana, som planeterna under ovan angivna förutsättning genomlöper.

Epicytotomi' (av gr. ky'stis, blåsa, och tome\ snitt), med., blåssnitt, urinblåsans öppnande ovan blygdbensfogen.

Epidemi' (av gr. epi', vid, emot, och de'mos, folk), med., en sjukdom, vilken invandrar till en viss trakt.)(Endemi. — Epide-miografi' skildring av farsoter. — Epidemiologi', läran om epidemier. — Epide'-misk, utifrån kommande, farsots-.) (E n -d e m i s k.

Epide'ndron, lat. (av gr. de'ndron, träd), hot., på träd.

Epidermi'dis, lat., hot., växande på överhud (näver).

Epide'rmis, gr., anat., överhud; hot., överhudsvävnad hos växterna. — Epidermo-myko'ser, svampsjukdomar i överhuden.

Epidiasko'p, skioptikon, medelst vilket man kan reproducera såväl genomskinliga som ogenomskinliga bilder (projektionsapparat med genomfallande och påfallande ljus).

Epidi'dymis, anat., bi-testikel. — Epididy-mi'tis, med., se Orchitis.

Epidiori't, petrogr., en med diorit närbesläktad, blekgrön bergart.

Epidosi't 1. Kvartsepidotsten, petr. bergart som huvudsakligen består av epidot och kvarts.

Epido't 1. Pistazi't, miner., ett grönt silikat av järn, aluminium och kalcium.

Epi'fanes, gr., "den gudomliga", hedersnamn tillagt några av forntidens härskare.

Epifani', se Epiphania.

Epifenome'ii, psykoL, biföreteelse.

Epiflogi'sma, gr., med., ett inflammerat ställe på huden. — Epiflogo'sis, inflammation av mildare art.

Epifone'ma, gr. (av epifone'in, tillropa), till-ro^^, utrop; talk., en med eftertryck framställd slutsats 1. sluttanke,

Epi'fora, gr. (av epife'rein, tillföra), tillägg; talk., en slut- 1. eftersats; ett avslutande av flera föreg. satser med samma ord (jfr Anafor); med., surögdhet, ofrivilligt flöde ur tårkörtlarna.

Epify'ller (av gr. fy'llon blad), hot., se Epi-fyter.

Epify's 1. Epi'fysis, gr. (av epify'ein, växa på), anat., benartad utväxt, som genom brosk förenats med mellanstycket av en benpipa, innan dennes tvenne delar hunnit sammanväxa till ett.

Epify'ter (av gr. epi', på, och fyto'n, växt), hot., beteckning för växter, som leva på andra växter, utan att likväl från dem hämta näring. Växa de på bladen kallas de även Epify'ller. Epifyterna indelas i Protoepifyter som taga sin näring från barken och atmosfären, hemiepifyter, som slutligen nedsända rötter i marken, näste-epifyter, som ha särskilda anordningar för uppsamlandet av humus och vatten, samt cisternepifyter, hos vilka bladen upptaga all näring, medan roten, då den finnes, blott tjänstgör som häftapparat. Jfr En-tofyt och Parasit.

Epifytoi'da 1. Epifytoi'der, hot., halvparasiter, som leva epifytiskt. Se Epifyter.

Epigami' (av gr. game'in, gifta sig), senare gifte; rätt för medborgare från olika sta; ter att gifta sig med varandra; äktenskap', varigenom man gifter sig in i ett annat stånd.

Epiga'strium {gr. epiga'strion), anat., övre delen av buken, mellan revbenen och naveln. — Epiga'strius, med., dubbelfoster med parasiten fastvuxen vid epigastrium.

Epige'isk (av gr. ge, jord), hot., kallas gro-ningen hos växter, vilkas hjärtblad befrias från fröskalet och föras upp ovan jordytan.

Epigene's 1. Epige'nesis (av gr. epi', på, och ge'nesis, alstring), den åskådning inom embryologien, enl. vilken ägget utgör en formlös massa, varur embryot nybildas.)(Evolutions-1. Preforma-tionsteorien. — Epigene'tisk, geol., kallas en sådan bildning, som är yngre än dess närmaste omgivning.

Epiglo'ttis, gr., anat., struplocket. — Epi-glotti'tis, med., inflammation i denna kroppsdel.

Epigna'thus, med., dubbelfoster med den svulstlika parasiten utgående från gommen.

Epigo'ner {gr. epi'gonoi, pl. av epi'gonos), grekiska sagohjältar, söner av de sju furstar, som drogo mot Tebe; efterföljare, sådana som inom vetenskap, konst 1. litteratur fullfölja 1. efterbilda stora föregångares verk; även barn som äro födda i ett senare gifte.

Epigra'f (av gr. epigra'fein, inskriva), inskrift, tänkespråk. — Epigrafi'k, läran om inskrifter. — Epigra'fiker, inskriftforskare. —• Epigra'fisk, till epigrafiken hörande; den sida av ett mynt, där bild och inskrift befinna sig. Den kallas monepi-gafisk, om endast inskrift finnes, anepi-grafisk, om endast bild finnes.

Epigra'm {gr. epi'gramma, av epigra'fein, påskriva), urspr. inskrift på gravvårdar.418

konstverk etc.; sedermera varje kort dikt på distika (se Distikon); kort dikt av sinnrikt, komiskt 1. satiriskt innehåll med tillspetsat slut. — Epigra'mmata figura'ta, lat., bildrimsdikter, dikter, där verserna äro sammanställda på sådant sätt, att det hela erhåller formen av något föremål (ett horn, altare 1. dyl.). — Epigramma'tisk, kortfattad, fyndig och bitande. — Epi-gramma'tiker 1. Epigrammatfst, författare av epigrammer.

Epigy'n (av gr. gyne\ pistill), hot., säges kronan (och övriga blomdelar) vara, om fruktämnet är undersittande.

Epi'k, berättande 1. e'pisk diktning. — E'pi-ker, diktare av epos (se d. o.).

Epikari'n, f arm., naftolkreosotinsyra, användes vid vissa hudsjukdomar å huvudsvålen.

Epika'rpium, gr., med., pulsådersomslag 1. -plåster; förbindning på handleden.

Epika'ste, se lokaste.

Epikau'ma, gr., med., brännblåsa; svulst på ögats hornhinna.

E'piker, se under Epos.

Epikere'm, gr., log., förkortad slutledningskedja.

Epikoty'l (av gr. koty'le, hjärtblad), hot., stamdelen ovan hjärtbladen hos groddplantor.

Epikri's, gr., vetenskapligt bedömande av uppkomsten, utvecklingen, förloppet och utgången av en sjukdom.

Epikure', lärjunge till den grekiske fisosofen Epiku'ros (lat. Epicu'rus); även en människa, begiven på raffinerade sinnliga njutningar. — Epikure'isk, som hyllar 1. överensstämmer med läran om sinnliga njutningar såsom det högsta goda. — Epi-kuri'sm 1. Epikurei'sm, Epikuros' lära, enl. vilken det goda består i ett av rättrådighet och ett måttligt levnadssätt framkallat sinneslugn; även böjelse för sinnlighet och vällevnad.

Epikye'ma, gr., med., ny grossess; ett ofullgånget, formlöst foster; en köttklump som i barnsbörd följer efter det fullgångna fostret; månkalv. Jfr Mola.

Epilatio'n, avlägsnande av hår.

Épilatoire 1. Dépilatoire, fr. {1. -tåa'r), med., medel att avlägsna hår.

Epile'mma, gr., talk., inkast, som en talare gör mot sig själv, för att få anledning att vederlägga det.

Epilepsi' {gr. epilepsi'a), med., fallandesot. — Epile'ptiker, person som har anlag för 1. lider av fallandesot. — Epile'ptisk, till fallandesot hörande.

Epili'num, lat., bot., växande på Hn.

Epilo'blum, bot., duntrav, växtsläkte, tillhörande fam. Onagra'ceæ. Ett tjugutal svenska arter. — E. alpi'iium, f jällduntrav. E. angustifo'lium, syn. Chamænerium (se d. o.). —• E. collfnum, backduntrav. — E. hirsu'tum, ros duntrav, mindre allmän, stundom odlad. — E. monta'num, bergdun-

trav. — E. palustre, kärrduntrav. — En odlad art är E. rosmarinifo'lium från Frankrike, med stora mörkt rosenröda blomklasar.

EpiIo'g (gr. epi'logos), efterskrift, slutord efter ett tal m. m.; akt 1. scen tillagd efter ett skådespel.

Epime'dium, bot., sockerört, artrikt, odlat vårörtsläkte, tillhörande fam. Berberida'ceæ. — E. alpfnum, Frankrike, Italien, har hj ärtlika blad och vackert bruna blommor med gult. — E. Ikari'so, Japan, ständigt grön, krypande art med gråaktiga blommor. — E. pinna'tum, gula blommor i glesa klasar; blommar redan i april.

Epime'theus, gr. myt., "den sig för sent betänkande", en bland titanerna.

Epinasti' (av gr. nasto's, stoppad, fylld), bot., det fenomenet att hos många icke lodrätt växande trädgrenar tjocklekstillväxten är starkare på översidan.) (H y p o -n a s t i (2iY gr. hy po', under).

Epinefri'n (av gr. epi', bi-, och nefro's, njure), kem., ett ur binjurarna framställt ämne, som möjl. är identiskt med

adrenalin (se d. o.). — Epiiiefri't, Epinefri'tis, inflammation i njurfettkapseln.

Epine'urium, anat., nervens bindvävsskida.

Epinglé, fr. (1. epängle', se följande ord), till klänningstyg använd, ripsartad enfärgad vävnad med smala upphöjda tvärränder.

Épingles, fr. (1. epä'ngl), nålar; nålpenningar. — à. quatre epingles (1. a kattr -), i full ståt.

Epini'kion, pl. Epini'kier, gr. (av epi', på, och ni'ke, seger), segerfester; segersånger, sådana som Pi'ndaros och Simoni'des diktade för de olympiska spelen.

Epiny'ktides, gr. (av epi', efter, vid, och nyx, gen. nykto's, natt), med., nattkoppor, koppor, som merendels utbryta om nätterna, då de andra hålla på att avfjällas.

Epi'one, gr. myt., "den smärtstillande", Asklepios gemål.

Epipa'ctis, bot., se Helleborine.

Epipa'ston, gr. (av epi-pa'ssein, heströ),med., ströpulver.

Epipeta'1 (av gr. peta'lon, kronblad), bot., kallas en ståndare, som sitter mitt framför ett kronblad.

Epiphanfa, lat. (gr. epifa'neia), gudauppenbarelse ; religiös fest till åminnelse därav; grekisk-katolsk kyrkofest till minne av Kristi födelse; romersk-katolsk kyrkofest med anledning av de tre konungarnas 1. vise männens besök hos den nyfödde frälsaren; trettondedagen.

Epiphy'llum, bot., växtsläkte av fam. Cacta'-ceæ, med platta, bladlika stamleder. — E. trunca'tum, julkaktus 1. hängkaktus, från Brasilien, odlas ofta som krukväxt.

Epiphy'llus, lat. (av gr. fyllo'n, blad), bot., växande på blad.

Epipla'sma, gr. (av epipla'ssein, stryka på), med., salva; omslag. Jfr Kataplasma.

Epiple'xis 1. Epiplexi', gr. (av epiple'ssein, slå, tukta), tadel, straff; med., förlamning i ena sidan av kroppen, förorsakad av slag.

Epiplo'icus, lat., som tillhör tarmnätet. — Epiploi'tis, inflammation i tarmnätet. — Epiploce'Ie, broek, som består av tarmnätet.

Epipo'gium aphy'llum, bot., skogsfru, svensk orkidé, rotlös saprofyt med vitaktiga blommor.

EpipoIise'rat ljus = Fluorescens (se d. o.).

Epi'psila (av gr. psiWs, kal, naken), hot., växande på naken (mark).

Epiptery'gius, lat., bot. (med avdragbar) hinna på hatten.

Epiro'ter, inv. i Epirus.

Episarci'dium, gr. (av sarx, gen. sarko's, kött), med., allmän huvudvattensot.

Episce'nium, lat. (av gr. skene, skådebana), övre delen av en skådebana.

Epi'schesis, gr. (av epe'chein, hålla tillbaka), med., återhållande av en uttömning.

Epi'schium, lat. (av gr. iscMon, höft, länd), med., blygdbenet.

Epi'scopus, lat., eg. uppsyningsman, biskop.

— E. episcopo'rum, eg. biskoparnas biskop, påven. — E. in pa'rtibus infide'lium, "biskop över de otrognas landsändar"; katolsk titulärbiskop. — E. æcume'nicus, titel för patriarken i Konstantinopel. Jfr Episkopal.

Episemasi' (av gr. episemai'nein, beteckna, utvisa), med., förebådande sjukdomstecken.

Episepa'1 (av nylat. se'palum, foderblad), bot., kallas en ståndare, som sitter mitt framför ett foderblad.

Epi'sion, gr., -ium, lat., anat., blygdläpp. — Episioce'Ie, gr., med., blygdläppbristning.

— Episio'ncus, blygdläppsvulst. — Episio-fy'ma, böld på bygdläpparna. — Episior-rhagi', blygdläppblödning. — Episiotomi', operativt ingrepp i den kvinnliga köns-kanalen.

Episk, se under Epos.

Episkleri'tis, med., inflammation i ögonsen-hinnans ytliga lager.

Episko'p, dets. som Epidiaskop (se d. o.).

Episkopa'l {lat. episcopa'lis, av gr. epi'skopos, tillsyningsman, biskop), biskoplig; högkyrklig. —• EpiskopaIi'sm, inom romersk-katolska kyrkan den riktning, som ogillar de påvliga övergreppen och anser, att ofelbarhet i trossaker tillkommer icke påven ensam, utan hela kyrkan.)(Ultra-montanism. — Episkopali'ster, sådana medlemmar av den katolska kyrkan, vilka erkänna de på allmänna kyrkomöten församlade biskoparna (icke påven ensam) för kyrkans högsta målsmän.) (P a p a -lister. — Episkopalkyrkan, Den engelska, Englands statskyrka, vars lära är reformert, men vars kult och författning närma sig den katolska kyrkans.—Episko-palsystemet, protestantisk kyrkoförfatt-

ning, enl. vilken landets furste såsom summus episcopus (se d. o.) utövar den episkopala myndigheten. — Episkopa't, biskopsämbete, biskopsdöme.

Episo'd (gr. episo'dion), urspr. handling mellan korsångerna i de gamles tragedi; sedermera : bihandling i epos och drama; bi-händelse; avvikelse från huvudämnet. — Episo'disk, avvikande från ämnet.

Epispadi' (av gr. epispa'ein, tilldraga, åtdraga), med., utmynning av urinröret på undre sidan av manslemmen, en missbildning. Jfr Anaspadi.

Epispa'stica (av gr. epispa^ein, draga till, åt), pL, med., dragmedel. — Epispa'stisk, som tillhör dragmedel, är blåsdragande 1. hud-rodnande.

Epispe'rmium, lat. (av gr. spe'rm.a, frö) bot., fröhölje.

Epista'xis, gr. (av sta'zein, drypa), med., blödning ur näsan.

Epi'stel {gr. epistole'), brev, skrivelse, särskilt apostlarnas brev till de kristna församlingarna; dikt i brevform av lyriskt, episkt 1. didaktiskt innehåll. — Epistola'-risk, författad i brevform. —• Epistola'-rium, en bok, som innehåller de delar av epistlarna. Apostlagärningarna och Uppenbarelseboken, vilka vid gudstjänsten skola föreläsas och betraktas. Jfr Evangeli-arium. — Epistologra'f, brevskrivare.

Epi'stolæ cano'nicæ, lat., "kanoniska brev", de i brevform avfattade skrifter i Nya Testamentet, vilka anses härröra från apostlar.

Epi'stoIæ forma'te, lat., "formulerade brev", enl. formulär avfattade rekommendationsbrev för den äldsta kristna kyrkans kringresande bröder, utfärdade av en episcopus 1. presbyter.

Epi'stolæ laurea'tæ, lat., "lageromvirade brev", segerbulletiner till Roms senat från romerska fältherrar.

Epi'stoIæ obscuro'rum viro'rum, lat, "oberömda mäns brev". En serie fingerade brev utg. i föregivet oppositionssyfte mot Eeuchlins försvarsskrift för judarna {Epi'stolæ claro'rum viro'rum, "berömda mäns brev", utg. 1514), men utgörande en blodig ironi mot munkväsen och skolastik, författad av Crotus Rubianus och U. v. Hutten.

Epi'stolæ Pila'ti, lat., "Pilatus' brev", två föregivna brev från Pilatus ang. rättegången mot Kristus, sannolikt ur ett apo-kryfiskt evangelium.

Epi'stola non erube'scit, lat., ett brev rodnar icke, d. v. s. åt papperet kan man lugnt förtro sig. {Cicero.)

Epistola'rium, se Epistel.

Episto'mium {gr. episto'mion, av storma, mun), med., en av charpi hopvriden tapp, som nedstickes i ett sår.

Epistrof (gr. epistrofe', av epistre'fein,420

vända om, åter), med., omkastning i en sjukdom; återfall. Se Recidiv.

Epistrofi', hot., återgång av en missbildning, som blivit i viss mån konstant.

Epistro'feus (av gr. epi', på, och strejein, vända), anat., den andra halskotan.

Episty'1 (av gr. sty'los, pelare), byggn., den översta delen, huvudet 1. kransen av en pelare. Se Arkitrav.

Episyllogfsm, gr., log., senare led i en sammansatt slutledning. Denna uppstår därigenom, att två enkla slutledningar slutas tillsammans så, att det omdöme som är slutsats i den ena {prosyllogismen) blir premiss (försats) i den andra {episyllo-gismen).

Epita'f 1. Epita'phium, lat. {gr. epita'fion), gravskrift, en i kyrkan uppsatt minnestavla över en avliden.

Epita'fios (av gr. epi', vid, och tajos, grav), urspr. åminnelsetal över de i striden fallna krigarna i det gamla Grekland; minnestal.

Epitala'mion, se Epithalamium.

Epita'phium, se Epitaf.

Epi'tasis, gr. (av epite'inein, spänna till), handlingens förveckling 1. knuten i ett skådespel; med., en sjukdoms stegring.

Epite'l 1. Epithe'lium, gr.-lat. (av thele', bröstvårta), anat., den cellvävnad, som betäcker kroppens slemhinna och (under namn av epidermis) dess yttre yta. — Epitelia'lkräfta, se Kankroid. — Epite-liG'in, epitelsvulst. — Epiteloi'd, lik epitel. —• Epitelsvulster, med., ett slags tumörer (se Tumör).

Epite'm, bot., vattenporer.

Epite's (gr. epi'thesis, av epiti'thestai, tillsätta), tillsats. — Epite't (gr. epi'theton)y språkv., detsamma som fast apposition (se d. o.). I logiken skiljer man mellan "nöd-vändiga" och "prydande" epitet. I klassisk dikt förekommer s. k. "stående epitet". Jfr Epitheton necessarium och följande.

Epithala'inium, pl. -la 1. Epithala'mier, gr. (av tha'lamos, sängkammare, brudkammare), bröllopssång utanför de nygiftas brudgemak; bröllopskväde.

Epithelio'm, med., se Epitel.

Epithe'lium, se Epitel.

Epi'thema 1. Epithe'm, gr. (av epitithe'nai, pålägga), eg. det pålagda; med., omslag; plåster, magplåster.

Epi'theton necessa'rium, gr. och lat., språkv., nödvändigt epitet (se d. o.). — E. o'rnans, epitet. — E. perpe'tuum, stående, ständigt brukat epitet.

Epithymi' (gr. epithy'mia), lystnad; med., häftigt begär efter vissa saker hos kvinnor under havandeskapet.

Epithy'mum, lat., bot., växande på timjan (T hy mus). -

Epithyphli'tis, med., blindtarmsinflammation.

Epi'tome (gr. epitome'), kort utdrag 1. sammanfattning av ett större verk.

Épitre, fr. (1. epi'tr), epistel.

Epitrft, gr., metr., en versfot av tre långa och en kort stavelse. Den kan vara av fyra slag: 1) en kort och tre långa stavelser (^---); 2) en lång, en kort

och två långa (—^--); 3) två långa,

en kort och en lång (-—— —), samt

4) tre långa och en kort (---—).

Epitrofi' = Epinasti (se d. o.).

Epitro'p, bot., med froämnesmunnen riktad mot fruktämnets spets. Jfr Apotrop.

Epizeu'xis (gr. epizeugny'nai, tillfoga, till-lägga), talk., ett eftertryckligt upprepande av ett ord omedelbart 1. kort efter dess första nämnande.

Epizo'a 1. Epizo'er, pl. av Epizo'on (av gr. zo'on, djur), zooL, snyltdjur, som leva på andra djurs kroppar. Kallas även ekto-parasiter (se d. o.).—Epizoisk, bot., spridning av frön 1. frukter genom att dessa fastna på djur, som oavsiktligt transportera dem längre 1. kortare sträckor. — Epizo'onosologi', läran om boskapssjukdomar. Jfr Nosologi. — Epizooti', veter., boskapsepidemi, som erhållit en vidsträckt utbredning inom ett större 1. mindre område. — Epizoo'tisk, som har avseende på 1. står i sammanhang med boskapspest.

E plu'ribus u'num, lat, ett (sammansatt) av flera (på Förenta staternas flagga)

Epo'd (gr. epodo's), metr., eftersång, slut-kväde; omkväde, återkommande efter vissa versrader; ett slags lyrisk dikt, vari en längre vers omväxlar med en kortare.

Epo'k (gr. epoche'), viktig tidpunkt, från vilken man börjar en ny period; tidevarv, period. — Göra epok 1. vara epokgörande, åstadkomma någonting så betydelsefullt, att det ger anledning till börjandet av en ny period; väcka stort uppseende.

Epomfa'lion, gr. (av omfaWs, navel), med., navelplåster.

Epo'mis, gr., anat., skuldra; skulderblad.

E'poiia, rom. myt, hästarnas och lastdjurens gudinna, beskyddarinna av formän och stalldrängar.

Epo'nymos (av gr. epi', efter, och o'ny ma, namn), person 1. sak, som fått ett binamn, syftande på viss egenskap 1. omständighet, som är förknippad med personen 1. saken i fråga, t. ex. Oidipus, som betyder "svullen fot". Arkonten i en forngrekisk stat gav sitt namn åt det år, under vilket han utövat sitt ämbete, och var sålunda det årets eponymos (namngivare). — Epony'mer, (gr. epo^nymoi), oificiell benämning på de tio heroer, efter vilka de av Kleisthenes inrättade nya fylerna (folkavdelningarna) fingo namn.

Epoo'phoron, anat., biäggstock.

Epopé (fr. épopée), hjältedikt. Se vid. Epos.

Epopée courtoise, fr. (1. epåppe' kortåa's), "höviskt epos", benämning på 1200-t:s epik, som återspeglar den samtida kulturens chevalereska och romantiska ideal.

t. ex. Artursagorna, Tristan och Isoide, Parzival m. fl.

Epo'pt (av gr. o'psis, syn), person, som var invigd i de eleusinska mysteriernas största hemligheter; svärmare.

Epopti'k (av gr. epo'ptes, åskådare), läran om åskådandet av föremål; en del av färgläran.

Epoque, fr. {1. epåck), epok, period.

E'pos (gr. epopoWa, av e'pos, ord, berättelse, och poie^in, göra), förr epopé (se d. o.), hjältedikt; numera även en längre, versifierad, berättande dikt i allm. — E'piker 1. E'pisk skald, författare av episka dikter.

— E'pisk hexameter 1. Ve'rsus hero'icus, metr. — Daktylisk hexameter (se Daktyl och Hexameter). — Episk poesi, berättande poesi, en av poesiens tre huvudgrenar. — Episk versart, företrädesvis hexameter (se d. o.). — Djur-e'pos, djurfabel.

— Fabelepopé, en till en längre berättelse i bunden 1. obunden stil utspunnen fabel.

Epouvanta'bel (L epovang-, fr. épouvan-table), förskräcklig, fasaväckande.

Épreuve, fr. (1. eprö'v), prov, försök. — Épreuves d'artiste (1. - darti'st), de första och dyrbaraste avtrycken av ett kopparstick, utan över-1. underskrift. Jfr Après, Avant och Avec la lettre.

Eprouve'tter (Z. eprov-, av fr. éprouver, pro-bera), provrör; namn på flera slags provapparater.

Epsomft, se Bitter puring salt.

E'psom-salt, se Engelskt salt.

Epte'sicus, zooL, se Pipistrellus.

E'pulæ, lat. (sing. E'pulum), festmåltider hos romarna vid religiösa 1. andra högtidligheter. — Epulum Jo'vis, festmåltid på Kapitolium vid de plebejiska spelen till Jupiters, Junos och Minervas ära, ombesörjdes av sju personer, septemviWi epu-lo'nes.

Epuli'd 1. E'pulis, gr. (av epi' på, och u'lon, tandkött), med., svampaktig utväxt på tandköttet.

Epulo'iier (lat. epuWnes) hos de gamla romarna arrangörer av offentliga festmåltider; frossare, dyrkare av ett gott bord. Jfr Epulæ.

Epulo'tika (av gr. epi', på, och u'le, ärr), pL, med., medel, som befordra läkning och ärrbildning.

Epulum, se Epulæ.

Epure'ra, nylat. (avpn'rus, ren), rena, rensa, utvälja. — Epuratio'n, rening, utgallring.

E pur si muo've, ital., och ändå rör hon (jorden) sig. Yttrandet säges vara fällt av fysikern Galilei sedan han inför inkvisi-tionstribunalet nödgats avsvärja sin åsikt, att jorden rör sig kring solen.

Epworthförbundet (Le'ppoöth-), central ungdomsorganisation inom metodistkyrkan.

Epy'llion, gr., sv. pl. Epy'Ilier, litet epos.

Epåle'tt (fr. épaulette), axelprydnad till-

hörande den militära uniformen och vanligen försedd med rangtecken.

Equabilme'nte, ital., tonk., likartat, på samma sätt.

E'ques, se Equites.

Eque'stris, lat., bot., ridderlig.

E'quidæ, zool, däggdjursfamiljen hästdjur.

E'quina, lat., bot., häst-.

Equipe'ra m. fl., se Ekipera.

Equiseta'ceæ, bot., kryptogamfamiljen f r ä -kenväxter. — Equise'tum, bot., frä-ken, skavgräs, kryptogamsläkte av fam. Equiseta'ceæ. — E. arve'nse, åkerfräken.

— E. fluvia'tile, dyfräken. — E. hiema'le, skavgräs. Användes förr som polermedel.

— E. palu'stre, kärrfräken. — E. silva'ti-cum, skogsfräken.

Equitatio'n, lat., ridning, ridkonst.

E'quites, lat. (sing. E'ques, av e'qims, häst), ryttare, riddare; i det forna Rom urspr. en militär inrättning, sedermera en privilegierad samhällsklass, som särskilt omfattade det romerska rikets storfinansiärer.

Equity, eng. (1. e'kkoiti), eg. billighet; jur., rättsregler, som tillämpas utan att vara erkända av den allmänna lagen (common law).

Équivoque, se Ekivok.

E'quuleus, astr., stjärnbilden Lilla Hästen.

E'quus, zooL, hästsläktet. — E. a'sinus, tamåsna. — E. caba'llus, tamhäst. — E. c. meli'ni, tarpan. — E. hemfonus, kulan, dschiggetai 1. dschan. — E. klang, kiang. — E. ona'ger, onager. — E. ze'bra, m. fl., zebra.

Eqval, se Ekval

Er, se Eir.

Er, kem., atomtecken för Erbium.

E'ra (lat. æ'ra) 1. Ä'ra, tidräkning; tidpunkt, varifrån en tidräkning börjas; tidevarv; geol., de stora, grundläggande perioderna i jordens utveckling (indelas i formationer) .

Eradiatio'n (av lat. ra'dius, stråle), utstrålning; opt., ljusstrålars spridning från en lysande kropp.

Eradica'tus, lat. (av ra'dix, rot), bot., ej rotslående.

Eradi't, Hyraldi't, Rongalft, kem., preparat av natriumhyposulfit. Användes som blekmedel vid färgning och tygtryck.

Eragro'stis, bot., svenskt växtsläkte. Syn. Poa.

Era'n, se Iran.

E'ranos, gr. (pl. E'ranoi), i forntidens Grekland måltid, vartill varje deltagare lämnade bidrag (picknick); sammanslutning därstädes för sällskapsliv och inbördes hjälp; namn på svensk tidskrift för klassisk filologi (sedan 1896).

Era'nska 1. Era'niska språken tillhöra västra avdelningen av den indoeuropeiska språkfamiljens ariska gren.422

Era'nthemum, hoUy tropiskt asiatiskt växtsläkte av fam. Acanta'ceæ. — E. nervo'-sum och E. sple'ndens, båda med röda blommor, odlas i varmhus.

Era'nthis hiema'lis, vinternarv, vinter-blommande ranunculacé, införd från s. Europa.

Erard-flygel, fr, {1. -ra'r-), flygel från en berömd fransk, av instrumentmakaren Erard anlagd pianofabrik

Era'smus, grekiskt mansnamn (av era'n, älska), den älskvärde, vars mest namnkunnige bärare torde vara humanismens lysande representant Erasmus Rotter-da'mus — E. Monta'nus (Rasmus Berg), komedi av L. Holberg.

Erastiam'sm, den efter den tyske teologen Erastus benämnda riktning, som fordrar kyrkans underordnande under staten.

E'rato, gr. myt., kärlekssångens gudinna, en av de nio muserna 1. sånggudinnorna.

Erato'sthenes såll, mat., en efter den grekiske polyhistorn E. uppkallad metod att erhålla de s. k. primtalen.

Erbi'n 1. Erbfnjord, kem., sällsynt jordart från Ycterby vid Vaxholm, beståndsdel i ytter jord (se d. o.) och innehållande Er-hium (se följande ord).

E'rbium, kem., ett mycket sällsynt grundämne, som hör till jordmetallerna. Ingår i saltblandningar till Auerska glödnät. Jfr Erhin.

Erdkunde, ty. (1. e'rtkonde), geografi.

E'rebos, gr. myt., eg. Kaos^ son och nattens broder; underjorden, där de avlidnas själar vistas.

Ere'bius, lat. (av eWehus, mörker), hot., med dyster färg.

E'rebus och Te'rror, namn på de två fartyg, med vilka J. Franklin företog sin sista, förolyckade polarexpedition (1845).

Erechtheion, gr. (1. -te'jån), ett tempel på Akropolis i Aten, den joniska stilens stoltaste minnesmärke.

Erechtevs (lat. Ere'chteus), gr. myt., nationalheros, som jämte Atene och Po-seidon dyrkades i templet Erechtheion (se föreg. ord) i Aten. — Erechti'der, Erechtevs ättlingar, poetisk hedersbenämning på atenare.

Ere'ctus, -a, -um, lat., hot., upprätt.

Erekti'1, Erektio'n, se under Erigera.

Eremi't (gr. eremi'tes, av ere'mos, ensam), ensling, som lever avskild från människor, för att ägna sig åt fromma övningar. — Eremit a ge (1. -ta'sj, fr. ermitage, hermi-tage) 1. Hermitage (1. ärmita'sj), en eremits boning; namn på flera lustslott; särskilt det med Vinterpalatset sammanbyggda Eremitaget i Petrograd.

Eremitkräftor, zooL, en familj kräftdjur, Pagu'ridæ. Hithörande sakna i regel skal på bakkroppen, varför de leva inkrupna i tomma snäckskal.

Eremo'bier (av gr. e'remos, ensam, och hiii'n.

leva), bot., encelliga växter, som ej bilda kolonier 1. cellfamiljer. De som så göra kallas Cenohier.

Eremo'phila alpe'stris, zooL, berglärka (syn. Ala'uda a.).

Eremu'rus, hot., stäpplilja, ett släkte praktfulla liljeväxter från Asien.

Erengisle, fornnordiskt mansnamn.

Erepsfn, kem., ett enzym (se d. o.) i bukspottkörteln.

Erepto'n, ett näringspreparat, framställt ur oxkött genom digestion med pepsinsalt-syra, trypsin och erepsin.

Ereskigal, bahyl. myt., underjordens gudinna, gemål till Nergal.

Erethfzon, zooL, borstsvin, ett släkte piggsvin. —. E. dorsa'tum, ursonen, lever i Nordamerikas skogar.

Eretisi' 1. Ereti'sm (gr. erethimo's), med., retning; förhöjd retlighet hos kroppens organ i allm. 1. hos vissa av dem. — Erethi'stica, pl., retande läkemedel. — Ere'tisk, retlig, upprörd, orolig.

Ere'triska skolan, en fortsättning av Eliska skolan (se d. o.).

Erev, hebr., afton, helgdagsafton, förhelg. Jfr Vigilia.

Er g, se Är g.

Erg (hårt g; av gr. e'rgon, arbete), fys., en arbetsenhet i det absoluta måttsystemet.

Erga'ne, gr. myt., binamn på Athene, i egenskap av kvinnoslöjdens beskyddarinna.

Ergaste'rion, gr., 1. Ergaste'rium, lat. (av gr. erga'zesthai, arbeta), verkstad; arbets- 1. tukthus; kloster. — Erga'stulum, lat., slavfängelse.

Ergastfk (av gr. eWgon, arbete), arbets- 1. verksamhetslära. —• Erga'stisk, arbets-duglig; som hör till arbete.

E'rgo, lat., därför, således; följaktligen. — E. biba'mus, lat., alltså låtom oss dricka! namn på och omkväde till en dikt av den tyske skalden Goethe. — Ergote'ra, tala vitt och brett; disputera; vara trätlysten. —- Ergotfst, en trätgirig människa.

Ergogra'f (av gr. e'rgon, arbete, och gra'-fein, skriva), fysiol., en apparat, medelst vilken man kan studera arbetskraft och trötthet hos människor .

Ergosta't (av gr. e'rgon, arbete), en apparat för kammargymnastik.

Ergosteri'n, kem., ett kolesterin närstående ämne, som i små kvantiteter finnes i de flesta organismer. Det ger vid

bestrålning D-vitamin (se d. o. och Vigantol).

Ergot, fr. (1. ergå'), farm., mjöldryga (Se-cale cornu'tum), mellersta stadiet i mjöl-drygesvampens, Cla'viceps puru'reas, utveckling. Mjöldrygans huvudbeståndsdel är ergotinsyra, ett vid insprutning hastigt förlamande gift. — Ergoti'n, den verksamma beståndsdelen i mjöldryga. — Ergotinsyra, se Ergot. — Ergotfsm, med., sjukdom, som uppkommit genom förtäring av mjöldryga.Erhard—Eris

E'rhard, tyskt mansnamn, den högsinnade 1. den kraftfulle. Motsvarar kvinnonamnet Erhardi'na.

Eri'ca, hot, klockljung, växtsläkte av fam. Erica'ceæ, med över 400 arter, de flesta i Kaplandet. — E. arbo'rea, s. Europa, lämnar det till tobakspipor använda träslaget briar-wood 1. bruyère-trä. — E. ca'rnea, odlas på fritt land. — E. gra-ci'lis och E. hiema'lis äro omtyckta krukväxter. — E. te'tralix, är vår enda inhemska art, allmän i s. och v. Sverige.

Erica'ceæ, bot., ljungväxter, växtfamilj, tillhörande ordn. Bicornes, med omkr. 1,300 kända arter, spridda över hela världen, minst i tropikerna. Se Erica.

Erica'les, hot., syn. Bicornes (se d. o.).

Ericeto'rium, lat. (av Eri'ca, ljung), bot, växande på ljungmarker.

Ericinéer, dets. som Ericacéer. Se Ericaceæ.

Ericino'1, kem., en färglös, egendomligt luktande olja, som förekommer i ericolin (se följ. ord).

Ericoli'n, kem. en glykosid i mjölon o. a. ljungväxter.

Eri'culus, zooL, ett släkte borstigelkottar.

Eri'danos, gr. myt., en mytisk flod, i vilken Faeton störtade ned. Senare namn på italienska floden Po.

Eri'danus, astr.. Floden, en stjärnbild på s. stjärnhimmeln.

Eriemark 1. Erämark (fi. erä, erämaa), finsk benämning på obygd 1. utmark, ofta förekommande i handlingar från 1500-t.

Erify'le, gr. myt., gemål till den argiviske konungen Amfiaros.

Erige'ra {lat. eri'gere), resa, uppresa; upprätta. — Erekti'11. Erigi'bel, som lätt uppreser sig, ansväller. — Erektio'n, resning, uppresande; ansvällning. — Ere'ktor, upp-rättare.

Eri'geron hot., binka, loppört, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Några arter från Turkestan, Armenien, Kalifornien o. s. v. odlade som prydnadsväxter. — Åtta inhemska arter. — E. a'cris, gråbinka, rödbinka. Allmän på torra ställen. — E. alpi'nus 1. E. borea'lis, rosenbinka, fjällväxt. — E. elonga'ta, brunbinka, kvastbinka, fjällväxt.

Eri'gon€, gr. myt., dotter av Ikarios; dotter av Aigisthos och Klytaimnestra, förmäld med Orestes.

Erik, fornnordiskt och forntyskt mansnamn, svenskt och danskt konunganamn (av e 1. æ, alltid, och rek 1. rik, mäktig, rik), alltid mäktig 1. rik; enl. en annan tolkning ärorik. Motsvarar kvinnonamnet Eri'ka.

Eri'ka, kem., substantiva färgämnen som rödfärga obetad bomull.

Eriksgata 1. Allrikesväg, nord. fornk., "väg genom allt riket" 1. "allhärskarens, den över allt riket härskande konungens väg" kallades den hyllningsfärd genom alla rikets landskap, vilken Sveriges konung.

enl. urgammal sed företog, sedan han vid Mora stenar blivit vald till konung. Karl IX var den siste, som "red Eriksgata".

Erikskrönikan, den äldsta av de svenska medeltidskrönikorna, skriven på knittel-vers och skildrande tiden 1229 —1319.

Eriksmässan 1. Ersmässan, Erik den heliges dag, den 18 maj, en av Sveriges förnämsta katolska helgdagar.

Eriksvisan, fornsvenskt kvade av omstridd ålder, författat på basis av Prosaiska krönikan (1450-t.).

Erik TransL, eg. Eri'cus transla'tus, Zai.,Erik flyttad, benämning på den 24 jan., den dag, då Erik den heliges kvarlevor flyttades från Gamla Uppsala till Östra Åros (nu Uppsala).

E'rin {irl. Erenn Erend, 1. i'rin), den gröna 1. grönskande ön, det gamla keltiska namnet på Irland.

Erinace'idæ, zool., igelkottar, däggdjursfamilj av ordn. insektätare. Se Erinaceus.

Erina'ceus, zooL, igelkottsläktet, tillhörande däggdjursordn. insektätare. — E. euro'-pæus, igelkott.

Eri'neum, hot., gallbildning.

Eringerrasen, schweizisk nötboskapsras.

Eri'nnyer 1. Errnyer, gr. myt., hämndens gudinnor, den sedliga ordningens väkta-rinnor, Tisifone, Alekto och Megaira, dyrkade under namn av Se'mnai te'ai (högheliga gudinnor) 1. Eumeni'des (de välsinnade), evmenider (se d. o.) på Areo-pagen i Aten. Jfr Furier.

Eriobo'trya, hot., växtsläkte av fam. Rosa'-ceæ. — E. japo'nica, japansk mispel, lo-quat, odlas allmänt i varmare länder för de välsmakande, aprikoslika frukterna. Bladen användas rödfärgade i begravningskransar ("kastanjeblad").

Eriodi'ctyon glutino'sum, hot., ört av fam. Hydrophyllaceæ. Se Yerba Santa.

Eriome'ter (av gr. e'rion, ull, och me'tron, mått), ullmätare, ett instrument att mäta ulls finhet.

Erio'phorum, bot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cypera'ceæ. — E. alpi'num, snip, allmän myrväxt. — E. angustifo'lium 1. polysta'chyum, ängsull, allmän kärrväxt. — E. vagina'tum, tuvull, hadd, allmän kärrväxt.

Erfpuit co'elo fu'lmen sceptru'mque tyra'n-nis, lat., han frånryckte himlen blixten och tyrannerna spiran — hexameter på det till ära för Benjamin Franklin, åskledarens uppfinnare och förfäktare av Förenta staternas oavhängighetsförklaring, resta monumentet.

Erfpuit Jo'vi fu'lmen vire'sque tona'ndi, lat.^ den har frånryckt Jupiter blixten och tor-dönets makt — yttrande om vetenskapen av den romerske författaren Manilius.

Eris, gr. myt, tvedräktens gudinna, som på Pelevs' och Thetis' bröllop väckte tvist mellan gudinnorna genom att i bröllops-424

salen inkasta ett gyllene äpple med påskriften till "den skönaste". — Erisäpple, trätofrö, tvisteämne.

Eristi'k (av gr, e'Tis, tvist), den av forntidens sofister använda konsten att ur skenbart riktiga förutsättningar draga slutledningar, som stå i strid med erkända sanningar. — Eri'stiker, person, som är förfaren i eristik. — Eri'stisk, trätgirig, stridslysten.

Erke-, se Archi-.

E'rker, ty., hyggn,, överbyggd balkong 1. framskjutande, tornlik utbyggnad på boningshus, vanligen i form av en halvpoly-gon med fönster på alla sidor.

Erland, forntyskt mansnamn, utlänning främling.

Erlangenskolan, teologisk riktning i Tyskland under 185t)—70-t.

Erlanger-bier, öl från den bajerska staden Erlangen.

Erlangerblått, tekn., en blå färg, som väsentligen består av ferri-ferrocyanid.

Erla'ucht (förk. av erleuchtet), ty., eg. upplyst; förr titel för de regerande riksgrevarna, senare för huvudmännen för de mediatiserade grevliga husen (se Media-tisera); avskaffad efter revolutionen 1918.

Erlenmeyers bromvatten, bromsalthaltigt sodavatten för intagande under längre tid vid vissa sjukdomar, t. ex. fallandesot.

E'rling, fornnordiskt mansnamn, arbetsam, verksam.

Erlich-Hata 606, se Salvarsan.

Erlkönig, ty. (av da. elverkonge), älvornas konung. — Der Erlkönig, namn på en ballad av den tyske skalden Goethe.

Ermanarik, Ermenrik, Ermerik, östgotiskt konunganamn.

Ermenonville {1. ärmenångvi'11), fransk by nära Paris. Kousseau begravdes på "pop-pelholmen" i dess slottspark, men stoftet fördes 1794 till Panthéon i Paris.

Ermi'na 1. Ermi'nia, kvinnonamn = Hermina (se d. o.).

E'rmingard 1. Irmingard, forntyskt kvinnonamn, den ärbara.

Ermitage, se Eremitage.

Erna'ni, tonk., mansroll i operan Er7ia'ni av Verdi (efter V. Hugos drama "Hernani").

Ernestfna 1. Ernestine (1. -i'n) kvinnonamn, bildat efter Ernst (se d. o.).

Ernoli't, ett ersättningsmedel för ebonit m. m. av avfall från bryggerier och jästfabriker.

Ernst, tyskt mansnamn, den allvarlige.

Erode'ntia, lat. (av er o'der e, gnaga, fräta), yl., med., frätmedel.

Erode'ra, se under Erosion.

Ero'dium, bot., växtsläkte tillhörande fam. Gerania'ceæ, ordn. Gruinales. — E. alpi'-num, som prydnadsväxt odlad art från s. Europa. — E. cicuta'rium, skatnäva, allmän ogräsväxt. — E. grui'num, odlad art från n. Afrika. Fröhusen av denna liksom

föreg. art användas till hygrometrar (se d. o.). — E. moscha'tum, mysknäva, stundom odlad.

Erogatio'n (av lat. eroga're, utdela), utbetalning, fördelning.

Ero'icasymfonien, se Sinfonia eroica.

Ero'ico, Eroicame'nte, ital., tonk., hjältelikt, kraftigt.

E'ros, gr. myt., kärleksguden (= Amor, Cu-pido); astr., en av småplaneterna. — Ero'-ter, kärleksgudar. — Erotisk, läran om kärleken; kärlekspoesi. — Ero'tika, benämning på lättfärdiga litteraturalster, i synnerhet från Frankrike under 18 :e årh. — Ero'tiker, kärlekssångare; författare av kärlekskväden. —. Ero'tisk, som har avseende på kärlek. — Erotisk poesi, kärlekspoesi; lättfärdig poesi. — Erotomani' (av gr. mani'a, raseri), vansinne av kärlek; abnorm stegring av könsdriften. — Eroto-ma'n, person, som lider av erotomani.

Ero'sa, lat. (av ero'dere, gnaga), hot., sönder-gnagd.

Erosio'n {lat. ero'sio, av er o'der e, gnaga, fräta), söndergnagning, uppfrätning; geol., bortnötning av fasta beståndsdelar från jordens yta; med., skrubbsår. — Ero'sio de'ntium, benröta = Caries (se d. o.). — Erode'ra, framkalla erosion.

Erosio'nsterrass, geol., terrassformiga av-lagringar alstrade genom havsvågors, bränningars 1. strömmars inverkan på förutvarande grus- 1. sandavlagringar.

Erotemati'k (av gr. ero'tema, fråga), konsten att framställa lämpliga frågor. — Erotema'tisk, skeende i form av frågor och svar. Jfr Akroamatisk metod.

Ero'ter, Erotik, Ero'tisk, Erotomani' m. fl., se under Eros.

Eroto'kritos, riddarroman på vers från mitten av 1500-t.

Errai, astr., stjärna i stjärnbilden C e -p h e u s.

Erra're huma'num est, lat., att fela är mänskligt.

Erra're ma'lo cum PIato'ne quam cum i'stis ve'ra senti're, lat., jag vill hellre fela med Plato än känna det sanna med dessa (d. v. s. pythagoréerna). (Cicero.)

Erra'ta, se Erratum.

Erra'tisk, med., inträdande i vissa perioder; vandrande.

Errattiska block (av lat. erra're, irra omkring), geol., kallas de på slättbygder befintliga block, som i urtiden blivit dittrans-porterade genom gletscher 1. flytande isberg.

Erra'tum, pl. Erra'ta, lat. (av erra're, råka vilse), fel (i synnerhet tryckfel).

Errefo'rer, se Arreforcr.

Errhfna, gr. (av en, uti, och rhin, näsa), pl., med., medel, som reta till nysning.

E'rror, villfarelse, misstag; fel, förseelse. — E. ca'lculi, räknefel. — E. fa'cti, ett faktiskt misstag. — E. principa'lis, log., be-Erser—Erytrin

425

visningsfel, grundat därpå, att bevisningsgrunden är falsk. — Salvo erro're ca'lculi (förk. S. E. C.) 1. Salvo errore et omissio'ne

(S. E. & O.) ; handelst., med förbehåll att man icke missräknat sig 1. glömt något (skrives på räkningar och kontokuranter).

Ersa 1. Erser, se under Finsk-ugriska språk.

E'rsiska, högskottarnas gaeliska dialekt.

Ersmässa, se Eriksmässa.

Erts (ty. Erz), malm.

Erube'scens, lat. bot., rodnande.

Erucæfo'rmis, lat., bot., lik en larv.

Eruca'strum, bot., syn. Hirschfeldia (se d. o.).

Erucifolius, lat. (av fo'lium, blad), bot., med blad som Eru'ca.

Eructatio, med., se Eruktation.

Eruditio'n (lat. erudi'tio, av eriidi're, undervisa), undervisning, lärdom.

Eruktatio'n (av lat. eructa're, uppstöta), rapning, uppstötning.

Erumpe'ra (lat. eru'mpere), utbryta, framstörta.

Eruptio'n, geoL, våldsamt framträngande av lava, slam, aska o. d. ur jordens inre; krigsk., utfall (av belägrade). — Eruptionsstadium, med., det stadium av en infektionssjukdom, då de första symtomen visa sig. — EruptiV, geol., uppkommen genom en eruption (om plutoniska och vulkaniska bergarter)

Ervale'nta, se Revalenta.

Er ward geboren, er lebte, nahm ein Weib und starb, ty., han föddes, levde, gifte sig och dog. (Gellert.)

Er va santo, se Baccharis.

E'rvin, forntyskt mansnamn = Hervin (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Ervi'na.

E'rvum lens (syn. Lens culina'ris), bot., lins, ärtväxt med blåvita blommor, odlad för sina ätliga frön, stundom förvildad.

Erycfna, "den erycinska", ett av Venus' binamn, efter berget Eryx på Sicilien, där gudinnan hade ett präktigt tempel.

Eryma'nthos, gr. myt., en av Apollos söner, som av Afrodite slogs med blindhet, emedan han sett henne i badet. — Erymantiska vildsvinet, som dödades av Herakles, levde på berget Erymanthos, det nuv. Olonos.

Ery'ngium, bot., umbellatsläkte med många odlade arter, utmärkta av sina egendomliga former och den blå färgen hos så gott som hela örtståndet De äro i allm. bergväxter. — E. marftimum, martorn, växer i Sverige på sandiga havsstränder. Har torniga blad och blå blommor.

Erysiba'ceæ, bot., syn. Erysiphaceæ (se d. o.).

Erysfchton, gr. myt., son av Triopas, straffades med omättlig hunger, emedan han förolämpat Demeter.

Ery'simum, bot, gyllen, gyllenram, växtsläkte tillhörande fam. Crucijeræ. — E, cheiranthoi'des, åkergyllen. — E. hiera-ciifo'lium, berggyllen. — Odlade som prydnadsväxter äro bl. a. E. Marschallia'num

(Kaukasus), E. ochrole'ucum (Schweiz, Tyrolen), E. Petrowskia'num (Kaukasus) och E. pulche'llum (s. ö. Europa).

Erysfpelas, gr. (av erythro's, röd, och pe'lla, hud), med., ros, rosfeber. — Erysipelatö's, Erysipeloi'd, som har anlag för ros; ros-artad.

Erysipha'ceæ, bot., mjöldaggsvampar, en familj skadesvampar av gruppen Pyreno-myce'tes. Angripa vinstockar, krusbärsbuskar, ärter, bönor, humle, rosor m. fl. — Erysfphe, bot., mjöldagg. — E. mors u'væ, krusbärsmjöldagg. —• E. panno'sa, törn-rosmjöldagg.

Eryte'm, Erythe'ma 1. Erythre^ma, gr. (av erythro's, röd), med., ros utan feber; rodnad i huden. — Ery'thema soIa're, med., solutslag, en hudåkomma, som framkallas genom för långvarig inverkan av solstrålar. — Erythrfasis, rödsot hos nyfödda barn. — Erythrfnsyra, kem., spritlöslig eosin, en violett färg. — Erythro'sis 1. Erythremi', med., alltför riklig blodberedning i lungorna; blodfullhet.

Ery'theia (lat. Erythe'a), gr. myt., sagoö väster ut.

Erythræ'a, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Gentiana'ceæ. — E. centa'urium, arun. — E. glomera'ta, topparun. — E. vulga'ris, kustarun.

Erythra'sma, med., en parasitär hudsjukdom.

Erythrelska sibyllan, gudaingiven sierska från staden Erythra'i i Beotien. Se Sibylla.

Erythri'na, bot., korallträd, växtsläkte av fam. Leguminos'æ. — E. crista galli (Brasilien), m. fl. arter odlas som prydnadsväxter.

Erythrfnsyra m. fl., se under Erytem,.

Erythroca'rpa, lat. (av gr. erythro's, röd, och carpo's, frukt), bot., med röda frukter.

Erythro'cebus pa'tas, zooL, husarapa.

Erythro'nium, bot., ett släkte odlade liljeväxter; kem., vanadinsyra. Se Vanadin.

Erythrophlæ'um guinee'nse, bot., sussy-trädet, rödvattensträdet, västafrikanskt träd av fam. Legumino'sæ. Barken innehåller ett rött giftämne, erythrophlæ'in, som verkar starkt avförande och kväljande. Användes av infödingarna till '^gudsdomar", emedan medlet ej skall verka på en oskyldig.

Erythro'xylon, bot., artrikt släkte av fam. Erythroxyla'ceæ (serien Gerania'les). Sydamerika och Västindien.

Veden är oftast röd och användes till finsnickerier. — E. areola'tum, innehåller avförande och urindrivande ämnen. —• E. coca, koka-busken, odlas i Bolivia och Peru. Bladen tuggas som njutningsmedel. De innehålla alkaloiden kokain. — E. novogranate'nse, Columbia, ger likaledes kokain.

Erytre'n, kem., dets. som Butadien.

Erytrfn, kem., se Erytrit; miner., se Koboltblomma.426

Erytri't, kem., fyratomig alkohol. — Ery-

tro'n är en ester av erytrit med orsellin-syra, förekommande i lavar av släktet Roccella,

ErytrobIa'st, histol.y kärnhaltiga röda blodkroppar, som normalt blott finnas i benmärgen.

Erytrocy't, histol.y vanlig röd (kärnlös) blodkropp. — Erytrocyto's, med., övergående ökning av antalet röda blodkroppar per volymsenhet.

Erytrodermi', med., hudåkommor med röda utslag av olika anledning.

Erytrodextri'n, kem., bildas ur amylopektin vid hydrolys av stärkelse.

Erytrofy'll, kem., bladrött, det röda färgämne, som om hösten färgar trädens och buskarnas blad röda.

Erytromelalgi', med., smärtor med rodnad och svullnad i lemmarnas perifera delar.

Erytropæ's, Erytropæ'sis, histoL, bildningen av de röda blodkropparna i benmärgen.

Erytropsi', med., "rödseende", ett egendomligt bländningsfenomen av övergående natur.

Erytropsi'n, kem., synpurpur, det i ögats näthinna befintliga röda färgämnet.

Erytrosideri't, miner., ett rombiskt mineral av klorkalium och ferriklorid.

Erytrosfn, kem., tetrajodfluorescin,ett eosin-färgämne, som användes i ortokromatiska fotografiplåtar.

Erytrozy'm, ett i krapprot förekommande enzym, som bl. a. spjälkar druvsocker.

E'ryx, zool., sandormar, ett släkte icke giftiga snokar.

Erz, ty., malm.

Erämark, se Eriemark.

6. s., handelst., förk. för efter sikt.

Esagila, den babyloniske nationalguden Mar-duks storslagna tempel i Babylon.

Esa'ias, hebreiskt mansnamn (av jeschaja'h, Jehovah är frälsningen). Namn på en av de fyra stora profeterna.

E'sau, hebreiskt mansnamn, den hårbevuxne, ludne. Namn på Isaks och Rebeckas äldste son, Jakobs tvillingbroder.

Es biidet ein Tale'nt sich in der Stille, sich ein Chara'kter in dem Ström der Welt, ty., en talang utbildas i stillhet, en karaktär i världsvimlet. ('Tasso" av Goethe.)

Escalade, fr. (1. -la'dd), se Eskalad.

Escamillo, sp. (1. -mi'ljå), mansroll i operan Carmen av Bizet.

Escapade, fr. {1. eskapa'dd, av échapper, undfly, undslippa), ridk., eskapad, ett felsprång av en skolhäst; fig., obetänksam handling, lättsinnigt streck.

Escha'ra, gr. (1. esk-), eg. eldstad, härd; med., brandskorpa. — Escharo'tica, med., pL, frät- 1. brännmedel, t. ex. frätsten, antimonsmör, vitglödande järn o. s. v.

Eschari'ter, paleont., luckra korallförste-ningar.

Escharoi'des, lat., bot, lik skorv.

Eschatologi', se Eskatologi.

Eschel, se Smalts.

Eschscho'ltzia, bot., kaliforniskt växtsläkte av fam. Papavera'ceæ. Flera arter odlade som prydnadsväxter. — E. caIifo'rnica, Ijussläckarväxten, odlas i många varie-teter.

Esclavage, fr. (1. esklava'sj), slaveri; ett slags halssmycke.

Escobarde'ra (fr. escobarder, efter spanske jesuiten Escobar, d. 1669), förtyda, slugt utlägga.

Escompte, fr. (1. eskå'ngt) = Diskont (se d. o.). — Escompte'ra, diskontera.

Escoria'1, berömt spanskt slott i närheten av Madrid med konungagravar och rikt bibliotek.

Escoria'Ifår = Elektoralfår (se d. o.).

Escouade, fr. {1. esskoa'dd), minsta truppavdelning; halvtropp.

Escroc, fr. (1. eskrå'), bedragare, spetsbov, skälm. — Escroquerie (1. eskråcköri'), listigt bedrägeri, skälmstycke.

Escude'ro, sp. (fr. écuyer), väpnare; spansk adelsman av lägre rang.

Escudillo d'oro 1. Coronilla (1. -di'ljå- 1. -i'lja), guldpiaster, äldre spanskt mynt = 3,9 kr.

Escu'do, spanskt och portugisiskt mynt av växlande värde; i Spanien = 1,9 kr., i Portugal sedan 1911 = 4,04 kr., i Mexiko = 7,36 kr.

Escule'ntus, -a, -um, lat. (av esca, mat), öot, ätlig.

Esculi'n, även skillerämne, bikolorin, poly-kro'm, escuWnsyra, är en glykosid (se Glykosider) ur hästkastanjens bark.

E'sculus, bot., trädsläkte, tillhörande fam. Hippocastana'ceæ. — E. hippoca'stanum, hästkastanj, prydnadsträd, infört från s. Europa och v. Asien. — E. pavia, prydnadsträd från Nordamerika.

Escuria'1, se Escorial.

Eselhuvud (av ty. Eselhaupt, åsnehuvud), skeppsb., rundhult av trä 1. stål, som förbinder övre delen av undermasten med svåra stången (svåra eselhuvudet), 1. denna med bramstången (brameselhuvu-det)y 1. klyvarbommen med bogsprötet (bogsprötseselhuvudet).

Esenbeckfn, farm., feberfördrivande och magstärkande bitterämne (glykosid) ur barken av Esenbeckia febrifuga (Ango-sturabark).

Eseri'n, farm., den verksamma beståndsdelen i kalaharbönor (se d. o.).

Esger, nordisk form av Ansgar.

Es ist eine alte Geschichte, se under Ge-schichte.

E'sito, ital. (av lat. e'xitus. utgång), utförsel, export. — Esito-tuII, tull på varor, som föras ur landet.

Eska'der (fr. escadre, ital. sqiiiadra, sp. escuadra, av lat. qua'dra, fyrkant), sjöv., en avdelning av en flotta. —

fr, {L eskadri'j), en liten eskader. — Esca-dron (1. -drå'ng), skvadron. — Eskadro-ne'ra, bilda en skvadron.

Eskala'd (fr, escalade, av lat. sca'la, stege), krigsk., en murs bestigande med stormstegar; stormning; uppklättring., — Eska-lade'ra, bestiga med stormstegar; storma; uppklättra.

Eskamote'ra {fr. escamoter, av sp. camodar, förväxla, byta om, lat. commuta're), göra taskspelareknep; kvickt tillgripa, bortsnappa; trolla bort, smussla undan. — Eskamotage (/. eskamåta'sj, fr. [-escamo-tage]y-] {+escamo-tage]y+} taskspelareknep; kvickt tillgrepp. — Eskamotö'r {fr. escamoteur), taskspe-lare; listig tjuv; falsk spelare.

Eskapa'd, se Escapade.

Eska'rp (fr. escarpe), befästn., sluttningen på inre sidan av en fästningsgrav. — Eskarpera, avspränga en bergvägg så att den blir lodrät och sålunda stormfri.

Eskatologi' (av gr. e'schaton, det yttersta), teoL, läran om de yttersta tingen, såsom döden, domen, den eviga saligheten 1. osaligheten.

E'skers, geol., irländsk benämning på åsar, rullstensåsar. Jfr Kames.

Eski, turk.f gammal; förekommer ofta i ortnamn.

E'skil, fornnordiskt mansnamn (av as, gud, och ketill, kell, hjälm). Namn på den engelske missionär, som blivit kallad "Södermanlands apostel".

Eskils gemak, valv i bottenvåningen av Stockholms forna slott, som tjänade Gustav I till skattkammare och som fängelse åt Erik XIV; skattkammare.

Eskimo' 1. Eskimå', tjock dubbelvävnad av kardullgarn, som mest användes till överrockar.

Eskimå'er, inbyggarna i Nordamerikas arktiska trakter och de norr därom liggande polarländerna.

Eskfss 1. Skiss {fr. esquisse), flyktigt utkast.

Esko'rt {fr. escorte), betäckning; följe. — Eskorte'ra, ledsaga, medfölja såsom betäckning.

Eskua'ra, se Baskiska språken.

E.skula'p {gr. AskWpios), se ^sculapius.

Eskule'nt {lat. escule'ntus, -a, -um), njutbar, ätbar, matnyttig.

Eskule'ra, handelst., (om fartyg) avvika från den i assuranspolisen angivna marschrutan för att intaga vatten, proviant o. s. v.

Eskuleti'n, kem., spjälkningsprodukt av Es-kulin (se följ. ord).

Eskuli^n, kem., en i barken av hästkastanjen förekommande, starkt fluorescerande gly-kosid.

Es lebt ein Gott, zu strafen und zu rächen, i^/., det finns en Gud, att straffa och att hämnas. ("Wilhelm Tell" av Schiller.)

Es liebt die Welt, das strahlende zu schwär-zen, Und das erhabne in den Staub zu ziehn, ty., världen älskar att svärta det lysande och att neddraga det upphöjda i stoftet. {Schiller.)

Esmarchs binda, kir., elastisk binda, som brukas vid operationer å armar och ben och i hög grad minskar blodförlusten.

Esmarki't, miner., en omvandlad cordierit; en skapolit; en anortit.

E'soche 1. E'sochas, gr, (av eise'chein, sträcka sig inåt), med., en svullnad 1. hemorroj dalknöl i stolgången .

Eso'cidæ, zool., fiskfamiljen gäddfiskar. Se Esox.

Esofagfsm, Esofagft m. fl., se (Esofagism, (Esofagit o. s. v.

Eso'pi 1. Esops fabler, se æsopi fabler.

Esote'risk {gr. esoteriko's) — akroamatisk, d. v. s. endast muntligt meddelad, blott bestämd för de invigda.)(Exoterisk. — Esote'riker, en invigd.)(Exoteriker.

E'sox lu'cius, zooL, gäddan. (Syn. Lu'cius lucius.)

Espa'da, sp., svärd, värja; person, som (t. ex. vid tjurfäktningar) strider med svärd 1. värja (matador).

Espadilla, sp. {1. espadi'lja, av gr. spatha, brett svärd), en kort värja.

Espagne, fr. {1. -pa'nj), Spanien. — Château en Espagne, se under Château. — Espag-nole {1. espanjåll), en spansk dans. — Espagnola'd, storordighet.

Espagnolette, fr. {1. espanjålä'tt), rigel-stången på fönster, som öppnas inåt och ej hava någon mellanpost; även ett slags fint ylletyg.

Espalier, fr. {1. espalie', av lat. spa'thula, skulderblad, stöd), 1. Spalier (Z. spalie'), gallerverk till stöd för fruktträd, vilkas grenar äro utsträckta längs efter detsamma.

Espana, La, sp., Spanien.

Esparago'ssa, en medelfin spansk ull från Aragonien.

Esparse'tt, flerårig ärtväxt {Ono'brychis sa-ti'va) från s. Europa, därstädes odlad som foderväxt.

Espa'rtogräs, Espa'rtotågan 1. Spa'rtogräs, bot., fås ur bladen av esparto-1. sylgräset, Sti'pa tenaci'ssima, i Spanien och n. Afrika samt användes vid tåg- och pappersfabrikation.

Espèce, fr, {1. espä's), art, slag, sort. — Especès {1. -ä's), pl., kryddor; mjmtsorter. — Espèces émollientes {1. emållia'ngt), uppmjukande omslagskryddor. — En espèces {1. angnespä^s), i klingande mynt.

Espérance {1. espera'ngs), franskt kvinnonamn (av lat. spes, hopp, förhoppning), hoppfull.

Espera'nto, ett enkelt och lättlärt universalspråk (se d. o.), konstruerat av ryssen Samsnhof, har ett fåtal ändelser, som läggas till huvudsakligen romanska ordstam-428

mar. Äger en betydande översättningslitteratur samt billiga läro- och ordböcker. Jfr Volapük.

Espiègle, fr. (1. -iä'gl, ty. Eulenspiegel, sv. Ulspegel]y gyckelmakare, spefågel. — Epièglerie (L -öri'), löjligt påfund; gyckel, skälmstycke.

Espignole, fr. (1. espinjå'11), krigsk., ett slags stor och tung musköt (s. k. muske-dunder); ett slags lätta kanoner med tre 1. fyra pipor, vilkas laddning antändes vid mynningen (brukades i synnerhet under dansk-tyska kriget 1864).

Espion, fr. (1. espiå'ng), spion; även reflexionsspegel utanför ett fönster.

Espira'ndo, ital, tonk., bortdöende = Mo-rendo (se d. o.).

Esplana'd {fr. esplanade), öppen plats framför en större byggnad 1. ett fästningsverk; promenadplats i en stad, ordnad i parkstil 1. med alléer.

Esponton, fr. (1. espångtå'ng, av ital. spon-to'ne, jaktspjut), sponton, halvpik; kommandostav, en 2 m. lång pik, som i slutet av 1700-t. bars såsom befälstecken av svenska officerare.

Espressi'vo 1. Con espressio'ne, ital., tonk., uttrycksfull.

Espri' = Esprit (se följ. ord).

Esprit, fr. {1. espri'), ande; själ; sammanfattningen av själsförmögenheterna; skarpsinnighet, förstånd; kvickhet, snille; karaktär; den genom destillation erhållna finaste beståndsdelen av ett ämne, sprit.

— E. d^arrangement (1. - darrangsjö-ma'ng), anordningsförmåga. — E. de corps, se under Corps. — E. d'escalier (1.

- deskalie'), trappvits, ett kvickt infall, som man får på trappan, vid bortgåendet, när det är för sent. — E. des lois

{1. - dä låa'), "lagarnas anda", världsberömt arbete av fransmannen Montesquieu. — E. fort (1. - får), fritänkare. — E. gaulois (/. - gålåa'), gallisk anda, gammalfransk grovkornig uppsluppenhet. — Absence d^esprit, se under Absens. — Les beaux esprits se rencontrent (1. lä bås espri' sö rangkå'ngtr), sköna andar mötas — uttryck, nyttjat av den franske filosofen Voltaire. — Le Saint-Esprit (Z. lö sängt-), den helige ande. — Présence d'esprit (1. presa'ngs despri'), sinnesnärvaro, fintlig-het, rådighet. Se vid. Bel-esprit och Bureaux d'esprit.

Esq. 1. Esqr., förk. av Esquire (se d. o.).

Esqui'liæ 1. Esquilinska berget, en av de sju kullar, på vilka det antika Rom var byg^.

Esquire, eng. (1. eskoe'jr, av lat. scutarius, fr. écuyer, sköldbärare, väpnare), urspr. en riddares följesven; nu titel av icke fullt stadgat bruk; hövlighetstitel (oftast i förk. form), motsvarande vårt "högädle", på utanskrifter av brev till varje bildad engelsman; sättes efter namnet, framför vilket i så fall blott dopnamn 1. initialer.

men icke Mr (=: Mister, herr) utsättes, t. ex. N. N., Esq. (Esqr).

Esquisse, se Eskiss.

Esrog, hebr., adamsäpple, paradisäpple.

Ess, tonk., tonen e sänkt ett halvt tonsteg.

Ess, se Äss.

Essai, fr. (1. essä'), Essay, eng. {1. ä'ssä), 1. Essä', försök; provstycke; populär avhandling över vetenskapligt ämne; populär uppsats över någon fråga, som står på dagordningen. — Essayi'st, författare av en essay.

Essaul (1. -sa-ul), majorsgraden vid de donska kosackerna.

Essay, Essayi'st, se under Essai.

Ess-bouquet, fr. (1. -bokä'), en parfym, bestående av bergamottolja, neroliolja och violrotsolja samt sprit.

Ess dur, tonk. durtonarten med ess till grundton, förtecknas med b framför h, e och a.

Esse 1. Ässe, lat., eg. att vara; tillvaro. — Vara i sitt esse (trol. uppkommet av fr. étre à son aise, se Aise), befinna sig väl; vara i sitt rätta element.

Esse'er 1. Esse'ner (gr. Essai'oi, sannolikt av det arameiska chare, from), en religiös judisk sekt på Kristi tid, vilken lade mindre vikt på firandet av den offentliga gudstjänsten än på stilla andaktsövningar och sederenhet. Det är i denna sekt och efter dess grundsatser, som vissa forskare antaga att Kristus blivit uppfostrad till sitt lärarekall.

Essence, fr. (1. essa'ngs), essens. Se Essen-tia. — E. d'Orient (1. - dåria'ng), pärl-essens, beredes av det fina, silverglänsande ämne, som finnes på fjällen av den vanliga löjan, Ahra'mis alhu'rnus. Den användes till beredning av oäkta pärlor. — E. de Mirbane {1. - dö -ba'nn), kem., mirbanolja, en blandning av nitrobenzol och nitro-toluol; nyttjas mycket som parfym i såpa, tvål m. m.

Esse'ner, se Esseer.

E'sse, non vide'ri, lat., att vara, icke att synas.

Esse'ns, extrakt, vanligen till likörer 1. parfymer. Jfr följande ord och Essence.

Esse'ntia, lat., 1. Essence, fr. (1. essa'ngs, av lat. e'sse, vara), eg. väsende; essens, välluktande fin olja, som destilleras ur vissa växter. — Essentia'lia, pl. väsentliga delar; beståndsdelar. — Essentialia con-tra'ctus, jur. bestämmelser som äro nödvändiga för ett avtals giltighet. — Essen-tia'liter, väsentligen. — Essentialite't, väsentlighet; nödvändighet. — Essentie'll, väsentlig, nödvändig. — Essentiell anemi' = Perniciös anemi (se d. o.).

Essexi't, petrogr., en gabbroliknande bergart.

Essig, ty. (1. e'ssich), ättika.

Essi'vus (av lat. esse, vara), kasus i finskan. Se Kasus.Ess moll—Etablera

Ess moll, tonk., molltonarten med ess till grundton; förtecknas med sex b.

Essä', se Essai.

Estada'l, gammalt spanskt längdmått = 3,34 m.

Esta'dio, gammalt spanskt längdmått = omkr. 174 m.

Esta'do, gammalt spanskt längdmått (famn) = 1,67 m.

Estafette, fr. (L -fä'tt, av ital staffa, stigbygel) , 1. vanligen Stafe'tt, ilbud, postbud, kurir.

Estaka'd (fr. estacade), pålverk tvärsöver ett vatten, till avspärrande av segelrännan; även en fångbom till skydd för en bro.

Estame'ntos, sp., folkombudens bägge kamrar i Spanien.

Estaminet, fr. (Z. estamine'), kafé, kaffehus, "kneip".

Estampe, fr. {1. esta'ngp), koppar- 1. stålstick; avtryck av sigiller o. d., stamp. — Estampage, fr. (Z. -pa'sj), avklappning, pappersavtryck av låga ornament (etno-grafika), runskrifter 1. d.

Esta'ncia, sp., lantgård för boskapsskötsel i s. Amerika. — Estancie'ro, ägare av en Estancia.

Estatu'to rea'l, sp., den spanska grundlagen av 1834.

Est ca'ptu fa'cilis turba'ta pi'scis in u'nda, lat. ordspr., det är lätt att fånga fisk i grumligt vatten.

Est commu'ne mo'ri; mors nu'lli pa'rcit ho-no'ri, lat. ordspr., ett är gemensamt för alla: döden; han gör ingen skillnad på person.

Este, ett av Italiens äldsta furstehus.

Ester, kem., se Estrar.

E'ster, ett finskt-ugriskt folk i Estland och Livland.

E'ster, hebreiskt kvinnonamn (av persiska ordet sitarch — gr. aste'r, stjärna). Namn på perserkonungen Ahasverus' favoritgemål, hjältinnan i "Esters bok".

E'steras, ett slags spanska sävmattor (av Ju'ncus effu'sus).

Estero, sp. (1. -rå'), lagun, sumptrakt.

Estesiome'ter, ps^/coL, apparat för mätande av en persons förmåga att lokalisera tryckförnimmelser.

Est, est, est, lat., eg. här är, här är, här är; ett utmärkt, sägenomspunnet italienskt vin från Montefiascone.

Estetisk (av gr. aistha'nomm, jag förnimmer) , vetenskapen om det sköna i konst; skönhetslära. — Este'tiker, person som idkar studium av estetiken; konst- och vit-terhetsdomare. — Este'tisk, hörande till estetiken; överensstämmande med skönhetslagarna; smakfull, skön. — Esteti-se'ra, tala om konst.

Estho'nia, lat. och eng., Estland.

Esti'lo cu'lto, sp., den bildade stilen. Se Gongorism.

Estime'ra (fr. estimer, lat. æstima're)y värdera, skatta, högakta; hålla före. — Esti-ma'bel, skattbar; aktningsvärd. — Estima-tio'n, värdering, överslag. — Estime (1. -i'mm), estim, aktning, högaktning.

Esti'nto 1. Estmgue'ndo, ital., tonk., slocknande, beteckning för det svagaste pianis-simo.

Estivatio'n, nylat., bot., knoppningstid; blombladens läge före utsprickningen.

Est mo'dus in re'bus, lat., allt har sin gräns, det skall vara måtta i allt (ur Satiræ av

Horatius).

Est mu'ltis certa're da'tum, sed vi'ncere påbuds, lat. ordspr., det finnes många stridsmän, men blott få segervinnare.

Estoc, fr. (1. eståc'ck), ett slags lång och fin stick- 1. käppvärja. — Estocade (1. -a'dd), estokad, värjstöt; enträget tiggeri; prejeri.

E'sto mi'hi, lat., eg. var mig; fastlagssöndagen, s. k. därav, att den latinska kyrkans mässa på denna söndag började med uppläsandet av orden Esto mi'hi in De'um protecto'rum (Herre, var min beskyddare !).

Estompe, fr. (1. eståå'ngp), 1. Stomp, målark., liten spetsig rulle av papper, skinn 1. bomull, som begagnas vid ritning 1. pastellmålning. — Estompe'ra 1. Stompe'ra, rita 1. måla med stomp.

Estrad {fr. estrade), eg. väg, gata; upphöjning av 1. på golvet i ett rum; upphöjd avsats, tribun.

Estragon, fr. (1. estragå'ng); se Dragon, hot.

Estra'ngelo, syriska, "evangelieskrift", den äldre syriska skriften, som är kraftigare, ehuru mindre prydlig än den nyare.

Estrar, kem., organiska föreningar, motsvarande den oorganiska kemiens salter.

Estrées, fr. (1. ötre') urgammal fransk adlig ätt.

Estremenos, sp. (1. -me'njåss), invånare i spanska landskapet Estremadura, ett biandfolk av mozaraber (av morerna kuvade västgöter) och spanjorer.

E'strid, fornnordiskt kvinnonamn = Astrid (se d. o.).

Estrope'ra {fr. estropier), stympa. — Estro-pe'rad, lytt, krympling.

E-sträng, tonk., violinens första, högsta sträng, också kallad "kvinten", kontra-basens fjärde och djupaste.

Estua'rium, se ^stuarier.

Estudianti'na, sp., studentkår; studentväsen.

Eta, pariaklass i Japan.

Et ab ho'ste doce'ri, lat., även av fienden kan man lära.

Établage, fr. {1. -bla'sj, av étahle, lat sta'-hulum, stall), stallhyra, ståndpenningar.

Etable'ra {fr. établir, lat. stahiliWe), fastställa; utstyra, försörja; grunda, inrätta. — Etablera sig, bosätta sig; sätta hushåll; öppna handel o. d.; stadgas; uppkomma.430

— Établissement, fr. (L -blissma'ng), etablissemang, inrättning; anläggning; bosättning; nybygge. — Établissements de saint Louis (1. - dö säng loi'), "Ludvig den heliges förordningar", en samling franska rättssedvänjor från omkr. 1270.

Etaci'sm,' språkv., det av Erasmus införda uttalet av grekiska bokstaven rj som eta (ej som ita). Jfr Itacism.

Étage, fr. (1. eta'sj), våning, grupp av rum belägna på samma höjd i ett hus; fig., grad, rang; geoL, geologisk formation 1. del av sådan. Jfr Bel-étage. — Étagère (Z. etasjä'r), ett litet bord 1. lös hylla med flera avsatser, att ställa småsaker på, athénienne.

Etale'ra (fr, étaler), framlägga 1. uthänga till salu, ordna varor på ett smakfullt sätt i bodfönster; utbreda, visa på skryt. — Étalage, fr. (1. etala'sj), utställning av varor; själva den utställda varan; frun-timmersbjäfs, grannlåt.

Etalon, fr. {1. etalå'ng), normalmått och normalvikt, efter vilka andra mått och vikter skola göras för att vara laggilla; riks-likare, mönster i allm.; även beskällare.

Étami'n, Étamine, fr. (1. -mi'nn), etamin, hårduk, siktduk, flaggduk; även ett slags lätt ylletyg.

Eta'n, kem., ett kolväte (se d. o.).

Etana, babylonisk sagohjälte, som företog en färd till Istars himmel, men gripen av fruktan inför målet störtade jämte den öm, som bar honom.

Étang, fr. (1. eta'ng), fiskdamm; namn på stora insjöar (ofta med salt vatten) på franska kusterna, genom smala dammar skilda från havet. Jfr Lagun.

Etanin, astr., stjärna i stjärnbilden D r a c o (Draken).

Étape, fr. (1. -ta'pp); Etapp, stapelplats, varunederlag, förrådshus; viss tillrygga-lagd sträcka av en väg, viss utförd del av ett arbete; vilopunkt, station. — Etappväsende, krigsk., alla anstalter, som under krigstid vidtagas för att betrygga tillförseln till en krigshär samt bortskaffandet av sjuka, fångar m. m.

État, fr. (1. eta', av lat. sta'tus, ställning), tillstånd, beskaffenhet; riksstånd, stat; grafik, olika tillstånd hos en grafisk plåt, sten 1. trästock, vid vilka avdrag tagits. — L'état c'est moi, fr. (1. leta' sä måa'), staten, det är jag. {Ludvig XIV.) — États généraux il. - sjenerå'), de forna franska riksstånden, bestående av adel, präster och borgare (det tredje ståndet). — Le tiers état (1. lö tiärs -), "tredje ståndet" (se föreg.). — État major (Z. - masjå'r), generalstab. — Eta'ts-bok, handelst., en bok, vari en affärsman genast kan överse ställningen av sin rörelse. Den kallas även situationsbok. — Etatsråd, dansk titel, tillhörande tredje rangklassen.

etc., förk. för lat. et cetera (se följande ord).

Et ce'tera (förk. etc.), lat., och det övriga, med mera, och så vidare.

Etchemin (Z. e'tsjimin), en algonkinindian-stam.

Eteli'sm (av gr. ethe'lein, vilja), fil., åsikten att viljan är människosjälens grundkraft.

Eten, yunkastam i Peru. Se Yunka.

Étendue, fr. (1. etangdy', av lat. exte'ndere, utsträcka), utsträckning, omfång; tidrymd.

E te'nebris per u'mbras in lu'cem, lat., från mörkret genom skuggorna till ljuset.

Eteokle's (lat. Ete'ocles), gr. sag., son till Oidipus, gav genom sin strid med sin broder, Polyneikes, anledning till "de sju hjältarnas" fälttåg mot Tebe.

Eteo'stikon (av gr. e'tos, år), ett kronogram (se d. o.), som består av en enda versrad. Jfr Kronodistikon.

E'ter (gr. aithä'r), det fina, utomordentligt elastiska ämne, som antages uppfylla världsrymden; kem., svaveleter, etyleter, en färglös, lätt flyktig, starkt luktande och brännbar vätska, som uppstår om vatten borttages ur alkohol; inandad åstadkommer den känslolöshet. Jfr Etrar. — Eter, sprithaltig, ^ter spirituo'sus = Hoff-manns droppar (se d. o.). — Eterisatio'n, med., åstadkommande av bedövning medelst etyleter i st. f. kloroform; trädg., metod att underlätta blomsterdrivning genom att låta eterångor inverka på en växt (även kallad Eterisering). — Eteri-sera, verkställa eterisation; söva; hildl., uppliva, förandliga. — Ete'risk, som har eterns egenskaper; luftig, himmelsk, översinnlig; kem., flyktig. —• Eteriska oljor, kem., flyktiga, luktande oljor, som förekomma hos åtskilliga växter och erhållas genom destillation av dessa.

Éternelle, fr. (1. -nä'll, av lat. æte'rnus, evig), eternell, evighetsblomma, immortell.

Eternise'ra (fr. éterniser), föreviga, draga ut på tiden med. — Eterni'sm, fil, åsikt enl. vilken den absoluta verkligheten är evig.

Eterni't 1. Asbeststen, ett byggnadsmaterial, tillverkat av asbest och cement.

Ete'sier 1. Ete'siska vindar, meteor., vissa, tidvis konstanta Medelhavsvindar.

Et ge'nus et fo'rmam regi'na pecu'nia do'nat, lat. ordspr., har man fullt upp med penningar kan man erhålla både utseende och anseende. (Horatius.)

Etha'l, kem., cetylalkohol; framställes ur valrav.

Ethelbald, Ethelbert, Ethelred, Ethelstan,

mansnamn, burna av angelsaxiska konungar.

Ethero'leum (av gr. aithä'r, luft, och lat. oleum, olja), farm., eterisk olja.

Ethmoida'lis, lat., lik ett såll. — Os ethmoi-dalis, anat., silbenet.

E'tiam si o'mnes, e'go non, lat., om också alla (gilla det), gör jag det icke.

Étienne {1. etiä'nn), franskt mansnamn = Stefan (se d. o.). Därav kvinnonamnet Étiennette (1. -nä'tt) = Stefania, Stefani,

Eti'k (av gr, e'tos, sed), sedelära, vetenskapen om det goda och det onda. Jfr Moral. — E'tiker, sedelärare. —• E'tisk, som angår sedeläran. Jfr Moralisk. — Etikoteologi', en på sedeläran grundad religionslära.

Etike'tt {fr. étiquette), påskriftssedel, sedel med påskrift (å buteljer, vetenskapliga preparat o. d.); fabriksmärke; föreskrift i avseende på bruk och former som skola iakttagas vid ett hov; iakttagande av allt, vad bruket för en längre 1. kortare tid behagar föreskriva. — Etikette'ra, förse med etikett.

Etikoteologi', se under Etik.

Etil, tatarernas namn på Volga.

Eti'n = Acetylen (se d. o.).

Et in Arca'dia e'go, lat., även jag (har varit) i Arkadien (se d. o.).

Etiole'rade (av fr. étioler, bleka), boL, kallas växter, som på grund av ljusbrist antagit gul färg och blivit starkt förlängda (hos dikotyledoner stammen, hos monoko-tyledoner bladen).

Etiologi', (se ^tiologi), läran om sjukdomsorsakerna.

Etio'per, antikens benämning på folken i Afrika s. om medelhavsländerna. — Etio'-pisk, från nämnda trakter.

Etiopiska jordsvinet, zooL, nordostafrikanskt trögdjur, Oryctero'pus æthio'picus.

Etio'piska rasen, enl. Blumenbachs numera övergivna indelning en av de fem män-människoraserna (omfattande negrer, hot-tentotter och australnegrer).

Etiopisk sten, kniv av sten, sannolikt en flintkniv, som av egypterna användes vid balsameringen.

E'tisk, se under Etik.

Etmoida'lisk 1. Etmo'disk, gr., med., sikt- 1. sållformig.

Etmo'pterus, zool., ett släkte små hajar. — E. spinax, blåkäxan.

Etnark {gr. ethna'rches, av e'thnos, folk, och arche'in, härska), folkbehärskare; ståthållare; befälhavare över en provins. — Etnarki', ståthållareskap.

Etnici'sm, gr., hedendom. — E'tniker, hedning. — E'tnisk, hednisk.

Etnogra'f, person, som sysslar med studiet av etnografi (se följande ord).

Etnografi' (av gr. e'thnos, folk, och gra'fein, beskriva), den beskrivande vetenskapen om människan som primitiv kulturbärare samt om de primitiva kulturernas detaljer. (I motsats till Arkeologien behandlar etnografien endast de i historisk tid existerande kulturerna.) Jfr Antropologi, Arkeologi, Etnologi och Sociologi. — Etno-gra'fisk,

som har avseende på etnografien.

Etnolo'g, person som sysslar med studiet av etnologi.

Etnologi' (av gr. e'thnos, folk, och Wgos,

lära), vetenskapen om de primitiva mänskliga kulturerna och kulturyttringarna i deras inbördes sammanhang. Etnologien vill sålunda ur det etnografiska materialet söka konstruera de lagar, som behärska kulturerna, och kan således anses vara jämförande etnografi. Jfr Etnografi. — Etnologisk, som har avseende på etnologien,

Etografi' 1. Etologi' (av gr. e'thos, sed, och grajein, beskriva, 1. Wgos, lära), beskrivning av en persons karaktär; det vetenskapliga studiet av ett folks seder och bruk. Jfr Folklore.

Étoile, fr. {1. etåa'll), stjärna — É. rouge {1. -rosj), "röda stjärnan", sammanslutning för frivillig djurvård. — à la belle étoile {1. - bäll -), under bar himmel.

Eto'ler, under antiken jägarfolk i Etolien.

Etologi', se Etografi.

Eton-college, eng. {1. i'tön-kå'lledsj), Englands mest ansedda internatskola, grundad 1440.

Étonnant, fr. {1. etånna'ng), förvånande, underbar.

E'tos, gr., seder, sedlighet; sedlig karaktär; en människas sinne för 1. vilja till det sedliga.

EtoufFé, fr. {1. etoffe'), mus., "dämpat", föreskrift om sordinering efter slaget på puka, bäcken och gong-gong.

Etouffe'ra (Z. eto^f-, fr. étouffer), kväva.

Étourderie, fr. (L etordöri'), obetänksamhet; dumdristighet. — Étourdi {1. etordi'), obetänksam; dumdristig människa. — Étour-dissement {1. -dissma'ng), bedövning, förvirring.

et q. s., förk. för et que sequu'ntur, och så vidare (o. s. v.).

Et que sequuntur, lat. {1. - kve sekvu'ntur),

se et q. s.

Étrange, fr. {1. etra'ngsj, ital. strano, av lat. extra'neus, utländsk), främmande, sällsam. — Étrangement {1. -ma'ng), på ett sällsamt sätt. — Étranger, fem. Étrangère (/. -e', -ä'r), främling, utlänning. — La legion étrangère (Z.- lesjiå'ng etrangsjä'r), främlingslegionen. Se vid. under Legion.

E'trar {sing. eter), kem., organiska föreningar (anhydrider), som uppstå ur alkoholerna genom borttagande av vatten. Jfr Eter.

Étrenne, fr. {1. -trä'nn; lat. stre/na), nyårsgåva handsöl.

Etriosko'p (av gr. aithri'a, klar luft, och skope'in, se), fys., instrument för uppmätande av jordens värmeutstrålning mot rymden.

Etro'ncus (av gr. e'tron, underliv), med., svullnad, svulst i underlivet.

Etru'sker, det gamla Etruriens in v.

Etru'skisk stil, byggn., den av etruskerna utbildade byggnadsstilen, har till huvudprincip båg- och valvkonstruktionen jämte en enkel, harmonisk kolonnarkitektur.432

Etru'skiskt 1. Toska'nskt kapitäl, hyggn., liknar det doriska, men abacus är finare och echinus icke brett tillplattad.

Etruskologi', vetenskapen om etruskernas språk och kultur.

Etsa {ty. ätzen]y giva ytor av blanka kroppar en matt beläggning genom att låta frätmedel verka därpå; så t. ex. etsas glas av fluorvätegas och flera metaller av skedvatten; konstnärlig metod att sira föremål 1. åstadkomma tryckta bildverk. — Etsare, person, som utövar etsningskonsten. — Etsning, konsten att medelst syror åstadkomma fördjupningar i metall 1. glas.

Et se'mel emfssum vo'lat irrevoca'bile ve'r-bum, lat., en gång utsläppt, flyger ordet oåterkalleligen sin kos.

Et sic po'rro, lat., och så vidare.

Etska'Ii, kem., kaliuinhydrat. — Etsnatron, kem., natriumhydrat.

et s. p., förk. för lat. et sic porr o, och så vidare (o. s. v.).

Ettbladstryck, tryckalster i ett blad med endast ena sidan tryckt, vanliga under medeltiden och då vanligen försedda med en träsnittsbild ur den heliga historien, stundom med kort text.

Etternässla, hot., se Urtica.

Et tu Bru'te, lat., "även du min Brutus", enl. traditionen Cæsars utrop, då han såg Brutus bland sina mördare.

Étude, se Etyd. — Étudiant, fr. (1. etydia'ng), studerande, student.

Etui ifr. étui), bestick, fodral. — Etuisyste'-met, ett sätt att anlägga städer, tillämpat t. ex. i Peking, där den heliga staden ligger i kejsarstaden och kejsarstaden i mand-schustaden.

Etwas änders, ty., någonting annat, en annan sak.

Ety'd {fr. étude), eg. studium, forskning; övningsstycke (i musik och teckning).

Ety'l, kem., en av kol och väte sammansatt radikal, som förekommer i alkohol, eter m. m.

Etylaceta't, kem., ättiketer.

Etylaldehy'd = Aldehyd (se d. o.).

Etyl-alkoho'I, se Alkohol.

Etyle'n, kem., ett vid torr destillation uppstående kolväte, bildande en färglös gas, som brinner i luften med lysande låga.

Etyle'ndietyleter, kem., se Acetal.

EtyIe'n-violett, tekn., ett färgämne, som framställes ur anilinrött med etylen-bromid.

Ety'1-eter, se Eter.

Ety'lgrönt, tekn., en grön tjärfärg av metylviolett och etylbromid.

Ety'lnitrat, kem., salpetereter.

Etylparamidobensoesyra, kem., se Anestesin.

Etylsyreviolett, kem., se Viktoriaviolett.

Etylureta'n, farm., etylkarbaminat, användes som sömnmedel (även för barn).

Etymologi' (av gr. e'tymon, det verkliga, och Wgos, lära), språkv., läran om ordens här-

ledning och ursprung; förklaring över ett ords härledning och ursprung. — Etymo-lo'g, forskare, som idkar etymologiens studium. — EtymoIogise'ra, söka ett ords härledning och urspr. betydelse. — Etymo-Io'gisk, som angår etymologien. — Etymo-lo'gicum ma'gnum, lat., grekisk ordbok från 900-t. av okänd författare.

E'tymon, gr., "det sanna", språkv., ett ords sanna härledning och urspr. betydelse.

Etzel, ty. sag., motsvarar nord. Attle, hun-nerkonungen Attila.

Etzels hofhaltung, ty., "Etzels hov", forn-tysk dikt tillhörande Didriksagans krets (se d. o.).

e. u., förk. för enligt uppdrag.

Eu, kem., atomtecken för Europium.

Eu- 1. Ev-, gr. prefix, med betydelsen: lätt, god, väl, rätt.) (Dys-.

Eua'n, se Ev an.

Euanale'psis, gr. (av ev, väl, och ana'lepsis, förbättring), med., lätt 1. hastigt tillfrisknande. — Euanale'ptisk, som lätt tillfrisknar.

Eubasi'dii, underavdelningen äktabasid-svampar av Basidiomycetes.

Eubiotfk (av gr. ev, väl, och hiu'n, leva), konsten att göra livet angenämt för sig; hälsolära. Jfr Dietetik.

Eucalypto'l, Cajeputo'l, Cineo'l, Terpa'n, kem., fås genom destillering av eucalyp-tusbladens (se följande ord) eteriska olja över kalihydrat.

Eucaly'ptus, bot., gummiträd, växtsläkte av fam. Myrta'ceæ. Utgör den övervägande delen av Australiens skogar och är av stor ekonomisk betydelse. — E. gIo'bulus, febergummiträdet, ett högt träd, är ryktbart för sin förmåga att, då det odlas i mängd, på kort tid förvandla osunda sumptrakter till hälsosamma orter. Odlas även i Europa. Bladen äro rika på en starkt luktande, flyktig olja, som är ett förträffligt desinfektionsmedel. Av andra arter fås virke, australisk mahogny, en art kino, australisk kino (med orätt kallad eucalyptusgummi, varav trädens namn) samt manna.

Eucerfn, farm., en salvgrund av oxikole-sterin och paraffin.

Eucharfdium, bot., kaliforniskt växtsläkte med röda blommor av fam. Onagra'ceæ. Odlas som prydnadsväxter.

Eucharisti' (gr. evcharisti'a), tacksägelse; den tacksägelse 1. lovsång, som i de första kristna tiderna föregick åtnjutandet av nattvarden; även begåendet av denna akt. — Eucharistfk, läran om nattvarden. — Eucharfstisk, som angår nattvarden.

Eucha'rius, latinskt mansnamn (av gr. evchaWios, behaglig).

Euche'ter, eg. bedjande; benämning på mes-salianerna (se Messalianer).

Euche'uma, bot., ett havsalgsläkte. — E. spi-

no'sum är moderväxt till japansk agar-agar.

Euchlæ'na mexica'na, hot., teosin-te, är i varmare länder ett värderat fodergräs.

Eucholo'gion, gr. (av evke', bön, och Wgein, samla), den grekiska kyrkans huvudritual-bok.

Euchri, turk., tiondels-, brukas i fråga om mått, mål och vikt, t. ex. euchrizira, tiondelsmeter, decimeter.

Eiichroi't, miner., rombiskt koppar- och zink-arsenat.

Euchyli' (av gr. ev, god, och chylo's, saft), med., god beskaffenhet av mjölksaften, chylus (se d. o.).

Euchymi' (av gr. ev, god, och chymo's, saft, vätska), med., god blandning av vätskorna i kroppen.

E'ucomis, bot., ett släkte i kruka odlade liljeväxter från Sydafrika.

Eucy'klisk, bot., är en blomma, vars alla blad äro kransställda.

Eudebe, ett mexikanskt språk.

Eudemoni' (gr. evdaimoni'a, av ev., väl, och dai'mon, skyddsande), lycksalighet; välbefinnande. — Eudemoni'sm, den åsikt, som antager den sinnliga lycksaligheten såsom det högsta goda. — Eudemoni'st, anhängare av denna åsikt. — Eudemo-ni'stisk, som rör lycksalighetsläran.

Eudermo'l farm., nikotinsalicylat, användes mot skabb o. a. hudparasiter.

Eudialy't, miner., ett röd- 1. brunaktigt sili-katmineral från Grönland. Innehåller zirkonjord.

Eudiobioti'k = Eubiotik (se d. o.).

Eudiome'ter (av gr. evdi'a, den klara luften, och metre'in, mäta), ett instrument till bestämmande av den mängd syre, som inne-hålles i luften.

Eudi'ster, Eudi'ter (Z. ö-) 1. Jesu och Marias missionspräster, en av fransmannen Eudes stiftad missionskongregation.

Eudokia, grekiskt kvinnonamn, buret av bysantinska furstinnor; namn på den kvinnliga huvudpersonen i bysantinemas epos om Digenis Akritas.

Eudo'rus och Eudo'ra, grekiskt mans- och kvinnonamn (av gr. ev, väl, och do'ron, gåva).

Eudoxi (av gr. ev, väl, och do'xa, anseende), gott rykte.

Eudo'xos och Eudo'xia, grekiskt mans- och kvinnonamn (av ev, väl, och do'xa, rykte), välfrejdad.

Eue'rgetes, lat. {gr. everge'tes, av ev, väl, och e'rgein, handla), välgörare, binamn till konung Ptolemæus III i Egypten. — Euer-ge'ter, namn på ett med frimurare besläktat förbund i Schlesien på 1700-t.

Euexi' (av gr. ev-e'chein, befinna sig väl), med., välbefinnande.

Euf-, se även euph-.

Eufe'mia, kvinnonamn, se Euphemia. — Eufemia-visorna 1. Drottning Eufemias

visor, tre romantiska riddaredikter, på 1300-t. från främmande språk översatta till svenskan på föranstaltande av den norska drottningen Eufemia.

Eufemfsm (gr. evfemismo's), talk., mildrande uttryck, som i sin rätta form skulle verka störande 1. motbjudande. — Eufemistisk, mildrande, förskönande. — Eufe-mi'ter, eg. lovsjungande; benämning på messalianerna (se Messalianer).

Eufe'mos, gr. myt., son av Poseidon och Europa, deltagare i argonauternas tåg.

Eufilicfneæ, bot., egentliga ormbunkar.

Eufo'n == Eufonium (se d. o.).

Eufoni' (gr. evfoni'a), välljud.)(Kako-f o n i. — Eufo'nisk, välljudande. — Eufo-niska bokstäver, språkv., sådana som, utan att enl. härledningen tilhöra ett ord, tillläggas endast för välljudets skull, t. ex. d i mindre, b i dumbe.

Eufo'nium, gr.-lat., eg. "välklingande"; tonk., ett instrument av stämda glasrör; ett bleckblåsinstrument; ett register i orgelharmonium.

Euforbiace'er, se Euphorbiaceæ.

Eufori' (av gr. ev, väl, och fe'rein, bära,tåla), förmåga att bära smärtor; välbefinnande.

Eufori'on, Faust och Helenas son (i andra delen av Goethes Faust); enl. grekiska sagan son till Akilles och Helena.

Eufradi' (av gr. ev, väl, och fra'zein, tala), vältalighet.

Eufrosy'ne, gr. myt., "den glättiga", en av de tre gracerna 1. kariterna.

Euftalmi^n, farm., ett pupillutvidgande preparat.

Eufui'sm, sirligt, spetsfundigt sätt att uttrycka sig. Betecknar en av skruvade ordlekar kännetecknad, efter den

engelska romanen "Euphues'\ av J. Lily ^580) uppkallad smakriktning inom engelska litteraturen.

Eufy'ter, Edafofy'ter, bot., markväxter.

Eugallo'1, farm., pyrogallolbromacetat. Användes i medel mot hudsjukdomar.

Euge'n, Euge'nius, fr. Eugène (1. ösjä'n), mansnamn (av gr. ev g ene's, av ädel släkt 1. härkomst), den ädelborne. Buret av fyra påvar. Motsvarar kvinnonamnet Euge'ma, fr. Eugénie (1. ösjeni').

Euge'nia, bot., artrikt släkte av fam. Myr-ta'ceæ. Många arter bära välsmakande frukter. — E. Pita'nga, pitanga, från Uruguay, odlas i varmare länder. Dess frukter höra till de högst värderade i tropikerna. — E. Uva'lha, uvalha, är en värderad brasiliansk art.

Eugeni'k, rashygien, förr liktydigt med ärft-iighetslära.

Eugenofo'rm, farm., en förening av gallol, använd som tarmantiseptikum.

Eugeno'1, kem., en fenol, som förekommer i kryddne j likol j a.

Eugubfnska tavlorna, sju koppartavlor med434

umbriska och latinska inskrifter, de äldsta från 5:e seket f. Kr.

Euhemeri'sm, ett efter den grekiske filosofen Euhe'merus uppkallat åskådningssätt, enl. vilket de mytologiska föreställningarna uppkommit därigenom, att berömda personer efter döden erhållit gudomlig dyrkan.

E'uios, se Evios.

Eukai'n, farm., ersättningsmedel för kokain.

Eukairi't, miner., ett i Småland påträffat sällsynt mineral av selenkoppar och selensilver.

Eukalypto'1, se Eucalyptol.

Eukaristi', Eukyli', Eukymi' m. fl., se under Euch-.

Eukasfn (av gr. ca'seus, ost), näringsmedel, som framställes av kasein (se d. o.), över vilket man leder ammoniakgas.

Eukini'n, farm., kolsyreester av kinin, som smakar mindre bittert än andra kinapreparat.

Eukla's, miner., grön ädelsten från Peru, Brasilien och Ural.

Eukle'ia, se Evkleia.

Eukli'des, mat., benämning på den grekiske matematikern Euklides' världsberömda arbete Stoicheia (lat. Elementa), d. v. s. grunderna till matematiken, av vilket vissa delar ännu användas som läroböcker i geometri.

Eukoli' {gr. evkoWa), psyk., munterhet, tillfredsställelse, en enl. stoikerna för den vise utmärkande sinnesstämning.

Eukrasi' (av gr. ev, god, och kra'sis, blandning) , med., god blandning av vätskorna i kroppen; sund kroppsbeskaffenhet; lycklig, förnöjd sinnesstämning.) (D y s -k r a s i.

Eukrati' (av gr. ev, väl, och krate'in, härska), god styrelse.

Eukri't, miner., anortitförande gabbro.

Eulakto'l, ett näringspreparat av i mjölk inkokade kolhydrater, legumin och s. k. närsalter.

Eula'lia, grekiskt kvinnonamn (av ev, väl, och laWin, tala), den vältaliga.—Eulalia-sången, fomfranska språkets äldsta litterära minnesmärke (från 800-t.).

Eulenspiegel 1. Ulenspiegel, ty. (1. ö'jlen-spigel, o'len-), sv. Ulspegel, hjälten i en tysk folkbok, innehållande

anekdoter om upptåg och skälmstycken; fig., skalk, spek-takelmakare.

EulimnopIa'nkton, sötvattenssjöarnas plankton (se d. o.).

Eulogi' (gr. evlogi'a) f loYprissmde; den kyrkliga välsignelse prästen uttalar över församlingen; även nattvarden.

Eulysi't, petrogr., en sällsynt bergart av augit, granat och olivin.

Eulyti'n, miner., mimetisk-tetraedrisk kisel-vismut i romboedriska individ.

Eumeni'der, se Evmenider.

Eumopi'der, urgammal attisk adelssläkt

inom vilken hierofanten vid de eleusinska mysterierna valdes.

Eumorfi' (gr. evmorfia), skön skapnad, skönhet.

Eumusi' (av gr. ev, väl, och musa, sånggudinna), insikt i sånggudinnornas konster; konstsinne.)(Amusi.

Eumydri'n, farm., ett atropinpreparat, som försökes, emedan det är mindre giftigt än atropinet.

Eune'ctes muri'nus, zool., se Anaconda.

Eune'tta, zooL, syn. Anas.

Eunomi' (av gr. ev, god, och no'mos, lag), laglighet; god statsförfattning. — Euno'-misk, lagenlig.

Eunomi'a, gr. myt., se EvnomAa; astr., en asteroid.

Eunotra'1, farm., ett mot gallsten använt natriumoleat.

Eunu'ck (gr. evnu'chos, av evne', bädd, och e'chein, innehava, bevaka), snöping, som i Orienten begagnas till väktare i ett ha-rem. — Eunuchoidi'sm, konstitutionell brist på funktion hos könskörtlarna.

E'uoe, se Evoe.

Euonymi'n, farm., ett milt avföringsmedel ur barken av Evo'nymus atropurpu'rea (Amerika).

Eupati' (av gr. ev, väl, och pa'thos, känsla), välbehag, välbefinnande.

Eupato'rium, bot., flox, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Ett flertal arter (inhemska i Nordamerika) odlas som rabattväxter. — E. aroma'tisans, användes på Cuba till parfymering av cigarrer. — C. canna-bi'num, hampflox, förekommer sparsamt kring åar och bäckar i Sverige. Stundom odlad. Förr officinell som svett- och urindrivande. — E. Da'lea, Jamaica, har blad, vilka användas som vanilj. — E. indigo'-ferum, Sj^damerika, ger indigo. — E. teu-criifo'lium, Nordamerika, ger ett kinasurrogat. — E. tripline'rve, Ekvatorial-amerika, användes mot skörbjugg och ormbett. Exporteras till England, där den användes till ett slags te, a y a p a n a t e.

Eupatri'der (av gr. ev, väl, och pate'r, fader), "de välborne", medlemmarna av det urgamla adelsståndet i Aten.

Eupepsi' (av gr. ev, väl, och pe'ptein, koka, smälta), med., god matsmältning. — Eupe'ptisk, lättsmält.

Euph-, se även Euf-.

Euphe'mia, kvinnonamn (av gr. ev, god, och fe'me, rykte), fr. Euphémie (1. öfemi'), välfrejdad.

Euphemrsm, se Eufemism.

Euphoni', se Eufoni.

Eupho'rbia, bot., törel, växtsläkte tillhörande fam. Euphorbia'ceæ, omfattande mer än 800 arter, mest i tropiska trakter. Svenska arter: E. cypari'ssias, vårtörel, urspr. odlad. — E. e'sula, var^örel. — E. exi'gua, småtörel. —• E. heliosco'pica, revormstörel. — E. palu'stris, kärrtörel, den enda säkertEuphorbiaceæ—Eustasius

inhemska arten. Övriga införda genom människans samfärdsel. — E. pe'plus, räv-mjölkstörel. — I Atlasbergen

växer E. resini'fera, vars torkade mjölksaft, Eu-pMrhium, Prustkåda, är blåsdragande och frätande. En ofta odlad växthusart är E. sple'ndens.

Euphorbia'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande ordn. Trico'ccæ av de choripetala dikotyle-donerna. Omkr. 3,500 arter kända, de flesta tillhörande tropiska länder. Många viktiga i människans hushållning, såsom arter av släktena Aleuri'tes, Cro'ton, Eupho^rbia, Mani'hot, Ri'cinus, Sipho'nica, StilWjigia m. fl. Svenska släkten: Eupho'rbia och Mercuria'lis.

Eupho'rbium, farm., se Euphorbia.

Euphra'sia, bot., ögontröst, växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. — E. officina'lis, mångformig kollektivart, allmän å hedar och ängar.

Euphrosy'ne, se Evfrosyne.

Euphufsm, se Eufuism.

Eupraxi', gr., välgörenhet, välförhållande; välbefinnande.

Eupyri'n, farm., ett febermedel, framställt ur vanilin och fenetidin.

Eupyrkroft, miner., en vittrad apatit.

Eura'sier (eng. eurasians), blandras av europé och asiat, särskilt av europeisk man och hinduisk 1. gul kvinna.

Eu'reka, se Hevreka.

Euri't, miner., granulit, en finkornig, kri-stallinisk skiffrig bergart, som består av kvarts, fältspat och glimmer. — Eurit-porfyr, kvartsporfyr.

Eurodo'ler, kem., en grupp kinoniminfärg-ämnen.

Eurofe'ii, farm., pulverformigt jodpreparat, som användes vid vissa hudsjukdomar.

Euro'pa (av semit, ereb, solnedgång, västerland), geogr., "gamla världens" minsta världsdel; gr. myt., se Evrope. — Europé, i Europa född person; fig., person, vilken räknar hela denna världsdel som sitt fädernesland. — Europeisera, göra europeisk. — Europeisk, tillhörig Europa; fig., räknande hela denna världsdel som sitt fädernesland. —• Europeiska konserten, den politiska samhörigheten mellan de europeiska staterna och dessas därav betingade uppträdande.

Euro'pium, kem., grundämne, en av de sällsynta jordmetallerna.

Euro'tium, bot., syn. Aspergillus (se d. o.).

E'urus, lat, sydostvinden.

Eury'ale, se Evryale.

Euryba'tisk 1. Euryba't (av gr. eiiry's, bred, och baty's, djup), biol., kallas en organism, som tål starka växlingar i fråga om vattendjupet.)(Stenobatisk (av gr. steno's, trång).

Eury'dice, se Evrydike.

Euryfo'tisk 1. Euryfo't (av gr. eury's, bred, och fos, ljus), biol., kallas en organism.

som tål starka växlingar i belysningsintensiteten.)(Stenofotisk (av gr. ste-no's, trång).

Euryhalfn (av gr. eury's, bred, och hals, salt), biol., kallas en organism, som tål starka växlingar i salthalten.) (S t e n o -h a 1 i' n (av gr. steno's, trång). Jfr Eury-topisk.

Eury'nome, se Evrynome.

Eurysa'kes (av gr. enry's, bred, och sa'kos, sköld), gr. sag., son av Aias från Salamis och den frygiska konungadottern Tek-mæssa; en av huvudfigurerna i Runebergs "Kungarne på Salamis".

Eurysko'p, ett av Voigtländer konstruerat fotografiskt objektiv, som numera fått vika för anastigmaterna (se d. o.).

Eury'stheus {gr. Eurysthe'vs), gr. myt., konung i Mykenai, på vars befallning He-rakles utförde sina tolv stordåd.

Eurytml', se Evrytmi.

Euryto'pisk 1. Euryto'p (av gr. eury's, bred, och to'pos, trakt), biol., kallas en organism som tål starka växlingar i fråga om uppehållsortens beskaffenhet i visst avseende.)(Stenotopisk (av gr. ste'-nos, trång). Jfr Eurybatisk, Euryfotisk, Euryhalin, Eurytermisk.

Euryte'rmisk 1. Euryte^rm (av gr. eury's, bred, och te/rme, värme), biol., kallas en organism, som tål starka växlingar i fråga om temperaturen.)(Stenotermisk (av gr. ste'nos, trång).

Eurytro'1, farm., ett extrakt på oxmjälte, använt som närmedel vid svaghetstillstånd.

Eusarki' (av gr. ev, god, och sarx, gen. sar-ko's, kött), med., gott hull.

Eusebia'ner 1. Semiaria'ner, anhängare av den grekiske kyrkoläraren Eusebius av Nikomedeia (4:e årh.), som lärde, att Sonen ej är av samma eviga gudomsväsende som. Fadern.

Euse'bius, mansnamn (av gr. evsebe's, from), fr. Eusèbe {1. ösä'b), den fromme. Namn på "den kristna kyrkohistoriens fader", E. Pamphilius, och på stiftaren av euse-bianernas parti (se föreg. ord).

Eusemi', gr., gott förebud, gott järtecken.

Eusiti' (av gr. ev, god, och si'tos, fÖda), med., god matlust.

Euskaldunak, det inhemska namnet på bas-kerna (se d. o.).

Euska'ra, se Baskiska språket.

Eusplanchni' (av gr. ev, god, och spWnchnon, inälvor), med., inälvornas goda beskaffenhet.

Eusta'chius och Eusta'chia, mans- och kvinnonamn (av gr. ev, god, och stachy's, ax), fruktbar. — Eusta'chiska röret {lat. tu'ba Eusta^chii), anat., föreningskanalen mellan örats trumhåla och svalget. Har erhållit sitt namn efter den italienske läkaren Eustachio (d. 1574).

Eusta'sius och Eusta'sia, fr. Eustache och436

Eustachie {L östa'sj, -i'), mans- och kvinnonamn (av gr. evstate's, fast).

Eustathia'ner, sekteristiska anhängare av munken Eustathius (d. 380), ledare av den framväxande munkrörelsen i Mindre Asien och förfäktare av celibatet (se d. o.)-

Eusta'tisk (av gr. ev, väl, och stat o's, stående), geoL, förändring i havsytans nivå, som gör sig gällande över hela jorden.

Eusto'chius och Eusto'chia, mans-och kvinnonamn (av gr. evstochos, träffande), skarpsinnig.

Eusto'rgius och Eusto'rgia, mans- och kvinnonamn (av gr. ste'rgein, älska), älskvärd.

Eute'ktisk (gr. e'utektos, lättsmält), säges en blandning av mineral 1. metaller vara, om dess smältpunkt är lägre än någon av beståndsdelarnas. — Eutektfk, läran om och studiet av de eutektiska blandningarna.

Eute'rpe, se Evterpe.

Eute'rpe, bot., sydamerikanskt palmsläkte, varav flera arter lämna s. k. p a 1 m k å 1. — E. edu'lis, jissarapalm. — E. olera'cea, kålpalm.

Euthalia, kvinnonamn (av gr. tha'llein, blomstra), den blomstrande.

Euthanasi' (av gr. tha'natos, död), förmågan att med lugn möta döden; bemödandet att göra en människas död så

lätt som möjligt

Euthe'ria, zooL, med moderkaka försedda däggdjur {iÖYT Placenta'lia).

Euthesi' {gr. evthesia), stark kroppsbeskaffenhet.

Euthymi' (gr. evthymi'a), gott lynne; sinneslugn.

Euthy'mus, zooL, bonitsläktet, ett släkte makrillfiskar. Vid våra kuster förekomma stundom de hithörande B o n i t e n och Tunninan.

Eutoci' 1. Eutoki (av gr. ev, god, och to'kos, födelse), med., lätt barnsbörd.

Eutolmi' (av gr. to'lma, mod, tillförsikt), vied., en sjuks övertygelse att kunna bliva frisk.

Eutrache'ata, zool., en klass leddjur med tydligt huvud och ett par antenner.

Eutri'ticum, hot., se Triticum.

Eutrofi' (av gr. tre'fein, nära), fyllighet, gott hull. — Eutro'f, bot., växt som föredrar mineralrik mark.)(Oligotrof.

Eutro'p (av gr. ev, väl, och tro'pos, riktning), bot., kallas en blomma, som är anpassad för besök av ett visst slags insekter; zool., kallas en insekt, som är så byggd, att dess blombesök på grund därav resultera i pol-lination (se d. o.).

Eutro'pius, mansnamn (av gr. ev, väl, och tro'pos, sätt, sinnelag), godlynt. På franska Eutrope (1. öträ'pp).

Eutychi'a, gr. myt., lyckans gudinna, motsvarar romarnas Felicitas.

Euty'chius och Eutychi'a, mans- och kvinnonamn (av gr. ev, god, och ty'che, lycka), lycklig.

Euxenrt, miner., ett i Norge funnet, sällsynt mineral, som innehåller tantal- och niob-syra, jämte någon gång uran-oxid-oxidul i obetydlig mängd.

Euxo'a 1. Agro'tis, zool, ett släkte nattflyn.

— E. exclamatio'nis, åkerflyet, E. se'ge-tum, sädesbroddflyet, och E. trftica, vete-flyet, äro svåra skadedjur.

Ev-, se även Eu-.

E'va, hebreiskt kvinnonamn (av chavva, levande). Enl. bibeln den första kvinnan. Därav dimin. Eveli'na.

Evacua'ntia, farm., uttömmande medel. Jfr

Evakuera.

Evade'ra (lat. eva'dere), undkomma, rymma.

— Evasio'n, avvikande, rymning, undanflykt. — Evasi'v 1. Evaso'risk, undvikande.

Evage'ra, lat., sväva omkring med tankarna; avvika från ämnet. — Evagatio'ii, tankspriddhet, avvikande från ämnet.

Evakue'ra (lat. evacuaWe, av va'cuus, tom), göra tom, avföra, utrymma, pumpa ut; krig sk., transportera sjuka från militära sjukhus åter till hemorten. — Evakua'ntia, pL, med., avförande läkemedel. — Evakua-tio'n, uttömning, utrymning.

E'vald, forntyskt 1. fornnordiskt mansnamn, stark, kraftfull.

Evalesce'ra (lat. evale'scere), bliva större 1. starkare; stiga i värde.

Evalve'ra (fr. évahier), värdera, uppskatta; beräkna mått-, mål-, vikt- 1. myntsorters värde i jämförelse med varandra. — Eval-vatio'n 1. Evalve'rmg, värdering, uppskattning; beräkning av mått-, mål-, vikt 1. myntsorters värde i förhållande till andra.

Eva'n, gr. E'van, lat., backanternas jubelrop; även binamn på Backus. Jfr Evoè.

Evanale'ptisk, se under Euanalepsis.

Evanesce'ra, lat., försvinna. — Evanesce'iis, försvinnande, avtynande.

Evangelia'rium, Evange'liebok, Evange'lisk, Evangelfst m. fl., se under följande ord.

Evange'lium (av gr. evange'lion, glatt budskap), förkunnelsen av Frälsaren; benämningen på vardera av de skrifter, i vilka enl. evangelisterna, Matteus, Markus, Lukas och Johannes, har upptecknats Frälsarens historia. — Evange'liebok = Evangeliarium (se nedan). — Evange'lie-bröder, se Minoriter.—Evangelieharmoni', sammanställning av de fyra evangeliernas berättelser till en fortlöpande framställning. —• Evangelia'rium 1. Evangelista'-rium, samling av de stycken ur de fyra evangelierna, som vid den allmänna gudstjänsten uppläsas. Jfr Epistolarium. — Evangeli'na, engelskt-amerikanskt kvinnonamn (av gr. evange'lion, glatt budskap), glädjeförkunnarinna. —• EvangeIisatio'n, förkunnande av evangelium i friare form, särskilt bland ickekristna. — Evangeli-sera, företaga evangelisation. — Evange'-lisk, som överensstämmer med Jesu lära, såsom den framställes i den heliga skrift.

— Evangeliska alliansen, en inom skotska frikyrkan 1845 bildad förening mellan protestantiska kristna av olika bekännelser mot katolicism och indifferentism. — Evangeliska bröder, se Böhmiska bröder.

— Evangeliska unionen, ett 1608 mellan flera tyska furstar slutet förbund till skydd för protestanternas religionsfrihet; föreningen mellan den lutherska och den reformerta kyrkan i Tysklands stater. — Evangelisk-lu'therska kyrkan, den kyrka, som hyllar den s. k. rena evangeliska 1. lutherska läran enl. Augsburgiska bekännelsen och Uppsala mötes beslut. — Evangelfst, i den äldre kyrkan: de kristna, som fortsatte apostlarnas undervisning; i senare språkbruket: endast de fyra ovannämnda apostlarna (se Evangelium). — Evangelistsymboler, de i den äldsta kristna kyrkan förekommande, från Gamla Testamentets keruber lånade symboliska framställningen av de fyra evange-listerna: ängeln för Matteus, lejonet för Markus, oxen för Lukas och örnen för Johannes.

Evani'idæ, zooL, en familj parasitsteklar.

Evapore'ra {lat. evapora're, av va'por, ånga), bortgå i gasform, avdunsta. — Evapora'-bel, som kan avdunsta. — Evaporatio^n, avdunstning. — Evapora'tor, en avdunst-ningsapparat, som brukas i saltverken. — Evaporato'rium, instrument, varmed av-dunstningens styrka mätes. — Evaporo-meter, meteor., avdunstningsmätare, ett instrument, som mäter mängden av det vatten, vilket på en viss tid avdunstar i fria luften. Se Atmidometer.

Evasio'n, EvasiV, Evasori'sk, se under Eva-dera.

Evdaimoni'sm, se Eudemonism.

E've, en grupp sudannegerstammar på Slavkusten.

Evektio'n (av lat. eve'ctio, uppstigande), astr., en av de rubbningar, som utövas på månen genom solens dragningskraft.

Evelle'ra (lat. eve'llere), upprycka, avslita.

Evenemang 1. Événement, fr. (1. evenma'ng), händelse, viktig tilldragelse.

Evening-dress, eng. (1. iVning-), "aftondräkt", högtidsdräkt, frackkostym.

Evening News (1. iVning njos), "kvällsnyheterna". daglig konservativ tidning, utg. i London. — Evening Standard, The, daglig konservativ Londontidning.

Even money, eng. (1. ivn mö'nni), sportt., av en book-maker (se d. o.) förmedlat kapplöpningsvad, där insatserna å ömse håll äro lika.

Éventail, fr. {1. evangta'j, av e'venter, fläkta), solfjäder. — En éventail (1. angn-), i form av en solfjäder.

Eventile'ra, lat., vädra; bringa frisk luft. Se Ventilera. — Eventilatio'n, vädring. Se Ventilation.

Eventratio'n (av lat. ve'nter, buk), med.,

framfall av bukens inälvor vid bråck; hängbuk.

Eventue'll (av lat. eve'ntus, utgång), tillfällig; beroende av möjligen i framtiden inträffande fall 1. händelser. — Eventuali-te't, möjligen inträffande förhållande 1. händelse. — Eventuellt 1. Eventua'liter, möjligen, för den händelse.

Eve'ntus stulto rum magi'ster, lat. ordspr. utgången är dårars läromästare, av skadan blir man vis.

Eventyr, da., saga; äventyr. — Folkeeventyr, folksaga.

Evéque, fr. (1. evä'k), eg. biskop; även en sorts Burgundvin

Éverard, franskt mansnamn (1. evöra'r) = Eberhard (se d. o.).

Everga'tor, svensk apparat för åstadkommande av lukt- och bakteriefri mjölk.

Evergerad mjölk, se föreg. ord.

Eve'rgetes, se Euergetes.

Evergfstus, latinskt mansnamn (trol. = gr. everga'stes, sparsam).

Everlasting, eng. {1. eVölasting), "outslitligt", satinartat tyg av hårt kamullsgarn.

Eve'rnia, bot., ett svenskt lavsläkte.—E. pru-na'stris, slånlav, är allmän på träd, gärdesgårdar o. d.

Evernii'n, kem., en art lavstärkelse.

Eve'rnius, lat., bot., rikt växande.

Eversio'n {lat. eve'rsio), omstörtning; undergång; ut- och invändning. — Eversi'v, omstörtande, förstörande.

E'vert, mansnamn = Egbert, Edvard (se d. o.).

Evert, sjöv., ett holsteinskt flatbottnat fartyg, som brukas till fraktfart och fiske.

Evertebra'ta, lat., Evertebra'ter 1. Everte-bre'rade djur, zooL, djur, som sakna skelett och vanligen hava ofärgat blod.

Evertue'ra sig (fr. s'évertuer, av vertu, lat. vi'rtus, dygd, skicklighet), genom övning förvärva skicklighet, fullkomna sig.

Every inch a king, eng. (1. eVeri intj ä king), i varje tum en konung. ("King Lear" av Shakespeare.)

E'veryman, eng., envar, {ty. Jedermann), Det gamla spelet om envar, ett medeltida mysteriespel.

Eve'x, lat., ovantill rundad.

Evfrosy'ne {lat. Euphrosy'ne), gr. myt., "den glättiga", en av de tre gracerna (se Gracer) .

Evide'ns {lat. evide'ntia), ögonskenlighet; övertygande visshet. — Evide'nt, ögon-skenlig, klar, tydlig.

Eviga lampan, den i katolska kyrkor ständigt brinnande lampan.

Eviga staden, benämning på Rom.

Eviktio'n, se under följ. ord.

Evince'ra {lat. evi'ncere), eg. övervinna; överbevisa; beröva en person besittningen av något. — Evince'nt, en person, som på laglig väg bestrider någon besittningen av en sak. — Evinci'bel^ bevislig. — Eviktio'n438

{lat, evi'ctio), borgen; gottgörelse; jur., frånkännande genom laga dom av en sak 1. rättighet, som man ej lagligen

förvärvat. — Præsta'tio evictio'nis den ersättning, som en person (fångesman) är skyldig att lämna den, som genom eviktion (se ovan) förlorat en rättighet.

E'vios (av gr, evo'i, lat evoe, se d. o.), gr. myt.y ett binamn till Backus.

Evira'to, ital. (av lat. vir, man), kastrat.

Evisceratio'n, med., bröst- och bukhålornas utrymning hos fostret för åstadkommande av förlossning; tillfälligt uttagande av bukinälvorna under pågående operation.

Evite'ra (lat. evitare), undvika. — Evita'bel, möjlig att undvika. — Evitatio'n, undvikande.

Evka'f, turkiskt uttal av arah. Ankaf. Se Vakf.

Evkle'ia, binamn på Artemis; en till denna gudinnas ära firad fest.

Evmenfder (gr. evmeni'des), eg. de välvilliga ; benämning av lagens och rättens be-skyddarinnor. Jfr Furier.

Evmeni'derna, tragedi av Aiskylos. Se Ore-steia.

Evnomi'a, gr. myt., en av årstidens gudinnor (se Hor er).

Evnomia'nerna, kyrkoh., de längst gående arianerna, vilka lärde, att Sonen är av olika väsende med Fadern.

Evoca'ti, lat. (av evoca're, uppbåda), romersk benämning på de uttjänta soldater, som förbundit sig till ytterligare krigstjänst.

Evoce'ra (lat. evocaWe), framkalla; instämma; besvärja andar. — Evokatio'n, dragande under annan domstol; andebe-svärjning.

Evoe (gr. evo'i), lat., jubelrop vid Backus-festerna. Jfr Evan.

Evokation, se under Evocera.

Evolu'ta, lat. (av evo'lvere, utveckla), mat., den geometriska orten för en kroklinjes krökningsmedelpunkter (ce'ntra curva-tu'ræ). Kroklinjen själv är Evolvent till evolutan.

Evolutio'n, utveckling; rörelse; krig sk., rörelse av en trupp 1. en flotta vid övergång från en formering till en annan. Jfr Manöver. — Evolutions-teorien, utvecklingsläran, den med darwinismen överensstämmande läran, att den organiska världens utveckling försiggått gradvis och småningom under långa tidrymder. Se vid. Pre formationsteorien. — Evolutionist, anhängare av evolutionsteorien.

Evolve'ra (lat. evo'lvere), utveckla, utbreda; öppna sig.

Evo'lvens, lat. (av evo'lvere), hot., utvecklande 1. utbredande sig.

Evolvent, mat., se Evoluta.

Evome'ra (lat. evo'mere), kräkas. — Evomi-tio'n, kräkning.

Evo'nymus, bot., busksläkte, tillhörande fam.

Celastra'ceæ. Odlade hos oss som prydnadsväxter äro E. europæ'us, benved, E. latifo'lius (s. Europa) och E. nanus (Kaukasus), den sistnämnda som krukväxt.

Evorsio'n (av lat. eve'rtere, omstörta), geol., bakåtverkande erosion (se d. o.), t. ex. vid ett tillbakaskridande vattenfall.

Evo'tomys, zool., rödsorksläktet. (Syn. Arvi'-cola.)

EVreka, se Hevreka.

Evro'pe (lat. Euro'pa), gr. myt., fenicisk prinsessa, som älskades av Zeus, vilken i skepnad av en vit tjur bortförde henne till Kreta.

Evrya'le (lat. Eury'ale), gr. myt., en av gor-gonerna (se d. o.).

Evrydfke, gr. myt., Orfeus' maka.

Evryno'me (lat. Eury'nome), gr. myt., moder till behagens gudinnor (chariterna).

Evrytmi' (av gr. ev, behagligt, och rythmo's, mått, jämvikt, måttfullhet), konstt., ett partis jämna och behagligt fortlöpande övergång i ett annat. — Evry'tmisk, harmonisk, väl proportionerad, måttfull.

Evte'rpe (lat. Euterpe), gr. myt., "den fröjdande", musikens gudinna, ^en av de nio muserna.

Evulge'ra (lat. evulga're), göra bekant, utsprida.

Evulsio'n (lat. evuVsio), utryckning, utbrytning.

Evvi'va 1. Vi'va, ital., leve, glädje- och lyckönskningsutrop.

Ex, lat. prep., se E, Ex (under E).

Ex., förk. för lat. exemplum, exempel; exemplar.

Ex abru'pto, se under Abrupt.

Ex absu'rdo, se under Absurd.

Exacerbe'ra (lat. exacerba're, av ex, av, ifrån, utur, och ace'rbus, skarp, bitter), förbittra. — Exacerbatio'n, nylat., förbittring; med., en övergående försämring av en sjukdom.)(Remission.

Ex a'ctis, lat., ur handlingarna, förk. e. a.

Ex adve'rso, se under Adversus.

Exagere'ra (fr. exagérer, lat. exaggera're), eg. uppdämma, upphopa; förstora, överdriva. — Exageratio'n, överdrift.

Exagitatio'n, lat., uppror, resning.

Exaimato'sis 1. Exemato'sis, gr. (av hai'ma, blod), med., blodbildning, blodberedning. — Exaimi' 1. Exemi', blodbrist, blodlöshet. —• Exaimo's, blodtom, förblödd.

Exai'resis 1. Exe'resis, gr., med., uttagning, t. ex. av inälvorna.

Exa'kt (lat. exa'ctus, av exi'gere, utdriva, fullända), noga, noggrann; riktig; punktlig. — Exactitude, fr. (1. exaktity'dd), Exaktity'd, noggrannhet, punktlighet, riktighet. — Exakta vetenskaper, de vetenskaper, vilka söka att matematiskt noga lösa sina uppgifter, således: matematik, fysik, kemi, astronomi, mekanik o. s. v.

Exaktio'n, lat., indrivning.

Exaktity'd, se Exactitude.

Exakue'ra (av lat, a'cus, nål), skärpa, spetsa.

Exalgi'n, farm., smärtstillande preparat, metylacetanilid, besläktat med antifebrin.

Exa'lma 1. Exa'lsis, gr. (av exa'llesthai, springa ut), med., sönderspringning*, sön-derb ristning.

Exalta'dos, anhängare av det radikalt demokratiska partiet i Spanien.)(Moderados.

Exalta'tio, lat., upphöjelse. — E. cru'cis, korsets upphöjelsefest. — Sta'tus exalta'-tio, Kristi upphöjelsetillstånd.

Exaltatio'n, upphöjelse, hänförelse, entusiasm, överspändhet.

Exalte'ra {lat. exalta're, av ex, av, ifrån, utur, och a'ltus, hög), upphöja, berömma; hänrycka, uppelda; göra överspänd. — Exalte'rad, hänförd, hänryckt, överspänd.

Exa'men, pl. Exa'mina, lat. (eg. exag-men, av exi'gere, undersöka), prövning, undersökning, förhör. — E. a'rtium, se Artium. — E. philoso'phicum, i Norge en till ämbetsexamen förberedande prövning vid universitetet. — E. ri'gidum 1. rigoro'sum, eg. sträng examen; förr benämning på filosofie kandidatexamen. — Examensce'nsor, person, som har i uppdrag att utöva ledning och tillsyn vid examina. — Examina'nd (lat. examina'n-dus), person, som skall undergå prövning 1. förhör. — Examina'tor, undersökare, granskare, person, som anställer ett förhör 1. examen. —• Examine'ra, pröva, undersöka, rannsaka; förhöra; noga bese.

Ex analo'gia, lat., i överensstämmelse med.

Exa'nia, nylat., med., ändtarmens utfallande.

Exanime'ra {lat. exanima're, av ex, av, ifrån, utur, och a'nima, själ), göra modlös, skrämma. — Exanimatio'n, modlöshet; med., djup vanmakt.

Ex a'nimo, lat., av hjärtat; med föresats.

Exante'm, pl. Exante'mata (av gr. a'nthos, blomma), med., utslag på huden. — Exan-teina'tisk, som rör hudutslag, t. ex. en exantematisk sjukdom 1. exantematiska medel.)(Enantematisk.

Exantropi' (av gr. ex, av, ifrån, utur, och a'nthropos, människa), människoskygghet. —• Exantro'p, människoskygg person.

Exara'gma, gr., med., benbrott.

Exaration, geol., glaciärisens erosionsverkan.

Exa'rk {gr. e'xarchos), under medeltiden titel för grekiske kejsarens ståthållare i Italien. — Exarka'tet, det av denne ståthållare styrda landet.

Exarme'ra, lat., avväpna. Jfr Desarmera.

Exartikulatio'n (av lat. arti'culos, ledgång), kir., en lems avtagande i leden.

Exartre'ma 1. Exartre'm, gr. (av ex, av, ifrån, utur, och a'rthron, led), med., vrickning.

Exarysa'tor, lat., kallas det med vatten fyllda kärl, vari dialysatorn (se d. o.) står.

Exaspere'ra {lat. exasperaWe), förbittra, reta till vrede,

Ex a'sse, lat. (av as, ett mynt), eg. på öret; fullständigt. — E. a. he'res, universalarvinge.

Exatmoskop (av lat. ex, av, ifrån, utur, samt gr. atmo's, dunst, ånga, och skope'in, se, undersöka), utdunstningsmätare.

Exa'udi, lat., den latinska kyrkans benämning på sjätte söndagen efter påsk, s. k, emedan den vers av konung Davids psalmer, som då uppläses (Ps. 27: 7), började med Exa'udi, Do'mine, vo'cem me'am (Herre, hör min röst!).

Exaugure'ra {lat. exaugura're), görsi profan, världslig; profanera, vanhelga. — Exau-guratio'n, det högtidliga avlysandet av ett ställes helgd, vanhelgande.

Ex be'ne pla'cito, lat., efter gottfinnande, efter behag.

Exc., förk. för Excellens.

exc. 1. excud., efter ett personnamn på en gravyr förk. för lat. excu'dit, har graverat det.

Exc-, se även Exk-.

Ex ca'pite, lat., ur huvudet, ur minnet, utantill; jur., på grund av.

Ex ca'thedra (Pe'tri), lat., utfärdad från Petri lärostol (om påvliga dekret o. d.).

Excava'tio, lat, med., urholkning.

Excede'ra {lat. exce'dere), överskrida; gå för vida. — Exce'ss {lat. exce'ssus), övermått; oordentlighet, utsvävning; våldsamhet, ofog. — In exce'ssu, genom att göra för mycket i en sak, genom överdrift.) (I n defectu. — Excessi'v, omåttlig, överdriven.

Excelle'ns, Excelle'nt, se under följande ord.

ExcelleVa {lat. exce'llere), överträffa, vara förträfflig, utmärka sig. — Excelle'ns {fr. excellence, ital. eccelleriza, eng.excellency), förträfflighet, härlighet, titel, som i Sverige tillkommer statsministern, utrikesministern och riksmarskalken. Resande främlingar benämnas ofta eccellenza av folket i Italien. ^ Excelle'nt, förträfflig, härlig. — Par excellence, fr. {1. - exsel-la'ngs), företrädesvis.

Exce'lsa, lat., bot., hög. — Excelsior, lat., bot., högre.

Exce'lsior, lat., högre, mot höjden (vanligen devis, motto 1. valspråk); lantbr., namn på en apparat, avsedd att skilja grädden från mjölken. — Excelsior-cement, tekn., ett zinkcement till tänders fyllning.

Excelsite't, lat., höghet, upphöjdhet.

Exce'nter, Exce'nterskiva, mek., en maskindel i form av en rund skiva, vilken roterar kring en axel, som ej går genom medelpunkten.

Exce'ntrisk (av lat. ex., av, ifrån, utur, och ce'ntriLm, medelpunkt), mat., belägen utom medelpunkten; avvikande från vanliga seder och bruk; överspänd. — Excentrici-te't, förhållandet mellan brännvidden och större axeln i en konisk sektion; överspändhet,440

Exceptio'n, Exceptione'll, se under Exci-piera.

Exce'ptis excipie'ndis, lat., med undantag av det, som bör undantagas.

Excerebratio'n, lat., kir., uttagandet av fostrets hjärna för att underlätta en förlossning.

Excerpe'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och ca'rpere, plocka, samla), göra utdrag ur en skrift; sammanfatta. — Exce'rpt, utdrag; sammandrag. — Excerpi'st 1. Ex-ce'rptor, person, som gör utdrag, kompilator (se d. o.).

Exce'ss, Excessi'v, se under Excedera.

Exchange, eng. (1. ekstjä'ndj), utbyte, byte, växel; börsen i London (Roy al e., för varor. Stock e., för värdepapper m. fl.). — Bill of exchange, handelst., växelbrev, växel.

Exchequer, eng. {1. ekstjä'ckör), Echiquier, fr. {1. esjikie'), räkningekammare, skattkammare, kammarrätt. — Exchequer-bill, obligation, utfärdad av engelska skattkammaren.

E'xcipe, se följande ord.

Excipie'ra (lat. exci'pere), eg. undantaga; uttaga; utesluta; jur., göra invändning (i rättegångar). —• Exceptio'n, undantag; undflykt; invändning. —• Exce'ptio fo'ri, invändning mot domstols behörighet. — Exceptio plu'rium citando'rum, invändning om flera personers stämmande. — Nu'lla re'gula si'ne exceptio'ne, ingen regel utan undantag. — Exceptione'll, som utgör ett undantag. —• E'xcipe, tag ifrån; med undantag av. — Exci'piens, m.ed., i sammansättningar av läkemedel den substans, som ger gestalt åt hela blandningen. — Ex-cipie'nt, underlag för emaljering.

Excfsa, lat. (av exi'dere, utskära), bot., med utskärning.

Excise duties, eng. (1. exse'js dju'tis), accis.

Excisio'n, med., utskärande, bortskärande.

Excite'ra (lat. excitaWe), uppväcka; egga, uppmuntra, reta. — Excitabilite't, retlighet. — E'xcitaiis, yl. Excita'ntia, med., retande, livande, nervstärkande medel. — Excitati'v, retande. — Excitatio'n, retning.

Exclame'ra, se Exklamera. — Si'gnum ex-clama'ndi 1. exclamatio'iiis, lat., utropstecken.

Exclu'sio, lat., uteslutning.

Exclusfve (förk. Excl.,), se Exklusive.

Ex commissio'ne, nylat., enligt uppdrag, förk. e. c.

Excommunica'tio, lat., uteslutning; bannlysning.

Ex compo'sito, lat., efter avtal, enl. överenskommelse.

Excoriatio'n, se Exkoriation. — Excoria'tus, lat. (av ex, ur, och coWiiim, hud), hot., flådd.

Excresce'ns, lat., med., utväxt.

Excu'dit, lat., se exc.

Excuse'ra (lat. excusa're, av ex, av, ifrån, utur^ och ca'usa^ orsak), ursäkta, till^iva.

Excusa'bel, ursäktlig. — Excuse, fr. (1. ex-ky's), ursäkt, undskyllan. — Excusez (L exkyse'), ursäkta J—Qui s'excuse s'accuse, fr. (1. ki säksky's sacky's), den, som urskuldar sig, anklagar sig.

Ex decre'to, lat., på grund av rättslig dom, rättsligt utslag.

Execu'tio sente'ntiæ, lat., verkställandet av en dödsdom; indrivandet av en fordran.

Exede^ntia, lat. (av exe'dere, förtära), pl, frätmedel.

E'xedra, gr. fordom föreläsningssal i de grekiska gymnasierna, hos romarna samtalsrum i enskilda 1. offentliga hus, sedermera biskoparnas plats i kyrkan; församlingssal; i det fria anordnad halvcirkelformig sittplats.

Exege's {gr. exe'gesis), uttolkning, utläggning (i synnerhet av den heliga skrift). — Exege't, bibelförklarare; uttolkare. — Exegeti'k, tolknings-, utläggningskonst (av bibelns skrifter). —• Exege'tisk, förklarande, tjänande till utläggning av en skrift.

E'xegi monume'ntum æ're pere'nnius, lat., jag har rest mig en minnesvård, som är varaktigare än bronsen. (Horatius.)

Exekra'bel {fr. exécrable, lat. exsecra'hilis, av exsecra'ri, förbanna), avskyvärd, usel.

Exekutio'n {lat. exsecu'tio, av e'xsequi, utföra), utförande (av musik o. d.); jur., verkställning (av en domstols utslag o. d.); avrättning. — Exekutionsbetjänt, biträdande utmätningsman. — Exekuti'v, verkställande; utmätningsgill. — Exekutiv auktion, auktion, varvid egendom genom exekutiv myndighets försorg säljes till gäldande av skuld. — Exekutiv makt, verkställande makten. — Exekutiv-pro-cess, en summariskt behandlad, hastigt avslutad rättegång. — Exsecu'tor testa-me'nti, verkställare av en avlidens yttersta vilja. — Exeku'tor, person 1. myndighet, som verkställer en dom. — Exekutoria'1, utmätningsdom. — Exekutö'r {fr. exécu-teur), tonk., den som utför (ett musikstycke). Jfr följ. ord.

Exekve'ra {lat. e'xsequi), utföra; fullborda; verkställa en dom. — Exekva'tur, eg. han fullfölje; den av regeringen åt en främmande makts konsul meddelade tillåtelsen att utöva konsulsfunktionerna. Jfr Exekution.

Exe'kvier {lat. exse'quiæ, av sequi, följa), likbegängelse; katolsk själamässa.

Exelky'smus, gr.-lat. (av exelky'ein, draga ut), med., ett benstyckes uttagning ur någon kroppsdel.

Exemato'sis, Exemi, se Exaimatosis.

Exempla'r, Exempla'risk, se under följ. ord.

Exe'mpel {lat. exe'mplum), förebild, mönster, föresyn, efterdöme; prov; uppgift; räknefråga. — Statue'ra ett exempel, se under Statuera. — Exe'mpli ca'usa 1. Exempli gra'tia, till exempel. — Exe'mpla non pro'-Exemt—Exit

bant, sed illu'strant, exemplen kunna ej bevisa, men väl belysa. — Exempla sunt odio'sa exempel äro vidriga. — Exempla'r, eg. förebild; avskrift 1. avtryck (av böcker etc.); ett stycke av något visst slag. — Exempla'risk, som tjänar till efterdöme; ovanlig,utmärkt; tjänande till avskräckande exempel (om straff o. d.). — Exempla'-riter, så, att det tjänar till avskräckande och varning. — Exemplifie'ra, belysa genom exempel. — Exemplifikatio'n, upplysning, förklaring genom exempel.

Exe'mt, se under Eximera. — Exemtio'n, lat, undantag, befrielse från en eljest allmänt gällande regel.

Exentere^ra (lat. exentera're, av gr, e'nteron, innanmäte), kir., uttaga inälvorna ur en kropp. — Exenteratio'n, i förlossningskonsten använd operation, varvid inälvorna uttagas ur fostret. — Exenterfsm, dylik uttagning.

Ei^equa'tur, se Exekvera.

Exerce'ra (lat. exerce're), öva, inöva; inöva i vapenyrket. — Exercis {fr. exercice) 1. Exerci'tium, pl. -citia 1. -ci'tier, lat., övning; skolövning, språkövning; övningsuppsats; övningsstycke i musik; krigsövning. — Exercitium religio'nis, (fri) religionsövning. — Exercitia spiritua'lia, pL, andaktsövningar, böner. — Exercita-tio'n, övning, lärd undersökning. — Exer-citiemästare benämnas vid våra universitet lärare i fäktning, ridning, ritning m. fl. färdigheter; förr även lärare i nyare språk.

Exe'resis, se Exairesis.

Ex€'rg (fr. exergue), avskärning, rum för årtal o. s. v. på nedre delen av ett mynt 1. medalj.

Exergasi' (av gr. exerga'zesthai, utarbeta, fullända), utarbetning, utförande, fulländning.

Ex est, nylat., det är ute, det är förbi.

E'xeunt, se under Exit.

Exfolie'ra (av lat. fo'lium, blad), avblada; med., fjälla sig; spjälka sig; avskava. — Exfoliatio'n, avbladning; med., avfallning, avfjällning.

Ex fru'ctu cogno'scitur a'rbor, lat. ordspr., av frukten känner man trädet.

Ex gra'nis ace'rvus, lat. ordspr., många små korn kunna bilda en stor hög, 1. många bäckar små göra en stor å.

Exhale'ra (lat. exhala're), utsmdas, utdunsta. — ExhaIatio'n, utandning, utdunstning; dunst, ånga.)(Inhalation.

Exhaure'ra (lat. exhauri're), tömma. — Ex-ha'ustio, med., utmattning. — Exha'ustor, eg. utpumpare; sugventilator, luftventila-tor, avloppstrumma.

Exherede'ra (lat. exhereda're), förklara arvlös.

Exhibe'ra (lat. exhihe're), uppvisa, förete. — Exhibe'nt, ingivare 1. uppvisare av en skrift. — Exhibitio'n, uppvisande, företeende; utställning. — Exhibition, eng. (1.

-bi'sjön), (världs-) utställning. — Exhibi-sioni'sm, sinnessjukas lust att blotta kroppen; blottande av könsdelarna.

Exhibiti'va absolutionsformeln, de ord. Ego ahso'lvo te (jag förlåter dig), med vilka nuförtiden den katolske prästen meddelar avlösning efter bikten. Jfr Deprekativa absolutionsformeln.

Exhorte'ra (lat. exhorta'ri), uppmuntra; an-mana; påskynda, egga. — Exhortatio'n (lat. exhorta'tio), uppmuntran; eggelse, förmaning, anmaning. — Exhortato'rium, förmaningsskrivelse.

Exhume'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och hu'mus, jord), åter uppgräva (ett lik); draga fram ur glömskan. — Exhumatio'n, uppgrävning (av ett lik).

Exige'ra (lat. exi^gere), fordra, kräva. — Exigeant, fr. (1. exisja'ng), fordrande, pockande, anspråksfull. — Exigi'bel, som kan avfordras 1. utkrävas.

Ex i'gne i'gnem, lat., eld av eld, den enes nit upptänder den andres.

Exfgua, lat., bot., liten.

Exiguite't (lat. exigu'itas), ringhet; småsinthet; pedanteri.

Exi'l, fr. (lat. exsi'lium), förvisning landsflykt; förvisningsort; judarnas babyloniska fångenskap. —• Exile'ra, förvisa, landsförvisa; gå i landsflykt.

Exilite't (lat. exi'litas), magerhet, torrhet, svaghet.

Exime'ra (lat. exVmere), undantaga, frikalla. —• Exe'm(p)t (lat. exe'mptus), befriad, tjänste- och skattefri. — Exem(p)-tio'n, se Exemtion.

Exi'mie lauda'tur, lat., distinktionsbetyget "utmärkt berömligt.

Ex improvrso, lat., oförutsett; utan avsikt.

Exinamtio'n (lat. exinani'tio), förnedring; med., blodkärlens och de lymfatiska kärlens tomhet på vätskor. — Sta'tus exina-nitio'nis, Kristi fömedringstillstånd. Jfr Exaltatio.

Ex incu'ria, lat., av oaktsamhet.

Exi'schion, gr., med., framskjutande höft.

Existe'ns m. fl., se under följ. ord.

ExisteVa (lat. exi'stere), vara till, finnas, givas; hava sin utkomst. — Existe'ns (fr. existence), tillvaro, liv; verklighet; utkomst. — Existensminimum (av lat. mi'-nimum, det minsta), det för utkomsten minsta möjliga belopp. — Existens-måleri, målark., ett venezianskt framställningssätt, som skildrar harmoniska gestalter i enkla och lugna situationer. — Existe'nt, existerande, befintlig. — Existentialsats, log., sats, som utsäger att något är (existerar) .

Existime/ra (lat. existimaWe), hålla före, skatta. — Existimatio'n, mening, omdöme; frejd, rykte.

E'xit, lat. (av exi're, utgå), han 1. hon går ut. — E'xeunt, de (närvarande personerna) gå ut (från scenen), uttryck hos engelska442

dramatici (t. ex. Shakespeare). — 0'mnes e'xeunt, alla gå.

Exita't, handelst., en i konkurstillstånd försatt köpman.

Exi'tium, lat., undergång, fördärv. — Exi-tiö's, fördärvlig.

E'xitus, lat., utgång, slut. — E. a'cta pro'bat, lat. ordspr., när slutet är gott, är allt gott.

Ex ju're, lat., med laglig rätt, med rätta.

Exkapitule'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och capituWre, dagtinga, taga värvning), krig sk., hava uttjänat, vara fri från krigstjänst. — Exkapitula'nt, en person, som uttjänat sin krigstjänsttid. — Exkapitula-tio'n, frihet från krigstjänst.

Exkarnatio'n (av lat. ex, av, ifrån, utur, och ca'ro, gen., ca'rnis, kött), flående. — Ex-karnifice'ra, flå; plåga, pina.

Exkave'ra {lat. excava're), urholka. — Ex-kavatio'n, urholkning, urgrävning. — Ex-kava'tor, utgrävningsmaskin, som användes vid jordarbeten.

ExklameVa {lat. exclama're), utropa. — Ex-klamati'on, utrop.

Exklude'ra {lat. exclu'dere), utesluta. — Ex-klusio'n, uteslutning. — Exklusfv, uteslutande; inskränkande. — Exklusive, med uteslutande av. Jfr Inklusive.

Exkoktio'n, lat., urkokning.

Exkole'ra {lat. exco'lere), bearbeta, uppodla, fullkomna.

Exkommunice'ra {lat. excommunica're, av ex, av, ifrån, utur, och commu'nis, gemensam), utesluta från (en församhng, en kyrka o. s. v.), bannlysa. — Exkommunika-tio'n, bannlysning.

Exkorie'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och co'rium, hud), avflå; avskrubba. — Ex-koriatio'n, avskavning; skrubbsår, ridsår.

Exkortice'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och co'rtex, bark), avbarka, avskala. — Ex-kortikatio'n, avbarkning, avskalning.

Exkreme'nt {lat. excreme'ntum, av exceW-nere, avsöndra, rensa), fysioL, allt som genom naturlig uttömning avföres från kroppen genom tarmarna. Jfr Exkret.

Exkresce'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och cre'scere, växa), växa ut 1. fram. — Ex-kresce^ns, nfied., utväxt; puckel; vårta.

Exkre't (av lat. exce'rnere, avsöndra), fysioL, varje ur en levande djurkropp bortgående avsöndring, t. ex. exkrement (se d. o.), urin o. s. v. Jfr Sekret. — Exkre-tio'n, bildande av exkret.

Exkubatio'n (av lat. excuha're, hålla vakt, sova utomhus), vakthållning.

Exkulpe'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och cu'lpa, skuld), befria från skuld, rättfärdiga; frikänna. — Exkulpa'bel, som kan rättfärdigas, skuldfri. — Exkulpatio'n, fri-kännelse, rättfärdigande.

Exkurre'nt (se följ. ord), person, som företar en exkursion.

Exku'rs {lat. excu'rsus, av excu'rrere, göra en utflykt), avvikelse; strövtåg; utflykt;

närmare utveckling av någon viss del av en skrift. —• Exkursio'n, strövtåg, utflykt (botanisk, geologisk o. s. v.). — Exkursi'v, avvikande.

Exkussion, se under följ. ord.

Exkute'ra {lat. excu'tere, skaka, rista), skaka av sig, vederlägga. — Exkussio'n, jur., laga indrivning av fordringar; även undersökning, om gäldenären ännu äger några tillgångar.

Exkvisi't, utvald, utsökt. — Exkvisi'ta, lat., pL, utvalda saker.

E'xlex, lat. (av ex, av, ifrån, utur, och lex, lag), laglös, som ej aktar någon lag; som står utom lagen, fågelfri.

Ex-li'bris, lat., eg. ur. "N. N:s boksamling", bokmärke, biblioteksmärke, varmed en bokägare förser sina böcker.

Ex Ifngua stu'lta ve'niunt inco'mmoda mu'lta, lat., av en dåraktig tunga komma många olägenheter.

Ex ma'lis eli'gere mi'nima, lat. av två onda ting välja det mindre. {Cicero.)

Ex manda'to, lat., efter befallning, på uppdrag.

Exmatrikule'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och fr. matricule, namnförteckning), ut-stryka från matrikeln; utesluta från ett samfund.

Ex me'ra gra'tia, lat., av blott nåd.

Exmissio'n (av lat., ex, av, ifrån, utur, och mi'ttere, skicka, sända), fördrivande från egendom, vräkning.

Ex nfhilo ni'hil fit, lat., av intet blir intet.

Exoasca'ceæ, Exoa'sci 1. Gymnoa'sci, hot., en svampordning bland Ascomyce'tes. De talrika arterna förorsaka bl. a. '^häxkvastar" och "plommonpungar" {sVakte^tTaphri'na).

Exo'cætus, zooL, flygfisksläktet. — E. vo'-litans, större flygfisken.

Exoca'rpus, hot., australiskt växtsläkte av fam. Santala'ceæ. De uppsvällda saftiga fruktskaften av flera arter ätas. — E. cu-pressifo'rmis, ger jämte frukterna ett gott virke till snickeri- och svarveriarbeten. — E. latifo'lia, "australiskt körsbärsträd", ger ett slags sandelträ.

E'xoche, gr. (av exe'chein, slå ut, skjuta fram), med., en större svulst i stolgången.

Exocho'rda grandiflo'ra, hot.,en vacker prydnadsbuske från Kina (av fam. Rosa'ceæ).

Exocy'ste, gr., med., urinblåsans nedfallande (på kvinnor, efter svår barnsbörd).

Exod. = Exodus (2:a Mosebok).

Exode'rmis, hot., primärbarkens yttersta cellskikt omedelbart under absorbtions-vävnaden.

Exoda'rius, lat., person, som uppträder i Exodium (se d. o.).

Exo'dium, lat., utgång, slut. (av en scenisk framställning), efterspel av munter beskaffenhet till ett allvarsamt stycke.

E'xodus, lat. {gr. e'xodos)yUtgkng; 2:a Mosebok, som förnämligast handlar om israeliternas utgång ur Egypten,Ex officio—Expektorera

443

Ex offi'cio, lat., på ämbetets vägnar.

Exoftalmo's (av lat, ex, av, ifrån, utur, och gr. ofthalmo's, öga), med., framskjutning av ögat.

Exogami' (av gr. e'xo, utom, och ga'mos, giftermål), förbud mot ingifte inom den egna klanen hos vissa primitiva folk.

Exoge'n 1. -ge'nisk (av gr. e'xo, utom, och ge'nesthai, bliva till, uppstå), som är växt utanpå, utvärtes; som tillkommit utanpå jordens yta. — Exogena krafter, geoL, på jordskorpan utifrån verkande krafter, såsom vittring (kem.), rinnande vatten (mek.) o. s. v.) (E n d o g e n a (ex. vul-kanism).

Exoge'næ, bot., avdelning av kärlväxterna, omfattande dikotyledoner och barrträd (enl. De Candolles system).

Exogo'nium, bot., tropiskt amerikanskt växtsläkte av fam. Convolvula'ceæ. — E. pu'rga (syn. Ipomæ'a), är moderväxt till Jalapa-roten (se d. o.).

Exoide'sis 1. Exoide's, gr. (av exoide'in, svälla, svullna), med., svulst, uppsvällning.

Exokannibalfsm, uppätandet av fiender 1. främlingar.

Exokarp (av gr. e'xo, utanför, och karpo's, frukt), bot., det yttre, saftiga lagret på en stenfrukt. Jfr Endokarp.

Exole't, lat. (av exoWscere, komma ur bruk), föråldrad (i synnerhet om ord).

Exomolo'gesis, gr. bekännelse.

Exome'ter (av gr. e'xo, utåt och me'tra, livmoder), med., livmoderfall.

Exo'mfalos 1. Exo'mphalus, (av lat. ex, av, ifrån, utur, och gr. omfaWs, navel), med., navelsvulst, navelbråck.

Exone'ra {lat. exoneraWe), lägga av en börda; befria sig från en tryckande tyngd. — Exoneratio'n, befriande från en börda; krig sk., friköpande från krigstjänst.

Exonko'ma, gr., med., hård, kall svulst.

Exophtha'lmus, se Exoftalmos.

Exorbita'nt (av lat. exorbita're, vika ur sin bana), gränslös, omåttlig, enorm.

Exorcise'ra (av gr. exorki'zein, besvärja), besvärja, utdriva onda andar. — Exor-ci'sm (gr. exorki'smos), besvärjelse. — Exorci'st, andebesvärjare.

Exo'rdium, lat., början, inledning.

Exoria're aliquis no'stris ex o'ssibus u'ltor, lat., en hämnare skall uppstå ur mitt stoft.

Ex orie'nte lux, lat., ljuset (bildningen) kommer från öster (-landet).

Exoskelett, anat., hudskelett.

Exosmo's, se Endosmos.

Exospo'r, bot., dets. som konidie.

Exoste'ma, bot., västindiskt växtsläkte av fam. Eubia'ceæ. Flera arter innehålla al-kaloider, som till sina verkningar likna kina-alkaloiderna. Barkarna kallas "falska kinabarkar".

Exosto's (av lat. ex, av, ifrån, utur, och gr. oste'on, ben), med., sjuklig, nybildning av ben på det normala benet. — Exosto'sis

bursa'ta, e. omgiven av en ledgångslik håla.

— E.cartilagine'a, broskbeklädd exostos.— E. fungo'sa, ben- 1. märgsvamp. — E. maligna, fuktig benröta 1. benkallbrand. — E. steatomato'des, fläskig bensvulst.

Exote'risk (gr. exoteriko's), yttre, oinvigd; bestämd för de oinvigda, offentlig, allmän-fattlig, populär.)(Esoterisk. — Exo-te'riker, en oinvigd.)(Esoteriker.

Exotermisk förening, kem., förening, som bildas under värmeutveckling.) (E n d o -t e r m i s k.

Exo'tisk (gr. exotiko's, av e'xo, ute), utländsk, främmande (företrädesvis från den heta zonen), t. ex. om växter.

Exotoxi'ner, toxiner (se d. o.), som förekomma utanför de alstrande bakterierna.

Ex pa'cto, lat., fördragsenligt. — E. p. et conve'nto, på grund av fördrag och överenskommelse.

Expande'ra (lat. expa'ndere), utspänna, utsträcka ; utbreda. — Expansfbel, som låter utvidga sig, uttänjbar. — Expansibilite't, uttänjbarhet. —• Expansio'n, fys., utvidgning (i synnerhet gasformiga kroppars). Jfr Dilatation. — Expansionskraft, den kraft, som en gasmassa utvecklar, då den vidgar sig. — Expansi'v, som kan utvidga 1. utsträcka sig; uttänjbar; vittomfattande.

Ex pa'rte, lat., delvis, till en del.

Expatrie'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och pa'tria, fädernesland), landsförvisa. — E. sig, utvandra ur fäderneslandet, emigrera. — Expatriatio'n, landsförvisning; emigration.

Expectora'ntia (av lat. ex, ur, och pe'ctus, bröst), se Expektorantia.

Expe'diens, lat., hjälp- 1. utkomstmedel, ut-väg.

Expedie'ra (lat. expedire, av ex, av, ifrån, utur, och pes, fot), eg. lösgöra, befria; avgöra; utfärda; avsända; avfärda; skaffa ur världen. — Expedia'tur, bör utfärdas. —• Expedi't, skyndsam, flink; handelsombud, handelsbetjänt. — Expeditio'n, utfärdande; avfärdande; avsändande; forskningsresa; krigsföretag till lands; utfärdad handling; stället 1. rummet, där något expedieras. — Expeditioneli, som har avseende på expedition. — Expeditions-chef, chef för den till ett statsdepartement hörande avdelningen av K. M :ts kansli. — Expeditionslösen, avgiften för de från offentliga myndigheter utgående expeditionerna. — Expeditionsministär, förv., en under politiska sakkunniga tillsatt ministär, som endast har till uppgift att hålla regeringsmaskineriet i gång. — Expeditions-sekreterare = Kansliråd (se d. o.).

— Expeditö'r (fr. expéditeur), utfärdare, avsändare. — Expeditri's, kvinnlig expedi-tör.

Expektans, Expekte'ra, se Exspektera.

Expektore'ra (lat. expectora're, av ex, av, ifrån, utur, och pe'ctus, bröst), med., upp-444

hosta 1. uppspotta slem. — Expektorera sig, utgjuta sig, säga sitt hjärtas tanke. — Expectora'ntia, pZ., med., slemlösande medel. — Expektoratio'n, upphostning av slem; utgjutelse av sitt hjärtas tanke.

Expelle'ntia, lat. (av expe'llere, utdriva), pl., med., utdrivande, renande medel.

Expe'nser {lat. expe'nsæ, av expe'ndere, utbetala), omkostnader, utgifter (i synnerhet rättegångskostnader). — Expensa'-rium, förteckning över omkostnaderna. — Expensilatio'ii (eg. expensi la'tio), en utgifts införande i utgiftsboken; låtsad utgift. — Expensi'v, förenad med omkostnader, dyr.

Experie'ns {lat. experie'ntia, av experiWi, försöka), erfarenhet. — Experime'nt, rön, försök. — Experimenta'11. Experimente'll, grundad på erfarenhet. — Experimental-fysik, de av fysikens satser, som härledas omedelbart ur experimentet. — Experi-mentalkemi, den kemiska kunskap, som huvudsakligen grundar sig på anställda rön och försök. — Experimente'll morfologi', se Utvecklingsfysiologi. — Experi-menta'tor, person, som anställer försök. — Experimente'ra, anställa försök. — Expe-rime'ntum beroline'nse, lat., hot., "ber-linerförsöket", företogs i Berlins botaniska trädgård 1749 för att bevisa, att växter äro könsvarelser. En dvärgpalm av honkön befruktades då med frömjöl av en hanpalm i Leipzig och bar därefter grobara frön. — Experimentum cru'cis, lat., vägvisareförsök, försök, som utpekar det rätta.

Experie'ntia o'mnium re'rum magi'stra, lat. ordspr., erfarenheten är den bästa lär-mästarinnan.

Experime'nt m. fl., se Experiens.

Expe'rt {lat. expe'rtus, av experiWi, försöka), erfaren, sakförståndig:. — Experti's {fr. expertise), undersökning genom sakkunniga; sakkunskap. — Expertise'ra, låta undersöka genom sakkunniga.

Expe'rto cre'dite, lat., tron den erfarne!

Expie'ra {lat. expiaWe), rena, försona, gott-göra. — Expiatio'n, gottgörande, försoning.

Expile'ra {lat. expila're), eg. upprycka hårstrån; bestjäla, utplundra. — Expilatio'n, utplundring; förskingring av annans arv.

Expire'ra, se Exspirera.

ExplaTie'ra {lat. explanaWe), tolka, upplysa. — Explanatio'n, förklaring, utläggning. — Explanatfv 1. Explanato'risk, förklarande, upplysande.— Explanati'va konjunktioner, språkv., koordinerande konjunktioner, som uttrycka en förklaring.

Explantatio'n, vävnadsodling, odling av någon av kroppens vävnader i en spec. närings vätska, varvid den kan hållas vid liv och studeras i längre tid.

Expleme'nt (av lat. expWre, uppfylla), mat., den vinkel^ sona tillsammans med en given

bildar 360°. Jfr Komplement och Supplement.

Explice'ra {lat. explica're), förklara, tyda, utlägga, översätta. — E'xplicit, lat. (förk. av expWcitus est Wher, boken är slut), i slutet av en bok: — finis, slut. — Expli-ka'bel, förklarlig. — ExpIikatio'n, förklaring, uttydning, översättning. — Explika-ti'v, förklarande, utredande. — Explika-tiva konjunktioner, språkv., subordine-rande konjunktioner, som uttrycka en förklaring.

Exploate'ra, Exploatö'r, se Exploitera.

ExpIode'ra {lat. explo'dere), häftigt utbryta; springa sönder med en knall. — Explosio'n, häftigt utbrott, ofta med eldutveckling; knall. — Explosi'v något som äger förmåga att hastigt sönderspringa 1. förbrinna med en knall. — Explosi'yor 1. Explosi'va ljud, språkv., konsonantljud, som bildas genom luftens hastiga framdrivande, sedan den avstängts genom de främre talorganens fullständiga sammanslutande.

Explodiflori', hot., föreligger hos blommor, vilkas ståndare i varmt solsken efter en regnskur med en liten explosion utkasta sitt ståndarmjöl, varefter vinden för det vidare till andra blommor (t. ex. hos vanlig brännässla).

Exploitera {1. explåate'ra, fr. exploiter), exploatera, bearbeta, noggrant undersöka något, t. ex. malmfyndigheter, gruvor

0. d.; draga fördel av. — Exploit, fr. {1. explåa'), bedrift, bragd. — Exploitö'r 1. Exploatö'r, person, som drar fördel 1. skaffar sig utbyte av något.

Explore'ra {lat. explora're), forska, speja, noga undersöka. — Exploratio^n, undersökning, noggrann efterforskning. — Explorativ, som skall undersöka. — Ex-plorato'rium = Sond (se d. o.).

Explosio'n, Explosiv m. fl., se under Explodera.

Explosionskra'ter, geoL, krater, vars verksamhet ligger så övervägande på den explosiva sidan att ingen lava bringas i dagen.

Explosionsmotor, kraftmaskin, i vars cylinder en gasblandning bringas till hastig förbränning, varför den numera benämnes Förbränningsmotor (se d. o.).

Expone'ra {lat. expo'nere), framställa till åskådande; utveckla, förklara; blottställa. —• Expone'nt, mat., det tal, som utmärker, huru många gånger ett visst tal skall multipliceras med sig själv; fig., för en åsikt

1. d. karaktäristiskt uttryck. — Exponen-tia'lräkning, mat., räkning med exponen-tialstorheter, d. v. s. storheter, i vilka den obekanta storheten, ingår som exponent. Exposé, fr., berättelse, framställning, överblick. — Expositio'n, utställning till beskådning, offentlig utställning; inledningsscener till ett skådespel, ämnade att,Exportera—Exstingvera

sätta åskådaren in i handlingens gång; utveckling, förklaring. —• Exposition uni-verselle, fr. (1. eckspåsisiå'ng yniversä'll), världsutställning. — Exposi'tio infa'ntum, lat., barns utsättande. — Expositio sanc-ti'ssimi, i romersk-katolska kyrkan: utställande av det allra heligaste.

Exporte'ra (lat. exporta're)y utföra, utskeppa (till utrikes ort). — Expo'rt, utförsel av varor till främmande land; utförselsvaror. — Exportatio'n, utförsel, utskeppning. — Exporthandel, handel med inländska varor på utlandet. — Exporthus, handelshus, som gör affärer i utförsel av inhemska varor. — Exportpremie, en ur statskassan utgående penningpremie vid utförseln ur landet av industrialster. — Exportö'r, person som gör affärer i utförsel av varor.

Exposé, Exposition m. fl., se under Exponera.

Expositionsmätare, ett slags fotometer (för fotografiska ändamål).

Ex post 1. Ex post fa'cto, lat., efteråt; när det är för sent.

Expre'ss, Expressi'v m. fl., se Exprimera.

Expressioni'sm, modern konstriktning inom måleriet i målmedveten reaktion mot rea-listiskt-fotografiskt återgivande av verkligheten. — Expressioni'stisk, i expressionismens anda 1. stil.

Exprime'ra (lat. expri'mere), uttrycka, beskriva, med ord 1. i färger framställa. — Exprès, fr. (1. exprä', av lat. expre'ssus, uttrycksfull, tydlig), 1. Expre'ss, för någon särskild angelägenhet avsänd budbärare; ilbud; uttrycklig; enkom, för något visst ändamål. — Expresståg, kurirtåg, tåg snabbare än snälltåg. — Expressio'n, mat., matematisk formel 1. uttryck; målark., färgton, färgblandning, val av färger. — Expre'ssis ve'rbis, i tydliga ordalag. — Expressiv, eftertrycklig, uttrycksfull.

Exprobre'ra (lat. exprohra're), förebrå, förevita. — Exprobratio'n, tillvitelse, förebråelse.

Ex profe'sso, lat., eg. uppenbart; med omsorg; i egenskap av fackman; till yrket.

Expromitte'ra (lat. expromi'ttere), eg. lova att betala; jur., befria någon från en förbindelse genom övertagande av hans skuld. — Expromis,sio'n, övertagande av en annans skuld, så att den eg. gäldenärens betalningsskyldighet upphör. — Expromi's-sor, person, som övertager en annans skuld.

Exproprie'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och pro'prius, egen), jur., avhända egendom. — Expropriatio'n, berövande av egendom; jur., den handling, varigenom någon av staten 1. kommunen tvingas att, mot en viss ersättning, avstå grundegendom till ett offentligt ändamål (t. ex. väg- 1. järnvägsanläggning). — Ex pro'priis 1. Pro'-prio, av

egna medel. — Ex pro'prio ma'rte, av egen kraft.

Ex protoco'llo, lat., ur protokollet, förÄ:. e. p.

Expugnatio'n, lat., erövring.

Expulsi'v (avlat. expe'llere,utdriva,förjaga), bortdrivande; avförande. — Expulsio'n, fördrivning; utdrivning; bortjagande.

Expurgatio'n, lat., rening; rättfärdigande; med., avföring.

Exquis, fr. (1. exki'), 1. Exquisi't, lat., utsökt, utvald.

Exqvisi'ta, se Exkvisita.

Ex. R., beteckning för hemlig bolsjevikagent.

Ex recensio'ne, lat., förk. ex. rec., enligt textförbättring (av N. N.).

ex s. d., förk. för lat. ex sena'tus decre'to, enligt senatens beslut.

Exrex, ny lat. (av ex, av, ifrån, utur, före detta, och rex, konung), före detta konung.

Exsecra'tio, lat. (av sa'cer, helig), ed, vid vilken den svärjande nedkallar över sig de gräsligaste förbannelser, om han ej håller det han svurit.

Exse'cta, lat. (av exseca're, utskära), hot., med utskärning.

Ex sena'tus decre'to, lat., till följd av ett senatsbeslut.

Exsicce'ra (lat. exsicca're), uttorka. — Ex-sicca'ntia, pl., med., torkande medel. -— Exsicka't (lat. exsicca'tum), återstoden av en vätska 1. d., som man låtit avdunsta 1. torka in; även torkade och pressade växter. — Exsickatio'n, uttorkande. — Ex-sicka'tor, kem., torkapparat, vanligen en glasklocka, som hålles torr genom vatten-uppsugande ämnen (klorkalcium, koncentrerad svavelsyra m. fl.). — Exsickatverk, publicerad samling torkade växter, som vanligen utges i fasciklar om 25 à 50 nummer.

Ex specia'li gra'tia, lat., av synnerlig ynnest.

Ex specia'li manda'to, lat., på grund av särskilt uppdrag.

Exspecta'tio ca'suum simi'lum, lat., 'Väntan på lika fall", psykoL, en form av idéassociation hos djuren, en mer 1. mindre dunkel anticiperande instinkt, motsvarande den företeelse, som hos människan kallas "förutseende reproduktion".

Exspekte'ra (lat. exspecta're), avbida, avvakta, hoppas. — Exspekta'ns, väntan på någon ledigblivande syssla. Jfr Survi-vance. — Exspekta'nt, avvaktande, avbidande, som har förväntningsrätt (till en syssla o. s. v.).

Exspire'ra (lat. exspiraWe), eg. utblåsa; uppgiva andan, dö; gå till ända, förlöpa, förfalla. — Exspiratio'n, utandning; utgång, slut, död; förfallotid. — Exspirato'risk accent, språkv., tonvikt, den styrka, varmed en luftström, som bildar språkljud, framdrives. — Expfrium, utandning, ut-andningsfas.

Exstingve'ra (av lat. exsti'nguere), utsläcka, utplåna, tillintetgöra, avskaffa. — Ex-stinktio'n (lat. exsti'nctio), utsläckning, släckning, utplånande. — ExstinktiV, utsläckande, tillintetgörande. — Exstinktö'r,446

släckare, eldsläckningsredskap av flera olika konstruktioner med olika s. k. laddning.

Exstirpe'ra {lat. exstirpaWe, av ex, av, ifrån, utur, och stirpsy stam), upprycka med rötterna, utrota, utplåna. — Exstirpatio'n, utrotande, uppryckande, utskärande; med., borttagande av svulster och tumörer. — Exstirpa'tor, lanthr., ett harvliknande åkerbruksredskap till jordens uppluckrande, gräsets avlägsnande och sädeskornens nedmyllande.

Exsude'ra (lat. exsuda're), utsvetta. — Ex-suda't, svett; med., det fasta 1. flytande ämne, som bildas vid

inflammationer. — Exsudatio'n, utsvettning ur kroppens porer; med., framträngande av en vätska genom de vävnader, som under vanliga fall håller henne innesluten.

Exsulans-kalk, geol., en i Skåne förekommande kalksten, uppkallad efter den däri förefintliga trilobiten Conocoryphe ex-sulans.

E|xsupere'ra, lat., framskjuta, överträffa. — Exsupera'ns, förträfflighet.

Ex ta'cito, lat., med tystnad.

Exta's 1. Eksta's {gr. e'kstasis), hänryckning ; överspändhet. — Exta'tisk 1. Eksta'-tisk, hänryckt; överspänd.

Extempora'lier, se under följ. ord.

Exte'mpore, lat., genast, utan förberedelse. — Extempore'ra, genast, utan förberedelse förrätta någonting, t. ex. hålla tal, sjunga etc. Jfr Improvisera. — Extempora'lier, tal- 1. skrivövningar utan föregående be-redelse.

Extende'ra {lat. exte'ndere), utsträcka, utbreda, utvidga; farm., utbreda, plåster, senapsdeg o. s. v. —• Exte'nsa, utsträckt. — Extensi'bel, uttänjbar. — Extensibilite't, uttänjbarhet. — Extensio'n, uttänjning, utsträckning, utvidgning. — Extensi'v, uttänjande; utsträckt, omfattande, utåt riktad.)(Intensiv. — Exte'nsor, anat., utsträckningsmuskel.)(Flexor. — In exte'nso, lat., utförligt, fullständigt. — Exte'nsum, handelst., en till cessionsansök-ningar bifogad utförlig redogörelse för de orsaker, som vållat cessionantens obestånd.

Extenue'ra {lat. extenua're), förtunna; förminska, försvaga, förringa, utmatta. — Extenuatio'n, förtunning, försvagning. — Extenua'ntia, pl., med., förtunnade, utspädande läkemedel.

Exteriorisatio'n (av lat. exte'rior, yttre), projektion, förläggning utåt.

Exteriö'r {fr. extérieur), det yttre av något, yttersida.

Extermine'ra {lat. exterminaWe, av ex, av, ifrån, utur, och te'rmimis, gräns), eg. driva över gränserna; förjaga, utrota, föröda. — Exterminatio'n, förstörelse, utrotning.

Exte'rn {lat. exte'rnus), utvärtes, yttre;

främmande. — Externast, bildningsanstalt, där eleverna ej bo.)(Interna t. — Externe, fr. {1. -tä'rn), sv. pl. Exte'rner, skolgosse, som ej bor på samma ställe, där han erhåller undervisning.) (I n t e r n e.

— Externfster, pl., med., personer med någon yttre skada, vanföra; även sjuka, som, ehuru ej upptagna på sjukhus, erhålla läkemedel fritt.

Exterritoria'1 (av lat. ex, av, ifrån, utur, och territoWium, lantområde), utländsk, främmande. —• Exterritorialrätt, rätt för ett främmande lands sändebud att jämte följe och egendom betraktas som ej tillhörande det rike, där han vistas.

Ex testame'nto, lat., jur., genom testamente. Jfr Ah intestato.

Extingue'ra, se Exstingvera.

Extinktö'r, se under Exstingvera.

Extirpa'tor, se Exstirpator.

Extirpe'ra, se Exstirpera.

E'xtispex, pl. Exti'spices, lat. (av e'xta, inälvor, och spi'cere, skåda), siare hos romarna, vilka genom beskaffenheten hos offerdjurens inälvor förutsade kommande händelser. — Extispi'cium, offerskådning, spådom efter offerdjurens inälvor.

Extorkve'ra {lat. extorque're), utpressa med våld; avtvinga. — Extorsio'n, våldsam utpressning, utsugning. — Exto'rtor, ut-sugare, utpressade.

E'xtra, lat. utom; särskilt; utom det vanliga, mer än det vanliga, utom beräkningen.

Extra'ctum 1. Extra'kt (av lat. ex, av, ifrån, utur, och tra'here, draga), pl. Extra'cta 1. Extra'kt, farm., tjocka, flytande, mer 1. mindre fasta massor, beredda genom organiska ämnens utdragning med vatten, sprit 1. andra vätskor och därefter skeende avdunstning. — Extracta flu'ida, flytande extrakt. — Extracta si'cca, torra (avdunstade) extrakt. — Extractum absfnthii, malörtextrakt. — E. aco'niti tu'berum, extrakt på rötter av stormhatten, Tu'hera aco'niti. — E. aloes, aloe-extrakt (se Aloé). — E. bellado'nnæ, extrakt på bella-donnaväxtens blad (se Belladonna). — E. ca'rdui benedi'cti, kardbenedikt-extrakt (se Kardbenedikt). — E. Ca'labar, extrakt på kalabarbönor (se d. o.). — E. ca'nnabis i'ndicæ, extrakt på indisk hampa. — E. cascarfllæ, kaskarillbark-extrakt (se Kaskarillbark). —• E. chamomfllæ, kamo-mill-extrakt. — E. ci'næ, maskfrö-extrakt.

— E. colocy'nthidum compo'situm, spritutdraget av kolokvint (se d. o.), blandat med spansk tvål, aloe, kardemummor m. m.

— E. Colu'mbo, extrakt på kolumborot (se d. o.). — E. co'nii, odört-extrakt (se Co-7iium). — E. digita'Iis, extrakt på fingerborgsörtens blad (se Digitalis). — E. dul-cama'ræ, extrakt på bittersöta, SoWnum diilcama^ra. —• E. fi'licis, extrakt på orm-bunksrot. — E. fra'iigulæ, frangulabark-extrakt (se Frangulabark). — E. gen-

tia'næ, baggsöte-extrakt. — E. glycyr-rhi'zæ, lakrits-extrakt (se Lakrits). — E. g. cru'dum, lakrits (se d. o.)- — E. hyoscy'ami, extrakt på bolmörtsblad. — E. menya'nthis, vattenklöver-extrakt. — E. millefo'lii, millefolium-extrakt (se Millefolium). — E. nu'cis vo'micæ, extrakt på rävkakor (se Semina micis vomicæ). — E. rata'nthiæ, ratanhiarot-extrakt (se Ratanhiarot). — E. seca'lis cornu'ti, mjöl-dryge-extrakt. — E. rhe'i rabarber-extrakt (se Radix rhei). — E. tara'xaci, maskros-extrakt. — E. valeria'næ, extrakt på vale-rianrot (se Valeriana).

Extra'ctum protocolli, lat. protokollsutdrag.

Extrade'ra (av lat. ex, av, ifrån, utur, och tra'dere, lämna), utgiva, utlämna. — Ex-traditio'n, utlämnande (i synnerhet av förbrytare).

Extrados, fr. (1. -då', av dos, rygg), hyggn., den utåt böjda begränsningslinjen av ett valv.)(Intrados.

E'xtradynamit, tekn., ett sprängämne, som består av ammoniumnitrat och gelatinerad nitroglycerin.

E'xtra eccle'siam nu'lla sa'Ius, lat., utom kyrkan ingen salighet.

Extraflora'la (av lat. e'xtra, utom, och flos, blomma), hot., kallas nektarier och skyltningsorgan, som ej tillhöra blomman, men likväl stå i pollinationens tjänst.

Extrahe'ra (lat. extra'here), utdraga; göra utdrag; utkoka. — Extra'kt, se Extractum. — Extraktbok, handelst., bok, som innehåller utdrag ur andra handelsböcker. — Extraktio'n, utdragning; härkomst.

Extrait, fr. {1. -trä'), extrakt.

Extrajudicie'Il (av lat. e'xtra, utom, och judi'cium, lagskipning), jur., som går ifrån vanlig rättegångsordning.

E'xtra konta'nt, handelst., med penningar vid varans avlämnande erlagd likvid.

Extra'kt, Extraktio'n m. fl., se under Extrahera.

Extraktfv (av lat. extra'here, utdraga), som kan utdragas. — Extrakti'v-industri, alla grenar av urproduktion, jordbruk undantaget. — Extraktivämnen, kem., obestämbara ämnen, vilka erhållas som återstod efter analys av organiska substanser.

Extra'ktor, krigsk., mekanism vid låset på ett modernt bakladdningsgevär; lantbr., apparat, varmed man på kemisk väg direkt ur mjölk framställer smör.

Extra'kt-ull, ull, på kemisk väg tillverkad av halvyllelappar.

Extralft, tekn., ett slags sprängämne.

Extramatrika'l, se Intramatrikal.

Extramunda'ii (av lat. mu'ndus, värld), utom världen befintlig = troMsscendental (se d. o.).

E'xtra mu'ros, lat., utanför (stads-)murarna, utanför stadens dom värj o.

Extra'n (lat. extra'neus), utländsk, främmande; även = extern (se d. o.).

Extranuptia'I (av lat. extra, utom, och nu'p-tiæ, bröllop), hot., kallas sådana nektarier (se d. o.), som ej stå i pollinationens tjänst.

Extraordina'rie {lat. extraordina'rius) 1. Extraordinä'r {fr. extraordinaire), utom den vanliga ordningen, utom det bestämda antalet, utomordentlig, ovanlig. — Extra-ordinarie tjänsteman 1. blott Extraordi-narie, en på ordinarie stat ej uppförd tjänsteman vid ett ämbetsverk.

E'xtra o'rdinem, lat., utom ordningen.

Extraordinä'r, se Extraordinarie.

Extrastamina'!, se Intrastaminal.

Extra-uteri', ny lat. (av lat. e'xtra, utom, och u'terus, livmoder), med., havandeskap utom livmodern. — Extra-uteri'n, som ligger utanför livmodern.

Extravage'ra (av lat. e'xtra, utom, och vaga'ri, sväva omkring), gå till överdrift; leva utsvävande; svärma. — Extravagans {1. -ga'ngs), orimlighet, överdrift, dårskap; utsvävande levnadssätt. — Extra-vagant {1. -ga'ngt), orimlig, överdriven; utsvävande.

Extravasa't (av lat. e'xtra, utom, och vas, pl. va'sa, kärl), med., benämning på det blod 1. annan vätska, som utgjutits från det kärl, vari det borde vara inneslutet. — Extravasatio'n, utgjutning av blod 1. annan vätska på anförda sätt. — Extravasa'tio aeris = Emphysem (se d. o.). — Extra-vasatio sa'nguinis, blodutgjutning. — Extravase'rat blod, blod, som genom yttre åverkan trängt ut ur sina vanliga kärl.

Extraversio'n, nylat. (av lat. e'xtra, utom, och ve'rsio, vändning), eg. utåtvändning; med., avsöndring av syror och salter.

Extre'm {lat. extre'mus), ytterst; utomordentlig; ytterlig, överdriven; ytterlighet. — Ad extre'ma, lat., på det yttersta. —• Ad extre'mum, slutligen, till sist. — In extre'mis 1. In extre'mo, i sista ögonblicket, i dödsstunden. — Les extrèmes se touchent, fr. {1. -trä'm sö tosj), ytterligheterna beröra varandra. — Extre'mer, ytterligheter; meteor., ovanligt höga 1. låga temperaturer. — Extremtermometer, maximum- och minimum termometer (se d. o.); ett slags djuphavstermometer.

Extremenos == Estremenos (se d. o.).

Extremitet, det yttersta; en lem.

Extri'nsecus, lat. (av e'xtrim, utom befintlig) , utvärtes. — Extrinse'k, yttre.) (I n -t r i n s e k. — Ett mynts extrinse'ka värde, dess yttre (nominal-) värde.

Ex tri'pode, lat., från trefoten (d. v. s. Py-thias), orakelmässigt.

Extrusio'n, lat., utstötning. — Extrusi'va bergarter, vulkaniska bergarter, som stelna efter utströmning till jordytan och ej i jordens inre som intrusiva bergarter.

Extubatio'n, med., kanylens borttagande efter tubation.

Extubere'ra, lat. (av ex, ifrån, utur, och448

tu'her, utväxt, svulst), med., uppsvälla. — Extuberatio'n, svulst; puckel.

Extumesce'ns, lat., med., ansvällning, svulst.

Exubere'ra (av lat ex, av, ifrån, utur, och u'berj ymnig), växa frodigt, finnas i överflöd. — Exuberans, överflöd; svulstighet. — Exubera'nt, yppig, frodig, överflödig; svulstig.

Exula'nt (av lat. e'xsul)f biltog, landsflyktig.

Exulcere'ra, lat., med., förorsaka svulster, bulna. — Exulceratio'n, bulnad, varsätt-ning.

Exule'ra (av lat. e'xsul, landsflyktig), lands-förvisa, bannlysa; leva i landsflykt. — Exula'iit, landsflyktig.

Exulte'ra {lat. exsulta're), eg. hoppa upp; fröjdas, hoppa och dansa i glädje. — Exultatio'n, fröjd, jubel.

Exundatio'n (av lat. ex, av, ifrån, utur, och u'nda, våg), översvämning.

Ex u'iigue leo'nem, lat. ordspr., på klorna (igenkänner man) lejonet, 1. av frukten känner man trädet.

Ex u'su, lat., i överensstämmelse med bruket; genom begagnande.

Exuto'rium, lat., med., en med konst gjord böld, som åstadkommits för att utdraga och avleda skadliga vätskör.

Exu'vier {lat exu'mæ), de i krigsbyte tagna rustningarna av slagna fiender.

Exvo'to = Votivtavla (se d. o.).

Ex vo'to, lat., på grund av ett löfte.

Eyrbyggiasaga, isländsk ättsaga från 1200-t.

Eystein, svensk sagokomlng. Namnet lika med Östen.

Eystra salt, den fornnordiska benämningen på Östersjön.

E^yvind 1. E'ivind, fornnordiskt mansnamn, tolkat såsom: alltid segervinnare.

Ezan, arab., museimännens upprop till bön.

Eze'kiel 1. Heze'kiel, hebreiskt mansnamn (av jechåskel, Gud styrker). Namn på en av de fyra stora profeterna.

Ezida, tempel i Borsippa vid Babylon åt Nabu', lärdomens gud.

F.

F som fornromerskt tal = 40; F som forn-romerskt tal = 40,000.

F, fys., på termometrar förk. för Farenheit; elektrokem., förk. för Faraday.

F, kem., atomtecken för Fluor.

F som mynttecken betecknar en stats sjätte myntningsort.

F i engelska titlar eng. Fellow {1. fä'llå), medlem.

F, tonk., fjärde tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes tonen fa.

F 1. f., mat., förk. för funktion; tonk., förk. för forte (se d. o.).

f, förk. för lat. fecit, har gjort; på recept förk. för lat. fac 1. fiat (se d. o.); på ruck-tavlan till ur förk. för eng. faster, fortare.

f., gram., förk. för femininum 1. futurum (se d. o.).

Fa, tonk., det franska och italienska namnet på tonen /.

Faamte' 1. Fahamte', ett slags bröstte. Se Angrecum och Bourhonte.

Fa'ba, lat., hot., böna. — F. ca'cao, kakaobönor. — F. calaba'ricæ, Calabarbönor. — F. dividi'vi, dividivi. — F. i'ndicæ 1. F. S:ti Igna'tii, ignatiibönan, benämning på fröna av den på Filippinerna växande busken Stry'chnos Igna'tii. Innehålla stryknin. —• F. Pe'churim, pekurimbönan, benämning på de förr officinella fröna av Nectandra Pu'chury m,a'jor och münor i Brasilien. — F. To'nco 1. Tongo, tonka-bönan benämning på fröna av Di'pterix

odora'ta och Di'pterix oppositifo'lia, tillhörande fam. Papiliona'ceæ, i Sydamerika.

Nyttjas mest som krydda på tobak. Jfr Semell.

Fa'bel {lat. fa'bula), allegorisk berättelse, som framställer en moralisk sanning 1. en praktisk levnadsregel under en från den fysiska världen lånad sinnebild; saga, dikt, i vilken djur, växter 1. livlösa föremål uppträda med mänskligt språk och mänskliga omdömen. Med fabel förstås i episka och dramatiska dikter händelsernas sammanvävnad. — Fabelepopé, se under Epos. — Fa'bula do'cet, eg. fabeln lär; sensmoral.— Fabula pallia'ta (av gr. pallium, mantel), sådana fornromerska lustspel, där ämnet, platsen och personerna äro grekiska. — Fabula togata (av lat. to'ga, mantel), fornromerska lustspel med inhemska ämnen och typer. — De te fabula narra'tur, lat., om dig berättar sagan, du kan taga åt dig fabelns moral. — Qua'n-tum no'bis notri'sque hæc fa'bula de Chri'sto profu'erit, no'tum est, det är bekant nog, huru mycket historien om Kristus gagnat oss och våra folk. {Påven Leo X.) — Fabule'ra, dikta 1. berätta fabler. — Fabuli'st, fabelförfattare. — Fabulö's fabelaktig, sagolik, diktad, osannolik, vidunderlig.

Fa'ber, lat., hantverkare, i synnerhet smed. — F. est su'æ qui'sque fortu'næ, var och en är sin egen lyckas smed. {Salhistius.)

Fa'bian, Fabia'nus 1. Fa'bius, mansnamn av {lat. fa'ba, böna).

Fabia'na, bot., se Fabianin.

Fabiani'n, farm., alkaloid, som förekommer 448

tu'her, utväxt, svulst), med., uppsvälla. — Extuberatio'n, svulst; puckel.

Extumesce'ns, lat., med., ansvällning, svulst.

Exubere'ra (av lat ex, av, ifrån, utur, och u'berj ymnig), växa frodigt, finnas i överflöd. — Exuberans, överflöd; svulstighet. — Exubera'nt, yppig, frodig, överflödig; svulstig.

Exula'nt (av lat. e'xsul)f biltog, landsflyktig.

Exulcere'ra, lat., med., förorsaka svulster, bulna. — Exulceratio'n, bulnad, varsätt-ning.

Exule'ra (av lat. e'xsul, landsflyktig), lands-förvisa, bannlysa; leva i landsflykt. — Exula'iit, landsflyktig.

Exulte'ra {lat. exsulta're), eg. hoppa upp; fröjdas, hoppa och dansa i glädje. — Exultatio'n, fröjd, jubel.

Exundatio'n (av lat. ex, av, ifrån, utur, och u'nda, våg), översvämning.

Ex u'iigue leo'nem, lat. ordspr., på klorna (igenkänner man) lejonet, 1. av frukten känner man trädet.

Ex u'su, lat., i överensstämmelse med bruket; genom begagnande.

Exuto'rium, lat., med., en med konst gjord böld, som åstadkommits för att utdraga och avleda skadliga vätskör.

Exu'vier {lat exu'mæ), de i krigsbyte tagna rustningarna av slagna fiender.

Exvo'to = Votivtavla (se d. o.).

Ex vo'to, lat., på grund av ett löfte.

Eyrbyggiasaga, isländsk ättsaga från 1200-t.

Eystein, svensk sagokomlng. Namnet lika med Östen.

Eystra salt, den fornnordiska benämningen på Östersjön.

E^yvind 1. E'ivind, fornnordiskt mansnamn, tolkat såsom: alltid segervinnare.

Ezan, arab., museimännens upprop till bön.

Eze'kiel 1. Heze'kiel, hebreiskt mansnamn (av jechåskel, Gud styrker). Namn på en av de fyra stora profeterna.

Ezida, tempel i Borsippa vid Babylon åt Nabu', lärdomens gud.

F.

F som fornromerskt tal = 40; F som forn-romerskt tal = 40,000.

F, fys., på termometrar förk. för Farenheit; elektrokem., förk. för Faraday.

F, kem., atomtecken för Fluor.

F som mynttecken betecknar en stats sjätte myntningsort.

F i engelska titlar eng. Fellow {1. fä'llå), medlem.

F, tonk., fjärde tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes tonen fa.

F 1. f., mat., förk. för funktion; tonk., förk. för forte (se d. o.).

f, förk. för lat. fecit, har gjort; på recept förk. för lat. fac 1. fiat (se d. o.); på ruck-tavlan till ur förk. för eng. faster, fortare.

f., gram., förk. för femininum 1. futurum (se d. o.).

Fa, tonk., det franska och italienska namnet på tonen /.

Faamte' 1. Fahamte', ett slags bröstte. Se Angrecum och Bourhonte.

Fa'ba, lat., hot., böna. — F. ca'cao, kakaobönor. — F. calaba'ricæ, Calabarbönor. — F. dividi'vi, dividivi. — F. i'ndicæ 1. F. S:ti Igna'tii, ignatiibönan, benämning på fröna av den på Filippinerna växande busken Stry'chnos Igna'tii. Innehålla stryknin. —• F. Pe'churim, pekurimbönan, benämning på de förr officinella fröna av Nectandra Pu'chury m,a'jor och münor i Brasilien. — F. To'nco 1. Tongo, tonka-bönan benämning på fröna av Di'pterix odora'ta och Di'pterix oppositifo'lia, tillhörande fam. Papiliona'ceæ, i Sydamerika.

Nyttjas mest som krydda på tobak. Jfr Semell.

Fa'bel {lat. fa'bula), allegorisk berättelse, som framställer en moralisk sanning 1. en praktisk levnadsregel under en från den fysiska världen lånad sinnebild; saga, dikt, i vilken djur, växter 1. livlösa föremål uppträda med mänskligt språk och mänskliga omdömen. Med fabel förstås i episka och dramatiska dikter händelsernas sammanvävnad. — Fabelepopé, se under Epos. — Fa'bula do'cet, eg. fabeln lär; sensmoral.— Fabula pallia'ta (av gr. pallium, mantel), sådana fornromerska lustspel, där ämnet, platsen och personerna äro grekiska. — Fabula togata (av lat. to'ga, mantel), fornromerska lustspel med inhemska ämnen och typer. — De te fabula narra'tur, lat., om dig berättar sagan, du kan taga åt dig fabelns moral. — Qua'n-tum no'bis notri'sque hæc fa'bula de Chri'sto profu'erit, no'tum est, det är bekant nog, huru mycket historien om Kristus gagnat oss och våra folk. {Påven Leo X.) — Fabule'ra, dikta 1. berätta fabler. — Fabuli'st, fabelförfattare. — Fabulö's fabelaktig, sagolik, diktad, osannolik, vidunderlig.

Fa'ber, lat., hantverkare, i synnerhet smed. — F. est su'æ qui'sque fortu'næ, var och en är sin egen lyckas smed. {Salhistius.)

Fa'bian, Fabia'nus 1. Fa'bius, mansnamn av {lat. fa'ba, böna).

Fabia'na, bot., se Fabianin.

Fabiani'n, farm., alkaloid, som förekommer

i den sydamerikanska solanacéen Fahia'na imhTica'ia, och anses vara ett specifikt medel mot blåskatarr.

Fabian society (Z. fe'bjän så'sajti), ett över den engelsktalande världen utbrett socialistiskt sällskap, stiftat i London 1884 (namnet efter den romerske diktatorn Fa-bius Cunctator),

Fabi'sm, med,, förgiftningssjukdom, som uppges angripa vissa personer efter förtäring av bondbönor, särskilt späda.

Fable convenue, fr. (Z. fabl kångvöny'), fabel, som man enats om (att betrakta som sann).

Fabliau, pl. Fabliaux, fr, {1. fabliå'), Fabliå', i den äldre nordfranska litteraturen en kort versifierad berättelse ur det borgerliga livet, mest med pikanta och satiriska anspelningar. Var dikten av allvarligt innehåll åter samt avsedd att sjungas, kallades den lai. Ett slags fabliaux voro de s. k. contes (se d. o.). — Fabliers, pL (1. fablie'), diktare av fabliaux.

Fabrice'ra, se under följ. ord.

Fabri'k (fr, fabrique, lat, fa'brica, av fa'ber, hantverkare, smed), större industriell inrättning för tillverkning av handelsvaror. I sammansättningar nyttjas ordet understundom om varor av dålig 1. medelmåttig beskaffenhet, t ex. fabriksknivar, fabriks-ur etc. —• Fabrice'ra, tillverka i större skala; förfärdiga; uppdikta, uppspinna.

— Fabrika'nt, person, som tillverkar 1. låter tillverka varor på en fabrik. — Fabrikant, vara, tillverkad på en fabrik. — Fabrikatio% tillverloiing av fabriksvaror.

— FabriköV, ägare av en fabrik.

Fa'bula, Fabule'ra, Fabull'st, Fabulö's, se

under Fabel,

Fac {imperat, av lat. fa'cere, göra), på recept : gör! tillverka! Jfr Fiat.

Fac., förk. för lat. facit (se d. o.).

Fasade, se Fasad,

Facchino, ital. (1. facki^nå), bärare; stadsbud; sjåare.

Face, fr., (I, fass, sv, uttal: fas), ansikte; åsyn, utseende; yta; framsida. Se f. ö. Fas, —• F. grippé (I, -pe'), alldeles hopfallet ansikte. — En face (I, ang -), mitt i ansiktet; framifrån, mittemot.)(En profil. — Facia'l, hörande till ansiktet.

Face'lia, bot., se Phacelia.

Face'tier {lat, face'tiæ), skämtsamma och kvicka infall; benämning på små uppsluppet skämtsamma berättelser från 1400-och 1500-t.

Face'tte, Facette'ra, se Fasett, Fasettera.

Fa'chwerk, ty., byggn., byggnadskonstruktioner, sammansatta av stänger ordnade i fack; skogsv., en skogsindelningsmetod.

Facia'l, se under Face.

Facia'lisförlamning, med., förlamning av ansiktsnerven.

Facie'ndum cura'vit, lat., se F. c.

Fa'cies, lat. (av fa'cere, göra), gestalt, an-

sikte; geoL, benämning på sedimentärt bergartslager med ensartad petrografisk 1. fossil karaktär, beroende på den prägel denna fått av de lokala förhållanden under vilka avlagringen skett. — F. Hippocra'-tica, med. (efter en av den forngrekiske läkaren Hippokra'tes lämnad beskrivning), dödsansikte, den skarpt markerade förändring, som försiggår i en döendes anletsdrag. — F. leonfna, med., "lejonansikte", det karakteristiska utseendet hos en spetälskesjuk.

Facil (lat, fa'cilis, av fa'cere, göra), lätt; eftergiven, foglig; vänlig; billig. — Fa'cile admi'ttitur, eg. han

framsläppes lätte-ligen, ganska försvarlig (en betygsgrad).

— Facile pri'nceps, med lätthet; obestridligt den främste, den ypperste. — Fa'cilis desce'nsus Ave'rno, lat,, lätt är nedstig-ningen till underjorden. (Vergilius,) — Facilite'ra, lätta, befordra. — Facilite't (fr, facilité), lätthet; eftergivenhet, artighet, vänlighet; tonk,, lätt arrangemang.

— Faci'lt pris, handelst,, billigt, måttligt pris.

Fa'cit, lat,, eg. det gör; aritm., det medelst räkning sökta^ch funna talet. — Facitbok, bihang till en räknebok, innehållande lösning till räkneuppgifterna.

Faci't (av gr. fake', ärt), med., inflammation i ögonpupillen.

Fa'cit experie'ntia ca'utos, lat. ordspr., erfarenheten gör försiktig, 1. bränt barn skyr elden.

Fa'cit indigna'tio ve'rsum, lat. ordspr., vreden skapar dikten. (Juvenalis.)

Fack (ty. Fack), avdelning av en hylla o. d.; hantering, yrke; vetenskapsgren; boktr., liten avdelning i en stilkast. — Fackman, person, som företrädesvis studerar en viss vetenskapsgren 1. yrke.

Fackeldans, dansk., polonäsartad dans, varvid de dansande bära facklor. Förekom i Grekland och under medeltiden vid bröllop.

Fackelros, bot., se Lythrum.

Facklor, astr., starkare lysande partier av solen.

Fackverk, se Fachwerk.

Fa<^on, fr. (1. faså'ng) 1. Faso'n, sätt; gestalt, form, skapnad; art sort; hållning. — Fa-so'ner, sätt att vara; mönster av t. ex. blommor (på tyger o. s. v.). — Fagon-tegel, tegelstenar till friser, gesimser etc.

— Fagon de parler (1. - dö parle'), blotta talesätt, tomma ord, fraser. — Faeonne'ra 1. Fasone'ra, forma, bilda; giva prydnad åt (ett arbete). — Fasonne'rad (om tyger, papper m. m.) med invävda 1. intryckta blommor 1. andra prydnader. — Sans fa^on (1. sang faså'ng), utan omständigheter.

Faconrom (1. fakå'ngråmm), konstgjord rom (se d. o.), består av brännvin, sockerkulör och esterarter.

Fagon-tråd (1. faså'ng-), se Dessin-tråd,

Facsi'mlle, Facsimile'ra, se Faksimile.45Ö

Fa'cta, se Factum.

Factice, fr, (L -ti'ss, sv. uttal.: -ti's), konstgjord, hopgjord. — Factice-samling, samlingsband av olika skrifter i samma ämne.

— Fakticitet, egenskapen att vara konstgjord. Ordet ofta felaktigt använt i bet. faktiskhet.

Factor, se Faktor,

Factory weight, eng. {1. fä'ktöri oä't), faktorivikt, en bengalisk vikt (Vio större än basarvikten).

Facto'tum, se under följ. ord.

Fa'ctum, pl. Fa'cta, lat. (av fa'cere, göra), handling; faktum, verklig händelse, sakförhållande, erkänt rön. — Fa'cta do'cent, Fakta lonquu'ntur, fakta tala. — De fa'cto, i verkligheten, enl. vad erfarenheten visar, på grund av sakförhållande.) (De jure.— De fa'cto et a'bsque 3u're, egenmäktigt och rätts vidrigt. — Facto'tum, eg. gör allt; "allt i allom", oumbärlig hjälpreda. — Faktum infe'ctum fi'eri non po'test, gjord handling kan icke göras ogjord (1. ändras).

— Spe'cies fa'cti, jur., framställning av det skedda. — Fa'ktisk, verklig, grundad på händelser, bevisad genom

händelser.

Fac'ture, fr. (1. fakty^r), se Faktur.

Fa'ctus est Do'ininus prote'ctor me'us, lat.. Herren är vorden min beskyddare. (Ett av Karl XI :s och Karl XII:s valspråk.)

Fad, da.j fat; danskt rymdmått = omkr. 263 1.

Fadaise, fr. {1. -dä's), se följ. ord.

Fadd {fr. fade), omsmaklig; matt, platt. — Faddist, lindrigt sinnessjuk. — Fadä's {fr. fadaise), dumhet, platthet.

Fa'den, ty., famn, tyskt längdmått = 1,8828 m.

Fadäs, se under Fadd.

Fæ'ces, lat., drägg, bottensats; exkrementer.

— Fæca'l, med., fekal, som hör till avföringen, t. ex. fekal lukt, fekala kräk-ningar. — Fæcule'nt, dräggartad, grumlig.

Faenna, en av chariterna (se d. o.).

Fa'eton, gr. myt., "den glänsande", ett binamn till solguden Helios; namn på solgudens son, som då han oförsiktigt körde solens vagn, av Zeus nedstörtades i floden Eridanos; även ett slags lätt, vanligen två-hjulig, fransk vagn samt ett slags öppen automobil.

Fæx, lat., farm., öljäst använd som läkemedel.

Fa'fner 1. Fåfner, nord. myt., den trollkunnige Redmars son, som dräpte sin fader och bemäktigade sig hans skatter, över vilka han sedan, i skepnad av en orm, vakade på Gnitaheden. Där blev han ihjälslagen av Sigurd, vilken därefter erhöll tillnamnet Fa'fnes-1. Fåfnesbane.

Fag, eng., se Fagging-system.

Faga'les, hot., växtserie av koripetalerna. Omfattar fam. Betula'ceæ och Faga'ceæ.

Faga'ceæ 1. Fagace'er, hot. underfamilj av fam. Aynenta'ceæ, hängeväxter. Hit hör

t. ex. Casta'nea, äkta kastanj. Svenska släkten: Fa'gus och Que'rcus.

Faga'r^ hot., växtsläkte av fam. Ruta'ceæ. Tropiska träd 1. buskar, många med vacker, hård ved. — F. fla'va, lämnar västindiskt sidenträ 1. Satinträ.

— F. ptero'ta, ger det inom skeppsbygge-riet högt värderade järnträet från Jamaica.

Fagede'nisk (av gr. fage'in, äta), som fräter omkring sig. — Fagedensiskt sår, med., ett kräftartat, omkring sig frätande sår. — Fagedenlska medel, frätmedel, som begagnas för att bota denna sjukdom.

Fagertrav, hot., se Arabis.

Fagging-system, av eng. fag {1. fägg), släpa, träla; engelskt skolsystem, varvid varje yngre gosse {fag) har att i viss mån passa upp på en äldre {fagmaster), men i gengäld kan påräkna dennes beskydd.

Faggot, eng. {1. fä'ggött), "bunt, knippa"; engelsk järn- och stål vikt = 54,431 kg.

Fagine'a, lat. (av Fa'gus, bok), hot., växande på bok.

Fagocy'ter (av gr. fage'in, äta, och ky'tos, hålrum), hiol., cell med förmåga att i sig upptaga främmande småpartiklar liksom amöborna; de vita blodkropparna äro fagocyter. — Fagocyto's, fagocyternas verksamhet.

Fagocy'tIäran, med., den åsikten, att de vita blodkropparna förtära i organismen inträngda sjukdomsalstrande bakterier och sålunda äro orsak till naturläkning och immunitet.

Fagopyri'sm, v eter., egendomlig förgiftningssjukdom som angriper vissa husdjur efter förtärandet av bovete {Fagopy'rum escuWntum).

Fagopy'rum (syn. Polygo'num), hot., växtsläkte tillhörande fam. Polygona'ceæ. — F. sagitta'tum, bovete, bokvete. — F. tata'-ricum, tatarbovete.

Fagopy'rus, lat., hot., bokveteliknande.

Fago'tt, tonk., ett blåsinstrument av trä, med full, djup ton. — Fagotti'no, tenorfagott.

— Fagotti'st, person, som blåser fagott.

Fagotter, da., vedbränsle, som är för smalt

för att klyvas och därför säljes i famn blott avkapat.

Fagræ'a, hot., ostindiskt växtsläkte av fam. Logania'ceæ. — F. fra'grans, i Birma, ger det hårda, mycket varaktiga kungs-träet.

Fagrskinna, den fagra skinnboken, en fornnordisk handskrift av norska konungasagor, skriven på 1200-t. Finns numera endast i avskrifter.

Fa'gus silva'tica, hot., bok, högt träd tillhörande fam. Faga'ceæ. I sydligaste Sverige skogbildande, norrut till s. Norrland planterad. — F. asplenifo'lia, trädgårdsform med jämnbreda, svagt flikiga blad. — F. heterophy'lIa, trädgårdsform med lansettlika, djupt parflikiga blad. — F.Fahaken—Fakultet

purpu'rea, blodbok, trädgårdsform med rödbruna blad.

Faha'ken, zool.y en art boll-1. blåsfisk, Te^tro-don faha'ky allmän i Medelhavet.

Fahamte', se Angrecum.

Fa'hlerz (av gammalty. fahl, grå, och Erz, malm), miner.^ en viktig, blygrå silvermalm, som förekommer i Ungern, Saxen, Tyrolen m. fl. länder.

Fahlle^der, ty.y ej svärtat överläder av ko- 1. kalvskinn, färdigt att beredas till blankläder.

Fa'hrende Leute, ty, (L - lå'jte), kringströvande människor; spelmän, gycklare, sångare, recitatörer och skådespelare under medeltiden. En särskild grupp utgjordes av vandrande djäknar, vaganter (se d. o.).

Fa'hrenheits termome'ter, se Termometer.

Faia'ker, Faie'ker 1. Fea'ker, gr. sag., ett forntida sagofolk.

Faiblage, fr. (L fäbla'sj), remedium, lagligen tillåten obetydlig avvikelse hos de enskilda myntstyckena från föreskrivna skrot och korn.

Faiblesse, fr. (1. fäble'ss), svaghet.

Faldra {lat. Phæ'dra), gr. sag., Theseus' gemål, som hopplöst älskade sin styvson Hippolytos, hängde sig efter hans våldsamma död. Hennes öde är skildrat av Euripides (i tragedien Hippolytos), Seneca och Racine (Phèdre).

Faie'ker, se Faiaker.

Faience, /r., se Fajans.

Faille, fr. (1. faj), ett tjockt siden.

Faillible, se under Fallera.

Faina'rete, grekiskt kvinnonamn, buret av Sokrates' moder.

Fainéant, fr. (1. fänea'ng), dagdrivare; lätting.

Fair, eng. {1. fär), ärlig.

Faire, fr. {1. fär, lat. fa'cere), göra. — F. bonne mine à mauvais jeu {1. fär bånn minn a måvä' sjö), hålla god min i elakt spel. — F. suivre (l. - svi'vrö), "låta följa"; post., eftersända. Se F. S.

Fair play, eng. (1. fär plä), ärligt spel, uppriktigt handlingssätt.

Fair rents, eng. (1. fär -), skäligt arrende; arrendesummans nedsättande.

Fair trade, eng. (1. fär träd), "rättvisa handelsvillkor", engelskt slagord från 1880-t. riktat mot Free trade (se d. o.), som av motståndarna påstods avse "ensidig frihandel".

Fairy, eng. {1. fä'ri), fe, älva; häxa.

Fairy tales, eng. (1. fä'ri täls), sagor, fesagor.

Faisable, fr. (1. fäsa'bbl), görlig; tillrådlig.

Faisances (1. fäsa'ngs), arrendators åligganden utöver arrendesumman.

Faiseur (1. fäsö'r), eg. tillverkare; person, som äger förmåga att planlägga, handla, sätta i verkställighet; orostiftare, uppviglare. — F. d'esprit (Z. - despri'), kvickhets-

jägare. — F. de phrases (1. - dö fras), fras-makare.

Faisserie, fr. (1. fässeri'), genombrutet korgarbete.

Falt, fr. (1. fä), gärning; faktum. — Au falt (1. å -), i själva verket. — Vara au falt, vara skicklig (i någonting). — Falt ac-compli (1. fät ackångpli'), avgjort sakförhållande, fullbordat faktum. — Faits divers (1. - divä'r), strödda nyheter.

Faja, sp. {1. fa'sja), långt, vanl. rött 1. gult skärp, som hör till den spanska national-dräkten.

Faja'ns (fr. fayence 1. faience), glaserat lergods, ogenomskinligt, glaserat porslin, oäkta porslin, uppkallat efter uppfinningsorten Faenza i Italien. Jfr Majolika.

Fakellft 1. Kaliofile't, miner., kaliumnefelin från Vesuvius.

Fakfr, arah., fattig; i Indien ett slags tiggarmunk, som ägnar sitt liv åt späkningar och andaktsövningar.

Faksekalk, se Faxekalk.

Faksfmile, lat., eg. gör lika; noggrann efter-likning av en teckning, handskrift o. d. — Faksimile'ra, göra ett facsimile.

Fa'kta, pl. av Faktum (se d. o.).

Fakticite't, se Factice och Faktis.

Faktio'n (lat. fa'ctio), anhang, parti; sam-mangaddning. — Faktioni'st, partigäng-are. — Faktiö's, orostiftande, upprorisk.

Fa'ktis (av fr. factice, konstgjord), konstgjord kautschuk.

Fa'ktisk, se under Factum.

Faktitfvt verb, se under Kausativ.

Faktiö's, se under Faktion.

Fa'ktor, lat., eg. tillverkare; uppsyningsman över en handel, ett boktryckeri m. m., verkmästare ; person, som mottager och besörjer uppdrag (= kommissionär); medverkande (betydelsefull) omständighet. — Fakto'rer, pl., mat., de tal, som ingå i en multiplikation; fig., krafter, genom vilkas medverkan ett helt framstår såsom pro-, dukt. — Faktori', nederlagsplats å främmande ort; europeisk handelsplats i främmande världsdelar. — Gevärsfaktori', se under Gevär.

Fakto'tum, se Factotum.

Fa'ktum, pl. Fa'kta, se Factum.

Faktu'r (av lat. fa'cere, göra), tonk., ett musikstyckes inre byggnad, sättet, varpå det är hopkommet; även = mensur (se d. o.); konstt., ett konstverks teknik, ut-föringssätt.

Faktu'ra, handelst., en köpmans räkning på varor, som levererats. — Faktu'rabok, den hjälpbok, vari kopior av ingångna fakturor införas.

Fakultatfv, se under följande ord.

Fakulte't (fr. faculté, av lat. facu'ltas, förmåga), förmåga, kraft; gåva, naturhg fallenhet; till en viss art av vetenskaper hörande avdelning av ett universitet; mat., produkten av ett antal efter varandra föl-452

jande tal från 1 räknat. — Fakultets vetenskaperna, teologi, juridik, medicin och filosofi. — Fakultativ, överlämnad åt ens eget gottfinnande; frivillig.)(Obligatorisk.

Fakundite't (lat, facu'nditas), vältalighet, talaregåva, talförhet.

Fa'la, lat., ett slags belägringstorn av trä.

Fa la, ital.y tonk., benämning på ett slags flerstämmiga dansvisor, med refrängen fa la (1500- och 1600-t.).

Falaises, hes , fr. (1. lä falä's), den branta kalkbergskusten mellan Seine och Somme i Frankrike. Namnet användes även som benämning på andra liknande bildningar.

Fala'ka, arab., prygel på fotsulorna, basto-nad.

Fa'lakra (gr. falankro's, kal), med., huvudets kalhet. — Falakro'ma, ett kalt huvud; flintskalle. — Falakro'sis, hårets avfallande.

Fala'ng (gr. fa'lanx, lat. phalanx), krig sk., slaktordning, häruppställning, särdeles en viss uppställning av det macedoniska fotfolket, vilken sedermera antogs även av romarna; anat., fingerben 1. tåben. Se även Fourierism. — Falangen, en 1922 bildad sammanslutning av svenska konstnärer tillhörande moderna riktningar.

Fala'nger, anat., tårnas ben.

Falangste'r 1. Falangstär, se Fourierism.

Fala'scha 1. Fala'sja, "landsflyktiga", "abes-siniska judar", abessinisk folkstam, bosatt kring Tanasjön.

Falbala's, veckade remsor, spetsar o. d., som prydde kanten av överkjolen i damdräkten mot 1600-t:s slut. Se Falholan.

Falbola'n (fr. falhalå), veckad garnering (numera volang).

Falbs kritiska dagar, de dagar, som enl. den österrikiske hypotesmakaren Falbs väderleksspådomar hota med jordbävningar, cykloner 1. andra naturutbrott.

Falca'ria, lat. (av falx, skära), bot., skärört. — Falca'ta, -um, lat., bot., krökt som en skära.

Falca'ria vulga'ris, bot., syn. Sium falcaria (se d. o.).

Falcifo'rmis, bot. (av falx, skära), lik månskäran.

Falco, zool, falksläkte (av fam. Falco'nidæ). —• F. cherrug, tatariska jaktfalken. — F. meri'llus, stenfalken. — F. peregri'nus, pilgrimsfalken. — F. rustfcolus jaktfalken. —- F. r. ca'ndicans, grönlandsfalken. — F. subbu'teo, lärkfalken. — F. tinnu'n-culus, tornfalken. — F. vespertfnus, aftonfalken.

Falco'nidæ, zool., rovfågelfamiljen Falkfåglar. Omfattar Falkar, Gjusar, Glador, Hökar, Örnar, och Vråkar.

Fa'le, fornnordiskt mansnamn, den rustade.

Fale'rner (lat. FaWrnum vi'num) 1. Fale'rn-vin, en hos de gamla romarna mycket be-

römd vinsort, som odlades i det falerniska området i Kampanien.

Falerts, se Fahlerz.

Falhofner, nord. myt., en av åsagudarnas hästar.

Falk, 1500-talsbenämning på ett slags kanoner.

Falk, Falkar, zool., se Falco.

Falkene'rare (ty. Falkenierer), person, som inövar falkar till jakt; falkjägare. — Falkoneri' (ty. Falkonerie), konsten att inöva jaktfalkar; jakt med sådana.

Falko'n (fr. faucon, av lat. fa'lco, falk), krig sk., halvslanga, ett under Gustav I:s tid brukligt eldrör. — Falkone'tt (medelt.-lat., falco'na), ett slags mindre falkon.— Falkonettkula, en särskild, till en falkonett passande kula.

Falkoneri' (fr. fauconnerie), se Falkenerare.

Falkorden 1. Vita Falkens orden, en Sachsen-Weimarsk orden. — Den isländske falk, 1921 instiftad isländsk orden.

Falköga, miner., dets. som Krokydolit (se d. o.).

Falla'cia, lat. (av fa'llax, bedräglig), svek; log., felslut. — F. o'ptica, optiskt bedrägeri, synvilla. — Fallaciö's, bedräglig, svekfull, vilseledande.

Fa'llax, lat., bot., falsk.

Falle'ra (av lat. fa'llere, bedraga), brista, fela; upphöra att betala; avstå sin egendom åt borgenärerna. — Falli'bel, lat., 1. Faillible, fr. (1. faji'bl), bedräglig, som slår fel. — Falirt (fr. faillite), Fallisseme'nt 1. Fallissema'ng, oförmåga att betala sina skulder, egendoms avträdande till borgenärerna. Jfr Bankrutt, Cession.

Fallo'piska modertrumpeterna (lat. Tu'bæ FalWpii), anat., äggledare, två hinn-artade, med glatta muskelfibrer genom-vävda rör, belägna på ömse sidor om livmodern, över och framför äggstockarna.

Fallo's, se Fhallus.

Falsa'rius, lat. (av fa'lsus, falsk), förfal-skare. — Falsatio'n, Falsifikatio'n 1. Fal-sa'rium, bedrägeri, förfalskning. — Falsi-fika't, något som är förfalskat. — Falsifi-ka'tor, Falsa'tor, Falsifika'nt, förfalskare, bedragare. — Falsilo'quium, falsk utsaga, lögn. — Falsimo'ma, bedrägeri, falskhet. — Falsite't, falskhet, osanning. — Fa'l-sum falskhet, bedrägeri.

Falsett (fr. fausset, av faux, lat. fa/lsus, falsk, ty. Fistel), tonk., omfånget av de människoröstens toner, som överstiga den naturliga höjden (brösttoner) och som ej kunna framtvingas utan genom en pressning av strupen. — Falsetti'st, falsettsångare, kastratsångare.

Falsifika't, Falsifikatio'n, Falsifika'tor m. fl., se under Falsarius.

Fa'lso bordo'ne, ital. (fr. faux bourdon), eg. falsk bas; tonk., en cantus firmus (se d. o.), ledsagad av kvart- och sextparal-leller.

Falstaff, eng. (1. få'lstaff), komisk, lättsinnig och skrävlande figur i Shakespeares "Henrik IV" och "Merry wives of Windsor".

Fa'lsum, se under Falsarius.

Falubriljanter, Faludiamanter 1. Falujuveler, negativa avgjutningar av glasbriljanter, framställda av en tenn-blylegering. Brukas till teatersmycken, lampreflektorer o. s. v.

Faluknöl, med., i Falun och trakten däromkring endemisk struma.

Faluni't, miner., ett mineral, som förekommer på flera ställen i Falu gruva och bildas genom sönderdelning av mineralet cordierit (se d. o.).

Falurött, tekn., en av de bästa svenska rödfärgerna.

Falx, lat., skära, månskära. — F. Ce'rebri, anat., stora hjärnskäran.

Fa'ma, lat., rykte; rom. myt., ryktets gudinna. — F. cre'scit eu'ndo, ryktet växer under sin färd. ("^neiden" av Virgilius.) — F. me'ndax, det lögnaktiga ryktet. — Famo's (lat. famo'sus) 1. Famö's (fr. fameux), ryktbar, namnkunnig, utmärkt; beryktad. — Famo'sus libe'llus, smäde-skrift, nidskrift. — Sa'lva farna, med förbehåll av och utan skada för det goda ryktet.

Famatini't, miner., ett argentinskt mineral av koppar, svavel och antimon.

Famennien (1. -niä'ng), geol., översta etagen (se d. o.) i Belgiens devoniska formationsserie.

Fa'mes, lat., hunger; i romersk dikt en personifikation av hungern.

Famflia carita'tis, lat, kärlekens brödraskap. Se Familister.

Familiarite't m. fl., se under Familj.

Famili'ster, kyrkoh., medlemmar av ett i slutet av 1600-t. stiftat religionsparti i England och Holland.

Familistä'r, se Fourierism.

Famflj (lat. fami'lia, fr. famille), släkt, ätt; hushåll; härkomst; i naturalhistorien: sammanfattningen av de naturföremål, som i vissa väsentliga fall överensstämma med varandra. — En famille, fr. (1. ang fami'j), eg. tillsammans med sina anhöriga; förtroligt. — Familiarise'ra sig, göra sig bekant 1. förtrolig. — Familiari-t€'t (fr. familiarité), förtrolighet, nära bekantskap. — Familièrement (1. -Ijär-ma'ng), förtroligt; påfluget. — Familjä'r (fr. familier), förtrolig, förtrogen; väl bekant, hemmastadd. — Oü peut-on étre niieux qu'au sein de sa famille, fr. (Lo pöt ångnätr mjö kå säng dö sa fami'j), var kan man befinna sig bättre än i skötet av sin familj. (Operan "Lucile", med text av Marmontel.)

Famille rose, fr. (1. fami'j rås), "rosafärgade familjen", F. verte (1. - värt), "gröna familjen", F. jaune (1. - sjån), "gula fa-

miljen", benämningen efter huvudfärgen på olika grupper av kinesiskt porslin.

Famine, fr. (1. -mi'nn, av lat. fa'mes, hunger), hungersnöd.

Famn, gammalt längdmått = 6 fot = 1,7814 m.; vedmått: storfamn = 8X6X3 1 barrved och 8 X 6 X 2,5 f. lövträdsved, skogsfamn =6X6X3 f.

Famo's, Famo'sus libe'llus, se under Fama.

Fa'mula, Famule'ra, se under följ. ord.

Fa'mulus, lat., tjänare, uppassare; medhjälpare ; även en lärd mans biträde, i synnerhet en professors vid en högskola. Jfr Amanuens. —• Fa'mula, tjänarinna, upp-passerska. — Famula'nt, tjänstgosse. — Famulatu'r, en famulus' åligganden. — Famule'ra, tjäna, passa upp.

Famö's, se under Fama.

Fan 1. Fang, ett bantunegerfolk i v. Afrika.

Fan (1. fann), mått och vikt i Kina. Se Fen.

Fana, under slutet av medeltiden och början av nyare tiden den trupp fotfolk 1. rytteri, som följde samma fana; i Sverige endast om kavalleri.

Fana'r (nygr. Fana'ri, turk. Fene'r av fena jer, dålig ort), den del (den sämsta) av Konstantinopel, vilken efter

dettas intagande av turkarna anvisades grekerna. — Fanario'ter, de i denna del av Konstantinopel boende grekerna.

Fana'tiker (lat. fana'ticus, av lat. fa/num, helgedom, tempel), ofördragsam svärmare (t. ex. i religionssaker). — Fanatise'ra, uppelda, försätta i fanatism. — Faiia'tisk, svärmisk, ofördragsam. — Fanati'sm, svärmeri, ofördragsamhet mot olika tänkande.

Fanchon 1. Franchon (1. fangsjå^ng, frang-sjå'ng), franskt kvinnonamn, diminutiv av Franciska (se d. o.).

Fancies, se Byock.

Fancy, eng. (1. fä^nsi; fr. fantaisie), inbillning, infall. — Fancy-artides (1. -a'rtikls), modevaror. — Fancy-fair (1. -fär), utställning av kvinnliga arbeten för välgörande ändamål.

Fanda'ngo, sp., en gammal folkdans i Spanien, beledsagad av gitarr och kastanj etter, vanligen i %-takt.

Fane'ga, spanskt och portugisiskt spann-målsmått, olika på olika orter, i Spanien motsvarande 55,5 1. — Fanega'da 1. Fanega de tierra, spanskt ytmått = 64,4 ar.

Fane'r (ty. Fournier), tunna träskivor (av ädlare träslag), varmed möbler av simplare trä bekllädas. — Fane'ra, inlägga 1. bekläda möbler med dylika skivor.

Faneroga'mer 1. Phaneroga'mæ (av gr. fa-nero's, tydlig, och g a! mos, äktenskap) ,hot., den ena av de huvudgrupper, i vilka Linné indelade växtriket. De dithörande växterna hava egentliga blommor och fortplantas genom frön.)(Kryptogamer.

Fanfan, fr. (1. fanfa^ng, eg. en upprepning454

Fanfar—Farisé

av sista stavelsen av ordet "enfant", barn); smekord åt småbarn.

Faiifa'r (fr, fanfare), ett litet krigiskt, för trumpeter och pukor satt tonstycke, av smattrande och bullrande karaktär; kort jaktstycke; tecken, givet medelst trumpetstötar vid fester o. d. {ty. Tusch, eng, Flou-rish). — Fanfaren, fr. (1. fangfarång), skrävlare, storpratare. — Fanfarona'd, skryt, skrävel.

Fang, se Fan.

Fanga, gammalt portugisiskt och brasilianskt rymdmått för torra varor; som spannmålsmått 55 resp. 160 1., som sten-kolsmått närmare 8 hl.

Fango, ital., ett slags till gyttjebad använd, svagt radioaktiv mineralisk produkt från några italienska krater sjöar.

Fa'njunkare, krig sk., hos oss högsta underofficersgraden vid alla trupper med undantag av artilleriet.

Fa'nny, engelskt kvinnonamn, förk. av Fran-ciska (se d. o.).

Fanon, fr. (1. fanång), ett slags armbindel, som bäres av de katolska prästerna under mässan. — Fanons, pL, hängande band på en biskopsmössa; med., spjälor till benbrott.

Fanone, ital. (1. -nå'ne), se Orale.

Fant (ital. fante, av lat. i'nfans, barn), narraktig, opålitlig ung person.

Fant, Fa'nter 1. Langfanter, fem. Fente, norsk benämning på zigenare, tattare och landstrykare. Jfr Fark.

Fantaisie, fr. (1. fangtäsi'), tonk., fantasistycke. Jfr Fantasia.

Fantan, kinesiskt hasardspel.

Fantasi' (gr. fantasia, av fanta'zein, göra synlig), inbillningskraft, uppfinningsförmåga, inbillning; ingivelse, infall; musikstycke, som spelas utan förberedelse 1. noter, endast efter ingivelse. — Fantasi'a, i Orienten ett slags musik- och dansföreställning; i Spanien och Nordafrika ett slags krigsskådespel. — Fanta-sko'p 1. Fantasmasko'p, fys., ett slags la-terna magica (se d. o.). — Fant as mager i' (av gr. fa'ntasma, skenbild, och

agore'in, framkalla), konsten att genom optiska medel, såsom speglar o. d. framställa vålnader o. a.; även den framställda bilden. —• Fanta'st, svärmare, överspänd person.

— Fantasteri', kringirrande föreställningar utan stöd i verkligheten, svärmeri.

— Fanta'stisk, svärmisk, underlig, bisarr.

— Fantise'ra, överlämna sig åt fantasier; yra; spela utan noter 1. förberedelse, endast efter ögonblickets ingivelser. — Fanto'm (fr. fantdme), spöke, vålnad; skuggbild, inbillningsfoster.

Fa'ntasos, gr. myt., en drömgud, son till Morfeus.

Fanta'st, Fantise'ra m. fl, se under Fantasi,

Fanti, negerstam på Guldkusten.

Fantocchi'ni, ital, (I, -tåtji^ni), benämning på dockorna i marionettspelet,

Fanto'm, se under Fantasi,

Fa'num, lat,, tempel, helgedom. — F. For-tu'næ, Fortunas tempel, lyckans tempel; spelsal.

Fa pre'sto, ital., eg. skynda dig; binamn till Giordano, en ryktbar italiensk snabbmålare på 1600-t.

Faquin, fr. (1. fakä'ng), skurk, föraktlig människa; träbild, mot vilken man fordom vid karuseller rände med lansen.

Fara'd, fys., enheten för kapaciteten hos en elektrisk kondensator.

Faradayi'sm 1. Faradi'sm, med., den av engelske fysikern Faraday år 1831 upptäckta induktionselektriciteten. — Faradisatio'n, användning av induktionselektricitet i läkekonsten.

Faral, ett slags vits, särskilt guterad av Karl XV, som består i att utbyta en del av ett ord mot dess antonym (se d. o.), t. ex. mor-al, far-al.

Farandole, fr. (1. farangdå'll), 1. Farandola, provengalsk dans i ^A takt.

Fa'rao, i Gamla testamentet benämning på 9 egyptiska konungar; ett slags hasardspel med kort, varvid en person "håller banken", d. v. s. spelar mot alla de övriga.

Fa'raokatten, zool., Herpe'stes ichne'umon, ett afrikanskt skunkdjur, som dyrkades av de gamla egypterna och ofta ses avbildad på egyptiska minnesmärken.

Farbaute, Farböte, Fårböte (isL FaWhauti), eg. "den farhge sönderkrossaren"; nord, myt., Lokes fader.

Farce, se Fars.

Fard, fr, (1. far), smink. — Farde'ra (fr. färder), sminka försköna, förställa.

Faren, zool, se Abramis.

Fa'rfara, lat, (ay far, sädeskorn), hot,, mjölört.

Fargot (1. fargå'), belgisk benämning på ett kolly av vikt mellan 67 och 73 kg.

Faribole, fr, (I, -bå'll), lappri; skämt, gyckel.

Fari'na, lat. (av far, kli), mjöl. — Fari'n 1. Fari'nsocker, renat råsocker (i puder-form). — Farina ho'rdei prepara'ta, farm., preparerat kornmjöl. — Farina se-ca'lis, rågmjöl. — Farinha, palmmjöl av karnaubapalmens märg. — Farinö's (fr. farineux), mjölig, mjölaktig; målark., grå, matt (om koloriten).

Fari'na, Johann Maria, berömd eau-de-Cologne-firma i Köln.

Farina'cea, -um, Farino'sa, lat. (av fari'na, mjöl), hot., mjölig.

Farino'sæ, hot., växtserie bland monokotyle-donerna, nära släkt med LiliifWræ.

Fari'nsocker, se under Farina.

Farisé, hehr., eg. avsöndrad; bland de forna judarna medlem av ett religiöst-politiskt folkparti, motståndare till prästpartiet (saducéerna); sedermera person, som fäster sig mera vid yttre ceremonier änFark—Fasciation

vid den inre fromheten; hycklare, skrym-tare. — Farise'isk, skrymtaktig, skenhelig. — Farisei'sm, skrymteri, skenhelighet.

Fark, fem. Fyrkje, norska öknamn på zigenare 1. tattare. Jfr Fant.

Farm, eng, {fr. ferme), lantgård, arrendehemman. I Amerika även nyodling, som ej ännu hunnit bebyggas. — Farmer {1. fa'r-mör), Fa'rmare, arrendator, lantbrukare.

Fa'rmaca, lat.y farmakopéens läkemedel. Se under följande ord.

Farmace'ut 1. Farmace'vt (av gr. fa'rmakon, läkemedel), person, som bereder läkemedel efter konstens regler; person, anställd på apotek; person, som studerar farmaci. — FarmaceVtisk som rör 1. har avseende på en farmacevt. — Farmaci', läran att bereda läkemedel. — Farmakodynami'k (av gr. dy'namis, kraft), den del avfarma-kologien (se nedan), som avhandlar läkemedlens verkan på människo- 1. djurorganismen. — Farmakognosi' (av gr. gno'sis, kunskap), läran om de organiska (i synnerhet vegetabiliska) naturprodukternas användning såsom läkemedel. — Farma-kogno'st, person, som har kunskap i farma-kognosi. — Farmakokatagrafologi' (av gr. kata'y ned, grajein, skriva, och Wgos, lära), receptskrivningslära. — Farmako-kemi' 1. Farmace'vtisk kemi, kemien till-lämpad för apotekarekonsten.—Farmako-logi' (av gr. lo'gos, lära), läran om läkemedlen. F. är i allm. det gemensamma namnet för farmakognosi och farmako-dynamik (se ovan). — Farmakopé (av gr. poie'iny bereda), lärobok i konsten att bereda läkemedel och kännedomen om deras sammansättande efter receptformler och farmacevtiska operationer. — Farmakote'k, hus- 1. resapotek, läkemedelslåda.

Farmacie kandidat, se under Apotek.

Farmako-, se under Farmaceut.

Farma-Tyr, nord. myt.y ett av Odens namn.

Farm* Kand., förk. för Farmacie kandidat, se under Apotek.

Farne'se, italienskt furstehus. — Farne'siska konstverken, förr i Palazzo Farnese i Eom bevarade antika konstskatter, bl. a. Far-nesiska tjuren och Farnesiska Herkules.

Far nie'nte, se under Dolce.

Farnöte, fornsv., ressällskap, följe, i sammanställningen flock och farnöte ofta använt i gammal lagstil.

Fa'ro, ital. (av gr. fa'ros), fyrtorn. — F. di Messi'na, Messinasundet.

Faro, ett tungt, vitt portugisiskt vin.

Fa'ros (lat. Pha'rus), gr., eg. en liten ö utanför Alexandria, där ett berömt fyrtorn, "ett av världens sju underverk'^ àr 250 f. Kr.

. uppfördes; sedermera vårdtorn; fyrbåk.

Fa'rris, ett norskt mineralvatten, som fått sitt namn efter källor i närheten av sjön Farris (Farrisvand).

Fars (fr. farce; m lat. farci're, stoppa), eg.

hackad mat, färs; vanligen en art dramatisk föreställning, vari det lägre komiska har överhanden, gyckelspel. Kallas av tyskarna Posse 1. Schwank. — Farsö'r (fr. farceur), skådespelare, som blott spelar farser; skådespelare, som överdriver komiska roller; putsmakare, gycklare.

Farsang, turkiskt längdmått; persisk mil. Se Agatsch.

Farsö'r, se under Fars.

Fa'rthing, eng., det minsta engelska myntet, penny (ej fullt 2 öre); fig., något obetydligt och värdelöst.

Fa'rus, se Faros.

Far W€st, eng. (1. -oe'st), fjärran västern, d. v. s. de västliga delarna av Förenta staterna.

Fa'rynx, gr., anat., svalget, matstrupens övre ände; även strupe. — Faryngi'tis, med., inflammation i struphuvudet. — Faryngoskopi' (av gr. skope'in, se), undersökning av svalget medelst ett laryngo-skop (se d. o.). — Faryngospa'smus, kramp i matstrupen. — Faryngoto'm (av gr. te'mmein, skära), instrument, varmed operationer företagas å matstrupen. — Faryngotomi', kirurgisk operation å matstrupens övre del.

Fas (fr. face), ansikte; framsida. — Fas (gr. phase, gr. fasis, av fa'inein, lysa), ljusskifte; växling, förändring, t. ex i en elektrisk ström; astr., de olika gestalter, under vilka månen 1. planeterna synas för oss, i följd av sina olika ställningar till jorden; skede.

Fas, lat., gudomlig rätt, rätt och billigt. — Fas est et ab ho'ste doce'ri, det är riktigt att taga emot lärdomar t. o. m. av sina fiender. (Ovidius.) — Per fas et ne'fas, med rätt och orätt, genom vilka medel som helst.

Fasa'd (fr. fagade, av lat. fa'des, ansikte), hyggn., var och en av en byggnads yttersidor, i allm. dock den, där huvudingången är. — Fasadtegel, se FaQon-tegel.

Fasa'n, zool., till släktet Phasia'nus bland hönsfåglarna hörande fågel, utmärkt genom sin lysande fjäderskrud. — Fasaneri', anstalt för uppfödande av fasaner.

Fasc., förk. för lat. Fasci'culus, häfte, bunt.

Fa'sces, lat., pl, spöknippor, som fordom lik-torerna i Rom buro och däri vanlieren en bila var instucken; därav uttrycket fasces et secures, spöknippor och bilor.

Fa'sching, ty., fastlag, karneval, med därtill hörande upptåg.

Fa'scia, lat., bindel, band; anat., den hinna, som omgiver en 1. flera muskler. — F. ab-do'minis, bukfascian. — F. nu'chæ, nack-fascian. — F. pectora'lis, bröstfascian. — F. prosta'tæ, prostatakapseln. — F. super-ficia'lis, den under huden liggande allmänna kroppsfascian.

Fasciation (1. fasji-), bot., förbandning, missbildning, som yttrar sig däri, att normalt456

cylindriska växtdelar bli mer 1. mindre bandlika samt ofta vridna och veckade. — Fascie'rad, säges en växt vara, som uppvisar fasciation.

Fasci'kel (av lat. fasci'culus), bunt; samling; häfte. — Fascikule'ra, häfta 1. binda tillsammans i en bunt.

Fascicula'ris, Fascicula'ta, laU (av fascis, knippe, bunt), bot., gyttrad.

Fasci'culus, lat., anat., liten bunt, sträng 1. stränglik bildning.

Fasci'n, se Faskin.

Fascine'ra (lat. fascina're), förhäxa, förblända. — Fascinatio'n, förhäxning, för-bländning.

Fasci'sm (1. fasji^sm), av lat. fasces (se d. o.), nationell rörelse i Italien, som uppstod i samband med världskriget och nu genom ledaren, Benito Mussolini, tillvällat sig diktatorisk makt i landet. — Fasci'st, anhängare av fascismen.

Fascomilia, ett slags te, som i Grekland och Orienten nyttjas lika allmänt som kaffe hos oss, består av dekokt på blad, blommor och stjälkar av Sa'lvia pomijera.

Fa'ser, se Fas.

Fasergyps, ty., dets. som Tradig gips (se d. o.)

Faserkalk, se Atlasspat.

Fas et ne'fas, se under Fas.

Fase'tt (fr. facette), slipad yta på något föremål, i synnerhet glas och stenar. — Fasette'ra, slipa i fasetter. — Fasetterade kallas insekters ögon, när hornhinnan är delad i många smärre ytor. — Fasettögon, zooL, sammansatta ögon, som förekomma hos leddjuren.

Fasförskjutning, fys., förskjutning i tid mellan tvenne med lika period varierande elektriska fenomen.

Fashion, eng. (1. fä'sjön), sätt; skapnad; plägsed, mod, god ton. — Fashionable (1. fä'schönäbl), på modet; av god ton, som angår förnäma världen. — F. news (1. -nju's), nyheter från förnäma världen.

Faskikel, se Fascikel.

Faski'n (ital. fasci'na, av lat. fa'scis, knippa), befästn., en större knippa ris, kvistar o. s. v., vilken begagnas till fyllnadsämne vid bro- 1. vattenbyggnader 1. till fyllande av fästnings- 1. löpgravar. — Faskinkniv, en större kniv 1. huggare, varmed faski-nema avputsas. — Faskinverk, förskans-ning i vatten, gjord av faskiner.

Faso'n, Fasone'ra, se Fagon.

Fasonjärn, valsat järn av olika tvärgenom-skärning använt till maskin-, skepps-, bro- och husbyggnad.

Faso'nvin, vin, som helt 1. delvis är framställt av vatten, sprit, eterarter och socker.

Fass, ty., fat, gammalt tyskt rymdmått av växlande storlek, numera vanligen 1 hl.

Fassadi'n, en tapetfemissa av kassein, kalk

och ^mmoniakvatten. Fassft, miner,, grön pyroxénvarietet,

Fastage (1. fasta'sj; ord, bildat på franskt sätt), större fat 1. laggkärl (för vin, brännvin etc.); hildl., kolossalt fet människa.

Fa'ste, fornnordiskt mansnamn, löftesman.

Fa'ster, eng., fortare (på ruckverket i ur), förk. F 1. /.

Fa'sti, lat., pl., i det gamla Rom de dagar, då rättskipning fick äga rum.) (N e -f a s t i; förteckning över dessa dagar, högtider m. m.; även förteckning över ämbetsmän.

Fastidiö's (lat. fastidio'sus), motbjudande, förtretlig; ringaktande.

Fastigatio'n (av lat. fasti'gium, spets, gavel), hyggn., tillspetsning i form av en gavel.

Fastigia'tus, -a, -um, lat. (av fasti'gium, spets, gavel), hot., jämntoppad.

Fastingen 1. Fastings marknad hålles i april i Kristinehamn; namnet av fastan under vilken den urspr. hölls.

Fastlagen, urspr. aftonen 1. natten före fastans inträde med askonsdagen, senare fastlagssöndag, fastlagsmåndag och fettisdag, vilken tid slutligen ökades med veckorna förut, från den 3 febr. 1. ock från trettondagen räknat.

Fast marknad, handelst., då köpare äro mera benägna att bevilja än säljare att avyttra till de för tillfället noterade prisen. — Fast räkning säges man taga varor i, då man ikläder sig ovillkorlig betalningsskyldighet för vad man till försäljning på räkning bekommit.

Fastnachtsspiele, ty., pl., fastlagsspel, burleska folkskådespel, som uppfördes vid karnevalstiden under 1400-och 1500-t.

Fasto'so, Fastosame'nte, ital., tonk., präktigt, högtidligt, pompöst.

Fast räkning, se under Fast marknad.

Fat 1. Åm, gammalt rymdmått för våta varor = 157 1.

Fata'l, Fata'lier, Fatali'st m. fl., se under

Fatum.

Fa'ta Morga'na ital, eg. feen Morgana; hägring, luftspegling, optisk synvilla. Morgana var syster till konung Artur och skildras i de gamla riddarsagorna som en ryktbar trollkvinna.

Fatbur (av fornsv. fat, kläder, och bur, tillstängt rum, bod), nord. fornk., ett uthus, där kläder, husgeråd o. d. förvarades.

Fathom, eng. (1. fa'thöm), famn, engelskt längdmått = 1,828 m.

Fatige'ra (lat. /a%aVe), trötta, uttrötta. — Fatiga'nt, tröttande, mödosam. — Fatigue, fr. (1. fati'gg), tröttsamt arbete; trötthet. Jfr Strapas.

Fa'tiha en av muhammedanernas förnämsta böner, att förlikna vid de kristnas "fader vår".

Fati'ma 1. Fati'me, arabiskt kvinnonamn (av fatåma, avvänja), den barnavvänjande. Förk. Fatme. — Fatimi'der, de egyptiska kalifer, som härstammade från Muhammeds dotter Fatima och hennes gemål, AILFatiscera—Favör

457

Fatisce'ra (lat. faWscere), kem., vittra, en hos vissa ämnen förekommande egenskap att i torr luft förlora kristall vatten, så att de sönderfalla till amorft pulver.

Fa'tsia, hot., växtsläkte av fam. Aralia'ceæ. — F. japo'nica, odlas ofta i kruka under namnet A r a' 1 i a.

Fa'tua, lat.y hot., fadd, makalös.

Fatuite't (av lat. fa'tuus, enfaldig), slösint-het.

Fa'tum, lat. (pl. fata, av fari, tala), öde, bestämmelse, skickelse; såsom en personifikation av ödet i dess olika skickelser dyrkade romarna parcerna. — Fata'l, av ödet bestämd, oundviklig; sorglig, olycksbring-ande. — Fata'lia 1. Fata'li€r, jur., en i lag föreskriven tid, inom vilken något måste fullgöras, vid förlust av rättigheten att fullfölja ett mål; även viktiga dokument, som skyndsamt måste handläggas. — Fataliedag, den sista dagen under fatalie-tiden. — Fatalietimme, det timslag å fataliedagen (vanli.2:en kl. 12 f. m.), före vilket något i lag föreskrivet måste fullgöras. — Fatalfsm, tron att människans vilja och handlingar äro bundna av yttre nödvändighet, av ett oundvikligt öde. Jfr Predestination. — Fatalfst, anhängare av denna lära. —• Fatalite't, förtretlighet, vidrighet. — Sic e'unt fa'ta ho'minum, så gå människomas öden, sådant är människolivet.

Faubourg, fr. (1. fåhoW, av lat. foWis, utom, och huWgus, borg), förstad, malm. — F. St. Germain (1. - säng sjermä'ng), förstad, numera stadsdel i Paris, där den gamla franska aristokratien nedslagit sina bopålar ; även benämning på denna högadel.

Fa'uces, anat., svalget.

Fauconnier, fr. (Z. fåkånie'), falkenerare; jägare, som jagar med falkar. — Faucon-nerie (Z. -öri'), falkgård, boställe, där jaktfalkar underhållas och dresseras.

Faujasi't (1. fåsjassi't), miner., en art zeolit.

Fauka'la (av lat. fauces, strupe), språkv., språkljud, vilka frambringas genom artikulation mot svalgväggen av gomseglet (velo-faukala) 1. av tungroten {lingvo-faukala).

Fa'un {lat. fa'unus), rom. myt., skogsguden; fig., en vällusting. — Fa'una, skogsgudinnan; zool., djurbeskrivning, sammanfattningen av de för ett visst område karaktäristiska djurslagen. — Fauner, mång-dubbling av Faunus, liktydigt med satyrer. — Fa'unisk, eg. lik en skogsgud; rå; otuk-tig. Fauni'st, zoolog. — Faunistisk, som avser faunan.

Faures stapel (1. fårs -), fys., ett slags gal-vanisk stapel.

Faussaire, /r. (1. fåssä'r), förfalskare.

Fausse alarme, fr. (1. fåssala'rm, jfr Faux), blint buller; falskt alarm. — F. attaque atta'ck), anfall för §k^ns skull. —

F. couche, se under Couche. — F. queue {1. - kö), spelt., felstöt vid biljardspel.

Fa'ust, Goethes världsberömda tragedi, är uppkallad efter en ryktbar tysk svartkonstnär, doktor Faust, som levde i slutet av 1400- och början av 1500-t.

Fa'ustrecht, ty. (av Faust, knytnäve, och Recht, rättighet), nävrätt.

Fa'ustulus, rom. sag., den herde, som fann Romulus och Remus diande varginnan.

Fa'ustus, Fausti'n, manliga, och Fa'usta, Fausti'na, kvinnliga namn (av lat. fa'u-stus, -a, -um, lycklig).

Faute, fr. {1. fåt), fel, misstag; felkast. — Fauti'v (I. få-), felaktig. — Faute de mieux, fr. {1. - dö mjö), i brist på bättre.

Fauteuil, fr. (1. fåtö'j), se Fåtölj. — Fau-teuils, pl., benämning på de 40 platserna i Franska akademien.

Fautfrakt (1. fåt-) 1. Barlastfrakt {ty. Faut-fracht, fr. fauxfret, eng. dead freight), handelst., den frakt, som skall erläggas för betingat men icke i anspråk taget lastutrymme, dödfrakt.

Fa'utor, lat. (av faveWe, gynna), gynnare, understödjare. — F. deli'cti, gynnare 1. be-fordrare av en förbrytelse.

Faux {1. få), fem. Fausse {1. fåss), fr., falsk, oäkta. — Faux bourdon, se Falso bordone.

— Faux brillant {1. - brija'ng), oäkta juvel. — Faux-coup (1. -ko), felstöt, felslag.

— Faux-frais {1. -frä), se under Frais. — Faux-jour {1. -sjo'r), falsk dager. — Faux-matadors, se under Matador. — Faux-pas {1. -pa), felsteg.

Fava'cea, lat. (av fa'vus, honungskaka), hot., som en honungskaka.

Favas S. Ignacio, sp., se Anisosperma.

Fave'te Ifnguis, lat. (av fave're, gynna), eg. gynnen med edra tungor; befordren (offerhandlingen) genom andäktig tystnad! tigen! tyst! de romerska prästernas utrop vid offrens begynnelse.

Faveur, se Favör.

Faviers sprängämne se Ammonit.

Favn, da., famn, dansk-norskt längdmått; i Danmark = 1,8831 m., i Norge = 1,8821 m.; rymdmått för ved.

Favo'ner {lat. favo'nius), västanvindar.

Favo'nius = Zefyr (se d. o.).

Favora'bel, Favorise'ra, Favori't, se under Favör.

Favosftes, paleont., bikakekorall, förekommer ymnigt i Gotlands silur.

Fa'vres lag, fys., lär, att det utvecklas lika mycket värme av den galvaniska strömmen som genom förbrukningen av zinken.

Fa'vus, med., ondskorv, en hud- och hårsjukdom.

Favö'r {fr. faveur, av lat. fave're, gynna), gunst, ynnest, kärleksprov. — Taga favö'r, handelst., stiga i pris. — Favora'bel, gunstig gynnsam; fördelaktig*. — Favorise'ra, ,s:ynna. — Favorft, gunstling, älskling. ^— Favorfter, ett slags kindskägg.

Fa'xe {isl. faxi), i fornnordiska språket liktydigt med häst; brukas i sammansättningar, såsom Skenfaxe, Rimfaxe,

Gull-faxe.

Fa^xekalk, geol.y korallkalk, tillhörande yngsta kritformationen i Danmark och Sverige.

Faxis, sjöv.f ett slags sjömansgarn.

F^ya'l, ett vitt vin från den azoriska ön av samma namn. — Fayali't, miner., ett järn-rikt mineral som tillhör olivingruppen.

Faya'ns, Fayence, se Fajans.

Fayes {1. fäs) 1. Fay-Möller^ komet, astr., en 1843 av fransmannen F. upptäckt komet (med omkr. 7,5 års omloppstid), vars teori utarbetats av svensken A. Möller.

Faze'nda, pl. -das, port. {sp. hacie'nda), stor lantgård 1. större nybygge i Brasilien. — Fazenda rea'l, kronogods. — Fazendeiro -de'ro) , ägare till en stor lantgård; lantbrukare i Brasilien.

F. C., förk. för lat. facie'ndiim cura'vit, ombesörjde utförandet av.

F. D., förk. för lat. flarnen dialis (se d. o.); på engelska mynt förk. för Fide'i defe'n-sory trons försvarare; förk. för filosofie doktor.

f. d. förk. för före detta.

F dur, tonk.y durtonarten med f till grundton; förtecknas med b för h.

Fe, hem.y atomtecken för järn {lat. ferrum).

Fe {fr. fée, ital. fata, eng. fairy), i de arabiska, romanska och keltiska folksagorna ett kvinnligt, med älvorna besläktat väsen, i besittning av övernaturliga krafter.

Fea'ker, se Faiaker.

Fe'ber (lat. fe'hris, av ferve're, glöda, vara het), med.y en hela organismens sjukdom: förhöjd temperatur, hastig puls och minskad sekretion. — Febri'1, feberaktig. — Febri'fuga, pl., feberstillande medel. Se Febris.

Feberträd, se Eucalyptus globulus.

Febr. förk. för Februari.

Febril m. fl., se under Feber.

Febri'I albuminuri', med., se Albuminuri.

Fe'bris, lat., feber (se d. o.). — F. asthe'nica, feber med stark kraftnedsättning. — F. hunga'rica, fläcktyfus. — F. intermi'ttens, frossa. — F. melite'nsis, maltafeber. — F. nervo'sa, nervfeber. — F. puerpera'lis, barnsängsfeber. — F. recu'rrens, med., återfallsfeber. Se Typhus recurrens.

Februa'ri {lat. Februa'rius), åt den forn-italiske undervärldsguden Fe'bruus helgad månad, varunder de gamla romarnas försoningsfester {fe'brua) inföllo; andra månaden i året, göjemånad. — Februatio'n, (religiös) rening, försoning. — Februarirevolutionen, 1848 års revolution som utbröt i Paris den 22 febr. och genom vilken den andra franska republiken infördes.

Fe'bruus, se Februari.

Fe'bus (gr. Foibos), gr. myt., solen, solens

gud, ett binamn för Apollo. — Febuseri', ordsvall, svulstighet, bombast.

Fec., se följ. ord.

Fe'cit, lat. (avgöra), (på konstverk) efter konstnärens namn) har gjort det; förk. Fec.

Fecondité, fr. {1. fekångdite'), fruktsamhet, bördighet; titel på en berömd roman av É. Zola. Jfr Fecunditas och Fekundera.

Fecunda'tio, lat., befruktning.

Fecu'nditas, lat., bördighet, fruktsamhet.

Fed, danskt garnmått {pasma) = 204 m. för linnegarn och 150,6 m. för ullgarn.

Federa'I, fr. (av lat. fæ'dus, förbund), som angår ett statsförbund. — Federali'sm, förbundssystem. — Federalfster, federa-lismens anhängare; under franska revolutionen namn på girondisterna (se d. o. och Montagnards). — Federe'rade, förbundna; medlemmar av en förbundsstat; under inbördeskriget i Nordamerika 1861—65 partinamn för anhängarna av unionen (jfr Konfedererade). — Federatio'n, förbund, förening; statsförbund; benämning på en i England stiftad förening för främjande av sedligheten. — Federationsmatch, idrottstävling mellan två länders landslag, vilken sanktionerats av den internationella federationen inom resp. idrottsgren. — Federativ, hörande till ett förbund.

Federi'co, spansk, och Federi'go, italiensk namnform för Fredrik.

Fe'dia, bot., växtsläkte av fam. Valeriana'-ceæ. —• F. Cornuco'piæ, en sydeuropeisk sallatsväxt, algersallat, odlas ofta som prydnadsväxt.

Fée, se Fe.

Feeri', teaterstycke med sagolik utstyrsel. Jfr Fe.

Feet, eng. (1. fit), fot (pl. av foot).

Fehe'r 1. Feje'r, ung., "vit", i geografiska namn.

Fehlings lösning, kem., en efter tysken F. uppkallad lösning av kopparsulfat, vinsyra och kalilut, som användes vid analys av vissa reducerande sockerarter.

Fe'hmdomstolar, se Femdomstolar.

Fe'idias, se Fidias.

Feinschmecker, ty., finsmakare, läckergom. Jfr Gourmet.

Feinte, fr. (1. fängt, av feindre, låtsa), förställning, list, undanflykt; fäktk., fint.

Feje'r, se Feher.

Feka'l, se Fæcal (under Fæces).

Fekunde'ra (lat. fecundaWe, av fecundus, fruktsam), befrukta. — Fekundatio'n, befruktning. — Fekundite't, fruktsamhet.

Fel, lat., galla. — F. ta'uri, oxgalla. — F. vitri, glas galla.

Fela, se Fiddel.

Felb 1. Felp {ital. felpa), ett på ena sidan långhårigt tyg av silke och ull; användes bl. a. till fabrikation av cylinderhattar. Jfr Plysch.

Feldis-rasen, schweizisk nötkreatursras.

Fe'le comprehe'nsa sa'ltant mu'res in me'nsa, lat, ordspr., när katten är borta, dansa råttorna på bordet.

Félibre-förbundet, ett år 1854 (i Avignon) stiftat provensaliskt sångarförbund, med uppgift att bevara och uppliva det proveii-salska språket och skapa en sydfransk litteratur.

Feli'cia, se Felix.

Felfcia, bot., växtsläkte från Kap av fam. Compo'sitæ. Flera arter odlade som prydnadsväxter, här ofta kallade Kap-aster.

Felicissima notte!, ital. {L -tji^ssima nå'tte), "den lyckligaste natt", god natt!

Feli'cita.s, rom., myt., lyckans gudinna.

Felicite'ra {fr. féliciter, lat. felicitare), lyckönska, gratulera. — Felicitatio'n, lyckönskan.

Feli'citer sa'pit, qui alie'no peri'culo sapit, lat. ordspr., lycklig den, som blir vis av andras skada.

Feli'na, lat. (av fe'lis, katt), hot., kattartad, kattlik; zooL, kattdjurens familj.

Felfpe, spanska namnformen för Filip.

Fe'lis, zool., kattsläktet. — F. aura'ta, ostindisk guldkatt. — F. bengale'nsis, Japans och Javas tigerkatt. — F. co'nco'lor, puma.

— F. e'yra, eyrakatt. — F. leo, lejon. — F. nebulo'sa, trädleopard. — F. ocrea'ta, kafferkatt. — F. o'nca, jaguar. — F. pa'-jeros, pampaskatt. — F. parda'lis, panterkatt 1. oselot. — F. pa'rdus, leopard 1. panter. — F. ser val, serval. — F. Smi'lo-don, lat. och gr., eg. knivtandskatt, ett gigantiskt, urvärldens fauna tillhörande djur av kattsläktet med långa, knivfor-miga betar. — F. sylve'stris, vildkatt. — F. tfgris, tiger. — F. u'nica, snöleopard. — F. viverri'na, fiskkatt.

Fe'lix och Felfcia, latinskt mans- och kvinnonamn, lycklig. Mansnamnet buret av en romersk ståthållare i Judeen (52—60 e. Kr.) samt 5 romerska biskopar 1. påvar.

— F., heu nfmium felix, lat., lycklig var jag, ack alltför lycklig, ("^neiden' av Virgilius.) — F., qui po'tuit re'rum cog-no'scere ca'usas, lycklig den, som förmår utforska tingens orsaker. ("Georgica" av Virgilius.) — F. qui, quod a'mat, defe'n-dere fo'rtiter a'udet, lycklig den, som modigt vågar försvara det som han älskar. {Ovidius.)

Fella'h, pl. Fellahfn 1. FeIIa'her, arah. (av falaha, odla), jordbrukare; Egyptens jordbrukande, i största torftighet levande, befolkning.

Fella'hkorn, se Sorghum.

Fellani, afrikanskt folk. Se Fulbe.

Fellata, afrikanskt folk. Se Fulah.

Fe'lleus, -a, lat. (av fel, galla), som liknar 1. hör till gallan.

Fellihi', arah. (av fella'h, bonde), "bond-språk", den armeniska dialekten kring Mosul,

Fellode'rm (av fr. felWs, kork, och de'rma, hud), hot., det inre, av korkbarkceller bestående lagret i korkvävnaden hos trädens bark.

Felloge'n (av gr. felWs, kork, och g ene'in, födas), hot., kamhium (se d. o.), varifrån utåt korkceller och inåt korkbarkceller bildas i trädens bark.

Felloplasti'k (av gr. felWs, kork, och pla's-sein, bilda), konstsnideri (särskilt bilder av antika byggnadsverk) i korkbark.

Fellow, eng. {1. fä'llå), följeslagare, kamrat; vän; även stipendiat vid de engelska akademierna; medlem av ett lärt sällskap.

Feloni' {fr. félonie), Fe'Iony, e7ig. (mlat. feWnia), jur., överträdelse av länsrätten (såväl å länsherrens som vasallens sida); grov förbrytelse. Hos engelsmännen svårare förbrytelse i allm.

Felp, se Felh.

Felsi't, petrogr., hälleflinta. — Felsitisk struktur, petrogr., säges föreligga hos en porfyr, som är så finkornig att den för blotta ögat förefaller homogen och har ett hornliknande utseende.

Felsitoi'd, petrogr., nyare namn på hälle-flintgnejs.

Felsitporfyr består av felsitgrundmassa med däri befintliga kristaller, kvartskorn m. m.

Fel ta'uri, lat., se Fel.

Felu'ck 1. Felu'cka {ital. feluca, trol. av turk. fulk, fartyg), ett med segel och åror försett långt och smalt fartyg, som brukas i synnerhet på Medelhavet. Jfr Galä'r.

Felu'p, negerfolk i Senegambien.

Fel vftri, lat., tekn., glasgalla, en porös, vit 1. av varjehanda inblandningar färgad massa, som brukas till glasering av lerkärl.

Fem., förk. för femininum.

Fe'mdomstolar {ty. Femgerichte, av gam-malty. Fem, straff), hemliga kriminalrätter i Tyskland under medeltiden, av stor betydelse i 14 :e och 15 :e årh.

Femelin-rasen, fransk nötboskapsras.

Femfingerört, hot., se Potentilla.

Fe'mina, lat., kvinna. — Va'rium et muta'bile se'mper fe'mina, kvinnan är alltid vacklande och ombytlig. ("^neiden" av Virgilius.) — Feminell, hot., se Calendula. — Femini'n, kvinnlig. — Femini'ni ge'ntris, lat., av honkön. — Femini'num, det kvinnliga; språkv., honkön; ord av honkön.

Femini'sm {fr. féminisme), kvinnoemancipation. — Femini'st, anhängare av kvinho-emancipationen 1. kvinnosaken.

Fe'misk, miner., se Salisk.

Femkamp {gr. pe'ntatlon), sportt, en fem grenar omfattande idrottstävling.

Femme, fr. {1. famm, lat. fe'mina), kvinna. F. de chambre {1. - dö sjangbr), kammarjungfru. — F. de charge (Z. - sjarsj), hushållerska. — F. de mena ge, se under Me-nage. — F. du monde {1. - dy mångd), världsdam. — Oü est la femme? {1. o'é. la460

famm), var är kvinnan? Jfr Cherchez la femme.

Femmänning, släkting i femte led, "pyssling".

Femora'1 {lat, femora'lis, av fe'mur, lår), anat,, som angår låret. — Femora'lia, kortbyxor, kalsonger.

Femtedom {isl, fimtar domr), en på Island i början av lOOO-t. inrättad överdomstol.

Fe'mur, lat,, anat,, lår.

Fen {I, fenn) 1. Fan (eng, fun), kinesiskt längdmått = 8,5 mm.; kinesisk vikt; kinesiskt mynt = omkr. 5 öre.

Fenaceti'n, med,, ett av ättiksyra och fene-tidin bestående medel mot feber, huvudvärk och akut ledgångsreumatism.

Fenakistoskop, se Fantaskop,

Fenaki't, miner,, en olivinart.

Fenantre'n, kem,, kristalliserande kolväte, förekommande i stenkol st j ära. Fenatren-kärnan ingår i opiumalkaloider.

Fenazi'n, kem., azofenylen, organisk förening, som är modersubstans till viktiga färgämnen, t. ex. tolnylenrött och safrani-ner; farm,, dets. som Antipyrin (se d. o.).

Fender 1. Fendert, sjöv,, frihult (se d. o.) av tågvirke, fyllt med kork.

Fenere'ra (lat, feneraWi, av fe'nus, ränta), låna ut penningar på hög ränta, ockra. — Feneratio'n, ocker.

Fene'stra, lat,, fönster. — F. co'chleæ, anat,, hörselsnäckans runda öppning.

Fenetidfn, kem,, etyleter av para-amido-fenol.

Feneto'1, kem,, etylester av fenol.

Fenétrage, fr. (I, fönetra'sj), samtliga fönstren i en byggning.

Fenétres d^enfer (I, fönä'tr dangfä'rr), "helvetesfönster", öppningar i sidorna på den medeltida kvinnodräktens överklänning, genom vilka underklänningen syntes. Detta väckte mycken anstöt.

Feng, nord, myt,, eg. den fångande; ett av Odens binamn.

Fenici'n, kem,, handelsnamn för indigo-purpursvavelsyran och dess salter.

Fe'nier (eng, fenians, av irl, fian, kämpe), medlemmar av ett i England och Nordamerika utbrett, hemligt förbund, som hade för avsikt att lösrycka Irland från England och bilda en irländsk republik. — Fenfsm 1. Feniani'sm, feniernas politiska system. — Fe'nisk, som hör till 1. har avseende på fenismen.

Fe'nix, sv,, Foi'nix, gr, (lat, Phæ'nix), egypt, myt,, en underbar och helig fågel, som berättades leva i 500 år och längre, varefter han själv tillredde och besteg sitt bål, ur vars aska uppsteg en ny fågel Fenix; sinnebild av sällsynthet, odödlighet.

Fenixperioden, period om 500 år i den egyptiska tidräkningen.

Fe'nja och Me'nja, nord, myt,, två jättinnor, som åt konung Frode i Danmark drogo

kvarnen Grotte (se d. o.). — Fenjas mjöl och Men jas mjöl, fig,, guld.

Fenko'n, kem,, en kamferart i fänkåls- och tujaolja.

Fe'nnek, zool., ett namn på ökenräven (Ca'nis ce'rdo),

Fennia, nylat,, Finland; ofta brukat namn på finska alster m. m., bl. a. en tidskrift, utg. av Sällskapet för Finlands geografi.

Fe'nnica, lat,, hot,, finsk.

Fennofi'1, vän av Finland 1. dess (finska) språk.

Fennoma'n (av fe'nni, det latinska namnet på finnarna, och gr, mani'a, raseri, vurm), finskhetssvärmare, finskhetsivrare.) (Svekoman. — Fennomani', finskhets-vurmeri, en på 1840-t. i Finland uppkommen nationell rörelse mot svensk odling till förmån för finskan och finsk bildning.)(Svekomani.

Fennoska'ndia, geoL, vedertagen benämning på skandinaviska halvön (utom Skåne) och Finland, inom vilket område berggrunden till största delen utgöres av urberg.

Feno'l (av gr, fa'inein, upplysa), kem,, kallas ett derivat av bensol, vilket erhålles som biprodukt vid framställning av lysgas, och är en beståndsdel i stenkolstjära. Kallas i dagligt tal Karbolsyra (se d. o.) och användes för desinfektionsändamål. — Feno'ler, kem,, sammanfattande benämning på en grupp bensolderivat.

Feno'lftalei'n, tekn,, ett av fenol och ftal-syreanhydrid under upphettning med svavelsyra bildat ämne, som i lösning färgas intensivt rött av små mängder alkali.

FenoIftalei'npapper, kem,, ett reagenspapper (se d. o.).

Fenologi' (av gr, fa'inesthai, komma i dagen, bliva synlig, och lo'gos, lära), bot, och zooL, läran om tidpunkter och tidsföljd i växt-och djurrikets årligen återkommande livsyttringar.

Fenome'n (gr, faino'menon), eg. det, som synes; luft 1. himmelstecken; naturföreteelse; sällsam händelse. — Fenomena'1, sällsam, häpnadsväckande, utomordentlig. — Fenomenali'sm, den filosofiska åskådning, enl. vilken vi icke ha någon egentlig kunskap om tingen i sig, utan blott om den fenomenvärld, som de för vårt medvetande

framkalla. Kallas av filosofen Kant Transcendental idealism.. — Fenome-ne'll, som i filosofisk mening har karaktären av fenomen. — Fenomenogonologi' (av gr, lo'g os, lära), läran om uppkomsten och framträdandet särskilt av sjukdomsfenomen. — Fenomenologi', företeelseläran, vetenskapen om fenomenen. — Fenomenoskopi' (av gr, skope'in, se), iakttagande av fenomen.

Fenomobi'l, en trehjulig automobiltyp.

Fenosalo'l, farm,, medicinskt antiseptikum av karbolsyra, salicylsyra och mjölksyra.

Fe'nrer 1. Fe'nresulv€n, nord, myt., ett vidunder, avlat av Loke med en trollkvinna. Han ligger fängslad med bojan Gleipner, tills gudarnas skymning och världens undergång stunda.

Fens, eng., kärr (i geografiska namn).

Fensa'lar (av fornnord. fen, sjö, hav), nord. myt., eg. de djupt ned 1. vid havet belägna boningarna; gudinnan Friggs boning.

Fe'nte, no., se Fant.

Fenugreek {1. -gri'k), dets. som Bockhorns-frö. Se Trigonella.

Feny'l (av gr. fa'inein, upplysa, och hy'le, ämne, materia), kem., en radikal av kol och väte, som anses förekomma i många föreningar. — Fenylalkohol, Fenylsyra, se Karholsyra. — Fenylblått, se Azulin. — Feny'ldimety'lpyrazole'n, kem., antipyrin (se d. o.).

Fenylo'n, farm., dets. som Antipyrin (se d. o.).

Feoda'l m. fl., se under Feiidum.

Fe'odor, ryskt mans-, och Feodo'ra 1. Feo-do'sia, ryskt kvinnonamn = Teodor och Teodora 1. Teodosia (se d. o.). Namnet Feodor (ry. uttal fjå'dår), har burits av flera ryska tsarer.

Fe'odum, se Feudum.

Feracite't (lat. fera'citas), bördighet, fruktbarhet.

Feradje', turk., fotsid mantel av mörkt siden, som utomhus användas av turkiska kvinnor.

Fera'lia, lat., en hos romarna övlig fest till de avlidnas ära, som firades den 21 febr. varje år. Jfr Caristia.

Fer aut fe'ri, ne feria'ris fe'ri, lat. ordspr., uthärda (slag) 1. slå; vill du ej själv bliva slagen, så slå.

Ferax, lat., bot., fruktbar, bördig.

Fe'rdinand (av sp. Ferna'ndo [förr [-Her-nand'],-] {+Her- nand'],+} möjl. av fornty. Herinand, av heri, krigshär, och nanthjan, våga), spanskt, tyskt, österrikiskt, portugisiskt och italienskt furstenamn.

Fe'rdinandsorden 1. San Ferna'ndo-orden, spansk militärorden.

Ferekrate', se följ. ord.

Ferekra'tisk vers, metr., har följande metriska schema: — — — ^ ^ — —.

Fere'nghi, turk., franker, allmän benämning på européer i Orienten.

Fereti'na, fomitalisk gudinna med en helig källa vid foten av albanska berget.

Fere'trius, lat., (bytes-) bringaren, ett av Ju-piters binamn.

Ferga'n, farm., ett järnalbuminpreparat, använt som stärkande medel.

Fe'rgus, skotskt och gaeliskt mansnamn (av fear, man, och gut, röst, stämma).

Fergusoni't, miner., ett sällsynt svartbrunt mineral från Ytterby vid Vaxholm, innehållande många sällsynta

jordmetaller.

Fe'rier {lat. fe'riæ), pl., fridagar, vilodagar; fritid mellan skolterminerna, — Feria'1,

som vidkommer 1. har avseende på fridagar. — Feria'les li'bri, lat., böcker i den gamla kristna kyrkan, i vilka martyrernas fester voro inskrivna. — Fe'riekolonier, skollovskolonier.

Feri'k-Pascha, turk. (av arab. ferik, avdelning) , divisionsgeneral. — Ferik-i-Bahri'j je (av bahr, hav), vice-amiral.

Feringhi, se Ferhengi.

Ferma in posta, se Fermo in posta.

Ferma'n, oriktigt Firma'n (av pers. fermàn, befallning), sv. pl. Ferma'ner, en av någon muhammedansk suverän utfärdad befallning, förordning, fullmakt o. s. v., gällande viss person. Jfr Irade. — Fermanli, innehavare av ferman.

Ferma't (ital. fermata), eg. stillestånd; tonk., vilopunkt, uthållning av en not 1. paus utöver dess verkliga valör, antydes genom tecknet — Con ferme'zza, ital., med fasthet, beslutsamt.

Ferme, fr. (1. färm, av lat. fiWmus, fast, be-fästad), mejeri, arrendegård, lantgård. — Fermier (1. fermie'), förpaktare, arrenda-tor. — Fermier général, pl. Fermiers géné-raux (Z. sjenerall, - sjenerå'), kronoför-paktare, generalförpaktare, benämning på de personer, som under den s. k. "gamla regimen" i Frankrike arrenderade statens inkomster (skatterna). Institutionen ägde bestånd från omkr. 1300—1790.

Ferme'nt (lat. ferme'ntum, av ferve're, sjuda, jäsa), kem., jäsningsväckande ämnen ; de ämnen, som inom organiska kroppar förorsaka jäsnings- 1. förruttnelseföreteelser. Inom vetenskapen numera mindre bruklig benämning. Se Enzym. — Fermentatio'n, jäsning. — Fermente'ra, bringa i jäsning.

Fermento'leum, lat., kem., finkelolja. — F. sola'ni, potatisfinkelolja.

Fermentorganfsmer, mikroorganismer, som förorsaka kemiska reaktioner i sin omgivning.

Fermez la porte, fr. (1. färme' la pårt), stäng dörren!

Fermier m. fl., se under Ferme.

Fe'rmo in po'sta 1. Lettera fermo in posta,

ital., pöste restante (se d. o.).

Fernambu'ckoved, se följ. ord.

Fembock, Färnbock (förvrängning av Fer-nambuckoved), tekn., ett slags brasiliansk kärnved, varur framställes ett gult 1. brunt färgämne.

Fe'rnissa (fr. vernis, medelt.-lat. vitrinicium, av vi'trum, glas), tekn., anstrykningsmedel, som giver en slät, glänsande yta samt skyddar mot yttre intryck och fuktighet; överdraga med sådant anstrykningsmedel.

Feroce, ital. (1. ferå'tje), tonk., vilt stormande.

Ferocite't (av lat. fe'rox, vild), vildhet, grymhet, obändighet.

Fero'liaträ 1. Atlasträ fås av trädet Fer&lia guiane'nsisy tillhörande fam. Rosa'ceæ i Guiana och på Guadeloupe. Se Bois satiné.

Fero'nia, rom. myt., gammal-italisk gudinna, handelns och årsväxtens liksom de frigivna slavarnas skyddsgudinna; astr., en av småplaneterna.

Fero'nia, hot., växtsläkte av fam. Ruta'ceæ. —• F. elepha'ntum, elefantäpple, ett ost-indiskt träd, har blad som innehålla magstärkande medel. Saften utgör äkta ost-indiskt gummi, som användes till beredning av fina akvarellfärger. Veden användes till byggnadsvirke.

Ferrandais-Forez-rasen (L ferrangdä'-får-re'-), fransk nötkreatursras.

Ferrandi'ne, fr. (1. färrangdi'nn), ett slags sidentyg.

Ferra'sch, arab., "mattutbredare", i Levan-ten tjänare, som städar boningsrummen; i Medina 40 eunucker, som vakta profetens gravkapell.

Ferrati'n, farm., ett järnäggvitepreparat, som lancerats mot eljest brukliga järnpiller, men är dem underlägset. Jfr Arsen-ferratos.

Ferriammo'nium tarta'ricum, kem., Ammo-niumferritartrat (se d. o.).

Ferricya'nkalium, kem., rött blodlutsalt.

Fe'rriföreningar, kem., järnföreningar, i vilka järnet uppträder som sex-värdig dubbel-atom.

Ferrioxala't, kem., oxalsyrad järnoxid, användes inom fotografien.

Ferripyri'n 1. Ferropyri'n, farm., förening av järnklorid och antipyrin, som verkar blodstillande och sammandragande.

Ferrisulfa't, se Järnsulfat.

Ferro (sp. Hierro), den sydvästligaste av Kanarieöarna, märklig endast därför att våra kartors nollmeridian (enl. förordning av Richelieu 1634) fordom drogs över denna ö, som ansågs ligga 20° v. om Paris. Numera dragés nollmeridianen (se Meridian) allmänt över Greenwichs observa-torium.

Ferroalumi'nium, se F er r olegering ar.

Ferrobakterier 1. Järnbakterier, hot., söt-vattensbakterier, som fylla sitt energibehov genom att oxidera ferrokarbonat till ferrihydroxid vilken som ett brunt ämne avsättes i bakteriernas geleslidor. Möjl. bidraga dessa bakterier till bildningen av myrmalm. Creno'trix polyspo'ra förekommer ofta i så stora mängder i vattenledningsrör, att dessa tilltäppas.

Fe'rro cale'nte cudè'ndum est, lat. ordspr., man måste smida, medan järnet är varmt.

Ferrocya'nkalium, kem., gult blodlutsalt.

Fe'rroföreningar, kem., järnföreningar med tvåatomigt järn.

Ferrokro'm, se Ferr olegering ar.

Ferrolegeringar, legeringar med järn, i vilka övriga beståndsdelar utgöra huvudmassan. De användas inom järn- och ståltillverk-

ningen. Viktigast äro Ferromanga'n 1. Manga'njärn (med intill 80 % mangan), FerrosiWcium 1. Kiseljärn (med 50 % sili-cium), Ferr oaluminium, Ferr okrom 1. Kromjärn (30 à 75 % krom), Ferronickel, Ferrovo'lfram, Ferromolyhde'n, Ferro-vanadi'n och Ferrotita'n.

Ferromanga'n, se Ferrolegeringar.

Ferromeridianen, se Ferro.

Ferromolybde'n, se Ferrolegeringar.

Ferroneri', handelst., alla slag järnartiklar.

Ferronickel, se Ferrolegeringar.

Ferronnière, fr. (1. färronniä'r), en av pärlor, ädelstenar 1. guld bestående fruntimmersprydnad, som bäres på pannan. Ordet betyder eg. järnkrämerska, efter en mycket vacker kvinna (la belle ferronnière), som, gift med en järnkrämare, blev den franske konungen Frans I:s älskarinna och säges vara avbildad på ett i Louvren befintligt berömt porträtt, målat av den italienske målaren Leonardo da Vind.

Ferrooxala't, kem., oxalsyrad järnoxidul, användes i fotografien som framkallare.

Ferropyrfn, kem., se Ferripyrin.

Ferrosilfcium, se Ferrolegeringar.

Ferrotita'n, se Ferrolegeringar.

Ferrotypi' (av lat. fe'rrum, järn, och gr. ty'-pos, avtryck), fotografisk metod att på svartlackerat järnbleck direkt framställa positiva bilder. Användes i fotografi automater.

Ferrovanadi'n, se Ferrolegeringar.

Ferrovo'lfram, se Ferrolegeringar.

Ferrugi'neo-fu'scus, lat. (av fe'rrum, järn, och fuscus, mörk), hot., mörkt rostbrunt. — Ferrugfneus, -a, -um., lat., hot., rostbrun.

Ferru'go, lat., järnrost. — Ferrugino'sa, pL, hot, rostrik; med., järnhaltiga läkemedel. — Ferruginö's, järnhaltig.

Fe'rrum, lat., järn. — F. pulvera'tum och F. redu'ctum, farm., pulveriserat järn. Nyttjas som pulver 1. i piller.

Fersa'n, farm., järnpreparat, framställt ur nötkreatursblod och använt som läkemedel.

Ferti'l {lat. fe'rtilis), fruktbar, ymnig; fruktsam.) (Steril. — Fertilite't (lat. ferti'litas), fruktbarhet.

Fe'rto, lat. (av fe'rre, föra, bära), donation, gjord av en katolsk andlig.

Fe'rula, hot., farm., växtsläkte, hörande till fam. UmhelWferæ. Dess stjälkar och rötter avsöndra då de såras en ymnig mjölksaft, som stelnar till s. k. gummiharts. — F. Asa fætfda (Persien), F. fætida, F. pe'r-sica m. fl. ge d y v e 1 s t r ä c k. — F. gal-baniflu'a (Persien), ger galba'num. — F. Sumbul, ger s u m b u 1. — F. tingita'na, ger gummi ammoni'acum. Jfr Thymiama. Odlas jämte flera arter som prydnadsväxt.

Fe'rula, med., skena för benbrott.

Ferverdin, årets första månad enl. de muhammedanska persernas kalender (börjarFervent—Fet-tisdag

463

den 20 mars, vårdagjämningens och nyårsfestens dag).

Ferve'nt (av lat. ferve^re, sjuda), ivrig, hetsig. — Fe'rvor, lat., Ferveur, fr, {1. fer-vö'r), värme, iver, nit. — Fervesce'ra, glöda, sjuda, vredgas.

Fe'rvet o'pus, lat., arbetet sjuder (citat från Vergilius).

Fes, Fets 1. Fez, i Orienten bruklig huvudbonad av rött ylletyg med svart tofs, numera förbjuden i Turkiet,

Fesce'nmer, se följ. ord.

Fescenni'nska dikter 1. Fesce'iinier (av staden Fescennia i Etrurien), en art gammalromerska skämtdikter, vanligen i form av växelsånger.

Fess, tonk.y f, sänkt en halv ton.

Fe'sta fi'xa, F. immobflia, F. mobi'lia, se Computus ecclesiasticus.

Festin, fr. (L fästä'ng), gästabud, kalas. — Festfno, ital., maskeradbal; gästabud.

Festi'na le'nte, lat., skynda långsamt! d. v. s. skynda utan att fjäska.

Festivite't {lat. festi'vitas), högtidlighet, festlighet.

Festi'vo 1. Con festivita', ital, tonk., festligt, med högtidligt föredrag.

Fe'stivus, -a, lat., bot., täck.

Feston, fr. (1. festå'ng 1. [försvenskat] festo'n), Festo'ne, itcd. (av lat. fe'stum, fest), naturlig 1. med konst framställd sammanflätning av blommor, löv, frukter m. m. — Festone'ra, pryda med blom- 1. lövslingor.

Festu'ca (syn. Bromus, Zerna), hot., lösta, svingel, sv. växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — F. ela'tior (syn. F. prate'n-sis), ängssvingel. — F. ine'rmis, se Zerna.

— F. mollis, luddlosta. — F. ovi'na, får-svingel. — F. ru'bra, rödsvingel. — F. se-cali'na, lösta, råglosta. — F. tecto'rum, taklosta.

Festuca'cea, lat., bot., lik Festuca (se d. o.).

Fe'stum, pl. Fe'sta, lat. (av fe'stus, helig, högtidlig, glad), fest. — Festa cho'ri, korfester, kyrkliga katolska fester. — Festum apostolo'rum Petri et Pauli, katolsk fest till Petrus' och Paulus' åminnelse (29 juni). — F. asino'rum," medeltida narrfest (se nedan) till minne av den åsninna, Kristus red vid sitt intåg i Jerusalem. — F. as-sumptio'ms Mariæ, katolsk fest till åminnelse av "Jungfru Marie himmelsfärd". — F. Ca'thedræ Petri, katolsk fest till minne av aposteln Petrus' uppstigande på biskopstolen. — F. circumcisio'nis Do'mini, katolsk fest till minne av Kristi omskärelse (1 jan.). — F. conceptio'nis immacula'tæ, katolsk fest till minne av "Jungfru Marie obefläckade avlelse" (8 dec.). — F. exalta-tio'nis sa'nctæ cru'cis, korsets upphöjelse-fest, en fr. o. m. 7:e årh. firad kyrkofest, av vilken namnet Korsmässa är ett minne.

— F. fatuo'rum, follo'rum 1. stulto'rum, narrfesten, medeltida folkfest som varade

under julveckorna och motsvarade romarnas satumalier (se d. o.). — F. incarna-tio'ms 1. conceptio'nis Chrfsti, katolsk fest till minne av Jungfru Marie bedådelse. — F. præsentatio'nis, rosa'rii Mari'æ, se'p-tem dolo'rum och yisitatio'nis Marie, katolska fester till åminnelse av den heliga jungfrun. — F. purificatio'nis, kyndels-mässan, katolsk fest till minne av Jungfru Marie kyrktagning. — F. tri'um re'-gum, "tre konungars fest", epiphania-festen, som urspr. firades till åminnelse av Kristi dop. — Post festum, efter festen, d. v. s. för sent; efteråt. — FestiIo'g (av gr. lo'gos, ord, lära), förteckning över helgonfester.

Feta'I, se under Fetus.

Feta'liebröder (av lat. victua'lia, livsmedel) 1. Hättebröder, benämning på ett tyskt parti, som sökte återuppsätta den fångne konung Albrekt av Mecklenburg på Sveriges tron.

Fetblad, bot., se Sedum.

Fete, fr. (1. fät av lat. fe^stus helig, högtidlig, glad), fest, lustbarhet, gästabud. — F. champétre (Z. - sjangpä'tr), lantlig fest 1. fest i det fria. — F. de la rosière (Z. - dö la råsiä'r), "rosenfest", lantlig fest som 8 juni firas flerstädes i Frankrike till minne av helgonet Medardus, och varvid den enl. allmänna meningen dygdigaste flickan i trakten koras till "rosenjungfru" (La rosière). — F. des innocents (/. - däs innåsa'ng), "Menlösa barns dag". —F. des mörts (1. - dä mår), "alla själars dag" (den 2 nov.). — F.-dieu (1. -djö) 1. F. du saint sacrament (Z. - dy säng sakröma^ng), eg. Guds 1. det heliga sakramentets fest; Kristi-lekamensfest, som i katolska kyrkan firas torsdagen efter trefaldighetsdagen och i de tyska katolska länderna kallas Fronleichnamsfest (se d. o.). — Fetes galantes {1. - gala'ngt), "älskogsfester", benämningen på målarkonstens framställningar av rococotidens "herdeliv". — Fé-te'ra, fira, med ärebetygelse mottaga någon.

Fetia'ler (lat. fetia^lis), de gamla romarnas krigspräster, vilkas göromål bestodo i att förkunna krig och avsluta förbund.

Feti'sch (fr. fétiche, av lat. facti'cius, genom konst frambragt; fig., onaturlig, övernaturlig), avgud; livlöst föremål, som några vilda folkslag dyrka såsom gud. — Fetischi'sm, dyrkan av livlösa föremål.

Fetknopp, bot., se Sedum.

Fets, se Fes.

Fett, kem., består av organiska syror, förenade med glycerin, vilket vid passande behandling med oorganiska oxider fri-göres; fettämnen, i vatten olösliga, lösas i eter och kolsvavla samt delvis i alkohol.

Fet-tisdag, tisdagen näst efter fastlagssöndagen, s. k. på grund av den jämförelsevis starka (feta) mat, som under katolska464

tiden vankades den dagen, medan man efter den, så länge fastan varade, varken fick äta kött 1. fläsk.

Fettistel, hot,y se Sonchus.

Fett-trädet, bot, se Allanblackia.

Fettvax, se Likvax.

Fe'tus 1. Fæ'tus, lat., med,, hos djur och människor det i livmodern befintliga fostret; kallas embryo under den allra första perioden av sin bildning. — F. papyra'ceus, ett vid tvillingbörd av den andra tvillingen tillplattat foster. — F. sangui'no le'ntus, dött foster, som börjat upplösas i sitt eget blod. —• Feta'l 1. Fæta'l, som rör foster.

Fetva, arab. (av af ta, avgiva ett utlåtande), domslut, ett skriftligt juridiskt utlåtande, som en turkisk mufti meddelar över någon tvistemålsfråga; även storvisirens bekräftelse av en dödsdom.

Feu, fr. (1. fö, av lat. fo'cus, härd), eld. — Feu fichant, se under Fichera. — Le feu sacré (Z. lö - säkre'), den heliga elden; snillets, hänförelsens eld. — Feux, pL, en aktörs flitpenningar.

Feu, fr. (1. fö), död, salig.

Fe'udum 1. Fe'odum, medelt.-lat., län, länsgods. — Feudum ecclesia'stlcum, andligt 1. kyrkolän. — Feudum heredita'rium, ärftligt län. — Feodal, som angår ett län 1. länsväsendet, läns-. — Feodal-rätt, länsrätt. — F€odali'sin, länsväsende. — Feoda-' li'st, anhängare av länsväsendet; även kännare av länsrätten. — Feodali'stisk, som rör 1. sammanhänger med länsväsendet. — Feodalite't, länsförhållande. — Feodalsystem, en statsinrättning, som innefattar en utbildad länsförfattning. — Feudata'-rius, person, som innehar förläning, vasall.

Feuillage, fr. (1. föja'sj), lövverk.

Feuillants, fr. (1. föja^ng), feuillanter, en munkorden, stiftad 1577 och uppkallad efter klostret Feuillaiit nära Toulouse. — Feuillants-klubben, fransk politisk klubb, som bildades av de moderata i Jakobin-klubben. Klubben hade sina sammanträden i Feuillantsklostret i Paris, därav namnet.

Feuille'a 1. Feville'a, bot., växtsläkte i de tropiska delarna av Amerika; dess frön användas som kräk- och laxérmedel samt med god verkan mot en del växtgifter.

Feuilleton {1. föjötå'ng), se Följetong.

Feuillette, fr. {1. föjä'tt), gammalt franskt vinmått, fastställt till 134,111., i grosshandeln dock 136,97 1. i Paris, 114 1. i Bordeaux; gammalt likörmått = 0,466 1.

Feu Saint-Antoine, fr. {1. fö sängt a'ng-tåann), Anto'museld, en epidemisk sjukdom, som under medeltiden rasade i Europa, företrädesvis i Frankrike. Antagl. = Ergotism (se d. o.).

Feville'a, bot., se Feuillea.

Fez, se Fes.

FF 1. ff, tonk., förk. för fortissimo (se d. o.).

ff., förk. för lat. fece'runt, de hava gjort;

förk. för "och följande", "finfin", "förfallen" (på växlar).

F. F. F., eng., "de tre F-en", symbol för inom Englands politiska liv framställda krav särskilt till förmån för arrendatorerna på Irland, nämligen fixity of tenure (1. -ti åvv tennjur, säkerhet mot arrendetidens plötsliga upphörande), fair rents (1. fär rättvisa arrendeavgifter) och free sale (1. fri säl, rätt för ar rendatorn att till annan person försälja sin arrenderätt).

fff., tonk., förk. för forte fortissimo.

F. F. F. F., symbol för de tysknationella gymnastikföreningarnas valspråk: Frisch, fromm, froh, frei (frisk, from, frank, fri).

Fl, zooL, se Cerastes.

Fia'ba, pl. Fia'be, ital., äventyrskomedi, ett slags förädlad commedia dell' arte från 1700-t:s slut.

Fia'ker (fr. fiacre, efter ett iriskt helgon Fiacre [Fia^crius], som var avbildad å skylten till det första hyrkuskverket i Paris), hyrvagn, åkaredroska.

Fia'l (ty. Fia'le, av osäkert ursprung), byggn., en lätt dekorativ spira, prydd med "krabbor" (blom- och bladornament) och avslutad med en "korsblomma"; den höjer sig över strävpelarna i götiska kyrkor och flankerar vimpergerna (se d. o.).

Fia'lar, se Fjalar.

Fia'le, gr., skålformigt dryckeskärl.

Fi'ant pi'lulæ, lat., härav skola piller beredas (på recept), förk. /. pil.

Fia'sco, ital. (fr. flacon), flaska; toskanskt vinmått = 2,3 1. — Göra fia'sko (av oviss uppkomst), totalt misslyckas (i synnerhet med avseende på teatraliska föreställningar) .

Fia'sko, se föreg. ord.

Fi'at, lat., det må ske, må vara. — F. appli-ca'tio, man må använda det, d. v. s. till-lämpa fabelns moral på sig själv. — F. 3 usti'tia, pe'reat mu'ndus (1. ru'at cæ'lum), rättvisa måste skipas, även om världen därvid skulle gå under (även om himlen skulle störta ned). — F. le'ge a'rtis 1. F. secu'ndum a'rtem, med. (på recept): det må tillredas enl. konstens föreskrift. — F. lux, varde ljus! — F. mixtu'ra, det må blandas. — F. volu'ntas tu'a, ske din vilje.

Fi'ber (lat. fibra), tråd, tåga; histoL, ett trådigt element i organiska vävnader: muskelfiber, nervfiber o. d. — Fibri'll, fin tråd, det finaste trådelementet i en organisk vävnad, t. ex. bindvävsfibrill. — Fibrillä'r, bestående av fina trådar. — Fibri'n, kem., ett äggviteämne, som avsöndras ur blodlymfan, då blodet stelnar; ingår som beståndsdel i muskelfibrerna. — Fibri'nferment 1. Trombi'n, det enzym i blodet som koagulerar dess fibrinogen till olösligt fibrin. — Fibrinoge'n, ett föga känt äggviteämne i blodlymfan, vilket ger upphov till fibrin. — Fibrinopla'stisk substans, kem., ett i blodlymfan förekomman-Fiber Fibris—Fidibus

de äggviteämne, som löses i svaga koksaltlösningar och utfälles därur genom kokning. — Fibrinpoly'p, polyp, bestående av fibrin. — Fibrinuri', fibrinavgång med urinen. — Fibrinö's, lik fibrin. — Fibroadeni', stark ökning av bindväven i körtlar jämte undergång av det egentliga parenkymet. — Fibrofd 1. Fibro'm, med., godartad svulst, huvudsakligen bildad av bindvävs-trådar. —• Fibroi'n, kem*, den beståndsdelen i silke, som ej löses i vatten, alkohol, eter 1. ättiksyra. Liknar till sin sammansättning lim. Fibroin är även namnet på det ämne, som utgör badsvampens vävnad. —• Fibrosft, inflammation i bindväv. — Fibrö's, trådig. — Fibrös vävnad, histoL, ett slags fast 1. senig bindväv, av vilken åtskilliga kroppsdelar hos människan och de högre djuren bestå.

Fiber, lat., bäver. Jfr Fiber zibethanicus.

Fiber Fibris, bot., se Agavefiher.

Fiber gips, ty., dets. som Trådig gips (se d. o.).

Fibergurka, se Luffa.

Fi'ber zibe'thicus, zool., bisamråtta 1. mysk-råtta, nordamerikansk gnagare, som lämnar ett högt skattat pälsverk.

Fibla, bot., namn på åtskilliga svenska örter av fam. Compo'sitæ.

Fibri'11, Fibrfn, Fibrinoge'n, Fibro'm, Fibrö's m. fl., se under Fiber.

Fi'bula, lat., spänne, agraff; arkeoL, en nål, vars utseende mer 1. mindre närmar sig den nutida säkerhetsnålens.

Fi'bula, anat., skenbenet. — Fibulä'r, som avser skenbenet.

Fica'ria, lat. (av Fi'cus, fikonträd), bot., fikonlik. Jfr Ranunculus ficaria.

Fiche, se Fisch.

Fiche'ra (fr. ficher, ital. ficcare, av lat. fi'-gere, häfta, fästa), indriva, inslå. — Feu fichant {1. fö fisja'ng), krigsh., vinkelrätt bestrykande eld.

Fichu, fr. (1. fisjy'), en liten i trekant lagd fruntimmershalsduk.

Ficoro'mska ci'stan (lat. ci'sta Fico'ronica), ett vid Palestrina i Italien upptäckt antikt skrin, med intressanta teckningar. Jfr Cista.

Fi'cus, lat., med., fikonvårta. — F. vene'rea, syfilitisk vårta.

Fi'cus, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Mora'ceæ. — F. bengale'nsis, banianträdet, är en för sitt växtsätt märklig ostindisk art. — F. ca'rica, vanliga fikonträdet, bär ätliga fikon, vilka höra till Europas viktigaste sydfrukter. — F. ceriflu'a på Java ger ett vax, använt på samma sätt som bivax. — F. ela'stica, gummiträdet, är en i växthus och hem mycket odlad bladväxt. Lämnar assamkautschuk. — F. reIigio'sa, Ostindien, ger gummi-lacka. — F. sycomo'rus, sykomoren 1. mullbärsfikonträdet, har ätliga frukter. Se Fikon.

Fida'lgo, port., se Hidalgo.

Fi'ddel 1. Fe'la, i folkspråket: fiol. — Fi'dla 1. Fila, spela fiol. — Fi'dlare, spelman. Jfr

Birfilare.

Fi'dei defe'nsor, lat., trons försvarare. Se F. D.

Fideikommiss (av lat. fideicommi'ssum, något åt ens tro, ärlighet 1. heder anförtrott), stiftelse, varigenom en egendom förklaras oförytterlig och den ordning be-bestämmes, efter vilken den skall ärvas; själva egendomen, som blivit föremål för en sådan stiftelse. — Fideikommissa'rie, arvinge till 1. innehavare av en sådan egendom.

Fidejube'ra, Fideju'ssio m. fl., se under Fides.

Fide'l (lat. fide'lis), trogen; inställsam; gemytlig. Fidelis benämndes under medeltiden vasallen för att beteckna hans förhållande till länsherren. — Fide'les, pl., de troende; de kristna i allm.)(Infide'les (de otrogna). — Fide'lio, astr., en av småplaneterna; to7ik., opera av Beethoven (Leonora). —• Fideli'ssimus, den allra trognaste, titel för konungarna av Portugal. — Fide'litas, lat., trohet. — Fide-lite't, trohet; glättigt väsen, gemytlighet.

Fide'libus fra'tribus, se Fidibus.

Fidelpapper, en toalettpappersliknande papperskvalitet.

Fi'des, lat., trohet; trovärdighet, tillförlitlighet; religiös tro; rom. myt., trohetens personifikation, i Rom dyrkad som gudinna. — Fidei defe'nsor, trons försvarare. — Fides pu'blica, offentlig trovärdighet; bekräftelse. — F. pu'nica, eg. punisk (kar-tagisk) trohet, d. v. s. trolöshet. — Bo'na fi'de, utan avsikt att bedraga; på god tro.)(Mala fide. — Bona fides, god tro. — In fi'dem, till bestyrkande av riktigheten 1. trovärdigheten. — Fidejube'ra, handelst., gå i borgen. — Fideju'ssio, borgensförbindelse. —• Fideju'ssor, borgesman. — Fi'do, ital, förtroende. Jfr Kredit. — Giva fido, skänka förtroende, lämna anstånd med betalning. — Fidu'cia, lat., förtroende, självtillit, djärvhet. — Fi'dus Acha'tes, se under Achates. — Con fiducia, ital. (1. -du'tja), tonk., med tillförsikt. — Sub fide remissio'nis, lat., i förlitande på att få den återställd (t. ex. om en utlånad bok).

Fi'des, astr., en av småplaneterna.

Fi'de, sed cui fi'das vi'de, lat. ordspr., tro, men se väl till på vem du tror.

Fi'dias (gr. Fe'idias, lat. PM dias), grekisk bildhuggare på 400-t. f. Kr., vilken av forntiden betraktades som bildhuggarkon-stens oupphunne mästare. Man säger därför alltjämt om en stor bildhuggare, att han äger "Fidias' mejsel" 1. är "en Fidias".

Fi'dibus, piptändare, tändpapper. Härledningen oviss. Några påstå det vara en sammandragning 1. förk. av orden fid-(elibus fratr]ibus (åt 1. för trofasta brö-466

der) Dessa ord utgjorde nämligen påskriften på de brev, som vid en del universitet utdelades till medlemmarna av vissa förbjudna och därför hemliga sällskap, där man drack och rökte. Kallelsebreven användes sedan vid sammankomsterna av medlemmarna att därmed tända sina pipor. Andra härleda ordet från det franska fil de hois, trä- 1. spjälksticka.

Fidi'tier 1. Fili'tier {gr. fiditia 1. filitia), gemensamma måltider i det gamla Sparta. Enl. Lykurgos' lag ålåg det varje medborgare att bidraga till och deltaga i dem.

Fi'dius di'us, rom. myt., gudomlighet, vilken liksom Fides dyrkades av de gamla romarna såsom personifikation av helgden i givna löften.

Fidja'llan 1. Fidea'llan, gaeliskt mansnamn (av fi, vrede, och dealan, blixt).

Fi'do, Fidu'cia m, fl., se under Fides.

Fidu'cit, se xmåev Schmollis.

Fief, fr. (1. fiä'ff), län, förläning.

Fier, fr. (1. fiä'r, av lat. fe'rus, vild, obändig), eg. stolt trotsig; övermodig; tvär, vid dåligt lynne, fjär, otillgänglig. — Fierabras 1. Fier-à-bras, (1. -bra'; måhända av lat. fe'ra bra'chia, kraftiga armar), namn på en äventyrsroman från 1200-t. efter en av bokens hjältar; sedermera har ordet fått betydelsen av stor-skrytare, skrävlare. — Fierame'iite, Fie'ro 1. Con fiere'zza, ital., tonk., häftigt, stolt. — Fierté, fr., stolthet.

Fiera'sfer, zool., ett fisksläkte i varmare hav.

Fieschi (1. -e'ski), en av Genuas förnämsta ätter. Bl. a. Giovanno Luigi de F., kallad Fiesco, vars idéer lämnat stoff till Schillers likanämnda tragedi.

Fifre, fr. (1. fifr), pickolaflöjt. Jfr Pifferari.

Fifth avenue, eng. {1. - äVenju), en av New Yorks förnämsta gator.

Fifth monarchy men, eng. (1. - må'nnarki -), "femte monarkiens män", puritansk sekt i England, som understödde Cromwell i hopp om upprättandet av femte monarkien, d. v. s. Kristi tusenåriga rike (efter de fyra världsmonarkierna Dan. 3: 31—45).

Fig., förk. för figur och figurlig.

Fi'garo, en av den franske författaren Beau-marchaisy i hans komedier Barberaren i Sevilla (även opera av Kossini) och Figa-ros bröllop (även opera av Mozart), skapad typ, vars utmärkande egenskaper äro förslagenhet, kvickhet och lystnad efter intriger. Ordets härledning är omtvistad; av några uppgives det vara en förvrängning av det spanska picaro, skälm. — Le Figaro, fr. (1. lö figarå') namn på en av de mest kända Paristidningarna.

Figaros bröllop, se Figaro.

Fight, eng. (1. fajt), "fäktning", kamp, boxningsmatch. — IPighter (Z. fa'jter), hård boxare.

Fighting speech, eng. {1. fa'jting spitsj), "stridstal", anförande, som eggar me-

ningsfränder till förtröstan och bekämpar motståndarna.

Figliers guldsalt, kem., dubbelsalt av guld-klorid och natriumklorid. Användes inom fotografien.

Figu'r {lat. figu'ra), gestalt, form, skapnad; teckning; bild; tonk., kort musikalisk tanke, motiv; två 1. flera med varandra förenade, hastigt på varandra följande toner, i vilkas ställe man vid enklare spel 1. sång blott skulle tagit en ton; talk., talbild, ett bildligt framställningssätt för att försköna talet. — Figu'ra, herald., sköldemärke 1. vapenbild. — Figura'bel, bildbar. Figurabilite't, kropparnas egenskap att fylla ett visst rum. — Figura'nt, Figu-ra'ntska, (i skådespel) stumma personer; (i balettdans) dansöser, som icke dansa ensamma, utan trupp vis. — Figur atio'n (av lat. figura're, giva form), tydliggörande av ett tal, ett musikstycke genom bilder (1. figurer). — Figurati'v, förebildande, bildlig, symbolisk. — Figurdans, benämning på 1600- och 1700-t:s sällskapsdans. —• Figure'ra, eg. skapa; avbilda; dansk., utföra vissa danssteg och intaga vissa ställningar i kontradanser; uppträda på ett sätt som väcker uppseende; synas, "skyldra" i en tidningsuppsats 1. d.; blott vara med för att fylla en plats. — Figura'lmusik 1. Figure'rad musik (i motsats till enkel koralmusik), sådan, som är prydd med figurer (se Figur, tonk.). — Figure'rade 1. Figu'rliga tal, Figu'rtal, mat., talserier, bildade genom successiv addition av termerna i figurtalserier. — Figuri'n {ital. figurina), liten figur, statyett; målark., bifigur, i synnerhet i bakgrunden av landskap. — Figuri'sm, teol., den åsikten att Gamla Testamentets tilldragelser endast äro bildliga framställningar av det nyas. — Figu'rlig, bildiig, oegentlig.

Fi'kon, hot., frukterna av Fi'cus ca'rica o. a. arter av släktet Ficus. Även frukter av kaktussläktet Opuntia. — Fikonkaffe, kaffesurrogat av rostade fikon. — Fikonkaka 1. Fikonost, konfekt av torrpressade fikon och mandlar. — Fikonkaktus, se Opuntia.

Fikti'v {fr. fictif, av lat. fi'ngere, bilda, dikta), uppdiktad; inbillad.) (Re el och Effektiv. — Fiktio'n, dikt; inbillning; osanning.)(Realitet. Jfr Fingera.

Fik US, bot., se Ficus.

Fil., förk. för lat. Filius (se d. o.).

Fil {fr. file, av lat. fi'lum, tråd), sträcka, rad (t. ex. av rum, vagnar o. d.).

Fila, lat., pl. av filum, tråd.

Filade'lfer, se Philadelphes.

Filadelfi' (av gr. fi'los, vän, och adelfo's, broder), broderskärlek, kärlek till nästan.

— Filade'lfiska systemet, se Cellsystemet.

— Filadelfiska sällskap, sådana, som havaFilago—Filipens

välgörenhet till ändamål. — Filade'lfos, brodersälskande, binamn på forntida konungar.

Filag'o, bot., växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Fyra inhemska arter. — F. germa'nica, klotullört. — F. monta'na, ullört, täml. allmän å grusmark.

Filale'tes {gr. filaWthes, av fi'los, vän, och alethe's, sann), sanningsvän.

Filame'nt (av lat. fi'lum, tråd), trådformig bildning; hot., ståndarsträng.

Filame'nta li'ntei tri'ti, lat., repat hellinne, charpi (se d. o.).

Filanderi' 1. Filatori', anstalt för avhaspling av silke från kokongerna.

Filantro'p {gr. fila'nthropos, av fi'los, vän, och a'nthropos, människa), människovän, person, som verkar i syfte att förbättra sina medmänniskors ställning. — Filan-tropi', människokärlek. — Filantro'pisk, människoälskande.

Filantropi'ii (se Filantrop), en av den tyske pedagogen Basedow 1774 i Dessau grundad uppfostringsanstalt. — Filantropi-ni'sm 1. Filantropi'sm, Basedows uppfost-rings- och undervisningssystem.

Filare, i studentslang förr person som avlagt "filen", d. v. s.teologisk-filosofisk, juridiskfilosofisk 1. medicinsk-

filosofisk examen.

Fila'ria, zooL, i tropiska länder förekommande hos människan parasiterande maskar. — Filari'asis, infektion av Filaria-maskar.

Fila'rmikrometer (av lat. fi'lum, tråd, gr. mikrobs, liten, och me'tron, mått), apparat, som anbringas i mikroskop, kikare o. d. instrument för att möjliggöra fina mätningar. — Filarsubstans, en del av cellinnehållet.

Filateli' (av gr. fi'los, vän, och ateWs, fri från avgifter), kunskap om in- och utländska frimärken o. a. postala värdetecken; även samlandet av dylika. — Filateli'st, person, som har kunskap om dylika värdetecken 1. samlar sådana.

Filatormaski'n, maskin för avhaspling av kokongsilke. Jfr Filanderi.

Filbertsnötter, ett slags hasselnötter.

File, se Fil. — File'ra {fr. filer), eg. spinna; virka nätformiga prydnader. — Filera sina kort, småningom uppvisa dem. — Filera tonen, tonk., låta en sångton utströmma jämnt och uthålligt, utan messa di voce (se d. o.). — Filet (Z. file'), finare nätknytning, filettarbete; verktyg, varmed bokbindare anbringar förgyllda linjer o. d.; det köttstycke av kreaturets kropp, som ligger på innersidan av rostbiffen. — Filet de boeuf (Z. - dö böff), längdryggstycket av ett nötkreatur, ett slags oxstek, rostbiff. — File'tt, boktr., bokprydnad (linje o. d.); stämpel som begagnas därtill. — Filett-arbete, se Filet.

Filé, se Filet under föreg. ord.

File'mon, grekiskt mansnamn, se Philemon. Namn på en ansedd man i Kolossai, till vilken aposteln Paulus skrivit ett av sina brev i Nya Testamentet.

File'mon och Ba'ukis, gr. sag., två makar, som gästvänligt mottagit Zevs och Hera. De räddades till tack därför vid en översvämning och fingo sin önskan att dö tillsammans uppfylld på så sätt, att de båda samtidigt förvandlades till träd.

Filen, se Filare.

File'ra, Filet, File'tt, File'ttarbete, se under File.

Filfras {ty. Vielfrass, en förvrängning av norska ordet fjeldfross, fjällkatt), zooL, Gu'lo borea'lis, järv, ett av Skandinaviens mest starka, viga och skadliga djur.

Filharmo'nisk (av gr. fi'los, vän, och harmoni'a, samklang), musikälskande. — Filharmoniska sällskap, musikföreningar.

Filhelle'n (av gr. fi'los, vän, och he'llen, grek), grekvän; särskilt var och en, som understödde grekerna i deras frihetsstrid 1821—30. — Filhelle'nisk, grekvänlig.

Fi'lia, lat., dotter. Jfr Filius.

Filia'l, Filia'ster, Filiatio'ii m. fl., se under Filius.

Filiatri' (av gr. fi'los, vän, och iatro's, läkare), kärlek till läkarevetenskapen.

Filica'les, bot., växtklassen ormbunkar.

Filiea'ulis, lat. (av fi'lum, tråd, och ca'ulis, stam), bot., med trådlik stjälk.

Fi'lices, lat. {pl. av fi'lix), hot., ormbunkar, bräkenväxter.

Filici'neæ, bot., dets. som Filicaules.

Fili'cinum, lat. (av fi'lix, ormbunke), bot., ormbunkslik 1. växande på ormbunkar.

Filifo'rmis, lat. {siV fo'rma, form), bot., trådlik.

Filigra'm, rättare Filigra'n (se d. o.). — Fili-gramsarbeten, handelst., lyxartiklar, mest av guld- och silvertråd.

Filigra'n {fr. filigrane, av lat. fi'lum, tråd, och gra'num, korn), genombrutet guldsmedsarbete; ett slags prydnadssätt för glas, varvid den ofärgade massan är genomdragen med ett nät av ofärgade, oftast vita trådar. Hos oss uttalas ordet ofta oriktigt filigrams. — Filigranglas, se Millefiori. — Filigranpapper, fint papper med intryckt nätlikt mönster.

Filigrane, fr. {1. filigra'nn), vattenstämpel (i papper).

Filikro'men, en mycket omtalad stockholmsk gatmusikant på 1810-t.

Fi'lip, se Filippus.

Filipe'ndula, lat., bot., hängande på tråd.

Filipe'ndula, bot,y växtsläkte tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Sentico'sæ. Jfr Spi-ræa. — F. hexape'tala, brudbröd, allmän å torr gräsmark, odlad med fyllda blommor. — F. ulma'ria, syn. Spiræa ulmaria (se d. o.).

Filipe'ns (av lat. fi'lum, tråd, och pe'nsum,468

hängd), med., en hudsjukdom, finne. Se Acne,

Filipi'ster, kyrkoh., anhängare av den teologiska riktning, som, representerad av Filip Melanchton, gick ut på att åvägabringa försoning och utjämna skiljaktig-heterna mellan olika trosbekännare.

Filippfk (lat, Philippica), vasst, smädligt, ljungande politiskt tal 1. skrift, så benämnd efter det tal, Demostenes höll till atenarna för att avråda dem från att giva sig under Filip av Macedonien.

Filippi'n (fr. philippiney förvrängning av ty. Vielliebchen, hjärtevän), ett slags vad, urspr. mellan personer av olika kön, varvid det gäller att vid nästa sammanträffande 1. efter en viss bestämd tid vara den förste som utropar "filippin". Den, som glömmer sig, måste giva en gåva.

Filippi'ner, se Oratorianer.

Filfppiska tal, se Filippik.

Filippo'ner 1. Lippova'ner, en sekt inom grekisk-ryska kyrkan, i slutet av 1600-t. stiftad av bonden Filip Pustosviet.

Fili'ppus 1. Fi'lip, grekiskt mansnamn (av fi'los, vän, och Mppos, häst), hästvän. På franska Philippe (1. -i'pp). Macedoniskt, franskt, tyskt och spanskt konunganamn. Motsvarar kvinnonamnet Fili'ppa 1. Fi-lippi'na, fr. Philippine (L -pi'nn).

Filipunktu'r, med., operation genom instick av nål 1. sträng.

Filistéer (hehr. pelistMm, av påla sch, ströva omkring, vandra, tåga), israeliternas grannar i s.v. delen av Palestina 1. Kanaan. — Filfster, filisté, tysk studentbenämning på icke-,studenter; även motsvarande det i svenska studentspråket begagnade uttrycket "hracka^' (se d. o.). Anledningen till den tyska benämningen säges hava varit denna: Vid ett slagsmål mellan studenter och borgare i Jena 1693 blev en student ihjälslagen. Vid dennes begravning inledde prästen sin likpredikan med de gammaltestamentliga orden: 'Tili-stéerna äro över dig. Simson". Därmed var benämningen given. — Filister-thum, ty., kälkborgaranda. — Filiströ's, brackaktig, filisterartad.

Fili't, tråformig ballistit, som i Italien användes såsom krut.

Fili'tier, se Fiditier,

Fi'lius, lat., son. — Fi'lia, dotter. — Filius legi'timus, fem. Fi'lia legi'tima, laglig 1. äkta son, dotter. — Filius (filia) natu-ra'lis, naturlig 1. oäkta son, dotter. — Filius Sa'ncti Pe'tri, Sankt Peters son, titel, som påven förlänar honom bevågna furstar. — Filia'l, eg. sonlig, dotterlig; härstammande från 1. hörande till någon anläggning av samma slag; underavdelning. — Filia'ster, styvson. — Filiatio'n, härstamning; barns förhållande 1. beroende av

föräldrarna; en dotterkyrkas förhållande till moderkyrkan.

Fi'lix fe'mina, lat., bot., honbräken. — F. mas, lat., bot., hanbräken.

Filiä'r (fr. filière), instrument för bestämning av kalibern på katetrar.

Fille, fr. (1. fij), dotter, flicka. — F. de France (1. - dö frangs), "Frankrikes dotter", fordom titel på de kungliga prinsessorna. — F. d'honneur (1. - dånnö'r), hovfröken. — F. de joie (1. - dö sjåa'), glädjeflicka, prostituerad.

Filler, ungerskt skiljemynt, varav 100 gå på en korona (se d. o.).

Filling up, eng., "utfyllnad", allmän benämning på oljefärger, som användas till grundning och utfyllnad av ojämnheter i en yta.

Film, pl. Films 1. Filmer, eng., eg en tunn hinna; en för fotografiskt ändamål preparerad celluloidhinna i rullar 1. lösa blad. Med Film 1. Filmen betecknar man numera allt som hör till kinematografien, d. v. s. det fotografiska upptagandet och återgivandet av rörliga bilder. — Film-byrå, uthyrningsbyrå för kinematografisk film. — Filmatise'ra, tillrättalägga ett manuskript för kinematografisk inspelning. — Filmdiva, skådespelerska, som uppträder i dramatiska filmer. — Filmindustri', framställningen av kinematogra-fiska filmer. — Film journal, kinematografisk framställning av dagshändelserna. — Filmkonst, en gemensamhetsbenämning för den kinematografiska framställningskonsten. — Filmstjärna, dets. som filmdiva.

Filmaro'n, farm., ett maskmedel.

Filmoge'n, kem., lösning av celluloid i aceton ("Karlsons klister").

Filo'choros (av gr. fi'los, vän, och choro's, dans), danssällskap. Se Philochoros.

Filogy'n (av gr. fi'los, vän, och gyne', kvinna), kvinnovän.)(Misogyn. — Filogyni', kärlek till 1. sympati för kvinnokönet.) (M i s o g y n i.

Filokte'tes, gr. sag., en vittberömd bågskytt, som ärvt Herkules' pilar och med hjälp av dessa åstadkom Tröjas erövring.

Filolo'g (gr.. fiWlogos, av fi'los, vän, och Wgos, tal, språk), språkvän, språkkännare, språkforskare. — Filologi', språkkärlek, språkkännedom, språkvetenskap. Till skillnad från lingvistik (studium av språkets organism, beståndsdelar och historiska utveckling) sysslar filologien med de olika språkens litteratur för att få kännedom om de idéer och tankar, som däri uttalas. — Filologisk kandidatexamen, till år 1844 den förra av de två avdelningar, i vilka filosofie kandidatexamen avlades vid Lunds universitet.

Filomati' (av gr. fi'los, vän, och mantha'nein, lära), vetgirighet.

Filome'le 1. Filome'la, gr. (av fi'los, vän, och me'los, sång), näktergal; gr. sag., namn på en grekisk konungadotter, vilken, våld-Filometor—Finanser

469

tagen av sin systers make, den traciske fursten Terevs, till hänmd mördade dennes son och av honom anrättade en måltid åt fadern. För att rädda henne undan Terevs hämnd förvandlades hon av gudarna till en näktergal.

Filome'tor, gr., "den moderälskande", binamn på egyptiske konungen Ptolemaios VI.

Filo'pator, gr., "den faderälskande", binamn på den egyptiske konungen Ptolemaios IV.

Filopatri', gr., fosterlandskärlek.

Filopedi' (av gr. fi'los, vän, och pai's, gen. paido's, gosse, barn), kärlek till barn samt deras uppfostran och vård.

Filoposi', gr., lust till starka drycker.

Filose'nsilke, garn av silkesavfall.

Filoso'f (gr. fiWsofos, av filos, vän, och sofi'a, vishet), vishetsvän; vis; förnuftsforskare, tänkare. — Filosofa'nt,

förnufts-krämare, en hantverksmässig förnuftsmänniska. — Filosofa'ster, en föregiven filosof. — Filosofe'm, filosofisk åsikt 1. sats. —• Filosofe'ra, tänka grundligt och förnuftsenligt, forska; göra slutsatser ur förnufts grunder. — Filosofi', eg. vishetskärlek; vishet, världsvishet; vetenskap om alltings yttersta grund (det absoluta) och den relativa verkligheten, såvitt den därur förklaras. — Filosofie doktor, eg. lärare i vishet; titel för den som tagit högsta lärdomsgraden inom filosofiska fakulteten vid ett universitet. — Filosofie magister, eg. mästare i vishet; filosofie doktor (se föreg. ord); numera titel på den, som vid svenskt universitet avlagt filosofisk ämbetsexamen, vilken ingår bland fordringarna för behörighet till ordinarie ämnesläraretjänst vid allmänna läroverken. — Filoso'fisk, till filosofien hörande. — Filosofiska fakulteten, enl. gängse språkbruk samtliga de universitetslärareposter och universitetsvetenskaper, som ej höra till den teologiska, den juridiska och den medicinska fakulteten. —• Filosofiska stenen, de vises sten. Jfr Alkemi. — Filosofi'sm, skenbar vishet; hycklad, djupsinnighet, sofisteri. — Philo'sophus non cu'rat, lat., det bryr en filosof sig icke om.

Filotekni' (av gr. fi'los, vän, och te'knon, barn), kärlek till barn.

Filotekni' (av gr. filos, vän, och te'chne, konst), kärlek till de fria konsterna. — Filote'knisk (gr. fiWtechnos), konst-älskande.

Filou, fr. (1. filo'), skälm, spetsbov, filur. — Filoute'ra, listigt bestjäla, bedraga. — Filouterie (1. -öri'), listig stöld, fint bedrägeri.

Fils, fr. (1. fiss), son; i förening med ett familjenamn betecknar ordet den yngre bäraren av detta, t. ex. Dumas fils, sonen D. 1. den yngre D., i motsats mot D. père, fadern 1. den äldre D.

Fi'lter 1. Fi'ltrum, medelt.~lat., allt, var-

igenom något silas för att klaras (tyg, papper o. d.). — Filtra't, den vätska, som skall filtreras 1. som filtrerats. Även den fasta återstoden. — Filtre'ra, låta en vätska 1. gas passera genom en porös kropp för att renas. — Filtre'ring och Filtratio'n, operationen och förloppet därvid. — Filtre'rpapper, ett löst, olimmat papper, som huvudsakl. användes vid filtrering. — Filtrersten, grov sandsten, varigenom man filtrerar vatten.

Filtromani' (av gr. filtron, trolldryck, och mani'a, raseri), kärlek, åstadkommen genom en trolldryck. — Fi'ltrum, se Filter; även kärleksdryck.

Filttapet, se Softtapeter.

Fi'lum, pl. Fila, lat., tråd.

Filu'r (av fr. filou), se Filou.

Fimafeng, nord. myt., "den flinke", havsguden Ägirs tjänare, som dödades av Loke.

Fimbi, dets. som Aluchiharts (se d. o.).

Fi'mbria, lat., frans. — Fimbria'tus, -a, -um, lat., bot., fransig.

Fi'mbul-Tyr, nord. myt., den store guden, ett av Odens många namn. — Fi'mbulvinter, den stora vinter, som föregår Ragnarök, varar i tre år samt bebådar asagudamas och världens undergång.

Finieta'rius, lat. (av fi'mus, gödsel), hot., växande på gödsel.

Fi'mosis (av gr. fimo'ein, snöra till), med., medfödd 1. förvärvad förträngning av förhuden. Kan opereras.

Fin., förk. för lat. Finis, slut.

Fin, fr. (1. fäng), slut. — Fin de siècle (1. -dö siä'kl), "sekelslut", ett från 1890-t. stammande, spec. parisiskt uttryck, som betecknar det ultramoderna, överretade och blaserade i den västerländska kulturen vid 1900-t:s slut. — à la fin (1. alla -), till sist, till slut.

Fina'l (av lat. fi'nis, slut), som bildar 1. har avseende på slutet av något; tonk., slutstycke, sista satsen av ett tonstycke. — Finala konjunktioner, språkv., subordine-rande konjunktioner, som uttrycka en avsikt 1. ett

ändamål. — Finalite't, en ändamålsbestämd funktion 1. verksamhet. — Finali'sm, fil, åskådning, som i motsats mot mekanismen räknar med ändamålssynpunkter i st. f. kausalitetssynpunkter.

Finance, fr. (1. fina'ngs), Financier, fr. (1. finangsie'), se under Finanser.

Finanser (1. fina'ngser, fr. finances, av gam-malfr. finer, med kontant betalning uppgöra en affär), inkomster och utgifter (i synnerhet statens); förmögenhetsställning.— Financier, fr. (1. -sie'), person, som är bevandrad i penningeangelägenheter 1. ägnar sig åt finansiella företag. — Finansdepartementet, ett av den svenska statsförvaltningens departement, där ärenden av finansiell natur beredas och föredragas. — Finansie'll, som angår statsinkomsterna; som har avseende på för-470

niögenheten. — Finansman, se Financier. — Finansminister, i dagligt tal benämning på finansdepartementets chef. — Finansrätt, rättsliga bestämmelser beträifande statens finansväsen. — Finanstull, en tull, som avser att bereda staten ansenliga inkomster samt främst träffar kolonialvaror o. a. lättare umbärliga artiklar. — FinanstulLsystem, frihandel.)(Protektion i s m.

Finansie'll, FinansieV m. fl., se under Finanser,

Finbränning, se Finering.

Fin de siècle, se under Fin.

Fi'ne, ital., tonk.y slut. — Al fine, tonk., till slutet.

Finement, fr, (1. finnma'ng, av fr. fin, fin, prydlig, lat. fini'tus, fulländad), fint; slugt, fintligt. — Fine'ss, finhet, prydlighet; sinnrikhet; slughet; grannlagenhet; konstskicklighet.

Fi'nem re'spice, lat., hav målet för ögonen.

Fine'ring, met., finbränning, den omsmält-ning, varigenom silver o. a. metaller renas från små delar av främmande ämnen.

Fines herbes, fr. (1. finns erb), eg. fina örter; benämning på en del vegetabilier, som användas vid matlagning.

Fine'ss, se under Finement.

Fingal {1. fi'njal), gaeliskt mansnamn (av fionn, furste, och geal, vit), hjältefigur i den gamla gaeliska sagodiktningen, upptagen i Ossianssångerna.

Fingalsgrottan, världsbekant basaltgrotta på ön Staffa vid Skottlands v. kust.

Finge'ra {lat. fi^ngere), dikta, hitta på. — Finge'rad, diktad. Jfr Fiktion. — Fingerad räkning, se Conto finto.

Fingeravtryck (eng. Finger prints), se Dak-tyloskopi.

Fingerborgsört, Fingerhatt, bot., Digita'lis purpu'rea, tillhör fam. Scrophularia'ceæ. Dess torkade blad utgöra drogen Fo'lia digitalis. Jfr Digitalin och Digitalis.

Fingerdjur, zool., dets. som Aye-Aye (se d. o.).

Finger lin g, sjöv., de hakar å rodret, som ingripa i motsvarande märlor i akterstäven.

Finger prints, eng., fingeravtryck; titeln på ett berömt arbete av engelsmannen Galton, som ligger till grund för fingeravtryckens moderna användning som identifieringsmedel. Jfr Daktyloskopi.

Fingersvamp, bot., se Clavaria.

Fingersättning, se Applikatur.

Fingertång, bot., en på västkusten allmän art Lamina'ria.

Fingerört, bot., se Potentilla.

Fini', fr., fulländad; fulländning.

Fi'niglacia'l tid, se Senglaciala tiden.

Fi'nis, lat., ände, slut; ändamål. — F. coro'-nat o'pus, änden kröner verket. — F. malo'rum, slut på allt ont, allt är överståndet. — F. Polo'niæ, eg. slut med Polen! (Kosciuszkps utrop i slaget yid Maciejo-

wice 1794); sedermera: allt är förlorat, det är förbi! — F. sancti'ficat me'dia, ändamålet helgar medlen, jesuitemas grundsats.

Fi'nish, eng., avslutning, slutkamp; bildl., fulländning, avrundning.

Fini'tum (av lat. fini're, begränsa), begränsat, bestämt. — Ve'rbum fini^tum, språkv., sammanfattningen av de till person, nu-merus o. s. v. bestämda formerna av ett verb.

Fi'njal, se Fingal.

Finkar, Finkfåglar, zool., se Fringillidæ.

Fi'nkel, kem., tekn., från finkelolja ej renat brännvin. — Finkeljockum (av ty. rot-välska jochem, av hebr. jajin, vin), (dåligt) brännvin. — Finkelolja, en färglös, oljelik vätska med genomträngande lukt, bildas vid alkohol jäsning samt nyttjas vid beredning av fernissor och till framställande av vissa slags frukteter.

Fi'nkelsteiner, ett rött vin från Ahrdalen.

Fi'nkenwein, ty., ett vitt vin från Elsass.

Finksläktet, zool., fågelsläktet Fringilla.

Finländare 1. Finlänning, invånare i Finland, dock oftast av svensk härstamning i motsats till Finne.

Finmålare, de holländska kabinettsmålarna.

Finn, fornnordiskt mansnamn, den fintlige; nord. myt., en dvärg 1. alv; i folksagan en jätte, som åt S :t Laurentius byggde Lunds domkyrka och vars bild finnes på en pelare i dess krypta. Sagan poetiskt behandlad av Tegner i "Gerda".

Finnar, finsk-ugrisk folkstam, företrädesvis bosatt i Finland.

Finnborge den starke, senisländsk sagohjälte.

Finnbär, bot., frukterna av Hippophaè.

Finne (gr. a'kne), med., genom stagnation och inflammation i talgkörtlar och hårsäckar uppkommen varblåsa.

Finnmyrten, bot., se Chamædaphne.

Finnros, bot., se Rosa.

Finnväv, textil., förr mycket allmän dubbelvävnad i ylle till täcken, numera mest känd i Bohuslän och Jämtland.

Finsen-behandling, med., behandling med ljusstrålar av olika slag enl. metod av nobelpristagaren N. R. Finsen. — Finsen-institutet, ett av Finsen grundat "Lys-instituf^ i Köpenhamn, som mångenstädes efterbildats.

Finska, se under följande ord.

Finsk-ugriska språk, utgöra tillsammans med samojediskan den s. k. uralska (ural-altaiska) språkstammen, och bestå av följ. huvudspråk: Finska (fi. SuomA), karelska (ö. Finland), vespiska (vid Onega-sjön och s. om Svir), votiska (i Inger-manland), ett mellanting mellan finska och estniska (nuv. Estland), liviska (Kurlands n. kust), lapska, samtliga tillhörande den öster sjö finska gruppen; mordvinska, d^lad i mokscha och ersa (kring Volga

om Volgakröken) och tjeremissiska (kring Volgakröken), utgörande Volgagruppen; votjakiska (mellan Vjatka

och Kama) och syrjänska (kring floderna Petjora och Kama) utgörande permiska gruppen; voguliska och ostjakiska (kring Ob) utgörande ob-ugriska gruppen samt slutligen ungerska 1. magyariska, som tillsammans med ob-språken anses bilda den ugriska språkgruppen.

Fint (ital.y finta, av lat. fi'ngere, låtsa), list, slughet; knep (i fäktning).

Fio'l, tonk.y vardaglig benämning på violin (se d. o.); biljardt., ett stöd för spelarens kö.

Fiole, se Phiole.

Fiona (L Fi'na) och Fionn (Z. Finn), gaeliskt mans- och kvinnonamn (av fion, sanning), den sanningsälskande.

Fio'ma, det latiniserade namnet på Fyn.

Fior di Francia, ital. (L - fra^ntja), eg. Frankrikes blomma; ett brocherat atlas-tyg.

Fiori'ngräs, bot., namn på Agro'stis stoloni'-fera.

Fiori'no 1. Fiorino d'oro, ital. (1. fiåri'nå då'rå), "guldflorin", medeltida italienskt mynt.

Fioritu'r (ital. fiorituWa, av fiori're, smycka med blommor) 1. Mane'r, tonk., prydnad i sång; figurerad musik.

Fiotispråket (av mfioti, neger), ofta brukad men mindre riktig benämning på Kisi-kongo (Kongospråket).

Fire'ngi 1. Fire'nki, turk., franker, turkarnas vanliga benämning på européer. Se Fe-renghi.

Firenze, italienska namnformen för Florens.

Firewood, eng. (1. fajr-ood), splitved, bräd-och plankstump (0,5—5,5 eng. fot), som blir över vid klampningen. Säljes på England som bränsle, lådämnen m. m.

Firkin, eng. (1. fö'rkinn), "fjärding", engelskt rymdmått för maltdrycker, numera omkr. 41 1., förr (och alltjämt i Nordamerika) 37 1. för öl, 41,5 1. för porter; föråldrad engelsk smörvikt = 25,4 kg.; såpvikt = omkr. 29 kg.

Firm, eng. (1. förm), firma (se d. o.).

Fi'rma, ital. (av lat. fi'rma're, fastställa; ty. Firma; eng. Firm; fr. raison sociale; ital. ragione 1. ditta), eg. bestyrkt underskrift; handelst., det namn, varunder ett handels- 1. fabrikshus driver sina affärer. — Firmamärke, handels- 1. varumärke. — Firmaregister, handelsregister.

Firmame'nt (av lat. firmame'ntum, stöd, fäste), himlafäste, himlavalv.

Firmame'ntsten, se Elementsten. Firma'n, oriktig form för Ferman (se d. o.).

Firn, geoL, en mer 1. mindre fast massa, bestående av iskorn, som genom samfälld verkan av sol och smältvatten samt dettas frysning bildas av den s. k. högsnön på fjällens övre men ej högsta delar. Firn-

isen ger upphov till gletscherna. — Firn-linje, snögräns.

Firniss, ty., ett handelsnamn på Bärnsten.

First, ty., byggn., takås.

First dass, eng. (1. först klas), första klassens, förstklassig.

First-rate, eng. (1. först-rät), av första rang 1. klass, bästa sort, prima.

Firth, eng. (1. förth; sv. fjord), i Skottland namn på djupa havsvikar.

Fisca'liter, se Fiskaliter under Fiscus.

Fiscal reform, eng. (1. fi^skäl rifå'm), skattereform.

Fisch (fr. fiche), spelmark.

Fischbeck-rasen, tysk nötkreatursras.

Fischietto, 11, ital. (1. ill fiskiättå), "Visselpipan", italiensk skämttidning.

Fischy, se Fichu.

Fi'scus, lat., eg. en flätad korg, fruktkorg, penningkorg; hos romarna en särskild kassa, i synnerhet den som stod till kejsarens disposition (i motsats till ærarium, den allmänna skattkammaren); räntekammare, statskassa. — Fi'skus, staten i egenskap av den, som förmögenhetsrättigheter tillkomma, "kronan". — Fiska'l, ämbetsman, som bevakar statens (kronans) rätt, allmän åklagare. — Fiskalise'ra, rannsaka, åklaga, i synnerhet för att beivra av ämbets- 1. tjänstemän begånget fel i tjänsten. — Fiska'lisk aktion, jur., åtal i hovrätt av allmän åklagare mot ämbets-1. tjänstemän för fel i tjänsten. — Fiska-lisk rätt 1. Fi'skusrätt, de rättsliga förmåner, som blivit fiskus tillerkända. — Fiska'liter, på fiskalisk väg.

Fiseti'n, kem., se Fisett-trä.

Fisettholtslack, se Fisett-trä.

Fise'tt-trä, Fise'ttholts, ved av Rhus co'tinus (fam. Anacardia'ceæ). Användes som färgträ, även under namnen oäkta gul-holts 1. ung fustik. Färgämnet kallas Fiseti'n 1. Fustün. Dess lerjordsförening Fisettholtslack.

Fisk 1. Mastfisk, sjöv., mastspår, masthål.

Fiska'l, Fiskalisk m. fl., se under Fiscus.

Fiskareringen, påvens sigillring, som bär en bild av aposteln Petrus (fiskare till yrket).

Fiskarna (lat. Pi'sces), astr., dels ett tecken i djurkretsen, dels en stjärnbild.

Fiskben, benämning på valbarder.

Fiskblåsa, byggn., se Flamboyantstil (under Flambeau).

Fiskestriler, se Striler.

Fiskgjuse, zooL, en dagrovfågel, Pa'ndion halia'etus.

Fiskgua'no, guano, beredd av torkade och malda fiskrester.

Fisk jubilee singers, se Fisk University.

Fiskleverolja 1. Fisklevertran, farm., 0'leum je'coris ase'lli, fås ur levern av flera torskarter. Brukas mot engelska sjukan och skrofler samt i lungsot.472

Fisklim, farm., Colla pi'scmmy husbloss, den inre simblåshinnan av flera slags stör-fiskar, brukas till klarande av vin och öl, till kitt, lim m. m.

Fiskmås, zool.y se Larus.

Fisk University (Z. - jonivö'siti), amerikansk högre undervisningsanstalt för negrer, grundad av filantropen C. B. Fisk. — F. jubilee singers (Z. - djobili -), kör av negersångare från Fisk University, som på 1890-t. besökte Sverige.

Fi'skus, se under Fiscus.

Fisködlor, paleont., en grupp utdöda, fisklika reptiler, Ichthyosa'uridæ.

Fi'ss, tonk., namnet på den med ett # förtecknade noten f. — F. dur, den tonart, som förtecknas med sex # och vars första ton är fiss. — F. moll, tonart, som förtecknas med tre # och vars första ton är fiss. — Fississ, f, höjt med två halvtoner.

Fissi'l (fr. fissile, av lat. fi'ndere, klyva), som låter klyva sig. — Fissilite't, klyvbarhet.

Fissipe'dia, zooL, lantrovdjur.

Fi'ssiss, se Fiss.

Fiss moll, se Fiss.

Fissu'r (lat. fissu'ra, spricka), med., sprick-formiga sår, dels i ben, dels i huden, helst där en slemhinna övergår i ytterhud. — Fissu'ra ani, med., spricka i stolgången. — F. ce'rebri latera'lis 1. F. Sy'lvii, den djupa yttre fåran mellan hjärnans tinninglob och pannlob. — F. c. longitudina'lis, mellan stora hjärnans två hälfter. — F. c. trans-ve'rsa, mellan stora och lilla hjärnan.

Fi'stel {lat. fi'stula), eg. rör; ty., falsett (se d. o.); med., rörformigt sår, som från någon av kroppens inre delar leder till dess yta. Dylika sårs svårläklighet beror därav att någon vätska ofta avledes genom dem. Jfr följ. ord. — Fistulös, fistelartad.

Ffstula, Zat., rör; med., fistel; tonk. —falsett (se d. o.). — F. a'ni, ändtarmsfistel. — F. denta'lis, tandfistel. — F. Iacryma'lis, tårfistel.

Fistuli'na hepa'tica, hot., oxtungsvamp, en förträfflig matsvamp.

Fistulo'sa, -US, lat., hot., pipig.

Fistulö's se under Fistel.

Fit, fomsv., avljudsform till fet, sluttande jord sträcka utmed vatten (Agne fit, Fittja).

Fit, e7ig. (1. fitt), färdig, redo; sportt., (om hästar i bästa möjliga träningsskick).

Fitz (av lat. fi'lius, son), gammalt normandiskt ord, som betyder son, och begagnas som första sammansättningsdel i engelska namn, t. ex. Fitz-William, Fitz-Roy, Fitz-James o. s. v. Motsvarar det skotska Mac, det irländska O', det orientaliska Ben; anger även ofta oäkta härstamning från någon kunglig, furstlig 1. annan mycket högättad person.

Five o'clock tea, eng. (1. fajv åklå^ck ti), eg. klockan-fem-te; en i Englands högre

societet vanlig visittimme (kl. 5 e. ni.), då te serveras.

Fix (fr. fixe, lat. fi'xus, av fi'gere, fästa), fast, stadig, orörlig; eldfast. — F. idé, med., en ofta av sinnessjukdom förorsakad, dominerande falsk föreställning. — F. luft, kem., kolsyra. — Fixa punkter, fys., termometerns frys- och kokpunkt. Jfr Fixpunkt. — Fixatio'n 1. Fixe'ring, fästande (t. ex. av en fotografisk bild på en beredd plåt); fastställande av priser m. m.; förvandling i fast form. — Fixati'v, preparat (fixersprit) för fästande av kol- 1. blyertsteckningar på papper. — Fixatö'r, apparat för anbringande av fixersprit på en teckning. — Fixe'r^ fastställa, bestämma; häfta, fästa; göra hård 1. stadig (om flytande ämnen). — Fixe'ra någon, skarpt betrakta någon. — Fixerat pris, handelst., en gång för alla fastställt pris. —• Fixite't, stadighet, fasthet, eldfasthet. — Fixpunkt, vanligen i berg fastslagen metalldubb, vars höjd genom ett visst noll-plan bestämts genom avvägning. — Fi'xum, något fastställt, bestämt. — Fixum sala'rium, bestämd årlig inkomst. —• Prix fixe, fr. (1. pri ficks), handelst., fast, bestämt pris.

Fixity of tenure, eng. (1. fi'ksiti åv te^njur), arrendets ouppsägbarhet. Jfr F. F. F.

Fi'xstjärnor (se Fix), astr., kallas de himlakroppar, vilkas egen rörelse från jorden är så föga märkbar, att de i förhållande till varandra alltid synas intaga samma ställning på himlavalvet. I likhet med vår sol anses fixstjärnorna vara medelpunkter i planetsystem.

Fixtu'rer (eng. fixtures), vissa maskindelar, som, vid tillverkningen av gevär, utför sådana arbeten, som annars utföras "för hand".

Fixum, se under Fix.

Fja'lar, fornnordiskt mansnamn, eg. bergsbo, fjällbo; nord. myt., namn på en jätte; även en röd hane (tupp), omtalad i Valans spådom. — Kung Fjalar, hjälten i en episk dikt, av J. L. Runeberg.

Fja'lar och Ga'lar, nord. myt., två dvärgar, som dräpte den vise Kvåse (isl. Kva'sir) och av dennes blod beredde skaldemjödet. Sedan Fjalar och Galar sedermera dräpt jätten Gilling och hans maka, måste de åt deras son Suttung som vederlag utlämna skaldemjödet.

Fjeldstuer, no., fjällstugor, stationer vid de vägar, som leda över norska högfjällen.

Fjo'lner, se Fjölne.

Fjolsvinn, se Fjölsvinn. — Fjolsvinnsmal, se

Fjölsvinnsmål.

Fjorgyn, nord. myt., se Fjärgyn.

Fjorsvartner, nord. myt., se Fjärsvartne.

Fjäderalun, miner., aluminiumsulfit, som ut-vittras ur alunskiffer, stenkol o. d. i fina kristallnålar.

Fj äderboa, se Boa,Fj äder gräs—Flagrera

473

Fjädergräs, hot,y se Stipa.

Fjädrundaland, ett av de tre urgamla folk-landen i Uppland.

Fjällbrud, hot.y se Saxifraga. — Fjällbräcka, bot.y se Saxifraga. — Fjällbräsma, hot.y se Cardamine, — Fjällduntrav, bot.y se Epilobium. — Fjällfibla, bot., se Arnica och Hieracium. — Fjällglim, bot., se Silene. —• Fjäll gröna, bot., se Diapensa. — Fjällkattfot, bot, se Antennaria. — Fjällklocka, bot., se Campanula. — Fjällkloärt, bot., se Astragalus. — Fjällklätt, bot., se Melan-drium. — Fjällklöver, bot., se Sibbaldia. — Fjällkrasse, bot., se Braya. — Fjällkåpa, bot., se Alchemilla. — Fjäll-ljung, bot., se Phyllodoce. — Fjällnagelört, bot., se Draba. — Fjällnejlika, bot., se Viscaria. — Fjällnoppa, bot., se Gnaphalium. — Fjäll-nörel, bot., se Alsine.

Fjällpipare, zooL, en art piparfàglar, Eudro'-mias morine'llus.

Fjällros, bot., se Rhododendron.

Fjällräv, zooL, se Alopex.

Fjällruta, bot., se Thalictrum. — Fjällsippa, bot., se Dryas. — Fjällskivling, bot., se Lepiota. — Fjällskära, bot, se Serratula. — Fjällsmörblomma, bot, se Ranunculus nivalis. — Fjällsyra, bot, se Oxyria. — Fjälltrav, bot, se Arabis. — Fjälltåtel, bot, se Deschampsia. — Fjältätört bot., se Pinguicula.

Fjälluggla, zooL, en nästan vit art ugglor, Ny'ctea sca'ndica. — Fjällvråk, zooL, en art falkfåglar, Archihu'teo lago'pus. — Fjällämmel, zool., en svensk gnagare, Le'mmiis lemmus.

Fjällvallmo, bot, se Papaver. — Fjällvicker, bot, se Astragalus. — Fjällviol, bot, se Viola. — Fjällviva, bot, se Primula. — Fjällärenpris, bot, se Veronica.

Fjälne, se Fjölne.

Fjällsvinn, se Fjölsvinn.

Fjärding, äldre kärl för våta varor = 31,4 1.; för torra varor = 18,3 1.

Fjärgyn, isl. Fjörgyn, jord, land; nord. myt, gudinnan Jord, Odens maka, moder till Tor. I Eddan har namnet Fjörgynn även givits åt Friggs fader, också denne en personifikation av jordgudinnan.

Fjärilsfink, se Bengalist.

Fjärsingen, zool., se Trachinus.

Fjärsvartne (isl. Fjörsvartnir), nord. myt, nattens häst, vanligen kallad Rimfaxe.

Fjärva, bot, se Mertensia.

Fjölne, Fjälne 1. Fjo'lner (isl. Fjölnir), den mångskiftande, namn på en konung av Ynglingaätten; nord. myt, ett av Odens namn.

Fjölsvinn 1. Fjälsvinn, nord. myt, den mång-kloke, ett av Odens namn.

Fjölsvinnsmål, en av Eddans sånger.

Fjörgyn, Fjörgynn, se Fjärgyn.

Fjörsvartnir, se Fjärsvartne.

F-klav = B asklav (se d. o.).

F. K. P. R., förk. för Föreningen för kvinnans politiska rösträtt.

f. Kr., vid årtal förk. för före Kristus (före Kristi födelse).

FL, förk. för lat. Flos (se d. o.).

Fl, kem., atomtecken för Fluor.

fl., förk. för florin.

f. 1., förk. för favete linguis (se d. o.).

Fla., officiell förk. för Florida.

f. 1. a., på recept förk. för lat. fiat lege artis, må tillredas enl. konstens föreskrift.

Flabella'ria, paleont, ett släkte förstenade palmer, tillhörande kritperioden.

Flaccesce'ntia pulmo'num, lat, med., slapphet, svaghet i lungorna.

Fla'ccus, -a, -um, lat, bot, slankig.

Flacheri', infektionssjukdom hos silkesmasken m. fl. närbesläktade fjärilsarter.

Flacon, fr. (1. flakå'ng, mlat. flasco, ital. fiasco), liten flaska.

Flacourtia, bot, växtsläkte av fam. Flacour-tia'ceæ. Träd 1. buskar i gamla världens tropiker. — F. Ramo'ntchi, B a t o k o -plommon 1. Moronplommon, odlas allmänt i Sydasien för de välsmakande frukterna.

Fladdermus, zool., se Barbastella, Myotis, Nyctalus, Pipistrellus och Vespertilio.

Flæmingialand, fornnordiskt namn på Belgien. —• Flæmingiar, flamländare, belgare.

Flagella'nter, Flagelle'ra, se under Flagel-lum.

Flagella'ta 1. Flagella'ter, bot, zool., kolonibildande, encelliga, mikroskopiska organismer, försedda med flimmerhår (flage'l-lum). De visa släktskap med såväl alger som protozoer.

Flage'llum, lat, gissel, straffverktyg. — Flagelle'ra (lat. flagella're), gissla, piska. — Flagella'nter, gisslare, medlemmar av vissa brödraskap i 13 :e—15 :e årh., vilka genom gisslande av sin kropp ansågo sig kunna få sina synders förlåtelse. För sitt förargelseväckande uppträdande bannlystes de av flera påvar och förföljdes av kyrkan. Jfr Flagellata.

Flagellifo'rmis, bot. (av flage'llum, piska, och fo'rma, form), bot, piskformig.

Flageolett (1. flasjåle'tt, fr. flageolet), tonk., ett slags liten flöjt; ett orgelregister. — Flageolett-ton, det flöjttoner liknande ljud, som frambringas ur ett stränginstrument, då en svängande sträng under jämt och kraftigt stråkdrag sakta vidröres.

Flagflöjt, tonk., manualflöjtverk i orgeln.

Flaggen, sjöv., högste befälhavarens stabsexpedition i flotta, eskader 1. avdelning.

Flaggskepp, sjöv., se Amiralsskepp.

Flagitatio'n, Zai., pockande, enträgen fordran. Flagi'tium, lat, nidingsdåd. — Flagitiö's, bovaktig.

Flagra'ns, Flagra'nt, se under följ. ord.

Flagre'ra (lat flagraWe), brinna, glöda. — Flagra'ns (lat. flagra'niia), hetta, eld, lidelsefull häftighet. — Flagra'nt, ögon-474

skenlig, uppenbar. — In flagra'nti (cri'-mine), lat.y 1. En flagrant délit, fr, (1. ang flagra'ng deli'), på bar gärning, under utövning av förbrytelsen.

Flakes, eng, (I, flä'iks), flingor, ett slags preparat av majs, korn o. s. v.

Flambage (Z. -ba'sj), se Flambera,

Flambeau, fr, (I, flangbå'), fackla, vaxljus.

— Flamboyant, fr, (I, flangbåaja'ng), flammande, fladdrande. —• Flamboyant-stil, hyggn,, franska sengotiken, det praktfulla, men extravaganta och överlastade dekorationssätt, som i början av 15 :e årh. blev vanligt i Frankrikes götiska arkitektur, med mönster, liknande flammor (s. k. fiskblåsor).

Flambe'ra, kem,, hastigt upphetta i fri låga.

— Flambage {I, -ba'sj), 1. Flambe'ring, hastig upphettning i fri låga.

Flamberge {I, flangbe'rsj, av fr, flanCy sida, och ty, hergeUy skydda [härledningen f. ö. omtvistad]), urspr. sagohjälten Rolands svärd; sedermera slagsvärd med vågfor-mig klinga.

Flamboyant, Flamboyant-stil, se underF/am-beau,

Fla'men, pl. FIa'miiies, lat.y offereldtändare; hos de gamla romarna titel för den präst, vars tjänst var helgad åt någon viss gudomlighet. De förnämsta bland dessa präster voro: flarnen Jupiters präst,/Za-men Martia'lis, Mars' präst, och flarnen Quirina'liSy Quirinus' präst. Till skillnad från de lägre prästerna kallades de ma-jo'res och utsågos bland patricierna. De andra kallades mino'res och kunde utses bland plebejerna; makan till en flarnen nämndes flaminica och tjänstgjorde som off ert änder ska.

Flame-tree, eng, {I, flä'im-tri), "eldträd". Se Brachychiton,

Flami'ngo, zool.y arter av släktet Phæni-co'pterus (ordn. Andfåglar).

Flamiska språket, dets. som Flamländska,

FIa'mländare {ty, Flamländer, Flamänder), den lågtyska befolkningen i Belgien.

Fla'mländska 1. Fla'mska språket tillhör den lågtpka språkgrenen och skiljer sig obetydligt från holländskan.

Flamländska hästen, kallblodig hästras från Nordsjökusten.

Fla'mmans, lat, (av fla'mma, låga), hot,, lysande. — Fla'mmea, -um, lat,, brandgul.

Fla'mmula, lat,, liten låga; hot,, ett skiv-svampsläkte, flammingar (mest på stubbar).

Flampunkt, lägsta temperatur, vid vilken en vätska avger antändbar gas.

Flamsk vävnad = Haute-lisse (se d. o.).

Flamört, bot,, se Phlox,

Flanc, fr, {I, fläng), sida. — F. dextre (I, -de'xtrö), herald,, den del av en sköld som heraldiskt ligger till höger om en lodrät skura, om den utgör en tredjedel av skölden. Kallas även Post, — F. sinistre {I, -

sini'strö), den del av en sköld som heraldiskt ligger till vänster om en lodrät skura, om den utgör en tredjedel av

skölden. Kallas även Ginpost.

Fla'ndriska nötkreatursrasen, utmärkt mjölkboskap från franska Flandern.

Flane'11 (fr. flanelle, av gammalfr. flainey paradtäcke, och detta troligen av mlat. flami'neum, ylletyg, av fla'men [se d. o.], vilken person bar kring huvudet en bindel av ylle), ett slags lätt, mjukt ylletyg.

Flane'ra {fr. flåner), driva omkring på gatorna. — Flanö'r (fr. flaneur), dagdrivare, person, som flanerar.

Flank (fr. flanc), sida. — Flank€'ra, krigsk., bestryka 1. betäcka från sidan; sätta 1. ställa på sidan. — Flankona'd, fäktk., sido-stöt. — Flankö'r, ryttare kringströvande för att rekognoscera.

Flanö'r, se under Flanera.

Flashspektrum, fys., hastigt framlysande spektrum.

Flaskkurbits, hot.y se Lagenaria.

Flaskpost, folkrättsligt skyddad befordring av underrättelser från fartyg i vattentätt slutna flaskor, som fortskaifas av havsströmmen.

Flat, eng. (1. flätt), plattryckt; tonk., den med en halv ton sänkta tonen, t. ex. d flat — dess.

Flatheads, eng. (1. fla'thädds), "platthuvuden", en fåtalig indianstam i Förenta staterna i Nordamerika.

FIatte'ra (fr. flatter, av gammalty., flaz, sv. flat), eg. jämna 1. stryka med handen; smickra; smeka. — Flatterie, fr. (1. -öri'), smicker. — Flattör 1. Flatteur (1. -ö'r), smickrare.

Flatule'nt, lat. (av fla'tus, väder), med., uppblåst, väderstinn. — Flatule'ntia 1. Flatu-le'ns, väderstinnhet, väderkolik. — Fla'tus, väder.

Flatö-boken, en märklig isländsk handskrift i Köpenhamns kungl. bibliotek.

FIa'u, ty., matt, kraftlös; handelst, utan efterfrågan, svåromsättlig (om varor); visande benägenhet att falla (om pris).

Fla'uto, ital., flöjt. — Flauta'ndo, tonk., likt flöjttoner. — Flauto di Pan, en metallstämma i orglar. F. dolce (1. -dåltje), den förr brukliga näbb- 1. snabelflöjten. — F. pi'ccolo, liten flöjt. Se Piccolaflöjt. — F. trave'rso, tvärflöjt. — Flauto'ne, basflöjt.

Flave'doskal, den yttre, gula delen av apelsin-, citron- och pomeransskal.

Flave'scens, lat., bot, gulaktig, gulnande.

Flavesce'ra (lat. flave'scere, av fla'vus, gul), gulna. — Flavesce'nt, gulnande, gulaktig.

Fla'vidus, lat., bot., gulaktig.

Flavi'n, är en fabriksprodukt, som innehåller nästan ren quercetin (se d. o.).

Fla'vius, ryktbar romersk släkt, från vilken Flaviernas dynasti härstammade.

FIa'vius och Fla'via, Flavia'nus och Fla-Flavo-albus—Flinta

via'na, latinska mans- och kvinnonamn (av fla'vus, gul).

Fla'vo-a'lbus, lat., hot., gulvit. — Fla'vo-bru'nneus, lat., hot., gulbrun. — FIa'vo-vire'scens, lat., hot., gulgrön.

Flavo'ner, kem., bensoderivat av pyron, sub-stituerade med en grupp fenyl. — Flavo-no'l, den viktigaste av flavonerna, vars oxiföreningar utgöra gula färgämnen i naturen.

Fla'vus, -a, -um, lat., bot., ljusgul.

Fl. dan., förk. för Flora danica (se d. o.).

Fle'bile, ital., tonk., klagande, sorgligt.

Flebi't (av gr. fle'hs, blodåder), med., inflammation i ett blodkärl med venöst blod. — Flebolft, en vid flehit uppkommen förkalkad fibrinpropp. — Flebosklero's, för-tjockning av blodådrornas väggar.

Flèche, se Flesch.

Flecta'mus ge'nua, lat., "böjom knä", diakonens uppmaning till bön i katolska kyrkan.

Fle'ctere si ne'queo su'p€ros, Achero'nta move'bo!, lat., se under Flektera.

Fleet-in-being, eng. (1. flit-in-bi'ing), "en flotta, som finnes till", sjöstrategi sk be-benämning på en, vanligen underlägsen flotta, som, stödd på en god operationsbas och undvikande ett avgörande med fienden, genom sin tillvaro förhindrar större fientliga företag mot egen kust.

Fleet-Street, eng. (1. flit-strit), gata i Londons City, bekant som tidningarnas högkvarter.

Fle'gethon 1. Pyrifle'gethon (av gr. pyr, eld, och fle'gein, brinna), gr. myt., en av underjordens floder.

Fle'gma, gr. (av fWgein, brinna), urspr. brand; senare förment segt slem i blodet; fig., tröghet, liknöjdhet. — FIegma'ticus 1. Flegma'tiker, trög, liknöjd människa. — Flegma'tisk, kall, trög, liknöjd. Jfr Temperament.

Flegmasi' (av gr. fWgein, brinna), med., serös utsvettning i bindväven under huden, alstrad av en hämning i blodomloppet.

Flegma'tiker, Flegma'tisk, se under Flegma.

FIegmo'n 1. Flegmone' (av gr. flegmone', hetta), med., varbildande bindvävsinflammation. — Flegmonö's, som åtföljes av varbildning.

Flegy'as, gr. sag., son av Ares och Chryse och härskare över Orchomenos i Beotien, blev till straff för det han uppbränt Apol-lons tempel dödad av guden.

Flekte'ra (lat. fWctere), böja. — Flekte'-rande språk, språkv., böjningsspråk, d. v. s. sådana, vilkas ord böjas 1. förändras till sin form för att uttrycka olika gramma-tiska förhållanden. — FIecta'mus ge'nua, lat., låtom oss böja våra knän. — Fle^ctere si ne'queo su'peros, Achero'nta move'bo, om jag icke kan beveka de höga gudarna, skall jag sätta avgrunden i rörelse. ("^nelden" av Vergilius.) — Flexfbel,

böjlig. — Flexibilite't, böjlighet. — Flexio'n, böjning, ordböjning.

Flen 1. Magf len, gammal benämning på magsyra och magkatarr.

Flenkampe, hot., se Phleum.

Fle'ntes, lat. (av fle're, gråta), eg. de gråtande 1. bönfallande; i gammalkristna kyrkan botgörare, som utanför kyrkan anropade förbigående att bedja för dem.

Flenört, bot., se Scrophularia.

Fle're, lat., gråta. — Est quæ'dam fle're vo-lu'ptas, det är ett slags vällust att gråta. (Ovidius.)

FIe'sch (fr. flèche), krigsk., ett lågt verk med två faser (sidor), vilket bildar en ut-springande vinkel.

Flessi'bile, ital. (av lat. flexi'bilis, böjlig), tonk., flytande, smidigt.

Fletre'ra (fr. flétrir), brännmärka, skymfa.

Fleur, fr. (1. flör), blomma. — F. de Ils (1. -dö Ii), herald., fransk 1. heraldisk lilja, en stiliserad lilja, som sedan 12 :e årh. förekommit i de franska konungarnas vapen. — Fleurs d'orange (1. -dåra'nsj), orangeblommor.

Fleurett (1. flöre'tt, fr. fleurette, dimin. av fleur, blomma) 1. Flöre'tt, liten blomma; fig., fint smicker, komplimang. — Fleuri'st 1. Flör'ist, blomstervän; blomsterhandlare; tillverkare av konstgjorda blommor.

Flexfbel, Flexio'n, se under Flektera.

Flexica'ule, lat. (av fWxus, böjning, och ca'ulis stjälk), hot., med krökt stjälk. — FIe'xilis, lat., bot., böjlig. — Fle'xipes, lat. (av pes, fot), hot., med krökt fot. — FIexuo'sus, lat., bot., flerböjd.

Fle'xor, lat. (av fWctere, böja), anat., böj-muskel.

Flexu'r (av lat. flexu'ra, böjning), geol., böjning av ett horisontellt berglager, som ej är så stark att den bör kallas veck.

Flibustiär 1. Fribustier, fr. (1. -bystie', förmodligen av höll. vryhuiter, av vry, fri, och boot, byte), fribytare; mäktiga och djärva sjörövare, som under 17 :e och 18 :e årh. Hade sitt tillhåll i Västindien och voro en verklig skräck för spanjorerna. Jfr Boucanier.

Flickländor, zool., se Agrionidæ.

Fliegende Blätter, ty. (1. fli'g-), eg. flygande blad; tysk illustrerad skämttidning, sedan 1844 utg. i München.

Fliknäva, bot., se Geranium.

Flikplister, bot., se Lamium.

Flimmer-epite'l, histol, ett slags epitel (se d. o.), som utgöres av med fina, ständigt i rörelse varande hårlika bildningar (flimmerhår) försedda celler. Bekläder en del av människans och de högre djurens kropps-håligheter.

Flinta (ty. Feuerstein), miner., ett mineral, som består av amorf och kristalliserad kiselsyra samt mest förekommer i krit-berg i form av s. k. flintbollar. Användes vid porslinstillverkning; under stenåldern476

det förnämsta materialet för förfärdigande av redskap och vapen. — Flintglas, tekn.y en fin, särdeles hård glassort, som innehåller blyoxid och därför bättre bryter ljuset. Användes särskilt jämte crownglass (se d. o.), till akromatiska synglas.

Flip, eng, (L flipp), en dryck av äggula, stött socker, konjak och porter; äggtoddy.

Flipkrage, bot., se Iberis.

Flirt (/. flört), 1. Flirtation (I flörtä^sjön), eng., kurtis, älskogslek. — Flirta, bedriva flirt.

Flis, med skiffer uppblandad, sämre sorts stenkol från de skånska gruvorna.

Fli'tter, ty., glitter; julgransglitter; små runda, tunna metallskivor med hål i mitten, vilka fordom fastsyddes som prydnader. Jfr Paljett. — Flitterguld, mässingsbleck, som uthamrats till tjockleken av vanligt papper. — Flittermonat, ty. {1. -må'), smekmånad.

Flo, gång bakom kreaturen i ett stall 1. en ladugård.

Flo, geol.y äldre benämning på varv, lager.

Floamannasaga, yngre isländsk ättesaga.

Flobafe'ner, kem., brunröda oxidationsprodukter av garvämnen.

Floccile'gium, med., döendes mekaniska plockande på ett täcke o. d.

Flock {isl. flokkr), en kortare äredikt, som ägnades hövdingar, medan dr apan (se d. o.) förbehölls åt konungar.

Flockarv, bot., se Androsace.

Flockfibla, bot., se Hieracium.

Flock och Farnöte, se Farnöte.

Flocksilke, garn av silkesavfall.

Flocksvalting, bot., se Echinodorus.

Floconné, fr. (1. flåckåne'), tjockt, mjukt fasonerat ylletyg till överrockar.

Flodharts, se Animeharts.

Flodhästen, zooL, ett afrikanskt klövdjur, Hippopo'tamus amphi'bms.

Flodillern 1. Menken, zool., ett vessledjur, Mu'stela lutre'ola. Förekommer ej i Sverige, men f. ö. i Europa och n. Asien.

Flo'giston (av gr. flogi'zein, antända), kem., eldämne, hypotetiskt ämne, vilket av den tyske kemisten Stahl (i början av 1700-t.) antogs förekomma i brännbara ämnen och vara verksamt vid förbränning.

Floh, Der, ty. {I där flå), "loppan", österrikisk skämttidning.

Floka, svensk benämning på ett flertal um-bellater.

Flokkulation, kem., utfällning.

Flolägriga bergarter, petrogr., dets. som lagrade bergarter.

Flonflon, fr. (1. flångflå'ng), muntert omkväde, refräng; revykuplett.

Flor (av lat. flos, gen. flo'ris, blomma)V blomning; välstånd; ett lätt, tunt, genomskinligt tyg, slöja. — Flo'ra, rom. myt., blomstergudinnan; sammanfattningen av en viss trakts 1. lands inhemska växter;

en systematisk uppställning och beskrivning av dem. — Flora'lia, fornromersk fest till blomstergudinnans ära. — Flo-rea'I, blomstermånad 8:e månaden i det franska republikanska kalenderåret, 20 april—19 maj. — Flo'r€as, Flo'reat, må du, han 1. hon blomstra må det gå dig, honom 1. henne väl! — Flore'ra, blomstra, vara i välstånd. — Floresce'ns, blomstring; blomningstid. — Flore'tt (fr. fleuret), det övre och grövre silket på silkesmaskens kokong; även avfall av gott silke; fäktk., fäktvärja, i spetsen försedd med en knapp, vilken liknats vid en blomknopp (ital. fio-retto). — Florettsilke (fr. soie fantaisie, eng. spun silk), flocksilke, råsilke. — Florile'gium, mlat. (av Wgere, samla), en samling av blommor; ett urval av skaldestycken = Antologi (se d. o.). — Flori'st, blomsterälskare; kännare av en trakts 1. ett lands flora. — Flori'stisk, som har avseende på en flora. — Flo'skel, pl. Flo'skler (av lat. fWsculus, liten blomma), meningslös grannlåt i tal och skrift; svul-stighet, tomma ord. — Floskulö's, blomsterrik, svulstig, innehållslös.

Flo'ra da'nica, praktverk utg. 1763—1883 genom bidrag från de danska konungarnas civillista samt innehållande avbildningar och beskrivningar över alla vilda växter i danska riket. — F. danica-servisen, porslinsservis utförd efter bilderna i Flora danica av Den kongelige danske porcel-lænsfabrik i Köpenhamn 1799.

Flo'ra, Florence, fr. (1. flåra^ngs), Floren-ti'na, fr. Florentine (1. flårangti'nn), Flo-renti'nus 1. Flo'rentin, Floria'nus, Flo-ria'na, Flo'rio och Flo'rus, mans- och kvinnonamn (av lat. flos, gen. fWris, blomma, 1. flore're, blomstra).

Flo'ralut, tekn., ett giftigt preparat av kaustikt natron, vilket brukas som tvättmedel.

Florea'l, se under Flor.

Flore'n = Florin (se d. o.).

Florence, fr. (1. flåra'ngs), ett slags siden, urspr. tillverkat i den italienska staden Florens; även ett kvinnonamn (se Flora).

Florenti'na, astr., en av småplaneterna.

Florenti'naren 1. Toska'naren, ryktbar diamant (139 V2 karat).

Florenti'narbete, ett slags fin mosaik.

Florenti'nflaska, kem., tekn., ett" glaskärl format som en flaska och nedtill försett med en smal, uppåtstigande pip. Användes vid destillationer.

Florenti'nlack, kem., ett slags lackfärg, som användes till målarfärg, tandpulver o. d.

Florenti'nol3a, fin bomolja, matolja.

Florenti'nsk, vad som hör till 1. angår den italienska staden Florens (lat. Flore'ntia, ital. Firenze). — Florentinska skolan, berömd målareskola i Florens i 13 :e årh,

Flo'res antimo'nii, kem., farm., antimon-oxid. — F. arni'cæ, hästfibleblommor. — F. balaustio'rum du'plices, granatträdets blommor. — F. bensoes, bensoesyra (se Bensoe). — F. brayeræ = Flores Kusso{se nedan). — F. calcatrippæ 1. calcitrapæ, blommorna av DelpMnium Conso'lida. — F. cale'ndulæ, saffransblommor. — F. ca'r-thami, blommorna av vild saffran. — F. caryophy'Ili, kryddnejlikans vid rökeld torkade blomknoppar. — F. ca'ssiæ, frukterna av vissa kanelarter, "kanelknopp", F. chamomfllæ, kamomillblommor. — F. chamomfllæ roma'næ, romersk kamomill. — F. ci'næ, maskfrö. — F. convalla'riæ maja'lis, blommorna av liljekonvaljen. — F. grana'ti, granatblommor. — F. hype'rici och He'rba hyperici, johannisört. — F. Ku'sso, se Kusso. — F. lava'ndulæ, lavendel. — F. ma'lvæ arbo'reæ, blommorna av Althæ'a ro'sea. — F. millefo'lii, rölleka. — F. na'phæ, pomeransblommor. — F. para-ly'seos 1. pri'mulæ, blommorna av Pri'mula ojficina'lis. — F. persico'rum, blommorna av Fe'rs%ca vulga'ris. — F. pru'ni spino'si 1. acacio'rum, blommorna av Pru'nus spi-no'sa. — F. py'rethri, blomkorgarna av Py'rethrum cinerariæfo'lium. Utgöra, fint stötta, ett gott insektspulver. — F. ro'sæ, kronbladen av törnrosor. — F. sam-bu'ci, fläderblommor. — F. saiito'nici = Flores cinæ (se ovan). — F. stæcha'dis citrfnæ, blommorna av Gnapha'lium are-na'rium. —• F. su'lphuris, svavelblomma. F. tanace'ti, blomkorgarna av renfana, Tanace'tum vulga're. — F. ti'liæ, lindblommor. — F. urtfcæ mo'rtuæ, blommorna av La'mium a'lhum. — F. verba'sci, kungsljusblommor.

Flo'res och Blanzeflo'r, en av Eufemia visorna (se d. o.).

FIore'tt, se under Flor.

Floriace'nser, Flore'nser, Florie'nser, medlemmar av en italiensk munkorden, på 1100-t. stiftad av Joakim i Flore.

Flo'ribus (av lat. flos, blomma), ett gammaldags, mycket högt glas, vars tömmande fordrade en viss konst.

Flo'ridus, lat. (av flos, blomma, pl. flo'ris), hot., blomstrande.

Flori'deæ, bot., Rödalger, en grupp rödfärgade alger.

Flo'ridajord, dets. som Valkjord (se d. o.).

Flo'ridavatten, en amerikansk parfym.

Floridzfn, kem., en glykosid i rotbarken av fruktträd.

Florie'nser, se Floriacenser.

Florile'gium, se under Flor.

Flori'n 1. Flore'n (mlat. flore'nus, av lat. flos, blomma, ital. fiorino, fr. florin), eg. ett guldmynt, som före 1200-t. präglades i Florens; sedermera liktydigt med "gulden" 1. "gyllen", ett mynt av olika värde i olika länder.

FIori'st, se under Flor.

FlorogIuci'n, kem., ett ämne, som bildas vid smältning av en del hartsarter o. a. ämnen ur växtriket med kali.

Flos, pl. FIo'res, lat., blomma. — F. a'quæ, vattenblomma. — F. ca'ssiæ, kanelknopp. —• F. cu'culi, gökblomma. — F. femlni'nus, honblomma.

Flo'skel, Flo'skler, FloskuIö's, se under Flor.

Flosspiké, se Pikébarchent.

Flöt, da. {1. flått; av fr. flot, bölja), flott, flytande; överdådig, överflödig. Jfr Flott.

Flotagräs, hot., se Sparganium.

Flotatio'n {eng. flotation, flytning), en metod att anrika malmer.

Flott (Z. flått, av fr. flotter, flyta), sjöv., flytande, lös, rörlig (om fartyg); ty., munter, vaken; överdådig, överflödig. Jfr Flot. — Flotta, ett antal under gemensam befälhavare förenade skepp; en stats krigsmakt till sjöss; en stats handelsflotta. — Flottage, fr. (1. -a'sj), timmer-flottning. — Flotte'ra, vackla, röra sig utan stadga och styrsel. — Flottilj, liten flotta. — FIottö'r, lyftkropp, som håller en annan kropp flytande; anordning för angivande av vattenståndet i ett kärl.

Flourish, eng, {1. flå'rrisj), fanfar (se d. o.).

Flowery-pecco, se Pecco.

Flox, hot., se Phlox.

FL pl., i trädgårdslitteratur vanlig förk. för lat. flo'ribus pWnis, med fyllda blommor.

Flua't, Fluate'ra, FIuate'ring, se Stenhärd-ningsmedel.

Flu'ctuat nec me'rgitur, lat., se under Fluktuera.

Fluent, se Fluxion.

Flugblomster, hot., se Linaria och Ophrys.

Flugfångare, hot., se Drosera, Droseraceæ.

Flugsnappare, zool., se Musicapa.

Flugsten, kem., pulveriserad arsenik, vilken nyttjas som fluggift.

Flugsvamp, hot., se Amanita.

Fluida'lstrue'rad, geoL, utbildad med fluidal-struktur. — Fluida'lstruktur, se Struktur.

Fluid drachm, eng. (1. fljo^id drakm), rymdmått = 29,6 kbcm. — F. ounce (1. - a'ons), rymdmått = 3,7 kbcm.

Fluidite't, se under Fluidum.

Fluid ounce, se under Fluid drachm.

Fluid ozon, eng. (1. fljo'id åsån), ozonvätska.

Flu'idum, lat, vätska, flytande ämne; även allt som tankes i flytande tillstånd. — Fluidite't, atomernas lättrörlighet och för-skjutbarhet hos vätskor och gaser.

Flu'itans, lat. (av flu'idum, vätska), hot, flytande.

Fluktuation, se Fluktuera.

Fluktuationsstruktur, geol., dets. som Flui-dalstruktur.

Fluktue'ra {lat. fluctua're, sly flu'c tus, bölja), stiga och falla; variera; vackla, vara obeslutsam. — Fluktuatio'n, svallning; ostadighet, vacklande; med., det tecken som ger till känna ansamlingen av någon vätska (vatten, var 1. d.) i någon av kroppens478

håligheter. — Fluktuö's, svallande; vacklande. — Flu'ctuat nec me'rgitur, lat., det böljar upp och ned, men kantrar icke. (Staden Paris' valspråk, som avser stadsvapnet i skölden: ett skepp).

Flumine'l, förfalskade safflor (se d. o.).

Flundror, zooL, en viktig fiskfamilj, Pleu-rone'ctidæ. Hit höra bl. a. släktena Arno-gwssusy Bo'thuSy

Hippoglo'ssus, Pleuro-ne'ctes och So'lea.

Flunky 1. Flunkey, eng. (1. flö'nki), lakej, servil tjänare; tallriksslickare. — Flunkey dom, tallriksslickarnas skrå; snobbar-nas värld. —• Flunkeyfsm, snobbaktigt väsen; snobbig karaktär.

Flu'or, lat., med., flytning.

Fluo'r, kem., ett gasformigt, gröngult grundämne, som häftigt angriper respirations-organen samt tillsammans med vatten ger ozon och fluorväte. — Fluorvätesyra, en förening av fluor och väte, som brukas till etsning och som med baser giva salterna fluorider och fluorurer.

Fluorammo'nium, kem.,^ seAmmoniumfluorid.

Fluoresce'n, tekn., en tjärfärg med en praktfull grön skiftning.

Fluoresce'ns 1. Iridise'ring, fys., en egenskap hos vissa fasta kroppar och lösningar att själva utstråla ljus, då de belysas. — Fluo-resce'ra, hava denna egenskap.

Fluori't, se Flusspat.

Fluorosko'p, fys., ett av den amerikanske uppfinnaren Edison utarbetat instrument, som direkt för ögat i fullt dagsljus åskådliggör samma saker som Röntgens x-strå-lar (se Röntgenstrålar).

Fluss (av ty. fHessen, flyta), med., flytning 1. serös avsöndring från någon kroppens slemhinna 1. andra delar; kem., lättsmält ämne, vilket tillsättes vid smältning av metaller. Svart f. består av kol och kalium-karbonat, vit /. av salpeter och kalium-karbonat.

Flussfeber, med., katarr (se d. o.).

Flusspa't, miner., ett mineral, bestående av fluorkalcium. — Flusspatsyra, kem., fluorvätesyra.

Flüte, fr. (1. flytt), flöjt. — F. d'amour (1. -damo'r), en flöjtstämma i orgeln. — F. douce (/. - dos), se Flauio dolce. — F. traversière (1. - siä'r) = Flauto traverso (se d. o.).

Fluvia'l 1. Fluviatn (av lat. flu'vius, flod), hörande till floder; hot., växande i vatten; miner., som avlagrats i rinnande vatten.

Fluvia'les, hot., se Potamogetonaceæ.

Fluvia'tilis, -e, lat, hot., växande vid 1. i floder.

Fluvioglacia'l (av lat. flu'vius, flod, och gladdes, is), geol., bildad genom avlagring ur istidens älvar, isälvar.

Fluviomarfn, hiol., som förekommer i bräckt vatten.

Flux de bouche, fr. {1. fly dö bosj), eg. mun-

flöde, spottflytning; fig., talträngdhet, ordflöde.

Fluxio'n, fr., fluss (sjukdom). — Fluxions-räkning 1. Fluxionskalkyl, ett av den engelske matematikern Newton uppfunnet räknesätt (numera ur bruk), som motsvarar differentialräkning (se d. o.). Den föränderliga storheten kallades av Newton flue'nt.

Flu'xus, lat., eg. flytning; flod 1. uppsjö.

Flu'xus splene'ticus, lat., med., se Melæna.

Flyak (av gr. fly'aks, pratmakare), i det gamla Grekland och Rom kringvandrande gycklare och skådespelare, som i grotesk kostym uppförde folkliga farser. — Flyakografi' (av gr. gra'fein, skriva), ett slags parodiskt drama, uppfört ^NFlyaker, även kallat Hilarotragedi.

Flyer, eng. (1. fla'jör), sportt., häst, som förmår utveckla stor snabbhet på kort distans men saknar uthållighet.) (S t a y e r (se d. o.).

Flygande holländaren, enl. en allmänt utbredd sägen en holländsk skeppare från 17 :e årh., som till straff för sina synder utan rast och ro svävar omkring på sitt spökskepp över haven och vars åsyn bringar fara och undergång. Denna sägen har i operaform behandlats av den tyske kompositören Richard Wagner, poetiskt av V. Rydberg m. fl.

Flygel (av ty. Flügel, vinge), byggn., sidobyggnad, som bildar vinkel mot huvudbyggnaden ; änden av en fasad, gavel; vardera halvan (dörrflygel) av en rörlig dubbeldörr (flygeldörrar); tonk., vingformigt piano. — Flygelglas, venetianska dricksglas med flyglar 1. utsprång på ömse sidor av den höga, smäckra foten.

Flygfisken, astr., en stjärnbild (lat. Volans) på s. hemisfären.

Flyghavre, hot, se Avena.

Flyglamhet, se Majsjuka.

Flygmaskin 1. Aeropla'n, en maskin vars tyngd uppväges av det genom rörelse i förhållande till luften uppkomna luftmotståndet mot bärplanen 1. vingarna. Dessa kunna vara ett par som hos m o n o p 1 a -n e n 1. två par som hos b i p 1 a n e n o. s. v.

Flykte'n (gr. fly'ktaina), blåsliknande bildning på binde- 1. hornhinnan vid skrofulöst ögonlidande.

Fly sch, geol., schweizisk benämning för en grupp inom Alperna förekommande bergarter tillhörande kritsystemet och undre tertiärsystemet.

Flytande last, handelst., varulast, som skeppas till en annan plats för att där, odelad, säljas från fartyget.

Fläcksjuka, hot., se Cladosporium.

Fläckvatten, engelskt, beredes av 3,5 gr. bensin, som löses i 75 gr. vattenfri alkohol, vartill sättes 25 gr. ammoniak. Ett gott medel mot syre-, fett-, harts- och vax-fläckar.

Fläder, bot.^ Samhu'cus ni'gra, tillhör fam. Caprifolia'ceæ. De torkade blommorna, Flo'res sambu'ci, äro officinella. — Flädermärg, se Sambucus. — Flädersirap, farm., Sy'rupus, samhu'ci, beredes av fläderbär. —• Fläderte, som kokas på fläderblommor, har svettdrivande verkan. — Flädervatten, A'qua samhu'ciy beredes av friska 1. insaltade fläderblommor.

Fläkt örn, herald., en framåtvänd örn med åt sidorna riktade vingar och klor.

Flämiska språket = Flamländska språket (se d. o.).

Fläskbodal, sjöv., proviantrummet å handelsfartyg.

Flättja (fornsv. flætia, av flat, efterlåten), flärd, flyktighet.

Flättring, svenskt provinsnamn på korn.

Flödbord, se Skibord.

Flöde, da., grädde.

Flög, Flöj 1. Flöjel (höll. fluveel), sammet; sjöv., vimpel 1. smal påse av flaggduk, som, fäst på masttoppen, anger vindens riktning.

Flöjt (ital. flauto, fr. flüte), tonk., efter all sannolikhet det äldsta musikinstrument hos alla gamla folk; numera ett blåsinstrument med sex tonhål och en till åtta klaffar, med anblåsning från sidan. — Flöjtdus (förvrängning av ital. flauto dolce, fr. flüte douce), en art flöjt, konstruerad för anblåsning rakt ut från munnen. — Flöjt-travär (förvrängning av ital. flauto tra-verso, fr. flüte traversière), en art flöjt, konstruerad för anblåsning tvärs för munnen.

Flöre'tt, Flöri'st, se Fleurett, Fleurist.

Flört, se Flirt.

Flöts, geoL, lager, som, förekommande i rent sedimentära, skiktformiga avsatser, innehålla något tekniskt användbart mineral, t. ex. brunkolsflötser, stenkolsflötser m. fl.

f. m., på recept förk. för lat. fi'at mixtu'ra, må blandas.

F moll, tonk., molltonarten med f till grundton; förtecknas med b för h, e, a, och d.

f. n., förk. för för närvarande.

Fnösksvamp, bot., Poly'porus fomenta'rius, blodstillande svamp, lämnar fnöske, Aga'-ricus chirurgo'rum, vilket brinner med sakta glöd och, särskilt preparerat, sprakar vid antändning.

Fo, kinesernas benämning på Buddha (se d. o.).

Foajé, se Foyer.

Fob 1. F. o. b., förk. av Free on board, eng. (L fri ånn bård), handelst., fritt ombord (d. v. s. varorna levereras fritt på skeppet).

Fobi' (av gr. fo'bos, fruktan), fruktan, skygghet.

Fo'bos och Deimo's, gr., eg. fruktan och skräck; gr. myt., krigsguden Ares' följe-

slagare och medhjälpare, motsvarande romarnas Pallor och Pavor (se d. o.).

Fo'ci, lat., pl. av focus (se d. o.).

Fock, sjöv., understa seglet på fockmasten, d. v. s. den främsta på fartyg med flera än en mast; i allm. främsta seglet.

Fo'cus, lat., eg. eldstad, se Brännpunkt. — Foka'ldistans, se Brännvidd.

Föd, da., fot.

Fodder, Fother (Z. få'dö) 1. Fudder, engelsk bergsvikt för bly i rullar = omkr. 1,016 kg.

Foder (ty. Fuder), gammalt rymdmått för våta varor (= 942 1.), brukat i såväl Sverige som Tyskland.

Foderlosta, bot., se Zerna.

Fodra'1 {ty. Futteral, av Futter, foder), om-hölje, överdrag; låda.

Fæ'dans, lat. (av fæ'dere, vanställa), bot., vanställande.

Fædus, lat. {1. fe'dus), fördrag, förbund. — Fædera'ti, bundsförvanter, benämning på icke-romerska folk, som gjorde romersk krigstjänst.

Fænfculum, bot., Fru'ctus fæni'culi, frukten av umbellatväxten fänkål, Feni'culum officina'le.

Fænise'cii, lat., bot., höbärgnings-(svamp).

Fæ'num græ'cum, farm., bockhornsfrö, grekiskt hö, Se'mina fæ'ni græ'ci, som fås av papilionacéen Trigonella fæ'num græ'cum, nyttjas i veterinärmedicinen till omslag, plåster o. s. v.

Fæta'l, se under Fetus.

Fæ'tens, Fæ'tidus, -a, lat., bot., stinkande.

Fæ'tor, lat., dålig lukt. — F. ex ore, dålig andedräkt.

Fæ'tus — Fetus (se d. o.).

Fog, eng. (1. fågg), dimma.

Foga'te, fornsv., fogde. — Fogha'ti, fornsv., fogde, befallningsman; fögderi.

Foglietta, ital. (1. fålje^tta; dimin. av f oglia, blad, av lat. fo'lium, se d. o.), ett italienskt vinmått, sej del = % 1.

Foglietto, ital. (1. fålje'tto), tonk., förminskad inskrivning av någon del av huvudtemat vid slutet av någon paus i instrumental- 1. sångstämmor.

Foibe (lat. Phæ'be), gr. myt., en kvinnlig gudomlighet av titanernas släkte. Se Phæbe.

Foi'bos, gr. (lat. Phæ'bus, sv. Fe'bus), eg. den klare, lysande; gr. myt., ett av solguden Apollons namn.

Foi de gentilhomme, se under Gentilhomme.

Fol'nix, gr., purpurröd, eldfärgad. Se vid. Fenix.

Foka'l, som avser brännpunkten. — Foka'l-distans, se Brännvidd. Jfr Focus.

Foka'ra, arab., lärd, trollkarl.

Fokus, se Focus.

FoL, förk. för lat. folium, folio (se d. o.).

Folatrerie, fr. (1. fålatröri'), lättsinnighet; lättfärdigt leverne.

Foldath (1. fålda), gaeliskt mansnamn, ädel.480

Fo'lia aco'niti, hot.y bladen av flera vilda Aconitum-diXtev. — F. angre'ci 1. Faham = Bourhonté (se d. o.). — F. a'nthos = Folia Tosmarini (se nedan). — F. aura'ntii, pomeransblad. — F. bellado'nnæ, farm., bladen av A'tTopa Bellado'nna. — F. bu'cco, buccoblad, bladen av några på Goda Hoppsudden växande buskar. — F. ca'rdui benedi'cti, bladen av kardbene-dikt (se d. o.). — F. co'cæ, cocablad. Se Coca, — F. datu'ræ = Folia stramonii (se nedan). — F. digita'lis, bladen av fingerborgsörten. Se Digitalis, — F. fa'rfaræ 1. tiissila'ginis, bladen av Tussila'go fa'rfara, —• F. Guaco, blad, stjälkar och frukter av Mica'nia Guaco. — F. hyoscy'ami, bolmörtsblad. Verksam beståndsdel är alka-loiden hyoscyamin. — F. i'licis para-guaye'nsis = Paraguayte (se d. o.). — F. la'uri, lagerblad. — F. lauroce'rasi, bladen av Pru'nus lauroce' rasus. — F. ma'lvæ, kattostblad. — F. menya'nthis, F. trifo'lii aqua'tici 1. F. tr. fibri'næ, bladen av Menya'nthes tTifolia'ta. — F. nico-tia'næ, bladen av virginsk tobak, taha'cum. Verksam beståndsdel är den giftiga alkaloiden nikotin. — F. para'guæ, apalakte, bladen av flera //eic-arter. — F. rhodode'ndri chrysa'nthi, sibiriska alprosblad. — F. rosmari'ni 1. F. a'nthos, rosmarinblad, bladen av Rosmari'nus offici-na'lis. — F. sa'lviæ, bladen av Sa'lvia ojficina'lis. — F. se'nnæ, sennablad, bladen av åtskilliga Ca'ssm-arter. — F. stra-mo'nii, spik-klubbeblad, bladen av Datu'ra stramo'nium. — F. the'æ, teblad. — F. tri-fo'lii aqua'tici och F. tr. fibri'næ, se Folia menyanthis. — F. u'væ u'rsi, mjölonblad.

Folia'ceus, lat. (av fo'lium, blad), hot.y bladlik. — Folio'sus, lat.y bot., bladrik.

Folia'nt, Foliatio'n, Fo'lie, Folie'ring, se under Folio.

Folie, fr. (1. fålli'), vansinne; narraktighet, dårskap. — F. d'Espagne (1. - despa'nj), ett slags spansk solodans. — Folies dra-matiques, {1. - dramati'ck), eg. dramatiska tokerier 1. narrstreck; namn på en operettteater i Paris.

Fo'lio (ablativ av fo'lium, se d. o.), eg. på sidan; sidan, t. ex. folio 1; ett visst bokformat, där varje ark är viket endast en gång. — F. ve'rso, på bladets baksida. — F. re'cto, på bladets framsida (i handskrifter). — In folio, i folioformat. — En narr in folio, en stor narr. — Folia'nt, bok i folioformat. — Foliatio'n, lövsprickning; bot, blombladens inbördes läge. — Fo'lie 1. Folie'ring, beläggning på glas för att framställa speglar; även tunt blad av metall, färgat papper o. s. v., som lägges under genomskinliga ämnen, t. ex. ädelstenar, för att höja deras glans. — Fo-lie'ra, belägga med folie; även paginera (se d. o.). — Folioräkning, upp- och avskrivningsräkning.

Fo'lium, pl. Fo'lia, lat., blad; sida i en handlandes räkenskapsböcker, etc. Jfr Folio.

Folke, fornnordiskt mansnamn, den modige; även följeslagare och huvudman. Därav Folkung och Folkunge. Namn på stamfadern för Fokungaätten.

Folketymologi', en på ljudlikhet grundad, vanligen av allmogen gjord naiv sammanställning av ej besläktade uttryck, t. ex. jämna steg för gymnastik, stirreskåp för stereoskop.

Folklore, eng. (1. få'klår 1. fålklår), eg. folk-vitterhet 1. folkets vetande; sammanfattningen av de bland folket, särskilt allmogen, genom muntlig tradition fortplantade sagorna, visorna, talesätten, sederna m. m. Folklori'st, person, som studerar folklore.

— Folkloristi'k, vetenskapen om folklore.

— Folklorfstisk, till folklore hörande.

Fo'lkmar, mansnamn, på tyska Volkmar (av

volk, folk, och mar, man, 1. mari, berömd), folkets man 1. folkets ära.

Fo'lkvang, tcord. myt., gudinnan Fröjas boning. Namnet betyder eg. krigshärens fält och häntyder således på, att Fröja även var stridens gudinna.

Fo'lkvar, fornnordiskt och forntyskt mansnamn (av volk, folk, och var 1. va^^d, vård, värn), folkets värn.

Folia, nord. myt., se Fulla.

Folli, turkiskt mynt, motsvarande omkr. 5 kr.

Folli'kel {lat. folli'culus, av fo'llis, säck), anat., äldre benämning på säckformiga körtlar, små blåsor, i huden belägna höljen för hårrötter m. m.

Fo'llis, lat, ficka, pung, säck. — In fo'lle, eg. i påsen 1. fickan; fig., "i säcken", obe-sett (köpa något).

Fomalhaut 1. Fomalhaud, astr., stjärna av första storleken i stjärnbilden Södra fisken (Pi'scis austri'ni).

Fome'nt (lat fome'ntum, av fove're, värma), med., varmt omslag; baddning; fördelnings- och lindringsmedel. — Fome'ntum reso'lvens, fördelande omslag för svullnader. — Fomente'ra, anbringa varma omslag. — Fomentatio'n, baddning.

Fomenta'rius, lat (av fo'mes, fnöske), bot, fnösklik, fnöskartad.

Fon, det inhemska namnet på dahomeerna.

Fonasteni' (av gr. fone', ljud, och asthe'nia, svaghet), med., vid flera strupsjukdomar uppträdande svaghet att frambringa ljud.

Fonautogra'f (av gr. fone', ljud, avto's, själv, och gra'fein, skriva), fys., en apparat, som grafiskt framställer en ljudande kropps vibrationsrörelse. Jfr Foneidoskop.

Foncarval, ett spanskt rödvin.

Foncé, fr. {1. fångse'), mörk (om färger).

Fonctionnaire, fr. (1. fångsiånnä'r) = Funktionär (se d. o.).

Fond, fr. (1. fång, sv. uttal: fångd, lat fu'n-dus), eg. botten, grund; bakgrund, av ett landskap; den del av en teaterdekoration 1. scen, som är längst bort från åskådaren;

den del av en teatersalong som är mittför scenen. — à fond (z. - fång), i botten, grundligen. — Au fond {L å -), i själva verket. — Fondé'ra, grundlägga.

Fond (1. fångd; fr. fonds, eng, fund), grundsumma; grundförmögenhet; ett kapital, vars årliga räntor äro anslagna till något visst ändamål, men vars grundkapital ej får röras; användes också i figurlig betydelse, t. ex. fond av vetande; pL, även statspapper. —• Fondhandel, handel med allmänna räntepapper 1. obligationer. —• Fond of emergency, eng. (1. - åv imö'r-djensi), eg. "nödfallskassa"; en fond till understödjande av den feniska agitationen (se Fenier). — Fonds d'état, fr. (1. fång deta'), statsskuldförskrivningar. — Fond perdu, fr. (1. - pärdy'), "förlorad

fond", ett från ägarens sida ouppsägbart kapital, varå han endast åtnjuter ränta, livränta. — Fonds publics, fr. (1. -py-blick), av offentliga korporationer utfärdade obligationer; allmänna fonder; statspapper. — Fonderna falla 1. stiga, räntan på statspapperen blir lägre 1. högre. — Spekulera i fonderna, köpa 1. sälja statspapper med beräkning av vinst vid räntans fallande 1. stigande.

Fo'nda, sp. (av lat. fu'nda, börs), hotell av första rangen.

Fo'ndaco, ital. (1. -kå), affärshus. — F. dei tede'schi {1. -ski), palats i Venedig, under medeltiden och renässansen härbärge och kontor för tyska köpmän. — F. dei turchi (Z. - to'rki), palats i Venedig, under 1600-t. lager- och kontorshus för turkiska köpmän.

Fondame'nto, ital. {lat. fundaine'ntum), grundval; tonk., grundbas, generalbas.

Fondantsocker (Z. fångda'ng-), socker, som kokats med så litet vatten att en degartad vit massa erhållits. Användes vid konfektfabrikation.

Fondbörs, börs där det handlas med aktier, banklotter och obligationer. — Fondbörs-auktion, börsauktion för försäljning av sådana värdepapper, som enl. lag skola utbjudas på offentlig auktion.

Fondello'1, se Alicante.

Fonde'ra, se under Fond.

Fonde'rade lån, handelst., lån, som av stat, kommun 1. korporation upptagas, för vilka obligationer utgivas och till vilkas förräntande vissa statsinkomster äro anvisade.

Fonderie, fr. {1. fångdöri'), gjuteri, smälthytta.

Fondhandlare, Fondkommissionär 1. Fondmäklare, person som yrkesmässigt förmedlar köp och försäljning av fondpapper.

Fondpapper, aktier, banklotter, andra delaktighetsbevis i bolag samt obligationer.

Fondstämpel, avgift som skall erläggas vid varje köp 1. byte av fondpapper.

Fonduk, turk. (av pers.-arab. funduk, hassel-

nöt), turkiskt guldmynt, motsvarande omkr. 9 kr.

Foneidosko'p (av gr. fone', ljud, ei'dos, bild, och skope'iny se), fys., instrument, som åskådliggör en ljudande kropps vibrationer. Jfr Fonautograf.

Fone'm (av gr. fone', ljud), ljudkvantum, som frambringas genom en bestämd, inövad och med mekanisk färdighet företagen anordning av talorganen. Fonemen äro alltså dels språkljud 1. grupper av sådana, dels ord och dels ordsammanställningar.

Fonendosko'p, med., hörlur i form av en dosa, som med kautschukslangar förenas med undersökarens öron. Jfr Stetoskop.

Foneti'k (av gr. fone', röst, ljud), språkv., vetenskapen om människorösten 1. språkljuden i vidsträckt mening. — Fone'tisk, som avser ljud, spec. språkljud.—F. skrift, ljudskrift, skrives med fonetiska bokstäver, d. v. s. skrivtecken, vilka söka så troget som möjligt återgiva det talade språket. — F. stavning, Ijudenlig stavning.

Foni'k (av gr. fone', ljud), ljud- och tonlära.

Fo'nisk punkt, se Fonokamptisk punkt.

Foni'sm (av gr. fone', ljud), /i/s., genom ljusintryck framkallade ljudfenomen.

Fonognomfk 1. Fonognomoni'k (av gr. fone', ljud, och gnomoniko's, förstående sig på), konsten att av en persons röst 1. tal sluta sig till hans karaktär.

Fonogra'f (av gr. fone', ljud, och gra'fein, beskriva), fys., en av den nordamerikanske fysikern Edison uppfunnen föregångare till grammofonen. — Fonografi', ljudskrift.)(Ideografi. — Fonogra'-fiskt kallas varje skrivsystem, där de skilda tecknen beteckna skilda ljud i motsats till s. k. ideografisk skrift, t. ex. den kinesiska, där skrivtecknen representera begrepp.

Fonogra'm, på fonografcylinder, grammofonplattor 1. film upptagen bild av ljud.

Fonokampsi' (av gr, fone', ljud, och ka'mp-tein, böja, bryta), fys,, ljudets brytning, återkastning; eko. — Fonoka'mptisk, Fo'-nisk 1. Fonokla'stisk punkt, det ställe, varifrån ljudet vid ett eko återkastas.

Fonokroma'tisk terapi' (av gr. fone', ljud, chro'ma, färg, och therape'ia, vård), med., försök att bota sinnessjuka genom inverkan av färgat ljus.

Fono'la, tonk., mekanisk apparat, som ställd i förbindelse med ett piano, blott genom trampning spelar korrekt och med nyansering. Jfr Pianola.

Fonoli't (av gr. fone', ljud, och Wthos, sten), petrogr., "klingsten", en eruptiv, stundom porfyrartad, vanligen gröngrå, tät bergart, som låter klyva sig i plattor 1. tavlor, vilka vid ett slag ge ett klingande ljud.

Fonologi' (av gr. fo7ie', ljud, och lo'g os, ord, tal), språkv., ljudlära; vetenskapen om språkljuden.482

Fonome'ter (av gr, fone', ljud, och me'tron, mått), fys,, instrument till mätning av ett ljuds styrka 1. av utandningens styrka vid tal.

Fonosko'p, apparat genom vilken dövstumma kunna iakttaga toners höjd.

Fonotypi', se Fonografi,

Fonozenogra'f, gr., fys., apparat för bestämmande av det håll, varifrån ett ljud kommer.

Fons, lat, källa brunn, fontän. — Fons 1. Fo'ntus, rom. myt., källguden. Till hans ära firades fontinalia 1. fo7itanalia, en fest vid vilken brunnar och källor bekransades.

Fontaine, fr. (1. fångtän), springbrunn, se Fontän. — F. lumineuse (L - lyminö's), lysande springbrunn. — F. ubérale (Z. -ybera'1), se Uberalfontän.

Fontainebleauskolan (1. fångtänblå'-), den grupp italienska konstnärer, som under 1500-t. utsmyckade det franska slottet Fontainebleau; den grupp franska målare, som omkr. 1830 företrädesvis valde sina motiv från och kring Fontainebleausko-gen. Flertalet av dem voro bosatta i byn Barbizon, varav benämningen Barhizon-skolan {se d. o.).

Fontainepulver (1. fångtä'n-), tekn., ett sprängämne.

Fontainier, fr. (1. fångtänje'), tillsynings-man över en stads 1. ett slotts springbrunnar.

Fontaktosko'p, fys., instrument för kvantitativ bestämning av radiumemanation.

FontaIo'ng, ett ostindiskt tyg av silke och glänsande bastfibermaterial.

Fontana'lia, se Fo7is.

Fontane'll (av lat. fons, källa), med., ett på huden med konst frambragt avlednings-sår, som medelst en ärt 1. en annan främmande kropp hålles öppet; anat., en blott med mjukt brosk fylld öppning på små barns hjässor, vilken småningom hopväxer. — Fontanellpapper (lat. cha'rta ad fonti'culos), med åtskilliga ämnen behandlat papper, vilket användes som retande medel på s. k. fontaneller. — Fontanellsalva, salva, som användes för att förbinda men likväl hålla en fontanell öppen.

Fontange, fr. (1. fångta^ngsj), 1. Fonta'ng, hög huvudprydnad av spetsar och flor, som 1670-t:s fruntimmer buro. Utgjordes först av en bandros, fäst i det i lockar upplagda håret. Uppkallad efter den unga hertiginnan av Fontanges, som vid sitt uppträdande på hovet år 1679 säges ha burit en sådan.

Fonta'nus, -a, -um, lat, bot., växande vid källor.

Fontina'lia, se Fo7is.

Fo'ntus, se Fons.

Fontä'n {fr. fontaine, av lat. fons, gen. fo'n-tis, källa), källa, springkälla, springbrunn; vattenkonst; s. k. luftbägare vid fyrverkerier. — Intermittent fontän, fon-

tän, från vilken vattnet utströmmar stötvis. Jfr Fontaine.

Food for powder, eng. (1. fod får pa'udör), kanonföda. ("Henrik IV" av Shakespeare.)

Foot, eng. (1. fot), pl. Feet (z. fit), engelsk fot = 0,305 m.

Foot-ball, eng. (1. fotbå'l), sportt., fotboll, engelsk idrott, varvid bollen hålles i rörelse blott med foten. — Footing (1. fo-ting), fot- 1. gångsport.

Fora ge, fr. (1. fåra^sj), cylindriskt hål; krigsk., borrmina.

Fora'men, lat. (av fora're, borra), öppning, hål, mynning. — F. ma'gnum, anat., stora nackhålet. — F. o'pticum, anat., ögonhålan. — F. ova'le, anat., den öppning (av oval form), som förefinnes hos fostret mellan hj ärtförmaken. — Foramine'ra, genomborra. Jfr Perforera.

Foraminife'rer, zooL, med kalkskal försedd ordning av rhizopoderna.

Formade {1. fårrsa'dd), fäktk., tryckning.

Force, fr. (1. fårrs, av lat. fo'rtis, stark), kraft, våld, tvång; eftertryck. — F. des choses (z. - dä sjås), omständigheternas tvingande makt. — F. majeure (z. - ma-sjö'r), "större makt", vanlig handelsterm för det juridiska begreppet "händelse av högre hand" (t^zs major, se d. o.), d. v. s. olyckshändelse, som icke av människomakt kan avvärjas. — à toute force (z. a tot -), med all makt. — Par force, med våld. — Parforcejakt, hetsjakt. — For-ce'ra, nödga, tvinga; påskynda, uppdriva; spränga storma. — Force'rad, överdriven, ansträngd, konstlad.

Fo'rceps, lat., med., förlossningstång.

Force'ra, se under Force.

Forcft, gelatindynamit, huvudsakligen använd i Belgien och Amerika.

Ford (z. fårrd), automobil, konstruerad och fabricerad av den amerikanske storindustrimannen Henry Ford. — Fordson, traktor (se d. o.) från Fordfabrikerna.

Fordicfdjia (av lat. fo'rdus, dräktig), en av den romerske konungen Numa Pompilius inrättad fest till jordgudinnan Tellus' ära, varvid dräktiga kor offrades.

Foreign office, eng. (z. få'rrin å'ffis), utrikesministeriet i England.

Fore'lI (fr. truite, eng. trout), zool., en till laxsläktet hörande fisk med fint, välsmakande kött. Vanliga forellen, Sa'lmo fa'rio, förekommer i bäckar och strömmar från Skåne till långt upp på fjällen.

Forellsten, petrogr., svart- och vitfläckig eruptiv bergart av plagioklas, olivin m. m.

Forel-Ro'ssis skala, geol., skala vid bedömande av ett jordskalvs styrka.

Fore'nsisk (lat. fore'nsis, av fo'rum, se d. o.), hörande till forum; som har avseende på 1. sammanhang med rättsväsendet, t. ex. forensiskt tal, tal inför rätta. — F. medicin, rättsmedicin. Jfr Forum.

Forestie're, ital, (av lat. fo'ris, utanför), främling, utlänning.

Forfeit, eng. (L få'rfit, av lat fo'ris, utanför, och fa^cere, göra), eg. förseelse, lagöverträdelse, förbrutet föremål;

böter, straff; kapplöpn.-t.y det belopp, som deltagaren i en sweepstake (sed.o.) l.enmatch (vad mellan två) har att erlägga, om han av någon orsak ej låter sin häst deltaga i löpningen. Om forfeiten sättes så högt, att den är lika med hela insatsen, betecknas detta i tävlingspropositionen med p. o. p., förk. för play or pay (L plä år pä), löpa 1. betala.

Fo'rfex, lat., skära.

Fo'ris po'siti, lat., pl., de utanför sittande; de bannlysta.

Fo'rkys {lat. Pho'rcys), gr. myt., en halvgud, son av Pontos, havet, och Gaia, jorden, samt härskare över vidundren i havsdjupen.

Forla'na 1. Furlana, ital., munter allmogedans i Venedig, vanl. i Vs takt.

Form {lat. fo^rma), gestalt, utseende; sätt; beskaffenhet; bruk; urholkning, vari något gjutes; kloss, varefter något formas; tryckform. Jfr Modell. — In ampli's-sima fo'rma, lat., i allra bästa form, av yppersta slag. — In o'ptima forma, i bästa form 1. ordning. — Pro forma, för syns skull, för formens skull. — Sub utra'que forma, under bägge gestalterna (om brödet och vinet vid nattvardens begående).

— Forma, bilda, skapa. — Forma'l = For-me'll (se nedan). — Forma'ldefinition, förklaring av ett ords betydelse. — Formal-princip, den grund, som bestämmer formen för vårt kännande, tänkande och handlande. Jfr Materialprincip. — Formali-se'ra, bringa något i sträng form; hålla strängt på det formella; detaljerat utbreda sig över något. — Formalism, strängt iakttagande av och fasthållande vid formen; brist på verkligt innehåll; ett tomt användande av filosofiska termer; konstt., ett stelnande i vissa konventionella former och regler. — Formalfst, person, som uteslutande 1. huvudsakligen fäster sig vid formen, det formella, det yttre. — Forma'liter, formligen, med iakttagande av vanligt bruk. — Formalite't, yttre form, antaget bruk, formsak. —• Forma't (av lat. forma'tus, formad), formen och storleken av en bok, papper, tavla, 1. d. — Formatio'n {lat. forma'tio), bildning, gestaltning, daning; geoL, sammanfattningen av de ett helt utgörande avlag-ringar, vilkas bildande sammanfaller med någon huvudperiod i jordens utvecklingshistoria. — Fo'rmel {lat. foWmula), mönster 1. föreskrift, varefter någonting bör vara avfattat, uppställt 1. uppgjort; mat., en med matematiska tecken uttryckt sats.

— Forme'l 1. Forme'll, som rör formen, som angår det yttre, t. ex. formell bildning.

den rent språkliga och logiska bildningen, formella vetenskaper, de vetenskaper, som särskilt avse formen, såsom matematik, logik, estetik. — Forme'ra, bilda; giva form; stifta (bekantskap); tillspetsa (en penna). — Formsnitt, de äldsta, i synnerhet tyska träsnitten, utförda i ett maner, som endast framhåller konturerna och de starkaste skuggorna. — Fo'rmuIa con-co'rdiæ, se under Concordia. — Formule'ra, avfatta något (skriftligt 1. muntligt) i en viss form. — Formulä'r (av lat. fo'rmiila, dimin. av fo'rma, form), antagen form för vissa skrivelser, tabeller o. d.; även själva det papper, som (i skrift 1. tryck) upptager denna givna form.

Formaggio di paglio, ital. {1. fårma'ddjå di pa'ljå), eg. halmost; italiensk ost, som vid försändning omlindas med halm.

Forma'1 m. fl., se under Form.

FormaIdehy'd, kem., metylalkohol, har stor användning som antiseptiskt medel.

Formalfn, kem., en vattenlösning av form-aldehyd (se föreg. ord och Formol).

Formalfst, Forma't, Formatio'n m. fl., se under Form.

Formamfnt, farm., ett vitt kristallpulver, framställt ur formaldehyd och laktos. Användes som desinfektionsmedel och i tabletter mot halsfluss.

Forma'n, kem., en kondensationsprodukt av formaldehyd och mentol. Medel mot snuva.

Formanili'd, farm., fenylformamid, användes mot feber och reumatism.

Forma'tio reticula'ris, anat., nätlik struktur.

Formati'v retning, hioL, cellers retning till nybildning av cellmaterial.

Fo'rmel, Forme'll, Forme'ra m. fl., se under Form.

Formia't, kem., myrsyrans salter.

Formica'tio, se Formikation.

Formida'bel {fr. formidable, lat. formida'bi-lis, av formi'do, fruktan), fruktansvärd, förskräcklig.

Formikatio'n (av lat. formi'ca, myra), med., myrkrypning, en egendomlig känsla i huden, liksom kröpe det myror på densamma. Uppstår genom tryck 1. annan retning på någon nervstam.

Formi'n, se Urotropin.

Fo'rminx, gr., tonk., forngrekiskt stränginstrument, besläktat med cittran och lyran men något större än dessa. Det spelades med s. k. plektron, en liten stav av elfenben.

Formo'l = Formalin.

Formopyrfn, farm., febermedel av formaldehyd och antipyrin.

Formo's {lat. formo'sus), skön. — Formosi-te't {lat. formo'sitas) skönhet.

Formrega'l, boktr., se Regal.

Formsnitt, se under Form.

Fo'rmula, lat., formel. Se under Form..

Formulä'r, se under Form.484

Formyl—Fortuna

Formy'l, kem.y en sammansatt radikal (se d. o.), som ingår i myrsyra. — Formyl-superjodfd — Jodoform (se d. o.).

Fornaldarsagor (isl. fomaldarsögur), isländska sagor om förhistoriska hjältar.

Fornari'na, La, itaL, eg. "bagerskan", namn på Rafaels älskarinna och benämning på hennes av honom målade porträtt (i Pa-lazzo Barberini i Rom).

Fo'rnax, astr.. Smältugnen, stjärnbild på s. hemisfären.

Fornica'ria, lat, (av fo'rnix, smygvrå), glädjeflicka.

Fo'rnix, lat., anat., smygvrå, valv. — F. con-junctivæ, valvet mellan ögonlock och ögon-bulb. — F. phary'ngis, översta delen av svalget.

Fornjot, nord. myt., ett urgammalt väsen av jättesläkt, från vilket sagan härledde ättlingar ända in i den historiska tiden.

Forny'rdaIag 1. Forny'rdislag, isl., metr., gemensam benämning på de versslag, som använts i den fornnordiska folkpoesien. Fornyrdalaget saknar både assonans och slutrim. Jfr Drottkväde och Runhenda.

Forone'ios (lat. Phorone'us), gr. sag., härskare över Argos, säges hava varit den, som grundlagt den första kulturen; efter honom kallades argiverna av skalderna stundom foronider.

Foronomi' (av gr. foro's, bärande, och no'-mos, lag), fys., vetenskapen om lagarna för rörelsen. Se Kinematik. — Forono'-misk, som har avseende på nyssnämnda vetenskap 1. dess föremål.

Fors, rom. myt., personifikation av den oberäkneliga slumpen.

Fo'rsan et hæc memini'sse juva'bit, lat., "kanske trevligt det blir att erinra sig detta", citat ur Vergilius' Eneid.

Fo'rsea, se Forsia.

Fo'rsete, nord. myt., eg. "den som sitter främst i en rätt", rättvisans gud, son till Balder och Nanna. Hans borg, Glitner (glittrande, glänsande), är byggd av silver och guld.

Fo'rsia 1. Fo'rsea, eg. försyn; namnet brukades under 1500-t. i Sverige om en katolsk prästs hushållerska 1. frilla, som i vissa fall åtnjöt en laglig hustrus rättigheter.

Fo'rst, ty., skog, vilken tillses och skötes; förekommer i svenskan mest i en del sammansättningar, såsom forstväsen, forst-vetenskap, forstinstitut o. d. — Fo'rstlig, som rör skogsväsendet.

Forsy'thia, bot., växtsläkte av fam. Olea'ceæ. — F. suspe'nsa, buske med gula bommor på bar kvist, odlas ofta i parker.

Fort (1. fårt), krig sk., litet fäste, skans.

Fo'rte (förk. /), ital., tonk., starkt. — For-tfssimo (förk. ff), ganska starkt, så starkt som möjligt.

Fo'rtel, Fo'ttel 1. Få'ttel (förvrängning av ty. Vortheil, fördel), boktr., fördel som beredes sättaren genom breda mellanslag

och utgångar, genom användandet av redan uppsatta saker etc.

Forte-peda'l, se Pedal.

Fortepia'no (ital. pianoforte, av pia'no och fo'rte, se d. o.), ett år 1717 uppfunnet musikinstrument, vars förnämsta företräde framför de gamla klaveren är, att tonen efter behag kan stärkas 1. försvagas. Utgör grundtypen för våra moderna pianon: tafflar, flyglar och pianinon; tonk. (förk. fp), utmärker, att en ton skall anslås starkt, de följande svagt.

Fortere'sse, fr. (1. fårträ'ss), fästning; stadigvarande befästning.

Fo'rtes fortu'na a'djuvat, lat. ordspr., lyckan står den djärve bi.

Fortifie'ra, befästa. Se följ. ord.

Fortifikatio'n (fr. fortification, av lat. fo'r-tis, stark, och fa'cere, göra), krig sk., befästning, fästningsverk; befästningskonst. — Fortifikationen, en kår i svenska armén, har att uppföra och underhålla fästningar och liknande byggnader, i krig utföra befästningsarbeten och försvara samt anfalla fästningar. — Fortifikato'risk, till befästningskonsten hörande.

Fortfn, fr., krigsk., liten skans.

Fo'rtior est qui se, qua'm qui forti'ssima vi'ncit mæ'nia, lat. ordspr., segern över en själv överträffar varje annan seger.

Fo'rtior in fulva no'vus est lucta'tor are'na, lat. ordspr., nya kvastar sopa alltid bäst.

Fo'rtis, lat., stark.

Forti'ssima consi'liæ tuti'ssima, lat., de dristigaste planerna äro de säkraste.

Fortfssimo, se under Forte.

Forti'ssimus, lat., den starkaste.

Fo'rtiter in re', sua'viter in mo'do, lat., kraftigt i sak, men milt i sätt (vishetsregel, som förskriver sig från jesuitgeneralen Aquaviva).

Fortofn, farm., metylendicotoin, utvärtes antiseptikum.

Fo'rtschrittspartiet, ty., "framstegspartiet", det liberala partiet inom preussiska deputeradekammaren, vilket 1861 skilde sig från de gammal-liberala och förenade sig med det demokratiska lägret. Sammansmälte 1884 med det s. k. Ty sk frisinnade partiet.

Fortu'ito, lat. (av fors, slump), av en slump, oförmodat, tillfälligtvis.

Fortu'na, Fors 1. Fors Fortuna, rom. myt., lyckans gudinna; astr., en av småplaneterna; även ett slags spel med kulor och kö. — F. auda'ces ju'vat, lyckan står den djärve bi. — F. cæ'ca est, lyckan är blind. (Cicero.) — F. non mu'tat ge'nus, lyckan ändrar icke börden. — Fortune, fr. (1. for-ty'nn), 1. Forty'n, lycka; rikedom; förmögenhetsvillkor. — à la fortune du pot (1. - dy på), eg. på grytlycka; på husmanskost, vad huset för tillfället förmår. — Bonne fortune (1. bånn -), lycka, fram-Fortunatus—Fotofobi

485

Fortuna'tus, mansnamn (av lat. foTtu'nay lycka), den lycklige. Namn på en gammal populär saga från 1400-t:s förra hälft, förtäljande om Fortunatus' och dennes söners äventyr och resor. Motsvarar kvinnonamnet Fortuna'ta.

Fortune, Forty'n, se under Fortuna.

Fo'rum, pL Fo'ra, lat, öppen plats i de romerska städerna, där handel drevs 1. offentliga förhandlingar förehades; den offentliga verksamhet, som där utövades; jur., laga domstol, den domstol, som är behörig att behandla ett mål. — Forum de-li'cti commi'ssi, domstol, inom vars område ett brott blivit begånget. — F. domi-ci'lii, domstol, inom vars område den anklagade har sitt hemvist. — F. ecclesia'sti-cum, kyrklig domstol. — F. privilegia'tum, särskild domstol, som på grund av företrädesrättigheter (privilegier) tillkommer vissa klasser av personer i st. f. den domstol allmänna lagen i vanliga fall föreskriver. Så t. ex. är i Sverige hovrätten forum privilegiatum för adelsmän i fråga om vissa tvister. — In fo'ro, inför domstol.

Forward, eng. (1. få'oöd), framåt, främre; sportt., främre anfallsspelare i fotbollsspelet m. fl.

Fo'rza, ital. (av lat, foWtis, stark), styrka, kraft. — Forza'ndo, Forza'to 1. Rinfor-za'ndo, tonk., med markerad styrka på en viss ton 1. ett visst ackord. — Con tu'tta la forza, med all kraft.

Fosfa't, kem., kallas fosforsyrans salter. Jfr Superfosfat.

Fosfaturi' (av fosfa't och gr. ure'in, låta sitt vatten), med., grumling av urinen orsakad av att kalk och magnesiumfosfat utfalla, när urinen blir alkalisk, t. ex. vid magsyra, riklig förtäring av frukt, alkaliskt mineralvatten m. m.

Fosfe'n (av gr. fos, ljus, och fa'inem, visa), ljusförnimmelse, som uppstår genom mekanisk 1. elektrisk inverkan på synnerven, t. ex. vid tryck på ögat.

Fosffder, kem., fosformetaller.

Fosfi'ner, kem., mot aminerna svarande organiska fosforföreningar.

Fo'sfor (av gr. fos, ljus, och fo'ros, bärare), eg. Ijusbringaren; kem., ett mycket allmänt grundämne, en gulaktig, genomskinlig kropp, högst giftig och eldfarlig. Användes i tändsticksindustrien och medicinen. — Fosforbrons, fosforhaltig, guldglänsande brons, hårdare, fastare och mer elastisk än vanlig.

Fosforesce'ns, fys., en hos vissa, icke självlysande kroppar förekommande egenskap att, även sedan de upphört att vara belysta, lysa med en starkare 1. svagare glans, utan att frambringa någon märkbar värme. — Fosforesce'ra, förete fosforescens.

Fosforfsm, de åsikter och uttryckssätt, som karaktj^ris^rgcjp den nyromantiska skolan

i Sverige. Namnet är bildat efter tidskriften "Phosphoros", ett av skolans litterära organ. — Fosfori'ster, benämning på nyromantikerna i Sverige.

Fosfori't, miner., orenare varietet av apatit (se d. o.).

Fosfor-nekro's (av fosfor, se d. o., och gr. nekro's, död), med., en sjukdom, som angriper arbetare vid tändsticksfabriker och består i en efter kronisk fosforförgift-ning uppstående brand i käkbenen.

Fosfo'ros {lat. pho'sphorus, av gr. fos, ljus, och fo'ros, förare), Ijusbringare; ^^r. myt., benämning på vissa gudinnor, såsom Eos och Artemis; även morgonstjärnan (Venus) tilldelades av skalderna detta namn.

Fosforosko'p (av fo'sfor, se d. o., och skope'in, se), fys., apparat för undersökning och studium av fenomenet fosforesceris (se d. o.).

Fosforsyra, kem., en förening av fosfor och syre med väte.

Fosge'n-gas (av gr. fos, ljus, och genein, födas), kem., en färglös gas av kol, syre och klor (koloxidklorid).

Fo'ssa, lat., grav, grop. — F. axilla'ris, axelhålan. — F. Dougla'sii, rummet mellan livmodern och ändtarmen. — F. jugula'ria, halsgropen. — F. poplite'a, gropen i knävecket. Jfr Fossula och Fovea.

Fossa regla, ett italienskt rödvin.

Fossé, fr. (1. fåsse'), dike, grav, skyttegrav.

Fossi'1, pl. Fossflier (av lat. fo'ssilis, uppgrävd), geol., i berg- 1. jordlager förekommande förstenade lämningar efter forn-världens djur och växter ; spår 1. avtryck av forntida djur och växter; även adjek-tiviskt användes ordet, t. ex. fossila lämningar, fossila fynd o. d. — Fossiliogra'f (av gr. gra'fein, skriva), person, som beskriver 1. avbildar fossilier. — Fossiliogra'-fisk, som vidkommer 1. har avseende på beskrivning och avbildning av fossilier. — Fossiliolo'g (av gr. lo'g os, lära), kännare av fossilier. — Fossiliologi', kännedom av ävensom läran om fossilier. — Fossilise-ring, bildning av fossil. — Fossilfst = Mineralog (se d. o.).

Fo'ssuIa, lat., liten, avlång grop. Jfr Fossa.

Fotblad, bot., se Podophyllum.

Foti'sm, se Synopsi.

Fo'to (eng. photo) j fork. för fotografi 1. fotograferat av.

Fotoalgrafi', fotomekanisk reproduktionsmetod, varvid aluminiumplåtar användas i st. f. litografisk sten.

Fotobakte'rier = Fotogena bakterier (se d. o.).

Fotoelektriska 1. ljuselektriska fenomen,

företeelser, som bero på direkt elektrisk 1. magnetisk inverkan på ljus 1. vice versa.

Fotofobi' (av gr. fos, ljus, och fo'bos, fruktan), med., ögonsjukas ljusskygghet. — Fotofo'bisk, ljusskygg.— Fotofob-oftalmi',486

Fotofon—Fourcroya

ögoninflammation i förening med stor ljusskygghet.

Fotofo'ii (av gr. fos, ljus, och fone\ ljud), fys.y en apparat, med vilken ljudet, utan hjälp av någon ledningstråd, fortplantas på långa avstånd medelst användande av ljusvibrationer som fortplantningsmedel.

Fotogalvanografi' (av gr. fos, ljus, och gal-vanografi'y se d. o.), framställning av tryckplåtar med hjälp av fotografi och galvanoplastik. — Fotogaivanoplasti'k, metod att på fotografisk väg framställa galvanoplastiska tryckplåtar.

Fotoge'n (utt. vanl. -sje'n; av gr. fos, gen, foto'Sy ljus, och ge'nein, födas, alstras), belysningsoljor, bestående av åtskilliga kolväten och genom destillation framställda ur bergolja, nafta.

Fotoge'na bakte'rier, hot., bakterier, som under vissa förhållanden lysa med ett fos-forartat ljus.

Fotoglyfi' (av gr. fos, ljus, och glyjein, urholka) , en äldre fotogravyrmetod.

Fotoglypti', se Woodberytryck.

Fotografi' (av gr. fos, gen. fotoas, ljus, och gra'fein, skriva, teckna), konsten att genom ljusets inverkan på silversalter framställa avbildningar; en på detta sätt åstadkommen avbildning. — Fotogra'f, person, som sysslar med fotografi. — Foto-grafe'ra, frambringa fotografier. — Foto-gra'fisk, till fotografien hörande.

Fotografofo'n (av gr. fo7ie', ljud), apparat för återgivande av det mänskliga talet på fotografisk väg.

Fotogra'm (av gr. fos, ljus, och gra'mma, skrift), en medelst fotografi framställd bild.

Fotogrammetri' (av gr. fos, ljus, gra'mma, skrift och metre'in, mäta), arkitektur-samt terrängmätningar efter fotografier.

Fotogravy'r (av gr. fos, ljus, och gravy'r, se d. o.), kopparljustryck.

Fotoheliogra'f, apparat för astrofotografi.

Fotokampsi' (av gr. fos, ljus, och ka'mpsis, brytning), fys., ljusstrålarnas brytning.

Fotokemi' (av gr. fos, ljus, och kemi, se d. o.), läran om ljusets kemiska verkningar. — Fotokemigrafi', fotografiskt överförande på zink av teckningar samt högetsning av dessa. — Fotokerami'k, inbränning av fotografiska bilder på glas, porslin o. d. — Fotokleistogami', se under Kleistogami. — Fotokollografi', ljustryck. — Fotokromi', fotografering i naturliga färger. — Fotokromosko'p, apparat, i vilken fotografiska plåtar återgiva en bild i naturliga färger. — Fotolito, förk. för följande ord. — Fotolitografi', konsten att medelst fotografering överföra bilder på den litografiska stenen. — Fotolitogra'fiska kartor, efter upphöjt arbetade gipskartor fotograferade och genom stentryck mångfaldigade kartor. — Fotoluminisce'ns, se under Lumi-ni8een§, ^ Fotomagneti'sm, genom ljusets

inverkan uppkommen magnetism. — Foto-me'ter (av gr. metre'in, mäta), fys., apparat att mäta ljusstyrkan hos olika ljuskällor. — Fotometri', den del av optiken, som avhandlar jämförelsen mellan styrkan hos olika ljuskällor. — Fotoplasti'k, konsten att med fotografiens hjälp framställa skulpterade bilder. — Fotopsi', (av gr. o'p-sis, seende), med., subjektiva ljusförnimmelser, som uppträda vid direkt retning av synnerven. — Fotoptome'ter, instrument för uppmätning av ögats ljuskänslighet. — Fotorrhe'xis = Fotokampsi (se d. o.). — Fotosfä'ren (av gr. sfaira, kula), astr., den solen omgivande atmosfären. — Foto-skiatri'k, läran om ljus och skuggor. — Fotosko'p = fotometer (se ovan). — Fotota'xis, hiol., se Taxier. — Fototekni'k, belysningskonst. — Foto telegraf i', bild-telegrafering. — Fototerapi' 1. Kromoterapi', med., ljusstrålars användning vid sjukdomars behandling. — Fototropi', fys., den företeelsen, att vissa ämnen i ljus förändrar tillstånd (i allm. färg), som i mörker mer 1. mindre fort återförändras. — Fototypi' (av gr. ty'pos, avtryck), en metod att på fotografisk väg i relief återgiva teckningar på plåtar till avtryckning i boktryckspress; en sålunda åstadkommen bild. —- Fotoxylografi', ljusbilders framställande på trä. — Foto-zinkografi', överförandet av fotografier , på en zinkplåt, som därefter prepareras för litografiskt tryck. — Fotozinkotypi' överförandet av fotografier på en zinkplåt, som därefter etsas med syror för boktryck.

Fotservi's, krig sk., fotartilleriets betjäningsmanskap.

Fots-ton, tonk., ett till orgelbyggarespråket hörande tekniskt uttryck, som har avseende på pipornas längd.

Fo'ttel, se Fortel.

Fou, fr. (1. fo), narr, dåre.

Foucaults pendelförsök (1. fokå's -), visar att planet för en fritt hängande pendels rörelse vrider sig medsols på grund av jordens rörelse kring sin axel. — F. strömmar, fys., virvelströmmar, i metallföremål inducerade elektriska strömmar, som flyta i slutna banor.

Foudroyant, fr. (1. fodroaja'ngt), med., hastigt förlöpande, svårartat sjukdomsfall.

Foul, eng. (1. fa'ol), sportt., otillåtet slag (i boxning).

Foulage, fr. (1. fola'sj), rullning (massage).

Foulard, fr. (1. fola'r), ett slags tunt, glatt sidentyg; även en näsduk av siden.

Foule, fr. (1. fol), hop, trängsel; den stora mängden; folket. —• En foule (L ang i mängd, hoptals.

Fourage, se Furage.

Fourberie, fr. (1. forböri'), list; bedrägeri; skurkstreck.

Fourcro'ya, bot., vä:^tsläkte av isLin. Ama-Fourierism—Fraktion

ryllida'ceæ i varma Amerika. — F. cube'n-sis, ger mauritiushampa. — F. gigante'a, ger liksom föreg. en pulque-artad dryck.

Fourieri'sm, den franske socialisten Fouriers lära, enl. vilken människorna skulle sammansluta sig i små fria samfund, pha-langes (L falla'ngsj), med gemensamhets-boningar och gemensamhetsverkstäder, phalanstères {1. fallangstä'r).

Four-in-hand, eng, (L får-), fyrspann; även manshalsduk.

Fourne'ra, se Furnera.

Fourpence, eng. (1. få'rpäns), engelskt silvermynt ~ ungefär 30 öre.

Fourrure, fr. {1. forry'r), foderverk 1. pälsverk; herald., användes som vapenbild 1. som foder till vapentältet.

Fow, handelst.y förk. för eng. first open waier (1. först åpen oå'tör), första öppet vatten.

Fo'vea, lat., rundad grop. Jfr Fossa och Fossula. — F. centra'lis re'tinæ, anat., den centrala gropen i näthinnan. — F. umbili-ca'lis, navelgropen.

Fove'ra {lat. fove're), omhulda, värma. Jfr Foment.

Foxhound, eng. (1. fåxha'und), rävhund, som användes vid drevjakt.

Fo'xos, se Phoxus.

Fox-terrier, eng. (1. fåcks-tä'rriör), råtthundsras, den engelska släthårig samt vit 1. svart- och vitfläckig, den irländska strävhårig och ljusgul.

Fo'xtrot, modern dans, en art onestep.

Foyer, fr. (1. fåaje', mlat. foca'rium, av fo'cus, härd), foajé, härd; det med en byffé vanligen förbundna rum utanför teatersalongen, där åskådarna under mellanakterna få promenera.

F. p. a., förk. för eng. free (of) particular average (1. fri åvv parti'kjular averä'dsj), fritt för enskild skada.

F. pil., på recept förk. för lat. fi'ant pi'lulæ, härav skola piller beredas.

F. pulv., på recept förk. för lat. fi'at pu'lvisy härav må pulver beredas.

F. R., förk. för lat. Forum Romanum.

F. r., förk. för lat. folio recto (se Folio); handelst., förk. för fast räkning.

Fr., förk. för franco (se d. o.); förk. för franc (se d. o.); på recept förk. för fruetus.

Fra, ual. (förk. av fra'te, lat. fra'ter), broder (brukas framför namnet på italienska och spanska munkar, som icke äro präster, t. ex. Fra Bartolommeo). — Fra Diavolo {1. - djaVålå), eg. brodern djävulen; i slutet av 1700- och början av 1800-t. en beryktad italiensk rövaranförare som först varit munk. Hjälte i en efter honom uppkallad opera av den franske kompositören Auber.

Fracassa, se Capitano.

Fracassa'ner, mycket fina fikon från Korfu.

Frack (fr. frac, eng. frock, av mlat. fro'ccus,

munkkåpa), en fram utskuren livrock, som tillhör männens högtidsdräkt.

Fra'cta, -us, lat., bot., bruten.

Fra'cto-cu'mulus (av lat. fra'ctus, bruten, och cu'mulus, kulle), meteor., av vinden i kanterna sönderrivna stackmoln. — Fracto-ni'mbus (av lat. nimbus, moln), lågt gående regn- 1. snömoln. — Fracto-stra'tus (av lat. stra'tum, lager), låga dimmoln.

Fractu'ra, med., benbrott, fraktur.

Fra Dia'volo, se under Fra.

Fraga'ria, bot., växtsläkte tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Sentico'sæ. — F. moscha'ta, jordgubbar, odlad i ett stort antal former. — F. ve'sca, smultron. — F. viri'dis, nejkon, backsmultron. — Odlade jordgubbsarter äro även F. chiloe'n-sis och F. virginia'na från Amerika.

Fragaria'strum, lat., bot., lik FragaWia (se d. o.). —• Fragi'ferum, lat., bot., smultronbärande.

Fragil {fr. fragile, 1. frasji'l, lat. fra'gilis), bräcklig, skör, ovaraktig. — Fragilite't, bräcklighet; förgänglighet.

Fra'gilis, lat., bot., skör, bräcklig. — Fragili-fo'lia, lat. (av folium, blad), bot., med bräckliga blad.

Fragme'nt (av lat. fra'ngere, bryta, krossa), avbrutet 1. från det hela skilt stycke. — Fragmenta'risk, avbruten, osammanhäng-ande. — Fragmenti'st, en utgivare av smärre stycken av ett större arbete.

Fragmentatio'n, söndersplittring; bot., direkt kärndelning.

Fragra'nt {lat. fra'grans, av fragra're, dofta), ljuvt doftande, välluktande. — Fragra'ns, doft, vällukt. — Fragra'ntia, pL, ämnen, som lukta väl.

Fraiche, fr. {1. fräsj), fräsch, frisk; blomstrande, ungdomlig. — Fraicheur, fr. {1. fräsjö'r), fräschör, friskhet, livlighet, ungdomlighet.

Frailty, thy name is woman, eng. {1. frä'lti, dhaj näm is oo'menn), svaghet, ditt namn är kvinna. ("Hamlet" av Shakespeare.)

Frais, fr. {1. frä), kostnad, omkostnader, utgifter. —• à peu de frais (l - pö dö -), med ringa omkostnad 1. möda. — Faux-frais {1. få -), oförutsedda omkostnader, bi-utgifter.

Fraise, fr. {1. fräs), veckad fruntimmershals-krage; pipkrage; smultron, smultronröd; krigsk., pålverk. — Fraisette {1. -ä'tt), liten halskrage.

Frakt {ty. Fracht), handelst., gods, som försändes till lands 1. till sjöss; även den för detsamma betingade betalningen. — Fraktbrev, Fraktsedel, öppen skrivelse, vari vederbörande expedition erkänner sig hava mottagit gods, med förbindelse att befordra detta till lands 1. till sjöss.

Fraktio'n {lat. fra'ctio, av fra'ngere, bryta), brytning; mat., bråk 1. brutet tal; en sig avsöndrande del av ett politiskt parti. —488

Fram—Franko

Fraktione'ra, sönderdela. — Fraktu'r, med., sönderbrytning benbrott. — Frakturstil, boktr.y en upprättstående, kantig boktrycksstil, t. ex. fraftur, till skillnad från antikva och kursiv.

Fram, namnet på ett för Nansens polarfärd 1893—96 spec. byggt fartyg.

Framboe'sia (av fr. framboise, hallon), med., vårtliknande, sönderklyftande utslag vid syfilis och lupus. — F. tro'pica, smittsam, kronisk, tropisk infektionssjukdom (yaws, pian, bubas), med hallonliknande, upphöjda hudutslag, förorsakad av en spiro-chæt.

Framtidsmusi'k, se Zukunftsmiisik.

Fra'nangers fors, se Frånånger.

Franc, pl. Francs, fr. {1. frang), franskt mynt = omkr. 72 öre, enheten i Frankrikes och (under olika namn) i en mängd andra länders myntsystem. •— Centime (1. sang-ti'mm), ^/loo franc. — Décime il. desi'mm), ^/lo franc.

Fran^ais {1. frangsä'), fem. Fran^aise (Z. frangsä's), fransmän 1. fransos; fransk; fransyska 1. franska (språket); fem., fransk kvinna 1. fransyska. — à la (mode) fran<?aise, på franskt vis, efter fransk sed. —• Théâtre frangais (Z. tea'tr frangsä'), eg. franska teatern; nationalteatern i Paris.

Fran^aise, fr. {1. frangsä's), se Fransäs.

France, La, fr. (1. lafra'ngs), Frankrike. — La France marche à la tete de la civilisation (1. - marsj alla tät dö la civilisa-siå'ng), Frankrike går i spetsen för civilisationen. (Guizot.)

Francesco (1. - tje'skå), italiensk namnform för Frans.

Franche-comté-smide (Z. frangsj-kångte'-), en från Frankrike på 1850-t. till Sverige införd smidesmetod.

Franchement, fr. (1. frangsjma'ng), frimodigt, öppenhjärtigt.

Franchise, fr. (1. frangsji's), frimodighet, öppenhjärtighet; frihet från vissa avgifter.

Franciade, fr. (1. frangsia'dd), i franska revolutionskalendern en tidrymd av fyra år.

Franci'scus 1. Franciskus och Franci'ska,

mans- och kvinnonamn, fri 1. frankisk. Mansnamnet buret av Fransiskanordens stiftare. — Frans och Franz, förk. av Franciscus. — Franciska'norden, en munkorden, som 1208 stiftades av den helige Franciscus av Assm och vars medlemmar, franciskanmunkarna, även kallas minoriter, gråbröder och barfotamunkar; ett vittert samfund i Stockholm under senare hälften av 1700-t.

Francise'ra {fr. franciser), förfranska, göra fransk. — Francisatio'n, förfranskning.

Franci'ska, astr., en av småplaneterna.

Franciska'norden, se under Franciskus.

Franc-ma§on, fr. {1. frangmaså'ng), fri-

murare.— Franc-magonnerie (1. -sånnöri'), frimureri.

Fra'nco, se Franko.

Francoga'llia, nylat., Frankrike.

Fran^ois (1. frangsåa'), franskt mansnamn = Frans, Franciscus (se d. o.). — Fran-^oise (1. frangsåa's) =Franciska (se d. o.).

Francs-archers, fr. (1. frangsarje'), friskyttar, ett slags frikår till fots, som Karl VII i Frankrike upprättade år 1448.

Francs-tireurs, fr. (1. frangtirö^r), frivilliga skarpskyttar under fransk-tyska kriget (1870—71).

Frangipa'nträdet, bot., se Plumiera.

Fra'ngula, lat. (av frang a're, bryta, bräcka), bot., skör.

Fra'ngulabark, farm., Co'rtex Fra'ngulæ, som fås av brakvedsbusken, Rha'mnus Fra'ngula, är ett kraftigt laxermedel. — Franguli'n, kem., en i brakvedsbuskens bark befintlig glykosid.

Frank, lat. (fr. franc), frimodig, rättfram; hurtig.

Fra'nker (av medelt.-lat. fräknens, fri), germansk folkstam, som bildade det mäktiga frankiska riket; i Orienten benämning på europeiska kristna.

Franke'ra, se under Franko.

Fra'nkerspråket {lat. lüngua fra'nca), ett blandningsspråk av franska, italienska och spanska, som allmänt talas av européerna i Orienten. — Fra'nkiska, de germanska frankernas språk.

Frankfurter Zeitung (Z. -forter tsa'jtong), tysk, daglig, förr demokratisk tidning, sedan 1856 utkommande i

Frankfurt am Main.

Fra'nkfurtsvart, tekn., en fin svart färg, som fås genom förkolning av vin jäst.

Fra'nkiska, se under F ränker språket.

Franki'sm, av Jakob Frank framkallad religionsrörelse bland Galiziens judar på 1700-t.

Fra'nklin, urspr. tillnamn, buret av den frejdade amerikanske statsmannen Benjamin F., åskledarens uppfinnare; stundom använt som dopnamn.

Franklini't, kem., ett vid Franklin och Ster-ling i New-Jersey förekommande mineral.

Fra'nklins hypote's, fys., det av åskledarens uppfinnare, amerikanen Benjamin Franklin, först framställda antagandet, att elektriciteten orsakas av blott ett fluidum. — F. skiva, F. tavla, en elektrisk kondensator, bestående av en på båda sidor stan-niolbelagd, isolerad glasskiva.

Fra'nko {ital. fra'nco), fri, kostnadsfri (i synnerhet om brev och korsband). En försändelse säges sändas frayiko, om den för dess befordran fastställda avgiften av avsändaren erlägges. — Franke'ra, betala postavgiften på förhand. — Frankokuvert, brevkuvert, försett med frimärke. — Frankosedel, en skrivelse, vari en avsändare av postpaket till utländsk ort för-Frankofobi—Frederik

binder sig att vid anfordran erlägga belöpande avgifter.

Frankofobi', skräck för allt franskt.

Frankoma'n, Frankomani' (av lat. fra'ncus, fransk, och gr. mani'a, raseri) se Galloman, Gallomani,

Franktirö'rer, se Francs-tireurs.

Frans och Franz, österrikiskt, tyskt och franskt furstenamn = Franciscus (se d. o.).

Frans I:s stil, se Style Frangois L

Frans Josefs-orden, österrikisk orden för civila förtjänster, stiftad 1849.

Fransk-kla'ssisk, se Psevdoklassisk.

Fransk lilja, se Fleur de lis.

Fransk sköld, herald., en sköld, vars avrundade nedre kant slutar i en spets.

Franskt brännvin, konjak (se d. o.).

Franskt guld, en blekgul legering med 15 delar guld. Även en rödare legering med 95 delar guld.

Franskt rött, dets. som Engelskt rött.

Franskt vitt, finslammad talk, använd som puder.

Franso's {ty. Franzo'se) och Fransy'ska {ty.Franzö'sin), se Frangais. — Fransosen, "franska sjukan", gammal populärbenämning på syfilis.

Fransyskan, kokk., på den slaktade oxen kallas ländstycket mellan "rostbiffen" och baklårbenen "tjocka fransyskan", revstycket närmast rostbiffen "tunna fransyskan".

Fransä's {fr. frangaise, se Frangais), dansk., en följd av kontradansar, urspr. = angläs (se d. o.).

Frappe'ra {fr. frapper), eg. slå; träffa, falla i ögonen; göra intryck på, överraska; avkyla viner o. d. medelst is. — Frappant {1. frappa'ngt), slående, iögonfallande; träffande, påtaglig.

Fras {gr. fra'sis, av fra'zein, tala), talesätt; pL, även innehållsfattiga, klingande tsile-sätt ; tonk., större 1. mindre avdelning av en period i en komposition. — Fraseo-logi' (av gr. lo'gos, lära), samling av talesätt ; läran om de för

ett språk egendomliga talesätten (ordet användes i synnerhet då fråga är om de klassiska språken). — Frase'ring, tonk., musikalisk interpunktion, varigenom de särskilda musikaliska fraserna framhållas såsom sig bör; i det muntliga föredraget en riktig behandling av pauserna. — Sans phrase, fr. {1. sang fras), utan omsvep, kort och gott.

Frasco, sp., flaska, sydamerikanskt rymdmått för våtvaror av växlande storlek.

Fraseologi', Frase'ra, se under Fras.

Fra'ter, lat.^ pl. Fra'tres, broder, i synnerhet ordens- 1. klosterbroder (som icke är präst). — F. consangui'neus, halvbroder (av samme fader). — F. uteri'nus, halvbroder (av samma moder). — Fraterne'll {fr. fraternel), broderlig. — Fraternise'ra {fr. fratemiser), umgås förtroligt, som

bröder. — Fraternite't, lat., Fraternité, fr., broderskap; broderlighet. Se Liberté, Egalité, Fraternité. — Fratrici'da, lat., broder- 1. systermördare. — Fratrici'dium, broder- 1. systermord.

Frate'rcula a'rctica, zool., lunnefågel, en arktisk, i Sverige sällsynt alkfågel.

Fraternal societies, se Friendly societies.

Frate'rnitas, astr., en av småplaneterna.

Fratice'ller {ital. fraticelli), eg. småbröder, småmunkar; ett religiöst parti under 14: e årh., vilket ledde sitt ursprung från spiri-tualerna, de strängare franciskanerna.

Fra'tres arva'les, lat., se Arvaler. — F. ca-lenda'rii, lat., se Kalandsbröder. — F. celli'tæ, lat., se Alexianer. — F. eremi'tæ de mo'nte 01ive'ti, lat., "eremitbröderna på Oljeberget", se Olivetaner. — F. gau-de'ntes, lat., "glada bröder", se Marianer.

— F. ignora'ntiæ, lat., se Ignoranthröder.

— F. mili'tiæ Christi, lat., se Svärdsriddar-orden. — F. mino'res, lat. — Minoriter (se under Minor). — F. prædicato'res, lat., "predikarbröderna", dominikanmunkar (se Dominikanorden).

Fratri'a, pl. Fratri'er {gr. fratri'ai), eg. broderskap; folkavdelningar i det gamla Aten o. a. grekiska stater. I Aten voro fra-trierna tolv och stodo var och en under uppsikt av en föreståndare, kallad Fra-tria'rk.

Fra'tri alle'gri, ital., dets. som Fratres gaudentes (sed. o.).

Fratria'rk, se Fratria.

Fratrici'da, Fratrici'dium, se under Fräter.

Fratri'er, se Fratria.

Fraudatio'n, Fraudulö's, se under Fraus.

Fra'uenlob, ty.,^ eg. kvinnolov; binamn till den tyske mäster sångaren Heinrich von Meissen.

Fra'unhoferska linjerna, fys., de mörka linjerna i solljusets spektrum (se d. o.), vilka uppkallats efter sin upptäckare, tysken Fraunhofer.

Fra'us, lat., bedrägeri; villfarelse. — Fraus o'ptica, optisk villa. — Pi'a fraus, fromt, välment bedrägeri. — Fraudatio'n, bedrägeri. — Fraudulö's, bedräglig.

Frava'sji pers., i Avesta omtalade skyddsandar jämförliga med Nordens fylgjor.

Fraxi'nea, lat., hot., på Fraxinus (se d. o.).

Fraxini'n, kem., ett ur askens bark framställt bittert ämne.

Fra'xinus, hot., trädsläkte, tillhörande fam. Olea'ceæ. — F. exce'lsior, ask. — F. di-versifolia, odlat parkträd med enkla blad.

Fray, sp. {1. fra'i, lat. fra'ter), munk, medlem av en andlig orden.

fre., frcs, förk. för franc, francs.

fr. dl., förk. för eng. free deliver ed, fritt levererat (d. v. s. utan fraktkostnader).

Fredegu'nda 1. Fridegu'nda, forntyskt kvinnonamn, den fridsamma.

Frederik, dansk och holländsk namnform för Fredrik.490

Fredon, fr. (1. frödå'ng), kort rulad, löpning, drill. — Fredonne'ra (/r. fredonner), drilla; småtralla, gnola.

Fre'drik och Fredri'ka, ty, Friedrich och Friederi'ke (L fri^d-, fornty, Fridurih), svenskt, danskt, tyskt och österrikiskt furste- och furstinnenamn, fredsäll, fredsälskande. Mansnamnet förk. till Fi'gge och Fritz.

Fredri'k 1. Fredrikvi'n, under Fredrik I:s tid benämning på ett tvåmarksstycke. Jfr Karoliriy Kristin.

Fredriksborgsrasen, dansk ras av lättare hästar.

Fredriksd'or, se Friedrichsd^or.

Fredriksorden, se Friedrichsorden,

Fredspipa, hos indianerna vid fredsunderhandlingar brukad tobakspipa.

Free church, eng. (1. fri tjörtj), en skotsk protestantisk församling, som 1848 lösryckte sig från den skotska högkyrkan.

Freeholder, eng. {1. fri'håldör), i England ägare till ett visst slags egendomar, s. k. freeholdy vilka innehavas på obestämd tid och äro fria från alla bördor utom till staten. Jfr Copyholder.

Free on board, eng. (1. fri ånn bård), han-delst., fritt (utan omkostnader) ombord. Se Foh. — Free on waggon, eng. (1. -oa'ggön), fritt å järnvägsvagn.

Free sale, eng. (1. fri säl), frihet att sälja arrendet.

Freesia {1. fre^sia), bot., Kapkonval-j e r, växtsläkte av fam. Irida'ceæy från Kaplandet. Allmänt odlade krukväxter.

Freesoilers, eng. (1. fri'såjlörs), eg. frijords-män ; namn på ett under 1840-t. bildat politiskt parti (free soil party) i Nordamerikas Förenta stater, vilket bl. a. yrkade på att jord kostnadsfritt skulle utdelas åt nybyggare.

Freetrade, eng. (Z. fri'träd), frihandel. — Freetraders {1. -dörs), frihandlare.

Free-will-baptister, eng. (1. fri-oi'll-), Gene-ra'l- 1. Universa'lbaptister, ett baptistparti, som anser Guds frälsande nåd verka på alla. Jfr Partikularbaptister.

Frega'tt (ital. fregata), sjöv., tremastat örlogsfartyg, som blott har ett batteri. — Fregattfågel, zool.y Frega'ta a'quila, en med utomordentlig flygförmåga utrustad simfågel, tillhörande pelikanfåglarnas ordning. — Fregattskepp, sjöv., handelsfartyg, som är fregatt-tacklat, d. v. s. har märsar och rår på alla tre masterna.

Fre'gilus gra'culus, zool., se Alpkråka.

Freibergi't, miner., en silverhaltig falerts.

Fre'iburgras, se Berner-Oherldndras.

Freie Bühnen, ty.y fria skådebanor, enskilda teatrar, där moderna dramer uppföras. Jfr Théâtre lihre.

Freifrau, ty. (1. frajfrau), en friherres hustru.

Freight, eng. (1. fre'it), frakt.

Frej, se Frö, — Freja, se Frö ja.

Freja, astr., en av småplaneterna.

Fre'ke, nord. myt., eg. glupsk; en av Odens ulvar. Jfr Gere.

Frekve'ns (lat. freque'ntia), förekomst i stort antal; tillopp. — Frekve'nt, ofta inträffande, ofta upprepad. — Frekvent puls, hastig puls. — Frekventatio'n, ofta upprepat umgänge med 1. begagnande av. — Frekvente'ra, talrikt bevista, ofta besöka.

Frekventati'vum, språkv. verb, som uttrycker en handling 1. ett tillstånd, som gång på gång uprepas.

Frelate'ra (fr. frelater), förfalska, i synnerhet vin.

Fremissement, fr. (1. -missma'ng), Fre'-mitus, lat., med., knarrande ljud från bröst 1. hjärta vid vissa sjukdomar.

Frende'ra (av lat. fre'num, tygel), med., utöva coitus interruptus, bedra, lura.

Frenesi' 1. Freni'tis (av gr. fren, eg. mellangärde, själsförmögenheter), ursinne, raseri. — Frene'tisk, rasande, ursinnig.

Fre'ngi 1. Fire'ngi, pers., Frenk, turk., "fran-ker'^ österländsk benämning på européer alltsedan korstågens tid.

Frenftis, se Frenesi.

Frenk, se Frengi.

Frenohypnoti'sm, gr., egendomliga inflytelser på hjärnan och själslivet, som enl. hypnotismens upptäckare, engelsmannen Braid, under hypnosen framkallas genom beröringen av vissa punkter på huvudet och i ansiktet.

Frenologi' (av gr. fren, sinne, själsförmögenheter, och Wgos, lära), läran om människosjälen och dess förmögenheter på grund av huvudskålens yttre form. — Frenolo'g, person, som äger insikt i denna lära. — Frenopati' (av gr. pa'thos, lidande), med., hjärnlidande, sinnessjukdom.

Fre'nulum, lat., anat., kort band. — F. li'nguæ, tungbandet.

Freqve'ns, Freqve'nt, se Frekvens.

Frère, pl. Frères, fr. (1. frär, lat. fra'ter), broder, klosterbroder, munk. — Frères de la charité, se under Charité. — F. igno-rantins (1. - injårangtä'ng), medlemmar av Ignorantinorden, en munkorden, som sysselsatte sig med barnundervisning. — Frère terrible (1. - terri'bbl), gruvlig broder, den broder inom frimurareorden, som genom injagande av skräck skulle pröva nykomlingen.

Fre'sco, ital., frisk. — Fre'sko-anekdot, en berättelse, som har nyhetens behag. — Freskomålning, Fresk 1. Målning al fresco, målning på en frisk, ännu fuktig kalkvägg, varvid kalken vid torkningen förenar sig med och binder färgerna.

Fresnels formler (1. fränels -), fys., formler för beräkning av det reflekterade ljusets intensitet vid gränsytan mellan två genomskinliga ämnen.

Fret, fr. (1. frä), skeppsfrakt. — Fréteur (L -tö'r), skeppsredare.

Fre'tta, ital, skyndsamhet. — Con fretta, tonk.y hastigt, i raskt tempo.

Fretten, zool.^ en art iller, PuWrius fu'rOy som hålles tam för kanin jakt m. m. Är ofta vit.

Frey 1. Frej, Freya 1. Freja, se Frö och Frö ja.

Friand, fr. {1. fria'ng), läckergom, raffinerad matkännare. Se Gnurmand. — Friandise (1. -di's), läckerhet; böjelse för läckerheter. Se Gourmandise.

Fribustier = Flibustier (se d. o.).

Fricandeau, fr. (1. frikangdå'), späckad kalvstek.

Fricassèe, fr. (1. -se'), tonk., skämtsam benämning under 1500-t. på flerstämmiga sånger med olika text till stämmorna. Jfr Frikassé.

Fri'da, fornnordiskt kvinnonamn (av fridr, skön).

Fri'dolf, forntyskt mansnamn (av fried, fred, och wolff ulv).

Fridoli'n, tyskt mansnamn, den fredlige.

Friedrich (1. frid-), tysk namnform för Fredrik.

Friedrichsd'or (1. fri'd-då'r), gammalt preussiskt guldmynt = ungefär 15 kr.

Friedrichsorden (1. fri'd-) 1. Fredriksorden, kunglig würtembergsk orden.

Friendly societies, e7ig. (1. frä'ndli såsa'jtis), "vänskapsföreningar", föreningar för inbördes sjuk- och olycksfallsförsäkring, begravningshjälp m. m. Kallas i Amerika Fraternal societies.

Friesel {1. fri's-), med., febrar med korniga hudutslag.

Friga'tor (av lat. frigeWe, stelna), ismaskin, kylmaskin.

Frigg 1. Frigga, nord. myt., Odens maka, Balders moder, gudars och gudinnors härskarinna, som ensam känner framtidens dunkla öden. Hennes boning heter Fensalar.

Frigga, astr., en av småplaneterna.

Frigi'd {lat. fri'gidus, av frigeWe, stelna), kall, stel av köld. — Frigida'rium, avkyl-ningsrum i de gamla romarnas badhus; kallt växthus, "kallhus". — Frigide'ra, avkyla, göra kall. — Frigidite't, kyla i luften; kallsinnighet, ovänlighet; även manlig oförmåga.

Fri'gidus, -a, -um, lat., bot., växande i kalla trakter.

Frigorife'r (av lat. fri'gus, köld, och feWre, bära), ett slags avkylningsapparat; is-maskin.

Frigoterapi', med., sjukdomsbehandling med användning av kyla.

Frihamn, handelst., en hamn, som betraktas liggande utanför rikets tullgräns och i vilken varor från alla länder få tullfritt införas.

Frihand, handelst., rättigheten att vid utförandet av andras uppdrag handla efter eget val och gottfinnande.
Fjcihult, sjöv,^ utombords hängda bjälkar^

spiror 1. flätat tågvirke, till skydd mot gnidning och stötar.

Frikade'ller {fr. fricandeaux), små bullar av kött, som serveras till soppor.

Frikandå', se Fricandeau.

Frikassé {fr. fricassèe), maträtt, av kött, skuret i mindre bitar och serverat i sås. — Frikasse^ra, tillaga kött på ovannämnda sätt.

Frikati'vor 1. Frikati'vljud (av lat. frica're, riva), språkv., rivljud, spiranter, konsonantljud, som uppstå vid förträngning av munkanalen. Sådana äro i svenskan: /-, v-, j-, s- och scWjuden.

Frikonservati'va 1. Tyska rikspartiet, det moderat konservativa partiet inom forna preussiska lantdagen.

Friktio'n (av lat. frica're, riva, gnida), fys., den kraft, som uppstår då kroppar i kontakt röra sig i förhållande till varandra och som motverkar rörelsen.

Friktions terapi', med., smörj kur.

Frimaire, fr. {1. frimä'r, av frimas, rimfrost), frostmånad, tredje månaden i det franska republikanska kalenderåret, 21 nov.—20 dec.

Frimurarekorset är sammansatt av fyra lik-benta trianglar.

Fringe'ra {fr. fringuer), starkt urvrida, t. ex. våta kläder 1. färgtyg.

Fringi'lla, zooL, finksläktet. Se Fringillidæ. — F. cæ'lebs, bofinken.

Fringi'llidæ, zool. fågelfamiljen Finkfåglar. Viktiga släkten äro Aca'nthis, Calca'rius, Cardu'elis, Carpo'dacus, ChWris, Cocco-thra'ustes, Emheri'za, Fringi'lla, Lino'ta, Lo'xia, Pa'sser, Pini'cola, Py'rrhula och Seri'nus.

Fripier, fr. {1. fripie', av friper, skrynkla, förstöra), klädmäklare. — Fripière {1. -piä'r), klädmäklerska. — Friperie (Z.

. -pöri'), alla slags gamla kläder och möbler; klädmäkleri, klädstånd.

Fripon, fr. {1. fripå'ng), kvick tjuv, skälm, spetsbov; lättsinnig yngling. — Fripon-nerie {1. -pånnöri'), bedrägeri, skälmstycke.

Fris {fr. frise), hyggn., den del av det antika bjälklaget (entablementet), som ligger mellan arkitraven och kransgesimsen; ett bandlikt fält, bård; ett slags tjockt, långhårigt ylletyg.

Frisage, fr. {1. -a'sj), ribbverk, gallerverk.

Frisch, fromm, froh, frei, ty., se F. F. F. F.

Frisco, populär förk. för San Francisco.

Fri'sel {ty. Friesel), med., en feber, som ut-märkes av stark svettning och ymnigt utslag av små klara vattenblåsor.

Fri'ser, en germansk folkstam i n.v. Ger-manien, med vilken romarna kort före Kristi födelse kommo i beröring.

Frise'ra {fr. friser, av sp. frisar, vecka), krusa; lägga i lockar, ordna håret. — Frisy'r {fr. frisure), håruppläggning, kamning av håret. — Frisö'r {fr. friseur),492

fem, Frisö'rska, person, som har till yrke att klippa och kamma hår.

Fri'siska språket, som talades av friserna, hör till lågtyska språkgrenen.

Friskytt, en sagofigur, som med sina av djävulen erhållna "frikulor" skjuter "fri-skott", d. v. s. träffar vad han önskar. Hjälte i operan "Friskytten" av den tyske kompositören Weher.

Frison, fr, (1. friså'ng), de till florettsilke (se d. o.) använda, tilltrasslade kokong-trådar, varmed silkeslarven fäster sin puppkorg vid mullbärsträdets kvistar.

Frissonne'ra (fr. frissonner, av frisson, frossa), skälva, rysa. — Frissonnement (Z. frisånnma'ng), lätt rysning, skälvning.

Frist, ty., anstånd, tid inom vilken något skall ske; andrum.

Frisy'r, Frisö'r, se under Frisera.

Frithjof, Frithiof 1, Fritiof, mansnamn (av fornnord. Fridhiofr, fridtjuv). Ryktbart genom Tegnérs romanscykel "Frithiofs saga".

Fritilla'ria melea'gris, bot, damspelslilja, kungsängslilja. Sedan länge förvildad liljeväxt med smårutigt rödbrun blomma, särskilt vanlig i mell. Uppland, ymnig på Kungsängen, s. om Uppsala. — F. impe-ria'lis, kejsarkrona, en fordom allmänt odlad liljeväxt.

Fritot, fr. (1. fritå'), kokk., skivor av kalv-bräss 1. färs, doppade i mjöl och stekta i flottyr.

Fritte, fr. (1. fritt), tekn., fritta, glasmaterial.

Fritt från haveri, handelst., klausul i assu-ranspoliser, varigenom assuradörerna fritaga sig från ansvar för skada,

åstadkommen genom haveri 1. andra olyckshändelser, fartygets totala förolyckande undantaget. — F. ombord, uttryck, som angiver, att avsändaren lämnar varan till fartyget utan kostnader för mottagaren (förk. fob).

Fri'tto mi'sto, ital. (av fritto, stekt, och mi'sto, blandad), kokk., italiensk nationalrätt av en mängd blandade, stekta ingredienser. Bildlikt "röra", oredig blandning.

Frittporslin, benämning på s. k. naturligt porslin och Sèvresporslin.

Frity'r {fr. friture), smält flott 1. smör, vari något stekes.

Fritz, tyskt mansnamn, förk. av Fredrik (se d. o.).

Frivol (av lat. fri'volus, dålig, usel), fåfäng, flärdfull, lättsinnig. — Frivolise'ra, gÖra frivol. — Frivolite't, fåfänga, lättsinnighet, flärd. — Frivolite'ter, lapprisaker; ett slags fint spetsarbete.

Fri'xos och He'lle, gr. myt, den beotiske konungen Athamas' barn, som, då deras fader ville offra dem, flydde på en vädur, vars gyllene skinn sedermera bevarades i Kolchis. Jfr Argonauterna.

Fro'de, fornnordiskt mansnamn, den vise. — Frodefriden, den lyckliga, fredsälla tid (ungefär vid Kristi födelse), då sköldunga-konun^en Frode regerade i Danmark; guldåldern i Norden.

Fromage, fr. (1. froma'sj, av mlat. for-ma'ticum, vad som är gjort i form), ost. Förekommer i en mängd sammansättningar som benämning på diverse ostsorter, t. ex. fromage de Brie, f. de Roquefort; kokk., i form stelnad och uppstjälpt efterrätt av grädde, socker, ägg samt smaktillsats. — F. de cochon {1. - dö kåsjå'ng), pressylta (av kalv och svinhuvud). — F. d'Italie (Z. ditali'), leverkorv.

Fro'mhold, tyskt mansnamn (av from, from, och hold, huld).

From sounds to things, eng. (1. frååmm sa'unds -), från ljud (prat, ord) till handling. (Pope.)

Fro'ndem in si'Ivis non ce'rnere, lat, ej se skogen för bara träd. (Ovidius.)

Fronden (Z. frå'ngden, fr. la Fronde), eg. slunga; benämning på ett mot hovet fientligt parti under Ludvig XIV: s minderårighet. — Fronde'ra, tadla, häckla (regeringen 1. de bestående förhållandena). — Fronderi', missnöje med bestående förhållanden. — Frondö'r, missnöjd person, häcklare.

Frondesce'ra (lat. frondesce're, av fröns, löv), slå ut, lövas.

Frondö'r, se under Fronden.

Fronleichnamsfest, ty. (av fron, hög, helig, och Leichnam, lik, lekamen), se Fète-Dieu.

Fröns, lat, anat., panna.

Front (1. frångt, fr. front, lat. /rons), panna; framsida; krig sk., den del av en armé 1. trupp ställning, som vid marsch 1. framryckande är bestämd att vara främst. Sammansättningarna frontanfall, frontförändring, frontmarsch, frontställning angiva olika rörelser av truppavdelningen med särskilt avseende fäst vid främre (front-) sidan av dess uppställning. — Fronta'1 (lat. fronta'lis), anat, det som tillhör 1. är befintligt vid pannan, såsom frontala blodkärl, frontala nerver o. d. — Fronta'lier, omhängena kring högaltaret i en katolsk kyrka. — Frontespi's 1. Fronti-spis (fr. frontispice, av lat. fröns, panna, och spi'cere, se skåda), byggn., huvudfasaden av en byggnad; titelblad; kopparstick framför ett titelblad. — Fronton (1. frångtå'ng, sv. uttal: frånto'n), del av en fasad, arkitektonisk prydnad över ingången 1. fönsterinfattningarna till ett hus.

Frontalite'tslagen (av lat. fröns, panna), estet, en lag i konsthistorien, som gäller människostatyframställningen i den egyptiska, gammalbabyloniska och assyriska konsten, den grekiska konsten före perserkrigen samt alla vilda folkslags konst.

Frontignac, fr. (1. frångtinja'ck), vittFrontings—Prämlingskollegier

muskatvin från trakten kring den franska staden Frontignan (Z. frångtinja'ng).

Frontings, eng., broderade 1. veckade vitvaror, avsedda att infällas i "bröstveck" till skjortor 1. lösa skjortbröst.

Frontespi's, Fronton, se under Front,

Frosch, ty., kloss, tonk., kloss vid nedre änden av en stråke.

Frossört, bot., se Scutellaria.

Fro'ste 1. Jokul, nord. myt., namn på en av kungarna av den mytiska Fornjotska ätten; en dvärg.

Frostfjäriln, zool., se Cheimatohia.

Frothal (1. frohal), gaeliskt mansnamn, vred, bister.

Frotté, se Frottervävnad.

Frotte'ra (fr. frötter), gnida. — FrottöV, fem. Frottö's, person, som biträder badande med gnidning.

Frottervävnad, till badhanddukar o. d. använd bomullsväv, som på ena 1. båda sidorna är luggig av jämnhöga noppor 1. öglor. — Frotté, damdräkttyg av grovt, melerat, effekttvinnat bomullsgarn.

Fro'ttola, pl. Fro'ttole, ital., eg. "småfrukter"; under 16 ;e årh. ett slags italienska visor i skämtsam ton men med moraliskt syfte; även uppdiktad historia.

Frottö'r, FrottÖ's, se under Frottera.

F. R. S., förk. för eng. Fellow of the Royal society (1. fellå åvv the rå'jal såsa'jti), medlem av Royal society.

Fructido'r (av lat. fru'ctus, frukt), fruktmånad, tolfte månaden i det franska republikanska kalenderåret, 18 aug.—16 sept.

Fructi'gen, Fructige'nus, -a, -um, lat., hot., \^äxande på frukter.

Fruetus, lat., frukt; nytta. — F. algaro-bi'llæ, se Algarobilla. — F. Alkekengi = Fruetus Halicacabi (se d. o.). — F. amo'mi 1. Se'mina amomi, pepparfrukter, frukterna av Pimenta officinalis. — F. ana-ca'rdii occidenta'lis, frukten av Anaca'r-dium occidenta'le. — F. ani'si, anis (se d. o.). — F. a. stella'ti 1. Badia'ni, stjärn-anis. — F. aura'ntii immatu'ri 1. Po'ma aurantii, pomeransknopp, bären av Ci'trus vulga'ris. — F. ca'nnabis, "hampfrÖ", frukten av hampväxten. — F. ca'psici, spansk peppar, frukterna av Ca'psicum a'nnuum och C. Wngum. — F. cardamo'mi, kardemumma (se d. o.). — F. ca'rvi, kummin.— F. ca'ssiæ fi'stulæ, se Cassia fistula.

— F. cerato'niæ, johannisbröd (se d. o.). — F. ci'tri, citroner (se Citron). — F. cu'-bebæ, kubeber, frukterna av Pi'per Cu'-beba. — F. cynosba'ti, frukterna av Ro'sa cani'no.. — F. da'ctyli, dadlar (se Dadelpalmen). — F. fæni'culi, fenkål (se d. o.).

— F. Halica'cabi, judekörsbär, frukterna av Phy'salis Alkekengi. — F. ju'jubæ, frukterna av flera arter Zi'zyphus. — F. juni'peri, enbär. — F. ia'uri, lagerbär, (se Lager). — F. lu'puli, humlekottar. — F. mo'esæ, frukterna av Mo'esa lanceoWta.

F. mo'ri, mullbär (se Mullbärsträd). — F. mucu'næ prurie'ntis, se Stizolobium. — F. myrsi'nes, se Zatze. — F. myrti'lli, blåbär. — F. ory'zæ, ris, frukterna av Ory'za sati'va. — F. papa'veris 1. Ca'pita papa'-veris, frukterna av vallmo. — F. petro-seli'ni, persiljefrön. — F. phella'ndrii, stäkrefrön, frukterna av Oena'nthe phel-Wndrium. —- F. pi'peris, bären av Pi'per ni'grum. — F. pycnoco'mæ, bohmanötter, galläpplen från Natal. — F. rha'mni in-fecto'riæ, gulbär, avignonbär (se d. o.). — F. sabadillæ, se Sabadilla. — F. spi'næ cervi'næ 1. rha'mni catha'rticæ, bären av Rha'mnus catha'rtica. — F. silybi ma-ria'ni, frukterna av Sflybum. maria'num. —• F. tamarindo'rum, se Pulpa tamarindo-rum. — F. vani'llæ, vanilj (se d. o.). — F. vi'tis minu'tæ, korinter (se d. o.).

Fruga'l (lat. fruga'lis), sparsam, tarvlig. — Frugalite't, sparsamhet, tarvlighet, måttlighet.

Fruktifice'ra (lat. fmctifica're, av fru'ctus, frukt, och fa'cere, göra), sätta frukt. — Fruktifikatio'n, fruktsättning. — Frukti-fikatiV, frukt- 1. sporbildande.

Frukto's, kem., fruktsocker, benämning på tre närbesläktade sockerarter.

Fru'stra, lat., fåfängt, förgäves. — Frust-re'ra, bedraga, svika.

Frustula'tum, lat., bot., i bitar.

Frute'scens, lat. (av fru'tex, buske), bot., liknande buske. — Fru'ticans, lat., bot., blivande buskartad. —• Frutico'sus, lat., bot., buskartad. — Fruticulo'sus, lat., bot., små-busklik.

Fru'tex, lat., bot, buskstam.

Frutti di ma're, ital. (1. fro'tti-), "havsfrukter", benämning på diverse små havsdjur, som förtäras av Italiens fattiga kustbefolkning.

Fry'ger, invånare i landskapet Frygien i Mindre Asien; även = Montanister (se d. o.).

Fry'gisk, som har avseende på fry g erna (se föreg. ord).

Fry'gisk mössa, mjuk mössa med framåt-lutande topp; republikansk huvudbonad (jakobinmössa).

Fry'gisk tonart, tonk., autentisk tonart på e (e f g a h c d).

Fry le, bot., se Luzula.

Fry'ne, gr., eg. padda; binamn på en beryktad, utomordentligt skön hetär i Aten; fig., förförisk och lättsinnig kvinna.

Frånånger, nord. myt., den fors, i vilken Tor fångade Loke i skepnad av en lax.

Fräkenväxter, se Equisetum.

Frälsarens orden, det officiella namnet på Birgittinorden. — Frälsareorden, grekisk riddarorden, stiftad 1833 till minne av Greklands befrielse från turkarnas herravälde.

FrämlingskoIle'gier, benämning på de härbärgen för utländska studerande, som494

funnos vid medeltidens universitet, särskilt i Paris.

Främlingslegionen, se under Legion,

Fräs, se Fraise.

Fräsch, Fräschö'r, se Fratche.

Frö, isl. Freyr, nord. myt., eg. herre, härskare, en av de yppersta åsagudarna, härskaren över himlaboningen Alfhem. Han är solens och årsväxtens gud, Njärds son och den sköna jättekvinnan Gerds make.

Fröja, isl. Freyja, nord. myt., dotter av Njärd och syster till Frö, en av de yppersta åsagudinnorna, fruktbarhetens, kärlekens och sångens gudinna, härskarinna över gudaboningen Folkvang, Henne tillhör hälften av de hjältar, som stupat i strid.

F. S., förk. av det franska faire suivre (1. fär suiVr), sändes vidare (per telegraf).

f. s. a., på recept förk. för lat. fi'at secu'n-dum a'rtem, må tillredas efter konstens föreskrift.

Ftalei'ner, kem., organiska föreningar, som uppstå vid upphettning av ftalsyreanhy-drid med fenoler och svavelsyra. De lösas i alkalier till starkt färgade salter, vilka användas till f ärgning av ylle och silke.

Ftalsyra, kem., bensoldikarbonsyra, som framställes genom oxidation av naftalin. Användes i den kem.-tekn. industrien bl. a. till framställning av ftaleinfärger, praktfulla färger, som stå anilin- och naftalinfärgerna nära.

Ftartola'trer (av gr. ftharto's, förgänglig, och la'tris, tjänare), eg. förgänglighets-tjänare; de av monofysiterna (se d. o.), som antogo, att Kristi kropp var förgänglig. Kallades även severianer efter sektens stiftare, Severus.

Ftiri'asis (av gr. fthte'ir, lus) 1. Pediculo'sis, med., lussjuka, varvid hela kroppen angri-pes av parasiter, som samla sig ej blott på hårbevuxna delar utan även i bölder och sårnader. Sjukdomen förekommer hos både människor och djur.

Ftiseofobi' (av fti'sis, se d. o., och fo'hos, fruktan), lungsotsskräck.

Fti'sis (av gr. ftMsis, avtärande), med., tvinsot; mestadels = ftisis pulmona'lis, lungsot.

Fu, kinesiskt förvaltningsområde, domsaga 1. d.

Fuang, mynt, åttondelen av en siamesisk tikal (se d. o.).

Fuca'ceæ 1. Fukace'er, hot., en familj bland brunalgerna. Svenska släkten äro Asco-phy'llum, Fucus och HaWdrys.

Fuca'tus, lat., sminkad, färgad; 6ot.,nedrökt.

Fuchs, ty., eg. räv; i tyska studentspråket: nyligen till en högskola anländ och ej ännu bland de äldre kamraterna upptagen student. Se även Fux.

Fu'chsia 1. Fu'ksia, hot., ett växtsläkte, hörande till fam. Onagra'rieæ, inhemskt i

Amerika. Flera arter odlas som prydnadsväxter.

Fuci'ola, lat., hot., växande på FiCcus.

Fucoi'deæ 1. Fukoi'der, hot., paleont., brunalger. — Fukoi'dsandsten, geoL, sandsten, innehållande lämningar av fukoider.

Fucol, farm., ett ersättningsmedel för fiskleverolja, berett ur havsalger med sesam-och jordnötsolja.

Fuco's 1. Fuko's, kem., sockerart (tillhörande metylpentoserna), som uppstår vid hydro-lys av en i havstång {Fucus) förekommande art cellulosa, fucosa'n.

Fucosa'n, se under Fucos.

Fuco'so, se under Fuoco.

Fu'cus, hot., ett viktigt släkte brunalger. — F. serra'tus, sågtång. — F. vesiculo'sus, blåstång. — Fukologi', läran om algerna. — Fukolo'g, algkännare.

Fudder, eng. (1. fö'ddö), en vikt. Se Fodder.

Fuder, ty. (1. fo'der), se Foder.

Fuente, sp. (1. fuä'nte), källa. Ingår i många spanska namn, särskilt på badorter.

Fue'ros, sp. (av lat. fo'rum), i Spanien namn på vissa lagböcker och åtskilliga (i synnerhet baskiska) provinsers och städers frihetsbrev.

Fu'ga, ital., eg. flykt; tonk., flerstämmigt tonstycke, vari en sats (tema), under åtskilliga förändringar, upprepas av den ena stämman efter den andra. — Fuga'ra, flöjtartad orgelstämma. — Fuga'to, kort sats i tonstycke, skriven i fugastil. — Fu-ge'ra, utarbeta en fuga. — Fugerad, satt i samma art som en fuga. — Fughetta, liten fuga (se ovan).

Fugass {fr. fougasse, av lat. fo'cus, eldhärd), fladdermina.

Fu'gato, Fuge'ra, se under Fuga.

Fu'gax, lat., hot., eg. benägen att fly; förgänglig.

Fughetta, se under Fuga.

Fu'git irrepara'bile te'mpus, lat. ordspr. oersättlig flyr tiden bort.

Fuglevæ'r, no., plats, där ejderdun insamlas.

Fu'imus Tro'es, lat., vi hava varit trojaner, enl. Virgilius den trojanske Apolloprästen Panthus' utrop vid åsynen av det brinnande Tröja. Användes ordspråksvis i betydelsen "allt är slut", "det är ute med oss".

Fukace'er, se Fucaceæ.

Fuka'ra, arab., pluralis av fakir (se d. o.).

Fukoi'der, Fukoi'dsandsten, se Fucoideæ.

Fukolo'g, Fukologi', se under Fucus.

Fuko's, se Fucos.

Fuks 1. Fux, da., benämning på den som sitter sist i en skolklass (ultimus) i motsats till Duks 1. Dux, som är primus i klassen. Jfr Fuchs.

Fu'ksia, se Fuchsia.

Fuksi'n, tekn., en röd anilinfärg.

Fuktel (av ty. Fuchtel, bred värja), prygel.

Fulah 1. Fulbe, eg. Ijusbrun, röd; en hamitisk

folkstam i Sudan; kallas även Fellani, Fellata och Fullan,

Fulgens, lat, (av fu'lgere, glänsa), bot., lysande.

Fulge'ntius, latinskt mansnamn (av fulge^re, glänsa), den glänsande. Motsvarar kvinnonamnet Fulge'ntia.

Fulguratio'n (av lat, fulgura're, blixtra), blixtrande, ljungeld; kem., metallens blinkning i degeln; med., sjukdomsbehandling med högfrekventa strömmar. — Ful-gurome'ter (av gr. me'tron, mått), eg. blixtmätare; = Elektrometer (se d. o.).

Fulguri't, lat. (av fii'lgur, blixt), meteor., blixtrör, en glasartad, rörlik massa, som ej sällan träffas i jorden. Den uppkommer därigenom, att blixten slår ned i kvartssand och under sitt lopp nedåt smälter de sandpartiklar, med vilka den kommer i beröring, till en ihålig glasmassa. Stundom antager denna massa kilform. Allmogen kallar den då åsk-1. torvigg.

Fulgurome'ter, se under Fulguration.

Fu'Iica a'tra, zooL, sothönan, en allmän vadarfågel.

Fuliginosus, -a (av lat. fuWgo, sot), hot., sotfärgad.

Fulfgo, hot., ett släkte slemsvampar. — F. va'ria, trollsmör.

Fuli'go sple'ndens, farm., glanssot; med., en av vidbränningsämnen, kol, kreosot m. m. bestående svart skorpa, som bildas i rökgången till eldstäder, där ved ofullständigt förbrännes. Beståndsdel av läkemedlet sotdroppar.

Fuligu'linæ, zool., fågelfamiljen Dykänder. Viktiga svenska släkten äro Cla'ngula, Enicone'tta Hare'Ida, Histrio'nicus, Ne'tta, Ny'roca, Oide'mia och Somate' ria.

Fulla 1. Folla, nord. myt., Friggas klenodvårdarinna och förtrogna sändebud. Av namnet framgår hennes egenskap av ymnighetens gudinna.

Full dress, eng., eg. fullständig dräkt; sällskapsdräkt, högtidsdräkt.

Fullerjord, dets. som Valkjord (se d. o.).

Fullkula, se Hålkula.

Fulma'ridæ, zool., fågelfamiljen Stormfåglar. — Fu'lmarus glacia'lis, stormfågel.

Fu'lmen, mans- och Fu'lmina, kvinnonamn (av lat. fu'lmen, blixt).

Fulmine'ra (lat. ful mina're, av fu'lmen, blixt), knalla, dundra, Ijunga; rasa av vrede, fara ut i hotelser. — Fulmina'nt, blixtrande, ljungande; rasande av vrede. — Fulminatio'n, knall; förkunnande av bannlysning. Fulvasmör, en olja ur fröna av Ba^ssia hutyra'cea, Himalaya.

Fu'lvo-bulbillo'sus, lat., hot., med en mörkgul, liten knöl. — Fu'lvus, -a, lat., hot., mörkgul.

Fuma'na vulga'ris {syn. Cistus fuma'na.

Helianthemum /.), barrsolvända. Kalk-växt. Öland och Gotland.

Fuma'ria, hot., växtsläkte tillhörande fam. Papavera'ceæ. — F. officina'lis, jordrök, allmänt åkerogräs. — F. Vailla'ntii, små-blommig jordrök.

Fumaria'ceæ, hot., underfamilj av fam. Pa-pavera'ceæ.

Fumari'n, se Åkerrök.

Fumaro'I (av lat. fu'mus, rök), ett slags gasvulkan, en rämna i ett eldsprutande berg med därur utströmmande vattenånga. Jfr Solfatar och Mofett.

Fuma'rsyra, kem., en organisk syra, som förefinnes i Fumaria, i islandslav o. a. växter.

Fumet, fr. (1. fyme'), retande lukt av vissa viner och stekt villebråd.

Fumige'ra, Fumi'st m. fl., se under Fumus.

Fumo'sus, -a, lat. (sly fu'mus, rök), hot., rök-färgad, nedrökt.

Fu'mus, lat., rök. — Fuma'ntia, pL, med., medel, som antändas och nyttjas till rökverk. — Fume'ra, ryka, ånga; även gödsla. — Fumigatio'n, rökning. — Fumige^ra, röka, genomröka. — Fumfst (fr. fumiste), person, som lagar eldstäder, vilka röka in.

Fun, se Fen.

Funafeng, se Fimafeng.

Funa'mbulus, lat. (av fu'nis, lina, och am-hula're, gå), lindansare.

Fundame'nt, Fundamenta'l, Fundamenta'llag m. fl., se under Fundus.

Funde'ra, se under Fundus.

Fundinn, nord. myt., namn på en dvärg, som omnämnes i yöluspå.

Fundj, ett negerfolk i Afrika.

Fu'ndus, lat., grund, botten; gods, lantegendom. — Fundame'nt, grund, grundval. — Fundamenta'1, hörande till grunden 1. första början, väsentlig, ursprunglig, t. ex. fundamentalsats, sats, på vilken en bevisföring vilar. — Fundamentalavstånd, fys., avståndet mellan de punkter på en termometer, som ligga till grund för indelningen i grader; oftast således avståndet mellan vattnets frys- och kokpunkt. — Fundamentalbas, ionk., den verkliga grundtonen i ett ackord. — Fundamentalelektrometer, fys., elektrometer, uppfunnen av den schweiziske fysikern De Luc. — Fundamentallag, grundlag. — Fundamentalstjärnor, astr., de ljusare stjärnor på himlavalvet, vilka med avseende på sina lägen blivit så noggrant bestämda, att de användas som utgångspunkter vid bestämmandet av andra stjärnors lägen. — Fun-datio'n, stiftelse. — Funda'tor, stiftare, grundläggare. — Funde'ra, grundlägga, stifta (i äldre svenska); begrunda (folkligt).

Funèbre, fr. (1. fynä'br, av lat. fu'nus, begravning) , som tillhör 1. har avseende på likbegängelser; tonk., sorgligt. — Marche496

funèbre (L marsj -), Marcia funebre, ital. (1. ma'rtja fo'-), tonk., sorgmarsch.

Funge'ra, se under Funktion. — Fungi'bel {lat, fungi'hilis), som slites ut 1. fortares genom bruk. —^ Fungibilisering, åtgärd varigenom handelsvara göres enhetlig i kvalitativt avseende. — Fungi'bla ting (av lat. res fungi'biles, ting, som är o så lika varandra, att det ena kan sättas i st. f. ett annat av samma slag), jur., sådana ting, vid vilkas omnämnande man mera fäster sig vid mängden och beskaffenheten av desamma än vid det individuella tinget självt (t. ex. spannmål).

Fungi, hot.y svampar. Se Fungus.

Fu'ngi imperfe'cti, lat., bot., ofullständigt kända svampar utgörande konidieformer av askomyceter och basidiomyceter.

Fungi'cola, lat. (av fu'ngus, svamp), hot., på svampar.

Fungi'n, Fungi't, Fungosite't, se under Fungus.

Fungologi' (av lat. fu-ngus, svamp, och gr. lo'gos, lära), hot., läran om svamparna. Jfr Mykologi.

Fu'ngus, lat., pl. Fu'ngi, svamp; med., mjuk och svampartad köttutväxt på sår 1. bölder. — F. articulo'rum, ledsvamp. — F. Carrageen, karrageen. — F. chirurgo'rum, fnöske. — F. mamma'rum, bröstsvamp. — F. medulla'ris, märgsvamp. — F. melite'n-sis, maltesersvamp. — F. o'sseus, bensvamp. — F. que'rnus, fnöske. — Fungfn, svampämne, egendomligt växtämne i svamparna. — Fungi't, paleont., svamplik förstening. — Fungosite't, svampaktig beskaffenhet, svampaktig utväxt. — Fungö's, svampaktig.

Fu'ngus cervi'nus, lat.^ hot., hjorttryffel. — F. la'ricis, lärksvamp.

Fungus foot, eng. {1. fö'ngös tott), med., svampfot. Se Madurafot.

Fungö's, se under Fungus.

Funfculus, se under Funikel.

Funi'kel (av lat. funi'culus, snöre, dimin. av fu'nis, tåg), anat., sträng. — Funi'culus umbilica'lis, navelsträng. — F. sperma'-tikus, sädessträng.

Funktio'n (av lat. fu'ngi, förvalta), förrättning; tjänst; fysioL, en kroppsdels förrättning; mat., storhet, som är på sådant sätt beroende av en annan storhet, att varje förändring i värdet av den senare medför en förändring i värdet av den förra. — Funge'ra 1. Funktione'ra, tjänstgöra; vara i verksamhet. — Funktions-teori, mat, läran om funktionernas allmänna egenskaper. — Funktionali'sm, riktning inom arkitektur och närliggande områden, vilken strävar till formgivning av föremålen i enlighet med deras ändamål 1. funktion. — Funktionari'sm, nybildat ord för de maktområden, som företrädas av olika slags funktionärer på det

offentliga livets områden. — Funktionä'r, ämbetsman; tjänstgörande.

Funt (av lat. fons, ackusativ fo'ntem, källa), dopkärl.

Funt, pl. Funtov, rysk skålpundsvikt = 409,5 gr. (förr även polsk = 405,5 gr.).

Funtu'mia, hot., afrikanskt växtsläkte av fam. Apocyna'ceæ. — F. exe'lsa ger en stor del av den västafrikanska kautschuken (Lagoskautschuk).

Fuo'co, ital., eld. — Con fuoco, Fuoco'so 1. Fuco'so, tonk., eldigt, .med liv.

Fuo'ra, ital. (av lat. fo'ras, ut), utom, utanför. — F. di ba'nca, handelst., eg. utom banken; i reda penningar. — F. di te'mpo, i otid.

Fur, hot., se Finus.

Furage, Furage'ra m. fl., se under Furnera.

Fura'naldehy'd, se Furfurol.

Fura'nalkoho'l, se Fiir fur alkohol.

Furca'ta, lat. (av fu'rca, gaffel), hot., gaffellik, gaffelkluven.

Fure'rare, se Furir.

Fu'rfur, lat., kli. — Furfura'ceus, lat., Fur-furö's, kliartad, klilik.

Furfu'ralkoho'l 1. Fura'nalkoho'l, kem., ämne, som uppstår i kaffe vid dettas röstning och som lätt sönderdelas varvid samtidigt en giftig aldehyd, med i små doser ofarlig och uppiggande verkan bildas.

Furfuro'l 1. Furo'l (av lat. fu'rfur, kli), kem., furanaldehyd, en färglös olja, som uppstår vid upphettning av kli med utspädd svavelsyra.

Furia'nt, höm., tonk., livlig bömisk dans, som ofta förekommer såsom sats i större instrumentalstycken.

Furibo'ndo, se under Furier.

Furibu'nd, lat., rasande.

Fu'rie, se under följ. ord.

Fu'rier (av lat. fu'ria, raseri), rom. myt., hämndens gudinnor (jfr Erinnyer och Evmenider); sing. Fu'rie, fig., en hämndgirig, rasande kvinna. — Furio'so 1. Furi-bo'ndo, ital., tonk., häftigt, vilt.

Furi'r (fr. fourrier), krigsk., underofficer, som har att sörja för soldaternas inkvartering, livsmedel etc.; sedan 1914 i svenska armén benämning på de underofficerare, som tidigare kallats distinktionskorpraler (första konstaplar). — Furir-skyttar, det manskap, som under en marsch sändes före de övriga truppavdelningarna att vidtaga anstalter för förpläg-ning, bivuakering o. d.

Fu'rka (ital. forcla, av lat. fu'rca, gaffel), pass i Alperna mellan höga och skarpa bergspetsar.

Furlana = Forlana (se d. o.).

Furlong, eng. (1. för'rrlång; eg. a furrow long, en fåra lång), engelskt längdmått = Vs eng. mil.

Furne'ra (fr. fournir), anskaffa, förse. — Furnissö'r (fr. fournisseur), person, som anskaffar behövliga varor, leverantör. —Furol—Fylakterier

497

Furnity'r (/r. fourniture), förråd; material, tillbehör. — Fura ge (L fura'sj, /r. fourage), häst- och kreatursfoder, utfodring. — Furage'ra {L -asj-), anskaffa och hämta foder. — Furage'ring, anskaffande av foder. —• Furagö'r (Z. -asj-), foderhämtare.

Furo'l, kem.y se Furfurol.

Furo'r {ital. furo're, av lat, fuJror, raseri), raseri; hänförelse; stormande bifall. — Göra furor, vinna stort bifall.

Fu'ror teuto'nicus, lat., bärsärkagång; tysk stridslystnad.

Furstbiskop {ty. Fürstbischof), fordom titel på biskopar, vilkas stift voro tysk-romerska furstendömen, numera titel på vissa österrikiska biskopar samt i Tyskland biskopen av Breslau.

Furstprimas, titel för katolska kyrkans pri-mas i Ungern, ärkebiskopen av Gran.

Fu'rtum, lat., stöld. — F. manife'stum, uppenbar stöld. — Fu'rtim, i smyg, förstulet.

Furunculo'sis, med., sjukdom vid vilken talrika furunklar (se d. o.) uppträda i huden.

Furu'nkel (lat. fuTu'nculus), eg. liten tjuv, knöl på vinrankor; kirurg., bolde, en hård, smärtsam svulst 1. knöl i 1. under huden.

Fu'sa, ital, tonk., Vs not. — Fuse'lla, 764 not.

Fu'sca, -um, lat., hot., mörkbrun. — Fusca^ta, lat., hot., brynt. — Fusce'scens, lat., hot., blivande brun. — Fu'sco-a'tra, lat., hot., brun och svart. — Fu'sco-purpu'rea, lat., hot., mörkt purpurfärgad.

Fu'sel, ty., finkel; dålig tobak; dålig vara.

Fusifo'rm (av lat. fu'siis, spole, och fo'rma, form), spolformig.

Fu'siger, lat. (av fu'sus, ten, spole), hot., spolbärande.

Fu'sipes, lat. (av fu'sus, spole, och pes, fot), hot., med spolformig fot.

Fusilier, fr. (1. fysihe', sv. uttal: fysi'lier, av fusil, bössa), 1. Fusiljä'r, Fysiljä'r, krig sk., först benämning på de soldater (i franska armén), som i slutet av 17: e årh. beväpnades med gevär; med musköt beväpnad lätt fotsoldat. — Fusiljera 1. Fysilje'ra, arkebusera (se d. o.).

Fusino'ki, se Chamæcyparis.

Fusio'n, lat. (av fu'ndere, gjuta), sammanblandning; nära förening; sammanslutning av olika politiska partier o. d. Ordet användes särskilt för att beteckna de försök, som gjorts att sammansluta Frankrikes orleanister och legitimister till ett parti. — Fusionfst, anhängare av en sammansmältningspolitik, medlem av det franska politiska parti, som åsyftar en sammansmältning mellan orleanister och legitimister. — Fusionfstisk, som har avseende på en viss fusion.

Fuss, ty., fot; tyskt längdmått av olika storlek i olika landsdelar.

Fust (av lat. fu'stis, trä), sjöv., gammaldags tvåmastat fartyg meä ända till 26 roddarbänkar.

Fustage (Z. fusta'sj; av ital. fu'sti, se d. o.) == Fastage (se d. o.).

Fustane'lla, en del av den nygrekiska manliga nationaldräkten, den vita albaneser-skjortan, som räcker ned till knäna.

Fustetträ, se Fisetträ.

Fu'sti, ital., eg. stjälkar; handelst., främmande inblandningar i en vara; själva det avdrag (i vikt och följaktligen i pris), som göres å en vara, vilken innehåller dylika inblandningar.

Fustie, avkomling av en vit och en 7nustie — dotter av en vit och en mulattska.

Fustige'ra {lat. fustiga're, av fiCstis, knölpåk) , genompiska, prygla. — Fustigatio'n, prygling.

Fusti'k, tekn., skilda sorters färgträ.

Fusti'n, kem., se Fisetträ.

Fusuli^na, paleont., ett slags fossila urdjur, som förekomma huvudsakl. i bergkalk {fusulinakalk).

Fu'sus, lat., spole. — Fusifo'rm, spolformig.

fut., förk. för futurum.

Futaille, fr. {1. fyta'j), stort fat.

Futhark 1. Futhork, benämning på runalfa-betet efter dess 6 första bokstäver: f, u, t (th), a (1. o), r, k.

Futi'l {lat. futilis), obetydlig, intetsägande. — Futilite't, lappri, bagatell.

Futura'1, som avser Futurum (se d. o.).

Futuri'sni (av lat. futurum, tillkommande), konstnärlig och litterär riktning från omkr. 1910, som i sin konst vill ge en förnimmelse av verkligheten utan organiskt sammanhang. Jfr Dadaism. — Futuri'st, anhängare 1. utövare av futurismen.

Futu'rum, lat., det tillkommande; språkv., den tempusform av verbet, som uttrycker tillkommande tid. — F. exa'ctum, verbform, som betecknar fullbordad handling i tillkommande tid. — F. si'mplex, enkelt futurum. — In futurum 1. Pro futu'ro, för framtiden. — Ad futuram memo'riam, till framtida hågkomst.

Fux (av ty. Fucks, räv), häst, vars färg å kropp och ben är röd; benämningen bibe-hålles, även om manen och svansen äro av annan färg. Jfr Fuchs och Fuks.

F. v., förk. för lat. folio verso. Se Folio.

F. v. b., förk. för för vidare befordran (å brev o. d.).

Fygantropi' (av gr. fy'gein, sky, och a'nthro-pos, människa), människoskygghet.

Fü^hrer, Der, ty., "ledaren", hederstitel för den tyske nationalsocialistiske ledaren A. Hitler.

Fykoceci'dier (av gr. fy'kos, alg, och ceci'dier, gallbildningar), hot., av alger förorsakade gallbildningar på växter.

Fykodoma'tier, se Domatier.

Fykologi' (av gr. fy'kos, alg, och lo'gos, lära), hot., vetenskapen om algerna. — Fykolo'g, algkännare.

Fylakte'rier (av gr. fylakte'rion, skyddsmedel), tänkeskrifter; ordet avser eg. de498

med språk ur den heliga skrift försedda pergamentsremsor, vilka fariséerna på Kristi tid under sina andaktsövningar fäste på pannan 1. vänstra armen.

Fy'lax, gr,, väktare, beskyddare; ett vanligt hundnamn. — Fylaki'st, fångvaktare. — Fyla'ktisk, skyddande, bevakande.

Fy'le {gr. fyle'), stam-1. folkavdelning, motsvarande romarnas trihus (se d. o.). Den sönderföll i fratrier (se d. o.).

Fylgdarmenn, se Följdarmän.

Fy'lgja, Fy'3lgia, pl. Fy'lgjor, Fy'lgior, se Följa,

Fy'lke (fornnord, fylld), eg. ett antal krigare, en viss häravdelning; oftast betecknar dock ordet en mindre stat, bestående av åtskilliga härad och styrd av en fylkes-konung.

Fylligt, petrogr., lerglimmerskiifer.

Fyllodi', se under Fyllomani.

Fyllo'di€r (av gr. fy^llon, blad), bot., sådana enkla blad, som sakna egentlig skiva, men i stället ha bladskaftet mer 1. mindre skiv-likt utbrett; de äro vertikalt ställda, varför träd med fyllodier få ett egendomligt utseende och lämna föga skugga. — Fyl-lo'm, bladbildning. — Fyllotaxi- (av gr. ta'xis, anordning), bladställning.

Fyllokla'dier (av gr. fy'llon, blad, och kla'-dos, kvist) 1. Kladodie, bot., såsom blad fungerande, ombildade dvärggrenar hos vissa växter, såväl fanerogamer som kryptogamer.

FyIlo'ni (av gr. fy'llon, blad), bot., bladbildning.

Fyllomani' (av gr. fy'Hon, blad, och mani'a, raseri) 1. Viresce'ns, hot., förgröning, missbildning, som består däri att blommans alla bladorgan omdanas till örtbladlik-nande, gröna blad. — Fyllodi', förgröning av endast en del av blomman. — Gyno-fylli', fruktbladens förvandling till örtblad.

Fylogeni' 1. Fylogene's = Fylogoni (se d. o.). — Fylogene'tisk, som sammanhänger med 1. har avseende på fylogoni (se följ. ord).

Fylogoni', gr., den åsikt, att alla djur och växter utvecklats ur ett antal grundformer 1. fyler.

Fy'rabend (av ty. Feierabend, högtidsafton), den från arbetet lediga delen av af tonen, ett uttryck från det gamla skråväsendets tid.

Fyrk, äldre mynt, i Sverige = Vé: öre = örtug.

Fyrling, bot., se Tillæa.

Fyrmänning, kusiners barnbarn.

Fysharmo'nika (av gr. fysa'n, blåsa, och harmoni'a, samklang), tonk., ett tangentinstrument, vari tonerna frambringas medelst blåsbälgar.

Fysi'k (av gr. fy'sis, natur), eg. läran om naturen; vetenskapen om de naturföreteelser, som icke direkt sammanhänga med kropparnas inre sammansättning 1. med deras egenskap att vara levande 1. livlösa; med., kroppsbeskaffenhet; i färgerier be-

nämning på tunn klorid. — Fysika'Iisk, som angår fysiken i inskränkt bemärkelse.

— Fysikalisk kemi, mellanområdet mellan fysik och kemi. — Fysikalisk undersökning, med., betecknar en viss metod för undersökning av mäniskokroppen, varvid oftast särskilda instrument användas. — Fy'siker = Fysikus (senedan). — Fysikomagi', naturlig magi. — Fysikoma'giker, person, som sysselsätter sig med fysikomagi. — Fysikoteologi, naturlig teologi, enl. vilken man av naturens visa inrättning kan sluta till en vis, gudomlig upphovsman.—Fysikoteolo'giska beviset, ett bevis för Guds tillvaro, vilket utgår från världens ändamålsenlighet. — Fy'sikus 1. Fy'-siker, person, som idkar studier av fysik.

— Fy'sisk, som angår fysiken i vidsträckt mening; som avser naturföremål och -företeelser i allm.; med., kroppslig.

Fysilier, Fysiljä'r, se Fusilier.

Fysilje'ra, se Fusiljera.

Fysiognomi' 1. Fysionomi' (av gr. fy'sis, natur, och gno'sis, kunskap), i vidsträckt mening karakteristiskt yttre för en människa, ett djur 1. ett land; i inskränkt bemärkelse anletsdragen. — Fysiognomi'k, konsten att av de yttre dragen (fysionomien) sluta till en människas 1. ett djurs själsegenskaper. — Fysiognomi'st 1. Fy-sionomi'st, eg. ansiktsforskare; person, som av fysionomien bedömer människan, som således är hemmastadd i fysiognomik.

— Fysiognosi', naturkännedom.

Fysiogoni' (av gr. fy'sis, natur, och gi'gne-

sthai, bliva till, uppstå), naturens historia.

— Fysiogra'f (av gr. gra'fein, beskriva), naturbeskrivare. — Fysiografi', naturbeskrivning.

Fysiokra'ter, Fysiokrati', se under följ. ord.

Fysiokra'tiskt system (av gr. fy'sis, natur, och kra'tos, kraft) 1. Agrikultu'rsystem, statshushållningslära, som vilar på den grundsatsen, att jorden är den enda källan för ett folks inkomster och välstånd samt jordbruket den enda näringsgren, som i egentlig mening frambringar rikedom. — Fysiokra'ter 1. Ekonomi'ster, anhängare av det fysiokratiska systemet (se ovan), i synnerhet de, som i anslutning till detta system under senare hälften av 1700-t. uppträdde mot det i Frankrike då rådande merkantilsystemet. Jfr Merkantilsystem.

— Fysiokrati', naturkraft, naturherravälde.

Fysiologi' (gr. fysiologi'a, av fy'sis, natur, och lo'gos, lära), läran om den normala livsverksamheten hos de levande varelserna och deras organ. — Fysiolo'g, person, som är kunnig i fysiologien. — Fysio-so'f (av gr. sofi'a, vishet), naturfilosof. — Fysiosofi', naturfilosofi.

Fysiolo'gisk koksaltlösning, en 0,7 à 0,9 pro-centig koksaltlösning, har samma osmo-tiska tryck som blodplasmat och är full-Fysiologisk regeneration—Fästefj äll

komligt oskadlig för kroppen. Den användes därför vid fysiologiska försök samt till insprutning vid betydande

akut blodförlust.

Fysiolo'gisk regeneratio'n, se Regeneration.

Fysionomi', Fysionomi'st m. fl., se Fysio-gnomi.

Fysioso'f m. fl., se under Fysiologi.

Fysioterapi' (av gr. fy'sis, natur, och tera-pe'ia, behandling), med., läran om sjukdomars behandling med fysikaliska medel, såsom luft {Klimatoterapi') y vatten (Hydroterapi'), bad {Balneoterapi'), solljus (Helioterapi') f radioaktiva och Röntgenstrålar (Radioterapi')f massage och gymnastik (Mekanoterapi') o. s. v.

Fysiotypi' (av gr. fy'sisy natur, och ty'pos, avtryck), en metod att avtrycka spetsar, vävnader, växtblad o. d.

Fy'sisk, se under Fysik.

Fysokly'ster, zooL, den avdelning av benfiskarna, som förlorat sambandet mellan simblåsan och tarmkanalen. — Fysosto'-mer, den avdelning av benfiskarna, som bibehållit sambandet mellan simblåsan och tarmkanalen.

Fysostigmi'n = Eserin (se d. o.).

Fysosto'mer, se under Fysoklyster.

Fyt-, Fyto- (av gr. fy'ton, växt), betecknar i sammansättningar att ordet i fråga hänför sig till växtriket. — Fytobe'ntos, se Bentos. — Fytobio't (av gr. bioteu'ein, leva), parasit på växter. — Fytodoma'tier, se Domatier. — Fytofa'g (av gr. fage'iny äta), växtätare. — Fytofysiologi', växt-fysiologi. — Fytoge'n bildning (av gr. ge'-nein, födas), geoL, geologisk bildning, som i övervägande grad uppkommit genom växtlivets verksamhet. —• Fytogeografi', växtgeografi. — Fytognosi' (av gr. gno'-sis, kunskap), växtkännedom. — Fyto-gra'f, växtbeskrivare. — Fytografi' (av gr. gra'fein, beskriva), växtbeskrivning.

— Fytokemi' (av gr. kemi, se d. o.), växt-kemi. — Fytoli'ter (av gr. Wthos, sten), paleont., förstenade växter i allm. — Fytologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om växterna. — Fytonomi' (av gr. no'mos, lag), läran om lagarna för växtlivet. — Fyto-paleontologi' (av paleontologi, se d. o.), vetenskapen om de fossila växterna.

— Fytopatologi' (av gr. pa'tkos, lidande, och lo'gos, lära), läran om växtsjuk-domarna. — Fytopla'nkton, plankton (se d. o.) ur växtvärlden. — Fytoptoceci'dier, gallbildningar på växter, förorsakade av fytoptider. — Fytoteratologi' (av gr. te'-ras, missbildning), läran om växternas missbildningar. — Fytotomi' (av gr, te'm-neinj skära), växtanatomi.

Fytozo'er (av gr. fyto'n, växt, och zo'on, djur), pL, växtdjur. Jfr Zoofyt.

Fyto'l, kem., omättad, enatomig alkohol, som ingår i klorofyll.

Fz 1. fz, förk. för forzando (se d. o.).

Fåfne och Fåfnesbane, se Fafne. — Fåfnes-

mål, en eddadikt, som skildrar Fåfnes samtal med Sigurd före sin död.

Fågelarv, bot, se Holosteum.

Fågelbär, hot. se Prunus.

Fågelögonträ, bot., starkt masurtecknat trä av sockerlönnen, A'cer sacchari'num.

Fångstbrock, jaktt., se Broek.

Fårböte, se Farhaiite.

Fårkummer, bot., se Geum.

Fårsläktet, zool, se Ovis.

Fårsvingel, bot., se Festuca.

Fårticka, se Polyporus.

Fåt, se Faute.

Få'ttel, se Fortel.

Fåtö'lj (fr. fauteuil, fhty. faltstuol, av fälten, vika, och stuol, stol, "fäilstol"), länstol; medlemsplats i en akademi; symbol för den akademiska värdigheten.

Fähirde (fornnord. féhirdir), under medeltiden i Norge benämningen på konungens skattmästare.

Fälad 1. Fäladsmark, betesallmänning (särskilt i Skåne).

Fälb, se Felb.

Fältarv, bot., se Cerastium. — Fältbynke, bot., se Artemisia. — Fältkloärt, bot., se Oxytropis.

Fältmarskalk, se under Marskalk.

Fältsallat, kokk., se Valerianella. — Fält-sippa, bot., se Pulsatilla.

Fältspat, miner., ett antal allmänna, berg-artsliknande mineral, dubbelsilikat av aluminium med kalium, natrium och kalcium.

Fältvädd, bot., se Scabiosa. — Fältärenpris, bot., se Veronica.

Fän (fornnord. fen), kärr.

Fä'nicka 1. Fännika, (av ty. Fänhnlein, liten fana), krigsk., betecknade under slutet av medeltiden och ända in i början av 1600-t. ett antal fotfolk, ej överstigande 500 man, som åtföljde en fana.

Fänkel, dets. som Fänkål.

Fä'nkål, bot., farm., den torkade frukten av Foeni'culum officina'le, varav fänkålsolja och fänkålsvatten beredas.

Färgginst, bot., se Genista. — Färgkulla, bot., se Anthemis. — Färgmadra, bot., se Aperula.

Färingar, invånare på Färöarna.

Färla (lat. fe'rula, ris), förr i skolorna nyttjat straff redskap av trä 1. läder.

Färm (fr. ferme, lat. fi'rmus), eg. fast, ståndaktig; i svenskan liktydigt med flink, snabb, skicklig. — Färmete', Fär-metet', Färmite' 1. Färmite't (lat. fi'rmi-tas)y fasthet; orubblighet; hos oss liktydigt med snabbhet, skicklighet.

Färnan, zool., se Leuciscus.

Färnbock, se Fembock.

Färs, maträtt, tillagad av hackat 1. fint fördelat färskt kött 1. fisk med tillsats av rivet 1. stött bröd, ägg, kryddor m. m. Se Fars. — Färse'ra, av kött 1. fisk tillaga färs; även fylla något med färs.

Fästefjäll, bot, se Agnblad.500

Fästingar—Gablonzervaror

Fästingar, zool.y blodsugande spindeldjur (kvalster) utgörande an familj, Ixo'didæ. Vanliga fästingen tillhör släktet Fxodes och är relativt oskadlig. Andra släkten och arter överföra sjukdomar, såsom texasfebern.

Fästningsrayon (Z. -räjå'ng, av fr, rayon, stråle), krig sk., det område kring en fästning, som behärskas av dennas eld och varest därför i regel byggnader ej få uppföras.

Föhn 1. Fön, en i Schweiz stundom blåsande, torr och varm sydlig vind, som mest förekommer under vintern och våren.

Följa (fornnord. Fylgia), nord, myt, ett varje människa åtföljande övernaturligt väsen, iförtt en djurskepnad, vilken svarade mot människans karaktär. Sedermera har ordet fått betydelsen av skyddande följeslagarinna.

Följdarmän {fornnord, fylgöarmenn), hird-män. Se vid. Hird,

Följetong {fr, feuilleton), eg. litet blad; i en tidning: avskild, mindre plats, anslagen till novell- 1. romanlitteratur; den novell 1. roman, som där förekommer. — Följe-tongfst, person, som författar följetonger.

Fön 1. Fönvind, se Föhn,

Fön, med,, apparat för hetluftsbehandling.

Fönicfn, se Fenicin.

Förbränningsmotor, värmemotor med inre förbränning, d. v. s. där bränslet med luft förbrännes i själva arbetscylindern. Maskiner med förbränning vid konstant vo-kallas explosionsmaskiner, vid konstant tryck liktrycksmaski-n e r.

Förgaddring (av holl, vergaderan, församla), krigsk., samlingssignal.

Förgätmigej, hot,, se Myosotis, — Vit förgätmigej, se Omphalodes,

Förkappning, krigsk., betäckning till skydd för ett tidrör.

Förkerd 1. Förkird {ty. verkehrt), sjöv., oriktigt gjord, bakvänd. — Brassa förkert, ställa seglen så, att de hindra framfarten, men äro gynnsamt ställda för någon annan manöver, såsom lovning, fällning o. d.

Förkroppning, hyggn., ett över en lodrät byggnadsdel befintlig framsprång av en vågrät gesims.

Förrenässa'nsen, se under Renässansen,

F. ö. v., förk. för första öppet vatten. Jfr Fow,

G.

G, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska och afrikanska ord, som även kan återgivas med Dj, Dsch, Dsj 1. J. _

G, som fornromerskt tal = 400, G = 400,000.

G, kem., tecken för Gummi.

G, tonk., femte tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes tonen sol.

G, på mynt, betecknar ett rikes sjunde mynt-ningsort.

g, i vetenskapliga verk förk. för gram och inom fysiken beteckning för gravitationskonstanten (tyngdkraftens acceleration).

Ga, kem., atomtecken för Gallium.

Ga., förk. för staten Georgia.

Gaban, fr, {I, -ba'ng), regnkappa av filt, som bäres av turkarna. — Gabani'za, turkiske sultanens pälsmantel.

Gabardi'n {fr, gabardine av sp, gahardina), vävnad med på rätsidan tydligt framträdande sneda ränder. Utföres i kamgarn, silke 1. bomull till damdräkter.

Gabarre, fr, {I, -ba'rr), sjöv,, ett litet, platt och grundgående fartyg.

Ga'bbata, aram,, benämning på platsen utanför pretoriet i Jerusalem, där Pilatus lär ha avkunnat domen över Kristus. Kallas på grekiska Lito'stroton ("den med stenplattor belagda platsen'^-

Gabbro, petrogr,, en kornig kristallinisk bergart, som huvudsakligen består av pla-gioklas, diallag och hypersten. Begagnas

till arkitektoniska prydnader m. m. Olivinrik gabbro kallas Olivingahhro, diallag-fattig, hornbländerik gabbro kallas Gabbrodiori't, och, om den samtidigt är fältspatfattig, Skillersten, Övergångsformer till diabas kallas

Gahhrodiahas. Anor-titförande gabbro kallades förr Eukri't, Ruviitevari't och Labradorsten äro på mörka mineral fattiga gabbroarter. Nori't innehåller rombisk pyr oxen. Saiissuri't-gabbro, form av gabbro med omvandlad fältspat.

Gabbrodiaba's och Gabbrodiorit, se under Gabbro,

Gabelle, fr, {I, gabäll), skatt, särskilt saltskatten, en av de mest tryckande och förhatliga skatterna i Frankrike före revolutionen 1789.

Gabello'tto, ital., förpaktare, storarrenda-torer, särskilt på Sicilien, vilka utsuga jorden och äro kända som en kräftskada på det italienska lantbruket.

Gabelsbergersystemet, ett stenografisystem. Se Stenograf i,

Gabia'nolja, tekn., en bituminös, fransk bergolja.

Gabion, fr, {I, -biå'ng), skanskorg.

Gablonzervaror, benämning på allehanda kram, som fabriceras i den tyska staden Gablonz och sprides över världen som basarvaror. 500

Fästingar, zool.y blodsugande spindeldjur (kvalster) utgörande an familj, Ixo'didæ. Vanliga fästingen tillhör släktet Fxodes och är relativt oskadlig. Andra släkten och arter överföra sjukdomar, såsom texasfebern.

Fästningsrayon (Z. -räjå'ng, av fr, rayon, stråle), krig sk., det område kring en fästning, som behärskas av dennas eld och varest därför i regel byggnader ej få uppföras.

Föhn 1. Fön, en i Schweiz stundom blåsande, torr och varm sydlig vind, som mest förekommer under vintern och våren.

Följa (fornnord. Fylgia), nord, myt, ett varje människa åtföljande övernaturligt väsen, ifört en djurskepnad, vilken svarade mot människans karaktär. Sedermera har ordet fått betydelsen av skyddande följeslagarinna.

Följdarmän {fornnord, fylgöarmenn), hird-män. Se vid. Hird,

Följetong {fr, feuilleton), eg. litet blad; i en tidning: avskild, mindre plats, anslagen till novell- 1. romanlitteratur; den novell 1. roman, som där förekommer. — Följe-tongfst, person, som författar följetonger.

Fön 1. Fönvind, se Föhn,

Fön, med,, apparat för hetluftsbehandling.

Fönicfn, se Fenicin.

Förbränningsmotor, värmemotor med inre förbränning, d. v. s. där bränslet med luft förbrännes i själva arbetscylindern. Maskiner med förbränning vid konstant vo-kallas explosionsmaskiner, vid konstant tryck liktrycksmaski-n e r.

Förgaddring (av holl, vergaderan, församla), krigsk., samlingssignal.

Förgätmigej, hot,, se Myosotis, — Vit förgätmigej, se Omphalodes,

Förkappning, krigsk., betäckning till skydd för ett tidrör.

Förkerd 1. Förkird {ty. verkehrt), sjöv., oriktigt gjord, bakvänd. — Brassa förkert, ställa seglen så, att de hindra framfarten, men äro gynnsamt ställda för någon annan manöver, såsom lovning, fällning o. d.

Förkroppning, hyggn., ett över en lodrät byggnadsdel befintlig framsprång av en vågrät gesims.

Förrenässa'nsen, se under Renässansen,

F. ö. v., förk. för första öppet vatten. Jfr Fow,

G.

G, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska och afrikanska ord, som även kan återgivas med Dj, Dsch, Dsj 1. J. _

G, som fornromerskt tal = 400, G = 400,000.

G, kem., tecken för Gummi.

G, tonk., femte tonen i den diatoniska skalan. I solmisationen benämnes tonen sol.

G, på mynt, betecknar ett rikes sjunde mynt-ningsort.

g, i vetenskapliga verk förk. för gram och inom fysiken beteckning för gravitationskonstanten (tyngdkraftens acceleration).

Ga, kem., atomtecken för Gallium.

Ga., förk. för staten Georgia.

Gaban, fr, {I, -ba'ng), regnkappa av filt, som bäres av turkarna. — Gabani'za, turkiske sultanens pälsmantel.

Gabardi'n {fr, gabardine av sp, gahardina), vävnad med på rätsidan tydligt framträdande sneda ränder. Utföres i kamgarn, silke 1. bomull till damdräkter.

Gabarre, fr, {I, -ba'rr), sjöv,, ett litet, platt och grundgående fartyg.

Ga'bbata, aram,, benämning på platsen utanför pretoriet i Jerusalem, där Pilatus lär ha avkunnat domen över Kristus. Kallas på grekiska Lito'stroton ("den med stenplattor belagda platsen'^-

Gabbro, petrogr,, en kornig kristallinisk bergart, som huvudsakligen består av pla-gioklas, diallag och hypersten. Begagnas

till arkitektoniska prydnader m. m. Olivinrik gabbro kallas Olivingahhro, diallag-fattig, hornbländerik gabbro kallas Gabbrodiori't, och, om den samtidigt är fältspatfattig, Skillersten, Övergångsformer till diabas kallas Gahhrodiahas. Anor-titförande gabbro kallades förr Eukri't, Ruviitevari't och Labradorsten äro på mörka mineral fattiga gabbroarter. Nori't innehåller rombisk pyr oxen. Saiissuri't-gabbro, form av gabbro med omvandlad fältspat.

Gabbrodiaba's och Gabbrodiorit, se under Gabbro,

Gabelle, fr, {I, gabäll), skatt, särskilt saltskatten, en av de mest tryckande och förhatliga skatterna i Frankrike före revolutionen 1789.

Gabello'tto, ital., förpaktare, storarrenda-torer, särskilt på Sicilien, vilka utsuga jorden och äro kända som en kräftskada på det italienska lantbruket.

Gabelsbergersystemet, ett stenografisystem. Se Stenograf i,

Gabia'nolja, tekn., en bituminös, fransk bergolja.

Gabion, fr, {I, -biå'ng), skanskorg.

Gablonzervaror, benämning på allehanda kram, som fabriceras i den tyska staden Gablonz och sprides över världen som basarvaror.

Ga'briel, hebreiskt mansnamn (av gahàr, sända, och él^ herre, härskare. Gud), gudsman, Guds sändebud 1. tjänare. Namn på en av de fyra ärkeänglarna. Därav kvinnonamnet Gabrie'lla, /r. Gabrièle (Z. -ä'l).

Gabu'nträ, veden av Thespe'sia popu'lnea, i tropikerna. Kallas i handeln även Portia trecy Umbrella tree^ Tulip tree.

Gacheur, fr. (Z. gasjö'r), eg. person, som rör i murbruk; kluddare; även slösare.

Gachupfn (Z. gatsju-), mexikanskt öknamn på en i Europa född, invandrad spanjor.

Gad, hebreiskt mansnamn, lycka. Namn på stamfadern för en av Israels stammar och på en profet under Davids tid; västsemitisk lyckogudom.

Gadaba, kolarisk folkstam i Främre Indien.

Gadi'ciilus, zool.y silvertorsksläktet. — G. thori, nordiska silvertorsken.

Ga'didæ, zool.y fiskfamiljen Torskar. Viktiga svenska släkten äro Bro'smius, Gadi'-culuSy Ga'dus, Gaidro'psarus, Lo'ta, Mer-lu'cius, Mo'lva, Phy'cis och Ra'rdceps.

Gadio'l, Gado'l, Gaduo'I (av Ga'dus, torsk), farm., levertranpreparat.

Gadita'nos, invånare i spanska staden Cadiz {gr. Gadeira).

Gado'l, se Gadiol.

Gadolini't, miner., ett mineral, som förekommer i Ytterby i Roslagen och utgöres av silikat av ytter jordarterna m. m. — Gado-Ifnlum, kem., ett jordmetallerna tillhörande grundämne, som förekommer i gadolinit o. a. mineral.

Gaduo'l, se Gadiol.

Ga'dus, zool., torsksläktet, tillhörande fam. Ga'didæ (torskar) bland benfiskarna. Svenska arter: G. æglefi'nus, koljan, G. calla'ris, G. mo'rrhua 1. G. barba'tus, torsken, G. esma'rckii, vitlinglyran, G. lu'scus, skäggtorsken, G. merla'ngus, vitlingen, G. minu'tus, glyskoljan, G. pola'-chius, lyrtorsken, G. pouta'ssou, kolmulen, G. sai'da, polartorsken (i Sverige blott fossil), G. vi'reus 1. G. carbona'rius, grå-sejen.

Ga'ekwar, se Gaikwar.

Gaeler (1. gä'ler), den gren av kelterna, som är bosatt på Irland, Man och i Skottlands högländer; även högskottarna ensamt — Gaelic league (1. ge'ilik lig), "gaeliska förbundet", irländsk förening för gaeliska språkets främjande. — Gaeliska språket, i vidsträckt bemärkelse de keltiska tungomål, som talas på Irland, ön Man samt i de skotska höglanden; i inskränkt mening det språk, som talas av högskottarna. Jfr Kymriska språk.

Gafa'Iträ, se Commiphora.

Gaffelantilop, zool., ett amerikanskt antilop-liknande slidhornsdjur, Antiloca'pra ame-rica'na.

Gaffelapa, sjöv., se Apa.

Gaga't (eng. jet; namnet hörrör från staden Gagæ i Mindre Asien), miner., ett slags

brunkol, som lätt antager polityr och därför nyttjas till smycken, s. k. jetsmycken.

Gagaza'ner, turkisktalande kristna i Bess-arabien.

Gage, fr. (/. ga'sj) pant, underpant; lön, sold. — G. d'amitié {1. -tie'), vängåva. — G. d'amour {1. - damo'r), kärleksgåva, kärlekspant.

Ga'gea, hot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Liliaceæ. Allmänna vårarter äro G. lu'tea, vårlök, och G. mi'nima, dvärgvårlök.

Gagliarda, ital. (1. galja'rda), gammal dans.

Gagnera (1. ganje'ra, fr. gagner),Yimiaj förtjäna.

Gagnrad, nord. myt., "den som råder för seger", ett av Odens binamn.

Gahnft, miner., ett efter den svenske kemisten Gahn benämnt mineral, som innehåller zinkoxid och lerjord.

Ga'ia 1. Ge (lat. Gæ'a), gr. myt., jorden, allmodern; även dödens och underjordens gudinna. Se även ^a.

Gaia'kträ, se Coumarounaträ.

Gal Consistoire, fr. (1. gä kångsiståa'r), "den glada föreningen", en i Toulouse i Frankrike på 1300-t. stiftad litterär förening.

Gaidro'psarus, zool.,^ fisksläktet Skärlångor.

Gaikwa'r, titel på härskaren över Baroda, på v. indiska halvön.

Gaillac (1. gaja'ck), vita och röda vinsorter från Gaillac i Frankrike.

Galliard, fr. (1. gaja'r), munter sälle. — Gaillarde (1. -a'rd) 1. Romane'sca, dansk., gammalfransk dans i % takt; hoktr., ett slags boktryckarstil. — Gaillardise {1. -di's), munterhet, lustighet.

Ga'io, ital., tonk., lustigt, muntert.

Ga'iskäse, ty., schweizisk getost.

Gaj, sjöv., tåg 1. kätting, som stöttar, bommar, dävertar o. d.

Gajdävert, sjöv., se Viskert.

gal., förk. för eng. gallon{s) (se d. o.).

Gala, lat, mjölk.

Ga'la, sp. (fornfr. gale; fornty. geil; angl. gal, stolt, övermodig, yppig), hovprakt, hovfest. — Galadräkt, praktklädnad, högtidsdräkt. — Galaspektakel, festspektakel.

Galacta'goga (av gr. ga'la, mjölk, a'gein, driva), med., mjölkdrivande medel. — Galactode'ndron (av gr. de'ndron, träd), bot., koträdet, växer i Venezuelas och Guyanas dalar. Stammen innehåller en mjölkliknande saft.

Gala'go, zool., galager, ett släkte afrikanska halvapor. — G. maho'li, maholi-

Galakta's, kem., ett enzym i vissa slags mjölk. — Galakto's, kem., en sockerart.

Galaktfn, kem., ett vaxartat ämne, som framställes ur mjölksaften av Galacto-dendron (se ovan). — Gala'ktisk, astr., som hänför sig till vintergatan. — Galak-ti't {gr. galakti'tes), miner., mjölksten, mjölkjaspis. — Galaktoce'le (av gr. kele, knöl), stagnerad samling av mjölk i502

bröstet, mjölkbrock. — Galaktofa'g (av gr. fage'in, äta), människa, vars huvudsakliga näring är mjölk. — Galakto'fora (av gr, fe'Tem^ föra), med., mjölkbefordrande medel. — Galaktoge'n, näringsmedel, framställt av kasein, som gjorts löslig av alkali. — Galaktografi' (av gr. grajein, skriva, beskriva), fysiol, beskrivning över mjölksafterna. — Galakto-logi' (av gr. lo'gos, lära), läran om mjölksafterna. — Galaktometa'stasis, mjölkkastning. — Galaktome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument för att bestämma mjölkens fetthalt och utröna, om den är förfalskad; mjölkmätare, mjölk-provare. — Galaktometri', mjölkmätning.

— Galaktopiome'ter, mjölkfettmätare.

— Galaktoplani', mjölkflöde. — Galakto-plero'sis, mjölköverflöd. — Galaktopoie'-sis, mjölkavsöndring 1. mjölkberedning. — Galaktoposi', mjölkkur. — Galaktopo't, mjölkdrickare. — Galakto'pyra, mjölkfeber. — Galaktorre' (av gr. rein, flyta), mjölkflytning (ur kvinnobröst). — Galak-to's, kem.y en sockerart som uppstår, då mjölksocker behandlas med utspädd svavelsyra. — Galakto'schesis, mjölkstock-ning. — Galaktosko'p (av gr. skope'in, se, skåda), se Laktoskop. — GaIakto'stasis, mjölkstockning, mjölksamling. — Galak-totrofi', uppfödning med mjölk. — Galak-tozemi', utsining av mjölken. — Galakturi' (av gr. ure'in, låta sitt vatten), mjölkblan-dad urinuttömning. — Gala'xi, astr., vintergatan (mjölkvägen) på stjärnhimmeln.

Galali't, torrt ostämne, utrört med färg och vatten, användes som material till konstgjort elfenben, horn m. m.

Ga'lamsmör, hot., tekn., ett fett, som fås av frön från Ba'ssia Pa'rkii 1. smörträdet i Afrika. Brukas bl. a. till

fabrikation av tvål och ljus.

Gala'ngarot 1. Galgorot, farm., RMzoma gala'ngæ, fås av örten Alpi'nia officina'rum i Kina. Magstärkande medel.

Galant, fr. (1. galang, försv. galant; av galer, skrapa, putsa), fruntimmerskarl; adj., artig; även redbar, duktig. — Ga-la'nta äventyr, kärleksäventyr. — Galan-teri', artighet i sätt och ton mot fruntimmer; smicker. — Galanterihandel, handel med lyxartiklar och prydnadsvaror. — Galanterivaror, lyxartiklar och prydnadsvaror. — Un galant homme, fr. {1. öng gala'ngtå'mm), en hedersman. — Un homme galant (1. öngnå'mm galang), en fruntimmerskarl.

Gala'nthus niva'lis, bot, snödroppe, tidigt blommande prydnadsväxt.

Galanti'ner, kokk., rätter av köttfärs kokad med strimlor av tunga, gurka m. m. och insydda i svålen av djuret.

Galantuo'mo, itaL, hedersman. Den italienske konungen Viktor Emanuel benämndes

vanligen av sitt fok "Re-galantiiomo'\ konungen-hedersmannen.

Ga'lar, se Fjalar och Galar.

Galate'a, gr. myt., en havsnymf, som älskades av Polyfem, men gynnade en son av Pan, vid namn Akis; astr., en av småplaneterna.

Gala'ter, invånarna i Galatien, fordom ett landskap i Mindre Asien.

Gala'terbreyet, en av Nya Testamentets böcker, författad av aposteln Paulus.

Gala'xi, se under Galaktin.

Ga'lbanum, lat., gulgrön; farm., ett s. k. gummiharts, som ingår i gummiplåster.

Ga^lder (av gala, sjunga), i nordiska forn-språket trolldoms- 1. besvärjelsesång.

Galdust, zooL, se Alfågel.

Ga'lea, lat., hjälm; anat., huvudskålshinnan.

Galea's {fr. galéace 1. galéasse), sjöv., ett mindre fartyg med tvenne master, av vilka den främsta har salning samt ofta 2—3 rår.

Gale'ga, bot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ. — G. officina'lis, getklöver, odlas i s. Europa som foderväxt, i Sverige som prydnadsväxt jämte några andra arter.

Galego'1, farm., ett mjölkdrivande preparat.

Gale'ja (av eng., galley, galär), sjöv., äldre benämning på galär (se d. o.).

Gal€'nica, lat., pL, med., galeniska läkemedel, enkla läkemedel, 1. av de sammansatta sådana, som blott fordra en enkel tillredning. — Galenfsm, den forngrekiske läkaren GaWnos^ grundsatser och förfarande i läkekonsten. — Galeni'st, anhängare av Galenos och hans läkemetod.

Galeni'ster, kyrkoh., nederländska anabap-tister, vilkas läror liknade remonstranter-nas. Uppkallades efter sin ledare, Galenus van Haen.

Galenft, miner., blyglans.

Galenobismuti't, miner., blyvismutglans.

Galeo'n, se Gallion.

Galeopithe'cus, zooL, pälsfladdrare, intressant flygande däggdjurssläkte från Bortre Indien, tillhörande ordn. insektätare.

Galeo'psis, bot., dån, växtsläkte av fam. La-bia'tæ. Fem inhemska arter. — G. lada'-num, mjukdån, krona ljust

purpurröd. — G. specio'sa, hampdån, allmän på åkrar och renar. Krona gul med violett mittflik. —• G. te'trahit, pipdån, allmän å tomter och trädor. Krona ljusröd. — G. grandi-flo'ra, är en mellaneuropeisk art, som lämnar det förr mot lungsot berömda medlet Blankenheim-te 1. Liebers kryddor.

Galeo't, sjöv., ett slags mindre galär (se Galär.

Galeotto (sp. El gran Galeoto), versdrama av spanjoren J. Echegaray.

Ga]e'r, Gale'rslav m. fl., se Galär.

Gale'ra, sp., ett slags med tältduk överspänd, framtill öppen resvagn.

Galericula'ta, lat. (av gaWrtis, huva), bot, med en liten mössa.

Galeropi' (av gr, galero's, munter, och optein, se), med., överdriven klarsynthet, uppkommen genom verkan av någon sjukdom.

Gale'tt (fr. galette, ital. galetta), en rund platt kaka, ett slags bakelse; ospunnet avfall ssilke; hattstomme.

Ga'leus galeus, zool, gråhaj.

Galga'nt = Galangarot (se d. o.).

Ga'lgenfrist, ty., eg. "galguppskov", uppskov med en livdömds avrättande; uppskov med något obehagligt. — Galgenfysiognomi', galgfysionomi, ett ansikte, som tyder på, att dess ägare är mogen för galgen. — GaIgenhu'mor, galghumor, förtvivlans munterhet.

Galgorot, farm., se Alpinia och Galangarot.

Ga'libi, indianstam i franska Guyana.

Galilé (av hebr. galil 1. galila, krets, område) , invånare i Galiléen; spenamn först på Jesus, som växt upp i Nazaret i Galiléen, sedan på de första kristna. — Vici'sti Galilæ, lat., du har segrat, galilé (Kristus), lär den romerske kejsaren Julianus Apostata, som energiskt men förgäves bekämpat kristendomen, hava utropat i dödsminuten.

Galile'is kikare, opt., teaterkikaren, är kort, men har stort synfält. Jfr Keplers kikare och Terresterkikare. — Galileiska tal, mat., termerna i en oändlig aritmetisk serie, vars första term är 1 och vars differens är 2.

Galimati'as 1. Gallimatfas (oviss härledning, möjligen av lat. gallus, tupp, och gr. mathe'ia, lära, folketymologiskt anknutet till Mathias), osammanhängande prat, meningslöst snack.

Galime'ta-trä, den blodröda veden av det västindiska trädet Dipho'lis salicifo'lia. Kallas även White Bull tree.

Galio'n, se Gallion.

Gallo't, se Galliot

Galipot, fr. (1. -på'), farm., ett slags tallkåda, som fås av Pi'nus mari'tima i Frankrike.

Galftsin, rysk fursteslākt.

Gairtzensten, vit, kem., zinkvitriol. — Galit-zensten, blå, kopparvitriol.

Ga'lium, bot., måra, växtsläkte av fam. Ru-bia'ceæ. Omkr. 20 svenska arter och former, vanligen vitblommiga och växande på torr gräsmark, dikesrenar o. d. — G. apa-ri'ne, snärjmåra, snärjgräs, krypande och snärjande ogräs. — G. borea'le, vitmåra, "Jungfru Marie sänghalm". — G. mol-lu'go, buskmåra. — G. palu^stre, vatten-måra. — G. uligino'sum, sumpmåra. — G. ve'rum, gulmåra, gulblommig.

Galizini't, vit galitzensten (se d. o.).

Galjade't, sjöv., en bred vimpel, som nyttjas på fartyg såsom befälstecken 1. som flöjel (att visa vindens riktning).

Galjo'ii och Galjo^nsbild, se Gallion och Gal-lionsbild.

Gal], nord., myt., en valkyria.

Galla 1. Galla'er, stort negerfolk i ö. Afrika.

Ga'llæ, farm., tekn., galläpplen, av insektsting åstadkomna utväxter på växtdelar. De i farmakologiskt hänseende viktigaste galläpplena bildas genom, de sting, som honan av gallstekeln, Cy'nips ga'llæ tinc-to'riæ, med sitt äggläggningsrör orsakar på galläppleeken, Que'rcus infecto'ria. Deras viktigaste beståndsdel är galläpplegarvsyra 1. tannin, som brukas i vissa katarrer och vid blödningar. Galläpplen brukas dessutom till färgning och garvning samt vid bläckfabrikation.

Galla'l, farm., basiskt aluminiumgallat. Ett antiseptiskt medel.

Gallano'! 1. Gallanili'd, farm., mot hudsjukdomar använd förening av gallussyra och anilin.

Galla't, kem., salt av gallussyra.

Gallblomma, bot., könlös blomma, blomma, som saknar både ståndare och pistill, t. ex. de yttersta blommorna hos växter av klintsläktet.

Gallego (Z. -Ije^gå), en kall nordvästvind i Spanien.

Gallegos, sp. (1. galje^gås) invånarna i spanska provinsen Galicien.

Gallefn, tekn., ett färgämne, som bildar små kristaller, vilka lösas i alkohol med mörkröd och i kalilösningar med blå färg.

Ga'ller 1. Ke'lter, den äldsta historiskt kända befolkningen i mell. Gallien och deras stamförvanter i andra europeiska länder.

Galleri' (ital. galleria), ett långt, smalt rum, avsett för uppställning av böcker 1. konstverk; praktkorridor; samling av porträtt 1. andra konstalster; platserna närmast taket i en teatersalong; en utbyggnad vid vardera sidan av akterspegeln på ett fartyg.

Galle'ring, tekn., en äldre metod att färga silke svart.

Ga'llern, Den döende, 1. Den döende fäktaren,

ryktbar antik marmorstod i kapitolinska museet i Rom.

Gallfeber, med., gammal benämning på gulsot.

Gallfärgämne, tekn., bilirubin (se Biliver-din) .

Ga'llia, se Gallien; astr., en av småplaneterna.

Galliard (ital. gagliarda), dansk. — Gaillard (se d. o.).

Ga'llica, lat., bot, fransk.

Gallice'ra, se under Gallicism.

Gallicfn, farm., metylgallat, antiseptikum vid ögonsjukdomar.

Gallici'nium, lat (av ga'llus, tupp, och ca'-nere, sjunga, gala), hanegäll.

Gallici'sm (av lat Ga'llia, Frankrike), fransk språkegenhet, nyttjad i ett annat språk än franskan. — Gallici'ster, den fran-504

ska litteraturens anhängare i Spanien.)(Gongorister (se d. o.)- — Galli-ce'ra 1. Gallise'ra, förfranska, göra till fransk.

Ga'llicus mo'rbus, lat., eg. galliska sjukan; med., syfilis.

Ga'llieii (lat. Ga'llia), det forna namnet på Frankrike. Jfr Galler.

Gallika'nska kyrkan, den katolska kyrkan i Frankrike.

Gallimati'as, se Galimatias.

Gallina'ceæ 1. Galli'næ, lat. (pl. av galWna, höna), zool., hönsfåglar.

Gallina'go, zool., vadarsläktet Beckasiner. —• G. gallinago, enkelbeckasin 1. horsgök.

— G. me'dia, dubbelbeckasinen.

GaIlina'zon 1. Askråkan, zool., en gamart,

Cathari'sta atra'tus, i Centralamerika och s. Nordamerika. Hålles ofta tam.

Gallio'n (sp. galeone), sjöv., ett slags stort spanskt krigs-1. handelsfartyg. — Gallions-bild, en oftast i trä snidad figur, som anbringas på förstäven och i allm. har avseende på fartygets namn.

Gallioni'sm, likgiltighet gentemot religionstvister. Ordet är bildat efter namnet Gal-lion, som bars av den i Apostlagärningarna 18: 12—17 omnämnde romerske ståthållaren.

Gallionspen, se Pen.

Gallio't (ital. galeotta), sjöv., ett slags lätt fartyg med åror och ett 1. två segel.

GalliseVa, se under Gallicism.

Gallise'ring, tekn.,^ ett sätt att medelst vatten och socker förbättra den ojästa saften av mindre mogna druvor. Jfr Chaptalisering.

Galliska tuppen (fr. coq gaulois), franskt nationellt emblem (lat. ga'llus betyder såväl "tupp" som "galler", d. v. s. fransman).

Ga'llium, kem., ett metalliskt grundämne, silvervitt, hårt och med benägenhet att kristallisera.

Gallme'ja, se Kalamin.

Gallobromo'I, farm., dibromgallussyra, har använts mot inflammationer i urinvägarna samt som ströpulver mot eksem.

GalIofa'g (av lat. Ga'llia, Frankrike, och gr. fage'in, äta), franskätare, franskhatare.

— Gallofi'1 (gr. filos, vän), vän till fransmännen. — Gallofo'b (av gr. fo'hos, fruktan), person, som till överdrift fruktar Frankrikes makt. — Galloma'n (av gr. mani'a, raseri), dyrkare av allt galliskt 1. franskt. — Gallomani', överdriven benägenhet för allt franskt.

Gallon, eng. (1. ga'llön) engelskt rymdmått = 4,543 1.; amerikansk gallon == 3,785 1.

Ganota'nnas, lat., kem., garvsyrat salt (ta-na't). — G. chinidi'nicus, kinidin. — G. ferrfcus, ferritannat. — G. hydrargyro'sus, kvicksilvertannat.

Galloway-ras, eng. (1. Ga'lloä-), en stark, småväxt hästras i Wales; en svart, hornlös jiötkreatursras i Skottland,

Gallsteklar, zooL, Cyni'pidæ, en stekelfamilj, som genom att medelst äggläggningsrör placera sina ägg i olika delar av vissa växter, hos dessa framkalla abnorma utväxter, s. k. galläpplen. Jfr Gallæ.

Ga'llus, lat., tupp; även en galler (se d. o.); zooL, hönssläktet. — G. gallus, Boukiva-hönset, indisk stamform fÖr tamhönsen. — Galli'na, höna.

Ga'llus campana'ri, lat., kyrktupp. Se Tupp,

Ga'llussyra, se Galläpplesyra.

Gallämnen, kem., vissa i gallan förekommande syror och färgämnen, såsom glyko-kolsyra, taurokolsyra, hiliverdin, hiliruhin m. fl.

Galläpplen, Galläpplegarvsyra, se Gallæ. — Galläpplesyra 1. Ga'llussyra, kem., en organisk syra, som uppstår genom jäsning av orent garvämne 1. genom syrors inverkan därpå.

Galme'ia 1. Gallme'ja, se Kalamhi.

Galme'jväxter, hot., växter, som på zinkrik mark utbilda särskilda varieteter.

Galo'ner (fr. galons), band, vävda av guld-1. silvertråd, till prydnad på uniformer. — Galone'ra, besätta med galoner.

Galo'pp (fr. galop; ital. galoppo), hästens hastigaste språng, fyrsprång; dansk., ett slags dans (se följ. ord). — Gaioppa'd (fr. galopade), galopperande; galopp, ett slags rask dans i ^A takt. — Galoppe'ra (fr. galoper), löpa, rida i fyrsprång. — Galopin, fr. (1. -pä'ng), springpojke, kökspojke.

Galopus, lat. (av gr. g a'la, mjölk, och pus, fot), bot., mjölkfot (avsöndrande vit mjölksaft).

Galo'sch (fr. galoche, ital. galoscia, sp. ga-locha, mlat. galopia, av gr. kalopo'dion, träfot, skoläst), eg. gallisk fotbeklädnad; yttersko av läder 1. guttaperka.

Galto'nia, hot., släkte liljeväxter. — G. ca'n-dicans, från Natal, odlas ofta som prydnadsväxt på fritt land.

Galtonpipa (1. gå'ltön-), fys., sluten pipa med mikrometriskt föränderlig längd för åstadkommande av toner med mycket högt svängningstal.

Galtons lag (1. gå'ltöns -), en ärftlighetslag, som uttrycker de olika generationernas inflytande på arvmassan så, att föräldrarna bestämma denna med hälften, och varje tidigare generation med hälften av den föregående.

Galvanise'ra (efter Galva'ni, se Galvani'sm), fys., utfälla genom en elektrisk ström koppar, silver, guld etc. vid den negativa elektroden (se, under Elektricitet) i en sönderdelningsapparat, som innehåller en lösning av metallens salt. — Galvaniserat järn, järn, överdraget på galvanisk väg med zink. — Galva'nisk, som har avseende på galvanism. — Galvanisk ljusbåge 1. Voltas ljusbåge, ljusbåge, som bildas mellan de på något avstånd från varandra

placerade elektroderna till en stark galva-nisk ström. — Galvanisk stapel 1. element (i enklaste form) en stapel av växelvis la^da plåtar av zink och koppar, mellan vilka blivit lagda pappskivor 1. yllelappar, som blivit doppade i någon syra, t. ex. ättika 1. utspädd svavelsyra; varje kombination av fasta kroppar och vätskor, varigenom en elektrisk ström uppstår. — Galvaniskt batteri', en kombination av flera galvaniska staplar. — Galvani'sm, Galva'nisk elektricitet 1. Galva'noelektri-citet, den av italienaren Galvani år 1791 upptäckta kontakts- 1. beröringselektriciteten, som uppkommer genom beröring mellan olikartade ämnen, företrädesvis metaller. — Galvanografi' (av gr. gTa'fein, skriva), konsten att på kopparplåtar medelst galvanism mångfaldiga teckningar. —GaIvanogravy'r 1. GaIvanopIasti'k {b,vgr. pWssein, bilda), ett sätt att medelst galvanism framställa avtryck av vissa föremål, såsom konstverk, medaljer och träsnittsklichéer. — Galvanokausti'k, kir., operation, genom vilken medelst ett instrument, som står i förbindelse med en galvanisk ström, mindre svulster o. d. utan blödning borttagas. — Galvanokirurgi', den del av kirurgien, som brukar galvanokaustik o. d. operationer. — Galvanokromi', färg-ning av metaller på galvanisk väg. — Galvanometallurgi', utdragande av metaller ur malm medelst galvanisk ström. — Galvanome'ter (av gr, metre'in, mäta), apparat för mätande av galvaniska strömmars styrka. — Galvanoplasti'k, se Gal-vanogravyr. — Galvanopunktu'r, med., användandet av galvanisk ström vid akupunktur (se d. o.). — Galvanosko'p (av gr. skope'in, se), en apparat, som visar tillvaron av galvaniska strömmar. — Galvanotaxis, biol.y se Taxier. — Galvano-tekni'k, användning av den galvaniska strömmens elektrolytiska verkningar inom konsten och industrien. — Galvanoterapi' = Elektroterapi (se d. o.). — Galvanotro-pi'sm, se Tropismer. — Galvanotermo-me'ter, en apparat, medelst vilken värme-utvecklinsren av en

galvanisk ström i en metalltråd, beräknas. — Galvanotypi' 1. Elektrotypi' (av gr. typos, avtryck), konsten att medelst galvanism åstadkomma avbildningar, s. k. galvanotyper.

Galä'r (fr galère), sjöv., ett slags sedan forntiden till slutet av 1700-t. brukade rodd-krigsfartyg. — Galärslav, roddarslav; fånge, som tjänstgör på galärerna. — Galärsegel, ett slags höga och spetsiga triangulära segel. — Galärvarv, varv för byggande och reparering av galärer och skärgårdsfartyg. — Que diable allait-il faire dans cette galère, fr. (1. kö dia'bl allä't il fär dang sätt galä'r), vad tusan skulle han göra på denna galär, 1. vad hade min son på galejan att göra. ("Sca-

pins skälmstycken" av Molière.) — Vogue la galère (Z. vågg la galä'r), eg. låt galejan segla; det må gå hur det vill.

Gama'liel, hebreiskt mansnamn, Guds veder-gällare. Namn på en berömd judisk rätts-lärd, aposteln Paulus' lärare.

Gama'scher {fr. gamaches), ett slags benbeklädnad, liknande damasker; benklädnad för hästar.

Ga'mba, ital.y tonk., ett föråldrat instrument, likt violoncellen. Se Viola da Gamba.

Gambade, fr. (1. gangba'dd), krumsprång, glädjesprång.

Gambakören, tonk., stråkstämmorna i orgeln.

Gambirkatechu, se under Katechu.

Ga'mbit, fr. (av ital. gambetto, krokben), spelt.y spela gambit, säges, då man i schackspel efter att hava flyttat kungens 1. drottningens bonde två steg, flyttar den närmaste löparens bonde (gambitbonden) två steg.

Gambogarvsyra, dets. som Gummigutta.

Ga'mbohampa 1. Basta'rdjute, fibrer av Hi-Mscus canna'hius (fam. Malva'ceæ), i Afrika och Främre Indien.

Gambo'sus, lat. (av gamba, hov), bot., hovlik.

Gambri'nus, en flamländsk sagokonung, som säges hava uppfunnit konsten att brygga öl.

Game, eng. {1. gäm), spel, parti.

Game't (gr. game'tes, make), könscell, kön-1ig fortplantningscell. — Planogame't 1. Zoogame't, med cilier (se d. o.) självrörlig gamet. — Aplanogame't, gamet som saknar egenrörelse. — Isogame'ter, tvenne gameter, som vid sammansmältandet äro till det yttre lika.)(Heter o game'ter. — Oogame't, är en orörlig hongamet (äggcell, oosfär), under det motsvarande han-gamet är självrörlig. — Gameta'ngium, gametgömme, modercell till en 1. flera gameter.

Gameta'ngium, se under Gamet.

Gametofy't, se Gamofyt.

Gamin, fr. (1. gamä'ng), springpojke; gatpojke. — Gamine (1. gami'n), gatflicka.

Gamla stilen = Julianska kalendern (se d. o).

Ga'mma, gr., namnet på bokstaven g; tonk., applikaturtabell för blåsinstrument; tonledare (= skala).

Gammalkatoli'ker, frisinnade katoliker, som förkastat dogmen om påvens ofelbarhet.— Gammalluthera'ner, ett strängt lutherskt parti i Tyskland, motståndare till Evangeliska unionen.

Gammaroli't (av gr. ka'mmaros, kräfta, och Wthos, sten), kräftsten.

Gammastrålar, fys., benämning på viss del av radiums strålning.

Gammelost, se Pultost.

Gamofy't 1. Gametofy't, bot, den sexuella generationen hos en växt.

Gamologi' (av gr. ga mos, gifte, och Wgos, lära), läran om äktenskapet. — Gamo-506

nomi' (av gr, no'mos, lag), läran om lagarna för äktenskapet samt om seder och bruk vid bröllopsfester.

Gamopeta'1 (av gr, g a'mos, gifte, och pe'ta-lon, blad), bot., är en blomkrona, vars blad äro mer 1. mindre sammanvuxna.) (Eleu-teropetal, Koripetal, fribladig.

Gamopeta'læ, bot., växtklass av dikotyledo-nerna. Syn. Sympetalæ (se d. o.).

Gamosepa'1 (av gr. ga'mos, äktenskap, och lat. se'palum, kalkblad), bot., är en blomma, vars foder är sambladigt.) (Eleuterosepal.

Gamotro'piska rörelser, se under Tropismer.

Ga'mpi, bastfibrer av den i Japan och Amerika odlade Wickstræ'mia cane' scens. Användes till pappersfabrikation.

Gam-stelen, sumeriskt (förbabyloniskt) segermonument, numera i Louvre.

Gamä'ng, se Gamin.

Gana, sanskr., skara, följe, anhang; ind. myt. skaror av mindre betydande gudom-ligheter i Civ as följe.

Ganaches, fr. (1. gana'sj), ganascher, de yttre partier av husdjurens huvud, vilkas underlag äro underkäkens bakre uppåtstigande partier.

Ganaderi'a, sp. (av gana'do, hjord), parker i spanska bergstrakter för uppfödning av djur till tjurfäktningar. — Ganade'ros, beridna uppsyningsmän i ganaderias.

Gana'scher, se Ganaches.

Gandalf, nord. myt., en fornjotisk konung; en dvärg.

Gandha'ra-konst, den indisk-buddistiska konst, som under grekiskt-romerskt inflytande uppstod i n.v. Indien under de fyra första århundradena e. Kr.

Gandharva, ind. myt., benämning på åtskilliga av hinduernas lägre, goda gudar. — Gandharvaäktenskap, ett indiskt äktenskap, som ingåtts utan vanliga religiösa ceremonier.

Ga'ndul (isl. Göndul), nord. myt., en valkyria.

Gane'sja, ind. myt., klokhetens och kunskapens gud.

Gang, nord. myt., en jätte, broder till Tjasse och Ide.

Gangar, no., ett slags norska folkdanser. Jfr Slaat.

Ganglate, nord. myt., "den gånglate'^ dödsgudinnan Hels tjänare. — Gånglåt, hennes tjänarinna.

Ga'nglere, nord. myt., den kringströvande, ett av Odens binamn.

Ga'nglier (av gr. ga'nglion, nervknut), pL, fysiol., nervknutar, centraldelar inom nervsystemet; svullnad under huden nära en senskida 1. ledgång. — Ganglie-system, sammanfattningen av alla inälvornas nerver.

Ganglifo'rmis, lat. (av gr. ga'nglion, nervknut, och lat, fo'rma, form), bot., lik en ansvällning.

Gangra'd, se Gångråd.

Gangre'n {gr. ga"ngraina), med., brand, kallbrand. — Gangre'na emphysemato'sa, se Gasbrand. — G. noscomina'lis, hospitalsbrand, numera sällsynt infektion av blandat ursprung. — G. puImo'num, lungbrand. — G. seni'lis, åldersbrand, kallbrand i följd av ålderdomssvaghet. —• Gangrene-sce'ns, övergång till kallbrand. — Gangre-nesce'ra, övergå till kallbrand. — Gangre-nö's, angripen av kallbrand.

Ga'ngster, eng., brottsling (inbrottstjuv, rånare 1. d.), tillhörande en liga {eng. gang) av dylika.

Gangue'la, afrikansk bantustam.

Ga'nister, ett slags eldfast murbruk, som nyttjas i det inre av bessemerugnar.

Gano, fr., spelt., lämna mig sticket (ett uttryck i lomberspel).

Ganofdei 1. Ganoi'der, zooL, grupp fiskar omfattande störfiskar (broskganoider) och benganoider.

Ganser {1. gang-, av fr. g anse, träns, band), ett slags snören 1. band, vilka användas till garnering av kläder.

Gant, fr. {1. gang), handske. — Gants de Suède {1. - dö sue'd), "svenska handskar", ett slags klippingshandskar (se d. o.).

Gantelet, fr. {1. gangtöle'), pansarhandske; med., ett slags handbindel.

Ganyme'd (av Ganym.edes, se d. o.), benämning på kypare.

Ganyme'da, gr. myt., namn, under vilket Hebe på vissa orter dyrkades.

Ganyme'des, gr. myt., en skön yngling, Zeus' älskling, vilken betjänade gudarna som munskänk.

Gaolian, bot., se Sorghum.

Gao'n, hebr., "exellens'\ titel för överhuvudet vid de hebreiska högskolorna i Baby-lonien.

Gar, ty., lucker (om odlad jord).

Gara {ty. garmachen, rena), bergsv., rena råkoppar genom att smälta den i en särskild härd och utsätta den för syresättning, så att svavel, järn m. m. avlägsnas. Sådan renad koppar kallas garkoppar.

Garage {1. gara^sj), förvaringsrum för auto-m obiler.

Garama'nter, ett folkslag i Fessan.

Garance, fr. {1. gara'ngs), tekn., kräpp (se d. o.) från Avignon. — Garanceux (Z.-sö'-), preparat av till färgning redan brukad kräpp. — Garanci'n 1. Krappkol, ett koncentrerat preparat av kräpp.

Gara'ngt, se Garant.

Garant, fr. {1. gara'ng), löftesman, borgensman. — Garante'ra, gå i borgen för, ansvara för; tillförsäkra, hålla skadeslös. — Garanti', borgen, säkerhet. — Garantfför-drag, av en 1. flera makter åtagen förbindelse att upprätthålla ett visst tillstånd inom en stat 1. vissa internationella förhållanden.

Garba'nzos, sp., se Cicer,

Ga'rbo, itaL, finhet, behag. — Con garbo, tönk.y med behag.

Garci'nia, bot.y artrikt växtsläkte av fam. GutWferæ. Träd och buskar, som lämna s. k. g u m m i g u 11 a. — G. i'ndica och G. Mangosta'na, mangostanen, ha ätliga frukter. Mangostanen anses vara den läckraste av alla frukter.

Gargon, fr. {1. garsà'ng), gosse; uppassare, kypare, bodgosse; ungkarl. — En gargon {L ang-), på ungkarlsvis.

Gard, se Garde.

Gardarike, se Gårdarike.

Gardarsholm, äldsta benämningen på Island.

Garde, fr. (Z. gard, ital. och sp. gua'rdia), vaktställe; skyddsvakt; livvakt; härens kärntrupp; försvarsställning vid fäktning. —- Garde, i kortspel: ett 1. flera lägre kort av samma färg, för vilka man tror sig kunna erhålla spel. — Garde, garderad, skyddad. — Garde à cheval (1. - sjöva'll), hästgarde. — G. des médailies (Z. - dä meda'j), person, som har vården om statens mynt- och medaljsamling. — G. des sceaux de France {1. - däså' döfra'ngs),

storsigillbevarare i Frankrike. — G. du corps (1. - dy kår), livvakt, särskilt till häst. — Garde-cote {1. -kåt), kustvakt. — Garde-feu {1. -fö), eldskärm, eldgaller framför kakelugnar. — Garde-malade (Z. -ladd), sjukvaktare. — Garde-manche (Z. ma'nsj), lösärm, skrivärm. — Garde-manger {1. -mansje'), skaiferi; matskåp. — Garde-nappe (1. -napp), bordduksskyd-dare, bricka av halm 1. d., på vilken fat och tallrikar ställas. — Gardero'b (fr. garderohe), klädkammare, klädförråd; påklädningsrum (på teatern). — Gardero-bier, fem. Garderobière (1. -bie', -biä'r), GarderobiäV, den person, som har tillsyn över klädförrådet. — Garde-vue (1. -vy'), ljusskärm, ögonskärm. — Garde'ra, bevara, vårda; vakta; beskydda. — Gardez (1. garde'), akta! skydda! t. ex. gardez la reine (1. -rä'n), akta drottningen (i schackspel). — Gardi'st, soldat, som tjänar vid ett gardesregemente. — La garde meurt et ne se rend pas (1. la gard mör e nö sö rang pa), gardet dör, men ger sig icke. (Yttrande av general Cambronne i slaget vid Waterloo om Napoleon I:s garde, "kejsargardet'\) —> Prenez garde (1. pröne' -), se upp, akta er.

Garde'iiia, bot, växtsläkte av fam. Ruhia'-ceæ. Flera arter odlas som prydnadsväxter i kruka. I Kina användas blommorna till parfymering av te och frukterna till gul-färgning av siden.

Garden-party, eng. (1. ga'rden pa^rti), trädgårdsfest, lustbarhet i en trädgård 1. park.

Garde'ra, Gardero'b, se under Garde.

Gardia'n 1. Guardia'n, abbot i ett franciskan-1. kapucinkloster; uppsyningsman.

Gardien, fr. (1. gardiä'ng), vaktare, upp-

syningsman. — G. de la paix (L- dö la pä), eg. fredsvaktare; polisbetjänt.

Gardi'n (fr. courtine, ital. cortina), förhänge för fönster, sängar o. s. v.

Gardi'st, se under Garde.

Gardställning, se Positur.

Gare, fr. (1. gar), station, bangård; se upp! ur vägen!

Garfågel, zooL, se Alca.

Gargalfsm (av gr. gargaWzein, kittla), mec?., kittling, retning, i synnerhet onaturlig sådan.

Gargarise'ra (gr. gargari'zein), med., gurgla. — Gargari'sm, gurgling. — Gargari'sma, gurgelvatten.

Gargote, fr. (1. gargå'tt), sämre värdshus, tarvligt matställe. — Gargotage (1. -ta'sj), osnygg, illa tillagad mat. — Gargote'ra, spisa på krogar. — Gargotier (1. -tie'), fem. Gargotière (1. -tiä'r), snuskig värdshusvärd och -värdinna.

Ga'ri, ostindiskt räknemynt = 4,000 silver-rupier — ungefär 6,800 kr.

Gariba'ldi (av ital. g ar a, tävlan, tävlingsstrid, och baldo, modig), urspr. ett italienskt tillnamn, i Sverige stundom brukat som dopnamn. Buret av den italienske frihetshjälten Giuseppe G. — Garibaldi'st, anhängare till Garibaldi, deltagare i hans frihetskamp.

Ga'rizim, se Gerissim.

Garkoppar, se Gara.

Garm, nord. myt., en vidunderlig hund, som ligger bunden vid Gnipahålan och som vid Ragnarök dödar guden Ty.

Garmond 1. Garamond, fr. (1. -må'ngd), boktr. = Corpus (se d. o.).

Garnacha, sp. (1. garna'tsja), ett rött spanskt vin.

Garndynamome'ter (se Dynamometer), apparat till att undersöka garns styrka.

Garne'ra (fr. garnir), förse, fournera; kanta, besätta, bekläda, smycka. — Gar-ne'ring, prydnadsbesättning på fruntimmerskläder; sjöv., den inre plankbeklädnaden på ett fartygs sidor. — Chambre gar-nie, fr. (1. sjangbr -ni'), möblerat rum till uthyrning. — Hotel garni', hotell med möblerade rum. — GarnityV, tillbehör, prydnad; samling

1. sats av prydnader 1. vissa andra saker, som höra tillsammans.

Garnieri't, miner., ett sjöskumsliknande, starkt nickelhaltigt magnesiasilikat.

Gärning, se Gara.

Garniso'n (av fr. garnir, förse, utrusta med), krig sk., trupper, förlagda på samma ort; ort (garnisonsort) där en trupp är förlagd. — Garnisonera, ligga i garnison. — Garnisonssjukhus, militärsjukhus i fredstid.

Garnity'r, se under Garnera.

Garni'tza, ryskt spannmålsmått = 3,2798 1.

Garo, ett asiatiskt folk i s.v. Assam.

Garouille, fr. (I -ro'j), rotbarken av Que'rcus coccijera.508

Garper—Gäster

Garper, pL Garpar, fornsv., "skrävlare", medeltida nordiskt smädenamn på tyskar. Förekommer i ortnamn.

Garrat, se Bahlah,

Garrochon, sp, (Z. garrotsjà'n), en lans, som nyttjas vid tjurfäktningar.

Garrote, sp., Garrotte, fr. (L -rå'tt), ett järn-halsband, med vilket i Spanien och Portugal livdömda strypas. — Garrotte'ra, strypa med järnband; sätta en kavle i munnen på någon. — Gar rotteurs, fr. (1. -tö'r), 1. Garro'ters, eng., pl., strypare, ett slags banditer.

Garrulite't {lat. garru'litas), pratsjuka, sladder. — Garru'Iitas senilis, åldringars pratsjuka. — G. vagrnæ, gasbildningar i vagina.

Ga'rrulus ga'rrulo se'mper assi'det, lat.

ordspr., den ene pratmakaren trives väl vid den andres sida, kaka söker maka.

Ga'rrulus glanda'rius, zool., nötskrika, en kråkfågel.

Ga'rter-orden (av eng. ga'rter, knäbindel, strumpeband), engelska strumpebandsorden.

Ga'rtner (ty. Gärtner), trädgårdsmästare.

— Ga'rtnersällskap, förening för främjande av trädgårdsskötsel.

Ga'ruga, bot., växtsläkte av fam. Burcera'-ceæ. Träd i indo-malajiska området. — G. fIoribu'nda lämnar handelns manila-elemi. Se Elemi.

Garu'mna, latinska namnet på Garonne; astr., en av småplaneterna.

Garvsyra 1. Tanni'n, kem., förekommer i galläpplen och utgör ett starkt adstringerande medel.

Garvämnen, kem., en grupp i växtriket allmänt förekommande ämnen med kärv, sammandragande smak. Med järnoxid-salter giva de gröna 1. svarta fällningar. Nyttjas vid garvning, då läderhuden genom att upptaga dem övergår till läder.

Gas (fr. gaze, efter staden Gaza i Syrien), ett slags fint, genomskinligt, gasartat tyg.

Gas, fys., är en kropp, som varken har bestämd volym 1. bestämd form och som ständigt strävar att vidga sig. Bränslegas nyttjas vid tekniska operationer, lysgas lämnar ett billigt bränsle- och lysmaterial.

— Gasbatteri', ett galvaniskt batteri, bildat av gasstaplar. — Gasglödijus = Auers glödljus (se d. o.). — Gasklocka, för den tillverkade gasen avsett förvaringsrum, bestående av en stor vattenfylld bassäng, i vilken är stjälpt en av plåt förfärdigad klocka, vars väggar nå till bassängens botten, då ingen gas finnes i klockan.

Gasbrand, Gasgangre'n, Gasöde'm, med., under världskriget uppträdande sårsjukdom som komplikation till djupa

skottskador.

Gasani'der, se Gassanider.

Gascon, /r. (1. gaskå'ng), gaskognare (1. -skå'nj-), benämning på de för sin skryt-

samhet beryktade invånarna i landskapet Gascogne i Frankrike; fig., storskrytare, skrävlare. — Gasconna'd 1. Gaskonna'd, storordighet, skryt.

Gaseller, zooL, se Gazella.

Gasers absorption, se Absorbera och följ.

Gasgangre'n, se Gasbrand.

Gasgenera'tor (av lat. generaftor, fram-bringare), tekn., en upptill sluten ugn, i vilken gas frambringas av stenkol o. a. brännmaterial. — Gasregula'tor (se Regulator), en apparat till åstadkommande av en jämn och regelbunden gasutströmning.

Ga'sindi, benämning på hirden hos vissa germanska folk. Jfr ty. Gesinde, tjänstfolk.

Gask (av sp. ca'sco, skalle), i kortspel (vira, Fhombre): köp av ett visst antal kort; stundom fest, supgille, munterhet, uppsluppenhet, t. ex. vara i gasken.

Gaskalorime'ter, fys., kalorimeter för bestämning av gasers specifika värme.

Gasklocka, se under Gas.

Gaskognare, se Gascon.

Gas-kol, miner., stenkol, som brukas till gasberedning.

Gaskonna'd, se Gasconnad.

Gaskälla, geol., ställe, där gaser av organiskt ursprung, t. ex. svavelväte, kolsyra och kolväteföreningar, utströmma ur jorden.

Gasmaskin, Gaskraftmaskin 1. Gasmo'tor (se Motor), mek., en kraftmaskin med en explosiv gasblandning som drivkraft.

Gasokemi', gasernas kemi.

Gasole'n, tekn., ett av de flyktigaste destilla-ten ur petroleum.

Gasoli'n 1. Petro'leum-eter, tekji., det flyktigaste och mest lättantändliga av petro-leumdestillat. Nyttjas vid gasolin-gasverk.

— Gasolingas 1. Benoi'dgas, blandning av gasolinångor och luft. — Gasolja, raffinerad nafta, användes mycket som lyse och bränsle. — Gasome'ter (av gr. me'tron, mått), gasmätare.

Gaspard (1. gaspa'r), franskt mansnamn

— Kasper (se d. o.).

Gasregula'tor, se under Gasgenerator.

Gassani'der, kristen arabisk furstesläkt i

Syrien på 500-t.

Gassa'tim (av ty. Gasse, gata, med lat. ändelse), kring gatorna, gata upp och gata ned. — Gå gassatim, driva omkring på gatorna. Jfr Grassatim.

Ga'ssenhauer, ty., slagdänga; under 1500-t. tysk benämning på muntra folkvisor.

Ga'ssiots stapel, fys., en galvanisk bägareapparat av omkr. 3,500 element.

Gas-stapel, fys., en av en metall och en gas bestående galvanisk stapel.

Gast, sjöv., matros, som användes till en spec. tjänst (t. ex. märsgast); enl. folktron en avliden, som går igen; inom teatern gästspelande aktör 1. aktris.

Gasta'lder, got., förvaltare av kronogods hos longobarderna.

Gaste'r, lat., anat., magsäck.Gastera—Gautier

Gaste'ra {ty. gastieren), gästa, giva gästroller.

Gasteromyce'tes, bot, se Gastromycetes.

Gastero'steus, zooLy spiggsläktet. — G. acu-lea'tus, storspigg. — G. pungi'tius, små-spigg.

Gastralgi' (av gr, g aste'r, mage, och a'Ig os y smärta), med., magvärk. — Gastra'lgoke'-nosis (av gr, ke'nosis, tomhet), kortvariga, periodiska maggropssmärtor (hos nervösa).— Gastrektasi', utvidgning av magsäcken. — Gastrente'risk, (av gr, e^ntera, inälvor), som hör till 1. har avseende på magen. — Gastrepa'tisk (av gr. he'par, lever), som hör till magen och levern. — Gastrepati'tis, inflammation i magen och levern. — Gastrici'sm, rubbningar i magsäckens funktioner. — GastriIo'g (av gr. lo'gos, tal), buktalare. — Gastrilogi', buk-taleri. — Gastrima'rg, storätare. — Ga's-trisk, som angår underlivet 1. magen. — Gastrisk feber, förr benämning på olika av magåkommor framkallade och med feber förbundna sjukdomstillstånd. — Gastri'tis, inflammation av magsäcken. — Gastrobro'sis, magens genomfrätning. — Gastroce'le, magbrock. — Gastrocne'mius, anat., vadens mest utstående muskel. — Gastrodyni' = Gastralgi (se ovan). — Gastroenteri'tis (av gr. e'nteron, tarm), inflammation av magsäck och tunntarmar. —• Gastrofi'1 (av gr. filos, vän), frossare.

— Gastrofti'sis, magtvinsot. — Gastro-hysterotomi' (av gr. hyste'ra, livmoder, och tome', snitt), kejsarsnitt. — Gastro-latri, frosseri. — Gastromalaci', uppmjukning av magsäcken. — Gastromani' (av gr. mani'a, raseri), överdriven dyrkan av bordets nöjen. — Gastromyce'tes, hot., buksvampar. — Gastrono'm (av gr. no'mos, lag, föreskrift), grundlig kännare av finare matlagning; läckermun. Jfr Gour-mand och Gourmandise. — Gastronomi', konsten att tillaga 1. bedöma läckra rätter; den högre kokkonsten. — Gastropati' (av gr. pa'thos, lidande), maglidande. — Gastropo'd, zooL, fotlöst djur, som krälar på buken, bukfoting. — Gastrorrhagi', blodkräkning från magen.—Gastrorrhafi', en magsöm. — Gastrorrhe', magfluss. — Gastro'sis, maglidande i allm. — Gastro-sko'p (av ö^r. skope'in, se), ett instrument, medelst vilket man kan se in i magsäcken och vars viktigaste beståndsdel är en elektrisk glödlampa, som nedsväljes. — Gastroskopi', undersökning av underlivet.

— Gastrosofi' (av gr. sofi'a, vishet), läran om bordets nöjen. — Gastrosteno'sis, mag-kramp. — Gastrotomi' (av gr. te'mnein, skära), buksnitt. — Gastrotympanftis, magens uppsvällning på grund av luft. — Gastrovascula'rrum, kroppshåligheten hos Coelenteraterna.

Ga'strula, emhryol., embryosäck. — Gastrula-tio'n, bildning av gastrula, då de två första

groddbladen bilda ett centralt hålrum med en öppning, urmunnen.

Gasöde'm, se Gasbrand.

Gat, se Gatt.

Gàte-métier, fr. {1. -tie'), eg. hantverksför-därvare; fuskare, bönhas.

Gatha, "sångbar strof", kort utsaga i bunden form inflätad i indiska och iranska prosaverk.

Gatkami'11, bot., se Matricaria.

Gatkrasse, bot., se Lepidium.

Ga'tlingskanonen, krigsk., ett slags kulspruta.

Gatlopp, ett förr inom alla arméer brukligt kroppsstraff, som bestod däri, att delin-kventen fördes mellan två led

soldater, vilka alla tilldelade honom käppslag på hans blottade rygg.

Gatt 1. Gat, holL, ett trångt inlopp till ett farvatten, t. ex. Kattegatt; sjöv., spygatt 1. avloppsrör i sidan på ett fartyg.

Gau, gammalty., förr ett slags förvaltningsdistrikt.

Gauche, fr. (1. gåsj), eg. vänster; tafatt, oskicklig. — La Gauche, fr. {1. la -) (den politiska) vänstern. — Gaucherie (1. -öri'), tafatthet, oskicklighet.

Gauchos, sp. (Z. ga'utsjås), inbyggarna i Argentina, mestadels mestizer, idkare av boskapsskötsel, utomordentligt djärva och skickliga ryttare.

Gauda, namn på samtliga ariska språk i Indien.

Gaude, fr. (1. gåd), ett slags vin från Provence.

Gaude'ra, lat. (av gaude're), förlusta sig, vara glad. — Gaudea'mus i'gitur, ju'venes dum su'mus, "låtom oss vara glada, medan vi äro unga", begynnelseorden till en gammal studentvisa. — Ga'udium, nöje, förlustelse.

Gaufre'ra (1. gåf-, fr. gaufrer), se Goffrera.

Gaule, fr. (1. gål). Gallien. — Gaulois, Le (1. lö gålåa'), eg. gallern; en stor daglig tidning i Paris.

Gault, eng. (1. gklt), geoL, en mellan övre och undre grönsanden befintlig lera.

Gaulteri'n, dets. som Betulin.

Gaulthe'ria, bot., växtsläkte av fam. Erica'-ceæ. Bären av flera arter ätliga. — Gaultheriaolja, tekn., vintergrönolja, fås av bladen till Gaulthe'ria procu'mbens. Bladen nyttjas även som tesurrogat (Bergste) och i medicinen.

Ga'ura, bot., växtsläkte av fam. Onagra'ceæ från varma Nordamerika. — G. Lindhei-meri, är en vacker trädgårdsväxt.

Gauren, zool., se Bos.

Ga'usapum, lat., tjockt, lurvigt ylletyg; därav förfärdigad vinterdräkt för de forn-romerska kvinnorna.

Gauss, fys., enhet för fältstyrka.

Gauthjod, ett i 18:e årh. bildat namn för Götaland (på fornspråket Gautland).

Gautier (L gåtie'), franskt mansnamn = Walter (se d. o.).510

Gautr, nord. myt.y Göt, ett av Odens namn.

Gave (Z. gav), i Pyrenéerna förekommande bergsströmmar.

Gavia'1 zooL, snabelkrokodil i Ostindien.

Gavo'tt {fr. gavotte), dansk., gammal fransk dans; musiken därtill.

Gaya'l, zool., ett i Främre Indien levande nötdjur med ofantligt bred panna. Se Bos.

Gaya sciensa (L ga'ja -), "glad vetenskap", benämning på 1300-t:s.provensalska poesi, sedermera på poesi i allm.

Gaylussa'cia (Z. gälys-), hot., växtsläkte av fam. Erica'ceæ. Amerikanska buskar 1. halvbuskar. — G. resino'sa, har frukter, huckleberry, lika blåbär. De användas som sådana.

Gay-Lussacs lag (Z. gälyssa'ks -), fys., en lag ang. gasers volymförändring vid tem-peraturförändring; en lag ang. gasers volymförhållanden vid kemiska reaktioner.

Gaz, fr, (1. gas), ett slags tyg. Se Gas.

Gaza'nia, bot., som prydnadsväxter odlat, sydafrikanskt släkte av fam. Compo'sitæ. Korgarna öppna blott i solsken.

Gazani'der, se Gassanider.

Gaze'l, se Ghasel.

Gaze'lla, zooL, gasellen, ett till antilopsläktet hörande djur släkte, vilket av österländska diktare anses som en symbol av företrädesvis kvinnlig skönhet.

Gaze'tt {fr. gazette, ital. gazetta), tidning, tidningsblad, s. k. efter ett litet italienskt skiljemynt, gazetta, vilket var priset på ett fordom utgivet italienskt tidningsblad. —• Gaze'tten müssen nicht geniert werden, ty., tidningar böra icke trakasseras. {Fredrik den store.)

Gazeux, fem. Gazeuse {1. gasö', gasö's), gas-artad.

Gazi, se Rasi.

Gazonne'ra (av fr. gazon, grästorva), belägga med grästorvor.

Gazophyla'cium, gr.-lat., skattkammare, æra-rium (se d. o.); under medeltiden även förvaringsrum för hostian.

Gazu'a, arab., slavjakt i Egypten. Jfr Razzia.

GB., förk. för Giftermålsbalken.

G. B. & I., förk. för eng. Great Britain and Ireland {1. grät bri'ttön änd ajrländ), Storbritannien och Irland.

Gd, kem., atomtecken för Gadolinium.

G dur, tonk., den durtonart, som har g till grundton. Förtecknas med # framför f.

Ge., förk. för lat. Germania och Germanicus.

Ge, kem., atomtecken för Germanium.

Ge 1. Ge'a, se Gaia.

Geantiklina'l, se Geosynklinal.

Gea'ster, hot., ett släkte svampar, jordstjärnor.

Gebi't {ty. Gebiet), välde; område.

Gebrauchsmuster, ty. {1. -most-), nyttighets-mönster, modell.

Ge^brer 1. Ghe'brer, se Guebrer.

Geby'r {ty, Gebühr), handelst., avgift, arvode; fordom inom svenska administrationen sportler, expeditionslösen.

Gecko'nidæ 1. Ge'ckoödlor, zool., små egendomliga ödlor i jordens alla varma länder.

Geda'ckt, ty., tonk., en orgelstämma, vars labialpipor vid övre änden äro tillslutna.

Geda'l, turk., heligt krig, d. v. s. fört mot de otrogna (giaurs).

Gedani't, paleont., ett fossilt harts.

Geda'num, lat., Danzig.

Geddesyxa, beteckning för statliga besparingsåtgärder, efter engelsmannen E, C. Geddes, som år 1920—21 var ordförande i en kommitté för dylika i England.

Gede'kli, turk., pl., sultanens hedersvakt till häst.

Gedi'gen {ty, g edie g en), helg juten; tät, fast; varaktig, solid; äkta. — Gedigna metaller, miner., metaller som förekomma i rent tillstånd i naturen.

Gedri't 1. Snarumi't, miner., ler jordshaiti g, rombisk amfibol. — Gedritskiffer, horn-bländeskiffer med inblandning av gedrit.

Ge'enna, se Gehenna.

Geert, namnform för Gerhard,

Geest, ty., {1. gest [hårt g]) 1. Geestland, i n. Tyskland det högre, torrt liggande landet, i motsats till marskland (se d. o.).

Géez-språket (Z. geesj-), ett etiopiskt språk.

Ge'ffium, betecknar inom homeopatien arsenik.

Ge'fion 1. Ge'fjon, nord. myt., jungfrulighetens och kyskhetens gudinna. Om henne förtäljes, att hon med jätteoxar ur Sverige, där Mälaren nu ar belägen, utplöjt ett stycke land, nuv. ön Seeland (som i poesien stundom kallas Gefions ö) och flyttat denna till dess nuv. plats.

Geflü'gelte Wo'rte, ty, {I, ge-), bevingade ord.

Gefn (av angl. geofon, hav), nord. myt., ett av Fröjas tillnamn i hennes egenskap av havets härskarinna.

Gefreiter, ty, {I, gefra'jter), krigsk., "fritagen", nämligen från vissa förrättningar, lägsta underbefälstjänsten i tyska och ryska armén.

Gefro'rnes, ty., eg. fruset; glace (se d. o.).

Gefu'ndenes Fre'ssen, ty., eg. funnen mat; säges om något, som kommer till pass, som man just för tillfället behöver.

Gefährlich isfs, den Leu zu wecken, ty., det är farligt att väcka (det sovande) lejonet. {Schiller.)

Gegenschein, ty. {1. -sja'jn), motsken; en del av zodiakalljuset, som ligger diametralt motsatt solen. — Gegensonne, ty. {1. -så'nne), se Aureola,

Geger, albansk folkstam.

Gegiska språket, se Albanesiska språket,

Geheimekonferensråd, se under Konferera.

Gehe'imeråd (av ty. geheim, hemlig), en i Ryssland Österrike, Tyskland m. fl. länder för högre ämbetsmän bruklig titel.

Geheimeetatsrådet, i Danmark konungens råd 1772—1848.

Gehe'nna, lat., gr. Ge'enna (av hehr. ge-hen-hinnom, kvidandets söners dal), en dal nära Jerusalem, där israeliterna på Ahas' och Manasses tid offrade barn åt avguden Molok; sedermera en avstjälpningsplats, där avskräde o. a. orenlighet förbrändes genom en ständig eld. I Nya Testamentet betecknar detta namn flerstädes plågorum, helvete.

Gehä'ng {ty. Gehänge), rem 1. bälte, vari något, t. ex. en sabel 1. värja hänges.

Gehö'r, ty., hörsel; förmågan att säkert uppfatta och återgiva en ton 1. melodi och bedöma, huruvida tonen är ren.

Geid, dets. som Gejd (se d. o.).

Ge'igenharz, ty., kolofonium, stråkharts.

Geirrödr, se Gerröd.

Geir-Skogul, se Ger-skagul.

Geirs-oddr 1. Gersudd, nord. fornk., spjutudd. Att märka sig med geirs-oddr var enl. de mytiska sagorna ett dödssätt, som ledde till Valhall, då däremot sotdöden förde till Hels boning.

Ge'irvimul, nord. myt., "den spjutforsande'^ mytisk flod.

Geisa {1. gä'j-), lapskt ord, som betyder att flytta till ny betesplats med klövjade renar.

Geisselfuss, ty. {1. ga'jselfoss), med., mejselformat instrument för utbrytning av tandrötter.

Ge'iser, se Geysir.

Geisha (1. ge'jsja) 1. Geiko, jap. (av gei, fulländning i konst 1. artighet), "konstnär", i Japan benämning på kvinnliga konstnärer, som anställas för att m.ed dans och sång sörja för underhållningen på offentliga lokaler 1. vid privata fester. — Geishan, tonk., operett av Sidney Jones.

Geison, gr., hyggn., kranshst, kransgesims, den ovan frisen på en grekisk byggnad framspringande listen.

Geisslerrör, fys., efter glasblåsaren H. Geiss-ler uppkallade glasrör med insmälta elektroder och innehållande någon förtunnad gas. Användas för undersökning av gasers spektra.

Geissospe'rmum, bot., växtsläkte av fam. Apocyna'ceæ, träd i tropiska Sydamerika. — G. Pere'iro, lämnar pereirobark, innehållande alkaloiden pereiri'71, vilken användes som febermedel.

Geist, ty., ande, snille, själ, eld, inspiration.

Geitonogami' (av gr. ge'iton, granne, och ga'nfhos, äktenskap), hot., form av befruktning, som består däri att en blomma låter sig pollineras med frömjöl från en grannblomma på samma individ 1. t. o. m. inom samma blomställning.

Gejd (eng, guide, ledare), maskindel, som åstadkommer rätlinig styrning av fram-och återgående maskinelement.

Gel, pL Ge'Ier (av gelatin, se d. o.), kem., kallas vissa koloiders geleartade form.

Gela'dan, zool., se Theropithecus.

Gela'nthum, farm., underlag för vattenlös-liga hudmedel, bestående av ej längre stelnad gelatinlösning med borsyrehaltigt dragantslem och glycerin.

Gela'smus, gr.-lat. (av gr. ge'las, skratt), krampaktigt skratt.

Gelatfn, se följ. ord.

Gelati'na a'lba 1. Gelati'n (Z. sjelati'n, av lat. gela're, stelna), farm., ett färglöst, genomskinligt benlim av renaste slag. Nyttjas i medicin, till konditorivaror och matlagning. — G. Caragheen fås genom kokning av caragheen (se d. o.) med vatten. — G. Ifchenis isla'ndici beredes genom kokning av islandslav med vatten. — G. ste-rilisa'ta, ben- och bindvävslim för injektion som blodstillande medel. — Gelati-ne'ra, antaga geléform.

Gelatina's, kem., gelatinupplösande bakteriella enzymer.

Gelati'nglyceri'n, inbäddningsmedel för mikroskopiska preparat.

Gelatino'sus, lat., hot., geléartad.

Gelatfnplåtar, fotografiska plåtar, i vilka det ljuskänsliga medlet är upplöst i gelatin.

Gelbgjutare {1. jälb-, av ty. gelb, gul), person, som arbetar i gul metallkomposition.

Gelbholtz, se Gulholts.

Gelbi'n, dets. som Barytgult.

Gelé (/. sjele'; fr. gelée), mer 1. mindre genomskinliga och fasta massor av stärkelse, lim o. d. ämnen; en maträtt av stelnad gelatinlösning 1. fruktsaft. — Gelée blanche, fr. (1. sjele' blangsj), meteor., frostdimma.

Geli'dium, hot., se Agar-agar.

Gelignft, ett slags gelatindynamit.

Geli'ke (av ty. gleich, lik), jämlike.

Geline {1. sjeli^n), kem., det ämne i de djuriska vävnaderna, som kan utdragas i form av gelé, vilket torkat bildar gelatin.

Gelning, sjöv., den sneda skärning, som gives dukarna i ett segel för att åstadkomma dess buktiga sidor.

GeIo's, tekn., kinesiskt 1. bengaliskt fisklim.

Gelsemi'n, Gelseminfn, se följ. ord.

Gelse'mium sempervi'rens, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Apocyna'ceæ, i Nordamerika. Roten av denna växt, som användes i medicinen, innehåller en giftig alka-loid, gelseminin. En annan ingående alka-loid, gelsemin, är betydelselös. — G. e'le-gans, är i Kina officinell och utgör ett omtyckt medel för giftmord.

Gem, se Gemma.

Gemacht, ty., eg. gjord; konstgjord; oäkta; konstlad.

Gemadi {1. djema'di), i Egypten namn på femte och sjätte månaderna i det muhammedanska månåret.

Gema'k, ty., större, praktfullt rum.512

Gema'ra, hehr., "fulländning", förklaringar och tillägg till mischna (se Talmud).

Gematri'a, rabbinsk chifferskrift, varvid orden ersättas med tvärsummor.

Gemeines Recht, ty. (Z. gema'jn-), jur., "allmän rätt", romersk rätt i dess tyska till-lämpning.

Geme^ller {lat. ge7nelli, av ge'minus, dubbel), tvillingar. Jfr Gemini.

Geme'llus, -a, -um, lat., tvilling; bot., med parvisa blomkorgar.

Gemina'tus, -a, -um, lat., bot., dubbel.

Geme'n (ty. gemeiner), krig sk., kallades förr en obefordrad soldat.

Geme'na (av ty. gemein, vanlig), boktr., små bokstäver, minuskler (se Minuskel).) (V e r s a 1 e r.

Gemina'ta, pl. Gemina'tor, se Gemincra.

Gemine'ra (lat. gemina're, av ge'minus, dubbel), fördubbla. — Geminatio'n, fördubbling; språkv., geminerade konsonanter 1. gemina'toT (p, t, k) är o sådana dubbelkonsonanter, vilka kunna tänkas delade i två ljud, som höra till var sin stavelse, t. ex. p i tappa.

Ge'mini, lat., astr.. Tvillingarna, ett av tecknen i Djurkretsen; även en stjärnbild.

Gemma 1. Gem (Z. jä'mma, jäm; lat. ge'mma), ädelsten 1. halvädelsten, i synnerhet en sådan, i vilken figurer 1. bokstäver äro inskurna ; även dylika arbeten å musselskal, glasfluss o. s. v. (jfr Intaglio och Kamé).

Gemma 1. Alphecca, astr., stjärna i N o r r a Kronan.

Ge'mmæ pi'ni, farm., tallstrunt, de tidigt på våren samlade årsskotten av Pi'nus sil-ve'stris, tillhörande fam. Coni'feræ. Nyttjas som urin- och svettdrivande medel, dock mest i huskurer. — G. po'puli, farm., bladknoppar av Po'pulus ni!gra, svart-poppel, användas i en hämorojdsalva.

Gemma'tus, -a, -um, lat. (av ge'mma, juvel, pärla), bot., med pärlor.

Gemmipa'r (av lat. ge'mma, knopp, och pa'-rere, alstra), bot., kallas ett blad, som utvecklar adventivknoppar, t. ex. hos ängskrassen (Cardamine).

Ge'mmula, lat., liten knopp.

Gemsen, zooL, sten- 1. alpgeten, Cape'lla rupica'pra, lever i Alperna, Pyrenéerna, Kaukasus m. fl. högre bergs- och skogstrakter — Gemsbock, en antilopart.

Gemshorn, tonk., i orgelverk en stämma med mild hornklang.

Gemsrot 1. Guldmargeri'ter, bot., odlade Doro'nicum-3iTteT från s. Europa.

Gemy't (ty, Gemüth), själ, lynne, sinnelag, hjärtelag. — Gemy'tlig, behaglig, hem-trevlig, godlynt. — Gemytlighet, godlynthet; hemtrevlighet.

Gemå'1 (ty. Gemahl), om furstliga 1. andra höga personer: make 1. maka.

gen., förk. för lat. Genitivus, Genus (se d. o.).

Gen, pl. Ge'ner, bioL, arvsenhet.

Ge'na, lat., anat., kind.

Gena'nt, förr avgift för malm, som ur frälsegruvor upphämtades av ofrälse; pastorats-avgift till företrädarens änka. — Genant-borgare, borgare, som slagit sig till ro under bibehållande av burskap.

Gena'nt, se under Genera.

Gendarm (1. sjangda'rm; fr. gendarme), krigsk., soldat av en trupp, vars åliggande är att vaka över allmänna säkerheten. — Gendarmeri', trupp av sådana soldater; polisvakt.

Géne, se under Genera.

Genealogi' (av gr. genea', släkt, och lo'g os, lära), släktlära, vetenskapen om släkters härkomst, utveckling och släktskap. — GeneaIo'g, kännare av 1. forskare i släktledningar. — Genealo'gisk, som har avseende på släktledningar.

Ge'ner, se Gen.

Gene'ra (1. sjen-; fr. géner), besvära; plåga, tvinga. — Genant (1. sjena'ngt) besvärlig, plågsam, tryckande. — Géne (1. sjän), besvär, plåga, tvång; pinligt förhör; tortyr.

— Sans géne (1. sang -), utan tvång, obesvärat, ogenerat.

Ge'nera, pl. av Genus (se d. o.).

Genera'1 (lat. genera'lis, av ge'nus, slag, släkte), adj., i sammansättningar: över-, huvud-, allmän-; subst., krigsk., fältherre, överbefälhavare. — Generaladjutant, överste adjutanten hos den kommenderande generalen. — Generalauditör, ämbetsman, som i högsta instans föredrager juridisk-militära mål. — Generalbalans, handelst., sammandrag av alla vid bokslutet förefintliga balanser å de särskilda konti inom huvudboken. — Generalbaptister, se Free-will-baptister. — Generalbas, tonk., urspr. besiffrad bas, en basstämma, över vars noter, genom tecken 1. siffror, den harmoniska gången av hela stycket var antydd; harmoni- och kompositionslära. — Generalfältmarskalk 1. Général en chef, fr. (1. sjenera'11 ang sjäff), överfältherre. — Generali'fe, sp. (1. sje-), eg. byggmästarens trädgård; lusthus; trädgård; moriskt sommarpalats.

— Generalise'ra, göra allmängiltig; bortse från de enskilda fallen; tillämpa på alla tänkbara fall.)(Specialisera. — Generali'ssimus, högste befälhavaren över en krigshär. — Generali'ster, kristna, som icke vilja ansluta sig till något bestående religionssamfund. — Genera'liter 1. Gene-ra'tim, lat.. En général, fr. (1. ang. sjene-ra'll), över huvud, i allmänhet. — Genera-lite't, samtliga generalspersoner av alla grader. — Generalkarta, karta över en hel världsdel 1. ett helt land.)(Specialkarta. — Generalkonto = Kapitalkonto (se d. o.). — Generallöjtnant, en av de högsta militärgraderna, vanligen befälhavare för en division. — Generalmajor, en av de högsta militärgraderna, vanligen befälhavare för en brigad. — General-

marsch, signal till uppbrott för avmarsch.

— Generalmönstring, på bestämda tider inom armén företagen undersökning av personalens, hästarnas och materialens tillstånd m. m. — Generalorder, av vederbörande departementschef "på nådigste befallning" .utfärdad order rör. armén 1. flottan. — Generalpardon, allmän benådning, amnesti. Jfr Pardon. — Generalpaus, tonk.y en paus på minst en takt för alla instrument 1. stämmor. — General-prokurator, kronans högsta juridiska ombud i Frankrike. — Generalrepetition, sista och fullständigaste provet före det offentliga uppförandet av ett sceniskt 1. musikaliskt verk. — Generalrullor, i flottans överstyrelse förda rullor över flottans officerare och underofficerare, sjömans-och skeppsgossekårerna, övningar och bestraffningar. — Generalsalva, en såsom hedersbetygelse avlossad gevärsalva. — Generals grader i Sverige äro; fältmarskalk (en värdighet, som utdelas blott i krig), general, generallöjtnant och generalmajor,

— Generalstab, en officerskår, som biträder de högre befälhavarna vid ledningen av hären. — Generalstaterna, riksförsamlingen i Holland. — Generalstrejk, se Strejk, — Generalsuperintendent, en hög, andlig ämbetsman, som har uppsikt Över kyrkoväsendet inom ett visst distrikt. — Generalvikarie, en katolsk biskops medhjälpare och ställföreträdare.

Genera'tio æqvi'voca 1. sponta'nea, lat.y fysioL, uralstring, avlande utan frö 1. fruktämne; levande kroppars omedelbara uppkomst ur livlösa kroppar. — G. sexu-a'lis, fortplantning genom parning.

Generatio'n, se under Generera. — Generationsväxling, zool. och bot, består däri, att de genom parning alstrade individerna till utseendet äro olika sina föräldrar och sakna könsorgan, men genom knoppar m. m. (ofta först efter flera generationer) giva upphov till nya könsindivider. Förekommer inom den lägre djur- och växtvärlden.

Genera'tio sponta'nea, se G. æquivoca.

Generati'v, som hör till alstringen 1. fortplantningen.

Genera'tor, Generatri's, Genera'trix se under Generera.

Genere'1 Genere'll, se under följ. ord.

Genere'ra (lat. genera're), föda, frambringa, alstra. — Genera'tor, lat., alstrare, fram-bringare, stamfader; fys., en dynamo-elektrisk maskin. Se även Gasgenerator. —• Generatorgas, olika slag av gaser. — Generatio'n, avling; avkomma, släkte; mansålder. — Generatri's, mat., alstringslinje, en linje, genom vars rörelse i rymden en yta kan tänkas hava uppkommit.

— Genera'trix, alstrarinna, frambringer-ska, stammoder. — Ge'neris commu'nis, G. o'mnis, se under Genus. — Genere'l,

— Ekb o hr n, 100,000 främmande ord. I.

Generell (1. sje-), 1. Gene'risk, som är 1. tillhör genus (se d. o.); allmän, allmängiltig.

Generifice'ra, se föreg. (av lat. ge'nus, släkte, och fa'cere, göra), sammanföra i arter och släkten. — Generifikatio'n, sam-manföring i släkten.

Gene'risk, se Generera.

Generosite't, se under Generös.

Generöse, ital. (1. djeneråʼså), tonk., med ädelt föredrag.

Generö's (1. sje-, fr. généreux, lat. g ene ro'-sus), ädelmodig; frikostig. — Generosite't {fr. gènérosité), ädelmod, frikostighet.

Génes {1. sje'n), fransk form för Genua.

Ge'nesis, gr., ursprung, uppkomst; skapelse; benämning på 1: a Mosebok. — Gene'tisk, ursprunglig, som förklarar en saks tillkomst 1. ursprung och ett ämnes utveckling.)(Deskriptiv.

Geneti'k (av gr. ge'nesis, ursprung), ärftlig-hetslära.

Ge'netrix, lat., moder, tillnamn för Venus.

Genette, fr. {1. sjönä'tt), ett slags turkiskt betsel. — à la genette, ridk., (rida) med mycket korta stigbyglar.

Genetten 1. Ginstkatten, zool., en rovdjursart, Gene'tta genetta, i s. Frankrike, Spanien och Nordafrika. — Genettahudar, Genotthudar, Janotthudar {1. sj-), är det dyrbara pälsverket av ginstkatten.

Geneve'nsis, lat., bot., från Genève.

Genève-flagg (1. sjönäV-), se Sanitetsflagg. — Genève-konventio'nen, en i Genève 1864 mellan åtskilliga makter träffad överenskommelse att söka lindra krigets onda. Enl. denna äro i krig ambulanser och sjukhus neutrala, såvida de ej bevakas av militärstyrka. — Genève-korset 1. Röda korset, ett rött kors i vitt fält, enl. Genèvekonventionen neutralitetstecken för sjuktransporter under krig.

Gene'ver (1. sje-; fr. genièvre, av lat. juni'-perus, en) 1. Gin, eng. (1. djinn), enbärsbrännvin.

Geneviève, fr. (1. sjönöviäV), se Genoveva.

Genf, tysk form för Genève.

Ge'ngangere, no., gengångare; namn på ett ryktbart skådespel av H. Ibsen.

Geni {1. sjeni'; fr. génie, av lat. ge'nius, skyddsande), naturlig fallenhet, snille; befästningskonst; fältmätningskonst. — Universa'lgeni, person med omfattande, mångfaldig begåvning. — Genikår, krig sk., ingenjörskår, kår, som har hand om de flesta tekniska arbeten för militära ändamål. — Genialisk 1. Genia'1, snillrik. — Genialite't, snillrikhet.

Genicula'tiis, -a, -um, lat., bot., knäböjd.

Ge'nie, Ge'nier, se Genius.

Gènie militaire, fr. (1. sjeni' millitä'r), ingenjörkår, genikår.

Genikulatio'n (av lat. ge'nu, knä), knäböjning, knäfall. Se Genuflexion.

Geni'sta, bot., ginst, växtsläkte tillhörande514

fam. Legumino'sæ. Förekommer sparsamt i Sverige. — G. a'nglica, nålginst, engelsk ginst. —• G. germa'nica, tagginst, tysk ginst. — G. pilo'sa, hårginst. — G. tinc-to'ria, färgginst. Stundom odlad, fordom färgväxt.

Genita'lia, lat., pl, I. Genita'lier, födslodelar, könsdelar.

Geni'tiden, dets. som Sturm- und Dräng.

Genitiv, GenitiVus, se under Kasus.

Ge'nitrix = Genetrix (se d. o.).

Ge'nius, lat., pl. Ge'nier (eg. avlelsegod, av gi'gnere, föda), skyddsande: andlig individualitet; konstt., vissa bevingade gudomligheter, personifikationer m. m.

Ge'nius €pide'micus, se Constitutio epidemica.

Gennah, arab. (1. djenna' 1. dsjenna') eg. en beskuggad trädgård; muhammedanernas paradis.

Geno'tthudar, se under Genetten.

Genoty'p, anlagstyp; inom ärftlighetsläran beteckning för individens inre, ärftliga anlag, '

Genova {1. dje'nåva), italiensk namnform för Genua. — Genove'sare, invånare i Genua.

Genove'va {fr. Geneviève), kvinnonamn. Buret av stadens Paris' skyddshelgon samt en halvt mytisk, på 700-t. levande hertiginna av Brabant, hjältinna i en på 1300-t. utg. folkbok, som blivit översatt på de flesta Europas

språk.

Genovfno, ital. (1. djenåvi^nå), "genuesisk", en i Genua präglad dukat.

Genpart, da., avskrift, kopia.

Genre, fr. (1. sjangr, av lat. ge'nus, se d. o.), släkte; slag, art; figurmålning 1. skulptur, som framställer händelser 1. tillstånd ur det dagliga livet. — Genremålare, målare av genrebilder. — Genre poissard {1. -påassa'r), en på 17D0-t. av den franske författaren Vadé skapad litteraturgenre, karakteriserad av vulgärt språk och burleska folklivsbilder. — Historisk genrebild, målning, som framställer historiska personligheter i vardagslivet. — Tous les genres sont bons or le genre ennuyeux (Z. to lä sjangr sång bång år lö sjangr angnuiö'), alla diktarter äro goda utom de tråkiga. (Voltaire.)

Genro 1. Genro-in, jap., "de äldre statsmännens råd", vars medlemmar på livstid utnämnas av kejsaren.

Gens, lat, hos de gamla romarna en patri-cisk ätt 1. släkt, vanligen utgrenad i flera familjer. Urspr. hade endast medlemmar av dessa ätter, genti'les, full medborgarrätt. — Gentflnamn, det för hela gens gemensamma namnet; släktnamn.

Gens, fr. (1. sjang), pL, folk, personer. — G. de lettres, se under Lettre. —^ G. de qualité, se under Qualité.

Gent., förk. för eng. gentleman, gentlemen.

Genteles grönt, tekn., en grön färg av tenn-syrad kopparoxid.

Genthit, miner., se Garnierit.

Gentia'na, bot, stålört, växtsläkte tillhörande fam. Gentiana'ceæ, med inemot tiotalet inhemska samt ett stort antal som m.edicinal- och prydnadsväxter odlade arter från Alperna, Kaukasus, Altai m. fl. Innehålla bitterämnen, som anses diges-tionsförbättrande ("baggesöterot"). — G. amare'lla, ängsstålört. — G. ba'ltica, baltisk stålört. — G. campe'stris, fältstålört. —• G. niva'Iis, nordstålört. — G. pneu-mona'nthe, höstklocka. — G. tene'lla, polarstålört. — G. lu'tea, G. panno'nica, G. pimcta'ta och G. purpu'rea (från s. Europa) lämna den officinellt använda "baggesöteroten".

Gentiana'ceæ, hot., växtfamilj tillhörande ordn. Contortæ. Se Erythræa, Gentiana, Limnanthemum och Menyanthes.

Gentia'narot, farm., baggesöterot. Se Gentiana.

Gentiani'n, se Gentisin.

Gentiano's, kem., sockerart, som finnes i rötterna av Gentiana. (se d. o.).

Gentil, fr. (1. sjangti'j, försv. sjangti'l), täck, nätt; artig; grannlaga; sprättaktig.

— Gentilhomme {1. sjangtijå'mm), adelsman; angenäm sällskapsmänniska; hedersman. — Foi de gentilhomme (Z. fåa' dö -), på adelsmannatro och heder. — Genti'llesse {1. sjangtijä'ss), behag, artighet, fin umgängeston; sprättaktighet.

Genti'les, lat, se under Gens.

Genti'lia, Gentili'cia, lat, språkv., ord, som beteckna nationalitet, t. ex. romanus, romare.

Ge'ntilis, lat. (av gens, folk), bot, bond-.

Gentili'smus, lat. (av gens, folk), hedendom.

Gentile'sse, se under Gentil.

Genti'lnamn, se under Gens.

Gentiopikri'n, kem., en glykosid i Gentiana (se d. o.).

Gentisfn 1. Gentiani'n, kem., ett ämne, som förekommer i gentianarot (se Gentiana).

Gentleman, eng. {1. dje'ntlmän), man av heder och med det sätt att vara, som utmärker de högre, bildade klasserna; förmögen man av god familj; pl. Gentlemen, vid tilltal: mina herrar. — Gentlemanlike {1. -la'jk), med sätt och egenskaper som en gentleman. — Gentlemanrider (Z. -ra'jder), kappl., i kapplöpningstävlingar deltagande ryttare, som ej rider för betalning. — Gentlemanritt, kapplöpning, i vilken blott gentlemen och amatörer få deltaga. — Gentlemens agreement (1.

- agri'ment), bindande överenskommelse mellan gentlemen (oftast statsmän) ang. viss fråga, utan iakttagande av laga formaliteter. — The first gentleman of Europé (1. - först - åvv ju'råp), den förste gentlemannen i Europa, binamn till Georg IV av England.

Gentry, eng. (Z. djä'nntri), urspr. den lägreGentsystem—Geologi

515

adeln i England (knights och esquires); nu medelklass.

Gentsystem, ett slags arbetslöshetsförsäkring, tillämpat i Gent sedan 1901 och därefter flerstädes.

Ge'nu, lat.y knä. — Genua'l, som hör till knät. —• Genuflexio'n (av lat. fWctere, böja), knäböjning, tillbedjan medelst knäfall.

Ge'nua, astr., en av småplaneterna.

Genua-vitt, blyvitt.

Genue's, Genue'sare, invånare i den italienska staden Genua (Genova).

Genue'serolja, en finare sort olivolja, matolja.

Genue'siska bandspetsar, ett slags av smala band förfärdigade, berömda spetsar.

Genuflexio'n, se under Genual.

Genui'n {lat. genui'nus), medfödd, naturlig; äkta, verklig, oförfalskad.

Ge'nus, lat., pl. Ge'nera, kön, släkte, slag; språkv., ett ords kön, som antingen är manligt, maskuliniim, kvinnligt, femininum, 1. intetdera av dessa, neutriim; zool. och bot., släktet i motsats mot dess arter (spe'cies). — Genus irrita'bile va'tum, skaldernas ömtåliga släkte. (Horatius.) — Genus pro'ximum, log., det närmast högre släktet i förhållande till det ifrågavarande. — Ge'neris commu'nis, av gemensamt kön, både han- och honkön. — Generis o'mnis, av alla tre könen. — In génere, i allmänhet, överhuvud.

Geo, förk. för eng. George. — Geo., förk. för staten Georgia.

Geobiologi' (av gr. ge, jord, bi'os, liv, och lo'gos, lära), läran om jordens liv och utveckling. — Geobotani^k, växtgeografi. — Geoce'ntrisk, (av lat. ce'ntrum, medelpunkt), som har avseende på jordens medelpunkt. — Geocykli'k, Geocyklo'n 1. Geo-cy'klisk maskin (av gr. ky'klos, krets), apparat, som åskådliggör jordens omlopp kring solen. — Geocy'klisk, som avser jordens rörelse. — Geofa'g (av gr. fage'in, äta), jordätare. — Geofagi', jordätande; med., ett stundom hos havande kvinnor och klorotiska flickor rådande begär att äta jord.

Geo'd, geoL, en av olika mineral, t. ex. kalk-spat och kvartser, bestående utfyllning i de hålrum, som ofta finnas i plutoniska bergarter. Från geoder härrör i allm. materialiet till de under namnen agat, karneol m. m. kända prydnads- och konstföremålen.

Geodesi' (av gr. ge, jord, och dai'ein, dela), fältmätningskonst, lantmäteri. — Geode't, lantmätare. Geode'tisk, som tillhör fält-mätningskonsten 1. lantmäteriet.

Geodestesi', bot., växters förmåga att förnimma tyngdkraftsriktningen.

Geode't, Geode'tisk, se under Geodesi.

Geodynamfk (av gr. ge, jord, och dy'namis, kraft, verkan), läran om fasta kroppars rörelse.

Geofa'g, Geofagi', se under Geobiologi.

Geoffroyabark (Z. sjåffråa'-), bot., kallas den förr såsom verksamt maskmedel nyttjade barken av två växtarter, tillliörande släktet Andüra.

Geoffroyi'n 1. Gurirami'n, farm., laxerande alkaloid i geoifroyabark.

Geoffler (av gr. ge, jord, och fi'los, vän), dets. som Geofyter (se d. o.).

Geofo'n, upptagare av ljud genom marken.

Geofysi'k (av gr. ge, jord, och fy'sis, natur) 1. Tellu'risk fysik, läran om de fysiska företeelserna 1. egenskaperna hos jorden, t. ex. dess värme och täthet, jordmagnetismen o. s. v. — Geofy'siker, person, som sysselsätter sig med geofysik.

Geofy'ter (av gr. ge, jord, och fyto'n, växt) 1. Geofiler (se d. o.), bot., växter, som anlägga och delvis utveckla sina skott under jordytan, t. ex. lökväxter.

Geogeni' = Geogoni (se d. o.).

Geognosi' 1. Geognosti'k (av gr. ge, jord, och gno'sis, kännedom), vetenskapen om jordskorpans alla delar. — Geogno'st, person, som är kunnig i denna vetenskap. — Geogoni' (av gr. g o'nos, ursprung), läran om jordklotets daning och tillkomst. — Geogoni'st, en i denna lära kunnig person.

Geogra'f (av gr. ge, jord, och grajein, skriva), jordbeskrivare. — Geografi', jordbeskrivning (matematisk, fysisk och politisk). —• Geogra'fisk, till geografien hörande. —• G. bredd, en orts avstånd från ekvatorn. — G. längd, en orts avstånd från en viss meridian. — G. mii = Vjs ekvatorsgrad = 7,420,44 m.

Geohydrografi' (av gr. ge, jord, hyddor, vatten, och grajein, skriva), beskrivning över jordklotets land och vatten. — Geo-hydrogra'f, person, som sysselsätter sig med geohydrografi.

Geoi'd (av gr. ge, jord, och e'idon utseende), jordkroppens yttre form.

Geo-isote'rm, se Isoterm.

Geokarp (av gr. ge, jord, och karpo's, frukt), bot., kallas en växt, som borrar ned sina blommor 1. omogna frukter i jorden, där dessa sedan mogna. Jfr Aérokarp och Amfikarp.

Geokra'tiska (av gr. krate'in, härska), geol., perioder i jordens historia, under vilka fastlanden utgjort en relativt stor del av jordytan.)(Thalassokratiska (av gr. tha'lassa, hav).

Geokroni't (av gr. ge, jord, och Kr o'nos, Sa-turnus, vars tecken alkemisterna använde för att beteckna bly), miner., ett av svavelbly, svavelantimon, och svavelarsenik sammansatt sällsynt mineral, som förekommer i Sala gruva.

Geokronologi' (av gr. ge, jord, kr o'nos, tid, och Wgos, lära), den geologiska tidräkningen.

Geologi' (av gr. ge, jord, och Wgos, lära), läran om jordklotets tillkomst, bildning516

Geomanti—Geotomi

och sammansättning. — Geolo'g, person, som är kunnig i geologien. — Geolo'gisk, som har avseende på 1. sammanhang med geologien.

Geomanti' (av gr. ge, jord, och mante'ia, spådom), punktérkonst, konsten att spå efter vissa i sand gjorda punkter och linjer. — Geoma'nt, person, som driver sådan spåkonst.

Geometri' (av gr. ge, jord, och metre'in, mäta), mat., den matematiska 'läran om rummet. — Geome'ter, person, som är kunnig i denna vetenskap; lantmätare. — Geome'trisk, till geometrien hörande. — G. bild, se Virtuell bild. — G. ort, mat., sammanfattningen av de punkter som uppfylla ett visst angivet villkor (så är t. ex. cirkeln orten för de punkter som ligga på ett givet avstånd från en viss punkt). — G. progression, en serie, där kvoten mellan varje term och den föreg. är konstant. — G. rörelselära — Kinema-tik (se d. o.). — G. serie, se

Geometrisk progression. — Geometriskt centrum, medelpunkt. — G. medium 1. medeltal, kvadratroten ur de ifrågavarande storheternas produkt. — Geomontografi' (av gr. gra'fein, skriva), konsten att tillverka relief kartor (se d. o.).

Geome'triska stilens tid, konsthist., den tidiga järnåldern (omkr. 1000—700 f. Kr.) i Grekland. Namnet kommer av den geometriska dekoration, som utmärker tidens lerkärl.

Geomorf ologi' (av gr. ge, jord, mor fe', gestalt, och lo'g os, lära), den del av geologien, som särskilt behandlar jordens yt-former och dessas uppkomst.

Geo'noma, hot., sydamerikanskt palmsläkte med pardelade blad, av vilket flera arter odlas som dekorationsväxter.

Geonomi' (av gr. ge, jord, och no'mos, lag), kunskapen om jordarterna och deras användning. — Geono'm, person, som är kunnig i denna vetenskap.

Geophy'llus, lat. (av gr. ge, jord, och fyllo'n, blad), hot., med jordfärgade skivor.

Geopolitik, läran om staten som geografisk organism.

Geopo'nika, gr., samling utdrag ur grekernas lantbrukslitteratur.

Geopsykologi', läran om jordens inverkan på själslivet.

Geora'ma (av gr. ge, jord, och hora'ma, syn), översiktsbild av jorden; ihålig jätteglob med framställning av jordytan på insidan (åskådarna befinna sig i globens medelpunkt) .

Ge'org, mansnamn (av gr. ge, jord, och e'rgon, arbete), åkerbrukare. På franska och engelska George (1. sjårsj och djårdj). Förändras hos oss ofta till Göran. Namn på Englands skyddshelgon, riddar S:t Georg, fem engelska konungar och många tyska furstar.

Georgefsm, ett efter nordamerikanen H. George uppkallat program till lösning av jordfrågan genom indragning till det allmänna av all oförtjänt v ä r d e -s t e g r i n g.

Georgette {1. sjårsje'tt), franskt diminutivt kvinnonamn = Georgina (se d. o.).

Geo'rgia, astr., en av småplaneterna.

Geo'rgica (av gr. ge, jord, och e'rgon, arbete), en lärodikt, innehållande regler för lantbruket, av den romerske skalden Vir-gi'lius.

Geo'rgier, inv. i det ryska området Georgien.

Georgi'n, se Dahlia.

Georgi'na, kvinnonamn med samma härledning som Georg (se d. o.).

Geo'rgios, nygrekisk namnform för Georg.

Geo'rgiska språket tillhör iberiska grenen av de kaukasiska språken.

Georgi'sm, se Georgeism.

Georgo'filos (av gr. ge, jord, e'rgon, arbete, och fi'los, vän), älskare av lantbruk.

Georgskorset, S:t, ett grekiskt kors (se d. o.), med vidgade ändar.

Georgsorden, Engelska = strumpebandsorden (se d. o.). — Bajerska S:t G. utdelas som belöning för barmhärtighetsverk. — Ryska S:t G., militärorden.

Geoskopi' (av gr. ge, jord, och skope'in, se), jordundersökning, i synnerhet för kännedom om temperaturförhållanden.

Geostati'k (av gr. ge, jord, och statike', jämvikt), läran om fasta kroppars jämvikt. — Geosta'tisk, som har

avseende på fasta kroppars jämvikt.

Geostereoplasti'k, relieffamställning av jordytan.

Geosynklina'l (av gr. ge, jord, och synkline's, lutande mot varandra), geol, sedimentära avlagringar bildade inom ett djuphavsområde, vars botten under ett längre tidsskede varit stadd i sänkning.)(Geanti-k 1 i n a 1.

Geotaxi' (av gr. ge, jord, och ta'xis, ställning) , hioL, viss, av tyngdkraftens verkan bestämd rörelse hos självrörliga organismer.

Geotektonfk (av gr. ge, jord, och tekton, byggmästare), arkitektonisk geologi, som rör jordskorpans byggnad 1. arkitektur. — Geotekto'msk, som avser geotektonik. — Geotektoniska processer, geol., geologiska förlopp, som inverkat på bergarternas struktur.

Geote'rmiska måttet, geol., avståndet i jordskorpan mellan nivåer, som ha en temperaturskillnad på 1°. — Geote'rmer, nivåer i jordskorpan med samma temperatur.

Geotermome'ter (av gr. ge, jord, the'rme, värme, och metre'in, mäta), jordtermometer, ett instrument, varmed jordtemperaturen mätes på stora djup.

Geotomi' (av gr. ge, jord, och te'mnein, skära), jordens indelning.Geotropism—Germinal

517

Geotropi'sm, se under Tropisnier. .

Gepa'rd, zool, jaktleopard, ett i Asien och Afrika levande rovdjur av katt släktet, som inövas till jakt på andra djur.

Gepi'der, forngermanskt folk av gotisk härkomst.

Gepä'ck, ty., packning, resgods.

ger., förk. för lat. Gerundium (se d. o.).

Ger., förk. för lat. Germania 1. Germajiicus.

Geradrotten, spjutens herre, i fornnordisk poesi benämning på Oden.

Ge'rald, se Gerold.

Geraldi'na, astr.y en av småplaneterna.

Gerania'ceæ, Gerani'eæ, Geraniace'er, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Gruina'les av de choripetala dikotyledonerna. Hit höra de i tempererade delar av hela världen spridda släktena Ero'dium, Gera'nium och Pelargo'nium.

Gerania'l = Citral (se d. o.).

Gerama'les, bot., serie av dikotyledonerna.

Geranfeæ, se Geraniaceæ.

Geranio'l, kem., en oljig terpenalkohol med uppfriskande lukt, riklig i Geraniumolja.

Gera'nium, bot., näva, växtsläkte, tillhörande fam. Gerania'ceæ, ordn. Gruina/les. — G. bohe'micum, svedjenäva. — G. colum bi'num, duvnäva. — G. disse'ctum, flik näva. — G. lu'cidum, glan snäva. — G molle, mjuknäva. — G. palu'stre, kärr näva. — G. prate'nse, ängsnäva. — G. pu si'llum, sparvnäva. — G. pyrena'icum skuggnäva. — G. robertia'num, stinknäva — G. sangufneum, blodnäva. — G. silva' ticum, skogsnäva, midsommarblomster. — Ett mycket stort antal arter odlas som prydnadsväxter, dock numera sällan i Sverige. — G. macula'tum, cranesbill, användes på grund av sin garvämnesrikedom som adstringens i Amerika.

Gera'niumolja, tekn., likt rosor luktande, flyktiga oljor, som fås genom destillation av bladen till vissa pelargoniumarter och nyttjas till parfymer.

Gérant, fr. (1. sjera'ng), affärsföreståndare; ansvarig utg. av en tidning; hos oss någon gång: redaktionssekreterare.

Gérard, franskt mansnamn (Z. sjera'r) = Gerhard (se d. o.).

Gerbe'ra, bot., sydafrikanskt och sydasia-tiskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ. — G. Jamesoni, Kapmargerit, odlas i många former.

Gerbiller 1. Löpråttor, zool. ett släkte rått-artade gnagare, Gerbi'llus, i gamla världens stäpp- och ökentrakter.

Gerd, nord. myt., jätten Gymes fagra dotter och guden Frös maka, av vars skönhet hela världen upplystes. — Gerda 1. Gerd, fornnordiskt kvinnonamn (av fornnord. g er 8 a 1. giröa, omgärda, skydda), den skyddande, omhägnande.

Gerda, astr., en av småplaneterna.

Ge're, nord. myt.y "den rovgirige", en av Odens ulvar. Jfr Freke.

Gerenu'k 1. Giraffantilop, zool, en ostafrikansk antilopart, Lithocra'nius wa'lleri.

Ge'rhard, fomtyskt mansnamn (av ger, spjut, och hard hård). Motsvarar kvinnonamnet Gerhardfna.

Geridon 1. Geridong, se Guéridon.

Gerilla, Gerillakrig, se Guerillas, Guerilla-krig.

Ge'ring, spetsig vinkel; skärning mellan tvenne profiler. — Geringslinje, den linje som bildas vid skärningen mellan tvenne stavar, hålkälar 1. d. — Geringslåda, anordning, som styr sågbladet, då ett trästycke skall noga avsågas i spetsig vinkel.

Ge'rissim, se Ebal.

Germain (1. sjermä'ng), franskt mansnamn = Germanus (se d. o.).

Germa'ner (antagl. av kelt. germo, granne), en huvudgren av den indoeuropeiska folkstammen, närmast hänförlig till den nordiska rasen.

Germa'nia, lat., Germanien, germanernas land; Tyskland; kolossalstaty på Nieder-wald, personifikation av Tyskland; daglig tidning i Berlin, organ för katolska centern; tysk studentförening; astr., en av småplaneterna. — Germanise'ra, förtyska, göra tysk. — Germani'sm, tysk språkegenhet, nyttjad i ett annat språk än tyskan.

— Germanfst, kännare av tyska språket, tyska forntiden, den tyska lagstiftningen m. m.

Germa'nicus, -a, -um, lat., bot., tysk.

Germanite't (av lat. gerw,a'nus, broder), jur., syskonsläktskap.

Germa'nium, kem., ett svart, halvt metall-glänsande grundämne, upptäckt i mineralet argyrodit från Freiberg.

Germanofa'g (av lat. germa'nus, tysk, och gr. fage'in, äta), "tyskätare", fiende till tyskarna och tyskt väsen. — Germanofo'b (av gr. fo'bos, fruktan), "tyskhatare", person, som hyser avsky för allt tyskt. — Germanoma'n (av gr. mani'a, vurm, raseri), person med överdriven tyskkärlek.

— Germanomani', överdriven förkärlek för allt tyskt.

Germanska folk, se Germaner.

Germanska språk, de språk, som talas och talats av skandinaver, holländare, flam-ländare, friser, engelsmän och tyskar jämte många utdöda, med dem besläktade folk.

Germa'nus, latinskt mansnamn (av lat. ger-ma'nus, broder).

Germany, eng. (1. djö'rmäni), Tyskland. — Made in Germany (1. mäd -), tillverkad i Tyskland.

Germe, fr. (Z. sjärm, av lat. ge'rmen, knopp, fruktämne), frö, första anlaget till en ny individ; vissa

mikroskopiska växter, som framkalla förruttnelse och sjukdomar.

Germinal, fr. (1. sjärmina'll), groddmånad, 7:e månaden i franska republikanska ka-518

lenderåret 21 mars—19 april; roman av Emile Zola ("Vårbrodd").

Germine'ra (lat. germina're av geWmeriy knopp, fruktämne), gro, knoppas. — Ger-minatio'n, groning, knoppning. — Germi-natiV, groende, grobar.

Gerokomi' (av gr, ge'ras, ålderdom, och komedin, vårda), med., gamla personers vård; konsten att föryngra ålderstigna medelst nära samlevnad med yngre.

Ge'rold 1. Ge'rald, forntyskt mansnamn (av ger, spjut, och wald, makt, välde).

Gérondif, fr. (1. sjerångdi'ff), som adverbial i förening med prepositionen en brukad fransk verbalform, vilken liksom presens particip ändas på -ant.

Gero'nter (gr. ge'rontes), de äldsta, kallades hos de gamla grekerna folkets ledare, i Sparta särskilt medlemmarna av de gamlas råd, gerusi'a. — Gerontokrati' (av gr. krate'in, härska), statsförfattning, enl. vilken ett av de äldsta bildat råd förer regeringen. — Gerontomorfi'sm 1. Gero-morfi'sm, åldrat ansikte hos unga. — Geronto'xon (av gr. to'xon, båge) = Ar-cus senilis (se d. o.).

Gerrymandering, eng. (1. dje'rrimä'ndöring), godtyckligt manipulerande m.ed valkretsindelning; "valkretsgeometri".

Gerröd (isl. Geirrödr), Odens fosterson, som omtalas i Grimnesmål; en jätte, som jämte sina döttrar Gjalp och Grep dödades av guden Tor.

Gers, zooL, se Acerina.

Gersdorffft, miner., nickelglans, en spröd, silvervit nickelmalm.

Gersime 1. Görsime, nord. myt., eg. "smycke", en av Fröjas döttrar.

Ger-skagul (isl. Geir-Skögul), nord. myt., den skjutbeväpnade Skagul (se d. o.).

Gers-udd, se Geirs-oddr.

Gert, mansnamn, förk. av Gerhard.

Ge'rtrud, forntyskt och fornnordiskt kvinnonamn (av isl. geir, spjut, och thrud, mö), sköldmö. Buret av ett frankiskt helgon, efter vilket Tyska församlingen i Stockholm, S:t Gertrud, är uppkallad.

Geru'ndium, lat. (av geWere, utiövB), språkv., det latinska verbets nominalformer, vilka tjäna som kasusformer för den som substantiv brukade infinitiven. — Gerundi'-vum, en latinsk verbform, som betecknar, att något bör göras.

Gerusale'mme libera'ta, La, ital. (1. -djer-), det befriade Jerusalem, hjältedikt av den italienske skalden Torquato Tasso.

Gerusi'a, se Geronter.

Geryo'n 1. Gery'ones (lat. Ge'ryon), gr. myt., ett trehövdat vidunder, som dödades av Herkules.

Ges, en språkfamilj, omfattande många brasilianska indianstammar.

Gesa'nt, ty., gesant, diplomatiskt sändebud. — Gesantskap, en gesants ämbete; legation, beskickning.

Geschichte, ty., historia, tilldragelse — Es ist eine alte Geschichte, Doch bleibt sie immer neu, det är en gammal historia, som alltid dock är ny. (Heine.)

Geschwo'rner, ty., förv., förr hos oss en bergmästares närmaste man och ställföreträdare.

Geschä'ft, ty., göromål, affär. — Geschäftiger Müssiggang, verksam overksamhet.

Gesersagan, ett i Högasien spritt epos av obekant ursprung.

Gesi'sm, ty., hyggn., krönande, skuggande listverk, som löper utefter översta kanten av en vägg, en panel, en dörr 1. fönsteröppning; horisontellt avdelande listverk (mellan olika våningar).

Gesnera'ceæ 1. Gesneria'ceæ, hot., dikotyledon växtfamilj, örter, ofta med praktfulla blommor, odlade som prydnadsväxter.

Gespa'nschaft, ty. (av ung. ispan, greve), grevskap, komitat, ungerskt förvaltningsområde.

Gess, tonk., tonen g, sänkt en halvton.

Gess dur, tonk., durtonarten med gess till grundton. Förtecknas med b för h, e, a, d, g och c.

Gessopainting, eng. (1. dje'sså pe'inting, av ital. gesso, gips), låg relief i gips, delvis färglagd.

Gest (/. sjest, fr. geste, lat. ge'stus), åtbörd. —• Gestikule'ra, göra åtbörder, uttrycka sig genom åtbörder. — Gestikulatio'n, uttryckande av känslor genom åtbörder.

Ge'sta ponti'ficum romano'rum 1. Li'ber pon-tifica'Iis, lat., påveboken, en samling biografier över de romerska påvarna till slutet av 800-t. — Gesta Romano'rum, eg. romarnas bedrifter, en medeltidssamling av latinska sagor, legender, fabler o. d., vilken fått insteg hos de flesta kulturfolk.

Gestatio'n (av lat. gesta're, bära), havandeskap.

Gestikulatio'n, Gestikule'ra, se under Gest.

Gestr blindi, Gestiblinde 1. Gestumblinde,

nord. myt., ett namn, under vilket Oden uppträder i Hervararsagan.

Gesvfnt (ty. geschAvind), hastigt, raskt.

Gesä'll (ty. Gesell), eg. kamrat, m.edbroder; medlem av den högre av de båda grader, inom vilka hantverkaren under skråväsendets tid utbildades till mästare.

Getah Lahoe 1. Sumatravax, ett växtvax av Fi'cus ceriflu'a. Användes som bivax.

Getapel, hot., se Rhamnus.

Getapulien (av get och Apulien), nyare skämtbenämning på Småland.

Getdoning, värmländsk timmerkälke.

Geten, zool, se Capra.

Geter, ett trakiskt folk, som i forntiden bodde vid nedre Donau.

Getingar, zooL, en familj steklar, Ve'spidæ.

Getrams, hot., se Polygonatnm.

Getrygg, provinsbenämning på smala och branta rullstensåsar.

Getse'mane, hehr., eg. oljepress; en i Jesu lidandes historia omnämnd trädgård vid foten av Oljeberget.

Gettato're, ital. (1. djett-), person, som enl. den italienska övertron har "onda ögon", d. v. s. genom sin blick kan nedkalla olycka över andra. — Gettatu'ra, onda ögon.

Get thee to a nunnery, eng. (I get thi to ä nö'nneri), gå i kloster (Ofelia). ("Hamlet" av Shakespeare,)

Ge'tto, se Ghetto.

Getu'ler, forntida nomadfolk i v. Sahara.

Getväppling, bot., se Anthyllis.

Geum, bot., kummer, växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæa, underfam. Sentico'sæ. — G. chile'nse (Chile) och G. cocci'neum (Mindre Asien), odlade former med scharlakans- 1. orangeröda blommor. —• G. Wspidum, strävkummer. — G. riva'Ie, humleblomster, fårkummer. — G. urba'-num, nejlikrot.

Geumati'k 1. Geusti'k (av gr. ge'vesthai, smaka), smaklära.

Geuser {1. göser [hårt g'], av fr. gueux, tiggare), de nederländare, som, i sextonde årh., reste sig mot spanska väldet och hertigens av Alba tyranni.

Geusti'k, se Geumatik.

Geva'ldiger, ty., poliskonstapel, fångförare.

Gewa'lt, ty., gevalt, makt; våld. — Mit ge-walt, med våld; ovillkorligen.

Gewa'ndhauskonse'rter, berömda konserter, som sedan 1743 regelbundet givits i Leipzig, från 1781 i ett gammalt tyghus {Geivandhaiis).

Gewe'rkverein, ty., fackförening.

Gevinst {ty. Gewinst), inkomstsumma.

Gevrai, fr. (1. sjövre'), ett gott Burgundvin.

Gevä'r {ty. Gewehr), eldvapen. — Sidogevär, huggare, sabel. — Gevärsfaktori, gevärsfabrik. — Gevärs granat, handgranat, som avskjutes med en å handgevär fastsatt apparat.

Ge'xerkäse, ty., Schweizerost från staden Gex.

Ge'ysir, isl., eg. den jäsande; urspr. benämning på en varm springkälla å Island; nu en varm intermittent springkälla i allm.

Ghase'ler, arab. (av ghazi'la, smickra), eg. kärlekskväde 1. kärlekstal; ett slags lyriska, i Persien mycket omtyckta dikter av egendomlig form och oftast erotiskt innehåll.

Gha'si, arab., hjälte, bekämpare av de otrogna. — Ghasidshah, "det heliga kriget" 1. kampen mot de otrogna.

Ghasi, ind. relig., se Arya-samaj.

Ghàsie, se Ghawàsi.

Ghasnavi'der, den första muhammedanska dynastien i Indien.

Ghawàsi {pl. av ghåsie), benämning på de offentliga danserskorna i Egypten.

Ghazi, se Razi.

Ghe'brer, se Guebrer.

Ghes, se Ges.

Ghe'tto 1. Getto (av talmudiska ghet, avskilt rum), den förr åt judar upplåtna stadsdelen i Rom; judekvarter i andra italienska och orientaliska städer.

Ghiaur, se Giaur.

Ghibelli'ner (av ty. Waiblinger, antagl. efter den hohenstaufiska borgen Waiblingen), det hohenstaufiska 1. kejserligt sinnade partiet i Italien under medeltiden.) (G u e 1 f e r.

Ghi'ka, rumänisk fursteätt.

Ghilsai, afgansk folkstam.

Ghor, arab., dal, dalsänka.

Ghori'der 1. Ghuri'der, asiatisk härskarätt, som under 1100-t. innehade Ghasnavider-nas välde.

Gia'como och Giaco'bbe, italienska mansnamn = Jakob (se d. o.).

Giallo, ital. {1. dja'llå), gul. — G. anti'co, miner., ett slags dyrbar gul, rödstrimmig marmor från Numidien.

Giaur, Ghiaur 1. Giaour (Z. djaur; turk., förvrängning av det arabiska ka'fir, se d. o.), otrogen, kättare, turkiskt namn på alla icke-muhammedaner.

Giauza'r, astr., stjärna i stjärnbilden Draken {Draco).

Gibbo'ner, zool.,^ långarmade apor, Hyloba'-tidæ, i Ostindien och på öarna däromkring.

Gibbosite't (av nylat. gi'bbus, puckel), med., puckelryggighet. — Gibbo's, puckelryggig.

Gibbo'sus, lat., bot., med puckel.

Gi'bbus, lat., puckel.

Gibelli'ner, se Ghibelliner.

Gibraitarfeber, med., dets. som Maltafeber {Fe'bris melite'nsis).

Gibson-girl, eng. {1. gi'bbsön-görl), "Gibson-flicka", amerikansk flicktyp tecknad av konstnären Dana Gibson.

Gichon, se Gihon.

Gichtelia'ner 1. Änglabröder, anhängare av den tyske svärmaren och mystikern J. G. Gichtel (1638—1710).

Gid {1. gidd), svensk form för guide.

Gi'deon, hebreiskt mansnamn, buret av en av Domartidens hjältar i Israel.

Gids, D e {1. chidds), holL, "föraren", litterär holländsk tidskrift, utkommande sedan 1836.

Giftek, bot., se Rhus.

Giftmjöl, kem., se Arsenikmjöl.

Giftsallat, bot., se Lactuca.

Giftsnokar, zool., en grupp ormar, EWpinæ. Hit höra praktormar {E'laps), glasögonormar {Naja) och bungaruormar (rus).

Giftsumak, bot., se Rhus.

Gi'ga, ital. {ty. Geige), tonk., äldre benämning på fiolen; {fr. gigue 1. gique), dansk., gammal dans av glad karaktär. Se även

Munqiga.

Giga, sjöv., bärga seglen genom inhalande av gigtågen.

Giga'nter {gr. gi!gas, pl. gi'gantes), gr. myt., Gaias (jordens) jättestarka söner, som520

stormade Olympen, men av Zeus efter gigantomakien (se nedan) nedstörtades till Tartaros; rese, jätte. — Giga'ntisk, jättelik, ofantligt stor. — Gigantoli't (av gr, Wthos, sten), miner., "jättesten", en förvittringsprodukt av mineralet cordie-rit, funnen i Finland. — Gigantomaki'en (av gr. ma'che, strid) 1. Gigantstriden, giganternas strid mot gudarna, ett inom de bildande konsterna mycket använt ämne. — Gigantobla'ster, med., mycket stora, kärnförande blodkroppar vid perni-ciös anemi. — Gigantosomi' (av gr. so'ma, kropp), med., vanskapligt stor växt, jätte-växt.

Gigartfna mamillo'sa, farm., en algart, av vilken fås drogen caragheen (se d. o.).

Gigas, lat., hot., jätte. — Giga'nteus, -a, lat., hot., jättestor.

Gi'gas libro'rum, gr.-lat., bokjätten, även, på grund av en däri befintlig avbildning av djävulen, kallad Djävulsbibeln 1. Fans bibel, en vid Prags stormning 1648 av svenskarna tagen, numera i Kungl. Biblioteket i Stockholm förvarad kolossal pergamentshandskrift, som bl. a. innehåller Gamla och Nya Testamentet.

Gigel, hot., se Lotus.

Gfgerl, ty., ett specifikt Wienuttryck, som motsvarar det engelska dandy (se d. o.).

Gigg (eng. gig), ett tvåhjuligt, öppet enbets-åkdon; även en skeppsbåt.

Gigg, se Jigg.

Giglia'to 1. Zecckfno gigliato {1. - djilja'tå), "lilje-sekin", äldre toskanskt mynt = 8,G6 kr.

Gigot, fr. (1. sjigå'), fårlår. — Gigots, pL, upptill vida, nedtill snäva klänningsärmar.

Gigue, fr. (1. sjigg), se Giga.

Gihon 1. Gichon, en av paradisets fyra strömmar (l:a Moseb. 2:13).

Gikt (lat. arthri'tis), med., en ledgångssjukdom, som efter de olika ledgångar, vilka den argripit, kallas podagru (i foten), gonagra (i knäleden), chiragra (i händerna) o. s. v. — Giktpapper, med vissa hartser genomdränkt papper. Brukades förr mot reumatiska smärtor.

Gi^la'ki', kaspisk dialekt bland de nypersiska folkspråken.

Gi'lbert, forntyskt mansnamn (av geil, stolt).

Gilberti'ner, engelsk klosterorden, upphävd 1519.

Gilberti't, miner., finfjällig muskovit.

Gil Bias (1. sjill blass), en berömd roman av den franske författaren Le Sage (1. lö sasj).

Gilchrists metod, se Defosforiseringsmetoden.

Glida, kvinnoroll i operan "Rigoletto" av G. Verdi.

Gileadbalsam, dets. som Mekkahalsam. Användes även om kanadabalsam och om balsamgranens barrolja.

Giles (1. djäjls), engelskt mansnamn = Julius (se d. o.).

Gilet, fr. (1. sjilä'), väst. — G. hydrostatique (1. - idråstati'ck), simgördel.

Grigal, hehr., "krets", "rundel", näml. av resta stenar.

Gilgamesj, "den till två tredjedelar gudomlige, till en tredjedel mänsklige", gammalbabylonisk nationalhjälte. — Gilgamesj-epos, gammal babylonisk dikt om hjälten Gilgamesjs bedrifter.

Gi'lia, hot., prydnadsväxtsläkte från n. Amerika, av fam. Polemonia'ceæ. — G. capi-ta'ta, buskig ört med ljusblå blommor, nästan meterhög. — G. lacinia'ta, lågväxt, med mörkblå blommor. — G. tri'coIor, buskig, omkr. halvmeterhög. Blommor gredelina, inuti vita med svartbruna fläckar.

Gilja'ker, folkstam på n. Sachalin och kring Amurs mynning.

Giljotfn, Giljotine'ra, se Guillotine, Guillo-

tinera.

Gill, eng. (1. djill), engelskt rymdmått == 14,2 cl.

Gille (besläktat med got. gild, sv. gäld, avgift), under medeltiden en förening med andligt 1. världsligt syfte; förening av personer från samma landskap; fest, kalas.

Gille'nia trifoIia'ta, hot. en med Spiræa när-släktad nordamerikansk, flerårig prydnadsväxt med rosenröda'

blommor.

Gilles, franskt mansnamn (1. sjill) —Egidius (se d. o.).

Gilling, nord. myt., en jätte, som omkom vid sitt besök hos dvärgarna Fjalar och Galar.

Gillingi't, miner., ett järnsilikat.

Gillis, svenskt mansnamn, se Gisle.

Gillotage (1. sjillåta'sj) 1. Panikonografi', fotomekaniskt zinketsningsförfarande för framställning av klichéer, uppfunnet av F. Gillot.

Gi'lvus, lat., hot., black; vaxgul.

Gima, äldre gruvterm, betecknande ingången till en "ort".

Gimle, nord. myt., den översta och yppersta gudaborgen, en himlaboning för Allfader och alla rättrådiga.

Gimp, eng., metrevstaf sar av grovt silke, om-spunnet med metalltråd.

Gin, eng. (1. djinn), enbärsbrännvin.

Gina, sjöv., större talja, vanligen av ett tre-och ett tvåskuret block.

Gina'ner, en igoroterna närstående folkstam på Filippinerna.

Ginbalk, herald., mell. fältet i en sköld, mellan två skuror, från övre vänstra till nedre högra hörnet.

Gine'ter (sp. ^meie), lätta ryttare i Spanien.

Gin-fizz (1. djinn-fiss), amerikansk dryck av gin, citron m. m. blandat med is.

Gingang, ett fint, engelskt, urspr. ostindiskt bomullstyg.

Ginger, eng. (1. dji'ndjör), ingefära.

Gingerbeer, eng, (1. dji'ndjörbi'r), ingefärs-öl, ett slags öl, som brukas i England.

Gingham, eng, (1. dji'nghäm), se Gingang.

Gingibra'chium, lat. (av gi'ngiva, tandkött, och bra'chium, arm), med., skörbjugg i armarna. — Gingipe'dium (av pes, genit. pe'dis, fot), skörbjugg i fötterna.

Gi'ngiva, lat., tandkött. — Gingivi'tis, med., inflammation i tandköttet.

Gfnglymus, anat., gångjärnsled.

Ginkgoträdet, hot., Ginkgo bilo'ba 1. Salis-bu'ria adianthifo'lia, tillhörande fam. Taxa'ceæ, ett i Kina inhemskt, men även i Europa odlat träd, omtyckt för sitt lövverk och sina gula frukter.

Ginn, dets. som Djinn (se d. o.).

Ginnar, nord. myt., en dvärg.

Gfnnistan, pers., den ödemark, där andarna 1. demonerna dväljas; hemvist för de oföddas själar; i orientaliska äventyr feernas land.

Ginnregin, nord. myt., höga gudamakter.

Ginnungagap, nord. myt., ett ofantligt, gapande svalg, vari de massor, av vilka världen skapades, först voro hopade.

Ginpost, herald., se Flanc sinistre.

Ginseng, farm., roten av en Aralia-art, brukas i Kina som läkemedel.

Ginst, bot., se Genista.

Ginstyckad sköld, herald., en sköld med en skura från övre vänstra till nedre högra hörnet.

Gioconda, ital. (1. djåkå'nda), berömd tavla av Lionardo da Vind.

Giocondame'nte, Giocondo'se, Gioconde'voIe, Con giocondo'zza, ital. (1. djå-), tonk., angenämt, med tillfredsställelse.

Giocoso, ital. (1. djåkå'så), tonk., skämtsamt, lekande.

Gioddu (1. djå'ddo), ett kefirliknande mjölkpreparat.

Giornale d'Italia, Il (1. djår-), daglig italiensk tidning i Rom sedan 1901. Fascistisk.

Giova'nni, Giova'nna (1. djå-), italienska namnformer för Johan, Johanna.

Giovine Ita'lia {1. djåVine -), ital., det unga Italien; förr namn på ett hemligt sällskap med syfte att förena Italiens stater till en republik.

Gips (gr. gy'psos), miner., ett mineral, sammansatt av vattenhaltigt kalciumsulfat.

Gipsblomma, bot., se Gypsophila.

Gipsy, eng. (L dji'ppsi), "egypter", engelsk benämning på zigenare.

Gipt, turk., Egypten.

Gipy'r, se Guipure.

Gique, fr. (1. sjick), se Giga.

Gira, sjöv., avvika ur sin kurs (om ett fartyg).

Giraff djur, zool., en familj boskapsdjur med minst två hudklädda pannhorn. Hit höra Girafferna och Okapin. — Gira'ffen 1. Kamelopa'rden (av arab. seràfe, den älskliga), zool. Gira'fa camelopa'rdalis, ett i

Afrika levande däggdjur med lång hals samt höga fram- och låga bakben. Ett flertal arter äro numera kända.

Giraffantilo'p, zool, se Gerenuk.

Giraffen, astr., se Camelopardalis.

Giraffklavér, tonk., ett slags flygelformig klavecin (se d. o.).

Girande, fr. (1. sjira'ngd), springbrunn med många mynningar; fyrverkerisol.

Girandole, fr. (1. sjirangdå'll, ital. gir andola), armljusstake; örhänge av diamanter 1. andra dyrbara stenar; raketkista.

Gira'nt, Gira't, Gire'ra m. fl., se under Giro.

Girardturbin (1. sjira'r-), ett slags vattenturbin.

Giraso'1, benämning på ädelsten, vars kon-vexslipade yta reflekterar ljuset med annan färg än stenens egen.

Gire'lla, zool., se Coris.

Girla'nd, se Guirlande.

Girl scout, eng. (1. göl ska'ot), se Scout.

Giro, ital. {1. dji'rå), vändning; omlopp, penningomlopp ; handelst., skriftlig överlåtelse av en växel, antecknad på baksidan av densamma = endossement (se d. o.). — Girobank, en anstalt, som mot viss avgift mottager ädla metaller till förvaring. Deponenterna äga rätt att giva anvisningar på banken, och sålunda kunna betalningar mellan bankens kunder ske genom blotta överföringar i bankens böcker. Se Depositionsbank. — Girokonto, upp- och avskrivningskonto. — Giro-valu'ta, den bestämda uppskattningen av vissa varuvärden vid fastställandet av

motsvarande växelpris. — Gira'nt, över-låtare av en växel. — Gira't, person, på vilken en växel överlåtes. — Gire'ra, överlåta en växel; cirkulera (om växlar). — Girerad växel, en överlåten växel.

Giron {1. sjirå'ng) 1. Stråle, herald., smal spets, där två skuror stöta tillsammans på kanten av en sköld.

Gironde, fr. (1. sjirå'ngd), under den stora franska revolutionen jakobinpartiets mera moderata fraktion, vars främsta män voro valda av departementet Gironde. — Giron-di'ster, medlemmar av denna fraktion.

Girouette, fr. (1. sjiroe'tt), vindflöjel; fig., vankelmodig, karaktärslös människa.

Girovalu'ta, se under Giro.

Gi'sela, fomtyskt kvinnonamn (av gisal, gisslan, borgen).

Gisl 1. Gisel, nord. myt., en av åsagudarnas hästar.

Gislan, se Gisslan.

Gisle, fornnordiskt mansnamn (av isl. Gisl, som betyder både gisslan och stråle). Från detta namn härstammar mansnamnet Gillis.

Gismonda, astr., en av småplaneterna.

Giss, tonk., nionde tonen i den kromatiska skalan, den genom ett # en halv ton höjda tonen g. — Gississ, kallas g höjt med två halvtoner.522

Gisseltång—Glagolitiskt språk

Gisseltång, hot., se Chordaria.

Gisslan, isL, någon, vars person utgör borgen för uppfyllandet av vissa förbindelser 1. mot svek.

Gisslare, se Flagellanter.

Giss moll, tonk., molltonarten med giss till grundton; förtecknas med fem

Gissur, isländskt namn.

Gitagi'ii, hem., se Agrostemma.

Gi'tagovinda, en indisk dikt.

Gitano, sp. {1. chita^no; av lat. ægyptia'nus, egyptier), zigenare, tattare. — Gita'na, zigenerska, zigenardans.

Gita'rr, se Guitarr.

Gitter, ty., galler. — Atomgitter, Kristall-gitter, det regelbundna punktsystem, som bildas av atomernas medelpunkter i en kristall.

Giulio (Z. dju'lio), italienskt mansnamn = lius (se d. o.). Därav kvinnonamnet Giulia {1. dju'lia).

Giuséppe (l. dju-), italienskt mansnamn — Josef (se d. o.).

Giusto, ital. (1. dju'sto, av lat. jii'stus), tonk., riktig, passande. — Alle'gro giusto, lagom hastigt.

Givre, /r. (Z. sjiVrö), meteor., frostdimma,

Givry-vin, fr. (1. sjivri'-), ett vin från trakten av St. Givry i Frankrike.

Gjall, se Gjoll.

Gja'llarbron, nord. myt., den guldlagda bron över underjordsälven Gjall 1. Gjoll.

Gja'llarhornet, nord. myt., "det ljudande hornet", guden Heimdalls över alla världar ljudande lur.

Gjalp, nord. myt., en av Heimdalls nio mödrar; en av jätten Gerröds döttrar.

Gjojetto, se Akabar.

Gjoll 1. Gjall, nord. myt., "den brusande", underjordisk flod, över vilken Gjallarbron leder.

Gjtike, nord. myt., konung i ett tyskt rike och gift med den trollkunniga Grimhild.

Gjukungar, nord. myt., dets. som Nifluggar (ty. Nihelungen), Gjukes barn, av vilka Gunnar äktade sköldmön Brynhild och Gudrun Sigurd Fåfnesbane.

Gjäll, se Gjoll

Gjälp, se Gjalp.

G-klav, tonk., den klav, som angiver ettstrukna g.

gl., förk. för lat. glo'ria (se d. o.). Jfr gl. m.

Glabe'll (lat. glabe'llus, dimin. av gla'ber, kal), anat., mellanrummet mellan ögonbrynen.

Glabella, lat. (av gla'her, kal), anat., det hårlösa partiet mellan ögonbrynen; hot., "liten, glatt"; paleont., mellanstycket på trilobiternas huvud. — Gla'bra, lat., bot., glatt. — Glabra'ta, lat., hot., glättad, utan hårighet.

Glabresce'nt (av lat. glahre'scere, bliva glatt), hot., benämnes en växtdel, som med åldern förlorar en urspr. hårighet.

Glace, fr. (1. glass, av lat. gla'cies, is), is;

glass, ett fruset, av grädde och vanilj 1. av saft av vissa frukter berett läskmedel; spegelglas; spegel. — Glace'ra, isa, förvandla till is; göra stel; glasera (se d. o.), glanska, giva spegelglans åt; överdraga med socker. — Glacédongola, lädersort, mera känd under benämningen "Nappa". — Glacéhandskar, glatta handskar. — Glacia'l, geoL, tillhörande istiden, den s. k. glacialperioden, och glacialformationen, d. v. s. de under nämnda tid bildade jordlagren. — Glaciä'rer, se Gletscher.

Glaci', se. Glads.

Glacialerosio'n 1. Exaratio'n, geol., den erosion (se d. o.) en glaciär åstadkommer under sin rörelse.

Glaciali'n, ett engelskt konserveringsmedel, bestående av borsyra, borax, socker, gly-cerin och vatten.

Glacia'lis, lat., hot., växande invid is.

Glacia'llera 1. Ishavslera, geol., i senglacial tid bildad lera genom avlagring av lerslam från den avsmältande inlandsisens älvar på botten av det s. k. Yoldiahavet.

Glacialrelikter, se Relikt.

Glaciatio'n, geol., överisning.

Gla'cies, lat., is; med., ispiller, som brukas vid åtskilliga magåkommor, svår huvudvärk o. s. v. — G. Mari'æ = Marienglas (se d. o.).

Glacifluviala avlagringar, geol., numera vedertagen benämning på isälvs- och rullstensbildningar.

Glaci's {fr. glads [Z. glasi'], av glacer, glida), befästn., fältvall, en långsluttande jordvall framför och till skydd för den betäckta vägen.

Glaciä'rer, se Gletscher.

Glad, Jiord. m.yt., en av åsagudarnas hästar. Jfr Skinfaxe.

Gladia'tor, pl. Gladiato'rer, lat. (av gla'dius, svärd), fäktare i. slagskämpe, som hos de gamle romarna uppträdde vid offentliga föreställningar, gladiatorsspel.

Gladia'torn, Den döeyide, se Gallern.

Gla'dii pote'stas, lat., "svärdets makt", makt att ådöma dödsstraff.

Gladi'olus, bot, sabellilja, artrikt växtsläkte av fam. Irida'ceæ. Ett stort antal arter och varieteter, särskilt från Kaplandet, odlas som prydnadsväxter. — G. commu'nis är inhemsk i s. Europa. — G. edu'lis, Sydafrika, har ätliga rotknölar.

Glador, zool., en underfamilj, Mi'lvini, av Falkfåglarna. I Sverige förekommer vanliga gladan, Milvus i'ctinus.

Gladshem, isl. Gladsheim, nord. myt., den femte, Oden tillhöriga gudaborgen, som omsluter Valhall.

Glæsisvellir, nord. myt., "glansfälten", Mimers rike i underjorden.

Glagoli'tiskt språk (av slav. glago'l, ord, språk), det gamla heliga slaviska språket, kyrkslaviskan. — Glagolitiska bokstäver, det gammalslaviska alfabetet.

Glan, se Glen.

Gla'ndel {lat. gla'ndula, dimin, av glans, ollon), anat., körtel, i synnerhet halskörtel; hot., på olika växtdelar befintliga avsöndringsorgan, små, rundade, oftast uppburna av skaft och då kallade glandel-hår. — Gla'ndulæ conglomera'te, pL, fat-1. knippformiga körtlar 1. körtelknippen.

— G. lacryma'les, tårkörtlar. — G. mam-ma'riæ, bröstkörtlar. — G. mesenteVii, körtlarna på den hinna, som fäster tarmarna vid ryggen. — G. paro'tides, öron-körtlar. —• G. pituita'riæ, slemkörtlar. — Gla'ndula pinea'lis, tallkottkörteln. — G, thyreoide'a, sköldkörteln. — Glandnlosi-t€'t, körtelartad beskaffenhet. — Glan-dulö's, körtelartad, full av körtlar. — Glandifo'rm, ollonlik; körtelformig.

Gla'ndulæ lu'puli, farm., lupulin, på insidan vid basen av humlekottarnas fjäll befintliga körtlar, som nyttjas vid sjukdomar i urinvägarna. — G. que'rcus, hot., fröna av ekollon. — G. ro'ttleræ = Kamala (se d. o.).

GIandulitri'n, se Hypofysextrakt.

Glandulo'sa, lat., hot., glandelprickig.

GlanduIosite't, Glandulö's, se under Gldmdel.

Glans, lat., anat., ollonet.

Glans, pl. Glänser, miner., mörka, metall-glänsande mineral, vanligen bestående av blott en metall i förening med svavel, selen 1. tellur.

Glansbark, rikt garvsyrehaltig bark av 30— 40-åriga ekar.

Glansfisken, zool., La'mpris pela'gicus, en vacker benfisk av fam. Glansfiskar i Medelhavet och Atlantens varmare delar. Köttet är välsmakande.

Glansgrönt, se Borggrönt.

Glans guld, guldrecinat utrört med eterisk olja. Användes i porslinsmåleriet.

Glanskobolt, miner., se Koholtglans.

Glanskol, miner.,, stenkol med mussligt, me-tallglänsande brott.

Glansnäva, hot., se Geranium.

Glanssot, se Fuligo splendens.

Glansstärkelse, med stearin försatt stärkelse.

Glansvax, tekn., ett preparat av vax, elemi-harts, lavendelolja, schellack och sprit, som fotograferna använda.

Glareo'sus, -a, -um, lat. (av gla'rea, grus), hot., växande bland grus.

Glas är en amorf massa framställd genom smältning av kiselsyrade salter, oftast kalium-, natrium-, kalcium- 1. blysilikat. Efter sammansättningen kan glas indelas i följande grupper: Kaliumkalkglas {kaliglas, hömisk kristall,

lätt kristallglas). — Natriumkalkglas {natronglas, franskt glas, fönsterglas). Hit hör s. k. kronglas.

— Kaliumblyglas {hlyglas, tungt kristallglas, hlykristall). Hit hör flintglas och strass. — Aluminium-kalk-alkaliglas {butelj glas). — Kalkglas kallas kalium- och natriumkalkglas i motsats mot Bly glas.

Glas, sjöv. Dygnet ombord på ett fartyg är indelat i vakter, varje vakt i 8 halvtimmar, vilka kallas glas. Vakterna mellan 12 och 4 och mellan 4 och 8 em. indelas blott i 4 glas och kallas platt-fötter.

Glasbiilten, zooL, en västkustfisk, Crystallo-go'hius linea'ris, av fam. Smörbultar.

Glaselektricite't, fys., positiv elektricitet, den elektricitet, som utvecklas i glas, då det gnides.

Glaser, nord. myt., en lund i Asgård, med löv av rött guld.

Glase'ra, tekn., överdraga med ett hårt, glänsande ämne. Jfr Glacera. — Glasy'r, ett dylikt överdrag (t. ex. på lerkärl, på tänderna o. s. v.).

Glasfluss, tekn., den glasmassa, strass, av vilken konstgjorda ädelstenar tillverkas.

Glas galla, se Fel vitri.

Glaskitt, tekn., består av kloroform, kautschuk och mastix.

Glaskopf, miner., benämning på vissa järnmalmer med rundade former. Se Blodsten.

Glaskroppen, anat., corpus vi'treum, den genomskinliga, tjockflytande massa, som fyller större delen av ögat.

Glasmeteori'ter, geol., se Tektiter.

Glasmikrome'ter, fys., ett instrument för bestämmande av mikroskopiska föremåls storlek.

Glasmålning, en särskilt i fråga om kyrkfönster använd teknik, som framställer bilder, sammansatta av genomskinligt färgade glasbitar 1. utförda i genomskinliga färger på en glasyta.

Glass, se Glace.

Glassten, miner., benämning på stenarterna opal och axinit.

Glasull, krusig, frambragt genom spinning, är mjukare än bomull och fin som silke. Av de raka trådarna tillverkas de finaste spetsar o. d.

Glasvätskan, anat., dets. som Glaskroppen (se d. o.).

Glasy'r, se under Glasera.

Glasöpnormar, zool., ett släkte giftsnokar. Naja. Mest bekant är den sydasiatiska arten Naja tripii'dians, hinduernas tsjinta-negu, av portugiserna kallad Cobra de capello (hattorm).

Glasört, se Salicornia.

Glatt lag, sjöv., avfyrande på en gång av samtliga kanoner på ena sidan i ett fartyg.

Glauberi't, miner., ett mineral, som består av svavelsyrat natron och kalk.

Gla'ubersalt, kem., svavelsyrat natron.

Glaucesce'ns (av gr. glauko's), hot., blågrön färg. — Glaucesce'nt, blågrön.

GIauci'dium, zool., släktet Sparvugglor.

Gla'ucium, lat., hot., blåört. — Gla'ucopus, lat. {av gr. pus, fot), hot., med daggblå fot. — Gla'ucus, -a, -um, lat., hot., blågrå.

Gla'ucium, hot., syn. Chelidonium (se d. o.).

Gla'uke, astr., en av småplaneterna.

Glaukodo't, miner.y järnrik koboltglans.

Glaukofa'n, miner., blågrå, trådig horn-bländeart.

Glauko'm 1. GIauko'ma, gr. (av glavko's, grön 1. blåskimrande), med., en ögonsjukdom, som utmärkes genom ökat tryck i ögat, och som stundom kallas grön starr, emedan pupillen i somliga fall får en grönaktig färg. — Glaukoma'tisk 1. Glauko-matö's, behäftad med nyssnämnda sjukdom. —- GIauko'sis, begynnelse av gröna starren.

Glaukoni't, miner.y en svartgrön, kornig sili-katblandning. — Glaukonftkalk, petrogr.y kalksten, med korn av glaukonit,

Glauko'pis, gr., "den strålögda", binamn på Athena.

Gla'ukos, gr. myt., en havsgud, skeppet Argos' byggmästare och styrman.

Glauko'sis, se under Glaukoma.

Glaux maritima, hot., strandkrypa, liten havsstrandört, tillh. fam. Primulaceæ.

Glav, Glaven, numera blott i poesien brukat ord för svärd.

Glavendrupstenen, märklig dansk runsten från 900-t.

Glavinu'sa, ett dalmatiskt vin.

Glaymore, eng. (1. glä'mår), se Claym.ore.

GIe'bæ adscri'ptus, lat., eg. fästad vid jordtorvan; livegen.

Glecho'ma hedera'cea, hot., jordreva, nedlig-gande ört med blå blommor och njurlika blad, allmän å gräsmark, mångformig. Användes förr mot hosta, bröstkramp, blåslidande, hudsjukdomar m. m. Fam. Lahia'tæ.

Gledi'tscliia, hot., växtsläkte av fam. Legii-mino'sæ, träd i varmare länder (odlade i kallare trakter buskar). Veden har mångsidig användning. — G. triaca'nthos, en nordamerikansk, som prydnadsbuske odlad art. Dess balja innehåller en köttig massa, varav ett slags mjöl beredes.

Glee, eng. (1. gli, av ängels, gleov, glädje, musik), tonk., en specifikt, engelsk konipo-sitionsart för minst tre solostämmor, vanl. manliga. Numera benämning på sång av manskör i allm.

Gleichschaltung, ty., utjämning, nivellering, genomförande av likhet.

Gle'ipner (isl. Gleipnir), nord. m^yt., den boja, med vilken Fenrisulven fängslades av åsagudarna.

Glen, eng. (gael. gleann), trång dal (i högländerna) .

Glen 1. Glan, nord. myt.. Sols make.

Glendower (Z. -da'oö), en svart kinesisk tesort.

Gle'ne, gr., anat., ögonglob, ögonsten; med., en grund benfördjupning. — Glen'itis, linsinflammation i ögat. — Glenoi'disk, grunt fördjupad.

Gle'pne, se Gleipner.

Gler, nord. myt., en av åsagudarnas hästar.

Glessi't, en art Bärnsten.

Gle'te, Blyoxi'd 1. Silverglitt, miner., fås därigenom, att bly upphettas vid lufttillträde. Nyttjas till glasyrer, plåster, fernissor m. m.

Gle'tscher, ty^ 1. Giaciä'rer (fr. glaciers), i alp- och fjälltrakter befintliga snö- och ismassor, stundom milslånga

och flera hundra meter mäktiga, vilka långsamt glida nedåt dalarna. — Gletschersalt 1. Alpsalt, ett orent salt, bildat genom vittring av magnesiumhaltiga mineral. Förekommer i Schweiz. —- Gletschervin, ett starkt schweiziskt vin från Alpernas glaciär-områden.

Gleukome'ter (av gr. gleu'kos, must, och me'tron, mått), 1. Glykome'ter (av gr. glyky's, söt), fys., sockerhaltmätare, areometer (se d. o.), medelst vilken sockerhalten i vin utrönes.

Gli, småfisk, agnfisk; i Västergötland namn på elritsan.

Glia {gr., lim) 1. Neuroglia, anat., nervvävens epiteliala stödvävnad.

Gliadfn (av gr. gli!a, lim), kem., växtprotein (ur vete). — Glidi'n, pulverformigt äggvitepreparat (ur vete).

Glim, hot., se Silene.

Glimmer, miner., en grupp mineral, vilka lätt kunna delas i tunna, genomskinliga och elastiska blad. Kallas även kattglim-mer, kattsilver och kattguld.

Glinder, ett fiskeredskap.

Glintlinje 1. Glintrand, geol., brant bergssluttning mellan ett högre och ett lägre liggande landområde. Horisontella lager äro i en glintrand tvärt avskurna.

GIio'm 1. NevrogIi'om (av gr. ne'vron, nerv, och gli'a, lim), med., svulst av glia (se d. o.) i nervsystemets centrala delar, särskilt hjärnan samt syn- och hörselnerverna.

Glfres, lat., pl, zooL, gnagare, en ordning bland däggdjuren.

Glis, hot., ett svenskt namn på vildpersilja. Se ^thusa.

Glise'ntisstål, dets. som Martinstål.

Glissad {fr. glissade, av glisser, glida), ett slags danssteg; fäktk., den ena klingans slintning mot den andra. — Glissant {L glissa'ng), slipprig, hal. — Glissa'ndo, Glissa'to, GIissica'to, ital., tonk., smidigt och glatt framglidande.

Glis vulga'ris (syn. Myo'xus glis), zooL, sju-sovaren, en ekorrlik gnagare i mell. och s. Europa, Mindre Asien och s. Sibirien. Värderad för sitt kött och sitt skinn.

Glitne 1. Glitner, nord. myt., Forsetes himla-boning, byggd av guld och silver.

gl. m. 1. glor. mem., förk. för lat. glorio'sæ memo'riæ, ärorik i åminnelse.

Glob {lat. gWhus), kula, boll; ett för undervisning i geografi och astronomi avsett instrument, som består av ett klot, vilket föreställer jorden (jordglob) 1. himlavalvet (himmelsglob). — Globuli'ii, kem., ettGlobator—Glossa

äggviteämne, som utgör en huvudbeståndsdel av blodkropparna. — Globulö's, klot-klotformig.

Globa'tor, lat. (av gWbus, klot), hot., "rul-lare". — Globo'sus, -a, lat., bot., klot. — Globula'ris, Globuli'fera, Globulo'sa, lat., bot., med små klot.

Globe, The (1. the glåb), "jordklotet", känd Londontidning, grundad 1803.

Globe-olja, som smörjoljor använda mineraloljor.

Globe-teatern {1. glåb-), berömd teater i London, i vilken Shakespeare var delägare. Nedbrann 1613.

Globetrotter, eng. (1. glå'btrå'ttör), eg. jord-klotstravare; turist, som far jorden runt 1. till alla världsändar.

Globice'phalus, zooL, grindvalar.

Glo'bolja, Vulka'nolja, Phæ'nixolja, benämningar å några slags mineraloljor från v. Virginien, vilka brukas som maskinsmörja.

Globosko'p, fys., en apparat för bildreproduktion av ogenomskinliga föremål på en vit duk. Jfr Episkop och Epidioskop.

Globula'ria vulga'ris, bot., bergskrabba, liten ört med vedhård rot och jordstam samt blå blommor. På kalkhällar, Öland, Gotland.

Globularia'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Nuculiferæ. Se Globularia.

Glo'buli martia'les, lat., pl, farm., stålkulor, beredas därigenom att järn upplöses i en blandning av CTe'mor tdrtari och vatten. Nyttjas mot bleksot. — G. sa'nguinis, fysioL, de småkulor, som utgöra huvudbeståndsdelen i blodet.

Globuli'ii, Globulö's, se under Glob.

Glo'bus, lat., med., en magsjukdom, som består i stor väderstinnhet; hos gräsätande husdjur: trumsjuka. — G. hyste'ricus, "hysteriskt nystan", ett i hysteri förekommande symtom, vilket yttrar sig i en känsla, som om en kula 1. ett nystan från maggropen uppstege till svalget.

Glochi'dium, zooL, benämning på larven av vissa sötvattensmusslor.

Gloiope'ltis, bot., algsläkte av gruppenFZori'-deæ. Användes i Japan mycket som näringsmedel. — G. te'nax (Kina), ger ett segt lim.

Gloire, fr. (1. glåa'r, lat. gWria), ära, glans. — Rien ne manque à sa gloire, il manquait à la notre (L riä'ng nö mangk a sa glå'ar, il mangkä't a la nåtr), intet fattas i hans ära, han fattades i vår. (Inskrift på Molières byst i Franska akademien.)

Glomaci {1. glåma'tsi), serbisk folkstam. Se Daleminger.

Glomera^ta, -um, lat. (av glomera^re, hoprulla, nysta), bot., gyttrad. — Glomera'-tulum, lat., bot., något gyttrad. — Glome'-rulans, lat., bot., bildande små gyttringar.

Glome'ridæ 1. Glomeri'der (av lat. glo'mus, klot), zooL, klotformiga infusionsdjur.

Glomerulonefri't, med., form av njurinflammation.

Glome'rulus, lat., anat., nystan.

Glo'mus, lat., nystan, klot; med., stopp 1. tapp av linneskav, att införas i sår. — G. caro'ticus, karotiskörteln. — G. coccy'-geum, svanskörteln.

Glonoi'n — Nitroglycerin (se d. o.).

Glo'ria, lat., ära, rykte, härlighet, höghet; målark., strålkrans 1. sken omkring ett helgons huvud på en målning; en målning, som föreställer himlen med dess invånare; den del av katolska mässan, som börjar med orden Gloria in excelsis Deo (se nedan). — G. Altfssimo, Suo'rum Refu'-gio, "ära vare den högste, de sinas tillflykt", Gustav II Adolfs valspråk, i vilket ingå begynnelsebokstäverna till Gustavus Adolphus, S^uecorum Rex. — G. in exce'l-sis De'o, ära vare Gud i höjden, begynnelseorden till änglarnas lovsång vid Jesu födelse. — G. pa'tri, fi'lio et spiri'tui sa'ncto in se'cula seculo'rum, ära vare fadern, sonen och den helige ande i all evighet, — Glorie'ra, berömma sig, skryta. — Glorifice'ra 1. Glorifie'ra, förhärliga. — Glorifikatio'n, förhärligande, förklaring (de saligas). — Glorio'l, småaktig fåfänga, tomt helighetsskimmer. — Glorio'sæ me-mo'riæ, ärorik i åminnelse, i ärofullt minne. — Gloriö's, ärorik. — Sic tra'nsit glo'ria mu'ndi, så förgår världens härlighet, början till en latinsk kyrkosång.

Glo'ria, textil., fint, kyprat tyg med silkes-varp och ylleinslag.

Glorifiera, se under Gloria.

Glorio'l, Glorio'sa m. fl., se under Gloria.

Glorio'sa, bot., liljeväxtsläkte i tropiska Asien och Afrika. — G. supe'rba har klättrande stjälk och vackra blommor. Odlas som krukväxt-

Glorvördig (av lat. gWria), gammalt ord för ärevördig.

Gloriö's, se Gloria.

glor. mem., se gl. m.

Glo'sa, pl. Glo'sor {försv. form av gr. gWssa, se d. o.), ett ord av något främmande språk, särskilt med avseende på dess inlärande. —• Glosbok, en bok, i vilken glosor uppskrivits.

Glo'ssa (även Glo'tta), gr., eg. tunga; språk, tungomål; munart, dialekt; ovanligt 1. föråldrat, svårfattligt ord jämte förklaring. Jfr Glosa. — Glo'ssagra, med., giktartat tunglidande. — Glossalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), värk i tungan. — Glossa'nthrax, mjältbrandskarbunkel på tungan. — Glossa'rium, pl. Glossa'rier, samling av ordförklaringar. Jfr Lexikon. — Glossa'-rium sviogo'thicum, svensk ordbok, en av språkforskaren J. Ihre 1769 utg. ordbok över svenska språket. — Glossa'tor 1. Glossogra'f, förf. av ett glossarium. — Glossft 1. Glossftis, med.,^ tunginflammation. — Glossitis interstitia'lis, inflamma-526

tion i tungans inre (vid syfilis). — Glosso-ce'le = Makroglossi (se d. o.). — Glosso-de'smus, tungband. — Glossografi' (av gr. gra'fein, skriva), tungans beskrivning; även skrivning av randglossor i. anmärkningar i brädden. — Glossolali', tungomålstalande. — Glossologi' (av gr. Wgos, lära), läran om tungan; språkkunskap. — Glossolysis, med., lamhet i tungan. — Glosso'ncus, tungsvulst. — Glossoplegi', tungans lamhet 1. förslappning. — Glos-sopto'sis, tungans framskjutande ur munnen. — Glossorrhagi' (av gr. rhein, flyta), tungblödning. — Glossoskopi' (av gr. sko-pe^iriy se), undersökning av tungan. — Glossospa'smus, tungkramp. — Glosso-tomi' (av gr. te'mnein, skära), tungans sönderdelande för vetenskapligt ändamål.

Glossa'r = Glossarium, se under Glossa.

Glossfna, zooL, afrikanskt flugsläkte. — G. morsi'taiis, G. palpa'lis m. fl. arter överföra trypanosomer. Se Tetseflugor.

Glossi't, se under Glossa.

Glo'sso-phary'ngeus, lat., anat., tung-svalg-nerven.

Glosso'pterisfloran, paleo7it., under slutet av stenkols- och permtiden på s. halvklotet uppträdande flora, karakteriserad bl. a. av en ormbunksväxt, Glosso'pteris.

Glo'tta, se Glossa.

Glo'tticus, lat., som tillhör tungan.

Glotti'k (av gr. glo'tta 1. gWssa, språk), språkvetenskap.

Glo'ttis (gr. glotti's), tungan på blåsinstrument, ljudapparat, anat., ljudspringan (Ri'ma glotti'dis). — Glottisspasm, kramp i ljudspringans slutare. —• Glottisstöt, plötslig ansats av sångtonen, varvid stämbanden börja vibrera med en lätt skräll och ljudet blir gutturalt. — Glottisödem, ödem kring ljudspringan.

Gloucester cheese, eng. {1. glå'stör tjis), en engelsk ostsort, som beredes i grevskapet Gloucester.

Glouton, fr. (1. glotå'ng), glupsk människa, storätare. Se även Gourmandise.

Gloxi'nia, hot., se Smningia.

Gluko'nsyra, hem., oxidationsprodukt av druvsocker.

Gluko's, kem., druvsocker.

Glukosamfn, Glukosfd, dets. som Glyko-samin, Glykosid.

Glu'ma, lat., hot., ytteragn hos gräsen.

Gluma'cea, lat. (av glu'ma, skal, hylsa), hot., på agnar.

Glumiflo'ræ, hot., växtserie bland mono-kotyledonerna. Omfattar gräsen och halvgräsen.

Glunt, gosse (i landsmål); yngling. — Glun-tarna, berömd samling duetter för baryton och bas, diktade och komponerade 1847— 50 av skalden och kompositören Gunnar Wennerherg samt innehållande originella och humoristiska skildringar ur dåtidens studentliv i Uppsala.

Glup, geoL, fördjupning, vari rinnande vatten försvinner i jorden.

Glutæ'us (av gr. gluto's, säte), pL, anat., sätets stora muskel. — Glutea'lregionen, trakten kring stora sätesmuskeln.

Glutami'n, kem., i groddplantor ofta uppträdande omsättningsprodukt av äggvita.

Glu'ten, lat., eg. lim; kem., äggvitartade ämnen i sädesslagens frön. — Glutenceller, förr namn på yttersta cellskiktet i gräs-frönas frövita. — Glutenkasei'n, den del av sädesslagens gluten, som ej kan lösas i alkohol. — Glutenmjöl 1. Aleuronkorn, hot., av förnämligast äggviteämnen bestående bildningar i de flesta frön. — Gluti'n, en i alkohol löslig beståndsdel av gluten (se ovan); även lim.

Glutina'ntia, lat. (av glu'ten, lim), pL, med., hopfogande, läkande medel. — Glutina-tio'n, hoplimning, hopgroning. — Gluti-nö's, klibbig, limartad.

Glutino'sus, -a, -um, lat. (av glu/ten, lim, klister), hot, klibbig.

Gluto'l, farm., sårströpulver, framställt genom inverkan av förmäldehyd på lim.

Glycère (1. glisä'r), franskt kvinnonamn (av gr. glyky's, söt).

Glyce'ria, hot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — G. di^stans, se Pucci-iiellia. —• G. flu'itans, mannagräs. Allmän i diken o. d. Fröna användas till gryn. — G. mari'tima, se Puccinellia. — G. pli'cata, äkta mannagräs.

Glyceri'der, kem., glycerinestrar, fetter.

Glyceri'n (av gr. glyky's, söt), kem., oljesocker, treatomig alkohol, en i vatten och sprit löslig, färglös, sött smakande, tjockflytande vätska, som bildas vid sönderdel-ning av fett vid närvaro av vatten. — Gly-cerinbad, användes till tvättning av husdjur mot skabb o. d. — Glycerinkitt, tekn., består av glycerin och blyglete. Nyttjas till gasrör, till kärl, vari petroleum förvaras m. m. —• Glycerinkrut = Nitr o glycerin (se d. o.). — Glycerinpomada, parfymerad blandning av fett, vax och glycerin. — Glycerinsalva, farm., Ungue'ntum glyce-ri'ni, består av vetestärkelse, destillerat vatten och glycerin.

GIycerola't, farm., glycerinhaltiga, starkt koncentrerade drogextrakt.

Glyci'n = Glykokoll (se d. o.).

Glyci'ne, se Wistaria.

Glycio'smus, lat. (av gr. glyky's, söt, och osme', lukt), hot., sötluktande. — Glyci-phy'llus, lat. (av fy'llon, blad), hot., med sötaktiga blad.

Gly'cium, Glycfnium, kem,, beryllium (se d. o.).

Glück, ty. (1. glyck), lycka. — Glück auf! lycka till. — Ich habe genossen das ir-dische Glück, ich habe gelebt und geliebet, ty., jag har njutit den jordiska lyckan, jag har levat och älskat. ("Wallenstein" och "Des Mädchens Klage" av Schiller.)

Glycyrrhi'za, se Liquiritia.

Glycyrrhizfn, kem., en ur lakritsrot, roten av GlycyrrMza gla'bra, tillhörande fam. Legumino'sæ, framställd egendomlig sockerart.

Glyf {gr. gly'fis, av gh/fein, rista), hyggn,, skåra; räffla; insnitt. — Gly'fanon, grav-stickel. —• Gly'fisk, snidad, graverad. — Glyfoge'n, etsmedel för stålstick.

Glyfografi' (av gr. glyjein, inskära, gravera, och grajein, skriva, teckna), konsten att på galvanisk väg över en graverad 1. etsad plåt taga en annan med upphöjda linjer.

Glykemi', med., överskott av glykos i blodet.

Glykofa'g (av gr. glyky's, söt, och fage'in, äta), älskare av sötsaker.

Glykoge'n (av gr. glyky's, söt, och g ene'in, födas), kem., leverstärkelse, s. k. anima-lisk stärkelse, är ett i vatten lättlösligt, sött smakande kolhydrat, som bildar en allmän beståndsdel i animaliska vävnader, i synnerhet i djurens lever.

Glykogeusi', med., söt smak i munnen.

Glykoko'll (av gr. glyky's, söt, och ko'Ila, lim), Glycfn 1. Limsocker, kem., är aminoättiksyra, en sönderdelningsprodukt av lim och svavelsyra. — Glykoko'lsyra, en beståndsdel av gallan.

Glyko'l (av gr. glyky's, söt), kem., tvåatomig alkohol.

Glykoly's, kem., sockrets nedbrytning i andra föreningar.

Glykome'ter, se Gleukometer.

Glykone' 1. Glyko'nisk vers, metr., ett efter den grekiske skalden Glykon benämnt versslag, vars grundform har följande utseende: — ^ I — --- ' I — ^

Glykoprotei'der, kem., sammansatta äggviteämnen (proteider), som utom äggviterester innehålla en hydratkomplex. Hit höra Muciner, Mukoi'der och Kondrofnu-koi'der.

Glyko's (av gr. glyky's, söt), kem., druvsocker, en sockerart av aldehydkaraktär.

Glykosami^n 1. Glukosami'n, kem., ett derivat av druvsocker. Viktigt mellanled mellan äggviteämnen och sockerarter.

Glykosi'der (av gr. glyky's, söt), kem., en hel grupp organiska, inom växtriket mycket utbredda eterartade derivat av sockerarter, oftast druvsocker.

Glykosko'p (av gr. glyky's, söt, och skope'in, se, skåda, utröna), apparat, med vars tillhjälp man utröner sockerhalten i en vätska.

Glykosuri' (av gr. glyky's, söt), med., sockerutsöndring med urinen.

Glypti'k (av gr. gly'fein, rista), gemsnideri (se Gemma) och medalj gravyr.

Glyptoce'phalus, zooL, ett undersläkte av flundrorna, Pleuronectes (se d. o.).

Gly'ptodon hoplo'phorus, paleont., ett ur-

världens fauna tillhörande gördeldjur av ända till en noshörnings storlek.

Glyptografi' (av gr. glypto's, graverad, snidad, och gra'fein, beskriva), beskrivning av snidade stenar (gemmer) och medaljer.

Glyptote'k (av gr. glypto's, graverad, snidad, skulpterad, och the'ke, förvaringsrum), samlingsrum för skulpturverk, sniderier o. d.

Glyskoljan, zooL, se Gadus.

Glänzendes Elend, ty., lysande elände. ("Die Leiden des jungen Werther" av Goethe.)

Glättvikt, skinn, som genom avhårning m. m. förarbetats för garvning.

Glödljus, ljus som utsändes av en glödkropp, upphettad i en icke lysande låga.

Glödritning, tekn., en bränntekník, genom vilken medelst en glödgad platinaspets teckningar utföras på trä, läder o. d.

G. m. b. H. (/. - ha), förk. för ty. Gesellschaft mit heschränkter Haftung, bolag med begränsad ansvarighet.

G moll, tonk., den molltonart, som har g till grundton. Förtecknas med b framför h och e.

G. M. T., förk. för eng. Greenwich mean time, Greenwich-medel-tid.

Gna, nord. myt., en av Friggas tjänarinnor.

Gnagare, zooL, se Glires.

Gnapha'Iium, bot., noppa, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Fem inhemska arter. — G. alpfnum, syn. Antennaria (se d. o.). — G. arena'rium, hedblomster, sandhedsväxt. —• G. carpa'ticum, syn. Antennaria (se d. o.). — G. decu'rrens, tofsblomster, högväxt odlad art med 60 cm. höga, vitblommiga spiror. — G. dio'icum, syn. Antennaria (se d. o.). — G. silva'ticum, skogs-noppa, allmän å gräsmark. — G. supi'-num, fjällnoppa, allmän fjällväxt. — G. uligino'sum, sumpnoppa, allmän å fuktiga ställen.

Gnathalgi' (av gr. gna'thos, kind, och a'lgos, smärta), med., kindsmärta. — Gnathochi'-sis, dubbel käke som medfödd missbildning. — Gnathorrhagi' (av gr. rhein, flyta), häftig blödning från den inre ytan av kinden. — Gnathospa'smus, kindkramp.

Gnejs, petrogr., en inom urformationen allmänt förekommande, ofta skiffrig, lagrad bergart av kvarts, fältspat och glimmer.

Gnesio-luthera'ner, eg. äkta lutheraner, de 1500-talslutheraner, som strängt fasthöllo vid Luthers avvisande hållning mot reformerta kyrkan.

Gneta'ceæ, bot., se Gnetales.

Gneta'les, bot., den högst stående klassen bland gymnospermerna. Omfattar fam. Gneta'ceæ med släktena Ephe'dra, Gne'-tum och Tu'mboa (syn. Welwi'tschia).

Gne'tum, bot., slingrande liansläkte av fam. Gneta'ceæ. Se Gneta'les. Fröna ha köttigt, ätbart hylle.

Gnipahàlan, nord. myt., en grotta 1. håla, som bevakas av G arm (se d. o.).

Gnistan, ett i Göteborg 1870 bildat sällskap för författare, vetenskapsmän, konstnärer och konstälskare.

Gnist, Gnis t telegraf, telegraf ering utan tråd, radiotelegrafering.

Gnitaheden, se Fafne.

Gnocchi, itaL {1. gnå'kki), kokk., små kokta degbullar, som serveras med riven ost.

Gnodingen, zooL, se Knorrhanen.

Gnom (gr. gno'me) ^ i poetisk form avfattat tänkespråk; jord-ande (jfr Elementarer).

— Gno'misk, innehållande tänkespråk, t. ex. gnomisk poesi, — Gnomologi' (av gr. lo'gos, lära), samling av tänkespråk.

Gno'mon, gr., astr,, solvisare; instrument för att mäta solens höjd; mat., skillnaden mellan tvenne likformiga parallellogram-mer, som hava en vinkel gemensam. — Gnomonfk, konsten att göra solvisare.

Gno'sis, gr., kunskap, vetande; högre och renare kännedom, vishet; djupare insikt i kristendomen; en religionsfilosofi under de första kristna århundradena. — Gnosticfsm, gemensam benämning på åtskilliga inom den äldsta kristna kyrkan gjorda försök till en spekulativ omtydning av kristendomens historiska innehåll. — Gno'stiker, anhängare av gnosticismen. — Gno'stisk, som avser någon djup, hemlig kunskap.

Gno'thi seavto'n, gr., känn dig själv, en på templet i Delfi inristad vishetsregel.

Gnu-antiloper, se Gnusläktet.

Gnupahålan, se Gnipahålan.

Gnusläktet, zooL, Catohlepas, ett till anti-lopernas grupp hörande idisslaresläkte i Afrika.

Gnå, se Gna.

Go, ett slags japanskt brädspel.

Goa-a'rack, se Arack.

Go ahead, eng. (1. gå ähä'dd), framåt! fortsätt! gå på!

Goal, eng. (1. gkl), sportt, mål (vid bollspel).

— Goalkeeper {1. -ki'pör), målvakt.

Goapulver, se Araroba.

Goatte, norskt-lapskt ord för kåta.

Gobbo, I l,ital. (l.il gå'bbå),"puckelryggen'^ binamn på den stående karaktärsmasken Dottore i Commedia del arte (se d. o.).

Gobelet, fr. (Z. gåbölä'), bägare, tärningsbägare, även bägare, varav taskspelare begagna sig vid utförandet av sina konster.

Gobelins, fr. (1. gåbölä'ng), pl., Gobelängtapeter 1. Gobelänger, franska tapeter med invävda figurer, tillverkade i den berömda fabriken les Gobelins i Paris, som fått sitt namn efter tapeternas uppfinnare, färgaren Gohelin, vars familj redan på 1400-t. utövade färgaryrket; annorstädes utförda vävnader av samma slag. — Gobelängsöm, broderi, imiterande gobelängvävnad.

Gob€'rta, astr., en av småplaneterna.

Gobi, mongol., öken.

GoWidæ, zooL, fiskfamiljen Smörbul-

t a r. Hos oss släktena A'phya, Crystal-logo'hius och Go'bius.

Go'bio gobio, zooL, sandkryparen, en liten välsmakande karpfisk i rinnande vatten, hos oss blott i Skåne.

Go'bius, zool., fisksläktet Smörbultar (fam. Gobi'idæ). Hit höra Smörbultar och Stubbar.

God, eng. {1. gådd). Gud. — Goddam, God damn 1. God damn me, eng. (1. gåddä'mm, -mi), Gud fördöme mig, fördömt! Jfr Damn. — God save the king 1. queen {1. -säv - king [hårt kl - koi'n). Gud bevare konungen, drottningen! början av engelska folksången.

Godard {1. gåda'r), franskt mansnamn = Gotthard (se d. o.).

Godbefter, en mormonsekt.

Gode, nord. fornk., benämning på isländska hövdingar, som under hednatiden representerade såväl den kyrkliga som den politiska makten.

Godefroi (1. gåddfråa') och Geoifroi (1. sjåff-råa'), franska mansnamn = Gottfrid (se d. o.).

Gode'tia, hot., nordamerikanskt växtsläkte av fam. Oenothera'ceæ. Flera arter odlas som prydnadsväxter.

Godiveau, fr. (1. gådivå'), köttpastej.

God save the king, se under God.

Godthjod, nord. myt., ett sagoland 1. sagofolk. Jfr Gauthjod.

Goe, nord. myt., en dotter till konung Torre. Efter henne säges februari hava fått sitt namn Goe 1. Göjemånad.

Goel {hehr. goe'l), blodshämnare.

Goele'tt {fr. goèlette), sjöv., skonert.

Goethea'num, se Antroposofi.

Goffern, zool, en allmän och avskydd nordamerikansk, råttartad gnagare, Ge'omys bursa'rius.

Goffre'ra (/r. g au fr er, av gaufre, honungskaka) , i tyg, papper o. d. inpressa figurer medelst heta järn; vecka.

Gog och Magog, hebr., det förra en furste och det senare hans folk, skola enl. profeten Ezekiel, kap. 38 och 39, komma från den avlägsna norden och falla över Israel; fig., en farlig, förhärjande fiende.

Goggles, eng. (1. gåggls), stora, runda glasögon, oftast med breda hornbågar.

Goinfre, fr. (1. gåä'ngfr), storätare, frossare. Se även Gourmandise.

Goitre, fr. (1. gåa'tr, av lat. gu'ttur, strupe) = Struma (se d. o.). — G. exophthalmique (1. - exåftalmi'ck), Basedowska sjukan (se d. o.).

Gojfm, hebr. {pl. av goj, folk), icke-judar, alla som icke tillhöra Guds utvalda folk, judarna. —• Schabbes-goi, en kristen, som hos judarna på deras sabbater förrättar de göromål, med vilka de själva ej få befatta sig.

Gola'sch 1. Gulasch, en ungersk kötträtt, kryddad med paprika (ungersk peppar).

Golconda, se Golkonda,

Gold eagle, eng. (1. gåld igl), "guldörn", nordamerikanskt guldmynt.

Golden gate, eng., {1. gå'uldön gä'it), "gyllene porten", det sund som förenar San Franciskobukten med Stilla havet. Vid dess s. strand ligger San Francisko.

Golden Wattle (Z. gå'uldön oå'ttl), Acacia.

Golder, tungusisk folkstam.

Goldsize, eng. {1. gå'ldsajs), "guldsajs", tjock fernissa, som användes för tillslutning av mikroskopiska preparat.

Goldwasser, ty. "guldvatten", en likör (urspr. från Danzig), destillat på rosenblad, orangeblommor, kanel m. m. med tillsats av socker och finfördelat bladguld.

Golf (Z.gålif, ital. golf o, av gr. ko'lpos, barm), havsvik, bukt.

Golf, ett skotskt bollspel.

Go'lgas, turkisk, kyprad flanell med påtryckta ränder, blommor 1. d. Lika på båda sidor.

Go'lgata 1. Go'lgota {gr. golgotha', av hehr. gulgo'lethy huvudskål), "huvudskalleplats", i närheten av Jerusalem befintlig avrättningsplats, där Jesus korsfästes.

Golgis kromsilvermetod {1. gå'ldjis -), histoL, metod att studera nervcellerna och deras utlöpare (uppkallad efter italienaren C. Golgi).

Golia'rder, dets. som Vaganter (se d. o.). Namnet härlett av vaganternas mytiske skyddspatron, Golias.

Go'liat, enl. l:a Samuelsbok en filisté, "sex alnar och en tvärhand lång", som medelst en sten dödades av den unge David. — Goliatbaggar, zooL, jättestora skalbaggar (Goliathus) i Väst- och Centralafrika.

Golia'thus, zool., se Goliatbaggar.

Golko'ndas skatter, poetiskt, stora rikedomar betecknande uttryck, bildat av namnet på den indiska staden Golkonda, som förr var huvudstad i ett mäktigt rike med diamantgruvor.

Goloka, ind. myt., "boskapens värld", som är högre än gudarnas boning och de tre världarna (himmel, jord och helvete); Krish-nas värld.

Golos, ty. (1. gå'lås), "rösten", daglig Petersburgstidning 1863—83. Organ för den borgerliga liberalismen.

Golube'z, ry., en rysk nationaldans. — Golu-binnaja kinga (1. gålubi'n-), "duvoboken", ett märkligt ryskt alster av den apokry-fiska medeltidslitteraturen.

Gomari'ster, se Kontrare7nonstranter.

Gomartharts fås av Bu'rsera gummi'fera i Sydamerika och Västindien "^och brukas i dessa länder som läkemedel.

Gombo, bot., se Hibiscus.

Gombokaffe, rostade frön av Abelmo'schiis escuWntus.

Gome'isa, astr., stjärna i stjärnbilden Lilla Hunden.

Gomme, fr. {1. gåmm), gummi.

S^. ~ Ekb o hr n, 100,000 främmande ord. 1.

Gommeli'n = Dextrin (se d. o.).

Gommeux, fr. (1. gåmmö'), gummialstrande; blaserad sprätt.

Gomo'rra, eg. översvämning; palestiniensisk stad, som jämte Sodom förstördes vid en fruktansvärd naturrevolution.

Gomphi'dius, bot., slemskivlingar, ett släkte skivsvampar. Ätliga men föga eftertraktade.

Gomphre'na, bot., tropiskt växtsläkte av fam. Amarantha'ceæ. — G. globo'sa, Ostindien, är en omtyckt prydnadsväxt. Blommorna användas som eterneller.

Gomsboskap, brun schweizisk alpboskapsras.

Gomu'tipalmen, bot., Are'nga sacchari'fera.

Gona'd (av gr. gone', som alstrar), könskörtel, groddorgan.

Go'nagra, gr. (av gony, knä), med., gikt i knäna. — Gonartri't, inflammation i knäleden. — Gonartrotomi', insnitt i knäleden.

— Gonatalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), sjuklighet, smärta i knäna. — Goni't 1. Gonftis, inflammation i knäleden.

Gonaké, se Senegalgiimmi.

Gona'ngie, zooL, bland polypdjuren organ 1. individ, som alstra könsprodukter.

Gonargi'n, med., gonokockvaccin.

Goncourtakademien (L gångko'r-), fr. Aca-démie des Goncourt, ett franskt litterärt sällskap på 10 medlemmar, stiftat av förf. E. de Goncourt. Utdelar årl. ett litterärt pris.

Gond, ett i Dekhan boende folk, hörande till dravidarasen; även det språk, som talas av detta folk.

Gondo'1 {ital. go'ndola), flatbottnad, täml. lång roddarbåt, som brukas på kanalerna i Venedig; den till en luftballong hörande korgen, i vilken luftseglaren har sin plats. —• Gondolie'r 1. Gondoljä'r, gondolroddare.

— Gondolie'ra, gondolsång, barkarol (se d. o.).

Gondul, nord. myt., en i Eddan omtalad val-kyria.

Gondwanaland, se Lemuria.

Gonfalon 1. Gonfanon, fr. {1. gångfalå'ng, -nå'ng), kyrkfana. Se Gonfalone.

Gonfalo'ne, ital., större baner, använt under medeltiden; truppavdelning i Florens på 1200-t. — GonfalonieV 1. GonfaIonjä'r {ital. gonfalonie're), fanbärare; banerherre; under medeltiden namn på vissa ämbetsmän i italienska fri stater.

Gong, Gonggong 1. Tamtam, ett hos kineserna brukligt bäckenformigt slaginstrument av metall, vilket slås med en läderbeklädd klubba. — Gonggongmetall, en art brons.

Gongori'sm 1. Kulti'sm, den onaturliga, dunkla och svulstiga stil, den s. k. estilo culto (den "bildade stilen"), som infördes i spanska diktkonsten av skalden Gongora (1561—1627); i allm. bombast. — Gongo-rist, anhängare av gongorismen.530

Gongro'n, gr., med,, hård växt 1. svulst i någon halskörtel. — Go'ngros, en rund, knottrig utväxt.

Gonfdium, pl, Gom'dier, klorofyll-

förande cell hos lavarna.

Gonioirmon, bot., som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Plumhagina'ceæ. Blommorna användas som eterneller.

Goniome'ter (av gr, g o'ny, knä, och me tre'in, mäta), fys., vinkelmätare; instrument till mätning av vinklar, i synnerhet på kristaller. — Goniometri', vinkelmätning; mat., samtliga för goniometriska 1. trigono-metriska funktioner gällande räknelagar och formler.

Gonje, fint flätade sävkorgar från Ostindien. Emballage för finare kryddor.

Gonoce'le, gr, (av gone', frö, säd), med., sädesutgjutning i mellangärdens cell väv.

— Gonochorfsm (av gr, chori'zein, skilja), med han- och honkörtlar på skilda individer (skildkönade). — Gonoko'ck, se Go-norré, — Gonopæ'a, sädesbildande medel.

— Gonorré (gr, gono'rroia, av rhe'in, flyta), dröppel, en av bakterier, gono-kocker, alstrad könssjukdom. — Gono-zemi', ofta förekommande sädesflytning. Jfr Sper7natorre,

Gonosa'n, se under Sandelolja.

Gonsac 1. Saint Foy, fr, (I, gångsa'ck, säng fåa'), ett slags Bordeauxvin.

Gonza'ga, italiensk furstesläkt.

Good byel, eng, (1. godd baj), farväl!

Good Te'mplarorden, eng, (1. godd -), 1. Redliga tempelriddare, ett av män och kvinnor bestående, mycket utbrett sällskap, som har till uppgift att söka utrota rusdryckernas bruk, och vars medlemmar måste förbinda sig till absolut återhållsamhet. Sällskapet stiftades i Nordamerika 1851 av Nathanael Curtis, — Goodte'mplare, medlem av denna orden.

Goodwill, eng, (I, goddoi'll), det värde ett affärsföretag har i sitt kända och inarbetade firmanamn.

Goodye'ra re'pens, bot,, knärot, liten barrskogsorkidé med vita blommor och blad i rosett.

Go on, eng, (I, gå ånn) — Go ahead (se d. o.).

Gopi', ind, myt., "herdinna", kvinnor, med vilka Krishna i sin ungdom förlustade sig. —• Gopisjanda'na, "herdesandel", det vita jordämne, varmed visjnuiterna måla sitt sektmärke på ansikte, bröst och armar.

Gor, nord, myt,, en broder till Goe (se d. o.).

Goralen, zooL, ett högasiatiskt gemsdjur, Nemorhæ'dus gora'l,

Goraler (av slav, g or a, berg), bergsbor, i synnerhet den blandade befolkningen i v. Karpaterna.

Go'rdisk knut (efter en på den frygiske konungen Gordios' vagn befintlig, ytterst invecklad knut, vilken Alexander den store, efter fåfänga försök att lösa den, avhögg med sitt svärd), uppgift, som blott

kan lösas genom våld 1. maktspråk; invecklad sak.

Go'rdius aqua'ticus, zool., tagelorm, en tagel-fin trådmask, som förekommer i våra sjöar.

Gordo'nia, astr., en av småplaneterna.

Gordon setter, eng, (I, gå'rdön sä'ttör), ett slags engelsk fågelhund.

Gorge, fr, (I, gårsj), eg. strupe; hals och bröst; barm; befästn., ryggsidan av befästningsverk. — G. de pigeon (Z.pisjå'ng), skiftande färg, duvhalsfärg. — Gorgeret (I, gårsjörä'), kirurg,, hålsond av trä, som begagnas i synnerhet vid fisteloperationer i stolgången.

Go'rgo 1. Gorgo'neion, gr, myt,, Medusas huvud på Pallas Athenes (1. Zeus') sköld. — Gorgo'ner, tre systrar: Evrya'le, Stei'no och Medu'sa, med ormhår, oerhört stora tänder och kopparklor. Deras anblick förstenade. Den mest omtalade, Medusa, dödades av Perseus.

Gorgo'nia, Gorgoni'idæ, zooL, släkte och familj koraller med förgrenade kolonier på böjlig, hornig axel.

Gorgonzola-ost, berömd italiensk ostsort av sötmjölk, som hastigt mognar och därunder genomväves av mögel.

Gorillan, zool,, Gori'lla gori'lla (Anthropo-pi'thecus gori'lla), den största apan i de människolika apornas avdelning, förekom mer i Afrikas urskogar.

Go'rod 1. Grad, ry,, inhägnad plats, stad, krets.

Gorodi'sjtje, ry., lämningar efter befästa orter, som funnos i Ryssland före tatarernas herravälde.

Go'rtjakov, rysk adlig ätt.

Gorån, se Rån.

Gosain, ind, relig,, gängse benämning för personer, som ägna sig åt religiöst liv, såsom asketer m. fl.

Gospodin, ry, (I, gaspadi'n), herre (även som titel). — Gosudar (1. gasuda'rj), härskare, de gammalryska storfurstarnas och sedermera tsarens titel.

Gossen i det gröna, bot., se Adonis,

Gossy'pium, lat,, bot., växtsläkte av fam. Malva'ceæ, Fröullen av de odlade arterna är bomull (av ty, Baumwolle, trädull). — G. arbo'reum, inhemsk i Afrika, odlas där, i Arabien och Ostindien. — G. barbade'nse, inhemsk i Amerika, odlas där och i Australien. — G. herba'ceum (trol. en odlings-varietet av den ostindiska G, Stocksii) är den viktigaste bomullsväxten och odlas i två varieteter: G. hirsu'tum med vit bomull, och G. religio'sa med gul bomull (Nankin).

Gossy'pium depura'tum, renad bomull. — G. hæmosta'ticum, farm,, med järnklorid preparerad bomull, använd som blodstillande medel. — G. salicy'licum, salicylsyre-bomull.Gosti—Goüt

531

Gosti, ry. (1. ga'sti), främmande köpmän. — Gostinyj dvor {L gasti'ny -), marknadsstånd ordnade i rader (för gosti).

Gosudar, se under Gospodin.

Gotala'ner, biandfolk av östgoter och alaner vid Kaspiska havet, numera uppgånget i kringboende folk.

Gota'ma, ind. relig., i palilitteraturen namn på Buddha (sanskr, Gautama).

Goter, ett östgermanskt folk av sydskandina-viskt ursprung, tidigt delat i avdelningarna öst goter och västgöter.

Gothagrönt, kromgult, kromgrönt.

Go'thapartiet, ett tyskt politiskt parti, bildat i juni 1849 i Gotha av den fraktion inom Frankfurtparlamentet, som yrkade på Tyska förbundets ombildning till ärftligt kejsardöme.

Go'thicus, -a, -um, lat., bot., från Götaland.

Go'thus, latiniserad form av götisk, ett tillnamn som burits av flera prästmän från Götaland.

Go'tiglacia'l tid, se Senglaciala tiden.

Goti'k, Go'tisk 1. Gö'tisk stil, Spetsbågsstil, byggn., en byggnadsstil, som uppstod på 1100-t. i Frankrike och härskade i Europa under senare delen av medeltiden. Dess karaktär bestämmes av spetsbågens systematiska användning. Som stilriktning gjorde sig gotiken, vars namn kommer av det italienska stilo gothico (barbarisk stil), gällande även inom Övriga bildande konster. — Goti'ner, ett keltiskt folk, under l:a årh. e. Kr. omnämnt såsom boende i s. Schlesien. — Gotiska språk, de språk, som talades av goterna och med dem närbesläktade folk. Viktigast av dem är meso-götiskan. — Gotisk skrift 1. Munkskrift, den skrift, som är använd i medeltidsurkunder och handskrifter från 1200— 1400-t. — Gotisk stil = Gotik (se ovan); boktr.y se Götisk stil.

Gotla'ndicum, lat., bot., från Gotland.

Gotlandsrova, se Raps.

Gotlandsrussen (av gotl., rus, häst), en halvvild gotländsk ponny, förekom förr i stort antal på de gotländska byarnas utmärker.

Goton (1. gåtå'ng), franskt dimin. kvinnonamn = Greta.

Gott erhalte Franz, den Kaiser, ty. (1. gått - fränts -), "Gud bevare kejsar Franz", Österrikes 1797 av Haydn komponerade folksång. Melodien sedan lånad till "Deutschland, Deutschland über allés".

Gottesacker, ty. (1. gått-), "Gudsåker", kyrkogård.

Go'ttesfreunde, ty., Guds vänner, namn på ett hemligt brödraskap under 1300- och 1400-t.

Go'ttfrid 1. Gottfried, forntyskt mansnamn (av Gott, gud, och Fried, fred), gudsfred. Buret av hertigen av Bouillon, första korstågets ledare.

Go'tthard, forntyskt mansnamn (av Gott, Gud, och hard, hård, fast), den i Gud fäste.

Go'tthold, tyskt mansnamn (av Gott, Gud, och hold, huld), den Gud hulde 1. av Gud omhuldade.

Go'ttlieb, tyskt mansnamn (av Gott, Gud, och lieben, älska), den av Gud älskade 1. gudälskande.

Go'ttlob, tyskt mansnamn (av Gott, Gud, och Lob, pris, lov). Gud ske lov; tackad vare Gud.

Gott mit uns, ty.. Gud med oss, ett av Gustaf II Adolfs valspråk.

Gottschalk, "god tjänare" 1. "Guds tjänare", gammalt tyskt mansnamn.

Gouache, fr. (1. goa'sj), 1. Gouachemålning, målark., målning med i vatten rivna täckfärger. elfr Akvarell.

Gouda'ost (holländskt uttal cha'uda), holländsk småpipig ostsort, ungefär motsvarande vår s. k. hushållsost.

Goudron, fr. (Z. godrå'ng), tjära. Se Asfalt.

Gouffre, fr. {1. go'ffr), avgrund, svalg; vattenvirvel.

Gouge, fr. {1. gosj), kirurg., hålmejsel med i eggen avrundade hörn, som användes vid operationer på ben. — Gouge-tång, tång, vars båda käftar äro formade som gouger.

Goulards vatten, fr. {1. gola'rs -), farm., blyvatten.

Goulu, fr. {1. goly'), stor ät are, slukare. Se även Gourmandise.

Goum, arab., vapenpliktigt manskap bland de med fransmännen förbundna arabstammarna.

Gourgandine, fr. {1. gorgangdi'nn), glädjeflicka.

Gourlands vatten (L gorla'ngs-) bly vatten.

Gourlie'a, bot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ. — G. deco'rticans, chanar, litet träd i Argentina, där dess frukter utgöra huvudfödan för Gran Chacos indianer. Även jästa drycker beredas därav. Blad och bark omtyckta läkemedel. Veden användes till div. snickeriarbeten.

Gourmand, fr. (1. gorma'ng), storätare, fros-sare; hos oss finsmakare, läckergom. Jfr Gastronom. — Gourmandise (1. gor-mangdi's), glupskhet, frosseri; lystnad efter god mat. Bland franska benämningar på av gourmandise i olika grad behärskade personer märkas (utom de här nämnda gourmand och gourmet), friand (1. fria'ng), goinfre {1. gåä'ngfr), goulu (L goly') och glouton (1. glotå'ng). — Gourmet (l. gormä'), vinkännare; även finsmakare, läckergom.

Gourunötter, se Gurunötter.

Goüt, fr. (1. go), smak; tycke. — à son goüt (1. - sång -), efter sin smak. — Chacun à son goüt {1. sjacköngna - -), var och en efter sin smak. Jfr Chacun a son goüU — Haut goüt {1. å -), "hög smak" (om ankommet vilt). — Goüter {1. gote'), afton-vard; lätt aftonmåltid. — Gotue'ra, smaka, gilla, tycka om; njuta. — Goute'rad, omtyckt. — Goüterbal, bal med supé.532

Goutte, fr. (1. gott, av lat, gu'tta), droppe; smula; med., gikt. — G. à goutte, droppvis. —• G. de sang, "bloddroppar", blodröd rubinspinell. — G. d'or (1. - dår), eg. gulddroppe; ett vitt Bourgognevin. — G. mili-taire {L -tä'r), med., försummad dröppel, efterdröppel.

Gouvernant, /r., se Guvernant,

Gov.-Gen., förk. för eng, govenor-general, generalguvernör.

Govinda, sanskr., eg. herdarnas furste, ett av Krishnas binamn.

Gg v t., förk. för eng, government, guverne-ment; styrelse.

G. P. O., förk. för eng. General post-office, huvudpostkontoret.

GPU, se Tjeka,

gr., förk. för grader, granum (gran), gram, grammatika, grekiska,

Graafska folliklar, anat., blåsbildningar i däggdjurens äggstockar, vilka innehålla äggen. Uppkallade efter anatomen Graaf.

Graal 1. Gral (enl. några av mlat., grada'le, skål; enl. andra av fomfr. graal,

. gréal, skål), den heliga graal, enl. medeltidslegenden den av en lysande och med underbara krafter utrustad ädelsten förfärdigade skål, som Kristus begagnade vid stiftandet av nattvarden och i vilken Josef av Arimathia skall hava uppsamlat det blod, som på korset flöt ur frälsarens sida. — Graalriddare, en skara riddare, som enl. Graalsagan i ett tempel på berget Mon-salvage vaktade den heliga graal, innan denna upptogs till himmelen. — Graalsagan behandlades på 1100-t. i romanen "ParcivaV av Chrétien de Troyes, Frankrikes förnämste trouvère (se d. o.).

Grabelage, fr. (1. graböla'sj), sållande, rensning av varor.

Grabouge 1. Grabuge, fr. (1. grabo'sj, -y'sj), ett slags kortspel. Ordet betyder eg. gräl, käbbel.

Gra'cchus, en ryktbar fornromersk familj.

Grace, fr. (1. gras, lat. gra'tia), ynnest, bevågenhet ; behag, täckhet. — Gràce à Dieu (/. - diö'). Gud vare tack, Gudi lov. — De gràce {1. dö -), av nåd, jag ber, med (er) tillåtelse. — Gra'cer, Gra'tier {lat. gra'tiæ)\. Chari'ter (av gr. cha'ris, behag), rom. och gr. myt., behagens gudinnor, "de tre gracerna", Agla'ja, Thali^a och Euphrosy'ne.

— Graciö's, behagfull, intagande.

Gracht, Graft, holl., kanal, grav.

Gracil {lat. gra'cilis), smärt, smidig; vek.

Gracila'ria, hot., algsläkte av gruppen Flori'-deæ. — G. lichenoi'des (Ceylon, Java), ger s. k. C e y 1 o n m o s s a, varav ett slags agar-agar beredes.

Graci'lia, kvinnonamn (av lat. gra'cilis, smärt, smidig).

Gra'cilis, -e, lat., bot., spenslig.

Gracio'so, sp., den lustiga personen i det gammalspanska dramat.

Graciö's, se under Gràce.

Grad (av lat. gra'dus, steg), geom., ^Aeo av en cirkel; fys., indelning, som nyttjas å flera instrument, såsom termometrar o. d.; språkv., adjektivets och adverbets jämförelseformer: positivus, komparativus och superlativus; lärdomsvärdighet, som efter vissa provs avläggande erhålles vid universiteten, t. ex. magistergrad, doktorsgrad; varje steg på den militära banan. — Gra'dus ad Parna'ssum, lat., eg. ett steg till Parnassen (se Parnass); benämning på en bok, som begagnas till hjälpreda vid övningar i författande av latinsk vers. — Grada'tim, steg för steg, småningom. — Gradatio'n, stigande, tilltagande steg för steg, stegring; indelning i grader; uppskattning, värdering; talk., stegring i uttrycket. — Gradbeteckning, yttre tecken på militär grad. — Gradblad, kartblad, som begränsas av två meridianer och två paralleller. — Grade'ra, avdela genom grader; bringa till en högre grad av godhet, förädla; uppskatta, värdera; befria de i saltvatten upplösta saltdelarna från en del av deras överflödiga vatten. — Grade'ring, indelning i grader. — Grade'rpanna, Gra-de'rverk, Grade'rhus, tekn., de inrättningar vid ett saltverk, där saltet befrias från överflödigt vatten.

Grad, i sammansättningar av slaviska ortnamn: fäste, stad. Se Gorod.

Gradatio'n, Grade'ra m. fl., se under Grad.

Gradels, textil., ett bömiskt, mångfärgat strimmat, drällartat tyg av lingarn blandat med bomull och silke.

Grade'vole (av lat. gra'tus, angenäm), ital., tonk., behagligt, angenämt. — Gradita-me'nte, på angenämt sätt.

Gradi'cut (av lat. gra'di, gå), meteor., lutning, sluttning (hos isobariska, isoter-miska o. s. v. ytor).

Gradi'ner {fr. gradins), trappformiga avsatser för åskådare.

Graditame'nte, se under Gradevole.

Gra'do, ital. {lat, gra'dus), steg; tomk,, grad, tonsteg. — Di grado ascende'nte, i uppåt stigande tonsteg. — Di grado discende'nte, i nedåt gående tonsteg.

Gradua'l 1. Gradua'le {lat, responso'rium gradua'le; jfr Grad), i katolska kyrkan: den korta mellansång, som avsj unges vid mässan efter föreläsandet av episteln, under det prästen befinner sig på altarets trappsteg ("in gra'dibus"); i lutherska kyrkan: gradualpsalm, den koral, som av-sjunges efter syndabekännelsen (före episteln). — GraduaIdisputatio'n, avhandling för erhållande av en lärdomsvärdighet, vanl. doktorsgrad.

Gradua'lpsalm, se Gradual,

Gradue'll, gradvis fortskridande, anordnad 1. skeende.

Gradue'ra (av lat, gra'dus, steg), tilldela en person en akademisk lärdomsgrad. —Gradus—Grammatik

Gradue'rad, person, som erhållit en sådan värdig-het.

Gra'dus, Gradus ad Parna'ssum, se Grad.

Græ'ca, sunt, non legu'ntur, lat. ordspr., eg. det är grekiska, man läser det ej; det är för svårt, man hoppar över det.

Græ'cia, lat, Grekland. — G. ma'gna. Storgrekland.

Græci'sm, se Grecism.

Græ'co mo're bi'bere, lat., dricka på grekiskt vis (d. v. s. först till gudarnas, sedan till sina vänners ära).

Græ'cum a'lbum, lat., exkrement av hundar, förr använt i medicinen.

Græ'cum sunt, etc., sing. av Græca sunt etc. (se d. o.).

Græfes pannsalva, farm., se Unguentum hydrargyri præcipitati albi narcoticum.

Graffage, fr. (1. -a'sj), tekn., en medelst heta plattor företagen tryckning av figurer på tyg.

Graffi'to 1. Sgraffi'to, ital. (av gr. graffia're, skrapa), målark., ett slags väggmålning, varvid väggen grundas svart 1, brun och därefter överdrages rned vitt 1. gult, varefter ristningen verkställes i det ljusa överdraget, som därvid låter den mörka grunden framträda.

Graffk (av gr. gra'fein, skriva), skrivkonst, teckningskonst; sammanfattningen av de grafiska konsterna. —• Gra'fisk, med figurer beskrivande; skrivkonsten beträffande.

— G. framstälhiing, åskådliggörande av statistiska förhållanden genom geometriska storheter (diagram) 1. genom geografiska kartor (kartogram). — G. konst, konsten att framställa 1. mångfaldiga avbildningar genom tryck från en graverad, etsad 1. på liknande sätt bearbetad platta; även gemensamt namn på målning, skulptur och arkitektur,

Grafi'sm, karakteristiskt element i en skrivstil.

Grafi't, miner., blyerts.

Grafodro'm (av gr. gra'fein, skriva, och dro'-mos, lopp), eg. snabbskrivare; mekaniskt redskap, som underlättar skrivning. — Grafodromi', snabbskrivningskonst. — Grafofo'n (av gr. fone', ljud), en konstruktion av fonografen. — Grafologi' (av gr. lo'gos, lära), konsten att av en persons skrivstil sluta till den skrivandes karaktär. Kallas även chirogrammatomanti (se d. o.). — Grafome'ter (av gr. metre'in, mäta), skrift- 1. teckningsmätare, benämning på åtskilliga matematiska redskap.

— Grafosko'p (av gr. skope'in, se, skåda), benämning på en mängd olika apparater med synglas, genom vilka fotografibilder betraktas. — Grafostatfk, syntetisk framställning av statiken. — Grafotypi' (av gr. ty'pos, prägel, bild), framställning av tryckplattor för boktryckarpressen, varvid teckningen på rent mekanisk väg fram-ställes upphöjd (i relief) i härdad krita.

Graft, se Gracht.

Gra'ga's, "Grågås", namn på en isländsk lagsamling från 1200-t.

Grahami't, se Alhertit.

Grahamsbröd (1. grä'äms-), efter en av vege-tarianismens främsta förkämpar, den amerikanske skriftställaren Graham, uppkallat bröd av sammanmalet vetemjöl utan surdeg, salt och kryddor.

Gra'ier, gr. myt., "de gamla", namn på tre döttrar till Forkys, som från födelsen voro gamla och tillsammans hade en tand och ett öga.

Grain, eng. (1. grän), engelsk vikt = 6,48 cg.; som probervikt = karat.

Grain, fr. (1. gräng), korn; kula; pärla; prick. — Grains d'Avignon (1. - davin-jå'ng), se Avignonhär.

Gral, se Graal.

Gra'llæ 1. Grallato'res, lat., pL, zooL, vadarefåglarnas ordning.

Gram (av gr. gra'mma, bokstav), enhet i det metriska viktsystemet = 23,5252 korn. — Dekagra'm == 10 gr. — Hektogra'm = 100 gr. — Kilogra'm = 1,000 gr. — Decigra'm = ^/lo gr. — Centigra'm = ^Aoo gr. — Milligra'm = Viooo gr.

Gram, nord. myt., Sigurd Fåfnesbanes svärd, smitt av dvärgen Regen.

Grama'ner, förvrängning av agremanger, diverse garnering på damdräkter.

Gram-ato'm, fys. kem., det antal gram av ett grundämne, som uttryckes genom atomvikten.

Gra'men, pl. Gra'mina, lat., gräs, gräsart. — Graminö's, gräsrik.

Gra'mina, se Grami'neæ.

Gramine'a, lat. (av grammen, gräs), bot., gräslik. — Graminifo'lia, lat. (av fo'lium, blad), hot., med blad som gräsen. — Gra'-minis, Gra'minum, lat., bot., på gräs.

Grami'neæ, Gra'mina 1. Gramine/er, bot., gräs, växtfamilj tillhörande de angio-sperma dikotyledonerna och omfattande huvudparten av världens gagnväxter.

Gramino'1, farm., höfeberserum (från växt-ätare under höblomningstiden).

Gramkalori', fys., liten kalori (se d. o.), d. v. s. hundradedelen av den värmemängd, som fordras för att höja temperaturen hos 1 gr. vatten från fryspunkten till kokpunkten. Jfr Kilogramkalori.

Gramm., förk. för gramma'ticus. Se Gram-7natiker.

Grammagräs, se Bouteloua.

Grammati'k (gr. grammatike', lat. gr amma'-tica, fr. grammaire), sammanfattning av reglerna för ett språks riktiga talande och skrivande, språklära. — Grammatika'lisk 1. Gramma'tisk, till språkläran hörande 1. därmed överensstämmande. — Gramma-tika'ster, dålig, okunnig språklärare; skol-fux. — Gramma'tiker (lat. gramma'ticus), språkforskare, språkkännare. — Gramma-ti'st, fordom lärare i grammatistiken 1.534

konsten att tala, läsa och skriva riktigt. — Grammatolatri' (av gr. latrei'ein, tjäna, dyrka), bokstavsdyrkan; överdriven aktning för bokstavlig tolkning med åsidosättande av andemenins^en. — Gramma-tologi' (av gr. lo'gos, lära), anvisning till språklärors författande. -- Grammatolo'-gisk, som vidkommer 1. har avseende på grammatologi (se föreg. ord).

Grammati't (av gr. gra'mma, bokstav), miner.y ett mineral, som bildar glasglän-sande aggregat, i synnerhet i kalksten, varvid det stundom framkallar bokstavs-liknande figurationer.

Grammatolatri', Grammatologi', se under Grammatik.

Grammesring (1. grä'ms-), fys.y det av en ringformig järnkärna med spirallindad koppartråd bestående ankaret i den av engelsmannen Gramme konstruerade dy-namomaskinen.

Grammft, miner., ett slags tälj-1. skiffersten.

Grammoce'phaIus, lat. (av gr. gra'mm,a, bokstav, och kefale', huvud), bot, med streck på huvudet (hatten). — Grammopo'dius, lat. (av gr, %)o'dion), hot., med streck på foten.

Grammofo'n, gr., fys., utvecklingsform av fonografen.

Gram-moleky'l, fys., ett antal gram av ett ämne lika med ämnets molekylarvikt.

Grams metod, en metod att färga bakterier vid undersökning.

gran., förk. för gra'num. Se Gran.

Gran, hot., se Picea.

Gran (av lat. gra'num, korn), äldre längdmått = ^/lo decimallinje; liten medicinal-vikt — ^/2o skrupel = ^/m drakma = V4-0 uns = 62 mgr.; vid bestämmandet av guldets finhet = karat; vid beräknandet av silvrets finhet = ^As lod.

Gran 1. Gra'nde, ital. (lat. gra'ndis), tonk., stor.

Gra'na, lat., pl. av Granum (se d. o.).

Granadi'IIolja, se Krotonolja.

Granadi'n, kem., mannasocker, berett av granatträdets saft.

Granadö'r, se Grenadjär.

Gra'na Ke'rmes, farm., kermeskorn. Se Ker-mes. — G. ly'cii, bot, de torkade stenfrukterna av en del Rhamnus-SLrter, av vilka den gula färgen schüttgelb beredes. — G. paradfsi, paradisfrön, fås av växten Amo'mum Melegue'ta, tillhörande fam. Zingihera'ceæ, och nyttjas för att giva brännvin, öl, ättika m. fl. drycker en besk smak. — G. ti'glii = Semina crotonis (se d. o.). — G. Zelim, se Xylopia.

Grana't, miner., en mörkröd, mindre ofta gul, brun 1. grönaktig ädelsten; krigsk., ihålig, med sprängladdning fylld järnkula, som, då den träffar målet, springer i stycken.

Grana'tbrunt, se Grenat soluble.

Granatguano, gödselmedel av torkade, förmalda räkor.

Grana'tkano'n, äldre kanon för granatkastning.

Granatkarte'sch (eng. shrapnel), ihålig artilleriprojektil fylld med bly kulor, som vid projektilens krevad beskriva egna luftbanor.

Granatoe'der, dets. som ikositetraeder.

Granatträdet, bot., Pu'nica grana'tum, tillhörande fam. Myrta'ceæ, är inhemskt i Orienten och planteras i s. Europa. Av de rödgula 1. rödbruna granatäpplenas syrliga, geléartade märg beredes granatvin.

Grana'täpplen, se Granatträdet

Grand, fem. Gr ande, fr. (1. grang, grangd, av lat. grandis, stor), stor, viktig, förnäm.

— G. aumonier (1. grangtåmånie'), stor-allmoseutdelare; fält- 1. skeppspredikant. —• G. a. de France (1. - dö frangs), eg. storallmoseutdelare av Frankrike, förr en av Frankrikes högsta ämbetsmän. Jfr Aumonier. — Grandeur (1. grangdö'r), storhet, makt; ädelmod, högsinthet. — Grand-duc (1. -dy^ck), storhertig. — Grande-duchesse (1. -dysjä'ss), storhertiginna. — Grand merci (1. - märsi'), stor tack. — Grand'-mère (L -mä'r), farmor, mormor. — Grande misère (1. - misä'r), se under Misère. — Grand-oncle(L grangt-å'nkl), fars 1. mors farbror 1. morbror. — Grand-père (1. -pä'r), farfar; morfar. — Grand-seigneur (1. -sänjö'r), en förnäm herre. — Grand'tante (1. -ta'ngt), fars 1. mors faster 1. moster. — Grand prix (1. -pri'), stora priset, första priset vid utställningar; = Grand prix de Paris (L-dö pari'), en världsberömd kapplöpning, som årligen i maj äger rum vid Long-champs nära Paris; det därvid utdelade priset, 100,000 frcs. — Grand prix de Rome (1. - dö rå'mm), stora Rompriset. Se Romerska priset — En grande tenue (1. ang

- töny'), i festdräkt, i full ståt. — La grande nation (L la - nasiå'ng), den stora nationen, benämning som Napoleon I givit fransmännen. — Le grand siècle (1. lö -siä'kl), det stora århundradet, Ludvig XIV: s tidevarv.

Grand (sp. grande), titel för medlem av den högsta spanska adeln. — Grande'za, sp., 1. Grandezza, ital., en grands värdighet; (överdriven) värdighet i låter och skick.

Gra'nde, ital., tönk., se Gran.

Grandere'tis, lat, bot, stornätig.

Grande'zza, se under Grand (sp. grande).

Gra'ndia si pa'rvis assimila're li'cet, lat., om det är tillåtet att jämföra det stora med det lilla.

GrandifIo'ra, -um, lat. (av grandis, stor, och flos, blomma), bot., storblommig. — Gra'n-dis, lat., bot., stor.

Grand-in-folio, fr. (1. grangdängfåliå'), stor allongeperuk.

Grandios (1. -iå's, fr. grandiose, ital. gran-dioso), storartad, präktig. —• Grandio'so, ital., tonk., storartad.Grandissimo—Gratiolosin

Grandi'ssiino, ital., störst; spelt., beteckning för ett sådant spel, där man ovillkorligen skall erhålla alla tricken; även i annat spel taga alla sticken.

Grand jeu, fr. (L grang sjö), tonk., fullt verk (vid orgelspelning).

Grand-mousseux, fr, (I grangmossö'), allmän benämning för de starkt skummande champagnevinerna.

Grand old man, The, eng, {I, the grand åld män), den store, gamle, binamn till den engelske statsmannen Gladstone,

Grand-oncle, grand'tante m. fl., se under Grand, fr.

Grand Opera, fr, (I, grangd åpera'), Stora operan i Paris.

Grand prix, se under Grand.

Grane, nord. myt., Sigurd Fåfnesbanes häst, vilken härstammade från Odens häst Sleipner,

Granilla, sp. (I, -ni'lj-), handelsnamn på ett slags kons joneli.

Grani't (av lat, gra'num, korn), petrogr., en bergart, som förnämligast består av fält-spat, kvarts och glimmer, vilka i kornfor-migt kristalliniska sammanfogningar äro förenade med varandra; även ett slags citronglass, citronvatten med is. Jfr Granito. — Granit gnejs, gnejs med granitstruktur. — Granuli^t, kvarts- och glim-merfattig granitart.

Granfto, ital., halvfrusen fruktsaft, i synnerhet av citroner.

Granmar, namn på nordiska konungar omtalade i Eddan och Ynglingasagan.

Granö, sp. och portug., vikt, gran,

Granofy'r 1. Granofyrisk grani't, petrogr., övergångsform mellan granit och porfyr.

Gransparris, hot., ett namn på Monotropa (se d. o.).

Granu'l, grranulerad (i korn fördelad) metall, särskilt tackjärn.

Gra'nula, lat. (smg. gra'nulum, litet korn), mikroskopiska korn i celler.

Granulatio'ner (av lat. gra'nulum, litet korn), pl., med., vårtlika, vanl. röda, små upphöjningar, som efter några dagar bilda sig på ytan av ett sår, vilket icke omedelbart blivit läkt, utan först efter varbildning och genom ärrbildning. — Granule'ra, förvandla i små korn. — Granulö's, korn-formig.

Granula'tus, -a, lat. {2iV gra'num, korn), hot., med små korn. — Granulo'sus, -a, lat., hot., småkornig.

Granuli't (av lat. gra'nulum, litet korn), petrogr., en finkornig, kristallinisk blandning av fältspat och kvarts med inströdda små röda granater.

Granulo'm, med., svulstlika samlingar av granulationsvävnad utan föreg. sårbildning.

GranuIo'sa, kem., ämne, som jämte cellulosa ingår i stärkelse.

Granulo'sis rubra na'si, med., ofta ärftlig hudåkomma med röda knottror på näsan.

Granulö's, se under Granulationer.

Gra'num, pl. Gra'na, lat., korn, frö. — Gra'-nulum, litet korn, piller. — In gra'nulis, på recept: i små korn.

Gra'num sa'Iis, lat., saltkorn; fig., en smula förstånd. Se Cum granö sa.lis.

Grape-fruit, eng. (1. gräp-fro't), stor, apel-sinliknande frukt av en amerikansk citronform. Se Citrus.

Graphic, T/ie, eng. (1. the gra'ffick), en framstående illustrerad veckoskrift 1 London.

Gra'phis, hot., ett släkte lavar. — G. scrfpta, skriftlav, allmän på slät bark av lövträd.

Graphospa'smus, med., skrivkramp.

GraptoIi'ter (av gr. grajein, skriva, teckna, och Wthos, sten), eg. stenar med naturliga teckningar; paleont, en fossil djurgrupp, som tillhör hy dr oidéerna (se Hydroided).

Grassa'tim, se under följ. ord.

Grasse'ra {lat. grassa'ri), stryka omkring; gripa omkring sig, härska; rasa (om farsoter). — Grassatio'n, överhandtagande, härskande. —• Gå grassa'tim, på forna dagars studentspråk: föra oväsen på gator, vägar och stigar. Jfr Gas sa tim.

Grasstree-harts (1. gasstri'-), dets. som Akaroidharts (se d. o.).

Gra'tia, lat. (av gra'tus, angenäm), ynnest, gunst, nåd; tacksamhet; tack; behag. — G. gra'tiam pa'rit, gåvor och gensråvor eröra vänskapen längst; den ena tjänsten är den andra värd. — Ex me'ra grratia, av e-unst och nåd. — Gratia'1, nådegåva, be-löninsr, förärinpr, tacksamhetsskänk; även avlöning. — Gratialfst, person, som åtnjuter g-ratial, persionär. — Gra'tias (med underförstått a'qo), jag tackar, tack; bön, som i klostren läses efter måltiderna. — Gratias quam ma'ximas, största tack! hjärtligaste tack! — Gratifice'ra, ersätta, giva nådegåva. — Gratifikatio'n, skänk, nådeoråva, ersättning för gjorda tjänster. — Gra'tis, av ynnest; för intet, till skänks. —• Gratfst 1. Gratui'st, person, som utan avp-ift erhåller undervisning i en skola; i allm. en person, som erhåller nåsfonting för intet. — Gratiö's = Graciös (se under Grace), — De'i gratia, "med Guds nåde".

Gra'tia proba'tum = Tillydroppar (se d. o.).

Gra'tias, Gratifikatio'n m. fl., se under Gratia,

Gra'tie, se Grace,

Gra'tier, se Gracer och Chariter,

Gratin, fr. (I, -tä'ng), kokk,, maträtt av kött, fisk 1. vegetabilier, som hackats och inbakats. — Gratine'ra, anrätta gratin.

Gratfola officina'lis, hot., jordgalla, en till fam. Persona'tæ hörande, i s. och mell. Europa förekommande Ört, som, torkad, utgör den officinella He'rha grati'olæ.

GratioIosi'n, farm., glykosid ur Gratiola officinalis (se d. o.) med häftigt avförande536

verkan. — Gratioli'ii, en overksam glyko-sid ur samma växt.

Gra'tis, Gratiö^s m. fl., se under Gratia.

Grattoir, fr. (1. grattåa'r), skavjärn, verktyg, som användes vid mezzotintogravyr.

Gratu'itus, lat. (av gra'tia, gunst, nåd), kostnadsfri. — Gratu'ita me'nsa, fri kost. — Gratuite't, oförskyld nåd. — Gratu'ito, gratis, kostnadsfritt.

Gratule'ra {lat. gratulaWi), lyckönska, prisa lycklig. — Gratulatio'n, lyckönskan. — Gratula'nt, lyckönskare. — Gratulato'risk, lyckönskande.

Grau, theurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum, ty., grå, dyre vän, grå är all teori, men livets gyllne träd är grönt. ("Fausf' av Goethe.)

Grav {lat. gra'vis), tung, svår, besvärlig. — Grav 1. Gra'vis, språkv., en viss tonhöjd, då man ej sänker rösten utan talar med normal grundton; det tonfall, där slutstavelsen ligger högre på tonskalan, än den närmast föreg.;

namn på ett bitecken (".), som anger att en vokal har ett visst uttal. Jfr Grav accent (under Accent) och Accent grave (under Grave, fr.).

Grava'men, lat., pl. Grava'mina, besvärlighet, besvär; felsteg; besvärande omständighet. — Grava'ntia, pl., besvärande 1. misstanke väckande omständigheter. — — Grava'tus, misstänkt, tilltalad. Jfr Gravera (av lat. grava're).

Gravanden, zool., se Tadorna.

Gravate'na, se Rocuna.

Gravatio'nsbevis (se Gravera [av lat. [-grava're"]-] {+gra- va're"]+}), jiir,, offentligt intyg om huruvida och till vad belopp en egendom är behäftad med skuld (intecknad).

Grave, fr. {1. grav), allvarlig, värdig. — Accent grave, fr. {L acksa'ng grav), språkv., tecken som, anbragt över bokstaven e (è), anger, att denna skall uttalas som ä. Jfr Grav accent (under Accent).

Gra've, ital., tonk., allvarsamt, långsamt, högtidligt.

Grave'do, med., snuva.

Gravenstein, en art äpple; ett slags av äpplen förfärdigad läskedryck.

Grave'oIens, lat., starkt luktande.

Grave'ra (av lat. grava're),'besY'àYB,, trycka; göra skyldig, belasta; taga 1. låta taga inteckning i något. — Graverad, belastad med intecknad skuld. — Graverande, försvårande (t. ex. omständigheter). Jfr Gravamen och följ. ord.

Grave'ra {fr. gräver, av ty. gråben, gräva), med verktyg av stål utgräva 1. rista teckningar 1. skrift på en yta av metall, trä, sten o. d. — Gravy'r, förenämnda arbete; resultatet av detsamma. — Gravö'r, person, som utför dylikt arbete.

Graves, fr. {1. grav), ett slags Bordeauxvin från distriktet Graves.

Graves^ska sjukdomen, se Basedowska sjukdomen.

Gravfetblad, bot., se Sedum.

Gravi'd, Gra'vida, lat. (av gra'vis, tung), med., havande. — Gravi'ditas extra u'te-rum, utomkvedshavandeskap. — Gravidi-te't, havandeskap.

Gravidi'n, farm., medel mot kräkning under havandeskap. Extrakt på färsk tång.

Gravime'ter, se under Gravitation.

Gra'vis, se Grav., språkv.

Gravitatio'n, mek., tyngd, tyngdkraft; den egenskap hos materien, att varje molekyl attraherar varje annan i direkt förhållande till sin massa och omvänt till det ömsesidiga avståndets kvadrat. — Gravi-te'ra, en på gravitationen beroende strävan att närma sig en annan kropp; luta åt, gå till mötes. — Gravite't, tyngd; allvarsamhet; vikt; värdighet; tonk., djup. — Gravi-te'tisk, allvarsam, högtidlig; tillgjort viktig 1. värdig. — Con gra vita, ital., tonk.,meå allvar; värdigt. — Gravime'ter, /2/s.,tyngd-vägare; sänkvåg, areometer (se d. o.).

Gravo'r, se Smäck och Grav or.

Gravpäll, se Päll.

Gravvitne, nord. myt., en av de ormar, som gnaga på asken Yggdrasil.

Gravy'r, GravöV, se under Gravera.

Gra'zia, ital. {lat. gra'tia), behag. — Con grazia, tonk., med behag, älskvärt. — Grazioso (Z. -å'så), behagligt, täckt.

Gré, fr., vilja, nyck; fri vilja. — Bon gré, mal gré {1. bång -, mall -), med godo 1. ondo, med lock 1. pock.

Great, emg. {1. gret), stor. — G. attraction {1. - attra'ksjön), eg. stor lockelse; säges i synnerhet om teaterstycken med stor dragningskraft. — G. Britain {1. - brittn), Storbritannien. — G. charter {1. - tja'rtör) — Magna charta (se d. o.). — G. Eastern {1. - i'störn), en engelsk jätteångare, byggd 1854—58. — G. Salt Lake City (Z. -sålt läk si'tti). Stora salt sjöstaden, mormonernas huvudstad i Utah.

Grec, fem. Grecque, fr. {1. gräck), grekisk; även grek, grekinna. — A la grecque, eg på grekiskt sätt; konstt., ett ornament, vanl. i form av band, brutna i räta vinklar.

Grecaglia {1. -ka'lja), ett sött vin från trakten av Vesuvius.

Greccho, ital. {1. grä'kkå), sött italienskt vin.

Greci'sm (av lat. Græ'cia, Grekland), grekiskt talesätt, nyttjat i ett annat språk än det grekiska. — Grecite't, grekiska språkstudiet, grekisk språkform.

Gredeli^n 1. Grideli'n (av fr. gris de lin, linblomsfärg), violett.

Greenbacks, eng. {1. gri'n-), eg. "grönryggar", nordamerikanska sedlar gående med tvångskurs (från 1861 i rörelsen). Namnet givet med anledning av papperets färg.

Green baize (Z. grin bäs) 1. Green curtain {1. - kö'rtän), "gröna skynket", ridån på en engelsk teater, som enl. traditionen förr alltid var grön.

Greenheartträ {1. grinhat-), se Nectandra.

Greenhorn, eng. {L grinhårn), nybörjare, "gröngöling", amerikansk benämning på nykomlingar till staterna, lätta att lura.

Greenocki't (1. grin-), miner., ett sällsynt mineral, som består av svavelkadmium.

Greenpark, eng. {1. grinpark), en promenadplats i London.

Greenroom, eng. (1. grinrom), eg. gröna rummet; skådespelarefoyern vid engelska teatrar, s. k. emedan urspr., en lövsal tjänade detta ändamål.

Greffier, fr. {1. grefie'), stadsämbetsman 1. vid domstol anställd tjänsteman, kanslist, registrator.

Gregari'ner (av lat. grex, gen, gre'gis, hop), zool., med., parasitiskt levande, mikroskopiskt små organismer, som leva i flera däggdjurs lever, tarmar, njurar m. m. och även i människans hår.

Grega'tim, lat. (av grex, hop), hoptals, skocktals.

Gre'ger 1. Gre'gor, mansnamn, förk. av Gregorius (se d. o.).

Gre'ge-silke, fr. {1. gräsj-), Grèze-silke, upphasplat råsilke; med florettsilke hopspunnen kamull.

Grégoire (/. gregåa'r), franskt mansnamn = Gregorius (se d. o.).

Gregoria'nska kalendern 1. Nya stilen, införd år 1582 av påven Gregorius XIII och numera antagen i de flesta civiliserade länder, skiljer sig från Julianska kalendern (se d. o.) förnämligast genom en noggrannare bestämning av årets längd som fastställts till 365,2425 dagar. — G. sången, den genom påven Gregorius I (enl. somliga forskare Gregorius II 1. Gregorius III) lagbundna och reglerade ritualsången inom den kristna kyrkan. Den utgör ännu i dag grundvalen för den katolska kyrkosången.

Grego'rius, grekiskt mansnamn (av grego-re'in, vaka), den vaksamme. Buret av sexton påvar. Motsvarar kvinnonamnet Gre-go'ria och Gregori'na.

Greift nur hinein in's volle Menschenleben, ty., grip in uti det fulla mänskolivet. ("Faust" av Goethe.)

Gre'ip, nord. myt., en av Heimdalls nio mödrar; en av jätten Gerröds döttrar.

Greisen, petrogr., bergart, uppkommen genom kemisk omvandling av granit 1. gnejs.

Grekerne, vitter sällskapsorden i Stockholm vid slutet av 1700-t.

Grekiska elden, en i medeltidens krig brukad brinnande vätska av okänd sammansättning.

Grekiska kyrkan 1. Grekisk-katolska kyrkan,

den kristna kyrka, som grundar sin lära, sin kyrkoförfattning och sina kyrkobruk på de sju första ekumeniska koncilierna. Förkastar läran om påvens överhöghet och många andra av den romerska kyrkans trossatser. Jfr Romersk-katolska kyrkan.

Grekiskt kors, ett kors med fyra lika långa, i rät vinkel ställda armar (den grekiska kyrkobyggnadens grundform).

Greklands sju vise, Bi'as, Chilon, Kleo'hulos, Peri'andros, Pittako's, Solon och Thales, levde under perioden 620—548 f. Kr. Framställde vishetsregler i gnomer (se d. o.).

Grekoma'n (av gr. mani'a, raseri), person, som svärmar för allt grekiskt. — Gr eko-mani', vurm för allt grekiskt.

Grell, ty., gäll (om ljud); bjärt, avstickande (om färger).

Grelot, fr. {1. grelå'), "bjällra"; kulgaller, snörmakeri med överspunna runda kulor i kanten.

Gre'mium, lat., sköte, mittparti. — Gremia'le,

duk, varmed en katolsk biskop, när han under gudstjänsten sitter på sin ämbets-stol, höljer skötet.

GrenadieV, se Gr enad j är.

Grenadi'lla, tekn., namn på veden av Passi-flo'ra {coeru'lea) från Västindien.

Grenadilleträ (Z. -di'll-), mörkt, hårt och tungt träslag av Dalhe'rgia melano'xylon i tropiska Afrika. Kallas även Senegal-ehenholts och Kongoholts.

Grenadi'n {fr. grenadine), en tunn sidenvävnad.

Grenadi'n, kem., gula tjärfärgämnen (akri-dinf ärgämnen).

Grenad j är, fr., krig sk., urspr. soldat, som kastade granater; elitsoldat.

Grenage, fr. (1. gröna'sj), tekn., glänsande, kornig förgyllning, i synnerhet på delar av ur. — Grenaille {1. -a'j), kornig metall. — Grènetis (/. gränöti'), den korniga, krusiga randen på mynt.

Grenat soluble, fr. (1. gröna' sålly'bbl) 1. Grana'tbrunt, tekn., fenylpurpursyrat kalium, som i färgerierna nyttjas i st. f. or sel j.

Grenbingel, bot., se Mercurialis.

Grenele'ra (fr. greneler), tekn., bereda läder så, att det blir knottrigt.

Gre'ner, inv. i Grenland, en del av Bratsberg fylke i Norge.

Greneti'n {fr. grénétine), ett slags renat lim.

Gre'netis, se under Grenage.

Grenets stapel {1. grönä's -), fys., ett slags galvanisk stapel.

Grenetter, ett färgämne = avignonhär (se d. o.).

Grenrör, hot., se Calamagrostis.

Grep, nord. myt., en av jätten Gerröds döttrar. Se Greip.

Greshams lag {1. gre'sjöms -), nationalekonomisk lag, som utsäger att "gott mynt fÖr' drives av dåligt mynt".

Gre'ssvin, en sorts vin från Gresse vid Würz-burg.

Gre'tchen, tyskt kvinnonamn, dimin. av Margareta (se d. o.); Gretchen är den kvinnliga huvudpersonen i Goethes "Faust".

Gretna-Green, eng. (1. -grin), by i skotska538

grevskapet Dumfries, nära engelska gränsen. Förr en tillflyktsort för personer, som önskade ingå äktenskap utan giftomans samtycke, något som, på grund av den i Skottland gällande kanoniska rätten, där lät sig göra utan vidare formaliteter.

Grève, fr. (L gräv), jämn och sandig strand-plats. — Grèveplatsen, gammalt namn på torget framför stadshuset i Paris (förr av-rättsplats).

GrevHlea, bot., artrikt australiskt träd- och busksläkte av fam. Protea'ceæ. — G. ro-bu'sta, ett i hemlandet ända till 50 m. högt träd, odlas ofta som prydnadsträd.

Grey beards, eng. (1. grä börds), "gråskägg" = Bartmännchen (se d. o.).

Greyhounds, eng. (1. gre'haunds), ett slags vinthundar, som användas vid de engelska hetsjakterna på hare.

Greys, eng. (1. gre'is), "gråvaror", oblekta bomulls- och linnevaror.

Gre'yserkäse, ty., Schweizerost, som tillverkas i kantonen Freiburg.

Grèze-silke, se Grège-silke.

Grhyasu'tra (1. grihja-), sanskr., "husregler", de sutratexter, som handla om de ceremonier i den indiska offer religionen, vilka skola utföras vid hemmets härd.

Grid, nord. myt., en jättekvinna, som var moder till Vidar, Odens son.

Grid 1. Grud, nord. fornk., lejd, utlovad för något särskilt tillfälle.

Gridelfn, se Gredelin.

Griffel (av fhty. grifil, av lat. graphi'olum), skrivstift av lerskiffer för skrivning på skiifertavlor.

Griffioer, Samboer 1. Cabroer, avkomlingar av negrer och mulatter.

Griffon, fr. (L griffå'ng), ett slags sträv-hårig engelsk hund, mycket använd vid hönsjakt.

Griffonage, fr. (1. -fånna'sj), kludderi, oläslig skrift, kråkfötter. — Griffone'ra, klottra, kludda, sudda ner. — Griffonneur (1. -ö'r), klottrare, kluddare; dålig skriftställare.

Grilje'ra, se Grill. — Griljerad loge, teaterloge 1. kyrkbänk med galler, som gör att man kan se utan att bliva sedd.

Grill (fr. gril), även Grill-room (1. -rom), eg. halster; restaurang, där kötträtter halstras i gästens åsyn. — Grilie'ra (fr. griller), steka på halster, halstra; steka med ägg och rivet bröd. — Grillianne, 1890-talsbenämning för snobb, sprätt, en sådan, som besökte grillrummen. Se vid. under Grille.

Grille, fr. (1. grij), galler. — Grilie'ra (fr. griller), förse med galler. Se vid. under Grill. — Griljerad loge, se Griljera.

Griller (sannolikt av ital. grillo, svrsa), underliga inbillningar, "fluga". — Grill-fångare, person med griller. — Grill-fängeri, sysslande med griller.

Grilljanne, Grillroom, se Grill.

Grima's (fr. grimace, av fornnord. gri'ma, hjälm, ansiktsmask), ansiktsförvridning; sur min; grin. — Grimase'ra, göra grimaser. — Grime'ra sig, måla skrynklor 1. andra drag i ansiktet för att framställa en roll på scenen.

Gri'mhild, fornnord. sag., konung Gjukes maka, som genom en trolldryck förmådde Sigurd Fåfnesbane att glömma Brynhild och äkta Gjukes dotter, (iudrun.

Grimmska lagen, språkv., lagen om den kon-sonantiska Ijudskridningen i urgermanskan.

Gri'mner, den förklädde, ett av Odens tillnamn. — Grimnesmål, en av sångerna i Eddan, där Oden uppträder under namnet Grimner.

Grinde'lia, bot., kaliforniskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ. — G. glutino'sa, ger ett kraftigt "sårläkande" medel. — G. ro-bu'sta, gumplant, användes som expec-torans.

Grindtran, erhålles av Grindvalar (se d. o.).

Grindvalar, zooi. ett släkte tandvalar, Glo-hice'phaliis.

Gringoire, fr. (1. gränggåa'r), fransk satiriker och dramatiker (d. omkr. 1538), mest bekant genom V. Hugos framställning i romanen "Notre-Dame" och Th. Banvilles enaktare "Gringoire".

Grip (gr. gryps, lat. gryps 1. gry'phus), ett fabeldjur med kropp av ett lejon samt en örns vingar och näbb. Nyttjas bl. a. som heraldisk figur.

Gri'pispa', "Gripers spådom", en eddadikt om, volsun garna.

Griporden, mecklenburgsk orden.

Grippe, fr. (1. gripp, ital. influenza), med., allmän sjukdom med katarr i digestions-och respirationsorganen, feber och kraft-nedsättning. Se vid. Influensa.

Griquas 1. Baastards, kallas i Sydafrika av-komlingama av holländska boers (se d. o.) och hottentottslavinnor.

Grisaille, fr. (1. grisa'j), målark., grått i grått. — Grisaille-fönster, ett slags i enkla färger (svart, vitt, brunt) målade glasfönster.

Grise'a, lat., bot., grå. — Gri'seo-cy'aneus, lat., bot., gråblå.

Griselbjörn, dets. som Grislybjörn (se d. o.).

Griselda, se Grisilla.

Grise'ldis, astr,, en av småplaneterna.

Grise'tt (fr. grisette, av gris, grå), urspr. namn på grått, grovt tyg; sedermera, i synnerhet i Paris, beteckning för en ung, från de obemedlade folkklasserna härstammande flicka, en sömmerska, mode-handlerska, blomsterförsäljerska o. s. v., som, utan att vara gift, levde tillsammans med en ung man, vanligtvis en student 1. kontorist.

Grisfila 1. Grise'lda, hjältinnan i en av medeltidens mest rörande sagor.

Grislybjörnen, Grizzlybjörnen 1. Gråbjörnen,

zooL, en fruktad nordamerikansk björnart, Vrsus horri'bilis.

Griso'l, kem., rostskyddsmedel av i fernissa utrörd blandning av aluminiumsilikat och zinkoxid.

Grisonna'd (fr. grisonnade), eg. språket i schweiziska kantonen Grisons 1. Graubün-den; rotvälska.

Grisoutin {L grissotä'ng av fr. grisoii, gruv-gas), ett slags gelatindynamit med hög halt av ammoniumnitrat, använt som säkerhetssprängämne.

Grissel 1. Grissla, brödspade.

Grits, eng., gryn; särskilt amerikanska majsgryn för bryggeriändamål.

Grivele'rad (av fr. grive, trast), grå- och vit-spräcklig.

Grive'nnik, Grfvna, ry., ett 10-kopekstycke = omkr. 30 öre.

Gro'a, nord. myt., en trollkunnig vala, som av sin son uppväcktes ur dödssömnen (deras samtal skildras i kvädet Gro-g ålder); även namn på den jättinna, som förgäves sökte draga ut ett stycke av Rungnes stenklubba ur Tors huvud.

Groat, éng. (1. gråt) engelsk silvermynt = 4 pence = 30 öre.

Grobia'n (av ty. grob, grov, plump), rå människa; grovhuggare.

Groda, zooL, se Rana.

Grodbett, bot., se Hydrocharis.

Grodblad, bot. (enl. Fris groblad, av isl. groeda, läka), se Plantago.

Grodd, bot., förlängningen av rotämnet vid ett frös groning.

Groddbräcka, bot., se Saxifraga.

Groddknoppar, bot., med upplagsnäring fyllda knoppar, som lossna från moderplantan och utveckla sig till självständiga individer.

Grodnate, bot., se R. aquatilis.

Grodor, zooL, en kräldjursfamilj, Ra'nidæ. Se Rana.

Grodperspektiv, konstt., ett perspektiv, där åskådarens öga befinner sig snett under föremålet.

Grodpilört, bot., se Polygonum.

Grodsvulst 1. Ra'nula, med., svulst i spott-körtlarna under tungan.

Groene kaas, holl. (1. gro'ne -), grön- 1. Texlerost.

Gro-galder, se Groa.

Grogg (eng. grog), dryck av rom och kallt vatten, med 1. utan socker, uppkallad efter en engelsk amiral vid nam.n Vernon, vilken skall hava varit den förste, som gav de till hans flotta hörande skeppsbesättningarna rom uppblandad med vatten i st. f. oblandad. Vanligtvis brukade han gå klädd i en rock av kamelott (grogram) och fick därför av de förtörnade matroserna spenam-net OZc? Grog (gubben Grogg).

Grog^, eng. (1. grå'ggi), sportt., ay ett hårt slag tillfälligt förvirrad boxare.

Grogne'ra (1. grånj-, fr. grogner), knota, brumma, visa missnöje. — Grognö'r (fr. grogneur), brumbjörn, tvärvigg. Samma betydelse hava Grondera, och grondör.

Gromatfk (av lat. gro'ma, lantmätareinstrument) , fältmätningskonst, särskilt konsten att utstaka och befästa ett fältläger. — Groma'tici, pl., lant- och fältmätare i det gamla Rom.

Gronde'ra (1. grångd-, fr. gronder) och Gron-dö'r, fr. grondeur), se Grognera.

Groom, eng. (1. grom), ridknekt.

Groppi't, miner., en omvandlingsprodukt av cordierit.

Gros, fem. Grosse, fr. (1. grå, grås, mlat. gro'ssus), tjock, stor, grov; största delen, det förnämsta 1. huvudsakligaste. Användes, med tillägg av vissa ortnamn (se nedan), att beteckna vävnader av siden 1. halvsiden. — Gros d^armée (1. - darme'), krigsk., huvudstyrkan av en truppavdelning. — En gros (1. ang -), i stort. — Gros de Naples, Gros de Tours (1. - dö napl, - dö tor), ett slags sidentyg från Neapel 1. Tours.

Gros, ett slags silkesrips.

Gro'schen, tyskt mynt = 10 Pfennige = ungefär 9 öre. Jfr Grosso.

Gross (av ty. gross, stor), tolv dussin av vissa handelsvaror; även en större mängd varor. — Grossaventu'r-handel (ital. aven-tura grossa), handelst., det slags handel, varvid någon mot hög ränta upplånar pengar och för dessa inköper varor, vilka han sedan själv avsätter på avlägsna orter utan kommissionär 1. mäklare. Misslyckas aifären, återfår långivaren ej sina pengar, utan har sin enda säkerhet för lånet i de inköpta varorna. — Grosshandel, handel i stort.)(Minuthandel. — Grosshandlare, Grossfst 1. Grossö'r, person, som driver grosshandel.)(Minuthandlare.

Grosse'ss (fr. grossesse, av gros, lat. gro'ssus, tjock), med., havandeskap. — G. nerveuse, fr. (1. gråsse'ss närvö's), inbillat havandeskap, men med flera symtom av verkligt. Ett symtom av hysteri.

Gross, gross und abscheulich, ty., stor, stor och avskyvärd. (Lessing.)

Grosshandel m. fl., se under Gross.

Grossi'st, se under Gross.

Gro'sso, ett italienskt och spanskt skiljemynt, varav namnen Groschen och Grot (se d. o.) uppkommit.

Gro'sso mo'do, förk. gr. m., lat., på recept: grovt stött 1. skuret.

Grossula'r, miner., färglös, grön 1. hyacint-röd kalklerjordsgranat. Den vackert röda varianten användes till smycken under namnet Hyacint (se d. o.).

Grossö'r, se under Gross.

Grosvenor hous, eng. (1. gråVennör haos), hertigens av Westminster Londonpalats med ryktbara konstsamlingar.540

Grot, gammalt nederländskt och lågtyskt silvermynt = 3,7—4,2 öre. Jfr Grosso,

Grote'sk (ital grotte'sco, fr. grotesque), eg. som är från grottorna, benämning på underjordiska rum i utgrävda villor och bad från det gamla Rom, där man upptäckt antika väggmålningar; konstt., stilarten i dessa väggmålningar, i vilka ofta ingingo fastastiska djur och växtformer, varför ordet senare fått betydelsen vanställd, onaturligt överdriven, underlig, sällsam, löjlig; en boktryckarstil. — Grote'sker, pL, alster av grotesk ornamen-tik; vanställda, onaturligt överdrivna figurer. Jfr Arabesk.

Grothft, miner.y järnhaltig titanit.

Grotte, nord. myt., en kvarn, som tillhörde konung Frode i Danmark och drogs av trälinnorna Fen ja och Men ja. — Grottekvarn, efter Grottesången upptagen benämning på vår tids industrialism och hänsynslösa utsugning av människors arbetskraft. — Grottesången, berömd dikt av Viktor Rydberg.

Grotte'sk, se Grotesk.

Grouse, eng. (1. graus), moripan, Lago'-pus sco'ticus.

Groves stapel (Z. gråvs -), fys., ett slags gal-vanisk stapel.

Gro'znyj, ry., "den förskräcklige", urspr. folkets binamn på ryske tsaren Ivan IV.

Gru'bber, eng., "grävare", ett slags harv (jordbruksredskap).

Grud, se Grid, nord. fornk.

Gru'idæ, zooL, fågelfamiljen Tranor. Se Grus.

Gruina'les, bot., växtordning tillhörande de choripetala dikotyledonerna, omfattande familjerna Oxalida'ceæ, Lina'ceæ, Gerania'ceæ, Balsamina' ceæ och Tro-pæola'ceæ.

Gru'mmium, astr., stjärna i stjärnbilden Draken.

Grumö's, ny lat. (av grii'mus, hög, klump), tjock, klumpig.

Grundacko'rd, tonk., kallas i allm. varje ej omvänt ackord.

Grundbas, tonk., se Fundamentalbas.

Grundharmoni', tonk., dets. som Grundackord.

Gr undre ga'ler, jur., sådana kronans höghetsrättigheter, som angå rätt till ägande av jord 1. jordränta.

Grundriss, ty. (Z.grond-), grundritning, plan, disposition; överblick.

Grundton, tonk., den lägsta tonen i en tonart 1. ett grundackord.

Grundtvigianfsm, ett efter dansken N. F. S. Grundtvig uppkallat religiöst och politiskt parti. — Grundtvigia'ner, anhängare av grundtvigianismen.

Grupp (fr. groupe, ital. groppo), konstt., sammanställningen av föremål, så förenade, att ögat uppfattar dem på en gång;

samling, flock, klunga. — Gruppe'ra, sammanställa i en grupp, ordna till ett helt.

Gruppe'tto, ital, tonk., dubbelslag, tecknas

CD,

Grus, astr., stjärnbilden Tranan på s. hemi sfären.

Grus grus, zool., tranan.

Grusbräcka, bot., se Saxifraga.

Gru'sier 1. Grusi'ner, den ryska benämningen på inbyggarna i Georgien (Gru'sien). — Gru'siskan, det georgiska språket.

Grusnejlika, lat., se Gypsophila.

Grusslok, bot., se Melica.

Gruvkompass, ett för malmletning avsett instrument med en fritt svängande magnetnål.

Gruvstigare, se Stig are.

Gruyère, fr. (1. gruiä'r), ett slags Schweizer-ost från en by av samma namn i kantonen Freiburg.

Gryfi'tkalk, paleont., kalk, som innehåller skalen av den med vanliga ostronet besläktade Gryphæ'a arcua'ta.

Gryfsa, svedjekratta, kvistig granstör, varmed jorden uppbökas i ett svedjeland före sådden.

Gry'ller (av gr. gry'llos, gris), karikatyrbilder, t. ex. på antika gemmer, fantastiskt sammansatta av människo- och djurdelar.

Grymtoxen, zool., se Bos.

Gründer, ty. (1. gry'nn-), "grundare", upphovsman till industriella företag (aktiebolag o. d.), med bibetydelse av svindlare.

Gryne, bot., ett svenskt namn på arter av släktet Glyceria (se d. o.).

Gry'phia, astr., en av småplaneterna.

Grypho'sis, gr. (av gry'pos, krökt), med., en kloartad utväxning och inböjning av naglarna vanligtvis i följd av skrofulösa anlag.

Gryt, jaktt., benämning på de hålor, i vilka rovdjuren ha sina bon 1. tillflyktsorter.

Grytsten, miner., tälj sten.

Gråal, bot., se Alnus.

Gråbak, nord. myt., en av de ormar, som gnaga på asken Yggdrasil.

Gråben, folklig benämning på vargen.

Gråbinka, bot., se Erigeron.

Gråbjörnen, zooL, se Grislybjörnen.

Gråbo, bot., se Artemisia.

Gråbröder, medlemmar av Franciskanorden.

Gråda, provinsbenämning på uppåt ofarbar fors i en älv.

Grådådra, bot, se Alyssum.

Gråfibla, bot., se Hieracium.

Gråfläcksjuka, bot., se Cladosporium.

Grågumman, bot., se Pisum.

Grågåsen, se Gragas.

Grågåsen, zool., A'nser a'nser, är stamformen för tamgåsen.

Gråhajen, zooL, Ga'leus ga'le2is, förekommer stundom vid västkusten.

Gråmynta, bot., se Mentha.

Grånagelört, bot., se Draba.

Gråsejen, zooL, se Gadus,Gråsiska—Guanin

Gråsiska, zool, se Acanthis,

Gråsparven, zool.y Passer dome/sticus (Frin-gi'lla dome'stica), är en av våra vanligaste finkfåglar.

Gråsäl, zool.y se Halichærus,

Gråtruten, zooL, se Larus,

Gråverk, skinn av vintertid skjutna ekorrar.

Gråvide, bot., se Salix.

Gråärt, bot., se Pisum.

Gräfta, finlandssvenskt ord för jordhacka.

Gräsa, säges en kula göra, som vid avskjut-ningen studsar mot marken och därefter fortsätter sin rörelse.

Gräsand, se Anas.

Gräsgäld, avgift till kronan för rätt till bete och höbärgning på ödehemman.

Gräshoppor, zooL, en insektordning, Salta-to'ria.

Gräskar, bot., se Cucurbita.

Gräslök, bot., se Allium.

Gräsnate, bot., se Potamogeton.

Gräsnejlika, bot., se Armeria.

Gräsolja erhålles av Andropogon-SiYteY.

Grässnultran, zooL, se Centrolabrus.

Grässtjärnblomma, bot., se Stellaria.

Grästräd, bot, se Xanthorræa.

Gräsänka, urspr. vanärad kvinna 1. änka efter hängd man; numera benämning på hustru, vars man är bortrest. —• Gräs-änkling, nybildat ord för make, vars hustru är bortrest.

Grävlingar, zooL, en familj mårdartade rovdjur, Me'linæ. — Grävlingen, zooL, Me'les me'les (M. ta'xus). Skinnen {ty. Dachs-felle, eng. Badge's skins, fr. Peaux de blaireau) användas till jaktväskor, rens-lar m. m.

Gröe, bot., se Poa och Puccinellia.

Gröna brigaden 1. Skotska brigaden, en av Gustav II Adolfs infanteribrigader.

Grönalger, bot., en grupp alger, Chlorophy'-ceæ.

Gröner, se Groner.

Grönfinken, zool., ChWris chWris, i s. Sverige allmän finkfågel.

Gröngölingen, zooL, se Picus.

Grönhirs, bot., se Setaria.

Grönknavel, bot, se Scleranthus.

Grönkulla, bot, se Cæloglossum.

Grönkål, bot, se Brassica.

Grönlandsfalken, zool., se Falco.

Grönlandssälen, se Phoca.

Grönlandsvalen, zool., en bardval, Balæ'na mystice'tus, lever numera i ringa antal kring Grönlands kuster.

Grönsiska, zool., se A canthis.

Grönskära, bot, se Bidens.

Grön starr, se Glaukom.

Grönsten, petrogr., gemensam benämning för mörka, oftast grönaktiga amfibol- och pyroxenförande bergarter.

Grön vide, bot, se Salix.

Grötmyndig (av lågty., grötmündig, stor i munnen), uppblåst, dumdryg.

g. st., i årsbestämningar förk. för gamla stilen.

G-sträng, tonk., fjärde strängen på violin, den tredje på alt och violoncell, den första på kontrabas.

G. T., förk. för Gamla Testamentet.

G. T., förk. för lat. Ge nio tutela'ri, (helgat) åt skyddsanden.

gtt. 1. gutt., på recept förk. för guttæ, droppar.

Guachichiles {1. goatjitji'les), stam av det nordligaste mexikanska urfolket.

Guahi'bo, indianstam i Orinocos källområde.

Guaimas, se Guaymas.

Guaja'cum, bot, farm., ett västindiskt trädsläkte, tillhörande fam. Zygophylla'ceæ. Användes i medicinen. — Guaja'kemul-sio'n, Emu'lsio guaja'ci, består av guajak-harts, gummi, socker och pepparmynt vatten. —

Guajakharts, ResVna guajaci, ett av guajakved erhållet harts, vilket brukas mot syfilis och gikt. — Guajako'!, kem., en starkt ljusbrytande, färglös vätska, som luktar likt Perubalsam. Den bildas vid torr destination av guajakharts och förekommer även i bokträtj ära. — Guajakolkar-bona't 1. Duota'l, kolsyreester av guajakol, har försökts mot tuberkulos och som tarmdesinfektionsmedel. — Guajaktinktu'r, Ti%ctu'ra guajaci ammoniaca'ta, beredes av guajakharts, kaustik ammoniak och sprit. — Guajakved 1. Pockenholts, Li'g-num guajaci, kärnveden av grövre grenar av Guaja'cum officinale. Brukas mot gikt och syfilis.

Guaja'vaträdet, bot, Psi'dium Guaja'va, tillhörande fam. Myrta'ceæ, odlas allmänt i de tropiska länderna för sina välsmakande, päronformiga 1. äppleliknande gula 1. gröna frukter.

Guajiros {1. -sji'ros) en sydamerikansk stam i Columbia.

Gua'ko, bot, se Mikania.

Guala 1. Gwala, namn på en folkklass inom provinserna Bengalen och Orissa.

Gualaches (Z. -la'tjes), en sydamerikansk stam.

Guama'res 1. Guama'nes (/. goa-), stam av Mexikos urfolk.

Guamu'l, zool., en chilensk hjortart, Ce'rvus chiWnsis.

Guana'con 1. Huana'con, zool., ett i Sydamerika förekommande lamadjur {La'ma huana'chus), stort som en kronhjort.

Guanajuatit (L-sjoati't), mmer., selenvismut-glans.

Guanas {1. goa'nas), indianstam i brasilianska staten Måtto Grosso.

Guancas, en sydamerikansk folkstam, bosatt i det inre av Peru.

Guancher (Z. goa'ntjer), urbefolkningen på Kanarieöarna.

Guanes {1. goa'nes), muisca-stam i Colombia.

Guani'n, kem., ett av kol, väte, syre och kväve sammansatt ämne, som utgör den vikti-viktigaste beståndedelen i guano (2-amino-6-oxipurin).

Guanit, *miner.*, ett bl. a. i guanolager förekommande vattenhaltigt ammonium-mag-nesiumfosfat.

Guano, ett huvudsakligen av fågelspillning bestående gödningsämne, som förekommer i Sydamerika och Afrika.

Guarache (Z. -ra'tje), en spansk nationaldans i Vs 1. V4 takt.

Guarana', farm., Pa'sta guarana, beredes därigenom, att de svarta fröna till Paii-Wnia sorMlis från n. delen av Sydamerika rostas och krossas, varefter pulvret med vatten formas till en deg, som torkas i solen 1. i rök. G. är till färgen brun och vanligen rullad i stänger samt innehåller 4—5 % guarani'n, en med kaifein identisk kropp. Brukas mot nervös huvudvärk.

Guara'ni 1. Tupi', namn på flera, med varandra besläktade sydamerikanska stammar.

Guarani'n, /arm., se Guarana.

Guara'uno 1. Warrau, sydamerikansk folkstam vid Orinocos delta.

Guara'yos 1. Huara'yos, en guaranistam i Sydamerika. I Bolivia och Peru benämning på "fientliga indianer".

Guardia'ii (mlat, guardia^nus, ital. guar-dianOy sp, guardian), föreståndare för ett franciskan- och kapucinkloster; underofficer vid spanska och portugisiska flottan; turkisk uppsyningsman över slavarna.

Guarneri, en violin, tillverkad av den berömde violinfabrikantfamiljen *Guarneri* i Cremona (slutet av 1600-t.). Jfr *Amati* och *Stradivari*.

Guato (Z. goatå'), indianstam i nordligaste Gran Chaco i Sydamerika.

Guayaki {1. goaja'ki), indianstam i Paraguays urskogar.

Guayca'ri, karibstam kring övre Orinoco i Sydamerika.

Guaycuru, sydamerikanska stammar, bosatta vid floden Paraguay.

Guaycu'ru-rot, se Baykuru-rot.

Guaymas (1. goajma's), Guaimas 1. Gueimas, indianstam vid Kaliforniavikens ö. kust.

Guaymones, se Botokuder.

Guayu'sa, tesurrogat av okänd moderväxt, från Ecuador.

Guaza, se Hasjisj.

Guazzo, *ital.*, se *Gouache*,

Guba, ungersk yllemantel av grovt tyg.

Gubbe, häsjstolpe (i n. Sverige).

Gubbklåda (lat. pruritus senilis), med., åkomma, som består i anfallsvis uppkommande klåda, vanligen först vid 60 à 65 års ålder.

Gubernator, lat., styresman. Se Guvernör. — Gubernium, nylat., regering.

Gucheuma colifornis, bot., se *Agar-agar.*

Guckusko, *bot.*, se *Cypripedmm.*

Gudaträd, bot., se Ailanthus.

Gudba, indisk hednastam i s.ö. delen av Centralprovinserna.

Gudbrandsdalingar, norsk hästras.

Gu'dmund, fornsvenskt mansnamn (möjligen av fornnord. gunnr, strid, och mund, hand). Förekommer ofta i den norröna litteraturen.

Guding, gammal ejderhane. Jfr Gudunge.

Gudjar (Gudschar), indisk folkstam.

Gudo'k, ry., rysk fiol med tre strängar.

Gudrun, namn på ett tyskt epos från medeltiden, skildrande konung Hagens, hans dotter Hildes och hans dotterdotter Gudruns öden; fornnord. sag., Sigurd Fåfnesbanes maka, en av huvudpersonerna i några av den äldre Eddans sånger och i Völsungasagan. — Gudrunarkvida, kvädet om Gudrun, tre hjältesånger i den äldre Eddan.

Gudrun, *astr.*, en av småplaneterna.

Gudsdom, se *Ordalier.*

Gudsfrid {lat. Pax 1. Treuga De'i), ett av romersk-katolska kyrkan utfärdat, 1179 bekräftat förbud mot fejd under vissa tider, på vissa platser och mot vissa personer.

Gudsivala'g, fornsv., under medeltiden namn på den andliga släktskap, som ansågs förenade med varandra; även ett slags barn, samt barnet själv, dess föräldrar och vittnena.

Guds vänner, se Gottesfreunde.

Gudunge, *zool.*, gammal hona av *Ejder.*

Gue'brer, eg. otrogna, 1. Pa'rser, de perser, som förblivit Zoroasters lära trogna.

Gucima's, se Guaymas.

Guelf, Guelph 1. Welf. forntyskt mansnamn hjälpare, skyddare-

Guelfer 1. We'lfer (antagligen efter den bajerske hertigen Welf VI), under medeltiden påvens anhängare i Italien.) (G h i -b e 11 i n e r.

Guema'ler, zooL, hjortdjur {Hippoca'melus) i Peru och Chile.

Guere'ja, zool., se Colobus.

Guéridon, fr. {1. geridå^ng), geridong, litet runt bord med en fot.

Guernard {1. gerna'r), franskt mansnamn = Werner (se d. o.).

Guerre, fr. {1. gär), krig; spelt., ett slags biljardspel. — G. à mort {L - mår) 1. à outrance {1. - otra'ngs), krig på liv och död. — à la guerre, på krigsvis; spelt., en mot alla; ett slags biljardspel = guerre (se ovan).

Guerrie'ro, ital, tonk., krigiskt.

Guerrillas, sp. {1. geriljas, av guerilla, litet krig), pl., krigsk., lätta krigare, strövtrupper. — Guerrillakrig (1. -ri'lja-), småkrig, friskarekrig, folkkrig.

Guesdister (1. gäd-), fraktion av de franska socialisterna (ortodoxa marxister), som i början av 1880-t. samlades kring politikern J. B. Guesde.

Gueuser, se *Geuser*.Guevina Avellana—Gulden

543

Guevi'na Avella'na, bot., träd av farn. Pro-tea'ceæ i Chiles bergsskogar. Den oljerika frukten, Avellana 1. Chilensk hasselnöt, är högt skattad.

Guge'rner, dets. som Sigambrer (se d. o.).

Gugu'l, se Commiphora.

Guicholas (Z. gittjå-), mexikansk urfolkstam.

Guide, fr. (1. gidd), vägvisare; ledsagare; resehandbok. — Guide-main (1. -mäng), eg. handledare; ett instrument, som är avsett att ge styrsel åt händerna på nybör-jande pianospelare.

Guide-rope, eng. (1. gajd-råp), släplina för luftballonger.

Gufdo, italienskt mansnamn Vitus (se d. o.).

Guidonska handen (1. goidå'n-), tonk., av italienske musikern Guido AreWno uppfunnen metod att inprägla skalan, genom att fästa tonernas namn vid vänstra handens fingerleder.

Guignets grönt (Z. ginje's -), kem., flera gröna krompreparat, vilka brukas som målarfärger.

Guila'la, se Bilalo.

Guilandi'na, bot., tropiskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ. — G. Bonduce'lla, en klätter-buske, innehåller ett mot febrar verksamt bitterämne.

Guildhall, eng. {1. gild hål), eg. gillesal, dryckessal; rådhuset i London.

Guilie'lma, hot.^ se Bactris.

Guillaume (1. gijå'm), franskt mansnamn = Wilhelm (se d. o.).

Guillemette (1. gijniä'tt), franskt kvinnonamn = Wilhelmina (se d. o.).

Guillibaud (Z. gijibå')j franskt mansnamn = Willibald (se d. o.).

Guilloche'ra (1. giljåsj-; fr. guillocher), tekn., utsira med symmetriskt korsade 1. vågiga linjer 1. streck; gravera i

guld, silver 1. någon annan metall med s. k. guil-lochermaskin (ett slags konstsvarv). — Guilloche'rkonst, konsten att med tillhjälp av guillochermaskin å metaller gravera linjer, vågiga, ögleformiga o. s. v.

Guillotine, fr. (1. gijåti'n, hos oss vanligen giljåti'n), halshuggningsmaskin, som infördes i Frankrike under franska revolutionen och fått sitt namn efter den franske läkaren Guillotin (1. gijåtä'ng), som anbefallt dess användande. — Guillotine'ra, avrätta med guillotine.

Guimberge, fr. (1. gängbärsj), hyggn., prydnad på slutstenen i götiska valv. Jfr Wim-^ perg.

Guimpe, fr. (1. gängp), halskläde, som bäres av nunnor; halskrage för damer; ett slags snörmakerigan ser.

Guine'a, se Guinée.

Guine'agräs, bot.^ se Panicum.

Guine'akompaniet, se Afrikanska kompaniet.

Guine'akorn, bot., paradisfrön. Se Grana pa^ radisi.

Guine'apeppar, bot., se Xylopia.

Guinée, fr. (1. gine'), eng. Guinea (1. gi'nni), gammalt engelskt gyldmynt, först slaget av guld från Guineakusten (därav namnet), urspr. = 20 shilling, senare = 21 shilling (omkr. 19 kr.).

Guipure, fr. (1. gipy'r), gipyr, kraftig silke-1. metallomspunnen snodd; härav förfärdigade spetsar.

Guirlande, fr. (1. girla'ngd), girland, blomsterkrans, blomster- 1. lövranka, som upp-hänges 1. lindas omkr. ett föremål.

Guise, fr. {1. gis), fransk hertiglig familj.

Guita'rr (1. gi-, fr. guitare, av lat. ci'thara, gr. kitha'ra), tonk., violoncelliknande musikinstrument, med vanligen sex strängar, som bringas i dallring medelst knäppningar av fingrarna. — Guitarrträ, se Bois de guitare.

Guizotia (1. giså^tia), bot., afrikanskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ, nära släkt med svenska släktet Sidens. — G. abyssi'-nica {G. oleijera) odlas i stor utsträckning i Östafrika och Ostindien. Frukterna, negerfrö, nig er frö 1. ramtillfrö, ger nig er-olja 1. ramtillolja, som användes till mat-, bränn- och smörjolja samt vid tvålfabrikation. Nig er kakor, pressåterstoden vid oljefabrikationen, är ett värdefullt fodermedel. Negerfrö användes även till burfågelföda.

Guja'r (av fr. goujat, hantlangare), vid vallonsmidet benämning på den lärling, som forslar in kol i smedjan.

Gujara'ti, Gudjara'ti, Gudzera'ti, från fom-indiskan härstammande nyindiskt språk.

Gula faran, sedan slutet av 1800-t. nyttjad beteckning för det hot den gula rasens expansioner anses innebära mot den vita rasen.

Gula febern, med., tropisk infektionssjukdom, framkallad av en länge okänd, ultra-visibel mikrob, som överföres från sjuka till friska vid styng av vissa myggor.

Gula rasen = Mongoliska rasen (se d. o.).

Gularv, bot., se Lysimachia.

Gu'lasch, se Golasch.

Gulbär, se Rhamnus.

Guld (lat. a'urum) , miner., metalliskt grundämne, sedan avlägsnaste forntid högt skattat för sin skönhet och oföränderlighet. Förekommer oftast gediget, mest i Afrika, Australien och Kalifornien.

Guldbaggar, zool., en underfamilj, Ceto-ni'inæ av skalbaggsfamiljen Scarahæ'idæ. De skalbaggar, som hos oss kallas guldbaggar^ tillhöra släktet Ceto'nia.

GuIdbery'lL se Krysoberyll.

Guldbollar^ bot., se Rudbeckia.

Guldbrons, tekn.. äkta mussel- 1. målarguld, består av fint fördelat guld och honung, äggvita 1. något annat bindemedel.

Guldbröllop, fest till minne av femtio års äktenskap.

Gu'lden, ett urspr. tyskt guldmynt; sedermera ett silvermynt, i Österrike motsva-544

rande 1,78 kr., i Sydtyskland 1,52 kr. och i Holland 1,50 kr.

Guldfisken, zooL, se Cyprinus,

Guldfux, gulröd, metallglänsande häst.

Guldhare, ^^ooL, se Aguti.

Guldhöna, zooL, dets. som Nyckelpiga,

Guld]odur, se Aurojodid.

Guldklori'd, se Auriklorid.

Guldlaxar, zool.y se Argentina,

Guldmargeri'ter, se Gemsrot.

Guldmyntfot, se Myntfot.

Guldpokalen, sportt., av Nyländska yachtklubben i Finland 1919 uppsatt ständigt vandringspris för 6-metersbåtar.

Guldpunkten, handelst., säges växelkursen hava nått, då en ytterligare stegring gör det lönande för den, som skall betala i främmande mynt, att skicka ut guld i st. f. växel.

Guldpurpur, tekn., en blandning av tennoxid och fint fördelat guld, varmed glas och porslin färgas purpurrött.

Guldtopp, "nord. myt., guden Heimdalls häst.

Guldvikt, de vikter, som brukas vid handel med guld, äro från 1878 kilogram och gram.

Gulhavre, se T risetum.

Gulholts, gulträ, kärnveden av färgmullbärsträdet, Chloropho'ra tincto'ria, i Västindien och Amerika.

Gu'listan, pers. (av gul \l. djul], ros, och stan, ställe, gård), rosengård; namn på en samling berättelser av den persiske skalden Saadi.

Gullbo, hot.y se Senecio. — Gullborste, bot., se Aster. — Gullbräcka, hot., se Saxifraga.

Gullenborste, se Gyllenborste.

Gullfaxe, nord. myt., jätten Kungnes häst.

Gullintanni, nord. myt., ett av Heimdalls binamn.

Gu'llivers resor, en världsberömd roman av den engelske satirikern Jonathan Sivift.

Gullklöver, hot., se Trifolium. — Gullnagel-ört, hot., se Draha. — Gullpudra, bot., se Chrysosplenium. — Gullregn, hot., se Cytisus. — Gullribs, hot., se Rihes. — Gullris, hot, se Solidago. — Gulltrav, hot., se Oenothera. — Gullvedel, hot., se Cytisus.

Gullveig 1. Gullveg, nord. myt., den tre gånger födda jättinnan, de onda runornas och trolldomens upphov,

personifikation av guldet, som var orsak till den första striden i världen.

Gullviva, hot., se Primula.

Gulmåra, hot., se Galium.

Gulna're, persiskt kvinnonamn (av gul [Z. djul], ros, och nåra, härska), rosendrottning.

Gulo gulo, zool., j arven, vårt blodtörstigaste rovdjur.

Gulockra, miner., en jordformig varietet av gult järnoxidhydrat.

Gulplister, hot., se Lamium.

Gulseende, med., se Xantopsi.

Gulsippa, hot., se Anemone.

Gulsparven, zool., Emheri'za citrine'lla, en av våra vanligaste finkfåglar.

Gulsporre, hot., se Linaria. — Gulsuga, hot., se Lamium. — Gultåtel, hot., se Deschamp-sia. — Gulvia'l, hot., se Lathyrus.

Gulärlan, zool., se Motacilla.

Gumma, Gummisvulst 1. Syfilo'm, med., en av syfilis åstadkommen svulst.

Gumme'ra, bestryka med gummi.

Gummi (lat. gu'mmi), farm., kallas ett antal isomera och amorfa kolhydrat med liknande fysiska och delvis även kemiska egenskaper. Vanligen finnes gummi i växtriket, bildat genom dekomposition av cell-väv, men har dock även blivit funnet i djurriket, t. ex. i majbaggen, i silkesmasken och i levern hos flodkräftan. Gummi ger vid kokning med utspädda syror glykos (se d. o.). — Gummi, hornise-rat, se Ehonit. — G. ara'bicum, arabiskt gummi, är den produkt, som utsipprar från vissa A/casia-arters bark. Bästa slaget kommer från Kordofan och kallas kor-do fangummi. Nyttjas i medicinen såsom ett retningsstillande medel samt i tekniska yrken. — G. a'sæ fæ'tidæ, se Gummi resina asa fætida. —• G. Basso'ra = Gummi ara-hicum från Java och Bassora. — G. bdellii, se Bdelium. — G. Benzoe, se Resina henzoès. — G. Cara'nna, se Caranna-harts. — G. Chibou, se Carannaharts. — G. Copal, se Kopal. — G. Da'mmar, se Dammarharts. — Gummi-draga'nt, se Dragant. — G. ela'sticum, se Kautschuk.

— G. Elemi, se Elemiharts. — G. Eupho'r-bium, se Euphorhium. — G. getta'nia, se Guttaperka. — G. Golda, goldagummi, ett gummiharts, som tyckes bestå av åtskilliga intorkade växtsafter. — Gummigu'tta, se Gummi resina gutta. — Gummiharts, se Gummi resina. — G. Kikekune'malo, ett harts, som innehåller blott en ringa mängd gummiartade delar. —• Gummilacka, Re-si'na la'cca, schellack, en hartsartad produkt, som i Ostindien vinnes därigenom, att de befruktade honorna av Co'ccus la'cca, en sköldlus, hopa sig å årsskotten till flera olika växter, såsom Aleuri'tes lacci'fe7a, tillhörande fam. Euphorhia'ceæ, Bu'tea frdndo'sa, tillhörande fam. Papi-liona'ceæ, Ficus-arter m. fl., och därvid omgiva sig med gummilacka, som genom deras sting utflutit från grenarna. — Gummi La'danum, se Ladanumharts. — G. ma'stichis, se Resina mastix. — G. Mez-quite fås av Aca'cia glanduWsa. — G. opo-pa'nacis, se Opoponaxgummi. — Gummiplåster, se under Emplastrum. — Gummipulver, sammansatt, se Pulvis gummosis.

— G. 1. Resi'na sandara'cæ, se Sandrak.

— G. sagape'num, se Sagapemim. — G. sarcoco'llæ, se Sarcocolla. — G. Se'negal, Senegalgummi, fås av Aca'cia ve'rek i Senegal och liknar arabiskt gummi. — G. se-Gummi resina—Gustav

545

rapi'num, se Sagapenum. — Gummislem, se Mucilago gummi arabici. — Gummi tacamaha'cæ, se Takamahaka. — G. tori-doiie'nse, torigummi, ett slags gummi ara-bicum.—G. tragaca'nthæ, se Tragacantha. — Gummiträd, se

Eucalyptus och Ficus,

Gummi resi'na, farm,, gummiharts, olika slags i luften stelnande växtmjölksafter, vilka innehålla harts och gummi, växtslem och flyktig olja m. m. — G. r. ammo-nfacum, den intorkade mjölksaften av Dore'ma ammoni'acum. — G. r. a'sa fæ'-tida, dyvelsträck, den intorkade saften av ScoTodo'sma fæ'tidum och Na'rthex a'sa fæ'tida i Persien. Har förr begagnats som krampstillande, stimulerande och slemlösande medel. — G. r. Ga'lbanum fås trol. av Fe'rula galhani'fina i Persien. — G. r. gu'tta, gummigutta, fås av mjölksaften till Garci'nia More/lla (tillhörande fam. Clusia'ceæ) som är inhemsk i Siam och närliggande länder samt odlas i Singapore. Brukas i medicinen såsom avförande medel. Lämnar en gul målarfärg. — G. r. my'rrhæ, myrrha, fås av Balsamode'näron-arter i Arabien och Afrika. Innehåller flyktig olja, myrrhol, och ett harts, myr-rhin. Nyttjas i Orienten till rökning i moskéer och till balsamering av lik, i medicinen som livande och stärkande medel. — G. r. Olfbanum, virak, fås av Boswe'llia-arter, tillhörande fam. Bursera'ceæ. Brukas numera mest till rökning i kyrkor.

Gummo'n, massa av asbest och asfalt. Surrogat för ebonit.

Gumrik, Gumring, allmogenamn på korn (Hordeum vulgäre).

Gu'ndborg, fornnordiskt kvinnonamn (av gunnr, strid, och borg, värn, skydd).

Gu'ngner 1. Gu'ngne, nord. myt., Odens spjut.

Gu'nhild 1. GunhlTda, sammandraget Gu-ni'lla, fornnordiskt kvinnonamn (av gunnr och hild, bägge med betydelsen strid).

Gu'nlad, Gu'nnlad 1. Gu'nlöd, nord. myt., jätten Suttungs dotter, som var satt att bevaka skaldemjödet, men skänkte Oden sin kärlek och lät honom bortföra mjödet.

Gunn {isL gunnr, strid), nord. myt., en val-kyria.

Gu'nnar, Gu'nmar 1. Gu'nne, fornnordiskt mansnamn (av gunnr, strid, och mar, mærr, berömd).

Gunnar, fornnord. sag., Gjukes son, Gudruns broder och Brynhilds make.

Gunntro, nord. myt., flod, som utströmmar ur brunnen Vergelmer.

Gunong-Api, malaj., "eldberg" (vulkan).

Gunpowder, eng. (1. gu'npa'odö), eg. krut, en kinesisk tesort. Se Uljofar.

Gunrum (eng. gun-room), sjöv., officersmässen ombord å svenska örlogsfartyg.

Guntersegel, trekantigt segel, vars främre lik är litsat till masten 1. till en på dennas förlängning löpande stång. — Guntertack-

ling, en på segelbåtar använd tackling med tre master förande guntersegel.

Gura'n, persisk stam bland kurderna i Zagrosbergen.

Gurjunbalsam, farm., Ba'lsamum Gurjun, fås av Dipterocarpus-SirteY i Ostindien och brukas som läkemedel mot spetälskan.

Gurka, bot., se Cucumis.

Gurkhas, infödda indiska bergsbor från Nepal 1. Manipur, som tjänstgöra i brittiska armén 1. polisen.

Gurkmeja, farm., CuWcuma, gulrot, gul ingefära. Fås av den i Asien inhemska och där liksom i s. Amerika odlade Cu'rcuma lo'nga, tillhörande fam. Zingihera'ceæ. Nyttjas mycket som krydda (t. ex. i curry-powder), någon gång i medicinen och ofta till färgning av smör, vax, ost m. m. — Gurkmejpapper 1. Cu'rcumapapper, papper, som blivit doppat i en med sprit gjord tinktur på gurkmeja, är ett känsligt reagens på alkalier.

Gurkmej astärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Gurksallat, Gurkört, bot., se Borago.

Gu'rli, arabiskt 1. persiskt kvinnonamn, som uppgives betyda blomma, ros.

Gurma'nd, Gurmandi's, se Gourmand, Gour-mandise.

Gurney's ugn (Z. gö'rnes -), kamin med längs-gående flänsar 1. fenor för åstadkommande av stor värmeutstrålning.

Guroirt, miner., se Gyrolit.

Gurre, dansk medeltidsborg, skådeplats för Valdemar Atterdags ofta poetiskt behandlade kärlekssaga med Tove.

Gu'ru, sanskr., "tungt vägande", indisk titel, helst för andliga ledare o. d.

Gurung, himalayaspråk, som talas i mell. Nepal.

Gurunötter 1. Kolanötter, bot., de smakliga, koffeinhaltiga fröna av det i Guinea växande trädet Stercu'lia acumina'ta. För sin livande verkan tuggas de allmänt av infödingarna.

Guska (ty. kautschen), tekn., avtaga det handgjorda papperet från formen och placera det på torkfilten. — Guskare, benämning på den som utför guskningen. — Guskvalsar, filtklädda valsar i pappersmaskiner, som utföra den första våtpressningen av den mellan dem löpande massan.

Gu'sle, ett sydslaviskt stråkinstrument. — Guslarer, sångare, som recitera folkliga hjältekväden till gusle.

Gusli, ry., ett slags liggande harpa.

Gussjanki, ry., pL, långa farkoster, som begagnas på Wolga och Oka.

Gustaf-Adolfsstiftelsen, en i Tyskland 1832 bildad förening, med uppgift att understödja protestantiska församlingar i ickeprotestantiska land.

Gustav, svenskt konunganamn. Förk. Gösta. Den urspr. formen är Götstaf, götisk lans. Motsvarar kvinnonamnen Gusta'va, Gusta'via och Gustavia'na.546

Gustavia'nsk stil, konstt.,ei[i övergång mellan rokoko- och empirestilarna. Se vid. Style, Louis XVI och Zopfstil.

Gustavia'num, det av Gustav II Adolf uppförda akademihuset i Uppsala.

Gusto'so 1. Con gu'sto, ital, (av lat. gu^stus, smak), tonk.y smakfullt,

Gu'stus, lat., smak. — De gu'stibus non est disputa'ndum, lat. ordspr., om smaken bör man ej disputera.

Gut, av silkesämne förfärdigade tafsar till metrevar.

Gutalagen, den medeltida gotlandslagen.

Gutar, forninvånare på Gotland.

Gutasagan, gutarnas sagohistoria, i medeltida uppteckning fogad till gutalagen.

Gutna'lia, latinskt namn på Roma kloster på Gotland.

Gutniska, Gotlands folkspråk.

Gutt., på recept förk. för lat. Guttæ, doppar.

Gu'tta, lat., pl. Guttæ, droppe. — Gutta'tim, med., droppvis. — Gutta caVat Ia'pidem, non vi, sed sæ'pe cade'ndo, vattendroppen urholkar stenen, icke med våld, utan genom sitt täta fallande.

Gu'tta Ga'mbir, se Katechu.

Guttape'rka (av malaj, getah pertja, gummiträdsaft), farm., tekn., erhålles av trädet Isona'ndra Gu'tta på ostindiska öarna och av Cocosma'nthus macrophy'llus, Sidero'-xylon attenua'tum, Ceratopho^rus LeeWsii, Ba'ssia seri'cea m. fl. träd, tillhörande fam. Sapota^ceæ. Vid borrning i stammen utrinner en vit mjölksaft, vilken, stelnad, knådas med vatten, färdigtorkas i solen, renas från inblandade barkstycken, sand m. m. och förarbetas till en mängd inom industrien brukliga artiklar. — Gutta-perkapapper, utvalsade blad 1. plattor av guttaperka. Användes till sårförband som ej få torka.

Guttatio'n, bot., utsöndrande av vattendroppar från bladen hos växter, om tillförseln från roten är rikligare än transpirationen.

Guttife'ræ, bot., dikotyledon växtfamilj (av serien Parieta'les). Många arter lämna harts och gummiharts, värdefulla träslag, fett och välsmakande frukter.

Guttula'ta, lat. (av gutta, droppe), bot., med små droppar.

Guttura'1 (av lat. gu'ttur, strupe), till strupen hörande. — Gutturalljud, strupljud, sådana, som hava sitt artikulationsläge i bakre delen av halsen, t. ex. k, g, a, o, å. — Gutturalton, tonk., tjock ton, strupton.

Guverna'nt, se under Guvernera.

Guverneme'nt (fr. gouvernement), styrelse; förvaltning; förvaltningsområde.

Guverne'ra (fr. gouverner), styra, förvalta, vårda, uppfostra. — Guverna'nt (fr. gou-vernante), lärarinna i enskilt hus. — Guvernö'r (fr. gouverneur), ståthållare, landshövding, kommendant; ledare av en furstes uppfostran.

Guy, fr. (1. gi), eng. (gaj), mansnamn = Vitus (se d. o.).

Guyana-arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Guy-Fawkes-dag, eng. (1. gaj fåks-), kallas i England den 5 nov., på vilken dag år 1605 deltagarna i den av Guy Fawkes ledda s. k. krutkonspirationen ärnade spränga engelske konungen och parlamentet i luften.

Guy PEvéque, fr. (1. gi levä'k), en sort Bur-gundvin från Auxerre.

Guz, asiatiskt alnmått av mycket skiftande storlek, i Bengalen och Madras = 1 yard, i Bombay = 0,75 yard, i Persien omkr. 1 m., i Arabien 0,635 m.

Gwala, se Guala.

Gya'rung, med tibetanskan besläktat språk i v. Kina.

Gyckelblomster, bot., se Mimulus.

Gyda, namn på danska drottningar.

Gyges* ring, som hade förmågan att osynlig-göra, banade, enl. sagan, för sin ägare Gyges vägen till Lydiens tron; fig., ett medel att erhålla allt vad man önskar,

Gygr, fornnordisk benämning på jättekvinna, häxa, Kvarlever ännu i Norge.

Gylfaginning, eg. Gylfes gäckande, en skildring i den yngre Eddan av kung Gylfes (se følj. ord) färd till Åsgård.

Gy'lfe, fornnord. sag., en mytisk konung i Sverige, vilken färdades till Åsgård för att lära sig vishet och inhämta kännedom om den fornnordiska gudaläran.

Gyllen (ty. Gulden), guldmynt. Se Gulden.

Gyllen, bot., se Erysimum.

Gyllenborste, nord. myt., guden Frös galt, vars borst voro av rent guld och som kunde ila genom luften och havet fortare än den snabbaste springare.

Gyllene boken (ital. Libro d'oro), den bok i Venedig, i vilken alla rådsherreätternas namn inskrevos. Boken brändes under den stora revolutionen högtidligen vid foten av ett "frihetsträd'\

Gyllene hornet, en vik av Bosporen, vid vilken Konstantinopel är beläget.

Gyllene regeln = Regula de tri (se d. o.).

Gyllene rosen, en ros av guld och diamanter, inviges av påven på midfastosöndagen och bortskänkes som ett synnerligt ynnestbevis. Bruket daterar sig från år 1366.

Gyllene skinnet, gr. myt., det i Kolchis förvarade och därifrån av Jason i spetsen för argonauterna bortförda gyllene skinnet av den vädur, på vilken Frixos och Helle flytt, då deras fader ville offra dem. Se även Or dre de la toison d'or.

Gyllene snittet, mat., en rät linjes delning i två delar, av vilka den större förhåller sig till den mindre såsom hela linjen till den större delen.

Gyllene sporren 1, Den helige Sylve'sters orden, en påvlig orden,

Gyllenlack, bot., se Cheiranthus.

Gyllenläder, lädertapeter med bakifrån intryckta mönster och för hand verkställd förgyllning.

Gyllenram, bot., se Erysimum.

Gyllental, ett tal, som anger det ordningsnummer ett år innehar i måncykeln (se

d. o.).

Gyllenåder, med., åderbrock (vilka såsom lätt blödande förr ansågos göra nytta som åderlåtningar).

Gy'ller, nord. myt., en av åsagudarnas hästar.

Gylling, en äpplesort.

Gyllingar, zool., en familj Tättingar, Passerifo'rmes. — Gyllingsläktet, zool., Ori'olus. — Sommargyllingen, Oriolus oriolus.

Gümbeti't, miner., fintrådigt, kalihaltigt mineral liknande pyrofyllit.

Gy'mer, nord. myt., fader till Gerd, Frös maka, och härskare över havet.

Gymkhana, eng. (1. djimkä^nä), ett slags lekar 1. tävlingar, urspr. till häst, vid vilka vissa skämtsamma uppgifter föreläggas de tävlande.

Gymnade'nia conope'a och G. odorati'ssima, bot., se Hahenaria.

Gymnasia'rk, se under följ. ord.

Gymna'sium {gr. gymnafsion, av gymno's, naken), urspr. allmän plats, där man naken övade sig i brottande; högre, offentlig läroanstalt, där ynglingar beredas till studentexamen. — Gymnasia'rk (gr. gymnasia'rches, av a'rchein, härska), föreståndare för ett gymnasium; ledare av gymnastiska övningar. — Gymnasist, lärjunge vid ett gymnasium. — Gymna'st, person, som idkar 1. undervisar i gymnastik. —• Gymnastik, den del av hälsoläran, som avhandlar kroppsrörelserna och det inflytande, de utöva på organismen; de efter organismens behov systematiskt ordnade kroppsövningarna; även det ställe, där sådana utföras. — Gymnastise'ra, utföra metodiska kroppsrörelser, idka gymnastik.— Gymna'stisk, hörande till kroppsövningar.

Gy'mnema, bot., tropiskt afrikanskt växtsläkte av fam. Asclepiada'ceæ. — G. sil-ve'stre innehåller i bladen ett ämne, Gy'm-nemasyra, som för en kort tid upphäver tungans förmåga att känna söt smak.

Gy'mnemasyra, kem., se Gymnema.

Gymnocla'dus, bot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ. Höga träd. — G. chine'nsis, såp-trädet, har baljor, som i Kina användas vid tvättning i st. f. tvål. — G. dio'ica, Kentucky-kaffeträdet, i ö. Nordamerika har bark, som

användes på samma sätt. Dess frön användas som kaffesurrogat.

Gymnogra'mme, bot., tropiskt ormbunks-släkte, varav flera arter odlas som krukväxter. Bladen under täckta av silvervitt 1. guldgult vaxpulver.

Gymnopo'der (av gr. gymno's, naken, och pus, gen. podo's, fot), barfotamunkar.

Gymnosofi'ster (av gr. gymno's, naken, och sofiste's, vis), fordom ett slags indiska filosofer, vilka försmådde all beklädnad, avstodo från njutningar och bekvämlig-

heter samt hängåvo sig åt djupsinniga betraktelser.

Gymnospe'rmeæ 1. Gymnospe'rmer (av gr.

gymno's, naken, och spe'rma, frö), bot., växter med nakna frön. Jfr Angiospermeæ.

Gymnospe'rmia, bot., den första, genom fyr-delad klyvfrukt karakteriserade ordningen av klassen Didyna'mia i Linnés växtsystem.

Gymnostomo'philum, lat. (av gr. gymno's, naken), bot., som älskar Gymno'stomum.

— Gymno'stomum, lat. (av. gr. sto'ma, mun), bot., med naken mun.

Gynæce'a 1. Gynæci'a (av gr. gyne', gen. gy-naiko's, kvinna), med., månadsrening. — Gynæce'um (av gr. oike'ion, hus), kvinnornas rum i de forngrekiska boningshusen; bot., sammanfattning av pistillerna i en blomma.

Gynandri' (se följ. ord), psykisk och sexuell urartning hos kvinna till likhet med en man; bot., uppträdande av honblommor i normalt hanliga blomställningar. Jfr följ. ord.

Gynandri'a 1. Gyna'ndria (av gr. gyne', kvinna, och ane'r, man), bot., tjugonde klassen i Linnés växtsystem, karakteriseras därav, att hithörande växter ha stån-darknappen fäst på pistillens märke.

Gynandromorff, dets. som Hermafroditism (se d. o.).

Gynantro'p, gr., med., hermafrodit (se d. o.).

— Gynatresi', tillsluten moderslida.

Gynekokrati (av gr. gyne', kvinna, och kra-

te'in, härska), kvinnovälde.

Gynekologi' (av gr. gyne', kvinna, och lo'g os, lära), 7ned., läran om kvinnans könsliv och om sjukdomar i de kvinnliga könsorganen.

— Gynekolo'g, läkare för fruntimmerssjukdomar. — Gynekomani' (av gr. mani'a, raseri), könsdriftsraseri hos män. — Gyne-komasi' (av gr. masto's, bröst), ovanligt stark utveckling av bröstkörtlarna hos hankönet. — Gynekoma'st, hane med starkt utvecklade bröstkörtlar. — Gyne-koni'tis, i forngrekiska boningshus frustugan, dit sov- och vardagsrummen hörde.

Gynerge'n (av fr. ergot, mjöldryga), farm., vinsyrat ergotamin. (Ergotamin är en al-kaloid i mjöldryga.) Nyttjas mot blödning omedelbart efter förlossning.

Gyne'rium, bot., sydamerikanskt grässläkte.

— G. saccharoi'des har blomvippor, som användas i makartsbuketter.

Gynoca'rdia odora'ta, bot., ett träd i Bortre Indien av fam.Flacourtia'ceæ. Fröna innehålla s. k. chaulmoografett, som har använts mot kroniska hudsjukdomar, särskilt spetälska. Pressresten av fröna användes som näringsmedel. Enl. senare upplysningar lär chaulmoografettet härröra från ett annat närsläktat träd, Tarak-toge'no8 Kurzii (Burma).

Gynodioeci' (av gr. gyne', kvinna, dis, dubbelt, och o'ikos, hem), bot., det förhållandet, att honblommor och tvåkönade blom-548

mor förekomma på olika individ av en växt. Förekomma de på samma individ, kallas det Gynomonoeci'.

Gyiiodyna'misk (av gr. gyne', kvinna, och dy'namis, styrka), bot., säges en blomma vara, som har väl utbildade pistiller men förkrympta ståndare.)(Androdyna-m i s k.

Gynofo'r (av gr. gyne\ kvinna, och foTo's, bärande), hot., förlängning av stamdelen mellan fodret och kronan (även kallad androfor) 1. mellan ståndarna och pistillen i en blomma, varigenom fruktämnet blir skaftat.

Gynofylli', se under Fyllomani.

Gynoka'rdsyra, kem., den verksamma beståndsdelen i chaulmoografett. Se Gynocardia odorata.

Gynomonoeci', se under Gynodioeci.

Gynoste'mium, bot., könspelare.

Gynova'1, farm., isoborneolester av isovale-riansyra, ett nervstillande medel.

Gypsografi', se Cerografi.

Gypso'phila, bot., växtsläkte tillhörande fam. CaryophylWceæ. — G. fastigia'ta, såpört.

— G. mura^lis, grusnejlika. — G. e'legans (Kaukasus), G. panicula'ta (ö. Europa, Sibirien), G. visco'sa (Syrien), odlas allmänt som prydnadsväxter under namnet Gipsblomma.

Gyptis, astr., en av småplaneterna.

Gyra'lrörelse, med., rotationsrörelse.

Gyreidome'ter (av gr. gy'ros, ring, e'idos, bild, och me'tron, mått), fys., ett instrument till att framställa och mäta de new-tonska färgringarna. — Gyreidosko'p (av gr. skope'in, se), apparat, som framställer de newtonska färgringarna. — Gyroklino-me'ter (av gr. kWnein, luta, och metre'in, mäta), lutningsmätare (mest använd å flygmaskiner). — Gyrome'ter, apparat för mätande av roterande kroppars rotationshastighet.

Gyrolft 1. Guroli't, miner., omvandlad Apo-fyllit.

Gyrome'ter, fys., se under Gyreidometer.

Gyromi'tra, bot., stenmurkla, svampsläkte av ordn. Discomyce'tes. Murklorna innehålla ett gift, helvelWn, som kan verka dödande, och måste därför förvällas och spadet bortslås före förtäring. Vid långvarig torkning (tre månader) försvinner giftet.

— G. escule'nta, allmän stenmurkla. — G. gi'gas, blek stenmurkla.

Gyropho'ra, bot., ett släkte bladlika, på klippor växande lavar. Flera arter allmänna i Sverige. — G. escule'nta, användes i Japan till föda (i w a t a k e).

Gyrophy'ceæ, bot., en grupp alger, tillhörande Grönalgerna. Hit höra de svenska släktena Cha'ra (sträfse) och Nite'lla (slinke).

Gyrosko'p (av gr. gy'ros, ring, och skope'in, se), rotationsapparat, som användes såsom stabilisator å fartyg, flygmaskiner, enskeniga järnvägar m. fl.

Gyrostabilisa'tor, skeppssnurra. Se Gyro-skop.

Gyrotro'p (av gr. gy'ros, ring, och trepein, vända), fys., strömvändare, ett redskap till bestämmande av den galvaniska strömmens riktning.

Gy'rus, lat. {gr. gy'ros), ring, krets, spiral; anat., vindel, hjärnvindel. — Gyratio'n, med., svindel. — Gyromanti' (av gr. man-te'ia, spådom), ett slags spådomskonst, under vars utövande man går omkring i i en krets. — Gyrofa'g, snyltgäst.

Gång, nord. myt., en av jättarna, broder till Tjasse och Ide.

Gångråd, nord. myt., den vandrande, ett binamn till Oden.

Går-an-litteratu'ren, C. J. L. Almqvists novell "Det går an" och de av densamm.a framkallade skrifterna.

Gårdarike 1. Gardarike, fordom namn på Stor- och Lillryssland.

Gårding {holl. gording), sjöv., tåg, som halas vid intagning av råsegel för att ta vinden ur detta.

Gårdmålla, bot, se Atriplex.

Gårdskräppa, bot., se Rumex.

Gårkök (ty. Garküche av gar, färdig), förr utspisningslokal för varm mat åt enklare publik.

Gåshud {lat. cu'tis anseri'na), med., människohud, som under inverkan av köld blivit knottrig lik en plockad gås.

Gåssläktet, zooL, se Anser.

Gåsögondräll, kyprad hemslöjdsvävnad med mönster i snedrutor, känd i Norden sedan järnåldern.

Gåsört, bot., se Potentilla.

Gäa 1. Ge^a {gr. gaia 1. ge), jorden. Se vid. Gaia. — Gäisti'k, jordkunskap.

Gäddan, zooL, se Esox.

Gäddnate, bot., se Potamogeton.

Galer, Gä'liska språket, se Gaeler, Gaeliska språket.

Gälla, dets. som kastrera (se d. o.).

Gällbagge, hammel, kastrerad bagge.

Gärdemantel, kamer., se Seland.

Gärdsmygen, zooL, se Troglodytes.

Gärs, zooL, se Acerina.

Gästroll {ty. Gastrolle), parti i en pjäs, som utföres av en främmande aktör 1. aktris av rang. — Gästspel, uppträdande i en serie gästroller; uppträdande av en främmande trupp.

Gävträl, person, som av fattigdom frivilligt blev en annans träl.

Göjemånad, februari. Se Goe.

Gök 1. Gjök, turk., "blå", "blågrön", ingår i turkiska geografiska namn.

Gökblomster, bot., se Lychnis.

Göken, zooL, se under Cucullidæ.

Göklysa, bot., se Lychnis flos cuculi.

Gökmat, Gökört, bot., se Orobus.

Gökstenen, märklig runsten från Åkers härad i Södermanland.

Göktytan, zool., se Jynx.

Göll, se Gall. — Göndul, se GanduLGöndler—Habitabel

Göndler, ett av Odens tillnamn. Göpa {no. gaupe), allmogenanin på lodjur. Göran, mansnamn = Georg (se d. o.). Gördelbåge, förstärkningsbåge under

1. över ett tunnvalv; båge, som förbinder två närstående stöd. Görsime, se Gersime. Gösen, geoL, se Lucioperca. Göte och Göta, mans- och kvinnonamn. Göthflda, fornnordiskt kvinnonamn (av

gautr, fyndig, och hild, strid). Göthi't, miner., se Pyrrhosiderit. Götisk stil, hyggn., se Gotik; hoktr., ett slags

boktryckarstil, besläktad med frakturstilen.

Götterdämmerung, ty., "gudaskymning", Ragnarök; tonk., det avslutande dramat i den musikdramatiska tetralogien "Ni-belungens ring" av R. Wagner.

Göttinger Di'chterbund, Göttingska skaldeförbundet, en 1772 i Göttingen stiftad förening av unga tyska diktare. Dess organ var ^'Göttinger Musenalmanach'\

Götrik, fornnordiskt mansnamn (av Göt, isl. Gautr, ett av Odens tillnamn, och rek 1. rik, rik, mäktig).

H.

H som romerskt taltecken = 200; H = 200,000.

H, kem., atomtecken för väte (Hydrogenium).

H, förk. för elektriska enheten Henry (se d. o.).

H på äldre franska mynt betyder La Rochelle, på österrikiska Günzburg, på tyska riksmynt Darmstadt.

H. på recept förk. för lat. Herha, ört.

H (fr. och ital. si), tonk., sjunde tonen i den diatoniska skalan.

h, förk. för lat. homo, människa; hahet, han har; hora, timme.

Ha 1. ha, i flera länder officiell förk. för hektar. Jfr Har.

h. a., förk. för lat. hoc anno 1. hujus anni, detta år.

Haagkonse'rterna (1. hag-) de år 1659 i Haag mellan Europas västmakter träffade överenskommelserna om återställande av fred mellan Sverige och Danmark.

Haagkonveiitio'nerna, konventioner om internationella folkrättsliga reformer, avslutade i Haag 1899 och 1907.

Haakon (1. hå-) norskt mansnamn motsv. Håkan.

Haakonshallen (Z.hå-),"Kong Haakons gilde-hal" en i mitten av 1200-t. av konung Håkan Håkansson i Bergen uppförd byggnad med en väldig festsal.

Haalogaland, gammal isländsk benämning på Helgela^d (se d. o.).

Haarlem-droppar (1. ha'r-), se Tilly droppar.

Haarni (1. ha'rni), fi. myt., se Aarni.

Hab, siamesisk handelsvikt = 60,47 kg.

Haba'b, ett nomadfolk i ö. Afrika.

Habaku'k, mansnamn. Buret av en av de mindre profeterna.

Habane'r, ättlingar av från Böhmen och Mähren fördrivna, till katolicismen övergångna vederdöpare och böhmiska bröder, vilka efter 1547 invandrade i Ungern.

Habane'ra, sp., en spansk dans och dansvisa, uppkallade efter staden Havanna {sp. Ha-bana).

Haba'ra, arab., ett i Egypten brukligt överplagg för gifta kvinnor.

Ha'beas co'rpus, lat., eg. du må hava din kropp (fri); på engelska rättegångsspråket: en laglig befallning att för rättvisans skipande bringa en fånge inför domstol. — Habeas-corpus-akten, en av Englands grundlagar (av 1679), enl. vilken ingen engelsk undersåte kan olagligen kvar-hållas i häkte.

Ha^beat si'bi, lat., han behålle det för sig, tillskri ve det sig själv, skylle sig själv därför.

Habe'mus pa'pam, lat., "vi ha fått en påve", formel för kungörandet från Peterskyrkans stora loggia av ett avslutat påveval. Den valdes nyantagna namn tillägges.

Habena'ria (syn. Platanthe'ra), bot., svenskt orkidésläkte. —• H. a'Ibida, klubbsporre, med mycket små gulvita blommor. — H. bifo'lia, nattviol, allmän, välluktande, med vita blommor. — H. conope'a (syn. Gymnade^nia), brudsporre, med röda blommor. — H. odorati's.sima (spi. Gymna-de'nia), luktsporre, blommor röda, välluktande. — H. viri'dis, se Coeloglossum.

Ha'ben, ty., kredit (se d. o.).)(Soll.

Ha'bemchts, ty., person som ingenting äger, fattig stackare.

Ha'bent su'a fa'ta libe'Ui, lat., böckerna hava sina öden (alltefter läsarens uppfattning). {Terentianus Maurus.)

Habe'nula, pl. Habe'nulæ, lat., "kort tygel"; anat., de båda skänklarna som föra till hjärnans epifys.

Ha'bet et su'a ga'udia pa'uper, lat. ordspr., även den fattige har sina fröjder.

Habi'l {fr. habile, lat. ha'bilis), skicklig; passande, duglig; medgörlig. — Habilite't, skicklighet, färdighet, duglighet; medgör-lighet. — Habilite'ra sig, styrka sin skicklighet.

Habillement, fr. {1. abijma'ng), klädsel; beklädnad.

Habit, fr. {1. abi', försv. habi't, av lat. ha'-bitus, utseende, klädedräkt),klädsel,dräkt. — H. habillé {1. - abije'), högtidsdräkt.

Habita'bel (av lat. hahita're, bebo), beboelig. Göndler—Habitabel

549

Göndler, ett av Odens tillnamn. Göpa {no. gaupe), allmogenanin på lodjur. Göran, mansnamn = Georg (se d. o.). Gördelbåge, förstärkningsbåge under

1. över ett tunnvalv; båge, som förbinder två närstående stöd. Görsime, se Gersime. Gösen, geoL, se Lucioperca. Göte och Göta, mans- och kvinnonamn. Göthflda, fornnordiskt kvinnonamn (av

gautr, fyndig, och hild, strid). Göthi't, miner., se Pyrrhosiderit. Götisk stil, hyggn., se Gotik; hoktr., ett slags

boktryckarstil, besläktad med frakturstilen.

Götterdämmerung, ty., "gudaskymning", Ragnarök; tonk., det avslutande dramat i den musikdramatiska tetralogien "Ni-belungens ring" av R. Wagner.

Göttinger Di'chterbund, Göttingska skaldeförbundet, en 1772 i Göttingen stiftad förening av unga tyska diktare. Dess organ var ^'Göttinger Musenalmanach'\

Götrik, fornnordiskt mansnamn (av Göt, isl. Gautr, ett av Odens tillnamn, och rek 1. rik, rik, mäktig).

H.

H som romerskt taltecken = 200; H = 200,000.

H, kem., atomtecken för väte (Hydrogenium).

H, förk. för elektriska enheten Henry (se d. o.).

H på äldre franska mynt betyder La Rochelle, på österrikiska Günzburg, på tyska riksmynt Darmstadt.

H. på recept förk. för lat. Herha, ört.

H (fr. och ital. si), tonk., sjunde tonen i den diatoniska skalan.

h, förk. för lat. homo, människa; hahet, han har; hora, timme.

Ha 1. ha, i flera länder officiell förk. för hektar. Jfr Har.

h. a., förk. för lat. hoc anno 1. hujus anni, detta år.

Haagkonse'rterna (1. hag-) de år 1659 i Haag mellan Europas västmakter träffade överenskommelserna om återställande av fred mellan Sverige och Danmark.

Haagkonveiitio'nerna, konventioner om internationella folkrättsliga reformer, avslutade i Haag 1899 och 1907.

Haakon (1. hå-) norskt mansnamn motsv. Håkan.

Haakonshallen (Z.hå-),"Kong Haakons gilde-hal" en i mitten av 1200-t. av konung Håkan Håkansson i Bergen uppförd byggnad med en väldig festsal.

Haalogaland, gammal isländsk benämning på Helgela^d (se d. o.).

Haarlem-droppar (1. ha'r-), se Tilly droppar.

Haarni (1. ha'rni), fi. myt., se Aarni.

Hab, siamesisk handelsvikt = 60,47 kg.

Haba'b, ett nomadfolk i ö. Afrika.

Habaku'k, mansnamn. Buret av en av de mindre profeterna.

Habane'r, ättlingar av från Böhmen och Mähren fördrivna, till katolicismen övergångna vederdöpare och böhmiska bröder, vilka efter 1547 invandrade i Ungern.

Habane'ra, sp., en spansk dans och dansvisa, uppkallade efter staden Havanna {sp. Ha-bana).

Haba'ra, arab., ett i Egypten brukligt överplagg för gifta kvinnor.

Ha'beas co'rpus, lat., eg. du må hava din kropp (fri); på engelska rättegångsspråket: en laglig befallning att för rättvisans skipande bringa en fånge inför domstol. — Habeas-corpus-akten, en av Englands grundlagar (av 1679), enl. vilken ingen engelsk undersåte kan olagligen kvar-hållas i häkte.

Ha^beat si'bi, lat., han behålle det för sig, tillskri ve det sig själv, skylle sig själv därför.

Habe'mus pa'pam, lat., "vi ha fått en påve", formel för kungörandet från Peterskyrkans stora loggia av ett avslutat påveval. Den valdes nyantagna namn tillägges.

Habena'ria (syn. Platanthe'ra), bot., svenskt orkidésläkte. —• H. a'Ibida, klubbsporre, med mycket små gulvita blommor. — H. bifo'lia, nattviol, allmän, välluktande, med vita blommor. — H. conope'a (syn. Gymnade^nia), brudsporre, med röda blommor. — H. odorati's.sima (spi. Gymna-de'nia), luktsporre, blommor röda, välluktande. — H. viri'dis, se Coeloglossum.

Ha'ben, ty., kredit (se d. o.).)(Soll.

Ha'bemchts, ty., person som ingenting äger, fattig stackare.

Ha'bent su'a fa'ta libe'Ui, lat., böckerna hava sina öden (alltefter läsarens uppfattning). {Terentianus Maurus.)

Habe'nula, pl. Habe'nulæ, lat., "kort tygel"; anat., de båda skänklarna som föra till hjärnans epifys.

Ha'bet et su'a ga'udia pa'uper, lat. ordspr., även den fattige har sina fröjder.

Habi'l {fr. habile, lat. ha'bilis), skicklig; passande, duglig; medgörlig. — Habilite't, skicklighet, färdighet, duglighet; medgör-lighet. — Habilite'ra sig, styrka sin skicklighet.

Habillement, fr. {1. abijma'ng), klädsel; beklädnad.

Habit, fr. {1. abi', försv. habi't, av lat. ha'-bitus, utseende, klädedräkt),klädsel,dräkt. — H. habillé {1. - abije'), högtidsdräkt.

Habita'bel (av lat. hahita're, bebo), beboelig.550

Habita'kel {lat. hahita'culum), sjöv., kompasshus (på fartyg).

Habitatio'n (av lat, hahita're, bo), beboende, vistelse; även rätt att bo i en annans hus.

Habitude, fr. (1. abity^dd), vana, plägsed. — Habitué, ständig besökare, kund, stamgäst (t. ex. teaterhabitué). — Habitue'll, van, vanlig; lätt. — Habitue'ra, vänja.

Ha'bitus, lat.y hållning, sätt att skicka sig; växters 1. djurs yttre utseende. — H. ade-nolMes, det slöa utseendet hos barn med adenoida vegetationer. — H. apople'cticus, rödbrusighet, kort hals och tung kropp. — H. asthe'nicus, allmän svaghet i konstitutionen. — H. infanti'lis 1. pueri'lis, barnsligt utseende hos vuxna. —• H. non fa'cit mo'nachum, lat. ordspr., det är icke dräkten, som gör munken; kläderna göra icke mannen. — H. phti'sicus, svag konstitution med platt bröstkorg.

Habli'tzia tamnofdes, bot., rankspenat, en klättrande chenopodiacé med stora, hj ärtlika blad. Odlas som prydnadsväxt.

Habs, arab., se Vakf.

Ha'bsburg, tyskt furstehus.

Habus, arab., se Vakf.

Habze'lia, bot., se Xylopia.

Haché 1. Hachis, fr. (1. asje', asji'), maträtt av finhackat kött 1. fläsk med kryddor.

Hachette (1. asjä'tt), grundläggare av ett av Frankrikes största bokförlag, bekant framför allt för vetenskapliga arbeten.

Hachiman, den japanska krigsguden.

Hachis, se Haché.

Hacienda, sp. (1. assie'nda), se Fazenda.

Hac i'tur ad a'stra, lat., på denna väg går det till stjärnorna (når man ära och rykte).

Hack, eng. (1. häkk), högförädlad ridhäst för promenadritt.

Hackbräde 1. Cymba'1 (ty. Hackbret, fr. tym-panon, ital. cembala), tonk., ett instrument med sensträngar, vilka slås med hammare.

Hacki, se Chipmunk.

Hackney, eng. {1. hä'ckni), ädel vagnshäst med höga travrörelser.

Hackspett, zool., Dryo'bates, Dryo' copus, lynx och Picus.

Had, se Höd.

Ha'dari, arab., namn på den bofasta befolkningen i motsats till den nomadiska.

Hadarlag, metr., versmått i den fornnordiska poesien, bestående av fem stavelser enl. följ. schema: — | — | —

Hadat, malaj. (1. a'dat), "sedvänja", hos de malajiska folken benämning på den sedvanerätt, som reglerar deras leverne.

Hadd, bot., se Eriophorum.

Ha'dding, namn på flera fornnordiska sagohjältar.

Haddj, arab., se Hadj.

Ha'des, gr. myt., underjordens gud, son av Kronos och Rhea; underjorden, de dödas rike; teoL, den ort, dit människan försättes efter döden. Jfr Scheol.

Hadith, arab. (1. hadi's), berättelse, tradition, i synnerhet rör. profeten Muhammed.

Hadj, arab., vallfart (till Mekka). — Hadj 1. Hadji, muhammedansk pilgrim på vallfart till Mekka.

Hadj ar el-a'swad, arab., svarta stenen. Se Kaba.

Ha'dria, lat.. Adriatiska havet.

Hadria'nus, namn på romerska kejsare och påvar.

Hadria'nus vall, en av romarna under kejsar Hadrianus tid uppförd befästningsvall tvärsöver nordliga England, varav smärre lämningar återstå.

Hadro'm, lat., bot., kärlsträng.

Haduba'rder, "de krigiska barderna", en gren av langobarderna.

Ha'dubrand, se Hildebrandslied.

Hæcceitas (1. hekkse'itas, av lat. hæc, näml. res, sak, denna sak), filos., skolastisk term, varmed betecknas det, varigenom en sak är just den (hæc).

Hæc ha'ctenus, lat., detta hittills, d. v. s. nog härom 1. för denna gång.

Hædu'er 1. ^ldu'er, en gallisk folkstam.

Hæm-, Hæma- (av gr. ha'ima, blod), i medicinska ord se under Hem-, hema-.

Hæmamæ'ba mala'riæ, bioL, dets. som Plas-modium malariæ (se d. o.).

Hæma'nthus (av gr. ha'ima, blod, och a'n-thos, blomma), bot., växtsläkte av fam. Amaryllida'ceæ från Kaplandet. Flera arter odlas i boningsrum.

Hæmato'crya (av gr. ha'ima, blod, och kry'os, iskyla), zool., kallblodiga ryggradsdjur.

Hæma'tomma, lat. (av gr. ha'ima, blod), blodöga. — Hæma'topus, lat. (av gr. pus, fot), bot., blodfot (avsöndrande röd saft).

Hæma'topus ostraIe'gus, zool., strandskata, en vadarfågel av underfam. Tjock-fotingar.

Hæmatothe'rma (av gr. ha'ima, blod, och the'rme, värme), zool., varmblodiga djur.

Hæmato'xylon campechea'num, bot., kam-peschträdet, centralamerikanskt träd av fam. Legumino'sæ. Den blodröda kärnveden, som innehåller hematoxylin, saluföres som blåholts, blåträ 1. kampeschträ och har stor användning till färgning, bläck, snickeriarbeten m. m. Hematoxylin har även vidsträckt användning i den mikroskopiska tekniken.

Hæmus, lat, Balkanhalvön.

Hæ'nir, se Höne.

Hæretico'rum ma'lleus et flage'llum, lat., "kättarnas hammare och gissel", binamn till den galliske teologen Hilarius den helige.

Hærmænd (1. härmän), dansk medeltida benämning på den klass av krigare, varur den danska adeln sedermera framgick.

Haff, ty., benämning på tre strandsjöar med sött vatten vid s. kusten av Östersjön.

Hafi', arab., en barfotad. — Hafis 1. Hafiz, hederstitel för en lärd, för en person, som kan koranen utantill.

Hafn, "hamn", det äldsta namnet på Köpenhamn, sedermera på nylatin Ha'fnia.

Hafne, turk., sultanens privatkassa.

Ha'fnia, nylatinska namnet på Köpenhamn. Jfr Hafn.

Ha'fnium, grundämne, som förekommer i de norska mineralen malakon och alvit.

Hafsi'ter, tunisisk medeltidsdynasti.

Hafta'rer (av hehr. phatar, avskeda), namn på de 54 avdelningar, i vilka profeterna äro indelade i den hebreiska bibeln.

Hagan, hehr., föresångare i judarnas synagogor.

Ha'gar, hebreiskt kvinnonamn (av arab. hadscha'ra fly), den flyende. Buret av Abrahams tjänstekvinna, Ismaels moder.

Hagari'ter, arabisk nomadstam, som under konung Saul underkuvades av israeliterna.

Hagars press, ett slags tryckpress ("knäpress"), med ledad hävstång i skruvens ställe.

Ha'gbard 1. Ha'gbart, fornnordiskt mansnamn, buret av hjälten i den fornnordiska sagan Haghard och Signe.

Hagelmalm, geoL, myrmalm med korn av hagelstorlek.

Hagen, en av huvudpersonerna i Nibel-ungenlied (se d. o.).

Hagenbeck, tysk djurhandlare, som upprättat en ståtiig zoologisk trädgård utanför Hamburg.

Hage'nia abyssfnica, bot, kusso, växt, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Senti-co'sæ. "Kussoblommor" användas mot binnikemask.

Hagga'da, hebr., gemensamt namn på de delar av Talmud, som kunna tjäna till förklaring av den mosaiska lagens mening och belysning av Gamla Testamentet. Jfr Halacha.

Hagga'i, hebreiskt mansnamn (av chåg, fest), den festlige. Namn på en av de mindre profeterna.

Hagi, se Hadj.

Hagia'sma, ny-gr., helig källa, vigvatten.

Hagio'grafa, Hagiolo'g m. fl., se under följ. ord.

Ha'glos, gr., helig. — Hagio'grafa (av gr. grafe', skrift), 1. Ketubi'm, hebr., namn på en avdelning av den hebreiska bibeln. Jfr Tora och Nebiim. — Hagiogra'f 1. Hagiolo'g (av gr. Wgos, ord), person, som beskriver helgonhistorien; teologisk författare. — Hagiolo'giiim, helgonkalender. — Hagiolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), helgondyrkan. — Hagioinachi' (av gr. ma'chesthai, strida), strid mot helgondyrkan. — Hagiosko'p (av gr. skope'in, se), fys., apparat till framställande av dimbilder. Jfr Laterna magica.

Hagtorn, bot., se Cratægus.

Hagtornsfjäril, zooL, se Aporia.

Haha, fr., oförmodat hinder.

Hahabe, kafferstam.

Haiasta'n, armeniernas namn på sitt land.

Ha'ida, stam av nordvästindianer på Drottning Charlottas öar.

Haidea, astr., en av småplaneterna.

Haidingeri't, miner., ett sällsynt arsenikmineral.

Haidu'ker, se Hajduker.

Haie, fr. (1. ä), krigsk., häck, militärisk uppställning på två (enkla 1. dubbla) led, som göra front mot varandra.

Hafk, arab., ett stort tygstycke av ylle 1. bomull, vilket araberna i Nordafrika bruka som mantel.

Hall Columbia (L hä'il köla'mbiö), "Hell dig, Columbia", en nordamerikansk nationalsång (av J. Hopkinson).

Hailtsa'er 1. Hailtsu'ker, en nordvästindianstam i Brittiska Columbia.

Haimonsbarnen, fyra söner till greve Hai-mon af Dordogne, vilkas öden skildrats i olika länders folklitteratur, första gången il2:eårh.

Ha'imos, grekiska namnet på Balkan.

llaii\huiid = Götting er Dichterbimd (se d. o.).

Haircords, eng. (1. hä'ir-kåds), ofärgat bomullstyg med längsgående strimmor av grövre varp.

Hai-Thao, Agar-agar (se d. o.) från Japan.

Haja'tila, de österländska 1. vita hunne r n a.

Hajdama^k, polsk., stråtrövare.

Hajdu'ker (magyar. haj du', pl. hajdu'k, herde), urspr. namn på magyarer, som undan turkarna flytt till skogarna och därifrån förde gerillakrig mot inkräktarna; sedermera benämning på det ungerska infanteriet, tjänare vid domstolar m. fl. Den svenska förvrängningen hejduk har fått betydelsen hantlangare, redskap, passopp.

Hajdu'ter, bulgarisk form för Hajduker.

Haj fiskar, zool., en fiskordning, Plagio'stomi, omfattande underordningarna Sela'chii, hajar, och Batoi'dei, rockor.

Haju 1. Vahu, indisk-tibetansk stam på Himalayas sluttning.

Ha'ke, namn på många fornnordiska sagohjältar.

Hake, jordmått i östersjöprovinserna, urspr. så mycket jord som en bonde med ett par oxar kunde bruka.

Hakelda'ma {hebr. chakaldema'), blodsåker^ den åker, som köptes för de trettio siklar, som Judas erhöll för sitt förräderi mot Kristus, men sedan återlämnade.

Hakengericht, ty., "hakedomstol", förr lägsta instansen för brottmål i östersjöprovinserna. Jfr Hake.

Hakenkreuzler, ty. (1. -kråjts-), "hakkorsbärare" benämning på medlem av tyska nationalsocialistiska partiet. Se Hakkors.

Hakili 1. Ehkili, semitiskt språk, som talas i s. Arabien.

Haki'm, arab., eg. vis; läkare, — Hakim-Baschi, överläkare, livmedikus i seraljen. — Hakim-Efe'ndi, sultanens förste livmedikus.552

Ha'kim, arah.y domare. — Hakim-chatt,

distriktsföreståndare i Egypten.—Hakim-Scheri, överdomare.

Hak-ka 1. Hok-kin, den kinesiska talspråksdialekten i Hongkong.

Hakkorset, ett kors med lika långa, vinkel-1. hakböjda armar; fordom hos germanska folk sinnebild för Oden. Nu symbol för det nationalsocialistiska Tyskland.

Hakluyt society (Lhä'klöit såsa'jti), ett 1846 i London stiftat sällskap för utgivande av sällsynta 1. otryckta reseskildringar. Uppkallat efter engelske geografen R. Hakluyt (1552—1616).

Haklöh, '^högländare", namn på en del av Kambodjas urinvånare.

Hala'cha = Halaka (se d. o.).

Hala'ka, hehr., gemensam benämning på de delar av Talmud, som innehålla bestämda lagbud 1. föreskrifter. Jfr Haggada.

Halali' (av magyar, halål, död), jaktrop och fanfar vid hjortens fällande under hetsjakt.

Halang, folkstam i Siam.

Halatio'n, ljusgårdsbildning, ett fel hos den fotografiska plåten, som består däri att den ofta speglar det infallande ljuset och därvid bakifrån påverkar den ljuskänsliga hinnan.

Halawe, astr., en av småplaneterna.

Haldats apparat (Z. alda's -), fys., apparat för åskådliggörande av lagen, att vätskans höjd i kommunicerande kärl är densamma, oberoende av kärlens form.

Hàléru (Z. ha'lejo), tjeckoslovakiskt mynt = ^/loo koruna.

Hale'sia, hot., nordamerikanskt buskskläkte av fam. Styraca'ce£e.—H. tetra'ptera, snö-klockebuske, odlas i s. Sveriges parker.

Half, enl. fornsagan en av Norges mest berömda sjökonungar.—Halfs rekkar, Halfs kämpar.

Halfagräs, se Alfa.

Half and half, eng. (1. haf änd -), hälften av varje i synnerhet om blandningsdrycker, t. ex. av ale och porter.

Half-blood, eng (1. haf-blödd), halvblod, husdjur med far och mor av olika raser.

Half-breeds, eng. (1. haf-brids), biandfolk. Se Bois-hrulés.

Half-crown, eng. (1. haf-kra'un), eg. halv krona; ett silvermynt, motsvarande 2 V^ eng. shilling — omkr. 2,25 kr.

Half-dress, eng. (1. haf-dress), eg. halvklädsel, vardagsdräkt.)(Full dress.

Halfpenny, eng. (1. hä^ppni), bronsmynt — V2 penny (se d. o.).

Half volley (1. haf vålli), se Volley.

Halha, en kaukasisk stam av niguscherna.

Halia'etus albici'lla, zooL, havsörnen.

Halia'nthiis, bot., syn. Ammodenia (se d. o.).

Hali'chærus grypus, zool., gråsäl.

Halieuti'k 1. Halievti'k (gr. halievtike'), fiskarekonst; övertalningskonst; teoL, framställning av missionsverksamheten.

Halipla^nkton, havens plankton (se d. o.).

Hälft, miner., bergsalt (som mineral).

Halkyo'ne (lat. Alcy'one), gr. myt., gemål till Traciens konung Keyx, vilken omkom under ett skeppsbrott, då den sörjande Halkyone även kastade sig i vågorna. Gudarna förvandlade sedermera de båda makarna till isfåglar.

Halkyo'ner {gr. halkyo'n, pl. halkyo^^es), zool, isfåglar. — Halkyo'nisk, stilla och lugn (om midvinterstiltjen, då isfågeln ansågs bygga sitt bo).

Hall, eng. {1. hål), eg. stor sal; nyttjas även, såsom senare ledet i sammansättningar (t. ex. Worsley hall), i betydelsen av stiftelse 1. herresäte. Jfr följ. ord.

Hall {ty. Halle, fr. halle), urspr. tempel- 1. slottssal; sedermera ett rum, där manufakturvaror besiktigades och

stämplades (därav hallordning, hallstämpling o. s. v.); numera en saluplats, bestående av ett större rum 1. en byggnad {saluhall). — Hallkyrka {ty. Hallénkirche), hyggn., kyrka, vars sidoskepp äro av samma 1. nästan samma höjd som mittskeppet. — Dame de la halle, fr. {1. damm dö la all), månglerska från de parisiska saluhallarna. — Hålles centrales {1. all sang-tra'll), de förnämsta saluhallarna i Paris. — Langage des hålles, fr. {1. langatsj dä all), månglare- 1. pöbelspråk.

Halleffekt 1. Halls fenomen {1. håls -), fys., avböjning av elektriska strömmar inuti en ledare under inverkan av ett magnetiskt fält.

Halleluja' (av hehr. hallelu, loven! och jåh, en förk. av Jehovah), prisen Herren! lovsjungen Gud!

Hallers sura droppar, farm., Elixi'r a'cidum HalWri, en blandning av sprit och svavelsyra.

Halleys komet {1. hå'llis -), astr., periodisk komet med omkr. 75 års omloppstid.

Ha'lling 1. Ha'llingen, springdans från Hallingdalen (Norge).

Hallinskidi, nord. myt., eg. vädur; ett av Heimdalls binamn.

Hållit, miner., aluminit.

Hallkyrka, se under Hall.

Hallon, bot., se Rubus.

Hallordning, se Hallrätt.

Hallo'rer, benämning på arbetarna vid saltverken i den tyska staden Halle.

Halloysft, miner., aluminiumsilikat av växlande färg.

Hallrätt, en myndighet, som enl. den år 1739 stadgade hallordningen skulle bedöma de vid fabriker och manufakturer tillverkade varorna. Besiktningen utfördes i en hall (se d. o.) av en hallmästare, och de felfria varorna försågos med en s. k. hallstämpel.

Halls fenomen, se Halleffekt.

Ha'llstatt-tiden, övergångsperioden mellan brons- och järnåldern samt äldsta delen av den senare i mell. Europa.

Hallstämpel, se under Hallrätt.

Hallucinatio'ner {lat, hallucina'tio) y med.,Halliix—Hamameiidaceæ

553

förnimmelser och föreställningar, som ej uppstå genom yttre sinnesintryck utan genom omedelbar retning av hjärnan; vanligast äro synhallucinationer (visioner). — Hallucine'ra, hava hallucinationer.

Ha'llux, lat., anat., stortån.

Ha'llwachseffekt, fys., fotoelektrisk effekt, bestående däri att bestrålade metallplattor utsända negativa elektroner.

Hallyme'ter, fys., ett instrument för att pröva alkoholhalten i öl.

Ha'lma, gr., "språng", sportt., hoppning, som led i femkamp; ett spel med brickor på rutat bräde.

Halmatogene's (av gr. ha'bna, språng, och ge'nesis, härkomst); biol., språngvariation.

Ha'lo (gr. ha'los), meteor., sol- 1. mångård, ring omkr. solen 1. månen. — Halo-feno-me'n, sol- 1. mångårdar, bisolar uppkomna genom ljusets brytning i de iskristaller, som tillsammans bilda de s. k. fjädermolnen (cirri).

Halobi'os, hot., se Korologi.

Halofi'la växter, se följ. ord.

Halofy'ter (av gr. hals, salt, och fyto'n, växt) 1. Halofi'la växter (av gr. fi'los, vän), bot., växter, som trivas endast vid havsstränder 1. i salthaltig jord.

Ha'logaland, se Helgeland.

Haloge'n, -er (av gr. hals, salt, och ge'nos, släkt), saltbildare; kem., elementen hrom, fluor, jod och klor, som direkt med metaller bilda haloidsalter.

Haloi'dsalter, kem., alstras genom halogener-nas förbindelse med metaller.

Halokemi' (av gr. hals, salt, och kemi', se d. o.), den del av kemien, som handlar om salters framställande på kemisk väg.

Halome'ter (av gr. hals, salt, och me'tron, mått), fys., saltmätare. Jfr Haloskop.

Haloragida'ceæ (Halorrhagidaceæ), bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Myrtiflo'ræ. Svenska släkten Myriophy'llum och Hip-pu'ris.

Halorhaga'ceæ, Halorra'geæ, bot., syn. Halo-ragida'ceæ (se d. o.).

Haloskop (av gr. hals, salt, och skope'in, skåda), fys., instrument till bestämmande av vätskors salthalt.

Halotekni' 1. Halotekni'k (av gr. hals, salt, och te'chne, konst), läran om salters beredning. Jfr Halurgi.

Halotrichft, miner., dubbelsalt av ferrosul-fat och aluminiumsulfat (i Falu gruva).

Halo'xylon, bot., växtsläkte av fam. Cheno-podia/ceæ. — H. Ammode'ndron, s a x a u 1, ett skenbart bladlÖst träd på stäpperna mellan Ural, Persien och Turkestan.

Halsbandsorden, se Annunciata-orden.

Halsbandsproce'ssen i Paris, 1785—86, i vilken den franska drottningen Marie-Antoinette oskyldigt invecklades, rörde sig om ett dyrbart diamanthalsband, som

grevinnan de Lamotte förmått kardinal Rohan att i drottningens namn köpa.

Halt, ty., håll! stanna!; krig sk., tillfälligt avbrott under en marsch.

Halt (ty. Gehalt), ber g sv., den metallmängd, som en malm, malmblandning 1. legering innehåller; fig., värde, beskaffenhet.

Halte'r€r (gr. /laZte'res), viktkolvar, som grekerna använde vid hoppövningar; jämvikts- 1. balansstänger; zool., svängkolvar hos vingade insekter.

Haltpunkt, finsk-svenska, hållplats, anhalt.

Halu'rg (av gr. hals, salt, och e'rgein, förfärdiga), saltfabrikant; kännare av salt-sjuderier och saltverk. — Halurgi', salt-beredningslära, kännedomen om saltsjude-rier och saltverk.

Halv-assona'ns 1. Sho'the'nding, metr., stavelserim, varvid de båda stavelserna hava samma slutkonsonant 1. slutkonsonanter, men olika föreg. vokaler. Jfr Assonans och Hel-assonans.

Halvda'mast, rutig drälliknande linnedamast.

Ha'lvdan, "halvdansk", namn på många fornnordiska sagohjältar.

Halvfranskt band, bokband med endast rygg och hörn överdragna med skinn. Jfr Hel-franskt band.

Halvkade'ns, tonk., övergång från tonikans klang till dominantens. Jfr Kadens och Helkadéns.

Halvko'rpus, boktr., en bland de minsta bok-try ekar stilarna, mellan diamantstil och nonpareille.

Halvmesy'r, se Mesyr.

Halvwattslampa, med kvävgas 1. argongas fylld glödlampa med spirallindad volfram-tråd. Halvwattslampan är

mer ekonomisk i driften än vakuumlampan.

Halvädelstenar, miner., äro ametist, bergkristall, aventurin, kattöga, rosenkvarts, kalcedon, karneol, agat, heliotrop, jaspis, eldopal, krysopras, kascholong, pistacit, cyanit, adular, amasonsten, labrador, la-sursten, fluss, spat, bärnsten, malakit, gagat m. fl.

Halysi'tes, paleont., kedjekorall, ett fossilt korallsläkte.

Ham 1. Cham, mansnamn, buret av Noaks yngste son. Jfr Hamiter.

Ha'ma, gr., på en gång, tillika.

Hama'da 1. Hammada, starkt vittrade, vege-tationslösa ökenplatåer i Sahara, översållade med stenar och klippblock.

Hamadrya'd (gr. hamadrya's), gr. myt., träd. 1. skogsnymf. Se vid. Dryad.

Hamadrya'den 1. Peruka'pan, zool., en babianart, Cynoce'phalus hama'dryas.

Hamakromi' (av gr. ha'ma, på en gång, och chro'ma, färg), färgtryck, med tryckning av flera färger samtidigt.

Ha'mal, astr., stjärna i stjärnbilden A r i e s.

Hama'm, se Hammam.

Hamamelida'ceæ, bot., med Saxifraga'ceæ närsläktad växtfamilj i subtropiska länder. Se Hamamelis.554

Hamame'lis, hot.y växtsläkte av fam. Hama-melida'ce8e. Trädartade buskar. — H. vir-ginia'na, witch hazel, är en nordamerikansk art, vars bark och blad användas i medicinen som adstringerande och blodstillande medel. Odlas här som prydnadsbuske för sin höstliga blomprakt.

Hamar, arabisk folkstam i egyptiska Sudan.

Hamarti't 1. Bastnäsi't, miner., ett fluorhaiti gt mineral vid Bastnäs i Västmanland.

Hama'sa, arah.y eg. tapperhet; samling av gamla arabiska dikter.

Ha'mblad, se Hamlad.

Ha'mbopolska 1. Ha'nebopolska, ett slags svensk folkdans, som karakteriseras därav, att mannen i ett givet moment svingar kvinnan upp från marken.

Hamburga, astr., en av småplaneterna.

Hamburg-Amerikanische Paketfahrt Aktien-Gesellschaft, förk. H a p a g, tyskt rederibolag, grundat 1847.

Hamburgeraln = 0,57314 m.

Hamburgerba'nko, en räkneenhet (ungefär 4 kr.), vari Hamburgs bank förde sina räkningar till 1872 utan att prägla motsvarande mynt.

Hamburger Fremdenblatt, moderatliberal tidning i Hamburg sedan 1828.

Hamburgergrönt, dets. som Schweinfurt-grönt (se d. o.).

Hamburger Nachrichten, daglig tidning i Hamburg sedan 1792. Var på sin tid Bis-marcks organ.

Hamburghöns, engelsk hönsras av goda vär-pare.

Hamburgte, farm., ett avförande medel av senna, manna, koriander, vinsten och vinsyra.

Hamburgvitt, kem.y en blandning av tung-spat och blyvitt.

Hamda, en besjastam.

Hamilto'nia, astr., en av småplaneterna.

Ha^miltonska meto'den, en av den engelske pedagogen James Hamilton (1. djäms hä'-miltön) framställd metod för inlärande av ett främmande språk, enl, vilken lärjungen före studiet av grammatiken bör inhämta ett större glosförråd genom strängt ordagrann översättning.

Ha'mingja, nord. myt, ett slags kvinnlig skyddsande, som ledsagade människan och rådde för hennes lycka. Hamingjan övergick vid en persons död till någon annan inom släkten. Jfr Dis och Följa.

Hamistaka'n, enl. parserna en mellanort för de döda.

Hami'ter, eg. avkomlingar av Ham, en av Noaks söner; de folkstammar, som talat 1. tala något av de hamitiska språken. — Hami'tiska språk äro fornegyptiskan, kop-tiskan, egyptiskan, libyskan m. fl. besläktade afrikanska språk.

Ha'mlad 1. Ha'mblad, jur., ord som i Sveriges äldre lagar har betydelsen av svår misshandel.

Ha'mlet, den engelska skalden Shakespeares

världsberömda tragedi, behandlar sagan om den danske forntidshjälten Amled, som dödade sin farbroder Fengo för att hämnas mordet på sin fader, Horvendel.

Hamling, underkvistning för vinnande av foderlöv till kreaturen och bränsle.

Ha'mma, gr., band; med., bråckband; även ett gammalt grekiskt längdmått.

Hamma'da, se Hamada.

Hammadi'ter, muhammedansk dynasti i n. Afrika under 1000-t.

Hamma'm, arab., offentlig anstalt för varma bad.

Hamma'ner, solpelare.

Hammarhämtningen, se Tryms kvida.

Hammarslagg, kem., de svarta flingor av järnoxidoxidul, vilka kringkastas, när stångjärn smides.

Ha'mmedj, en för sin skönhet berömd folkstam vid Blå Nilens mell. lopp.

Hammo'nia, nylat., Hamburg.

Hammura'bis lag, märklig gammal-babylo-nisk lagsamling, världens äldsta corpus juris.

Hamnkrasse, hot., se Coronopiis.

Hamnsenap, bot., se Sisymbrium.

Hampa, bot., Ca'nnabis, ett till fam. Canna-bina'ceæ hörande örtsläkte, bland vars arter märkes C. sati'va, vanlig hampa. Frukten, Fru'ctus ca'nnabis, är officinell, och stjälkarnas fibrer, "hampa", användas till grövre tyger, rep, kablar o. s. v. — Hamp-extrakt, se Extractum cannabis indicæ. — Hampfrö-emulsion, Emu'lsio cannabi'na, beredd av Fru'ctus ca'nnabis, brukas i urinvägarnas sjukdomar. — Hampolja, pressad ur Fru'ctus ca'nnabis, nyttjas för tekniskt behov.

Hampdån, bot., se Galeopsis.

Hampflocks, bot., se Eupatorium.

Hamppapper, skrivpapper av enklaste sort.

Hampton court palace (1. hä'mptön kor pä'-lös), det största bland Englands kungliga slott, beläget i Hampton vid Thames. Uppfört i början av 1500-t.

Ha'mpus, ett slags sommaräpplen.

Hamster, zool., en råttartad gnagare, Crice'-tus crice'tus, som gör stor skada på sädesfälten i Ryssland och Mellaneuropa. Skinnet ger ett lätt och varaktigt pälsverk.

Hamsterråtta, zool., ett afrikanskt råttdjur av släktet Crice'tomys.

Hamstra {ty. hamstern), hänsynslöst uppköpa förnödenheter i förråd, särskilt under nödtider för att trygga egen försörjning. Uttrycket uppkom under världskriget och syftar på hamsterns vana att samla vinterförråd.

Hamula'ta, lat. (av ha'mus, krok), bot., med små krokar.

Ha'mulus, anat., böjt utskott från ett av handlovens småben.

Ha'mund = Amund (se d. o.).

Han, två kinesiska dynastier.

Hanbalfter, en av de fyra rättrogna skolorna inom den sunnitiska muhammedanismen.Hane veniam petimus dabiniusque vicissim—Hantel

Hane ve'niam pe'timus dabiniu'sque viei's-sim, lat., "denna frihet tager jag mig själv och ger åt andra", d. v. s. man bör visa ömsesidigt tillmötesgående. {Horatius,)

Hanco'rnia speeio'sa, hot., sydbrasilianskt träd av fam. Apocyna'ceæ, med syrliga, välsmakande frukter, m a n g u b a. Ur mjölksaften erhålles M ang abeir a-kautschuk.

Handelsbala'ns, handelst., en tablå över förhållandet mellan ett lands införsel och utförsel under en viss tid, vanligen ett år. — Handelskale'nder, bok, innehållande förteckning på alla köpmän och industri-idkare inom riket jämte post- och tullunderrättelser samt andra för affärslivet viktiga uppgifter. — Handelskemfst, person, som kemiskt undersöker i handeln förekommande varor och över dem avgiver sitt utlåtande. — Handelsparte'ring, kamer.y eg. handelsfördelning; fordom bruklig delning av minuthandeln i flera grupper, av vilka varje köpman fick välja en. Samma handlande fick sålunda ej sälja salt och kläde o. s. v. — Handelsregi'ster, offentligt register, vari införas köpmännens firmor, inrättade bolag, meddelad prokura m. m. — Handelsusanser (Z. -ysa'ngser), handelsbruk, av handelslagarna oberoende bruk och sedvänjor, vilka av köpmännen å en ort 1. i ett land iakttagas som lagliga föreskrifter.

Handicap, eng. (1. hä'ndikäp), sportt., handi-kap, försprång 1. fördel vid utgångsläget för en underlägsen medtävlare.

Handikap, se Handicap.

Handja'r 1. Khandja'r {arab. chandjdr), ett slags kort värja med bred klinga och inåt böjd egg.

Handnunneört, bot., se Corydalis.

Hands, eng. (1. händs), "händer", sportt., fotbollsterm, betecknande att någon spelare (utom målvakten inom straffområdet) berört bollen med hand 1. arm.

Ha'ndsaxaleken, en forntida idrott, varvid tre handsaxar 1. korta huggare kastades så, att en av dem ständigt var i luften.

Handske-mora'l kallas efter den norska skalden Björnstjerne Björnsons drama "En Handske" kravet på lika stor sedlig renhet hos mannen som hos kvinnan.

Hands oif, eng. (1. händs åff), "bort med händerna", låt bli. — Hands up, upp med händerna !

Ha'nebopolska, se Hambopolska.

Hanefi'ter, en av de fyra ortodoxa avdelningarna av de sunnitiska muhammedanerna.

Hangadrotten, Hangagud 1. Hanga-Tyr,

nord. myt., Odens binamn.

Hanga'r (franskt uttal anggaW), lider, skjul; förvaringsrum för flygmaskiner. — Hanga'rfartyg, flygdepåfartyg.

Hani'f, arab., koranens benämning för den fromme, gudfruktige.

Hank och stör, jur., hägnad (i äldre lagspråk) .

Hanksft, miner., dubbelsalt ur natriumsulfat och natriumkarbonat. Förekommer i Kalifornien.

Han-kutsjin, nordamerikansk indianstam vid övre Jukonfloden.

Hanlin 1. Han-lin-yan, kinesisk akademi, bestående av Kinas 232 lärdaste män.

Ha'nna (av hebr. channa', nåd, behag), kvinnonamn, buret av profeten Samuels moder. Jfr även Johanna.

Hanna'ker, tjeckisk folkstam kring floden Hanna i Mähren.

Hannayi't, miner., vattenhaltigt magnesium-ammoniumfosfat i gula kristaller (i guano).

Ha'nnibal, feniciskt mansnamn (av hebr. channd, nåd, och ba'al, herre, gud). Buret av den namnkunnige kartaginensiske fältherren under första puniska kriget. — H. ad po'rtas! (citeras även H. ante portas), lat. ordspr.. Kannibal är utanför portarna (Roms); bildl., fienden nalkas, faran är stor.

Hannovera'nska hästen, oftast en blandning av engelskt ridhästfullblod och gammal hannoveransk lantras.

Hanots sjukdom (Z.anå's -),med., kronisk inflammation i levern, som yttrar sig i organets förstoring.

Hanrej {ty. Hahnrei), en bedragen äkta man.

Hans, mansnamn, förk. av Johannes (se d. o.).

Ha'nsa (fornty. Hanse, skara, hop, angl. hös, sluten förening), en i 13: e årh. stiftad politisk förening mellan företrädesvis nordtyska köpstäder, hansestäderna, med syfte att skydda deras handel. — Hansea'-ter, inv. i de tre förnämsta hansestäderna, Hamburg, Lübeck och Bremen.—Hansea'-tisk, som har avseende på hanseförbundet. —• Hansea'tkorset {ty. Hanseatenkreuz), 1914 stiftat krigsutmärkelsetecken för Hamburg, Bremen och Lübeck.

Hansa, astr., en av småplaneterna.

Hansard, eng. {1. hä'nsörd), gängse benämning på de tryckta engelska parlamentsprotokollen (efter boktryckarfamiljen H., som länge ombesörjde tryckningen). —-Hansardize {1. -da'js), beslå en politisk motståndare med hans egna tidigare uttalanden.

Hansea'ter, Hanseatisk, se Hansa.

Hansom 1. Hansomcab, eng. {1. hä'nsöm, hä'nsömkäbb), tvåhjuligt åkdon med kuskbock bakpå. Se Cab.

Hans Sachs, huvudpersonen i musikdramat "Mästersångarna i Nürnberg" av E. Wagner.

Hanswu'rst, ty., benämning på en fordom stående grotesk-komisk roll på den tyska skådebanan; gyckelmakare, narr.

Ha'ntel, ty. (av Hand, hand), redskap för hemgymnastik, vanligen i form, av ett kort556

järnhandtag med en järnkula i vardera ändan.

Hants (L hännts), förk. för Hangsshire.

Hanumant, ind. myt., mytisk apgudomlighet.

Haoma, pers., den heliga rusdryck som användes till dryckesoffer i avestiska och mazdeistiska högmässan.

Hapag, förk. för Hamburg-Amerikanische Paketfahrt Aktien-Gesellschaft.

Ha'pale, zooL, sidenapa, ett släkte kloapor. — H. ia'cchus, uistiti, sagui 1. vit-örad sidenapa, lever kring

Amasonflodens mynning.

Hapaxanti' (av gr, ha^pax, en gång, och anthe'in, blomma), bot., blomning en enda gång. — Hapaxa'ntisk, Monoka'rpisk 1. Haplobio'ntisk, kallas en växt, som blommar och sätter frukt blott en gång.

Hapaxlego'menon, gr. (av ha'pax, en gång, och Wgein, säga), ett ord, som kan uppvisas på blott ett enda ställe i litteraturen.

Haphta'rer, se Haf tärer.

Haplobio'ntisk (av gr. hasplas, enkel, och biun, leva), se Hapaxayiti.

Haplocla'thra, hot., växtsläkte av fam. Gutti'-feræ. Träd i Brasilien. — H. pamcula'ta, ger ett rött virke, som användes till olika slags instrument.

Haploka'ulisk (av gr. ha'plos, enkel, och kauWs, stängel), bot., enaxlig.

Ha'plomi, zool., underord. avBenfiskar-n a med simblåsan i öppen förbindelse med tarmkanalen. Hit höra bl. a. gäddor och tandkarpar.

Ha'plosis, gr., "förenkling", kalla nyplato-nikerna själens uppgående i enhet med Gud under extasen.

Haplostemo'n (av gr. hapWs, enkel, och ste'mma, krans), bot., cyklisk blomma med blott en krans av ståndarblad.

Haplotomi' (av gr. hapWs, enkel, och te'm-nein, skära), med., ett enkelt snitt, ett enda snitt.

Hapta-gud, nord, myt., gudarnas gud, ett av Odens namn.

Hapte'rer (av gr. ha'ptein, fästa vid), bot., häftorgan (skiva 1. d.), varmed vissa växter (särskilt alger) fästa sig vid underlaget. — Haptofo'r (av gr. foro's, bära), den atomgrupp i en toxin som binder toxi-nen vid cellen, om denna har en passande haptofor grupp.

Ha'ptisk {gr. haptiko's av ha'ptein, häfta vid), beträffande känseln, t. ex. haptisk villa, känselsinnets förvillande.

Haptotropi'sm, se Tropismer.

Haqvin Bager, en pekoralistisk rimsmidare i Malmö på 1700-t., varför hans namn numera användes för att beteckna en usel versmakare.

Har, förk. för hektar.

Har, nord. myt., "den höge", ett av Odens binamn.

Harafo'rer, se Alf ur er.

Hara'i, den skatt, som alla främlingar i Turkiet måste erlägga till turkarna.

Harakiri, Harikiru 1. Seppuhu, jap., numera försvunnet bruk i Japan att avgöra hederstvister medelst magens uppristande.

Ha'rald, fornnordiskt mansnamn, engelskt, danskt och norskt konunganamn = Har-vald (av har, hög, och vald, makt).

Ha'ram, se Harem.

Hara'ng (fr. harangue), högtidligt tal 1. tilltal; uppskruvat tal. — Harange'ra, hålla en harang, högtidligt tilltala.

Hara'r, turk., avdelning av turkiska hären.

Harasse'ra (fr, harasser), oroa, uttrötta, utmatta.

Ha'rbard, nord, myt., "gråskägg", ett av Odens binamn.

Harcele'ra (fr, harceler), reta, bry, oroa.

Harda'ngerfio'l, tönk., ett norskt folkinstrument med fyra strängar.

Harda'ngersöm, norskt genombrutet vitbroderi i rätliniga mönster.

Ha'rder, fornnordiskt mansnamn, hård.

Hardi, fr. (1. ardi'), djärv, tilltagsen dristig.

— Hardiesse (1. ardie'ss), djärvhet, tilltagsenhet.

Hardi'na, kvinnonamn, förk. av Bernhardina (se d. o.).

Hardjur, zooL, en gnagarfamilj, Lepo'ridæ.

Hare'lda hyema'Iis, zool., alfågel, en arktisk andfågel.

Ha'rem 1. Ha'ram, arab., eg. något förbjudet, heligt, oantastligt; den del av en österländsk boning, som bebos av kvinnorna och dit ingen främmande 1. obehörig man har tillträde; även beteckning för samtliga kvinnorna i ett österländskt hem.

Haren (lat. Le'pus), astr., stjärnbild på s. hemi sfären.

Haren, zool., se Lepus.

Harf, se Borjookes,

Harfloka, bot., se Buplerum.

Harg, nord. fornk., offeraltare av sten.

Haricot, fr, (1. arikå'), ragu på får med morötter. — Haricots veris (1. - vär), turska bönor.

Hari-Hara, ind. relig., en gudatvåfald av Visjnu (Hari) och Sjiva (Hara), sam.-mansmälta till en enhet.

Harikiru, se Harakiri.

Har-indianer, en atapask-stam i Brittiska Nordamerika.

Ha'ringar, inv. i Hardanger.

Harka, ett redskap för ålfiske.

Harklöver, bot., se Trifolium.

Harksmide, dets. som osmundsmide.

Harkål, bot., se Lapsana.

Ha'rlekin 1. Arlekin (fr. arlequin, ital. arle-chino), komisk person 1. roll i commedia delVarte (se d. o.) på italienska skådebanan. Vanligtvis är harlekins dräkt sammansatt av trekantiga, olikfärgade lappar.

— Harlekina'd, löjligt upptåg.

Harmage'don, det hebreiska namnet på plat-Harmalin—Harrit

sen för den sista, avgörande striden mellan gudsriket och världsmakten.

Harmali'n, kem., turkiskt rött, en vacker och hållbar färg.

Harmatta'n, en kvävande östlig vind, som stundom blåser på n. Afrikas v. kust.

Harmofo'n, miner., korund.

Harmoni' {gr. harmoni'a), överensstämmelse mellan delarna av ett helt, enighet; tonk., den med lagarna för välljudet överensstämmande liktidiga föreningen av toner till ett helt; ackord, konsonant ackord, treklang; samljud, samklang, välljud. — Harmonilära, läran om ackorden. — Harmonimusik, musik av endast blåsinstru-

menter. — Harmoniorke'ster består av idel bleck- och träinstrument samt vanligen slagverk. — Harmonie'ra, överensstämma; leva endräktigt, stå i gott förhållande.—Harmonisk, harmonilära, läran om harmonierna. — Harmo'nika, flera instrument (glas-, drag- och munharmo-nikor), där tonerna frambringas genom stämda glasklockor 1. metalltungor. — Harmoniko'rd (av gr. cho'rde, sträng), ett stränginstrument, en kombination av orgel och piano. — Harmo'nisk, överensstämmande, samstämmande; välljudande. —• Harmoni'st, kännare av harmonien. — Harmonisti'k, teoL, den vetenskap, som har till uppgift att bringa de bibliska skrifterna i harmoni med varandra genom förklaring av motsägelserna i dem. Jfr Evangelieharmoni. — Harmonome'ter (av gr. me'tron, mått), välljudsmätare.

Harmo'nia, gr. sag., en dotter till Ares och Afrodite; astr., en planetoid.

Harmo'nia præstabili'ta, lat., den förutbestämda harmonien 1. en av Gud på förhand fastställd överensstämmelse mellan själ och kropp, en av den tyske filosofen Leihniz^ lärosatser.

Harmonisk, Harmoniko'rd m. fl., se under Harmoni.

Harmo'nisk proportion, mat., säges råda mellan tre storheter, om deras inversa värden utgöra en aritmetrisk serie. — H. serie 1. progression, mat., serie av storheter, i vilken överallt tre på varandra följande termer äro i harmonisk proportion. — Harmoniskt medeltal 1. medium, H. medelproportional, mat., kallas en storhet som med två givna storheter bildar en harmonisk proportion, i vilken de givna storheterna bilda de yttersta termerna.

Harmom'ster 1. Harmoni'ter, en i slutet av 1700-t. stiftad pietistisk sekt, som för att tillämpa kristendomen i dess enkla urform emigrerade till Amerika och där 1803 grundade byn Harmony i närheten av Pittsburg. Sekten förkastade äktenskapet och hyllade åsikten om egendomsgemen-samhet.

Harmo'nium, tonk., kammarorgel, ett tangentinstrument, liknande orgeln.

Harmonome'ter, se under Harmoni.

Harmo'ster {gr. harmostai), ämbetsmän i det gamla Sparta.

Harmoto'm, miner., ett mineral, tillhörande zeolitgruppen.

Harmsol, "sol i sorgen", isländskt, religiöst drapa från omkr. år 1300.

Harmynta, hot., se Clinopodium.

Harna, zoot:, se Antilope.

Ha'rnesk (av kelt. haern, haiarn, järn; fr. harnais, ital. arnese), krigsk., järn- 1. stålbetäckning för bröst och rygg; brynja; geoL, slintyta, glidyta.

Harold, engelsk form av Harald.

Harpa {ital. arpa, fr. harpe), tonk., ett av de äldsta kända stränginstrument, har vanligen formen av en triangel och är försedd med resonansbotten; låda med botten av längsgående järnstänger för sortering av grus, sand, stybb ur träkol o. s. v.

Ha'rpago, lat. {gr. harpa'ge), änterhake, stormhake; brunnshake.

Ha'rpagon {franskt uttal: arpagå'ng), girig-buk. Benämningen härleder sig från namnet på huvudpersonen i den franske författaren Molières lustspel "L^avare" (Den girige).

Harpastum, ett slags bollspel.

Harpeggio, ital. {1. harpe'ddjå), se Arpeggio.

Harpi'dium, Harpi'dier, hot., se Amblyste-gium.

Harpo'don, zooL, se Bumaloen.

Harpo'js, sjöv., kokt och med något svavel samt finstrött glas och valfisktran blandad tall- 1. grankåda, förr

använd till be-strykande av fartygsbottnar; kokt, med talg och vax blandad linolja, varmed omålade master och rundhult bestrykas.

Harpo'krates, gr. myt., tystnadens gud.

Ha'rpsikord, tonk., en flygelformig klavecin (se d. o.).

Harpu'n {fr. harpon), ett huvudsakligen vid valfångst brukligt, spetsigt, med hullingar försett kastspjut, förenat med en smäcker lina. —• Harpune'ra, jaga med harpun. — Harpune'rare, person, som slungar har-punen.

Harpy'an, zool. {Harpy'ia destru'ctor), den största av alla örnar. Lever i Sydamerika.

Harpy'orna {gr. Harpy'iai, av harpa'zein, rycka bort, röva), gr. myt., plågoandar med kvinnohuvuden och rovfågelskroppar.

Harren, zooL, se Thymallus.

Ha'rrier, engelsk hundras, brokig stövare för harjakt.

Ha'rriet, engelskt kvinnonamn, förk. av Henrietta (se d. o.).

Harris, hot., se Sarothamnus. Blommorna innehålla alkaloiden Sparte'in, varav sulfatet användes som digitalisersättning.

Harrisi't, miner., pseudomorfos av blyglans med kopparglansens sammansättning.

Harri't, miner.^ ett paraffinliknande mineral, som förekommer i brunkol.55g

Ha'rry, engelskt mansnamn, förk. av Henrik 1. Henry (se d. o.).

Harstigi't, miner., silikat av mangan och kalcium från Harstigsgruvan.

Harsyra, bot., se Oxalis.

Hartal, indisk benämning på ett slags protestdemonstrationer, som bestå i nedläggandet av all handel och rörelse för längre 1. kortare tid.

Hartebeest, zooL, se Buhalis.

Ha'rtgummi (av ty. hart, hård), ebonit (se d. o.) 1. horniserad kautschuk.

Hartimjan, hot., se Calamintha.

Hartkorn, da., eg. hård säd, enheten för jordbeskattningen i Danmark.

Hartlooper, höll, sjöv., snabblöpare, ett snabbseglande skepp.

Hartryffel, bot., se Rhizopogon.

Harts, se Resina.

Hartselektricite't, fys., negativ elektricitet, den elektricitet, som utvecklas i harts, då det gnides.

Haru'n-ar-Rasji'd, "den rättrådige", en i österländska sagor högt prisad abbasidisk kalif (d. 809).

Haru'spex, pl. Haru'spices, lat. (av haru'ga, offerdjur, och spi'cere, skåda), offerpräst hos de gamla romarna, vilken spådde efter offerdjurens inälvor. — Haruspi'cium, offerspådom.

Harväppling, lat., se Anthyllis.

Harzrasen, småväxt nötboskap från Harz i Tyskland.

Hasan 1. Chasen, hebr., föresångare i synagogan.

Hasan 1. Hassan, arab., "skön", vanligt mansnamn, buret av Muhammeds dotterson.

Hasani'je, arabisk folkstam i s. Nubien.

Hasa'ra, se Hazarah.

Hasa'rd, fr. (franskt uttal: asa'r), lyckträff, slump; äventyr, fara. — Par hasard, händelsevis, av en slump. — Hasarde'ra, våga, äventyra. — Hasardspel, spel, som endast beror av slump 1. tur.

Ha^sana 1. Ha'sawa, inhemskt namn på samo-jederna.

Haschfsch 1. Hasjfsj, arab., ört; särskilt hampväxten, av vars i Persien och Ostindien odlade form, Ca'nnahis i'ndica, be-redes det orientaliska njutningsmedlet hasjisj, som framkallar ett angenämt sinnesrus. Assassinerna (se d. o.) sägas i stor skala hava brukat hasjisj.

Hasjimi'ter, arabisk släkt, till vilken Muhammed hörde.

Hasmonéer = Makkabéer (se d. o.).

Ha'sne, arab. (av chasneh, skatt), sultanens skattkammare.

Hassaga'j, se Assagaj.

Hassel, bot., se Corylus.

Hasselal, bot., se Alnus.

Hasselmusen, zool., se Muscardinus.

Hasselsnoken 1. Släta snoken, zool, europeisk snokart, CoTone'lla austri'aca, som

även sparsamt förekommer i s. Sverige (till Uppland).

Hasselört, bot., se Asarum.

Ha'ssia, lat., Hessen.

Ha'sta, lat., lans. — Sub hasta, (sälja) vid den i marken planterade lansen, d. v. s. på offentlig auktion. — Hasta'ti, pl, lansbärare.

Hasta'tus, -a, -um, lat. (av ha'sta, lans, spjut), bot., spjutlik. — Hastifo'Iia, lat. (av fo'lium, blad), bot., med spjutlika blad.

Hast du mir gesehen?, ty., "har man sett på maken", en eg. blott i Sverige brukad fras.

Hastingssand, se Wealdensandsten.

Hata, en benämning på salvarsan (efter en japansk läkare, som biträdde tysken Ehr-lich vid utexperimenterandet).

Hatchettolft, miner., ett gulbrunt tantalo-columbat av uran.

Ha'te, nord. myt., en av de ulvar, som ständigt förfölja solen för att uppsluka densamma; även en jätte.

Hàte, fr. (Z. at), brådska, skyndsamhet. — à la hàte, brådstörtat, hals över huvud. — En hàte (Z. ang -), fort, i hast.

Hatele'tter {fr. hàtelets), långa nålar av silver till prydnad av stekrätter 1. d., varvid man på sådana uppträder diverse dekorativa läckerheter.

Hathor 1. Athor, egypt. myt., fornegyptisk gudinna, den allt betvingande kärlekens personifikation. — Hathor-kapitäl, byggn., en i den yngsta egyptiska byggnadskonsten (tiden närmast f. Kr.) bruklig kapitälform, bestående av fyra kring en tärningslik kärna ställda kvinnomasker,, vilka uppbära en liten tempel- 1. pylonlik uppsats.

Hatt, arab., skrift.

Hattamottos, pl, män ur de högsta samhällsklasserna i Japan.

Ha'ttatal, eg. "versmåttsförteckning" en av Snorre Sturleson författad äredikt över norske konungen Håkan

Håkansson och jarlen Skule. Den utgör 102 strofer, av vilka var och en tillika är ett prov på olika variationer av versslagen.

Hatt-i-humaju'n 1. Chatt-i-humaju'n, Hatt-i-scheri'f 1. Chatt-i-scheri'f, arab., "helig skrift", en av sultanen utfärdad kabinettsorder. — Hatt-i-scherifen i Gylchané, den turkiska grundlagen av 1839. Jfr Hatt.

Hattlansa, fornnordisk versart, som liknar drottkvädet men saknar assonans 1. stavels erim.

Hattmurkla, bot., se Morchella.

Hattorm, zool, glasögonorm.

Hattstofferare (av ty. Hutstoffierer), äldre benämning på modist, modevaruhandlare.

HauWts (ty. Haubitze), krigsk., ett slags modern mörsare, granatkanon.

Hauchecorni't (I åsjkår-), miner., ljust bronsfärgad sulfid av nickel och vismut.

Haud., se Haud illaudabilis.Hau-daman—Haxo-batteri

559

Hau-daman, pL Hau-damap, dets. som berg-damaras.

Ha'udegen, ty., eg. huggvärja; krigsbuss.

Haud illauda'bilis, lat., "ej oförtjänt av beröm", betygsgrad mellan laudabilis och non contemnendus vid danska och norska ämbetsexamina. Förk. Haud.

Haueri't, miner., i regelbundna oktaedrar kristalliserande svavelmangan.

Haughtonit (/. håtöni^t), miner., biotitvarie-tet med magnesium i st. f. järn.

Haugia'ner, anhängare till den norske lekmannapredikanten H. N. Hauge (1771— 1824).

Ha'uija, en i Somalilandet boende folkstam.

Hau-koin, bergdamaras inhemska namn.

Ha'uptmann, ty. (av Haupt, huvud), krigsk., tysk officer med kaptens rang.

Ha'upt- und Staatsaktio'nen, ty., ett slags under 17 :e och 18 :e årh. brukliga tyska dramatiska föreställningar, vid vilka allmänt kända historiska tilldragelser, utan litterär förtjänst i behandlingen, åter-gåvos med pomp och ståt.

Hausa, stort negerfolk i v. Sudan.

Hausmannrt, miner., ett mineral, bestående av manganoxid-oxidul.

Hausse, fr. (1. åss, svenskt uttal håss), han-delst. börspapperens stigande.)(Baisse (se d. o.); tonk. = Frosch (se d. o.). — Spekulera à la hausse, uppgöra affärsplaner i hopp om. papperens stigande. — Haussier (Z. åssie'), säljare, som uppgör dylika planer.)(Baissier.

Hauste'llum, lat., zooL, rörformig snabel hos vissa insekter, t. ex. myggor.

Hausto'rier, bot., sugorgan, med vilka parasitväxter suga näring av sina värdar.

Haut, fr. (1. å), hög. — De haut en bas {1. dö åt ang ba), uppifrån och ned, från huvud till fot; med ringaktning. — Hauteur (1. åtö'r), höjd; stolthet, övermod; höghet.

Hautbois, fr. (1. åbåa'), tonk., oboe (se d. o.). — Hautboist {1. -i'st), eg. oboespelare; musikant av underofficers rang.

Haut-Brion, (1. å-briå'ng), ett slags Bor-deauxvin.

Haut-dessus, fr. {1. å-dössy'), tonk., hög sopran.

Haute-contre, fr. (1. åt-kå'ngtr), Contr' a'lto, ital., tonk., alt.

Haute cour de justice, fr. {1. åt kor dö sjys-ti'ss), riksrätt, bestående av senaten.

Hautefeuillit {1. åtföji't), miner., vattenhal-tigt kalcium-magnesiumfosfat.

Haute-finance, fr. (1. åt-fina'ngs), börsadel.

Haute-lisse, fr. (1. åt-li'ss), ett slags fransk tapetvävnad med stående, lodrät varp. Till haute-lissevävnaderna höra gobelängtapeterna och savonnerievävnaderna. Jfr Basse-lisse och Savonnerie.

Haute-nouveauté, fr. {1. åt-novåte'), senaste nyheten; sist inkomna modevaran.

Hautes fagnes, fr. (Z. åt fanj), högmossar.

Haute-taille, fr. (1. åt-ta'j), hög tenor.

Hauteur, se under Haut.

Haute-volée, fr. (1. åt-våle'), hovet och den högsta adeln; förnäma världen.

Haut goüt, fr. (1. å-go'), hög, pikant smak på matanrättningar; villebrådssmak på stek.

Haut-Pays, fr. (1. å-päi'), röda och vita, sämre Bordeauxviner.

Haut-Preignac, fr. (1. å-pränja'ck), ett vitt Bordeauxvin av bästa slag.

Haut-relief, fr. (1. å-rölie'ff), se under Relief.

Haut-Sauterne, fr. {1. å-såtä'rn), ett vitt Bordeauxvin.

Haut-Viller, fr. (1. å-ville'r), ett slags champagnevin.

Haüyesi'n, se Ulexit.

Ha'vama'l, den höges (Odens) sång, ett fornnordiskt, i den äldre Eddan befintligt kväde, som innehåller den våra hedniska förfäders sedliga livsåskådning mest belysande samling tänkespråk och levnadsregler jämte meddelanden om magisk run-kunskap.

Hava'na-brunt, tekn., en anilinfärg.

Havanna, felaktig form för Havana, brukad om tobak, särskilt i cigarrer.

Havannaträ, Rött, se Tampinziran.

Havas (1. ava'ss), se Agence Havas.

Havelock, eng. (1. häVlåck), ett slags kappa av vitt tyg, hängande från hatten 1. militärmössan i nacken till skydd mot hetta. Uppkallad efter en engelsk general med samma namn.

Haveri' (fr. avarie, eng. average), handelst., sjöskada, som drabbar ett skepp 1. dess laddning.

Havers kanaler, anat., de kärlförande kanalerna i bensubstansen.

Havgus, da., jylländsk benämning på en kall dimma från Nordsjön.

HaVijah, se Hauija.

HaVnia, astr., en av småplaneterna.

Havrerot, bot., se Tragopogon.

Havsgeuser 1. Vattengeuser (L -gö'ser), kallades de geuser (se d. o.), som bekämpade spanjorerna till sjöss.

Havskatten, zooL, se Anarrhicas.

Havssträtta, bot., se Angelica.

Havssäv, bot., se Scirpus.

Havstrfler, se Striler.

Havstruten, zooL, se Larus.

Havstungu'ser 1. Lamuter, ett mongoliskt folk på halvön Kamtschatka.

Havsuttern, zooL, ett mårddjur, La'tax lu'-tris, som lever i havet. Var förr mycket allmän i n. delen av Stilla oceanen, men är numera nästan utrotad av pälsjägarna.

Havsödla, zooL, se Amblyrhynchus.

Havsörnen, zooL, se Haliaétus.

Havtorn, bot. se Hippophaé.

Havulk, se Artediellus.

Haxo-batteri', krigsk., ett efter franske gene-laren Haxo {1. också) konstruerat batteri. Det bildas av kanonkassematter, vilkas frontmur skyddas av en jordvall med em-brasurer.560

Haymarket-teatern (Z. häma'kett-), en av Londons främsta teatrar, grundad 1720.

Hayo, se Coca.

Haysan, kin., vår. Se Younghaysan,

Haysanschi'n, kin, {schin, avfall), en kinesisk tesort.

Haza'rah, en mongolisk stam i Afganistan.

Haza'rd, se Hasard.

H. B., jur., förk. för handelsbalken.

hb., på recept förk. för lat. herha, ört.

Hb., med.j förk. för hemoglobin.

H. B. C., förk. för eng. Hudson's bay com-pany, Hudson-bay-kompaniet.

H. C., förk. för lat. Habeas corpus (se d. o.); eng. House of commons (se d. o.).

h. c., förk. för lat. honoris causa (se d. o.).

H dur, tonk., durtonarten med h till grundton. Förtecknas med # för f, c, g, d och a.

He, kem.f atomtecken för Helénium.

HE, förk. för Hefnerenhet (se d. o.).

h. e., förk. för lat. hoc est, det är, d. v. s.

Headi'n (1. hedd-), farm., ett engelskt anti-febrinpreparat.

Head right, eng. (Z. hä^ddräjt), en av den nordamerikanska regeringen utställd anvisning på ett stycke stats jord.

Hear, eng. (1. hir), 1. Hear him, "hör!", 1. "hör honom!", ett utrop, varmed man i engelska parlamentet påkallar uppmärksamhet för vad talaren yttrat.

Heat, eng. (1. hit), hetta, hets; sportt., hit, grupp tävlande, som uttagits för en försökstävlan, i vilken den med andra liknande grupper tävlar om rätten att fortsätta till huvudtävlingens avgörande (finalen). — Dead heat {1. dedd -), död löpning, kapplöpning, i vilken flera tävlande samtidigt hinna målet.

Heavtognosi' (av gr. heavto^n, sig själv, och gno'SIS, kunskap), självkännedom.

Heavtontimoru'menos, gr. (av heavto'n, sig själv, och timore'isthai, plåga), "självplågaren", namn på ett lustspel av romerske skalden Terentius.

Heavy spar, eng. (1. heVi -), tungspat (se d. o.).

He'bdomas, gr., eg. sjutal; en vecka.

He'be, gr. myt., ungdomens gudinna, som i Olympen iskänkte nektar åt gudarna; astr., en av småplaneterna.

Hebefreni', psykiatr., se Schizofreni.

Hebelo'ma, bot., fränskivlingar, ett släkte hattsvampar. Oanvändbara.

Hebete'ra (av lat. he'bes, slö), stympa, förslöa.

Hebrai'sm, Hebrai'st, se under Hebréer.

Hebras blysalva 1. Dia'chylonsalva, med., en mot vissa hudsjukdomar, fotsvett o. s. v. brukad salva av blyoxidplåster och olivolja 1. av nämnda plåster och vaselin 1. flytande paraffin.

Hebréer 1. Ebréer (av hebr. eber, från andra sidan [av Eufrat]), i synnerhet främmande folkslags namn på judarna. — Hebrai'sm (av lat. hebræ'us, hebreisk).

hebreiskt talesätt, egenhet för det hebreiska språket. — Hebrafst, kännare av hebreiska språket.

Hebréerbrevet 1. Ebréerbrevet, en av epistlarna i Nya Testamentet.

Hebréerevangeliet, en numera förlorad evangelieberättelse på arameiska språket.

Hebre'iska språket, israeliternas urspr. tungomål, tillhör de semitiska språken.

He'cate, se Hekate.

He'cuba, se Hekabe.

He'cuba, astr., en av småplaneterna. Bildar jämte ett antal andra asteroider den s. k. Hecubagruppen, som utmärkes därav att den dagliga medelrörelsen för dessa planeter är omkr. dubbelt så stor som Jupi-ters.

Hed, nord. myt., en vala 1. spåkvinna.

Hedblomster, bot., se Gnaphalium.

He'dda, kvinnonamn = Hedvig (se d. o.); astr., en av småplaneterna.

Hedebosöm, danskt genombrutet vitbroderi.

Hedenbergi't, miner., en lerjords- och järnoxidfri varietet av pyroxénen.

He'dera, lat., bot., växtsläkte av fam. Aralia'-ceæ. — H. helix, murgröna. — Hedera-ce'er, murgrönsartade växter.

Hedera'ceus, lat., bot., lik Hedera (se d. o.). — Hederifo'lia, lat. (av fo'lium, blad), bot., med blad som Hedera (se d. o.).

Hedersaccessi't, en av Svenska akademien utdelad belöning, "med all den heder, som tillkommer stora priset".

Hederslegio'nen, se Legion d^honneur.

He'djra, Hegi'ra 1. Hidjra, arab., latiniserat, eg. flykt; Muhammeds flykt från Mekka till Medina den 15 :e juli 622 e. Kr., från vilken dag muhammedanerna börja sin tidräkning.

Hedning (av gr. ethniko's, utländsk), bekän-nare av någon polyteistisk religion.

Hedona'1, farm., amyluretan, ett sömnmedel.

Hedoni'sm (av gr. hedone', lust, njutning), njutningslära, den lära, som förklarar den enskilda sinnliga njutningen för det högsta goda. Stiftad av den grekiske filosofen Aristi'ppos. — Hedoni'st 1. Hedo'-niker, anhängare av denna lära. Se vid. Cyrenaiska skolan och Cyrenaiker.

He'drik, He'idrik, fornnordiskt mansnamn (av isl. heiör, heder, och rek 1. rik, förmögen) .

He'drun, se Heidrun.

He'dschra, se Hedjra.

He'dvig, tyskt kvinnonamn, svenskt furstinnenamn (av Hadu, forrinord. Höör 1. Höd, krigslyckans gud, och wic, fornnord. vig, strid), den krigiska, segrarinna. Förk. till Hedda. — Hedvig Eleonora, Östermalms församling i Stockholm.

Hedvig, astr., en av småplaneterna.

Hedy'chium, bot. växtsläkte av fam. Zingi-bera'ceæ. Tropiska Asien. — H. Gardne-ria'num, odlas i växthus för sina vackra, välluktande blommor.Hedyfan—Hektograf

561

Hedyfa'n (av gr. hedy's, behaglig, och fai'-nein, skina), miner., ett kristaHiniskt 1. derbt mineral, vitt med dragning i gult. Förekommer bl. a. vid Långban.

Hedysa'rum, bot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ, i gamla världens tempererade bergstrakter. Många äro goda foderväxter, andra odlas som prydnadsväxter. — H. onobry'chis, esparsett. Se Onohrychis.

Hedy'sma, gr., med., lindringsmedel, varje ämne, som meddelar läkemedel angenäm smak och lukt.

Heerens piosko'p (Z. he'-), en mjölkprovare.

He'faistos, gr. myt., eldens gud. Se Vulcanus.

Hefnerenhet, fotometrisk enhet, lika med ljusstyrkan hos en Hefnerlampa (konstruerad av tysken Hefner-Alténeck), i vilken brännes rent amylacetat och som justeras efter vissa föreskrifter.

Hefnerlampa, se under Hefnerenhet.

Hegelia'n, anhängare av de åsikter, som framställts av den tyske filosofen Hegel. — Hegeliani'sm, Hegels lära.

Hegemoni' (gr. hegemoni'a), överherrskap, övervälde, särskilt i fråga om stater. — Hegu'menos, föreståndare för ett grekisk-katolskt kloster.

Hegesi'ppus, mansnamn (av gr. hegei'sthai, vägleda, och hippevs, ryttare).

Hegi'ra, se Hedjra.

Hegono'n, farm., albumospreparat med 7 % silver, medel mot gonorré.

Hegu'menos, se under Hegemoni.

Heid, nord., myt., en i Voluspà omtalad vala.

Heidarviga saga, "sagan om dråpen på heden", isländsk saga från 1200-t:s början om Viga-Styrr (Dråp-Styrr).

Heidelbergä, astr., en av småplaneterna.

Heidelbergkateke'sen, reformerta kyrkans förnämsta religiösa lärobok (av 1562).

Heidr, se Heid.

Heidrun, nord. myt., en get, som står på Valhalls tak och ur vars spenar rinner mjölk, lik det yppersta mjöd.

Heil dir im Siegeskranz, ty., "hell dig i segrarns krans", begynnelseorden till den preussiska nationalhymnen.

Heimatkunde, ty. {1. ha'jmatkonde), hembygdskunskap. — Heimatkunst, ty. (1. -konst), hembygdskonst.

He'imdal (isl. Heimdallr), nord. myt., himmelns väktare, som har sitt högsäte på Bif-rost. Han är son av nio mör, äger gudaborgen Himmelsberg, och är den vitaste av åsarna. Hans horn heter Gjallar-horn.

Heimdal, nationell studentförening i Uppsala, verksam genom småskrifter, artikelserier o. d.

He'imer, fornnord. sag., fosterfader åt Bryn-hild samt åt hennes och Sigurd Fåfnes-banes dotter, Aslög, som han

värnade genom att dölja henne i sin harpa.

Heimskringla {isl. kringla heimsins), eg. jordens krets, begynnelseorden till och be-

nämningen på den isländske författaren Snorre Sturlassons norska konungasagor.

Heinafylke, norskt fylke under medeltiden, motsvarande Hedemarken, Vardal och Birid. — Heinar, inv. i Heinafylke.

Heine-Melinska sjukdomen, med., barnförlamning.

Heinrich, tysk form för namnet Henrik.

Heinzi't, miner., vattenhaltigt magnesium-natrium-borat.

He'is kofranos e'sto, gr., en skall vara härskare.

Hejare, tung vikt, som upplyftes till en viss höjd och därpå åter får nedfalla. Användes vid pålning o. d.

Hejderidare (av ty. Heide, hed, skog), titel för en tjänsteman i den gamla jägeri-staten.

He'jduk, se Hajduker.

Heka'be {lat. He'cuha), gr. sag., gemål till konung Priamos av Tröja.

Heka'te {lat. He'cate), gr. myt., det nattliga månskenets, spökenas och trolldomens gudinna. Framställdes trehövdad 1. som tre med ryggarna mot varandra vända kvinnogestalter; astr., en av småplaneterna.

Hekato'mb {gr. hekato'mhe, av hekaton, hundra, och bus, oxe), urspr. offer av hundra oxar; sedermera varje stort offer.

— Hekatonche'irer (av gr. cheir, hand), gr. myt., hundraarmade jättar, som hjälpte gudarna mot titanerna. — Heka-tonta'rch, befälhavare över 100 man. — Hekato'stylon, pelarhall med hundra pelare 1. kolonner.

Hekistote'rmer (av gr. heki'stos, den minste, och the'rme, värme), bot., sådana växter, som fördra en årsmedeltemperatur under O

Heklungar (av fornno. hekla, rock), det politiska parti i Norge, som i slutet av 1100-t. stod på konung Magnus Erlings sons sida.

Hekta'r, metriskt ytmått = 100 ar — 2,256856 tunnland. — Hektogra'm, metrisk vikt == 100 gram — 0,235252 skålpund. — Hektoliter, metriskt rymdmått = 100 liter

— 38,21 kannor. — Hektome'ter, metriskt längdmått = 100 meter = 336,81 fot.

Hektisk 1. He'ktisk feber (av gr. hektiko's, som har en egenskap), med., en med av-magring svettning och mattighet förenad feber under lungsotens senare stadium och vid några andra kroniska sjukdomar. — He'ktiker, en lungsiktig 1. tvinsjuk. Hektisk, som lider av lung-1. tvinsot, som angår en så beskaffad sjukdom.

Hekto, talspråksförk. för hektogram.

Hektogra'f (av gr. hekato'n, hundra, och gra'fein, skriva), en apparat till att mångfaldiga skrivelser. Den består av en limplatta, som uppsuger den med anilinfärg utförda skriften. Jfr Kilo gr af. — Hekto-562

grafe'ra, mångfaldiga skrivelser medelst hektograf.

Hektogra'm, Hektoliter, Hektome'ter, se

under Hektar,

Hektokalori, fys., en värmemängd av 100 kalorier (se d. o.).

He'ktor, grekiskt mansnamn (av e'chein, äga, besitta), ägare, härskare; gr. sag., konung Pri^ami son. Tröjas tappraste försvarare, Iliadens ädlaste hjältegestalt; astr., en av småplaneterna.

Hektowatt, se Watt.

He'kuba, se Hekabe.

Hel, hiord. myt., dödens och underjordens gudinna, dotter av Loke och jättekvinnan Angerboda samt syster till Fenresulven och Midgårdsormen. Hon beskrives såsom till hälften svartblå, till hälften människo-färgad. Hennes boning heter Helhem. Av namnet Hel och isländska ordet viti, brott, straff för brott, härstammar svenska ordet helvete, eg. straff hos Hel, dödsrike.

HeI-assona'ns 1. Adalhending, metr., stavelserim, varvid två betonade stavelser i samma versrad hava lika vokal och lika därpå följ. konsonant 1. konsonanter. Jfr Assonans och Halv assonans.

He'Iblinde, nord. myt., ett av Odens binamn; även namn på en av Lokes bröder.

Helcoso'l, farm., ett pulver av pyrogallol och vismut. Användes mot hudsjukdomar och som tarmantiseptikum.

He'ldenbuch, ty., hjälteboken, titel på en samling tyska episka dikter från 1400- och 1500-t.

He'lena 1. Hele'ne, grekiskt kvinnonamn (av hele'ne, fackla), den lysande, 1. (av heWin, erövra), erövrarinna. Buret av tre katolska helgon. Hos oss vanligen HeWna, förk. till Lena och Elin; på franska Hélène (Z. elä'n); gr. sag., jordens skönaste kvinna, Zeus' och Ledas dotter, konung Menelaos' gemål, som genom sin flykt med den trojanske konungasonen Paris gav upphov till trojanska kriget; astr., en av småplaneterna.

He'lena-eld, se Elmseld.

Heleni'n, kem., ett kristalliserande ämne, som finnes i ålandsroten, vilken fås av växten Fnula HeWnium.

Hele'nium, hot., syn. Inula (se d. o.).

Heleo'charis, hot., syn. Scirpus (se d. o.).

Heleona'stes, lat., bot., växande i kärr.

Heleni't, miner., en art vit fältspat.

HeIe'polis (av gr. hairein, taga, och po'lis, stad), krigsk., flyttbart trätorn, som användes av grekerna vid stormningen av en med murar omgiven stad.

Helfranskt band, bokband helt och hållet skinnbeklätt. Jfr Halv franskt hand.

He'lfrid, fornnordiskt kvinnonamn, fullkomlig frid, den frid, som ernås genom döden.

Helga, astr., en av småplaneterna.

Helga lekamens dag = Kristi lekamens fest (se d. o.). — H. 1. gillet i Stockholm, det

förnämsta av Sveriges andligt sociala medeltidsgillen.

He'lge, fornnordiskt mansnamn, den helige. Buret av många forntida hjältar, bland dem Helge Hundingsbane, som älskades av valkyrian Sigrun. Motsvarar kvinnonamnet Helga.

Helgeandshus, medeltida vårdanstalter för åldringar och fattiga sjuka samt härbärgen för resande. Ej att förväxla med Helgeandsordens institutioner.

Helgeandsorden, religiös orden, i Frankrike och Italien kallad "hospitalsbröder och systrar av den Helige ande". Se även Ordre du Saint-Esprit.

Helgea'ner, svensk baptistisk sekt (fribaptister), uppkallad efter stiftaren, Helge Åkesson (d. 1904).

Helgeflundra, zooL, se Hippoglossus.

He'lgekvidorna, namn på tre sånger i den äldre Eddan.

Helgeland (av isl. Haalogaland, se d. o.), s. delen av Nordlands amt i Norge. I Sverige mest känt genom Ibsens drama Hær-mændene paa Helgeland. Jfr Hærmænd.

Helge torsdag, gammalt namn på Kristi himmelsfärdsdag.

Helgon, män och kvinnor, som utmärkt sig för särskilt fromt och heligt liv och inom icke-protestantiska religioner äro föremål för religiös dyrkan. Inom romersk-katol-ska kyrkan blir en person helgon genom en förklaring av påven, kanonisering. — Helgonlegender, en rikhaltig litteratur om helgonens verkliga 1. uppdiktade liv och gärningar, ofta av högt konstnärligt och kulturhistoriskt värde. — Skyddshelgon 1. Patroner, helgon, som av enskilda 1. sammanslutningar (t. ex. skrån) tagits till spec. beskyddare.

Helgonbacken, höjd i n. delen av staden Lund, som fått sitt namn av det fordom där belägna Allhelgona kloster {Monaste'-rium o'mnium sancto'rum).

Helgota'n, farm., metylen-tanninförening. Användes som tarmantiseptikum.

He'lgrind, nord. myt., porten till Hels boning.

Helgsmål, det klockslag, då enl. gammal-kyrklig, från judendomen antagen ordning helg ansågs ingå, vanligen kl. 6 em. dagen före helgdag. Åtföljdes ofta av klockringning, Helgsringning, Helgsmåls-ringning.

He'lhem, nord. myt., namn på Hels rike.

Helhäst, Hels häst, dödshästen, en skräckgestalt ur dansk folksägen, som förebådar död.

Heiia'derna, gr. myt., döttrar av Helios och Klymene.

Helia'ia {lat. heliæ'a), gemensamt namn på folkdomstolarna i Aten; även den största av de lokaler, där dessa domstolar sammanträdde. Jfr Heliaster.

Helia'kisk 1. He'lisk (av gr. heJlios, sol), som angår 1. står i samband med solen. —Heliand—Helioscopica

Heliakisk upp- 1. nedgång, astr., har morgon- och aftonstjärnan, d. v. s. den framträder och försvinner med solen.

He'liand 1. He'ljand (ty, Heiland, frälsare), fornsachsiskt poem från 800-t., skildrande Kristi liv.

Helia'nthemum, bot., solvända, växtsläkte, tillhörande fam. Cista'ceæ. Små, busk-artade växter med utsökt vackra gula (i odlade former röda) blommor. Många odlade. I S"^erige tre arter. — H. fuma'na, se Fumana. — H. vulga're, allmän i ängsbackar.

Helia'nthus, hot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. — H. a'nnuus, solros. — H. doro-nicoi'des, helianti, en nyligen från Nordamerika införd art med ätliga rotknölar liksom jordärtskockan. — H. tubero'sus, jordärtskocka.

Helia'nti, se under Helianthus.

Heliantfn, ett färgämne, vars natriumsalt utgör indikatorn (se d. o.) metylorange. — Heliantin B, se Tropeolin.

Helia'ster, ledamöter i de atenska folkdomstolarna. Jfr Heliaia.

Helica'mpany, eng., dets. som Alantrot (se d. o.).

Helichry'sum arena'rium, bot., syn. Gnapha-lium arenarium (se d. o.). Andra arter av släktet odlas som prydnadsväxter. — H. orienta'le, användes allmänt som eterneller i gula gravkransar.

Helici'n, kem., en glykosid, som uppstår genom utspädd salpetersyras inverkan på salicin.

Heliconfinæ, zooL, en familj bland dagfjärilarna.

He'licons blomster, diktsamling av Lasse Lucidor.

Helico'pter, se Helikopter.

Heliga allia'nsen, ett frihetsfientligt förbund, som 1815 i Paris slöts mellan kejsarna av Ryssland och Österrike samt konungen av Preussen och sedermera biträddes av de flesta övriga europeiska stater.

Heliga familjen, kallas inom konsthistorien framställningen av Jesusbarnet med jordiska anhöriga.

Heliga syno'den i Petersburg, bland vars medlemmar märktes metropoliterna i Novgorod-Petersburg, Kiev och Moskva samt generalprokuratorn såsom kejsarens representant, ledde sedan 1721 den grekisk-ryska kyrkan.

Heligeandssekten, kristet panteistisk sekt under 1100- och 1200-t.

Helikofon' (av gr. he'lix, spiral, och fone', ljud), fy8., en apparat för frambringande av toner genom luftens försättande i en spiralformig rörelse.

Hemliken (gr. Heliko'n), namn på ett berg i Beotien, varest muserna hade sitt hemvist; tonk., hos g:rekerna ett stränginstrument med nio strängar; ett modernt, kretsrunt

bleckinstrument av mycket stora dimensioner.

Helikonfder, ett av musernas många binamn.

Helikopte'r (av gr. he'lix, spiral, och pie'ron, vinge), skruvflygare, ett slags flygmaskin.

Helindo'nfärgämnen, kem., kypfärgämnen av indigoid natur 1. tillhörande antrakinon-gruppen.

Helioce'ntrisk, se under Helios.

Heliodo'rus, mansnamn (av gr. he'lios, sol, och do'ron, gåva), solgåva. Motsvarar kvinnonamnet Heliodo'ra.

Heliofi'1, Heliofo'b, Heliofobi', se under Helios.

Heliofylli't, miner., se Ekdemit.

Helioga'balus, syr. myt., solguden; även namn på en för sina tygellösa utsvävningar beryktad romersk kejsare.

HeIiogra'f 1. Heliotro'p (av he'lios, sol, gra'-fein, skriva, 1. tre'pein, vända), fys., en apparat, genom vilken solstrålarna återkastas i bestämd riktning. Användes att giva signaler till avlägsna punkter, varvid dock klar himmel och starkt solljus äro av nöden. — Heliografi' (av gr. gra'fein, skriva), konsten att medelst ljusets inverkan åstadkomma en bild, som sedan kan mångfaldigas medelst tryckpressen. Ljus-telegrafering. Jfr Heliogravyr, Fotolitografi och Autotypi. — Heliogra'fisk, som åstadkommits genom solens inverkan, t. ex. en fotografi. — Heliogravy'r (av fr. gravure, gravyr), en fotografisk tryckmetod, varvid en gelatinrelief på galvanisk väg avformas i koppar. Jfr Fotogravyr.

Heliokromi' (av gr. he'lios, sol, och chro'ma, färg), konsten att framställa ljusbilder i naturliga färger. — Heliolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), soldyrkan. — Helio-me'ter (av gr. me'tron, mått), fys., instrument att mäta små vinklar på himlavalvet. Helioplasti'k, frambringande av reliefbilder på fotografisk väg.

Helio'sis, solstyng. — Heliosko'p (av gr. skope'in, se), fys., apparat, som användes vid iakttagelser av solen. Utgöres av en tub med linser av färgat glas 1. endast färgade glasskivor. — Heliosta't (av gr. sta-to's, ställd), ett instrument, varmed åt solstrålarna gives en bestämd riktning, oberoende av solens rörelse. — Heliotermo-me'ter, instrument för uppmätande av solens värmeutstrålning.

He'lios, gr. myt., solguden, till sitt väsen besläktad med Apollo. — Helioce'ntrisk, astr., som har avseende på solens medelpunkt ; från solens medelpunkt betraktad. — Heliofi'l (av gr. filo's, vän), ljusvän; hot, organ (blad) anpassat för stark belysning. — Heliofo'b (av gr. fo'hos, fruktan), ljusskygg; hot., organ, anpassat för svag belysning. — Heliofobi', ljusskygghet.

Heliosco'pica, lat. (av gr. he'lios, sol, och skope'in, se), hot., som vänder sig efter solen.

Heliosta't, se under Heliokromi.

Heliota'ktisk (av gr. he'lios, sol, och takto's, ordnad), bot., kallas sådan rörelse hos fritt levande organismer, som beror av ljusets styrka.

Heliota'xis (av gr. he'lios, sol, och ta'xis, ställning), se Taxier.

Helioterapi' (av gr. he'lios, sol, och thera-pe'ia, vård), med., solljusets och solvärmens användande såsom en särskild läkemetod.

Heliotermome'ter, se under Heliokromi.

Heliotro'p (av gr. he'lios, sol, och tre'pein, vända), miner., en mörkt lökgrön kalcedon-varietet, ofta försedd med gula 1. röda prickar (ogenomskinlig får den namn av grön jaspis). Se även Heliograf.

Heliotro'pium, växtsläkte av fam. Boragi'-neæ. — H. peruvia'num och H. grandiflo'-rum, med violetta 1. vita blommor av en angenäm, om vanilj erinrande lukt, odlas allmänt. — Heliotropi'sm, tendenser hos de flesta gröna växtdelar att under växt-perioden intaga en bestämd riktning i förhållande till ljuset.

Heliotropi'n 1. Piperona'l, metyleter av protokatekualdehyd. Framställes ur safrol och användes inom parfymindustrien för sin heliotroplukt.

Heliotypi' 1. Heliotypografi' (av gr. he'lios, sol, ^^'pos, avtryck, och grajein, skriva), ett slags zinkografi.

Heliozo'a, zooL, soldjur, en grupp bland ur-djuren.

Heli'pterum, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ, varav många arter odlas som prydnadsväxter.

He'lisk, se Heliakisk.

He'lium, kem., ett till ädelgaserna hörande grundämne, konstaterat i solens protube-ranser samt i gaser av vissa mineral, särskilt uranhaltiga sådana. Helium uppkommer ur dessa vid de radioaktiva ämnenas sönderfall. De s. k. a-partiklar som utkastas av radioaktiva ämnen utgöras av dubbelt positivt laddade heliumatomer. Gasen förekommer i mycket ringa mängd i luften.

He'lix, anat., öronmusslans fria båge; zooL, artrikt släkte landsnäckor. — H. horte'n-sis, zooL, trädgårdssnäckan. — H. poma'-tia, zool., vinbergssnäckan.

Hem]land, se Heliand.

Helkade'ns, tonk., övergång från dominantens klang till tonikans. Jfr Kadens och Halvkadens.

He'lkos 1. Helko'ma, gr., med., sår, böld. — Helkodermato'ser, hudsjukdomar med sår. — Helkologi' (av gr. lo'gos, lära), sårlära. — Helko'sis, varbildning.

He'lktika, gr. (av he'lkein, draga), pl., med., dragmedel. — He'lktisk, dragande; även bölder orsakande.

Helladolhe'rium, paleont., ett fossilt giraffdjur.

He'llas {gr. Hella's), först en stad i Tessa-lien; sedan mell. delen av forntidens Grekland (nu Livadien); slutligen benämning på hela Grekland. — HeIle'ner, greker. — Helle'nisk, grekisk. — Helleni'sm, kallas den grekiska kulturen i det skede, då den genom Alexander den stores erövringar utbreddes i medelhavsländerna och i hans arvtagares riken utvecklades i brytning med de erövrade ländernas kultur. — Hellenistisk, som har avseende på 1. härrör ur hellenismen.

He'lle, gr. myt., drunknade under flykten i det vatten, som efter henne kallas Helles-ponten (Helles hav). Se vid. Frixos och Helle.

He'llebard, se Hillebård.

HeIlebo'reæ, bot., underfamilj av fam. Ra-nuncula' ceæ.

Hellebore'in och Helleborfn, kem., tvenne giftiga glykosider i Helleborus niger (se d. o.).

Helleborfne (syn. Epipa'ctis), bot., knipprot, svenskt, storväxt orkidésläkte med röda 1. violetta blommor. — H. latifolia, skogs-knipprot. — H. palu'stris, kärrknipprot.

Hellebo'rus, bot., prustrot, odlat växtsläkte, tillhörande fam. Ranuncula'ceæ. — H. hiema'lis, se Eranthis. — H.

niger, svart prustrot, julrosor, blommar även i snö under senvintern. — H. vi'ridis, grön prustrot, vårblommande. Införd från s. Europa.

He'llen, gr. myt, Devkalions och Pyrrhas son, grekernas stamfader.

Helle'ner, Helle'nisk, Hellenfsm, Hellenistisk, se under Hellas.

Helleni'st (av gr. he'llen, grek), kännare av det gamla grekiska språket och litteraturen ; även forntidens grekers benämning på de främlingar, som tillägnat sig grekiskt språk och grekisk kultur, i synnerhet på grekiska talande judar. Jfr Hellas. — Hellenofi'1 (av gr. fi'los, vän), grekvän. Jfr Filhellen.

He'ller, fordom tyskt skiljemynt, vanligen = V2 pfennig (se d. o.); österrikiskt bronsmynt = Vioo Krone (kallas i Ungern Filler).

Hellespo'nten (gr. Helle's-pontos), eg. Helles hav (se Helle); det forna namnet på sundet vid Dardanellerna.

HelIhoffi't, ett sprängämne.

Hell is paved with good intentions, eng. {1. - pävd oith god inte'nsjöns), helvetet är stenlagt med goda föresatser.

He'lmer, fornnordiskt mansnamn (av helmr, hjälm).

He'Imfrid, fornnordiskt mansnamn (av helmr, hjälm, och friör,^ fred).

Helmi'na, kvinnonamn, förk. av Vilhelmina (se d. o.).

Helmfnter {gr. he'lmins, pl. he'lminthes), maskar i inälvorna. — HeImi'ntago'ga 1. Helmi'ntika, gr., pl., med., maskdrivandeHelminth—Hema

565

medel. Se Anthelmintika. — Helminti'asis, masksjukdom. — Helmi'ntisk, beträffande mask. — Helmintoli't (av gr. Wthos, sten), paleont., förstenat maskdjur. Jfr även Lapis lyncis. — Helmintolo'g (av gr. lo'g os, lära), person, som är kunnig i Helminto-logi, läran om inälvsmaskarna.

Helmfnth, miner.y se Proklorit.

Helminthi'asis, se Helmintiasis under Hel-minter.

Helmintoceci'dier, bot., av maskar förorsakade gallbildningar å växter.

Helmintocho'rton 1. Mu'scus helmintocho'r-tus, farm., korsikansk mossa, maskmossa, en blandning av havsalger, vilken nyttjas som maskmedel.

Helmintolft, Helmintolo'g, se under Hel-minter.

Helmito'1, farm., förening av citronsyra och Urotropin (se d. o.), i vars ställe det användes.

He'lmuth 1. He'llmuth, forntyskt mansnamn (av hil, hel 1. hell, lycka, och muth, mod).

HeIode'a, dets. som Elodea (se d. o.).

HeIode'rma, zool., ett släkte giftiga ödlor i Mexiko och Arizona.

HelofHa växter 1. Helofy'ter (av gr. he'los, träsk, och fi'lon, vän, 1. fyto'n, växt), bot., sötvattenssumpväxter, vilkas blad höja sig över vattenytan.

Héloise, kvinnonamn, segrarinna = Aloysie, Louise (se d. o.). Namn på den ryktbare franske medeltidsfilosofen Abailards älskade. — La nouvelie Héloise, fr, {L- nove'11 elåi's), "den nya H.", namn på en berömd roman av den franske filosofen Rousseau.

Helopla'nkton, sötvattensdammarnas plankton (se d. o.).

Heloscia'dium innunda'tum, hot., krypfloka, nedliggande 1. simmande umbellat. (S. Sverige.)

Helo'sis, gr. (av he'lein 1. hely'ein, vrida), med., skelande (med ögonen).

Helo'ter, gr., pL, eg. den av trälar 1. livegna bestående folkklassen i det forna Lako-nien. — Helotfsm, slaveri.

Help yourse'If (1. - jor-), eng., hjälp er själv, var god och förse er (vanligt uttryck för att bedja en gäst servera sig); även amerikanskt valspråk.

Helsingerunorna, som förekomma på några runstenar i Helsingland, äro stavlösa; blott i-runan har den raka staven fullständig.

He'Isingin Sa'nomat, fi., "Helsingfors tidning", daglig tidning, organ för framstegspartiet.

Helsinki, finska namnet på Helsingfors.

Helsot (av Hel, dödsgudinnan), gammal benämning på varje slag av sjukdom med dödlig utgång.

Helve'lla, bot., hattmurkla, biskopsmössa, svampsläkte av fam. Helvella'ceæ bland discpmyceterna, — H. crispa, vit hatt-

murkla. Ätlig. — H. i'nfula, brun hattmurkla. Ätlig efter förvällning.

Helvella'ceæ, bot., murkel svamp ar.

He'Ivete, se Hel. Jfr Gehenna och Tartaros.

Helvetes-olja, se Curcas-olja.

He'lvetes-sten 1. La'pis inferna'lis, kem., sil-vernitrat.

Helve'tia, latinska namnet på Schweiz.

Helve'tier, en gallisk folkstam i v. Schweiz.

Helve'tiska konfessio'nerna, två av reformerta kyrkan i Schweiz på 1500-t. framställda trosbekännelser.

Helve'tiska republiken kallades Schweiz åren 1798—1803, då det utgjorde en enkel, odelbar republik.

Helvig, tyskt kvinnonamn, buret av en svensk och en dansk drottning.

Helvi'n 1. Helvi't, miner., honungsgult 1. grönaktigt olivinsilikat som därtill innehåller en sulfid (vanligen av mangan).

He'lvolus, lat., bot., nästan honungsgul. — He'lvus, lat., bot., honungsgul.

Hema {gr. ha'ima), blod. — Hemafibri't 1. Aimafibri't, miner., vattenhaltigt mangan-arsenat i små blodröda, radiärt trådiga kulor. — Hemago'ga (av gr. a'gein, driva), meå., bloddrivande medel, som påskynda menstruationen 1. framkalla blödande (öppna) hemorrojder. — Hemalbu-mi'n (av lat. albu'men, äggvita), medicinskt använt preparat av järnhaltig äggvita. — Hema'ptoe (av gr. pto'esis, ängslan), blodhostning. — Hemapty'sis (av gr. pty'sis, spottning), blodspottning. — He-marthro's (av gr. arthron, led), blödning i en ledgång. — Hemaspori'dier, se Hema-tozoer. — Hematapori', blodbrist. — Hematefn, se Hematoxylin. — Hemate'-mesis (av gr. émesis, kräkning), blod-kräkning. — Hematidro'sis (av gr. hidro's, svett), blodsvettning. — Hematfn, kem., den viktigaste beståndsdelen i hemoglobin (se d. o.), vilket genom inverkan av syror 1. alkalier sönderdelas i ett äggviteartat ämne och hematin. Detta senare bildar med klorvätesyra ett olösligt salt, som kristalliserar i brunröda kristaller. — Hemati'non, glasporfyr, en eldröd, ogenomskinlig, hård glasmassa, i forna dagar använd till praktkärl, mosaikinläggningar o. s. v. — Hemati'smus, med., blödning, i synnerhet näsblod. — Hematft, Hemati'-tes 1. Hämati't, geol., blodsten, 0'xidum fe'rricum nati'vum, nativ järnoxid. — Hematobla'ster, benämning på de röda blodkropparna i deras tidigare utvecklingsskede, då de ännu äro försedda med kärna. — Hematoce'Ia (av gr. kele, svulst), kir., blodbråck; utgjutning av blod i pungsäcken. — Hematocy'stis, blodblemma. — Hemato'des = Hematoides (se d. o.). — Hematofa'ger, blodsugande parasiter. — Hematofobi' (av gr. fo bos, fruktan), fruktan för att se blod rinna. — Hematoge'n, uppkommen ur 1. alstrad av blodet- "566

Hematografi' (av gr, gra'fein, skriva), beskrivning över blodet. — Hematoi'des, blodartad, blodlik. — Hematoidi'n, miat.y ett slags degeneration, varvid kroppscellerna innehålla mörka korn av blodets färgämne. —• Hematokata'rktika, blodrenande medel. — Hematokrati', skräckregering, blodsvälde. — Hematokoni't, miner.y av insprängd järnoxid blodröd kal-cit. — Hematokri't, centrifug för blod. — Hematokro'm, ett färgämne i vissa alger.

— Hematolft, miner.y blodrött, vattenhal-tigt manganarsenat. — Hematologi' (av gr. Wgos, lära), läran om blodet. — Hemato'm, med., blodfylld svulst, särskilt å nyfödda barns huvud (s. k. cefalhematom). — Hematome'tra (av gr. me^tra, livmoder) , utvidgning av de inre födslo-delama hos kvinnan genom instängt blod. —• Hematomyeli' (av gr. myeWsy märg), blödning i ryggmärgen. — Hematopati' (av gr. pa'thos, lidande), lidande, som uppkommer av oordningar i blodet — Hema-topoi'esis, blodbildning, blodberedning. — Hematoporfyrfn, kem., en sönderdelnings-produkt av blodets röda färgämne. — Hematoptysi', blodspottning. — Hema-torrha'chis (av rhachis, ryggrad), med., blödning inom ryggmärgskanalen med undantag av ryggmärgen. — Hemato'-sis, näringsämnenas förvandling 1. övergång i blod. — Hematospektroskopi', spektroskopisk blodundersökning. — He-matostati'k, läran om blodets rörelse. — Hematostibii't, miner.y blodröd varietet av manganostibiit. — Hemåt oxyli'n, kem., färgämnet i blåholts, ger med sprit en nästan ofärgad lösning. Papper, doppat i sådan lösning färgas av ammoniak violett av hematein-ammoniak, av syror vackert rött (dock av utspädd fluorvätesyra gult) och nyttjas vid kemiska laborationer.

— Hematozo'er 1. Hematosporfdier, parasitiska urdjur i blod hos amfibier, kräldjur och fåglar. — Hematuri', blodpinkning.

He'mdall, se Heimdall.

He'me, se Heimer.

Heme'ra, gr. myt., dagens gudinna, dotter av Erebos och Nyx.

Hemeralopi' (av gr. heme^ra, dag, och 0'psisy syn), med., nattblindhet, ett sjukdomssymtom som består däri, att den sjuke förlorar synförmågan efter solens nedgång och ej återfår densamma förrän vid dagens in-blott.

Hemerobaptfster (av gr. hemeWa, dag, och bapWzein, döpa), en judisk sekt, som ansåg de dagliga tvagningarna som en väsentlig del av gudstjänsten.

Hemerobi'idæ, zool., florsländor.

Hemeroca'llis (av gr. ka'UoSy skönhet), hot., daglilja, växtsläkte av fam. Lilia'ceæ. — H. fla'va och H. fu'lva odlas allmänt i trädgårdar.

Hemerote'k (av gr. the'ke, förvaringsrum), bibliotek för tidningspressens alster.

He'mi- (lat. se'mi-), gr., i sammansättningar: halv-,

Hemiacardi', med., foster med halvt hjärta.

Hemiakromatopsi' (av gr. he'mi, halv, och akromatopsi, se d. o.), färgblindhet på halva synfältet.

Hemi-albumo's (av gr. he'mi, halv, och lat. alhu'men, äggvita), ett övergångsstadium mellan äggvita och pepton.

Hemianestesi' (av gr. he'mi, halv, och anais-thesi'a, känslolöshet), med., känslolöshet i ena kroppshalvan.

Hemianopsi' (av gr. he'mi, halv, a priv., och o'psis, syn), med., halvblindhet.

Hemiateto's (av gr. he'mi, halv, a priv., och theto's, stånd), med., ofrivilliga rörelser i ena kroppshalvan, vanligast vid cerebrala förlamningar.

Hemibasi'dii, hot., sotsvampar.

Hemicefa'1 (av gr. he'mi, halv, och kefale', huvud), med., missfoster med halvt huvud.

Hemicellulo'sa, kem., cellulosaarter, som lätt sönderdelas i sockerarter.

Hemicente'tes, zool., borstigelkottar.

Hemichalci't, miner., mineral av koppar och Wittichit (se d. o.).

Hemichore'a (av gr. he'mi, halv, och chore'ia, dans), med,, danssjuka, vars ryckningar äro begränsade till ena hälften av kroppen.

Hemicy'kel {gr. hemiky'klos, av he'mi, halv, och ky'klos, krets), halvkrets, halvcirkel. Hemicy'klisk, halvkretsformig.

Hemidro's (av gr. he'mi, halv, och hidro's, svett), med., sjukligt ökad svettavsönd-ring hos ena kroppshalvan.

Hemie'drisk, miner., säges om en kristallform, när den kan tänkas uppkommen ur en annan genom bortfallande av vartannat plan 1. system av plan och tillväxning av de övriga ytorna. Den urspr. formen kallas i motsats härtill holoedrisk.

Hemiepifyter, se under Epifyter.

Hemiglo'b (av gr. he'mi, halv, och glo'hos, klot, kula), halvklot.

Hemikleistoga'ma växter, se under Kleisto-gami.

Hemikrani' (av gr. he'mi, halv, och krani'on, huvud), med., värk endast på ena sidan av huvudet, migrän.

Hemile'ia, hot., svampsläkte av uredinéerna. — H. vasta'trix, ödelägger kaffebusken (Coffe'a ara'hica).

Hemimo'rf, miner., kallas en kristall, vars båda ändar äro olika formade.

Hemi'n, kem., derivat av blodfärgämnet he-moglobin och av hematin.

Hemio'lia (av gr. hemio'lios, halvannanfal-dig), tonk., namn på de svarta noter, som tillfälligtvis förekomma i den vita notskriften; gälla Vs 1. 1/4 mindre än vita noter av samma form.

Hemiortotro'p, se under Ortotrop.

Hemiopi' (av gr. he'mi, halv, och o'psis, syn).

med.y halvseende, en art av svarta starren, varvid synfältet är till hälften förmörkat.

Hemipagi' (av gr. Jie'mi, halv, och pa'gios, sammansmält), embryol.y missbildning, bestående däri att två foster delvis sammansmält med bröstkorg, hals och huvud.

Hemipare's (av gr. he'miy halv, och pa'resis, förslappning), med., minskning i rörelseförmågan hos ena kroppshalvan.

Hemiplegi' 1. Hemiplexi' (av gr. he'mi, halv, och pWttein, slå), med., slaganfall, varigenom ena sidan av kroppen blir förlamad.

Hemi'ptera (av gr. he'mi, halv, och ptero'n, vinge), zooL, halvvingar, skinnbaggar, en ordning bland insekterna. — Hemiptero-ceci'dier, gallbildningar på växter, framkallade av halvvingar.

Hemisfä'r {gr. hemisfai'rion, av he'mi, halv, och sfai'ra, klot), halvklot; hälft av him-mels- 1. jordgloben.

Hemisphe'rica, lat., bot., halvklotformig.

Hemisti'k 1. Hemi'stikon (av gr. he'mi, halv, och sti'chon, rad), metr., halv vers, halv rad.

Hemitro'pisk (av gr. he'mi, halv, och tro'pos, vändning), säges om en kristallform, som synes bestå av två hälfter, vridna i förhållande till varandra. — Hemitropi', en dylik beskaffenhet.

Hemlockbark, hot., den i garverier använda barken (1. extraktet ur barken) av den nordamerikanska hemlockgranen {A'bies canade'nsis).

He'mmema, skeppsb., se Tumma.

He'mming, fornnordiskt mansnamn, en som hämmar, sätter gräns för något.

Hemocytome'ter (av gr. ha'ima, blod, kyti's, cell, och me'tron, mått), blodräknings-apparat. — Hemodromogra'f (av gr. dro'-mos, lopp, och grajein, skriva), fysioL, ett av Chauveau uppfunnet instrument för uppmätande av blodets hastighet i blodkärlen. — Hemodromome'ter, ett liknande instrument, konstruerat av A. W. Volk-7nann. — Hemodynami'k (av gr. dy^namis, kraft), läran om kraften av blodets rörelse. — Hemodynamome'ter, fysioL, ett instrument, varmed blodtrycket kan bestämmas. — Hemofili' = Hemorrhofili (se nedan). — Hemoftalmi' (av gr. ofthalmo's, öga), blödning inne i ögat. — Hemoglobi'n (av gr. glo'bos,]^\ot, kula), A^em.,färgämnet i de röda blodkropparna. — Hemoglobino-me'ter, instrument för mätning av blodets hemoglobinhalt. — Hemoglobinuri' (av gr. ure'in, låta sitt vatten), med., blodfärg-ning av urinen. — Hemokatha'rtika, med., pL, blodrenande medel. — Hemoly's (av gr. ly'sis, upplösning), utträde av blodfärgämnet ur de röda blodkropparna. — Hemolysi'ner, blodkroppsupplösare. — Hemome'ter, se Hemo globinom,eter. — Hemopatologi', läran om sjukdomar, som uppkomma i följd av pordningar i blodet,

— Hemoperica'rdium (av gr. peri', omkring, och kardi'a, hjärta), med., inträngande av blod i hj ärtsäcken. — Hemopty'sis 1. Hemoptoe (av gr. pty'sis, spottning), blodspottning.—Hemorragi' (av gr. rhe'in, flyta), blodflöde, blodgång, blodstörtning.

— Hemorrofili' (av gr. rhe'in, flyta, och fi'lia, benägenhet), blödaresjuka. — He-morrojder (1. -rå'jder; av gr. rhe'in, rinna, flyta), gyllenåder, blodådrornas ansvällning i nedre delen av ändtarmen och dess öppning (anus). — Hemosi't, blodparasit. —• Hemostasi' blodstockning. — Hemosta'-tika, pL, blodstillande medel. — Hemosta'-tisk, blodstillande. — Hemote'st, i handeln förekommande blodsera. — Hemotho'rax (av gr. tho'rax, bröstkorg), med., blodansamling i lungsäckarna. — Hemure'sis = Hematuri (se d. o.).

Hemorrhoida'I- 1. Hemorrojda'Iknöl, av he-morrojder förorsakad knöl.

He'mul, jur., skyldighet att försvara en föryttrad sak, som en annan påstår sig ha bättre rätt till; även auktoritet. — He-mula, sålunda försvara. — Hemulsman, person, som det åligger att hemula; även auktoritet.

Hen (isl. hein), fin brynsten.

Hena'd = Monad (se d. o).

Hendekasy'llabus (av gr. he'ndeka, elva, och sy'llabe, stavelse), metr., en vers av elva stavelser.

Hendiady's 1. Hendiaduoi'n, gr., eg. ett genom två; talk., beteckning av en sak medelst två huvudord, av vilka det ena står i st. f. en genitiv 1. ett biord, t. ex. död och fasa, i st. f.: en fasansfull död.

Hending, isl., assonans (se d. o.).

Henequen, Hennequin 1. Sisalhampa, de till tågvirke och grövre vävnader brukade bladfibrerna av Agave- och Fourcroya-arter i Mexiko.

Heni'd, psykoL, av Otto Weininger införd term för ett slags urelement i själslivet, i vilka föreställning, förnimmelse och känsla ännu icke differentierat sig.

Henna 1. AI henna, se Alkanna.

Hennebique-konstruktioner (1. änbi'kk -), ett slags armerade betongkonstruktioner.

Hennequin, se Henequen.

Hennin, fr. (1. ennä'ng), hög, strutformig kvinnohuvudbonad från 1400-t.

He'nning, mansnamn = Hemming (se d. o.).

He'noch, se Enoch. — Henochs bok, en sannolikt 100 år f. Kr. i Palestina författad apokalyptisk bok, tillskriven Seths ättling Henoch 1. Enoch.

Henotei'sm (av gr. hen, en, och theo's, gud), religion, som erkänner flera gudar och en av dessa som den högste.

Henoti'k (av gr. henu'n, förena), försoningskonst; en vetenskapsgren av den systematiska teologien. — Heno'tisk, förlikande, försonande. — Heno'tikon, det av den grekiske kejsaren Zeno år 482 utfärdade edik-568

tet, som avsåg biläggandet av den mono-fysitiska striden.

Henri, se Henrik.

Henriade, La, fr. {I la angria'dd), titel på en av den franske författaren Voltaire författad hjältedikt över Henrik IV, konung av Frankrike.

Henri-deux-fajans (1. angri'-dö-faja'ngs) 1. Oiron-fajangs (1. åarå'ng-), fajanser från slottet Oiron i Frankrike, tillverkade i mitten av 1500-t.

Henri-deux-stil (1. angri'-dö-) 1. Style Henri deux (Z. stil -), fransk högrenässans från Henrik II:s regering (1547—59).

Henri d'or, fr. (1. angridå^r), "guldhenrik", franskt mynt på 1500- och 1600-t. = omkr. 8 kr. 65 öre.

Henrietta, astr., en av småplaneterna.

He'nrik, tyskt, engelskt, franskt, spanskt och portugisiskt furstenamn. På tyska Heinrich (av gammalty. Heimrich, husets 1. hemmets furste), förk. He'inz 1. Hi'nze; på engelska He'nry, förk. Ha'rry; på franska Henri (/. angri'). Motsvarar kvinnonamnen Henrie'tta, fr. Henriette il. angriä'tt), och Henri'ka.

Henrik II:s stil = Henri-deux-stil (se d. o.).

Henri quatre, A la, fr. (1. alla angri' kattr), på samma sätt som Henrik den fjärde (konung av Frankrike). Skägg à la Henri quatre, pipskägg, format som denne konungs.

Henriquinquister (1. angrikängki'ster), benämning på de franska legitimisterna, med anledning därav att de erkände greven av Chambord såsom konung under namn av Henrik V.

He'nry, se Henrik.

He'nry, fys., enheten för den s. k. induktions-koefficienten, uppkallad efter Henry.

He'nry-Marti'ni-geväret, krig sk., ett bak-laddningsgevär.

Hentsjak, armen., "klockan", armenisk tidning. — Hentsjaki'sterna, medlemmar av en revolutionär armenisk rörelse, som fått sitt namn av tidningen Hentsjak.

Henwoodi't, miner., turkosliknande, vatten-haltigt koppar-aluminiumfosfat.

HeortoIo'gium (av gr. heorte', fest, och Wgos, lära), festkalender.

Hep! ett lystringsord, som herdar i Tyskland och Schweiz begagna till sina hjordar.

— Hep, hep! ett förföljelserop, som fordom i vissa länder av den kristna pöbeln begagnades mot judarna. Man har förklarat det vara bildat av bokstäverna H. E. P., d. v. s. Hieroso'lyma est pe'rdita (Jerusalem är förlorat), vilka Peter eremiten anbringat på sina korstågsfanor, 1. såsom en förk. av ordet hebré. — Hepi'ster, judehatare, antisemiter.

He'par, lat., lever. — H. adipo'sum, fettlever.

— H. mo'bile, vandrande lever. — H. su'l-phuris, farm., svavellever, består av tre-falt svavelkalium och undersvavelsyrligt

kalium samt nyttjas vid en del huvudsjukdomar, till svavelbad m. m.

Hepatalgi' (av gr. he'par, lever, och a'lgos, smärta), med., leversjukdom. — Hepa-targi', svårartade

funktionsrubbningar hos levern. — Hepatektomi', operativt avlägsnande av delar av levern. — Hepa'ticæ, hot., levermossor. — Hepa'tico-entero-stomi', anläggning av fistel mellan lever och tarm. — Hepatico-Iitotripsi', kross-ning av gallsten. — Hepa'ticus, förk. för ductus hepaticus, de två grövre gallgångarna från levern. — Hepatisatio'n, lever-artad beskaffenhet hos den inflammerade lungan. — Hepa'tisk, som angår levern. — Hepatiska medel, medel mot leversjukdomar. — Hepati't, miner., leversten, ett slags tungspat, genomdränkt av bitumi-nösa ämnen; med., leverinflammation. — Hepatoce'le, leverbråck. — Hepatoge'n, gulsot. — Hepatopexi' (av gr. pe'xis, hopfästning), fastsyning av den förskjutna levern. — Hepatopto's (av gr. pto'sis, fall), nedsjunkning av levern. — Hepatoskopi' (av gr. skope'in, se), konsten att spå efter offerdjurs lever. — Hepatotomi' (av gr. tome', snitt), kirurgiskt insnitt i levern.

He'phata, hehr. (av pata'h, vara öppen), öppna dig!

Hepa'tica, lat. (av he'par), bot., leverört.

Hepi'ster, se under Hep.

Heptae'der (av gr. hepta', sju, och he'dra, yta), månghörning med sju sidor.

Heptaemeron (av gr. hepta', sju, och he-me'ra, dag), skapelsevecka; sjudagsarbete. Jfr Hexaemeron.

Heptago'n (av gr. hepta', sju, och goni'a, hörn), geom., sjuhörnig figur.

Heptagyni'a 1. Heptagy'nia (av gr. hepta', sju, och gyne, kvinna), hot., ordning inom de 13 första klasserna av Linnés sexualsystem, omfattande växter med sju pistiller.

Heptako'rd (av gr. hepta', sju, och cho'rde, sträng), tonk., sjuklang; de sju tonerna i den diatoniska skalan; forngrekisk sju-strängad luta.

Hepta'meron, gr. (jfr Heptaemeron), de sju dagarnas bok, en samling noveller, författade av drottning Margareta av Na-varra, syster till Frans I av Frankrike.

Hepta'meter (av gr. hepta', sju, och me'tron, mått), metr., sjufotad vers.

Heptandri'a 1. Hepta'ndria (av gr. hepta', sju, och ane'r, man), hot., sjunde klassen i Linnés växtsystem, innefattande växter, vilkas tvåkönade blommor hava sju fria, ungefär lika långa ståndare.

Heptarki' (av gr. hepta' sju, och arche', välde), sjumannavälde; Englands forntida indelning i sju anglosachsiska konungariken.

Heptasylla'bisk (av gr. hepta', sju, och syl-la'he, stavelse), sjustavig.

He'pte, nord., myt., en dvärg.

He'ra, se Juno.

He'ra, astr.j en av småplaneterna.

Heracle'um, bot, heraklesört, herkulesört, växtsläkte, tillhörande fam. Umbellijeræ. Många arter odlade för sin jättestorlek. — H. Sibi'ricum, björnfloka, allmän å ängar, vägkanter o. d.

Hera'ion, gr. (lat. heræ'on)f Heratempel.

Herakle's (lat. He'rcules), gr. myt., Jupiters och Alkmenes son, Hel)es make, den ryktbaraste av alla grekiska heroer och ut-förare av en mängd sagolika stordåd. — Herakli'der, avkomlingar av Herakles.

Heraklesört, hot., se Heracleum.

Heraldi'k (av medelt.-lat. hera'ldicus, härold), läran om adliga vapens sammansättning och bruk. — Hera'ldicus 1. Hera'I-diker, person, som är kunnig i heraldik. — Hera'ldisk, som har avseende på heraldik.

— Heraldisk lilja, fransk lilja. Se Fleur de lis.

Herapathi't, kem., en grön metallglänsande förening av jod, jodväte och svavalsyrat kinin.

He'rba, lat., ört. — H. magica, lat., magisk ört, ört utrustad med övernaturliga egenskaper. — Herba'rium, samling av pressade, torkade och systematiskt ordnade växter, för vetenskapligt ändamål 1. till undervisning. — Herbarise'ra 1. Herbori-se'ra, botanisera. — Herborisatio'n, bota-nisering. — Herbori'st, örtkännare, botaniker. — Herbö's, gräs- och örtrik.

He'rba abro'tani, farm., åbrodd, Artemi'sia Ahro'tanum. — H. absfnthii, malört, blomkorgarna av Artemi'sia absi'nthium, utgör ett magstärkande medel. — H. adia'nthi aurei, en mossa, Poly'thrichum commu'ne.

— H. anaga'Ilidis, örten av Anaga'llis phæni'cea. — H. aspe'ruiæ, myskmadra (se Asperula). — H. ballo'tæ, se Ballota.

— H. basi'lici, örten av den asiatiska Ocy'-mum basi'licum. — H. bora'ginis, se Bo-rago. — H. bo'tryos mexica'næ = Herba ehenopodii ambrosioidis (se d. o.). — H. bu'rsa pastoris, se Capsella. — H. ca'nna-bis i'ndicæ, indisk hampa. — H. capillo'-rum Ve'neris, örten av Adia'nthum Ca'-pillus Ve'neris. — H. centa'uri mino'ris, örten av Erythræ'a Centa'urmm. — H. cerefo'lii, spansk körvel, MyWrhis odora'ta.

— H. chamæ'dryos, örten av Teucrium Chamæ'drys. — H. chamæpi'tyos örten av Ajuga chamæpi'tyos. — H. chelido'nii, se Chelidonium. — H. chenopo'dii ambrosioi'-dis 1. H. bo'tryos mexica'næ, örten av den i s. Amerika hemmahörande Chenopo'-dium ambrosioi'des. — H. cicu'ta viro'sæ, se Cicuta. — H. cochlea'riæ, örten av Cochlea'ria officina'lis. — H. confi, odört, Co'nium macuWtum. — H. conso'lidæ sar-race'nicæ = Herba virgaureæ (se d. o.). — H. cordia'lis = Asperula odorata (se d. o.).

— H. dracu'nculi = Dragon (se d. o.). —

H. equisetii, skavgräs. Se Equisetum. — H. euphra'siæ, se Euphrasia. — H. fuma'-riæ, Örten av Fuma'ria officina'lis. — H. galeo'psidis, örten av Galeo'psis ochro-leuca. — H. grati'olæ, jordgalla, örten av Grati'ola officina'lis. — H. he'deræ terre's-tris, örten av Glecho'ma hedera'cea. — H. hepa'ticæ no'biIis, örten av Hepa'tica trilo'ba. — H. hernia'riæ, örten av Her-nia'ria gla'bra. — H. hype'rici, se Hyperi-cum. — H. hysso'pi, isop, örten av halvbusken Hysso'pus officina'lis. Bibelns isop anses vara Ca'pparis spino'sa. — H. Ivæ mosca'ta, se Iva. — H. ja'ceæ = Herba violæ tricoloris (se d. o.). — H. la'ctucæ, se Lactuca. — H. Ie'di, skvattram, getpors, örten av Le'dum palu'stre. — H. lobe'liæ, örten av Lobe'lia infla'ta. — H. majora'næ, mejram (se d. o.). — H. mä'lvæ, flera arter av kattost, Ma'lva. — H. ma'ri ve'ri, örten av Teucrium ma'rum. — H. maru'bii, se Marubium. — H. ma'tico, en drog (från Peru), mest innehållande bladen av Pi'per angustifo'lium. — H. matrisy'lvæ 1. H. he-pa'ticæ stella'tæ, örten av Asperu'la odo-ra'ta (se d. o.). — H. melilo'ti, örten av Melilo'tiis officina'lis. — H. meli'ssæ, citronmeliss, fås av MeWssa officina'lis. — H. me'nthæ cri'spæ, krusmynta (se d. o.).

— H. menthæ piperftæ, pepparmynta (se d. o.). — H. mercuria'lis a'nnuæ, örten av Mercuria'lis a'nnua. — H. miIIefo'lii, se Achillea. — H. orfgani vulga'ris, örten av Ori'ganum vulgaWe. — H. ori'gani ere'cti, spansk humle. — H. Pa'tchouly, se Pat-chouli. — H. persica'riæ, örten av Poly'go-num Persica'ria. — H. poly'galæ ama'ræ

c. radi'ce, örten av Poly'gala, ama'ra. — H. potentfllæ, örten av Potentiella anse-ri'na. — H. pule'gii, örten av Me'ntha puWgium. — H. pulmona'riæ, örten av Pulmona'ria officina'lis. — H. pulmonariæ arbo'reæ, lungmossa, Sti^cta pulmona'cea.

— H. pu'lsati'Ilæ, örten av flera arter av släktet Pulsati'lla. — H. ru'thæ, se Ruta.

— H. sabi'næ = Ra'muli sabi'næ (se d. o.). H. sanfculæ, se Sanicula. — H. santa, se Yerba santa. — H. sature'jæ, örten av Satureja hörte'nsis. — H. senecio'nes jaco-bæ'ce, se Senecio jacobæa. — H. serpy'lli, örten av Thy'mus serpy'llum. — H. spi-ge'liæ anthe'lmiæ, se Spigelia. — H. spi-Ia'nthi olera'ceæ = Parakrasse (se d. o.).

— H. thu'jæ occidenta'lis, se Thuja. — H. thy'mi, örten av Thy'mus vulga'ris. — H. trifo'lii fibri'ni = Folia menyanthis (se

d. o.). — H. u'rticæ, nässelte. — H. ver-be'næ, örten av Verbe'na officina'lis. — H. vi'olæ tricolo'ris, H. ja'ceæ, örten av Vio'la tri'color. —• H. virga'ureæ 1. H. con-so'lidæ sarrace'nicæ, örten av Solida'g o virgaure'a. — H. xa'nthii spino'si, örten av Xa'nthium spino'sum.

Herba'cea, lat. (av he'rba, ört), bot., ört-artad. — Herbario'rum, lat., bot., förekom-570

mande i växtsamlingar. — Herba'rum, lat., växande på örter.

Herba'rium, Herbarise'ra, se under Herba,

Herbi'vora, lat, (av he'rba, ört, och vora^re, sluka), zool.y växtätare, gräsätande djur.

Herborise'ra, Herborisatio'n, Herbori'st, se under Herba.

He'rcia, mlat., trearmad ljusstake, som brukas i kyrkor.

Herculanelska fornsaker, se följ. ord.

Hercula'neum {ej Herculanum), en fornita-lisk stad, som jämte Pompeji och Stabiæ begrovs genom Vesuvius' utbrott år 79. De där uppgrävda konstskatterna kallas her-culaneiska fornsaker.

Hercula'num, se föreg. ord.

He'rcules, lat., se Herakles och Herkules.

Herculi'na, astr., en av småplaneterna.

Hercy'nia, astr., en av småplaneterna.

Hercy'nia si'lva, H. sa'ltus, Hercyniska skogen, klassiskt namn på det sydtyska skogsbältet mellan Rhen och Karpaterna.

Herderi't, miner., beryllium-kalciumfluofos-fat.

He're, se Juno.

Heredita'rius, lat., arvtagare. — Heredite't, ärftlighet. — Heredite'ra, ärva. — Heredi-tä'r, ärftlig. — Héritage, fr. (1. erita'sj), arv.

Herefordrasen (1. he'rriförd-), engelsk slakt-nötdjursras.

Herero, ett bantunegerfolk i Sydvästafrika.

Heres ex a'sse, lat., universalarvinge.

Heresi' 1. Hæ'resis (gr. hai'resis), eg. något valt, t. ex. skola, sekt 1. lärosätt; irrlära, kätteri; avvikelse från den härskande troslärans dogmer. — Here'tiker, irrlärare, kättare. — Here'tisk, irrlärig, kät-tersk.

He'ribert 1. He'rbert, forntyskt mansnamn (av heri, här, och bert, bjärt, lysande).

Heridita'rius, Heridite't m. fl., se Heredita-rius, Hereditet o. s. v.

Héritage, se under Hereditarius.

He'rjan, nord. myt., härföraren, ett av Odens binamn.

He'rjulf, fornnordiskt mansnamn = Herlof (se d. o.).

Herkogami' (av gr. he'rkos, hinder, och ga'-mos, gifte), bot., kallas ett förhållande hos vissa fanerogama växters blommor, som hindrar självbefruktning inom blomman. Jfr Heterogami, Homogami och Kleisto-gami.

He'rkules, se Herakles; astr., en stjärnbild på n. hemisfären. — Herkulesarbete, ett arbete, som fordrar övermänsklig styrka. — Herkules' stöder, de på var sin sida om Gibraltar sund belägna klipporna Calpe och Abyla, som sades vara resta av Herkules. — Herku'lisk, jättestor, jättestark.

Herkuleskrut, dynamit.

Herkulesört, bot., se Heracleum.

He'rlof, He'rlef 1. He'rluf, fornnordiskt mans-

namn (av herr, krigshär, och ulfr, ulv, varg).

He'rm, pl. He'rmer, se under Hermes.

Hermafrodit {gr. hermafrodi'tes), tvekönad varelse (den första hermafroditen skall hava varit son av Hermes och Afrodite, därav namnet); sjöv., ett tvåmastat fartyg, som är briggtacklat på fockmasten och skonerttacklat på stormasten. — Hermafrodftisk, tvekönad. — Hermafro-ditism, förening av bägge könen hos en individ, hos de lägre djuren och de flesta växter normal, hos de högre djuren abnorm. —• Hermafrodi'tbrigg, skonertbrigg, tacklad som brigg på främsta, som skonert på aktersta masten. — Hermafroditkula, en förening av brand- och spräng-bomb, uppfunnen av J. Sjöblad 1704. — Hermafro'ditos, gr. myt., fantastiskt dubbelväsen av man och kvinna, som åtnjöt gudomlig dyrkan.

He'rman, forntyskt mansnamn (av heri 1. hari, krigshär, och man, man). På latin Armünius, på franska Armand {1. ar-ma'ng). Buret av Tysklands nationalhjälte (se Arminius).

Herma'nda, kvinnonamn, antagl. en feminin bildning av Herrnan (se föreg. ord).

Hermanda'd {sp. Santa hermandad, heligt brödraskap), brödraskap, namn på i Spanien under medeltiden stiftade föreningar till upprätthållande av den personliga säkerheten; sedermera lantpolis.

Hermann und Dorothea, ett epos av Goethe.

Hermanu'bis, gr. myt., en benämning, under vilken grekerna delvis identifierade Anu-bis (se d. o.) med Hermes (se d. o.).

Hermeli'nen, zool., lekatten, Muste'la ermi'-nea, hör till vesselsläktet inom fam. Muste'lidæ. Lämnar ett fint pälsverk, som under medeltiden fick bäras blott av furstar, ärkebiskopar och biskopar.

Hermenegildsorden, Den heliga, spansk militär orden.

Hermenevti'k (av gr. hermeneute's, tolk), utläggnings- 1. tolkningskonst. — Herme-ne'vt, uttolkare.

Hermenta'ria, astr., en av småplaneterna.

He'rmes gr. myt., Zeus' son, slughetens och uppfinningarnas gud, köpmännens och bergsmännens skyddspatron. Se Mercu-rius. — H. dia'ktoros, Hermes som gudarnas härold och budbärare. — H. Eno'dios, Hermes som de vägfarandes skyddspatron. —• H. kriofo'ros, guden Hermes framställd såsom herde, bärande ett får på sina skuldror. — H. psychagogo's 1. H. psycho-pompo's, Hermes som de avlidnas ledsagare till underjorden. — H. Trismegi'stos, eg. den trefalt störste Hermes, enl. alexandrinska lärda skrivkonstens och vetenskapernas uppfinnare, författare av de s. k. hermetiska skrifterna. — Hermesstaven 1. Kaducén, guden Hermes* av två ormar omslingrade, korta stav. — Herm, pl. Her-Hermidium—Herpestes

571

mer, konstt,, fyrkantiga, nedåt avsmalnande, urspr. åt Hermes helgade pelare 1. stöder, på vilka huvuden äro utarbetade.

— Hermeti'k, konsten att göra guld; eg. det som har avseende på Hermes Trisme-gistos (se ovan), vilken påstods äga förmåga att inom magiska insegel förvara skatter, därav Herme'tiskt sluten, lufttätt tillyckt. —- Herme'tiker, guldmakare. — Herme'tisk, som angår Hermes 1. guld-makeri; hemlighetsfull, dold; se även Hermetiskt sluten (under Her^netik). — Hermetiska konsten, se Alkemi. — Hermetiska skrifterna, en samling lärda verk av huvudsakligen teosofiskt innehåll.

Hermi'dium, talkpulver för pudring av gjutformar av sand.

Hermi'na, Hermi'ne 1. Hermi'nia, tyska kvinnonamn, motsvarande Herman (se d. o.).

Hermi'nium mono'rchis, bot, honungsblomster, en liten gröngul, honungsdoftande orkidé med klotrunda rotknölar.

Hermio'ne (lat. Hermi'one), gr, sag., Mene-laos' och Helenas dotter, gemål till Neop-tolemos, Achilles' son; astr., en av småplaneterna.

Hermio'ner, en av germanernas huvudgrenar.

Hermitage, fr, (1. ärmita'sj), se Eremitage. Hermitaget, roman av K. J. L. Almquist.

— Hermitage-viner 1. Eremitage-viner, utmärkta röda och vita viner från Ehone-trakten.

He'rmod, nord. myt., en av Odens söner, vilken av gudarna sändes till Hels boning för att därifrån återföra B ålder.

Hermundu'rer, ett germanskt folk, som urspr. var bosatt n.v. om Böhmen.

Hermunthru'da, forntyskt kvinnonamn (av her, heri, krigshär, mund, makt, och thrud, mö), sköldmö.

Hernando (L ärna'ndå), spansk form av namnet Ferdinand.

Herna'ni (1. ärnani'), skådespel av V. Hugo.

He'rnia, gr., med., bråck, tarmbråck, en 1. flera inälvors utträdande ur sitt rätta läge. — H. diaphragma'tica, bråck genom mellangärdet. — H. epiga'strica, bråck i linea alba ovan naveln. — H. femora'lis 1. H. crura'Iis, lårbråck. — H. incarcera'ta, inklämt bråck. — H. inguina'lis, ljumskbråck. — H. ova'rii, bråck med äggstocken i bråcksäcken. — H. tu'bæ, bråck med äggledaren i bråcksäcken. — H. umbilica'lis, navelbråck. — H. u'teri, bråck med livmodern i bråcksäcken. — Herniografi' (av gr. gra'fein, skriva), beskrivning om bråck. — Herniologi (av gr. Wgos, lära), läran om bråck och dess botande. — Her-niotomi' (av gr. te'mnein, skära), bråckoperation.

Hernia'ria glabra, hot., knytling, oansenlig gulgrön nejlikväxt, allmän på sandig mark.

He'rniker, ett fomitaliskt folk.

Herniografi', Herniologi' m. fl., se under

Hernia.

He'ro, gr. sag., Afrodites prästinna, som älskades av Leandros, vilken var natt sam till henne över Hellesponten, där han slutligen drunknade och av henne följdes i döden.

Hero'des, idumeiskt furstenamn. Buret av Herodes den store, anstiftaren av de betle-hemitiska barnamorden, och Herodes Anti-pas, som lät avrätta Johannes döparen. — Herodia'ner, Herodes den stores dynasti; anhängare av denna dynasti.

Hero'dias, zooL, ägretthäger.

Hero'er {pl. av gr. he'ros, hjälte), halvgudar; hjältar av gudomligt ursprung. — Heroid, hjältebrev, en lyrisk dikt i brevform, vari skalden låter en annan, stundom en hjälte 1. hjältinna från svunna tider, ge luft åt sina känslor. — Heroi'n, hjältinna; halvgudinna. — Hero'isk, hjältelik, hjältemodig, storartad. — Heroiska medel, med., läkemedel, vilkas användning är förenad med våda för patienten. — Heroisk poesi, hjältedikt. Se Epos. — Heroisk tidsålder, hjälteåldern hos grekerna. — Heroisk vers, hexameter (se d. o.). — Heroiskt landskap, målark., landskap, framställt som omgivning 1. bakgrund för scener ur guda- 1. hjältesagan. — Heroi'sm, hjältemod. — Herotei'sm, hjälteförgudning.

Heroi'n, fam., diacetylmorfin, användes som klorvätesyrat salt mot hosta vid lung- och st rup s j ukdomar.

He'rold, se Härold.

He'ronsbrunnen och He'rons kula, fys., ett slags springvatten i liten skala, grundade på trycket av komprimerad

luft.

Hero'on, gr., tempel åt en heros; furstegravkammare.

He'ros, se Heroer.

Herostra'tisk kallas efter Hero'stratos (en äregirig efesisk svärmare, som för att vinna ryktbarhet uppbrände Dianas tempel i Efesos), en namnkunnighet, som har sin grund i en illbragd.

He'rpes, gr. (av he'rpein, krypa), med., ringorm, revorm; gemensam benämning på hudsjukdomar av flera olika arter. — H. circina'tus 1. tonsura'ns, skäggsvamp, hårsvamp. —• H. labia'lis, vattenklara blå-sor på läpparna (vid akut lunginflammation). — H. zo'ster, bältros. — Herpeto-grafi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över ringormar. — Herpe'tica, lat., bot., med utslag. — Herpetologi' (av gr. Wgos, lära), läran om reptilier. — Herpe-tolo'g, person, som sysselsätter sig med herpetologi. — Herpografi', lönnligt skandalskriveri.

Herpe'stes, zool., kattdjur i Indien och Afrika, bekanta för sin jakt på ormar. — H. cafer, kaffermangusten. — H. ichne'u-mon, ichneumon 1. faraoråttan, Egyptens

mungo. — H. mu'ngo, mungon 1. Indiens mangust.

Herpe'tica, Herpetografi' m. fl., se Herpes,

Herrans händer, bot., se Orchis.

Herrengrundi't 1. Urvölgyi't, miner., mörkgrönt mineral av vattenhaltigt kalcium-kopparsulfat.

He'rrenhaus, ty., officiell benämning på första kammaren i den preussiska och österrikiska lantdagen.

Herringbone, eng. (1. -bå'n), "sillben", engelskt namn på spetskyprade tyger ("fiskben)".

He'rrnhutare, medlemmar av den evangeliska brödraförsamlingen, ett religionssamfund, grundat av mähriska 1. böhmiska bröder, vilka 1722 ställde sig under greve Zinzendorfs beskydd och erhöllo benämningen efter sin koloni Herrnhut (i Övre Lausitz). — Herrnhutpapper, ett slags kulört papper som erhålles genom att trycka två ark bestrukna med färg och klister mot varandra.

Herscheli't, miner., vattenhaltigt aluminium-kalcium-natrium-silikat.

He'rse, nord. fornk., fordom i Norge en ärftlig hövding för sitt härads bönder, självständig gentemot fylkeskonungen. Her-sarna underordnades längre fram jar-larna.

Herse, fr. (1. ärs, av lat. Mrpex, egg), krig sk., fällgaller, skyddsgaller; spanska ryttare (till skydd o. d.).

Hersi'Iia, astr., en av småplaneterna.

He'rtha (hos den romerske historieskrivaren Tacitus: Nerthus), ansågs förr vara en forngermansk gudomlighet (jorden), men motsvarar i själva verket det fornnordiska Njord; astr., en av småplaneterna.

He'rtig {ty. Herzog), eg. härförare; titel för vissa regerande furstar över mindre stater ; titel för svenska m. fl. prinsar; högsta adliga titeln i Frankrike, England m. fl. stater. — Hertigdöme, det land, varöver en hertig regerar 1. efter vilket han bär sin titel. — Hertigi'nna, en hertigs gemål.

Hertz, fys., enhet för periodtal.

Heruler, germanskt folk, som urspr. anses hava bebott de danska öarna.

Heru'nter, ty., i "utförsbacken", "på dekis".

He'rvar, fornnord. sag., dotter till den berömde kämpen Angantyr. — He'rvarar-sagan, sagan om Hervar och de olyckor svärdet Tyrfing bragte över hennes släkt.

He'rvin 1. E'rvin, forntyskt mansnamn (av her, heri, krigshär, och win, vän), härens vän.

He'rvör, se Hervar.

Hese'kiel, se Ezekiel.

Hesio'ne (lat. Hesi'one), gr. sag., en trojansk prinsessa, som av Herakles räddades från ett havsvidunder.

Hesite'ra {lat. hæsita're), tveka, vara villrådig.

Hespe'ria, astr., en av småplaneterna.

Hespe'rida, zooL, tjockhuvuden, en av dagfjärilarnas huvudavdelningar.

Hesperi'der {gr. hesperi'des), gr. m.yt., nymfer, som på en ö i havet vaktade en trädgård, i vilken växte gyllene äpplen. — Hespe'rien (av gr. He'speros, aftonstjärnan), "västerlandet", forntida benämning på s. Italien ävensom på Spanien. — He's-peros {lat. He'sperus, Ve'sperus, Ve'sper), aftonstjärnan (planeten Venus).

He'speris, hot., som prydnadsväxter odlat släkte av fam. Crucijeræ. — H. mari'tima, strandlövkoja, välluktande, med ljus- och mörkgredelina blommor. (Medelhavsländerna.) Förr mycket allmän som kruk- och trädgårdsväxt. — H. matrona'lis, nattviol, mångformig, allmänt odlad, ofta självsådd art, urspr. från Tyskland. — H. tristis, ungersk art med smutsgula blommor. Odlas för sin, i synnerhet om aftonen och natten, starka doft.

Hespero'rnis, paleont., ett fågelsläkte från kritperioden i Nordamerika.

He'speros, se under Hesperider.

He'sperus, berömd roman av I. P. Fr.Richter.

Hess, tonk., detsamma som B. — Hess-ess, dubbelsänkt h.

Hessi't, miner., tellursilver.

Hessoni't (av gr. he'sson, -mindre, nämligen mindre hård), miner., en varietet av granat, gul till färgen.

Hesti'a {lat. Ve'sta), gr. och rom. myt., hemmets skyddsgudinna, dotter till Kronos och Ehea.

Hestfa, gr., astr., den i världens (1. jordens) medelpunkt i forntiden förutsatta urelden; en av småplaneterna.

Hesus, en forngallisk gudom, som avbildas bärande en yxa.

Hesyka'sm (av gr. he'sychos, lugn), en mystisk sekt under medeltiden, vars lära var nära besläktad med den österländska mysticismen. Genom att försjunka i betraktelser, oberoende av den yttre världen, trodde man sig kunna höja sig till åskådning av det "oskapade gudomliga ljuset". — Hesyka'ster, anhängare av hesykasmen.

Hetairi'a, Heteri'a, se Hetäria {ujiderHetär).

Hetéer, detsamma som Hettiter (se d. o.).

Heterantheri' (av gr. he'teros, annan, och a'nthos, blomma), hot., förekomst av ståndare med olika bildning och funktion i en och samma blomma. Jfr Heterostyli.

Heterarki' (av gr. he'teros, den andre, och a'rchein, styra), främmande övervälde, främlingsvälde.

Hetere'cisk, hot., se Autecisk.

Heteroclftus, lat. (av gr. he'teros, en annan, och kW ma, böjning), hot., olikböjd.

Heteroco'Ipus, lat. (av gr. ko'lpos, barm, urholkning), med olika inskärning.

Heterocy'klisk (av gr. he'teros, annan, och ky'klos, krans), hot, kallas en blomma, vars kransar ej samtliga äro liktaliga,Heterodistyl^—Heterospor

Kransarna kallas då heteromera (av gr, me'ros, del). Motsatsen är Isocyklisk 1. Encyklisk med isomera kransar; kem,, organiska föreningar, som innehålla slutna kedjor av kolatomer i förening med en 1. flera andra atomer,

vanligast kväve, syre 1. svavel.

Heterodisty'l, bot., se Heterostyli.

Heterodont tandsystem (av gr. he'teros, olik, och odu's, tand), tandsystem (särskilt hos fossila släkten), där tänderna ha olika form alltefter den plats, de inta i käken.

Heterodo'x {gr. hetero'doxos, av he'teros, en annan, och do'xa, lära), irrlärig, avvikande från de antagna religionslärosatserna.)(Ortodox.

Heterodoxi', irrlärighet; avvikelse från den antagna religionsläran.)(Ortodoxi. Jfr Heretisk och Heresi.

Heterodyna'm (av gr. dynamis, välde), bot., kallas en bastard som i vissa avseenden mer liknar fadern, i andra mer modern. Bastard som liknar båda lika mycket kallas Homodynam. — Heterodynami', även det förhållandet, att ej alla ståndarna i en blomma äro av samma längd.

Heterody'nmottagning, fys., metod för mottagande av odämpade elektriska vågor.

Heterofylli' (av gr. fy'llon, blad), bot., det förhållandet att örtbladen hos en växt ha mycket olika utseende.

Heterogame'ter, se under Garnet.

Heterogami' (av gr. ga'mos, gifte), hot., det förhållandet att en fanerogam blomma innehåller endast ståndare 1. endast pistiller. En sådan blomma säges vara heterogam 1. skildkönad. Jfr Herkogami, Homo-gami och Kleistogami.

Heteroge'n (av gr. ge'nos, slag), av främmande beskaffenhet, olikartad, säges om knoppar, vilkas smådelar ej alla äro likartade.)(Homogen.

Heterogene's, bot., se Mutation.

Heterogem't, miner., oxihydrat av kobolt, omvandlad smaltit.

Heterogenite't, avvikande beskaffenhet.

Heteroge'nt ljus, fys., ljus i vilket ingå strålar av olika brytbarhet.)(Homogent ljus.

Heteroinfektion, med., infektion från en annan.)(Autoinfektion.

Heterokarpi' (av gr. karpo's, frukt), bot., det förhållandet, att samma växt bär frukter av mycket olika utseende.

Heterokladi' (av gr. kla'dos, kvist), bot., förekomsten av olika slags grenar 1. skott hos samma växt.

Heteroklamyde'isk (av gr. klamy's, mantel), bot.j en blomma, som är försedd med foder och krona. Blomma vars alla hylleblad äro lika (kalk) kallas Homoioklamydeisk.

Heteroklfn pollination (av gr. kWne, bädd), bot., frömjölets överförande till pistillen i en annan blomma.)(Homoklin pollination.

Heterokirtisk (av gr. kWnein, böja), avvikande från regeln, oregelbunden.

Heterokro'isk (av gr. chro'ma, färg), bro-

. kig, olikfärgad.

Heterolog (av gr. lo'gos, ord, lära), icke överensstämmande, icke varandra motsvarande)(Homolog.

Heterologi', oriktigt uttal.

Heteroma'llum, lat., bot., riktad åt ohka hålL

Heterome'r, bot., se Heter ocyklisk.

Heteromeri', se Isomeri.

Heteromerft, miner., en varietet av vesuvian.

Heteromorfi' (av gr. morfe', form), bot., missbildning, bestående i oregelbunden utveckling av ett organ; miner., det förhållandet att kemiskt samma ämnen kunna kristallisera i former som tillhöra olika system 1. icke kunna härledas ur samma grundform.

Heteromorfo's, bot., växtorgans förändring genom yttre orsaker.

Heteromo'rpha, lat. (av gr. morfe', form), bot., olikformig.

Heteroiiæ'meæ (av gr. ne'ma, groddtråd), bot., den högsta provinsen bland kryptogamerna enl. E. Fries.

Heteronomi' (av gr. no'mos, lag), styrelse och upprätthållande av lagarna genom en annan; under främmande laggivning; av-hängighet av främmande lagar.) (A u t o -n o m i.

Heterophy^llon, lat. (sly gr. fy'llon, blad), bot., olikbladig.

Heteropi' (av gr. o'psis, utseende), geol., säges föreligga hos olikartade men samtidiga bildningar. — Hetero'pisk, som företer heteropi.

Heteroplasi', med., ett slags hypertrofi (se d. o.), varvid de nybildade vävnaderna äro av annat slag än de, från vilka de utgått.

Heteroplastfk, med., operativt ersättande av en felande kroppsdel med främmande material.

Heteropola'r, fys. kem., kallas en molekyl, i vilken atomerna förekomma i ionform, d. v. s. med elektriska laddningar. I horneo-polara molekyler ha atomerna inga laddningar.

Hetero'ptera, zool., skinnbaggar.

Hetero'pterum, lat. (av gr. pte'ryx, vinge), bot., olikvingad.

Heterorhizi' (av gr. rhi'za, rot), bot., det förhållandet att hos samma växt finnes rötter av olika funktion och byggnad.

HeterosexuaIite't, se Homosexualitet.

Hetero'sis, gr., ändring; bioL, den företeelsen att korsningsprodukterna mellan tvenne raser ofta äro härdigare och kraftigare utvecklade än föräldraräserna.

Heteroso'mata, zool., fiskordn. Flundrefiskar.

Heterospo'r (av gr. spo'ros röd), bot., kallas en ormbunksväxt, som har två slags sporer.574

Hetero'sticha, laU (av gr, sWchos, rad), hot.y olikradig.

Heterostyli' (av gr, sty'los, stift), bot., det förhållandet, att hos vissa blommor av samma art längdförhållandet mellan ståndare och pistill är olika i blommor på skilda stånd, så att långa ståndare åtföljas av kort pistill och korta ståndare av lång. Dylika blommor kallas dimo^rfa 1. hetero-disty'la. Om tre olika längdförhållanden föreligga, talar man om HeterotristyW,

Heterota'xis, anat., medfödd missbildning, som består i felaktigt läge av inre organ.

Heterotopi' (av gr. to'pos, trakt), geoL, betecknar samtidiga bildningar avlagrade i olika geografiska områden; med., uppträdandet av visst slags svulst, där dess modervävnad saknas (t. ex. brosksvulst i muskler). — Heteroto'pisk, som företer heterotopi.

Heterotristyli', se Heterostyli.

Heterotro'fa växter, hot., se Autotrofa växter.

Heterotro'p, Heterotro'pa kroppar, se Aniso-tropa kroppar.

Heterozygo't, hiol., uppkommen genom förening av könsceller, som uppbära olika anlag.

Heterusi' (av gr. usüa, väsen), Kristi väsen, tänkt som skilt från Guds väsen.

Hetman, pl., Atama'n, ry., huvudman för flera kosackstammar 1. horder; anförare för en skara kosacker; kapten.

Hetrali'n, farm., tioxibensolhexametylen-tetramin. Medel mot blåskatarr.

Hettrter, Heti'ter, Hete'er {hehr. Chittim, assyr. Chatti, egypt. Cheta), sannolikt ej homogen folkgrupp, som, under inflytande av babylonisk kultur, i 3 :e och 2 :a årtusendet f. Kr. utvecklade en egenartad odling inom ett område, som omfattade Mindre Asien, Armenien, Nordmesopotamien och Syrien.

Het vägg, (ty. Heissweck, hett bröd, medel-lågty. héte wegge, "varma bullar"), varm mjölk och fettisdagsbullar; i överförd betydelse lika med stryk, aga.

Hetzervin, ett slags starkt, vitt ungerskt vin.

Hetä'r {gr. hetai'ra), eg. väninna; benämning på det gamla Greklands fala kvinnor, av vilka många voro fint bildade. — Hetäri'a {gr. hetairi'a), kamratskap, förening, klubb; ett i slutet av 1700-t. stiftat politiskt samfund, med uppgift att arbeta för Greklands pånyttfödelse och frihet. — Hetäri'st {gr. hetai'ros), medlem av nämnda samfund.

Heulandi't, miner., stilbit (se d. o.).

Heure, fr. {1. ör^, timme. — à la bonne heure {1. - bånn -), i rättan tid, lägligt; nåväl! gott! — Heureusement {1. -ös-ma'ng), lyckligtvis.

Heure'ka, se Hevreka.

Heuristrk, se Hevristik.

Heuslerska legeringar {1. håjs-), fys., starkt

magnetiska blandningar av mangan och aluminium 1. av mangan och antimon, tenn, vismut, arsenik och bor.

Heve, mexikansk folkstam.

He'vea, hot., växtsläkte av fam. Euphorhia'-ceæ. Träd i tropiska Sydamerika. — H. guyane'nsis och H. brasilie'nsis, lämna parakautschuk (boracha).

Heve'ller, fornslavisk folkstam.

Hevi'ter, ett kanaanitiskt folk.

He'vreka, gr. {perfektum av hevri'skein, finna), "jag har funnit", lär den grekiske matematikern Archimedes hava utropat, då han funnit den efter honom uppkallade archimediska principen (se d. o.).

Hevristi'k (av gr, hevri'skein, finna), uppfinningskonst, en del av den använda logiken. —• Hevri'stisk, uppfinningsrik. — Hevristiska lärometoden, en undervisningsmetod, som leder lärjungen att steg för steg uttänka den ena lärosatsen efter den andra.

He was a man, take him for all in all, eng. {1. hi oås ä män, täk himm får ål in ål), det var en man, en man, och det i allo. ("Hamlet" av Shakespeare.)

Hex-, Hexa-, gr., i sammansättningar: sex-.

Hexae'der (av gr. hex, sex, och he'dra, yta), mat., en kub 1. tärning, solid figur, som inneslutes av sex lika stora kvadrater; miner., kristallform hörande till reguljära systemet och begränsad av sex lika stora kvadrater.

Hexaemeron (av gr. hex, sex, och heme'ra, dag), världens skapande på sex dagar, sexdagarsarbete. Jfr Heptaèmeron.

Hexago'n (av gr. hex, sex, och gonüa, hörn), mat., regelbunden sexhörning. — Hexago-na'1-tal, ett slags hela tal, bildade genom successiv addition av termerna i en arit-metrisk serie.

Hexagra'm (av gr. hex, sex, och gra'mma, bokstav, skrift), mat., en rätlinig figur, som begränsas av sex sidor,

sexsiding; även ett magiskt tecken, som består av två varandra korsande trianglar.

Hexagyni'a 1. Hexagy'nia (av gr. hex, sex, och gyne', kvinna), hot., ordning inom vissa klasser av Linnés sexualsystem, utmärkande sig genom sex pistiller.

Hexako'rd (av gr. hex, sex, och chorde', sträng), tonk., skala av sex toners omfång ; tonverktyg med sex strängar.

Hexa'l, farm., förening av salicylsyra och Urotropin (se d. o.), i vars ställe det användes.

Hexame'r (av gr. hexa-, sex, och me'ros, del), hot., kallas en blomma, som har sextaliga kransar.

Hexa'meron, se Hexaemeron.

Hexa'meter (av gr. hex, sex, och me'tron, mått, versfot), metr., ett orimmat versslag, som består av sex versfötter 1. versmått, av vilka de fyra första omväxlande kunna vara daktyler (— -- 1. spon-Hexametylentetraminkamferat —Hidalgo

déer (--), den femte vanligen är

en daktyl och den sjätte en spondé 1. troké (— —). — Dakty'lisk hexameter, som användes inom episk diktning, kallas även episk hexameter och v er sus heroicus.

Hexametyle'iitetrami'iikamfera't, kem., se Amfitropin.

Hexa'n, kem., ett kolväte med sex atomer kol.

Hexa'ndra, bot., med sex ståndare.

Hexandri'a 1. Hexa'ndria (av gr. hex, sex, och ane'r, man), hot., sjätte klassen i Linnés växtsystem, innefattande växter med tvåkönade klommor, som hava sex fria, lika långa ståndare.

Hexangulä'r, gr.-lat., sexvinklig.

Hexam'trodifeny'lami'n, kem., ett ytterst brisant ämne som under namnet trexy'l användes till laddning av torpeder och minor.

Hexapla' (av gr. hexapla'sios, sexfaldig), en kritisk sammanställning av gamla testamentets originaltexter och grekiska översättningar, utförda av Aquila, Symma-chos, ^'Sjuttio uttolkare'^ och Theodotion.

Hexa'poda 1. Hexapo'der (av gr. pus, fot), zooL, sexfotingar, insekter.

Hexapodi' (av gr. pus, podo's, fot), sexfotad vers.

Hexa'polis, gr., förbund av sex städer.

Hexapto'ton, gr., språkv., nomen, som har alla sex kasus.

Hexa'stichon, gr., metr., dikt på sex rader.

Hexasty'1, gr., tempel med sex fasadkolonner.

Hexasylla'bisk, gr., sexstavig.

H. Exc., förk. för Hans Excellens.

He'xis, gr. (av e'cheni, hava), med., beskaffenhet, tillstånd, kroppens vanliga befinnande.

Hexo'ser, kem., enkla sockerarter, som innehålla en kedja av sex kolatomer.

Hexy'l, kem., en av sex atomer kol och tretton atomer väte sammansatt radikal, som ingår i hexylalkohol. Jfr Hexanitrodifenyl-amin.

Heze'kiel, se Ezekiel.

Hf, kem., atomtecken för Hafnium.

Hfl., förk. för holländsk florin (nederländsk gulden).

Hg, kem., atomtecken för kvicksilver (Hy-dra'rgy rum) .

hg., förk. för hektogram.

H. H., förk. för Hans helighet, Hans högvör-dighet, Hans (Hennes) höghet, Högädle herr. På äldre gravstenar även Här hvilar...

Hia, kinesisk dynasti (omkr. 2300—1766 f. Kr.).

Hiaihiu 1. Otomi, ett av Mexikos urfolk.

Hiakui 1. Yaqui, nordamerikansk folkstam.

Hia'tus, lat., gapande, munnens uppspärrande; språkv., tvenne självljuds sammanstötande utan förmedlande konsonant, t. ex. bo obekvämt, fri ifrån o. s. v.; lucka, avbrott i sammanhanget av ett tal 1. en skrift; anat., klyfta, öppning. — H. ao'r-

ticus, aortas genomgångsställe i mellangärdet. — H. maxilla'ris, öppningen från näsan till överkäkshålan. — H. æsopha-ge'us, matstrupens genomgångsställe i mellangärdet.

Hiawatha (/. ha'jöoåthö), titel på en med ärftlig värdighet försedd hövding i den nordamerikanska mohawkstammen. Den i Longfellows dikt The song of Hiawatha levde sannolikt på 1500-t.

Hibernakel (av lat. hiherna'culum, vinterbostad), hot., vinterknoppar hos många vatten- och sumpväxter, vilka tjäna som vegetativa förökningsorgan.

Hiberna'1 {lat. hihe'rnus), vinterlig. — Hibernatio'n, övervintring; vissa djurs egendomlighet att ligga i dvala under vintern. —• Hiberne'ra, övervintra.

Hibe'rnia, lat. {gr. Ie'rne), romarnas benämning på Irland. — Hibe'rnica, från Irland. —• Hibermci'sm, irländsk språkegendomlighet.

Hibi'sceæ, hot., underfamilj av fam. Malva-ceæ.

Hibfscus, hot., växtsläkte av fam. Malva'-ceæ. — H. abelmo'schus, se Ahelmoschus-fihrer och Ahelmoschusfrö. — H. canna-bi'nus, ger Gamhohampa (se d. o.). — H. escule'ntus, odlas i varmare länder för de unga frukterna, okra 1. gamho. — H. specio'sus, H. syri'acus, H. vesica'rius m. fl. odlas som prydnadsväxter i kruka 1. å fritt land.

Hic hæ'ret a'qua, lat., eg. här fastnar vattnet (näml. i vattenuret), häri ligger svårigheten, detta är just knuten. {Cicero.)

Hic ja'cet (sepu'ltus), lat., här vilar (begraven). Förk. H. J. (S.).

Hickmanrter, Good Templarordens amerikanska gren, som under en följd av år uteslöt negrerna från orden. Jfr Maliniter.

Hickoryträ, Hickorynötter, hot., veden och stenfrukternas frön av Ca'rya, ett till fam. Juglanda'ceæ, hörande växtsläkte. Den förra har ett utmärkt, hållbart virke. De senare nyttjas som njutningsmedel och till beredning av valnötolja.

Hicksi'ter, unitariska kväkare.

Hic ni'ger est, hunc tu Roma'ne, cave'to, han är svart, akta dig för honom, romare. ("Satirer" av Horatius.)

Hic po'rai co'cti a'mbulant, lat., här gå svinen kokta omkring, d. v. s. här flyga stekta sparvar en i munnen. {Petronius Arhiter.)

Hic requie'scit in pa'ce, lat., här vilar i frid. Förk. H. R. I. P.

Hic Rho'dus, hic sa^lta, lat., här är Ehodus, hoppa här! (Efter en av Esopi fabler där en storskrytare säger sig hava

på Rhodus utfört ett häpnadsväckande hopp och till svar får denna gäckande uppmaning.)

Hic sftus (sepu'ltus) est, lat., här ligger begraven. Förk. H. S. (S.) E.

Hida'lgo, sp., 1. Fida'lgo, port. (av hijo 1. fijo de alg o; lat. fi'lius de a'liquo, son av576

någon [betydande man]), lägre adelsman i Spanien 1. Portugal; även ett guldmynt i Mexiko. — Senor Hidalgo, titel på kungliga pager i Spanien.

Hidallan 1. Hideallan, gaeliskt mansnamn (L hidjallan, av dealan, blixt, ljungeld).

Hida'tsa 1. Minita'rier, en till Dakotas hörande nordamerikansk indianstam.

Hiddeni't, miner., en djupt smaragdgrön spodumem.

Hide, eng. {1. hajd), eg. hud; gammalt engelskt ytmått för jord, vanligen == 40,467 har.

Hideux, fr. (1. idö'), avskyvärd, hisklig.

Hi'djra, se Hed jr a.

Hidro'a, gr. (av hidro'Sy svett), pl., med., hettblemmor. — Hidroadenft, svettkörtel-inflammation. — Hidroadeno'm, svulst av svettkörtelväv. — Hidrokri'tika, pl., avgörande symtom vid svettning; kris-svett-ning. — Hidro'nosos, svettfeber. — Hidro-poe'tika, pl., svettdrivande medel. — Hidro'pyra, svettfeber, feber, åtföljd av stark svettning. — Hidro'sis, svettning. — Hidro'tikon 1. Hidro'ticum, pl. -tika, svettmedel. — Hidro'tisk, svettdrivande.

Hiema'I (av lat. hi'ems, vinter), vinterlik, vinterlig.

Hienzer {1. hi'ntser), tyska inv. i Västungern.

Hieracifo'lium, lat. (av fo'lium, blad), hot., med blad lika Hieracium (se d. o.). — Hieraciofdes, lat., bot., lik Hieracium (se d. o.).

Hi€raciolo'g, hot., botanist som ägnar sig åt studiet av släktet Hieracium.

Hiera'cium, hot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. Den svenska florans formrikaste släkte (omkr. 200 huvudarter med över 2,000 former). De här anförda äro kollektivarter. — H. alpi'num, fjällfibla. — H. aurantfacum, rödfibla, ofta odlad. — H. auri'cula, revfibla. — H. dovre'nse, dovrefibla. — H. du'bium, kvastfibla. — H. muro'rum, skogsfibla. — H. pilose'lla, gråfibla. — H. rfgidum, hökfibla. — H. umbella'tum, flockfibla.

Hierarki' (av gr. hiero's, helig, och a'rchein, härska), prästvälde. Jfr Hierokrati. — Hiera'rk, försvarare 1. anhängare av prästväldet.

Hiera'ticum, gr.-lat., hyggn., det från skeppet avskilda högkoret i en kyrka.

Hiera'tisk {gr. hieratiko's, av hiero's, helig), prästerlig; beträffande heliga bruk. — H. skrift, i det forna Egypten använd prästerlig bokstavsskrift, en utvecklingsform av hierogiyferna. Jfr Demotisk skrift. — H. stil 1. Arka'istisk stil, den på de äldsta grekiska skulpturerna härskande stilen, karakteriseras genom den stela behandlingen av kroppsformer och klädedräkt.

Hieratft, miner., en fluorid från Vulcano.

Hiero'chloa 1. Hiero'chloe odorata, hot.,

myskgräs. Utvecklar, särskilt som torkat.

en stark doft av kumarin. — H. alpi'na, är en högfjällsart utan doft.

Hierodra'ma (av gr. hiero's, helig, och drama, skådespel), andligt skådespel.

Hierodu'ler {gr. hiero'duloi, av hiero's, helig, och dulos, slav), personer, anställda vid de grekiska templen, utan

att tillhöra det egentliga prästerskapet; tempeltjänare.

Hierofa'lco, zool., syn. Falco (se d. o.).

Hierofa'nt {gr. hierofa'ntes), uttolkare, en hos de forna grekerna och egypterna förekommande prästerlig ämbetsman, som hade att förklara de till gudstjänsten hörande föreskrifterna och bruken; särskilt översteprästen i det åt gudinnan Demeter helgade templet i Eleusis i Ättika, vilken tillika hade överinseendet över de Eleu-sinska mysterierna (se d. o.).

Hierogly'fer (av gr. hiero's, helig, och gly'-fein, inskära), skrivtecken (avbildningar av djur, fåglar m. m.), som fordom begagnades av egypterna o. a. österländska folk; i allm. figurer med hemlig betydelse. — Hieroglyfi'k, läran om hieroglyfers uttyd-ning; även bildspråk. — Hierogly'fisk, sinnebildlig; dunkel, gåtfull.

Hierogra'm (av gr. hiero's, helig, och gramma, skrift), hemlig prästskrift, i synnerhet hieroglyfisk. — Hierogramma-ti'st, person, som är kunnig i dylik skrift.

Hierokrati' (av gr. hiero's, helig, och kra-te'in, härska), prästvälde, kyrklig regeringsform. Jfr Hierarki. — Hierokra't, anhängare av prästväldet.

Hierologi' (av gr. hiero's, helig, och Wgos, ord), beskrivning 1. förklaring över andliga ting; vid kyrkbröllop prästens välsignelse.

Hieromanti', se Hieroskopi.

Hieronymia'ner 1. Hieronymi'ter, en omkr. 1370 i Portugal stiftad munkorden; även en munkorden stiftad i Italien 1381.

Hiero'nymus, mansnamn (av gr. hiero'8, helig, och o'noma, namn) = Jeronimus (se d. o.). På franska Jeröme {1. sjerå'm). Buret av kyrkofadern H., med binamnet den helige.

Hieroskopi' (av gr. hiero's, helig, och sko-pe'in, se) 1. Hieromanti' (av hiero's, hehg, och mante'ia, spådom), spådom efter offerdjurens inälvor.

Hieroso'Iyma, hos greker och romare namn på Jerusalem.

Hierote'k (av gr. hiero's, helig, och theke, förvaringsrum), monstrans, relikgömma, helgonskrin.

Hier stehe ich. Ich kann nicht änders. Gott helfe mir. Amen I, ty.. Här står jag. Jag kan icke annat. Gud hjälpe mig. Amen. (Yttrande av Martin Luther på riksdagen i Worms, 1521.)

High church, eng. {1. haj-tjörtj), högkyrka, den anglikanska 1. s. k. episkopalkyrkan, Englands statskyrka.

High commissioner, eng. {1. haj kåmmi'sjö-High court of appeal—Hindersmässan

nör), "hög kommissarie", titel för brittiska kronans högsta representant i vissa riksdelar samt för dominions representanter i London.

High court of appeal, eng, (Z. haj kårt åvv äppil), och H. c. of justice (Z. -djö'stis), de båda avdelningarna av engelska överdomstolen. — H. c. of commission {I, -kåmi'sjön), "höga kommissionen", en andlig överdomstol i England upprättad 1559.

Highland, eng. (1. hajländ), höglandet, i synnerhet det skotska. — Highlanders, hög-ländare, skottar.

Highland coffee (Z. ha'jlän kå'ffi), se Coffea.

High life, eng. {1. haj lajf), eg. högt, förnämt liv; förnäma världen. Jfr Haute-volée.

High-tory, eng. (1. haj-to'rry), fullblodsaristokrat, högtory, till ytterlighet gående tory (se d. o.).

Highwayman, eng. (1. ha'joämän), eg. landsvägsman ; benämning på forna stråtrövare till häst i England, i synnerhet i trakten av London.

Higume'n, Higu'menos (av gr. hegemo'ny ledare), klosterföreståndare inom grekiska kyrkan, abbot. — Higume'ne, abbedissa.

Hihhuli'ter (1. hisju-), finsk religiös, mot statskyrkan fientlig sekt.

Hiisi, fi. myt., en mäktig ande, det ondas personifikation.

Hiitola, fi. myt., Hiisis hem, de onda andarnas hemvist.

Hilaire {1. ilä'r), franskt mansnamn = Hila-rius (se d. o.).

Hila'rier (av gr. hilaro's, glad), glädjefester.

Hila'rion = Hilarius (se följ. ord).

Hila'rius, mansnamn (av gr. kilar o's, lat. MlariSy glad, munter). Namn på en gallisk teolog i 4 :e seklet med binamnen den helige samt "kättarnas hammare och gissel".

Hilarodi' 1. Hilarotragedi', gr. — Tragikomedi (se d. o.).

Hild 1. Hi'lda, fornnordiskt kvinnonamn (av hild 1. hildr, strid) = Hildur. Namn på'en valkyria, efter vilken striden kallades "Hilds lek'\

Hilda, astr.y en av småplaneterna.

Hfldebrand, fornnordiskt och forntyskt mansnamn (av isl. hildr, fornhögty. hilti, strid, och isl. brandr, svärd, brand), krigslåga. Påven Gregorius VII:s dopnamn.

Hildebrandslied, ty. {1. -li't), en forntysk dikt, skildrar tvekampen mellan Hilde-brand Hunakämpe, en nordisk bärsärk, och hans son Hadubrand.

Hi'ldegalt, nord. myt., namnet på Uppsalakonungen Adils hjälm.

Hildegard, forntyskt kvinnonamn (av hilti, strid, och gård, omhägnad, fäste).

Hi'ldegu'nda 1. Hi'ldegund, forntyskt kvinnonamn (av hilti, strid, och gund 1. gunda, kvinna).

Hi'ldemar, Hflmar 1. Hflmer, forntyskt mansnamn (av hilti, strid, och mar, berömd). Motsvarar kvinnonamnet Hi'lma.

Hfldesvine, nord. myt.. Fröjas med borst av guld prydde galt.

Hridetand, fornnordiskt mansnamn (av hildr, strid, krig, och tand, tand), krigets tand. Binamn till den nordiske sagokonungen Harald, Ivar Vidfamnes dotterson.

Hfldevig, fornnordiskt kvinnonamn (av hildr och vig, vilka bägge betyda strid). Därav Hillevi.

Hilds lek (foThfinord. Hildar leikr), strid, krig.

Hi'ldur, nordiskt kvinnonamn (av hildr, strid = Hild, se d. o.).

Hilka (medellågty. Hulleken, huvudduk), "kråka", gammaldags kvinnlig huvudbonad.

Hi'lkia, hebr.. Herrens egendom, vanligt mansnamn bland israeliterna.

Hill, eng., kulle, berg, backe.

Hillebard 1. Hällebard {ty. Hillebarde), krigsk., ett medeltida hugg- och stötvapen, med vars spets ett annat järn, i ena ändan format som en yxa bildar ett kors.

Hi'llebård, se föreg. ord.

Hiller, zooL, se Iller.

Hillevi, se Hildevig.

Hillevfoner {lat. hillevi'ones), enl. Plinius d. ä. benämning på inv. i en stor del av ön "Scandinavia".

Hillkoppling, en art friktionskoppling.

Hillsko, bot., se Androsace.

Hilma, Hilmar och Hilmer, se Hildemar.

Hiltrud och Hilthrud, forntyskt kvinnonamn (av hil, lycka, och thrud, ungmö).

Hilum, bot., navel 1. fröärr.

Hilus, anat., rot, insänkt parti på körtelorgan, där utförsgången utmynnar och huvudmassan av nerver, blod- och lymfkärl intränger. — H. pulmo'num, lung-roten.

Himalajacedern, se under C eder.

Himalajafolken, de stammar, som bebo nedre delen av Himalajabergens s. sluttningar.

Himantophyllum, bot., syn. Clivia (se d. o.).

Himalion, gr., ett till den forngrekiska dräkten hörande fyrkantigt tygstycke, vilket bars som en mantel.

Hfmeros, gr. myt., längtan, med Eros besläktad gudomlighet.

Himinbjorg, nord. myt., "himmelsbergen", Heimdalls boning.

Himja'rer 1. Himjariler, ett fornarabiskt folk.

Hinaya'na, ind. relig., en riktning inom buddismen.

Hinc illæ laVrimæ, lat., eg. härav dessa tårar; däri ligger det; där ligger hunden begraven. {Tereyitius.)

Hinc ro'bur et secu'ritas, lat., härav (kommer) styrka och trygghet; Svenska riksbankens devis.

Hindenburglinjen, se Sieg fridställning en.

Hfndersmässan 1. Henriksmässan, stor årsmarknad under januari i Örebro.578

Hindertyg (av ty, Hinterzeiig, baktyg), remtyg, som löper runt dragarens bakdel.

Hi'ndi, även kallat Hindustani', Urdu 1. Hin-dui', det förnämsta av de från sanskrit härstammande indiska språken.

Hindu'er, den ariska befolkningen i Hindustan; anhängare av brahmaismen.

Hindui', vanligen den äldre litterära formen av hindi (se d. o.). — Hindui'sm, sammanfattande namn for Indiens kulturföreteelser och religionsformer. — Hindustani', "hindustanska", 1. Urdu', "lägerspråk", allmänna tal- och affärsspråket i Främre Indien. Se även HindL

Hi'nten, ty,, bak, baktill. — Von hinten (Z. fånn -), bakifrån. — Spela en boll von hinten, spelt., i biljard spela sin boll emot en så belägen vall, att den vid återstuds-ningen träffar den åsyftade bollen bakifrån.

Hinterland, ty., "bakland", uppland.

Hintertyg, dets. som Hindertyg (se d. o.).

Hippantro'p (gr. hippa'nthropos, av hi'ppos, häst, och a'nthropos, människa) = Cen-taur (se d. o.).

Hippa'rk (av gr, hi'ppos, häst, och a^rchein, härska), titel i flera forngrekiska stater för befälhavaren för rytteriet.

Hippea'strum, bot., amerikanskt växtsläkte av fam. Amaryllida'ceæ med praktfulla blommor. Många arter och varieteter odlas i växthus och boningsrum.

Hippia'ter (av gr. Mppos, häst, och iatro'Sy läkare), med., hästläkare, veterinär. — Hippiatri' 1. Hippiatri'k,

hästläkarekonst, veterinärvetenskap. — Hippia'trisk, som rör hästläkekonsten. — Hfppisk, som har med hästar att göra, häst-.

Hippo, astr.y en av småplaneterna.

Hippobo'sca ru'fipes, zool., afrikansk trypa-nosomöverförande fluga.

Hippoca'melus, zool., se Guemalen.

Hippoca'mpus, anat., en h järn vindel (am-nonshornet); zool., hästfiskar. Jfr Hippo-kamp.

Hippocastana'ceæ, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. ^sculi'neæ. Se Esculus.

Hippoca'stanum, se Kastanje.

Hippocenta'urer (av gr. Mppos, häst, och ke'ntavros, centaur), se Centaurema.

Hippoda'meia (lat. Hippodami'a), gr. sag., Pelops' gemål, moder åt Atrevs och Thyestes.

Hippodro'm (gr. hippodro'mos, av Mppos, häst, och dro'mos, lopp), forngrekisk kapplöpningsbana. Jfr Cirkus.

Hippodrome de Longchamp, fr. (1. ippå-drå'mm dö långsja'ng), den förnämsta av staden Paris' kapplöpningsbanor.

Hippofa'g (av gr. Mppos, häst, och fage'in, äta), hästätare, i forntiden benämning på en skytisk folkstam, n.o. om Kaspiska havet.

HippogIossoi'des, zool., lerskäddan.

Hippoglo'ssus hippoglossus, zool, helge- 1. hälleflundran, vår största flundrefisk.

Hippogry'f (av gr. Mppos, häst, och gryps, grip), hästgrip, ett fabelaktigt djur av häst- och fågelskapnad; stundom = Pe-gasus (se d. o.).

Hippoka'mp, gr., fabelaktigt sjödjur av häst-skapnad, med uppåtböjd fiskstjärt. Jfr Hippocampus.

Hippokra's 1. Hippokra'tiskt vin, en av Bell-man omnämnd dryck av vin, brännvin, socker, kanel, sötmandel, ambra och muskot.

Hippokra'tes (lat. Hippo'crates), grekiskt mansnamn. Buret av en namnkunnig forngrekisk läkare, kallad läkekonstens fader. — Hippokra'tiker, gemensam benämning på förf. till de skrifter, som äro sammanförda under namn av Hippokrates' arbeten. — Hippokra'tisk uppsyn = Facies Hippo-cratica (se d. o.). — Hippokratiskt vin, se Hippokras. — Hippokrati'sm, på Hippo-krates' principer baserad läkekonst.

Hippokre'ne (av gr. Mppos, häst, och kre'ne, källa), en på berget Helikon i Beotien belägen, åt sånggudinnorna helgad källa, som, enl. fabeln, uppkommit genom ett hovslag av Pegasus.

Hipp6'l, farm., metylenhippursyra, användes mot blås- och njursjukdomar.

Hippola'is, zool., bastardnäktergal.

Hippolo'g (av gr. Mppos, häst, och lo'g os, lära), hästkännare. — Hippologi', hästkännedom, läran om hästens skötsel och sjukdomar. — Hippolo'gisk, till hippolo-gien hörande.

Hippoly'te 1. Anti'ope, gr. sag., amasonernas drottning.

Hippo'lytos, gr. sag., son till Theseus och amasondrottningen Hippolyte samt styvson till Faidra (se d. o.). På dennas anstiftan förbannad av sin far, förgjordes han av Poseidon.

Hippo'lytus, mansnamn (av gr. Mppos, häst, och ly'ein, lösa, frigöra), hästvaktare.

Hippomachi' (av gr. Mppos, häst, och ma'che, strid), strid till häst.

Hippoma'n, se Hippomani.

Hippo'mane, bot., för sina giftiga egenskaper illa beryktat trädsläkte av fam. Euphor-bia'ceæ. — H. Mancine'lla, det västindiska Manzanilla- 1. Mancenilj-trädet, innehåller en frätande mjölksaft, använd som pilgift. De fantastiska uppgifterna om farligheten av detta träds ut-dunstning hålla icke streck.

Hippomani' (av gr. Mppos häst, och mani'a, raseri), överdriven kärlek för hästar. — Hippoma'n, person, som vurmar för hästar.

Hippomanti' (av gr. Mppos, häst, och man-te'ia, spådom), konsten att spå efter hästars gnäggningar.

Hippopatologi' (av gr. Mppos, häst, och patologi, se d. o.), läran om hästars sjukdomar.

Hippo'phae rhamnoi'des, bot., havtorn, tornig buske 1. lågt träd. Allmän havstrandväxt i n. Roslagen. Norr ut mindre allmän. Stundom odlad.

Hippopo'tamus (gr. hippopo'tamos av hi'p-pos, häst, och potamo's, flod), zooL, flodhästsläktet.

Hippotho'oii, gr, myt., son av Poseidon och Ale.

Hippotra'gus, zooL, hästantiloper. — H. bea'-trix, Beatrix-antilop. — H. leuco'phæus, blåbocken, är utrotad sedan 1700-t.

Hippotrofi', gr., hästskötsel, hästavel.

Hippu'ris vulga'ris, bot., ledgräs, allmän i och vid vatten. Tillhör fam. Haloragida-ceæ.

Hippu'rites, paleont., fossilt musselsläkte inom kritsystemet.

Hippurftkalk, paleont., kring medelhavskusterna förekommande kalkart, bildad av fossila musslor, tillhörande släktet Hippu'-rites.

Hippurofdes, lat., bot., likHippuris (se d. o.).

Hippu'rsyra, kem., förekommer i urin, särdeles i de gräsätande djurens, samt även i blod. Den uppstår rikligen efter förtäring av benzoésyra, bittermandelolja, kanelsyra och kinasyra.

Hi'ppus, med., ett slags kramp i regnbågs-hinnans muskler.

Hiradoya'ki, det fina blåvita porslinet från japanska ön Hirado i Koreasundet.

Hiraga'na 1. Firaka'na, en japansk stavelseskrift.

Hiranyagarbha, ind. myt., "guldfoster", kosmogonisk gudomlighet, som enl. Rig-veda var tillvarons behärskare.

Hi'rci, pL, anat., axelhålan.

Hircfn (av lat. hi'rcus, bock), kem., grundämnet i bocktalg.

Hi'rculus, lat. (av Mrcus, bock), bot., lik en liten bock (i fråga om lukten).

Hird, nord. fomk., konungarnas i det gamla Norge livvakt. — Hirdadel, den av konungamakten beroende adel, som i Norge efterträdde "ländermändene". — Hirdman, en friboren man, som tagit tjänst i konungens livvakt samt av honom erhöll kost och lön.

Hirpfner, fornitaliskt folk i s. Samnium.

Hirs, bot., sädesslag, hörande till grässläktet Pa'nicum, härstammande från Asien och sedan lång tid odlat i s. Europa. Av P. milia'ceum och P. sanguina'le fås mannagryn. — Kolvhirs, erhålles av Seta'ria ita'-lica. — Negerhirs, erhålles av Pennise'tum typhoi'deum.

Hirschfe'ldia (syn. Eruca'strum), bot., växtsläkte tillhörande fam. Crucijeræ, — H. Pollichii (syn. Brassica Eruca'strum), kålsenap. — H. stricta (syn. Barba'rea stricta), strandgyllen.

Hi'rschfängare {ty. Hirschf anger), eg. hjortfångare; jaktt., lång jaktkniv, jakt-dolk.

Hirschsprungs sjukdom, med., medfödd för vid ändtarm.

Hirsu'ties fascie'i, lat., skäggväxt hos kvinnor.

Hirsu'tus, -a, -um, lat., raggig, lurvig; bot., strävluden.

Hiru'dines, sing. Hiru'do, zool., farm., blod-iglar, ett släkte, hörande till avdelningen Annula'ta bland maskarna. De i medicinen till utsugning av blod ur människokroppen nyttjade arterna äro Sanguisu'ga medici-na'lis och S. officina'lis.

Hirundi'nidæ, zool, fågelfamiljen Svalor. Se Chelidon, Hirundo och Riparia. Jfr Cypselidæ.

Hiru'ndo u'rbica, zool., hussvalan. Jfr Chelidon, Riparia och Apus.

Hisingerft, miner., ett mörkbrunt järnsili-kat, uppkallat efter mineralogen J. Hi-singer. Förekommer i flera svenska gruvor, såsom vid Långban, Riddarhyttan, Tunaberg o. s. v.

Hiski'a {hebr. Hiskijah och Jehizkijah), mansnamn. Guds styrka. Namn på en konung i Juda rike.

Hispa'nia, romarnas benämning på Pyre-neiska halvön. — Hispa'ner {lat. Hispa'ni), benämningen på dess befolkning.

Hispa'nica, lat., bot., spansk.

Hispi'd {lat. hi'spidus), sträv, rå, raggig.

Hispfdulum, lat. (av följ.), bot., smått styv-hårig. — Hfspidus, lat., bot., strävhårig.

Hiss, tonk., den med en halvton höjda tonen h.

Histidi'n, kem., en hexonbas i äggvita.

Histio'nicus, zool., strömand.

Histogeni' (av gr. kistors, vävnad), läran om den organiska cellvävens regelmässiga utbildning. — Histoge'n, härstammande ur vävnad. — Histografi' (av gr, grajein, skriva), beskrivning över den organiska cellväven i dess utbildade tillstånd. — Histokemi', histologi, förbunden med den kemiska behandlingsmetoden. — Histologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om organismernas finare byggnad, vävnadslära. — Histoly's (av gr, lysis, upplösning), det sönderfallande av vävnader, som äger rum vid vissa djurs metamorfos. — Histo'ner, kem., basiska äggviteämnen, ett mellanting mellan protaminer och egentliga äggviteämnen. — Histonomi' (av gr, no'mos, lag), läran om orsakerna till och lagarna för cellvävens utveckling och fortvarande bestånd. — Histopatologi', läran om vävnadernas sjukdomar. — Histopi'n, ett stafylokockserum. — Histotomi' (av gr, te'mnein, skära), sönderdelning av cellväven för vetenskapliga ändamål.

Histo'ria {gr, histori'a), sannfärdig berättelse om människosläktets öden; kunskap härom; berättelse om någon enskild händelse; dikt. — Historia ecclesi'astica, lat,, kyrkohistoria. — Histo'riæ moralisa'tæ, moraliserande berättelser. — Histo'riaB8Ö

natura'lis, naturhistoria. — H. se'ptem sapie'ntum, se Sjii vise mästare, — H. vi'tæ magi'stra, lat., historien är en läro-mästarinna för livet. — Historiemålning, målning, som avbildar någon historisk händelse. — Historie'tt (fr. historiette), liten berättelse, anekdot. — Histori'k, kort, översiktlig historisk framställning. — Histo'riker, historieforskare, historiekännare. — Historiogra'f (av gr. gra'feiny skriva), historieskrivare, hävdatecknare. Histo'risk, till historien hörande 1. med den överensstämmande; faktisk, verklig. — Histoire scandaleuse, fr. {1. iståa^r skang-dalö's), skandalhistoria.

Histosa'n, farm., triguajakolalbuminat. Har försökts mot lungtuberkulos.

Histotomi', se under Histogeni.

Histri'on (lat. Mstrio), skådespelare hos de gamla romarna; tarvlig skådespelare, komediant.

Hit, sportt., se Heat.

Hitopade'tja, sanskr., "nyttig undervisning", en indisk fabelsamling.

Hitti'ter = Hettiter (se d. o.).

Hivéer, se Hiviter.

Hivernage, fr. {1. iverna'sj, av lat. hiheWnus, hörande till vintern), fartygs övervintrande i hamn; vinterhamn.

Hivi'ter, kananeisk folkstam.

H. J., förk. för lat. Hic jacet (se d. o.).

Hja'lmar, fornnordiskt mansnamn, den hjälmprydde. Buret av en svensk kämpe, med tillnamnet den hugfulle, Orvar Odds fosterbroder och konungadottern Ingeborgs älskade.

Hjalprek, fornnordiskt mansnamn, buret av Sigurd Fafnesbanes fosterfar.

Hja'lte, fornnordiskt mansnamn, svärdbärare, rustad kämpe.

Hjaltland, fornnordiskt namn på Shetlandsöarna.

Hjelmi't, se Hjälmit.

Hjob, se Job.

Hjonelag, äktenskap.

Hjortdjur, zool., däggdjursfamiljen Ce'rvidæ av ordn. K 1 ö v d j u r.

Hjorthornsgelé, farm., till gelé stelnat lim av raspat hjorthorn. Var förr officinellt.

— Hjorthorns-olja, dets. som Dippels olja.

— Hjorthornssalt, farm., förr officinellt ämne, som erhölls genom torrdestillation av hjorthorn; numera ersatt med rena föreningar mellan kolsyra och ammoniak.

— Hjorthornsspi'ritus, farm., vattenlösning av hjorthornssalt. Var förr officineli. Med hjorthornsspiritus, "salmiaksprit", betecknade man förr även ammoniak.

Hjortron, hot., se Rubus.

Hjorts vamp, bot., en tryffelsvamp, Elapho-my'ces. Användes som brunstmedel för husdjur.

Hjo'rvard 1. Hjörvard, fornnordiskt mansnamn (av hjörr, svärd, vapen, och vard,

vård), svärdvårdare; nord. myt., binamn till Oden.

H. J. (S.)> förk. för lat. Hic jacet (sepultus), (se d. o.).

Hju'ke, nord. myt., Vidfinns son, som jämte sin syster Bil av Måne upptogs från jorden.

Hjulbas, avståndet mellan de yttersta axlarna på ett fordon.

Hjulbladsnate, bot., se Ranunculus circi-natus.

Hjulfönster, byggn., runda fönster, avdelade genom stavar i radiernas riktning.

Hjulkarta = T-karta (se d. o.).

Hjälm, byggn., under medeltiden ett i spets slutande, pyramidformigt torntak från fyr- 1. åttasidigt grundplan.

Hjälmbäre, nord. myt., binamn till Oden.

Hjälmft, miner., ett nära Falun anträffat svart mineral, sammansatt av tantal-syrade salter.

Hjälmtrimul, nord. myt., en valkyria.

Hjärnes beska elixi'r, med., Elixir ama'rum Hjærne'ri, bereddes genom digestion av utspädd sprit av Hjärnes beska kryddor.

Hjärnes beska kryddor, med., Spe'cies ama'-ræ Hjæme'ri, voro en blandning av aloe, rabarber, saffran m. fl. kryddor.

Hjärnes plåster, se Emplastrum Hjærneri.

Hjärnes testame'nte, med. = Hjärnes beska kryddor och Hjärnes beska elexir (se d. o.).

Hjärnhyperemi', med., blodfullhet i hjärnan.

Hjärtaneury'sm, med., partiell utvidgning av hjärtat.

Hjärtansfröjd, bot., se Mentha.

Hjärtdilatatio'n, med., hj ärtutvidgning.

Hjärthypertrofi', med., hj ärtförstoring på grund av ökad muskelmassa.

Hjärtinsufficie'ns, med., hjärtsvaghet.

Hjärtmusslor, zool., en familj musslor, Car-di'idæ. Den på västkusten förekommande Ca'rdium edu'le är ätlig.

Hj ärtsprång, fordom benämning på kramp hos barn.

Hjärtstilla, bot., se Leonurus.

Hjördis, nord. myt., konung Sigmunds gemål, Sigurds moder.

HK, fys., förk. för hästkraft.

H. K. H., förk. för Hans (Hennes) kunglig höghet.

hkr, fys., förk. för hästkraft.

H. L., förk. för eng. House of Lords (1. haus åvv lårds), överhuset i engelska parlamentet.

hl., förk. för hektoliter.

h. 1., förk. för lat. hoc loco 1. hujus lod, här; hac lege, enligt denna lag.

Hlér, nord. myt., havsguden Äge 1. Ägir.

Hlidskja'lf, se Lidskjalf.

Hling-dsju 1. Sji'ndu, en folkstam i Burma.

hlj, fys., förk. för hefnerljus.

Hlo'dyn, nord. myt., den ännu icke odlade och bebodda jorden. Odens första gemål och moder till Tor.

Hlo'rridi, nord. myt., ett av Tors binamn.

h. 1. q. c. (1. s.), förk. för lat. hora locoque consueto (1. solito), på vanlig tid och ort.

H. M. 1. H. M:t, förk. för Hans (Hennes) Majestät,

h. m., förk. för lat. hoc w.ense 1. hujus mensis, i denna månad.

H moll, tonk., molltonarten med h till grundton, förtecknas med två

H. M. P., förk. för lat. hoc monume'ntum po'suit, reste denna minnesvård.

Hnikarr, Hnikuör, nord. myt., "sönderska-kare'*, "krossare", två av Odens binamn.

Hnoss, nord. myt., "klenod", en av Fröjas döttrar.

Ho, kem., atomtecken för Holmium.

Hoax, eng. (1. håks), gyckleri, skälmstycke, skryt; börsspelsfint.

Hobbesiani'sm, den politiska absolutismen, enl. den engelske filosofen Hobbes^ (1588— 1679) system.

Hobergsgubben, ett enl. en folkbok från 1700-t. å Hoberget på Gotland existerande troll.

Ho'boe, Hoboja, se Oboe.

Hobby, eng. {1. hå'bbi), "häst", "käpphäst", favoritämne, vurm.

Hoc, lat. (neutr. av Mc, denne), detta, innevarande. — H. a'nno 1. Hu'jus a'nni, förk. h. a., innevarande år. — H. e'rat in vo'tis, detta var bland önskningarna. — H. est, det är, det vill säga. — H. Io'co 1. hujus loci, förk. h. L, på detta ställe. — H. me'nse 1. hujus me'nsis, förk. h. m., innevarande månad. — H. se'nsu, förk. h. s., i den betydelsen. — H. te'mpore, förk. h. t., nu för tiden, för närvarande.

Hoch, ty. (1. hå'sj), skål! leve! hurra!

Hochba'hn, ty., järnväg på upphöjd byggnadskonstruktion, så att vägar och gator gå fria under den.

Hochheimer, ty. (1. hå'sjhajm-), ett berömt rhenskt vin från tyska staden Hochheim.

Hochepot, fr. (1. åsjpå'), 1. Hotchpotch, eng. (L hå'ttsjpåttsj), sönderskuret lammkött, som kokas i ett väl tillslutet kärl med en mängd grönsaker.

Hock {eng. förk. av ty. Hochheimer, se d. o.), engelsk benämning på rhenskt vin.

Hock, sjöv., det aktersta rummet på en rodd-1. segelbåt, ofta med plats för den som styr; spjälbur för fjäderfä ombord på fartyg.

Hockday, eng. {1. håckdäj), dets. som Hock-tide (se d. o.).

Hockey, eng. (1. hå'cki), spelt, ett bollspel, som spelas även på isen.

Hocktide, eng. (Z. hå'cktajd), fordom fest i England till minne av danskarnas fördrivande. Firades andra måndagen och tisdagen efter påsk.

Hoc lo'co, H. me'nse, H. te'mpore m. fl., se under Hoc.

Ho'cuspo'cus, se Hokuspokus.

Hoc vo'Io, sic ju'beo: sit pro ratio'ne vo-

lu'ntas, Za^., jag vill det, jag befaller så; i st. f. skäl gäller min vilja. (Juvenalis.)

Hoddmimers hult, nord. myt., det ställe, som vid världsbranden undgår Surts lågor.

Hodegetfk (av gr. hodege'in, visa vägen), metodik, vägledning till bedrivande av vetenskapliga studier. — Hodege'tisk, vägledande, förberedande.

Ho'di€ mi'hi, eras ti'bi, lat. ordspr., i dag mig, i morgon dig.

Ho'dkins sjukdom, se Leukadeni.

Hodogra'f (av gr. hodo's, väg, och grajein, skriva), kurva, som bildas av ändpunkterna på linjer, vilka dragas från en fast punkt och i varje ögonblick till längd och riktning äro lika med hastigheten hos en kropps rörelse.

Hodom€'ter (av gr. hodo's, väg, och metre'in, mäta), stegmätare, ett instrument, varmed man räknar stegen, då man går.

Hoeks, holl. (1. huks) eg. metkrokar; anhängarna till grevinnan Margareta av Hainaut under hennes strid med sonen, Vilhelm V, om herraväldet i Holland. Jfr Kabeljaouws.

Ho'fburgteatern, se Burgteatern.

Ho'ffmanns droppar, med., Mther spirituo'-en blandning av 1 del eter och 3 delar koncentrerad sprit, nyttjas mot kolikplågor och hysteriska krämpor.

Ho'ffähig, ty., berättigad 1. lämplig att komma till hovet; fig., passande för en finare krets.

Hofmanns viole'tt, tekn., en violett anilin-färg.

Hogaars, se Tjalk.

Hog cholera, eng. (1. hå'g kå'lörö), veter., svinpest.

Hogne, nord. myt., namn på flera mytiska hjältar.

Hogshead, eng. (1. hå'ggshädd), eg. svinhuvud; ett engelskt vin- och ölmått = 63 gallons (286,2 1.) för vin och 54 gallons (245,3 1.) för öl.

Ho'hensta'ufen, tysk fursteätt, som innehade tyska konungatronen åren 1138—1208 och 1212—54.

Ho'henzo'llern, tysk fursteätt, till vars bran-denburgska gren den efter världskriget avsatta tyska kejserliga familjen hör.

Hoj, sjöv. flatbottnat fartyg, som i 16: e och 17: e årh. användes för kustfart i England och Holland.

Hokka'ido, jap. (av hoku, norr, kai, hav, och do, väg), benämning på n. delen av Japan.

Hok-kin, se Hak-ka.

Hokkofåglar (1. hå'kk-), zool., en familj hönsfåglar, Cra'cidæ, i Syd- och Centralamerika. De ha synnerligen läckert kött.

Ho'kuspo'kus, antagl. förvrängning ay den romersk-katolska nattvardsformeln hoc est co'rpus {me'um), "detta är min lekamen," varav taskspelare begagna sig vid sina konststycken som av en besvärjelseformel ; bländverk, taskspeleri.582

Hola'rktiska regionen (av gr. ho'los, hel), zool.y den numera inom djurgeografien gängse benämningen på den arktiska faunans område.

Hola'ster (av gr. ho'los, hel, och asthär, stjärna, himmel), paleont., ett släkte sjöborrar under kritperioden, varav en art i Skåne.

Ho'lcus, hot.j tåtel, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — H. lana'tus, luddtåtel, fuktiga ängar. —• H. mollis, lentåtel, sällsynt i lundar.

Ho'Ida, Ho'lle 1. Hu'Ida, gammaltyskt kvinnonamn, den hulda, milda. Under hednatiden i Tyskland namn på äktenskapets och husflitens gudinna, mycket omtalad i sagor under namn av fru Holle.

Holding company, eng. (1. hå'olding kö'm-pani), kontrollbolag, ägarebolag, med uteslutande uppgift att inneha aktiemajoriteten i och leda visst annat bolag.

Ho'lger, fornnordiskt mansnamn (av hol, heder, och ger 1. geirr, spjut).

Ho'Iger danske, dansk sago- och nationalhjälte.

Holgersärter 1. Hålabäcka, bot., halländskt namn på Chrysa'ntemum se'getum (se d. o.). Örten infördes efter missväxten 1624 med utländskt utsäde av Holger Rosenkrantz på Skottorp.

Holiday, eng. (1. hållidä'), helgdag, fridag, semester. — Bankholiday, i lag föreskriven fridag, som ej är helgdag.

HoIiga'ner, se Huliganer.

Holigelod, krigsk., benämning på granater under 1600-t.

Holk, sjöv., avtacklat, sjöodugligt fartyg.

Hollandaise (1. -dä's), kokk., holländsk sås.

Hollansch, holl. (1. -lands), holländska språket.

Hollandstimmer 1. Holländska bjälkar, obarkat grantimmer (längd 14—20 fot, topp-mått över 9 tum), för export på Holland.

Holloways piller (Z. hållåoä's -), farm., avföringsmedel av aloe, rabarber, kaliumsulfat och kryddor.

Holländare, en vid pappersfabrikationen använd sönderskämingsmaskin; även en sorts bakelser.

Holländargrävning., trädg., djupgrävning

Holländeri' (ty. Holländerei), lantgård, där boskapsskötsel drives i stort; på holländskt sätt inrättat mejeri; stamhjord av nötboskap.

Holländska bjälkar, se Hollandstimmer.

Holländska hästen, god travare, närbesläktad med flamländska hästen.

Holländsk nötboskapsras, en av världens förnämsta mjölkboskapsraser.

Holländskt vitt, ett slags blyvitt. Se Vene-tianskt vitt.

Holma, jaktt.y ringa (en björn).

Holmamiral, under 1600-t. titel på varvschefen i Stockholm. I Karlskrona fanns en vice holmamiral.

Ho'lmgarder 1. Holmgardari'ki, fornnord. geogr., ett stort rike med huvudstad av samma namn, antagl. Novgorod. Utgjorde nordliga delen av Gårdarike.

Holm gång, nord. fornk.,^ en tvekamp, varigenom tvister även rättsligen avgjordes.

Holm gård, se Holmgårder.

Ho'lmia, latiniserat namn för Stockholm. — Holmie'nsis, lat., stockholmare.

Ho'lmia, astr., en av småplaneterna.

Ho'lmium, kem., grundämne, tillhörande de sällsynta jordmetallerna.

Holocai'n, se Holokain.

Holocau'stum, lat., Holokau'ston, gr. (av gr.

ho'los, hel, och ka'iein, bränna), brännoffer, som helt och hållet förbrändes.

Holoce'n (av gr. ho'los, hel, och kaino's, ny), geoL, den yngre delen av kvartärperioden.

Holoce'phali (av gr. ho'los, hel, och kefale', huvud), zool., Helhuvudfiskar, en med hajarna närsläktad fiskordning, omfattande fam. Havsmus fiskar.

Holodi'scus disco'lor, bot, som prydnadsväxt odlad, nordamerikansk buske av fam. Ro-sa'ceæ.

Holoedri', Holoe'drisk form (av gr. ho'los, hel, och he'dra, sida), miner., en fulltaligt utbildad kristallform. Jfr Hemiedrisk.

Holofa'nglas (av gr. ho'los, hel, och fa'inein, skina), på ena sidan prismaräfflat glas till reflexion o. d.

Holofe'rnes, enl. Judits bok Nebukadnesars av Judit dödade fältherre.

Holofy'ter, Holofy'tiska växter (av gr. ho'los, hel, och fyto'n, växt), bot., sådana organismer, som upptaga sin näring på liknande sätt som klorofyllförande, icke parasitiska växter.

Hologami' (av gr. ho'los, hel, och g a'mos, äktenskap), biol., kopulation mellan celler, som ej kunna skiljas från

vegetativa celler.

Hologlyfi', se Celluloid-radering.

Hologra'f (av gr. ho'los, hel, och gra'fein, skriva), skrift, helt och hållet egenhändigt skriven av en viss person och ej endast undertecknad av honom. — Hologra'fisk, egenhändigt skriven.

Holokai'n, farm., dietoxi-etylen-difenyl-ami-din, ett lokalbedövningsmedel. — Holo-kai'nklori'd, den form i vilken holokain mest användes.

Holokristalli'nisk (av gr. ho'los, hel), petrogr., helt och hållet kristallinisk.

Holometa'bola (av gr. ho'los, hel, och meta-boli', förvandling), zool., insekter, som undergå fullständig förvandling.

Holome'ter = Pantometer (se d. o.).

Holose'risk, helt och hållet av silke.

Holoside'risk, helt och hållet av meteorjärn. —• Holosideri't, miner., meteorjärn.

Holo'stea, lat., bot., benhård.

Holoste'i, zool, benganoider,en underordning av ganoidfiskarna. I vår tid kvar-Holosterisk barometer—Hominis mens discendo alitur

583

leva endast två släkten, Aima och Le^pi-dosteus,

Holoste'risk barome'ter, fys., ett slags ane-roidbarometer.

Holo'steum umbella'tum, bot, fågelarv, liten nejlikväxt i s.ö. Sverige.

HoIosto'mum, zool.y ett släkte sugmask.

Holothu'rier (gr. holothu'rion), zool., havsgurkor, sjögurkor, en klass bland tagg-hudingarna, Echinode'rmata. Ätlig sjögurka, Holothu'ria edu'lis, finnes i havet kring Molukkerna och Australien, kallas i handeln trepang och ätes i Kina och Japan som en läckerhet.

Holotom' (av gr. ho'los, hel och hållen, och te'inein, sträcka, spänna), w.ed., stelkramp. — HoIoto'nisk, stelkrampartad.

HoIsa'tia, nylat, Holstein; även en fet an-tikvastil för rubriker.

Holtz' maskin = Influensmaskin (se d. o.).

Holzschnitt, ty. (1. håltssjnitt), se Träsnitt.

Holyrood palace, eng. (1. hå'lirod pa'läss), eg. heliga korsets palats, konungaborgen i Edinburgh.

Homa'gium, mlat. (av lat. ho'mo, man), länsplikt, hyllning.

Homalogra'fisk (av gr. homaWs, liknande, och grajein, skriva), en art kartprojektion, med rätliniga parallellcirklar och elliptiska meridianer.

Homatropi'n (av gr. homo's, lika, och atro-pi'n, se d. o.), kem., farm., en ur atropin framställd alkaloid, som liknar det förra ämnet och liksom detta användes av ögonläkare. — Homatropi'nbromi'd, den form i vilken homatropin numera mest användes.

Hembergs fo'sfor, kem., en av klorkalcium och kalk bestående blandning, som har egenskapen att lysa i mörkret.

Hembergs pyrofo'r, kem., en blandning av 3 delar pulveriserad alun och 1 del mjöl, som, glödgad, länge äger förmågan att självantändas i luften.

Hombre, U, fr. (L långbr), spelt, urspr. spanskt kortspel, som spelas av tre personer.

Home, eng. (1. håm), hem, hus. — Home-department (1. -dipartment), 1. Home office (1. - å^ffis), engelska inrikesdepartementet. —. Home-secretary, civilminister.

Home'er, se Homoier.

Homeoklamydeisk, dets. som Homoioklamy-deisk. Se Heteroklamydeisk.

Homeome'rer, se Homoiomerer.

Homeopati' (gr. hom.oiopa'theia, av ho'moios, lika, och pa'thos, lidande), eg. överensstämmelse i lidande; med., benämning på ett av den tyske läkaren Hahneman i början av 19 :e årh. uppställt läkesystem, grundat på satsen Simi'lia simi'libus cu-ra'ntur, lika skall botas med lika, t. ex. ut-sot med avförande medel, feber med feber-framkallande medel o. s. v., dock blott i ytterst små kvantiteter, s. k. förtunningar.

)(Allopati. — Homeopa't, läkare, som praktiserar efter homeopatiens grundsatser. — Homeopa'tisk, som hör till homeo-patien.

Homeoplasi' (av gr. ho'moios, lika, och pla'-sis, bildning), med., ett slags hypertrofi, varvid nybildningarna äro av samma slag som de vävnader, från vilka de utgått. — Homeopla'st, som företer Homeoplasi.

Homeopola'r, kem., se Heteropolar.

Homeoty'pisk, motsatsen mot Heterotypisk (se d. o.).

Home'r, Homeri'der, Home'risk m. fl., se

under Homeros.

Homeria'na, är ett arkanum, som huvudsakligen innehåller det allmänna ogräset trampgräs (Polygo'num avicula're).

Home'ros, Home'r (lat. Home'rus), grekiskt mansnamn, som betyder underpant, gisslan, borgen. Buret av den grekiska forntidens mest namnkunnige skald, författare till Iliaden och Odysséen, vilken antages hava levat omkr. 1,000 år f. Kr. — Home-ri'der, en forngrekisk sångarsläkt, som påstod sig härstamma från Homeros. — Home'risk, som härrör från 1. har avseende på Homeros. — Homeriskt skratt, hjärtligt, långvarigt skratt, så kallat på grund av en skildring, som Homeros i sin Iliad ger av gudarnas glädje. — Homeri'st, efterhärmare av Homeros. — Inte'rdum bo'nus dormi'tat Home'rus, lat., stundom kan själva den gode Homeros begå en blunder, (Efter Horatius.)

Home-ru'lers, eng. (1. håm-, av home, hem, och rule, styra), namn på ett av irländare i engelska parlamentet bildat parti, vilket arbetade för Irlands självstyrelse.

Home'rus, se Homeros.

Homestead, eng. (1. hå'mstedd), eg. hemställe, egendom. Dylik, om 65 1. 32,5 hektar av statens jord, äger varje myndig 1. familj ef ör sörj ande medborgare i Förenta staterna att för ett visst billigt pris erhålla.

Home, sweet home, eng. (1. håm soi't -), "hem, ljuva hem", namn på en av Englands mest populära sånger.

Homicfdium, lat., dråp, mord.

HomiIe't (av gr. homi'lia, samtal), kyrklig talare, predikoförfattare. — Homiletfk, vetenskaplig anvisning att författa och hålla religionsföredrag 1. predikningar. — Homile'tisk, till predikokonsten hörande. —> Homilia'rium, samling av predikningar, mest ur kyrkofädernas skrifter. — Homi'-lie, uppbygglig bibelförklaring; predikan, som noga ansluter sig till textens uttryck och tankeföljd.)(Syntetisk predikan.

Homilit', miner., kalkjärnberyllsilikat.

Ho'mines ni'hil age'ndo ma'Ie a'gere dfscunt, lat. ordspr., fåfäng gå lärer mycket ont.

Ho'minis mens disce'ndo a'litur, lat. ordspr., lärdom är själens föda.584

Hominum discrimen est habendum—Homomallum

Ho'minum discri'men est habe'ndum, lat, ordspr.y man måste göra skillnad folk emellan.

Ho'mmage, fr. (1. åmma'sj), hyllning. — H. de Tauteur (L - dö låtö'r), på böcker: "högaktningsfullt från författaren".

Homme, fr. {1. åmm), människa, man. — H. d'affaires (Z. daffä'r), förvaltare av en annans angelägenheter, ombud; hovmästare. Jfr Agent, Intendent, Kommissionär.

— H. de cour (1. - dö kor), hovman. — H. de lettres (Z. - lättr), pZ. Gens de lettres (L sjang -), boksynt, vitter person; litteratör. — H. de qualité (Z. - kalite'), en man av stånd. — H. d'esprit (1. - despri'), en snillrik man. — H. d'état (Z. - deta'), statsman. — H. du monde (1. - dy mångd), världsman.

Ho'mo, lat., människa, man. — H. alie'ni ju'ris, en omyndig person. — H. dilu'vii te'stis, syndaflodsmänniska, namn på en under 1700-t. skriven avhandling om andrias (se d. o.). — H. no'vus, ny människa, uppkomling. — H. su'i ju'ris, en oberoende, myndig person. — H. sa'piens, tänkande människa, naturhistorisk beteckning för människan. — H. tri'um littera'-rum, eg. människa med tre bokstäver; betecknar på skämt en tjuv (lat. fur).

Homoce'ntrisk (av gr. homo's, lika, och ke'n-trdn, medelpunkt), mat., som har samma medelpunkt, koncentrisk.

Homocinkonidi'n, kem., en kinaalkaloid.

Homocy'klisk (av gr. ho'mos, lika, och cy'klos, ring) 1. Isocy'klisk (av gr. i'sos, lika), kem., organisk förening av en 1. flera slutna ringar, vilka uppbyggas uteslutande av kolatomer.

Ho'mo dilu'vii festis, lat., se under Homo.

Homodyna'm (av gr. ho'mos, lika, och dy'na-mis, kraft), bot., bastard, som i lika grad ärvt sina karaktärer av båda föräldrarna.

— Homadynami', bot., det förhållandet, att samtliga ståndare i en blomma äro lika långa.)(He'terodynami.

Homofoka'1, (av gr. homo's, lika, och lat. fo'-cus, brännpunkt), mat., som har samma brännpunkt.

Homofo'n (av gr. homo's, lika, och fone', ljud), tonk., likstämmig, den sats, i vilken två 1. flera stämmor förekomma enstämmigt (jfr Unison); även c'«ön sats, där en huvudstämma framträder, blott stödd av de övriga. Jfr Polyfon.

Homofo'na (av gr. homo's, samma, och fone', ljud), språkv., bokstäver, som beteckna samma ljud, t. ex. q, k, c; ord med samma uttal men olika betydelser, t. ex. fara (verbet och substantivet). Jfr Homonym.

HomofostTn, kem., ett akridinfärgämne.

Homogami' (av gr. homo's, lika, och ga'mos, gifte), hot., den egenskapen hos en blomma, att ståndare och pistill samtidigt bliva befruktningsdugliga, varigenom befruktning med eget frömjöl kan äga rum. — Homo-

ga^miska kallas så beskaffade växter. — Jfr Heterogami, Herkogami, Kleistogami.

Homoge'n (av gr. homo's, lika, och ge'nos, slag), likartad.)(Heterogen. — Homogent ljus, fys., ljus, i vilket strålar av en färg äro övervägande.)(Hetero-gent ljus. — Homogenite't, egenskapen att vara likartad. — Homo geniserings-maskin, maskin för finfördelning av fettet i mjölk.

Homogra'fer (av gr. homo's, samma, och gra'fein, skriva), språkv., ord som skrivas lika, men ha olika betydelse.

Homo gr af i' (av gr. homo's lika, och gra'fein, skriva), geom., det förhållande, att två plana figurer fullkomligt motsvara varandra.

Homogra'm (av gr. homo's, lika, och gra'fein, skriva) = Facsimile (se d. o.).

Ho'mo ho'mini lu'pus, lat, den ena människan är ett vilddjur mot den andra.

Homo'ier 1. Homéer (av gr. homo'ios, lika), mellanpartiet i den s. k. arianska striden om Kristi gudom. Jfr Homoiousi.

Homoioklamyde'isk, se Heteroklamydeisk.

Homoiome'rer 1. Homeome'rer (av gr. ho'-moios, lika, och me'ros, del), enl. den grekiske filosofen Anaxa'goras de av lika delar bestående grundämnena.

Homoioplasi', Homoiopla'st, se Homeoplasi.

Homoioplastfk, se Transplantation.

Homoiote'rma, se Homeoterma.

Homoiousi' (av gr. ho'moios, liknande, be-fryndad, och ousi'a, tillvaro), väsenslikhet ; teol, säges om Sonens förhållande till Fadern, då nämligen Frälsaren anses vara, ej av samma väsende (homou'sios), utan blott av liknande, besläktat väsende {homoiu'sios) med Fadern. — Homoiou-sia'ner 1. Homojusia'ner anse, att Sonen är av liknande, men ej samma väsen som Fadern. Jfr Homousianer.

Homojusia'ner, se föreg. ord.

Homokinfn, se Kina-alkaloider.

Homoklfn pollinatio'n(av gr. homo's, samma, och kWne, bädd), bot., äger rum, då frömjölet av ståndarna i en blomma befruktar pistillen i samma blomma.)(Hetero-klin pollination.

Homoklftisk (av gr. homo's, samma, och kWnein, böja), språkv., kallas ett ords böjning, om stammen är densamma i alla paradigmets former.

Homolo'g (av gr. homo's, lika, och lo'g os, tal), överensstämmande.)(Heterolog; mat., motsvarig i särskilda figurer 1. i viss ordning. — Homologatio'n, privaträttslig akts stadfästande från domstols sida. — Homologi', fullkomlig motsvarighet, överensstämmelse. — Homologu'mena, pl., sådana böcker i den heliga skrift, som av alla kristna trosbekännelser blivit antagna såsom fullkomligt äkta. Jfr Antilegome-non.

Homoma'llum, lat., bot., ensidigt vänd.

Homomi'kt, geoLy är ett konglomerat 1. en breccia, vars beståndsdelar äro av samma bergart.

Homoiie'meæ (av gr. ho'mos, lika, och ne'ma, groddtråd), bot., enl. E. Fries den växt-provins, som omfattar de lägsta växterna, alger, lavar och svampar.

Homo'noia, gr. myt., personifikation av endräkten, dyrkad som gudinna.

Homony'm (av gr. homo's, lika, och o'ny ma, namn), språkv., likljudande; likljudande ord, som uttalas lika, fastän de hava olika betydelse, t. ex. gärna och hjärna. Jfr Homofona och Synonym. — Homonymi', likhet i ljud; tvetydighet. — Homonymfk, samling homonymer.

Ho'mo propo'nit, De'us dispo'mt, lat. ordspr., människan spår. Gud rår.

Homo'ptera, zool., stritar, en insektsordning.

Homorga'na språkljud (av gr. homo's, samma, och o'rganon, verktyg), språkv., språkljud, vilka åstadkommas av samma delar av talverktygen, t. ex. p, b, m.

Homos€xualite't (av gr. homo's, samma, och lat. se'xus, kön), könsdrift, riktad mot personer av samma kön.)(Heterosexualitet. — Homosexue'll, som är behäftad med homosexualitet.

Homospo'r, hot., växt, som har sporer av endast ett slag. Jfr Heterospor.

Homostyli' (av gr. homo's, samma, och sty'-los, stift), hot., det förhållandet hos vissa tvåkönade blommor, att de hava pistillens märke i ungefär samma plan som ståndarnas knappar. Jfr Heterostyli.

Ho'mo sum, huma'ni ni'hil a me alie'num pu'to, jag är människa och anser intet mänskligt främmande för mig. Uttrycket förekommer hos den romerske komediförfattaren Terentiiis.

Homose'ister (av gr. homo's, samma, och seismo's, jordskalv), linjer, som sammanbinda orter, vilka samtidigt nås av ett jordskalv.

Homotema'tisk (av gr. homo's, samma, och the'ma, mönster), språkv. — Homoklitisk.

Homote'rma djur (av gr. homo'ios, lika, och the'rme, värme), zool., djur med konstant kroppstemperatur.)(Poikiloterma 1. kallblodiga djur.

Homotypi' (av gr. ho'mos, lika, och ty'pos, form), hiol., den likvärdighet i anatomiskt avseende, som förefinnes mellan de organ i djurkroppen, vilka äro placerade på ömse sidor om kroppens längdaxel.

Homoto'nisk (av gr. homo's, lika, och to'nos, ljud, ton), likaljudande; enstämmig.

Homousi' (av gr. homo'Sj lik^ samma^ och ousi'a, tillvaro, väsen), väsensenhet (t. ex. Faderns och Sonens i gudomen). Jfr Homoiousi. — Homousia'ner 1. Homusia'-ner, teol., anse, att Sonen är av samma (ej endast liknande) väsen som Fadern. Jfr Homoiousianer.

Homra'n 1. Homra'naraber, arab., "de röda", jägarfolk kring Ätbara.

Homu'nculus, lat. (dimin. av ho'mo, se d. o.), eg. liten människa; en på kemisk väg tillverkad människa, en av medeltidsmagiens älsklingsuppgifter.

Homusia'ner, se Homousianer.

Homöo-, ord, som börja på denna från tyskan lånade förvanskning av gr. homo'ios, lika, böra sökas under Homeo 1. Homoio-.

Hon., se Honourable.

Honcke'nya, bot., syn. Ammodenia (se d. o.).

Hondo, jap., "huvudland", 1. Honshiu, "huvudö", Nippon (den största av de japanska öarna).

Hondu'ras-bark, se Picramnia.

Hone'st {lat. hone'stus), hederlig, ärbar. Jfr Honnett. — Hone'stas, ärbarhet. — Ho-ne'stas pu'blica, gott rykte.

Hone'sta mors tu'rpi vi'ta po'tior, lat. ordspr., hellre en hederlig död än ett liv fullt av vanära.

Hone'ste vi'xit och Hone'stus vir, lat., se H. V.

Honey, eng. (1. hö'nni), honung. — Honey-moon {1. -mon), eg. "honungsmånad"; smekmånad.

Honeycombspole {1. hö'nnikåom-), ett slags induktionsspole, som mycket användes i radioapparater.

Hong, köpmansgille i Kanton, som under 1700-t. hade monopol på handeln med utlänningarna.

Ho'ngame't, bot., se Garnet.

Hongas 1. Ho'ngatar, fi. myt., "furans härskarinna", ett kvinnligt gudaväsen, som har vård om björnens uppfostran och beskyddar boskapen.

Hongroise, fr. {1. ånggråa's), en ungersk dans.

Honhi, tibetanskt språk, som talas i kinesiska provinsen Junnan.

Honi soit qui mal y pense, se Hobtny soit

0. s. v.

Honitonspetsar, ett slags engelska knypplade spetsar.

Honne'tt {fr. honnete, lat. hone'stus), rättskaffens, hederlig; anständig; billig. — H. ambition, berättigad stolthet;

stundom falsk hederskänsla. — Honnétement {1. ån-nätöma'ng), Honettema'ng, hederligt, rättsinnigt, anständigt. — Honnéteté, fr. {1. ånnätöte'), rättskaffenshet; redlighet; ärbarhet.

Honneur, fr. {1. ånnö'r, av lat. ho'nor, äre-betygelse), Honnö'r, heder, ära; anseende; aktning, ärebetygelse; krig sk., honnör, militärisk hälsning. — Honnö'rer, hederstecken, hedersbetygelser; spelt., de högre trumfen (i vissa kortspel). — Les honneurs {1. läsånnö'r), pl., hedersbetygelser. Göra les honneurs, utöva värdskap enl. artighetens fordringar. — Ma parole d'honneur

1. endast Parole d'honneur {1. - parå'11 dånnö'r), på mitt hedersord. — Par honneur, fr., Hono'ris ca'usa, lat., för hederns586

Honny soit, qui mal y pense—Horæ non ulli similis producitur hora

skull. — Per hono'r, ital.^ handelst.y till heders, uttryck, som brukas företrädesvis vid intervention i växeltransaktioner. — Point d'honneur, se under Point.

Honny soit, qui mal y pense, /r. (Z. ånni' sàa' ki mall i pangs), skam den, som tänker illa därom, devis på strumpebandsorden, som år 1350 instiftades av konung Edvard III av England, sedan han med nyss anförda ord upptagit ett strumpeband, vilket en skön dam, grevinnan av Salisbury, under dansen råkat tappa.

Honnö'r, se Honneur. — Honnörspost, hedersvakt vid kungliga personers 1. högre officerares bostad 1. tält.

Ho'nor, lat., heder, ära. Se Honos. — Hono-ra'bel, hedervärd. — Honora'nt, handelst.y person, som för en annans räkning accepterar en växel. — Honora'r, se Honora-rium. — Honora'riedoktor, hedersdoktor. — Honora'rium, lat., hedersskänk, hederslön; honorar, arvode åt skriftställare, läkare m. fl. — Honora't, handelst., person, för vars räkning en växel accepteras. — Honoratio'n, hedersbevisning; accepterande och inlösen av en växel. — Honora-tio'res, de mera ansedda, de förnämare medlemmarna av ett samhälle. — Hono-re'ra (siv lat. honora're, hedra), handelst., betala, infria (en skuldsedel, en växel o. d.); fullgöra (en förbindelse). — Hono'-ria, astr., en av småplaneterna. — Hono'ris ca'usa, se Par honneur under Honneur.

Ho'nor a'lit a'rtes, lat. ordspr., välförtjänt heder till uppmuntran leder.

Honora'nt, Honora'rium, Honoratio'res m. fl., se under Honor.

Honora'r, se Honorarium (under Honneur).

Hono'r di le'ttera, Per, ital., handelst., inlösa en växel, ej av skyldighet, utan för att skydda utställarens 1. någon av endossen-ternas underskrift.

Honoré (Z. ånnåre'), franskt mansnamn = Honorius (se d. o.). — Honorine (L ånnå-ri'nn), franskt kvinnonamn = Honoria.

Honore'ra, se under Honor.

Hono'res mu'tant mo'res, lat., värdigheter förändra sederna.

Hono'ris ca'usa, se under Honneur.

Hono'ris gra'tia, lat., för hederns skull.

Hono'rius, latinskt mansnamn (av ho'nor, heder), den hedrade. Buret av den förste kejsaren över västromerska riket samt av fem påvar. Motsvarar kvinnonamnen Ho-no'ria och Honori'na.

Ho'nos 1. Ho'nor, lat., heder, ära; rom. myt., romersk gudomlighet, som oftast dyrkades i förening med gudinnan Vi'rtus (hjältemodet) .

Ho'nos hfbet o'nus, lat. ordspr., en upphöjd ställning medför plikter.

Honourable, förk. Hon., eng. (1. å'nnöräbbl), hedervärt, ett predikat, som söner av viscounter och baroner i England hava rättighet att sätta framför sitt namn. Det

föregås ofta av most 1. right. — Honours degree (Z. å'nös digri'), "hedersgrad", svårare examensgrad (vid

engelska universitet).

Honshiu, se Hondo.

Honteux, fr. (1. ångtö'), full av blygsel, skamfiat; blyg, blygsam; skamlig. — Pauvres honteux (1. påvr -), fattiga, som blygas att begära hjälp av sina medmänniskor; fattiga, som sett bättre dagar.

d'Honts regel, regel för beräkning av antalet mandat vid proportionella val.

Honungsblomster, bot., se Herminium.

Honungsfärger, akvarellfärger, utrörda med honung.

Honungsklöver, bot., se Melilotus.

Honungsskivling, bot., se Armillaria.

Honungssten 1. Melli't, miner., kristalliserat, honungsgult mineral i stenkols- 1. brunkolslager (mellitsyrad lerjord).

Ho'nved, ung. (av hon, fädernesland, och ved, värn), lantvärn.

Hood, se Robin Hood.

Hoofianfsm (Z. hov-), namn på en pietistisk rörelse (efter J. O. Hoof) i Västergötland i början av 1800-t.

Hook, eng. (1. hok), sportt., krokslag (med böjd arm och till hälften uppåtvänd, knuten hand).

Hookah 1. Hooka (1. hu'ka), en österländsk tobakspipa, vars skaft är långt, böjligt och försett med en flaska av kristall 1. bärnsten, vilken fylles med kallt vatten, för att röken, när den går genom densamma, skall avkylas. Jfr Nargileh.

Hoopah = Hupah (se d. o.).

Ho'pkins appara't, fys., apparat för åskådliggörande av knutpunkterna i en vibrerande luftkolonn.

Hopleti'k (av gr. ho'pion, vapen), vapenövningslära. — Hoplfter {gr. hopWtai), harneskklädd, tungt väpnad soldat till fots i det forna Grekland.

Hopparsekten, andlig rörelse i Småland på 1840-t.

Hoppelpoppel, ry., en dryck av rom, äggula, socker och kokhett vatten.

Hopperbale breaker, eng. (1. hå^ppöbäil brä'ikö), "balbrytare", maskin, som uppluckrar den hårt packade bomullen ur ba-larna i bomullsspinnerier.

Hopser, dansk., galopp.

Hor, dets. som Sdmtaler (se d. o.).

Ho'ra, lat., timme. — H. loco'que consue'tis förk.: H. L. Q. C., på vanlig tid och ställe. — Ho'ræ, pl., böne- 1. sångstunder i de katolska klostren. — H. cano'mcæ 1. regu-la'res, föreskrivna 7 bönestunder i de katolska klostren; även de böner, som därvid sjöngos 1. upplästes. — H. subseci'væ, de timmar, som voro mellan dessa sju.

Hora, slav., berg.

Ho'ræ 1. Ho'rai, gr. myt., se Hor er.

Ho'ræ non u'lli sfmilis produ'citur ho'ra, lat. ordspr., ingen dag är lik den andra.Hora præterita nunquam revertitur —Hors

Ho'ra præte'rita nu'nquam reve'rtitur, lat

ordspr.y förfluten tid kommer aldrig åter.

Horatia'iisk, förekommande hos 1. karakteristisk för romerske skalden Horatius.

Hora'tio, en av personerna i Shakespeares "Hamlet".

Hora'tius, latinskt mansnamn. Buret av en av romarnas största skalder, Qm'ntus Hora'tius Fla'ccus.

Hord (ty. Hörde, av pers. orda, krigshär, läger), urspr. flock av nomadiserande folk; hop, skara, sammanrafsad trupp.

Ho'rdeæ, hot,, en underfamilj av gräsen (Grami'neæ),

Hordeni'n, farm., alkaloid i maltgroddar. Höjer blodtrycket. Sulfatet användes mot diarré och dysenteri.

Horde'olum, med., vagel, liten inflammerad svulst på kanten av ögonlocket.

Ho'rdeum, hot., korn, sv. växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ, omfattande några sällsynta vilda arter samt följ. odlade: H. bulbo'sum, knölkorn, med uppsvälld stråbas, H. dfstichum, tvåradigt korn, H. hexa'stichum och H. vulga're, sex-radigt korn.

Horebfter, ett husitiskt parti (se Husiter), uppkallat efter berget Horeb på Sinaihalvön.

Hören, Die, ty, (I, di hå'ren), "horerna", tidskrift som 1795—97 utgavs av Schiller under medverkan av Goethe, Herder, A. V. Schlegel, Voss, Hölderlin, W. v. Humboldt, Fichte m. fl. Jfr Horer.

Ho'rer (gr, Ho'rai, lat, Ho'ræ), gr, myt., årstidernas gudinnor, till antalet tre: Éuno-mi'a, Di'ke och Eire'ne.

Horgr, isL, harg (se d. o.).

Horismografi' (av gr, horismo's, begränsning, och gra'fem, skriva), beskrivning på ett lands gränser; gränskunskap.

Horismologi' (av gr, horismo's, begränsning, definition, och Wgos, lära) = Glossologi och Terminologi (se d. o.).

Hori'smus, lat, (gr, horismo's), begränsningen av ett begrepp, definition.

Horiso'nt (av gr, hori'zon, begränsning), synkrets, synrand, himlarand; förståndskrets, fattningsförmåga. — Horisonta'1 1. Horisonte'11, vågrät, vågjämn.) (Vertikal. — Horisontal-ur, en solvisare, å vilken skuggan av den solbelysta staven uppfångas på ett horisontalt plan. Jfr Vertikal-ur,

Horisonte'11 temperatu'rgradie'nt, se Temperera,

Hori'sta (av lat, ho'ra, timme), ledare av gudstjänsten, särskilt i Birgittiner-klostren.

Horizonta'lis, lat,, hot,, vågrät.

Hor lo ge, fr. (1. årlå'sj), ur.

Hormo'n (1. hårmå'n; av gr. horme', inre drift), fysioL, kemiskt retningsämne inom kroppen, samlingsnamn för de endokrina körtlarnas inkret.

Horn, nord. myt., ett av Frejas namn.

Horn, ty. (1. hårn), brant och hög bergspets (i tyska alperna).

Hornau, astr., stjärna i stjärnbilden Fega s u s.

Hornbly, miner., ett klorblykarbonat i färglösa kristaller.

Hornblände, miner., mörkt gröna varieteter av amfibol.

Hornblände gnejs, petrogr., gnejsart, i vilken glimmern till största delen är ersatt av hornblände.

Horners lag (/. hårners -), med., en regel för färgblindhetens ärftlighet, uppkallad efter schweizaren Fr. Horner.

Hornise'rad kautschuk, se Ebonit.

Hornpipe, eng. (1. hå'rnpäjp), ett blåsinstrument (ett slags säckpipa) i Wales; även en engelsk dans.

Hornslut, log., slutledning, vars översats är ett hypotetisk-disjunktivt omdöme och i vilken man sluter enl. modus tollens (slutsätt, vars både undersats och slutsats äro nekande).

Hornsten, miner., en tät, oren varietet av kvarts. Förekommer som pseudomorfos av kalkspat 1. som försteningsm.edel för trä.

Hornsärv, hot., se Ceratophyllum.

Hornuggla, se Asio.

Ho'rnum, lat. (av ho'rno, i år), hot., tillhörig detta år.

Horolo'gium, astr.. Pendeluret, stjärnbild på s. hemisfären.

Horolo'gium, gr.-lat., tidmätare, ur.

Horome'ter, gr., eg. timmätare; tidmätare.

Horo'pter (av gr. ho'ros, gräns, och o'ptein, se), fysioL, den fläck 1. punkt, i vilken alla de punkter ligga förenade, som vid en viss bestämd riktning av ögonen synas enkla, icke mångfaldigade. Varje ögats ställning har sin horopter.

Horosko'p (gr, horoshope'ia, av ho'ra, tid, och skope'in, skåda), eg. timvisare; iakttagelse av himlakropparnas ställning till varandra vid en människas födelse och därpå grundad förutsägelse om den nyföddes levnadsöden (jfr Nativitet), Ställa någons horoskop, efter dylika observationer förutsäga en persons öden.

Hor-pa, folk och språk i Tibet.

Horribel, Horri'bile di'ctu m. fl., se under Horrör.

Ho'rridus, -a, -um, lat,, hot,, förskräcklig.

Ho'rror va'cui, lat., eg. naturens "avsky för tomrum", enl. den grekiske naturforskaren Aristo'teles orsaken till att ett luftförtun-nat rum, som sättes i förbindelse med en vätska, fylles av denna.

Horrö'r (fr. horreur, lat. ho'rror), fasa; avsky; ryslighet. — Horrfbel, ryslig, förskräcklig; avskyvärd; oerhörd. — Horri'-bile dfctu, lat., rysligt att berätta. — H. vi'su, rysligt att skåda.

Hors, fr. (1. år), utanför; utom, undantagande. — H. de combat (1. - dö kångba').588

utom striden; urståndsatt att deltaga i striden. — H. (de) concours kångko'r), utom tävlan. — H. (de) ligne (L - linj), utomordentlig, ojämförlig. — H. de mon pouvoir (Z. ~ mång povåa'r), utom min makt, över mina krafter. — H. de saison (1. - säså'ng), i otid. — H. d'ici (1. - disi'), bort härifrån! — H. d'æuvre {1. - döVr), en för det hela av en byggnad, ett konstverk 1. ett litterärt arbete överflödig del; överloppsrätt; mellanrätt (urspr. omedelbart efter soppan); smörgåsbord. — H. la loi (L - låa'), utom lagen, fågelfri.

Horse-guards, eng. (L hàrs-ga'rds), eg. hästgarde ; sedermera högsta armékommandot.

Horseheel, eng. (1. hå'rshil), "hästhov", farm., dets. som Alantrot (se d. o.).

Horse-power, eng. (1. hårs-pa'uer), hästkraft.

Horsfordska bakpulvret, kem., som vid bak-ning ersätter jäst 1. surdeg, består av ett surt och ett alkaliskt ämne.

Horsgöken, zool.y se Galinago.

Hor-sok, vilda folk på högslätterna i n. Tibet.

Horst, geoL, bergparti, som bibehållit sitt urspr. läge, under det att omgivningen på alla sidor genom förkastning sänkts till lägre nivå. — Horstberg, geoL, berg, som till sin natur äro horstar.

Hortatfv (av lat. hoTta'ri, uppmana), som innehåller en uppmaning.

Horte'nsia, hot., se Hydrange'a.

Horte'nsia, fr. Hortense {1. årrta'ngs), kvinnonamn (av lat. ho^rtus, trädgård), blomsterälskarinna.

Horte'nsis, -e, lat., bot., växande i trädgårdar.

Hortikultu'r (av lat. ho'rtus, trädgård, och cultu'ra, vård, odling), trädgårdsskötsel, trädgårdskonst. — Hortikulturi'st 1. Horti-kultö'r, konstträdgårdsmästare, "gartner". — Hortologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om trädgårdsskötsel. — Hortolo'g, person, som är kunnig i trädgårdars anläggande och vårdande.

Ho'rus, egypt. myt., solguden, son till Osiris och Isis.

Horva'ti, ett Tokajvin.

Horven, ett av norska fiskare omtalat fabelaktigt havsvidunder.

Hosa'nna, dets. som Hosianna (se d. o.).

Hose'a 1. Hose'aI, hebreiskt mansnamn, bistånd, räddning. Buret av en.av de små profeterna.

Hosia'mia, hebr., Herre hjälp! Herre, låt allt gå väl! Leve han!

Hosor, ett medeltida benplagg, som bars utanpå byxorna och täckte även foten.

Ho'spes, pl. Ho'spites, lat., främling; gäst; värd; gästvän; de deltagare i universitetets fester, som ej äro akademiska medborgare. — Hospita'I, gästfri; sjukhus, dårhus, fattighus. — Hospitalfeber 1. Hospitalsbrand, med., en egendomlig, elakartad och smittsam sjukdom, som stundom

utbryter inom större sjukhus. — Hospita-li't, sjukling, som vårdas å ett hospital. — Hospitalfter, föreningar i katolska länder för vården av fattiga, sjuka och pilgrimer. Se även Johanniter. — Hospitaliti'nnor, kvinnliga hospitaliter. — Hospitalite't, gästfrihet. — Hospita'nt, tillfällig åhörare av en föreläsning 1. tillfällig elev vid ett läroverk. — Hospite'ra, vara gäst, taga in hos någon, gästa, bevista (en föreläsning 1. ett läroverk som hospitant). — Hospi'-tium, gästvänskap; härbärge; from stiftelse i synnerhet vid farliga alpvägar, upprättad i ändamål att bispringa resande; vid tyska universitet: dryckeslag. — Ho'spits, billigt hotell (vanligen med religiöst inriktad ledning).

Hospoda'r, förr benämning på en regerande furste i Moldau och Walakiet.

Ho'sta, lat., växtsläkte av fam. Lilia'ceæ med stora blå 1. vita blommor i klase. — H. cæru'lea {Fu'nkia cæru'lea) m. fl. odlas allmänt i trädgårdar.

Hosteri'a, sp., Osteri'a, ital. (av lat. ho'spes, gen. ho'spitis, gästvän), värdshus.

Ho'stia, lat., eg. slaktoffer; brödet i nattvarden. Jfr Oblat.

Hosti'I (lat. hosti'lis), fientlig. — Hostilite't (lat. hosti'litas), fientlighet.

Ho'tchkiss' kanon, krigsk., en revolvrerande kulspruta.

Ho'tchpotch, se Hochepot.

Hotel, fr. (1. åte'll), hotell; hus med möblerade rum för resande; palats i stad, bebott av någon rik och förnäm familj 1. hÖg statsämbetsman. — H. de ville (1.-dö vill), stadshus; rådhus. — H. Dieu (1. - djö), ett stort sjukhus i Paris. — H. garni', hotell med möblerade rum, men utan servering av födoämnen.

Hotellerie, fr. (1. åtällri'), gästgivargård.

Hother, nord. myt., Höder (hos Saxo Gram-maticus).

Hotma'n, arabstam i Fessan.

Hot Springs, eng. (1. hått -), heta källor.

Hottentottbröd, se Testadinaria.

Hottento'tter, pL, en sydafrikansk folkstam.

Hottentottfikon, se Mesenbrianthemum.

Hottentott-te, dets. som bucko-blad.

Hotto'ma palu'stris, bot., vattenblink, allmän vattenväxt, tillhörande fam. Primula'ceæ.

Houa'ri 1. Houri', fr. (1. o-), sjöv., ett öppet fartyg med höga trekantiga segel.

Houdan-rasen (Z. oda'ng-), fransk hönsras.

Houri, pl. Houris, arab. (av Mr, gasellögd), evigt sköna jungfrur, vilka i Muhammeds paradis skola förljuva tillvaron för de rättroende.

House, eng. (1. ha'us), hus, hem. — Household words, eng. (1. -håld oörds), "hemmets ord", vardagsord. ("Henrik V" av Shakespeare.) Titel på en av Ch. Dickens (1850 —59) redigerad tidskrift. — My house is my castle, se under Castle.

House of commons, eng. (1. ha'us åvv kå'm-House party—Huile

möns), eg. de gemenes hus; underhuset i England. — H. of lords 1. peers (L - pirs), lordernas hus, överhuset.

House party (L ha'us pa'rti), långvarig inbjudning av vänner och bekanta till engelska storgodsägare.

Hova, det förnämsta folket och språket på Madagaskar.

Hovdjur, zool,, en ordning däggdjur, Ungu-la'ta.

Ho'vcharge (L -sja'rsj; av fr. charge, ämbete, syssla), hovämbete.

Hove'nia du'lcis, bot., odlat träd med päronsmakande fruktställningar, i Japan. Fam. Rhamna'ceæ.

Hoveri' (da. Hoveri, av hov, herregård), dagsverksskyldighet, att fyllas när husbonden 1. jordägaren så fordrar.

Hovgode, fornnord.y tempelpräst.

Hovmarskalk, se under Marskalk.

Ho'ya, hot., slingrande busksläkte av fam. Asclepiada'ceæ. — H. carno'sa, porslinsblomma, vaxblomma m. fl. arter odlas i boningsrum.

H. P., förk. för eng. Horse-poiver (se d. o.).

Hrad, böm., borg. — Hradschfn, borgberget i Prag.

Hræsvelgr, nord. myt., "likslukare", en jätte, som i örnskepnad sitter vid nordpolen och med sina vingslag framkallar stormar.

Hreppur, isl., kommun, distrikt.

H. R. I. P., förk. för lat. Hic requie'scit in pa'ce, här vilar i frid.

Hrist, nord. myt., en valkyria.

Hro'arr, fornnordiskt mansnamn = Eoar (se d. o.).

Hroptr och Hroptaty'r, nord., myt., binamn till Oden.

Hru'ngnir, se Rungner.

Hrusso, en folkstam i Assam.

Hrymr, nord. myt., stormjätte, en av jättarnas anförare i Ragnaröksstriden.

Hrynhenda, isl. (av hrynja, brusa, sorla), metr., ett av de fornnordiska skalderna ofta använt versslag, som har fyra takter i varje rad samt både alliteration och assonans.

H. S. (E), förk. för lat. Hic situs 1. sepultus (est), här ligger begraven.

h. t., förk. för lat. hoc te'mpore, för närvarande.

Hua-, arab., geogr., i sammansättningar = flod.

Huacas, pyramidgravar, byggda av yunkas i Peru. Se Yunka.

Huakin, japansk vikt = 100 catties.

Hualapais, indianstam vid nedre Colorado.

Huambuyas, indianstam i Ecuador.

Huana'con, se Guanacon.

Hua'no = Guano (se d. o.).

Huara'yos, se Guarayos.

Huaste'ker, till mayas hörande indianstam i s. Mexiko.

Hu'bert, Hube'rtus 1. Hu'gibert, forntyskt mansnamn (av hugu, hugi, förstånd, och

bert, bjärt, lysande). Namn på jägarnas skyddspatron.

Hube'rta, astr., en av småplaneterna.

Hube'rtusorden, bajersk orden, stiftad 1444.

Hubus, arab., se Vakf.

Huck, sjöv., se Huk.

Huckleberry, bot., se Gaylussacia.

Hucks, skotsk korndrällsvävnad av hampa och blångarn, som blekes efteråt.

Hudibras (1. jo'dibräss), satiriskt epos av engelske skalden S. Butler.

Hu'dik, karl, individ.

Hudskelett 1. Hudpansar, se under Skelett.

Hudsklere'm, se Sklerem.

Hudson-bay-kompaiiiet (1. ha'dsön bä'i-), engelskt bolag som 1670 fick uteslutande privilegium på handeln i länderna kring Hudsons vik i Kanada. Privilegiet förenades med den lagstiftande, dömande och verkställande makten i de berörda områdena.

Huemul (chilenskt uttal: oemol), zooL, ett hjortdjur, Ce^rvus chiWnsis. Det ingår som sköldhållare i Chiles vapen.

Hue'rta, sp. (av lat. hoWtus, trädgård), den av trädgårdar och villor bestående omgivningen till spanska städer; fruktbar, kanaliserad slätt.

Huescos, Wacos, Wascoes, till paniindia-nerna hörande stam i Nordamerika.

Hue'nna, astr., en av småplaneterna.

Hu'felands ammpulver, med., består av vale-riana, rabarber, fänkål-olj socker och mag-nesia, någon gång med tillsats av saffran.

Hu'ge, fornnordiskt mansnamn (av hugr, tanke), nord. myt., en yngling, som i kapplöpning vann över Tors

tjänare T j al ve.

Hu'gen, se Hwgin.

Hugeno'tter (fr. huguenots [L yggönå'] efter Hugues, huvudmannen för det reformerta partiet i Genève, 1. av ty. Eidgenossen, eds-förbundna), fordom benämning på de reformerta i Frankrike. — Hugenotterna, tonk., opera av G. Meyerbeer.

Huggormar, zooL, en familj, Vipe'ridæ, bland kräldjuren. Samtliga hithörnade ormar äro farligt giftiga. — Huggormen, zooL, Vi'pera (1. Pe'lias) be'rus.

Hu'gin och Mu'nin, nord. myt., tanke och minne. Odens korpar.

Hu'gne 1. Ho'gne, fornnordiskt mansnamn, den hugnande.

Hu'go, forntyskt mansnamn, den höge. På franska Hugues (1. ygg). Buret av stamfadern för den kapetingisKa konungaätten i Frankrike, Hugo Capet (1. - kape').

Hu'gold, tyskt mansnamn — Hugo (se föreg. ord).

Hugues (1. ygg), fransk mansform för Hugo.

Hui, holl., ett enmastat fartyg med flått däck.

Huile, fr. (1. ui^ll), olja. — Sardiner à Thulle (1. - a lui'11), sardiner i olja. — Huile blanche (/. - blangsj), vallmoolja. — H. de cade (1. - dö kadd), se Kadinolja. — H.590

d'olive (1. - dåli'v), olivolja, matolja. — H. de phoque (1. - dö fåck), sältran. — H. de baleine (L - dö balä'n), valtran. — H. de dauphin (Z. - dö dåfä'ng), delfinträn. — H. de marsouin (Z. - dö marsoä'ng), tumlartran. — H. vierge (Z. - viä'rsj), jungfruolja, den först pressade, finaste olivoljan.

Huilliche', den sydligaste av araukanernas (se d. o.) stammar.

Huissier, fr, (1. uissie'), dörrvaktare, rättstjänare.

't Huis ten bosch, holL (I fhöjs ten båsch), "huset i parken", kungligt lustslott i Haag.

Huitres, fr, (L yi'ttrö), ostron.

Huitzilopo'chtli, en av de förnämsta gudarna i det gamla Mexiko.

huj., förk. för hujus (nämligen mensis), denna (nämligen månad).

Hu'jus, lat. (gen. av hic, denne), denne, innevarande. Se vid. Hoc.

Huk (holl. hock), liten udde; slag av brädspel.

Huka, se Houka.

Hu'kare 1. Hu'kert, sjöv., fordom i Holland och Skandinavien använt, flatbottnat fartyg. —• Hukargalea's, galeastacklad hu-kare. — Hukar jakt, jakttacklad hukare.

Huld, nord. sag., en trollkvinna, som genom sin trolldom åstadkom släktmorden inom Ynglingaätten.

Hu'Ida, se Holda

Hu'lde, fornnordiskt mansnamn, huld.

Hulder, no., se Huldra.

Hu'ldra {no. hulder), skogsfrun, älvdrottningen. — Huldrefolk, no., älvor. — Hul-dreslaat, no., "huldrans harpospel", hul-drans djupt vemodiga och lockande sång och spel.

Huliga'ner 1. Holiga'ner {ry. chuligany), våldsmän, ligister; under revolutionstider av de maktägande lössläppta,

ofta besol-dade våldförare av motparten. Ordet är möjligen av engelskt ursprung. Det lär ha använts om en liga i London på 1890-t., vars ledare hette Hooligan.

Hulk, sjöv., annan form för Holk.

Hulma'nen, zool.y Indiens heliga apa, en smalapa, Pre'shytes ente'llus.

Hulo'cken, zooL, en indisk gibbon-apa, Hylo-ha'tes ho'olock.

Hult (fornsv. holt), skogsbacke, särskilt lövskogsbacke.

Hultbräken, bot., en ormbunke, Phego'pteris polypodio'ides.

Hum, i frasen "ha hum om", kommer av fornsv. humi, dunkel föreställning, isl. hum, skymning.

Huma'n (lat. huma'nus, av ho'mo, se d. o.), eg. mänsklig; hyfsad, tillmötesgående, vänlig.) (Brutal. — Human vaccina-tio'n, se Animal vaccination. — Huma-nio'ra, pl., de vetenskaper, som avse allmän bildning; de fornklassiska språken

och deras litteratur som bildningsmedel.

— Humanise'ra, göra mänsklig, mild; hyfsa. — Humamse'rad ly'mfa, med.y se Animal vaccination. — Humani'sm, det återupplivande av den klassiska odlingen, som betecknar övergången mellan medeltiden och den nyare tiden; även uppfost-ringssystem, som uppställer den klassiska filologien såsom det förnämsta bildningsmedlet. —• Humanfst person, som besitter kunskap i (klassiska) språk, historia och filosofi. — Humanistisk, avseende 1. omfattande språk, historia och filosofi. — Humanitari'sm, en bildningsform, som har den rent mänskliga bildningen till mål. — Humanite't, mänsklighet, mildhet, människokärlek; egenskapen att vara human.

— Humanitä'r (av fr. humanitaire), människovänlig.

THumanité, fr. (1. lymmannite'), daglig, kommunistisk tidning i Paris, urspr. socialisternas ledande organ under J. Jaurés.

Huma'num est erra're, lat. ordspr., det är mänskligt att fela.

Huma't, kem., humussyrat salt.

Humatio'n (av lat. hu'mus, jord), jordande, begravande.

Humble, fr. (1. öngbl), ringa; blygsam, ödmjuk. — H. serviteur (1. - särvitö'r), ödmjuka tjänare!

Humboldtakademien, privat läroinstitut i Berlin, stiftat 1878.

Humboldti'n, miner., ett mineral, som består av oxalsyrad järnoxidul och vatten.

Humbug, eng. (1. hö'mbögg, försv. hu'm-bugg), oöversättligt ord, som härstammar från Nordamerika och betecknar ett slugt sätt att föra allmänheten bakom ljuset; charlataneri, bedrägeri, skälmstycke. — Humbugger (1. hö'mböggör), humbugsman, skojare, skälm. — Humbugsmedicfn, s. k. hemliga medel, oftast av synnerligen ringa värde, mången gång rent skadliga.

Hu'mea, bot, australiskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ.—H. elegans, odlas som prydnadsväxt. Blommorna användas som eterneller.

Humekte'ra (lat. humecta're), fukta. — Humecta'ntia, pl., med., fuktande medel.

Humerale (av lat. hu'merus, skuldra), ett kläde, som de katolska prästerna bära över axlarna, under niässkåpan.

Hu'merus, anat., överarmsbenet.

Humfd (lat. hu'midus), våt, fuktig. — Humidite't, fuktighet.

Humifie'ring, växtdelars förmultning under bildande av humusämnen (se d. o.).

Humifu'sa, lat., hot., utbredd på marken.

Huminosite't, halt av humusämnen (se d. o.).

Humi'l (av lat. hu'milis, låg), anspråkslös, ödmjuk. — Humilia'nt, förödmjukande. — Humilia'ter, eg. de ödmjuka; en italiensk munkorden.— Humilie'ra (lat. humilia're), förödmjuka. — Humilite't, ödmjukhet.

Hu'milis, -e, lat., bot., lågväxt.

Humi'ner, kem.y humusämnen. Se Humus.

Huminrt, miner,, ett humusartat mineral i form av små korn 1. klumpar. Tillhör urberget.

Humi'nsyror, kem., humusämnen. Se Humus.

Humi't, miner., ett rombiskt, glasglänsande, gult mineral, tillhörande mineralgruppen kondrodit (se d. o.).

Humle, hot., se Humulus.

Humle, Spansk, bot., blomtopparna av några i Grekland och Mindre Asien hemmahörande, i hela s. Europa odlade Ori'ga-num-SiXter, tillhörande fam. Labia'tæ. Spanska humledroppar, 0'leum orügani cre'tici, nyttjas mot tandvärk.

Humleblomster, hot., se Geum.

Humleluse'rn, hot., se Medicago.

Humleolja, kem., flyktig olja i humle. Den innehåller huvudsakligen det alifatiska kolvätet myrce'n och polyterpenen humu-le'n. Användes i likörfabrikationen.

Humlesuga, hot., se Stachys.

Humleväppling, hot., se Medicago.

Humlor, zool., ett artrikt släkte samhällsbildande steklar (Bo'mhus).

Hummel 1. Hummer, tonk., brumbas; även ett slags liggande instrument.

Hummer, zool., ett för sitt goda kött högt skattat havskräftdjur, Ho'marus gam-ma'rus.

Hu'mor, lat., eg. fuktighet, flytande vätska; estet., en mellanart mellan det komiska och det tragiska; medfödd förmåga att kvickt och lekande, men på samma gång allvarligt framställa mänskliga dårskaper. — Humor a'queus, anat., ögonkammarvatten.

— Humor vi'treus, omat., ögats glaskropp.

— Humore'sk, en godlynt, skämtsam berättelse. — Humori'st, person (särskilt författare), som äger humor. — Humo-ri'stisk, som innehåller 1. är i besittning av humor.

Humora'1 (av lat. hu'mor, fuktighet), med., beträffande kroppsvätskor, därav härflytande. — Humoralfeber, flussfeber. — Humoralpatolo'g, läkare, som hyllar Hu-moralpatologfen 1. Humori'smen, en sjukdomslära, som härleder sjukdomarna från förskämning av kroppens vätskor.) (S o Ii -darpatologi.

Humorfst, Humori'stisk m. fl., se under Humor.

Humule'n, kem., en terpen i humle.

Hu'mulus lu'pulus, hot., humle, slingrande ört vars kottformiga, starkt hartsluktande fruktställningar, humleknopp, humlekoppor, användas till brygd.

Hu'mus, lat., mull, mylla, det huvudsakligen verksamma i bördig åkerjord, är bildad genom sönderdelning och förmultning av vegetabiliska ämnen. — Humusämnen, en mängd kemiskt föga kända produkter av växters förmultning. Hit höra i vatten, alkalier 1. alkohol olösliga ämnen, humi'-ner, och i alkalier lättlösliga ämnen.

humi'nsyror och hymato7nela'nsyror. Dessutom finns direkt vattenlösliga humusämnen.

Humö'r {fr. humeur, lat. hu'mor, se d. o.), lynne, sinnelag; gott lynne; elakt lynne.

Hunaland, nord. myt., ett i de nordiska sagorna omtalat land, vars inv. kallas huna-folk.

Hunaweier {1. ho'navajer), ett elsassiskt vin.

Hundapor, zool., en grupp apor, Cercopithe'-cidæ, omfattande babianer, kolo-ber, makaker, markattor och smalapor.

Hu'ndare (mhty. huntaro, ty. Hundert-schaft), namnunderavdelningarna inom de germanska stammarnas fylken. Var urspr. benämning på indelningen i Svealand men undanträngdes genom Magnus Erikssons landslag av den från Götaland stammande benäniningen härad.

Hunddagarna {lat. Di'es canicuWres), rötmånaden, som hos forngrekerna började när Sirius, "hundstjärnan", hade sin he-liakiska uppgång.

Hunddjuren, zool, en rovdjursfamilj, Ca'-nidæ. — Tamhunden, zool., Ca'nis fami-lia'ris.

Hunden, Stora och Lilla, astr., stjärnbilder, den förra (med Sirius) ås., den senare å n. himmeln.

Hundhajen, zool., en liten skaldjursätande haj art, Mu'stelus ca'nis.

Hunding, mansroll i musikdramat Valkyrian av R. Wagner.

Hundkäx, Hundloka, hot., se Anthriscus.

Hundmänniskor, personer med abnormt stark utveckling av kroppshårigheten, så att hela kroppsytan är luden.

Hundra-gulden-bladet, konsth., benämning på den holländske målaren Rembrandts vitt berömda historiska blad Kristus hotande sjuka.

Hundred {1. ha'ndrid), fornsv. hundari, angelsachsisk underavdelning av grevskapet med en Hundreda'rius i spetsen.

Hundredweight {I hö'ndredoet) 1. Cent-weight, engelsk och nordamerikansk handelsvikt = 4 quarters = 50,802 kg.

Hundrova, hot., se Bryonia. Roten användes i homeopatien mot bröstsjukdomar.

Hundrättika, hot., se Bunias.

Hundsvott 1. Hundsfott, ty. (av fott, livmoder), lymmel, föraktlig människa; litet baksäte på en släde.

Hundtunga, hot., se Cynoglossum. Roten utomlands officinell.

Hundturk, skymfnamn på turkarna, på grundval av den gamla fantastiska föreställningen att dessa voro ett slags halvmänniskor med hundhuvuden.

Hundäxing, hot., se Dactylis.

Hunga'ria, nylat., Ungern; astr., en av småplaneterna.

Hungertyfus, med., fläckfeber, fläcktyfus.

Hu'niafår, zooL, ett persiskt och indiskt tamfår, vilket även användes som lastdjur.

Hu'nner, ett asiatiskt (trol. turkiskt) nomadfolk, som genom sitt infall i Europa (på 370-t.) gav första impulsen till den stora folkvandringen. — Hunnerslaget, berömd fresk av W. von Kaulbach i trapphuset till Neues Museum i Berlin.

Hunter, eng, (L ha'ntör), "jagare", jaktridhäst.

Hunting, eng, (I, ha'nting), jagande; jakt-ridning.

Huntsman, eng, (I ha'ntsmän), ledaren av ett släpp hundar vid ridjakt 1. snitseljakt.

Hunyadi Janos (1. ho'njadi ja'nåsj), berömt naturligt bittervatten från trakten av Budapest.

Hupah 1. Hoopah, atabaskindianstam i Kalifornien.

Huraba, indianstam i n. Mexiko.

Hura cre'pitans, bot^ sanddosträdet, tropiskt amerikanskt träd av fam. Ewphorhia'ceæ. Odlas som prydnadsträd i varmare länder. Den giftiga mjölksaften har medicinsk användning. Kapselfrukterna, som vid mognaden springa upp och utkasta fröna med en smäll, användas som skrivsanddosor.

Hurdle-race, eng, (I, hö'rdl-räs), sportL, kapplöpning med hinder, häcklöpning.

Huri, se Houri,

Huroner (Z. ju'roner), nordamerikanskt indianförbund, vars inhemska namn var Wendat, av kolonisterna förvanskat till Wyandot (I, vajandått).

Huroni't, miner,^ omvandlingsprodukt av Cordierit,

Huronska systemet {I, juro'nska -), geoL, amerikansk benämning på den yngre delen av ursystemet, huvudsakligen bestående av kristalliniska skiffrar.

Hurra'! (av mhty, hurra, huj, vips), utrop av glädje, bifall 1. uppmuntran; stridsrop.

Hurrika'n (eng, hurricane), meteor,, cyklon i Atlantens västliga delar.

Hurry-skurry, eng, (I, hö'rri-skö'rri), "ängslig brådska", skämtsam kappridning, såsom hinderridning på osadlade hästar m. m.

Hurt 1. Hutt, sjöv,y häftig knyck, stöt 1. ryckning.

Hurts, Hurtsar (möjligen av eng. hutch, kista), skåplik underdel på skrivbord i st. f. ben.

Hurunka, ett av de malajska huvudspråken på Moluckerna.

Husa'r (av ung, huszar, den tjugonde), eg. ungersk ryttare; lätt beväpnad och lätt klädd ryttare.

Husa^rapa, se Erythrocehus,

Husa'rfrö, se Sabadilla,

Husa'rkrok, se Aggravator.

Husbloss, den torkade fiskblåsan av vissa störarter (numera även av andra fiskar).

Användes som glas- och porslinskitt samt för klarning av öl.

Husflit, no,y hemslöjd.

Husi'ter, de efter kyrkoreformatorn Johannes Hus uppkallade anhängarna av den bömiska kyrkoreformationen på 1400-t.

Hussfter, se föreg. ord.

Hustings, eng, (I, höst-), eg. talarstol vid val till parlamentet; även församlingslokal, där dessa val försiggå.

Hutchi'nsia petræ'a, bot,, syn. Iberis petræa (se d. o.).

Hu'tia-co'nga, zooL, se Capromys,

Hutsu'ler, en rumänsk stam i Karpaterna.

Hutt, sjöv,, se Hurt,

Huvudfluss, med.y förr benämning på symtomen vid akuta katarrer i näsan och dess bihålor. — Huvudflusspiller, farm,, avföringsmedel med kolokvint.

Huvudfotingar, zooL, bläckfiskar {CephaW-poda),^ en ordning marina blötdjur.

Huvudkål, bot,, se Brassica,

Huvudsallat, bot,, se Lactuca,

Huvudstav, metr,, den rimbokstav, som står i den andra av de två genom alliteration förbundna raderna. Se Alliteration och Bistavar,

Huvudstol, jur,, kapital.) (Ränta.

Huvudtitel, statsr,, i svenska riksstaten sammanfattningen av de anslagssummor, som sinsemellan äga samband.

Huvudton, tonk., grundtonen i ett ackord; tonikan i en tonart; huvudnoten i en melodi.

Huygens princip (I, hö'jchens -), en av holländaren Chr. Huygens framställd, grundläggande sats om vågrörelsens utbredning.

H. V., förk. för lat, hone'ste vi'xiU i sitt leverne oförvitlig, och hone'stus vir, en ärans man.

Hvedrungr, nord, myt,, ett av Lokes namn. — Hvedrungs son, Fenrisulven.

Hvergelme, nord. myt,, en brunn, belägen mitt i Nifelhem, under världsträdet Ygg-drasils tredje rot.

Hversalt (av isl. Hver, het källa), miner., dets. som Halotrichit.

Hvi'de-ätten, Danmarks märkligaste medeltida adelsätt.

Hyaci'nt, bot., se Hyacinthus orientalis.

Hyaci'nt, miner., en ädelsten av brunröd, orange- 1. brandgul färg.

Hyacfnthus, se Hyakinthos.

Hyacfnthus orienta'lis, bot., hyacint, en urspr. ljusblå liljeväxt från Orienten och s. Europa, numera allmänt odlad som kruk- och rabattväxt i otaliga färgvarianter. Hyacintlökarna äro föremål för storslagna odlingar, särskilt i Holland.

Hya'der {gr. Hy a'des), eg. de regnande; gr. myt., regngivande nymfer; även sjustjärnorna i huvudet på stjärnbilden Oxen, vilkas uppgång med solen troddes förebåda regn.

Hyæ'na, zooL, se Hyena.Hya-Hya—Hydras

Hya-Hya, bot. mjölkträdet, Tabernæmon-ta'na u'tilis, i Brittiska Guyana, lämnar en riklig, närande mjölksaft.

Hya'kinthos {lat, Hyaci'nthus), gr. myt., en son till spartanske konungen Amyklas. H. blev under en lek dödad av Apollon, som lät en blomma uppspira ur hans blod.

Hyali'n (av gr. hy'alos, glas), histoL, vävnad som företer ett alltigenom likformigt, strukturlöst utseende.

Hyali'nus, -a, lat. (av gr. hy'alos, glas), bot, glaslik.

Hyali't (av gr. hy'alos, glas, och Wthos, sten), miner., glassten, ett vitaktigt, genomskinligt mineral av kiselartade beståndsdelar; basaltglas, lavaglas. — Hyali'ter, petrogr., glasiga bergarter, vulkaniskt glas, obsi-dian m. fl. — Hyali'tglas, en svart glassort, använd i ljustäta flaskor. — Hyali'tis, med., glaskroppsinflammation. — Hyalo-fa'n (av gr. fano's, lysande), miner., en barytkalifältspat. — Hyalografi' (av gr. gra'fein, skriva), konsten att etsa glas så, att avtryck därav sedermera kunna tagas.

— Hyaloli'ter, dets. som HyaWter. — Hya-losideri't, miner., en varietet av olivinen.

— Hyalotekft, miner., borosilikat av bly, barium och kalcium. — Hyalurgi', glas-blåsarekonst.

Hyawagummi, dets. som Elemi (se d. o.).

Hyba'nthus, bot., växtsläkte av fam. Viola'-ceæ, i hetaste Sydamerika. — H. Ipeca-cua'nha, lämnar jämte flera arter ett slags kräkrot, brasilianarnas Poaya bra'nca (Ra'dix Ipecacua'nhæ a'lbæ ligno'sæ, vit träartad kräkrot), vilken användes likt den äkta kräkroten (Uragoga).

Hybri'd (av lat. Mbrida), alstrad av två olika arter; av olika slag; bastard; sammansatt av ord, hämtade ur två olika språk. — Hybridatio'n, korsning, kroasering. — Hybridise'ra, inbördes alstra hybrider; korsbefrukta. — Hybridite't, avkomma av två olika arter, bastard. — Hybridoge'n (av gr. ge'nein, födas), kallas en växtart, som uppkommit genom hybridisering.

Hy'bridus, -a, -um, lat., bot., bastard.

Hy'bris, gr. myt., gudinna, representerande övermodet, självförhävelsen; astr., en av småplaneterna.

Hydarthro's 1. Hydarthro'sis (av gr. hy'dor, vatten, och a'rthron, led), med., ledgångs-vattsot.

Hydati'der, anat., vissa vätskefyllda hålrum (embryonala rester) i könsorganen; med., blåslika bildningar i synnerhet i levern och lungorna, förorsakade av en bandmask, Tænia.

Hydati't, miner., st järnkorall med vågfor-miga strålar. — Hydato'd, bot., organ som avsöndrar vatten i flytande form ("daggdroppar"), oftast på bladen.

Hydatoge'n (av gr. ge'nein, födas), geol., sedimentbergart avsatt i vatten; genom rent kemisk utfällning bildad bergart.

Hydatopyroge'n (av gr. pyr, eld), geol., bildad vid smälthetta i närvaro av vatten.

Hydato's(is), med., vattusot. — Hydato-skopi', se Hydroskopi (under Hydrorchis).

Hyde park, eng. (1. hajd pa'k), offentlig promenadplats i London.

Hy'dneæ, bot., taggsvampar, en ordning av Hymenomyce'tes. Se Hydnum.

Hy'dnum, bot., taggsvamp, av vilken flera arter äro matnyttiga. — H. coralloi'des, koralltaggsvamp. — H. corruga'tum, gytt-rad taggsvamp. — H. imbrica'tum, f jällig taggsvamp. — H. repa'ndum, blek taggsvamp.

Hy'dra, gr. (av hy'dor, vatten), vattenorm; zool., ett släkte sötvattenspolyper. — H. viri'dis, vanliga hydran. — Hy'dran, astr.. Stora vattenormen, en stjärnbild på ömse sidor om ekvatorn. — Lerne'iska hydran, gr. myt., ett av Herakles dödat månghövdat vidunder i träsken vid Lerna.

Hydra'chne, gr. (av hy'dor, vatten), med., vattenblåsa, hettblemma. — Hydra'chnidæ, zooL, vattenkvalster. — Hydra'chnis, vattenkoppor. —• Hydra'cidum, kem., vätesyra. — Hydræmi' 1. Hydremi', med., minskad halt av lösta beståndsdelar i blodet. — Hydrago'ga 1. Hydrago'giska medel, vattendrivande medel. — Hydra'mnion (av gr. amni'on, fosterhinna), abnorm samling av fostervatten kring fostret i livmodern. — Hydra'ngia, lymfkärl.

Hydra'ngea, bot., växtsläkte av fam. Saxi-fraga'ceæ. Buskar 1. träd i Asiens och Amerikas tempererade delar. — H. hor-te'iisia, hortensia, är en allmänt odlad, från Japan stammande krukväxt. — H. panicula'ta, är en annan odlad art från Japan.

Hydra'rchus (av gr. hy'dor, vatten, och a'r-chein, behärska), paleont., ett till valsläktet hörande urvärldsdjur, som i vissa hänseenden står rovdjuren nära.

Hydrargilli't (av gr. a'rgillos, lera), miner., monoklint aluminiumhydrat.

Hydrargyri'asis, Hydrargyrismo's 1. Hydrar-gyro's, med., kvicksilver sjuka, kronisk kvicksilverförgiftning.

Hydrargyro'1, farm., parafenylsulfosyrat kvicksilver. Antisepticum.

Hydra'rgyrum (av gr. a'rgyros, silver), kem., miner., kvicksilver, en metall, som förekommer i naturen dels

gedigen, dels förenad med svavel (cinnober). Brukas i fysiska apparater och i läkekonsten. — H. colloida'le, en vattenlöslig form av kvicksilver. Användes mot syfilis och hudsjukdomar. — H. cum cre'ta beredes genom sammanrivning av renat kvicksilver och slammad krita. — H. depura'tum, renat kvicksilver, nyttjas till beredning av åtskilliga kemiska preparat.

Hydra'rthron, med., utgjutning i ledgång.

Hy'dras, lat., kem., hydrat. — H. chlora'licus, med., kloralhydrat, ett sömngivande medel.594

— H. férrico-magne'sicus, beredes genom blandning av lindrigt bränd magnesia och järnkloridlösning och nyttjas som motgift vid förgiftning med arseniksyrlighet. — H. fe'rricus, järnoxidhydrat, ferrihydrat, ett pulver, som fås därigenom, att man ur en lösning av ferrisulfat utfäller ferrihydrat med ammoniak. Nyttjas som stärkande medel. — H. ka'licus, kaliumhydrat, ger med fetter tvål och nyttjas i medicinen som frätmedel.

Hy'dras hjärta 1. Alphard, astr.y stjärna i stjärnbilden Hydra.

Hydrasti'n Hydrastini'n, fcem., alkaloider ur roten av Hydra'stis canade'nsis,

Hydra'stis canade'nsis, bot, en i Nordamerika växande ranunculacé, vars rot i många fall ersätter kinin.

Hydra't, kem., kallas föreningar emellan radikaler, vare sig positiva 1. negativa, med vattnets radikal, hydroxyl (se d. o.), positiva hydrater och syrehydrater, 1. med andra delvis likartade och när släkt ade radikaler. I motsats till hydraterna kallas oxider, sulfider, selenider etc. för anhydri-der (se Anhydrid).

Hydratocarbo'nas ferro'sus sacchara'tus, kem., med,, basiskt ferrokarbonat med socker, nyttjas som stärkande medel. — H. magne'sicus, basiskt magnesiumkarbo-nat, nyttjas i blandningar vid magsyra, torsk hos barn m. fl. åkommor. — H. plu'mbicus 1. Ceru'ssa a'lba, basiskt bly-karbonat, blyvitt, nyttjas i medicinen mest som tillsats till läkesalvor.

Hydratoge'n (av gr. ge'nein, bildas), bildad i vatten.

Hydraulisk (av gr. hydra'vlos, vattenorgel, av hy'dor, vatten, och auWs, rör), fys., läran om lagarna för flytande kroppars jämvikt och rörelse. Delas i hydrostatik, läran om vätskors jämvikt, och hydrodyna-mik, läran om deras rörelse; en apparat vid lysgasverk. — Hydraulikostatfk, läran om det tryck, som flytande vatten utövar på väggarna av en kanal. — Hydra'ulisk, som hör till hydrauliken. — Hydrauliska pressen, fys., har två olika stora, cylindriska vattenfyllda kärl med var sin kolv, av vilka den större, då den mindre nedpressas, framföres med en kraft, som är så många gånger större än den, varmed den mindre nedfördes, som den större kolven har större yta än den mindre. — Hydraulisk broms, dets. som hydraulisk kompressor. — Hydraulisk kalk, tekn., kalksten, som innehåller mer än 10 % kiselsyra. — Hydraulisk kompre'ssor, krigsk., apparat för hämmande av grövre artilleripjäsers rekyl. — Hydrauliskt murbruk = Cement (se d. o.). — Hydraulisk vädur = Akva-pult. — Hydrauli'st 1. Hydra'uliker, person, som är kunnig i vattenbyggnadskonst.

— Hydra'ulus 1. 0'rganum hydra'ulicum, tonk., vattenorgel. Jfr Hydraulik.

Hydrazi'n, kem., diamid (förening av kväve och väte), modersubstans till hydraziner och hydrazoföreningar, förekommer i vattenlösning som hydrat och kan liksom ammoniak bilda salter.

Hydre'mesis, med., vattenkolik.

Hydrencephali'tis, med., h järn vattensot.

Hydremi' (av gr. hy'dor, vatten, och ha'ima, blod), vattenhaltigt, tunt blod.

Hydrepiga'strium (av gr. hy'dor, vatten, och epiga'strion, den delen av magen, som befinner sig mellan bröstet och naveln), med., ytlig bukvattensot.

Hy'dria, se Hydrier.

Hydria'd, gr., vattennymf.

Hydria'sis, gr., med., sjukdomars botande medelst vatten; vattenkur. — Hydriati'k, vattenkurmetoden, vattenläkekonst.

Hydriatri' (av gr. hy'dor, vatten, och iatre'ia, sjukbehandling, bot), med., sjukdomars vattenbehandling, vattenkurer = Hydro-terapi (se d. o.).

Hydrfder, Hydrurer, kem., föreningar av väte o. a. grundämnen.

Hy'drier {gr. hydri'a, av hy'dor, vatten), skönt utsirade, med plastiska och målade ornament försedda dryckeshorn.

Hydro'a, riktigare Hidroa (se d. o.).

Hydroaeropla'n, flygmaskiner byggda för upp- och nedstigning på vatten.

Hydroapatrt, miner., mjölkvit, vattenhaltig apatitvarietet.

Hydro'bates, zool., stormsvalor.

Hydrobiologi', , vetenskapen om vattnens växt- och djurvärld samt dessas livsbetingelser.

Hydrocarya'ceæ, hot., underfamilj av fam. Onagra'ceæ.

Hydroce'le (av gr. hy'dor, vatten, och ke'le, bråck), med., vattenbråck, tumör i pungen hos mannen.

Hydrocellulo'sa, genom inverkan av syror hydratiserad cellulosa.

Hydroce'phalus 1. Hydroke'falon (av gr. hy'-dor, vatten, och kefale', huvud), med., vattensot i huvudet, huvudvattensot. — H. acquisi'tus, förvärvad h. — H. conge'nitus, medfödd h.

Hydrocerussft, miner., basiskt blykarbonat i vita kristaller.

Hydrocha'ris morsus ranæ, hot., grodbett, dyblad, vattenväxt med flytande blad, tillhörande fam. Hydrocharita'ceæ. Omtyckt i akvarier. Sätter aldrig frukt.

Hydrocharita'ceæ, hot., växtfamilj tillhörande de angiosperma monokotyledo-nerna. Svenska släkten: Elo'dea, Hydro-cha'ris och Stratio'tes.

Hydrochari'ter, hot., simmande högre växter.

Hydrochæ'rus, zool, se Capyhara.

Hydrochlo'ricus, lat., kem., saltsyrad.

Hydrocholecy'stis, med., vattensot i gall-blåsan.

HydrochoV, hot., kallas en växt, vars frön spridas genom vatten.

Hydroco'tyle vulga'ris, hot.y spikblad, umbel-lat med små huvud- 1. kranslika flockar. Är skarpt giftig och har använts som urindrivande och lösande medel.

Hydrocyani'sm, med., blåsyreförgiftning.

Hydrocyani't, miner., vattenfritt kopparsulfat.

Hydrode'rma, med., hudvattensot.

Hydrodynamfk (av gr. hy'dor, vatten, och dy'namis, kraft), läran om flytande ämnens rörelselagar. — Hydrodynamiskt tryck, det tryck, som utövas av en i rörelse stadd vätska.

Hydroele'ktrisk kraft, elektrisk energi, framställd i vattenkraftverk. — H. stapel, fys., galvanisk stapel, i vilken ingår en 1. flera vätskor. — H. ström, en ström, som utvecklas ur en av koppar och zink i någon sur 1. syrlig

vätska (t. ex. ättika) doppad galvanisk kedja 1. stapel. — Hydroelektri-cite'tsmaskin, en apparat för utveckling av elektricitet ur ånga.

Hydroenephaloce'le, med., hjärnvattubråck.

Hydrofa'n, miner., en varietet av opalen.

Hydrofi'la blommor (av gr. hy'dor, vatten, och fi'los, vän) 1. Hydrogama blommor (av gr. gamo's, äktenskap), hot., blommor, vilkas frömjöl överföres till pistillerna med tillhjälp av vattnet. Jfr Anemofila och Entomofila blommor.

Hydrofi't (av gr. hy'dor, vatten, och of it, serpentin), miner., en vittringsprodukt av mineralet olivin.

Hydrofobi' (av gr. hy'dor, vatten, och fo'bos, fruktan), med., vattuskräck. — Hydrofo'b, som ej upptar vatten; som avskyr vatten.

Hydrofo'n (av gr. fone', ljud), elektrisk apparat för uppfångande av ljud under vatten.

Hydrofo'r (av gr. hy'dor, vatten, och fe'rein, bära), mek., apparat för upphämtande av vatten från olika djup.

Hydroftalmi', gr., ett slags vattensot i ögat.

— Hydroga'ster, bukvattensot.

Hydrofy'ter, hot., vattenväxter.

Hydroga'm, se Hydrofila hlommor.

Hydroge'1, kem., geléartad kolloid i vattenlösning.

Hydroge'n, kem., svensk form för hydro-genium (se d. o.).

Hydrogena'ser, se under Enzym.

Hydroge'mum (av gr. hy'dor, vatten, och genna'n, bilda), kem., väte. — Hydrogeni-satio'n, förening med väte.

Hydrogeologi' 1. Hydrogra'fisk geologi, läran om jordytans bildning genom vatten.

Hydroglo'ssum, med., grodlik svulst under tungan.

Hydrografi' (av gr. hy'dor, vatten, och gra'-fein, beskriva), vetenskapen om havsvattnets fördelning på jordytan, om dess rörelse samt kemiska och fysiska egenskaper.

— Hydrogra'f, person, som sysslar med hydrografi. — Hydrogra'fisk, som rör

hydrografien. — H. geologi, se Hydrogeologi.

Hydrofdea, zool., en till polypmedusornas klass hörande ordning.

Hydroilmeni't, miner., vattenhaltig sönder-delningsprodukt av ilmenit.

Hydrokarbu'r (av gr. hy'dor, vatten, och lat. ca'rho, kol), kem., kolväte.

Hydrokardi', gr., med., vattensot i hjärtsäcken.

Hydroka'rp (av gr. karpo's, frukt), hot., kallas en växt, vars frukter mogna under vatten.

Hydroke'falon, se Hydrocephalus.

Hydrokemi', gr., kemisk undersökning av vatten.

Hydrokino'n, kem., ett av kol, väte och syre sammansatt ämne, som uppstår vid torr destination av kinasyra ävensom vid arbu-tins sönderdelning. Användes bl. a. till framkallning av fotografier.

Hydrokleistogami', se under Kleistogami.

Hydroklo'rsyra, kem., saltsyra, koksaltsyra, en kemisk förening av klor med väte.

Hydroko'nion (av gr. ko'nis, stoft), med., ett slags inhalationsapparat.

Hydroko'r, se Hydrochor.

Hydrokra'nium, med., hjärnvattensot.

Hydrola'pathum, lat., bot., vattensyra. — Hydropfper, lat., bot., vattenpeppar.

Hydrola't, i franska farmakopén: destillerat vatten med tillsatt flyktig olja, krydd-vatten.

Hydroli't, dets. som Siderolit (se d. o.).

Hydrologf (av gr. hy'dor, vatten, och lo'g os, lära), läran om vattnet och dess egenskaper. — Hydrolo'gium, vattenur.

Hydroly's (av gr. hy'dor, vatten, och lysis, lösning), kem., en reaktion, varvid ett ämne genom förening med vatten sönderfaller i nya ämnen.

Hydroma'1, farm., milt avföringsmedel av manna och sennablad. Avsett för barn.

Hydromani' (av gr. mani'a, raseri), med., begär att kasta sig i vattnet; osläcklig törst; även överdriven tilltro till kallvattenkurer.

Hydromanti' (av gr. mante'ia, spådom), konsten att spå i vatten.

Hydromekanfk = Hydraulik (se d. o.).

Hydrome'1, mjöd.

Hydrome'lon, dryck, beredd av äpplen 1. kvitten.

Hydrometeo'r, vattenföreteelse i luften, t. ex. moln, dimma, regn o. s. v.

Hydromagnesft, miner., talkjordshydrat.

Hydromemngoce'le, med., hjärnhinnebråck.

Hydrometallurgi', kem., metallers framställande på den s. k. våta vägen.

Hydrome'ter (av gr. hy'dor, vatten, och me'tron, mått) = Areometer (se d. o.), verktyg för mätning av flytande ämnens tyngd, täthet, kraft 1. hastighet. — Hydro-metri', konsten att anställa sådana mätningar, vattenmätning.596

Hydrome'tra, gr.y med,, vattensot i livmodern.

Hydromorfo's (av gr, morfe', form), hot., förändring av en växts organ genom inverkan av vatten.

Hydromo'tor (av gr, hy'dor, vatten, och lat. move're, sätta i rörelse), en apparat till framdrivande och styrande av fartyg medelst vatten.

Hydromyeli' 1. Hydromyelus (av gr, hy'dor, vatten, och myelo's, märg), med,, ökad vätskemängd i centrala ryggmärgskanalen.

Hydro'nblått, ett sv av elf är g ämne (se d. o.).

Hydronefro's (av gr, hy'dor, vatten, och nefro's, njure), med,, njurlidande, förorsakat därigenom att urinen hindras att bortflyta från njurbäckenet.

Hydro-oxyge'n-gas, kem., knallgas, en blandning av vätgas {hydrogenium) och syrgas {oxygenium), — Hydro-oxygen-ljus, se Drummonds kalkljus. — Hydro-oxygen-mikroskop, fys., en apparat, medelst vilken en förstorad bild av ett genomskinligt föremål, belyst med Drummonds kalkljus (se d. o.), framkallas på en skärm.

Hydroparasta'ter (av gr, hy'dor, vatten, och parasta'tes, som står vid), teol., benämning på enkratiterna (se d. o.),

emedan de använde vatten till nattvarden. Se även Aqvarier,

Hydropa't (av gr, hy'dor, vatten, och pa'thos, lidande), med,, läkare, som ägnar sig åt sjukdomars behandling med vatten. — Hydropati', vattenläkekonst, vattenkur. Jfr Hydroterapi,

Hydroperica'rdium (av gr, hy'dor, vatten, peri', omkring, och kardi'a, hjärta), med., av vatten i hj ärtsäcken förorsakad sjukdom.

Hydrophobi', se Hydrofobi.

Hydrophta'lmus, med., ökad vätskemängd i ögat.

Hydrophylla'ceæ 1. Hydrophy'lleæ, bot., växtfamilj av ordn. TuhifWræ, stundom förd till fam. Borragina'ceæ, Från Kalifornien och angränsande trakter. Åtskilliga släkten odlas som prydnadsväxter, t. ex. Cos-ma'nthus, Euto'ca, Nemo'phila, Phace'lia, Wiga'ndia, Whitla'via m. fl.

Hydropisi', se Hydrops,

Hydro'pisk, se under Hydrops.

Hydropla'n (av gr, pla'nus, jämn), ett slags flatbyggda, snabbgående motorbåtar, som vid hög fart delvis lyftas upp ur vattnet; oegentlig benämning på hydroaèroplan (se d. o.).

Hydropneuma'tisk, gr,, vatten och luft (gas) beträifande. — H. apparat, inrättning, i vilken gaser kunna uppsamlas under vatten.

Hydropneumoni', gr,, med,, lungvattensot, vatten i lungorna.

Hydro'porus, zooL, ett släkte dykare bland insekterna.

Hy'drops, Hydropsi'a 1. Hydropisi', gr,, med,, vattensot. — Hydro'pisk, vattusiktig, som lider av vattensot. — Hydro'ptika, pl., medel mot vattensot.

Hydropteri'des 1. Hydropteridi'neæ, bot., en serie heterospora ormbunkar.

Hydropyri'n, farm., litiumacetylsalicylat. Användes (såsom mindre skadligt) i st. f. natriumsalicylat.

Hydropyrft, miner., markasit.

Hydro'rchis, med., vattenbråck i mannens pungsäck. — Hydrorodoni't, miner,, vat-tenhaltig rodonit. — Hydrorrhachi', vatten i ryggraden. — Hydrorrhæ'a, vattenutsöndring, vattenflöde. — Hydrosa'lpinx (av gr. sa'lpinx, trumpet), med,, ansamling av vätska i äggledaren. — Hydrosfär, det jorden omgivande vattenhöljet, haven. — Hydrosilika't, miner,, en grupp vattenhal-tiga silikat av ringa hårdhet. — Hydro-sko'p, vattenur. — Hydroskopi', konsten att spå i vatten.

Hydrostati'k (av gr, hy'dor, vatten, och sta-tiko's, hämmande), mek,, läran om vätskors jämvikt. — Hydrosta'tisk, som tillhör 1. har avseende på hydrostatiken. — Hydrostatiska vågen, fys,, instrument för bestämmande av vätskors egentliga vikt. —• Hydrostatisk press, en apparat, medelst vilken genom vattentryck extrakt beredes.

Hydrosulfft, kem,, salt av hydrosvavelsyrlig-het.

Hydrotakome'ter (av gr, hy'dor, vatten, och takome'ter, se d. o.), ett instrument för uppmätande av hastigheten hos rinnande vatten.

Hydrota'xis, se Taxier,

Hydrotekiii'k (av gr, hyddor, vatten, och te'chne, konst), vattenbyggnadskonst. — Hydrote'knisk, som hör till denna konst.

Hydroterapi' (av gr, hyddor, vatten, och therape'ia, vård, sjukbehandling), med., kallvattenkur. Jfr Fysioterapi. — Hydro-terape'ut, vattenläkare.

Hydroterma'l (av gr, te'rme, värme), som sammanhänger med varmt vatten. — H. metasomato's, se Metasomatos,

Hydrothe'ca, se Teka,

Hydrotho'rax, gr,, med,, bröstvattensot.

Hydrotio'nsyra, kem,, vätesvavla; svavel-bunden vätgas.

Hydrotropi' 1. Hydrotropi'sm, se under Tro-pismer,

Hydroxa'1-syra, kem,, sockersyra.

HydroxiM, kem., ämne, som består av en positiv radikal och Hydroxyl (se d. o.).

Hydroxyge'n = Hydrooxygen (se d. o.).

Hydroxy'1, kem., vattnets negativa radikal, som är en-atomig och består av en atom väte och en atom syre. — Hydroxylderi-va't, kem., ämne, som kan tänkas uppkommet ur ett annat genom utbyte av väte mot hydroxyl.

Hydrozo'er, gr., pl., zool., vattendjur.

Hydrozo'n, kem., vätesuperoxid.

Hydru'rer, kem,, se Hydrider,

Hydruri' (av gr, hy'dor, vatten, och ou'ron, urin), med., abnormt vattenhaltig urin.

Hy'drus, astr., Lilla vattenormen, en stjärnbild nära s. polen.

Hye'na (gr, hy'aina), zooL, Hyæ'na, ett till rovdjuren hörande, i Gamla världens ökentrakter levande släkte med tänder lika kattens samt fötter och nos lika hundens.

Hyetografi' (av gr, hyeWs, regn, och gra'-fein, beskriva), beskrivning över ett lands regnförhållanden. — Hyetome'ter (av gr, metre'iny mäta) 1. Hyetosko'p (av gr. sko-pe'iny se), fys., regnmätare, apparat för mätning av nederbörden.

Hyf, pl.y Hyfer (av gr, hy fe', väv), hot., fler-celliga svamptrådar.

Hyge'a, Hygi'a, Hygie'a 1. Hygie'ia (av gr. hygie's, sund, frisk), gr, myt., hälsans gudinna, Asklepios' dotter, avbildad med en skål, ur vilken en orm dricker. — Hygie'n, sundhetslära, hälsovårdslära = Dietetik (se d. o.). — Hygie'nisk, som hör till hälsoläran. — Hygiokomi', sundhets-vård.

Hygie'a, astr., en av småplaneterna.

Hygi'nusräfflan, astr., en av de största räfflorna på månen, lätt synlig även med enkla kikare.

Hygro (av gr, hy gro's, fuktig), som har med fuktighet att göra (i sammansättningar).

Hygrobarome'ter (av gr, hygro's, våt, fuktig, och harome'ter, se d. o.), fys., ett instrument för bestämmande av luftens fuktighet.

Hygrocera'men = Alcarraza (se d. o.).

Hygrochasi' (av gr. cha'zein, vika), bot., rörelser hos frukter 1. fruktställingar vid befruktning, tjänande frö- 1. fruktspridningen.

Hygrofa'n (av gr. fai'nein, visa), bot, kallas en hattsvamp, som har annan färg i väta än i torrt väder.

Hygrofili't, miner., kalihaltigt hydrosilikat, en icke plastisk lera.

Hygrofi'1 växt 1. Hygrofy't (av gr. fi'los, vän, 1. fyto'n, växt), bot., fuktighetsälskande växt.

Hygrogra'f (av gr. gra'fein, skriva), själv-registrerande fuktighetsmätare.

Hygrokli'max (av gr, hygro's, våt, fuktig, och klimax, stege), fys., instrument för bestämmande av vätskors täthet.

Hygrokolly'rium (av gr, hygro's, våt, fuktig), med., ett flytande ögonläkemedel.

Hygrologi' (av gr. hygro's, våt, fuktig, och lo'gos, lära), läran om luftens fuktighet.

Hygro'm, Hygro'ma, gr., kirurg., ansvällning i de serösa säckarna {bu'rsæ muco'sæ), som innehålla en tunnflytande vätska och förekomma på åtskilliga ställen av kroppen, t. ex. på knäna. — H. præpatella're, utgjutning i knäskåls säcken.

Hygrome'ter 1. Hygrosko'p (av gr. metre'in, mäta, 1. skope'in, skåda), instrument för

mätning av luftens fuktighet 1. torrhet. — Hygrometri' läran om metoderna att anställa sådana mätningar.

Hygrome'tica, bot., fuktighetsmätande.

Hygro'phorus, bot., vaxskivlingar, ett till fam. Hymenomyce'tes hörande svampsläkte, varav flera arter äro goda matsvampar. — H. agatho'smus, välluktande vaxskivling. — H. ebu'rneus, elfenbensvit vaxskivling. — H. erube'scens, besk vaxskivling. — H. prate'nsis, ängsvaxskivling.

— H. punfceus, skarlakansröd vaxskivling. — H. pustula'tus, grynvaxskivling.

— H. virgfneus, snövit vaxskivling. — H. vite'llum, frostvaxskivling.

Hygrosko'p, se Hygrometer, — Hygrosko''-pisk fuktighet, den del av kroppars vattenhalt, som växlar med luftens fuktighets-grad.

Hy'ksos, ett semitiskt nomadfolk, som erövrade Egypten omkr. 2100 f. Kr.

Hyla, zool., trädgrodor. — H. viri'dis, vanliga trädgrodan. Finnes i Skåne.

Hyla'rch, se under Hyle.

Hy'las, gr, myt., en skön yngling, deltagare i argonauttåget, blev av najaderna neddragen i floden Askanios, där han fann döden.

Hy'le, gr., skog, träd; byggnadsämne, bränsle; urämne, grundämne; den formlösa materien. — Hyla'rch (av gr. a'rchein, härska), härskare över urämnena, över materien i allm.; världssjäl. Jfr Eon och Demiurg,

Hyleosa'urus, gr. (av hy'le, urämne, och sa'v-ros, ödla), paleont., en urvärldens fauna tillhörande jätteödla.

HyII, bot., se Sambucus.

Hylléer, se Hyllos.

Hy'llos, gr. sag., Herkules' och Deianeiras son, stamfader för hylléerna, en av den doriska stammens grenar.

Hylning (av ty. heulen, tjuta), tonk., det obehöriga fortklingandet av en ton å orglar, vilkas kancellventiler ej sluta ordentligt till.

HyIoba'tes, zooL, g i b b o n e r , ett släkte apor. — H. a'gilis, unglon. — H. lar, låren.

— H. leucfscus, silvergibbonen 1. wan-wan.

— H. hoolock, hulocken.

Hylo'bier (av gr, hy'le [se d. o.] och bi'os, liv), skogsbor. — Hyloge'nesis 1. Hylo-plasti'k, stoffbildning, ämnesdaning. — Hylotei'ster och Hylosofi'ster, personer, som anse materien och universum vara gud.

Hyloco'mium, bot., ett artrikt släkte bland bladmossorna. — H. sple'ndens, väggmossa. — H. trique'trum användes färgad i gravkransar.

Hylozofsm (av gr. hy'le, ämne, och zoos, levande), filos., åsikten att materien äger en urspr. inneboende kraft och att den till sitt väsen är levande. — Hylozoi'ster, anhängare av denna lära.

Hylsnejlika, hot.y se Ttinica.

Hyme, nord.y myt., se Hymer.

Hyme'n 1. Hyme'iiaios, gr. (lat. Hy'men 1. Hymenæ'us), hos greker och romare namn på den bröllopssång, som uppstämdes, då bruden ledsagades till sitt blivande hem; även bröllopsfestens gud hos grekerna; fig., äktenskap. — Hymene'er, bröllopssånger.

Hy'men, lat. (av gr. hyme'n, nät, hinna, hud), anat., mödomshinna. — Hymena'1-artresi', fullt sluten hymen. — Hymeni'tis, med., inflammation i inälvornas tunna hinnor.

Hymenæ'a, hot., tropiskt amerikanskt växtsläkte av fam. Legumino'sæ. — H. Cour-baril, lämnar ett harts, amerikansk k o p a 1. Veden utgör handelsvara under namnet Courbarilträ.

Hymeniophi'lum, lat., hot., som växer på svampars hymenium (sporlager).

Hyme'nium, hot., sporlager (hos svamparna).

Hymenoca'lIis, hot., växtsläkte från tropiska Amerika, av fam. Amaryllida'ceæ. — H. calatWna och H. specio'sa, odlas ofta i boningsrum för sina stora, välluktande blommor.

Hyineno'disk, hinn- 1. hudartad. — Hymeno-grafi' (av gr. grajein, skriva), hinnbeskrivning. — Hymenologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om kroppens hinnor. — Hyme-no'ptera, zool., ordningen steklar av insekternas klass. — Hymenotomi' (av gr. te'm-nein, skära), sönderdelning av hinnor.

Hymenoliche'nes, hot, se Ascolichenes.

Hymenomyce'tes, Hymenomycetfneæ, Hy-menomyce'ter, hot., hattsvampar, en till avdelningen Basidiomyce'tes av svamparnas klass hörande ordning.

Hymeno'ptera, Hymenotomi', se under Hy-men, anat.

Hymenopteroceci'dier, hot., gallbildningar å växter, förorsakade av steklar {Hymeno'p-tera).

Hy'mer, nord. myt, ishavets jätte. — Hy meskvida, en sång i den äldre Eddan, skildrar Tors och Tys besök hos Hyme för att hämta en milsdjup kittel.

Hy'mir, se Hymer.

Hymn (gr. hy'mnos), lovsång, psalm; festsång. — Hymna'rium, andlig sångbok. — Hymnfk, hymndiktning. —• Hymnisk, utmärkande för 1. hänförande sig till hymndiktningen. — Hymnfst, författare av hymner. — Hymno'd (av gr. odo's, sångare), forngrekisk hymndiktare 1. hymnsångare. — Hymnogra'f (av gr. grajein, skriva), hymn-1. psalmdiktare. — Hymno-lo'g (av gr. lo'gos, lära), hymn- 1. psalmkännare. — Hymnologi', kännedom om den kristna kyrkosångens historia.

Hyndla, nord. myt, en jättinna, som enl. Eddans Hyndlasång på en nattlig resa åtföljde Fröja till Valhall.

Hünengräber, ty. (av gammalty. Hüne,

jätte), pl, gravplatser från den germanska hednatiden.

Hyo'disk 1. Hyoi'disk (av gr. hys, svin), svin-artad, i synnerhet svintryneformad. — Hyofthalmo's, grisögdhet.

HyogIo'ssus, anat, som hör till tungbenet.

Hyoglykoko'lsyra, hem., en i svingallan befintlig syra.

Hyolfthus, paleont, ett släkte fossila ving-fotingar, som nära ansluter sig till snäck-djuren. Omkr. 50 arter kända från Sveriges kambrio-siluravlagringar. — Hyo-li't hus gruppen, geol., en mäktig djupt liggande avdelning av våra lappländska fjällbildningar, innehållande sparsamma rester av Hyolithusarter.

Hyopo'tamus, paleont, ett släkte partåiga selenodonter under eocen- och miocen-perioderna.

Hyoscy'amus ni'ger, hot, vanliga bolmörten, vars blad äro officinella. — Hyoscyamfn, kem., en ur bolmörten m. fl. växter framställd växtalkaloid med kraftigare verkan än det närbesläktade atropin. — Hyoscin 1. Skopolamfn,

en med Hyoscyamin och atropin besläktad alkaloid, som användes i kirurgin.

Hyotauroko'lsyra, kem., en i svingallan befintlig syra.

Hypabyssisk (av gr. hy po', under, och ahys-sisk [se d. o.]), petrogr., benämning på övergångsformen mellan abyssiska och rent vulkaniska bergarter.

Hypa'ctica, gr., pl., 1. Hypa'ktiska medel, med., lindrigt avförande medel.

Hypa'IIage (gr. hypallage'), eg. utbyte, förväxling; talk., en talfigur, som består i ett skenbart utbyte av satsdelar, såsom då ett adjektivt begrepp uttryckes med ett sub-. stantiv, t. ex. vindens styrka, i st. f. den starka vinden.

Hypa'nthium, hot, underfoder, kanten av blombottnens insida.

Hypapoplexi', med., lindrigare slaganfall.

Hypaspfster, gr., eg. sköldbärare, benämning på Alexander den stores livvakt.

Hy'pate (gr. hypa'te), tonk., djupaste tonen i de båda djupare tetrakorden av det fullkomliga grekiska tonsystemet.

Hypa'tia, hjältinna i den engelske författaren Kingsleys berömda roman med samma namn, var en för sin skönhet, dygd och lärdom ryktbar ung kvinna, som år 415 mördades av de kristna i Alexandria.

Hy'paton, gr., tonk., det djupaste tetrakordet i det forngrekiska tonsystemet.

Hype'r, gr. (lat. su'per), över; i sammansättningar : alltför stor, alltför mycket.

Hyperacidite't (av lat. a'cidum, syra), med., för hög syrehalt hos magsaften.

Hypera'kusis (av gr. a'kusis, hörsel), med., stegrad känslighet hos hörseln.

HyperaIbumino's, med.^ ökad äggvitehalt i blodet.

Hyperalgesi' (av gr. a'lgos, smärta), med., stegrad känslighet hos smärtsinnet.

Hyperaphi', gr., med., sjukligt stegrad känselförmåga.

Hyperasteni', gr., med., fullständig kraftlöshet.

Hyperauxe'sis, sjuklig förstoring.

Hype'rbasis 1. Hype'rbaton, gr. (av hype'r, över, och bai^nein, sätta i rörelse), språkv., omkastning av ord 1. satsdelar, inversion.

Hype'rbel (gr. hyperbole'), eg. överkastning; geom., en av de kroklinjer, som uppkomma genom könens skärning genom ett plan. Hyperbelns alla punkter äro så beskaffade, att skillnaden mellan avstånden från en av dem till två fasta punkter är konstant.

Hyperbo'l (gr. hyperhoW), talk., överdrift, svulstighet i uttryck (retorisk figur). — Hyperbo'lisk, överdriven.

Hyperbola'ion, gr., se Tetrakord.

Hyperbo'lisk paraboloi'd och Hyperboloi'd, mat., tvenne ytor av andra graden.

Hyperboréer (av gr. hype'r, över, och ho'-reas, nordanvind), ett mytiskt, i den höga norden boende folk, som omtalas av grekiska och romerska skriftställare; arktiska folk, såsom grönländare, eskimåer m. fl. —- Hyperbore'isk, belägen högt mot norden; ociviliserad.

Hyperbore'us, -a, lat., bot., högnordisk.

Hyperbuli', gr.. Övermått av viljekraft.

Hypercatale'cticus, se Hyperkatalektisk.

Hyperchlorhydri', med., ökad saltsyreavsönd-ring i magsaften.

Hyperchromato's, med., ökad pigmentbildning i huden.

Hyperchromi', med., ökad färgämnesbildning.

Hyperdactyli', med., övertaliga fingrar.

Hyperdiape'nte, gr., tonk., överkvint.

Hyperdiate'ssaron, gr., tonk., överkvart.

Hyperefidro'sis, överdriven svettning.

Hypere'llum, lat., bot., något upphöjd.

Hypere'mesis, gr., med., våldsam och ofta inträffande kräkning.

Hyperemi' (av gr. hypeW, över, och ha'ima, blod), med., blodöverfyllnad.

Hyperestesi' (av gr. hype'r, över, och a'isthe-sis, känsel), med., sjukligt ökad känslighet hos de sensitiva nerverna.) (H y p e -s t e s i, förslappning, minskad känslighet hos nämnda nerver.

Hyperextension (av gr. hype'r, över, och tension, se d. o.), med., översträckning av en ledgång.

Hyperfry'gisk (av gr. hype'r, över), tonk., transpositionsskalan en kvart över den frygiska.

Hyperfy'sisk, gr., översinnlig, övernaturlig.

Hypergeusi' (av gr. hype'r, över, och ge'vsis, smak), överdrivet skarpt smaksinne.

Hyperglobuli', med., ökning av de röda blodkropparna.

Hy per gly kemi' (av gr. glyko's, söt, och

ha'ima, blod), med., ökning av blodets druvsockerhalt.

Hyperhidro's 1. Hyperidro's, med., ökad ut-svettning.

Hyperica'ceæ, Hypericoi'deæ, Hyperici'neæ,

hot., växtfamilj, tillhörande ordn. Cisti-flo'ræ. Se Hypericum.

Hyperici'n, kem., ett rött färgämne, som finnes i Johannesört (Hypericum).

Hype'ricum, bot., mansblod, johannesört, växtsläkte, tillhörande fam. Hyperica'ceæ, spritt i varma och tempererade länder. Örtståndet har som drog använts mot lungsot. Sju svenska arter. — H. caly'-cinum och H. pa'tulum, från Asien, odlas som prydnadsbuskar. — H. macula'tum 1. H. quadra'ngulum, fyreggad johannesört, ängsmansblod. — H. perfora'tum, fyrkantig johannesört, rösmansblod.

Hyperino's (av gr. hype'r, över, och is, gen. ino's, fibrin), med., ökad fibrinhalt hos blodet.) (H y p i n o s.

Hyperi'on, grekiskt mansnamn, den högt-vandrande; gr. myt., binamn till Helios och namn på en av titanerna.

Hyperi't, petrogr., en kristallinisk, mörk bergart bestående av hypersten, plagioklas m. m.

Hyperkatale'ktisk (av gr. hype'r, över, och kataWgein, upphöra), metr., övertalig; säges om verser, som innehålla en 1. två stavelser mer än de böra hava. Jfr Kata-lektisk och Akatalektisk.

Hyperkatha'rsis, omåttlig avföring.

Hyperkerato's, med., ökad hornbildning (i vårtor, liktornar o. d.).

Hyperkine's (av gr. hype'r, över, och ki'nesis, rörelse), med., abnormt stegrad rörelse (vid konvulsioner, kramp o. d.).

Hyperkinesi', se Schizofreni.

Hyperkri's, gr., med., en alltför häftig kastning i en sjukdom.

Hyperkriti'k, gr., överdrivet sträng granskning; hårklyveri. — Hyperkri'tiker, en överdrivet sträng granskare.

Hyperleukocyto's, med., ökning av de vita blodkropparna.

Hypermanga'nas ka'Iicus, kem., övermangan-syrat kali, brukas i medicinen vid vissa slemflytningar, i lösning till gurgling m. m., i tekniken som oxiderande medel, desinfektionsmedel, antisepticum m. m.

Hypermasti', med., övertaliga mjölkkörtlar. Se Polymasti.

Hype'rmeter (av gr. hype'r, över, och me'-tron, mått), metr., en vers, som är hyperkatalektisk (se d. o.).

Hypermetropi' 1. Hyperopi' (av gr. hype'r, över, me'tron, mått, 1. ops, öga), med., översynthet, ett slags långsynthet, beroende av för kort axel hos ögat.

Hypernervö's, övermåttan nervös.

Hypernoia, gr., med.,^ varje sjukdom, som åtföljes av en övermåttan stegrad retning av hjärnan.600

Hyperoa'rtia, zool.y fiskordningen N e j o n -ögon. Se Pteromyzon.

Hype'rocha, Zai. {gr. hyperoche'), jur., överskott vid pantrealisation (i romersk rätt).

Hyperonychi'a 1. Hyperonycho'sis, med., abnorm tillväxt hos naglarna.

Hypero'odoii, zool.y näbbval.

Hypero'p, översynt. — Hyperopi', se Hyper-metropi.

Hypero'pta, bot., förbisedd.

Hyperortodoxi', gr., överdrivet fasthängande vid vissa dogmer; bokstavstro; religionsfanatism.

Hypero'treta, zool., fiskordningen P i r -ålar. Se Myxine.

Hyperosmi' (av gr. hypeW, över, och osme', lukt), med., överdriven skärpa hos luktsinnet.

Hyperosto's (av gr. hype'r, över, och oste'on, ben), med., sjuklig nybildning hos ben.

Hyperoxi'd 1. Superoxid, kem., indifferent oxid, som övergår till saltbildande oxid genom förlust av syre.

Hyperpati', gr., med., ömtålighet och fallenhet för sjukdomar.

Hyperplasi' (av gr. hype'r, över, och pla'sis, bildning), med., abnorm tillväxt av något kroppens organ 1. vävnader.

Hyperpye'sis, med., form av för högt blodtryck (hypertoni), på grund av temperament, vanor o. s. v.

Hyperpyra'tisk (av gr. hype'r, över, och pyr, eld), med., med onormalt hög febertemperatur.

Hypersarko'ma, gr., med., svallkött, köttig svulst. — Hypersarko'sis, för mycken fetma, pussighet.

Hypersekretio'n (av lat. sece'rnere, avsöndra) , onormal avsöndring från en körtel.

Hypersexualite't, med., sjukligt överdriven 1. inriktad sexualitet.

Hypersono'r (av gr. hype'r, över, och lat. sona're, ljuda), med., det ljud, som vid perkussion utgår från emfysematiskt utspända delar av kroppen.

Hypersteato's, med., ökad avsöndring från talgkörtlarna.

Hyperste'n (av gr. hype'r, över, och sthe'nos, kraft), miner., ett mörkgrönt 1. mörkbrunt bisilikat av magnesia och järnoxidul. — Hyperstenandesi't = Dellenit (se d. o.).

Hypersteni', gr., ovanlig, övernaturlig kroppsstyrka; med., sjukligt ökad kraft i febrar och sinnessjukdomar.

Hypersveci'sm, ordform, som uppstått vid försök att bilda riktigt "fin" 1. "genuin" svenska.

Hypertensio'n, med., ökad spänning (t. ex. i pulsådrorna).

Hypertermi' (av gr. theWme, värme), med., temperaturstegring hos kroppen.

Hypertheni', med., övertaliga bröstvårtor.

Polytheni,

Hyperthyreo's, med., stegrad sköldkörtel-avsÖndring.

Hypertoni', gr., överspändhet; med., höjt blodtryck. — Hyperto'nisk, fys., lösning med högre osmotiskt tryck än en annan.

Hypertricho's, gr., överdriven hårväxt.

Hypertrofi' (av gr. hype'r, över, och trofé', näring), med., onaturlig förstoring av någon inre kroppsdel, t. ex. hjärtat, levern o. s. v. 1. abnorm tillväxt av särskilda vävnader ; överdriven korpulens; onaturlig fettbildning.)(Atrofi.

Hypertrofy'ter (av hypertrofi', och gr. fy-to'n, växt), hot., parasitiska växter (oftast svampar), som framkalla hypertrofi hos värdväxten.

Hypestesi', se Hyperestesi.

Hypetra'l-tempel (av gr. hy'paithros, under bar himmel), hyggn., tempel, där en öppning lämnats i taket ovan tempelcellan.

Hyphæ'ne, hot., se Doum-palm.

Hypha'ntes baltimo're, zool, se Baltimorefågeln.

Hyphen-Americans (Z. ha'jfn amö'rikns), se

Bindestrecksamerikaner.

Hypher, se Hyfer.

Hyphidro's, med., minskad svettning.

Hyphæ'ma, med., blödning till främre ögon-kammaren.

Hypholo'ma, hot., slöjskivlingar, ett släkte hattsvampar. Några arter ätliga men ej eftertraktade.

Hyphomyce'tes, bot., mögelsvampar, en till klassen Zygospo'reæ hörande ordning. De bildas på i sönderdelning varande organiska ämnen av olika slag. — Hyphomy-ko's, Hyphomyco'sis, med., sjukdomar av mögelsvampar.

Hypidiomo'rf (av gr. hy po', under, och idio-morf [se d. o.]), geol., beteckning för strukturen hos djupbergarter.

Hypino's, med., minskad fibrinhalt hos blodet.)(Hyperinos.

Hypnago'g (av gr. hy'pnos, sömn, och ago-go's, medförande), psykol., i förbindelse med hallucination beteckning för visioner, som hos vissa individer uppträda i halvslummer omedelbart före insomnandet. — Hypna'goga, farm., sömnmedel.

Hypnalgi', rned., neuralgi, som blott uppträder om nätterna.

Hypnoi'd (av gr. hy'pnos, sömn, och e'idos, form), sömnlik, psykol., psykisk tendens, som kan utlösas antingen i hypnotiska tillstånd 1. i hysteri.

Hypnofdes, lat. hot., lik Hypnum (mossa).

HypnophHum, lat. (av gr. fi'los, vän), hot., växande på mossor.

Hypno'rum, hot, växande bland mossor.

Hypno'n, kem., farm., sömnmedel, som fås vid destination av bensoesyra med ättik-syrad kalk.

ba't, sömngångare. — Hypnobate'sis 1. Hypnobati', sömnvandring. — Hypnofobi',

uppsprittningar ur sömnen. — Hypnologi' (av gr.Wgos, lära), sömnlära. — Hypno-pati', sömnsjuka. — Hypnopsychi', själs-dvala. — Hypno'sis, inslumrande. — Hyp-iio'tica, pl.y sömngivande, rogivande medel. —• Hypno'tisk, sövande, bedövande. — Hypnoti'sm, det genom hypnotiska medel framkallade domningstillstånd, som förr kallades magnetisk sömn 1. mesmerism; även läran om detta tillstånd. Jfr Suggestion. — Hypnotise'ra, söva någon medelst hypnotism; fig., lägga beslag på någons uppmärksamhet, oemotståndligt fängsla. —• Hypnotisö'r, person, som sysselsätter sig med hypnotisering.

Hy'pnum, hot.y grenmossa, ett släkte bladmossor med många allmänna, i skogar mattliknande arter.

Hy po'-, framför vokal Hyp-, gr. prep. (lat. sub)f i sammansättningar; under, lägre (än det normala).

Hypoazoturi', med., minskad kväveutsöndring i urinen.

Hypoble'faron, gr. (av blejaron, ögonlock), med., svullnad under ögonlocket; även ett konstgjort öga.

Hypoce'ntruin, se Epicentrum.

Hypoche'ris, bot., växtsläkte av fam, Com-po'sitse. Tre inhemska arter. — H. macu-la'ta, slåtterfibla, allmän backväxt.

Hypochlorhydri', med., minskad saltsyre-avsöndring i magsäcken.

Hypochlo'ris ca'lcicus, se Calx chlorata.

Hypocho'ndrium (av gr. hy po', under, och cho'ndros, brÖstl3rosk), anat., övre bukens under bröstkorgens nedre kanter belägna sidodelar. Jfr Hypokondri.

Hypochyli'a ga'strica, med., nedsatt avsöndring av magsaft.

Hypochy'ma 1. Hypochy'sis, gr. (av hy po', under, och che'ein, utgjuta), med., utgjut-ning av blod under huden vid slag, stötar o. s. v.; grå starr.

Hypocrea'ceæ, bot., en familj svampar bland pyrenomyceterna. Hit höra skadliga parasitsvampar som Claviceps m. fl.

Hypocyklofd, mat., den kurva som en punkt på en cirkels periferi beskriver, under det cirkeln utan glidning rullar på den inre konkava sidan av en annan fast cirkels periferi.

Hypodaktyli', med., undertaliga fingrar.

Hypode'ma, gr., sula, sandal.

Hypode'rm, anat., den lösa bindväven under huden.

Hypode'rma 1. Hypoderme'Ila, bot., svampsläkte, som bl. a. förorsakar gråbarr-sjuka hos tall och gran.

Hypoderma'tisk (av gr. hy po', under, och de'rma, hud), under huden befintlig.

Hypode'rmia, bot., växande under huden (ytterbarken).

Hypodermokly's, gr., med., ingjutning av en

vätska under huden. Brukas i fall av stor blodförlust m. m.

Hypode'sis, gr. (av hypode'in, binda inunder), med., underbindning, t. ex. vid åderlåtning 1. blödning.

Hypodiako'n, gr., underdiakon.

Hypodiapa'son, gr., tonk., underoktav.

Hypodiape'nte, gr., tonk., underkvint.

Hypodo'risk tonart, tonk., plagalisk tonart på a (a h c (i e f g).

Hypoeo'lisk tonart, tonk., plagalisk tonart på e (e f g a h c d).

Hypo'fora, gr., invändning. Retorisk invändning mot eget påstående, som i fortsättningen vederlägges.

Hypofosfi't, kem., salt av underfosforsyrlig-het.

Hypofry'gisk tonart, tonk., plagalisk tonart på (h c d e f g a).

Hypofunktion', med., bristande funktion hos körtlar.

Hypofy's (av gr. fysi's, växt), anat., hjärn-bihanget, ett körtelartat, bönstort organ i hjärnskålens botten, medelst en tunn sträng förbundet med hjärnans undre sida. Rubbningar i hypofysens avsöndring alstrar fettsot.

Hypoga'strium (gr. hypoga'strion, av hypo', under, och gaste'r, buk), anat., underlivet; nedre delen av buken. — Hypoga'strisk, till underlivet hörande. — Hypogastralgi', buksmärta.

Hypoge'isk (av gr. ge, jord), bot., växt, som vid groningen ej skjuter upp hjärtbladen ovan jord.

Hypogeusi', med., nedsatt smaksinne.

Hypoglo'ssis, gr., med., svulst under tungan. — HypogIo'ssus, belägen under tungan.

Hypognati', med., outvecklad underkäke.

Hypogra'mma, gr., inskrift på foten av en pelare.

Hypogy'n (av gr. gyne', kvinna), bot., är en blomkrona och övriga blomdelar, då fruktämnet sitter över dem. Jfr Epigyn.

Hypojo'nisk tonart, tonk., plagalisk tonart på ^r (g a h c d e f).

Hypokine'sis, med., förlamning.

Hypoklorfn, kem., ett i klorofyllkorn och klorofyllband förekommande aldehydartat ämne. Jfr Klorofyll.

Hypoklori't, kem., salt av underklorsyrlighet.

Hypokofo'sis, gr., lomhördhet, dövhet.

Hypoko'nder, person, som lider av hypokondri.

Hypokondri' (gr., hypochondri'a, veka livet, av hypo', under, och cho'ndros, bröst-brosk), med., mjältsjuka, svårmod, melankoli, ofta framkallad av inbillade 1. Överdrivna åkommor. Jir Spleen. — Hypoko'n-driker, dets. som Hypokonder (se d. o.). — Hypoko'ndrisk (fr. hypocondre), mjältsjuk. — Hypokondri'st, dets. som Hypokonder (se d. o.).

Hypokorfsm, gr. smekord; förmildrande uttryck = Eufemism (se d. o.).

Hypokoty'1 (av gr, koty'le, hjärtblad), hot.y den del av en groddplantas stam, som befinner sig mellan hjärtbladen och roten.

Hypokra's, se Hippokras,

Hypokrisi', gr, (av hypokri'nesthai, besvara), orakelsvar; förställning, hyckleri; skenhelighet. — Hypokri't, hycklare, skrym-tare. — Hypokri'tisk, hycklande, skenhelig.

Hypokristallfnisk, petrogr., halvkristalli-nisk.

Hypokrft, se under Hypokrisi.

Hypolampsi', gr., med., svag kramp, ryckning i lederna.

Hypoly'disk tonart, tonk., plagalisk tonart på c (c d e / g a h).

Hypomixoly'disk tonart, tonk., plagalisk tonart pk d (d e f g a h c).

Hypomne'ma, pL Hypomiie'mata, gr. (av mimne'skeiii, minnas), tillägg; memorial, protokoll. — Hypomnematogra'f, författare av minnesskrifter. — Hypomnesti'k = Mnemonik (se d. o.).

Hypomo'chlion, gr., en hävstångs stödjepunkt.

Hypomori', gr., med., en lindrigare grad av vansinne.

Hyponasti', se Epinasti.

Hypo'phora (av gr. hypofe'rein, bringa, föra med 1. bort), talk., invändning, inkast; med., fistelsvulst.

Hypo'physis cerebri, anat., se Hypofys. — Hypophysi'n, farm., preparat av hypofys.

Hypo'pitys, hot., växande under tall.

Hypoplasi' (av gr. hy po', under, och pla'sis, bildning), med., efterblivenhet i utbildningen av ett organ 1. en organkomplex.

Hypoplexi', gr., med., lindrigt slaganfall. Jfr Apoplexi.

Hypo'pyon, med., varbildning i främre ögon-kammaren.

Hypo.sfa'gma, gr., med., blodutgjutning i ögat.

Hypospadi' 1. Hypospadi'asis (av gr. hy po', under, och spadi'zein, avslita), kirurg., urinrörets utmynnande på oriktigt ställe, en missbildning, som förekommer hos män.

Hypospa'sma, gr., med., lindrig kramp i synnerhet i ögonlocken.

Hyposta's {gr. hypo'stasis), bottensats, ämne, väsen, personlighet; med., passiv blodöverfyllnad i ett organ, som under längre tid befunnit sig i en låg ställning; teol., väsende, person. De tre hyposta-serna: Fadern, Sonen och den Helige ande. — Hypostase'ra, som självständig verklighet uppfatta något som egentligen icke äger verklighet. — Hyposta'tisk, väsentlig, personlig.

Hyposteni', gr., kraftlöshet, avmattning.)(Hypersteni.

Hypo'strophe, med., ut- och invändning 1. ömvändning av livmodern; även återfall i en sjukdom.

Hyposty'lon 1. Hypostyl, gr. (av sty'los, pelare), en täckt pelargång.

Hyposulfa't, kem., salt av undersvavelsyra.

Hyposulfi't, kem., salt av undersvavelsyrlig-het.

Hyposu'Iphis na'tricus, kem., under svavel syrligt natron, nyttjas i medicinen till mildare svavelbad vid hudsjukdomar m. m., i tekniken vid fotografi m. m.

Hypota'ktisk satsförbindelse (av gr. hypo', under, och ta'xis, ställning), språkv., sats-fogning, förbindelse av under- och överordnade satser.

Hypota'xis, förhållande av underordning mellan satser.

Hypote'k (gr. hypothe'ke, av hypothe'inai, nedsätta, pantsätta), jur.,^ pant, underpant, inteckning; förmånsrätt. — Hypote-ka'rie, pantägare, inteckningshavare. — Hypotekise'ra 1. Hypotise'ra, förpanta, pantsätta. — Hypoteksbank (fr. crédit fonder), bank, som utlånar penningar mot säkerhet av fast egendom. — Hypoteks-förening, bolag av fastighetsägare, vilket mot obligationer upplånar penningar och mot inteckning i jordegendom utlånar dem.

— Hypoteksförsäkring, försäkring, varigenom försäkringsgivaren garanterar att en fordran med panträtt i fast

egendom skall bli till fullo betald. — Hypotekslån, penninglån mot säkerhet av fast egendom.

— Hypoteksreve'rs, en förbindelse, över vilken gäldenären kan förfoga.

Hypotenu'sa (gr. hypote'iniisa, av hypote'i-nein, utspänna), mat., sida, som står emot den räta vinkeln i en rätvinklig triangel. Jfr Katet.

Hypotermi', med., nedsatt temperatur.

Hypote's (gr. hypo'thesis, av hypothe'inai, antaga), log., antagen sats, villkor 1. förutsättning för något; en såsom sann antagen sats, från vilken man utgår för att förklara en sak. — Hypotesbeviset, log., ett bevis, som från möjligheten att förklara flera likartade företeelser ur en på försök antagen grund sluter till, att de verkligen skola härledas ur denna. — Hypote'tisk, som grundar sig på ett antagande, en förutsättning; villkorlig. —• H. sats, språk., förbindelse mellan tvenne satser, av vilka den ena (bisatsen) innehåller ett villkor för giltigheten av det, som blivit utsagt i den andra (huvudsatsen). — H. slutledning, log., slutledning, vars översats är ett hypotetiskt omdöme. — Hypotetiskt imperativ, se under Imperativ. — H. omdöme, omdöme, där predikatet tänkes såsom följd i förhållande till subjektet såsom grund.

Hypotha'lamus, anat., mellanhjärnans basal-del.

Hypo'thenar, gr. (av hypo', under, och the'-nar, flata handen), anat., lillfingermuskel.

Hypotise'ra, se Hypotekisera.

Hypotoni', med., sänkt blodtryck.

Hypotricho's, med., abnormt klen hårväxt.

Hypotrofi' (av gr, hy po', under, ocli trofé', näring), bot., formförändring på grund av brister i näringssubstratet.

Hypotri'mma, gr. (av hypotrVhein, riva 1. blanda om vartannat), med., kryddsoppa, stärkande dekokt.

Hypo'trope och Hypotropia'sm, gr. (av hy po', under, och tre'pein, vända om 1. åter), med., återfall, recidiv. — Hypotro'pisk, som lätt återvänder.

Hypotypo'sis, gr., talk., åskådlig och livlig framställning av en sak.

Hypoxanti'n 1. Sarki'n, kem., bas, som kan härledas från purin, och förekommer i muskulatur.

Hypoxantft, miner., brungul lera, känd under namnet Terra di Siena.

Hypo'xyloii, bot., växande på ved.

Hypsalogra'f (av gr. hy'psos, hÖjd, hals, hav, och gra'fein, skriva), vattenståndsmätare.

Hypselologi' (av gr. hy'pselos, hög, och lo'g os, ord, lära), bombast i tal och skrift; skryt.

Hypsfpyle, gr. myt., drottning på Lemnos vid tiden för argonauternas tåg.

Hypsista'rier (av gr. hy'psistos, högst), till-bedjare av den högste, kappadokisk sekt under 300-t.

Hypsografi' (av gr. hy'psos, hÖjd, och gra'-fein, beskriva), beskrivning över berg och höjder. — Hypsologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om höjder; även läran om det upphöjda. -— Hypsome'ter (av gr. me tre'in, mäta), höjdmätare. — Hypsometri', höjdmätning.—Hypsotermome'ter, fys., termometer, genom vilken höjder kunna uppmätas.

Hyra'ceum, farm., en förr mot kramp och hysteri använd drog av exkret från D a -manen (Hy'rax cape'nsis), ett sydafrikanskt djur av ordn. Klippdassar.

Hyraldrt, se Eradit.

Hy'rax, zool., se Hyraceum.

Hyrgo'1, farm., s. k. lösligt kvicksilver, Hy-dra'rgyrum colloida'le.

Hyrka'mska språket, nordkaukasiskt språk, som talas av akusjafolket.

Hyrrocken, nord. myt., jättekvinna, som tillkallades vid Balders bålfärd, för att skjuta hans skepp i sjön.

Hysing, sjöv., smäckert tågvirke av finare garn.

Hysmi'ne och Hysminfas, titeln på en märklig bysantinsk roman från 1100-t.

Hysso'pus, bot., ett till fam. Verticilla'tæ hörande släkte halvbuskar. — H. offici-na'lis, vanlig isop, är officinell (såsom s. k. bröstkrydda).

Hysteralgi' (av gr. hyste'ra, livmoder, och a'lgos, smärta), med., smärta i livmodern. — Hysterektomi' (av gr. ektome', utskärande), operativt avlägsnande av livmodern. — Hysteri', en hos kvinnor förekommande sjukdom i nervsystemet, vilken bl. a. yttrar sig i abnorm känslighet 1. känslolöshet, retlighet, nycker, konvul-

sioner och sanslöshet. Härrör ej sällan av lidanden i livmodern (moderpassion), 1. av bleksot, häftiga sinnesrörelser, ärftliga anlag o. a. — Hyste'risk, som liknar 1. är en följd av hysteri; som angår 1. lider av nämnda sjukdom; krampaktig. — Hyste-ri'tis, inflammation i livmodern. — Hyste-roce'le, livmoderbråck. — Hysterodyni' = Hysteralgi (se ovan). — Hysterofre'na punkter, kroppspunkter, från vilka ett hysteriskt anfall kan hämmas. — Hystero-ge'na punkter, kroppspunkter, från vilka ett hysteriskt anfall kan utlösas. — Hysterolaparotomi', buksnitt för operativt avlägsnande av livmodern. — Hystero-lithi'asis, stenbildning i livmodern. — Hysteroloxi', skevhet i livmodern, förskjutning av denna. — Hysteromani' (av gr. mani'a, raseri), moderpassion, andromani (se d. o.). — Hysteropati' (av gr. pa'thos, lidande), livmoderlidande. — Hysteropexi' (av gr. pexis, hopfästning), fastsyning av livmodern (vid framfall). — Hysteropto'sis, livmoderfall. — Hystero-skopi' (av gr. skope'in, se), undersökning av livmodern medelst livmoder spegel. — Hysteroto'm (av gr. te'mnein, skära), det till kejsarsnitt brukliga verktyget. — Hysterotomi', uppskärning av livmodern, kejsarsnitt. — Hysterotomotoki', födelse medelst kejsarsnitt.

Hyste'resis {gr., efterblivande), fys., den egenheten hos järn, som utsättes för mag-netisering i ett fält av växlande styrka, att dess avmagnetisering på grund av mole-kylarfriktionen går långsammare än (blir efter) fältstyrkans avtagande.

Hy'steron-pro'teron 1. Hystero-pro'ton, gr. (av hy'steros, senare, och pro'tos, den förste), talk., retorisk term, betecknande att ordningen mellan ord 1. satsdelar är en annan än den naturliga, såsom då ett begrepp för att starkare framhållas sättes framför ett annat, som är till tidsföljden föregående.

Hysteropo'tmos, gr., en skendöd; en från döden uppstånden.

Hysterotomi' m. fl., se under Hysteralgi.

Hy'sterix, lat., piggsvin.

Hå, zool., ett namn på pigghajen. — Hå-branden 1. Håmaren, zool., La'mna cornu'-bica, den största haj art, som går fram till våra kuster.

Håkan, fornnordiskt mansnamn, svenskt och norskt konunganamn (av isl. har, hög, och konr, man). Skrevs fordom Hakon och Hakun.

Håkäringen 1. Håskerdingen, zool., en haj art, Scymnus borea'lis, som sparsamt förekommer i Kattegatt. Köttet ätes stundom berett till s. k. R ä k 1 i n g.

Hålabäcka, bot., se Holgersärter.

Hålkrus, vävnad i fyra skaft, vanligen av bomull.

Hålkula, krigsk.y ihålig rund kula i motsats till Fullkulan, som var massiv.

Hålkäl {ty. Hohlkehle), hyggn., efter en del av en cirkel, ellips 1. hyperbel konstruerad profilering. Användes företrädesvis å listverk.

Hållrot, hot., se Aristolochia.

Hålogaland, se Helgeland.

Hålrot, Hålört, hot., se Corydalis.

Håmären, se Håhranden.

Hårbladsnate, hot., se Ranunculus confer-V oides.

Hårdbly, bly legerat med något antimon 1. arsenik.

Hårdgummi = Ehonit (se d. o.).

Hårdspat, miner., andalusit.

Hårdved, hot., se Cornus.

Hårfloka, hot., se Chærophyllum.

Hår ginst, hot., se Genis ta.

Hårhygrome'ter 1. Hårhygrosko'p, fys., ett instrument, som visar luftens fuktighet genom sammandragningen 1. utvidgningen av ett hår.

Hårkis, miner., millerit (se d. o.).

Hårkors, fys., en i mikroskop och kikare för fysiska mätningar vidtagen anordning, bestående av en vågrät och en lodrät fin tråd, placerade mellan objektiv och okular, så att de synas tydligt samman med det observerade föremålet.

Hårmikrome'ter, se Filar mikrometer.

Hårnate, hot., se Ruppia.

Hårstjärnor, zooL, en klass tagghudingar, Crinoi'dea.

Hårslinga, hot., se Myriophyllum.

Hårsärv, hot., se Zannichelia.

Häcklefjäll, försvenskning av dansk-norska Hekkenfjeld, benämning på isländska vulkanen Hekla, som i Norge och Danmark ansågs vara de nordiska häxornas sabbatsplats. Jfr Blåkulla.

Häcklöpning, sportt., kapplöpning över av häckar bestående hinder.

Häckspire'a, hot., se Spiræa.

Häckvicker, hot., se Vida.

Hägg, hot., se Prunus.

Hägrar, zooL, se Ardidæ.

Hällebard 1. Hillebard, medeltida hugg- och stötvapen, bestående av en lång stång med en lansspetsförsedd bila i toppen. — Hälle-bardjä'r, med hällebard väpnad krigare.

Hälleflinta, petrogr., en tät, flintlik, till urberget hörande bergart.

Hälleflundran, oriktig form för Helgeflundra, zool., se Hippoglossus.

Hälleknopp, hot., se Sedum.

Hällkista, arkeol., en av släta hällar uppförd grav, oftast rektangulär till formen. Den yngsta typen av nordiska

stenåldersgravar.

Hällristningar, arkeol., bilder, under en avlägsen forntid inhuggna i berghällar av med skrivkonsten ej förtrogna folk.

Häm-, Hämo-, i medicinska namn, se Hem-, Hemo-.

Hä'me, Hä'meenmaa, fi., Tavastland. — Hä'meenlinna, Tavastehus, Tavastehus' slott.

Hämpling, zool., se Linota.

Hängeväxter, hot., se Amentaceæ.

Härbärget, ett under början av 1800-t. i Lund existerande sällskap av akademiska lärare, skollärare och präster.

Härfader 1. Härjafader {isl. Herfaöir, Heria-faÖir), nord. myt., härarnas fader 1. högste styresman, Odens binamn.

Härfågeln, zool., se Upupa.

Härjan, se Herjan.

Härmod, se Hermod.

Härmästare, stormästare i en andlig riddareorden. Bör eg. skrivas Herrmästare.

Hä'rold {ty. Herold; mlat. heraldus, haral-dus; fr. héraut 1. herault; sp. haraldo 1. heraldo; ital. araldo), utropare 1. för-kunnare vid högtidliga tillfällen; sändebud i krigstid; tillsyningsman vid ridderliga stridsövningar och kämpalekar.

Härtet, nord. myt., den stridsglade, ett av Odens binamn.

Hässlebrodd, hot., se Milium.

Hässleklocka, hot., se Campanula.

Hästdjur, zool., en familj, E'quidæ, bland hovdjuren. Se Equus.

Hästfibla, hot., se Arnica.

Hästhov, hot., se Tussilago.

Hästkastanj, hot., se Esculus.

Hästkraft, Den effektiva, mek., den verkan en kraftmaskin utövar på maskinaxeln. Utgör 75 kilogrammeter pr sekund.

Hästlatitu'derna, sjöv., de av stiltje besvärade breddgraderna (n. kalmerna) i n. Atlanten, där hästarna ombord dogo av brist på vatten och foder på de segelfartyg, som för att segla kortaste vägen till mål, givit sig in i dem.

Hästskobåge, hyggn., en den islamitiska konsten tillhörande välvning i hästsko-form, mycket använd å spansk-moriska minnesmärken.

Häststambok, se Rasstamhok.

Häxkvastar, hot., kvastlika anhopningar av smågrenar på björk o. a. lövträd, förorsakade av blåssvampar av släktet Taphri'na.

Häxmjölk, med., avsöndring ur mjölkkörtlarna hos nyfödda.

Häxört, hot., se Circæa.

Höd, Hödr 1. Höder, nord. myt., den blinda stridslystnadens gud, genom Lokes anstiftan Balders baneman.

Höfeber, med., toxisk feber av inandat frömjöl.

Höganlofts-bur 1. Höga lofts bur, 7iord. fornk., fordom boningsrum för kvinnor å det över nedre våningen

framskjutande löftet. — H. 1. bro, trappan till övervåningen. — H. 1. spång, övervåningens golv. — H. 1. svale, en öppen gång utmed husets yttervägg.

Högasia'tiska rasen, mongoliska rasen (se d. o.).

Högdjur, älg, kronhjort, rådjud m. fl. villebråd, som fordom endast konungar och frälsemän hade rätt att jaga.

Högkor, hyggn.y den östligaste, för det högre prästerskapet reserverade delen av koret i stora medeltidskyrkor.

Högne, nord. myt., namn på Hilds fader och flera mytiska hjältar.

Högrenässa'nsen, se under Renässansen.

Högstuga, dets. som Ryggåsstuga (se d. o.).

Högtyska, tyska språket i eg. mening. Jfr Lågtyska.

Höjestere't, Danmarks och Norges högsta domstol.

Höknatten (isl. Hökuna'tt), årets längsta natt vid vintersolståndet.

Hö'ne, Hö'ner 1. Hæ'nir, nord. myt., en av de tre skapande gudarna (Börs söner), den som begåvade de första människorna med förstånd och sinne.

Hönninger, ett rött vin från Ahrdalen.

Hönsarv, hot., se Cerastium.

Hönsbär, bot., se Cornus.

Hönsfåglar, zool., en ordning fåglar, Ga'l-linæ. Omfattar de svenska familjerna Fasanfåglar och Orrfåglar.

Hönshirs, bot., se Echinochloa.

Hör gar, pl. till Har g (se d. o.).

Hörnblad, byggn., för den romanska stilen karakteristiska bladlika delar, som, fyra till antalet, pryda den attiska kolonnbasen.

Hörngravidite't, med., moderkakan fäst vid ett uterushörn.

Höskallra, bot., se Rhinanthus.

Hösnuva, med., dets. som Höfeber (se d. o.).

Höstaster, bot., se Aster. — Höstfibla, se Leontodon. —• Höstklocka, se Gentiana. — Höstsol, se Riidbeckia. — Höstsyre'n, se Phlox.

Höåm, mått för hö, sex fot längd, bredd och höjd = 5,7 kbm.

L

I, såsom romerskt siffertecken = 1, II = 2, III = 3.

I, förk. för lat. Imperator, kejsare.

I, kem., atomtecken för Jod (lodum).

I, som mynttecken betecknar på franska mynt Limoges, på tyska Hamburg, på österrikisk-ungerska Schemnitz.

i, mat., den imaginära enheten (V^^).

la, folklig benämning på Idvatten (se d. o.).

la., förk. för nordamerikanska staten lowa.

lakkos (lat. lacchus), gr. myt., binamn till Dionysos.

lamatologi' (av gr. iama, läkemedel, och lo'gos, lära), läran om läkemedlen, farma-kologi.

Ia'mbos, gr., jamb (se d. o.).

Ia'na, se Ana.

Iani'culum 1. Mons Jani'culus, bergshöjd i Rom på Tiberns högra strand, förenad med staden medelst en pålbro redan under konungatiden men upptagen som stadsdel först under Augustus. Nu Monte Gianicolo.

lanthe, astr., en av småplaneterna.

Ia'petos, gr. myt., en titan, fader till Atlas, Prometeus och Epimetheus.

Iapy'ger, se Japyger.

Iasio'ne monta'na, bot., monke, bergs- och sandmarksväxt med blå blommor i korg. Fam. Campanula'ceæ. — I. pere'nnis, sannolikt en form av föreg., odlad.

Ia'son 1. Ja'son, gr. sag., argonauternas anförare.

Ia'stisk tonart (sly gr. ia'stios, jonisk) = Jo-nisk tonart (se d. o.).

1. A. T. A. {1. aj ej ti ej), förk. för International Air Traffic Association (1. inter-nä'sjönöl ä'ir tra'ffik ässåsiä'sjön), Inter-

nationella luftfartsförbundet, bildat 1919 för reguljär lufttrafik.

Iatralepti'k (av gr. iatro's, läkare, och ale'i-fein, insmörja), med., vetenskapen om sjukdomars läkande genom yttre medel. — latreusiologi' (av gr. lo'gos, lära), läkekonstlära. — latri' 1. latrfk, läkekonst. — Ia'trisk, läkande, till läkekonsten hörande.

— latrofysfk, fysiken använd för medicinska ändamål. — Iatrofy'siker, medicinsk naturforskare. — Iatrofy'siska skolan, den medicinska riktning, som grundat förklaringen av livs- och sjukdomsföreteelserna på huvudsakligen fysiska, mekaniska 1. matematiska lagar. — latrogno-mi'k, läran om sjukdomars igenkänningstecken = Diagnostik (se d. o.). — latro-kemi', kemien använd för medicinska ändamål; den riktning inom medicinen, som grundade förklaringen av livs- och sjukdomsföreteelserna huvudsakligen på kemien. — Iatroke'miker, kännare av 1. lärare i den medicinska kemien. — latro-ke'miska skolan, anhängarna av iatro-kemien (se ovan). — latrolepti', läkekonst genom frottering (gnidning). — latrologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om läkekonsten.

— latromanti' (av gr. mante'ia, spådom), läkarens förutsägelser. — latromatema-ti'k 1. Iatromekani'k, användning av matematiska och mekaniska lärosatser i läkekonsten. — Iatromat€ma'tiker, anhängare av iatromatematiken (se föreg. ord). — Iatromeka'niker, anhängare av iatromeka-niken (se ovan). — Iatroso'fia, medeltida grekiska läkarböcker inom bysantinska världen. — Iatrosofi'st, teoretisk läkare. —

Högdjur, älg, kronhjort, rådjud m. fl. villebråd, som fordom endast konungar och frälsemän hade rätt att jaga.

Högkor, hyggn.y den östligaste, för det högre prästerskapet reserverade delen av koret i stora medeltidskyrkor.

Högne, nord. myt., namn på Hilds fader och flera mytiska hjältar.

Högrenässa'nsen, se under Renässansen.

Högstuga, dets. som Ryggåsstuga (se d. o.).

Högtyska, tyska språket i eg. mening. Jfr Lågtyska.

Höjestere't, Danmarks och Norges högsta domstol.

Höknatten (isl. Hökuna'tt), årets längsta natt vid vintersolståndet.

Hö'ne, Hö'ner 1. Hæ'nir, nord. myt., en av de tre skapande gudarna (Börs söner), den som begåvade de första

människorna med förstånd och sinne.

Hönninger, ett rött vin från Ahrdalen.

Hönsarv, hot., se Cerastium.

Hönsbär, bot., se Cornus.

Hönsfåglar, zool., en ordning fåglar, Ga'l-linæ. Omfattar de svenska familjerna Fasanfåglar och Orrfåglar.

Hönshirs, bot., se Echinochloa.

Hör gar, pl. till Har g (se d. o.).

Hörnblad, byggn., för den romanska stilen karakteristiska bladlika delar, som, fyra till antalet, pryda den attiska kolonnbasen.

Hörngravidite't, med., moderkakan fäst vid ett uterushörn.

Höskallra, bot., se Rhinanthus.

Hösnuva, med., dets. som Höfeber (se d. o.).

Höstaster, bot., se Aster. — Höstfibla, se Leontodon. —• Höstklocka, se Gentiana. — Höstsol, se Riidbeckia. — Höstsyre'n, se Phlox.

Höåm, mått för hö, sex fot längd, bredd och höjd = 5,7 kbm.

L

I, såsom romerskt siffertecken = 1, II = 2, III = 3.

I, förk. för lat. Imperator, kejsare.

I, kem., atomtecken för Jod (lodum).

I, som mynttecken betecknar på franska mynt Limoges, på tyska Hamburg, på österrikisk-ungerska Schemnitz.

i, mat., den imaginära enheten (V^^).

la, folklig benämning på Idvatten (se d. o.).

la., förk. för nordamerikanska staten lowa.

lakkos (lat. lacchus), gr. myt., binamn till Dionysos.

lamatologi' (av gr. iama, läkemedel, och lo'gos, lära), läran om läkemedlen, farma-kologi.

Ia'mbos, gr., jamb (se d. o.).

Ia'na, se Ana.

Iani'culum 1. Mons Jani'culus, bergshöjd i Rom på Tiberns högra strand, förenad med staden medelst en pålbro redan under konungatiden men upptagen som stadsdel först under Augustus. Nu Monte Gianicolo.

lanthe, astr., en av småplaneterna.

Ia'petos, gr. myt., en titan, fader till Atlas, Prometeus och Epimetheus.

Iapy'ger, se Japyger.

Iasio'ne monta'na, bot., monke, bergs- och sandmarksväxt med blå blommor i korg. Fam. Campanula'ceæ. — I. pere'nnis, sannolikt en form av föreg., odlad.

Ia'son 1. Ja'son, gr. sag., argonauternas anförare.

Ia'stisk tonart (sly gr. ia'stios, jonisk) = Jo-nisk tonart (se d. o.).

1. A. T. A. {1. aj ej ti ej), förk. för International Air Traffic Association (1. inter-nä'sjönöl ä'ir tra'ffik

ässåsiä'sjön), Inter-

nationella luftfartsförbundet, bildat 1919 för reguljär lufttrafik.

Iatralepti'k (av gr. iatro's, läkare, och ale'i-fein, insmörja), med., vetenskapen om sjukdomars läkande genom yttre medel. — latreusiologi' (av gr. lo'gos, lära), läkekonstlära. — latri' 1. latrfk, läkekonst. — Ia'trisk, läkande, till läkekonsten hörande.

— latrofysfk, fysiken använd för medicinska ändamål. — Iatrofy'siker, medicinsk naturforskare. — Iatrofy'siska skolan, den medicinska riktning, som grundat förklaringen av livs- och sjukdomsföreteelserna på huvudsakligen fysiska, mekaniska 1. matematiska lagar. — latrogno-mi'k, läran om sjukdomars igenkänningstecken = Diagnostik (se d. o.). — latro-kemi', kemien använd för medicinska ändamål; den riktning inom medicinen, som grundade förklaringen av livs- och sjukdomsföreteelserna huvudsakligen på kemien. — Iatroke'miker, kännare av 1. lärare i den medicinska kemien. — latro-ke'miska skolan, anhängarna av iatro-kemien (se ovan). — latrolepti', läkekonst genom frottering (gnidning). — latrologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om läkekonsten.

— latromanti' (av gr. mante'ia, spådom), läkarens förutsägelser. — latromatema-ti'k 1. Iatromekani'k, användning av matematiska och mekaniska lärosatser i läkekonsten. — Iatromat€ma'tiker, anhängare av iatromatematiken (se föreg. ord). — Iatromeka'niker, anhängare av iatromeka-niken (se ovan). — Iatroso'fia, medeltida grekiska läkarböcker inom bysantinska världen. — Iatrosofi'st, teoretisk läkare. —606

Iatrotekni'k, praktisk läkekonst, spec. sårläkekonsten.

Iatro'pha, hot.y växtsläkte av fam. Euphor-hia'ceæ, med undersläktena Adenoro'piumy Cnido'scolus och Cu'rcas. — I. cu'rcas {Cu'rcas puWgans), odlas i tropikerna. Dess brännande skarpa mjölksaft angriper t. o. m. silver. Ur nötterna pressas en olja, vilken verkar som krotonolja. — I. manihot, se ManihoL — I. multiffda (Adeworo'pmm), lämnar de förr ofFicinella purgernötterna. — I. u'rens {Cnido'scolus), Västindien, Sydamerika. Mjölksaft, frukter och ur dem pressad olja verka ytterst häftigt avförande.

Iatroso'fia, Iatrotekni'k, se under latroleptik,

ib., förk. för lat, ihi'demy på samma ställe.

Iba, bot., frukten av trädet Ma'ngo gahone'n-sis. Brukas i Guinea till bröd.

Ibadfter, muhammedansk sekt i Algeriet, Sansibar och Oman.

Ibanàz, ett malajspråk, som talas på Filippinerna.

Ibea (Z. a'jbiä), av begynnelsebokstäverna i Imperial British East Africa bildad benämning på Brittiska Öst-Afrika.

Ibe'rien (lat, IbeWia, gr, Iberi'a)f i gamla tiden benämning på Pyreneiska halvön. — Ibe'rer, Pyreneiska halvöns ur-invånare; ett f omasiatiskt folk.

Ib€'ris, bot,y flipkrage, växtsläkte tillhörande fam. Crucfferæ, Ett stort antal arter odlas, såsom I. ama'ra, blomkrasse, infatt-ningsväxt med ljust violetta blommor, I. nudica'ulis (syn. Teesdalea), sandkrasse, även vild i Sverige, I. odora'ta, välluktande, I. petræ'a, stenkrasse, även vild i Sverige, I. sempervi'rens och stylo'sa, täta, rikblommiga buskar, I. umbella'ta, rosenkrasse, med vackra rosenfärgade blommor, stundom förvildad.

Iberft, miner.y en omvandlad cordierit; en zeolitart.

Ibe'rus, lat.y Ebro,

ibid., förk. för lat. ihidem (se följ. ord).

Ibi'dem, lat., därsammastädes; i samma skrift, på samma sida.

I'bis, zool., ett släkte storkartade fåglar, tillhörande fam. Ibi'didæ. — I. facine'Ilus och I. religio'sa voro föremål

för gudomlig dyrkan i det gamla Egypten.

Ibisrot, farm., dets. som Altearot (se d. o.).

Ibli's 1. Ebli's, arab. (möjligen av gr. dia'-bolos, djävul), muhammedanernas benämning på djävulen. Jfr Djinni,

Ibmel, se Jubmel.

Ibn 1. Ebn, arab., son. Vanlig sammansättningsdel i namn.

Ibne'-kelb, arab., eg. son av en hund; muhammedanskt öknamn för de kristna, judar m. fl.

Ibogafn, farm., en alkaloid i den i Kongo växande Ibo'ga tabema'te. Användes mot sömnsjuka.

Ibokaffe, se Coffea.

Fbrahim 1. Ibrahfm, arabiskt mansnamn = Abraham (se d. o.); även en afgansk folkstam.

Ibri'k, pers., oval vattenkanna med smal hals, vanlig i Orienten. — Ibrikda'r, munskänk.

Ibykos' tranor, ett uttryck, som härleder sig från berättelsen, hur mordet på den forn-grekiske skalden I by kos röjdes av en flock tranor, och som betecknar ett oförutsett uppdagande. — Die Kraniche des Ibykus, ty., Ibykos' tranor, namn på en dikt av den tyske skalden Schiller.

I. C., förk. för Jesus Christus,

Ica'co, bot., de välsmakande stenfrukterna av Chrysoba'lanus icaco, tillhörande fam. Chrysobala'neæ, i Västindien och Sydamerika.

Ice'lus, dets. som Artediellus (se d. o.).

Ice wool, eng. (1. ajs o'ol), dets. som Angora-ull (se d. o.).

Ich dien {1. - din), "Jag tjänar" (en av den engelska Bathordens deviser).

Ichne'umon, gr. (av i'chnos, spår), eg. efter-forskare; zooL, den i Afrika levande faraokatten, Herpe'stes ichne'umon, som hör till skunkdj urens familj och av fornegypterna dyrkades som helig; ett släkte bland de parasitiska steklarna.

Ichnognomi'k (av gr. i'chnos, spår, och gno'-sis, kunskap), konsten att uppsöka spår.

Ichnografi' (av gr. i'chnos, spår, och gra'fein, beskriva), spårbeskrivning; spåravbild-ning; även plan 1. grundritning till en byggnad. — Ichnogra'f, grund- 1. utkast-ritare. —• Ichnografi'k, rättsmedicinsk uppteckning av fotspårens utseende. — Ichnogra'm, uppteckning av fotspår.

Icho'r, gr., den vätska, som man i forntiden ansåg flyta i gudarnas ådror i st. f. blod; med., blodvatten; var i sår. — Ichorö's, varig.

I. Chr., förk. för Jesus Christus.

Ichtalbfn, farm., vid äggvita bunden Ichtyol (se d. o.).

Ichtarga'n, farm., med silver kombinerad Ichtyol (se d. o.).

Ichtofo'rm, farm., med formaldehyd förenad Ichtyol (se d. o.).

Ichthy'a, gr. (av ichthy's, fisk), fiskskinn, som begagnas till polering. — Ichthyi'sm, fiskförgiftning. — Ichthyocenta'ur (av gr. centaur, se d. o.), gr. myt., triton (se d. o.) med fiskstjärt och hästfötter. — Ichthyo-co'lla (av gr. ko'lla, lim), husbloss, fisklim. — Ichthyodo'nt (av gr. odu's, tand), paleont., fossil fisktand. — Ichthyodorulft 1. rättare Ichthyodoryli't (av gr. do'ry, spjut), paleont., bentagg framför första i^yg^fenan hos hajar och rockor. — Ichthyofa'g (av gr, fage'in, äta), fisk-ätare. — Ichthyofta'Iin (av gr, ofthalmo's, öga), miner., ett pärlemorglänsande mineral. —- Ichthyografi' (av gr, grajein, beskriva), beskrivning över fiskarna. — Ichthyo'l (av lat, o'leum, olja), med., enIci—Ideala vätskor

produkt, som fås genom torr destillering av en tyrolisk skifler, rik på fossila fiskrester. Nyttjas i synnerhet mot hudsjukdomar, gikt, brännskador o. s. v. — Ichthyoli't (av gr. Wthos, sten), paleont., förstenad fisk, sten med avtryck av fisk.

— Ichthyolo'g, person, som är kunnig i ichthyologien. — Ichthyologi' (av gr, W-gos, lära), vetenskapen om fiskarna. — Ichthyo'rnis (av gr. o'rnis, fågel), eg. "fiskfågel"; paleont., ett fossilt fågelsläkte med kotor lika fiskarnas. — Ichthyosa'urus (av gr. sa'ur os y ödla), eg. fisködla; ett fomvärldens fauna tillhörande rovdjur, som hade spolformig kropp, käkarna utdragna till en nos och fenlika fötter. Det uppnådde en storlek av ända till 13 m. — Ichthyo'sis, w.ed., en hudsjukdom med fiskf jällartat utslag. — Ichthyo'-sis oris et linguæ, se Leucoplacia. — Ichthyoto'xicum, Ichthyotoxi'n, kem., ett gift i ålens blodserum. — Ichthy'smus, med.y fiskförgiftning, av fiskgift framkallad sjukdom.

Ici, fr. (/. isi'), här; kom hit! (tillrop till hundar).

Ici'ca, bot., växtsläkte av fam. Bursera'ceæ i tropikerna. Samtliga arter rika på balsam och harts. —• I. A'bilo, spanjorernas A'r-bol a bre'a, beckträd, på Filippinerna, lämnar s. k. M a n i 1 a - e 1 e m i. — I. icica-ri'ba, Amerika, lämnar s. k. brasiliansk e 1 e m i, som dock numera är sällsynt i marknaden.

Icle'a, astr., en av småplaneterna.

Icmadophila, bot., som tycker om sumpmark.

Iconocla'st, gr., bildstormare.

Icopa'I, tjärfri takpapp, impregnerad med en asfaltblandning.

Icosandri'a, se Ikosandria.

Fcterus (gr. i'kteros), med., gulsot. — Ikte'-risk, som angår gulsot; gulsiktig.

ICtus, i inskrifter förk. för lat. jurisconsul-tus, rättslärd jurist.

Fctus, lat. (av i'cere, slå), eg. slag, stöt; metr., taktslag; stämmans eftertryck, höjande av tonen. Jfr Arsis. — I. arteria'-rum, med., pulsslag. — I. co'rdis, hjärt-spetsstöten (anslaget mot bröstkorgen).

— I. immunisato'rius, den obekanta faktor, som retar till alstring av mångfaldig mängd antikropp mot en viss mängd antigen.

Id., förk. för amerikanska staten Idaho.

Id. 1. Id., förk. för lat. i'dem, densamma, detsamma.

Id, bot., se Taxus.

Id, zool., se Leuciscus.

Fda, forntyskt kvinnonamn, den gudomliga 1. den hulda.

Fda, i n.v. delen av Mindre Asien beläget berg, vid vars fot Tröja låg och där, enl. sagan, den trojanske konungasonen Paris fällde sin dom. — Ida'isk 1. idæ'isk, vad som hör till 1. vistas på berget Ida. —

Idæiska dakty'ler, gr. myt., på berget Ida boende demoner, som uppfunnit bearbetningen av metaller; även namn på Cybeles präster.

Ida, astr. en av småplaneterna.

Idæ'us, lat., bot., växande på berget Ida (på Kreta).

Ida'iska dakty'ler, se Idæiska daktyler (under Ida).

Ida^lia, gr. myt., en från berget Idalion på Cypern härledd benämning för Afrodite. — Idalias gördel, Afrodites gördel.

Idas, gr. sag., namn på flera forngrekiska sagohjältar.

I'daslätterna 1. I'davallen, nord. myt., den plats, där åsarna först möttes, där de anlade gudasalarna Gladshem och Vängolv, där de upplevde sin guldålder och där de, sedan den gamla världen gått under, skola råka varandra för att utan återvändo fortleva i sällhet.

Idé {gr. ide'a, av ide'in, se), eg. yttre gestalt, utseende; föreställning, begrepp; tanke, mening, infall (jfr Fix idé); plan; fil., moment i människans medvetande; förnuftigt begrepp. — Idéassociation, se Associatio idearum (under Associera). — Idédrama, skådespel, vilket framställer verkligheten såsom regelbestämd och dess resultat som följder av givna, djupt liggande orsaker.

Idea'l (av lat. idea'lis, se Idé), fil, tankebild, mönsterbild, urbild; något som är tänkt till högsta fullkomlighet. — Idealise'ra, medelst inbillningskraften så omskapa verkliga föremål, att de synas närma sig idealet; framställa något fullkomligare än det är. — Ideal 1. Idea'lisk, som överensstämmer med idealet. — Idealf sm, fil., den åsikt, som söker förklara företeelserna i naturen och människolivet ur ändamålsorsaker; den åsikt att väsendet i allt liksom ock den kroppsliga världen är något andligt samt kroppsligheten själv en det andliga tillkommande bestämning; estet., den litteratur- och konstriktning, som företrädesvis avser idealisering av verkligheten. Jfr Materialism och Realism. — Idealfst, anhängare av idealismen; svär-mare, drömmare. — Idealistisk, som överensstämmer med idealismen. — Idealite't, högsta tänkbara fullkomlighet, egenskapen att vara idealisk. — Idea'Irealism, fil., se Realidealism. — Idea'lvärld, en fullkomlig värld, som blott finnes till i inbillningen. — Idee'11, som blott finnes till i tanken 1. föreställningen; översinnlig; upphöjd. Jfr Reell.

Ideala gaser, fys., gaser som (i det närmaste) lyda gasernas allmänna tillståndslag.

Ideala vätskor, fys., vätskor, som äro fullkomligt osammantryck]iga och utan visko-sitet (se d. o.).608

Idéassociatio'n, se under Association,

Idédrama, se under Idé.

Idee'll, se under Ideal

Ide'iska dakty'ler, gr. myt., "fingermännen", fingerstora dvärgar, boende på det fry-giska 1. det kretensiska berget Ida. De troddes vara uppfinnare av den musikaliska takten.

Fdem, lat.^ densamma, detsamma. — Idem per idem, detsamma genom detsamma, samma mening uttryckt genom andra ord, med samma innebörd. — Idemi'st, en person, som jakar till allt. — Idem quo'd, se i. q.

Identifie'ra (av lat. i'dem, detsamma, och fa'cere, göra), göra enahanda, sammansmälta, låta sammanfalla, göra två 1. flera begrepp 1. ting till ett och detsamma; igenkänna såsom den rätte. — Identifikatio'n, handlingen att identifiera.

— Identis'k, enahanda, liktydig. — Iden-tite't, egenskapen att till alla delar sammanfalla med ett annat; väsensenhet, fullkomlig överensstämmelse. Bevisa en persons identitet, bevisa att den ifrågavarande personen är den rätta. — Identite'ts-filosofi', Identitetssystem, fil., åsikten att tänka och vara äro identiska och alltså tankeformerna verklighetens lagar; åsikten att det andliga och det kroppsHga ytterst äro identiska. — Identitetskort, Identitetsböcker, av posten utställda legitimationskort (böcker).

Ideografi' (av gr. ide'ay utseende, idé, och grajein, skriva), bild- 1. begreppsskrift, vilken genom vissa tecken återgiver hela föreställningar och begrepp, i st. f. de särskilda språkljuden. Exempel på ideogra-fiens användning äro våra hällristningar, de kinesiska skrivtecknen, de egyptiska hieroglyferna, våra siffror och matematiska tecken o. s. v. Jfr Pasigrafi. — Ideo-gra'fisk, till ideografien hörande. — Ideo-grafisk skrift = Ideografi (se ovan). — Ideografiskt skrivsystem, se Fonografiskt.

— Ideogra'm, ett ideografiskt tecken.

Ideokrati' (av gr. ide'a, idé, begrepp, och

krate'in, härska), förnuftsbegreppens välde. — Ideokrati'sm, strävan att ordna allt efter förnuftsbegrepp.

Ideo'l, fabriksnamn på ett konserveringsmedel.

Ideolo'g (sLvidé [se d. o.] och gr. lo'gos, lära), kännare 1. dyrkare av idéläran; filosofisk 1. politisk svärmare, grubblare, drömmare.

— Ideologi', idélära. — Ideolo'gisk, som angår idéläran.

Ideomoto'riska kallas rörelser, som man omedvetet utför, då man föreställer sig dem.

Id est, lat., det är, det vill säga.

Idgran, bot., se Taxus.

I'dio- (av gr. i'dios, egen), nyttjas i sammansättningar, med betydelsen egen, själv-. Jfr Auto-.

Idiobla'ster, hot., celler med från omgivningen avvikande innehåll och funktion i en f. ö. enhetlig cellvävnad.

Idioele'ktrisk (av gr. i'dios, egen, och ele'k-trisk, se d. o.), fys., som i sig själv är elektrisk, t. ex. glas, harts, bärnsten, svavel. Jfr Anelektriska kroppar.

Idiofa'n, för blotta ögat iakttagbar axelbild hos vissa mineral i genomfallande ljus.

Idiogra'f (av gr. i'dios, egen, och gra'fein, skriva), egen hand 1. underskrift = autograf (se d. o.).

Idiogy'nisk (av gr. gyne', kvinna), hot., skildkönad.

Idiokrasi' (av gr. kra'sis, blandning), naturegenhet hos en människo- 1. djurkropp; egensinnighet. — Idiokra'tisk, egendomlig i kroppsligt avseende.

Idiokroma'tisk (av gr. chro'ma, färg), miner., den för vissa mineral karakteristiska färg, som förorsakas av t. ex. föroreningar.

Idiolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), självför-gudning.

Idio'm {gr. idi'oma), egenhet, språkegenhet; språk; munart, dialekt. — Idioma'tisk, som är egen för ett visst språk (idiom). — Uttrycka sig idiomatiskt, bruka de för språket egendomliga vändningarna. Jfr Idiotism (under Idiot). — Idiomatograf 1. Idiomatolo'g (av gr. grajein, skriva, 1. lo'gos, lära), kännare av dialekter. — Idiomatografi' 1. Idiomatologi', läran om språkegendomligheter, dialekter.

Idio'mata, lat. (av gr. idi'oma, egenhet), pl., teoL, de vardera av Kristi två naturer tillkommande egenskaperna.

Idioma'tisk, Idiomatografi', Idiomatologi', se under Idiom.

Idiomo'rf (av gr. morfe', skapnad), med egen form; petrogr. De mineral, som, begränsade med egna kristallytor, ingå i en bergart, sägas vara idiomorfa.) (A11 o -t r i o m o r f.

Idiopati' (av gr. i'dios, egen, och pa'thos, känsla, lidande), med., lokalt lidande; idio-patisk sjukdom (se nedan); fil., den känsla, som hänför sig till ens eget välbefinnande.)(Sympati. — Idiopa'tisk benämnes en självständig, primär sjukdom, d. v. s. en sjukdom, som ej är symtom av en annan, utan härrör omedelbart ur sjukdomsorsakerna.)(Symtomatisk sjukdom. — I. anemi', en höggradig blodbrist.

Idiopla'sma (av gr. i'dios, egen, och plasma), det materiella underlaget för ärftligheten, "arvsubstansen". (Utgöres huvudsakligen av kromosomerna.)

Idiosomnambuli'sm, gr.-lat., somnambulism (se d. o.), uppkommen utan inverkan av någon magnetisör.

Idiospa'smus, gr., med., kramp i en enda kroppsdel.—Idiospa'stisk, till dylik kramp hörande.

Idiosynkrasi' (av gr, i'dios, egen, syriy med, och kra'sis, blandning), psyk., omotiverad avsky för vissa

födoämnen, djur m. m.; med., en individuell disposition t. ex. för hudutslag efter förtärandet av kräftor 1. smultron, för huvudvärk vid någon svag lukt o. s. v. — Idiosynkra'tisk, som äger sammanhang med 1. vidkommer idiosynkrasi.

Idio't (gr. idio'tes, av i'dios, egen, urspr. enskild man, okunnig i statsangelägenheter och därifrån utesluten; en okunnig, rå person), med., fåne, sinnesslö person; bildl., okunnig människa, dumhuvud. — Idiotanstalt, institut, där idioter erhålla uppfostran och vård. — Idioti' 1. Idioti'sm, med., fånighet; sinnesslöhet; svagsint-het. — Idio'tisk, som företer idioti; var-dagl. mycket dum. — Idioti'sm, språkv., egendomlighet hos ett visst idiom, språkegenhet. — Idio'tikon, dialektordbok, samling av ord och uttryck, som tillhöra ett folkmål, men äro främmande för litteraturspråket.

Idiotropi', gr., med., den egendomliga kroppsförfattning, som är varje människa medfödd; egensinnighet.

Idiotypi', gr., kem., benämning på den under vissa betingelser inträdande likformigheten i bildning hos amorfa (icke kristalli-niska) organiska kroppar.

Idjase't, permitterade turkiska linjetrupper.

1. D. M., förk. för lat. Jo'vi deo magno, åt Jupiter, den mäktige guden.

L D. N., förk. för lat. In Dei no'mine, i Guds namn.

Ido 1. Reform-Esperanto, ett för internationell samfärdsel avsett hjälpspråk, konstruerat 1907 på basis av Esperanto (se d. o.).

Ido, lo 1. Ju, kallas i Dalarna de inskärningar, som Dalälven gör i sina stränder. Jfr la.

Idokra's 1. Vesuvia'n, miner., ett grönaktigt silikat av granatens sammansättning.

Ido'l {gr. e'idolon), avgud, avgudabild; avgudad människa. Jfr Ikon. — Idologi' (av gr. lo'g os, lära), bildlära. — Idolola'ter (av gr. la'tris, tjänare), avgudadyrkare. Jfr Ikonolater. — Idololatri' 1. Idoiatri', avgudadyrkan. — Idolomani' (av gr. mani'a, raseri), ivrig avgudadyrkan.

Idomene'vs, gr. sag., Devkalions son och konung på Kreta, en av de tappraste grekerna i trojanska kriget.

Idoneite't (av lat. ido'neus, tjänlig, passande), duktighet, duglighet.

Id quo'd, se i. q. — Id quod e'rat demon-stra'ndum, se i. q. e. d.

Idriali't, miner., en blandning av cinnober och fasta kolväten.

Idrisi'der, marockansk dynasti under 800-t.

Fdrisolja, tekn., ett slags välluktande olja, som fås av grässlaget Andropo'gon na'r-dus. — Idris Yaghi, en geraniumolja, som

antagl. fås av Andropogon pachnoides i Arabien.

Idros, lat., dets. som Hidros (se d. o.).

I'dun, se Iduna, nord. myt.; även namn på två Stockholmssällskap (det ena för män, det andra för kvinnor), med syfte att främja intellektuella intressen.

Idu'na 1.1'dun, fornnordiskt kvinnonamn (av idja, idas, arbeta), den idoga, nord. myt., ungdomens och odödlighetens gudinna, Brages gemål. Hon förvarade de gyllene äpplen, av vilka gudarna åto för att bibehålla evig ungdom.

Idu'na, Götiska förbundets tidskrift.

Idunna, astr., en av småplaneterna.

Fdus, lat., hos romarna 15: e dagen i månaderna mars, maj, juli och oktober, i de övriga månaderna den 13: e.

Fdus, zool., iden. Syn. Leuciscus (se d. o.).

Idvatten, la, bakström invid land.

Idy'Il (av gr. eidy'llion, liten bild), en diktart, som framställer livet bland enkla, ofördärvade naturmänniskor, lantlig dikt, herdekväde. — Idy'llisk, lantlig, till herde-livet hörande; enkel, oskyldig, okonstlad.

i. e., förk. för lat. id est, det är, det vill säga.

I. E., med., förk. för Immunitetsenhet.

Ie'rne, gr., Irland.

leur., förk. för indoeuropeisk.

Ifige'nia {gr. Ifige'neia, lat. Iphigeni'a), gr. sag., Agamemnons och Klytemnestras dotter, av sin fader bestämd att oifras i Aulis, för att grekerna skulle få gynnsam vind på färden till Tröja, räddades av Artemis. Denna tilldragelse och Ifigenias senare öden på Tauris hava dramatiskt behandlats av bl. a. greken Euripides, fransmannen Racine och tysken Goethe.

Ifikle's 1. Ifiklo's {lat. IpMcles), gr. sag., tvillingbroder till Herakles och deltagare i många av dennes bragder.

I'fing 1. Fving, nord. myt., en å, som utgjorde gränsen mellan gudarnas och jättarnas värld.

I-frukto's, se Akros.

Igasuri'n, kem., farm., en jämte stryknin och brucin i rävkaka förekommande växtbas.

Igasu'r-syra 1. Stry'chnos-syra, kem., organisk syra, som anses binda alkaloiderna i rävkaka och Ignatiibönan.

Igbo, afrikansk negerstam.

Igel, se Hirudines.

Igelknopp, bot., se SparganiuWu.

Igelkotten, zooL, en i Sveriges s. hälft allmän insektätare, Erina'ceus europæ'us.

Igelsjuka, veter., en av plattmasken Di'sto-mum hepa'ticum, leverigeln, förorsakad fårsjukdom.

Igelströmi't, miner., en järnhaltig knebelit.

Igigi, bahyl. myt., benämning på gudar och andar, som härskade i de övre regionerna i motsats till jord och vatten.

Fgitur, lat., alltså, följaktligen.610

Ignabergakalksten, geol.y ici^it fossilförande kalksten från Ignaberga i Skåne, tillhörande kritsystemet.

Ignam, hot., Diosco'rea saWva, brödroten, en i de varma zonerna förekommande växt med närande rötter, som användas i st. f. bröd. Se vid. Yams.

Ignamentstärkelse, se Arrowrotstärkelse,

Igna'r, lat., okunnig.

Igna'tia ama'ra, se Faba S:ti Ignatii.

Ignatia'ner, se under Ignatius.

Igna'tiibönan, se Faba S:ti Ignatii.

Igna'tius, latinskt mansnamn (av i'gnes eld), den eldige. Buret av jesuitordens stiftare, L Loyo'la. — Ignatia'ner, jesuiter.

Igna'vis se'mper fe'riæ, lat., ordspr., den late har alltid helgdag.

Ignesce'nt, se under Ignis.

Ignia'rius, lat., bot., nyttig till bränsle.

I'gnis, lat., eld. — Igni'cola (av lat. co'lere, dyrka), elddyrkare. — Ignis fa'tuus, lyktgubbe. — I. purgato'rius, skärseld. — I. sa'cer, se Ergotism.—I. Sa'ncti Anto'nii = Antoniuseld (se d. o.). — rgnem i'gni a'ddere, eg. lägga eld till eld; gjuta olja på elden. —• Ignesce'nt (av lat. igne'scere, fatta eld), lättantändlig, uppblossande.

Ignipunktu'r, med., bränning med glödande nål 1. d.

Ignitio'n, kem., förbränning till kalk 1. aska.

Ignoble, fr. (1. injå'bbl, av lat. igno'bi'lis) 1. Ignobel (L ingnå'b-), oädel, dålig.)(Nobel.

Ignominie, fr. (1. injåmini') 1. Ignomfnia, lat., skymf, skam, vanära. — Ignominiö's, skymflig, neslig. — Cum ignominia, med skymf, på skymfligt sätt.

Ignora'ns, Ignora'nt, se under Ignorera.

I gnor a'nt bröder {fr. frères ignorantins, lat. fra'tres ignora'ntiæ), en på 1700-t. i Frankrike stiftad romersk-katolsk lek-mannakongreation, med syfte att avgiftsfritt undervisa gossar i religionens grunder.

Ignora'ntia cra'ssa, lat., grov okunnighet. — I. fa'cti, okunnighet om ett sakförhållande.

— I. ju'ris 1. le'gis, obekantskap med lagen.

— I. le'gis no'cet, obekantskap med lagen skadar, d. v. s. skyddar ej för straff.

Ignorantfner och Ignorantfn-orden = Ignorantbröder (se d. o.).

I gnor a'tio ele'nchi, se under Elenchus.

Ignore'ra (Z. ingnår-, fr. ignorer [Z. injåre'], lat. ignora're), ej veta, ej känna, vara okunnig om; ej vilja känna 1. veta; förbise. — Ignora'ns, okunnighet. — Ignorant, fr. (1. ingjåra'ng, försv., ingnåra'nt), okunnig; okunnig människa.

Igno'ti nu'lla cupi'do, lat., efter det obekanta har man ingen åtrå. (Ovidius.)

Igorkvädet, Igors härtåg, Sången om, det viktigaste av ryska litteraturens alster från 12 :e årh.

Igorro'ter, folkstam på Filippinerna.

Igua'na 1. Legua'nsläktet, zooL, ett i Syd-

amerika hemmahörande släkte av stora, ätliga ödlor, bland vilka I. tuberculata är den mest bekanta.

Igua'nodon 1. Iguanosa'urus (av iguaJna [se d. o.] och gr. odu's, tand 1. sa'uros, ödla), paleont., jätteödla, ett till urvärldens fauna hörande ofantligt stort, växtätande lantdjur. Jfr Dinosauria.

Igu'men, ry., abbot. — Igu'menja, abbedissa.

Iguvi'nska tavlorna, se Eugubinska tavlorna.

1. H., förk. för Jesus (se I. H. S.) samt för lat. jacet hic, här vilar.

Ihitya, se Shoreaträ.

I-ho-tuan, kin., "frivillig fosterländsk förening", mot utlänningarna riktad kinesisk förening, bildad i början av 1900-t. i samband med det s. k. boxarupproret.

1. H. S., ett Kristusmonogram, bestående av de två första och den sista bokstaven i Jesusnamnet på grekiska, sedermera uttytt Je'sus Ho'miniim Salva'tor, Jesus, människornas frälsare, 1. In hoc signo (vinces), i detta tecken (skall du segra).

Ihtijath, turkiska härens reserv.

Ihtisab-naziri, polischefen i Konstantinopels turkiska delar.

Ijar, andra månaden (maj—^juni) i judarnas festår, den åttonde i deras borgerliga år.

Ijob, se Job.

Ijsselrasen (Z. ejsel-), holländsk nötboskapsras.

IK,, förk. för immunkropp.

Ika'n-rot, bot., en starkt kryddaktig, blodrenande rot från Kina.

Ika'rier 1. Ikarfster, anhängare av de läror, vilka den franske kommunisten Cabet framställde i sin "Voyage en Icarie" (resa till Ikarien). Mönsterstaten, Ikarien, var uppkallad efter Ikaros (se d. o.).

Ika'rios, gr. sag., en atenare, som visat gästfrihet mot guden Dionysos (Backus) och till lön därför av denne erhöll vinrankan och vinodlingen.

Ikarfster, se Ikarier.

Fkaros, gr. sag., som jämte sin fader, Dæ-dalus, på av denne förfärdigade vingar flydde från labyrinten på Kreta, flög för nära solen, så att vaxet, som sammanhöll vingarna, smälte, varpå han nedstörtade och drunknade i den del av Egeiska havet, som efter honom kallades Ikariska havet.

Ikeli't, petrogr., en gröngrå, talkliknande mineralblandning.

Ikli'l, astr., stjärna i stjärnbilden Skorpionen.

Iko'n {gr. eiko'n), bild. I grekisk-katolska kyrkan kallas bilder av Kristus, Jungfru Maria och helgonen ikoner i motsats mot avgudabilder 1. idoler (se Idol). — Iko'-nisk, avbildad, liknande. — I. bildstod, konstt., staty i kroppsstorlek.)(Kolos-sa 1 s t o d. — Ikoniskt kapitä'1, en med människo- 1. djurfigurer sirad kapitälform, som i synnerhet förekommer i den romerska byggnadsstilen. — Ikoni'sm, bildligIkonostas—IllecebrÖs

framställning, avbildning efter naturen.

— Ikonobo'rzer, se Dukohorzer. — Ikono-du'l (av gr, dule'in, tjäna), bilddyrkare. — Ikonogra'f, ett slags Pautograf (se d. o.); ikonografiforskare. — Ikonografi' (av gr, gra'fein, skriva), bildbeskrivning, katalog och beskrivning över målare- och bild-huggerikonstens alster. — Ikonoklasmo's, bildstormning. — Ikonokla'st (av gr, kla'n, krossa), bildstormare, förstörare av helgonbilder. — Ikonola'ter (av gr, latre'ia, dyrkan), bilddyrkare, dyrkare av helgonbilder. Jfr Idololater, — Ikonolatri', bilddyrkan. — Ikonologi (av gr. lo'gos, lära), förklaring av sinnebilder 1. religiösa och mytologiska attributer och symboler, sinnebildslära. — Ikonomachi' (av gr, ma'chey strid), bildstrid, bildstormning.

Ikonosta's (av gr. eiko'n, bild, och sta'sis, ställning), konsth., kallas i de grekiska kyrkorna den med helgonbilder prydda skiljeväggen mellan koret, sanctuarium, och den övriga delen av kyrkan; bildvägg.

Ikonostro'f (av gr. eiko% bild, och strejein, vända), glas, varigenom man ser bilder omvända (för kopp ar sti ekar e m. fl.).

Ikonote^k, samling av bilder.

Iko'r, gr., med., blodvatten, sårvar. Jfr Ichor.

— Ikoremi' (av gr. ha'ima, blod), septi-kemi.

Ikosae'der (av gr. e'ikosi, tjugu, och he'dra, yta), mat.f en av tjugu liksidiga och lika stora trianglar innesluten kropp.

Ikosandri'a 1. Ikosa'ndria (av gr. e'ikosi, tjugu, och ane'r, man), bot., 12:e klassen i Linnés växtsystem, innefattar

växter, vilkas tvåkönade blommor hava flera än 12 fria ståndare, fästa på en utbredd blombotten.

Ikositetrae'der (av gr. e^ikosi te'ttares, tjugu-fyra, och he dra, yta), miner., en kristallform, som begränsas av tjugufyra lika stora och likformiga trapetser.

Ikschidi'der, egyptisk dynasti (935—969).

rkterus, Fktus, se Icterus och Ictus.

Iktroge'n, kem., ett ur lupulinei' framställt gift.

Ikty-, ord med denna förstavelse sökas under Ichty-,

Ikuturso, fl, myt., ett sjörå.

Il, ital., bestämda artikeln i mask. sing.; lat., prefix, som uppkommit därigenom, att bokstaven n i sammansättningspartikel in- (se d. o.) assimilerats med ett följ. 1.

Ilang-Ilang, se Cananga.

Ila't 1. Ilija't (av turk., il, stam), persisk benämning på bofasta 1. nomadiserande turkiska stammar.

Il dolce stil nuovo, se under Dolce.

lie {gr. i'le 1. ei'ley, eg. knippe, skara; den minsta enheten vid det forngrekiska rytteriet, utgörande 64 man; anat., tarmknippe; ljumske. — Ila'rches, anförare för en ile.

ile, fr., pl. Hes (1. il; lat. i'nsula, ital. i'sola), ö.

Ilei't, Ilei'tis (se Ileum), med., inflammation i tunntarmen. — Ileocæca'I, tillhörande trakten av tunntarmens inträde i blindtarmen. — Illeoty'phus, abdominaltyfus.

I'leos, se Ileus.

Ilerge'ter, ett iberiskt folkslag i forntiden.

I'leum, lat., anat., del av tunntarmen.

Fleus, lat. (gr. eileo's),l. Misere're, lat., med., ett gemensamt namn för en mängd tarmåkommor, såsom tarmvred, inre tarminklämning, tarm.obstruktion o. s. v.

I'lex, bot., ett släkte buskar och träd, tillhörande fam. Ilici'neæ. Av arter i Sydamerika beredes maté (se d. o.).

riia, enl. en romersk saga moder till Romulus och Remus.

Ili'acus, Ili'aca, anat., som angår Ileum (se d. o.) och dess omgivning.

Ilia'den 1. Tiias, gr. (efter Ilion, Tröja), den grekiske skalden Homeros' hjältedikt om trojanska kriget och därmed sammanhängande tilldragelser. Jfr Odysséen. — IIi'acos i'ntra mu'ros pecca'tur et e'xtra, lat. ordspr., efter orden: man begår fel både inom och utom Ilions murar, d. v. s. man begår fel å ömse sidor.

Ilia'na, svenskt kvinnonamn, begagnas stundom som en förk. av Maximiliana (se Maximilian).

I'lias, se Iliaden. — I. malo'rum, ett helt Ilias av olyckor, en mängd sådana. — I. post Home'rum, eg. en Iliad efter Homeros; något överflödigt, umbärligt.

Ilici'n, kem., en ur Flex aquifo'lium, kristtorn, framställd bitter, gulbrun växtbas.

Ilici'neæ, se Aquifoliaceæ.

Ilija't, se Ilat.

I'lion 1.1'lios, gr. (lat. Flium), i de hom.eriska sångerna benämning på Tröja.

Ilipé-olja, se Illipé-olja.

Ilithy'ia, se Eileithyia.

riium, se Ilion.

Ilkha'n, "stamäldste", mongolisk hövdingtitel. — Ilkha'nerna, mongolisk dynasti i Persien 1232—1335.

111., officiell förk. för nordamerikanska staten Illinois.

Illacera'bel (av lat. lacera're, sönderslita), som ej kan sönderslitas.

Illæ'nus, paleont., ett trilobitsläkte i orto-ceratitkalk.

Illa'ta, lat., hemgift, utstyrsel.

Illatini'st, ny lat., en icke-latinare, person, som ej förstår latin.

Illati'vus (av lat. illa'tus, particip av inferre, införa), språkv.y finsk-ugrisk kasus, som urspr. betecknar rummet, vari något inkommer.

Illauda'bel (lat. illauda'bilis), icke lovvärd; tadelvärd.

Illecebrö's (av lat. ilWcere, locka), lockande, förförisk.612

rile fa'ciet, lat., "han skall göra't", yttrande av Karl IX om den unge Gustav Adolf.

IIlega'1 (/r. illégal, av lat, in-, o-, och lega'lis, laglig), olaglig.)(Legal. — Illegiti'm (fr. illégitime), olaglig, orättmätig; oäkta.) (L e g i t i m. — Illegitimite't, olaglighet, orättmätighet; oäkthet.) (Legitimitet.

Illegfbel, nylat. (av le'gere, läsa), oläslig.

Illegitfm, Illegitimite't, se under Illegal.

Illern 1. Hillern, zool.y ett europeiskt vessel-djur, PuWrius (Mu'stela) putorius, som även förekommer i s. Sverige. Skinnet användes till pälsverk.

Illibera'l (lat. illihera'lis), frihetsfientlig; småaktig; snål.) (Liberal. — Illibera-litet, brist på frisinne; trångbröstad uppfattning; karghet.)(Liberalitet.

Illi'cite, lat., otillåtligt, obehörigt. — Res illfcita, något otillåtet, otillbörligt.

Illi'cium, hot., släkte ständigt grönskande träd av fam. Magnolia'ceæ. — I. anisa'tum 1. I. religio'sum, planteras kring templen i Japan. Barken användes till rökelse. — I. florida'num, giftlager, ö. Nordamerika, har giftiga blad. — I. verum, Sydkina, lämnar kryddor och drogen stjärnanis, varav likören a n i s e 11 beredes.

rilico, lat. (av in, i, på, och Wco, ställe), ögonblickligen, strax.

Illimite'ra (av lat. in-, o-, och limitaWe, begränsa), handelst., lämna oinskränkt frihet att handla. — Illimite'rad, obegränsad, oinskränkt.

Illinois-nötter (1. -nå'js-), se Hickorynötter.

Illi'pe, hot., växtsläkte av fam. Sapota'ceæ. Syn. Bassia. — Illipé-olja 1. Mahwasmör, fröfett av moaträdet, I. latifo'lia. — L Malabro'rum 1. I. butyra'cea, har hård, användbar ved och ger ett hållbart växt-smör. — I. pa'llida, Sumatra, ger gutta-perka.

Illiqufd, lat., icke flytande; oklar; ej berik-tigad.

I'llis, quo'rum merue're labo'res, lat., åt dem som genom sitt arbete gjort sig därav förtjänta, inskrift på en svensk kunglig medalj.

Illitera't 1. Illittera't (lat. illitera'tus), ej akademiskt bildad.) (L i t e r a t. — Illite-ra'ta, pL, ljud, som ej kunna uttryckas genom bokstäver.

Illitio'n, med., insmörjning med feta ämnen.

Illoja'I (av fr. loyal, laglydig), ohederlig, falsk, kränkande lagen och den bestående ordningen.) (Lojal. — Illojalite't, uppstudsighet mot lagen och den bestående ordningen; ohederlighet.)(Lojalitet.

Illogi'sm (av lat. nekande in, och gr. lo'g os, förnuft), förnuftsvidrighet.

Illo'tis ma'nibus, lat., eg., med otvättade händer; oförberett.

Illude'ra (lat. illu'dere), bespotta, gäckas med; kringgå; göra fruktlös. Jfr Eludera.

— Illusio'n, synvilla; bländverk; falsk föreställning, bedräglig förhoppning. — Illusionfst, person, som behärskas av illusioner; även trollkarl, prestidigitatör (se d. o.). — Illusionfster, en på 1890-t. i Frankrike uppträdande litterär grupp, besläktad med symholisterna (se d. o.). — Illuso'risk, förvillande, falsk, bedräglig; inbillad; fruktlös.

Illumina'ter 1. Illumina'ti, lat., eg de upplysta; en spansk sekt från 1500-t.; en på 1700-t. i Tyskland stiftad hemlig orden, med syfte att främja dygd, visdom och politisk frihet.

IUuminatio'n, IlIuminato'rer m. fl., se under följ. ord.

IIlumine'ra (lat. illuminaWe), festligt upplysa; belägga med färger. — Illumine'rad, upplyst, belyst; färglagd. — Illumine'ring, konsten att med färglagda initialer, randornament och bilder utstyra handskrifter.

— Illuminatio'n, högtidlig belysning; färgläggning. — Illuminationskamin, ugn med av glimmerskivor täckta öppningar genom vilka elden synes. — Illuminato'rer, utövare av illumineringskonsten. — Illumi-nis'ter = Illuminatorer (se ovan).

Illuri'nbalsam, farm., art kopaivabalsam.

Illusio'n, IIluso'risk m. fl., se under Illudera.

IIlu'ster, se Illustris.

Illustrated London News, eng. (1. illösträted lö'ndön njus), en i London utg. veckotidning med stor spridning.

Illustra'tion, Illustre'ra m. fl., se under

Illustris.

rillustration, fr. (1. li'llystrasiå'ng), illustrerad pariserveckotidning, grundad 1843.

Illustreret Tidende, dansk illustrerad veckotidning, grundad 1859.

Illustrierte Zeitung, ty. (1. -stri'rte tsa'it-), den äldsta och mest ansedda av tyska illustrerade tidningar.

Illu'stris, lat.. Illustre, fr. (1. illy'str) 1. Illu'-ster, lysande, berömd, ryktbar; utmärkt; heders- (t. ex. re'ctor illustris, hedersrektor). — Illustri'ssimus (superlativ av lat. illu'stris [se d. o.]), högvördigst, aller-högstupplyst, allraberömdast. Jfr Erni-nens. — Illustre'ra (lat. illustra're), göra ryktbar 1. ansedd; upplysa, förklara; pryda, utsmycka; förse med förklarande bilder, höja dagrarna å en målning med guld. —• IIlustratio'n, upplysning, förklaring; glans, förhärligande; avbildning i en skrift till förklaring 1. prydnad. — Illustrativ, upplysande, förklarande. — Illu-stra'tor, person, som tecknar illustrationer till en tidning; person, som upplyser, förklarar.

Illutatio'n, lat., ingnidning med gyttja.

Illyri'smen, en på 1800-t. i Kroatien uppkommen nationell rörelse, som skulle omfatta alla sydslaviska stammar. Utgjorde en föregångare till den ryska panslavismen.lim—Imider

lim, nord., myt., "den ljuvt doftande", en i den yngre Eddan omnämnd gudinna.

riman immet, fi. myt., luftens jungfrur, naturens döttrar.

I'lman ty'tti, fi. myt., dets. som Ilmatar (se d. o.).

Flmaria = Ilmarinen (se följ. ord).

rimarinen, fi. myt., Väinämöinens broder och medhjälpare, som smidde Sampo (se d. o.).

rimatar, astr., en av småplaneterna.

I'lmatar, fi. myt., Väinämöinens moder, den äldsta bland Ilman immet (se d. o.), även kallad Ilman tytti.

Il meglio è il nemi'co del be'ne, ital. (1. - me'ljå -), det bättre är fiende till det goda.

Ilmeni't, miner., titanjärn.

Ilmorma = Gallaer (se d. o.).

Il n'y a pas de he'ros pour son valet de cham-bre, fr. (Z. - ni a pa dö erå' por sång valä' dö sjangbr), ingen är hjälte inför sin kammartjänare, ingen är stor i sin kammartjänares ögon.

II n'y a plus de Pyrenées, fr. (Z. - ni a ply dö pirrene'), det finns icke mer några Pyre-néer, säges Ludvig XIV hava yttrat, då hertigen av Anjou drog åstad för att övertaga regeringen i Spanien.

rio, en modifikation av Esperayito (se d. o.).

Ilocanha 1. Ilako, ett malajiskt språk, som talas på Filippinerna.

Hos, gr. sag., grundläggaren av Ilion (Tröja).

I. L. P., se Independent Labour Party.

i'lpotar, fi. myt., binamn till Louhi, Pohjolas värdinna.

Il re d'oro, ital. (1. - då'rå), guldkonungen, binamn på Gustav II Adolf.

Ilse, astr., en av småplaneterna.

Ils n^ont rien appris ni rien oublié, fr. (1. ill nång riängnappri' ni riängnoblie'), de hava ingenting lärt och ingenting glömt, uttryck begagnat om bourbonerna i en proklamation, som under "de hundra dagarna" av kejserliga gardet ställdes till armén.

Ils sont passés ces jours de fete, fr. (1. ill

sång pase' sä sjor dö fät), de glada dagarna äro förbi. Jfr Die schönen Tage in Aranjuez etc. (under Aranjuez).

I'ltalehti, fi., "aftonbladet", finskspråkig helsingforstidning, organ för samlingspartiet.

Iltisa'm, arab., eg. arrende; den i muhammedanska land brukliga förpaktningen av någon statens inkomsttitel till en enskild person.

Ilu, babyl. myt., gud. Sättes som bestämning framför gudanamnet.

Ilve'nsis, lat., bot., från ön Elba (lat. liva).

Im-, se In-.

Im, nord. myt., jätten Vaftrudnes son.

Imagine'ra (uttalas vanligen: -sji-; lat. ima-gina're), föreställa sig, upptänka, upp-

finna. — Imagina'bel, upptänklig. — Ima-ginatio'n, inbillningskraft, uppfinningsförmåga; inbillning. — ImaginäV, inbillad, som existerar endast i inbillningen. — Imaginära storheter, mat., storheter, som icke kunna mätas med den vanliga enheten. Dessa storheter ha som mått den imaginära enheten, vilken betecknas med bokstaven i och elementärt definieras genom likheten ^ = ± V^l. — Imaginär vinst, handelst., förmodad, beräknad vinst.

Imagi'nes, se under Imago.

Imaginä'r, se under Imaginera.

Ima'go, lat., bild, avbild; zool., den fullt utbildade insekten. — Imagona'1, ett osymmetriskt fotografiskt dubbelobjektiv. — Ima'gines {pl. av imago), hos de gamla romarna vaxmasker, som föreställde förnäma mäns förfäder.

Ima'm (Ima'n), arab., föreståndare; muhammedansk präst; titel för muhammedanernas andliga överhuvud (sultanen), vissa arabiska furstar samt forna tiders korantolkare och rättslärde. — Imama't 1. Ima-na't, en imams värdighet 1. välde. — Imam-EfiFe'ndi, präst i seraljen. — De tolv Ima-merna, ättlingarna i rakt nedstigande linje av Muhammeds måg Ali.

Ima'n, arab., eg. tro; den dogmatiska delen av islam. Se även Imam. — Imana't, se Imamat.

Imare't, arab., offentlig byggnad; ett slags värdshus i Turkiet, där de studerande bespisas samt livsmedel utdelas åt fattiga och resande.

Ima'us, lat. (av sanskr. himavat, snörik), antik benämning på Himalaya och Centralasiens berg.

Imazfrer, en namnform för i-mo'sjar (se d. o.).

Imbeci'l (/r. imbécile), svag till förståndet. — Imbecillite't, förståndssvaghet.

Imbibe'ra (lat. imbi'bere), insuga; indränka; fukta. — Imbibitio'n, insugning; förmåga

. att upptaga fuktighet; indränkning.

Imbrahàr-Baschi, sultanens överstallmästare.

Imbreviatu'r, lat., kort sammanfattning av förhandlingar.

Imbroglio, ital. (1. imbrå'ljå), virrvarr; tonk., förveckling, rytmisk omkastning utan taktförändring.

ImbueVa (av lat. imbu'ere, fukta), eg. ned-doppa; inviga, undervisa i de första grunderna.

Imd, nord. myt., en av Heimdalls nio mödrar.

Imhotep, egypt. myt., läkekonstens gud.

Imidazo'1, kem., heterocykliskt kolväte, vars derivat ingå i vissa äggviteämnen, t. ex. histidin.

Imfdbaser, Imi'nbaser, kem., föreningar mellan imidgruppen NH (kväve-väte) och alkoholradikaler.

Imfder, kem., sekundära amider: innehål-614

lande en tvåbasisk syras radikal. De äro svagt sura och giva med baser salter, varvid vätet i imidgruppen NH ersattes med metall.

Imi'ner, kem., ringformiga organiska föreningar av imidgruppen NH och två värdiga alkoholer.

Imita'tgarn, löst bomullsgarn avsett för stickade varor.

Imita'tio Chri'sti, se De imitatione Christi.

Imitatio'n, Imitatfv, Imitatö'r m. fl., se under följ. ord.

Imite'ra (lat. imitaWe), härma, efterlikna; taga till förebild. — Imita'bel, som kan, bör 1. förtjänar att eftergöras. — Imita-tio'n, härmning, efterbildning; tonk,, upprepande av samma melodiska figurer i olika läge.—Imitati'v, efterhärmad; efterliknande. — Imitati'va metoden, en språkundervisningsmetod, vid vilken grammatikstudiet kommer först i andra hand. — Imitato'risk, som har avseende på efter-härmning. — Imita'tor 1. Imitatö'r (/r. imitateur]y efterhärmare. — Imitato'rum se'rvum pe'cus, efteraparnas slaviska hjord {Horatius),

Immacula'ta (av gr. lat. ma'cula, fläck), obefläckad, ren. — I. conce'ptio, Jungfru Marias obefläckade avlelse. — Immacula't-eden, hos katolikerna en edlig bekräftelse av tron på Jungfru Marias obefläckade avlelse. — Immacula'bel, som ej kan befläckas.

Immaiie'ns (av lat. immaneWe, bliva i 1. vid), fil.y egenskapen att vara närvarande i ett annat. — Immane'nt, inneboende, närvarande i ett annat.)(Transcendent. — Immanent orsak, i följden närvarande orsak. —• Immane'ra, vara inneboende i, genomtränga väsendet av något.

Immanite't (av lat. ma'nis, god, mild), grymhet, omänsklighet. — Imma'n, grym, omänsklig.

Imma'nuel, Immanue'11. Ema'nuel, hebreiskt mansnamn (av im, med, ann, oss, och èl, Gud), Gud med oss. Beteckning för Mes-sias.

Immartyrologise'ra, lat.-gr., upptaga bland martyrerna.

Immaterialise'ra (av lat. in-, o-, och mate'-ria, ämne), göra okroppslig, andlig. — Immateriali'sm, läran om själens okroppslighet. —• Immateriali'st, person, som förfäktar själens okroppslighet. — Immate-rialite't, okroppslighet; egenskapen att existera oberoende av rummets form. — lmmaterie'll, okroppslig.

Immatrikule'ra (fr. immatriculery av lat. matri'cula, matrikel), införa 1. inskriva i en förteckning (matrikel). —• Immatri-kulatic'n, inskrivning i en förteckning.

Immaturite't (lat. immatu'ritas), omogenhet; omyndighet.

Immedia'lsvart, ett sv av elf är g ämne (se d. o.).

Immedia't (lat. immedia'tus, av me'dium, mellanhand, medel), utan mellanhand, omedelbar. — Immediat-stad, en omedelbar stad 1. riksstad (se d. o.). — Immé-diatement, fr. (1. -töma'ng), omedelbart; ögonblickligen. — Immediatise'ra, göra furstar "riksomedelbara", tillerkänna dem full landshöghet. Jfr Mediatisera.

Immedika'bel (av lat. me'dicus, läkare), obotlig.

Immemora'bel (av lat. memo'ria, minne), ej nämnvärd, ej minnesvärd. — Immemoria'l, ur mannaminne. — I. hävd, urminnes hävd.

Imme'ns (lat. imme'nsus), omätlig, ofantlig, oändlig. — Immensitet, omätlighet. — Immensura'bel, omätbar. — Immensurabi-lite't, omätbarhet.

Immerge'ra (lat. imme'rgere), neddoppa. — Immerge'ter, pL, baptister som yrka på immersionsdop, d. v. s. ett sådant som sker genom fullständig neddoppning (baptistdop) . — Immersio'n, neddoppning i ett flytande ämne; fys., ett förfaringssätt vid mikroskopering, varigenom bildens klarhet ökas; astr., en planets inträdande i en annans skugga.

Imme'rito, lat., oförtjänt, utan för sky lian; orättvist.

Immersion, se under Imm-ergera.

Immersio'nsdop, se Immergeter.

Immigre'ra (lat. immigra're), invandra.)(Emigrera. — Immigra'nt, invandrare. — Immigratio'n, invandring, inflyttning.

Immine'iis (av lat. immineWe, hänga över, hota), en hotande närhet, ett omedelbart förestående. — Immine'nt, nära förestående, hotande, överhängande.

Immisci'bel, lat., som ej kan blandas med något annat.

Immitte'ra (lat. immi'ttere), jur., lagligen insätta. — Immissio'n, laglig insättning i besittning av en annans egendom, införsel.

Immobi'1 (lat. immo'bilis), orörlig, ståndaktig; krigsk.y orustad, ej på krigsfot.)(Mobil. — Immobilier, lat. Immobi'lia 1. Immo'biles res, pL, fast egendom. — Immobilise'ra, förvandla lösegendom till fast egendom. — Immobilite't, orörlighet.

Immodera't (lat. immodera'tus), omåttlig; tygellös. — Immoderatio'n, omåttlighet; tygellöshet; överdrift.

Immode'st (lat. immode'stus), anspråksfull, oblyg; oanständig. — Immodesti', anspråksfullhet, oblyghet; oanständighet.

Immolatio'n (lat. immola'tio), offring, uppoffring. — Immole'ra (lat. immola're), offra.

Immora'lisk (fr. immoral), sedeslös, osedlig. — Immoralite't, osedlighet.

Immortalite't (lat. immorta'litas), odödlighet. — Immortalise'ra, göra odödlig, föreviga. — Immorte'll, fr. (lat. immorta'lis), odödlig. Se även följ. ord.

Immorte'ller, hot., evighetsblommor, eterneller, benämnas i allm. blommor, som efter torkning är o halmhårda och ej vissna 1. förlora sin färg. De flesta av dem tillhöra fam. Compo'sitæ. Nyttjas till sorgkransar o. d.

Immunisatio'n, Immunise'ring, med., åtgärder för framkallande av immunitet (se d. o.).

Immumte't {lat. immu'nitas, frihet), jur., undantagsfrihet (= andligt och världsligt frälse); med., oemottaglighet för inverkan av vissa gifter och smittämnen. — Immu'n, skattfri; med., befriad från, oemottaglig för smitta.

Immunitetsenhet, med., mått för ett serums halt av immunkroppar. Förk. lE.

Immunkropp, antikropp, amboceptor; värmestabil beståndsdel av bakteriolysiner och hemolysinhaltiga sera.

Immunokemi', vetenskapen om de kemiska reaktionerna hos substanser, som alstras genom insprutning av främmande substanser i blodet på djur, d. v. s. genom immuni-sering.

Immu'nse'rum, serum som åstadkommer immunitet.

Immu'n-volI-vacci'n', med., ett blandserum, som försökts mot akuta infektionssjukdomar med hög feber.

Immuta'bel {lat. iinmuta'bilis), oföränderlig. — Immutabilite't, oföränderlighet.

I-mo'sjar, det inhemska namnet på berberna i mell. Sahara.

Imp., förk. för imperator, kejsare; imperium (se d. o.) ; imperativus (se Modus); imper-fektum (se d. o.) ; import.

Impa'cco, ital. (av pa'cco, knippa, packe), handelst., emballage (se d. o.). — Per im-pacco, väl inpackad.

Impala, zool., se ^Jpyceros.

Impalpa'bel {lat. impalpa'bilis), omärklig, ofattbar, så fin, att man icke kan fatta den med känseln.

Impanatio'n (av lat. in, i, och pa'nis, bröd), Kristi lekamens och blods införlivande med brödet och vinet i nattvarden. — Im-pana'tor, person, som tror på impana-tionen.

Fmpar, lat., olika, udda. — Fmpari Ma'rte, i ojämn kamp; med olika krafter.

Impara'bel, lat., oförliknelig, ojämförlig.

Impara't {lat. impara'tus), oförberedd.

Impardonna'bel {fr. iw.pardonnable), oförlåtlig.

Imparisylla'biska, lat., språkv., olikstaviga, kallas ord, som i genitiv hava flera stavelser än i nominativ.

Imparlance, eng. {1. impa'rläns), jur., till-låtelse att under beviljat uppskov söka åstadkomma en förlikning i godo.

Imparta'bel, se Impartibel.

Impartia'1, fr., opartisk, oväldig.

Imparti'bel 1. Imparta'bel, lat, {fr. impar-table), odelbar.

Impassa'bel, lat., ofarbar, otillgänglig, som ej kan passeras; odräglig. Jfr Passabel.

Impasse, fr. {1. ängpa'ss), återvändsgränd; spelt., göra ett impasse {försv., inpass), sticka med ett lägre kort, i tanke att motspelaren ej kan taga över det.

Impassi'bel {nylat. impassi'bilis, fr. impas-sible), okänslig, kallsinnad, känslolös.

Impaste'ra {ital. impasta're), eg. breda deg över; byggn., göra en deg 1. kitt av murbruk och fint krossade stenar; målark., vid oljemålning lägga på starka, ofördelade massor av färgämnet; kopparst.-k., låta de med gravstickeln åstadkomna punkterna och strecken behörigen sammanflyta. — Impa'sto, målark., tjock och saftig påläggning av färg; undermålning.

Impati'bel {lat. impati'bilis), olidlig, odräglig.

Impatie'ns {lat. impatie'ntia), otålighet. — Impa'tiens, otålig; ömtålig. — Impa'tiens, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Balsamina'ceæ, ordn. Gruina'les. — I. balsami'na, trädgårdsbalsamin (Ostindien), odlad i ett stort antal former. — I. glandulife'ra, jättebalsamin (Ostindien). Ända till 2 m. hög. —• I. noli tan'gere, springkorn, vår enda inhemska art. — I. parvifo'lia, små-blommigt springkorn, odlad och stundom förvildad.

Impatrone'ra 1. Impatroiiise'ra sig, lat., göra sig till herre över, taga i besittning.

Impayabel {fr. impayable), oskattbar, ovärderlig.

Impeachment, eng. {1. impi'tjment), jur., åtal, spec. för statsförbrytelser inför parlamentet.

Impeda'ns (av lat. impedi're, hindra), fys., motståndet för en växelström (vilket är större än för en likström). Inverterade värdet kallas Admittans. Impedansen kan uppdelas i två delar, av vilka den ena, förlustmotståndet, åstadkommer energiförlust, den andra, reakta'nsen, däremot ej.

Impedime'nt 1. Impedime'ntum, pl. Impedi-me'nta, lat., hinder; jur., benämning på sådana stycken av jordägorna, som icke kunna odlas 1. tillerkännas något värde vid graderingen.

Impende'nt (av lat. impendeWe, hänga över), överhängande, förestående.

Impendiö's (av lat. impe'ndere, utbetala), kostsam. — Impe'nser, utgifter, utbetalningar.

Impenetra'bel {lat. impenetra'bilis), ogenomtränglig, outgrundlig.

Impenite'ns {fr. impénitence), obotfärdighet.

Impe'nser, se under Impendiös.

Impera'ta arundina'cea 1. I. cyli'ndrica, hot., alanggräset,ett till fam. Grami'neæ hörande outrotligt ogräs i Ostindien.

Imperati'v {lat. imperati'vus, av impera're, befalla, påbjuda), bjudande, befallande; fil, enl. den tyske filosofen Kant en objek-616

tiv (allmängiltig) viljenorm (se vid. Hypotetiskt och Kategoriskt imperativ här nedan); språkv., se Modus. — Hypote'tiskt imperativ föreskriver, vad man bör göra, under förutsättning att man vill något annat. — Katego'riskt imperativ, sedelagens ovillkorliga bud, föreskriver, yad man ovillkorligen och under alla förutsättningar bör göra. — Imperativt manda't, uppdrag med skyldighet att i vissa fall handla 1. rösta enl. uppdragsgivarens föreskrift.

Impera'tor, lat, kejsare, härskare; hederstitel för en segerrik fältherre; överbefälhavare; benämning på de romerska kejsarna. — Impera'trix, kejsarinna.

— Imperato'rik, fältherrekonst. — Im-perato'risk, bjudande, myndig; kejserlig.

— Imperia'1, kejserlig; stor, ståtlig; förr ett ryskt guldmynt (den halva imperialen, motsvarande kr. 14,87, var huvudguldmyntet i Eyssland). — Impériale, fr. (1. ängperia'll), sänghimmel; det med säten försedda taket på en omnibus 1. spårvagn; ett kortspel. — Altesse impe'riale, se under Altesse. — Imperialduka't, förr ett ryskt

guldmynt = 8,92. — Impe-ria'les, sp., pL, imperialfår, merinosfår, med mycket ren ull. — Imperia'lis, lat., kejserlig. — Imperialforma't, ett stort pappersformat. — Imperialfår, se Impe-riales. — Imperial institute, eng. (1. im-pi'riöl i'nstitjut), riksinstitutet, namn på en 1886 bildad engelsk förening och en densamma tillhörig praktbyggnad i London, med syfte att åskådliggöra och främja den brittiska världsrikestanken. — Imperia-li'sm, strävan efter världsmakt, särskilt då den stöder sig på militärmakt; i England ett politiskt parti, vilket som sitt huvudmål har hävdandet av Imperium^ d. v. s. det brittiska världsriket. — Imperiali'st, kejserligt sinnad; anhängare av imperialismen; i Frankrike anhängare av kejsardömet och Napoleons ätt. — Imperiali's-tisk, till kejsarväldet hörande. — Imperial-papper, kejsarpapper, papper av största format. — Imperial sta'ndard, eng. (1. im-pi'riöl -), lagligt normalmått i England. — Imperialstil, hoktr., en av de största bok-tryckarstilarna. — Imperialsäng, eg. säng med sänghimmel; tvåmanssäng. — Impe-rialupplaga, en på imperialpapper tryckt upplaga. — Imperie'lt pastoralt, i Finland pastorat, där kyrkoherden förr utnämndes av kejsaren. — Impe'rium, regeringsmakten; jur., statens höghetsrätt över statsområdet. — Imperiö's {fr. impérieux), bjudande, härsklysten.

Imperato'ria, farm., mästerrot, den förr som läkemedel brukade rotstocken till örten Imperato'ria Ostru'thium.

Impercepti'bel, nylat., oförnimbar, omärklig för ögat.

Imperdi'bel, iat., oförstörbar.

Imperfe'kt {lat. imperfe'ctus), ofullkomlig, ofullständig. — Imperfekti'bel, nylat., som ej kan fullkomnas. — Imperfektibilite't, oförmåga att kunna fullkomnas. — Imper-fekti'v, dets. som Imperfektibel. — Imper-fektio'n, ofullkomlighet, fel, brist. — Im-perfe'ktum, se Tempus.

Imperfora'bel (av lat. perfora're, genomborra), som ej kan genomborras.

Imperia'1, Imperiali'sm, Impe'rium, Imperiö's m. fl., se under Imperator.

Imperial sta'ndard, eng. {1. impi'riöl -), se under Standard.

Imperial-te, se Tschy.

Impermane'nt, lat., obeständig, tillfällig.)(Permanent.

Impermea'bel, nylat., ogenomtränglig. — Impermeabilite't, ogenomtränglighet.

Impersona'Ie (nämligen ve'rhum), lat., språkv., opersonligt verb. — Impersona'-liter, opersonlig; utan att nämna person.

— Impersonalite't, opersonlighet. — Im-persona'1-konti, handelst., se Döda konti och Personalkonti. — Impersone'll {lat. im-persona'lis), opersonlig.)(Personell.

Impertine'nt (av lat. impe'rtinens, icke hörande till saken), oförskämd, näsvis; påflugen, opassande. — Impertine'ns, fr. Impertinence {1. ängpertina^ngs), opassande uppförande; näsvishet. — Imperti-ne'ntier, ting, som icke höra till ifrågavarande sak; otillbörligheter.

Imperturba'bel, lat., orubblig, oförskräckt.

Impeste'ra (av lat. pe'stis, farsot), förpesta.

Impeti'go, lat., med., kroniskt, pustulöst hudutslag med stora sårskorpor. — Impetigi-nö's, med denna sjukdom behäftad. — Im-petigologi' (av gr. Wgos, lära), läran om hudutslag.

Impetra'nt (av lat. impetra're, utverka), klagande. — Impetra't, den anklagade. — Impetratio'n, klagan, ansökan. — Impe-tre'ra, erhålla genom ansökan.

Impetuo'so 1. Con i'mpeto, ital., tonk., häftigt, stormande.

Fmpetus, lat., häftigt anfall, angrepp. — Impetuosite't, våldsamhet. — Impetuö's, häftig, våldsam.

Impf., förk. för imperfektum (se d. o.).

Impiete't {lat. impi'etas), bristande vördnad, pliktförgätenhet; gudlöshet. Jfr Pietet.

Impingue'ntia, lat. {avpi'nguis, fet),pL, fettbildande ämnen.

Impitoya'bel {fr. impitoyable [I. äng-pitåaj a'bbl]), obarmhärtig.

Implacenta'lia, zool., däggdjur utan moderkaka, en underklass bland däggdjuren. Dit höra pungdjur och kloakdjur.

Implaka'bel {lat. implaca'hilis), oförsonlig.

— Implakabilite't, oförsonlighet.

ImpIantatio'n (av lat. in, i, och planta'tio,

plantering), inplantering, inympning; med., transplantation (se d. o.).

Implausi'bel, lat., osannoHk; som ej förtjänar bifall.Implement—Impromptu

Impleme'nt (lat. impleme'ntum), fyllnad; uppfyllande.

Implice^ra {lat. implica're), inveckla, infläta; draga in uti. — ImpliVite, lat., eg. invecklat i; inneslutet, inbegripet, inberäknat. — ImpIikatio'n, inveckling.

Implore'ra {lat. implora're), anropa, bön-falla. — Implora'nt, person, som gör ansökning 1. bönfaller om något. — Implora-tio'n, bönfallande, anropande.

Implosfva ljud, språkv., övergångsljud, som vid explosiva språkljud höras, då talorganen sammanslutas. Jfr Explosiv or.

Implu'vium, lat. (av in, uti, och plu'ere, regna), hyggn., i fornromerska hus en bassäng i atrium (se d. o.) för uppsamling av regnvattnet; förgården till en katolsk kyrka; med., regnbad, dusch.

Impoli, fr. {1. ängpåli'), obelevad, ohövlig, grov. — Impolitesse (Z. -tä'ss), brist på be-levenhet; ohövlighet; grovhet.

Impondera'bel, lat., ovägbar. — Impondera-bi'lia 1. Imponderabflier, pL, ovägbara ämnen, såsom ljus, värme, elektricitet.

Impone'nte, ital., tonk., befallande.

Impone'ra {lat. impo'nere), eg. pålägga; göra intryck; ingiva aktning, vördnad; göra sig gällande. — Impoiie'rande 1. Imposa'nt {fr. imposant [Z. ängpåsa'ng]), vördnadsbjudande.

ImpopuIä'r {fr. impopulaire, av lat. in-, o-, och po'pulus, folk), ofolklig, folket misshaglig, illa sedd; även svårf attlig.) (P o -pulär. — ImpopuIarite't, ofolklighet; svårbegriplighet.

Imporosite't, nylat., ogenomtränglighet, täthet, brist på porer.

Importe'ra {lat. importa're), handelst., införa (utländska varor). — Impo'rt, införsel ; införsvara.)(Export. — Im-porta'bel, till införsel tillåten. — Impor-ta'iis, fr. Importance {1. ängpårrta'ngs), vikt, betydenhet. — Important, viktig, betydande; vinstgivande. — Importatio'n, införsel (av utländska varor). — Impor-ta'tor 1. Importö'r, person, som införskriver utländska varor. — Importförbud, förbud mot införsel av utländska varor. — Importhus, handelshus, som gör affärer i varuinförsel.

Importu'n {lat. importu'nus), oläglig; hin-derlig; besvärlig.)(Opportun. — Importunite't {lat. importu'nitas), besvärlighet, besvär; påflugenhet, framfusighet.

Imposa'nt, se under Imponera.

Impossfbel {lat. impossi'bilis), omöjlig. — ImpossibiIite't, omöjlighet. — Impossible n'est pas un mot frangais, fr. {1. äng-passi'bbl nä pas öng må frangsä'), omöjligt är icke något franskt ord, 1. för en fransman är ingenting omöjligt.

Impo'st (av lat. impo'7iere, pålägga), pålaga, avgift; hyggn., en över ett kapitäl anbragt, ornamenterad tillsats, som tjänar att upp-

taga valvbågen; handelst., exporttull. — Imposte'ra, lägga skatt på handelsvaror.

Impo'stor, lat. Imposteur, fr. {1. ängpåstö'r), bedragare. — Imposto'res do'cti, lat, lärda bedragare, som avsiktligt bruka falska citat, oriktigt tolka en text o. s. v.

Impote'ns {lat. impote'ntia), med., oförmåga att fullgöra de sexuella funktionerna. — Impote'nt, lidande av impotens. — Impo-tentia conjuga'lis, äktenskaplig oförmåga.

Impot foncier, fr. {1. ängpå' fångsie'), grundskatt.

Impraktika'bel {fr. impracticable), ogörlig, outförbar; ofarbar.

Impregnera {1. -pränj-; fr. impregner), eg. befrukta; kem., låta likformigt intränga och inblandas; genomtränga; mätta. — Impregnatio'n 1. Impregne'ring, genomträn gning; mättning.

Imprekatio'n, lat. (av impreca'ri, förbanna, önska ont över), förbannelse.

Imprena'bel {fr. imprenahle), ointaglig, oåtkomlig.

Impresa'rio, ital. (av impre'sa, företag), entreprenör, ledare av en teater- 1. konsertturné.

tmpressio'n {fr. impression), intryck; tryck, avtryck. — Impressionism, konsth., en i början av 1870-t. såsom ett bestämt parti inom den nyare franska konsten framträdande riktning, enl. vilken konsten har till uppgift att återgiva det allmänna intrycket {fr. Vimpression) av en företeelse utan att fördjupa sig i detaljerna. — Im-pressionfster, konstutövare, som följa impressionismens grundsatser. — Impressi-bilite't, känslighet för intryck. — Impres-si'v, som gör intryck.

Impret 1. Mpret, alhan. (av lat. imperator), titel för den 1913 upprättade albanska statens regent.

Imprima'tur, se under följ. ord.

Imprime'ra {lat. impri'mere), intrycka; inprägla, inskärpa. — Imprima'tur, lat., eg. det må tryckas; censurens medgivande att en skrift får tryckas.)(Damnatur.

Improba'bel, Improba'tur m. fl., se under följ. ord.

Improbe'ra {lat. improha're), ogilla, förkasta; underkänna, "kugga". — Improba-tio'n, ogillande; underkännande. — Impro-ba'tur, han (1. hon) underkännes (uttryck, som begagnas om den, vilken ej går igenom vid en examen). Jfr Approhatur. — Improba'bel {lat. improha'hilis), osannolik ; förkastlig. — Improbabilite't, osannolikhet.

Improbite't {lat. impro'hitas), oärlighet.

Improdukti'v, lat, ofruktbar, som ej lämnar någon behållning. Jfr Produktiv. — Im-produktivite't, ofruktbarhet.

Impro'mptu {lat. in pro'mptu), eg. med lätthet; något som göres utan förberedelse; improvisation; plötsligt infall.618

Imprope'rier {lat, imprope'ria), eg. förebråelser (åsyftande Jesu strafftal); tonk., ett slags kyrkmusik (antifonier och re-sponsorier), som i katolska länder uppföres på långfredagen i st. f. den vanliga mässan.

Improportio'n, lat., missförhållande, brist på harmoni mellan delarna av ett helt.

Improvement, eng. (1. improVment), förbättring.

Improvide'ns (nylat. improvide'ntia), brist på förutseende, oförsiktighet.

Improvisatö'r m. fl., se under följ. ord.

Improvise'ra (av lat. improvi'sus, oförutsedd), göra vers, hålla tal, prestera ett musikstycke o. s. v. utan

förberedelse; i hast och av tillgängliga medel arrangera något. — Improvisatio'n, konsten att improvisera; det improviserade. Jfr 7m-promptu. — Improvisato're, ital., Impro-visateur, fr. {1. ängprovisatö^r) 1. Impro-vi'sus ca'sus, lat., ett oförutsett fall. — Ex improvi'so, oförutsett, oförmodat.

Imprude'ns, fr. Imprudence (1. ängpryda'ngs, av lat. imprude'ntia), oförsiktighet, oklokhet.

Impu'bes, lat., eg. skägglös, som icke ens har fjun på hakan; ej manbar minderårig, omyndig. — Impuberte't, omanbarhet, omyndighet.

Impude'ns, fr. Impudence {1. ängpyda^ngs, av lat. impude'ntia), oförskämdhet; fräckhet. — Impude'nt, oförskämd, fräck.

Impudicite't (av lat. impudi'cus, okysk), otukt.

Impu'dicus, lat., hot., oblyg.

Impugnatio'n, lat., bestridande.

Impuissance, fr. (1. ängpuissa'ngs), oförmåga, vanmakt; manlig oförmåga. — Im-puissant (1. -a'ng), oförmögen; vanmäktig; som saknar manlig förmåga.

Impu'ls 1. ImpuIsio'n (lat. impulsus), pådriv-ning; väckelse, eggelse. — ImpulsiV, väckande, eggande. — Impulsivite't, påverkbarhet av impulser.

Impulsmoment, mat, fys., se Ythastighet.

Impu'ne, lat., ostraffat.

Impu'ne o'stium pu'lsat, qui Iæ'tum nu'ntium o'ffert, lat. ordspr., den som medför gott budskap, kan dristigt klappa på dörren.

Impunite't (lat. impu'nitas), strafflöshet.

Impuri'sm (av lat. impu'rus, oren), förorening av ett språk genom inblandning av främmande ord. Jfr Purism. — Impuri'st, språkblandare, person, som gör sig skyldig till impurism.

Impute'ra (lat. imputa're), jur., tillräkna, beskylla, tillskriva. — Imputa'bel, tillräk-nelig. —• Imputabilite't, ansvarighet, till-räknelighet. — Imputatio'n, tillräknande, beskyllning.

Imubakko (av imu, vara rädd, och hakko, gammal kvinna), med., en av vidskeplig rädsla framkallad sjukdom (ett slags tarantism) bland ainofolket i Japan.

Imuschagh = I mosjar (se d. o.).

In, lat., prep., i, uti, till, på. Undergår i sammansättningar samma förändringar som sammansättningspartikeln in- (se följ. ord). — In-, 1. (framför Z) II-, (framför h, m, p) Im-, (framför r) Ir-, lat., s. k. in negati'vum, nekande sammansättningspartikel, som motsvarar vårt o-, t. ex. in-fe'lix, olycklig, av felix, lycklig.

In, kem., atomtecken för Indium.

In., förk. för eng. inch (se d. o.).

Inabru'pt, lat., oavbruten. — In abru'pto necessita'tis, i yttersta nödfall.

In abse'ntia, lat., i ens frånvaro.

Inabstine'ns (av lat. in-, o-, och ahstine'ntia, återhållsamhet), oåterhållsamhet.

In abstra'cto, lat., i allmänhet, i och för sig. Jfr Abstrakt.

In absu'rdum, se under Ahsurd.

Inaccepta'bel (fr. inacceptahle), oantaglig.

Inaccessfbel (lat. inaccessi'bilis), otillgäng-lig.

Fnachos (lat. Fnachus), gr. myt., en flodgud, sagokonung i Argolis samt fader till lo och Argos.

Inacidite't, med., brist på syra, t. ex. saltsyra i magsaften.

Inackorde'ra (jfr Ackordera), ställa om att en person hos en annan får bo och spisa mot betalning.

Inackura't, lat., opålitlig, oordentlig.

Inadaptfv (av lat. apta're, anpassa), ej anpassningsbar.

Inadekva't, lat., olika, icke motsvarande, som ej håller samma mått.) (Adekvat.

Inadmissi'bel (fr. inadmissihle), oantaglig, otillåtlig.

Inadverte'ns (fr. inadvertance; av lat. in, o-, och adve'rtere, vända uppmärksamheten åt), oaktsamhet, vårdslöshet.

Inæquia'ltus, lat., hot., olikhög.

Inæqui'telæ, zool., vävspindlar.

In æte'rnum, lat., för evigt.

Inaffa'bel (jfr Affahel), otillgänglig, osällskaplig.

Inaffektatio'n, lat., otvungenhet.

Fnakos, se Inachos.

Inakti'v (fr. inactif), overksam, försatt ur tjänstgöring. — I. effekt, se Reaktiv effekt. — Inaktive'ring, åtgärd för upphävande av aktivitet; med., genom upphettning av blodserum (till 56°) upphäva dess komplementverkan. — Inaktivite't, overksamhet, sysslolöshet. — Inaktivite'tsatrofi', atrofi (se d. o.) genom overksamhet.

Inaliena'bel (fr. inaliénahle), oförytterlig, som ej kan bortskänkas 1. säljas. — In-alienabilite't, oförytterlighet.

In a'lles, ty., i allt, sammanlagt.

Inaltera'bel (fr. inaltérahle), oföränderlig.

Inama'bel (av lat. ama'hilis, älskvärd), icke älskvärd.

Inamæ'nus, lat., hot., obehaglig.

In ambfguo, lat., i tvivel, oviss.

Inamora'to, se Innamorato.

Inamovi'bel (fr. inamovihle), som ej godtyckligt kan avsättas; oavsättlig. — Inamovi-bilite't, oavsättlighet.

In ampli'ssima fo'rma, lat., i allra bästa form, av yppersta slag; i vidsträcktaste bemärkelse.

In angu'stiis, lat., i trångmål.

Inanimatio'n, lat., själlöshet, liknöjdhet. — Inanime'rad, trög, liknöjd.

Inanite't, lat., tomhet, intighet. — Inanitio'n, fysiol., kraftlöshet, utmattning, särskilt till följd av brist på föda. — Inanitionskur, svältkur.

In a'nnum seque'ntem, lat., till nästa år.

Inapella'bel, jur., som ej kan hänskjutas till högre rätt.

Inapplika'bel (/r. inapplicahle), oanvändbar, otillämplig.

Inapprehensi'bel (nylat., inapprehensi'bilis), ofattlig, obegriplig.

Inappretia'bel 1. Inapprecia'bel (fr. inappré-ciahle; av lat. pre'tium, pris, värde), ovärderlig.

Inaptitude, fr. (1. -ty'dd), oduglighet, oskicklighet.

In a'rmis, lat., under vapen, i fält.

Inartikulatio'n, lat., otydlighet i uttalet. — Inartikule'rad, oartikulerad, otydligt uttalad.

Inattention, fr. (1. inattangsiå'ng), ouppmärksamhet.

Inaudi'bel (lat. inaudi'hilis, av audi're, höra), ohörbar.

Inaugure'ra (lat. inaugura're), inviga. — Inaugura'l-, invignings-, t. ex. inaugural-föreläsning, föreläsning, som hålles av en akademisk lärare, då han insättes i sitt ämbete. — Inaugura'ldisputatio'n 1. Inaugu-ra'Idiss€rtatio'n, i Danmark och Tyskland benämning på akademisk disputations-avhandling.

Inaure'ra (av lat. a'urum, guld), förgylla. — Inauratio'n, förgyllning.

In ba'rbam, lat.,^ eg. i skägget; i ansiktet (säga någon något).

In blanco 1. In bla'nko, se under Blanko.

In bo'na carita'te, lat., i god sämja. — I. b. fi'de, på god tro. — I. b. pa'ce, i god ro.

In bre'vi, lat., i korthet.

In bulk, eng. (1. - bök), i klump, utan särskild inpackning.

Inca, se Inka.

Incalza'ndo, ital. (av incalzaWe, jaga, pådriva), tonk., jagande, i uppdrivet tempo.

Inca'nus, -a, -um, lat., bot., mycket grå.

In ca'pita, lat., efter huvuden 1. personer (vid räkning).

Incarcera'tus, -a, -um, med., insnärjd, insnärjt, t. ex. bråck. — Incarceratio'n, inklämning.

Incarna'tus, -a, -um, lat., bot., köttfärgad.

Incarvfllea, hot., trumpetblommor, prydnadsväxtsläkte av fam. Bignonia'ceæ med parbladiga blad och röda blommor. (Kina, Turkestan).

Inca'sso 1. In ca'sso, ital., handelst., inkassering, förnämligast av växlar och anvisningar.

In ca'su, lat., för ett särskilt fall. — Lex in casu, en lag stiftad för ett särskilt fall. Jfr Kasus.

Incendi'är (fr. incendiaire; av lat. ince'ndere, antända), mordbrännare.

Incense, eng. (1. inse'ns), rökelse.

Inceptio'n, lat., begynnelse, början.

Incessament, fr. (1. ängsessama'ng), oupphörligen ; utan uppehåll.

Ince'st 1. Ince'stus, lat., blodskam. — Incest-avel, parning av närmaste släktled, far med dotter, bror med syster etc., vid hus-djursavel.

Inch, eng. (1. intj), tum, tolftedelen av en engelsk fot = 25,3997 mm.

In Chri'sto, lat., i Kristus (förk. In X.). — In Chri'sti no'mine, lat., i Kristi namn (förk. In X. P. I. N.).

Incide'ns (av lat. inci'dere, infalla), infallande. — Incidensvinkel, mat., infallsvinkel.)(Brytningsvinkel.

Incide'nt (av lat. inci'dere, inträffa), infallande, tillfällig. — Incide'ntia, pl., med., drastiska läkemedel. Se Drastica.

Incidit in Scy'llam, qui vult vita're Chary'b-dlm, lat. ordspr., den som vill undvika Charybdis, råkar ut för Scylla = komma ur askan i elden.

Incinere'ra (fr. incinérer, av lat. ci'nis, aska), förbränna till aska. — Incineratio'n, förbränning till aska.

Incipfent (av lat. inci'pere, börja), nybörjare, lärling.

Fncipit, lat., (boken) börjar (här).

In ci'rca, lat., ungefär.

Incisio'n (lat. inci'sio), kirurg., insnitt, inskärning. — IncisiV, inskärande; inf rätande; fördelande, förtunnande. — Inci-si'vus, anat., förk. för dens i., framtand (pl. dentes incisi'vi). — Inciso'rium, kniv, som begagnas vid liköppningar; bordet, varpå dylika förrättningar äga rum.

Incisu'ra, pl. Incisu'ræ, lat., inskärning; anat., t. ex. /. clavicuWris, inskärning på bröstbenet för upptagandet av nyckelbenet; 1. interlobula'ris, inskärning mellan lungans lober.

Incfsus, -a, -um, lat., bot., inskuren.

Incite'ra (lat. incita're), reta, egga. — In-citabilite't, retlighet, mottaglighet för påverkan utifrån. — IncitatiV, retande. — Incitame'nt, retelse, retmedel. — Incita-tio'n, retning, eggelse. — Incita'ntia, pl., med., retande, uppeggande medel; medel, som. öka livsverksamheten.

Incivi'1 (lat. incivi'lis), ohövlig; obelevad. — Incivilisé, fr. (1. äng-), ohyfsad. — Incivi-lité, ohövlighet, obelevat uppförande.

incl., förk. för lat. inclusive, inbegripet, inberäknat.

Inclina'tio, lat., vinkel. — I. pe'lvis, anat.,620

bäckenvinkeln. — Inclina'tus, lat., hot., inböjd.

Inclu'sio, lat., inneslutning. — Inclusi've, mlat., inberäknat.

In cæ'na do'mini, lat., 'Vid Herrens måltid", begynnelseorden till påven Urban V: s bulla mot kättarna.

Incog., förk. för ital. incognito, se Inkognito.

Inco'gnito, se Inkognito.

Income tax, eng. (1. i'nköm täks), inkomstskatt.

In commu'ne bo'num, lat, till gemensamt bästa. — In commu'ni, i gemenskap.

Incompeténce, fr. (1. ängkångpeta'ngs), se Inkompetens.

Incomplaisance, fr. {L ängkångpläsa'ngs), oartighet, otjänstaktighet. — Incomplai-sa'nt, oartig, otjänstaktig.

Incomple'tæ, bot., kronbladslösa, en växt-serie, vars blommor ej hava utbildade kronblad.

In concre'to, se Konkret.

In confe'sso, lat., av part i rättegång erkänt (och tarvar sålunda icke bevis).

In conta'nti, lat., i reda penningar.

In contine'nti, lat., på stället, omedelbart, genast.

Incontine'ntia, se Inkontinens.

In contfnuo, lat., i sammanhang, oavbrutet.

In contra'rium, lat., tvärtom.

Inco'ntro, ital., handelst., gynnsamt tillfälle.

In contuma'ciam 1. Contuma'citer, lat., jur., tredskovis, ohörd, för ohörsamhets skull.

Incoordination, se Inkoordination.

In co'rpore, lat., i sin helhet, samtliga.

Incrassa'ta, lat., bot., förtjockad.

Incrasse'ra, se Inkrassera. — Incrassa'ntia, lat., pl., med., medel, som åstadkomma blodets o. a. kroppssafters förtätning 1. för-tjockning.

Increme'ntum, se Inkrement.

Incroyable, fr. (1. ängkråaja'bbl), otrolig; benämning på några extravaganta klädespersedlar, bl. a. de stora trekantiga hattarna i Frankrike på direktoriets tid (1790-t.); modenarr; sprätt.

Incrustatio'n, saltinmängning.

Fncubus (av lat. cuba're, ligga på något), med., "maran", hjärtklämning om nätterna (jfr Efialtes); rom. myt., benämning på skogsguden Faunus. — Fneubi och Su'ccubi, under häxeriprocessema brukade benämningar på demoner, vilka troddes pläga köttsligt umgänge med människor.

In cu'ria, lat., å rådhuset, i rättslokalen.

Incu'ria, lat., sorglöshet, oaktsamhet. — Ex incuria, genom ovarsamhet.

Incu'rva, lat., bot., bågböjd, nedböjd. — In-curva'ta, -um, lat., bot., inböjd.

I'ncus, lat., städ; anat., hörselbenet "städet".

Incyste'ring (av lat. in, i, och gr. ky'ste, blåsa), inkapsling.

I. N. D., förk. för lat. in no'mine Dei, in no'-mine Do'mini, i Guds namn, i Herrens namn.

Ind., officiell förk. för nordamerikanska staten Indiana.

ind., förk. för indikativus (se Modus).

Indage'ra {lat. indaga're), uppspåra, utforska. —• Indaga'bel, som kan uppspåras.

— Indagatio'n, uppspårande, utforskande.

Indami'ner, kem., färgämnen, som uppkomma vid gemensam oxidation av feny-lendiamin och monoaminer.

Indantre'nfärgämnen, kem., gemensamt namn på vissa ur antrakinon härledda färgämnen, vilka utmärka sig för stor äkthet.— Indantre'nblått, erhålles genom upphettning av aminoantrakinon och fast ka-liumhydrooxid.

Inde'bite, lat., utan förpliktelse. — Inde'bi-tum, verkställande av något utan förpliktelse därtill.

Indece'ns (/ai. indece'ntia, fr. indécence), oanständighet. — Indece'nt, oanständig.

Indechiffra'bel {fr. indéchiffrable), som ej kan tolkas 1. förklaras; oläslig. Jfr De-chiffrera.

Indécis, fr. {1. ängdesi'), 1. Indeci's, oavgjord, obeslutsam, villrådig. — Indecisio'n, obeslutsamhet, villrådighet.

Indeco'rum, lat., det opassande; oanständighet. Jfr Decorum.

In defe'ctu, se under Defekt.

Indefensi'bel, nylat., som ej kan försvaras, ohållbar.

Indefinftus, lat. (av defini're, bestämma), 1. Indefinft, obestämd. — Indefini'ta pronomen, språkv., obestämda pronomen.

In Dei no'mine, lat., i Guds namn.

Indeklina'bel {lat. indeclina'bilis), språkv., oböjlig, oföränderlig.

Indele'bilis chara'cter, se Character indele-bilis.

Indelika't {fr. indélicat), ogrannlaga. — In-delikate'ss, ogrannlagenhet.

Indemnise'ra {fr. indemniser), hålla skadeslös, gottgöra. — Indemnisatio'n 1. Indemni-fikatio'n, gottgörelse, skadeersättning. —

— Indemnite't {eng. inde'mnity, lat. in-de'mnitas, av inde'mnis, skadeslös), statsr., straff löshet, dispens från lag, av engelska parlamentet tillerkänd regeringen för en olaglig, för det allmänna bästa vidtagen åtgärd. — Act of indemnity, eng. {1. ackt åvv inde'mniti), parlamentsakt, genom vilken indemnitet tillförsäkras regeringen.

— Bill of indemnity, ett förslag till indemnitet.

Indemonstra'bel {lat. indemonstra'bilis), obe-vislig.

Inde'nharts, hartsart, framställd ur stenkols-tjära.

In de'o consi'lium, lat., hos Gud finnes råd.

In de'o spes me'a, lat.. Gud mitt hopp, Ulrika Eleonoras och Fredrik I:s valspråk.

In de'o vi'vas, lat., må du leva i Gud (förk. /. D. V.).

Indépendance beige, fr. {1. ängdepangda'ngsIndependens—Indignitet

621

belsj), eg. belgiskt oberoende; en ansedd tidning, som utg. i Bryssel.

Independe'ns (/r. indépendance, av lat. in-, o-, och depende're, bero), oberoende, oavhängighet. — Independe'nt, oberoende. — Indepcnde'nter, pL, de oavhängiga; benämning på en reformert, i England på 1600-t. stiftad sekt, vars grundåsikt är, att varje församling bör vara oavhängig av högre kyrkostyrelse. Kallas även barrowisteTy hrownister och kongrega-tionalister. — Independenti'sm, oavhängighetskänsla; independenternas lära. —• Les peintres indépendants, fr. {L lä pängtr ändepangda'ng), de oberoende målarna, impressionister (se d. o.).

Independent Labour Party (1. indipe'ndönt lä'bör pa'ti), L L. P., oavhängiga arbetarpartiet, Englands största politiska arbetarparti, anslutet till parlamentsgruppen Labour Party, som utgör de socialdemokratiska engelska regeringarnas parti.

Independent Order of Good Templars (Z. - åvv god -), Godtemplarorden.

Indepe'ndent Order of Odd Fellows, eng. (1. - åvv ådd fe'llås), den officiella benämningen på Oddfellows (se d. o.).

In depo'sito, lat., i förvar.

I'nderna, De ariska, hinduerna, huvudmassan av Indiens befolkning.

Indestrukti'bel {fr. indéstructible), oförstörbar. — Indestruktibilite't, oförstörbarhet.

Indetermina'bel {lat. indetermina'bilis), obestämbar. — Indetermine'rad, obestämd, obegränsad; oavgjord, obeslutsam. — Indetermini'sm, den åsikt, att människans vilja såtillvida är fri, att hon förmår välja mellan olika möjliga bestämningsgrupper. Jfr Determinism. — Indeterminfst, anhängare av denna lära.

Indevo't {lat. indevo'tus), andaktslös; van-vördig. — Indevotio'n, brist på andakt.

Fndex, pl. I'ndices, lat., eg. angivare; "visare", register, förteckning, statistiskt relationstal. — I. expurgato'rii, lista över de ställen i på Index librorum prohibito-rum ej införda böcker, som böra strykas, innan en katolik får läsa böckerna. — I. Kewe'nsis {1. - kjo'-), "Kewförteck-ningen", lista över alla kända fanero-gamers släkten, arter, synonymer och hemland. Utg. i Kew nära London på basis av en donation av Ch. Darwin. — I. libro'-rum prohibito'rum, förteckning över förbjudna böcker, en katalog över de verk, som en katolik ej får läsa.

Indexterite't, lat., oskicklighet.

India ale, eng., se Ale.

India'ner, Amerikas ur-invånare; den amerikanska 1. röda rasen.

Indiani'st, kännare av Indiens språk, sanskritkännare.

Indianft, miner., varietet av anortit.

Indiankrasse, hot., se Tropæolum.

Indian oak, eng. {1. i'ndiän å'uk), indisk ek. Se Barringtonia.

Indian Runners, liten, fin engelsk ankras, god värpare.

Indianskt ris, bot., se Zizonia.

India'nsommar, se följ. ord.

I'ndian su'mmer, e7ig., "indiansommar", kallas i Nordamerika en kort period av sommarvarma dagar i början av hösten; eftersommar, sensommar. Motsvarar vår Britmässesommar (se d. o.).

Indianterrito'rier, områden i Förenta Staterna och Kanada, vilka förbehållits indianerna och ej upplåtits till bebyggelse åt vita.

I'ndicans, lat., kännetecken, kännemärke; förebud. — Indicium, pl. Indi'cia 1. Indicier, kännetecken; symtom (om sjukdomar) ; antagningsgrund. — Indicier, jiir., "liknelser och omständigheter", fakta, av vilka man med sannolikhet kan sluta till ett annat faktum. — Indi'ciebevisning, indirekt bevisning, den bevisning, som åstadkommes genom indicier.

Indicati'vus, se Modus.

Indice'ra {lat. indica're, av i'ndex, visare), angiva antyda. — Indicerad hästkraft, mek., den i hästkrafter angivna effekt, som utövas av ångan i en ångmaskins cylinder och som angives av indikatorn (se d. o.).

Fndices, se Index.

Indi'cier, Indi'cium, se under Indicans.

Indicta ca'usa, lat., jur., utan rannsakning.

Indictment, eng. {1. inde'jtment), jur., en av den stora juryn såsom grundad ansedd anklagelse.

Indienne, fr. {1. ängdiä'nn), ett slags fin ostindisk kattun.

Indiens stjärna, engelsk orden, som utdelas för förtjänster om Indien.

Indiffere'ns, fr. Indifférence {1. ängdiffe-ra'ngs), likgiltighet, liknöjdhet; fys., det tillstånd, varvid motverkande krafter upphäva varandra. — Indifferensläge, språkv., den ställning, som talverktygen innehava vid den naturliga andningen. — Indiffe-re'nt, likgiltig, liknöjd; ej utpräglad; kem., utan sura och basiska egenskaper. — In-differentism, likgiltighet (spec. i religion 1. politik). — Indifferenti'st, en liknöjd, kallsinnig person.

lndige'n {lat. indügena), infödd, inföding, inhemsk. — Indigena't 1. Indigena'tsrätt, jur., infödingsrätt, hemortsrätt.

Indige'nt, lat., torftig, arm.

Indige'st {lat. indige'stus), hårdsmält; osmält. — Indigesti'bel, osmältbar. — Indigestio'n, med., dåhg 1. felande matsmältningsförmåga.

Indiglucfn, kem., en sockerart, som erhålles av indikan (se d. o.).

Indigne'ra {lat. indigna'ri), förarga, stöta, väcka ovilja hos. — Indignatio'n, harm, ovilja.

Indignite't, lat., ovärdighet.622

I'ndigo, tekn,y det bästa och mest brukade blå färgstoftet, fås av en mängd växter, särskilt av flera i tropiska länder odlade arter av släktet Indigo'fera, tillhörande fam. Legumino'sæ. — Indigoblått 1. In-digoti'n, färgämnet i indigo. — Indigo-karmi'n, ett blått färgämne, berett av indigo. — Indigoli't, miner.y en blå varietet av turmalin. — Indigopurpur, se Fenicin. —• Indika'n, kem., en hos indigoväxter förekommande glykosid, varav färgämnet indigo beredes.

Indikatio'n (lat. indica'tio, av indica're, påpeka, anmäla), tillkännagivande, anvisning; med., kännetecken på ett tillstånd; omständighet, som föranleder en terapev-tisk åtgärd. Jfr Kontraindikation. — Indikati'v 1. IndikatiVus, se Modus. — In-dika'tor, anat., pekfingrets sträckmuskel; mek., ett instrument för mätning av gasers 1. vattenångors tryck och det av dem förrättade arbetet; kem., ett ämne, som anger den kvantitativa avslutningen av en kemisk reaktion. — Indikatrfs, 7nat., en kroklinje, medelst vilken en buktig ytas kr ökningsförhållanden i en given punkt åskådliggöras.

Indike'ra, se Indicera.

Indiktio'n (av lat. indücere, tillkännagiva), det tal, som utmärker ett givet års ordningsnummer inom indiktionscykeln. — Indiktionscykeln, en (inom kronologien använd) period av 15 år. Denna cykel står ej, såsom sol- och måncyklerna, i något samband med de astronomiska företeelserna. Jfr Cykel.

Indire'kt {lat. indire'ctus), på omvägar: medelbar; förtäckt. Jfr Direkt. — I. an-föring {lat. ora'tio obWqua), språkv., ett yttrande, meddelat i berättelseform (ej i talarens egen framställningsform). Jfr Direkt anföring. — Indirekta skatter, skatter, vilka i allm, icke träffa den, som i första hand er lägger dem, utan i sista hand erläggas av andra, t. ex. konsumtionsskatter (se d. o.). Jfr Direkta skatter. — Indirekt bevis, log., ett bevis, som ådagalägger sanningen av en sats medelhart ur bevisningsgrunderna 1. genom att ur dessa uppvisa orimligheten av motsatsen.

Indiscipli'n, lat., krig sk., dålig manstukt; oordning. — Indiscipline'rad, oövad; otyglad.

Indisk hampa, se Ahroma.

Indisk potatis, dets. som Batater (se d. o.).

Indiskre't {fr. indiscret), obetänksam; påflugen, taktlös; talträngd. — Indiskretio'n, obetänksamhet; taktlöshet; talträngdhet.

Indiskt bresi'ljeträ, se Brunholz.

Indiskt gult 1. Piu'ri, kem., se Jaune indien.

Indispensa'bel {fr. indispensable), oundgänglig, oeftergivlig, ovillkorlig.

Indispone'rad, se under följ. ord.

Indisponi'bel {fr. indisponible), som man icke kan förfoga över, oförytterlig. — Indispo-ne'rad, fr. Indisposé {1. äng-), ohågad, förstämd ; opasslig. — Indispositio'n, håglöshet, olust, opasslighet.

Indisputa'bel {fr. indisputable), obestridlig, oomtvistlig.

Indissolu'bel {lat. indissolu'bilis), oupplöslig, oskiljbar.

In dista'nza, ital., på avstånd, ur fjärran.

I'ndium, kem., ett grundämne i form av en tennvit metall, som förekommer i zinkmalmer.

Indivi'd, fr. Individu (Z. ängdividy', av lat. indivüduum, något, som ej kan delas), en enda person, en enskild varelse; ett enskilt föremål (jfr Exemplar). — Indivi-dualise'ra, betrakta 1. framställa enskilt för sig; utpräglа; noga bestämma. — Individualism, den filosofiska och politiska lära, som hävdar individens rätt gentemot samhället. Jfr Socialism. — Individualist, anhängare av individualismen. — Individualite't, enskildhet; egendomlighet; personlighet, egenskapen att vara en individ. — Individua'1 pote'ns, i husdjurs-aveln använd term för "stark nedärvnings-förmåga" hos vissa djur. — Individuatio'n 1. Individualisatio'n = Individualisering,

subst. till Individualisera (se ovan). — Individue'll, som karakteriserar en individ till skillnad från andra individer; egendomlig, personlig. — Individuite't, avskildhet, särskildhet. — Indivi'duum, se Individ.

Indivisi'bel {nylat. indivisi'bilis), odelbar. — Indivisibi'lia, pl., odelbara kroppar.

Indoci'1 {lat. indo'cilis), oläraktig, ostyrig.

Indoeuropéer (Indogerma'ner) 1. Indoeuro-pe'iska (Indogerma'nska) folk, folk, som tala indoeuropeiska språk. — Indoeuro-peiska 1. Indogermanska rasen, se Kaukasiska rasen. — Indoeuropeiska (Indogermanska) språk, de indiska, eranska, armeniska, grekiska, albanesiska, italiska, keltiska, germanska och slavobaltiska språken.

Indofeno'ler, kem., med indaminerna närsläk-tade tjärfärgämnen, men som innehålla hydroxyllgrupper (OH) i st. f. amingrupper (NH2).

Indoira'nska språk, de närsläktade indiska och iranska grupperna av de indoeuropeiska språken.

Indokine'ser, de mongoliska folken i Birma, Siam och Annam. — Indokine'siska halvön, Östra Indiska halvön. — I. språk, tibeto-burmanska och siamo-kinesiska språk.

Indo'l, kem., ett ämne, som bildas genom reduktion av indigoblått och genom äggviteämnens förnuttnelse.

Indole'ns {lat. indoléntia), känslolöshet; slöhet; bekymmerslöshet, tröghet. — Indo-l€'nt, känslolös; slö; sorglös, likgiltig; maklig.Indolog—Industrial Workers of the World

623

Indolo'g, forskare i Indologi', Indiens historia, kultur och språk.

Indompta'bel, lat., som ej kan tämjas.

Indone'sien, Indiska arkipelagen. — Indo-ne^siska språk, dets. som malajiska språk.

In do'rso, handelst., på baksidan av en växel.

Indosky'ter, uraltaiska folk.

Indosse'ra, Indossame'nt, Indossa'nt, Indos-sa't, Indo'sso, itaL, handelst., se Endossera och följ.

Indoxy'l, kem., derivat av indol, ingår som beståndsdel i indikan och indigo.

Indoxylsvavelsyra, kem., svavelsyreeter av oxiindol.

I'ndra, ind. myt., luftens och åskans gud, människornas försvarare mot onda makter, den högste guden hos de gamla in-derna, sedan underordnad Brahma, Vischnu och Siva.

I'ndrin 1. Babaku'ten, zooL, en halvapa, Fn-dris brevicauda'tus, tillhörande den för Madagaskar utmärkande f am. I n d r i e r (Indri'sidæ).

In du'bio, lat., i tvivel, i tvivelaktiga fall. — In du'biis non est age'ndum, lat., i tvivelaktiga fall bör man underlåta att handla.

Indubita'bel (lat, indubita'bilis), otvivelaktig, tillförlitlig.

Induce'ra (lat. indu^cere), införa; inleda, övertala, förleda; log., draga slutsats, sluta från det enskilda till det allmänna. —• Indukta'ns, det motstånd, som alstras av de vid växelström uppkommande extra-strömmarna. —• Induktio'n, införande; ingivelse, anstiftan, inrådan; log., slutsats från det enskilda till det allmänna; fys., en ströms alstring i en ledare, då en elektrisk ström, som genomgår en närgränsande ledare, varierar 1. ledarnas ställning sinsemellan undergår förändringar. Se vid. Induktionsström. — Induktionsap-parat = Induktionsmaskin (se nedan).

— Induktionsbevis, log., ett bevis, som av den omständigheten, att en egenskap tillhör flera arter av ett släkte, sluter till, att den tillkommer hela släktet. — Bevisa per inductio'nem, bevisa genom en mängd exempel. — Induktionsinklinato'rium, instrument för bestämmande av inklina-tionen (se Inklination, fys.). —

Induktionsmaskin, apparat för åstadkommande av induktionsströmmar. — Induktionsström 1. Inducerad ström, en ström, som genom induktion alstras i en sluten ledare av en annan ström 1. en magnet. —• Induk-tionsvåg, apparat för utrönande av metallernas molekylarbeskaffenhet. — Induk-ti'v, inledande; vunnen genom induktion.

— Induktiva bevis 1. Analy'tiska bevis, log., bevis vid vilka slutes från det mer speciella till det mer allmänna. — Induktiva vetenskaper, de vetenskaper, som grunda sig på erfarenheten (matematik och naturvetenskap). — Indu'ktor, fys., den del av en induktionsapparat, där in-

duktionsströmmen först uppstår. — Induk-to'rium, dets. som induktionsmaskin.

In dulci ju'bilo, lat., eg. i jublande fröjd (början av en latinsk julhymn); i sus och dus.

Indulge'ra {lat. indulge're), hava överseende med, se genom fingrarna med; göra till viljes. — Indulge'ns, eftergivenhet; fördragsamhet; överseende; avlat. — Indul-gensbrev, avlatsbrev. — Indulgensförkla-ring, fördragsamhetsförklaring, benämning på ett engelskt toleransedikt. — In-dulge'nt, efterlåten, överseende.

Indulfn, tekn., en blå analinfärg.

Indultfrist, ty. (1. -do'lt-), se Delai de faveur.

Indu'lto, sp., införseltull å amerikanska varor i Spanien.

In du'plo, lat. (av du'plus, dubbel), i dubbel avskrift, i två exemplar.

Indura'bel (av lat. in-, o-, och dur a're, vara, räcka), ovaraktig, ohållbar.

Induratio'n {lat. indura'tio, av du'rus, hård), med., stockning, förhårdning; hård, länge fortfarande svulst. — Indura'tio co'rdis, förbening 1. förbroskning i hjärtat. — I. he'patis, förhårdning i levern. — I. lie'nis, mjältförhårdning. — Induresce'ra, bliva hård. —• Induresce'nt, hårdnande.

I'ndus, astr., stjärna på s. hemisfären.

Indusia'ta, lat., bot., försedd med slöja.

Indu'siekalk, miner., ett slags sötvattenskalk-sten.

Industri' (av lat. indu'stria), idoghet; näringsflit ; råvaruförädling; alla grenar av urproduktion (utom jordbruk). —- Indu-strialise'ra, förvandla till industri. — Industriali'sm, de nya förhållanden på samhällets flesta områden, som blivit en följd av de industriella intressenas förhärskande. —' Industrie'll, som tillhör industrien. — Industriell demokrati, systematiskt genomförd ordning för att bereda arbetare och tjänstemän med-inflytande på driftsledningen i ett industriellt företag. — Industririddare {fr. chevalier dHndustrie), person, som under föregiven affärsverksamhet bedriver knep och skälmstycken. — Industrisyste'm, den av engelsmannen Adam Smith uppställda nationalekonomiska grundsats, enl. vilken arbete (= industri 1. allt på kroppsliga föremål riktat arbete) och sparsamhet är o urkällan till det allmänna välståndet. Jfr Merkantilsystemet och Fysiokratiskt system. — Industriutställning, offentlig utställning av industrivaror. — Industriväxter, beklädnadsväxter, färg-, olje-, pappers, garvämnesväxter o. s. v., växter som användas vid frambringande av industriprodukter. — Industriö's {fr. indu-strieux), idog; omtänksam; uppfinningsrik; skicklig.

Indu'stria, astr., en av småplaneterna.

Industrial Workers of the World {1. indö'-striöl oö'körs åvv the oörd), I. W. W., "världens industriarbetare'^ syndikalis-624

tisk arbetarorganisation i Förenta staterna.

IN D. V., förk. för lat. In De'o vivas (se d. o.) •

Inebriatio'n, lat.y berusning.

Ine'dita, lat. (av in-, o-, och e'dere,, utgiva), pl., en författares ännu icke utgivna skrifter.

Ineffa'bel (lat. outsägbar, omöj-

lig att uttala.

In effe'ctu, lat., i själva verket, verkligen

Ineffektiv (av lat. in-, o-, och effi^cere, uträtta), overklig, overksam.

In efffgie, se under Effigies.

Inega'l, fr. (lat. inæqna'lis), olik, ojämn. — Inegalite't, olikhet, ojämnhet.

Inekva'l, lat., olika, olikformig.

Inélégance, fr. (1. -ga'ngs), smaklöshet. — Inelega'nt, smaklös.

Ine'pt (lat. ine'ptus), oskicklig, oduglig; dum, orimlig. — Ine'ptie, pl. Ine'ptier (lat. ine'ptia), oskicklighet; dumhet: orimhg-het.

Ine'rmis, lat., hot., oväpnad.

Ine'rtia, lat., overksamhet; fys., tröghet, kroppars egenskap att ej av sig själva ändra sitt tillstånd av vila 1. rörelse. — I. u'teri, med., svaga födslovärkar. — Vis ine'rtiæ, tröghetskraft, egenskapen hos kroppar att förbliva i ett fortfarande tillstånd av rörelse 1. vila.

Inerto'l, blandning av stenkolstjära, beck och torkmedel, till vattenskydd för järn och murverk.

I'nes 1. Ine'z, spanskt kvinnonamn = Agnes (se d. o.).

Inesi't, miner., rosafärgat, trådigt, vatten-haltigt magnesium- och kalciumsilikat.

In essentia'li, lat., i det väsentliga, i huvudsaken.

Inessentie'll, lat., oväsentlig.

Inessfvus (av lat. in, i, och esse, vara), språkv., finsk-ugrisk lokalkasus, urspr. med betydelsen av rum, vari något är.

Inestima'bel (lat. inæstima'bilis), ovärderlig, oskattbar.

Inevide'ns (fr. inévidence), otydlighet, oklarhet. — Inevide'nt, otydlig, oklar.

Inevita'bel (lat. inevita'bilis), oundviklig.

Inexa'kt (fr. inexact av lat. in-, o-, och exa'c-tus, noggrann), ej noggrann, oriktig, otillförlitligt. — Inexactitude, fr. (1. -ty'dd), oriktighet, vårdslöshet.

In exce'ssu, se under Excedera.

Inexcita'bel (lat. inexcita'bilis), som ej kan eggas 1. upplivas.

Inexigfbel (fr. inexigible), som ej kan utkrävas 1. erhållas.

Inexkusa'bel (lat. inexcusa'bilis), oursäktlig.

Inexora'bel (lat. inexora'bilis), obeveklig.

In expe'nsas, lat., jur., (döma) till rättegångskostnaderna.

Inexpe'rtus, lat., oerfaren.

Inexpia'bel (lat. inexpia'bilis), som icke kan försonas; oersättlig.

Inexplika'bel (lat. inexplica'bilis), oförklarlig.

Inexplora'bel, lat., outforsklig.

Inexpressi'bel och Inexprima'bel (fr. inex-pressible, inexprimable), outsäglig, obeskrivlig. — Inexpressibles, eng.

(1. inex-pre'ssibls), pl, eg. "de onämnbara"; skämtvis: benkläder, byxor.

Inexpugna'bel (lat. inexpugna'bilis, av pu'gna, strid), ointaglig, oövervinnlig.

In exte^nso, lat., utförligt, fullständigt.

In extre'mo, se under Extrem.

inf., förk. för infinitiviis (se Modus); på recept för lat. infu'nde, gjut därpå, begjut därmed.

In fa'ciem, lat., i ansiktet.

In fa'cto, lat., i själva verket, verkligen.

Infallfbel (fr. infaillible), ofelbar. — Infalli-bilite't, ofelbarhet, — Infallibili'st, försvarare av påvens ofelbarhet.

Infa'm (lat. infa'mis), ärelös, skändlig; vanhederlig; dålig; usel. — Infame'ra, förklena; skymfa. — Infami', ärelöshet; vanära; skändlighet; ärerörigt tillmäle, smä-delse.

Infa'ndum, regi'na, ju'bes renova're dolo'rem,

lat., drottning, du befaller mig att återuppliva den outsägliga smärtan, ("^neiden" av Virgilius.)

Infa'nt (sp. infa'nte, av lat. i'nfans, barn), spansk (fordom även portugisisk) prins av konungahuset. — Infa'nta 1. Infantfnna, prinsessa i Spanien (fordom även i Portugal). — Infanta'do, fordom en infants 1. infantinnas livgeding. — Infanta'do-får 1. Infanta'dos, sp., pl., ett slags förträffliga merinosfår, som även kallas negretti.

Infanteri' (fr. infanterie, av lat. i'nfans, barn), fotfolk, manskap till fots. — Infan-terfst, fotsoldat.

Infanticfda, lat., barnamördare, barnamör-derska. — Infanticfdium, barnamord.

Infanti'1, lat., barnslig, hörande till barnaåren; outvecklad; med., säges om organ, som stannat på för lågt utvecklingsstadium.

Infantfnna, se under Infant.

Infa'rkt (av lat. infarci're, tillstoppa), med., en organvävnads infiltration (se d. o.) med blod, urinsyra, kalksalt 1. andra ämnen.

Infatiga^bel (lat. infatiga'bilis), outtröttlig, oförtruten.

Infatuatio'n, lat'., löjlig förkärlek för något.

Infa'ust (lat. infa'ustus), ogynnsam.

Infavora'bel (fr. infavorable), ogunstig, ofördelaktig. — In favo'rem, lat., till någons fördel; till behag.

Infe'kt, Infekte'ra, Infektio'n m. fl., se under Inficiera.

Infeku'nd (lat. infecu'ndus), ofruktbar, ofruktsam. — Infekundite't, ofruktbarhet, ofruktsamhet.

Infelicite't (av lat. infe'lix, olycklig), olycksalighet.

Fnferi, lat., eg. de undre; de underjordiska; underjorden, dödsriket. — Ad i'nferos, till dödsriket.

Infe'rior, lat., underordnad, lägre, ringare; lärjunge i en lägre klassavdelning. Jfr Superior, — Inferiorite't, lat., egenskapen att vara underordnad; underlägsenhet.

Inferna'lisk (lat. inferna'lis, fr. infernal), underjordisk, helvetisk, djävulsk. — La'pis inferna'lis, kem., helvetessten, silvernitrat.

— Infernalite't, djävulsk beskaffenhet.

Infe'rno, ital., helvetet, underjorden; titel på

den första avdelningen av Dantes "Divina Commedia^^ (se d. o.). — Infe'rnum, lat., underjorden.

Inferti'1 (av lat. in-, o-, och feWtüis, fruktbar), ofruktbar. — Infertilite't, ofruktbarhet.

Infe'stans, lat. (av infe'stus, fientlig), hot., förstörande.

Infeste'ra {lat.infesta're),oiTeåB.', förhärja; plåga. —• Infestatio'n, ofredande, fientligt infall.

Infibulatio'n, lat., med., fasthäftning av förhuden på manslemmen, som medel mot s j älvbef läckelse.

Inficie'ra {lat. infi'cere) 1. Infekte'ra (fr. in-fecter), uppfylla med stank; förpesta; smitta. — Inficie'rad, smittad. — Infe'kt, stinkande; smittad, förpestad. — Infek-tio'n, smitta. — Infektionssjukdom, smittsam sjukdom. — Infektions, smittförande, smittsam.

Infide'l (lat. infide'lis), otrogen; opålitlig. — Infide'les, de otrogne.)(Fideles. — Infidelite't, otrohet.

In fi'dem, se under Fides.

Infige'ra (lat. infi'gere), inhäfta.

Infighting, eng. (1. infa'jting), sportt., närkamp (i boxning).

Infiltre'ra (nylat. infiltTa're; jfr Filter), in-sila, genomdränka. — Infiltratio'n, in-silande, inträngande; med., en vävnads genomdränkning med blod, var 1. någon annan vätska.

Fnfimus, lat., underst, lägst, ringast.

In fi'ne, lat., vid slutet, till sist.

Infini't (lat. infini'tus), oändlig, obegränsad,

— Infinita modus, se under Modus. — Infinitesimalräkning 1. Infinitesimalkal-ky'l, mat, gemensam benämning på differential- och integralräkning (se d. o.). — Infinite't, oändlighet, gränslöshet. — Infinitiv 1. Infinitfvus, se Modus. — Infini-tivattribu't, attribut, som utgöres av en infinitiv. —^ Infiniti'visk, som utgöres av en infinitiv. — Infini'tum, obegränsat, obestämt. — Ad 1. In infinftum, i oändlighet, evigt. — Ve'rbum infinftum, språkv., ett verbs obestämda former 1. nominalformer.

Infi'rm (lat. infi'rmus), kraftlös, svag. — Infirmati'v (fr. infirmatif), som gör kraftlös; upphävande. — Infirmeri' (fr. infir-merie), urspr. sjukhem i ett kloster; sjukhus. — Infirmite't, kraftlöshet, svaghet.

Infix (lat. infi'xus, av infi'gere, infästa), språkv., en ljudgrupp, som sättes inuti en rot för att utvidga denna till stam 1. ord.

In flagra'nti 1. I. fl. delfcti, lat., på bar gärning.

Inflamme'ra (lat. inflamma're), upptända, egga, upphetsa; med., åstadkomma inflammation. — Inflammabilier, brännbara ämnen. — Inflammatio'n, med., en av ökad temperatur, lokal svullnad, rodnad och ömhet m. m. karakteriserad sjukdomsprocess i något organ. — Inflammato'risk, förorsakande inflammation. — Inflammatorisk feber 1. Inflammationsfeber, feber, förorsakad av inflammation.

Infla'nter, benämning på romersk-katolska letter, bosatta mellan Dünaburg och Pskov.

Infla'ta, lat., hot., uppblåst.

Inflatio'n, lat., med., uppblåsthet; nationalekon., en term, som under världskriget vunnit burskap såsom beteckning, dels för penningmängdens ökning utan motsvarande ökning av varumängden (penningvärdets försämring), dels för den därmed i samband stående prisstegringen) (D e -f 1 a t i o n.

Inflexi'bel (lat. inflexi'bilis), oböjlig, obeveklig. — Inflexibi'lia, språkv., oböjliga ord. — Inflexibilite't, oböjlighet, obeveklighet.

Inflexio'n, fr. (av lat. infleJctere, böja), 1. DifFraktio'n, fys., ljusets böjning, ljusstrålarnas avvikelse från en viss

riktning. —. Inflexionspunkt, mat., en punkt på en kurva, i vilken kurvan och tangenten i samma punkt skära varandra. — In-fIexiosko'p (av gr. skope'in, se), ett instrument, varmed man kan iakttaga ljusets inflexion.

In flo're, lat., i blomstring; i välmåga.

InfIoresce'ra (lat. inflore'scere, av flos, blomma), begynna blomma, uppblomstra. —• Infloresce'ns, hot., blomställning.

In fIo'ribus, lat., i blomning.

Influe'ns (lat. influe'ntia), inflytande; inverkan; fys., en elektricerad kropps 1. en magnets inflytande på andra i närheten varande kroppar. — Influensmaskin, en på influens 1. fördelning på avstånd grundad elektricitetsmaskin.

Influe'nsa (ital. influe'nza, fr. grippe), med., en vanligen med snuva samt värk i huvud och rygg förbunden epidemisk sjukdom, som uppträder plötsligt och har stor utsträckning.

Influenzi'n, farm., medel mot influensa, av kinin, fenacetin, koffein och salicylsyra.

Influe'ra, lat., inverka, hava inflytande. — Influxio'n, inflytande. — Influxionssystem, läran om kroppens och själens ömsesidiga inflytande.

In fo'lio, lat., i folio- 1. helarksformat. Jfr Folio.

In fo'lle, se under Follis.

In fo'rma, lat., i god form.626

Informatio'n, In(orma'tor m. fl., se under följ. ord.

Informe'ra, lära (andra), undervisa. — In-formatio'n, undervisning. — Informationsofficer, vid militärläroverk som lärare anställd officer. — Informationsverk, för underbefäls utbildning och officerares undervisning avsett läroverk. — Infornia'-tor, enskild lärare, lärare i ett hem. — In-formatri's, lärarinna.

Informite't, lat, missbildning, vanskaplighet.

In fo'ro, se under Forum.

Infra, lat., nedanför, under. — Infraglenoi-da'l {lat. infraglenoida'lis), anat., under en ledpanna. — Infrakrusta'la bergarter (av lat. crusta, skorpa), geoL, bergarter, som bildats under jordytan, i jordskorpans undre del.)(Suprakrustal (av lat. supra, över). — Infra-li'as, paleont., de understa lagren av lias (se d. o.). — Infraröd, för ögat osynliga strålar utanför de röda i spektrum. Jfr Ultraviolett. — Ut infra, såsom nedan.

Infra'ctus, hot., inböjd.

Infraktio'n (av lat. infri'ngere, bryta), brytning, överträdelse; med., ofullständigt benbrott. — Infra'ctor, nylat., person, som bryter ett fördrag, ett förbud.

Infralapsa'rier och Supralapsa'rier, teol, de två partier, i vilka den calvinska predesti-nationslärans anhängare äro delade. De förra anse, att Guds ovillkorliga beslut om varje särskild människas frälsning 1. fördömelse fattats efter syndafallet (lat. i'nfra la'psum); de senare hylla Calvins egen åsikt: att Gud fattat beslutet före syndafallet {su'pra lapsum).

Inframargina'1, paleozool., belägen på skalets undre sida strax invid skalranden.

Infraorbita'1, anat., nedanför ögonhålan. —

Infraorbital-nevralgi' (av lat. infra, nedom, och o'rhita, hjulspår; ögonhålan), med., en form av nervsmärta i ansiktet, varvid en punkt under ögat smärtar mest.

Infrapatella'r {lat. infrapatelWris av i'nfra, nedom, under, ochpate'lla, knäskål), anat., under knäskålen. —

Infrascapula'r {lat. infrascapula'ris, av sca'pula, skulderblad), anat., under skulderbladet. — Infrasterna'1 {lat. inf rasterna'lis, av ste'rnum, bröstben), anat., under bröstbenet. — Infra-tempora'lis, lat., anat., under tinningen.

In fra'udem le'gis, lat., med kringgående av lagen; till lagens förfång.

Infrekve'nt, lat., föga besökt.

Infrigidatio'n (av lat. fri'gidus, kall), avkylning.

Infriktio'n, lat., med., ingnidning, frottering.

I'nfula, lat., en vit (stundom röd) yllebindel, vilken bars kring pannan av fornromerska präster, vestaler och högre ämbetsmän; biskopsmössa. — Infula'rabbot, abbot med biskoplig värdighet.

In full, eng., handelst., hela partiet, allt in-

begripet; alla omkostnader betalda (till frakt, kapplake o. s. v.).

Infu'nde, lat., på recept: gjut till, begjut med. — Infundi'bulum, tratt; med., trattlik bildning.

Infundibilifo'rmis, bot., trattlik.

Infungi'bilis res, lat., en ogörlig sak.

Infusce'ra (av lat. fu'scus, dunkel), förmörka, fördunkla, göra otydlig.

Infusio'n (av lat. infu'ndere, ingjuta), be-gjutning (se vid. Infusionsdjur och In-fusum); med., insprutning av läkemedel i venerna. Jfr Transfusion.

Infusionsdjur 1. Infuso'rier, zool., Infuso'ria, mikroskopiska djur, som förekomma i alla infusioner 1. med organiska ämnen bemängda vätskor. De utgöra en klass av ur-djuren (protozo'erna).

Infuso'riejord 1. Bergmjöl, geol., kallas sådana avlagringar, som bestå av kiselsyre-skal av diatomacéer och stundom bilda mäktiga lager. Användes till beredning av dynamit, porösa tegel m. m.

Infuso'rier, se Infusionsdjur.

Infu'sum, lat., farm., infusion, kallas det på apoteken medelst utlakning av hett vatten (utan kokning) beredda utdraget ur sönderkrossade 1. hackade droger. Jfr Dekokt. —I. digitalis, infusion å fingerborgsörtens blad. — I. gentia'næ compo'situm, bagg-söteinfusion. — I. li'ni, linfröinfusion. — I. pyro'lei pi'ni, tjärinfusion. — I. rhe'i alka'-linum, infusion å rabarberrot. — I. ro'sæ aci'dulum beredes av svavelsyra, Pe'tala ro'sæ ga'llicæ (kronbladen av Ro'sa ga'l-lica) och socker. — I. se'nnæ compo'situm beredes av koriander, korinter, sennablad, vinsyrat natron-kali och manna.

In futu'ram rel memoriam, lat., till framtida hågkomst av något.

In futu'rum, se under Futurum.

Tnga, bot., ett till fam. Legumino^sæ hörande trädsläkte, inhemskt i Sydamerikas tropiska länder och värderat för sina närande baljfrukter, g u a v a. Barkarna äro ofta rika på garvämnen. — I. ve'ra ger handelns cocusträ 1. Cubagrana-d i 11 e, som användes till knivskaft, pipor, träblåsinstrument m. m.

Ingalik, "försedd med lusägg", eskimånamn på indianer.

Inga'nno, ital., bedrägeri. — Per inganno, på bedrägligt sätt.

Ingas grav, gravkummel på Björkö (Birka).

I'nge, fornnordiskt mansnamn, svenskt och norskt konunganamn = Yngve (se d. o.).

Fngeborg, fornnordiskt kvinnonamn, svenskt, norskt och danskt furstinnenamn, av omtvistad härledning. Buret av Hjalmar den hugfulles älskade och av hjältinnan i "Frithiofs saga".

Ingeborg, astr., en av småplaneterna.

Fngefära, bot., farm., en krydda och drog, som fås av den tropiska växten Zi'ngiber officina'le, tillhörande fam. Scitami'neæ.

Användes till sylt, bröstte m. m. — Ingefära, dansk, Rhi'zoma a'ri, se Aronsrot, — Ingefärsolja, eterisk olja av ett flertal ter-pener, erhållen genom destillation av ingefära.

Fngegärd, fornnordiskt kvinnonamn, svenskt furstinnenamn = Ingeborg (se d. o.).

Ingemine'ra (av lat, ge'minusy dubbel), fördubbla.

In ge'nere, se under Genus,

Ingenere'ra (av lat. ge'nus, gen. ge'neris, släkte), inplanta, inympa. — Ingenererad, inplanterad; medfödd.

Inge'nium, lat., medfödda anlag; naturlig begåvning; snille. — Ingenium indu'stria a'litur, lat. ordspr., flitig prövning ger snillet övning. — Ingeniö's {lat. ingenio'-sus, fr. ingénieux), sinnrik, fintlig, uppfinningsrik.

Ingeniö'r, se Ingenjör.

Ingeniö's, se under Ingenium.

Ingenjör (Z. insjenjö'r, av lat. inge'nium, se d. o.), urspr. byggmästare av krigsmaskiner ; en för militära 1. civila byggnadsföretag m. m. teoretiskt och praktiskt utbildad tekniker. — Ingenjörskår, se Genikår. — Ingenjörsvetenskapsakademien i Sverige, konstituerad 1919, har till ändamål att befordra teknisk-vetenskaplig forskning samt därigenom främja svensk industri samt tillvarataga landets naturtillgångar.

Ingénue, fr. (1. ängsjeny', av lat. inge'nuus, medfödd, naturlig), naturlig, öppenhjärtig, okonstlad flicka, "oskuld från landet", uttryck, mest brukligt i fråga om naiva flickroller och deras framställarinnor. — Ingenuite't, frimodighet, öppenhjärtighet.

Inge'sta, lat. (av inge'rere, inbringa), pl., de i kroppen införda ämnena. — Ingestio'n, införandet av näringsmedlen m. m. genom munnen i kroppen.

Tngevald, fornnordiskt mansnamn (av Inge [se d. o.], och vald, makt, välde).

Ingevo'ner, en huvudgren av germanerna.

Tngjald, fornnordiskt mansnamn = Ingevald (se d. o.). Namn på en Uppsalakonung med binamnet Illråde.

Fngolf, fornnordiskt mansnamn (av Inge [se d. o.], och olf 1. ulf, varg).

Ingöt, eng. {1. i'ngått), metallgöt (block), särskilt av stål och ädelmetall.

Ingrainfärger (1. -grä'n-), azofärgämnen som färga bomull direkt utan betmedel. — Ingraintapeter, se Softtapeter.

Ingra't (lat. ingra'tus), otacksam. — Ingra-titude, fr. (1. änggratity'dd), otacksamhet.

In gra'tiam, lat., till (någons) förmån, till behag.

Ingredie'ns (av lat. i'ngredi, ingå uti), ingående beståndsdel. — Ingredie'ra, ingå som beståndsdel. — Ingre'ss, ingång, inledning, början.

Ingremiatio'n (av lat. gre'mium, sköte), upptagande i ett andligt brödraskap.

I'ngrer, ett till den finsk-ugriska stammen hörande folk.

Ingre'ss, se under Ingrediens.

I'ngrid, fornnordiskt kvinnonamn av omtvistad härledning.

In gro'sso, ital., i stort, i stora partier = en gros (se under Gros).

Tnguen, lat., anat., ljumske.

Inguina'1 {lat. inguina'lis, av i'nguen, ljumske), som angår ljumsken. — Ingui-nalbråck, med., ljumskbråck. — Inguinal-kanalen, anat., Ijumskkanalen (genomborrar bukväggen i ljumsken).

Ingurgite'ra (av lat. gu'rges, svalg), sluka.

— Ingurgitatio'n, slukande; frosseri.

Ingu'scher, ett n. om Kaukasus boende folk,

som hör till den kaukasiska stammen.

Ingusta'bel (av lat. gu'stus, smak), onjutbar.

I'ngvar, fornnordiskt mansnamn = Yngvar (se d. o.).

Ingwelde, astr., en av småplaneterna.

Inhabi'1 {lat. inha'hilis), oskicklig; olämplig; oangenäm, frånstötande. — Inhabilite't, oskicklighet; oduglighet; brist på tillmötesgående.

Inhabita'bel {lat. inhabita'bilis), obeboelig.

Inhalatio'n (av lat. inhala're, inandas), inandning ; med., metoden att med luften införa gasformiga 1. flytande, fint fördelade ämnen i luftstrupen och lungorna.) (E x -h a 1 a t i o n. — Inhalationsappara't, för inhalation konstruerad apparat. — Inhala-to'rium, anstalt, där inhalation kan företagas; även inhalationsapparat (se ovan).

— Inhale'ra, inandas.

Inhere'ra {lat. inhære're), hänga vid, vidbliva, fortfara i ett påstående. — In-here'ns, oskiljaktig förening; nödvändigt sammanhang; fasthållande. — Inhere'nt, oskiljaktigt förenad.

Inheritance, eng. {1. inhe'ritäns), arv. — Inhe'ritor, arvtagare. — Inhe'ritrix, arv-tagerska.

Inhibe'ra {lat. inhibeWe), inställa, förbjuda; hämma; jur., inställa verkställigheten av ett icke upphävt beslut. — Inhibitio'n, inställande, lagligt förbud att fortfara med någonting. — Inhibitoria'l, beslut om in-hibition. — Inhibito'rium, ett av domstol utfärdat förbud.

In hoc ca'su 1. In hoc pa'ssu, lat., för 1. i detta fall. — In hoc se'nsu, i denna mening. — In hoc si'gno vi'nces, "i detta tecken skall du segra", latinsk översättning av den inskrift, som enl. sägnen jämte korsets bild visade sig på himmeln för den till strid utdragande romerske kejsaren Konstantin den store och föranledde hans övergång till kristendomen.

Inhonne'tt (av lat. inhone'stus, ärelös), ohederlig, opassande, simpel.

In hono'rem, lat., till heder, till ära.

Inhospita'l {lat. inhospita'lis), ogästvänlig.

Inhuma'n {lat. inhuma'nus), omänsklig;628

frånstötande; obildad, ohyfsad, rå. — Inhumanite't, omänsklighet; råhet.

In humanio'ribus, laL, (bevandrad) i skönlitteraturen.

Inhumatio'n (av lat. hu'mus, jord), begravning.

In hypo'thesi, lat., med tillämpning på fallet i fråga.

I. N. I., förk. för lat. In no'mine Je'su, i Jesu namn.

Ini {lat. Ina), se Inis lagbok.

Fnia, zool., näbbdelfinen.

Inigi'ter (efter Loyolas, jesuitordens stiftares, eg. förnamn, Inigo) = Jesuiter (se d. o.).

Inis lagbok, den äldsta bevarade samlingen av västsaxiska lagar, samlad av konung Ini (Ine) i Wessex (690—93).

Inikvite't, lat., obillighet, orättvisa.

Inimita'bel (lat. inimita'bilis), oefterhärmlig.

In infini'tum, lat., obegränsat, i oändlighet. — Regre'ssus in infinitum, log., en oändlig fortgång i viss riktning.

In insta'nti, lat., genast, ögonblickligen.

In i'ntegrum (restitu're), lat., (återställa) i sitt förra skick.

In i'pso te'rmino, lat., vid utsatt tid.

Initia'1, InitiatiV, Initie'ra m. fl., se under följ. ord.

Ini'tium, lat., början. — Ini'tia, pL, begynnelsegrunderna i ett fack. — Ab inftio, från början. — Initia'1, hörande till början, begynnelsebokstav. — Initialhastighet, utgångshastighet. — InitiaIsklero's, med., hård schanker. — Initiatio'n, invigning (i hemligheter, ordnar etc.). — Initiati'v, begynnelseåtgärd, första steget; förslag, rättighet att väcka förslag. — Initiato'-risk, inledande. — Initie'ra, inviga, intaga (i ett samfund, en orden etc.), göra bekanf med.

In Jehovah sors me'a, i'pse fa'ciet, lat., i Gud mitt öde, han skall göra det, Karl X Gustavs och Karl XI: s valspråk.

Injektio'n, Inje'ktor, se under följ. ord.

Injice'ra 1. Injicie'ra (av lat. inji'cere, inkasta), inspruta. —• Injektio'n, med., in-sprutning, som kan vara Subkata'n I. (av lat. sub, under, och cu'tis, hud), insprut-ning av vätska under huden, Intravenö's I. (av lat. i'ntTa, inom), insprutning i en ven, 1. Intramuskulä'r I., mellan musklerna m. fl. — Inje'ktor, mek., ångstrålpump en apparat, avsedd att införa vatten i ång-kitteln.

Injunkti'v, se Modus,

Inju'ria te'mporum, lat., tidernas härjande verksamhet, "tidens tand".

Inju'rie (lat. injuWia), oförrätt; förolämpning, skymf; ärekränkning, ärerörigt till-mäle. — Injurie'ra, tillfoga injurier. — Rea'1-injurie, förolämpning genom handling. — Verba'1-injurie, förolämpning genom ord. — Injurie-process, rättegång, an-

ställd för en ärerörig beskyllning. — In-juria'nt, lastare, äreskändare. — Injuria't,

en lastad, skymfad person.

Injustice, fr. (1. ängsjysti'ss), orättvisa, mannamån.

Ink, sing. av Inkar (se d. o.).

Inka, konungatitel, konungaätt och den härskande stammen i det forna Peru vid Amerikas upptäckt.

Inka-kakadu'an, se Camptolophus.

Inkalkyla'bel (fr. incalculable), oberäknelig.

Inkamine'ra (ital. incammina're, av cam-mi'no, gång), sätta i gång, inleda.

Inkandesce'ns (av lat. incande'scere, glöda), vitglödning. — Inkandescensljus, fys., glödljus, ett ljus, framställt på så sätt, att en eldfast kropp upphettas till vitglödning. — Inkandescenslampor, elektriska glödlampor.

Inkante'ra (lat. incantaWe), besvärja, förtrolla.

Inkapa'bel (fr. incapable), oförmögen, oduglig, oskicklig.

Inkapacite't (fr. incapacité), oförmåga, oduglighet.

Inkar, veter., hos hästar och nötkreatur förekommande hudsvulster.

Inkarceratio'n, lat., häktning; med., inklämning, varvid något av kroppens organ utträder ur en, merendels abnorm, öppning och ej kan återbringas. — Inkarcere'ra, häkta, arrestera; med., inklämma.

Inkarna't (fr. incamat, av lat. ca'ro, kött), högröd färg, köttfärg.

Inkarna'tfärgad (se Inkarnation), högröd.

Inkarnatio'n, fr. (av lat. in, i, och ca'ro, kött), förkroppsligande; teol., Kristi människo-blivande 1. mandomsanammelse. — Inkar-ne'rad, förkroppsligad; inbiten, inpiskad.

Inkarte'ra, lat., inveckla i papper.

Inkaspråket, det av Inkafurstarna (se Inka) i deras länder införda språket.

Inkasse'ra (av ital. incassa're, kistlägga), handelst., indri^va 1. uppbära penningar. — Inkassa'tor 1. Inkasse'rare, person, som ombesörjer inkasseringen.

Inka'sso, se Incasso.

Inkie'tt, orolig, otålig. — Inkiette'ra, oroa. — Inkiety'd, oro. Jfr Inquiet.

Inkl., förk. för inklusive. Se under Inkludera.

Inklare'ra, sjöv., vid tullkammare anmäla ett fartygs ankomst till en hamn samt uppvisa märkrulla o. a. skeppshandlingar, som tjäna till ledning vid hamnumgälders er-läggande.

Inkline'ra (av lat. inclina're, böja, luta), hava håg 1. böjelse (för något). — Inklina-tio'n, böjning, lutning; böjelse, tycke; föremål för ens tycke, "flamma"; fys., den vinkel, som en fritt rörlig, i sin tyngdpunkt upphängd magnetnåls axel gör med horisontalplanet; astr., lutningsvinkel. — Inklinationsnål, fys., magnetnål, som användes för avläsande av inklinationen. —Inkludera—Inkorrupt

629

Inklmato'rium, fys., instrument, som bestämmer inklinationen.

Inklude'ra (lat. inclu'dere), innesluta, innefatta. — Inklusio'n, inneslutning; inbe-.s^repp. — InklusiV, inneslutande.) (E x -k 1 u s i v. —• Inklusfve {medelt-lat. in-chisi've)y däri inberäknat.

Inkoatfvum, pl. Inkoati'va (av lat. inchoa're, börja på), språkv., ett avlett verb, som utmärker ett begynnande, t. ex. mjukna.

Inkoercfbel (av lat. in, o-, och coerceWe, sammantrycka) 1. Permaiie'nt, fys., kallades förr en gas, som ej ansågs kunna bringas till fast 1. flytande form.

Inko'gnito {ital. inco'gnitOy av lat. in-, o-, och co'gnitus, känd), okänd, under diktat namn; hemlighållande av namn och stånd.

Inkohere'ns {fr. incohe'rence), bristande sammanhang; med., sinnesförvirring. — Inkohere'nt, ©sammanhängande.

Inkolumite't, lat., oskadat skick.

Inkombusti'bel (fr. incombustible), oförbrän-nelig. — Inkombustibilite't, oförbrännelig-het.

Inkomesti'bel, lat., icke ätbar.

Inkommensura'bla (fr. incommensurables), mat., kallas sinsemellan två storheter, som ej kunna mätas med ett gemensamt mått; fig., som ej kunna jämföras. — Inkommen-surabilite't, egenskapen att ej kunna mätas med samma mått.

Inkomminatio'n (av lat. comminaWi, hota), hotelse med bannlysning.

Inkommisci'bel, lat., som ej kan blandas.

Inkommo'd (lat. inco'mmodus), obekväm, besvärlig, oläglig. — Inkommode'ra, besvära, vara till olägenhet. — Inkommodera sig, göra sig besvär 1. möda. — Inkommodite't, obekvämlighet, besvärlighet, olägenhet.

Inkommunika^bel (fr. incommunicable), som ej kan meddelas; även: icke meddelsam; även ofarbar.

Inkommuta'bel (lat. incommuta'bilis), oföränderlig, som ej kan utbytas. — Inkommu-tabilite't, okvald besittning.

Inkompara'bel (lat. incompara'bilis), ojämförlig; språkv., som ej kan kompareras)(Komparabel. — Inkomparabflia, pL, språkv., adjektiv, som ej kunna kompareras genom ändelser. — Inkomparabili-te't, egenskapen att ej kunna jämföras med något.

Inkompatibel, lat., oförenlig; olidlig; anti-patisk. — Inkompatibilite't, oförenlighet.

Inkompensa'bel, lat., oersättlig.

Inkompete'ns (fr. incompétence), obefogenhet, obehörighet; oduglighet.) (K o m p e -tens. — Inkompete'nt, obefogad, obehörig; oduglig.)(Kompetent.

Inkomple'tt (lat. incomple'tus), ofullständig.

Inkomple'x, lat., icke sammansatt, enkel.

Inkomprehensfbel (lat. incomprehensi'bilis), ofattlig, obegriplig. — Inkomprehensibili-te't, obegriplighet.

Inkompressi'bel (fr. incompressible), osam-mantrycklig.

Inkonceptfbel, lat., obegriplig.

Inkoncessi'bel, lat., otillförlitlig.

Inkoncilia'bel (fr. inconciliable), oförenlig, som ej kan förlikas.

Inkondensa'bel, nylat., som icke kan förtätas 1. sammanpressas.)(Kondensabel.

Inkongrue'ns, se under följ. ord.

Inkongru'ent (lat. inco'ngriiens), icke överensstämmande; oregelmässig; icke passande. — Inkongrue'ns 1. Inkongruite't, brist på överensstämmelse; oregelmässig-het.

Inkonne'x, lat., ©sammanhängande.

Inkonsekve'nt (lat. inco'nsequens), icke följdriktig, motsägande sig själv 1. sina egna grundsatser. — Inkonsekve'ns (fr. inconsequence [I. ängkångseka'ngs], lat. inconseque'ntia), brist på följdriktighet; självmotsägelse i tankar och handlingssätt.)(Konsekvens.

Inkonsidera'bel, lat., oviktig, obetydlig.

Inkonsola'bel (lat. inconsola'bilis), otröstlig.

Inkonsta'nt (lat. inco'nstans), obeständig; flyktig.

Inkonstitutione'll, fr. grundlagsvidrig) (Konstitutionell. — Inkonstitu-tionalite't, förbrytelse mot grundlagen.

Inkontesta'bel (fr. incontestable), obestridlig, ovederlägglig.

Inkontine'ns 1. Incontine'ntia (av lat. in-, o-, och contine're, kvarhålla), med., oförmåga att återhålla vissa avsöndringar. — In-kontine'nt (lat. inco'ntinens), oåterhållsam.

Inkontribua'bel, nylat., skattfri.

Inkonvena'bel (fr. inconvenable), olämplig, opassande; oläglig. — Inkonvena'nt (fr. inconvénant) 1. Inkonvenie'nt (lat. incon-ve'niens), opassande, otillbörlig. — Inkon-venie'ns, olägenhet; oskicklighet, otillbör-lighet.

Inkonversa'bel, nylat., osällskaplig; tyst, sluten.

Inkonverti'bel, lat., oföränderlig; som ej kan omvändas.

Inkonvinci'bel, lat., som ej kan övertygas.

Inkoordinatio'n, bristande överensstämmelse.

Inkorpore'ra (av lat. in, till, och co'rpus, kropp), förena vissa ämnen så, att de utgöra en kropp; införliva; handelst., antaga i bolag. — Inkorporerande språk, se Polysyntetiska språk. — Inkorporatio'n 1. Inkorpore'ring, införlivande; upptagning (i en förening, ett sällskap etc.); teoL, Kristi människoblivande.

Inkorre'kt (lat. incorre'ctus), eg. oförbättrad; oriktig, felaktig.

Inkorrigi'bel (av lat. corri'gere, rätta), som ej kan rättas, oförbätterlig.

Inkorru'pt, lat., ofördärvad, oförfalskad, obestucken. — Inkorrupti'bel (lat. incorrup-ti'bilis), obesticklig. Jfr Korrumpera. — Inkorruptibilite't, obesticklighet.

Inkrasse'ra (av lat. CTa'ssus, tjock), förtäta, göra tjockare (t. ex. det flytande blodet).

— Inkrassatio'n, förtätning.

Inkredi'bel {lat. incredi'bilis), otrolig.

Inkreme'nt (lat. increme'ntum), tillväxt;

mat., den tillväxt en oföränderlig storhet erhåller, då den oberoende variabeln ökas med en viss storhet. — Inkrementmetoden, mat., läran om sättet att bestämma inkre-mentet då storheten är given 1. storheten då inkrementet är givet.

Inkre't, med., de endokrina körtlarnas utsöndring.

Inkrimine'ra (av lat. cri'men, beskyllning), beskylla för en förbrytelse.

Inkruste'ra {lat. incrusta're, av in, i, till, och cTu'sta, skorpa), eg. överdraga med en skorpa; inpassa prydnader av ett ämne i motsvarande fördjupningar i ett annat; överdraga murytor med gips 1. murbruk, metallytor med emalj m. m. — Inkrusta-tio'n, dylik inpassning och överdragning; även förkalkning, petrifikation (se d. o.).

— Inkruste'rad, hot., kallas en växtdel, som är försedd med ett kalköverdrag.

Inkubatio'n 1. Inkubatio'nssta'dium, (av lat. incuba're, ligga inne), med., den period av en smittosam sjukdom, som förflyter mellan smittämnets införande i kroppen och de första sjukdomstecknens framträdande.

— Inkubationstid, tiden för en sjukdoms inkubation.

Inkulpa'bel (lat. inculpa'bilis), oskyldig, ostrafflig. — Inkulpa'nt, åklagare. — In-kulpa't, den anklagade. — Inkulpe'ra {lat. incidpa're), beskylla, anklaga, förevita.

Inkuna'bler (av lat. inctina'bula, vagga, ursprung) 1. Paleoty'per (av gr. palaio's, gammal, och ty'pos, avtryck), eg. linda; de böcker, som äro tryckta före år 1500, således de äldsta tryckalstren.

Inkura'bel {fr. incurable), obotlig.

Inkura'nt, handelst., ej gångbar; svårsåld. Jfr Kurant.

Iiikursio'n {lat. incu'rsio), fientligt infall, strövtåg.

Inkurve'ra {lat. incurva're), kröka, böja. — Inkurvatio'n, krökning, böjning.

Inkvarte'ra (av fr. quartier, soldathärbärge), inlägga i härbärge; krig sk., förse soldater med husrum; kasernera. — Inkvarte'ring, förseende med härbärge; även de härbärgerade.

Inkvire'ra {lat. inqui'rere), efterforska; undersöka, rannsaka. — Inkvire'nt, person, som utför en rannsakning. — Inkvisi't, person, som är föremål för rannsakningen, den anklagade. — Iiikvisitio'n, undersökning, sträng rannsakning; kättardomstol, en av romersk-katolska kyrkan upprättad domstol för att straffa avfällingar och irr-läriga. — Inkvisi'tor, ledamot av en inkvisitionsdomstol. — Storinkvisitor, överdomaren i Spaniens inkvisitionsdomstol. — Inkvisito'risk, strängt 1. godtyckligt under-

sökande. — Inkvisitorisk process, jur., en brottmålsprocess, i vilken domaren på ' samma gång leder processen samt utövar den med anklagelsen och försvaret förbundna verksamheten.)(Ackusato-risk process.

Inkyo, jap., ensling.

Inlagsfä, se Depositum (under Deponera).

Inlaid, eng. {1. i'nläid) "inlagt", benämning på genomtryckt linoleum.

I'nlet, eng., vik, bukt; överdrag, som fylles med fjäder och nyttjas till sängkläder.

In li'mine promotio'nis, lat., på tröskeln till befordran.

Inljud, språkv., se Midljud.

In lo'co, lat., handelst., på stället, här på platsen.

In lontana'nza, ital., tonk., på avstånd.

In ma'gnis et volui'sse sat est, lat., i stora ting är det vackert så att hava velat. {Propertius.)

In majo'rem de'i glo'riam, se Ad majorem o. s. v.

In manda'tis, lat., efter uppdrag.

In ma'nu, lat., i handom.

Inmar, myt., votjakisk gudomlighet.

In ma'rgine, Zai., i brädden (av en tryckt 1. skriven sida), i marginalen.

In me'dias res, lat., mitt i ämnet, utan inledning.

In me'dio, lat., i mitten.

In me'dio consi'stit vi'rtus, lat. ordspr., det rätta ligger mitt emellan (ytterligheterna) .

In memo'riam, lat., till erinran.

In me'nte, lat., i tankarna, i minnet.

In mo'ra, lat., i dröjsmål; i rest (med betalningar) .

Inmuta 1. Inmutning, den handling, genom vilken en person förvärvar sig rätt till bearbetande av tidigare obearbetade malm-fyndigheter. — Inmutningspunkt, medelpunkten i det område, som avses i ansökan om inmutning.

Innamora'to, ital, förälskad; käresta.

In natu'ra, lat., i naturligt tillstånd. Avlöning^ in natura, avlöning i livsförnödenheter i st. f. i penningar. — In natura'libus, i naturtillstånd, oklädd, i "paradisdräkt".

Innaviga'bel (av lat. na'vis, skepp), osegelbar.

In negatfvum, lat., se In-.

Innervatio'n, fysiol., kroppsorganens förbindande (anatomiskt och fysiologiskt) med ett nervöst centrum medelst nerver. — Innerve'ra, förse med nervförbindelse.

In ne'xu, lat., i förbindelse, i sammanhang.

I'nno, ital. {lat. hy'mnus), hymn.

Innocence, fr. {1. innåsa'ngs, lat. innoce'ntia) oskuld. — Innocence-orden, en sällskaps orden, stiftad i Stockholm 1765. — Inno ce'nt, oskyldig. — Innocente 1. Innocenta me'nte, ital. {1. -tje'nnte, -tjennta-), tonh oskyldigt, menlöst.Innocentius—In pimcto

Innoce'ntius, latinskt mansnamn, den oskyl-dig^e. Buret av tretton påvar.

Inno'cue vi'vito, nu'men eda'st, lat., "lev ostraffligt, Gud ser dig", Linnés valspråk (efter Ovidius),

Innomina'bel (lat, innomina'hilis), onämnbar.

Innomina'tus, lat., utan namn.

Innomina'tkontrakt (av lat. innomina'tus, namnlös), rom. rätt, kontrakt, som ej innebar en obligatorisk förpliktelse, men genom fullgörande av viss prestation av ena parten förpliktade den andra parten till avtalad motprestation.

In no'mine, lat., i (N. N:s) namn, efter (N. N:s) uppdrag.

In no'mine De'i, lat., i Guds namn (förk. I. N. D.).

In no'mine Je'su, lat., i Jesu namn (förk. /. N. I.).

In no'mine sa'nctæ trinita'tis, lat., i den heliga treenighetens namn (förk. /. N. S. T.).

Innorma'1 (av lat. in-, o-, och noWma, regel), som avviker ifrån regeln, naturvidrig.

Innove'ra {lat. innova'Te), förnya, förändra; införa förändringar. — Innovatio'n, förändring, nyhet. — Innova'tor, förnyare.

Inns of court, eng. (1. - åvv kårt), fyra i London sedan medeltiden bestående föreningar av advokater och domare: Inner temple, Middle temple, Lincoln^s inn och Gray^s inn. De voro urspr. privilegierade skrån 1. gillen och äga ännu uteslutande rätt att meddela tillstånd att uppträda som advokat (barrister).

In nu'ce, lat., eg. i nöten; i sin begynnelse, i sitt frö, i sin linda; i korthet.

I'nnuit, eskimåernas inhemska namn. — Innuitfolken, eskimåerna och en del med dem språkligt besläktade stammar.

Innumera'bel (lat. innumera'bilis), oräknelig. — Innumerabilite't, oräknelighet.

I'nnung (av fornhögty., innön, upptaga i en förening), i äldre tid liktydigt med gille 1. skrå.

Innu'ptus, fem. Innu'pta, lat., ogift.

I'no, gr. sag., dotter av Kadmos och gemål till konung Athamas, dyrkades, sedan hon störtat sig i havet, som havsgudinna under namn av Levkothea.

I'no, astr., en av småplaneterna.

Inobedie'ns, lat., ohörsamhet, olydnad.

Inobliga't, lat., som ej förbinder till något.

In o'bligo, lat., (vara) skyldig, förpliktad.

In obscu'ro, lat., i mörkret, i dunklet; i hemlighet.

Inobserva'ns (lat. inohserva'ntia), oaktsam-het; uraktlåtenhet.

Inockupa'tion, lat., sysslolöshet.

In octa'vo, lat., i oktavformat (om böcker).

Inodo'ra, lat., luktlös.

Inoffensfv, lat., ej stötande; harmlös.

Inofficiö's, Zat., pliktvidrig, olaglig; icke påverkad.

Inokule'ra (lat. inocula're), ympa, inympa (t. ex. en sjukdom). — Inokulatio'n, ymp-ning, inympning. — Inokuli'st, anhängare av ympningsmetoden.

Inoljningsplys, se under Plysa.

In o'mnem eve'ntem, lat., i alla fall.

In o'mnibus a'liquid, in to'to ni'hil, se Aliquid in omnibus etc.

In o'mni sci'bile, lat., (hemma) i allt, som är värt att veta.

Inopera'bel, ej möjlig att operera.

Ino'pia, lat., brist, saknad.

Inopportu'n, lat., oläglig, icke passande för situationen i fråga.

Inopta'beI, lat., icke önskad, icke önskvärd.

In o'ptima fo'rma, lat., i yppersta form, med största glans. Se In amplissima forma.

In origina'li, lat., i urskrift, i ursprungligt skick; livslevande.

Inosi't, kem., en sockerart av hexos typ, som framställes ur musklerna och de flesta andra av kroppens organ.

Inosuri', med., avsöndring av inosit i urinen.

IN P., IN PC. 1. I. P., förk. för lat. in pace, se följ. ord.

In pa'ce, lat., i fred, i ro. — In pace De'i, i Guds frid (förk. /. P. D.).

In pare'nthesi, lat., i parentes, i förbigående.

In pa'rtibus infide'lium, lat., i de otrognas landsdelar, ett uttryck, som ingår i vissa romersk-katolska titulärbiskopars titel.

Inpass, se Impasse.

In pa'tria, lat., i fäderneslandet.

IN PC., se IN P.

In perpe'tuam (re'i) memo'riam, lat., till evig åminnelse. — In perpe'tuum, för evigt.

In perso'na, lat., i egen person, personligen.

In pe'tto, ital. (av lat. in pe'ctore, inom bröstet), på hjärtat, i sinnet, inom sig, i hemlighet.

Inpiskare (eng. whip, 1. oipp, 1. whipper-in), förtroendeman i ett politiskt partis riksdagsgrupp, som har ansvaret för att medlemmarna deltaga i alla viktigare omröstningar o. s. v.

Inplante'ra, bot., införa en växt på en lokal, där den tidigare ej förekommit; träd-gårdsk., plantering i kruka av frilands-växter.

In pIe'no, lat., "i plenum", i allmän sammankomst, i fullsutten rätt.

In pontifica'libus, lat, i full prästskrud, i ämbetsdräkt; "i full stass".

In præfi'xo te'rmino, lat., vid utsatt tid.

In præse'ntia, lat., för närvarande, för ögonblicket.

In præse'nti ca'su, lat., i föreliggande fall.

In pra'xi, lat., "i praxis", i utövningen; i det praktiska livet.

Inpregne'ra, se Impregnera.

In pro'mptu, lat., i beredskap, till hands. Se även Impromptu.

InprotokolIe'ring, intagande i protokoll (se d. o.).

In pu'ncto, lat., beträffande, angående. —632

I. p. se'xti 1. 1. p. pu'ncti, i fråga om sjätte budet, vad kyskhet beträffar.

In pu'ris naturalibus, lat., i rena naturtillståndet, naken, "i paradisdräkt".

In qua'ntum, lat., såvida. — I. q. de ju're, såvida det är rätt.

In qua'rto, lat., i kvartformat (om böcker).

Inquiet, fem. Inquiette, fr. (1. ängkie', än-kiä'tt, av lat. inquie'tus), inkiett, orolig, otålig. — Inquietera {1. ängkiete^ra), in-kiettera, oroa, bekymra.

Inquie/tude (1. ängkiety^dd), oro, ängslan.

Inquilfnus, lat., bot., främling.

Inqui'nans, lat. (av inquina're, orena), hot., nedsmetande.

Inquiry, eng. (1. inkoa'jri), undersökning, efterforskning, även i juridisk mening. Jfr Enquéte.

Inre friktion, se Viskositet.

Inregistre'ra (fr. inregistrer), införa i ett register. — Inregistre'ringsavgift, en av staten upptagen avgift för införande av rättshandlingar i vissa register.

In re'gula, lat., i regeln, vanligen.

Inre plane'ter, astr., kallas planeterna innanför asteroiderna (småplaneterna), d. v. s. Merkurius, Venus, Jorden och Mars. Stundom endast de två förstnämnda, vilkas banor ligga innanför jordens.

Inre sekretio'n, avsöndrande direkt in i blodet 1. vävnadssafterna från vävnadsceller av ämnen, hormoner, som i ytterligt små mängder äro fysiologiskt verksamma.

I. N. R. I., förk. för lat. Je'sus nazare'nus rex judæo'rum, Jesus av Nazaret, judarnas konung, inskriften över Jesu kors. —• Även förk. för de italienska carbonarernas lösen: Ju'stum neca're re'ges Ita'liæ, det är rätt att döda Italiens konungar.

Inriggare, sjöv., en kapproddbåt med år-tullen på relingen 1. nedskuren i stänkbordet. Jfr Utriggare.

Inrikesminister, i vissa land titel på den regeringsmedlem, som motsvarar vår socialminister.

Inrim = Assonans (se d. o.).

Inro, jap., se Sagemonos.

Inrotule'ra (av lat. ro'tulus, litet hjul), jur., ordna och förteckna (rättegångshandlingar) .

In sa'ldo, ital., i rest, ännu skyldig.

Insalivatio'n, med., den process, då födoämnena vid tuggning inmängas med sa2iv (se d. o.).

Insalubrite't, lat., osundhet (säges om orter).

In sa'lvo, lat., i säkerhet, bärgad, räddad.

Insa'nia, lat., med., sinnesrubbning, vansinne.

Insa'nia catato'nica, se Katatoni.

In sa'no se'nsu, lat., i god mening.

Insatia'bel (lat. insatia'bilis), omättlig.

Ins bla'ue 1. I. b. hinein, ty., ut i det blå, i tomma rymden; (prata) i vädret.

Inscene'ra (1. insen-), iscensätta dramatiskt verk. — Inscene'ring, iscensättning.

Inschallah, arab., "om Gud vill", ett uttryck, som den rättrogne enl. Koranen skall foga till alla uttalanden om framtiden.

Inscie'ns, lat., okunnighet.

Inscriptio'nes, lat., inskrifter. — I. tendi'neæ, anat., tvärgående senstråk i muskler.

Inse'cta, zool., insekter.

In sede'cimo, lat., i sextondelsformat (det bokformat som uppkommer, då arket vikes i sexton blad). Jfr Sedes.

Insekter (av lat. inseca're, inskära), zool., en klass bland leddjuren. — Insekta'rium, terrarium (se d. o.) för insekter. — Insec-ti'vora, Insektivo'rer, insektätare, en ordning inom däggdjurens klass; bot., insektätande blommor, örter med särskilda anordningar till att fånga, döda och nära sig av insekter. — Insektolo'g (av gr. lo'g os, lära), insektkännare. — Insektologi' läran om insekter.

Insektpulver, bot., ett till dödande och fördrivande av åtskilliga slags insekter använt pulver, består av de fint stötta blomkorgarna av flera arter av släktet Py'-rethrum, tillhörande fam. Compo'sitæ. Av P. ca'rneum och P. ro'seum fås persiskt, av P. cinerariæfo'lium dalmatiskt insektspulver.

Insensi'bel (lat. insensi'bilis), känslolös; omärklig. — Insensibilite't, känslolöshet.

Insepara'bel (lat. insepara'bilis), oskiljaktig. — Inseparabilite't, oskiljaktighet.

Insere'ra (lat. mseVere), infoga, inpassa; införa (t. ex. en annons). — Insera't, en uppsats; annons; notis i en tidning. — Insera'tur, det må införas (i en skrift). — Inse'rtio, anat., fästeställe.

Inse'ss (av lat. inside're, sitta i 1. på) sittbad.

Insesso'res, lat., zool., sittfåglar, en underklass bland fåglarna.

Insi'dier (av lat. insi'diæ, bakhåll), försåt, ränker.

Insidiö's (lat. insidio'sus), försåtlig, ränk-full, lömsk.

Insi'gnier (lat. insi'gnia), pl, värdighetstecken, utmärkelsetecken. — De kungliga insignierna, kronan, spiran, svärdet, äpplet och nyckeln.

Insignifiant, fr. (1. ängsinjifia'ng), obetydlig, intetsägande.

Insignio're cum la'ude (approba'tur), se Cum insigniore laude (approbatur).

InsimuIatio'n, lat., beskyllning, anklagelse.

Insinue'ra (lat. insinua're), insmyga; fint antyda, oförmärkt låta förstå. — I. sig, insmyga sig; ställa sig in, innästla sig. — Insinua'nt 1. Insinuati'v, inställsam; antydande. — Insinuatio'n, antydning (vanligen elak); försök att ställa sig in.

Insipi'd (lat. insi'pidus), dåraktig, oförståndig; smaklös. — Insipidite't, osmaklighet.

Insiste'ra (lat. insi'stere), påstå, påyrka; envisas, fasthålla vid; stödja sig på.

Insiti'tia, bot., inympad.In situ—Instituera

In si'tu, lat., på stället, på platsen.

InsiVad, petrogr., kallas en granit, som i fina ådror genomvävt en annan bergart.

Inskriptio'n {lat. inscTi'ptio, av inscri'bere, inskriva), inskrift, överskrift, påskrift.

Inskulpe'ra (lat. inficu^lpere), inskära, inrista.

Insocia'bel (lat. insocia'bilis), osällskaplig; svår att komma överens med.

Insolatio'n, se under Insolera.

Insole'ns, fr. Insolence (fr. ängsåla'ngs, av lat. insoWntia), oförskämdhet, fräckhet, övermod. — Insole'nt, oförskämd, fräck, övermodig.

Insole'ra (lat. insola're, av sol, sol), utsätta för solens inverkan, sola, torka i solen. — Insolatio'n, solbad, torkning i solen; med., solsting; fys., bestrålning (medelst solljus) ; bestrålningstid.

In so'lidum, lat., handelst., ansvar för det hela, solidarisk förbindelse, en för alla och alla för en.

Insolu'bel (lat. insolu'bilis), oupplöslig. — Insolubilite't, oupplöslighet.

In solu'tum, lat., handelst., i st. f. betalning.

Insolva'bel 1. Insolve'nt (fr. insolvahle, av lat. in-, o-, och so'lvere, betala), jiir., oförmögen att betala. — Insolve'ns, oförmåga att å förfallotiden fullgöra sina skyldigheter mot borgenärer.

Insomni' (lat. inso'mnia), sömnlöshet.

Insouciance, fr. (1. ängsosia'ngs), sorglöshet.

In spe, lat., i hoppet, i framtiden.

In spe'cie, lat., i synnerhet, särskilt, speciellt; i klingande mynt.

Inspekte'ra (lat. inspecta're), besiktiga; ha uppsikt över; utöva kontroll. — Inspek-tio'n, besiktning, uppsikt, kontroll. — In-spekto'r, tillsyningsman, förvaltare, t. ex. bruks-, lantbruks-, stations-, kontroll-, sluss-, tullinspektor o. s. v. — Inspe'ktor, tillsyningsman, en person, som har uppsikt över en viss institution, t. ex. ett läroverk, en nation vid universitetet o. s. v. — Inspektora't, en tillsyningsmans ämbete och verksamhetsområde. — Inspektö'r, fem. Inspektri's, tillsyningsman, person, som utövar kontroll över en förvaltningsgren 1. en grupp av institutioner, t. ex. post-, skogs-, folkskoleinspektör o. s. v.

Insperge'ra (lat. inspe'rgere), beströ; bespruta. — Insp. 1. Inspe'rge, på recept; beströ med. — Inspersio'n, påströende; be-sprutning.

Inspicie'nt (av lat. inspi'cere, besiktiga), tillsyningsman (vid en teater 1. d.).

Inspiratio'n, Inspirato'riska m. fl., se under följ. ord.

Inspire'ra (Zat. mspiraVe), ingiva; liva, hänföra; inråda, intala. — Inspirerad, livad av någon högre ingivelse, hänförd. — In-spiratio'n, inandning; högre ingivelse, inrådan; hänförelse. —• Inspirationsförsamlingar, av kamisarder (se d. o.) i Frankrike på 1700-t. grundade separatistförsam-

lingar, vilka anse, att Gud omedelbart inspirerar vissa personer, som sedan hava att leda församlingen. — Inspirato'riska, språkv., kallas de språkljud, som bildas vid inandning.

In spiritua'libus, lat., i andliga saker.

Inspisse'ra (nylat. inspissa're), förtäta, göra tjock, genom avdunstning 1. intorkning. — Inspissatio'n, förtätning, intorkning.

I. N. S. T., förk. för lat. In nomine sanctæ trinitatis (se d. o.).

Instabi'1, lat., ostadig, föränderlig.

Installe'ra (fr. installer), högtidligen insätta i ämbeten); tekn., utföra en anläggning, särskilt elektrisk. — Installatio'n 1. Instal-le'ring, högtidlig insättning i ett ämbete.— Installa'tor, den person, som installerar. — Installatö'r, person, som utför elektriska anläggningar.

Insta'ns (av lat. insta'ntia, enträgen begäran), jur., avdelning av ett lands domstolssystem. Första instansen kallas den domstol, som först behandlar och avdömer ett mål, andra instansen den domstol, till vilken man vädjar från första instansen, och högsta instans den domstol, från vilken intet vad får äga rum. — Instansordning, den ordning, i vilken de olika avdelningarna inom ett lands domstolssystem pröva ett mål.

Insta'ntia, lat., instans (se d. o.).

Insta'ntietrampare, av Bellman präglad benämning på flitiga kunder i de högre domstolsinstanserna.

I'nstar o'mnium, lat., i likhet med allt annat, lika gärna det ena som det andra.

In sta'tu qu'o, lat, på samma punkt, i oförändrat skick. — In statu quo a'nte, i det skick, vari något förut befanns.

Instaure'ra (lat. instaura're), återställa, förnya, återupprätta. — Instauratio'n, återställande, förnyande. — Instaura'tor, återställare, återupprättare.

Instige'ra (lat. instiga're), uppreta, egga; anstifta. — Instigatio'n, uppeggelse, upphetsning. — Instiga'tor, den som uppretar, anstiftar.

InstilIatio'n (av lat. instilWre, indrypa), med., indrypning av läkemedel i sår, öga. Öra o. s. v. — InstiIla'tor, apparat för in-stillation. — Instille'ra, indrypa.

Instimulation, lat., uppretning, uppeggning.

Insti'nkt (lat. insti'nctus), ingivelse, drift. — Instinktiv, som kan hänföras till instinkten, instinktmässig, omedveten.

Fnstita, lat., bräm 1. garnering på romarin-nornas tunika.

Institue'ra (lat. institu'ere), stifta, inrätta; förordna. — Institu't, inrättning, anstalt; läroanstalt; ett organiskt helt av rättsförhållanden. — I. de droit International, fr. (1. ängstity' dö dråa' ängternasiåna'll), folkrättsinstitutet, en internationell institution för främjande av folkrättens utveckling. — I. de France, fr. (1. - Frangs),634

Franska institutet i Paris, grundat 1795, omfattar sedan 1832 Académie Frangaise (1. ackademi' frangsä's), franska akademien, A. des inscriptions et belles lettres (1. - däs ängskripsiå^ng e bällä'ttr), vitterhet s-, historie- och antikvitetsakademien, A. des sciences (Z. - dä sia'ngs), vetenskapsakademien, A, des beaux arts {L - dä bås ar), de sköna konsternas akademi, och A. des sciences morales et poUtiques (1. - dä sia'ngs måra'll e pålliti'ck), akademien för moraliska och politiska vetenskaper. — I. Pasteur (I - pastö'r), se Pasteurinstüu-tet. — Membre de Flnstitut, fr, (1. mangbr dö -), medlem av Franska institutet. — Institutio'n, stiftelse, inrättning. — In-stitutio'nes, lat., pL, jur.y en inledande framställning av rätten, grunderna av rättsvetenskapen. Mest kända äro den östromerske kejsaren Justinianus' '^In-stitutiones'\ — Institutions de prévoyance, fr, (L ängstitysiå'ng dö prevåaja'ngs), "f ört änksamhet sinrättningar sp arb an-ker, försäkringsanstalter, konsumtions-och bostadsföreningar m. fl. — Institu'tor, stiftare.

Instrue'ra (fr, instruer, av instru'ere, utrusta, förse med), undervisa; underrätta; giva föreskrifter. — Instruktio'n, anvisning, undervisning, föreskrift, förhåll-ningsorder. — Instruktionsapotek, apotek med undervisning för farmacie studerande.

— Instruktionsofficer, krig sk., officer, vilken tjänstgör som lärare i någon av flottans excercisskolor. — Instruktionsskjutning, målskjutning med syfte att ådagalägga ett särskilt vapens skjutförmåga. — Instruktionstrupper, undervisningstrup-per, utgöras av smärre kontingenter från en armés alla truppavdelningar av samma vapenslag och avse likhet i utbildningen.

— Instruktiv, undervisande, lärorik. — InstruktiVus, språkv., finsk kasus, som betecknar medlet 1. sättet. — Instruktö'r, Instruktrfs, lärare, lärarinna, undervisare.

Instrume'nt {lat. instrume'ntum), verktyg, redskap; tonverktyg; jur., skriftlig uppsats över någon i laga ordning skedd förrättning. — I. à cordes, fr. (1. ängstry-ma'ng ackå'rd), stränginstrument. — I. à vent (1. - ava'ng), blåsinstrument. — In-strumenta'1, tjänande 1. verkande som redskap. — Instrumenta'lfilosofi = Logik (se d. o.). — Instrumentalförlossning, med., av konsten medelst instrument understödd förlossning. — Instrumenta'lis, språkv,, kasus, som betecknar medel och verktyg.— Instrumentalmusik, musik, utförd endast av instrument.)(Vokalmusik. — Instrumentatio'n 1. Instrumente'ring, tonk., ett tonstyckes sättande för instrument. — Instrumentationsläran, undervisar om de olika instrumentens natur, omfång, teknik m. m. — Instrumente'ra, fördela ett tonstycke mellan särskilda instrument.

Instude'ra, se Studera,

Insubordinatio'n (av lat, in-, o-, suh, under, och ordinatio, anordning, föreskrift), krig sk., olydnad i tjänsten, förgripelse mot förman.

Insu'brer, ett galliskt folk i Norditalien.

Insubstantie'll, fr,, oväsentlig.

Insufflcie'ns, lat,, otillräcklighet; med,, otillräcklighet hos ett organ, t. ex. hj ärtvalv-lernas 1. venklaffarnas oförmåga att tillsluta och avstänga vissa blodbanor.

Insuffisant, fr, {I, ängsyffisa'ng), otillräcklig.

In su'i memo'riam, lat,, "till minne av sig (givaren)" inskrift på de medaljer, vilka konung Oskar II och drottning Sofia utdelat som enskild minnesgåva.

Fnsula, lat., ö. — Insulæ fortuna'tæ 1. fortu-nato'rum, gr, myt,, de saligas öar, de i strid fallna heroernas sälla hemvist efter döden. — Insula'n, öbo. — Insula'risk 1. Insulä'r, som har avseende på en ö.

Insuli'n, farm., preparat mot sockersjuka, framställt ur bukspottkörteln.

Insuli'nde, holl.. Indiska arkipelagen.

Insu'lsus, lat., hot., smaklös.

Insu'lt, med., ett häftigt anfall, t. ex. apoplek-tisk insult, blodslag. Se även Insultation.

Insulte'ra {lat, insultaWe), grovt skymfa, förolämpa. — Insultatio'n 1. Insu'lt, skymf, förolämpning.

Insulä'r, se under Insula,

In su'mma, lat,, i ett för allt, tillsammans; överhuvud; med ett ord, kort sagt. — In su'mmo gra'du, i högsta grad.

In suppleme'ntum, lat., som tillägg, fyllnad.

Insupporta'bel {fr, insupportable), odräglig.

Insurge'nter, se under följ. ord.

Insurge'ra {lat, insu'rgere), resa sig, göra uppror; förmå till uppror 1. resning. — Insurge'nter, pl., upprorsmän. — Insurrek-tio'n, uppror, uppresning. — Insurrek-tione'll, upprorisk.

Insuscepti'bel, nylat., oemottaglig för intryck.

In suspe'nso, nylat., svävande, oavgjord, tvivelaktig, oviss.

into, förk. för interjektion (se d. o.).

Inta'ctus, -a, lat., orörd, oskadd. — Vi'rgo in-ta'cta, orörd jungfru.

Intaglio, ital. (l. -ta'ljå), utskuren sten med fördjupade figurer. Jfr Kamé. — I. d'a'c-qua fo'rte, etsad kopparplåt;

kopparstick.

Intagliotryck (Z. -ta'ljå-), se Rotationsdjup-tryck.

Inta'kt {lat. inta'ctus), orörd, oskadd; obe-fläckad; kysk.

Inta'rsia 1. Intarsiatu'ra, även Ta'rsia 1. Tar-siatu'ra, ital., ett slags italiensk trämosaik; träinläggning i allm. Jfr Marke-teri, — Läder-intarsia, inläggning av olika färgade läderbitar å enfärgad botten.

Intege'rrimus, -a, lat, {aY i'nteger, hel), bot., alldeles hel.

Fnteger vi'tæ sceleri'sque pu'rus, lat., "ren i sin levnad och utan skuld", början till ettIntegra—Interdentaler

ode av den romerske skalden Horatius. Sjungas ofta vid begravningar och minnesfester.

Inte'gra, lat., bot., hel, odelad.

Integra'l (av lat. i'nteger, oskadd, hel), som utgör ett helt, hel och hållen; mat., integral till en given funktion kallas en annan funktion, vars derivata är lika med den givna. — Inte gr alr åkningen behandlar integralerna och omfattar i vidsträckt bemärkelse även teorien för differentialekvationers integration. — Integra'nd, den innanför integrationstecknet stående funktionen. — Integre'ra, göra fullständig; mat., integrera en differential: finna integralen till densamma. — Inte gr e'r ande, för det hela väsentlig; ingående, bestånds-. — Integrite't, helhet, fullständighet; oskadat tillstånd; redlighet, rättskaffenshet. — De fntegro, på nytt. — In i'ntegrum, i sitt förra skick.

Integra'tor, se Planimeter.

Integrifo'lius, lat. (av fo'lmm, blad), hot., med hela blad.

Integume'nt (lat. integume/ntum, betäckning), anat., hud; hot., froämneshinna.

Intelle'ctus, lat., 1. Intelle'kt, förstånd, förnuft. — InteIIektue'11, som har avseende på 1. härrör ur förståndet. — Intellektualise'ra, framställa begrepps-mässigt, upplösa i begrepp. — Intellektua-Ii'sm, fil., åsikt, enl. vilken det verkliga och bestående i all växling utgöres av sinnevärldens allmänna, blott av förståndet förnimbara lagar och former. — In-tellektualfst, anhängare av denna åsikt.

— Intellektuali'stisk, i överensstämmelse med intellektualismen. — InteIIektualite't, det andliga hos människan.

Intellige'ns, förstånd, begåvning på huvudets vägnar; en bildad, insiktsfull person; fil, medvetande; människans i sina medvetna yttringar tänkta teoretiska förmåga. — Intellige'nsen 1. Intelligenspartiet, ett 1871 —72 uppkommet namn på en grupp ledamöter av svenska riksdagens andra kammare. — Intellige'nt, förståndig; kunnig, bildad. — Intelligfbel, begriplig, fattlig.

— Intelligibilite't, begriplighet.

Intempera'nt (lat. inte'mperans), omåttlig.

Intempestfv (lat. intempesti'vus), oläglig,

opassande.

Intende'nt, Intendentu'r, se under följ. ord.

Intende'ra (lat. inte'ndere), rikta sin uppmärksamhet på; hava uppsikt över; vara sinnad. — Intende'nt, tillsyningsman, föreståndare; person, som har sig anförtrodd ledningen av något; en tjänstemannatitel.

— Intendentu'r, en intendents syssla; krigsk., den myndighet, som har om händer förvaltningen och hushållningen vid trupperna.

Intensio'n 1. Intentio'n, själens riktning på något; avsikt, syfte. — Intentionali'sm, läran att ändamålet helgar medlen. —

Intentionalite't, avsiktlighet. — Inten-tionfster = Impressionister (se d. o.).

Intensite't, inneboende styrka, kraft; livlighet, häftighet; fys., en krafts storlek. — Intensitetsindu'ktor, en för uppnående av stark tension anordnad induktionsapparat. —• Intensitetskarta, karta, som utvisar den jordmagnetiska kraftens intensitet över ett visst område. — Intensi'v, stark, häftig, våldsam, ihållande; beroende av inre kraft.)(Extensiv. — Intensiva verb, språJcv., avledda verb, som uttrycka en stegring av grundverbets betydelse. — In-te'nso, ital., förstärkt, kraftigt. — Internt, lat., med spänd uppmärksamhet.

Intensime'ter, instrument för dosering av Röntgenstrålar.

Intentio'n, Intentionalfsm m. fl., se under Intension.

Inter, lat. prep., mellan, bland.

Fnter abse'ntes, lat., jur., mellan frånvarande.

I'nter a'rma miserico'rdia, lat., se under

Röda Stjärnan.

Fnter a'rma si'lent le'ges, lat., under krig tiga lagarna. (Cicero.)

Fnter cae'cos re'gnat stra'bo, lat. ordspr., bland de blinda är den skelögde herre på täppan.

Intercala'ris, lat., inskjuten, utom vanliga ordningen. — Intercalaris a'nnus 1. Annus intercalaris, skottår. — Intercalaris di'es 1. Dies intercalaris, skottdag; med., feberfri dag. — Interkalatio'n, inskjutning. — Interkale'ra, skjuta in.

Fnter ca'nem et lu'pum, lat., eg. mellan hund och varg; i skymningen.

Interce'dens, lat., hot., gående emellan.

Intercede'ra (lat. interce'dere), eg. gå emellan ; medla 1. lägga sig ut för; fälla förbön. — Intercede'nt 1. Interce'ssor, medlare, förespråkare. — Intercessio'n, förord, förbön, förmedling, mellankomst.

Intercellula^r (av lat. i'nter, mellan, och ce'llula, litet kärl), histol., befintlig mellan cellerna i en organisk kropp. — Intercellu-largångar, mellan cellerna befintliga gångar, rör och rum, som innehålla vävnadssaften. — Intercellularsubstans, en substans, som finnes lagrad mellan cellerna i en del vävnader.

Interceptio'n, lat., uppfångande.

Intercessio'n, Interce'ssor, se under Interce-dera.

Intercide'nt, lat., mellankommande, avbrytande.

Intercipe'ra (lat. interci'pere), uppsnappa.

Intercisio'n, lat., inskärning, avbrott; till-lägg; språkv., mellansats.

Intercolu'mnium, lat., 1. Interkolu'mn (av lat. i'nter, emellan, och colu^mna, kolonn), avståndet mellan två kolonner i samma kolonnrad.

Intercurre'nt, se Interkurrent.

Interdenta'ler (av lat. i'nter, emellan, och636

de'ntes, tänder), språkv., språkljud, som bildas då tungspetsen framskjutes mellan framtänderna.

Interdice'ra {lat. interdi'cere), förbjuda, förmena.

Interdigita'1, med., mellan fingrarna.

Interdi'kt (lat. interdi'ctum), förbud; förbud mot gudstjänst och de flesta andra kyrkliga förrättningar, under

medeltiden ett av katolska kyrkans kraftigaste vapen. — Interdiktio'n, förbud, inställande. — Inter-di'ctio a'quæ et i'gnis, lat., eg. förbud mot vatten och eld; ett slags skärpt bannlysning.

Inte'rdum dormi'tat bo'nus Home'rus, lat., se

Quandoque bonus dormitat Homerus.

Interessa'nt, Intere'sse, se Intresse.

Interfektio'n, lat., dråpslag.

Interfere'ns (fr. interférence), fys., sammanträffande vågors rörelsers inverkan på varandra. — Interferome'ter, apparat, vari ljusets interferens utnyttjas för mätningsändamål. — Interferensosko'p (av gr. skope'in, se), ett instrument, som visar interferensen mellan vattenvågor. — In-terferensprisma, ett instrument, som nyttjas till framställning av interferensfeno-men.

Interfolie'ra (fr. interfolier, av lat. i'nter, emellan, och fo'lium, blad), mellan bladen i en bok inhäfta rena pappersblad (för anteckningar o. d.).

Interglacia'la perio'der (av lat. i'nter, emellan, och gla'cies, is), geol., perioder av mildare klimat under istiden.

In te'rgo, lat. (av teWgum, rygg), handelst., på baksidan.

Fnterim, lat., emellertid, tills vidare; under religionsstriderna i Tyskland av kejsaren utfärdade stadgar, avsedda att ordna förhållandet mellan katoliker och protestanter. — Ad interim, under tiden, tills vidare.

— Interimskvitto, jur., ett skriftligt intyg om fullgjord betalning, avsett att gäila tills vidare. — Interimsregering, statsr., regentskap, riksföreståndareskap; tillfällig regering. — Interimsväxel, handelst., en solaväxel, vilken tillställes en kreditor såsom säkerhet för på honom dragen växel.

— Interimi'stisk, som gäller tills vidare, antagen för en kort mellantid. Jfr Provisorisk.

Interiö'r (fr. intérieur \l. ängteriö'r], av lat. inteWior, inre), det inre, invändiga; inre (husliga) angelägenheter; målark., tavla, som föreställer det inre av en byggnad, ett rum o. s. v.) (Exteriör.

Interjektio'n (av lat. interje'ctio, eg. mellan-skott, mellansats), språkv., utropsord, ord 1. ljud som uttrycker någon sinnesrörelse.

— Interiektione'll, använd om interjektion.

Interkalatio'n, Interkale'ra, se under Inter-

calaris.

Interklavikula'r (av lat. clavi'cula, nyckelben) , anat, liggande emellan nyckelbenen.

Interklude'ra (lat. interclu'dere), avspärra; innesluta.

Interkolu'mn, se Intercolumnium.

Interkonsona'ntisk, språkv., stående mellan två konsonanter.

Interkosta'l (av lat. i'nter, mellan, och co'sta, revben), anat., belägen mellan revbenen.

— Interkostalnevralgi', med., smärta i in-terkostalnerverna, de nerver, som från ryggmärgen utlöpa mellan revbenen.

Interkrura'1 (av lat. crus, gen. cru'ris, lår), anat., mellan låren befintlig.

Interkurre'nt (av lat. i'nter, emellan, och cu'rrere, löpa), mellanlöpande, mellankom-mande.

Interkuta'n (av lat. i'nter, mellan, och cu'tis, hud), anat., mellan hull och skinn befintlig. — I. injektion, med., insprutning under huden.

Interlinea'r 1. Int«rlineä'r (fr. interlinéaire, av lat. i'nter, mellan, och Wnea, rad), mel-lanradig, skriven 1. tryckt

mellan raderna. — Interlineatio'n, insättning 1. inskrivning mellan tvenne rader.

Interlocuteur, fem. Interlocutrice, fr. (1. äng-terlåkytö^r, -tri'ss, av lat. i'nter, mellan, och lo'qui, tala), talande person i en dialog ; även person, som faller andra i talet.

— InterIocuto'rium 1. Interlokutio'n, inpass i ett samtal; även = följ. ord. — Inter-lokuto'riedom 1. -utslag, jur., förberedande beslut i rättegång; beslut, av vars bestämmelse rättegångens fortsättning är beroende. — Interlokutö'r, Interlokutri's = Interlocuteur, Interlocutrice (se ovan).

Interlude, eng. (1. i'ntöljod) = Entremes (se d. o.).

Interlu'dium, lat., tonk., mellanspel.

Intermaxilla'r (fr. intermaxillaire, av lat. i'nter, mellan, och maxi'lla, kind, käft), anat., liggande mellan käkarna. — Inter-maxillarknota, ett benpar mellan överkäksbenen hos de flesta däggdjur.

Interme'dium, lat., mellantid, mellanrum. Se även Intermezzo.—Intermediä'r (fr. inter-médiaire), mellanliggande, förmedlande.

Interme'dius, -a, -um, hot., som står emellan.

Intermenstrua'I, med., mellan menstruations-perioderna.

Interme'zzo, ital., tonk., mellanspel mellan akterna av skådespel; mellanföreställ-ning; sångspel mellan akterna av ett drama; komiskt uppträde, som avbryter en pågående handling.

Intermina'bel (lat. intermina'bilis), oändlig.

In te'rminis, lat., inom behöriga skrankor.

In te'rmino, lat., till en viss terinin (se d. o.), på utsatt dag.

Intermissio'n, Intermissi'v, se under följ. ord.

Intermitte'nt 1. Intermitte'rande (lat. inter-mi'ttens), med., ojämn, avbruten (puls); med vissa mellantider återkommande (om febrar). — Intermittent källa, geol., springkälla, som efter regelbundna tidsförlopp avgiver vatten och sedan återgårIntermontan—Interrumpera

637

till overksamhet (såsom Geysir på Island m. fl.). — Intermissio'n, avbrott, uppehåll. —• Intermissi'v, avbruten.

Intermonta'n (av lat, i'nter, mellan, och mons, berg), belägen mellan bergen.

Intermura'1 (av lat. i'nter, mellan, och mu'TuSy mur), mellan murarna befintlig.

Intermuskula'r (/r. intermusculaire), anat., belägen mellan musklerna.

Inte'rn {lat. inteWnus), inre, invärtes. — In-terna't, undervisningsanstalt, där lärjungarna jämväl erhålla kost och bostad.)(Externat. — Interne, fr. (1. äng-tä'rn), helpensionär, lärjunge, som erhåller kost och bostad i skolan) (E x -t er ne. — Interne'ra, innestänga; jur., förvisa politiska flyktingar 1. främmande trupper till en fästning 1. annan ort. — Interne'ring, en dylik åtgärd. — Inter-iii'ster, med., av inre sjukdomar lidande.

Internationa'len, en socialistisk förening av arbetare från olika länder, stiftad i London 1864, upplöst 1877. Sedan dess ha ett flertal internationella socialistiska arbetarsammanslutningar burit detta namn. Viktigast är den Socialistiska arbetarinterna-tionalen, till vilken det svenska socialdemokratiska partiet är anslutet, samt den s. k. Amsterdaminternationa-1 e n , Internationella fackföreningsförbundet, som bildades i Amsterdam 1919. Med denna konkurrerar sedan 1921 den Röda fackföreningsinter-nationaleni Moskva; en arbetarsång av E. Pottier, tonsatt av bröderna De-geyter.

Iiiternationalise'ra, göra internationell. — Internationali'sm, strävandet efter mellan-folklig samverkan.

Internatione'll (av lat. i'nter, mellan, och na'tio, folk), mellanfolklig, som har avseende på förhållandet mellan

tvenne, flera 1. alla folk. — Internationella fredsbyrån i Bern, upprättad 1892, verkar för världsfreden. — Internationella fördrag, mellan stater avslutade fördrag rör. deras inbördes förhållanden. — Internationell rätt, jur., folkrätt, samtliga rättsregler, som angå förhållandet mellan suveräna stater. — L^union Internationale de droit pénal, fr. (1. lyniå'ng ängternasiå-na'll dö dråa' pena'll), internationella kri-minalistföreningen, stiftad 1889, studerar vetenskapligt brottsligheten och sätten att motverka densamma. — The International council of women, eng. (1. - intörna^sjönöll ka'unsl åvv oi'män), internationella kvinnoförbundet, stiftat 1888, främjar internationellt samarbete mellan nationella kvinnoföreningar.

Internatione'lla signalboken, se under Signal.

Interne'ra, Interne'ring, Interni'ster, se under Intern.

Interno'dium, lat. (av inter, mellan, och

no'dus, knut), mellanled; hot., stjälkstycke mellan två leder.

Internu'ncius 1. Internu'ntius, lat., underhandlare, sändebud; påvligt sändebud av andra rangen.

Inter-ocea'nisk (av lat. i'nter, mellan, och oce'anus, världshav), belägen mellan två världshav,

Intero'sseus, med., mellan bendelar.

Interparlame'nt, Interparlamenta'riska kon-fere'nser 1. Världsparlame'nt, fredsmöten, som hållas av fredsvänliga riksdagsmän från olika stater. — Interparlamentariska byrån för mellanfolklig skiljedom, upprättad 1892 i Bern, verkar för skiljedomstanken.

Interpelle'ra {lat. interpella'Te), eg. falla någon i talet, bestorma med frågor; avfordra en förklaring; statsr., framställa en interpellation (se följ. ord). — Inter-pellatio'n, avfordrande av en förklaring; ett av en folkrepresentant i riksdagen till någon av ministrarna framställt spörsmål rör. en statsangelägenhet. — Interpella'nt, framställaren av en interpellation.

Inter po'cula, lat., eg. mellan bägarna; vid glaset, i festligt lag.

Interpole'ra {lat. interpoWre), genom in-flickning förfalska, t. ex. en text; mat., insätta mellantermer 1. nya termer i en serie storheter. — Interpolerade textställen, falska inskjutningar i en text. — Interpolatio'n, inflickning, tillsats; förfalskning av en text genom inskjutning av ord 1. satser; mat., insättande av mellantermer 1. nya termer i en serie storheter, vilket sker efter en särskild matematisk teori, kallad interpolationsmetod, med användning av vissa interpolationsformler.

— Interpola'tor, textförf al skare.

Interpone'ra {lat. interpo'nere), lägga 1.

ställa emellan. — Interpositio'n, mellan-komst, bemedling. Jfr Intercedera, Inter-cession.

Interpreta'tio le'gum, lat., lagtolkning.

Interprete'ra {lat. interpreta'ri), toYka,; översätta. — Interpretatio'n, tolkning, utläggning; översättning.

Interpunkte'ra {lat. interpu'ngere), språkv., avdela genom skiljetecken. — Interpunk-tio'n, användande av skiljetecken. — Inter-punktionstecken, skiljetecken.

interr., förk. för interrogativum (se d. o.).

Interre'gnum, lat., mellanregering; statsr., interimsregering (se d. o.); tronledighet.

— Inte'rrex, pl. Interre'ges, mellanregent, riksföreståndare.

Interrogatio'n {lat. interroga'tio), fråga. — Si'gnum interroga'ndi 1. Interrogations-tecken, språkv., frågetecken. — Interroga-ti'v, frågande. — Interrogativa pronomen, frågande pronomen. — Interrogato'rium, jur., rättegångsförhör.

Interrumpe'ra {lat. interru'mpere), avbryta; falla i talet, hindra, störa. — Interru'pt,638

avbruten, osammanhängande. — Interrup-tio'n, avbrott, hinder.

Interru'ptus, -a, -um, bot, avbruten (vippa).

Intersektio'n (av lat, i'nter, mellan, och seca're, skära), skärning, avskärning. — Intersektionslinje, avskärningslinje (mellan två ytor). — Intersektionspunkt, skärningspunkt.

Interse'pt, lat. (av intersepi're, skilja, kringgärda), skiljevägg; anat, mellangärde.

Fnter spem et me'tum, lat, mellan hopp och fruktan.

I'nterspina'lben, zool, mellantaggsben, de små ben på vilka de opariga fenornas strålar hos fiskarna sitta fästa.

Interstrtium, lat, mellanrum, mellantid. — Interstitie'l 1. Interstitie'll, som uppfyller mellanrummet; mellan vissa kroppsdelar. — I. hepa'ti't, med., kronisk inflammation i leverns interlobulära bindväv. — I. pheumoni't, inflammation i bindväven mellan lungcellerna.

Inte'rstrepit a'nser oIo'res, lat, gåsen kacklar bland svanor.

Intertempora'l (av lat te'mpus, tid), som rör en mellantid.

Intertfgnium, lat. (av ti'gnum, bjälke), hyggn., rummet mellan två bjälkar.

Intertri'go, lat (av i'nter, mellan, och te'rere, nöta), med., ytlig sårnad, hudlöshet.

Intertyp€ (1. -ta'jp), ett slags modern sätt-maskin.

Interurba'n (av lat. i'nter, mellan, och urhs, stad), som äger rum mellan olika städer, som direkt förbinder dylika.

Interusu'rium, lat, mellanränta, en gott-görelse, som gäldenären kan kräva, då han före förfallotiden betalar en räntefri 1. med särdeles låg ränta löpande skuld.

Interva'll (lat. interva'llum), mellanrum; mellantid; tonk., tonavstånd, avståndet i svängningstal 1. höjd mellan tvenne toner (detta avstånd såväl som den högre tonen i sitt förhållande till grundtonen kallas efter avståndets storlek prim, sekund, ters, kvart, kvint, sext, septima och oktav); med., mellantid mellan sjukdomsfall. — Dilu'cida 1. Lu'cida interva'lla, lat, pL, ljusa mellanstunder (t. ex. under en sjukdom). — Per interva'lla, i avsatser; i repriser.

Intervene'ra {lat. interveni're), komma 1. träda emellan; medla; handelst, infria en växel för utställarens 1. en av endossenter-nas räkning, då den ej inlöses av acceptan-ten {intervenerad växel). — Intervenie^nt, jur., mellankommande part; handelst, person, som intervenerar. — Interventio'n, mellankomst, bemedling; ingripande; handelst., en persons godkännande 1. betalande av en växel, som trassaten icke godkänt 1. betalt. — Interve'ntor, medlare. — Te'rtius interve'niens, lat, mellankommande tredje person (i en tvistefråga o. d.).

Interview, eng. {1. -vju'), intervju, enskilt

samtal, särskilt mellan en tidningsman och någon framstående person. — In-terviewa (Z. -vju'a), intervjua, i egenskap av interviewer utfråga en person. — Interviewer (Z. -vju'er), intervjuare, tidningsman, som söker samtal med framstående personer för att sedan giva allmänheten del av deras uttalanden. Jfr Reporter.

I'nter viVos, lat, bland levande, i livstiden.

Intervju', Interv3u'a, Intervju'are, se Interview, Interviewa, Interviewer.

Intervoka'lisk, språkv., stående mellan två vokaler.

Intesta'tus, lat, som före sin död ej gjort något testamente. — Intesta't-arv, jur., arv, som tillfaller någon på grund av lagens stadgande och ej genom testamente. — Intestat-arvingar, de personer, som enl. lagen äro mest berättigade att ärva. — Intesta'bel, oberättigad att få göra testamente; ej vittnesgill. — Ab intesta'to, utan

testamente 1. arvskifte, d. v. s. på grund av lag. Jfr Ex testamento. — He'res in-testa'tus, intestatarvinge (se ovan).

Intestfna, lat, pl., anat, inälvor, tarmar. — Intestina'1, hörande till inälvorna. — In-testinalinflammatio'n, med., inflammatoriskt lidande i inälvorna. — Intestinal-maskar, zool., inälvsmaskar. — Intesti'-num cra'ssum 1. a'mplum, anat., grov- 1. tjocktarmen.

Intestina'lis, hot, lik tarmar.

Inte'stinum, lat, anat, tarm.'

Inti'm {lat. i'ntimus), innerlig, förtrogen. — Intimatio'n, stämning, kallelse; sanktion av en författning; kungörelse. — Intime'ra {lat intima're), införa; stämma; kalla; kungöra. —> Intimite't, innerlighet, nära förtrolighet.

I'ntima, anat, det innersta lagret i blod- och lymfkärlens väggar.

Intimatio'n, Intime'ra, se Intim.

Intimide'ra {fr. intimider), skrämma, avskräcka. — Intimidatio'n, skrämmande.

Intimi'ster, en grupp svenska landskapsmålare, som framträdde 1917.

Intimite't, se under Intim.

Intitule'ra {fr. intituler, av lat. in, på, och ti'tulus, titel), åsätta titel, förse med påskrift. — Intitulatio'n, betitlande, förseende med överskrift.

Intolera'bel {lat intolera'bilis), odräglig, outhärdlig. — Intolera'ns, ofördragsamhet, i synnerhet i religionsfrågor.) (T o -lerans. — Intolera'nt, ofördragsam. — Intolerantfsm, principiell ofördragsamhet.

Intone'ra {lat. intona're), tonk., angiva en ton; börja ett musikstycke. — Intonatio'n, en tons angivande; instämning av ett instrument ; i gregorianska sången prästens inledande sång vid antifonier o. d.

Intorkve'ra {lat. intorque're, vrida), förvrida, vanställa; vända om. — Intorsio'n {lat. into'rsio)y omvridning. — Into'rsio

u'teri, med., livmoderns vridande ur sitt läge vid svår barnsbörd.

In to'to, lat.y i det hela, överhuvud. — In-to'tum et ta'ntum, i ett och allt.

Intoxikatio'n (av gr. toxiko'n, gift), förgiftning; berusning.

intr., förk. för intransitivum (se d. o.).

Inträ, lat., inom. — Ad inträ, inåt till.

Intracellulä'r, befintlig inom cellerna i en kropp. Jfr Intercellulär.

Intra'da (ital. inträ'ta 1. entra'ta), tonk., ingång, inledning; förspel, inledningsstycke. — Intra'der (ital. entra'ta), pl., statsinkomster ; inkomster i allm.

Intrados, fr. (1. ängtradå'), hyggn., ett valvs 1. en båges inre begränsningslinje.) (E x -trädos.

Intraitable, fr. (1. ängträta'bl), svårhanterlig, mycket svårskött.

Intrakapsula'r (av lat. ca'psvM, ledgångspanna), anat., hörande till en ledgångspanna.

Intrakta'bel {lat. intracta'bilis), omedgörlig, svår att behandla.

Intramatrika'1 (av lat. ma'ter, moder), hot., kallas den del av en parasit, som lever inuti värdväxten.)(Extramatrikal.

Intramerkurie'lla planeter, astr., hypotetiska planeter innanför Merkurius^ bana, vilkas existens antagits för att förklara vissa störningar i denna planets rörelser.

Intramorä'n, geol., belägen mellan två moräner (se d. o.).

Intramunda'n (av lat. mu'ndus, värld), i världen befintlig.

Intramura'l, som försiggår inom (fängelse-) murarna. Jfr följ. ord.

Inträ mu'ros, lat., inom murarna, ej offentligt.

Intransige'nt (av lat. nekande, in, och tran-si'gere, förlika sig), oförsonlig.

Intransige'nter (s;?. intransige'ntes, fr. intr ansigeants), "de oförsonliga", sedan 1873 benämning på de radikala i Spanien, senare på yttersta vänstern i Frankrike. — Les peintres intr ansigeants, fr. (1. lä pängtr ängtrangsisja'ng), de oförsonliga målarna, impressionister (se d. o.).

Intransitfv 1. Intransiti'vum, se Verbum intransitivum (under Verb).

In tra'nsitu, lat., i förbigående, tillfälligtvis.

Intransporta'bel {lat. intransporta'bilis), omöjlig att förflytta.

Tntra pari'etes priva'tos, lat., i hemlighet, i förtroende, mellan fyra ögon.

Intrastamina'1 (av lat. sta'men, ståndare), bot., belägen innanför ståndarna.) (E x -trastamina 1.

Intra'ta se Intrada.

Intrepfd {lat. intre'pidus), oförskräckt, modig.

Intressa'nt, se under följ. ord.

Intre'sse (fr. intérét, av lat. intere'sse, vara angeläget, angå), nytta, fördel, vikt, betydelse; ränta; deltagande, uppmärksamhet;

förmåga att väcka deltagande 1. roa. — Intressedispe'ns, av konungen lämnat tillstånd att fullfölja talan i vissa mål, som eljest slutgiltigt avgöras genom hovrätts utslag. — Intressekonto, handelst., ett i huvudboken befintligt konto, där alla erhållna och utbetalda räntor införas. — Intressekontor, organisation för tillvaratagande av de i ett företag anställdas intressen. —• Intressepolitik, ensidigt hävdande av ett stånds 1. en persons intressen.

— Intresseräkning, mat., uträkning av räntan (intresset) å ett visst kapital under en viss tid och med viss procent. — In-tressesfä'r (av gr. sfai'ra, halvklot), ett i ociviliserade trakter beläget område, över vilket en europeisk stat har överhöghet och som är av vikt för denna stats kolonisationsplaner. — Intressetabeller angiva räntan, då kapitalet, tiden och procenten äro givna. — Intressa'nt, intagande, roande, underhållande. — Intresse'nt, delägare.

— Intresse'ra, göra till delägare; väcka deltagande 1. uppmärksamhet; intaga, vinna, roa.

Intricatus, lat. (se intrikat), bot., hoptrasslad.

Intrfg {fr. intrigue), listig 1. invecklad anläggning; spännande förveckling av händelserna i ett dramatiskt arbete 1. en roman. — Intriger, pL, ränker. — Intrigdrama 1. Intrigstycke, dramatiskt arbete, där intrigspelet är huvudsak. — Intriga'nt, ränkfull; ränksmidare. — Intrige'ra, bruka knep 1. ränker. — Intrigö'r = Intrigant (se ovan).

Intrika't (av lat. intrica're,^ förvirra, bringa i oreda), intrasslad; kinkig, förarglig; ränkfull.

Intrinse'k {lat. intri'nsecus), inre.)(Ex-t r i n s e k. — Ett mynts intrinseka värde, dess värde i avseende på finhet 1. vikt.

In tri'plo, lat. (av tri'plus, tredubbel), i tredubbel avskrift, tredubbelt.

Introduce'ra {lat. introdu'cere), införa, insätta; skaffa inträde; handleda. —• Introducerad ätt, å svenska riddarhuset upptagen ätt. — Introduktio'n, införande; inträde; inledning; (å svenska riddarhuset) upptagande i en

viss klass av ridderska-pets och adelns medlemmar; tonk., förspel, inledning till ett tonstycke. — Introduk-ti'v 1. Introdukto'risk, inledande, införande. —• Introduce'ndus, präst, som skall installeras. — Introduktö'r, person, som introducerar.

Intro'ite, nam et hlc di'i sunt, lat., träd blott in, ty även här äro gudarna tillstädes, citat av den tyske diktaren Lessing, brukat som motto till hans skådespel "Nathan den vise".

Intro'itus, lat., ingång, inledning; inledningssång, ingångspsalm.

Intronise'ra {fr. inthroniser, av lat. in, på, och thro'nus, tron), upphöja på tronen;640

högtidligen insätta en påve 1. biskop i hans ämbete. — Intronisatio'n, tronbestigning; uppsättning i påvestolen; biskopsinstallation.

Introspektio'n, nylat., undersökning av det inre. — IntrospektiV, inblickande.

Intrusio'n (av lat, in, in, och tru'dere, tränga), geoL, en magmas inträngande i jordskorpan.

Intrusfva bergarter 1. Irruptfva bergarter (av lat. iTru'mpere, intränga), geoL, djupbergarter, massformiga bergarter med kristallinisk struktur, vilka bildats på djupet.

Intubation (av lat. tu'ha, rör), med., nedförande av en metalltub i struphuvudet för att möjliggöra andning, då sådan på grund av inflammation (oftast vid difteri) är försvårad.

Intubi- 1. Intybikaffe, ett kaffesurrogat, som består huvudsakligen av cikoria.

Intuitio'n, se under följ. ord.

Intuitiv, fr. (av lat. intueWi, se på, betrakta), åskådande, omedelbart iakttagande, som röjer intuition. — Intuitio'n, åskådning; fil., ingivelse, livlig, omedelbar uppfattning, förmåga att utan reflexion besitta kunskap. — Intuitionfsm, fil., åsikten att intuitionen är en kunskapsform, som skänker omedelbar uppfattning om den sanna verkligheten.

Intu'itus, lat., åskådande; anblick. — Pri'mo intu'itu, vid första anblicken.

Intumesce'ns (av lat. intume'scere, svälla), med., ansvällning, svullnad, svulst. — In-tumesce'ra, svälla upp, svullna.

In tu'rno, nylat., i ring.

Intussusceptio'n (av lat. i'ntus, inuti, och siisci'pere, upptaga), näringsämnenas in-sugning; bot., inlagring av nya molekyler mellan cellväggens gamla; med., tarm-instjälpning.

Intybikaffe, se Intubikaffe.

I'nula, hot., växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Några arter från s. Europa, Kaukasus o. s. v. odlade som prydnadsväxter. Fem inhemska arter. — I. hele'nium, alant, ålandsrot, chirsrot. Ofta odlad som medicinalväxt. Rötterna, som äro besk-aroma-tiska, innehålla inulin (se d. o.) och alant-stärkelse (se d. o.). — I. salici'na, krissla, sällsynt å torra skogsängar.

Inuli'n, kem., en i ålandsrot (se Inula), cikoria och rötterna av andra till fam. Compo'-sitæ hörande arter befintlig polysackarid.

Inumbre'ra (lat. inumhra're), beskugga. — — Inumbratio'n, beskuggning.

In u'na se'rie, lat., i en rad.

Inunde'ra (lat. inunda're, av u'nda, våg), översvämma. — Inundatio'n, översvämning. — Inundationsområde, det största område, som en flods strömfåra upptar vid högsta högvatten. — Inunda'tum, hot., översvämmad.

Inunktio'n (av lat. inu'ngere, insmörja).

insmörj ning med olja 1. något annat fett ämne; med., insmörjning av kvicksilversalva i huden såsom medel mot syfilis.

Inurba'n (lat. inu'rhanus), ohövlig; ohyfsad, rå. — Inurbanite't, ohövlighet, grovhet.

In u'su, lat., i bruk, vanlig. — In u'sum, till bruk 1. begagnande, t. ex. in usum Del-pMni, se under Delphinus.

Inu'tilis, lat., onyttig, obrukbar. — Inu'tile po'ndus te'rræ, en onyttig börda på jorden; fig., en overksam, onyttig människa.

Fnuus ecauda'tus, zool., berberapan 1. mago-ten, en hundapa i n. Afrika.

inv., förk. för lat. inve'nit, har uppfunnit (på gravyrer efter konstnärens namn).

Invaginatio'n (av lat. in, i, och vagHna, slida), med. — Intussusception (se d. o.).

Invale'ns, lat., kraftlöshet, svaghet.

Invali'd (lat. inva'lidus), oförmögen till tjänst, i synnerhet krigstjänst; svag, bräcklig; en genom ålder 1. i tjänsten ådragen skada till krigstjänst oförmögen krigsman. — Invalidatio'n 1. Invalide'ring, o giltighetsförklaring, annulering. — Invalidhus, inrättning, där orkeslösa 1. kroppsskadade personer, i synnerhet avskedade krigsmän, njuta vård och uppehälle. — Invalide'ra, göra ogiltig. — In-validite't, otjänstbarhet, arbetsoförmåga, på grund av hög ålder 1. kroppsskada. — Invaliditetsförsäkringar (olycksfalls- och ålderdomsförsäkring) avse att bereda understöd vid långvarig oförmåga till arbete. — Invalidmönstring, mönstring, då sjuka och sårade soldater avskedas. — Hotel des Invalides, fr. (1. åtell däs äng-vali'dd), Invalidhotellet i Paris, det mest betydande av invalidhus.

Inva'r, legering av stål och omkr. 36 % nickel, som utvidgar sig ytterst litet vid uppvärmning'.

Invaria'bel (av lat. variaWe, växla), oföränderlig.

Invasio'n (lat. inva'sio), fientligt infall; en härs inryckning på fientligt område; med., plötsligt sjukdomsutbrott. — Invasionskrig, anfallskrig.

Invekti'v (av lat. ve'here, fara ut mot), skymford, smädelse, ovett.

Inve'nit, förk. Inv., lat. (han 1. hon) har uppfunnit (på gravyrer o. d.).

Inve'nit inte'rdum cæ'ca colu'mba pi'sum, lat. ordspr., en blind duva finner ock stundom en ärt, en blind höna hittar också ett korn.

Inventa'rier m. fl., se under följ, ord.

Inventa'rium, lat. (av inveni're, finna), jur., förteckning över en persons, en konkursmassas 1. ett dödsbos tillgångar, lösörepersedlar, varor m. m. — Inventa'rier, pl., samling av föremål, som tillhöra en person, en konkursmassa 1. ett dödsbo; samling av lösören. — Inventa'riebok, handelst., handelsbok som utvisar förhållandet mellan tillgångar och skulder för vart år. — Invente'ra, upprätta inventarium; upp-Inventas vitam juvat excoluisse per artes—lo

finna; uppdikta; granska. —- Invente'ring, upprättande av ett inventarium; undersökning huruvida de åt en förvaltningsmyndighet anförtrodda föremålen och till-gångal-na ännu befinna sig i vederbörligt skick. — Inventio'n, uppfinning. — Inven-tionshorn, tonk., det (år 1750) förbättrade valthornet. — Inve'ntio sa'nctæ cru'cis, legenden om det heliga korsets återfinnande; den till minne därav firade kyrkofesten, om vilken namnet Korsmässa i vår almanack ännu erinrar. — Inventiös {1. -sjö's; fr. inventif), uppfinningsrik, fint-1ig; sinnrik. — Inve'ntor, lat. (fr. inven-teur [/. ängvangtö'r]), uppfinnare. — In-ventu'r = Inventarium (se ovan).

Inve'ntas vftam ju'vat excoluisse per a'rtes, lat.y "lyckligt, när människans liv uppfinnarens bragder förädla", omskrift på Nobelmedaljen.

Invente'ra, Inventio'n m. fl., se under Inventarium.

In ve'rba magi'stri jura're, lat., svärja på sin lärares ord.

Inverge'ra {lat. inve'rgere), böja, luta till. — Inverge'ns, lutning; böjelse.

Inve'rs {lat. inve'rsus), omvänd.

Inversio'n, lat., ömvändning, omflyttning: språkv., omkastning av ord 1. satsdelar för eftertrycks skull; med., omvänt läge hos ett inre organ 1. ut- och invändning av ett ihåligt sådant. — Inve'rso o'rdine, i omvänd ordning.

Inverta's, kem., enzym, som inverterar rörsocker i glykos och fruktos.

Invertebra'ta, lat. (av ve'rtehra, ryggkota), zool. — Evertebrata (se d. o.).

Inverte'ra {lat. inve'rtere), omflytta, omställa. — Inverte'rat värde, mat., av ett

tal a är — a

Inverti'n = Invertas. Se d. o. under Enzym.

Inve'rtsocker, kem., den blandning av glukos (druvsocker) och fruktos (fruktsocker), som uppstår, när rörsocker kokas med utspädda syror 1. påverkas av invertas.

Investe'ra {lat. investi're), bekläda med ämbete; insätta i förläning; placera penningar i. — Investitu'r, högtidlig insättning i ett ämbete. — Investitu'rstriderna, strider (på 1000- och 1100-t.) mellan påvarna och regenter i olika länder om rättigheten att åt de andliga meddela investi-tur.

Investigatio'n {lat. investiga'tio), noggrann efterforskning, undersökning. — Investi-ge'ra, efterforska, uppspåra, noga undersöka.

Investitu'r, Investitu'rstriderna, se under Investera.

Invetere'ra sig {lat. inveteraWe), åldras, inrota sig. — Invetere'rad, föråldrad, inrotad. — Ma'lum invetera'tum, ett inrotat ont.

^l. — Ekbohr n, 100,000 främmande ord. 1.

Invia'bel (av lat. vi'a, väg), ofarbar.

In vi'a iu'ris, lat., rättsvägen.

In vi'cem, lat., skiftesvis, inbördes, ömsesidigt.

Invi'dia glo'riæ co'mes est, lat. ordspr., avunden är ärans följeslagarinna. {Cornelius ISIepos.) — Invidiö's (av lat. invide're, missunna), missunnsam, hätsk.

In vim, lat., i kraft av, till följd av.

Invinci'bel {lat. invinci'bilis), oövervinnlig.

In vfno ve'ritas, lat. ordspr., "i vinet sanningen", d. v. s. vinet gör människan öppenhjärtig.

InvioIa'bel {lat. inviola'bilis), okränkbar, oantastlig. — Inviolabilite't, oantastlighet, okränkbarhet.

Invisi'bel {lat. invisi'bilis), osynlig.

Invi't, se under Invitera.

Invikta Mine'rva, se under Minerva.

Invite'ra {lat. invitaWe), inbjuda; anmoda; uppmuntra, giva en vink. — Invi't, inbjudning, uppmaning, vink; spelt., uppmaning till medspelaren, genom utspelandet av ett lägre kort, att uppdraga den spelade färgen. — Invitatio'n, inbjudning. — Invita-to'rium, en högtidlig inledningssång i den katolska kyrkan.

In vi'tro (av lat. in, i, och vi'trum, glas), betecknar biologiska försök, som utföras utanför kroppen.

Invoca'vit, lat., katolsk benämning på första söndagen i fastan, vars gudstjänst inledes med orden: Invoca'vit me, et e'rgo exa'n-diam e'um (Han har anropat mig, och jag skall bönhöra honom), ps. 91, v. 15.

Invokatio'n {lat. invoca'tio), åkallan, anropande. — Invokatf v 1. Invokato'risk, anropande.

InvoIu'crum, bot., svepe.

Involuntä'r (av lat. in-, o-, och v olunta'rius, frivillig), ofrivillig, .oberoende av viljan.) (V o 1 u n t ä r.

Involu'ta, mat., benämning på en krokhnje i förhållande till evolutan (se Evoluta).

Involu'tus, bot., inrullad.

Involutio'n, se under följ. ord.

Involve'ra {lat. invo'lvere), inveckla; innesluta, innefatta. — Involutio'n, inveckling; pat., återgångsprocess (en sådan, i vilken människan befinner sig under ålderdomsstadiet) .)(Evolution. — Involutions-former, bot., sjukliga förändringar hos bakterier i artificiella kulturer 1. degenera-tionsformer under ogynnsamma yttre omständigheter. — Involve'ntia, lat., pL, med., medel, vilka tjäna liksom omhöljen för andra, starkare 1. illasmakande.

Invulnera'bel {lat., invulnera'bilis), osårbar.

In X., förk. för In Christo, i Kristus. — In XPI. N., förk. för In Christi nomine, i Kristi namn.

lo, astr., en av småplaneterna.

Ig, kem., atomtecken för lonium.

lo {lat. Io)f gr. myt., Heras prästinna, som älskades av Zeus, förvandlades av Hera642

till en vit ko, bevakades av den mångögde Argus och jagades av en broms kring jordens alla länder, varefter hon slutligen återfick mänsklig gestalt.

lo, se Ido.

lo., officiell förk. för nordamerikanska staten lowa,

Iode'tum hydrargy'ricum præcipita'tum, farm.j fälld kvicksilverjodid. — I. hydrar-gyro'sum, kvicksilverjodur. — L ka'licum, jodkalium. — I. plu'mbicum, blyjodid, jodbly.

Iodofo'rmium, farm., jodoform, formylsuper-jodid.

Io'dum, farm., jod.

I. O. G. T., förk. för International (förr Inde-pendent) Order of Good Templars, god-templarorden.

Ioka'ste, gr, sag., moder till Oidipus, äktade denne utan att känna hans härkomst. Då deras släktskap uppdagades, berövade hon sig livet.

Iola'nda, astr., en av småplaneterna.

Io'laos (lat. lolaus), son till Ifikles (se d. o.), tjänade Herakles som vapendragare och körsven.

Ioli't, se Cordierit.

Io'lithus, lat., hot., violsten.

Iolko's, urgammal tessalisk stad, enl. sagan Jasons födelsestad och den plats, varifrån argonauterna anträdde sin färd.

I. O. M., förk. för lat. Jovi optimo, maximo, åt Jupiter, bäste och högste.

Io'n, gr. sag., stamfader för den ioniska (jo-niska) stammen.

Io'ner (av gr. i'on, gående, vandrande), fys., av Faraday införd benämning på de delar av en elektrolyt, som vid elektrolys vandra till elektroderna. De utgöras av elektriskt laddade partiklar av molekylär storlek. Jfr Elektrolyt.

Io'nicus, metr., av två långa och två korta stavelser sammansatt versfot, antingen

Ionisa'tor, kem., agens, som åstadkommer ionisering. — Ionise'ring, kem., uppdelning i ioner (se d. o.).

Io'niska skolan, se Joniska skolan.

lonfsk stil, se Jonisk stil.

Io'nium, kem., radioaktivt grundämne, bildat ur uran. Det ger direkt upphov till radium.

Ionome'ter, ett slags Intensimeter (se d. o.).

Iontofore's, med., införande av ioner i kroppen medelst elektrisk ström. — lonto-terapi', användning av iontofores som behandlingsmetod.

I. O. O. F., förk. för Indepedent Order of Odd Fellows (se d. o.).

Io'ta, gr., bokstaven i. Icke ett iota, icke det minsta.

I. O. U., förk. för eng. I owe you (1. aj åv jo), "jag är skyldig eder", form för mycket bruklig engelsk skuldförbindelse, vilken blott behöver innehålla dessa tre bokstä-

ver, summan, datum och gäldenärens namnteckning.

i. p. (i.)> förk. för in partihus infidelium (se d. o.).

I. P. D., förk. för lat. In pa'ce De'i, i Guds frid.

Ipecacuanha (Z. -a'nja), se Radix ipeca-cuanhæ.

Iphi'cles, se Ifikles.

Iphigenfa, astr., en av småplaneterna.

Iphigeni'a 1. Iphige'nia, kvinnonamn {gr. Ifi-ge'neia, av ifi, starkt, och gügnomai, jag alstrar, föder); gr. sag., se Ifigenia.

Ipi'ssima ve'rba, lat., någons egna ord, ordagrant.

Fpogift, se Ipooh.

Ipomæ'a, hot., artrikt släkte av fam. Convol-vula'ceæ i tropiska och subtropiska länder. — I. bata'tas, sötpotatis, batater, c a m o t e , odlas i tropikerna. Av knölarna, vilka användas som potatis, beredes en arrowrotstärkelse. Andra arter odlas som prydnadsväxter.

Ipooh, pilgift, som brukas av infödingarna på Malakka.

Ipse, lat., själv. — I. di'xit = Autos epha (se d. o.). — I. fe'cit (av lat. fa'cere, göra), han har själv gjort det. — Ipsi'ssima ve'rba, med egna ord, med alldeles samma ord. — Ipso fa'cto, genom själva handlingen, i och genom sig själv. — I. ju're, genom lagen själv, med rätta, i och för sig.

Ipurina, sydamerikansk indianstam.

Ipuruma, ett slags sagogryn.

i. q., förk. för lat. id quod 1. idem quod, detsamma som.

i. q. e. d., förk. för lat. id quod erat demon-strandum, det som skulle bevisas.

Ir, kem., atomtecken för Iridium.

I. R., förk. för lat. Jure romano, enligt romerska rätten; för Imperator Rex, kejsare och konung.

I:r, förk. för lat. junior (se d. o.).

Iracu'ndiam qui vi'ncit, ho'stem, su'perat ma'ximum, lat. ordspr., den som lägger band på sin vrede, övervinner sin farligaste fiende.

Ira'de, turk., (av arah. råda, önsksi, vilja), order, utfärdad av sultanen till storvesi-ren, som äger att kungöra densamma.

Ira fu'ror bre'vis est, lat., vreden är ett kort vanvett.

Irajas, en på ön Luzon boende folkstam.

Ira'n, fornpersernas benämning på sitt land.

Ira'ner 1. Ira'nier, en av den indoeuropeiska folkstammens grenar, till vilken bland andra forntidens folk hörde perser och meder.

Ira'nska språken, se Franska språken.

Ira'vaditeak, se Rangoonteak.

I'rbis, zool., ett stort asiatiskt kattdjur, Fe'lis i'rhis.

Irenæ'us, mansnamn (av gr. eire'ne, frid), den fredlige.

Ire'ne, astr., en av småplaneterna.

Ire'ne 1. Eire'ne, fr. Irene (1. -rä'n), kvinnonamn (av gr. eire'ney frid), den fredliga; gr. myt.y fredsgudinnan; en av hor erna (se d. o.). — Irene'er, fredssånger.

Ireni'k (av gr. eire'ne, frid), fridsvetenskap; den gren av teologien, som verkar för fördragsamhet och enighet mellan de olika lärosystemen på grund av deras gemensamma sanningar. — Ire'niker, fredsstiftare (särskilt på det religiösa området). — Ire'nisk, fredsstiftande, medlande.

Frer, anglosachsisk benämning på Irlands keltiska befolkning.

Iresfne, hot., brasilianskt växtsläkte av fam. Amaranta'ceæ. Några arter odlas som infattningsväxter.

Iricura'na, hot., se Alchornea.

Irida'ceæ, Iridfnæ, Iridacéer, bot., växtfamilj tillhörande de angiosperma monokotyle-donerna. Svenska släkten: Crocus och Iris.

Iridektomi', gr. (av iris, regnbågshinna, och ektörne', utskärning), med., en operation, varvid en ny pupill bildas i ett öga.

Irideromi', med., felande regnbågshinna.

Iridi'n, kem., glykosid, som förekommer i iris-olja.

Iridise'ring = Irisering (se d. o.).

Iri'dium, kem., en silvervit, spröd metall, som jämte osmium förefinnes i mineralet os-miumiridium. Brukas i förening med platina till normalmått och -vikter.

Iridoce'le, med., irisframfall.

Iridochoroidftis, i samband med iritis (se d. o.) förekommande inflammation i ögats kärlhinna.

Iridocy'ter, kroppar som ha förmåga att reflektera ljuset.

Iridodia'lysis, lossnandet av regnbågshinnan.

Iridoplegi', med., förlamning i irismuskula-turen.

Iridopto'sis, framfallandet av regnbågshinnan.

Irido'smium, miner., mörkt osmidium, mineral av iridium och osmium med övervikt för iridium.

Iridotomi' (av gr. tome', skärning), en operation, genom vilken, på annat sätt än genom iridektomi, en ny pupill bildas i ögat.

Fris anat., ögats regnbågshinna.

I'ris, astr., en av småplaneterna.

Fris, hot., svärdslilja, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Irida'ceæ. — I. pseuda'corus, svärdslilja, allmän strandväxt med gul krona och svärdlika blad. — I. floren-ti'na, hot., en irisart, av vilken fås drogen violrot, RMzoma i'ridis. — I. germa'nica, tysk svärdslilja, prydnadsväxt med blåvioletta och gråblå kronflikar. — I. sibi'-rica, sibirisk svärdslilja, prydnadsväxt med blå kronor.

I'ris, gr. myt., regnbågens gudinna och gudarnas budbärarinna.

Irise'ra, skifta i regnbågens färger.

Irise'ring 1. Iridise'ring, skiftning i regnbågens färger. Se även Fluorescens.

Irisglas, ett genomskinligt, i alla regnbågens färger skiftande glas.

Irish bulls, eng. (1. ä^jrisj-), se Bull; även språkfel, "bock", ("groda").

Irish-stew, eng. (1. ä'jrisj stju), irländsk stuvning, ett slags pastej, fylld med en stuvning av kött, potatis, morötter, lök o. s. v.

Iriskamfer, dets. som Irisolja (se d. o.).

Iriska språket, det keltiska tungomål, som talas på Irland.

Irisolja, en eterisk olja, som fås genom de-stillation av violrot med vatten.

Iris tryck, hoktr., regnbågstryck, tryckning med olika, i varandra omärkligt övergående färger.

Iri'tis, inflammation i ögats regnbågshinna.

Irlandsmossa, farm., pärlmossa, caragheen (se d. o.).

Irländska syste'met 1. Progressi'va systemet,

ett fängelsesystem, som karakteriseras av jämförelsevis kort cellinspärrning, gradvis övergång till större frihet, avkortning av strafftiden, villkorlig frigivning m. m.

Irma, astr., en av småplaneterna.

Irma'k, turk., flod, ström.

Frmin, forntyskt ord, vilket som första led i sammansättningen har betydelsen mycket stor. — Irmingot, den högsta guden. — Irminsäule, Irminpelare, till dennes ära upprest pelare.

Irmingard, Frmingart 1. Fr m gar t, forntyska kvinnonamn, se Ermingard.

Iroke'ser, ett fordom mäktigt indianförbund av de s. k. "fem nationerna".

Iron, ett folk i Kaukasus.

Iro'n, kem., terpenartad keton i irisolja, som meddelar denna viollukten.

Iron, eng. (1. a'jörn), järn. — Bar iron, stångjärn. — Cast iron, gjutjärn.

Ironi' {gr. eirone'ia), eg. förställning; en låtsad okunnighet, som åsyftar avslöjandet och förlöjligandet av den inbilska dårskapen; retorisk figur, som består däri, att man på ett skenbart allvarligt, men lätt genomskådligt sätt framställer motsatsen av vad man tänker; estet., en godtycklig lek med stoffet; den art av kvickheten, som leder över till humorn. — Iro'-niker, i sina yttranden ironisk person. — Ironise'ra, på ett fint sätt förlöjliga, håna.

Iro'nisk, spefull, hånande under täckmanteln av okunnighet 1. beröm; som har motsatt mening mot den orden antyda.

Ironsides, eng. (1. a'jrönsajds), "järnsidor". Oliver Cromwells rytteri.

Iro paupe'rior, lat., fattigare än Iros (se d. o.), utfattig.

Fros, gr., en i Odysséen förekommande tiggare.

Irradiatio'n (av lat. ra'dius, stråle), fys., en optisk villa, bestående däri, att ljusa kroppar på mörk grund synas större, men mörka kroppar mot ljus grund mindre, än644

de verkligen äro; med., utstrålning av smärta frän en nerv till andra nervgrenar.

Irraisonna'bel (Z. irrä-, fr. irraisonnable), oförnuftig, obillig.

Irratione'll (av lat. in-, o-, och rationa'lis, förnuftig), oförnuftig, förnufts- 1. förståndsvidrig. -— Irrationella tal, mat., som varken med hela tal 1. bråk kan noggrant uträknas 1. uttryckas (jfr Approximativ). —• I. vokaler, språkv., säges om vokaliska ljud, som bildas utan bestämt fixerad munställning. — Irrationali'sm, förnufts- 1. förståndsvidrighet, uraktlåtenhet att rätt begagna sitt förstånd. — Irrationalite't, oberäknelighet; oförnuftighet.

Irredenti'st, förkämpe för Italia irredenta (se d. o.).

Irreforma'beI, lat., oförbätterlig.

Irrefuta'bel {lat. irrefuta'bilis), ovederlägg-1ig.

Irrege'ntius, lat. (av in-, o-, och regi'gnere, pånyttföda), ej pånyttfödd, oomvänd.

Irreguljä'r (av lat. in-, o-, och re'gula, rättesnöre), oregelbunden; oordentlig; ojämn. — Irreguljära trupper, krigsk., tTw^^ev (t. ex. folkuppbåd och friskaror), som ej äro organiserade och utrustade likt statens övriga trupper. — I. verb, språkv., oregelbundna verb. — Irregularite't, oregelbundenhet, ojämnhet.

Irrekoncilia'beI, nylat., oförsonlig.

Irrekusa'bel (lat. irrecusa'bilis), oavvislig, ojävig.

Irreleva'nt, lat., oviktig, betydelselös, likgiltig.

Irreligio'n (lat. irreWgio, gudlöshet), gudlöshet, otro.

Irreligiö's {lat. irreligio'sus), ogudaktig, gudlös; som föraktar religionen. — Irreli-giosite't, gudlöshet, religionsförakt.

Irremedia'bel {lat. irremedia'bilis), obotlig, ohjälplig.

Irremissi'bel {lat. irremissi'bilis), oförlåtlig.

Irremonstra'bel, nylat., obestridlig.

Irrepara'bel {lat. irrepara'bilis), oersättlig, ohjälphg.

Irrepara'bile te'mpus, lat., den oåterkalleligt förflutna tiden.

Irreponi'belt bråck, med., ej återförbart bråck.

Irreprehensi^bel, lat., oklanderlig, ostrafflig.

Irreprocha'bel {fr. irréprochable), oklanderlig, oförvitlig.

Irresisti'bel {fr. irresistible), oemotståndlig.

Irresolu't, lat., Irrésolu, fr. {1. irresåly'), obeslutsam. — Irr€solutio'n, obeslutsamhet, vankelmod. — Irresolu'to, ital., tonk., vacklande, osäkert.

Irrespira'bel {lat. irrespira'bilis), som ej låta sig inandas.

Irresponsa'bel {fr. irresponsable), oansvarig.

Irrevere'ns (av lat. revere'ri, vörda), ringaktning, vanvördnad. — Irrevere'nt, van-vördig.

Irreversi'bel (av lat. nekande in, re, tillbaka, och ve'rtere, vända), som ej kan vändas.

Irrevoka'beI {lat. irravoca'bilis), oåterkallelig.

Irride'ra {lat. irride're), bele, utskratta, håna. — Irrisio'n, hån, bespottelse. — Iri-so'risk, hånfull.

Irrige'ra {lat. irriga're), vattna, befukta.

— Irrigatio'n, fuktande, vattning. — Irri-ga'tor, sköljkanna, förbunden med en gummislang, till lavemang o. d. — Irriga-tö'r, trädgårdsspruta, spolnings- 1. skölj-ningsapparat (se föreg. ord).

Irri'gua, bot., på sanka ställen.

Irrisio'n, Irriso'risk, se under Irridera.

Irrita'bel, Irritatio'n m. fl., se under följ. ord.

Irrite'ra {lat. irritaJre), reta, egga; upphetsa, oroa. — Irrita'bel, retlig, retbar. — Irritabilite't, retlighet, retbarhet. — Frri-tans, pl. Irrita'ntia, med., retande medel, retmedel. — Irritatio'n, retning; retat tillstånd; förbittring. — IrritatiV 1. Irritato'-risk, retande, uppretande.

Irrumpe'ra {lat. irru'mpere), i fientlig avsikt bryta in i ett land. — Irruptio^n {lat. ir-ru'ptio), fientligt infall.

Irrupti'va bergarter, se Intrusiva bergarter.

Irular, en dravidisk stam i s. Dekhan.

I'rus, se Iros; fig., en utfattig människa. — Irus est su'bito, qui mo'do Cræ'sus e'rat, lat. ordspr., i går var han en konung, i dag är han en tiggare.

Irvi'ngia, bot., trädsläkte av fam. Simaru-ba'ceæ, i tropiska Afrika. — I. gabone'n-sis, ger s. k. d i k a fe 11. Fröna av denna och flera andra arter äro ett näringsrikt födoämne (d i k a b r ö d).

Irvingia'ner {1. örv-), en av skotten Edward Irving (d. 1834) stiftad svärmisk sekt, som endast i Kristi personliga återkomst, vilken troddes vara nära förestående, såg en möjlighet till människosläktets räddning.

— Irvingiani'sm, denna lära.

Isa, den arabiska namnformen för Jesus.

Isaak, mansnamn (av hebr. sachàk, le), "han log". Namn på Abrahams och Saras son, en av de tre patriarkerna.

Isabe'lla, spanskt kvinnonamn ~ Elisabet (se d. o.). På franska Isabelle och Isabeau {1.

, -bä'll, -bå'). Spanskt, franskt och engelskt furstinnenamn.

Isabella, astr., en av småplaneterna.

Isabe'lla-orden, portugisisk kvinno-orden; spansk riddarorden.

Isabe'llfärgad, brunaktigt vitgul (säges i synnerhet om hästar). Färgen lär hava fått sitt namn efter en spansk furstinna, Isabella, som på grund av ett löfte under tre år icke ömsade sitt linne, vilket under tiden antog ifrågavarande färg.

Isabelli'nus, lat, bot., smutsgul med dragning åt brunt.

Isafold {fold, land, i poetiskt språk), poetiskt namn på Island; tidning i Reykjavik.Isagoge—Iso-

Isago'ge {gr. eisagoge', av eisa'gein, införa), inledning till en vetenskap. — Isagogfk, inledningskonst; inledande

vetenskap, en del av teologien. — Isago'gisk, inledande.

Isak, se Isaak.

Isalger, hot., mikroskopiska alger, som leva på glaciärer och inlandsisar.

Isalloba'r, IsalIoba'risk linje, Isallobarisk yta (av gr. i'sos, lika, alloi'os, föränderlig, och ha'roSy tyngd), meteor., linje 1. yta för lika förändring i lufttrycket på lika lång tid.

Isamplitu'der (av gr. i'sos, lika, och lat. am-plitu'do, variationsvidd) 1. Isotalanto'ser (av gr. taWntosis), meteor., linjer genom orter för lika totaländring av ett fenomen, temperatur, lufttryck o. s. v. Isamplitu-derna kunna vara dagliga, månatliga o. s. v.

Isangrim, se Isegrim.

Isa'nolja 1. Ongoké-olja, en ersättning för linolja av ett i Kongo odlat träd av fam. Olea'ceæ.

Isanoma'ler (av gr. i'sos, lika, och anoma'l), meteor., linjer, som förena orter, vilka i fråga om temperatur, lufttryck o. s. v. avvika lika mycket från normalvärdet för dessa företeelser.

Isa'ra, astr., en av småplaneterna.

Isata'n, kem., indikanliknande glukosid ur Isa'tis ti'nctoria.

Isati'n, kem., ett vid syr sättning av indigo-blått förekommande ämne, som kristalliserar i mörkröda prismor.

Isa'tis tincto'ria, bot., vejde, havsstrandväxt, tillhörande fam. Crucijeræ. Odlades förr i stor skala i Frankrike och Tyskland, emedan den gav indigo.

Isavi', arab. (av Isa, Jesus), 1. Nasra'ni (av en-Nasira, Nasaret), nasaré, nasareisk, muhammedanernas benämning på en kristen.

Isba', ry., bondstuga (bestående av ett enda rum med stor murad spis).

Isbjörnen, zool., se Ur sus.

Ischemi' (av gr. i'schein, hämma, och ha'ima, blod), med., hämmad blodtillförsel, trög cirkulation.

Ischia'dicus, anat., höftnerven.

Ischialgi', Ischfas m. fl., se under följ. ord.

Fschion, gr., med., höft, höftben. — Ischialgi' (av gr. a'Ig os, smärta) 1. I'schias, höftverk; inflammation i ischiadicus. — Ischio-pa'ger (av gr. page'is, förenad), sammanvuxna tvillingmissfoster, som hava gemensamt underliv.

Ischium, lat., sätet.

Ischoblenni' (av gr. i'schein, hämma, och bWnna, slem), med., slemstockning.

Ischuri' {gr, ischuri'a), med., urinstämma, stranguri, det tillstånd, då urinen icke kan avgå.

Isegori' (av gr. i'sos, lika, och agore'vein, tala offentligt), medborgerlig frihet att uttala sina åsikter, särskilt i statssaker och inför dornstol,

I'segrim {fornhögty. Isangrim), namnet på vargen i den gamla tyska djursagan.

Isenerge'tisk (av gr. i'sos, lika, och energi), kallas en process, vid vilken energin är konstant.

Isentro'pisk, kallas en process, vid vilken en-tropin (se d. o.) är konstant.

Isepipte'ser (av gr. i'sos, lika, och pi'ptein, sänka sig), linjer, dragna mellan orter, dit flyttfåglarna om våren anlända ungefär samtidigt.

Iseri't, Iseri'n, se Titanjärn.

Ise'um, åt gudinnan Isis helgat tempel.

Ishavslera, se Glaciallera.

Ishockey (1. -hå'kki), ett bollspel på skridsko.

Isido'robröder, en efter ett kloster i Rom bildad benämning på konstnärsgruppen nasa-rener (se d. o.).

Isido'rus 1. Fsidor, mansnamn (av Isis [se d. o.], och gr. do'ron, gåva). Isisgåva, gudaskänk. Därav kvinnonamnet Isido'ra.

Fsis, astr., en av småplaneterna,

Fsis, egypt. myt., Osiris* gemål och Horus' moder, egypternas förnämsta kvinnliga gudomlighet.

Isjogo, negerstam i Nedre Guinea.

Fsjtar (mindre riktigt Fstar), babyl. myt., den stora babyloniska kärleks- och fruktbarhetsgudinnan.

Iskravning, se Sörpning.

Isla'm, arab., eg. fullständig undergivenhet för Guds vilja; Muhammeds benämning nå den av honom förkunnade religionsläran. — Islamise'rad, ombildad under inverkan av islam. — Islami'sm, världsåskådningen i islam.— Islami't, anhänsrare av islam, muhammedan. — Islamitisk, muhammedansk.

Isländske falk. Den, officiella namnet på Isländska falkorden.

Islandsmossa 1. Islandslav, bot., CetraWia is-Wndica, växt av de buskformiga lavarnas grupp, är officinen under benämningen Li'chen isWndicus.

Islands vallmo, bot., den röd-, gul- 1. vitblommiga Papa'ver medica'ule, som allmänt odlas.

Isle, fr. (1. il), eng. (1. äjl; lat. i'nsula), ö.

Islendingabok, en av isländaren Are Frode författad historisk skrift, den äldsta på skandiskt tungomål.

Ismae'l, mansnamn (av hebr. él. Gud, och jischma', hör), Gud bönhör. Buret av Abrahams och Hagars son, ättefader för tolv arabiska stammar. — Ismaeli'ter, av-komlingar av Ismael, Abrahams son.

Ismaili'ter, se Assassiner.

Isme'ne, astr., en av småplaneterna.

Isme'ne, gr. sag., dotter till konung Oidipus och syster till Antigone.

Ismi'r, turkiska namnet på Smyrna.

Isna'd, arab., "stöd", förteckning för sages-männen för en uppgift om Muhammed.

Iso- (gr. i'sis), lika, förekommer i ett stort antal sammansättningar.646

Isoalkoholer—Isola

Isoalköholer, kem., alkoholer, som innehålla två vid samma kolatom bimdna metylgrupper.

Isoalloba'rer (av gr, a'Hos, en annan, och ha'ros, tyngd), meteor., linjer för lika stor lufttrycksändring på en väderlekskarta.

Isoanaba'ser (av gr. ana'hasis, uppstigande), geol., se Isobaser

Isoanoma'ler (av gr. ano'malos, oregelbunden, avvikande), se Isogammer.

Isoba'r (av gr. i'sos, lika, och ha'ros, tyngd), meteor., barometerlinje, en på en väderlekskarta dragen linje, som sammanbinder de orter, vilka under en viss given tid ha samma barometerstånd, reducerat till havsytan.

Isobarome'trisk linje = Isohar (se föreg. ord).

Isoba'ser (av gr. i'sos, lika, och ha'inein, stiga) 1. Isoanaba'ser, geoL, kurvor, dragna mellan de punkter, där landhöjningen varit lika stor under en viss geologisk tidrymd.

Isoba't (av gr. i'sos, lika, och ha'thos, djup), djuplinje, en på en havskarta dragen linje, utmärkande de ställen, vilka ha samma djup.

Isobro'nter (av gr. hronte', åska), meteor., linjer, sammanbindande orter, där åska samtidigt förekommer.

Isocheima'llinjer (av gr. i'sos, lika, och che'ima, vinter) 1. Isochime'ner, Isokime'-ner, meteor., vinterisotermer, på en synop-tisk karta dragna linjer, vilka förena orter, som hava lika vintertemperatur. Jfr Isoterer och Isotermer.

Isocy'klisk, se under Heterocyhlish.

Isode'nser (av gr. i'sos, lika, och lat. de'nsus, tät) 1. Isopy'kner (av gr. pykno's, tät), meteor., linjer för lika täthet.

Isodiame'trisk, hot, säges en cell 1. annan växtdel vara, om den är likformigt utvecklad i alla riktningar.

Isodimorfi', miner., säges föreligga då två olika substanser visa samma dimorfism.

Isodomo'n, gr. (lat. o'pus isodomum), hyggn., murverk av kvadersten med jämnhöga skift.

Isodulci't, hem., sockerart, som erhålles ur quercitrin (se d. o.).

Isodyna'misk (av gr. i'sos, lika, och dy'namis, kraft), fys., lika kraftig, i synnerhet med avseende på magnetismens intensitet. — Isodyna'mer 1. Isodyna'miska linjer, på en karta dragna linjer mellan orter, där jordmagnetismen verkar med lika stor kraft.

Iso'etes lacu'stris, bot., braxengräs, en liten glatt, i vatten växande kryptogam.

Isofa'g, dets. som autecisk (se d. o.).

Tsofe'nger (av gr. fe'ngos, glans), linjer, dragna på en yta mellan de punkter, som ha samma skenbara belysningsintensitet. Jfr Isofoter.

Isofo'rm, farm., parajodanisol, användes som sårantiseptikum.

Isofo'ter (av gr. i'sos, lika, och fos, ljus), linjer, dragna på en yta mellan de punkter, som vid given belysning hava samma belysningsintensitet. Jfr Isofenger.

Isogame'ter, se under Gamet.

Isogami', hot., dets. som kopulation 1. kon-jugation.

Isoga'mmer (av gr. ga'mma, bokstaven g, som är tecknet för tyngdkraftens acceleration) 1. Isanoma'ler (se d. o.), geol., fys., kurvor, som framställa avvikelserna i tyngdkraften på jordytan på grund av olikheter i massfördelningen i jordskorpan.

Isoge'n, av samma ursprung.

Isogeote'rmer 1. Geoisote'rmer (av gr. i'sos, lika, ge, jord, och the'rme, värme), på en karta dragna linjer mellan orter med samma jordtemparatur.

Isogona'l trajekto'ria, mat., se Trajektoria.

Isogo'ner (av gr. goni'a, vinkel) 1. Isogo'-niska linjer, meteor., linjer med samma magnetiska deklination.

Isogoni'sm, miner., överensstämmande kantvinklar hos kristaller av olika ämne.

Isografi' (av gr. grajein, skriva), metod att genom ett direkt avtryck återgiva gamla trycksaker.

Isohali'ner (av gr. hals, salt), hydrogr., linjer som sammanbinda de punkter i havet, där vattnets salthalt är lika stor.

Isohye'ter 1. Isohy'ster (av gr. hyeto's, regn), linjer, dragna mellan orter med lika regnmängd.

Isohy'pser (av gr. hy'psos, höjd), linjer, dragna mellan punkter av samma höjd över havet.

Isohy'ster, se Isohyeter.

Isokataba'ser (av gr. kata'basis, nedstigande), geol., linjer, som sammanbinda de delar av ett område, som varit utsatta för lika stor sänkning.

Isokime'ner, se Isocheimiallinjer.

Isokinoli'n, kem., modersubstansen till många viktiga alkaloider, t. ex. morfin, kodein, te-bain, papaverin.

Isoklina'lveck, geol, veckningar, som hopskjutits så starkt att skänklarna stå parallellt.

Isokli'ner (av gr. kWnein, luta) 1. Isokli'niska linjer, fys., linjer, som sammanbinda orter med lika jordmagnetisk inklination.

Isokori', med., lika pupiller.

Isokroma'tisk (av gr. chro'ma, färg), med lika färg.

Isokroni'sm, överensstämmelse rör. tidsmåttet

Isokro'nisk 1. Isokro'n, samtidig, lika långvarig.

Isokry'mer (av gr. krymo's, köld), linjer, som förena ställen på havsytan, där vattnet under vintern har samma temperatur.

Fsola, ital. {lat. i'nsula), ö. — I. bella, "den vackra ön'\Isolarplåtar—Isotoma

Isola'rplàtar, fotogr., plåtar med Ijusabsor-berande skikt mellan hinnan och glaset fÖr att undvika "ljusgårdsbildning'\ Se Hala-tion,

Isolatera'1 (av lat. la'tus, sida), bot., fler-synimetrisk.

Isola'tor m. fl., se under Isolera.

Iso'lda, astr., en av småplaneterna.

Iso'lde, huvudroll i musikdramat "T rist an och Isoide" av R. Wagner.

Isole'ra (fr. isoler, ital. isola're, av t'sola, ö), avsöndra, avstänga, ställa enstaka 1. fritt ; göra ensam; fys., avskilja en kropp från förbindelse med elektricitetsledande föremål. — Isole'rad, fristående, enstaka, avsöndrad; som lever ensam 1. för sig själv. Isolerande språk, se Monosyllabiska språk. — Isole'ringssystemet, se Cellsystemet. — Isolatio'n, avsöndring. — Isola'tor, fys., kropp, som ej leder elektriciteten.

Isolichenfn, kem., lavstärkelse ur islandslav.

Isolinjer, linjer, vilka på en karta dragas genom alla orter, som uppvisa samma förhållande i något klimatiskt 1. annat avseende.

IsoIo'ma, hot., tropiskt amerikanskt växtsläkte av fam. Gesneria'ceæ med praktfulla blommor. Flera arter odlas i växthus.

IsoIysi'ner, kem., hemolysiner, som hemoly-sera samma art röda blodkroppar.

Isomalto's, kem., en sockerart, vilken liksom maltos består av två molekylrester glykos.

Isome'ra kransar, bot., se under Heterocyk-lisk.

Isomeri', kem. (av gr. i'sos, lika, och me'ros, del), kem., det förhållandet, att vissa kroppar med absolut lika sammansättning kunna äga olika egenskaper.) (H e t e r o -mer i. — Isome'risk, med samma beståndsdelar. — Isomeriska kroppar, kroppar, som, ehuru deras kemiska sammansättning är lika, hava olika egenskaper.

Isometra'ler (av gr. me'tron,^ mått), meteor., linjer genom orter med lika temperaturavvikelse från den normala.

Isometri' (av gr. i'sos, lika, och me'tron, mått), likhet i mått. — Isome'trisk, som har samma mått.

Isomorfi' 1. Isomorfi'sm (av gr. i'sos, lika, och morfe', form), miner., den egenskapen hos vissa kroppar med analog kemisk sammansättning, att de kristallisera i samma form; de kunna även ofta samkristallisera; bot., likhet mellan organen hos artolika växter. — Isomo'rfa ämnen, kroppar med denna egenskap.

Isone'fer (av gr. i'sos, lika, och ne'fos, moln), meteor., linjer för lika mängd av moln.

Isonomi' (av gr. i'sos, lika, och no'mos, lag), likhet i avseende på lagen.

Isoosmo'tisk = Isotonisk (se d. o.).

Isop, se Herba hyssopi och Hyssopus.

Isopati' (av gr. i'sos, lika, och pa'thos, lidande), med., den från homeopatien häm-

tade läran, att en sjukdom skall botas genom det medel, som framkallar en liknande sjukdom hos friska människor.

Isoperimetri' (av gr. peri'metron, omkrets), mat., se följ. ord.

Isoperime'trisk, gr., mat., av lika omkrets. — Isoperimetriska problem, kallas de variationsräkningen tillhörande problem, som behandla maximi- och minimiegenskaper hos slutna konturer av samma längd. Läran om de isoperimetriska problemen kallas stundom Isoperimetri.

Isopolja, den eteriska olja, som fås ur isop-växten, Hysso'pus officina'lis, som tillhör fam. Verticilla'tæ.

Isopra'1, farm., triklorisopropylalkohol, ett sömngivande medel.

Isoprecipiti'ner, kem., precipitiner, som fälla artegen äggvita.

Isopre'n, kem., en metylbutadien, som kan polymeriseras till isoprenkautschuk, vilken är kemiskt identisk med naturkautschuk.

Isopropylkarbino'1, kem. = Isobutylalkohol. Se Butylalkohol.

Isopurpursyrat ka'li, kem., brunröda, i grönt reflekterande kristaller, vilka beredas av pikrinsyra och cyankalium. Nyttjas till färgning.

Isopy'kner (av gr. i'sos, lika, och pykno's, tät), se Isodenser.

Isora'kier (av gr. i'sos, lika, och rachi'a, flod, i motsats till ebb), fys., kallas de linjer, som på en karta sammanbinda orter, vilka hava samma flodtid.

Isoroda'nalIy'I, Mtero'lium Sina'pis. Se Senap.

Isose'ister (av gr. seisto's, skakad), linjer, som sammanbinda de punkter, där ett jordskalv verkat med lika styrka.

Isostasi' (av gr. sta'sis, läge), geoL, jordskorpans jämvikt i förhållande till det plastiska innanmätet i jordklotet.

Isostä'rer (av gr. stereo's, bild), meteor., linjer genom de punkter av en kropp, vilka hava samma spec. volym.

Isosulfocy'analIy'l, farm., en beståndsdel i senapsoljan.

Isotala.nto'ser, se Isamplituder.

Isoteli' (gr. isote'leia), lägre grad av medborgarskap i de forngrekiska staterna. Innehavarna kallades Isote'Ier.

Isote'rer 1. Isotera'lIinjer (av gr. i'sos, lika, och the'ros, sommar), meteor., sommar-isotermer; på en synoptisk karta dragna linjer, vilka förena orter, som hava lika temperatur. Jfr Isochimener.

Isote'rmer 1. Isoterma'lIinjer (av gr. the'rme, värme), meteor., på en synoptisk karta dragna linjer, vilka förena orter, som hava samma temperatur.

Isoto'ma, bot., huvudsakligen australiskt växtsläkte av fam. Campanula'ceæ. Ett par arter odlas som prydnadsväxter. — I. longifo'lia, är en ytterst giftig västindisk art.648

Isoto'niska (av gr. to'nos, spänning), fys., kallas lösningar med samma osmotiska tryck. Se Osmos.

Isoto'per 1. Isoto'pa element (av gr. to'pos, plats), kem., grundämnen med lika kärnladdning, men olika atomvikt. — Isotopi', säges råda hos isotoper.

Isotro'p 1. Isotro'pisk (av gr. i'sos, lika, och tre'pein, vända), fys., en kropp, som i alla riktningar har samma egenskaper (i motsats till kristallerna).

Ispapper 1. Alabasterpapper, ett papper med ytmönster liknande isblommor (preparerat med bly acetat).

Ispiller, med., nötstora isbitar, som givas hela vid vissa sjukdomar.

Isplantan, bot., se Mesembryanthemum.

Ispra'vnik, rysk distriktspolismästare.

Ispunkt, fys., vattnets fryspunkt, den nedre av fixpunkterna på Celsius- och Réau-murtermometrarna.

Israe'l, mansnamn (hebr. Jisrael, av saråh, strida, och èl. Gud), Guds stridsman. Binamn till patriarken Jakob. — Israeliter, Israels barn, Israels folk, judar. — Israeli'-tisk, som avser 1. utmärker israeliterna. — Israels rike, det ena av de två israelitiska välden, som uppstodo efter Salomos död, omfattade tio av Israels stammar. Jfr Juda rike,

Ista'mbul 1. Sta'mbul (av nygrekiska is tèn polin, till 1. i staden), turkarnas benämning på Konstantinopel. — Istambul-Bog-haz, turk., Bosporen. — Istambul-efendisi, polischefen i Konstantinopel.

Istar se Isjtar.

Ister, lat. (gr. Istros), nedre Donau.

Iste'sso, ital., den 1. detsamma. — L'istesso te'mpo, tonk., samma tidsmått.

Istevo'iier, en huvudgren av germanerna.

Fsthmus {gr. i'sthmos), näs, landtunga; förr näset vid Korint. — Fsthmiska spel, forn-grekiska nationellt religiösa tävlingslekar, som vartannat år anställdes på korintiska näset.

Istle (Z. -ti), dets. som Ananasfiber (se d. o.).

I'stria, astr., en av småplaneterna.

Fstros, gr., se Ister.

Istvo'stjik, ry., droskkusk.

Isubu, bantufolk vid Guineabakten.

It., förk. för lat. i'tern, likaledes, desslikes.

rta, lat., så. — I. est, så är det.

Itabiri't, petrogr., en järnmalm, som förekommer i Brasilien.

Itaci'sm, språkv., det med nygrekiskan överensstämmande, av Reuchlin i v. Europa införda uttalet av forngrekiskan, enl. vilket bokstaven tj uttalas som ita (ej som eta). Jfr Etacism.

ItakoIumi't, petrogr., en sandstenslik, gulvit 1. rödaktig bergart.

Itako'nsyra, kem., metylenbärnstenssyra, er-hålles av akonitsyra, då denna upphettas.

1'tala, lat., den italiska, namn på en latinsk bibelöversättning från 2: a seklet.

Ita'ler, se Italiska folk.

Ita'lia, ital, Italien; astr., en av småplaneterna. — I. farà da se, Italien skall nog reda sig själv, bevingat ord från Italiens frihetskamp 1849. — I. irrede'nta, "det obefriade Italien", under främmande makter lydande områden med italiensk befolkning; det parti, som strävade för dessa områdens befrielse. — Irredenti'ster, medlemmar av detta parti och liknande i andra länder. — Ita-liani'sm, italiensk språkegendomlighet, nyttjad i ett annat språk. — Italianis€'ra, göra till italiensk. — Italie'nsk, som berör Italiens medeltid och nyare tid. Jfr Italisk. —• Italienska bokhålleriet, handelst., dubbelt bokhålleri, ett bokföringssätt, enl. vilket alla poster både debiteras och krediteras. — I. kronorden, till minne av Italiens förening stiftad orden. — Ita'liker = I tåler (se under Italiska folk). — Ita'-lisk, som berör Italiens forntid. Jfr Italiensk. — Italiska folk, alla folk, som i forntiden bebodde Italien s. om Alperna; italerna, en av den indoeuropeiska stammens huvudgrenar, vars huvudavdelningar voro den latinska och den umbrisk-sabel-liska. — I. språk, de språk, som talades av italerna och av vilka det latinska blev världsspråk.

Italics, eng. (1. itälikks), Italique, fr. (1. ita-li'kk), kursiv (tryckstil).

I'tapalm, bot., se Mauritia.

Itatfnes, en brasiliansk indianstam.

rtem, lat, likaså, jämväl, vidare.

Fte, mi'ssa est, lat., gån, mässan är fullbordad, den formel, med vilken i den romerskkatolska kyrkan gudstjänsten avslutas.

Iterati'vum m. fl., se under följ. ord.

Itere'ra {lat. itera're), göra för andra gången, upprepa, förnya. — Iteratio'ii, upprepande, förnyande; jur., återfall i brott. — Iterati'vum = Frekventativum (se d. o.). — Itera'tur, på recept, betyder, att det därå föreskrivna läkemedlet får, ehuru innehållande gift, ännu en gång utlämnas å apoteken.

rthaka, gr. sag., Odysseus' fäderneö.

Ithypha'llicus (av gr. ithy's, upprätt stående, och fallo's, manslem), gr. metr., trefotad trokeisk vers (i festsången till Dionysos).

Ithyphy'lla, bot., med släta blad.

Itil, tatarernas namn på Volga.

Itinera'rium, lat. (av i'ter, gen. iti'neris, resa), resehandbok; katolsk bön att förrätta på resor.

Itio in pa'rtes, lat. {1. i^tsiå-), eg. gående åt olika håll; omröstning utförd sålunda, att vart parti går åt sitt håll.

Itro'l, kem., silvercitrat. Antiseptikum.

Itur, quo sci'tur; ne'scitur qua'ndo re'ditur, lat. ordspr., man vet när man reser, men man vet icke när man kommer igen.

rtämeri, fi., Östersjön.I. U. c.—Jack

I. U. C. (D. 1. L.), förk. för lat. juris utrius-que candidatus (doctor 1. licentiatus), (se d. o.).

luL, förk. för lat. Ju'lius.

lun., förk. för lat. junior (se d. o.).

Fva, astr., en av småplaneterna; hot.y en art av örtsläktet A'juga, lämnar He'rba ivæ moscha'tæ, som i Frankrike brukas mot reumatism och gikt.

I. V. A., förk. för Ingeniörsvetenskapsakade-mien.

Ivalde, nord. wAjt., fader till de dvärgar, som bland andra dyrbarheter förfärdigade Odens ring, Tors hammare.

Fröjas halssmycke och Sivs gyllene hår.

Ivalikör, se Ivaolja.

Iva'n, ryskt mansnamn = Johan (se d. o.). Buret av många ryska furstar.

Ivan Lejonriddaren, en riddaredikt, tillhörande Eufemiavisorna (se d. o.).

Ivan-te, se Kaporiskt te.

Ivan veli'kij, ry.y "Ivan den store", ett ryktbart klocktorn på Kreml i Moskva.

Ivaolja, kem., flyktig olja ur alpväxten AchilWa moscha'ta. Innehåller c i n e o 1 och användes till s. k. Ivalikör.

Ivarancu'sarot, kem., roten av det i s. Asien och n. Afrika växande gräset Andropo'gon la'niger, var. Ivarancusa. Har använts mot kolera, frossa och väggohyra.

I'var, fornnordiskt mansnamn, enl. somliga bågkämpe, enl. andra den ständigt varsamme. Buret av en fornnordisk konung med binamnet Vidfamne.

Ivar Benlös, enl. sagan son av Ragnar Lod-brok och Aslög.

Ivar Vidfamne, dansk sagokonung, dräpt av sin broder på anstiftan av Ingjald Illrådes dotter.

Iwatake', jap., se Gyrophora.

Ive'rna, lat., Irland. Jfr Hibernia.

Ividja, nord. myt., eg. ondskefull; benämning på trollkvinnor.

I'ving, se Ifing.

Ivoire, fr. (1. ivåa'r), elfenben. — Ivoiri-tryck (Z. ivåari'-), litografiskt tryck på elfenbensliknande underlag.

Ivorytypi' (av eng. ivory, elfenben, engelskt uttal: a'jvårri-), kolorerade fotografier på elfenbensliknande underlag såsom imitation av elfenbensmålning.

I. W. W., se Industrial Workers of the World.

I. X., förk. för Jesus Christus.

I'xia, bot., sydafrikanskt växtsläkte av fam. Irida'ceæ, — I. macula'ta, I. specio'sa m. fl. odlas i växthus och boningsrum för sina vackra blomklasar.

Ixiolfrion, bot., växtsläkte av fam. Amarylli-da'ceæ i Sydryssland och Orienten. Odlas som prydnadsväxter.

Ixfon, gr. myt., son av Ares och konung över lapiterna, blev till straff för sin brottsliga kärlek till Hera med ormar f astbunden vid ett evigt kringsvängande hjul.

IxionoIi't, miner., en tennhaltig varietet av tantalit.

Ixo'des, Ixo'didæ, zool., se Fästingar.

Ixografi', fotografering med röntgenstrålar (x-strålar).

Ixo'ra, bot., tropiskt växtsläkte, träd 1. buskar, av fam. Rubia'ceæ. — 1. cocci'nea, har praktfullt röda, välluktande blommor, vilka voro helgade åt den indiska gudomligheten I X o r a. Odlas i växthus. — 1. fer-re'a, lämnar s. k. Västindiskt järnträ.

Ixtle (/. -ti), dets. som Ananasfiber (se d. o.).

lynx, gr., Ijudhärmande benämning på g ö k -t y t a n , som ansågs äga en magisk förmåga att uppväcka kärlek; zool., göktytor.

Iza'r, Miza'r 1. Mira'c, astr., stjärnor i stjärnbilden Bj örnvak t aren.

Izvo'sjtjik, se Istvostjik.

J.

J, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska och afrikanska ord, som även kan återgivas med Dj, Dsch, Dsj 1. G.

J, fy8., förk. för joule, den praktiska enheten för energi.

J, kem., atomtecken för Jod.

Jaba'l, enl. bibeln nomadernas stamfader.

Jaborandi 1. Jaguara'ndi, farm., en drog, bestående av bladen av den brasilianska Piloca'rpus pennatifo'lius, tillhörande fam. Ruta'ceæ. Är svettdrivande, ökar spott-körtlarnas verksamhet och sammandrager pupillen. Dess verksamma beståndsdel är alkaloiden pilokarpi'n. Även andra brasilianska droger gå under samma namn. —

Jabora'ndiolja, erhålles genom destillation av jaborandi.

Jabori'n, farm., avspjälkas lätt ur pilokarpin (se under föreg. ord) och verkar som ett motgift mot detta.

Jabot, fr. (1. sjabå'), eg. fågelkräva; bröst-krås, skjortkrås.

Jacama'ren, se Jakamaren.

Jacara'nda (1. sjak-), se Jakarandaträ.

Jaca'ren, zool., se Jakaren.

J'accuse!, fr. (1. sjakky'ss), "jag anklagar!" En av E. Zola författad anklagelseskrift i Dreyfusaffären. (Jan. 1908.)

Ja'cet (av lat. jace're, ligga), ligger; i gravskrifter: här ligger, vilar.

Jachin, se Jakin.

Jack, eng. (I djäck) = John (förk. av I. U. c.—Jack

I. U. C. (D. 1. L.), förk. för lat. juris utrius-que candidatus (doctor 1. licentiatus), (se d. o.).

luL, förk. för lat. Ju'lius.

lun., förk. för lat. junior (se d. o.).

Fva, astr., en av småplaneterna; hot.y en art av örtsläktet A'juga, lämnar He'rba ivæ moscha'tæ, som i Frankrike brukas mot reumatism och gikt.

I. V. A., förk. för Ingeniörsvetenskapsakade-mien.

Ivalde, nord. wAjt., fader till de dvärgar, som bland andra dyrbarheter förfärdigade Odens ring, Tors hammare. Fröjas halssmycke och Sivs gyllene hår.

Ivalikör, se Ivaolja.

Iva'n, ryskt mansnamn = Johan (se d. o.). Buret av många ryska furstar.

Ivan Lejonriddaren, en riddaredikt, tillhörande Eufemiavisorna (se d. o.).

Ivan-te, se Kaporiskt te.

Ivan veli'kij, ry.y "Ivan den store", ett ryktbart klocktorn på Kreml i Moskva.

Ivaolja, kem., flyktig olja ur alpväxten AchilWa moscha'ta. Innehåller c i n e o 1 och användes till s. k. Ivalikör.

Ivarancu'sarot, kem., roten av det i s. Asien och n. Afrika växande gräset Andropo'gon la'niger, var. Ivarancusa. Har använts mot kolera, frossa och väggohyra.

I'var, fornnordiskt mansnamn, enl. somliga bågkämpe, enl. andra den ständigt varsamme. Buret av en

fornnordisk konung med binamnet Vidfamne.

Ivar Benlös, enl. sagan son av Ragnar Lod-brok och Aslög.

Ivar Vidfamne, dansk sagokonung, dräpt av sin broder på anstiftan av Ingjald Illrådes dotter.

Iwatake', jap., se Gyrophora.

Ive'rna, lat., Irland. Jfr Hibernia.

Ividja, nord. myt., eg. ondskefull; benämning på trollkvinnor.

I'ving, se Ifing.

Ivoire, fr. (1. ivåa'r), elfenben. — Ivoiri-tryck (Z. ivåari'-), litografiskt tryck på elfenbensliknande underlag.

Ivorytypi' (av eng. ivory, elfenben, engelskt uttal: a'jvårri-), kolorerade fotografier på elfenbensliknande underlag såsom imitation av elfenbensmålning.

I. W. W., se Industrial Workers of the World.

I. X., förk. för Jesus Christus.

I'xia, bot., sydafrikanskt växtsläkte av fam. Irida'ceæ, — I. macula'ta, I. specio'sa m. fl. odlas i växthus och boningsrum för sina vackra blomklasar.

Ixiolfrion, bot., växtsläkte av fam. Amarylli-da'ceæ i Sydryssland och Orienten. Odlas som prydnadsväxter.

Ixfon, gr. myt., son av Ares och konung över lapiterna, blev till straff för sin brottsliga kärlek till Hera med ormar f astbunden vid ett evigt kringsvängande hjul.

IxionoIi't, miner., en tennhaltig varietet av tantalit.

Ixo'des, Ixo'didæ, zool., se Fästingar.

Ixografi', fotografering med röntgenstrålar (x-strålar).

Ixo'ra, bot., tropiskt växtsläkte, träd 1. buskar, av fam. Rubia'ceæ. — 1. cocci'nea, har praktfullt röda, välluktande blommor, vilka voro helgade åt den indiska gudomligheten I X o r a. Odlas i växthus. — 1. fer-re'a, lämnar s. k. Västindiskt järnträ.

Ixtle (/. -ti), dets. som Ananasfiber (se d. o.).

lynx, gr., Ijudhärmande benämning på g ö k -t y t a n , som ansågs äga en magisk förmåga att uppväcka kärlek; zool., göktytor.

Iza'r, Miza'r 1. Mira'c, astr., stjärnor i stjärnbilden Bj örnvak t aren.

Izvo'sjtjik, se Istvostjik.

J.

J, i vissa språk beteckning för ett begynnelseljud i asiatiska och afrikanska ord, som även kan återgivas med Dj, Dsch, Dsj 1. G.

J, fy8., förk. för joule, den praktiska enheten för energi.

J, kem., atomtecken för Jod.

Jaba'l, enl. bibeln nomadernas stamfader.

Jaborandi 1. Jaguara'ndi, farm., en drog, bestående av bladen av den brasilianska Piloca'rpus pennatifo'lius, tillhörande fam. Ruta'ceæ. Är svettdrivande, ökar spott-körtlarnas verksamhet och sammandrager pupillen. Dess verksamma beståndsdel är alkaloiden pilokarpi'n. Även andra brasilianska droger gå under samma namn. —

Jabora'ndiolja, erhålles genom destillation av jaborandi.

Jabori'n, farm., avspjälkas lätt ur pilokarpin (se under föreg. ord) och verkar som ett motgift mot detta.

Jabot, fr. (1. sjabå'), eg. fågelkräva; bröst-krås, skjortkrås.

Jacama'ren, se Jakamaren.

Jacara'nda (1. sjak-), se Jakarandaträ.

Jaca'ren, zool., se Jakaren.

J'accuse!, fr. (1. sjakky'ss), "jag anklagar!" En av E. Zola författad anklagelseskrift i Dreyfusaffären. (Jan. 1908.)

Ja'cet (av lat. jace're, ligga), ligger; i gravskrifter: här ligger, vilar.

Jachin, se Jakin.

Jack, eng. (I djäck) = John (förk. av650

Johan); spenamn på engelska matroser.

— J. Pu'dding, dummerjöns, narr. Jfr Hanswurst och Jean Potage. — J. the Ripper, J. maguppskäraren, beryktad kvinnomördare i London i slutet av 1800-t.

— Old Jack (1. åld -), eg. gamla Jack; skämtsam benämning på brittiska flaggan.

— Union-Jack (1. jo'niön -), gös, flagga, som utgöres av det brittiska unionstecknet.

Jacke'tt, se Jaquette.

Jacksons epilepsi^ med., epilepsi efter traumatiska skador på hjärnbarken.

Jackträdet, hot., namn på Artoca.rpus in-tegrifolia,

Jacobæus' metod, med., av svensken Ch, Jacobæus utarbetad metod att medelst torakolaparoskopi endoskopiskt undersöka lungsäcken, lungans yta samt bukens se-rösa hinnor och organ samt med galvano-kauter utföra avbränningar av samman-växningar m. fl. andra operationer.

Ja'cob, Jaco'bus, mansnamn, se Jakob.

Jacobi'iiia, bot., sydamerikanskt växtsläkte av fam. Acantha'ceæ. Flera arter odlas i växthus och boningsrum.

Jacobsonska organet, zool., ett vattenluktorgan.

Jacobste', se Senecio och Senecionin.

Jaco'bus, ett gammalt engelskt guldmynt

— omkr. 20 kr.

Jaconnets (1. sjakånnä' 1. -nä^tt, fr. jaconas), ett fint, slätt bomullstyg.

Jacopo (1. dja'kåpå), italiensk namnform för Jakob.

Jacquardmaski'nen (1. sjaka'r-), en mönster-vävnadsmaskin, uppfunnen av fransmannen Jacquard.

Jacquerie, fr. (1. sjaköri'), benämning på de franska böndernas resning 1358. Jfr Jacques Bonhomme (under följ. ord).

Jacques (Z. sjak), franskt mansnamn = Jakob (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Jacquette (1. -ä'tt) = Jakobina. — J. Bonhomme (Z. - bånnå'mm), eg. "J. den token*' 1. "den hedersmannen J.", i 14:e och 15 :e seklen öknamn på den franske bonden. Jfr Jacquerie.

Ja'cta est a'lea, se Alea jacta est.

Jacta'tio, med., oroligt kastande hit och dit i sängen.

Jacula'tor, lat. (av jaculari, slunga), slung-are, med kastspjut försedd krigare. — Ja'culum, ett romerskt kastspjut.

Ja'culus jaculus, zooL, ökenspringråtta.

Jade (eng. 1. djäjd, fr. 1. sjadd), namn på mineralen jadeit 1. nefrit (se d. o.).

Jadei't, miner., vitt 1. ljusgrönt, halvgenomskinligt mineral (natriumspodumen), som i Kina, det forna Centralamerika och flerstädes användes till konst- och prydnadsföremål, amuletter, votivbilder m. m.

Jadwiga, polsk namnform för Hedvig.

Ja'fet, hebreiskt mansnamn, utvidgning. Buret av Noaks tredje son. — Jafe'tiska språkstammen, förr använd benämning för

den indoeuropeiska språkstammen. — Jafetfter, de indoeuropeiska folken, som enl. bibeln härstamma från Jafet.

Jafnha'r, nord. myt., den jämnhöge, ett av Odens namn.

Ja'ga, sanskr., se Yaga.

Jagana'th 1. Djaganath {eng. Jugernaut), eg. världskonungens land; ind. myt., en indisk gud. — Jaganaths vagnsfest, en årligen till Jaganaths ära firad fest, varvid gudens bild föres omkring på en ofantlig vagn, framför vilken förr ofta fanatiker kastade sig för att krossas under hjulen.

Jagare, sjöv., det yttersta trekantiga seglet, näst för om klyvaren; krigsfartyg för bekämpande av torpedbåtar. — Jagarebom, den till fäste för jagaren avsedda yttersta delen av bogsprötets förlängning.

Jagello'nska ätten, från den urspr. litauiske storfursten Jagello härstammande polsk dynasti, som härskade i Polen från 1386 —1572.

Jagerbom = Jagarebom (se föreg. ord).

Jagga, se Dsjagga.

Ja'ggarasocker fås av saften ur den vanliga solfjäderspalmen, Bora'ssus flabellifo'r-mis, tillhörande fam. Pa'lmæ, i Ostindien.

Jaggernauth, se Jaganath.

Ja'ggery, eng. (1. djä'ggöri) ett slags råsocker. Se Jaggarasocker.

Jaghan, en grupp av Eldslandets infödingar.

Ja'go (Z. sja'gå), spanskt och portugisiskt mansnamn = Jacob (se d. o.). Namnet mest bekant genom en gemen typ i Shake-speares drama "Otello".

Jaguapalmen, bot.. Maximiliarna re'gia, i Brasilien, lämnar den finaste palmkål.

Jaguara'ndi, se Jaborandi.

Jagua'ren, zool., Felis 1. Leopardus o'nca, hörande till fam. FeWdæ, lever i Sydamerika, Centralamerika och Förenta staternas s.v. del.

Jah, förk. av Jehovah. Ingår som beståndsdel i vissa gammaltestamentliga personnamn och förekommer självständigt i uttrycket hallelu-jah (lovsjungen Gud!).

Jahaveh, se Jehovah.

Jahu, förk. av Jehovah. Jfr Jah.

Jahveh, se Jehovah.

Jaime (1. sja'jme), spansk namnform för Jakob.

Jaina, se Djaina.

Jak, zool, grymtoxen. Bos gru'nniens, i mell. Asiens högländer, skattas högt för sin spillning, som användes till bränsle. Täm-jes till husdjur.

Jakama'ren, zool., en art av släktet glansfåglar.

Jakara'ndaträ (1. sjak-), bot., palisander- 1. palixanderträ, fås av flera arter av det sydamerikanska trädsläktet Jacara'nda, tillhörande fam. Bignonia'ceæ. Högt värderat för sin färg, sin hårdhet och sin vackra glans vid polering. Brukas till möbler m. m.Jakaren—Jan

Jaka'ren, zooL, ett slags alligator.

Jaken, zooL, se Bos,

Jakett, se Jaquette.

Jakin, högra kopparpelaren vid ingången till Salomos tempel. Likt Boas, den vänstra pelaren, en sinnebild i frimureriet.

.Tako, zooL, en papegojart.

Ja'kob, hebreiskt mansnamn (av akdb, hålla i hälen), hälhållaren. Buret av Isaks son, den tredje patriarken, med tillnamnet Israel, av två apostlar och av spanska, engelska och skotska konungar. Även namn på en församling i Stockholm. Motsvarar kvinnonamnet Jakobina.

Jakobi'ner (fr, Jacohins), under första franska revolutionen en utomordentligt inflytelserik politisk klubb, som hade sina sammankomster i och uppkallades efter ett kloster, vilket tillhört jakobinerna 1. domi-nikanmunkarna; personer, som hänsynslöst ivra för frihet och jämlikhet, fanatiska revolutionsmän. — Jakobi'nmössa, en röd toppmössa, som bars av och blivit uppkallad efter jakobinerna, en symbol av republiken. — Jakobinfsm, jakobinernas parti och åsikter; revolutionsanda, frihetsyra. — Jakobinsk, fanatiskt revolutionär.

Jakobi'ter, en monofysitisk sekt; anhängare av stuartska dynastien, som störtades 1688.

Jakobsi't, miner., ett slags spinell (se d. o.).

Jakobskors, ett kors, som slutar uppåt i en bladform, nedåt i en dolkklinga och åt sidorna i liljor.

Jakobsstav, vinkelmätningsinstrument, som förr användes för mätning av stjärnhöjder m. m.

Jakobs stege, sföv., en tågstege med trinda trästeg.

Jakobsört, bot., se Senecio,

Jakoxen, zooL, se Bos.

Jakt, skeppsb., ett enmastat handelsfartyg på i medeltal 37 tons dräktighet. Jfr Yacht.

Jaktatio'n (lat. jacta'tio), med., en sjuks oroliga kastningar hit och dit.

Jakthorn, se Jägarhorn.

Jaktrega'le, se under Regal.

Jaku'ter, ett turkisk-tatariskt folk i Ostsibirien.

Jala'parot (1. sja-), farm., fås av den i Indien odlade växten Impomæ'a Pu'rga. Drogen, Tu'b er a jala'pæ, verkar avförande. — Jalapaharts, ett i jalaparoten förekommande harts. — Jalapi'n, ett harts, som förekommer i "lätt jalapa", som fås av Ipomæa orizabensis.

Jaleo, sp. (1. sjale'å), livfull spansk solodans i Vs takt.

Jalk, nord. myt., ett av Odens namn.

Jalon, fr. (1. sjalå^ng), lantmätarestav; krigsk., riktfana; signalstång. — Jalon-neur (1. sjalånnö'r), soldat, som vid

direktionsförändringar i flankmarsch anger flygelpunkten (medelst en liten fana).

Jaloux, fr. (1. gjaio', itaL gelo'so, av lat. ze'lii§,

gr. ze'los, nit, tävlan), jalu, avundsjuk; svartsjuk; mån om. — Jalousie (1. sjalosi), jalusi, avund; svartsjuka; fönsterför-hänge, fönster skärm. — J. de métier (1. - dö metie'), yrkesavund.

Jalu', Jalusi' = Jaloux, Jalousie (se föreg. ord).

Jama, ind. myt., se Yama.

Jamadegni, se Yamadogni.

Jamaici'n, kem., en alkaloid, som förefinnes i geoffroyabark från Jamaica.

Jamaika-arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Jama'ikapeppar, bot., frukterna av det mexikanska trädet Pime'nta officina'lis.

Jamavas, ind., med guld genomvävd taft.

Jamb (gr. i'ambos, lat. ia'mhus), metr., versfot, som består av en kort och en lång stavelse (- ^ —); vers, sammansatt av sådana versfötter; skaldestycke på jam-biskt versmått. — Ja'mbisk, bestående av jamber. — Jambogra'f (av gr. grajein, skriva), skald som författar jamber med satiriskt innehåll.

Jambage, fr. (1. sjangba'sj), byggn., grundmur; dörr- och fönsterposter.

Ja'mbea, kniv, som turkarna bära i gördeln.

Jambette, fr. (1. sjangbä'tt, av jambe, ben, lår), fällkniv, fickkniv; lårstycket av zobelskinn.

Jambi aibmo, lapsk myt., de dödas rike.

Ja'mbisk, se under Jamb.

Jambo, sp., avkomling av en indian och en mestiz (se d. o.).

Jambogra'f, se under Jamb.

Jamboree (1. djämbåri'), eg. komma tillsammans (av indianskt ursprung), möte mellan scouter från olika nationer för förbrödring och gemensamma övningar under läger- och fältförhållanden.

Jambo'sa, bot., växtsläkte av fam. Myrta'ceæ i gamla världens tropiker på s. halvklotet. Många arter ha välsmakande frukter, andra lämna värdefull ved. — J. aroma'-tica, lämnar s. k. kopparträ, som användes till finare möbler. — J. caryo-phy'llus, syn. Euge'nia c., är det allbekanta kryddnejliketrädet, vars outslagna blommor äro drogen och kryddan kryddnejlikor, innehållande n e j 1 i k o 1 j a. — J. malacce'nsls, odlas för sina äppelstora, rosendoftande frukter, s. k. r o s ä p p 1 e n.

Jamboträd, bot., arter av släktet Jambosa.

Jamda'mis, fina, broscherade, blommiga musliner från Bengalen.

Jamerlonk, en turkisk mantel.

James (1. djäms), engelskt och skotskt mansnamn = Jakob (se d. o.).

Jams, se Discorea.

Jamsrotstärkelse se Arrowrotstärkelse.

Jan 1. Janne, mansnamn, förk. av Johan (se d. o.). — Jan, spelt., säges denbrädspelare bliva, som har de sex kilarna å uppställningssidan så upptagna av egna brickor, att det ej finns någon plats för honom att652

"komma in" med de brickor, som motspelaren ytterligare kan "slå ut". "Jan" förlorar spelet dubbelt. — Janhagel,

holL, pöbel, pack ("så talrikt som haglet").

Janapa, dets. som Sunu (se d. o.).

Jane (L djän), engelsk namnform för Johanna.

Jangada, se Apeibaträ.

Jangada 1. Balsa, sjöv., ett slags flotte till transport och fiske, bruklig på floderna i Peru och Brasilien.

Jangama, en indisk sekt.

Jangar, ett slags ponton av båtar med en tvärsöverliggande plattform, som användes för transport av kreatur över Ostindiens floder.

Janhagel, se under Jan.

Ja'niceps, med., dets. som Janushuvud (se d. o.).

Jani/culus se laniculum.

Jani'na, astr., en av småplaneterna.

Jani'niplåster, farm., dragplåster, består av venetiansk terpentin, mastix, pulveriserad prustkåda och spansk fluga.

Ja'nitor, lat. (av janua, dörr), dörrwaktare.

Janitsja'rerna (av turk. jeni'-tjeri', ny trupp), fordom turkiskt fotfolk, som tjänstgjorde i sultanens palats och spelade en stor roll i Turkiets historia.—Janitsjar-musik, militärmusik för blås- och slaginstrument.

Jankoklaviatu'ren, tonk., består av två tangentrader, ordnade efter idel heltoner.

Janotthudar, se under Genetten.

Janseni'sm, en av den nederländske biskopen Cornelius Jansenius (i 17 :e årh.) förkunnad lära, som i några punkter avvek från katolska religionen. — Janseni'st, anhängare av denna lära.

Jansenfststilen, en rik bokbinderistil.

Ja'ntje, holL, eg. lille Janne; allmän benämning på kypare och uppassare i Holland.

Janua'ri (lat. Janua'rius), eg. helgad åt Janus (se d. o.); första månaden av året, Torsmånaden.

Janua'rius, latinskt mansnamn, portvaktare. Buret av ett katolskt helgon, Neapels skyddshelgon. — Janua'riusorden, neapoli-tansk riddarorden (upphävd 1861).

Ja'nus, rom. myt., en fomitalisk solgud, som avbildades med två ansikten.

Ja'nushuvud, med., dubbelmissfoster med huvudena så sammanvuxna, att det ena ansiktet är vänt fram-, det andra bakåt.

Japakoniti'n, se Akonitin.

Japane'ra, se under Japon.

Japane'sisk jord, ett slags katechii (se d. o.).

Japanolja, Japantran 1. Sardi'ntran, fisktran från sillarter vid Japans kust.

Japanska körsbär, se Änanaskörsbär.

Japansk arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Japansk mispel, bot., se Eriobotrya.

Japansk svärta, asfaltfernissa.

Japanskt vax, bot., fås genom utpressning av frukter och blad av den i Japan, Kin^ och

Ostindien växande Rhus succeda'nea, tillhörande fam. Anarcardia'ceæ.

Ja'panträ 1. Sa'ppanträ fås av det ostindiska trädet Cæsalpi'nia Sa'ppan.

Ja'petus, astr., den nionde (inifrån räknat) av planeten Saturnus* drabanter.

Japhet, se Jafet. — Japhe'tiska språkstammen, se Jafetiska språkstammen.

Japon, fr. (1. sjapå'ng). Japan. — Japane'ra 1. Japone'ra, måla, fernissa på japanskt sätt.

Japy'ger 1. Messa'pier, ett i s. ö. delen av Italien fordom bosatt herdefolk.

Jaqueline (1. sjackli'nn), franskt kvinnonamn = Jakobina (se d. o.).

Jaquerie, se Jacquerie.

Jaques (1. sjak), se Jacques.

Jaquette, fr. {1. sjakä'tt), liten jacka, jaktrock; klänningsliv; urspr. det plagg, som bars av franska allmogen (se Jacques Bon-homme); numera mansrock med långa, framtill avrundade skört, jackett.

Jardin, fr. (1. sjardä'ng), trädgård. — J. d'acclimatation (Z. - dakklimatasiå'ng), acklimatiseringsträdgård. Namn på Paris^ zoologiska trädgård. — J. des plantes (1.

- dä plangt), botaniska trädgården i Paris.

— Jardinière (1. sjardiniä^r) 1. Jardinjä'r, eg. trädgårdsflicka; växtkorg, fönsterträdgård ; maträtt av hackade grönsaker; ett slags fint kantbroderi; en kvinnohårprydnad från 17 :e årh.

Jargo'n, miner., en av uran förorenad varie-tet av zirkonium.

Jargong {fr. jargon, 1. sjargå^ng), rådbråkat språk, rotvälska; talesätt, som äro egendomliga för vissa stånd, klasser 1. kotterier ; skrytsamt ordsvall utan sakkunskap.

Jargo'nium, kem., ett förmodat nytt grundämne, som emellertid visat sig bestå av Jargon (se d. o.).

Jarl, ädel, högättad man; konungens högste ämbetsman. Jfr Earl.

Jarlasagor 1. Orknöingarnas saga, en omkr. 1200 författad saga om Orkneyöarna och deras jarlars historia från samma delar av 800-t. till omkr. 1170.

Ja'roslav, gammalryskt namn, buret av flera storfurstar.

Jarrah 1. Jarra, bot., mahognyträdet, Euca-ly'ptus margina'ta, i Västaustralien, lämnar en ved, som motstår skeppsmasken och termiter.

Jasa, en mongolisk lagsamling från Djin-giskans tid.

Jascha Sultan, turk., leve sultanen!

Jaschmack, turk., de turkiska kvinnornas slöja.

Jasio'ne, se lasione.

Jasmi'n (Z. sjas-), bot., Jasmi'num, ett växtsläkte, som tillhör fam. Jasmi'neæ och härstammar från Asien. Flera arter med välluktande blommor odlas som prydnadsväxter, somliga äro använda i medicinen. — Jasminolja, 0'leum jasmi'ni, fås av Jas-Jasminaceæ—Jehovah

653

mi'num grayidifWrum och J, sa'mhac samt brukas till parfymer.

Jasmina'ceæ, öot., växtfamilj av ordn. Ligu'-strinæ. Mest från varma Asien.

Jasmo'n, kem., en ljusgul olja av intensiv lukt, som utgör jasminoljans viktigaste beståndsdel.

Ja'snaja polja'na, ry., "det ljusa fältet", gods, som tillhörde ryske författaren Leo 'J^oi-stoj.

Ja'son, se lason.

Ja'sper-gods, tekn,, en utsökt fin, halvgenomskinlig massa, varav Wedgwood-fabrikat (se Wedgwood) tillverkas.

Ja'spis {gr, i'aspis), miner., ogenomskinlig, tät kvarts, förorenad av järnoxid och lerjord. Den förekommer i en mängd färgskiftningar och teckningar samt brukas till dosor, urnor, sigill m. m. Jfr Heliotrop.

Ja'spis-porslin, se Jaspergods.

Jaspopa'l, Järnopal 1. Opaljaspis, miner., en av järnoxid förorenad opalvarietet.

Jassa'nan, zool.y en sydamerikansk vadar-fågel, Pa'rra jaca'na, som ofta hålles tam.

Jataga'n 1. Yataga'n, turk., kort, krokig, turkisk sabel.

Ja'taka, ind. relig., en buddhas föreg. tillvaro och berättelsen därom; även dets. som Jatakarman (se d. o.).

Ja'takarman, ind. relig., ett slags sakrament, som företages med nyfödda innan navelsträngen avklippes för att tillförsäkra dem hälsa och långt liv.

Jatama'nsi, se Nardostachys jatamansi.

Ja'ter 1. Jats, eng. (1. djats), se Djater.

Jatrib, gammalt namn på Medina.

Jatrorrhfza, bot., se Kalumharot.

Jatu'liska avdelningen, geol., lagerserier av starkt veckad kvartsskiffer m. m. mellan urberget och jotniska avdelningen.

Jaune, fr. {1. sjån), gul. — J. anglais (1.

- anglä') 1. Viktoriaorange (1. -åra'nsj), tekn., ett vackert färgämne, bestående av trinitrokresolens ammoniumsalt, bildande ett rött pulver. — J. brillant (1. - brija'ng), vacker gul målarfärg, bestående av svavelkadmium. — J. d'oeuf (Z. - döff), äggula.

- J. d'or (1. - dår), även. kallat Martius gult 1. Naftalfngult, är dinitronaftolens kalium- 1. natriumsalt. — J. Indien (1.

- ängdiä'ng) 1. Purée (Z. pyre'), en gul saftfärg från Indien av obekant ursprung. Innehåller euxantinsyra och magnesia och nyttjas till färgning.

Javakardemumma, se Amomum.

Javan, hehr., en av Jafets sju söner.

Java'ner 1. Javane'ser, folkstam på Java.

Java'nskan, det språk, som talas av större delen av ön Javas befolkning.

Javansk jäst, se Raggi.

Javansk olja, se Sandelträ.

Javaolja, se Aleuritesolja.

Javeline, fr. {1. sjavöli'nn), litet kastspjut.

Javelles vatten (1. sjavä'lls -), farm., lösning

av lika delar kaliklorid och kalihypoklorit. Desinfektionsmedel.

Ja, vi elsker dette landet, norska folksången, diktad av Björnson 1859 tonsatt av R. Nordraak.

Jawl, se Yawl.

Jazera'n 1. Jazeri'n, medeltida benämning i Frankrike och Italien på ett slags pansarskjorta av små platta, tättliggande ringar.

Jazy'ger, ett sarmatiskt folk, som utrotades av goterna.

Jazz (av amerikanska slangordet jazz, buller), pardans i 'V4 takt till skarpt accentuerad, genom synkopering ryckig musik. — Jazzband, orkester, som utför jazzmusik.

J. B., jur., förk. för Jordabalken.

Jean {1. sjang) franskt mansnamn = Johan och Johannes (se d. o.). — Jean de France {1. - dö frangs), namn på en av Holbergs komedier och hjälten däri, en ung narr, som efterapar franska maner.

Jeanna, fr. Jeanne och Jeannette (Z. sja^nna, sjan och sjanä'tt), kvinnonamn = Johanna (se d. o.).

Jeannets (1. djä'nnits), kyprade, hårt àppre-terade bomullstyger till foder i damkläder.

Jeanne'tt-expeditionen, en från Nordamerika med skeppet Jeanette år 1879 företagen polarexpedition, som fick en tragisk utgång.

Jeannot {1. sjannå'), franskt mansnamn = Janne, Johan och Hans (se d. o.).

Jean Potage, fr. (1. sjang påta'sj), en fransk teaterfigur, som motsvarar tyskarnas Hanswurst (se d. o.).

Jean qui rit, Jean qui pleure, fr. (1. sjang ki ri, - plör), eg. Johan som skrattar, Johan som gråter; benämning på spelare i parisiska spelhus.

Jeans, oblekta, täta, kyprade bomullstyger till kuddvar.

Jeat, se Jet.

Jebus (Jerusalem), jebuséernas stad, som konung David gjorde till sitt rikes huvudstad. — Jebuséer 1. Jebusi'ter, ett forn-kanaaneiskt folk i Jerusalem och omnejd.

Je'cur, lat., lever.

Jedinove'rtser, en rysk sekt, fraktion av starovertserna (se Starovertser).

Je'dvard, mansnamn, se Edvard.

Je'fta, hebreiskt mansnamn, den som Jehovah befriar. Buret av en domare i Israel. Namn på ett oratorium av Handel.

Je gele'hrter, je verke'hrter, ty., ju mera lärd, dess mera bakvänd.

Jeha'num, pers., helvetet. Jfr Gehenna.

Jehova'h (Jahveh 1. Jahaveh), hehr., eg. han, som är den han är; den evigt varande, evige, allsmäktige, oföränderlige — hebre-ernas namn på Gud. Jehovah Zehao't, världshärskare, härskarornas herre. Detta namn ansågs av de forna judarna såsom för heligt att uttalas, varför de brukade654

andra benämningar på Gud vanligen Ado-naj och Elohim (se d. o.).

j€hova'h sola'tium me'um, lat.^ Gud min tröst, den svenske konungen Karl IX: s valspråk.

Jehovi'sten 1. Jahvisten, benämning på den okände författaren till de delar av Penta-tevken (se d. o.), där Gud kallas Jehovah.

Je'hu, komma som Jehu, fara våldsamt fram. Uttrycket anspelar på den israelitiske konungen Jehu, som skoningslöst utrotade Ahabs ogudaktiga släkt.

Jejuna'l, anat,, som avser jejunum (se d. o.).

Jejuna'tor, lat., "fastaren" (binamn).

Jejuni't, Jejuni'tis, med., inflammation i jejunum (se d. o.).

Jeju'nium, lat., fasta.

Jejuno-i'lium, anat., hela tunntarmen utom duode'num.

Jejuno-stomi', med., anläggande av fistel på jejunum (se d. o.).

Jeju'num, anat., tomtarmen (den del av tunntarmen, som går från diiodenum till ilium).

Jeju'nus lat., torr, mager.

Jeju'nus sto'machus ra'ro vulga'ria te'mnit, lat. ordspr., hungern är den bästa kock.

Jekateri'na, rysk namnform för Katarina.

Jelizave'ta, rysk namnform för Elisabet.

Jem, turk., prins.

Je maintiendrai, fr. (1. sjö mängtjängdrä'), "jag skall upprätthålla", valspråk för nederländska staten, huset Oranien, Luxemburgska Ekkroneorden och nassau-ska Lejonorden.

Jemlaget, zool., se Tharen.

Jen, japanskt mynt, se Yen.

Jena, astr., en av småplaneterna.

Jenerode, ett likörvin från joniska ön Zante.

Je ne sals quoi, fr. (1. sjö nö sä kåa'), jag vet icke vad, något oförklarligt 1. obeskrivligt.

Jeni'- 1. Jenidsje-, turk., ny, i sammansatta ortsnamn.

Jenitjeri-aga, se under Aga.

Jennerisatio'n, med., immunisering med försvagade virus, likt den av engelsmannen Jenner införda vaccinationen mot koppor.

Je'nny, engelskt kvinnonamn = Johanna (se d. o.).

Je'nnymaski'n 1. Jennystol, på 1700-t. av

engelsmannen Hargreaves uppfunnen spinnmaskin.

Jenotteskinn (1. sjenå'tt-), skinn av ginstkatten 1. genetten.

Jens, da., populär benämning på den danske soldaten, särskilt av allmogeklass.

Jenseits von gut und böse, ty., {1. je'nsaits fånn got ont bö'se), bortom gott och ont. Titel på ett arbete av Nietzsche.

Jenta'culum, lat., romarnas tidigaste måltid.

Je'phta, se Jefta.

Jeppe på Berget, berömt lustspel av L. Hol-herg.

Jequirito'1, farm., steriliserad lösning av det i jequirity (se d. o.) förekommande abrinet.

Jequirity {1. sjeki'riti) 1. Jequiritybönor,

paternosterbönor frön av Abrus preca-torius (se d. o.). — Jequirito'1, farm., steriliserad abrin ur jequiritibönor. Användes i ögonläkekonsten. — Jequiritol-serum, blodserum av get, som immuni-serats med abrin. Användes i ögonläkekonsten i samband med jequiritol.

Jeremi'as 1. Jeremi'a, hebreiskt mansnamn, den Gud upphöjer. Buret av en av de stora profeterna. — Jeremia'd (uttrycket anspelar på Jeremias klagovisor), klagodikt, klagovisa; jämmer i otid. — Jeremias klagovisor, fem anonyma, profeten Jeremias tillskrivna sånger, som innehålla klagan över Jerusalems fall, Jehovahdyr-kans upphörande m. m.

Jeres, sp. (1. jere's, eng. sherry) = Xeres (sed. o.).

Jerikobalsam, dets. som Mekkabalsam.

Jerfkorosen, bot., namn på två örter, dels Odontospe'rmum pygmæ'um av fam. Com-po'sitæ i n. Afrikas ökentrakter, dels Ana-sta'tica hierochu'ntica, fam. Cruci'feræ, i Syriens, Arabiens och Egyptens sandöknar. Jerikorosen säges öppna sin grenkrona blott i Jesu födelsetimme.

Jeri'korött, tekn., en korallinfärg (se Korallin) .

Jero'beam (hebr. Jårobeåm, av råbåh, vara mycket, och àm, folk), mansnamn: folk-förökare. Buret av två konungar över Israel.

Jérome {1. sjerå'm), franskt mansnamn = Hieronymus (se d. o.).

Jero'nimus, se Hieronymus.

Jersey, eng. (1. djö'rsi), ett slags trikåtyg av ylle. — Jerseyboskap, en för sin feta mjölk berömd nötkreatursras på Jersey och de andra Normandiska öarna.

Jerseykål (1. djö'rsi-), se Brassica.

Jeru'salem {hebr. Jerusala'(j)im, vanligen översatt med "fridens boning"; gr. och lat. Hieroso'lyma), den heliga staden, huvudstaden i Palestina. — Jerusalemskors, ett gyllne Antoniuskors (se d. o.) med små-kors i korsvinklarna. — Jerusalems skomakare, Ahasverus, även kallad den evige 1. den vandrande juden, en sagofigur, som säges, till straff för det han vägrat den under korset dignande Frälsaren vila utanför sin port, hava blivit dömd att rastlöst irra omkring till domedag. — Jerusalemsvännerna, se Tempelsällskapet.

Jervi'n, kem., se Veraratrum.

Jesa'ja, hebr., se Esaias.

Je'sebel, hebreiskt kvinnonamn, den oberörda. Buret av konung Ahabs gudlösa gemål.

Jesi'der, kurdisk folkstam.

Jesirah 1. Jezirah (hebr., Sefer Jezirah, "skapelsens bok"), en anonym kabbalistisk skrift.

Je'sper, fornsvenskt mansnamn Kasper (se d. o.).

Jesso'nda, astr., en av småplaneterna.

Jesua'ter, Jesustjänare, en italiensk tiggarmunkorden, som ägde bestånd från 1365— 1668.

Jesu avlelses fest, dets. som Marias behå-delsedag.

Jesu barndomsbok, en gammal på flera språk utg. folkskrift.

Jesu heliga hjärtas brödraskap, se Congréga-tion du Sacré-coeur de Jésus.

Jesufsm, andan i Jesu lära.

Jesui't, medlem av jesuitorden; lömsk, skenhelig person. — Jesuitorden, det av den spanske riddaren Ignatius Loyola år 1540 stiftade romersk-katolska ordenssamfundet '^Jesu sällskap (sp. Compania de Jesus), som till lösen har valspråket ad major em dei gloriam (se d. o.), men vars huvudsyfte är att med tillämpande av grundsatsen "ändamålet helgar medlen" utsträcka romerska kyrkans välde över hela världen. — Jesui'tisk, som tillhör jesuiterna 1. överensstämmer med deras grundsatser; skenhelig; icke nogräknad i avseende på medlen för

ett ändamåls vinnande. — Jesuiti'sm, jesuiternas lära; jesuitisk grundsats.

Jesui'tdroppar, se Tillydroppar.

Jesui/terbalsam, se Sårbalsam.

Jesui'tisk, Jesuiti'sm, Jesui'torden, se under Jesuit.

Jesui'tstil, hyggn.y en benämning på barockstilen, sådan denna från 17 :e årh. uppenbarade sig i jesuiternas kyrkobyggnader; ett slags bokbinderistil.

Jesuit-te', mexikanskt tesurrogat av Cheno-po'dium amhrosioi'des.

Jesu och Marias missionspräster, se Eudis-ter.

Je'sus, lat. (gr. Iesu's; hehr. Jehosju'a, Jesjua 1. J osjua), judiskt mansnamn, Jehovah är frälsning.

Je'sus ho'minum salva'tor, lat., Jesus, människornas frälsare, förk. I. H. S. — Jesus Nazare'nus, Rex Judæo'rum, Jesus av Na-zaret judarnas konung (den inskrift Pilatus lät anbringa på Kristi kors).

Je'sus Sy'raks bok, en av Gamla Testamentets apokryfiska skrifter.

Jeszcze Polska nie zqinela, "Ännu Polen ej gått under", polska nationalsången av Jos. Wybicki, tonsatt av Oginski.

Jet 1. Jeat, eng. {1. djätt), gagat (se d. o.). Oäkta jet tillverkas av stenkolstjära 1. kautschuk. — Jetsmycken, se Gagat.

Jet d'eau, fr. (1. sjä då), vattenstråle (ur en springbrunn).

Jetée, fr. {1. sjötte'), fördämning för att skydda ett hamninlopp 1. reglera en flods lopp.

Jetoli'n, te/cTi., anilinsvart. Se Anilinfärg.

Jeton, fr. (1. sjöttå^ng), Jetong, räknepen-ning, spelpenning, belöningspenning. — Jeton de présence (Z. - dö presa^ngs), medalj liknande penning, som utdelas till de

i vissa akademiers och sällskaps sammanträden deltagande medlemmarna.

Jetta, astr., en av småplaneterna.

Jettato're, ital. (1. djätt-), person, som har "onda ögon". — Jettatu'ra, eg. ond blick; onda ögon.

Jeu, pl. Jeux, fr. (1. sjö, av lat. jo'cus, skämt), lek, spel. — J. de dames {1. - dö damm), damspel. —• J. de mots {1. -må), ordlek (jfr Calembour). — J. de paume (l. - påm), bollspel. — J. de rose (1. - rås), "rosenlek", lek 1. tävlan till häst, där två ryttare söka taga en rosett 1. d. från en tredjes axel. — Jeux d'esprit (1. - despri'), tanke-1. förståndslekar, sällskapslekar, som taga eftertanken i anspråk. — J. floraux (1. - flårå'), blomsterlekar, ett slags poetiska pristävlingar, som sedan början av 14 :e årh. äga rum i den franska staden Tou-louse.

Jeune, fr. (1. sjönn), ung. — J. premier, fem. J. première (/. - prömie', - iä'r), förste älskaren, älskarinnan (vid ett skådespelaresällskap). — Jeunesse (Z. -ä'ss), ungdom. — J. dorée (1. - dåre'), eg. gyllene ungdom, ett uttryck, som uppkom under franska revolutionen, betecknar numera den nöjeslystna, slösaktiga delen av en storstads manliga ungdom.

Jeux floraux, se under Jeu.

Je vais quérir (1. Je m'en vais chercher) un grand Peut-étre, fr. (1. sjö vä keri'r [-mang vä sjersje'] öng grang pötä'tr), jag går nu att uppsöka ett stort Kanhända (yttrande på dödsbädden av den franske författaren Rabelais).

Jeverlandsrasen, svartbrokig nötkreatursras från Oldenburg.

Je veux que le dimanche chaque paysan ait sa poule au po t, fr. (1. sjö vö kö lö di-ma'ngsj sjack peisa'ng ä sa poll å på), jag vill, att var bonde på söndagen skall hava en höna i grytan (yttrande av den franske konungen Henrik IV).

Je voudrais que le dernier des rois füt étranglé avec les boyaux du dernier pretre, fr. {1. sjö vodrä' kö lö dernie' dä råa' fyt etrangle' ave'ck lä båajå' dy dernie' prätr), jag skulle önska, att den siste kungen måtte bli strypt med den siste prästens tarmar (uttryck, som förekommer i ett av den franske prästen Meslier [d. 1733] efterlämnat manuskript).

Jezi'der, muhammedansk sekt i Syrien och Armenien m. fl. länder, uppkallad efter stiftaren Jezid.

Jezirah se Jesirah.

JHS, märke för violinbyggaren G. A. Guar-neri.

J. H. S., förk. för lat. Jesus hominum salvator, Jesus människornas frälsare. Jfr I. H. S.

Jibmel, se Jubmel.

Ji'ddisch, judetyska, ett blandspråk av656

Jig—Jodgrönt

hebreiska, föråldrad tyska m. fl. beståndsdelar.

Jig, eng. (L djigg). Irländsk nationaldans. Jfr Gigue,

Jigg, ett slags mall vilken användes som hjälpverktyg vid masstillverkning av metalldelar.

Jildiz-kiosken, turk., st järnslottet, sultanens palats i Konstantinopel, en byggnadskomplex, som säges ha rymt 15,000 inv.

Jina {L dji'na), relig., eg. "övervinnare", "segrare", "frälsare", inom jainasekten lärare, som, efter själavandring, i människostadiet av egen kraft funnit vägen till befrielse.

Jingo, eng. (Z. djin-), engelskt slanguttryck.

— By Jingo (Z. baj -), vid Gud. — Genom en 1878 i England populär visa kom ordet att beteckna ivrarna för krig mot Ryssland. Därav Jingoi'sm, engelsk 1. amerikansk chauvinism (se d. o.).

Jinrikisja, ett kinesiskt 1. japanskt, lätt, två-hjuligt åkdon, som dragés av 1 à 2 män.

Jinto, Japans nationalreligion.

Jirmili'k, turkiskt silvermynt = 20 piaster.

Jissa'rapalm, se Euterpe.

Jiu-Jitsu, urgammal japansk brottningsmetod till självförsvar.

Jivaro (1. sji-), för sin huvudjakt beryktad indianstam i Ecuador.

J. K., förk. för Justitiekanslern. J. N. R. L, se I. N. R. I.

J. O., förk. för Justitieombuds7nannen.

Jo'ab, hebreiskt mansnamn, buret av kung Davids systerson och härförare.

Jo'achim, hebreiskt mansnamn som uppgives betyda den av Gud upprättade 1. Gud skall befästa. Buret av Jungfru Marias fader.

Joachimsthaler, ett sedan 1517 i den böh-miska staden Joachimsthal präglat silvermynt som gav upphov till den tyska thalern och den nordiska dalern.

Joaillerie, fr. (1. sjåajöri') juvelerarekonst; j uvelhandel; j uvelerarevaror.

Joanne'sia pri'nceps, hot., brasilianskt träd av fam. Euphorhia'ceæ. Fröna verka starkt avförande, fruktskalen ha motsatt verkan.

Jo'ar, fonnordiskt mansnamn (av jor, häst), person, som har att syssla med hästar, t. ex. ryttare, körsven o. s. v.

Job, hebreiskt mansnamn, som uppgives betyda tålig korsdragare 1. den av ödet förföljde. Buret av huvudpersonen i Johs bok i Gamla Testamentet. — Jobs-post, olycks-budskap, sorglig 1. nedslående underrättelse.

Jobb (eng. job), arbete, "knog". — Jobba, arbeta; bedriva jobberi (se nedan). —

— Jobbare (eng. jobber, hantlangare), arbetare, person, som bedriver jobberi (se nedan). — Jobberi (eng. jobbery), börs-vingleri, skumraskaffärer med oskälig vinst etc. — Jobbet, arbetsplatsen; arbetet.

— Jobbig, tilltrasslad, hårdarbetad.

Jobs-post, se under Job.

Jobs tårar, se Coix.

Joch, ty., ok, gammalt tyskt f ältmått = ungefär 5,750 kvm. — Juch, Juck 1. Jück, olden-burgskt fältmått =: ungefär 5,600 kvm. (senare 4,500 kvm.).

Jochro'ma, bot., växtsläkte av fam. Sola-na'ceæ. Träd 1. buskar i Anderna. Flera arter odlas som prydnadsväxter.

Jochs florals (Z. sjåks flåra'lls), se Juegos florales.

Jochtani'derna, en syrisk-mesopotamisk stam i Arabien.

Jockej m. fl., se Jockey.

Jockey, eng. (1. djå'cki, för sv. sjåcke'j), jockej, ridknekt, särskilt kapplöpningsryttare; spannridare; beridare; betjäntgosse. — Jockeyklubb (1. -klöbb), jockej-klubb, förening av för kapplöpningsväsendet intresserade sportsmän. — Jockey-mössa, jockejmössa, en med rund, mjuk kulle och styv skärm försedd mössa, sådan kapplöpningssryttare brukar.

Jocrisse, fr. (1. sjåkri'ss), teaterfigur (dum och tafatt person) i den franska komedien.

Jo'cus, lat., skämt. — Jo'ci ca'usa, på skämt. — Inter j'ocos et se'ria, under skämt och allvar. — JocuIa'tor, skämtare, gycklare, upptågsmakare. Jfr Jonglör. — Joko's (lat. joco'sus), skämtsam, uppsluppen.

Jod, kem., Jodum, ett i naturen sparsamt förekommande grundämne, som tillhör saltbildarnas grupp. Uppträder oftast i förening med natrium 1. magnesium m. fl. metaller i havsvattnet 1. vissa saltkällors vatten. Användes i medicinen, fotografien och den kemiska industrien.

Jod-akne, med., ett av jodpreparat framkallat hudutslag.

Jo'dalbaci'd, farm., medel mot syfilis, bestående av jod- och alkalibehandlad äggvita.

Jodammo'nium, kem., dets. som Ammonium-jodid (se d. o.).

Jo'das, farmaceutisk benämning på jodater.

Joda'ter, kem., jodsyrade salter.

Jodbly, farm., ett milt retande jodpreparat, beredes därigenom, att till en lösning av jodkalium sättes en ättiksur lösning av blyacetat.

Jo'ddla (ty. jodeln), tonk., sjunga på ett i Schweiz och Tyrolen brukligt vis, varvid man sjungande på samma vokal, hastigt och flera gånger efter varandra slår över från bröstton till falsett. Joddling förekommer sällan såsom självständig sång, oftast i (ordlösa) refränger.

Jodeosi'n, se Erythrosin.

Jode'tum, farmaceutisk benämning på jodi-der. — J. hydrargy'ricum præcipita^tum, farm., fälld kvicksilverjodid. — J. hydrar-gyro'sum, kvicksilverjodur. — J. ka'licum, jodkalium. — J. na'tricum, jodnatrium.

Jodglidi'n, farm., jodäggvita. Användes som jodostarin. (se d. o.).

Jodi'der och Jodu'rer, kem., jodmetaller, sal-ter av jodvätesyra, 1. metallers föreningar med jod.

Jodipi'n, farm., medel mot syfilis och vissa lungsjukdomar, bestående av jodbehandlad sesamolja (jodalbacid).

Jodi'sm, med.y jodförgiftning.

Jodiva'1, farm., monojodisovaleriansyreurin-ämne. Användes som jodostarin (se d. o.).

Jodjodkalium, kem., lösning av jod i vattenlösning av jodkalium. Användes i den botaniska tekniken för påvisande av stärkelse, amylodextrin och glykos.

Jodkakexi', jodförgiftning, visande sig i störd ämnesomsättning och avmagring.

Jodka'lium, kem., ett i färglösa kuber kristalliserande salt. Nyttjas i medicinen.

Jodka^liumsalva, med., Ungue/ntum idode'ti ka'lici, brukas på körtelsvullnader m. m.

Jodkloroxikinoli'n, keyn., se Vioform.

Jodkväve, kem., ett ytterst explosivt ämne, som framställes ur jod-jodkalium och ammoniak.

Jodla, se Joddia.

Jodmeta'ller, se Jodider.

Jodo'cus, mansnamn (av gr. iodo'kos, pilupp-tagare), pilskytt.

Jodode'rma, med., hudutslag vid jodförgiftning.

Jodofa'n, farm., erhålles genom inverkan av jod och formaldehyd på dioxibensol. Pul-verformigt sårantiseptikum.

Jodofi'1, kem., som upptar 1. färgas av jord.

Jodofo'rm, farm., trijodmetan, ett vid sårbehandling mycket använt antiseptiskt medel, som fås därigenom, att vatten tillsättes till blandade lösningar av jod och kaliumhydrat i alkohol. — Jodoforma'n, farm., jodetyl. Ersättning för jodoform. — Jodoformoge'n, äggviteförening med jodoform.

Jodoformvele, med., en med jodoform inpudrad charpirulle (vele).

Jodo'l, kem., tetrajodpyrrol, en produkt av pyrrol och jodkalium, ersätter stundom jodoform.

Jodometri', kem., mångsidigt använd analytisk metod, grundad på den fria jodens reaktion med natriumtiosulfat.

Jodostarfn, farm., ett jodfettpreparat, som likt många andra moderna jodföreningar gives mot syfilis, skrofler och astma.

Jodotyri'n, preparat av sköldkörtel (som normalt innehåller jod).

Jodpreparat, farm., farmaceutisk beredning med jod såsom huvudbeståndsdel.

Jodsnuva, med., snuva på grund av jodförgiftning.

Jodsprit 1. Jodtinktur, Solu'tio io'di spiri-tuo'sa, en lösning av jod i sprit, penslas på körtelsvullnader o. d.

Jodstärkelsepapper, kem., ett reagenspapper (se d. o.), som mörkfärgas av t. ex. fri klor.

Jodsåpa, såpa med 7 % jod.

Jodu'rer, se Jodider.

— Ekbohrn, 100,000 främmande ord. 1.

Jodvasoge'n, vasogen med 6 % jod för ut-värtes smörj ning mot syfilis och åderförkalkning.

Jodviolett, tekn., benämning på flera violetta anilinfärgämnen.

Joel, hebreiskt mansnamn, Jehovah är Gud. Buret av en bland de mindre profeterna.

Jo'fur {isl. jöfurr), eg. vildgalt; furste, he-dersbenämning för hjältar; i 1700-t:s svenska poesi namn på Jupiter.

Jogi, se Djogi.

Jo'han, mansnamn, se Johannes. — Joha'nna, engelskt, spanskt, franskt och italienskt furstinnenamn, bildat efter Johan 1. Johannes (se d. o.). Buret av Orleanska jungfrun, Frankrikes nationalhjältinna. Förk. Hanna.

Johanna, astr., en av småplaneterna.

Joha'nnes 1. Jo'han, hebreiskt mansnamn (av Jehöchànån. Jehovah skänker 1. är nådig; gr. Ioa'nnes), nådebarn. På fr. Jean, ital. Giovanni, port. Joao, sp. Juan, eng. John, holl. Jan och ry. Iwan. Förk. till Jan, Janne och Hans. Svenskt, engelskt, franskt, tyskt, spanskt och portugisiskt furstenamn. Buret av Jesu förelöpare (J. Döparen), Jesu mest älskade lärjunge (aposteln J.), tjugutvå påvar och åtta östromerska kejsare. — Johannes, en församling i Stockholm. — Johannesboken, en av mandéernas viktigaste religiösa urkunder. Jfr J ohanne skris tna. — Johannesbröd, bot., Fru'ctus cerato'niæ, baljorna av ett i Medelhavstrakterna överallt odlat 1. vilt växande träd, Cerato'nia si'liqua, johan-nesbrödträdet, tillhörande fam. Legumi-no'sæ. Begagnas till föda för människor och boskap. — Johannes Döparens dag, midsommardagen. — Johannes evangelium, fjärde evangeliet i Nya Testamentet. — Johannesfastan, fastetid före Johannes Döparens dag. — Johanneskristna, Man-déer 1. Sabier, en gammal gnostisk sekt i Irak-Arabi, det forna Babylonien. Jfr Johannesboken och Adams bok.

Johannesört, bot., se Hypericum.

Johannisberger, ett omtyckt rhenvin.

Johannisbröd, se Johannesbröd under Johannes.

Johannisnycklar, bot., namn på 0'rchis mili-ta'ris.

Johannft, miner., uranvitriol (se d. o.).

Johannfter 1. Hospitalfter {lat. Johannitæ, Fratri hospita'les Sa'ncti Johannis), medlemmarna av den äldsta andliga riddar-orden, stadfäst 1113, med uppgift att skydda pilgrimer och försvara det Heliga landet mot de otrogna och uppkallad efter sin skyddspatron, aposteln Johannes. Benämndes sedermera även Rhodiser- och Malteserriddare (efter öarna Rhodos och Malta).

Johanni'tkors, se Malteserkors.

Johimbe'n, se Yohimbin.65g

John (Z. djånn), engelskt mansnamn, förk. av Johan (se d. o.).

John Bull, eng. (L djånn -) eg. Tjur-janne, titelfiguren i en satir av Arbuthnot, skämtsam benämning på engelska folket, karakteriserat som dryg godsägare 1. "krämarsjäl".

Johni't, miner.y turkos (se d. o.).

Johnny {1. djå^nni), engelskt mansnamn, diminutiv av John (se d. o.).

Joint-stock-bank, eng. (1. djåjnt-, av join, förena, och stock, kapital), aktiebank.

Jojkning, lapparnas primitiva sång, vari de skildra sin omgivning.

Jo'ki, fi., flod, älv, å. Ingår i en mängd ortnamn.

Joko's, se under Jocus.

Joktani'der, s.v. Arabiens befolkning.

Jokul, se Froste.

Jolablo't, julblot, våra hedniska förfäders midvinterfest.

Jolaffer, se Wolaf.

Joli, fr. (1. sjålli'), täck, behaglig, vacker.

Joll, sjöv., liten skeppsbåt. Jfr Julie. — Joll-bom, vanligen flyttbar båtdävert för jollen.

Jolster, bot., se Salix.

Jomha-Kippurim, hebr., judarnas försoningsdag.

Jomsborg, fornnord. geogr., ett ryktbart vikingafäste, på Harald Blåtands tid av vikingahövdingen Palnatoke anlagt på den pommerska ön Wollin. — Jomsvikinga-drapa, en medeltidsdikt över jomsviking-arnas kamp vid Hjörungavåg (994), där deras makt blev bruten. — Jomsviking-arna, vikingaförbundet på Jomsborg. — Jomsvikingasagan, en berättelse om Jomsborg och j oms vikingarna.

Jon, mansnamn, förk. av Johan och Johannes (se d. o.).

Jo'na 1. Jo'nas, mansnamn {hebr. Jo'nàh), duva. Buret av en av de mindre profeterna.

Jo'natan, hebreiskt mansnam, Jehovah är givare. Buret av Davids trogne vän, Sauls äldste son. — Broder Jonatan, skämtsam benämning på nordamerikanska folket.

Jo'ner 1. Jo'nier, en av det grekiska folkets tre huvudstammar.

Jongle'ra, Jongleri', se under följ. ord.

Jonglör (1. sjånglö'r, fr. jongleur, av lat. joculator, en som spelar), under medeltiden i Frankrike vandrande musikant; numera taskspelare, gatuakrobat, tusen-konstnär. — JongIe'ra, ömsevis kasta och uppfånga flera kulor 1. andra föremål på en gång. — Jongleri', taskspeleri; gyckleri.

Jo'nier, se Joner.

Jo'niern, den store joniern, benämning på den grekiske skalden Homeros.

Jo'niker, se lonicus.

Jo'niska skolan, de äldsta grekiska filosofernas skola, vars åsikter voro rent materialistiska.

Jo'nisk stil, byggn., grekisk byggnadsstil, uppkallad efter jonerna. Karaktäriseras

särskilt av kolonnerna, vilkas bas vanligen består av två vulster och en hålkäl och vilkas kapitäl utgöres av en rikt prydd echinus, brett utfallande voluter och en tunn abacus. Arkitraven är tredelad, frisen sammanhängande och vanligen prydd med basreliefer.

Jo'nisk tonart, tonk., autentisk tonart på c (c d e f g a h).

Jonk, se Dschonk.

Jonkheer, holl. (1. -her), av medelhögtyska junehèrre, ung herre, den lägsta holländska adelstiteln. Motsvarande kvinnotitel är Jonkvrouwe (/. -frå^oe).

Jonkvill (Z. sjång-, /V. jonquille), hot., Nar-ci'ssus Jonquilla, tillhörande fam. Amaryl-lida'ceæy en från s. Europa härstammande växt med gula, välluktande blommor.

Jonny, Johnny, engelskt smeknamn för John; allmänt australiskt smeknamn på känguruhona.

Jono'n, kem., se lonon.

Jonopsfdium, hot., växtsläkte av fam. Cruci'-feræ. — J. aca'ule, från Portugal, odlas ofta som prydnadsväxt.

Jo'nsbo'ken, den gamla isländska landslagen.

Jo'ntef, hehr., judisk festdag.

j:or, förk. för lat. junior (se d. o.).

Jo'ram, hebreiskt mansnamn, Jehovah är upphöjd. Buret av en konung i Juda och en i Israels rike.

Jord, kem., ett hypotetiskt grundämne.

Jord {isl. Jörö), nord. myt.. Odens maka och Tors moder, dotter av Natten och Onar.

Jorda'n {hehr. Jarde'n, av jarad, rinna, arab. Esj-Sjeria, vattningsstället), den heliga floden, Palestinas huvudflod.

Jordandar, se Elementarer.

Jordartmeta'ller, kem., en grupp grundämnen, vilkas oxider kallas jordarter.

Jordbruksdeparteme'ntet, förv., det departement av den svenska statsförvaltningen, som tager befattning med ärenden rör. lantbruket, fiskerierna, statens domäner, allmänna vägar m. m.

Jordgalla, hot., se Gratiola.

Jordgubbar, hot., se Fragaria.

Jordgumma {da. Jordemoder, av isl. jöö, avkomma, barn), barnmorska.

Jordindu'ktor, fys., instrument för inklina-tionsbestämning medelst induktionsström-mar.

Jordkastanje, hot., se Bunium.

Jordlöpare, zool, ett släkte skalbaggar, Ca'-rahus.

Jordmagnetfsm, se under Magnet.

Jordmandel, hot., rotknölarna av Cype'rus escuWntus, vilkas smak liknar sötmandelns.

Jordmetaller, se Jordartmetaller.

Jordnöt, hot., namn på de feta, oljiga fröna av växten AWachis hypo'gæa, av vilka genom pressning fås jordnötolja. Växten är inhemsk i tropikerna, men odlas nu även i s. Europa. Se även Conopodium.

Jordpäron, 6ot., se Apios, Även skämtsam benämning- på potatis.

Jordreva, bot., se Glechoma.

Jordrök, bot., se Fumaria.

Jordschellak, dets. som rött akaroidharts (se d. o.).

Jordsmörblomma, bot., se Ranunculus hyper-boreus.

Jordsvin, zool., ett släkte afrikanska däggdjur, Orycte'ropus. Köttet ätes färskt, rökt och saltat.

Jordtermome'ter, se Geotermometer.

Jordtistel, se Cirsium.

Jordtopp, bot., se Ajuga.

Jorduggla, zool., se Asio.

Jordvax, se Ozokerit.

Jordärta, bot., se Voandzeia.

Jordärtskocka, bot., se Helianthus.

Joris (Z. jå-), holländsk namnform för Georg.

Joriszia'ner, se Davidister.

Jormungand, nord. myt., Midgårdsormen.

Jormungrund, nord. myt., underjorden.

Jo'rmunrek, i Eddoma benämning på den mäktige östgotiske konungen Ermanarik, kring vilken en forntysk och fornnordisk sagokrets knutit sig.

Jorna'da, sp. (1. sjår-), eg. dagsresa; benämning på akterna i det äldre spanska dramat.

Jo'rsala, fornnord. geogr., genitivform av det fornnordiska namnet Jorsalir, Jerusalem. — Jorsalafa're, Jerusalemsfarare, tillnamn för åtskilliga personer, som besökt det Heliga landet.

Jo'rund, fornnordiskt mansnamn (av jor, häst), hästvän. Buret av en konung, tillhörande Ynglingaätten.

Jo'rvard, fornnordiskt mansnamn (av jor, häst, och vörör, vårdare), hästvårdare.

Jo'rvik, nordmännens namn på York i England.

Jo'safat, hebreiskt mansnamn, Jehovah är domare. Buret av en konung i Juda rike.

Jo'safats dal, eg. dalen där Jehovah dömer; den ort (enl. traditionen Kidron-dalen), där yttersta domen en gång skall äga rum.

José, sp. {1. sjåse'), Josef; roll i operan "Carmen" av FJizet.

Jo'sef 1. Jo'seph, hebreiskt mansnamn, Jehovah föröke. Buret av patriarken Jakobs älsklingsson, av Jungfru Marias man och av två romersk-tyska kejsare. Motsvarar kvinnonamnet Josef i'na, fr. Josephine {1. -fi'nn), svenskt och franskt furstinnenamn.

Josefi'na, astr., en av småplaneterna.

Josefini'sm, benämning på österrikiske kejsaren Josef II :s kyrkopolitiska system. Josefi'nos 1. Afrancesa'dos, sp., anhängare av konung Josef i Spanien (1808—13).

Josefi'ter, "gammalmormoner", vilka strängt fasthålla vid de av mormonismens stiftare, Joseph Smith, framställda principerna samt förkasta månggiftet.

Josi'a 1. Josi'as, hebreiskt mansnamn, Je-

hovah stöder. Buret av en konung i Juda rike.

Josshus (förvrängning av port. deos, gud, och eng. house, hus), benämning på buddhatempel på ett europeiskt blandspråk bland befolkningen i kinesiska sjöstäder.

Jo'sua, mansnamn {hebr. Jehosju'a, gr. Iesu's, lat. Jesus, se d. o.). Jehovah är frälsning. Buret av Moses' tjänare, som införde israeliterna i Kanaans land.

Jota, sp. (1. sjå'ta), en spansk dans.

Jo'ta, se lota.

Jote'rade konsonanter (av gr. iota, se d. o.) = Mouillerade språkljud (se d. o.).

Jothio'n, farm., dijodhydroxipropan. Användes som jodostarin (se d. o.).

Jotniska avdelningen, geoL, röda sandstens-avlagringar i Sverige och Finland, äldre än kambrium.

Io'tunhem, nord. myt.. Jättehem, jättarnas värld utanför Midgård.

Jouaillerie, se Joaillerie.

Joubertes, fr. (1. sjobärt), ett slags Bor-deauxvin.

Joué, fr. (1. sjoe'), ett franskt rödvin.

Jouera (Z. sjoe'ra, fr. jouir), njuta. — Jouet, fr. {1. sjoä'), leksak. — Jouissance (Z. sjois-sa'ngs), njutning; åtnjutande; handelst., räntegottgörelse. — Joujou (1. sjo'sjo'), leksak.

Joukahainen 1. Joukamoinen, fi. myt., Ainos broder, som sökte mäta sig med Väinä-möinen i vishet och sång.

Jouko, fi. myt., förk. för Joukahainen. — Joukola, fi. myt., Joukahainens hem.

Joule {1. dja^ol), fys., den energimängd, som en elektrisk ström på 1 ampère utvecklar pr sekund, då den genomflyter ett motstånd på 1 ohm. Joule, förk. J. En J. — 10^ erg.

Jour, fr. il. sjor, försv. sjur), dag; dager; dagstjänst. Jfr A jour. — Jour fixe (1.

- ficks), eg. fast dag; mottagningsdag. — Jours complémentaires (Z. - kångplemang-tä'r), de 5 1. 6 fyllnadsdagar, som vid årets slut följde i den franska revolutionskalendern. — Jourhavande, tjänstgörande för dagen. — Hava jouren, hava dagen 1. vakten, tjänstgöra för dagen. — Ils sont passés, ces jours de fete (1. ill sång pase' sä sjor dö fät), festdagarna äro förbi. — Journa'l, dagbok, dagiista; dagblad, tidskrift. — Journalier, fem. Journalière (Z. sjornalie', -ä'r), föränderlig, ombytlig, nyckfull med för var dag olika utseende.

— Journali'sm, tidnings väsende.—Journa-li'st, tidningsman. — Journalistisk, tidningsskriveri.

Journal des débats, fr. (1. sjorna'll dä deba'), fransk, numera republikansk tidning, grundad 1789.

Journal des savants, fr. (1. sjorna'll dä sa-va'ng), en i Paris utg., 1665 grundad litteraturtidning, den äldsta i sitt slag.660

Journalie'r, Journali'sm, Journalist m. fl., se

under Jour,

Jovia'lisk (/r. jovial), gladlynt, fryntlig, skämtsam. — Jovialite't, giadlynthet, muntert sinnelag.

Jovice'ntrisk (av lat. Juppiter, genitiv Jovis), astr., rörelse, som hänför sig till planeten Jupiter såsom centrum (t. ex. hos dess månar).

Jo'vi de'o ma'gno, se /. D. M. — J. o'ptimo ma'ximo, se /. O. M.

Joyeuse entrée, fr, (Z. sjåajö's angtre'), eg. det glada intåget; namn på BralDants äldsta författningsurkund; välkomstgåva vid tillträde av ett ämbete.

Jozseffalva, ett Tokajvin.

Ju, inskärningar i Dalälven. Se Ido.

Juan (1. sjoa'n), spanskt mansnamn = Johan (se d. o.). Jfr Don Juan. — Juana (1. sjöarna), Johanna.

Juan 1. Yüan, kinesiskt silvermynt, omkr. 2 kr.

Jubal, hehr.y Lameks son, av Kains släkt. Uppfinnare av harpa och pipa.

Juba'tus, -a, lat.y hot., lik en man.

Ju'bel {lat. ju'hilum, av hehr. johel, trumpet), stormande fröjd, glädjeskri. — Jubeldoktor, doktor, vilken upplever 50 :e året av sin promotion. Erhåller jubeldoktorsdiplom. — Jubelfest (lat. Mi'læum)y till minne av en händelse för 25, 50, 100 o. s. v. år firad glädjefest. — Jubelmagister, femtioårsjubilar bland sim-magistrar. — Jubelår {lat. a'nnus jubilæ'i 1. jubilæum), hos judarna vart femtionde år; i romersk-katolska kyrkan urspr. vart hundrade år, efter 1470 vart tjugufemte.

— Jubila'r, person, som firar sitt jubileum.

— Jubila'te, tredje söndagen efter påsk, så kallad, emedan gudstjänsten i de katolska kyrkorna fordom öppnades med uppläsningen av Davids 66 :e psalm, som börjar med orden Juhila'te De'o o'mnis te'rra (fröjdens Gudi, alla land). — Jubilatio'n, Ju'bilus, tonk., koloratur, melism (i medeltida kyrkosång). — Jubi-léerboken, sen judisk

omskrivning av l:a Moseb. — Jubile'ra, upphäva glädjerop, jubla, fira jubileum. — Jubile'um, se Jubelfest.

Jubila'trix, astr., en av småplaneterna.

Jubile'ra, Ju'bilus m. fl., se under Jubel.

Jubis, fr. {1. sjybi'), gula, mycket söta russin från Provence.

Jubmel, lapsk myt., benämning på Gud.

J. U. C., förk. för Juris utriusque candidatus, se under Jus.

Juch, se Joch.

Jucht, se Juft.

Juck, se Joch.

Jucker, lätt ädel typ av ungersk vagnshäst.

J. U. D., förk. för lat. Juris utriusque doctor, se under Jus.

Ju'da, hebreiskt mansnamn, prisad vare han. Buret av patriarken Jakobs fjärde son.

huvudman för den stam, som efter honom upptog namnet. — Judæ'a, lat., Judaland. — Judæ'us, jude. — Judai'sm, judendom, judarnas religion. — Ju'dar {hebr. Jehudi), blev efter babyloniska fångenskapen det vanliga folknamnet på israeliterna, emedan de flesta av de återvändande tillhört Juda rike. — Juda rike, det ena av de två israelitiska välden, som uppstodo efter Salomos död, omfattande Juda och Benjamins stammar. Jfr Israels rike. — Juda stam, israelitisk stam, uppkallad efter patriarken Jakobs son Juda. — Ju'das, fig., förrädare, person, som lömskt förråder sin välgörare (efter Jesu lärjunge Judas Iska'riot). — Judaskyss, en försåtlig vän-skapsbetygelse.

Judaslind, bot., se Cercis.

Judaspengar, bot., se Lunaria.

Judasörat, bot., en gelésvamp, AuriculaWia auri'culor, med någon likhet med ett öra. Växer på alm och fläder. Användes förr till omslag vid ögoninflammation.

Judd, en med jet 1. gagat besläktad, av brunkolspulver och stenkolsbeck framställd artikel, varav smycken förfärdigas.

Judebeck 1. Judeharts = Asfalt (se d. o.).

Judehatt, orangefärgad topphatt med vit 1. gul rand, som judarna under medeltiden flerstädes voro ålagda att bära. Jfr Judemärke och Judesugga.

Judekristna, judar, som under kristna kyrkans första tid övergingo till kristendomen.

Judekörsbär, se Baccæ Alkekengi.

Judemärket, det särmärke judarna under senare medeltid flerstädes voro tvungna att bära på dräkten. Det bestod av ett orangefärgat hjul på bröstet 1. manteln 1. d. Jfr Judehatt och Judesugga.

Judesugga, konstt., en medeltida hånfull symbol av judarna. Den anbragtes över portarna till städer, som judar icke fingo beträda, kyrkor o. d.

Judet, rumän. {1. -dets), län, förvaltningsområde.

Judetyska, se Jiddisch.

Judetörne, bot., Züzyphus vulga'ris, tillhörande fam. Rha'mneæ. Härstammar från Ostindien, planteras i s. Europa och lämnar dels som njutnings-, dels som läkemedel brukade frukter, s. k. spanska 1. franska bröstbär.

Ju'dex, lat., domare. — J. ad quem, lat., överdomaren, till vilken det vädjas. — J. a quo, underdomaren, fråri vilken vad sker. — J. ne'mo po'test e'sse in pro'pria ca'usa, ingen kan vara domare i egen sak. — Sub ju'dice,

under domaren, d. v. s. ännu oavgjord (om en rättssak).

Ju'dica, lat., femte söndagen i fastan, uppkallad efter Davids 43 :e psalm, som börjar med orden Ju'dica me, De'us (döm mig, Gud).

Judi'cium, lat., dom, utslag; domstol; omdöme, mening; omdömesförmåga. — J. civile, borgerlig domstol. — J. ecclesia'sti-cum, andlig domstol, konsistorium. — J. eque'stre, hedersdomstol. — J. hono'ricum = Judicium equestre (se föreg. ord). — J. i'gnis, eldprov (en gudsdom). Jfr Orda-lier. — J. secula're, världslig domstol. — Judicia'liter, rättsenligt, till följd av domstols beslut. — Judicie'll (lat judicia'lis), rättslig, som förhandlas inför domstol, till rättskipningen hörande. — Judiciö's, dom-för, kompetent att döma; förståndig; väl överlagd.

Ju'dicum (nämligen Wher), lat,, Domareboken, en av Gamla Testamentets böcker.

Judika'bel {lat. judica'bilis), mogen för dom. — Judika't (lat. judica'tum), dom. — Judikatio'n (lat. judica'tio), fällande av dom. — Judikato'risk, som tillkommer 1. åligger en domare, -r- Judikatu'r (f r. judi-cature), domareämbete, domarestånd.

Judika't, Judikatio'n, Judikatu'r m. fl., se under Judicium.

Ju'dit, kvinnonamn (hehr. Jehüdith), judinna, gudsbekännarinna. Buret av hjältinnan i Judits bok, en av Gamla Testamentets apokryfiska böcker.

Judofi'1 (av gr. fi'los, vän), judevän.)(Antisemit.

Juegos florales (1. sjoe'gås flåra^les), spanska "blomsterlekar" efter mönster av de franska Jeux floraux (se d. o.).

Juen, en mongolisk dynasti i Kina (1280— 1368).

Juewa, astr., en av småplaneterna.

JuflPers, holL, korta skeppsmaster; i Norge benämning på tunna takläkter av 6—8 m. i längd.

Juft, Juftläder 1. Jucht, ett slags mjukt, starkt luktande, ryskt läder.

Juge, fr. (1. sjysj, lat. ju^dex), domare. — J. compétent (1. - kångpeta'ng), behörig domare. — J. de paix (1. - dö pä), fredsdomare. — Jugement (1. sjysjöma'ng), Jugemang, omdöme, mening; omdömesförmåga, god urskillning. — Jugera (1. sjy-sje'ra), bedöma, taga under omprövande.

Jugendstil (1. jo'gent-), dekorationsstil, som med engelska motiv framträdde i Tyskland på 1890-t., tidigast i utstyrseln av Münchentidskriften Jugend, varav namnet.

Ju'gerum, lat., plogland, romerskt ytmått = 2,519 kvm.

Juggernaut, se Jaganath.

Juglanda'ceæ, bot., underfamilj av fam. Amenta'ceæ, hängeväxter. — Juglans re'-gia, valnötsträd, tillhör underfam. Juglan-da'ceæ. — J. cinere'a och J. ni'gra äro amerikanska arter, som även odlas i Europa. Den senare ger det s. k. amerikanska valnötsträet.

Juglo'n,, kem., se Valnötsblad.

Jugula'r (fr. jugulaire, av lat. ju'gulum, strupe), anat., strupen tillhörig 1. beträf-

fande. — Jugularvener, två blodådror å halsen. — Jugulatio'n, strypning. — Jugu-la'tor, strypare. — Jugule'ra, strypa. — Ju'gulum, anat., halsens framsida.

Jugula'res, zool., en grupp av benfiskarna, Strupfeniga fiskar. Hit höra Fierasferfiskar, Fjärsingar, Sjökockar, Slemfiskar, Tobisfiskar och Ålbrosmar.

Ju'gum, lat., pl. Ju'ga, ok; anat., halsgropen. — Juga cerebra'lia, anat., åsarna på skallens insida. —• Sub jugum, under oket. — S. j. mfttere, skicka under oket (ett van-ärande straff i det gamla Rom).

Juif, fr. (1. sjui'ff), jude. — Le juif errant (L lö - era'ng) , den vandrande juden, titel på en roman, i vilken kolerans vandringar skildras, av den franske författaren Eugène Sue.

Juilié, fr. (1. sjuilie'), en sort Burgundvin.

Juju'ber, se Bröstbär.

Juju'btörne, bot., Zi'zyphus jujti'ba, tillhörande fam. Rhamna'ceæ, i Ostindien och Kina, har frukter, vilka brukas bl. a. som oliver.

Jukagi'rer, ett hyperboreiskt folk i Sibirien.

J. U. L., förk. för lat. Juris utriusque licen-ciatus, se under Jus.

Jul (isl. jol; antagl. en biform till sv. hjul [vintersolståndets sinnebild] 1. härstammande från angl. geöl, som stundom betecknar december månad), de kristnas förnämsta högtid, firad till åminnelse av Jesu födelse.

Jula'cea, lat., bot., hängelik.

Jula'pium, se Jule/p.

Julark 1. Julbrev, se Kistbrev.

Ju'lep (lat. jula'pium), farm., förr en rogivande dryck; nu en tjockare saft 1. ett halvflytande mos.

Jules (1. sjyll), franskt mansnamn = Julius (se d. o.).

Julesvernia'd (1. sjylvärn-), äventyrsberättelse i stil med de av den franske författaren Jules Verne författade "vetenskapliga" äventyrsromanerna.

Ju'li (lat. Ju'lius), hömånaden, sjunde månaden i året, uppkallad efter Julius Cæsar.

Ju'lia, astr., en av småplaneterna.

Julianfster = Afthartodoketer (se d. o.).

Julia'nska kalendern 1. Gamla stilen infördes av Julius Cæsar år 45 f. Kr. Enl. denna, för vilken solåret (i st. f. månåret) ligger till grund, består året i allm. av 365 dagar, vilka vart fjärde år ökas med den s. k. skottdagen, inskjuten i februari. Jfr Gregorianska kalendern.

Julia'nska perioden, en inom kronologien förekommande period, som tjänar att underlätta tidsbestämmelser rör. historiska tilldragelser.

Julia'nus, latinskt mansnamn, bildat efter Julius (se d. o.). Buret av en romersk kejsare, med tillnamnet Apostata (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Julia'na.

Julien, franskt mans-, och Julienne, franskt662

kvinnonamn (Z. sjyliä'ng, sjyliä'nn) = Ju-lianus och Juliana (se föreg. ord).

Julienne, Potage à la Julienne, fr. {1. påta'sj alla sjyliä'nn), soppa med finskurna grönsaker.

Ju'lierna, se Cæsar

Ju'limonarkien, den i Frankrike år 1830 av Ludvig Filip av Orleans grundade monarkien.

Ju'liordonnanserna (Z. -årdånna'ngs-), fem i juli 1830 offentliggjorda, av franske konungen Karl X undertecknade frihetsfientliga förordningar, som föranledde julirevolutionen (se följ. ord).

Ju'lirevolutionen, 1830 års revolution i Frankrike.

Ju'liska ätten, urgammal fornromersk ätt, till vilken den romerske fältherren Julius Cæsar hörde.

Julius, latinskt mansnamn (av gr. i'ulos, mjölkhår, skäggfjun), den mjölkhårige; hildl.y ynglingen. Buret av en

frejdad romersk ätt (se föreg. ord) och dess ryktbaraste medlem, Julius Cæsary samt av tre påvar. Motsvarar kvinnonamnet Ju'lia, fr. Julie och Juliette (1. sjyli' och sjyliä'tt). Buret av Julius Cæsars dotter, Pompejus' gemål, samt av kejsar Augustus* dotter, i tredje giftet förmäld med Tiberius.

Julkaktus, se Epiphyllum.

Julie, sjöv., mindre båt

Julrosor, bot., se Hellehorus.

Ju'mala, fi. (av jum, dundra, och -la, orten för en handling), eg. dundrets hem; fi. myt., urspr. åskans gud; varje högre väsen, den högste guden; (iud.

Jumbo, vanligt elefantnamn, skämtsamt använt om den som kommer sist i en tävling.

Jumelli'nvin, ett rödvin från Parma i Italien.

Jumfru, se Jungfru

Ju'mper (av eng. jump, hoppa), pl. Jumpers, ett slags sydd, stickad 1. virkad damblus utan knäppning.

Jumpers, eng. (1. djö'mpers, av jump, springa, hoppa), eg. springare, hoppare; en i Wales och Cornwallis på 1700-t. uppkommen metodist sekt, vars medlemmar hoppade och sprungo under gudstjänsten.

jun., förk. för lat. junior (se d. o.).

Junca'ceæ, Junce'æ 1. Junkacéer, bot., tågväxter, växtfamilj tillhörande de angio-sperma monokotyledonerna. Svenska släkten: Luzula och Juncus.

Juncagina'ceæ (syn. Tripetaloideæ, delvis), bot., växtfamilj tillhörande de angio-sperma monokotyledonerna. Svenska släkten: Triglochin och Scheuzeria.

Junce'Ila, Ju'nceum, bot., lik Juncus (se d. o.).

Ju'ncta va'lent, lat., förenade krafter ge styrka.

Ju'nctur, se Junktur.

Ju'ncus, bot., tåg, växtsläkte tillhörande fam. Junca'ceæ. Allmänna arter å fuktiga ställen äro: J. articula'tus, ryltåg, J. bufo'nius, kryptåg, J. bulbo'sus, knöltåg, J. com-

pre'ssus, stubbtåg, J. conglomera'tus,

knapptåg, och J. effu'sus, veketåg.

Jungel, se Djungel.

Jungelkatt 1. Sumplo, zool., ett kattdjur,

Lynx cha'us, i Sydasien och Ostafrika.

Jungerma'nnia, bot., ett släkte levermossor med omkr. 30 svenska arter (Fyrflikmossa, Lummermossa, Ködkornmossa m. fl.).

Jungfru 1. Jumfru, till 1862 officiellt svenskt rymdmått = V32 kanna (se d. o.).

Jungfrualstring, Jungfrubörd, Jungfrufödsel, dets. som Partenogenes (se d. o.).

Jungfrubär, bot., se Rubus. — Jungfrukam, bot., se Alchemilla. — Jungfulin, bot., se Polygala. — Jungfru Marie hand, bot., se Orchis. — Jungfru Marie sko, bot., ett namn på stormhatt. Se Aconitum. — Jungfru Marie sänghalm, bot., se Galium.

Jungfrun, astr., se Virgo.

Jungfruskinn, farm., se under Altearot.

Jungfrusländor, zool'., en familj rätvinge-sländor, Calopteryʼgidæ.

Jungfrutal, se Maiden speech.

Jungfrutoffel, bot., se Calypso.

Jungfrutvål, bot., se Polygonum.

Junggramma'tiker (1. jong-), "unggrammatikerna", en grupp indogermanska språkforskare under 1870- och 1880-t.

Jungle, eng. (1. djöngl), se Djungel. — Junglehönset, zool., Ga'llus Lafayetti, en hönsart på Ceylon.

Ju'ngman (av ty. jung, ung), sjöv., ung, obefaren sjöman; sjömanslärling, lättmatros.

Ju'ni (lat. Ju'nius), sommarmånaden, årets sjätte månad, uppkallad efter gudinnan Juno.

Junimi'ster (av Junimea, ungdomen), ett politiskt parti i Rumänien på 1880-t.

Ju'nior, förk. Jun., J:or 1. J:r, lat., den yngre; sportt., tävlande i en yngre årsklass.) (S e n i o r.—Juniora't, den yngres företrädesrätt vid arvsföljd. — Jumo'rer, andra åldersklassens medlemmar inom nationsföreningarna vid de svenska universiteten.

Juniperine'llum, bot., på barr av Juniperus (se d. o.). — Juniperi'na, bot., på Juniperus (se d. o.).

Juni'perus, bot, svenskt växtsläkte, tillhörande underfam. Cupressa'ceæ av fam. Coni'feræ. — J. commu'nis, en, enbuske. Den sega veden har mångfaldig användning som virke. Bärkottarna användas till brygd, "enbärsdricka", samt i medicinen. — J. nana, låg, mattformigt utbredd högfjällsform av en. — J. sue'cica, enträd, en i trädform. —• J. virginea'na, se Zedern-holzöl.

Juniupproret, gatustrider i Paris 23—26 juni 1848.

Ju'nius, en romersk släkt, till vilken Brutus' frejdade familj hörde.

Ju'nius-breven, en ryktbar politisk brevserie, av okänd författare under pseudonymenJunk—Jus

663

Jiinius 1769—72 publicerad i Londontidningen 'Tublic advertiser".

Junk (Z. djunk), se Dschonk.

Junkace'er, bot,, se Juncaceæ.

Ju'nker (fhty. Jungherro), urspr. ung herre; förr titel för unga furstar; nu i Tyskland adelsman utan titlar (i synnerhet från landet); även medlem av det reaktionära adelspartiet; hos oss adelsdryg person; "gynnare'^ "munsjör". — Junker-parti, reaktionärt adelsparti. — Junker-välde, godsägarnas och adelns övermakt.

Junkergirre'llan, zooL, en benfisk, Co'ris ju'lis, av fam. Läppfiskar.

Junket {1. dju^nköt), mjölk, som bragts att koagulera under tillsats av smakmedel. — Junket-tabletter, tabletter av mjölksocker och ostlöpe för framställning av junket.

Junkoi'd, hot., kallas en lång, smalt cylindrisk, ofårad bladform, sådan den t. ex. förekommer hos Juncus.

Junktu'r 1. Junctu'r, lat. {sly ju'ngere, förena, sammanfoga), föreningslänk, samband.

Ju'no, rom. myt., himlaljusets gudinna, Jupi-ters syster och gemål, motsvarande grekemas Hera, Zeus' gemål. Kallades såsom barnsbördens gudinna Juno luci'na, såsom äktenskapsgudinna J. pTo'nuha; astr., en av småplaneterna. — J. Ludovi'si, ett i Villa Ludovisi i Rom förvarat antikt kolossalhuvud i marmor av gudinnan Juno. — Juno'nisk, lik gudinnan Juno, högväxt, stolt, majestätisk, yppig.

Ju'nta, sp. (av lat. ju'nctus, föi^enad), församling, förening, enskilt sällskap; kommitté; i Spanien och Portugal vissa politiska församlingar. — Juntan, politiskt-litterär förening i Uppsala på 1790~t.

Junygviner, Burgundviner från departementet Yonne.

Jupe, fr. (1. sjypp), kjortel. — Jupon (1. sjyppå'ng), underkjortel.

Ju'piter 1. Ju'ppiter, rom. myt., ljusfadern, himlafadern, den mäktigaste av gudarna, motsvarande grekernas Zeiis (se d. o.). Kallades såsom upprätthållare J. sta'tor, såsom regngud J. plu'vius och såsom åskans gud J. to'nans.

Ju'piter, astr., den största planeten i vårt solsystem.

Ju'ra, pl. av Jus (se d. o.); geoL, se Jura-systemet.

Jura'bel, nylat., edspliktig. — Jurabilite't, edsförpliktelse.

Ju'ra ci'rca sa'cra, se Jus.

Ju'raformationen, se Jurasystemet.

Jurame'ntum, lat., ed, edlig förpliktelse. — J. in li'tem, värderingsed. — Jiirato'risk, edlig.

Jura're in ve'rba magi'stri, lat., eg. svära på lärarens ord; blint tro på äldre 1. överordnade personers utsago. (Horatius.)

Ju'rasystemet, Juraformationen 1. Ju'ra, geoL, uppkallat efter Jurabergen, är det

mell. av de mesozoiska systemen, mellan trias- och kritsystemen.

Jura'ta, lat., pL, edsvurna män. — Jurato'-rium, ett edligt löfte.

Jurato'risk, se under Juramentuw..

Ju're, Ju'ris, se under Jus.

Jureconsu'ltus, se Jurisconsultus.

Ju're juda'ico, lat.., judeco.

Juridi'k (av lat. jus, rätt), rättsvetenskap. — Juri'disk, som har avseende på rättsvetenskapen. — Juridiska fakulteten, den universitetsavdelning, som meddelar underundervisning 1 juridik. — J. personer, rättssubjekt, sådana som samhällen, korporationer, bolag, stiftelser o. s. v., således ej enskilda människor. Jfr Moralisk person. — Juridiskt mord, se Justitiemord.

Ju'ris, se under Jus.

Jurisconsu'ltus, lat. (av jus, gen. juris, rätt, och consu'ltus, klok, kunnig), rättslärd; juridisk rådgivare.

Jurisdi'ctio, lat., lagskipning. — J. a'lta (su'mma, supe'rior 1. supre'ma), lat., högsta domsrätten.

Jurisdiktio'n {lat. jurisdi'ctio), lagskipning, domsrätt, domsaga.

Jurisprude'ns {lat. jurisprude'ntia), den rättsvetenskap, som ligger till grund för domstolarnas lagtillämpning.

Juri'st (av lat. jus, gen. ju'ris, rätt), lagkarl, rättslärd. — Juristeri', juridisk ensidighet och formalism; användande av juridiska spetsfundigheter och hårklyverier för att skaffa sig ett sken av rätt.

Ju'ris utriu'sque doktor 1. Kandidat, se under Jus.

Ju'rta, ry., bostadskoja bland flera nomadfolk i Sibirien.

Jury, eng. (Z. dju'ri, för sv. ju'rry; av lat. jura're, svärja), nämnd av edsvurna; den folkvalda, edsvurna delen av en jurydomstol; en samling prisdomare. — Jurydomstol, domstol, sammansatt av yrkesjurister och folkvalda bisittare (vilka senare ej behöva äga juridisk bildning), vardera faktorn med sin särskilda uppgift. — Juryman, medlem av en jury.

Jus, pl. Ju'ra, lat., mänsklig rätt.) (F a s (se d. o.); rättvisa; rättighet; lag; lag-farenhet. — Ju'ra ci'rca sa'cra, statens rättigheter i fråga om kyrkliga angelägenheter. — J. no'scit cu'ria, domstolen känner lagen. —• J. sto'læ,

en prästmans inkomster för i prästerlig skrud {sto'la) utförda förrättningar. — Ju're, med rätta. — J. di-vi'no, efter gudomlig rätt. — De jure, på grund av lag. — Ju'ris studio'sus, person, som studerar lagfarenheten. — J. utri-u'sque candida'tus 1. kandida't (av lat. ute'rque, gen. utriu'sque, båda), kandidat i båda rätterna (den romerska och den kanoniska). —^ J. u. do'ktor, doktor i båda rätterna. — J. u. licentia't, licentiat i båda rätterna. — AIie'ni juris, en annans makt underkastad. — Su'i juris, (vara) sin egen664

herre. — Jus abaliena'ndi, föryttringsrätt.

— J. accresce'ndi, se Ackrescensrätt. — J. advoca'tiæ, statens rätt att skydda kyrkan. — J. aggratia'ndi, benàdningsrätt. — J. albi'nagii, se Auhaine. — J. alluvio'nis, alluvionsrätt (jfr Alluvion), — J. anga'-riæ, nödtvångsrätt. — J. be'Ili, krigsrätt.

— J. cæsa'reum, kejsarrätt, varmed under medeltiden i Tyskland förstods såväl den romerska rätten som tysk rikslagstiftning.

— J. cambia'le, växelrätt. — J. cano'ni-cum, kanonisk rätt. — J. ci'rca sa'cra = Jura circa sacra (se ovan). — J. civi'le (av lat. civi'lis, borgerlig), medborgerlig rätt. — J. civita'tis, medborgarrätt. — J. con-nu'bii, rätt att ingå äktenskap. — J. crimi-na'le, kriminalrätt. — J. cruentatio'nis (av lat. cTuenta'tio, nedblodande) = J. feretri (se nedan). — J. de non appella'ndo (av lat. appelWrSy vädja), rätt att vara högsta instans. — J. detra'ctus (av lat. detra'c-tus, avdrag), en fordom staten och kommunen tillerkänd rätt att få en viss del av förmögenhet, som utfördes ur riket. — J. devolutio'nis (av lat. devo'lvere, välta ned), devolutionsrätt, hemfallsrätt. — J. divfnum, gudomlig lag. — J. ecclesia'sti-cum, kyrkolag. — J. episcopa'le, biskoplig rätt. — J. feoda'le, länsrätt. — J. fere'tri (av lat. fre'trum, likbår), bårrätten, ett slags gudsdom, varvid en för mord misstänkt person konfronterades med den dräpte. — J. genera'le (av lat. generalis, allmän), allmänna rättsregler. — J. ge'n-tium (av lat. gensy folk), folkrätt. — J. gla'dii (av lat. gla'dms, svärd), rätt över någons liv. — J. huma'num, mänsklig lag. — J. indigena'tus (av lat. indi'-gena, inföding), infödingsrätt. — J. ju-ra'ndum = Juramentum (se d. o.). — J. manua'rium (av lat. ma'nus, hand), näv-rätt. — J. mercantrie, handelsrätt. — J. milita're, krigslagfarenhet. — J. muni-cipa'le, landsrätt. — J. natu'ræ 1. J. natu-ra'le, naturrätt. — J. non scri'ptum, oskriven rätt, sedvanerätt. — J. optio'nis, valrätt, optionsrätt (se d. o.). — J. pa'trium, fäderneslandets lag. — J. patrona'tus (av lat. patro'nuSy skyddsherre), patronats-rätt, den en enskild person tillkommande rätten att tillsätta präst. — J. posside'ndi (av lat. posside're, äga), äganderätt. — J. positi'vum, sammanfattning av lagar, som grunda sig på lagstiftarens gottfin-nande. — J. præsenta'ndi (av lat. præsen-ta're, föreställa), rätt att föreslå personer till att erhålla ett ämbete. — J. pri'mæ no'ctis, under feodaltiden en landsherres rättighet att, då någon av hans livegna gift sig, tillbringa första natten hos bruden. — J. pri'mi occupan'tis, den rätt, man förvärvar genom att först tillägna sig något, som icke eg. har någon ägare, t. ex. genom att i en vildmark först bryta bygd. — J. priva'tum, privaträtt. — J.

pu'blicum, offentlig rätt. — J. reforma'ndi,

statsstyrelsens rätt att bestämma, till vilken kyrkobekännelse staten skall sluta sig.

— J, roma'num, romersk rätt. — J. scri'p-tum, skriven rätt. — J. singula're, sammanfattning av undantagslagar. — J. spe-cia'le, sammanfattning av speciallagar. — Ju'ssu, på befallning. — Jus supre'mæ in-spectio'nis, statsöverhuvudets rätt till högsta uppsikten över statskyrkan. — J. talio'nis (av lat. talis, sådan), talions-rätt, vedergällningsrätt. — J. utru'mque, dubbel rätt, d. v. s. både andlig och världslig rätt. — J. venatio'nis, jakträtt. — J. vicimta'tis, grannrätt. — J. vi'te et ne'cis, rätt över liv och död, högsta domsrätt i livssaker. — Su'mmum jus su'mma inju'ria, största rätt är (ofta) största orättvisa.

Jus, fr. (1. sjy, av lat. jus, spad), kraftigt köttextrakt i form av gelé.

Ju'ssuf, persiskt, arabiskt och turkiskt mansnamn = Josef (se d. o.).

just., förk. för justerat (på protokoll).

Just, svensk form för juste (se d. o.).

Justaucorps, fr. (1. sjyståkå'r), en på Ludvig XIV: s tid i Frankrike bruklig, upptill knäppt rock med långa skört.

Juste, fr. (Z.sjyst, lat. ju'stus), rättvis, billig; riktig; noga. — Justement (Z. -öma'ng), just, alldeles. — Juste milieu (1. -miljö'), eg. den rätta mitten, den rätta medelvägen; uttryck, betecknande den franske konungen Ludvig Filips medlande politik.

— Justera (1. sjyste^ra), rätta, göra riktig; avmäta. — Juste'rare, person, som har i uppdrag att justera mått, målkärl och vikter. — Justice (Z. sjysti'ss, lat. justi'tia) f vättvissi; rätt; domstol; domaremakt; domsrätt. — Justifie'ra (1. sjysti-), rättfärdiga, försvara. — Justifikatio'n (lat. justifica'tio), försvarande; teol., rätt-färdiggörelse.

Justice of the peace, eng. (1. dju'stis åvv the pis), fredsdomare.

Justifica'tio, lat. teol., rättfärdiggörelse.

Justinia'nska kodex (lat. Co'dex justinia'-neus), en av den östromerske kejsaren Justinianus föranstaltad lagsamling. Se vid. Corpus Juris.

Justfnus, latinskt mansnamn (av ju'stus, rättvis). Buret av två östromerska kejsare och den förste kristne apologeten, med binamn Martyren. Motsvarar kvinnonamnet Justi'na.

Justis (1. justi's, sjysti's), svensk form för fr. Justice. Se under Juste.

Justi'tia, astr., en av småplaneterna.

Justftia, lat. (av ju'stus, rättvis), rom. myt., rättvisans gudinna; en svensk tidning för meddelanden ang. exekutiva åtgärder. —• Justitia'riat, rättsförvaltning. — Justi-tia'rie (mlat. justitia'rius), fordom titel för borgmästare i mindre städer. — Justi-tiaVius, i Norge och Danmark presi-Justitia originalis—Järavallen

dent i vissa kollegiala domstolar. — Justi'tieborgmästare, borgmästare, som står i spetsen för rättegångsväsendet i stad, där särskild polisdomare finnes. — Justitiedepartementet, förv.y det av den svenska statsförvaltningens departement, som handlägger mål, vilka röra lagstiftningen, tryckfriheten, fångvården och lag-skipningen. — Justitiehöghet, det av statsmaktens prerogativ, som avser vidmakthållandet av rättsordningen, samt därtill hörande exekutiv- och straffmakt. — Justitiekansler, konungens högste ombudsman till rättskipningens övervakande. — Justitieminister kallas i dagligt tal chefen för justitiedepartementet. — Justitiemord {ty. Justizmord), jur., en oskyldig persons avrättning. — Justitieombudsmannen, vald av riksdagens båda kamrar, har tillsyn över domare och ämbetsmän i fråga om deras efterlevnad av lagarna. — Justitieråd, ledamot av Högsta domstolen. —• Justitierådman, ledamot av rådstuvu-rätten. Jfr Politirådman. — Justitiestats-minister, förr titel på chefen för justitiedepartementet. —• Justitie'll, rättslig.

Justftia origina'lis, lat. teoL, den urspr. rättfärdigheten, som förloras genom arvsynden.

Justitierevisionen, se under Revision.

Justi'tium, lat.y jur., stillestånd, uppehåll i domstolsmyndigheternas verksamhet till följd av krig, pest 1. d.

Ju'sto te'mpore, lat, i rättan tid, lagom.

Ju'stum et tena'cem propo'siti vi'rum, lat, en rättfärdig man med en fast vilja. (Hora-tius.)

Ju'stum neca're re'ges Ita'liæ, se L N. R. 1.

Ju'stus, latinskt mansnamn, den rättvise. På franska Juste (1. sjyst). Jfr Justinus.

Ju'stus posse'ssor, lat, den rättmätige innehavaren. — J. ti'tulus, jur., laga fång.

Ju'te, Ju'tar, inv. på Jylland, förr svensk benämning på danskar i allm.

Ju'te, eng., bastet av flera ostindiska växter, bl. a. Co'rchorus te'xtilis, C. capsuWris och C. olito'rius, tillhör f am. Tilia'ceæ. Brukas till mattor, säckar, rep slageri arbeten, finare vävnader m. m.

Ju'tha 1. Ju'tta, forntyskt kvinnonamn, danskt furstinnenamn = Judit (se d. o.).

Jutu'rna, rom. myt, latinsk källgudinna, vars dyrkan infördes i Rom.

Juutas (Z. jutas), fi. myt, "den onde", urspr. = Judas Iskariot

Juuva'ntia, lat, pL, med., förstärkningsmedel, läkemedel, vilka tillsättas för att förstärka andra.

Ju'vat insani're inte'rdum, lat ordspr., någon gång kan det vara roligt att slå sig lös.

Juva't memini'sse, se For san et hæc etc.

Juvel {fr. joyau, av lat. jo'cus, lek), slipad ädelsten.

Juvele'rare, person, som handlar med 1. infattar juveler.

Juveli't, en form av bakelit.

Juvel vikt, den vikt, som brukas vid försäljning av ädelstenar.

Juvenalerna (av lat. juvena'lis, ungdomlig), ett på 1840-t. i Uppsala blomstrande studentsällskap, som blivit förevigat genom . Gunnar Wennerbergs "Gluntarna". — Juvenalorden, ett år 1906 i Uppsala stiftat studentsällskap.

Juvena'lier {lat. juvena'lia, av juvenalis, ungdomlig), pL, fest hos romarna till firande av ungdomsålderns inträdande.

Juveni'1, lat, ungdomlig.

Juvenilia, ungdomsalster, vittra ungdomsförsök.

Juvenilt vatten, se Vadost vatten.

Juve'ntas, lat, ungdom; rom. myt, ungdomens gudinna.

Juve'rna, lat, Irland. Jfr Hibernia.

Juvianötter 1. Juvias = Paranötter (se d. o.). — Juviaolja = Paranötolja (se d. o.).

Ju'xta, lat, bredvid. — Juxtapone'ra (av lat. pone're, ställa, lägga), ställa bredvid varandra. — Juxtapositio'n, ställning bredvid; fys., en kropps tillväxande genom smådelars ansättning utifrån. — Juxtaposi-tionstvillingar, kristalltvillingar, som ej genomtränga varandra.

Jück, se Joch.

Jydefotter, da., "Jyllandskärl", ett slags för Danmark säreget svart lergods, som förr mycket brukades till grytor och pannor.

Jydske lov, da.. Jyllandslagen, ett av Danmarks viktigaste medeltida språkminnesmärken.

Jynx, se lynx.

Jys-basji, turk., kapten.

J'y suis, i'y reste, fr. {1. sji sui', - rässt), "jag är där, jag förblir där", skrev under Krimkriget den franske generalen (sedermera marskalken) Mac Mahon från Ma-lakovtornet till ryssarnas överbefälhavare, vilken hotade att spränga tornet i luften.

Jåtta, sjöv., se Yacht.

Jäck, sjöv., litet segel, som på en del båtar föres längst akter ut på en nära akterspegeln stående mast, jäckmasten.

Jäckmast, se Jäck.

Jägarhorn 1. Jakthorn, tonk., horn av koppar 1. mässing utan ventiler (naturhorn) för blåsning av signaler.

Jägeria'n, person, som hyllar och i praktiken tillämpar den av den tyske zoologen Jäger utvecklade yllebeklädnadsprincipen.

Jägermester, da. {jægèrmester), hederstitel av fjärde rangklassen. (Sv. jägmästare heter på danska skovrider).

Jällingestenarna, två märkliga danska runstenar från 900-t., påträffade i konung Gorms gravhög vid byn Jällinge på Jylland.

Jämtlandsspira, hot., se Pedicularis.

Järavallen, låg strandvall mellan Trälleborg och Ystad, i vilken en boplats från den äldre stenålderns slut anträffats.666

Jär mungand—Jär nvid j or

Järmungand, se Jormungand,

Järmunrek, se Jormunrek.

Järn, kem., ett metalliskt, allmänt förekommande grundämne, i naturen oftast förenat med syre 1. svavel, gediget blott i vissa meteorstenar och i basalt på Grönland. Intager den främsta platsen bland alla metaller och framställes endast ur järnmalmer (syreföreningar), Järnets huvudgrupper nämnas tackjärn, stål och smidesjärn,

Järnalbumina't, farm., modernt järnäggvite-preparat.

Järnbakterier, Ferrobakterier, hot., bakterier, som skaffa sig energi genom att oxidera ferrokarbonat.

Järnbard, nord. fornk., fornnordiskt krigsskepp med stor, skarp kant å för- och akterstäven.

Järnbetong, dets. som armerad betong (se d. o.).

Järnbrev, i forna tider en skrivelse, som skyddade mot laga åtal och borgenärers krav. Jfr Moratorium.

Järnbröllop, firande av 65- 1. 75-årigt äktenskap.

Järnbäraland, fornnord. sag., omfattade antagl. den till Kopparbergs län hörande bergslagen, Norberg (i Västmanland) samt Hedesunda och Öster-Färnebo (i Gästrikland).

Järnbörd, en gudsdom. Jfr Ordalier.

Järndroppar, farm., järnsalter lösta i sprit, i sprit och eter 1. i vatten. Brukas mot blodbrist, bleksot m. m.

Järnek, hot., se Ilex aquifolium.

Järnglans, miner., blodstensmalm.

Järnglimmer, miner., fjällig form av järnglans, som i vissa bergarter ersätter glim-mer.

Järngnejs, petrogr., en mer 1. mindre strim-mig granit, som ofta innehåller magnetit i betydande mängd.

Järnhaltig äpple-extrakt-tinktu'r, med., Tinc-tu'ra extra'cti pomo'rum ferra'ti, består av järnhaltigt äpple-extrakt, sprit och kanel-vatten. Brukas mot blodbrist.

JärnjoduV, kem., ferrojodid, bildas genom inverkan av jod på järn vid närvaro av vatten. — Järnjodurpiller, Pi'lulæ jode'ti f er-ro'si, och Järnjodursyrup, Sy'rupus jode'ti ferrosi, med., brukas mot skrofulösa åkommor m. m.

Järnkisel, miner, en av järnoxid genomträngd varietet av kvarts.

Järnklori'd, med., ferriklorid, Chlore'tum fe'rricum, bildas genom inverkan av klorgas på järn; är starkt blodstillande.

Järnkloru'r, kem., ferroklorid, bildas genom inverkan av klorväte på järn. Brukas i medicinen och tekniken.

Järnkorset (ty. Eisernes Kreutz), preussisk militärorden.

Järnkroneorden, österrikisk riddarorden.

Järnmasken, se Masque de fer.

Järnmedel, farm., läkemedel, som innehålla

järn i någon form såsom verksam beståndsdel.

Järnnitra't, kem., ett järnoxidsalt, i form av stora, ljust violetta kristaller.

Järnnätter, vissa, enl. allmogens tro särskilt med frost hotande nätter i början och slutet av sommaren.

Järno'ckra, miner., vanligt järnoxidhydrat.

Järn-opa'I, se Jasp-opal.

Järnoxid, kem., förekommer i naturen såsom järnglans m. fl. järnmalmer. Användes som målarfärg, poleringsmedel m. m. — Järnoxidhydrat, miner., ferrihydrat, förekommer i talrika järnmalmer och utgör den vanliga rosten. — Järnoxidkali, Vin-syrat, med., Ta'rtras fe'rricokalicus, brukas mot bleksot.

Järnoxidoxidu'1, kem., ferroferrioxid, magnetisk järnmalm 1. svartmalm. Förekommer i kristalliniska urbergarter.

Järnoxidu'l, kem., ferrooxid, erhålles såsom ett svart pulver vid upphettning av ferro-oxalat i slutna kärl.

JärnoxiduIoxi'd, miner., magnetisk järnmalm.

Järnpiller, farm., benämning på piller, vilkas verksamma beståndsdel utgöres av järnpreparat.

Järnprepara't, Järnpulver, farm., se Järnmedel.

Järnridå, en skyddsridå mot eldfara av järn, som finnes på de flesta moderna teatrar.

Järnsa'ffran = Crocus martis (se d. o.).

Järnsand, miner., ofta titanhaltig, magnetisk malmj vilken i form av sand förekommer i sjöar 1. vid stränder.

Järnsaxa, nord. myt., en av Heimdalls nio mödrar; en jättekvinna, som åt Tor födde sonen Magne.

Järnsida {isl. Ja'rnsiöa), en gammal isländsk lagbok; binamn till Ragnar Lodbroks son Björn. — Järnsidor {eng. Ironsides) kallades den engelske protektorn Oliver Crom-wells 1642 uppsatta kavalleri.

Järnskogen {isl. Ja'rnviÖr), nord. myt., en vidsträckt urskog, där jättekvinnor, järn-vidjorna, bo.

Järnsocker, farm., ett allmänstärkande medel framställt av järnklorid.

Järnsomato's, farm., äggvitepreparat med järn.

Järnsparv, zooL, se Accentor.

Järnspat, kem., en järnmalm, som består av järnoxidul och kolsyra.

Järnsulfa't, kem., ett järnoxidsalt, som med kaliumsulfat ger järnalun.

Järnsulf ure't, kem., svavel järn, brunaktig, kristallinisk massa, som huvudsakligen användes till utveckling av vätesvavla.

Järnsvamp, met., en vid järnets reducering ur en malm bildad, porös massa.

Järnträ, tekn., synnerligen hårda virkesslag, som merendels fås av tropiska trädarter.

Järnved, se Argania.

Järnvidjor, se Järnskogen.

Järnvitrio'1, kem.y ferrosulfat, kristalliserat järn sulfat, i form av stora, gröna, lätt lösliga kristaller.

Järnvräkare, kontrolltjänsteman vid järnvåg. — Järnvåg, fordom upplagsplatser för offentlig kontroll av det järn,

som utskeppades.

Järnåldern, arkeoL, den förhistoriska kulturperiod, då järnet allmänt brukats. Räknas i Norden från 6:e årh. f. Kr. till kristendomens införande.

Järnört, hot.y se Verbena.

Järpen, Järporren, zooL, se Tetrastes.

Järtecken, såsom förebud uppfattat naturligt 1. övernaturligt fenomen.

Järven, zool., se Gulo.

Järvi, fi., sjö, träsk. Ordet förekommer i en mängd finska ortnamn.

Jästsvampar, hot., en ordning askomyceter, Saccharomyce'tes, förorsakande jäsningar av olika slag.

Jättehem, se Jotunhem.

Jätter 1. Jätterjord, i Småland brukad benämning på det steniga, hårt packade morängruset, som där är vanligt under ett lösare och mera sandigt lager.

Jättestigar, arkeoL, se Stenrevlar.

Jöfraskinna, en av de viktigaste handskrifterna av Snorres Heimskringla (trol. från omkr. 1325).

Jökel {isl. jökull), glaciär (se Gletscher).

Jökull, nord. myt., son av Kåre och fader till Snö.

Jöns, da. Jens, mansnamn = Johan och Johannes (se d. o.). Därav diminutivet Jösse.

Jöran 1. Jörgen, fornnordiskt mansnamn = Göran och Georg (se d. o.). — Jörgensgårdar, dansk medeltidsbenämning på hospital för spetälska.

Jörmunrek, se Jormunrek.

Jösse, familjär form av Jöns; folklig benämning på haren.

Jötnar, nord. myt., jättar.

Jötunhem, se Jotunhem.

K.

De ord, som saknas under K, torde sökas under C. _

K, som romerskt taltecken ~ 250, K = 250,000.

K, kem., atomtecken för Kalium.

K såsom mynttecken betecknar för Frankrike Bordeaux, för Tyskland Strassburg och för Österrike Kremnitz.

K., förk. för Calendæ (se d. o.). Kapital, Kapitel, eng. Knight (se d. o.). Kommendör.

Ka., förk. för Katod.

Ka'aba, se Kaba.

Kaag, holL, sjöv., ett runt, lågt fartyg med en mast.

Kaavy, turk., en dryck, som beredes av vete 1. majs.

Kab, åkdon, se Cah.

Ka'ba, arab., eg. tärning; en enl. sägnen av änglar vid världens skapelse byggd fyrkantig stenbyggnad på tempelgården i Mekka. Dess förnämsta helgedom är den s. k. svarta stenen.

Kababsch, en afrikansk folkstam.

Kaba'l (fr. cahale; av hebr. kabbala), hemligt anslag, intrig, ränker, sammansvärjning. Jfr Cah alen. — K. och Kärlek (ty. Kabal und Liehe), skådespel av Fr. Schil-ler. — Kabale'ra, stämpla, smida ränker.

Kaba'nträ, hot., afrikanskt rödträ, veden av Ba'phia ni'trida i Västafrika. Användes till finsnickerier och som färgträ.

Kabaré, Kabaret, svensk form för/r. Cabaret (se d. o.).

Kabas, pl. Kabasser, ett slags sävmattor, som formade till korgar, begagnas till inpackning av åtskilligt gods.

Ka'bbala (hebr. kabhala, den 1. det mottagna), urspr. judarnas genom muntlig 1. skriftlig tradition fortplantade lära; senare en hemlig, mystisk, världsordningen förklarande lära; även det åt judiska slaktare, efter undergånget prov, av rabbinerna meddelade tillståndet att idka slaktaryrket; svartkonst, trolldom. — Kabbali'st, kännare av kabbalan; kabba-listisk författare. — Kabbalisti'k, trolldom. — Kabbali'stisk, som tillhör kabbalan; mystisk, hemlighetsfull.

Kabbeleka, Kabbelök, hot., se Caltha.

Ka'bel (av lat. ca'pulus, tåg, av ca'pere, gripa, fatta), sjöv., grovt tåg, ankartåg; telegrafledning. — Kabelgatt, förvaringsrum å fartyg för tåg, block o. s. v. — Kabella'rium, förr på örlogsfartyg bruklig anordning för ankarets hemvindande. — Kabellängd, en längd av 185,5 m. (omkr. 104 famnar). — Kabeltelegram, ett via kabel befordrat telegram.

Kabeljaouws, holl. (1. -jaus), eg. kabeljo-fiskare; ett politiskt parti i Holland, motståndare till hoeks (se d. o.). — Ka'beljo (holl. kabeljaouw), en fiskvara, som består av saltad och lindrigt torkad torsk, långa m. fl. arter av torskfamiljen.

Kabella'rium, Kabellängd, se under Kabel.

Kaberu'n 1. Ya^lgin, zool., ett till hunddjuren hörande rovdjur, Ca'nis Sime'7isis, i Abessinien. Sannolikt vinthundens stamform.

Kabine'tt (fr. cahinet), litet rum, avsett för ostört arbete, förtroliga samtal 1. till förvarande av konstsamlingar; stundom den i detta förvarade samlingen; kabinettsskåp, prydligt nipper- 1. kuriosaskåp; Järnvitriol—Kabinett

667

Järnvitrio'1, kem.y ferrosulfat, kristalliserat järn sulfat, i form av stora, gröna, lätt lösliga kristaller.

Järnvräkare, kontrolltjänsteman vid järnvåg. — Järnvåg, fordom upplagsplatser för offentlig kontroll av det järn, som utskeppades.

Järnåldern, arkeoL, den förhistoriska kulturperiod, då järnet allmänt brukats. Räknas i Norden från 6:e årh. f. Kr. till kristendomens införande.

Järnört, hot.y se Verbena.

Järpen, Järporren, zooL, se Tetrastes.

Järtecken, såsom förebud uppfattat naturligt 1. övernaturligt fenomen.

Järven, zool., se Gulo.

Järvi, fi., sjö, träsk. Ordet förekommer i en mängd finska ortnamn.

Jästsvampar, hot., en ordning askomyceter, Saccharomyce'tes, förorsakande jäsningar av olika slag.

Jättehem, se Jotunhem.

Jätter 1. Jätterjord, i Småland brukad benämning på det steniga, hårt packade morängruset, som där är vanligt under ett lösare och mera sandigt lager.

Jättestigar, arkeoL, se Stenrevlar.

Jöfraskinna, en av de viktigaste handskrifterna av Snorres Heimskringla (trol. från omkr. 1325).

Jökel {isl. jökull), glaciär (se Gletscher).

Jökull, nord. myt., son av Kåre och fader till Snö.

Jöns, da. Jens, mansnamn = Johan och Johannes (se d. o.). Därav diminutivet Jösse.

Jöran 1. Jörgen, fornnordiskt mansnamn = Göran och Georg (se d. o.). — Jörgensgårdar, dansk medeltidsbenämning på hospital för spetälska.

Jörmunrek, se Jormunrek.

Jösse, familjär form av Jöns; folklig benämning på haren.

Jötnar, nord. myt., jättar.

Jötunhem, se Jotunhem.

K.

De ord, som saknas under K, torde sökas under C. _

K, som romerskt taltecken ~ 250, K = 250,000.

K, kem., atomtecken för Kalium.

K såsom mynttecken betecknar för Frankrike Bordeaux, för Tyskland Strassburg och för Österrike Kremnitz.

K., förk. för Calendæ (se d. o.). Kapital, Kapitel, eng. Knight (se d. o.). Kommendör.

Ka., förk. för Katod.

Ka'aba, se Kaba.

Kaag, holL, sjöv., ett runt, lågt fartyg med en mast.

Kaavy, turk., en dryck, som beredes av vete 1. majs.

Kab, åkdon, se Cah.

Ka'ba, arab., eg. tärning; en enl. sägnen av änglar vid världens skapelse byggd fyrkantig stenbyggnad på tempelgården i Mekka. Dess förnämsta helgedom är den s. k. svarta stenen.

Kababsch, en afrikansk folkstam.

Kaba'l (fr. cahale; av hebr. kabbala), hemligt anslag, intrig, ränker, sammansvärjning. Jfr Cah alen. — K. och Kärlek (ty. Kabal und Liehe), skådespel av Fr. Schil-ler. — Kabale'ra, stämpla, smida ränker.

Kaba'nträ, hot., afrikanskt rödträ, veden av Ba'phia ni'trida i Västafrika. Användes till finsnickerier och som färgträ.

Kabaré, Kabaret, svensk form för/r. Cabaret (se d. o.).

Kabas, pl. Kabasser, ett slags sävmattor, som formade till korgar, begagnas till inpackning av åtskilligt gods.

Ka'bbala (hebr. kabhala, den 1. det mottagna), urspr. judarnas genom muntlig 1. skriftlig tradition fortplantade lära; senare en hemlig, mystisk, världsordningen förklarande lära; även det åt judiska slaktare, efter undergånget prov, av rabbinerna meddelade tillståndet att idka slaktaryrket; svartkonst, trolldom. — Kabbali'st, kännare av kabbalan; kabba-listisk författare. — Kabbalisti'k, trolldom. — Kabbali'stisk, som tillhör kabbalan; mystisk, hemlighetsfull.

Kabbeleka, Kabbelök, hot., se Caltha.

Ka'bel (av lat. ca'pulus, tåg, av ca'pere, gripa, fatta), sjöv., grovt tåg, ankartåg; telegrafledning. — Kabelgatt, förvaringsrum å fartyg för tåg, block o. s. v. — Kabella'rium, förr på örlogsfartyg bruklig anordning för ankarets

hemvindande. — Kabellängd, en längd av 185,5 m. (omkr. 104 famnar). — Kabeltelegram, ett via kabel befordrat telegram.

Kabeljaouws, holl. (1. -jaus), eg. kabeljo-fiskare; ett politiskt parti i Holland, motståndare till hoeks (se d. o.). — Ka'beljo (holl. kabeljaouw), en fiskvara, som består av saltad och lindrigt torkad torsk, långa m. fl. arter av torskfamiljen.

Kabella'rium, Kabellängd, se under Kabel.

Kaberu'n 1. Ya^lgin, zool., ett till hunddjuren hörande rovdjur, Ca'nis Sime'7isis, i Abessinien. Sannolikt vinthundens stamform.

Kabine'tt (fr. cahinet), litet rum, avsett för ostört arbete, förtroliga samtal 1. till förvarande av konstsamlingar; stundom den i detta förvarade samlingen; kabinettsskåp, prydligt nipper- 1. kuriosaskåp;668

en regents ràdplägningsrum; ministären (i synnerhet med avseende pà utländska makter); avträde. Jfr Cahinet council och Cabinet noir. — Kabinettsformat, se Kahi-76ettsporträtt. — Kabinettsfråga, en riksdagsfråga, på vars avgörande beror, om ministären (1. någon minister) skall avgå 1. stanna kvar. — Kabinetts-justis (L -sjysti's) = Kahinettsorder (se nedan). — Kabinettskammarherre, uppvaktande kammarherre hos svenske konungen. — Kabinettskassan, kassa till bestridande av kostnaderna för svenska utrikesdepartementet och ministerstaten. — Kabinetts-kurir, ilbud som i viktiga fall skickas från ett hov till ett annat. — Kabinettslista, föredragningslista över militära befordringar, avsked o. d. — Kabinettsmåleri, konstt.y målning av kabinettsstycken. — Kabinettsorder 1. Kabinettsärenden, utom den vanliga ordningen vidtagna styrelseåtgärder. — Kabinettsporträtt, fotografiporträtt av s. k. kabinettsformat, d. v. s. ungefär 17 X 11 cm. — Kabinettssekreterare, se Expeditionschef. — Kabinettsstycke, oljemålning av mindre format, avsedd för smärre rum. — Kabinettsviner, de finaste märkena av många rhenviner.

Kabir 1. Chabir, arab., karavanförare.

Kabi'rer (gr. ka'heiroi, lat. cahi'ri), pr. myt., ett slags lägre gudomligheter 1. demoner, möjligen elementarandar. De firades med hemliga gudstjänster (mysterier).

Kabla, avsända telegram, som befordras pr kabel.

Kabotage (1. -ta'sj), se Cahotage.

Kabrio'1 (av fr. cahriole, luftsprång) 1. Kab-riole'tt (fr. cabriolet), ett slags tvåhjulig, lätt enspännare.

Kaby'ler, en i Algeriet boende berberstam. — Rifkabylerna, bebo kustbergen i Marocko s.ö. om Gibraltar sund.

Kaby'ss (holl. komhuis), sjöv., kokrum 1. kök på ett fartyg (vanligtvis tätt akter 1. för om fockmasten); kyffe.

Kache'ktisk, se under Kachexi.

Kachera (1. -sje'; fr. cacher), gömma, dölja. — K. sig, förställa sig. Se även Kaschera.

Kachexi' (av gr. kako's, dålisr, och he'xis, beskaffenhet), med., ett sjukligt, organismen starkt angripande tillstånd. — Kache'k-tisk, tärd, lidande.

Kacho (1. kasjo'), se Katechu.

Kacholong (1. kasjålå'ng), miner., en vitgul varietet ax nefrit (se d. o.).

Kachou (1. kasjo'), se Kateku.

Kackalo'rum, se Kakalorum.

Kackerlackor (av holl. kakkerlak), zool., gemensamt namn för en familj, Bla'ttidæ, av ordn. Eätvingar. — Vanliga kacker-lackan, Periplane'ta orienta'lis, är ett svår-utrotat skadedjur. Ett pulver av denna insekt, Pulvis toraca'næ, användes förr i medicinen och är alltjämt i [-Ryss-]and-] {+Ryss-]and+} ett omtyckt folkmedel mot

vattsot.

Kackerlackans urspr. svenska namn är Torraka.

Kadari'ter, en av de äldsta muhammedanska sekterna, "islams fritänkare".

Kada'ster (fr. cadastre), se Kataster.

Kada'ver (lat. cadaver), död djurkropp, lik, as. — Kadaverfn, kem., en vid ruttnandet av kött bildad, giftig organisk bas, identisk med pentametylendiamin. — Kadaverlydnad, blind lydnad. — Kadavermjöl, kött-fodermjöl.

Kaddisch, hebr., judarnas dödsbön.

Kade'ns (fr. cadence, ital. cadenza), tonk., slutfall, harmonisk vilopunkt 1. avslutning.

Ka'der (av fr. cadre, ram), krigsk., befälspersonalen vid en här 1. en trupp, stundom jämte en del manskap. — Kaderarmé, en här, där kadern är mera beständig, under det största delen av manskapet tjänstgör endast den för dess utbildning nödiga tiden.

Kade'tt (av fr. cadet, yngre broder), krigsk., elev vid Krigsskolan 1. Sjökrigsskolan. — Kadettofficer, vid sagda skolor tjänstgörande officer, som handhar utbildningen i trupptjänst m. m.

Kadettpartiet (av förk. KD för Konstitutionellt demokratiska partiet), ett parti i ryska duman, som under revolutionen 1905 framgick ur olika liberala grupper. Vid marsrevolutionen 1917 spelade Kadettpartiet den viktigaste rollen, men förlorade all betydelse efter novemberrevolutionen s. å.

Ka'di, arab. (turk. kasi), domare, spec. ordförande i en rätt, vilken dömer som första instans i religiösa och civila mål. — Kadi-1-a'skar 1. turk. Ka'si-aska'r, titel på ordförandena i två stora turkiska överrätter i Mindre Asien. — Kadi-1-kuda't, ordförande i högsta domstolen.

Kadi'n, arab., hustru, gemål. — Kiaja Kadin = Kadun (se d. o.).

Kadine'n, kem., en terpen (se d. o.) i kadi-olja.

Ka'dinolja, Ka'diolja 1. Ka'dolia, farm., Oleum cadi'num, en genom s. k, torr de-stillation av veden till Juni'perus oxyce'-drus erhållen tunnare tjära, vilken användes mot vissa hudsjukdomar.

Kadjar, den nu regerande dynastien i Persien. Se följ. ord.

Kadja'rer, en av de sju mongoliska folkstammar, som bo i n. Persien och till vilken den nuv. dynastien hör.

Ka'dmeia (lat. Cadme'a), det forngrekiska Thebes borg, enl. sagan uppförd av Kadmos.

Ka'dmium, kem., ett metalliskt grundämne, som förekommer i många zinkmalmer. Är vitt till färgen och hårdare än tenn. — Kadmiumamalga'm o. a. Kadmiumlegeringar användas till plombering av tänder. Se Amalgam. — Svavelkadmium ger en vackert gul målarfärg.

Ka'dmos, gr. sag., Thebes grundläggare.

Kadolja, se Kadinolja,

Kadosch, se Kaddisch,

Ka'dri, arab., en turkisk munkorden.

Kadri'lj (fr, quadrille), grupp av ryttare i ett tornerspel; dansk., en fransäs (se d. o.), dansad av fyra par.

Kaducé, se Caduceus.

Kadu'k (av lat. cadu'cus, bräcklig), jW., borttestamenterat gods, som av någon anledning ej kommit att tillfalla den, till vilken det blivit testamenterat. — Kadu'kmedel 1. Kadu'kår, kallades de avlöningsmedel, som blevo

tillgängliga i en svensk kyrkoförsamling, när präst 1. hans rättsinnehavare icke fanns för lönemedlens uppbärande. Förekomsten av kadukår upphörde 1909.

Kadu'n, turk., den förnämsta av sultanens gemåler.

KæmptVria, bot., växtsläkte av fam. Zingi-bera'ceæ i tropiska Asien och Afrika. Flera arter odlas som bladväxter i växthus.

Kafé, se Café.

Ka'fes, turk., bur, gallerförsett rum, statsfängelse.

Kaffaljidhma', astr., stjärna i stjärnbilden Valfisken.

Ka'ffaro, turk., inträdesavgift, som de kristna förr måste erlägga till turkarna i Jerusalem.

Ka'ffas, arab., pl., av palmgrenar förfärdigade husgerådssaker; brokiga ostindiska bomullstyger; ylleplysch med upphöjda blommor.

Kaffe, bot., fröna, "bönorna", av kaffeträdet. Se Coffea. — Kaffesurrogat utgöra bl. a. cikoria (se Cichoria), rostat korn och malt samt intubikaffe (se d. o.).

Kaffegarvsyra, kem., förekommer i kaffebuskens frön och blad.

Kaffei'n, Coffefn 1. Koffei'n, kem., en organisk bas, trimety'ldioxipuri'n, som förekommer bl. a. i kaffe, te, mate och guarana. Den är giftig och framkallar i större doser sömnlöshet och konvulsioner.

Kaffelupfn, bot., se Lupinus.

Ka'fferbröd, ett slags bröd, som beredes av märgen hos växten EncephaWrtos Ca'ffer i Kaplandet.

Kafferkatt, zool., se Felis.

Ka'fferkorn, bot., se Durra.

Kaffermangu'sten, zool., se Herpestes.

Kafferplommon, se Doryalis.

Kaft'erpotatis, bot., se Plectranthus.

Kafferspråken 1. Bantuspråken, de tungomål, som talas av kaffrerna.

Kaffesyra, kem., dioxikanelsyra, framställes ur kaffegarvsyra genom kokning med alkali.

Kaffeört,, se Cicer.

Kaffra'ria, Kafferlandet.

Ka'ffrer (av arab. kafir, otrogen), bantu-folken, alla infödda folk, som (jämte

hottentotter och buschmän) bebo s. delen av Afrika upp till ekvatorn.

Ka'fir, sv. pl. Kafi'rer, arab. (av kdfara, förneka), otrogen, i motsats till mu'min, pl. mumini'n, troende, rättrogen.

Ka'fir 1. Kafi'rerna, infödingarna i landet Kafiristan (n.v. om Brittiska Indien). — Ka'firi, kafirernas språk.

Ka'firspråket, ett av de rikaste bland kafferspråken (se d. o.).

Kafr, arab., by (i namn).

Kafta'n, turk. (fr. cafetan), en österländsk långrock; en vid prästrock med långa ärmar.

Kag, se Kaag.

Kaga'l, rysk benämning på det s. k. passiva motståndets män i Finland; därstädes upptagen i dagligt tal utan försmädlig bimening. Se Kahal.

Kagné, se Allanblackia.

Kagua'ren, zool., en art myrslok.

Kagun, zool., en tranfågel, Rhinochi'tus ju-ba'tus, från Nya Kaledonien.

Kagura, jap., se under No.

Kaha'l, hebr. (ry. kaga'l, "församling"), förr benämning på de judiska menigheternas valda församlingsråd i Polen, Litauen och senare även Ryssland.

Kahn, en vikt i Bortre Indien = 625 gr.

Kahre, ty., geoL, se Säckdal.

Kahtanrderna = Jochtaniderna (se d. o.).

Kaifas, hebreiskt mansnamn (antagl. av kepka, klippa). Buret av den judiske översteprästen vid den tid, då Jesus korsfästes.

Kaik (fr. caique), sjöv., båt, slup, barkass; ett mindre, österländskt fartyg.

Kailyard school, eng. (1. kä^iljad skol), "köksträdgårdsskolan", spenamn på en grupp känslosamma skotska hembygdsskildrare.

Kaimaka'm, turk., eg. ställföreträdare; högste ämbetsmannen i en kasa, underavdelning av ett större förvaltningsområde (sandjak) i Turkiet.

Kainia'n, zool., glasögonkaimanen, Alliga'tor scWrops, en mindre krokodilart i Sydamerika. — Kaimanfisken 1. Bengäddan, Lepi-do'steus o'sseus, i Nordamerika.

Kaimkonserterna, ryktbara konserter, givna 1893—97 i München av ett institut, stiftat av Fr. Kaim.

Kaimmaka'm, arab., se Kaimakam.

Ka'm, hebreiskt mansnamn, av oviss härledning. Buret av Adams och Evas äldste son, som dödade sin broder Abel. — Kains-märke, det tecken. Herren satte på Kain, "att ingen som funne honom skulle slå honom ihjäl"; fig., en prägel av ondska.

Kainci'n 1. Kainkasyra, kem., den viktigaste beståndsdelen i kainkarot (se d. o.).

Kaini't, miner., ett salt, kaliummagnesium-sulfat med klormagnesium, vilket brukas som gödningsämne.

Kainfter, Kains efterkommande; en gnostisk670

sekt (i 2:a årh), som bl. a. antog, att Kain var ett väsen av högre ordning än Abel.

Kainkarot, se Caincarot.

Kainkasyra = Kaincin (se d. o.).

Kainoge'nesis, se Cænogenes.

Kainozo'iska systemen 1. K. serien, paleont., de tertiära och kvartära bildningarna. Jfr Mesozoiska och Paleozoiska systemen.

Kairi'n, kem., med., ett feberfördrivande kinolinderivat.

Kaisaker, ett tatariskt folk.

Kaiser, ty. {1. ka'jser), kejsare.

Kaiserlings vätskor, konserveringsmedel för anatomiska preparat o. d.

Kaita'n 1. Okda', astr., stjärna i stjärnbilden Fiskarna.

Kaith, en indisk kast.

Kaithi', hindualfabet.

Kaj (fr. quaiy av kelt. kae, stängsel, inhägnad plats), en utmed en flod 1. hamn uppförd mur, vid vilken fartyg förtöjas.

Kaja, sjöv.y se Toppa.

Kaja'k, sjöv., en grönländsk fiskarbåt, överdragen med skinn.

Kajan, zool., en allmän kråkfågel, Co'loeus mone'dula.

Kaja'ss, sjöv., ett slags turkiskt fartyg.

Kajasth 1. Kajath, en indisk kast.

Kaje'nnpeppar, se Cayennepeppar.

Kajepu't-olja, farm., ^thero'leum cajeput, en av flera Melaleuca-SLTter i Ostindien beredd flyktig olja, vilken brukas som exci-terande medel.

Kajma'n, se Kaiman.

Ka'jman {fi. kaima), pl. Kajmän, namne; kamrat.

Kajole'ra (1. -sjå-, fr. cajoler), smeka, smickra.

Kajolträ, dets. som Amboinaträ (se d. o.).

Kaju't 1.^ Kaju'ta {holl. kajuit, ty. Kajüte), sjöv.y i aktern av ett fartyg varande rum för befäl och passagerare; å örlogsfartyg chefens bostad. — Kajutvakt, gosse, som passar upp i kajutan på ett handelsfartyg; post vid ingången till kajutan på örlogsmän.

K. A. K., förk. för Kungliga Automohil-klubhen.

Kakadu'or ett slags papegojor.

Kakalo'rum (längre form av Kolorumy som möjligen är en förvrängning av korum), bråk, oväsen, skrik.

Kaka'n, se under Kan.

Ka'kao, Ka'kaobönor (sp. caca'o), fröna av flera arter av det till fam. Büttneria'ceæ hörande släktet Theobro'ma, främst T. ca-cao, från Centralamerika och landet kring Mexikanska viken. Kakaons märkligaste beståndsdelar äro alkaloiden teobromin och kakaofett 1. kakaosmör (0'leum cacao). Av kakao beredes drycken chokolad (se d. o.). —Kakaonipps 1. Kakaote, ett slags kaffe-1. tesurrogat, bestående av det söndermalda avfall, som bildas vid rensning av kakaobönor. — Kakao-olja = Kakaosmör (se

d. o.). — Kakaopulver, ett brunt pulver berett av kakaomassa, från vilken större delen av fettet avlägsnats. — Kakaorött, karmosinröd färg, som framställes ur kakaobönor. — Kakaosmör fås som biprodukt vid beredningen av kakaopulver och användes vid fabrikationen av tvål, kosmetiska medel, salvor m. m. — Kakao-te, utgöres av kakaoskal.

Kakapo'n, zool., en art papegoja.

Kakara'lli, se Lecythis.

Kake'ktisk, se Kachektisk (under Kachexi).

Kake'mono, jap., eg. hängande föremål, med stavar försedda rullar av siden 1. papper, på vilka östasiatiska på höjden utförda målningar monteras. En rulle för på bredden utförd, smal målning kallas makimono (eg. rullat föremål).

Kakerlackor, se Kackerlackor.

Kakexi', se Kachexi.

Kaki, se Khaki.

Kakifikon, se Diospyro§.

Kakistokrati' (av gr. ka'kistos, den sämste, och krate'in, härska), de sämstas välde i ett samhälle.) (Aristokrati.

Kak-ke, dets. som Beri-beri (se d. o.).

Kaklack = Gummilacka (se d. o.).

Kakocholi' (av gr. kako's, dålig, förskämd, och cho'los, galla), med., gallförskämning, dålig beskaffenhet av gallan. — Kakochyli' (av gr. chyWs, mjölksaft, näringssaft), förskämning av mjölk- 1. näringssaften. — Kakochymi' (av gr. chymo's, magsaft), felaktig beredning av magsaften; svag matsmältningsförmåga. — Kakode'mon, ond ande, skadeande.) (Agatodemon (se d. o.). — Kakodoxi', dålig mening; elakt rykte. — Kakody'1, kem., en av arsenik och metyl sammansatt radikal. — Kakoe'thes, en svårartad, obotlig svulst. — Kakofoni' (av gr. fone', ljud), missljud.)(Eufoni. —^Kakofrasi', dåligt uttal. — Kakogalakti', dålig beskaffenhet av mjölk. — Kakogensi', dålig smakkänsla (även om intet illasma-kande ämne finnes i munnen). — Kako-grafi' (av gr. gra'fein, skriva), språkv., felaktig skrivning, dålig stavning.) (Orto-gr af i; även dåligt stavningssystem. — Kakokrati' (av gr. krate'in, härska, regera) , dålig regering. Jfr Kakistokrati. — Kakomorfi' (av gr. morfe', gestalt), missbildning. — Kakoosmi', dålig lukt (utan att dylik förefinnes). — Kakopati' (av gr. pa'thos, känsla), svårmod, själslidande. — Kakopragi', dåligt läge; kroppsfunktionernas otillfredsställande beskaffenhet. — Kakosfyxi', oregelmässig puls. — Kako-siti', motvilja för mat. — Kakospermasi', dålig beskaffenhet av sädesvätskan. — Kakosy'ntheton (av gr. sy'nthetos, sammansatt), språkv., ett orätt sammansatt ord. — Kakothymi' (av gr. thymo's, sinne), missmod. —• Kakotrichi', hårsjukdom. — Kakotrofi', dålig föda. — Kakozeli', blind, dåraktig iver.

Kakodi'llen, zool, en art papegoja.

Kako'sjnik, ry.y de ryska bondkvinnornas huvudprydnad, en sammetsring, ofta prydd med ädla metaller och stenar.

Kakosy'ntheton, Kakothymi' m. fl., se under Kakocholi.

Kakte'er och Ka'ktus, se Cactaceæ.

Kaktusfikon, bot., de välsmakande frukterna av Opu'ntia fi'cus i'ndica, inhemsk i Mexiko, numera allmän kring Medelhavet.

Kakumina'ler (av lat, cacu'men, spets), språkv., konsonanter, som bildas, under det tungspetsen är vänd mot gomtaket. Kallas även cerebraler och lingvaler.

Kal., förk. för lat, Calendæ (se d. o.); fys., förk. för Kalori (se d. o.).

Kala, Kalaa, Kalat, arab., slott, fäste, borg (i arabiska ortnamn).

Ka'la-a'zar (hindustani, svarta sjukan), med., tropisk parasitsjukdom, som hos européer förorsakar mörkfärgning av huden. Förorsakad av Leishmania Donovani.

Kalabali'k, turk. (av arab. gha'laba, folkhop), tumult; benämning på Karl XII:s strid i Bender mot en övermäktig skara av turkar och tatarer (den 1 febr. 1713).

Kalaba'rbönor, farm., Se'mina Calabar, fröna av en till-fam. Legumino'sæ hörande buske, Physosti'gma veneno'sum, i Afrika, Indien och Brasilien. Deras viktigaste beståndsdel, eserin, verkar sammandragande på pupillen och dödar genom att förlama respirationen. —• Kalabari'n, kem., en ur kalabarbönor framställd alkaloid.

Kalaba'ss 1. Kaleba'ss, ett slags i tropiska länder begagnat dryckeskärl, förfärdigat av de hårda fruktskalen av

kalabasspum-pan 1. flaskkurbitsen, Cucu'rbita Lagena'-ria, 1. av kalabassträdet, Cresce'ntia cu-jete, vilkas frukter likaledes kallas kala-basser.

Kalabasspumpan, se Lagenaria,

Kalaba'ssträdet, se Crescentia,

Kalabre'serhatt, bredskyggig, spetskullig filthatt, lik dem Kalabriens herdar bära.

Kala'd (fr, calade), ridk., sluttning å en rid-bana; spelt., vinst i kortspelet trisett (se d. o.).

Kalai'n, en tenn-blylegering med 89 % bly, 10 % tenn och resten koppar. Användes i kinesiska tedosor.

Ka'lais, gr. myt,, en av Boreas söner, vilken jämte sin broder Zetes deltog i argonau-ternas härfärd.

Kalai't = Turkos (se d. o.).

Kalakaua I:s orden, havaiisk orden.

Ka'lam {gr, ka'lamos), det av österlänning-arna i st. f. penna begagnade skrivröret.

Kalama'ika, en bömisk dans.

Kalami'n, miner,, galmeja, zinkens viktigaste malm.

Kalami'ter, paleont,, fossila fräkenväxter. Se Calamites,

Kalamite't {lat, caWmitas), allmän olycka, landsplåga; elände, nöd.

Kala'nder {fr, calandre, av lat, cyWndrus), cylindermaskin för pressning och glätt-ning av tyg och papper. — Kalandre'ra (av fr, calandrer, rulla, mangla), pressa och glätta mellan valsar. Jfr Appretera, — Kalandre'ring, en appreteringsmetod, varvid tyget kalandreras.

Kala'ndsbröder (av lat, cale'ndæ, första dagen i månaden), ett religiöst brödraskap, under medeltiden bildat i Tyskland.

Kala'nen, zool., se Enhydra.

Ka'lanutträ, se Mansonia.

Kala's (i äldre svenska collats, callats, av lat, colla'tio), festlig måltid.

Kalazoga'mer, bot., växter, hos vilka pollenslangen intränger till äggcellen genom groddfläcken, chalaza, och ej som vanligt genom mikropylen (såsom hos poroga-merna).

Kalcedo'n, miner,, en oftast vit 1. blåaktig kiselart, vilken brukas till sigill, kaméer m. m.

Ka'lchas, gr. sag,, en forngrekisk siare, som ledsagade grekerna till Tröja.

Kalcine'ra (av lat. calx, kalk), kem., eg. bränna kalksten till kalk; i allm. vid lufttillträde upphetta en kropp så starkt, att förbränningsresten ej vidare förändras.

Kalci't, miner., kalkspat, kristalliserat kal-ciumkarbonat. Brukas bl. a. för optiska ändamål.

Kalcium, kem., metalliskt grundämne, som förekommer allmänt utbrett i förening med syre. Är till färgen vitt, starkt glänsande. — Kalciumfluori'd, fluorkalcium, förekommer i mineralriket som flusspat. — Kalciumkarbi'd 1. Kalciumkarbu'r, kolkalcium, en gråaktig, kristallinisk massa, av vilken acetylen (se d. o.) tillverkas. — Kalciumkarbonat, kolsyrad kalk, huvudbeståndsdelen i krita, marmor och kalksten. — Kalciumklorid, klorkalcium, er-hålles genom att lösa kalciumkarbonat (krita, marmor), i saltsyra. Kristalliserar i stora färglösa prismor.

Kalciumsackarat 1. Sockerkalk, kem., er-hålles genom att digerera kalkmjölk med socker och koncentrera lösningen till sirapstjocklek, varefter den utstrykes och får torka. Användes i medicinen för att neutralisera överflödig syra i magen. I industrien för minskning av syrehalten i vin samt till emulgering av oljor med vatter 1.

mjölk.

Kalciumzymofosfat, farm., se Zymofosfat.

Kalda'risk metall, se Caldarisk metall.

Kaldéer, de för sina astronomiska och astrologiska kunskaper berömda inv. i Kaldéen (Babylonien). — Kalde'iska kristna, från Syrien till Persien, Mesopotamien och Arabien utvandrade nestorianer (se d. o.). — K. perioden, medelst vilken kaldéerna förutsade förmörkelser, innefattar en tid av 6,585 dagar, 7 timmar och 42 min. —672

K. språket 1. Assyriska språket, en gren av den semitiska språkstammen.

Ka'lder, ett armeniskt folk.

Kalde'ra (av Caldera-åalen på Kanarieöarna) , geoL, genom instörtning bildad dal på ett vulkanberg.

Kaldu'n, ty., slaktboskaps inälvor.

Kale, turk., slott. Jfr Kala.

Kaleba'ss, Kaleba'sspumpan, Kaleba'ssträ-det, se Kalahass.

Kaledo'nien {lat, caledo'nia), romarnas benämning på det n. om Clyde- och Forth-vikarna belägna skotska berglandet. — Kaledo'nier, inv. i Kaledonien.

Kalefa'ktor, se Calefactor,

Kaleidofo'n (av gr. kaWs, skön, e'idos, form, och fone\ ljud), fys., apparat, som visar rörelsen hos ljudande kroppar.

Kaleidosko'p (av gr. kalo's, skön, e'idos, form, och skope'in, skåda), instrument i form av en tub, vilket, då det kringvrides 1. skakas, visar däri inlagda, brokiga, genomskinliga och lättrörliga små föremål i en oändlig mångfald av stjärnformiga, strängt symmetriska bilder.

Kaiejdosko'p, se Kaleidoskop.

Kale-ké, japanskt benämning på sjukdomen Beri-beri (se d. o.).

Kale'ndæ, se Calendæ.

Kalendariografi', Kalenda'risk m. fl., se

under Kalender.

Kalenda'rium, lat., sv. pL, Kalenda'rier = Kalender (se d. o.). — Kalendarium per-pe'tuum, beständig kalender, kalender, gällande för ett obegränsat antal år.

Kale'ndegille, under medeltiden en förening av i samma kyrka 1. i samma stad tjänstgörande präster.

Kale'nder {lat. calenda'rium, av caWndæ, första dagen i varje månad), astr., tidräkning (se Julianska kalendern och Gregorianska kalendern); almanack, en sammanställning i tabellarisk form av uppgifter rör. tidräkningen, religiösa fester, astronomiska företeelser m. m. för ett visst år; en skrift med allmänna 1. spec. uppgifter 1. uppsatser, t. ex. adels-, adress-1. riksdagskalender, poetisk kalender o. s. v. — Kalendariografi 1. Kalendografi' (av gr. grajein, skriva), läran om sättet att uppgöra kalendrar. — Kalenda'risk 1. Kalen-dariogra'fisk, till kalendern 1. kalendario-grafien hörande. — Kalendariska tabeller, se Calendaria perpetua. — Kalenderklinga, svärdsklinga med graverad kalender. — Kalendertecken, de i almanackor brukade tecknen för de olika planeterna, för månens faser m. m.

Kalende'ra, festa, rumla (av Kalandsbröder-nas urartade vanor vid sammanträdena).

Ka'lervo, Kalervoinen = Kaleva (se d. o.).

Kale'sch {fr. calèche), ett lätt, fyrhjuligt, vanligtvis öppet åkdon.

Ka'leya, fi. myt., stamfäder till kalevala-folket; även landet Kalevala. — Ka'levan

kansa 1. Ka'levalaiset, kalevalafolket. — Ka'levala, Kalevas och kalevalahjältarnas hem; Finlands stora folkepos, som återgiver fornfinnarnas liv och föreställningssätt. — Kalevatar, Kalevas dotter, moder till Ilmarinen.

Ka'levipoeg, "Kalevs son", hjälten i esternas folkepos.

KaleViska avdelningen, geoL, vissa fenno-skandiska sedimentavlagringar av det yngsta urberget.

Kalfa'ktor, soldat, som tjänstgör såsom upp-passare åt officer. Se Calefactor.

Kalfa'tra {holl. kalefateren, kalfaten, och detta av arah. kalafa, stoppa igen springor med mossa 1. palmtrådar), sjöv., driva, dikta, göra ett skepp vattentätt; fig., strängt kritisera; gå illa åt någon.

Kali, ind. myt., Sivas gemål i egenskap av världsförstörerska och hämndens gudinna. Jfr Parvati.

Kali, sanskr., den tärningsida, som betecknas med ett öga; den personifierade speldemonen. Även dets. som Kaliyuga (se d. o.).

Ka'li, kem., oxiden och hydradet av kalium (se d. o.). Brukas till beredning av såpa. — Kaliglimmer, se Muscovit. — Kali-hydrat, kem., Hy'dras kalicus, en vit, starkt frätande massa, vanligen beredd av kaliumkarbonat och kalk. — Kalilut, en lösning av kalihydrat i vatten. — Kalisalpeter, salpetersyrat kali.— Kalisalpeter 1. Kaliumsalter, salter av kali.

Kaliaturträ, Li'gnum sa'ntali ru'hrum, rött sandelträ, fås av Pteroca'rpus santa'linus, tillhörande fam. Legumino'sæ i Ostindien. Användes till finare snickeriarbeten.

Kaliban, se Caliban.

Kaliba'sjer 1. Kaliba'sser, rumäner, som från Valakiet invandrat i Siebenbürgen.

Kali'ber {fr. calibre), krigsk., diametern till ett eldvapens lopp; fig., halt 1. värde. — Kalibertolk 1. Kaliberstock, provkula, som begagnas för att undersöka en gevärspipas kaliber. — Kalibre'ra, undersöka ett eldvapens kaliber; jämnt avväga, tarera; noggrant bestämma ett föremåls dimensioner.

Kalida'rium (av lat. ca'lidus, varm), varmt växthus.

Kali'f 1. Khali'f {arab. chaWfa), efterföljare, under mer än sex sekler efter år 632 titel för de muhammedanska härskarna över det av Muhammed grundade riket, kalifatet. — Kalifa't, en kalifs värdighet, styrelse och regeringsområde. — Kalifa't-rörelsen, indisk sympatirörelse för den turkiske sultanens kalifat.

Kaliforniavätska, kem., svavelkalkvätska.

Kalifornisk silvergran, bot., en västlig nordamerikansk ädelgran, A'bies co'ncolor, vilken som prydnadsträd odlas i Sverige upp till Ångermanland.

Kalifri alun = Aluminiumsulfat (se d. o.).

Ka'lihydrat, se under Kali.

Ka'likå 1. Ka'llikå {eng. calico), i utlandet

finare kattun; hos oss grövre, enfärgat bomullstyg.

Kalfla va-Di'mna, arab., Kalila och Dimna, ett berömt österländskt sagoverk.

Kaliofili't, se Fakellit,

Kalisalpeter, Ka'Iisalter, se under Kali.

Ka'lium, kem., ett i förening med syre 1. klor täml. allmänt i naturen förekommande sil-vervitt metalliskt

grundämne. — Kalium-antimonyltartrat, kräkvinsten. Se Tartras stibicokalicus. — Kaliumbitartrat, se Bi-tartras kalicus. — Kaliumjodid, jodkalium användes i fotografi och medicin. — Kalium järncyanur, kem., gult blodlutsalt.

— Kaliumkarbonat, kolsyrat kali, pottaska (se d. o.). — Kaliumklorat, klorsyrat kali, brukas i medicinen mot halsfluss, i tekniken bl. a. till tändsatser på säkerhetständstickor. —• Kaliumnitrat = Salpeter (se d. o.). — Kaliumpermanganat, över-mangansyrat kali, kameleon, brukas såsom oxidations- och blekmedel, vid sårbehandling o. s. v. — Kaliumsalter, se Kalisalter (under Kali).

Kalixti'ner, se Calixtiner.

Kaliyuga, sanskr., den tidsperiod, vi nu befinna oss i, och som anses vara den sämsta bland de fyra växlande världsåldrarna.

Kaljuscher = Koloscher (se d. o.).

Kalk {lat. ca'lix)y bägare, pokal; altar-bägare; altarvin.

Kalk {lat. calx), kem., kalciumoxid, fram-ställes genom glödgning av kalciumkarbo-nat. — Kalkhydrat, släckt kalk. — Kalk-liniment, farm., Linime'ntum ca'lcicum, en mot brännsår använd blandning av linolja och kalkvatten i lika delar. — Kalkljus, se Drummonds kalkljus. — Kalksinter (av tij. sintern, droppa), geol, en ur vatten, som hållit kolsyrad kalk upplöst, på kemisk väg avsatt kalkspatmassa, t. ex. droppsten.

— Kalkspat, se Kalcit. — Kalktuff, petrogr., en oftast ljus, porös stenmassa av kolsyrad kalk.

Kalka, den förnämsta av mongolernas stammar.

Kalkalger, hot., vissa i havet levande alger med rik kalkinlagring i cellväggarna.

Kalkaneodyni' (av lat. calca'neum, häl, och gr. ody'ne, smärta), se Talalgi.

Kalka'nt (av lat. calca're, trampa), orgel-trampare. — KalkantklaV, den hävstång, genom vars nedtrampning orgelbälgen öppnas.

Kalkas, se Kalchas.

Kalke'ra {fr. calquer, av lat. calca're, trampa), kopiera en teckning genom att följa dess linjer med en penna, en pryl 1. d.

— Kalke'rpapper, Kalkerlärft, genomskinligt papper 1. lärft, på vilket kalkeringen utföres.

Kalkfjäll, hot., dets. som kronfjäll.

Kalkharmoto'm = Phillipsit (se d. o.).

Kalkhydral, se under Kalk.

Kalkinfa'rkt (av lat. infarci're, tillstoppa), m.ed., avlagring av kalksalter i de raka njurkanalerna.

Kalkkonkreme'nt, med., stenbildningar (blåssten, njursten, gallsten o. s. v.) i människokroppen, bestående av kolsyrad 1. fosforsyrad kalk.

Kalkkrasse, boK, se Braya.

Kalklimme'nt, Kalkljus, se under Kalk.

Kalkografi' (av gr. chalko^s, koppar, och grajein, skriva), kopparstickarkonst; även en samling graverade kopparplåtar jämte avtryck. — Kalkokemi gr af i', fotografisk etsning.

Kalkolft, miner., ett uranmineral.

Kalkomiklil, miner., brokig kopparmalm.

Kalkonen, zooL, en tam hönsfågel, Melea'gris galWpavo, från n. Mexiko och angränsande Nordamerika.

Kalkopyril, miner., form av kopparkis.

Kalkosideri't, miner., vattenhaltigt fosfat av järn och koppar.

Kalkosfn 1. Kalkosft, miner., kopparglans (se d. o.).

Kalkotrichft, miner., kopparblomma.

Kalkotypi' (av gr. chalko's, koppar, och ty'pos, avtryck), koppartryck, varvid bilden etsas i upphöjd form på en kopparskiva.

Kalkoxylografi' (av gr. chalko's, koppar, xy'lon, trä, och gra'fein, skriva), metod att förbinda kopparstickskonsten med träsnittet.

Kalksalpeter, Luftsalpeter 1. Norgesalpeter,

kalciumnitrat, ett viktigt konstgödningsmedel, sedan det börjat framställas ur luftens kväve enl. metod av Birkeland och Eyde.

Kalksfnter, Kalkspat och Kalktuff, se under Kalk.

Kalkspat, se Kalcit.

Kalksten, petrogr., kristallinisk, kornig till tät bergart av kolsyrad kalk.

Kalkterapi', med., användning av kalciumföreningar som läkemedel, t. ex. vid bensjukdomar.

Kalktrav, hot., se Arabis.

Kalktuff, petrogr., porös massa av kolsyrad kalk, vanligen genomsatt av fossila växtlämningar.

Kalkull 1. Skinnull, i garverier vid fårhuds-beredning erhållen kalkblandad ull, som användes till grova vävnader.

Kalku'ttahampa = Jute (se d. o.).

Kalkväxter, hot., växter som endast förekomma å kalkhaltig mark.

Kalkyl (av lat. ca'lculus, liten sten), räkning, beräkning, överslag. — Kalkyla-tio'nsbok, handelst., bok, vari kalkyler upprättas. — Kalkyle'ra, räkna, beräkna.

Kalla, se Calla palustris.

Kalla'h 1. Kalle, hehr., brud.

Kallail, miner., turkos (se d. o.).

Kallgräs, hot., se Scheuzeria.

Kallible'faron, gr. (av ka'Hos, skönhet, och674

ble'fnron, ögonbryn), försköningsmedel för ögonbrynen.

Kallidite't (av lat. ca'llidus, slug), slughet.

Kalliesteti'k (av gr, ka'llos, skönhet, och esteWky se d. o.), läran om skönhetssinnet 1. känslan för det sköna.

Kalligra'f (av gr. ka'Hos, skönhet, och gra'-fein, skriva), skönskrivare. — Kalligrafi', skönskrivningskonst. — Kalligra'fisk, som har avseende på skönskrivning.

Ka'llikå, se Kalikå.

Kallili't, miner., nickel vi smutglans.

Kallilogi' (av gr. ka'Hos, skönhet, och le'gein, tala), vältalighet.

Kallio'pe (to. Calliope), gr. myt., en av de nio muserna, den episka skaldekonstens gudinna; astr., en av småplaneterna.

KalIipædopoi'e, gr. (av ka'Hos, skönhet, pai's, gen. paido's, barn, och poie'in, göra, avla), konsten att avla vackra barn..

Kalli'pygos, gr., den skönländade, binamn till Afrodite.

Kallirrho'e, gr. {lat. CaWrrJioe), den skönflytande; gr. myt., namn på flera käll-nj^fer.

Kallisteni' (av gr. ka'Hos, skönhet, och sthe'-nos, styrka), gymnastik, till förskönande och stärkande av kroppen.

Kallisto' (lat. CalWsto), gr. myt., Artemis' förtrogna, förvandlades av den svartsjuka Hera till en björninna och upptogs efter sin död bland stjärnorna ("Stora björnen") ; astr., en av småplaneterna.

Kallitekni'k (av gr. ka'Hos, skönhet, och te'chne, konst), försköningskonst.

Kallitypi', fotogr., fotografisk kopieringsmetod.

Kall nål, se Torrnålsgravyr.

Kallops, se Kalops.

KalIo's, kem., se Kallus.

Kallosite't (av lat. ca'llum, hård hud), med., hudvalk.

{lat. ca'Hus), med., se Callus; hot., en nybildning å sårade vedartade växtdelar; en beläggning med plattor, kallus-plattor, av kolhydratet källo's på silrörs-plattorna hos högre växter.

Kallusplattor, se föreg. ord.

Kalluxanti'ii, kem., växtfärgämne, som er-hålles ur ljung.

Kallö's {lat. callo'sus), med., valkig, hård, hornaktig (om sår, hud o. s. v.).

Kalma, fi. myt., gravarnas och de jordades gudomlighet.

Kalma'r, zool., en art bläckfisk.

Kalmar recess, unionskonungens Hans i Kalmar 1483 till svenska rådet avgivna handfästning.

Ka'lmer, se Kalmregioner.

Kalme'ra {fr. calmer), stilla, lugna, blidka.

Ka'lmia, hot., nordamerikanskt växtsläkte av fam. Erica'ceæ. Flera arter odlas för sina vackra, vita blommors skull, men äro giftiga.

Kalmi'nk, ry., grovt lärft.

Ka'lmregioner (av fr. calme, vindstilla), meteor., stiltjeregioner, trakter av jorden, utmärkta genom långvarig vindstilla.

Kalmu'ck, ett slags långhårigt ylletyg, som fått sin benämning därav, att kalmuckerna bära överplagg av så beskaffad vävnad; ett krusulligt, astrakanliknande fabrikat, vilket brukas som pälsverk.

Kalmu'cker, ett mongoliskt nomadfolk i Asien.

Ka'lmusrot, farm., RMzoma ca'lami, rotstocken av A'corus ca'lamus, tillhör fam. Aroi'deæ, befordrar matsmältningen.

Kalobioti'k (av gr. kalo's, skön, och hi^os, liv), konsten att utveckla själsförmögen-heterna och de sinnliga krafterna till harmonisk samverkan.

Kalodo'nt, farm., en tandpasta av krita, tvål, glycerin och parfym.

Kaloge'ri, ny gr., pl., munkar, tillhörande grekiska kyrkan.

Kalokagathi'a (av gr. kaWs kat agatho's, skön och god), sedlig skönhet, godhet och ett ädelt skick.

Ka'Iamel, farm., kvicksilverklorur, brukas som laxermedel och vid vissa inflammationer i hornhinnan. — Kalomelo'1, kolloi-dalt kalomel.

Kalometri' (av gr. kalo's, skön, och me'tron, mått), skönhetsmått, skönhetsmätning.

Kalo'ngen 1. Indiens flygande hund, zool., en art fladdermus, Pte'ropus vampy'rus.

Kalo'ps (av eng. coZZoy>s, köttskivor), kokk., maträtt av tjocka oxköttbitar, som kokas i kastrull vid sakta eld.

Kalori' (av lat. ca'lor, värme), fys., värmeenhet, den värmemängd, som fordras för att med en grad höja temperaturen hos viktenheten vatten.

Kalorife'r (av lat. ca'lor, värme, och fe'rre, föra), ugn för upphettning av luft, vilken skall brukas till torkning och uppvärmning av byggnader m. m.

Kalorfkmaskin, varmluftsmaskin, kraftmaskin, vid vilken varm luft användes såsom motoriskt ämne.

Kalorime'ter (av lat. ca'lor, värme, och gr. metre'in, mäta), /i/s., värmemätare, ett instrument, bestämt att mäta värmen vid förbränningar. — Kalorimetri', den del av värmeläran, som handlar om kroppars eg. värme och om bestämmandet av värmekvantiteter.

Kalorimo'tor (av lat. ca'lor, värme, och mo-ve're, frambringa), se Deflagrator.

Kalorisce'ns, lat., värmeutstrålning.

Kalo'riska provet, med., prövning av vesti-bulapparatens (jämviktsinnets) funktion genom spolning av yttre hörselgången med avkylt vatten.

Kaloritropi'sm, hot., se Tropismer.

Kalospiiiterokromatokre'ne (av gr. kalo's. skön, spinthe'r, gnista, chro'ma, färg, och kre'ne, källa), ett under artificiell belys-Kaloten—Kamelgräs

675

ning' i många färger spelande springvatten.

Kalotten, zooL, en sydasiatisk, omkr. 40 cm. lång ödla, Calo'tes versi'color.

Kalo'tt {fr. calotte), rund, tätt åtslutande mössa utan skärm, som tillhör de romerskkatolska prästernas ämbetsdräkt; hyggn., den övre runda delen av en kupol. — Kalotti'ster, se Calottister. — Kalottpredikningarna, Olof von Dalins satirer över predikosättet på hans tid. — Kalottvälde (fr. régime de la calotte), prästvälde.

Kalotypi' (av gr. kalo's, skön, och ty^pos, prägel, tryck), ett av engelsmannen Fox Talhot 1839 uppfunnet förfaringssätt till framställande av varaktiga fotografier.

Kalpa, sanskr., "anordning", "regel", vediska ritualregler; ett s. k. Brahmans halvdygn, den för världens bestånd fastställda tiden; Jainas åtta nedersta himlar.

Kalpa'k 1. Kolpa'k, turk.^ ett slags pälsmössa, brukad av tatarer, turkar, ungerska husarer, franska hästj ägare m. fl.

Kalpasu'tra, den ena av de huvudavdelningar, vari de indiska litteraturverken om offerritualen indelas. Den andra kallas Smarta-sutra.

Kalsinermg, se Kalcinera.

Kalsö'nger (fr. calegons, av ital. calzo'niy byxor, av ca'lza, strumpa), ett slags tunnare benkläder, som bäras

närmast kroppen.

Kalterböhmer, se Tyroleräpplen.

Kalu'fs 1. Kalu'v (möjligen av pickaluv, pickelhuva), skämtsamt namn på håret 1. huvudet.

Kaluihampa, se Ramie.

Kalu'mbarot, Kalumbi'n, se Kolumhorot.

Kalume't (fr. calumet), fredspipa.

Kalumni', se Calomnie.

Kalu'n, se Kaldun.

Kalva'ria-orden, se C alv aria-orden.

Kalva'rieberget, se Calvaria.

Kalvbräss, se Bräss.

Kalvdans, en av råmjölk tillredd maträtt.

Kalvi'ller (fr. calvilles, av lat. ca'lvus, glatt), en art glatta äpplen.

Kalvini'sm, Kalvini'st, se Calvinism, Calvi-nist.

Kalvmjölke, dets. som kalvbräss.

Kalybografi' (av gr. chalybs, stål, och gra'-fein, skriva), stålstickskonsten.

Kalymma'ter (gr. kalyma'tia, hölje, betäckning), byggn.y innantaket i de grekiska templens kolonngång, bestående av mellan takbjälkarna anbragta stenhällar.

Kalypso' (lat. Caly'pso)j gr. myt., dotter av Atlas, kvarhöll Odysseus sju år på ön Ogyia; astr.y en av småplaneterna.

Kalyptrfter, paleont., en art förstenade snäckor.

Kalyptroge'n (av gr. kaly'ptra, betäckning, och ge'nein, bildas), bot., det cellager, som bildar rotmössan.

Kam, se Ham.

Kama 1. Kamade'va, ind. myt., eg. "begärets gud"; den indiske kärleksguden.

Kamaci't, miner., varietet av meteorjärn.

Ka'madeva, se Kama.

Kamai, se Tawhero.

Kama'la, farm., Gla'ndulæ ro'ttleræ, G. Ka-mala, fås av Ro'ttlera tincto'ria, tillhörande fam. Euphorbia'ceæ, ett träd, som växer i Ostindien, på Filippinerna och i s. Arabien. Drogen, frukternas och bladens glandier, brukas som medel mot binnikemask.

Kamaldule'nsorden, se Camaldulensordeyi.

Kama'nter, med agan (se d. o.) besläktat folk i Abessinien.

Kamaraderi' (fr. camaraderie), eg. kamratskap ; kotteriväsende. Jfr Kotteri.

Kamarflla, se Camarilla.

Kamaro'ma, gr., med., brott i huvudskålen. — Kamaro'sis, bildandet av ett sådant brott.

Kama'scher (fr. gamaches), knäpp- 1. andra slags överstrumpor. Jfr Damasker.

Kamasi'ntser, ett samojediskt folkslag.

Ka'masu'tra, sanskr., "ledtråd i kärlek", en framställning av läran om den fysiska kärleken.

Kamatschi'lbark 1. Kurukupully, bot., en garvbark från Västindien och Mexiko av Pithecolo'bium du'lcis (syn. Tnga dulcis).

Kambalträ, bot., se Baphia.

Kambia'lring, se Cambialring (under Cam-bium). — Kambifo'rma, bot, "kambium-lika", kallas långsträckta, tunnväggiga, porfria celler, som åtfölja silrören.

Ka'mbio, se Cambio.

Ka'mbium, se Cambium.

Kambofett, se Myristicafett.

Ka'mbrik (fr. cambrai, holl. kamerijk, eng. cambric, namnet bildat efter franska staden Cambray [Cambrai'\), namn på batist 1. med denna likartad bomullsvävnad.

Ka'mbriska systemet 1. K. formationen, geol., geologiska bildningar mellan urberget och siluren.

Kambräken, se Blechnum.

Kamé, fr., ädelsten 1. halvädelsten, bestående av två olikfärgade lager, varav det ena snidas till upphöjda figurer, och det andra utgör grunden. Jfr Gemma och Intaglio.

Kameaha'measorden, en hawaiisk orden.

Kame'l, se Kamelsläktet.

Kamelandskap (L k'à'im-), geol, se Råmes.

Kameleo'nt, zöol., se Kameleonterna; fig., ombytlig människa. — Kameleonten, astr., se Chamæleon. — Kameleonterna, zooL, Chamæleo'ntidæ, en till ödlornas ordning hörande familj, hemmahörande i Afrika och Asien, utmärker sig bl. a. därigenom, att djuren äga förmåga att växla färg samt att röra det ena ögat oberoende av det andra.

Kame'lgarn, garn, tillverkat av den ull, som kamelerna fälla om våren.

Kame'lgräs, se Kamelhö.676

Kamelhår, felaktig benämning på Angora-ull (se d. o.).

Kame'lhö, hot., He'rha foe'ni cameWrum, strån och blad av ett gräs, Andropo'gon la'niger, i n. Afrika, Arabien och Indien. Brukas i sistnämnda land bl. a. som anti-spasmodiskt medel.

Kame'lia, se Camellia.

Kame'Iiadam, se Camelliadam.

Kamelopa'rd, zool. — Giraffen (se d. o.).

Kamelopa'rden, astr., stjärnbild mellan Stora Björn och Kusken.

Kamelo'tt, se Kamlott.

Kamelsadel, se Kamelsäck.

Kamelsläktet, zool., Came'lus, hör till kameldjurens ordning bland däggdjuren. Dess arter äro enpuckliga kamelen, C. drome-da'rms, och tvåpuckliga kamelen, C. bac-tria'nus.

Kamelsäck 1. Kamelsadel, orientalisk konstvävnad, använd som ytterbeklädnad till sadelväskor på kameler.

Kame'ner, se Camenæ.

Ka'mera, se Camera.

Kamera'1, lat., som avser statens finansväsende. — Kameralbyrå, inom vissa ämbetsverk den avdelning, som för räkenskaperna. —• Kameralexamen, en examen i kameralvetenskap m. fl. ämnen, vars avläggande förr krävdes för inträde i vissa ämbetsverk. — Kameralast, person, som ägnar sig åt kameral vetenskap; i ett kammarkontor anställd tjänsteman. — Kame-ralisti'k —Kameralvetenskap (se nedan). — Kameralla^^farenhet, lagarna rör. statens finansväsende. — Kameralvetenskap, vetenskapen om statens finans- och skatteväsende.

Kamerle'ngo, se Camerlengo.

Kameronia'ner, en efter predikanten Ca'm.e-ron uppkallad skotsk sekt, även benämnd kargilliter.

Kameru'nnötter, dets. som jordnötter. Se Arachis.

Kames {1. kä'ims) 1. Kamelandskap, geoL, skotsk benämning på åsar, rullstensåsar. Jfr Eskers.

Kamfe'n, kem., en terpen (se d. o.), som förekommer i fransk och amerikansk terpentin samt flera aromatiska oljor.

Ka'mfer, farm., Ca'mphora, en stearopte'n (se d. o.), som fås av kamferlagern, La'u-rus ca'mphora, i Kina, Japan och sydligaste Europa. Brukas i läkekonsten såväl in- som utvärtes, i tekniken vid beredning av celluloid. — Kamferarter, kem., kallas syrehaltiga derivat av terpener. Vanligast är vanlig kamfer. — Kamfer-droppar, ^ther spirituo'sus camphora'tus, en lösning av kamfer i Hoffnianns droppar, brukas som stimulerande och krampstillande medel. — Kamferliniment, Linime'n-tum ammoniaca'to-camphora'tum, består av kamferolja och ammoniak samt brukas till ingnidning mot reumatism m. m. —

Kamferolja, 0'leum camphora'tum, en lösning av kamfer i olivolja, nyttjas till ingnidning mot reumatism m. m. — Kam-fersprit, Spi'ritus camphora'tus, en lösning av kamfer i utspädd sprit, nyttjas som hudretande medel.

Kamfi'n, tekn., en genom destillation av ter-pentinolja, kalk och vatten erhållen olja; en blandning av terpentin och sprit, som förr begagnades till lysämne. — Kamfi'n-bad, räknas till de medicinska baden med verkan som tallbarrsbad.

Ka'mfio, ett slags spel. Se Cambio.

Kamfy'1-alkohol, kem., borneokamfer (se Borneol).

Kamgamar, zool., ett släkte gamar, Sarco-rha'mpus. Hit höra Kondoren, gry'-phus, och Kungsgamen, S. pa'pa, båda i Amerika.

Kam garn, av kamelull tillverkat garn.

Kami-kulten, japanernas nationalreligion.

Kamfllblommor, se Kamomill.

Kami'n {gr. ka'minos), fast spisel; flyttbar järnugn.

Kamisa'rder {fr. camisards) kallades de mot Ludvig XIV i Frankrike upproriska huge-notterna i Cevennerna, emedan de vid sina nattliga anfall drogo en skjorta {cami'sa) över sina kläder.

Kamiso'l {fr. camisole), tröja, jacka; morgonkappa; tvångströja.

Kamftiska språk = Hamitiska språk (se d. o.).

Kamkis, miner., se Markasit.

KamIo'tt 1. Kamelo'tt {fr. camelot, av lat. came'lus, kamel), ett tätt, glatt tyg av ull 1. silke.

Kammardressy'r, jaktt., förberedande dressyr av fågelhund.

Kammarduk {ty. Kammertuch, antagl. en förvrängning av Camhray-tuch), urspr. = kamhrik (se d. o.); hos oss ett finare, mera dyrbart tyg av lin- 1. bomullsspånad.

Kammare {ty. Kammer, av lat. ca'mera, valv), mindre boningsrum; förvaringsrum (skatt-, klädkammare); förvaltningsverk (drätselkammare o. s. v.); riksdagsavdelning; krigsk., krutrummet i ett skjutvapen. — Kammarfru, Kammarfröken, uppvaktande damer hos furstinna. — Kammargevär, krigsk., ett räfflat gevär, vars kammare hade mindre kaliber än loppet. — Kammarherre, högre hovtjänare, som det åligger att uppvakta en furstlig person. — Kammarjunkare, hovtjänare, näst efter kammarherre i rang. — Kammarkollegium, ett centralt ämbetsverk, hörande tgl finansdepartementet. — Kammarkonsert, den instrumentala arten av kompositionsformen konsert (se d. o.). Den vokala kallades kyrkokonsert. — Kammarkontor ~ Kameralbyrå (se d. o.). — Kammarmusik, tonk., för utförande i mindre rum särskilt lämplig musik. — Kammarmusikus, en musiker, som före-Kammarolit—Kanat

trädesvis idkar kammarmusik; vid somliga hov medlem av den furstliga orkestern; hos oss medlem av kungl. hovkapellet. — Kammarladdningsgevär, krigsk., benämning på de äldsta bakladdningsgevären. — Kammarorgel = Harmonium (se d. o.). — Kammarrätten, ett centralt ämbetsverk, som hör till finansdepartementet. — Kammarsyra, utspädd svavelsyra. — Kammarton, tonk., den vanliga stämningen av till kammarmusik erforderliga instrument, vilken är en ton lägre än korton, efter vilken de gamla orgelverken stämdes.

Kammarolft (av gr. ka'mmaros, en kräftart, och Wthos, sten), kräftsten.

Kammarorgel, Kammarrätten, Kammarsyra, Kammarton, se under Kammare.

Kammusslan, zooL, ett musselsläkte, Pe'cten, med olika skalhalvor. Flera arter ätas.

Kamoi, en av ainofolkets gudomligheter.

Kamomi'llblommor, farm., FWres chamo-mi'llæy de torkade blomkorgarna av Matri-ca'ria chamomi'lla, tillhörande fam. Com-2Jo'sitæ, simånåas i form av te mot kramp, koliksmärtor m. m. — Kamomillolja, en flyktig olja i kamomillblommor.

Kamo'rra, se Camorra.

Kampagna (1. -pa'nja), se Campagna.

Kampani'1, se Campanile.

Kampa^nj (fr. campagne, av lat. ca'mpuSy fält), fälttåg; handelst., den tid av året, då vissa tillverkningar (t. ex. av vitbets-socker) utan avbrott bedrivas. — Kampanjflagg, sjöv., Sveriges forna örlogsflagg. — Kampanj lanternor, förr benämning på örlogsfartygs signallyktor. — Kampanj-sal, ett linjeskepps översta kajuta.

Kampanulace'er, se Campanulaceæ.

Kampeme'ntsplats, se under följ. ord.

Kampe'ra (fr. camper, av lat. ca'mpus, fält), krigsk., ligga i läger i det fria; vistas, tillbringa tiden. — Kampeme'nt, förr bruklig benämning på läger, vanligast tältläger. — Kampeme'ntsplats, lägerplats.

Kampe'schträ, Li'gnum campechia'num, ett värdefullt färgämne, fås av det i det tropiska Amerika inhemska trädet Hæma-to'xylon campechia'num, tillhörande fam. Leguminosæ.

Kamping, se Camping.

Kampong 1. Kampung, malaj., by.

Kamptu'likon, en av kautschuk och korkspån beredd massa, som användes till golvmattor m. m.

Kampylogrammfk (av gr. kampy'los, krokig, och gra'mma, skrift, av grajein, skriva), läran om kroklinjer och krokliniga figurer 1. storheter.

Kampylotro'p, bot., krökt (om fröämnet). Jfr Ortotrop och Anatrop.

Kamra't (fr. camarade, av sp. camara'da, av ca'mara, kammare), eg. samboende; följesven, medbroder (i arbetet),

medanställd.

Kamre'rare 1. KamreV (av mlat. camera'-rius), uppsyningsman över skattkammare) , kassaförvaltare, räkenskapsförare; tjänsteman, som ansvarar för bokföringen.

Kamsi'n = Chamsin (se d. o.).

Kamtjada'ler, se Kamtsjadaler.

Kamtjatkabäver 1. Kalan, benämning på pälsverk av havsuttem.

Kamtsjada'ler, Kamtjadaler, urinvånarna på s. Kamtjatka.

Kamu's, arab., ocean. Se El-Kamiis.

Kamäxing, bot., se Cynosurus.

Kan., förk. för nordamerikanska staten Kansas.

Ka'n, ("kanna"), holländskt rymdmått för våtvaror = 1 1., på Java = 1,5 1.

Kan 1. Khan, tatarisk titel för stormän; i Orienten offentliga härbärgen för resande. Kaka'n, kanemas kan, kallades de mongoliska härskarna. — Kana't, furstendöme; furstevärdighet.

Kanaani'terna, de från Hams son Kanaan härstammande inv. i Kanaans land vid dettas erövring av Israels barn. — Kanaa-nftiska språk kallas bl. a. hebreiskan, feni-ciskan och puniskan.

Ka'nadabalsam, se Canadabalsam.

Kanadensisk vattenpest, bot., se Elodea.

Kanado'l, se Canadol.

Kana'ker, Hawaiibornas namn på sig själva; numera benämning på Polynesiens alla infödingar.

Ka'nal (lat. cana'lis), konstgjord vattengrav; bredare sund; anat., förlängda håligheter i djurkroppen; fig., utväg, hemlig väg; medel. — Kanalisatio'n, ett områdes 1. ett vattendrags kanalisering. — Kanalise'ra (fr. canaliser), förse med kanaler ; göra segelbar. — Kanalstrålar, fys., anodstrålar, som fortsätta bakom den genomborrade katoden i ett glimmerladd-ningsrör.

Kana'lje (fr. canaille, av lat. eafnis, hund), dålig människa, skälm, skurk. — Kanal-jeri', skälmstycke, skurkstreck.

Kananéer, inv. i Kanaan före israeliternas invandring.

Kana'ngaolja, dets. som Ylang-ylang (se d. o.).

Kanapé, se Canapé; även ett slags bakverk.

KanaVaspråket 1. Kanare'siska språket, ett av dravidaspråken (se d. o.).

Kana'riefrö, bot., fås av Pha'laris canarie'n-sis, tillhörande fam. Grami'neæ.

Kana'riefågeln, zool., Seri'nus cana'rius, lever vild på några bland Kanarieöarna.

Kana'rieglas = Uranglas (se d. o.).

Kanariegräs, bot., se Phalaris.

Kanarieharts, bot., till facklor använt harts av Cana'rium commu'ne. Se Canarium.

Kana'riesekt (ändeisen sekt av sp. seco, fr. sec, ital. secco, torr), ett sött och starkt vin från Kanarieöarna.

Kana't, se under Kan.678

Kance'ller (av lat. cance'lli, galler), tonk.y avlånga fack, som på orglar leda vädret till piporna, när kancellventilerna öppnas.

Kancelle'ra (av lat. cance'lli, galler), instänga inom galler; med gallerformiga överkorsningar utstryka något skrivet.

Ka'iicer (av lat. ca'ncer, kräfta), med., kräfta. — Kancerö's degeneratio'n, omvandling av normala epitelceller till kräfta.

Kanda'r (av ungersk, kanta'r, töm), betsel med två bett, som användes vid ridning.

Kandarfn, europeisk benämning på en liten vikt och ett räknemynt i Östasien = ^Aoo tael 1. Ii ang.

Kände (L kanne), danskt rymdmått = 1,932 1. Föråldrat norskt rymdmått = 1,930 1.

Kandela'ber {lat. candela'brum, av cande'la, ljus), en större armstake.

Kandelillavax, hot., ett växtvax av Eupho'r-hia antisyphiWtica från mell. Amerika. Användes i skokräm och lackfernissor m. m.

Kande'ra (fr. candir)^ överdraga (frukter o. s. v.) med socker.

Kandestöberi', da., kannstöperi, efter Hol-bergs komedi "Den politiske Kandestöber" bildat uttryck, som betecknar kälkborger-ligt politiserande. Jfr Kanngiesserei.

Kandh, ett indiskt folk.

Ka'ndi, se Kandisocker.

Kandi'd (av lat. ca'ndidus, glänsande vit), oskuldsren, uppriktig.

Kandida't (av lat. candida'tus, eg. vitklädd [de, som i Rom sökte ett statsämbete, gingo klädda i vit toga]), sökande till ett ämbete; även person, vilken utan egen ansökan av andra framhålles såsom lämplig för en befattning; i Skandinavien och Finland titel för en person, som vunnit lägsta lärdomsgraden inom någon fakultet. — Kandidatu'r, kandidatskap. — Kan-dide'ra, uppställa sig som kandidat, antaga kandidatur (vid politiska val).

Kandio't, inv. på ön Kandia 1. Kreta; även en grekisk dans.

Ka'ndisocker (fr. candi), renat och kristalliserat socker, bröstsocker.

Kandjur, den lamaistiska bibeln. Jfr La-maism.

Kanefo'rer {gr. kanefo'roi)y korgbärerskor; förnäma jungfrur, som vid religiösa fester i det gamla Aten i korgar på sina huvuden buro omkring heliga föremål; byggji., ett slags karyatider (se Karyatid).

Kane'l, Ceylonkanel, farm., Co'rtex cinna-mo'mi ceyla'nici, äkta kanel, bastlagret i barken av kanelträdet, Cinnamo'mum cey-Wnicum, i Ostindien och Sydamerika, är en omtyckt krydda samt ingår i en mängd farmaceutiska preparat. — Kanel, vit, Co'rtex cane'llæ a'lbæ, barken av Cane'lla a'lba på Antillerna och Jamaica, användes som krydda och inom medicinen. — Kanel-aldehy'd, kem., huvudbeståndsdelen i kanelolja. — Kaneldroppar, farm., Tinc-

tu'ra cinnamo'mi, består av Ceylonkanel och sprit samt iDrukas mot kräkningar m. m. — Kanelkassia, Co'rtex cinnamo'mi Ca'ssiæ, bastlagret av det i Kina och Ostindien vilt växande kanelträdet Cinnamo'-mum Ca'ssia, utgör den vanliga hushålls-kanelen. — Kanelknopp, de som krydda använda utblommade och torkade blommorna av Cinnamomum-3,Ytev. — Kanel-nejlika, se Dicypellium. — Kanelolja, ^thero'leum ca'ssiæ, fås genom destillation av barken av Cinnamo'mum Ca'ssia och brukas bl. a. som tillsats till parfymer. — Kaneltinktur = Kaneldroppar (se ovan).

Kanele'ra, Kanelu'r, se Kannelera, Kannelur.

Kane'lkassia, Kane'lolja, se under Kanel.

Kanelrosor, bot., se Rosa.

Kanelsten, miner., se Hessonit.

Kaneltinktur, se under Kanel.

Ka'nfas {fr. canevas, av lat. ca'nnabis, hampa), urspr. glestrådigt hamptyg: sedan liknande tyg av linne, som genom klistring erhållit styvning; segelduksremsa, varmed en flaggas innerkant är skodd.

Kani'k (av gr. kano'n, regel), domherre, medlem av ett dom-1. kollegiat-kapitel.

Kanikulä'r-dagarna (av lat. cani'ctda, hundstjärnan, Sirius, av ca'nis, hund), rötmånaden.

Kaninen, zool., ett gånggrävande husdjur, Oryctola'gus cuni'culus, som vild 1. förvildad gör stor skada. Den tama kaninen förekommer i ett stort antal varieteter och raser.

Kaninsnuva, veter., se Coccidios.

Kanirami'n = Brucin (se d. o.).

Kani'ster (av lat. cani'strum, korg), bleckdosa till förvaring av te, tobak o. d.

Ka^njon, se Canon.

Kankan, se Cancan.

Kankhu'ra, se Ramie.

Ka'nkles, litauiskt folkinstrument. Liksom finska kantelen.

Kankrinft, miner., kalciumkarbonathaltig nefrit.

Kankroi'd (av lat. ca'ncer, kräfta, och gr. e'idos, form), med., ett särskilt slags kräft-bildning. — Kankrö's, kräftartad.

Kankroi'n, kem., ämne, framställt ur kräftsvulster och identiskt med Neurin (se d. o.).

Kanna, äldre svenskt rymdmått = 2 stop = 4 halvstop = 8 kvarter = 82 jungfrur = 2,617 1.

Kanna-antilopen, dets. som Eland (se d. o.).

Kannabino'1, kem., ett hartsartat ämne i hampa. Verksam beståndsdel i Hasjisj.

Kannacéer, bot., växter av fam. Canna'ceæ.

Ka'nne ("kanna"), föråldrat tyskt rymdmått av växlande storlek.

Kannele'ra {ty. kannelieren, fr. eanneler, av canne, käpp); byggn., räffla, förse med kannelurer (se följ. ord). — Kannelu'r

(fr. cannelure]f halvrund, vertikal fåra, räffla.

Ka'nnelkol, se Cannelkol.

Kanngi'esserei, ty. (hårt g), tenngjuteri; fig., kannstöperi (se d. o.).

Kanniba'l (sp. caniha'l, av cari^be, inbyggare på de karibiska öarna), människoätare; vild och grym människa. — Kannibalism L Antropofagi', människoätande.

Kannstatt-rasen, en fossil människoras.

Kannstöperi', förr tenngjuteri; kälkborger-ligt politiserande. Jfr Kandestöberi. — Kannstöpa, prata i vädret om politik o. a. allmänna angelägenheter. — Kannstöpare, person, som utan sakkunskap förnumstigt utbreder sig över politiska frågor.

Kannväxter, bot., insektätande växter av släktet Nepe'nthes.

Ka'non (gr. kano'n, lat. ca'non), rättesnöre, regel, föreskrift; teoL, bibelkanon (se Kanoniska böcker); påvligt påbud; kyrkomötesbeslut; katolskt böneformulär för nattvarden; förteckning över kanoniserade (se Kanonisera); rom. jur., av arrendatorn till jordägaren erlagd avgift; konsth., reglerna för människokroppens måttförhållande; tonk., ett musikstycke, i vilket den ena stämman faller in efter den andra och upprepar samma melodi; boktr., ett slags stor tryckstil för anslag, boktitlar o. s. v. Kanonicite't, vad som berättigar en biblisk bok till kanoniskt anseende. — Kanoni'k, läran om tonkonsten, för så vitt hon grundar sig på tonernas svängningstal; även en del av den grekiske filosofen Epikuros' lära. — Kanonika't, en kaniks befattning. Kano'nikus, se Kanik. — Kanonisatio'n, förklarande för helgon; införande i kanon 1. förteckningen över helgon. — Kanoni-se'ra, högtidligen förklara för helgon. — Kano'nisk, överensstämmande med kanon; tjänande som rättesnöre, trovärdig. — Kanoniska böcker 1. BibeIkano'n, de av bibelns böcker, som av kyrkan förklarats ingivna av Gud. — K. rätten (lat. jus cano'nicum), se Kanonisk lag. — K. timmar, se Horæ canonicæ (under Hora). — Kanonisk lag, den katolska kyrkolagen, de från romerska kyrkan utgångna rättssatserna. —• Kanoni'ster, pL, lärare i kanonisk rätt.) (Legister (se Legist).

Kano'n (fr. canon, av lat. ca'nna, gr. ka'nna, rör), krigsk., en för eldgivning med flack kulbana avsedd artilleri pjäs. — Kanona'd, ihållande skjutning med kanoner. — Kanonbrons, se Kanonmetall. — Kanonbåt, mindre, opansrat, för artilleristrid avsett örlogsfartyg. — Kanongrop, skyddsgrop, i vilken en kanon nedgräves under fält- och ställningskrig. — Kanoniä'r, artillerisoldat. — Kanonmetall, en legering av koppar och tenn. — Kanonservis, för en kanons skötande avsett manskap och befäl. — — Kanonvärn, skydd, vanligen av jord,

framför en kanon vid fält- 1. ställningskrig.

Kanoniä'r, Kanonjä'r, se under Kanon.

Kanonkuleträd, hot., se Xylocarpus.

Kano'p, pl. Kanoper, egyptiskt krus till förvaring av de vid balsamering uttagna inälvorna.

Kano'pos 1. Cano'pus, astr., en i Skeppet Argo å s. himmeln befintlig stjärna av första storleken.

Kano'posdekre'tet, inskrift med text på egyptiska i hieroglyfisk och demotisk skrift, som lämnat bevis för riktigheten av Cham-pollions hieroglyftolkning.

Kanoposstelen, den stele på vilken kanopos-dekretet är inhuggen.

Kano'ri, en sudanesisk folkstam.

Kano't (fr. canot, av sp. cano'a, ett ord av karibiskt ursprung, som betyder båt), sjöv., ett slags båt, gjord av en urholkad trädstam och begagnad av flera vilda folkslag ; en lätt, heldäckad båt, som framdrives med en tvåbladig åra 1. ett segel. — Kanotfst, förare av en kanot.

Kans., förk. för nordamerikanska staten Kansas.

Ka'nsallis-osake-pa'nkki, Nationalaktie-banken, en av Finlands största banker.

Kansas, nordamerikansk indianstam av Dakotas (se å. o.).

Ka'nsassten, ett slags fin amerikansk slipsten.

Kansle'r, se Kanslär.

Kansli (ty. Kanzlei, fr. chancellerie, lat. can-celWria, av cance'lli, skrank), urspr. en med skrank omgiven plats, där offentliga handlingar utfärdades; förr i Sverige ett centralt ämbetsverk, numera uppdelat på regeringsdepartementen; avdelning av vissa ämbetsverk; den personal, som för riksdagens och kyrkomötets protokoll samt uppsätter och expedierar deras beslut.

Kanslideputerade, två riksdagsmän, av riksdagens kammare utsedda för att ha vård om riksdagens kansli.

Kansliexamen, den lägsta examen inom juridisk fakultet i Sverige.

Kansliråd, byråchef i något av statsdepartementen.

Kanslisekreterare, tjänstemän inom de svenska statsdepartementen (utom utrikesdepartementet).

Kanslist, skrivare, lägre tjänsteman i ett kansli.

Kanslistil, lag- 1. kurialstil, det skrivsätt, som begagnas i vid ämbetsverk och domstolar avfattade skrifter.

Kanslä'r 1. Ka'nslär (ty. Kanzler, fr. chan-celier, av lat. cancella'rius), urspr. vid skranket (lat. cancelli), framför domstolens säte placerad tjänsteman; sedermera sekreterare; ämbetsman, som biträdde konungen vid påbuds utfärdande m. m. (senare rikskansler). Se vid. Universitets-680

kansler, Prokansler och Ordenskansler. — Kansleria't, en kanslärs ämbete, ämbetstid.

Kanta'bel (fr. chantahle), tonk., sångbar. Jfr Cantabile.

Kantali't, miner., en gröngul kvartsart från Cantalbergen i s. Frankrike.

Kanta'r 1. Kinta'l {ital. cantaro), levantinsk centnervikt av växlande storlek. — Kantar a'chary, turk., turkisk metrisk centner = 100 kg.

Kantare'll, bot., Canthare'llus, ett svampsläkte, som tillhör fam. Agarici'neæ. Den ätliga kantarellen, C. ciha'rius, är en av våra allmännaste matsvampar.

Kantari'd, se Cantharides. — Kantaridge'm-mer = Skarabéer (se Skarabé).

Kantaridi'n, kem., den i spanska flugor (se Cantharides) verksamma beståndsdelen.

Ka'ntaros {gr. ka'ntharos, lat. ca'ntharus), ett antikt dryckeskärl; å de äldsta kristna kyrkornas förgård en för religiösa tvag-ningar avsedd brunn.

Kanta't {ital. canta'ta, av lat. cantaWe, sjunga), tonk., ett större, av solo, kör och recitativ bestående musikverk. Jfr Oratorium.

Ka'ntele, tonk., finnarnas nationalinstru-ment, enl. Kalevasångerna uppfunnet av Väinämöinen (se d. o.).

Ka'nteletar, fi., "Kanteles gudinna", en samling finska folkdikter, samlade av E. Lönnrot.

Kantemi'r, moldauisk furstesläkt, enl. sägnen härstammande från Tamerlan.

Ka'nthus, anat., ögon vinkeln. — Kantho-plasti'k, med., plastisk ögonlocksoperation.

Kantiani'sm, den tyske filosofen Kants filosofiska system. — Kantia'n, anhängare av kantianismen. — Kantoplatonfsm, den av Kant och den grekiske filosofen Platon starkt påverkade idealistiska filosofi, vars främste målsman var den franske filosofen V. Cousin.

Kantile'na, se Cantilena.

Kantile'ver, byggn., bjälkhuvud. Jfr Canti-lever.

Kanti'lj {fr. cannetille), vriden guld-1, silvertråd; knypplat 1. dräjat silkessnöre.

Kanti'n {fr. cantine), flaskfoder; låda, innehållande fält- 1. resservis.

Kantknopp, bot., se Sedum.

Kant-Laplaces hypote's {1. -lapla'ss -), uppställd av den tyske filosofen Kant och kompletterad av den franske astronomen La-place, förklarar vårt planetsystem hava uppkommit ur en formlös, omätlig, starkt upphettad gasmassa.

Kantljung, bot., se Cassiope.

Kanto'n {fr. canton), i Frankrike avdelning av ett arrondissement (se d. o.); i Schweiz benämning på var och en av de schweiziska fristaterna. — Kantona'l, som hör till 1. angår en kanton. — Kantone'ra {fr. can-tonner), krig sk., förlägga trupper i kvarter; vara inkvarterad. — Kantone'ring,

truppers förläggning i kvarter. — Kanto-neringskvarter, kvarter med däri kanto-nerade trupper.

Kantoplasti'k (av gr. kantho's, ögon vinkeln, och pla'ssein, bilda), kirurg., uppklippning av den genom sammanväxning förkortade ögonspringan.

Kantoplatoni'sm, se under Kantianism.

Ka'ntor (av lat. ca'ntor, sångare), offentlig föresångare vid gudstjänster; lärare för en kyrko- 1. skolkör.

Ka'ntschuk 1. Ka'ntschu {polsk, kanczug) , en kortskaftad, av läderremmar flätad piska, som brukas hos slaviska folk.

Kanun 1. Quànon, tonk., ett bland muhammedanerna brukligt stränginstrument, somi liknar cittran.

Kanu'ri, se Kanori.

Kanyasmör, Kanyé, se Allanblackia.

Kanyl {fr. canule, dimin. av canne, rör),. med., sårrör, rör, som användes till kirurgiska ändamål, en del av instrumentet troakar (se d. o.).

Kanzo'n, Kanzone'tt, se Canzone, Canzonett.

Kaolfn {kin. kao~ling, ty. Porzellan-erde, fr. argile kaoline), miner., porslinsjord, porslinslera, en sönderdelningsprodukt av fält-spatarter. Brukas till porslin.

Kaoriharts 1. Kaorikopa'1, se Kopal.

Ka'os {gr. och lat. cha'os, av chaskein, gapa)y den omätliga världsrymden, fylld med en formlös massa 1. urmateria (jfr Ginnungagap och Kosmos); fig., oordnad och förvirrad massa; oreda, förvirring. — Kao'-tisk, oredig, oordnad, förvirrad.

Kap {fr. cap, eng. cape, ital. capo, sp. och port. cabo, av lat. ca'put, huvud), udde, landspets; spec. Godahoppsudden; även hela Kaplandet.

Kapa'bel {fr. capable, av lat. ca'pere, gripa^ rymma i sig), i stånd till, duglig, skicklig.

Kapacite't {fr. capacité, lat. capa'citas, av lat. ca'pere, gripa, rymma i sig), rymlighet, vidd; förmåga; duglighet, skicklighets

Kapaloe, se Aloe.

Kaparbrev, se Kapare.

Ka'pare {ty. Kaper, fr. corsaire; ordet kommer av fr. capteur, uppbringare av fartyg, av lat. ca'pere, gripa, rymma i sig), fartyg och fartygsbehälhavare, som under krigstid av en krigförande makt fått fullmakt att föra krig på egen hand (s. k. kapare-brev). Jfr Pirat. —• Kaperi', en kapares hantering.

Kap-aster, bot., se Felicia.

Kap-duvan, zooL, en till fam. Stor m -fåglar hörande sjöfågel, Procellaria cape'nsis. Är s. om tropikerna fartygens trognaste följeslagare.

Kape'11 {ital. cape'lla, av ca'ppa, kåpa), rum 1. byggnad för religiösa ändamål; skyddshuv av tyg 1. d.; tonk., sällskap av tonkonstnärer, företrädesvis en instrumentalorkester; krig sk., en skiva av järnbleck, som lades över f änghål et

på en kanon för att hindra regn och smuts att tränga ned; kem., en skål, som brukas vid kapellation (se nedan). —

Kapellag = Kapellförsamling (se d. o.). — Kapella'n 1. Kapla'n, titel för vissa katolska präster; hos oss fordom präst i kapell- 1. annexförsamling samt ordinarie hjälppräst i större församling (nu kapellpredikant 1. komminister). Jfr Ordenskaplan. — Ka-pellatio'n 1. Kapelle'ring, kem., avdrivning, en metod att undersöka guld- 1. silverhalten i legeringar. — Kapellförsamling, en avlägsen församlingsdel, som fått eget kapell. — KapeIIi'st, medlem av ett musikkapell. — Kapellmästare, anförare för ett musikkapell. — Kapellpredikant, se Ka-pellan. — Hovkapell, hovkyrka; en furstes musikkapell.

Kaperi', se under Kapare.

Kapeti'nger, se Capetingerna.

Kapgummi, tekn., fås av vissa a/casm-arter, bl. a. Aca'cia ho'rrida, i Sydafrika.

Kapi-Aga, anförare för snöpingarna vid turkiska hovet.

Kapidschi, turk., dörrvaktare i seraljen. — Kapidschi-Baschi, anförare för dörrvak-tarna i seraljen; kammarherre.

KapiIIa'r {pl. Kapilla'rer) 1. Kapillarkärl (av lat. capi'llus, hår), anat., hårrörskärl. — Kapillarite't, hårrörskraft. — Kapillärcirkulation, fysiol., blodets och vätskornas omlopp i hårrör skärlen inom djurkroppen.

— Kapillärrörsfeiiomen, fys., hårrörsfeno-men, inträffa, då ett fint glasrör ned-doppas i en vätska. Då vätskan fuktar röret, stiger den nämligen inuti densamma över den yttre nivån (kapillär attraktion), i motsatt fall sänkes den under denna {kapillär depression 1. repulsion). — Kapillärsystem, anat., sammanfattning av alla hårrörskärl inom en organisk kropp.

Kapilli'tium (av lat, capi'lli,'hkY), hot., organ för sporspridning hos en del slem- och buksvampar.

Kapillä'r m. fl., se under Kapillar.

Kapiola'ni-orden, en hawaiisk orden.

Kapita'1 (av fr. capital, av lat. ca'p^it,huvud), adj., huvudsaklig, väsentlig; som utgör livssak; subst., förmögenhet; produktionsmedel; huvudstol; boktr., de steg, som vid inriktandet av en form, lägges på sidorna.

— Kapitalbehållning, nettoförmögenhet.

— Kapitalbock, se Kapitalhjort. — Kapitalförbrytelse, jur., med dödsstraff belagt brott. — Kapitalhjort, hjort med starka, väl utbildade horn. — Kapitalise'ra, lägga till huvudstolen; göra räntebärande; avlösa en årlig avgift mot en viss penningsumma, erlagd en gång för alla 1. i mindre avbetalningar. — Kapitali'sm, en hushållning, där kapital kommer till användning; den nuv., privatkapitalistiska samhällsordningen, till skillnad från kommunism, socialism, syndikalism etc. — Kapitali^st, ägare av kapital, förmögenhet; person.

som utlånar sitt kapital åt industriidkare. — Kapitali'stisk, som betingas av kapital. Kapitalkonto, handelst., det konto i huvudboken, vilket utvisar såväl kapitalbehållningen vid årets början och slut som nettovinsten under året. — Kapitallinje, krig sk., en rät linje, som tänkas dela mitt itu den av två fästnings-1. förskansningslinjer bildade vinkeln. — Kapitalrabatt, handelst., avdrag, som en låntagande stat, kommun 1. korporation beviljar köparna av de för lånet utfärdade obligationerna. — Kapitalräkning, ett slags depositionsräkning, där räntan vid vissa tidpunkter lägges till kapitalet. — Kapitalstraff, dödsstraff.

Kapita'no, ny gr., hövitsman; rövaranförare.

Kapitatio'n 1. Kapitationsavgift {lat. capita'tio, av ca'put, huvud), koppskatt (av ty. Kopf, huvud), huvudskatt, en skatt, som pålägges varje medborgare, vilken uppnått en viss ålder.

Kapi'tel {lat. capi'tulum)j huvudinnehållet av en skrift; avdelning av en skrift; församling av till samma kloster 1. stift hörande andliga {domkapitel); församling av en ordens ledamöter {ordenskapitel); fig., ämne för ett samtal.

Kapito'lium, se Capitolium.

Kapitula'nt, Kapitulatio'n, se under Kapitulera.

Kapitula'r {lat. capitula'ris), ledamot av ett domkapitel (se Kapitel). — Kapitula'rier {lat. capitit^aVm), administrativa stadgar, utfärdade av karolingerna (se Karo-linger).

Kapitule'ra {fr. capituler), krigsk., uppgiva en fästning, nedlägga vapen, dagtinga; taga värvning; fig., giva efter. — Kapitu-la'nt, i Tyskland en soldat, som efter avslutad tjänstetid åter frivilligt tager tjänst. — Kapitulatio'n, dagtingan, fördrag om uppgivning av en befäst plats 1. nedläggande av vapen; överenskommelse om en värvad soldats tjänstetid.

Kapitä'1 {ital. capite'llo, lat. capite'llum, dimin. av ca'put, huvud), hyggn., övre delen, huvudet, av en pelare 1. kolonn; boktr., till antikvastilen hörande bokstav, med form som de stora, men storlek som de små bokstäverna.

Kaplake, se Kapplake.

Kaplan, se under Kapell.

Kapmargeri't, bot., se Gerbera.

Kapmolnen 1. Magalhäeska molnen, astr., två molnlika ovala massor av tätt hopade stjärnor och nebulosor på s. hemisfären, kända sedan Magalhäes' världsomsegling 1515.

Kapnomanti' (av gr. kapno's, rök, och man-te'ia, spådom), konsten att spå ur rök. — Kapnoma'nt, röktydare.

Kapo'k = Ceibaull (se d. o.).

Kapo'kolja, i tvålfabrikationen använd olja, som fås av Ceiha m. fl. växter. Jfr Ceibaull.682

KaponieV, Kaponnie'r L Kaponjä'r, krig sk,, en bombfri, välvd betäckt gång på bottnen av en fästningsgrav; även skjutgrop, skyttegrav.

Kapo'riskt te 1. Ivan-te, ryskt tesurrogat av Epilo'bium angustifo'lium.

Kapotage, se Capotage.

Kapo'tt (fr, capote), lång kappa med kapuschong; soldatkappa; ett slags damhatt, nackhatt.

Kapp, hätta, sammansluter spetsen på pansarbrytande projektiler; mindre överbyggnad på fartygsdäck; litet hus.

Ka'ppa, k, y., namnet på tionde bokstaven i i grekiska alfabetet med ljudvärde k.

Kappa (av medelt.-lat, ca^ppa, omhölje) 1. Kupa (av lat. cu'pa, fat), byggn., kallas var och en av de fyra sfäriska trianglar, som uppstå, när ett tunnvalv skär in i ett annat valv.

Kapparidéer, bot., Capparida'ceæ, en med fam. Crucijeræ besläktad växtfamilj, av vilken flera arter brukas som läkemedel.

Kappe, äldre svenskt rymdmått för torra varor; fast mål = ^/se tunna = 5,15 1.; löst mål = tunna 4,59 1.

Ka'pplake (holl. kaplaken), handelst., vissa (vanligen fem) procent av frakten, vilka tillfalla en skeppare utöver lönen.

Kappland, äldre svenskt ytmått = ^Al» tunnland = 154,3 kvm.

Kap-plommon, namn på frukterna av Blighia sapida (se d. o.).

Kapprock, Kapprockrevers, handelst., omslagsrevers.

Kappsejsa {eng. capsize), sjöv., kantra, vända upp och ned.

Kapriciö's, se under Kapris.

Kaprifikatio'n (av lat. caprifi'cus, vilt fikonträd), konstgjord befruktning av fikonträdens blommor.

Kaprifo'lium, lat. (av ca'pra, get, och fo'lium, blad), bot., de till väggprydnad ofta använda växterna Lonice'ra

Caprifo'lium och Lonice'ra pericly'meniim, båda tillhörande fam. Caprifolia'ceæ.

Kapri'nsyra, kem., en beståndsdel av smör, berett av ko- och getmjölk, och av vissa oljor.

Kaprio'l {ital. caprio'la, fr. cabriole, av lat. ca'per, bock), luftsprång; danssprång; ridk., hopp av hästen, i det den först stegrar sig och sedan slår bakut.

Ka'pris, bot., de outvecklade blomknopparna av Ca'pparis spino'sa, en till fam. Cappa-rida'ceæ hörande buske i Medelhavstrakterna, nyttjas, lagda i saltvatten 1. ättika, att åt maträtter ge en pikant smak.

Kapri's {fr. caprice, av lat. ca'per, bock), nyck, infall, hugskott. — Kapriciö's (Z. -sjö's; fr. capricieux), nyckfull, ombytlig, egensinnig.

Kapro'nsyra, kem., en organisk syra, som förefinnes i smör, i människosvett m. m.

Kapry'lsyra, kem., en organisk syra, be-

ståndsdel i härsket fett, åtskilliga finkeloljor m. m.

KapsaflFran, ett safFransurrogat av torkade blommor av Lype'ria cro'cea och Tritonia aure'a (se d. o.).

Kapsaici'n, kem., den skarpt retande huvudbeståndsdelen i spansk peppar {Capsicum).

Kapsejsa, se Kappsejsa.

Ka'psel (av lat. ca'psula, litet skrin), ett hölje 1. gömme; bot., frögömme.

Kapsiko'l, kem., ett oljeartat, starkt retande ämne, som fås av det till fam. Solana'ceæ hörande växtsläktet Ca'psicum.

Kapso'n {ty. Kappzaum, fr. cavegon, ital. ca-ve'zza, av lat. ca'put, huvud), vid hästdressyr brukad nosgrimma. — Lägga kapson på någon, tvinga någon att hålla sig i styr.

Kapsuloi'd, hemligt järnmedel i limkapslar, bestående av intorkat blodfärgämne och härsket fett. Typiskt humbugsläkemedel.

Kapsyl {fr. casule), huv; kapsel, särskilt över butelj kork.

Kapte'n {fr. capitaine, ital. capitano, av lat. ca'put, huvud), huvudman; anförare; krigsk., officer inom armén och vid flottan (närmast över löjtnant); befälhavare på ett fartyg. — Kapten Puff, veckotidning i Stockholm 1856—65 och 1872—74.

Kaptive'ra, Kaptiö's, se Captivera, Captiös.

Kapto'l, farm., ett pulver, framställt ur klo-ral och garvsyra. Användes vid hudsjukdomar, särskilt i hårrötterna.

Kaptsjak, se Kiptsjak.

Kapu 1. Kapy, turk., port, namn på regeringsbyggnaden i Konstantinopel. Ingår ofta i sammansatta namn. Jfr Kapy.

Kapucina'd, se under Kapucinorden.

Kapucfnapor, zooL, ett släkte sydamerikanska apor, Ce'bas.

Kapucfnerfrö, se Sabadilla.

Kapucinerkrasse, bot., se Tropæolum.

Kapuci'norden, en i Italien 1526 grundad munkorden, uppkallad efter den långa, spetsiga kapuschongen {ital. capuccio) å medlemmarnas yllekåpor. — Kapucina^d, benämning på kapucinmunkarnas grovkornigt humoristiska predikningar.

Kapuci'npulver, en pulverblandning mot ohyra.

Kapuci'närter, ett slags spritärter.

Kapu'dan, turk. (av ital. capitano) ^ befälhavare. — Kapudan-Pa'scha, storamiral vid turkiska flottan; marinminister.

Kapu'n {ty. Kapaun, ital. cappone, fr. cha-pon, lat. capo), kastrerad tupp, förr gödd, en omtyckt rätt. Jfr Poularde. — Kapu-ne'ra, kastrera, göra till kapun.

Kapuscho'ng {fr. capuchon), regnhuva, fast-sydd vid en kåpa 1. kappa.

Kapu'tt (fr. capot), ödelagd, tillintetgjord, som mist allt; speZt., säges i piketspel om en spelare, som ej får något stick.

Ka'pvin, vin från Kaplandet. Det bästa kallas Constantiavin.

Kapy, se Kapu. — Kapydjy, turk., dörrvak-Kar—Karavan

t are, seralj tjänare. — Kapydjy-basji, turk.y "överdörrvaktare", kammarherre; titel på ett flertal turkiska ämbetsmän under gamla regimen.

Kar (ty,, pl. Käre), geoL, glaciärnischer på bergssluttningar.

Kara, turk., svart; brukas ofta framför person- och ortnamn. — Karada'g, turk., "svarta berget", Montenegro.

Ka'raba, gr., sjöv., ett litet orientaliskt fartyg.

Karabe'la, polsk., kroksabel.

KarabinieY, Karabinjä'r, se under Karhin.

Karabo', sjöv., ett på 1100-t. brukligt moriskt fartyg.

Karache och Kara'dschi, se Karag.

Kara'ff 1. Karaffi'n (fr. carafe, ital. caraffa, av arab. garafa, hälla, hämta upp), ett slags uppåt avsmalnande glasflaska till förvaring av vin, vatten m. m.

Karag, Kara'dschi 1. Karache (1. kara sj), skatt, som judar och kristna betala i Turkiet ; även de, som uppbära denna skatt. — Karadschi-Baschi, förmannen för dessa uppbördsmän.

Karaga'n, bot., namn på Caragana arbo-rescens (se d. o.).

Karaga'sser, ett sibiriskt folkslag.

Karage'n, se Algslem.

Karageo'rgievitj, serbisk regentätt, härstammande från Kara-Georg (turk. svarte Georg), serbisk frihetshjälte (1762— 1817).

Karagheen (1. -gi'n) 1. Karagi'n, se Algslem.

Karai'ber 1. Karfber, en indianstam, som före européernas ankomst till Nya världen var utbredd över Sydamerikas n. kust och av vilken ännu några kvarlevor finnas vid Orinoco och i Guyana.

Karai'ter 1. Karéer (antagl. av arab. koraon, flitig läsare av koran [den heliga skrift]), en judisk sekt, som förkastar traditionens auktoritet.

Karaka'len 1. Ökenlon, zooL, ett till losläktet hörande kattdjur, Lynx caracal, i Afrika, s.v. och s. Asien.

Karakalpa'ker, ett i trakten av Aralsjön bosatt turkisk-tatariskt folk.

Karakirgi'ser, ett tatariskt folk. Jfr Kirgiser.

KarakoIe'ra, se Caracolera (under Caracole).

Karakole'ring (av sp. caracol, snäcka, av arab. karkara, vända), krigsk., en fordom bruklig krigsrörelse.

Karakterise'ra, Karakteristisk, se under Karaktär.

Karaktä'r (gr. charakte'r), eg. något graverat, prägel, kännetecken; utmärkande egendomlighet; skaplynne; en medveten och konstant viljeriktning; en viljekraftig människa; stånd, titel, värdighet; skrivtecken. — Karakterise'ra, angiva en saks utmärkande kännetecken; vara egendomligt, betecknande för. — Karakteri'sm, språklig egendomlighet, som karakteriserar en person. — Karakteristisk, skildring

av en personlighet 1. av de utmärkande egenskaperna hos ett föremål. — Karak-terrstikan, mat., den obrutna delen av en logaritm, uttryckt som decimalbråk. — Karakteri'stikon, pl. Karakteri'stika, betecknande egenskap, särmärke, egendomlighet. — Karakteristisk, egendomlig, betecknande, utmärkande.—Karaktärsby gg-ning (fr. corps de logis), manbyggning. — Karaktärsdans, för en viss period 1. folklynne, klassegenheter o. s. v. kännetecknande dans. — Karaktärsdrama, ett skådespel, som förnämligast avser att fullständigt skildra huvudpersonens karaktär. — Karaktärsfullmakt, fullmakt å karaktär (namn, heder och värdighet) av ett ämbete, utan löneförmåner och tjänsteplikt.

— Karaktärsmask, förklädnad, som föreställer ett visst stånd, en viss tidsålder, en viss personlighet etc.) (Fantasimask.

— Karaktärsroll, en roll, genom vilken den framställda personen skarpt individualiseras.

Karakurte, zool., ett spindelgift.

Karama'nli, dynasti i Tripolis 1714—1835.

Karambole'ra, se Carambolera.

Karame'll (fr. caramel), en brun massa av smält socker, som brukas till konditorivaror m. m.

Karamiter = Karaiter (se d. o).

Karamo's, farm., ett nästan sockerfritt druvsockerkaramellpreparat. Ersättningsmedel för socker.

Karaniträ, omväxlande gul- och brunschat-terat tekträ från Birma. Se T eksträdet.

Kara'nkas, ostindiska tyger.

Kara'nna, se C ar annaharts.

Karantä'n (fr. quarantaine, av quarante, fyrtio), ett sätt att skydda en ort mot smitta, varvid från misstänkt ort anländande människor och djur kvarhållas vid gränsen i särskilda anstalter och underkastas desinfektion. — Karantänsflagg, sjukflagg, en gul flagg, som, hissad å ett fartyg, tillkännagiver, att detta ännu ej fått tillstånd att kommunicera med land. Jfr Sanitetsflagg.

Kara'pafett, Karapi'n, kem., alkaloid i andi-robaolja (se d. o.).

Kara't (ital. cara'to, av arab. kiråt, johannes-brödträdets frö, vilket fordom av juvelerare brukades som viktmått. Se Cerato-nia), förr viktsenhet för ädelstenar och guld; nu hos oss beteckning för guldets halt 1. finhet. Guldet tankes nämligen delat i 24 delar 1. karat. 18 karats guld är t. ex. sådant, som innehåller 18 delar guld och 6 delar främmande tillsats. — Metrisk Karat, gäller sedan 1910 i Sverige och är 200 mgr. vid handel med pärlor och ädla stenar.

Karava'n (fr. caravane; sp. carava'na^ av pers. karva'n, lastdragande djur), i Österländerna sällskap av resande, som med lastdjur och varor genomtåga obanade684

trakter. — Karavanbaschi, eg. karavanhuvud; anförare för en karavan. — Kara-vansera'j {pers. karva'n sera'j), eg. karavanhus, 1. vanligare Chan, hus, värdshus 1. härbärge för resande.—Karavante, te, som med karavaner föres landvägen till Ryssland från Kina.

Karave'ller {sp. carahe'la), sjöv,, namn på det slags fartyg, som Columbus använde på upptäcktsfärden till Amerika; även ett slags förr i Norden brukade krigsfartyg.

Karayeskolan (av jap. Karaye, Kinabild), den japanska kinesiserande konststil, som omkr. 1400 e. Kr. efterträdde Jamato-skolan.

Karbami'd, kem.^ urinsyra.

Karba's (ry. karha'tj) en av läderremmar sammanflätad piska; rotting; ris.

Karbi'der, kem., föreningar mellan kol och metaller 1. metalloider. Jfr Kalciumkarbid.

Karbi'dkväve, Kalkkväve, konstgödselmedel, som framställes genom upphettning av kalciumkarbid i kvävgas.

Karbi'n (/. carabine), krigsk., ryttarbössa, kort handgevär. — Karabinie'r, Karabin-jä'r, med karbin väpnad ryttare.

Karbino'1, kem. = Metylalkohol (se d. o).

Karbo'l = Karbolsyra (se d. o.).

Karbolei'n, ett bränsle av pressad stenkols-stybb, fett och tjära.

Karbolfuksi'n, vid mikroskopering använd färgningslösning av fuksin, utspädd alkohol och fenol.

Karboli'neum, se Carbolineum.

Karbolsyra, Karbo'l (Acidum carbo'licum) ^ Feny'l, Fenylsyra 1. Fenylalkohol, farm., ett av de förnämsta antiseptiska medlen, bildas vid torr destillation av organiska ämnen. Förekommer dels rå, i form av en vätska, dels renad, i form av en kristalli-nisk massa, båda med stark röklukt. Brukas till desinfektion och hindrande av förruttnelse (t. ex. vid balsamering).

Karbome'ter, apparat för snabb bestämning av kolhalten i stål.

Karbona'd, se Carbonnad.

Karbona'do, miner., svart, ogenomskinlig diamant från Brasilien.

Karbona'risk, Karbonari'sm, se Carbonari.

Karbona't, kem., benämning på kolsyrade salter. Karbonater äro i allm. olösliga 1. svårlösliga i vatten, men lättlösliga i syror.

Karbonisatio'n, Karbomse'ring, metod att genom förkolning borttaga förorenande växtämnen ur ull och yllevävnader.

Karbo'niska formationen, Karboniska systemet 1. Karbo'nsystemet (av lat. ca'rbo, kol), geol., stenkolsformationen.

Karboni't, sprängämne av nitroglycerin, natronsalpeter och trämjöl.

Karbo'npapper, ett slags "blåpapper", avsett till mellanlägg vid tagande av kopior på skrivmaskin.

Karbo'nsyror, kem., syror som innehålla radi-

kalen karboxyl (COOH), såsom fettsyror, myrsyra, ättiksyra.

Karbo'nsystemet, geol., dets. som Stenkols-systemet.

Karbony'Ier, kem., lättflyktiga föreningar mellan koloxid och järn 1. nickel.

Karboru'nd, se Carborundum.

Karboxy'l, kem., se Karbonsyror.

Karboxyla's, kem., ett enzym (i jäst o. a. mikroorganismer), som avspjälkar karboxyl.

Karbu'nkel (lat. carbu'nculus, dimin., av ca'rbo, kol), miner., förr benämning på flera röda ädelstenar, särskilt den

ädla rubinen; med., brandig böld.

Karbura'tor, förgasare, anordning i bilmotorer för finfördelning av bensinen under blandning med luft.

Karbure'ring (av lat. ca'rbo, kol), uppblandning av brännbar gas med kolvätegaser för att öka dess lyskraft.

Karche'sion, forngrekiskt dryckeskärl med två höga grepar.

Karcinologi' (av gr. ka'rkinos, kräfta, och Wgos, lära), vetenskapen om kräftdjuren.

Karcino'm, se Carcinoma.

Karda'n, Kardan-länk och Kardansk upp-hängning, se Cardan och följ.

Kardbenedi'kt, bot., Cni'cus benedi'ctus, en till fam. Compo'sitæ hörande, hos oss odlad växt, av vilken en magstärkande drog be-redes.

Kardborre, bot., se Arctium. — Kardborreroty farm., Ea'dix barda'næ, var förr officinell i Sverige.

Karde'I, sjöv., ett till upp- och nedtagning av underrårna avsett tåg.

Kardemu'mma, bot., farm., Fru'ctus carda-mo'mi, frukten av den å Malabarkusten växande, till fam. Scitami'neæ hörande växten Eletta'ria cardamo'mum, brukas som krydda.

Kardgurka, bot., se Cucumis.

Ka'rdia (gr. kardi'a), eg. magmun; anat.,. gränstrakten mellan matstrupen och magsäcken. Jfr Pylorus. — Kardi'aka, se Car-diaca. — Kardiaka'ncer, kräfta i kardia. — Kardialgi' (av gr. a'lgos, smärta), med., magkramp, smärta i maggropen, ofta ett symtom till sjukdom i magsäcken. — Kai*-diana'strofe, felaktigt läge av hjärtat. — Kardiasteni', neurastenisk hjärtsvaghet.— KardieIko'sis, hjärtböld, hjärtsårnad. — Kardieury'sma, hjärtförstoring. — Kardio-ce'Ie, hjärtbråck. — Kardiogno'st, kännare av hjärtats organisation och förrättningar. — Kardiogra'f (av gr. grajein, skriva),, ett instrument, som avritar hjärtats rörelse. — Kardiogra'm, den kurva, som tecknas av en kardiograf. — Kardioi'd (av gr. kardi'a, hjä;rta, och e'idos, gestalt), mat., den hjärtformiga kurva, som beskrives av en punkt på en cirkel, vilken utan att glida rullar kring en lika stor cirkel. — Kardiologi' (av gr. Wgos, lära), läran omKardinal—Karl

hjärtat. — Kardioly's, fridissektion av hjärtat vid sammanväxning-ar. — Kardio-pa'lmus, hjärtklappning. — Kardiopati', hjärtlidande. — Kardioperikardi'tis, inflammation i hjärtat och hjärtsäcken. — Kardioplegi', hj ärtförlamning-. — Kardio-rexi', hjärtbristning. — Kardiospa'sm, hjärtkramp, kramp i magmunnen. — Kardiosphygmogra'f, dets. som Kardio-graf (se d. o.). — Kardiosteno'sis, hjärtats förträngning. — Kardiotomi', sönderdel-ning av hjärtat för vetenskaplig undersökning. — Kardiotrau'ma, hjärtsår. — Kar-diotro'mus, hjärtdarrning, häftig hjärtklappning. — Kardiovaskulä'r, som rör hjärta och blodkärl. — Kardfter, paleont.y förstenade hj ärtmusslor. — Kardi'tis 1. Pankardft, hj ärtinflammation.

Kardina'I {lat. cardina'liSy av ca'rdo, eg. dörrhake ; huvudpunkt, kring vilket allt vänder sig), adj., förnämst, ypperst, huvud-; subst., inom romersk-katolska kyrkan titel för innehavarna av den högsta andliga värdigheten näst påvens (kardinalerna fördelas i tre rangklasser: kardinalbiskopar, kardinalpräster och kardinaldiakoner) ; en dryck av vitt vin pomeranser och socker (jfr Bischof). — Kardinal camer-le'ngo, kardinalkammarherre, en ämbetsman, som har vård om påvens inkomster. Se Camerlengo. — Kardinaldeka'n, se under Dekan, — Kardinaldygder, huvuddygder, benämndes under medeltiden trouy hoppet, kärleken, visheten, modet, måttligheten och rätt färdigheten. — Kardinalhatten, kardinalernas röda huvudbonad. — Kardinalkollegium, påvens högsta stats-och kyrkoråd. — Kardinalpunkt, huvudpunkten av en sak. — Kardinaltal, grundtal. — Kardinalvikarie, påvens ställföreträdare i biskopsdömet Rom.

Kardina'len, zool., en liten amerikansk fink-fågel, Cardina'lis virginia'nus, kallad ^'Virginias näktergal".

Kardina'lkongregatiön, se under Kongregera.

Kardiocele, Kardiognost etc., se under Kardia.

Kardo'l, se Cardoleum vesicans och Acajou.

Kardo'n, bot., se Cynara.

Kardtistel, hot., se Dipsacus.

Kardua'n {fr. cordouan, av sp. cordoban, till staden CoWdova hörande), ett slags läder, som säges urspr. hava beretts i Cordova.

Kardu's (av ital. carto'ccio, strut, av lat. cha'rta, papper), en i papp, papper 1. tyg inslagen kvantitet av en vara (t. ex. tobak, tändstickor, krut, hagel o. d.); även själva omhöljet. — Karduspapper, ett slags grovt papper, som användes till omslag. Ka^re 1. Kå're {isl. ka'fi), nord. myt., vindens gud. Genom förväxling av det isländska Ka'ri och kvinnonamnet Kari (Karin) har uppstått sjömansformeln "blås, Kajsa (Karin)" i st. f. "blås. Kåre".

Karéer = Karaiter (se d. o.).

Kare'ler {fi. ka^rjalaiset), den västfinska folkgruppens östliga huvudstam.

Kare'ns (av lat. care're, vara i saknad av), umbärande; avstående från, t. ex. fullständigt avvarande av föda. — Karensförsäkring, försäkring som först efter viss tid, karenstiden, får gällande kraft.

Kare'ss {fr. caresse), smekning. — Kares-se'ra {fr. caresser), smeka; smickra.

Kare't 1. Karre't {ital. carre'tta, av lat. ca'r-rus, vagn), förr ett större fyrhjuligt åkdon ; nu sämre 1. urmodig vagn.

Kare'tt, utmärkt sköldpadd, som fås av ka-rettsköldpaddan, Chelone imbricata.

Karfoli't, miner, kristallnålar av vattenhal-tigt aluminium-mangan-silikat.

Karf ologi' (av gr. ka'rf os, strå, halm, och le'gein, plocka, samla), med., svårt febersjukas 1. döendes ofrivilliga, plockande rörelser med fingrarna.

Ka'rfreitag, se Charfreitag.

Karfu'nkel, ett handelsnamn på Almadin.

Kargado'r 1. Kargadö'r, se Cargador och Superkarg,

Kargilli'ter, en efter Ca'rgill uppkallad skotsk sekt, även benämnd kameronianer.

Ka'rgo, se Cargo.

Kari'ber, se Karaiber.

Kari'biska havet, del av Atlantiska havet, mellan Antillerna samt Syd- och Centralamerika.

Karibu'n, zool., en amerikansk varietet av renen.

Karie'rad, Ka'ries, se Carierad, Caries.

Karikatu'r, Karikaty'r 1. Karrika ty'r {fr. caricature, ital. caricatu'ra, av mlat, carrica're, överlasta), överdriven, förlöjligande skildring av personer 1. händelser; löjligt oproportionerlig bild. — Karikaty-ri'st, karikatyrtecknare, skämttecknare. — Karike'ra 1. Karrike'ra, framställa någon 1. något på ett överdriA/et löjligt sätt.

Karimer = Karaiter (se d. o.).

Ka'rin, kvinnonamn, förk. av Katarina (se d. o.).

Karina = Karaiber (se d. o.).

Karinthi'n, miner., ett mörkt hornblände ur bergarter i Kärnten.

Ka'riska havet, del av norra Ishavet, mellan Novaja Semlja och fastlandet.

Kari'smer (av gr. charisma, gåva, nådebevis) , för den kristna kyrkans apostoliska tid utmärkande nådegåvor,

såsom tungomålstalandet m. m.

Karitéolja, dets. som Sheasmör (se d. o.) från franska Västafrika.

Kari'ter, se Chariter.

Karka's {fr. carcasse, ital. carca'ssa), eg. benstomme; överspunnen metalltråd, som giver stadga och form åt damhattar.

Karka'ss {fr. carcasse), skelett, fågelskrov.

Karkoli'd, kem., kolloidalt kol.

Karl, nord. myt., binamn till Oden; fornnordiskt mansnamn, svenskt konunganamn (latiniserat Carolus, varav Carl [se d. o.]686

uppkommit), karl, man. Motsvarar kvinnonamnet Karoli'na, som burits av danska, engelska, italienska, tyska och franska furstinnor.

Karlavagnen = Ursa major (se d. o.).

Karled, nedersta leden på hästens ben.

Karli'ster, se Carlister.

Karl III: s orden, spansk riddarorden.

Karl XIII: s orden, svensk orden, som stiftades av Karl XIII 1811 och tilldelades Frimurarordens förnämsta ämbetsmän.

Karl Johans medaljen, präglad 1854, tilldelades bl. a. alla officerare, som under Karl Johans befäl deltagit i fälttågen i Tyskland och Norge 1813—14.

Karl Johans pris, det av Karl XIV Johan stiftade kungliga pris, som utdelas av Svenska akademien.

Karl Johans stil, konstt.^ hos oss stundom brukad benämning på empire-stilen (se d. o.).

Karlowitzervin, ett sydungerskt vin.

Karlsbadsalt, Konstgjort^ farm.^ Sal carls-bade'nse facti'tium, består av natriumsulfat, natriumbikarbonat och klornatrium och nyttjas mot kronisk magkatarr. — Karlsbadsalt, Äkta, Sal carlsbadense ge-nui'num, beredes i Karlsbad genom spru-delvattnets avdunstning och består till över 99 % av svavelsyrat natron. Nyttjas mot samma åkomma som det konstgjorda preparatet. — Karlsbadvatten, som fås ur den böhmiska kurorten Karlsbads varma alkaliska glaubersaltkällor, brukas mot mag- och blåskatarr, njursten m. m.

Karlskrönikan, rimkrönika på knittel, behandlande Sveriges historia 1389—1492.

Karlögar, nord. myt., två floder, genom vilka Tor vadade varje dag på väg till asken Yggdrasil.

Karm, fornsv. (isL karmr), täckt vagn.

Ka'rma, i buddhaismen följdernas lag; i teo-sofien resultatet av en persons alla handlingar under samtliga hans tillvarelse-former.

Karmeli'torden, en munkorden, som i mitten av 12:e årh. stiftades på berget Karmel i Palestina. — Karmelitnunnornas orden, stiftades 1452.

Karmfn (fr. carmin), tekn., en fin, högröd färg, som beredes av kochenill (se Kon-sjonell). — Karminsyra, kem., det färgande ämnet i kochenill (se Konsjonell).

Karminati'va medel (av lat. carmina're, karda ull, rensa), med., medel mot väderspänning.

Karmosi'n {fr. cramoisi), en mörkröd färg, beredd av kochenill (se Konsjonell). — Karmosinlack = Florentinlack

(se d. o.).

Karmosin-orm, se Elaps.

Karmt = Körmt (se d. o.).

Ka'rnaks tempelruiner i Egypten äro de mest storartade i världen.

Karnalli't, se Carnallit.

Karna'p (av mlat. canape'um, urspr. myggnät, senare ett av förhängen omgivet rum), byggn., hängtorn, ett tornlikt ut-språng från en större byggnad. Jfr Burspråk.

Karnatio'n (av lat. ca'ro, gen. caWnis, kött), målark., återgivandet av människokroppens färg.

Karna'ubapalmen, bot., vaxpalmen, Co'rypha cerijera, tillhörande fam. Pa'hnæ, i Brasilien, är en av de nyttigaste palmarterna. Det från bladen avsöndrade vaxet, kar-naubavax, cereavax, brasilianskt pahn-vax, nyttjas vid ljusberedning, till fernissor m. m.

Karnava'1, se Karneval.

Karneol (av lat. ca'ro, gen. ca'rnis, kött), miner., en köttfärgad 1. brunröd varietet av kalcedon (se d. o.).

Ka'rner, en keltisk folkstam.

Karneva'1 {ital. carnevale, antingen av mlat. ca'rne vale, farväl med kött, 1. av carneleva'men, "köttupphävande'^ men snarare av lat. ca'rrus navaWs, skeppsvagn, ett på stora hjul draget skepp), 1. Karnava'l, i vissa katolska länder, företrädesvis Italien, en för lustbarhet av alla slag bestämd tid numera vanligen 3—8 dagar före askonsdagen (första onsdagen i fastan); i protestantiska länder maskerad 1. processioner av kostymerade personer.

Karni'n, kem., en alkaloid, som påträffats i köttextrakt, sockerbetor m. fl.

Karnfs (ty. Karnies, fr. corniche), byggn., av en konkav och en konvex del sammansatt listverk. Jfr Gesims och Kornisch.

Karnivo'ra (av lat. ca'ro, gen. ca'rnis, kött), zool., köttätande rovdjur. — K. växter, insektätande växter.

Karnu'ter, två forntida galliska folkstammar.

Karo, jap., landsfurstarnas främsta ämbetsmän under japanska Tokugawaväldet.

Karo'be, bot., dets. som Johannesbröd. Se Ceratonia.

Karobi'n, kem., ett kolhydrat i fruktväggarna hos johannesbrödträdet.

Ka'rola, kvinnonamn, förk. av Karolina. Se Se Karl.

Karolfn (av lat. Carolus, Karl), namn på Karl XII:s krigare; namn på flera svenska mynt, bland vilka guldkarolinen av 1868—72 motsvarar 7 kr. 20 öre (10 frcs); ett tyskt guldmynt, även kallat Charles d'or (1. sjarl dår), som motsvarar 6 Thaler (se d. o.). — Karolinerna, berättelsesamling av V. von Heidenstam.

Karoli^na 1. Karolin, kvinnonamn, bildat av Karl (se d. o.).

Karoli'na, ett slags biljardspel; viss boll i samma spel.

Karoli'nger, en efter kejsar Karl den store uppkallad frankisk konungaätt (752— 987).Karolingiska sagakretsen

Karoli'ngiska sapkretsen, rör sig förnämligast kring kejsar Karl den store och hans paladiner (se Paladin).

Karolfnsk (av lat. Carolus, Karl), som avser någon regent med namnet Karl, hos oss spec. Karl XII.

Karolinska institutet, förk. av Karolinska medico-kirurgiska institutet, medicinsk högskola i Stockholm, som delvis handhar läkarutbildningen i landet.

Ka'roly, ungersk namnform för Karl.

Ka'rolyfalva, ett Tokajvin.

Ka'ron, se Charon.

Ka'ros, gr., med., djup sömn, dödssömn. — Karo'sis, sömnsjuka. —• Karo'tika, pl., sömngivande medel.

Karo'ss (fr. carosse, av lat. ca'rriis, vagn), ett slags större, fyrhjulig täckvagn. — Karosseri', vagnskorgen på automobiler.

Karossier {1. -je'), starkt byggd häst, lämplig som dragdjur för tunga vagnar.

Karote'n = Karotin (se d. o.).

Karotfderna, anat., halspulsådrorna. Se Karotis.

Karo'tika, se under Karos.

Karoti'n 1. Karote'n, kem., ett rött kolväte, som förekommer allmänt i växtriket.

Karo'tis, gr., anat., halspulsådern.

Karo'tt (fr. carotte), eg. morot; tobaksstång, som karvas till snus; hos oss benämning på ett slags mindre porslinsfat.

Karpa'lben (av gr. karpo's, handlove), anat., benen i handloven.

Karpe'll (avgr. karpo's, frukt), bot., ett torr-skaligt frögömme, utgörande ett fruktblad, som sammanväxt med sina egna kanter och vid mognaden öppnar sig i fogen.

Karpen, zooL, se Cyprinus.

Karpi'd (av gr. karpo's, frukt), hot., fruktblad.

Karpofo'r (av gr. karpo's, frukt, och foro's, bärare), öoi., sprötliknande del hos klyvfrukter, vid vilken delfrukterna kvarsitta en tid.

Karpokratia'ner, en i 2:a årh. e. Kr. bildad gnostisk sekt.

Karpolft (av gr. karpo's, frukt, och Wthos, sten), paleont., namn på vissa slags förstenade frön och frukter.

Karpolo'g (av gr. karpo's, frukt, och lo'g os, ord, lära), fruktkännare. — Karpologi', fruktkännedom. — KarpoIo'gisk, som har avseende på fruktkännedom.

Karpotropi'sm, hot., rörelser hos hyllebladen till skydd för den mognande frukten 1. underlättande av fröspridningen. Se Tro-pismer.

Karpu's (av fr. capuce, smal och spetsig munkhätta), mössa med sidoklaffar; huvudbonad av tungt, grovt tyg.

Karre', köttstycke hos gris, motsvarande kotlettraden hos nötkreatur. Jfr Carré.

Karrek, sjöv., ett i 14 :e—16 :e årh. brukat fartyg med många däck.

Kärren, ty. pl., geol., rännformiga fördjup-

ningar i de schweziska kalkstens- och gipsbergen.

Karre'ns, se Karens.

Karre't, se Karet.

Karrikatu'r, Karrikaty'r, se Karikatur.

Karrike'ra, se Karikera.

Kärring, sjöv., mycket svag och kortvarig vind, som fläckvis krusar vattenytan.

Karrio'1 (fr. carriole), ett lätt, ensitsigt och tvåhjuligt åkdon på fjädrar.

Karriä'r, se Carrière.

Karriärsystem, krigsk., se under Passagesystem.

Karrona'd, krigsk., en förr på fartyg brukad slätborrad kanon.

Karroo, hottent., torr trakt, hård jord. — Karroo-formationen, geol., Central- och Sydafrikanska sötvattensbildningar från yngsta paleozoiska och äldsta mesozoiska tiden.

Ka'rsikko, fi., minnesträd vid hemmet, "vårdträd".

Ka'rsina, inhängnad för infångande av fisken (lax) vid fiske med Karsina-pata, ett stängsel tvärsöver en älv.

Karsteni't, miner., dets. som Anhydrit (se d. o.).

Karstlandskap, geol., växtfattiga, högländа landskapsformationer, där berggrunden består av kalksten, som genomsläpper regnvattnet. Detta upplöser kalkstenen och bildar de egendomliga karstfeno-menen såsom hålor, droppstensgrottor,, underjordiska floder m. m.

Ka'rta (fr. charte, av lat. chaWta, pappersblad), avbildning på ett plant papper av jorden 1. någon annan del av universum; gammal urkund 1. handling (se Charta); stämpelpapper (lat. Cha'rta sigilla'ta). — Karta sigilla'ta, se föreg. ord. — Karte'l 1. Karte'11 (fr, cartel), utmaningsbrev till envig, tornering 1. duell; överenskommelse mellan stater om fångars utlösning, smugglares utlämnande o. d.; sammanslutning (mellan partier o. s. v.). — Kar-telskepp, skepp, vilket som parlamentär-skepp för vit flagga. — Karte'ra, belägga med stämpelpapper. —• Kartogra'f (av gr. grajein, skriva), kartritare. — Kartografi', konsten att rita kartor. — Karto-gra'fisk, som hör till kartritning. — Karto-gra'm, se Grafisk framställning. — Karto-manti' (av gr. mante'ia, spådom), konsten att spå i kort. — Kartome'ter (av gr. me'tron, mått), en apparat till att mäta avstånd på kartor. — Kartprojektion,^ metod att på ett plant papper framställa delar av den buktiga jordytan.

Kartami'n, Kartaminsyra 1. Safflorkarmi'ny det röda färgämnet i safflor (se d. o.).

Karta'un 1. Karto'v (av lat. quarta'na, fjärdedelsstycke), större artilleri pjäs.

Karte'l 1. Karte'11, se under Karta.

Karte'ra, belägga med stämpel (se Charta sigillata under Karta).683

Karte'sch {ty. Kartätsche, fr. cartouche), krig sk., en för skjutning ur en artilleripjäs avsedd bleckcylinder, fylld med små kulor.

Kartikeja, se Karttikeja.

Karto'ffel, ty. och da., potatis.

Kartoffelkrieg, Der, ty. (1. -krig), "potatiskriget", skämtnamn på bajerska tronföljdskriget.

Kartogra'f, Kartogra'm, Kartomanti' m. fl., se under Karta.

Kartoli'n (av ital. cartoWna, pappersbit), liten blankett av papper 1. papp, för ifyll-ning av statistiska 1. andra uppgifter.

Karto'ng {fr. carton), ett slags styvt papper; papp; pappfodral; konstt., en på papper utförd målning 1. teckning, avsedd att utföras i t. ex. freskomålning 1. hautelisse-vävnad; boktr., omtryckt blad i en bok. — Kartongstick, ett slags kopparstick, som blott återgiver konturen samt de viktigaste av övriga linjer och skuggor. — Kartonnage {1. -na'sj), papparbeten; pappers-stramalj. — Kartonne'ra, inbinda i papp; förse med kartong.

Kartote'k (av lat. cha'rta, papper, blad, och gr. the'ke, förvaringsrum), förvaringsrum för samlade uppgifter enl. visst formulär 1. av visst innehåll; även benämning på själva samlingen; kortregister. — Arbetar-kartotek, statistiska uppgifter ang. hos arbetsgivare anställda arbetare.

KartoV, se Kartaun.

Kartprojektio'n, se under Karta.

Karttikeya, Skanda, Kuma'ra 1. Subraman-hya, ind. myt., krigsguden.

Kartu'sch {fr. cartouche, ital. carto'ccio), likt en halvuppviken pappersrulle formad infattning av en boktitel; i allm. rikt ornerad infattning; hyggn., infattning, sköld o. d. med omböjda 1. upprullade utsprång; {fr. cartouchière), krigsk., ammunitionsväska.

Kartusia'norden, en på 1080-t. i Frankrike stiftad sträng munkorden.

Karu'nkel (av lat. caru'nc'iilus, dimin. av ca'ro, kött), med., köttaktig vårta 1. liknande bildning.

Ka'rus, med., dödssömn, djupaste sömn.

Karuse'11 {fr. carrousel), ringränning, ett slags riddarspel, där de tävlande under ritt sökte träffa en ring med sin lans; ring-ränningsbana; ett folknöje, varvid man rider på trähästar 1. åker i vagnar, som sättas i rörelse genom en roterande vals; platsen för denna förlustelse.

Karu'sser, zool., ett slags rudor.

Karvakro'1, kem., en metylisopropylfenol, som förekommer i många kryddluktande labiaters och parasollväxters eteriska oljor.

Kärve, sjöv., fornnordiskt stridsskepp, mindre än draken, oftast med ett varghuvud på framstammen.

Karvestre'n, kem., en monoterpen. Se Ter-peyier.

Ka'rwoche, se Charwoche (under Char-freitag).

Karvo'1, farm., en flyktig vätska, som förekommer i dillfrö- och kumminolja.

Karvo'ii, kem., kamferart, som utgör en huvudbeståndsdel i kumminolja.

Karvsnitt, uråldrig teknik att sira träföremål med urgröpta ornament, vanligen i geometriska mönster.

Karvstock, stav, på vilken man förde räkenskaperna genom att karva in skåror, vilka var och en betecknade en viss enhet.

Karyati'd {gr. karya'tides), hyggn., kvinnlig figur, som i st. f. en pelare uppbär bjälkar, gesimser o. d. Jfr Atlas (— Atlant) och Kaneforer.

Kary'bdis, se Charyhdis.

Karyofyllacéer, bot., se Caryophyllaceæ.

Karyofylle'n, kem., en terpen i nejlikolja.

Karyofylli'n, kem., ett ur kryddnejlikor framställt kristalliserande ämne.

Karyogami' (av gr. ka'ryon, nöt, och g a'mos, äktenskap), hiol., sammansmältning av cellkärnorna vid organismernas befruktning.

Karyokine's, hiol., indirekt kärndelning.

Karyoly's, hiol., degenerativ upplösning av cellkärnan.

Karyopili't (av gr. ka'ryon, nöt, och pi'los, filt), miner., nötbruna, trådiga massor av vattenhaltigt mangansilikat.

Karyo'ps, hot., hinnfrukt.

Karyorhe'xis, kärndöd, cellkärnans sönderfallande i korn och klumpar.

Kas, vedmått i Dalarna = skogsfamn = 72 kbf. = 1,88 kbm.

Kasa', se Kaimakam.

Ka'saba 1. Ka'sba, arah., fäste, stadscitadell.

Kasa'ck, damplagg, bestående av en lång, rak blus, löst hängande ned över kjolen.

Kasa'ker, ett tatariskt folk.

Kasa'rer, se Kazarer.

Kasa'rkan, zool., östeuropeiskt namn på röd gula rostanden.

Ka'sba, se Kasaha.

Kasche'ra {fr. cacher), dölja. — Kascherade fruntimmer, kvinnor, som för att hemlighålla följderna av en olaglig kärleksförbindelse någon tid hålla sig dolda.

KaschmiV 1. Ka'schmir, ett slags tyg. Se Kasimir.

Kaschmi'r 1. Ka'schmirgeten, zool., Ca'pra hi'rcus laniger, från Bukariets och Tibets bergstrakter, är känd för sin dunlika, sil-kesfina och glänsande ull.

Kaschmi'r 1. Ka'schniirschalar, lätta och dyrbara, av kaschmirgetens ull förfärdigade schalar, vilka vävas i den indiska staden Kaschmir.

Kascholo'ng, se Cacholon.

Kasern (av lat. ca'seus, ost), ostämne, ett äggviteämne, som i förening med alkali-salter förekommer löst i all mjölk.

Kasema'tt {ital. casama'tta), krigsk., bomb-Kasern—Kasselbrunt

fritt valv i en fästning. — Kasemattskepp, sjöv.y ett slags pansarfartyg.

Kas€'rn (fr. caserne, av lat. casa, hus), krigsk., boningshus för garnisonerad trupp. — Kaserne'ra, inkvartera i kasern. — Kasernblomma, för militärmentaliteten karakteristisk, vanligen skäligen enkel stilblomma. — Kasernfartyg, fartyg, som nyttjas till bostad för sjöfolk. — Kasernofficer, kallas den officer, som har vård om till ett regemente upplåtna kaserner, övningsfält, skjutbanor o. s. v. — Kasern-vakt, militärvakt, som svarar för ordningen inom och kring en kasern.

Kase'tt, se Kassett.

Kashmfri, språket i Kashmirdalen.

Kash, se Kasj.

Kasi, Kasia, se Khasi.

Ka'si, se Kadi. — Kasi-aske'r, se Kadi-l-askar.

Kasi'da, en längre arabisk diktform, mycket vanlig i persisk litteratur.

Kasi'k, karibisk indianhövding.

Kasimi'der, arabisk dynasti, som härskade i Jemen.

Kasimfr 1. Ka'simir (fr. casimir, efter den indiska staden Kaschmir)^ ett slags lätt och mjukt, kyprat kamgarnstyg av kasch-mirgetens hår 1. fin fårull.

Ka'simir, ryskt mansnamn (av kasatj, påpeka, och mir, fred), fredsstiftare. Buret av polska furstar.

Kasine'tt, se Kassinett.

Kasi'no, ital., lanthus, lusthus; namn på vissa sällskapliga föreningar och på den lokal, där deras sammankomster hållas; spelhus; ett slags kortspel.

Kasfnopartiet, högra centern inom Frankfurtparlamentet 1848—49.

Kasj 1. Kash (eng. cash), kinesiskt mynt = omkr. 5 kr.; gammalt japanskt mynt = omkr. 4 kr.; kinesisk och japansk vikt = omkr. 3,75 cg.

Kasjilange, se Basjilange.

Kask (fr. casque)^ krig sk., hjälm, kupig, militärisk huvudbonad. — Kaskett (1. -sjä'tt; fr. casquette]y tämligen hög mansmössa av tyg, skinn 1. saffian med bred skärm.

Kaska^d (fr. cascade, ital. cascata, av cms-care, falla), litet vattenfall, spec. ett konstgjort.

Kaskadkoppling, anordning för reglering av rotationshastigheten hos asynkronmotorer.

Kaska'dmage, Kaskadventrikel, med., form av "timglasmage" vid magsår.

Kaskari'llbark, farm., CoWtex cascarillæ, fås av växten Croton Elute/ria, tillhörande fam. Euphorhia'ceæ, på Bahamaöarna. Magstärkande medel. — Kaskarilli'n, kem., ett bitterämne, som fås av kaskarill-barken. — Kaskarillolja, en eterisk olja, som fås ur kaskarillbarken. — Kaskarill-tinktur, Tinctu'ra cascari'llæ, beredes av stött kaskarillbark och sprit.

— Ekb ohr n, 100,000 främmande ord. L

Kaskate'11 (av ital. cascate'Ila), liten kaskad.

Kaskelo'ter, zooL, Physeteri'dæ, en familj bland tandvalarna. Av en till densamma hörande art, kaskeloten 1. spermacetivalen, Physe'ter macroce'phalus, fås spermaceti (se d. o.).

Kaske'tt, se under Kask.

Ka'sko, se Casco. — Kaskoförsäkring, han-delst., försäkring av fartyg.)(Försäk-ring av last.

Kasmak, de cirkassiska kvinnornas slöja.

Kasmante'ra, se Chasmanthera.

Kasmofy'ter, se Chasmofyter.

Kasmoga'ma, hot., kallas de blommor, som öppna sig vid tiden för pollinationen. Jfr Kleistogama.

Kasmokleistoga'ma växter, se under Kleisto-gami.

Kaspar, persisk skattmästare.

Ka'sper, mansnamn (av kaldeiska ordet giz-bar, 1. av pers. gaz 1. gaza, skattkammare), skattmästare. — Kasper, Kasperteater, se följ. ord.

Ka'sperle (ty. Kasper), en österrikisk variant av den gamla tyska Hanswurst-ty^eji. Förekommer numera blott på marionettteatrar (kasperteatrar).

Kassa (ital. ca'ssa, fr. caisse, av lat. ca'psa, låda, förvaringsrum), kista, penningkista; i en affärslokal det rum, där penningar förvaras och där ut- och inbetalningar göras; penningförråd. — Per kassa, han-delst., med 1. genom kontanta penningar, kontant vid varans avlämnande. — Kassabok, räkenskapsbok, vari alla inkomna och utgivna penningar antecknas. —• Kassainventarium, förteckning över kontanta medel och värdepapper, uppräknade vid inventering i kassan. —- Kassa-räkning 1. Kassakonto, räkning över influtna och utbetalta kontanta penningar. — Kassakontrollapparat 1. Kassaapparat, med räkneverk försedda apparater, som registrera försäljningen och utlämna kvitton. — Kassarabatt, prisavdrag vid kontantbetalning. — Kassö'r, Kassö'rskà, person, som handhaver en kassa, kassaförvaltare.

Kassa'be, egyptiskt längdmått.

Kassa'ndra, gr. sag., den skönaste av konung Priamos' döttrar, älskades av Apollon och fick av honom siaregåvan; astr., en av småplaneterna.

Kassatio'n, Kassatio'nsdomstol, se under Kassera.

KassaVa 1. Kass'a'vabröd bakas av mjöl, berett av roten av den tropiska växten Ia'tropha Maniho't, tillhörande fam. Euphorbiaceæ. Användes i Brasilien och Västindien allmänt som födoämne. — Kassa'vastärkelse, se Arrowrotstärkelse och Manihot.

Ka'sselbrunt, tekn., brun målarfärg av ett slags brunkol. — Kasselgrönt, en arsenik-haltig, grön målarfärg. — Kasselgult, en690

Kassera—Kastor

gul färg av blyoxiklorid. — Kasselmans grönt, grön färg, bestående av basiskt kopparsulfat.

Kasse'ra {fr. casser, ital cassera, av lat quassare, häftigt skaka), eg. slå sönder; ogilla; förklara ogiltig; upphäva.)(Approbera. — Kassa^bel, som bör kasseras, obrukbar. — Kassatio'n (fr. cassation), jur., upphävande av en dom, utan att denna samtidigt ersättes av en annan; krig sk., förklarande av manskaps, hästars 1. persedlars olämplighet för vid. användning. — Kassationsdomstol, i Frankrike överdomstol, som kan upphäva, men ej ändra underdomstolarnas utslag. — Kassationsmönstring, krigsk., mönstring, varvid manskap, hästar och persedlar undergå kassation (se ovan).

Kasse^tt {fr. cassette), skrin, schatull; hyggn.y fördjupat, rätlinigt fält i ett tak 1. på någon annan byggnadsdel; fotogr., magasin för plåtar och films.

Kassettbreven {eng. casket letters), vissa brev, som Maria Stuart påstås ha skrivit till Bothwell och som utgjorde huvudbeviset för hennes medskuld i Darnleys mord.

Kasse'ttel, kapsel av eldfast lera, vari porslin inneslutes vid bränningen.

Ka'ssia, se Cassia. — Kassiabaljor, se Cassia fistula. — Kassiabark, bot., fås av en varietet av det äkta kanelträdet, Cinna-mo'mum ceyWnicum, och brukas som krydda. — Kassiaolja, se Kanelolja.

Kassi'd, metr., en diktform, som tillhör den persiska poesien. Den är lik en ghasel (se Ghaseler), men har ett större antal strofer. Se Kasida.

Kassine'tt, ett kläde liknande halvylletyg, som på rätsidan är glatt.

Kassini't, miner., barythaltig ortoklas, förekommande som mekanisk inlagring i albit.

Kassiope'ia {lat. Cassiope'a), gr. myt., An&ro-medas moder; astr., se Cassiopea.

Kassfter, folkstam av outredd härkomst som under 18 :e årh. f. Kr. invandrade i Baby-lonien. — Kassi'tskrift, ett slags kilskrift.

Kassiteri'n, gr., en metallblandning.

Kassiteri't, miner., tennmalm, består av tennoxid och har vanligen form av glänsande kristaller.

Kassona'd {fr. cassonade), renat kolonial-råsocker.

Kassu'ber, de forna vendernas avkomlingar i n.ö. Pommern.

Kassu'mba, ostindisk safflor (se d. o.).

Kassu'n {fr. caisson, kista), sänkkista, anordning vid byggnadsarbeten under vatten, bestående i en vanligen fyrkantig, upptill öppen låda på vars botten mur-ningsarbeten utföres. Den sjunker härvid, men väggarna påbyggas efter hand, så att den slutligen kommer att vila på den i förväg avjämnade bottnen. Då arbetet är avslutat uppdrages kasunen (utan botten).

Kassö'r, se under Kassa.

Kast (av port. casta, släkte, ras, av lat, ca'stus, kysk), benämning på ärftliga rang- och yrkesklasser (hos hinduerna); ståndsklass i allm.; även låda för förvaring av tryckstilar (sättkast). — Kast-anda, skråanda; ett stånds strävan att avsöndra sig och fasthålla vid sina privilegier.

Kastagne'tter, se Kastanjetter.

Kasta'l (förvrängning av Kastell, se d. o.),, tornlik, oftast fyrkantig försvarsbyggnad vid många, särskilt gotländska, medeltidskyrkor.

Kasta'lia {gr. KastaWa), gr. myt., en på Par-nassos belägen, åt Apollon och muserna (se Muser) helgad källa, vars vatten ansågs skänka skaldegåva.

Kastalfder {lat. Casta'lides), gr. myt., efter källan Kastalia (se föreg. ord) bildad benämning på muserna (se Muser).

Kasta'nje, hot., äkta kastanje, Casta'nea ve'sca, tillhörande fam. CupuWferæ, växer vild i s. Europa och odlas i mell. Europa som ett prydnadsträd. Dess välsmakande frukter, mörkbruna nötter, utgöra ett förträffligt näringsmedel. — Hästkastanjen,. æscuIus hippoca'stanum, tillhörande fam. Sapinda'ceæ, ett hos oss allmänt träd med sjufingrade blad och präktiga vita, röd-och gulfläckiga blommor, men ej ätbara frukter.

Kastanje'tter {sp. castane'tas), ett skaller-instrument av trä, som brukas i spanska och napolitanska danser.

Kaste'll {lat. caste'llum, av ca'strum, borg), fästningsverk, borg, slott; sjöv., i forntiden en byggnad för-1. akter ut på fartyg.

— Kastella'n {fr. chdtelain, av lat. castel-la'nus), förr befälhavare på ett kastell, borggreve, borgfogde, slottshövitsman; nu slottsvaktmästare. — Kastellani', en ka-stellans verksamhetsområde.

Ka'sten, trol. tyskt mansnamn (av lat. ca'stus, kysk).

Kastige'ra {lat. castiga're), tukta, aga. — Kastigatio'n, tukt, aga; botövning.

Kastite't {lat. ca'stitas), kyskhet, renhet.

Kastlöser, hot., se Adonis.

Kastning, veter., fostrets avgång före slutet av dräktighetsperioden. — Infektiös K.^ orsakas av bakterier som införas i livmodern genom matsmältnings- 1. könsorganen. — Sporadisk K., förorsakas av yttre våld, förkylning, överansträngning, olämpligt foder m. m.

Kasto'r {gr. ka'stor), bäver; bäverhår, som nyttjas till hattar {kastorhattar) m. m. (oäkta kastör är hår av andra djur, såsom utter, hare o. s. v.); miner., kristalliserad petalit (se d, o,). — Kast or garn, av fin ull tvinnat, flertrådigt garn till tapisseri-arbeten. — Kastorhandskar, handskar av sämskad renhud, hjortläder o. s. v. — Kastori'n, se Castorin (under Castoreum).

— Kastorolja, /arm., ricinolja (se d. o.).

Ka'stor och Polyde'vkes, gr, myt., se Dios-kurerna samt Castor och Pollux.

Kast pjäs, artilleripjäs för eldgivning med krökt kulbana (mot skyddad fiende).

Kastra't, Kastra'tsångare, se under Kastrera,

Kastrega'1, se Regal.

Kastre'ra (lat, castra're), eg. göra tom; med.y snöpa, konstmässigt borttaga testik-larna på människor 1. djur. — Kastratio'n, konstmässigt borttagande av testiklarna på människor 1. djur. — Kastra't (itaL castra'to), snöping, kastratsångare. — Kastratsångare, sångare, hos vilken genom kastrering (se Kastrera) målbrottets inträdande

hindrats, varigenom stämman fortfarande behåller gossröstens klang och höjd. I Italien voro kastratsångarna mycket uppburna under 17 :e och 18 :e årh.

Kastru'll (fr. casserole), ett slags kokpanna utan fötter.

Kast-våle, självankrande anordning för markering av tappat föremål till sjöss.

Kasua'l, Kasuali'sm m. fl. under Kasus.

Kasua'rerna, zooL, Hippale'ctryo, ett i Ostindien och Australien förekommande strutssläkte.

Kasuari'n, se Casuarina.

Kasui'st, Kasuisti'k, Kasufstisk, se under följ. ord.

Ka'sus (lat. ca'sus, av ca'dere, falla), fall, händelse, tillfälle; jur., olycka, olyckshändelse; språkv.y böjningsform av ett nomen 1. pronomen. Den vanligaste kasus äro de latinska nominati'v (för subjekt och subjektivt predikativ), geniWv (för genitivobjekt), dativ (för medelbart objekt), ackusativ (för omedelbart objekt), ablativ (betecknar ett varifrån, varest, när, varav, varigenom, på vad sätt m. m.) och vokativ (tilltalsform). Andra kasus äro t. ex. partitiv (del av, något av), essiv (såsom), instruktiv (medelst), translativ (förvandlad till), inessiv (i, fäst vid), elativ (utur, till följd av, om) ^addesiv (på, vid), allativ (till, intill), abessiv (utan), comitativ (jämte). — Kasua'l 1. Kasue'll, tillfällig. — Kasual-tal, -predikningar, tillfällighetstal, kyrkliga tal vid märkligare tillfällen, såsom dop, bröllop, dödsfall etc. —• Kasuali'sm (av lat. casua lis, tillfällig), fil., åsikten att en blind slump är orsak till allt, som sker i världen. — Kasuali'st, anhängare av kasualismen. — Kasualite't, tillfällighet. — Kasufst, sedelärare, som löser samvetsmål {lat. casus conscie'ntiæ). — Kasuisti'k, läran om avgörandet av samvetsmål; förr en del av den teologiska etiken, särskilt utvecklad av jesuiterna; med., samling av vetenskapligt beskrivna sjukdomsfall. —• Kasufstisk, till kasuisti-ken hörande.

Kat, Khat, en av araberna dels till en dryck, dels till tuggning använd massa, beredd av buskväxten Ca'tha edulis, tillhörande fam. Celastrineæ.

Kata'-, framför vokal och h: Kat-, gr., prefix, som urspr. betyder ned, under; uttrycker även rörelse 1. riktning mot, avsikt m. m.

Kataba'sion, gr., i grekiska kyrkor valv under altaret, där reliker förvaras.

Kataboli'sm (av gr. ba'llein, bryta), hiol.ySÖn-derdelning (nedbrytande) av ämnen i cellen.)(Anabolism.

Kata'chresis, se Katakres.

Katadikro't puls, med., har i pulskurvans nedstigande skänkel två 1. flera knick-ningar.

Katafa'lk (ital. catafa'lco), upphöjd ställning, på vilken likkistan med den döde ut-ställes till åskådning före 1. under begravningsceremonien.

Katafoni'k, se Katakustik.

Kata'fora, gr., med., sömnsjuka.

Katafore's (av gr. fe'rein, föra), /t/s., rörelse hos i en vätska uppslammade partiklar genom inverkan av en elektrisk ström; 7ned., införande i kroppen av läkemedel med tillhjälp av elektrisk ström.

Katafori', med., abnorm ställning hos ögon-bulben nedåt.

Katafra'kt (av gr. kata'fraktos, pansarklädd), pansar; med., förband vid revbensskador.

Katafra'kter (av gr. kata'fraktos, pansarklädd), forngrekernas tunga rytteri.

Kat af ry'ger = Montanister (se d. o).

Kata'gma, gr. (av kata'gnymi, jag sönderbryter), med., benbrott. — Katagma'tisk, som användes till helande av benbrott.

Katagrafologi' (av gr. katagrajein, skriftligt beteckna), läran om föreskrifter av läkemedel.

Kata-kana, japanskt alfabet.

Kataka'uma 1. Kataka'usis, gr. (av kata-kai'ein, förbränna), med., förbränning.

Kataka^ustika, fys., genom reflexion alstrad kaustika (se d. o.). Jfr Diakaustika.

Kata'klasis, gr., med., benbrott.

Katakla'stisk (av gr. katakla'n, sönderbryta), petrogr., kallas en bergart, vars kristaller genom tryckmetamorfos blivit helt 1. delvis krossade. — Kataklasstruk-tu'r 1. Murbruksstruktur, petrogr., strukturen hos en kataklastisk bergart.

Katakly'sma, gr., med., ändtarmens renande genom insprutning.

KatakIy'smteorien, geol., se under Katastrof.

Katako'mber {lat. catacu'mhæ, av oviss härledning), underjordiska gravgångar, ofta uthuggna i berg, stundom urspr. stenbrott. Mest bekanta äro de under den romerska kampagnan belägna (876 km. långa) katakomberna, som under religionsförföljelserna (från 3:e årh.) av de kristna begagnades vid deras religiösa sammankomster, ävensom till begravningsplatser.

Katakre's {gr. kata'chresis), eg. missbruk; språkv., oegentligt, bildligt bruk av ord, t. ex. solen ler.692

Katakusti'k 1. Katafoni'k, gr.y läran om genljudet.

Katala'n, ett slags grundgående fiskebåt, som användes vid Katalaniens kust.

Katala'nska språket, ett provengalskan närstående romanskt språk, som talas i vissa delar av Spanien, franska Pyrenéerna och Sardinien.

Katala'nsmide, bergsv., en äldre metod att framställa järn.

Katala'ser, kem.y enzymer, som frigöra syre.

Katala'uniska fälten (lat. Ca'mpi cataWu-nici), slagfält i Frankrike, där romaren Aétius år 451 besegrade hunnerkonungen Attila.

Katale'kter {lat, cataWcta, av gr. katale'-geiUy urplocka, utvälja); pL, samlade fragment av gamla verk; särskilt en samling smärre dikter, tillskriven den romerske skalden Virgilius.

Katale'ktisk (gr. katalektiko's, av katale'-gein^ upphöra), metr., kallas en vers, vars sista fot är ofullständig. Jfr Akatalektisk och Hyperkatalektisk.

Katalepsi' (av gr, kata'lepsis, kramp), med.; det hos hypnotiserade och vissa sinnessjuka stundom inträdande tillstånd i muskelsystemet varvid lemmarna och bålen under det '^kataleptiska anfallet^' bibehålla den ställning, vari de voro vid anfallets början 1. i vilken man under pågående anfall försatt dem. — Katale'ptisk, som har avseende på 1. sammanhänger med katalepsi.

Katale'x, Kata'lexis, gr., metr., ofullständighet hos sista foten i en vers. Jfr Katalek-tisk.

KataIo'g (gr. kata'logos), förteckning (över medlemmar av en korporation, föremålen i en samling m. m.); särskilt bokförteckning. — KataIogise'ra, upprätta förteckning över en samling; införa i en katalog.

Kataly's (gr, kata'lysis), upplösning, förstöring ; kem., upplösning 1. sönderdelning av en kropp genom inverkan av ämnen, som därvid icke själva undergå någon förändring. — Katalysa'tor, ämne med katalytisk verkan. — Kataly'tisk, som har avseende på 1. sammanhänger med katalys.

Katamara'n 1. Katimaro'n = Catamaran (se d. o.).

Katame'nier (av gr. katame'nios, månatlig), med., m.ånadsrening.

Katamne's, med., följandet av en persons tillstånd efter sjukdomsfallet.

Katana, det japanska svärdet. Jfr Tsuba.

Katanäs, fornnordiskt namn på nuv. Cait-ness, n.ö. delen av Skottland.

Katapa'sma, gr. (av kata-pa'ssein, beströ), med., pulver att strö på sårnader och bölder.

Kataphori', med., se Katafori.

Katapla'sma, gr. (av katapla'ssein, stryka på, smörja), med., uppmjukande 1. för-

delande omslag av varma grötar, krydd-påsar o. s. v.; plåster.

Kataplei't, miner., ett vattenhaltigt silikat av zirkonjord och natron.

Kataplexi' (gr. katapWxis, av kataple'ssein, förskräcka), med., kroppens plötsliga förlamning i följd av ett slaganfall 1. häftig förskräckelse.

Katapiе'ktisk, som härrör av 1. har benägenhet för kataplexi.

Kata'polis, gr., den nedre delen av en stad.) (A k r o p o 1 i s.

Katapsy'xis, gr. (av kata-psy'chein, avkyla), med., förkylning. — Katapsy'ktisk, förorsakad genom förkylning.

Katapto'sis, gr. (av piptein, falla), med. — Epilepsi (se d. o.).

Katapu'lt (lat. catapu'lta), krigsk., en forntida grov kastmaskin, brukad tills eldvapnen infördes.

Katara'kt (gr. katarrha'ktes), stort vattenfall; med., grå starr.

Kata'rer (av gr. katharo's, ren), pL, eg. de rena; anhängare av en på 900-t. från Balkanhalvön utgående, mot den katolska hierarkien riktad religiös rörelse (kallades i Frankrike alhigenser [se d. o.]); i allm. avfällingar från den ortodoxa katolicismen. Jfr Kättare.

Katarina, kvinnonamn, se Catarina; namn på en församling i Stockholm. — Katarinaorden, rysk fruntimmersorden, stiftad 1711.

Katarina, astr., en av småplaneterna.

Katarke'iska bildningar (av gr. kat, under, och arka'ios, gammal), geol., urbergets äldre avdelning.

Kata'rr (av gr. katarrhe'in, flyta ned), med., fluss, slemhinneinflammation, oftast åtföljd av ökad avsöndring. — Katarra'11. Katarra'lisk, som har avseende på 1. står i samband med en katarr. — Katarralfeber, Kvillasjuka, svårartad sjukdom hos nötkreatur, förorsakad av okänt smittämne. — Katarrhe'uma, slemflytning. — Katar-rhe'xis, häftig diarré.

Kata'rsis, se Katharsis.

Katarti'nsyra, kem., den verksamma beståndsdelen i sennablad och frangulabark.

Katasa'rka, gr., med., hudvattensot.

Kata'schesis (av gr. kete'chein, hålla ut), med., god och sund kroppsbeskaflPenhet.

Katasta'ltisk (av gr. kataste'llein, hämma), med., hämmande, sammandragande. — Katasta'ltika, pL, hämmande, sammandragande, i synnerhet blodstillande medel.

Katasta's (gr. kata'stasis), anordning; med., kroppskonstitution; i dramat: den fastare sammanknytning av intrigen, som får sin upplösning i katastrofen (se d. o,).

Kata'ster 1. Kada'ster (mlat. cata'strum 1. capita'strum, av lat. ca'put, huvud), en för beskattningsändamål upprättad längd över jordegendom. — Katasterkarta, lant-Katastrof—Katod

mäterikarta. — Katastermätning, uppmätning av jord för beskattning.

Katastro'f {gr. katastrofe'), avgörande händelse ; vändpunkt (i livet 1. i ett drama) ; slut. — Katastrofteorien 1. Katakly^sm-teorien (av gr. kata'klysmoSy översvämning), geol., den numera övergivna åsikten att varje geologisk period vore skild från närmast föregående genom en naturkatastrof.

Katatoni' (av gr. kata'tonos, nedspänd), med., en genom melankoli karakteriserad sinnessjukdom. Se Schizofreni.

Katatypi', gr., en metod att utan ljus kopiera fotografiska bilder. — Kataty'pisk, som har avseende på katatypi.

Katavo'trer, nygr., 1. Pono'rer, slav., geoL, underjordiska kanaler, trattar 1. andra håligheter, i vilka ett vattendrag får underjordiskt avlopp.

Kataya'masjuka, med., en av parasiter {Schistoso'ma japo'nicum) framkallad sjukdom, upkallad efter en by i provinsen Bingo, Japan.

Katechi'n, kem., ett ämne, som förekommer i katechu (se följ. ord).

Katechu', bot., extrakt av åtskilliga växters ved, blad 1. årsskott. Äkta katechu,mimossi-katechu, beredes av kärnveden av A ca'sia catechu och A. Surna, tillhörande fam. Mimo'sæ, i Afrika och Indien, gamhir-katechu av Unca'ria Ga'mhir på ostindiska öarna, palmkatechu av nötterna av Are'ca catechu, tillhörande fam. Pa'lmæ. Nyttjas vid färgning och läderberedning.

Kate'der {gr. kathe'dra), lärarestol, talarestol. — Katedersocialism, katedersocialisternas lära. — Katedersocialister, urspr. ett smädenamn, givet åt en grupp yngre tyska arbetarvänliga universitetslärare i nationalekonomi, vilkas åsikter nu omfattas av de flesta tyska nationalekonomer. —• Katedervisdom, teori i motsats mot praktik. — Katedral, domkyrka. — Katedralskola, skola i stiftsstad; förr namn på vissa högre lärdomsskolor.

Katedralglas, grovt, färgat, på ytan skrovligt fönsterglas.

Kategori' {gr. kategori'a), fil., begreppsfack; klass, varunder flera föremål kunna hänföras; avdelning. — Katego'rischer Imperati'v, ty., kategoriskt imperativ (se under Imperativ). — Katego'risk, bestämd, ovillkorlig, avgörande. — Kategoriskt, utan omsvep, kort och gott. — K. imperativ, se under Imperativ. — K. omdöme, log., omdöme, i vilket predikatet tän-kes såsom en bestämning hos subjektet.

Kateke's 1. Kateki'smus (av gr. kate'chesis, katechismo's, undervisning), i frågor och svar uppställd undervisningsbok, företrädesvis en sådan, som avhandlar den kristna trons huvudläror. — Kateke't, lärare, som bedriver katekisation; fordom katekume-nemas (se d. o.) undervisa,re. — Kateke-

ti'k, läran att undervisa genom frågor; vetenskapen om den muntliga religionsundervisningen. — Kateke'tisk, bestående av frågor och svar. — Kateketskolor, benämning på vissa söndagsskolor. — Ka-tekisatio'n, genom frågor och svar meddelad religionsundervisning. — Kateki-se'ra, undervisa i religion genom frågor och svar. — Katekismus, se Katekes. — Katekume'ner {gr. katechu'menoi), i kristendomens första tider de som undervisades för att erhålla dopet; stundom = konfirmander (se Konfirmand).

Kateki'n, kem., det kristalliserade garvämnet ur Katechu (se d. o.).

Kateku', se Katechu.

Katekume'ner, se under Katekes.

Kateku'palm, hot., se Areca.

Kateku'syra = Katekin (se d. o.).

Katerisatio'n, med., medelst kateter (se d. o.) verkställd avtappning av urin ur blåsan.

Kate't (av gr. ka'thetos, lodlinje), mat., i en rätvinklig triangel var och en av de två sidor, som omfatta den räta vinkeln.

Kate'ter {gr. kathete'r), med., instrument, som begagnas till avtappning av urin ur blåsan. — Kateterisatio'n, införande av kateter i urinblåsan.

Katetome'ter (av gr. ka'thetos, lodlinje, och me'tron, mått), apparat för mätande av höjdskillnader; instrument för mätande av huvudskålen.

Kat'exoche'n, gr. (ch = hårt k), företrädesvis; uteslutande.

Katgut, se Catgut.

Kathæ'resis, gr. (av kathaire'in, förstöra, förminska), med., försvagning, sönder-frätning. — Kathære'tika, pL, starkt försvagande medel; frätmedel.

Katha'rsis, gr., rening; med., laxering. Se Catharsis. — Katha'rtisk, renande, helgande; med., avföringen befordrande.

Katha'saritsa'gara, sanskr., "berättelseströmmarnas hav", samlingsverk av sagor och legender på vers, utarbetat av den kashmiske skalden Somadeva.

Kathay, namn på Kina under medeltiden.

Kathmor, se Cathmor.

Katimaro'n, se Catamaran.

Katini'n, kem., se Vändelrot.

Kati'nka, ryskt kvinnonamn, dimin. av Katarina (se d. o.).

Katio'n (av gr. ka'to, nedantill), fys., den vid katoden (se Katod) 1. den negativa elektroden avskilda delen av en elektrolyt. Jfr Anion.

Katkari, indisk folkstam.

Katla, fornindiskt kvinnonamn.

Katning, kådtäkt för terpentinberedning genom avskalning av barken på nedre delen av barrträd.

Kato'che {gr. kathoche', av kate'chein, fatta i, fasthålla), med., katalepsi (se d. o.).

Kato'd (av gr. ka'thodos, nedgång), fys., den694

negativa polen i en stapel. Jfr Anod och Elektrod.

Katodi, se Katkari.

Kato'dstrålar, fys.y bestå av elektroner, som utslungas rätlinigt från katoden vid elektriska urladdningar i starkt evakuerade rör (t. ex. röntgenrör).

Katoge'n (av gr. ka'to, nedantill, och gi'gne-sthai, uppstå), geoL, från jordens inre härledda förändringar i berglager på större djup.) (A n o g e n.

Katolicism (av gr. katholiko's, allmän), all-männelighet; såväl den grekisk-katolska som den romersk-katolska kyrkans kristendomsform. — Katolicite't, överensstämmelse med katolsk lära 1. karaktär. — Katoli'k, medlem av den grekiska 1. den romerska kyrkan. — Katolikdagar, de tyska katolikernas årsmöten. — Kato'-likon, något som är 1. föregives vara av allmän användbarhet, t. ex. en allmän ordbok, ett universalmedel m. m. — Kato'Iikos, titel för den nationella armeniska kyrkans överhuvud. — Kato'lsk, allmännelig; som hör till den grekiska 1. den romerska kyrkan. — Katolsk-apostoliska kyrkan = /r-vingianer (se d. o.). — Katolska associationen, en 1802 i Irland stiftad förening, med syfte att verka för katolikernas emancipation. — K. breven, Nya Testamentets ej till någon viss församling 1. person ställda brev, d. v. s. Jakobs, Petrus' Johannes' och Judas' brev. — K. ligan, ett 1609 i München bildat politiskt förbund, med syfte att upprätthålla katolicismen i Tyskland. Jfr Evangeliska

unionen. — K. reaktionen, romersk-katolska kyrkans strävan att återvinna sin forna överhöghet i Europa. — Katolsk konung 1. Katolskt majestät, titel, som av påven tillerkänts konungarna av Spanien.

Katopo'der (av gr. ka,'to, under, och pus, fot), zool., eg. underfotingar, fiskar med bukfenor.

Katoptri'k (av gr. katoptri'zein, återspegla), fys.y läran om ljusets reflexion. — Kato'p-trisk, hörande till denna lära. —• Katoptro-manti', ett sätt att spå efter ett återspeglande föremål.

Ka'tsenjämmer, se Katzenjämmer.

Katsji'ntser, ett sibiriskt folk.

Katt 1. Ko'ljare, ett slags engelskt fartyg, som brukas till koltransport.

Katt, straffredskap på sjön, bestående av en tågända med nio snärtar, var och en med tre knutar, "den niosvansade katten". Brukades till 1881 inom engelska marinen.

Ka'tta, zool.y en till lemuriderna hörande halvapa, Le'mur ca'tta.

Kattbjörn, zool., se Panda.

Kattdjur, zool., Fe'lidæ, en familj rovdjur. Hit höra bl. a. geparden, kattsläktet och lodjurssläktet.

Katter = Chatter (se d. o.).

Kattfot, hot., se Antenaria.

Kattfretten 1. Kattskunken, zool., en art tvättbjörn, Bassa'ris astii'ta, i sydliga Nordamerika. Hålles ofta tam.

Kattguld, folklig benämning på glimmer.

Katthalsa, seglarterm, segla (särskilt vända) vårdslöst 1. okunnigt.

Kattkrejare = Kattrejare. Se Bumbåt.

Kattmusik, oljud utanför en misshaglig persons fönster.

Kattmynta, bot., se Nepeta.

Kattost, bot., se Malva.

Kattrejare-båt, se Bumbåt.

Kattrigg {eng. catrig) 1. U'narigg, består av ett bomsegel utan försegel.

Kattsilver, folklig benämning på glimmer.

Kattskunken, zool, se Kattfretten.

Kattugglan, zool., vår vanligaste uggla (Sy'r-nium alu'co, syn. Strix a.), av släktet Nattugglor.

Kattu'n (av arab. kothon, fr. coton, bomull), benämning på flera tunna bomullstyger.

Ka'tty {eng. catty), europeisk och amerikansk benämning på vikten kin (se d. o.).

Ka'tzenjammer, ty., eg. kattjämmer; "kopparslagare", bakrus; även "kattmusik", oljud.

Kattöga, miner., en i grönt skiftande varietet av kvarts, genomdragen av asbest- 1. cya-nittrådar; tekn., liten spegel, försedd med (rödfärgad) lins, använd som varningssignal å cyklar, bilar m. m.

Kauka'siska rasen (uppkallad efter berget Kaukasus), den "vita rasen", till vilken européerna, västasiaterna och nordafrikanerna räknades. Kallas numera indo-europeiska, indogermanska 1. Medelhavsrasen.

Kaukasiska språk, ett flertal i Kaukasus talade språk, som ej kunna hänföras till andra språkstammar.

Ka'ukasus, astr., en av de största bergskedjorna på månen.

Ka'ukomie'li, fi. myt., ett binamn på Lemmin-käinen.

Ka'ukonie'mi, fi. myt., Lemminkäinens hem.

Kaule'don, gr., med., tvärbrott å ett ben.

Kauliflori' (av lat. ca'ulis, stjälk, och flos, blomma), bot., det förhållandet att blommorna hos vissa träd, särskilt tropiska, spricka fram från stammarna och de tjockaste grenarna.

Kaulo'm, gr., bot., stambildning.

Kauma, gr. (av kai'ein, bränna), brand, hetta; med., hetsig feber.

Ka'uri, zool., "ormskalle", porslinssnäckan, Cypræa moneta, brukades och brukas flerstädes ännu i Orienten och Afrika som ett slags skiljemynt samt förr i Europa till prydnad på betsel och sadlar.

Kaurigräs, se Astelia.

Kaurikopa'1, Kauritallen, bot., se Agathis.

Kaus, ring av metall med utböjda kanter, som inlägges i splitsade ögon på tågvirke för att undvika slitning.Kausal—K. B.

695

Kausa'l {lat. causa'lis, av ca'usa, orsak, grund), hörande till orsaken. — Kausala konjunktioner, språkv., subordinerande konjunktioner, som utmärka grund 1. orsak. — Kausalite't 1. Kausalsammanhang, fil, orsaksförhållande. — Kausalitetsprincip, den grundsats, att allt, som sker, har en orsak.

KausatiV (av lat, ca'usa, orsak, grund), förorsakande, föranledande. — Kausati'vt 1. Faktiti'vt verb, språkv,, uttrycker den verksamhet, som förorsakar det genom stamordet uttryckta tillståndet, t. ex. fälla (av falla).

Kausaustra'lis, astr,, stjärna i stjärnbilden Bågskytten.

Kausi'a, gr., låg, platt, bredskyggig hatt, som brukades vid resor och arbete på fria fältet.

Kausticite't, se under följ. ord.

Kausti'k 1. Ka'ustisk (gr, kaustiko's av kai'ein, bränna), brännande, frätande; fig., bitande, skarp, vass. — Kausticite't, etsande, frätande kraft; fig,, bitande skämt. — Ka'ustika, med,, se Causticum; fys., brännyta. — Kaustika alkalier 1. Kaustiska alkalier, kem,, kalium- och na-triumhydrat samt ammoniaklösning. — Kaustikt kali, kaliumhydrat, framställes ur karbonatet genom sönderdelning med kalkhydrat. — K. natron, natriumhydrat, erhålles av soda genom inverkan av kalk vid närvaro av vatten.

Kaute'l (lat, caute'la), vsLVsamhet; försiktighetsmått.

Kauterise'ra (av gr, kauteW, brännjärn), fräta, bränna; med,, operera medelst bränn- 1. frätmedel. — Kauterisatio'n, en medelst bränn- 1. frätmedel utförd operation.

Kautio'n {lat, ca'utio, av caveWe, gå i borgen för), borgen. Jfr Kavera, — Kautioni'st, borgesman.

Ka'utsjuk, Ka'utschuk, karibiska, bot,, Gu'mmi ela'sticum, torkad mjölksaft av Fi'cus ela'stica, F, i'ndica och Artoca'rpus integrifo'lia, tillhörande fam. Artoca'rpeæ, av Sipho'nia eWstica och S, brasilie'nsis, tillhörande fam. Euphorbia'ceæ, av Ur-ce'ola ela'stica och Vahea gummi f era, tillhörande fam. Apocyna'ceæ, m. fl. tropiska träd. Brukas till elastiska och vattentäta vävnader, ballonger, buffertar på järnvägsvagnar, hjulringar, leksaker m. m. Jfr Ebonit,

Kavai'n, kem., hartsartat ämne ur Kava-kava (se d. o.).

Kava'j, en kort, med dubbla knapprader försedd rock.

Kava-kava 1. Kavarot, bot., roten av den till fam. Pipera'ceæ hörande växten Macro-pi'per methy'sticum på öarna i Stilla oceanen. Av roten bereda infödingarna en rusdryck, som kallas kava-kava 1. ava,

Kavale'tt {ital, cavale'tto, liten häst), vrid-

bar ställning, på vilken en skulptör formar sitt arbete i lera.

Kavalje'r, Kavalka'd, se under följ. ord.

Kava'll {lat, caba'llus, ital, cavallo),eg häst; spelt,, ryttaren i killespel. •— Kavalje'r {fr, cavalier, sp, caballero), eg. ryttare, riddare; uppvaktande adelsman hos en furstlig person; herre; en dams förare i dansen; kurtisör; sprätt; krigsk,, se Cavalier, — Kavalje^rerna {eng,, the ca-valiers), ett politiskt parti i England under 1600-t., anhängare av Karl I. — Kavaljersparoll (av paroll, se d. o.), kallas maskrosens fruktsamling, såsom en symbol av flyktighet och opålitlighet. — Kavalka'd {fr, cavalcade), högtidligt tåg till häst; praktfull ryttarskara. — Kavalleri', krigsk,, rytteri.

Kavarot, se Kava-kava,

Kava'sser, turk,, turkiska gendarmer, polissoldater.

Kavati'na, se Cavatina,

Kavelland, ytmått för jord i Dalarna = 0,13 kvm.

Kaveling, holl, {fr, cavelin), lott, del, andel; flera kolli, som räknas tillsammans, såsom vid auktioner 1. andra försäljningar.

Kave'ra {lat, cave're), gå i borgen. Jfr Kaution,

Kave'rn, Kave'rna {lat, cave'rna), håla; med,, en i en tätare vävnad genom en sjukdomsprocess uppkommen håla. — Kaver-nö's, hålig, full av hålor.

Kavia'r {turk, havy'ar), insaltad fiskrom, företrädesvis av vissa stör arter. Den bästa beredes i Ryssland. — K. för bönder, fri tolkning av Caviar for the general (se d. o.).

Kavispråket (av sanskr, kavi, skald), det språk, på vilket javanernas äldsta litteratur är skriven.

Kavite't (av lat, ca'vus, ihålig), hålighet, fördjupning, urholkning. — Ka vi tetsdjur, zooL, Cælentera'ta, "hålighetsdjur", näst Protozoa (urdjuren) djurvärldens lägsta huvudavdelning. Hit höra svampdjuren, korallerna, maneterna m. fl.

Kavle, bot,, se Alopecurus,

Kavledun, bot., se Typha,

Kayapo, indianstam.

Kayoten, se Koyoten,

Kaysan, en svart kinesisk tesort.

Kaza'ker, ett tatariskt folk.

Kaza'rer, ett turkiskt folk.

Kazi'k, karibiska, hövding hos indianstammarna i s. Amerika.

Kazine' (av arab, khizaneh), sultanens skattkammare. Jfr Hasne,

Kb., förk. för kubik, ofta i sammansättningar, t. ex. kbcm,, kubikcentimeter, kbdm,, kubikdecimeter, kbfot, kubikfot, kbm,, kubikmeter, kbmm,, kubikmillimeter, kbtumy kubiktum.

K. B., förk. för Konungens Befallnings-havande och Kungl, Biblioteket,696

Ke'a, zool.y en art papegoja, Ne'stor nota'-hilis,

Ka'bla, se Kibla. Även telegrafera.

Kecliu'a, dets. som Quichua (se d. o.).

Kedare'ner 1. Kedari'ter (hårt k), Kedars (Ismaels son) efterkommande.

Kedi'v (hårt k, av pers, chidi'v, herre, stormäktigaste konung), förr titel för vice-konungen av Egypten.

Kedjekulor, två medelst en kedja förenade kanonkulor, som under 1500- och 1600-t. användes vid beskjutning av fientliga fartygs rigg.

Kedjelinje 1. Catena'ria, mat., den kurva, som bildas av en i två punkter upphängd, jämntjock kedja med oändligt små länkar.

Ke'dma, gr. (hårt k), med., ledvärk, torrvärk, i synnerhet i höftleden.

Keepsake, eng. {1. ki'psäk [hårt k]), minnesgåva; fickkalender.

Kef, arab., haschisch (se d. o.), som är torkad för att användas till rökning; tillstånd av ljuv hänryckning.

Kefa, fornegyptiernas namn på Cypern.

Kefalalgi', se under Kefale.

Kefale', gr. (hårt k [liksom följ. därav bildade ord]), huvud. Jfr Ceph-. — Kefalalgi' (av gr. a'lgos, smärta), med., huvudvärk. Se Cephalæa. — Kefalhemato'm (av gr. haimatou'n, fylla med blod), med., blodsvulst på huvudet. — Kefalome'ter (av gr. me'tron, mått), anat., huvudmätare, ett instrument, varmed huvudets storlek upp-mätes. — Kefalopagi' (av gr. page'is, sammanfogad), den form av missbildning, då tvillingfosters huvuden äro sammanvuxna till ett, medan kropparna äro fria. — Kefalopo'der (av gr. pus, fot), se Cephalo-poda (under Cephalæa). — Kefalotri^b 1. Kefalotli'b (av gr. tribein 1. thlibein, krossa), se Cephalotrihe. — Kefalotrypsi' (av gr. thry'ptein, krossa), krossning av fostrets huvud vid svår förlossning. — Kefalotry'ptor = Kefalotrib (se d. o.).

Ke'falos (hårt k; lat. Ce'phalus), gr. sag., en attisk heros, son av Hermes.

Kefalotli'b, Kefalotrypsi' m. fl., se under Kefale.

Kefe'vs (hårt k; lat. Ce'pheus), gr. myt., etiopisk konung, Kassiopeias gemål och fader till Andromeda.

Kefi'r (hårt k), en i vissa delar av Asien använd rusdryck, som bestå av komjölk, vilken fått undergå en särskild jäsning; det denna jäsning verkande fermentet. Jfr Kumys.

Keg, eng., i England ett antal av 50 fiskar; i Nordamerika fruktvikt = 100 eng. pund.

Kehr-aus (hårt k), ty., "utsopning'^, slutdans, sista valsen.

Keid 1. Al-Kaid, astr., stjärna i stjärnbilden Floden.

Ke'ijulset, Keijukaiset, Keijet (hårt k), fi. myt., de avlidnas andar.

Keilalgi', o. s. v., se Cheil-,

Keilhaui't (hårt k) = Yttrotitanit (se d. o.).

Keimplasma (1. ka'jm-), av ty. Keim, grodd, bioL, groddplasma.

Keims mineralmålning, målark., vattenglasmålning, ett slags väggmålning.

Keir-, i sammansättningar, se Cheir-, Chir-.

Keiäpplen, se Doryalits.

Kejsarblått, se Smalt.

Kejsargrönt, tekn., en vacker, men giftig grön målarfärg, bestående av arseniksyr-1ig och ättiksyrad kopparoxid.

Kejsarhummern 1. Havskräftan, zool, ett hummerlikt havskräftdjur, Ne'phrops nor-ve'gicus. Ätes som hummer, men har ej dennas fina smak.

Kejsarkrona, bot., se Fritillaria.

Kejsarkrönikan {ty. Kaiserchronik), medelhögtysk rimkönika från 1200-t:s mitt.

Kejsarkult, dyrkan av romerska kejsare, infördes av Augustus i anslutning till den urgamla orientaliska härskarkulten.

Kejsarolja, se Astralolja.

Kejsarrätt {lat., jus cæsa'renm, ty. Kaiser-recht), den romerska rätten, framställd i det kejserliga lagverket "Corpus juris" (se d. o.); tysk rikslagstiftning.

Kejsarsnitt, se Sectio cæsarea.

Kekri, Keyri 1. Köyri (hårt k), fi. myt., de avlidnas andar.

Ke'krops, attisk heros, som enl. sagan grundlagt Ättikas kultur.

Kelaino, se Plejaderna.

Kelhur, en gren av kurderna.

Kelidoni'n, se Chelidonin.

Ke'lim 1. Ki'lim, orientalisk vävnad med öppna springor i varpriktningen mellan två färgytor.

Kell, Kjeld, fornnordiskt mansnamn — Kettil (se d. o.).

Kelli'a, gr., eremitplats.

Ke'llner (hårt k), ty., källarmästare; kypare.

Kelo'des, gr. (hårt k [liksom följ. ävenledes med gr. ke'le, bråck, sammansatta ord]), med., en kräftartad förhårdning. — Kelologi' (av gr. lo'gos, ord, lära), läran om behandling av bråck. — Kelotomi' (av gr. tome', snitt), bråckoperation. — Keloto'm, det verktyg, varmed bråckoperationer verkställas.

Keloi'd (hårt k; av gr. chele', klo), med., en hudåkomma, svulstlik bildning av hård bindväv, vanligen på bröstet.

Kelologi', Kelotomi', se under Kelodes.

Kelp, eng. (hårt k), 1. Varek, kem., aska efter bränd tång. Brukas vid jodberedning.

Ke'lter (hårt k) 1. Celter, en till den indo-europeiska folkfamiljen hörande gren, som delade sig i gæler, kymrer, keltiberer och galler. Förekomma ännu oblandade i Irland, Skottland, Wales och Bretagne.

Keltibe'rer (hårt k) 1. Celtibe'rer, en blandning av kelter och iberer (se d. o.), fordom ett av Spaniens mäktigaste folk.

Ke'ltiska språk, en huvudgren av de indo-europeiska språken.

Keltolo'g, forskare i keltiskt språk och keltisk etnologi.

Kelyfi't (av gr, ke'lyfos, nötskal), miner., mineral, som bildats ur ett annat och omger detta som ett radialstråligt skal.

Kem., förk. för Kemi, Kemisk.

Kema'ngeh, arab., tonk., gammalt arabiskt stråkinstrument, vars resonanslåda ut-göres av ett med ormskinn överdraget, halvt kokosnötskal.

Ke'me, egypternas namn på Egypten.

Kermena'te, mhty. (av mlat. camina'ta, rum med kamin), det till en medeltida borg hörande boningshuset.

Kemi' (möjligen av koptiska khems [chems], fördold, 1. av gr. che'ein, gjuta, blanda vätskor o. d.), vetenskapen

om grundämnena och deras föreningar, om dessas bildning och sönderdelning samt om de fenomen, som därvid förekomma, och de lagar och krafter, som därvid göra sig gällande. —• Kemiatri' (av gr. iatre'ia, behandling) , läkarevetenskaplig riktning, som hänförde alla sjukdomar till kemiska processer i kroppen. — Kemigrafi' (av gr. grajein, skriva), zinketsning. — Kemi-ka'lier, på kemisk väg framställda ämnen. — Ke'miker 1. Kemi'st, i kemi kunnig person.— Kemiluminisce^ns, av kemiska reaktioner framkallad luminiscens. — Ke'misk, som hör till 1. beror av kemien. — Kemiska formler, korta beteckningar, som brukas i st. f. ämnenas hela namn. — K. föreningar, likartade, sammansatta kroppar, med oföränderlig sammansättning och av en beskaffenhet, som är olik beståndsdelarnas. — K. preparat = Kemikalier (se ovan). — K. strålar, den del av spektrum, som har den starkaste kemiska verkan. — K. tecken, tecknen för de kemiska grundämnenas atomvikter. — Kemisk fotometer (av gr. fos, ljus, och me'tron, mått), fys., apparat för uppmätande av ljusets kemiska verkningar. — K. frändskap 1. Affi-mte't, den kraft, som förenar atomerna till molekyler och hindrar dessa att sönderfalla i atomer. — K. process, förlopp varvid nya ämnen bildas. — K. våg, en vid kemiska experiment bruklig, noggrann och känslig våg. — Kemiskt grönt, tekn., renat saftgönt, användes till målning och till färgning av läder m. m. — K. spektrum,

, fys., den del av solspektrum, som innehåller de kemiskt verksamma strålarna. — Kemi'sm, förhållandena i kemiskt avseende, kemiska egenskaper; även = Kemiatri (se ovan). — Kemi'st = Kemiker (se ovan). — Kemitypi' (av gr. ty'pos, avtryck) , sätt att genom etsning frambringa en plåt, passande for tryck i bokpress.

Kemomorfo's (av kemi, och gr. mo'rfosis, form), bot., formförändring hos växter på grund av kemisk inverkan. — Kemosynte's, bot, bildande av organiska ämnen, varvid den erforderliga energien alstras av ke-

miska processer. — Kemotaxi' (av gr. ta'xis, ställning) 1. Kemotaktiska rörelser, bot., rörelser hos självrörliga organismer, förorsakad av kemiska ämnen. — Kemo-terapi' (av terape'ia, behandling), med., behandling av sjukdomar med kemiskt definierade, bakteriedödande ämnen (såsom salvarsan). — Kemotropi'sm, se Tro-pismer.

Ke'mos, moabiternas gud.

Kemt, fornegypternas namn på Egypten.

Ken., förk. för nordamerikanska staten Kentucky.

Ken, japanskt förvaltningsområde, län.

Kenaifolken (hårt k), indianstammar i Alaska.

Kenanganolja, se Artabotrys.

Kendyn, gæliskt mansnamn, huvudman.

Keni'ter (hårt k) 1. Kainéer, en folkstam, som omtalas i Gamla Testamentet såsom härstammande från Kain.

Kenna, dets. som Sunn (se d. o.).

Ke'nnel, eng. (hårt k), eg. hundkoja; större hundgård för hundavel. — Kennelklubb, jaktklubb med syfte att förbättra jakt-hundsaveln. —• Kennelnamn, tilläggsnamn till namnet på en hund för att beteckna den kennel, från vilken den stammar.

Kenngottft, se Miargyrit.

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn?, ty. {1. kennst do dass lant vå di tsitrå'nen blyn), "Känner du det land, där orangen blommar?", dikt av Goethe, ("Mignons sång") i romanen "Wilhelm Meisters Lehr-jahre".

Kenofobi' (av gr. keno's, tom), med., ångest för stora, tomma rum (t. ex. kyrkor).

Kenoge'nes, Kenogene'tisk, se Kaifiogenes.

Keno'sis, gr. (hårt k; av keno's, tom), med., uttömning.

Kenota'f 1. Kenota'fion (hårt k), se Ceno-tafium.

Keno'tiker, se Cenotiker.

Kenotoxi'n (av gr. keno's, tom, och toxiko'n, gift), med., "trötthetsgiftet", som bildas i musklerna under vilan efter arbete.

Kenotro'n (av gr. keno's, tom), växelströms-likriktare, som arbetar med glödelektrisk ström, i vakuum.

Kenozo'iska eran, se Kainozoiska eran.

Kenta'urer, se Centaurerna.

Kenthorn (hårt k), tonk., ett fordom brukligt blåsinstrument.

Ke'ntia Belmorea'na (syn. Howe'a Belmo-rea'na), bot., en palm från Lord-Howe-ön i Stilla oceanen, ofta odlad som prydnadsväxt.

Kentroli't (av gr. ke'ntron, skarp spets), miner., små prismatiska kristaller av bly-mangansilikat.

Kentucky-kaffeträdet, bot., se Gymnocladia.

Ke'ops-pyrami'den, se Cheops-pyramiden.

Kephal-, se Kefal-.

Képi {1. kepi' [hårt k]), se Keppi.

Ke'plerska lagarna (hårt k), astr., tre av698

den tyske astronomen Johannes Kepler funna lagar för planeternas rörelse kring solen. — Keplers kikare, den efter Kepler uppkallade astronomiska kikaren, som framställer föremålen upp och nedvända. Jfr Galileis kikare och Terresterkikare. — K. problem, ett av Kepler framställt problem, på grund av vars lösning man kan bestämma en planets läge vid en viss tidpunkt.

Ke'ppi (hårt k; fr. képi, av ty. Käppi, av Kappe, mössa), krigsk., en styv soldatmössa, avsmalnande uppåt och sluttande baktill.

Keraba'u, zool., en på malajiska öarna förekommande avart av buffeln {Bos bubalus).

Kerafylli't 1. Keratofylli't (hårt k; av gr. ke'ras, horn), miner., hornblände.

Kerameuti'k (hårt k [liksom följ. ävenledes av gr. ke'ramos, lera, bildade ord]), se Keramik. — Keramografi' 1. Keramogra-fi'k, målning på lerkärl. — Keramohalft, geoL, svavelsyrad lerjord.

Kerami'k (hårt k; av gr. ke'ramos, lera), lergodstillverkning (från tegel- till den finaste porslinsfabrikation). — Kera'-misk, hörande till keramik

Keramografi' m. fl., se under Kerameutik.

Keratalgi', gr. (hårt k [liksom följ. ävenledes av ke'raSy horn, bildade ord]), smärtor i ögats hornhinna. — Keratektomi', med.y operation av ögats hornhinna. — Kerati'asis, en hornartad utväxt på kroppen. —• Kerati'n, kem., hornämne. — Kera-tinise'ring, förhorning. — Kerati't 1. Kera-ti'tis, med., inflammation i ögats hornhinna {co'rnea). — Keratoce'le, blåsformig utbuktning på hornhinnan. — Keratoco'-nus, kägelformig utbuktning av hornhinnan. — Keratofylli't, se Kerafyllit. — Keratoglo'bus, frambuktning av hela hornhinnan. — Kerato'm 1. Keratoto'm (av gr. tame', snitt), instrument för hornhinne-snitt. — Keratomalaci', hornhinneupp-mjukning genom varbildning. — Kerato's, "hornbildning", benämning på hudåkommor, som bero på en abnorm utveckling av epidermis, t. ex. liktornar, vårtor o. d. — Keratotomi', homhinnesnitt.

Kera'unia, gr. (hårt k [liksom följ. ävenledes av gr. keravno's, åska, bildade ord]), pL, blixtstenar, åskviggar. Jfr Fulgurit. — Keraunochry'sos, miner., knallguld. — Keraunogra'fisk (av gr. gra'fein, skriva), bärande märke efter blixten. — Kerauno-ine'ter, blixtmätare. — Keraunoskope'ion (av gr. skope'iyi, se), maskin, varmed åskan

framställes på skådebanan. — Ke-raunoskopi', konsten att spå efter åskans dunder.

Ke'rberos (hårt k), se Cerherus.

Kere', mindre riktigt Keri', arameiska (hårt k), eg. d^ lästa; i hebreiska bibeln den läsart, som massoreterna (se d. o.) ansågo böra läsas. Jfr Ketih.

Ke'rerna (hårt k; gr. ke'res), gr. myt., bråddödens gudinnor.

Keresztur, ett berömt Tokajvin.

Keri', se Kere.

Kerko'per (hårt k; gr. ke'rkopes, av ke'rkos, svans), eg. varelser med svans; gr. sag., ett slags små illsluga och skadelystna varelser ("pysshngar"), som nämnas i sagorna om Herakles' äventyr.

Ke'rkringska vecken (hårt k), anat., tvärveck i tunntarmens slemhinna.

Kerky'ra, grekiskt namn på Korfu.

Kerlaugar, fornnord. — Karlögar (se d. o.).

Ke'rmes, kem., amorf, röd antimonsulfid.

Ke'rmes 1. Ke'rmeskorn (hårt k), farm., Gra'na ke'rmes, de torkade, dräktiga honorna av sköldlusen, Co'cciis Flicis, som lever på grenarna av Que'rcus coccijera i Spanien, s. Frankrike och Grekland. Lämna ett högrött pulver, som användes till färgning av tyg.

Ke'rmesbär (hårt k), farm.., Ba'ccæ Ke'rmes, frukterna av en till fam. Phytolacca'ceæ hörande nordamerikansk ört, Phytola'cca deca'ndra, som odlas i s. Europa. Innehålla ett vackert rött färgämne. Brukas även som avförande medel.

Ke'rmes mineralis, farm., består av oxid-haltig svavelantimon. Nyttjas mest som tillsats till bröstpulver.

Ke'rmis, holl. (hårt k; ty. Ki'rmes, av Kirch-messe, kyrkmässa), årsmarknad; konstt., framställning av uppsluppna scener ur folklivet.

Kerografi' (hårt k; av gr. kero's, vax, och gra'fein, skriva), vaxmåleri; vaxmålning. —• Kero'disk (av gr. e'idos, utseende), vax-artad, vaxlik. — Keromanti' (av gr. man-te'ia, spådom), konsten att spå i smält vax. —• KeropIasti'k (av gr. pla'ssei7i, bilda), konsten att modellera i vax.

Kero'nska glo'ssorna (hårt k), en latinsktysk ordbok från 700-t.

Kerose'n, Kerosi'n 1. Kerosole'n (hårt k; av gr. kero's, vax), andra namn på fotogen.

Kerreffekt, fys., tvenne fenomen, upptäckta av den skotske fysikern J. Kerr. Elektrisk Kerreffekt består däri att genomskinliga, dielektriska ämnen bli dubbelbrytande i starka elektriska fält. Magnetisk Kerreffekt består däri att det polariserade ljusets polarisationstillstånd ändras vid reflexion mot magnetpol.

Ke'rres, Kerris, Kieris, lapskt namn på ackja (se d. o.).

Ke'rria japo'nica, hot., en vacker gulblommig prydnadsbuske från Japan. (Fam. Rosa'-ceæ).

Kers, bot., se ^gopodium.

Kersanti't 1. Kersanto'n (hårt k), petrogr., en avart av diorit (se d. o.) 1. glimmer-diorit.

Kersej 1. Kirsey (eng., 1. kö'sej), ett grovt kyprat, till uniformskläder använt ylletyg.

Kersteni't, miner.y speiskobolt; även ett bly-selenat.

Kerstin, fornsvenskt kvinnonamn = Kristina (se d. o.).

Keru'b 1. Cheru'b, hehr. {pl. KeriMm, försvenskat keru'her)y namn på i bibeln omnämnda övernaturliga väsen, paradisets väktare m. m.; sedermera även genier, änglar.

Keryktfk (av gr. ke'ryx, härold), prediko-konst. Jfr Homiletik.

Kerület, ungersk., distrikt.

Kesslers flua't, se Stenhärdningsmedel.

Kestenholz, ett Elsass-vin.

Ketab, arab., bok; koran (se d. o.).

Ketch, eng. {1. ketsj), 1. Kits, holL, bombskepp; även ett slags lustjakt.

Ketgea-olja (L kettgi-), kem., välluktande olja av blommorna av en västindisk Panda^nus-SiYt.

Keti'b, arameiska, eg. det skrivna; i hebreiska bibeln den läsart, som massore-terna (se d. o.) ansågo böra utbytas mot en annan, kallad kere (se d. o.).

Keto'ner (hårt k), kem., benämnas vissa organiska föreningar, bland dessa aceton. De är o föreningar av radikalen CO med två alkoholradikaler. — Diketo'ner innehålla två grupper CO.

Ketonuri', med., utsöndring av ketoner i urinen vid sockersjuka.

Keto'ser, kem., sockeroxiketoser, arter, som innehåller ketongruppen CO.

Ketsju'a, dets. som Quichua (se d. o.).

Ke'ttil, fornnordiskt mansnamn, kittel; även stormhatt. Buret av Håkan rödes jarl, med tillnamnet Okristen, som säges tre år före sin död hava ingått i sin gravhög för att ej låta förleda sig att övergå till kristendomen.

Ketubi'm (hårt k), se Hagiografa.

Keuper, ty. (1. kå'j-), geoL, bildning hörande till triassystemets yngsta grupp {keuper-gruppen 1. keuper formationen).

Kew-förteckningen (Z. kjo'-), se Index Kewensis.

Ke'vir, saltskepp.

Key, eng. (1. ke'i), nyckel; tonk., klav; tangent; klaff (på blåsinstrument av trä).

Keyri, fi. myt. = Kekri (se d. o.).

K. F. U. K., Kristliga föreningen för unga kvinnor, grundades 1855 i London.

K. F., förk. för Kunglig förordning.

K. F. U. M., Kristliga föreningen för unga män, grundades 1844 i London.

Kg., förk. för kilogram. — KgkaL, kilogramkalori. —• Kgm., kilogrammeter.

K. G., förk. för eng. Knight of the Garter,

riddare av Strumpebandsorden. K. G. G., förk. för eng. Knight of the grand cross, kommendör med stora korset.

Kha, benämning på ett flertal folkstammar mellan Annam och Siam.

Kha (siames., vilde) = Moi (se d. o.).

KhaWr, am&., karavanförare.

Khaki-uniform, en inom engelska armén i varmare länder använd soldatdräkt.

Khairf, Khalifa't, se Kalif, Kalifat.

Kham, folkstam i Kambodja.

Khamtaiigu'ter, se Tanguter.

Khan, Khana't, se Kan, Kanat.

Khandja'r se Handjar.

Khanedan-i-Ali-Osman, turk., kejserliga os-manska husorden.

Kharatangu'ter, se Tanguter.

Kharosti' 1. Kharostri', en skriftart, som nyttjades i n.v. Indien och närbelägna iranska områden omkr. 500 f. Kr. —500 e. Kr.

Khasi, Khasee, Khasi-djintia, ett indiskt folk i Assam.

Khasse'ki, turk., första sultaninnan.

Khat, se Kat.

Khatib, se Chàtib.

Khatira, sjöv., ett slags arabisk båt.

Khatri, indisk kast.

Khattischeri'f = Hatt-i-scherif (se d. o.).

Khaya, bot., växtsläkte av fam. Melia'ceæ i tropiska Afrika. Höga träd. — K. sene-gale'nsis ger s. k. gambia-mahogny, som liknar äkta mahogny, men är djupare i färgen.

KhediV, se Kediv.

Khmer, kambodjer, inv. i Kambodja.

Kho'dscha, pers., hederstitel för en förnäm, ansedd man.

Khoi-Khoin, hottentotternas benämning på sig själva.

Khond, Kho, Ku, Kus, ett indiskt folk av dravidarasen i n.ö. Dekan.

Khor, det inhemska namnet på Tibet.

Khor, se Bod-juL

Khus-khus, se Kuskus.

Khu'tbe, se Chutbe.

Kia'ja 1. Keha'ja, turk. (hårt k; av pers. ketchuda', husfader), föreståndare, agent o. d. — Kla ja Kadin, se under Kadin.

Kia'ng, kin., flod.

Kiangen (hårt k) = Dschiggetai (se d. o.).

Kiastoli't, miner., en i lerskiffer förekommande varietet av andalusit (se d. o.). — Kiastolitskiffer, lerskiffer, genomdraget av kiastolit.

KiWtka (hårt k), ett lätt ryskt åkdon.

Kfbla 1. Ke'bla, arab. (hårt k), riktningen mot Mekka, dit muhammedanerna vända ansiktet under bönen. — Kiblfje, liten kompass, varav muhammedanerna betjäna sig för att på resor o. d. fastställa k i b 1 a.

Kicak il. ki^tjak), ett himalayafolk.

Ki'ckxia, bot., syn. Linaria (se d. o.).

Kid, getunge.

Kida'ngen, zool., se Muntjaken.

Ki'dderminstermattor (hårt k), mattor, tillverkade i den engelska fabriksstaden Kidderminster.

Kieler Sprotten, ty. (I kiler sjprå'tten), rökt skarpsill.

Kieler Umschlag, ty. (1. kiler -), stor mässa, som sedan 1400-t. hålles i Kiel varje år i januari700

Kieler woche, ty. (1. ki'ler -), "Kielveckan'% kontinentens största segelregatta, avhålles i Kiel varje år i juni.

Kieris, lapsk benämning på ackja (se d. o.).

Kieseri't (Z. kis- [hårt k]), miner., ett magnesiumsalt.

Ki'ffa austra'Iis 1. Zuben el Genabi och Kiflfa borealis' 1. Zuben el Chamdi, astr., två stjärnor i stjärnbilden Vågen.

Kihlakunta, fi. (1. ki'chla-), härad, domsaga.

Kikbär, bot., en allmän gallbildning på enbusken, förorsakad av gallmyggor. Ha använts i folkmedicinen mot kikhosta.

Kikhosta (lat. pertu'ssis), med., av en stavbakterie orsakad, akut infektionssjukdom, som vanligen angriper mindre barn.

Kikärt, se Cicer.

Kilderkin (1. ki'llö-kinn), engelsk ölmått, omkr. 82 1. (18 imp. gallons).

Kilé, Kila', Chilo, turkiskt rymdmått, omkr. 36 1.

Ki'lia, astr., en av småplaneterna.

Kilia'd 1. Chilia'd (av gr. chilia's, gen. chilia'-dos, och detta av chi'lioi, tusen), tusental; årtusen. — Kilia'rk 1. Chilia'rk (av gr. ar-che', välde), anförare för en kiliarki. — Kiliarki' 1. Chiliarki', i det gamla Grekland benämning på en trupp fotfolk av 1,000 man (1. mera), som uppsattes av en fyle (se d. o.). — Kilia'sm 1. Chilia'sm, tidrymd av tusen år; teol., läran om Kristi tusenåriga rike på jorden. — Kilia'st 1. Chilia'st, anhängare av kiliasmen.

Kilim, se Kelim.

Kille, spelt. = Cambio (se d. o.).

Killing, dim. av kid, getunge.

Ki'lo (uttalas både med mjukt och med hårt k; gr. cMlioi), tusen, förekommer i sammansättningar med metersystemets måtts-och viktsord, t. ex. kilogram, kiloliter, kilometer, och betecknar tusende mångfalden av följ. enhet (jfr Milli-); även förk. av kilogram (se nedan). —• Kilogra'f (av gr. grajein, skriva), apparat till att mångfaldiga skrivelser. Jfr Hektograf. — Kilo-gra'm (av gr. gra'mma, bokstav), enheten i det metriska viktsystemet = 1,000 gr. = 2,35252 skålpund. — Kilogramkalori, enhet för mätning av värmemängder, motsvarar 426 kilogrammeter (se d. o.). Jfr Gramkalori. — Kilogrammeter, metersystemets mekaniska arbetsenhet, motsvarar lyftandet av 1 kilogram 1 meter högt på 1 sekund. — Kiloli'ter (av fr. litre, se Liter), metriskt rymdmått = 1,000 liter = 1 kbm. — Kilome'ter (av gr. me'tron, mått), längdmått = 1,000 meter = 8,368,1 fot. — Kilometerfotografi' 1. Kilometertryck, automatiskt åstadkommande inom kort tid av en mängd fotografier å papper utan ände. Se Rotations fotograf i. — Kilo-wa'tt, se Watt. — Kilovolt = 1,000 volt. — Kilovoltampère (förk. KV A), uttryck för den skenbara effekt, för vilken en transformator 1. växelströmsmaskin utbygges.

Kilskrift, den av kilar och vinklar bildade skrift, som förekommer å as syriska och babyloniska fornmärken. — Kilskriftspråk, de språk, som använda kilskriften, främst sumeriska och assyrisk-babyloniska.

Kilt, eng. (hårt k), en kort kjol, som bergskottarna bära i st. f. benkläder.

Ki'mbrer, se Cimbrer.

Kimme'rier (hårt k), se Cimmerier.

Kimono, japanskt plagg, bestående av en fotsid, framtill öppen rock med skärp {ohi) och vida ärmar. Bäres med ringa skillnad i snittet av män och kvinnor i alla åldrar.

Kimu'rafenomenet, astr., består i en hittills oförklarad periodisk förändring i polhöjderna (med ett års period) oberoende av longituden. Upptäckt av japanske astronomen Kimura 1902.

Kin, kin. (hårt k), tonk., urgammalt kinesiskt ton verktyg, liknande en cittra, med 5—25 strängar av tvinnat silke.

Kin {1. djin), en kinesisk-japansk vikt = något mer än 6 kg.

Ki'na (av indianska quina-quina [I. sji'na], namn på ett par sydamerikanska träd, som urspr. ansågos lämna kinabarken; fr. quinquina; förk. quina, china, kina), farm., se Kinabark. — Kinaalkaloider, kem., ur kinabarkar erhållna växtbaser, såsom kinin (se d. o.), cinkonin, kinidin och cinkonidin m. fl. — Kinabark, farm., Co'rtex cMnæ, fås av träd tillhörande släktet Cincho'na av fam. Ruhia'ceæ, i Sydamerika och Indien. "Kungskina'^ Cortex chinæ Calisaya, erhålles av den sydamerikanska Cinchona Calisaya och den indiska C. Ledgeriana. Kinabarkens viktigaste beståndsdelar äro kinaalkaloiderna (se ovan). Kina är ett av de mest värderade feber-fördrivande medlen. — Kinabarkolja be-redes av mandel- 1. sesamolja, fint pulveri-serad kinabark 1. kinabarkextrakt, spansk-flugetinktur, flyktig, välluktande olja och alkannarot. —• Kinadeko'kt, Deco'ctum cinchonæ, beredes av kungskina (se Kinabark) och vatten. — Kinadroppar, benämning på de båda magstärkande tinkturerna Tinctu'ra chinæ, som består av kinabark och utspädd sprit, samt Tinctura chinæ compo' sita, som består av baggsöta, pomeransskal, kinabark och utspädd sprit. — Kina garvsyra, kem., en i kungskina (se Kinabark) förekommande syra. — Kinagrönt 1. Lokao, tekn., en grön kinesisk lackfärg. — Kinami'n, en kinaalkaloid. — Kinarot, farm., Tu'-bera chinæ, jordstammen av flera kinesiska och ostindiska >Smtto-arter, brukades förr mot syfilis och gikt. — Kina-rött, ett i kinabark förekommande rödbrunt färgämne. — Kinasalt, farm., benämning på salter, bildade av kinin och cinkonin méd syror. — Kinasyra, kem., A'cidum chi'nicum, en i alla äkta kinabar-Kinagräs—Kinin

701

kar förekommande syra. — Kinatinktur, se Kinadroppar. — Kinaträd, bot., farm.y Cinchona, ett till fam. Riihia'ceæ hörande växtsläkte, inhemskt i v. delen av Sydamerika samt odlat i Indien och å Java. Av dessa träd fås kinabark (se d. o.). — Kinavin, sjukvin med tillsats av kina.

Kinagräs, bot., basttågorna av flera i Ostindien, Japan, Kina, Amerika o. s. v. odlade arter av släktet Bæhme'ria, tillhörande fam. Urtica'ceæ. Utmärker sig för sin fina, silkeslika glans, sin seghet och sin vackra färg. Av kinagräs tillverkas dukar, servetter, gardiner m. m. ävensom sammet och plyschliknande varor.

Kinagrönt, Kinarött, Kinaträd m. fl., se under Kina.

Kinaidologi' (av gr. ki'naidos, en som bedriver onaturlig otukt, och lo'gos, lära), en i Alexandria i 3:e årh. f. Kr. uppfunnen parodierande diktart, i vilken mytologiska ämnen m. m. behandlas på ett plumpt och oanständigt sätt. — Kinaidolo'g, diktare tillhörande denna riktning.

Kinalge'n, se Analgen.

Kina'ser, kem., ämnen av outredd sammansättning i vissa djuriska organ och vätskor. överför enzymer till verksamt tillstånd.

Kind, gammalt nordiskt ord för släkt, ätt, som ingår i många svenska namn.

Kindbackar, sjöv., se Salning.

Ki'ndergarten, ty. (hårt k), eg. barnträdgård; namn på ett slags för barn, som ej nått den eg. skolåldern, avsedda lekskolor, av vilka den första anlades 1837 av den tyske pedagogen Fröbel.

Kindkedja, oriktigt för Kinnkedja (se d. o.).

Ki'ndolo, afrikanskt namn på Batater (se d. o.).

Kinemati^k (hårt k; av gr. Mnema, rörelse), en gren av mekaniken, i vilken rörelsen hos punkter och punktsystem studeras från uteslutande matematisk synpunkt, utan hänsyn till de krafter, som framkalla denna rörelse. — Kinema'tisk, som avser rörelse. — Kinematogra'f (av gr. grajein, skriva), apparater, som framställa rörliga bilder medelst serier av ögonblicksfotografier. — Kinematografi', upptagning och reproduktion av rörliga bilder med tillhjälp av kinematografen. — Kinemakolor-metoden, kinematografisk upptagning och reproduktion i naturliga färger.

Kine'sa, studentikost ord, som betyder tillfälligt bo hos en kamrat, övernatta gratis.

Kineseri', pedantiskt och tillkrånglat tillvägagångssätt; efterbildning av kinesisk stil.^

Kinesiatri'k (hårt k; av gr. ki'nesis, rörelse, och iatro's, läkare), med., botandet av en sjukdom med gymnastik; sjukgymnastik. — Kinesiterapi' (av gr. therape'ia, läke-vård), med., sjukdomars behandling medelst metodisk gymnastik. — Kineti'k,

läran om rörelsen; konsten att röra sig med uttryck. Jfr Mimik. — Kine'tisk, som avser kinetiken; som avser rörelse. — K. energi, rörelseenergi.

Kfnesis, gr. (hårt k; av kine'in, sätta i rörelse), rörelse.

Kinesisk arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Kinesisk täljsten, miner., se Agalmatolit.

Kinesiterapi', se under Kinesiatrik.

Kinestesiome'ter, med., apparat för undersökning av muskelsinnet.

Kinetfk, Kinetisk m. fl., se under Kinesiatrik.

Kinetofo^n (hårt k; av gr. ki'nesis, rörelse, och fone', ljud), en apparat, som på samma gång återgiver en figurs rörelser och det av dessa framkallade ljudet. — Kineto-sko'p (av gr. skope'in, se), en apparat, som framställer en serie avbildningar av en figur i rörelse.

Kineto'ser, med., sjukliga rubbningar på grund av spec. rörelser, t. ex. sjösjuka.

King, eng., konung.

King (hårt k), tonk., ett kinesiskt slaginstrument, som består av upphängda, i vissa toner stämda stenskivor, vilka anslås medelst hammare; kinesiskt ytmått.

King at arms 1. King of arms, eng. (1. king [hårt k] ätt arms, - åvv -), "vapenkonung", ordenshärold, rikshärold, den högsta heraldiska värdigheten i England.

King-Charles-hunden (1. king [hårt k] tjarls-), en efter den engelske konungen Karl II uppkallad knähund, tillhörande silkeshundarna.

Kings, kin., pL, kinesernas fem förnämsta religionsurkunder.

King's bench, eng. (1. kings [hårt k] bentj), eg. kungsbänk; en avdelning av Englands högsta domstol. Kallas Queen^s bench (se d. o.), när en drottning regerar. — K. counsel, se under Counsel. — K. evidence {1. - äVidöns), kronvittne, förbrytare, som mot löfte om nåd vittnar om sina med-brottslingar.

Kings cord, engelsk benämning på Korderoj (se d. o.).

Kinidi'n, se Kina-alkaloider.

Kini'n, Chini'n 1. Quini'n, farm,., den viktigaste av kinabarkens alkaloider (se Kina-alkaloider) , bildar färglösa, i vatten svår-lösliga kristaller med intensivt bitter smak. Av de salter, som kinin ger med syror, användas flera i

medicinen. Kininet, som är i hög grad antiseptiskt och ett av världens förnämsta läkemedel, brukas mot malariasjukdomar, intermittenta neural-gier, frossa, tyfus- och tyfoidfeber, akuta inflammationer m. fl. sjukdomar. — Bromvätesyrad kinin, Brome'tiim cMni-cum, är kininets förening med brom, vilken höjer läkemedlets rogivande verkan. — Garvsyrat chinin, Ta'nnus chi'nicus, har försökts mot kikhosta. — Klorvätesyrad kinin, Chlore'tum chinicum, bildar färg-702

lösa, sidenglänsande kristaller och utgör ett av de mest använda kinasalterna. — Svavelsyrad kinin, Su'lphas chinicus, kina-salty framställes ur kinabark, bildar vita, böjliga, sidenglänsande kristallnålar och har stor användning i medicinen. — Vale-riansyrad kinin, Valeria'nas chinicus^ framställes ur kinin, bildar färglösa, glänsande kristaller och brukas bl. a. mot retlighet i magnerverna.

Kinisari'n, kem., färgämne, som framställes ur antrakinon under inverkan av svavel-och borsyra. Utgångsämne för den serie tjärfärger, som härledas ur kolvätet an-tracen.

Kink, slinga, ögla 1. halvknut, som av väta 1. vårdslös behandling uppstår på hamp-1. metallinor 1. kättingar.

Kinka ju, zool., se Veckelbjörn.

Kinkeliba, se Comhretum.

Kinna'baris, farm., se Drakblod.

Kinning, timrat utsprång vid öppningen av en flottningsdamm.

Kinnkedja (av ty. Kinn, haka), kedja mellan stångbetslets båda sidstänger under hästens haka.

Kinno'r (hårt k) 1. Cinno'r, tonk., forn-hebreisk, portativ trekantig harpa av dyrbart trä och försedd med nio strängar av kameltarmar. Spelade en viktig roll vid tempeltjänsten.

Kino, numera vanlig förk. för kinematograf, kinemato grafisk.

Ki'no (hårt k), farm., gemensamt namn för flera extrakt. — Australiskt kino erhålles av Eucaly'ptus- och Ango'phora-2iioteY. — Bengaliskt kino erhålles av en ostindisk art Bu'tea. — Gambiakino 1. Afrikansk kino erhålles av Pteroca'rpus crina'ceus.— Malabarkino 1. Ostindiskt kino är den intorkade växtsaften av trädet Pteroca'rpus marsu'pmm, tillhörande fam. Papiliona'-ceæ, å Västra indiska halvön och Ceylon. Brukas som adstringerande medel mot blödningar, till färgning av vin och till garvning. — Västindiskt kino erhålles av Pterocarpus draco. — Kinogarvsyra, kem., en röd, genomskinlig massa, som, löst i vatten, genom luftens tillträde syrsättes till kinorött, en röd fällning. Utgör huvudbeståndsdelen i kino.

Kinoidfntinktur 1. Kinoidindroppar, med., Tinctu'ra chinoidi'næ, en lösning av kinoi-din i klorvätesyra och koncentrerad sprit, är ett kraftigt medel mot frossa.

Kino'ki, se Chamæcyparis.

Kinoli'n, kem., ett basiskt växtämne, som fås genom destillation av kinaalkaloider med alkalier, verkar nedsättning av kroppstemperaturen och är feberfördrivande.

Kinologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om kinaträd och kinabarkar.

Kino'n, kem., ett flyktigt, gult, illaluktande ämne, som bildas vid oxidation av kina-

syra, anilin o. a. ämnen med svavelsyra och kaliumkromat.

Kinorött, se Kinogarvsyra.

Kinoso'l, kem., kaliumsulfonat av oxiderad kinolin; för desinfektion av händer, förband m. m.

Kinotropi'n 1. Chinotropi'n, farm., kinasyrad urotropin. Har försökts mot gikt.

Kino'vagarvsyra, kem., förekommer bunden vid alkaloider i kinabark.

Kinta'l, annat namn på levantinska vikten Kantar (se d. o.).

Ki'nyras, gr. myt., sagokonung på Cypern, fader till Adonis, grundläggare av den festliga musiken.

Kioni't, Kioni'tis (av gr. kion, pelare; tung-spen), med., inflammation i tungspenen. — Kionofa'ranx, gr. (àv fa'ranx, klyfta, svalg), med., tungspensklyvning. — Kio-nopto'sis, nedfallande av tungspenen. — Kionorrhafi', gom-1. tungspensfogning. — Kiotomi', bortoperation av tungspenen.

Kiosk (L kiå'sk; turk. kiösjk), turk., eg. utsiktsbyggnad; orientaliskt palats; altanlik byggnad å hus i Orienten; lusthus med tälttak i en trädgård; i europeiska städer små prydliga byggnader till försäljning av tidningar, läskedrycker o. s. v.

Kip, sjöv. öppen ränna 1. urgröpning (t. ex. i ett block), vari ett tåg nätt och jämnt kan inläggas.

Kipps apparat, kem., ett slags gasutveck-lingsapparat av tre glasballonger i förbindelse med varandra.

Kipse, från Ostindien kommande, av idiss-lande djur beredda skinn, vilka användas till överläder.

Kiptsjak 1. Kaptsjak, en kirgisisk folkstam.

Kir-, Kiro- och därmed sammansatta ord, som ej här finnas upptagna, se under Chir-.

Kirago'n (av gr. keir, hand, och a'gein, föra, leda), ett till ledning för handen avsett redskap, som nyttjas av blinda vid skrivning.

Kiranti (hårt k), ett av himalayafolken (se d.o.).

Kira'ya-ört, se Chirett-ört.

Kirgi'ser (hårt k och g), en turkisk-tatarisk stam, som bebor Kirgisstäppen i Asien.

Ki'rialax (hårt k; gr. Ky'rios AWxios), i de fornnordiska sagorna benämning på grekiske kejsaren Alexius I.

Kirid, turkiska namnet på Kreta.

Kirke, se Circe.

Ki'rmes (hårt k), se Kermis.

Kirogra'f (av gr. keir, hand, och grajein, skriva), handskrift. — Kirogra'fisk, handskriven. — K. borgenär, handelst., person, som innehar skriftlig, enkel skuldförskrivning av gäldenären. — Kirografiska fordringar, fordringar, som stödja sig på växel, revers 1. annat skriftligt dokument, i motsats till dem, för vilka man har hypotek 1. säkerhet.Kirogrammatomanti—Kitin

703

Kirogrammatomanti', se Chirogrammato' manti,

Kirologi' (av gr. keir, hand, och W g os y ord, lära), f inger språk, teckenspråk]^ied händerna; läran om detta språk. — Kirolo'g, person, som känner och begagnar sig av fingerspråk.

Kiromanti' 1. Chiromanti' (av gr. keir, hand, och manie'ia, spådom), konsten att spå i händerna.

Kiroplasti'k (av gr. keir, hand, och pWssein, bilda), konsten att med händerna av mjuka ämnen (vax, lera m. m.) forma bilder.

Kiroprakti'k (av gr. keir, hand, och prakti-ko's, skicklig), kvacksalveri, som består i hänförandet av flertalet sjukdomar till påstådda rubbningar i ryggkotornas läge. — Kiropraktiker, utövare av kiropraktik, kvacksalvare.

Kirsch 1. Kirschwasser (av ty. Kirsche, körsbär, och Wasser, vatten), ett slags av små svarta körsbär bränd likör.

Kirsedrank (av ty. Kirsche, körsbär), gammalt svenskt namn på körsbärsvin.

Kirskål, hot., se ^gopodium.

Ki'rsti (hårt k), fi. myt, sjukdomarnas härskarinna.

Kirtlandmormoner {1. kö'rt-) = Josefiter (se d. o.).

Kiru'rg (av gr. keir, hand, och e'rgon, arbete) , läkare, som ägnar sig åt kirurgi. — Kirurgi', den del av läkekonsten, som söker bota sjukdomar genom operativa åtgärder. — Kiru'rgisk, hörande till kirurgi.

Kis (1. kisj), ung., betyder i sammansatta ortnamn "liten".

Kis, miner., föreningar av tunga metaller och svavel 1. arsenik, såsom svavelkis, mag-netkis, kopparkis m. fl.

Kis, turk., ung flicka.

Kisbränder, till järnmalm brukad rest efter rostad svavel- 1. kopparkis. Sedan svavel, koppar och zink utdragits, återstår järnoxid, purple ore, som briketteras och upp-sättes på masugnen.

Kiseh, turk. {pers. klseh), en pung piastrar = 30,000 piastrar (se Piaster).

Kisel (lat. silicium), kem., ett icke metalliskt grundämne, förekommer i naturen ymnigt i förening med syre. Bildar i rent tillstånd ett brunt pulver, grafitlika fjäll 1. metall-glänsande, ogenomskinliga kristaller.

Kiselalger, hot., encelliga alger och flagel-later med förkislad cellvägg.

Kiselgalmeja, miner., ett oftast gulvitt, vat-tenhaltigt zinksilikat.

Kiselgur, geoL, bergmjöl, en lös jordart, som består av kiselsyreskal av diatomacéer.

Kiselinfuso'rier, bot., dets. som diatomacéer.

Kiselkoppar, se Kiselmalakit.

Kiselkroppar, hot., av kiselsyra bildade kroppar i cellerna hos vissa palmer, orkidéer m. fl.

Kiselmalakft 1. Kiselkoppar, miner., ett grönt, hårt finsplittrigt mineral, som ofta förekommer tillsammans med malakit (se d. o.).

Kiselmanga'n, miner., se Rhodanit.

Kiselsinter, geoL, kiselsyra, som avsatts ur vattnet vid varma källor. Jfr Kiseltuff.

Kiselskelett, hot., av kiselsyra bestående rest av växter med förkislade celler, sedan de organiska beståndsdelarna avlägsnats (t. ex. genom bränning).

Kiselsten, i dagligt tal benämning på flinta.

Kiselsyra, kem., kiselns oxid, förekommer i naturen ytterst allmänt såsom kvarts (bergkristall). På kemisk väg framställd, är kiselsyran ett vitt, smak- och luktlöst pulver, olösligt i vatten och alla syror (utom fluorvätesyra).

Kiseltuff, geol., porös kiselsinter (se d. o.), innehållande förkislade växter.

Kiselväxter, hot., sådana växter, som blott trivas på kiselsyrerik mark och undvika kalkhaltig jordmån.

Kiseruzutru, jap., se Sagemonos.

Kisfalu, ett Tokajvin.

Kisfaludysällskapet, ung. (1. kisjfalo'di-), skönlitterärt sällskap i Budapest till minne av skalden Karoly Kisfaludy.

Kishu, turk., sorbet (se d. o.) av kokosmjölk.

Kisi-kongo, inhemska namnet på Kongospråket.

Kisil, Kizil, Kysyl, turk., röd, förekommer ofta i sammansatta namn.

Kisilbaschi, turk., "rödhuvuden", muhammedanskt öknamn på schiiter.

Kisfltser (hårt k), sibiriskt folk.

Kislar-aga', se Kyslar-aga (under Aga). — Kislar-aga-sinum-muthaki, se under Aga.

Kislev (hårt k), hehr., tredje månaden i israeliternas borgerliga år, den nionde i deras festår.

Kisme't, turk. (hårt k; arab. ki'sme), del, lott; öde, livslott.

Kiss me quick, eng. (1. kiss [hårt k] mi koi'ck), eg. kyss mig fort; benämning på ett slags damhatt, som lämnar ansiktet fritt.

Kistbrev, Julark 1. Julbrev, konstlösa, oftast färglagda, textförsedda träsnitt över populära bibliska 1. historiska episoder m. m.

Kistland, ytmått för jord i Dalarna = 12,69 ar.

Kistofo'rer, Kistofo'roi, se Cistoforer.

Kistpipa, pipa på jaktgevär med bakre tredjedelen fyrkantig i st. f. rund.

Kita'b, arab., skrift, bok, i synnerhet koran.

Kitai, ett kinesiskt siden- 1. bomullstyg.

Kita'ita, afrikanskt namn på Batater (se d. o.).

Kitha'ra 1. Kitha'ris, gr. (hårt k), tonk., ett forngrekiskt stränginstrument likt lyran. Av kitharan hava de yngre instrumenten cittra och guitarr fått sitt namn. — Kitharo'd (gr. kitharado's), citterspelare. Jfr Apollon kitharados (under Apollon).

Kitfn 1. Chiti'n (av gr. chito'n, täcke), kem..704

en kvävehaltig substans, varav leddjurens kroppsbetäckning består.

Kitjak, ett himalayafolk.

Kito'n (hårt k), se Chiton.

Kits, se Ketch.

Kitse (L ki'tsje), ett av mayaspråken (se d. o.).

Kittéer (hårt k), ett från Jafets son Javan härstammande folk.

Kittelprovet, ett till ordalierna (se d. o.) hörande prov, som bestod i, att man ur en kittel med kokande vatten skulle oskadad uppta ett mynt 1. d.

Kittelvagn, arkeoL, små under bronsåldern och tidig järnålder förekommande fyrhju-liga vagnar, vanligen av brons, med en därpå stående kittel i samma metall.

Kittulfibrer, ett starkt, till rep, korgar m. m. brukat tågämne, som fås av bladhöljsfib-rerna av den ostindiska brännpalmen, Ca-ryo'ta u'rens.

Ki'tty (hårt k), engelskt kvinnonamn, förk. av Katarina = ty. Kätchen och sv, Karin.

Kivanäbb, se Kivenäbb.

Ki'vat, ett himalayafolk.

Kivenäbb (jfr lågty. Kivenihhe, grälmakare), benämning på ett medeltida skansverk av trä utanför en huvudfästning.

Kivik, sjöv., ett litet ryskt fartyg.

Kiviks monumentet, hällkista från tidig bronsålder med inhuggna figurer, funnen vid skånska fiskläget Kivik.

Kivin (hårt k), zool., A'pteryx maMte'lli, en hönslik, långnäbbad, till snäppstrutsarnas familj hörande fågel på Nya Zeeland.

Kivonäbb, se Kivenäbb.

Kjalar, nord. myt., binamn på den kälkdra-gande Oden.

Kjalk, sjöv., se Tjalk.

Kjeldals metod (1. ke'll-), kem., en av dansken J. Kjeldal utarbetad metod att bestämma kvävehalten i organiska ämnen.

Kjerulfe'n, miner., en norsk varietet av mag-nesit.

Kjökkenmödding, da. {1. kö'kken- [hårt k]), avfallshög; avskrädeshög från stenåldern, bestående av musselskal, djurknotor, flintredskap, enklare prydnader o. s. v.

KL, förk. för klass och klockan (vid tidsbestämningar) .

Klaba'utermann, ty., skeppstomte.

Klabbföre, idrottst., kallas föret då snön smälter och "klabbar vid" skidorna och hindrar glidet.

Klack, Klackö'r, se Claque.

Kladd {holl. klädde), eg. smuts; första utkastet till en uppsats (jfr Koncept); handelst., prima nota (se d. o.), dagbok, bok, i vilken löpande dagliga beställningar och utbetalningar införas.

Kladderada'tsch, en i Berlin utkommande politisk-satirisk skämttidning.

Kladomani' (av gr. kla'dos, gren, och mani'a, abnormitet), bot., abnormt rik grenbildning på en växt.

Kladotriche'er (av gr. kla'dos, ympkvist), bot., trådformiga mikrober med förgreningar.

Klaes 1. Klas, mansnamn, se Claes.

Klagodag, dag, då över hela riket predikan över anbefalld text hålles med anledning av konungens frånfälle.

Kla'mmer, ty., eg. krampa; boktr., parentestecknet [ ] ; sammanfattningstecknet {.

Klammeri' (av da. klämmer, fr. clameur, lat. cla'mor, rop, skrick), gräl, träta.

Klampare, sorterare av virkesutfallet från sågverken.

Klamydospo'rer 1. Klamydo'ter, bot., ett slag hos vissa svampar på könlös väg alstrade vilceller, som giva upphov till nya individer.

Klan, se Clan.

Klandesti'n {lat. clandesti'nus), hemlig, förstulen.

Klangår, judarnas jubelår (se d. o.).

Klapholt, dets. som Bordillon (se d. o.).

Klapper, geoL, anhopning av klappersten (vid stränder, kuster o. d.). — Klapperjord, dets. som klapperstens jord. — Klappersten, rundslipade, slätnötta stenar av storlek upp till 20 cm. i diameter. — Klapperstensjord, ren 1. lerblandad sand med stor inmängning av klappersten.

Klapphingst 1. Kryptorki'd hingst, hingst, hos vilken endast den ena testikeln nedträngt i pungsäcken under det den andra kvar-stannat i Ijumskkanalen 1. bukhålan.

Klappholz, trä, varmed den s. k. "for-

men" klappas jämn i en boktryckarpress.

Klappmytsen 1. Blåsälen, zool., se Cysto'-phora.

Kla'ra, kvinnonamn, se Clara; namn på en församling i Stockholm.

Klarbult, zool., se Aphya.

Klare'ra (av lat. cla'rus, klar), handelst., hos vederbörande tulltjänstemän angiva ett fartyg med dess last för erläggandet av tull o. a. stadgade avgifter; redovisa, uppgöra. — Klaratio'n, uppgörelse, redovisning; uppfyllandet av de åligganden, som äro föreskrivna vid fartygs ankomst till 1. avgång från en hamn. — Klare'ring (jfr Klarera) äger rum vid ett fartygs ankomst till en hamn (inklarering) och vid dess avgång därifrån (utklärering). — Skeppsklare'rare, skeppsmäklare, person, som biträder vid fartygs klarering m. m.

Klarine'tt {ital. clarine'tto), tonk., ett blåsinstrument av ebenholts 1. buxbom med klaffar och rörfjäder; ett 8-fots rörverk i orgeln.

Klarissi'nnor, se Damianistinnor.

Klas, mansnamn, se Claes.

Klass {lat. cla'ssis), avdelning (t. ex. lärjunge- och medborgareavdelning); rang; läsrum; slag av passagerareplatser; na-turalhistorisk underavdelning. — Klassi-ci'sm, anslutning till och efterbildning avKlastisk —Klementinerna

den antika 1. klassiska litteraturen 1. konsten. Jfr Romantik, — Klassicite't, klassisk beskaffenhet; mönstergiltighet; den grekiska och den romerska litteraturen. — Klassifie'ra 1. Klassifice'ra (fr, classifier), indela i klasser. — Klassifika-tio'n (av lat, fa^cere, göra), indelning i klasser. — Klassfk, original, pedant. — Kla'ssiker, klassiska författare, de yppersta av antikens skriftställare; de mest betydande författarna under en litteraturs blomstringstid. — Kla's.sisk (lat. cWssi-cus), tillhörande den grekiska 1. romerska forntiden (jfr Psevdoklassisk och Romantisk) ; mönstergill; av beståndande värde; även besynnerlig, löjeväckande, pedantisk. — K. bildning, en bildning, grundad på studiet av den grekiska och romerska forntiden. —• Klassiska språk, grekiska och latin. — Klasskamp, socialpolitiskt slagord, som liksom vissa andra med "klass" sammansatta ord betecknar, att vissa förhållanden, riktningar, åtgärder, känslor, åsikter o. s. v. präglas av intressena hos en viss samhällsklass i kamp mot andra samhällsklasser. — Klasslotteri, ett lotteri, där insatser och vinster äro på förhand bestämda och där dragningen sker i flera terminer (klasser). Jfr Lotteri och ISIum-merlotteri. — Klass-skatt, en inkomstskatt, för vars bestämmande och utgörande medborgarna indelas i vissa yrkes- och inkomstklasser.

Kla'stisk (av gr. kWsis, sönderbrytande), geoL, bildad av brottstycken, säges om bergarter, som bildats genom avlagring 1. sammanhopning av brottstycken 1. smulor av äldre bergarter, som blivit krossade 1. kemiskt sönderdelade.

Klaude^ra (lat. cla'udere), sluta, tillsluta, innesluta.

Kause'l (av lat. cla'usula, se Klausul), den rytmiska byggnaden i en prosaframställning, sådan den särskilt framträder i avslutande partier.

Klausthali^t, se Clausthalit.

Klaustrofobi', se Claustrofobi.

Klausul (lat, cWusula, av cla'udere, sluta), inskränkning, förbehåll, avslutningsdel, slutformel; jur.y tilläggsparagraf, som närmare förklarar något i det föregående.

Klausu'r (av lat. cla'udere, sluta, innesluta), instängning i klostercell, klostertvång.

Klav (lat. cla'vis), nyckel; förklaringsmedel, t. ex. chifferklav 1. chiffernyckel (se Chifferskriften) ; tonk.y tecken i början av notlinjesystemet, f-klav (basklav), c-klav (sopran-, alt-, tenorklav), g-klav (violin-klav). — Klavi'kel (av lat. clam'cula, liten nyckel), anat.y nyckelben.

Klaveci'n (fr. clavecin [Z. klavösä'ng], mlat, clavicy'mbalum) y tonk., ett tangentinstrument, klaverets

föregångare, vars strängar knäpptes med spetsiga korp-pennor. Bland klaveciner av olika slag må

nämnas spinett, virginal^ harpsikord, cla-vicytherium och giraffklavér,

Klavér (ty, Klavier, fr, clavier), tonk., ett föråldrat tangentinstrument, pianots föregångare, vars strängar anslogos medelst mässingsstift. — Klavérutdrag, fullständigt arrangemang för piano av en opera 1. annat musikverk. — Klaviatu'r, sammanfattningen av alla tangenterna på ett tangentinstrument.

Klaviatu'rmaskin, se Tangentmaskin.

Klavi'kel, se under Klav.

Klaviko'rd 1. Klaviko'rdium (av lat. cla'vis, nyckel, tangent, och cho^rda, sträng), tonk., eg. dets. som klavér (se d. o.).

Kleanka, se Brand.

Kle'fter (av gr. kle'ptes, tjuv), eg. rövare; grekiska fri skaror, som började det grekiska frihetskriget. Jfr Armatoler.

Kleidotomi' (av gr. kleis, nyckelben), med., i förlossningssyfte företagen genomklippning av nyckelbenet hos foster.

Kleinkunst, ty. (1. kla'jnkonst), "småkonst", de arter av konst och konsthantverk, som röra sig i litet format.

Kleinmeister, ty. (av klein, liten, och Meister, mästare), konsth., benämning på en grupp tyska kopparstickare och målare från 1500-t.

Kleio', se Clio.

Kle'isagra (av gr. kleis, nyckelben), med., gikt i nyckelbenet.

Kleistante'r (av gr. kleisto's, sluten, och anthero's, blommande), hot., kallas en kleistogam (se d. o.) blomma, vars pollen gror i de slutna ståndarknapparna och genomväxer knappväggen för att nå märket.

Kleistogami' (av gr. kleis to's, sluten, och ga'-mos, gifte), bot., normal fruktsättning, ehuru blomman ej öppnar sig. Homoklin pollination (se d. o.) är regel hos sådana blommor. Jfr Herkogami, Heterogami och Homogami. — Kleistoga'ma kallas blommor, som aldrig öppna sig, men dock utbilda goda frön. Jfr Kasmogama. — Arko-kleistogama växter, ha endast för alltid slutna blommor. — Hemikleistogama växter, ha blommor, som blott obetydligt öppna sig. — Kasmokleistogama växter, ha såväl kasmogama (se d. o.) som kleisto-gama blommor. — Pseudokleistogama växter, ha blommor, som endast under vissa förhållanden förbliva slutna, t. ex. vid ljusbrist (fotokleistogami), för högt vattenstånd (hydrokleistogami), för låg temperatur (termokleistogami).

Kleistokarpa (av gr. kleisto's, sluten, och karpo's, frukt), bot., kallas de svampar, vilkas fruktkropp ej öppnar sig.

Kleistska flaskan, se Leydenflaskan.

Kle'matis, bot., se Clematis.

Kle'mens, se Clemens.

Klementi'nerna (lat. dementi'næ, gr. Ta kleme'ntia), under 2:a årh. e. Kr. utg.706

grekiska och latinska skrifter över Petrus' verksamhet, enl. uppgift författade av Klemens, biskop i Rom.

Klementi'nska homilierna = Klementinerna (se d. o.).

Klenhus, Klinhus, hus av kvistflätning med rappning.

Kleno'd {ty. Kleinod, av klein, liten), eg. ett litet fint ting; dyrbarhet, smycke.

Klenä't (da. Kleine [fordom även Klenef], av ty. Kleinod [se Klenod']), i flottyr kokat bakverk av smördeg.

Kle'obis, se Biton och Kleobis.

Kleo'bulos (lat. Cleohu'los), namn på en av Greklands "sju vise"\

Kleo'pas, se Cleophas.

Kleo'patra, astr., en av småplaneterna.

Kleopa'tra, grekiskt kvinnonamn (av kW os, rykte, och pate'r, fader). Buret av en för sin skönhet ryktbar egyptisk drottning. — Kleopatras nålar, två av den egyptiske konungen Thotmes III i Heliopolis resta obeHsker, den ena numera befintlig i London, den andra i New York. — K. orm, zooL, egyptiska glasögonormen, Na'ja ha'je, en till giftormarna hörande art, hos de gamla egyptierna föremål för gudomlig dyrkan.

Klepselæum (av gr. kWptein, stjäla, och e laion, olja), en lampa, i vilken jämnt så mycken olja tillflyter, som är behövligt för lågans underhållande.

Klepsy'dra {lat. cle'psydra, av gr. kle'ptein, stjäla, och hy'dor, vatten), vattenur, ett likt ett timglas konstruerat instrument, vilket brukades som tidmätare hos de gamla grekerna och romarna.

Kleptoma'n (av gr. kWptein, stjäla, och mani'a, galenskap), med., person, som är behäftad med en sjuklig drift att stjäla. — Kleptomani', sjuklig drift att stjäla.

Kleptosy'ne, gr. = Kleptomani (se d. o.).

Kleran, Klädran, Klådran, zool, namn på Talltrasten.

Kleresi' = Klerus (se d. o.).

Kleresto'rium {eng. clerestory), hyggn., den översta, fönsterförsedda delen av väggarna i en gotisk katedrals huvudskepp.

Klerika'1, Klerk, Klerokrati' m. fl., se under Klerus.

Kleromanti' (av gr. kle'ros, lott, och man-te'ia, förutsägelse), spådomskonst, grundad på lottkastning.

Kleronomi' (av gr. kle'ros, lott, arvedel, och ne'mesthai, äga), arv.

Kleru'cher (av gr. kle'ros, lott, och e'chein, hava), i det forna Aten medborgare, som utsändes till underkuvade land och där er-höllo anvisning på jord. — Kleruchi', ett av klerucher bildat nybygge.

Kle'rus 1. Kleresi' {lat. cle'rus, av gr. cWros, lott, arvedel), prästerskapet inom den romersk-katolska kyrkan.) (L a i c i, lekmän. — KIerika'1, till katolska prästerskapet hörande; påvligt sinnad. — Kleri-

ka't, det andliga ståndet. — Klerk {lat. cWricus, gr. kleriko's), medlem av klerus; i Frankrike skrivare hos en advokat; (med uttalet klark) en skeppsmäklares 1. -klarerares biträde. Jfr Clerc och Clerk. — Klerogami' (av gr. ga'mos, äktenskap), prästers äktenskap. — Klerokrati', prästvälde.

Kle'ta, gr. myt., en av Chariterna.

Kle'tus, förk. av mansnamnet Anakletus.

Klev, framkomligt, något mindre brant ställe i en eljest tvärbrant bergsida.

Klibbal, hot., se Almis. — Klibbglim, bot., se Silene. — Klibbknopp, bot., se Sedum. — Klibbkorsört, bot., se Senecio.

Kliché {1. klisje', fr. cliché) 1. Klisché, avtryck av en upphöjd 1. fördjupad bild; den form, som i gips 1. annat ämne tages från en stilsats 1. en xylografisk träplatta; den i denna form tagna efterbildningen. — Kliche'ra 1. Klische'ra, avklappa, mångfaldiga träsnitt genom metallavgjutningar 1. galvanoplastik.

Klick, se Clique.

Klie'nt {lat. cWens, pl. clie'ntes), hos de gamla romarna en person, som skyddades och berodde av en mäktigare, hans patro'-nus (se d. o.); i allm. en rik 1. mäktig persons skyddsling; person, som försvaras av en sakförare. Jfr Protégé. — Kliente'1 {lat. cliente'la), klientförhållande; beskydd ; sammanfattningen av de personer, som anlita en sakförare 1. en läkare.

Klimakte'r, gr. (av kWmax, stege, trappa), trappsteg, vändpunkt. — Klimakte'risk, trappstegsformig. — Klimakte'riskt år {lat. a'nnus climacte'ricus), eg. trappstegsår; i människolivet vart sjunde år, då kroppen säges undergå en märkbar förändring. — Klimakteriska år, fysioL, i kvinnans liv den övergångstid (vanligen mellan 40- och 50-årsåldern), då menstruation och konceptionsförmåga upphöra.

Klima't (av gr. kWma, böjning, lutning), urspr. namn på de bälten, i vilka de gamla geograferna på grund av solbanans lutning mot horisonten indelade jorden; nu sammanfattningen av en orts väderleksförhållanden. — Klima'tisk, som angår klimat. — K. kurort, med., ställe, vars klimat, i följd av vissa egendomligheter hos detsamma, utövar ett hälsosamt inflytande på kroppen, vare sig för botande 1. förekommande av sjukdom 1. för hälsans förbättrande i allm. — Klimatfeber, dets. som Malaria. — Klimatologi' (av gr. lo'g os, lära), klimatlära, läran om klimatiska förhållanden. — Klimatoterapi' (av gr. thera-peu'ein, bota), läran om sjukdomars botande 1. förekommande medelst vistande å klimatiska kurorter.

Kli'max, gr., eg. trappa; stege; talk., stegring i uttrycket. Jfr Gradation.

Klingdikt, äldre namn på sonett.

Klinhus, se Klenhus.Klinik—Klor

707

Klini'k (av gr. kli'ne, säng), med., behandling av sängliggande sjuka; praktisk medicinsk undervisning vid sjuksängen; anstalt, där sådan undervisning meddelas; även sjukhus i allm. Jfr Poliklinik. — Klinika'nt, lärjunge vid klinik. — Kli'niker, lärare vid en klinik. — KIi'nisk, som har avseende på en klinik. —• Kliniskt dop, i den äldre kristna kyrkan benämning på nöddop, meddelat på sjuksängen. — Klinologi' (av gr. lo'g os y lära), läran om sjuklägers beskaffenhet.

Klink, skeppsb. Byggt på klink säges ett fartyg vara, då bordläggningsplankorna ligga med sidokanterna fastnaglade över varandra. Jfr Kravel.

KIi'nker 1. Klinkertegel, byggn,, hårt brända, glasartade tegel, som bl. a. brukas till sten-sättning.

Klinker, bergsv., slaggbildande stenkolsaska.

Klinocefali', antropol., dolikocefali med sadel-formig fördjupning över hjässans framdel.

Klinodaktyli', med., medfödd felställning hos fingrarna.

Klinodiagona'1, den axel i det monoklina kristallsystemet, som bildar sned vinkel mot de andra axlarna. — Klinodo'ma, längsprismat på en monoklin kristall.

Klinogra'fisk projektion (av gr. kWneiUy böja, och gra'fein, skriva), en geometrisk avbildningsmetod.

Klinohumi't, miner., ett monoklint, glasglän-sande, gult mineral, tillhörande mineralgruppen kondrodit (se d. o.).

KlinokIo'r, miner., ett till klorgruppen hörande grönt, f jälligt mineral av vattenhal-tigt magnesiumsilikat och magnesiumalu-miniumsilikat.

Klinologi', se under Klinik.

Klinome'ter (av gr. kWnein, böja, och me'-tron, mått), ett instrument, varmed ett plans 1. en linjes lutning mot horisonten mätes (kallas även klinoskop); sjöv., ett instrument för undersökning av ett fartygs styrlastighet, krängning och rullning.

KIinopinakoi'd, längsytan på en monoklin kristall. — Klinopyrami'd, pyramidyta, sträckt efter klinodiagonalen

(se d. o.) på en monoklin kristall.

KIinoro'mbiskt system = Monokliniskt kristallsystem (se d. o.).

KIinosko'p, se Klinometer.

Klinotro'p, se under Ortotrop.

Klint, bot., se Centaurea.

Klintsnyltrot, bot., se Orobanche.

Kli'o, astr., en av småplaneterna.

KIi'o {gr. Kleio'), se Clio.

Klipp, ved (oftast för kolning), upplagd för torkning med ändarna i vinkel korsvis över varandra.

Klippare {ty. Klapper), liten, livlig häst, god springare men ej av ädel stam.

Klippbräcka, bot., se Saxifraga.

Klfpperskepp {eng. clipper, av dip, klippa, skära), sjöv., ett slags handelsfartyg.

minst fem gånger så långt som det är brett.

Klippfisk, torkad torsk (förr vanligen genom utbredning på klippor och berghällar).

Kli'pping, namn på flera slags svenska och danska fyrkantiga mynt från 1500- och 1600-t.

Kli'ppingshandskar (av da. klipping, ett slags fint lammskinn), handskar med köttsidan utåt.

Kliring, svensk form för clearing (se d. o.).

Klisché, se Kliché.

Klisti'r 1. Klysti'r {gr. klyste'r), med., lavemang, insprutning i ändtarmen av någon vätska, avsedd att framkalla avföring 1. att skölja grovtarmen. Även närings- och läkemedel kunna på detta sätt införas i organismen. Jfr Enema.

Kli'toris {gr. kleitoris), anat., en muskel i de kvinnliga könsdelarna. — Klitori'sm, s juklig svällning av klitoris. — Klitori'tis, med., inflammation i klitoris.

Kli'tter, da. = Dyner (se d. o.).

Kloa'k {lat. cloa'ca), avloppstrumma, underjordisk kanal för bortförande av vatten och flytande orenlighet; anat., en hos kloakdjur, fåglar, kräldjur, amfibier och vissa fiskar förekommande hålighet, i vilken ändtarmen samt urin- och könsorganen utmynna. — Kloakdjuren, zool., Monotre'mata, däggdjurens lägsta ordning, dit näbbdjur- och myrpiggsvinsläktena höra. Utmärkas bl. a. därigenom, att de lägga ägg samt äro försedda med en "kloak" (se d. o.).

Kloanti't, miner., vit kopparnickel.

Kloa'sma, gr., med., pigmentfläck, leverfläck, ett slags hudsjukdom, bestående av större 1. mindre, brungula 1. leverbruna, icke upphöjda 1. fjällande fläckar, som utgöras av under huden avsatt pigment (se d. o.) och som ej äro orsakade av någon sjukdom i levern.

Kloaso'ng, se Cloison.

Klockgrodan, zooL, Bombina'tor bo'mhinus, en liten groda som åtminstone förr fanns även i s. Skåne.

Klockljung, bot., se Erica.

Klockmetall, Klockgods, Malm, bronslegering av 78 delar koppar och 22 delar tenn.

Klodvig, se Chlodvig.

Kloe, se Chloé.

Klofibla, bot., se Crepis.

Klo'ner {gr. klon, gren, ungt skott), bot., ärftligt skilda stammar, som vidmakthållas genom vegetativ förökning.

Klo'nisk (av gr. klone'in, skaka), med., benämnes kramp, vid vilken musklerna hastigt omväxlande sammandragas och förslappas. — Klonogra'f, apparat för registrering av kramper.

Klor {1. klår), kem., ett i naturen allmänt i förening med metaller förekommande grundämne, som tillhör saltbildarnas grupp. Den framställes genom inverkan708

av oxidationsmedel på saltsyra och utgör en gulgrön, illaluktande, frätande och blekande gas. — KIora'l, en färglös, genom inverkan av klor på alkohol bildad vätska med stark lukt. De kristaller, kloralhydrat, som bildas, då kloral förenas med vatten, utgöra ett kraftigt sömn- och rogivande medel. — Klora'lami'd, förk. för Klora'l-formamfd, kloralmyrsyreamid. Ett sömnmedel. — Kloralhydrat, Hy'dras chlora'-licus, se Kloral, — Kloralureta'n, farm., se Uralin. — Klorammo'nium, salmiak, ett ammoniumsalt, som erhålles genom upphettning av en blandning av ammonium-sulfat och koksalt. Användes någon gång i medicinen och tekniken. — Kloranti', bot, förgröning. — KIora't, klorsyrade salter.

— Kloreiiky'm 1. Klorenchy'm, se Diachym.

— Klore'rande röstning, svavelmetallers röstning med koksalt, varvid natriumsulfat och metallklorider uppstå. — Kloreto'n, Aceto'nklorofo'rm, Anesfn, Aneso'n, farm., ett smärtstillande ro- och sömnmedel. — Klorety'1, gasformigt ämne, som erhålles vid mättning av alkohol med klor-väte. Bedövningsmedel. — Klorguld, se Auriklorid. — Klori'd och Kloru'r, klorväte-syrans salter. — Klorkalk, Calx chlora'ta, ett starkt klorluktande pulver, som fås genom inverkan av klorgas på släckt kalk. Användes till blekning och desinfektion.

— Klorkväve, en genom inverkan av klorgas på en salmiaklösning bildad, ytterst vidrigt luktande och explosiv förening av klor och kväve. — Klornatrium, koksalt, förekommer i naturen allmänt och ymnigt, dels som berg-, dels som havssalt. — Klor-silver, en fällning, som uppstår, då silver-salter blandas med lösningar av klor-metaller 1. saltsyra. — Klorsyrat kali, farm., ChWras ka'licus, kaliumklorat, brukas i medicinen mot halsfluss samt i tekniken vid fabrikation av tändstickor och fyrverkeripjäser. — Kloru'r, se Klorid.

— Klorvatten, Solu'tio chlori, fås då klorgas uppsamlas i kallt vatten. Nyttjas i medicinen, till blekning, desinfektion o. s. v. — Klorväte, en färglös, vid förening mellan lika volymer klor och vätgas bildad gas, som löser metaller. — Klorvätesyra, saltsyra, en färglös, sur vätska, fås då klorväte löses i vatten. — Klorzink, Chlo-Te'tum zi'ncicum, en vitgrå saltmassa, är ett desinfektionsmedel.

Kloris, se Chloris.

Klori't, miner., ett bl. a. tillsammans med järn- och kopparmalmer allmänt förekommande grönt magnesium-aluminium-silikat. — Kloritskiffer, en av mineralet klorit, blandat med kvarts, fältspat, glim-mer 1. talk, bestående bergart.

Klorkalk, Klorkväve, Klornatrium, se under Klor.

Klorockan, zool., se Raja.

Klorofa'n, miner., fluss-spat.

Klorofo'rm, kem., en genom destillation av klorkalk med alkohol 1. genom sönderdel-ning av kloralhydrat med alkalier erhållen vätska, som är färglös, flyktig och sötaktig. Brukas som anestetiskt medel (se Anestetisk) vid operationer och visisek-tion. — Kloroforme'ra, bedöva med kloroform.

Klorofy'11 (av gr. chloro's, grön, och fy'Hon, blad), kem., bot., bladgrönt, det gröna färgämnet i växtens gröna delar. — Kloro-fylla'n, en sönder delningsprodukt av klorofyllet. — Klorofylli'ner, alkalisalter av klorofyll.

Klorofyllet, miner., grön, bladliknande cor-dierit.

Klorofy'llparenky'm, bot., cellvävnad av klorofyllförande parenkymceller.

Kloroge'nsyra, kem., ingår i klorogensurt kalikoffein (huvudbeståndsdelen i kaffe). Spjälkas i kinasyra och kaffesyra.

Kloro's (av gr. chloro's, blekgrön), med., bleksot; bot., sjukdom hos växter på grund av järnbrist.

Klorsilver, Kloru'r, Klorväte m. fl., se under Klor.

Klory'I, farm., blandning av kloretyl och klormetyl. Bedövningsmedel.

Klose'tt (av eng. closet, litet avskilt rum), avträde, förlagt inom boningshuset.

Klo'ster (av lat. cla'ustrum, avstängd plats), gemensamt, vanligen av murar omslutet boningshus för munkar 1. nunnor, tillhörande samma orden.

Klosterlilja, bot., se Leucoium.

Klostri'dier (av gr. klöste'r, slända), bot., spolformiga mikrober.

Klot, ett slags tyg. Se Cloth.

Klotho' {lat. clotho) , gr. myt., '^spinnerskan", en av de tre moirerna (se Moira); astr., en av småplaneterna.

Klotnda, se Clothilda.

Klotilde, astr., en av småplaneterna.

KlotstruktuV, petrogr., sägas de bergarter äga, vilkas mineralbeståndsdelar delvis äro ordnade till små kulor 1. klot.

Klotullört, bot., se Filago.

Klovicker, bot., se Ornithopus.

Klown, se Clown.

Kloärt, bot., se Astragahis, Oxytropis.

Klubb (eng. club), slutet sällskap av till samma yrke 1. parti o. s. v. hörande personer, med särskild lokal för samkväm m. m. — Klubbi'st, medlem av en klubb.

Klubbfibla, bot., se Arnoseris.

Klubbsporre, bot., se Habenaria.

Klubb ve te, bot., se Triticum.

Klumprotsvamp, bot., se Plasmodiophora.

Kluniace'nskongregationen, sammanfattningen av de kloster, som antagit Clugny-klostrets institutioner.

Klu'schnik, ry., förvaltare.

Klusi'l (av lat. clu'dere, tillsluta), som kan tillslutas. — Klusila ljud = Explosiv or (se d. o.).

Kly'mene, astr., en av småplaneterna.

Kly'mene (lat. Cly'mene), gr. myt., en med titanen lapetos förmäld dotter av Okeanos och Thetys.

Kly'sma, med., lavemang. — K. nu'tricus, närande lavemang.

Klysopo'mp (av gr. kly'zein, tvätta, rensköl ja, och fr. pompe, pump), med., ett med ett pumpverk förbundet lavemangredskap, av vilket patienten själv kan betjäna sig.

Klysti'r, se Klistir.

Klytaime'stra, Klytaimne'stra, Klytem-ne'stra (lat. Clytæmne'strå), gr. myt., Ledas och Tyndarevs dotter, Agamemnons gemål och Aigisthevs älskarinna, deltog i mordet på sin gemål och dräpte sina barn (utom Elektra och Orestes).

Klytaimne'stra, astr., en av småplaneterna.

Kly'tia, astr., en av småplaneterna.

Klyvarebom, sjöv., en från bogsprötet utskjutande bom, som utgör fäste för det tåg, vid vilket seglet klyv ar en är fastlitsat.

Klådris, hot., se Myricaria.

Klärobsky'r 1. Klärobsku'r, se Clair-ohscur.

Klätt, bot., se Agrostemma.

Klätterfisken, zooL, se Anabas.

Klätterfåglar, zool., en ordning fåglar, Zygoda'cty Ii, omfattande Hackspettar och G ö k f å g 1 a r.

Klövdjur, zool., Artioda'ctyla, en ordning däggdjur med tåspetsarna omgivna av klöv. Hit höra svindjur, hjortdjur och slidhornsdjur.

Klöver, bot., se Trifolium.

Klöverröta, en svampsjukdom på klöver o. a. baljväxter.

Klöversilke, Klöversnär ja, se Cuscuta.

Klöversyra, bot., se Oxalis.

Klöverål, bot., zool., en nematod, som angriper klöver. Jämte klöverrötan torde den vara främsta anledningen till s. k. klövertrötthet hos jorden.

Klöverärt, bot., se Tetragonolobus.

Klövja (isl. klyf ja), forsla å häst med klövsadel lastade varor. — Klövsadel (isl. klyf-beri), ett slags för bergstrakter avsedd packsadel, där varorna äro jämnt fördelade på ömse sidor. — Klövsadelkyrka, konstt., en romansk kyrka med två torn, ett över korset och ett vid kyrkans v. ände.

Km., förk. för kilometer.

k. m. 1. kmt., förk. för kopparmynt.

K. M. O., förk. för Kunglig Majestäts orden, Serafimerorden.

K. m. st. k., förk. för kommendör med stora korset.

K. M:t, förk. för Kunglig Majestät.

Knack, ett hasardspel med kort.

Knaggrockan, zool., se Raja.

Knallbygden, benämning på vissa härad i Västergötland, vilkas allmoge var berättigad att idka gårdfarihandel.

Knalle, Knallar, gårdfarihandlare.

Knallgas, se Hydro-oxy g en-gas. — Knall-guld, kem., ett explosivt guldpreparat, som

brukas vid förgyllning av porslin. — Knallkvicksilver, ett giftigt och explosivt kvicksilverpreparat, som nyttjas till fyllnad i knallhattar. — Knallmanni't, mani-tens salpetersyreeter, ett häftigt explosivt ämne. — Knallsilver, ett silverpreparat, mera explosivt än knallkvicksilver.

Knapadel (av fornsv. knaper, ty. Knappe, adlig sven, väpnare), lägre adel, obemedlad adel. — Knapherrskap, fattiga, men högfärdiga ståndspersoner.

Knape (ty. Knappe [eg. = Knabe, gosse], isl. knapi), gosse; väpnare.

Knappmetall, legering av 80 delar zink och 20 delar koppar.

Knappologi', av Aug. Strindberg skapat uttryck för försök att göra "vetenskap" av obetydligheter och självklara ting.

Knapp-pulver, blandning av tennamalgam och krita. Användes till polering och puts-ning av koppar och mässing.

Knappsäv, bot., se Scirpus. — Knapptåg, bot, se Juncus. — Knappvädd, bot., se Succisa.

Kna'ster, ett slags röktobak. Se vid. Cana-ster.

Kna'utia arve'nsis (syn. Scabio'sa a.), bot., åkervädd, med ljusvioletta blommor i korg. Allmän å renar, backar o. d. Fam. Dipsa-ca'ceæ.

Knavel, bot., se Scleranthus.

Knebeli't, miner., ett grönaktigt mangansili-kat, som brukas vid järnsmältning.

Knef = Chnum (se d. o.).

Kneipe, ty. (1. kna'jpe), eg. kniptång; ölstuga ; enklare värdshus; studentbostad.

Kne'ippmetoden, en efter den tyske vattenläkaren Kneipp uppkallad vattenkurmetod, som förnämligast består däri, att patienterna gå barfota i fuktigt gräs.

Knekt (ty. Knecht), krig sk., soldat; spelt., spelkort med bilden av en soldat; byggn., halv- 1. trekvartskolonn.

Knes (ry. knjaz), i Ryssland titel för medlemmarna av den högsta adeln; i Serbien furste, greve.

Knickerbocker, eng. (1. ni'ckörbàckör), spe-namn på inv. i New York. — Knicker-bockers, sportknäbyxor.

Knfdiska Afrodite, en av den grekiske bildhuggaren Praxite'les utförd bildstod av kärleksgudinnan, uppställd i den forngre-kiska staden Knidos i Mindre Asien.

Knight, eng. (1. näjt), riddare, den engelska adelns lägsta rangtitel, närmast under "baronet" (se d. o.). — Kmght-ba'nneret, en i England och Frankrike fordom på slagfältet som belöning för hjältemod utdelad värdighet. — Knights of labor (1. näjts åvv lä'bör), arbetets riddare, en 1869 stiftad nordamerikansk arbetarorden, vars syfte är att med lagliga medel höja och förbättra kroppsarbetarnas ställning.

Knipan, zool., en andfågel, CWngula cla'n-gula (syn. FuWgula).

Knipho'fia, bot., ett tropiskt afrikanskt växt-710

släkte av fam. Lilidceæ. — K. uva'ria (syn. Trito'ma uva'ria), odlas allmänt som prydnadsväxt.

Knippan, bot, se Cerastium,

Knippefryle, hot., se Luzula.

Knipprot, hot., se Hellehorine.

Knipskraken, zooL, en korsning mellan knipan och salskraken.

Kni'ttelvers (trol. av ty. Knittel, knölpåk), metr.y parvis rimmande verser, vanligen med oregelbunden rytm och fria rim.

Knjas, se Knes.

K. N. O., förk. för kommendör av Nord-st järne orden.

Knochen, ty., ett slags bärnsten.

Knock down, eng. (1. nåck da'on), sportt., boxningsslag, som fäller motståndaren till golvet, men icke hindrar honom att åter resa sig inom stipulerad tid. — K. out (Z. - a'ot), sportt., boxningsslag, som fäller motståndaren och hindrar honom att resa sig inom stipulerad tid ("för full räk-ning-).

Knodd (av lågty., Knode, knöl), öknamn på sprättig bodbetjänt, sedermera på snobbig obildad person i allm.

Knop (av holl. knoop, knut), sjöv., namn på sjömansknutar, bland vilka märkas garnknop, käringknop, vantknop, valknop 1. perkunta, råbandsknop m. fl.; även benämning på en engelsk sjömil.

Knoppern, ty., viktigt garvmedel, bestående av gallbildningarna på fruktskålar hos ek. Exporteras från Ungern under namnet Gubacs.

Knoppmyce'l, hot., myceliet hos jästsvampar m. fl., när de leva helt nedsänkta i socker-haltiga vätskor.

Kno'rre, sjöv., ett slags fornnordiskt handelsfartyg.

Knorrhanen 1. Gnodingen, zooL, se Trigla.

Knorrverk, hyggn., efterhärmningar av torra grenar och växtstänglar, i den senare gotiken använda i st. f. lövverk.

Knoten, zool., dets. som Knorrhanen. Se Trigla.

Knott, zool., namn på flera arter av myggsläktet Simulium.

Knottblomster, hot., se Achroantes.

Knowledge is power, eng. (1. nå'lledsj iss pa'oör), "kunskap är makt", bevingat ord ur "Religions meditations" av Francis Bacon (1598). Lyder urspr. på latin: ISlam et i'psa scie'ntia pote'stas est.

Know-nothings, eng. (1. nå-nöthings), eg. intet-vetare; ett år 1854 i Nordamerikas Förenta stater organiserat politiskt parti, vilket hade till syfte att hämma invandringen från Europa, försvåra invandrarnas naturalisation o. d. Upplöstes under inbördeskriget 1861—65.

Knubbsälen, zool., se Phoca.

Knuckelduster, eng. {1. nö'ckel-), eg. knot-krossare; ett slags amerikansk mankill (se d. o.).

Knufi's, egypt. myt., grekisk form av Chnum, egyptisk gud med vädurshuvud, ett slags Nilgud.

Knut, ry., piska av hopflätade oxsenor med vridna järntrådar i ändarna, ryskt straffredskap ; slag, utdelade med en dylik piska.

Knut, fornnordiskt mansnamn, vars förste bärare (sedermera Hardeknut), som litet barn säges hava av den danske konungen Gorm den barnlöse påträffats i skogen med ett knyte (isl. knutr), innehållande en guldring, upphängt över huvudet. Buret av Danmarks skyddshelgon, konung Knut den helige, samt av andra danska liksom även svenska furstar.

Knutarv, hot., se Centunculus. — Knutkål, dets. som Kålrahhi. Se Brassica. — Knut-narv, hot., se Sagina.

Knutsgillen 1. S:t Knutsgillen, under medeltiden andligt-sociala gillen i Danmark och Sverige.

Knutskrift, en av på olika sätt färgade, hopslingrade och knutna snören bestående ideografisk fornskrift (se Ideografi), ännu bruklig i Turkestan och Sydamerika samt på Söderhavsöarna.

Knylhavre, hot., dets. som Knölhavre. Se Avena.

Knytling, hot., se Heniaria.

Knytlingsagan, en till norröna litteraturen hörande historia om Knut den stores efterkommande.

Knäckepil, hot., se Salix.

Knäpp, gammalt svenskt garnmått = 500 fot.

Knappare, zool., ett släkte skalbaggar, Agri'otes. Hithörande kunna, om de läggas på rygg, genom en "knäppande" muskelrörelse slunga sig själva upp i luften för att komma ned på fötter.

Knärot, hot., se Goodyera.

Knäsvamp, med., folklig benämning på inflammation i knäleden med sjukliga bildningar i och omkr. leden.

Knätall, hot., se Pinus.

Knävelbår (förvrängning av ty. Knehelhart, mustasch), hos oss fordom benämning på mustasch.

Knölbakterier, hot., bakterier, som bilda rotknölarna hos baljväxterna m. fl. — Knöl-floka, hot., se Chærophyllum. — Knölgröe, hot., se Poa. — Knölhavre, hot., se Avena. — Knölklocka, hot., se Campayiula. — Knölsmörblomma, hot., se Ranunculus hul-hosus. — Knölsyska, hot., se Stachys. — Knöltåg, hot., se Juncus. — Knöltång, hot., en vid västkusten allmän brunalg, Ascophy'llum nodo'sum. — Knölvia'1, hot., se Lathyrus.

Knölsvanen, zool., Cy'gnus o'lor, tamsvanens stamform, häckar i mell. Sverige.

Ko, spelt., populär förk. för kodilj (se d. o.).

Koacervatio'n (av lat. con, tillsammans med, och ace'rvus, hop, hög), hopande; talk., hopande av bevis, som ej genomföras.Koadamit—Kockulin

711

Koadami't (av lat. con, tillsammans med, och Adam, se d. o.), samtida med Adam, uttryck, som härrör från antagandet, att människorna härstamma från flera stampar.

Koadaptatio^n (av lat. con, med., och adapta'-tiOy anpassning), bioL, den företeelsen, att den utvecklingshistoriska förändringen av ett visst organ förutsätter och vanligen medför en samtidig förändring av andra organ för att medföra nytta.

Koadju'tor (av lat. con, med, och ad ju'tor, hjälpare), ämbetsbiträde; i romerskkatolska kyrkan en biskops ställföreträdare.

Koaffe'ra (1. kåaff-; fr. coiffer), kamma, frisera, kläda i håret. — Koaffy'r, kamning, frisyr; hårklädsel. — Koafförr, fem. Koaf-fö's, person, som kläder andra i håret, frisör, frisörska.

Koagula's, kem., enzym, som förorsakar koagulation.

Koagule'ra (lat. coaguWre), stelna (liksom vitan i ett ägg), ystas, lÖpna, levra sig (om blod). — Koagulabilite't, egenskapen att löpna 1. levra sig. — Koagulatio'n, ystning, löpnande. — Koa'gulum, urspr. det koagulation åstadkommande ämnet; nu den genom koagulationen åstadkomna produkten.

Koaktio'n (av lat. co'gere, tvinga), tvång, nödgande. — Koakti'v, tvingande.

Koa'lan, zool., se Pungbjörnen.

Koalesce'ns (av lat. coale'scere, sammanväxa) , sammanväxning, förening.

Koalise'ra (fr. coaliser, av lat, coaWscere, sammanväxa), förena sig, sluta förbund. — Koalitio'n, förening, förbund. — Koali-tionsministär, blandningsministär, en ministär, som är sammansatt av medlemmar av skilda politiska partier. — Koalitionsrätt, rätt att bilda föreningar och hålla möten.

Ko-antilopen 1. Kongo'nin, zool., se Buhalis.

Koaptatio'ii (av lat. apta're, tillpassa), med., hoppassning, mekanisk förening, t. ex. av ändarna av ett avbrutet ben.

Kobaltfn 1. KohsiW i = Kobolt glans (se d. o.).

Kobbel, se Cobbler.

Kobo-daishi, jap., abbot.

Ko'bold, ty., tomte, nisse, bergtroll.

Ko'bolt (av ty. Kobold, se d. o.), kem., Coba'l-tum, metalliskt grundämne, som i naturen förekommer sparsamt, oftast i förening med arsenik och svavel. Liknar järn, men äger större hållfasthet och smälter lättare. Sammansmälta med glas 1. borax, giva koboltföreningarna mörkblå massor av intensiv färg. — Kobolt ar senikkis, miner., arsenikhaltig koboltkis. — Koboltbeslag, miner., koboltblomma (se följ. ord.), uppbländad med arseniksyrlighet, brukas i koboltpreparat. — Koboltblomma 1. Ery-tri'n, ett rött koboltmineral, som består av koboltoxid, arseniksyra och vatten. Användes för framställning av koboltpreparat. — Koboltblått, se Koboltultramarin. — Koboltglans 1. Kobaltfn, Sveriges viktigaste koboltmalm, är rödaktigt silverglänsande och förekommer i kristalliniska skiffrar tillsammans med pyrit, kopparkis m. m. Jfr Glaukodot. — Koboltglas 1. Smalt, blått glas, färgat av kobolt. — Kobolt grönt 1. Rinmans grönt, en grön målarfärg av zinkoxid och koboltfosfat 1. arseniat. — Kobolt-gult, kaliumkoboltnitrit. —• Koboltnickel-kis, Koboltkis 1. Linnæi't, en rödaktigt silverglänsande förening av kobolt och svavel. —• Koboltprov, metod att påvisa andning hos blad. — Koboltsafflo'r 1. Zaffer, en av arseniksyrad koboltoxidul bestående smältfärg, som brukas till porslinsmålning. — Koboltultramari'n 1. The'nards blått, koboltblått, en av koboltoxid och lerjord bestående blå olje- och vattenfärg.

Ko'bra, annan form för Cobra.

Kobre'sia, bot., se Cobresia.

Kobza 1. Bandu'ra (ital. pando'ra), se Kob-zarer.

Kobzarer, benämning på folkskalder i Ukraina, vilka på sitt nationella instrument, Kobza, en mångsträngad gitarr, sjöngo sina visor.

Koccfdier, zool., Cocci'dia, en grupp av ur-djuren. — Koccidiö's, innehållande kocci-dier.

Koccygodyni' (av gr. ko'kkyx, svansben, och ody'ne, smärta), med., värk i svansbenet.

Kochab, astr., stjärna i stjärnbilden Lilla björnen.

Kochemer loschen (av hebr. chacham, kunnig, klok, och laschon, språk), namn på det blandningsspråk, som begagnas av yrkestjuvarna i mell. Europa.

Ko'chia scopa'ria, bot., kvastmålla, mållväxt från Sydryssland och v. Asien. — K. tri-chophy'lla, sommarcypress, odlas som prydnadsväxt.

Kocheni'll, Kocheni'11-insekten, se Coccio-nella.

Kocheni'11-lav, bot., en allmän bägarformig lav med röda frukter, Clado'nia coccijera.

Kochinkinahöns, en stor och kraftig hönsras, men dålig värpare.

Kochlani, arab., hästras i Centralarabien. .

Kochs bacill, med., tuberkelbacillen.

Kochs ly'mfa, se Tuberkulin.

Kochs spiri'11, med., "kommabacillen", den asiatiska kolerans smittämne.

Kockelbär 1. Kockelkärnor, bot., Fru'ctus 1. Se'mina co'cculi ündici, de torkade stenfrukterna av den ostindiska slingerväxten Anamürta co'cculus, tillhörande fam. Menisperma'ceæ, innehålla den likt stryk-nin verkande alkaloiden pikrotoxin 1. kockulin. Nyttjades förr att giva besk smak åt öl och porter och har även brukats vid fiskfångst.

Ko'cker, se Bakterier.

Kockulfn, se Kockelbär.712

Kocksmat (av eng. mate, kamrat, medhjälpare) , sjöv,, biträde åt skeppskocken.

Kod, se Code.

Kodagu, se Coorg.

Ko'dak, amerikanska handkameror för ögonblicksfotografering, tillverkade av Eastman.

Kodaske'p, apparat för projektion av kine-matografbilder i hemmet.

Kodei'n, se Codeina.

Ko'desch kodaschi'm, hebr., det allra heligaste.

Ko'dex (lat. co'dex, pl. co'dices, fr. code), trädstam, block; hos de gamla romarna en bok av med vax överdragna trä- 1. elfenbensskivor ; senare bok av pergament; bok av papper; handskrift; en samling förordningar. Jfr Code och Codex. — Kodifika-tion (av lat. fa'cere, göra), flera särskilda lagars sammanförande till ett systematiskt helt. — Kodifiera, utföra en kodifikation.

Kodici'll (lat. codici'llus), tillägg till ett testamente 1. annat aktstycke. — Kodicil-la'rklausul, förbehåll, att ett testamente bör gälla såsom kodicill, om det ej kan gälla såsom testamente i eg. mening.

Kodifie'ra och Kodifikatio'n, se under Kodex.

Kodi'lj, se Codille.

Kodivisio'n (av lat. con, med, och divi'sio, delning), ett begrepps indelning från flera synpunkter.

Kodolja 1. Codolja, handelsnamn på ren hartsolja samt på några slag av levertran.

Koedukatio'n (av lat. con-, tillsammans med, och eduka'tio, uppfostran), samundervisning av manlig och kvinnlig ungdom.

Koefficie'nt (av lat. con, tillsammans med, och effi'cere, åstadkomma), mat., det tal i algebran, som angiver antalet av lika stora termer (jfr Exponent); fys., ett tal, som uttrycker en av en fysisk orsak åstadkommen förändring.

Koete'ria gla'uca, hot., tofsäxing, ett sällsynt sydsvenskt gräs.

Koemtio'n (lat. coe'mtio, av coe'mere, köpa tillsammans), hos de gamla romarna ett i form av köp brukat sätt att ingå äktenskap.

Koeni'gia isla'iidica, bot., dvärgsyra, liten

- fjällväxt tillhörande fam. Polygona'ceæ.

Ko-enzymer, se under Enzym.

Koercfbel (av lat. coerceWe, sammantrycka, tvinga), fys., möjlig att sammantrycka (om gaser).

Koercitfv kraft (av lat. coerceWe, sammantrycka, tvinga), fys., den egenskap att hålla de magnetiska fluida åtskilda, som gör vissa kroppar till permanenta magne-ter.

Koesse'ns (lat. coèsse'ntia), teoL, de tre personernas gemensamma gudomsväsende i treenighetsläran; väsensenhet.

Koexiste'ra (fr. coexister, av lat. con, tillsammans med, och exi^stere, uppstå, framträda) , vara till på samma gång; 1. bredvid

varandra. — Koexiste'ns, samtidig tillvaro, jämsides bestående.

Koferme'nt 1. Koenzy'm, ämnen, som äro nödvändiga för att aktivera inaktiva enzym.

Koff, holL, sjöv., ett slags holländskt handelsfartyg. — Kofftjalk, en tjalktacklad koff. Se Tjalk.

Koffefn, se Kaffein.

Koffer (fr. coffre), ett slags försvarsverk i bottnen av en torr fästningsgrav. — Kofferdam (eng. och fr. cofferdam), celler längs vattenlinjen ovan pansardäck å örlogsfartyg till förhindrande av att vatten rinner ned i skrovet genom ev. skotthål.

Kofferdi' (holl. koopvaardij, ty. Kauffahrtei), handelssjöfart. — Kofferdifartyg, i vardagligt tal Kofferdiman, handelsfartyg. — Kofferdiflagg, handelsflagg. — Kofferdi-kapten, kapten på handelsfartyg. — Koffer-di'st, till handelsflottan hörande sjöman; stundom även handelsfartyg.

Koffernagel, pinne av järn, nedstucken genom ett hål i en nagelbänk 1. relingen och tjänar till fastgörande av tågändan från tacklingen på ett segelfartyg.

Ko'ffert (fr. coffre, lat. co'phinus), kista, avsedd för resor.

Kofftjalk, se Koff.

Koftgari, se Kuftarbeten.

Koger (koll. koker), avlångt fodral för pilar; lockförsett, avlångt läderfodral.

Koggaba, indianfolk i Colombia.

Kogg 1. Kogger (isl. kuggr, holl. kog), skeppsb., medeltida handelsfartyg.

Kogia (1. kådsja), turkisk köpman.

Kogitatio'n (lat. cogita'tio), tänkande, begrundande; överläggning. — KogitaTbel, tänkbar. — Kogite'ra, tänka, överväga.

Kogna't (lat. co'gnatus, av con, tillsammans med, och na'sci, födas), blodsförvant; släkting på mödernet. Jfr Agnat. — Kogna-tio'n, släktskap, i synnerhet på mödernet. — Kogna'tisk succession, tronföljd, som övergår även på kvinnliga bröstarvingar, med företräde dock för manliga inom samma led. Jfr Agnatisk-kognatisk succession (under Agnat).

Kognitio'n (lat. cogni'tio, av cogno'scere^ undersöka), insikt, kännedom; undersökning; dom. — Kognosce'ra, undersöka; fälla dom.

Koh., pers., berg.

Kohabitation, lat., könsumgänge.

Kohele'th, hebr., namn på "Salomos predikare" i Gamla Testamentet.

Kohe'n, hebr., präst. Återfinnes i namnen Cohn, Kahn m. fl.

Kohe'rer, se Kohärer.

Kohere'ra (lat. cohære're, av con, tillsammans med, och hæreWe, hänga vid), hänga tillsammans. — Kohere'ns, sammanhang, samband. — Koheresce'ns (av lat. cohere'-scere, häfta sig tillsammans), den egenskap som gör, att smådelarna i en jordmån häfta vid varandra. — Kohesio'n, fys., den

kraft, varigenom en kropps molekyler (se Molekyl) hänga tillsammans. Jfr Adhesion, — Kohesi'v, som åstadkommer kohesion.

Kohibe'ra (lat cohihe're, av lat, con, tillsammans med, och habe're, hava, hålla), hålla tillbaka, hejda. —

Kohibitio'n, tillbakahållande, tyglande; förbud.

Koh-i-noor, ind. (1. -no'r), eg. ljusberget; benämning på en ryktbar diamant i brittiska kronan.

Kohlhaas, Mikael, berömd roman av H, von Kleist, som handlar om en intressant person från reformationstiden.

Koho'mbaolja, se Margosaolja.

Kolio'rt (lat. co'hors), krigsk., hos de gamla romarna tiondedelen av en legion (se d. o.); trupp, skara.

Kohä'rer 1. Branlys rör, av Branly konstruerat instrument för påvisande av elektriska vågor. Användes förr som mottagningsapparat vid telegrafering utan tråd.

Kol, fi. myt., morgonrodnadens gud.

Koilanagly'fer (av gr. koi^los, urholkad, och OMaglyfe', basrelief, se d. o.), ett slags hos de gamla egyptierna och i den äldre romanska konsten brukliga låga reliefer med fördjupade konturer.

Koilometri' (av gr. koi'los, urholkad, och metre'in, mäta), läran om mätande av rymder, kärl o. d.

Koincide'ra (av lat. con, tillsammans med, och inci'derey nedfalla, inträffa), falla in på samma punkter, sammanträffa, sammanfalla. — Koincide'ns, sammanträffande, sammanfallande; geom., egenskaper hos ytor och solida figurer att på alla punkter sammanfalla. — Koincide'nt, sammanfallande, överensstämmande.

Koino'bion, se under Laura. Jfr Cenobiter.

Koinobfter, se Cenobiter.

Koinvestitu'r (av lat. con, med, och investi-tu'ra, investitur [se d. o.]), samtidigt insättande av flera personer i länsrätt till delar av samma gods.

Ko'ios, gr. myt., en titan (se Titaner).

Koir, se Coir.

Ko'iska tyger, mycket tunna, nästan genomskinliga sidentyger, som under forntidens slut vävdes på ön Kos.

Ko'itar, fi. myt., morgonrodnadens gudinna.

Koj {holl. kooi), sjöv., ett avlångt fyrkantigt segelduksstycke med däri fäst madrass, vilket upphängt brukas som bädd å fartyg. Väggfasta bäddar kallas fasta kojer. — Kojbeslagare, menig man, som ombestyr upphängning och nedtagning m. m. av befälets kojer. — Slingerkoj, långskeppsbädd av en järnram med madrass, rörlig kring två järntappar.

Kojba'l€r, ett sibiriskt folk.

Ko'ka, se Coca. — Kokai'n, farm., en av bladen av Coca (se d. o.) framställd alkaloid, som stärker och livar, framkallar lokal anestesi (se d. o.) och verkar utvidgande på pupillen. — Kokainhydroklorfd, farm.,

den form i vilken kokain medicinskt användes. — Kokaini'sm, kronisk kokainförgift-ning. — Kokaini'st, person, som hemfallit åt kokainbegär.

Kokabusken, bot., se Erythroxylon.

Kokai'n, Kokaini'sm, se under Koka.

Kokard (fr. cocarde),en vanligen rund bandrosett i ett lands nationalfärger, vilken bäres på huvudbonaden.

Koke'tt (hårt k; fr. coquet, fem. coquette, av coq, tupp), behagsjuk, erövringslysten; tillgjord; nätt, prydlig (om saker); subst, behags juk kvinna. — Kokette'ra (fr. coqueter), eg. gala som en tupp; söka behaga 1. väcka uppseende genom konstgrepp. — Koketteri' (fr. coquetterie), behagsjuka, tillgjordhet.

Koki'll (hårt k; fr. coquille, av lat. conchy'-lium, mussla), en tackjärnsform, i vilken smälta metaller gjutas. — Kokillhärdning, den härdning som i kokiller gjutet tackjärn erhåller.

Kokker, numera gängse stavningsform för kocker (bakterier).

Kokkoli't, miner., ett av kalk- och talk jord samt järnoxidul bestående bisilikat. — Kokkoli'tkalk, geol., jordartad kalksten, bestående av mikroskopiskt små kalkplattor bildade i hudskiktet av Kokkolitof orider, ett slags flagellater (se d. o.).

Kokoja, färgade kinesiska sävmattor, som begagnas vid försändning av varor.

Koko'ng (fr. cocon, av coque, äggskal), den hylsa, i vilken vissa, till förpuppning färdiga fjärilslarver spinna in sig. Till kokongspinnarna höra Bo'mhyx mo'ri, mullbärsspinnaren (vars larv kallas silkesmasken) och Satu'rnia pe'rnyi m. fl., av vilkas kokonger fås silke.

Kokoschnik, ry., se Kakoschnik.

Ko'kosmjölk, Ko'kosnöt, Ko'kosolja m. fl., se följ. ord.

Ko'kospalmen, bot., Co'cos nucijera, är allmän i' ekvatorialtrakten. Dess frukter, kokosnötterna, äro äggrunda och av ett barnhuvuds storlek samt innehålla en välsmakande vätska, "kokosmjölk". Produkter av kokospalmen äro bl. a. palmsocker 1. jag g ery socker, palmvin och kokosnötolja. — Kokose'ter, konstgjord konjaksolja, framställd av kokosfett. — Kokosfiber, Kokoståga = Coir (se d. o.).

Koko'tt, se Cocotte.

Kokraträ, den mycket hårda veden av det ostindiska, till Amerika införda trädet Lepi-dosta'chys Roxbu'rghii. Användes till musikinstrument.

Koks (eng. cokes 1. coaks), tekn., det kolhal-tiga, metallglänsande och porösa ämne, som återstår av stenkol, sedan dettas flyktiga beståndsdelar blivit utdrivna medelst värme. Brukas som bränsle. — Koksa, torrdestillera stenkol; övergå till koks.

Koksalt, kem., Sal commu'ne 1. culina're, klornatrium 1. natriumklorid, förekommer714

i naturen allmänt och ymnigt, dels som berg, dels som havssalt. Brukas som födoämne och konserveringsmedel samt i tekniken. — Koksaltlösning, se Fysiologisk koksaltlösning.

Koktermome'ter, se Hypsometer.

Koku, japanskt rymdmått, omkr. 1,8 hl.

Ko'kumfett, Ko'kumsmör, växtfett ur fröna av Garci'nia i'ndica, i Främre Indien. Användes till tvål, som surrogat för valrav, förfalskning av sheasmör m. m.

Kokushu (1. kåko'sjo), japanska "landsherrar", härstammande från de högsta ätterna och tilldelade stora län.

Koky'tos, se Cocytus.

Kol, fornsvenskt mansnamn.

Kol, kem.y ett icke metalliskt grundämne, som förekommer allmänt och ymnigt i naturen. I fritt tillstånd bildar den mineralen diamant och grafit, i förening med syre, kolsyra och kolsyrade salter, i förening med väte och syre stenkol. Är olösligt och fullkomligt eldfast, då det ej kommer i beröring med syre 1. luft. Bildar en massa olikartade föreningar.

Kol, en indisk folkstam. Se Kolh.

Kolakre'ter, en finansmyndighet i det forna Aten.

Kolanötter, se Gurunötter.

KoIapti'k (av gr. koWptein, utmejsla), konsten att med mejsel uthugga bilder.

Kolarer, Kolarier, Kolariska folk, se Kolh.

Kolartro {ty. Köhlerglaube)^ en enkel mans naivt kritiklösa tro på annans utsago.

Kolaträd bot., se Cola.

Kola'tscher (av pl. kolacz, ring), ett slags bakelser.

Kolatu'r (av lat. cola're, sila), /arm., silat av-kok. Se Kolera.

Kolba'k =Kalpak (se d. o.).

Kolbullar, skogsarbetarnas vanligaste föda, en tjock pannkaka av vetemjöl och fett fläsk, gräddad i panna på glöd. *

Kolbunker, dets. som Kolhox. Se Box.

KoIchici'n, farm., den verksamma beståndsdelen hos tidlösan, Co'lchicum autumna'le. Tinktur på fröna av denna ört har brukats mot reumatism.

Kolchi's, gr. sag., målet för Argonautertåget (se Argonauterna). — Kolchiska draken, det gyllene vädursskinnets väktare.

Ko'ldioxi'd, kem., kolsyra.

Ko'ldisulfi'd, kem., kolsvavla.

Koldun, ry., trollkarl.

Kolecystektasi' (av gr. choW, galla, kysste, blåsa, och e'kstasis, utvidgning), med., gallblåseutvidgning.

Kolecysti'tis, Kolecystomi', se under Chola-goga.

Kolei'tis, gr. (av koleo's, slida), med., inflammation i moderslidan. — Koleoce'le, moderbråck. — Koleopto'sis, moderfall. — Koleorrhe'xis, sönderslitning 1. bristning av moderslidan.

Kolelithi'asis (av gr. chole', galla, och Wthos, sten), med., gallstenssjukdom.

Kolemi' 1. Cholemi' (av gr. chole', galla, och ha'ima, blod), med., gallblandat blod.

Koleoce'le m. fl., se under Koleitis.

Ko'lera (gr. choWra, av chole', galla), med., Cho'lera mo'rbus 1. Cholera asia'tica, den epidemiska 1. asiatiska koleran, en urgammal indisk sjukdom, som först på 1800-t. framträngde till Europa, där den anställt fruktansvärda härjningar. Den är en infektionssjukdom, som framkallas av kolera- 1. kommabacillerna, och karakteriseras av kräkningar och diarré. Dess lindrigaste form kallas koleradiarré, en något svårare kolerin; dess svåraste form är den asfyktiska (se Asfyktisk, under Asfyxi). — Barnkolera, Cholera infa'ntum, häftig, ej smittsam mag- och tarmkatarr. — Hönskolera, en smittsam hönssjukdom. — Koleraspirillen = Kommabacillen (se d. o. och Kolera). — Spora'disk kolera, Cholera no'stras, inhemsk, ej smittsam kolera.

Kole'ra, farm., frånsila ett avkok, en infusion 1. d. Jfr Kolatur.

Kole'riker (av gr. chole', galla), gallsiktig person; varmblodig, hetsig 1. brutal människa. — Kole'risk, gallsiktig; varmblodig; hetsig; brutal.

Koleri'n, se under Kolera.

Kolesteato'm (av gr. chole', galla, och ste'ar, gen. ste'atos, talg), med., ett slags tumör.

Kolesteri'n (av gr. chole', galla, och ste'ar, talg), kem., gallfett, ett alkoholartat ämne, som förekommer i gallsten, hjärnan, blodet o. s. v.

Kole'tt, se Kollett.

Kolf {isl. Kolfr), fornnordiskt mansnamn, som betyder bl. a. kastspjut och stridsklubba.

Kolflöts, geol., av ofyndigt berg begränsat lager, som utgöres av mineraliskt kol, ofta i omväxling med skiffer.

Kolga, nord. myt., dotter till havsguden Ägir och hans maka Ran; astr., en av småplaneterna.

Kolh, Kol, Kola'rer, Kola'rier, den äldsta folkstammen i Brittiska Indien.

Kolhydra't, kem., organiska föreningar av kol, väte och syre, som förekomma i både växt- och djurriket. Till dem höra sockerarterna, stärkelse, dextrin, gummi, växtslem och cellulosa m. m. — Kolhydrat-reserv, i organceller upplagrade kolhydrat.

Kolia'mb, Cholia'mb 1. Choli'ambus (av gr. cho'los, halt, och ia'mbos, jamb), metr., jambisk trimeter, som i sista foten har en spondé 1. troké i st. f. en jamb.

Kolibacilluri', med., infektion av urin med Kolibakterier (se d. o.).

Ko'libakterie, stavbakterie, som normalt förekommer i tarmen.

Ko'libri, zooL, se följ. ord; sjöv., namn på ett slags särdeles små ångslupar. — Kolibrierna, zooL, Trochi'lidæ, en till skärr-Koliinfektion—Kollekt

fåglarnas ordning hörande familj, som förekommer endast i Amerika. De flesta arterna äro ytterligt små samt kända för sina praktfulla, metallglänsande färger.

— Kolibriblomma, hot,, blomma, som är anpassad för befruktning genom kolibrier. — Kolibribåt, se Kolibri.

Ko'liinfektion, med., autoinfektion med koli-bakterier (se d. o.).

Kolfk (av gr. ko'lon, en del av grovtarmen), med.y anfall av ofta våldsamma buksmärtor, förorsakade av omåttligt ätande, spol-mask, gasbildning, tarmvred 1. d. De svåraste formerna äro gallstens-, njurstens-och bly kolik. — Kolikodyni', grovtarm-smärta. — Kolikoplegi', tarmförlamning.

— Koliktarmen, anat., en del av grovtarmen. — Koli't, med., inflammation i koliktarmen. — Kolotomi' (av gr. tome', snitt), konstgjord stolgångsöppning.

KoIi'n 1. Choli'ii, kem., oxietyltrimetylammo-niumhydrat, en bas som förekommer dels bunden i fosfatider, dels fri såsom produkt ur binjurarna med bl. a. stimulerande verkan på mag- och tarmrörelserna. Kan vid oxidation övergå i "konstgjort flugsvampgift", kolinmuskarin 1. pseudomiiskarin.

Koli't, se under Kolik.

Koljan, zooL, en vid västkusten allmän torskfisk, Ga'dus æglefi'nus.

Ko'ljare, se Katt.

Koljé, se Collier.

Kolju'scher, se Koloscher.

Kolkalksten, geoL, se Bergkalk.

Kolkota'r, gammalt namn på glödgad järnoxid, använd som polermedel. Se Crocus Martis.

KolL, förk. för kollationerat (på avskrifter o. d.); språkv., förk. för kollektiv.

Ko'lla (lat. colla), lim.

KolIabe'ra (lat. colla'bi), falla samman; med., hastigt avtaga (om krafter). — Kollabesce'nt, bräcklig.

KollaboreVa {lat. collabora're, av lat. con, tillsammans med, och labora're, arbeta), arbeta tillsammans; samverka. — Kolla-bora'tor, medarbetare, medhjälpare; hjälppräst. — Kollaboratu'r, anställning som hjälppräst, medarbetare 1. d.

Kollagern, kem., huvudbeståndsdelen av den fibrillära bindväv, av vilken benlim er-hålles.

Kolla'nol3a, en svensk skosmörja, som gör läder smidigt, vattentätt och slitstarkt.

Kolla'ps, se Collapsus.

Kollargo'l (av gr. ko'Ila, lim, och lat. arge'n-tum, silver), farm., lösligt kolloidalt silver med antiseptisk verkan.

Kollatera'l (av lat. con, tillsammans med, vid, och la'tus, gen. Wteris, sida), stående i ett sidoförhållande, vid sidan befintlig. — Kollateralarvinge, sidoarvinge. — Kolla-terallinje, sidoförvantskap.

Kollatio'n (lat. colla'tio), eg. sammanställning; jämförelse mellan skrifter; lätt

aftonmåltid i klostren under fastlagen; enklare festmåltid, bekostad av deltagarna. — Kollatione'ra, jämföra en avskrift med originalet; sinsemellan jämföra handlingar, räkenskaper m. m. — Kollatione'-ring, jämförande granskning av skrifter.

Kollauri'n, kem., kolloidalt guld.

Kolle'ga, pl. Kolle'ger (lat. colWga, av con, tillsammans med, och le'g er e, utvälja), ämbetsbroder; vid lägre allmänt läroverk anställd ordinarie lärare (collega scho'læ); dylik vid 2-klassig pedagogi. — Kollegia'1 (lat. collegia'lis), som tillhör 1. utgår från en ämbetsbroder (t. ex. kollegial hälsning); som tillhör ett kollegium, kollegie-mässig. — Kollegialite't, ämbetsbrödra-skap. — Kollegia'lkyrka, domkyrka utan biskop. — Kollegialsystem, en anordning av statsförvaltningen, varvid samma ärende handlägges av flera personer gemensamt.)(Byrå- 1. Styrelsesystem, där ärenden avgöras av en person. — Kollegialt, katolsk stiftsmedlem.

— Kolle'gium, pl. Kolle'gier (lat. colW-gium), sammanfattningen av kolleger 1. för ett visst ändamål förenade personer; en akademisk lärares föreläsningskurs; skriftlig sammanfattning av en dylik kurs; en myndighet, där samma ärende handlägges av flera personer gemensamt. Se vid. Collegium.

Kolle'kt (av lat. colWctus, samling), penninginsamling särskilt vid den allmänna gudstjänsten; kyrkobön, som vid högmässan läses före episteltexten. Jfr Collecta.

— Kollekta'nea, se Collectanea. — Kollek-te'ra insamla. — Kollektstipendium, ett studentstipendium, anskaffat genom kyrkokollekt. — Kollektio'n (lat. colWc-tio), samling av konstverk, böcker o. s. v.

— Kollekti'v (lat. collecti'vus), som inbegriper flera, sammanfattande, gemensam.

— Kollektivart, bot., omfattar ett flertal mycket närstående, men bestämt skilda och konstanta "småarter". — Kollektivavtal, skriftlig överenskommelse om arbetsvillkoren mellan arbetsgivare och de i en organisation sammanslutna arbetarna, avseende en enhetlig, normerande reglering för viss tid av villkoren för de individuella arbetsavtalen. — Kollektivglas, fys., samlings glas, solglas. — Kollektivi'sm, kollektivisternas lära (se följ. ord). — Kollektivi'ster, en kommunistgrupp (se Kommunister), vilken tillåter enskild besittning av penningar och lös egendom, men fordrar, att fast egendom, maskiner och verktyg skola tillhöra alla. — Kollektivnot, polit., av flera makter gemensamt till en regering överlämnat diplomatiskt meddelande. — Kollektivproku'ra, se Pro-kura. — Kollekti'vum 1. Nomen collec-tivum, språkv., sammanfattningsord, substantiv, som i singularis betecknar ett flertal. — Kolle'ktor, fys., elektrisk ström-716

samlare. — Kollektö'r {f r. collecteuTy av laU colWgere, samla), insamlare, lottför-säljare.

Kollemi', med., höjd viskositet hos blodet.

Kollenky'm (av gr, ko'Ila, lim, och e'ngkyma, pågjuten vätska), bot., en av långsträckta celler med förtjockade väggar bildad cellvävnad, som ofta förekommer i stjälkar och bladskaft.

Koller, nord. myt., norsk sjökonung, som stupade i envig med Horvendel.

Ko'ller ty. (av gr. choWra, kolera, diarré), veter., en obotlig hästsjukdom, varvid hjärnans kamrar äro överfyllda med serös

Kollere'tt, se Collerette.

Kollergång, ett slags krossningsmaskin.

Kolleråder, veter., blodåder i hästens huvud, vilken fordom avtappades vid koller.

Kolle'sis (gr. ko'llesis, av ko'lla, lim), med., skyndsam läkning av sår. — Kolle'tika, pL, sammanhäftande och snabbt läkande medel. — Kolletä'rer, bot., korta, mångcelliga glandelhår på knoppfjäll.

Kollete'r (av gr. kolleto's, hoplimmad), bot., sammanklibbad av glandier.

KoIle'tt (av/r. collet, halskrage), krigsk., åtsittande militärrock utan skört.

Ko'lli (pl. av ital. collo, hals, av lat. co'llum, hals, nacke), eg. något, som bäres på nacken ; stycke fraktgods, varupacke.

Kollide'ra (lat. colWdere), stöta, tillsammans; råka i strid. — Kollisio'n, sammanstötning; förveckling, tvist.

KoIlige'ra (lat. colWgere), samla. Jfr Kollekt.

Kollikvatio'n (av lat. collique'scere, göra flytande, svag), flytande ämnens sammansmältande med varandra; med., en osund upplösning av kroppens vätskor, såsom under rötfeber. — Kollikvati'v, flytande; mattande (om svettning).

Kollimatio'n 1. Kollimatio'nsfel (av lat. con, tillsammans, och Wnea, linje), astr., kollimationslinjens avvikelse från kollima-tionsaxeln i ett astronomiskt instrument (se nedan). — Kollimationsaxel, rät linje genom ett objektivs optiska medelpunkt, vinkelrät mot instrumentets horisontella rotationsaxel. — Kollima tionslinje, rät linje, som förenar objektivets optiska medelpunkt med hårkorsets mittpunkt. — Kollima'tor, astr., hjälpinstrument för bestämning av ev. kollimationsfel; fys., linsanordning på optiska instrument, som gör strålarna från ett lysande föremål parallella.

Kollimatö'r, krigsk., apparat å moderna artilleripjäser använd som syftmedel i st. f. sikte och korn.

Kollime'ra (av lat. collima're), från olika punkter vara riktad mot ett mål; åsyfta.

Kollinea'r, fotogr., fabriksnamn på ett slags symmetriskt och anastigmatiskt dubbelobjektiv.

Kollisio'n, se under Kollidera.

Kollo'dium, kem., farm., med., en lösning av bomullskrut i en blandning av eter och alkohol. Nyttjas i läkekonsten till att skydda öppna sår för inverkan av luft och användes mycket i fotografien. Då kollodi um blandas med litet ricinolja 1. glycerin (farmakopéns Collod. ela'sticum) ger den en mera smidig hinna. — Kollodiumull, kolloxylin (se d. o.), berett av bomull.

Kollografi' (av gr. ko'Ila, lim, och grajein, skriva), ljustryck, plantrycksmetod medelst kromgelatinpreparerade glasplattor,

Kolloi'd, se Kolloider.

Kolloida'la lösningar, se Kolloider.

Kolloi'ddegeneratio'n (av gr. ko'Ila, lim), med., svampaktig förändring av vävnader med hålrum fyllda av mer 1. mindre tjockflytande vätska.

Kolloi'der (av gr. ko'lla, lim), eg. limlik-nande; kem., ämnen, som icke ge äkta utan s. k. kolloidala lösningar, varvid det lösta ämnet antingen förhåller sig som i vätska uppslammade, finfördelade, olösta partiklar (suspensionskolloider) 1. är fördelat i olösta molekyler (emulsionskolloider).

Kolloi'dkemi', den gren av kemien, som sysslar med kolloiderna.

Kollokatio'n (av lat. Wcus, ställe), ställning, plats; anvisande av plats; jur., anordning av kreditorerna i ett bo.

Kollo'kyium, lat., se Colloqium.

Kolloly'tiska enzy'm, kem., limnedbrytande enzym.

Kollotypi', fotogr., kopieringsmetod medelst uransalter, även kallad Wothlytypi; boktr., ljustryck. Se Kollografi.

Kolloxylfn, kem., tri- och tetranitroför-eningen av cellulosa (se d. o.), användes till beredning av kollodimn (se d. o.).

Kollusio'n (av lat. collu'dere, spela under täcke med någon), ränksmideri, hemligt förstånd; jur., vissa bedrägliga mått och steg.

Kolluvio'n (lat. collu'vio), sammanflöde, blandning.

Ko'lly, handelst. = Kolli (se d. o.).

Kolly'bia, se Collybia.

Kollybfst (av gr. kolly'bos, skiljemynt), penningväxlare.

Kolly'rium (av gr. kolly'ra, grovt bröd), med., ögonsalva.

Kolm, geoL, ett slags bituminöst kol i Västergötlands kambriska alunskiffrar med ringa halt av radium och uran.

Kolmatio'n (av ital. colma're, utfylla), metod att göra lågt liggande områden odlingsbara.

Kolmulen, zool., en nordatlantisk torskfisk, Ga'dus pouta'ssou.

Kolmårdsmarmor, petrogr., av serpentin grönflammig 1. grönådrig kristallinisk kalksten från Kolmården.

Kolnidre, "alla löften", inledningsord till den judiska gudstjänsten aftonen före den

stora försoningsdagen, innebärande, att alla överilade löften till Gud under det kommande året sakna giltighet.

Kolo'ber, zool., ett släkte apor, Co'lohus, i gamla världen. Hit hör Guerezan (C. guere'za), i Abessiniens bergstrakter.

Kolobo'm (av gr, kolo'boma, stympad del), med., medfödd klyftbildning, särskilt av läpparna; missbildning av ögat, varvid regnbågshinnan är kluven från pupillen nedåt.

Kolocynti'n, se Kolokvint,

Kolofa'nträ, se Canarium.

Kolofo'n, gr.y slutskrift, i slutet av ett tryckalster lämnade uppgifter om tryckort, tryckår och boktryckarens namn. Se även Kolofonimn,

Kolofonft, miner, y brun, grovkornig granat-varietet, som förekommer i svartmalm.

Kolofo'nium {gr. kolofoni'a) 1. Kolofo'n, farm.y stråkharts, Resi'na colopho'nium, fås av tjock terpentin 1. harts av Piniis-arter, varur vatten och flyktig olja drivits genom upphettning. Användes till beredning av lack, fernissor, kitt m. m.

Kolofo'nsyra, kem., finnes i grankåda, bildad ur kådans naturliga sapinsyror.

Ko'lokol, ry., kyrkklocka. — Koloko'lnik, ett fristående klocktorn. — Tsarj-kolokol, eg. drottningen bland klockor; namn på världens största, i Moskva befintliga kyrkklocka, som väger omkr. 200,000 kg.

Kolokvi'nt, /arm., Pu'lpa colocy'nthidum, frukten av den vid Medelhavet, i Marocko och Ostindien växande Citru'llus colocy'n-thisy innehåller en bitter glykosid, kolocyn-thin, och verkar häftigt avförande. — Sammansatt kolokvintextrakt, Extra'ctum colocy'nthidum compo'situm, ett laxer-medel, bestående av spritutdraget av kolokvint, spansk tvål, skammoniumharts, aloe och kardemummor. — Sammansatta kolokvintpiller, Pilu'læ colocynthidum coin-po'sitæ, ett slags laxerpiller. — Sammansatt kolokvinttinktur, Tinctu'ra colocynthidum composita, beredes av stjärnanis, kolokvintfruktmärg och sprit.

Kolome'ika, rutenisk nationaldans.

Kolon, gr., eg. led, lem; avdelning i ett tal; språkv., skiljetecken i en sats (:); anat., se Colon.

Kolo'n, se under följ. ord.

Kolona't (lat. colona'tus, av co'lere, odla), i romerska riket den allmänna formen av arvunderdånighet för bönder, koloner, på storgodsen; jordbruksfastighet som med statsunderstöd anlägges av enskild på upplåten kronojord.

Kolone'l, hoktr., se Colonel.

Koloni' (lat. coWnia, av co'lere, odla, bebygga), nybyggaresamfund; nybygge; en europeisk stats besittningar i främmande världsdelar; ett sällskap resande, konstnärer o. s. v., som för någon tid slagit sig ned i någon trakt. — Kolonidjur, zooL,

djur, som massvis äga en gemensam kroppsdel 1. stam, såsom flertalet polyper och polypmaneter, mossdjur m. fl. — Kolonial-, härrörande från 1. avseende kolonier. — Kolonialhandel, handel med varor från kolonierna.— Kolonialsystemet, handels- och kolonialpolitiken i 16 :e, 17 :e och 18 :e seklen. — Kolonialvaror, varor, som urspr. hämtades endast från de europeiska staternas kolonier i andra världsdelar, såsom kaffe, socker, kryddor m. m.; varor från tropiska länder i allm. — Koloni-bes ty rer, da., distriktsförvaltningschef på Grönland. —• Kolonisatio'n, anläggning av nybyggen; ett lands förvandling till koloni. —> Kolonise'ra, befatta sig med kolonisation. — Koloni'st, nybyggare; medborgare i en koloni. — Koloniträdgårdar, jordområde vid större samhälle, uppdelat i lotter, som arrenderas för odling av trädgårdsväxter till husbehov.

Kolo'nn (fr. colonne, lat. colu'mna), hyggn., rund pelare, bestående av skaft, kapitäl, och (oftast) bas; krigsk., uppställning av en trupp så, att dess avdelningar stå bakom varandra. — Kolonna'd (fr. colon-nade), rad av kolonner; en täckt, åt sidorna öppen, av en 1. flera kolonnräckor uppburen gång. — Kolonnbro, krigsk., en i fält slagen bro, avsedd för alla vapenslag. — Kolonnlinje, flera med vissa mellanrum bredvid varandra uppställda kolonner. — Kolonnväg, en i fält anlagd väg, användbar för alla vapenslag.

Kolonne'tt, hyggn., mycket liten kolonn, t. ex. balustraddocka.

Koloratu'r, se under följ. ord.

Kolore'ra (lat. colora're, av co'lor, färg), färga, färglägga. — Koloratu'r, tonk., konstigt utsmyckad löpning i sång, passageverk. — Kolorigra'd, se Cyanometer. — Kolorime'ter, apparat för bestämning av stjärnors färg; instrument, som bestämmer en lösnings färgintensitet. — Kolorime'trisk, utförd med kolorimeter. -— Kolori'sm, färgverkans tillgodoseende på teckningens bekostnad inom vissa konstriktningar (även tonkonsten). — Kolori'st, målare, som utmärker sig i 1. huvudsakligen vinnlägger sig om koloriten. — Kolo-ri't (fr. coloris), målark., färggivning; färgglans, färgverkan. — Kolorogra'f (av gr. grajein, skriva), en apparat, vid vars användande klichén blott en gång behöver gå genom pressen, för att ett mångfärgat avtryck skall åstadkommas.

Kolo'rum, bråk, oväsen.

Koloscher, en indianstam inom Alaskaterritoriet.

Kolo'ss (gr. kolosso^s), jättestod; något otympligt stort. — Kolossa'1, jättestor, av mer än naturlig storlek. — Kolossalstaty, en bildstod, som i storlek vida överträffar vanliga statyer. — Kolossen på Rho'dos, en kolossalbild av solguden (Helios), utförd718

av den grekiske bildhuggaren Cha'res. och prisad som ett av världens sju underverk.

Kolo'sserbrevet i Nya Testamentet är författat av aposteln Paulus och ställt till församlingen i Kolossai,

Kolosse'um, lat. (itaL colise'o)y forntidens största amfiteater. Se vid. Colosseum.

Kolo'strum (lat, coWstrum), råmjölk.

Kolotomi', se under Kolik.

Koloxi'd, kem., en giftig, färg-, lukt- och smaklös gas, som består av kol och syre samt bildas bl. a. då kol förbrännes vid otillräcklig syretillgång. Jfr Kolsyra. — Koloxidklori'd, se Fosgengas. — Koloxid-sulfi'd, lättantändlig gas med vidrig lukt.

Kolpa'k, se Kalpak

Kolpalgi' (av gr ko'lpos, barm, sköte, urholkning, och algi'ay smärta), med., plåga i moderslidan — Kolpatresi', missbildning i moderslidan. — Kolpemfra'xis, förstoppning av moderslidan. — Kolpi't 1. Kolpi'tis, inflammation i moderslidan. — Kolpoce'le, moderbråck. — Kolpokle'isis, operativ tillslutning av moderslidan. — Kolpopto'sis, moderfall. — Kolporrhagi', blödning ur moderslidan. — Kolpostenochori', förträngning av moderslidan.

Kolporte'ra {fr. colporter, av col, hals, nacke, och porter, bära), eg. bära på nacken; kringbära, utdela 1. till salu utbjuda tidningar, böcker o. d.; även anskaffa prenumeranter. — Kolportera ut, berätta, munt-ligen sprida en nyhet. — Kolportage-handel {1. -ta'sj-), av kolportörer utförd bokförsäljning. — Kolportö'r, kringvandrande bokmånglare; utropare och försäljare av tidningar 1. andliga skrifter; obildad lekmannapredikant. — Kolportörs-roman, i häften utkommande och av kolportörer utbjuden sämre roman.

Ko'lpos, lat., anat., hålighet, slida. Se under Kolpalgi.

Kolryss, se Ryss.

Kols va via, kem., Alcohol su'lphuris, en färglös, tunnflytande, starkt ljusbrytande, eldfarlig vätska, som består av kol och svavel samt bildas, då kol glödgas i svavelångor. Nyttjas i tekniken såsom lösningsmedel för fett, harts, guttaperka, svavel m. m.

Kolsyra, kem., kolets mättade förening med syre, är en färg- och luktlös, syrligt smakande, tung gas, som bildas vid fullständig förbränning av kol i luft 1. syrgas. Den förekommer dels fri (i luften, i vulkangaser och i källvatten), dels hunden (företrädesvis såsom kalciumkarbonat). Brinnande kroppar slockna i kolsyregas, och då denna inandas, utan att vara tillräcklig^ förtunnad, kan den förorsaka hastig död. Från kolsyran i luften härstammar kolet i alla organiska ämnen. Jfr Koloxid. — Kolsyrat salt, se Karhonat. — K. vatten, med kolsyregas mättat vatten. Se vid. Mineralvatten.

Kolters, benämning på furubjälkar av 4—5 m. längd i de tyska nordsjöhamnarna.

Koltetraklori'd, kem., vätska, som erhålles genom inverkan av klor på kloroform. Lösningsmedel för fetter. Som den avspjälkar klor, kan den ej användas i större utsträckning utan ersättes med trikloretylen och tetrakloretan.

Koltrasten, zool., se Turdus.

Kolumba'rium, se Columharium.

Kolumbi'n, kem., en bitter, kristalliserbar saltbas i kolumboroten (se d. o.).

Kolumbi't, miner., ett i n. Amerika och Bayern samt på Grönland förekommande mineral, innehållande tantal- och niobsyra.

Kolu'mbium = Niobium (se d. o.).

Kolu'mboextrakt, farm., Extra'ctum Co-lu'mbo, extrakt på kolumborot (se följ. ord).

Kolu'mborot, farm., Ra'dix Colu'mho, fås av den afrikanska örten lateorrhiza Co-lu'mha, tillhörande fam. Menisperma'ceæ. Den innehåller bitterämnet kolumhin och brukas mot diarré. — Kolumbosyra, ko-lumbin (se föreg. ord).

Kolu'mn (av lat. colu'mna, pelare), ett för siffror o. d. avsett rum i räkenskapsböcker; hoktr., uppsatt sida av en bok 1. tidning. — Kolumntitel, en å en trycksida anbragt överskrift, som angiver sidans innehåll.

Kolu'rer (gr. ko'luroi), astr., två storcirklar å himmelssfären. Den ena (Dagjämnings-koluren 1. Ekvinaktialkoluren) går genom dagjämnings-, den andra (Solståndskolu-ren 1. Solstitialkoluren) genom solstånds-punkterna.

Kolvass, bot., se Scirpus.

Kolvhirs, bot., se Setaria.

Kolväten, kem., gasformiga, flytande 1. fasta föreningar av kol och väte, vilka förekomma färdigbildade i naturen, såsom i bergolja 1. växternas flyktiga oljor, 1. bildas genom torr destillation av organiska ämnen 1. vid förruttnelse.

Ko'ma {lat. co'ma, hår), astr., den s. k. slöja, som hos kometer omgiver kärnan; fys., sfärisk aberration (se d. o.) i astigmatiska strålknippen.

Ko'ma, gr., med., djup sömn, den starkaste graden av medvetslöshet. Jfr Somnolens och Sopor. — Komatö's, som avser 1. liknar koma.

Ko'mala, gaeliskt kvinnonamn (av caomh, skön, och mhala, ögonbryn).

Komatö's, se under Koma.

Kombatte'ra {fr. combattre), bekämpa, strida, fäkta emot. — Kombattant {L -ta'ng; fr. combattant), stridande, stridsman. — Kombattanter {1. -ta'nger), pl., krigsk., "stridande", benämning på personer som deltaga i striden.) (N o n k o m -battanter.

Kombéfrö, Strofantusfrö.

Kombinatio'n, Kombinatorfk m. fl., se under Kombinera.Kombination—Kommando

719

Kombina'tion, eng., se Comhinatioii.

Kombine'ra (lat, comhinaWe, av con, tillsammans med, och hi'niy två i sänder), förena, parvis sammanställa; jämföra och beräkna; göra en kombination (se följ. ord).

— Kombinatio'n (fr, combinaison, av lat. combina're, parvis sammanställa), förening, sammanställning i given ordning av flera föremål; jämförelse och beräkning; mat., sammanställning av givna storheter efter en viss regel. — Kombinationsförmåga, egenskapen att kunna utleta sanningen genom att sammanställa iakttagelser, begrepp och slutledningar. — Kombinationsteori' 1. Kombinatori'k, mat., läran om sättet att bestämma kombinationerna av givna storheter och att beräkna deras antal. — Kombinationston, tonk., den nya ton, som uppstår, då två toner av olika tonhöjd samtidigt ljuda. — Kombinationstryck, tryckförfarande, varvid flera olika reproduktionsmetoder komma till användning. —• Kombinations-variatio'n, bot., hybrid. — Kombinatori'sk, sammanställande, som använder kombination. — Kombinato'risk analys, mat, kombinationsteoriens tillämpning på vissa delar av den matematiska analysen. — Kombinatoriska skolan, mat., benämning på tyska matematiker som omkr. år 1800 utbildade den kombinatoriska analysen.

Kombure'ra (lat. combuWere), förbränna.

— Kombusti'bel (fr. combustible), brännbar, lätt antändlig. — Kombustibilite't, brännbarhet. — Kombustio'n, förbränning.

— Kombusto'rer, pl., eg. förbrännare; kem., vissa enkla ämnen, t. ex. syre, svavel, klor, vilka äga förmågan att syrsätta och förbränna andra.

Komedi' (lat. comæ'dia, gr. komodfa, av komos, Backusfölje, och ode', kväde), lustspel (jfr Tragedi); skådespel; fig., förställning, hyckleri. Se vid. Comedia, Comé-die larmoyante och Commedia. — Kome-dia'nt, skådespelare (oftast i nedsättande bemärkelse).

Komedo'ner (lat. comedo'nes), pl., med., hudmaskar, i hudens talgkörtlar stundom bildade masklika samlingar av epitelceller och fettkristaller

Komesti'bIer (fr. comestibles), pl., matvaror.

Kome't (gr. come'tes, av ko'me, långt hår; lat. Stella crini'ta), eg. hårstjärna; astr., svansstjärna, himlakropp, som skiljer sig från planeterna huvudsakligen genom sitt svanslika bihang och genom sin rörelse bland fixstjärnorna. — Kometografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning av kometer. — Kometologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om kometer.

Komfort (1. kå'mfårt 1. kåmfå'rt; eng. com-fort [I. kö'mfört], av fr. confort, tröst, hjälp), hemtrevnad; välbefinnande; bekvämlighet. — Komforta'bel, behaglig; hemtrevlig; bekväm.

Komi, dets. som Syrjäner (se d. o.).

Komichi, jap., "den lilla vägen", japanskt längdmått = 655 m. Jfr Omichi.

Komi'k, Ko'miker, se under Komisk.

Komi'ntern, förk. för (den 1919 i Moskva bildade) kommunistiska internationalen, vars mål är "världsrevolution" genomförd och säkerställd genom "proletariatets diktatur".

Komi'ser, holL, pl., tulltjänsteman.

Ko'misk (av gr. komedi'a, lat. comæ'dia, se Komedi), löjlig, lustig, skämtsam; som hör till lustspel. — Komi'k, den egenskap, som gör ett ting löjligt; förmågan att roa och framkalla skratt. — Ko'miker, lustspels-författare; komisk skådespelare 1. yrkessångare; skämtare.

Komita't (av lat. co^mes, följeslagare, greve), ungerskt grevskap 1. förvaltningsområde. —• Komitati'vus (av lat. comita'ri, ledsaga) , språkv., i de finsk-ugriska språken en kasus, som utmärker ledsagande.

Komité, Komite'rad, se Kommitté, Kommitte-rad.

Komi'tier, se Comitier.

Ko'mma, pl. Ko'mmata, gr. (av ko'ptein, slå, avhugga), språkv., ett skiljetecken (,), som betecknar de minsta uppehållen vid läsning; tonk., den matematiska differensen mellan de minsta intervallförhållandena, tonavdelning. — Didymiskt 1. Syn-toniskt komma, tonk., är talförhållandet 81: 80, skillnaden mellan stor och liten helton. — Pytagoreiskt komma, tonk. (531441: 524288), den differens med vilken sex stora heltoner överskjuter oktaven. — Kommate'ra, avdela medelst skiljetecken.

Ko'mmabacillen 1. Ko'leraspirillen, hot., en till spirillernas grupp hörande bakterie (se Bakterier), som alltid förekommer i asiatisk kolera.

Kommandeme'nt (fr. commandement), krig sk., skillnaden i eldhöj d mellan ett inre och ett yttre fästningsverk.

Kommandi'tbolag (fr. société en commandite, av lat. commenda're, anförtro), jur., bolag, för vars förbindelser en 1. flera delägare, "komplementärerna", ansvara personligen, medan de övriga "kom-manditärerna", svara blott genom sina insatser i bolaget. — Kommanditä'r (fr. commanditaire), Kommandi't, Kom-manditi'st 1. Kommanditö'r, enl. svenskt lagspråk Kommandi'tdelägare, passiv, icke namngiven bolagsman i ett kommanditbolag (se ovan).

Komma'ndo (fr. commandement, av lat. commenda're, anförtro), krig sk., kommandoord, åt en trupp given befallning att utföra en viss rörelse; befäl, anförande. — Kommandoexpedition, de ämbetsverk för armé och marin, där alla kommandomål (se d. o.) handläggas och expedieras. — Kommandoflagga, flagga, som föres efter högsta befälhavarna i en armé för att ange720

deras uppehållsort inför egna trupper. — Kommandomål, statsr., regeringsärenden, vilka konungen, såsom

högste befälhavare över krigsmakten till lands och sjöss, omedelbart besörjer. — Kommandopall 1. Kommandobrygga, den upphöjning, varpå befälhavaren över ett fartyg står, då han utdelar befallningar. — Kommandopipa, en pipa, med vilken manskapet på ett krigsskepp sammankallas. —• Kommandostav, fältherrestav, en kort stav, som förr ofta fördes av en armés högste befälhavare. — Kommenda'nt (fr, commandant), befälhavare i stad 1. fästning; officer, som övervakar ordningen i ett högkvarter. — Kommende'ra, föra befäl över, anföra; uttala kommandoord (se Kommando) ; tala befallande. — Kommenderad (om officer 1. soldat), beordrad till någon viss tjänstgöring. — Kommenderi' (/r. commanderie), gods 1. län, som tillhör en andlig riddarorden och överlämnats åt en ordensriddare till förvaltning 1. förläning. Jfr Komtur och Komturi. — Kommen-de'ring, militärt tjänsteuppdrag, grundat på särskild befallning; med dylikt uppdrag försedd truppavdelning. — Kommendö'r, titel för sjöofficer med grad mellan konter-amiral och kommendörkapten av första klassen; titel för innehavare av en riddar-ordens andra grad. — Kommendörkapten, titel för sjöofficer med grad mellan kommendör och kapten. — Kommendörsskepp, det skepp, ombord å vilket överbefälhavaren för en flotta 1. eskader befinner sig. — Kommendörsätter, adliga, i riddarklassen på Riddarhuset 1778—1809 upptagna ätter, som härstamma från kommendörer av Svärds- och Nordstjärneordnarna.

Kommemore'ra {lat. commemora're), omtala, erinra. — Kommemora'bel, tänkvärd, minnesvärd. — Kommemoratio'n, erinran; i katolska kyrkan åminnelse av de döda genom mässande och böner för deras frälsning. Jfr Commemoratio etc.

Kommenda'bel, lat,y värd att anbefalla (rekommendera). — Kommendatio'n, anbe-fallning, rekommendation; i katolska kyrkan bön för döda. — Kommendato'rium, anbefallnings-(rekommendations-) brev.

Kommenda'nt, Kommende'ra, Kommendö'r m. fl., se under Kommando.

Kommendö'rsbalsam, med.y Ba'lsamumf com-menda^toris innehåller olibanum, myrrha, tolubalsam, bensoe, aloe, angelika och jo-hannesört samt brukas dels som livande medel, dels på sår.

Kommensa'1 (av lat. con, med, och me^nsa, bord), bordskamrat; kostgängare. — Kommensali'sm, zooL, form av parasitism, varvid en djurart uppehåller sig på 1. i en annan art, men ej tar sin föda ur dennas kropp, utan endast snyltar vid dess måltider

Kommensura'bel (av lat. con, med, och m.en-

sura'bilis, mätbar), mätbar efter samma mått.)(Inkommensurabel. — Kommensurabla storheter, storheter, som på något sätt kunna uttryckas i ett gemensamt mått (t. ex. 1 kr. och 1 öre); storheter, som kunna fullt exakt uttryckas i ett gemensamt mått (t. ex. ^/o och ^A). — Kommensurabilite't, egenskap att kunna mätas med samma mått.

Komme'nt (/r. comment), eg. huru; skick och sed, i synnerhet de tyska studenternas ärvda regler, bland vilka märkas Pauk-Komment, duellföreskrifter, och Trink-Komment, dryckesregler; bok, innehållande dessa regler.

Kommenta'r 1. Kommenta'rie (lat. commen-ta'rius 1. commenta'rium), förklaring; utläggning; en följd av upplysande anmärkningar över en skrift. — Kommenta'tor, tolkare, utläggare. — Kommente'ra, förklara, utlägga, lämna kommentarer.

Komme'rs (fr. commerce lat. comme'rciim, av con, med, och merx, handelsvara), handel, varubyte; umgänge; festligt studentdryckeslag i Tyskland. — Kommerskolle'-gium 1. KommersekolIe'gium, ämbetsverk, som handlägger ärenden, vilka angå handel och sjöfart, fabriker, hantverk och bergshantering. — Kommerseråd titel för högre tjänstemän i kommerskollegium. — Kommersläst, mått (~ 1,95 engelsk ton), i vilket förr särskilt danska fartygs dräktighet bestämdes. — Kommersie'1 1. Kom-mersie'll, som beträffar handeln.

Kommilito'n (lat. commi'lito), krigskamrat, vapenbroder; kamrat.

Komminatio'n (lat. commina'tio), hot; varning.

Kommini^ster (lat. commini'ster), eg. med-tjänare, medhjälpare; ordinarie hjälppräst; präst i annexförsamling. —

Kom-ministersadju'nkt, en komministers av konsistorium utsedda, prästerliga ämbets-biträde. — KomministratuV, en komministers ämbete.

Komminu'ta benbrott (av lat. comminu'timy i små stycken), med., benbrott, varvid benet brytes på flera ställen, så att lösa benstycken uppstå.

Kommis, se Commis.

Kommisci'bel (av lat. commi'sceo, blanda med), som låter blanda sig.

Kommi'ss-, Kommissa'rie, Kommissio'n, Kommissionä'r m. fl., se under Kommitté.

Kommissu'r (lat. commissu'ra), sammanfog-ning; anat., ställe, där kroppsdelar förenas med varandra genom vävnadselement.

Kommitté (fr. comité, eng. committee, av lat. commi'ttere, låta komma tillsammans, giva i uppdrag), av en myndighet 1. en församling valda personer, som fått i uppdrag att bereda ett 1. flera ärenden samt om dessa avgiva betänkande och förslag. — Kom-mitte'nt, person, som lämnar en annan något uppdrag. — Kommitte'ra, uppdraga,Kommod—Kommutation

anförtro. — Kommitte'rad, medlem av en kommitté. — Kommi'ss-, brukligt i sammansättningar om saker, vilkas förfärdigande och levererande i mängd (vanligen för kronans räkning) uppdragas åt andra, t. ex. kommissbröd, kommisskläde m. m. — Kommissa'rie, ombud, fullmäktig, person, som fått sig anförtrott ett offentligt värv; folklig benämning på kronolänsman. — Kommissaria't, en kommissaries ämbete 1. ämbetslokal. — Kommissio'n, uppdrag; utskott, samling av personer åt vilka ett gemensamt uppdrag blivit anförtrott. — Kommissionsbokhandlare, å bokhandelns centralorter etablerade ombud för annorstädes bosatta bokförläggare. — Kommissionsbyrå, anstalt, där uppdrag mottagas och fullgöras mot visst arvode. — Kommissionshandel, handel, som drives för andras räkning mot visst arvode. — Kommissionskonto, handelst.y i huvudboken konto för i kommission till försäjning mottagna varor.—Kommissionskontor, tjänst-anskaffningsbyrå. — Kommissionä'r {fr. commissionaire), person, som mottager och besörjer uppdrag; person, som skaffar anställning åt tjänare o. a. — Kommisso'-rium 1. Kommissoria'1, fullmakt att utföra ett uppdrag; kallelse att sammanträda till en kommission.

Kommo'd (lat. co'mmodus)y bekväm; lämplig; maklig; tvättställ. — Kommodite't, bekvämlighet maklighet.

Kommodatio'n (av lat. co'mmodo, låna), utlånande. — Kommode'ra, framräcka, överlåta, låna.

Kommodite't, se under Kommod.

Kommodo'r, Kommodo'rskepp, se Commo-dore, Commodoreskepp.

Kommonitio'n, lat., anmaning, påminnelse.

Kommo's, gr., eg. veklagan, växelsång mellan kören och skådespelare i det grekiska dramat.

Kommotio'n (lat. commo'tio), själsskakning, sinnesrörelse; med., av yttre våld framkallad hjärnskakning. — Kommotions-psyko's 1. Trauma'tisk neuro's, med., rubbning i nervsystemet av funktionell art, framkallad av yttre anledning, olyckshändelse 1. d.

Kommove'ra (lat. commove're), beveka, förmå.

Kommu'n (fr. commune, av lat. commu'nis, allmän, gemensam), samhälle inom en stat med sitt särskilda landområde och sina egna samhällsangelägenheter vid sidan om statsintressena. — Kommuna'l, som avser 1. hör till en kommun. — Kommu'nen, se Pariskommunen. — Kommuna'1, rör. någon kommun. — Kommunalbeskattning, beskattning av kommunens medlemmar för kommunens behov. — Kommunalstyrelse, den politiska anordning, enl. vilken varje kommun har rättighet att själv bestämma om sina enskilda angelägenheter. — Kom-

muna'rd, medlem av Pariskommunen (se d. o.).

Kommunice'ra (lat. communica're, av com-mu'nis, allmän, gemensam), jur., meddela, delgiva; stå i förbindelse med, sammanhänga; åtnjuta nattvarden. — Kommunicerande kärl, fys., system av två 1. flera kärl, som nedtill stå i förbindelse med varandra. Enl. lagen för kommunicerande kärl, stiger en vätska, som hålles i detta system, lika högt i alla kärlen. — Kom-munika'bel, som kan meddelas förenas; möjlig att färdas på. — Kommunika'nt, nattvards gäst. — Kommunikatio'n, meddelande, delgivande; beröring; förbindelse, samfärdsel. — Kommunikationslinje, föreningslinje. — Kommunikationsmedel, samfärdsmedel. — Kommunikationsresolu-tio'n, ett av offentlig myndighet fattat beslut, på grund varav ansökning, besvär o. d. delgives motpart till förklaring o. s. v. — Kommunikationstabell, en samling tryckta meddelanden om samfärdsförhållanden. — Kommunikationsväsende, ett lands sam-färdsvägar. —• Kommunikatfv, meddelsam, språksam; som befordrar förbindelse.

— Kommuniké', meddelande 1. underrättelse till allmänheten.

Kommunio'n (lat. commu'nio), nattvardsgång. — Kommunionbok, dets. som kom-munionlängd; uppbyggelsebok för nattvardsgäster. — Kommunionsförhör, av ålder föreskrivet förhör, som prästen skulle anställa med nattvards gästerna, innan de tillätos deltaga i nattvarden. — Kommunionslängd, nattvardslängd, en av de böcker, som enl. lag (där så påfordras) skall föras i varje svensk statskyrkoförsamling. — Kommunionstvång, inom katolska kyrkan föreliggande tvång att årligen begå nattvarden, som kvarstod i svensk kyrkolag till 1863. — Kommunion-vin, nattvardsvin. — Självkommunion, prästmans rätt att giva sig själv nattvarden (lagfäst 1904).

Kommuni'sm (av lat. commu'nis, gemensam), den nationalekonomiska lära, som påyrkar, att all egendom skall vara gemensam 1. att såväl egendom som arbetsvinst skall delas. Jfr Socialism. — Kommuni'ster, anhängare av kommunismen. — Kommuni's-tisk, som har avseende på 1. sammanhänger med kommunismen. — Kommunistiska manifestet, ett socialistiskt program som av Marx och Engels utarbetades för ett nybildat internationellt, kommunistiskt förbund och utsändes i början av 1848.

— Kommunite't (lat. commu'nitas), gemenskap; samegendom; förr studenthärbärge, gemensamhetsboning i förening med underhåll för studerande vid en högre undervisningsanstalt. Jfr Bursa, Colle-gium och Internat.

Kommutatio'n (lat. commuta'tio), förändring; utbyte. — Kommutationsvinkel,722

astr.y vinkeln mellan en linje, dragen från jorden till solen, och en annan, dragen från solen till en planet.

Kommuta'tor (av lat, con, med, och muta're, omflytta), /^s., strömvändare, en apparat för omkastning av den elektriska strömmens riktning i en ledare. — Kommute'-ring, strömomkastning.

Komne'nos, östromersk kejsarätt.

Ko'mos, gr.y hos de gamla grekerna glatt och festligt lag; Backuståg; gr. myt., festyrans gud. Jfr i^omec^i.

Komp., förk. för Kompani (i firmanamn).

Komp., förk. för komparativ 1. komponerad.

Kompa'kt (av lat. compa'ctus), tät, fast, sammanpackad.

Kompaktast (av lat. compaci'sci, genom ömsesidigt fördrag överenskomma), fördrag, förlikningspunkter.

Kompan, se Kumpan.

Kompani' {fr. compagnie, av lat. cum., tillsammans med, och pannis, bröd), sällskap; handelst., handelsbolag, industriell förening (förk. i firmabeteckningar till Komp., Comp., Ko. 1. Co. och uttalas kå'm-pani); krig sk., den minsta administrativa enheten vid infanteriet. — Kompaniadju-tant, i Sverige underofficer (vanligen fanjunkare),

som handhar kompaniets expedition såsom biträde åt kompanichefen. — Kompanichef, befälhavaren över ett kompani. — Kompanikolonn, kompaniets uppställning i kolonn på plutonen.

Kompam'rupie, se Rupie.

Kompanjo'n (fr. compagnon, av lat. cum, tillsammans med, och pa'nis, bröd), följeslagare; bolagsman, ^iv Associé.

Kompa'nlanternor, se Kampanjlanternor.

Kompara'bel, Komparatio'n, Komparativ m. fl., se under följ. ord.

Kompare'ra (lat. compara're), jämföra; språkv., efter graden ändra adjektivets 1. adverbets form. — Kompara'bel (lat. com-para'hilis), jämförlig; språkv., som kan kompareras.)(Inkomparabel. — Komparatio'n (lat. compara'tio), jämförelse; språkv., gradförhöjning, den förändring ett adjektiv 1. adverb undergår för att vid jämförelse beteckna en egenskap 1. omständighet i högre 1. högsta grad. — Komparationsgraderna, språkv., jämförelsegraderna, äro positi'vus 1. positi'v, adjektivets 1. adverbets grundform, kom-parativus 1, komparativ, som utmärker en högre grad, och superlativus 1. superlativ, som utmärker den högsta graden. — Komparativ, jämförande; språkv. = Kompara-tivus (se Komparations graderna). — Komparativa konjunktioner, subordineran-de konjunktioner, som uttrycka en jämförelse. — Komparativsatser, bisatser, som innehålla en jämförelse med huvudsatsen. — Kompara'tor 1. Komparatö'r, instrument för jämförande av lineära mått och skalor;

instrument för bestämmande av jästa dryckers alkoholhalt.

Kompare'ra (lat. compare're), uppträda inför rätta — Kompare'nt, person, som uppträder inför rätta.

Kompa'rs (ital. compa'rsa, av comparH. re, synas, uppträda), stum person i ett skådespel, statist (se d. o.).

Kompa'ss (fr. compas, ital. compa'sso, av mlat. compa'ssus, kretslopp, omkrets) 1. Busso'l, instrument, som vanligen består av en glastäckt metalldosa med en däri befintlig, på ett stift rörligt fäst magnetnål som pekar mot norr. Brukas för fartygs styrande i rätt kurs, för bestämmande av väderstreck, för uppsökande av järnmalm o. s. v.

Kompassen, astr., se Circinus.

Kompassio'n (lat. compa'ssio), medlidande.

Kompassväxter, hot., växter, som inställa sina (vertikalt ställda) blad i nord-sydriktning, för att minska inverkan av middagstidens solhetta.

Kompa'stor (nylat., av lat. con, med, och pa'stor, herde), hjälppräst.

Kompate'ra (lat. compa'ti), hava medlidande med; passa tillsammans, överensstämma.

Kompaternite't, lat., f adderskap; andlig släktskap.

Kompatrbel, lat., förenlig (med); överensstämmande, passande.

Kompatrio't (fr. compatriote, av lat. cum, tillsammans med, och pa'tria, fädernesland), landsman.

Kompelle'ra, lat., pådriva, tvinga.

Kompe'ndlum, lat., sammandrag; sammandragen lärobok; handbok. — Kompendia'-rlsk 1. Kompendlö's, sammanträngd; lätthanterlig. — Kompendle'ra, sammanfatta, sammandraga.

Kompense'ra (lat. compensa're), ersätta, kvitta. — Kompensatlo'n, ersättning, skadestånd, kvittning; fys., utjämning av ett fel. — Kompensa'tor, fys., apparat, som åstadkommer kompensation (se d. o.). — Kompensationspendel, fys., utjämningspendel, en av två metaller med olika utvidgningsegenskaper bestående pendel, som ej förlänges av värmen 1. förkortas av kölden. Användes i synnerhet på astronomiska ur, där stor noggrannhet är av nöden.

Komperendlnatlo'n, lat., en termins (t. ex. betalnings-) uppskjutande.

Kompete'ns, Kompete'nt, se under följ. ord.

Kompete'ra (lat. compe'tere, av cum, tillsammans med, och pe'tere, söka vinna), rättmätigt tillkomma, anstå, hövas; tillsammans göra anspråk på 1. eftersträva. — Kompete'ns (fr. compétence), rättighet att tävla om en plats; behörighet, befogenhet ; erkänd duglighet, förmåga.) (I n -kompetens. — Kompetenskonfll'kt, jur., föreligger, om tvenne domstolar ha olika mening om, var laga forum för ettKompilera—Kompound

mål är. — Kompetenslagen, jur.y reglerar förhållandet mellan svensk och utländsk rätt vid tillämpningen av 1904 års "lag om vissa internationella rättsförhållanden rör. äktenskap och förmynderskap". — Kompete'nt, behörig, berättigad; duglig.)(Inkompetent. — Kompe-ti'tor, medsökande.

KompiIe'ra (av lat, compila're, plundra), till en bok sammanföra vad man utplockat ur andra skrifter. Jfr Excerpera och Plagiera, — Kompilatio'n, en genom kompilering åstadkommen skrift. — Kompila'tor, person, som kompilerar. Jfr Eæcerptor,

Komplane'ra (lat, complana're), jämna, av-rödja. — Komplanatio'n {lat, complana'-tio), jämnande, undanrödjande; mat,, bestämmandet av ytinnehållet av gränsytan hos en given solid figur.

Komplekte'ra (av lat, comple'cti), sammanfatta, innehålla.

Kompleme'nt (lat, compleme'ntum, av com-pWre, fylla), fyllnad; mat,, vinkel 1. båge, som utfyller en annan vinkel 1. båge till 90°; bakteriol., skyddsämne i normalt blod, som utövar den bakteriedödande verkan i ett immunserum. — Aritmetiskt komplement till ett givet tal bildar det tal, som, då det lägges till det givna till resultat åstadkommer 0. — Komplementfärger 1. Komplementä'ra färger, fys., färger, vilka parvis giva vitt, nämligen rött och blågrönt, orange och cyanblått, gult och indigoblått, gröngult och violett.

Komplementä'r (fr, complémentaire), fullständiggörande, utfyllande; (fr. compli-mentaire), aktiv, namngiven bolagsman i ett kommanditbolag (se d. o.).

Komplementä'ra färger, se under Komplement.

Kompleto'rium (lat, completo'rium, av com-ple're, fylla), eg. bönen efter fulländat dagsverke; i katolska kyrkan andaktsstund kl. 9 e. m. Jfr Horæ canonicæ,

KompIe'tt (lat. compWtus, av compWre, fylla), fullständig, fulländad, fulltalig. — Kompletta'nt, person, som skall undergå kompletteringsexamen (se nedan). — Komplette'ra, göra fullständig. —• Kom-plette'ring, fullständigande. — Komplet-te'ringsexamen, fyllnadsprövning. — Komplettmaskin, hoktr., en stilgjutnings-maskin, som gör typerna fullkomligt färdiga.

Komple'x (av lat. compWcti, omfatta), sammanfattning, inbegrepp; ett helt av sinsemellan självständiga delar; adj,, sammansatt, som består av flera leder. — Komplexa salter, kem,, sammansatta sal-ter, som ej uppvisa komponenternas egenskaper. — K. tal 1. K. kvantiteter, mat,, tal, bildade av två 1. flera grundenheter.

KompIexio'n (lat. compWxio), kroppsbeskaffenhet; lynne. Jfr Konstitution, Naturel och Temperament,

Komplicera (lat, complica're), inveckla, intrassla. —• Komplicite't, delaktighet i ett brottsligt företag. — Komplikatio'n, in-veckling, intrassling; med,, tillstötande sjukdom, som gör den urspr. mera invecklad. — KompIi's (fr, complice), medbrotts-ling.

Komplimang 1. Kompiiment (1. kångpli-ma'ng; fr. compliment), hövlighets- 1. vördnadsbetygelse; artighet, artigt yttrande; hälsning. — Komplimente'ra, säga artigheter, berömma.

Kompli's, se under Komplicera.

Komplo'tt (fr. complot, av lat. complicaWe, inveckla), hemligt anslag, sammansvärjning. Jfr Kabal, Intrig, Konspiration. — Komplotta'nt, deltagare i en komplott. — Komplotte'ra, sammansvärja sig; stämpla.

Komplute'nsiska bibeln, en i förra hälften av 1500-t. i den spanska staden Complu-tum utg. polyglottbibel (se d. o.).

Kompone'ra (lat. compo'nere, av cum,^ tillsammans med, och sätta, ställa), sammansätta; tonk,, uppfinna och utarbeta ett tonstycke. — Kompone'nt, dets. som Komposant, — Komponi'st 1. Kompo-sitö'r, tonsättare. — Komposa'nt, mek,, varje särskild kraft, som ingår i ett system av krafter. — Kompo'sitakapitäl, hyggn,, sammansatt kapitäl, en romersk kapitälform, som förenar det joniska kapi-tälets voluter med det korintiska kapitalets bladkransar. — Komposi'tfartyg, är av blandad trä- och järnkonstruktion. — Kompositio'n (lat, composi'tio), sammansättning, utarbetning; anordning, gruppering; tonk,, tonsättningskonst; tonstycke; språkv,, sammansatt ord; tekn,, en legering av tenn med antimon, koppar och stundom vismut; en lösning av granulerat tenn i kungsvatten. — Kompositionslinne, celluloidbehandlat linne, avsett att ersätta stärksaker. — Kompositionslära, tonk,, tonsättningslära. — Komposito^risk, som rör komposition. — Kompositrfs, kvinnlig tonsättare. — Kompo'situm, lat, ~ Komposition, språkv,, (se föreg. ord). — Kom-po'st 1. Kompost jord (av lat, compo'situm, sammansatt blandning), lantbr,, gödselblandning, ett gödningsämne, som består av förruttnande produkter ur växt-1. djurriket, blandade med mineraliska 1. jord-artade ämnen. — Komposte'ra, upplägga i kompost. — Kompostgödsel, blandningsgödsel av allehanda avfall jämte upplösande ämnen.

Komporta'bel (fr, comportahle), lämplig, passande; fördragsam.

Kompositio'n, Kompositö'r, Kompo'st m. fl., se under Komponera.

Kompo'tt (fr. compote, av lat. compo'situs, sammansatt), frukt, kokt i vatten och socker.

Kompound (eng, compound, Z. kåmpa'und), sammansatt. Användes i sammansätt-724

ningar. — Kompoundmaskiner, se Com-poundmaskiner. — Kompoundolja, köti-sistensfett, smörjmedel i fast form. — Kompoundplåt, består av en plåt av mjukt järn, sammansvetsad med en plåt av hårt stål.

Komprehende'ra (lat. comprehe'ndere), fatta, begripa. — Komprehensi'bel, som kan fattas, begriplig. —• KomprehensiV, sammanfattande, vittomfattande.

Kompre'ss, Kompressio'n m. fl., se under följ. ord.

Komprime'ra (lat. compri'mere), sammanpressa, hoptrycka, förtäta; undertrycka. — Kompre'ss (fr. compresse) ^ oftsLst flerdubbel linnelapp, som, doppad i vatten 1. något medikamentöst ämne, Brukas till att avkyla huden. — Kompressfbel, som kan hoptryckas. — Kompressibilite't, egenskapen att kunna hoptryckas. — Kompres-sio'n (lat. compre'ssio), sammantryck-ning, hoppressning. — Kompressionskula, kula som utfyller räfflorna i ett eldvapen och därför sammantryckes i längdriktningen av krutgasen. — Kompressions-maskin, en apparat, varmed elastiska, flytande ämnen sammantryckas. — Kompressionsmätare, manometer (se d. o.). — Kompressionspump, en pump, med vilken gaser och ångor sammantryckas. — Kompressionsvärme, fys., det värme, som alstras genom sammantryckning av en gasmassa. — Kompres.si'v, sammantryckande. — Kompresso'rium, mecZ., ett instrument, medelst vilket tryck åstadkommes på någon kroppsdel. — Komprimerad luft, flytande luft.

Komprobe'ra, lat., godkänna, gilla.

Kompromette'ra (fr. compromettre, av lat. compromi'tterCy ömsesidigt lova), inveckla någon i en sak; blottställa för ledsamhet; framställa i ofördelaktig dager. — Kom-promi'ss, överenskommelse på grund av ömsesidig eftergift, särskilt efter skiljedomares utslag. — Kompromissform, se Kontamination. — Kompromissrätt, särskild domstol, tillsatt att avgöra en viss fråga. — Kompromissa'rie, skiljoman, ledamot av kompromissnämnd.

Kompulsio'n 1. Kompulsatio'n (av lat. com-pulsaWe, starkt driva på), anmaning, nödgande, tvång. — KompuIsi'v, nödgande, tvingande. — Kompulsivt tvång, jur., påverkan av en persons vilja medelst hot. — KompuIso'rium 1. KompuIsato'rium, från en högre myndighet till en lägre ställt anmaningsbrev.

Kompute'ra (lat. computa're), beräkna, göra ett överslag, sammanräkna. — Komputa'-bel, möjlig att beräkna, beräknelig. — Komputatio'n, sammanräkning. — Kanonisk komputation, katolska kyrkans regel för sammanräkning av vid äktenskap förbjudna led.

Komtu'r (mlat. commenda'rius, av commen-dare, lämna i någons händer), innehavare av en andlig riddarordens gods. —- Kom-turi', en komturs förvaltningsområde. Jfr Kommenderi.

Kon-, se Con-.

Kon (gr. ko'nos), kägla; mat., figur, som begränsas av en kägelformig yta; även denna yta. — Konisk, formad som en kon, kägelformig. — K. pendel, pendel, som rör sig utefter en konisk yta i st. f. att svänga i ett plan. — K. sektion, kägelsnitt, en kroklinje, som uppkommer, då en kon skä-res av ett plan. De koniska sektionerna äro hyperbel, elips och parabel, samt i gränsfall den räta linjen och cirkeln.

Kona'k, turk., palats, en högre ämbetsmans boning. — Konakdsji, kvartermästare. — Konakdsji-basji, generalkvartermästare.

Konaxia'1 (av lat. con, med, och a'xis, axel), med gemensam axel.

Koncede'ra (lat. conce'dere), giva vika, medgiva, tillåta. — Koncessio'n (lat. conce's-sio), samtycke, tillstånd, särskilt från offentlig myndighet beträffande utövning av merkantil, industriell 1. d. verksamhet. —• Koncessi'v, medgivande. — Koncessiva konjunktioner, språkv., subordinerande konjunktioner, som utmärka medgivande.

Koncentre'ra (fr. concentrer, av lat. cum, med, och ce'ntrum, medelpunkt), sammantränga, förena i en punkt; kem., borttaga lösningsmedel från en lösning. — Koncen-tratio'n 1. KoncentreVing, förening i en punkt, samlande; förtätning, förstärkning; kem., förstärkning av en lösning, därigenom att lösningsmedlen avlägsnas. — Koncentrationselement, fys., galvaniskt batteri, vars båda elektroder äro av samma metall och neddoppas i olika koncentrerade lösningar av ett salt av metallen. — Koncentrationsläger, fångläger. — Koncentrationsläsning, periodisk läsning av endast vissa ämnen vid skolstudier. — Koncentra'tor, en apparat, avsedd att bereda koncentrerade gödningsämnen av avfall. —• Koncentricite't, egenskapen att hava samma medelpunkt. — Konce'ntrisk, mat., som har samma medelpunkt.

Koncentre'rad alun = Aluminiumsulfat (se d. o.).

Konce'pt (lat. conce'ptum, av conci'pere, avfatta, i sig upptaga), plan, utkast, första uppställningen av en skrivelse, som sedan skall renskrivas. Jfr Mundum. — Konceptpapper, sämre slags papper, varpå utkast o. d. skrivas.

Koncepta'kler 1. Skafi'dier, hot., särskilt utbildade förvaringsrum, i vilka fortplantningsorganen hos vissa brunalger (Fu-ca'ceæ) sitta.

Konceptio'n, Koncepti'sm m. fl., se under Koncipiera.

Koncern (1. -sä'rn), sammanslutning av affärsföretag under gemensam finansledning.

Koncerne'ra {lat. conce'rnere), angå, vidkomma.

Koncerpe'ra {lat, conceWpere, av ca'Tyere, plocka), sönderplocka, sönderriva.

Konce'rt, se Konsert.

Koncessio'n, Koncessiv m. fl., se under Kon-cedera.

Konchi'ter (av gr. ko'nche, mxxs^lsi), paleont., förstenade musslor.

Konchy'lie {gr. konchy'lion), snäcka, mussla. — KonchyIiolo'g (av gr. lo'gos, lära), se Konkylier.

Konciergeri'et {gr. kångsiärsje-), se Con-ciergerie.

Koncilia'nt {fr. conciliant), försonlig.

Koncflium {lat. conci'lium) 1. Konsilium, församling; i katolska kyrkan kyrkomöte, synod (se d. o.).

Koncinnite't (av lat. conci'nnus), prydlig, väl avpassad), talk., föredragets måttfullhet, sköna form och sinnrikhet.

Konciona'tor, se Concionator.

Koncipie'ra 1. Koncipe'ra (av lat. conci'pere, avfatta, i sig upptaga), undfå, uppfatta, emottaga; befruktas, bliva havande; avla, alstra; författa. — Koncepti'bel, begriplig, fattlig. — Konceptio'n {lat. conce'p-tio), avlelse; idéalstring, uppfattning av idéer; föreställning, begrepp; uppsättning av en skrift. Se vid. Conceptio etc. (under Concipiera). — Koncepti'sm, ett slags gongorism (se d. o.), skapad av spanske författaren de Ledesma. — Kon-ceptiV, mottaglig, skicklig, i stånd att fatta. — Konceptuali'sm, form av Nomina-lism (se d. o.).

Konci's {lat. conci'sus, av conci'dere, avskära), kort och innehållsrik, sammanträngd. — Koncisio'n 1. Konci'shet, innehållsrik korthet, sammanträngdhet.

Koncite'ra {lat. concita're), uppreta, uppvigla.

Kondebito'rer (av lat. con, med, och de'hitor, se d. o.), handelst.y medgäldenärer.

Kondemne'ra {lat. condemna're), döma, fördöma; förklara ett fartyg odugligt till reparation; taga i beslag, förklara en vara förbruten. — Kondemnatio'n, dömande, fördömande; utdömande av ett fartyg; förklarande att en vara är förbruten.

Kondensa'bel, Kondensa't, Kondensatio'n, Kondensa'tor m. fl., se under följ. ord.

Kondense'ra {lat. condensa're, av con, med, och de'nsusy tät), göra tät, sammanpressa; fys., giva flytande 1. fast form åt gaser och ångor. — Kondensa'bel, förtätbar.)(Inkondensabel. — Kondensa-bilite't, förtätbarhet. — Kondensa't, kondenserad produkt. — Kondensatio'n, förtätning, särskilt av gaser och ångor. — Kondensa'tor 1. Konde'nsor, "förtätare", förtätningsapparat, apparat till uppsam-

lande av värme 1. elektricitet. — Konden-site't, täthet.

Kondiktio'n {lat. condi'ctio, av condi'cere, förkunna), rom. rätt., personlig återvinningstalan.

Konditio'n {lat. condi'tio), villkor; levnadsvillkor; tillstånd, beskaffenhet; tjänst (hos enskild person). — Konditiona'1, villkorlig. — Konditiona'la konjunktioner, språkv., subordinerande konjunktioner som utmärka villkor. — Konditiona'lis {fr. conditionel), en till formen med futurum, till betydelsen med konjunktiven besläktad modus i de romanska språken. — Konditionali'sm, teol., läran om den villkorliga odödligheten. — Konditione'ra, betinga; vara i tjänst (hos enskild person); utröna beskaffenheten (särskilt av fuktighetshalten) hos vissa varor. — Konditionerad, beskaffad. Jfr Conditio etc. — Konditionering, undersökning av fuktighetshalten hos vissa varor, särskilt silke och ull. — Konditioneringsapparat, apparat för undersökning av fuktighetshalten i vissa varor.

Kondi'tor (av lat. condi're, insylta, krydda), sockerbagare. — Konditori', sockerbagarebutik; damkafé.

KondoIe'ra {lat. condoWre), betyga deltagande, beklaga. — Kondoleans {1. -lea'ngs; fr. condoléance), sorgebetygelse. —- KondoIe'ns = Kondoleans (se föreg. ord).

Kondomina't 1. Kondomfnium (av lat. con, med, och domina'ri, härska), landområde, som äges av flera personer gemensamt; flera regenters samherravälde över ett område.

Kondonationsbrev (av lat. condona'tio, gåva), gåvobrev.

Kondong {fr. condom), tunt skyddsöverdrag av gummi vid coitus mot smitta och konception.

Kondo'ren, zooU, Sarcorha'mphus gry'phus, en sydamerikansk rovfågel som tillhör avdelningen kamgamarna inom gamfåglarnas familj.

Kondo'riträ 1. Koralllträ, det ljust rödbruna, hårda och tunga virket av kondoriträdet {Adena'nthera pavo'nia av fam. Legiimi-no'sæ), inhemskt i Ostindien och odlat i tropikerna. Användes till finare möbler och sniderier.

Kondottiä'r, se Condottière.

Kondri'n (av cho'ndros, brosk), kem., brosk-lim. — Kondri't, med., broskinflammation; miner., en meteorsten med järn som underordnad beståndsdel.

Kondrodi't (av gr. chondro's, kornig), miner., en mineralgrupp, som innefattar humit, kondrodit och klinohumi't; ett till denna grupp hörande monoklint mineral.

Kondroiti'n, se följ. ord.

Kondroiti'nsvavelsyra, kem., uppstår vid sönderdelning av kondromukoid (se d. o.)..726

sönderfaller vid kokning med syror i ett äggviteämne, kondroitin, och svavelsyra, förefinnes alltid i ringa mängd i urinen.

Kondro'm 1. Enkondro'm (av gr. cho'ndros, brosk), med., brosksvulst.

Kondromukoi'd (av lat. brosk, och

mu'cus, slem), kem., ett äggviteämne, som utgör en av huvudbeståndsdelarna i brosk.

Kondru'ser {lat. condru'si), ett fornger-manskt folk.

Konduft {fr. conduite]y uppförande; fint sätt. — Konduitfel, mindre förseelse mot goda seder. — Konduitlista, lista Över tjänstemäns förhållande och verksamhet.

Kondukta'ns, elektrotekn., förlustmotståndet vid växelström, dividerat med kvadraten på impedansen (se d. o.).

Kondu'kter (av lat. con, med, och du'cere, leda), pL, tonk., på orgelverk befintliga rör, vilka föra vädret från väderlådan till de pipor, som ej äro placerade på själva lådan.

Kondu'ktor (av lat. condu'cere, sammanföra) j/^s., ledare (för värme 1. elektricitet) ; åskledare. — Konduktio'n {lat. con-du'ctio), legning, hyrning, arrendering. — Konduktionsström, elektrisk ledningsström. —• Konduktö'r {fr. conducteur), ledare, förare å ett bantåg, en spårvagn o. d.; tjänsteman, som bl. a. mottager biljetter och avgifter.

Kondurangfn, kem., den verksamma beståndsdelen av kondurangobarken (se följ. ord).

Kondura'ngo, farm., Co'rtex condura'ngo, barken av den sydamerikanska busken Gono'lohus condurango, tillhörande fam. Asclepiada'ceæ, brukas i sitt hemland som medel mot kräftsjukdomen.

Kondylo'm (ö^r. kondylo'ma), med., svulst å hudens bindvävslager. De platta och breda kondylomerna äro av syfilitisk natur.

Konfarreatio'n, se Confarreatio.

Konfedere'ra sig {lat. confædera're), förena sig genom förbund. — Konfedererade, förbundna; under inbördeskriget i Nordamerika 1861—65 partinamn för sydstaterna. Jfr Federerade. — Konfederatio'n, förbund; förening av stater, vilka inom densamma bibehålla sin suveränitet. Jfr Federation.

Konfe'kt, Konfekty'rer, Konfity'rer {ital. confe'tto, av lat. confi'cere, göra färdig, laga till), bakverk av socker. Jfr Confetti.

Konfektio'n {fr. confection, av lat. con-fi'cere, göra färdig), fullständig uppsättning av kläder; lager av färdigsydda kläder.

Konfekty'rer, se Konfekt.

Konfere'ns m. fl., se under följ. ord.

Konfere'ra {fr. conférer, av lat. confe'rre, sammanföra), jämföra; rådslå; förläna, överlåta. —• Konfere'ns, överläggning, underhandling, rådplägning; ej beslutmässig sammankomst (jfr Kongress); de

i sammankomsten deltagande. — Kon-ferensiä'r {fr. conférencier, föreläsare), person, som på kabaréscenen har till uppgift att presentera de uppträdande. — Konferensråd, i Danmark till andra rangklassen berättigande titel. — Gehe'ime-konferensråd, dansk titel, som berättigar till första rangklassen. Jfr Geheimeråd.

Konfessio'n {lat. confe'ssio), bekännelse; trosbekännelse; bikt. Jfr Confessio. — Konfessiona'1, bekännelseskrift; "biktspe-gel". — Konfessionalfsm, strängt fasthållande vid ett visst kyrkosamfunds tros-lära. — Konfessiona'rie, biktfader. — Konfessione'll 1. Konfessione'1, ortodox, överensstämmande med trosbekännelsen. — Konfessioni'st 1. Konfessionsförvant, trosförvant, anhängare av den augsburgi-ska bekännelsen. — Konfessionslös, som icke bekymrar sig om 1. tillhör någon trosbekännelse. —• Konfe'ssor, biktfader vid ett kloster. Se vid. Confessor. — General-konfessor {lat. confe'ssor genera'lis), titel för biktfadern vid de båda birgittinkon-venten.

Konfide'ns {lat. confide'ntia, fr. confidence), förtroligt meddelande; förtroende, tillit. Konfident (Z. -da'ng; fr. confident), förtrogen. — Konfidentie'll 1. Konfidentie'1, i förtroende meddelad, mellan fyra ögon; grundad på förtroende.

Konfige'ra {lat. confi'gere), sammanhäfta, binda tillsammans.

Konfigure'ra {lat. configura're), dana, bilda, gestalta. — Konfiguratio'n, yttre form 1. bildning, konturer; astr., stjärnornas ställning till varandra (jfr Konstellation) .

Konfinatio'n (av lat. con, tillsammans, och fi'nis, gränslinje), jur., frihetsstraff, blott bestående i förbud att lämna viss ort.

Konfirma'nd, Konfirmatio'n, se under fÖlj. ord.

Konfirme'ra {lat. confirma're), bekräfta, stadfästa, bestyrka; stadfästa någon i hans döpelseförbund. — Konfirma'nd, person, som beredes till konfirmationen. — Konfirmatio'n {lat. confirma'tio), stad-fästelse, bekräftelse; den kyrkliga handling, varigenom döpelseförbundet stadfästes.

Konfiske'ra {lat. confisca're, av fi'scus, se d. o.), indraga till det allmänna; förklara något förverkat, taga i beslag. — Kon-fiska'bel, som kan och bör indragas 1. tagas i beslag. —• Konfiskatio'n, indragning av gods; beslag å något förverkat.

Konfity'rer, se Konfekt.

Konflagratio'n (av lat. con, tillsammans med, och flagraWe, brinna), brand, förbränning; världsbrand.

Konflikt (av lat. confWgere, stöta ihop), sammanstötning; strid, t^dst.

Konflue'ra {lat. conflu'ere), sammanflyta.Konfokala—Kongruera

727

sammanströmma, förena sig. — Kon-flue'ns, sammanströmning, tillopp.

Konfoka'la, mat., kallas två koniska sektioner, då deras brännpunkter sammanfalla.

Konfo^nium, förvrängning av kolofonium (se d. o.).

Ko'nform (lat, confo'rmis), likformig, överensstämmande. — Konformatio'n likformiggörande; anpassning; samtycke. — Konforme'ra, göra likformig; rätta, ställa 1. lämpa efter. — Konformi'ster, se Con-formers, — Konformite't, överensstämmelse, likformighet. — Konformt, han-delst.y lika lydande, överensstämmande. Konformt notera, införa en post i räkenskapsböckerna i överensstämmelse med därå erhållen uppgift.

Konforta'bel, se Komfort,

Konfronte'ra (fr, confronter, av lat, con, med, och fröns, gen, fro'ntis, panna), jur,, inför domstol ställa två parter ansikte mot ansikte med varandra. — Konfrontatio'n, anklagades, vittnens 1. både anklagades och vittnens förhörande i varandras närvaro, ställande av en för mord anklagad person inför den mördades lik.

Konfucianfsm, se Kon-fu-tses lära.

Konfunde'ra (lat. confu'ndere), sammanblanda, tilltrassla; förbrylla, göra förlägen. — Konfu's 1. Konfy's, oredig, otydlig; förvirrad, brydd; tankspridd. — Kon-fusio'n, oreda, förvirring; bestörtning; tankspriddhet.

Konfute'ra (lat, confuta're), vederlägga. — Konfutatio'n, vederläggning.

Kon-fu-tses lära 1. Confu'cius' lära, framställd av den kinesiske reformatorn Kon-fu-tse (551—479 f. Kr.), är Kinas ortodoxa lära.

Konfy's, se Konfus (under Konfundera).

Kong Christian stod ved hojen mast, begynnelseorden till danska folksången av J. Evald, tonsatt av D. L. Rogert.

Kongele'ra (av lat. con, med, och ge'lu, köld), frysa, stelna. — Kongelatio'ii, frysning, stelning.

Kongelo'ven (lat. lex re'gia), kungslagen, den danska grundlag, som utarbetades under konung Fredrik III och upphävdes år 1849.

Kongenia'1, nylat. (av lat, ge'nius, ande), själsfrände; själsbefryndad. — Kongenia-Iite't, själsfrändskap.

Kongenita'1 (av lat, con, med, och gi'gnere, föda), med., medfödd.

Kongere'ra, lat,, hopa, sammanföra.

Kongerålen, zooL, vanliga havsålen, Co'nger co'nger.

Ko'ngespeiIet (fornno. Konungs skuggsjå, lat, Spe'culum regale), kungaspegeln, en norsk skrift av okänd författare, troligen från omkr. år 1200.

Kongestio'n (lat. conge'stio), hopande, stock-ning; med., blodöverfyllning, abnormt

blodtillopp. — Kongestionsabsce'ss, med., en av benröta 1. annan sjukdom i benen framkallad bulnad.

Kong-fu-tses lära, se Kon-fu-tses lära.

Konglomera't (av lat. conglomera're, nysta ihop, sammanrulla), sammangyttrat ämne, sammangyttring; miner,, bergart, som utgör en blandning av andra bergarter. — Konglomeratio'n, sammangyttring.

Konglutine'ra (lat. conglutina're), sammanklibba, hoplimma; med., hopläka (om sår). —• Konglutina't, något sammanlimmat, hopklibbat. — Konglutinatio'n, hopklib-bande, hoplimmande.

Kongo, se Congu,

Kongoholts, grenadilleträ. Se Grenadill,

Kongo'ni, zool., se Buhalis,

Kongopapper, kem., filtrerpapper, indränkt med kongorött (se d. o.). Reagens på fri syra i magsaften.

Ko'ngorött, tekn., ett tjärfärgämne, som färgar obetad bomull vackert scharlakansröd.

Kongregatio'n, Kongregationalfster m. fl., se under följ. ord.

Kongrege'ra (lat. congregaWe), församla, förena, förbrödra. — Kongregation (lat. congrega'tio), förening, särskilt av flera kloster med gemensamma klosterregler; i Frankrike förening av det ultramontana partiet, som söker hävda påvens och den romerska kyrkans övervälde. Se vid. Congregatio. — Kongregatio'nist, medlem av en dylik förening. Kongregationa-li'ster, se Independenter, — Kardinal-kongregatio'n, av kardinaler bestående kommitté för kyrkliga ärenden.

Kongre'ss (lat, congre'ssus, av co'ngredi, sammanträda), sammankomst; företrädesvis beslutmässig sammankomst mellan flera regenter 1. mellan ombud från flera stater (jfr Konferens); i vissa amerikanska fristater folkrepresentationen; i Spanien folkrepresentationens andra kammare. — Kongress-Polen, benämning på det av wienerkongressen 1815 återställda konungariket Polen.

Kongrue'ns, Kongrue'nt, se under följ. ord.

Kongrue'ra (lat, congru'ere), överensstämma, sammanfalla, vara fullt lika. — Kongrue'ns, överensstämmelse, likformighet. — Kongrue'nt, överensstämmande, likformig; passande, riktig.—Kongruenta figurer, mat., likformiga och lika stora figurer, vilka täcka varandra, om den ena lägges ovanpå den andra. — K. tal, hela tal, som, då de divideras med ett givet helt tal, giva samma rest. — Kongrui^sm, läran om den gudomliga nådens överensstämmelse med människans vilja. — Kon-grui'st, anhängare av denna lära. — Kon-gruite't, överensstämmelse, fullkomlig likhet.728

Kongsemne, 7io., kallades i Norge den, som före arvrikets införande omkr. 1260 kunde tagas till konung, d. v. s. alla Harald Hår-fager s ättlingar (även illegitima). — Kongsemnerne, historiskt skådespel av H, Ibsen.

Koni'dier, bot., se Conidium. — Konidie-bärare, bot., konidieavsnörande hyfer, som utgå från svamparnas mycelium.

Konife'rer, bot, Conijeræ, barrträd.

Koniferi'n, kem., en i barrträden förekommande glykosid, som även finnes i sparris. Spjälkas av utspädda syror i glukos och koniferylalkohol (se följ. ord).

Konifery'lalkoho'I (se föreg. ord), omättad aromatisk alkohol, som vid oxidation övergår till vanilin, vaniljens välluktande beståndsdel.

Konig, bot, se Origanum.

Konii'n, se Coniina.

Konio's, se under Konis.

Ko'nis, med., damm, främmande substanser. — Konio'ser, av damm orsakade, sjukliga förändringar i lungorna.

Konisk m. fl., se under Kon.

Koniste'rion, gr. (av ko'nis, stoft), rum i det antika gymnasium, där de med olja ingnidna gymnasternas kroppar beströddes med stoft för att minska slipprigheten vid brottning.

Konj., förk. för konjugation, konjunktion, konjunktiv.

Ko'njak 1. Cognac, druvbrännvin, franskt brännvin, uppkallat efter den franska staden Cognac, beredes av vinsprit, erhållen genom destillation av vin. — Champagnekonjak beredes genom destillation av champagnevinets bottenfällning. — Konjaksessens (Z. -essa'ngs) 1. Konjakse'ter, består vanligen av ättiketer, salpetereter och konjaksolja samt brukas till framställning av konstgjord konjak. — Konjaksolja, som till större delen består av etyletrar av kaprin-, kapryl-, ättik-, pelargon- och oenantsyra, användes vid fabrikationen av konstgjord konjak m. m.

Konjektu'r {lat. conjectu'ra), gissning, förmodan; läsart hos klassiska författare, föreslagen på grund av gissning. — Kon-jektura'l, som beror av en förmodan, en gissning. — Konjekturalkritfk, bedömande av olika läsarter. — Koniekture'ra 1. Konjicie'ra, förmoda, gissa.

Konjuga'1 {lat. conjuga'lis), äktenskaplig. — Konju'gium, lat., äktenskap.

Konjuga'ta {lat. a'xis conjugata, av conju-ga're, förbinda), med., namn på vissa diametrar i lilla bäckenet hos kvinnor. — Konjugataxel, den mot huvudaxeln vinkel-räta linjen i en hyperbel. — Konjugat-diameter, till en diameter i en konisk sektion är den linje, som delar alla med diametern parallella kordor mitt itu. — Kon-jiigatexpressio'ner, mat, komplexa 1. imaginära storheter, som blott skilja sig från

varandra genom olika tecken framför de imaginära uttrycken.

Kon3uge'ra {lat. conjuga're), sammanfoga, förena; språkv., böja verb, d. v. s. förändra det efter person, numerus,

modus, tempus, genus o. s. v. — Konjugatio'n, sammanfogning, förening; språkv., böjning av verb (jfr föreg. ord).

Konju'gium, se under Konjugal.

Konjunge'ra {lat. conju'ngere), förena, förbinda. — Konjunktio'n {lat conju'nctio), sammanfogning, förening; astr., sammanträffandet i synlinjen av tvenne planeter 1. en planet och solen.)(Opposition; språkv., bindeord. De koordinerande (samordnade) konjunktionerna sammanbinda satser och satsdelar av samma slag, de sub ordinerande (underordnande) inleda bisatser. — Konjunktiona'l bisats, en genom en subordinerande konjunktion inledd bisats. — Konjunktione'll, som tillhör konjunktion, konjunktions-. — Konjunk-ti'v 1. Konjunkti'vus, se Modus. — Kon-junktiVa, anat, bindehinna. — Konjunk-tiva'I reaktio'n, med., diagnos på misstänkt tuberkulos, genom indroppning av alttuberkulin i ögats konjunktivalsäck; även av malein vid rots. —• Konjunktivi'-tis, med., inflammation i ögats bindhinna. — Konjunktu'r, pl. -er {fr. conjoncture), sammanträffande av omständigheter, tidsförhållanden; pl., handelst, av tillgång och efterfrågan betingade affärsförhållanden.

Konjuration {lat. conjura'tio), sammansvärjning. — Konjura'nt, sammansvuren.

Konkaneehampa {1. -ni'-), dets. som Sunn (se d. o.).

Konkaro'ng (härledning oviss), gammaldags fruntimmersmössa med veckat rysch; alla, "hela bunten".

Konka'v (av lat con, med, från alla håll, och ca'vus, hålig), urholkad, skålformig, inåtvälvd.)(Konvex. — Konkavkon-ve'x, på den ena sidan skålformigt urholkad, på den andra upphöjd. — Bikonkav, på bägge sidor skålformigt urholkad. — Plankonkav, på ena sidan skålformigt urholkad, på den andra plan. — Konkavite't, skålformig urholkning. — Konkavspegel, skålformigt urholkad spegel.

Konkinami'n, kem., en alkaloid, som förefinnes i vissa slags kinabarkar.

Konkini'n, kem., en alkaloid i kinabark, möjligen identisk med kinidin.

Konkla'v {fr. conclave, lat conclave, av con, med, och cla'vis, nyckel), stället, där kardinalerna sammanträda för att välja påve; samtliga de väljande kardinalerna.

Konklude'ra {lat conclu'dere), sluta, draga slutsats, döma. — Konklude'nta handlingar, handlingar, av vilka man kan sluta sig till den handlandes avsikter. — Kon-klusio'n {lat. conclu^sio), log., slutsats, slutföljd. Jfr Premiss. — KonklusiV, somKonkolo gi—Konoskop

innehåller slutsats. — Konklusiva konjunktioner, språkv.y koordinerande konjunktioner, som utmärka slutsats.

Konkologi' = Konkyliologi (se d. o.).

Konkomitans (av lat, comita're, följa), katolsk lära, enl. vilken Kristi blod är närvarande i hostian. Framställd till försvar för att lekmän ej få åtnjuta kalken.

Konkorda'ns, Konkorda't, se under följ. ord.

Konkorde'ra {laU concordaWe), överensstämma, sammanträffa. — Konkorda'ns (lat, concorda'ntia), överensstämmelse (i synnerhet mellan de bibliska skrifterna); bibelregister ordnat efter överensstämmelse i ord (verbalkonkordans) 1. mening (realkonkordans); geoL, likformig lagring (jfr Diskordans). — Konkorda'nt, överensstämmande. — Konkorda't {mlat. concorda'tum, av lat. concorda're, överensstämma), fördrag, slutet mellan katolska kyrkan och världsliga furstar i fråga om kyrkans och statens ställning till varandra; handelst., ackord, överenskommelse.

Konkordieboken (lat. Conco'rdia pi'a), den fromma endräkten, lutherska kyrkans samtliga bekännelseskrifter; Ekumeniska (för kristna kyrkor gemensamma) sym-bola (det apostoliska, det nicenska och det athanasianska symholum) samt Augs-burgiska bekännelsen, Augsburgiska bekännelsens försvar, Schmalkaldiska artiklarna, Luthers katekeser och Konkor-dieformeln. — Konkordieformeln (lat. Fo'rmula conco'rdiæ), endräktsformeln,

lutherska kyrkans femte och sista symboliska bok.

Konkredito'rer (av lat. con, med, och kre'di-tor, se d. o.), handelst., medborgenärer.

Konkreme'nt (av lat. concre'scere, sammanväxa, hårdna), med., stenbildning i människokroppen, såsom njursten, gallsten o. s. v. — Konkresce'ns (lat. concresce'n-tia), förtätning, sammanväxning, införlivande.

Konkre't (lat. concre'tus, av concre'scere, sammanväxa, hårdna), eg. sammanvuxen; verklig, väsentlig; rik på innehåll; kroppslig ; påtaglig.)(Abstrakt. Betrakta något in concre'to, betrakta något i dess enskildhet 1. i verkligheten.)(In ab-stracto. — Konkreta substantiv, språkv., benämna verkliga, för sig bestående ting. — Konkreta tal, aritm., benämnda tal. — Konkretio'n (lat. concre'-tio), förtätning, sammanväxning, konkret beskaffenhet; även = konkrement (se d. o.); geoL, en i en bergart förekommande, av buktiga ytor begränsad massa av mine-raliska ämnen. — Konkre'tum, språkv., konkret substantiv (se ovan).

Konkubfn (lat. concubi'na, av concumbere, lägga sig tillsammans med någon), frilla. —• Konkubina'rie, man, som håller frilla. — Konkubina't (lat. concubina'tus, fr. con-

cubinage), mellan två personer av olika kön förekommande sammanlevnad utan äktenskap. Jfr Morganatiskt äktenskap.

Konkurre'ns, Konkurre'nt, se under följ. ord.

Konkurre'ra (lat. concu'rrere), sammanlöpa, sammanstöta; medverka; eftersträva samma mål, tävla. — Konkurre'ns (fr. concurrence), tävlan, i synnerhet mellan fabrikanter, köpmän m. fl. om att lämna bästa arbetet 1. varan till billigaste pris. — Konkurre'nt, medtävlare i ett yrke. — Konku'rs (av lat. concu'rsus, samman-lopp)» rättsligt förfarande, som åsyftar att mellan flera borgenärer dela deras gemensamma gäldenärs tillgångar. — Konkursauktion, auktion, varvid ett konkursbos egendom försäljes. — Konkursbo, det bo, som tillhör en konkursgäldenär. — Konkursförbrytelse, åtgöranden, varigenom en gäldenär uppsåtligen 1. av vårdslöshet försämrar sin förmögenhetsställning 1. ger den sken av att vara sämre än den är. — Konkursmassa, en gäldenärs till borgenärerna avträdda egendom.

Konkussio'n (av lat. concu'tere, häftigt skaka), våldsam skakning. — Konkus-sionsrör, ett slags brandrör.

Konkvats 1. Cumquats, små, avlånga pome-ranser från Kina.

Konkvistado'rer, se Conquistadores.

Konky'lier (av gr. kongchy'lion, snäckskal), pl., de flesta blötdjurs kalkskal. — Konkyliologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om blötdjurens skal; stundom läran om blötdjuren. — Konkyliolo'g, person, som sysselsätter sig med konkyliologi.

Konnekte'ra (lat. conne'ctere), förbinda, sammanknyta, förena. — Konnexio'n (lat. conne'xio), samband, sammanhang, förening. — Konnexioner, inflytelserika bekantskaper. —• KonnexiV, sammanbindande.

Konnekti'v, bot., knappband, skiljeväggen mellan de båda rummen i ståndarknappen.

Konneta'bel (fr. connétable, av mlat. co'-mes sta'buli, stallmästare), i Frankrike fordom titel för främste hovfunktionären, vidare (från Henrik I till Ludvig XIII) för innehavaren av rikets högsta värdighet (connétable de France) samt slutligen för franska kommendanter m. fl.

Konnexio'n, Konnexi'v, se under Konnektera.

Konnive'ns, se Connivens.

Konnotatio'nstermin, handelst., preskriptionstid för anmälningar av skulder till 1. fordringar av ett bo 1. en massa.

Konnubia'1 (av lat. connu'bium, äktenskap), äktenskaplig, som angår äktenskap.

Konnässa'ns, bekantskap. — Konnässö'r kännare, förståsigpåare. Jfr Connaisance.

Konoi'd (av gr. ko'nos, kägla, och eidoSy form), mat., kägelformig figur. — Konoi'-disk, kägelf ormig. Jfr Kon.

Konosko'p (av gr. ko'nos, kägla, och skope'in, se), fys., ett slags polarisationsmikroskop,730

anordnat för objektets betraktande i kon-vergent ljus.

Konosseme'nt (fr. connaissement, ital. cono-scime'ntOy av lat cogno'scere, lära känna), handelst, dokument, vari en skeppare erkänner sig hava mottagit gods, som han förbinder sig att avlämna å destinationsorten i samma skick som han mottagit detsamma. — Konossementklausu'1, förbehåll, varigenom fartygsbefälhavare, som vid inlastning ej kunnat undersöka beskaffenheten hos inpackat gods 1. kontrollera vikt, mått och antal, fritager sig från ansvar i dessa hänseenden.

Ko'nrad, tyskt mansnamn (av gammalty. kuon, djärv, och råt, råd). Buret av tyska kejsare och konungar. Motsvarar kvinnonamnet Konradi'na.

Konre'ktor, nylat, medföreståndare; vicerektor. — Konrektora't, en konrektors ämbete.

Konsakre'ra (lat. consecra're, av sa'cer, helig), inviga, helga.

Konsangvinite't (lat. consangui'nitas, av con, med, och sa'nguis, blod), blodsförvant-skap.

Konschone'll, Cochenille, Kochenill, Kosche-nill, benämningar på den handelsvara, som utgöres av de torkade honorna av sköldlusen Coccus cacti, ur vilka färgämnena karmin och karmosin framställas.

Konsekratio'n (lat. consecra'tio), invigning; brödets och vinets helgande i nattvarden.

— Konsekrationskors, fyrekrat hjul, som vid invigningen målades i medeltida kyrkor.

Konsekuti'v (av lat. co'nsequi, följa), varande, innehållande 1. antydande en följd.

— Konsekutiva konjunktioner, språkv., subordinerande konjunktioner, som utmärka följd. — Konsekutiva tal, mat., tal, som omedelbart följa varandra i talserien.

Konsekve'ns (fr. concéquence, lat. conse-que'ntia, av conse'qui, följa), följd; följdriktighet, överensstämmelse mellan grundsatser och handlingssätt. — Konsekve'nt, följdriktig; principfast.

Konse'lj (fr. conseil, eng. council, av lat. con-si'lium, överläggning; rådsförsamling), en statschefs samtliga rådgivare; sammanträde av dessa för överläggning om regeringsärenden. — Konseljpresident, konseljens främste ledamot (hos oss kallad statsminister).

Konse'ns (lat. conse'nsus), samtycke, bifall.

— Konsensualkontrakt, avtal, där själva överenskommelsen är bindande, blott den kommit till tydligt uttryck.

Konse'pt, se Koncept.

Konse'rt (fr. concert, av lat. concerta're, tävla), eg. tävlan; polit., enighet; fördrag (jfr Europeiska konserten och Haagkonserterna) ; tonk., en offentlig musikalisk underhållning; större musikstycke för soloinstrument; urspr. en kompositions-

form med flera huvudstämmor. — Instrumentalkonsert, musikalisk underhållning, varvid blott instrumentalmusik utföres. — Vokalkonsert, musikalisk underhållning, varvid huvudsakligen sångmusik utföres. — Konsertety'd, tonstycke i den svårare, glänsande stilen. — Konsertmästare, i ett musikkapell den medlem (förste violinist), som står kapellmästaren närmast och vid dennes frånvaro övertager ledningen av det hela. — Konsertstycke, ensatsig konsert. — Kons€rta'nt, adj., säges om ett tonstycke, vari flera instrument omväxlande hava huvudstämman. — Konserte'ra, giva konsert. — Konserti'st, konsertgivare.

Konservativ, Konservato'rium m. fl., se under följ. ord.

Konserve'ra (lat. conserva're), bibehålla oskadd, förvara, vidmakthålla. — Konser-vatio'n, vidmakthållande,

bibehållande. — Konservatfsm, envist fasthållande vid det bestående; de konservativas politiska system. — Konservati'v, eg. tjänande till 1. böjd för att bevara; polit., som yrkar på vidmakthållandet av det bestående.)(Liberal. — Konservativ behandling, med., utövas å en patient för undvikande av operativa ingrepp. — Konserva'tor, be-varare, vidmakthållare; person, åt vilken vården om en konst- 1. naturaliesamling är anförtrodd. — Konservato'rium, musikalisk bildningsanstalt, större musikskola. — Konse'rver, pl., genom kokning samt förvaring i lufttätt kärl mot förskämning skyddade födoämnen; glasögon, avsedda att skydda ögonen.

Konsidere'ra (lat. considera're), betrakta, överväga, överlägga; skatta, högakta. — Konsidera'bel, ansenlig, betydande, avsevärd. — Konsideratio'n, betraktande, övervägande; avseende, undseende.

Konsigne'ra (lat. consigna're,^ av con, med., och si'gnum, kännetecken, sigill), eg. förse med underskrift och sigill; handelst., översända varor till en annan att försäljas i kommission; krigsk., hålla trupperna samlade i kasernerna och färdiga till utryckning. — Konsigna'nt, person, som konsig-nerar varor. — Konsignata'r 1. Konsigna-ta'rie, kommissionär, person som mottager i konsignation avsänt gods. — Konsigna-tion, underskrift, försegling; handelst., översändande av handelsvaror till omsättning; de översända varorna. — Konsigna-tionsgods, konsignerade varor, kommissionsvaror.

Konsflium, se Koncilium. — Konsiliä'r, som har avseende på ett konsilium.

Konsiste'ns, Konsiste'nt, se under följ. ord.

Konsiste'ra (lat. consi'stere), bestå, äga bestånd. — Konsiste'ns, grad av stadighet, täthet, tjocklek; fasthet; bestånd; grad av sammanhang mellan smådelarna i en kropp. — Konsistensfett, smörjmedel, som ej är flytande vid rumstemperatur, van-Konsistorialis—Konstister

731

ligen bestående av mineralolja och kalktvål. — Konsiste'nt, tjock, tät; stadig, varaktig.

Konsistorialis, Konsistorie'll, se under följ. ord.

Konsisto'rium {lat. consisto'rium) j eg. församlingsställe; ämbetsmyndighet, särskilt för kyrkliga angelägenheter och skolfrågor. Se vid. under Consistormm.. — Kon-sistoria'lis (nylat. consistorialis), medlem av ett konsistorium. — Konsistorie'll 1. Konsistorie'1, beträffande 1. lydande under ett konsistorium. — Koiisistorienotar'rie, tjänsteman, som för protokollet vid konsistoriets sammanträden, expedierar beslut, vårdar arkiv, för räkenskaper m. m.

Konsjone'11, se Coccionella,

Konskribe'ra (lat. conscTi'here), krigsk., utskriva manskap till krigstjänst. — Kon-skriberad, person, som är skyldig till krigstjänst. — Konskriptio'n, utskrivning till krigstjänst. — Konskriptionsskyldig, krigstjänstpliktig.

Konsocie'ra (lat. consociaWe), ingå bolag med, förena sig med, sälla sig till. — Kon-sociatio'n, förening, slutet sällskap.

Konso'l (fr. console, antagligen av lat. con-solidaWe, göra fast, säker), hyggn., ett från en vägg framskjutande triangelfor-migt stöd till uppbärande av en balkong, ett fönsterkrön, en takgesims, en staty 1. d.; pelarbord, spegelbord.

Konsole'ra (lat. consola'ri), trösta, lugna. — Konsolatio'n, tröst; lindring. — Konsola-tö'r, eg. tröstare; en halvmånformig gung-stolskudde.

Konsolide'ra (lat. co7isolida're) floxinga till helhet 1. fasthet; befästa; sammanslå, förena; anvisa fond till säkerhet för avbetalning på statsskuld. — Konsoliderade statsskulder, av staten upptagna lån, för vilkas räntebelopp och amortering vissa statsinkomster äro anvisade. Jfr Consols. — Konsolidatio'n, bringande till helhet 1. fasthet; befästande; säkerhet för placerade penningar; med., läkning av sår.

Konsona'nt m. fl., se under följ. ord.

Konsone'ra (lat. consona're), samljuda, samklinga; överensstämma. — Konsona'ns (fr. consonnance) f tonk., samljud, samklang, välljud, toners sammansmältning till en klangenhet.)(Dissonans. — Kansona'nt, språkv., medljud (explosivor, frikativor, tremulanter och nasaler); bokstav, som betecknar ett medljud. — Kon-sonanta toner, tonk., direkt besläktade 1. till samma treklang hörande toner.)(Dissonanta toner. — Kon-sonantfsm, medljudsystemet.

Konso'rter (fr. consorts, av lat. co'nsors, deltagare), pL, delägare, medintressenter; kamrater, stallbröder, lika sinnade (mest i föraktlig mening). — Konso'rtium, lat., kamratskap i ett företag, bolag; handelssällskap.

Konsperge'ra (lat. conspe'rgere), vattna; beströ.

Konspire'ra (lat. conspira're), eg. överensstämma, förena sig, sammankomma; sam-mansvärja sig, stämpla. — Konspira'nt 1. Konspiratö'r (fr. conspirateur), upprors-makare, sammansvuren. — Konspiratio'n (lat. conspiratio), sammansvärjning, stämpling, sammangaddning.

Konstabile'ra (lat. constahi'lire), befästa, giva fasthet.

Konsta'ns (lat. co'nstans, av constare, förbliva oförändrad), oföränderlighet. — Konsta'nt, ståndaktig, beständig, oföränderlig, varaktig, oavbruten; mat., storhet, betraktad som oföränderlig till sitt värde.

Konstarita'n, legering av koppar och nickel, vars elektriska motstånd är nästan oberoende av temperaturen.

Konsta'ntia, se Constantia och Constantia-vin.

Konstantin, se Constantinus (under Constantia) .

Konstantinslaget, en Konstantin den stores seger över Maxentius föreställande väggmålning i Vatikanen, utförd efter Rafaels kartonger.

Konstanzkonciliet, kyrkomötet i Konstanz 1414—18.

Konsta'pel (eng. constable, urspr. = konne-tahel, se d. o.), hos oss polisbetjänt samt till manskapet hörande underbefäl vid artilleriet och flottan. — Konstapelmat (av eng. mate, medhjälpare), sjöv., fordom benämning på en konstapels biträde ombord.

KonstateVa (fr. constater, antagligen av lat. co'nstat, det står fast), bevisa, bestyrka, bekräfta, vitsorda.

Konstellatio'n (lat. constella'tio, av con, med, och ste'lla, stjärna), astr., stjärnbild, figur, som tänkes omgiva för ögat nära varandra befintliga stjärnor; stjärnornas förmenta inflytande på människornas öden.

Konsterne'ra (lat. consterna're), göra brydd, bestört, bringa ur fattningen. — Konsternerad, bestört, förbryllad, förlägen. — Kons terna tio'n, bestörtning, förlägenhet.

Konstförvant (ty. Kunstverwandte), eg. medbroder i konsten; hoktr., förr sättare 1. tryckare.

Konstharmo'nium, modernt orgelharmonium, vars stämmor ha fyra olika tonhöjder.

Konsthistoria, vetenskapen om de bildande konsternas historiska utveckling.

Konstindustri', konstslöjd, bland vars grenar märkas lergods- och glasfabrikationen, möbeltillverkningen och de textila konsterna.

Konstindustriali'st, person, som ägnar sig åt konstindustri.

Konstipatio'n (av lat. constipa're, samman-hopa), med., förstoppning.

Konstister, isterliknande vara av annat fett än svinfett.732

Konstitue'ra {lat, constitu'ere), grunda; organisera; utgöra en väsentlig beståndsdel av ett föremål; förordna, utnämna. — Konstituera sig, välja ledare och fastställa sitt syftemål (säges om en förening). — Konstitue'rad, tillsatt medelst konstituto-rial (se d. o.). —• Konstituerande församling, grundlagsstiftande församling. —

Konstitue'nt, fullmakts givare. — Konsti-tu't, bestämt stadgande. — Konstitutio'n (lat, constitu'tio), sammansättning; beskaffenhet ; med., kroppsbeskaffenhet; sjukdomsbeskaffenhet (jfr Constitutio epi-de'mica); statsr., statsförfattning; grundlag; teoL, kyrklig förordning (jfr Consti-tutio'nes ecclesia'sticæ). — Konstitutiona-li'sm, den styrelseform, enl. vilken regeringen utövas efter en grundlag. Jfr Ab-solutism och Despoti. — Konstituone'l 1. Konstitutione'll, som sammanhänger med 1. avser konstitutionen; med., som angriper hela kroppen 1. de flesta av de viktigare organen; statsr., bestämd av 1. i enlighet med grundlagen. — Konstitutionella kartan (fr. charte constitu-tionelle), benämning på Frankrikes författningar av 1814 och 1830. — Konstitutionella stadgar utgöra tillägg till vissa grundlagsbestämmelser. — Konstitutions-formler, kem., formler, som utvisa, huru man föreställer sig att atomerna i en molekyl äro grupperade. — Konstitutionsutskottet, statsr., det första av svenska riksdagens ständiga utskott, har att bereda grundlagsärenden. — Konstitutionsvatten, kem., kristallvatten. — Konstitutiv, väsentligt bestämmande. — Konstitu-toria'l, handling, varigenom förvaltningen av ett ämbete 1. en tjänst utan fullmakt uppdrages åt en person.

Konstringe'ra (lat. constri'ngere), sammandraga, sammansnöra. — Konstringerande 1. Konstrikti'v, sammandragande. — Kon-striktio'n (lat. constri'ctio), sammandragning, sammansnörning.

Konstrue'ra (lat. constru'ere), uppbygga, uppställa; göra utkast till; söka förklara verkligheten 1. världshändelserna med stöd av vissa abstrakta grundsatser 1. favoritåsikter; språkv., ordna 1. sammanfoga orden i en mening; geom., upprita (en figur). — Konstruktio'n (lat. con-stru'ctio), byggnad, sammansättning, uppställning 1. ordnande av delarna i ett helt; filosofiskt 1. historiskt konstruerande (jfr Konstruera); språkv., ordfogning; geom., uppritning (av en figur). — Konstruktiv, ordnande, sammansättande; hyggn., sammanhållande delarna av ett helt.) (D e -k o r a t i v. — Konstruktö'r, byggmästare, ritare.

Konstsilke, på kemisk väg framställd silkes-liknande tråd. De viktigaste arterna härav äro Chardonettesilke, framställt av kollo-dium, Acetat silke, erhållet genom behand-

ling av bomullscellulosa med acetat, och Viscossilke, som framställes ur trämassa. Avfallet av konstsilke utgör handelsvaran Stapelgarn.

Konststigare, se Stig are.

Konstteori', vetenskapen om den estetiska erfarenheten sådan den spec. kommer till uttryck i de bildande konsterna.

Konstupratio'n (av lat. constupra're, vanära), våldtäkt.

Konsubstantiatio'n m. fl., se under följ. ord.

Konsubstantie'l 1. Konsubstantie'll (av lat. con, med, samman, och suhstafntia, beskaffenhet, innehåll), av samma väsen 1. natur. — Konsubstantiali'sm, homoiousia-nernas (se d. o.) lära om väsenslikheten mellan personerna i gudomen. — Konsub-stantialite't, teol., väsensenheten i treenighetsläran. — Konsubstantiatio'n, Kristi lekamens och blods införlivande med brödet och vinet i nattvarden.

Ko'nsul (lat. co'nsul), titel för de två högsta ämbetsmännen i den fornromerska republiken; titel för franska republikens tre högsta överhetspersoner (1799— 1804); titel för en av en stat å utländsk handelsplats anställd person, som äger att därstädes bevaka sina landsmäns rättigheter och skydda sitt lands handel och sjöfart. —• Konsula'd, avgift till konsul på främmande ort. — Konsula'rjurisdiktion, domsrätt, som utövas av kristna länders myndigheter i vissa icke kristna länder. — Konsula't (lat. consula'tus), en konsuls ämbete; den tid, varunder en romersk konsul innehade sitt ämbete; en konsuls ämbetslokal. — Konsulatet (fr. le con-sulat), den tid av Frankrikes historia (10 nov. 1799—18 maj 1804), då konsuler innehade utövande makten. — Konsulatråd, biträdande tjänstemän vid svenska generalkonsulat. — Konsule'nt, rådgivare i synnerhet i rättsfrågor. — Konsu'lt (lat. consu'ltum), beslut; i tidningarna använd benämning på konsultativt statsråd. — Konsult a tio'n, rådfrågning; överläggning i synnerhet läkare emellan. — Konsultativ, som ger råd. — Konsultativt statsråd 1. statsråd utan portfölj benämnas hos oss de tre statsråd, som ej äro chefer för något statsdepartement. — Konsulte'ra (lat. consulta're), rådfråga, rådslå, överlägga. — Konsulä'r, som hör till en konsuls ämbete.

Konsume'nt, se under följ. ord.

Konsume'ra (lat. consu'mere), förtära, förbruka. — Konsume'nt, den förtärande, förbrukare.)(Producent. — Konsum-tio'n, förbrukning, åtgång, avsättning.)(Produktion. — Konsumtionsföreningar, kooperativa föreningar (se d. o.) med syfte att till gemensam nytta ordna medlemmarnas förbrukning av ekonomiska produkter; stundom kooperativaKont—Kontinuera

handelsbolag. — Konsumtionsskatter, förbrukningsskatter, skatter, som erläggas på grund av den skattskyldiges förbrukning. — Konsumtionsväxlar, handelst., papper, som ej äro grundade på verkliga affärstransaktioner, utan utfärdade av privata personer, som draga på varandra.

Kont, se Kunt.

Konta'gium Kontagiö's, se Contagium, Con-tagiös,

Konta'kt (lat. conta'ctus, av conWngere, vidröra), beröring. — Kontaktelektricitet, beröringselektricitet, dets. som galvanisk elektricitet. — Kontaktgift, insektdödande vätskor, som verka genom att djuren fuktas av dem. — • Kontaktinfektion, smitta genom beröring. — Kontaktkatalysator, kem.f fast katalysator, på vars yta en pågående kemisk reaktion påskyndas. — Kontaktläge, språlcv,, bildningsläge, den plats i röstapparaten, där den för bildandet av konsonanterna nödiga avspärrningen äger rum. — Kontaktmetamorfo's, den förändring i struktur och mineralogisk sammansättning, som bergarter undergå, då de komma i beröring med magmor. — Kontaktverkan, verkan, som åstadkommes medelst beröring.

Kontamine'ra (lat. contamina're) ^ sammansmälta, hopröra; befläcka, förorena. — Kontaminatio'n, förorening, befläckande; språkv.y till ett ord, ett paradigm 1. en fras sammansmälta två förhandenvarande former av samma slag. Den nya bildningen kallas kontaminationsform 1. kompromissform.

Konta'nt (fr. comptanty av lat. computa're, sammanräkna), eg. räknande, uppräknad; handelst.y som genast betalas i reda penningar, med gångbart mynt; stundom: som erlägges efter en frist av 30 dagar (jfr Extra kontant och Per kassa). — Kontanta (fr. content, av lat. conte'ntus, nöjd med), pL, sams, väl överens. Jfr Malkontant. — Konta'nter, penningar. — Kontante'ra, betala med reda penningar.

Kontemne'ra (lat. conte'm7iere), förakta. — Kontemptio'n (lat. conte'mptio) y förakt.

Kontemplatio'n, Kontemplatfv, se under följ. ord.

Kontemple'ra (lat. contemplari), betrakta, begrunda. — Kontemplatio'n (lat. con-templa'tio) j djupt begrundande, fortsatt självbetraktelse, som utesluter yttre verksamhet och intryck utifrån. — Kontempla-ti'v, som överlämnar sig åt betraktelser, inåtvänd, djupsinnig.

Kontemporä'r (av lat. con, med, och te'mpus, tid), samtidig.

Kontemptio'n, se under Kontemnera.

Kontenans (Z.-na'ngs; fr. contenance), självbehärskning.

Kontensio'n (lat. conte'ntio, av conte'ndere, anstränga sig; strida), ansträngning;

stridighet. — Kontentiö's (lat. contentio'-sus)y stridslysten, trätgirig; tvistig.

Konte'nta, se Contenta.

Kontentfvförb^nd, med., stödförband.

Kontentiö's, se under Kontension.

Ko'nter- (av fr. contre), emot, vid sidan av (i sammansättningar).

Ko'nter-amiral (fr. contre-amiral), sjöv., innehavare av den lägsta amiralsgraden.

Kontereska'rp, krigsk., yttersluttningen av en befästnings stormgrav.

Konterfe'j (fr. contrefait, av contrefaire, eftergöra, efterbilda), avbildning, porträtt. — Konterfej are, porträttmålare.

Konteste'ra (lat. contesta'ri), intyga, bevittna ; även bestrida. — Kontestatio'n, intygande genom vittnen; även bestridande.

Konte'xt (lat. conte'xtus, av conte'xere, sammanväva), innehållet av en skrift; sammanhang i tal och tankegång. — Kon-textu'r, vävnad; sammanhang.

Kontiguite't (av lat. conti'guus, tillstötande, angränsande), beröring, tillgränsande. — Kontigue'rlig, berörande, som gränsar intill.

Kontine'ns (lat. contine'ntia, av contineWe, hålla tillsammans, avhålla sig), återhållsamhet, måttlighet. — Kontine'nt (av lat. co'ntinens, sammanhängande), fastland. — Kontinenten, Europas fastland, i motsats till brittiska öarna och Skandinavien. Kontinenta'1, som tillhör 1. angår fastlandet; storslagen; fördomsfri; förstklassig; förnäm, finfin. — Kontinentalklimat, fastlandsklimat.)(Maritimt klimat. — Kontinentalmakter, staterna på Europas fastland, i motsats till England. — Kontinentalrouten (1. -ro'tten; av fr. route, väg, kosa), den mellan Sverige och Tyskland över Trälleborg—Sassnitz upprättade ångbåtsförbindelsen. — Kontinentalsystemet, Napoleon I:s planmässiga tvångsåtgärder med syfte att utesluta England från all handelsförbindelse med den europeiska kontinenten. — Kontinentalöar, kustöar.

Kontinge'nt (av lat. conti'ngere, beröra), andel, bidrag; skatt, erlagd av kontingentborgare (se följ. ord); krig sk., det manskap, materiel o. s. v., varmed en landsdel 1. en medlem av ett statsförbund bidrager till den gemensamma hären. — Kontingentborgare kallades förr personer, som mot en särskild avgift, "kontingent'^ hade rättighet att idka grosshandel utan att äga burskap. — Kontingenthandel, handel, som utan burskap idkas i stad av person, som ej lärt därpå. — Kontingen-te'ra, bidraga, deltaga i. — Kontingen-te'ringsskatt = Repartitionsskatt (se d. o.).

Kontinue'ra (lat. continua're), fortsätta; framhärda uti, fortfara. — Kontinuatio'n, fortsättning utan avbrott. — Kontinue'r-1ig (lat. conti'nuus), sammanhängande,734

fortfarande, oupphörlig; mat., som är underkastad en jämnt framåtskridande förändring 1. kan upplösas i likartade delar (om storheter). — Kontinuerlig funktion, mat., en funktion som kontinuerligt övergår från en storhet till en annan, när oberoende variabeln kontinuerligt förändras. — Kontinuerliga storheter, mat.y storheter, som äro så beskaffade att man alltid till en given storhet kan finna en annan, som skiljer sig från den förra med ett tal som är mindre än någon ändlig storhet. — Kontinuite't {lat. continu'itas), oavbrutet sammanhang, sammanhängande följd; fortgång; mat., egenskapen hos en storhet att vara kontinuerlig.

Ko'nto, pl. Konti {ital. co'nto, av lat. co'm-putus, sammanräkning), handelst., en av två avdelningar (debet och kredit) bestående, för en person 1. en personifierad sak öppnad räkning i en handelsbok. — K. du'bbio, konto för osäkra och tvistiga fordringar. — K. fi'nto, K. lo'ro m. fl., se under Conto. — K. meta', konto, som föres över en av tvenne köpmän för gemensam räkning bedriven affär. — Kontokura'nt (fr. compte courant, ital. co'nto corre'nte), löpande räkning, som föres av en köpman med en affärsvän; utdrag av en sådan räkning.

Konto'r (fr. comptoir, av compter, räkna), affärsrum, skrivrum, ämbetsrum, ämbetsverk; avdelning av ämbetsverk; förvaringsrum. —• Kontorfst, bokhållare, bokförare på handelskontor. — Kontors-skrivare, vissa lägre tjänstemän i Telegraf- och Järnvägsstyrelsen m. m.

Kontornia'ter, myntliknande poletter.

Kontorsio'n (fr. contorsion, av lat. con, med, tillsammans, och torque're, vrida), med., försträckning 1. förvridning av musklerna 1. någon lem.

Ko'ntra- (lat. co'ntra), emot, på motsatta sidan, tvärtom.

Ko'ntra-alt, försvenskning av contr'alto (se d. o.).

Ko'ntra-approche (1. -applå'sj), hefästn., en från en belägrad fästning utgående löpgrav.

Ko'ntrabalans (fr. contre-balance), motvikt. — Kontrabalanse'ra (fr. contre-balancer), hålla jämvikt mot; uppväga.

Ko'ntraband (fr. contrehande; ital. contra-ba'ndo, av contra, emot, och ba'ndo, påbud), jur., till införsel förbjudna 1. oför-tullade varor. — Krigskontraband, varor (främst krigsförnödenheter), som en neutral stat enl. folkrättens grundsatser icke får sända till en krigförande makt.

Ko'ntrabas (fr. contre-basse), tonk., basfiol; bombardon (se d. o.); gambastämma i orgeln.

Ko'ntrabasun, tonk., en djup basstämma i orgelverket.

Ko'ntrabatteri, befästn., batteri, riktat mot en belägrad fästning.

Ko'ntrabok, handelst., moträkningsbok, motbok mellan t. ex. en köpman och en kund.

Ko'ntraborgen, handelst., den borgen, varigenom någon förbinder sig att gottgöra den eg. borgensmannen den förlust, han möjligen kan ådraga sig genom sin borgensförbindelse.

Ko'ntradans (fr. contredanse), en urspr. engelsk dans, i vilken paren uppställa sig i led och röra sig mot varandra. Jfr Ang-läs och Fransäs.

Kontradate'ra (fr. contredater), åsätta annat datum.

Kontradiktio'n (lat. contradi'ctio, av lat. co'ntra, emot, och di'cere, säga), log., motsägelse. Se vid. under Contradictio. — Kontradikto'risk, motsägande. — Kontra-diktoriskt förfarande, jur., innebär, att ingen får dömas utan att ha erhållit tillfälle att yttra sig över, vad motparten an-dragit. — Kontradiktoriskt motsatta begrepp, begrepp, av vilka det ena blott innebär ett förnekande av det andra, t. ex. rät-linig och icke-rätlinig. Jfr Konträrt motsatta begrepp.

Ko'ntra-eskarp (fr. contre-escarpe), befästn., se Kontereskarp.

Kontrafacie'nt (av lat. contrafa'cere, göra emot), person, som överträder en förordning. — Kontrafaktio'n efterhärmning, efterbildning.

Ko'ntrafagott, tonk., en fagott (se d. o.), som står en oktav djupare än den vanliga fa-gott en.

Kontrafaktio'n, se under Kontrafacie'nt.

Kontrafissu'r (av lat. co'ntra, emot, och fi'n-dere, klyva) 1. Kontrafraktu'r (av lat. fra'ngere, bryta, krossa), med., mot-spricka, spricka (på ben, i synnerhet huvudskålen), mittemot den, där skadan, ett slag 1. d. träffat.

Kontraflexio'nslinje (av lat. co'ntra, mot, och fWctere, böja), dubbelböjd kroklinje.

Kontrahe'nt, se under följ. ord.

Kontrahe'ra (lat. contra'here), sammandraga; överenskomma, sluta fördrag. — Kontrahe'nt, person, som ingår fördrag, överenskommelse. — Kontra'kt (lat. contra'ctus), subst.y jur., fördrag, skriftlig överenskommelse; en flera pastorat innefattande underavdelning av ett biskopsstift; adj., med., sammandragen, onaturligt böjd (om kroppsdelar). — Kon-trakti'bel, som kan sammandraga sig. — Kontraktibilite't, förmåga att sammandraga sig. — Kontrakti'1, den organiska substans, som kan förkortas, t. ex. muskelsubstansen. — Kontraktio'n, hopdragning, sammandragning, förkortning.

Kontraktfst, ordinarie präst i ett kontrakt. — Kontraktsprost, präst, som står i spetsen för ett kontrakt. — Kontraktu'r (lat. contractu'ra), med., ihållande sam-Kontraindicera—Kontroll

mandragning, krökning, förkortning av muskler.

Kontraindice'ra (av lat. co'ntra, emot, och indica^re, visa, påpeka), antyda motsatsen. — Kontraindikatio'n, motbevis; med,, omständighet, som föranleder undvikandet av en terapeutisk åtgärd. Jfr Indikation.

Kontra'kt, Kontrakti'1, Kontraktu'r m. fl., se

under Kontrahera.

Kontramande'ra (fr. contremander), giva återbud, återkalla en given befallning; inställa något, som blivit beslutat.

Ko'ntramarsch, krigsh., den rörelse av i linje uppställd trupp, varigenom dennas front riktas åt motsatt håll mot förut.

Ko'ntramina {fr. contre-mine), krigsk., mot-mina, mina, varmed en belägrad fästning motverkar de belägrandes minor; fig.y motlist. —• Kontramine'ra, anlägga mot-minor; fig.y använda motlist.

Ko'ntramärke {fr. contre-marque), mot-märke, som fås vid avlämnandet av något (t. ex. klädesplagg o. d.) i annans förvar 1. som berättigar till återinträde i en offentlig lokal.

Ko'ntraoktav, tonk., den oktav, som omfattar Cl—H± (pianots tolv djupaste toner).

Ko'ntraorder (fr. contre-ordre), krigsk., återkallande av en förut given order, ofta förbundet med en ny befallning.

Ko'ntrapart, Int., motpart, motståndare.

Ko'ntraparti (fr. contre-partie), tonk., mot-stämma 1. andra diskanten; fig., stridigt tänkesätt 1. system.

Kontrapone'ra (av lat. co'ntra, emot, och po'nere, ställa), motsätta; handelst., avföra en i handelsböckerna oriktigt införd post och riktigt bokföra den; log., uppsöka ett omdöme, som står i kontrapositions-förhållande till ett annat. — Kontraposi-tio'n, motställning, motsättning; handelst., beriktigande av ett bokföringsfel; betäckande av en växelskuld; log., det förhållande, som äger rum mellan två omdömen, av vilka det senare har den kontra-diktoriska motsatsen mot det förras predikat till subjekt, det förras subjekt till predikat samt olika kvalitet. — Kontra-po'sto (ital. contrapposto) y den ställning den stående människokroppen intager, då kroppstyngden huvudsakligen vilar på ena benet under det det andra tjänar balansen. Användes med förkärlek i bildhuggarkon-sten.

Kontrapropositio'n (av lat. propo'nere, framställa) , motproposition, motförslag. Jfr Proposition.

Ko'ntraprotest, handelst., den protest, som, i vissa länder, innehavaren av en protesterad växel måste upptaga hos utställaren, innan han kan taga regress hos sina förmän.

Ko'ntrapunkt (lat. contrapu'nctus), eg. mot. punkt, motnot; tonk., tonsättningskonst.

konsten att till en given melodi sätta övriga stämmor 1. att efter givna regler förbinda flera stämmor med varandra. — Kontrapunktfst, kännare av kontrapunkten.

Kontraremonstra'nter 1. Gomari'ster, motståndare till remonstranterna (se d. o.).

Ko'ntrarevolution (av lat. co'ntra, emot, och revolution, se d. o.), motrevolution.

Kontrarie'ra (fr. contrarier), motarbeta, lägga hinder i vägen. —• Kontrarite't, mot-verkan, motsägelse; vedervärdighet.

Kontrasigne'ra (av lat. co'ntra, emot, och signa're, teckna), medunderskriva. — Kontrasigna'nt, person, som utför en kontrasignation (se följ. ord). — Kontra-signatio'n, statsr., särskild underskrift av en 1. flera ministrar å av konungen undertecknat regeringsbeslut; särskild å från myndighet utfärdad befallning utförd underskrift av den person, som skall ombesörja beslutets skriftliga uppsättning. —• Kontrasignatu'r, medunderskrift.

Kontra'st (av ital. contra'sto, strid, motstånd, av lat. co'ntra, emot, och sta're, stå), motsats; olikhet; sammanställning av tvenne, i avseende på det intryck, de förorsaka, motsatta föremål. — Kontra-ste'ra, sticka bjärt av mot varandra.

Ko'ntrasteg (fr. contre-pas), krigsk. och dansk., halvsteg.

Kontraste'ra, se under Kontrast.

Ko'ntrastreck, sjöv., på kompassen det streck, som är rakt motsatt ett givet dylikt.

Ko'ntrasubjekt (fr. contre-sujet), tonk., mot-tema, den andra underordnade satsen i en fuga.

Ko'ntratempo (ital. contrate'mpo), se Con-tretemps.

Kontrateno'r, tonk., den harmoniutfyllande stämman i medeltidens trestämmiga vokalmusik.

Ko'ntratoner, tonk., de toner, som omfattas av kontraoktaven (se d. o.).

Kontraventio'n (av mlat. contraveni're, komma emot), överträdelse av en lag 1. en överenskommelse.

Ko'ntravisit (fr. contre-visite), återbesök.

Kontrektatio'n (lat. contrecta'tio), beröring, vidrörande. — Kont rekt ations teori', jur., den teori, som anser, att ett tjuvnadsbrott föreligger så snart tjuven berört det föremål, han ämnar stjäla.

Kontribue'ra (lat. contrihu'ere), bidraga, sammanskjuta, skatta. —• Kontribua'bel, skattskyldig. — Kontribue'nt, person, som erlägger skatt. — Kontributio'n, bidrag; skatt, utskylder; krigsskatt.

Kontritio'n (fr. contrition), förkrosselse, ånger och ruelse.

Kontro'll (fr. controle, av contre, emot, och rdle, rulle, lista), motbok, motlista, moträkning; granskning; övervakning; stämpel på guld-, silver- och tennvaror. —736

Kontrolla'nt, person, som kontrollerar en kassa 1. d. — Kontrollappara't, prövningsapparat, inrättning för övervakande av den tillbörliga skötseln av något. — Kontrolldirektör, chefen för Kontrollverket (se d. o.). — Kontrolle'ra, föra moträkning 1. anteckning: hava uppsikt över; åsätta kontrollstämpel. — Kontrollförening, kreatursägareförening för noggrann kontroll av husdjursskötselns avkastning. — Kontrollkontoret, gemensamt kontor för Järnvägsstyrelsens tre taxekontor. — Kontrollstämpel, viss stämpel på guld, silver och tenn, till utvisande av metallens halt. — Kontrollstämpling, kontrollering av och anbringande av kronans stämpel å guld-, silver- och tennarbeten. — Kontroll-ur, ett ur, som visar om nattvakter 1. d. på bestämd tid infunnit sig på bestämda ställen. —• Kontrollverket, det ämbetsverk, som äger att kontrollstämpla guld-, silver- och tennarbeten. — Kontrollö'r, ämbetsman, som har sig anförtrodd någon viss kontroll (t. ex. vid brännerier, vid kontrollverket o. s. v.).

Kontrove'rs (lat. controve'rsia), ordstrid, tvistefråga, i synnerhet i vetenskapliga, politiska 1. religiösa angelägenheter. — Kontroverspredikningar, höllos förr i katolska kyrkor för att bekämpa andra bekännelsers trosläror.

Konträ'r (av lat., contra'rius, motsatt), motsatt, stridande emot; hinderlig. — Konträr sexualdrift = Homosexualitet (se d. o.). — Konträrt motsatta begrepp, log., begrepp, av vilka det ena både innebär ett förnekande av det andra och angiver en annan positiv benämning, t. ex. rätlinig och kroklinig. Jfr Kontradiktoriskt motsatta begrepp.

Kontuberna'1 (lat. contuberna'lis, av con, med, och tabe'ma, koja, tält), rum-1. tältkamrat. Jfr Contubernalis och Contuber-nium.

Kontumace'ra, Kontuma'ciedom, se Döma någon contumaciter och Contumaciedom (under Contumacia).

Kontunde'ra (lat. contu'ndere), sammanstöta ; krossa, stöta sönder.

Kontu'r (fr. contour), ytterlinje, omkrets; grunddrag. — Konture'ra, uppdraga ytterlinjerna.

Konturbe'ra (lat. contur'bare) ^ förvirra, oroa. — Konturbatio'n, förvirring, bestörtning.

Kontu'sch, polsk., ett slags ytterplagg för damer och herrar.

Kontusio'n (lat. contu'sio, av contu'ndere, krossa, slå), stöt, slag, skrubbning; med., genom krossning, slag etc. förorsakad kroppsskada, varvid huden ej söndersli-tits.

Konungaböckerna, två av Gamla Testamentets historiska böcker.

Konung för en dag, tonk., opera av den franske kompositören Adam.

Konvalesc€'nt (av lat. convale'scere, tillfriskna), person som tillfrisknar. — Kon-valesce'ns, tillfrisknande; tiden för tillfrisknandet.

Konvalje, hot., se Convallaria.

Konvallamari'n, farm., en ur liljekonvaljen framställd glykosid, som hämmar hjärtverksamheten.

Konvektio'n (av lat. con, med, och ve'here, förflytta), fys., värmeutbredningen i en gas 1. vätska på grund av de strömningar, som uppstå, då de uppvärmda lättare partierna stiga uppåt. — Konvektionsström, den elektromagnetiska verkan av en i svängning försatt, elektriskt laddad kropp.

Konvena'bel, Konvena'ns m. fl., se under följ. ord.

Konvene'ra (lat. convenire), passa, anstå, vara lämplig för. — Konvena'bel, passande, lämplig; tillbörlig, hövisk. — Konvenans (1. kångvena'ngs; fr. convenance), antaget bruk; god ton, det passande; hänsyn för skick och sed. — Konvenansparti, förståndsgiftermål. — Konve'nt (lat. con-ve'ntus)y sammankomst, församling; prästmöte; kloster, stift. — Konve'ntet, se Nationalkonventet. — Konventi'kel (lat. conventi'culum, dimin. av conve'ntus, sammankomst) , sammankomst för religiös uppbyggelse utom statskyrkan. — Kon-ventikelplakat, mot dylika sammankomster riktad förordning. — Konventio'n (lat. conve'ntio), överenskommelse, fördrag. — Konventionali'sm, uppfattning, som i allt har det konventionella till norm. —• Konventionsstraff, handelst.y den vid kontrakts avslutande bestämda penningplikt, som drabbar den av kontrahenterna, vilken ej uppfyller alla enl. kontraktet åtagna förbindelser. — Konventionstariff, tulltariff, grundad på handelsfördrag. — Konventione'1 1. Konventione'll, som grundar sig på överenskommelse 1. hävdvunnen sed; överensstämmande med konvenansen; onaturlig och stel. —• Konventua'ler, i klosterkonventet röstberättigade klosterbröder 1. medlemmar av en andlig riddar-orden; de franciskanmunkar, som levde efter ordens mildare klosterregler.

Konverge'ns m. fl., se under Konvergera.

Konverge'nt serie, mat., serie, vars summa närmar sig ett bestämt, ändligt värde, då antalet termer växer i det oändliga.)(Divergent serie.

Konverge'ra (av lat. con, med, tillsammans, och ve'rgere, böja sig), hava riktning åt varandra.)(Divergera. — Konver-ge'ns, närmande till, lutning mot varandra, egenskapen att konvergera. — Konver-gensinsufficie'ns, med., bristande förmåga att röra ögonen inåt till konvergens. — Konvergenskramp, bristande förmåga att

normalt avslappa ögats konvergensmuskler. — Konvergensområde, området mellan den längst avlägsna punkt (konver-gens fj är rpunkt en) , på vilken ögonen samtidigt kunna riktas, och den närmast belägna punkt (konvergensnärpunkten), till vilken ögonen kunna tvingas att konvergera. —• Konvergent, riktad åt, lutande mot.

Konversa'bel, Konversatio'n m. fl., se under följ. ord.

Konverse'ra (av lat, conversa'ri, uppehålla sig hos, umgås), samtala. — Konversa'bel, umgängsam, som har samtalsgåvor. — —• Konversatio'n, samspråk, livligt samtal. — Konversationslexikon, arbete, innehållande kortfattade uppsatser över ämnen, som förekomma i litteraturen 1. bildade samtal. Jfr Encyklopedi. — Konversationsopera, den komiska operan, som har samtal mellan sångstyckena. — Konversationsspel, lågt spel, mera för nöjsam sysselsättning än för vinst. — Konversationsstycke, dramatiskt arbete, i vilket största omsorgen

är lagd på dialogen; målark., genremålning, som framställer ett konverserande sällskap ur de bildade klasserna. — Konversato'rium, samtalsrum; samtalsförening, sällskap för muntliga språkövningar.

Konversio'n m. fl., se under följ. ord.

Konverte'ra (lat. conveWtere), omändra, giva en annan form; omvända; handelst., ändra räntefoten å skuldobligationer. — Konversio'n (lat. conve'rsio), ändring; förbättring; omvändelse; handelst., ändring i räntefoten å skuldobligationer. — Konversionsförhållande, log., äger rum mellan två omdömen av lika kvalitet, då det senare har det förras predikat till subjekt och dess subjekt till predikat. — Kon-ve'rter, eng., stjälpugn. — Konverte'ring, handelst., konversion (se ovan). — Kon-verti'ter, från en religion till en annan omvända personer. — Konvertit-ed, den ed, med vilken en till katolicismen omvänd binder sig vid katolska kyrkan.

Konve'x (lat. conve'xus), kupig, utåtvälvd.)(Konkav. — Bikonvex, på båda sidor kupig. — Plankonvex, på ena sidan plan, på den andra kupig. — Konkav-konvex, se under Konkav. — Konvexspegel, spegel med kupig yta. — Konvexite't, kupighet, egenskapen att vara kupig.

Konvikt (av lat. convi'ctus, sammanlevnad, gemensam måltid) 1. Convi'cto'rium, mlat., helpensionat för vissa studerande vid katolska universitet; i Tyskland fritt kosthåll för fattiga studenter.

Konviktio'n (lat. convi'ctio, av convi'nvere, överbevisa), övertygelse, överbevisning. — KonviktiV, övertygande. — Konvince'ra, överbevisa, övertyga.

Konvoce'ra (lat. convoca're), sammankalla.

—• Konvokatio'n, sammankallande; ett slags kyrkoparlament i England.

Konvo'i (fr. convoi, eng. convoy, av lat. cum, med, tillsammans, och vi'a, väg), följe; ledsagande; betäckning; sjöv., krigsskepp till skydd för handels- 1. transportfartyg; även en samling av genom krigsskepp skyddade fartyg av nämnda slag; krigsk., militär transport. — Konvoje'ra, ledsaga; betäcka, beskydda. — Konvojkommissariatet, fordom ett ämbetsverk, som förvaltade handels- och sjöfartsfonden.

Konvokatio'n, se under Konvocera.

KonvoIu't (av lat. convo'lvere, hoprulla), rulle, bunt; omslag.

Konvolvino'l, kem., fås av konvolvulin (se d. o.), då denna kokas med syror.

Konvolvulace'er, hot., se Convolvulaceæ.

Konvolvuli'n, kem., den verksamma beståndsdelen i jalaparoten (se d. o.).

Konvulsio'n (lat. convu'lsio), med., krampanfall. — Konvulsionä'rer (fr. convulsion-naires de S:t Médard), under 1700-t. en fransk jansenistisk sekt, vars medlemmar under gudstjänsten ofta överföllos av hysteriska krampanfall. Jfr Jansenism. — Konvulsivisk, krampaktig, åtföljd av krampanfall.

Kooperatio'n, Kooperati'v m. fl., se under följ ord.

Koopere'ra (av lat. con, med, och opera'ri, arbeta), samarbeta, medverka. — Koope-ratio'n (lat. coopera'tio), medverkan; samarbete; för kooperativa föreningar (se nedan) drivna ekonomiska samföretag. — Kooperati'sm, den kooperativa förenings-rörelsen. — Kooperativ, samverkande, gemensam. — Kooperativa föreningar, föreningar, vilka samla sina medlemmar kring en gemensam verksamhet, såsom gemensam produktion, distribution 1. konsumtion. — Koopera'tor, medarbetare, biträde. — Kooperatö'r, medlem i 1. gynnare av kooperativ förening.

Koopte'ra (lat. coopta're, av con, med, och opta're, välja), i en förening, en korporation 1. d. invälja nya medlemmar. — Kooptatio'n (lat. coopta'tio), eg. fyllnadsval; inväljande av nya medlemmar.

Koopvaardij, holL, kofferdi (se d. o.), handelssjöfart. — Koopvaardij fartyg, handelsfartyg.

Koordina'ter, Koordinatio'n m. fl., se under följ. ord.

Koordine'ra (av lat. con, med, tillsammans, och ordina're, ordna), samordna, sidoordna. — Koordinerande konjunktioner, språkv., samordnande konjunktioner. Se vid. Konjunktion. — Koordina'ter, mat., i den analytiska geometrien vissa storheter, som äro bestämmande för en punkts läge i ett plan 1. i rymden. — Koordinat geometri', analytisk geometri, varvid undersökning av geometriska storheter utföres med hjälp av deras koordinater. — Koor-738

dinatio'n, samordning; likställighet i rang; språkv,, samordning, det förbindningssätt mellan satser och satsdelar, varigenom dessa bliva av samma slag; log., förhållande mellan två begrepp, som falla inom ett tredjes omfång, men ej inom varandras.)(Subordination. — Koordinato-gra'f, apparat för utkonstruering av en punkt enl. ett visst koordinatsystem. — Koordinatsystem, benämning på varje särskilt slag av sammanhörande koordinater.

Kootrot, bot., roten av den i Himalaya växande örten Saussure'a Lappa (syn. AuckWndia, Aplota'xi), av fam. Compo'-sitæ. Användes till rökelse, malpulver m. m.

Kopaivabalsam (1. kopaiVa- 1. kopa'jva-), farm., Ba'lsamum copaiva, fås ur stammen av flera västindiska och sydamerikanska Copaifera-diTtQT samt brukas mot slemflöden.

Kopai'vaträ, dets. som Amaranträ (se d. o.).

Kopa'l, bot., tekn., Resi'na copal, är ett kollektivnamn för flera slags hårda, svårsmälta hartser. Bäst anses den östafrikanska, vilken liksom den västafrikanska sägas härstamma från vissa Hymenæ'a- och Trachylo'bium-2iVteY. Amerikansk kopal fås av Hymenæa Courbaril i det tropiska Amerika och australisk kopal, dammara-1. kaoriharts, av Damma'ra austra'lis på Nya Zeeland. Kopal användes mycket till lackfernissor.

Kopa'lkibark, farm., Co'rtex Copa'lchi, barken av den amerikanska, till fam. Euphor-bia'ceæ hörande busken Cro'ton ni'veus, har stundom brukats i st. f. kinabark.

Kope'k {ry. kopje'jka 1. kope'ika), ryskt skiljemynt = ^Aoo av en silverrubel = ungefär 1 V'2 öre. Jfr Ruhel.

Kopernika'nska världssystemet, se Coperni-kanska världssystemet.

Kopf, ty., huvud; tonk., se Kopp.

Kopfstück, ty., eg. huvudstycke, mynt med bröstbild, äldre österrikiskt mynt om 20 kreuzer.

Koph, zool., bibelns namn på hamadryaden.

Kopi'a {fr. copie, av lat. co'pia, förråd), avskrift, avtryck; avteckning, efterbildning. Jfr Original. — Kopi'ebläck, vanligt bläck uppblandat med mera gummi och stundom även med socker. Brukas för att möjliggöra kopiering av brev medelst kopiepress. — Kopiebok, handelst., bok med blad av silkespapper, i vilken alla avgående affärsbrev medelst kopiepress kopieras.—Kopiepenna, ett slags blyertspenna, vars skrift kan avtryckas å kopiepapper. — Kopie-press, maskin, medelst vilken brev och handlingar kopieras i kopieboken. — Kopie'ra, avskriva, avtrycka; avteckna, avmåla. — Kopieringspapper, fotogr., preparerat papper för framställning av positiva kopior av ett fotografiskt negativ. — Kopieringsram, fotogr., ram som

användes vid kopiering av fotografier. — Kopi'st {fr. copiste), avskrivare; skrivare; fordom lägre tjänsteman, särskilt i K. M:ts kansli. — Kopiö's {lat. copio'sus)f riklig, överflödande; ansenlig.

Ko'pje, holl., huvud, ingår i sammansatta sydafrikanska namn på höjder och mindre bergstoppar.

Ko'pos, gr. (av ko'ptein, slå), med., stor matthet. — Kopiopi', sjuklig matthet i ögonen.

Kopp 1. Kopf, tonk., genomborrad klots i orgelns tungpipor, såsom fäste för pipans kropp och munstycket.

Ko'ppa, fomgrekiskt skrivtecken (taltecken för 90), varur det romerska Q uppstått.

Koppar, kem., ett av de tidigast kända metalliska grundämnena, förekommer stundom gedigen, men oftast i

förening med svavel och syre, mera sällan med klor. Är hållfast och smidig. Betäckes i fuktig och kolsyrehaltig luft med ärg (basiskt kop-parkarbonat). Användes till kokkärl, mynt m. m. samt till talrika legeringar, bl. a. mässing, brons, nysilver och fosforbrons. — Kopparautotypi', i kopparplåt etsad autotypi. — Kopparbrunt, målarfärg av ferrocyankoppar. — Kopparfast, kallas ett kopparförhytt fartyg. — Kopparglans, miner., grå kopparmalm, innehållande 74—80 % koppar, 20 % järn och något svavel. — Kopparkis, gul kopparmalm, är den viktigaste av alla kopparmalmer. — Kopparlasur, se Azurit. — Kopparmatte, bronsstaty, som länge prydde skampålen i Stockholm. Nu i rådhuset. —• Koppamickel, miner., två mineral, som båda bestå av nickel och arsenik.

— Kopparoxid, fås genom upphettning av koppar i luften 1. genom glödning av nitra-tet, karbonatet och hydratet. — Kopparrök, rå zinkvitriol. — Kopparskiffer, geoL, ett slags märgelskiffer; ett slags hälle-flintskiffer. — Kopparstick, avtryck av en i kopparplåt graverad bildframställning. — Kopparsulfat 1. Kopparvitriol, svavelsyrad kopparoxid, fås, då koppar löses i varm och stark svavelsyra. Nyttjas vid fabrikation av kopparfärger, i galvanoplastik m. m. — Koppar tryck, tryckning av kopparstick 1. fotogravyr. — Kopparålder, arkeoL, den förhistoriska period mellan sten- och bronsåldern, då de första metallredskapen (oftast yxor av koppar) tillkommit.

Kopparorm, zool., se Anguis.

Ko'ppel (av lat. co'pula, band), rem 1. kedja till ledande av hundar (hundkoppel); de vid ett dylikt band ledda hundarna; krigsk., remmar, vid vilka sabeln fästes (sabelkoppel); ett slags färja; tonk., en för tonernas förstärkande avsedd inrättning i orgeln, varigenom den för tillfället spelade klaviaturen förbindes med andra.

— Koppelbruk {ty. Koppelwirtschaft),

lantbr., växelbruk med mångårig vall, som först användes till slåtter och senare till bete. — Koppla, sjöv., sammanföra till en enda alla av ett fartyg under en viss tid seglade kurser.

Kopperah, se Copperah.

Koppla, se under Koppel.

Koppling, kem.y kemisk-teknisk metod för framställning av azofärgämnen.

Koppskatt (av ty, Kopf, huvud), huvudskatt. Se vid. Kapitation,

Koppstruktu'r, se Variolitstruktur.

Kopra, se Copperah.

Kopragogi (av gr. ko'pros, exkrement, se d. o.), med., exkrementavf öring. — Koprago'gisk, avförande. — Koprakrati', ofrivillig exkrementavgång. — Kopre'me-sis, exkrementavsöndring genom kräk-ning. — Kopremi', blodförgiftning från grovtarmen. — Koprofa'gi (av gr. fage'in, äta), hos sinnessjuka förekommande drift att äta exkrementer. — Koprofi'1 (av gr. fi'los, vän), hot., kallas en växt, som växer direkt på exkrementer, t. ex. vissa svampar. —• Koprofori', exkrementuttömning. — Koprokrftika, pl., avförande medel. — Koprolali' (av gr. laWin, pladdra), tvångs-artad lust att uttala smutsiga 1. skabrösa ord.—Koprolft (av gr. Wthos, sten), mecZ., stenartat exkrement, t. ex. i appendix; geol., förstenade exkrementer, vilka till största delen består av kalciumfosfat och användas till gödningsämnen. — Kopro-plane'sis, exkrementavgång på en annan än den naturliga vägen. — Kopropoesis 1. Kopro'sis, exkrementberedning. — Ko-prorrhé (av gr. rhe'in, flyta) = Diarré (se d. o.). — Koprosklero'sis, förhårdning av exkrement. — Koprosta's, stagnation av exkrement.

Koprao'1, farm., renad kokosol ja.

Kopro-, se under Kopragogi.

Ko'pter, egyptiska kristna, som härstamma från de gamla egyptierna. — Ko'ptiska kyrkan, den av kopter

bestående kristna församlingen i Egypten. — Koptiska språket, språk, som under romarväldets tid talades av kopterna.

Ko'pula, lat., band, samband; tonk., koppel (å en orgel); språkv., satsband, vid öppet predikat det ord, som förenar predikativet med subjektet. — Kopulatio'n (fr. copula-tion), förening, sammanvigning; köttslig beblandelse; bot., en ympningsmetod. — Kopulati'v (lat. copulati'vus), förenande, sammanbindande. — Kopulativa konjunktioner, språkv., koordinerande konjunktioner (se Konjunktion), som uttrycka ett samband. — KopuIe'ra (lat. copula're), förena, sammanfoga; sammanviga.

Kopulver, kvacksalvarmedicin av värdelöst drogavfall.

Kor, Chor 1. Kör (hårt k; gr. cho'ros), tonk., urspr. dans vid högtidliga tillfällen, beledsagad av sång och instrumentalmusik;

ett antal sjungande personer; sångstycke, gemensamt utfört av flera personer; alla till en tangent hörande strängar och pipor på ett tangentinstrument.

Kor, hyggn., en avskild och upphöjd plats i en kyrka för sångare; främre delen av kyrkan; välvd fördjupning på sidan av en kyrka.

Kora'g (gr. chorago's), den, som i det antika Aten iDestred kostnaderna för kören i skådespelen och urspr. själv var köranförare. Jfr Koryfé. — Kora'giska monument, minnesmärken (kolonner med därå placerade gyllene trefötter), som koragerna uppreste till minne av sina segrar vid de offentliga tävlingsspelen.

Koraka'n, se Eleusine.

Kora'l, tonk., kyrklig körsång. — Koralmusik, se Mensuralmusik.

Kora'llalg, hot., se Corallina.

Koraller, zool., Polypi, Antho'zoa, en till kavitetsdj urens huvudavdelning hörande klass, som består av vanligen fastsittande, kolonier bildande polyper. Koralldjuren leva i havet, där de flerstädes bilda korallrev. Den hårda, röda kalkstommen till den i Medelhavet förekommande ädelkorallen, Cora'llium ru'hrum, brukas till smycken m. m. — Korallkalk, en kalksten, som består huvudsakligen av koraller. — Korallofil (av gr. fi'los, vän), kallas den djurvärld, som håller till i korallreven, emedan den direkt lever av deras polypdjur. — Korallrev, geol., korallbank, en till 1. över havsytan nående havsbank, bildad huvudsakligen av koraller. Korallrev av olika slag äro ringrev 1. atoller (se Atoll) och harrièrev. — Korallsand, geol., den av korallrevens och de korallofila djurens rester bestående sand, som bildas vid korallöar och korallrev. — Korallö, geol., en till huvudsaklig del av koraller (levande 1. döda) uppbyggd ö.

Koralli'n, tekn., en röd tjärfärg.

Korallorm, se Elaps.

Korallrot, hot., se Corallorrhiza.

Kora'n 1. Alkora'n, arah. (av kàraa, läsa), eg. läsning, det förelästa; muhammedanernas religionsbok, som innehåller Muhammeds uppenbarelser, upptecknade av honom själv.

Korazfn (ital. corrazina), lättare harnesk från 1500-t., bestående av på läder 1. linne nitade, varandra överskjutande stålplattor, vanligen med överdrag av siden 1. sammet.

Korba'n, hehr., offer, gåva.

Korbiskop (av gr. chor a, landsbygd), namn på de präster, som i den äldsta kristna kyrkan hade uppsikt över lantförsam-lingarna.

Korgosse, se Ministrant. — Korherre, katolsk kanik; medlem av ett domkapitel.— Korist 1. Korsångare, person, som sjunger med i en opera- 1. kyrkokör.

Ko'rda (gr, chorde'), tonk.y instrument-sträng, ton; mat.y rät linje, som sammanbinder en cirkelbåges ändpunkter. — Kor-da'l, rät linje, vars alla punkter äro av den beskaffenheten, att om från en av dem tangenter dragas till två givna cirklar, de dragna tangenterna äro lika stora.

Kordelogi {1. kårdelåsji'), nyare svensk stavning av Corps de logi (se d. o.).

Kordero'j (eng. corduroy, fr. cordelet), ett slags tjockt, grovrandigt, sammetslik-nande bomullstyg; namn på flera slags svenska helylle- och halvylletyger. — Kor-derojväg {eng. corduroy road), ^'kavelbro" av tvärsöver vägbanan lagt rundtimmer i Nordamerikas (liksom i Sveriges) sump-trakter.

Kordia'1 {fr. cordial, av lat. cor, hjärta), hjärtlig. —• Kordialite't, hjärtlighet.

Kordieri't, se Cordierit.

Kordine'ma, gr. (av kordine'omaiy jag är yr), med., svindel, tyngd i huvudet.

Kordi't, se Cordit.

Kordome'ter (av gr. chorde', sträng, och me'tron, mått), instrument till mätande av strängars tjocklek.

Kordong {1. kårdå'ng; fr. cordon, av gr. chorde', sträng), snöre, snodd; hefästn., murlist; krig sk., en av soldater bildad kedja. — Kordongsystem, krigföringssätt, grundat på truppernas uppställning i kordong.

Kordua'n 1. Kordova'n = Karduan (se d. o.).

Ko're, gr., flicka, namn på Persefone (se d. o.) som dotter till Demeter; i konsthistorien benämning på forngrekiska statyer av unga kvinnor.

Koré = Troké (se d. o.).

Korea'nska språket, det språk, som talas av infödingarna på halvön Korea.

Koregi, se Cho-rogi.

Koregi' 1. Choregi' {gr. choregi'a), bekostandet av körens utrustning i de forngrekiska skådespelen.

Koredia'lysis, gr. (av ko're, pupill), med., konstgjord pupillbildning. — Korektomi' (av gr. te'mnein, skära), pupillbildning genom bortskärande av ögats i ris. — Koremorfo'm, pupillens sjukliga förändring. — Koremo'rfosis (av gr. morfu'n, bilda), konstgjord pupillbildning. — Kore-tomi' = Korektomi.

Koregrafi', se Koreografi.

Koreisjfter, se Kureisjiter.

Koremo'rfosis m. fl., se under Koredialysis.

Koreografi' 1. Koregrafi' (av gr. choro's, dans, och grajein, skriva), konsten att medelst tecken angiva de olika rörelserna i en dans. — Koreuti'k 1. Korevti'k, danskonst. — Koreut 1. Kore'vt, dansare.

Korgblommiga, bot., se Compositæ.

Korgrönt, se Borggrönt.

Korgvide, bot., se Salix.

Koria'mb, metr., en fyrstavig versfot, i vil-

ken de två mellersta stavelserna äro korta, de andra två långa: — w w —.

Koria'nder, bot., Coria'ndrum sati'vum, en till fam. UmbelWferæ hörande kryddväxt, vars frukter, Fru'ctus coria'ndri, brukas som tillsats i läkemedel och som hushållskrydda.

Koriarii'n, se Coriaria.

Korfnter, hot., Fru'ctus Vitis minu'tæ, små kärnlösa, efter den grekiska staden Korint uppkallade russin från Medelhavsländerna.

Kori'ntierbreven, två av aposteln Paulus till den kristna församlingen i Korint skrivna

w brev, upptagna i Nya Testamentet.

Kori'ntisk metall, i forntiden en metallblandning varav bildstoder förfärdigades.

Kori'ntisk stil, byggn., den prydligaste av de grekiska pelarordningarna, uppkallad efter staden Korint, karakteriseras särskilt av sitt praktfulla, korg- 1. bägarfor-miga, med bladverk prydda kapitäl.

Ko'rioti, anat., del av fosterplacentan i moderkakan. Se Placenta.

Koripeta'I (av gr. chori's, avsöndrat, åtskilt, och pe'talon, blad), bot., fribladig, är en blomkrona, som består av sinsemellan fria blad.)(Gamopetal.

Korja'ker, ett sibiriskt, till den hyperborei-ska rasen hörande folk.

Kork {lat. su'ber), bot., tekn., en bildning, som på vissa länge och kraftigt i tjocklek tilltagande växtdelar 1. på sårade växt-ytor träder i ytterhudens ställe. Buteljkork fås av den i v. Medelhavsländerna växande korkeken, Que'rcus svJber, tillhörande fam. Cupiilijeræ.

Korkalm, bot., se Ulmus.

Korkfender, sjöv., ett slags frihult av kork med överdrag av flätat tågvirke. — Korkfärg, med korksmulor tillsatt färg till målning inombords å fartyg. Den är dålig värmeledare och minskar vattenkondensa-tionen. — Korkmatta, se Linoleum. — Korkpengar, avgift till värden å en restaurang för varje uppslagen flaska medfört vin.

Korkpo'r, bot., barkpor.

Korksten, lätt, värmeisolerande byggnadsmaterial av korkavfall.

Korkträ, namn på ett flertal mycket mjuka och lätta tropiska träslag.

Kormak, se Cormac.

Kormofy'ter (av gr. kormo^s, stam, och fyto'n, växt), bot., växter vilka utveckla bladbärande skott (i motsats till tallo-fyterna, som blott hava bål).

Kormt, nord. myt., en mytisk flod.

Kormästare, fordom inövare av kören vid en operascen. Titeln kvarstår vid Stockholmsoperan.

Korn, en vikt = 0,0425 gr.; nettovikten av ädel metall i guld- och silvermynt. Jfr Skrot och korn.

Korn, bot., se Hordeum.

Kornacéer, bot, se Cornaceæ,

Ko'rnak, elefantförare.

Ko'rnautotypi', autotypi (se d. o.), som framställes med ett s. k. kornraster i st. f. det vanliga rutrastret.

Kornblomma, dets. som blåklint, varav namnet k o r n b 1 å på blåklintens färg.

Kornblå, se Kornblomma.

Korndådra, bot., se Neslea.

Kornei'n, kem., en albumin i Cornus.

Kornell, bot., se Cornus.

Ko'rner 1. Co'rner, ett keltiskt folk i Corn-wall.

Korne'tt {fr. cornet, ital. corne'tto), tonk. — Zink (se d. o.); en blandad stämma i orgeln; ett slags bleckinstrument; (fr, cor-nette, av sp. corneta, standar), krigsk., förr vid ett kavallerikompani yngste officeren, som förde standaret.

Kornfibla, bot., se Scorzonera.

Kornfluga, zooL, en ljusgul fluga, ChWrops pumilio'nis, som är ett svårt skadedjur på odlat korn.

Korni'sch {fr. corniche), byggn., kranslist i allm.; lös list till gardiner 1. förhängen. Jfr Karnis.

Ko'rniska, utdött keltiskt språk. Jfr Korner.

Kornknarren 1. Ängsknarren, zooL, en allmän vadarefågel, Crex crex.

Kornmalen, zooL, en malfjäril, Ti'nea grar ne'lla, vars larv, vita kornmasken, är ett svårt skadedjur i sädesmagasin. Den angriper särskilt råg.

Kornmod, da. {1. kårnmåd), kornblixt.

Korppla'sma, bot., den korniga delen av cyto-plasman.

Kornuti'n, kem., en i mjöldrygan, Seca'le comu'tum, förefintlig beståndsdel, som verkar kramp och kvävning.

Korografi' (av gr. cho'ra, land, och grajein, skriva), beskrivning av en viss trakt, ett län o. s. v.

KorolIa'rium, se Corollarium.

Korologi' (av gr. cho'ra, land, och lo'g os, lära), vetenskapen om det organiska livets utbredning i havet och insjöarna.

Koroma'ndelkrusbär, se Carambola.

Korometri' (av gr. cho'ra, land, och metre'in, mäta), fältmätningskonst.

Koromo'rfosis = Koremorfosis (se d. o.).

Koro'na, se Corona.

Korona'rkärl (av lat. coro'na, krans), anat., kranskärlen kring hjärtat.

Koro'nis, astr., en av småplaneterna.

Koro'nium, kem., hypotetiskt grundämne i solatmosfären, särskilt i coronan.

Korp, zooL, se Corvus.

Korpora'l 1. Korpra'l (fr. caporal, ital., capo-ra'le, av ca'po, lat. ca'put, huvud), eg. huvudman; krigsk., vid infanteriet och kavalleriet person, som innehar lägsta underbefälsgraden (räknas hos oss till manskapet); sjöv., vid flottan förman för en mindre avdelning av gemenskapen. — Korporalskap, vid hären och flottan en

under befäl av en korporal stående avdelning.

Korporatio'n {fr. Corporation, av lat. co'rpus, kropp), samfund; skrå, gille. — Korpo-re'll, kroppslig, lekamlig. — Korporifika-tio'n 1. Korporisatio'n, nylat., förkroppsligande; kem., förvandling av en vätska till en fast kropp.

Korpra'l, se Korporal.

Korpule'ns (av lat. co'rpus, kropp), fetma, frodighet, överdriven fyllighet; med., fett-sot. — Korpule'nt, fet, överdrivet fyllig, frodig.

Korpulfn, ett avmagringsmedel av blåstång, tamarinder och cascara-sagradabark (avförande).

Ko'rpus, se Corpus.

Korpu'skel {lat. corpu'sculum, dimin. av co'r-pus, kropp), liten kropp, smådel; fys., benämning på negativa

elektroner samt a-och kanalstrålspartiklar. Jfr Atom och Molekyl. — Korpuskula'rfilosofi, ur-kroppslära, den lära, enl. vilken naturen uppkommit av vissa urkroppar 1. atomer. — Korpuskularstrålar, strålar, som bestå av mycket små partiklar, korpuskler, utsända med stor hastighet, d. v. s. dels negativa elektroner, dels a- och kanalstrålar.

Korr., förk. för Korrektur.

Korrade'ra, se Korrodera.

Korrasio'n, se Korrosion.

Korrea'lförbindelse 1. Korrea'lobligatio'n (av lat. con, med, och re'us, skyldig), gemensam ansvarsskyldighet.

Korre'kt, Korrektio'n, Korrektu'r m. fl., se under Korrigera.

Korrela'ta, pl., av sing. Korrela't (av lat. con, med, tillsammans, och refe'rre, hänföra) , begrepp, som stå i växelförhållande till varandra, t. ex. höger och vänster; språkv., i olika satser stående ord, vilka hänvisa på varandra, t. ex. ett relativt pronomen och det ord i huvudsatsen, på vilket det syftar. — Korrelatio'n, växelförhållande. —• Korrelatfv, växel verkande.

Korresponde'ns, Korresponde'nt, se under följ. ord.

Korresponde'ra {fr. corresponder, av lat. con, med, och responde're, svara), motsvara; överensstämma; stå i samband med; brevväxla. — Korresponde'ns (uttalas även -da'ngs; fr. correspondance), överensstämmelse; motsvarighet; sammanhang; förbindelse; brevväxling. —• Korrespondenslära, Svedenborgs lära, att människorna kunna sätta sig i förbindelse med andevärlden. — Korrespondensundervisning, undervisning, bedriven av Korrespondensinstitut, och huvudsakligen avsedd för dem, som icke äro i tillfälle att få muntlig undervisning. — • Korresponde'nt, brevskrivare; person, med vilken man står i skriftlig beröring. — Korrespondent-redare, handelst., person, som sköter ett742

fartygs 1. ett skeppsrederis affärer. — Korresponderande höjder, astr., en stjärnas lika höjder över horisonten på båda sidor om meridianen.

Korridor, fr. (L -då'r; ital. corridore), en smal gång framför en rad 1. mellan tvenne rader av rum 1. teaterloger, vilka hava utgång till densamma. —• Korridorsystem, byggnadssätt, för sjukhus, fängelser, kaserner m. m., varvid de särskilda lokalerna äro förlagda utefter korridorer.

Korrige'nda, Korrige'ntia, se under följ. ord.

Korrigera (L -ge'ra 1. -sje'ra, lat, corri^gere), rätta, förbättra; utföra rättelser, särskilt i något skrivet 1. tryckt. — Korrige'nda, se Corrigenda. — Korrige'ntia, med.y korrigerande, förbättrande medel, välsmakande 1. välluktande ämnen, vilka brukas som tillsats till läkemedel med elak smak och lukt. — Korrigi'bel, som kan förbättras.

— Korre'kt, riktig, felfri; regelrätt. — Korrekthet, felfrihet, noggrannhet. — Korrektio'ii, rättelse, förbättring; bestraffning. — Korrektionshus, tukthus; förbättrings- 1. arbetsinrättning. — Kor-rektione'll fångvård, fångvård, som avser mera brottslingens förbättrande än de begångna brottens bestraffande.

— Korrektioni'st, tukthusfånge; arbetsinrättningshjon. — Korrekti'v, förbättrings- 1. rättelsemedel; till förbättring ländande. — Korre'ktor (fr, correcteur), beriktigare, förbättrare; korrekturläsare; superior i paulinkloster (se Pauliner), — Korrekt u'r, beriktigande, förbättring; boktr., avdrag av en uppsatt tryckform, avsett för rättelser av i manuskriptet 1. vid sättningen begångna fel. — Korrekturtecken, vissa tecken, genom vilka de vanligaste korrekturfelen anmärkas.

Korripe'ra {lat. corri'pere), gripa, fånga; uttala en stavelse kort.

Korrobboree (Z. kårråbbåri'), ett slags rituell dans hos Australiens urinvånare.

Korrobore'ra (lat. corrohoraWe) y stärka, styrka. — Korroboratio'n, styrkande. — KorroboratiV (fr. corrohoratif),

stärkande; med.y stärkande medel.

Korrode'ra 1. Korrade'ra (lat. corrodere), gnaga sönder; fräta. — Korrosi'v (fr. corrosif), frätande; frätmedel.

Korrosio'n 1. Korrasio'n (se Korrodera), geol.y omdaning av berggrundens yta genom den frätande och söndergnagande verkan, som utövas av rinnande vatten, is och vindar med hjälp av material, som de sätta i rörelse. Jfr Denudation.

Korrosi'v, se under Korrodera.

Korruge'ra (lat. corrugaWe, av ru'gay veck, skrynkla), nedskrynkla, vecka, rynka. — Korrugerad plåt, nyttjas till täckning av tak.

Korrunipe'ra (lat. corrvJmpere), fördärva; skämma; förfalska; muta, förleda. — Korrumpe'rad, fördärvad, förfalskad; i

fråga om text genom främmande tillsatser. — Korru'pt, fördärvad, förfalskad; dålig, liderlig. — Korrupti'beI, som kan fördärvas, skämmas; besticklig. — Kor-ruptibilite't, förgänglighet; bestickligһet. — Korruptio'n, fördärv; förskämning; sedefördärv; mutsystem; besticklighet; förfalskning.

Korsa'k, pälsverk av det asiatiska hunddjuret korsaken, Vu'1'pes co'rsac.

Korsandmat, hot., se Lemna.

Korsa'r (sp. corsa'riOy ital. corsa'ro, av lat. cu'rsus, lopp), fribytare, kapare; även kaparefartyg. — Korsa'ren, norsk skämttidning.

Korsblomma, bot., se Passiflora; byggn., en gotisk, för tornspetsar, gavlar o. s. v. avsedd avslutningsprydnad, sammansatt av fyra blad, grupperade kring en stängel.

Korsblommiga, bot., se Cruciferæ.

Korse'tt (fr. corset, dimin. av fornfr. cors, lat. co'rpuSy kropp), livstycke; snörliv.

Korsfana, kristen symbol, bestående av en vit fana 1. vimpel med rött kors, fästad på en korskrönt stång. Jfr Laharum.

Korsfarare, deltagare i korståg.

Korsherre, har inom katolska kyrkan varit namn på medlemmar av olika ordnar och kongregationer (bl. a. Tyska orden).

Korsi't, miner., en art diorit (se d. o.).

Korskovall, hot., se Melampyrvm.

Korsmässa, i vår almanack benämning på den 3 maj och den 14 sept. till minne av kyrkofesterna Festum exaltationis sanctæ crusis ochInventio sanctæ crusis (se d. o.).

Korsnäbben, zooL, se Loxia.

Ko'rso, se Corso.

Korsorden, en andlig, riddarorden stiftad på korstågens tid.

Korsriddare, i korståg deltagande riddare.

Korsspindeln, zooL, en allmän, giftig spindel, Ara'neus diadema'tus.

Korståg, medeltida kristna krigståg, urspr. för att återerövra den heliga graven i Jerusalem från muhammedanerna, senare för att omvända kyrkans fiender i allm.

Korsvalv, byggn., en valvform, som uppstår, när tvenne tunnvalv skära varandra rätvinkligt.

Korsvirkesbyggnad, byggn., byggnad av å de större väggytorna korsat stockverk med fyllning av tegel 1. lera.

Korsångare, se under Kor.

Korsört, bot., se Senecio.

Kort (fr. carte, av lat. cha'rta, pappersblad), en styv pappersskiva, med tryckt namn 1. meddelande (t. ex. visit-, bjudnings-, inträdes- och brevkort) 1. med målade figurer (spelkort).

Korta papper, handelst., växlar 1. reverser, vilkas betalningstid inträffar inom kort.

Korta varor (ty. kurze Waren), handelsbenämning på smärre nödvändighets- 1. lyxvaror av olika slag vilka säljas stycke-1. dussinvis (utan att mätas 1. vägas).Korte ge—Kosmos

Kortege, se Cortége.

Korthornsboskap, en nötkreatursras, inhemsk i de engelska grevskapen Durham och Yorkshire.

Kortika'1 (av lat, coWteXy bark), anat., till barken (särskilt hjärnbarken) hörande.

Korton, se Kammarton (under Kammare).

Kort sikt, handelst. På kort sikt lyda växlar, som förfalla inom få dagar.

Ko'rum (ack. av lat. cho'rus, sjungande skara), vid svensk trupp förrättad mor-gon- och aftongudstjänst.

Koru'nd, miner., vattenfri aluminiumoxid 1. lerjord, står näst diamanten främst i hårdhet. Olika slag av korund äro safir, ruhin, orientalisk topas, orientalisk ametist, diamantspat och smärgel.

Ko'rus (lat. cho'rus), kör. / korus, alla på en gång, samtidigt.

Korwa, indisk folkstam. Se Kohl.

Korve'tt (fr. corvette), skeppsb., ett litet som fregatt tacklat, tremastat krigsfartyg.

Koryba'nter (gr. cory'hantes), gr. myt., Cy-beles (Eheas) präster, vilka med larmande musik firade hennes fester. — Koryba'n-tisk, stormande, vild, hänförd.

Korydalfn, kem., en av de åtta alkaloider, som förekomma i tvålört (Corydalis cava).

Korydo'n, grekiskt herdenamn, som ofta förekommer i sånger från den klassiska forntiden. Betecknar numera en smäk-tande tillbedjare.

Koryfé (fr. coryphée, gr. koryfa'ios, av koryfé', hjässa, spets, ledare), den lejde, yrkeskunnige anföraren för kören och dansen vid forngrekiska skådespel; huvudman, ledare, tongivande person. Jfr Korag.

Kory'nebakterier (av gr. koryne', kula), bakterier med kolvlika förtjockningar, t. ex. difteribacillen.

Kory'za (gr. ko'ryza), med., snuva.

Kosa'cker 1. Kosa'ker (ry. kaza'ki, po. ko-zaki), kosackhärar, krigarbefolkning i vissa ryska provinser såväl i Europa som i Asien. — Kosa^cka, Kosa^ka 1. Kosatsje'k, dansk., en livlig, rysk dans i ^A takt.

Kosaprfn, farm., natriumacetylanilinsul-fonat, febermedel.

Koscheni'11, se Kochenill.

Ko'scher, hehr., (av kascher, vara rätt), ren (om mat, som judiska religionsbud tilllåta sina bekännare att äta); njutbar, god.

Koseka'nt (lat. cosecans), mat., sekant till ett komplement. Jfr Sekant och Komplement.

Kosi'n, kem., den verksamma beståndsdelen i kusso (se d. o.).

Ko'sinus, lat., mat., sinus för ett komplement. Jfr Sinus och Komplement.

Koskepling, hot., namn på Melampyrum pra-tense (se d. o.).

Koskinomanti' (av gr. ko'skinon, sikt, såll,

och ma7ite'ia, spådom), spådomskonst, utövad medelst användning av ett såll.

Kosma'rk (av gr. ko'smos, värld, universum, och a'rchein, härska), världshärskare. — Kosmarki', världsherravälde.

Ko'smer (gr. ko'smoi, ordnare), de ämbetsmän, som stodo i spetsen för statsstyrelsen i de forngrekiska staterna och på Kreta.

Kosmetfk (fr. cosmétique, av gr. kosme'in, smycka), försköningskonst, konsten att bevara och befrämja kroppens skönhet; försköningsmedel = Kosmetiska medel (se nedan); ett slags hår- och skäggvax. — Kosme'tisk, förskönande. — Kosmetiska medel, medel, som tjäna till att försköna hud, hår, tänder o. s. v.

Ko'smisk, Kosmoga'ma, Kosmogoni', Kosmo-polft, Kosmora'ma m. fl., se under följ. ord.

Ko'smos, gr., eg. ordning, inrättning; den ordnade världen; världsordningen; sammanfattningen av himlakroppar. Jfr Makrokosm, Mikrokosm och Kaos. — Ko'smisk (gr. kosmiko's), som angår världssystemet. — Kosmiskt stoft, stoft, som av strålningstrycket föres omkring i rymden. — Kosmoga'ma, se Kasmo-gama. — Kosmognosi' (av gr. gno'sis, kännedom), kunskap om världsbyggnaden.

— Kosmogoni' (av gr. go'nos, härkomst), läran om världens ursprung och daning.

— Kosmografi' (av gr. grajein, skriva), allmän världsbeskrivning. — Kosmologi' (av gr. Wgos, ord, lära), vetenskapen om världsalltet. — KosmoIo'gisk, som rör världsalltet. — Kosmologiska beviset, fil., ett bevis för Guds tillvaro, vilket utgår från sinnevärldens ofullkomlighet och brist. — Kosmologisk pluralism, se under Pluralis. — Kosmonomi' (av gr. no'mos, lag), läran om de lagar, som behärska världsalltet. — Kosmopoli't (av gr. poli'-tes, borgare), världsborgare, person, som betraktar hela världen som sitt fädernesland och känner sig hemmastadd i alla länder. Jfr Patriot. — KosmopoIitise'ra, spela världsborgare. — Kosmopoli'tisk, världsborgerlig, som tillhör 1. betecknar en kosmopolit. — Kosmopoliti'sm, den sats, att hela mänskligheten bör betraktas såsom ett samhälle av lika berättigade världsborgare; världsborgarsinne; världs-borgarskap. Jfr Patriotism. — Kosmo-ra'ma (av gr. hora'n, se), världsmålning, en optisk framställning av jordens förnämsta städer och utsikter. Jfr Panorama.

— Kosmosofi' (av gr. sofi'a, vetande), en på metafysik och myter grundad världslära. — Kosmotei'sm (av gr. theo's, gud), världsförgudning, den lära, som förklarar Gud och världen vara ett. Jfr Panteism.

— Kosmoteologi', den lära om Gud, som från världens existens sluter till tillvaron av en världsskapare.

Ko'smus, se Cosmus.

Kosmäre, bot., namn på Medica'go falca'ta.

Koso, Kosotoxi'n, se Kusso.

Kosopp, bot., namn på den ätliga svampen BoWtus hovi'nus,

Kosta'l se Costal.

Ko'sterbåt, skeppsb., en på Sveriges västkust allmänt brukad, synnerligen sjoduglig segelbåt.

Kostroma', zooL, en rysk stövarras.

Kosty'm (fr. costume, av samma ursprung som coutume, vana), dräkt, särskilt teater-1. maskeraddräkt. — Kostymbal, bal, där de dansande äro klädda i ovanliga karakteristiska dräkter, men ej maskerade. — Kostyme'ra, anlägga, påsätta kostym.

Kosvamp, bot., se Kosopp.

Kota 1. Kotar, det obetydligaste av de dravi-diska folken (se Dravida).

Kota, javan. (1. kå'ta), fästning, stad, by. Vanligt i sammansatta namn.

Kotange'nt, mat., linje, som bildar vinkel mot en cirkelbåges tangent; inverterade värdet av tangenten.

Kotar, se Kota.

Kotiljo'ng {fr. cotillon), eg. underkjortel; dansk., fransk sällskapsdans, bestående av flera turer, ordnade av dansledaren.

Ko t kar lar (av isl. hot, ringa hydda, sv. kåta), medeltida benämning på män ur den fattigare bondeklassen.

‚Kotle'tt {fr. cotelette, dimin. av cöte, revben), ett stycke revben med åtföljande kött av ox-, kalv-, lamm- och svinkött.

Kotlettfisk, Havskatt, se Anarrhicas.

Koto, jap., ett slags harpa.

Kotobark 1. Cotobark, farm., barken av ett obekant träd i Bolivia. Innehåller ett ämne Kotoi'n {cotoin), som lär befordra cirkulationen i tarmen.

Ko'tüko, se Makari.

Koträdet, bot., se Brosimum.

Kottabi'sm (av gr. ko'ttabos, se följ. ord), med., regndusch. — Ko'ttabos, eg. vinut-gjutning; ett fomgrekiskt sällskapsspel.

Kotter, utdöd folkstam, tillhörande jeni-sejostjakerna.

Kotteri' {fr. coterie, av mlat. coteria, ett antal bönder, som tillsammans arrendera jord), slutet sällskap av intim karaktär; förening med ensidiga och egoistiska syften. Jfr Kamaraderi.

Kottillonvin {1. kåttijå'ng-), ett vitt franskt vin från departementet Ardèche.

Kottonise'ring (av eng. cotton, bomull), metod att rensa och finfördela bastfibrer, så att de kunna spinnas i vanliga bomullsmaskiner.

Kotunnft, kem., å Vesuvius' lavor anträffat klorbly.

Kotu'rn {gr. ko'thornos, lat. cothu'rmis), eg. jakt stövel; hög sko med tjock sula, som bars av de tragiska skådespelarna i det gamla Grekland; fig., tragedien; högtra-travande, uppstyltad stil. Jfr Soccus.

Kotyledo'n, gr. (av koty'le, fördjupning), anat., ledgångspanna; flik av moderkakan, bot, hjärtblad. Jfr Monocotyledonæ och Dicotyledonæ.

Ko'tys i. Kotytto', myt., trakisk fruktbarhetsgudinna.

Kousso, se Kusso.

Kovall, bot., se Melampyrum.

Kovete, bot., se Melampyrum.

Ko vända, sjöv., vända fördevind.

Koxalgi' (av lat. co'xa, höft, och gr. a'Ig os, smärta), med., höftsmärtor. — Koxi't, med., höftsjuka; akut inflammation i höftleden.

Koyoten, zooL, se Coyoten.

Ko'zuka, jap., svärdkniv med avlångt, fyrkantigt fäste.

Koärt, bot., se Vigna.

Kr., förk. för ty. Kreuzer samt för Krona (mynt).

Kr, kem., atomtecken för Krypton.

Kra = Kru (se d. o.).

Kraal, holl. {1. kral), hottentotter- 1. kaffer-by.

Kraba't (förvrängning av kroat., se Kroater), vild 1. lymmelaktig sälle; ostyrig gynnare.

Krabb, sjöv., kallas sjön, då dess vågor äro korta och högtoppiga.

Kra'bba, byggn., krypblomma, de stiliserade, krökta, i spetsarna böjda blad, som i den gotiska byggnadsstilen radvis pryda sneda kanter.

Kra'bbor {ty. Kra'bben), zooL, Brachyu'ra, en avdelning, som tillhör de tiofotade krustacéerna.

Krabbasnår, textil., ett slags skånsk allmogevävnad.

Krablft, miner., av kvarts o. a. mineral förorenad ortoklas.

Krach, ty., se Krasch.

Krackdestillatio'n, Krackingprocessen, kem., metod att utvinna mer av bergoljans lättflyktiga beståndsdelar på bekostnad av de svårflyktigare vid destillation.

Kraftkyrka, se Krypta.

Kraftparallellogra'm, fys., en matematisk figur med vars tillhjälp man till riktning och storlek bestämmer en kraft, som kan ersätta två i samma punkt anbragta krafter av olika storlek och riktning.

Kragsten {ty. Kragstein, Tragstein), byggn., en som stöd 1. prydnad tjänande sten, vilken framspringer från en vägg.

Krait, zooL, se Bungarus.

Kraka, isl. Kråka {1. kråka), fornnordiskt kvinnonamn, korp, kråka, även en liten mörklagd kvinna. Buret av Sigurd Fafnes-banes och Brynhilds dotter Aslög.

Krake, se Krakning.

Krake'l {ty. Krake'el), gräl, tvist, larm, bråk.

Kraken = Horven (se d. o.).

Krakning 1. Snesning, uppsättning av sädeskärvar till torkning på krakar, krakstörar 1. snesstörar.Krakowiak—Kraveli

745

KrakoViak 1. Krakovienne (1. -viä'nn; fr. cracovienne), dansk., en gammal polsk nationaldans, uppkallad efter staden Kra-kov.

Kräks blaa bog, da. (1. - blå -), en dansk efterbildning av Who's who (se d. o.).

Krakstör, se under Krakning.

Kràkumàl, Kråkas sång, en fornnordisk dikt om Eagnar Lodbroks bragder. Kallas även LodbrokarkviÖa.

Kraku'ser, lätt beväpnat polskt rytteri, uppkallat efter polska helgonet Krakus.

Kral, serb. (av det germanska namnet Karl)^ konung.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Z.

— a'tsa), "serbernas, kroaternas och slove-nernas konungarike", officiellt namn på Jugoslavien.

Kram (av mlty. kràme, eg. tälttak; salustånd), urspr. varor, som såldes i detalj, sedermera benämning på underhaltiga varor.

Kramba'mbuli {tjeck, kram^jampule), glögg, tillredd av brännvin; rusdryck i allm.

Krame'ria, se Ratanhiarot.

Kramsfågel (av ty. Krammetsvogel, trast), vissa till tättingarnas ordning hörande arter av småfåglar, som brukas till föda.

Kran, persiskt silvermynt (vikt 4,6 gr.).

Krana'er (gr. kranao'i), "de på bergshöjder boende", benämning på Atens äldsta, pe-lasgiska inv. Efter sagokonungen Kra-nao's.

Kranioklasi', Kraniologi', Kraniometer, Kra-nioto'm m. fl., se under följ. ord.

Kra'nium (lat. cra'nium, av gr. krani'on), anat., huvudskålens benstomme. — Kra-nioektomi', utme jsling av en del av kraniet.

— Kranioklasi' (av gr, klan, krossa), dets. som Kraniotomi (se nedan). — Kranio-kla'st, kirurg., instrument, varmed kraniotomi (se nedan) utföres. — Kraniologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om huvudskålen; stundom = Frenologi (se d. o.). — Kranio-lo'g, person, som är kunnig i kraniologien.

— Kraniomanti' (av gr. mante'ia, spådom), konsten att spå efter huvudskålens bildning. — Kraniome'ter (av gr. me'tron, mått), anat., instrument för mätning av kraniet. — Kraniometri', uppmätning av skallens volym, omfång och vissa diametrar. — Kraniopa'gus, tvillingfoster, fastvuxna vid kranialvalveln. —• Kraniorha-chi'sis, öppen ränna mellan skallens plåtar, kvarstående från fosterstadiet. — Kranio-skopi' (av gr. skope'in, se) = Frenologi se d. o.). — Kramota'bes (av lat. ta'bes, tvinsot), med., en sjukdom i huvudskålsbenen. —• Kraniotomi' (av gr. te'mnein, skära), kirurg., vid vissa svåra förlossningar utförd styckning av fosterhuvudet.

— Kranioto'm, ett slags trepan (se d. o.).

Kransblommiga, bot., fam. Labia'tæ.

Kransbörre, hot., se Marrubium.

Kransslinga, bot., se Myriophyllum.

Krantzi't, miner., fossil kåda, stående nära ambra.

Krao, se Kru.

Kräpp 1. Krapprot, bot., tekn., Ra'dix ru'biæ tinct&rum, kallas rotstocken av flera arter av släktet Ru'bia, tillhörande fam. Rubia'cæ. Innehåller utom färgämnet pur-purin ruberytrinsyra, av vilken fås aliza-rin (se d. o.). Odlas numera föga. — Krappkarmi'n, av krapplack, konsjonell, färnbock m. m. bestående blandningar. — Krappkol = Garancin (se d. o.). — Krapplack, en lackfärg, som fås genom tillsats av soda till en infusion på krapprot med alunlösning. — Krapp-purpur, purpurin (se Kräpp).

Krapparu'm (av isl. krappr, tång), del av ett fornnordiskt drakskepp.

Krappkarmi'n, Krappkol, Krapprot m. fl., se Kräpp.

Krappväxter, bot., namn på växter av fam. Rubia'ceæ.

Krasch (ty. Krach), brak, smäll, knall; börskatastrof, fallissemang.

Krascha'n (av fr. crachat, spott, spottkluns; fr. plaque), ordensstjärna, som betecknar en högre ordensgrad; kommendörstecken.

Kra'sis, gr. (av keranny'nai, blanda), blandning; språkv., sammansättning av två självljud; med, blandning av kroppens safter och blod.

Kra'snaja plo'stjad, ry., "Röda torget", d. v. s. vackra torget på Kreml i Moskva.

Kra'sno (av ry. kra'snyj, kra'snaja, kra's-noje), röd, "skär" 1. "skir", vacker, vanligt i ryska geografiska namn.

Krass (av lat. cra'ssus, tjock), grov, plump, rå.

Kra'sse, bot., benämning på en grupp inom fam. Crucijeræ, särskilt arter av släktet Lepi'dium.

Krassknopp, blomknoppar och frukter av Tropæ'olum (se d. o.).

Krassulacéer, bot., växter av fam. Crassu-la'ceæ.

Kra'ter (gr. krate'r, skål), geol., den vanligen trattformiga öppningen av ett eldsprutande berg.

Krate'r, gr. bål, skål, större blandningskärl för vinet under antiken.

Kratokbönor, se Limabönor.

Kratosta't, apparat, avsedd att vinna en regelbunden rörelse av en oregelbundet verkande drivkraft.

Krats, redskap för rengöring av gevärspipor.

Krauro'sis vulvæ, med., skrumpning med atrofi av vulva (se d. o.).

Krava'll (mlat. charavallium), slagsmål, tumult, upplopp, uppror.

Krava'tt (av fr. cravate, se d. o.), halsduk, halskrage.

Krave'll 1. Krave'l, skeppsb., en svensk fartygstyp i början av loOO-t. — Kraveli-byggnad. Byggt på kravel säges ett far-746

tyg vara, då bordläggningsgångarna ligga kant mot kant. Jfr Klink.

Kre'as, se Creas.

Kreatiaiii'sm (av lat. crea're, skapa), åsikten att Gud skapar en själ vid varje av-lelse.

Kreati'n (av gr, 'kre'as, kött), kem., en i muskelkött och köttextrakt förekommande bas (se Bas, kem.). — Kreatini'n, en sön-derdelning av den kreatin, som finnes i urin efter ryggradsdjur.

Kreatio'n (fr. création), skapelse; nykomponerad form av damdräkt på modet.

Kreatorrhe', med., osmält kött i avföringen.

Kre'atur {lat. creatu'ra, av crea're, skapa), skapad varelse; djur; kräk; djurisk människa; person, som av låg egennytta gör sig till en annans verktyg.

Krede'nsa (av ital. crede'nza, mlat. cre-de'ntia, tro, tillit, borgen, och detta av lat. cre'dere, sätta tro till), smaka på en dryck 1. maträtt, innan den kringbjudes, vilket vid hoven under medeltiden tillkom munskänken och tjänade som bevis på att intet gift fanns i välfägnaden; iskänka och kringbjuda en högtidsdryck. — Kre-de'nsare 1. Krede'nsmästare, munskänk. — Krede'ns 1. Kredensbord {fr. crédence), serveringsbord; bufFet (se d. o.); litet bord vid altaret i katolska kyrkor. — Kredens-bägare, ett slags renässanspokal, vars lock utgjorde ett dryckeskärl för sig.

Krede'ring (av lat. cre'ta, krita), föremåls beläggning med ett lager av krita i limlösning såsom underlag till förgyllning 1. målning. — Krede'ra, förse med kredering.

Kredibilite't, lat., trovärdighet.

Kre'dit (av lat. cre'dit, han betror), gott-görelse, tillgodohavande; den del av en räkning, där man uppför det av kontoinnehavaren emottagna.

Kredi't {fr. crédit, ital. cre'dito, av lat. cre'-dere, sätta tro till), handelst., förtroendet (i synnerhet i penningväg);

försträckning, betalningsanstånd. — Kreditanstalter, inrättningar för utlåning av penningar, t. ex. banker, pantlåneinrättningar o. s. v. — Kreditbrev, skriftlig förbindelse, genom vilken utgivaren skaffar innehavaren kredit för en viss summa. — Kreditföreningar, föreningar med uppgift att skaffa sina delägare kredit på fördelaktiga villkor. — Kreditförsäkring, försäkring, varigenom garanti lämnas för betalningen av en fordran. — Kreditkassa, en kassa, i vilken förskott kunna bekommas mot som säkerhet lämnade varor. — Kreditsystem, utborgnings- 1. lånesystem. — Kreditupplag, upplag i stapelstad av utländska varor, för vilka anstånd med erläggandet av tullavpftema beviljats. — Kredite'ra, införa på en räknings kreditsida, gottgöra, räkna tillgodo, avskriva. — Kreditiv, fullmakt för ett diplomatiskt ombud; fullmakt att till ett visst 1. ej an-

givet belopp lyfta penningar; av penninginrättning beviljat lån, vilket under en viss tid får av låntagaren omsättas huru ofta som helst; statsr., benämning på två summor, lilla kreditivet och krigskrediti-vet, som stå till svenske koungens förfogande för oförutsedda fall. — Kreditiv-avgift, den avgift en bankinrättning betingar sig för beviljandet av ett kreditiv-lån. — Kre'ditor, pl. Kredito'rer, långivare, fordringsägare, borgenär. — Kreditpapper, varje skriftlig urkund ang. ett skuldförhållande, t. ex. växlar, banksedlar.

Kredj, ett afrikanskt folk av kopparröd färg i landskapet Dar-Fertit.

Kredulite't {lat. credu'litas, av cre'dere, tro), lättrogenhet.

Kree'ra {lat. creaWe), skapa; välja, utnämna.

Kreis, ty. {1. krajs), krets; förvaltningsområde.

Kreittoni't, miner., en art spinell.

Krejare, skeppsb., ett förr använt lastfartyg.

Krematio'n (av lat. cremaWe, bränna), förbränning, särskilt likförbränning. — Kre-mato'rium, likbränningsugn.

Krematologi', se Chrematologi.

Kremato'rium, se under Kremation.

Kremersi't, miner., rubinröd, kristalliserad klorid av järn, kalium och ammonium från fumaroler på Vesuvius.

Kreml 1. Kremlj, ry., borg, fästning, citadell; befäst stadsdel inuti en stad, särskilt den i Moskva.

Kre'mla, bot., benämning på arterna av det till hattsvamparnas familj hörande svampsläktet Ru'ssula.

Kremlj, se Kreml.

Kremnofobi', med., ångestkänsla vid blick nedåt från stor höjd. — Kremnoterapi', sjukdomsbehandling vid mineralkällor.

Kremome'ter (av lat. cre'mor, tjock vätska, och gr. me'tron, mått), mjölkprovare, ämnad att bestämma gräddhalten i mjölk.

Kremone'sare, se Cremonesare.

Kre'mor ta'rtari, se Cremor tartari.

Kremsvitt 1. Kremservitt, rent blyvitt, urspr. framställt i österrikiska staden Krems.

Krenele'ra {fr. creneler, av créneau, tinne, skottglugg, av lat. cre'na, inskärning), byggn., förse med tinnar, förse med skottgluggar. — Krenely'r, tandning, krusning; uddigt arbete. — Krenå' {fr. créneau), befästn., för handgevär avsedd skottglugg.

Krenneri't, miner., kristallisk tellurid av guld och silver.

Krenologi' (av gr. kre'ne, källa, och lo'g os, lära), läran om hälsokällor.

Krenå', se under Krenelera.

Kreofagi' (av gr. kre'as, kött, och fage'in, äta), eg. köttätande; skymfnamn för den lutherska läran, givet av hennes

motståndare (på grund av nattvarden).

Kreo'l {fr. créole, sp. criollo, förvrängning av sp. creadillo, bildad, uppfostrad), en iKreolin—Krimgoter

Amerikas forna spanska, franska 1. portugisiska kolonier av europeiska föräldrar född person; stundom benämning på av-komlingar av vita och färgade m. m. — Kreolneger, neger, född i Amerika.

Kreolfn, fcem., ett desinfektionsmedel och antisepticum, som framställes genom de-stillation av tunga tjäroljor under tillsats av alkalier, vanligen natron.

Kre'on, gr. sag., konung av Thebe, morbroder och svåger till Oidipus.

Kreoso'l, kem., metylfenol, som förefinnes bl. a, i stenkols- och boktjära. Jfr Lysol.

Kreosot (1. -såt; av gr. kre'as, kött, och so'-zein, bevara), kem., en giftig och antiseptisk olja, som erhålles ur bok- 1. stenkols-tjära.

Krepe'ra (av lat. crispa're, krusa), krusa, göra vågig, vecka. — Krepe'ring, krus-ning, vågning, veckning. Se Kr ev era.

Krepi'd (gr. krepi's), forngrekisk fotbeklädnad.

Krepi'doma 1. Krepi's, gr. {lat. crepi'do), byggn.y murad underbyggnad till ett grekiskt tempel.

Krepi'ner, Krepi'iifransar, se under Krepp.

Krepi's, se Krepidoma.

Krepite'ra (lat. crepita're), knarra; rassla; spraka. — Krepitatio'n, med., knarr- 1. rasselljud vid benbrott, lunginflammation o. s. v.

Krepo'n, Krepo'ng, se under följ. ord.

Krepp 1. Kräpp (av fr. crèpe, krusflor, av lat. cri'spus, krusig), ett lätt, krusigt tyg, företrädesvis av silke. — Kreppbilder, på siden med trådar av silkeskräpp broderade bilder. — Krepi'ner, ett slags fransar; valkar till fyllnad i hårflätor. — Krepon (1. -på'ng) 1. Krepong, ett slags tätare kräpp, företrädesvis av ylle.

Kreppvor, nord. myt., havsguden Njärds yngsta dotter.

Kresmologi' (av gr. chresmo's, orakelsvar), spådomskonst. — Kresmolo'g, spåman, orakeltydare.

Kresol (1. -så'l), hem., i kreosot, urin och sva-velsyreetrar förekommande fenoler.

Kresoli't (fr. crésylite), krig sk., brisant sprängämne av nitrerad kresol.

Kreso'lsåpa, farm., blandning av lika delar såpa och rå kresol.

Kre'ssida, astr., en av småplaneterna.

Krest, ry., kors (ofta i geografiska namn).

Krestomati' (av gr. chresto's, nyttig, och mantha'nein, lära), läsebok, som innehåller valda stycken ur ett främmande lands litteratur såsom material för språkundervisning.

Kre'sus {gr, Kro'isoSj lat. Cræ'sus), Lydiens siste konung, på vilkens omätliga rikedomar talesättet "rik som Kresus" anspelar.

Kret, befästn., se Créte.

Kreten'sare, Kre'ter, inv. på Kreta.

Kreti'ner, se under följ. ord.

Kretinfsm (av oviss härledning), med., ett slags med kroppslig missbildning (särskilt struma [se d. o.],

oproportionerligt stort 1. för litet huvud, skrynklig hud m. m.) förenad själsslöhet, som förekommer endemisk (se d. o.) i vissa av Europas bergstrakter, särskilt på Alpernas sluttningar. Anses iDero på sköldkörtelrubbningar. — Kretiner, av kretinism lidande personer.

Kretinoi'd (av gr. ei'dos, utseende), som liknar kretinism, kretinartad.

Kre'ti och Ple'ti (möjligen av hehr. karat, avskära, avhugga, och palat, ila, fly), eg. medlemmar av konung Davids livvakt; blandat sällskap; tarvliga och obildade människor; slödder.

Kreto'ng 1. Kreto'nn, se Cretonne.

Kre'usa (lat. Creu'sa), gr. sag., dotter till konung Priamos i Tröja och gemål till ^neas; astr., en av småplaneterna.

Kreuzbär (Z. kröjts-), se Gulbär, Avignonbär, Grenetter.

Kreuzer, ty. (1. krå'jtser), tyskt, numera blott i Österrike och Lichtenstein brukligt skiljemynt = ungefär 1,8 öre.

Kreuzthaler, ty. (1. krå'jts-) = Albertus-thaler (se d. o.).

Kreuzzeitung, ty. (1. kråjtstsajtong), Korstidning, på ti tel vinjetten (Järnkorset) syftande benämning på Neue preussische Zeitung (se d. o.).

Kreve'ra 1. Krepe'ra (fr. crever, av lat. cre-pa're, spraka, göra buller), spricka, springa, gå sönder; omkomma, dö; vara nära att förgås. — Kreva'd (fr. éclate-ment), krigsk., exploderandet av en med krut fylld projektil.

Krevi'ner 1. Krevi'nger, en utdöd finsk folkstam.

Kri, understa delen av förstäven på ett träfartyg.

Kri (eng. crees), en nordamerikansk indianstam.

Kri'a (gr. chre'ia, lat. chri'a), eg. bruk, nytta, användning; sentens; övningsuppsats (skolkria).

Kribra'lprima'ner, bot., silrör.

Kribrovasa'lsträng, bot., kärlsträng.

Krickan, Krick-anden, se Anas.

Krick-krick = Cri-cri (se d. o.).

Kriebelkrankheit, ty. (1. kri'belkra'nkhajt), med. = Ergotism (se d. o.).

Kriemhild, astr., en av småplaneterna.

Kriemhilt (1. kri'm-), se Grimhild.

Krigskontraband, se under Kontraband.

Krigsteater, krigsskådeplats.

Krigsty'fus, med., fläcktyfus.

Krik (av eng. creek), sjöfolks benämning på liten vik.

Krikoi'disk (av gr. kri'kos, lat. ci'rcus, cirkel), cirkel- 1. kretsformig.

Krikon, bot., se Prunus.

Krimgo'ter, en liten germansk folkspillra på Krim, utdöd omkr. 1800. — Krimgotiskan,

det av krimgoterna talade språket.

Krimina'l- {lat. crimina'lis, av cri'men, brott), juT., i sammansättningar: brottmåls-. — Kriminalantropolagi', vetenskap, som söker uppvisa sambandet mellan en förbrytares kropps- och själsegendomlig-heter och det av

honom begångna brottet.

— Kriminalisatio'n, akt, varigenom en handling förklaras belagd med straff. — Kriminalise'ra, utfärda kriminalisations-akt. —• Kriminali'st, rättslärd, som spec. ägnar sig åt straffrätten. — Kriminalist-föreningen, se Uunion internationale de droit pénal. — Kriminalistfk, forskningsgren, som sammanställer och undersöker, vad som är av betydelse för brottens uppspårande och fastställande. — Kriminali-te't, omfattningen av brottsligheten. — Kriminalkemi', rättskemi, d. v. s. den ke-niska analysen använd inom rättsväsendet för uppdagande av brott. — Kriminallagstiftning, brottmålslagstiftning. — Kriminalpatie'nt, på sinnessjukhus internerad brottsling. — Kriminalpoliti'k, den gren av straffrättsvetenskapen, som sysslar med frågan om bästa sättet att uppnå straffändamålet. — Kriminalprocess, brottmålsprocess. — Kriminalpsykologi', den gren av straffrättsvetenskapen, som söker förklara brottens orsaker ur brottslingarnas själsliv 1. behandlar brottsligheten. — Kriminalrätt, straifrätt. — Kriminalsociologi', den gren av straff-rättsvetenskapen, som söker förklara brottens orsaker ur brottslingarnas miljö, samhällsförhållanden o. d. — Kriminalstatistik, brottmålsstatistik. — Kriminalstraff, å eg. förbrytelser tillämpade straff.

— Krimine'11 1. Krimine'1, som har avseende på brottmål. — Kriminologi', den gren av straffrättsvetenskapen, som söker utröna brottslighetens orsaker. Den omfattar Kriminalantropologi, varav Kriminalpsykologien är en viktig del, samt Kriminalsociologi.

Kri'mmer 1. Krimmel (efter halvön Krim), en pälsverket persian imiterande vävnad.

Krfmskaja, med.y en sjukdom (mo'rbus tau-rie'nsis), som förr härjade på Krim. Motsvarade spetälska och möjligen även syfilis.

Kringsjuka, veter., en av binnikemask förorsakad sjukdom hos unga får.

Krinoidéer, zooL, till klassen Crinoi'dea, hårstjärnor, hörande tagghudingar.

Krinoli'n (fr. crinoline, av lat. crinis, hår), urspr. tagel vävnad till underkjolar; ett slags underkjol av fiskben, rotting 1. stålfjädrar, som klocklikt utspänner klänningen. Infördes 1856 i Frankrike av kejsarinnan Eugénie.

Kriofo'ros (av krio's, vädur, och foro's, bärande), gr. myt.y binamn på Hermes, som ofta framställes bärande ett får.

Kriosfi'nx (av gr. krio's, vädur, och sfinx,

se d. o.), sfinx i form av en liggande vädur.

Kris, ett slags ormformig, malajisk dolk.

Kris (av gr. kri'sis, avsöndring; avgörande, dom), avgörande vändning 1. tidpunkt; med.j en avgörande (oftast lycklig) vändning i en febersjukdom; pol. ekon., affärs-och näringslivets plötsliga förlamande. — Ministerkris, tiden mellan en gammal ministärs avgång och bildandet av en ny.

Krishna, ind. myt., Vishnu (se d. o.) i hans männi skobli vande.

Krisla, bot., namn på Fnula salici'na.

Krislära, med., läran om sjukdomskriserna.

Kri'sma, Krisma'le, Krisma'rium, se Chrisma och följ.

Kri'smon 1. Chrfsmon, ett ur kristusmonogrammet uppkommet tecken, som ofta förekommer (helst i början) av handskrifter från 400—1200-t.

Krista'll (av gr. kry'stallos, is), kem., miner., en fast, av plana ytor begränsad kropp, bildad genom ett fortsatt hopande av likartade delar. — Kristallalkohol, alkoholinnehåll i ämnen, som kristallisera med alkohol. Motsvarar kristallvattnet. — Kristallaxlar, linjer, som karakterisera kristallsystemen. — Kristallbenso'1, bensol i kristaller, som kristallisera med bensol. Motsvarar kristallvattnet. — Kristallcell, hot., cell, vars karakteristiska innehåll är kristaller av kalciumoxalat. — Kristall-drus, se Drus. — Kristallelektricitet, fys., elektricitet, genom

temperaturväxlingar alstrad på ytan av vissa kristaller. — Kristallgitter, strukturen 1. atomanordningen i en kristall. — Kristallglas, blyglas, för sin starka glans huvudsakligen använt till pressade 1. slipade arbeten. — Kristalli'nisk, geol., kristallartad, bildad genom kristallisering, fast ej med utvecklad kristallform. — Kristallisatio'n 1. Kristallise'ring, kristallbildning. — Kri-stallisationsmikroskop användes för undersökning av ämnens kristalliseringsför-hållanden. — Kristallise'ra, låta anskjuta i kristallform; antaga en sådan form. — Kristall-lins, anat., en hård, genomskinlig, linsformig kropp i ögat, tätt bakom hålet på regnbågshinnan. — Kristallmagne-ti'sm, kristallers förhållanden i magnetiskt hänseende. — Kristallofysi'k, läran om kristallernas fysikaliska egenskaper. — Kristallografi' (av gr. grajein, beskriva), vetenskapen om kristallerna. — Kristalloi'd (av gr. e'idos, utseende), kri-stalliserbar kropp, som med lätthet passerar genom pergamentpapper 1. en djurisk hinna. — Kristallokemi', läran om kristallernas kemiska egenskaper. — Kristallologi' (av gr. Wgos, lära), läran om kristallbildningen. —' Kristallonomi' (av gr. no'mos, lag), läran om de för kristallernas form gällande matematiska lagarna. — Kristallpalatset i London, uppfört 1852—Kristallapparat—Kriticism

749

54, innehåller konstsalar, botaniska, zoologiska och etnografiska samlingar m. m. — Kristallskelett, kristaller med urgröpta kristallytor. — Kristallsystem, sammanfattningen av de ur samma 1. likartade grundformer härledda kristallformerna. — Kristallvatten 1. Molekylä'rt vatten kallas i kristalliserade ämnen till bestämd myckenhet förekommande vatten. — Kristallviolett, kem.y organiskt, fuksinbesläktat ylle- och silkesfärgämne. — Kristalläpple, paleont.^ folklig benämning på cystidéer från undersiluriska tiden.

Kristallapparat, radiomottagare med kri-stalldetektor och utan förstärkare.

Kristallo's, kem., natriumsaltet av sackarin (se d. o.).

Kristens resa, en allegori, skriven av den engelske baptistpredikanten John Bunyan (d. 1688) och översatt på en mängd språk.

Kri'ster, fornsvenskt mansnamn — Kristian (se följ. ord).

Kri'stian (lat. Christia'nus), mansnamn, den kristne. Buret av skandinaviska och tyska furstar. Motsvarar kvinnonamnen Kri-sti'na och Kristia'na, det förra buret av svenska drottningar.

Kri'stian den fjärdes stil, konsth., stundom i Danmark brukad benämning på den från Holland till Skandinavien införda renässansstilen, som hos oss någon gång kallas Drottning Kristinas stil.

Kristia'ner = Kristna (se d. o.).

KristianiseVa, kristna, göra till kristna.

Kristiani'sm, kristendom.

Kristiansd'or, se ChristianscTor.

Kristi efterföljelse, se De imitatione Christi.

Kristi korsblomma, bot., se Passiflora.

Kristi himmelsfärdsdag, förr även Helgetorsdag, kyrklig högtid, firad 40 :e dagen efter påsk.

Kristi lags bröder, se Böhmiska och Mäh-riska bröder.

Kristi lekamens fest (lat. Co'rpiis Chri'sti, fr. Féte-Dieu, ty. Fronleichnamsfest), en till åminnelse av brödets förvandling i nattvarden torsdagen efter trefaldighets-söndag firad romersk-katolsk kyrkofest.

Kristi lidandes bröder, se Serviter.

Kristi'n, benämning, som år 1649 gavs åt åttamarkerna i silver.

Kristi'na, se under Kristian.

Kristi'ner, pl., se Kristin.

Kristi-orden, en portugisisk och en påvlig orden.

Kristi ståthållare 1. Kristi vika'rie, benämning på påven.

Kristkatoli'k€r, i Schweiz benämning på gammalkatoliker (se d. o.).

Kristmaaned, da. (1. -måned), december.

Kristna 1. Kristia'ner (gr. christianoH), eg. Kristusanhängare; bekännare av Kristi lära.

Kristna bröder, se Plymouthhröder.

Kristna skolans bröder, ignorantbröder.

Kristning, upptagande i den kristna församlingen genom dop.

Kristnisaga, Kristendomssagan, en på 1300-t. upptecknad historisk skildring av kristendomens införande på Island.

Kristofani', se under Kristus.

Kristo'fer 1. Christo'pher, mansnamn (gr. Kristofo'ros, av Christo's, den smorde, Kristus, och feWein, bära). Kristusbärare. Enl. legenden först antaget av ett helgon, som på sina axlar över en flod burit Kristusbarnet, nedtyngt av alla världens synder.

Kristolatri', Kristologi', se under följ. ord.

Kri'stus (gr. Christo's; översättning b^y Mes-sias, se d. o.), den smorde, den invigde, namn, tillagt den kristna religionens stiftare, Jesus av Nasaret. — Kristofani' Kristi uppenbarelse. — Kristolatri' (av gr. latre'ia, tjänst, gudsdyrkan), Kristi dyrkan, gudstjänst till Kristi ära med tillbakasättande av Gud. — Kristologi' (av gr. Wgos, lära), läran om Kristus.

Kristus-akasia, hot., Gledi'tschia triaca'n-thos, tillhörande fam. Legumino'sæ, härstammar från Nordamerika och odlas som prydnadsväxt i trädgårdar.

Kristuskrona, bot., Medica'go interte'xta, tillhörande fam. Papiliona'ceæ, växer i s. Europa och har snäckformigt upprullade baljor.

Kristusmonogram, förk. av namnen Jesus och Kristus, t. ex. X (den grekiska begynnelsebokstaven i ordet Christos), I H S (de tre första bokstäverna i den grekiska formen av Jesus) o. s. v.

Kristussymboler, sinnebilder, som beteckna Kristus, äro fisken, lammet, lejonet, den upphöjda ormen, enhörningen, hjorten, hönan, pelikanen, den sjuarmade ljusstaken m. fl.

Krita (lat. cre'ta), geoL, en till stor del av foraminiferers kalkskal bestående, vit, mjuk och avfärgande kalksten; kem., tekn., fälld kolsyrad kalk. — Kritperioden, det av jordens utvecklingsskeden, då krit-systemet uppstått. — Kritsystemet 1. Krit-formationen, geol., det yngsta av de system, som den mesozoiska serien (se Mesozoiska systemen) omfattar. — Krit-teckningsmanér, ett slags kopparstick.

Krite'ra, förse med kritöverdrag. — Krite'rat papper, konsttryckpapper, försett med ett överdrag av krita.

Krite'rium (gr. krite'rion), prövosten, kännetecken; log., specifik bestämning.

Kritformatio'nen, se under Krita.

Kri'the (av gr. krithe', korn), med., svulst på ögonlocket, vagel.

Kriti'cism (av gr. kritike', kritik, bedömande) ; /iZ., vetenskapligt förfaringssätt inom filosofien; särskilt den av den tyske filosofen Kant införda filosofiska metod, som utgår från undersökningen av kunskapsförmågan. Jfr Dogmatism och Skep-750

ticism. — Kriti'k, granskning, bedömande; vetenskaplig undersökiiing; recension; klander. — Kritika'st, småaktig 1. icke sakkunnig granskare, häcklare. — Kritikomani' (av gr, mani'a, raseri), överdriven lust att kritisera och klandra. — Kri'tikus 1. Kri'tiker, person, som utövar kritik, särskilt konstdomare. — Kritise'ra, granska, bedöma, avgiva kritik; tadla, häckla. — Kri'tisk, som har avseende på kritik; granskande; kinkig; som har avseende på en kris (se d. o.); betänklig; avgörande. — Kritiska dagar, med., för en sjukdom gynnsamma dagar, i allm. dagar med udda nummer, från sjukdomens början räknat, särskilt 5:e, 7:e, 9:e, 11 :e och 21: a dygnet; meteor., se Falbs kritiska dagar, — Kritisk punkt, fys., den kombination av tryck {Kritiskt tryck) och temperatur (Kritisk temperatur), vid vilken skillnaden mellan vätske- och gasform hos ett ämne upphör. — Kritisk temperatur, fys., den högsta temperatur vid vilken visst ämne kan förekomma i vätskeform. — Kritiskt tryck, fys., gränsvärdet för den mättade ångans tryck, när vätskans temperatur går mot den kritiska temperaturen. — Kritisk ålder = Klimakterium (se d. o.).

Kritperio'den, Kritsyste'met m. fl., se under Krita,

Krivitjer, en slavisk folkstam.

Kroase'ra, se Croisera (under Croisade).

Kroa'ter (av slav, chora 1. gora, berg), eg. bergsbor; slavisk folkstam; kejserligt rytteri under trettioåriga kriget (jfr Krabat) ; österrikisk infanteritrupp under sjuåriga kriget.

Kroatiskt te, se Böhmiskt te,

Kro'cket, Krocke'ra, se Crocketspel och följ.

Kro'isos, se Kresus.

Kroka'n (fr. croquante, av croquer, knapra, krasa mellan tänderna), ett slags högrest sockerbageriarbete, föreställande ett tempel 1. d.

Kroke'tter (fr. croquettes, av croquer, krasa mellan tänderna), kokk., små bullar av kött 1. fisk, potatis, mjöl 1. gryn m. m., som rullas i rivet bröd och stekas i flottyr.

Kroki', se Croquis,

Krokodilsläktet, zooL, Crocodi'lus, hör till fam. Crocodi'lidæ inom krokodildjurens ordning. Dess mest bekanta art är Nil-krokodilen, Crocodi'lus vulga'ris, som förekommer i Afrika. — Krokodiltårar, lömskt hycklad sorg. Uttrycket har uppkommit av folktron, att krokodilen för att locka till sig människor härmar ett klagande barns gråt.

Krokoi't (av gr, krogkos, saffran), miner., rödblyerts, orangegula till röda kristaller av blyoxid och kromsyra.

Krokoma'gma (av gr. krogkos, saffran), med, en av saffran beredd salva.

Krokslag, sportt, ett under närkamp i boxning utdelat slag med bågformig bana.

Kro'kus, bot., se Crocus.

Krokydoli't, miner., ett slags indigoblå och bruna trådar av ett asbestmineral.

Kroll-lilja, bot., se Lilium.

Kro'llsplint (av ty. krollen, krusa, rulla ihop sig; fr, crin d^Afrique), de torkade bladen av ett nordafrikanskt stäppgräs, vilka användas till stoppning.

Krom (I, kråm; av gr, chro'ma, färg), kem., ett metalliskt grundämne, vilket i förening med syre förekommer i krom järn, krombly spat m. fl. mineral. Är järngrått till färgen, hårt, så att det repar glas, och mera svårsmält än platina. — Kroma't, kromsyrade salter. — Kromcinober 1. Kromrött, basiskt blykromat, en röd målarfärg, som fås därigenom, att krom-gult (se nedan) smältes med salpeter 1. kokas med en blandning av natronlut och kaliumkromat. — Kromgelati'n 1. Kromat-gelatin, blandning av alkalibikromat och gelatin. Är i torrt tillstånd

ljuskänslig och har på grund därav stor användning inom den fotomekaniska reproduktionstekniken. — Krom grönt, gröna krompreparat (kromoxid, kromoxidhydrat o. s. v.), vilka brukas som målarfärger. — Kromguit, en gul målarfärg, som fås, om en lösning av blysocker fälles med kaliumkromat. — Kro-mi't 1. Krom järn, miner., ett mineral, bestående av järnoxidulkromoxid. Begagnas till beredning av kromfärger m. m. — Kromstål, gjutstål, som i deglarna fått en tillsats av kromtackjärn. — Kromsyra, den viktigaste av kroms syreföreningar, framställes därigenom, att en mättad lösning av kaliumdikromat gjutes i koncentrerad svavelsyra. — Surt kromsyrat kali, det viktigaste av krompreparaten, tillverkas av kromjärn, kalk, pottaska och salpeter samt användes vid beredning av kromfärger, vid färgning och tygtryck och såsom oxidationsmedel.

Kromati'k (av gr, chro'ma, färg), konsten att blanda färgerna i målning. Jfr Kolorit, — Kroma'tisk, färgad.)(Akroma-t i s k; tonk., upp- 1. nedstigande i flera på varandra följande halvtoner. — Kro-matiska toner, de toner, som från grundskalans urspr. toner äro höjda (genom tf 1. X) 1. sänkta (genom b 1. bb). — Kroma-tisk skala, genom alla halvtoner gående skala. — Kromatografi' (av gr, gra'fein, skriva) 1. Kromatologi' (av gr. Wgos, lära), färglära. — Kromatometablepsi', med., färgblindhet. — Kromatotekni'k 1. Kromurgi', kemisk färgberedning; kemisk färgning. — Kromatypi' (av gr, type'in, prägla, trycka), färgtryck. — Kromhidro's (av gr, hidro's, svett), med., färgad svett.

Kromati'n, ett nätverk av starkt färgbar substans, som finnes innanför kärnmem-Kromatisk—Kronos

751

branen i en cellkärna, och vid kämdelning ger upphov till kromosomerna.

Kroma'tisk, se Kromatik.

Kromatisk adaptio'n, bot., vissa algers förmåga att anta komplementfärgen till det ljus, vari de odlas.

Kromatofo'rer (av gr, chro'ma, färg, och fo'ros, bärare), se Kromatoplaster.

KromatoIy's, anat.y förlust av cellkärnans färgbara innehåll (kromatin).

Kromhidro's, Kromi't, se under Krom.

Kro^mo- (av gr. chro^ma, färg), som förstavelser i fotografiska och reproduktionstekniska metoder, anger, att dessa utföras i färger.

Kromofo'r (av gr. chro'ma, färg, och fo'ros, bärare), kem.y kallas en atomgrupp, som förekommer i vissa tjärfärgämnen och anses ge upphov till deras färgegenskap.

Kromofotografi' (av gr. chro'm.a, färg, och fotografi^ se d. o.), fotografi med bibehållande av färgerna.

Kromofotolitografi', "fotolitografisk färgtrycksmetod.

Kromofototypi', fotomekaniska färgtrycksmetoder.

Kromoge'n (av gr. chro^ma, färg, och gi'gne-sthai, bliva till), kem., organisk förening, som innehåller en kromofor (se d. o.) grupp. — Kromoge'na bakterier, bot., bakterier, som alstra färgämnen, antingen inom cellen 1. som exkretionsprodukt.

Kromolitografi' (av gr. chro'ma, färg, lithos, sten, och gra'fein, skriva), stentryck i färger, litografi skt färgtryck.

Kromopla'ster (av gr. chro'ma, färg, och pWssein, bilda) 1. Kromatofo'rer, bot., i cellmassan (cytoplasman) förekommande kroppar, som innehålla karoten, ett gul-rött växtpigment, som ger uphov till de flesta gula och gulröda blom- och fruktfärger.

Kromoplasti'k, med., plastiska framställningar av människokroppens organ, dessas sjukliga förändringar o. s. v.

Kromopsi', med., en ögonsjukdom, varvid föremålen synas omgivna med färgade ringar.

Kromosfär (av gr. chro'ma, färg, och sfa'ira, klot), eg. färgklot; det luftlager, som omgiver solen.

Kromosko'p (av gr. chro'ma, färg, och sko-pe'in, se), anordning för att samtidigt betrakta (vanligen) tre delbilder,

vilka tillsammans giva en bild i naturliga färger.

Kromoso'mer (av gr. chro'ma, färg, och so'ma, kropp), långa, smala, vindlade trådar, bildade av cellkärnans kromatinsub-stans (se Kromatin), som uppträda under första stadiet av kärndelningen i en cell.

Kromoterapi' = Fototerapi (se d. o.).

Kromotrop, se Azokromhlått.

Kromotypi', se Kromatypi.

Kromotypografi', metod att åstadkomma

färglagda gravyrer, uppfunnen av Desjar-din.

Kromoxylografi', färgträsnitt.

Kro'mpechers kräfta, med., se Basalcell-cancer.

Kromsyra, se under Krom.

Kromurgi', se under Kromatik.

Kronan, astr., stjärnbilder: Norra Kronan {Corona borealis) på n.. Södra Kronan (Corona australis) på s. hemi-sfären.

Kro'ne, norsk, dansk, tysk och österrikisk myntenhet (krona).

Kro'nenthaler, äldre sydtyskt silvermynt = ungefär 4 kr.

Kronglas, se Crown-glass.

Kronhjortar, zool., Ce'rvus e'laphus, finnas blott på några få ställen i s. Skåne. En mindre ras finnes på öar vid Norges västkust.

Kroni'a, Kroni'den, Kro'nisk, se under

Kronos.

Kronikö'r, se under Krönika.

Kronjuri'ster, se Law officers of the crown.

Kronogra'f, Kronologi', Kronome'ter m. fl., se under Kronos.

Kronoisote'rmer, se Termisopleter.

Kronorden, namn på en italiensk orden (Italienska k.), en preussisk orden (Kronenorden) och en engelsk orden (In-diska k.), den sistnämnda av drottning Viktoria stiftad för kvinnor.

Kro'nos, gr. myt., en titan, växtlighetens och tidens gud, Uranos' och Gaias yngste son, fader till Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon och Zeus. Motsvarar romarnas Saturnus (se d. o.). — Kro'nia, fest till Kronos ära. — Kroni'den (gr. Kroni^des), Kronos' son, poetiskt namn på Zeus. — Kroni'on = Kroniden (se föreg. ord). — Kro'nisk (av gr. chro'nos, tid), med., kallas en långvarig sjukdom.) (Akut. — Kronisk pneumoni, lungsot. — Kroni'st, författare av tideböcker. — Kronodi'stikon, ett krongram (se nedan), som består av två verser. Jfr Eteostikon. — Kronogra'f (av gr. grajein, skriva), tidmätare. — Kronogra'm (av gr. gra'mma, bokstav), beteckning av året för en tilldragelse medelst ett ord 1. en mening, där m motsvarar 1000, d 500, c 100, I 50, x 10, u (1. v) 5 samt i 1, t. ex. mundus (se d. o.), som representerar årtalet 1510. — Krono-lo'g (av gr. Wgos, lära), person, som sysselsätter sig med kronologi. — Kronologi', tidlära, tidräkning. — Kronolo'gisk, som har avseende på kronologien; i överensstämmelse med tidsföljden. — Krono-me'ter (av gr. me'tron, mått), tidmätare, ett slags ur av synnerligt god konstruktion och säker gång; tonk., taktmätare. — Krono'stikon (av gr. sti'chos, rad) — Kronogram (se ovan). — Kronotakyme'ter, instrument för mätande av en automobils hastighet. — Kronotermometer 1. Termo-752

integra'tor, instrument som bestämmer temperaturen i medeltal för viss tid.

Kronvittne, se King^s evidence.

Kronvrak, populär benämning på värnpliktig, som förklaras oduglig till krigstjänst.

Kro'närt, 6ot., se Coronüla.

Kronärtskocka, bot, se Cynara.

Kroon, pl. Krooni, estn., krona (mynt).

Kropa'd (fr. croupade), ridk., ett s. k. skol-språng, varvid hästen under hopp i luften drar upp benen under buken.

Kropp, hot.y se Chamænerium,

Kroppås, Kroppåsstuga, se Ryggåsstuga.

Krotfn, kem.y verksam beståndsdel i kroton-olja.

Kroto'nkloralhydrat = Butylkloralhydrat (se d. o.).

Kroto'nol3a, farm., 0'leum crotonis, ett blåsdragande och avförande medel, beredes av två Croéoti-arters frön.

Kroup, se Croup.

Krsna, se Krisjna.

Kru, Kra 1. Krao, ett negerfolk i v. Afrika.

Krubban, astr. (Præsepe), stjärngrupp i Kräftans stjärnbild.

Krucife'rer (lat. Crucijeræ), bot., korsblom-striga växter.

Kruciffx (lat. cru'ci fi'xus), eg. korsfäst; plastisk bild av frälsaren på korset.

Krudite't (av lat. cru'dus, blodig, okokt, rå), något osmältbart; något hårdsmält; grovhet, rått yttrande.

Krumelu'r (av ty. krumm, krokig, böjd), kroklinje, släng (i skrift).

Kru'mhorn (fr. cromorne), tonk., ett äldre blåsinstrument av trä med halvcirkelfor-migt krökt nederdel.

Krumir, en berberstam i n. Afrika.

Krumsnabeln, zooL, namn på mindre korsnäbben. Se Loxia.

Krumstav (ty. Krummstab, av krumm, krokig), biskopsstav, kräkla (se d. o.).

Krup, med., strypsjuka. Se vid. Croup. — Krupö's (fr. croupeux), krupartad; angripen av krup.

Krupon, Krupong, se Croupon.

Krupp, se Krup.

Kru'ppska kanonerna, krig sk., ett slags av den tyske fabrikanten Alfred Krupp konstruerade, räfflade bakladdningskanoner.

Krupö's, Kruppö's, behäftad med krup (se d. o.), krupartad.

Krura'l (av lat. crus, lår), med., som tillhör låret.

Krusbladskattost, bot., se Malva.

Krusbär, bot., se Ribes.

Krusbärs gurka, bot., se Cucumis,

Krusbärsmjöldagg, bot., en kärnsvamp, Sphærothe^ca mors u'væ (ej Erysi'phe), som angriper och förstör

krusbärsbusken. Införd från Amerika omkr. sekelskiftet.

Krusfrö, bot., se Selinum.

Krusjka, pl. Krusjki, ryskt rymdmått för våta varor = 1,23 1.

Kruskål, bot., se Brassica.

Krusmy'nta, farm., en odlad, krusbladig form av Me'ntha aqua'tica, M. sylve'stris m. fl. mynta-arter. Brukas som väderför-delande medel.

Kruspersilja, bot., se Petroselium.

Kruskräppa, bot., se Rumex.

Kru'sta (lat. cru'sta), med., sårskorpa 1. annan intorkad beläggning.

Krustace'er, se Crustacea (under Cru'sta).

Krusta'd (fr. croustade, av lat. cru'sta, skorpa), bakverk i form av en tunn bägare, vilken fylles med någon stuvning.

Kru'stiska instrument (av gr. kru'ein, slå), tonk., tonverktyg, ur vilka ljudet framlockas medelst slag (trummor, cymbaler o. s. v.).

Krustistel, bot., se Carduus.

Kruståtel, bot., se Aira.

Krutbrännare, bot., se Orchis.

Kryanestesi' (av gr. kry'os, köld, och ane-stesi, se d. o.), med., sjuklig okänslighet för köld.

Kryddböna, se Faba Pechurim.

Kryddkrasse, bot., se Lepidium.

Kryddmynta, bot., se Ellsholzia.

Kryddnejlikor, farm., Flores caryophy'lli, utgöras av de outslagna blommorna av det i Ost- och Västindien, Afrika och Sydamerika odlade trädet Caryophy'llus aro-ma'ticus, tillhörande fam. Myrta'ceæ.

Kryddor, Blodrenande, se Species ad decoc-tum lignorum. — Kryddor, Bröst-, se Species ad infusum pectorale. — Kryddor till besk infusion, se Species oA infusum ama-rum.

Kryddpeppar, se Piment.

Kryddpulver, se Curry.

Kryddvin, se Vinum aromaticum.

Kryddättika, kem., Ace'tum aroma'ticum, består av rosmarin-, lavendel-, enbärs-, cedro-, pepparmynt- och nejlikoljor, lösta i sprit med tillsats av ättika och ättiksyra.

Kryoffn, farm., kondensationsprodukt av metylglykolsyra och parafenitidin. Användes mot migrän.

Kryofo'r (av gr. kry os, köld, is, och fe'rein, föra), fys., apparat, som genom avdunstning i luftförtunnat rum bringar vatten till frysning.

Kryoge'n, handelsnamn på organiska svavelfärgämnen.

Kryohydra't (av gr. kry'os,^ köld, och hy'dor, vatten), fys., köldblandning av vatten och ett salt.

Kryokonft (av gr. kry'os, köld, is, och ko'nis, damm), kosmiskt stoft, meteorstoft, funnet på is och snö.

Kryoirt (av gr. kry'os, köld, is och Kthos, sten), miner., består av fluornatrium och fluoraluminium. Förekommer på Grönland i ett mäktigt lager och har stor teknisk användning.

Kryome'ter (av gr. kry'os, köld, is, och me'-tron, mått), apparat, som genom mängden

av den bildade isen angiver köldens styrka i medeltal under en viss tid.

Kryoskopi' (av gr, kry'os, köld, ocli skope'in, se), fys., läran om iakttagandet av fryspunkten, fryspunktbestämning.

Kryostaz (av gr. kry'os, is, och sta'zein, drypa), kem,, en av karbolsyra, kamfer, zapon och terpentinolja bestående blandning, som flyter vid kyla och stelnar vid högre temperatur.

Krypböna, hot., se Phaseolus. — Krypfloka, bot., se Helosciadium. — Krypljung, bot., se Azalea. — Krypnarv, bot., se Sagina.

Kry'psis, gr., hemlighållande; teoL, Kristi döljande av sin gudomliga natur under förnedringens tillstånd.

Krypsuga, bot., se Ajuga.

Kry'pta (lat. cry'pta, av gr. kry'pte, dolt rum), urspr. underjordiskt gravvalv; senare ett under koret i kyrkan inrett underjordiskt rum {kraftkyrka), avsett till gravkapell.

Krypte'ia, gr. (av kryptons, hemlig), ett slags hemlig polis i det antika Sparta.

Kry'ptiker, se Cenotiker.

Kry'pto- (av gr. krypto's, dold), betyder i sammansättningar lönnlig, hemlig, förtäckt.

Kryptocervinfsm, se Kryptokalvinism.

Kryptodepressio'n, geoL, en av vatten dold depression (se d. o.).

Kryptofo'n (av gr. fone', ljud), en apparat för hindrande av fartygssammanstötningar.

Kryptofta'lmus (av gr. ofthalmo's, öga), med., medfödd saknad av ögonlock och ögonspringa, varför hud betäcker ögongloben.

Kryptoga'mer 1. Kryptoga'mæ (av gr. ga'-mos, äktenskap), bot., alla växter, som fortplantas genom sporer.)(Fanero-g a m e r.

Kryptogami' lönngifte, hemligt äktenskap; bot., läran om kryptogamerna.

Kryptoge'ner (av gr. ge'nesis, födelse), zool., djur, som alstras och leva i andra djurs kroppar.

Kryptografi' (av gr. grajein, skviY3,) = Chiffer skrift (se d. o.).

Kryptografi'k, konsten att bruka chiifer-skrift.

Kryptojesuit, förtäckt jesuit.

KryptokaIvini,s'm, en i sista hälften av 16 :e seklet framträdande riktning, som sökte på ett förtäckt sätt införa Calvins nattvardslära i lutherska kyrkan.

Kryptokatolici'sm, förtäckt katolicism.

KryptokristaIli'nisk, petrogr., bergart, som består av ytterst små, knappast under starkaste förstoring urskiljbara kristaller.

Krypto'1, kornig, lös massa av karborundum, lera och blyerts, som användes i elektriska värmeapparater.

Kryptoli't, miner., sällsynt mineral av ce-riumsulfat.

— Ekb o hr n, 100,000 främmande ord. I.

Kryptomnesi', (av gr. mne'sis, hågkomst), psykol., undermedveten minnesbild.

Kryptomorfi't (av gr. morfe', form), miner., vitkornigt kalcium-natriumkarbonat.

Krypton, kem., en av ädelgaserna, förekommer i ytterst ringa mängd i luften. Atomtecken Kr.

Kryptony'm (av gr. o'noma, namn), som döljer sitt namn.

Kryptoperti't, miner., ytterst finkornig sam-manväxningsform av ortoklas och albit.

Kryptopo'rticus (av lat. poWticus, portgång), underjordisk gång, lönngång.

Kryptorkidi'sm 1. Kryptorki'sm (av gr. o'r-chis, testikel), med., en missbildning, som består däri, att testiklarna kvarstanna i bukkaviteten. Jfr Klapphingst.

Kryptåg, bot., se Juncus. — Krypven, bot., se Agrostis. — Krypvide, bot., se Salix. — Krypöga, bot., se Ranunculus flammula reptans.

Krysali'd, se Chrysalid.

Krysami'n 1. Krysami'ngult (av gr. chryso's, guld), kem., i vatten svårlösligt, gult azo-färgämne. Färgar bomull i alkalisk lösning.

Krysamli'n (av gr. chryso's, guld), kem., organiskt färgämne tillhörande acridin-gruppen. Färgar ylle och siden gult. Ingår i flera av handelns gula färger, t. ex. Fosfiyi.

Krysa'ntemum, se Chrysantemum.

Krysarobi'n, se Araroba.

Krysazi'n, kem., organiskt färgämne, besläktat med alisarin.

Kryselefanti'n (av gr. chryso's, guld, och elefa'ntinos, av elfenben), forngrekiskt bildverk av guld och elfenben över en trästomme. Mest berömd av elefantina bilder var Zeus' bildstod i Olympia.

Kryse'n, kem., ett kolväte, som förekommer i stenkolstjära.

Krysobery'll 1. Guldbery'll (av gr. chryso's, guld, och he'ryllos, ädelsten), miner., se Cymofan.

Krysofa'n, kem., en glykosid. — Krysofan-syra, guldgula nålar, som lösas med mörkröd färg i alkalier, förekommer i rabarberrot och i vägglav.

Krysografi' (av gr. chryso's, guld, och gra'-fein, skriva), konsten att skriva med guld; guldskrift.

Krysoidi'n, kem., gemensamt namn på en del bruna och orangefärgade azofärgämnen.

Krysokrati' (av gr. chryso's, guld, och kra-te'in, härska), guldets herravälde.

Krysoli't (av gr. chryso's, guld, och Wthos, sten), miner., kallas gröna, genomskinliga varieteter av olivin (se d. o.).

Krysomani' (av gr. chryso's, guld, och mani'a, raseri), omättligt begär efter guld, guldtörst.

Krysopa'l 1. Smara'gdopal, miner., opal av grönaktig färg.754

Krysopoia—K. S.. O.

Krysopoia' (av gr. chrysopoio's, guld-makare), medeltida benämning på konsten att göra guld.

Krysopra's (av gr, chryso's, guld, och pra'-son, lök), miner., en genom nickeloxidul grönfärgad kalcedon (se d. o.).

Krysori^n, gr., en av koppar och zink bestående, guldfärgad legering.

Krysoti'l, miner., en silkesglänsande, gul, grön 1. brun varietet av serpentin (se d. o.).

Krysotoxi'n, kem., en i mjöldrygan förekommande förening, vilken tillsammans med alkali prövats som läkemedel under namn av spasmotin.

Krysotypi' (av gr. chryso's, guld, och ty'pos, avtryck), fotogr., kopieringsmetod, varvid metalliskt guld utfälles

som en brun 1. vio-lettbrun ton.

Kryssare, örlogsfartyg med huvuduppgift att utföra spanings- och bevakningstjänst, skydda egen sjöfart och förstöra fiendens sjöhandel. — Pansarkryssare, har såväl sido- som däckspansar. — Pansardäcks-kryssare, har endast däckspansar. — Slag-skeppskryssare, ha sådan bepansring och bestyckning att de kunna ingå i slagflottan.

Krysshult, sjöv., större knop.

Krysspejling, se under Pejla.

Kryss valv = Korsvalv (se d. o.).

Krysta'll = Kristall (se d. o.).

Kråka, nord. myt., se Kraka.

Kråka, ett slags damhatt.

Kråka, zooL, se Corvus.

Kråkbär, bot., se Empetrum.

Kråkfåglar, zool., Co'rvidæ, en familj tättingar. Omfattar svenska släktena Co'-læus, Co'rviis, Cra'ctes, Nucijraga och Pica.

Kråkklöver, bot., se Comarum.

Kråkkrasse, hot., se Coronopus.

Kråknedanet, det nedan, som följer efter första nyet i april 1. efter den 14:e april; stundom första nedanet i maj.

Kråkris, bot., se Empetrum.

Kråkspark, ett slags prydnadssöm, vilken sys ungefär som langett.

Kråksutt, hot., se Plantago.

Kråkvicker, bot., se Vida.

Kr åk vinkel, se Krähwinkel.

Krås (av ty. kraus, krusig), veckad 1. rynkad tygremsa 1. spets, som fästes kring hals och ärmar, samt i fråga om mansdräkter frampå skjortan.

Kräftan (lat. cancer), astr., en av djurkretsens stjärnbilder mellan Tvillingarna, Lilla hunden, Hydran, Lejonet och Lodjuret.

Kräftan, zool., A'stacus fluvia'tilis, vårt största sötvattenskräftdjur.

Kräftanemi' (se Anemi), med., höggradig blodbrist, som vanligen framkallas av kräfta.

Kräftkakexi' (se kachexi), med., den all-

männa nedsättning av allmänbefinnandet, som så småningom framkallas genom förgiftning av organismen från kräfttumörer

0. d.

Kräftmetasta'ser, med., sekundära härdar av kräfta, uppkomna genom fastväxning på nya ställen av från kräftsvulster i blod-

1. lymfvätskan avstötta celler.

Kräftstenar, La'pis ca'lculi, konkrement,

som tidvis bildas i magen hos kräftan.

Kräftögon, dets. som paternosterbönor. Se Abrus precatorius.

Krähwinkel, ty., kråkvinkel, kälkborgarsam-hälle.

Kräkla (av isl. krækla, krökt kvist, av kr o'kr, krok), biskopsstav; äldre redskap vid ostberedning och grötkokning.

Kräkrot, se Radix ipecacuanhæ.

Kräkrots-vin, se Vinum ipecacuanhæ.

Kräksalt, se Tartras stibico-kalicus.

Kräksaltvin, se Vinum stihiatum.

Kräkvin, se Vinum ipecacuanhæ.

Kräkvinsten, se Tartras stibico-kalicus.

Kräm {fr. crème, se d. o.), en maträtt, som vanligen består av ägg, socker, gelatin samt grädde 1. i dess ställe vin 1. saft.

Krämla, se Kremla.

Krängningsdeviatio'n, sjöv., skillnaden mellan deviationen (se d. o.) vid krängning och på rät köl för samma kompass och kompasskurs. — Krängningskoeffici€'nt, krängningsdeviationen för 1° krängning åt babord vid kompasskurs nord.

Kräpp, se Krepp.

Kr äts {ty. Krätze, av kratzen, skrapa), avfall av metaller. — Krätsvaskare, person, som bokar, tvättar och smälter kräts efter guldarbete.

Krö'nika {lat. chro'nica, gr. chronika', av chro'nos, tid), tideböcker, historia (framställning av yttre historiska tilldragelser) ; berättelse om vad som hänt under ett visst skede; historisk årsbok; en i lätt stil skriven skildring av dagens händelser (t. ex. i en tidning). — Kronikö'r 1. Kröni-kö'r {fr. chroniqueur), författare av tidningskrönikor.

Krönikeböckerna, två av Gamla Testamentets historiska böcker.

Krönikö'r, se Krönika.

Kröning, förr namn på stämplingen (åsät-tande av kronans märke) å justerade mått, vikter, vågar och transportkärl. — Krö-nare, tjänsteman som verkställde ovannämnda kröning.

Kröson 1. Kröser, flerstädes namn på lingon.

Ks., förk. för nordamerikanska staten Kansas.

Kshira'blhistanya', ind. myt., dotter av mjölkhavet, ett binamn på Lakshmi (se d. o.).

Ksjatrija, den urspr. indiska krigarkastens medlemmar.

K. S. O., förk. för kommendör av Svärdsorden.

Kt., förk. för eng. knight (se d, o.).

Ktistola'trèr, se Monofysiter.

Kto'niska (av gr. chthon, jord), gr. myt., underjordiska, kallades de gudamakter, som tankes dväljas i underjorden.)(Olympiska. Jfr Chthonios.

Ku, ett indiskt folk.

Kuan-ti, kin. myt., krigsguden, var en efter döden som gud dyrkad fältherre, död 220 e. Kr.

Kuan-yin, kin. myt., den kinesiska religiösa konstens centralfigur, den allt förlåtande barmhärtighetens personifikation, urspr. en kvinnlig motsvarighet till den indisk-buddhistiska Avalokitesvara.

Kub (gr. ky'hos, lat. cu'hus), tärning; geom., solid figur, som inneslutes av sex lika stora kvadrater. — Kubatu'r, mat., bestämmandet av en solid figurs rymdinnehåll. — Kube'ra, bestämma rymdinnehållet av en solid figur; upphöja en expression till tredje digniteten. — Kubi'k-1. Ku'bisk, formad som en tärning; som har avseende på kuber, t. ex. kubikmeter, sexsidig kropp, på vilken varje sida utgör en kvadratmeter. — Kubikinnehåll, innehållet av solid figur, som tänkes förvandlad till en kub av samma rymd. — Kubikmeter, enheten i metersystemets rymdmått, en kub, i vilken varje kant är 1 m. Jfr Meter och Liter. — Kubikmått, rymdmått. Det äldre svenska rymdmåttssystemets enhet var kubikfoten, metersystemets enhet är kubikmetern. — Kubikrot, det tal, som, multiplicerat trenne gånger med sig själv, bildar ett visst tal. — Kubiktal ett helt, i tre hela och lika stora faktorer uppdelat tal. — Kubisk ekvation, ekvation av tredje graden med en obekant storhet.

Kubabast, trädgårdsbast av den västindiska malvacéen Hibi'scus ela'tus. Användes även färgad till damhattar.

Kuba-grenadille {1. -di'lj), se Cocus-trä.

Kuba'nka, ry., vetegryn.

Kubaträ, cigarrlådsträ; cederträ; gulholts.

Kubatu'r, se Kub.

Kubba, arab., välvd byggnad, valvformig mausolé. Jfr Alkov.

Kube'bakamfer, Kube'basyra, farm., verksamma beståndsdelar i Kubeber (se följ. ord).

Kube'ber, farm., Fru'ctus Cu'bebæ, frukterna av den på Java, Borneo och Västindiens öar växande, till fam. Pipera'ceæ hörande busken Pi'per Cu'beba. Drogen brukades förr mot vissa sjukdomar i urinvägarna.

Kubebi'n, farm., beståndsdel i Kubeber (se föreg. ord).

Kubera, ind. myt., dets. som Kuvera (se d. o.).

Kube'ra, se under Kub.

Kube'rner, dets. som Sigambrer (se d. o.).

Kubi'k-, Ku'bisk etc., se under Kub.

Kubi'sm, konstriktning, som uppstod i början

av 1900-t. och söker upplösa naturformerna i enkla geometriska 1. stereometriska grundformer. — Kubist, anhängare av kubismen. — Neokubism är icke längre en omtolkning av en naturbild utan blott en abstrakt formkonstruktion med olika färgplan och en 1. annan godtycklig naturalistisk detalj.

Ku'bisk salpe'ter, se Chilesalpeter.

Kubfst, se under Kubism.

Kubita'l (av lat. cu'bitus, armbåge), anat., till armbågen hörande. — Kubita'lkörtlar, anat., på armens insida ovanför armbågen belägna körtlar, som gärna ömma vid akuta infektioner i hand 1. underarm.

Ku'cku, gök, gökens läte; högsta kort i killespelet; storkaxe.

Kudagu, en hindustam och dennas språk.

Kuds, arab., helgedom, gängse arabisk benämning på Jerusalem.

Kudu, zool., ett par sydafrikanska antiloper, Strepsi'ceros.

Ku'fiska mynt, muhammedanska penningar med kufiska (se följ. ord) inskrifter. — Kufisk skrift, den äldsta arabiska, efter staden Kufa uppkallade skriften.

Kuftarbeten {ind. koftgari), indiska, i guld på stål damascerade 1. inkrusterade arbeten.

Ku'gellack, ett slags mindre gott florentin-lack (se d. o.).

Kugua'ren 1. Pu'man, zooL, Fe'lis co'ncolor, även silverlejonet, tillhör kattfamiljen, FeWdæ. Förekommer i Sydamerika, Mexiko och Förenta staterna.

Kuh 1. Koh, pers., berg.

Kuhl, ry., en viktsenhet. Se Kul.

Kuhne-kuren (1. ko'ne-), diet- och badkur, uppkallad efter sachsiske snickaren och naturläkaren L. Kuhne.

Kuhreigen 1. Kuhreihen, ty., vallåt, vallvisa; schweizisk nationalmelodi, som blåses av alpherdarna på alphorn.

Kui, folkstam i Kambodja.

Kuikuiolja, se Aleuritesolja.

Kujo'n {fr. coion, ital. coglione), pultron, stackare. — Kujone'ra {fr. coionner), förtrycka, behandla övermodigt och föraktfullt.

Ku-klux-clan {1. kju-klöx-klänn), rättare Ku-Klux-Klan (förk. K. K. K.), ett hemligt sällskap, vilket, organiserat 1867, var huvudsakligen riktat mot negeremancipationen och den genom inbördeskriget 1861 —65 införda sakernas ordning, som av förbundet bekämpades med mord och brand. Återupplivades 1915.

Kukurbitacéer, bot., växter av fam. Cucur-bita'ceæ.

Kukurucz, ung. {1. -ro^tj), majs.

Kul 1. Kuling {isl. kul), sjöv., en häftigare vind.

Kul, ry., "säck", rymdmått för spannmål och mjöl av växlande storlek för olika varor.

Kula'nen, zooL, se Equus.756

Kulbakte'rier, se Bakterier.

Kulbuck, turk.y huvudbonad, som bäres av en rad ja (se d. o.).

Kulgård, se Kulstapel,

Ku'li, Ku'lier {eng, coolies, av hindost, kuli), urspr. en indisk folkstam; indiska dagsver-kare; utvandrade hinduiska och kinesiska daglönare och jordbruksarbetare.

Ku'lik, pol., fastlagsupptåg, vars deltagare draga från gods till gods.

Kulina'risk (av lat. cuWna, kök), som rör matlagningen, köket.

Kuling, se Kul,

Kuli'ss {fr. coulisse), en ränna, vari ett skott-fönster 1. d. skjutes; på en rörlig ram med däröver spänd duk målad del av en teaterdekoration; öppning mellan dylika flyttbara teaterväggar; handelst., en samling börsspekulanter, som utan mäklares be-medling driva differenshandel. — Kuliss-huggning, ett bälte av efter skogsavverkning kvarstående träd.

Kull, ett dussin, särskilt om ägg.

Kulla, bot,, se Anthemis,

Kullager, axellager, i vilket en krets stålkulor är inlagd mellan axel och lagerstål. Utgör en stor industriartikel och tillverkas i Sverige av A,-B. Svenska Kullager-fabriken (S. K. F.) och Nordiska kullager A.-B. (N. K. A.).

Kullbåt 1. Kullvevbåt, ett slags av dalkullor vevade hjulbåtar, som ombesörjde sjötrafiken i Stockholm på 1840-

och 1850-t.

Kullemöllamärgel, geoL, till kritsystemets granulatus-zon hörande gulaktig, mycket lös och sandig märgel med inblandade glimmerfjäll.

Kullerstol, taburett, stol utan rygg och karmar; bildlikt brudstol, brudpall.

Ku'llervo, fi, myt,, Kalervos olycksfödde son.

Kullved, småved, som lägges ovanpå det inre vedlagret i en mila och tjänar till att dämpa draget, samt att fylla ut uppkomna håligheter i milan.

Kullvevbåt, se Kullbåt.

Kulm, ty., bergtopp, topphöj d på ett bergmassiv.

Kulm, geoL, stenkolssystemets nedre avdelning.

Ku'lmen 1. Kulminatio'n {lat. cu'lmen), höjdpunkt (jfr Progress och Regress); astr., en stjärnas gång genom meridianen. — Kulmine'ra, nå höjdpunkten; stå på höjden av glans, ära o. s. v.

Kulna, geoL, en ryktbar bengrotta vid Sloup i Mähren. Innehåller även spår av förhistorisk människa (från Madeleinetiden).

Kulogli {1. ku'lolji; av turk. kul-oglu, slavson) , avkomlingar av turkiska milissoldater och infödda nordafrikanska kvinnor.

Kulstapel, krigsk., ett antal pyramidformigt upplagda rundkulor. — Kulgård, ett större antal kulstaplar.

Kulsviertro, da. — Köhlerglaube (se d. o.).

Kult {lat, cu'ltus, av co'lere, vårda, dyrka), gudstjänst; till gudstjänsten hörande yttre bruk. — Kultbröd, bröd, använt vid utövandet av kult. — Kulti'sm {sp. estilo culto), se Gongorism. — Kultiva'tor, lantbr., ett slags åkerbruksredskap för jordens djupluckring. — Kultive'ra {fr. cultiver), odla, uppbruka; sköta; idka; utbilda, förädla. — Kultu'r {lat. cultu'ra), odling, bruk (av jorden); hantering; skötsel, avel; utbildning, förädling; framskridande från naturtillstånd till civilisation; bildningsförloppet i dess helhet. — Kulturfolk, folk, som med kraft och självständighet främjat mänsklighetens kultur.)(Naturfolk. — Kulturgräns, den linje, ovan om vilken regelbunden odling ej kan ske. — Kulturhistoria, historien om människosläktets andliga och materiella utveckling. —• Kulturideali'sm, inbegreppet av den mänskliga kulturen, sedd ur värdesynpunkt. — Kulturkamp {ty. Kulturkamp f) , sammanstötning mellan staten och kyrkan; särskilt den efter 1872 mellan preussiska staten och katolska kyrkan förda kampen. — Kulturlager, arkeoL, lager, som innehålla rester av mänsklig kultur. — Kulturväxter, för människans nytta odlade växter. — Kulture'1 1. Kul-ture'll, som hör till 1. har avseende på kulturen. — Ku'ltusminister (av lat. cu'ltus, uppfostran, gudstjänst), kyrko- och undervisningsminister, hos oss kallad ecklesiastikminister (se d. o.).

Ku'ltje {ty. Kühlte), sjöv., vind.

Kultur', Ku'ltusminister m. fl., se under Kult.

Kulugli, se Kulogli.

Kulukamban, zooL, en chimpansart, Fan koolokamba,

Ku'lvert {eng. culvert), ett slags å vägbyggnad brukad, övervälvd trumma.

Kulö'r {fr. couleur, av lat. co'lor, färg), färg; brynt socker till färgning av spritvätskor; spelt., trumf, färg i kort. — Kulö'rt, färgad.

Kuma'nen 1. Kragbjörnen, zooL, Vrsus tibe-ta'nus, en svart björnart i Himalaya och Japan.

Kuma'ner, ett asiatiskt, från turkarna härstammande folk.

Kumaoni', det språk, som talas av kuma-nerna (se d. o.).

Kuma'ra, se Karttikeya.

Kumari'ii, kem,, ett av kol, väte och syre bestående kristalliniskt ämne, som färdigbildat finnes i tonkabönor, frukterna av tonkabönträdet {Di'pterix odora'ta), samt i flera hos oss vilt växande örter. — Kuma'rsyra framställes därigenom, att kumarin kokas med stark kalilut.

Kumatsj, se Burlat.

Kumino'l, kem., en aldehyd, som förekommer i romersk kumminolja.

Kumiss, se Kumys.

Kummel, arkeol., stora, oftast jordfria grav-Kummeln—Kurant

rösen av kullersten från äldre järnåldern. Kallas i Bohuslän r u s s, i s. Sverige rör.

Kummeln, zool, se Merlucius.

Kummer, bot., se Geum,

Kummin, farm,, Fru'ctus ca'rvi, de torkade frukterna av kumminörten, Ca'rum caWviy tillhörande fam. UmhelWferæ, brukas företrädesvis som krydda. — Kumminolja, huvudbeståndsdelen i kummin. — Kumminvatten, A'qua ca'Tvi, beredes av över kummin avdestillerat flodvatten och brukas stundom i medicinen.

Kumol {L -mål), kem., ett kolväte, isopropyl-bensol.

Kumpa'n 1. Kompa'n (av lat. companio, brödkamrat), kamrat, stallbroder.

Kumule'ra {lat. cumula're) fhopa,; på en gkng innehava (flera sysslor, löner o. d.); jur., till ett sammanslå flera straff. — Kumula-tio'n, hopande, anhopning. — Kumulati'v verkan, verkan, som stegras genom kumu-lation.

Kumyker, en turkisk folkstam i Kaukasus.

Kumys 1. Kumiss, en kirgisisk rusdryck av jäst stomjölk, även använd som medel mot lungsot. Jfr Kefir.

Kunbi, en samhällsklass i Indien.

Kundaolja = Andirohaolja (se d. o.).

Kundry, kvinnoroll i musikdramat "Parsifal" avÄ. Wagner; astr., en av småplaneterna.

Kundts rör, fys., apparat, i vilken stående ljudsvängningar i en gas själva avteckna sin våglängd.

Kunétt, se Cunette.

Kung Karls spira, hot., se Pedicularis.

Kung Orre, en sagopersonlighet, åsyftad i uttrycket "på kung Orres tid".

Kungsblått, tekn., namn på flera mörkblå färger, bl. a. smalt och Berlinhlått (se d. o.).

Kungsfiskare, zooL, se Alcedo.

Kungsgamen, zooL, se Kamgamar.

Kungsgrönt, tekn. = Schweinfiirtgrönt (se d. o.).

Kungs gult, tekn., namn på flera gula färger, t. ex. auripigment, mengel och kromgult.

Kungskina, se Kinahark.

Kungskorall, se Akabar.

Kungsljus, bot., se Verbascum.

Kungsorm, zooL, se Boa.

Kungstigern, zooL, Fe'lis ti'gris, ett av de största och farligaste kattdjuren.

Kungsträ, rödvioletta träslag av olika ursprung.

Kungsvatten, kem., ett av salpeter- och klor-vätesyra bestående medel att lösa guld och platina.

Kungsängslilja, bot., se Fritillaria.

Kungsörn, zooL, se Aquila.

Kunigu'nda, forntyskt kvinnonamn, motsvarande Kuno (se följ. ord).

Ku'no, forntyskt mansnamn (av kühn, djärv, tapper).

Kunskapsteori', fil, vetenskapen om kunskapens möjlighet.

Kunt 1. Kont, i Norrland bruklig korg 1. ryggsäck av näver.

Kuo-mintang, ett radikalt politiskt parti i Kina.

Kupa (av lat. cu'pa, tunna), en urholkad sfä-risk kropp; byggn. = Kappa (se d. o.).

Kupé (fr. coupé), halvtäckt åkdon; avdelning av en passagerarvagn å ett järnvägståg. — Kupe'ra (fr. couper), skära, avskära, avklippa, avbryta; spelt., taga av (kort), även sticka. — Kuperad trakt, vidsträckt trakt med omväxlande höjder och dalar, bruten mark.

Kupidite't, se Cupiditet.

Kupi'do, Kupido'n, se Cupido, Cupidon.

Kuple'tt (fr. couplet), tonk., strof av en sång; särskilt sång med kvickt omkväde i operetter, vådeviller o. s. v.

Kupo'l (fr. coupole, av lat. cu'pida, liten tunna, bägare), byggn., rundvalv. — Kupolgrav, arkeoL, forngrekisk grav, bestående av ett stort runt rum med kupol-formigt tak. — Kupolkyrka, kyrka med kupolvalv. — Kupolugn, met., en låg schacktugn.

Kupo'ng (fr. coupon, av couper, avklippa), handelst., ränte- 1. vinst an visning, som hör till obligationer 1. aktiebrev; även partibiljett.

Kupp, geol., klock- ev. kägelformig, fristående bergmassa av jämförelsevis ringa utsträckning (t. ex. Taberg i Småland).

Kupp, se Coup.

Kupri'sm (av lat. cuprum, koppar), kopparförgiftning. — Kupri't, miner., en kopparmalm.

Kupulife'rer, bot., växter av fam. CupuW-feræ.

Kur (av fr. cour, hov), uppvaktning vid hovet 1. hos en förnäm person. Jfr Cour. — Göra en dam sin kur, ägna henne sin hyllning, söka vinna hennes ynnest.

Kur (av lat. cu!ra, skötsel), mec?., hälsovårdsmetod, läkemetod. — Kura'bel, som kan botas. — Kure'ra (av lat. cura're, hava omvårdnad om), läka, bota, återställa från en sjukdom. — Kurhus, anstalt, där med veneriska sjukdomar behäftade personer erhålla vård. — Kurort, ort, som be-sökes av sjuklingar på grund av sitt läge, sitt klimat; någon där befintlig ansenligare kuranstalt 1. d.

Kur, en indisk folkstam.

Kura, arab., "klot", ett om hockey påminnande spel i Tunisien och Algeriet.

Kura (av fr. faire la cour à), uppvakta en förman 1. person, av vilken man önskar något.

Kurage (1. -a'sj), se Courage.

Kurama, tonk., "blandade", biandfolk av kirgiser och usbeker.

Kura'nt (fr. courant, av lat. cu'rrere, löpa), handelst., löpande; gångbar, gällande; större mynt.)(Småmynt; lättsåld; frisk, välmående.758

Kurare—Kurva

Kura're, Kurari'n 1. Curari'n, se Curare.

Kurate'1 {fr, curatelley av lat. cu'ra, omsorg) ; jur., förmynderskap; sysslomanskap i en konkurs; en kurators befattning.

Kurati'v, botande.

Kura'tor (lat. cura'tor, av cuWa, omsorg), ombesörj are, uppsyningsman; syssloman i en konkurs, förmyndare, god man; ordförande för en "nation" vid universiteten.

Kurbaan-bairam (1. -ban-bajra'm), se Bai-ram.

Kurbette'ra, se Courbettera.

Kurbrts, bot., Cucu'rbita pe'po, vanliga pumpan, tillhörande fam. Cucurbita'ceæ. Odlas huvudsakligen som prydnadsväxt.

Ku'rderna, en i Kurdistan boende iransk folkstam. — Kii'rdiska språket, kurdernas språk. — Kurdista'ii, kurdernas land.

Kureisjrter 1. Koreisji'ter, den arabiska stam, till vilken Muhammed hörde. — Kureisjrtiska munarten, den munart, som är använd i koran.

Ku'rer, de urspr. inbyggarna i Kurland.

Kure'ra, se under Kur.

Kure'ter (gr. kure'tes), gr. w.yt., med dak-tyler och korybanter (se d. o.) besläktade demoniska väsenden.

Ku'rfurste (ty. Kurfürst, av mhty. Kur, val, utkörande), titel för dem av det forna Tyska rikets furstar, som hade rättighet att välja tysk kejsare. Kurfurstevärdigheten, som sedan 13 :e årh. tillkom ärkebiskoparna av Mainz, Köln och Trier samt pfalzgreven vid Rhen,, hertigen av Sach-sen, markgreven av Brandenburg och konungen av Böhmen, upphörde 1806, då Tyska riket upplöstes. — Kurfurstehatten, utgjordes av en hermelinsbrämad, med purpurtyg fodrad krona. — Kurprins (ty. Kurprinz) y förr arvprinsen i ett kurfur-stendöme.

Kurg, ett dravidiskt språk.

Kurga'n, ry., gravkulle.

Ku'rhatt, dets. som Kurfurstehatt (se d. o.).

Ku'rhus, se under Kur.

Ku'ria, se Curia. — Kuria'lstil (av lat. cu-ria'lis, som. hör till en cu'ria, se d. o.), kansli- 1. lagstil.

Kuriner, en till lesgerna (se Lesger) hörande folkstam.

Kurio'sa, se Curiosa.

Kuriosite't, se under Kuriös.

Kurio'sum, se Curiosum.

Kuri'r (fr. courrier, av lat. cuWrere, löpa), ilbud, postbud. — Kurirtåg, se Expresståg.

Kuriö's 1. Kurjö's (fr. curieux, av lat. curio'-sus, sorgfällig, nyfiken), märkvärdig, sällsam; löjlig. — Kuriosite't (av lat. curio'-sitas, nyfikenhet), märkvärdighet; sällsynthet. Jfr Curiosum.

Ku'rkü', en indisk folkstam.

Kurkumastärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Kurkumin', se Curcumin.

Kurmi, indisk samhällsklass.

Kurotro'phium (av gr. ku'ros, gosse, och tre'fein, uppföda), hittebarnshus.

Kurprins, arvprins i kurfurstendöme.

Kurre'nde, ty. (/.-kor-, av lat. cu'rrere, löpa), förr i Tyskland körer av fattiga skolgossar, som sjöngo på gator, vid begravningar o. d. mot allmosor.

Kurre'nt, se Current. — Kurrentskrift, tysk skrivstil.

Kurs (fr. cours, av lat. cu'rrere, löpa), lopp, bana; kosa, riktning; vetenskaplig föreläsningsserie; lärotid; det för en viss examen 1. en viss tid till inlärande bestämda måttet av läroämnen; handelst., priset på penningar, ädla metaller, obligationer, växlar etc. — Kursa, uppgöra obetydliga och småaktiga köpslut. Jfr Schackra. — Kurskontrollören, sjöv., instrument, som utför ett diagram över den styrda kursen. — Kurssedel, tryckt underrättelse om närvarande pris å växlar, aktier och obligationer.

Kursiv (fr. cursif, av lat. cu'rrere, löpa), löpande skriven, med löpande hand; även = kursiv stil (se nedan). — K. läsning 1. Kurso'risk läsning, flyktig genomläsning (särskilt av en klassisk författare); ex-plikationsövning utan satsanalys. — K. skrift, enklare, vardagligare former av hieroglyferna, kilskriften m. fl. bildskrifter; lutande skrift i gamla handskrifter. — K. stil, boktr., den för framhävande av vissa ord brukliga, åt höger lutande latinska boksty ekar stilen (t. ex. kursiv). Jfr Antikvastil och Frakturstil. — Kursive'ra, i skrift understryka ord; boktr., sätta med kursiv stil (se ovan).

Kurskontrollö'ren, se under Kurs.

Ku'rsor, lat., förr benämning på akademivaktmästare.

Kurso'risk läsning, se Kursiv läsning.

Kurssedel, se under Kurs.

Kurt, tyskt mansnamn förk. av Konrad (se d. o.).

Kurtage (sv. uttal korta'sj) = Courtage (se d. o.).

Kurtfn (fr. courtine), befästn., den del av en huvudvall, som förenar två bastioner.

Kurtfs (av fr. courtoisie, riddarsed, höviskhet), överdriven artighet (mot damer), närgången hyllning; flyktig älskogslek. — Kurtisa'n (fr. courtisane), finare demi-mondedam (se d. o.). — Kurtisant (1. -sa'ngt), böjd för att kurtisera. — Kurti-se'ra, smickra, ställa sig in hos, göra någon sin kur. — Kurtisö'r, person, som övar kurtis.

Kuru, turk., torr, vattenfattig, förekommer ofta i geografiska namn.

Kurukupu'lly, se Kamatschilbark.

Kuru'lisk stol, se Sella curulis (under Cu-rulis).

Ku'rva (lat. cu'rva [nämligen linea'], av cu'rrus, krokig, böjd), båglinje, kroklinje. — Kurvatu'r (lat. curvatu'ra), krökning,

böjning. — Kurvime'ter 1. Kurvome'ter

(av gr, me'tron, mått), instrument till att mäta längden av kurvor.

Kus, ett indiskt folk.

Kusch 1. Kus, sv. former för fr. couche (se d. o.).

Kuse, ett slags bröd.

Kusi'n (fr. cousin), syskonbarn. — Kusinage (I -a'sj), kusinskap.

Kusji'tiska språk, en grupp av de hamitiska språken (se d. o.).

Kusk (ty. Kutscher, eg. den som kör kocsi, d. v. s. vagn från ungerska byn Kocsi), körsven.

Kusken (lat. Auri'ga), astr., stjärnbild på n. hemisfären. Innehåller bl. a. stjärnan C a p e 11 a.

Kus-Kus 1. Kuscus, bot., Ra'dix vetive'riæ, rötterna av ett ostindiskt gräs, Andro-po'gon murica'tus, användas vid parfym-fabrikationen.

Kusku'sen, zool., en pungapa (Phala'nger), i n. Queensland och på Nya Guinea.

Ku'skusso, nordafrikansk maträtt av i fett tillredd vete- 1. majsgröt.

Ku'sma, med., påssjuka.

Kussi'n, kem., ombildat kussotoxin (se d. o.).

Ku'sso, Kuosso, Koso, farm., de torkade hon-vipporna av det i Abessinien växande trädet Hage'nia abyssi'nica, tillhörande fam. Rosa'ceæ. Utgör ett medel mot binnikemask. — Kussotoxfn, farm., det verksamma ämnet i kusso.

Kustfeber, med., malaria.

Kustpiparen, zool., en högnordisk vadare, Squata'rola squata'rola, vilken under flyttningen besöker Sverige.

KustoM, Ku'stos, se Ciistos.

Kusu'nda, ett himalayafolk.

Kut, småsäl, sälunge.

Kuta'n (av lat. cu'tis, hud), till huden hörande.

Kuti'kula, lat. (dim. av cii'tis, hud), hot., hinna, som betäcker överhuden hos de högre växterna; zool., av ytligt epitelcell-skikt avsöndrad hinna, som skyddar underliggande vävnader. — Kutikula'rbiidning, zool., kutikula av större mäktighet 1. säregen form, t. ex. hudskelettet hos leddjuren.

Kuti'n, bot., ett med korkämne besläktat ämne, som bildar kutikulan (se d. o.) hos växterna.

Kutka, ry., den korta kappa, som bäres av det ryska krigsfolket.

Kütrün, ett tyskt epos. Se vid. Gudrun.

Kutsch, ty. = Katechu (se d. o.).

Ku'tter, skeppsb., snabbseglande, enmastat fartyg med skarp bottenform, m^^cket brukat till lustseglats. — Kutterbrigg, en fordom bruklig brigg med stort briggsegel.

Kutting, isländskt mått ~ 7,729 1.

Kuty'm, se Coutume.

Kutzo-valaker, se Tsintsarer.

Kuutar (1. ku't-), fi. myt., en luftgudomlighet, dotter av månen.

Kuutola (Z. ku't-), /i. myt., månens hemvist.

Kuven, albanernas folkförsamling.

Kuvera, ind. myt., rikedomens och skatternas gud.

Kuve'rt (fr. couvert, av couvrir, täcka) 1. Kuvä'r, tallrik med servett, kniv, gaffel, sked och glas, som på matbordet fram-sättes för varje gäst; fodral med kniv, gaffel och sked; omslag till brev. — Kuverte'ra, lägga in ett brev i kuvert.

Kuvö's (fr. couveuse, ligghöna), säng, vars väggar kunna uppvärmas, användes för för tidigt födda 1. klena nyfödda barn.

Kv., förk. för kvadrat 1. kvarter.

Kw., förk. för kilowatt. Se Elektriska måttsenheter.

KYA. 1. K va., förk. för kilovolt ampere (se d. o.).

Kwa, en negerstam.

Kvabbso, zool., se Cyclopterus.

Kvacksalvare (av låg ty. quaken, kväka, skrävla), person, som utan lagligt tillstånd utövar läkekonsten och försäljer läkemedel.

Kva'der (av lat. qua'drus, fyrkantig), byggn., kvadersten, rätvinklig och fyrkantigt tillhuggen byggnadssten.

Kva'der (lat. qua'di), ett forngermanskt folk.

Kvaderformig förklyftning, geol., förklyft-ning, varvid bergarten genom sprickor uppdelas i mer 1. mindre kvaderformiga stycken.

Kvadrage'sima, se Quadragesima.

Kvadragesima'lfastan (av lat. quadrage'si-mus, fyrtio), fyrtiodagsfastan. Jfr Quadragesima.

Kvadrangulä'r (av lat. qua'ttuor, fyra, och a'ngulus, vinkel), fyrkantig, fyrsidig, fyr-vinklig.

Kvadra'nt (lat. qua'drans), en fjärdedel; mat., fjärdedelen av en cirkel; astr., ett instrument till mätande av stjärnornas höjd m. m. — Kvadrantelektrometer, ett slags elektrometer (se d. o.), uppkallad efter sina fyra metallkvadranter. — Kvadrante'll, som avser 1. innehåller en kvadrant.

Kvadra't (lat. quadra'tum, av quadraWe, göra fyrkantig), geom., en fyrsidig figur, vars alla sidor äro lika stora och vars vinklar äro räta; mat., produkten av ett tal, multiplicerat med sig självt; boktr., större, rektangulär utslutning.—Kvadratben, anat., Quadra'tum, det ben under tinningbenet, mot vilket underkäken hos däggdjuren ledar. — Kvadratcentimeter, kvadrat med en centimeters sida. — Kvadratdecimeter, kvadrat med en decimeters sida. —• Kvadratfamn, kvadrat med en famns sida. —• Kvadratfot, kvadrat med en fots sida. — Kvadratförbund 1. Kvadratplantering, i skogshushållningen den form760

av plantering, då plantorna sättas i kvadrat. Jfr Triangelförbund. — Kvadratinnehåll, ytinnehåll. — Kvadra'tisk, formad som en kvadrat. — Kvadratkilometer, kvadrat med en kilometers sida. — Kvadratmeter, enheten i metersystemets ytmått, en kvadrat, i vilken varje sida är 1 meter. Jfr Meter och Ar. — Kvadratmil, kvadrat med en mils sida. — Kvadratmilli-meter, kvadrat med en millimeters sida. — Kvadratmyraiameter, kvadratnymil. — Kvadratmått, ytmått. Det äldre svenska ytmåttssystemets enhet var kvadratfoten, metersystemets enhet är kvadratmetern.

— Kvadratri's, namn på en viss kroklinje.

— Kvadratrot ur ett tal, det tal, som, multiplicerat med sig självt, ger det givna talet. — Kvadratskrift, fyrkantig, assy-risk skrift. — Kvadrattal, mat., tal, vars kvadratrot kan exakt bestämmas. — Kvadrattum, kvadrat med en tums sida. — Kvadratu'r {lat. quadratii'ra), eg. förvandling till kvadrat; mat., sätt att bestämma ytan av en kroklinig figur 1. en solid figurs buktiga yta. — Kvadre'ra (lat. quadra're), göra fyrkantig; indela i fyrkanter; mat., bestämma ytan av en given kroklinig figur; multiplicera ett tal 1. en storhet med sig själv.

Kvadratiska kristallsystemet, se Tetrago-nala kristallsystemet.

Kvadrienna'l (av lat. qua'ttuor, fyra, och a'nnus, år), fyraårig.

Kvadrie'nnium, se Quadriennium.

Kvadri'ga, se Quadriga.

Kvadrilatera'1, lat., fyrsidig.

Kvadrillio'n, en million trillioner 1. fjärde potensen av en million.

Kvadrino'm, se Quadrinonium.

Kvadrire'm (av lat. qua'ttuor, fyra, och re'mus, åra), skeppsb., fyrroddarskepp.

Kvadrisylla'bisk (av lat. qua'ttuor, fyra, och sy'llaha, stavelse), fyrstavig.

Kvadri'vium, se Quadrivium.

Kvadro'n (eng. quadroon) = Kvarteron (se d. o.).

Kvadrone'ring, guldsmedsmetod att medelst djupgraverade stämplar slå in fortlöpande utsirningar i guld- och silverarbeten.

Kvadruma'ner, Kvadrupe'der, se Quadru-mana, Quadrupeda.

Kvadru'pel (av lat. qua'druplus, fyrfaldig), fyrdubbel, fyrfaldig; ett spanskt guldmynt = omkr. 60 kr. — Kvadrupel- 1. Kvadruppelallians (1. -a'ngs), förbund mellan fyra makter. Jfr Allians och Trippelallians. — Kvadruplextelegrafe-ring, anordning, varigenom man samtidigt på samma ledning kan framföra fyra telegram, två i var riktning. — Kvadruplici-te't, fyrfaldighet.

Kva'ggan, zool., Equus qua'gga, en till släktet Hippoti'gris, tigerhästarna hörande art, till gestalten mera lik hästen än åsnan. Jfr Zebran.

Kvalifice'ra (fr. qualifier, av lat. qualis, sådan som, och fa'cere, göra), bestämma till art och beskaffenhet; benämna, betitla, göra lämplig, förklara behörig. Jfr Diskvalificera. — Kvalifice'rad, ägnad (för något), lämplig, duglig. — K. majoritet, vanligen två tredjedelar av de vid ett val avgivna rösterna. Jfr Majoritet. — Kvalificerat brott, brott, begånget under kvalificerande, d. v. s. försvårande, omständigheter. — K. straff, skärpt straff (särskilt pinsamt straff). — Kvalifika-tio'n, bestämmande av art beskaffenhet 1. titel; lämplighet, brukbarhet, duglighet, behörighet. — Kvalifikati'v, som bestämmer art, beskaffenhet 1. titel.

Kvalitativ, se under följ. ord.

Kvalite't (lat. qua'litas), egenskap, beskaffenhet; sort. Jfr Kvantitet. — Kvalitetsmått, Kvalitetsvikt, bestämmandet av förhållandet mellan en varas mått och vikt för att därav avgöra dess kvalitet, ex. finlek hos gam, som anges i längd pr viktsenhet. — Kvalitativ, som har avseende på art, beskaffenhet 1. värde. Jfr Kvantitativ. — Kvalitativ analys, se Analys.

Kväller, bot., svenskt namn på ^gopodium (se d. o.).

Kvallskog, skog med löst, frodvuxet (kväll-vuxet) virke (k v a 11 v i r k e) av barrträd med breda årsringar och föga kärnved.

Kvallvirke, se Kvallskog.

Kva'lster, se Acari.

Kwambaku, ett slags riksmarskalksämbete i Japan, ärftligt inom ätten Fujiwara.

Kwamme 1. Kwan, japansk vikt = 3,75 kg.

Kvanne, bot., se Angelica.

Kvannerot, farm., dets. som Angelicarot (se d. o.).

Kwannon, japansk gudinna, "den moderliga".

Kvantitativ, se under Kvantitet.

Kvantite'rande vers, metr., kallas latinets och grekiskans vers, i motsats till de moderna språkens på accenten byggda vers.

Kvantite't (lat. qua'ntitas), myckenhet, mängd, storhet (jfr Kvalitet); språkv., språkljudens och stavelsernas tidslängd vid uttalandet. — Kvantitativ, som har avseende på storlek, mängd, grad o. s. v. Jfr Kvalitativ. — Kvantitativ analys, se Analys.

Kvantitetsteorien, nationalekon., åsikten att penningvärdet bestämmes av förhållandet mellan varumängd och penningmängd.

K vant teorien (av lat. qua'ntum, kvantum), fys., av Planck framställd åsikt, enl. vilken ljusstrålningens emission ej sker kontinuerligt, utan diskontinuerligt i "kvanta", som äro proportionella mot strålningens frekvens.

Kva'ntum (lat. qua'ntum), eg. så mycket som; en viss myckenhet 1. kvantitet (se d. o.), en viss andel, en viss summa. Jfr Quantum satis.

Kva'rka (av isl. qverk, strupe), veter., en hos hästar uppträdande smittsam katarr i luftvägarna.

Kvarstad, jur,, av överexekutor till förmån för en fordringsägare åt gäldenären meddelat förbud att avyttra 1. förskingra sin fortfarande innehavda egendom; i tryckfrihetsmål: myndigheternas omhändertagande av den för brottsligt innehåll angivna skriften.

Kvart (av lat. qua'rtuSy fjärde), fjärdedel; fjärdedels timme ("akademisk kvart": 15 minuter efter den utsatta tiden); ett bokformat, där vart ark är vikt fyra gånger; tonk.y den diatoniska skalans fjärde tonsteg (jfr Intervall); spelL, den med fyra prickar märkta tärningssidan; i piketspel: fyra på varandra följande kort av samma färg; fäktk., ett läge och en rörelse i fäktning.

Kva'rta (av lat. qua'rtus, -a, -uw., fjärde), fjärde klassen i en skola; handelst.y sämsta slaget av för utskeppning sorterade bräder (se Antverp). — Kvarta'n, lärjunge i fjärde klassen; med., fjärdedagsfrossa.

Kvarta'1 (av lat. qua'rtus, fjärde), fjärdedels år; inkomst, utbetalning (hyresbelopp etc.) för ett fjärdedels år. — Kvarta'liter, ny lat., kvartalsvis, vart fjärde år.

Kvarta'n, se under Kvarta.

Kvarte^r (fr. quartier), fjärdedel; gammalt längdmått = ^A aln, och gammalt rymdmått = ^A stop (uttalas i dessa båda fall även kva'rter); mindre, vanligen av fyra gator begränsad stadsavdelning; härbärge (i synnerhet för soldater); astr., månens faser; nymåne, första kvarteret, fullmåne och sista kvarteret. — Giva kvarte'r, förr = giva pardon (se d. o.). — Kva'rter-mästare, se Regementskvarterwnstare. — Kva'rtersman, titel för vissa underbefälspersoner, anställda vid flottans varv.

Kvarte'ring (av lat. qua'rtus, fjärde), en metod att utröna guldhalten hos en silverlegering.

Kva'rtermästare, se under Kvarter.

Kvartero'n {sp. cuarteron, av lat. qua'rtus, fjärde), avkomling av en vit och en mulatt 1. en mestiz (se d. o.).

Kva'rtersman, se under Kvarter.

Kvarte'tt (ital. quarte'tto, fr. quatuor), tonk.y tonstycke för fyra instrument 1. röster.

Kvartia'ner, den del av den forna polska hären som värvades inom landet och avlönades med fjärdedelen aV kronogods-avkastningen.

Kvarto'l, tonk., grupp av fyra noter som gäller lika med tre av samma värde. Jfr Triol.

Kvarts, miner., en av de allmännaste sten-arterna, består av kiselsyra. — Kvartsi't, petrogr., en bergart, som består av genom ett kiselartat bindemedel sammanbundna kvartskorn. ~ Kvartsporfyr, porfyr med

en myckenhet inströdda kvartskorn. — Kvartstrakyt = Liparit (se d. o.).

Kva'rtsextackord, tonk., andra ömvändningen av treklangen, då kvinten kommer underst (gce).

Kvartsfn, miner., en optiskt tvåaxig kvarts.

Kvartsft, Kvartsporfyr'r m. fl., se under Kvarts.

Kvartskil, fys., instrument för bestämning av dubbelbrytningens karaktär.

Kvartslampa, kvicksilverlampa (se d. o.), i vilken glashöljet ersatts med kvarts för att uthärda högre temperaturer.

Kvartä'r (av lat. qua'rtus, den fjärde), geol., till jordklotets fjärde utvecklingsperiod hörande. — Kvartära bildningar, avlag-ringarna under Kvartar formationen (se följ. ord). — Kvartärformationen 1. Kvar-tärsystemet, avlagringar från kvartär-perioden. — Kvartärfossil, lämningar av organismer från kvartärperioden. — Kvartärperioden 1. Kvartärtiden, den fjärde och yngsta av jordklotets utvecklingsperioder, den, under vilken de på jorden nu rådande naturförhållandena efter hand inträdde.

Kvase, Kvasse, Kvass, fiskefartyg med sump för fångst av rödspätta och torsk samt transport av levande fisk.

Kväser, nord. myt., se Fjalar och Galar.

Kva'si (lat. qua'si), liksom; brukas mest i sammansättningar i betydelsen skenbar, halvvägs, oäkta, föregiven, i oegentlig bemärkelse etc.

Kva'sir, Kvåse 1. Qvåse, se Fjalar och Galar.

Kvass, ry., en av malt, rågmjöl och vatten bestående syrlig dryck, som mycket begagnas av ryska allmogen.

Kvass, Kvasse, se Kvase.

Kva'ssia, farm., Li'gnum qua'ssiæ, veden av den till fam. Simaruhace'æ hörande Qua's-sia ama'ra i Surinam och den västindiska Quassia exce'lsea, användes som magstärkande medel, som fluggift m. m.

Kvassi'in, kem., ett i kvassia (se föreg. ord) befintligt bitterämne.

Kvassi'n, ett kvassiapreparat, som, blandat med såpa, användes mot ohyra på växter.

Kvate'mberfastan (av lat. qua'ttuorte'mporay de fyra tiderna), i katolska kyrkan tre i vart kvartal föreskrivna fastedagar.

Kvate'rn (av lat. quarte'rni, fyra tillsammans), fyra ark papper, lagda inom varandra; spelt., fyra lotterinummer, som i en dragning komma ut på en gång. Jfr Kvintern.

Kvaternio'ner, mat., vissa storheter, med vilkas hjälp en del geometriska och mekaniska frågor lätt lösas.

Kvaternä'r (av lat. quate'rnus, fyrfaldig), som består av fyra delar.

Kvastbinka, bot., se Erigeron. — Kvastfibla, hot., se Hieracium. — Kvastspiréa,. öot, se Spiræa.

Kwazoku, jap., japanska högadeln-,762

Kvcm., förk. för kvadratcentimeter.

Kvdm., förk. för kvadratdecimeter,

Kvebrachi't, kem., se Inosit.

Kvebra'cho, se Quebracho.

Kved, föråldrat ord för livmoder.

Kveite, Kvejte, no., helgeflundra.

Kve'ner, fornfinsk folkstam.

Kverceti'n, kem., ett gult kri stall iniskt ämne, som förekommer i te, ljung m. m.

Kverci't, kem., en fematomig alkohol, som förekommer i ekollon.

Kvercitri'n, tekn., ett gult färgämne, som förekommer i kvercitron (se följ. ord), humle, te o. s. v.

Kvercitro'n, tekn., ett gult färgämne, som finnes i barken av Que'rcus tincto'ria i Nordamerika.

Kverula'nt (av lat. que'rulus), en som ideligen klagar och besvärar sig med 1. utan grund. — Kverulantvansinne, med., processmani, grälsjuka.

Kvesa'len, zool., en av jordens vackraste fåglar, Pharo'macrus mocinno. Tillhör de s. k. trogoniderna. Förekommer i Mexiko och Centralamerika.

Kvestio'n {lat. quæ'stio), fråga; undersökning. — Kvestione'ra {fr. questionner), utfråga; förfölja med frågor.

Kve'stor {lat. quæ'stor), i det gamla Rom en finansämbetsman; nu skattmästare, räkenskapsförare, i synnerhet vid universitet. — KvestuV, en kvestors ämbete.

Kvesved, bot., farm., Sola'num dulcama'ra, en till fam. Solana'ceæ hörande, i hela Europa förekommande buske, vars unga grenar utgöra drogen Stipites dulcamaræ (se d. o.). — Kvesvedextrakt, se Extrac-tum dulcamaræ. — Kvesvedstänglar, se Stipites dulcamaræ.

Kvfot, förk. för Kvadratfot.

Kvh., förk. för kilowatthora (av lat. hora, timme), kilow^attimme.

Kvickdrag, veter., lungemfysem hos häst; även pipande ljud på grund av strupbrosk-muskelförlamning.

Kvicke, anat., benkärnan i slidhornsdjurens horn.

Kvickrot, bot., se Triticum.

Kvicksilver, kem., miner., en glänsande vit, giftig metall, som i naturen förekommer gedigen 1. förenad med svavel. Flytande vid vanlig temperatur, stelnar vid — 39,4° C. och kokar vid + 357,25° C. Viktiga kvicksilverföreningar äro kalomel och sublimat (se d. o.). — Kvicksilvercyanid, ett salt, som vid upphettning sönderdelas i cyangas och kvicksilver. — Kvicksilverhorisont, astr., ett slags av kvicksilver bestående artificiell horisont (se d. o.). — Kvicksil-verhornerz, miner., gul- 1. gråaktig naturlig kalomel (se d. o.). — Kvicksilverjodid, ett scharlakansrött, kristalliniskt pulver, som består av kvicksilver och jod samt brukas i medicinen. — Kvicksilver] odur.

ett gult pulver som består av kvicksilver och jod och brukas i medicinen. — Kvick-silverklorid = Sublimat (se d. o.). — Kvicksilverklorur = Kalomel (se d. o.). — Kvicksilverlampa, båglampa, i vilken ljusbågen uppstår mellan två kvicksilverelektroder. Jfr Kvartslampa. — Kvicksilver-levermalm, vid Idria i Krain förekommande fint fördelad cinnober, vilken bearbetas som kvicksilvermalm. — Kvicksilverlegering, se Amalgam. — Kvicksilverlikrik-tare, lufttom glas- 1. järnkolv med katod av kvicksilver för förvandling av växelström till likström. — Kvicksilvermedel = Mercurialia (se d. o.). — Kvicksilver-nitrat, ett salt, som bildas, då kvicksilver löses i överskott av salpetersyra. — Kvicksilvernitratcitrinsalva, Unguentum nitratis hydrargyrici, användes mot syfi-lissår, eksem o. d. Jfr Kvicksilver salva. — Kvicksilveroxid förekommer, allteftersom den framställes på torra 1. våta vägen, i form av ett mönjerött pulver 1. en gul fällning. Användes i medicinen och vid tillverkning av fernissor. — Kvicksilver-oxidsalva, se Unguentum hydrargyri. — Kvicksilveroxidul, ett svart pulver, som i ljuset 1. vid uppvärmning lätt sönderfaller till kvicksilver och kvicksilveroxid. — Kvicksilverpendel, en kompensationspendel. — Kvicksilverpiller, se Pilulæ hydrargyri. — Kvicksilverplåster, se Empla-strum hydrargyri. — Kvicksilverpump, ett slags luftpump. — Kvicksilverrodanid, en vit kristallinisk fällning. —•

Kvicksilversalva, se Unguentum hydrargyri. — Kvicksilversalter, salter, som innehålla en-atomigt 1. tvåatomigt kvicksilver. — Kvicksilversulfid = Cinnober (se d. o.).

Kvickstenar, miner., järnmalmer, som äro inblandade med lättsmälta mineral.

Kvickstjärt, zool., annat namn på rödstjärt.

Kvidden, zool, annat namn på e 1 r i t s a n , Pho'xinus pho'xinus.

KviSuhàttr, metr., ett av de fornnordiska versslag, som gemensamt blivit kallade fornyrdalag (se d. o.).

Kviesce'nt {lat. quie'scens, av qui'es, ro, vila), vilande, försatt i overksamhet. — Kviesce'ntia, pl., med., lugnande läkemedel. — Kviesce'ra, vila; lugna; försätta i overksamhet. — Kvieti'sm, orubbligt sinneslugn utan verksamhetslust och handlingskraft; en av spanjoren Miguel de Molinos i 17:e seklet förkunnad lära, enl. vilken ett sant religiöst liv består i själens passiva vila 1. fullständiga uppgående i Gud. — Kvie-ti'st, anhängare av kvietismen.

Kvilla'jabark, se Quillajabark.

K villasjuka, se Katarr alfeb er.

Kvindelmässa, Kvindelsmässa, andra former för Kyndelsmässa.

Kvinde'nnier (av lat. quindeni, var femtonde), påvliga inkomster av andliga lägenheter, som voro förenade med kloster,

hospital o. a. fromma stiftelser. Dessa be-stodo i en årsinkomst på 15 år.

Kvinkage'sima, se Quinquagesima.

Kvinkuncia'lställning (av lat. qui'ncunXy se d. o.), en ställning i rutform, urspr. använd vid uppställningen av den romerska legionen, numera vid trädplantering o. d.

Kvinkvenna'1, Kvinkve'nnium, Kvinkvillio'n (i st. f. Quinquenna'l, Quinque'nmiim, Quinquillio'n, se d. o.).

Kvinkvenna't (av lat. quinque, fem, och a'nnus, år), femårsperiod.

Kvinkvere'm (lat. quinquere'mis, av qui'nque, fem, och re'mus, åra), skeppsb., fem-roddarfartyg.

Kvi'noa 1. Qui'noa (1. ki'nåa), namn på Che-nopo'dium qui'noa. *

Kvint (av lat. qui'ntus, den femte), tonk., den diatoniska skalans femte tonsteg (jfr Intervall); flöjtstämma i orgeln; högsta strängen på en violin; fäktk., femte ställningen; spelt., i piketspel: fem på varandra följ. kort i samma färg; även en dansk vikt = 5 gr.

Kvin'ta (av lat. qui'ntus, -a, -um, den femte), femte klassen i en skola. — Kvinta'n, lärjunge i femte klassen; med., femtedags-frossa.

Kvinta'nt (av lat. qui'ntus, den femte), ett vinkelmätningsinstrument, som innefattar femtedelen av en cirkelbåge. Jfr Sextant.

Kvinte'rande, tonk., kallas blåsinstrument, vilkas första effektiva överton är kvinten till oktaven (duodeciman).

Kvinte'rn (av lat. qui'ntus, den femte), tonk., en avart av luta; fem ark papper, lagda inom varandra; spelt., fem lotterinummer, som i en dragning komma ut på en gång. Jfr Kvatern.

Kvintero'n (sp. quinteron, av lat. qui'ntus, den femte), avkomling av en europé och en kvarteron (se d. o.).

Kvintes.se'ns {fr. quintessence [I. [-kängtäs-sa'ngs],-] {+kängtäs- sa'ngs],+} av mlat., qiiinta, esse'ntia, det femte grundämnet), urspr. det finaste av alla ämnen, varav människosjälen ansågs bildad; numera musten, kärnan, det väsentliga av en sak.

Kvinte'tt {ital. quinte'tto, av lat. qui'ntus, den femte), tonk., tonstycke för fem instrument 1. röster.

Kvintille'ra, lat., småsjunga.

Kvintillio'n, en million kvadrillioner 1. femte potensen av en million.

Kvfntin (ty. Quentchen, av lat. qui'ntus, den femte), gammal vikt = ^A lod ~ 3,3 gr.; som handelsvikt = 69,18 ass; som guldvikt = 72,46 ass; som silvervikt — 68,5 ass.

Kvintol (av lat. quinque, fem), tonk., not-figur, bestående av fem noter, vilka gälla lika med fyra 1. sex av samma slag. — Kvintsextackord, första ömvändningen av septimackordet, då tersen kommer underst (hdfg).

Kvina'r (lat. quina'rius), bestående av fem, femfaldig.

Kviprokvo', se Qui pro quo.

Kvirina'len (lat Quirina'lis), en av det forna Roms sju kullar; numera det kungliga palatset i Rom.

Kvitt (fr. quitte, av lat. qui'tus, lugn, be-kymmerfri), befriad från betalningsskyldighet, från skuld; utan ömsesidiga krav; förlustig. — Kvitta, betala sin skuld till någon genom att avräkna en motsvarande fordran hos honom.

Kvi'tten och Kvittenkärnor, se Semina cy-doniæ. — Kvittenslem, se Mucilago cy-doniæ.

Kvitte'ns 1. Kvi'tto (fr. quittance), likviderings- 1. mottagningsbevis, skriftligt intyg, som lämnas en person däröver, att han betalt en penningsumma 1. vederbörligen avlämnat något.

Kvitte'ra (fr. quittancer), lämna skriftligt intyg att man fått betalt för en fordran 1. mottagit något avlämnat. — Kvittning, upphävande av ömsesidig skuld.

Kvi'tto, se Kvittens.

Kvkm., förk. för kvadratkilometer.

Kvm., förk. för kvadratmeter.

Kvmm., förk. för kvadratmillimeter.

K. Y. O., förk. för Kommendör av Vasaord.en.

Kvobar, meteor., en för Abessinien egendomlig solrök.

Kvo'dlibet (av lat. quodlihet, första bästa, litet av varje), något som är sammanställt med skenbart godtycke 1. utan ordning och sammanhang; tonk., ett musikstycke, som består av lösryckta delar av olika melodier (jfr Potpourri).

Kvot (av lat. quot, huru mycket), mat., det tal som uppkommer, då ett tal divideras med ett annat.

Kvotidia'n (lat. quotidia'nus) 1. Kvotidie'nn (fr. quotidien), daglig. — Kvotidia'n-frossa, med., vardagsfrossa.

Kvotie'nt (av lat. quo'tiens, huru ofta), m.at., det tal, som uttrycker förhållandet mellan två storheter av samma slag.

Kvotite't, lat., andelsförhållande. — Kvoti-tetsskatt, jur., en efter bestämt mått 1. en viss procent utskriven skatt.

Kvotlagen, tidningarnas namn på en lag om begränsning av invandringen i Förenta staterna.

Kwt., förk. för kilowattimme.

Kvåse, se Fjalar och Galar.

Kväve, kem., ett icke metalliskt grundämne, som förekommer huvudsakligast i luften, varav det utgör samt i växt- och djurriket, men mindre ofta i mineralriket. Kvävets väteförening kallas ammoniak (se d. o.). — Kvävebakterier 1. Nitroge'n-bakterier, bot., bakterier, som kunna assimilera luftens fria kväve (t. ex. bakterierna i baljväxternas rotknölar). — Kvävedioxi'd, Kvävetetroxid, Kväve-peroxid, undersalpetersyra. — Kväve-764

trioxid, salpetersyrlighet. — Kväveväte-syra, en giftig, explosiv förening av kväve och väte (NsH). — Kvävgas, kväve i fritt tillstånd. — Kvävoxid, en förening av kväve och syre, som uppstår, då metaller lösas i salpetersyra. — Kvävoxidu'l = Lustgas (se d. o.).

Kväkare (av eng. quakers, darrare), en av engelsmannen George Fox på 1600-t. stiftad religiös sekt, vars medlemmar själva kalla sig vännernas förhund och ljusets he-kännare. — Kväkeri'smen, kväkarnas lära och författning.

Kvä'ner = Kvener (se d. o.).

Kvästlave, sjöv.y ett med lavar inrett rum under vattenlinjen på ett örlogsfartyg, där de under strid sårade, "de kväste" vårdades.

Ky., officiell förk. för staten Kentucky i Nordamerika.

Kya'n (hårt k) och därav bildade ord, se även Cyan och följ.

Kyamse'ring (1. kaje'nni-), kem., en efter uppfinnaren, engelsmannen Kyan, uppkallad metod att konservera virke genom att impregnera detta med en lösning av kvicksilveroxid.

Kyani't, miner.y se Cyanit.

Kyano'l, kem.y äldre namn på anilin.

Kyanome'ter, se Cyanometer.

Ky'anos, gr. arkeoL, glasfluss av blå färg.

Kyano's (av gr. kya^neos, svartblå), med., blåsot, blåaktig ton över hud och slemhinnor, som tecken till att blodet övervägande är venöst.

Ky'atos, gr., mindre dryckeskärl med ett högt handtag.

Kybe'le (hårt k), se Cyhele.

Kybernetfk (av gr. kyhernetiko's, som avser styrelse), vetenskapen om kyrkans författning.

Kybomanti' (hårt k; av gr. ky'hos, tärning, kub, och mante'ia, spådom), konsten att spå med tärningar.

Kydippe (hårt k; lat. Cydi'ppe), gr. myt., moder till Biton och Kleohis (se d. o.).

Kye'ma (hårt k; av gr. ky'ein, vara havande) , med., fostret under dess första utvecklingsstadium.

Kyfi (hårt k), farm., ett av myrrha m. m. bestående preparat, som av de gamla egyptierna brukades bl. a. till rökelse och balsa-mering.

Kyfo'm (hårt k; gr. ky'foma, av kyfu'n, böja, kröka), med., puckel.

Kyfo's (hårt k; av gr. kyfo's, krökt), med., ett slags ryggradskrökning, puckel. — Kyfo'tisk, puckelryggig.

Kyi, ett indiskt folk.

Ky'kliska skalder (hårt k), se Cykliska skalder.

Kyklftis (hårt k; av gr. ky'klos, cirkel, ring), med., inflammation av ciliarkrop-pen (främre delen av ögats kärlhinna).

Kyklo'p, se Cyklop. — Kyklopmurar, se

Cyklopiska murar.

Kylande medel, med., reme'dia refrigera'n-tia, medel, som lokalt kunna nedsätta kroppstemperaturen.

Kylande pulver, se Pulvis nitri tartaricus.

Ky'lix, gr. forngrekisk, flat dryckesbägare på fot med två små handtag,

Kylle'niern, gr. Kylle'nios {lat. CylWnius), gr. myt., binamn på den på berget Kyllene födde och dyrkade Hermes.

Ky'ller (ty. Koller, av fr. collier, eg. halsbeklädnad, av lat. co'llum, hals), på rid-dartiden en vadderad av riddarna under harnesket buren rock; senare skinnrock för kavalleriet.

JKy'lli 1. Ky'Iliki (hårt k), fi. myt., en jungfru, som från underlandet Saari bortfördes av Lemminkäinen.

Kyllopodi'on, gr. myt., binamn på Hefaistos (se d. o.).

KylIo'sis, gr. (av kylWs, böjd, förlamad), med., onaturlig krökning av lemmarna, i synnerhet av benen, och därav förorsakad vaggande gång.

Kylofy'ller se Bladsuckulenter.

Ky'Ius (hårt k), se Chylus.

Ky'ma 1. Kyma'tion (hårt k; av gr. ky'ma, våg, våglinje), hyggn., ett grekiskt bladornament.

Kyma's = Kymosin. Se Enzym.

Kyma'tion, se Kyma.

KymatoIi't, miner., trådig omvandlingsprodukt av pyroxen.

Ky matologi' (av gr. ky'ma, våg, och lo'g os, lära), fys., läran om i atmosfären, hydro-sfären och litosfären vid två medias glidning mot varandra uppkommande vågbildningar, såsom vattenvågor, dyner etc.

Kümmel., ett slags tyskt kumminbrännvin.

Kymogra'f (av gr. ky'ma, våg- och grajein, skriva), ett i fysiologien använt instrument för registrering av rörelser.

Kymofan', miner., se Cymofan.

Kymosfn 1. Kyma's, kem., löpenzym, åstadkommer koagulation av kasein (se d. o.).

Ky'mrer (hårt k), se Kelter.

Ky'mriska språket, en huvudavdelning av den keltiska språkgrenen, omfattar bl. a. walesiskan och bretagniskan. Jfr Gseliska språket.

Ky'mus (hårt k), se Chymus.

Kyndel, hot., se Satureja.

Ky'ndelsmässan (lat. ca'ndellaria, av can-de'la, fornnord. kyndill, ljus), ljusmässan, Jungfru Marias kyrkogångsdag, infaller den 2:a februari. — Kyndelstinget, efter kristendomens införande benämning på Disatinget. (Se Disablot, under Dis.)

Kyne', gr., rundkullig lädermössa som bars av forngrekiska herdar och arbetare; läderfodrad hjälm av metall.

Kynegetfk (av gr. ky'on, hund, och a'gein, föra), vetenskaplig framställning av jakten och dess metoder.Kynett—Kängurusläktet

765

Kyne'tt (hårt k), se Cunette,

Ky'niker, Ky'msk, se Cyniker, Cynisk.

Kynologi' (av gr. ky'on, hund, och Wgos, lära), läran om hunden, dess raser, dressyr och användning.

Kynosu'ra, gr. myt., nymf på berget Ida, som av Zeus förvandlades till stjärnbilden Lilla björnen.

Ky'ntia och Ky'ntios (hårt k; lat. Cy'nthia och Cy'nthius), efter berget Kynthos bildade benämningar på Diana och

Apollon.

Kyofori' (hårt k; av gr. ky'os, livsfrukt), med., grossess, havandeskap. — Kyotrofi', fostrets näring i moderlivet.

Kyp, tekn., blåfärgning med indigo.

Kypellomachi' (hårt k; av gr. ky'pellon, bägare, och mache'in, strida), dryckeskamp, tävlan i dryckjom.

Ky'pert (ty. Köper), flerskaftade vävnader med upphöjda snedränder.

Kyphi (1. ky'fi), farm., en av de gamla egyptierna högt värderad myrra.

Kypho'sis, se Kyfos.

Ky'pra, väva kypertvävnad; (av ty. Kufe, laggkärl, fat), förekomma fatlagda viners försämring.

Kypri'n, miner., en blekblå (kopparhaltig) varietet av vesuvian.

Ky'pris (hårt k), gr. myt., se Cypria.

Kyra'ss (hårt k; fr. cuirasse), krig sk., bröst-och ryggharnesk. — Kyrassie'r, Kyrassiä'r {fr. cuirassier), i kyrass klädd rji:tare.

Kyrenaiska skolan, se Cyrenaiska skolan.

Kyrett, se Curette.

Kyrialax = Kirialax (se d. o.).

Ky'rie ele'ison 1. ele'eson 1. ensamt Ky'rie, se under Eleison.

Kyri'niska, ett kaukasiskt språk.

Kyriolo'gisk (av gr. ky'rios, herre, och lo'gos, ord) , det som säges "i egentlig bemärkelse", i motsats till "tropiskt", i överflyttad betydelse.

Ky'rios, gr., herre; frälsare.

Kyrka (av gr. kyriako'n, herrens hus, av ky'rios, herre), byggnad för kristen gudstjänst; menighet av viss kristen trosbekännelse.

Kyrkokonse'rt, se Kammarkonsert.

Kyrkotonarter, tonk., olika oktavindelningar av grundskalan. Jfr Autentiska tonarter och Plagaliska tonarter.

Ky'ros (hårt k), se Cyrus.

Kyskhetsträdet, se Vitex Agnus castus.

Kyslar-Aga, se under Aga.

Kys'ta, se Cysta.

Kythe'reia {lat. Cythere'a), gr. w.yt., efter ön Kythera (Cerigo) bildad benämning på Afrodite.

Kütschük, Kytsjyk, turk., liten.

Kyttande, Kyttning, bränning av en del av ytjorden på ängsmark för gödsling.

Kyve'tt {fr. cuvette), fotogr., kärl, som användes vid fotografering.

Kå'bbel, se Cohhler.

Kåk, äldre benämning på skampåle. — Kåkstrykning, spöstraff vid skampålen.

Kål, bot., se Brassica.

Kåldolma (av turk. dolma, fyllning), kokk., maträtt av målet kött och ris, omsvept med kålblad.

Kålf järiln, zool., en av våra allmännaste dagfjärilar, Pi'eris hra'ssicæ. Vit med sparsam, svart teckning. Den gröna larven gör stor skada på odlad kål.

Kålpalm, namn på ett flertal palmer, vilkas späda toppskott 1. blomhölster ätes som kål.

Kålrabbi, Kålraps, Kålrot, bot, se Brassica.

Kålsenap, bot., se Hirschfeldia.

Kåltistel, bot., se Cirsium.

Kåpa, bot., se Alchemilla.

Kår {fr. corps, av lat. co'rpus, kropp), samfund, sällskap, sluten enhet av individer; krig sk., självständig avdelning av en armé, truppstyrka. — Kåranda, se Esprit de corps.

Kåre, se Kare.

Kåsa, gammalt nordiskt dryckeskärl, ofta med rikt sirade grepar, som stundom mötas och bilda en krans, som omger den drickandes huvud.

Kåseri', Kåsö'r, Kåsö's, se Causerie och följ.

Kägel, pl. Käglar, boktr., höjden av det plan på en boktryckstyp, på vilket bokstaven är gjuten. Om "mellanslag" icke förekommer, är kägeln alltså lika med radhöjden. Med "stilhöjd" menas åter typens mått från basplanet till tryckytan.

Käks, se Cakes.

Kälkborgare (av okänd härledning; motsvarar ty. Spiessbürger och Filister), småborgare ; trångbröstad och småsint person.

Källarhals, bot., se Daphne.

Källarv, bot., se Stellaria.

Källfrö, zool., folkligt namn på grodlarver.

Källist, byggn., en karnis (se d. o.), vars övre del är konvex och den nedre konkav.

Källkrasse, bot., se Nasturtium.

Källånke, bot., se Montia.

Källnymf, se Najad.

Källtäppa bot., se Catabrosa.

Kämelgarn (av ty. Kämelziege, angoraget), garn av angoragetens ull.

Kä'mnär 1. Kä'mner {ty. Kämmerer, av mlat. camera'rius, uppsyningsman över skattkammaren), urspr. = kamrerare (se d. o.); jur., ledamot i en kämnärsrätt. Kämnärsrätt 1. Kämnersrätt, fordom en underdomstol i svenska städer.

Kämpagravar, arkeol., oegentlig benämning på grundvalarna till hus från förhistorisk tid, särskilt av en gotländsk typ.

Kämpar, bot., se Plantago.

Kämpavisor, folkvisa, som skildrar forntida kämpar.

Kängurugräs, bot., se Themeda.

Kä'ngurusläktet (hårt k), zool., Halmatu'rus 1. Ma'cropus, tillhör punghararnas familj. Bland dess arter märkes jättekängurun,766

H. 1. M. giga'ntheus, inhemsk i Nya Syd-Wales och Tasmanien.

Käppi 1. Keppi, rund, styv huvudbonad från 1800-t:s mitt, paradhuvudbonad i svenska artilleriets fredsuniform.

Käringruka, bot., se Ajuga.

Käringrök, Käringfis, bot., folkliga namn på röksvamp.

Käringskinn, farm., lakritspasta.

Käringtand, bot., se Lotus.

Kärleksäpple, bot., se Lycopersicum.

Kärleksört, bot., se Sedum.

Kärnfysik, den delen av atomfysiken, som handlar om atomernas kärna.

Kärrduntrav, bot., se Epilobium. — Kärr-fibla, bot., se Aracium. — Kärrfräken, bot., en art Equise'tum.

Kärrhök, se Circus.

Kärrkavle, bot., se Alopecuriis. — Kärrkrasse, bot., se Cardamine. — Kärrlilja, bot., se Tofieldia.

Kärrmesen, zool., se Parus.

Kärrnäva, bot., se Geranmm. — Kärrspira, bot., se Pedicularis. —- Kärrstjärnblomma, bot., se Stellaria. — Kärrtörel, bot., se Euphorbia. — Kärrviol, bot., se Viola.

Kättare (av gr. katharo's, ren), person, som avviker från kyrkans lära. Jfr Katarer. — Kätteri', avvikelse från kyrkans lära.

Kätti, svensk form för Catty.

Kätting, textil., se Varp.

Käx, se Cakes.

Käx, anat., se Mesenterium.

Käx, bot., svensk benämning på ett flertal umbellater.

Kö (hårt k; fr. queue, av lat. ca'uda, svans), uppställning i rad efter varandra; krigsk., en kolonns eftersta avdelning; spelt., biljardkäpp.

Kö'hlerglaube, ty. (hårt k), eg. kolaretro; blind auktoritetstro.

Kökenfett, sjöv., smörj ämne för tacklingen, vanligen hälften talg och hälften smör.

Kökkenmödding, se Kjökkenmödding.

Kökslatin {lati'nas culina'ria), felaktigt latin, särskilt till ändelser och form latiniserade ordstammar ur andra språk, ofta begagnat av medeltidens munkar (munklatin) i blandning med verkligt latin.

Köldanestesi', bedövning på grund av köld.

Köldpoler, geogr., jordytans kallaste trakter.

Köligruppen, geoL, omfattar de s. k. f j ä 11 -skiffrarna längs Kölen från Dalarna och norr ut. Den anses höra till silursyste-met. Fjällskiffrarnas undre avdelning, vanligen räknad till "algonk", kallas Sevegruppen.

Köllerfärg, gulockra.

Kö'lnerbrunt (hårt k), tekn., en målarfärg, som består av jordartade krossade och slammade brunkol. — Kölnergult, en målarfärg, som består av kromgult och blysulfat.

Kö'lnische Zeitung, ty. (hårt k; - tsait-), i Köln utg., förr moderat-lilDeral daglig tidning, grundad 1620.

Kölnvatten (hårt k), se Eau de Cologne.

König Rother 1. Ruother, konung R., tysk medeltidsdikt.

Königs manometriska lågor, fys., gaslågor, som omväxlande flamma upp och sjunka samman i takt med ljudsvängningar. Uppkallade efter K. R. König.

Köpenickia'd, uppträdande under falskt namn 1. med falsk befogenhet för att tillskansa sig fördelar. (Efter skomakaren y. Voigt, som i officersuniform förmådde en trupp soldater följa honom till rådhuset i Köpenick, där han tvang stadskassören att utlämna kassan).

Köpmannen i Venedig {eng. The werchant of Venice), skådespel av Shakespeare.

Kör (hårt k), se Kor.

Körmt (hårt k), nord. myt., en flod, som namnes i Eddan.

Körna 1. Tina, behandla säden så att agnspetsarna avnötas.

Körsbär, bot., se Prunus.

Körsnär (ty. Kürschner, av fhty. chursinna, pälsrock), buntmakare (se d. o.).

Körvel, bot., se Myrrhis. — Körvelkäx, bot., se Anthriscus. — Körvelrova, bot., se Chæ-rophyllum. — Kösa, bot., se Agrostis.

Köttstorfers tal, kem., förtvålningstal, angivande antalet mgr. kalihydrat, som åtgår för förtvålning av 1 gr. fett.

Kö'yri (hårt k), fi. myt., se Kekri. L.

L, såsom romerskt taltecken = 50, L rzz = 50,000.

L 1. 1, förk. för lat. lector, läsaren, legio, legion, leXj lag, liher, bok, libra, skålpund, licentiatus, se Licentiat, linea^ linje, locus (se d. o.) m. fl.

L, förk. för ital. lira (se d. o.), fr. livré (se d. o.), lettres, växelbrev, växlar på kurssedlar.

L 1. £, förk. för eng. pund sterling (se Sterling).

L såsom mynttecken för Frankrike betecknar Bayonne.

L., vid växtnamn förk. för Karl von Linné.

1., officiell förk. för liter.

1. a., på recept förk. för lat. le'ge a'rtis, enligt konstens regler.

La, kem., atomtecken för Lantan.

La., förk. för lat. littera, bokstav, ital. lettera, brev, växel.

La., förk. för nordamerikanska staten Louisiana.

La, tank., i romanska land namn på tonen a.

Laasebrev, da. (1. låse-), kungligt brev på förut svävande jordäganderätt.

Laat 1. Laatt (1. låt), no., se Slaat.

Labadi'ster, en av den franske mystikern Lahadie i 17 :e årh. grundad reformert sekt.

La'ban, hebreiskt mansnamn, vit. Buret av Rebeckas broder, patriarken Jakobs svärfader.

La barre, fr., (1. -barr), se Bore, fys.

La'barum, lat., fornromerskt fälttecken; kejsar Konstantin den stores korsfana; senare även namn på korset som

"segertecken".

Labben, zool., en måsfågel, Stercora'rius parasi'ticus.

Labbi, invid järnbrukens verkstad fordom anordnad lokal, där arbetarna kunde tillbringa sina vilskiften.

Labdaki'der, avkomlingar av sagokungen Labdakos i det forngrekiska Tebe.

Label, Labelsystem, se Union Label.

Labe'll (lat. lahe'llum, av la'hium, läpp), eg. liten läpp; kläpp, flik; hot., läpplik förlängning på blomdelar.

La belle ferronière se Ferronière.

La belle jardinière, fr., (1. la bäll sjardin-jä'r), "den vackra trädgårdsmästarin-nan", en madonnabild av Rafael.

Labe'llum, bot., det största kronbladet, läppen, hos orkidéerna.

Labe'nt (lat, la'hens, av la'hi, sjunka), sjunkande; glidande.

La'beo, lat., tjockläppad.

La'ber (ty. och koll. labber), sjöv., kallas vinden, då den ej är starkare, än att alla segel kunna föras.

1. — E kbohrn, 100,000 främmande ord. IL

Laberda^n 1. Labberda'n (av Aberdeen), ty., färsksaltad kabeljo. Se Aberdeenfisk.

Labia, lat., pl. av Labium (se d. o.). — L. pudenda'les majo'res och L. p. mino -res, anat., stora och små blygdläpparna.

Labia'l (av lat. la'bium, läpp), som angår eller hör till läpparna. — Labial-bokstav, sådan, som uttalas med tillhjälp av läpparna. — Labia'ler, språkv., läppljud, huvudsakligen medelst läpparna bildade språkljud. De indelas i labio-labialer eller bi-labialer (se d. o.) och labiodentalereWex dentilabialer (se d. o. [under Dens'\). — Labilalise'ring, läpparnas medverkan vid bildning av ett språkljud. — Labialpipor, tonk., pipor i vilka luftströmmen bryter sig mot en skarp kant. — Labia'lpa'lper, se Palper.

Labia^tæ 1. Labia'ter, bot., växtfamilj av ordn. NucuWferæ. Blomma med tvåläp-pig krona. Omkring 3,000 arter kända. Indelas i följande underfamiljer: Aju'-geæ, Mona'rdeæ, Nepe'teæ, Sature^ieæ och Stachy'deæ. Många arter äro officinella, andra krydd-, parfym- 1. prydnadsväxter.

Labiatiflo'ræ, bot., underfamilj av fam. Compositæ (se d. o.).

Labi'1 (lat. la'bilis, av la'bi, falla), benägen att falla, osäker. — Labilite't, osäkerhet, brist på jämvikt.

La'bio-denta'Ier och La'bio-labia'ler, se La-bialer.

Labiologi' (av lat. la'bium, läpp, och gr. lo'gos, lära), läran om huru man av läpparnas rörelser skall kunna se vad en person säger.

Labiovela'r, velar (se d. o.), som samtidigt med tungartikulationen 1. som ett efter-slag därtill har läppartikulation. Jfr La-bialer.

La'bium, lat., läpp; tonk., benämning på tvenne kanter å orgelns labialpipor (se d. o.). — L. lepori'num (av lat. le'pus, gen. le'poris, hare), med., harläpp, har-mynthet, medfödd kluvenhet hos överläppen.

Labi'za, ett slags välluktande gummi från Amerika.

La'blab-bönor, bot., frön av Do'lichos la'b-lab. Se Dolichos.

Laborant, Laboranter, Laborato'rium, se under Laborera.

Labordfn, se Analgin.

La'bor di'tat, lat. ordspr., arbete gör rik.

Labore'mus, lat., "låtom oss arbeta", förening av studenter och kroppsarbetare, bildad i Uppsala 1902.

Labore'ra (lat. laboraWe), eg. arbeta; anställa kemiska försök. — Laborera med, dragas med, lida av (t. ex. en sjukdom.768

ekonomiska svårigheter o. d.). — Labo-ra'nt 1. Labora'tor, person, som sysslar med kemiska försök. — Laboratio'n, utförande av praktiskt naturvetenskapligt

. arbete. — Laborato'rium, arbetslokal för anställande av kemiska eller andra naturvetenskapliga försök; byggnad för tillverkning av ammunition. — Laboriosite't, sträng verksamhet. — Laboriö's, arbetsam; mödosam.

La bor i'mprobus o'mnia vfncit, lat, ordspr,, ihärdigt arbete övervinner allt; trägen vinner (Vergilius "Georgica").

Laborio sa juventu'tis stu'dia jucu nda sunt, senectu'tis o'tia, lat. ordspr,, ungdoms möda är ålderdoms lust; vad man sår som ung, får man skörda som gammal.

Laboriö's, se under Laborera.

Labour depa'rtment, eng. {1. le'bör-), arbetsdepartement. — L. party, se Indepen-dent labour party.

Labrado'r, miner., ett slags efter halvön Labrador uppkallad natronkalkfältspat, varav vissa varieteter för sitt färgspel brukas till smycken. — Labradori't 1. Labradorsten, petrogr., se under Gabbro.

La'brax lu'pus, zool.y havsabborre.

La'bridæ, La'brinæ, zool.y läppfiskar, bergfiskar. Se Labrus.

La'brum, lat., kallbadsbäcken i de forn-romerska baden.

La'brus, zool.j berggyltor, ett fisksläkte av fam. Läppfiskar. — L. berggylta, berg-gyltan. — L. ossffragus, blågyltan.

Labu'rnum, bot., syn. Cytisus (se d. o.).

Labyrint {gr. laby'rinthos), en stor, av många, varandra korsande gångar bildad byggnad eller trädgård; irrgång; fig., trassel, bryderi; anat., innerörats hålor och rör. — Labyri'ntisk, villsam, intrasslad, invecklad. — Labyrinttätning, tät-ningsanordning, som bl. a. användes för att hindra ångläckage vid axelboxarna på ångturbiner.

Labyrint hl'tis, med., inflammation i öron-labyrinten.

Labyrintodo'nter (av gr. laby'rinthoSy irrgång, och odu'Sy tand), paleont., en till urvärldens fauna hörande grupp av groddjurens ordning.

Lac, lat., mjölk. — L. arge'nti, silverklo-rid. — L. mercu'rii, merkuroklorid. — L. su'lphuris, kem., "svavelmjölk", fällt svavel. — L. vacci'num, komjölk. — L. vi'rginis, jungfrumjölk = Tinctura ben-zoés (se d. o.).

Lac, fr. (lat. lacus), sjö, insjö.

Lacadie're, astr., en av småplaneterna.

La'cca, lat., beteckning för lack (hartser, fernissor). — L. florenti'na, florentin-lack.

La^ccalusen, zooL, Co'ccus la'cca, en ostindisk sköldlus, som frambringar gummi-lacka (se d. o.).

La'cca mu'sica = Lackmus (se d. o.).

Lacca'tus, bot., lackfärgad, lackerad.

Lac-dye, se Lack-dye.

Lacera'tus, lat., sönder sliten. Se Lacerera.

LacereVa (lat. lacera're), sönderslita; fig., förtala, nedsvärta. — Lacera'bel, som kan sönderslitas. — Laceratio'n, sönderslit-ning. — LaceratiV, sönderslitande.

Lace^rna, lat., ett slags mantel.

Lace'rta, astr., stjärnbilden Ödlan å n. hemisfären.

Lace'rta, zool., ett släkte ödlor, varav två arter finnas i Sverige. — L. a'gilis, sandödla.— L. vivi'para, skogsödla.

Lace'rtidæ, zool, kräldjursfamiljen Egentliga ödlor.

Lacerti'lia, zool, kräldjursordningen Ö d 1 e -artade kräldjur.

La'cerus, bot., sargad, flikad. — Laceri-^ fo'lium, bot., med sargade blad.

Lacet, fr. (1. lassa'), snöre, snörband.

Lach, se Lech.

Lachaise, se Père-Lachaise.

Làche, fr. (1. la'sj, av lat. la'xus, vid, slak), slapp, matt; trög; efterlåten; vårdslös; veklig; feg; feg stackare, pultron. — Lachera (1. -sje'ra), släppa efter, lossa; giva efter; spelt., släppa, ej sticka över.

— Làcheté (1. lasjte'), slapphet, svaghet; tröghet; efterlåtenhet; feghet; låghet.

La'cher, galiziska slättbor.

Lache'ra, se under Lache.

La'chesis, gr. myt., en av de tre moirerna. Se Moira.

La'chesis, zool., sydamerikanskt huggormssläkte. — L. lanceola'tus, lansorm. — L. mu'tus, buschmeister.

Làcheté, se under Lache,

Lachmfder, arabisk dynasti omkr. 400— 602.

Lachter, äldre längdmått (omkr. 2 m.) vid de tyska bergverken.

Lacinia'ta, lat., bot., flikig.

Lack, se Lak.

Lack (av pers. lak, röd färgvätska), kem., sigillack, en av harts, jordartade kroppar och något färgämne bestående blandning, som nyttjas till förseglande av brev. — Lacke'ra, tekn., med lackfernissa (se nedan) eller något slags lack överstryka ett föremål samt därefter slipa och polera den glänsande påläggningen. — Lackfernissa, harts (oftast gummilacka) löst i sprit, terpentin, olja 1. d. — Lackfärger, kem., fasta eller degformiga, vid finare målning brukade färger, som bestå av lerjord, krita, tennoxid o. s. v., blandat med ett organiskt färgämne, såsom färnbock, kräpp, kons joneli eller anilinfärger.

Lack-dye, eng. (1. lä'ckdäj), tekn., ett av det röda färgämnet i gummilacka berett preparat, vilket brukas i st. f. kons joneli.

— Lack-lack, ett slags mindre god lack-dye.

Lacke'ra, se under Lack.

Lackerade blad, hot., blad, som äro över-

dragna med ett transpirationsnedsät-tande hartsämne.

La'ckmus, tekn., La'cca mu^sica^ ett av lavar, tillhörande släktena Roccella, Usnea, Lecanora^ Ramalina m. fl., berett blått färgämne, som brukas till färgning av papper, vin, likörer m. m. samt såsom kemiskt reagens (se d.

o.). — Lackmus-papper, filtrerpapper, doppat i lackmus-tinktur, färgas rött av syror och blått av alkalier.

Lackporslin, porslinsföremål, överdragna med lackering med inläggningar i olika färgad pärlemor. Tekniken från Kina.

Lackviol, hot., se Cheiranthus.

La'cmus, se Lackmus.

La'crima 1. La'cryma, pl., La'crimæ, lat., tår. — La'crimæ Chri^sti, Kristi tårar, namn på ett ädelt, högrött likörvin, pressat av druvor, som växa på sluttningen och vid foten av Vesuvius. — Hinc i'llæ lacri'mæ, härifrån dessa tårar, däri ligger det, där ligger hunden begraven (Teren-tius).

Lacrimo'sa, astr., en av småplaneterna.

Lacry'mans, bot., gråtande.

Lacs, fr. (1. la; lat. la'queus), snöre, snara, giller. — Lacs d'amour (1. - damo'r), valknut; i varandra slingade bokstäver, snören o. d.

Lac sulphuris, se under Lac, lat.

Lactacidoge'n, kem., se Zymofosfat.

Lacta'goga, med., mjölkdrivande medel.

La'ctans, lat., ammande.

Lacta'ntius, latinskt mansnamn (av lacta're, dia).

Lacta'rius, bot., ett svampsläkte. — L. de-licio'sus, blodriskan, en av våra bästa matsvampar. — L. flexuo'sus, buktriska 1. vågig pepparling. — L. helvus, lakrits-riska 1. rödgul brötling. — L. pa'llidus, blek brötling. — L. pipera'tus, skarp pepparling. — L. ru'fus, pepparriska. — L. tormino'sus, skäggig pepparling. — L. tu'rpis, svartriska 1. bister pepparling.

— L. velle'reus, luden pepparling. — L. vole'mus, mild eller guldgul brötling.

Lacta's, kem., se Laktas.

La'ctas, lat., kem., laktater, mjölksyrade salter. — L. ca'lcicus, kalciumlaktat. — L. ferro'sus, farm. mjölksyrad järnoxidul, nyttjas som stärkande medel. — L. zi'n-cicus, mjölksyrad zinkoxid, nyttjas vid tvättningar av sårnader m. m.

La'ctes, lat., mjölke.

Lactesce'nt 1. Lactesce'rande (av lat. lac, mjölk), som lämnar mjölksaft. — La'c-teus, mjölklik, mjölkfärgad. — Vi'a la'c-tea, eg. mjölkgatan; astr.. Vintergatan.

— La'ctisk feber, med., mjölkfeber. — Lactisu'gium, mjölksugare, mjölkpump.

La'cteus, -a, -um, bot., mjölkvit. — Lacti-flo'rum, bot., med mjölkvita blommor. — Lacti'fluus, bot., mjölkavsöndrande.

LactobacilIi'n, se Yoghurt.

Lactoli'n, kem., lösning av surt mjölksyrat

kali (50 %). Användes vid krombetning av ull i stället för vinsten.

La'ctuca, bot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. — L. muralis, skogssallat, allmän i stenig skog. — L. sati'va, sallat, huvudsallat, allmänt odlad köksväxt. Den intorkade mjölksaften officinell. Se Lactu-ca'rium. — L. scari'ola, taggsallat, stundom odlad, som vild sällsynt. — L. viro'sa, giftsallat, tillfällig i Sverige. Giftig. Se Lactucarium.

Lactuca'rium (av lat. lac, mjölk), farm., intorkad mjölksaft av några Lactu'ca-arter, tillhörande fam. Compo'sitæ, brukades förr som sömngivande medel.

Lactucfn, farm., den verksamma beståndsdelen i Lactuca'rium.

Lacune, fr. {1. -ky'nn [hårt k], av lat. la~ cu'na, öppning), lakun, lucka i en text.

Lacuno'sa, lat., bot., gropig.

La'cus, lat., sjö. — L. asphalti'tes. Döda havet. — L. bena'cus, Gardasjön. — L. briganti'nus, Bodensjön. — L. Lema'nus, Genèvesjön.

Lacu'stris, bot., växande i 1. vid sjöar.

Lac vacci'num, Lac vi'rginis, se under Lac, lat.

La dame aux camélias, fr. (1. la damm å kamelia'), se Cameliadam.

La dame blanche, fr. {1. la damm blangsj), 'Vita frun".

La'danumharts 1. La'danum, farm. hartset av flera C^stus-arter på de östliga öarna i Medelhavet. Ansågs i forntiden kunna skydda mot pesten och bota en mängd sjukdomar.

Laddevin (förvrängn. av fr. eau de vie), no., spritdryck av brännvin, essenser och vin.

Ladesteder, no., lastageplatser (köpingar) utan stadsprivilegier.

La devi'sa, sp., en i de för tjurfäktning bestämda tjurarnas hud fäst bandros, vars färg angiver de betesmarker, varifrån djuren kommit.

Ladgerd, nord. myt., norsk sköldmö.

Ladgunn, nord. myt., en i Valundssången omnämnd valkyria.

Ladies, eng. {1. lä'dis), pl. av Lady (se d. o.).

Ladi'nerna, benämning på den rätoromanska befolkningen i Engadindalen (i Schweiz) och i Tyrolen.

Ladi'no, en från judarna på Pyreneiska halvön utgången jargon (se d. o.). — Ladinos, sp., döpta indianer och mestizer i Centralamerika.

Ladfnska språket, flera i alptrakterna norr om Lombardiet och Venezia inhemska romanska munarter.

Laditå (av ty. LotV ist todt, Lotta är död), dansk., svensk folkdans. Inkom från Tyskland på 1860-talet och är av tjeckiskt ursprung.

Ladusvalan, zooL, Che'lidon ru'stica 1. Hi-ru'ndo ru'stica, vår allmännaste svala.770

Lady, eng, {1. le'di; av angl. hlæfdige, eg. brödutdelarinna; husmoder), urspr. titel för gifta, sedermera även för ogifta damer av hög rang, numera för bildade kvinnor i allmänhet. Jfr Lord och My-lady. — Ladylike, (Z. -läjk), som angår och kännetecknar en verkligt fin dam. — Ladyship {1. -sjipp), en ladys titel och stånd. — Our lady (Z. a'or -), jungfru Maria. — Lady-chapel (Z. -tjä^ppl). Mariakapellet i engelska katedralers kor. — Lady-day {1. -dä'i), Vårfrudagen.

Læde'ra {lat, lædere]y skada; förolämpa.

Lae'rtes, gr, sag,, fader till Odysseus.

Læsio'n, se Lesion,

Læstadianfsm, en extatisk religiös riktning i Norrland, som till upphovsman har L. L. Læstadius.

Læstrygo'ner, se Laistrygoner,

Læta're, lat,, fröjda dig, kallas midfasto-söndagen, emedan den förr inom romerskkatolska kyrkan den dagen brukliga ingångspsalmen började med orden Lætare Jerusalem,

Læti'color, hot,, med ljus färg. — Lætivi'-reus, hot., livligt grön.

Læti'tia, kvinnonamn (av lat, læti'tia, glädje); astr,, namn på en asteroid.

Læ'va ma'nu, lat,, tonk,, med vänstra handen.

Læviga^tus, -a, -um, LæVis, lat,, lätt; glatt 1. slät. — Læviro'stris, lat, (av ro'strum, näbb), bot,, med slätt spröt.

Lafitte, fr, {I, -fi'tt), ett slags Bordeauxvin.

La Flèche, fr, {I, la fläsj), gammal, högt skattad fransk hönsras.

La Fontaines fabler (I, - fångtä'ns -) äro författade av den franske fabeldiktaren Jean de la Fontaine (d. 1695).

La force prime la droit, se Macht geht vor recht.

La France marche à la tete etc., se under France.

La garde meurt et ne se rend pas, fr, (I,

— gard mör e nö sö rang pa), gardet dör, men giver sig icke, ett yttrande, som säges vid Waterloo hava fällts av general Cambronne, befälhavare för en division av Napoleon I:s gamla garde.

La'ge, fornsvenskt mansnamn, kamrat, följeslagare.

La'ge, jur,, detsamma som Agio (se d. o.).

Lage'na, lat,, flaska, butelj; tårflaska, i vilken vid begravningar hos de gamla romarna gråterskornas tårar samlades.

— Lageni't, miner,, flasksten.

Lagena'ria vulga'ris, bot,, flaskkurbits, gurkväxt i Ostindien, vars vedhårda fruktskal allmänt användes till flaskor.

Lagenorhy'nchus, zooL, ett släkte delfiner.

— L. acu'tus, vitsidingen, är allmän utanför Norges kust. — L. aIbiro'stris, vitnosen, går ända ned i Öresund.

Lager, bot,, Lau'rus no'hilis, till fam. Lau-ra'ceæ hörande, i södra Europa odlat träd. Av dess frukter, lagerbär, Fru'ctus

lau'ri eller Ba'ccæ lauri, pressas lagerolja, 0'leum lauri, vilkens huvudbeståndsdel är laurostearin. Bladen, s. k. lager-bärsblad, Fo'lia lauri, brukas vid matlagning. Lagern var i forntiden helgad åt Apollon, och ännu brukas lagerkransar såsom en utmärkelse för konstnärer m. fl.

Lagermanspress, hoktr,, helautomatisk svensk digelpress, konstruerad av A. Lagerman.

Lagermetall = Antifriktionsmetall (se d. o.).

Lagerolja, se Lager.

Lagerpoppel, hot., se Populus,

Laggdike, se Backdike,

La'go, ital, {lat, lacus), sjö.

Lago'a Sa'nta-rasen, förmodat förindiansk ras i Brasilien.

Lagochilus 1. Lago'stoma, gr. (av lago's, hare, che'ilos, läpp, och sto'ma, mun), med., kluven överläpp, harmynthet. — Lagoftalmi' (av gr. ofthalmo's, öga), harögdhet, fel på ögonlocken, så att dessa ej kunna slutas.

Lagochilus, bot., växtsläkte av fam. La-hia'tæ i Orienten. — L. ine'brians, ger bangi deivana, ett berusningsmedel som tillredes med socker och honung.

Lagoftalmi' 1. Lagofta'lmus (av gr. lag-ofthalmo's, "haröga", emedan haren ansågs sova med öppna ögon), med,, felaktig ställning av ögonlocket, så att ögat ej kan slutas.

Lagono ponos, gr, (av lago'n, sida), med,, håll och styng i sidan.

Lago'pus, zooL, ripsläktet. — L. lagopus, dalripan. — L. mu'tus, fjällripan. — L. sco'ticus, moripan.

Lagoskautschuk, se Funtumia,

Lago'stoma, se Lagochilus,

Lago'thrix, zooL, ullapor.

La grammaire qui salt régenter jusqu'aux rois, fr. {I, la gramä'r ki sä resjangte' sjy'skå råa'), grammatiken, som sträcker sitt välde till och med över konungarna. {Molière,)

Lagrimo'so, ital., tonk,, klagande.

La grippe, fr, {1. - gripp), influensa (se d. o.).

Lagu'n {ital. lagu'na, av lat. lacu'na, fördjupning), geol.y grund strandsjö; låg, sumpig, från havet genom smala landremsor avstängd kuststräcka, bildad av öar och kanaler. Venezias laguner äro ryktbara. Jfr Haff. — Lagunstaden, benämning på Vene'dig.

Lagu'rus ova'tus, bot., ett gräs från Medelhavsområdet, ofta odlat som prydnadsväxt.

Lahn, ty., äkta 1. oäkta, till smala band utvalsad guld- 1. silvertråd. Användes till snörmakeri m. m.

Lahnda', Lahnida', "västerns språk", indo-ariskt språk i v. Punjab.

La haute volée, se under Volée.

La'hti, fi., vik, bukt.

Lai, pl. Lais, fr. {1. lä; eng. lay, av kelt.

laidh, vers, visa), fornfranskt namn på romans (se d. o.) av berättande innehåll; visa i allmänhet; visa av folklig karaktär. Jfr Chanson.

Lalci, se följ. ord.

La'icus, pL, La'ici, lat. {gr. laiko's, till folket hörande, av lao's, folk), som ej tillhör prästeståndet, lekman; oinvigd, olärd.

Laine, fr. (L län), ull.

Laingbueteak, ett birmanskt tekträ med vriden växt och därför mindervärdigt.

Laios, gr. sag., Oidipus' fader.

Laird, skotsk. (1. lärd), godsägare, adelsman = Lord (se d. o.).

Lai's, namn på två forngrekiska hetärer, ryktbara för skönhet och penninglystnad.

Laisser aller, Laisser faire 1. Laisser passer, fr. (1. lässe' alle', - fär 1. pase'), låta gå, låta saken hava sin gång; (laisser-aller), lättsinne, besinningslöst följande av intryck; öppet, otvunget väsen.

Laistrygo'ner (gr. laistrygo'nes, lat. læstry'-gones), gr. sag., ett folk av människoätande jättar.

Lajos (1. la'sjås), ungersk form för Lud-• vig.

Lak, Lack 1. Lakh (eng. lac), indisk talbeteckning = 100,000. En lak = 100,000 rupier.

Lak, en lesgisk folkstam.

Lakarpi't, petrogr., en dioritliknande bergart av natronrikt hornblände vid Lakarps gård i Östergötland.

Lake, eng. (1. lejk; lat. la'cus), sjö.

Lakedaimo'nier = Lakoner (se d. o.).

Lake'j (fr. laquais), livréklädd betjänt;/i^'., krypande människa.

Laken, zool., se Lota.

Lake-poets, eng. (1. lejk-på'its), "sjöskalder", benämning på medlemmar av Lake-school (se d. o.).

Lake-school, eng. (1. lejkskol), eg. sjöskolan; namn på en grupp engelska diktare, vars förnämsta medlemmar, Wordsworth, Coleridge och Southey, bodde vid sjöarna (the lakes) i Westmoreland. — Laki'ster (1. lejk-), medlemmar av denna skola.

La'kesis, gr. myt., en av moirerna.

Lakh, se Lak.

Lakka's, kem., ett ämne i mjölksaften av lackträdet, Rhus vernici'fera, vilket anses vara ett enzym (se d. o.).

Lakkedi'viska, dravidiskt språk på Lakka-diverna.

Lakko'l, kem., en polyfenol i mjölksaften hos Rhus vernicijera. Se Lakkas.

Lakkoli'ter (av gr. la'kkos, fördjupning, och li'tos, sten), petrogr. bergartsmassor, som i glödflytande tillstånd pressats upp i jordskorpan men ej nått ytan utan stelnat under ett mer eller mindre mäktigt täcke av befintliga bergarter.

Lakmé, kvinnoroll, indisk bramandotter, i operan med samma namn av D e 1 i b e s.

Lakmoi'd 1. Resorci'nblått, kem., färgämne, som erhålles genom upphettning av re-

sorcin med natriumnitrit. Användes som indikator på syra vid titreringar.

Lako'ner 1. Lakedaimo'nier, invånare i La-konien (gr. Lakonike' 1. Lakeda'imon), Sydgreklands sydöstligaste landskap. — Lako'nisk, kort och eftertrycklig (i tal eller skrift), som lakonerna; fåordig. — Lakoni'sm (gr. lakonismo's), det egendomliga hos den i Lakonien talade dialekten; kort, fyndigt och kärnfullt uttryck, överensstämmande med lakonernas sätt att yttra sig; ordknapphet.

La'krits (lat. liquiri'tia, av gr. glyky'rrhiza, av glyky's, söt, och rhi'za, rot; ty. Lak-ritze), eg. sötrot. Se Radix glycyrrhizæ. — Lakritskakor, se Trochisci glycyrrhizæ. — Lakritspasta, se Pasta glycyrrhizæ. — Lakritsvin med opium, se Viniim glycyrrhizæ thehaicum.

Lakshmi', ind. myt., Vishnus gemål, välgångens och skönhetens gudinna.

Laktacida's, se Lactacidas.

Laktago'l, farm., näringspreparat ur mjöl av bomullsfrö.

Lakta'1, kem., sött smakande substans, framställd ur mjölksocker.

Laktamfdsyra, se Alanin.

Lakta's, se under Enzym.

Lakta'ter (av lat. lac, mjölk), kem., salter av mjölksyran.

Laktatio'n, (av lat. lac, mjölk), avsöndring av mjölk; digivning. — Laktationsperiod, den tid efter förlossning, under vilken modern avsöndrar mjölk.

Lakta'tor (av lat. lacta're, mjölka), mjölk-ningsapparat.

Laktefn 1. Laktoli'n (av lat. lac, mjölk), en genom avdunstning av mjölk vunnen gräddlik massa. —

Lakteinkakor, av skum- eller kärnmjölk samt havregröpe och några andra fodermedel beredda foderkakor.

Laktfsma (av gr. lakti'zein, trampa med fötterna), med., fostrets märkbara rörelser i moderlivet.

Laktobacilli'n, kem., produkt av bakterieverksamheten i mjölk, som föranleder mjölksyre jäsning.

Laktobutyrome'ter, ett slags mjölkprovare.

Laktodensa^t, lat., kem., ett mjölkpreparat. — Laktodensime'ter, en mjölkprovare.

Laktofenfn 1. Laktofenetidfn, med., ett av fenol, behandlad med salpetersyra, mjölksyra m. m., bestående rogivande och fe-berfördrivande medel.

Laktokri't (av lat. lac, mjölk, och gr. kri'-nein, åtskilja), apparat, som angiver fett-halten i mjölk.

Laktolfn, se Laktein.

Laktome'ter, se Galaktometer.

Lakto'ner, kem., ett slags anhydrider (se Anhydrid) av vissa oxisyror.

Laktopepsi'n, farm., preparat av pepsin och mjölksyra mot dyspep si och diarré hos barn.772

Lakto's, gr.y kem., mjölksocker, en i mjölk förekommande sockerart.

Laktoseri'n, lat., kem., ett som näringsmedel använt mjölkpreparat.

Laktosko'p (av lat. lac, mjölk, och gr. sko-pe'in, se) 1. Galaktoskop, instrument, varmed mjölken värderas efter sin grad av o genomskinlighet.

Laktosuri', med., mjölksockerutsöndring i urinen.

Laktuci'n, kem., den verksamma beståndsdelen i lactucarium (se d. o.).

Laktu'k, bot., Lactu'ca, ett till fam. Com-po'sitæ hörande växtsläkte. Bland dess arter märkas L. viro'sa, vars mjölksaft brukas till drogen lactucarium (se d. o.), samt köksväxten L. sati'va, sallatslaktuk, huvudsallat.

Laku'n {lat. lacu'na), eg. grav, fördjupning; lucka, utelämnat ställe (särskilt i en text). — Lakuna'rietak, hyggn., ett av bjälkar i mindre fält, kassetter (se Kassett) , delat innantak. — Lakunä'r, försedd med lakuner. — Lakunärt blodsystem föreligger hos vissa lägre djur, i det att blodkärlen stundom utmynna i större 1. mindre kroppshåligheter, som utan egna väggar förekomma mellan andra organ.

Lakustrfn (av lat. la'cus, sjö), som har med sjöar att göra, har sitt ursprung ur sjöar.

La la, fr. {1. lala'), så där; någorlunda; efter omständigheterna; nå nå, vackert.

Lalandeska priset (L lala'ngska -), pris, som utdelas av franska vet. akad. för astronomiska arbeten. Instiftades 1802 av J. J. L. de Lalande.

Lala'nggräset, se Imperata Kænigii.

Lalitavistara, de i Nepal boende buddhis-ternas heliga skrifter.

Lalla Rookh, eng., (1. lä'llö rok), "tulpankind", huvudpersonen i Thomas Moores romantiska berättelse med samma namn.

LalIa'tio, med., högsta grad av stamning.

Lallema'ntia, hot., växtsläkte av fam. La-hia'tæ. — L. ibe'rica, vild i främre Orienten, odlas kring Kiev. Fröna ge en fet olja, Lallemantiaolja, brukbar som matolja, ypperlig till oljefernissa.

Lalo, de torkade bladen av baobabträdet, användas som föda. Se Adansonia.

Lalofobi', med., rädsla att tala på grund av stamning 1. smärtor i talorganet.

Lalopati' (av gr. lale', talande, och pa'thos, lidande), med., talrubbning.

L. A. M., förk. för lat. liberoMum artium magister, se Artium lih, magister.

La'ma {tibetanska blama), eg. överhuvud; lärare, herre, titel för de buddhistiska prästerna i Tibet och Mongoliet. Jfr Bogdo Lama och Dalai Lama. — Lama-i'sm, de buddhistiska tibetanernas och mongolernas religion. — Lamai't 1. La-mai'st, anhängare av lamaismen.

La'ma, ett kardullstyg, som liknar flanell; zool., lamadjur. Se Laman.

Lamai'sm m. fl., se under Lama.

La'man, zool., Auche'nia la'mas, ett till kameldjurens ordning hörande lastdjur, inhemskt i Peru och Chile.

Lamantfnen 1. Amerikas mana't, zool., en art sjöko, Mana'tus america'nus 1. Tri'-cheus mana'tus, av sirendjurens ordning.

Lama'rckia, bot., ett grässläkte. — L. aure'a (syn. Chrysu!rus cynosuroi'des), guld-svans, från Medelhavsländerna, är ett omtyckt prydnadsgräs.

Lamarcki'sm, den franske naturforskaren Lamarcks biologiska teori, en föregångare till den moderna utvecklingsläran.

Lamarque {1. -mar'k), ett gott bordeauxvin.

La marseillaise, se Marseljäsen.

La'mbda, benämning på bokstaven Z (\) i grekiska alfabetet. — Lambdacfsm, ett visst felaktigt uttal av bokstaven r; lal-lande, sluddrande. — Lambdasöm, anat., nacksömmen.

Lambeau, fr. {1. lambå'), lösryckt stycke; med., delar som vid operation lösgöras i skikt men alltjämt sammanhänga med organismen.

La'mbert, forntyskt mansnamn (av Land, land, och perth, berth, bjärt, glänsande).

Lambe'rta, astr., en av småplaneterna.

Lambertsmässa kallades i Sverige förr den 17 september till åminnelse av Lambert, biskop i Maastricht, mördad i början på 700-talet.

Lambertska teoremet 1. Lamberts ekvation

{Eulers teorem), astr., mat., viktig sats ang. en komets rörelse i en parabolisk bana.

La'mbertsnötter, bot., frukterna av hasseln Co'rylus tubulo'sa.

Lambethkonferensen (Z. lä'mbeth-), pan-anglikansk konferens av episkopalkyr-kans biskopar, som tidtals samlas i det ärkebiskopliga palatset i London, Lam-beth palace.

Lambic {1. -bi'k), ett surt, självjäst belgiskt öl.

Lambrequin, fr. {1. langbrökä^ng), herald., hjälmtäcke; konstt., flikigt draperi, an-bragt över fönster, kring sängtak o. s. v. eller brukat som dekoration i keramisk slöjd.

Lambris, fr. {1. langbri'), panelning; be-klädning med bräder eller marmor; gips-ning; gipstak. — Lambrise'ra, panela, gipsa.

Lambå', se Lambeau.

Lamei'a, astr., en av småplaneterna.

Lame'!! {lat. lame'Ila), tunn skiva, blad; bot., benämning på de skivor, som bilda underlaget för skivsvamparnas sporbädd. — Lamella'r 1. Lamellformig, formad som en skiva eller ett blad.

Lame!lico'rnia, zool., bladhorningar, en grupp skalbaggar, omfattande fam. Scarabæ'ide. Hit höra Dyng-, Guld-

och Jättebaggar samt Ollonborrar.

Lamelliro'stres, zool., andfåglarnas grupp.

Lamenta'bile, ital, (av lat, lamenta'riy högljutt klaga), tonk.y klagande.

Lamenta^bili sane e'xitu^ lat., beklagansvärd var i sanning utgången av..inledningsord till en bekant syllabus (se d. o.).

Lamente'ra {lat, lamenta'ri), jämra sig, högljutt klaga. — Lamenta'bel, jämmerlig, beklaglig. — Lamentatio'n, jämmer, veklagan.

Lamento'so =: Lamentabile (se d. o.).

Lame'tta, ett högglansigt slag av Lahn (se d. o.).

Lami (av tonerna la och mi, se d. o.), tonk., missljud.

Lami'a {lat, La'mia), gr, myt,, en libysk konungadotter, som, då Hera berövade henne de barn hon födde åt Zeus, i förtvivlan dödade andra mödrars barn. — La^mior, pl,, häxor, kvinnliga spöken, vilka lockade till sig ynglingar för att likt vampyrer utsuga deras blod. Jfr Empusa,

Lammina, lat,, pl, La'minæ, anat,, tunn skiva, lamell. — L. cribro'sa, silbenets övre, perforerade benplatta. — L. cricofdea, ring-broskets platta del. — L. ela'stica ante'-rior och poste'rior, skikt i ögats hornhinna. — La'minæ medulla'res cerebe'lli, lilla hjärnans i blad uppdelade märgsubstans. — Lammina membrana'cea tu'bi auditfvi, trumhinnan. — L. papyra'cea, silbenslabyrintens yttre vägg. — L. supra-chorioida'lis, ögats åderhinnas yttersta skikt. — L. vi'trea, inre skiktet i platta ben.

Lamina'ria, hot,, ett släkte brunalger vid västkusten. — L. digita'ta, fingertång ger s. k. Laminariastänglar, — L. sac-chari'na, bladtång.

Laminaria'ceæ, hot.,^ en familj bland brunalgerna. Se Laminaria,

LaminaViastift, Lamina'riastänglar, se Sti-pites laminariæ,

Laminektomi', med,, friläggande av ryggmärgen genom avlägsnande av skivor ur ryggkotornas bågar.

Lamine'ra, nylat, (av la'mina, tunt bleck, tunn plåt), utsmida eller utvalsa metall till tunna plåtar; i spinnerier sträcka bomullen.

Lamiodo'nter (av gr. lami'a, haj, och odu's, gen. odo'ntos, tand), pl,, paleont., förstenade hajtänder.

La'mior, se under Lamia.

La'mium, hot,, plister, växtsläkte av fam. Labia'tæ, De flesta arterna allmänna trädgårds- och ängsogräs. — L. album, vit-plister, krona vit. — L. amplexica'ule, mjukplister, krona röd. — L. galeo'b-dolum, gulplister, gulsuga, skogsplister. Krona gul. — L. purpu'reum, rödplister. Krona röd.

La'mna, zooL, se Håhranden under Hå,

La'mnidæ, zooL, håbrandshajar. Se Lamna och Hå,

Lamo'nträ, ett slags rödholts.

La Morgue, se Morgue.

Lampa (av gr, lampa's, fackla), apparat för belysningsändamål.

Lampada'rius (av gr, lampa's, fackla), lamp- eller fackelhållare; en ställning, som uppbär en hänglampa.

Lampadodromi'a (av gr, lampa's, fackla, och dromi'a, löpande) 1. Lampadofo'rier av gr, fo'rein, bära), nattliga kapplöpningar med facklor i det forna Aten. — Lampadofo'res, deltagare i en dylik kapplöpning.

Lampadomanti' (av gr, lampa's, fackla, och mante'ia, spådom), konsten att spå efter facklors låga.

La'mpas, pL, målade ostindiska och kinesiska sidentyger.

Lampe'tia, astr,, en av småplaneterna.

Lampe'tt (på franskt vis bildat förminskningsord av lampa, fr, lampe), på en vägg eller spegelram anbragt lampa eller ljusstake.

Lampion, fr, {I, langpiå'ng), liten lampa eller lykta, brukad särskilt vid illumina-tion eller fackeltåg.

Lampons, fr, {I, langpå'ng; av lamper, stjälpa i sig bräddfulla glas), pl., dryckessånger.

La'mprecht, tyskt mansnamn — Lambert (se d. o.).

Lampridi'der, zooL, glansfiskar (fam. Lam-pri'didæ).

Lamprick, zooL, Petromy'zon mari'nus, havsnej onögat.

Lampris, zool., se Glansfisken,

Lampri'ter (av gr. lampro's, glänsande), miner,, de tunga metallernas arsenik-, antimon-, vismut- och svavelföreningar.

Lamprofoni' (av gr, lampro's, klar och fone', röst), klar stämma.

Lamprofy'r, petrogr,, gemensamt namn på gångformigt uppträdande eruptivberg-arter.

La'mpropus, lat, (av gr, lampro's, klar, och och pus, fot), bot,, med glänsande fot. — Lamprospe'rma, lat, (av gr, spe'rma, frö), bot,, med blanka frön.

Lampsa'na, bot,, se Lapsana.

Lampsnäckor {eng. lampshells), zool., ett namn på armfotingar, en mussel-liknande djurgrupp, som rikligt förekommer under äldre geologiska perioder och varav några representanter ännu kvarleva i haven.

Lampu'ner 1. Lapuhu, ett folkslag på Sumatra.

Lampy'ridæ, zool., lysmaskfamiljen.

La^mpyris noctilu'ca (av gr. la'mpein, lysa), zool., en skalbagge, vars hona är den s. k. lysmasken.

Lamuter, se Havstunguser.

Lana, säckformigt nät för ålfångst i forsar.

Lana, lat., ull. — L. gossy'pii, bomull. — L. philoso'phica, lat,, "de lärdes ull", kallade alkemisterna zinkoxid. — L. vi^tri, glasull.774

Lanacy'lblått, Lanacy'lviolett, kem., sura azofärgämnen, som färga ull i surt bad.

Lanafuchsi'n, kem,, ett violettrött azofärg-ämne.

Lana'tus, -a, lat., bot., ullig.

La'ncashiresmide {1. -sjir-), met., en på 1830-talet hos oss från engelska grevskapet Lancashire införd smidesmetod.

Lancashiresvin, gammal engelsk svinras.

Lancastermetoden 1. Bell-Lancasterska undervisningsmetoden, växelundervisningsmetoden, monitörsystemet, ett av engelsmannen Bell uppfunnet och av engelsmannen La'ncaster först tillämpat sätt att på en gång undervisa en större mängd barn genom att fördela dem i smärre grupper samt använda de mera försigkomna bland lärjungarna som underlärare (monitörer). — Lancasterskola, skola i vilken lancastermetoden tillämpas.

Lancasterska huset, regerande gren av huset Plantagenet i England.

Lancasterska undervisningsmetoden, se Lancastermetoden.

Lancelot du lac, fr. {1. langsölå dy lack), Lancelot från sjön, en av "riddarna av det runda bordet". Jfr Table ronde.

Lanceola'tum, lat. (av la'ncea, lans), hot. lansettlik. — Lancifo'rmis, lat. (av fo'rma, form), hot., lansspetslik, lansettlik.

Lance'ra (Z. längs-; fr. lancer, av lat. la'n-cea, lans), slunga, kasta, avskjuta; utslunga (t. ex. en beskyllning); sätta i gång; hjälpa en person fram i världen; sjöv., låta ett skepp löpa av stapeln. — Landade, fr. {1. -sa'dd), lansstyng, utfall; skryt; ridk., bågformigt luftsprång av en häst. — Lanceur {1. -sö'r), Lanceuse (1. -sö's), person, som lancerar, särskilt om kvinnor som mot betalning lancera nya moder.

Lance'tt, Lancettbåge, Lancettfisk, se Lansett.

Lancié, fr. (1. langsie'), ett bourgognevin.

Lancier 1. Lansiär, fr. (1. langsie', sv. uttal: langsiä'r; av lance, lans), krigsk., ryttare, väpnad med en lans. — Lancier-kadrilj (fr. quadrilles des länders), dansk., en av fyra par utförd kontradans.

Lancine'rande smärtor (av lat. la'ncea, spjut), med., häftiga, stickande smärtor.

Land act, eng. (1. länd äkt), jordlag.

Landamma'nn, i vissa schweiziska kantoner benämning på regeringspresidenten. Jfr Ammann.

Landau, se Landå.

Landbo, (pl. även landbönder), äldre benämning på arrendator.

Landbote, ty., (1. -bå'te), i historiska verk använd benämning på adelsfullmäktig vid den forna polska riksdagen.

Landemoder, da., (1. -måder), landsmöten, de årliga danska stiftssynoderna.

Landeri', på en stads donerade jord beläget lantställe med jordbruk.

Landesvater, ty., (1. -fa'ter), "landsfader"; hyllningssång till landsfursten vid tyska studentkommerser.

Landgille, i de forna danska landskapen bruklig benämning på visst slags avgift för brukande av annans jord.

Landjobber, eng. (1. lä'ndjåbbör), egendomsmäklare. — Landlady (1. -le'di), gödsägarinna; hyres värdinna; värdshusvärdinna. — Landlord, (1. -lård), godsägare, egendomsherre; hyresvärd; värdshusvärd.

Landna'm, isL, besittningstagande av land.

— Landna'mabok, en isländsk medeltidsskrift, som skildrar nybyggarnas besittningstagande av Island. — Landna'ms-män, nybyggare. — Landnamstiden, tiden för Islands bebyggande.

Lando'lphia, bot., växtsläkte av fam. Apo-cyna'ceæ i tropiska och södra Afrika. Samtliga arter ge kautschuk. — L. owa-rie'nsis, har frukter, vilka användas som citroner.

Landrensning, se Rumpning.

Landrygg 1. Lantrygg, geografisk och kart-topografisk beteckning på låga höjdsträckningar av berg 1. (vanligare) moräner och åsar.

Landvide, nord. myt., guden Vidars boning.

Landå (fr. landau [I. langdå'], ty. La'n-dauer), en lätt, fyrhjulig, efter tyska staden Landau uppkallad vagn, vars kur är delad i två hälfter, av vilka den ena kan fällas ned fram-, den andra bakåt.

— Landåle'tt, en liten landå.

Laner, vet., den tandfria delen av hästens underkäke.

Langage, fr. (1. langga'sj), språk; stil; sätt att tala; tal.

La'ngeleik 1. La'ngleik, ålderdomligt norskt stränginstrument.

Langerhanska cellöar, anat., i bukspottkörteln strödda mikroskopiska cellgrupper, som äro bärare av organets inre sekretion, d. v. s. alstra insulin.

Lange'tt (hårt g; av fr. languette, liten tunga, udd), ett slags broderi, som företrädesvis användes å uddar. — Langet-te'ra, brodera med langett.

Langfanter, no., zigenare.

Langoba'rder, se Longobarder.

Langue, fr. (1. langg), tunga; språk. — Langue d'oc, (1. då'ck; av provengalska oc, ja), den sydfranska (provengalska) dialekten. — Langue dVil 1. d'oui (1. - doi',, av oui, ja), den nordfranska dialekten, varur den moderna franskan framgått.

— Langue verte, fr. (1. - värt), eg. grönt språk; jargon (se d. o.).

Langue'ndo, Langue'nte 1. La'nguido, itaL (av lat. langue're, vara matt), tonk., smäktande, längtansfullt, klagande. — Languissant, fr. (1. langgissa'ng) 1. Lang-vi'd (lat. Wnguidus), matt, svag; smäktande, trånande.

Languette, fr. (1. -ä'tt; av langue, tunga), liten tunga (t. ex. på en våg); klaff (påLangueur—Lapis

775

blåsinstrument); randlist, tunga, udd eller flik på kläder. Se vidare Langett.

Langueur, fr. {1. langgö'r; lat. la'nguor) 1. Langvidite't (se Langvid [under Langu-endo^)y matthet, svaghet; trånfullhet.

Langue verte, se under Langue.

La'nguido, Languissant, Langvi'd, se under Languendo.

Langu'rer, zooL, apor av släktet Semno-pithe'cus.

Langustsläktet, zooL, Palinu'ruSy ett släkte bland kräftdjuren. Vanliga langusten, P. vulga'ris, förekommer i haven vid Europas södra och västra kuster och ätes som hummer.

Langvidite't, se Langueur.

Lanie'ra {lat. lania're), sönderslita. — La-niatio'n, sönderslitning.

Lani'idæ, zooL, fågelfamiljen Törnskator. se Lanius.

La'nius, zool.y törnskatesläktet. — L. collu'-rio, vanlig törnskata. — L. excu^bito, var-fågeln.

Lansa'd (av fr. lancer, kasta), ridk., ett skolsprång; ofta även benämning på ett störtsprång av okynne.

Lanse'ra, se Lancera.

Lanse'tt (fr. lancette, av lat. la'ncea, spjut, lans), kir.j ett instrument, förr brukat vid åderlåtning, nu företrädesvis vid vaccinering. — Lansettbåge, hyggn., en spetsbåge, vars vinkel är mindre än 60 grader. — Lanse'ttfisken, zool.y AmpMoxus 1. Branchio'stoma, lägsta typen av ryggradsdjur. — Lansettlikt, bot., kallas ett blad, som är 3 à 4 gånger så långt som brett och spetsigt i båda ändarna.

Lansie'r 1. Lansiä'r, se Laneier.

Lansja {sp. lancha), sjöv., ett slags transport- eller arbetsbåt.

Lansorm, zooL, se Bothrops.

Lanta'n, kem., ett i många sällsynta mineral förekommande, till jordmetallerna hörande grundämne.

Lanta'na, bot., växtsläkte av fam. Verbena'-ceæ, buskar i tropiska och subtropiska Amerika. — L. camaVa, odlas i kruka för sina vackra röda, vita 1. orangefärgade blommor.

LantankarbiM, kem., förening av kol och lan-tan, ger med vatten acetylengas.

Lante'rna (lat. lante'rna 1. lateWna), lykta. Jfr Laterna magica. — Lanternfn (fr. lanternon), byggn., å ett tak, en kupol eller ett torn anbragt överbyggnad i form av en lykta.

Lantförsvarsdeparteme'ntet, förv., fordom det av svenska statsförvaltningens departement, som handlade ärenden ang. lant-försvaret.

Lantmarska'lk, se under Marskalk.

Lantrygg, se Landrygg.

Lanugino'sa, lat. (av lanu'go, fjun), hot., ullig.

Lanu'^o (lat. "ull"), hullhår, en fin hårbeklädnad, som bekläder fostrets och det ny-

födda barnets kropp, för att under loppet av första levnadsåret ersättas av den vanliga rudimentära hårbeklädnaden. Lanu-gon kvarblir genom livet hos s. k. hundmänniskor.

Lanzline, dets. som Ultramarin (se d. o.).

Lao L Laua, folkstammar i Bortre Indien. — Lao-pung-dam, svartbukiga lao (emedan männen tatuera magen). — Lao-pung-kah, vita lao.

Laoda'meia (lat. Laodami'a), gr. sag., en dotter av Bellerofon; Protesilaos maka, ryktbar för sin äktenskapliga kärlek.

Lao'dica, astron., en av småplaneterna.

Lao'dike (lat. Lao'dice), gr. sag., en dotter av Priamos; en dotter av Agamemnon.

Laoko'on (lat. Lao'coon), gr. sag., en trojansk präst, som jämte en av sina båda söner kvävdes av två jätteormar, sända av Apollon. — Laokoongruppen, ett detta ämne framställande, ryktbart konstverk från antiken, utfört av de grekiska bildhuggarna Agesa'ndros, Athenodo'ros och Polydoros.

Laokrati' (av gr. lao's, folk, och krate'in, härska), folkvälde.

Laome'don (lat. Lao'medon), gr. sag., Priamos' fader.

Lapa'ktisk, (av gr. lapa'zein, uttömma), med., lindrigt avförande.

La Parisienne, se Parisienne.

Laparocele, gr. (av lapa'ra, veka livet), med., underlivsbråck. — Laparohystero-tomi' (av gr. hyste'ra, livmoder, och tomi', snitt), kejsarsnitt. Se Sectio cæsarea. — Laparoskopi' (av gr. skope'in, skåda), undersökning av underlivet. — Laparotomi', öppnande av underlivet.

Lapi'cida, lat. (av la'pis, sten), hot., stenhuggare-.

Lapida'rie (av lat., la'pis, sten), stenslipare, ädelstenslipare.

Lapida'rskrift (av lat. la'pis, sten), i sten huggen skrift, stenskrift. — Lapidarstil, stenstil, imitation av uttryckssättet i de romerska steninskrifterna; kort och innehållsrikt uttryckssätt.

Lapi'li (pl av lat. lapi'llus, liten sten), geol., smärre lavastycken, utkastade ur vulkaner. — L. cancro'rum, kräftstenar.

La'pis, lat.,^ sten. — L. bapti'stæ, täljsten. — L. calamina'ris, farm., galmeja. — L. ca'n-cri, kräftsten. — L. ca'usticus, ett frät-medel, som består av i stänger gjutet kaliumhydrat. — L. cru'cifer, miner., är en form av

andalusit. — L. divi'nus, en sammansmält blandning av kopparvitriol, alun, salpeter och kamfer, som begagnas vid ögonsjukdomar. — L. hæmatftes, miner., hematit eller röd blodstensmalm (se under Blodsten). — L. hepa'ticus, hematit. — L. hy'stericus, orsten. — L. inferna'lis, farm., se Nitras argenticus. — L. la'zuli 1. Lasu'rsten, miner., ett dyrbart mineral av vacker blå färg, sedan gammalt brukat till prydnadsföremål. — L. ly'ncis,776

druid- eller åsksten, ett slags förstenade cefalopoder (se Cephalopoda). — L, oph-ta lmicus, blåsten. — L. philosopho'rum, de vises sten. Se Alkemi, — L. pu^micis, pimpsten (se d. o.). — L. smfridis, smär-gel (se d. o.). — L. sola'ris, Bolognesiska lysstenen. — L. specula'ris, Marienglas (se d. o.). — L. sui'llus, orsten. — L. tibur-ti'nus, travertin.

La'pis sæpe volu tus non obdu'citur mu sco, lat, ordspr,, på rullande sten växer ingen mossa.

Lapi'ter (gr. lapi'thai), gr, sag,, ett tessa-liskt jättefolk, kentaurernas besegrare.

Laplaces hypotes, (1. lapla'ss -), se Kant-Laplaces hypotes.

Lappa, hot.f syn. Arctium (se d. o.).

Lappakoniti'n, kem., Akonitin.

Lapparv, bot,, se Cerastium.

L'appétit vient en mangeant, fr. (1. lappeti' viä'ngt ang mangsja^ng), aptiten kommer, medan man äter.

Lappets (1. lappe'), mönstrat muslin, ofta med genombrutet mönster mellan två upphöjda ribbor.

Lappfingerört, bot., se Potentilla,

Lappi, fi,y lapp, Lappland.

Lappkattfot, bot., se Antennaria.

Lappkloärt, bot., se Oxytropis.

Lappljung, bot.y se Phyllodoce.

Lappmesen, zool.y en norrländsk art av messläktet, Pa'rus ci'nctus.

Lappo'nicus, Lappo'num, lat., bot., lapsk, lapp-.

La'ppri (av mlty., lapperei, fuskverk), obetydligheter, småsaker.

Lapprör, bot., en lappländsk art Calama-grostis (se d. o.).

Lappsalva (ty. labsalben), sjöv., insmörja tacklingens "stående gods" med en tjär-blandning, som även kallas "lappsalva"; figurligt: ge stryk.

Lappskojs, se Lobscouse.

Lappsmörblomma, bot., se Ranunculus lap-ponicus.

Lappsparv, zooL, se Calcarius.

Lappspira, bot., se Pedicularis.

Lapptåtel, bot., se Vahlodea.

Lappugglan, zooL, en vitgrå, brunstreckad art uggla Syri'num 1. Strix lappo'nicum.

La'ppula, bot., växtsläkte av fam. Boragi-na'ceæ. Blommor ljusblå, lika Myoso'tis. Frukter kroktaggiga. — L. defle'xa, norr-landspiggfrö. — L. echina'ta, piggfrö.

Lappvide, bot., se Salix,

La propriété c'est le vol, fr, (I, la pråppriete' sä lö våll), egendom är stöld, yttrande av den franske socialisten Proudhon.

La^psana commu'nis, bot., harkål, allmänt ogräs. Fam. Compo'sitæ.

La'psi (av lat. la'bi, falla), pL, de fallna, avfällingar; så kallades under den kristna kyrkans första århundraden de, som under hedningarnas förföljelser avföllo från den kristna tron.

Lapskojs, se Lobscouse.

La'psus, lat,, fall; fel, förbiseende. — L. calami, skrivfel. — L. li'nguæ, felsägning. — L. memo'riæ, minnesfel.

Lapu'ta 1. Konungariket Laputa betecknar efter den engelske satirikern Swifts roman "Gulliver's travels" ett samhälle med upp och nedvända förhållanden. Jfr Ab-deriter.

Laquedem (I, lakede'm), I s a a c, flandriskt namn på "den vandrande juden".

La'queus la'queum ca'pit, lat, ordspr., list mot list.

La'ra, Lare'ntia 1. Laru'nda, rom. myt., en underjordisk gudinna, larernas moder, vars dyrkan stod i samband med kulten av larerna (se d. o.).

Laralia, Lara^rium, se under Larer.

L'arc de triomphe (de VEtoile), fr, (1. lark dö triå'ngf [dö letàa'll]), triumfbågen på Place de VEtoile i Paris.

Lardellerft, miner., vitaktigt, monoklint am-moniumborat.

Låren, zool., se Hylobates.

Lare'ntia, se Lara.

La'rer {lat. la'res), pl, rom. myt., skyddsandar; {la'res familia'res), husgudar. Jfr Penater. — Lara'rium, ett å härden stående skrin, i vilket bilder av larerna förvarades. — Lara^lia, pr., larernas fest.

La'rga ma'nu, se under Largus.

Larghe'tto, ital., tonk., tämligen brett, tämligen långsamt. Jfr Largo,

Larghe'zza, ital,, bredd; frikostighet; han-delst,, överflöd av penningar på en växelplats.

Largi'n, farm,, silveräggvitepreparat, ut-värtes antiseptikum; medel mot gonorré.

Largi'tur qui'sque ex alie^nis, lat, ordspr., det är lätt att skära breda remmar ur en annans hud.

La'rgo, ital, tonk., brett, långsamt. — Largo assal 1. Largo di mo'lto, mycket långsamt, ytterst långsamt.

La'rgus, lat., bred, vid; riklig; frikostig. — La'rga ma'nu, rundligen, rikligt.

La'ridæ, zool., familjen Måsfåglar.

LarifaVi, ty., prat, snicksnack, slidderslad-der.

La'rix, bot., växtsläkte tillhörande under-fam. Abieta'ceæ av fam. Coni'feræ. Hithörande barrträd ge s. k. v e n e t i a n s k terpentin. Av skogseld angripna stammar ge ett gummi, Gu'mmi Orenbur g e'nse, som exporteras från Uralbergen. I Frankrike insamlas ett slags manna. Manna larici'na, som de unga kvistarna i form av små kom utsöndra. — L. decfdua 1. europæ'a {syn Pi'nus la'rix), lärk, lärkträd, i Sverige inplanterat barrträd från Sydeuropas alptrakter. — L. sibfrica, sibirisk lärk, i Sverige inplanterat barrträd från nordöstra Ryssland och Sibirien.

Larka-Kolh, en indisk folkstam.

Larm {fr. alarme, av ital. alVarme, till va-)en!), lystrings- 1. uppbrottssignal, bul-er, stoj.Larmoyant—Lasso

Larmoyant, fr. (L larmåaja'ng), gråtande, sorglig, tårmild; som lockar till tårar. Jfr Comédie larmoyante.

La'rolim, se Brumatalim.

Larousse {1. -ro'ss), benämning på ett flertal franska encyklopedier, efter förläggaren P, A. Larousse.

Lars, se Laurentius.

L'art nouveau, fr. (1. lar novå'), fransk stilriktning i anslutning till den tyska Jugendstilen (se d. o.).

L'art pour Fart, fr. (1. lar por lar), "konsten för konstens egen skulF', slagord, som innebär, att konsten icke skall ha andra mål än rent konstnärliga och icke får bedömas ur andra synpunkter än sitt eget konstnärliga värdes.

Laru'nda, se Lara.

La'rus, zooL, fågelsläktet måsar. — L. ar-genta'tus, gråtruten. — L. ca'nus, fiskmåsen. — L. fu'scus, sillmåsen. — L, gla'u-cus, vittruten. — L. mari'nus, havstruten. — L. minu'tus, dvärgmåsen. — L. ridi-bu'ndus, skrattmåsen.

Larv, zool.y ungstadiet hos de djur, vilka utveckla sig under metamorfos (se d. o.).

La'rva, lat., pl., La'rvæ, spöke, fantom, ond ande; ansiktsmask. — Larve'ra, dölja, maskera. — Larverad, med., dold, maskerad frossa.

Larva'tus, lat., larverad.

Larvikft 1. Laurviki't, petrogr., en för s. Norge karakteristisk eruptivbergart.

Larynga'la ljud (av gr. la'rynx, struphuvud), språkv., strupljud.

Laryngea'1, som avser struphuvudet.

Laryngektomi', Laryngi'sm, Laryngotomi' m. fl., se under följ. ord.

La'rynx, gr., anat., struphuvudet, övre delen av luftstrupen. Jfr Farynx. — Laryng-ektomi' (av gr. ektomi', bortskärande), bortopererande av ett förstört struphuvud. — Laryngi'sm 1. Laryngfsmus, med., kramp i stämbanden eller i glottis (se d. o.). — Laryngft 1. Laryngi'tis, inflammation i struphuvudet. — Laryngi'tis stri'-dulus — Laryngism. — Laryngocele, svulstlik utbuktning å struphuvudet på sidan av halsen. I regel medfödd. Framträder vid hosta o. d. — Laryngofissu'r, operativ klyvning av struphuvudet i mittlinjen. — Laryngofti'sis, struplungsot. — Laryngologi', läran om struphuvudets funktioner och sjukdomar. — Laryngo-patologi', läran om sjukdomar i svalget och strupen. — Laryngorrhagi', blödning ur luftstrupen. — Laryngosko'p (av gr. skope'in, se), strupspegel. — Laryngo-skopi', undersökning med hjälp av strup-spegeln. — Laryngospa'sm, stämbands-kramp hos vuxna. — Laryngosteno'sis, förträngning av luftstrupen. — Laryngo-tomi' (av gr. te'mnein, skära), kirurgiskt öppnande av struphuvudet. — Laryngo-trachei'tis, slemhinnekatarr i struphuvud och angränsande del av luftstrupen. —

Laryngotrakeotomi', operation av struphuvudet jämte luftstrupen. Jfr Trakeotomi.

— Larynxparalysi', stämbandsförlamning.

— Larynxsteno's Laryngostenosis. — Larynxöde'm, vattensvullnad i slemhinnan kring struphuvudets ingång eller inuti detta.

Larza'crasen, en i franska depart. Åveyron förekommande fårras, av vars mjölk Roquefortost (se d. o.) beredes.

L. a. s., förk. för fr. lettre autographe signée, av författaren egenhändigt skrivet och undertecknat brev.

Lasare'tt (ital. lazzare'tto, av La'zarus, den i bibeln omtalade spetälske tiggaren), sjukhus. — Lasarettsfeber, med., fläck-tyfus, en akut infektionssjukdom.

Lasari'ster, se Lazarister.

La'sarus, se Lazarus.

Lasarusorden 1. Mauritius och Lasarusorden,

en italiensk orden.

Lasciate ogni speranza, vol ch'entra'te, ital. (1. lasja'te å'nji - ken-), I som inträden, låten hoppet fara, inskrift över ingången till Inferno (se d. o.) i Dantes "Divina Commedia" (se d. o.).

Laschi'ter Laski (se d. o.).

Laschitz, pälsverksimitationer av färgat kaninskinn.

Lasciv (1. -sji'v; lat. lasci'vus), lättsinnig, självsvåldig; slipprig, otuktig. — Lascivi-te't {lat. lasci'vitas), lättsinnighet, självsvåld; slipprighet, otuktighet.

Låsen, anat., bladmagen hos idisslare.

Laser, invånare i det vid Svarta havet belägna området Lasistan.

Lase'ra, målark., övermåla med lasurfärger (se d. o.).

Laserpi'tium latifo'lium, bot., spenört, högväxt umbellat, allmän å lövängar.

Lasioca'mpidæ, zooL, en fam. spinnarfjä-rilar.

Lasioca'rpa, bot., med luden frukt (frukt-gömme).

Lask (ty. Lasche), söm, fog; skarv, kil i klädesplagg; skeppsb., två timmers samman-fogning till en längd. — Laskade sömmar, stickade (ej kastade) sömmar i handsk-makeriet. — Laskade hattar, ett slags tunna damstråhattar.

Laska'rer (av pers. laschkar, krigshär), indiska matroser på engelska ostindiefarare.

La'skaris, härskarätt i Nicæa, 1206—61.

La^ski, ry., pl., benämning på mårdskinn i ryska pälshandeln.

Lasovia'ker, "skogsbor", benämning på en del av Galiziens befolkning.

Lass, se Brayette.

Lassallea'ner, anhängare av den tyske socialisten Ferdinand Lassalie. — Lasallea-ni'sm, dennes lära.

Lassitude, fr. (1. lassity'dd), trötthet; övermättnad.

La'sso (sp. lazo, av lat. la'queus, snara), kastsnara, en med en kula i änden försedd lång rem av läder, med vilken bufflar och778

vilda hästar fångas på Pampasslätterna i Sydamerika.

Lassu, magyar., långsam; tonk., andante-inledningen till en csardas.

Lastage (Z. lasta'sj; av sv, lasta och en fransk ändelse), sjöv., in- och urlastande av skeppsvaror. — Lastageplats, till lastnings- eller lossningsplats för större fartyg brukad hamn; godsstation.

Lastcertifika^t, se under Certifikat.

La'sting, eng., eg. varaktig; ett atlasartat, glättat ylletyg.

Last, not least, eng. (1. - nått list), sist, men icke sämst ("Julius Cæsar" och "King Lear" av Shakespeare.)

Lastpenningar, sjöv., en av fartyg vid deras in- eller utgående erlagd avgift.

Lastre'a, bot., syn. Aspi'dmm.

La Superba, ital., (1. sopä'rba), "den kostliga", tillnamn på Genua.

Lasu'r, målark., anbringande av lasurfärger över andra färger; ett sålunda behandlat ställe å en tavla. — Lasurblått = Ultramarin (se d. o.). — Lasurfärger, genomskinliga färger, anbragta över andra. — Lasursten, se Lapis lazuli.

Lani^sta, lat., fäktmästare, ledare för en grupp gladiatorer.

Lankå, sanskr., Ceylon.

Lankastermetoden, se Lancastermetoden.

Lanoli^n (av lat. la'na, ull, och o'leum, olja), kem., ett av fårullsfett berett fettämne, vilket brukas som grundbeståndsdel i vissa plåster och hudmedel.

Lans {lat. la'ncea), av rytteriet buret vapen, motsvarande fotfolkets spjut 1. pik.

Lat., förk. för latin, latinsk och latitud.

Latabia- 1. Ladikije-tobak, en av de yppersta turkiska tobakssorterna. Från trakten av Beirut i Syrien.

Latah, ett slags tarantism (se d. o.), som förekommer hos malajerna.

La Tèneperioden (1. -tän), ark., en efter en plats vid Neuchatelsjön uppkallad del av den äldre järnåldern (den förromerska järnålderns yngre del).

Late'nt (lat. la'tens, av lateWe, vara dold), dold, hemlig. — Latent feber, med., ett feberaktigt tillstånd, som ej företer vanliga febersymtom. — Latent värme, kem., bundet värme, värme, som ej är märkbart för känseln och ej inverkar på termometern. — Late'nstid, med., inkubationstid (se d. o.).

Late'ral, Lateralarvingar, Latera ler m. fl.,

se under Latus.

Latera'nen, en öppen plats i Rom. — Late-rankyrkan, påvens därstädes uppförda katedral, Roms äldsta kyrka. — Lateran-palatset, påvens vid Lateranen belägna palats; numera museum. — Lateransyno-der 1. Laterankoncilier, i Laterankyrkan hållna kyrkomöten.

Laterifolia, lat. (av latera'lis, sido-), bot., med blommor från sidorna.

Laterfter, geoL, inom tropikerna och subtro-

pikerna utbredda röda jordarter av elu-vial karaktär. Se Eluvial.

Lateri'tius, lat. (av la'ter, tegelsten), hot., tegelröd.

Late'rna, se Lanterna. — L. ma'gica, fys., trollykta, optisk apparat, med vilken man på en vit skärm i ett mörkt rum framställer förstorade bilder av mindre föremål.

La'tet a'nguis in he'rba, lat., en orm ligger gömd i gräset, d. v. s. det ligger något därunder, där ligger en hund begraven.

Lathre'a squama'ria, bot., vätteros, en till fam. Scrophularia'ceæ hörande, vårblom-mande parasit på rötter av hassel, asp m. fl.

Lathyroi'des, bot., lik Lathyrus (se d. o.).

La'thyrus, bot., vial, växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — L. heterophy'llus, hundvial, vingvial, stundom odlad. — L. mari'timus, strandärt. — L. palu'stris, sumpvial. — L. prate^nsis, gulvial. — L. silve'stris, backvial. — L. sphæ'ricus, vår-vial. — Bland de många som prydnadsväxter odlade arterna må nämnas: — L. cirrho'sus, flerårig, härdig (Pyrenéerna). — L. grandiflo'rus, purpurröd, svagt doftande, flerårig (södra Europa). — L. lati-fo'lius, rosa 1. mörkröd (var. splendens), klättrande, ända till tre meter hög (södra Europa). — L. odora'tus, luktärt, latyrus, den förnämsta praktväxten av släktet, med välluktande blommor, odlas i en oändlig mängd form- och färgvariantfer (södra Europa, Orienten). — L. tingita'nus, mörkt purpurröd, klättrande, ettärig (Afrika). — L.

rotundifo'lius, rosenröd, klättrande med 2 à 3 meter långa greiar, flerårig (Taurien). — Odlad för sina ätliga jordstamknölar är L. tubero'sus, knölvial.

Laticla^vii, lat. (av latus, bred, och cla'vus, bård), kallades de romare, som till tecken på sin senatorsvärdighet buro breda purpurkanter på tunikan i motsats mot angu-sticlavii (av angu'stus, smal), som till tecken på sin riddarvärdighet buro smala purpurkanter.

Latifolium, lat. (av la'tus, bred, och fo'lium, blad), bot., bredbladig. — Latifrons, lat. (av fröns, bål), bot., med bred bål.

Latifu'ndium, lat. (av la'tus, vidsträckt, och fu'ndus, jordegendom), stort lantgods; särskilt de gamla romarnas vidsträckta komplexer av jordagods.

Lati'n 1. Lati^nska språket (efter det italiska landskapet Latium), de gamla romarnas språk, en munart av det italiska språket (se Italiska språk). — Lati'nare, lärjunge å latinlinjen (se nedan). — Latfner, invånare i det italiska landskapet Latium. — Latinise'ra, göra till latin, giva latinsk form åt. — Latini'sm, latinsk språkegenhet, brukad i ett annat språk. — Latini'st, kännare av latinska språket. — Lati'nitas culina'ria, kökslatin (se d. o.). — Latini-te't, latinska språket och litteraturen; studiet av dessa. — Latinlinje, en undervis-Latinus—Laureatus

779

ningslinje med latin till huvudämne.)(R e a 11 i n j e. — Latinläroverk, läroverk, där huvudvikten lägges på undervisningen i de gamla språken, d. v. s. grekiska och latin.)(Realläroverk. — Latinsegel, sjöv.y trekantigt båtsegel. — Latinseglare, med dylika segel försedda båtar.

— Lati'nsk, som har avseende på Latium; romersk; västerländsk.)(Österländsk (— grekisk, bysantinsk, östromersk); romersk-katolsk.)(Österländsk (= grekisk-katolsk). — Latinska kejsardömet, det välde, som av västerländska korsfarare år 1204 upprättades i Konstantinopel. — Latinska kyrkan, romersk-katolska kyrkan. — Latinsk rätt, den rätt, vilken invånarna i Latium åtnjöto såsom de förnämsta av Roms italiska bundsförvanter.

— Latinsk stil, boktr., — Antikvastil (se d. o.). — Latinskt kors 1. Passionskors, ett kors, vars armar i rät vinkel utgå ovan stammens mitt (den västerländska kyrkobyggnadens grundform).

Lati'nus, sagokung över latinerna, dyrkad som gud.

Latiro'stra, lat. (av la'tus, bred, och ro'st-rum, näbb), pL, zooL, brednäbbade fåglar.

Latitu'd {lat, latitu'do, av la'tus, bred), bredd, utsträckning; spelrum; jur., mellan det högsta och det lägsta straffet för ett visst brott åt domaren överlåtet straffutrymme (t. ex. de mellanliggande åren mellan av lagen stadgat 5 till 10 års fängelse) ; geogr.y geografisk bredd, en orts avstånd från ekvatorn; astr., en himlakropps vinkelavstånd från ekliptikan. — Latitudina'rier, i England under Karl I ett frisinnat parti inom engelska episkopal-kyrkan; i moral och religion föga stränga personer. X Rigorister. — Latitudi-nari'sm, latitudinariernas lära. — Latitudsystem, juT., det system, som åt domaren överlåter en viss latitud (se ovan) för utmätande av straff.

Lato'mier {gr. latomi'ai, av la's, sten och te'mnein, skära, hugga), stenbrott; till fängelse brukade stenbrott; även frimu-reri. — Lato'm {gr. lato'mos)y stenbry-tare; frimurare.

Lato'na, se Leto.

Latour {1. -to'r) , ett bordeauxvin.

La Trappe, fr. {1. - trapp), se Trappistorden.

La'trax, zooL, se Havsuttern.

Latri' {gr. latrei'a), tillbedjan, dyrkan. Mest brukligt i sammansättningar, t. ex. ange-lolatri och idololatri (se d. o.).

Latri'n {lat. latri'na)y avträde; avträdes-orenlighet, spillning.

Latroci'nium, lat., stråtröveri.

Lats, lettiskt mynt = 1 guldfranc.

Latter-day saints, eng. {1. lä'ttö-dä'i-sä'ints), "de yttersta dagarnas heliga", mormonerna.

Latticinio {1. -tji'niå), en art filigran.

Lattuka 1. Latuka, en negerstam.

La'tum, stundom använt namn på mässing.

La'tun (av fr. laiton, mässing), mässingsbleck. — Latunverk, ställe, där mässingsplåtar utvalsas.

La'tus, -a, -um, lat., bred.

La'tus, lat., gen. La'teris, pl. La'tera, sida.

— Ad latus, vid sidan, till bistånd, till hjälp. — A la'tere, från sidan. — Latera'l {lat. latera'lis), som hör till sidan, sido-.

— Lateralanförvanter, sido släktingar. — Lateralarvingar, sidoarvingar. — Late-ra'ler, språkv., sidoljud, ljud, vid vilkas frambringande talströmmen viker åt sidan. — Lateralsklero's (av gr. sklero's, hård), med., en sjukdom i ryggmärgens sidosträngar, som gör dessas vävnad hård.

Latwe'rge, ty., mosartat medikament.

La't vi ja, officiella namnet på republiken Lettland.

Laty'rus, hot., se Lathyrus.

Laua, se Lao.

Laubani't, miner., se Laumonit.

Lauda'bel {lat. lauda'bilis, av lauda're, berömma), berömvärd. — Lauda'bilis, förtjänt av beröm. Jfr Haud illaudabilis. — La'uda Sion Salvato'rem, lova, Sion, åter-lösaren, en vid Kristi lekamens fest i romersk-katolska kyrkan sjungen hymn. — Lauda^tor, lovprisare. — Laudator te'm-poris a'cti, lovtalare över gångna tider. ("De arte poetica" av Horatius.) — Lau-da'tur, han (eller hon) berömmes, beröm-1ig, det högsta av de tre huvudbetygen. Jfr Approbatur och Cum laude. — Laudatur ab his, culpa tur ab illis, berömmes av somliga, klandras av andra. — Laude'ra, berömma; giva betyget laudatur; tekn., olja in; giva glans åt kläde medelst bomolja.

Laudani'n, kem., en kvävehaltig växtbas, som framställes ur opium.

Lauda'num, farm., ett opiumvin med tillsats av vissa aromatiska ämnen.

Lauda'tor, Lauda'tur, Laude'ra, se under Laudabel.

La'udes, se under Laus.

La'udi, ital., tonk., fromma, hymnartade enstämmiga körsånger under senare medeltiden. — Laudi'sti, ital, sångargille i Florens, som plägade sjunga laudi.

Laufey 1. Nal, nord. myt., jätten Farbautes maka, Lokes mor.

Laumonti't, Laubani't, miner., zeolitarter. Se Zeoliter.

La'ura, kvinnonamn (av lat. la'urus, lager, eller en förkortning av Eleonora, se d. o.). Buret av den italienske skalden Petrarcas älskade.

Laura, astr., en av småplaneterna.

La'ura 1. La'vra, gr., eg. gränd, hålväg, grekisk-katolska kloster dar munkarna leva för sig i celler, i motsats till Koinobion, där de ha arbets- och matsalar gemensamt.

Laura'ceæ, bot., lagerträd, växtfamilj av serien Rana'les. Se Laurus.

Laurea'tus, lat. (av la'urus, lager), lager-krönt. — Poe'ta laureatus, lagerkrönt780

skald; vid engelska hovet benämning på hovskalden. — Laureatio'n, bekransning med lager — Promotion (se d. o.).

Laurence (L låra^ngs), franskt kvinnonamn = Laurentia (se Laurentius).

Laurent (L låra'ng), franskt mansnamn Laurentius (se d. o.).

Laure'ntia, astr.y en av småplaneterna.

Laure'ntiska formationen 1. Laurentiska systemet, geol.y äldre delen av Kanadas urberg.

Laure'ntius och Laure'ntia, mans- och kvinnonamn (av lat. laJuruSy lager), den lager-kransade. Mansnamnet buret av ett katolskt helgon, i Sverige kallat Sankt Lars. Förkortningar eller efterbildningar av Laurentius äro: Lore'nzo, Lo'rens och Lars.

Laurette {1. -ätt), diminutiv av Laura (se d. o.).

Laurifo'lia, lat.y bot., med blad som lager.

Lauri'n, kem., en glycerinester av laurinsyra i lagerbärsolja.

Lauri'n, Laura^n, Luari'n, dvärgakungen i Tyrolen, hjälten i "Der Eosengarten", tyskt epos från 1200-talet.

Laurine'kamfer, kem.y vanlig kamfer (se d. o.).

Laurfnsyra, kem., fettsyra i kokosnötolja. Jfr Laurin.

Lauri't, miner., svavelrutenium.

Lauro, den brasilianska benämningen på Avocatoträ (se d. o.).

Laurostearin, se Lager.

La'urus, lat., se Lager.

La'us, lat., beröm; pris. — La'udes, pL, lovsånger; morgonböner, föreskrivna de katolska andliga. — Laus De'o, ära vare Gud. — Cum la'ude, se Cum laude.

Lautari't, miner., ett jodmineral i Atacama-öknens salpeterlager.

Law, eng. (1. lå), lag; rättsvetenskap. — Lawyer (Z. lå'ier), rättslärd; sakförare, advokat.

La'va, ital. (av lat. lava're, skölja), geol., i glödhett, smält tillstånd ur vulkaner utflutna bergarter.

Lava, ry., krigsk., av kosackerna använd formering i spridd ordning.

Lava'bo, lat., "jag skall tvätta", de katolska prästernas handtvagning vid mässan; kanna och bäcken därtill.

Lava'crum, lat. (av lava're, tvätta), svalare rum i det romerska badet för dess andra tempo, tvagning och tvålning.

Lavage, fr. (1. -va'sj), tvättning.

Lavanda'ia, ital. (av lat. lava're, tvätta), tvätterska.

Lava'ndula, hot., lavendel, växtsläkte av fam. Lahia'tæ. — L. officina'lis, blommor och olja officinella. — L. spfca, allmän trädgårds- och kyrkogårdsväxt, stundom förvildad.

Lavanta'lrasen, österrikisk alpboskapsras.

Lavar, hot., se Lichenes.

Lavate'ra thuringi'aca, hot., poppelros, en

från Thüringen och Tatariet införd, ofta förvildad prydnadsväxt, tillhörande fam. Malva'ceæ. Flera andra arter odlade, t. ex. i växthus den trädlika L. arbore'a, med purpurröda blommor, och L. trime'stris.

Lavatio'n (av lat. lava're, tvätta), tvagning.

— Lavato'rium, tvättfat.

La've, fornnordiskt mansnamn, sannolikt förkortning av Lavardr, härskare, beskyddare.

Lavema'ng {fr. lavement, av lat. lava're, tvätta), med., insprutning i ändtarmen av någon sköljande eller avföring framkallande vätska, av flytande läkemedel eller av lämpliga näringsmedel. Jfr Klistir och Enema.

Lave^lla, text., ett tyg med varp av färgad bomull eller silke och inslag av svart alpackaull.

Lave'ndel, se Lavandula. — Lavendelolja, se

Oleum lavandulæ. — Lavendelspiritus, se Spiritus lavandulæ. — Aromatisk laven-

deltinktur, se Tinctura lavandulæ aroma-tica.

Lave'ra {fr. laver, av lat. lava're, tvätta), målark., späda ut, förtunna en pålagd färg; belägga en teckning med en färglösning t. ex. tusch, sepia, kaffe o. s. v.

— Lave'ring, laverad teckning. — Lavis, fr. {1. lavi'), en på nämnda sätt, au lavis {1. k lavi'), utförd teckning.

Laveracksetter, en hundras.

Lave'rna, rom. myt., det nattliga mörkrets, senare även tjuvars och bedragares skyddsgudinna.

Lave'tt, krigsk., ett hjulfordon, vanligen bakvagnen av ett kanonfordon; på fästningar och skepp: ställning, varpå en kanon vilar. — Lavettage {1. -ta'sj; fr. affu-tåge), underlaget för ett tungt eldvapen.

Lavi'n {mlat. lavi'na, lahina, av lat. la'bi, falla, skrida), snöskred.

Lavi'nius, latinskt mansnamn (av lava're, tvätta, rena). Motsvarar kvinnonamnet Lavi'nia.

Lavis, se under Lavera.

Lawn billiard, eng. {1. lån bi'ljörd), spelt., ett friluftsspel, som å en jämn gräsplan utföres med klubbor och klot men utan bågar. Jfr Crocketspel.

Lawn tennis, eng. {1. lån -), spelt., sällskapsspel, som utföres med boll och slagträn {räckets) på en genom ett nät avdelad plan.

Lavoa'r {fr. lavoir, av laver, tvätta), större kommod, tvättställ.

Law officers of the crown, eng. {1. lå å'ffi-sörs åvv - kra'un), kronjurister, ministeriets juridiska rådgivare.

Law of nations, eng. {1. lå åvv nä'sjöns), folkrätt.

La'vra, se Laura.

Lavskrikan, zooL, se Eractes.

Lawso'nia, hot., se Alkanna.

Lavstigare, se Stigare.

Lawyer, se under Law.

Lax {lat, la'xns)y vid, rymlig; slapp, slö; obestämd. — La'xum, -a, -us, hot., slak, lös. — Laxiflo'ra, lat. (av flo'Sy blomma), bot., slakblommig. — Laxifolia, lat.^ (av fo'liumy blad), bot., slakbladig. — Laxi'sm, slapphet i sedliga grundsatser. — Laxite't, vidsträckthet; slöhet; obestämdhet; med., slapphet.

Laxå, isl. {1. laksau), "laxå", på Island vanligt namn på vattendrag.

Laxans, pl. Laxa'ntia 1. Laxatf v m. fl., laxer-medel.

Laxen, zool., se Salmo.

Laxe'ra (av lat. laxa're, lossa, lösa), med., upplösa, avföra, rena; genom laxermedel framkalla avföring. — Laxe'rolja, farm., ricinolja (se d. o.). — Laxa'ntia, LaxatiV 1, Laxe'rmedel, avförande medel. — Laxa-tio'n, medikamentös avföring.

Laxfiskar, zool., Salmo'nidæ, en familj benfiskar. Svenska släkten: Arge'ntina, Co-re'gonus, 0'smerus, Sa'lmo o. Thyma'llus.

Laxi'sm och Laxite't, se under Lax.

La'xum (neutr. av lat. la'xus, slapp), med., laxitet (se d. o.), lös och slapp beskaffenhet hos vävnaderna. Jfr Lax.

Laxöringen, zool., se Salmo.

Lazare'tt, se Lasarett.

Lazarillo de Tor mes (1. lathariljå de tå'r-mes), spansk skälmroman från 1500-talet, urtypen för de s. k. pikareskromanerna.

Lazarfn, ett som "sårmedel" utgivet s. k. hemligt medel, som varken till pris eller sammansättning motsvarar reklamens utfästelser.

Lazari'ster, pL, en fransk andlig orden, stiftad 1624 av Vincent de Paul för missionsverksamhet, folkundervisning och sjukvård.

La'zarus, hebreiskt mansnamn (förkortning av Elea'sar, Gud hjälper). Buret av brodern till Maria och Marta i Betanien samt av bibelns spetälske, vid den rike mannens dörr liggande tiggare, numera i katolska kyrkan de sjukas skyddspatron. — Laza-ruskors, klöverbladskors, d. v. s. ett kors med treflikiga armar. — Lazarusorden, S :t, en i Palestina under korstågen stiftad riddarorden med uppgift att vårda sjuka pilgrimer. Jfr Lasarusorden.

Lazer = Laser (se d. o.).

La'zo, sp., se Lasso.

Lazulft, miner., ett av aluminium, järn- och magnesiumfosfat bestående blått mineral.

Lazuri't == Azurit (se d. o.).

Lazu'rsten = Lasursten (se Lapis lazuli).

Lazzaro'ner (ital. lazzaro'ni, av Lazarus, se d. o.), Neapels fattigaste befolkning.

Lazzi, ital, (L la'dsi), pl., löjliga åtbörder, putslustiga infall utom rollen; tokroliga upptåg i italienska lustspel.

L. B., förk. för lat. lecto'ri hene'vole, till den gunstige läsaren, Liber Ba'ro, friherre, Lugdu'ni Batavo'rum, i Leiden (på boktitlar).

Lb (av lat. libra, se d. o.), förk. för eng. viktenheten pound.

1. c., förk. för lat. lo'co cita'to, på det anförda stället.

L./C., handelst. = Loro conto (se d. o.).

Ld., förk. för eng. limited (se d. o.).

Ld., förk. för eng. Lord (se d. o.).

L. D. (E. G.), förk. för lat. la'us Deo {et glo'-ria), pris (och ära) vare Gud.

Ld^or, förk. för Louisd'or (se d. o.).

Le Hler (se d. o.).

Lea, eng. {1. Ii), engelskt garnmått motsvarande pasma (se d. o.).

Le'a, hebreiskt kvinnonamn, den trötta. Buret av Labans äldsta dotter. Rakels syster»

Leader, eng. {1. li'der, av lead, leda), ledare; konsertmästare; ledande artikel i en tidning. — Leading characters {1. - ka'rak-törs), de ledande rollerna, huvudrollerna i ett drama.

League, eng. {1. lig), engelskt längdmått 3 miles = 4,828 m.

League of Nations, eng. {1. lig åvv nä'sjöns), Nationernas förbund.

Lea'nder, lat. {gr. Le'iandros), gr. sag., Heros älskade.

Lear {1. lir), en keltisk sagokonung, hjälte i den engelske skalden Shakespeares sorgespel "King Lear".

Leasehold, eng. {1. lis-hå'uld), arrendejord.

Leatherine, ett ämne som gör läder vattentätt, hållbart och smidigt.

Le beau reste, fr. {1. lö bå rest), eg. den vackra återstoden; kvarlevorna.

Le'bemann, ty., goddagspilt, vivör.

Lebensbruder, sannolikt i Sverige gjord tysk ordbildning med betydelse vivör, fest-prisse.

Le'bensgrösse, ty., naturlig storlek, kroppsstorlek.

Le'ben und le'ben la'ssen, ty. {1. - ont -), leva och låta leva, d. v. s. varken missunna sig själv eller andra livets njutningar och möjligheter.

Le'berreime, ty. {1. ra'jme), "leverrim", grötrim.

Leblancprocessen {1. löbla'ng-), kem. tekn., process för framställning av soda och pottaska.

Le Boulengés kronograf {L lö boulangsje's-), ett slags hastighetsmätare.

Lecano'ra, bot., ett artrikt lavsläkte, med skorplik, helt fastvuxen bål.

Lech 1. Lach, enligt sagan polackernas "stamfader", sedermera liktydigt med polack.

Lecfdea, bot., ett artrikt lavsläkte. Liknar Lecanora (se d. o.).

Leciti'n, kem., ett vaxlikt ämne, som förekommer i äggula samt i hjärnan och många andra organ.

Leclanchés stapel {1. löklangsje's -), fys., ett slags galvanisk stapel.

Le^on, pl. Le?ons, fr. {1. löså^ng av lat. le'c-782

tio, läxa), läxa; lektion; övningsstycke (särskilt 1 musik).

Le congrès danse, mais il ne marche pas, fr. (1. lö kånggrä' dangs, mä'sill nö marsj pa), "kongressen dansar, men kommer ej ur fläcken", hertigens av Ligny omdöme om Wienkongressens många festligheter men till en början klena arbetsresultat.

Lecteur, fr. (1. iektö'r), lektör, läsare. — Avis au lecteur, se under Avis.

Lecti'ca, lat. (av le'ctus, bädd), bärstol. — Lectica'rius, pl. -a'rii, bärstolsbärare.

Le'ctio, lat.y läsning; i den äldre kristna kyrkan till gudstjänsten hörande uppläsning av stycken ur den heliga skrift. — Lectio-na'rium, evangeliebok, ur lectio uppkomna liturgiska handböcker med söndagstexterna.

Lectiste'rnium, lat., eg. bord-soffbäddning; gudamåltid hos de gamla romarna, varvid präktiga rätter framsattes för gudarnas å soffor framför bord placerade bilder.

Le'ctor, lat., uppläsare, särskilt av Lectio (se d. o.).

Lecto'rium, lat. (av Wgere, läsa), en pulpet av trä, varifrån evangelium och episteln lästes i den gammalkristna kyrkan. Den ersattes senare av ambonerna (se Am-boner).

Le'ctrix, lat., uppläserska, särskilt i Birgit-tinerklostren.

Lecturer, eng. {1. lä'ktjörö), föreläsare, lärare vid engelska universitet som uppbär arvode men ej tillhör akademiska senaten; föreläsare vid colleges i Oxford och Cambridge.

Lecy'this, bot., trädsläkte av fam. Myrta'ceæ i tropiska Amerika. Den mycket hårda, tunga och täta veden ger ett utmärkt skepps- och kajbyggnadsvirke, Kakaralli. Nötterna, sapucajanötter, ätas allmänt. — L. ama'ra, lämnar ett virke kallat Amnaträ.

Le'da, gr. sag., den spartanske konungen Tyndareus' gemål, moder till Klytaim-nestra, Kastor, Polydeukes och Helena. De tre sistnämndas fader var Zeus, som i svangestalt besökte Leda.

Le'da, astr., en av småplaneterna.

Lede'ra {lat. lædere), såra, skada; förolämpa, förfördela.

Ledfossil, geoL, fossil, som endast förekomma i vissa geologiska system eller lager och därför kunna ge ledning vid bestämmandet av dessa lagers relativa ålder.

Ledgräs, bot., se Hippuris.

Leding 1. Ledung (isl. leidangr), fordom i Skandinavien krigstjänst till sjöss. — Le-dingslame 1. Ledungslame, en de år, då leding ej påbjöds, till konungen erlagd skatt, som senare blev beständig.

Ledita'msyra, kem., ett garvämne i skvatt-ram. Se Ledum.

Ledmotiv (ty. Leitmotiv), tonk., ett flera

gånger upprepat, för ett begrepp, en personlighet eller en situation karakteristiskt motiv. Ledmotivet har använts förnämligast av den tyske kompositören Richard Wagner.

Ledresektio'n (av lat. rese'ctio, bortskära), kir., avmejsling i en led av sjukligt förändrade benändar (vilka sedan växa ihop).

Ledsyn, med., minskad synförmåga, som dock möjliggör vägledning.

Le'dum palu'stre, bot., skvattram, skogskärrväxt, tillhörande fam. Erica'ceæ, allmän i hela Sverige. Avkok på de blommande årsskotten verkar exciterande och narkotiskt.

Ledung och Ledungslame, se Leding och Ledingslame.

Ledvang, se Levang.

Lefaucheux (Z. löfåsjö'), fransk konstruktör av ett på sin tid mycket omtyckt jaktgevär samt en revolver.

Le feu sacré, se under Feu.

Leffelanden (av ty. Löffel, sked), zooL, ett namn på skedanden.

Leg., tonk., förk. för legato (se d. o.), och legitimerad (se d. o.).

Lega'bile, ital., tonk., bundet.

Legal (fr. légal, av lat. lex, lag), laglig, lagenlig. — Legalise'ra, förklara för lag-gill, göra laglig. — Lega'liter, lat., på lagligt sätt, lagenligt.' — Legalite't, laglighet, laggillhet.

Legala annonser, sådana kungörelser, meddelanden m. m., som enligt lag 1. föreskrift skola offentliggöras i Post- och Inrikestidningar, ortstidning eller bådadera.

Legali^ster, det författningstrogna partiet i Venezuela på 1890-talet.

Lega'lservitu't, jur., lagstadgad begränsning av ägares rådighet över fast egendom, t. ex. genom byggnadsstadgan.

Legal tender, eng. (L li'gål te'ndör), sedlarnas egenskap av lagligt betalningsmedel.

Leg. apotekare, förk. för legitimerad apotekare, se under Apotek.

Lega't {lat. lega'tum), förordnande, stiftelse eller gåva genom testamente. — Le-gata'rie 1. Legatä'r {lat. legata'rius, fr. légataire), person, som fått ett legat. — Lega'tor, person som gjort ett legat.

Lega't {lat. leg a'tus), utskickad; hos de gamla romarna: ett statens sändebud; biträde åt fältherrar och ståthållare; kejserlig ställföreträdare i vissa provinser; nu med särskilt uppdrag försett påvligt sändebud (jfr Nuntie); påvens ombud i den forna Kyrkostatens provinser. — Le-ga'tus a la'tere, eg. sändebud från påvens sida; legat (se ovan). — Legatus perpe'-tuus, "ständigt sändebud", för längre tid ackrediterat sändebud, i motsats till diplomat i tillfällig beskickning. — Legatio'n {fr. legation), alla vid en diplomatisk beskickning anställda personer; en sådanLegatine—Legumen

783

beskicknings ämbetslokal; benämning på områden inom den forna Kyrkostaten. — Legationspredikant, vid en diplomatisk beskickning anställd prästman. — Legationsråd, en diplomatisk beskicknings till rangen förnämste tjänsteman. — Legationssekreterare, sekreterare vid en diplomatisk beskickning. — Legatu'r, en legats värdighet eller ämbete.

Legatine, fr. {1. -ti'nn), ett slags halvsidentyg.

Legatio'n m. fl., se under Legat {lat, lega'-tus).

Lega'to L Liga'to, ital. (av liga^re, binda), tonk., med bundet föredrag. — Legati's-simo, mycket bundet.

Lega'tor, se under Legat {lat. legatum).

Lega'tum, lat.y se Legat {lat. legatum).

Legatu'r, se under Legat {lat. legatus).

Lega'tus, se Legat {lat. legatus).

Legatä'r, se under Legat {lat. legatum).

Le'ge a'rtis, se under Lex.

Lege'nd (av lat. lege'ndus, som bör läsas), berättelse om ett helgons eller en martyrs öden; saga, sägen; inskrift eller omskrift på ett mynt; underskrift på ett porträtt o. dyl.; tonk., ett musikverk, vars text ut-göres av en helgonsaga. — Lege'nda 1. Legenda'rii, pL, av katolska kyrkan auktoriserade samlingar av helgon- och martyrberättelser.

Léger, fem. Légère, fr. {1. lesje', lesjä'r), lätt, ledig, otvungen; ytlig, lättsinnig, flyktig. — Légèrement {1. lesjärma'ng), lätt, ledigt etc. — Légèreté, lätthet; vighet; flyktighet; av lättsinne eller tanklöshet begånget fel; otvunget behag.

LegeVa (av lat. liga're, sammanbinda), tekn., beskicka, sammansmälta olika metaller. — Lege'ring 1. Loje'ring, sammansmältning av olika metaller, metallblandning.

Le'ges, se Lex.

Legföhre, ty., hot., se Pinus.

Legg, tonk., förk. för leggiero.

Legger, holl., ett för arrak avsett fat, som rymmer från 552 till 588 1.

Leggie'ro, Leggierame'nte, Con leggere'zza, ital. {1. ledj-), tonk., lätt, otvunget. — Leggieri'ssimo, mycket lätt.

Le'ggings 1. Le'ggins, eng., höga damasker av läder, gummi 1. segelduk.

Leghorn, eng. {1. leg-hå'nn), Livorno.

Leghornsrasen, en mycket spridd hönsras av de s. k. medelhavsraserna.

Le'gifer, lat., "lagstiftare", övers, av det svenska ordet lagman.

Le'gio, lat., eg. urval, häruppbåd; legion (se följ. ord); stor skara, mängd. — Le'glo

fulmina'ta, "tordönslegionen", benämning

på 12 :e legionen i romerska hären under Augustus.

Legio'n {lat. le'gio), hos de gamla romarna en häravdelning av 3,000—6,000 man; värvad främlingskår; stor härskara. — Lé-

gion d^honneur, fr. {1. lesjiå'ng dånnö'r), hederslegionen, Frankrikes enda militär-och civilorden, stiftad 1802. — Légion étrangère, fr. {1. - etrangsjä'r), främlingslegionen, en 1831 av franska regeringen bildad, huvudsakligen under franskt befäl stående och för tjänst i Algier avsedd kår av män (mest desertörer) från olika länder. — Legionä'r {lat. legiona'rius), soldat i en legion; medlem av Hederslegionen.

Legislatio'n, se under följ. ord.

Legislati'v (hårt g; fr. législatif, av lat. le'gis la'tio, lagstiftning), lagstiftande, till lagstiftningen hörande. — Legislatio'n, lagstiftning. — Legisla'tor, lagstiftare. — Legislatu'r, innehavare av lagstiftningsmakten; representation, lagstiftande församling. — Legislaturperiod, den tid, för vilken representationsmedlemmarna väljas. — Legi'st, lagkunnig; lärare i romersk rätt. X Dekretist och Kanonist.

Legiti'm (hårt g; lat. legi'timus, av lex, lag), laglig; rättmätig, rättsenlig; äkta, född inom äktenskapet.)(Illegitim. — Legi'tima po'rtio, lat., laglott. — Legiti-matio'n, styrkande av behörighet eller laglighet; erkännande av "oäkta barn"; godkännande av ett diplomatiskt sändebuds fullmakt.— Legitimationspapper, attester, brev o. s. v., som ådagalägga en persons identitet. — Legitime'ra {fr. légitimer), förklara rättmätig; göra laglig, erkänna "oäkta barn". — Legitimerad apotekare, se under Apotek. — Legitime'ra sig, ådagalägga sin behörighet. — Legitimi'st, anhängare av legitimitetsprincipen. — Legi-timi'ster {fr. légitimistes), ett franskt politiskt parti, den äldre bourbonska linjens anhängare, av vilka de flesta efter tronpretendentens död förenat sig med orléa-nisterna (se d. o.) till ett rojalistiskt parti.

— Legitimi'stisk, tillgiven legitimitetsprincipen eller den ärftliga styrelsen. — Legitimi'sm, legitimisternas grundsatser.

— Legitimite't {fr. légitimité), laglighet; rättmätighet; äkta börd; en regents eller tronpretendents lagliga rätt till kronan.

— Legitimitetsprincipen, grundsatsen om oinskränktheten och oföränderligheten av den ärftliga monarkien.)(Nationalitetsprincipen.

L^eglise réformée fran^aise, fr. {1. legli's ref år me' frangsä's), franska reformerta kyrkan (församlingen).

Legno, ital. {1. le'njå; lat. Wgnum), trä. — Col legno, tonk., med träet av stråken (icke med taglen).

Le'goa, port., Le'gua, sp., mil = 5,000 m.

Legua'nsläktet, se Iguana.

Legule^jus (av lat. lex, lag), dålig sakförare, lagvrängare; rabulist.

Legu'men, lat., bot., skidfrukt, balja (ärt-eller fröbalja). — Legumi'n, kem., växt-kasein, ett äggviteämne, som förekommer i baljväxternas frön. Jfr Kasein.

Legumino sæ 1. Leguminoséer, bot., ärtväxter, baljväxter, växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna.

Över 12,000 arter kända. Uppdelas stundom på följande underfamiljer: Cæsalpinia'ceæ, Mimosa'ceæ och Papiliona'ceæ,

Legy'mer (hårt g; fr, légumes), grönsaker.

LegäY, se Léger,

Lehigh (Z. li'haj), astr., en av småplaneterna (efter Lehigh university).

Le'hmannska metoden, en metod för avbildande av markens lutning på kartor i stor skala.

Lei, pl. av Leu (se d. o.).

Le'iandros = Leander (se d. o.).

Leicesterfår (L le'sstör-), får från det engelska grevskapet Leicester,

Leich, fhty, (av got. laiks, dans), eg. spelad melodi; under medeltiden ett slags sångbar dikt med genomkomponerad melodi (i motsats mot den strof vis likformade visan).

Leid, isL, tingssammankomst.

Leldenflaskan, se Leydenflaskan.

Le'idenfrostska fenomenet, fys., den klotform, som vissa vätskor antaga vid beröring med till en viss temperatur upphettade metaller m. fl. kroppar.

Leif, fornnordiskt mansnamn. — Leif hin heppni, isL, Leif den lycklige, son till Erik Röde, Grönlands förste landnamsman.

Leik, no., se Slaat.

Leila, arabiskt kvinnonamn (av lailü, natt).

Leioca'rpum, bot., med glatt frukt. — Leio-pla'ca, bot., med slät bål. — Leiphæ'mia, bot., blek, blodfattig.

Leioko'm = Dextrin (se d. o.).

Leipothymi'a (av gr. le'ipein, lämna, och thy-mo's, livskraft), med., svindel, vanmakt.

Leipt 1. Lei'ptr, nord. myt., en av underjordens floder, vid vilken eder svärjas.

Leipzigdisputationen 1. Leipzigkollo'kviet, det offentliga meningsutbytet om kyrkans läror mellan katoliken Johan Eck och protestanterna Luther och K a r 1 -s t a d t i Leipzig 1519.

Leipzigergrönt, dets. som Schweinfurtgrönt (se d. o.).

Leiser, ty. {1. la'j-), på folkspråket avfattade, medeltida, religiösa folkvisor, ersättande det omtyckta "Kyrie eleison" (se d. o.) och ofta med detta som omkväde (stundom förk. Kyrieleis).

Leishma'nia, bot., ett mikrobsläkte. Se Ka'-laa'zar.

Leiturgi' (gr. leiturgi'a), vissa naturaprestationer, som de förmögnare medborgarna i antikens Grekland måste fullgöra mot det allmänna.

Lejd (av mlty. leide, följe), försäkran om personlig trygghet och frihet, vilken ges en person som onödd beger sig i annans våld (för att underhandla, svara inför rätta 1. d.).

Le'jdare (ty. Leiter), sjöv., med tvärpinnar av trä försedd repstege; namn på flera olika tåg.

Lejlendning, no., arrendator.

Lejoko'm — Leiokom (se d. o.).

Lejonet 1. Stora Lejonet, astr., Le'o 1. Le'o ma'jor, en av djurkretsens stjärnbilder.

Lejonet, zool., Fe'lis le'o, kallat "djurens konung", är numera utbrett i Afrika, Mesopotamien, Persien och

(sällsynt) i Indien. Dess utbredning, som förr var mycket större än nu, inskränkes alltmera av civilisationen.

Lejongap, bot., se Antirrhinum.

Lejongapväxter, bot., svenskt namn på fam. Scrophularia' ceæ.

Lejonorden, Nederländska, en holländsk civilfört jänstorden. Se även Zähringer-Lö-wenorden.

Lejontand (da. Lövetand), bot., ett namn på maskros, särskilt dess som kaffesurrogat använda rot. Se Taraxacum.

Lekatten, zool., dets. som Hermelinen (se d. o.).

Lekman (nylat. la'icus, av gr. la'os, folk), till prästerskapet icke hörande församlingsmedlem.

Lektio'n {lat. le'ctio, av Wgere, läsa), undervisning, undervisningstimme; det av läroämnet, som genomgås under en undervisningstimme; läxa. — Lektiona'nt, lektions-tagare. — Lektiona'rium, se Lectionarium. — Lektionskatalog, uppgift om lärotimmar och läroämnen. — Le'ktor (lat. le'c-tor), eg. föreläsare; lärare i övre klasserna vid högre allmänna och vissa andra läroverk samt vid universitet. — Lektora^t 1. Lektu'r, en lektors befattning. — Lektri's (fr. lectrice), föreläserska. — Lekty'r (fr. lecture), läsning;läsestoff. — Lektö'r (fr. lecteur), föreläsare.

Lele'ger (gr. Wleges), ett förhistoriskt folk, bofast i de sedermera av grekerna bebodda landen.

Le Mansrasen (1. lö mang-), storväxt fransk hönsras från staden Le Mans.

Le mieux est Tennemi du bien, fr. (1. lö mjö

ä lennömi' dy bjäng), det bättre är fiende till det goda, d. v. s. en god sak kan förstöras genom okloka försök att förbättra den.

Le'mma, gr. (av lamba'nein, emottaga), devis (se d. o.), valspråk, överskrift; log. och mat., en ofta från en annan vetenskap lånad sats, som, utan självständigt värde, försvaras för att underlätta bevisandet av en annan sats.

Lemminkä'inen, fi. myt., "kärlekens son", en av de manliga huvudpersonerna i Kale-vala (se d. o.).

Le'mmus, zool., lämmelsläktet.

Le'mna, bot., andmat, sv. växtsläkte av små flytande vattenväxter. Tillhör fam. Lemna'ceæ. Vanligast äro: L. mi'nor, andmat, och L. trisu'lca, korsandmat.

Lemna'ceæ, hot.y växtfamilj av små, flytande vattenväxter, tillhörande de angio-sperma monokotyledonerna. Svenska släkten: Spirode'la och Le'mna,

Le'mnerjord 1. Le'mnisk jord (efter grekiska ön Lemnos = Bolus (se d. o.).

Lemona'd = Limonad (se d. o.).

Lemni'scus, Zat., slynga.

Lemniska'ta, mat., en algebraisk kroklinje av fjärde graden med ungefärligt utseende av en åtta. Den är så beskaffad att rektangeln av sammanbindningslinjerna mellan en godtycklig punkt på densamma och två givna punkter alltid är lika med kvadraten på halva avståndet mellan de givna punkterna.

Lemon, eng, (1. li'mmön), citron. — Lemon squash (Z. - skoå'sj), "citronurkram", dryck av citronsaft, socker och vatten.

Lemona'rier, med salt och kryddor inlagda citroner från Västindien.

Le monde oriental, fr, (1. lö mångdåriäng-ta'll), "Den östra världen", i Uppsala utgiven tidskrift för "Öst-Europas och Asiens historia och etnografi, språk och litteraturer, religioner och folkdiktning".

Lemosite't, lat., med., varsamling i ögonvrårna.

L'empire c'est la paix, se under Empire.

Lempo, fi, myt., en ond ande.

Le'mur, zool., ett släkte av halvaporna. — Lemu'rerna, Lemu'ridæ, en till halvapornas avdelning hörande familj.

Lemu'rer {lat. le'mures), rom. myt., avlidnas andar, spöken. Jfr Larva. — Lemu'ria, nattlig fest till blidkande av lemurerna och andra demoniska väsenden.

Lemu'ria 1. Gondwanaland, en hypotetisk kontinent i Indiska havet, som konstruerats för att förklara vissa geologiska, botaniska, djurgeografiska relationer mellan Madagaskar, Ostindien och Australien.

Le'naia, gr. myt., "vinpressningsfesten", en forngrekisk fest till Dionysos' ära. — Le'-naion (av gr. leno's, vinpress), ett åt Dionysos helgat område i det gamla Aten.

Lena'pen, se Delawares.

Lendemain, fr. {1. langdömä'ng), den följande dagen; i synnerhet efter bröllopet.

Lenicft, kem., basiskt aluminiumacetat som användes i en del kosmetiska preparat.

Le'niens, lat., mildrande, uppmjukande.

Lenie'ntia, lat. (av leni're, mildra), pl., med., lindrande medel.

Lenigallo'1, farm., framställes genom acety-lering av gallussyra. Användes mot eksem hos barn.

Leninism, V. I. U. Lenins kommunistiska samhällsåskådning.

Le'nis, pl. Le'nes, lat. mjuk, svag. — Leni-ti'v, lindrande; även = Palliativ (se d. o.). — LenitiVa 1. Reme'dia lenitiVa, pl. ~ Lenientia (se d. o.); även lindrigt lösande eller avförande medel.

Le'nnart, mansnamn, se Leonhard.

Lenigallo'1, ättiksyreförening av pyrogallol, användes i salvor mot eksem.

Lenni lenape, se Delawares.

Le'no, lat., kopplare, bordellvärd.

Lens, lat., lins. — Lenti'gera, bot., linsbärande.

Lens culina'ris, bot., syn. Ervum lens (se d. o.).

Le'nta (av lat. le'ntus, långsam, långvarig), med., en mer än vanligt långvarig och med föga framstående symtom förlöpande nervfeber.

Lenta^ndo 1. Lenta'nte, ital., tonk., långsamt, dröjande.

Lentement, fr. (1. langtöma^ng), långsamt.

Lentesce'rande, med., kronisk, långsamt förlöpande.

Lentibularia'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Lahiatiflo'ræ. Insektätande växter, spridda över nästan hela världen. I Sverige två släkten: Pingui'cula och Utricula'ria.

Lenti^cula, lat., liten lins.

Lenti'go, pl. Lentfgines, lat. (av lens, lins), med., linsstor fläck vid hudutslag.

Lentikula'rglas användas i glasögon; de äro smärre linser i glasram för minskande av glasens vikt.

Lentikulä'r {lat. lenticula'ris, av lens, lins), linsformig.

Lentfn, farm., metafenylendiaminhydroklo-rid. Användes mot akut diarré.

Lenti^nus, hot., ett släkte korkartade hattsvampar. — L. lepfdeus, syllsvamp, järnvägssvamp, växer på trä, varför

järnvägs-syllar, broar m. m. bruka skyddsimpreg-neras mot dess åverkan.

Le'nto, ital., tonk., långsamt. — Lento assal och Lento di mo'lto, mycket långsamt.

Le'ntus, lat., bot., seg.

Lentåtel, bot., se Holcus.

Lenzi'n, tekn., för användning inom pappersfabrikationen avsedd, fin, slammad kaolin.

Le'o, lat., lejon; mansnamn, buret av sex östromerska kejsare och tretton påvar; alkem., guld; astr., en av djurkretsens stjärnbilder. Se Lejonet.

Leoka'dia, grekiskt kvinnonamn (av gr. lev-ko's, vit).

Léon {1. leå'ng), franskt mansnamn Leo (se d. o.).

Leona {1. leå'na), astr., en av småplaneterna.

Le^onard, se Leonhard.

Leonardkoppling (Z. leåna'r-), kombination av två likströmsmaskiner för möjliggörande av stora hastighetsförändringar.

Leo'nem mo'rtuum e'tiam ca'tuli mo'rdent, lat. ordspr., på ett dött lejon kunna även valpar pröva sina tänder, eller ett dött lejon kan även en åsna sparka.

Le'onhard 1. Le'onard, mansnamn (av lat. le'o, lejon, och got. hairtö, hjärta), lejonhjärta. Förkortas hos oss till Lennart.

Leonfderna, astr., efter stjärnbilden Lejonet (se Leo) uppkallade, vissa år omkringLeonie—Lepra

d. 14 nov. inträffande periodiska stjärnfall.

Leonie (Z. -i'), franskt kvinnonamn (av lat. le'o, lejon).

Leonfnskt sällskap {lat. soci'etas leoni'na), eg. lejonsällskap, ett samfund, där en eller flera medlemmar, liksom lejonet i Aeso-pus' fabel, på de övrigas bekostnad tillskansa sig oproportionerligt stora fördelar.

Leoni'nsk vers, metr., hexameter eiler penta-meter, vars slutstavelse och i mitten befintliga huvudcesur (se Cesur) rimma med varandra.

Leo niskt 1. Lyo'niskt guld 1. silver (efter det forna spanska konungariket Leon eller den franska staden Lyon), oäkta guld, oäkta silver, ett slags förgylld eller försilvrad metall, oftast koppar, som brukas till galoner, paljetter m. m. — Leoniska blommor, konstgjorda blommor, förfärdigade av oäkta guld- eller silvertråd. — Leoniska varor 1. Lyonvaror, oäkta guld-drageriarbeten av åtskilliga slag.

Leonfsm, kättersk lära, driven av en viss Leo i början av 300-talet.

Leono'ra, kvinnonamn = Eleonora (se d. o.).

Leono^rauvertyrerna, tonk., tre uvertyrer av Beethoven till hans opera F i d e 1 i o 1. L e o n o r e.

Leonti'asis, gr., med., ett slags spetälska, som gör den sjukes ansikte knöligt och likt ett lejons. Jfr Elefantiasis.

Leo'ntice, bot., växtsläkte av fam. Berheri-da'ceæ. Örter med blommor i gula klasar. — L. chrysogo'num, i östra Medelhavsländerna, har knölformiga rotbihang, som ätas. — L. leontopa'taIum, Sydeuropa, Orienten, har ett rhizom, som användes till såpa och i medicinen.

Leo'ntius, latinskt mansnamn (av le'o, lejon). Motsvarar kvinnonamnet Leonti'na och Leontine (Z. -ti'n).

Leo'ntodon, hot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. Två inhemska arter, andra tillfälligt inkomna med frö o. d. — L. autumnalis, höstfibla. Allmän på gräsmark o. d. — L. hi'spidus, sommarfibla.

Leontopo'dium, bot., edelweiss, växtsläkte av fam. Compo'sitæ, närsläktat med sv. släktet Gnapha'lium. — L.

alpi'num, Alpernas edelweiss, är världsbekant, men måste numera i Schweiz skyddas mot utrotning.

Leonu'rus cardi'aca, bot., hjärtstilla, krona ljusröd med vitullig överläpp. Tämligen vanlig kring gårdar. Fam. Labia'tæ.

Leopa'rden, zool., Fe'lis pa'rdus, en kattdjursart, till vilken räknas den i Afrika hemmahörande egentliga leoparden, F. pardus antiquo'rum, den asiatiska pantern, F. pardus panthe'ra, och Sundapantern, F. pardus variega'tus, från stora Sundaöarna.

Leopardsnok, zooL, se Coluheo.

Le'opold, tyskt, österrikiskt och belgiskt

furstenamn (av ty. Leute,^ folk, och pold, pald, bald, stark, modig, båld). Motsvarar kvinnonamnet Leopoldi'na.

Le'opoldsorden, en belgisk och en österrikisk förtjänstorden.

Lepfdeus, lat., bot., fjällig.

Lepidomy'ces, lat., bot., fjällsvamp.

Lepi'dium, bot., krasse, växtsläkte tillhörande fam. Crucijeræ. Jämte de inhemska förekomma i Sverige ett stort antal tillfälligt införda arter. — L. campe'stre, Salomos ljusstake. — L. draba, välsk krasse. — L. rudera'le, gatkrasse. — L. sati'vum, kryddkrasse, odlad som kryddväxt.

Lepidoca'rpa, lat. (av gr. karpo's, frukt), bot., med sirliga frukter.

Lepidode'ndron (av gr. lepi's, gen. lepi'dos, skal, fjäll, och de'ndron, träd), paleont., ett urvärldens flora tillhörande träd, av vilket lämningar påträffas i avlagringar från devon-, stenkols- och permiska perioderna. — Lepidokrokft, miner., fjällig pyrrhosiderit (se d. o.). — Lepidolft, li-tionglimmer (se Litium). — LepidomeIa'n, en svart magnesiaglimmer. — Lepido-phlolos, paleont., en med Lepidodendron (se ovan) besläktad växt från stenkolsperioden. — Lepidophy'llum, paleont., sporofyller av Lepidodendron. — Lepido'ptera, zool., fjärilar, en till insekternas klass hörande ordning. — Lepido'pteris, paleont., en ormbunke från trias- och juraperioden. — Lepidopteroceci'dier, bot., av fjärilar förorsakade gallbildningar på växter. — Lepidosa'uria, zool., benämning på fjäll-reptilier. — Lepidosi'ren, zooL, en ållik lungfisk i Amasonfloden. — Lepldo'steus, zool., kaimanfiskar.— Lepido'tus, paleont., ett fossilt fisksläkte från mesozoiska perioden.

Le'pidus, -a, -um, lat., bot., angenäm, vacker.

Lepio'ta, bot., fjällskivlingar. Här anförda arter goda matsvampar. — L. proce'rus, stolt fjällskivling. — L. rhaco'des, rodnande fjällskivling.

Leponti'nska språket, ett italiskt fornspråk.

Leporello (diminutiv av ital. lepre, hare), i den tyske kompositören Mozarts opera "Don Juan" namn på hjältens fege och putslustige betjänt.

Lepo'res du'os i nsequens ne'utrum ca'pit, lat. ordspr., den, som på en gång jagar två harar, får ofta ingendera, eller den, som gapar över mycket, mister ofta hela stycket.

Lepo'ridæ, zool., hardjuren, en till gnagarna hörande familj. — Lepori'der, avkomling-ar av harar och kaniner.

Lepori'nus, -a, -um, lat., bot., harlik, har-.

Le'pra, gr., med., spetälska, en uråldrig infektionssjukdom, fordom ett människosläktets plågoris, numera inskränkt till vissa endemiska härdar i de olika världsdelarna, såsom i Europa till GävleborgsLept—Letargi

787

län, en sträcka av norska kusten, delar av Spanien, Portugal m. fl. länder. — Le'pra greco rum,, med., psoriasis. — Lepro'm, spetälskeinfektionens svulstartade infektionsvävnad. — Leproseri' 1. Leproso rium, pL Leprose rier 1. Leproso rier, sjukhus för spetälska. — Leprö's, spetälsk.

Lept, nord. myt., en flod i underjorden.

Lepta', plur. av Lepton (se d. o.).

Leptini't = Granulit (se d. o.).

Lepti't (av gr. lepto's, fin), förr Eurft, Gra-nuli't, beteckning för de mycket finkorniga gnejsartade bergarter, som i mellersta Sverige utmärkas genom talrika malm-och kalkstensinlagringar. — Lepti'tforma-tio'nen, geoL, den till urberget hörande komplex i mellersta Sverige, där leptiter äro förhärskande.

Leptoca'rdii, zool., lansettfiskar, den lägsta gruppen bland ryggradsdjuren.

Leptoce'phalus (av gr. lepto's, tunn, fin, och kefale', huvud), smalt huvud. — Leptofoni' (av gr. fone', röst), späd, tunn stämma.

— Leptogra'fisk (av gr. gra'fein, skriva), fint, smått skriven. — Leptologi' (av gr. lo'gos, lära), spetsfundighet. — Leptome-ningi'tis (av gr. menings, hinna), med., inflammation i hjärnans eller ryggmärgens mjuka hinnor. — Leptome'ninx, de mjuka h järnhinnorna. — Leptotrichi', tunn-, finhårighet. — Lepto'trix, se Lep-tothrix.

Lepto'n, pl. Lepta', ett grekiskt skiljemynt = ungefär 0,7 öre.

Leptosi'phon, hot., prydnadsväxtsläkte från Kalifornien av fam. Polemonia'ceæ. — L. androsa'ceus, har blå 1. röda blommor med vit pip. — L. densiflo'rus, omkring halvmeterhög, rikblommig, har först ljusröda, sedan rosenröda, slutligen blå blommor.

Lepto'thrix, hot., trådformiga bakterier, som normalt leva i munhålan.

Leptu'rus filifo'rmis, hot., ormax, ett svenskt saltängsgräs.

Leptyni't, petrogr., synonym för granulit (särskilt i Tyskland). Se Leptit.

Le'pus, astr., se Haren.

Le'pus, zool., harsläktet. — L. europæ'us, tyska haren. Flerstädes inplanterad i Sverige. — L. ti'midus, haren.

Le quart d'heure de Rabelais, fr. (1. lö kar dör dö Rabölä'), Rabelais' kvart, d. v. s. det kritiska ögonblick, då den franske författaren Rahelais, som var utan pengar, skulle betala en värdshusräkning, men tack vare en lysande idé drog sig ur klämman.

Le revers de la médaille, fr. (1. lö rövä'r dö la meda'j), medaljens frånsida.

Lergök, ett leksaksinstrument. Jfr Ocarina.

— Lergökskandidat, sprängkandidat vid riksdagsval.

Lerjord, kem., aluminiumoxid. — Lerjords-hydrat, aluminiumhydrat. — Lerjords-salter, aluminiumsalter.

Lerjärnsten i=i Clay iron-stone (se d. o.).

Lermärgel, geoL, en av kolsyrad kalk och lera eller lerartade beståndsdelar bestående berg- eller jordart.

Lernefder, zool., en familj på fiskar parasiterande kräftdjur.

Lernei'ska hydran, se under Hydra.

Le roi est mort, vive le roi, fr. (1. lö råa' ä må'r, vivv lö råa'), konungen är död, leve konungen, rop, som fordom i Frankrike vid en konungs död av en härold höjdes inför folket.

Le roi règne et ne go*uverne pas, fr. {1. lö

råa' renj e nö gove'rn pa), lat. Rex re'gnat sed non guhe'rnat, konungen regerar men styr icke (personligen), politisk grundsats för konstitutionell monarki, förfäktad av A. Thiers (1830).

Lerskäddan, zool., en art flundror, Hippo-glossoi'des platessoi'des.

Les beaux esprits se rencontrent, se under Esprit.

Le'sbier, invånare på den grekiska ön Lesbos. — Le'sbisk, till denna ö hörande. — Lesbisk kärlek, tribadi (se d. o.).

Les boutons jaune, fr. {1. lä bottå'ng sjån), "de gula knapparna", politiskt sällskap bland hattpartiets medlemmar på 1740-talet. Namnet av en gul knapp, som bars i hatten.

Le'sche, forngrekisk benämning på i vissa stater förekommande offentliga lokaler för umgänge och samspråk mellan medborgarna.

Les cent jours, se under Cent, fr.

Le'sen (av ty. Lese, stick i spel), pL, spelt., de flesta sticken i piketspel, d. v. s. över sex.

Les extremes se touchent, se under Extrem.

Le'sger, Lesghier, Lesgher, folkstammar i Kaukasus.

Lesgis, turk., lätt turkiskt rytteri.

Les goinfres, fr. (1. lä gå'ängfr), "fros-sarna" ordenssällskap, som skall ha funnits i Sverige under senare 1600-talet.

Les honneurs, se under Honneur.

Lesio'n {lat. læsio), med., skada, åkomma; förfördelande, förolämpning.

Les moutons de Panurge, fr. (1. lä motå'ng dö pany'rsj), Panurges får, ett från den franske författaren Rahelais^ roman "Pan tagruel" hämtat uttryck, som betecknai personer, vilka blint följa andras exempel

Le'sso 1. Le'sto, ital., tonk., muntert, lätt.

Leste, port. (l. lä'sjte), öster, östanvind torr, het, stoftförande vind på Madeira.

Lestrygfner, se Laistryginer.

Le style c'est rhomme, fr. (Z. lö stil sä låmm), stilen är mannen, av stilen kan man sluta till författarens karaktär.

Leta'l {lat. leta'lis), dödlig. — Letalite't, dödlighet.

Letargi' {fr. léthargie, av gr. le'the, glömska, och argi'a, lättja, bedövning), med., sjuklig dvala eller slöhetstillstånd; fig..788

andlig tröghet, försoffning. — Leta'rgisk, slö, försoffad; försjunken i dvala.

L'état c'est moi, se under Etat,

Le'ter (lat læti), benämning på vissa barbariska folk från vänstra Éhenstranden, vilka gjorde krigstjänst hos romerska kejsardömet.

Le'the, gr, myt,, glömskans flod i underjorden.

Letisimulatio'n (av lat. Wtumy död, och si-muWre, låtsa, känna), zooL, vissa djurs, särskilt insekters vana att vid skrämsel eller fara låtsas vara döda.

Leto' (lat. Lato'na), gr. myt.y en titans dotter, älskades av Zeus och blev genom honom moder till Apollon och Artemis (Diana); astr., en av småplaneterna.

L'Étoile rouge, se Röda stjärnan.

Letrilla, pl. Letrillas, sp. (1. -tri'lja, dimin. av letra, skrift, sångtext), ett slags spanska romanser.

Letstigen, gammal färdväg från Värmland till Närke.

Letter, eng. (1. le'ttö), pl. Letters (1. le'ttös), brev. — L. of marque (1. - åvv mak), kaparbrev.

Le'tter, den inhemska befolkningen i Lettland och större delen av Kurland. — Le't-tiska språk, gemensam benämning på lettiskan (letternas språk), litaviskan och fornpreussiskan. — Lettland, förr Livlands sydligaste del, numera självständig republik. — Lettosla'visk, se Lituslavisk.

Le'ttera, ital., brev; handelst., växelbrev, växel. — Lettera di ca'mbio, se Cambio.

— Lettera ferma, se Ferma.

Lettermetall (av fr. lettre, bokstav), gammal benämning på stilmetall, stiltyg.

Letternholts, veden av Bro'simum Auhe'nti från Västindien. Antar mycket vacker polityr.

Letterstål, Letterverk, se Lettra.

Le'ttiska språk, Lettosla'visk m. fl., se under Letter.

Le'ttner, ty. (av lat. lecto'rium), korskran-ket i tyska romanska kyrkor.

Lettra 1. Littra, förse kanten på ett mynt med en bokstavsskrift 1. räfflor till skydd mot åverkan. — Letterstål, graverade stålstampar för kantprägling av mynt. — Letterverk, maskin för kantprägling av mynt.

Lettre, fr. (1. lättr), brev. — Lettre auto-graphe signée, (1. - åtågra'ff sinje'), se L. a. s. — Lettre d'affaires (1. - daffä'r), affärsbrev. — Lettre de cachet, se under Cachet. — Lettre de change (1. - dö sja'ngsj), växel. — Lettre de créance (1.

- krea'ngs; av lat. cre'derey sätta tro till) = Kreditiv (se d. o.). — Lettre de marque (1. - ma'rk) eller Lettre de re-présailles (1. - röpresa'j), kaparbrev, av regeringen utfärdad tillåtelse till sjörö-veri under krigstid. — Lettre de provision (Z. - pråvisiå^ng), konsuls fullmakt. —

Lettre de rapelle (1. - rape'll), rapell, brev som återkallar ett diplomatiskt sändebud. — Lettre de recréance (1. - rö-krea^ngs) =: Rekreditiv (se d. o.). — Let tres grises (1. - gri's), pl, eg. grå bokstäver; öppen, blott till konturerna angiven skrift under kopparstick. — Lettres italique (1. - ittali^ck), kursivstil. — Lettre signée (1. - sinje'), undertecknad i brev.

— Apres la lettre, Avant la lettre, Avec la lettre, se Apres, Avant, Avec la lettre.

— Gens de lettre, fr. (1. sjang dö lä'ttr), vetenskapsmän, skriftställare.

Lettsomi't 1. Kupfersamterz, miner., sam-metsliknande, emaljblått kopparalumini-umsulfat.

Le'tty, kvinnonamn, en engelsk förkortning av Lætitia (se d. o.).

Leu (1. le), pl. Lei, Rumäniens myntenhet

— 72 öre (pari).

Le'uca (lat. le'uga), kelternas vägmått := 1,500 rom. passus 2,22 km.

Leucade'ndron, hot., växtsläkte av fam. Pro-tea'ceæ. Träd 1. buskar i Kaplandet. — L. arge'nteum, silverträd, har praktfullt silvergrå blad, som användas till prydnadsföremål och utgöra en handelsvara. Även virket är värdefullt.

Leuca'ntha, Leuca'nthemum, lat. (av gr. lev-ko's, vit), bot., vitblommig.

Leuca'spius delinea'tus, zooL, groplöja.

Leuce, gr. (1. lev-; av levko's, vit), med., spetälska. — Leuci'n = amidokapronsyra (se d. o.). — Leuci't, miner., ett i vissa lavor och basalter m. m. förekommande bisilikat. — Leucitbasalt, geol., en vulkanisk bergart, som innehåller leucit. — Leuci^tis, med., inflammation i vitögat. — Leucitofy'r 1. Leucitporfyr, en av leucit, augit, magnetit m. m. bestående vulkanisk bergart.

Leuchs' Adrèssbücher (1. låjsjs-), en internationell handelskalender, utgiven i Nürnberg.

Leuci'n, kem., a-aminoisobutylättiksyra, förekommer i äggviteämnen, och frigöres då dessa fullständigt spjälkas.

Leuci'scus, zool., mörtsläktet. — L. albie'n-sis, färnan. — L. erythro'phthalmus, sar-ven. — L. grisla'gine, stämmen. — L. id-ba'rus, iden. — L. ru'tilus, mörten.

Leuci't, Leucitofy'r m. fl., se under Leuce.

Leuci'ter, hot., dets. som Leukoplaster (se d. o.).

Leuciti't, petrogr., vulkanisk bergart av leucit och pyroxen.

Leucoce'phalus (av gr. levko's, vit, och ke-fale', huvud), hot., vithuvad.

Leuco'ium vernum, hot., snöklocka, klosterlilja, prydnadsväxt med vit, klocklik blomma.

Leucome'las, hot., vit och svart.

Leucophæ'a, hot., askgrå.

LeucopIaci'a oris, med., åkomma med vitgrå eller gulgrå fläckar på munnens slem-Leucorchis albidus—Leverera

789

hinna. Framkallas genom retning av vassa föremål eller skarpa ämnen, nikotin, alkohol, syfilis m. m. Kallas även Terat&sis, Tylo'sis, Ps0ria'sisy Pityria'sisy Ichtyo'sis oris et lingue.

Leuco'rchis a'lbidus, dets. som Hahenaria albida (se d. o.).

Leucospe'rmum, bot., vitfröig (-sporig).

Leuco'stoma, bot., med vit mynning.

Leuco'thites, bot., vitaktig.

Le'uka, folkstam i Honduras.

Leukadeni' {1. levk-; av gr. levko's, vit, och ade'n, körtel) = Lymfosarkom (se d. o.).

— Leukæthfopes, vita negrer, negeralbi-nos (se Albinos). — Leukangftis (av gr, a'ngos eller angei'on, kärl, blodkärl), inflammation i lymfkärlen. — Leukanilfn, kem., rosanilinets leukoförening (se d. o.).

— Leukemi' (av gr. haima, blod), Leuko-cytemi' 1. Leukocyto's (av gr. kyto's, ihålighet) , en sjuklig ökning av de vita blodkropparna på de rödas bekostnad. — Leu-koba'ser, kem., basiska färgämnens leuko-föreningar (se d. o.). — Leukocy't, vit blodkropp. — Leukocytemi', Leukocyto's, se Leukemi. — Leukode'rma 1. Leuko-pathi' (av gr. de'rma, hud, 1. pa'thos, lidande), minskning av hudens färgämne. Jfr Albinism och Vitiligo. — Leukofa'n, miner., ett olivinmineral. — Leukoför-eningar, kem., ämnen, som uppstå genom reduktion av färgämnen, vilka upptaga två väteatomer och samtidigt avfärgas och bli vita. De kunna lätt åter oxideras till färgämnen. — Leukoge'n, kem., na-triumbisulfit. — Leukokrat, petrogr., en eruptivbergart av ljusa fältspater och kvarts. — Leuko'm, med., en ögonsjukdom, som består däri, att en vit fläck bildar sig på hornhinnan. — Leukomori', svårmod, melankoli, mjältsjuka. — Leukopathi', se Leukoderma. — Leukoplaki' (av gr. plax, upphöjd fläck), upphöjda vita fläckar i munhålan. — Leukopeni', minskning av antalet vita blodkroppar. — Leukopla'ster (av gr. plasse'in, bilda), bot., ofärgade celler, som utvecklas ur färgkropparna vid celldelning. — Leukorre' (av gr. rhe'in, flyta), vit fluss. — Leukosy'rer {gr. leuko-sy'roi, vita syrer), grekisk benämning på de assyriska nybyggarna s. om Svarta havet. — Leukothe^a, den vita gudinnan

Ino (se d. o.); astr., en av småplaneterna. — Leukoxe'n, miner., sönderdel-ningsprodukt av titanit.

Leuteratio'n, nylat. (1. lev-), jur., av mildrande omständigheter föranledd nedsättning i ett lagstadgat straff.

Leuzi'n, finpulveriserad anhydrit (se d. o.), använd som fyllnadsämne i papper.

Lev (eg. "lejon")) pl- Leva, bulgarisk myntenhet 72 öre (pari).

Lev., förk. för Leviticus (3:e Mosebok).

Leva'd, ridk., en förberedelse till pesad (se d. o.).

Leva'na (av lat. leva're, lyfta), rom. myt., nyfödda barns gudinna.

Levande ko'nto Personalkonto (se Per-sonalkonti).

Le'vang 1. Ledvang, å smärre fartyg tvärsöver däck gående båge av rundjärn, på vilken skotblocken till storsegel m. fl. löpa.

Leva'nte, ital., namn på östvinden.

Leva'nten (ital. il levante, av lat. leva're, lyfta, höja), eg. soluppgången; österlandet; Medelhavets asiatiska kust; även Turkiet, Grekland, Egypten och västra Asiens närmast Europa belägna delar. Jfr Orienten. — Levanti^n, ett slags ursprungligen i Le vanten tillverkat sidentyg. — Le van-ti'ner, ättlingar av européer och levan-tinska mödrar. — Levantinthaler = Ma-ria-Theresiathaler (se d. o.). — Levantisk, österländsk, som angår Levanten. — Levantisk handel, handel med produkter från Levanten. — Levantisk pest, se Bubonpes-ten. — Levantnötter, kockelkärnor (se Kockelbär).

Levatio'n (av lat. leva're, upplyfta), upp-lyftning. — Leva'tor, anat., lyftmuskel. — Levato'rium, med., kirurgiskt lyftverktyg.

Leve^che, spanskt namn på sydvästvinden från Medelhavet.

Levée, fr. (1. löve'), upplyftande; uppbörd; värvning av trupper, uppbåd. — Levée en masse (1. - ang mass), resning i massa; massuppbåd.

Levellers, eng. (1. leVellörs), av level, jämn yta; jämlikhetssträvare, en radikal poli-tiskt-religiös riktning i England på 1640-talet.

Levenehästen, hästras i Västergötland av Clydesdalehärstamning.

Lever, fr. (1. löve'), uppgång, uppstigning; uppstigningstid; morgonmottagning; morgonuppvaktning vid hov. — Lever-Dieu (Z.

- djö), under katolska mässan upplyftandet av hostian (se d. o.). — Lever du ri-deau (Z. - dy ridå'), ett mindre, obetydligare teaterstycke, som gives före den egentliga, större föreställningen.

Leve'ra (/r. lever), handelst., protestera, avgiva protest av en oinlöst, förfallen växel.

Leveraloe, se Aloé.

Levera'ns, Leverantö'r m. fl., se under leverera.

Leveratrofi', med., förminskning av levern. Oftast en akut sjukdom. — Levercirrho's, en inflammationsprocess i levern, vanligen med bindvävsbildning.

Leverbalsam, se Ageratum.

Levere'ra {fr. livrer), avlämna sålda varor.

— Leverera batalj, krig sk., hålla fältslag, inlåta sig i drabbning. — Levera'ns {1. även -ra'ngs), avlämning eller anskaffande av varor o. d., vanligen på bestämd tid och till visst pris; även det levererade. — Leveransauktion, auktion, som rör avtal om varors anskaffande. — Leveranshan-790

del, köp eller försäljning av någonting, som mot visst pris framdeles vid någon bestämd tidpunkt skall levereras. — Leveranskontrakt, skriftlig avhandling, innehållande villkoren för en avtalad leverans. — Leverantö'r, person, som åtagit sig en leverans.

Leverigel, zooL, se Distomum.

Leverki's, miner., en varietet markasit.

Levermossor, bot., en klass, Hepa'ticæ, av Bryophy'ta bland kärlkryptogamerna. I Sverige omkring 150 arter.

Leverstärkelse, se Glykogen.

Levertran, se Oleum jecoris aselli.

Le'vi, hebreiskt mansnamn, trogen, hängiven. Buret av patriarken Jakobs tredje son och aposteln Matteus.

Levia'tan (av hebr. livjatåny som slingrar sig), namn på ett i Gamla Testamentet omtalat djur, troligen en krokodil.

Le'vicovatten, arsenikhaltigt järnvatten från Levico i Tyrolen.

Levigatio'n, lat., glättning, krossning, sön-dermalning till pulver.

Le'vir, lat., svåger. — Levira'tsäktenskap, i den judiska lagen påbjudet äktenskap mellan en änka och hennes döde mans broder.

Le vis, lat., lätt. — Le'vius fit patie'ntia quidquid corrfgere est ne'fas, lättare blir genom tålamod vad icke är tillåtet att ändra.

Levi'sticum officina'le, bot., libsticka, en till fam. UmhelWferæ hörande ört, vars förr officinella rot, ra'dix levi'stici, ännu brukas i djurmedicinen. Syn. Ligusticum.

Le'viter, lat. (av le'vis, lätt), lätt, ytligt.

Levi'ter, hebr., medlemmarna av Levi stam, bland vilka Arons ättlingar voro präster och de övriga förrättade tempeltjänsten, undervisade folket och voro domare; i katolska kyrkan medhjälpare åt en präst.

Levi'ticus, lat., den levitiska boken, levit-boken, gudstjänstboken, tredje Mosebok, som innehåller föreskrifter om de kyrkliga bruken, offren m. m.

Levkoja 1. Lövkoja, bot., MatMola, en till fam. Siliquo'sæ hörande prydnadsväxt, vars arter M. a'nnua och M. inca'na allmänt odlas hos oss.

Levkothe'a — Ino (se d. o.).

Levogy'r (av lat. læ'vus, vänster, och gy-ra're, vrida), fys., vänstervridande (vid polarisation).

Levuli'nsyra, kem., en 7-ketonsyra, som bildas ur många kolhydrat vid inverkan av kokande, utspädda syror.

Levulo's 1. Frukto's, kem., fruktsocker, en i söta frukter och växtsafter samt honung förekommande sockerart.

Levureti'n, farm., ett preparat av bryggeri-underjäst. Användes mot furunkulos och körtelsjukdomar.

Levy'n, miner., en zeolit (se Zeoliter).

Lex, pl. Le^ges, lat., folkbeslut; föreskrift.

lag. — Co'ntra leges, mot lagarna. — Le'ge ar tis, enligt konstens regler; på recept (förkortat 1. a.): efter farmakopéns föreskrift. — Lex agra'ria, se Agrarisk lag. — L. alamanno'rum, allemannernas lag. — L. anglio'rum et verino'rum, ang-lernas och verinernas lag. — L. bajuvario'-rum, bajrarnas lag. — L. burgundio'num, burgundernas lag. — L. cæsa'rea, kejsar-lagen. — L. civita'tis, statens lag. — L. commisso'ria, avtalslag ang. patent, vilka lämnats i pant. — L. domici'lii, lagen i boningsorten. — L. duo'decim tabula'rum, de tolv tavlornas lag, antogs under romerska republiken år 449 f. Kr. — L. fo'ri, lagen i rättegångsorten. — L. frisio'num, frisernas lag. — L. fundamenta'lis, grundlag. — L. in ca'su, tillfällighetslag, undantagslag.

— L. ju'lia, juliska lagen. — L. lo'ci cele-bratio'nls, lagen på äktenskapsorten. — L. lo'ci contra'ctus, lagen på det ställe, där avtal ingåtts. — L. lo'cl executio'nis, lagen på verkställighetsorten. — L. lo'ci solutio'-nis, lagen på upplösningsorten. — L. na-tu'ræ, naturlag. — L. non scri'pta, oskriven lag; sedvanerätt. — L. pa'triæ, fäderneslandets lag. — L. poste'rior de'rogat prio'ri, senare lag upphäver en äldre (i samma sak). — L. re'gia, se Kongeloven.

— L. re'i si'tæ, lagen på platsen för sakens befintlighet. — L. ripua'ria 1. L. ripuario'-rum, ripuarernas lag. — L. sa'lica, de sa-liska frankernas lag. Se vidare Saliska lagen. — L. saxo^num, sachsarnas lag. — L. si'ne exsecutio^ne est qua'si campa'na sine pisti'llo, lag utan verkställighet är som en klocka utan kläpp. (Efter Seneca).

— L. talio'nis, vedergällningens lag, lika för lika. — L. Ve'neris, benämning på lagen mot spridning av könssjukdomar (1918). — L. wisigotho^rum, västgöternas lag.

L'exactitude est la politesse des rois, fr. (L

lägsacktity'dd ä la pålitä'ss dä råa'), punktlighet är konungarnas hövlighet. {Ludvig XVIII.)

Lexia'rk, atensk ämbetsman, som förde röstlängderna.

Lexika'lisk, Lexikogra'f m. fl., se under följ. ord.

Le'xikon (gr. lexiko^n), pl. Le'xika, ordbok.

— Lexikalisk, i form av ordbok, ordboks-.

— Lexikogra'f (av gr. grajein, skriva), ordboksförfattare. — Lexikografi', ord-boksförfattande.

Lex in ca'su, Lex non scri'pta m. fl., se under Lex.

Lexipy'reta, gr. (av Wgein, stilla, och py'r, eld), pl., med., feberstillande medel.

Lex sa'lica, Lex talio'nis, se under Lex.

Le'ydenflaska, fys., laddflaska, en flask-formig kondensator för elektricitet.

Leys d^amors (Z. lejs damo'rs), kärlekslagar. Se Jeux floraux.

L'habit ne fait pas le moine, fr. (L labbi' nö fä pa lö moa'nn), se Habitus non facit monachum.

L. H. C., förk. för eng. Lord high chancellor, lordkansler.

Lherzoli't, petrogr., en till olivinstenarnas grupp hörande bergart.

L^hombre, /r. (L långbr), se Hombre.

L'homme propose et Dieu dispose, fr, (1. låmm pråpå's e djö' dispå's), människan spår, men Gud rår.

L. H. T., förk. för eng. Lord high treasurer, storskattmästare.

Li, kem,y atomtecken för Litium.

Li, kinesisk mil = 575,5 m.; kinesiskt mynt och kinesisk vikt = kasj (se d. o.).

Liaison, fr, (1. liäså'ng), förbindelse, intim bekantskap; flyktig kärleksförbindelse.

Lia'ner (av fr, lier, binda), bot., växter med lång och smal stam, som måste ha andra växters stöd för att skaffa sig tillträde till ljuset. Sin högsta utveckling nå de i tropikerna.

Lianeskiffer, geol., en skifferartad bergart, som förekommer i Dalsland.

Liang, kinesiskt mynt och kinesisk vikt = Tael (se d. o.).

Liantra'1, farm.y stenkolstjära, som genom bensolbehandling befriats från olösta beståndsdelar. Användes tillsammans med fetter eller tvålmassa mot psoriasis m. m.

Liard, fr. (1. lia'r), gammalt franskt mynt.

Lias, eng. {1. lä^jas), geol., den undre eller svarta juraformationen. Se Jurasystemet.

Lia'tico, ett vitgult malvoisirvin från trakten av Neapel.

Liatrisblad 1. Vaniljblad, se Liatris odorata.

Lia'tris odora'ta, bot., nordamerikansk ört av fam. Compo'sitse. Användes på grund av sin höga kumarinhalt till parfymering av röktobak.

Li'banoncedern, se Ceder.

Libano'tis (lat,, med lukt av krydda), bot., örtsläkte av fam. UmbelWferæ. — L. mon-ta'na, säfferot, förekommer sparsamt i Sverige. Är ett omtyckt medel i schweizisk folkmedicin.

Libatio^n (lat. liha'tio, av liba're, utgjuta), fordom dryckesoffer; nu dryckeslag.

Li'bbra, ital., — Libra, lat.

Libeccio, ital. (1. libe'ttjå), benämning på sydvästvinden.

Libe'll (lat. libe'llus, dimin. av Wber, bok), flygskrift; smädeskrift, paskill (se d. o.); jur., vadeinlaga. — Libellus famo^sus, eg. ryktbar skrift; smädeskrift. — Libelli'st, skandalskrivare, författare av smäde-skrifter.

Libe'll (lat. libe'lla, dimin. av Whra, våg, viktskål), vattenpass. — Libellkvadrant, krig sk., ett instrument, som begagnades vid riktandet av stora artilleripjäser.

Libella'tici, lat. (av lihe'llus, liten bok, attest), pl., kristna, som räddade sig undan kristendomsförföljelserna genom att av

myndigheterna tillhandla sig ett intyg, att de iakttogo statsreligionens föreskrifter.

Libelli'st m. fl., se under Libell (lat. libe'l-lus).

Libe'llula, zooL, trollslända, ett till sländor-nas ordning bland insekterna hörande släkte.

Li'ber, lat., fri.

Li'ber, lat., bok, skrift. — L. catena^tus, fastkedjad bok, benämning på de i äldre tider vid murar eller pulpeter till skydd mot stöld fastlänkade skrifterna. — L. da'ticus, gåvobok, under medeltiden en anteckningsbok, vari till kyrkor eller kloster skänkta gåvor m. m. uppskrevos. — L. Le-vi'ticus, se Leviticus. — L. libro'rum, "böckernas bok", bibeln. — L. plena'rius 1. plenarium, medeltida handskrifter av Nya Testamentet eller av den fullständiga katolska mässboken. — L. pontificalis, se Gesta pontificum romanorum.

Li'ber, rom. myt., vinets gud = Backus (se d. o.). — Li'bera, hans gemål, växtlighetens och fruktsamhetens gudinna. — Liberaler, i Rom firad fest till Libers ära.

Li'bera, lat. (imperat. av libera're, befria), dödsbönen hos katolikerna, uppkallad efter första ordet i densamma.

Li'bera chiesa in libera sta'to, ital. (1. -kie'-), fri kyrka i fri stat.

Liberal (lat. libera'lis), frisinnad; frihets-älskande; fördomsfri; vän av framåtskridande; frikostig.)(Illiberal, Konservativ. — Liberala unionister, en från det stora liberala partiet i England avsöndrad partigrupp. — Liberales a'rtes, se Artes liberales. — Liberalise'ra, göra frisinnad; spela liberal. — Liberali'sm, frisinnat tänkesätt, kärlek till fri samhällsförfattning. — Liberalite't, ädelt sinnelag; frikostighet.

Liberatio'n, Libera'tor, se under Liberias,

Libera'trix, astr., en av småplaneterna.

Libe'riakaffe, se Coffea.

Li'beri po'stumi, se under Postum.

Libe'rius och Libe'ria, se Liborius.

Li'ber studio'sus, lat,, fri student.

Libert, mansnamn (av lat, Wber, fri).

Libertador, sp, (I, -då'r), befriare.

Libe'rtas, lat., frihet; rom. myt., frihetens gudinna. — Liberatio'n, befrielse. — Libe-ra'tor, lat,, Libertado'r, sp., befriare. — Liberté, fr., frihet. — Liberté, égalité, fra-ternité, se under Egal.

Libertin, fr. (1. libertä^ng, sv. uttal: -ti'n, av lat. liberti'nus, frigiven slav), vällusting, utsvävande, liderlig man. — Libertinage (1. -a'sj), utsvävning, liderlighet, lättsinne. — Liberti'ner, en i Nya Testamentet omnämnd judisk synagogförsamling i Jerusalem; i 16:e århundradet en panteis-tisk antinomistisk (se Antinomism) sekt i Frankrike och Schweiz; även ett parti i Genève, föregångare till reformationen. — Libertim'sm, lösa grundsatser.792

Liberty, eng. (1. li'bbörti), frihet; ett slags tunn silkessatin.

Li'berum arWtrium, lat., fri vilja; fritt val; godtycke.

Li'berum ve'to, lat., eg. det fria "jag förbjuder"; i det forna konungariket Polen en varje riksdagsmedlem tillkommande rättighet att förbjuda ett honom misshagligt riksdagsbeslut.

Libetheni't, miner., basiskt kopparfosfat i rombiska kristaller.

Li'bhaber, se Liebhaber.

Libidibi Dividivi (se d. o.).

Llbidini'st, Libidinosite't, se under följ. ord.

Libidinö's (fr. libidineux, av lat. libi'do, åtrå, begärelse), lättfärdig, lösaktig. — Libi-dira'st, vällusting. — Libidinosite't, lättfärdighet; lösaktigt levnadssätt.

Libi'do, lat., begär. — L. sexua'lis, könsdrift.

Libiti'na, rom. myt., begravningsgudinnan. — Libitina'rier (lat. lihitina'rii), Libiti-nas präster; begravningsentreprenörer.

Li'bitum 1. Lu'bitum, lat. (av Ii'b et, det behagar), välbehag, godtycke. — Pro li'bito = Ad libitum (se d. o.).

Libo'notus, lat., sydsydvästvinden.

Libo'rius 1. Libe'rius, mansnamn (av lat. Wher, fri). Motsvarar kvinnonamnen Li-bo'ria och LibeVia.

Li'bra, lat., våg, vågskål; en hos romarna förekommande vikt = 327,5 gr.; förr enheten i den svenska medicinalvikten — 356,3 gr.; astr., stjärnbilden Vågen.

Libra'rius, lat., Libraire, fr. (1. -brä'r; av lat. Wber, bok), under medeltiden bokav-skrivare; senare bokhandlare. — Librai-rie, fr. (1. -bräri'), bokhandel; förr bibliotek.

Libratio'n (av lat. lihra're, väga, sväva), svängning; astr., det periodiska framträdandet och försvinnandet av delar av månens kant.

Libre-esprit, fr. (1. libr äspri'), fritänkare.

Libreri' (av fr. librairie, se under Libra-rius), förr hos oss boksamling, bibliotek.

Libre'tt (ital. libre'tto), eg. liten bok, textbok till ett sångverk; operatext. — Li-brettfst, författare av operatexter. — Li-bre'tto, se Librett.

Lfbro dVro, ital, gyllene boken, adelsmatrikel i Venedig, i vilken rådsherreätternas namn voro upptecknade.

Librosklerei'd, bot., långsträckt stencell med spricklika porer, ofta förekommande i fröskal.

Libs, lat. (gr. lips, eg. libysk), antik benämning på sydvästvinden.

Libsticka, se Levisticum.

Libu'rna, pl. Libu'rnæ, sjöv., ett snabbseg-lande illyriskt fartyg.

Libussa 1. Libuse (1. -bosje), astr., en av småplaneterna.

Li'byska språk, hamitiska språk, som talas av två folkslag i norra och mellersta Afrika.

Lic., förk. för lat. licentiatus, se Licentiat,

LicaViaolja, en från Cayenne kommande eterisk olja, som med vattenånga destilleras av vit ceder, Licaria canali.

Licence, fr. (1. lisa'ngs), handelst., fribrev; tillåtelse att från utländsk ort införa vissa varor, som eljest äro till införsel förbjudna. Jfr Licens.

Licencié-ès-lettres, fr. (1. lisangsie'-äs-lättr), filosofie licentiat (se Licentiat).

Lice'ns (lat. lice'ntia), tillåtelse; frihet; av patentinnehavaren erhållen nyttjanderätt till den patenterade uppfinningen; avgift för rättigheten att utöva ett yrke. — Li-ce'nt, i äldre svenskt förvaltningsspråk benämning på en tullavgift. — Lice'ntia con-ciona'ndi, tillåtelse att predika. — L, doce'ndi, frihet att undervisa; rätt att hålla offentliga föreläsningar vid en högskola. — L. poe'tica, poetisk frihet, skaldens rätt att på grund av konstnärliga hänsyn avvika från det strängt faktiska; blott i poesien tillåten frihet i behandlingen av språket.

Licentia't (av lat. lice'ntia, tillåtelse), eg. berättigad att hålla föreläsningar; i Sverige och Finland person, som tagit andra lärdomsgraden i någon av de fyra fakulteterna. — Licentiatexamen, universitetsexamen, varigenom licentiatvärdigheten vinnes. — Licentie'ra (fr. licencier), meddela licens (se ovan); tillåta, bevilja; befria; avskeda.

Li'cet, lat., det är tillåtet.

Lichas, gr. sag., Herakles' tjänare.

Li'chen, lat., med., benämning på en kronisk hudåkomma.

Liche'nes, sing. Li'chen, lat., bot., lavar, ett slags bålväxter. — Lichen Caragheen, se Caragheen. — L. isla'ndicus, farm., islandslav (orätt kallad "islandsmossa"), Cetra'ria isWndica, tillhörande fam. Par-melia'ceæ. Brukades förr i form av gelé, islandsmossgelé, mot lungsjukdomar. — Licheni'n, kem., lavstärkelse. — Licheno-lo'g 1. Likenolo'g, lavkännare. — Licheno-logi', läran om lavarna.

Licitatio'n (av lat. lice're, vara till salu), offentlig försäljning av något till ^ den mestbjudande; auktion. — Licitations-bank, bank för inkassering av osäkra papper, på vilka innehavaren i förskott av banken erhåller större eller mindre summor. — Licite'ra, sälja till den mestbjudande, auktionera.

Lfcitum, lat., något tillåtet. — L. mora'le, fil., en såsom moraliskt indifferent av sedelagen tillåten handling.

Li'cium, lat., solv, knut; textilateljé i Stockholm.

Li'ctor, se Liktor.

Ll'do, ital. (lat. Wtus), havsstrand, särskilt benämning på den långa, smala ö, som skiljer Venedigs laguner från havet.

Lfdskjalf, Hlidskjalf 1. Lidskälf, nord, myt., asarnas utsiktstorn, från vilken Oden såg allt, som hände i världen.

Lié, fr.y tonk.y bundet. Se legato.

Liebeneri't {L Ii-), miner.^ pseudomorfoser av eleolit.

Liebens jodoformprov (1. Ii-), kem.y metod att påvisa små mängder alkohol.

Lieberkühns körtlar {1. Ii'-), anat.y tarmslemhinnans körtlar.

Liebers kryddor, farm., se Galeopsis grandi-flora.

Liebesknoten, Liebesschleife, ty., "kärleksknut", valknut (se d. o.).

Liebfraumilch, ty. (1. iibfra'o-), ett fint rhenskt vin från trakten av Worms.

Liebhaber, ty. {1. lib-, av Liebe, kärlek), person, som har utpräglad förkärlek för ett visst slags ting (böcker, konstverk 1. d.). — Liebhaberi', sysslandet med eller samlandet av dylika favoritföremål.

Liebigi't, miner., äppelgröna konkretioner av uranhaltigt kalciumkarbonat.

Liebigs köttextrakt (Z. li'b-), uppkallat efter den tyske kemisten Justus von Liebig, be-redes av finhackat kött, som utkokas med vatten, varpå den från äggviteämnen och fett befriade vattenlösningen inkokas till extraktkonsistens.

Lieblings-, ty. {1. lib-), älsklings-, favorit-, t. ex. lieblingsrätt, älsklingsrätt.

Lied, ty. (1. lit), tonk., sång, visa. — Lieder ohne Wo'rte (1. li'der-), sånpr utan ord, titel på en följd kompositioner av den tyske kompositören Mendelssohn; korta melodiska instrumentalstycken av nämnda art. — Wo man singt, da lass' dich ruhig nieder; Böse Menschen haben keine Lieder, där man sjunger slå dig lugnt till ro ; onda människor hava inga sånger.

Liederbrüder, ty. (1. Ii-), "sångarbröder", medlemmar i en Liedertafel (se d. o.).

Liedermeister, ty. (1. Ii- maj-), anförare av en Liedertafel (se d. o.).

Liedertafel, ty. (1. lid-), manssångförening.

Liederteorien, teori för uppkomsten av de stora folkliga eposen, främst de home-riska, uppställd av K. Lachmann.

Liedervater, ty. (1. Ii- fa-), ordförande i en Liedertafel (se d. o.).

Li'en, lat., anat., mjälten. — L. mo'biIis, med., vandrande mjälte. — Liena'tis, som avser mjälten.

Lienftis (av lat. Ii'en, mjälte), med., mjält-inflammation.

Lienteri' (av gr. le'ios, glatt, och e'nteron, tarm), med., ett slags svår diarré, varvid näringsämnena hastigt bortgå osmälta.

Liepaja, lettiska namnet på Libau.

Lie'ra (fr. lier), förbinda, förena. Jfr Liai-son. — Lierad, nära förbunden, förtrogen.

Li'etuva, inhemska namnet på Litauen.

Lieue, kelt. (L liö'; lat. leuca), fransk mil =z 10 km.

Lieutenant, fr. (L liötöna'ng, av lieu, ställe,

och tenir, innehava), urspr. ställföreträdare; löjtnant (se d. o.).

Life, eng. (1. lajf), "Livet", Förenta staternas mest spridda skämttidning. Utgives i New York sedan 1881.

Life and work, eng. (1. lajf änd oö'rk), "liv och gärning", mottot för 1925 års allmänkyrkliga möte i Stockholm.

Life-preserver, eng. (1. lajf prisö'rvör), eg. livbevarare; försvarsvapen i form av en kort, elastisk käpp med blyklump i ena eller bägge ändarna. Jfr Casse-tête.

Lift, eng., lyftning; hävstång; hiss.

Li'ga, (ital. Wga, fr. ligue, av lat. liga're, binda), förbund, förening. — Ligan, ett 1576 i Frankrike bildat katolskt parti, lett av släkten Guise. Jfr Katolska ligan. — Ligfst (hårt g), medlem av en liga. — Ligi'stisk, som angår en liga.

Ligame'nt {lat. ligame'ntum, av liga're, binda), anat., kallas av bindväv och elastisk vävnad bestående band, som sammanhålla kroppens delar eller organ.

Liga'to = Legato (se d. o.).

Ligatu'r (lat. ligatu'ra, av liga're, binda), kir., omknytning av blodkärl för att stilla blödning; det därtill brukade materialet; tonk.y bindning mellan noter, betecknad genom en båge; boktr., en typ, som består av förenade skrivtecken, t. ex. ff.

Li'ger, lat., romarnas namn på floden Loire.

Lige'ra (av lat. liga're, binda), fäktk., slå vapnet ur handen på motståndaren.

Lige'rica, lat., bot., från Loire (lat. Li'ger).

Ligi'st, Ligi'stisk, se under Liga.

Liggklöver, bot., se Trifolium.

Ligna'tilis, bot., växande på ved.

Ligne, fr. (1. linj), linje, rad. — Ligne de bataille (1. - dö bata'j), krig sk., slagordning.

Ligni'n, Ligno'n 1. Vedämne, oxiderivat av cellulosa, som förekommer i förvedade celler hos växterna.

Ligni't Brunkol (se d. o.).

Lignocellulo'sa, kem., den förening, som utgör jutefibern (se Jute).

Lignografi', sätt att framställa färgtryck på tunna träplattor.

Ligno'n, se Lignin.

Ligno'ser, bot., se Vedväxter.

Lignosulfft, lut från cellulosafabriker, vilken prövats som medel mot lungsot utan nämnvärt resultat.

Li'gnum, lat., trä, ved. — L. aloes, aloeved, den som rökverk högt värderade veden av Excæca'ria Aga'llocha. — L. campechia'-num, farm. kampeschträ (se d. o.). — L. citri'num, tekn., gul bresilja (se Bresilja).

— L. cæru'leum = Lignum campechianum (se ovan). — L. colubri'num, ormved (av Stry'chnos colubri'na). — L. fernambuci

— Färnbock (se d. o.). — L. guaja'ci, farm., guajakved (se d. o.). — L. juni'peri, enträ, veden av roten till Juni'perus com-mu'nis, är ett blodrenande medel. — L.794

muri'num, hot., hårt träslag, som genom sin lukt lockar råttor. Se Alhizzia. — L. nephri'ticum, jasminträ. — L. qua'ssiæ, kvassia (se d. o.). — L. pava'num, sassa-frasträ. — L. Rho'dii, ett slags rosenträ (se d. o.). — L. sa'nctum = L. guaja'ci (se d. o.). — L. sa'ntali citri'num, vitt 1. gult sandelträ (se d. o.). — L. santali ru'brum, rött sandelträ (se d. o.). — L. sassafras, se Sassafras. — L. suberfnum, kork (se d. o.). — L. vitæ, livsträ, pockenholts. (Se Metrosideros.)

Ligny'otus, bot., rökig, sotig.

Ligrofn, kem., petroleumeter, gasolja.

Ligue du bien public, fr. (1. ligg dy bjäng pybli^ck), ligan för det allmänna bästa, ett mot den franske konungen Ludvig XI riktat förbund av vasaller; även = Patriotligan (se d. o.). Jfr Liga.

Li'gula, lat., tunga, bot., bladsnärp.

Ligula^ria, bot., växtsläkte av fam. Compo'-.sitæ i tempererade Asien. — L. Kæ'mpferi från Japan, med gulfläckiga blad, odlas som prydnadsväxt (syn. Farfu'gium gra'nde).

Ligu'lidæ, zooL, en familj inälvsmaskar.

Liguliflo'ræ, bot., underfamilj av fam. Com-positæ (se d. o.). Syn. Cichoria'ceæ.

Liguoria'ner — Redemptorister (se d. o.).

Ligu'rerna, ett forntidsfolk, som bebodde Ligurien i norra Italien.

Ligu'ria, astr., en av småplaneterna.

Ligu'ster, bot., Ligu'strum, ett till fam. Olea'ceæ hörande växtsläkte.

Ligusterväxter, bot., svenskt namn på fam. Olea'ceæ.

Ligu'sticum, bot., växtsläkte, tillhörande fam. UmbelWferæ. — L. levi'sticum, lib-sticka, manshög, förr odlad som medicinalväxt. — L. sco'ticum, strandfloka (Västkusten).

Ligustri'næ, bot., växtordning, tillhörande de sympetala dikotyledonerna. Omfattar familjerna Jasmina'ceæ och Olea'ceæ.

Ligu'strum vulga're, bot., liguster, liten odlad prydnadsbuske, vild i Bohuslän. Tillhör. fam. Olea'ceæ.

Lik, sjöv., längs ytterkanterna på ett segel fastsydda smala trossar.

Likalkaloi'der, Likgift, kem., vissa giftiga ämnen, som förekomma i lik och ruttnande äggvita.

Likario'1, kem., se Linalool.

Likariolja, se Licariolja.

Likatropi'n, kem., ett farligt likgift.

Likeni'n, kem., lavstärkelse.

Likenolo'g, Likenologi', se under Lichenes.

Likgift, se Likalkaloider.

Likin, en mycket betungande kinesisk inlandstull, som upptages vid varje större plats längs transportvägarna.

Likkurari'n, Likmuskari'n, kem., likgifter. Se Likalkaloider.

Likta, sjöv., lossa ett fartyg med hjälp av liktare. — Liktare (ty. Lichter, eg. något.

som lättar), skeppsb., lastbåt, pråm, medelst vilken last föres till eller från ett fartyg.

Li'ktor, pL Likto'rer (lat. Wctor), ett slags tjänare, vilka, väpnade med fasces (se d. o.), gingo framför de högsta fornromer-ska ämbetsmännen.

Likva'bel, lat., smältbar. — Likvatio'n (lat. liqua'tio), smältning; kem., förrättning, varigenom man vid sakta värme skiljer en lätt smältbar metall från en annan mycket mindre lättsmält. — Likvefaktio^n, smältning. — Likve'nt, flytande, klar. — Likvesce'nt (lat. lique'scens), smältande, stadd i upplösningstillstånd. — Likve-sce'ra, smälta, upplösas.

Likvax, kem., likfett. Se Adipocire.

Likvefaktio'n, Likvesce'nt m. fl., se under Likvabel.

Likvi^d (lat. Ii'quidus), flytsLJiåe; klar, ostridig; handelst., uppgörelse, betalning. Jfr Likvidation. — Likvida'nt, fordringsägare, som stämmer för sin fordran. — Likvidast, stämd gäldenär. — Likvidatio'n, klargöring; utredning av räkenskaper; avveckling; sluträkning; betalning. Jfr Likvid. — Likvidationstermin, se Conno-tationstermin. — Likvida'tor, utredningsman. — Likvide'ra, göra klar, bringa i ordning, utreda; betala. — Likvidite't, flytande tillstånd; förmåga att betala.

Likvori'ststriden (av lat. Wquor, vätska), lärotvist under Erik XIV:s regering angående bruket av vin i nattvarden.

Likö'r (hårt k; fr. liqueur, av lat. Wquor, vätska), namn på flera av sprit, socker och aromatiska ämnen beredda drycker. De sockerrikaste, vilka äro tjockflytande nästan som olja, kallas crèmes (1. krä'm). Jfr Ratafia. — Likörviner kallas mera sockerhaltiga viner, såsom spanska, ungerska o. s. v.

Lila, av fr. Lilas (L lila'), syren, syrenträd; syrenfärgad, blekviolett.

Lila^ca, astr., en av småplaneterna.

Lila'cea, lat., bot., gridelin. — Lila'cinus, lat., bot., blekgridelin.

Lilia'ceæ 1. Liliace'er, bot., liljeväxter, en familj bland monokotyledonerna.

Lilia'go, bot., liljeiik, liljeört.

LiliifIo'ræ, bot., växtserie bland monokotyledonerna. Omfattar Juncace'er, Liliace'er och Iridace'er.

Li'lit, namn på en av judendomen ur babylonisk folktro övertagen stordemon (av sumeriskt lil, storm); enligt judendomen även Adams första hustru och moder till demonerna på jorden.

Li'lium, bot., liljor, ett till fam. Lilia'ceæ hörande växtsläkte. — L. bulbi^ferum, brandgula liljan. — L. ca'ndidum, vita liljan. — L. ma'rtagon, krollilja, kejsarkrona.

Lilja, norrönalitteraturens förnämsta religiösa dikt, författad av den isländske munken Östen Åsgrimsson (d. 1361). — Lilju-Lilja—Limnanthemum nymphaoides

lag, metr., det versmått, varpå dikten Lilja är skriven.

Lilja, hot., se Lilium och Iris.

Liljebane'ret, en med gyllene liljor beströdd vit fana, symbol för bourbonerna (se Bourbon).

Liljekonvalje, hot., se Convallaria.

Lilla, Lilli 1. Lili, kvinnonamn, förkortning av Karolina eller Julie (se d. o. [det senare under Juliusl).

Lilla ententen {1. - angta'ngten), sammanslutning mellan Jugoslavien, Rumänien och Tjeckoslovakiet för upprätthållande av det efter världskriget uppkomna förhållandet i Centraleuropa.

Lillbessemerprocessen, modifikation av den stora bessemerprocessen (se d. o.), som funnit användning i gjuterier för framställning av stålgjutgods av tackjärn.

Lilliput, ett i Gullivers resor (se d. o.) omtalat sagoland. — Lilliputerna, de sex tum långa inbyggarna i detta land.

Lillryska språket, som talas av lillryssarna, tillhör de slaviska språkens östra grupp. — Lillryssarna, en i södra Ryssland samt Galizien och Ungern boende slavisk folkstam.

Lim., förk. för eng. limited (se d. o.).

Lim., mat., förk. för lat. limes, gränsvärde.

Lim, kem., glutin, fås därigenom, att lim-givande ämnen ur djurriket, t. ex. senor, läderhud, ben och brosk, utkokas med vatten. Det renaste limmet, gelatin, tillverkas av kalvskinn.

Limabark, en art. kinabark.

Limabönor, Kratokbönor 1. Månbönor, hot., frö av den brasilianska baljväxten Pha-se'olus luna'tus, var. inamæ'na, som odlas i tropikerna. Ätas av djur och människor men innehålla en glykosid, faseoluna'tin, som utvecklar blåsyra. Fall av dödlig förgiftning äro kända. Acheryärt, den på Réunion odlade formen, lär vara helt giftfri.

Limaille, fr. {1. lima'j, av lat. lima, fil), fil-spån.

Limakografi' (av gr. le'imax, lat. Ii'max,^ snigel, och gr. grajein, skriva), beskrivning av sniglar och snäckor. — Limako-logi' (av gr. lo'g os, lära), läran om sniglar och snäckor.

Lima'ner, ry. {gr. lime'n), lagunartade stranddammar vid Svarta havet, inneslutna av sandvallar.

Limanchi' (av gr. limo's, hunger, och a'n-chein, strypa, plåga), hungersdöd.

Limaolja, petroleum från Ohio och Indiana.

Limatio'n (av lat. lima, fil), filning.

Li'maträ, tekn., ett rött färgträ, som erhål-les från västkusten av södra Amerika.

Limatu'r, lat. = Limaille (se d. o.).

Limatu'ra fe'rri, lat., järnfilspån. — L. sta'nni, tennspån.

Limb (av lat. Wmbus, kant, bård), den på

astronomiska o. a. instrument förefintliga graderade cirkelringen.

Limbu, ett av Himalayafolken (se d. o.).

Limburgrasen, belgisk rödbrokig låglandsras från provinsen Limburg.

Limburgi^t, petrogr., ett slags vulkanisk bergart.

Limburgost, ostsort, som fått sitt namn från belgiska staden Limburg i provinsen Liège.

Li'mbus, lat., eg. remsa, kant, bräm, bälte; enligt romersk-katolska läran benämning på två delar av underjorden (se följ. ord); anat., söm, valk. — L. infa'ntum, barnens bälte, den för barn, som dö utan dop bestämda avdelningen av underjorden. — L. pa'trum, fädernas bälte, dylik ort, avsedd för Gamla Testamentets fäder före Frälsarens nedstigande till helvetet.

Limerickvers, ett slags skämtsamt epigram med ett eller flera halsbrytande rim, oftast på geografiska namn.

Li'mes, lat., gränsvärde; arkeoL, romerska rikets befästa gränslinje mot barbarländerna.

Lime'tter — Lumier (se d. o.).

Limi'cola, zooL, myrsnäppa, en vadarfågel.

Limi'colæ, zooL, småvadare, en underordning av Vadar fåglarna.

Limmina apostolo'rum, lat., "apostlatrösk-larna'^ kalla katolikerna Roms kyrkor. Det åligger en katolsk biskop att periodvis besöka dem (och samtidigt avlägga rapport hos påven).

Limi't {fr. limite), gräns, begränsning.

Limitatio'n, Limitati'v, se under Limitera.

Li'mited, eng. inskränkt, begränsad; han-delst., säges om bolag med begränsad ansvarighet, d. v. s. till teckningssumman inskränkta bolag.

Limite'ra {lat. limita're), begränsa, inskränka. — Limitatio'n, inskränkning, begränsning. — LimitatiV, inskränkande, begränsande.

Limite'rade preferensaktier, preferensaktier (se d. o.) med begränsad utdelning.

Li'mitum, lat., Li'mito, ital., Limite, fr. {1. limi'tt), handelst., ett bestämt, yttersta pris.

Limma {gr. le'imma), tonk., diatonisk halvton.

Li'mnæa, geol., dammsnäckor.

Li'mnæahavet, geol., det mindre salta skede i Baltiska havets efteristidsutveckling, som efterträdde Litorinahavet (se d. o.). Avlagringar från denna tid innehålla bräckvattensformer, såsom Limnæa ovata, i st. f. Litorinahavets

mera salt-fordrande arter.

Limnantha'ceæ, hot., liten växtfamilj av serien Sapinda'les. Se Limnanthes.

Limna'nthemum nymphaoi'des, hot., sjögull, gulblommig vattenväxt med små, näckros-liknande blad. Tillhör fam. Gentiana'ceæ. Odlad. Flerstädes förvildad i Götaland.796

Limna'nthes, hot., kaliforniskt växtsläkte av fam. Limnantha'ceæ, — L. Dougla'sii, ettårig prydnadsväxt med gula blommor.

Limne'tisk, hiol., som lever i eller härstammar från sjöar (sötvatten).

Limna'd (av gr, Wmne, sjö), gr. myt., vattennymf.

Limnigra'f 1. Limnime'ter (av gr, Wrnne, sjö, och me'tron, mått), vattenhöjdsmätare.

— Limnimetri', vattenhöjdsmätning (en gren av Hydrografien), — Lfmnisk, sötvattens-. — Limniska bildningar, geoL, se Telmatiska bildningar, — LimnokaIci't, petrogr., sötvattenskalk. — Limnologi' (av gr, lo'gos, lära), sötvattnens naturlära.

Limno'bium, Limno'bier, hot., se Amblyste-gium.

Limnopla'nkton, sötvattnens plankton (se d. o.).

Limogesarbete 1. Limogesemaljer (L -må'sj), förr i franska staden Limoges utförda emaljer. — Limogesmönster, från nämnda emaljer lånade mönster.

Limoktoni' (av gr. limo's, hunger, och kto'-nos, död), hungersdöd. — Limoterapi' (av gr, therape'ia, behandling), med., svältkur.

Limo'n (ital, limo'ne), bot,, sur citron, frukten av citronträdet, Citrus limonum.

Limen, fr, (I, limå'ng), vangstycke (se d. o.).

Limona'd (fr, limonade, ital, limonata, av limo'ne, citron), läskedryck av citron- eller annan fruktsaft, vatten och socker. — Limonade gazeuse, fr, (I, -a'dd gasö's), mus-serande eller med kolsyra försatt limonad.

— Limonadier (I, -die'), limonadförsäl-jare. — Limonadpulver består av socker med vinsyra, dubbelt kolsyrat natron eller natriumkarbonat, apelsin-, citron- eller annan fruktessens och färgämne. Brukas som tillsats i vatten.

Limone'n, kem., ett kolväte, som anses utgöra huvudbeståndsdelen i cedroolja (se d. o.).

Limoni't, miner., brun järnockra.

Limo'nium vulga're, bot., syn. Statice limo-nium (se d. o.).

Limo'sa, lat., bot., växande i dy.

Limo'sa, zooL, långnäbbesläktet bland små-vadarfåglarna. — L. lappo'nica, myrspov.

— L. limo'sa, rödspov.

Limose'lla aqua'tica, bot., dyört, vitblommig ört av fam. Scrophularia'ceæ.

Limosi'ner == Limogesemaljer (se Limogesarbete).

Limosite't, se under Limös.

Limoterapi', se under Limoktoni.

Limousinboskap (1. limossä'ng-), fransk nötkreatursras från provinsen Limousin. — Limousinhästen, ädel, fransk hästras från Limousin. — Limousinsvinet, fransk göd-svinsras från Limousin. Framtill vit, baktill svart.

Limousine (Z. limossi'n), heltäckt typ av automobilkarosseri.

Limpi'd {lat. Wmpidus), klar, ljus, genomskinlig. — Limpidite't, klarhet, genomskinlighet.

Limpurgrasen, gulfärgad höglandsboskap från Würtemberg (forna grevskapet Lim-purg).

Limtypi', limtryck, fotomekanisk reproduktionsmetod, varvid en kromgelatinrelief direkt användes som tryckform.

Limu, folkstam i Kina.

Limula'tus, lat. (av Wma, fil), bot., smått filad.

Limö's {lat. limo'sus, av limus, slam), slam-mig, sumpig. — Limosite't, slammighet, sumpighet.

Li'mulus, zooL, ett släkte spindeldjur (havsdjur), som uppträdde redan under trias-perioden.

Lin, bot., Linum usitati'ssimum, tillhör fam. Linneæ, tros härstamma från Asien och har alltsedan den förhistoriska tiden varit odlad över större delen av jorden. Av stjälkarnas bastceller fås ett viktigt vävnadsmaterial. Hjärtbladens olja, 0'leum lini, användes i tekniken och medicinen, de utpressade fröna brukas till boskapsfoder.

Lin (isl. Hlin), nord. myt., binamn på Frigg.

Li'na, kvinnonamn, förkortning av Karolina (se d. o.); astr., en av småplaneterna.

Lina'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande ordn. Gruinales av de choripetala dikotyledo-nerna. Se Linum.

Linæi't = Koboltkis (se d. o.).

Linaloeolja, tekn., en inom parfymfabrikationen använd flyktig olja, som fås av det mexikanska trädet Ela'phrium grave^o-lens,

Linaloo'l 1. Likario'1, kem., en terpenalkohol som uppträder flerstädes i naturen, t. ex. i bergamottolja, orangeblomolja och rosenolja.

Liname'nt, lat. (av linum, lin) = Charpi (se d. o.).

Lina'ria, bot., flugblomster, växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. Många odlade prydnadsarter från södra och mellersta Europa, Afrika m. fl. Fyra svenska arter. — L. cymbala'ria, syn. Cymbalaria (se d. o.). — L. elati'ne (syn. Kickxia), spjut-sporre, nedliggande ört med gul krona och violett överläpp. Skåne, Gotland. — L. mi'nor, småsporre. Krona violett och gulvit. Grusiga ställen. — L. re'pens, strim-sporre, krona blåstrimmig, gulfläckig. Grusiga ställen. — L. vulga'ris, gulsporre, allmän å torrmark. Krona gul.

Lincolnrasen, engelsk långullig fårras.

Lincolns inn, se Inns of court,

Li'nctus, lat, (av Wngere, slicka), saft; med., benämning på tjockflytande läkemedel, i vilka sirup eller honung, stundom även fet olja, ingår. — L. bibora'tis na'trici, borax, löst i renad honung. — L. ca'lcis chIora'tæ består av klorkalklösning, destil-

lerat vatten och renad honung. — L. oleo'-sus, emulsion av gummi arabicum, utspätt bittermandelvatten, mandelolja och alté-sirup. — L. oleo'sus aci'dulus består av gummi arabicum, destillerat vatten, olivolja och citronsyresirup. — L. pectora'lis, bröstsaft.

Lind, hot.y Tilia, ett till fam. Tilia'ceæ hörande trädsläkte, vars blommor äro offi-cinella och brukas till s. k. lindblomsté.

Lindare, zooL, se Sutare,

Linding, zooLy äldre benämning på puppa.

Lindormen (av isl. linnr, orm), i medeltidens sagor en i ormhamn uppträdande förtrollad prins eller prinsessa;

herald., en drak-figur.

Lindådra, hot.y se Camelina.

Lindöi't, petrogr., en gångbergart av kali-fältspat. Förekommer komplementärt till Sölvsbergiten i Oslotrakten.

Line, eng. (1. lajn), linje, engelskt längdmått == inch = 2,12 mm.

Li'nea, lat. (av linurriy lin), eg; lintråd; rad, streck, linje (se d. o.).— Linea a'lba, anat.y "vita linjen", det vertikala, smala mittpartiet av bukbetäckningen under huden.

— Linea caroIi'na, ett slags av Stiern-hielm förfärdigad rikslikare för alnmåttet, nu i Stockholms rådhus. — Nu'lla di'es si'ne li'nea, ingen dag utan en rad. (Apel-les.) — Linea'l (uttalas vanl.: linja'1), se Linjal. — Lineame'nt, grunddrag; ansiktsdrag. — Lineamenter, pl.y linjer i handen.

— Linea'r (lat. linea'ris), utförd efter linje eller i linje; linjeformig. — Linea're, hot.y jämnbred. — Linearperspektiv, konstt.y ett perspektiv (se d. o.), som avser ett föremåls punkter och linjer. — Li-nearteckning, konturteckning. — Lineä'r, som består av eller angår linjer; mat.y kallas en storhet, som äger endast längd.

Lin ga 1. Lingam (av sanskr. lingay tecken), ind. myt.y manslemmen, sinnebild av Siv a (se d. o.) och naturens alstringskraft. — Lingai'ter, en sivaitisk sekt i Sydindien.

Lingerie, fr. (1. längsjöri'), linnehandel, linneskåp.

Li'ngoa, dets. som Amhoinaträ (se d. o.).

Lingon, hot.y se Vaccinium.

Lingo'ner, en forngallisk folkstam.

Li'ngua, lat., tunga; tungomål, språk. — Lingua fra'nca, eg. ett blandspråk, som begagnas i Levanten mellan österlänning-arna och européerna; blandspråk i allmänhet. — Lingua geral, portug.y (1. - sjera'll), "allmänt språk", indianskt handelsspråk kring Amasonfloden. — Linguales (med underförstått Wtteræy bokstäver), se Ling-valer. — Lingua roma'na ru'stica, det fornromerska allmogemålet. — Lingua volga're, italienska talspråket.

Lingva'1 (av lat. Wngua, tunga), tung-, till tungan hörande. — Lingva'ler, se Kaku-minaler.

Lingvi'st (av lat. Wnguay tunga, språk), språkforskare, språkkännare. — Lingvi-sti'k, språkvetenskap, språkforskning. Jfr Filologi. — Lingvi'stisk, språkvetenskap-

Li'ngvo-fauka'la språkljud, Se Faukala.

Linia'1, Li'nie, Linie'ra m. fl., se Linjal o. s. v.

Linifo'lium, lat. (av Wnurriy lin, och fo'liumy blad), hot.y med blad som lin. — Linoi'des,

hot.y lik lin.

Linime'nt, se följ. ord.

Linime'ntum, lat. (av lini'rey stryka på), med.y liniment, mer eller mindre tjockflytande blandningar, som nyttjas till in-gnidning å huden. — L. ammoniacaHum, ammoniakliniment, består av olivolja och ammoniak. — L. ammoniacato-camphora'-tum, kamferliniment (se d. o.). — L. a'ng-licum, engelskt liniment, består av tvålsprit, koncentrerad sprit, kamfer, kloroform, opiitinktur och ammoniak. — L. ca'l-cicum, kalkliniment (se d.o.).— L. Cantha-ri'dis cum Eupho'rbio, spansktflugliniment med prustkåda, innehåller även rå terpen-tinolja, användes i veterinärmedicinen. — L. chlorofo'rmii, kloroformliniment. — L. opodeldoc, opodeldok (se d. o.). — L. sa-po'nis camphora'tum, tvålliniment, är en med utspädd sprit beredd lösning av kamfer, silkestvål och rosmarinolja. — L. tere-bi'nthinæ aceta'tum, Stokes' liniment, består av äggula, vatten, terpentinolja och ättiksyra.

Lini'n, hiol.y se Akromatin.

Linja'1 (av lat. Wneay linje), instrument, med hjälp varav räta linjer uppdragas.

Li'nje (lat. li'nea, se d. o.), rad, streck; mat., en geometrisk storhet, som äger endast längd; efter decimalsystemet Vio tum; krigsk.y en formering, varvid en trupps på led uppställda avdelningar ställas bredvid varandra. — Linjen, krigsk.y den aktiva hären; stundom hären utom gardestrupperna; sjöv. = Ekvatorn (se d. o.). — Linjebatteri, fys.y stapel, som utsänder den elektriska strömmen genom telegraftråden. — Linje'ra, uppdraga linjer, förse med linjer. — Linjeskepp, skeppsh.y benämning på ett slags förr brukliga opansrade krigsfartyg av trä. — Linjesystem, tonk.y de fem linjer, varpå noterna anbringas.

Linke, D i e, ty. (1. di -), vänstern (i politiken).

Linkrustatapeter, bestå av oxiderad linolja, utvalsad i tunna skikt, beströdda med korkpulver och pressade mot ett underlag av lärft eller tjockt papper.

Linnæ'a, hot.y växtsläkte av fam. Caprifolia'-ceæy uppkallat efter C. v. Linné. — L. bo-realis, linnéa, med ofta meterlång liggstam, krona vitaktig, invändigt gul- och rödflammig, välluktande.

Linnæ'eæ, hot.y underfamilj av fam. Capri-folia'ceæ av ordn. Ruhiinæ.798

Linné, astr.^ ett mycket bekant ringberg på månen, hos vilket man trott sig iakttaga förändringar.

Linnéa, hot., se Linnæa.

Linnean Society of London, eng. {L lini'ön såsa'jiti åvv lö'ndön), "Londons Linnésällskap", stiftat 1788 till främjande av naturhistoriska studier, äger Linnés efterlämnade herbarium, bibliotek m. m. Se Burlington House.

Linnei't, se Koboltkis.

Lino'leum (av lat. Wnum, lin, och o'leum, olja), tekn.y en av pulveriserat korkträ samt kokt och oxiderad linolja bestående massa, som fastpressas på grov juteväv, vilken sedan brukas till golvmattor.

Linolja, se Lin.

Linon 1. Linong, fr. (1. -å'ng, av lin, lin), ett slags fin, genomskinlig vävnad av lin eller bomull.

Li'nos (lat. Li'nus), gr. sag., en ung, skön herde, till minne av vars död sjöngos klagande sånger.

Linosy'ris, hot., avdelning av släktet Aster. Saknar strålblommor.

Lino'ta, zool., hämplingssläktet av fam. Finkfåglar. — L. cannabi'na, hämp-lingen. — L. flaviro'stris, gulnäbbade hämplingen.

Linoto'I, ett golvbeläggningsmedel.

Linotype, eng. (1. la'jnåta'jp), typografisk radsättningsmaskin.

LinpoIygo'n, mek., den rätliniga figur, som uppstår av en böjlig, viktlös lina, som i vissa punkter påverkas av givna krafter.

Lins, bot., se Ervum, Vida.

Lins, fys., ett av två buktiga eller en buktig , och en plan yta begränsat stycke glas eller annat genomskinligt ämne; anat. = Kristall-lins (se d. o.). — Linsformig, urspr. formen av ett linsfrö, i dagligt tal kropp med form av en bikonvex lins. Jfr Lenti-kulär. — Linsfyr apparat, en kring fyrlågan anbragt s. k. trumma, vars många fack innehålla var sin sektor av en ring-formig eller en hel plan lins eller av sammansättningar utav bägge. — Linspyr-heliome'ter, ett slags även i blåsväder brukbar pyrheliometer (se d. o.).

Linsangen, zooL, ett ginstkatten närstående ostindiskt rovdjur. Prio'nodon pardi'color.

Llnstitut, fr. (1. längstity'), se Institut de France.

Linsilke, hot., se Cuscuta.

Linssocker, kem., se Glykokoll.

Lint, eng., från fröskal befriad bomull; charpi. Jfr Linteum.

Lfnteum ca'rptum, lat., repat linne.

Linum, hot., växtsläkte tillhörande fam. Li-na'ceæ, ord. Gruinales. — L. catha'rticum, vildlin. — L. usitati'ssimum, lin, en av världens viktigaste spånadsväxter. — L. grandiflo'rum, purpurlin (Algier), odlas som prydnadsväxt jämte ett stort antal röd-, blå- 1. gulblommiga arter.

Li'nus, se Linos.

Lin-ål, zool., en larvform av nejonöga.

Lion, fr. (Z. liå'ng), lejon; fig., firad, uppseendeväckande person; även modenarr.

— Lion du jour {1. - dy sjo'r), fig., lejonet för dagen.

Lionel, fr. (1. lionell), eng. (1. lä'jonel), mansnamn, den lejonlike.

Lipaciduri' (av gr. Wpos, fett, lat. a'cidus, sur och urüna, urin), med., utsöndring av fettsyror i urinen.

Lipani^n, farm., ett av olivolja och fri oljesyra (6 %) bestående ersättningspreparat för fiskleverolja.

Liparf (av gr. Wpos, fett), med., fett; klibbighet. — Liparoce'Ie 1. Lipoce'le, fettbråck. — Lipemi' (av gr. ha'ima, blod),vid vissa sjukdomar förekommande fetthal-tigt blod. — Lipo'm 1. Lipo'ma, fettsvulst.

— Lipoma'tosis, fettsot. — Lipo'mphalus, fettsvulst vid naveln. — Lipuri' (av gr. ure'in, låta sitt vatten), fetthaltig urin.

Lipari'dini, zooL, familjen Sugfiskar. Se Liparis.

Li'paris Loese'lii (syn. Malaxis), hot., myggnycklar, kärrorkidé med ljusa, gröngula blommor.

Li'paris, zool., sugfiskar. — L. liparis, vanliga sugfisken. Förekommer på öst- och västkusten. — L. monta'gui, Montagues sugfisk. Förekommer på västkusten.

Lipari't 1. Kvartstraky't, petrogr., en vulkanisk bergart, som förekommer bl. a. på Lipariska öarna. — Liparit-andesit = Dellenit (se d. o.).

Liparoce'Ie, se under Lipari.

Lipa's, Lipaser, enzym som spjälka fetter och oljor i fettsyror och glycerin.

Lipa slovanska, "den slaviska linden", det slaviska Böhmens första politiska förening, stiftad 1848.

Lipemi', se Lipari.

Lipi'dterapi', med., sjukdomsbehandling med fetter.

Lipobla'ster, anat., fettvävceller.

Lipoce'Ie, se Liparocele.

Lipodystrophi'a progressiva, med., fettvävs-atrofi i övre och fettansamling i nedre kroppshalvan.

Lipofibro'm, med., fettvävshaltigt fibrom (se d. o.).

Lipogramma'tisk (av gr. Wipein, lämna, och gra'mma, bokstav), avfattad med avsiktligt undvikande av vissa bokstäver. — Lipogram, litterärt verk, i vilket en 1. flera bokstäver icke få förekomma.

Lipoi'der (av gr. Wpos, fet, och e'idos, beskaffenhet), kem., fettliknande beståndsdelar av olika konstitution, ingående i djur- och växtceller.

Lipojodo'n, farm., dijodbrassidinsyreetyl-ester. Användes som jodostari'n (se d. o.).

Lipokro'mer, kem., färgämnen i fetter.

Lipoly's, kem., spjälkning av fett genom lipas (se d. o.).

Lipo'm, Lipomato'sis, Lipo'mphalus, se under Lipari.

Lipomeri', med., medfödd brist på extremi-teter. — Liposphygi', med., pälslöshet.

Lipopsyki' (av gr. le'ipein, lämna, och psyche', själ), med., vanmakt.

Lipotymi' (gr. leipothymi'a) ~ Lipopsyki (se föreg. ord).

Lippova'ner Filipponer (se d. o.).

Li'psana (av gr. Wipsanon), pL, reliker. — Lipsanografi' (av gr. grajein, beskriva), relikbeskrivning. — Lipsanote'k (av gr. the'ke, förvaringsrum), relikgömma, relikskrin.

Li'psia, nylatinskt namn på den tyska staden Leipzig.

Lipuri', se under Lipari.

Lipy'l, kem., radikal, vars oxid bildar huvudämnet i de feta oljorna.

Liq., på recept förk. för Liquor ("se d. o.).

Lfquet, lat. (av lique're, vara klar), det är klart. — Non liquet, förkortat N. L., saken är ej klar.

Liqueur, se Likör.

Li'quida, pl. Liquidæ, lat., språkv., flytande konsonant eller halvvokal (1, m, n, r). Jfr Muta.

Liquida'mbar, bot., växtsläkte av fam. Ha~ mamelida'ceæ. Högväxta träd. — L. for-mosa'na, i s. Kina och på Formosa, lämnar välluktande harts och virke. — L. orientalis, skogbildande i Mindre Asien, lämnar s t y r a x. — L. styracifu'ga, i Central- och ö. Nordamerika, lämnar s w e e t -gum, som allmänt tuggas i hemlandet.

Li'quidus, lat., flytande.

Liquirftia 1. Glycyrrhfza, lakritsrot (se Radix glycyrrhizæ).

Li^quor, lat., vätska; farm., blandningar av olika flytande ämnen; namn på vissa lösningar. — L. aceta'tis alumfnici, lösning av ättiksyrad lerjord. Nyttjas på sår såsom antisepticum. — L. acetatis ammo'nici pyroleo'si, prinsens droppar, består av ättiksyra, hjorthornssalt, rektificerad bärn-stensolja och destillerat vatten. — L. acetatis kalici består av kaliumbikarbonat, ättika, sockersyrup och destillerat vatten.

— L. a'cidi hypochloro'si, fläckvatten, blekvatten, består av natriumbikarbonat, löst i destillerat vatten och i lösningen inledd klorgas. — L. a'cidus Halle'ri, Hallers sura droppar (se d. o.). —• L. arseni'itis ka'lici, Fowlers arseniklösning, består av arseniksyrlighet, kaliumkarbonat, destillerat vatten och lavendelsprit. — L. Bel-losti =: Solutio nitratis hydrargyri (se d. o.). — L. ca'lcis chlora'tæ, klorkalklös-ning. — L. citra'tis ka'lici, en lösning av kaliumcitrat med sockersyrup. — L. fe'rri dialysa'ti, en lösning av mycket basisk järnklorid. — L. formaldehy'di sapona'tus, formalinsåpa. — L. fuli'ginis alkalfnus, alkalisk sotlösning, alkaliska sotdroppar.

— L. fuliginis foe'tidus = Marodördrop-

par (se d. o.). — L. holla^ndicus, etylen-klorid (jfr E ty len). — L. kreoso'li sapona'-tus, kreosolsåpa. — L. nervi'nus Ba'ngii, med.. Bångs nervdroppar, kamferdrop-par, består av renad kamfer och Hoff-mans droppar. — L. pectora'lis, består av lakritsextrakt, fänkålsvatten och anishal-tig ammoniaksprit. — L. pyroace'ticus, aceton (se d. o.). — L. pyrotarta'ricus, vinstensspiritus. — L. succina'tis ammo'-nici pyroleo'si, prinsens gula droppar, består av renad bärnstenssyra, destillerat vatten och hjorthornssalt. — L. supercar-bona'tis ammo'nici pyroleo'si, en lösning av hjorthornssalt med brandolja.

Li'quor a'mnil, lat., se Barnvatten.

Li'quor cerebrospinalis, lat., se Cerebrospil-vätska.

Li'ra, pl. Li're, italienska myntenheten m 1 franc (se d. o.).

Lira, turkiskt guldmynt =: 100 piaster = omkr. 16 kr.

Li'ra (ital. lira tedesca), tank., ett föråldrat, om nyckelharpan (se d. o.) påminnande instrument, vars toner frambringas medelst ett roterande hjul.

Lirac, fr. (1. -ra'ck), ett slags rött franskt vin.

Liran, zooL, se Puffinus.

Lirella, lat. (av lira, rygg mellan fåror, vret), bot., med små streck.

Liriode'ndron, bot., trädsläkte av fam. Mag-nolia'ceæ. — L. tulipffera, tulpanträdet, från atlantiska Nordamerika, odlas ofta.

Liri'ope, astr., en av småplaneterna.

Lis, lat., jur., tvist, rättegång. — Lis pe'n-dens, ännu oavgjord rättssak. — Lis sub ju'dice, målet hos domaren, frågan oavgjord. — Li'te pende'nte, under pågående rättegång, innan tvistefrågan ännu är avdömd. — Litigatio'n, rättegång, process. — Litige'ra (lat. litiga're), tvista; föra rättegång. — Litigiö's, stridig; grälsjuk, processlysten. — Li'tis conso'rtes, pl., litis-konsorter, medlemmar av ett litis consor-tium (se följ. ord). — Litis conso'rtium, förbund i process. — Litis contesta'tio, se Contestatio litis. — Litis denuncia'tio, svarandepartens åtgärd att inkalla en av kärandeparten ej instämd person. — Litis-konso'rter, se Litis consortes. — Litispen-de'ns, ett måls anhängighet vid domstol.

Li^sa, Li'sbet, Li'sen och Lisétte (1. -ä'tt), kvinnonamn, förkortningar av Elisabet (se d. o.).

Lisage, fr. (1. -sa'sj), mönsterläsning, förarbete till vävning bestående i inflätning av dragsnören mellan vävrustningens vertikala korder, så att en grov vävnad i det önskade mönstret bildas.

Lisboa (1. li'sjbåa), portugisiska namnet på Lissabon.

Liscio, ital. (1. li'sjio), tonk., flytande.

Lise'ner, byggn., i den romanska byggnads-800

konsten brukade, å ytterväggarna anbrag-ta, smala, föga framspringande pilastrar.

Lisfrancs operation {L -fra'ngs -), kir,y avlägsnande av samtliga tår med tillhörande mellanfotsben.

Lisière, fr. {L -iä'r), list, kant, infattning.

Li's pe'ndens, se under Lis.

Lispund {fomsv. lifspund), eg. liviskt pund; en förr använd viktualievikt = 8,5 kg.

Lissajous kurvor (1. -sjo's -), fys.^ kurvor, som uppstå, om man med optiska medel sammanställer samtidiga vibrationer från tvenne stämgafflar.

Lisse'ra (fr. lisser), glätta, glanska (särskilt tryckpapper efter tryckningen). Jfr Satinera.

Lisses, fr. {1. liss), se Haute-Lisse.

Lisso'triches (av gr. lisso^s, slät, och thrix, hår), släthåriga (människoraser).

Lis sub ju'dice, se under Lis.

Li'sta, mlat. (fr. liste), förteckning.

Li'stera 1. Liste'ra, bot., allmänt svenskt orkidésläkte med två nästan motsatta stjälkblad. — L. corda'ta,

spindelblomster, liten, med brungröna blommor. — L. ova'ta, tveblad, storväxt med gulgröna blommor.

Lfsterska förbandet, kir., den antiseptiska sårbehandlingsmetoden, upptäckt av den engelske läkaren J. Lister.

L'iste'sso te'mpo, ital., tonk.y samma takt (som förut).

Li-su, folkstam i Kina.

Lit, nord. myt., den dvärg, som Tor, då Bal-der brändes, sparkade in i bålet.

Lit., förk. för litografi (se d. o.).

Litani'a, iM. (gr. litane'ia), eg. bön, åkallan; en inom såväl den katolska som den lutherska kyrkan brukad högtidlig, i korta satser uppdelad bön, med responsorier (svar från menigheten) vid varje bönepunkt eller grupp av dylika; fig., lång, klagande berättelse, klagovisa.

Li'tas, litavisk myntenhet, stabiliserad till 0,1 dollar (37 öre).

Lita'uer, den inhemska befolkningen i det forna storfurstendömet Litauens ryska och preussiska delar, nuvarande republiken Litauen. — Lita'uiskan, folkspråket i Litauen. Jfr Lettiska språk, — Litauiskslavisk Lituslavisk (se d. o.).

Litchiplommon (1. li'tji), Ly-cheeplommon (1. lajtji) 1. Kinesiska plommon, frukterna av Litchiträdet (se följ. ord).

Litchiträdet (1. li'tji), Ly-cheeträdet (1. lajtji) 1. Longa'nträdet, hot., Nephe'lium Li'tchi och N. longa'num, tillhör fam. Sapinda'ceæ, har ätliga frukter, vilka betraktas som en läckerhet i Kina.

Lit de justice, fr. (1. Ii dö sjysti'ss), eg. domartron; i parlamentet i Paris konungens högtidssäte; högtidligt parlamentssammanträde. — Lit de parade (1. - pa-ra'dd), paradsäng, bädd, på vilken furstliga personer efter döden utställas till allmänt beskådande.

Li'te pende'nte, se under Lis.

Li'ter (fr. litre), enheten i metersystemets rymdmått = 1 kbdm. = 0,3821 kanna. — Kiloliter 1,000 liter. — Hektoliter — 100 liter. — Dekaliter = 10 liter. — Deciliter HZ Vio liter. — Centiliter = Vioo liter.

— Milliliter = V 1000 liter.

Li'ter, benämning på halvfria, vid jorden bundna landbönder hos franker, friser, saxare och angelsaxare.

Li'tera 1. Li'ttera, lat., bokstav. — Ad li'te-ram, efter bokstaven. — Litera aspira'ta

— Aspirata (se d. o.). — Litera cani'na (av lat. ca'nis, hund), bokstaven r, vars ljud liknar en hunds morrande. — Literæ ency'clicæ — Encyklika (se d. o.). — Literæ te'nues, se under Tenuis. — Literal, bokstavlig.

Litera't, Literatu'r, Literatö'r, Literä'r, se

Litterat o. s. v.

Literatmosfär, fys., energienhet, den energimängd, som åtgår för att vid konstant tryck av en atmosfär komprimera en gasmassa till en liter mindre volym än förut (= 10,33 mkg.).

Li'teris et a'rtibus, se Litteris et artibus.

Li'tha, gr. (av Wthos, sten), med., stenpas-sion, stenbildning. — Lithago'ga, pl., sten-avförande, stendrivande medel. — Litha-go'gon, kir., ett instrument, varmed sten uttages ur urinblåsan. — Lithanthraci'ter, paleont., växtförsteningar i stenkol. — Litha'nthranx, miner., stenkol.

Litha'rgyrum, kem., blyglete, blyoxid, silver-glitt.

Litha'uer = Litauer (se d. o.).

LitWasis, gr. (av Wthos, sten), med., sten-passion. — Li'thica, pl., medel som verka på urinavföringen.

Li'thion, se Lition.

Li'thium, se Litium.

Litholi't, en stenimitation. Jfr Cajalit, Mar-morit.

Litholapaxi', med., se under Litoklastik.

Lithopæ'dion (sly gr. Wthos, sten, och pai-de'ion, foster), med., utanför livmodern utvecklat, till en stenartad massa förvandlat foster.

Lithospe'rmum, hot., växtsläkte av fam. Bor-ragina'ceæ. — L. arve'nse, sminkrot, vårväxt med vita blommor. — L. officina'le, stenfrö, krona gulvit, frukt porslinsvit, blank.

Litho'stea, gr. pl, benförsteningar.

Litho'stratum, gr., mosaikgolv.

Litho'xylon, gr., förstenat trä.

Lithozo'on, pl., Lithozo'a, gr. (av Wthos, sten, och zo'on, djur), zooL, stendjur, koralldjur.

Lithurgi', gr., stenhuggeri. — Lithurgi'k, konsten att bearbeta stenar.

Lithuri', gr., med., en sjukdom, som består däri, att grus avgår med urinen.

Litigatio'n, Litigie'ra, Litigiö's, se under Lis.Lition—Litotripsi

801

Li'tion, se Litium. — Litionglimmer, miner,^ en rosenröd, litionhaltig glimmerart.

Litis conso'rtes, Litis conso'rtium, Litis con-testa'tio, Litis denuncia'tio, Litiskonso'r-ter, Litispende'ns, se under Lis,

Li'tium, kem.y ett till alkalimetallernas grupp hörande, silvervitt grundämne, som är lättare än något annat fast ämne. Oxiden och hydratet kallas Wtion, — Litium-bromiM, farm., användes mot sömnlöshet och nervositet. — Litiumcitra't o. Litium-jodi'd, farm., användas mot njur- och blåssten. — Litiumkarbonat, kolsyrad lition eller kolsyrad litiumoxid, ett vitt, kri-stalliniskt pulver, användes inom medicinen och fotografien m. m. — Litium-klori'd, farm., användes mot reumatism samt njur- och blåssten.

Litocy'st, hot.y cell, innehållande en cystolit.

Litofa'ger (av gr. Wthos, sten, och fage'iny äta), zool., sådana musslor (ex. borrmusslor) som förmå borra sig in i sten.

Litofani' (av gr. Wthos, sten, och fano's, genomskinlig), i en skiva av halvgenomskinligt biskviporslin inpressad bild, som ses först då skivan hålles upp mot ljuset.

Litofraktö'r, ett sprängämne, liknande dynamit.

Litofy'llon (av gr. Wthos, sten, och fy'Hon, blad), paleont., förstenad växtlämning.

Litofy's, petrogr., sfärolit.

Litofy't (av gr. Wthos, sten, och fy'estai, växa), zool., stenkoraller; paleont., växt-försteningar; hot., sådana klippväxter, som växa på stenens yta.

Litogly'f (av gr. Wthos, sten, och gly'fein, urholka), sten med inristade bilder. — Litoglyfi'k 1. Litoglypti'k, stensnidarkonst.

— Litogly'pt, stensnidare.

Litogra'f (av gr. Wthos, sten, och gra'fein, skriva), stentecknare, stentryckare. — Litografe'ra, teckna på sten; utföra ett stentryck. — Litografi', konsten att teckna på sten, stentryckerikonsten; avtryck av en stenteckning,

stentryck. — Litogra'-fisk, som har avseende på stentryck. — Litografisk sten, geoL, en lerhaltig kalkstensart, som bättre än andra stensorter lämpar sig för stentryck. — Litografiskt bläck, av lampsot, schellack, tvål, talg, vax och sandarak berett bläck, varmed litografisk teckning eller skrift utföres.

— Lito'grafon, stenskrift.

Litoke'Iyphus, med., ägghylleförkalkning

(vid Lithopædion, se d. o.).

Litokla's (se följ. ord), geoL, äldre benämning på sprickbildningar i iDerggrunden.

Litoklasti'k (av gr. Wthos, sten, och kla'ein, krossa) 1. Litolapaxi', med., stenkrossning.

Litokolle'tisk, gr., utsirad med fastkittade ädelstenar. — Litokolle't, ett konstverk, sammansatt av fastkittade ädelstenar.

Litokromi' (av gr. Wthos, sten, och chro'ma, färg), litografiskt färgtryck.

Lito'labon, gr., kir., det redskap, varmed läkaren uttager stenar ur blåsan.

Litolapaxi', se under Litoklastik.

Litolatri', gr., dyrkan av stenar.

Litolit, se Litholit.

Litologi' (av gr. Wthos, sten, och Wgos, lära), läran om bergarter. Jfr Petrografi. — Litolo'g, person som är kunnig i litologi.

Litoly's, med., upplösning av stenar i organen medelst lösande medel.

Litomanti' (av gr. Wthos, sten, och mante'ia, spådom), konsten att spå efter vissa stenars beskaffenhet.

Litomo'rfer, (av gr. Wthos, sten, och mor fe', gestalt), sällsamt formade stenar.

Litone'phros, med., njurstenssjuka.

Litontri'ptica (av gr. Wthos, sten, och tri'-hein, krossa), farm., stenlösande medel.

Litopo'n, kem., vit målarfärg av barium-sulfat och zinksulfid.

Litopo'nier Email omhrant (se d. o.).

Lito'ptera, zool, uddatåiga hovdjur.

Litora'1 (av lat. Wtus, gen. Wtoris, strand), geoL, som tillhör kusten.

Litora'la regionen, oceanogr., bioL, strandregionen i havet, d. v. s. ned till ett djup av 400 m.; även beteckning för blott själva kustområdet mellan högsta flod och lägsta ebb. Jfr Abyssiska regionen och Pelagiska regionen.

Litora'lis, -e, hot., växande på havsstränder.

Litore'lla uniflo'ra, hot., strandpryl, liten strandväxt med syllika blad. Fam. Planta-gina'ceæ.

Litori'na, zool., ett släkte havssnäckor, av vilket flera arter finnas vid vår västkust. Se följ. ord.

Litori'nahavet, geoL, det hav som under post-glaciala tiden upptog östersjöbäckenet. Som det stod i förbindelse med världshavet, var dess salthalt större än nu, vilket framgår därav att typiska havssnäckor som Litorina m. fl. trivdes däri.

Litori'nalera = Postglaciallera (se d. o.).

Litosfä'r (av gr. Wthos, sten, och sfa'ira, klot), den fasta jordkroppen, till skillnad från Hydrosfären (vattenhöljet) och Aerosfären (lufthöljet).

Lito'skop, med., instrument för diagnos av sten i organen.

Litostroton, se under Gahhata.

Litota'mnier, hot., kalkalger.

Lito'tes, gr., talk., förmildrande, oftast nekande omskrivning, t. ex. "icke snällt" i st. f. "styggt". Jfr Eufemism.

Litotlibi', se Litotriti.

Litotomi' (av gr. Wthos, sten, och te'mnein, skära, sönderdela), kir., stensnitt, uttag-ning av sten ur urinblåsan. — Litotomi'st, person, som förrättar stenoperationer.

Litotripsi' (av gr. Wthos, sten, och tri'bein, krossa), med., stenkrossning. — Litotri'p-tika, pl, medel, som upplösa sten i blåsan802

1. njurarna. — Litotri'ptor 1. Litotri'pter,

verktyg, varmed stenkrossning utföres.

Litotriti' (av gr. WthoSy sten, och laL te'rere, krossa) 1. Litotlibi' (av gr. thWheiuy krossa), med.y stenkrossning. — Litotri'tor, verktyg till stenkrossning.

Litotypografi' (av gr. WthoSy sten, och typo-grafiy se d. o.), mångfaldigande av bokstavstryck genom stentryck.

Litrome'ter, fys.y instrument, med vilket flytande varors specifika vikt kan noga bestämmas.

Litt., förk. för Littera.

Li'ttera, lat.y bokstav. — Li'tteræ, pL, brev, skrifter; litteratur; vetenskaper. — Lit-teræ non erube'scunt, brevet rodnar icke, d. v. s. många saker kunna lättare meddelas skriftligen än muntligen. — Litte-ra'l, bokstavlig. — Litteralfsm, bokstavlighet, fasthållande vid bokstaven. — Lit-terali'st, ordryttare, hårklyvare. — Lit-teralmetod, bokstaveringsmetod. — Littera scri'pta ma'net, den skrivna bokstaven står kvar, det skrivna är vida mera bindande än det muntliga ordet. — Litte-ra't (lat. litera'tus), skriftställare med vetenskaplig underbyggnad; akademiskt bildad person. — Littera'tor, boklärd person. — Litteratu'r {lat. literatu'ra)^ eg. bokstavsskrift, språkkunskap; bokvärlden; sammanfattningen av hela människosläktets eller ock av ett folks, ett lands eller ett tidevarvs litterära alster; vitterhet. — Litteraturhistoria, vetenskaplig skildring av litteraturens, särskilt skönlitteraturens eller den vittra litteraturens, utveckling. — Litteratö'r (fr. littérateur), yrkesskriftställare, skriftställare. — Lit-tere'ra, beteckna med bokstäver (i stället för siffror). — Litterä'r, hörande till litteraturen; boklig, vitter. — Per li'tteras, skriftligen, i brev.

Li'tteris et a'rtibus, lat., för vetenskap och konst, inskrift å en av Karl XV (som kronprins) instiftad, för vetenskapsmän och konstnärer avsedd belöningsmedalj; även benämning på själva medaljen.

Litterä'r, se under Littera.

Littora'1, se Litoral.

Littra, Littring, se Lettra.

Littori'na, se Litorina.

Litu'r (lat. litu'ra, av Ii'nere ^ över stryka), utplånande av något skrivet.

Litu'rg (gr. leiturgo'Sy av lei'tos, folk, och e'rgein, verka), eg. person, som utför ett allmännyttigt arbete; gudstjänstledare, tjänstförrättande präst. — Liturgi' (gr. leiturgi'a), eg. offentligt värv; den offentliga gudstjänstens samtliga handlingar; dennas formulerande beståndsdelar; ritual (se d. o.). — Litu'rgicum, kyrkohandbok i grekiska kyrkan. — Liturgi'k, läran om den kristna gudstjänstens inrättning. — Litu'rgisk, som hör till gudstjänsten.

Litusla'visk kallas tillsammans den slaviska

och den lettiska grenen av den indo-euro-peiska språkstammen.

Li'tuus, lat.y krumstav; krökt blåsinstrument.

Liv och Livtråse, nord. myt., ett i Hoddmi-mes hult (se d. o.) dolt människopar, från vilket det efter Eagnarök levande människosläktet härstammar.

Li'va, arab. (turk. sandjak, fana), underavdelning av ett turkiskt vila jet.

Live'do, lat.y med.y en blåröd hudfläck.

Li'ver, de ursprungliga invånarna i Livland.

— Li'viska språket, det av liverna talade språket.

Livery, eng. (1. liVöri), röst- och borgarrätt i Londons city. — Livery companies (1. ka'mpönis), gillen av hantverksmän, vilka ännu fortleva i London och äro en kvarleva av medeltidens skråämbeten. — Li-veryman, skråmedlem, borgare och valman i Londons city.

Livet, fr. (1. livä'), spelt.y den siste spelaren i biljardspelet.

Livgedi'ng (ty. Leihgedinge) y förr till underhåll för en änkedrottning avsett område.

Livi'd (lat. Wvidus), blyfärgad, svartblå (om huden); gulblek, likblek. — Lividi-te't, egenskapen att vara blyfärgad eller svartblå, gulblek eller likblek.

Livings tonemedalj en (1. -stön-), utdelas av geografiska sällskapet i Edinburgh till minne av Afrikaforskaren D. Livingstone.

Li'viska språket, se under Liver.

Livisto'na, hot., ett palmsläkte med solfjäderlika blad. — L. austra'lis och L. chi-ne'nsis odlas allmänt i växthus och boningsrum.

Livländska orden = Svärdsriddarorden (se d. o.).

Livo'nia, nylat., Livland.

Li'vor lat.y pl. Livo'res, blek och blåaktig färg. — Livo'res mo'rtis, lat., likblånader, likfläckar.

Livraison, fr. (1. livräså'ng), leverans; bokhäfte.

Livré, fr. (1. livr, av lat. libra, se d. o.), skålpund, franskt vikt = 489,5 gr.; franskt mynt = ungefär 1 franc (se d. o.). — Livré sterling, eng. (1. liVör stö'rling) = Pound sterling (se d. o.).

Livré, fr. (1. liVr; lat. liber), bok. — A livré ouvert (1. - ovä'r), vid första läsningen, utan förberedelse, på fri hand. — Livré de depense (1. - dö depa'ngs), utgiftsbok.

— Livré de mise et de recette (Z. - dö mis e dö rösä'tt), inkomsts- och utgiftsbok.

Livré (fr. livrée, av livrery mlat. libera^re, lämna, utdela), eg. åt tjänaren av husbonden skänkt dräkt; betjäntdräkt.

Livrét, /r., (1. -rä'), liten bok. — L. dlden-tité (1. didangtite'), identitetskort. — L. d'ouvrier (1. dovrie'), arbetsbok.

Livselixi'r, se Alkemi. — Hjärnes livselixir, se Hjärnes beska elixir.

Livsträd, bot., se Thuja.

Livtråse, se Liv.

Livtursa, nord. myt., en av åsynjorna.

Lixi'vium, lat., lut.

Lizka, ett berömt Tokajvin.

LjöSahattr, metr., ett av de fornnordiska versslag, som gemensamt blivit kallade fornyrdalag (se d. o.).

Ljor 1. Lyre (fornnord. ljo'ri), öppning mitt i taket för insläppande av ljus och utsläppande av rök.

Ljudfysiologi', fonetik (se d. o.).

Ljung, bot., se Calluna.

Ljungby horn och pipa, ett silverbeslaget dryckeshorn och en elfenbenspipa från medeltiden, vilka förvaras å Trolle-Ljung-by i Skåne. Enligt en gammal sägen skola de härröra från trollen och ha rövats av en riddare, som likväl dog vid hemkomsten med rovet.

Ljungpiparen 1. Brockfågeln, zooL, Chara'd-rius apricaWius, en vadarfågel. Häckade förr allmänt på Öland, där den kallas Alvargremla.

Ljungsilke, bot., se Ciiscuta.

Ljusalfer, se Alf. — Ljusalfhem, nord. myt., ljusalf ernås hem.

Ljusets absorption, se Absorbera o. följ.

Ljusår, astr., den väglängd ljuset tillrygga-lägger på ett år. Ljusets hastighet är 300,000 km. i sekunden.

L. K. P. R., förk. för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt.

1. 1., förk. för lat. lo'co lauda'to, på det anförda stället, 1. lo'co le'cto, på det lästa stället.

Liarna, sp. {1. Ija^ma), zooL, lamadjur. Se Laman.

Lian, wales. (1. län), kyrka, vanligt i sammansatta walesiska namn.

Lianeros, sp. (1. ljane'rås), pL, herdar på Llanos (se följ. ord).

Llanos, sp. (1. lja'nås), pL, slätter; vidsträckta, skoglösa sträckor i norra delen av södra Amerika.

LL. D., förk. för lat. le'gum do'ctor, eng. doc-tor of law, den engelska motsvarigheten till juris utriusque doctor (se under Jus).

LL. 00. prof (adj., doc.), förk. för lat. lingua'rum orienta'lium professor {ad-junctus, docens), professor (adjunkt 1. docent) i orientaliska språk.

Lloyd {1. låjd) firmanamn på i ett flertal städer upprättade sjöförsäkrings- och rederibolag, uppkallade efter irländaren Edward Lloyd, vars kaffehus i London i slutet av 17 :e och början av 18 :e årh. var samlingsplats för skeppsmäklare, sjökaptener och andra av sjöfart intresserade affärsmän. — Lloyds-lista, skeppslista, som utgives i London. — Amerikanska Lloyd, ett skeppsklassifikationsbolag. — Engelska Lloyd, sjöförsäkringsbörs i London. — Nordtyska Lloyd, grundat i Bremen, världens största ångfartygsbolag.

Lloyds våg {1. låjds -), fys., ett slags variationsinstrument (se d. o.).

Im., förk. för löpmeter.

L. m., tonk., förk. för læva manu, med vänstra handen.

In, mat., förk. för naturlig logaritm.

Lo, ett slags kinesisk gong-gong; ett tunt kinesiskt tyg (gas); andra personen i den kinesiska lyckogudinnans triad; förökel-sens och familjebeståndets gud.

Lo, zooL, lodjur. Se Lynx.

Lo'a, sp., eg. lovtal; i den äldre spanska dramatiken ett slags prolog.

Load, eng. (1. låd), laddning, börda; engelskt mått, olika för olika slags varor, t. ex. för vete 40 bushels, för virke

40 à 50 kubikfot.

Loafer, eng. (1. lå'för), "luffare", beteckning för kringstrykande, löst folk i Amerikas och Australiens hamnar.

Loasa'ceæ, Loasacéer, bot., växtfamilj av serien Parieta'les bland choripetalerna. Ett flertal släkten lämna omtyckta prydnadsväxter.

Lob (gr. lobo's, flik), anat., huvuddel av ett flikigt organ.

Loba'tus, -a, -um, lat., flikig.

Lobby, eng. (1. lå'bbi), förmak, väntrum, korridor, vestibul; brukas i parlamentsspråk efter omröstningskorridorerna i engelska underhuset.

Lobe'lia, bot., växtsläkte av fam. Lobelia'-ceæ. Ett mycket stort antal arter odlade som prydnadsväxter. Inhemsk är en art.

— L. dortma'nna, notblomster, tämligen sällsynt, i sjöar med sandbotten. — L. in-fla'ta (n. Amerika) brukas mot bröstsjukdomar emedan örtståndet är starkt narkotiskt. — L. E'rinus, som infattningsväxt odlad, mångformig art. — L. fu'lgens, prydnadsväxt med lysande röda blommor.

Lobelia'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Cam-panulinæ (se d. o.). Se Lobelia.

Lobeliatinktur, se Tinctura lobeliæ. — Lobe-li'n, kem., en giftig alkaloid, som förekommer i den nordamerikanska växten Lobe'-lia inf la'ta.

Lobe'rat (av gr. lo'bos, flik), bot., kallas ett blad med trubbiga och runda, föga djupa inskärningar (ex. ek).

Lobi, se Lobus.

Loblinje, anat., suturlinje, sammanväxnings-linje mellan lober. Jfr Lob.

Loboi't, miner., en varietet av idokras (se d. o.).

Lobscouse, eng. {1. lå'bskaus; av lob, bond-tölp, tjock massa, och course, förfaringssätt), lappskojs, en maträtt av kött, potatis och fläsktärningar.

Lo'bulus, lat., pl. Lo'buli, anat., liten lapp.

— L. auri'culæ, örlappen.

Lobulär pneumoni', med., härdformig lunginflammation.

Lo'bus, lat., pl. Lo'bi, anat., lob, lapp (jfr Lo'hulus). — L. fronta'lis, pannioben. — L. occipitalis, nackloben. — L. parietalis.804

hjässloben. — L. tempora'lis, tinningloben.

— L. olfacto'rius, luktloben.

Local government board, eng. (1. lå'köl gö'-vörnment bå'rd), i England högsta myndigheten för den inre förvaltningen.

Local option, eng, {L lå'köl å'ppsjön), omröstning om rusdrycksförbud.

Loca'lis, lat. (av WcuSy ställe) = Lokativ (se d. o.).

Loca^nda, ital. (av loca'rey hyra ut), värdshus, hotell, rum för resande.

Locate'llis lampa, fys.y oljelampa med fyrkantig veke och reflektor men utan lampglas.

Loca'tio et condu'ctio, lat., legoavtal.

Locati'vus, se Lokativ.

LoceVa, se under Locus.

Loch, skotsk. (1. låck), sjö, fjord. Jfr Lough.

Lochaber (Z. låcha'bö), gammaldags skotsk stridsyxa.

Locha'g (gr. lochago^s), anförare för en lochos (se d. o.).

Lo'chier (av gr. Wchia, barnsängskvinnas rening), med., den under några veckor efter ett barns födelse pågående flyt-ningen från barnsängskvinnans livmoder.

— Lochiome'tra (av gr. me'tra, livmoder), ansamling av lochier i livmodern. — Lo-chiorrhagi (av gr. rhe'in, flyta), för ymnig sådan flytning.

Lochlann (/. lå'chlänn), fjordlandet, forn-iriskt namn på de skandinaviska länderna, särskilt Norge. — Lochlannach, man från Lochlann. — Finnlannaigh, norrmän. —

— Dubhlochlannaigh, daner.

Lo'chos, gr.y underavdelning inom det gamla Greklands härar.

Lo'ci commu'nes, se under Locus.

Locka'ut, försvenskning av Lock-out (se d. o.).

Lockbete!, huggjärn för träbearbetning, med större tjocklek än bredd.

Lockes vätska (1. låks), kem., lösning av blodets mineralbeståndsdelar i samma koncentration som i blodet. Användes vid fysiologiska undersökningar.

Lo'eket, eng. (av lock, lås), litet lås; häkta; klenod; armband; medaljong.

Lockhammare (av ty. Loch, hål), för hålslagning avsedd smideshammare.

Lock-out, eng. (1. låcka'ut), eg. avspärrning, utestängning; en av arbetsgivaren föranledd nedläggelse av arbetet, som kampmedel i fråga om löne- 1. arbetsvillkor.

Lockpulka, dets. som Låhkek (se d. o.).

Lo'co, ital., tonk., "på sin plats" (upphäver ett föregående tecknet för oktav).

Lo'co, Locohandel m. fl., se under Locus.

Loculicfd, hot., se Septicid.

Lo'cuIus, lat., "liten plats", gravnisch i katakomberna.

Lo'cus, lat., ort, ställe. — Lo'ci, pl., ställen i böcker. — Loci commu'nes, allmänna fraser, vardagliga uttryck. — Locus a quo, handelst., platsen, där växelgivaren vistas.

— Locus ad quem, platsen, där en växel skall betalas. — Locus Del, kloster. — Lo'cus mino'ris resiste'ntiæ, lat., med., ställe med mindre motståndskraft. — Lo'-cus re'git a'ctum, jur., (avslutnings-) orten är bestämmande för (rätts-) handlingen.

— Lo'co, på stället, i stället för; handelst., här på platsen, på försäljningsplatsen; för närvarande. — Loco cita'to, på anförda stället. — Locofi'x, ortfast, fäst vid ett ställe. — Locohandel, en handel, inskränkt till boningsplatsen. — Locopris, närvarande pris. — Loco sigi'lli, i stället för sigill. — Hoc loco, på denna ort. — Hu'jus loci, denna orts. — In loco, på ort och ställe; här, på platsen. — Lo'cum te'nens, ställföreträdare; ståthållare. — Ad hunc locum, till denna ort. — Loce'ra, ställa eller sätta på en ort; uthyra, förpakta.

Locu'sta, zool., vårtbitare.

Locuto'rium, lat., samtalsrum i kloster.

Lod, äldre svensk vikt V32 skålpund 13,3 gr.; mått på silvrets finhet uttryckt i sextondelar, (d. v. s. rent silver 16-

lödigt).

Lodbro'karkvi3a, se Kràkumdl.

Loddan, zool., se Mallotus.

Loddfafnesmal, senare delen av Hàvamål (se d. o.).

Loden, ty. (1. lå'-), melerat streichgarnstyg till sportkläder.

Lodewijk (Z. lå'devejk), holländsk namnform för Ludvig.

Lodiserost =: Parmesanost (se d. o.).

Lodja (1. la'dja), Lo'dka, Lodo'tjka, rysk typ av grundgående roddfartyg på 1600- och 1700-talen.

Lodjuret, zool., se Lynx.

Lodoi'ska, polskt kvinnonamn, folkbeskyd-darinna.

Lodur, nord. myt., en åsagud, som jämte Oden och Höne skapade de första människorna. Det var han som skänkte dem blod och livsfärg.

Lo'dyn, se Hlodyn.

Lofah, ett till frottering vid bad använt preparat, som utgöres av den från de köttiga delarna befriade frukten av en egyptisk kurbitsart.

Lofar, nord. myt., stamfader för en stor dvärgsläkt.

Lofn, nord. myt., den av åsynjorna, som förenar älskande, mot vilkas förbindelse hinder uppresa sig.

Loft {isl. loptr), nord. myt., ett binamn till Loke.

log., mat., funktionstecken för logaritm. Jfr

In.

Logae'diska verser, metr., verser, som från daktylisk rytm övergå till trokaisk eller från anapestisk till jambisk. Jfr Daktyl, Troké, Anapest och Jamb.

Logania'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Contortæ (se d. o.). Tropiska, i allmänhet mycket giftiga växter, t. ex. Strychnos och Ignatia.

Logani't, miner., brun omvandlingsprodukt av hornblände.

Logari'tm (av gr, lo'g os, förhållande, och arithmo'Sy tal), mat. Med ett tals logaritm förstås den exponent, till vilken ett annat tal, "basen", måste upphöjas för att giva det förstnämnda talet. — Logari'tmisk, som har avseende på logaritmer. — Loga-ritmisk linje 1. Logarf tmika, mat., en kroklinje, där i varje punkt abscissan är logaritm till ordinatan. — Logaritmtabeller, förteckning över logaritmer för hela tal eller trigonometriska funktioner.

Logaritmomanti' (av logaritm och gr, man-te'ia, spådom), metod att spå, varvid bokstäverna i ett namn gåvos talvärden, som hopsummerades till enkla tal, vilka vart och ett hade sin mystiska betydelse.

Loge {1. låge), nord. myt., eldens härskare, en son av jätten Fornjot. Mansroll i musikdramat Rhenguldetavi^. Wagner.

Loge, fr, (I, låsj; ital, loggia, se d. o.), litet avskilt rum (teaterloge, klädloge); avdelning av ett ordenssällskap; en sådan avdelnings samlingsplats och sammankomst. — Logement (Z. -öma'ng; sv, uttal: -eme'nt), bostad, hemvist; krigsk., kasernrum; befäst löpgrav. — Logera {1. -sje'ra), härbärgera, inhysa; bo (särskilt för tillfället). — Loge'rare, inneboende. •— Logis (Z. -sji'), bostad (särskilt för tillfället), härbärge. — Au logis {1. å -), hemma.

Loge'ion, gr., "talplats" (av lo'gos, ord, tal), den plats på forngrekiska teatern, där skådespelarna uppträdde.

Logement, Logera m. fl., se Loge.

Logg (eng. log), sjöv., instrument till bestämmande av skepps hastighet. — Logga, medelst logg mäta ett skepps hastighet.

— Loggbok, skeppsjournal, dagbok på fartyg.

Lo'ggert (holl. log ger, ty, o. eng, lugger), skeppsb,, ett litet tremastat fartyg.

Loggia, ital, (1. lådd ja; besläktat med ty. Lauhe, lövsal), täckt, åt ena sidan öppen gång utmed övre våningen av ett hus; svale, veranda; galleri (stundom självständigt). — Vatika'nens loggier i Rom äro ryktbara för sin av den italienske målaren Rafael utförda praktfulla dekoration.

Logi — Logis, se under Loge, fr.

Logi'k (av gr. lo'gos, ord, tal, förnuft), tankeläran; i populär mening: förmågan att tänka, att draga riktiga slutsatser; vetenskapen om lagarna för tänkandet.

— Lo'gicus 1. Lo'giker, person som är bevandrad i logiken. — Logikkalkyl 1. Matematisk logik, logiska slutsatsers dragande med tillhjälp av symboler. — Lo'-gisk, till logiken hörande eller därmed överensstämmande. — Logi'sm {gr, logis-mo's), slutledning. — Logi'ster, ett slags ämbetsmän i det gamla Aten. — Logisti'k,

räknekonst, särskilt konsten att räkna med bokstäver (se Algebra); krigsk., läran om taktiska rörelser. — Logofo'r, språkrör. — Logogra'f (av gr. gra'fein, skriva), benämning på de äldsta grekiska historieskrivarna. — Logogry'f (av gr. gri'f os, gåta), gåta, där man har att gissa såväl huvudordet som ett antal andra, av detsamma bildade ord. — Logolatri' (av gr. latrei'a, dyrkan), överdrivet uppskattande av ordet eller förnuftet. — Logo-machi' (av gr. ma'che, strid), ordstrid. — Logome'ter (av gr. me'tron, mått), mätstång till mekanisk lösning av trigonometriska uppgifter. — Logosofi' (av gr. sofi'a, vishet), ordkännedom. — Logotypi' (av gr, ty'pos, avtryck), ett sätt att trycka med i trä utskurna eller galvanoplastiskt bildade typer, som innehålla hela ord eller stavelser.

Logis, se under Loge, fr.

Logokloni', med., krampaktigt upprepande av ordens sista stavelser vid tal.

Lo'gos, gr., ord, förnuft; lära; i den stoiska filosofien: världsförnuftet; i den judiskalexandrinska religionsfilosofien: den från Gud utgångna, men av evighet hos Gud av sig själv bestående tanken; det gudomliga skaparordet. — Logosläran, läran om "logos" eller Kristi gudomliga natur. Jfr Aloger.

Logosofi, se under Logik.

Logote't, gr., en hög ämbetsman i det gamla bysantinska riket.

Logotypi', se under Logik.

Logrolling, eng. (1. lågg-rå'uling), eg. stockrullning, amerikansk benämning på politikernas sed att ömsesidigt befrämja varandras privata intressen (enligt principen : "Om du rullar fram en stock åt mig i dag, skall jag rulla fram en åt dig i morgon.").

Logwood, eng. (1. lå'ggoodd), blåholts, kam-peschträ (se d. o.).

Lohan (kin., jap. rakan, av sanskr, arhant), buddhistiska heliga, med förkärlek framställda i östasiatisk konst.

Lo'hengrin (av Garin de Loherin, hjälten i en fransk chanson de geste, se d. o.), tysk medeltidsdikt; svanriddaren, hjälten i denna dikt och i den tyske kompositören Richard Wagners opera med samma namn.

Lo'hensteinska skolan, en efter den tyske författaren Daniel von Lohenstein (d. 1683) uppkallad, av svulst kännetecknad smakriktning inom tyska litteraturen.

Lohitafolken 1. Bramaputrafolken, namn på en mängd indiska folkstammar.

Loi, fr. (I, låa'; lat, lex), lag.

Loimia'ter (av gr, loimo's, pest, och iatro's, läkare), pestläkare. — Loimologi' (av gr. Wgos, lära), läran om smittosamma sjukdomar. — Loimo'pyra, pestfeber.

Lointain, fr, (I, låängtä'ng), avlägsen; målark., l3akgrund.806

Loiscleu'ria, hot., syn. Agaba (se d. o.).

Loja'l (fr, loyal, av loi, lag), lagenlig; laglydig; vän av den bestående samhällsordningen; redlig, rättskaffens; äkta, oförfalskad.)(Illojal. — Lojalite't {fr. loyauté), lagenlighet; laglydighet; rätt-skaffenshet, redbarhet.

Loje'ra = Leg era (se d. o.). — Loje'ring = Legering (se d. o.).

Lok, förk. för lokomotiv.

Loka'1 (av lat. lo'cus, se d. o.), ortlig, som tillhör en viss ort; läge; ett till något visst ändamål inrättat rum; lägenhet. — Lokal-attraktio'n, geoL, lokala avvikelser i jordens attraktion, beroende på närheten av bergmassor 1. d. — Lokalbad, bad av endast en del av kroppen, t. ex. sittbad. — Lokalbana, järnväg för närtrafik. — Lokalbrev, brev, som utlämnas av samma postanstalt, där det avlämnats. — Lokalfärg, målark., ett föremåls färg vid normal belysning. — Lokalhistoria, ortshistoria. — Lokalisatio'n, Lokalise'ring, begränsning till viss lokal; bestämmande av platsen för en sjukdoms säte. — Lokali-se'ra, lämpa efter någon viss ort; göra hemmastadd; begränsa till ett visst område. — Lokali'sm, förhärskandet eller inflytandet av ensidiga, för en viss ort utmärkande åsikter. — Lokalite't, ett ställes ortliga beskaffenhet. — Lokalmissvisning, fys., magnetnålens avvikning, som beror därav, att de magnetiska polerna icke sammanfalla med nord- och Sydpolen. — Lokalpatrioti'sm, ensidigt förfäktande av den egna hemortens intressen och betydelse. — Lokalsinne, ortminne; lätthet att orientera sig (se d. o.). — Lokaltecken, de förnimmelseelement, som för oss möjliggöra en uppfattning av tingens rumsförhållanden. — Lokaltid, astr., ortstid, medelsoltiden på ett ställe. — Lokalt veto, en kommuns rättighet att avgöra, om spritdrycker få försäljas inom densamma. — Lokaltåg, tåg som ombesörja närtrafik.

Lo-Kao, se Kinagrönt under Kina.

Lokasenna, isL, Loketrätan, en av Eddans sånger, vilken skildrar trätan mellan Loke och gudarna å Äges gästabud.

Lokatellbalsam, Ba'lsamum Locate'lli, farm., beredes av venedisk terpentin, matolja, gult vax, alkannarot och perubalsam.

Lokation (av lat. Wcus, se d. o.), uthyrning; utarrendering.

Lokati'v {lat. locati'vus), språkv., i vissa språk kasus för rums- och tidsbestämningar.

LokatäV {fr. locataire), hyresgäst.

Loke {1. låke; troligen besläktat med isl. lu'ka, tillsluta), nord. myt., Åsa-Loke, gudarnas fiende och jättarnas vän, eldens härskare, falskhetens och all annan ondskas upphov, fader till Fenresulven, Mid-gårdsormen och Hel; Utgårda-Loke (se d. o.), Utgårds härskare.

Loketrätan, se Lokasenna.

Lokoköp, platsköp, köp varvid sändande av vara från ort till ort förekommer.

Lokomobi'1 (av lat. lo'cus, ställe, och mo'bilis, flyttbar), en vid lantbruks- och byggnads- m. fl. arbeten använd flyttbar ångmaskin jämte ångpanna. — Motorlokomo-bi'l, lokomobil, som drives av en motor (i st. f. ångmaskin).

Lokomotio'n (av lat. Wcus, ställe, och mo'tiOy rörelse), ställförflyttning. — Lokomoto'-risk, som rör ställförflyttning.

Lokomotiv (av lat. Wcus, ställe, och mo-ve're, flytta), en vagn, som medelst en kraftmaskin framdrager andra vagnar, vanligen på järnväg.

LokomotoVisk, se under Lokomotion.

Lokrer, invånarna i det forngrekiska landskapet Lokris.

Lo'kus (av lat. Wcus, ställe), skämtsam benämning på matställe, restaurang 1. d.^ matlokus, stamlokus.

Lokutio'n {lat. locu'tio), talesätt, uttryck.

Lokvacite't {lat. loqua'citas, av Wquax, tal-trängd), talträngdhet, pratsjuka.

Lola, astr., en av småplaneterna.

Lolia'cea, bot., lik Lolium (se d. o.).

Lo'lium, bot., repe, sv. växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — L. multiflo'rum, borst-repe, italienskt rajgräs, odlat. — L. pe-re'nne, engelskt rajgräs, ofta odlat.

Lolla'rder 1. Lollha'rder (troligen av holL lollen, lullen, lalla, gnola, småsjunga), ett i 14:e årh. grundat brödraskap för sjukvård och avlidnes jordande; även namn på anhängarna till den engelske reformatorn J. Wycliffe (d. 1384).

Lolo, infödingsfolk i bergstrakterna i de kinesiska provinserna Kueichou, Yünnan och s. Sichuan. Lolospråket är närmast besläktat med tibetanskan.

Lomba'rd, invånare i Lombardiet; benämning på de norditalienska affärsmän, som under medeltiden slogo sig ned i olika städer och där bedrevo affärer; därav lånbank, pantinrättning. — Lo^mbardaffärer 1. Lo'mbardlån, lån mot säkerhet i varor 1. vissa värdepapper, vanligen aktier och obligationer. — Lo'mbardränta, räntan å lombardlån. — Lombardiska järnkronan {ital. coro'na di feWro), en krona, bestående av en med ädelstenar prydd guldring, som innesluter en smal järnring, enligt sagan smidd av en spik i Kristi kors. Med denna krona kröntes de romerska konungarna som regenter över Lombardiet. — Lombard street, eng. {1. lå^mbörd strit), gata i Londons city, där lombarderna slogo sig ned och där ett stort antal banker nu ligga. Figurligt användes namnet om Londons hela penninghandel 1. penningmakt.

Lo'mber {fr. Vhombre), se Ho7nbre.

Lomenta'ceæ, bot., en underfam. av Cruci'-feræ.

Lomenta'rius, lat., bot., ledlikt insnörd.

Lo'mia, astr., en av småplaneterna.

Lommar, zooL, en familj sjöfåglar, Colym-hifoWmes. Omfattar lommar {Coly'mhus) och doppingar {Po'diceps).

Lomme, bot., se Capsella.

Lo'na, kvinnonamn = Leonie (se d. o.).

Lonchftis, lat., bot., lanslik.

Londa, gren av bantuspråken.

Londi'nium, lat., London.

Londi'num gotho'rum, latiniserade namnet på Lund.

Londonclay, eng. {1. lö'ndönklä; av clay, lera), geoL, ett slags lera i sydöstra England.

Londres, fr. (1. långdr), sp. {1. lå'ndris), London; även namn på ett slags små Havannacigarrer.

Lone, nord. myt., en dvärg.

lon g, förk. för longitud (se d. o.).

Longa, lat., "den långa", tonk., i mensural-musiken (se d. o.) den största notvalören näst maximan.

Longævite't, lat., lång levnad.

Longanimite't, lat., långmod.

Longa'nträdet, se Litchiträdet.

Longchamp 1. Longchamps, fr. (1. lång-sja'ng), se Hippodrome de Longchamp.

Longe, fr. {1. långsj), ridk., löplina för hästar. — Longera (1. -sje'ra), rida en häst för lina, rida in en häst.

Lo'nge petftum, lat., långsökt.

Longhand, eng. (1. lå'nghänd), vanlig engelsk skrivstil.)(Shorthand (steno-grafi).

Lo'ngidens, lat. (av longus, lång, och dens, tand), bot., långtandad. — Longifo^lium, lat. (av fo lium, hlad), bot., långbladig. •— Lo'ngipes, lat, (av pes, fot), bot., med lång fot. — Longise'ta, lat. (av se'ta, borst), bot., långborstig. — Longi'ssima, lat., bot., mycket lång.

Longima'n, lat., långhänt.

Longimetri' (av lat. Wngus, lång, och gr. metre'in, mäta), mat. längdmätning, den del av geometrien, som handlar om linjer och deras egenskaper.

Longipe'nnes, zool., långvingar, fågelfamiljen M å s f å g 1 a r. Omfattar måsar, lab-bar, trutar och tärnor.

Longi'ssimus, lat., mycket lång.

Longitu'd (lat. longitu'do), längd; geogr., den vinkel, som bildas av en orts meridian och en annan bestämd meridian (räknas vanligen från Greenwichs observatorium i England); astr., vinkeln mellan en stjärnas latitudcirkel och den genom vårdags-jämningspunkten gående latitudcirkeln. — Longitudina'l-, som angår längd, utsträckt på längden, längd-. — Longitudi-nalgrad, geogr., längdgrad. — Longitudi-nalgördlar, byggn., längdbågar, förstärkningsbågar, som sträcka sig parallellt med byggnadens längdriktning.)(Träns-V e r s a 1 g ö r d 1 a r. — Longitudinal-

svängningar, tonk., luftsvängningar i blåsinstrument ävensom i strängar, när de senare strykas i längdriktningen. X Transversalsvängningar.

Longmyndetagen (Z. lå'ngmajnd-), geoL, äldsta delen av kambrium i England.

Longoba'rder 1. Langoba'rder, ett fornger-manskt folk av svevisk stam.

Lo'ngo sed pro'ximus intervalla, lat., närmast, men på långt avstånd, ett från Ver-gilius hämtat uttryck, vilket tillämpas på en person, som strävar till en föregångares mål, men icke fyller dennes mått.

Long ton, se Ton.

Longuette, fr. (1. långätt [hårt g]), kir.y lång förbandsremsa.

Lo'ngum i'ter per exe'mpla, bre've per præ-ce'pta, lat., lång är vägen genom exempel, kort genom regler.

Longö'r (hårt g; fr. longueur), långrandighet, vidlyftighet.

Loni^cera 1. Lonice'ra, bot., buskskläkte av fam. Caprifolia'ceæ med om aftnar och nätter välluktande blommor med lång pip. — L. alpige'nia, alptry, odlad, med mörkröda blommor och rött bär. — L. capri-fo'lium, kaprifol, odlad, med vit till gulvit krona och gult bär. — L. cærulea, blåtry, med gulvit krona och blått bär. — L. peri-cly'menum, vildkaprifol, stundom odlad. -— L. symphorica'rpus, snöbär, odlad, kronan liten, vitröd, bär vitt. — L. tarta'rica, ro-sentry, odlad, krona ljusröd, bär rött. — L. xylo'steum, try, krona vitgul, bär rött, tämligen allmän i ängsbackar och skogs-bryn.

Lonice'reæ, bot., underfamilj av fam. Capri-folia'ceæ av ordn. Rubi'inæ.

Lonke, bot., se Calitriche.

Lonkesärv, bot., se Elatine.

Lood, holl. (1. låd), lod = pond (gammalt holländskt skålpund); numera = 10 gr.

Loof, i östersjöprovinserna ett sädesmått, vars rymd på olika orter varierar mellan 42,4 och 68,9 1.

Looping the loop, eng. (1. lo^ping the lop), art av konstflygning, varvid flygplanet beskriver en ögla i vertikalplanet. Vid toppunkten har flygaren alltså huvudet nedåt. Utfördes ursprungligen som cirkusnummer med cykel 1. automobil i en ögleformad bana.

LopWidæ, zool, fiskfamiljen M a r u 1 k a r. Se Lophius.

LopWodon, paleont., fossilt däggdjurssläkte av de opartåiga hovdjuren. Många arter i Europa under tertiärtiden.

Lo'phius piscato'rius, zool., marulken. Se LophWdæ.

Loppfrön, hot., Se'mina psy'llii, fröna av den i södra Europa växande Planta'go psy'l-

' lium, tillhörande fam. Plantagina'ceæ,Y0Y0 förr officinella i Sverige. Nyttjas till app-retyr å siden, duktyger o. s. v.

Loppört, bot., se Erige'ron och Pulica'ria.808

Lopt, nord. myt.y binamn till Åsa-Loke.

Loquat, bot., se Ériobo'trya.

Lora, nord. myt., en jättekvinna, Tors fostermoder.

Lorantha'ceæ 1. Lorantacéer, bot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledo-nerna. Se Viscum.

Lorcha, typ av handelsfartyg på Kinas sydkust, med kinesisk rigg och västerländskt skrov.

Lord, eng. (1. lård; skotsk laird, av angl. hlåford, isl. la'varör, brödvårdare), herre, husbonde; titel för peererna (se Peer), ledamöterna av engelska överhuset (se House of lords), en hertigs eller markis' yngre söner, en earls äldste son samt vissa högre ämbetsmän; benämning på Gud och Frälsaren. Som tilltalsord till en lord brukas mylord eller your lordship. Jfr Lady.

— Lord chief justice {1. - tjif djö'stis), lordöverdomaren, ordföranden i en avdelning av Englands högsta domstol. — Lord high almoner, eng. (1. - häj a'lmönör), lord-översteallmoseutdelare, en hög ämbetsman i England, vanligen en biskop. Jfr Aumönier. — Lord high chancellor of England och Lordrikskansl^r, se under Chancellor. — Lord high ste\^ard, se under Steward. — Lord high treasürer, se under Treasure. — Lord-lieutenant (Z. -leffte'-nönt), förr vicekonungen av Irland. — Lordmayor (Z. - mé'ör), titel för förste borgmästaren i London, Dublin och York.

— Lordship {1. -sjipp), lordskap. — Lords spiritual (1. - spi'ritjuöl), andliga lorder, ärkebiskopar och biskopar med säte i överhuset. — Lords te'mporal, världsliga lorder i överhuset.

Lordo's (gr. Wrdosis), svankrygg. — Lor-do'tisk, som sammanhänger med svankrygg.

Lordo'tisk albuminuri' (av lordo's, i^yggrads-krökning), med., se Albuminuri.

Lore, eng. (L lå'ör), eg. lära. Ingår i sammansättningen folklore (se d. o.).

Lorelei 1. Lurlei, (av mhty. Lei, Leie, klippa, sten), en brant klippa vid Rhen, där enligt sagan en sjöjungfru med samma namn genom sin bedårande sång lockar sjöfarande i fördärv.

Lorelei, astr., en av småplaneterna.

Lo'rens, Lo'rents, Lo'renz och Lore^nzo Laurentius (se d. o.).

Loreti'n, farm., jodoxikinolinsulfonsyra. En förening av loretin och vismut, gives mot diarré hos lungsjuka.

Lore'tt {fr. lorette), glädjeflicka. Benämningen härledd från det beryktade kvarteret Notre-Dame-de-Lorette i Paris.

Lo'reum, lat., (av lo'rum, rem), hot., rem-formig.

Lorgnera {1. lårnje^ra; fr. lorgner) 1. Lorg-nette'ra, betrakta genom lorgnett. — Lorg-nett {1. lårnje'tt; fr. lorgnette), ögonglas utan bågar. Benämningar på olika slags

lorgnetter äro binockel och monockel (se d. o.).

Lorgnon, fr. (1. lårnjå'ng) r=r Monockel (se d. o.).

Lo'ri, zool., benämning på en papegojart.

Lo'riapor 1. Lo'rier, zool, en grupp halvapor.

Lori'ca, lat., brösthamesk, pansar. — Lori-ce'ra (lat. lorica're) bepansra; kem., omgiva glaskärl med lera o. d., för att de ej må springa sönder vid användning i eld.

Lorica'ta, lat., "pansarklädda"; zooL, en benämning på bältdjuren o. krokodildjuren.

Lorisi'næ, zool., Loriapor (se d. o.).

Loristi'k = Folkloristisk (se d. o.).

Lornje'ra, Lornjette'ra, Lornje'tt, se Lorgnera o. s. v.

Lo'ro co'nto, ital., handelst., eder räkning.

Lo'rride, se Hlorridi.

Lort, met., benämningen på slaggen vid härdsmide och kopparsmältning.

Lortskrika, allmogebenämning på nötskrika.

Loschmidtska talet, fys., anger, hur många molekyler det finnes på en grammolekyl av en gas.

Losofa'n, farm., metakreosoltrisulfid, användes i salvor mot skabb o. d.

Losslinje 1. Loss vattenlinje, den vattenlinje, på vilken ett fullt rustat fartyg utan last ligger.

Lossna 1. Släppa, bergsv., liten spricka i malm eller gångart, efter vilken denna är lätt att bryta.

Lösta, bot., se Festuca.

Lot, hebreiskt mansnamn, den mörkfärgade. Buret av patriarken Abrahams brorson.

Lot 1. Loth, ty., lod. I guld-, silver- och myntvikt — av kölnermarken.

Lo'ta, zool., laksläktet. — L. lo'ta 1. L. vul-ga'ris, laken, är vår enda sötvattenstorsk-fisk.

Lota'rio, italiensk namnform för Lothar.

Loth, se Lot.

Lothaho, Agar-agar (se d. o.) från Japan.

Lo'thar 1. Lu'ther, forntyskt mansnamn (av hlut, ära, rykte, och hari, här), franskt, italienskt och tyskt furstenamn. Under den senare formen som familjenamn buret av reformatorn Martin Luther.

Lo'thringska korset har två par lika långa tvärarmar, som dela stammen i tre ungefär lika stora delar.

Lotio'n, lat., tvättning; badning.

Lotis, astr., en av småplaneterna.

Lotofa'ger (gr. lotofa'goi), lotusätare, ett av Homeros omtalat sagofolk, vilket huvudsakligen närde sig av lotusträdets frukter (se Lotusträd).

Lots (holl. loots, av loot, ty. Loth, sänklod), person, som användes till att föra in- eller utlöpande fartyg genom vissa farleder. — Lotsa, föra ett fartyg i egenskap av lots.

Lo'tta, kvinnonamn, förkortning av Charlotta (se d. o.).

Lo'ttchen, tyskt kvinnonamn, förkortning av Charlotta (se d. o.).

Lotteri' (fr. loterie, ital. lo'tto), ett slags hasardspel, där spelarna för en viss insats, d. v. s. köpandet av en lott, få utsikt eller möjlighet till vinst. Jfr Klasslotteri och Nummerlotteri, — Lotterilån, se Premielån.

Lotto, ital, (1. lå'ttå), lott; ett sällskapsspel.

Lo'tus, bot., käringtand, svenskt växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — L. cor-nicula'tus, käringtand, omfattar även L. tenuifo'lius, smalbladig käringtand, och L. uligino'sus, storkäringtand. — L. sili-quo^sus, ^yn.Tetragonolohus (se d. o.). — L. jacobæ'us, är en från Afrika införd, hela året blommande krukväxt, med bruna till gula blommor.

Lotusblomman, Nymphæa Lo'tuSy en i Nil-floden växande, praktfull, vit blomma, fordom helgad åt Isis. — Lotuskapitäl, byggn.y en i den egyptiska konsten förekommande kapitälform, vars motiv är hämtat från den egyptiska näckrosen, Ne-lu'mhium speciosum. — Lotusträ, ved av arter tillhörande släktet Ce'ltis (ett slags alm). — Lotusträd, Zi'zyphus Lo'tus, tillhörande fam. Rha'mneæ, ett nordafrikanskt träd eller buske med välsmakande, plommonlika frukter.

Lough, irl. {L låck), insjö, havsvik. Jfr Loch.

Lo'uhi, fi. myt., Pohjolafolkets trollkunniga värdinna.

Louis {l\ -i'), franskt mansnamn =i Ludvig (se d. o.); även förkortning av louisd^or (se d. o.). — Louis XII {1. -do's), Ludvig den tolftes stil. — Louis XIII (l. - träs), Ludvig den trettonde. Se Style Louis XIIL

— Louis XIV (1. - katå'rrs), Ludvig den fjortonde. Se Style Louis XIV. — Louis XV (L- kängs [hårt k]), Ludvig den femtonde. Se Style Louis XV. — Louis XVI (1.

- sä's), Ludvig den sextonde. Se Style Louis XVL

Louisd^or, fr. (1. loidå'r), ett franskt guldmynt, präglat första gången under Ludvig XIII. — Louis blanc (1. -blang), ett franskt silvermynt från Ludvig XIII:s tid.

Louis douce, fr. (1. loi' do's), Ludvig den tolftes stil.

Louise (1. -i's), franskt kvinnonamn, bildat efter Louis (se Ludvig). Buret av franska och tyska furstinnor.

Louisette 1. Louison, fr. (Z. loise'tt, loiså'ng), fallbila, äldre namn på giljotin.

Louisianamossa, se Tillandsia.

Louisine, fr. (1. loisi'n), mjukt sidentyg med matt yta.

Louison (1. -iså'ng), franskt kvinnonamn, diminutiv av Louise (se d. o.). Se även Louisette.

Louis-quatorze, fr. (1. loi'-katå'rrs), Ludvig den fjortondes stil. — Louis-quinze (1. -kängs), Ludvig den femtondes stil. — Louis-seize [l. -säs), Ludvig den sextondes stil. — Louis-treize (1. -träs), Ludvig den trettondes stil.

Louku'm, turk. (gr. luku'mia), konfekt av socker, gummi och fruktsaft.

Loup, fr. (1. lo, av lat. lu'pus, varg), ulf, varg; en svart sammetsmask. — Loupe (1. lop), lupp, förstoringsglas.

Lourderie, fr. (1. lordöri'), plumphet, grovhet, tölpaktighet.

Loure, fr. (1. lour), tonk., ett föråldrat instrument, likt säckpipan; även en gammal fransk dans i långsamt tempo.

Loutze', kinesisk folkstam.

Louvre, fr. (1. lovr), det forna konungapalatset i Paris, numera Frankrikes nationalmuseum; även stort modemagasin i Paris. — Louvrestil, fransk renässansstil omkring år 1600.

Lo'vart (holl. loef, loefwaarts), sjöv., vindsidan. Jfr Lä.

Low church party, eng. (1. lå tjörtj pa'rti), den engelska episkopalkyrkans s. k. låg-kyrkliga parti, för vilket ett kristligt liv är huvudsaken.

Lovelace (1. löVless), efter hjälten i den engelske författaren S. Richardsons roman "Clarissa Harlowe" benämning på en oemotståndlig och hänsynslös erövrare av kvinnohjärtan.

Lowells batterikanon (1. lå'ells -), krigsk., ett slags kulspruta.

Love'ra (holl. laveren), sjöv., kryssa.

Lower house, eng. (1. lå'uer ha'os), underhuset i engelska parlamentet.

Lovens labour's lost, eng. (1. lövs le'börs låsst), kärt besvär förgäves; namn på ett av den engelske skalden Shakespeares lustspel.

LoViatar, fi. myt., en av Tuonis (dödsgudens) döttrar, upphov till sjukdomar och andra plågor.

Lovi'sa, tyskt kvinnonamn (se Ludvig). Buret av svenska, danska och tyska furstinnor.

Loxa'rtros, gr. (av loxo's, skev, sned, och a'r-thon, lem, kroppsdel), med., snedväxthet.

Lo'xia, zooL, finksläktet Korsnäbbar. — L. curviro'stra, mindre korsnäbb. — L, pityopsi'ttacus, större korsnäbb.

Loxodro'm (av gr. loxo's, sned, och dromos, lopp) 1. Loxodro'misk linje, mat., snett löpande linje; spirallinje, som man tänker sig dragen omkring jorden på så sätt, att den skär alla dess meridianer under en och samma sneda vinkel. — Loxodro'miska tabeller, tabeller, medelst vilka man vid varje tid kan bestämma ett ständigt i samma väderstreck sig rörande skepps longi-tud.

Loxoftalmi' (av gr, loxo's, sned, och ofthal-mo's, öga), med., skelögdhet.

LoxokIa's, miner., en natronortoklas.

Loyal, fr, (1. låaja'll), se Lojal.

Loyauté, fr. (1. loajåte'), egenskapen att vara lojal (se d. o.).

Loyolit (1. låjåli't), anhängare av jesuitordens stiftare, Igna'tius Loyo'la; jesuit.810

1. p., förk. för lo'CO pasto'ris, i kyrkoherdens ställe, d. v. s. som tjänstförrättande kyrkoherde.

L. S., förk. för lat Lo'cus sigi'lli, sigillets plats, lo'co sigi'lli, i stället för sigill, lo'co secreta^rii, som t. f. sekreterare.

L, S., elektrotekn.y förk. för likström.

L. s., förk. för fr. lettre signée, brev, varav författaren egenhändigt skrivit blott namnteckningen.

L. st., förk. för eng. livré sterling, pund ster-ling (se Sterling).

Ltd, förk. för eng. limited (se d. o.).

Lu, kem.y atomtecken för Lutetium.

Luaran 1. Luarin, se Laurin.

Lu'at in co'rpore (qui non ha'bet in a'ere), lat.y jur.y den må betala med kroppen (som icke kan betala med penningar).

Lubben, zool.y se Brosmen.

Lu'bitum, se Lihitum.

Lubrica'ntia, lat. (av lu'bricus, hal, slipp-rig), pL, med., slippriggörande medel. — Lubricite't (fr. lubricité), slipprighet; lösaktighet, lättfärdighet. — Lubrika'tor, en automatisk smörjapparat på maskiner.

Wbricus, bot., slipprig.

Luc (1. lyck), franskt mansnamn = Lucas (se d. o.).

Luca'nus ce'rvus, zooL, ekoxen, vår största skalbagge.

Lucarne, fr. (1. lyka^rn), byggn., takfönster; vindsglugg.

Lu'cas (Lu'kas), Lucia'nus och Lu'cius, mansnamn (av lat. lux, gen. lu'cis, ljus), det förstnämnda buret av en av evange-listerna, det sistnämnda av tre påvar. Motsvarar kvinnonamnen Luci'a, Luci'ana, lat.y och Lucie, fr. (1. lysi').

Lu'ceres, en av de tre romerska stamtribus (ramnes, tities, luceres).

Luce'rn, hot., Medica'go sati'va, blåklöver, en förträfflig foderväxt.

Lucernmögel, bot., sjukdom på lucernklöver m. fl. baljväxter, förorsakad av bladmögelsvampar, Perono'spora æstiva'lis, prate'n-sis, trifolio'rum m. fl.

Luce'tius, lat. (av lux, ljus), tillnamn åt Jupiter som ljusets gud.

Luchssafi'r, miner., benämning på rena va-rieteter av cordierit (se d. o.).

Luci'a, astr., en av småplaneterna.

Luci'adagen, den 13 december, firas till minne av helgonet Lucia, som omkr. år 304 led martyrdöden i Syrakusa.

Luci'd {lat. lu'cidus), lysande, klar. — Luci-dite't, klarhet, genomskinlighet.

Lu'cida interva'lla, se under Intervall.

Lucida'rus (av lat. elucida're, sprida ljus över), benämning på ett slags medeltida läroböcker i den kristna historien. Jfr Katekes.

Lucidite't, se under Ludd.

Lucido'!, kem., bensoylperoxid, användes som blekmedel.

Lu'cidus, -a, -um, bot., glänsande.

Luci'evatten, ett medel mot mygg av bärn-stensolja och ammoniak i sprit.

Lu'cifer, lat. (av lux, gen. lu'cis, ljus, och feWre, bära, bringa), Ijusbringaren, morgonstjärnan; i den kristna medeltidstron benämning på mörkrets furste, djävulen.

Luci'fera (av lat. lux, ljus, och fe'rre, bära), rom. myt., binamn till Diana.

Lucifera's, kem., ett enzym (se d. o.).

Luciferia^ner, en antikyrklig sekt, stiftad av biskop Lu'cifer i Cagliari (d. 371).

Luci'lla, text., alpackatyg med varp av enfärgad bomull 1. silke.

Lucime'ter, lat.-gr., fys., ljusmätare. Se Fotometer.

Luci'na, rom. myt., binamn till Juno och Diana; astr., en av småplaneterna.

Luci'nda, kvinnonamn (av lat. lux, gen. lu'-cis, ljus).

Luciope'rca lucioperca, zool., gösen, vår största och värdefullaste abborrfisk.

Lu'cis meti'tur progre'ssibus, lat, "mäter efter ljusets framsteg", omskrift kring en solvisarbild på Vitterhetsakademiens jeton de présence. (Se Jeton.)

Lu'cium, kem., ett genom ytterbium m. fl. ämnen förorenat yttrium (se d. o.).

Lucraba^nolja, se Chaulmoograolja.

Lucre'tia (1. -t-ia), latinskt kvinnonamn (av lu'crum, vinst). Buret av en skön och kysk romarinna, vilken dödade sig själv, sedan Sextus, son av konung Tarquinius Superbus, våldfört henne. Betecknar efter henne en dygdig kvinna. Motsvarar mansnamnet Lucre'tius.

Lucre'tia, astr., en av småplaneterna.

Lu'cri causa, lat., se under Lucrum.

Lu'crum, lat., vinst. — Lucrum ce'ssans, förlust, som uppkommer genom uteblivandet av en vinst. — Lu'cri ca'usa, för vinnings skull.

Luculla'n, se Lukullan.

Lucu'llus, en fornromersk släkt, vars medlem Lu'cius Lici'nius Lucullus gjorde sig känd som sin tids mest raffinerade fin-smakare. Se vidare Lukullisk.

Lu'cumo, lat., benämning på de tolv etruskiska stormän, som stodo i spetsen för var sin av förbundsstaterna.

Lu'cus a non luce'ndo, lat. ordspr., eg. lund kommer av att icke vara ljus, d. v. s. ordet lund heter på latin lucus, därför att där non lucet (icke är ljust), ett uttryck, som betecknar orimliga härledningar av ord.

Lu'ddenätter 1. Lu'ddiiiätter, allmogenamn på sju vanligen kalla nätter omkr. den 1 maj.

Ludder, finkardad bomull, indränkt med mjölkrut och sprit. Användes i fyrverkeriet till antändningsmedel.

Luddhavre, bot., se Avena. — Luddkloärt, bot., se Oxytropis. — Luddlosta, bot., se Festuca. — Luddmålla, bot., se Bassia. — Luddtåtel, bot., se Holcus. — Luddvicker, bot., se Vida. — Luddvårel, bot., ett namn på Arabis hirsuta (se d. o.).Luder—Lumbal

811

Luder, jaktt.y äldre benämning på åtel.

Lu'di, lat, {pL av lu'dus, lek), lekar, skådespel.

Lu'di magi'ster 1. Ludimagi'ster, lat., skollärare.

Ludlow-etagen {L la'ddlåu-), geoL, yngsta översilur (Gotla'ndium) i England.

Ludmi'la, slaviskt kvinnonamn {höhm. Lud-mila, nu Lidmila, av fhty. liütj folk, och milti, mild).

Ludolf 1. Ludolph, forntyskt mansnamn (av hlud, hluty ära, rykte, och wolfy ulf).

Ludolfska talet, mat., förhållandet mellan omkretsen och diametern i en cirkel beräknades intill 35 :e decimalen av holländaren Ludolf; betecknas vanligen med den grek. bokstaven tt.

Ludovi'cus och Ludovi'ca, mans- och kvinnonamn med latinsk ändelse = Ludvig och Lovisa (se Ludvig).

Ludovi'ca, astr., en av sm.åplaneterna.

Ludovicium 1. Ludovika-akademien, krigsskola i Budapest.

Ludus, lat.y se Ludi.

Lu'dvig, forntyskt mansnamn (på frankiska Chlodwig, av hludy hlot, rykte, och wic, wig, strid, slag), den

berömde kämpen. Buret av franska, tyska, polska, ungerska, italienska och holländska furstar. Efter detta namn äro mansnamnen Ludovicus och Louis samt kvinnonamnen Louise, Lovisa och Ludovica bildade. Ludvig förkortas stundom hos oss till Ludde.

Ludvig XIII:s stil, se Style Louis XIII.

Ludvig XIV:s stil, se Style Louis XIV.

Ludvig XV :s stil, se Style Louis XV.

Ludvig XVI:s stil, se Style Louis XVI.

Ludvigsorden, en fransk kunglig militärorden; en bajersk och en hessisk förtjänstorden.

Lu'es, lat.y med.y smitta, smittsam sjukdom (särskilt syfilis). — Lues heredita'ria, medfödd (ärvd) syfilis. — Lues pe'corum, boskapspest, — Lues vene'rea, venerisk smitta.

Lue'tiker, med.y av syfilis smittad person. — Lue'tisk, syfilissmittad.

Lufah = Lofah (se d. o.).

Luffa, hot.y växtsläkte av fam. Cucurbita'-cexy vars genom maceration frigjorda kärlknippen användas som badsvamp, "luffasvamp".

Luffasvamp, se Luffa.

Luftalger, hot., alger som leva i luft liksom lavarna.

Luftgas, gasolingas.

Luftkompre'ssor, apparat för komprimering av luft.

Luftlins, fys.y mellanrummet mellan två från varandra skilda linser.

Luft pensel 1. Aerogra'f, apparat, med vilken flytande färg med tillhjälp av luft utspru-tas över en yta. Användes särskilt till re-tuscharbete.

Luftperspekti'v, konstt., ett perspektiv (se

d. o.), som avser återgivandet av luften, färgerna och reflexerna.

Luftpumpen, astr.y se Antlia.

Luftpyrome'ter, fys.y en apparat för uppmätning av mycket hög temperatur.

Luftsalpeter, se Kalksalpeter.

Luftträ, se Amarantträ.

Luft vävnad, hot.y se Aèrenkym.

Lug, engelskt längdmått = 5,5 yards — 5,029 m.

Lugdu'num 1. Lugudu^num, latinskt namn på städerna L e i d e n , L y o n m. fl.

Lu'gger Loggert (se d. o.).

Lugu'ber (av lat. lu'guhriSy fr. lugubrey 1. lygy'bbr), sorglig, bedrövlig, dyster. — Lugubre, ital. (1. logo'bre), tonk.y dystert.

— Lugubrite't, sorglighet, dysterhet.

Luigi (1. lo'dji), italiensk namnform för

Ludvig; Luigia, Lovisa.

Luis (1. loi's), spansk namnform för Ludvig; Luisa, Lovisa.

Lui'senorden, preussisk kvinnoorden.

Luiz (Z. loi'sj), portugisisk namnform för Ludvig. — Luiza, Lovisa.

Lujavri't, petrogr.y en nefelinsyenit, först anträffad vid Lujavrurt på Kolahalvön.

Lu'kas, se Lucas.

Lukasgille, efter evangelisten Lukas, målarnas skyddspatron, benämning på målar-skråna.

Luka'sj-3akt, yrkesmässigt bedriven drevjakt på varg i Ryssland. — Luka'sjer, ryska yrkes varg jägare.

Lukrati'v (lat. lucrati'vusy av lu'crumy se d. o.), indräktig, lönande. — Lukre'ra, vinna, hava fördel; ockra.

Luktborre, hot.y se Agrimonia. — Luktmönja, hot.y se Agrimonia. — Luktnypon, hot., se Rosa. — Luktsalvia, hot., se Tanacetum.

— Luktsporre, hot., se Hahenaria och Gymnadenia.

Luktuö's (lat. luktuo'sos, av lu'ctus, sorg), sorglig, klagande.

Luktven, hot., se Cinna. — Luktvicker, hot., se Vida. — Luktviol, hot., se Viola. — Luktärt, hot., se Lathyrus.

Lukubre'ra (lat. lucuhra're), arbeta vid ljus om natten. — Lukubratio'n, nattarbete vid ljus.

Lukule'nt (av lat. lux, ljus), klar, ljus.

Lukulla'n 1. Lukullft, geoL, en svart kalksten, som användes i arkitekturen.

Luku'llisk, yppig, överflödig (särskilt om måltider), efter den romerske frossaren Lucullus (se d. o.).

Lukulli't, se Lukullan.

Lullef, hehr.y palmblad, vari adamsäpplen äro förpackade.

Lullula arbore'a, zool.y trädlärkan. Skogsfågel i mell. och s. Sverige.

Lumachello, ital. (1. -källå [hårt k]), geoL, musselmarmor, en brun marmorart med vackert färgspel.

Lumba'go, lat., med., ryggskott.

Lumba'1, se under Lumhus.812

Lumbini—Luo j a

Lumbi'ni, ind, relig.y Buddhas mormor; den lund i vilken Buddha föddes.

Lumbrica'lis, lat.^ masklik. — Lumbricofdes, daggmasklik.

Lu'mbus, lat.y länd. — Lumba'l, som angår länderna. — Lumba'lpunktio'n, instick mellan ländkotorna i ryggmärgskanalen nedanför ryggmärgens slut för uttappande av cerebrospinalvätska (se d. o.) 1. inspru-tande av bedövningsmedel.

Lu'men, lat,, ljus; ljusöppning; snille; anat., ihåligt rum i körtlar, kärl o. d.; astr,, en av småplaneterna. — Lumenme'ter, fys., fotometer (se d. o.). — Lumen mu'ndi, världens ljus. — Luminö's, ljus, klar; upplyst; förträfflig.

Lu'mier, söta citroner med tjockt skal och sött, gult eller rödgult kött.

Lumina'1, farm., fenyletylbarbitursyra, ett sömnmedel.

Luminesce'ns (av lat. lu'men, ljus, 1. -sje'ns), fys., ljusstrålning, som ej framkallas av hög temperatur. — FotoIuminesce'ns, framkallas av bestrålning och omfattar fluorescens och fosforescens (se d. o.). — TriboIuminesce'ns, framkallas av gnidning 1. sönderstötning. — Kemisk luminesce'ns, framkallas av kemiska reaktioner, ex. biologisk fosforescens. — Elektrolumine-sce'ns, uppstår vid elektriska urladdningar.

Luminice'ller, en art pomeransliknande citroner.

Luminisce'ns, rättare Luminescens (se d. o.).

Luminö's, se under Lumen.

Lummer, hot., se Lycopodium.

Lump, ty., stackare. — Nur die Lumpe sind bescheiden, endast stackare äro blygsamma {Goethe).

Lumpacivagabu'ndus (av ty. Lump, stackare, och lat. vagahu'ndus, kringströvande), lösdrivare.

Lumpe'nus, zool., långebarn, ett släkte slemfiskar.

Lumpfisk, zool., ett namn på s t e n b i t.

Lumpsocker (av eng. lump, klump), kem., socker, berett av moderluten till meliss-socker (se d. o.).

Lumpull, konstgjord ull. Se Mungo och Shoddy.

Luna, järnbeslagen sparre, använd som hävstång vid stenbrytning.

Lu'na, lat., måne; alkem., silver; rom. myt., månens gudinna (se Selene). — Luna'r- 1. Luna'risk, astr., som angår månen. — Lunardistans, måndistans, månens vinkelavstånd från vissa stjärnor. — Luna'rium, en apparat, som visar månens gång kring jorden. — Luiia'tikus 1. Lunambulfst, med., sömngångare. — Luna'ticus mo'rbus, sömnvandring; fallandesot. — Luna'tisk, som är beroende av månen; månadsrasande. — Lunatio'ii, månskifte.

Luna'ria, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Cruci feræ. — L. a'mma 1. L. bie'nnis, judaspenning, peterspenning, vacker pryd-

nadsväxt från mell. Europa. — L. redi-vi'va 1. L. odora'ta, månviol, silverblad, ofta odlad, välluktande svensk växt med gråblå eller blekvioletta blommor.

Luna'rium, se under Luna.

Luna'rius, -a, lat., hot., månlik. — Lu'nula, hot., liten måne.

Luna'tikus, Lunation, se under Luna.

Lunch, eng. {1. lönnsj) 1. Luncheon {1. lönnsjn), eg. brödbit, gaffelbit; lätt måltid, mellanmål mellan frukosten och middagen. — Quick-lunch {1. koi'ck -), lunch av färdiglagade rätter, som snabbt kunna serveras och förtäras.

Lunda'nis, hot., se Pimpinella. — Lundbräs-ma, hot., se Cardamine. — Lundgröe, hot., se Poa. — Lundnagelört, hot., se Draha. — Lundvia'1, hot., se Lathyrus. — Lund vi va, hot., se Primula.

Lune de miel, fr. (1. lynn dö mie'll), eg. honungsmåne; smekmånad.

Lunel, fr. {1. lyne'11), ett sött franskt vin.

Lune'tt 1. Lyne'tt (fr. lunette, dimin. av lune, måne), synglas; hyggn., runt eller halv-månformigt fönster; halvmånformigt fält över en dörr eller ett fönster; hefästn., försvarsverk av två halvmånformiga för-skansningar.

Lunga'si, negerstam i Kamerun.

Lungauerboskap, skäckig bergsras i Salzburg.

Lunglav, Lungmossa, hot., en på stenar och stubbar växande, bladlikt utbredd lav, Sti'cta pulmona'ria. Användes förr som husmedicin mot förkylning.

Lungprov, med., i rättsmedicinskt syfte anställt prov för att utröna, om ett nyfött, dött barn levat och andats eller ej. I förra fallet flyter nämligen dess lunga vanligen på vatten, i senare fallet sjunker den oftast.

Lungrot, hot., se Chenopodium.

Lungsten 1. Bronkoli't, med., en konkre-mentbildning i lungan.

Lung-tsiian-yao, kem., se Seladonporslin.

Lungört, hot., se Pulmonaria.

L'union fait la force, fr. (1. lyniå'ng fä la fårs), "endräkt gör styrka", devis på belgiska vapnet och Leopoldsorden.

L'union internationale de droit pénal, fr. (1. lyniå'ng ängternasiåna'll dö dråa' pena'll), internationella kriminalistföreningen, undersöker vetenskapligt brottsligheten och därmed sammanhängande förhållanden.

Lu'nkentus, en svensk folkbok, vars första upplaga utgavs 1785.

Lunnefågel, zool., se Fratercula.

Lunnkälke, kort släpkälke för timmer.

Lu'nula, lat. {dimin. av lu'na, måne), eg. liten måne; anat., den vita, halvrunda fläcken vid nagelroten.

Luo'gotene'nte, ital., ståthållare, ställföreträdare.

Luo'ja, fi. myt., skapare, gud. Jfr Jumala.Luonnottaret—Lux

813

Luo'nnottaret 1. Luo'nnon ty'ttäret, fi, myt., luftandar och skogs jungfrur.

Lupana'rium, lat. (av lu'pa, varginna, sköka) Bordell (se d. o.).

Luperca'lia, se under följ. ord.

Lupe'rcus, lat., rom. myt., vargfördrivåren, ett binamn till Faun (se d. o.). — Luper-ca'lia, pL, fornromersk fest till Lupercus' ära.

Lupi'n, hot., se Lupinus.

Lupi'nkaffe, ett kaffesurrogat, som beredes av fröen av Lupi'nus angustifo'liumy tillhörande fam. Legumino'sæ.

Lupino's, sjukdom hos boskapsdjur, särskilt får, alstrad av ett giftigt ämne i lupinens frön och gröna delar.

Lupi'nus, bot.f lupin, växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ, odlat i ett stort antal arter, former och färger. — L. angusti-fo'lium, kaffelupin, odlad som prydnadsväxt och kaffesurrogat. Ofta förvildad.

Lupp {fr. loupe), fys., ett förstoringsglas för undersökning av små föremål.

Lupulfn, äldre benämning på Glandulæ lu-puli (se d. o.).

Lupulfna, bot., lik humle.

Lu'pus, astr., Vargen, stjärnbild på s. halvklotet.

Lu'pus, lat., varg. — Lupus vulga'ris, med., hudtuberkulos. — Lupus erythemato'des, med., en icke tuberkulös hudsjukdom som liknar lupus. — Lupus in fa'bula, eg. vargen i sagan, eller när man talar om trollet, är det i förstugan.

Lurendreja (av Ity. lurrendrejen), smuggla. — Lurendrejare, smugglare.

Lurer, en iransk folkstam.

Lu'ridus, -a, lat., bot., askgrå, smutsfärgad.

Lurlei ~ Lorelei (se d. o.).

Luscfnia, se Aedon.

Luscite't, lat., med., skelögdhet. — Lusco-site't, närsynthet.

Luse'rn, bot., se Medicago.

Lusfrö, se Sabadilla.

Lu'shai, ett indiskt folk.

Lusi'adas, port. = Lusitaner (se d. o.). — Os Lusi'adas, se följ. ord.

Lusia'derna (port. Os Lusi'adas), eg. Lusus' söner, lusitanerna (se d. o.); namn på en berömd episk dikt av den portugisiska skalden Camoes (1. -å'ngis).

Lusinga'ndo, ital., tonk., smekande.

Lusita'ner, invånarna i Lusitania, portugiserna i äldre tider. — Lusita'nia, lat., Portugal.

Lussedagen = Luciadagen (se d. o.).

Lustgas, kem., kvävoxidul, en färg- och luktlös, icke brännbar gas, förr brukad som bedövningsmedel vid tandoperationer, nu därvidlag ersatt av brometyl.

Lustratio'n {lat. lustra'tio), reningsceremoni.

Lustre, fr. (1. lystr), lyster (se d. o.), ljusglans; glimmer, prakt; anseende; ljuskrona. — Lustre'ra {lat. lustra're), rena,

inviga; mönstra, betrakta; upplysa, göra klar.

Lu'strum, lat., reningsoffer; tidrymd av fem år.

Lu'sus, lat. (av lu'dere, leka), lek, spel. — Lusus inge'nii, förstånds- eller tankespel.

— Lusus natu'ræ, naturens lek; slump, tillfällighet.

Lusättika, se Sabadilla.

Lu'ta {fr. luth, ital. liuto, sp. laud, av arab. aVüd, tonverktyg), tonk., ett gammalt, med gitarren och mandolinen besläktat stränginstrument.

Lutdroppar, farm., gammalt namn på lösning av kaliumkarbonat.

Lutefner 1. Lipokro'mer, kem., gula färgämnen i äggula, blodserum, mjölkfett m. fl.

Luteni'st,, gammal benämning på lutspelare.

Luteolfn, kem., ett gult färgämne, som fram-ställes ur Rese'da Lute'ola.

Lute'ra {lat. luta're), kem., tillkitta eller tätgöra kärl. — Lutatio'n, tillkittning, tätgöring. Jfr Lutum.

Lutera'n, se Lutheran.

Lute'scens, lat. (av lu'teum, gul), bot., gulnande. — Lu'teus, -a, -um, bot., rent gul.

— Lu'tea alba, bot., gulört. — Lute'olus, bot., gulaktig.

Lute'tia, astr., en av småplaneterna.

Lutetia'na, lat., bot., parisisk.

Lute'tia Parisio'rum (av lat. lu'tum, gyttja, lera), de gamla romarnas benämning på staden Paris.

Lute'tium {1. -tsium), kem., grundämne tillhörande de sällsynta jordmetallerna.

Lu'ther = Lothar (se d. o.). — Luthera'n, anhängare eller bekännare av kyrkoreformatorn Martin Luthers lära. — Luthera-ni'sm, den protestantiska läroriktning, som företrädes av Luther. — Lu'thersk, som angår Luthers lära. — Lutherska kyrkan, sammanfattningen av de kyrkor, som bildats i överensstämmelse med Luthers uppfattning av kristendomens sanningar, sådan denna är framställd i Kon-kordiebokens skrifter (se Konkordiebo-ken). Jfr Evangelisk-lutherska kyrkan.

Lu'tra, zool., uttersläktet. — L. lutra 1. L. vulga'ris, uttern, förekommer i hela Sverige och är högt värderad för sitt skinn.

Lutre'ola, zool., flodillrar.

Lutrin, fr. {1. lyträ'ng), sångpulpet i kyrkor.

Lutri'næ, zool., rovdjursfamiljen Uttrar. Se Lutra.

Lyru'rus, zool., orrsläktet. — L. tetrix, orren, allmän skogsfågel i hela landet. Bastard mellan orrtupp och tjäderhöna kallas Rackelhane.

Lutro'n, gr., badrum.

Lutterstall, vet., hästsjukdom med ymnig urinavsöndring och stark törst. Orsakas av unket hö.

Lu'tum, lat., kitt, klister.

Lux, gen. Lu'cis, lat. ljus. — Ante lu'cem, före dagens inbrott. — Lux in te^nebris,.814

ljus i mörkret. — Ex orie^nte lux, ljuset kommer från östern. — Ffat lux, varde ljus.

Luxatio'n {lat. luxa'tio), med.y ledvrickning, varvid ledytorna fullständigt avlägsnats från varandra. Jfr Distorsion,

Luxe, fr, (L lyx; lat. lu'xus), se Lyx. — Luxuriö's {lat. luxurio'sus)^ yppig, överflödig; praktfull; vällustig, okysk. — Luxuö's {fr. luxueux), lyxuös, yppig; praktlysten; slösande, frossande.

Luxe'ra, med.y dra ur led. Jfr Luxation.

Luxljus, fotogenglödljus.

Luxurierande granulationer, med.y dödkött.

Luxuriö's, Luxuö's, se Luxe.

Luze'rn, hot.y se Medicago.

Lu'zula, hot.y fryle, sv. växtsläkte tillhörande fam. Junca'ceæ. — L. campe'stris, knippe-fryle, och L. pilo'sa, vårfryle, äro allmänna vårväxter.

Lx., förk. för lyxtelegram.

LXX (romerskt taltecken för 70, septua-ginta), beteckning för alexandrinska bibelöversättningen, den s. k. septua-g i n t a.

Lya'ios {lat. Lyæus), gr. myt., eg. han som löser sorgerna, binamn till Dionysos.

Lycæ'na, zooL, fjärilsläktet B 1 å v i n g a r.

Lycæ'us, se Lykaios.

Lycée, fr. {1. lise'), lyceum (se d. o.).

Lyceto'1, farm., vinsyrans dimetylpiperacin-salt. Användes mot gikt och reumatism.

Lyce'um, lat.y se Lykeion; högre läroanstalt.

Ly'chnea, lat. (av ly'chna, lampa, lykta), bot.y glänsande. — Ly'chnitis, bot., lik ett ljus.

Ly'chnis {syn. Mela'ndrium, Visca'ria), bot., växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'-ceæ. — L. album, se Melandrium. — L. alpina, se Viscaria. — L. ape'talum, se Melandrium. — L. calcedo'nica, student-mejlika, odlad. — L. dio'ica rubra, se Melandrium. — L. flos cucu'li, gökblomster. — L. visca'ria, se Viscaria.

Ly'cium ba'rbarum, hot., bocktörne, odlad, något tornig buske med violetta blommor. Fam. Solana'ceæ.

Lycoperda'ceæ, bot., röksvampar, en svampfamilj bland gasteromyceterna.

Lycoperdofdes, bot., lik lycoperdon. — Ly-copodioi'des, bot., lik lycopodium.

Lycope'rdon, bot., röksvampsläktet. — L. bo-vi'sta, stor röksvamp. — L. gemma'tum, vårtig röksvamp. — L. giga'ntium, jättelik röksvamp.

Lycope'rsicum, lat., vargpersika.

Lycope'rsicum escule'ntum, {syn. Sola'num lycope'rsicum), bot., tomat, kärleksäpple, odlas i många former för sina stora, röda (eller gula), läckra frukter.

Lycopodia'ceæ, Lycopodiacéer, bot., lummer-växter, en växtfamilj bland kärlkryptogamerna. Se Lycopodium.

Lycopo'dium, bot., farm., lummersläktet, tillhörande fam. Lycopodia'ceæ. Av L. cla-

va'tum, L. anno'tinum och L. complana'-tum fås nikt (se d. o.). Av de långrevade arterna flätas dörrmattor.

Lyco'psis arve'nsis {syn. Anchusa arvensis), bot., rast, åkerogräs med ljusblå blommor. Fam. Borragina'ceæ.

Ly'copus europæ'us, bot., strandklo, vitblom-mig med röda prickar, allmän strandväxt. Fam. Labia'tæ. Förr omtyckt frossmedel, kinaört, i folkmedicinen.

Lyddi't, sprängämne, som förr användes i granater inom engelska armén.

Ly'derna, invånarna i det forna landskapet Lydien i Mindre Asien. — Ly'disk, som har avseende på Lydien. — Lydisk sten 1. Lydigt, miner., probersten, kiselskiffer, varmed guld- och silverhaltiga legeringar provas. — Lydisk tonart, tonk., autentisk tonart på / (f g a h c d e).

Ly'dia, grekiskt kvinnonamn, som betyder en kvinna från Lydien (se Lyderna); astr., en av småplaneterna.

Ly'disk tonart, Lydigt m. fl., se under Ly-derna.

Ly'geum spa'rtum, bot., se Esparto.

Lyka'ios {lat. Lycæ'us), gr. myt., binamn till Zeus (efter berget Lykaion i Arka-dien).

Lykakoniti'n, kem., se Akonitin.

Lykantropi' {av gr. ly'kos, varg, och a'nthro-pos, människa), med., ett slags vansinne, under vilket den sjuke tror sig förvandlad till en varg. — Lykorexi', varghunger.

Lyka'on, gr. sag., en konung i Arkadien, som, till straff för det han bjudit Zeus på människokött, liksom sina söner förvandlades till varg.

Lyke'ion {lat. lyce'um), vid det gamla Aten ett gymnasium, där Aristoteles lärde.

Ly'keios, gr. myt., ljusguden 1. vargfördri-varen, ett av Apollons binamn.

Lykome'des, enligt grekiska sagan konung på Skyros. Förklädd till kvinna doldes Akilles före Trojanska kriget av sin mor bland Lykomedes döttrar. Hans upptäckt genom Odysseus är ett omtyckt motiv i konsten.

Lykopodiacéer, bot., se Lycopodia'ceæ.

Lykorexi', se under Lykantropi.

Ly'kos, gr., varg.

Ly'mfa {lat. ly'mpha), anat., hos ryggradsdjuren förekommande vätska, som genom särskilda kärl, lymfkärl, föres till blodet. Jfr Chylus. — Lymfadeno'm —Lymfosar-kom (se nedan). — Lymfago'ga, lymfdri-vande medel. — Lymfangio'm, lymfkärlssvulster. — Lymfangft, med., inflammation i lymfkärlen. — Lymfa'tiska kärl 1. Lymfkärl, anat., de kärl, som föra lymfa. — Lymfatiska systemet 1. Lymfsystemet, sammanfattningen av lymforganen. — Lymfkörtlar, små runda eller ovala kroppar, genom vilka lymfan passerar. — Lymfocy'ter, de små, encelliga vita blodkropparna. — Lymfocyto'm, av lymfocy-

ter uppbyggda svulster. — Lymfocyto's, ökning av lymfocyterna i blodet. — Lym-foge'n, härstammande från 1.

spridande sig med lymfkärlen. — Lymfogla'ndulus, lat., anat., lymfkörtel. — Lymfoi'da organ, till stor del av lymfvävnad uppbyggda organ. — Lymfo'm, ansvällning av en körtel. — Lymfopeni', minskning av lymfocytantalet i blodet. — Lymfopoe's, lymfans och lymfocyternas härstamning. — Lymforragi', med., lymfflytning. — Lym-fosarko'm, en sjukdom, varvid lymfkörtlarna svälla och nya körtelsvulster bildas. Påminner i vissa fall om leukemi (se d. o.). — Lymfosta's, lymfstockning.

Ly'nceus, se Lynkevs.

Ly'ncha, se under följ. ord.

Lynchlag {L lynk-; eng, lynch law [1. linsj lå]), en i Nordamerika förekommande egenmäktig rättskipning av folket, varvid grova brottslingar på stället dömas och avrättas eller på annat sätt bestraffas. Detta förfarande anses uppkallat efter en förpaktare i Virginien, John Lynch, som levde i 17:e årh. och av sina medborgare var beklädd med oinskränkt makt gentemot rövare och förrymda slavar. — Ly'ncha, skipa rättvisa på nämnda sätt.

Lüneburgerboskap, låglandsras av korsad ost- och västfrisisk ras.

Lüneburgft, miner., vattenhaltigt magne-siumboratfosfat.

Lyne'tt, se Lunett.

Lyng, da., ljung. Föreslaget svenskt namn för släktet Erica (se d. o.).

Lynka, Lynklag, se Lyncha, Lynchlag.

Lynkeiosko'p, fabriksnamn på ett fotografiskt objektiv.

LynkeVs (lat. Ly'nceus), gr. sag., en av Aigyptos' söner, gift med en av danai-derna.

Lynx, astr.. Lodjuret, stjärnbild på norra hemisfären.

Lynx, zooL, lo-undersläktet, en avdelning av kattsläktet. Dit hör lodjuret, Fe'lix lynx, som förekommer i Sverige, Norge, Schweiz, Ryssland m. fl. länder.

Lyonblått {L liå'ng-), se Bleu de Lyon.

Lyo'niskt guld = Leoniskt guld (se d. o.).

Lyonvaror = Leoniska varor (se d. o.).

Lypemani' (av gr. ly'pe, sorg, och mani'a, galenskap), med., melankoli (se d. o.).

Lypto'1, fabriksnamn på en patentmedicin.

Ly'ra, gr. och lat., hos de gamla grekerna ett stränginstrument, som spelades med plektron (se d. o.); en sinnebild av skaldekonsten. — Lyran, astr., stjärnbild på norra himlavalvet. — Lyri'derna, astr., stjärnfallssvärm, som uppträder omkring 25 april. — Lyri'k 1. Ly'risk poesi, den huvudart av skaldekonst, varigenom skalden omedelbart framställer sina egna känslor. — Ly'riker, skald, som diktar lyrisk poesi; fig., stämningsmänniska. — Ly'risk, lämplig för en lyrisk dikt; stäm-

ningsrik; känslofull. — Lyrisk musik, musik, som huvudsakligen skildrar subjektiva stämningar. — Lyrisk scen, musikscen, operascen.

Lyrblomma, bot., se Dicentra.

Lyre, se Ljor.

Lyren 1. Lyrtorsken, zool., Ga'dus polla'chius. Finnes på hela västkusten. Är som matfisk ej så god som torsken.

Lyrofo'n, ett slags grammofon.

Lys, da., ljus.

Lysargi'n, farm., kolloidalt silver.

Lyse, no., tran av fisklever.

Lysima'chia, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Primula'ceæ. — L. nemo'rum, gularv. — L. nummula'ria, penningarv — L. thyrsiflo'ra, syn. Naumburgia (se d. o.). — L. vulga'ris, videört.

Lysime'ter (av gr. ly'sis, lösning, och me'-tron, mått), hydrogr., apparat för bestämning av regnvattens nedträngningsför-måga i jord.

Lysin, kem., diaminokapronsyra, en basisk aminosyra, som ingår i de basiska äggviteämnena.

Ly'sis, gr., lösning, med., avtagande, upphörande av en sjukdom.

Lyskula, krigsk., en med starkt lysande sats fylld järnkarkas, som fordom kastades ur mörsare för att belysa någon del av stridsfältet.

LysofoVm, blandning av formalin, såpa och sprit för desinfektion och rengöring.

Lyso'l, kem., ett kraftigt desinfektionsmedel, som består av kreosol (se d. o.) samt harts- och oljetvål.

Ly'ssa 1. Ly'tta, gr., med., vattuskräck. — Lyssode'gma, Lyssode'gmus, 1. Lysso-de'xis, en galen hunds bett. — Lyssode'kt, av en galen hund biten person. — Lysso-fobi', fruktan för vattuskräck.

Lys-sten, se Bononisk fosfor.

Ly'ster (fr. lustre, se d. o.), eg. glans; ljuskrona; armstake; spegelkula (för trädgård). — Lysterfärger, tekn., inom keramiken färger, som efter bränningen skimra i metallglans. — Lystergarn, engelskt kamullsgarn med stark glans. — Lystertyg, flera glänsande tygsorter.

Lyte'ria, gr., pL, med., förebud till en lycklig vändning i en sjukdom.

Lystre'ra, göra glänsande genom pressning.

Lysved, se Uggleved.

Lythra'ceæ 1. Lytracéer, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. MyrtifWræ. Örter, buskar, träd. Mest i tropikerna. I Sverige Lythrum och Peplis.

Lythrum salica'ria, bot., fackelros, allmän å kärrängar och stränder. Någon gång odlad, särskilt en form med stora, rosenröda blommor. Tillhör fam. Lythra'ceæ.

Lytiskt serum, med., serum mot höfeber.

Ly'tta, se Lyssa och Cantharides.

Lyx (fr. luxe, av lat. lu'xus, slöseri, prakt), överflöd; yppighet, prakt. — Lyxuriö's, se816

Lyylikki—Lövsångaren

Luxe. — Lyxuö's, Lyxyö's (fr, luxueux), se Luxe.

Lyylikki (L ly'likki), /i. myt,, en konstfärdig tillverkare av skidor.

Lågtyska 1. Plattyska, det språk, som talas i nordtyska låglandet från Rhen till Ku-risches Haff.

Låkkek, lapsk, — Ack ja (se d. o.).

Låla 1. Låra, sjunga låtar på vallskog.

Långan, zool., se Molva,

Långa papper, handelst,, växlar och reverser, vilkas förfallotid inträffar först efter 1—3 månaders förlopp eller ännu senare.

Långbensgrodan, zooL, en grodart, Rana a'gilis, som förekommer på Öland och närliggande delar av fastlandet.

Långsalning, sjöv.y se Salning.

Lång sikt, handelst., uttryck, som förekommer i växelhandeln och betyder, att den sålunda betecknade växeln skall betalas först efter en längre tid (vanligen 1^/2 à 3 månader) från dess uppvisande till accept.

Lånke, bot., se Calitriche, Montia och Peplis.

Lånkesärv, bot., se Elatine,

Låra, se Låla,

Lårding, ett slags sjömansgarn.

Låring, sjöv., aktersta tredjedelen av fartygssidan (akter ut från mesanmasten på en tremastare).

Låsgräs, bot,, se Botrychium,

Låspulka, dets. som Låkkek (se d. o.).

Låveni't, miner,, en zirkonpyroxen.

Lä, nord myt,, se Hler,

Lä {eng, lee), sjöv,, det håll, vartåt vinden blåser. Jfr Lovart,

Läbard, nord, myt,, en jätte. Ordet betydde även Leopard.

Läckage {I, -a'sj; ty. Leckage, fr, coulage), handelst,, den förlust, som uppstår å våta varor genom kärlets otäthet.

Läck och bräck. Fri från, handelst., ett å konnossement antecknat förbehåll, varigenom skeppsbefälhavare fritaga sig från ansvar för sådana skador å fraktgodset, som kunna uppstå utan skeppsfolkets förvållande.

Läde'ra, lat., såra, skada; förfördela. — Läsio'n, skada; förfördelande.

Läderlappar, zooL, en däggdjursfamilj, Ves-pertilio'nidæ. Svenska släkten äro: Bar-baste'lla, Epte'sicus, Myo'tis, Ny'ctalus, Pleco'tus, Pipistre'llus och Vespertilio,

Lädermosai'k 1. Läderinta'rsia, med läderbitar utförd inläggning. — Läderplasti'k, punsning i läder.

Läding, nord, myt,, den boja, varmed Fen-resulven skulle fängslas.

Lä'mànar, se Vigflekar,

Lä'ndler, ty., österrikisk runddans, tyro-lienne (se d. o.).

Lärft, tät tvåskaftvävnad, ursprungligen av hellinne, senare halvlinne 1. enbart bomull.

— Lärftbindning, textil., taft- 1. tvåskaft-bindning.

Lärk, Lärkgran, Lärkträd, bot., se Larix.

Lärka, zooL, se Alauda,

Läråd (fornnord, Lærdör), nord, myt., ett träd, som beskuggar Valhall.

Läsio'n, se under Lädera.

Läst, ett rymdmått = 19,8 hl.

Lättfjät, nord. myt., en av åsagudarnas hästar.

Lättmatros, sjöv., yngre sjöman på ett handelsfartyg.

Löfflers baciller, med., difteribaciller. — Löfflers blodserum, närsubstrat för odling av difteribaciller m. fl.

Löfö, nord, myt,, Lokes moder.

Löja, zooL, se Albumus,

Löjrom, rommen av siklöjan.

Lö'jtnant (fr,, ty, och eng, lieutenant), krigsk., namn på arméns och flottans två lägsta officersgrader. Jfr Lieutenant.

Lökgrodan, zool., Pelo'bates fuscus, förekommer på Gotland och i Skåne.

Löksuga, bot., se Teucrium,

Löktrav, bot,, se AlliaWia,

Löllingi't, miner,, dets. som Arsenik järn (se d. o.).

Lönn, Lönnsocker, bot,, se Acer,

Löpande reve'rs, handelst,, skuldsedel, som är ställd att betalas till innehavaren eller till viss person eller order.

Löpande räkning, handelst,, räkning, som fortgår från år till år utan att under tiden avslutas.

Löpande ränta, handelst,, ränta, som betalas för den tid, varå förskrivningen lyder.

Löpe, den inre delen av spädkalvens löpmage. Användes vid ostberedning. Se Kymosin,

Löpna, kem,, säges om en löst kolloid när den övergår till halvfast form.

Lösa boli'ner, sjöv,, säges man segla för, då man seglar för god vind.

Lösk (fornsv, lösker), ej bofast. — Lösker man, lösdrivare.

Löss, ty,, geoL, ljusgul till Ijusbrun, kalk-haltig, finkornig sand av kvartär ålder, som av vindarna medförts från ökenområden. — Lössmännchen 1. Lösskindchen, kalkkonkretioner i löss.

Löve, da., lejon. — Den norske löve, "det norska lejonet" (i riksvapnet); en norsk orden.

Löwes färgringar, fysioL, ett optiskt fenomen, vilket ter sig som violetta ringar.

Lövet and, da,, maskros. Ett av maskrosrötter framställt kaffesurrogat, som mycket brukas i Danmark.

Lövgrodan, zooL, Hy'la arbo'rea, förekommer i s. och ö. Skåne.

Lövhyddohögtiden, se Chag ha-sukkoth.

Lövkoja, bot,, se Cheiranthus,

Lövsångaren, zool, se Phylloscopus. M—Macerera

817

M.

M, såsom romerskt taltecken 1,000, MM, 2,000, M, 1,000,000.

M., förk. för magister, magnus, mark, martyr, mäter, manual, metronom, monsieur.

M såsom mynttecken betecknar en stats tolfte myntningsort, således för Frankrike Toulouse, för Spanien Madrid, för Italien Milano.

M', förk. för Mac (se d. o.).

m, officiell svensk förk. för meter; m^ och m^ vanliga förk. för kvadratmeter och kubikmeter.

m., förk. för maskulinum, på recept misce, blanda, 1. misceatur, bör blandas, manu 1. main, hand, middag m. fl.

M. A., förk. för lat. magister artium, se Artium magister; eng. master of arts (se d. o.).

MA, förk. för milliampère.

Ma, ital., tonk., men, t. ex. allegro, ma non troppo, hastigt, men icke för mycket.

Ma., förk. för nordamerikanska staten Minnesota.

Ma, kem., atomtecken för Masurium.

Ma, myt., gudinna, som dyrkades i forntidens Mindre Asien. Hon var en form av Magna mäter, "den stora modern", naturens livgivande kraft.

Maa (med fem. artikel Maa'-t), egypt. myt., den enande, måttgivande kraften i världsalltet, sanningens och rättfärdighetens dömande gudinna.

Maa (1. ma), fi. myt., jorden, modern jorden.

Maahinen, pl. Maahiset (Z. ma'h-), fi. myt., namn på ett slags dvärglika andeväsenden.

Maaka 1. Maakatéerna, en arameisk folkstam i det forntida Palestina.

Maalaispartiet, {fi. maalais-liitto, 1. ma'lajs-litto), "lantmannapartiet", vanligen kallat agrarpartiet, finskt politiskt parti, bildat 1908.

Maalstræv 1. Målsträv, no., i Norge en språk-rörelse, som avser att höja ett av de norska bygdemålen bildat språk, det s. k. landsmålet, till litteraturspråk.

Maamme, fi. (1. ma'me), finska namnet på Runebergs "Vårt land", som är Finlands folksång.

Maar (1. ma'r), geoL, explosionskrater, bildad utan framtransport i dagen av eruptionsprodukter.

Maarib, hehr., den israelitiska aftonbönen.

Maasswerk, se Massverk.

Maa'-t, se Maa.

Maatje {1. ma't), holländskt rymdmått = VlO 1.

Maatschappij, holl. (1. matschappe'j), eg. kamratskap; handelssällskap; bolag. Jfr Maskopi.

Mab, eng. (Z. mäbb), 1. Queen Mab {1. koi'n-), drottning Mab, älvornas drottning.

Maba, ett afrikanskt negerfolk (i Wadai).

Ma'ba, hot., tropiskt växtsläkte av fam. Ehe-na'ceæ. Träd och buskar med guldgula, ätliga bär.

Mabein, arah., eg. mellanrum; den del av ett turkiskt hus, som ligger mellan harem och mottagningsrummen. — Mabein-i-umajün, "kejserliga mabein", sultanens audienssal; fig., turkiska hovet.

Mabe'lla, astr., en av småplaneterna.

Mabille, fr. (1. -bi'11), i Paris trädgård med en beryktad danslokal, undanröjd på 1880-talet.

Mabinogion (Z. mäbinå'gjön), en samling fornwalesiska hjältesagor.

Mabofrön, se Mahogny nötter.

Ma bonne, fr., tilltalsord för en bonne (se d. o.).

Mabu'ia, zooL, ett artrikt släkte ödlor i Asien, Afrika och Sydamerika.

Mac (eng. uttal: mäck, skotskt: mack), förk. M' och Mc, son. Förekommer ofta i skotska namn, t. ex. Mac, M' 1. Mc Clintock.

Macabre, se Danse macahre och Makaber.

Macairia'der (Z. -kär- [hårt k]), poetiska alster, som hava till hjälte en person, vilken ej skyr något brott. Uppkallade efter Rob. Macaire, en person i det franska skådespelet "Le chien d'Aubry".

Maca'o, ung., spelt., ett ungerskt hasardspel.

Macaro'ni, oriktig form för ital. maccaroni 1. maccheroni, makaroner (se d. o.).

Maca'ssarolja, se Makassarolja.

Macbe'th, skotsk medeltidskonung, hjälte i ett efter honom uppkallat sorgespel av den engelske skalden Shakespeare.

Maccaro'ni, ital., makaroner (se d. o.). — Maccaro'nisk poesi, se Makaronisk poesi.

Macchia, ital. {1. ma'kia), svårgenomtränglig snårskog.

Macchiavelli'sm, Macchiavelli'st m. fl., se Machiavellism o. s. v.

Ma'ccus, lat., en stående mask (narraktig tölp) i atellanerna (se Atellaner).

Macduff (1. mäkda'f), skotsk sagogestalt, en av huvudpersonerna i skådespelet M a c -b e t h av Shakespeare.

Mace, eng. {1. mäs), stav eller klubba som symbol för ämbetsmakt. Särskilt bekant är den i engelska underhuset.

Mace, kinesiskt mynt = 22,5 öre (nom.).

Macedonia'ner, en efter biskop Macedonius i Konstantinopel uppkallad kristen sekt.

Macedo-valaker =: Tsintsarer (se d. o.).

Macefronde (1. masfrå'ngd), se Mache-fronde.

Macere'ra (lat. macera're), uppmjuka, urlaka, upplösa; kem., med vatten, sprit.818

alkohol eller eter vid vanlig: rumsvärme ur växter utdraga hart ser, flyktiga oljor m. fl. lösliga ämnen; befria ett kadaver från dess organiska beståndsdelar, så att blott skelettet kvarstår; fig.y plåga, späka.

— Maceratio'n, kem.y det vid ovannämnda åtgöranden använda förfaringssättet; fig., köttets späkning.

Machæ'rium, hot.y växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ. Träd och klätterbuskar i tropiska Amerika. Veden kallas j a k a r a'n da. — M. legale, ger s. k. svart jakaranda.

— M. Schombu'rgkii ger s. k. t i g e r t r ä.

Machæ'rodus 1. Macha'irodus, palent., ett till

urvärldens fauna hörande kattsläkte, av vilket somliga arter nått en tigers storlek och varav lämningar finnas i Europas, Asiens och Amerikas tertiära bildningar,

Macha'on, gr. sag., son till Asklepios och deltagare i trojanska kriget.

Macha'onfjäriln 1. Parasollfjäriln, zooL, en vacker svensk dagfjäril, Papi'lio macha'on.

Màche, fr. (1. mä'sj), som sallatsväxt odlad vårsallat {Valeriane'lla olito'ria).

Màchecoulis, fr. {1. masjkoli') 1. Màchicoulis {1. masji-), pl.y krigsk.y ett slags skottgluggar.

Màche-enhet, fys., enhet för emanationshal-ten i radioaktivt vatten.

Màchefronde, fr. (1. ma'sjfrångd), 1. Mace-frond, krigsv., forntida kastmaskin för att med sten beskjuta fientliga försvarsverk.

Ma chère, fr. (1. ma sjär), "min kära", min bästa fröken 1. fru.

Macheti'k (av gr. ma^che, fäktning), fäkt-konst.

Machiavelii'sm (Z. mak-), den egennyttiga och samvetslösa politik, som i skriften "Il principe" (Fursten) förfäktas av den italienske statsmannen och författaren Ma-chiavelli (d. 1527). — Machiavelli'st, anhängare av en dylik statskonst. — Machia-velli'stisk politik, en politik, som överensstämmer med Machiavellis politiska grundsatser.

Màchicoulis, se Màchecoulis.

Ma'china, lat.y maskin (se d. o.). — De'us ex machina, se under Deus. — Machine'ra, stämpla, smida ränker. — Machinatio'n, stämpling, ränker, konstgrepp.

Machlo'syne, gr. (av machWs, okysk) = Nymfomani (se d. o.). — Machlo'tes, okyskhet, kättja.

Machso'r, hehr.y astronomisk cykel; bön-eller handbok. — M. gado'l, stora machsor, den 28-åriga solcykeln. — M. kato'n, lilla machsor, den 19-åriga måncykeln.

Macht geht vor recht, ty., "makt går före rätt", yttrande, som tillskrives Bismarck men som denne upprepade gånger förnekat. Satsen är fransk: La force prime le droit (1. la fårs prime lö dråa').

Ma'chwerk, ty. (av machen, göra, tillverka), fuskverk, underhaltigt arbete; hantverksmässigt utfört konstverk.

Machä'rion och Machä'ris, gr,, kir., redskap, som användes vid operationer.

Ma'cies =: Emaceration (se d. o.).

Macile'nta, hot., utmagrad.

Macis {1. maci'), dets. som Muskotblomma.

Mackabéer, se Makkabéer.

Mackintosh (1. mäcki'ntösj), ett efter uppfinnaren, en skotsk kemist, uppkallat vattentätt tyg eller därav förfärdigad regnrock.

Macleaya 1. Macleya, bot., växtsläkte av fam. Papavera'ceæ. — M. corda'ta (syn. Bocco'-nia c.), flerårig prydnadsväxt.

Maclu'ra, bot., växtsläkte av fam. Mora^ceæ i n. Amerika. — M. auranti'aca, ett tornigt träd, har mycket hård ved, bow-wood. Dess fruktställningar, osage orange, äro ätliga. På bladen lever silkesmasken.

Maclurfn, kem., aromatiskt gulfärgat keton, som förekommer i gulholts.

Ma^on, fr. (1. maså'ng), murare; frimurare. — Magonnerie (1. masånnöri'), murar-arbete; frimureri.

Maconaträd (1. -kå'-), bot., Sympho'nia glo-buWfera av fam. Guttijera i tropiska Västafrika och tropiska Amerika. Lämnar ett svartaktigt harts, mani c a -n a n i, vilket användes som beck.

Macra'nthelum, bot., med utdragen blomställning.

Macroca'rpus, lat. (av gr. makro's, lång, och karpo's, frukt), bot., med stora frukter.

Macrolepi'deum, lat. (av gr. le'pis, skal), bot., storfjällig.

Ma'cropus, lat. (av gr. pus, fot), bot., med stor rot. — Macrorhizus, lat. (av gr. rhi'-zoma, rot), bot., med stor rot.

Macrospo'rus, lat., bot., med stora sporer.

Macrosta'chya, bot., med stort ax.

Macrocy'stis pyri^fera, bot., en i haven på södra jordhalvan växande alg, vilken når en längd av 100 m.

Ma'cropus, zool., se Kängurusläktet.

Macrorha'mphus gri'seus, zool., beckasin-snäppan.

Macrosce'lides, zool., hoppande näbbmöss, afrikanskt däggdjurssläkte av ordn. in-sektätare.

Macru'ra, zool., tiofotingar, en grupp tio-fotade kräftdjur.

Ma'cte, lat., lycka till! hell dig!

Ma'cula, pl. Ma'culæ, lat., fläck. — Macula co'rneæ, hornhinnefläck. — M. germina-ti'va, groddfläcken hos ägg. — M. lu'tea, gula fläcken i ögats näthinna. — Maculæ hepa'ticæ, leverfläckar. — M. margarita'-ceæ, pärlfläckar i

ögonen. — M. mate'rnæ, födelsemärken. — M. te'ndinæ, senfläckar på hjärtepikardium. — M. vene'reæ, veneriska fläckar.

Macula'tus, -a, -um, lat., bot., fläckig. — Maculifo'rmis, lat., fläckformig. — Macu-lo'sum, bot., fläckrik.

Mad, sank gräsmark.

Mad, ett berömt Tokajvin.Madagasser—Maestro

Madaga^sser 1. Madega'sser = Malagasi (se d. o.).

Madaga'ssiska Malagassiska språket (se d. o.).

Mada'm, se följ. ord.

Madame, fr. (1. mada'min), pL Mesdames (1. mäda'mm), min fru, fru, i Frankrike fordom titel för gifta adliga kvinnor, numera för varje gift kvinna. Under bourbonernas tid företrädesvis benämning på franske konungens äldsta dotter. Hos oss kallades förr särskilt arbetarhustrur madam.

Madapola'm, fr., ett slags bomullstyg, uppkallat efter en indisk by med samma namn.

Madaro'sis, gr. (av madaro's, skallig), med., hårets (särskilt ögonhårens) avfallande; den därav orsakade kalheten.

Mada'ska (bildat av madame, se d. o.), ett av den svenske skriftställaren August Blanche skapat ord med betydelsen underhållet fruntimmer.

Madd, bot., se Sherardia.

Madder-akka, fi. myt., djurens och människornas upphov.

Madega'sser = Malagasi (se d. o.).

Madega'ssiska = Malegassiska språket (se d. o.).

Made in Germany, se under Germany.

Made'ira, port. (sp. Madeira) 1. Madeiravin, på ön Madeira berett förträffligt vin.

Madeiramahogny, dets. som Avocatoträ (se d. o.).

Madelaine (1. -ölä^n), franskt kvinnonamn = Magdalena (se d. o.).

Madeleintid {1. madlä'n-), fr. E'poque mag-daWnienne, arkeoL, benämning på sista avdelningen av den äldre stenåldern i Europa (efter Madeleinegrottan i Tursac, Dordogne, Frankrike).

Madelon (Z. madölå'ng), franskt kvinnonamn, diminutiv av Madelaine (se d. o.). Namn på en populär fransk krigsvisa under världskriget.

Madelonette, fr. {1. -ölånä'tt), glädjeflicka, som i ett kloster gör bot för sina synder. — Madelonettes {1. -ätt), pL, i Paris tukthus för kvinnor (fordom kloster för botfärdiga lösaktiga kvinnor); magdalenanunnor (se d. o.).

Mademoiselle, pl. Mesdemoiselles, fr. {1. madömåasä'll, mädömåasä'il), fröken, i Frankrike förr titel för ogifta adliga kvinnor, nu för ogifta kvinnor i allmänhet. Under bourbonernas tid företrädesvis benämning på äldsta dottern till franske konungens äldste broder. Hos oss förr under formen mamsell titel för alla ogifta damer av ofrälse stånd.

Madeira, se Madeira.

Mader-akka = Madder-akka (se d. o.).

Made'sis —Madarosis (se d. o.).

Ma'dhvasekten 1. Brahmasamprada'yinsek-ten, en sydindisk vishnuitisk sekt.

Madi, ett centralafrikanskt negerfolk.

Ma'diaolja, fås av fröna av den i Chile inhemska Ma'dia sati'va, tillhörande fam. Compo'sitæ. Brukas mest för tekniska ändamål. — Madiakakor, tillverkas av pressrester av madiafrön. Användas som gödfoder men innehålla giftämnen.

Madiaran {1. -ra'ng), ett starkt, fylligt rödvin från franska dep. Hautes-Pyrenées.

Ma'didans, lat., fuktande.

Ma'didus, lat., hot., fuktig.

Madja'rer, se Magyarer.

Madoere'siska språket {1. -dur-), malajsk-polynesiskt språk, som talas på ön Ma-doera (Nederl. Ind.).

Mado'nna, ital. (av ma, min, och do'nna, lat. do'mina, fru), eg. min fru; brukas blott som benämning på den heliga Jungfrun. — Madonnabild, en bild av Jungfru Maria, vanligen med Jesusbarnet.

Madra, bot., se Asperula och Sherardia.

Madra's, ett slags halvsiden.

Madrashampa, se Sunn.

Madrasmyrobala'ner, bot., se Myrobalaner.

Ma'drasrädisa, bot., se Raphanus.

Madrass {mlat. matra'tium, fr. matelas, ty. Matratze), sängunderlag. — Madrass-sutu'r, med., fortlöpande söm.

Madrepo'ra, zooL, ett korallsläkte, varav korallreven till stor del bestå. — Madrepo'r-mönster, en glassort med korallknoppar i mönstret.

Madrepo'rplåt, Madrepo'rskiva, zooL, genomborrad kalkskiva å hudytan hos tagghu-dingarna, genom vilken vattnet strömmar in i deras ambulakralsystem (se d. o.).

Madriga'1 (ital. madrigale), eg. herdedikt; kort lyriskt skaldestycke av erotiskt innehåll; tonk., förr ett slags konstsång.

Madrilena, sp. (t. madrilé'nja), dansk., en spansk nationaldans.

Madrör, bot., se Calamagrostis.

Madu'rafot 1. Myceto'ma, med., ett slags benröta i foten, gängse företrädesvis i Madura i Indien. Jfr Chionyphe Carteri.

Madure'siska språket, se Madoeresiska språket.

Madu'ro, sp., eg. mogen; benämning på mörka cigarrer; även ett slags starkt portvin.

Madu'sa (förvridning av Medu'sa, se d. o.), svenskt allmogeuttryck, som betecknar en tjock och ful 1. argsint kvinna.

Maestà, ital. (1. majsta'), eg. majestät; beteckning i konsten av den på en tron sittande frälsaren 1. madonnan.

Maesto'so, ital. (1. majstå'så), tonk., majestätiskt, med värdighet.

Maestrale, ital. {1. majstra'le), nordvästvinden.

Maestro, ital. (1. ma'jstrå, av lat. magi'ster, se d. o.), mästare, lärare (i synnerhet i musik); meteor., nordvästvinden på Adriatiska havet. — M. di cappella, kapellmästare. — M. della nave, lots. — M. di spada, fäktmästare.

Maffia, se Mafia.

Mafflien (L niaffliä'ng), arkeoL, mellersta delen av den förpaleolitiska stenåldern i Europa.

Ma'fia 1. Ma'ffia, ital.y eg. höghet, ädelhet; på Sicilien en vitt utbredd liga, som med våldsamma medel gör de lagliga myndigheterna makten stridig.

Mafiosi (L -à'si), medlemmar av Mafian (se d. o.).

Mafi'ti, Mafi'tu, Masi'tu, Mavi'ti, zulustam vid Nyassasjön.

Ma foi, fr. (1. -fåa'), på min ära.

Mafuelraträdet, bot.y se Mafuratalg.

Mafu'ratalg, bot.y växtfett ur fröna av M a -fueiraträdet, Trichi'lla eme'tica, i tropiska Afrika. Användes i tvål och stearin.

Mag., förk. för magister.

Ma'gadhaspråket 1. Ma'gadhi, sanskritnamnet på den prakritdialekt som anses ha talats i landet Magadha i v. Bengalen på Buddhas tid.

Ma'gadis, gr., tonk.y ett stränginstrument hos de gamla grekerna.

Magalhàeska molnen 1. fläckarna (1. magal-ja'sj-), astr.y se Kapmolnen.

Magar, ett av Himalayafolken (se d. o.).

Magasi'n {fr. magasin, ital. magazzino, sp. almace'n), förrådshus; förrådsrum; handelsbod ; titel på vissa periodiska skrifter; krigsk., ammunitionsrum å magasinsgevär (se nedan). — Magasinage (1. -ä'sj), inläggning i förrådshus, upplag; tid och avgift därför. — Magasinera, upplägga i förråd (shus). — Magasinsgevär, krigsk., gevär med "magasin" eller förvaringsrum för patronerna, vilka genom en mekanism automatiskt föras till patronläget.

Magazini'tis = Kleptomani (se d. o.).

Ma'gdalarött, tekn., en naftalinfärg.

Magdale'na, astr., en av småplaneterna.

Magdale'na, hebreiskt kvinnonamn, som betyder: från staden Magdala. Binamn till den i Bibeln omnämnda botfärdiga synder-skan, och efter henne benämning på ångerfulla fallna kvinnor. Förkortas till Ma-le'na, Ma'lin, Ma'lla och Le'na. — Magdalenahem, räddningsanstalt för fallna kvinnor. — Magdalenanunnor {ty. Magda-leneri'nnen, fr. madelonnettes), nunneordnar med syfte att upprätta fallna kvinnor; ordensföreningar av botfärdiga fallna kvinnor.

Magdalenienne, fr. {1. -leniä'nn), arkeoL, se Madeleinetid.

Ma'gdeburgerbrunt, kem., krombrunt.

Ma'gdeburgercenturierna, se Centuriæ mag-debur genses.

Ma'gdeburgska halvkloten 1. Magdeburgska hemisfärerna, fys., två ihåliga halvklot, som i förbindelse med luftpump tjäna till att åskådliggöra luftens tryck.

Magelo'ne {fr. Maguelonne), hjältinna i en

medeltidsroman, som införlivats med de flesta europeiska länders folklitteratur.

Mage'nta, tekn., fuchsin, en röd anilinfärg.

Mage'ntabrons, kem., de violetta kristallerna av volframsyrat volframoxidkali.

Ma'ger 1. Ma'gier {gr. ma'goi, lat. ma'gi), pl., hos kaldéerna, mederna och perserna medlemmar av den lärda

kasten (förnämligast präster); sedermera astrologer, teckentydare, spåmän, trollkarlar, svartkonstnärer. — Magi' (hårt g), trolldom, häxeri, svartkonst, teckentydning, spådomskonst. Med vit magi förstås trolldom, utövad med hjälp av goda andar, med svart magi dylik, understödd av onda andar, med naturlig magi taskspeleri. — Ma'-giker, person, som är kunnig i magi, trollkarl. — Ma'gisk, som hör till magien; fig., trolsk, övernaturlig, tjusande.

Ma'geskifte, da. (av mage, maka, lika), byte, särskilt av fast egendom.

Magflen, äldre benämning på magsyra och magkatarr.

Maggipreparat, av I. Maggi uppfunna konserver i kapselform av köttextrakt, grönsaker och kryddväxter.

Maggiola'ta, ital., {1. maddjå-) eg. majsång; kärlekssång, sjungen under den älskades fönster.

Maggiordo'mo, ital. {1. maddjår-), överhovmästare, särskilt vid det påvliga hovet. Jfr Major domus.

Maggiore, ital. {1. maddjå're; fr. majeur), större; äldre; tonk., dur. X M i n o r e.

Ma'ghrib, arab., väster. — El Maghrib, "västern", norra Afrika utom Egypten. — M. el-a'ksa, "den yttersta västern", Marocko.

Maghzen, arab., urspr. förrådshus, magasin (som kommer av detta ord); benämning på regeringen i Marocko.

Magi', Ma'giker, Ma'gisk, se under Mager.

Magi'nus, astr., ett av de största ringbergen på månen.

Magi'ster, lat. (av ma'gis, mer), eg. förman, mästare, lärmästare; förr filosofie doktor; nu titel {filosofie magister) på den som avlagt filosofisk ämbetsexamen; även titel för de skickligaste simmare {sim-magister). — M. admissio'num, överhov-ceremonimästare. — M. a'rtium libera'-lium — Artium liberalium magister (se d. o.). — M. convi'vii = Arbiter bibendi (se d. o.). — M. do'cens, äldre titel för docent (se d. o.). — M. e'quitum, romerska rytteriets chef. — M. mathe'seos, eg. matematikens mästare; gammal benämning på pythagoreiska lärosatsen (se d. o.). •— M. mi'litum, fältmarskalk. — M. mo'rum, censor (se d. o.). — M. po'puli, folkets chef, diktatorn (se Diktator). — M. sa'cri palatii {1. -la'tsii), eg. mästare i det heliga palatset: palatsmästare, förr en påvlig ämbetsman. — M. schola'rum, chef för en klosterskola. — Magisterpromotion 1. Filo-

sofie-doktors-promotion, den akademiska högtidlighet, vid vilken filosofie-doktors-värdigheten utdelas.

Magiste'rium, lat, (av magi'ster, se d. o.), eg. mästerstycke; magistervärdighet; vid Köpenhamns universitet benämning på skolämbetsexamen; alkem., mästerpulver, de vises sten (se Alkemi); kem.y benämning på vissa preparat. — M. bismu'thi, basiskt vismutnitrat. — M. co'rnus ce'rvi, benaska. — M. jala'pæ, jalapaharts (se d. o.). — M. ta'rtari, ättiksyrat kali. — M. vitri'oli Ma'rtis, järnoxid.

Maglstra'1 (av lat, magi'ster, se d. o.), som hör till en mästare; viktig, huvudsaklig; meteor. = Mistral (se d. o.). — Magistralformel, farm., läkarrecept. Jfr Officinell formel. — Magistrallinje, befästn., å planformen för en fästning eller ett fältverk den linje, efter vilken de övrigas läge bestämmes.

Magistralt (lat. magistra'tus, av magi^ster, se d. o.), hos de gamla romarna vissa ämbetsmän samt dessas befattningar; stadsöverhet; hos oss förr en kommunal, nu en till statsförvaltningen hörande myndighet. — Magistratsperson, överhetsperson; rådsherre; rådman; borgmästare. — Ma-gistra'tur, överhetspersoners ämbete, äm-betsmakt och ämbetsvärdighet.

Magi'stri sententia'rum, se Sententiarii.

Magi'strum non præce'dat disci'pulus, lat. ordspr., lärjungen är icke förmer än mästaren.

Ma'glemosekulturen 1. Mullerupkulturen,

arkeol.y en kultur från ett tidigt skede i nordisk äldre stenålder, uppkallad efter en boplats i en torvmosse vid Mullerup på Själland.

Ma'gma, gr., farm., sv. pl. Ma'gmor, hopknåpad, knådbar massa; salva; bottensatsen av ett urlakat ämne; geol., av gasrika silikatsmältor bestående glödflytande massa, som förekommer i jordens inre.

Ma'gna cha'rta, lat. {eng. The great charter), den stora kartan, det stora frihetsbrevet. Se vidare under Charta.

Ma'gna ciVitas, magna solitu'do, lat., stor stad, stor öken.

Ma'gna Græ'cia, lat.. Storgrekland, antikens benämning på de grekiska kolonierna i s. Italien.

Magna'lium, legeringar av aluminium och magnesium.

Ma'gna ma'ter, se under Mäter.

Magnaneri' (av magnan, silkesmask enligt sydfranskt folkspråk), byggnad för förvaring och uppfödande av silkesmask.

Magnani'm (av lat. ma'gnus, stor, och a'ni-mus, sinne), högsint, upphöjd, själsstor. — Magna'nimi pre'tium, den högsintes belöning (devis på danska elefantorden). — Magnanimite't, högsinthet, själsstorhet.

Magna't (av lat. ma'gnus, stor), i Ungern ledamot av överhuset; i Polen förr riks-

råd eller medlem av högadeln; storman, rik och mäktig man.

Ma'gne, nord. myt., Tors son med jättekvinnan Järnsaxa, sin faders överman i styrka.

Magne'sia, kem., magnesiumoxid, talk jord, ett vitt, ytterst svårsmält pulver, som er-hålles genom glödgning av magnesiumkar-bonat. Brukas till eldfasta deglar, till konstgjord sten, i medicin m. m. — M. a'lba, med., se Hydratocarbonas magnesi-cus. — M. anima'Iis, farm., dets. som Album græcum (se d. o.). — M. calcina'ta, felaktig benämning på magnesiumkarbo-nat. — M. ci'trica, se Citras magnesicus. — Engelsk magnesia, se Oxidum magne-sicum ponderosum. — Magnesiaglimmer, se Biotit. — M. le'niter u'sta, se Oxidum magnesicum leve. — M. med järn, se Hyd-ras ferrico-magnesicus. — M. ni'gra, brunsten, mangansuperoxid. — M. sulphu'-rica, se Sulphas magnesicus. — M. u'sta, bränd magnesia.

Magnesiacement, till golvbeläggning använd blandning av bränd magnesia, sågspån och jordfärg.

Magnesian limestone, eng. (1. maggni'sjön lä'jmstån), geol., ett slags talkhaltig kalksten.

Magne'sicus, kem., latinska benämningen på magnesiumsalter.

Magnesi't, miner., magnesiaspat, som består av kolsyrad magnesia. Användes vid beredning av kolsyrade vatten.

Magne'sium, kem., en i naturen i förening med syre eller klor ymnigt förekommande silvervit metall, som kan hamras och dragas till tråd. Användes till signaleldar och fyrverkeripjäser samt vid fotografering (se nedan). — Magnesiumaceta't, ättik-syrad magnesia, användes som desinfektionsmedel. — Magnesiumblixt, ett genom förbränning av metalliskt magnesium framkallat, skarpt och blixtlikt ljus, som brukas till belysning vid fotografering. — Magnesiumkarbona't, kolsyrad magnesia, användes mot magsyra, som tand- och po-lerpulver m. m. — Magnesiumtartra't, vinsyrad magnesia, användes vid mjältsjukdomar.

Magne't {gr. magne'sios Wthos), fys., benämning på kroppar, vilka i likhet med vissa järnmalmer hava egenskapen att draga till sig och fasthålla järnstycken. Konstgjorda magneter bestå av härdat stål, som genom magnetisering erhållit magnetiska egenskaper. — Magnetise'ra, meddela stålstycken magnetisk kraft; med., försänka i magnetisk sömn. Jfr Hypnotisera och Hypnotism. — Magne'-tisk, som angår magneter eller magne-tism; fig., tilldragande. — Magnetisk axel, se under Axel. — Magnetisk azimut, se Azimutkompass. — Magnetisk sömn, äldre benämning på hypnotism (se d. o.). — Magnetiskt fält 1. Magnetfält, område in-822

om vilket magnetiska krafter äro verksamma. — Magnetiskt spektrum, genom olika stor avböjning i ett magnetfält sär-skiljda partiklar av olika laddning i ett kanal-, katod- 1. a-strålknippe. — Magne-ti'sm, kraften hos en magnet, egenskapen att draga till sig och fasthålla järn och järnhaltiga kroppar; fig., dragningskraft.

— Anima'1 magnetism 1. Djurmagnetism, med., förr benämning på de fenomen, som framkallas genom hypnotisk inverkan. Jfr Hypnotism. — Jordmagnetism, jordklotets magnetiska inverkan, som är orsak till, att en fritt upphängd magnetnål antager en bestämd ställning. Jfr Deklination och Inklination. — Magnetisö'r, person, som sysselsätter sig med att hos andra framkalla magnetisk sömn. Jfr Hypnotisör. — Magnetft, miner., magnetisk järnmalm.

— Magnetkis, ett magnetiskt mineral, som består av järn och svavel. — Magne'to-elektricitet, fys., benämning på medelst magnet framkallad elektricitet. — Mag-neto-elektrisk, som har avseende på mag-neto-elektricitet. — Magnetogra'f (av gr. gra'fein, skriva), självregistrerande apparat, som angiver förändringar i jordmagnetismens styrka. — Magnetologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om magneten och magnetismen. — Magiietome'ter (av gr. me'-tron, mått), fys., apparat för uppmätning av magnetisk fältstyrka. — Magneto'n, fys., minsta kvantum magnetiskt moment. — Magnetooptik, läran om magnetiska krafters inverkan på optiska fenomen. — Magnetostriktio'ii, sammandragning 1. utvidgning av en kropp vid magnetisering.

— Magnetpoler, de ställen (nord- och Sydpolen) på en magnet, där den magnetiska kraften är störst. — Magnetsten, miner., naturlig magnet, magnetisk järnmalm.

Magne'ter {gr. ma'gneter), invånare i tes-saliska landskapet Magnesia.

Magnethjul, se Rotor.

Ma'gnhild, fornnordiskt och forntyskt kvinnonamn (av magn, kraft, och hild, strid).

Ma'gni, lat. genitiv av Magnus, latinise-ring av Magnusson.

Magni'ficat, lat., eg. han lovprisar; efter begynnelseorden, magni'ficat a'nima me'a do'minum (min själ prisar storligen Herran), uppkallad evangelisk lovsång.

Magnifice'ns, se Magnificus.

Magni'ficus, lat. (av ma'gnus, stor, och fa'-cere, göra), magnifik, storartad, härlig, ståtlig, präktig. — Re'ctor magnificus 1. Magnifice'ns (fr. magnificence), titel för universitetsrektorer. — Magnifi'k (fr. magnifique), se Magnificus.

Magnilokve'ns, lat., storordighet, skryt.

Ma'gni no'minis u'mbra, lat., skuggan av ett stort namn.

Magnitud (av lat. magnitu'do, storlek), astr., storleksordning (för stjärnorna).

Ma'gno cona'tu nu'gas, lat., obetydligheter (till resultat) av stora ansatser.

Magnofevri't, miner., ett slags spinell (se d. o.).

Magno'lia, bot., ett släkte till fam. Magno-lia'ceæ hörande träd och buskar med präktiga, välluktande blommor, av vilka parfym beredes. — M. conspi'cua och M. obo-va'ta från Östasien samt M. grandiflo^ra och M. gla'uca (bäverträd) från Nordamerika odlas som prydnadsväxter men uthärda ej gärna vårt vinterklimat annat än i Skåne.

Magnolia'ceæ, bot., växtfamilj av serien Ra-na'les bland de frikronbladiga dikotyledo-nerna. Som prydnadsväxter odlas arter av Magno'lia och Liriode'ndron. Vissa arter ha användning i medicinen och parfymfabrikationen.

Magno'liametall, legering av bly, aluminium och koppar samt spår av arsenik, fosfor, järn och koppar. Lagermetall.

Ma'gnum bonum (lat., stor och god), en omtyckt potatissort.

Ma'gnus, lat., stor, den store. — CaVolus Magnus, Karl den store.

Ma'gnus, mansnamn (eg. lat. adj. ma'gnus, se föreg. ord). Svenskt, norskt, danskt och tyskt furstenamn. Förkortas till Manne, Masse och Måns.

Ma'gnus est in ve'rbis; in fa'ctis nu'llus ha-be'ris, lat. ordspr., stor i orden, men liten på jorden.

Magog, se Gog och Magog.

Mago'nia, bot., se Barbasco.

Mago'ten, zooL, se Inuus.

Maguey (1. -ge'j), se Agave och Chagual.

Magunti'acum, lat., Mainz.

Ma'gus, lat., se Mager.

Magyarer (1. madja'rer), ungrare, huvudbefolkningen i Ungern. — Magya'riska språket, magyarernas modersmål, en gren av de finsk-ugriska språken.

Magyarorszag, ung. (1. ma'djarårsag), Ungern.

Maha'-, sanskr., stor. Förekommer i en mängd sammansättningar. — MahadeVa, ind. myt., den stora guden, benämning på Siva. — Mahara'dja, storkonung, titel för vissa indiska furstar, särskilt de infödda härskarna i Lahore. Jfr Radja.

Maha'bha'rata, fornindisk hjältedikt, som består av mer än 100,000 verser.

Mahade'va, Mahara'dja, se under Maha-.

Mahaleb-Körsbärsträdet, dets. som Weichsel-trä (se d. o.).

Maha'lla, arab., rastställe i Marocko, härläger, krigshär.

Mahara'ja, sanskr., se Maharadja under Maha-.

Mahara'stri, sanskritnamnet på en prakrit-dialekt i v. Indien.

Maharatter, se Maratter.

Mahatma, ind., "stor ande", enligt teosofer-nas uppgift medlem av ett i moraliskt och

intellektuellt hänseende utomordentligt högt stående, tibetanskt brödraskap.

Ma'dhi (av arah. ha'da, vägleda), eg. vägledd (av Gud); enligt muhammedanernas tro en profet, som skall komma för att fullborda Muhammeds verk. Bland dem, som gjort anspråk på denna värdighet, må nämnas Muhammed Ahmed, ledaren av upproret i egyptiska Sudan (1881— 1885). — Mahdi'ster, anhängare till en mahdi.

Mah-jong, kin., "vunnet spel", ett urgammalt kinesiskt spel.

Mah-mal, arah., eg. bärställning, en smyckad ställning, som årligen med pilgrimskaravanen på en kamel föres till Mekka.

Mahmi'l, arab., den heliga kamel, som bar turkiska sultanens skänker till Mekka.

Ma'ho, se Mako.

Maho'gny 1. Maho'gni, tekn., ett förträffligt möbelvirke, som fås av det till fam. Melia'-ceæ hörande, i Centralamerika inhemska mahogniträdet, Swiete'nia Mahago'ni m. fl. andra träd av samma familj. På senare tid ha många andra värdefulla vedslag förts i handeln under benämningen mahogny.

Mahognynötter 1. Mabofrön, hot., de fettrika stenfrukterna av arter tillhörande släktet Parina'rium (av fam. Rosa'ceæ); tropiska Afrika.

Maho'li, zool., se Jalago.

Ma'homed 1. Ma'homet, rättare Muhammed (se d. o.).

Maho'nia, hot., se Berberis.

Mahout {1. mäha'ut), ind. maha'wat, elefant-drivare, som sitter på elefantens rygg och styr honom med sin ankus, pikstav. — Mahouts 1. Mahoods, fina lätt valkade halskläden.

Mahratter, se Maratter.

Mahwasmör = Bassiaolja (se d. o.).

Mala, gr. myt., Hermes' moder, en av pleja-derna (se d. o.); rom. myt., en vårgudinna, vars fest inföll den 1 maj.

Maibowle, ty., se Maitrank.

Maida'n 1. Meidan, arah., pers., "öppen plats"; kapplöpningsbana i Konstantinopel; även torg.

Maiden, eng. (1. mä'dön), eg. jungfru, häst, som aldrig vunnit något l:a pris. — Maiden speech (1. -spitj), jungfrutal, förstlingstal, inträdestal (t. ex. i parlamentet). — Maiden trip, en oceanångares första provresa.

Maieuti'k, se Majevtik.

Maigre, fr. (1. mägr), franskt namn på havsgösen.

Maikens-heering 1. Ma^tjessill, eg. jungfrusill, ännu icke könsmogen sill, den bästa av holländsk sill, fångas i juni och juli månader.

Maiko'ngen 1. Savannernas schakal, zooL, en sydamerikansk varg, Ca'nis tho'us.

Mail, fr. {1. maj) 1. Mailspel, ett spel, vilket likt krocket spelas med klot och klubba.

Mail, eng. (1. mäl), brevväska. — Mail-coach (1. -kå'tj), postvagn; stor, täckt fyrspän-nare med platser även på taket.

Mailand (1. ma'jlant), tyskt namn på Milano.

- Majlandsguld, på ena sidan förgylld plattråd till broderier.

Mail-coach, se under Mail.

Main, fr. (l. mäng), hand. — M. droite (1.

- dråa't), högra handen. — M. gauche (1.

- gå'sj), vänstra handen.

Maina'der = Menader (se d. o.).

Mainelagen (Z. men-; eng. Main liquor law),

en i staten Maine i Nordamerika rådande lag (av 1846 och 1851), enligt vilken av rusgivande drycker endast cider får tillverkas och försäljas inom staten.

Main-gauche, fr. {1. mäng-gåsj), "vänster-hänta", tyska och italienska dolkar, som på 1600- och 1700-talen fördes i vänster hand för att parera motståndarens vapen.

Main morte, fr. {1. mäng må'rt; lat. ma'nus mo'rtua, ty. todte Hand), död hand, död mans hand, uttryck, vilket betecknar kyrkor, kloster och fromma stiftelser såsom ägare för alla tider av åt dem skänkt egendom.

Maino'ter, invånare på den grekiska halvön Maina.

Mainprise, eng. (1. mä'npräjs), försättande på fri fot mot borgen.

Maintene'ra (1. mäng-; fr. maintenir), bibehålla, bevara; understödja.

Ma'inzfluss Strass (se d. o.).

Maionfden, gr., den från Maionien (Lydien) stammande, benämning på Homeros, som möjligen var från Smyrna.

Maio'tis 1. Meo'tis, antikens namn på Asov-ska sjön.

Maire, fr. {1. mär; eng. mayor, av lat. ma'-jor, större), mär, ämbetsman, som står i spetsen för en kommun; borgmästare; byfogde. — Mairie (1. märi'), märsämbetet; en märs ämbetslokal 1. verksamhetskrets.

Maison, fr. (1. mäså'ng, av lat. ma'nsio, vistelseort), hus, boning. — M. de cam-pagne (1. - dö kangpa'nj), lantställe. — M. de force 1. M. de correction (1. - dö fårrs, - dö kårrecksiå'ng), tukthus. — M. de santé (1. - dö sangte'), privat vårdanstalt för sinnessvaga. — M. de ville (1. -dö vi'll), stadshus, rådhus. — M. du roi (Z. - dy råa'), de franska konungarnas hov, hovstat. — M. garnie (Z. - garni') och M. meublée (Z. - möblé'), rum för resande, hotell. — M. militaire (Z. - militä'r), de franska konungarnas "hustrupper".

Maitrank 1. Maibowle, ty., vin, kryddat med myskmadra, Aspe'rula odora'ta.

Maitre, fr. (Z. mätr), herre, husbonde, mästare, lärare. — M. de conférences (Z. - dö kångfera'ngs), universitetslärare som leder vetenskapliga diskussionsövningar. — M. d'h6tel (Z. - dåte'll), hovmästare. —

M. de plaisir (Z. - dö pläsfr), festanord-nare, marskalk. — Maitresse (L mäträ'ss), härskarinna, matmoder; mätress, älskarinna. — M. en titre {L - ang titr), M. dé-clarée (1. - deklare') 1. M. du roi (1. - du råa'), benämning på den franske konungens älskarinna under den gamla monarkiens tid.

Ma'itreya, den fjärde av de fem buddhaer eller frälsare, som skola uppträda under den nuvarande världsåldern.

Maitrise, fr, {L mätri's), tonk.y benämning på de sång- och musikskolor som funnos vid alla större kyrkor i Frankrike före revolutionen.

Maiz del monte, se B alanopor aceæ.

Maize'na, ett amerikanskt majsmjöl.

Maj (lat. Ma'jus), årets femte månad, blomstermånaden. Jfr Maia, rom. myt., och Majus.

Ma'ja, astr., en av småplaneterna.

Ma'ja = Maia, rom. myt. (se d. o.).

Ma'ja, ind. myt., eg. sken, bländverk; världsmodern, kärleksguden Kamas och, enligt buddhisterna, Buddhas moder.

Maja'lis, bot., blommande i maj.

Maja'nthemum bifo'lium, bot.y ekorrbär, en liten välluktande, svensk skogsväxt tillhörande fam. Lilia'ceæ. Bär slutligen röda. Roten förr officinell som svettdrivande medel.

Majbaggen, zool., se Cantharidæ.

Maj braken, bot., ett namn på ormbunken Athy'rium fe'lix fe'mina.

Maje'sta — Maia, rom. myt. (se d. o.).

Maje'stas, lat.y majestät, personlig höghet eller värdighet. — M. persona'lis, personligt majestät. — M. po'puli, folkets majestät. — M. rea'lis, statsföreningens majestät.

-Majestä't (lat. maje'stas), höghet, härlighet, sublimitet; titel för kejsare och konungar samt deras gemåler. — Majestätsbrev {ty. Majestätsbrief), namn på vissa urkunder, utfärdade av tysk-romerska kejsare. — Majestätsbrott, se Crimen læsæ majestatis. — Majestä'tisk, upphöjd, härlig, sublim.

Majeuti'k, se Majevtik.

Majeur, fr. (1. -sjö'r), större; äldre; myndig; tonk.y dur. X M i n e u r. Jfr Maggiore.

Majevti'k, gr., med., förlossningskonst; även den sokratiska undervisningsmetoden. — Maje'vtiker, person, som vid sin undervisning begagnar denna metod. — Maje'v-tisk, som sammanhänger med majevtik.

Maj fisken 1. Stamsillen, zooL, en sillart, Clu'pea alo'sa, som om våren stiger upp i floderna för att leka. Den

anträffas även i Östersjön men är av mindre ekonomisk betydelse.

Ma'jken, kvinnonamn, bildat av Maria (se d. o.).

Majo, sp. (1. ma'sjå), fem. Maja (ma'sja), "fint utstyrd", benämning på bergsbor, i sjmnerhet de andalusiska, som uppträda i

brokiga dräkter och med stora låter. — El majo, är oförvägen och företagsam. — La maj a, är en eldig och smidig danserska.

Majo'lika, ital. (efter ön Majo'rea), mång-färgade lergodstillverkningar, speciellt italiensk fajans.

Majonnaise, Majonnä's, se Mayonnaise.

Majo'r (av lat. ma'jor, större, äldre), krig sk., i flertalet arméer lägsta regementsoffi-cersgraden. — Major du jour, fr. (1. ma-sjå'r dy sjor), stabsofficer, som för dagen har uppsikten över vakter och poster. — Generalmajor, se under General. — Platsmajor, officer, som är en kommendants närmaste biträde. — Tambu'rmajor {fr. tambour-major), regementstrumslagare.

Ma'jor, lat., större, äldre (jfr Senior); även Propositio major (se under Proponera).

— Majo'ra (näml. vo'ta), de flesta rösterna. — Majora't {mlat. majora'tus), jur., arvsföljd, enligt vilket arvet odelat tillfaller den äldsta arvingen. X M i n o r a t; även den sålunda ärvda egendomen. Jfr Fideikommiss. — Major do'mus, överhovmästare; hos de gamla frankiska konungarna titel för den förnämste stats- och hovämbetsmannen. Jfr Maggiordomo. — Majorennite't, myndighet, myndighetsålder.)(Minorennitet. — Ma'jor e longi'nquo revere'ntia, vördnaden är större på långt håll, vördnaden växer med avståndet. — Majorite't, flertal (särskilt av röster), pluralitet. Jfr Minoritet.

Majora'na horte'nsis, bot., syn. Origanum majorana (se d. o.).

Majora't, Ma'jor do'mus m. fl., se under Major.

Majorennite't, se under Major.

Majori'stiska striden, en genom läran, att salighet ej vinnes utan goda gärningar, av den tyske teologen Georg Major (d. 1574) framkallad strid.

Majorite't, se under Major.

Majs, bot., Ze'a mais, tillhörande fam. Gra-mi'neæ, är ett från Sydamerika härstammande, även i Europa odlat, värdefullt sädesslag. Brukas även som prydnadsväxt.

— Majsari'n, kraftfoder av majskli och melass.

Majse'na, dets. som Maizena (se d. o.).

Maj sjuka 1. Flyglamhet, sjukdom hos bin, visande sig i att dessa skjuta ut ur kupan, men falla till marken, där de dö. Sannolikt förorsakad av någon parasit.

Majsolja, olja av majsfrö. Har mångsidig teknisk användning.

Majsstift, farm., Sti'gmata Mai'dis, de före befruktningen insamlade stiften av majsens honblommor. Användas mot blåssjukdomar.

Ma'jus, rom. myt., manlig motsvarighet till Maia (se d. o.). Efter honom är månaden maj uppkallad.

Maju'skel (av lat. maju'sculus, dimin. av ma'jor, större), stor bokstav, begynnelse-

bokstav, initial, versalbokstav. X M i -n u s k e 1. — Majuskelskrift, skrift, tryckt med endast stora bokstäver, s. k. versaler (VERSALER).

Maj vi va, hot,y se Primula,

Mak, äldre förk. för gemak (jfr förmak).

Maka'ber {fr. macahre), kallas en situation, dikt m. m., som innebär en skärande kontrast mellan döden och livsglädjen i en eller annan form.

Makada'm 1. Makadamise'ring, ett efter den skotske ingenjören Mac Adam uppkallat sätt att belägga vägar. Dessa täckas med slagen småsten och jämnas med sand. — Makadamise'ra, utföra dylik vägbelägg-ning.

Makadanni't, legering av aluminium, zink och koppar.

Maka'ker, zool.y ett släkte smalnäsiga apor, Maca'cuSy i Asien (en art på Gibraltar och i Nordafrika). Hit höra bl. a. H a 11 -apan och B u n d e r n.

Makalaka, en sydafrikansk folkstam.

Maka'm, i arabiska litteraturen ett slags rimmad prosa.

Maka'na, etnol.y klubba av trä med skarpa stenskärvor, hos malajer, azteker m. fl.

Makara'ta, östliga njamnegerstammar.

Ma'kari 1. Ko'toko, negerstam i Bornu.

MakaVios 1. Maka'rius, mans-, och Maka'ria, kvinnonamn (av gr. ma'kar, salig).

Makarismer (av gr. ma'kar, salig), de åtta "saligheter", som nämnas i Jesu bergspredikan.

Makaro'ner (av ital. maccheroni, maccaroni, antagl. av macca're, krossa), ett av fint vetemjöl berett näringsmedel, i form av rör, stjärnor eller trådar. Jfr Nudlar och Vermiceller.

Makaro'nisk poesi, en från Italien härstammande komisk diktart, vars verser äro avfattade på ett modernt, med latinska ord och böjningsändelser uppblandat språk.

Ma'kartbukett, dekorationsbukett av torkade, blekta eller färgade växter, uppkallad efter den österrikiske målaren Hans Makart.

Makassa'rer 1. Mangkassa'rer, malajfolk på Celebes.

Maka'ssarolja, även Mangkassar- 1. Man-kassarolja, ett slags rödfärgad, efter staden Maka'ssar på ön Celebes uppkallad olivolja, förr prisad som ett ypperligt hårmedel. Jfr Antimakassar.

Maki'mono, jap., se under Kakemono.

Maki', zooL, se Lemur.

Makkabéer, en efter Judas Makkabi uppkallad judisk präst- och konungasläkt. — Makkabéernas böcker, två av bibelns apo-kryfiska böcker, som avhandla makkabéernas historia.

Makluri'n, kem., en glykosid, som finnes i gulholts (se d. o.). — Maklurinbläck, ett grönsvart bläck, som beredes genom av-kok av gul bresilja och ammoniumvanadat.

Ma'ko, Macko 1. Ma'ho, fin, lång, något brun-aktig egyptisk bomull av fin kvalitet. — Makogarn, garn av egyptisk bomull.

Makololo, ett betsjuananegerfolk.

Makramé, ett slags konstknytning, som användes till fransar, väskor m. m.

Makrencefali', med., hjärnhypertrofi, hjärnförstoring.

Makrillfiskar, zool., Sco'mbridæ, en familj taggfeniga fiskar. Se Scomber.

Makrillen 1. Mackrilen, zool., se Scomber.

Makrillgäddor, zool, en familj näbbgädd-fiskar, Scombreso'cidæ. Hit höra N ä b b -gäddan, Makrillgäddan o.

Flygfiskarna.

Makrillhajen, zool., en håbrandshaj, Isu'rus oxyrhy'nchus, i Atlanten och Medelhavet,

Makrillmoln, meteor., dets. som cirro-cumu-lus (se d. o.).

Ma'kro- (av gr. makro's), i sammansättningar: lång, stor.

Makrobioka'rp (av gr. karpo's, frukt), bot., kallas en växt, vars frukter kvarsitta på moderväxten under flera år.

Makrobi'osis, gr. (av bi'os, liv), lång levnad. — Makrobioti'k, konsten att förlänga livet. — Makrobio'tisk, långlivad; som angår konsten att förlänga livet.

Makrocefali' (av gr. kefale', huvud), med., abnorm storlek hos huvudskålen. — Mak-rocefa'Ier, personer med abnormt stora eller till en avlång form hoptryckta huvud.

Makrocheili', med., läpphypertrofi, läppförstoring.

Makrocheiri', med., förstoring (hypertrofi) av händerna.

Makroco'lon, med., medfödd för stor grovtarm.

Makrocy'ter (av gr. ky'tos, cell), abnormt stora, röda blodkroppar, som förekomma vid vissa sjukdomar.

Makrodaktyli', med., stark förstoring hos fingrar.

Makroestesi', med., känselrubbning, varvid föremålen förefalla större än de äro.

Makrofoni' (av gr. fone', ljud), egenskapen att hava en hög, klar stämma. — Makro-fone'tisk, högröstad.

Makrofotografi', dets. som makrografi (se d. o.).

Makro'ftalmos, storögdhet. — Makrofta'1-misk, storögd.

Makrofy'llisk, storbladig.

Makrogame't (av gr. makro's, stor, och ga-me'tes, gemål), bot., honlig könscell, äggcell. Jfr Mikrogamet.

Makroglossi' (av gr. gWssa, tunga), abnorm tillväxt av tungan.

Makrografi' (av gr. gra'fein, skriva), reproduktionsförfarande för framställning av bilder i mycket stort format.

Makroko'sm (av gr. ko'smos, värld), den stora, yttre världen, världsalltet, betraktat som en mänsklig organism. Jfr Mikro-kosm. — Makroko'smika, de yttre tingen.82G

— Makrokosmologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om de yttre tingen.

Makrologi', pratsamhet, mångordighet.

Makromeli', med.y abnorm tillväxt hos kinden.

Makroparasfter, med., för blotta ögat skönjbara parasiter.

Makropodi', med., abnorm tillväxt av fötterna.

Makroprosopi', med., abnorm förstoring av ansiktet.

Makrosma'tiska däggdjur, zooL, ha starkt utbildat luktorgan och däremot svarande luktförmåga. Jfr Osmatiska däggdjur.

Makro'ner {fr. macarons), ett slags små kakor av finstött mandel, hos oss ofta kallade "biscuiter".

Makronosi' (av gr. no'sos, sjukdom), med., långvarig sjuklighet.

Makropnoie, djup och långsam andhämtning.

Makropo'der, pl., långfotade djur. — Makro-po'disk, storfotad.

Makropsi' (av gr. o'psis, syn, företeelse), med., felaktighet i synen, som gör att föremålen se större ut, än de äro.

Makro'sis, förlängning.

Makrosko'pisk (av gr. makro's, stor, och skope'in, se), som kan ses med blotta ögat. X Mikroskopisk.

Makrosomi' (av gr. so'ma, kropp), jätteväxt.

Makrospo'rer (av gr. makro's, lång, stor, och spor, se d. o.), bot., storsporer, honorgan hos rhizocarpéerna. Jfr Mikrosporer. — Makrospora'ngium, sporgömme, som alstrar makrosporer.

Makrostomi', med., "stor mun", missbildning med från mun kluven kind.

Makrostruktu'r (av gr. makro's, stor, och struktu'r, se d. o.), geol., för blotta ögat synbar anordning, byggnad. X Mikrostruktur.

Makrostyla, hot., kallas blommor, som hava pistillens märke högre än ståndarknap-parna. Jfr Heterostyli.

Makroti'n, se Actæa racemosa.

Ma-kua, en bantustam.

Maku'ba, en fin snussort, med lukt av violrot

Makulatu'r, se under följ. ord.

Makule'ra (lat. macuWre, av ma'cula, fläck), fläcka, smutsa, göra till makula-tur. — Makulatu'r, smutsat, feltryckt eller på annat sätt skadat papper, som endast duger till omslag.

Mal, fr. {lat. ma'lus, ond), dålig, ond; sjukdom, ont; i sammansättningar: miss-, o-, van-. — Mal caduc (Z. -kady'kk) och Mal comitial {1. -kåmmisia'll), fallandesjuka.

— Mal de caderas (L - dö kaderra'), try-panosomsjukdom hos häst (i Sydamerika).

— Mal de montagne {1. - dö mångta'nj), bergsjuka, vid tillfällig vistelse å höjder av bergsluftens ringa syregrad framkallat illamående. — Mal de los pi'ntos, Mal piiita'do, fläcksjuka. — Mal de Naples {1.

— dö napl), eg. neapolitanska sjukan; äldre

namn på syfilis (se d. o.). — Mal perforant {1. -fåra'ng), brand med sårbildning. — Mal petit 1. Petit mal, fallandesjuka. — Mal sacré (Z. säkre'), fallandesjuka.

Mal, petrogr., grovt grus.

Mala aurantia, lat., pL, pomeranser. — M. a'urea, guldäpplen, kärleksäpplen, tomater (se d. o.). — M. ci'trea, citroner. — M. pu'nica, granatäpplen.

Malaba'riska språket, det dravidiska språk, som talas på Malabarkusten å Västra indiska halvön.

Mala^ceæ, lat., bot., mjuk.

Malachit {1. -ki't [hårt k]), se Malakit.

Mala'chium aqua'ticum, hot., syn. Stellaria aquatica (se d. o.).

Mala'chius, bot., gridelin (med färg av malvablommor).

Malaci' 1. Malaki' (av gr. malate'ia, uppmjukning), vekhet, förvekligande; med,, sjuklig uppmjukning av kroppens vävnader eller organ; förr även = Pica (se d. o.).

Malacopterry'gii, zool., benfiskordningen Lax- och Sillfiskar.

Malade, fr. {1. -a'dd), sjuk, sjuklig, opasslig.

— Maladie {1. -i'), sjukdom, opasslighet. (Se nedan.) — Malade imaginaire {1. -imasjinä'r), inbillad sjukdom. — Mala-drerie {1. -dröri'), förr sjukhus för spet-älska.

Maladie bleu {1. malladi' blö), blåsot (vid medfött hjärtfel). — M. bronzée {1. -brångse'), dets. som Addisons sjuka (se d. o.). — M. de Bamberger, danssjuka. — M. de Basedow, Basedowska sjukan (se d. o.). — M. de Beale, paralysie générale.

— M. de Beard (Z. - dö börd), neurasteni.

— M. de Birmer (Z. - bi'rmer), progressiv perniciös anemi. — M. de Bretonneau (1.

— brettånnå'), difteri. — M. de Graves 1. Graves sjukdom {1. - grä'iv), dets. som Basedowska sjukan (se d. o.). — M. de Han-sen, spetälska. — M. de Landry {1. - lang-dri'), ryggmärgsförlamning. — M. de Me-nière {1. - meniä'r), svindel, öronsusning och kräkning vid affekter på öronlabyrin-ten. — M. de Paget {1. - pasje'), kräfta i brösten. — M. de Pavy {1. - pavi'), albu-minuri. — M. de caisson (Z. - dö kässå^ng), dykarsjukan.

Maladresse, fr. {1. -drä'ss), oskicklighet, tölpaktighet. — Maladroit {1. -dråa'), oskicklig, tafatt, tölpaktig.

Mala frde, lat., trolöst, bakslugt, i ond avsikt, mot bättre vetande.)(B o n a f i d e.

Ma'laga, ett sött vin från den spanska provinsen Malaga.

Malagaolja, ett slags bomolja.

Malagasi, Malagasch 1. Malgasch, malajerna på Madagaskar.

Malaga'sser, den infödda befolkningen på Madagaskar.

Malaga'ssiska språket 1. Madega'ssiska språ-Malagma—Male

ket, det språk, som talas av infödingarna på Madagaskar. Jfr Malajiska språk.

Malagma, gr. (av mala'sseiny uppmjuka), med., lindrande eller uppmjukande läkemedel, t. ex. grötomslag.

Malaguena, sp. {1. -goe'nja), spansk dans, identisk med fandango.

Malaguettapeppar (1. -ge'tta [hårt g]), bot., paradisfrön. Guineakorn, fröna av de till fam. Zingibera'ceæ hörande Amomum Me-legueta och Amomum gra'num paradisi på Guineakusten. Brukas som krydda.

Malahattr, metr., ett av de fornnordiska versslag, som gemensamt blivit kallade fornyrdalag (se d. o.).

Mala he'rba non i'nterit, lat. ordspr., ogräs är icke lätt att utrota.

Malaise, fr. {1. mallä's), illamående.

Malajalam, Malayalim, dravidiskt språk på Malabarkusten.

Mala']er, till malajiska rasen hörande infödingar å en mängd av Indiska arkipelagens öar. — Malajiska rasen 1. Malajisk-polyne'siska rasen omfattar befolkningen på öarna i Indiska och Stilla haven samt på halvön Malakka (utom australierna och papu'a). — Malajiska språk omfatta, utom malajiskan (malajernas språk), javan-skan, tagalaspråken, malagassiska språket m. fl. — Malajo-kineser = Indo-kineser se d. o.).

Malajisk solbjörn, se Bruan.

Malajufti, ry., äkta ryssläder av sekunda slag.

Malaka'ner, se Molokaner.

Malaki', se Malaci.

Malaki'as, mansnamn (hebr. Maleachi, förkortning av maleachi'ja, Herrens sändebud). Buret av en av de mindre profeterna.

Malaki'n, farm., kondensationsprodukt av fenetidin och salicylaldehyd. Användes mot feber och reumatism.

Malakft (hårt k), miner., ett av basiskt kop-parkarbonat bestående mineral av smaragdgrön till spanskgrön färg.

Fås från koppargruvorna i Ural. Brukas till lyxartiklar, pelare m. m. — Malakitgrönt, tekn., en vacker grön tjärfärg.

Malakkatenn, se Straits tin.

Malakode'rmer (av gr. malako's, blöt, mjuk, och de'rma, hud), pL, zooL, blötdjur. — Malakofi'1 (av gr. fi'los, vän), bot., växter som pollineras av snäckor. — Malakoli't (av gr. Wthos, sten), miner., ett slags augit (se d. o.). — Malakologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om de lägsta djurklasserna. — Malako'n, miner., benämning på vissa varieteter av zirkon (se d. o.). — Malakoplaki', inflammation med sårbild-ning i urinblåsan. —• Malakosarko's, med., person, som lider av pussighet, löst kött. — Malako'steon, benuppmjukning. — Ma-lakozoologi', läran om blötdjuren. — Ma-lakozo'on, blötdjur.

Mala'mbobark, bot., Co'rtex MaWmbo, farm., barken av det sydamerikanska trädet Cro'-ton Mala'mbo. Användes mot rödsot, gula febern o. s. v. Förväxlas ofta med Tapir b a r k (av magnoliacéen Dri'mys Wi'nteri), som av tapiren skulle brukas mot diarré och därmed ha lärt infödingarna att uppskatta malambobarken.

Malandria, gr., vet., en hästsjukdom, rots.

Malandri'no, ital., stråtrövare.

Mal à propos, fr, (1. mall apropå'), i otid, olägligt, opassande, olämpligt.

Mala'ria (av ital. mala a'ria, dålig luft). Klimatfeber, Kustfeber, med., febersjukdomar, frossa, förorsakade av ett hos malariamyggorna (Anopheles) parasiterande ur djur, Plasmodium.

Malariabehandling, med. Paralysie générale behandlas numera framgångsrikt med en kombination av neosalvarsan och malariainfusion 1. tuberkulin, tyfusvaccin, mjölk, svavel m. m.

Malariakakexi', med., blodbrist och avmag-ring m. m. vid långvarig malaria.

Mala't, kem., äpplesyrade salter.

Mal au coeur, fr. (1. mall å kör), kväljningar, kräkningar. — Mal de mer {1. - åö märr), sjösjuka.

Malaxe'ra {lat. malaxa're, gr. malaki'zein), med., uppmjuka, göra smidig, knåda, mjuk. — Malaxatio'n, en sjuk kroppsdels uppmjukande genom knådning. Jfr Massage.

Mala'xis, bot., småväxt svenskt orkidésläkte med löklika, gröna stamknölar. — M. Loese'lii, se Liparis. — M. monophy'lla, se

Achroantes. — M. paludo'sa, myggblomster.

Malayer =: Malajer (se d. o.).

Mal caduc, se Mal.

Malchus, se Malcus.

Malcolm {1. mällköm), skotskt mansnamn (möjligen av mac, son, ättling, cola, hjälte, och mar, lik, liknande). Buret av skotska konungar.

Malco'lmia, bot., växtsläkte från Medelhavsområdet av fam. Cruci'feræ. — M. bi'color och M. mari'tima, med röda 1. vita, välluktande blommor odlas som prydnadsväxter.

Mal comitial, med., se Mal.

Mal de Caderas, se Mal.

Malcontent, fr. {1. malkångta'ng), missnöjd.

Malcus 1. Malchus, hebreiskt mansnamn (av me'lech, konung).

Mal de montagne, se Mal.

Mal de los pintos. Mal pinta'do 1. Pi'nta, sp., med., fläcksjuka, en smittsam hudsjukdom, som förekommer i Amerikas heta länder.

Mal de Naples, se Mal.

Maldonit (1. måldöni't), miner., vismutguld (från Maldon i Victoria).

Male, lat., illa, dåligt. — Maledice'ra (lat. maledi'cere), smäda, förbanna. — Male-828

diktio'ii {lat, maledi'ctio), smädelse; förbannelse. — Male qui'dem, illa nog.

Male bamboo, se Dendrocalamus,

Malediktio'n, se under Male.

Maledi'viskt guld (efter öarna Malediverna)

— Kauri (se d. o.).

Malefa'cere qui vult, nu'squam non ca'usam inve'niet, lat. ordspr., den, som vill göra ont, finner alltid anledning därtill.

Malefi'cium, lat.y illgärning, förbrytelse,

Malefika'nt, lat, förbrytare, missdådare.

Målen, zooL, se Silurus.

Malencontre, fr. (1. niallangkå'ngtr), missöde, olycka.

Malentendu, fr. (L mallangtangdy'), missförstånd, misstag.

Ma'le pa'rta ma'le dilabu'ntur, lat., "det som är förvärvat med orätt, tager en ända med förskräckelse".

Male'ttobark, se Malletbark.

Malevole'ns, lat., illvilja, motvilja. — Male-vole'nt, illvillig, motvillig.

Malfagon, fr. {1. mallfaså'ng), fel i ett arbete; dåligt uppförande; bedräglighet, svek.

Malfaisance, fr. (1. mallfösa'ngs), illvilja, elakhet. — Malfaisant (L -fösa'ng), illvillig, elak.

Malgasch = Malagasti (se d. o.).

Mal gré, se under Gré.

Malhabi'l (fr. malhahüe), oskicklig. — Mal-habileté (1. mallabilöte'), oskicklighet.

Malheur, fr. (1. mallö'r), olycka; ledsamhet, förtret. — Le malheur est une bètise (1. lö - ät ynn bäti's), olyckan (eller oturen) är en dumhet (Kardinal Richelieu). — Par malheur 1. Malheureusement (1. -örös-ma'ng), olyckligtvis. — Malheureux (1. -örö'), olycklig.

Malhonne'tt (fr. malhonnéte), opassande, oanständig; ohövlig; oredlig; dålig. — Malhonnèteté (1. mallånnätöte'), oanständighet; ohövlighet; oredlighet; nedrighet.

Malice, fr. (1. mali'ss; av lat. ma'lus, ond), malis, elakhet, onda tungor. — Maliciö's 1. Malitiö's (fr. malicieux, lat. malitiosus), elak; försmädlig.

Mali'gn (lat. maWgnus), med., svårbotlig, elakartad. X B e n i g n. — Malignite't (lat. maWgnitas), elakhet, skadelystnad.

— Malignt lymfo'm Lymfosarkom (se d. o.). — Malignus mo'rbus, elakartad sjukdom.

Maiijje', turk. (av arab. mal, pengar, egendom), som tillhör finansväsendet. — Ma-lijje' na'zyr-y, finansministern.

Malik, myt., dets. som Molok (se d. o.).

Mali male pe'reunt, lat. ordspr., dåliga människor få ett dåligt slut.

Ma'lin och Malla, kvinnonamn, förkortningar av Magdalena (se d. o.).

Malinconfa, ital., tonk., melankoli, svårmod.

— Malinco'nico 1. Malinconicame'nte, svår-modigt.

Mali'nga, ett negerfolk.

Malim'ter, Good Templarordens engelska gren, som städse hyllat principen, att alla människor hava rätt till inträde i orden. Jfr Hickmaniter.

Mali's, se Malice.

Malisso'rer, en albansk folkstam.

Malitio'sa dese'rtio, lat., jur., egenvilligt övergivande.

Malitiö's, se under Malice.

Maljong (fr. maillon, kedjelänk), text., solv-öga av metall.

Malkasten, ty., "färglådan", samlingslokal för konstnärerna i Düsseldorf.

Malkontant (av fr. malcontent, missnöjd), oense, osams. Jfr Kontanta.

Malkonte'nter (fr. malcontents), missnöjda, i flera lands historia benämning på politiska partier, tillhörande oppositionen.

Mall (av holl. mal, mått), tunn träskiva, med vars tillhjälp kroklinjer uppritas.

Malle, fr. (1. mall), koffert; postväska. — Malleposte (I -på'sst), postvagn; brevpost.

Mallea'bel (fr. malléahle; av lat. ma'lleus, hammare), fys., som låter uthamra sig, smidbar. — Malleabilite't, smidbarhet.

Mallea's, farm., i antiformin lösta rotsbaciller, till immunitetsreaktion. Jfr Mallein.

Mallefn, farm., ett ämne, åstadkommet genom renodling av rotsbaciller och använt mot sjukdomen rots.

Malle'olus (lat. telning, liten knöl), anat., benämning på vissa benknölar, ss. fotknölarna.

Malletbark (1. mällit-) 1. Malettobark, bot., garvbark av Eucaly'ptus occidenta'lis från Australien.

Ma'lleus, lat., hammare; anat., ett av hörselbenen.

Mallo'tus villo'sus, zooL, loddan, en laxfisk i Nordatlanten. Användes till agn. Ätes av polarfolken.

Mallrickor 1. Mariekor, geol., i leror inneslutna konkretioner av stenhård, kalkhal-tig lera.

Malm, eng. (1. mam), geol., vit jura, en av jurasystemets avdelningar. Jfr Jura-systemet.

Malmsylta, se Sylta.

Malo-, Malyj-, Malaja-, Malaje- m. fl., slav., liten (i geogr. namn).

Malocchio, ital. (1. -å'ckiå), eg. ont öga; "onda ögon", enligt folktron vissa människors förmåga att genom sin blotta blick bringa andra i olycka. Jfr Gettatore.

Ma'lo mo'do, lat., på dåligt sätt.

Malo'nsyra, kem., organisk syra, som^ förekommer i vitbetor, bildas vid oxidation av äppelsyra och kan framställas av ättiksyra.

Ma'lope tri'fida, bot., praktmalva, en odlad, rikt varierande prydnadsmalvacé från Spanien och Algier.

Malorossija, ry, (1. malarà'ss-), Lillryssland.

— Malorossija'nin, lillryss.

Malo'rum conso'rtia fu'ge, lat. ordspr., fly dåligt sällskap.

Mal perforant, se Mal.

Mal petit, se Mal.

Malpighia'ceæ, bot., växtfamilj av träd och buskar, oftast lianer, tillhörande serien Gerania'les. Omkr. 500 arter. Många innehålla garvämnen, j^r^/so^mma-arternas stenfrukter, Barbadoskörsbär, äro ätliga.

Malpfghiska kroppar, anat., njurkropparna; mjältens lymffoliklar.

Malpi'ghiska kärl, zool., ett slags utsöndringsorgan hos vissa leddjur.

Malpi'ghiska lagret, anat., ett efter den italienske anatomen Marcello Malpighi uppkallat lager av huden.

Mal pintado = Mal de los pintos (se d. o.).

Malplace'ra (av fr. mal, illa, och placer, giva plats), sätta på orätt ställe. — Malplacerad, satt på orätt plats; använd illa, olämpligt, i otid.

Malproper (1. -prå'per, fr. malpropre), osnygg. X Proper. — Malpropreté (1. -pröte'), osnygghet.

Mal sacré, se Mal.

Maltafeber, med., en för Medelhavsländerna säregen infektionssjukdom, förorsakad av en bacill, Microco'ccus melite'nsis, i den sjukes mjälte och blod. Överföres genom mjölk och fetter.

Maltakors, se Malteserkors.

Malta's, kem., enzym, som spjälkar maltos i glykos 1. druvsocker.

Malte'ser, invånare på ön Malta. — Malte-serhundar =: Bologneshundar (se d. o.).

— Malteserkors, ett kors som är sammansatt av fyra med spetsarna mot varandra vända trianglar med inskurna baser. — Malteserorden och Malteserriddare, se Johanniter.

Malte'sersvamp, farm., se Cynomorium.

Maltextrakt, farm., beredes genom flera timmars digestion av malt och varmt vatten samt därpå följande kokning, klar-ning och avdunstning, det senare vid högst + 50° C. Nyttjas mest som födande och stärkande medel (isht med järnfosfat).

Ma'ltum, lat., malt.

Malthusia'ner, anhängare av malthusianis-men (se nedan). — Malthusiani'sm, den av den engelske nationalekonomen Thomas Malthus (d. 1834) framställda läran, att folkstockens tillväxt i det allmännas intresse bör inskränkas genom sena giftermål och återhållsamhet inom äktenskapet. — Nymalthusiani'sm, läran att genom konstlade medel förebygga kvinnans befruktning.

Malo 1. Ra'jmahali, ett dravidiskt språk kring staden Rajmahal vid Ganges.

Maltodextri'n, hem., ett slags dextrin, som

åstadkommes genom inverkan av malt på stärkelseklister.

Malto'nviner, vinliknande drycker av med vin jäst för jäst maltextrakt.

Malto's, kem., maltsocker, en sockerart, som bildas genom inverkan av maltextrakt (diastas) på stärkelse.

Maltraitera (Z. -träte'ra, fr. maltraiter) 1. Malträte'ra, illa hantera, misshandla, förfördela.

Malty'1, ett pulverformigt maltextraktpre-parat.

Malukang, se Aukalaki.

Ma'lum, pL Ma'la, lat., något ont, olycka, skada, plåga, sjukdom. — Malum co'xæ seni'le, med., en hos äldre personer förekommande sjukdom i höftlederna. — M dome'sticum, huslig olycka. — M. invete ra'tum, se under Inveterera. — M. mo'r tuum, ett dödligt ont. — M. neapolita'num eg. neapolitanska sjukan; syfilis. — M necessaVium, ett nödvändigt ont. — M occipita'le och M. suboccipitale, deformerande tuberkulos i de två översta halskotorna. — M. pe'rforans pe'dis, en sjukdom med lokal vävnadsdöd och sönderfall i hålfoten.

Ma'lus, astr., se Skeppet Arga.

Ma'lus, hot., apel. Ett undersläkte av Pyrus (se d. o.), varav många arter odlas som prydnadsträd.

Malus' lag (1. maly's -), fys., den av den franske fysikern Etienne Malus upptäckta lagen för ljusets polarisation vid reflexion.

Ma'lva, hot., kattost, växtsläkte, tillhörande fam. Malva'ceæ. I Sverige sju arter, de flesta även odlade. — M. alce'a, rosenkattost. — M. cri'spa, krusbladskattost, inhemsk i Syrien. — M. maureta'nia, odlad och förvildad, inhemsk i Medelhavsländerna, halvannan meter hög. — M. mo-scha'ta, desmeros. — M. negle'cta 1. M. rotundifo'lia, kattost. — M. silve'stris, röd kattost.

Malva'ceæ 1. Malvacéer, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. Columnijeræ. Viktigaste underfamiljer äro Hihi'sceæ, MaWpeæ, Ma'lveæ och Ure'neæ. Viktigaste hithörande växter äro bomullsväxterna {Gos-sypium).

Malvaglia, ital. (1. -va'lja), en italiensk vinsort.

Malva'les, hot., växtordning av dikotyledo-nerna, omfattande fam. Malva'ceæ, Bom-haca'ceæ, Sterculia'ceæ och Tilia^ceæ.

Malvasi'r {fr. malvoisie), ett sött grekiskt vin; även ett slags Madeiravin (se Madeira) .

Malva'strum cape'nse, hot, "flitiga Lisa", odlad, rödblommande krukväxt av fam. Malva'ceæ.

Ma'lveæ, hot., underfamilj av fam. Malva'-ceæ.

Malverse'ra (fr. malverser), begå underslev,830

försnilla. — Malversatio'n, otrogen förvaltning, försnillning.

Malvi'na, keltiskt kvinnonamn (av mala, ögonbryn, ögonhår, och min eller minn, ljuv, mild).

Malvoasfr == Malvasir (se d. o.).

Malväxten, hot,, se Plectranthus.

Malö'r, se Malheur.

Malört, se Herha absinthii, — Malörtextrakt, farm., se Extractum ahsinthiL — Malört-tinktu'r, se Tinctura absinthii och Tinc-tura absinthii composita.

Mamalu'cos, sp., pL, i Brasilien avkom-lingar av vita och indianer.

Mame, ett i Centralamerika talat indianspråk.

Mamelu'cker = Mamluker (se d. o.); förr även benämning på ett slags flickbyxor.

Mamers, den fornitaliska benämningen på guden Mars. — Mamerti'ner (lat. mamer-ti'ni), eg. Mamers' (Mars') söner; hos fornitaliska folk skaror av unga krigare, vilka på grund av ett löfte åt krigsguden sändes till främmande land för att söka sin lycka.

Mame'rtus, latinskt mansnamn (av Mamers, se d. o.).

Mamey (Z. mämme'i), se Mammea.

Mami'll (lat. mami'lla, dimin. av ma'mWia, se d. o.), anat., bröstvårta; napp.

Mamilla'ria, hot., ett kaktussläkte med cver 600 arter.

Mamilla'rlinjen, en tänkt linje genom bristvårtan, parallell med kroppsmedellir jen och använd för vissa lägebestämningar. — Mamilla'rreflex, bröstvårtans erek :ion (se d. o.) vid retning från vårtgården,

Mamlu'ker (av arab. mamlük, slav), den egyptiske sultanens på 1200-talet upp:lättade garde av slavar.

Ma'mma, lat. och gr., anat., kvinnobröst, moderbröst; (fr. maman, ty. Marna'), moder. — Mamma'lia, lat., pL, zooL, däggdjur, en av ryggradsdjurens klasser.

Mammæfo'rmis, lat. (av ma'mma, bi öst, spene, och fo'rma, form), bot., lik en bröstvårta.

Mamme'a, hot., trädsläkte av fam. Gutti'-feræ. — M. america'na, mamey, har välsmakande frukter, som även användas till likör- och vinberedning.

Mammila'tus, hot., vårtbärande.

Mammi'n, farm., ett preparat på mjölkkörtlar av ko.

Ma'mmon, arameiska, rikedomens gud, den personifierade rikedomen; jordiska ägodelar, för så vitt man anser dem som livets högsta goda. — Mammonfsm, kapitalets herravälde på arbetarnas bekostnad. — Mammoni'st, mammonsdyrkare, mammonsträl.

Mammo'sus, bot., vårtrik.

Mammut (av tatariska mamma, moder, jordklot), zooL, Elephas primige'nius, en utdöd elefantart, av vilken tid efter annan

skelett hittas i Sibirien och Nordamerika. Av mammutdjurens betar fås s. k. fossilt elfenben. — Mammuthålan 1. Mammutgrottan, en berömd droppstensgrotta i Kentucky. — Mammutträdet, bot., Wel-lingto'nia (1. Sequoia) gigantea, tillhörande fam. Conijeræ, förekommer i Kalifornien och är ryktbart för sina kolossala dimensioner.

Ma'mon Mammon (se d. o.).

Mampolo, zooL, Cyno'gale bene'tti, ett litet rovdjur på öarna i Indiska arkipelagen.

Mamse'll, förk. av Mademoiselle (se d. o.).

Man. (förk. av mani^pulus [se ManipeQ), på recept: en handfull.

Man, sanskr. manas, sinne, själ.

Man, turkisk och persisk handelsvikt. Se Batman.

Ma'na, fi. myt., härskaren över de underjordiska. — Ma'nala, Manas hemvist. — Ma'nalainen, binamn till Mana.

Ma'na, melanesisk beteckning för det "ovanliga" 1. "övernaturliga" hos vissa personer, föremål o. s. v., nära besläktat med det polynesiska tabu (se d. o.).

Manager, eng. (1. mä'nädjör), handledare, föreståndare, direktör; regissör (se d. o.).

Ma'nala, Ma'nalainen, se under Mana.

Mana'sse, hebreiskt mansnamn, buret av Josefs son, patriarken Jakobs sonson, ättefader för den efter honom uppkallade Ma-nasse stam, samt av en konung av Juda rike. — Manasse bön, namn på en av Gamla testamentets apokryfiska böcker.

Mana'tel, zool., se Tricheus.

Manati'on, lat., utflöde.

Manc., förk. för mancando.

Manca'ndo, ital., tonk., avtagande i styrka, bortdöende.

Manceaux' mitraljös (Z. mangså's -), krig sk., ett slags kulspruta.

Mances metod (1. mä'nsis -), fys., metod för uppmätning av det inre motståndet i gal-vaniska element.

Manche, fr. (1. mangsj), skaft, handtag; halsen på en violin, gitarr 1. d. instrument.

Manchester, eng. (1. mä'ntjästör), ett sam-metslikt bomullstyg, uppkallat efter den engelska staden med samma namn. — Manchester Guardian (Z. - ga'rdiön), Englands främsta och självständigaste liberala tidning. — Manchestergult = Jaune d^or (se d. o.). — Manchesterpartiet L Manchesterskolan, ett ur anticomlaw-league (se d. o.) framgånget, nationalekonomiskt parti, som yrkar på, att handel och industri må få fritt utveckla sig utan statens ingripande.

Manchesterbrunt, dets. som Vesuvin (se d. o.).

Manchestersammet, ett slags bomullssammet.

Manche'tt, se Manschett.

Mancine'llaträdet, bot., se Hippomane.Mancipatio—Manessiska handskriften

831

Mancipa'tio, lat. (av mancipa^re, gripa med handen), jur., mancipation, överlåtande av äganderätt under iakttagande av rättsliga formaliteter. — Mancipe'ra, i föreskriven form överlämna något såsom egendom; sälja. — Mancfplum, äganderätt; egendom; livegen.

Ma'nco, ital (av lat. ma^ncus, stympad, ofullständig), handelst.y felaktighet; kassabrist; brist i vikt, förminskning i beloppet av varor.

Mandala, sanskr. {1. malndala), eg. krets, namn på de tio större avdelningarna i Rigveda.

Mandall, etnoL, dajakernas svärd.

Mandame'nto, ital., domsaga, krets.

Manda'mus, lat., vi befalla; benämning på vissa engelska förordningar utfärdade av King^s bench division.

Manda'ner, nordamerikansk indianstam av Dakotas (se d. o.).

Manda'nt (av lat. manda're, uppdraga), jur., uppdragsgivare, person, som uppdrager åt en annan att för hans räkning utföra ett rättsärende. — Manda't {lat. manda'-tmn), ett dylikt uppdrag eller avtal (särskilt ett genom val ålagt offentligt värv, t. ex. medlemskap av en lagstiftande församling o. d.); mannadat, manlig bragd. Se även Territorialmandat. — Ad man-da'tum, på befallning, i uppdrag. — Ad manda^tum Serenfssimi, på högsta befallning. — Mandata'rie 1. Mandata'rius, uppdragstagare; fullmäktig, ombud. — Mandatsprocess, kort process, vari en befallning utfärdas till svaranden ensamt på kärandens framställning. — Manda'tum cum Ifbera, oinskränkt fullmakt. — Man-dement, fr. {1. mangdöma'ng), påbud, förordning; en biskops herdabrev.

Mandari'n (av sanskr. mantrin, rådgivare), européernas benämning på kinesiska statsämbetsmän; namn på ett slags små apelsiner från Malta och Sicilien liksom på ett slags större tekoppar. — Mandarin-gult, tekn., en naftalinfärg.

Mandarinand, se Aix.

Mandari'nte, en svart kinesisk tesort.

Mandarintryckta tyger, ett slags tryckta tyger med blått mönster (tygets färg) på gulaktig botten.

Manda't, Mandata'rius m. fl., se under Man-dant.

Ma'nde, ett negerspråk i Sudan. — Mande-negrer 1. Mande'nga, den negerstam, som talar nämnda språk. — Mandespråk, en grupp sudanesiska negerspråk, till vilka mande hör.

Mandéer == J ohanne skr istna (se d. o.). — Mande'iska språket, en babylonisk dialekt, på vilken mandéernas heliga skrifter äro författade.

Mandel, se Amygdalæ. — Mandelblomma, bot., se Saxifraga. — Mandelemulsio'n,

farm., Emu'lsio amygdaWna, består av i

vatten stött sötmandel och sockersirup. — Mandel gummi, Ammoniakgummi (se d. o.) i sammanklibbade korn. — Mandelkli, pul-veriserad, från fet olja befriad bittermandel, användes till hudens förskönande. — Mandelolja, se Oleum amy g dalarum. — Mandelpil, bot., se Salix. — Mandelsirup, se Syrupus amygdalinus.

Mandement, se under Mandant.

Mandenegrer, Mandenga, Mandespråk, se under Mande.

Mandi'bel {lat. mandi'bula), anat,, underkäke; insekternas övre käkpar. Jfr MaxilL

Mandingo Mandenga (se under Mande).

Mandio'cca 1. Mandio'kstärkelse, se Manihot och Arrowrotstärkelse.

Mandoli'n {ital. mandoWno), tonk., ett litet, 4—6 par strängar försett instrument, som liknar en luta. Brukas i Italien, särskilt i Neapel.

Ma^ndorla, ital., konstt., en mandelformig gloria, som omgiver Frälsarens hela gestalt.

Mandra'gora, se Alrun, bot.

Mandri'llen, zooL, en i Guinea hemmahörande stor babian med stora kindvalkar samt röd och blå ansiktshud. Se Mandrillus.

Mandri'llus, zooL, ett västafrikanskt babiansläkte. — M. leuco'pheus, drill. — M. sphinx, mandrill.

Mandri'n, med., en fastare kärna, som införes i mjuka katetrar för säkrare ledning vid införandet; användes även för rengöring av rörformiga instrument.

Mandri't (av gr. ma'ndra, fårstall, kloster), klosterföreståndare. Jfr Arkimandrit.

Mandschu, Mandsju 1. Mandsjuer, Mandsju-riets ursprungliga invånare. — Mandsju-språket, mandsjuernas modersmål, tillhör den altaiska språkstammen.

Mandu'bier, keltisk folkstam i det forna Gallien.

Mandukatio'n {lat. manduca'tio), tuggning-ar; brödets mottagande i nattvarden. — Manducato'ris, pl., anat., tuggmuskler.

Manége, fr. {1. mane'sj; av lat. ma'nus, hand), eg. hästdressyr; ridbana, ridskola, ridhus.

Ma'ner, se Månes.

Mane'r {fr. manière, av lat. ma'nus, hand), sätt, vis; en persons sätt att uppföra och skicka sig; konstt., stil, individuellt framställningssätt; tillgjordhet, förkonstling, rutinmässig enformighet (jfr Maniererad, Manierist); tonk.,^ musikaliska prydnader, såsom förslag, drillar m. m. — Mane'rlig, hanterlig, smidig, böjlig; medgörlig; bildad, belevad.

Mane'rlighet, psykiatr., se Schizofreni.

Ma'nes, laUy pLj försv. Ma'ner, de avlidnas andar; även underjorden, skuggornas rike.

Ma'nes, en frygisk gudomlighet.

Mane'ssiska handskriften, ett berömt manuskript med poesi och porträttbilder av en8B2

mängd tyska minnesångare. Finnes i Heidelberg.

Mane'ter (av fornsv. mar, hav och net, nässla), zool.y Acale'phæ, geléartade, klock- eller skivlika polypmedusor. Vid våra kuster förekomma den blååktiga öronmaneten, Aure'lia aurito, och den gulröda hårmaneten, Cya'nea capilla'ta, som vid beröring framkallar sveda.

Ma'nfred, tyskt mansnamn (fordom Mag-hinfrid, av maghin, isL magn, storhet, kraft, och frid med samma betydelse som nu).

Ma'nga, sp. (av lat. ma'nica, ärm), mexikansk mantel.

Manga, negerfolk i nordvästliga Bornu.

Ma'nga, zooL, en liten japansk makakapa, Si'mia specio'sa.

Manga'iba, bot., Hanco'rnia specio'sa, tillhörande fam. Asclepia'deæ, i Brasilien, är bekant för sina välsmakande frukter.

Mangabe'irakautschuk, se Hancornia.

Manga'ber, zooL, se Cercocebus.

Mangal, turk., kolbäcken av koppar, som användes inomhus mot den mest bitande kölden.

Mangaliczasvinet (1. mangali'tsa-), Ungerns yppersta svinras.

Manga'n, kem., ett i naturen, merendels i förening med syre, tämligen allmänt förekommande metalliskt grundämne av gråvit färg. Användes i legeringar, företrädesvis med järn. — Manganalbumina't, farm., ett äggvitepreparat med mangan. Användes vid blodbrist. — Mangananda-lusi't, miner., en gräsgrön varietet av an-dalusit.—• Manganapati't, miner., en manganrik apatit. — Mangana'ter, mangan-syrade salter. — Manganblände 1. Ala-bandi'n, miner., förening av mangan och svavel. — Manganbrons, vanlig brons av koppar och tenn med någon halt av mangan. — Manganepido't, miner., en varietet av epidot. — Mangane'sium, ett annat, obrukligt namn på mangan. — Manganfn, legering av mangan, koppar och nickel.

— Mangani't, ett grått mineral, som består av manganoxidhydrat. — Manganjärn, met., tackjärn med halt av mangan.

— Röd mangankisel, miner., ett av kisel-syrad manganoxidul bestående mineral. —- Mangankoppar, legering av koppar och mangan. — Mangannysilver, legering av mangan, koppar och zink. — Mangano-fy'll, miner., svart, jordartat manganmineral av hausmannitens sammansättning. — Manganosft, miner., ljusgrönt, rubinskimrande mineral av manganoxid.

— Manganoxid förekommer såsom mineralet braunit (se d. o.). — Manganspat, ett av manganoxidul och kolsyra bestående mineral. — Manganstål, stål med 10 —14 proc. manganhalt. — Mangansuper-oxid Brunsten (se d. o.).

Mangba'ttu, centralafrikanskt folk.

Ma'ngel, ty., brist.

Mangi'fera, bot., mangoträd, tropiskt trädsläkte av fam. Anacardia'ceæ. — M. i'n-dica, är tropikernas viktigaste fruktträd med gula, välsmakande stenfrukter. Kärnorna, barken och bladen äro officinella. — M. lauri'na, i Indiska arkipelagen har likaledes välsmakande frukter, mango-plommon.

Mangkassa'rer = Mankassarer (se d. o.).

Manglebark, se Mangrovebark.

Ma'ngo, lat., hästbytare, hästprånglare, månglare, som putsar upp gamla saker för att sedan sälja dem med vinst;

slavhandlare. — Mangoni', förfalskning av läkemedel.

Ma'ngo 1. Ma'ngoträd, bot., se Mangifera.

Ma'ngold, bot., se Beta.

Mangosta'ner, de välsmakande apelsinlik-nande frukterna av Garci'nia mango-sta'na, tillhörande fam. Guttijeræ, i det tropiska Asien.

Ma'ngoträd, bot., se Mangifera.

Mangrove (1. -gråV), bot., tropisk växtformation, vars med luftrötter försedda träd och buskar i vatten med dybotten bilda osunda s. k. mangroveskogar. Mangrove-floran tillhör bl. a. familjerna Combreta'-ceæ, Myrsina'ceæ, Rhizophora'ceæ och Verbena'ceæ. — Mangrovebark 1. Manglebark, garvämnesrik bark av mangrove-trädet Rhizo'phora mangle. — Mangrove-trä, den vackra veden av åtskilliga man-groveträd.

Mangu'ba, bot., se Hancornia.

Mangu'stsläktet, zool., Herpe'stes, ett släkte, som hör till skunkdjurens familj. Dess mest bekanta art är ichneumon (se d. o.).

Manhattan (/. mänhä'tn), utdöd indianstam, som bebodde ön Manhattan i New Yorkviken.

Manhem (fornsv. Manheimar), nord. myt.y ~ Svithjod (se d. o.); senare även = Mid-gård (se d. o.).

Mani' (av gr. mani'a, raseri, ursinne), galenskap, förryckthet; orimlig, okuvlig förkärlek för något, vurm.

Mani'a, gr. (av mai'nesthai, rasa), med., mani, ursinne, raseri. — Maniaka'lisk, lidande av mani. — Mania^ker, av mani behärskad person.

Ma'nia, rom. myt., en underjordisk gudinna, moder till spöken och fantom.

Maniaka'lisk, Mania'ker, se under Mania, gr.

Ma^nica (lat. av ma'nus, hand), ärm, filtrer-duk. — Ma'nica Hippo'cratis, lat., eg. Hip-pokrates' ärm; med., filtrum eller påse, varigenom flytande läkemedel silas.

Ma'ni cana'ni, se Maconaträd.

Manichéer, se Manikéer.

Manicure, fr. (1. -ky'r; av lat. manus, hand, och cu'ra, vård), vård av händerna (naglarna). — Manicurist, person, som har manicure till yrke.

Maniement, fr, {1. manima'ng; av lat. ma'-nus, hand), hanterande; handlag, handgrepp; förvaltning. — Manie'ra (fr. ma-nier), hantera; styra, leda; behandla. — Maniere'rad (fr, maniéré), som har ett eget, sökt maner; tvungen, konstlad, sökt, affekterad. — Manieri'st, konstnär, som stelnat i maner, som idkar konsten rutinmässigt; själlös efterhärmare.

Manière noire, fr, (I, maniä'r nåa'r), svarta maneret, svartkonstgravyren, mezzotinto-gravyren (se d. o.).

Maniere'rad, Manieri'st, se under Maniement.

Manife'st (av lat. manife'stusy handgriplig; uppenbar), offentlig förklaring, varigenom en regent, en stat, ett visst parti etc. redogör för sitt handlingssätt i någon viktig angelägenhet, för ett beslut eller en åsikt; offentligt tillkännagivande i allmänhet; handelst., skeppsdokument, innehållande namnen på laddningens avsändare och emottagare, varornas märke och innehåll, fraktens belopp o. s. v. — Manifest atio'n {lat. manifesta'tio)f uppenbarelse ; förkunnande; of f entliggörande; opinionsyttring. — Manifestationsed {lat. jurame'ntum manifestatio'nis), jur., ed, varigenom en gäldenär bekräftar den uppgift, han meddelat om sin förmögenhet. — Manifeste'ra {lat. manifesta're)y uppenbara, offentligt tillkännagiva.

Maniho't 1. Manio'k, bot., farm., Ia'tropha, ett till fam. Euphorhia'ceæ hörande, mest i Brasilien och Västindien förekommande växtsläkte med omkr. 130 kända arter. Av roten till M. utiWssima {I. maniho't) males kassavamjöl, varav de västindiska och brasilianska näringsmedlen kassava-bröd och mandiocca beredas. — Maniok-stärkelse 1. Brasiliansk arrowstärkelse fås av roten till Maniho't utiWssima (se ovan).

Manikéer, anhängare av persern Månes, Ma'ni 1. Manichæ'us (d. 276), som lärde, att två gudomliga ur väsenden, ett gott och ett ont, finnas. — Manikei'smen, Månes' lära.

Manilacigarrer {1. -ilj-) 1. Mani'llacigarrer,

spanska cigarrer från Filippinernas huvudstad, Manila. — Manilaelemi', tekii., ett harts, som fås av ett träd på Filippinerna. Se Icica. — Manillahampa 1. Ma-nilahampa, bot., beredes av bananväxterna (se Bananer) samt av Mu'sa texti'lis m. fl. ik^^sa-arter från Filippinerna och Mo-luckerna. — Manillapapper, papper av oblekt sulfitcellulosa.

Manille, fr. {1. mani'j), spelt., manilj, näst högsta trumfen i lomberspel.

Manilu'vium, lat. (av ma'nus, hand, och lu'ere, tvätta), handbad, handtvagning.

Manio'k, Maniokstärkelse, se Manihot.

Manfpel 1. Mani'pulus, lat. (av ma'nus, hand, och ple're, fylla), på recept: en

hand full (t. ex. av kryddor); hos de gamla romarna en underavdelning av legionen (se Legion). — Manipulatio'n, användning av riktiga handgrepp; beröring, bestrykning, händernas konstmässiga bruk vid magnetisering o. s. v.; handelst., varors bearbetning med händerna. — Mani-pule'ra, behandla med händerna, beröra, bestryka, bearbeta. — Mani'pulum, ett handkläde, som det grekisk-katolska prästerskapet begagnar till torkning av händerna och de heliga kärlen; i romerskkatolska kyrkan urspr. en till mässkruden hörande svettduk; sedermera ett band att bäras kring högra handloven.

Ma'nito, betecknar på algonkindianernas språk den hemliga "makt", som bor i vissa föremål, personer o. s. v., och som åtnjuter viss religiös dyrkan.

ManjafnaÖr, nord. fornk. (eg. manjämnad, jämförelse män emellan), en bland våra förfäder bruklig dryckestävlan.

Ma-njema 1. Ma-njuema, ett av Bantufolken (se Bantu).

Mankassa'rer, ett folk på ön Celebes.

Manka'ssarolja = Makassarolja (se d. o.).

Ma'nkatten, en svanslös ras av tamkatten från ön Man.

Mankema'ng {fr. manquement), fel uraktlåtenhet, försummelse; brist.

Manke'ra {fr. manquer), fela; försumma; fattas, brista.

Manki'11 (hårt k; av eng. man, man, och kill, döda, dräpa), ett av valfiskben flätat vapen med en i övre änden innesluten blykula.

Manku'tu, afrikanskt namn på Batater (se d. o.).

Manmatha, ind. myt., ett av de många namnen på kärleksguden. Se Kama,

Man merkt die Absicht etc., se under Ab-

sicht.

Ma'nna, farm., ett gemensamt namn för flera söta, i luften stelnande växtsafter, förnämligast den, som fås av den i Medelhavsländerna förekommande mannaasken Fra'xinus o'rnus, tillhörande fam. Olei'-neæ. Denna nyttjas som avförande medel. Den i bibeln omtalade mannan var laven Lecano'ra escuWnta och L. affi'nis, som växer på

Sinaihalvön och i norra Afrika samt vid fuktig väderlek bildar en ätbar, geléartad massa. — Ma'nnagryn, bot., eg. fröna av mannagräset, Glyce'ria flu'i-tans, tillhörande fam. Grami'neæ; oftast ryska gryn, beredda av vete. — Manna-gräs, bot., se Glyceria. — Mannaklöver, Äk t a, bot., se Akagi. — Mannasocker — Mannit (se d. o.). Ma^nna metallorum, /arm. Kalomel (se d. o.).

Mannamor, fabriksnamn på ett utpuffat näringspreparat.

Ma'nne, svenskt mansnamn, förkortning av Emanuel.834

Ma'nneh, turk., en sinnebildligt ordnad bukett.

Ma'nneken pis (av nederL, ma'nneken, liten man), en bekant vattenkonst i Bruxelles.

Mannekä^ng (hårt k), se följ. ord.

Mannequin, fr. {1. mannökä'ng [hårt k]; holl. manneken, ty. Männchen)^ eg. liten människa; mannekäng, leddocka, människofigur med rörliga leder, vilken målare och bildhuggare begagna för att å densamma anbringa och studera draperier och kostymer; levande skyltdocka för uppvisning av toaletter. — Mannequinage {1. -kina'sj [hårt k]), bildhuggeriarbete på byggnader.

Ma^nnesmannverken, en av Tysklands största järnindustrikoncerner, med säte i Düsseldorf. — Ma'nnesmannrör, ett slags hel-valsade järnrör.

Ma'nnheimguld, en legering av koppar, tenn och zink.

Ma'nnheimskolan, tonk., grupp av tonsättare, vilken under 1700-talet i Mannheim verkade för genomförandet av den nya instrumentalstil, som med Haydn, Mozart och Beethoven nådde sin fulla utveckling.

Mannft, kem., mannasocker, en sockerart, som förekommer i manna (se d. o.).

Ma'nnlichergeväret, krigsk., ett av tysken Mannlicher konstruerat repetergevär, antaget av Tyskland, Österrike, Italien m. fl. länder.

Manno's, kem., en sockerart, som framstäl-les ur dadlar, vegetabiliskt elfenben m. m.

Ma'nnus, germ. myt. (eg. människa), den av jorden födde guden Tuiscos son, vars tre söner voro stamfäder till germanernas huvudstammar (enligt Tacitus).

Ma'no, ital. {lat. ma'nus), hand, — Mano de'stra 1. dritta, tonk., högra handen. — Mano sini'stra, vänstra handen.

Manodepressiv sinnessjukdom (av gr. mani, se d. o., och lat. depre'ssio, nedslagenhet), form av sinnessjukdom, vid vilken symtom av exaltation och depression förekomma om varandra.

Manoel {1. -noe'l), portugisisk namnform för Emanuel.

Man of war, eng. {1. män åvv oå'), örlogsman.

Manome'ter (av gr. mano's, tunn, och me-tre'in, mäta), fys., kompressionsmätare, instrument till mätande av ångans eller andra gasers tryck.

Manon (1. manå'ng), franskt kvinnonamn, diminutiv av Marie (se Maria). — Manon Lescaut {1. - läskå'), berömd roman av Prevost d'Exiles, 1733.

Ma non tro'ppo, se under Ma, ital.

Manor, eng. {1. mä'nnör), eg. länsgods; adelsgods.

Ma'no sini'stra, se under Mano.

Manque de touche, fr. (1. mangk dö to'sj), spelt., felstöt i biljardspel. — Manque-

ment {1. mangköma'ng), mankemang (se d. o.).

Mansarde, fr. {1. mangsa'rd), hyggn., efter den franske arkitekten Frangois Mansard benämning på vindskupa, vindsrum. — Mansardtak {1. -sa'r-), brutet tak, vars nedre del lutar starkare än den övre och vanligen är försedd med fönster.

Mansblod, hot., se Hypericum.

Mansche'tt (fr. manchette, dimin. av manche, ärm), bred remsa av stärkt linne eller spetsar, som bäres kring handleden; Ijus-staksskyddare.

Mansion, eng. {1. ma'nnsjön), bostad, vistelseort. — Mansion house (I. - ha'os), äm-betsbostad för lord mayorn i London.

Mansions, fr. (1. mangsiå^ng), hus, kallades på den medeltida scenen de hus, som an-gåvo de olika lokaliteterna i ett drama.

Ma'nsongr, isl., "kärleksvisa", enligt forn-isländsk lag straffbelagd smädedikt mot en kvinna.

Manso'nia Ga'gei, bot., burmanskt träd av fam. Sterculia'ceæ. Dess högt värderade virke kallas Kalanutträ.

Manssköld, hot., se Androsaæ.

Mansu'r, arah., segerrik; namn, antaget av många arabiska furstar.

Ma'ntel {lat. mante'lum, hölje, eg. handkläde), vid ytterkappa utan ärmar, brukad av många fornfolk.

Mantel djur, zool., Tunica'ta, en grupp marina blötdjur. Hit höra t. ex. S j ö p u n g a r och S a 1 p o r.

Mantelet, fr. {1. mangtölä'), liten mantel 1. kappa; läderskärm på vagnar; krig sk., stormtak; lucka för styckeportar.

Manti' 1. Manti'k {gr. mantike' mante'ia), spådomskonst, spådomsgåva.

Ma'ntidæ, zooL, en familj rätvingar. Hit höra bl. a. b ö n s y r s a n och de s. k. vandrande pinnarna, insekter, utmärkta genom en egendomlig "skyddande likhet".

Mantfk, se Manti.

Manti'Ij (sp. mantilla, fr. mantille), en av spanjorskorna buren slöja, som betäcker huvud och bröst; ett lätt fruntimmersöverplagg av siden och spetsar.

Manti^ssa, lat., eg. tillökning; decimalsiffrorna i en logaritm. Jfr Karakteristika.

Ma'nto, gr. sag., den tebanske siaren Teire-sias* med spådomsgåva utrustade dotter.

Ma'ntovavasen Mantuavasen (se d. o.).

Mantra, sanskr., eg. tankemedel, tanke; vedahymnernas inspirerade idé; offerspråk i vedahymnerna; skriftställen och formler för offertekniken; i hinduismen de särskilda sekternas lösenord; hemlig rådplägning i allmänhet.

Mantua'nska korset, ett grekiskt kors (se d. o.), vars armar på alla sidor begränsas av en hålkäl.

Ma'ntuavasen, en efter den italienska sta-

den Mantua uppkallad antik vas, tillverkad av en enda onyx.

Ma'nu, ind. myt., solens son, människosläktets stamfader.

Manua'1, se under Manus.

Manua'ler, tonk., de klaviaturer i ett orgelverk, som spelas med händerna. — Ma-nua'liter, tonk., att spela på manualerna. Förk. man.

Manu'bier, lat., pL, byte; procentarvinst.

Ma'nu brevi, Manu'brium, Manuduce'ra, Ma-nuduktio'n, Manuel m. fl., se under Manus.

Manuel, portugisisk namnform för Emanuel. — Manuelstilen, se under Emanuel.

Manue'll, som utföres med händerna.

Manufaktu'r (av lat. ma'nus, hand, och fa'cere, göra), förr verkstad; nu fabrik. — Manufakturer, vävnadsindustri; vävnadsvaror. — Manufakturdiskont, offentlig låneinrättning för industriidkare. — Manufakturi'st, person, som tillverkar manufakturvaror eller driver handel med sådana. — Manufaktursmide, järnvaror, som förfärdigas dels med maskin i förening med handkraft, dels blott med hammare. — Manufakturvaror, alster av vävnadsindustrien.

Manukaptio'n (av lat. ma'nus, hand, och ca'pere, taga), skriftlig borgensförbindelse.

Manule'ktor (av lat. ma'nus, hand, och le'-gere, läsa) = Psykograf (se d. o.).

Manultryck {1. -no'l-), fotomekanisk metod att framställa tryckplåtar för boktryck efter tryckt original.

Manumissio'n, lat., en slavs frigivande.

Ma'nu pro'pria, se under Manus, lat.

Ma'nus, förk. för manuskript.

Ma'nus, lat., hand; fig., husfaderlig myndighet. — Ma'nus arma'ta, med vapen i hand, med vapenmakt. — Manus fe'rrea, lat., se CoTvus. — Manus fi'rma, eg. fast hand, skriftlig försäkran. — Manus ma'num la'-vat, den ena handen tvättar den andra, d. v. s. lika för lika, tjänst mot tjänst. — Manus mo'rtua, död hand. — Manus va'ra, med., medfödd klumphand. — Manu bre'vi, genast, utan vidare. — Manu pro'pria, med egen hand, egenhändigt. — Manu stipula'ta, med handslag. — In manu, i handom, vid hand. — Manum de ta'bula, eg. handen från tavlan; bort med händerna, rör icke. — Manua'l, Manue'll 1. Manue'1, som angår handen; som utföres med händerna. — Manua'1, handbok; handelst., dagbok, kladd, memorial (se d. o.); tonk., benämning på de med händerna spelade klaviaturerna i orgeln. — Manual-kirurgi, läran om de kirurgiska handgreppen. — Manual-lexikon, handlexikon, mindre ordbok. — Manu'brium, tonk., handtag, knapp på orgelregister; registertangent. — Manu'brium ste'rnl, anat., översta delen av bröstbenet. — Ma-

nuduce'ra (av lat. du'cere, föra), eg. leda vid handen; vägleda under examensläsning. — Manuduce^nd, studerande, som erhåller ledning vid examensläsning. — Manuduktio'n, handledning; vägledning vid examensläsning. — Manuduktö'r, lärare, som vägleder vid examensläsning. — Manus inje'ctio, jur., handpåläggning; hos de gamla romarna gäldexekutionens begynnelseakt. — Manus mo'rtua, se Main morte.

Manuskri'pt (av lat. ma'nu scri'ptum, skrivet med handen), handskrift, det skrivna, efter vilket något tryckes. — Tryckt som manuskript, ej tillgängligt för allmänhet, utan blott för en intim krets (om tryckalster).

Manustupratio'n = Masturbation (se d. o.).

Manutene'ns 1. Manutentio'n, lat., skydd, särskilt för äganderätt.

Manx, det på ön Man talade keltiska tungomålet.

Manzaneros (1. -nje'r-), patagonisk folkstam.

Manzanilla (Z. -i'lja), sp., benämning på vissa lätta och torra sherryviner.

Manzani'lla- 1. Manceni'lj trädet, hot., se Hippomane.

Ma'nzel 1. Manzi'11, arab., härbärge för resande i Persien.

ManöVer (fr. manoeuvre, av lat. ma'nus, hand, och o'pera, arbete), handgrepp; förfaringssätt; krig sk., rörelse av en trupp; sjöv., rörelse av ett fartyg. — Manöverkrig, rörligt krig. — Manövre'ra, företaga manövrer med en trupp eller ett skepp; träffa anstalter.

Mac, kinesiskt ytmått = 3,7 kvm.

Maori, Nya Zeelands inhemska befolkning.

Mappe, fr. {1. mapp; lat. ma'ppa), eg. bordduk; väska; portfölj. — Mappemonde {1. må'ngd), världskarta.

Mappila, se Mopla.

Maquereau, fr. (1. makörå'), eg. makrill; kopplare.

Maquette, fr. (1. -kä'tt [hårt k]), liten modell till ett skulpturverk.

Mar., förk. för lat. mari'tus, make, gemål.

Mar, flygsandskulle.

Mar, syrisk., "min herre"; i Syrien och Palestina lika med "sankt" framför helgonnamn.

Mara {ty. Mahr, Alp 1. Alpdrücken, eng. nightmare, fr. cauchemar, lat. i'ncubus, gr. efia'ltes), med., kvävningssymtom eller ängslande tyngd över bröstet, som påkommer under sömnen; enligt folktron ett kvinnligt troll, som rider grensle över de sovandes bröst ("marritt"). — Mar-kvast = Häxkvast (se d. o.). — Markyss, bläddror, som plötsligt uppstå på läpparna. — Martovor, sammantrasslingar i manen på hästar som "ridits av maran".

Ma'ra, sanskr., dödande, död, dråp, pest; ind. myt., buddhismens djävul; den sinnliga kärlekens, vällustens gudomlighet.836

Ma'rabufjädrar, vilka brukas till damtoaletten, fås av marabustorksläktet, Lepto'p-tilus, som är hemmahörande i Asien och Afrika.

Marabu't (fr. marabout, av arab. mura'bit, asket), fordom medlem av en inflytelserik muhammedansk sekt i Nordafrika, nu muhammedanskt helgon, eremit; ett sådant helgons grav.

Maraca'ibobalsam, kem., ett slags kopaiva-balsam (se d. o.).

Maraga'tos, en kvarleva av de keltiberiska folken i spanska landskapet Leon.

Marais, fr. (1. marä'), träsk; under franska revolutionen spenamn på Nationalkonven-tets moderata parti. Jfr Montagne.

Mara'len, zool.y namn på den kaukasiska kronhjorten, Ce'rvus ma'ral.

Ma'ran, zool.y en harliknande patagonisk gnagare, Dolicho'tis patago'nica.

Mara'ner =: Marraner (se d. o.).

Mara'nnos, se Marranos.

Mara'nsis, gr.y mec?., krafternas avtagande, avtyning; vissnande. — Marantisk, avtynande; vissnande.

Mara'nta arundina'cea, bot. (eng. Arrow-rot)y se Arrowrotstärkelse.

Mara'ntastärkelse 1=: Arrowrotstärkelse (se d. o.).

Maranta'ceæ, Marantacéer, bot.y växtfamilj av serien Scitami'neæ i tropiska Afrika och Amerika. Odlade som prydnadsväxter äro arter av Calathe'a, Tha'lia m. fl. Se Marantha.

Mara'ntisk, med., beroende på marasm (se d. o.).

Maraschino, ital. (1. -ski'nå [hårt k]), en dalmatisk körbärslikör.

Mara'sm (av gr. mam'mem, borttorka, vissna), med.y avmagrande, borttvinande, avtyning. — Seni'l mara'sm, se Marasmus.

Mara'smius, bot., brosksvampsläktet. — M. fænicula'ceus, fänkålsbrosksvamp. — M. orea'des,

nejlikbrosksvamp. — M. scoro-do'nius, lökbrosksvamp. — M. u'rens, skarpa brosksvampen.

Mara'smus, se Marasm. — Marasmus seni'-lis, ålderdomssvaghet.

Marasquin, fr. (1. -skäng [hårt k]) = Maraschino (se d. o.).

Mara'thi = Marattiska språket (se d. o.).

Ma'ratonlöpning, tävling vid de moderna Olympiska spelen i fotlöpning den distans, 42,167 m., som enligt legenden tillrygga-lades av Miltiades' budbärare till Aten om segern vid Maraton.

Mara'tter kallas de hinduer, som tala marattiska språket. — Marattiska språket, ett indiskt språk, som talas i vissa delar av Dekhan.

Marattia'ceæ, Marattiacéer, bot.y en familj ormbunkar inom tropikerna.

Maraude, fr. (1. -rå'd), snattande; plundring, marodering (se Marodera).

Maraugi' {gr. maraiigüa, av ma'ireiny skimra), med.y skimmer för ögonen.

Marave'di, arab.-sp.y ett spanskt kopparmynt av växlande värde.

Marba'chia, astr., en av småplaneterna.

Marbut = Marabut (se d. o.).

Marc, franskt mansnamn = Marcus (se d. o.).

Marc, fr. (1. mark), äldre fransk vikt =

0.5 livré (se d. o.).

Marca'ndo 1. Marca'to, ital., tonk.y med eftertryck, markerat.

Marcellia'ner, anhängare till biskop Mar-ce'llus i Ancyra (d. omkr. 373), som bekämpade arianerna (se Arianer).

Marcelli'n {fr. marcelline), glatt sidentyg.

Marcelli'nus och Marce'llus, fornromerska mansnamn, dimin. av Marcus (se d. o.).

Marcesce'ra {lat. marce'scere), vissna. — Marci'd {lat. ma'rcidus), vissen, murken.

Marchand, fr. {1. marsja'ng), köpman, handlande. — Marchande'ra, köpslå; pruta, länge betänka sig. — Marchandise {1. -di's), handelsvara; handelsrörelse, handel.

Marcha'ntia, bot.y ett släkte levermossor. — M. polymo'rpha, lungmossa, allmän å jord och stränder.

Marche, fr. {1. marsj), se Marsch. — Marche forcée {1. -fårrse'), forcerad marsch, il-marsch. — Marche funèbre, se under Funèbre.

Marcheschvan = Cheschvan (se d. o.),

Marchese, fem. Marchesa, ital. {1. -ke'se, ké'sa [hårt k]), markis (se d. o.).

Ma'rchia, lat.y markgrevskap. — Ma'rchio, lat.y markgreve.

MaVchica, lat., bot., från Mähren.

Marchioness, eng. {1. ma'rtsjöness), hustru till en engelsk marquess. Se Markis.

Marcia, ital. {1. ma'rtja), tonk., marsch. — Marcia funèbre, se under Funèbre. -— Marcia'Ie 1. Alla marcia, i marschtakt.

Marci'd, se under Marcescera.

Marcioni'ter, anhängare till gnostikern Ma'rcion (omkr. 150 e. Kr.).

Marcipa'n, se Marzipan.

Ma'rco, se Al marco.

Marcobru^nner, ty., ett av de mest värderade rhenska vinerna, uppkallat efter en brunn i närheten av Mainz.

Marco'niteIegrafen, en inrättning för trådlös telegrafi. — Marconirigg 1. Bermuda-rigg, segelbåtsrigg, vars i trekant skurna storsegel saknar gaffel.

Marcus, romerskt mansnamn (möjligen av MarSy krigsguden, eller av mas, gen. ma'-risy man). Buret av en romersk kejsare. Se vidare Markus.

Mardall 1. Mardoll, nord. myt., den från havet härstammande, binamn till Frö ja.

Marde'ller, arkeol., runda, flatbottnade gropar, vilka anses ha tjänat som magasin

1. bostäder under yngre stenåldern.

Mardi' gras, fr. {1. -gra'), fettisdagen.

Mardoll, se Mardall.Marduk—Margosabark

837

Ma'rduk, babyl. myt., Babels skyddsgud, det babyloniska rikets förnämsta gud.

Ma're, lat., hav. — M. ^ge'um, Egeiska havet. — M. A'fricum, havet mellan Afrika och Sicilien. — M. Balea'ricum, mellan Balearerna och Spanien. — M. Balticum, Östersjön. — M. Brita'nnicum, Engelska kanalen. — M. Carpa'thium, mellan Kreta och Rhodos. — M. Ca'spicum, Kaspiska havet. —M. cla'usum, slutet hav, hav, där fri sjöfart ej är tillåten. X Mare libe-r u m. — M. Cre'ticum, mellan Kreta och Cykladerna. — M. Erythræ'um, Röda havet. — M. Germa'nicum, Nordsjön. — M. Hyrca'num, Kaspiska havet. — M. Ica'-rium, mellan Rhodos och Chios. — M. in-fe'rnum, Tyrrhenska havet. — M. inte'r-num, Medelhavet. — M. Ive'rnicum, Irländska sjön. — M. Ifberum, fritt hav. X Mare clausum. — M. Ligu're, Ligu-riska havet. — M. Mediterra'neum, Medelhavet. — M. Paci'ficum, Stilla oceanen.

— M. Sfculum, havet öster om Sicilien.

— M. Sue'bicum, Östersjön. — M. Su'pe-rum, Adriatiska havet. — M. Tu'scum 1. Tyrrhe'num, Tyrrhenska havet.

Marea, ett afrikanskt folk av arabiskt ursprung.

Mare'ca, zooL, syn. Anas.

Maréchal, fr. (Z. maresja'll), eg. hovslagare; marskalk (se d. o.). — Maréchal de camp (1. -dö kang), i Frankrike förr konnetab-lens närmaste man. — Maréchal de France {1. - frangs), under Napoleon I: M. de Tempire (1. -langpi'r), marskalk av Frankrike, fältmarskalk. — Maréchaussée (1. -sjåsse'), marskalks ämbete och myndighetsområden.

Marée, fr. (1. -e'; av lat. ma're, hav), tidvatten. — Basse marée (Z. bass -), ebb. — Haute marée (1. åt -), flod.

Mareflundra, Skärflundra, zool., Pleurone'c-tes cynogWssus, torgföres ofta som "sjötunga", i Skåne "Jydetonga".

Marekani't, miner., en obsidian.

Mareld (av fornsv. mar, hav), havsvattnets fosforescerande ljus, som framkallas av vissa i havet levande djur, såsom urdju-ret Noctilu'ca milia'ris och till släktet My'sis hörande kräftdjur.

Ma're li'berum, lat., se Mare.

Ma're ma'gnum, lat., eg. stora havet; benämning på en påvlig bulla av år 1413 med stadgar och privilegier för birgittin-kloster.

Mare'mmer (av lat. mari'tima, sjö-, belägen vid havet), sumpiga och osunda kusttrakter i Italien.

Mareogra'f (av lat. ma're, hav, och gr. grajein, skriva), vattenståndsmätare. Se Pegel

Mareti'n, farm., karbaminsyremetatolylhy-dracid, ett antipyreticum.

Mareys poIygra'f {1. marä's -), en apparat,

som brukas vid fysiologiska o. a. undersökningar.

Marfik, astr., stjärna i stjärnbilden O r m -bäraren.

Marfo'rio, ital., en stympad bildstod av en flodgud, upptäckt på Ma'rtis fo'rum i Rom. På densamma uppklistrades fordom liksom på den mittemot uppställda Pas-quino (se d. o.) allehanda paskiller (se Pasкül).

Mar g =: Marginal (se d. o.).

Margali't, ett slags bakelit {se d. o.).

Margare'ta, Margre'ta 1. Margre't, kvinnonamn (av lat. margarüta, pärla). På franska Marguerite (/. margri'tt [hårt g]). Förkortas till Gre'ta, MäJrta och ty. Gre^t-chen. Buret av två romersk-katolska helgon samt av svenska, norska, danska, franska, italienska, engelska och österrikiska furstinnor. Namn på hjältinnan i den tyske skalden Goethes tragedi "Faust".

Margarfn (av gr. ma'rgaron, pärla), kem., blandning av stearin och palmitin; konstsmör, d. v. s. en smörliknande vara vari ingår fett, som ej framställts ur mjölk.

— Gräddmargarin, beredes av oleomarga-rin med tillsats av grädde. — Oleomarga-rin, det vid 30° C. utpressade, lättsmälta fettet ur talg. — Växtmargarin, beredes av växtfett, främst kokossmör, i st. f. oleomargarin. — Margarinost, framstäl-les ur mjölk, som blandats med oleomargarin.

Margarinlagen, förordningen om kontroll över tillverkning och handel med margarin (se d. o.).

Margari't, i grekiska kyrkan ett kärl till förvarande av hostian.

Margari^ta, astr., en av småplaneterna.

Margari'tæ, lat., eg. pärlor; konstgjorda ädelstenar från 1200-talet, tillverkade i Venezia.

Margaux, fr. {1. margå'), ett vin från den franska byn Margaux.

Margerfter, se Marguerite.

Margherita {1. -geri'ta), italiensk form för Margareta.

Margina'l (av lat. ma'rgo, brädd, rand), den otryckta eller oskrivna kanten av sidorna i ett tryckalster eller en skrift. — Margi-na'lier 1. Marginalnoter, anmärkning, förklaringar i kanten av en skrift. — Margi-na'la språkljud, fonet., konsonanter, vid vilkas uttalande tungspetsen hålles bakom undre kanten av de övre framtänderna.

— In ma'rgine 1. Ad ma'rginem, i kanten.

Marginal utility, eng. (1. ma'djinöll joti'l-

liti), nationalekon., gränsnytta.

Margi'tes, gr. sag., en personifikation av inbilskhet och egenkärlek; även namn på en forngrekisk komisk hjältedikt.

Ma'rgo, lat., rand.

Margo'sabark 1. Nimbark, farm., barken ay det i södra Asien växande trädet Azadi-rachta indica. Innehåller ett bitterämne,838

som användes mot feber. — Margo'saolja 1. Nimolja, farm., fås ur fröna av samma träd. Användes såväl medicinskt som tekniskt.

Margot och Margoton (Z. margå' och margå-tå'ng), franska kvinnonamn, diminutiver av Marguerite (se

Margareta).

Marguerite, fr. {1. margri'tt), se Margareta; tusensköna, prästkrage.

Marguillier, fr. (1. -gije'), kyrkvärd; kyrk-rådsmedlem.

Margå, se Margaux.

Marhalm, bot., se Ammophila.

Mari'a, fr. Marie {1. -ri'), eng. Mary {1. mé'ri), kvinnonamn (av hebr. Mirjam, trotsighet, bitterhet). Förkortas till Ma'ja, Ma'jken, Mi'a och Ma'rjo. Namn på Jesu moder, Maria Magdalena (se Magdalena) och Lazarus' ena syster. Buret av svenska danska, engelska, skotska, franska, portugisiska, ryska, spanska, österrikiska och ungerska furstinnor. — Mariakult, Maria-latri' (av gr. la'tris, tjänare), dyrkan av den heliga jungfrun. — Maria Magdalena, församling i Stockholm.

Maria, astr., en av småplaneterna.

Mariage, fr. (1. maria'sj), giftermål, äktenskap; bröllop; spelt., ett slags kortspel. — M. d*amour (L - damo'r), äktenskap av kärlek. — M. de conscience {1. - dö kångsia'ngs), samvetsäktenskap, äktenskap, som ingås utan iakttagande av lagliga former, hemligt äktenskap. — M. de raison (L - räså'ng), äktenskap av beräkning, förståndsgiftermål.

Ma'riagonder, folkstam. Se Gond.

Mariahoferrasen (1. -håf-), gul österrikisk alpboskapsras.

Mariahymner, fyra katolska sånger till Jungfru Marias lov, som användas var och en under sin särskilda del av kyrkoåret.

Mariakult, Marialatri', se under Maria.

Mariali't, miner., ett slags skapolit (se d. o.).

Mari'a-Lovi'saorden, spansk kvinnoorden.

Maria'na, fr. Marianne (1. -a'nn), kvinnonamn, bildat medelst sammandragning av namnen Maria och Anna (se d. o.).

Maria'ner, den heliga Jungfruns riddare, medlemmar av Tyska ordens frivilliga sjukvårdsförening.

Marianna, astr., en av småplaneterna.

Marianne {1. -a'nn), se Mariana; populär personifikation av Frankrike; även ett franskt socialdemokratiskt sällskap, stiftat 1850.

Mari'a-Tere'siaorden, österrikisk militärorden.

Mari'a-Tere'sia-tha'ler, äldre österrikiskt silvermynt.

Mariatistel, hot., se Carduus.

Maria Viktoriaorden, spansk orden.

Mariavi'ter, en av Rom oberoende, katolsk kongregation.

Mari'cagasell, zool., en gasellart, Gaze'lla mari^ca, i Arabiens öknar.

Marie, se Maria.

Marié-Davys stapel, fys., en särskilt inom läkekonsten förr använd galvanisk stapel.

Mari'enbadervatten, hälsovatten från Ma-rienbad i Böhmen. Mot magsjukdomar.

Mari'englas, miner., kristalliniskt storbla-dig, pärlemorglänsande gipsspat, som låter klyva sig i tunna skivor.

Förr använd till madonnabilder.

Mari'entistel, hot., se Carduus.

Maries sjukdom {1. marins -), med., kronisk förstoring av fingrarnas och tårnas yttersta leder vid kroniska lung- och hjärtsjukdomar.

Mariettes (1. -riä'tt) 1. Mariottes (1. -riå'tt), fransk benämning på små medeltida bilder av Jungfru Maria, från vilka mario-netterna (se d. o.) leda sitt ursprung.

Marika = tyskarnas Mari'echen och vårt Majken, diminutiv av Maria (se d. o.).

Mari'n (av lat. mari'nus, hörande till havet, av ma're, hav), sjöväsende; sjömakt; örlogsflotta (örlogsmarin); handelsflotta (handelsmarin); målark., sjöstycke. — Mariana, ital.^ i italienska och levantinska städer benämning på hamnen och hamnområdet med dess anordningar. — Mari-na'd (fr. marinade), maträtt, som är marinerad (se Marinera); själva konserveringsvätskan. — Marina gränsen, geol., svensk benämning på det senglaciala havets (yoldiahavets) äldsta strandlinje. — Marinattaché, sjömilitär fackman vid beskickning i främmande land. — Marine'ra {fr. mariner), inlägga fisk eller kött i saltlake eller vitt vin och ättika, vanligtvis med tillsats av kryddor m. m. — Mari-ne'rad, se föreg. ord; även genomdränkt och fördärvad av havsvatten. — Marinmålare, målare, som framställer havet. — Marinmålning, sjömålning, målning, som framställer havet och dess liv.

Mari'na, kvinnonamn (av lat. mari'nus, -a, -um, som tillhör havet).

Marina'd, Marine'ra, se under Marin.

Marinette, fr. {1. -nä'tt), kallas i en omkr. 1190 författad dikt ett instrument, som sjöfarande använde till kompass, vilket är äldsta kända omnämnandet av detta instrument i Europa.

Marini'sm, den efter upphovsmannen, den italienske skalden Marini (d. 1625), benämnda svulstiga och konstlade smakriktning, som länge härskade inom den italienska litteraturen. — Marini'st, anhängare av marinismen.

Mari'nlim, tekn., en lösning av kautschuk, schellack och asfalt i stenkolstjärolja, med tillsats av kalk av ostronskal. Motstår vattnets inverkan.

Mari^nmetall, en legering av bly, antimon och kvicksilver.

Mari'nmålare, Mari'nmålning, se under Marin.

Mari'nsåpa 1. Mari'ntvål, en kokossåpa, som är lämplig även till tvätt i havsvatten.

Mari'nus, hot., växande i havet. — Mari'ti-mus, bot., växande vid havet.

Mariologi' (av gr. lo'g os, lära), den dogmatiska vetenskapen om Jungfru Maria.

Marion (1. mariå'ng), franskt kvinnonamn, diminutiv av Marie (se Maria); astr., en av småplaneterna.

Mario'nett {fr. marionette, av mariole, liten Mariabild), benämning på leddockor, som sättas i rörelse medelst trådar, mekanik

0. d.; fig., lekdocka, karaktärslös människa, som går i andras ledband. Jfr Mariet-tes. — Marionett-teater, dockteater, scen, där marionetter uppföra skådespel.

Mariottes, se Mariettes.

Mariottes fläck (Z. -riå'tts -), anat., blinda fläcken i ögat.

Mariotteska lagen {1. -riå'ttska -), fys., den av den franske fysikern Mariotte upptäckta lagen, att, vid konstant temperatur, volymen av en gas är omvänt proportionell mot trycket eller, med andra ord, att produkten av gasens tryck och volym alltid har samma konstanta värde.

Mari'ster, ett franskt missionssällskap, stiftat 1816.

Mariti'm {lat. mari'timus, av ma're, hav), hörande till havet, skeppsfarten eller sjömakten. — Maritimt klimat, meteor., kust-

1. öklimat.)(Kontinentalklimat.

Marivaudage {1. -våda'sj), efterbildning av

den speciella stil, som utvecklades av den franske författaren Marivaux (1688— 1763).

Ma'rjatta, i finsk folkdiktning benämning på Jungfru Maria.

Ma'rjo, kvinnonamn, bildat av Maria (se d. o.).

Mark {isl. mörk av fhty. Mark, kontrollmärket å viktstycken), förr hos oss enheten för guld-, silver, mynt- och viktua-lievikten; i Finland myntenheten = 100 penni; i Tyskland myntenheten (även Reichsmark, riksmark) = 100 Pfennige.

Mark {fr. marque), märke, tecken; spelt., spelmark, räknepenning i spel. — Mar-ka'nt, iögonfallande, anmärkningsvärd. — Marke'ra (hårt k; fr. marquer), märka, beteckna; antyda; med eftertryck framhålla; spelt., räkna och anteckna huru ett spel står. — Markerad, skarpt framträdande, utpräglad; full av karaktär. — Mark om mark, handelst., byta eller dela, med iakttagande av vederbörliga proportioner. — Markö'r (hårt k; fr. marqueur), person, som räknar och antecknar spelets gång i biljard o. d. spel.

Marka'b, astr., stjärna i stjärnbilden P e -g a s u s på n. hemisf ären.

Markasi't, miner., vattenkis, rombiskt mineral av svavelkisens sammansättning.

Markattor, zool., Cercopithe'cus, ett släkte smalnäsiga apor.

Ma'rke, ty., varumärke.

Marke'ra, se under Mark.

Markete'ntare, fem. Markete'nterska {itaL mercatante, av lat. merca'ri, driva handel), person, som åtföljer trupper i fält och tillhandahåller dem näringsmedel m. m. — Markententeri', en märketenta-res affär; det ställe, där denna bedrives.

Marketeri' {fr. marqueterie, av marqueter,, göra spräcklig, fläckig), inlagt arbete, särskilt fransk trämosaik. Jfr Intarsia.

Mark greve (av ty. mark, gräns), urspr. titel för styresmän över ett gränsland, sedermera i Tyskland för en klass av riksfurstar. Brukas numera ej. — Markgrevskap, ett av en markgreve styrt gränsland..

Markhoor {1. mak-ho) 1. Skruvget, zooL, en getart, Ca'pra falcone'ri, i Himalaya.

Marki's (hårt k; fr. uttal: -ki'; fr. och eng., marquis, ital. marchese, af fhty. Marcha,, gräns), fordom markgreve (se d. o.); numera en hög adelstitel i Frankrike, England, Italien, Spanien och Portugal i rang mellan hertig och greve. — Markisa't {fr., marquisat), en markis' värdighet och jordagods. — Markisi'nna {marquise), en markis' maka.

Marki's (hårt k; fr. marquise), solskärm av tyg, som fälles ned utanför fönster.

Ma'rkka, fi., mark (mynt).

Marklära, se Pedologi.

Ma'rkobrunner, se Marcobrunner.

Ma'rkomanner {fhty. marchaman, av Marcha, gräns), eg. gränsmän, gränsbor; benämning på flera forngermanska gränsfolk.

Ma'rkscheider {1. -sja'jder, av ty. mark,. gräns, och scheiden, skilja), äldre benämning på gruvmätare. — Markschei-deri', gruvmätning.

Marktsehreier, ty. (av Märkt, marknad, och schreien, skrika), märktschrejer, benämning på kvacksalvare, som fordom uppträdde vid marknader och på torget ropade ut sina varor.

Ma'rkus, mansnamn (se Marcus). Buret av en av de fyra evangelisterna.

Markyss, se Mara.

Markör, se under Mark {fr. marque).

Marlboroughvisan {1. ma'rlbörå-1. målbrå-),^ en om den engelske härföraren Marlbo-rough diktad, vittbekant fransk visa, vars början lyder så: Marlborough s^en va-t-en guerre, mironton, mironton, mirontaine {1. - sang vatta'ng gä'r, mirångtå^ng -mirångtä'n).

Mariekor = Mallrickor (se d. o.).

Marli', fr., en gles, nätartad vävnad.

Marma'rosdiamanter 1. Dragomi^ter, miner., slipade, stora bergkristaller från Ungern.

Marmela'd {fr. marmelade; av gr. meWmelon, honungsäpple), ett slags halvflytande fruktgelé; även fastare dylikt {pasta).840

Marmeladträdet, bot.y se Vitellacia.

Marmennil, nord. myt., ett havstroll, upptill skapat som en människa, nedtill som en fisk.

Marmite, fr. (1. -mi'tt), gryta; kokk., namn på vissa soppor; fabriksnamn på ett köttextrakt.

Marmiton, fr. (1. marmitå'ng; av marmite, gryta), kökspojke.

Ma'rmo africa'no, ital., geoL, en marmorart med svart grund och grå, gröna, röda eller vita fläckar.

Marmolft, miner., ädel serpentin (se d. o.).

Ma'rmor {gr. ma'rmaros, av marma'irein, glänsa), geol.y fin, hård, vit, färgad, fläckig eller ådrig kalksten som kan poleras. Brukas i byggnads- och bildhuggarkon-sten. — Marmorcement beredes genom in-dränkning av bränd gips med alunlösning och en därpå följande bränning av massan. — Marmore'ra, måla med marmorlika fläckar, ådror eller strimmor. — Marmo-ri't, en komposition, imiterande olika sten-arter. Jfr Cajalit, Litholit. — Marmorkrönikan, se Pariska krönikan.

Mar mori't glas, annat namn på alabaster glas (se d. o.).

Marmotte, fr. {1. -må'tt; ital. marmo'tta), murmeldjur.

Marmo'ttoIja, den feta olja, som pressas ur fröna av Pru'nus armeni'aca. Brukas som matolja och vid parfymtillverkning.

Marode'ra (fr. marauder), krigsk., utan tillstånd lämna sin trupp och ströva omkring för att plundra (om soldater). — Marodö'r {fr. maraudeur), soldat, som maroderar. — Marodördroppar, med., Li'-quor fuWginis fæ'tidus, sotdroppar med dyvelsträck.

Maroillaiserasen (1. maroallä's-), flandrisk nötkreatursras.

Maro'kkogummi 1. Mogadorgummi, tekn., som kommer från sultanatet Marocko, er-hålles antagligen av Aca'cia nilo'tica.

Marokäng (hårt k; fr. maroquin, av Ma-ro'eko) — Saffian (se d. o.).

Ma'ron, gr. myt., en sonson (enligt yngre sagor en son) av Dionysos.

Maro'nbrunt, tekn., kastanjebrunt, en brun färg.

Maro'ner, se Marro'ner.

Maronia'nsk (efter Ma'ro, den romerske skalden Virgilius' familjenamn), vad som liknar eller tillhör Virgilius, virgiliansk.

Maroni'ter, en kristen sekt på berget Libanon och i andra delar av Syrien. Uppkallad efter helgonet Johannes Maron.

Maro'nnegrer (fr. marrons, av sp. cimar-ron, vild, förvildad), rymda negerslavar och deras efterkommande.

Maro'nplommon, bot., se Flacourtia.

Maroquin, fr. (1. maråkä'ng), se Marokäng.

Maro'tse, en bantunegerstam.

Marotte, fr. (1. -å'tt), narrstav, narrspira, narrdräkt, narrkåpa med bjällror; fig..

dårskap, narraktighet; älsklingsteori, "käpphäst'\

Maroufle, fr. (1. maro'ffl), maruffel, slyngel, lymmel.

Marquartporslin (1. marka'r-), högeldfast porslin till pyrometrar, kemiska och fysiska apparater m. m.

Marque, fr. (1. mark), märke. — M. de com-merce, 1. M. de fabrique (Z. - dö kåmmä'rs, - fabri'ck), varumärke, fabriksmärke.

Marquess, eng. (1. ma'rkoiss), markis (se d. o.).

Marqueterie, fr. (1. markötöri'), se Märke-teri.

Marquis (fr. uttal: marki', eng. uttal: ma'r-koiss), se Markis.

Marra'ner (sp. marra'nos), i Spanien och Portugal benämning på döpta judar, som misstänktes att i hemlighet fasthålla vid sin förra tro.

Marrisp, bot., se Statice.

Marro'n, kem., handelsnamn på vissa bruna t j ärf ärgämnen.

Marro'ner (av fr. marron, kastanje), ett slags stora äkta kastanjer.

Marro'nnegrer, se Maronnegrer.

Marru'bium vulga're, bot., kransborre, torr-marksväxt i s. Sverige. Fam. Labiatæ.

Marruci^ner, ett italiskt folk.

Mars, rom. myt., krigets gud (se Mamers); fig., krig; (lat. Ma'rtius, helgad åt guden Mars); vårmånaden, årets tredje månad; astr., namn på en planet; alkem., benämning på järn. — Marsfältet, se Campus Ma'rtius och Champ de Mars. — Martia'-lisk (lat. martia'lis), som tillhör guden Mars; som anstår en krigare, krigisk, tapper. — Martia'llagar, krigslagar. — Ma'rtis-son, modig krigare, soldat, hjälte.

Marsa'la, ett slags vin från staden Marsala på Siciliens västkust.

Marsca'leus, lat., se Marsk.

Marsch (fr. marche), gång, tåg; väg; förfaringssätt; krigsk., en trupps förflyttning; tonk., musik, avsedd att reglera ett flertal människors gång och därför alltid i samma takt (te[mpo di ma'rcia). — Marsch! (fr. marche! imperativ av mar-cher, gå), krigsk., framåt! — Marschlinje, den ordning, i vilken en krigsflottas skepp uppställas. — Marschordning, den ordning, i vilken en trupp eller krigshär skall tåga. — Marschroute (1. -ro'tt; av fr. route, väg), Marschrut, Marschruta, väg, som följes; krigsk., väg som en trupp färdas; plan för en sådan färd. — Marschera, gå, tåga, företaga marscher.

Marschall, ty. (1. ma'r-), marskalk (se d. o.); (1. -a'll), hos oss benämning på en i jorden fastsatt illuminationsfackla.

Marsche'ra, se under Marsch.

Ma'rschland, se Marskland.

Ma'rschlin}e, Marschordning, Marschroute, -rut 1. -ruta, se under Marsch.

Marsdagarna 1. Marsupproren, i mars må-Marsdencellulosa

nad 1848 utbrutna revolutionära rörelser inom flera tyska stater.

Marsdencellulo'sa, kem., ett slags av majsstrånas märg fabricerad cellulosa, som absorberar vatten i ofantligt hög grad.

Marsde'nia, bot., växtsläkte av fam. Ascle-piada'ceæ. — M. condura'ngo, en lian i Equador och Columbia, lämnar den offi-cinella kondurangobarken.

Marseljä'sen {fr. La marseillaise [I. - [-mar-säjä's]),-] {+mar- säjä's]),+} efter franska staden Marseille uppkallad fransk revolutionssång, numera Frankrikes nationalhymn, år 1792 diktad och komponerad av den franske officeren Rouget de Lisle {1. rosjä' dö lil). Se vidare Allons enfants de la patrie.

Ma'rser, ett italiskt folk; ett forngermanskt folk.

Marsgul t, kem., järnorange.

Marsh'ska provet (1. ma'rsj-), kem., ett av den engelske kemisten James Marsh uppfunnet sätt att upptäcka små arsenikmängder.

Marsi'c, astr., stjärna i stjärnbilden H e r -k u 1 e s på n. hemisfären.

Marsi'lia, hot., ett särskilt i Australien rikt företrätt ormbunkssläkte. — M. hirsu'ta, n a r d u , och M. salva'trix, "den räddande" ha näringsrika, ätbara sporgöm-men. Den senare har fått sitt namn av att den räddade engelsmännen Burke och Wills från hungersnöd, då de genomströvade Australien.

Marsipa'n (/r. massepain, ital. marzapane, troligen av Marzo, den förste tillverkarens namn, och pane, bröd), sockerbröd, bakverk av mandel, socker och rosen- eller orangeblomvatten.

Marsk (förkortning av marskalk, se följ. ord), i de skandinaviska landen urspr. ämbetsman med en stallmästares åligganden; sedermera ledare av krigsväsendet, högste anförare i krig.

Marskalk (Z. -sjalk; ty. Ma'rschall, fr. ma-réchal, av fhty. marah, häst, och scalc, tjänare), urspr. stalldräng; stallmästare; titel för vissa höga ämbetsmän (jfr Maré-chal); tillsyningsman och anförare vid allmänna högtidligheter; deltagare i ett brudpars följe. — Marskalka't, en marskalks ämbete. — Marskalkstav, tecknet på en marskalks myndighet. — Marskalk-taffel, hovtaffel, där hovmarskalken intager högsätet. — Fältmarskalk, en armés högste befälhavare. — Hovmarskalk, högste tillsyningsman över ekonomien vid ett hov. — Lantmarskalk, under ståndsriksdagarna titel för ridderskapets och adelns talman. — Riksmarskalk, chefen för konungens hov, fordom kallad överstemarskalk.

Marskland {ty. Marschland, av holl. marsch, lågt beläget ställe), flackt, fruktbart, av översvämningar hemsökt kustland. Jfr Geest.

Marsrevolutio'nen, Marsupproren, se Marsdagarna. Även den ryska revolutionen i mars 1917, varigenom tsardömet störtades, kallas marsrevolutionen. Novemberrevolutionen s. å. förde bolsje-vismen till makten.

Marsrött, kem., engelskt rött.

Marsso'nia radio'sa, bot., en svamp som stundom svårt härjar de odlade rosorna.

Marstall, ty. (av fhty. marah, häst), hovstall.

Marsupia'lia, zool., pungdjur.

Marsvin, zool., se Cavia.

Marsvinstran, tran av delfin.

Marsviol, bot., se Viola.

Marsy'as {lat. Ma'rsyas), gr. myt., urspr. en flodgud; en halvgud, som tävlade i flöjtspel med Apollon och till straff för sin förmätenhet fick huden avflådd.

Ma'rta, hebreiskt kvinnonamn, matmor, husets härskarinna. Namn på Lazarus' ena syster; astr., en av småplaneterna. — Martas bekymmer, fig., jordiska omsorger, onödiga bekymmer.

Martelé (av fr. marteler, uthamra), tekn., kallas guldsmedsgods, som ytbehandlats med puns.

Martella'to, ital., tonk., "hamrat"; i pianospel: anslaget med stor kraft ("arm-staccato"); i violinspel: strängarna skola anslås med bågens spets.

Martellement, fr. {1. -tällma'ng), tonk., det upprepade angivandet av en och samma ton på en harpa.

Marte'llotorn (av ital. martello, eg. hammare), hefästn., små runda, välvda, fasta eller vridbara, bestyckade torn, som fordom begagnades på kusterna av Sicilien och Korsica till försvar mot sjörövare.

Ma'rter, Marte'ra, se under Martyr.

Ma'rtes, zool., mårdsläktet (syn. Mu'stela). — M. fo'ina, stenmård. — M. ma'rtes, mård, skogsmård.

Martha 1. Marknaden i Richmond, komisk opera av Flotow.

Martia'lia, med., järnmedel, medel, i vilka järnpreparat ingå.

Martia'lisk, se under Mars.

Ma'rtin, mansnamn av Martinus. Buret av den kristne reformatorn Martin (Mårteni Luther, vars födelsedag, d. 10 november, bär hans namn, av fem påvar samt av Frankrikes skyddspatron, biskop Martin av Tours eller den helige Mårten, vars dödsdag, d. 11 november, är uppkallad efter honom. — Martina'lia, lat., Mårtensmässan, kristlig festdag (d. 11 november) till minne av Martin av Tours (se föreg. ord). Jfr Mårtens afton och Mårtens gås.

Ma'rtingal {fr. martingale), ridk., språng-tyglar; språngrem; spelt., den av en mar-tingaleur (se följ. ord) verkställda fördubblingen.

Martingaleur, fr. {1. martänggalö'r), spelt.,842

faraospelare, som fördubblar sin insats, vare sig hans kort förlorar eller vinner.

Marti'ni-He'nrygeväret = Henry-Martini-geväret (se d. o.).

Martini'ster, anhängare av de franske svärmaren Claude de Martin (1743—1803).

Martinmetoden (L martä'ng-), met.y en av fransmännen bröderna Martin uppfunnen järnförädlingsmetod.

Martins metall, met., en metall, som erhålles genom sammansättning av råjärn och smidesjärn.

Martinus, mansnamn (av Mars, romarnas krigsgud), krigisk. Förkortas till Ma'rtin och Mårten (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Martfna.

Ma'rtis-son, se under Mars.

MartiH, miner., pseudomorfos efter svavel-kis eller magnetit.

Ma'rtius, lat., Mars' månad. Se Mars.

Ma'rtius' gult, se Janne d'or.

Ma'rtiusträ, tekn., ett slags hresilja (se d. o.).

Martorn, hot., se Eryngium.

Martova, se Mara.

Marty'r {gr. maWtyr), eg. vittne; blods-vittne, sanningsvittne; person, som lider döden för sin religion; person, som lider för sin övertygelse. — Ma'rter, pina, plåga, kval. — Marte'ra, pina, plåga; lägga på sträckbänk eller plåga med andra pinoredskap. — Marty'rium, martyrdöd, martyrskap; en martyrs grav; kyrka, invigd åt en martyr. — Martyro-lo'gium (av gr. lo'g os, förteckning), se Calendarium sanctorum.

Maru'ffel, se Maroufle.

Marulken, zooL, se Lophius.

Maru'ter, ind. myt., stormens och ovädrets andar, åskguden Indras följeslagare.

Marvatten (av fornsv. mar, hav), säges ett fartyg ligga i, om det är vattenfyllt men likväl flyter.

Marviol, bot., se Calkile.

Marxi'sm, socialistisk åskådning formulerad av tysken Karl Marx. — Marxi'st, anhängare av marxismen.

Mary, engelskt kvinnonamn, se Maria.

Marylandsgran, bot., Pi'cea maria'na, odlas i parker. Är i Sverige härdig upp till Ångermanland.

Marylandstobak, bot., en art tobak, Nico-tia'na macrophy'lla.

Marzia'le, ital., tonk., krigiskt.

Marzipa'n, se Marsipan.

Marä'ng (fr. merinque), ett slags bakelse av äggvita och socker.

Mas, eg. Mats, ett slags kortspel.

Mas {fr. masse), spelt., ett slags käpp, som begagnas vid biljardspel i st. f. kö (se d. o.); även storändan av en biljardkäpp.

Masai 1. Oigole, ett folk i s. Ekvatorialafrika.

Masar, hebr., Egypten.

Masca'ra 1. Mascaret {1. -re'), se Bore, fys.

Mascarenha'sia, bot., växtsläkte av fam.

Apocyna'ceæ i Östafrika och på Madagaskar. — M. ela^stica, lämnar m g o a -kautschuk.

Mascaret, fr., se Mascara och Bore.

Mascarille {1. -ri'j), en betjänttyp (intrigör och skälm), i den franske författaren Molières komedier.

Mascaron, fr. {1. -rå'ng), se Maskaron.

Mascarpo^ni, ital, pL, gräddost från Lom-bardiet.

Masch-Alla'h, arab., "som Gud vill", utrop av förvåning 1. beundran; turkisk benämning på opium.

Maschukulu'mbe, se Masjukulumbe.

Ma'scot 1. Ma'skått (av fr. mascotte, häxa)^ ting, som anses bringa ägaren lycka och därför medföres som ett slags talisman.

Ma^scula, bot., manlig.

Masculi'num, se Maskulinum.

Masdei'sm, se Mazdaism.

Mase'r, hebr., den tiondel av inkomsterna^ som varje israelit enligt lagen skulle avstå åt prästerna och de fattiga.

Ma'sha, ostindisk juvel- och guldvikt = 8 Ruttee om c:a 1 gram.

Ma-simba, en sydafrikansk bantustam.

Masi'tu, se Mafiti.

Masjukulu'mbe, ett sydafrikanskt bantu-negerfolk.

Mask., förk. för maskulinum.

Mask {fr. masque, mlat. masca, masca'ra^ ital. marschera, sp. ma'scara, av arab, maskharat, gyckel), falskt ansikte, lösansikte av papp, siden eller något annat ämne; maskeraddräkt; maskerad person; gipsavgjutning av en död persons ansikte; ansiktsskydd vid fäktning; skådespelares genom smink m. m. efter de olika rollerna förändrade ansikte; maskaron (se d. o.); maskerad biljardboll; täckmantel, falskt sken. — Maskaro^n {fr. mascaron, ital. mascherone), konstt., ett i byggnadskonsten och konstslöjden brukat ornament av ett ofta förvridet och grinande människoansikte. — Maske'ra, sätta mask för ansiktet, förkläda, göra oigenkännlig; fig., dölja, skyla, bemantla. — Maske'rad, spelt., säges en boll vara, när mellan densamma och spelarens boll ligger en tredje boll {mask). — Maskerad blomkrona, bot., ett slags läppformig blomkrona. — Masker a'd {fr. mascarade, ital. mascherata), förklädning under mask; samling av maskerade personer; danstillställning för dylika. — Maske'ring, anläggning av mask; zooL, skyddande förklädnad (se Mimicry); befästn., åtgärder, vidtagna för att dölja en fältbefästning för fienden. — Maskspel, folklustspel; allegoriskt sångspel; benämning på hovföreställningar under 16:e och 17:e årh.

Maskelynft, miner., i en del meteoriter förekommande färglösa, långsträckta kristaller av kemisk sammansättning som labra-dorit.

Maske'ra, Maskera'd m. fl., se under Mask.

Maskfrön, /arm., FWres ci'næ, de icke utslagna blomkorgarna av den i Turkestan växande Artemi'sia Ci'ne. Medel mot spol-mask.

Maskfröolja, se Maskörtolja.

Maskfn (fr. machine, lat. machina, av gr. mechane'y medel), ett enklare eller mera sammansatt redskap, som, påverkat av en drivkraft, utför ett visst arbete och därigenom minskar handens arbetsmöda. — Maskine'11, som hör till 1. utföres med maskin, maskin-, — Maskineri', den inre sammansättningen av en maskin; flera för ett ändamål förenade maskiner, vilka samverka; den mekaniska apparaten å teatrar; fig.^ sammansatt och invecklad apparat; förekomsten av övernaturliga väsenden i epik och dramatik (jfr Deus ex machina). — Maskinfst, ledare eller vårdare av en maskin eller ett maskineri.

Maskopi' (av holl. maatschappij, handelssällskap), handelsförbindelse på vinst och förlust; bolag med bedrägliga syften; hemligt samråd.

Maskot, se Mascot.

Maskova'd 1. Moskova'd (fr. moscouade, av port. mascava'do, orenad, av sämre slag), råsocker.

Maskpulver, se Pulvis amarus ferratus.

Maskros, bot., se Taraxacum.

Masks, eng. (1. mä'sks), maskspel.

Maskspel, se under Mask.

Maskuli'n (lat. masculinusy av mas, man), av mankön, till det manliga könet hörande. — Maskuli^num, det manliga; språkv., mankön; ord av manligt kön.

Maskått, se Mascot.

Maskörtolja 1. Maskfröolja, farm., den flyktiga välluktande oljan ur m a s k f r ö av Artemi'sia C i'na.

Ma'slach, ett slags ungerskt vin.

Ma'sljanitsa, ry., smörveckan, veckan före fastan.

Masmästare, bergsv., förman, som leder arbetet vid en masugn. — Masmästeri, läran om tackjärnstillverkning i masugn.

MasocWsm (efter den österrikiske författaren Sacher-Masoch), en sinnessjukdom, varvid den sjuke, en älskande, finner sin tillfredsställelse i att pinas av den älskade. Jfr Sadism.

Masore'ter, se Massoreter.

Masque de fer, Le, fr. (1. lö mask dö fä'r), järnmasken, benämning på en hemlighetsfull fransk statsfånge (död å Bastiljen år 1703), som blivit uppkallad efter den svarta, med stålfjädrar försedda sammetsmask han alltid bar.

Masr, arab., Egypten.

Mass., förk. för nordamerikanska staten Massachusetts.

Ma'ssa, lat. (av gr. ma'ssein, knåda), deg, mängd, ämne, klump. Se även Konkursmassa. — Massa pilula'rum, farm., deg,

varav piller skola formas. — MassiV (fr. massif), fast, tät, tjock; solid, gedigen, alltigenom av samma ämne. — Massivi-te't, fasthet, täthet; soliditet.

Ma'ssa (förvrängning av eng. master, herre), på negerspråket: herre, husbonde.

Ma'ssa, nordarabisk folkstam.

Massacre of the innocents, eng. (1. mä'ssa-kör åvv the i'nnåsent), "blodbadet på de menlösa", barnamordet i Betlehem, skämtsam beteckning för massavlivande av motioner mot sessionstidens slut i engelska parlamentet.

Massage, se under Massera.

Massage'ter, i forntiden ett asiatiskt nomadfolk.

Massa'i, ett namn på råkautschuk.

Massai, se Masai.

Massa'ker (fr. massacre), blodbad, nedsab-ling, massmord. — Massakre'ra, nedhugga, nedsabla, slakta.

Massali'a, det grekiska namnet på Marseille; astr., en av småplaneterna.

Massalia'ner =: Messalianer (se d. o.).

Masse'ra (fr. masser, lat. massa're, gr. ma's-sein), med., medelst strykning, gnidning, knådning m. fl. manipulationer bota vissa sjukdomar. — Massage (1. -a'sj), dylik behandling. — Massagör (1. -sjö'r) 1. Mas-sö'r, man, som ger massage. — Massörs, kvinna, som ger massage.

Masse'ter (gr, maseteW), eg. den tuggande; anat., tuggmuskel. — Massete'risk, som har avseende på tuggmuskeln.

Massicot, fr. (1. -sikå'), kem. blyoxid, bly-glete.

Massi'lia, lat., Marseille. Jfr Massalia.

Massilia^ner 1. Massilie'nser, ett efter staden Massilia (Marseille) benämnt religiöst parti, sedermera kallat semipelagianer (se d. o.).

Massi'v, Massivite't, se under Massa.

Masso'ia, bot., växtsläkte av fam. Laurea'-ceæ. — M. aroma'tica, Nya Guinea, ger en mycket aromatisk krydda, M a s s o i -bark.

Massole'ra (fr. massoler, av massue, klubba), ihjälslå med klubba, ett fordom i Italien och Spanien brukligt dödsstraff.

Masso'ra, hebr., eg. tradition; benämning på en gammal samling kritiska och förklarande anmärkningar till Gamla Testamentet. — Massore'ter, män, som sysslat med utarbetandet av massöra; gammaljudiska rabbiner. — Massore'tisk, som hör till eller har avseende på massöra.

Masspsyko's, se Psykos.

Massu't, ry., rest vid destillation av bergolja.

Ma'ssverk, oriktig form för Maswerk (se d. o.).

Massö'r, Massö's, se under Massera.

Ma'staba, arkeoL, en i det forntida Egypten bruklig rektangulär gravbyggnad av sten844

1. soltorkat tegel, med sneda väggar och platt tak.

Mastalgi' (av gr. masto's, bröst, särskilt kvinnobröst, och a'lgos, smärta), med., smärta i bröstet. — Mastatrofi', kvinnobröstens borttvinande. — Masti'tis, bröstböld. — Mastodyni' (av gr. ody'ney smärta) = Mastalgi (se ovan). — Masto'ncus, svullnad på kvinnobröstens sugvårtor. — Mastorrhagi', blödning ur kvinnobröst. — Mastozoologi', zool.y läran om däggdjuren.

Master, eng. {1. mastör; av lat. magi'stery (se d. o.), herre; mästare, husbonde; ledare; junker; unge herr (framför dopnamn), herr (framför tillnamn;.i detta fall uttalas ordet som mi'stör och förkortas i skrift Mr). — Master of arts (Z. - åvv arts), filosofie doktor.

Masticato'ria, lat. (av masticaWey tugga), pl., med., läkemedel, som skola tuggas. — Mastikatio'n {lat. mastica'tio), tuggning.

Mastiso'1, farm.y lösning av mastix i bensol. Användes till sårförband i krigskirurgien.

Masti'tis, se under Mastalgi.

Ma'stix, se Resina mastix. — Mastixcement, tekn.y stenkitt, en konstgjord stenmassa som nyttjas till ornamenter, takbeläggning m. m.

Ma'stodon (av gr. masto^s, bröstvårta, juver, och odu's, gen. odo'ntoSy tand), paleont., ett till urvärldens fauna hörande gigantiskt däggdjur, som liknar elefanten, men har raka betar. Lämningar av detta djur hava påträffats i Europa, Asien och Amerika. — Mastodonsa'urus (av gr. sa'uros, ödla), en fossil jätteödla.

Mastodyni' m. fl., se under Mastalgi.

Masto'rsky, ry., äkta ryssläder 1. juft av bästa sort.

Masturbatio'n 1. Manustupratio'n (av lat.

ma'nus, hand, och stupra're, befläcka), självbefläckelse. Se Onani.

Masuta-manché, se Chelingue.

Ma'sur, bot., kallas en hos vissa trädslag, såsom björk, lönn o. s. v., förekommande missbildning av årsringarna eller vedlagren. Brukas till piphuvud m. m.

Masurbjörk, bot., se Betula.

Masu'rek = Mazurka (se d. o.).

Masu'rer, slaverna i den del av det gamla polska riket, som kallades Masovien.

Masu'rium, kem., metalliskt grundämne, närbesläktat med mangan. Atomtecken Ma.

Masu'rka, se Mazurka.

Ma'sut, se Massut.

Ma'swerk, ty., byggn., sir- eller rosverk, en art av gotisk ornering, vanligen sammansatt av geometriska figurer och använd företrädesvis till utsmyckande av spets-bågsfönster.

Ma't (holl. maat), kamrat; sjöv. underordnad medhjälpare.

Matabe'le 1. Matebele, en gren av sulukaff-rerna.

Matador, sp. (1. -dà'r; av sp. mataW, lat.

mactu're, slakta), eg. slaktare; vid de spanska tjurfäktningarna den tor er o (se d. o.), som med sin värja giver tjuren dödsstöten; spelt., i vissa kortspel benämning på de högsta korten; fig., inflytelserik, mäktig eller rik man; stolt man, som förhäver sig över sin framgång. — Faux-matadors, fr. (1. fåmatadå'r), pl. eg. falska matadorer; spelt., trumf, som följa efter varandra med frånvaro av den högsta.

Matala'n, ind., flöjt, med vars toner baja-därernas dans ackompanjeras.

Matamo'ros, se Agavefiher.

Ma'tarsjivan, ind. myt., gudomlighet, som än identifieras med eldens, än med vinets gud.

Matassin, fr. (1. -sä'ng), gyckeldansare. — Matassina'd, gyckelupptåg, löjliga åtbörder.

Matata'n, ett slags trumma, som begagnas av indianer och negrer.

Match, eng. (1. mätsj), parti, spel, tävlan, vad (särskilt mellan två personer eller lag).

Matchi'che {port. maxice), dansk., en tango-liknande brasiliansk dans.

Mat de Cocagne, se Cocagne.

Ma'te, Mate' (brasilianskt skrivsätt Ma'tte) 1. Paraguay-te, hot., de torkade bladen av flera i Sydamerika växande arter av släktet Ilex; den av dessa blad beredda drycken.

Matebele, se Matabele.

Matelassé, fr. {1. mattlasse'; av matela^, madrass), eg. madrasserat tyg, en fasonerad dubbelvävnad av kamgarn, silke eller halvsiden, vars mönsterfigurer uppstå genom att rätsidans varptrådar på vissa ställen neddragas av avigsidans inslag.

Matelot, fr. {1. mattlå'), matros. — Matelots {1. -å'), pl, sjömansbyxor. — Matelote {L mattlå'tt), en fiskrätt; matrosdans. — A la matelote, på sjömansvis.

Matemati'k (av gr. mathematiko's, hörande till vetenskaperna, av ma'thema, kunskap, vetenskap), storhetsläran, vetenskapen om storheter, deras egenskaper och de lagar, av vilka deras förhållande till varandra beror. — Matema'tiker 1. Matema'tikus, person, som är kunnig i matematiken. — Matema'tisk, till matematiken hörande; fig., viss, ovederlägglig. — Mathe'mata, pl., sammanfattningen av matematiken och de därpå grundade vetenskaperna. — Mathe'seos, se följ. ord. — Mathe'sis {gen. mathe'seos), lat., matematik. — Mathesis applica'ta, matematik, använd på andra vetenskaper. — Mathesis pu'ra, ren matematik, som betraktar storheterna i och för sig själva.

Ma'ter {gen. ma'tris), lat., moder. — A'Ima mäter, se under Alma. — Mäter De'i, Guds moder. -— M. doIoro'sa, den smärtfyllda modern, benämning på bilder av JungfruMateria—Matricaria

Maria vid Kristi kors. — M. faini'lias, familjemoder, husmoder. — M. glorio'sa, den ärorika modern (betecknar

särskilt Jungfru Maria). — Du'ra mäter, anat., hårda hjärnhinnan. — Ma'gna mäter, den stora modern; rom. myt.y benämning, under vilken Rhea dyrkades i Rom.

— Pi'a mäter, mjuka hjärnhinnan. — Ma-te'rn, moderlig. — MateVna, pL, mödernearv. — Maternise'ra, behandla moderligt.

— Maternite't, moderskap, moderlighet.

— Maternitetsprincipen, jur., den rättssats, att ett s. k. oäkta barn skall njuta underhåll av sin moder.

Mate'ria 1. Mate'rie {lat. mate'ria, mate'ries, av ma'ter, moder), världens grundstoff, urämne; ämne, innehåll, i motsats till form; den i rummet befintliga verkligheten; inbegrepp av det, som tillhör det jordiska, ändliga, i motsats till det himmelska, oändliga; med., var (i ett sår). — M. chiru'rgica, läran om yttre kroppskadors botande. — M. me'dica, läran om läkemedlen och deras verkningar. — M. pe'ccans, sjukdomsämnet. — M. pri'ma, grund- eller urämnet till den materiella världen. — Ma-teria'l, pl. Materia'lier, ämne, varav något förfärdigas eller sammansättes; stoff eller hjälpmedel, som erfordras för utförandet av ett visst arbete; tillbehör. — Materia'-lia, pl.y språkv.y ämnesnamn, substantiv, som beteckna ett ämne. — Materia'lbe-stämning = Realhestämning (se d. o.). — Materialkonstant, konstant, som uttrycker en fysisk egenskap hos ett ämne. — Materialprincip, teol.y läran om människans rättfärdiggörelse genom tron på grund av Kristi förtjänst. Jfr Formalprincip. — Materialise'ra, förkroppsliga, ikläda något andligt mänsklig form, förvandla det till materie. — Materialise'ring 1. Materialisa-tio'n, förkroppsligandet av en ande, en andes iklädande av mänsklig gestalt. — Ma-teriali'sm, filosofisk åsikt, enligt vilken materien är alltings yttersta grund, orsak till både andliga och kroppsliga fenomen.

— Materiali'st, person, som hyllar materialismen; person, som åsidosätter det ideala i livet och endast eftersträvar sinnliga njutningar; krass, cynisk människa. — Materiali'stisk, till materialismen hörande; krass, cynisk. — Materia'liter, vad innehållet eller väsendet beträffar. — Materia-lite't, kroppslighet. — Materiel, sammanfattningen av de för utövandet av någon verksamhet nödiga redskapen o. d., såsom järnvägs-, krigs- och undervisningsmateriel m. m. — Materie'll 1. Materie'1, till materien hörande; som har avseende på innehållet; kroppslig; sinnlig; väsentlig. — Mate'ries mo'rbi, med., sjukdomsämnet.

Mate'rna, Maternite't m. fl., se under Mäter.

Mathe'mata, Mathe'seos, Mathe'sis, se under Matematik.

Mathe'sis, astr., en av småplaneterna.

Matho'n gera'sko, gr., "jag åldras lärande mig", d. v. s. "jag lär, så länge jag lever". Ett uttryck, som tillskrives Solon.

Mathuri'ner, efter den helige Mathurinus^ kyrka i Paris benämning på medlemmarna av Trinitariemas orden (se d. o.).

Mati'as, mansnamn = Matteus (se d. o.). Förkortas till Matts eller Mattis.

Matica (Z. ma'titsa), eg. moder, vise; gemensamt namn på många folkbildningsförbund i de slaviska länderna före världskriget.

Matici'n, se under följ. ord.

Mati'co, farm., drog, bestående av blad av en pepparart {Piper angustifo'lium) från Peru, vars verksamma beståndsdel, mati-cin, är ett bitterämne, som verkar sammandragande och exiterande.

Matiére, fr. {1. -tiä'r; lat. mate'ria), ämne; med., var (i sår).

Matikoblad, se Matico.

Matilda 1. Mathilde {1. -i'ld), tyskt kvinnonamn {fhty. Mechtild, av macht, makt, och hilta, strid). Buret av tyska och engelska furstinnor. Förkortas till Tilda.

Matilda, astr., en av småplaneterna.

Matin, Le, {1. lö matä'ng), "Morgonen", Frankrikes mest spridda dagliga tidning. Politiskt färglös.

Matiné {fr. matinée, av matin, morgon), eg. förmiddag; morgondräkt för damer; konsert eller teatralisk föreställning före middagen. Jfr Soaré.

Matines parisiennes {1. -ti'n -siä'nn), "parisiska ottesången", franskt namn på Bar-tolomeinatten.

Mati'sia, bot., växtsläkte av fam. Bomhaca'-ceæ i Colombia. — M. Casta'non, lämna ett slags choklad. — M. corda'ta, har ätliga frukter.

Ma'tjes 1. Ma^tjes-heering, se Maikens-

heering.

Matlag 1. Rök, kamer., hushållet såsom grund för vissa legala förhållanden, vissa skatter och besvär på landet 1. d.

MatIami'tlo, zooL, en afrikansk groda, Ra'na adspeWsa.

Matralia, se under Matuta.

Matriarka't (av lat. mäter, moder, och gr. arche', herravälde), eg. modersherravälde; det hos vissa halvvilda folk rådande förhållandet, att barnen ärva moderns i st. f. faderns namn, stånd o. s. v. — Matriar-ka'lisk, som avser matriarkat.

Matrica'ria, hot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. — M. chamomi'lla, sötblomster, ka-momill, starkt kryddluktande ört. Innehåller bitterämne och eterisk olja och är därför officinell (Kamomillte). — M. dis-coi'dea, gatkamill, saknar kantblommor. Införd från n. Amerika i förra århundradet. Nu mycket utbredd. Starkt kryddluktande. — M. inodo'ra, baldersbrå, allmänt ogräs. En avart med fyllda blommor odlad. — M. suave'olens, syn. M. discoi'dea.846

Matrice, fr. (Z. -tri'ss), se Matris.

Matrici'da, lat., modermördare. — Matrici'-dium, modermord.

Matri^kel {lat. matri'cula, dimin. av ma'trixy moder, lista), inskrivningsbok, namnförteckning på medlemmarna av ett sällskap eller en kår. — Matrikulera, införa i matrikel.

Matrimonia'1, se under följ. ord.

Matrimo'nium, lat.y äktenskap. — M. ad morgana'ticam, morganatiskt äktenskap (se d. o.). — M. cla'udicans (eg. haltande), ofullkomligt äktenskap. — M. conscie'n-tiæ, samvetsäktenskap (utan lagliga former); hemligt äktenskap. — M. legi'ti-mum, lagligt äktenskap. — M. illegi'ti-mum, olagligt äktenskap. — Matrimonia'!, äktenskaplig, som har avseende på äktenskap.

Matri's (av lat. ma'trix, moder), en fördjupad form, i vilken arbeten gjutas, präglas 1. d.

Ma'trix, lat. (av mäter, se d. o.), moder; upphov, ursprung; lista; anat., livmoder.

Matro'na, lat. (av mäter, moder), urspr. ärbar gift kvinna; hos oss fetlagd gift kvinna, något till åren. — Matrona'lia, pl., rom. myt., matronalier, en fornromersk fest, som varje år den 1 mars firades till Junos ära. — Matrona^lis, hot., fru-. — Matrone'um, i gammalkristna kyrkor en plats, bestämd för förnäma damer.

1VIatro's {holl. matroos), simpel sjöman, sjöman, som gör allmän skeppstjänst ombord.

Ma'tte, se Mate.

Matter, eng. (1. mättör), sak, angelägenhet.

— M. of fact (1. - åvv fäckt), faktum. — No matter {1. nå -), det gör ingenting, skadar icke.

Matte'us, latinskt namn (av hebr. matthai, gåva, och detta av måthan, giva), Guds gåva. Buret av en evangelist och apostel.

Matthiola, hot., se Cheiranthus annuus.

Matiia^ker, ett forngermanskt folk.

Mattias 1. Matfas = Matteus (se d. o.). Namn på en apostel (vald efter Judas Iskariot). Tyskt och ungerskt furstenamn.

Mattina'ta, ital., morgonmusik. Jfr Aubade.

Ma'ttram, hot., ett namn på Chrysa'nthe-mum Parthe'nium.

Ma'turadiamant, zirkon från trakten av Matura på Ceylon.

Maturantia, Maturatio'n, Maturati'v, se under följ. ord.

Mature'ra {lat. matura're), bringa till mognad. — Maturatio'n, mognande, mognad.

— Matura'ntia, pl., med., medel, som påskynda mognaden av en svulst. — Matu-ratiV, åstadkommande mognad. — Matu-resce'ra, mogna. — Maturite't (av lat. ma-tu'rus, mogen), mognad; moget omdöme. —• Maturitetsexamen, mogenhetsexamen.

:Maturi'nus, mansnamn (av lat. matu'rus, -a, -um, mogen). På franska Mathurin (Z.

matyrä'ng), motsvarande kvinnonamnet Mathurine {1. -ri'nn).

Maturite't, Maturitetsexamen, se under Ma-

turera.

Matu'ta 1. Ma'ter Matu'ta, rom. myt., mor-gonrodnadens och barnsbördens gudinna. — Matra'lia, en till hennes ära firad fest.

Matuti'na, lat., matutinen, morgonmässan i katolska kyrkan, den första av horæ cano-nicæ (se d. o.). — Matutina'1, som tillhör morgonstunden, tidig.

Mauchamp-får {1. måsja^ng-), en stam av merinosfår (se Merinos).

Maud (Z. må'd), engelsk namnform för Matilda.

Maund, eng. {1. ma'nd), indisk handelsvikt av växlande storlek; brittisk ostindisk tullvikt — 37,3 kg., faktorivikt = 33,87 kg.

Maura'ndia, hot., växtsläkte av fam. Scro-phularia'ceæ i Mexico. — M. Barclaya'na och M. sca'ndens odlas ofta som prydnadsväxter.

Maure (Z. må'r) och Maurice (Z. måri'ss), franska mansnamn =:: Maurus och Mauritz (se Mauritius).

Ma'urer {lat. ma'uri), forntida benämning på de inhemska folken i norra Afrika. — Maureta'nien, romersk benämning på det av maurerna bebodda landet.

Maurfnerna, se Sankt Maurus^ kongrega-tion.

Mauri'tia (Z. -tsia), hot., palmsläkte i tropiska Sydamerika. — M. flexuo'sa, m o -riche- 1. itapalmen ger ett slags sagomjöl, i p u r u m a. Av saften beredes palmvin. — M. vini'fera är likaledes en berömd brasiliansk vinpalm.

Maurftius, Ma'uritz, Ma'urus, Mo'ritz, mansnamn (av lat. ma'urus, mörklagd).

Mauritiushampa, se Fourcroya.

Mauritius- och La'zarusorden, en italiensk förtjänstorden.

Maurftiuscykloner 1. Mauritiusorka'ner, meteor., tropiska cykloner i Indiska oceanen med namn av ön Mauritius,

som de stryka förbi.

Ma'urus, hot., svart (morian).

Ma'usche (judetyskt uttal) = Moses (se d. o.); liksom Ma'uschel spenamn för judar. — Ma'uscheln, ty., mauschla, tala på de polska schackerjudarnas språk.

Ma'usergeväret, krigsk., ett av bröderna Mauser i Württemberg uppfunnet bak-laddningsgevär.

Mausi, ind. relig., se Aya-samaj.

Mausim, arab., monsun (se d. o.).

Mausole'um {gr. mauso'leion, fr. mausolée), mausolé, präktig gravvård, dyrbart gravmonument. Benämningen härstammar från den minnesvård, som drottningen av Karien, Artemisia, i Halikarnassos lät uppföra åt sin avlidne gemål, konung Mauso'lus.

Mauvais plaisant, fr. (Z. måvä'pläsa'ng),Mauvais sujet—Mazdaism

osmaklig, ohövisk eller misslyckad skämtare.

Mauvais sujet, fr. (1. måvä'sysjä'), eg. dåligt subjekt; utsvävande sälle, omoralisk person; odugling.

Mauve, fr. (1. måv), malva, stockros; malva-färgad. — Mauvein (Z. måvei'n) = Per-kins violett (se d. o.).

Mavi'ti, se Mafiti.

Ma'vors, rom. myt., namn på krigsguden Mars.

Mavroda'phne, berömt grekiskt vin från Achaja.

Max, mansnamn, förkortning av Maximilian (se d. o.).

Ma'xice, port., se Matchiche.

Maxill {lat. maxi'Ila), anat., käke (vanligen den övre); insekternas undre käkpar. Jfr Mandihel. — Maxilla'r {fr. maxillaire), som hör till käken.

Maxilla'rpa'lper, se Palper.

Maxi'm {fr. maxime, av lat. ma'xima, högsta [regel 1. d.]), grundsats, levnadsregel, rättesnöre för ens handlingar.

Ma'xima, lat., störst, högst; tank., i gammal musik den längsta noten, som bestod av åtta hela takter. — M. cum la'ude, se Distinktionsbetyg. — M. debe'tur pu'ero revere'ntia, man är skyldig barnet den största hänsyn. {Juvenalis.)

Maxima'1 (av lat. ma'ximus, störst, högst), i sammansättningar: det största, det högsta. X Minimal. — Maximalarbetsdag, se Normalarbetsdag. — Maximalfster, vänstra flygeln av ryska socialrevolutionära partiet. — Maxime^ra, se under Maximum.

Maxime, fr. (1. maxi'm), bekant nattkafé i Paris, som mest besökes av resande.

Maxi'mgeväret 1. Maxims kulspruta, krigsk., en av amerikanen Maxim 1833 uppfunnen automatisk kulspruta, den första i sitt slag.

Maximilian (förkortat Max), mansnamn, en sammandragning av Ma'ximus (se d. o.) och Aemilia'nus (jfr Emil). Tyskt och österrikiskt furstenamn. Motsvarar kvinnonamnet Maximilia'na.

Maximiliarna, bot., ståtligt palmsläkte i Sydamerika. — M. re'gia ger en ypperlig palmkål. Frukterna ätas och användas som bränsle, vid vars rök kautschuksaften torkas.

Maximiliansorden, bajersk orden för lärda och konstnärer.

Maximi'lianstorn, befästn., ett slags fästningstorn.

Ma'ximilön, högsta tillåtna lön.

Maximi'nus, latinskt mansnamn (av ma'xi-mus, se. d. o.). Buret av romerska kejsare.

Ma'ximipris, av staten fastställt pris, som ej får överskridas.

Ma'ximiproblem, mat., problem som röra bestämmandet av maxima för en viss funktion.

Ma'ximitermometer, fys., termometer, vilken angiver den högsta värmegrad, som uppnåtts inom en viss tidrymd. Jfr Mini-mitermometer.

Ma'ximum, lat., pl. Ma'xima, det högsta eller det största; största värdet; högsta talet; högsta priset; yttersta gränsen.)(Minimum. — Maximumtermometer = Maxi-mitermometer (se d. o.). — Maximum re-me'dium i'ræ dila'tio est, det bästa medlet mot att låta hänföra sig av vrede är att giva sig tid. {Seneca.) — Maxime'ra, driva till sin höjd, fastställa ett maximum.

Ma'ximus, lat. {superi, av ma'gnus, stor), störst; mansnamn, den störste. Buret av romerska kejsare.

Max-Josefsorden, bajersk militärorden.

May {l. mäi), astr., en av småplaneterna.

Maya, med., se Yoghurt.

Maya, sp. {1. mä'ja), majdrottning; vackert prydd flicka. — Mayo, sprätt, modelejon av medelklassen.

Ma'ya, sanskr., förblindelse, tomt sken.

Ma'ya 1. Mayafolken, benämning på flera med varandra besläktade indianstammar i Centralamerika och Mexiko. — Mayaspråken, de språk, som talas av mayafolken.

Mayflower, eng. {1. mäifla'oö), "majblomma", namnet på det fartyg som förde de första engelska kolonisterna till Amerika.

Mayonnaise, fr. {1. majånnä's), majonnäs, en sås av olja, äggula, ättika, salt och peppar; en maträtt (fågel, fisk, hummer 1. d.) med nämnda sås.

Mayor, eng. {1. mä'ör), mär, borgmästare. Jfr Lord-mayor och Maire. — Mayoress {1. mä'öress), borgmästarinna.

Mayora'l, sp., överherde för en fårhjord; föreståndare för ett mejeri; konduktör, postiljon.

Mayoru^na, till panoernas grupp hörande indianstam i Sydamerika.

Mayschloss, ett rött vin från Ahrdalen.

Mayuay-gummi, se Chagual.

Mazaga'nböna, bot., en varietet av Fa'ba vulga'ris, välsk böna, tillhörande fam. Legumino' sæ.

Mazagran, fr. {1. -sagra'ng), i glas serverat, kallt, svart kaffe, uppkallat efter byn Mazagran i Algeriet.

Ma'zandara'ni, kaspisk dialekt bland de ny-persiska folkspråken.

Mazarinades, fr. {1. masarina'dd), mazari-nader, de under Fronden (se d. o.) författade skrifterna mot och för kardinal Mazarin.

Mazari'ner, ett slags pastej formade bakelser av mördeg med fyllning av mandel och socker.

Mazdai'sm 1. Mazdei'sm (av pers. gudsnamnet Ma'zda, den allvise), den på Zara-thustras religiösa reform grundade forn-iranska religionen.

Mazu'rka 1. Masu^rek, dansk,, polsk national-dans.

Mazzes, hebr. (av mazzdh, något sött eller osyrat), pL, judarnas osyrade påskbröd.

Mazze'tta, ital, påvens axelkrage.

M-benga, en bantustam.

m. b. h. (/. emm, be, ha), förk. för ty. mit heschränkter Haftung (med begränsad ansvarighet).

m. b. p. a., förk. för med begränsad personlig ansvarighet.

Mbret 1. Mpret, alban., furste, härskare.

M. C., förk. för eng. member of congress, medlem av den nordamerikanska kongressen.

Mc, se Mac.

M. c. 1. MC = Mio conto (se Conto mio under Conto).

M. D., förk. för medicine doktor.

M. d. 1. m. d., handelst.y månaders dato (på växlar).

m. d., tonk.y förk. för ital. mano destra, fr. main droit, högra handen.

Md., förk. för nordamerikanska staten Maryland.

Mdes, förk. för fr. mesdames, se Madame.

m. d. s., på recept förk. för lat. misce, da, signa, blanda, utlämna, påteckna.

Me, förk. för nordamerikanska staten Maine.

Me'a cu'lpa, se under Culpa. — M. gra'tia, för min skull, mig till behag. — M. memo'-ria, se under Memoria. — M. pa'rvitas, min ringhet.

Mea'nder, pl. Mea'ndrar, konst., ett efter den slingrande asiatiska floden Maiandros uppkallat ornament i form av ett band, utlagt i räta vinklar. — Mea'ndrisk, buktig, slingrande.

Measurement ton, eng. {1. me'sjör-), enhet, som anger fartygs lastförmåga i fråga om skrymmande gods — 40 eng. kubikfot.

Meat preserve, eng. (1. mit-prisöV), ett konserveringsmedel.

Mea'tus, anat., gång. — M. acu'sticus, hörselgången. — M. na'si, näsgången.

Mécanique, /r. {1. meckani'ck), mekanik. — M. céleste, fr. (1. - selä'st), den celesta mekaniken 1. fysiska astronomin, som studerar himlakropparnas verkliga rörelser.

Mecena't (fr. mécène), efter Mæce'nas, gunstling hos kejsar Augustus, benämning på frikostiga gynnare och befordrare av konster och vetenskaper. — Mecenat-exemplar, rikt utstyrt exemplar av en bok 1. d., avsett att överlämnas åt någon av författarens beskyddare.

Mechanics institute, eng. {1. mekä'nnicks i'nstitjo't), engelsk benämning på arbetarinstitut.

Méchant, fr. (1. mesja'ng) elak, illasinnad. — Méchanceté {1. -ste'), elakhet.

Me'cheln, en hönsras.

Mechitari'ster, en katolsk armenisk kongre-gation, uppkallad efter stiftaren Mechitar.

Me'chtild, se Matilda.

Mécompte, fr. (1. mekå'ngt), misstag.

Meco'nium, lat. (av gr. me'kon, vallmo)^ barnbeck, nyfödda barns första avföring; ett namn på opium.

Me'cos, folkstam, tillhörande det nordligaste av de mexikanska urfolken.

Med., förk. för medium (se d. o.), medicine (doktor etc.).

Meda'lj {fr. médaille, ital. medaglia, av lat, meta'llum, metall), skådepenning, minnespenning; prispenning; benämning på antika mynt. — Medalj e'ra, belöna med medalj. — Medalji'st {fr. médailliste), medaljsamlare; medalj kännare. — Medaljong {fr. médaillon, ital. medaglione), stor medalj; målning eller relief i oval eller rund form; kapsel till bevarande av något minne, en hårlock, ett miniatyrporträtt 1. d. — En médaillon, fr. {1. ang me-dajå'ng), i form av en medaljong. — Medaljö'r, stämpelskärare, medaljgravör; person, som erhållit en medalj.

Meda'rdus, tyskt mansnamn med latinsk ändelse, den omvände.

Medda'h {arab., lovtalare, turk., lovtalare, sagoberättare), en ofta med stor talang utrustad person, som håller till på Orientens kaffehus, där han underhåller gästerna med sina berättelser och lever på deras gåvor.

Mede'a {gr. Me'deia), gr. sag., konung ^tes^ i Kolchis trollkunniga och grymma dotter, lasons gemål, som för att hämnas på sin trolöse make mördade sina barn med honom; astr., en av småplaneterna.

Medelhavspass, se Sjöpass.

Medelhavsrasen, se Kaukasiska rasen.

Mede'n a'gan, gr., ingenting för mycket, d. v. s. håll måttan.

Mede'simo te'mpo och M. mo'do, ital., tonk., i samma takt som förut.

Me'dia, pl. Me'diæ, lat., språkv., medier, medelljud, svagt utandade konsonanter {b, d, g) ; anat., mellersta hinnan i blodkärlen.

— Mediæva'1, Mediævi'ster, se Medieval, Medievister. — Media'I {lat. media'lis), hörande till medium (se d. o.); befintlig i mitten.

Media'n {lat. media'nus), befintlig i mitten; medelmåttigt stor. — Media'na, Media'nen, anat., mellersta armvecksvenen. — Medlarna språkljud, fonet., i munnens mittlinje bildade konsonanter. — Medianpap-per, papper av medelstorlek. — Media'n-plan, bot., plan genom huvudaxeln, blomaxeln och stödbladets mitt. — Mediansym-me'trisk, kallas en växt, om dess symme-triplan sammanfaller med medianplanet.

— Media'nt, tonk., medeltonen mellan grundtonen och dess kvint.

Mediasti'num, lat., anat., den av ryggraden, bröstbenet, lungorna och mellangärdet begränsade delen av brösthålan. — Media-stini'tis, med., inflammation i mediastinum.

Medialt (av lat. me'dium, mellanlänk), medelbar; beroende; så kallades i det gamla tyska riket en landsdel, stad 1. d., som ej lydde direkt under kejsaren, utan närmast under en annan tysk furste. — Media'te, medelbart. — Mediatio'n, bemedling. — Mediationsakt, bemedlingsurkund; särskilt benämning på den författning Schweiz erhöll 1803 genom Napoleon I:s bemedling.

— Mediatise'ra, göra mediat, beroende, ställa självständiga landsstyrelser under en överstyrelse; i det forna tyska riket det förfaringssätt, varigenom självständiga furstar, städer o. s. v. blevo undersåtar under en större stats regent. Jfr Immedia-tisera. — Mediatise'ring 1. Mediatisatio'n, riksomedelbarhetens upphävande; en självständig stats förvandling till en osjälvständig. — Mediatiserade furstar, furstar över mediatiserade länder. — Media'tor 1. MediatöV, medlare, skiljeman.

Medica'go, bot., lusern, luzern, växtsläkte tillhörande fam. Legumino'sæ. — M. fal-ca'ta, svensklusern. — M. lupuli'na, humlelusern, humleväppling. — M. mi'nima, taggsnäckväppling. — M. sati'va, blå-smäre, luzern (i Amerika alfalfa). Även odlad som foderväxt.

Medicame'ntum, lat., läkemedel.

Medica'ster, se under Medicus.

Medicéerna = Medici (se d. o.).

Medice'iska stjärnor, astr., av Galilei till huset Medicis ära använd benämning på Jupiters månar.

Medice'iska Venus, en förr i villa Medici i Rom, nu i Florens befintlig, berömd Venus-staty, skulpterad av den grekiske bildhuggaren Kleomenes.

Medici, ital. (1. me'ditji), medicéerna, en ryktbar florentinsk adelssläkt, berömd för storartat mecenatskap. Bland dess medlemmar märkas Lorenzo de" M., med binamnet il magnifico (den praktälskande), och den franska drottningen Katarina av Medici.

Medicfn m. fl., se under följ. ord.

Me'dicus, pl. Me'dici, lat., medikus, läkare.

— Medicus me'dicum o'dit, läkare hatar läkare, den ene läkaren hatar den andre.

— Medici'n {lat. medici'na), läkekonst, läkarevetenskap; läkemedel. — Medici'ne doktor {lat. do'ctor medici'næ), doktor i läkarvetenskapen. — Medici'na fore'nsis, rättsmedicin, läkekonsten använd vid rättsliga undersökningar. — Medicfna le-ga'lis = Medicina forensis (se ovan). — Medici'na me'ntis, eg. själens läkemedel; förnuftslära, tankekonst. — Medicina'1, till läkekonsten hörande, läkarvetenskaplig.

— Medicinalråd, ledamot av medicinalstyrelsen (se följ. ord). — Medicinalstyrelsen, ämbetsverk, som står i spetsen för det svenska medicinalväsendet. — Medici-nalvikt, apoteksvikt, vikt, som apotekare bruka vid vägning av läkemedel. Utgjor-

des förr av skålpund, lod, uns, kvintin (drakma), skrupel och gran. Består nu av kilogram, hektogram, gram, decigram, centigram och milligram. — Medicinalväxter, växter, som lämna läkemedel. — Medici'nare, medicine studerande, studerande, som ämnar bliva medicine doktor,

— Medicine'ra, begagna läkemedel. — Medici'nman, hos Nordamerikas indianer läkare, trollkarl och siare. Jfr Schaman.

— Medici'nsk, hörande till läkekonsten eller läkarvetenskapen. — Medicinska fakulteten, den universitetsavdelning, som meddelar undervisning i medicin. — Me-dika'bel, som kan botas. — Medika'Igym-nastik, sjukgymnastik. — Medikame'nt {lat. medicame'ntum), läkemedel. — Medi-kamentö's {lat. medicamento'sus), som innehåller läkemedel, t. ex. medikamen-tösa bad (tallbarrs-, gyttje- m. fl. sorters bad). — Medica'ster 1. Medika'ster, fuskare inom läkaryrket; kvacksalvare. — Medikasteri', kvacksalveri. — Medikation, föreskrift om läkemedel. — Medikofi'lare, studerande, som bereder sig att taga me-dico-filosofisk examen {medikofilen). — Medikolega'1, i behörig och laglig ordning av läkare förrättad (besiktning), till rättsmedicinen hörande. — Mediko-mekaniskt institut, åt mekanisk gymnastik ägnad anstalt.

Me'dico præse'nti ni'hil no'cat, lat., "i läkarens närvaro skadar intet", skämtsamt uttryck, syftande på läkares benägenhet att lätta på egna föreskrifter så länge de själva äro närvarande.

Me'dier, se Media och Medium.

Medieva'1 (av lat. me'dium se!vum, medeltiden), eg. medeltida; boktr., en boktryc-karstil, som imiterar stilen i medeltidshandskrifter. — Medievi'ster, medeltidsmänniskor, särskilt medeltida skriftställare.

Medika'1, som avser medicin.

Medikame'nt, Medika'ster, Medikolega'1 m. fl., se under Medicus.

Medi'mn {gr. me'dimnos), ett forngrekiskt rymdmått = ungefär 52 ^^ 1.

Medina'l, farm., se Veronalnatrium.

Me'dio, ital.y handelst., i mitten (av månaden). Se även under Medium.

Médiocre, fr. {1. mediå'ckr, lat. medio'cris) 1. Medio'ker, medelmåttig. — Médiocrité 1. Mediokrite't, medelmåtta, medelmåttighet.

Mediola'num, lat., Milano.

Medioma'triker {lat. m.edioma'trici), forn-keltiskt folk i belgiska Gallien.

Mediopalata'Ier (av lat. me'dius, i mitten, och paWtum, gom), fonet., språkljud, som bildas mellan hårda och mjuka gommen.

Me'dio tuti'ssimus i'bis, lat,, se under Medium.

Mediotvist (av eng. twist, tvinnat garn), ett hårdtvinnat s. k. mulegarn, som användes till varp i fina bomullsvävnader.850

Médisance, fr, (1. medisa'ngs, av me'dire, tala illa [om]), förtal, baktal. — Medi-sa'nt, förtalande, baktalande.

Meditatio'n, Meditatf v, se under följ. ord.

Medite'ra (lat. meditaWi), eftertänka, begrunda; hava i sinnet; överlägga; anställa betraktelser. — Meditatio'n {lat. medita'-tio), eftertanke; eftersinnande, begrundande; betraktelse; andakt, bön. — Me-ditati'v, eftertänksam, begrundande, tankfull.

Mediterra'n {lat. mediterra^neus, av me'diuSy befintlig mittemellan, och te'rra, jord, land), vidkommande Medelhavet, Medelhavs-.

Meditri'na, rom. myt., läkekonstens gudinna.

— Meditrina'lia, pL, fornromersk fest till hennes ära.

Me'dium, lat., sv. pL, Me'dier, det mellersta, mittemellan befintliga; medelväg; mellanlänk; medel; fys., omgivande ämne; element; mat.y medelvärde; språkv.y i grekiska språket en verbform, som närmast motsvarar den reflexiva formen; enligt spiritisterna en person, genom vilken eller med vars hjälp andar uppenbara sig. — M. æ'vum, medeltiden. — M. tenue're bea'ti, de lycklige hålla medelvägen eller lyckliga de, som hålla medelvägen. — Me'dio, i mitten eller vid medlet av, t. ex. medio Junii, vid medlet av, i mitten av juni. — In medio consi'stit vi'rtus, se In medio etc. — Medio tuti'ssimus i'bis, du skall gå säkrast i mitten, medelvägen är säkrast. ("Metamorphoses" av Ovidiv^s.)

Me'dius, -a, -um, lat., som är mittemellan, mitt-, medel-.

Medjidi'jje 1. Medschidi'je, turkiskt silvermynt =: 20 piaster = omkr. 3,20 kr. — Medjidijjeorden, turkisk förtjänstorden.

Me'djlis 1. Me'dschlis, arah. och turk., "sittning" ; sammanträde, råd, kollegium, domstol; riksförsamling.

Médoc, fr. {1. -då'ck), rött Bordeauxvin från landskapet av samma namn i Frankrike.

— Médocstenar, bergkristaller från Médoc.

Me'don, gr. sag., broder till Ajax, stupade i

trojanska kriget.

Me'drese 1. Medrfssa, arah., högre lärdomsskola i Orienten.

Medschfd = Metsched och Moské (se d. o.).

— Medschidié, Medschidiéorden — Med-jidijje, Medjidijjeorden.

Me'dschlis, se Medjlis.

Medu'lla, lat., anat., märg. — M. oblonga'ta, förlängda märgen. — M. o'ssium, benmärg.

— M. spina'lis, ryggmärg. — Medulla'r, som avser märgen. — Medulla'ranesthesi', ryggmärgsokänslighet, genom insprut-ningar av anesthetica i ryggmärgskanalen. — Medulla'rkancer (av lat. ca'ncer, kräfta), märgkräfta. — Medullarsarko'm, märgsvamp. — Medulli'n, hot., växtcell-ämne. — Medullftis, inflammation i rygg-

märgen. — Medullo'sa, paleont.,^ ett slags fossila trädstammar. — Medullö's, märg-fulL-

Medullade'n, farm., ett preparat på märg.

Medu'sa, gr. myt., en av de tre gorgonerna (se Gorgoner); zool., ett av skivmaneter-nas släkten; astr., en småplanet. — Me-dusahuvudet, Medusas av Persevs avhuggna huvud, som bibehöll sin förmåga att förstena betraktaren och fästes på Pallas' sköld. — Medusas huvud, se Caput medusæ.

Meeting, eng. {1. mi'ting), möte; folkmöte, allmän sammankomst i politiskt eller socialt syfte; bönemöte; följd av kapplöpningsdagar. — Meeting-house {1. -ha'us), möteslokal; bönehus; kyrka, som tillhör en sekt.

Méfiance, fr. {1. mefia'ngs), misstroende. — Mefiant, misstrogen.

Mefi'sto =: Mefistofeles (se följ. ord).

Mefisto'feles (sannolikt av grekiska orden me, icke, fos, gen. fotoas, ljus, och fi'los, vän), den ljusskygge; den onde anden, djävulen, i sagan om Faust (se d. o.).— Mefistofe'lisk, lik Mefistofeles, avgrunds-likt elak, hånfull och förnekande allt översinnligt och ädelt.

Mefi'tisk m. fl., se under Mephitis.

Me'ga, gr., före vokal meg-, mycket stort; som förstavelse i namn på fysikaliska enheter = 1,000,000 gånger resp. enhet. Ex megadyn = en million dyn, m e g o h m = en million ohm.

Megace'ros (av gr. me'gas, stor, och ke'ras, horn), paleont., ett fossilt, jättestort hjort-

Megady^n (jfr Me'ga), fys., 1,000,000 dyn (se d. o.).

Megafo'n (av gr. me'gas, stor, och fone', ljud), ropare, högtalare.

Me'gaira, se Erinnyer.

Megai'ra, astr., en av småplaneterna.

Megalegori' (av gr. me'gas, stor), storordighet, skryt. — Megale'sia, rom. myt., fornromersk årsfest, firad till ära för Magna mäter (se under Mäter). — Megali't (av gr. Wthos, sten), ark., fornminnesmärke i form av en stor, ohuggen sten. — Megali'-tisk, som består av stora, ohuggna stenar. — Megalftiska monument, av grovt tillhuggna stenblock bestående minnesmärken från den yngre stenåldern och den äldsta bronsåldern. — Megalobla'st (av gr. hlasto's, grodd, kärna), ett slags mycket stora röda blodkroppar, som normalt förekomma hos fostret och den nyfödda, men tyda på svåra rubbningar i de blodbildande organen, om de uppträda hos vuxna. — Megalofoni' (av gr. fone', ljud, röst), fulltonig, stark stämma. — Mega-logra'f (av gr. gra'fein, skriva, måla), målark., målare, som framställer stora föremål, personer i kroppsstorlek och hjältar i övernaturlig storlek. — Megalo-Mégarde—Mejical

grafi', stormåleri, målning i kropps- eller övernaturlig storlek. — Megaloka'rpisk, hot., bärande stora frukter (om träd). — Me galomani' (av gr. mani'a, raseri), med, storhetsvansinne. — Megalome'ter 1. Me-game'ter (av gr. me'trony mått), storhetsmätare ; astr., apparat till mätande av stora vinklar på himmelen. — Megalopsi', med., "koögon", förstorade ögonbulber. — Megalopsychi', själsstorhet. — Megalo-sa'urus (av gr. sa'uros, ödla), paleont., en urvärldens fauna tillhörande jätteödla. — Megaphy'tum, paleont., trädartade ormbunkar från stenkolstiden. — Megapo'dier (av gr. pus, gen. podo's, fot), zool., stor-fotingar, en till hönssläktet hörande fågelart. — Mega'ptera, zooL, fenvalsläktet knölvalar.

Mégarde, fr. {1. -ga'rd), oaktsamhet. — Par mégarde, oförvarandes.

Mega'riska skolan, en grekisk filosofskola, uppkallad efter den grekiska staden Me'-gara. — Mega'riker, en av denna skolas anhängare.

Me'garon, gr., "storstugan"; manssalen; det allra heligaste i templen.

Megasko'p (av gr. me'gas, stor, och skope'in, skåda), fys., optisk apparat för återgivande av föremål i förstorad skala.

Megathe'rium (av gr. me'gas, stor, och the'-rion, vilddjur), paleont., ett till urvärldens fauna hörande, jättestort trögdjur, av vilket lämningar påträffats företrädesvis i Sydamerika.

Megavolt, 1,000,000 volt (se d. o.).

Mege'rg (jfr Me'ga), fys., 1,000,000 erör (av gr. e'rgon), se d, o.

Meghaduta, ind.. Molnbudet, namn på en fornindisk dikt.

Megila, se Chati.

MegiIlo't, aram., "bokrullar", benämning på Höga visan, Kut, Klagovisorna, Predikaren och Ester i den judiska kanon.

Megin-gjord, nord. myt., Tors starkhetsbälte.

Megohm, elektrisk motståndsenhet = 1 million ohm (se d. o.).

Megrez, astr., stjärna i stjärnbilden Karlavagnen.

Megä^ra (hårt g; gr. Me'gaira), gr. myt., en av furierna (se Furier); fig., ful, elak, trätlysten kvinna.

Mehalla, arab., lägerplats; infödd, väpnad trupp på strövtåg.

Me'hiläinen, fi. myt., biet, såsom anskaffare av honung och andra läkemedel.

Me'hkeme, den i alla muhammedanska städer befintliga rätt, vars ordförande är en kadi (se d. o.).

MehmendaV, pers. = Mihmandar (se d. o.).

Mehri, sydarabisk dialekt.

Mehr Licht! ty., mera ljus! Enligt en förskönande legend den tyske skalden Goe-thes sista ord i dödsminuten.

Meibomska körtlarna, anat., små fettavsönd-rande körtlar i ögonlockskanterna.

Meidingers stapel (1. ma'j-), fys., en modifierad Voltastapel (se Voltas stapel).

Meiji, jap. (1. mäji), "lysande frid", "upplyst styrelse", det årsnamn (nengo), som enligt tradition såsom styrelseprogram gavs åt året för kejsar Mutsuhitos regeringstillträde och sedermera förklarades gälla för hela hans regering. Meiji är därför i Japan liktydigt med perioden för rikets moderna nydaning.

Meile, nord. myt., asagud. Odens son.

Meile, ty. (1. ma'jle), tysk mil, förr vanligen =: omkr. 7,500 m., nu = 10,000 m.

Meine tante, deine tante, ty. (1. ma'jne -da'jne -), "min tant, din tant", tyskt hasardspel med kort.

Meiningarna (1. ma'j-), populär benämning på de för sitt förträffliga ensemblespel ryktbara skådespelarna vid Sachsen-Mei-ningens hovteater.

Me inscie'nte, lat., mig ovetande.

Meioba'r 1. Meioba'riskt område (av gr. mei'on, mindre, och ha'ros, tyngå) ,meteor., område med ett lufttryck, som genomsnittligt understiger medellufttrycket för hela jorden. — Mesoba'r (av gr. me'sos, i mitten befintlig), område med normalt genomsnittslufttryck. — Pleioba'r (av gr. pleio'n, större), område med för högt

genomsnittslufttryck.

Meioni't, miner., en skapolitform.

Meio'sls (av gr. me'ion, mindre), förminskning.

Meiostagmi'ner (av gr. me'ion, mindre, och sta'gma, droppe), med., ytspänningsned-sättande kroppar som uppstå, om ett antigen blandas med ett immunserum.

Meissener proberstenar, se Stolpenerstenar.

Meissenporslin, berömt porslin från den 1710 grundade porslinsfabriken i Meissen.

Meistersinger 1. Meistersänger, ty. (1. ma'j-), mästersångare, de tyska, i skrån förenade skalder av borgerlig härkomst, vilka från 14 :e årh. fortsatte den av minnesångarna grundade lyriska konstdiktningen. Jfr Minnesang och Minnesänger.

Mejeri' {ty. Meierei, av Meier, förvaltare), byggnad, där smör och ost beredas. — Mejeri'st, person, som förestår ett mejeri. — Mejerska, arbeterska vid mejeri.

Mejhand, liten grind 1. båge som förr allmänt (numera blott i Norrland) fästes på liens orv (skaft) för att befordra sädens avläggning i sträng vid mej ningen.

Mejical 1. Mezcal (Z. mechka'l) 1. Pellote (Z. pejå'te), Peyotl, ett av torkade kaktusskivor (av en art Anhalonium) bestående berusningsmedel, som brukas av indianerna i norra Mexiko och angränsande delar av staterna. Ruset framkallas av alkaloiden mezkalin, som åstadkommer de mest underbara färgsensationer vid sidan av vanliga rusverkningar.

Mejico {1. me'sjikå), spansk form för Mexico.

Mejoni't, miner.y ett slags skapolit (se d. o.).

Me'jram, bot., en hushållskrydda, bestående av hela det aromatiska örtståndet av Ori'ganum majora'na, tillhör fam. Verti-cilla'tæ.

Mekani'k {gr. mechanike', av mechane'jWevk-tyg, maskin), den vetenskap, som handlar om lagarna för kroppars jämvikt och rörelse. — Praktisk mekanik, maskinlära. — Meka'niker 1. Meka'nikus, person, som är kunnig i mekanik; person, som uppfinner eller förfärdigar maskiner eller matematiska och fysiska apparater och instrument; väg- och vattenbyggnadskonstruktör. — Meka'nisk, till mekaniken hörande; omedveten; hantverksmässig, maskinmässig. — Mekaniska värmeteorien, läran om energien och dess egenskaper. Se Termodynamik. — Mekanisk ekvivalent (till värmeenheten), fys., omkring 430 kilogram-meter. — Mekanisk gymnastik, med hjälp av maskiner bedriven gymnastik. — Mekani'sm, en maskins inre sammansättning ; ett diktverks byggnad. — Mekani'st, mekaniker. — Mekanografi'k (av gr. gra'-fein, skriva, måla), mekaniskt måleri. — Mekanologi' (av gr. Wgos, lära), maskinlära. — Mekanomorfo'ser, hiol., ombild-ningar av vävnader på grund av organens inverkan på 1. anpassning till varandra. — Mekanoterapi' (av gr. therape^ia, vård), sjukgymnastik. — Mekanurgi' (av gr. e'rgein, arbeta), konsten att bygga maskiner.

Me'karbrännare, förbättrad typ av Bunsen-brännare (se d. o.), som numera ofta användes i laboratorier.

Mekbuda, astr., stjärna i stjärnbilden Tvillingarna.

Mekitari'ster 1. Mekitaritmunkar, se Mechi-tarister.

Me'kkabalsam, farm., Ba'lsamum de Mecca, fås av vissa Commip/iora-arter. Ansågs förr som ett utmärkt medel mot många slags åkommor. Brukas nu icke mer i Europa.

Mekome'ter (av gr. me'kos, längd, och me'-tron, mått), längdmätare.

Me'kon, gr., vallmo, opium. Se Meko'nion.

Mekona'ter, Mekoni'n, se under följ. ord.

Meko'nion (av gr. me'kon, vallmo), vallmosaft, opium; kem. — Mekonsyra (se nedan) ; även — Meconium (se d. o.). — Me-kona'ter, pL, mekonsyrade salter. — Me-koni'n, en ur opium framställd saltbas. — Mekoni'smus, opiiförgiftning. — Meko'n-syra, en syra, som finnes i opium.

MeWnium, se Meconium.

Mektubdji' (av arah. mektu'b, brev), turkisk statssekreterare 1. sekreterare i provinsstyrelse.

Mel, lat., honung. — Mel depu'ratum, lat., renad honung.

Melæ'na (av gr. mela'inein, färga svart), med., äldre gemensamt namn för ett flertal sjukdomar med svartaktiga uttömningar som symtom. Även kallade Morhus niger och Fluxus spleneticus.

Melafy'r (av gr. me'las, svart), petrogr., en art basalt, äldre än tertiärtiden.

Melago'nium, lat. (av gr. me'las, svart, och gony', knä), hot., med mörka leder.

Melale'uca, lat., (av gr, me'las, svart, och levko's, vit), bot., svart och vit.

Melale'uca, hot., växtsläkte av fam. Myrta'-ceæ i Australien. Flera arter odlas som prydnadsväxter. — M. genistifo'lia, teträdet, ger ett i hemlandet mycket använt te. — M. Leucade'ndron ger kajeput-

0 1 j a.

Mela'mbo, se Malamho.

Melampo'dium, lat., hot., svart prustrot.

Melampyri't = Dulcit (se d. o.).

Melampy'rum, hot., kovall, växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. Vid torkning svartnande örter i lundar, skogsbryn o. s. v. — M. arve'nse, pukvete. — M. crista'tum, korskovall. — M. nemoro'sum, natt och dag, gula blommor i vecken av violetta stödblad. — M. prate'nse, kovete, kovall. — M. silva'ticum, skogskovall.

Melanasfalt, se Alhertit.

Melancho'lia, lat., se Melankoli. — Melan-cholia amato'ria, kärlekssorg.

Mela'ndrium 1. Mela'ndryum (syn. Lychnis), hot., blära, växtsläkte tillhörande fam. Caryophyla'ceæ. — M. album, vitblära. — M. ape'talum, fjällklätt. — M. dioe'cum (Lychnis dioica ruhra), rödblära.

Melanemi' (av^^r. me'las, svart, och ha'ima, blod), med., en vid malaria uppträdande, sjuklig förändring av blodet, vilket be-mänges med svarta pigmentkorn.

Melane'sier, invånare i Melanesien, det inre bältet av de australiska öarna i Stilla havet. — Melane'siska, en av den malajiskpolynesiska språkstammens grenar.

Mélange, fr. {1. -a'ngsj), blandning. — Me-langeur {1. -sjö'r), blandare, blandningskran, kallas i badtekniken den apparat, som blandar varmt och kallt vatten.

Melani'cterus (av gr. me'las, svart), med., svartbrun hudfärg, som stundom iakt-tages vid gulsot {icterus).

Mélanie {1. -i'), franskt kvinnonamn (av gr. melani'a, svarthet), mörkhyad, mörklagd; astr., en av småplaneterna.

Melani'n (av gr. me'las, svart), fysioL, benämning på bruna eller svarta färgämnen

1 djurkroppen. — Melani'sm, abnorm rikedom på brunt 1. svart pigment i huden hos djur.

Melani't, miner., gul, brun 1. sammetssvart j ärnkalkgranat.

Melankoli' {gr. melanchoWa, av me'las, svart, och chole', galla), med., mjältsjuka; svårmod, nedstämdhet, tungsinne. — Me-lanko'liker, person, som lider av melankoliMelanoblaster—Melicerta

eller har ett melankoliskt temperament. Jfr Temperament. — Melanko'lisk, mjältsjuk; svårmodig, dyster, tungsint.

Melanobla'ster, histoL, de pigmentförande cellerna (kromatoforerna) under epider-mis. — Melanoblasto'm, av melanoblaster uppbyggd svulst.

Melanocarcino^m, med., dets. som Melano-sarkom (se d. o.).

Melanoca'rpa, lat. (av gr. me'las, svart, och karpo's, frukt), bot., med svarta frukter.

Melanoco'rypha cala'ndra, zooL, kalander-lärkan.

Melanode^rma (av gr. me'las, svart, och derma, hud), med., se Melasm.

Melanoge'n, se Melameri.

Melanogra'mma, lat. (av gr. gra'mma, bokstav) , bot., svartstreckad.

Melanole'pis, lat. (av gr. le'pis, skal, fjäll), hot., svartfjällig.

Melano'm 1. Melano'ma (av gr. me'las, svart), en svulst, fylld med mörkt blod. — Melanorrhagi' (av gr. rhein, flyta), med., blodkräkning. — Melanosarko'm, pigmentförande svulst. — Melano'sis 1. Melanö's, se Melasma. — Melano'tisk, som har avseende på melanos eller som lider därav. — Melanotypi' (av gr. ty'pos, avtryck), konsten att framställa fotografiska bilder på järn. — Melanuri' (av gr. u'ron, urin), avsöndring med urinen av ett ämne, mela-nogen, som oxideras av luften och därvid svartfärgas.

Melanospe^rmum, lat. (av gr. spe'rma, frö), bot., med svarta frön (sporer).

Mela'notes, hot., svärta.

Melanoxylon, hot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ. — M. Bra'una, barauna 1. b r a u n a, ett brasilianskt jätteträd, lämnar ett ypperligt gagnvirke.

Melanteri' {gr. melanteria), metallsvärta, kopparsvärta. — Melanteri't, miner., genom vittring uppkommen naturlig järn-vitriol.

Melanuri', se under Melanom.

Me'lasma, Melanode'rma 1. Melano's, med., anhopning av intensivt brunt pigment i huden, varvid även inre organ kunna förete stark pigmentering.

Mela'ss {fr. mélasse, av lat. meWceum, sött, sammankokt vin, av mel, honung), den bruna syrup, som avflyter vid beredning av råsocker. Brukas vid tillverkning av rom och farinsocker. — Melassfoder, kreatursfoder, bestående av kli 1. gröpe, som fått uppsuga melass.

Melastoma'ceæ 1. Melastomata'ceæ, bot., växtfamilj av serien Myrtiflo'ræ. Omkr. 1,800 arter kända, särskilt från tropiska Sydamerika. Många arter rika på garv-och färgämnen. Andra odlas som prydnadsväxter.

Me'latar, fi. myt., en vattennymf.

Melatrofi' 1. Meratrofi' (av gr. me'los, led, lem 1. me'ros, del, och atrofi'a, brist på nä-

ring), med.,borttvinande av någon kroppsdel.

Me'Ichior 1. Me'lcher, hebreiskt mansnamn (av me'lek eller me'lech, konung, och or, ljus).

Melchise^dek, hebreiskt mansnamn eller konungatitel (av me'lechy konung, och zede'k, rättfärdighet). Benämning på den i Salem (Jerusalem) på Abrahams tid härskande konungen, som förebildade Kristus.

Mel depura'tum, lat., farm., renad honung.

Melder, en liten forngallisk folkstam.

Meldolas blått, Naftolblått, Naftyle'nblått, kem., dimetylnaftofenazinklorid, ett blått bomullsfärgämne.

Meldome'ter (av gr. me'ldein, smälta, och me'tron, mått), fys., apparat för bestämning av höga smältningstemperaturer.

Mele, nord. myt., en av Odens söner.

Me'le, gr., med., sond, redskap, varmed ett sår undersökes. — Melo'sis, undersökning med sond, sondering.

Melea'grinæ, zooL, underfamiljen K a 1 k o -n e r av hönsfåglarna.

Melea'gris, zooL, kalkonsläktet. — M. gallo-pa'vo, vanliga kalkonen, är stamform till tamkalkonen (M. dome'stica). — M. oce'l-lata, spegelkalkonen, i Centralamerika, tävlar med påfågeln i skönhet.

Mele'agros {lat. Melea'ger), gr. sag., en argonaut, som dödade det kalydoniska vildsvinet.

Mélée, se under Melera.

Meleguettapeppar {1. -ge'tta [hårt g]) = Malaguettapeppar (se d. o.).

Melek, se Molok.

Mele'ra {fr. mèler), blanda, hopblanda; inblanda, inveckla. — Mele'rad, av blandade färger, spräcklig. — Mélée, handgemäng, slagsmål; häftig ordväxling, träta.

Me'les, zool., se Grävlingar.

Mele'te, en av muserna; astr., en av småplaneterna.

Melete'inata, gr. (av meleta'n, draga omsorg om något), pL, studier, avhandlingar, betraktelser.

Melia'ceæ, Meliacéer, hot., underfamilj av gräsen.

Meliantha'ceæ, hot., växtfamilj av serien Sapinda'les, träd och buskar i tropiska Afrika. — Melia'nthus ma'jor, odlas som prydnadsväxt.

Melibo'ia 1. Melibe'a = C loris (se d. o.).

Meliboea {1. -be'a), astr., en av småplaneterna.

Me'lica, bot., slok, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — M. cilia'ta, grusslok, ett efter blomningen nästan vitludet kalkbergsgräs. — M. nu'tans, bergsslok, allmänt lundgräs.

Melice'ris, lat. (av mel, honung), med., honungsvulst, en med ett honungsartat ämne fylld svulst.

Melice'rta, kvinnonamn (av lat. mel, honung, och certus, -a, -um, trogen, pålitlig).854

Melice'rtes, se Melikertes.

Meli'k = Melisk poesi (se d. o.)-

Melike'rtes {lat. Melice'rtes), gr. myt., Inos och Athamas' son

Melikra't, gr., honungs vatten, honungsblan-dad dryck.

Melili't, miner., en honungsgul stenart av kalciumaluminiumjärnsilikat i basaltiska lavor.

Melilo'tplåster, se Emplastriim meliloti.

Melilo'tus, hot., sötväppling, växtsläkte tillhörande fam. Legiimino'sæ. — M. albus, vit sötväppling. — M. alti'ssimus, sötväppling, honungsklöver. — M. coeru'lea, odlad lör sin utsökta vällukt (Ungern, Böhmen). — M. denta'tus, strand sötväppling. — M. officina'lis, sötväppling, samlingsnamn för samtliga inhemska arter, användes förr i medicinen som ett livande medel samt i plåster och salvor.

Meli'meli, lat., med socker kokt kvittensaft.

Me'linæ, zool., se Grävlingar.

Meling, äldre jämtländskt jordmått = ^/g tunnland.

Melinft, krigsk., ett för militära ändamål använt sprängämne, i vilket pikrinsyra ingår. — Melinitgranater, granater, laddade med melinit.

Me'linum, lat. (efter ön Me'los), 1. Me'lisk jord = Kadmium (se d. o.); med., en av kvittenäpplen beredd salva.

Meiior, neutr. Melius, pl. Melio'ra, lat., bättre. — Melioratio^n, förbättring. — MeIiore'ra, förbättra.

Melfs 1. Melissocker (av lat. mel, honung), en art toppsocker, sämre än raffinad.

Melise'nda, forntyskt kvinnonamn, den ljuva.

Me'lisk (av gr. me'los, sång), sångbar; lyrisk. — Melisk poesi, lyrisk poesi, avsedd att sjungas.

Me'liska Afrodi^te 1. Venus Mi'lo, ett av antikens berömdaste konstverk, funnet på den grekiska ön Melos 1. Milo och numera befintligt i Louvre (se d. o.).

Me'lisk jord, se Melinum.

Me'lisk poesi, se under Melisk.

Meli'sm (av gr. me'lisma, visa, melodi), tonk., melodisk prydnad, koloratur. — Me-lisma'tisk kallas sådan sång, vid vilken flera toner sjungas på en stavelse av texten.)(S y 11 a b i s k.

Meli'ssa, hot., farm., ett till fam. Lahia'tæ hörande örtsläkte. — M. officina'Iis, citron-meliss, ger drogen He'rha meWssæ.

MeIi'ss-socker = Melis (se d. o.).

Melithemi', med., ökad sockerhalt i blodet.

Melito's 1. Melitrio's, kem., en sockerart, även kallad Raffino's (se d. o.).

Melittafi'la blommor (av gr. me Utta, bi, och fi'los, vän), bot., för pollination genom bin inrättade blommor.

Melituri', med., sockersjuka.

Melkart, fenicisk nationalgud, solens, senare även handelns, gud.

Melkise'dek, se Melchisedek.

Melki'ter (hårt k; av arah. melkije, kungliga), i Syrien benämning på katoliker.

Mell, hot., ett namn på molla. Se Chenopo-dium.

Mella'go, farm., sirapsliknande utrivning 1. lösning av extrakt. — Mella'go gra'minis, farm., sötsmakande, tungflytande extrakt ur kvickrot, som förr användes i bröstsaft.

Melle, en negerstam.

Melleirenes 1. Melli^ranes, gr., det gamla Spartas vuxna ynglingar.

Me'lleus, lat., honungs-, hot., honungsfärgad.

Mellife'risk (av lat. mel, honung, och fe'rrey föra), som innehåller eller alstrar honung.

— MeIifikatio'n (av lat. fa'cere, göra), honungsberedning.

Melli'ranes, se Melleirenes.

Mellft, miner., honungsten, ett i stenkols-och brunkolslager sällsynt förekommande mineral, som kristalliserar i gula kvadrat-oktaedrar. — Mellitsyra, kem., honung-stensyra.

Mellituri', oriktig form för Melituri (se d. o.).

Mello^n, kem., en rest av kvicksilverrodanid vid upphettning. Förekommer i s. k. faraoormar och andra leksaker.

Melodi' {gr. melodi'a, sammandraget av me'-los, sång, och ode', sång, kväde, visa),^ tonk., tonföljd, tongång, en sammanfattning av efter hvarandra följande toner, uttryckande en musikalisk tanke; visa, tema (se d. o.). — Melodisk, melodilära, läran om bildandet av melodier. — Melo'-dika, ett gammalt orgelverk i form av en flygel. — Melo'dikon, ett gammalt tonverktyg med stämgafflar i st. f. strängar.

— Melo'dion, ett föråldrat tangentinstrument. — Melo'dium, ett slags harmonium (se d. o.). — Melodiö's 1. MeIo'disk, rik på melodi; sångbar; välljudande.

Melodra'm (av gr. me'los, sång, och dra'ma, skådespel), diktning, skådespel, som ledsagas av till detsamma komponerad musik (det kallas monodrama, om blott en person talar, duodrama, om två eller flera däri uppträda); deklamation, dramatiskt föredrag, ackompanjerat av instrumentalmusik; även ett slags bulevarddram med musikackompanjemang. — Melodrama'-tisk, som har form av en melodram; fig. uppstyltad, svulstig.

Me'loe, zool., se Cantharidæ.

Meloeldæ, zool., oljebaggar. Se Cantharidæ.

Melofo'n (av gr. me'los, sång, och fone\ ljud), tonk., ett musikinstrument, vars toner frambringas genom tungor.

MeIogra'f (av gr. me'los, sång, och gra'fein, skriva), notskrivare, en maskin, som genast sätter i notskrift det, som spelas på ett piano. — Melografi', notskrivning.

Melo'idæ, dets. som Meloeidæ (se d. o.).

Melokopi' (av gr. me'los, lem, och ko'ptein, hugga), med., lemavtagning, amputation (se d. o.).Melomani—Memoria

855

Melomani' (av gr, me'los, sång, och mani'a, ursinne), musikgalenskap, musikvurm. — Meloma'n, vurmare på musik.

Melo'meli = Melimeli (se d. o.).

Melo'n (av gr. me'lon, äpple), hot., frukten av Cu'cumis me'lo, tillhör, fam. Cucurhi-ta'ceæ, en i orienten hemmahörande, nu i alla världsdelar odlad växt.

Meloni't, miner., tellurnickel i hexagonala tavlor.

Melo'nkos, gr. (av melon, kind), med., kindsvulst. — Meloplastfk (av gr. pla'ssein, bilda), käkbensbildning.

Melo'nträdet, se Carica Papaya.

Melopla'st (av gr. me'los, sång och pWssein, bilda), tonk., tonbildare, benämning på en metod till inlärande av musikens grunder.

Meloplasti'k, se under Melonkos.

Me'los, gr., sång, melodi: sångbar lyrisk poesi; även Melisk poesi (se d. o.).

Me'los, antik namnform för Milos.

Meloschi'sis, med., medfödd kluven kind.

Melo'sis, se under Mele, gr.

Melo't, hot., se Sötväppling.

Me'lotar, fi. myt., ett av Ahtobarnen (se d. o.).

Melo'tenplåster, se Emplastrum meliloti.

Melo'thria, växtsläkte av fam. Cucurbita'-ceæ. — M. puncta'ta, odlas som prydnadsväxt på balkonger o. d.

Melotypi' (av gr. me'los, sång, musik, och ty'pos, bokstav), nottryck.

Melpome^ne, gr. myt., sorgspelets gudinna, en av de nio muserna; astr., en av småplaneterna.

Mel ro'sæ, med., rosenhonung, ett läkemedel, som användes i milt adstringerande gur-gelvatten och till penselsaft.

Melton, mjukt, tvåskaftat helylletyg till manskläder.

Melubri'n, farm., produkt av antipyrin och metansulfonsyrat natrium, febermedel, särskilt använt vid akut ledgångsreumatism.

Melusi'na, kvinnonamn (bildat av lat. mel, gen. me'llis, honung, eller av gr. me'los, sång). Namn på hjältinnan i en berömd fesaga, vilken såsom folkläsning vunnit insteg i de flesta land; astr., en av småplaneterna.

Memalik-i-Osmanije, "osmanländerna", det turkiska namnet på Turkiska riket.

Member of Parliament, eng. (1. me'mbÖr åvv pa^rliment), medlem av parlamentet (se Parlament).

Membra'n {lat. memhra'na), anat., bot., hinna, tunn, fin hud; pergament; pergamenthandskrift. — Membranfoliant, fo-liant (se d. o.), inbunden i pergamentsband. — Membranö's, hinnformig.

Membra'na ty'mpani, anat., trumhinnan.

Membrano'sus, lat., hinnartad.

Membrana'ceus, -a, -um, lat., hinnartad.

Membranifolia, bot., med hinnaktiga blad.

Membratu'r, se under Membrum.

Membre, fr. {1. ma'ngbr), medlem, ledamot.

— Membre de Tlnstitut, se under Insti-tuera.

Me'mbrum, pl. Me'mbra, lat., lem; medlem, ledamot; led (såsom satsled, del av en lag, ett tal o. s. v.). — M. honora'rium, hedersledamot. — M. mulie'bre, clitoris.

— M. viri^le, penis. — Membratu'r, anat., lemmarnas bildning hos fostret.

Meme^nto, lat., tänk på, kom ihåg; även minnestecken, minneshjälp; påminnelse, varning. — Memento mo'ri, tänk på döden ; även en målning, som erinrar om döden ; påminnelse om döden. — Memento te morta'lem e'sse, "tänk på att du är en dödlig", sentens, som en till segergudinna förklädd slavgosse lär ha viskat i örat på triumferande romerska fältherrar under triumftåget.

Memfi't, miner., en svart- och vitstrimmig varietet av onyx (se d. o.).

Memini'sse juva'bit, se Forsan et hæc etc.

Me'mnon, gr. myt., Eos' son, konung av Etiopien, som i trojanska kriget kämpade mot grekerna. — Memnonstoderna, två vid den egyptiska staden Thebe befintliga kolossala sandstensstatyer, av vilka den ena sades klinga vid solens uppgång.

Memoa'rer 1. Memoirer (Z. måa'r-; fr. mé-moires, av lat. memo'ria, minne, minnesskrift), anteckningar ur minnet om egna eller historiska personers levnadsöden, politiska tilldragelser och dylikt.

Memora'bel (lat. memora'bilis), minnesvärd.

— Memorabi'lia 1. MemoraWlier, pl.. tänkvärdhet, minnesvärda händelser. — Me-mora'ndum, eg. något, som skall erinras; bok, vari dylikt antecknas; meddelande, erinringsskrivelse (rörande affärs- eller diplomatiska frågor).

Memore'ra, Memore'ring, se under följ. ord.

Memo'ria, lat., minne. — Me'a memoria, så vitt jag vet eller minns. — Pro memoria (förkort. P. m. 1. p. m.), till minnes, för att ihågkommas; minneslista; inlaga. — Memoria loca'lis, lokalsinne, ortminne. — Memoria verba'lis, ordminne. — Memo'riæ pi'gnus, pant för eller bevis på hågkomst.

— Pe'ssimæ memoriæ, i bedrövligaste åminnelse. — Pi'æ memoriæ, i from åminnelse. — In memo'riam, till åminnelse. — Post ho^minum memoriam, sedan mannaminne. — Memore'ra (av lat. memora're, erinra, berätta), lära eller kunna utantill.

— Memore'ring, lärande utantill; förmågan att minnas; ordagrann hågkomst av ett tal 1. d. — Memoria'l {lat. memoria'-lis), inlaga, ansökning, anmälan; betänkande; kungörelse; anteckning, promemoria; handelst.y dagbok, kladd, där vissa affärer först antecknas. — Memoriali'st, författare av memorialer. — Memo'rier, pl., kallades fordom över martyrernas grifter uppförda kyrkor. — Memo'riter, ur minnet, utantill.856

Memsa^hib, se Sahib.

Menace'ra (fr. menacer), hota.

Menachi'n, kem.y den ursprungliga benämningen på Titan (se d. o.).

Mena'der {gr. Maina'des), pl.y gr. myt., guden Bacehus' kvinnliga följe, bacchan-tinnor (se under Backus).

Mena'do, uppskattad sort av Javakaffe från Menado. Se Kaffe.

Ménage, fr. {1. -a'sj), hushåll; hushållning; hushållsaktighet, sparsamhet. — Ménage à trois (1. - a troa'), äktenskap, där hustrun med mannens vetskap har en älskare. — Femme de ménage (Z. fa'm dö -), städerska. — Ménage-train (Z. -trä'ng), fältkök. — Menagera (Z. -sjera), hushålla med; skona; varsamt behandla. — Menagera sig, vara rädd om sin person eller sin hälsa; gå försiktigt till väga. — Menageri {1. -sjeri'; fr. ménagerie), djursamling, särskilt djurförevisares samling av sällsynta utländska djur.

Mena'ion (av gr. merij månad), liturgisk bok inom grekisk-katolska kyrkan, upptagande hymner och böner för årets fest-och åminnelsedagar.

Mena'pier, forngermanskt folk vid nedre Rhen.

Menarche', gr. (av men, månad, och arche', början), med., menstruationens första uppträdande.

Menda'cem opo'rtet esse me'morem, lat., "en lögnare måste ha gott minne".

Menda'ci ho'mini ne ve'rum qui'dem dice'nti cre'dere sole'mus, vi kunna icke tro en lögnaktig människa, ej ens när han någon gång talar sanning, (Cicero.)

Mendacite't (lat. menda'citas), lögnaktighet.

Mendai'ter 1. Mendéer, riktigare Mandéer (se d. o.).

Me'ndax, lat., lögnaktighet.

Mendéer, se Mendaiter.

Mendeli'sm, riktning inom ärftlighetsläran, som sjrsslar med analys av egenskapers ärftlighet enligt de av G. J. Mendel funna lagarna.

Mendesantilop, zool., se Addax.

Mendika'nt (av lat. mendica're, tigga), tiggarmunk.

Me'ndla, åstadkomma korsningar enligt Men-delska lagarna för ärftlighet. Se Mende-lism.

Mendozi't, miner., natronalun i trådiga aggregat.

Menelaos {lat. MeneWus), grekiskt mansnamn (av me'nos, kraft, styrka, och Wos, folk); gr. sag., konung i Mykenai, den sköna Helenas gemål och en av de berömdaste hjältarna under trojanska kriget.

Me'nelek-thaler, abessinskt silvermynt, uppkallat efter kejsar Menelek

Mene', mene', teke'l, ufarsfn (1. u-parsi'n), arameiska, räknad, räknad, vägd och styckad — ord, som, enligt profeten Daniel {Daniels bok, kap. 5), av en hand, utan att

någon människa syntes, blevo skrivna på väggen i den babyloniske konungen Belsa-sars gästabudssal och förkunnade hans och hans rikes fall; fig., högtidlig och hotande varning.

Mene'rva, se Minerva.

Me'nesgelb, kem., amidoazobenzol, erhållen genom inverkan av tenn- eller antimon-syra på anilin.

Ménestrels {fr. 1. -strä'll; mlat. ministre'llus, av lat. mini'ster, tjänare), pL, i Frankrike under medeltiden vid hov anställda jonglörer eller i vitterhet bevandrade musikanter; ofrälse sångare och diktare. Jfr Trubadur.

Mene' teke'l 1. Mene' teke'l ufarsi'n, se Mene, mene etc.

Ménétriers, fr. {1. -trie'), pl-j fordom i Frankrike stadsmusikanter.

Mengel, tekn., en gul målarfärg, som beredes av mönja och salmiak.

Menglad, nord. myt., "smyckeglad", binamn till Fröj och Fröja; en mö, som besjunges i Fjölsvinnsmal (se d. o.).

Menhadenolja, fisktran av menhaden {Clu'-pea menhaden) vid Nordamerikas Atlant-kust.

Menhidro's, med., svettningar under men-struationsperioderna.

Menhir {1. mäni'r; av kelt. men, sten, och hir, lång), ark., i Frankrike benämning på megalitiska monument (se Megalit).

Ménières sjukdom 1. svindel (Z. -niä'rs -), med., en i yrsel, svindel m. m. framträdande öronsjukdom, upptäckt av fransmannen Ménière.

Menili't, miner., en varietet av opal (se d. o.)-

Menin, fr. {1. mönä'ng), förr adlig gosse, uppfostrad såsom lekkamrat till en prins.

Me'mnges, Meningi'tis, Memngoce'le m. fl., se under följ. ord.

Me'mnx, pl. Me'ninges, gr., anat., hjärn-hinna. — Meningi't 1. Meningi'tis, med., inflammation i hjärn- eller ryggmärgshinnorna. — Meningoce'le (av gr. ke'le, bråck), hjärnhinnebråck. — Meningoco'c-cus, den epidemiska meningitens bacill. — Meningoencephali'tis, inflammation i hjärnan och hjärnhinnorna. — Meningo-kock-se'rum, specifikt serum mot epidemisk meningit. — Meningomyeli't, inflammation i ryggmärgen och dess hinnor. — Meningorré (av gr. re'in, flyta), blodut-sippring mellan hjärnhinnorna. — Me-ningoty'phus, nervfeber med starka nervsymtom.

Mem'ppe, astr., en av småplaneterna.

Ménippée, se Satyre ménippée.

Menippe'isk 1. Meni'ppisk (efter den forn-grekiska diktaren Meni'ppos, satirens uppfinnare), bitande satirisk.

Meni'scus (av gr. me'ne, måne), anat., ett halvmånformigt, konvex-konkavt brosk-lager mellan lederna; fys., menisk, en kon-kav-konvex lins.

Menisk, fys., se föreg. ord.

Meni'skglas, användas i glasögon av samma skäl som Punktalglas (se d. o.).

Menisperma'ceæ, bot., växtfamilj av serien Rana'les. Tropiska, slingrande buskar, rika på bittra och giftiga ämnen, många använda i medicinen.

Menita'rier, en indianstam.

Me^nja, se Fen ja och Men ja.

Menkalinan, astr., stjärna i stjärnbilden Kusken.

Menka'r, astr., stjärna i stjärnbilden Valfisken.

Menken, zooL, se Flodillern.

Me^nninkäiset, fi. myt., benämning på en grupp bland de avlidnas andar.

Mennoni'ter, benämning på en till anabap-tisterna (se Anabaptist) hörande sekt, uppkallad efter sin stiftare, Menno Simo'-nis.

Me'no, ital., (lat. mi'nus)y tonk., mindre, t. ex. meno forte, mindre starkt.

Menoike'vs, gr. sag., en theban, fader till Kreon och lokaste; Kreons son, som offrade sig själv för Thebes räddning.

Menolo'gium, lat. (av gr. men, månad, och lo'gos, förteckning), helgonkalender, en efter dagarna i månaden upprättad grekisk-katolsk helgonlängd. Jfr Martyro-logium.

Menopa'us 1. Menopa'usis (av gr. men, månad, och pavsis, upphörande), med., men-struationens upphörande. — Menorragi' (av gr. rhegny'nai, sönderslita), omåttlig menstruation. — Menorré (av gr. re'in, flyta), menstruation. — Meno'schesis 1. Meni'schesis, utebliven månadsrening. — Menosta's, Menostasi', uteblivande eller avstannande av månadsreningen.

Me'ns, lat., själ, sinne, ande, förstånd; romersk gudinna, personifikation av klokheten. — Mens a'gitat mo'lem, anden sätter liv i massan, eller anden sätter materien i rörelse. (Virgilius.) — Mens le'gis, en lags andemening.

Me'nsa, lat., bord; astr, stjärnbild på s. hemisfären. — M. Do'mini, Herrans nattvard. — M. gratu'ita, fribord, fri kost. — Mensa'l, bordduk. — Mensalgods, jordegendomar, som äro anslagna till underhåll åt en andlig eller världslig furste. — Mensalhemman, kamer., under katolska tiden till underhåll åt sockenprästen anslagna hemman. — Mensa'rius, växlare, bankir.

Mensendiecksystemet (Z. -dick-), ett för kvinnor avpassat gymnastiksystem.

Me'nses, pL, med., månadsrening. — Me'nsis, lat, månad. — Mensis curre^ntis, se under

Current.

Mensjevi'ker {ry. mensjevikij, minoritetsmän), benämning på den moderata oppositionen mot den bolsjevikiska vänstern i Ryssland.

Me'ns sa'na in co'rpore sa'no, lat., en frisk själ i en frisk kropp. (Juvenalis.)

Me'nstrua, lat. (av me^nsis, månad), pL, 1. Menstruatio'n, med., månadsrening. — Menstrua'1, månatlig; som; har avseende på eller hör till månadsreningen. — Men-strualkolik, med värk och plågor förenad månadsrening. — Menstrue'ra, hava menstruation (se ovan).

Menstrua'tio præ'cox, med., menstruation hos barn. — M. tarda, menstruation efter tiden för menopaus (se d. o.). — M. vica'ria, blödning från andra organ vid utebliven menstruation.

Me'nstruum, lat., eg. det månatliga; med., menstruation; kem., utdragnings- eller lösningsmedel. — Menstruum universa'le, se Alkahest.

Mensu'r (lat. mensu'ra), mått; avmätning; indelning; avstånd; mätglas; tonk., förhållandet mellan vidd och längd på orgelpipor, mellan tonhålen på flöjter m. fl. instrument, mellan strängarnas längd på stränginstrument m. m.; fäktk., uppmätt avstånd mellan duellanter; i Tyskland studentduell. — Ad mensu'ram, efter mått. — Mensura'bel, mätbar. — Mensura-bilite't, mätbarhet. — Mensura'1 musik (lat. mu'sica mensura'lis), tonk., eg. mätbar musik; musik, som har bestämda tecken för tonernas olika valörer; i inskränkt mening den notbeteckning, som användes före taktstrecks införande och ligaturernas (se Ligatur) försvinnande.)(K o r a 1 m u s i k, vars alla toner hade

samma längd. — Mensuratio'n, med., mätning av kroppsdelar, vätskemängder m. m.

Me'ntagra, lat.-gr. (av lat. me'ntum, haka), med., skäggfinne; även = Sycosis (se d. o.).

Menta'l (av lat. me'ntum, haka), hörande till hakan.

Menta'1 (lat. menta'lis, av mens, själ), som hör till själen; inre, i tankarna, tyst. — Mentalite't, själstillstånd, sinnesförfattning. — Mentalreservation 1. Mentalrestriktion, tyst förbehåll.

Menta'n, kem., mättat kolväte av gruppen terpener.

Me'nte ca'ptus, lat., svagsint, vansinnig.

Me'ntha, bot., mynta, växtsläkte av fam. Labia'tæ. Av det även i Sverige artrika släktet odlas ett stort antal former som prydnads- och medicinalväxter. — M. aqua'tica, vattenmynta, strandväxt. — M. arve'nsis, åkermynta, allmän på fuktiga ställen. — M. cri'spa, krusmynta, odlad medicinalväxt. — M. genti'lis, trädgårdsmynta, hjärtansfröjd, odlad prydnadsväxt. — M. piperi'ta, pepparmynta, odlad krydd- och medicinalväxt. — M. spi-ca'ta, gråmynta, odlad, stundom förvildad.

Menthakamfer = Mentol (se d. o.).

Mentho'1, se Mentol.858

Mention, fr. {1. mangsiå'ng), omnämnande; vitsord, intyg. — Mention honorable (Z.

- ånåra'bbl), hedersomnämnande, den lägsta utmärkelse, som tilldelas en tävlingsskrift 1. ett expositionsföremål.

Mentning, vitgarvning av läder.

Mento'l, kem.y en starkt luktande och kylande beståndsdel i pepparmyntolja. Användes mot snuva. — Mento'n, oxidationsprodukt av mentol.

Me'ntor, gr. sag.y Odysseus' trogne vän, lärare för hans son Telemachos; i allmänhet en ung och oerfaren persons uppfostrare, handledare eller rådgivare.

Me'ntum, lat.y haka.

Mentze'lia, hot., växtsläkte av fam. Loasa'-cæ. Flera arter odlas som praktväxter.

Me'nu, ind. myt. = Manus (se d. o.).

Menu, fr. {1. möny'; av lat. minu'tus, förminskad), matsedel. — Menuaille (1. mö-nya'j), litet mynt, skiljemynt; småsak, lappri.

Menue'tt {fr. menuet, ital. minue'tto, av fr. pas menus, små steg), dansk., en från provinsen Poitou i Frankrike härstammande dans i % takt och långsamt tempo; musiken till denna dans.

Menuiserie, fr. (1. mönuisöri'; av lat. minu-tia're, sönderskära i små delar), snickeriarbete.

Me'nuki, jap., små metallprydnader på flatsidorna av fästet på ett japanskt svärd.

Menus plaisirs, fr. (1. möny' pläsi'r), eg. smånöjen; hand-, fick- eller nålpenningar.

Meny', se Menu.

Menya'nthes trifolia'ta, lat., vattenklöver, bläcken, kärrväxt, tillhörande fam. Gen-tiana'ceæ. Officinell. Innehåller digestions-påverkande bitterämnen, menyanthin.

Menyanthfn, kem., se under föreg. ord.

Meo'niden, den i Meonien (gammalt namn på Lydien), födde, binamn på den grekiske skalden Homeros. — Meonfder, gr. myt., binamn på muserna. — Meo'nisk, homerisk (se d. o.).

Me'o vo'to, lat., enligt min röst, efter min önskan, såvitt det på mig ankommer.

Mephisto'pheles, Mephi'sto, se Mefistofeles.

Mephi'tis, rom. myt., en gudinna, som rådde över och anropades mot jordens skadliga dunster; även skadlig, sjukdomsalstrande utdunstning från jorden. — MefitiseVa, förpesta. ~ Mefi'tisk, kallas den luft eller gas, i vilken intet ljus kan brinna och i vilken människor och djur icke kunna andas. — Mefitfsm, egenskapen att utveckla mefitiska gaser; kvävningskraft.

Mephi'tis, zool., se Chingau.

Mépris, fr. {1. mepri'), förakt. — Meprisa^bel {fr. méprisable), föraktlig.

Méprise, fr. {1. mepri's), misstag, villfarelse ; missförstånd.

mer., förk. för meridian (se d. o.).

Mer, fr. {1. mär), hav. — Mer fermée {1.

- färmé'), slutet hav. Jfr Mare clausum.

Mera, en indisk folkstam.

Mera'k, astr., stjärna i stärnbilden Karlavagnen.

Mera^pi, astr., en av småplaneterna.

Meratrofi', se Melatrofi.

Mercators projektion, cylindrisk projektion av jordklotet.

Merceda'rier (av lat. me'rces, gen. merce'dis, köp, betalning) 1. Nola'sker, fransk munkorden, stiftad 1223 med uppgift att fri-köpa slavar.

Merce'des, spanskt kvinnonamn.

Mercedo'nius, skottmånad på 22 1. 23 dagar som vartannat år insköts efter 23 febr. i den förjulianska romerska kalendern.

Mercena'rius est di'gnus merce'de, lat. ord-spr., arbetaren är sin lön värd.

Mercenä'r {fr. mercenaire), fal, mutbar.

Mercerisatio'n, Mercerise'ring, efter engelsmannen Mercer uppkallat förfaringssätt att genom behandling med starka alkalier giva sidenartad glans åt garn och vävnader av bomull.

Merei', fr. (av lat. me'rces, lön), tack. — Grand merci, se under Grand.

Mercoli'nt, Merculi'nt, se Merkolint.

Mercuria'lia, lat., pl., med., kvicksilverpreparat, kvicksilvermedel.

Mercuria'lis, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Euphorhia'ceæ. — M. a'nnua, gran-bingel, införd från mell. Europa. — M. pere'nnis, bingel, jämte Eupho'rhia pa-lu'stris vår enda säkert inhemska euphor-biacé.

Mercurialismus =: Merkurialism (se under Mercurius præcipitatus).

Mercu'rius, rom. myt., gudarnas budbärare, vältalighetens och handelns gud samt tjuvarnas beskyddare (jfr Hermes); astr., namn på den planet, som är närmast solen; alkem., benämning på flyktiga ämnen. — Mercu'rii dies, se Dies Mercurii.

Mercu'rius præcipita'tus a'lbus, se Chloreto-amidetum hydrargyricum. — M. commu'-nis, kvicksilver. — M. dulcis, kalomel. — M. vegeta'bilis, alkohol. — M. vi'tæ, alga-rotpulver (se d. o.). — M. vi^vus, kem., rent kvicksilver. — Merkuria'1 1. Merku-rialisk, kvicksilverhaltig. — Merkuria'1-förgiftning 1. Merkuriali^sm, kvicksilverförgiftning. — Merkurialmedel = Mercu-rialia (se d. o.).

Merda'rius, lat. (av merda, träck), bot., på spillning.

Mère, fr. {1. mär), mor. — Belle-mère (Z. bäll-), styvmor; svärmor. — Grand'mère, se under Grand. — Mère goutte (Z. - go'tt), självrunnet vin; även mycket god matolja. — Mère noble {1. nåbl), "ädel mor", äldre, värdig kvinnokaraktärsroll. Jfr Père noble.

Meremfra'xis, gr. (av me'ros, del, och em-fra'xis, se d. o.), med., delvis inträffande förstoppning.

Mere'nda, lat., aftonvard.Meretrix—Meropi

859

Me'retrix, lat. (av mere'ri, förtjäna), sköka.

Mer fermée, fr., se Mer.

Merga'l, farm., merkurikolat, användes vid syfilis.

Me'rginæ, zool.y underfamiljen S k r a k -f å g 1 a r av andfåglarna. Se Mergus.

Me'rgulus, zool.y syn. Alka. Se Alkekung.

Me'rgus, zool., skraksläktet. — M. albelliis, salskraken. — M. merga'user, storskraken. — M. serra'tor, småskraken 1. prac-kan.

Merhidro'sis, med., partiell svettning, t. ex. fotsvett.

Meria, benämning på de hinduer, som fordom av gondfolket i bergen bortrövades och offrades åt jordens gudomlighet.

Merica'rpium, hot., klj^frukt.

Meridia'n (av lat. meridia'nus, till middagen hörande, av meri'dies, middag), astr., geogr., middagslinje, varje storcirkel på himlavalvet eller på jorden, som man kan föreställa sig vara dragen genom polerna och lodrätt mot jordens eller himlavalvets ekvator. — Meridiancirkel, astronomiskt instrument till bestämmande av när en himlakropp, särskilt solen, passerar meridianen. — Meridianhöjd, den höjd i meridianen, till vilken en stjärna når. — Meridianpassage, en himlakropps passage genom en viss orts meridian.

Meri'dies, lat., middag; söder. — Ante me-ri'diem, före middagen. — Post meridiem, efter nriiddagen. — Meridiona'1, som hör till en meridian; middags-, sydlig.

Me'rier, ett utdött finsk-ugriskt folk.

Merignac (1. -inja'k), ett bordeauxvin.

Merimnofronti'st 1. Merimnosofi'st (av gr. me'rimna, sorg, och fronti'zein 1. sofi'zein, grubbla), ängslig grubblare; grillfängare.

Meri'no, fint, kyprat tyg av kamull; även ett slags tyg av oblandat bomull.

Meri'nos sp., pL, 1. Meri'nosfår, en i Spanien inhemsk fårart, utmärkt för sin fina och mjuka ull.

Meriste'm (av gr. meri's, del, och ste'mon, varp), hot., bildningsväv, väv, varur andra vävnader alstras.

Meri't (fr. mérite, av lat. mereWi, förtjäna), förtjänst. — Merite'ra sig, förtjäna, vara eller göra sig värd, skaffa sig meriter. — Meritförteckning, framställning av de examina, som en tjänsteman genomgått, de tjänster han bestritt, de utmärkelser, som tilldelats honom m. m. — Merito'risk kallas en objektiv behandling av en fråga i motsats till partipolitisk. — Me'ritum, förtjänst, förtjänstfull handling, bedrift. — Be'ne me'ritus, se under Bene.

Mer ja, ry., dets. som Merier (se d. o.).

Merkanti'1 {fr. mercantile, av lat. merca'ri, idka handel), som angår handel och köpmän; köpmannamässig; krämaraktig. — Merkantilfsm = Merkantilsystem (se nedan) ; handelsanda; krämaranda. — Mer-kantili'st, anhängare av merkantilsyste-

met (se följ. ord.). — Merkantilsystemet, det nationalekonomiska system, enligt vilket handel och industri böra uppmuntras framför andra näringar, exporten främjas och importen försvåras samt landets förråd av ädla metaller ökas. — Mer-kato'risk (av lat. mer ca'tor, köpman) = Merkantil (se ovan).

Merkapta'ner (förvrängning av lat. mercu'-rium ca'ptans, som fångar kvicksilver), kem., äro organiska sulfhydrater, vätskor av vidrig, lökartad lukt, vilka kunna utbyta sitt med svavel bundna väte mot metaller, varigenom deras metallsalter, mer-kapti'der, uppstå. De hava stor benägenhet att förena sig med kvicksilver.

Merkapti'der, se under Merkaptaner.

Merkato'risk, se under Merkantil.

Merkisman {isl. merkismo.Ör, av merki, märke, tecken, fana, och maör, man), nord. fornk., fanbärare, banerförare.

Merkoli^nt, farm., lapp av bomullstyg, insmord med en starkt kvicksilverhaltig salva, som bäres på bröstet närmast kroppen. De uppkommande kvicksilverångorna skola genom inandning tjäna som botemedel mot syfilis.

Merku'r, försvenskning av Mercurius (se d. o.). — Merkuria'1, Merkuriali'sm m. fl., se under Mercurius præcipitatus. — Mer-kurio'l, farm., kvicksilverpreparat för inandning av metalliskt kvicksilver vid syfilis. — Merku'riistav, se Caduceus. — Merku'rium, Merku'rjum, Merku'rja, hos oss allmogens benämning på arsenik. — Merku'rius, se Mercurius.

Merle'tt {fr. merlette, liten trast), herald., paradisfågel.

Me'rlin, en i sagokretsen om kung Artur (se d. o. och Artursagan) skildrad trollkarl, spåman och bard.

Merlo'n {fr. merlon), befästn., bröstvärn mellan två skottgluggar.

Merluccius {1. -lu'ks-), zooL, ett släkte torskfiskar. — M. merlu'ccius, kummeln, fiskas vid Bohusläns kust för sitt smakliga kött.

Meroce'le, gr. (av mero's, lår, och ke'le, bråck), med., lårbensbråck.

Merocy'ter, anat., stora celler inom det inre groddbladets (endotermets) område.

Merodak, se Marduk.

Merogoni' (av gr. me'ros, del, och go'nos, fortplantning), hioL, utveckling av genom styckning uppkomna, kärnlösa äggfragment av lägre djur till nya individer efter befruktning av en hanlig sädescell.

Mero'pe {lat. Me'rope), gr. myt., en av ocea-niderna, moder till Faeton; en av Helios' döttrar; en av Atlas' döttrar {pleja-derna); astr., en av stjärnorna i gruppen Plejaderna. — Meropenebulosan, astr., nebulösa, som sträcker sig mot söder från Merope.

Meropi' (av gr. me'ros, del, och ops, syn), med., partiell fördunkling av synen.860

Mero'pidæ, zool.y fågelfamiljen B i ä t a r e av S k ä r r f å g 1 a r n a. Se Merops,

Me^rops apia'ster, zooL, biätaren, en syd-och östeuropeisk fågel, som tillfälligtvis anträffas även i Sverige.

Merovfngerna, Frankrikes äldsta konungaätt, som härstammade från konung Me-rovæiis (d. 457).

Meroxe'n, miner., magnesiumglimmer.

Merozofter, zool.y småsporer, som bildas hos Sporozo'a (se d. o.).

Merry old England, eng, {1. mä'rri åld i'ng-länd), "glada gamla England", ett engelskt nationaluttryck.

Merte'nsia mari'tima, bot.j fjärva, ostronört, nedliggande bohuslänsk havsstrandväxt av fam. Boragina'ceæ. Bladen smaka ostron.

Merte'nsis, bot., ett slags krusbär.

Mertenstryck, se Rotationsdjuptryck.

Meru, ind. myt., världens medelpunkt, ett berg av guld, bostad för gudarna och demonerna.

Meru'lius, hot., ett porsvampsläkte. — M. la^crymans, hussvam.p, åstadkommer svår skada på trävirke.

Me-rum (nämligen vi'num), lat., oblandat vin.

Merveille, fr. (1. mervä'j), underverk, under.

— A merveille, beundranvärt väl, förträffligt. — Merveilleux, fem. Merveilleuse (Z. merväjö', -ö's), underbar; beundransvärd; förträfflig. — La merveilleuse, den underbara, benämning på en efter antikt mönster bildad kvinnodräkt under direktoriets tid. Jfr Direktorium och Incroyable. — Les merveilleuses, de underbara, smädenamn på damer, som buro la merveilleuse.

— Merveilleux, text., ett satinartat, mjukt sidentyg.

Meryci'sm (av gr. merykismo's, idisslande), m,ed., en sällsynt åkomma, som visar sig däri, att den angripne idisslar sin föda.

Mes === Tsien (se d. o.).

Me'sa, sp., se Mesas.

Me'sainskriften, den äldsta och största hebreiska inskriften, härrörande från den moabitiske konungen Mesa (9:e årh. f. Kr.).

Mesair, fr. {1. mesä'r), ridk., skolsprång med alla fyra benen på en gång under pågående skolgalopp.

Mesallians (Z. mesallia'ngs; fr. mésalliance), giftermål med en person av ringare stånd, missgifte. — Mesallie'ra, bortgifta med en person av lägre stånd. — Mesalliera sig, gifta sig under sitt stånd.

Mesa'n (ital. mezza'na, av mezzo, i mitten), sjöv., akterska gaffelseglet, det som föres å mesanmasten (se följ. ord). — Mesanmast, aktersta masten på en tremastare och en galeas.

Mesaorti't, med., inflammation i aortas media (se d. o.). — Mesarterii't, inflammation i artärernas media (se d. o.).

Mesar te'm, astr., stjärna i stjärnbilden Väduren.

Me'sas 1. Mese'tas, sp., bord, tafflar; geogr., platåer, vilkas övre lager bestå av hårda bergarter, som motstått vittring, under det de underliggande vittrat och bortförts, varför ytan är genomfårad av rämnor och sprickor.

Mesca% Mescali'n, se Mejical.

Mesdames, se Madame.

Mesdemoiselles, se Mademmselle.

Me'sdjid 1. Mesdschid, arab. = Moské (se d. o.).

Me'se, ital., månad. — Mese cade^nte, för-liden månad. — Per mese, månatligen.

Mesembria'nthemum, bot., växtsläkte av fam. Aizoa'ceæ, mest i Sydafrika. — M. cordifolium, odlas som prydnadsväxt. — M. crystalli'num, isplantan, odlad som prydnadsväxt, även använd som spenat.

— M. edu'lis, har ätliga frukter, h o t -tentottfikon. — M. tripo'lium, från Kap, lämnar s. k. kandiablommor, som förr användes till vidskepligt ändamål.

Mesenky'm, zool, ur mesodermet (se d. o.) under fosterstadiet utvecklade celler, som ge upphov till kroppsvävnaderna.

Mesenteria'1, Mesenteri'tis m. fl., se under Mesenterium.

Mesente'rica, bot., tarmlik.

Mesente'rium (gr. mesente'rion), anat., tarmkäx, kröse, ett veck av bukhinnan, som fäster tarmarna vid bukhålans ba-kersta vägg. — Mesenterial och Mesente'-risk, som tillhör tarmkröset. — Mesenteri'-tis, med., inflammation i tarmkröset.

Mese'tas, sp., se Mesas.

Mesfåglar, zool., en familj tättingar, Pa'-ridæ, omfattar mesar {Pa'rus) och kungsfåglar (Re'gulus).

Mesia'l, dets. som Medial (se d. o.).

Mésintelligence, fr. (1. mesängtellisja'ngs), missförstånd, missämja.

Mesjtsjerja'ker, ett finskt-ugriskt folk i Östra Ryssland.

Mesmerfsm, animal magnetism (se under Magnet), uppkallad efter den tyske mag-netisören Mesmer (d. 1815). Jfr Hypno-tism.

Mesnevi, pers., eg. halvvers; en orientalisk versform; även namn på Persiens mest berömda didaktiska poem.

Meso- (av gr. me'sos, befintlig i mitten), mitt-, som ligger i mitten, som är mellerst.

— Mesoba'r 1. Mesoba'riskt område (av gr. ba'ros, tyngd), meteor., trakt, där lufttrycket är av normal höjd. — MesobIa'st, anat., det mellersta groddbladet i ägget.

— Mesocefa'1, anat., som hör till mitten av hjärnan. — Mesoce'phalum, mellersta delen av hjärnan. — Mesocephali'tis, med., inflammation i mellersta delen av hjärnhinnan. — Mesocæ'cum, blindtarmens tarmkäx. — Mesoco'lon, anat., grovtarmens tarmkäx. — Mesode'rm, embryotsMesogoter—Meta

mellersta groddblad. — Mesodmi'tis, inflammation i en mellanhinna. — Mesofila växter 1. Mesofy'ter, hot.y växter som föredra mark med medelmåttig fuktighet. — Mesofy'll, hot., bladkött. — Mesoga'strium, bukens mitt. — Mesokolon, tjocktarms-kröset. — Mesokra'nium, hjässan. — Me-so'l, miner.j ett med thomsonit (se d. o.) besläktat mineral. — Mesola'bium, instrument till finnande av medelproportio-nallinjen mellan två givna linjer. — Meso-li'tisk, till mellersta stenåldern hörande.

— Mesolftisk period, arkeoL, övergångsperiod mellan äldre och yngre stenålder i Europa. — Mesore'ctum, ändtarmskröset.

— Mesosalpinx, äggledarnas hinnartade band. — Mesosty'lon = Interkolumn (se Intercolumnium). — Mesoty'p = Natrolit (se d. o.). — Mesova'rium, äggstockens band. — Mesozolsk (av gr. zo'on^ djur), paleont.y adjektivisk beteckning för jordlager, som innehålla lämningar av forntida djur, vilka sluta sig till nu levande arter. — Mesozoiska systemen 1. Meso-zoiska serien, en mellan den kainozoiska och den paleozoiska serien belägen avdelning av de fossilförande bildningarna. Dit höra trias-, jura- och kritsystemen. Jfr Kainozoiska och Paleozoiska systemen.

Mesogo'ter, de västgöter, som bosatte sig i Mesien.

Mesogötiska språket, det språk, som talades av väst- och östgoterna. Jfr Gotiska språk.

Meso'1, Mesostylon, Mesoty'p, Mesozo'isk m. fl., se under Meso-.

Meson, gr., se Tetrakord.

Mesone'fros, anat., se Urnjuren.

Mesota'n, farm., derivat av salicylsyrans metylester. Inpenslas löst i olja i huden vid reumatism.

Mesoto'rium, kem., se Torium.

Me'spilus, bot., busksläkte av fam. Rosa'ceæ.

— M. germa'nica, tysk mispel, har som övermogna ätliga frukter, vilka genom sin garvsyrehalt använts mot diarré.

Mesquin, fr. (1. mäskä'ng [hårt k]; sv. uttal: -ki'n), snål, nidsk, småaktig; knapp, dålig, snäv. — Mesquinerie (1. mäskinnöri' [hårt k]), snålhet, nidskhet, småaktighet, knussel.

Mesquitoträd (Z. meski^tå-), se Prosopis.

Mesra, arab., resa.

Mess. 1. Messrs., engelsk förk. i brevutanskrifter o. d. för messieurs, herrar (i firmanamn o. d.).

Mess, eng. (av lat. mi'ssum, det uppdukade), bordsällskap; sjöv., krigsk., med restauration vanligen förbunden samlingslokal för officerare.

Me'ssa, se Mässa.

Me'ssa di voce, ital. (1. - vå"tje), tonk., sångtonens gradvisa till- och avtagande i styrka. Det tecknas

Messalia'ner, ett i Mindre Asien på 300-talet bildat religionssamfund, vars troslära var

en blandning av kristliga och hedniska element; även benämning på de första tiggarmunkarna (i 4:e årh.).

Messali'na, kvinnonamn. Buret av den romerske kejsaren Claudius' för sina skamliga utsvävningar beryktade gemål. Betecknar efter henne en liderlig gift kvinna; astr., en av småplaneterna.

Messa'pier, en gren av japygerna (se d. o.).

Messeigneurs, se Monseigneur.

Messenger, eng. {1. me'ssindjör), budbärare (vanligt i namn på tidningar).

Messe're, se Messire.

Messia'd, benämning på epos om Messias (särskilt ett sådant av Klopstock).

Messiani'sm, Messia'nsk, se under följ. ord.

Messi'as (den pekiska formen av hebr. maschiach, oljad, smord), den smorde, i Gamla testamentet namn på den väntade Frälsaren; titel på ett religiöst epos av den tyske skalden Klopstock. — Messia-ni'sm, Messias* värdighet; Messias' lära. — Messia'nsk, adjektiviskt uttryck om de av Gamla testamentets profetior, som åsyfta Messias.

Messidor, fr. {1. -då'r), skördemånad, inbärgningsmånad, tionde månaden i det franska republikanska kalenderåret, 19 juni—18 juli.

Messieurs, se Monsieur.

Messire, gammalfr. {1. -si'r), ital. Messe're, nådig herre.

Messläktet, zooL, se Parus.

Messola'n (av ital. mezzolana, halvylle), ett slags halvylletyg.

Messrs., se Mess.

Mesti'z 1. Mesti's {sp. mesti'zo, av lat. mi'x-tus, blandad), i södra Amerika, Mexiko och Västindien: avkomling av vit och indian.

Mestjerja'ker, se Mischärer.

Me'sto 1. Mesto'so, ital., tank., sorgligt, sorg-bundet.

Mesto'm, bot., kärlsträng, för saftledningen utdanade element i växtkroppen.

Me'sua, bot., växtsläkte av fam. Gutti'feræ, träd och buskar i Ostindien. — M. ferre'a, nagasträdet, odlas i hela

Ostindien. Frukten ätlig. Barken officineli. Veden, ceylonskt 1. ostindiskt järnträ, n a g a s t r ä, är utomordentligt hård.

Mesure, fr. {1. mösy'r), se Mesyr. — A la mesure (1. alla -), tonk., återgående till ett förut angivet taktmått.

Mesura'bel, se under Mesyr.

Mesu'sa, hebr., dörrpost; den av judarna vid dörrposten fästa kapseln med de tio budorden.

Mesy'r {fr. mesure, av lat. mensu'ra, mått), försiktighetsmått, mått och steg. — Halv-mesyr, halva mått och steg, otillräcklig åtgärd. — Mesura'bel, mätbar.

Meta, ett i ryska östersjöprovinserna brukligt mjöd.862

Me'ta, lat.y målpelare, kappränningsmål.

Metà, itaL {fr. moitié, lat. medietas), hälft.

— Meta-affär, se A-metaaffär. — A metà, handelst., till hälften, med lika vinst och förlust.

Meta', framför vokal eller h Met-, gr. pre-position, som i sammansättningar betyder: med, emellan, efter, till, om (förändring från ett tillstånd till ett annat).

Meta'basis, gr., inblandning i ett tal av ej dithörande ämnen; övergång från ett ämne till ett annat.

Metabasft, miner., metamorfisk grönsten.

Metabole', Metaboli' (av gr. metaba'llein, omkasta), omkastning, förändring; språkv., omkastning av bokstäver; ombyte av versform; talk.y framhävandet av en motsats genom omställning av ord; med., förändring i en sjukdom. — Metaboli'sm, fysioL, ämnesomsättning.

Metaca'rpus (av gr. meta', emellan, och harpors, handlove), mellanhand. — Metacar-pa'l, som hör till mellanhanden.

Metace'ntrum, skeppsb., ett fartygs styvhetspunkt, d. v. s. krökningsmedelpunkten för den kurva, som deplacementets tyngdpunkt beskriver, då ett fartyg kränges.

— Tvärskeppsmetacentrum, erhålles vid krängning tvärskepps, Långskeppsmeta-centrum vid krängning långskepps. — Metacenterhöjd, kallas avståndet mellan ett fartygs tyngdpunkt och tvärskeppsmetacentrum.

Metachlamy'deæ, bot., dets. som Sympeta'læ (se d. o.).

Metachore'sis, gr. (av metachore'in, bortgå), med., sjukdomsfröets förflyttning till ett annat ställe.

Metachromasi', histoL, föreligger då histologiska preparat färgas i annan färg än det använda färgämnets.

Meta'chrous, bot., förändrande färg (efter torkning).

Metafa's, bioL, stadium i kärndelningen, under vilket cellkärnans kromosomer dela sig på längden. Jfr Anafas, Telofas.

Metafo'r (gr. metafora', av metafe'rein, överföra), talk., bildligt uttryck, figurligt talesätt. — Metafo'risk, bildlig, figurlig, oegentlig.

Metafra's (gr. meta'fr asis), omskrivning, översättning; omskrivning i prosaform av ett skaldestycke. — Metafra'st, omskri-vare, översättare. — Metafra'stisk, omskrivande.

Metafysisk (av gr. meta', efter, över, och fysika', naturliga ting), vetenskapen om det översinnliga, läran om de yttersta grunderna för våra insikter i tingens natur, den filosofiska läran om naturen. — Metafy'sikus 1. Metafy'siker, person, som är kunnig i metafysik. — Metafysisk, översinnlig.

Metafy'ta, bot., mångcelliga växter, till motsats mot encelliga, Protofyta.

Metagene'r 1. Metage'nesis (av gr. meta', efter, över, och ge'nesis, födelse, av gi'g-nesthai, bliva till), generationsväxling (se d. o.).

Meta geometri', fil., beteckning för de icke-euklidiska arterna av geometri.

Metagogi' (av gr. meta', efter, över, och a'gein, föra), talk., upprepande av samma uttryck.

Metagra'mm (av gr. meta-gra'fein, omskriva, avskriva), ef ter skrift, avskrift, översättning.

Metakine's, dets. som Metafas (se d. o.).

Metakriti'k (av gr. meta', efter, över, och kritike', se d. o.), motkritik, granskning av en annans kritik.

Metakromaty'p (av gr. meta', efter, över, bakom, chro'ma, färg, och ty'pos, bild), litografisk färgtrycksbild, som tryckes på för detta ändamål berett papper och sedan överföres på porslin, metall, trä 1. d. — Metakromatypi', sättet att åstadkomma dylika bilder.

Metakro'mfärger, antracenkromfärger (se d. o.), vid vilka färgämne och kromsalt samtidigt kunna sättas till färgbadet.

Metakroni'sm (av gr. meta', efter, över, utöver, och chro'nos, tid), fel mot tidräkningen, varvid en händelse förlägges längre tillbaka i tiden, än då den tilldrog sig. Jfr Anakronism och Parakronism.

Métal à miroir, fr. {1. meta'll a miråa'r), spegelmetall, en metallegering, som består av 2 delar koppar och 1 del tenn med en liten tillsats av arsenik. Begagnas till förfärdigande av metallspeglar, i synnerhet teleskopspeglar.

Meta'lepsis, gr. eg. utbyte; talk., retorisk figur, som består däri, att det till begreppet efterföljande sättes i stället för det föregående, t. ex. graven i stället för döden.

Metalfk, en turkisk besjlik (se d. o.) präglad i starkt kopparhaltigt silver.

Meta'll (av gr. me'tallon, eg. gruva), kem., benämning på grundämnen, som vid vanlig temperatur äro fasta och ogenomskinliga, hava en egendomlig glans och äro goda ledare för värme och elektricitet; tekn., beteckning för metallegeringar. — Metallernas konung, alkem., guld. — Metallernas kvintessens, alkem., de vises sten (se Alkemi). — Metallglans, miner., mineral med glatt yta och stark glans. — Métalliques, fr. (1. -li'ck), pL, anvisningar på metalliskt mynt. — Metallise'ra, reducera en metalloxid till ren metall. — Metallisk, som består av, hör till eller liknar metall. — Metallkalker,/cem., äldre benämning på metalloxider.— Metallmikroskopi', mikroskopisk undersökning av metaller. — Metallmoaré, tekn., förtent järnbleck med en vattrad, om iskristallerna på en fönsterruta påminnande yta. — Metallo-dyni' (av gr. odyne', smärta), med., me-Metamatemati —Metatarsus

tallsmärta, symtom vid bly- och kvicksilverförgiftning. — Metallografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över metallerna ; även konsten att på därtill beredda metallplåtar upphöjt framställa och avtrycka teckningar. — Metallografie'ra, utöva metallografi. — Metallogra'fisk, till metallografi hörande. — Metallofder (av gr. e'idoSy utseende, ämne), eg. metall-liknande ämnen; kem.y de icke metalliska grundämnena. — Metallokemi', den del av kemien, som handlar om metallerna. — Metallokromi', färgning av metaller på galvanisk väg. — Metalloskopi' (av gr. skope'iny se), med., undersökning för utrönande av vilken metall, som skall användas vid en sjukdom, som behandlas med metalloterapi (se nedan). — Metallo-teknfk, konsten att förarbeta metaller. — Metallote'knisk, som hör till eller har avseende på metalloteknik. — Metalloterapi' (av gr. therape'ia, läkedom), med., en metod att bota vissa nervösa åkommor genom anbringande av metallplåtar på den sjukes hud eller genom ingivande av något lösligt metallsalt. Se vidare Burkism. — Metalloxfd, en metalls förening med syre.

— Metallsnitt, tryckplåt med upphöjd teckning. — Metallstick, gemensam benämning på i koppar, stål o. s. v. utförda stick. — Metallsyra, syra, vars radikal innehåller en metall i förening med syre. — Metallurgi' (av gr. e'rgon, verk), hyttkunskap, läran om framställningen av metaller ur de malmer, i vilka de förekomma.

— Metallu'rgisk, som har avseende på metallurgi. — Metallurgi'st 1. Metallu'rg, person, som är kunnig i metallurgien.

Metamatemati' (av gr. meta', efter, över, och matematik, se d. o.), den högre matematiken.

Metame'r, Metameri', zooL, dets. som seg^ ment, segmentering. Jfr Metameri, kem.

Metameri' (av gr. meta', efter, över, jämte, och me'ros, del), kem., isomeri (se d. o.)^ med samma molekylarvikt hos de isome-riska ämnena. K Polymeri. — Meta-me'riska kallas isomeriska kroppar (se d. o.), som hava samma molekylarvikt.

Metamo'rfiska bergarter (av gr. metamor-fu'n, omgestalta), geol., urbergarter, såsom gnejs, glimmerskiffer, eurit m. fl. — Metamorfiska systemet, Azo'iska formationen 1. Urformationen omfattar de metamorfiska bergarterna. — Metamorfi'sm, genom värme, starkt tryck m. fl. omständigheter framkallad förändring eller omgestaltning av bergarter.

Metamorfopsi' (av gr. metamo'rfosis, förändring, och o'psis, syn), med., ett synfel, varigenom föremålen te sig i en annan form och storlek än den verkliga.

Metamorfo's {gr. metamo'rfosis, förändring, förvandling, omgestaltning. — Metamor-fose'ra, förvandla, omskapa. — Metamor-

pho'ses, titel på ett av den romerske skalden Ovidius författat diktverk, i vilket framställas myter om människors av gudarna åstadkomna förvandling till djur, träd, källor o. s. v.

Meta'n 1. Metha'n, kem., sumpgas, gruvgas. — Metanderiva't, kemiska föreningar, som kunna härledas ur metan.

Metanefros (1. -frå's), anat., efternjuren.

Meta'ni, hettitiskt folkslag.

Metani'lgult, kem., ett azofärgämne, som användes i sidenfärgerier.

Meta'nthesis, gr., bot., efterblomstring, d. v. s. förnyad blomning.

Metaplasi', bot., cellförändring, som ej är förbunden med tillväxt 1. delning, t. ex. uppkomsten av klorofyll i normalt klorofyllfria celler; zooL, ombildning av en vävnad i en annan.

Metapla'sm (gr. metaplasmo's, ombildning; språkv., ett ords förändring genom utelämning av en bokstav eller en stavelse; en kasusform, som förutsätter en obruklig nominativ. — Metapla'stisk, ombildande; som beror av en metaplasm.

Metapo'dium (av gr. meta', efter, över, och pus, gen. podo's, fot), fotblad.

Metapoliti'k (av gr. meta', efter, över, och politik, se d. o.), filosofisk statslära.

Metapsyki'k, psykoL, beteckning för allt som går ut över den psykologiska erfarenheten, särskilt de själsföreteelser, som höra till ockultismens område. — Metapsy'kisk, som går ut över den psykiska erfarenheten. — Metapsykologi', psykisk forskning.

Metapto's 1. Metapto'sis, gr. (av metapi'p-tein, slå om, kasta om), med., omkastning från en sjukdom till en annan.

Metar, rymdmått = 20 1. i Tripolis och Tunis.

Metarsiologi', gr. = Meteorologi (se d. o.).

Metasomato's (av gr. meta', efter, och so'ma, kropp), miner., process, genom vilken mineralbildning sker under förträngning av andra mineral. — Pneumatoly'tisk meta-somatos, föreligger, när de omvandlande ämnena uppträda i gasform, Hydroterma'1 metasomatos, när de utgöra vattenlösningar.

Metastabi'lt, fys., är ett i viss grad labilt tillstånd, t. ex. i en övermättad lösning.

Metasta's (av gr. meta'stasis, förflyttning omställning), med., en sjukdoms förflyttning från en kroppsdel till en annan. — Metasta'tisk, förändrad, omgestaltad, omflyttad.

Metastro'f (av gr. meta', efter, över, och stre'fein, vrida, vända), tankarnas bortvändande från en sak till en annan.

Metasy'nkrisis, gr. (jfr Synkrisis), med., utdrivning av osund fuktighet i huden förmedelst blåsdragande medel. — Metasyn-kri'tisk, verkande genom metasynkrisis.

Metata'rsus, lat. (av gr. meta', efter, över, emellan, och tar so's, fotsula), mellanfot.864

Metate—Metier

Meta'te (av aztekisk, metall), benämning på den flata sten, varpå man i Mexiko malde majsen och som senare blev allmän i det spanska Amerika.

Metate's 1. Meta'tesis {gr. meta'thesis), omställning; språkv., omkastning, i synnerhet av bokstäver i samma ord, t. ex. Reju-salem i st. f. Jerusalem.

Metathe'ria, zooL, pungdjur.

Metathorax, zooL, insekternas mellankropp.

Meta'tus, lat., avmätt.

Metaxe'n, bot. — heterecisk (se d. o.).

Metazo'a (av gr. meta', efter, och z&on, djur), zool., gemensam benämning på alla icke encelliga organismer.

Metempsyko's {gr. metempsy^chosis, av meta', efter, över, en, uti, och psyche', själ), själens flyttning ur en kropp i en annan, själavandring.

Metence'phalon, anat., bakre hjärnan.

Meteo'r (av gr. mete'oros, i höjden svävande, i luften befintlig), företeelse i atmosfären, luftfenomen; även eldkula eller större stjärnfall. — Meteori'k = Meteorologi (se nedan. — Meteo'riska växter, hot., växter, vilkas blommor öppna och sluta sig efter väderlekens beskaffenhet. — Meteori'sm, med., trumsjuka, bukens utspänning av gas. — Meteori't, miner., meteorsten, järn-haltig sten av kosmiskt ursprung. — Meteorjärn, en huvudsakligen av järn bestående meteorit. — Meteorofy^ter, nederbörd av växtlika ämnen ur luften. — Me-teorognosi' (av gr. gno'sis, kunskap), väderlekslära; väderleksspådom. — Meteo^ rogno'st, väderleksspåman. — Meteoro-gra'f (av gr. gra'fein, skriva), väderleks-beskrivare, en apparat, som av sig sjäh antecknar till väderleken hörande feno^ men. — Meteorografi', beskrivning av väderleksförhållanden. — Meteoroli't, miner., meteorsten, meteorit (se d. o.). — Meteorolo'g, person, som ägnar sig åt meteorologi (se följ. ord). — Meteorologi' (av gr. lo'gos, lära), vetenskapen om jordatmosfärens fysiska tillstånd, om luftkretsen och dess företeelser. — Meteoro-lo'gisk, som har avseende på meteorologi; som beträffar väderleksförhållanden. — Meteorologiska tecken, enkla figurbeteckningar för de flesta meteorologiska företeelserna, fastställda genom internationell överenskommelse. — Meteorologisk opti'k| vetenskapen om i atmosfären iakttagna ljusföreteelser. — Meteoromanti' (av gr. mante'ia, spådom), väderleksförutsägelse, väderleksspådom. — Meteoroma'nt, väderleksprofet. — Meteoronomi' (av gr. no'-mos, lag), läran om lagarna för väderleken. — Meteorosko'p (av gr. skope'in, se), apparat till bestämmande av orters longitud och latitud; apparat, som utvisar stundande förändringar i vädret. — Me-teoroskopi', iakttagande av väderleksförhållanden. — Meteorpapper, se Clado-

phora och Confervaceæ. — Meteorsten = Meteorit (se ovan). — Meteorstoft = Kosmiskt stoft (se d. o.). — Meteorströmmar 1. Meteorsvärmar, astr., periodiskt inträffande stjärnfall, då resterna av någon kometsvans passera jorden. — Meteorstål, stål, förenat med nickel. — Meteorvatten, regnvatten.

Me'ter {fr. mètre, av lat. me'trum, av gr. me'tron, mått), mått; versmått (jfr Metrik) ; mat., enheten i metersystemets längdmått, = 3,3681 fot eller, som man ursprungligen (ej fullt exakt) antog, en tio-milliondel av

avståndet mellan polen och ekvatorn. — Myriameter = 10,000 meter (en svensk nymil). — Kilometer = 1,000 meter. — Hektometer = 100 meter. — Dekameter = 10 meter. — Decimeter =: Vio meter. — Centimeter = ^/loo meter. — Millimeter = ^/looo meter. — Meterampère, enhet för en antenns strålningsförmåga. — Metergraf (av gr. gra'fein, skriva), apparat för uppmätning av tyger. Den uträknar automatiskt priset på det uppmätta stycket. — Meterkilogram = Kilogrammeter (se d. o.). — Metersystemet, det på metern såsom enhet grundade systemet för mått och vikt. Jfr Meter, Kvadratmeter, Ar, Kubikmeter, Liter och Gram. — Me'trisk, som har avseende på metersystemet. Se även under Metrik. — Metrisk centner 1. quintal {fr. quintal mé-trique [I. kängta'll metri'ck]) = 100 kilogram.

Mete'rsi, turk., krigare, som användes till att uppslå och fortskaffa lägertälten.

Me'tersystemet, se under Meter.

Me'tervinkel, med., mått för konvergensvidden.

Metha'n, se Metan.

Me'theg, hebr., eg. tygel; i hebreisk skrift ett litet lodrätt streck under den betonade stavelsen.

Metheme'risk 1. Methemeri'nsk (av gr. meta', efter, över, och heme'ra, dag), med., dagligen förekommande (om feber).

Methemoglobi'n (av gr. meta', efter, över, och hemoglobin,^ se d. o.), fysioL, ett bl. a. efter vissa förgiftningar i blodet förekommande färgämne.

Metho'dius, grekiskt-latinskt mansnamn (av gr. me'thodos, regelmässighet, ordning).

Me'thodus socra'tica, lat. (jfr Metod), sokratisk metod (se d. o.).

Methomani' (av gr. me'thy, vin), okuvligt begär efter starka drycker. Jfr Dipso-mani.

Methu'salah, se Metusala.

Me'ticeps, lat., bot., med koniskt huvud och bas.

Metier, fr. {1. metie'), hantverk, hantering, yrke. — Jalousie de métier, se under Ja-loux. — Par métier, på dragande kall, av ämbetsplikt.

Me'tis, gr. myt., klokhetens gudinna, Zeus' första gemål; astr., en av småplaneterna.

Metis (1. meti'), ett slags bastardull av med merinofåret korsade får.

Meto'd (gr. me'thodos, av meta', efter, över, och hodo's, väg, lat, me'thodus), planmässigt förfaringssätt för att uppnå ett visst mål, sätt att gå till väga efter vissa grundsatser, i viss ordning och med ett bestämt syfte. — Metodfk 1. Metodologi' (av gr. lo'goSy lära), läran om metoden, anvisning om ett planmässigt sätt att gå till väga vid studiet av eller undervisningen i en vetenskap. — Meto'dikus 1. Meto'diker, person, som följer en viss metod. — Meto-dise'ra, använda en metod. — Meto'disk {gr. methodiko's) j som går till väga efter metod; planmässig; ordentlig, regelbunden; konstmässig.

Metodi'sm, se under följ. ord.

Metodister, en av engelsmannen John Wes-ley i Oxford 1729 stiftad religiös sekt, som lägger största vikten vid ett kristligt menighetsliv. Benämningen urspr. ett spe-namn, grundat därpå, att sektens medlemmar förde ett strängt regelbundet eller metodiskt levnadssätt. — Metodi'sin, metodisternas lära. — Metodist-episkopal-kyrkan i Amerika är det förnämsta av de metodistiska kyrkosamfunden.

Metodologi', se under Metod.

Metodiker {gr. me'toikoi), pL, skyddsborgare, i det gamla Ättika bosatta främlingar.

Metokino'n, fotogr., framkallare, som är en förening av metol och hydrokinon.

Meto'l, Geno'l, Satrapo'1, fotogr., framkallare som består av metyl-para-amidofenol-sulfat.

Metomani', se Methomani.

Metonomasi' (av gr. meta', i överensstämmelse med, och o'noma, namn), namnöversättning, t. ex. Arktander i st. f. Nordman.

Meto'nska cykeln 1. Me'tons cykel, se Ennea-dekaéteris.

Metonymi' {gr. metonymi'a, lat. denomina'-tio), eg namnbyte; talk., en retorisk figur, där ett ord ersättes genom ett annat, som står i nära sammanhang därmed, t. ex. läsa Cicero i stället för läsa Ciceros skrifter.

Meto'p {gr. meto'pe), hyggn., det mellan tvenne triglyfer (se Triglyf) å doriska byggnader befintliga mellanrummet, som vanligen är prytt med reliefer (se Relief).

Metopa'gus, med., tvillingfoster med sammanvuxna pannor.

Metoposkopi' (av gr. me'topon, panna, och skope'in, skåda), konsten att spå efter vecken och fårorna å en persons panna.

Metoxy'1, kem., envärdiga organiska radikalen OCHs.

Me'tra, gr. (av me'ter, moder), anat., livmoder. — Metralgi' (av gr. a'Ig os, smärta), med., smärta i livmodern. — Metratoni', livmoderförslappning. — Metrektomi',

operativt avlägsnande av livmodern. — Metri't 1. Metri'tis, livmoderinflammation.

— Metroblenorrhe', varig flytning från livmodern. — Metroce'le, livmoderbråck.

— Metroge'n, härstammande från livmodern. — Metrokarcino'ma, livmoderkräfta.

— Metrolymfangi't, inflammation i livmoderns lymfkärl. — Metromani' (av gr. mani'a, raseri), könsdriftsraseri, sjukligt stegrad könsdrift hos kvinnor. Se även under Metrik. — Metroperitoni't, inflammation i livmoder och bukhinna. — Metro-phlebi't, inflammation med proppbildning i livmoderns blodådror. — Metropoly'p, livmoderpolyp. — Metropto'sis, livmoderfall. — Metrorragi' (av gr. rhegny'nai, sönderslita), blodflöde ur livmodern. —

— Metrorrhe'xis, livmoderbristning. — Metrosko'p (av gr. skope'in, skåda), livmoderspegel, instrument som begagnas vid undersökning av livmodern. — Metro-skopi', undersökning av livmodern. — Metroto'm (av gr. te'mnein, skära), instrument som användes vid kejsarsnitt. — Metrotomi', kejsarsnitt.

Metraton, ett "kosmopolitiskt och magiskt", med frimureriet sammanhängande ordenssällskap på 1780-talet i Sverige.

Mètre, fr. {1. mätr), se Meter.

Metrete's, i det gamla Grekland mått för flytande varor = ungefär 40 liter.

Metri'k {gr. metrike', av me'tron, mått, versmått), läran om versmåtten, läran om verskonsten (verskonstens teori). — Me'-trisk, som har avseende på versmått, som överensstämmer med metriken; i versform, i bunden stil. Se även under Meter.

— Metromani' (av gr. mani'a, raseri), versvurm. Se även under Metra.

Metriopati' (av gr. me'trios, som har det rätta målet, och pa'thos, lidande), lidelsernas kuvande.

Me'trisk, se under Meter och Metrik.

Metri'tis, Metroce'le, Metrokarcino'm, se under Metra.

Metrologi' (av gr. me'tron, mått, och lo'g os, lära), läran om mått, vikt och mynt hos olika tiders olika folk.

Metromani', se under Metra och Metrik.

Metrome'ter = Metronom (se följ. ord).

Metrono'm (av gr. me'tron, mått, och no'mos, lag), tonk., taktmätare, ett instrument, varmed man mäter tidsintervall. — Metro-iio'moi, vikt- och måttjusterare i det antika Atén.

Metrony'mikon, pl. -ny'mika, gr. (av me'ter, moder, och o'nyma, namn), ett av moderns namn härlett personnamn. Jfr Patrony-mikon. — Metrony'misk, uppkallad efter modern.

Metro'on (av gr. me'ter, moder), Rheas tempel i det gamla Aten.

Metropo'1 {gr. metro'polis, av me'ter, moder, och po'lis, stad), moderstad, stad, i vilken en metropolit har sitt säte: huvudstad;866

moderstat. — Metropolft, biskop; ärkebiskop. — Metropolita'n, ärkebiskoplig. — Metropolitankyrka, moderkyrka, kyrka, där metropoliten predikar. — Metropolitan opera house, eng, (1. metråpå'litn å'prö ha'us),Metropolitanoperan, ryktbar operascen i New York sedan 1882.

Metropoly'p, Metrorrhagi' m. fl., se undei Metra.

Metrosi'deros, hot.y träd- och busksläkte av fam. Myrta'ceæ på Stilla havets öar. — M. sca'ndens, lämnar en utomordentligt hård och motståndskraftig ved, drogister-nas lignum vitæ, livsträ.

Metrosko'p, Metroto'mi, se under Metra.

Metro'xylon, hot.y palnisläkte inom indoma-lajiska området. — M. læ've och M. Ru'm-phii, äro de bekanta sagopalmerna.

Me'trum, lat. (av gr. me'tron, mått), meter, versmått. Jfr Metrik.

Metsche'd, arab., ett muhammedanskt bönehus. Jfr Moské.

Me'tsola, fi. myt., skogens boning.

Metsuke, japansk polismyndighet.

Me'tsän lu'onnottaret, fi. myt., skogens döttrar.

Me'tte {fornty.. mettina, av lat. matuzina, tidig), ottesång.

Me'ttlachplattor, genomfärgade, brända ler-plattor för dekorativa ändamål.

Me'tus, lat., fruktan. — M. illa'tus, jur., (genom hotelser) injagad fruktan. — M, reverentia'lis, vördnad.

Metu'sala 1. Metu'salem, hebreiskt mans-» namn, vapnets man. Buret av Noaks far-^ fader, som enligt bibeln blev 969 år gammal.

Metvurst {ty. Mettwurst, div Mett, kött, befriat från ben och fett, och Wurst, korv), ett slags rökt, hårt stoppad och starkt kryddad korv.

Mety'1 (av gr. meta', över, efter, och hy'le, ämne), kem., en av 1 atom kol och 3 atomer väte sammansatt radikal, vilken förekommer i träsprit, ättiksyra m. fl. organiska ämnen. — Metya'l 1. Formål, formål-dehydens dimetyleter. Användes som hyp-notikum och lokalt anestetikum. — Metylalkohol, träsprit, fås genom torr destilla-tion av trä och förekommer i tjärvatten. Användes till fernissberedning och dena-turering av sprit. — Metylalu'n, ammoniak, vars väte blivit ersatt av metyl. Bildas vid torr destillation av kvävehaltiga ämnen. — Mety'lbensol = Toluol (se d. o.).

— Metylbutadie'n, se Butadien. — Mety-le'n, ett kolväte, känt blott i förening med andra ämnen. — Metylenblått, tekn., ett genom inverkan av järnklorid på svavelväte och amidodimetylanilin framställt färgämne. — Metyle'ngult, se Tioflavin.

— Metyle'ra, införa metylgrupper i organiska föreningar. — Metyle'ter, metylalkoholens eter. — Metylgrönt, en grön anilinfärg, som beredes därigenom, att

man upphettar metylviolett med metyl-klorid. — Metylkarbinol =: Metylalkohol (se d. o.). — Metylklorid, klormetyl, er-hålles genom destillering av träsprit med koksalt och savelsyra. — Metylmorfi^n Kodein (se d. o.). — Metylorange {1. -åra'nsj), en gul anilinfärg. Se Tropeolin.

— Metyloxid, träeter. — Metyloxidhydrat, träsprit, träalkohol. — Metylpropylbensol =: Cymol (se d. o.). — Metylsulfonii'1, se Trional. — Metylteobromi'n = Koffein (se d. o.). — Metyltiofe'n, se Tiotolen. —

— Metylviolett = Dahlia, tekn. (se d. o.).

Metzca% se MejicaL

Me'tze, ty., gammalt tyskt sädesmått av växlande storlek.

Meuble, pl. Meubles, fr. {1. möbbl), möbel, husgeråd. — Meubles de boule, se under Boulearbete. — Meublement (1. möblö-ma'ng), förkortning av ameublement (se d. o.).

Me'um athama'nticum, bot., björnrot, starkt lakritsluktande, odlad umbellat. Roten förr officinen. — M. mutellfna, värdefull foderväxt i Alperna.

Me'um est propo'situm in tabe'rna mo'ri, lat., "mig är spått, att på en krog jag skall döden möta", ryktbar dryckesvisa från 1200-talet avArchipoeta.

Me'um et tu'um, lat., mitt och ditt.

Meute, fr. {1. möt, av lat. move're, röra), jaktt., ett koppel jakthundar, särskilt för parforce- eller vildsvins jakt.

Mevleviorden, en på 1200-talet stiftad muhammedansk dervischorden.

Mexicaine, fr. (1. -kä'nn [hårt k]), ett slags ylletyg.

Mexican grass, se Agavefiber.

Mexika'nska språk, de språk, vilka talats eller talas av infödingarna i Mexikos förenta stater.

Mexikansk taggvallmo, bot., se Argemone.

Mézair, fr. {1. mesä'r), se Mesair.

Mezca'1, se Mejical.

Mezeline, fr. (1. mesölinn), ett halvsidentyg av silke och ylle.

Mezerei'n, kem., den verksamma beståndsdelen i Cortex mezerei (se d. o.).

Metzge'ria, bot., se Bandmossa.

Méziéresskolan {1. mesiä^r-), ett först i franska staden Mézières, sedermera i Metz befintligt läroverk för fästningsingenjörer.

Mezka'l, Mezkali'n, kem., alkaloid med synnerligen egendomliga giftverkningar som förekommer i vissa kaktusarter. Se Mejical.

Mezqui'te, se Bouteloua.

Mezquitegummi 1. Sonoragummi, ett slags gummi, som fås från Mezquiteträdet, Al-garobia glanduWsa, tillhör, fam. Mimosæ, i Nordamerika och Texas.

Me'zza == Mezza-lira (se följ. ord); även fem. av Mezzo (se d. o.).

Mezzadri'a, ital. (1. meddsa-), hälftenbruk.

Me'zza-li'ra, ital., en halv lira (se d. o.).

Me^z^-a ma nica, se under Mezzo.

Mezzani'n {ital. mezzanino)^ hyggn., halv-vår-ing (jfr Entresol); även halvfönster, litet fyrkantigt fönster över ett större.

Mezza'ro, ital., slöja.

Mezza voce, se under följ. ord.

Me'zzo, fem. Me'zza, ital. (av lat. me'diuSy i mitten), tonk., medel-, halv-. — Mezzo-fo'rte, halvstarkt. — Mezza ma'nica, halv applikatur. — Mezzo me'se, mitt i månaden. — Mezza voce {1. - vå'tje), med halv röst. — Mezzopia'no, halvsvagt, tämligen svagt. — Mezzosopra'n (ital. mezzo so-pra'na)f kvinnostämma mellan alt och sopran. — Mezzoti'nto, mellanfärg; målark.y färg, som bildar övergången från ljus till skugga. — Mezzotintogravyren, konstt., svartkonstgravyren, svarta manéret inom kopparsticket, saknar konturlinje och skarpa streck.

M. F., förk. för lat. monumentum fecit, (N. N.) gjorde minnesvården.

mf., tonk.y förk. för ital. mezzo forte (se d. o.).

m. f. p., på recept förk. för lat. misce, fiat pulvis, blanda, så att det blir ett likartat pulver.

Mg, feem.,-atomtecken för Magnesium.

mg., förk. för milligram. Se Gram.

m. g., tonk., förk. för fr. main gauche, vänstra handen.

Mgoa-kautschuk, bot., sé Mascarenhadia.

Mgr, förk. för fr. Monseigneur (se d. o.),

Mho (fj), elektrisk måttenhet för ledningsförmågan, lika med det inverterade värdet av ohm.

Ml, ital., tonk., i solmisationen namn på tonen e. — Ml be'mol, tonen ess.

mi, fys., förk. för mikrofarad.

Miami, indianstam i Nordamerika.

Miamun, fornegypt., "Amons vän", binamn för de egyptiska konungarna från 19 :e dynastien.

Miao-tse, den ursprungliga befolkningen i vissa av Kinas landskap.

Miargyri't 1. Kengotti't, m.iner., monoklin silverantimonglans.

Mia'sm 1. Miasma {gr. miasma, av miainein, fläcka, orena), med., äldre benämning på utanför kroppen alstrat smittämne, som för att smitta måste överföras genom parasiter (myggor, ohyra), — Miasma'tisk, som innehåller miasmer eller är framkallad av sådana.

Mi'ca, lat., smula, grand; i romanska länder samt i England och Amerika (eng. 1. ma'jkä) benämning på glimmer.

Mica'ceus, lat. (av mi'ca, korn), bot., kornig.

Micagrafi', se Mikaarafi.

Mfcans, lat., bot., skimrande.

Micatio'n Cav lat. mica're, röra sig hastigt), fysioL, blodets omlopn inom kronpen.

Micella'rteori, bot., teori, enligt vilken sväll-bara kropnar bestå av mycket små kroppar, miceller, vilka vid anfuktning omge

sig med ett vattenskikt och därigenom åstadkomma svällningen.

Miceller, se under föreg. ord.

Mich., förk. för nordamerikanska staten Michigan.

Mfcha, se Mika.

Mfchael, se Mikael.

Michae'lisdagen, se Mikaelisdagen.

Michal, hebr., se Mikael.

Mi'chel, ty., mickel. — Der deutsche Michel l.Vetter Michel, "tyska mickeln" 1. "kusin mickel", benämning på tyska folket, antydande enfald och sävlighet, möjligen uppkommen därav, att den helige Mikael var Tysklands speciella skyddshelgon. Jfr Mickel.

Michelia'ner, en i senare hälften av 1700-talet av den tyske teosofen Johann Hahn grundad sekt.

Mickel, kortform för Mikael^ allmän svensk benämning på räven (sedan 1500-talet). I sammansättningar, t. ex. frimickel, ox-mickel, beteckning för list, lismeri, tölp-aktighet. "Den tyske Mickel", antyder på svenska list och tjuvaktighet. Jfr Michel.

Mickhake = Nickhake, se Nicka.

Microca'rpa, lat. (av gr. mi'kros, liten, och karpo's, frukt), bot., med små frukter.

Microco'ccus, se Mikrokocker. — Microco'c-cus prodigio'sus, bakter., se Blödande bröd.

Microglo'chin, bot., med små uddar.

Micro'logus, lat. (av gr. mikro's, kort, och Wgos, lära), vanlig medeltida titel på handböcker.

Microsco'pium, astr.. Mikroskopet, stjärnbild på s. hemisfären.

Microspe'rma, bot., serie bland monokotyle-donerna, omfattande fam. Burmannia'ceæ och Orchida'ceæ.

Microspi'ra co'mma, asiatiska kolerans bacill.

Microspo'rum, bot., med små sporer.

Microsto'mum (av gr. sto'ma, mun), bot., med liten mynning.

Micro'stomus kitt, zool., bergskäddan (syn. Pleurone'ctes kitt). Jfr Mikrostomi.

Micro'tinæ, zooL, gnagarefamilien S o r k -djur. Hit höra 1 ä m 1 a r och sorkar.

Micro'tus agre'stis, zooL, åkersorken, ett svårt skadedjur på odlade växter.

Mi'ctio, med., urinering. — M. involunta'ria, ofrivillig urineriner.

Mid, eng. {1. midd), förk. av midshipman (se d. o.).

Mi'das, en frygisk konung (d. 695 f. Kr.), som enligt den grekiska sagan, vilken förblandar honom med en frygisk fruktbarhetsgudomlighet, av Silenos fick den farliga gåvan att förvandla allt, vad han rörde vid, till guld och som av Apollon försågs med åsneöron, då han framför gudens snel föredrog Pans. — Mida'ion, konung Midas klippgrav, nära Gordium. — Midasöron, åsneöron.

Middle temple, se Inns of court.868

Middle West, eng, (1. middl oe'sst), "mellersta västern", benämning på de jordbrukande centralstaterna i Förenta staterna.

Middy, se Midshipman.

Midfastosöndag, 4:e söndagen i fastan. Se vidare Dominica de rosa och Lætare.

Midgård (isL miÖgarÖr), nord myt., den mellersta, åt människosläktet upplåtna delen av jordskivan. Kallas i senare skrifter stundom Manhem (se d. o.). — Midgårds-ormen 1. Järmundgand, Lokes son, broder till Fenrisulven och Hel, omsluter i skepnad av en etterssprutande orm jordskivan (Midgård).

Midi', fr. (av lat. me'dins, hälften, och dies, dag), middag, middagstid; söder.

Midinette, fr. (1. -nä'tt), skämtsam benämning på parisiska sömmerskor, som under middagsrasten promenera omkring i stora skaror.

Midjani'ter, det arabiska landet Midja'ns forna invånare.

Midljud, språkv., inljud, språkljud inuti ett ord.

MidoIi'n, boktr., en frakturstil med avrundade former, vilken företrädesvis brukas till rubriker.

Midrasch, pl. Midraschim, hehr., ett slags bibelförklaring, som tillhör den rabbinska litteraturen.

Midshipman, eng. (Lmi'ddsjipmän), sjöv., eg. midskeppsman; sjökadett i engelska och nordamerikanska marinen. Förk. Mid 1. Middy.

Midsommarblomster, hot., se Geranium.

Midwater, eng. (1. middoå^tör), sjöv., mittemellan en farleds sidobegränsningar.

Midvitne, nord. myt., en jätte.

Miel, fr. (1. miä'll), honung.

Mi'elikki, fi. myt., skogsgudinnan.

Miesbachrasen (1. mi's-), bajersk nötboskapsras.

Migliajo, ital. (1. millja'jå, av lat. millia-rium, tusental, av mille, tusen), handelsvikt i Venezia och Livorno, motsvarande ungefär 5 centner. — Miglio (1. milljå), en italiensk mil.

Mi'gma, gr. (av migny'nai, blanda), blandning, mixtur (se d. o.).

Migmati't (av gr. mi'gma, blandning), petrogr., gnejsbergart, som genom intensiv genomdränkning med granitiskt material fått en invecklad byggnad med ådror {Ådergnejser), band (Bandgnejser), nät {Diktyoni'ter).— Nebuli'ter, "spöklika rester", äro återstoder av en gnejsbergart, som undergått nästan fullständig upp-smältning.

Mignardera (1. minjarde'ra, fr. mignarder), bortklema; förkonstla. — Mignardise il. -di's), fint behag; tillgjordhet; mignardi-ser, ett slags smala ganser med för virkning avsedda öglor å ömse sidor.

Mignon, fr. (1. minjå'ng, av fhty. minni, kärlek), täck, söt; gunstling, älskling; be-

nämning på den franske konungen Henrik III:s gunstlingar {"mignons")', namn på en av de i den tyske skalden Goethes roman "Wilhelm Meisters Lehrjahre" skildrade kvinnliga huvudpersonerna, hjältinnan även i den franske kompositören Am-broise Thomas' efter henne uppkallade opera. — Mignonne (Z. -jå'nn), fem. av Mignon (se föreg. ord); boktr., ett slags mycket fin boktryckarstil. — Mignonette (1. -jånnä'tt), ett slags ganser, = Mignardise (se d. o.); ett slags halvsiden.

Migos, japan., benämning på de två jättestatyer av de indiska gudakonungarna Indra och Brahma, som bevaka templens yttre portar mot onda väsen.

Mi'grans, lat., vandrande.

Migratio'n, Migrationsteori, se under följ. ord.

Migre'ra (lat. migra're), vandra, flytta. — Migratio'n, vandring; utvandring, emigration (se d. o.); förändring av vistelseort, i synnerhet flyttfåglarnas. — Migrationsteori, en teori att nya arter kunna uppstå därigenom, att enskilda individer utvandra och anpassa sig efter den nya hemorten.

Migrä'n {fr. migraine) 1. Hemikrani' (se d. o.), med., halvsidig huvudvärk, nervös huvudvärk, som påkommer anfallsvis och vanligen håller sig i ena sidan av huvudet. — Migräni'n 1. Migränopyri^n, farm., ett blandningspulver av antipyrin, coffein och citronsyra. — Migränstift, stänger av kamfer och tymol, med vilka som medel mot migrän panna och tinningar bestry-kas.

Miguel {1. migé'l), portugisisk namnform för Mikael. — Migueli'ter, anhängare av troninkräktaren Miguel i Portugal (1828 —34).

Mi'hi est propo'situm in tabe'rna mo'ri, lat., se Meum est propositum.

Mihmanda'r, pers. (av mihman, gäst, och dar, hålla), i Turkiet och Persien de främmande sändebudens introduktör.

Mihra'b 1. Mikra'b, arab., den mot Mekka vettande bönnischen i en muhammedansk moské.

Mihtar, titel för fursten i Chitral.

Mi]a, jap., shintokapell.

Mijl, koll. {1. mejl), "mil", holländskt längdmått, numera = 1 km.

Miinheer, se Mynheer.

Mi'ka {hebr. Micha), mansnamn, vem är som Jehova? Buret av en av de mindre profeterna.

Mika'do, japan., "kejserliga palatset", sedermera i överförd betydelse "regeringen" och även "kejsaren" (den senare dock vanligen Tenno). Jfr Dairi och Taikun.

Mi'kael {hebr. Michael), mansnamn, vem är som Gud? Namn på Israels skyddsängel, den förnämste av ärkeänglarna, på nio östromerska kejsare samt ryska, polska och siebenbürgska furstar. — Mikae'-Mikagrafi—Mikrokosm

869

lisdagen, ärkeängeln Mikaels dag, en allmän änglafest, som hos oss firas d. 29 sept. eller, om denna infaller på en söcken-dag, den därpå följande söndagen, Mikaelssöndagen. — Mikaelsorden, en bajersk och en brittisk orden.

Mikagrafi', "glimmertryck", färgtryck på genomskinliga blad av glimmer, gelatin, celluloid m. m., kallas i handeln "glasmålningspapper".

Mika'nia, bot., tropiskt amerikanskt växtsläkte av fam. Compo'sitæ. — M. gua'co, be ja del guaco, användes i hemlandet mot ormbett, vattuskräck m. m. Har även försökts mot frossa, reumatism och kolera. — M. officina'lis användes mot frossa och magsjukdomar. — M. opi'fera, e.rva de cobra, anses vara ett specifikt medel mot ormbett. — M. sca'ndens, slingerväxt som odlas i boningsrum.

Mikani't, ett av glimmer framställt isoleringsmedel för elektricitet och värme.

Miklegård 1. Myklegård, isl. MikligarÖ^r (av fomnord. mikil, mykil, mycken, stor, och garÖr, gård, stad), eg. storgården eller storstaden, fornnordisk benämning på Konstantinopel.

Mikoto, jap.y "höghet", epitet för gudar, kejsare och prinsar.

Mikra'b = Mihrah (se d. o.).

Mikraku'stisk (av gr. mikro's, liten, och aku'ein, höra), Ijudförstärkande.

Mikrencefali', med. — Mikrocefali (se d. o.).

Mikri'ter, petrogr., de blott med mikroskop urskiljbara beståndsdelarna i eruptiva bergarter.

Mikro-, framför vokal Mikr- (av gr. mikro's, liten), i sammansättningar med måttsord: en milliondel av måttet.

Mikrobarogra'f, fys., en mycket känslig ba-rograf (se d. o.).

Mikrobarome'ter, fys., en mycket känslig barometer (se d. o.).

Mikro^ber {fr. microhe, av gr. mikrobs, liten, och bi'08, liv), pL, fransk benämning på bakterier (se d. o.); gemensam benämning på mikroorganismer.

Mikrobiologi', mikroorganismernas 1. mikrobernas (se d. o.) biologi (se d. o.).

Mikrobi'sm (se Mikrob), härd av bakterier.

Mikrobla'ster, anat., abnormt små erythro-blaster.

Mikroblephari', med., abnormt små ögonlock.

Mikrobrachi', med., abnormt små armar.

Mikrocefa'1 (av gr. mikro's, liten, och kefale', huvud), med., person som lider av mikrocefali (se följ. ord). — Mikrocefali', medfödd missbildning, som består däri, att huvudskålen är för liten. — Mikrocy'ter, abnormt små röda blodkroppar, som uppträda vid vissa sjukdomar. — Mikrocy-temi' (av gr. ky'tos, blåsa, och ha'ima, blod), med., på mikrocyter rikt blod (vid perniciös anemi).

Mikroco'rnea, med., abnormt liten hornhinna.

Mikrodactyli', med., abnormt små fingrar.

Mikrofara'd (av gr. mikro, se d. o.), fys., en milliondels farad (se d. o.).

Mikrofo'n (av gr. mikro's, liten, och fone', ljud), fys., ett särskilt i förbindelse med telefonen använt instrument till förstärkande av mycket svaga ljud.

Mikrofotografi' (av gr. mikro's, liten, och fotografi, se d. o.), fotografering av små, medelst mikroskop förstorade föremål.

Mikrofotome'ter, fys., instrument fÖr uppmätning av svärtningsgraden i olika punkter hos ett fotografiskt negativ.

Mikroftalmi' (av gr. mikro's, liten, och ofthalmos, öga), med., en ögonsjukdom, som består däri, att ögonstenen småningom sammankrymper.

Mikrogame't (av gr. mikro's, liten, och ga-me'tes, gemål), bot., hanlig könscell. Jfr Makrogamet.

Mikrogeologi' (av gr. mikro's, liten, och geologi, se d. o.), beskrivning över de särskilda bergformationerna och resultaten av deras mikroskopiska undersökning.

Mikroglossi', med., abnormt liten tunga.

Mikrognathi', med., abnormt små käkar.

Mikrografi' (av gr. mikro's, liten, och gra'-fein, skriva), beskrivning över genom mikroskop undersökta föremål.

Mikrogyri', med., abnormt små hjärnvindlar.

Mikrohenry, en milliondels henry (se d. o.).

Mikroheteroge'n, olika under mikroskop 1. ultramikroskop. Jfr Heterogen.

Mikrohm (av gr. mikr- [se Mikro-] och ohm, se d. o.), milliondelen av en ohm.

Mikrokardi' (av gr, mikro's, liten, och kar-di'a, hjärta), med., ett hjärta, som är mindre än normalt.

Mikroke'miska analysmetoder, kemiska undersökningsmetoder, vilkas resultat avläsas under mikroskopet, måste användas, dels i fråga om ämnen som blott föreligga i ytterst ringa mängd, dels i fråga om små strukturer t. ex. i cellvävnaden.

Mikrokinematografi', upptagning av rörliga bilder under stark förstoring.

Mikroko'cker {gr.-lat. microco'ccus), pL, bot., kulbakterier, kulformiga mikrober; även = Bakterier (se d. o. och Mikrober).

Mikrokori', med., abnormt små pupiller.

Mikroko'sm (av gr. mikro's, liten, och ko's-mos, värld), liten värld, en värld i smått; människan. Jfr Makrokosm. — Mikroko's-misk, som angår 1. tillhör en mikrokosm. — Mikroko'smiskt salt, kem., gammalt namn för fosforsyrat ammoniumoxid-natron. — Mikrokronome'ter, en kronometer (se d. o.) till bestämmande av mycket små tidsmoment. — MikroIi't (av gr. Wthos, sten), miner., mikroskopiskt liten kristall. — Mikro'megas (av gr. me'gas, stor), en obetydlig person, som gärna vill i något avseende synas stor. — Mikromeli',870

med.y abnormt korta lemmar. — Mikro-me'ter (av gr. me'trein, mäta), astr., fys.y instrument till mätning av mycket små föremål och vinklar. Anbringas företrädesvis på mikroskop eller teleskop. — Mikrometercirkel, instrument, som återgiver ett taget mått i betydlig förstoring. — Mikrometerskruv, en liten, mycket fin skruv, som användes till mätning av små föremål och rörelser.

Mikroli'n, miner, y en fältspatart.

Mikromillime'ter 1. Mikro'n (av gr. mikro-, se d. o.), milliondelen av en meter.

Mikromyeli', med., abnormt liten ryggmärg.

Mikrone'sier, invånare i Mikronesien, en samling ögrupper i nordvästliga delen av Stilla havet. — Mikrone'siska 1. Melane'-sisk-mikronesiska språken = Melanesiska (se d. o.).

Mikroorchidi', med., abnormt små testiklar.

Mikroorgani'sm (av gr. mikro's, liten, och organism, se d. o.), en mikroskopiskt liten organism.

Mikroparasi'ter, hiol., mikroskopiska organismer, särskilt bakterier, som parasitera.

Mikroperti't, miner., mikroskopiskt tunna lameller av plagioklas i ortoklas.

Mikropha'ger, med., småcelliga fagocyter, t. ex. leucocyter.

Mikropsi' (av gr. mikro's, liten, och o'psis, syn, företeelse), med., ett fel i synen, som gör att föremålen förefalla mindre, än de äro.

Mikro'ptera, gr. (av mikro's, liten, och pte'-ron, vinge), pl., zooL, småvingar bland insekterna.

Mikropu's, med., abnormt små fötter.

Mikropy'le (av gr. mikro's, liten, och py'le, port), hot., äggpor, en liten öppning å äggcellens hylle, genom vilken spermatozoen (se Spermatozoer) intränger.

MikrosWp (av gr. mikro's, liten, och sko-pe'in, skåda), fys., "förstoringsglas", ett optiskt instrument, som i förstorad form framställer mycket små föremål. — Mi-kroskope'ra, undersöka med mikroskop. — Mikroskopi', konsten att använda mikroskop; läran om dettas inrättning. — Mikrosko'pisk, som hör till eller angår mikroskop; synlig blott genom mikroskop. X Makroskopisk. — Mikroskopisk anatomi, se under Anatomi.

Mikrosomati', dets. som mikrosomi (se d. o.).

Mikroso'mer, bot., fina kornbildningar i cellplasman.

Mikrosomi' (av gr. mikro's, liten, och so'ma, kropp) 1. Nannosomi'a (av gr. na'nnos, dvärg), med., dvärgväxt.

Mikrospo'rer (av gr. mikro's, liten, och spor, se d. o.), hot., småsporer, hanorgan hos rhizocarpéerna. X Makrosporer. — Mikrospora'nffium, sporangium, i vilket mikrosporer bildas. — Mikrospora'ngieblad 1. Mikrosporofy'll, mikrosporangiebärande blad.

Mikrostomi', med., abnormt liten mun.

Mikrostruktu'r (av gr. mikro's, liten, och struktu'r, se d. o.), geoL, anordning eller byggnad, som icke är synlig för blotta ögat.)(Makrostruktur.

Mikrosty'Ia, hot., kallas blommor, som hava pistillens märke lägre än ståndarknap-parna.

Mikrotasime^ter (jfr Tasime'ter), instrument för uppmätandet av mycket små tryckningar.

Mikrotekni^k, vid mikroskopiska undersökningar använda fysiska och kemiska reaktioner, metoder m. m.

Mikroti', med., abnormt små öronmusslor.

Mikroto'm (av gr. mikro's, liten, och tome', snitt), instrument, avsett att utföra fina snitt.

Mikrotypi' (av gr. mikro's, liten, och typos, avtryck), konsten att medelst fotografiens tillhjälp fixera de av solmikroskopet förstorade avbildningarna av ytterst små naturföremål.

Mikstu'r, tyg av bomullsvarp med alpacka-inslag. Se vidare Mixtur.

Miktologi' (av gr. mikto's, blandad, och logos, lära), läran om blandade eller sammansatta kroppar.

Mil (av lat. mi'lle, tusen), vägmått. En ny-mil 10 km. En gammal svensk mil = 36,000 fot = 10,688,54 m. En engelsk mil, se Mile. En geografisk mil = ^/ir, ekvatorsgrad = 7,420,44 m. En sjömil Veo ekvatorsgrad = 1,855,11 m.

Milanaise, fr. (1. -nä's), guldbroderi från Milano (Mailand). — Cotelette à la Milanaise, fr. {1. kåtlä'tt -), pannerad kalvkotlett med tomatsås.

Mile, eng. (1. majl), engelsk mil, den vanliga (english mile) = ungefär 1,523 m., den lagliga {hritish mile) — ungefär 1,609 m.

Mi'les, latinskt mansnamn, soldat, krigare. — Miles glorio'sus, lat., eg. stortalig soldat; storskrävlare, en typ i den yngre attiska och den gamla romerska komedien. Jfr Bramarhas.

Mile'sier, invånare från Miletos; en irisk folktyp.

Mile'siska skolan, fil., namn på Tales från Miletos filosofiska skola, den äldsta i Grekland.

Mile'tiska berättelser (lat. fa'hulæ miWsiæ), hos de gamla romarna benämning på prosaberättelser, särskilt av slipprigt innehåll.

Milha {1. mi'lja), portugisisk mil = ungefär 2,065 m.

Miliare'nse, ett romerskt mynt (omkr. 78 öre).

Milia'ria, lat. (av mi'lium, hirs), med., frisel (se d. o.). — Miliartube'rkel, med., korn-artade vävnadsnybildningar, förorsakade av tuberkulos.

Milia'rium, se Milliarium under Mille.

Milieu, fr. {1. miliö'), eg. medelpunkt, mitt; miljö, omgivning, sfär; stånd, villkor; spelt,, hål vid längdvallens mitt å en biljard. — Juste milieu, se under Juste.

Mili's {fr. milicBy av lat. miWtia, krigsfolk, krigstjänst), krig sk., urspr. krigsväsende, krigsmakt; nu borgarbeväpning, uppbåd till understöd av fälttrupperna. — Milita-ri'sm (fr. militarisme)y militärvälde. — Militari'st, anhängare av militärväldet. — Militari'stisk, som härrör från eller angår militarismen; överdrivet militärvänlig. — Milita'ris, bot., soldat- (hjälm). — Militä'r (fr. militaire), adj., till krigsväsendet hörande; suhst.y krigsman; ("militären") krigsmakten. — Militärattaché, vid en ambassad i främmande land anställd officer, som har i uppdrag att sätta sig in i detta lands militära förhållanden. — Militärdistrikt, den högsta enhet, i vilken de svenska trupperna äro indelade i fredstid.

— Militä'risk, krigisk, soldatmässig, i överensstämmelse med krigsbruket. — Militärkoloni, av trupper bildade

kolonier med olika uppgifter. — Militärkonvention, mellan stater träffad överenskommelse, genom vilken en av dem får i uppdrag att ordna militärväsendet. — Militäroftalmi', med.y egyptisk ögoninflammation.

Milium, lat.y hirskorn, 1. Gru'tum, med., en liten vit knöl i huden, bildad av förhornat epitel.

Mi'Iium effu'sum, bot., hässlebrodd, ett vackert, högväxt och sirligt svenskt grässlag, allmänt i lövängar och skogsgläntor.

MiljaVd, Miljo'n, se Milliard, Million.

Miljö', se Milieu.

Milkacidi'n, kem. tekn., ett bakteriehaltigt preparat för beredning av "bulgarisk surmjölk". Se Yoghurt.

Milkom, en ammonitisk gudomlighet.

Mill., förk. för million. Se under Mille.

Mill, amerikanskt räknemynt = ^/lo cent (se d. o.).

Milla, bot., ett namn på brudbröd. Se Fili-pendula.

Milla, sp. (1. mi'lja), mil.

Mille, lat., tusen. — Pro mille, lat., 1. Per mille, ital., för eller på tusendet. — Mille-fWri,ital. (fr.mille-fleurs),eg.tuseji blommor; tygmönster med botten av små brokiga blommor; ett slags brokig glasmosaik.

— Mille-fleurs, fr. (1. millflör), eg. tusen blommor; ett slags parfym. Se även föreg. ord. — MiIlefo'lium, lat. (av fo'lium, blad), bot., tusenblad. Jfr Achillea. — Millena'-rier, pL, anhängare av läran om det tusenåriga riket. — Mille'nium, årtusende; tusenårs-; det tusenåriga riket. Jfr Kiliasm.

— MilIepo'rer, pL, punktkoraller. — Mille-puncta'ta, bot., tusenpunkterad. — Mille-ri't, miner, nickelkis. — Millerole (1. -rål), vinmått i Marseille, omkr. 63,5 1. — Milli-förekommer i sammansättningar med metersystemets måtts- och viktsord, t. ex.

milligram, milliliter, millimeter, och betecknar tusendelen av följande enhet. Jfr Kilo. — Millia'd, årtusende. — Milliam-père, fys., tusendelen av en ampère (se d. o.). — Millia'rd, tusen millioner. — Mil-liardä'r, ägare av en eller flera milliarder.

— Millia'rium, romersk milsten. — Milli-asse, fr. (1. -a'ss), tusen milliarder; oräknelig mängd.— Milliba'r, se Bar.— Millier métrique, fr. (1. milie' metri'ck), fransk ton eller skeppsvikt om 1,000 kg. — Milligram, se under Gram. — Milligramvåg, en liten, ytterst känslig våg, som vid belastning med 1 gr. skall giva utslag för 2 mg.

— Millili'ter, se under Liter. — Milli-me'ter, se under Meter. — Millimikrom i= ^/looo mikrom = en milliondels millimeter.

— Millio'n, tusen gånger tusen. — Millio-nä'r, ägare av en eller flera millioner, mycket rik person. — Millistère, fr. (1. -stä'r) = Viooo stère (se d. o.). — Millivolt, tusendels volt (se d. o.).

Millefo'lium, bot., farm., rÖllekan, Achille'a millefo'lium, tillhör, fam. Compo' sitæ. Blomkorgarna, FWres millefo'lii, utgöra en värderad folkmedicin.

Mille'niumljus, fys., belysningsmedel, bestående av luftblandad lysgas, som under högt tryck pressas genom en brännare.

Milli-, Milliard, Millia'rd, Milligram, Millio'n m. fl., se under Mille.

Millon^s reage'ns, kem., en salpetersyrlighet, vilken brukas till prov på äggvita.

Milmils, ett slags ostindiskt kattun.

Milo'riblått, tekn., ett slags Berlinblått.

Milreis (1. -re'es), portugisiskt guldmynt = 1,000 reis = 4 kr. 3 öre; brasilianskt mynt, i guld — 2 kr. 4 öre, i silver

= 1 kr. 87 öre (enligt silvervärdet blott ungefär 90 öre).

Miltonkläde, text., tvåskaftat, mjukt helylletyg med mindre glans än vanligt kläde, till manskläder.

Milu 1. Père Davids hjort (1. pär -), zool., en kinesisk hjortart, Elaphu'rus davidia'rus.

Mi'lvus i'ctinus, zool., se Glador.

Mi'm, pl. Mi'mer (gr. mi'mos, lat. mi'mus), eg. efterapare, efterhärmare; i allmänhet skådespelare; även ett slags folkskådespel hos de gamla grekerna och romarna. — Mime'sis, gr., efterhärmning. — Mime'-tisk, efterhärmande, efterapande. Se vidare under Mimik.

Mimameid, nord. myt., Mimerträdet, en del av eller hela världsträdet.

Mima'nsa, sanskr., filosofiskt system, vilket anser substansen för det enda verkliga.

Mima'r-aga 1. Mimar-baschi, turk. (av arab. mimdr, byggmästare), turkisk överintendent över byggnadsarbeten.

Mimas, astr., Saturnus' innersta måne.

Mimba'r, predikstol i en moské.

Mi'me, se Mimer, nord. myt.

Mimeofo'n 1. Mimeogra'f (av gr. mime'omai, jag efterhärmar), en konstruktion av fo-872

nografen; apparat för mångfaldigande av skrift.

Mfmer, pL av Mim (se d. o.).

Mi'mer 1. Mi'me {fornn. Mimir), nord. myt., en jätte, oceanens upphov och vishetens urkälla. Hos honom satte Oden sitt ena öga i pant för att få dricka ur Mimers brunn, som inneslöt all visdom. Sedan va-nerna avhuggit Mimers huvud, hämtade Oden av detta visa råd.

Mimesi' = Pseudosymmetri (se d. o.).

Mimesis, Mimetisk, se under Mim.

Mimetesi't miner., arseniksyrad blyoxid av vaxgul 1. gröngul färg.

Mime'tiska kristaller, kristaller som förete mimesi. Se Pseudosymmetri.

Mimeti't, miner., dets. som mimetesit (se d. o.).

Mimia'mber, se Mimjamber.

Mimicry, eng. {1. mi'mikri; av gr. mi'mos, efterapare), zooL, efterapning, efterhärm-ning; av många svagare djur i tidernas längd uppnådd skyddande likhet med starkare djur eller med omgivningen.

Mimi'k (av gr. mi'mos, efterapare), konsten att uttrycka tankar och känslor genom minspel och åtbörder. — Mi'micus 1. Mi'-miker, person, som utövar mimikens konst.

— Mi'misk, till mimiken hörande. — Mimisk kramp, kramp i ansiktsmusklerna. — Mimogra'f (av gr. grajein, skriva), författare av mimiska skådespel. — Mimologi' (av gr. logos, ord, lära), efterhärm-ning av en persons tal och åtbörder. — Mimopla'st, person, som genom åtbördsspel framställer något plastiskt.

Mimja'mber, "mimer på jamber" (se Mim), forngrekiska, dramatiska smådikter på koliamber (se d. o.).

Mimogra'f, Mimologi', Mimopla'st, se under Mimik.

Mimos, se Mim.

Mimo'sa, hot., ett i varmare länder förekommande växtsläkte, tillhör, fam. Mimosa'ceæ. Hos några av dess arter, såsom M. pii'dica och M. sensiti'va, äro bladen och bladskaften så känsliga och retbara, att de förra vika sig

tillsammans och de senare böja sig nedåt vid minsta beröring; fig., känslig och ömtålig person. — Mimo'sabark, Becha'rabark 1. Wattle {1. oå'ttl), garv-bark av Acacm-arter. — Mimosakàtechu, se Katechu.

Mimosa'ceæ, bot., underfamilj av fam. Legu-mino'sæ.

Mi'mulus, hot., gyckelblomster, myskört, bisamört, växtsläkte av fam. Scrophularia'-ceæ. Många arter från Kalifornien, Anderna o. s. v. odlade som prydnadsväxter.

— M. lu'teus, odlad, då och då förvildad.

— M. moscha'tus, myskört, odlad form med stark lukt av mysk. — M. specio'sus, vacker trädgårdshybrid. Blommor gula, vidöppna, med purpurbruna fläckar.

Mi'mus, lat., se Mim,

Mi'musops, bot., se Balata.

Min., förk. för minut (^se d. o.).

Min, egypt. myt., en fruktbarhets- och fruktsamhetsgud.

Mi'na, lat. (gr. mna), romersk viktenhet = ungefär 425 gr. och ett myntvärde, motsvarande nämnda vikt i silver; gammalt grekiskt mynt = ungefär 70 kr.; nygrekisk viktenhet = 1,500 drachmer = 1,5 kg.

Mi'na {fr. mine, av mlat. mina're, föra), krigsk., underjordisk gång eller håla, spränggrav; sprängladdning (t. ex. landmina och sjömina). — Mine'ra, undergräva ; anlägga minor. — Minö'r, min-eller skansgrävare; för minkrig utbildad ingenjörsoldat.

Mina, indisk folkstam.

Mina, äldre benämning på gruva; grafitstif-tet i en blyertspenna.

Mi'na, kvinnonamn, förkortning av Vilhelmina eller Adamina (se d. o.).

Minacite't (av lat. mina'ri, hota), hotande beskaffenhet.

Minare't (av arab. mena're, ett ställe, varifrån ljus kommer, fyrbåk), ett bredvid en turkisk moské uppfört torn, från vars höjd bönetimmarna utropas.

Minarge'nt, halvsilver, ett slags nysilver från Frankrike, innehåller 100 delar koppar, 70 delar nickel, 5 delar wolfram och 1 del aluminium.

Minaude'ra {1. minå-, fr. minauder), göra söta miner. — Minauderie {1. minådöri'), affekterat minspel.

Minbar = Mimbar (se d. o.).

Minchen, tyskt kvinnonamn, förkortning av Wilhelmina (se d. o.).

Minde, da. (1. minne), mynning.

Minderers spi'ritus, farm., en lösning av ammoniak i ättiksyra.

Minéer, sydarabisk folkstam, som grundade ett rike i Jemen.

Mine'ra, se under Mina (fr. mine).

Minera'l, pl. Minera'l 1. Minera'lier (fr. mineral, av senlat. mina're, gräva), eg. en uppgrävd kropp; varje enkelt ämne eller oorganisk kemisk förening, som förefinnes i jordens fasta massa. — Mineralbad, bad med i vattnet upplösta salter. — Mi-neralbister, se under Bister. — Mineral-blått, tekn., benämning på flera blå målarfärger, som bestå av metallföreningar. — Mineralfärg, ur mineralriket hämtad eller av en oorganisk förening bestående målarfärg. — Mineral grönt, en färg av arsenik-syrlig kopparoxid. — Mineralisatio'n, för-stening, förvandling i sten. — Mineralise'-rat kallas ett mineralvatten med avseende på myckenheten av dess salter. — Minera'-lisk, som har avseende på eller innehåller mineral. — Mineralisk mumie, se under Mumie. — Mineral kemi', på mineralen tillämpad kemi. — Mineralke'rmes, se Kermes mineralis. — Mineralkälla, hälsokälla, en källa; vars

större mängd mineraliska beståndsdelar. — Mineral magnetism, uttryck, varmed den tyske magnetisören Mesmer betecknade magnetens mottaglighet för det i hela universum utbredda magnetiska flui-det, i motsats mot animal magnetism eller människokroppens mottaglighet därför. — Mineralmålning, se Keims mineralmål-ning. — Mineralogi' (av gr. lo'gos, lära), vetenskapen om mineralen. — Mineralo'g, person, som är kunnig i mineralogien. — Mineralo'gisk, som har avseende på mineralogien. — Mineralolja, kem., kolväte, som fås av petroleum eller genom destilla-tion av tjäran av stenkol, brunkol, torv samt ozokerit och vissa bituminösa skiffrar. — Mineralriket, stenriket, sammanfattning av mineralen. — Minera'lspi'ritus, kem., etylalkohol, framställd av etylen. — Mineralsvart, en av skiffer framställd färg. — Mineralsyror, kem., oorganiska syror, såsom svavelsyra, saltsyra o. d. — Mineralvatten, sådana naturliga 1. konstgjorda källvatten, vilka innehålla en myckenhet upplösta salter och användas såsom läkemedel eller läskedrycker. — Mine-ra'lvitt, dets. som Annalin (se d. o.).

Mine'rva, rom. myt., vishetens och förståndets samt konsternas och vetenskapernas gudinna. Motsvarar grekernas Athene (se d. o.); astr., en av småplaneterna. — Invikta Minerva, lat. eg. mot Minervas vilja; utan anlag eller inre kallelse (företaga något, t. ex. studera). — Minervas uggla, zooL, Athe'ne no'ctua, en i mellersta och södra Europa samt Asien och Afrika hemmahörande daguggla som av de gamla grekerna avbildades på vishetsgudinnans hjälm.

Minette, fr. {1. -ä'tt), petrogr., en syenit-porfyr. — Minett malm, en oolitisk järnmalm. Anses ej brytvärd.

Mineur, fr. (1. -ö'r), mindre, minderårig; tonk., moll.)(M a j e u r. Jfr Minore.

Ming, kinesisk dynasti 1368—1644.

Minga, hot., ett namn på flugsporreblomma. Se Linaria.

Mingre'lier, en folkstam, till vilken de flesta invånarna i det ryska området Mingrelien i Kaukasus höra. — Mingre'liska, mingre-liernas språk.

Minia^tor, lat. (av mi'nium, mönja, röd färg), eg. person, som målar i mönja; miniatyrmålare. — Miniatu'r 1. Miniaty'r {fr. miniature), eg. målning eller ritning i mönja; benämning på av medeltidens munkar i handskrifter utförda röda begynnelsebokstäver eller bilder; små målningar på pergament, elfenben o. s. v.; (oriktigt härlett av lat. mi'nus, mindre), i litet format. — Miniaturi'st Miniator (se ovan). — Miniaturmålning 1. Miniatyrmålning = Miniatur (se ovan); målning i litet format. — En miniature, fr. {1. ang miniaty'r), i smått, i liten skala.

Minia'tum, lat., bot., mönjeröd.

Miniégevär, krigsk., ett slags skjutvapen, benämnda efter uppfinnaren, fransmannen Minié.

Minie'ra, måla i miniatyrteknik.

Mi'nima, lat. {pl. av mi'nimum, se d. o.), tonk., en halv t aktnot.

Minimal (av lat. mi'nimus, minst), sammansättningar: det minsta, det lägsta.)(Maximal. — Minimallön, den lägsta lönen. —- Minimali'ster, dets. som Mensje-viker (se d. o.). — Minimalpris, det lägsta priset.

Mi'nima non cu'rat præ'tor, lat., "med småsaker tar icke pretorn (domare i det gamla Rom) befattning".

Mini'mernas orden {lat. Mi'nimi fra'tres), "de ringaste bröderna", en 1436 av italienaren Frans av Paola stiftad munkorden.

Mi'nimilön, Minimitermometer, se under följ. ord.

Mi'nimum, lat., det minsta, det ringaste; minsta måttet; minsta värdet; lägsta graden.)(Maximum. — Minimideviatio'n, minsta värdet av en ljusstråles avböjning genom ett prisma. — Mi'nimilön, den lägsta lönen. — Mi'nimipris, av staten fastställt pris på vara, som ej får underskridas. — Mi^nimitermometer 1. Mi'ni-mumtermometer, fys., termometer, vilken angiver den lägsta värmegrad, till vilken temperaturen nedgått under

en viss tidrymd. Jfr Maximitermometer.

Mini'ster {fr. ministre, av lat. mini'ster, tjänare, hjälpare), titel för statens högste ämbetsmän, statsråd, och för sändebud vid främmande hov. — Minister ad hoc, se Ad hoc. — Statsminister, främste ledamoten i svenska statsrådet. — Minister för utrikes ärendena, chefen för svenska utrikesdepartementet. —- Ministèr, se Ministär. — Ministre plenipotentiaire, fr. {1. mi-ni'str plenipåtangsiä'r), befullmäktigad minister, diplomatiskt sändebud av 2:a rangen. — Ministerialböcker, prästerskapets anteckningar över förrättade ämbets-handlingar. — Ministerialer {lat. ministe-ria'les), förr till en länsherres hovstat hörande personer. — Ministeriali'sm, partiskhet för ministrarnas åtgöranden. — Ministerie'1 1. Ministerie'11, som angår en minister; som hyllar ministären; regeringsvänlig (jfr Oppositionel). — Mi'ni-steriella mål kallas i Sverige ärenden, som angå rikets förhållanden till andra makter. — Ministe'rium, regeringsdepartement; dettas ämbetslokal. Se även Sacrum ministerium. — Ministerkris, se under Kris. — Ministerportfölj, en ministers dokumentportfölj; fig., en ministers ämbete. — Ministerpresident =: Konseljpresident (se d. o.). — Ministerresident, utländskt sändebud av 2:a rangklassen. — Ministerstatssekreterare, ämbetsman, som föredrog finska ärenden för ryske kejsa-874

ren. — Minister taburett, ministersäte; fig.y ställningen som minister. — Mini-stra'les kallades förr inom katolska kyrkan vid altartjänsten biträdande kyrkosångare. — Ministra'nt (av lat. mini-stra're, betjäna), korgosse, i katolska kyrkan vid mässan biträdande gosse. — Mi-nistra'tor, medhjälpare, biträde. — Mi-nistre'ra, göra tjänst; gå till handa. — Ministä'r (fr. ministère, av lat. ministe'-rium, se d. o.), konselj, kabinett, samtliga statsråden.

Minita'rier, sc Hidatsa.

Mi'nium, lat., kem., mönja (se d. o.).

Minjak-Kenangan 1. Kenanganolja, se Arta-botrys.

Minka, ryskt kvinnonamn = ty. Mi'nchen, förkortning av Vilhelmina (se d. o.).

Mi'nken, zool., se amerikanska flodillern, Mu'stela vison.

Minko'pier, folkslag på Andamanerna.

Minn., förk. för nordamerikanska staten Minnesota.

Mi'nna, forntyskt kvinnonamn (av Minne, kärlek).

Mfnnesang, ty. (av Minne, kärlek), minnessång, kärleksdiktning; den lyriska konstriktningen i Tyskland under 12:e och 13 :e årh. Jfr Mästersång. — Minnesänger 1. -singer, minnesångare, erotiska skalder, utövare av lyrisk konstpoesi i Tyskland under nämnda tid. Jfr Meistersänger.

Mino'isk kultur, epok i Kretas kulturutveckling, 3000—1100 f. Kr., motsvarande hel-ladisk och mykensk kultur på det grekiska fastlandet.

Mino'na, keltiskt kvinnonamn, den ljuvt sjungande.

Mi'nor, lat., mindre; ringare; yngre; även == Propositio minor (se d. o.). —Minor a't, den yngres arvsrätt eller företrädesrätt till egendom.)(Majorat. — Mino're, ital. (fr. mineur), mindre; yngre; tonk., moll.)(Ma g g i o r e. — Minore'nn, minderårig, omyndig. — Minnorennite't, minderårighet, omyndighet. X Majoren-nitet. — Mino'res o'rdines, de fyra lägsta graderna inom katolska kyrkan. — Minori'st, en medlem av Minores ordines (se föreg. ord). — Minori'ter (lat. Fra't-res mino'res eller Mino'res fra'tres), eg. ringare bröder; benämning på franciskan-munkarna. — Minorite't, mindretal; underlägsenhet i röstantal. Jfr Majoritet.

Mi'nos, gr. sag., ryktbar konung och lagstiftare på Kreta, domare i underjorden, son av Zeus och Europé, fader till Äriadne och Faidra. Jfr Aiakos. — Mino'tavros (lat. Minotau'rus), ett vidunder, till hälften människa, till hälften tjur, son av Pasifae, Minos' gemål, och en tjur, dödades av Theseus.

Minstréls, eng. (fr. ménétriers 1. ménestrels, se d. o.), i England under medeltiden vand-

rande sångare och spelmän; gatsångare, birfilare.

Mintaka, astr., stjärna i stjärnbilden Orion.

Minue^nd, se under följ. ord.

Minus, lat., mindre; brist, Deficit (st d. o.); mat., minustecken (—), som angiver, att ett tal skall minskas med ett annat; vid temperaturuppgifter: köldgrader, t. ex. —5 grader = 5 grader kallt.)(Plus. — Minus deci^pitur cui nega'tu> celeViter, lat. ordspr., bättre genast nek& än lova utan att hålla. — Minue'nd, lai. minue'ndus, eg. som skall minskas; ma,t., ett tal, från vilket ett annat skall dragas. — Minu'skel (av lat. minu'sculus, dimin. av mi'nor, mindre), liten bokstav.)(M a -j u s k e 1. — Minu't (fr.minute, lat.minu'ta [nämligen par si, förminskad del), ^/eo av en timme; ^Im av en grad (vid vinkelmätning) ; sjöv., nautisk mil (se d. o.). Se vidare Minuthandel. — Minu'ta, hot., mycket liten. — Minut glas, ett litet sandur, vilket utrinner på en minut. — Minuthandel 1. Handel i minut, handel i smått, d. v. s. i små partier, detaljhandel, kramhandel.)(Grosshandel. — Minuthandlare, Minutist 1. Minutö'r, person, som driver minuthandel.)(Grosshandlare. — Minute'ra 1. Utminute'ra, sälja eller utlämna i småpartier. — Minu'tier (lat. minu'tiæ), småaktigheter. — Minu-ti'ssimum, det minsta, ringaste. — Minu-ti'ssima, pL, de minsta omständigheterna (t. ex. av en händelse). — Minutiö^s (fr. minutieux, av lat. minn'tia, småsak, lappri), småaktig, pedantisk. — Minutvolym, med., den blodmängd som passerar hjärtat under en minut.

Miny^as (lat. Mi'nyas), gr. sag., sagokonung, som regerade över minyerna. — Mi'nyer, en urgrekisk folkstam.

Minö'r, se under Mina (fr. mine).

Mioce'netagen (1. -eta'sjen) 1. -formationen, geol., tertiärsystemets mellersta avdelning.

Mi'o co'nto, förkortat M. c., ital., handelst., min räkning, för min räkning.

Mio'sis, med., pupillförträngning.

Mi-parti', fr. (av lat. mi-parti'tum, halvdelar) , dräkt 1. del därav, delad i två olikfärgade hälfter (ofta i den medeltida mansdräkten).

Miquelets, fr. (1. mikölä'), pL, bergsjägare i Pyrenéerna; ett slags gränslantvärn.

Miquelot, fr. (1. mikölå'), tiggande pilgrim.

Mir, arab., förkortning av emir (se d. o.).

Mir, ry., landskommun.

Mir (fr. mire), siktpunkt, avvägningsstång; astr., i närheten av observatorier uppsatta stenpelare, järnkors 1. d. för bestämmande av kollimationsfelet hos observatoriets passageinstrument.

Mi'ra, astr., se Mir a Ceti.

Mirabe'ller (fr. mirahelles) ^ ett slags små gula, runda plommon. Se Prunus.Mirabile dictu—Misericordia

Mira'bile dfctu, laU, underbart att omtala. — Mirabile vi'su, underbart att skåda. — MiraWlia, pL, underbara ting. — Mirabi-lite't, underbarhet. — Mira'bilis, bot., underbar.

Mira'c, astr., se Izac,

Mi'ra Ce'ti, astr., en stjärna vid namn Mira ("den underbara") i stjärnbilden Cetus (Valfisken).

Mirach, astr., se Androineda.

Mira^dsch, arab., Muhammeds himmelsfärd.

Mirage, fr. (1. -a'sj), luftspegling; hägring.

Mira'kel (fr. miracle, lat. mira'culum), under, underverk. — Mirakler, pl., andliga medeltidsskådespel, som

företrädesvis rörde sig om helgon och underverk. — Jfr Moraiiteter och Mysterier. — Mirakulö's, underbar, övernaturlig.

Mira'nda, nylatinskt kvinnonamn (av mira'ri, beundra).

Miranha {L -ra'nja), grupp av kannibaliska indianstammar i brasilianska staten Ama-zonas.

Mfratypen, astr., tillhöra stjärnor, som likt Mira Ceti förete långsamma periodiska växlingar i ljusstyrka.

Mirba'nolja, nitrobensol. Se Essence de Mir-bane.

Mirdi^ter, Miredi'ter 1. Miridi'ter, en stam bland albaneserna.

Mirepoix, fr. {1. mirpå'a), ett slags soja av buljong, på kött, grönsaker, kryddor och vin.

Mirfak, astr., stjärna i stjärnbilden Per-se u s.

Mir-i-acho'r, se Emir-Achor.

Mir-i-ale'm, se Emir-Alem.

Mfriam, astr., en av småplaneterna.

Miridi'ter, se Mirditer.

Mir-i-hadsch, se Emir-Hadschi.

Mi'rjam, hebreiskt kvinnonamn, den starka, trotsiga, bittra. Därav Maria (se d. o.). Buret av Moses' och Arons syster.

Mirliton, fr. (1. mirlitå'ng), rörflöjt, säv-pipa; omkväde på en fransk visa.

Mirmiran, pers., ståthållare.

Miroton, fr. (1. miråtå'ng), en rätt av kött och fisk.

Mi'roträ, bot., veden av Podoca'rpus ferru-gine'a, ett barrträd på Nya Zealand. Användes till finsnickerier och byggnadsvirke.

Mirsa 1. Mirza, pers. (av arab. mir, furste, och zådeh, son), fursteson, prins; betecknar efter ett egennamn, att bäraren av detta är en prins av blodet, och före ett dylikt hög börd eller högt stånd i allmänhet, lärdom o. s. v.

Mirzam, astr., stjärna i stjärnbilden Stora hunden,

Mis., förk. för marquis (se d. o.).

Misa, astr., en av småplaneterna.

Misandri' (av gr. mise'in, hata, och ane'r, gen. andro's, man), hat till män, karlskygghet. Jfr Misogyni. — Misa'ndra, bot.,

som hatar män (emedan honblommorna sitta överst).

Misantro'p (gr. misa'nthropos, av mise'in, hata, och a'nthropos, människa), männi-skohatare, folkskygg människa. Jfr Filan-trop. — Misantropi', människohat, folkskygghet. — Misantro'pisk, människohatande, folkskygg; knarrig, vresig. — Misantro'pen (fr. Le misant/irope), karaktärskomedi av Molière.

Misca'nthus sine'nsis, bot., ett ståtligt prydnadsgräs från s. Asien.

Mi'sce, lat., på recept, blanda! — Miscea'tur, må blandas. — Misce, da, signa, blanda, giv, anteckna! — Misce, fiat pulvis, blanda, gör till pulver! — Be'ne miscea'tur, det må väl blandas!

Miscella'nea, lat. (av misce're, blanda), pl., blandade ämnen, småskrifter av blandat innehåll.

Mischmasch, ty. (av mischen, blanda), oredig blandning, röra, smörja. Jfr Sammelsurium.

Mischna', den egentliga texten i Talmud (se d. o. och Gemara).

Mischä'rer 1. Mesjtjerja'ker, en turkotata-risk folkstam, spridd kring Volga söder om Kazan.

Misci'bel, lat., blandar, som låter blanda sig.

— Miscibilite't, egenskapen att låta blanda sig.

Misdemeanour, eng. (1. -dimi'nör), eg. dåligt uppförande; jur., mindre förbrytelse (jfr Feloni).

Mise, fr. (1. mis; av mettre, sätta), dräkt; insats, utsats, insättning (i spel, i handel o. s. v.). — Mise en scène (1. mis-ang-sän), ett skådespels iscensättning eller uppsättning.

Misera'bel (lat. misera'bilis, av misera'ri, hysa medömkan), ömklig, eländig, beklagansvärd, usel. — Miserabilite't, ömklighet, erbarmlighet.

Mi'sera contri'buens plebs, lat., det stackars skattebetalande folket (citat från ungraren Verböczi).

Miseratio'n, lat., förbarmande.

Misère, fr. (1. -sä'r; lat. mise'ria), elände, uselhet, nöd; spelt., i vira och boston: spel, varvid man med flit icke gör några stick.

— Misère ouverte (1. - ovä'rt), öppen misère, då spelaren spelar med korten upplagda på bordet. — Grande misère (1. grangd -), stor misère, då spelaren spelar med alla tretton korten. — Petite misère (L pöti'tt -), liten misère, då spelaren spelar med tolv kort.

Misere're, lat., förbarma dig; tonk., katolsk kyrkosång, Davids 51 :a psalm, som börjar med orden Misere're me'i De'us, Gud, var mig nådig; med., se Ileus.

Miserico'rdia, lat., barmhärtighet, medlidande; avvikelse, undantag från ordensreglerna. — Miserico'rdias Do'mini, lat., "Herrens barmhärtighet", benämning på876

andra söndagen efter påsk, efter begynnelseorden i den dagens katolska mässa (Davids 89:e psalm). — Miserico'rdier kallas i de katolska kyrkorna stolar, i vilka äldre eller svaga andlige sitta under gudstjänsten. — Mise'ricors, klosterinstitution.

Mishmish, arah., aprikoser; i handeln särskilt torkade aprikoser, utförda från Damaskus.

Mi'skal, se Mitskal.

Misla, dryck, som indianerna bereda av platanernas frukt.

Misoga'm (gr. misoga'mos, av mise'in, hata, och ga'mos, äktenskap), äktenskapshatare.

— Misogami', avsky för äktenskap.

Misogy'n (hårt g; gr, mvsogy'nes, av mise'in,

hata, och gyne', kvinna) kvinnohatare. — Misogyni', kvinnohat, motvilja för kvinnokönet. Jfr MisandrL

Misoka'pnos (av gr, mise'in, hata, och ka'p-nos, rök), fiende till tobaksrökning.

Misolo'g (av gr. mise'in, hata, och Wgos, lära), förnuftshatare, obskurant (se d. o.).

— Misologi', förnuftshat, obskurantism se d. o.).

Misone'ism (av gr. mise'iny hata, och ne'os, nytt), psykoL, medfödd motvilja mot allt nytt.

Misopadi', barnhat.

Misopo'gon, gr. (av mise'iny hata, och po'gon, skägg), skägghatare; titel på en mot An-tiochias invånare riktad satirisk skrift, författad av den romerske kejsaren Julia-nus.

Misoponi', gr., hat till arbete, lättja.

Misöpsychi', gr., levnadströtthet, livsleda.

Misoxeni', gr., hat till främlingar.

Mispel, hot., Me'spilus, ett till fam. Poma'ceæ hörande buskskläkte.

Misr, turk., Egypten, Kairo.

Misrajim, hebr,, Egypten.

Miss., förk. för nordamerikanska staten Mississippi.

Miss, eng. (förkortning av mi'stress, se d. o.), fröken, i England titel för ogifta fruntimmer, även tillhörande den lägre adeln. Sättes framför tillnamnet, då fråga är om äldsta dottern i en familj, eljest framför dopnamnet.

Missa, lat., mässa (se d. o.). — M. pro de-fu'nctis, själamässa för döda. — M. sole'n-nis, högmässa.

Missa'1 (av lat. mi'ssa, mässa), boktr., ett slags grov, till boktitlar använd boktryc-karstil, varmed mässböcker fordom trycktes.

Missa'le (av lat. mi'ssa, mässa), mässbok.

— Missa'le roma'num, romersk-katolska kyrkans sedan 1634 gällande mässbok.

Missa'ticum, lat., se under Missi dominici.

Missed labour, eng. (1. misst lä'bö), "förlorat arbete"; med,, förlängt havandeskap.

Mi'ssi domi'nici 1. Missi re'gii, lat,, kungliga sändebud hos frankerna, utsända till ri-

kets olika delar för att övervaka grevarna.

— Missa'ticum, ett dylikt sändebuds myndighetsområde.

Missi'lier (lat, missi'lia, av mi'ttere, sända), saker, som äro givna till spillo; mynt, som förr utkastades bland folket vid högtidliga tillfällen.

Mi'ssing link, eng,, "felande länken", nämligen mellan apa och människa.

Missinsig, nordamerikansk indianstam.

Missio'n (lat, mi'ssio, av mi'ttere, sända), beskickning, sändning; uppdrag, kall; värv, livsuppgift; utsändning av kristna lärare med syfte att omvända hedningar eller befästa kristendomen. — Missionsalfabet, språkv., särskilda alfabet, av vilka missionärer betjäna sig för skriftligt återgivande av språk, vilka sakna egen skrift.

— Missionste, mate (se d. o.). — Missio-nä'r, person, som är utsänd till hedningars omvändelse eller befästande av kristendomen. — Missione'ra, verka som missionär. — Missi'v, sändebrev, cirkulär; förordnande (företrädesvis prästerligt). — Missi ve'ra, sända (en prästman) till tjänstgöring inom ett visst stift.

Missne, bot,, se Calla,

Misspickel = Arsenikkis (se d. o.).

Mist, nord. myt., en valkyria.

Mist, eng., töcken, dimma. — Mistsignaler, signaler, som under tjocka givas å fartyg ute i sjön samt å fyrskepp och fyrbåkar.

Mistel, bot., Vi'scum a'lbum, tillhör, fam. Lorantha'ceæ, är en parasitisk buske, som växer på lindar, äppelträd, ekar m. fl. träd i södra och mellersta Sverige. Den har en upprepat gaffelgrenad stam, läder-artade blad och vita bär. Brukades förr mot fallandesjuka. Se vidare Mistelten och Mistletoe.

Mistelten, nord. myt., den av en mistel förfärdigade pil, med vilken Balder dödades.

Mister, alltid förkortat till Mr, eng. (1. mi'ss-tör; förvrängning av master, se d. o.), herr (sättes omedelbart framför

namn).

Misterioso, ital. (1. -å'så), tonk., hemlighetsfullt, mystiskt.

Misticha'nza, ital., tonk. = Kvodlibet (se d. o.).

Mistletoe, eng. (1. mi^ssltå), mistel (se d. o.). En sådan hänges i England under julen i matsalstaket, och den kavaljer, som lyckas föra sin dam under misteln, har rättighet att kyssa henne.

Mistlu'r, Mistsire'n, blåsinstrument, vars ljud framkallas med blåsbälg. Skall finnas ombord på varje sjögående segelfartyg för undvikande av ombordläggning i tjocka. Jfr Mist.

Mistra'1, Mistraou (1. -a'o), Magistral (1. masjistra'll) (av lat. magister, se d. o.), nordvästvinden på franska Medelhavskusten.

Mistress, alltid förkortat till Mrs, eng. (1. mi'ssis), fru (alltid i förbindelse med fa-Mistsignaler—M j ukdån

877

miljenamnet); matmor (uttal. mi'ströss); hushållerska i en förnäm familj; älskarinna (i poesi).

Mistsigna'ler, se under Mist.

Misä'r, se Misère.

Mitaine, fr. {1. mitä'nn), bälgvante; halvhandske.

Mita^ni, ett hettiterna närstående fornfolk kring övre Eufrat.

Mit der Dummheit kampfen Götter selbst vergebens, ty., med dumheten kämpa till och med gudar förgäves. {Schiller i "Jungfrun från Orleans").

Mitella, lat., med., trekantig förbandsduk.

Mi'tesser, ty., bordskamrat; hudmask.

Mi'thra 1. Mfthras, ind. och pers. myt., ljusets gud, solguden.

Mithrida't (av det pers. namnet Mithrida'tes, Mithras gåva), med., benämning på vissa i forntiden berömda, numera ej använda universalläkemedel.

Mitiga'ntia m. fl., se under följ. ord.

Mitige'ra (hårt g; lat. mitiga're, av mi'tis, mild, len), mildra, lindra, dämpa. — Miti-gerat frätmedel, farm., ett med något mildare ämne försatt frätmedel. — Mitiga'nt, lindrande. — Mitiga'ntia, pl. med., lindrande medel; jur., mildrande omständigheter. — Mitigatio'n, mildring, lindring.

— Mitiga'tus, lat., försvagad.

Mitfn, grundsalva av mjölk 1. emulgerat kasein och lanolin, för kosmetiska ändamål.

Mi'tis, lat., bot., mild. — Miti'ssimus, bot., mycket mild.

Mi'tisgrönt (av lat. mi'tis, mild, len), tekn., ett slags schweinfurtgrönt (se d. o.). — Mitisjärn, i degel smält, mjuk götmetall för framställning av smärre gjutgods.

Mi'to, framstående japansk fursteätt.

Mito's, bioL, indirekt kärndelning.

Mi'tra, gr. och lat., långt skärp med hängande band; huvudbindel; biskopsmössa. — Mitra hippocra'tica, förband på huvudet.

— Mitralvalveln, Mitra'lisvalveln, anat., mössformig klaff mellan hjärtats vänstra förmak och kammare. — Mitralo'stiet, anat., mynningen mellan hjärtats vänstra förmak och kammare.

Mi'tra, ind. o. pers. myt., se Mithra.

Mitraille, fr. {1. mitra'j), krigsk., skrot; kar-tescher. — Mitraille'ra, nedskjuta med kartescher. — Mitrailleuse {1. -ö's),mitral-jös, kulspruta. — Mitrailleuse de Meudon, se Canon à hålles.

Mitraljö's, se Mitrailleuse.

Mitra'lvalveln, se under Mitra, gr.

Mitskal 1. Metikal, orientalisk vikt för pärlor m. m. = 4,5 à 4,8 gr; marokkanskt mynt = 1 kr. 7 öre.

Mitsumata, jap., se Edgeworthia.

Mittel, ty., mitt; mellerst; boktr., en bok-tryckarstil, i storlek mellan tertia och cicero (se d. o.).

Mittens rike, kines. Chung Kuo, ett av de

många inhemska namnen på Kina, ur-sprungl. en förkristen stat kring provinsen Honan.

Mi'ttimus, lat., vi skicka; jur., i England dels arresteringsorder, dels skrivelse, som medföljer handlingar, översända från en domstol till en annan.

Mittu, negerfolk i Afrika.

Mix, eng. (1. micks), blanda. — Mixed (1. mickst), l)landad; handelst., medelsort av för utskeppning sorterade bräder. Jfr Antverp. — Mixed double {1. mikkst döbbl), tennisspel på fyra, varav två damer och två herrar. — Mixed pickles 1. Pickles {1. - pi'cköls; av pick, rensa), grönsaker, inlagda i vinättika, skarpa kryddor m. m. — Mixer (1. mi'cksör), blandare, behållare för flytande tackjärn (vid martinprocessen).

Mixoly'disk tonart, tonk., autentisk tonart ^k g (g a h c d e f).

Mixotro'f (av gr. mixo, halv, och tro'fis, närd), bot., växter, som ej själva helt bereda sin organiska näring, utan förskaffa sig den genom att parasitera på andra växter 1. av djurvärlden (insektätare).

Mixt., förk. för lat. mixtura.

Mixteka {1. misjte'ka), en indianstam, dennas språk. — Mixte'kerna, de till nämnda stam hörande indianerna.

Mixter, eng. {1. mi^ckstör), blandningsmaskin inom kemiska industrien. Jfr Mixer.

Mixtio'n (lat. mi'xtio, av misce're, blanda), blandning. — Mi'xtuin, något blandat. — Mixtum compo'situm, se under Composi-tum. — Mixtu'r (lat. mixtu'ra 1. mistu'ra), blandning; tonk., en blandad orgelstämma; farm., ett läkemedel i flytande form, vilket består av i vatten lösta medicinska ämnen. — Mixtu'ra agita'nda, farm., skak-mixtur, framställes av något olösligt pulver i vätska, som omskakas före intagandet. Användes särskilt i barnpraktik. — Mixtu'ra arsenica'Iis Fowle'ri, se Liquor arseniitis kalici. — Mixtura pyrotarta'-rica camphora'ta 1. Mixtura si'mplex, be-redes av utspädd svavelsyra, vinstens-spiritus, spirituös kamferlösning och blåbär. Användes mest till husmedicin. — Mixtura Thielema'nni, Thielemans droppar, beredes av pepparmyntolja, koncentrerad sprit, opiumvin med saffran, kräkrotsvin och valerianatinktur. Användes vid diarréer och kväljningar.

Miya, jap., tempel; kejsarens palats; prins. — Miyako, huvudstad.

Mizar, astr., dubbelstjärna i Karlavagnens stjärnbild.

Mizzoni't, miner., ett slags skapolit (se d. o.).

M. J., förk. för lat. Ma'ximo Jovi, åt Jupiter, den högste.

Mjoll, nord. myt., dotter av Snö och syster till Torre.

Mjollner = Mjölne (se d. o.).

Mjukdån, bot., se Galeopsis,878

Mjuknäva, hot., se Geranium,

Mjälne = Mjölne (se d. o.).

Mjöhund, fornsv., vinthund.

Mjöldagg, bot., se Erysiphe,

Mjöldryga, hot., se Secale cornutum.

Mjölke, hot.y se Chamænerium.

Mjölkglas, se Benglas.

Mjölkomler, hot., gullgula, ätliga, ungskott av gran, angripna av en rosts vamp, Chry-somy'xa Woroni'ni.

Mjölksallat, bot., se Mulgedium.

Mjölksocker, se Saccharum lactis.

Mjölksyra, kem., en färglös, tjockflytande, skarpt sur organisk syra, som bildas vid jäsning av mjölk.

Mjölktistel, bot., se Sonchus.

Mjölktvål, tvål med fyllmassa av kondenserad skummjölk.

Mjöll = Mjäll (se d. o.).

Mjölmask, se Tenebrio molitor.

Mjölne, nord. myt., "krossare", "sönderma-lare", Tors hammare, som alltid träffade målet och återvände i ägarens hand.

Mjölon, bot., se Arctostaphylus.

Mjölskivling, bot., se Clitopilus.

M. K., förk. för medicine kandidat.

Mkani, se Allanblackia.

mkg., förk. för meterkilogram 1. kilogrammeter.

M. L., förk. för medicine licentiat.

Mlat., förk. för medeltidslatin.

Mlle, förk. för mademoiselle (se d. o.).

M. M., förk. för messieurs. Se Monsieur.

mm., förk. för millimeter. Se Meter.

M. M., tonk., förk. för Mätzels metronom. Se Metronom; förk. för finska sångarsällskapet Muntra Musikanter.

m. m., förk. för lat. mutatis mutandis. Se under Mutera.

Mme, förk. för madame (se d. o.).

Mn, kem., atomtecken för Mangan.

Mna, gr. — Mi'na (se d. o.).

Mne'me, gr., minne; myt., en av muserna.

Mnemonrk 1. Mnemoteknisk (av gr. mne'me^ minne, och te'chne, konst), minneskonst eller konsten att genom vissa hjälpmedel, såsom idéassociationer, understödja minnet.— Mnemo'nisk 1. Mnemote'knisk, som hör till

minneskonsten. — Mnemosy'ne {lat. Mnemosy'ne), gr. myt., minnets gudinna, moder till de nio muserna.

Mnemoteknik = Mnemonik (se d. o.).

Mne'stisk, som avser minnet.

M-njamwesi, en bantunegerstam.

Mo, kem., atomtecken för Molybde^i.

Mo., förk. för nordamerikanska staten Missouri.

M. O., förk. för Militieombudsmannen.

Moa, paleont., se Dinomis.

Moab 1. Moabi'ter, ett folk, besläktat med israeliterna.

Moabi't, stadsdel i nordvästra Berlin.

Moafiber, se Ramie.

Moafågel, zooL, se Dinomis.

Moallaka^t, arab. (av ålikå, hänga), sju ur-

åldriga, arabiska dikter, vilka för sin förträfflighet blevo upphängda i helgedomen Kaba (se d. o.) i Mecka.

Moaré (moiré, av moire, ett slags kamlott), vattrat tyg med skimrande, vågformigt eller flammigt mönster. Se vidare Moiré och Metallmoaré. — Moare'ra, vattra.

Moaträ, australisk teak, veden av Fluide'r-sia a'ustralis, från tropiska Australien.

Mob, eng. (1. måbb; sammandragning av lat. mo'bile vu'lgus, den obeständiga hopen), Moble, pack, pöbel, slödder; larmande folkskara. Jfr Nob och Snob.

Mobi'l (lat. mo'bilis), rörlig, flyttbar; krig sk., färdig till avmarsch, försatt på krigsfot.){ I m m o b i 1. — Mo'bile, något rörligt, en kraft, som sätter i rörelse. — Mobile perpe'tuum, se Perpetuum mobile. — Pri'mum mobile, det första rörliga (sä-ges i den gamla grekiska astronomien om orsaken till himlakropparnas rörelser); den ursprungliga bevekelsegrunden, den förnämsta drivfjädern. — Mobi'lia, MoWlier 1. Mo'biles res, pL, husgeråd, bohag, lösören, lösegendom. Jfr Moventia. — Mo-bilia perso'nam sequu'ntur, lat., lösören följa personen (en äldre regel inom den internationella privaträtten). — Mobilier, fr. (1. måbilie'), lösegendom, inventarier, möblemang. — Mobilise'ra (fr. mobiliser), göra rörlig; handelst., förvandla fast egendom till lös; krig sk., rusta, försätta på krigsfot. — Mobilise'ring, allmänt uppbåd till krigstjänst; rustning. — Mobilite't, rörlighet; behändighet.

Mo'ccakaffe, se Mokkakaffe.

Mo'ccasten, se Mokkasten.

Moccole'tti 1. Mo'ccoli, ital., pl., små ljus, som begagnas vid karnevalen i Rom.

Mo'chlia (av gr. mo'chlos, häfstång), med., en ur led vriden lems inpassande i sitt naturliga läge medelst hävstångskraft.

Mock, eng. (1. måck), falsk, oäkta. — Mock-turtle, eng. (1. -tö'rtel), oäkta sköldpadd-soppa.

Mockant, se Moquera sig över.

Mockasi'ner, ett slags sandaler, som begagnas av araberna; kängor av oberedda hudar, som begagnas av Nordamerikas indianer.

Mockasi'normar, zooL, ett par nordamerikanska huggormsarter av släktet Anci'stro-don.

Mockaskinn, på särskilt sätt berett getskinn till handskar, damskor, bokband m. m.

Mockasten 1. Mossagat, se Agat.

Mocke'ra sig över. Mockerad, se Moquera sig över.

Mockurkalve, nord. myt., en ler jätte, som jättarna skapade till hjälp åt Rugner i hans strid mot Tor.

mod., förk. för lat. modus (se d. o.).

Mod., tonk., förk. för ital. moderato (se d. o.).

Mod, se Mode, fr.Modal—Modul

879

Modal {nylat. moda'lis^ av lat, mo'dus, se d. o.), betingad eller beroende av förhållanden. — Modala hjälpverb, språkv., hjälpverb, som tjäna till att omskriva konjunktiven och imperativen. — Moda'-lis, språkv., en kasus, som uttrycker sätt och vis. — Modali'ster, en till antitrinita-rierna hörande sekt, vilken lärde, att gudomens tre personer blott voro olika tillvarelsesätt för den ene guden. — Moda-Iite't, sätt att vara eller visa sig på, beskaffenhet; log.y ett omdömes bestämdhet med avseende på graden av visshet.

Mo'de, nord. myt., en av Tors söner, som, tillika med sin broder Magne, överlever ragnarök.

ModCj fr. (av lat. mo'dus, sätt), bruk, sed; mod, brukligt snitt; av den för tillfället härskande smaken avhängig sedvänja. — A la mode {1. -må'dd), på modet, efter nyaste modet. — Modeartikel, vara, som är i väsentlig grad underkastad modets växlingar. — Modedocka, mannekäng; kvinna, som ängsligt följer modets växlingar. — Modedårskap, smaklösa överdrifter i modet. — Mode journal, tidning, som i ord och bild framställer de nyaste klädedräktsmoderna. — Mode'rn {fr. möderne), enligt det nyaste bruket eller smaken, nymodig; nutida, nyare, som börjar i slutet av 1400-talet.)(Antik och Medeltida. Jfr Romantisk. — Moder-nise'ra {fr. moderniser), förändra till överensstämmelse med en nyare smak, göra modern. — Moderni'sm, lystnad efter det moderna; hyllande av nutidssmaken.

— Moderni'st, anhängare av modernismen.

— Modernite^t, egenskapen att vara modern. — Modi'st {fr. modiste), modehand-lerska, hattsömmerska.

Modell {fr. modele, ital. mode'llo, av lat. mo'duluSy mått), förebild, mönster; målark., person ("levande modell"), som konstnären avbildar; hildh. och hyggn., en av lera, gips, vax o. d. formad mönsterbild av större eller mindre storlek; fördjupad form, vari något gjutes. — Modelle'ra, forma en modell; efterbilda, framställa i smått; målark., genom skuggor, dagrar o. s. v. återgiva ett föremåls naturliga rundningar. — Modellfst, ModeIli'sta, Mo-dellö'rlöjtnant, under 1700-talet svensk fortifikationsofficer, som hade till uppgift förfärdiga modeller, konstruera "allehanda nyttiga maskiner" m. m. — Modellkammare, en av Polhem inrättad teknisk skola; svenska flottans förvaringsrum för modeller. — Modellmakare, Modellen-rare 1. Modellö'r, tillverkare av modeller.

— Modellskydd, se Mönsterskydd.

Modera'dos, sp., "de sansade", anhängare av

det liberalt konservativa partiet i Spanien. X Exaltados.

Moderal, Moderatio'n, Moderatö'r m. fl., se under Moderera.

Moderalo, ital., tonk., måttligt, lagom långsamt.

Modercell, bot., cell som genom delning ger upphov till flera celler, "dotterceller".

Moderdroppar, se Du Rietz' moderdroppar.

Modere'ra {lat. modera'ri), dämpa, lämpa, jämka, sakta, mildra; återhålla, hålla i skick. — Modera'men, ledning, styrelse; mildring. — Moderanti'sm, ett sansat regeringssystem; sansade tänkesätt och grundsatser i statssaker. —

Moderan-ti'st, anhängare av moderantismen. — Moderatt {lat. modera'tus), återhållsam, hovsam, sansad; skälig, billig. — Moderatio'n, återhållsamhet, hovsam-het, måtta; jämkning, minskning. — Moderat-liberal, polit., måttligt frisinnad, "grå". — Moderator, lat., 1. Moderato r {fr. modérateur), ledare, styrare; mek., del av en maskin, som modererar dennas rörelse. — Moderatörlampa, besparingslampa med en särskild mekanik, som modererar oljans tillflöde till veken.

Mode'rn, Modernise'ra m. fl., se under Mode.

Moderpassion, med., förr benämning på hysteri (se d. o.).

Mode'st {lat. mode'stus, av mo'dus, mått), ärbar, sedesam, anständig, blygsam, anspråkslös. — Mode'ster, skämtsam benämning på benkläder. Jfr Inexpressibles. — Modesti', ärbarhet, sedighet; blygsamhet, anspråkslöshet; spets eller rysch i övre kanten av ett urringat klänningsliv.

Mode'stia, astr., en av småplaneterna.

Modgunn, nord. myt., en mö, som vaktar Gjallarbron.

Mo'di, se Modus.

Modifie'ra 1. Modifice'ra {fr. modifier, av lat. modifica're, avmäta), mildra, lindra; inskränka, närmare bestämma; ändra form eller skick hos något. — Modifika-tio'n, mildring, lindring; inskränkning, närmare bestämmande; förändring i form eller skick. — Modifikationsbad, se Avi-vering.

Modillon, fr. {1. mådijå'ng), byggn., den konsol, som uppbär hängplattan i gesim-sen på den romersk-korintiska och den s. k. kompositakolonnanordningen.

Modi'olus, anat., axeln hos öronlabyrintens snäcka.

Modlöst, se under Mode.

Mo'dius, lat., "skäppa", fornromerskt rymdmått = 8,754 1.

Modjabär, se Bael.

Modokindianer, en nordamerikansk indianstam.

Mo'do me'o, lat., på mitt sätt, efter mitt behag. — Modo pone'nte, log., antagande, genom att antaga. — Modo tolle^nte, nekande, genom att förneka. — 0'mni modo, på alla sätt.

Modsogner, nord. myt., anförare av en dvärgflock.

Modul = Modyl (se d. o.).880

Module'ra (lat. modula'ri)^ tonk., i sång än höja än sänka stämman. — Modulatio'n, i sång stämmans regelmässiga höjande och sänkande; ackordväxling; övergång från en tonart till en annan; utvikning. Jfr Modyl.

Mo'dus, pL Mo'di Modus), lat., mått, sätt; språkv., utsägesätt, betecknar den talandes förhållande till satsens subjekt och predikat. Finita eller till personen bestämda modus äro indikativus 1. indikativ, som utsäger något såsom verkligt, kon-junktivus 1. konjunktiv, som utsäger något såsom tänkt (injunktivus, benämning på den oäkta konjunktiven i sanskrit), optativus 1. optativ, som utsäger något såsom önskat, och imperativus 1. imperativy som utsäger något som befallt. Infinita 1. till personen obestämda modus äro infinitivus 1. infinitiv, en substantivform, som betecknar handlingen eller tillståndet, participium 1. participy en adjektivform, vilken angiver handlingen eller tillståndet såsom en egenskap, och supi-num, som jämte hjälpverbet hava bildar sammansatta tempus för fullbordad handling. — M. acquire'ndi, sätt eller medel att förvärva. — M. ma'jor, tonk., dur. — M. mi'nor, moll. — M. procede'ndi, sätt att gå till väga. — M. tollens, se under Hornslut. — M. vive'ndi, sätt att leva eller umgås på; tillfälligt ordnande av svåra förhållanden; sätt att hop jämka stridiga åsikter; tillfälligt levebröd. — Est modus in re'bus, det finns ett lagom i allting.

Mody'l 1. Modu'l {fr. module, av lat. mo'du-lus, litet mått), byggn., måttstock för byggnadsarbeten, i synnerhet för pelares dimensioner; mat., det tal, vilket användes som mått; mek. och fys., uttryck för graden av vissa kroppars elasticitet, bärighet o. s. v.

Moedo'r, brasilianskt guldmynt = ungefär 27 kronor.

Moehri'ngia, bot., syn. Arenaria (se d. o.) delvis.

Moen,, nord. myt., en orm, som gnager på Yggdrasil.

Moesting A. (1. mo'st-), astr., en liten skarpt markerad månkrater, vilken valts som fix-punkt för bestämning av månens orter.

Mofett {1. måfä'tt; fr. mo fette), geoL, ställe med rämnor i marken, ur vilka kolsyregas strömmar. Jfr Moufette.

Mogdakaffe, Neger- 1. Sudankaffe, ett koffeinfritt kaffesurrogat av de rostade fröna av Ca'ssia occidenta'lis (fam. Legu-mino'sæ) i tropikerna.

Mogens, forndanskt mansnamn = Magnus (se d. o.). Förkortas till Mons.

Mogg, ett engelskt bomullstyg, liknande piqué (se d. o.).

Mogifoni', med., yrkessjukdom hos talare, sångare o. d. bestående i plötslig svaghet hos rösten.

Mogigrafi' (av gr. mo'gis, med möda, och gra'fein, skriva), med., skrivarkramp, skri vars juka.

Mogi'lalos, gr. (av mo'gis, med möda, och laWin, tala), person, som har svårt att tala; stammare. — Mogilali', svårighet att tala, ett slags afasi (se d. o.); stamning.

Mogiller, gravhögar på södra Rysslands stäpper.

Mo'gul, se Stormogul.

Mogunti'acum, lat., Mainz.

Moln, meteor., indelas i följande grupper: Ci'rrus 1. Fjädermoln, vita, tunna, ofta fjäderlika, höjd 3,000—13,000 m.; Ci'rro-cu'mulus, vita, skivformade moln i flockar, höjd 2,200—10,400 m.; Ci'rro-stra'tus, nästan vita, slöjformade molnfaser, höjd 3,500—12,500 m.; A'lto-cumulus, mellanform mellan Cirrocumulus och Cumulus, höjd 1,000—5,700 m.; Altostra'tus, mellanform mellan Cirrostratus och Nimbus, höjd 2,000^^—5,700 m.;Stra'tocumulus, mörkare moln i tättliggande parallella vågor 1. rullar, höjd 300—4,300 m.; Cu'mulus 1. Stackmoln, upptill vita, nertill mörka moln med rundade former uppåt, höjd 510— 3,600 m.; Cu'mulo-ni'mbus, cu'mulo-stra'-tus 1. åskmoln, täta, höga, mörka stackmoln, höjd 500—6,000 m.; Ni'mhus, regnmoln, mörka moln i oregelbundna massor, höjd 140—3,600 m.; Stratus, dunlika moln av obestämd form, höjd 170—900 m.

Mohair, eng. (1. må'här, sv. uttal: måhä'r; fr. moire), ull av angorageten; av denna ull förfärdigat tyg; imitation av detta.

Moha'mmed, Mohammeda'n, se Muhammed, Muhammedan.

Moha^rram, arab., den första månaden i den muhammedanska kalendern.

Moha'tra (av arab. urspr.) 1. Contra'ctus Moha'tra, jur., skenavtal för att maskera ocker.

Mohaut — Mohout (se d. o.).

Mo'haves {1. -hevs), nordamerikanska indianer.

Mohawk (1. må'håk), "människoätare", en nordamerikansk indianstam, som hör till irokesernas grupp.

Mohawki^t, miner., ett slags nickelmalm.

Mo'hel, hebr. (av mål, omskära), omskärare.

Mohika'ner (eng. mohegan av algonk. mainga, varg), ett nordamerikanskt, numera nästan utdött indianfolk.

Mohn, ty., vallmo. — Mohnkakor, se Vallmo-frökakor. — Mohnkapseln, se Vallmokapslar. — Mohnsost, se Vallmofrö. — Mohn-öl, se Vallmoolja.

Mohout, ind., elefantförare i Ostindien.

Mohr, ty. (1. mår), mor (se Mor er); neger. — Mohrenkopf (1. må'renkåppf; av ty. Kopf, huvud), eg. negerhuvud; häst, som på huvud och ben har svarta hår, på den övriga kroppen dylika, uppblandade med vita.

Mohs hårdhetsskala (L Mås -), miner., allmänt använd skala för bestämning av minerals hårdhet.

Mo'hur, ett engelsk-ostindiskt guldmynt = omkr. 26 kr.

Mohä'r, se Mohair.

Moi (annamit., vilde), benämning på flera vilda stammar å Östra indiska halvön.

Mo'in, se Moen.

Moira (1. må'jra), gr. myt., livslott; ödesgudinna. Moirerna hette Klotho, La'chesis och A'tropos. Jfr Parcer och Nornor.

Moire, fr. (/. måa'r), se Mohair.

Moiré, fr. (1. måare'), moaré (se d. o.). — M. antique (I. -angti'ck), eg. antik moaré: över större ytor vattrad moaré. — M. frangals {1. - frangsä'), eg. fransk moaré; i strimmor vattrad moaré. — M. métal-lique {1. -i'ck), metallmoaré (se d. o.). — Moire'ra, se Moarera.

Moirer, se Moira.

Moitié, fr. {1. måatie'), hälft, halvpart; äkta hälft, maka; dansk., kavaljer, dam, den, med vilken man dansar.

Moka'nt, se Moquera sig över.

Mokassfner, se Mockasiner.

Moke'ra sig över, modern stavning av moquera sig över (se d. o.). Jfr Mokant.

Moke'tt {fr. moquette), ett slags mångfärgad plysch, som användes till möbeltyg, dukar o. d.

Mo'kkakaffe, den förnämsta sorten av arabiskt kaffe, uppkallad efter den arabiska staden Mokka. — Mokkasten, miner., mossagat, en kvartsvarietet med greniga, trådartade teckningar.

Mo'kscha, se under Finsk-ugriska språk.

Moksja, ind. relig., "befrielse" (från själavandringen), lösgörande från världskretsloppets bojor.

Mokume, en japansk legering.

Mol, beteckning för en grammolekyl av ett ämne, d. v. s. ett ämnes molekylarvikt, uttryckt i gram.

Mo'la, lat. {gr. my'le), eg. kvarnsten, med., månkalv, månadskalv, ett till en oformlig köttklump förvandlat foster. — M. ca'r-nea, köttmola. — M. hydatido'sa, blåsmola. — M. salsa, offermjöl, varmed hos romarna offerdjurens huvuden beströddes. —• M. sangufnea, blodmola.

Mola'rer (av lat. mola, kvarn), anat., oxel-tänder.

Mola'ss {fr. molasse), geoL, ett slags finkornig lös sandsten i Schweiz.

Mola'veträ, den om teak påminnande veden av Vi'tex genicula'ta (fam. Verhena'ceæ) på Filippinerna. Kallas på fastlandet M y r o 1 e, på Ceylon M i b e 11 a.

Moldavi'ter, geoL, tektiter (se d. o.) från Böhmen.

Mo'le, se Molo.

Molek — Molok (se d. o.).

Moleky'1 (hårt k; av lat. moles, tung massa), fys., den minsta i fritt tillstånd förekom-

mande del av en sammansatt kropp. Jfr Atom. — Molekylär fy sik, den del av fysiken, som behandlar molekylernas byggnad. — Molekyla'rhypotesen, en åsikt angående djur elektricitet. — Molekylarkraf-ter 1. Molekylä'ra attraktionskrafter, de krafter, som hålla molekylerna tillsammans {kohesion, adhesion och affinitet). — Molekylarstruktur, molekylarbyggnad, det sätt, varpå atomerna i en molekyl tänkas ordnade. — Molekylarvikt, ett tal, som angiver, huru många gånger ett ämnes molekyl är tyngre än 1 atom väte. Jfr Atomvikt. — Molekylarvolym, se Atomvolym. — Molekylärt vatten = Kristallvatten (se d. o.).

Mo'ler, da., molera, geoL, bergmjöl, kiselgur.

Moles, lat., tung massa; tyngande börda; byggnadsverk av väldiga dimensioner.

Moleskin, eng. {1. må'lskinn [hårt k]), mollskinn, engelskt skinn, ett starkt bomullstyg.

Mole'st (av lat. moWstus, besvärlig), börda; besvär, omak. — Moleste'ra, besvära, plåga, oroa.

Mole'tt {fr. molette), en stålvals, som användes vid tygtryckning; löpare, varmed målare riva sina färger; herald., sporr-klinga.

Mo'lge, zooL, vattenödlor (syn. Triton). — M. palu'stris, större vattenödlan. — M. vulga'ris, mindre vattenödlan.

Moli^mba, negerstam i Kamerun.

Molfnia cærulea, hot., blåtåtel, gräs med svartviolett vippa, vanligt å mager ängsmark.

Molinfsm, den av spanske jesuiten Molina (d. 1600) framställda läran, att endast de bliva delaktiga av den gudomliga nåden, vilka äro fullt värdiga. — Molini'ster, anhängare av denna lära.

Mol-ion (av lat. mo'las, massa), fys., gas-ion av ett 30-tal molekyler, sammanslutna till ett aggregat med en elementarladdning. Mol-ionerna spela huvudrollen vid elektricitets ledning i gaser vid omkr. 1 atmosfärs tryck.

Molioni'derna 1. Molio'nerna, gr. myt., Eury-tos och Kleatos; sammanvuxna tvillingar, söner till Molione och Poseidon.

Molke, ett namn på mjölktistel. Se Sonchus.

Molke, ty., vassla. — Molkena'gar, vassla-agar-agar för odling av bakterier. — Mo'l-kenkur, ty., vasslekur.

Moll (av lat. mo'llis, mjuk, fr. mineur, ital. minore), tonk., vek tonart, tonart med liten ters. X' Dur; även ett fint, halvgenomskinligt bomullstyg.

Mo'lla {arab. ma'ula 1. me'wla), eg. herre, gud; rättslärd, skriftlärd; turkisk överdomare.

Mollesse, fr. {1. -ä'ss), vekhet, mjukhet; mildhet; svaghet; slapphet. — Mollie^nta, lat., pL, med., uppmjukande läkemedel. — Mollifie'ra, uppmjuka, lindra. — Mollifi-882

katio'n, uppmjukning. — Mollifikati'v,

uppmjukande, lindrande.

Mo'llis, lat.y mjuk.

Mollskinn, se Moleskin,

Mollu^scum, lat., med., benämning på två slags hudsvulster.

Mollu'scus, lat., mjuk.

Mollu'sker, zooL, Mollu'sca, blötdjur, en av de stora huvudavdelningarna inom djurriket.

Mo'lly, engelskt kvinnonamn, förkortning av Mary (se Maria).

Molly Maguires {1. må'lli mägoa'jörs), ryktbart irländskt revolutionssällskap i mitten av 1800-talet. Medlemmarna terroriserade (ofta förklädda till kvinnor, varav namnet) de engelska skatteindrivarna med mord och misshandel.

Molmo'1, se Commiphora.

Molnagat, se Agat.

Mo'lo, ital. (av lat. mo'les, tung massa), hamnfördämning, vågbrytare.

Mo'lok, hebr. (eg. mo'leh — melek, konung), en semitisk gud, solens och eldens herre, som israeliterna en tid dyrkade genom att till hans ära slakta och uppbränna sina barn.

Moloka ner 1. Malaka^ner (av ry. moloko', mjölk), eg. mjölkdrickare; en rysk sekt, vars medlemmar ej avhålla sig från mjölk under fastan.

Molo^ss 1. Molo'ssus {gr. molosso's, efter landskapev'- Molossi'a i Epirus), metr., versfot, soixi består av tre länga stavelser

(---).

Molo'sser, ett forngrekiskt folk.

Molo'ssus, se Moloss,

Molto, ital., tonk., mycket. — Molto alle'gro L Allegro di molto, mycket fort. — Molto anda'nte, mycket långsamt.

Molton (fr. molleton), ett mjukt, långhårigt ylletyg.

Moluches (1. målo'tsjes), sydamerikansk indianstam.

mol. v., förk. för molekylarvikt.

Molva, zool., fisksläktet 1 å n g o r bland torskfiskarna. — M. dyptery^gia, birke-långan. — M. mo'lva, långan, en av våra mest välsmakande torskfiskar.

Moly, gr. sag., en vitblommig trolldomsört, som Odysseus fått av Hermes till skydd mot Kirkes häxerier. Dess botaniska motsvarighet ej känd.

Molybda^t (av gr. moly'hdaina, blymalm), kem., molybdensyrat salt. — Molybde'n, ett metalliskt, i naturen sparsamt förekommande grundämne, silvervitt till färgen. — Molybdenglans 1. Molybdeni't, miner., en grafitliknande förening av mo-lybden och svavel. — Molybdenspat, mo-lybdensyrad blyoxid. — Molybdensyra, kem., den viktigaste av molybdens föreningar, är en vit, lätt, porös, silkesglän-sande substans. — Molybdomanti' (av gr.

mante'ia, spådom), spådomar efter av smält bly bildade figurer.

mom., förk. för moment (se d. o.).

Moma'ng, se Moment.

Mombi'nplommon, se Spondias.

Mome^nt {lat. mome'ntum, sammandragning av movime'ntum, rörelse, av moveWe, röra), momang, ögonblick, handvändning; tidpunkt, vändpunkt; punkt eller mindre avdelning (av ett lagstadgande 1. d.); väsentlig beståndsdel eller omständighet; mek., vad som åstadkommer rörelsen. — Au moment, fr. {1. k måma'ng), på ögonblicket. — Momenta'n 1. Momenteli {lat. momenta'neus), ögonblicklig. — Momentan ström, elektr., strömstöt, mycket kortvarig ström. — Momentana språkljud Expiosivor (se d. o.). — Momentati'vum, språkv.,

tidsord, som betecknar en hastigt övergående rörelse. — Momentfotograti, ögonblicksfotografi, d. v. s. med högst sekunds exponeringstid.

Momiers, fr. {1. måmié'), pL, skrymtare; öknamn på en schweizisk sekt; benämning på frireligiösa i allmänhet.

Momme, japansk viktsenhet = 3,7 gr.

Momo'rdica, bot., örtsläkte av fam. Cucur-bita'ceæ i tropiska Afrika och Asien. — M. Balsamfna och M. Chara^ntia, odlas som prydnadsväxter och ha ätliga frukter. Bladen användas i medicinen.

Mo^mos (lat. Momus), gr. myt., tadlets och begabberiets gud. — Mo^misk, hånande, tadlande.

Mon., förk. för lat. mone'ta, mynt.

Mon, ett uråldrigt folk på Östra indiska halvön.

Mona'chia, astr., en av småplaneterna.

Monachi'sm, Monachologi' m. fl., se under följ. ord.

Mo'nachus {gr. mo'nachos, av mo'nos, ensam), eg. person, som lever ensam; munk. — Mo'nacha, nunna. — MonacWsm, munkväsende, munklevnad. — Monachologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om munklivet. — Monachomachi' (av gr. machesthai, strida) , bekämpande av munkväsende.

Mona'd (av gr. mona's, enhet, något odelbart), enhet, enkelt väsende, odelbar beståndsdel av materien; fil., benämning på absolut enkla andliga väsenden, från vilka komplexen av de sinnliga företeelserna leder sitt ursprung; bov., encellig svamp. — Monadologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om monaderna.

Monade'lphia 1. Moiiadelphi'a (av gr. mo'nos, ensam, och adelfo's, broder), hot., sextonde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava ståndarsträngarna hopväxta i en grupp.

Monadologi', se under Monad.

Mona Lisa {1. må'nna -) 1. La Gioconda {1. - dsjåkå'n-), ryktbart porträtt (nu i Louvre) av Lionardo da Vinci föreställande Mona Lisa Sherardini, hustru till

florentinske köpmannen Francesco Gio-conda.

Mon ami (1. mångnami') och Mon cher (1 mång sjär), fr., min vän.

Mona'ndria 1. Monandri'a (av gr. mo'nos, ensam, och andre'ios, manlig), hot., första klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava blott en fri ståndare.

Mona'rda, bot., växtsläkte av fam. Lahia'tæ i Nordamerika. Många arter ha medicinsk användning. — M. didy^ma, virginsk me-liss, lämnar s. k. Pennsylvaniate 1. Oswegote. Odlas även som krydd- och prydnadsväxt. — M. fistulo'sa, är en vacker prydnadsväxt. — M. pu^nctata, ger s. k. monardaoljal. Horse mint

0 i 1, som har medicinsk användning.

Mona'rdeæ, hot., underfamilj av fam. La-

hia'tæ.

Mona'rk {gr. mona'rches, av mo'nos, ensam, och a'rchein, härska), envåldshärskare; regent i en monarkisk stat. — Monarki', envälde; statsform, där högsta utövningen av statsmakten på obegränsad tid är anförtrodd åt en oansvarig, med majestätsrätt beklädd person, monarken.)(Republik. — Monarkia'ner, en sekt med antitrinitariska åsikter. Jfr Antitrinita-rier. — Monarkise'ra, uppträda såsom enväldig härskare; vara högfärdig. — Mo-na'rkisk, enväldig; som har avseende på en monarki eller en monark. — Monarki'st, anhängare av ett monarkiskt regerings-sätt. — Monarchoma'ker (av gr. ma'ke, strid), en grupp radikala statsrättslärda

1 Västeuropa vid 1500-talets slut, som hävdade den oinskränkta folksuveräniteten och undersåtarnas rätt till

motstånd mot religiöst och världsligt förtryck från monarken.

Mo'nas, bot., släkte, ej kolonibildande flagel-later. — M. prodigio'sa, se Blödande bröd.

Monaste'rium, lat. {gr. monaste'rion, av mo'-nos, ensam) , eg. ett ställe, där man lever ensam; kloster; klosterkyrka (jfr Mün-ster).

Monazi't 1. Edwardi't, miner., ett gult, rött 1. grönt fosfat av cerium och andra sällsynta jordmetaller.

Monbijou, fr. il. mångbisjo'), se Bijou.

Monbu'ttu 1. Mangba'ttu, ett folk i Centralafrika.

Monceyrasen {1. mångsä'-), en preussisk fårras, härstammande från Negrettirasen.

Mon cher, se Mon ami.

Monchiauit {1. mångsjiki^t), petrogr., en mörkfärgad lamprofyr med strökorn av glimmer, hornblände, augit m. m. i en glasaktig grundmassa.

Mondami'n, ett surrogat för geléer.

Monde, fr. {1. mångd; av lat. mu^ndus, värld), värld; fina världen, societeten. Jfr Beau monde (under Beau). Demimonde och Tout le monde. — Mondain, fem. Mon-

daine {1. -dä'ng, -dä'n), mondän {1. mång-dä'n), världsligt sinnad; världsbarn, världsmänniska. — Monde oriental, ^e Le monde oriental.

Mondgas, tekn., en av L. Mond uppfunnen vattenhaltig gas, som framställes ur mindervärdig stenkol. Den tillåter hög utvinning av svavelsyrad ammoniak och blir därför mycket billig till gasmotorer och tekniska värmeändamål.

Mon dieu, fr. {1. mång diö'), min gud!

Mondi'sm, moderna strävanden till varaktig arbetsfred genom samförstånd mellan arbetsgivare och arbetare. Rörelsen är uppkallad efter sir Alfred Mond.

Mondprocessen, en av L. Mond uppfunnen metod att framställa nickel.

Mondä'n, se Mondain (under Monde).

Moneci'ster, se under Monæcia.

Monega'sker, invånare i furstendömet Monaco.

Mone'lmetall, met., en mot vatten och syror mycket motståndskraftig legering av koppar och nickel, framställd direkt ur nickelkopparmalm.

Moneme'risk (av gr. mo'nos, ensam, enda, och heme'ra, dag), som varar eller gäller blott en dag.

Monepigra'fisk (av gr. mo'nos, ensam, enda, och epigrajein, inrista), säges om ett mynt, som blott har inskrift, men ingen bild.

Mone'rr^ gr. mo'nos, ensam), bot., de enklaste hittills kända organismer, som bestå av blott en enda cell och äro mikroskopiska.

Mone'siabark, farm., Co'rtex mone'siæ, barken av det brasilianska trädet Chryso-phy'llum glycy'phlæum, tillhör, fam. Sapo-ta'ceæ. Extrakt på barken nyttjas mot mag- och lunglidande samt blödningar.

Mone'ta, lat., mynt; mynthus; rom. myt., binamn till Juno. — Moneta'1 1. Monetä'r, som har avseende på mynt.

Money, eng. {1. mö'nni), penningar. — Time is money {1. tajm -), tid är pengar.

Monferri'na, dansk., en italiensk lantlig dans.

Mongkut-Siam, siam.esiska Kronorden.

Monsro'ler, ett i mellersta Asien utbrett folk, tillhörande de ural-altaiska folkslagen; även till den mongroliska rasen hörande folkslag. — Mongo'liska rasen, gula rasen, omfattar ural-altaiska folk, japaner, kineser, koreaner, tibetaner, himalaiafolken m. fl. — Mongoliska språket tillhör den ural-altaiska språkstammen. — Mongo-loi'd. besläktad med mongolerna.

Mongoli'sm, med., en om kretinism påminnande konstitutionsanomali, karakteriserad genom sin likhet med de för mongolerna utmärkande rasdragen.

Moniersystemet {1. månje"-), en av fransmannen J. Monier utvecklad föregångare till nutidens konstruktioner i armerad betong.884

Monika—Monografi

Mo'nika, kvinnonamn (av lat. moneWey påminna, erinra om). På franska Monique (Z. måni'ck). Buret av kyrkofadern Augustinus' moder.

Monilifo'rme, Monilifo'rmis, lat., pärlbands-lik.

Monimia'ceæ, hot., växtfamilj av serien Ra-na'les. Tropiska träd och buskar. Barken av Pe'umus Bo'ldus {Bo'ldra chiWnsis), b o 1 d o, användes i Chile som garvbark samt i medicinen. Frukterna äro läckra. Laure'lia sempervi'TenSy har muskotdof-tande frukter, vilka användas som krydda.

Moning, en svart kinesisk tesort.

Moni'sm (av gr. mo'nos, en, en enda), fil., enhetslära, den lära, som uppställer endast en grundprincip, varur allt härledes.)(Dualism. — Naturvetenskaplig mo-nism, strävandet att på naturvetenskaplig grund uppbygga en enhetlig världsförklaring och livsåskning. — Moni'st, anhängare av monismen.

Moniteur universel {1. -tö'r ynnivärsä'11), en fransk tidning, från 1799 till 1869 regeringens officiella blad.

Monitio^n, fr. (av lat. mone're, erinra, påminna), anmaning, påminnelse, varning. — Mo'nitor, påminnare, förmanare; sjöv., namn på ett av svensken John Ericsson 1862 konstruerat pansarfartyg, som i nordamerikanska frihetskriget räddade nordstaternas flotta och kuststäder; benämning på fartyg av samma typ. — Monito'rium, anmaningsbrev, påminnelseskrift. — MonitöV {fr. moniteur; av lat. mo'nitor, uppsyningsman), förmanare, påminnare; i växelundervisningsskolor: lärjunge, tillsatt att undervisa ett visst antal av sina medlärjungar (jfr Lancastermeto-den). — Monitörsystemet, se Lancaster-metoden.

Monke, bot., se Jasione.

Monnaie, fr. (1. månnä'), penningar.

Monnotmetall (1. månå'-), elektrisk ledningsmetall, utvalsad i tråd med stålkärna och kopparöverdrag.

Mono- (av gr. mo'nos, en), förstavelse med betydelsen en.

Mo'no, tekn., en gasanalysapparat.

Mono'ceros, astr., stjärnbilden Enhörningen på ömse sidor om himmelsekvatorn.

Mono'ceros, zooL, se Narval.

Monocho'rd, se Monokord.

Monochore'a, med., danssjuka i blott en lem.

Monochromasi', med., färgblindhet, varvid man ser allt i en färg.

Monockel, se Monokel.

Monocli'nia, se Monokliner.

Monocotyledo'neæ, Monocoty'Ieæ, Monocoty-ledo'nes 1. Monokotyledo'ner, bot., växter med ett hjärtblad, en av

de båda huvudavdelningarna av fanerogamgruppen An-giospe'rmeæ. Jfr Dicotyledoneæ.

Mono'culus, med., missfoster med blott ett öga; förbandsduk för ett öga.

Monocy'kel (av gr. mo'nos, en, ensam, och ky'klos, krets, hjul), enhjuling, ett slags velociped. — Monocy'klisk, bot., ettårig.

Monode'lfier, zool., underklass av däggdjur Placcuta'lia.

Monodi' (gr. monodi'a, av mo'nos, en, ensam, och ode', sång), tonk., enstämmig sång; solosång med instrumentalt ackompanjemang.

Mo'nodon (av gr. mo'nos, en, ensam, och odu's, tand), se Narval.

Monodo'ra, hot., växtsläkte av fam. Ano-na'ceæ. — M. myri'stica, kalebass-musköt, från Västafrika. Odlas i Västindien. Användes som muskot.

Monodra'ma, se Melodram.

Monæcfa 1. Monæ'cia (av gr. mo'nos, en, ensam, och o'ikos, hem), bot., tjugufrsta klassen av Linnés växtsystem, innefattar växter, vilka hava enkönade blommor, han- och honblommorna på samma stånd. — Moneci'ster 1. Monoika (L -å'jka) kallas till denna klass hörande växter.

Monofasi', med., talrubbning i fråga om enstaka stavelser 1. ord.

Monofoni' (av gr. mo'nos, en, ensam, och fone', stämma), enstämmighet, entonighet. — Monofo'n, enstämmig, entonig; namn på en hygienisk telefonapparat.

Monofto'ng (av gr. monojtongos, enljudan-de), språkljud, som uppkommit av två ursprungliga.

Monofyle'tisk (av gr. mo'nos, en, ensam, och fyW, samfund, stam, klass) härstamning ha djur 1. växtgrupper, som utvecklats från en gemensam stamform.)(P o 1 y -f y 1 e t i s k.

Monofy'llisk (av gr. mo'nos, en, ensam, och fy'llon, blad), hot., enbladig.

Monofysi'ter (av gr. mo'nos, en, ensam, och fy'sis, natur), pl., ett i 5:e århundradet inom grekiska kyrkan uppkommet religiöst parti, som i Kristi person antog blott en natur. — Monofysiti'sm, monofysiter-nas lära.

Monoga'mer, se under följ. ord.

Monogami' (av gr. mo'nos, en, ensam, och ga'mos, äktenskap), engifte. X Poly-gami. — Monoga'mer, hot., enkönade växter. — Monoga'misk, till monogamien hörande; som har en make.

Monoge'nesis, gr. (av mo'nos, en, ensam, och ge'nesis, ursprung, avlelse), en släkts härstammande från ett par; särskilt människosläktets härstammande från Adam och Eva.

Monogo'n (av gr. mo'nos, en, ensam, och go'nos, alstrad), född av en enda. — Mono-goni', könlös fortplantning.

Monografi' (av gr. ni c'os, en, ensam, och gra'fein, skriva), utförlig beskrivning över ett särskilt föremål eller ämne; även framställning av en persons liv.

Monogra^m (av gr. mo'noSy en, ensam, och gra'mmay bokstav), namnchiffer, de sam-manslingade begynnelsebokstäverna av en persons för- och tillnamn.

Monogy'n (av gr. mo'nos, en, ensam, och gyne\ kvinna), hot.y kallas en blomma med blott en pistill. — Monogyni', äktenskap med en kvinna. — Monogyni'a 1. Mono-gy'nia, hot., i Linnés växtsystem den ordning, vars blommor hava blott en pistill. — Monogy'nisk kallas en växt, som tillhör ordningen Monogynia.

Monogy'na, lat. (av gr. mo'nos, en, och gy^ne, kvinna), bot., med en pistill.

Monoidei'sm (av gr. mo'nos, en, ensam, och ide'in, se), själstillstånd, varvid uppmärksamheten ensidigt riktas på ett enda föremål.

Monoika, se under Monæcia.

Monoka'rpisk (av gr. mo'nos, en, ensam, och ka'rpos, frukt), bot., kallas en växt, som blommar blott en gång. Jfr Hapaxanti.

Monoka'sium, bot., ensidigt knippe.

Mono'kel (fr. monocle, av gr. mo'nos, en, ensam, och lat. o'culus, öga), lornjett (se d. o.) för ett öga, enkel-lornjett; trälåda med ett i locket inpassat förstoringsglas till betraktande av fotografier.

Monokli'n, se under följ. ord.

Monokli'ner (MonocWnia) 1. Monokli'na växter (av gr. mo'nos, en, ensam, och kW ne, bädd), hot., fanerogamer med samkönade blommor. — Monokli'nisk 1. Monoklfn, så beskaffad, som monoklinera. — Monokli-niskt 1. Monoklint kristallsystem, miner., karakteriseras därav, att två av dess axlar bilda en sned vinkel mot varandra, medan den tredje är vinkelrät mot dessa.

Monoklorfeno'1, kem., ett starkt antiseptiskt medel.

Monoko'cker, hot., en form av bakterier.

Monoko'lon, gr., en dikt, som består av blott ett versslag.

Monoko'rd (av gr. mo'nos, en, ensam, och chorde', sträng), tonk., med en sträng samt flyttbart stall försett tonverktyg, medelst vilket alla slags intervall kunna bestämmas.

Monokotyledo'ner, se Monocotyledoneæ.

Monokra't (av gr. mo'nos, en, ensam, och krate'in, härska) = Monark (se d. o.). — Monokrati' = Monarki (se d. o.).

Monokro'm (av gr. mo'nos, en, ensam, och chro'ma, färg), enfärgad: i nyanser av blott en färg utförd teckning eller målning. — Monokroma'tisk, fys., som genomsläpper blott en enda färg. — Monokromfärger, antracen-kromfärger, där färgämnet och kromsaltet samtidigt kunna sättas till färgbadet. — Monokromi', målning i en enda färg.

Monokroni'stisk (av gr. mo'nos, en, ensam, och chro'nos, tid), samtidig.

Monokromt puls (av gr. mo'nos, en, ensam, och kro'tein, slå), med., puls, som vid varje

sammandragning av hjärtat slår blott ett, större slag.

Monokulä'r (av gr. mo'nos, en, ensam, och o'culus, öga), avsedd för eller avseende blott ett öga.

Monolatri' (av gr. mo'nos, en, och latre'ia, dyrkan), dyrkan av blott en gud, utan förnekande av andra gudars existens.

Monoline, eng. (1. månåla'jn), en sättmaskin.

Monole'mma, gr., log., slutledning, vari en sats fattas.

Monolft (av gr. mo'nos, en, ensam, och Wthos, sten), konstverk (t. ex. en pelare, kolonn o. s. v.), förfärdigat av ett enda stenblock.

Monolo'g (av gr. mo'nos, en, ensam, och lo'gos, ord, tal), samtal med sig själv; ett litet teaterstycke, där blott en person uppträder och för ordet. X Dialog. — Monolo'gisk, som tillhör eller har avseende på en monolog.

Mono'm (av gr. mo'nos, en, ensam, och no'-mos, lag), mat., ett algebraiskt uttryck, som består av en enda term.

Monomaki' (av gr. mo'nos, en, ensam, och ma'che, strid, kamp), envig, tvekamp.

Monoma^n (av gr. mo'nos, en, ensam, och mani'a, galenskap), med., person, som behärskas av en fix idé, av monomani. — Monomani', sinnessjukdom, beroende av en fix idé, såsom mord-, självmords- eller

förföljelsemani o. s. v.

Monomeri' (av gr. mo'nos, en, ensam, och me'ros, del), enkelhet, egenskapen att bestå av likartade delar. — Monome'r, hot., fruktämne, uppbyggt av endast ett fruktblad. — Monome'risk, av likartade delar bestående.

Monometalli'sm (av gr. mo'nos, en, ensam, och meta'll, se d. o.), beteckning för enkel myntfot, d. v. s. det förhållandet, att endast en metall, guld eller silver, ligger till grund för myntväsendet.)(Bimetal-1 i s m.

Monomorfi' (av gr. mo'nos, en, ensam, och morfe', form, gestalt), egenskapen att hava endast en form; bildning efter en gemensam typ. — Monomo'rf, hot., är en växt, vars alla individer ha blommor av lika slag. — Monomo'rfisk, som hör till eller har avseende på monomorfi.

Mono'mphalus, med., dubbelfoster med gemensam navelsträng.

Mononuklea'r, histol., cell med endast en kärna, t. ex. de stora leukocyterna. — Mononukleo's, med., abnorm ökning av blodets enkärniga celler.

Monopati' (av gr. mo'nos, en, ensam, och pa'thos, lidande), med., till en enda kroppsdel inskränkt lidande.

Monopeta'1 (av gr. mo'nos, en, ensam, och pe'talon, blad), hot., enbladig (om blomkronor) .

Monope'talæ, hot., växtklass av dikotyledo-nerna. Syn. Sympetalæ (se d. o.).886

Monophasi—Monsieur

Monophasi', se Monofasi.

Monophobi', med., sjuklig fruktan för ensamhet.

Monophtalmi', med., missbildning med blott ett öga.

Monophy'lla, lat, (av gr, fyllo'n, blad), en-bladig.

Monopla'n, flygmaskin, vars samtliga bärande ytor äro anbringade i ett och samma plan.

Monoplegi', med,, förlamning i området för en enda nerv eller i en enda extremitets nerver.

Monopodi' (av gr. mo'nos, en, ensam, och pus, gen. po'dos, fot), metr,, enkelfot, en enstaka versfot; med., se Monopus. — Monopo'disk, enfotad, i enkelfötter.

Monopo'1 (gr. monopo'lion, av mo'nos, en, ensam, och poWin, sälja), pol, ekon,, rättighet att ensam driva en viss rörelse, utöva en viss verksamhet. — Monopolise'ra, göra något till föremål för monopol; fig., förbehålla sig. — Monopolist, person, som fått sig tilldelat ett monopol.

Monopsykism (av gr, mo'nos, en, och psyke', själ), fil,, en lära, som i de olika indivi-dualsjälarna blott ser olika företeelseformer av en enda universell själ.

Mono'pteros, gr, (av mo'nos, en, ensam, och pte'ron, vinge, flygel), hyggn., en av kolonner omgiven rundbyggnad.

Monopto'ton, gr., ord med en och samma form för alla kasus.

Monopu's, Monopodi', med., missbildning med blott en fot.

Monorchidi' {gr, monorchis, av mo'nos, en, ensam, och orchis, testikel), med,, missbildning med blott en testikel. — Mono'r-chis, hot., med en rot. — Monorchi't, person, behäftad med monorchidi.

Mono's, kem., beteckning på ett kolhydrat med endast en kolatom i molekylen.

Monosacchari'der, kem., enkla sockerarter.

Monosexue'll, hot., enkönad.

Monoso'f (av gr. mo'nos, en, ensam, och sofi'a, vishet), person, som tror sig ensam vara vis. — Monosofi', allenavishet, tron att man själv besitter all vishet.

Monospe'rmisk (av gr. mo'nos, en, ensam, och spe'rma, frö), hot., enfröig.

Mono'stichon, gr., enradig vers.

Mono'stomum, zool., en parasit av sugmas-karnas ordning. En art, som några gånger anträffats i människoögats kristallins anses numera vara en levermask (Di'sto-mum), som av blodet förts till ögat.

Monosylla'bisk m. fl., se under följ. ord.

Monosy'llabum, mlat. (av gr. mo'nos, en, ensam, och syllahe', stavelse), pl. Mono-sy'llaba 1. Monosylla'ber, enstavigt ord. — Monosylla'bisk {gr. monosy'llahos), ensta-vig. — Monosyllabiska språk, enstaviga språk, språk, som bestå av enstaviga element.

Monosymme'trisk, dets. som dorsiventral (se d. o.).

Monotei'sm (av gr, mo'nos, en ensam, och theo's, gud), tron på en enda, personlig gud såsom världens upphovsman. X P o -lyteism. — Monotei'st, anhängare av monoteismen. — Monotei'stisk, som har avseende på monoteismen.

Monotele'ter (av gr. mo'nos, en, ensam, och the'lein, vilja), en i 7:e århundradet uppkommen religionssekt, som antog blott en vilja hos Kristus, nämligen den gudamänskliga. — Monoteleti'sm, monoteleter-nas lära.

Monoto'n {gr. monoto'nos, av mo'nos, en, ensam, och tonos, ljud, ton), entonig, enformig; tråkig. — Monotoni', entonighet, enformighet; tråkighet.

Monotre'mata, se Kloakdjuren.

Mono'tropa, hot,, saprofytiskt, klorofyllsak-nande växtsläkte, tillhörande fam. Pyro-la'ceæ, underfamilj Monotro'peæ. — M. hypo'pitys, tallört. — M. hypophe'gea, liten tallört.

Monotro'peæ, bot,, underfamilj av fam. Py-rola'ceæ,

Monotropi', kem., omvandlingen från labil till stabil form hos ämnen, som förekomma i två fasta former.

Monoty'p, grafisk plantrycksmetod, där färgen pålägges för hand; djuptrycksmetod med galvanoplastiskt framställd form.

Monotype, eng, {I, månåta'jp), en sätt-maskin.

Monovale'nt, kem., envärdig.

Monoxi'der, kem., oxider i vilka en syreatom ingår.

Mono'xylon, gr. (av mo'nos, en, ensam, och xy'lon, trä), båt, tillverkad av en enda trädstam.

Monroedoktri'nen {1. mö'nrå-), den år 1823 av presidenten i Nordamerikas Förenta stater, James Monroe, framställda grundsatsen, att ingen europeisk makt mera skulle få fast fot i Amerika eller tillåtas ingripa i amerikanska förhållanden.

Mons, lat., Mont, fr. {1. mång), Mo'nte, ital. och sp., berg. — Mons Calva'rie, Kalvarie-ber^. — Mons pieta'tis, lat., Monte di pietà, Monte pi'o, ital., Mont de piété, fr. (1. - dö piete'), eg. fromhetens berg; välgörande stiftelse; pantlåneinrättning i Italien och Frankrike. — Mons pubis — Mons Veneris. — Mons Sa'cer, heligt berg. — Mons Ve'neris, anat., Venusberget (se d. o.).

Monseigneur, pl. Messeigneurs, fr. {1. mång-sänjö'r, mäsänjö'r; av mon, min, och seigneur, hög herre), nådig herre, i Frankrike fordom titel för kungliga prinsar samt statens och kyrkans högsta ämbetsmän, nu för biskopar.

Monsieur, pl. Messieurs, fr. {1. måssiö', mäs-siö'; bildat genom en sammandragning av monseigneur, se d. o.), herr, herre, minMonsignore—Montu

herre, titel för alla vuxna män; fordom titel för franske konungens äldste broder.

Monsignore, ital. (1. -sinjå're), eg. min herre, titel för högre kyrkliga ämbetsmän.

Mo'nsing 1. Må'nsing, västgötaknallarnas hemliga språk, delvis med ordlån från zigenarspråket. Det brukas även (jämte romani) inom Stockholms förbrytarvärld.

Mo'nster {monstre, av lat. mo'nstTumy eg. järtecken), vidunder, missfoster, odjur; betecknar i sammansättningar något ofantligt stort, t. ex. monsterkoncert. — Monstrosite't, vidunderlighet, oformlighet; vanskaplighet, missbildning. — Monströ's 1. Monstruö's, vidunderlig, oformlig, vanskaplig; avskyvärd.

Mo'nstera, bot., växtsläkte av fam. ATa'ceæ.

— M. delicio'sa, ofta odlad krukväxt från Mexiko (vanligen oriktigt kallad Philo-de'ndron pertu'sum).

Monstra'ns {mlat. mönstra'ntia, av lat. mon-stra're, visa), i katolska kyrkan det kärl, i vilket hostian förvaras och visas för folket; relikgömma.

Monstro'sitas, med., medfödd missbildning.

Monstrosite't, Mo'nstrum, Monstru'ös, Mon-strö's, se Monster o. följ.

Monsu'n {eng. monsoon, fr. mousson, av arab. mausim, årstid), meteor., benämning på vissa vindar, särskilt de i Indiska oceanen och Kinesiska havet, vilka växla med årstiderna eller två gånger om året byta om riktning.

Mont., förk. för nordamerikanska staten Montana.

Mont, se under Mons.

Mont 1. Montu, egypt. myt., fornegyptisk gud, avbildad med sparvhuvud. Uppfattades så småningom som krigsguden.

Montafonrasen (1. -få'ng-), österrikisk, grå alpboskapsras.

Montage, fr. (1. mångta'sj), utrustning, uppsättning, infattning, sammansättning (av maskindelar). Se Montera.

Montagnards, fr. (1. mångtanja'r), pL, eg. bergsbor; även medlemmar av "Berget" (La Montagne), det radikala partiet under franska revolutionen. Jfr Gironde och Girondister.

Montagne, La, fr. (1. la mångta'nj), eg. berget; se vidare föreg, ord. Jfr Marais.

— Montagne russe (1. - ryss), kälkbacke; rutschbana.

Montague (Z. må'ntägjo), astr., en av småplaneterna.

Monta'n, som avser berg 1. gruvor.

Montani'n, kem., ett antiseptikum mot mögelsvampens utbredning på träväggar, bestående av 2-procentig kiselfluorvätesyra.

Monta'nindustri (av lat. mons, berg), gruvindustri och därmed sammanhängande metallindustri. Jfr Montanpapper.

Montani'ster, en kristen sekt, uppkallad efter sin stiftare, frygern Montanus, som uppträdde omkring år 150 e. Kr.

Monta^npapper, -värden, -aktier, (ty. Mon-tanpapiere, av lat. monta'nus, berg), han-delst., gruvpapper, -aktier.

Monta'nus, -a, -um, lat., hot., växande på berg.

Monta'nvax, kem., "bergvax", erhålles ur bituminösa brunkol. Har stor teknisk användning.

Montbre'tia, bot., se Tritonia.

Mont de piété, Monte m. fl., se under Mons.

Mo'nte, ital., sp. (av lat. mons), berg.

Mo'nte Carlo, namn på spelbanken i Monaco.

Mo'nte Celio, se Cælius mons.

Mo'nte Cristo, Le comte de, fr. (1. lö kångt dö -), greven av M. C., namn på en berömd, efter den lilla italienska ön Monte Cristo uppkallad roman av den franske författaren Alexandre Dumas d. ä.

Montefiasco'ne, ital, ett muskatellvin från den italienska staden av samma namn.

Monte Gianicolo ital. (1. månte djani'kålå), se laniculum.

Mo^nter, skyltskåp. Se Montre.

Monte'ra (fr. monter), utrusta, iståndsätta; infatta (juveler, broderier m. m.); inrama ; sammansätta delarna av en maskin och uppställa den till bruk; göra beriden; krigsk., bestycka. Jfr Mundera. — Mon-te'ring, iståndsättande, utrustning; infattning. Jfr Montage. — Montö'r (fr. mon-teur), mekaniker, som uppsätter maskiner.

Monte'ro, sp., jägare, kunglig livdrabant.

Monte'saorden, spansk militärorden.

Montessorisystemet (1. -så'ri-), metod för uppfostran av barn från omkr. 3 års ålder, utarbetat av italienska läkaren Maria Montessori.

Mo'ntes pieta'tis, se under Mons.

Montgolfière, fr. (1. månggålfiä'r), en av de franska fysikerna bröderna Montgolfier i slutet av 1700-talet uppfunnen luftballong, som fylldes med uppvärmd luft.

Monti, ital. (1. må'nti), pl. av Monte, berg.

Mo'ntia, bot., lånke, växtsläkte, tillhörande fam. Portula'ceæ. — M. lamprospe'rma, käll-lånke.

Mont joie, fr. (1. mång sjåa'), medeltida benämning på franska riksbaneret; en omkr. 1180 i Palestina stiftad krigar orden.

Mon-joie Saint Denis, fr. (1. mång sjåa' säng deni'), franskt stridsrop under medeltiden.

Montmartre, fr. (1. mångma'rtr, av lat. Mons ma'rtyrum, martyrberget), höjd och stadsdel i Paris.

Montmartreskolan (/. mångma'rtr-), krets-av franska konstnärer från 1800-talets sista tid.

Montrachet (1. mångrasje'), ett berömt bourgognevin.

Montre, fr. (1. mångtr; av montrer, visa), ställning, låda eller skåp för exponering av handelsvaror, utställningsartiklar eller museiföremål; fickur.

Montu, egypt. myt., se Mont.888

Montyonska dygdepriset (L niångtiå'ng-), ett av den franske mecenaten Montyon 1783 stiftat pris, vilket årligen utdelas av Franska akademien som belöning för en av en obemedlad fransman utförd dygdig handling.

Montö^r, se under Montera.

Monume'nt {lat. monume'ntum, av mone'rey påminna), minnesvård, minnesmärke; gravvård. — Monume'nta Germa'niæ histo'rica, Tysklands historiska urkunder, ett samlingsverk, som rör Tysklands medeltidshistoria. — Monumenta'1, som tillhör eller har avseende på en minnesvård; storslagen och strängt stilenlig; av för alla tider beståndande värde. — Monument a-lite't, egenskapen att vara monumental. — Monumentomani' (av gr. mani'a, raseri), vurm att uppresa minnesvårdar. — Monu-me'ntum æ're pere'nnius, en minnesvård, varaktigare än bronsen. ("Odæ" av Hora-tius.)

Monä'rer Monerer (se d. o.).

Moonska alfabetet (1. mon-), ett reliefalfabet. Se Relieftryck.

Moor, ty. {1. mår), kärr, moras, mosse; dy, gyttja. — Moorbad, gyttjebad.

Moorack-Liisterfåret, korsning mellan sydaustralisk kamullsmerinos och Lincolnfår.

Mooreljus, belysningssystem, baserat på elektriska urladdningar i förtunnade gaser, uppfunnet av D. Mc Farlan Moore.

Moorwa, sansevierafiber, en art Aloehampa.

Moose, eng. {1. mos), amerikansk benämning på älg.

Mopla 1. Mappila, Malabarkustens muhammedanska invånare.

Mopp (eng. mop), sjöv., en för rengöring avsedd trästång med en klotformig ullgarnssamling i ena änden. Jfr Svabb.

Mops, ett slags knähund.

Moquant, se under följ. ord.

Moque'ra sig över (1. måcke'ra; fr. se moquer de), mokera sig över, gäckas med, håna; giva luft åt sin förtrytelse i spotska och hånfulla ord. — Moquant (1. -ka'ngt), mokant, spefull, gäckande, hånfull. — Moquerad, "stött", förolämpad. Jfr Pikerad. — Moquerie (1. -öri'), spe, hån, gäckeri. — Moqueur (1. -ö'r), bespottare, spefågel.

Moquette, fr. (1. måckä'tt), mokett, ett slags oäkta sammet.

Moqueur, se under Moquera sig över.

Mor, se Morer.

Mo'ra 1. Morra, ital., spelt., ett italienskt fingerspel, varvid det gäller att ögonblickligen gissa antalet av de fingrar motspelaren utsträcker.

Mo'ra, lat., dröjsmål, uppskov; paus. — Mora solve'ndi, underlåtelse att betala en skuld i rätt tid. — Peri'culum in mora, fara i dröjsmål, saken kan ej utan våda uppskjutas. — Sine mora, utan uppskov, oför-dröjligen.

Mo'ra, gr., benämning på truppenheten i Spartas här.

Morabi'ter, eremiter i Nordafrika; en arabisk folkstam i trakten av Marocko (11 :e ochl2:eårh.).

Mora'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande de angiosperma dikotyledonerna, räknas som underfam. till Urtica'ceæ. Se Brosimum, Dorstenia, Ficus, Humulus och Morus.

Mora'! (av lat. mora'lis, beträffande sederna, av mos, pl. mo'res, sed), sedlighet; sammanfattningen av de på en viss tid eller hos ett visst folk gällande sedliga grundsatserna och begreppen; sedelära (jfr Etik); sedlig förmaning eller lärdom. — Moralfiloso'f, vetenskapligt bildad sedelärare. — Moralfilosofi', etik (se d. o.). — Moral insanity, eng. {1. må'röl insä'niti), sinnessjukdom; brist på moraliska begrepp. — Moral sense, eng. (1. - se'ns), moraliskt sinne, samvete. — Moralise'ra, anställa betraktelser över sedelärans föreskrifter; predika sedlighet, hålla moralpredikningar, läxa upp någon. — Mora'-lisk, som har avseende på moralen; sedlig, sedligt god. — Moralisk person, en personlig enhet av moraliskt bestämda viljor, såsom det mänskliga samhället. Jfr Juridiska personer. — Morali'sm, religiös riktning, som på dogmernas bekostnad ägnar sin uppmärksamhet åt moralen. — Mora-li'st, sedelärare; författare, som skriver om sedeläran eller skildrar seder. — Mo-ralite't, en handlings sedliga beskaffenhet; sedlighet. — Moralite'ter, pl., under senare delen av medeltiden ett slags andliga skådespel, i vilka allegoriska figurer, såsom dygder och laster, uppträdde. Jfr Mirakler och Mysterier. — Morallagen, sedelagen. — Moralstatisti'k, statistiska undersökningar rörande moraliska samhällsföreteelser. — Moralteologi, den vetenskapliga behandlingen av det sedliga livets problem.

Mora'nt (av lat. mora'ri, dröja), den part i ett obligationsförhållande, som gör sig skyldig till mora (se d. o.).

Morapan, zool., en art markatta.

Mora's (av mty. moras, av forngerm. mori, hav), sumpmark.

Morato'rium, lat. (av mo'ra, uppskov), jur., betalningsanstånd; anståndsbrev; fribrev, varigenom överheten giver en gäldenär viss anståndstid för hans fordringsägares krav.

Mo'raträ, bot., veden av Dinopha'ndra ex-ce'lsa (av fam. Cesalpi'neæ) från Guinea. Ett viktigt snickeri- och svarverivirke.

Mora'va, tjeckiskt, Mora'via, latinskt namn på Mähren.

Morbi'd {fr. morbide, av lat. mo'rhidus, sjuk), sjuklig. — Morbidite't, sjuklighet, sjuklighetsprocent. — Morbide'zza, ital, bildh.- och målark., mjukhet och lenhet (om återgivandet av nakna kroppsdelar).Morbilitet—Morgen

889

Morbilite^t (av lat. mo'rbus, sjukdom), sjuk-domsprocent.

Morbi'lli, lat., med., mässling.

Morbleu, fr. (1. mårblö'; förvrängning av mort de Dieu, Guds död), anfäkta! för tusan!

Morbosite't, se under följ. ord.

Mo'rbus, iat., sjukdom, sjuka.— M.Addiso'ni, Addisons sjukdom (se d. o.). — M. a'ngli-cus, engelska sjukan. — M. articula'ris, gikt. — M. BasedoVii, Basedowska sjukdomen (se d. o.). — M. Brighti, se Brights njursjukdom. — M. cæruleus, blåsot. Se Cyanopati. — M. ga'llicus, M. hispa'nicus, M. indicus, syfilis (se d. o.). — M. maculo'-sus Werlho'fi, en skörbjuggsartad sjukdom med blödningar. — M. monta'nus, bergssjuka. — M. nau'ticus, sjösjuka. — M. nfger, magblödning, se Melæna. — M. pa'llidus, bleksot. — M. re'gius, eg. den kungliga sjukdomen; gulsot. — M. ructuo'-sus, rapning av luftslukning. — M. sacer, eg. den heliga sjukan; fordom namn på epilepsi (se d. o.). — M. solstitialis, sol-styng. — Morbosite't, sjuklighet.

Morche'lla escule'nta, hot., vanliga ätliga toppmurklan.

Mordacite't (av lat. moWdex, bitande, av morde're, bita), egenskapen att vara bitande eller frätande; skärpa.

Mordants, fr. (1. mårda'ng), betmedel av olika kemisk sammansättning, som användas för att framkalla förändring av ett ämnes yta.

Morde'nt (ital. morde'nte), tonk., musikalisk utsmyckning, pralldrill, förkortad drill utan efterslag.

Mordvi'nerna, ett i sydöstra Ryssland bosatt folk av finskt ursprung. — Mordvi'nska språket, tillhör finska språkstammen.

Mo're juda'ico, lat., judeed, en medeltida, särskilt i Tyskland ytterst förödmjukande form för judens edgång.

More'ller (av ital. more'llo, svartbrun), ett slags syrliga körsbär.

Morelsjiki, en sekt inom den grekisk-ryska kyrkan.

Morels öron (L må'rells -), med., stora utplattade öronmusslor; degenerationstec-ken.

Mo're majo'rum, lat., efter fädrens sed. Jfr Mos.

More'ndo, ital., tonk., bortdöende, avtagande, försvinnande.

Mo'rer, eg. benämning på forntidens maurer (se d. o.), senare på de i Spanien över Afrika inträngande araberna. — More'sk, se Arabesk. — Mo'risk stil, hyggn., den särskilt av mor erna i nordvästra Afrika och Spanien utvecklade konst, som kännetecknas av hästskobågen, sadelbågen och spetsbågen samt stalaktitvalvet och arabesker.

Mo'res, lat. (pl. av mos, sed), seder, goda seder, sedlighet. — Lära någon mores.

lära någon, huru man bör uppföra sig; tillrättavisa, läxa upp någon. — Mores casti^gat ride'ndo, se Castigat ridendo mores. — Cu'stos mo'rum, se under Custos.

— O te'mpora! O mores! O tider, o seder! (Cicero i första talet mot Catilina.)

More'sk, dets. som Arabesk (se d. o.).

Morfe'a, se Morphæa.

Morfe'm (av gr. morfe', form), språkv., språkform, språkligt uttryck.

Morfe'vs (av gr. morfe', gestalt, bild; lat. Mo'rpheus), gr. och rom. myt., drömmarnas gud, son av Hypnos. Jfr Somnus.

Morfi'n (lat. mo'rphium, av Morfe'vs, se d. o.), kem., en giftig alkaloid, den viktigaste beståndsdelen av opium, brukas i medicinen som rogivande och smärtstillande medel. — Morfini'sm, med., MorpMs-mus, morfinförgiftning. — Morfini'st, person, som gör sig skyldig till morfinmissbruk, som behärskas av morfinomani.

— Morfinomani' (av gr. mani'a, raseri), oemotståndligt begär efter morfin.

Morfografi' (av gr. morfe', form, skapnad, och gra'fein, skriva), beskrivning över naturföremålen efter deras former.

Morfologi' (av gr. morfe', form, skapnad, och lo'gos, lära), zool. och bot., läran om djurens och växternas former samt om dessas utveckling; språkv., formlära; läran om ett språks fonetiska förändringar.

— Morfolo'gisk, som hör till morfologien.

— Morfometri' (av gr. me'tron, mått), mätning av kroppar och kroppsdelar. — Morfonomi' (av gr. no'mos, lag), läran om lagarna för formbildningen. — Morfo's, bot., växtorgans formförändring. Jfr Auto- och Heteromorfos. — Morfosa'n, kem., morfinmetylbromid. — Morfotomi' (av gr. te'mnein, skära) = Anatomi (se d. o.). — Morfotropi' (av gr. trope', vändning, förändring), en hos en kemisk förening inträffande förändring i kristallformen, om en atom väte substitueras av en annan radikal.

Morgagnisk fuktighet (1. mårga'nj -), anat., den efter italienaren Morgagni uppkallade klara vätska, som finnes mellan ögats kristallins och dess kapsel. — Morgag-niska muskler, muskler i övre delen av näsan. — Morgagnis fickor, anat., dets. som Ventriculi laryngis (se d. o.).

Morga'na, se Fata Morgana.

Morgana'tica, lat., jur., morgongåva. — Mor-gana'tiskt äktenskap, (mlat. matrimonium ad morgana'ticam), en furstlig eller adlig persons äktenskap med en person av lägre börd, varvid den sistnämnda maken och barnen ej få göra anspråk på den förstnämndes rang och förmögenhet; giftermål till vänster.

Mo'rgen, ty., morgon; gammalt tyskt fält-mått av växlande storlek, vanligen 25,5 ar.

— Morgen, morgen, nur nicht heute! sägen immer träge Leute, i morgon, i morgon.890

blott icke i dag! säga alltid lata människor. (Weisse.)

Morgenbladet, norsk daglig tidning, högerns främsta organ.

Morgonstjärna, bot., se Ornithogalum.

Morgonstjärna {ty, Morgenstern, eng. morn-ing står, fr, casse-téte), krigsk., en medeltida stridsklubba, vars klotformiga huvud var besatt med taggar.

Morgue, fr. {1. mårg), stolt, högdragen min; fängelserum, där nykomna fångar besiktigas. — La Morgue, bårhus i Paris och alla större franska städer, där lik efter okända personer bliva utställda för att igenkännas.

Moria'n (av mor [se Mor er]), neger.

Moribu'nd {lat. morihu'ndus), döende.

Morfchepalm, se Mauritia.

Morife'rmis, hot., mullbärlik.

Mori'n, kem.y ett derivat av flavin, huvudbeståndsdelen i gulholts (se d. o.).

Morfna, bot., asiatiskt växtsläkte av fam. Dipsaca'ceæ. Många arter odlas som prydnadsväxter.

Mori'nda, hot., växtsläkte av fam. Rubia'-ceæ. — M. citrifo'lia, vild och odlad i Ostindien. Frukterna användas i läkekonsten. Rötter och blad ge färgämnen.

Morine'lla inte'rpres, zool., roskarlen, en havsstrandvadare av underfam. Tjock-fotingar.

Mori'ner {lat. mo'rini), fornkeltiskt folk i galliska Belgien.

Moring, sjöv., grov ring i större flotte eller boj till fastgöring av båtar och fartyg. —

Moringsankare, ankare (med endast en arm och ett fly) med vilket eller vilka en moring kvarhålles på sin plats. — Morings-mast, förtöjningsmast för luftfartyg.

Mori'nga, bot., farm., ett tropiskt trädsläkte, tillhör fam. Moringa'ceæ. — M. ara'bica, i Ostindien ger behennötter, vilka nyttjas i medicinen. Se vidare Behenolja och Be-hensyra. — M. olei'fera, har rötter, vilka smaka och användas som pepparrot.

Moringa'ceæ, bot, växtfamilj av serien Rhoeada'les. Se Moringa.

Mo'rio, pl. Morio'nes, lat. {gr. moro's), ett slags hovnarrar hos antikens greker och romare. Moriones voro vanskapliga dumhuvuden i motsats mot de kvicka och slagfärdiga Scurræ.

Morion, fr. {1. måriå'ng), miyier., svart bergkristall.

Morion, fr. {1. måriå'ng), ett slags hjälm från 1500-talet.

Moripan, zool., Lago'pus sco'ticus, en skotsk ripart, som inplanterats i s. Sverige.

Mori'sca (av sp. morisco, morisk), en från araberna härstammande, spansk dans.

Morfsker {sp. moriscos), de döpta morerna i Spanien och deras avkomlingar.

Mo'risk stil, se under Morer.

Moriskt ba^ detsamma som turkiskt bad.

Morisons piller {1. må'risöns -), ett av kali-

tartrat, aloe, kolokvint och gummigutta bestående arkanum (se Arcanum).

Mo'rits 1. Mo'ritz. mansnamn, se Mauritius.

Moritu'ri te salu'tant, se Ave imperator etc.

Morkinskinna, en norska konungasagor innehållande pergamentkodex från 13 :e årh. Finnes i Köpenhamns kungliga bibliotek.

Morkullan, zool, se Scolopax.

MorIa'cker {ital. morlacca), benämning på den ursprungligen romanska, numera rent slaviska befolkningen i Dalmatien med dithörande öar.

Morlaise, fr. {1. mårlä's), ett slags linnevävnad från franska staden Morlaix.

Morla'ker, se Morlacker.

Mormanga'ben, zooL, se Cercocebus.

Mormolykerna, gr. myt., vampyrer, som valde sköna ynglingar till sina offer.

Mormo'ner, "de yttersta dagarnas helige", en av amerikanen Joseph Smith år 1830 i norra Amerika stiftad sekt, vars religionsurkund kallas "Hormons bok". Sedan 1847 bosatt i territoriet Utah, har sekten gjort sig särskilt känd genom att proklamera månggifte som en gudomlig anordning. — Mormoni'sm, mormonernas lära.

Mormora'ndo, Mormoro'so, ital., tonk., mumlande, sorlande.

Mormässa, det äldre svenska nanmet för Marie födelses fest, som under katolska tiden firades 8 sept. ("Guds moders" födelsedag).

Morn {fr. morne), dyster, nedslagen; mulen, mörk.

Morning, eng. (/. må'rning), morgon. — Morning Post, The {1. - påst), daglig, konservativ, imperialistisk, fransk-orienterad Londontidning, grundad 1772. Den högre aristokratiens organ.

Moroci't, miner., en djupblå apatit.

Moro'ne la^brax, zool., havsabborren.

Mo'ros, de muhammedanska infödingarna på Filippinerna.

Morose, fr. {1. mårå's; lat. mor o'sus), vresig, knarrig, tvär butter, trumpen. — Moro-site't {fr. morosité), vresighet, knarrighet, trumpenhet, retlighet.

Moro'sis, gr. (av moro's, slö), med., slöhet. — Moroko'mium, dårhus. — Morosofi' (av gr. sofi'a, vishet), dystert grubblande.

Morot, bot., se Dauciis.

Moroxi't, miner., ett slags blågrön apatit.

Morpeppar, bot., se Xylopia.

Morphæ'a 1. Morphoe'a, med., gammalt namn på de vid spetälska uppträdande hudfläckarna.

Mo'rpheus, se Morfevs.

Mo'rphium, lat. morfin. — M. ace^ticum, se

Acetas morphicus. — M. muria'ticum, se Chloretum apomorphicum.

Morra — Mora, ital. (se d. o.).

Mo^rrhusolja, en illaluktande olja ur lever-tran.

Morrisons piller, se Morisons piller.

Morro, port. {1. må'rrà), kulle.

Mo'rs, lat. {gen. moWtis)^ död. — M. algi'dus, med.y se Algid. — M. appa'rens 1. spu^ria, med.y skendöd. — M. civriis, borgerlig död. — M. subita nea, plötslig död. — Mo'rs æqua'bit, quos pecu'nia separ'avit, lat. ordspr., döden förenar dem, som rikedomen har åtskilt. — Mors i'psa refu'git sæ'pe vi'rum, själva döden viker ofta tillbaka för en man. (Lucanus.) — Mors u'ltima re'rum, döden är slutet på allt. — Pallida mors æ'quo pu'lsat pe'de pa'upe-rum tabe^rnas regu'mque tu'rres, den bleka döden besöker likaväl de fattigas hyddor som konungarnas slott. (Horatius.) — So'mnus est ima'go mo'rtis, sömnen är dödens avbild.

Morsealfabet (Z. -å'-), det av Morse uppfunna, av punkter och streck bestående alfabet, som användes vid telegrafering och. signalering.

Morse'lIer (av lat. mo^rsus, bit), farm., små kakor av socker, i vilka något läkemedel inmängts.

Morse^ring, signalering enligt Morsealfabetet (se d. o.).

Morsinger, da., invånarna på danska ön Mors i Limfjorden.

Mo'rsus ranæ, lat., bot., grodbett.

Mors uvæ, lat., bot., krusbärsdöd.

Mort, fr. {1. mår), död; spelt., fjärde, för tillfället icke spelande medspelaren i rhombre.

Mortali'n, ett patenterat ohyresmedel.

Mortalite't (lat. morta'litas, av mors, död), dödlighet; antal av dödsfall. — Mortali-teissfcatistik, dödlighetsstatistik. — Mor-talitetstabeller, dödlighetstabeller.

Mortgage {fr. 1. mårga'sj, eng. 1. må'gidsj), jur., "död pant", jord, som pantsatts med upplåtelse av besittningen åt borgenären, vilken i stället för ränta åtnjuter avkastningen. Motsatsen Vifgage, "levande pant", innebär att avkastningen avräknas å skulden.

Mortier, fr. {1. -tie', av lat. morta'rium, mortel), krigsk., mörsare, bombkanon.

Mortifica'tio, lat., med., se Mortifikation, med.

Mortifia'nt m. fl., se under följ. ord.

Mortifie'ra {fr. mortifier, lat. mortifica're), döda, tillintetgöra; späka; förödmjuka, kränka. — Mortifia'nt, smärtande, förödmjukande. — Mortifice'ra, jur., döda, förklara förlorade dokument ogiltiga. —• Mortifikatio'n, dödande, tillintetgörande; späkning; förödmjukelse, kränkning; med., bortdöende av organiska delar av kroppen; jur., dödande eller tillintetgörande av den rättsliga kraften hos en skriftlig handling (en växel, en aktie 1. d.).

Mo^rtimer, mansnamn, troligen av keltiskt ursprung (näml. av mawr, mor, mer, stor, vid, stolt, och tigh, hus, bostad).

Mö'rtuus, lat. (av mo'ri, dö), död. — Civi'-liter mortuus, borgerlig död. — Moraliter

mortuus, moraliskt död. — De mo'rtuis nil ni'si be'ne, om de döda bör man icke säga annat än gott. — Mortuus non mo'rdet, en

död biter icke, d. v. s. en död fiende behöver man icke frukta.

Moru, en negerstam.

Mo'ruIa, lat., mullbär. Se Morus.

Mo'rus, bot., mullbärsträd, busksläkte tillhörande fam. Mora'ceæ. — M. a'lba, vitt mullbärsträd. Fruktställning vitaktig. Bladen utgöra silkesmaskens föda. Förr odlad även i Sverige. — M. nfgra, svart mullbärsträd. Fruktställning svartröd, slutligen svart, ätlig. Hemland Persien. Odlad även i Sverige.

Morä'ner {fr. moraines), pl., eg. ull av självdöda får; geoL, massor av grus, stenar och klippblock under eller på ytan (längs sidorna, mittpartiet eller nedre änden) av glaciärer. — Morängrus, geol., krosstens-grus.

Mos, farm., se Elektuarium.

Mos, lat., pl. Mo'res (se d. o.), sed, bruk. — Ex mo're, efter sed och bruk. — More con-sue'to 1. solito, på vanligt sätt. — More majoVum, på förfädernas sätt. — Bo'ni mores, eg. goda seder; sedelag.

Mosa, värmländskt namn på i flotte hoplagt timmer.

Mosaisk, MusiWarbete 1. Blusfviskt arbete {fr. mosaique, it al. musa'ico, lat. opus musivum, av gr. muse'ion, museum), arbete, som göres av olika färgade bitar av sten, glas, bränd lera, trä, läder m. m., vilka medelst kitt så sammansättas, att ett mönster eller en framställning av figurer bildas. Jfr Inkrustation, Intarsia, Marke-teri. — Mosaikbastard, bastard, hos vilken stamarternas egenskaper förekomma vid sidan av varandra. — Mosaikfönster, fönster sammansatt av olika färgade glasbitar. — Mosaikguld, en legering av 16 delar koppar, 7 delar platina och 2 delar zink. Se Chrysorin. — Mosaiksjuka, en fläcksjukdom på odlad tobak och betor. — Mosaikteorien, bioL, en teori om ärftlighets-substansernas fördelning på de olika cellerna under den individuella utvecklingen. — Mosai'st, tillverkare av musivarbete. — Musivguld, ett av tenn, kvicksilver, svavel och salmiak berett bladguld,

oäkta målar-guld. — Musivsilver, oäkta blad- eller må-larsilver, som beredes av tenn med vismut och kvicksilver.

Mosa'isk (av Mose, se d. o.), som angår Mose eller Mose lag; judisk. — Mosaiska lagen, den av Mose åt israeliterna givna lagen, vars kärnpunkt är tio Guds bud. — Mosaiska trosbekännare, judar. — Mosai'sm, Mose lära, den mosaiska eller judiska religionen. Jfr Semitism. — Mosai't, jude.

Mosai^st, se under Mosaik.

Mosai't, se under Mosaisk.

Mosca'do, ett sicilianskt muskatvin.892

Moscha'ta, lat., hot., myskluktande. — Mo-schatelli'na, lat., hot., något myskluktande.

Moscholatri' (av gr. mo'schos, kalv, och la-tre'ia, dyrkan), den gyllene kalvens tillbedjande; guld- eller mammonsdyrkan.

Mo''schus, farm., mysk (bisam,desman) kallas det starkt och egendomligt luktande ämne, som fås ur en körtel på hannen av Moschus moschiferus, myskdjuret, vilket lever i Centralasien. Användes i medicinen som ett kraftigt stimulerande och krampstillande medel. Brukas även vid parfymfabrikationen.

Mo'se 1. Mo'ses, hebreiskt mansnamn (eg. Mosche, av egypt. mo, vatten, och sedsje, räddad; gr. Moyse^s eller Mose's), den ur vattnet räddade. Buret av israeliternas lagstiftare. — Moseböckerna, de fem av Gamla testamentets böcker, som förr till-skrevos Mose, men nu anses författade på olika tider. Se vidare Pentatevken.

Moselviner (L må'sel-), i trakten av floden Mosel odlade viner.

Mosers figurer 1. Mosers bilder (1. må'sers -), fys., figurer, som framträda på en glas-eller metallskiva, på vilken linjer tecknats med ett spetsigt föremål och som därefter utsättes för inverkan av andedräkten eller kvicksilverånga.

Mosers serum, med., ett streptokockserum.

Mo'ses, se Mose.

Moses brinnande buske, hot., arter av släktet Pi'lea (fam. JJrtica'ceæ). Deras blommor öppna sig explosionsartat och utströ frömjölet i en sky. Odlas som krukväxter.

Mosippa, hot., se Pulsatilla.

Moské (fr. mosquée, sp. mezquita, av arah. ma'sdjid l.mesdschid, ort. där man tillber, knäböjningsplats), muhammedanskt bönehus eller tempel.

Moski'ter (hårt k; sp. mosquitos, av lat. mu'sca, fluga), zooL, blodsugande myggor, som i tropiska länder äro en plåga för såväl människor som djur. — Moskitnät, se Mosquitero.

Moskova'd, se Maskovad.

Moskovi'ter, pL, eg. invånare i staden Moskva'; benämning på ryssarna.

Mo'slem och Moslemi'n, se Muslim.

Moso, stam av urinvånare i kinesiska provinsen Yünnan.

Mosquite'ro, sp., moskitnät, sängomhänge till skydd mot moskiter (se d. o.).

Mosquitos, sp. (Z. måski'tås), svarta kariber, avkomlingar av kariber och negrer; zool., se Moskiter.

Mossaga't = Mokkasten (se d. o.).

Mossdjur, zool., små i havet levande, polyp-liknande djur, Bryozo'a.

Mossgarn, ett slags löst tvinnat tvåtrådigt garn av fin ull.

Mossljung, hot., se Cassiope.

Mo'sso, ital., tonk., livligt, rörligt.

Mossrosor, hot., se Rosa.

Mossrot, hot., se Peucedanum.

Most, ty., (1. måst), must.

Most Honourable, se Honourahle.

Most re'verend, se under Reverend.

Mo'strich, ty., med ättika tillredd senap.

Mosyno'iker, ett av Xenofon omtalat kaukasiskt bergfolk.

Motaci'lla, zool., ärlsläktet av fam. Ärlor {Motaci'llidæ). — M. a'lba, sädesärlan. — M. boa'rula, gråärlan. — M. fla'va, gul-ärlan.

Motaci^IIidæ, zool., se under Motacilla.

Mota'ker (gr. mo'thakes), klass av frigivna heloter (se d. o.), oäkta söner av spartia-ter med helotkvinnor.

Mote'r, en beduinstam.

Mote'tt (ital. mote'tto), tonk., flerstämmig kyrkosång utan ackompanjemang, med biblisk text, vanligen på latin. — Motett-passion, tonk., passionsmusik med alltigenom flerstämmigt komponerad evangelietext (från 1500-talet).

Mo^thakes, gr., se Motaker.

Mothallath, astr., stjärna i stjärnbilden Triangeln.

Motilite't (av lat. move're, röra), rörlighet.

Motio'n (lat. mo'tio, av moveWe, röra), rörelse, kroppsrörelse; förslag, framställt i en rådplägande församling av en av dess medlemmar. — Motione'ra, giva kroppsrörelse; väcka förslag i en rådplägande församling. — Motionä'r, person, som väcker ett förslag.

Moti'v (fr. motif, av lat. moveWe, röra), drivfjäder, bevekelsegrund; skäl, anledning; ämne, grundidé för en dikt eller ett annat konstverk; tonk., melodisk sats, som förhärskar i ett musikstycke. Jfr Ledmotiv. — Motive'ra, anföra skäl, angiva bevekelsegrunder för något. — Motive'-ring, anförande av skäl, stödjande med grunder.

Mo'to, ital, rörelse. — Con moto, tonk., hastigt. — Moto precede'nte, i samma takt som förut.

Motokultur 1. Motorkultur, jordkultivering med motorer i st. f. levande djur som dragkraft.

Mo'tor, lat., eg. den, som sätter något i rörelse; mek., kraftmaskin, maskin, genom vilken en naturkraft utför mekaniskt arbete; stundom själva denna drivkraft. — Motorballong, luftskepp, drivet av motorer. — Motorbåt, mindre båt, driven av explosionsmotor. — Motorcy'kel, explosionsmotordriven velociped. — Motordressin, explosionsmotordriven dressin (se d. o.). — Motorfartyg, större fartyg, drivet med Diesel- 1. Bolindermotorer. — Motorgenerator, motor direkt kopplad till en generator för omformning av den elektriska strömmen. — Motorindustri, tillverkning av motorer. — Motorise'ra, utrusta med motorer 1. motorfordon. — Moto'risk, som frambringar rörelse, t. ex. motoriska nerver. — Moto'risk afasi, se Afasi. — Motor-Motskymning—Mozaraber

post, postföring med motorvagnar (auto-mobiler) 1. motorbåtar. — Motorsläde, med maskinkraft framdriven släde. — Motorvagn, automobilt åkdon (se Automohiler); järnvägsvagn 1. spårvägsvagn, framdriven med inbyggd motor.

Motskymning, meteor.^ se Anticrepusculum.

Mots savants, fr. {1. må sava'ng), lärda ord.

Mo'tto, ital., tänkespråk, valspråk; sinnrikt uttryck, kort sentens av en författare, an-bragt som valspråk eller överskrift i ett litterärt arbete för att antyda dess syfte.

Motu'kaflugan, zool., en brasiliansk bromsart, Ha'drus lepido'tuSj mycket fruktad för sina djupa, starkt blödande bett.

Mo'tu pro'prio, lat., av egen drift, frivilligt; påvligt domslut eller påbud av ovillkorligt bindande kraft. — Mo'tus, lat., rörelse. — M. perista'lticus, fysioL, den masklika rörelsen hos tarmarna.

Mouchard, fr. {1. mosja'r, av mouche, fluga), kunskapare, spion. — Moucharde'ra, spionera.

Mouche, fr. {1. mosj), fluga; musch, "skönhetsfläck", liten lapp av svart taft, som damer på 1600- och 1700-talen fäste på ansiktet eller halsen för att dölja någon blemma eller förhöja hudens vithet. — Moucheplåster, se Engelskt plåster. — Mouches volantes (1. - våla'ngt), pl., eg. flygande flugor; med., en ögonsvaghet, under vilken små svarta punkter tyckas sväva framför ögonen och hindra patienten från att se klart. Bero oftast på mikroskopiskt små grumlingar i glaskroppen.

Moufette, fr. (1. mofä'tt), unken, stinkande lukt, t. ex. i gruvor, gravar, djupa brunnar o. s. v. Jfr Mofett.

Mouillera (Z. muje'ra 1. mulje'ra; fr. mouil-ler, av lat. mo'llis, mjuk), blöta, fukta; skölja; fonet., muljera, uttala vekt, mjukt, med ett efterslag av j, t. ex. muljerat I = Ij, n = nj o. s. v. (jfr följ. ord). — Mouil-lerade språkljud, mjuka konsonanter, konsonanter, vilka hava en viss biartikulation (t. ex. I i sp. llanos (1. lja'nås) och n i ital. campagna {1. kampa'nja). — Mouille'ring, muljering, nämnda förändring hos en konsonant.

Moulage, fr. {1. mola'sj), avgjutning 1. modell av kroppens organ.

Mouline'ra (1. mo-, fr. mouliner, tvinna, av moulin, kvarn), tvinna silke — Moulinage {1. -a'sj), silkestvinning; därtill erforderlig redskap. — Moulinégarn {1. -ne'-), garner, tvinnade av två 1. flera färdigspunna trådar av olika färg.

Moulinet, fr. {1. molinä'), fäktk., kretsfor-mig svängning med värjan till skydd mot flera samtidigt uppträdande motståndare.

Moulin Rouge, fr. (1. molä'ng rosj), en på Montmartre i Paris belägen, mycket besökt nöjeslokal.

Mounds, eng. (1. ma'unds), jordvall, kulle; arkeol., fornlämningar i sydöstra Nord-

amerika, bestående av höga jordkullar för bebyggelse till skydd mot översvämningar eller som postament till plan för religiösa ceremonier. — Mound builders (1. - bi'l-dörs), de folkslag, som uppburit mound-kulturen.

Moulure, fr. (1. moly'r, av moule, modell, form), byggn., gesims, list; även prydnader på bildhuggeri-, snickeri- och guldsmedsarbeten.

Mount, Mountain, eng. (1. ma'unt, ma'untin), berg. — Mountain limestone {1. - la'jm-stå'n), geoL, bergkalk.

Mousse, fr. {1. moss), skum, fradga; kokk., benämning på flera lätta mellanrätter.

Mousse'ra (T. moss-, fr. mousser), mussera, skumma, fradgas (om vin). — Mousseux (Z. mossö'), skummande.

Mousson, fr. (1. mosså'ng), se Monsun.

Moustache, fr. (1. mosta'sj; av gr. my'stax, mun), mustasch, skägg på överläppen.

Moustérientiden {1. mosteriä'ng-), 1. Mous-tiertiden (1. mostje'-), en del av den äldre stenåldern i Europa, bäst karakteriserad av fynd från byn Moustier i Dordogne.

Moutarde, fr. (1. mota'rd), Mustard, eng. (1. mö'störd; av lat. mu'stum, vinmust), senap. — M. en feuilles {1. - ang föj), senapspapper.

Mouton, /r. (1. motå'ng), får, fårstek; även polisspion (jfr Mouchard). — Moutons d'or, se Agnels. — Revenons à nos moutons (Z. rövönå'ngs a nå motå'ng), eg. låtom oss återvända till våra får; låtom oss återkomma till ämnet.

Mouvement, se under Movera.

Move'ntia, se under följ. ord.

Move'ra (lat. move're), röra. — Movera sig, sätta sig i rörelse; bliva orolig. — Move'n-tia, pL, jur., lösegendom med självrörelse, t. ex. boskap. Jfr Mohilia. — Mouvement, fr. (1. movma'ng), rörelse; oro, jäsning (i sinnena); upprorisk rörelse.

Movime'nto, ital., tonk., rörelse.

MoVrahfröoIja, olja ur fröna av Ba'ssia latifo'lia. Främre Indien.

Mo'xa, (urspr. japanskt namn på stänglar av en art Artemisia, varmed terapeutisk bränning utfördes), med., en vanligen av bomull beredd liten kägla, som fordom an-bragtes på någon punkt av kroppen och där avbrändes, till åstadkommande av brännsår och avledande av andra sjukdomar, såsom gikt, djupt liggande varbild-ningar m. m. — Moxibustio'n, bränning med moxa.

Moyen, fr. (1. måajä'ng), medel, tillfälle, utväg. — Moyen âge (1. - a'sj), medeltiden. — Moyens, pl. (1. måajä'ng; stundom försv. till mojä'nger), medel, tillgångar, förmögenhet.

Mozara'ber (av arah. mustariba, oäkta araber) , de kristna, som levde i Spanien under arabernas övervälde. — Mozarabiska liturgien, en från den äldsta kristna kyrkan894

stammande liturgi, som begagnades i Spanien till slutet av 1000-talet.

Mozarteum (Z. måtsarte'um), namn på en stiftelse i Salzburg med musikskola och museum till den österrikiske tonsättaren Mozarts minne.

Moze'tta, ital., en liten rock utan ärmar, som begagnas av de högre andliga i Italien.

M. P., förk. för lat. monume'ntum po'suit, (N. N.) reste vården; eng. member of parliament (1. me'mbör åvv pa'rliment), medlem av parlamentet.

mp, tonk.y förk. för ital. meno piano, mindre sakta 1. mezzo piano, halvsvagt.

m. p., förk. för lat. manu propria, egenhändigt.

M'pongwe = Fan (se d. o.).

Mpret, se Impret.

Mr, förk. för eng. master, mister (se d. o.), fr. monsieur (se d. o.).

m :r, d :r, s :r, på recept förk. för lat. mescea-tur, datur, signetur, blandas, utlämnas, påtecknas.

Mrakesch, marockansk berberstam.

Mrs, förk. iöic eng. mistress (se d. o.), fr. messieurs (se Monsieur).

Mrs Grundy, eng. (1. mi'ssis grö'ndi), i engelskt språkbruk en fingerad representant för skvallret: '^what will mrs Grundy say?^^ (1. oått oill - - sä), vad ska folk säga?

Ms, pl. Mss, förk. för Manuskript.

M. S., förk. för lat. memo'riæ sa'crum, helgat åt minnet.

M/S, förk. för eng. motor ship, motorfartyg.

Ms, förk. för eng. miss (se d. o.).

m. s., tonk., förk. för ital. mano sinistra, vänstra handen.

Msambo, se Allanblackia.

Mscrpt, förk. för manuskript.

Mss, se Ms.

Mssrs, förk. för fr. messieurs (se Monsieur).

Mt., pl. Mts., i geografiska namn förk. för eng. mount, berg.

M:t, förk. för majestät; i geografiska namn för fr. mont, berg.

Mts., se Mt.

Muallaka't = Moallakat (se d. o.).

Muang-Tai, inhemska namnet på Siam.

Muavi'n, arah., "medhjälpare", egyptisk ämbetsman, medhjälpare åt en mudir (se d. o.).

Muc., på recept förk. för lat. mucila'go (se d. o.).

Mucedi'n, kem., ett äggvitämne i vetekorn.

Muce'do, lat. (av mu'cor, mögel), bot., möglig.

Much ado about nothing, eng. (1. möttj ädo' äba'ut nö'thing), mycket väsen för ingenting. {Shakespeare.)

Muchta'r, arah., "utvald", egyptisk ämbetsman, medhjälpare åt en mudir (se d. o.).

Mu'cidus, lat. (av mu'cus, slem), hot., slem-mig.

Mucilagino'sa, farm., slemmiga läkemedel.

Mucilaginös (fr. mucilagineux, av lat. mu'-cus, slem), slemaktig.

Mucila'go, pl. Mucila'gines, lat., farm., en mer eller mindre slemmig lösning av gummi eller växtslem i vatten. — M. creta'cea = Emulsio carbonatis calcici (se under Emulsion). — M. cydo'niæ, kvittenslem. slem, berett genom skakning av kvittenkärnor med rosenvatten. — M. gu'mmi ara'bici, gummislem, en lösning av gummi arabicum i vatten. — M. li'ni, linfröslem. — M. sa'lep, salepslem, beredes genom skakning av pulveriserad salep (se Tuhera salep) med kokhett destillerat vatten. — M. Tragaca'nthæ, dragantslem (se Dra-gant). Brukas vid fabrikation av vissa sockerbagarvaror.

Muci'n (av lat. mu'cus, slem), fysioL, slemämnen, glykoproteider, frambragta av celler i djurkroppens slemkörtlar och slemhinnor.

Mucinurf, med., mucin i urinen.

Mucker, ty. {1. mo'-), lismare, hycklare, skrymtare.

Mucoce'le, med., cysta, som innehåller mucin (se d. o.). — Mucoenteri't, med., slemmig tarmkatarr. — Mucopurule'nt, med., slemmigt varig.

Mu'cor, hot., ett artrikt, ytterst allmänt släkte mögelsvampar. Flera arter äga förmåga att försockra stärkelse och ha därför industriell betydelse. De kunna även för jäsa sockret till alkohol. De vid arrack-fabrikation på Java använda preparaten ra'ggi och ta'pej, härstamma från Mucor-arter.

Mucori'neæ, hot., mögelsvampar. Se Mucor.

Muco'sa, anat., slemhinna.

Mucrona'ta, lat. (av mu'cro, egg, udd), hot., med udd.

Mucu'na, hot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ. Baljorna äro tätt ludna av stickande hullingborst, som hos oss

användas till s. k. k 1 å p u 1 v e r.

Mu'cus, lat. {gr. my'kos), slem. — Mukö's {lat. muco'sus), slemmig, slemaktig.

Mud, holl. {1. mödd), av lat. mo'dius, skeppa, äldre spannmålsmått, omkr. 112 1; äldre benämning på hektoliter.

Mudar, hot., Calotro'pis gigante'a, tillhör fam. Asclepia'deæ, växer i Afrika. Rotbarken nyttjas som kräkmedel och svettdrivande medel.

Mudejar {1. mode'sjar) = Morisker (se d. o.). — Modesjarstil, spansk biandstil av gotiska, renässans- och moriska former på 1400- och 1500-talen.

Mude'rris, arah., lärare; titel på professorer vid turkiska högskolor.

Mudian, se Bermudashåt.

Mudi'r, arah., styresman; guvernör över en egyptisk provins. — Mudfrije, egyptisk provins.

Mudlumps, eng. (1. ma'dlamps), "gyttje-Muds j ellid—Mullvaden

klumpar", simmande öar av drivtimmer och slam vid mynningen av Mississippi.

Mudsjellfd, arab., tillverkare av koranetuier.

Mudsjetchi^d, arab., "en som strävar", hög persisk andlig ämbetsman.

Mueddin {L mue'ssin) 1. Mue^zzin, arab., person, som utropar bönestunderna från moskéernas minareter.

Muff (lat. mujfula, vinterhandske), ihåligt, vanligen cylinderformigt, i båda ändarna öppet klädesplagg, vari händerna instickas för att hållas varma.

Mu'ffel, ty. (fr. moufle), en vid metallpro-beringar m. fl. processer använd välvd skål av eldfast lera.

Muffelfärger, se Smältfärger.

Muffe'tt, se Moufette.

Muffins, eng. (1. ma'ffins), ett slags bakelser av kärnmjölk.

Muflo'nen, zooL, O'vis musimon, en vild fårart på Korsika och Sardinien.

Mu'fti, arab., muhammedansk teolog, som deltager i kadins (se Kadi) domarverksamhet. — Mufti-ul-ena'm, Scheik-ul-isla'm 1. Stormufti, muftin i Konstantinopel, förr turkiska rikets högste ämbetsman.

Mug, en med birmanerna besläktad folkstam.

Mughabo'dha, en grammatik över sanskrit.

Mugg (ty. Mauke), vet., inflammationer i nedre delen av benen hos hästar och kor, orsakade av bristande hygien.

Mugian, se Bermudasbåt.

Mugil, zooL, multesläktet, ett släkte tagg-feniga fiskar, flera arter med läckert kött. Några få exemplar av olika slag ha fångats på vår västkust.

Muha'djir, arab. (av hedjra, utvandring), till Turkiet invandrad muhammedan, som gratis fått sig jord upplåten.

Muha'fis, arab., guvernör.

Muha'mmed 1. Moha'mmed, mansnamn (av arab. muhammad, högtlovad). Buret av stiftaren av Islam eller den muhammedanska religionen och av fem turkiska sultaner. — Muhammeda'n (även Mohamme-da'n), anhängare av den muhammedanska religionen. — Muhammedani'sm, Muhammeds lära eller Islam (se d. o.). — Muham-meda'nsk, som har avseende på muhammedanerna eller muhammedanismen.

Muha'rram, första månaden i det muhammedanska året.

Muid, fr. (1. mui'), av lat. modias, skäppa, äldre franskt rymdmått av växlande storlek för olika varor och länder.

Muikku, fi. (1. mo'jko), siklöja.

Muisca, Muyskas 1. Chibcha (1. tsji'bsja), ett till Centralamerikas indianer hörande folk.

Mu'kar, europeisk benämning på en Mukari (se följ. ord).

Muka'ri, arab., uthyrare av kameler, mulåsnor, hästar o. s. v.

9. — Ekbohrn, 100,000 främmande ord. IL

Mukorinéer, bot., mögelsvampar (av fam. Mucori'neæ).

Muko's, kem., en ur mucin framställd sockerart.

Mukö's, se under Mucus.

Mula, zooL, korsning mellan hingst av åsna och sto av häst. Jfr Mulåsna.

Mula'gis, turk., utvald ryttare.

Mula'sim, arab., löjtnant.

Mulatt, fem. Mulattska (av lat. mu'lus, mulåsna), avkomling av en vit och en neger.

Mu'lciber (av mulce're, stryka, stilla), rom. myt., binamn till Vulcanus som dämpare av eldsvåda.

Mulemaskin (1. mjul-) 1. Mule-Jennymaskin (1. -djenni-), ett slags spinnmaskin. Se vidare Jennymaskin. — Mulegarn, Mul-garn, löst snott bomullsgarn (numera spunnet på selfactorspinnmaskin).

Mulge'dium, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ med mörkt till ljust violetta blommor. Ett flertal arter odlade och tillfälligt förvildade. Två inhemska. — M. alpi'num, tolta, sällsynt i n. Sverige. Ofta odlad och då intill meterhög. Blommor mörkvioletta. — M. macrophyllum, mjölksallat, odlad, ofta förvildad. — M. sibfricum, älvtolta, sällsynt i Norrland, ofta odlad och förvildad. Blommor ljusvioletta.

Mulie'bra, lat. (av mulie'bris, kvinnlig, och detta av mulier, kvinna), pL, anat., de kvinnliga könsdelarna; med., månadsrening. — Muliebrite't, kvinnlighet.

Mu'lier taceat in eccle'sia, lat., kvinnan tige i församlingen (1. Kor. 14: 34).

Mulje'ra m. fl., se Mouillera.

Muljö'r, sjöv., fällmekanism för ankare.

Mulk, turk., privategendom, som är underkastad beskattning.

Mulkt (lat. mu'lcta), jur., penningstraff, böter. — Mulkte'ra, ålägga penningböter.

Mullah, armenisk präst.

Mullbärsträd, bot., Mo'rus, ett till fam. Mora'ceæ hörande trädsläkte, som, härstammande från Persien och Kina, odlas i större delen av Europa. Bladen tjäna silkesmaskarna till näring. Bären av Mo-rus ni'gra brukas till sylt och syrup.

Mullerupkulturen, arkeoL, se Maglemose-kulturen.

Mulligatawny, eng. (1. ma'lligötå'ni), kokk., en urspr. indisk, starkt kryddad soppa på kött, vilt, fläsk, curry, grönsaker och ris.

Mullpenningar, avgift för gravplats på kyrkogård.

Mullus, zooL, ett släkte synnerligen välsmakande, taggfeniga fiskar. — M. surmu-le'tus, gulstrimmiga mullaxar, förekomma från Medelhavet till Englands kust, sällsynt på vår västkust.

Mullvaden, zooL, se Talpa. — Mullvadsskinn erhållas av Talpa europæ'a. Detta eftersökta men föga hållbara

pälsverk imiteras av bisamskinn, som klippes och färgas.896

Mu'lstol (av mulåsna)y ett slags kombinerad spinnmaskin.

Mu'lsum, lat., med honung blandat vin, vin-mjöd.

Mu'lta, lat, {pl. av mu'ltumy mycket), mycket, mångahanda. — Non multa, sed mul-tum, se Multum, non multa, — Multa ca-dunt i^nter calicem suprema'que labra, mycket kan hända, under det att man för bägaren till munnen, d. v. s. mycket händer oförmodat. — Multæ manus o'nus re'd-dunt le'vius, många händer göra bördan lätt. — Multa pau'cis, mycket i få ord. — Multa pete'ntibus de'sunt multa, de, som fika efter mycket, sakna mycket.

Multangulä'r, lat., månghörnig, mångvinklig.

Multefiskar, zooL, se Mugil,

Multer, Multor, Mylter, Snottrer, norrländska namn å hjortron.

Multesim, arab,, arrendator av någon statens inkomsttitel. Jfr Iltisam.

Multiaxia'1 (av lat. mu'ltus, mången, och a'xis, axel), fleraxlig.

Multica'ulis, lat. (av mu'ltus, mången, och ca'ulis, stjälk), hot., med många stjälkar.

Multicellula'r 1. Multicellulä'r, mångcellig.

Multicuspida't, anat., med många spetsar.

Multifi'dus, lat. (av fi'ndere, klyva), mång-kluven, mångflikig.

Multiflo'rus, lat. (av flos, blomma), bot., mångblommig.

MultifoVm, lat., mångestaltad.

Multifo'rmis, lat. (av fo'rma, form), hot., mångformig.

Multigra'f, detsamma som Hektograf (se d. o.).

Mu'Itikopapper, fotogr., kopieringspappei' för framställning av flerfärgade landskapsbilder.

MuItikro'motryck, flerfärgstryck.

Multilatera'1 (av lat. mu'ltus, många, och la'tus, sida), flersymmetrisk; hot,, växt, som är likformigt utvecklad runt sin huvudaxel.

Multilokulä'r (av lat. mu'ltus, mången, och lo'cus, rum), mångrummig.

Multipartia'I vaccin (av lat. mu'ltus,mkngen, och pass, del), vaccin med många beståndsdelar, 1. Polyvale'nt vaccin (av gr. poly's, mången, och lat. vaWre, gälla), mångvärdig vaccin, beredes av flera bakteriestammar av samma art.

Multi'pel (av lat. muMplus, mångfaldig), mat., mångfald; tal, vari ett annat jämnt går upp (9 är t. ex. en multipel av 3). — Multipeletalo'n, fys., en sats motståndsrullar för uppmätande av mångfalder av den elektriska motståndsenheten. — Multipel-integra'1, mat., integral med flera variabler, vilka successivt böra integreras. — Multipelpunkt, mat., punkt på en kroklinje, genom vilken två 1. flera grenar av linjen passera.

Mu'ltiplex, lat., mångfaldig.

Multiplicera {lat. multiplica're),mat., mång-

faldiga, mångdubbla, föröka; av två givna tal addera det ena så många gånger med sig självt, som det andra har enheter; finna ett tal, som är en given mångfald av ett givet tal. — Multiplika'nd, det tal, som skall multipliceras med ett annat. — Multiplika'tor, det tal, varmed ett annat skall multipliceras. — Multiplikatio'n (lat.

multiplica'tio), mångfaldigande, mångdubblande; den handling, varigenom man finner ett tal, som är en given mångfald av ett givet tal, eller multiplicerar ett tal med ett annat. — Multiplikationstecken, tecknet X eller en punkt, som sättes mellan faktorerna (multiplikanden och multi-plikatorn). — MultiplikatiV, mångfaldigande; betecknande en mångfald. — Mul-tiplicite't, mångfaldighet, mängd.

Multirotatio'n, fys., förändring i vridnings-förmågan för polarisationsplanet hos en lösning av ett optiskt aktivt ämne.

Multor, se Multer.

Multosta't, med., portativ apparat för trans-formering av elektrisk ström till medicinska undersöknings- och behandlingsändamål.

Multum, lat., mycket; skämtvis: stora ägodelar, förmögenhet. — M. in pa'rvo, mycket i litet. — M., non mu'lta, mycket, men icke mångahanda; icke mångläseri, utan djupa studier; litet, men gott. (Plinius d. y.)

Mu'ltum, text., till yttertyg använt, ruggat Barchent (se d. o.).

Multu'ngula (av lat. mu'ltum, mången, och u'ngula, klöv), zool., förr däggdjursordning, omfattande elefanter, tapirer, noshörningar, svindjur och flodhästar.

Mu-lua, en bantunegerstam.

Mu'lus, lat., mulåsna. — Mulomedicfn, djurläkekonst, veterinärvetenskap.

Mulåsna, zool., korsning mellan hingst av häst och sto av åsna. Jfr Mula.

Mumblingshammare, se Smälthammare.

Mu'mie (fr. momie, ital. mu'mmia, av arab. mu'miya', harts, beck), balsamerat forn-egyptiskt människo- eller djurlik. — Mine-ralisk mumie, en dyrbar, välluktande persisk bergbalsam, som av de gamla egypterna användes vid balsamering. — Mumi-fie'ra, göra till mumie; hoptorka. — Mu-mifikatio'n, förvandling till mumie; med., torr brand, hoptorkande och skrumpnande av någon kroppsdel.

Mu'min, pl. Mumini'n, se Kafir.

Mu'mma — Braunschweigmumma (se d. o.).

Muna'fiku'n, arab., "hycklare", benämning på dem bland Muhammeds motståndare, som av rädsla underkastade sig profeten men i hemlighet motarbetade honom.

Mund 1. Munt, fornnord., hand.

Munda, indisk folkstam.

Munda'n m. fl., se under Mundus.

Munda'ri, en indisk folkstam.

Mundari'n, farm., en alkaloid, som förekom-Mundation—Mures

a97

mer i AscWpias gigante'a och A. pTo'cera, tillhörande fam. Asclepia'deæ.

Mundatio'n m. fl., se under Mundum.

Mundelföre, Mundilfare, nord. myt., fader till Sol och Måne.

Munde'ra (av lat. mu'ndus, ren, snygg), rengöra, putsa; renskriva; (av monte^ra, se d. o.), krigsk.y bekläda (soldater). — Mun-de'ring, soldatbeklädnad. Jfr Montering.

Mundificantia, lat., med., renande läkemedel.

Mundilfare, se Mundelföre.

Mu'ndum, lat. (av mu'ndus, -a, -um, ren, snygg), renskrift, avskrift. Jfr Koncept. — Mundatio'n, rening. — Mundato'risk {lat. mundato'rius) y renande.

Mu'ndus, lat., värld. — Mundus vult de'cipi, ergo decipia'tur, världen vill bedragas; så må den bliva bedragen. — Munda'n, världslig. — A mu'ndo co'ndito, se A mundo etc. — Mundanite't 1. Mundani'sm, världsligt sinne, världslighet.

Muneira (1. monjei'ra), en spansk dans i måttligt tempo.

Mu'nen = Munin (se d. o.).

Munger, fornnordiskt mansnamn (troligen av mund, hand, och ger eller geir, spjut).

Mungiga {ty. Maultrommel, fr. guimharde), tonk., ett musikinstrument, som består av en ståltunga och ett järn, böjt som en hästsko. Jfr Munharmonika.

Mungo, negerfolk i Kamerun.

Mungo, av klädeslump o. d. framställd konstull. Jfr Shoddy.

Mungobo'na, se Sansibarört.

Mu'ngon, zool., se Herpestes.

Munharmo'nika, tonk., musikinstrument, där toner frambringas genom metalltungor.

Municipa'1, Municipalite't m. fl., se under följ. ord.

Munici'pium, lat. (av mu'nus, gåva, ämbete, och ca'pere, taga), kallades av de gamla romarna varje kommun i Italien, som stod under romersk överhöghet, men hade kommunal självständighet. — Municipa'1, som angår en stadskommun. — Municipalråd (fr. conseil municipal), i Frankrike inom varje kommun ett genom val bildat råd. — Municipalrätt, stadsrätt. — Municipalsam-hälle kallas hos oss fiskelägen, stationssamhällen och med dem jämförliga delar av kommunala landområden. — Municipa-lise'ra, göra till en municipalitet. — Muni-cipalite't (fr. municipalité), medlemmar av en stadskommuns styrelse. — Muni'ci-pes, borgare i ett municipium.

Munifice'ns (lat. munifice'ntia), frikostighet, mildhet, ädelmod.

Munime'nt (lat. munime'ntum), hjälp, stöd;

skyddsmedel; jur., bevisningsgrund. Mu'nin, se Hugin och Munin.

Munitio'n (lat. muni'tio, av muni're, befästa), krig sk., förråd; krigsförnödenheter. Jfr Ammunition.

Munk (lat. mo'nachus, av gr. monacho's, ensam), särskilt inom katolska kyrkan en

man, som tillhör en andlig förening (orden), vars medlemmar leva tillsammans skilda från världen, efter vissa regler och under gudaktighetsövningar. — Munklatin, dålig latin, sådan, som talades och skrevs av munkarna under medeltiden. — Munklikör 1. Benedikti'nlikör (fr. Bénédic-tine de Fécamp), i franska staden Fécamp tillverkad och efter benediktinklostret därstädes uppkallad likör. — Munkskrift, se Gotisk skrift.

Munk 1. Munkark, boktr., ark, som vid hand-presstryckning icke noggrant överdragits med färg utan företedde ljusare fläckar (likt tonsuren på en munk).

Munkbalsam, se Sårbalsam.

Munkfnat, bot., ett namn på Cynoglo'ssum officina'le (se d. o.).

Munkhätta, bot., se Arum.

Munklatin, se under Munk.

Munkraba'rber, bot., roten av Ru'mex Pa-tie'ntia och Rumex alpi'nus, tillhör, fam. Polygo'neæ.

Munlim, ett slags lim, som beredes av gelatin och kandisocker.

Munpoma'da, farm., cerat (se Ceratum).

Munshi, Monshi (1. mo'nsji), infödd indisk lärare 1. sekreterare åt europé.

Munsjör (1. -sjö'r); försv. av fr. monsieur, (se d. o.), gunstig junker, klippare, gynnare.

Munspatel, se Tungspatel.

Munstege, vet., instrument, som håller munnen öppen på djur vid undersökningar i munhålan.

Munte'nia, rumänska namnet för Valakiet.

Muntjaken 1. Kidangen, zool., ett ostindiskt hjortdjur, Ce'rvalus mu'ntjac.

Muntz' metall, mässing, som kan bearbetas i rödvärme.

Muphrid, astr., stjärna i stjärnbilden Björnvaktaren.

Mura, bot., ett namn på flera arter av släktet Potentiella (se d. o.).

Muræ'na, se Mur ena.

Muraille, fr. (1. myra'j), mur, vägg.

Mura'l, se under Murus.

Muralis, lat., bot., växande på murar.

Murato'riska ka'non, en fragmentarisk förteckning på latin över de kanoniska böckerna i Nya testamentet.

Murbruksstruktur, petrogr., se under Kata-klastisk.

Murchisoni't, miner., efter den engelske geologen Murchison (1. mö'rtjissön), uppkallad fältspat.

Mu'rcia, rom. myt., benämning på Venus.

Murdji'ter, en muhammedansk sekt. Mure'na, zool, Muræna Helena, en välsmakande ålart, som förekommer i Medelhavet, Indiska Oceanen och vid Australien. Ansågs av de gamla romarna som en stor läckerhet.

Mu'res, lat., pl. av Mus, råtta, mus. — M.898

Murexid—Muscari botryoides

articula'ris, mec?., ledmöss, fria kroppar i en ledgång.

MurexiM, kem.^ uppstår, när urinsyra behandlas med salpetersyra och därefter med ammoniak. — Murexidprov, med., ett prov för påvisande av urinsyra.

Murförband, byggn., en vid murning iakttagen bestämd ordning mellan murstenarna.

Murgalt, öppen gryta, i vilken man eldar med koks i nybyggen för att torka ut murarna.

Murgröna, bot., se Hedera.

Murgrönsnate, hot., se Ranunculus hedera-ceus.

Murgrönsporreblomma, bot., se Cymbalaria.

Mu'ria, lat., saltlake.

Muria't {fr. muriate, av lat. mn'ria, saltlake), kem., saltsyrat salt.

Muriazi't, miner., dets. som Anhydrit (se d. o.).

Murica'tus, lat., spetsig-, bot., med små piggar.

Muricft, nylat., paleont., en förstenad spikklubbsnäcka.

Mu'ridæ, zooL, gnagarfamiljen R å 11 d j u r. Omfattar i Sverige lämlar, möss, råttor och sorkar.

Muri'der (av arab. muri'd, lärjunge), anhängare av muridismen. — Muridfsm, en religiös-politisk rörelse i Kaukasuslanden, huvudsakligen under förra hälften av 1800-talet.

Mu'rinæ, zooL, råttor, underfamilj av Mu-ridæ (se d. o.).

Muri'num, lat., bot., rått-.

Mu'rium, kem., ett hypotetiskt urämne, som förr ansågs ingå i saltsyra, varför denna förr benämndes a'cidum muria'ti-cum.

Murkla, bot., Morche'lla, Gyromi'tra och Heh ve'lla, tre skivsvampsläkten. Morche'lla escuWnta, hattmurklan, och Gyromi'tra escuWnta, stenmurklan, betraktas som läckerheter.

Murkvadra't 1. Murkvadra'nt, astr., större kvadrant (se d. o.) uppbyggd i meridianen 1. anbragt på en mur.

Murmel, se under Murmeldjur.

Murmeldjur, zooL, ett släkte ekorrdjur. Mar-mo'ta. Vanliga murmeldjuret {M. marmo'tta) finnes i Sydeuropa ovan trädgränsen. Skinnet beredes till läder. B o b a k e n (M. bo'bac), på Rysslands och mell. Asiens stäpper, lämnar huvudmassan av pälsverket murmel.

Murmi, ett av Himala ja folken (se d. o.).

Mu'rmur (av lat. murmura're, mullra, morra), brus, sorl, mummel; även =:: Borbo-rygmi (se d. o.). — M. veno'sum, med., nunnebrus, brusande ljud över stora halsvenerna hos blodfattiga.

Mu'rner, ty. (av murren, morra), kattens namn i den tyska djurfabeln, kisse, kisse-murr.

Muro'rum, lat., bot., mur-.

Mu'rrha, en hos de gamla romarna högt skattad stenart. — Murrhfnska kärl {lat. vasa mu'rrhina), ett slags ytterst dyrbara, i Indien av nämnda stenart förfärdigade kärl, mycket eftersökta under romerska kejsartiden.

Mursenap, bot., se Diplotaxis.

Mu'rsjid, arab., ledare, lärare, föreståndare för religiöst brödraskap.

Mu'rus, lat., mur. — Extra mu'ros, utom stadsmurarna. — Tntra muros, inom stadsmurarna. — Mura'l, som tillhör murar, som växer på murar.

Murva, bland krimtatarerna av hirs berett öl.

Mus, zooL, råttsläktet. — M. flavi'coIis, större skogsmusen. — M. mu^sculus, husmusen. — M. norve'gicus, bruna råttan. — M. ra'ttus, svarta råttan. — M. sylva'ticus, lilla skogsmusen.

Musa, arabisk form för Mose.

Mu'sa, bot., bananväxt, pisang, ett till fam. Musa'ceæ hörande, högväxt tropiskt örtsläkte. — M. paradisi'aca, med underarten M. sapie'ntum, från Ostindien, odlas numera allmänt i tropikerna. De smakliga frukterna, bananer. Jamaicabananer, Teneriffabananer, äro numera välkända även hos oss. Även andra arter ge ätliga frukter. Jfr Arrow-rotstärkelse. — M. textfils ger tågvirke, s. k. m a n i 11 a h a m p a. — M. ense'te, jättebananen, odlas som prydnadsväxt jämte flera andra arter.

Mu'sa, gr. och lat., sånggudinna. Se Muser.

Musa {eng. mouse), sjöv., med garn försäkra en hake, så att den icke kan lossgöra sig.

Musa'ceæ, Musacéer, bot., växtfamilj av serien Scitami^neæ. Viktigaste släktet är Musa (se d. o.).

Musage'tes, se under Muser.

Musardkonsert {1. mysa'r-; efter den franske kompositören Philippe Musard), konsert i fria luften, promenadkonsert.

Mu'sastärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Musblack, musfärgad häst.

Mu'sca, astr.. Flugan, stjärnbild på s. hemisfären.

Mu'sca, lat., fluga; zool., ett flugsläkte. — M. dome'stica, fönsterflugan. — M. vomi-to'ria, spyflugan.

Muscadins, fr. {1. myskadä'ng), pl., eg. mysk-pastiljer; parfymerade sprättar (särskilt vissa sådana under franska revolutionen).

Mu'scæ, Musca'rius, lat., bot., flug-.

Mu'scæ voIita'ntes, lat., flygande flugor; med., se Mouches volantes under Mouche.

Muscardine, fr. {1. myskardi'nn), en sjukdom hos silkesmaskar.

Muscardfnus avellana'rius, zool., hasselmusen, den enda svenska representanten för gnagarfamiljen Hasselmöss.

Musca'ri botryoi'des, bot., pärldruva, pärl-hyacint, som prydnadsväxt odlad liljeväxt.

Musch, se Mouche,

Muschi^k, ry., bonde.

MuschiV, arab,, ledamot av ett råd; en turkisk armékårs befälhavare. — Muschira't, en muschirs värdighet.

Muschplåster, se Engelskt plåster.

Musci, lat., pL av Muscus (se d. o.); bot, kryptogamgruppen Mossor.

Musci'cola, bot., växande bland mossor.

Muscige'nus, bot., växande på mossor.

Muscoi'des, Musco'sa, bot., mosslik.

Muscologi', bot., vetenskapen om mossorna.

Muscovrt, miner., kaliglimmer, den allmännaste glimmerarten.

Mu'sculus, pl. Mu'sculi, lat., anat., muskler.

— Mu'sculi abdo'minis, bukmusklerna. — Mu'sculus anconæ'us, armbågsmuskeln. — M. bi'ceps bra'chii, tvåhövdade armmuskeln.

— M. b. femo'ris, tvåhövdade lårmuskeln.

— M. brachia'lis, armböjaren. — M. bucci-na'tor, kindmuskeln. — M. cani^nus, hörntandsmuskeln. — M. cilia'ris, ögats ringmuskel. — M. corruga'tor supercflii, ögon-brynsrynkaren. — M. crema'ster, testikel-höjaren. — M. deltoide'us, deltamuskeln.

— M. diga'stricus, tvåbukiga käkmuskeln.

— M. dilata'tor pupi'Ilæ, radiära muskler kring pupillen. — Musculi fa'ucium, svalgets muskler. — Musculus fronta'lis, pann-muskeln. — M. gastrocne^mius, stora vadmuskeln. — Musculi geme'lli, tvillingmusklerna. — Musculus genio-hyoide'us, kindtungmuskeln. — M. glutæ'us ma'xi-mus, stora sätesmuskeln. — M. g. me'dius och M. g. mi'nimus, mellersta och lilla sätesmuskeln. — M. gracilis, slanka lårmuskeln. — M. ili'acus, höftbensmuskeln.

— M. iliopso'as, höftländmuskeln. — M. intercosta'les, mellanrevbensmusklerna. — M. lary'ngis, struphuvudets muskler. — M. lati'ssimus doVsi, breda rygg-muskeln.

— M. leva'tor sca'pulæ, skulderbladshöja-ren. — M. li'nguæ, tungmusklerna. — M. masse'ter, tuggmuskeln. —

M. menta'lis, hakmuskeln. — M. my'lohyloide'us, käk-tungbensmuskeln. — M. nasa'lis, näsmuskeln. — M. obtura'tor exte'rnus och M. o. inte'rnus, yttre och inre höftskålsmuskeln.

— M. occipita'Iis, nackmuskeln. — M. orbicula'ris o'cuIi, ögats ringmuskel. — M. o. o'ris, munnens ringmuskel. — M. pectora'lis ma'jor och M. p. mi'nor, stora och mindre bröstmuskeln. — M. peronæ'us bre'vis och M. p. lo'ngus, korta och långa vadmuskeln. — M. phary'ngis, svalgets muskler. — M. poplite'us, knävecksmuskeln. — M. prosta'ticus, prostatas muskulatur. — M. pso'as ma'jor och M. p. mi'nor, stora och lilla ländmuskeln. — M. qua'dri-ceps fe'moris, lårsträckaren. — M. re'ctus abdo'minis, raka bukmuskeln. — M. r. in-te'rnus abdo'mims, bukens inre snedmuskel. — M. r. o'culi, ögonbulbens raka muskler. — M. sacrospina'lis, ryggsträc-karen. — M. sarto'rius, skräddarmuskeln.

— M. scale'nus ante'rior, me'dius och poste'rior, främre, mellersta och bakre revbenshållaren. — M. serra'tus, såg-muskeln. — M. so'leus, djupa vadmuskeln.

— M. spWncter, muskel, som sluter en öppning. — M. tempora'lis, tinningmuskeln. — M. te'nsor ty'mpani, trumhinne-spännaren. — M. tibia'Iis ante'rior och poste'rior, främre och bakre skenbensmuskeln. — M. tora'cls, bröstmuskulaturen.

— M. trape'zius, kappmuskeln. — M. tra-ve'rsus abdo'minis, bukens tvärmuskel. — M. triangula'ris, triangulära munmuskeln.

— M. tri'ceps bra'chii, armsträckaren. — M. zygoma'ticus, okbensmuskeln.

Mu'scus, lat., mossa. — M. helmintocho'rtus, se Helmintochorton. — M. isla'ndicus, se Lichen islandicus (under Lichenes). — M. pulmona'ceus, se Herba pulmonariæ arboreæ.

Musea'l, Museolo'gisk, hörande till ett museum.

Musée, fr. (1. myse'), museum.

Muse'ion, gr., museum (se d. o.).

Mu'selman (förvrängning av arab. musli-mi'n [se Muslirri]), muhammedan.

Mu'senalmanach, ty., benämning på förr i Tyskland utgivna poetiska kalendrar.

Museografi', se under Museum.

Museolo'gisk, se Museal.

Mu'ser (gr. mu'sai, lat. mu'sæ), gr. myt., benämning på de nio sånggudinnorna eller sångens, musikens och skaldekonstens gudinnor, döttrar till Zeus och Mnemosyne. Dessa gudinnor voro Klei'o {lat. CWo), representant för historien, Kallio'pe 1. Kal-lio'peia (lat. CalWope), för hjältedikten, Melpome'ne (lat. Melpo'mene), för sorgespelet, Thaleja (lat. ThaWa), för lustspelet, Erato' (lat. E'rato),fÖT kärleksdikten, Eute'rpe, för musiken och den lyriska skaldekonsten. Terpsicho're (lat. Terpsi'-chore), för dansen, PolyWnnia (lat. Poly-hy'mnia), för hymnen eller den heliga sången, Urani'a (lat. U ra'nia), för st järnkunskapen; fig., sköna konster, i synnerhet skaldekonst. Jfr Camenæ. — Musa-ge'tes, anförare för muserna. Se vidare Apollon.

Muse'ra (jfr Mosaik), pryda med mosaik. — Muse'ring, det brokiga mönstret på baksidan av spelkort.

Musette, fr. (1. mysä'tt), säckpipa; även en på Ludvig XIV:s och Ludvig XV :s tid omtyckt dans.

Muse'um, lat. (gr. muse'ion), en åt muserna, d. v. s. åt konster och vetenskaper, helgad plats; offentlig samling av till konst och vetenskap hörande föremål; den byggnad, vari en dylik förvaras. — Museografi' (av gr. grafein, skriva), beskrivning över museer och deras konstskatter.

Musica da ca'mera, ital. (1. mo's-), kammarmusik. — Musica divi'na 1. M. sa'cra,900

gudomlig 1. helig musik, kyrkomusik. — M. mensura'lis, se Mensuralmusik.

Musica'pa, zooL, tättingsläktet F 1 u g -snappar e. — M. atricapi'lla, svart och vita flugsnapparen. — M. colla'ris, hals-bandsflugsnapparen. — M. fice'dula, grå flugsnapparen. — M. pa'rva, lilla flugsnapparen.

Musice'ra, se under Musik.

Music hall, eng. {1. mjo'sik hål), konsertsalong, varietésalong.

Mu'sicus, se Musikus.

Musi'k {gr. musike'), eg. den musiska konsten, musernas eller sånggudinnornas konst; tonkonst; även tonstycke. — Musi-ka'lier, nothäften, nedskriven musik. — Musikalisk, som hör till musik; som har sinne och öra för musik; välljudande. -— Musika'nt, spelman, person som idkar musik såsom hantverk. — Musikdirektör, anförare för ett sällskap musikidkare; person, som tagit direktörsexamen vid en musikalisk akademi. — Musikdrama, urspr. liktydigt med opera; i vår tid beteckning för de försök som gjorts (främst av Wagner) att reformera den urartade operan efter enhetliga stilprinciper. — Musikinstrument, tonverktyg. — Musik-konservatorium = Konserv atorium (se d. o.). — Musikteori^ sammanfattning av musikens teoretiska läroämnen (allmän musiklära, harmonilära, kontrapunkt, formlära och instrumentationslära). — Mu'sikus 1. Mu'siker, tonkonstnär, person, som har musiken till sitt huvudstudium. — Musice'ra {ital. musica're) y föredraga tonstycken, spela.

Mu-simba, bantunegerstam.

Mu'sis ami'ci, lat., sånggudinnornas vänner.

MusiVarbete, Musi'viskt arbete, MusiVguld, MusiVsilver, se Mosaik.

Musji'k, se Muschik.

Musjilange, se Basjilange.

Musji'r, se Muschir.

Muskari'n, kem., en giftig beståndsdel bl. a. i svampen Amani'ta musca'ria; ett brunviolett tjärfärgämne.

Muska't 1. Muskate'll (av ital. mu'sco, mysk), eg. myskdoftände; muskat- eller muska-tellvin, benämning på flera söta, krydd-smakande viner från Medelhavslanden.

Muska'tbalsam, farm., förr benämning på det fett, o'leum myri'stici, som framställes ur muskotnötter.

Muska'tell, se Muskat.

Muska'tolja, kem., framställes ur blommor och nötter (muskotnötter) av Myri'stica moscha'ta.

Muskedu'nder (förvrängning av fr. mous-queton, kort musköt, karbin), krigsk., klumpigt gevär.

Muskegs (1. ma^skegs), geogr., sjöar 1. vit-mosskärr.

Mu'skel, pl. Mu'skler (lat. mu'sculus, dimin. av mus, råtta), anat., "kött", den röda

massa i djurkroppen, som består av genom bindväv förenade finare och grövre trådar och som genom sin utvidgning eller sammandragning åstadkommer kroppens rörelser. — Muskelatrofi', med., muskelför-tvining. — Muskeldystrofi', skenbar förstoring med fettbildning och förlamning.

— Muskelfibri'ller, tunna trådar i muskelvävnaden, vilka uppbära sammandragningsförmågan. — Muskelhypertrofi', onormal förstoring av en muskel. — Mus-kelruptu'r, muskelbristning. — Muskelsystem, sammanfattningen av en kropps muskler. — Muskula'rfjäder, en fjäder, som åstadkommer en automats rörelser.

— Muskularite't, musklernas beskaffenhet och verksamhet. — Muskulatu'r, muskelsystem. — Muskuli'ter, paleont., pL, en art förstenade musslor. — Muskulä'r (fr. musculaire), som har avseende på muskler. — Muskulö's (fr. musculeux), muskel-stark. Se Musculus.

Muskete'rare, Musketö'r, se under Musköt.

Musköter (hårt k) = Moskiter (se d. o.).

Mu'skogees 1. Mu'skokis, se Creeks.

Muskovi't, se Muscovit.

Muskeln, kem., färglös, tjockflytande olja, som utgör den intensivt luktande beståndsdelen i mysk.

Mu'skot, Muskotblomma, Muskotnöt, se My-ristica och Semina myristicæ.

Muskovi't, se Muscovit.

Muskulatu'r, MuskuläV, Muskulö's m. fl., se under Muskel.

Muskö't (ty. Muskete, fr. mousquet), krigsk., urspr. ett slags tung bössa med luntlås; senare gevär i allmänhet. — Muskete'rare 1. Musketö'r, soldat till fots, beväpnad med musköt. — Musketörer (fr. mou-squetaires), benämning på konungens av Frankrike adlip livgarde (1622—1815).

Musli'm, pl. Muslimi'n, arab., muhammedan. Jfr Museiman.

Musli'n (fr. mousseline, efter den asiatiska staden Mosul), ett fint, lätt, halvt genomskinligt bomullstyg. — Yllemuslin, benämning på vissa tunna ylle- eller halvylletyger.

Mus misser est, a'ntro qui ta'ntum cla'uditur u'no, lat. ordspr., stackare den råtta, som icke har mer än ett hål att krypa in i.

Musamani', gr., lidelsefull kärlek till konst, särskilt musikvurm.

Musopha'gidæ, zooL, bananätare, en familj ofta praktfulla afrikanska skogsfåglar.

Munspel 1. Mu'spelhem, nord. myt., eldens värld, en av skapelsens nio världar. — Muspels söner, eldandarna från Muspel-hem.

Muspilli (jfr Muspell), kristen skildring av livets och dödens allvar (från 800-talet). Ett av den tyska litteraturens äldsta språkminnesmärken i bunden form.

Musquashskinn (I mu'sskasj-), se Bisam.

Mussa'f, tilläggsbön, som judarna läsa på

vissa sabbats- och festdagar till minne av det offer, som på dessa ägde rum.

Mu'ssar, geogr,, gammalt namn på finska staden Vasa.

Mus sa'tur insi'pidam diju'dicat e'sse fari'-nam, lat. ordspr., när råttan är mätt, tycker hon mjölet vara beskt.

Musseli'n, se Muslin.

Musse'ra, se Moussera. — Musse'ring, herald., gammal benämning på lövverket kring hjälmen å adliga vapen.

Mussero'ner, bot., ett svamp släkte, Tricho-lo'ma (se d. o.).

Mussitatio'n, med., mumlande läpprörelser hos svårt sjuka.

Musslin, se Muslin.

Mu'stafa, arabiskt mansnamn, utvald. Buret av fyra turkiska sultaner.

Musta'hfiz, arab., landstormsman i Turkiet.

— Mustahfiza, landstorm.

Musta'ngen {eng. mu'stäng), ädel ridhäst i

Sydamerika.

Mu'stard, se Moutarde.

Mustariba, arab., "arabiserade", dets. som ismaeliter (se d. o.).

Musta'sch, se Moustache.

Mustecha'r, turk., understatsminister.

Mu'stela, zool., vesslesläktet. — M. ermi'nea, hermelinen 1. lekatten. — M. niva'lis, små-vesslan. — M. puto'rius, illern.

Muste'lidæ, zool, rovdjursfamiljen M å r d -djur. Svenska släkten, Gulo (järvar), Lutra (uttrar), Martes (mårdar), Mu^s-tela (vesslor) och Puto'rius (illrar).

Mu'stelus, zool., se H u n d h a j e n.

Mu'steus, lat., bot., mustig, saftrik.

Mu'stic, dotter av en vit och en mulattska.

Mustippa, bot., se Myosurus.

Mut, egypt. myt., en med Isis besläktad gudinna, Amons maka.

Mu'ta, lat. (av muta're, förändra), eg. förändra; tonk., beteckning i musikstämmor för pukor, horn m. fl. instrument, när en förändring i stämning inträder.

Mu'ta, pl. Mu'tæ, lat. (av mu'tus, stum), språkv., stum konsonant, konsonant, vid vars uttalande munhålan förbliver sluten, t. ex. p, t, b, g. Jfr Liquida.

Muta'bel, se Mutera.

Muta'bilis, lat., bot., föränderlig.

Mutaci'sm, Mutaci'smus, med., frivillig stumhet (hos sinnessjuka).

Mu/tæ, se Muta.

Mutasilfter — Kadariter (se d. o.).

Muta'tio, lat., ombyte, förändring. — Muta-tio ele'nchi, log., ett avsiktligt bevisande av något annat, än vad som skulle bevisas.

Mutatio'n, Muta'tis muta'ndis m. fl., se under Mutera.

Mute'ra (lat. mittaVe), förändra, ombyta.

— Muta'bel, föränderlig, obeständig. — Mutabilite't, föränderlighet, obeständighet. — Mutatio'n {lat. muta'tio), förändring, ombyte, övergång; målbrott. — Mutationsteori', Z>e Vries, en teori om arter-

nas uppkomst, enligt vilken denna beror på språngartad diskontinuerlig förändring hos organismerna, som går i arv på avkomman. — Muta'tis muta'ndis, sedan det, som bör ändras, blivit ändrat; med nödiga ändringar. — Mutosko'p (av gr. skope'in, se), apparat för åstadkommande av "levande bilder". En föregångare till kinematografen.

Mutesa'rrif, arab., en hög turkisk ämbetsman. — Mutesarriflik, dennes ämbets-distrikt.

Mutevelli, arab., förvaltare, turkisk benämning på den som förvaltar fromma stiftelsers egendomar.

Mu'ticum, lat. (av mutila're, stympa), bot., trubbig. — Mutila'tum, bot., avtrubbad.

Mu'tilans, lat., med., som medför stympning. Se Mutilera.

Mutile'ra {lat. mutila're), stympa; förfalska. — Mutilatio'n, stympning; förfalskning.

Muti'lla europæ'a, zool., se Bimyra.

Mutin, fr. {1. mytä^ng), upprorsstiftare. — Mutineri' {fr. mutinerie), myteri, uppror.

Mu'tina, lat., Modena.

Mutosko'p, se under Mutera.

Mutsedel, av bergmästaren utfärdad skriftlig tillåtelse att bearbeta en mineralfyndighet.

Mutter, ty. {1. mo't-), moder; livmoder; skruvmutter. — Mutter-allein, mol allena, mol ensam. — Mutterwitz, naturlig, medfödd kvickhet.

Mutton chops, eng. {1. ma'ttn tjåpps), halstrade fårkotletter.

Mu'tua confide'ntia, lat., ömsesidigt förtroende.

Mutual aid, eng. {1. mjo'tjoöl ä'id), ömsesidig hjälp. Benämning på en utvecklingsteori framställd av ryssen Krapotkin.

Mutual instruction, eng. {L mjo'tjoöl in-stru'cksjön), se Lancastermetoden.

Mutuali'sm, Mutualite't m. fl., se under följ. ord.

Mutue'll {fr. mutuel, lat. mu'tuus), inbördes, ömsesidig. — Mutuali'sm, i Frankrike en socialistisk lära, vars grundprincip är ömsesidigheten. — Mutuali'st, anhängare av denna lära. — Mutualite't, ömsesidig-het.

Mutu'1 {lat. mu'tulus), byggn., å doriska byggnader de på kranslistens undre sida anbragta små fyrkantiga skivor, från vilka "dropparna" nedhänga.

Mu'tuum, lat., penninglån.

Mu'tuus conse'nsus, lat., ömsesidigt medgivande.

m. v., tonk., förk. för ital. mezza voce, med halv röst.

My {M, fji), bokstav i grekiska alfabetet. fjb förk. för mikron och förstavelsen mikro-.

Mya'grum, bot., syn. Neslea (se d. o.).

Myabankar, geol, norska avlagringar från902

senglacial tid, innehållande musslan My'a trunca'ta,

Myalgi' (hårt g; av gr, my's, muskel, och a'lgoSy smärta), med., muskelsmärta.

Myall, se Violträ,

Myasteni' (av gr. my's, muskel, a priv [se d. o.], och sthe'nos, kraft, styrka), med., försvagad muskelkraft. — Myastheni'a ga'strica, svaghet i magsäckens muskler.

Myatoni', med., form av muskelsvaghet hos barn.

Myce'lium (av gr. my'kes, svamp), hot., det vegetativa systemet hos svampar, ett vanligen mögellikt lager av fina trådar.

Myce'tes (av gr. my'kes, svamp), pL, hot., svampar. — Myceti'sm, Myceti'smus, med., svampförgiftning. — Mycetofa'g (av gr. fage'in, äta), svampätare. — Mycetologi' (av gr. Wgos, lära), läran om svamparna.

— Myceto'm, Myceto'ma, Myceto^masvamp, se Madurafot. — Mycetozo'a (av gr. zo'on, djur), hot., slemsvampar. — Mycobacte'-rium, hot., ett släkte bakterier. Hit höra bl. a. tuberkelbacillen och spetälskebacil-len. — Mycode'rma (av gr. de'rma, hud), namn på vissa mikroskopiska svampar, bl. a. jästsvampen; med., svampaktiga utväxter på huden. — Myco'sis 1. Myko's, svampsjukdom.

Mycobakte'rium, Mycode'rma, se Mycetes.

Mycomyce'tes, hot., gemensamt namn på de högre svamparna. Ascomyce'tes och Basi-diomyce'tes.

Mycomyringi'tis aspergilli'na, med., se As-pergillus.

Myco'sis, se under Mycetes.

Mydatoxfn, kem., en giftig ptomain i skämt kött och lik.

Myde'sis, gr. (av myda'n, vara fuktig eller möglig), med., röta, uppkommen genom varavsöndring i ögonhålan.

Mydri'asis, gr., med., sjuklig utvidgning av ögonpupillen. — Mydria'tisk, som sammanhänger med en sådan sjukdom. — Mydria'tica, pl., läkemedel, som utvidga ögonpupillerna (t. ex. atropin).

Myelalgi' (av gr. myelo's, märg, och a'lgos, smärta), med., ryggmärgslidande, smärta i ryggmärgen. — Myelemi', uppträdande av benmärgceller i blodet. — Myelencepha-li't, inflammation i både ryggmärg och hjärna. — Myelence'phalon, bakhjärnan.

— Myeli'n, anat., nervmärg. — Myelin-skidor, nervernas märgskidor. —Myelftis, inflammation i ryggmärgen. — Myelo-bla'ster, ett slags märgceller, moderceller till myelocyter. — Myeloce'le, ryggmärgsbråck. — Myelocy'ter (av gr. ky'tos, ihålighet, cell), pL, ett slags celler i vissa delar av hjärnan. — Myelocyto'm = Mye-lom (se d. o.). — Myeloge'n, härrörande från benmärgen. — Myelografi' (av gr. gra'fein, skriva), insprutning av jodbe-handlat fett mellan ry^gmärgshinnorna, för att av den skugga detta ger på rönt-

genbilden konstatera fel hos ryggmärgen. — Myelofd, Myelo'isk, benmärgsartad 1. härrörande från märgen. — Myelo'm, Myelo'ma, benmärgssvulst. — Myeloma-laci', uppmjukning av ryggmärgen. — MyeIomeningi'tis, inflammation i ryggmärgshinnan. — MyeIofthi'sis, ryggmärgtvinsot. — Myeloi'der (av gr. e'idos, form) och Myelopla^xer (av gr. pZar, skiva, plåt), pl., anat., ett slags i benmärgen m. m. förekommande celler. — Myelopati', ryggmärgslidande i allm. — MyeIo'ser, gemensamt namn på med benmärgsbildningen förbundna sjukdomar. — Myelo-spo'ngus, märgsvamp.

Myente'ricus, anat., som avser tarmmuskulaturen.

Myggblomster, hot., se Malaxis.

Myggnycklar, hot., se Liparis.

My house is my castle, eng. {1. maj ha'us iss maj käsl), mitt hem är min borg.

Myi'asis (av gr. myia, fluga), med., flug-sjuka, består däri, att hos människan fluglarver utveckla sig under huden eller i näshålan samt uppehålla sig i matsmältningskanalen. — Myioce'phalon, en sjuklighet i iris (ögats regnbågshinna), uppkommen genom inflammation i hornhinnan. — Myiodeopsi', skymlande av svarta punkter för ögonen, liksom av en myggsvärm. — Myfodes, hot., flugiiknande. — Myiologi' (av gr. Wgos, lära), läran om flugor och mygg.

Myi't (av gr. mys, muskel), med., muskelknöl.

Myi'tis, gr. (av my's, muskel), med., muskelinflammation.

Myke'niska kulturen, en period i den egiska kulturen på fastlandet, som inföll omkr. 1600—1100 f. Kr. Uppkallad efter My-kenai i Argolis.

Myklegård, se Miklegård.

Mykoceci'dier, hot., gallbildningar på växter, förorsakade av svampar.

Mykobakterier, se Mycohakterier.

Mykode'rma, gr. (av my'kes, svamp, och de'rma, hud), se Mycoderma. — Myko-doma'tier, se Domatier. — Mykoftalmi', en svampartad ögonsjukdom. — Mykoli't (av gr. Wthos, sten), svampsten, skenbart förstenad svamp. — Mykologi' (av gr. Wgos, lära), läran om svamparna. — Mykomyke'ter, se Mycomycetes. — My-korrhi'za, hot., svamprot, symbiotisk förening mellan rötter 1. andra underjordiska växtdelar och svampar. — Myko's, se Mycosis. — Mykote'k (av gr. the'ke, förvaringsrum), svampherbarium. — Myko-tha'naton, ett av

svavelsyra och koksalt berett medel mot trä- och mur svamp. — Mykotro'f, hot., växt med mykorrhiza vilken helt 1. delvis skaffar sig näring genom denna.

Mykterofoni', gr., talande i näsan.

Mylace'phalus, med., ett foster, liknande enMylady—Myosis

mola (se d. o.), men med antydningar till huvud och extremiteter.

Mylady, eng, (L mile'di), nådig frun, nådig fröken, hennes nåd. Jfr Lady.

Mülhäuserblått (L my'lhåj-), tekn,, ett blått färgämne, som fås genom kokning av röd anilin med en alkalisk gummilackalösning.

My'Iitta, fruktsamhetens gudinna hos ba-bylonierna.

Myirtta, bot., namn på en art Sclero'tium (se Sklerotium), vars fruktifikation ej är känd.

Müllers muskel, anat., den cirkulära muskeln i iris. — Müllers vätska, fixationsvätska för histologiska preparat.

Mylo'don, paleont., ett urvärldens fauna tillhörande trögdjurssläkte, vars art M. ro-hu'stus nådde en längd av över 3 m.

Mylonft, petrogr., en finkornig, tryckskiff-rig bergart av sönderkrossade fasta (erup-tiva 1. sedimentära) bergarter.

Mylord, eng. {1. milå'rd), nådig herrn.

Mylta, My'lter, se Multer.

Mymy (/x/i), förk. för millimikron. Jfr My.

Münchener Bierherz (1. my'ntjener bi'r-herts), med.y hypertrofiskt hjärta till följd av ölmissbruk.

Münchener Neueste Nachrichten (L - nå'j -), daglig Münchentidning, ett av Sydtysklands ledande konservaüva organ.

Münchhausen, efter tysken baron Hieroni-mus von Münchhausen (d. 1797) benämning på en putslustig och skrävlande berättare av lögnhistorier. — Münchhausia'-der, de i boken "Baron Münchhausens sällsamma resor och äventyr till vatten och lands" förekommande lögnanekdoterna; historier av samma slag.

Mynd, runtecken.

Mynheer 1. Mijnheer, holl., {1. mejnhe'r), min herre; spenamn på holländarna.

Münster, ty. {1. my'nster; av lat. monaste'-rium, kloster), eg. klosterkyrka; stiftskyrka, domkyrka, katedral.

Mynta, bot., se Elssholzia, Mentha och Ne-peta.

Myntfot {fr. étalon, eng. sta'ndard), det tal, som angiver, huru mycket fin myntmetall den lagliga myntenheten skall innehålla. Allteftersom myntväsendet i ett land är baserat på guld, på silver eller på båda dessa metaller, kallas myntfoten guldmyntfot, silvermyntfot eller dubbel myntfot. — Myntkabinett, vetenskapligt ordnad myntsamling.— Myntkonvention, mellan två eller flera stater träffad överenskommelse om gemensamt myntsystem. — Myntrealisatio'n 1. Myntreglering, åtgärd, varigenom oinlösliga sedlar åter göras in-lösliga. — Myntreduktion, mynts nedsättning i värde. — Myntregale (jfr Regale), kronans rättighet att slå mynt. — Myntstandard =: Myntfot (se ovan).

Mynttecken, benämning på de av Karl XII utgivna nödmynten av koppar, som skulle

gälla 1 daler silvermynt. Deras namn voro "Kronan" (av 1715), "Publica fide" (1716), "Vett och vapen" (1717), "Flink och färdig", "Jupiter", "Saturnus", "Phoe-bus" och "Mars" (1718) samt "Mercu-rius" och "Hoppet" (1718 och 1719).

Myobla'ster, histoL, muskelcellernas unga moderceller.

Myoca'rdium, med. (av gr. mys, gen. myo's, muskel, och kardi'a, hjärta), se Myokar-dit. — Myodegeneratio'n, muskeldegene-ration. — Myodynamome'ter, apparat för uppmätande av muskelkraft. — Myo-fibro'm 1. Fibromyo'm, muskelsvulst, som innehåller rikligt med bindväv. — Myo-ge'n, härrörande från muskler 1. muskeläggvita. — Myogra'f, apparat för registrering av musklers längd och spänning.

— Myografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över muskelsystemet. — Myo-gra'm, muskelkurva, som uppritas av en myograf. — Myokardi^t (av gr. kardi'a, hjärta), med., inflammation i hjärtmuskeln. — Myokloni', klonisk muskelkramp.

— Myologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om musklerna. — My'oma 1. Myo'm, muskelsvulst. — Myomalaci', muskeluppmjukning. — Myomektomi' (av gr. ektomi', utskärning), operativt avlägsnande av my-om. — Myome'rex (av gr. me'ros, del), anat., muskelsegment. — Myome'trium, uterus' muskelvägg. — Myoparaly's, med., muskelförlamning. — Myopati' (av gr. pa'thos, lidande), muskellidande. — Myor-re'xis, sönderslitning av muskler eller senor. — Myosarko'm, muskelsvulst. — Myotomi' (av gr. te'mnein, skära), en operation, varvid en sammandragen muskel genomskäres.

Myoktoni'n, kem., se Akonitin.

Myomo'rphi, zooL, en grupp g n a g a r e, omfattande bl. a. råttor, sorkar, blindmöss och springråttor

Myong {tonkinkines., vilde) = Moi (se d. o.).

Myopi' (av gr. my'ein, sluta sig, och ops, syn), med., närsynthet. — Myo'pisk, närsynt.

Myopora'ceæ, bot., växtfamilj av serien Tu-biflo'ræ. Träd och buskar i Australien. — Myopo'rum, släkte av nyssnämnda familj.

— M. hu'mile, odlas i växthus. — M. slaty-ca'rpum, sandelträd 1. sockerträd, avsöndrar ett slags manna och ett harts, som användes till lack.

Myopo'tamus, zooL, sumpbäver.

Myo'pus schistfcolor, zooL, skogslämmeln, förekommer i mellersta Sveriges skogsområden.

Myorre'xis, Myosarkom, se under Myocar-dium.

Myosi'n, gr., kem., ett äggvitartat ämne, som finnes i musklerna.

Myo'sis (av gr. my'ein, tillsluta), med., sjuklig sammandragning av pupillen.904

Myosi't, med,, inflammation i den bindväv,

som omger muskelfibrillerna. Myoso'tis, hot.y förgätmigej, artrikt växtsläkte av fam. Borragina'ceæ. — M. ar-ve'nsis, åkerförgätmigej. — M. cæspito'sa, sumpförgätmigej. — M. colli'na, backförgätmigej. — M. palu'stris 1. M. scorpioi'-des, förgätmigej, strandväxt, med stora ljusblå blommor. — M. silva'tica, skogsförgätmigej, tämligen allmän i lundar och lövskog, är den oftast odlade arten av detta släkte. Myospa'sm, med.y spastisk muskelsammandragning.

Myosuroi'des, hot., lik Myosu'rus (råttsvansört) .

Myosu'rus mi^nimus, bot., råttsvans, mus-tippa, liten åkerväxt med hög, smalt kägellik pistillsamling. Myo'tica, med., pupillsammandragande medel.

Myo'tis, zooL, tunnörade fladdermussläktet av däggdjursordn. Chiro'ptera (se d. o.). Svenska arter: M. bechstelni, Bechsteins fladdermus (Skåne). — M. dasycne'me, dammfladdermusen (Skåne). — M. dau-bento'nii, Daubentons fladdermus. — M. mysta'cinus, mustaschfladdermusen. — M. nattere'ri, fransade fladdermusen. Myotomi', se under Myocardium. Myo'xus glis, zooL, se Glis. Myrag, bot., se Rhyncospora. Myrbräcka, bot., se

Saxifraga. Myrbär, bot., dets. som tranbär. Myrce^n, kem., ett terpenkolväte i oljan från

Myrica (bay-olja) och Lippia. My'rdin = Merlin (se d. o.). Myria'd (gr. myria's), antal av 10,000; fig., otalig mängd. — Myria'den, ett av H. Brandel utarbetat kronologiskt system för avhjälpande av det gregorianska systemets brister. Myriagra'm (av gr. my'rioi, tiotusen) r= 10,000 gr. — Myriali'ter = 10,000 liter.

— Myriame'ter = 10,000 m. (en svensk nymil). — Myriapo'der 1. Myria'poda (av gr. pus, gen. podo's, fot), zool., tusen-fotingar, en underavdelning av leddjuren.

— Myria'r (fr. myriare), ytmått = 10,000 ar. — Myria'rk, anförare för 10,000 man.

— Myriastère = 10,000 stère (se d. o.). Myri'ca gale, bot., pors, buske tillhörande

underfam. Myrica'ceæ av hängeväxterna. Bladen hartsprickiga och starkt luktande.

— M. ceri'fera, Nordamerika, lämnar vax.

— M. sapi'da, m. fl. arter i s. Asien, har välsmakande frukter.

Myrica'ceæ, bot., underfamilj av fam. Amen-

ta'ceæ, hängeväxter. Se Myrica. MyricaVia germa'nica (syn. Ta'marix g.), bot., klådris, strandljung, buske med barrlika blad å grusiga älv- och sjöstränder. Tillhör fam. Tamarica'ceæ. Barken har förr varit officineH

Myriceti'n, kem., ett ämne i barken av My'-rica na'gi och bladen av ett flertal Rhus-arter.

Myrici'n, kem., palmitinsyreester av myri-cylalkohol, en beståndsdel i bivax.

Myricitri'n, kem., glykosid i barken av My'-rica na'gi.

Myricylalkohol 1. Melissy'lalkohol, kem., en alifatisk alkohol i bivax m. fl. vaxarter.

Myringi'tis (av mlat. myWinx, trumhinna), med., inflammation i trumhinnan. — My-ringektomi', utskärande av trumhinnan.

— Myringi't, trumhinneinflammation. — Myringoplasti'k (av gr. pla'ssein, bilda), konsten att bilda nya trumhinnor. — My-ringotomi' (av gr. tome', snitt), genomstickning av trumhinnan. — Myrinx, anat., trumhinnan.

Myrioca'rpus, lat. (av gr. my'rios, otalig, och karpo's, frukt), bot., med otaliga frukter.

Myriophy'llum, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Haloragida'ceæ. Vattenväxter med kransvisa, hårfint parflikiga blad. — M. alterniflo'rum, hårslinga. — M. spica'ta, oxslinga. — M. verticilla'tum, kransslinga, vattenslinga.

Myriomorfoskop = Kaleidoskop (se d. o.).

Myriopo'der, se Myriapoder. Se under Myriad.

Myriora'ma (av gr. my'rios, otalig, och ho-ra'n, se, skåda), ett slags kaleidoskop (se d. o.), medelst vilket olika landskapsbilder kunna sammansättas.

Myri'sma, gr. (av myri'zein, insmörja), salva. — Myri'smus, ingnidning med en salva. — Myri'stica, bot., muskotträd, ett till fam. Myristica'ceæ hörande tropiskt trädsläkte, av vars art M. fradgans, egentliga muskotträdet, fås muskotnöt, muskot-balsam och muskotblomma (se Semina myristicæ. —• M. officina'lis, se Becuhyba-fett. — Myristicfn, muskotkamfer, en kristallinisk massa, som avsättes ur mus-kotolja.

Myristfnsyra, kem., alifatisk syra i många fetter, oljor och vaxarter.

Myrkottar, zooL, ett släkte däggdjur. Manis, med fjällig hudbeklädnad, i Afrika och Ostindien.

Myrkvidr, nord. myt., "mörk skog", den skog, genom vilken Muspels söner rida.

Myrlilja, bot., se Narthecium.

Myrmeci'sm, Myrmeci'ter, se under följ. ord.

Myrme'kia, gr. (av my'rmex, myra), med., ett slags vårta, som förekommer i flata handen eller under fotsulorna. — Myrme-ci'sm(us) 1. Myrineki'asis, myrkrypning, en känsla, liksom om myror kröpe över kroppen. — Myrmeki't, petrogr., en sam-manväxning mellan kvarts och plagioklas.

— Myrmeki'ter, pl., paleont., förstenade myror. — Myrmekodoma'tier, se följ. ord.

— Myrmekofila växter (av gr. filo's, vän), L Myrmekofy'ter (av gr. fyto'n, växt),

växter, för vilkas livsföring myror spela en roll. Många av dem erbjuda särskilda boningar, myrmekodomatier, åt myrorna. Andra arter, s. k. m y r m e k o -X e n e r, ge speciell näring åt myrorna. Åter andra, s. k. myrmekokorer, ha frön 1. frukter så utbildade att de uppsökas och spridas av myror. Dessa frukter och frön ha ett oljerikt parti, e 1 a i o -som, som ätes av myrorna. — Myrmeko-fa'g (av gr, fage'in, äta), myrätare. — Myrmekofi'ler, zool.y benämning på olika slags insekter, som leva hos myrorna och begagnas av dem, t. ex. bladlöss. — Myr-mekoko'rer (av gr. ko'ros, gosse, bärare), se Myrmekofila växter, — Myrmekologi' (av gr, lo'g os, lära), läran om myrorna. — Myrmekoxe'ner (av gr. xe'nos, gäst), se Myrmekofila växter.

Myrmex, gr.y myra; gr. myt., en flicka, som var nära vän till gudinnan Athena, men av denna förvandlades till en myra, då hon påstod sig ha uppfunnit plogen.

Myrmi'cinæ, zool., en familj myror. Hit höra bl. a. våra s. k. ettermyror.

Myrmido'ner, en folkstam i Thessalien, över vilken Achilleus härskade.

Myrmænd, no., {1. -män), benämning på män, som skaffat sig rösträtt genom att inköpa 1. arrendera värdelösa jordlappar (myrar) under de politiska striderna på 1880-talet.

Myrobala'ner, bot., Fru'ctus myroha'lani, frukterna av det ostindiska myrobalan-trädet, E'mhlica officina'lis, tillhörande fam. Euphorhia'ceæ. Brukas som näringsmedel och vid garvning.

Myroci'n, kem., ett enzym i fröna av Sina'-pis alba och Bra'ssica ni'gra. Se Senap.

Myrole, se Molaveträ.

Myro'nsyra (av gr. my'ron, balsam), kem., en i senap m. fl. kruciferer förekommande syra.

Myrosfn (av gr. my'ron, balsam), kem., ett sockerbildande enzym (se d. o.), som förekommer i senap och andra kruciferer.

Myro'xylon, bot., se Perubalsam och Tolu-balsam.

My'rrha, astr., en av småplaneterna.

My'rrha 1. My'rra, farm., Gummiresi'na my'rrha, välluktande balsam, som fås av arabiska och afrikanska Commiphora-arter. Brukades av fornegypterna vid bal-samering. Användes nu som livande och stärkande medel. — Myrrhaemulsion med järn, se Emulsio myrrhæ ferrata. — Myrrhapiller med järn, se Pilulæ myrrhæ ferratæ. — Myrrhatinktur, se Tinctura myrrhæ» — Myrrhi'n, kem,y ett i myrra förekommande harts. — Myrrho'1, en i myrra förekommande flyktig olja.

My'rrhis odora'ta, bot., körvel, odlad, kryddluktande umbellat.

Myrrhofo'rer (av gr. my'rrha och fo'ros, bärande), "myrrabärerskor", de kvinnor,

som enligt evangelierna på påskdagsmorgonen buro kryddor till Jesu grav.

Myrsina'ceæ, bot., växtfamilj av serien Pri-mula'les. Hit höra bl. a. en del mangrove-växter.

Myrsfnites, bot., myrtenlik.

Myrslokar, zool., en familj däggdjur i Sydamerika. Hit höra stora myrsloken (Myrmeco'phaga juba'ta), Kaguaren 1. Tamanduan (Tama'ndua tetrada'c-tyla) och dvärgmyrsloken (Cyclo'-turus dida'ctylus).

Myrsyra, kem., en organisk syra, som förekommer i myror, tallbarr, brännässlor m. m.

Myrta'ceæ, Myrtacéer, bot., växtfamilj av träd och buskar med läderartade blad. Omkr. 3,000 arter kända. Viktiga släkten äro bl. a. Eucaly'ptus, Jambo'sa och Mela-le'uca. Många myrtacéer ha välsmakande frukter. Andra odlas som prydnadsväxter, t. ex. Myrtus.

My^rten, bot., My'rtus commu'nis, tillhörande fam. Myrta'ceæ, är en buske med ständigt gröna blad och vita blommor. Odlas allmänt i Europa, söderut på kalljord, hos oss i kruka. I forntiden helgad åt kärleksgudinnan, brukas den ännu, såsom symbol av kvinnlig oskuld, till brudkronor. — Myrtenolja, kem., olja ur bladen av My'r-tus commu'nis. — Myrtenvax, kem., ett vegetabiliskt vax, som fås av vissa My-rica-arter.

Myrtillus, bot., liten myrten. Se Vaccinium.

My'rtus, bot., se Myrten.

My'sing, nord. myt., en sjökonung, som, efter att hava dödat den danske konungen Frode, bortförde Grottekvarnen samt Fen ja och Men ja.

Mysk, se Moschus. Konstgjord mysk består av nitroprodukter av toluol ur stenkols-tjära eller liknande ämnen. — Myskand, Myskanka, se Cairina. — Myskbfsam, se Desmana. — Myskbock, se Aromia. — Myskdjur, zool., Mo'schinæ, en grupp bland idisslarna. Se Moschus. — Myskgräs, bot., se Hierochloa. — Myskmadra, bot., se Asperula. — Myskoxen 1. Bisamoxen, zool., ett arktiskt slidhornsdjur., 0'vibos moscha'tus. — Mysknäva, bot, se Ero-dium. — Myskträ, bot., den likt mysk luktande veden av Trichi'lia mosca'ta, tillhörande fam. Melia'ceæ, på Jamaika. — Myskört, bot., se Mimulus.

Mysofobi' (av gr. my'sos, något som väcker avsky, och fo'bos, fruktan), med., abnorm fruktan för vissa föremål.

My'ssika, bot., se Asperula.

Mystacoce'ti, zool.j däggdjursordn. B a r d -valar.

Mystago^g {gr. mystagogo's, lat. mystago'-gus) — Hierofant (se d. o.). — Mysta-gogi', invigning i de forngrekiska mysterierna.

My'stax, gr,, överläpp; mustasch.906

Mystèr (fr. mystère, lat. myste'rium, gr. myste'rion, av my'ein, sluta sig, inviga), hemlighet, gåta, förborgat ting, mysterium (se nedan). — Myste'rier {gr. och lat. myste'ria), pL, hemligheter (se föreg. ord); hos de gamla grekerna hemlighetsfulla gudstjänster och religiösa fester (jfr Eleusinska mysterierna); under medeltiden andliga skådespel, särskilt sceniska framställningar av bibliska ämnen. Jfr Mirakler och Moraliteter. — Mysteriosofi' (av gr. sofi'ay vishet), hemlig vishet. — Myste'rium, pl. Myste'ria (sv. Myste'rier), lat.y hemlighet, mystèr (se ovan), något som icke kan begripas av människan. —r Mysteriö's (fr. mystèrieux), hemlighetsfull, förborgad, gåtfull. — Mysticfsm, böjelse för det underbara och hemlighetsfulla; hängivelse åt Gud med uppgivande av sin egen personlighet; åsikten att det osinnliga är givet endast i och för människans känsla. — Mystifie'ra 1. Mystifi-ce'ra (fr. mystifier), missbruka någons lättrogenhet för att roa sig på hans bekostnad; driva, gyckla med. — Mystifika-tio'n, missbrukande av en persons lättrogenhet för att roa sig på hans bekostnad; gyckel, drift. — Mysti'k, ett försjunkande i det översinnligas och aningarnas värld; strävan att fatta det för förståndet obegripliga genom inre åskådning; den riktning, som i det yttre sinnliga och tillfälliga tror sig se något inre och översinnligt omedelbarligen uppenbarat. — My'stiker, anhängare av mysticismen eller mystiken; svärmisk grubblare. — My'stisk, som sammanhänger med mystik eller mysticism; hemlighetsfull, dunkel; underbar. — Mystisk ci'sta (lat. ci'sta my'stica)f cylindrisk korg, som användes vid de antika mysterierna.

Mystä'r, se Mystèr.

My't (gr. my'thos), saga, berättelse från forntiden; gudasaga. — Mytifie'ra, göra något till myt, behandla som saga. — My'tisk, som har egenskapen av myt; sagolik, fabelaktig, uppdiktad. — Myto-gra'f (av gr. grafein,

skriva), mytskrivare, person, som skriver eller samlar och bearbetar sagor. — Mytologi' (gr. mytho-logi'a, av lo'gos, lära), gudalära; sammanfattningen av ett folks gudasagor; vetenskapen om myter. — Mytolo'g, sagoberättare; person, som är kunnig i mytologien. — Mytolo'gisk, som har avseende på myter eller mytologi. — Mytoteologi', sammansmältning av gudaläran med läran om Gud.

Myteri' (fr. mutinerie), jur., sammansvärjning och uppror, särskilt bland soldater och sjömän. — Myterfst, deltagare i myteri.

Mytifie'ra, se Myt.

Mytili'num, bot., (blå-) musslelik.

Mytilotoxi'n, kem., en giftig ptomain, som förorsakar musselförgiftning.

My'tilus edulis, zool, blåmussla.

My'tisk, Mytologi', Mytologisk m. fl., se under Myt.

Myu'risk (av gr. my's, råtta, och ura', svans), som har en svans lik råttornas. — Myurisk puls, med., knappt märkbar, men mycket snabb puls. — Myu'rus, hot., råttsvanslik.

My'xine glutino'sa, zooL, pirålen, är allmän vid västkusten.

Myxo'm 1. Myxo'ma (av gr. my'xa, slem), slemsvulst. — Myxomyce'ter, Myxomyce'-tes == Mycetozoa (se d. o.). — Myxophy'-ceæ, bot., blågröna alger. — Myxorre' (av gr. re'in, flyta), slemflytning. — Myxo-sarko'm 1. Myxosarko'ma, slemmig utväxt, slempolyp. — Myxothallophy'ta = Mycetozoa (se d. o.). — Myxöde'm, med., en sköldkörtelsjukdom, som fått sitt namn av den därvid uppträdande förslemningen av hudens fibrillära bindväv.

Mzabi'ter, en berbisk folkstam.

Måbb, svensk form för Mobb (se d. o.).

Måbär, hot., se Rihes.

Målareanatomi', se under Anatomi.

Målaren (lat. Pictor), astr., liten stjärnbild på s. hemisfären.

Målla, hot., se Atriplex och Chenopodium.

Mållamara'nt, bot., se Amarantus.

Mållväxter, hot., se Chenopodiaceæ.

Målsträv, se Maalstræv.

Månadskalv, se Mola.

Månadsrosor, hot., se Rosa.

Månadsstenar, ädelstenar, som enligt orientalisk folktro inverka på människans öde, var under sin månad.

Månagarm = Månegarm (se d. o.).

Måncy'keln (lat. cy'clus lu'næ), en tid av 19 år, under vilken 235 månskiften inträffa och efter vars förlopp nytändningarna återkomma på i det närmaste samma månadsdagar som 19 år förut. — Måndistans 1. Lunardistans, astr., månens vinkelavstånd från stjärnor i närheten av eklip-tikans plan.

Måne (isl. Ma'ni), nord. myt., Mundelföres son, som styr månens gång.

Månegarm, nord. myt., månhund, den jätte i ulvhamn, som förföljer och slutligen uppslukar månen. Kallas även Hate.

Mångfålla, detsamma som bladmagen hos idisslare.

Månkalv, se Mola.

Måns, fornsvenskt mansnamn, förkortning av Magnus (se d. o.).

Må'nsing, se Monsing.

Månsten, miner., en art fältspat, använd som ädelsten.

Månviol, bot., se Lunaria.

Månår, en period av 12 synodiska månader (se d. o.) = 354 dagar, 8 timmar och omkring 48 minuter.

Måra, bot., se Galium.

Mården, zooL, se Martes,

Må'rten, fornsvenskt mansnamn, se Martinus: — Mårten Biskop, benämning på d. 11 november efter biskop Martin av Tours (se Martin), — Mårtens afton 1. Mårtens gås, benämning på d. 10 november, Martin Luthers födelsedag, fordom förhelg till Mårtensmässan (se Marti-nalia). — Mårtens gås, se föreg. ord; även namn på den festmåltid (vars förnämsta rätt är gåsstek), som förtäres Mårtensafton eller Mårtensmässan och som motsvarar de hedniska germanernas höst-offer. — Mårtensmässan, se Martinalia.

Måsar, zooL, se Laridæ och Larus,

Mäa'nder, se Meander,

Mä'hriska bröder, se Böhmiska bröder.

Mäklare, handelst., personer, vilkas yrke är förmedling av affärer. — Mäklarecertifi-kat, se Slutsedel.

Mälbrev, handelst., kontrakt mellan en skeppare och en annan person om fartygs byggande.

Mäll, bot., se Chenopodium.

Mänader, se Menader.

Mängmaski'n, äldre benämning på blandningsmaskin för kemiska ändamål.

Mä'r, se Maire.

Märgel, geoL, berg- eller jordart, som består av kolsyrad kalk, talk och lera.

Märke, bot., se Sium.

Märkrulla, handelst., skeppsdokument, innehållande uppgift om fartygets namn, tontal, avgångs- och destinationsort, last m. m.

Märla {holl. merlen, av meren, surra, förtöja), sjöv., tränsa, medelst en smäckei ända fånga lösare gods, t. ex. vid beslags ning av kojer.

Märldjur, zooL, en ordning kräftdjur, Am-pMpoda.

Märling, sjöv., smäckert tvågarns tågvirke.

Märr, folklig benämning på hona (sto) av häst.

Märs, sjöv., ett plank- eller ribbplan, horisontalt fäst kring en masttopp. — Märs-fall, för märsråns upphissande avsett tåg eller tal ja. — Märsgast, i märsarna tjänstgörande sjöman. — Märsskepp, äldre benämning på märsförsedda segelfartyg.

Mä'rta 1. Martha, kvinnonamn, svensk form av Margareta (se d. o.).

Mäss (eng. mess, eg. maträtt, bordssällskap, av lat. mi'ssum, det från köket skickade), sällskapsrum inom militärt etablissemang 1. ombord å fartyg.

Mässa {lat. missa, av i'te, mi'ssa est [näml. co'ncio'], gån, församlingen är upplöst, med vilka ord slutet av den allmänna gudstjänsten förkunnades för de personer, som ej skulle deltaga i nattvarden), urspr. nattvardens firande; den katolska mässans musikaliska del; hos oss gudstjänst i allmänhet; större marknad eller sammankomst för affärers uppgörande.

— Mässbok, katolsk kyrkohandbok. — Mässfall, på bön-, helg- eller högtidsdag inställd gudstjänst. — Mässhake, se Ca-sula. — Mässoffer, se Sacrificium missæ.

— Mässkjorta, se Alba.

Mässing, gul legering av koppar och zink i växlande mängder, vanligen 2V2 ä 3 delar koppar och 1 del zink. — Mässingsvatten, en blandning av svavelsyra och vatten, med vilken metallarbeten rengöras.

Mässling, med., se Morbilli.

Mässoffer, Mässkjorta, se Mässa.

Mäster Erik, skämtsam benämning på karbasen, som blivit populärt genom Holbergs Jeppe på Bjerget.

Mästerman, äldre benämning på skarprät-tare.

Mästerrot, bot., RMzoma imperato'riæ, rotstocken av Imperato'ria Ostru'thium, tillhörande fam. UmbelWferæ, brukades förr i medicinen.

Mästersven, under skråtiden benämning på en utlärd gesäll; verkmästare.

Mästersång, den ur medeltidens minnesång (se Minnesang), uppkomna didaktiska lyrik, som på 1300—1500-talen odlades i Tyskland, mest av hantverkare i städerna.

— Mästersångare, se Meistersinger. — Mästersångarna i Nürnberg, komiskromantisk opera av R. Wagner.

Mätbrev, handelst., av tullkammaren utfärdat dokument över ett fartygs nationalitet, sort, namn, dräktighet m. m.

Mätismän, jur., värderingsmän.

Mätre'ss (fr. maitresse), härskarinna; älskarinna.

Möbel, Mö'bler, Möblema'ng, se Meuble, Meublement. — Möble'ra, förse med möbler.

Möckerkalfve, nord. myt., en ler jätte, som Eungne fick till hjälp i striden mot Tor.

Mölj, sjöv., vågbrytare, fördämning, skyddskaj.

Mönja, kem., en till röd målarfärg, till kitt, vid glasering m. m. brukad blyoxid, som fås av blyglete eller blyvitt.

Mönsterskydd 1. Modellskydd, rättsskydd, varigenom upphovsmannen 1. hans rättsinnehavare tillförsäkras ensamrätt att begagna mönstret (modellen) till förebild vid tillverkning.

Mörkridor, nord. myt., jättekvinnor, som nattetid rida omkring på ulvar.

Mörk rothgülden, miner., antimonsilver-blände.

Mörkveden, nord. myt., se Myrkvidr.

Mö'rsare (ty. Mörser), krigsk., mortelfor-mig artilleripjäs för utslungande av granater eller bomber. — Mörsarefartyg, bombskepp, skepp, som för mörsare.

Mörten, zool., se Leuciscus.

Möss, zool., se Mus.

Mössor, Mösspartiet, namn på ett politiskt parti i Sverige under frihetstiden.

N

N som romerskt taltecken 900 (stundom 90); N = 900,000 (stundom 90,000).

N betecknar som mynttecken för Frankrike Montpellier.

n., förk. för na'tio (nation), natus (född), neutrum, nomen, nominatur, numeruSy netto (se d. o.).

N, kem^y atomtecken för kväve (Nitro-genium).

Na, kem.y atomtecken för Natrium.

Na., förk. för nordamerikanska staten Nebraska.

Naamaz, turk., turkarnas bön, som skall förrättas fem gånger om dygnet.

Naase'ner (av hehr. na'chasjy orm), gnostisk sekt. Jfr Gnosticism.

Nabatéer, ett arabiskt folk, omtalat i Gamla testamentet.

Nabbe, nord. myt., en dvärg, som tillika med en annan dvärg, Da'inny förfärdigade Fröjas galt Hildesvine.

Nabka, det träd, varav frälsarens törnekrona enligt sägnen var flätad {bot. Zizy-phus spina Christiy en art guldregn).

Nabo (av fornsv. na, nära, och hoe, boende), granne.

Nabo'b 1. Naba'b {ind. navah, av arab. nuw-wah, sing. naiby ställföreträdare), fordom hederstitel för provinsguvernörerna i de muhammedanska rikena (särskilt Stormoguls) i Indien; benämning på rika och ansedda infödingar i Indien, på européer, som därstädes förvärvat stora rikedomar, och i allmänhet på rika, i orientalisk lyx levande män.

Na'bu, babyl. myt., gammalbabylonisk gudomlighet, skrivkonstens och lärdomens gud.

Nacaire, fr. {1. -kä'r), tonk.y en medeltida puka {arab. naqa'ra).

Nacarat, fr. {1. nakara'), ljusröd. — Naca-ratekarmfn, tekn., kallas den bästa sorten karmin.

Na'cchere, ital.y pl.y kastanjetter (se d. o.).

Nach Belieben, ty. {1. -li'b-), efter behag.

Nach Cano'ssa gehen wir nicht, se under Canossa.

Na'chna'hme, ty.j efterkrav.

Nachsjibendorden, en av de förnämsta der-visjordnarna, stiftad på 1300-talet i Turkiet.

Na'chse'nden, ty.^ eftersändes (om brev).

Na'chspiel, ty. {1. -spil), försv. Nackspil, efterspel; tillställning, som extra påspäd-ning på en fest 1. bjudning.

Na. cl., kem.y förk. för natriumklorid, koksalt.

Naddarna == Luddenätter (se d. o.).

Nade'sjda 1. Nade'schda, ryskt kvinnonamn.

hopp, förhoppning; episk dikt av J. L.

Runeberg.

Nadi'r {arab. nadir 1. nazir), mittemot, mittöver, gentemot; astr.y den punkt av himlavalvet, som är mitt under våra fötter, på andra sidan om jordklotet. X Z e -n i t.

Nadi'ri, persiskt mynt = 1 kr. 60 öre.

Nadori't, mmer., blandning av blyklorit och blyantimonat i tunna, bruna ortorombiska tavlor.

Naegi't, miner.^ ett av uran, tantal, ytter-jord m. fl. sällsynta jordmetaller bestående mineral.

Naema, Naemi, hebreiskt kvinnonamn, den älskliga.

Næ'nia, se Nenia.

Næ'vus, lat.y med.y födelsemärke, eldmärke. — N. pigmento'sus, leverfläck. — N. pi-lo'sus, hårklätt födelsemärke. — N. vascu-lo'sus, eldmärke.

Nafala'n, farm., ett preparat, som liknar N af talan (se d. o.).

Na'fta {gr. najtha, lat. na'phtha)y tekn.y äldre benämning på flyktiga vätskor i allmänhet, särskilt på bergolja (se d. o.) eller de flyktigare kolvätena däri.

Naftala'n, farm., extrakt från kaukasisk rånafta med antiseptiska egenskaper. Användes vid många hudsjukdomar. Ett liknande preparat kallas Nafalan.

Na'ftali, israelitisk stam i norra Galiléen, härledd från Jakobs son N.

Naftali'n, kem.y ett i stenkolstjära förekommande, egendomligt luktande kolväte, vilket brukas som medel mot mal och till beredning av färger. — Naftalingul t, se Jaune d'or. — Naftalinrött == Magdala-rött (se d. o.).

Naftalo'l, dets. som Betol (se d. o.).

Naftazari'n, kem.y derivat av naftalin. Bildar s. k. färglacker.

Nafte'ner, kem.y ringformiga kolväten i rysk petroleum och nafta. — Nafte'nsyror, kem.y förekomma tillsammans med nafte-ner i rysk bergolja.

Naftio'nsyra, kem.y en amido-naftalinsulfon-syra.

Nafto'I, kem.y kallas två fenoler av naftalin.

Nafto'lblått, se Meldolas blått.

Nafto'ler, kem.y hydroxylderivat av naftalin.

Naftolfn, kem.y en smörjolja.

Naftosalo'1, dets. som Betol (se d. o.).

Naftylami'n 1. Ami'donaftalin, kem.y bildas genom inverkan av reduktionsmedel på nitronaftalin. Användes vid tillverkning av färgämnen.

Naftyle'nblått, se Meldolas blått.

Na'ga, ind. myt.y övernaturliga väsen med ormkropp och människoansikte, vilka dyr-Naga—Nanna

909

kas som välgörande; inom hinduismen de lägsta asketerna bland tiggarmunkarna. De uppträda nakna och ha mycket dåligt anseende.

Na'ga, några stammar i brittiska Indien.

Na ga'j ka, r^., ett slags kort kosackridpiska med bly i snärten.

Naga'na, vet, absolut dödande trypanosom-sjukdom hos häst- och nötdjur i s. Afrika. Kallas vanligen tse-tsesjukan.

Na'gari, förkortning av devanagari (se d. o.).

Na'gari-anpat, ett malajiskt språk.

Na'gasträdet, bot,, se Mesua.

Nagelfar, nord, myt., ett skepp, byggt av döda människors naglar. På detta segla rimtussarna till ragnaröksstriden.

Nagelfare, nord, myt., Natts förste make.

Nagelfluh, ty., geoL, ett slags konglomerat.

Nagelskivling, bot., se Collybia.

Nagelört, bot., se Draba,

Nageoir, fr. (1. na'sjåar, av nager, simma), simställe.

Nagka'ssar 1. Nag Kesar, bot., gemensamt namn på aromatiska blomdelar av växter tillhörande fam. Guttiferæ.

Na'grindarna (av isl. nar, lik, död kropp), nord, myt,, de dödas grind, portarna till Nifelhel. Jfr Helgrind och Valgrind,

Nagy, magyar, (I, nådj), stor.

Na'hije, turk,, kommun.

Nahr, arab,, flod.

Na'hua 1. Nahuatlaca', aztekernas egentliga namn. — Nahuatl, mexikanska språket.

Nahu'm, hebreiskt mansnamn, tröstaren. Buret av en av de mindre profeterna.

Nahu'qua, karibisk indianstam i n. Sydamerika.

Nahu'r, zooL, dets. som Blåfår. Se Pseudois,

Na'ib, arab,, i Turkiet ställföreträdare; underdomare.

Nail, eng. (I, nä'il), längdmått för manufakturvaror = Vi6 yard = 57,15 mm.

Na'in, nord, myt,, namn på en dvärg.

Nair 1. Nayar, ostindisk krigarkast.

Naissance, fr. (I, nässa'ngs, av lat, na'sci, födas), födelse, börd, härkomst.

Nai'v (fr, natf, av lat, nati'vus, medfödd), naturlig, okonstlad, otvungen; menlös, enfaldigt öppenhjärtig; uppriktig; som ej förefaller avsiktlig (i fråga om konstverk). — Naiveté 1. Naivite't, naturlighet, öppenhjärtighet; barnslig enfald. — Nai-vi'sm, modern konstriktning som söker sina förebilder i naturfolkens 1. barnets konstyttringar och härmed tror sig vinna större omedelbarhet.

Na'ja (holl naaien, sy), sjöv,, med garn 1. lina fästa någonting (ett block, en ända 1. d.) vid ett annat liknande föremål 1. vid bom, mast 1. d.

Na'ja, zooL, glasögonsormsläktet.

Najada'ceæ, bot,, växtfamilj tillhörande de angiosperma monokotyledonerna. Se Najas,

Naja'der (gr, naia'des, lat, na'iades), gr. myt,, käll-, sjö- eller flodnymfer. Jfr Okeanider och Nereider, Nadjas, bot,, natesärv, tämligen sällsynt vattenväxtsläkte tillhörande fam. Najada'-ceæ. En art i Östersjön, en i Ringsjön. Na'kara, pers,, stor puka. Jfr Nacaire, Nakara'tkarmin, se Nacaratekarmin, Nakasendo, japan,, den mer än tusenåriga

landsvägen mellan Kyoto och Tokio. Naki'b, arab, (hårt k), hederstitel i Turkiet. — Naki'bu-1-eschra'f, scherifernas anförare; tjänare, som anmäler besök. Nako'ng 1. Sitatu'nga, zooL, en ostafrikansk

antilopart, Limno'tragus selo'usi, Naksatra (Z. -sjatra), ind, astr,, en dag av månens omloppstid; motsvarar djurkretsen i den grekiska astronomien. Na'kterhus {ty, Nacht-haus), sjöv,, ett oftast som en rund eller mångkantig pelare format skåp, i vilket fartygskompasser anbringas.

Nala och Damayanti', en av de mest kända episoderna i den fornindiska hjältedikten Maha'bha'rata, Na'ma, hottentottstam och språk. Nam et fpsa scie'ntia pote'stas est, lat,, se

Knowledge is power, Namje'stnik, ry,, "ställföreträdare", vice-konung.

Namne'tes, fornkeltiskt folk i trakten av

nuv. Nantes. Namta'ru, babyl, myt,, dödsgudinnans tjänare och budbärare. Nam tu'a res a'gitur, pa'ries quum pro'xi-mus, a'rdet, lat,, det gäller även ditt, när grannens vägg brinner. Nan, kinesisk förstavelse i ortnamn med bet.

söderifrån kommande. Jfr Pe, Na'na, latinskt och grekiskt kvinnonamn, dvärginna.

Nana', Nana'ia, Nane'a, myt., babylonisk gudinna, senare dyrkad i Persien, Syrien och Armenien. Av grekerna förblandad med Artemis. Na'ncy, se Nanny. Nandin, ind. relig., Sivas tjur. Na'ndu 1. Pampasstruts, zooL, en strutslik fågel, Rhe'a america'na, i s. Sydamerika. Dess fjädrar användas till plymer. Nani'sm 1. Nanni'sm, (gr. na'nnos 1. na'nos, lat. nanus, dvärg), bot., dvärgväxt på grund av förminskad näringstillförsel, med., dvärgväxt. Na'nkin 1. Na'nking, kinesiskt bomullstyg av gul eller rödgul färg, uppkallat efter den kinesiska staden Nanking; namn på imitationer av detta tyg. — Nankine'tt, ett slags oäkta nankin. Na'nna, kvinnonamn, den verksamma eller den modiga; nord. myt., blomstergudinnan, Neps dotter, Balders maka. Hon dog av sorg över Balders död och blev jämte honom bränd på bålet.910

Nannar, babyl. myt., annat namn på månguden Sin.

Nanni^sm, se Nanism.

Nanno- (av gr. na'nnos, dvärg), se Nano-.

Na'nny, Na'ncy (/. -i), engelska, Nanette, Nanon (Z. -nä'tt, -nå'ng), franska kvinnonamn = Anna (se d. o.).

Nanocefali' 1. Nannocefali' (av gr, na'nnos 1. na'nos, dvärg, och kefale', huvud), med,, abnormt liten utveckling av huvudet. Jfr MikrocefalL — Nanopla'nkton 1. Nanno-pla'nkton, de minsta formerna av plankton (se d. o.). — Nanosomi' 1. Nannosomi' (av gr. so'ma, kropp), dvärgväxt.

Nanon (Z. -nå'ng), astr., en av småplaneterna.

Nansoques {1. nanså'ck), tunna vita med guld och silver broderade, urspr. ostindiska musliner.

Nante'siska edfktet, se under Edikt.

Nantoki't, miner., färglös kopparklorur.

Naofo'r (av gr. na'os, tempel, och foro's, bärare), kallas en egyptisk staty, som i sin hand bär ett miniatyrtempel.

Na'os, gr., skepp, gudabildens rum i antika tempel; församlingens rum i den forn-kristna basilikan.

Na'nus, lat., dvärg; hot., dvärglik.

Napæ'a dio'ica, bot., nordamerikansk ört av fam. Malva'ceæ, vars bastfibrer användas till tåg och rep.

Napelli'n, kem., en alkaloid i Aconitum (so d. o.).

Nape'llus, lat., bot., liten rova.

Na'phtha, se Nafta. — N. ace'tica, kem., ättiketer. — N. vitri'oli, vitrioleter, vanlig eter.

Napierska räknestavar {1. ne'piöska -), Ne-perska 1. Nepperska räknestavar, efter J. U. Napier (1. Neper) uppkallat, stav-formigt instrument, med vars hjälp tal kunna multipliceras utan hjälp av multiplikationstabellen.

Napobra'ssica, bot., rovkål.

Napo'Ieon, fr. Napoléon (Z. napàleå'ng), mansnamn (av gr. na'pos eller na'pe, dal, och le'on, lejon). Buret av franska kejsare och prinsar. Motsvarar kvinnonamnet Na-poleo'na, på franska Napoléone (1. -leå'nn).

— Napoléon 1. Napoléond'or, fr. {1. na-påleå'ng, -då'r), namn på två franska guldmynt, det ena = 20 francs = 14

kr. 50 öre, det andra = 40 franc = 29 kr. — Napoleonmani' (av gr. mani'a, raseri), lidesefull dyrkan av den franske kejsaren Napoleon I. — Napoleoni'd, avkomling av eller släkting till Napoleon I. — Napo-leoni'sm, Napoleon I:s politiska system.

— Napoleoni'st, anhängare av Napoleon I.

Na'poli, italienska namnet på Neapel.

Napolitaines, fr. (Z. -tä'n), mjuka, flanellik-

nande hel- 1. halvylletyger av glansig ull.

Nappa, en specialgarvad skinnsort, som användes till handskar. Kallas även Glacé-do'ngola.

Nappeuse, fr. (1. -ö's), en torkmaskin, som torkar ullen och förvandlar den till vadd.

Na'pus, lat., bot., rova.

Na'r, nord. myt., en alv eller dvärg.

Nar a, ind. relig., i den hinduiska mystiken liktydigt med urväsendet, anden.

Na'rada, ind. myt., en sagodemon, vilken uppträder som budbärare av nyheter från gudavärlden.

Nara'ka, ind. myt., underjorden, helvetet. — Naraka Bha'uma, en för gudar och människor farlig jätte, son av Vishnu och jorden.

Nara'njas, sp., apelsiner.

Naras, bot., se Acanthosicyos.

Narawali', se C or dia.

Na'ra'yana, ind. myt., poetiskt namn på en urgammal stamgud, som senare av bra-manismen och hinduismen identifierats med brahman, det högsta väsendet.

Narcei^n (av gr. na'rke, bedövning), farm., en i opium ingående alkaloid. Dess salt med saltsyra användes som morfin.

Narci'ss, se följ. ord.

Narcissfamiljen, bot., namn på fam. Ama-ryllida' ceæ.

Narcfssus, bot., narciss, odlat växtsläkte med lökformig jordstam. Tillhör fam. Amaryllida'ceæ. — N. poe'ticus, pingstlilja, narciss, med vita, välluktande blommor. — N. pseudo-narci'ssus, påsklilja, med gula blommor. — N. Taze'tta, tazett.

Narci'ssus, gr. myt., se Narkissos.

Narco'tica (av gr. na'rke, bedövning), pl., farm., narkotiska eller dövande medel, sömnmedel. Jfr Hypnotica.

Narcyle'n, farm., acetylengas löst i aceton, bedövningsmedel vid operationer.

Nardi^nus, -a, -um, bot., lik Nardus (se d. o.).

Nardo'stachys jatama'nsi, bot., en till fam. Valeria'naceæ hörande, i Nepal och Bengalen växande ört, av vilken fås den välluktande drogen Na'rdus i'ndica.

Na'rdu, bot., Marsilia.

Na'rdus, bot., ett grässläkte. Jfr Nardosta-chys. — N. stri'cta, bot., stagg, allmänt svenskt ogräs på fuktig mark.

Na're 1. Narfve, nord. myt., den av Lokes söner, med vars tarmar gudarna bundo Loke.

Naregami'n, farm., alkaloid i roten av Nare-ga'mia ala'ta (av fam. Melia'ceæ) i 0st-och Västindien. Användes mot malaria, rödsot, nervlidanden m. m. Blad och blommor användas utvärtes mot hudsjukdomar.

Na'res, lat., pl., anat., näsöppningarna.

Nargileh 1. Nargile, vattenpipa, orientalisk tobakspipa, vars rök medelst en lång slang ledes genom vatten. Jfr Hookah.

Nargo'l, farm., en antiseptisk förening av silver och nukleinsyra.

Na'riolja, dets. som Njaveolja (se d. o.).

Narki'ssos (lat. Narci'ssus), gr. myt., en skön yngling, som, till straff för det han försmått bergsnymfen Ekos kärlek, döm-Narkofin—Natan

911

des att förälska sig i sin egen bild. Lutad över en källa, trånade han bort av längtan efter sig själv och förvandlades efter sin död till den blomma, som bär hans namn.

Narkofi'n, farm., ett sömnmedel av narkotin, morfin och opiansyra.

Narkolepsf, se under följ. ord.

Narko's 1. Narko^sis (gr, na'rkosis, av nar-ku'n, göra stel, döva), med., känslolöshet, domning, dvala. — Narkolepsi' (av gr. lamba'nein, fatta, gripa), sömnsjuka. — Narkomani', begär efter narkotiska medel.

— Narko'tika 1. Narko'tiska medel, se Narcotica. — Narkoti'n, kem., en i opium förekommande alkaloid. — Narkotise'ra, söva eller bedöva genom narkotiska medel.

— Narko'tisk, dövande, sömngivande. — Narkotfsm, förgiftning med narkotika (oftast kronisk).

Naro'dniker (ry. narodniki, folkvänner), en grupp ryska författare under 1860—70-talen, som ägnade sig åt folklivsskildring.

Na'rodni listy, "Nationaltidningen", tjeckisk tidning i Prag.

Narra'ta, lat., pL, berättelser, de anförda närmare omständigheterna vid en tilldragelse. — Narrata re'fero, jag anför (endast) vad som blivit mig berättat. — Nar-ratio'n, berättelse. — Narrati'v, i berättande form. — Narra'tor, berättare.

Narthe'cium ossi^fragum, bot., myrlilja, allmän i västra Sverige. Örtståndet giftigt. Ansågs förr åsamka boskapen benskörhet (varav namnet ossi'fragum, "benbräc-

kande").

Na'rthex, gr., eg. balsamdosa; hyggn., i den gammalkristna basilikan ett smalt, avskilt rum, där katekumenerna (se d. o.) hade sin plats.

Narv, hot., se Arenaria, Sagina, Spergularia.

Narvalen, zooL, Mo'nodon mono'ceros, ett i Norra ishavet levande valdjur, utmärker sig genom en, stundom två ur den övre käken framskjutande betar, som lämna ett fint elfenben.

Narve, nord. myt., se Nare; även en jätte, fader till Natt.

Narvgräs, hot., se Catahrosa.

Nas, pl. Na'sar (ty. Nase), met., massa av slaggjärn och svavelmetaller, som uppsamlar sig i ugnar och metallhyttor vid metallsmältning.

Nasa'l (av lat. na'sus, näsa), som tillhör näsan, som uttalas med näsljud. — Nasa'-ler 1. Nasalljud, fonet., näsljud. — Nasa-le'ra, tala genom näsan, uttala med näsljud. — Nasale'rade ljud, språkljud, vid vilkas frambringande luften går genom både näsan och munnen. — Nasa'lia, pl, med., nysmedel. — Nasalton, tonk., näston.

Nasalis larva'tus, zool., näsapan.

Nasamo'ner, fornfolk i norra Afrika, som möjligen genom blandning med garaman-terna givit upphov till numidierna.

Nasard, fr. {1. -sa'r), tonk., dets. som Nassat (se d. o.).

Nasaréer = Mandéer (se d. o.).

Nasare'ner, konsth., anhängare av den re-ligiös-romantiska skolan inom den nyare tyska målarkonsten. — Nasareni'sm, na-sarenernas skola.

Nassa't, tonk., en vanligen täckt kvintstämma i orgeln.

Nashiji, japanskt guldlack.

Nasi'r, pl. stundom Nasiréer, hehr. (av na-sar, inviga), en åt Gud invigd, helgad; hos judarna fordom en genom ett särskilt löfte åt Jehovas tjänst helgad person.

Na^sir, arab. (av nazara, betrakta, besörja), i Turkiet titel för en högre ämbetsman.

Nasi'tis (av lat. na'sus, näsa), med., näsinflammation.

Nasle'dnik, ry., efterföljare; kronprins.

Na'so, lat. (av na'sus, näsa), stornäst; i det gamla Rom binamn till flera familjer (buret av skalden Ovidius).

Nasolabia'lfåran, anat., Su'lcus nasolahia'-lis, fåran från näsvinkeln till mungipan.

Nasopalatfnus, anat., som avser näsa och gom.

Nasra'ni, se Isavi.

Nasri'der, den sista muhammedanska dynastien i Spanien.

Nassfb, turk., ödet. Jfr Kismet.

Nasso'via, astr., en av småplaneterna.

Nastfer (av gr. na'stos, tryck), hot., av retningsriktningen oberoende rörelser hos växterna. Jfr Tropism.

Na'stika, ind. fil., benämning på alla icke rättrogna. X A's t i k a, "ortodox".

Nasto'n, med., ett preparat av en spetälske-bakterien närstående bakterie. Användes mot spetälska och tuberkulos.

Nastrand {isl. Na'strönd), nord. myt., likstranden, ett straff- och pinorum för de fördömda.

Nastu'rtium, hot., växtsläkte tillhörande fam. Cruci'feræ. — N. amphfbium, vattensenap. — N. aqua'ticum, källkrasse. — N. armora'cia, se Armoracia. — N. pa-lu'stre, sumpsenap. — N. silve'stre, strandsenap.

Na'sus, lat., näsa.

Nata, hot., se Stellaria.

Natagai, tatarernas högsta gudomlighet, vilken de dyrka som hela skapelsens upphovsman och upprätthållare.

Nata'l {lat. nata'lis), som hör till eller angår födelse eller börd.

Na't al galläpplen, se Bohmanötter.

Nata'lia, kvinnonamn (av lat. nata'lis, som angår födelse eller börd).

Natalis, pl. Nata'les, lat. (med underförstått di'es, dag), födelsedag; ett helgons eller en martyrs dödsdag. — Natalis Domi'ni, eg. Herrens födelsedag; juldagen.

NataIoi'n, kem., se Aloè.

Na'tan, hebreiskt mansnamn, gåva. Buret av en judisk profet på konung Davids tid.912

Nata'nael, hebreiskt mansnamn, Guds gåva. Buret av en av Jesu lärjungar.

Na'tans, hot., simmande.

Natatio'n (av lat, nata're, simma), simning. — Nata'tor, simmare. — Natato'res, pL, zool.y simfåglar.

Natchitoches (1. nätsjitå'tsjes), en god snussort, som tillverkas i den nordamerikanska staden Natchitoches.

Natdyrkare, burmansk sekt, som med offer och ceremonier dyrkar andar, kallade nat. Sektens religion är en lämning av en förbuddistisk, burmansk religion.

Na'tes, lat. pl., sätet, "klinkorna".

Natesärv, hot., se Najas.

Nateväxter, bot., se Potamogetonaceæ.

Nath, astr., stjärna i stjärnbilden Oxen. (Hänfördes förr till Kusken.)

Nathan der weise (Z. - va'jse), ryktbar dramatisk dikt av tyske skalden G. E. Les-sing.

Nathusius' läderlapp, zool., se under Pipi-

stre'llus.

Natio'n {lat. na'tio, av na'sci, födas), folk, folkslag; vid de svenska universiteten = nationsförening, förening av studenter från samma stad, landskap eller stift. — La grande nation, se under Grand. — Nationa'l-, folk-; som tillhör, har avseende på eller är egendomlig för en nation. — Nationaldräkt, för en viss nation utmärkande dräkt. — Nationalekonomi, folk-hushållningslära, statsekonomi. — Natio-nalfärger, färger, vilka en nation valt såsom särskilda kännetecken, t. ex. på ko-karder, fanor, ordensband o. s. v. — Nationalförsamling, samling av ett folks lagliga ombud, parlamentarisk församling, folkråd. — Nationalgarde, krigsk., lantvärn, borgarbeväpning. — Nationalise'ra, införliva med ett folk, giva infödingsrätt. Jfr Naturalisera. — Nationali'sm, utpräglat betonande av nationalkänslan 1. nationalitetsgrundsatsen. — Nationali'ster, förr namn på det irländska självständighetspartiet; namn på ett antirepubli-kanskt parti i Frankrike. — Nationalite't, folkegendomlighet, det karakteristiska hos en nation, nationalkaraktär; nationell självständighet; egenskapen att tillhöra en nation. — Nationalitetscertifikat, jur., en av nationalitetshandlingarna (se följ. ord). — Nationalitetshandlingar, de dokument, genom vilka ett fartyg bevisar sin nationalitet. — Nationalitetsprincipen, grundsatsen att folkslag med samma härstamning och språk skola utgöra politiska enheter; grundsatsen om folkets självbe-stämmelserätt med hänsyn till valet av statsöverhuvud.)(Legitimitetsprincipen. — Nationalkaraktär, det skaplynne, som kännetecknar de enskilda medlemmarna av en nation. — National-kollegier (lat. ColWgia nationa'lia) — Collegia pontificia (se d. o.). — National-

konventet (fr. Convention nationale), under franska revolutionen den från september 1792 till oktober 1795 bestående folkrepresentationen. — Nationalliberal, tillhörande det nationalliberala partiet. — Nationalliberala partiet, i Danmark ett frisinnat politiskt parti under konungarna Kristian VIII och Fredrik VII; i Tyskland ett politiskt parti, utbrutet ur Fortschrittspartiet (se d. o.). — Nationalmuseum, statens konstsamlingar; den byggnad, vari dessa förvaras. — National-representant, folkombud. — Nationalrepresentation, folkrepresentation, samlingen av folkombuden. — Nationalrådet, schweiziska förbundsförsamlingens ena kammare. — Nationalsociali'sm, riktning, som åsyftar samhällets ingripande till de fattiga klassernas förmån och utsträckning av statens kontroll över statsekonomien men med stark betoning av nationell solidaritet mellan samhällsklasserna och därmed i skarp motsats mot internationell klasskampsbetonad socialism. — Nationalteater, skådeplats, som har till uppgift att verka för nationell dramatik. — Nationalverkstäder, se Ateliers nationaux.

— Natione'll 1. Natione'1, som utmärker en nation; fosterländsk, folklig, inhemsk.

— Nationsförening, se Nation.

Nation, eng., The (1. the nä'sjön), The Nation and the Athenæum, engelsk veckotidskrift, grundad 1921 genom sammanslagning av The Athenænum (gr. 1828) och The Nation (gr. 1907), och fullföljande ett allmänt kulturliberalt program.

Nationernas förbund, förk. N. F. 1. Folkförbundet (eng. League of Nations, fr. So-ciéte des Nations, ty. Völkerbund), svenska namnet på den permanenta sammanslutning mellan självstyrda stater, som efter världskriget upprättades med ändamål att minska krigsmöjligheterna och öka fredsgarantierna i världen.

Nation of shopkeepers, eng. (1. nä'sjön åvv sjå'ppki'pös), "krämarfolk^', ofta begagnat, nedsättande benämning på engelsmännen. Uttrycket förekommer i Adam Smiths "Wealth of nations".

Nati'v (lat. nati'vus), medfödd, naturlig; infödd; kem., i naturen förekommande i fullbildat tillstånd.

Natives, eng. (1. nä'tivs), pl., infödda, namn på ett politiskt parti i Nordamerikas förenta stater; ett slags berömda engelska ostron.

Nativi'sm (av lat. nati'vus, medfödd), åsikten att själsegenskaperna äro medfödda.

Nativite't (lat. nati'vitas), födelse, födelsestund; horoskop, stjärnornas ställning vid en människas födelse; antalet födda inom en viss tid och ett visst område. — Ställa någons nativitet, förutsäga någons öde efter stjärnornas ställning vid hans födelse. Jfr Horoskop.

Natja'lnik, ry,^ direktör; titel på adliga inspektörer över verkställigheten av Alexander II :s bondereformer.

Natmandsfolk, da. (Z. nattmans-), dansk benämning på lösdrivare, tattare, skojare. Jfr Fant.

Nato'Iien = Anadoli (se d. o.).

Na'trium, kem.y en silvervit alkalimetall, vilken förekommer i naturen dels såsom silikat, dels såsom klorid och nitrat, dels såsom borat, sulfat och karbonat. Brukas såsom reduktionsmedel vid beredning av aluminium och magnesium. — Natrium-aceta't, ättiksyrat natron, användes i s. k. termoforer. — Natriumamalga'm, legering av natrium och kvicksilver. — Na-triumami'd, ($NaNH_2$), användes som kon-densations- och reduktionsmedel inom organiska industrien. — Natriumbikarbonat, se Natriumkarhonat. — Natriumbro-mi'd, bromnatrium, användes som lugnande medel. — Natriumborat, se Borax.

— Natriumfosfat, ortofosforsyrat natron, erhålles om brända ben behandlas med svavelsyra. Användes i medicinen. — Na-triumhydrat, kaustikt natron, framställes till största delen vid sodafabrikationen och brukas vid tvålberedning, trämassetillverkning, rening av lysoljor m. m. — Natriumhydrosulfi't, användes för reducering av indigo och som blekmedel. — Natriumhydroxid, dets. som natrium-hydrat. — Natriumhypoklorit, klornatron, ett natriumsalt, vilket brukas som oxidationsmedel och blekvatten (se Eau de La-barraque). — Natriumhy posulf it, under-svavelsyrligt natron. Användes vid fotografi, till extraktion av metaller o. s. v. — Natrium]odi'd, dets. som jodnatrium. — Natriumkarhonat, kolsyrat natron, neutralt: soda; surt: natriumbikarbonat. — Natriumklora't, användes som kaliumklo-rat men är lättlösligare. — Natriumklorid, koksalt. — Natriumnitrat ~ Chilesalpeter (se d. o.). — Natriumoxid, natron, bildas genom inverkan på natriumhydrat. — Natriumperbora't, användes som blekmedel och antiseptikum vid sårbehandling.

— Natriumperklora't, användes i sprängämnesblandningar. — Natriumsalter, na-tronsalter, salter av metallen natrium. — Natriumsulfat 1. Glaubersalt, svavelsyrat natron, förekommer i vissa mineralkällor. Brukas vid beredning av soda. — Natriumsulfit, svavelsyrligt natron, användes vid blekning, till konservering av kött, vin o. s. v. — Natriumsuperoxi'd, användes som oxidationsmedel i tekniken. — NatriumthiosuIfa't, användes för borttag-ning av fri klor.

Natrofili't, miner., ett vingult mineral av natrium, mangan och fosforsyra.

Natroli't, miner., ett mineral, som utgöres av natronhaltig zeolit och förekommer i basalt och fonolit.

Na'tron 1. Na'trum, kem., se Natriumoxid. — Natronalun, miner., vattenhaltigt natriumaluminumsulfat. — Natronkalk, blandning av natriumhydrat och kalk. Absorberar koloxid. — Natronmesotyp = Natrolit (se d. o.). — Natronmeto'den, metod att framställa trämassa. — Natron-ortokla's, miner., en ortoklas (se d. o.) med stark inblandning av natriumalumi-niumsilikat (albit). — Natronsalpeter =: Nitras natriciis (se d. o.). — Natronvat-tenglas, kiselsyrat salt av natron.

Natt, nord. myt., jätten Narves dotter, moder till dottern Jord och sonen Dag. Kör om natten hästen Rimfaxe över himlen.

Natta, sjöv., övergjuta däcket med vatten för att skydda det i heta klimat.

Nattasyl, natthärbärge, anstalt för beredande av tillfälligt husrum och skydd åt medellösa och husvilla.

Nattblacka, zooL, ett namn på Flädermöss.

Nattbåge, astr., se Dagbåge.

Nattens drottning, bot., se Cereus.

Na'tterers apparat, fys., en för gasers sam-mantryckning avsedd apparat.

Nattglim, bot., se Silene.

Nattiné (skämtsam svensk efterbildning av matiné), på förnatten hållen dramatiskmusikalisk föreställning.

Natt och dag, bot., se Melampyrum.

Nattskatta, bot., se Solanum.

Nattskärran, zooL, en med tornsvalan när-släktad fågel, Caprimu'lgus europæ'us, allmän i Svea- och Götaland.

Nattviol, bot., se Habenaria och Hesperis.

Natu'r (lat. natu'ra, av na'sci, födas), ursprunglig eller medfödd beskaffenhet hos ett ting; inbegreppet av ett föremåls egenskaper; kropps- eller själsbeskaffenhet; skaparkraften; hela den skapade världen i sin lagbundna, ej av mänskligt inflytande påverkade föränderlighet; världsordningen ; den ofria och omedvetna verkligheten. — Natu'ra a'rtis magi'stra, naturen är konstens lärarinna, naturen övergår konsten. — Natu'ræ convenie'nter vi've, lev regelrätt efter naturen. — Co'n-tra natu'ram, mot naturen; stridande mot naturlagen. — In natura, i naturlig beskaffenhet, i naturligt tillstånd. Avlöning in natura, avlöning i livsförnödenheter. — In pu'ris natura'libus, i naturligt tillstånd, utan beklädnad, naken. — In re'rum natura, i tingens väsende; i hela världen. — Naturaprestation, utskyld, avlämnad i spannmål eller andra naturalster, dagsverken o. d. — Naturdyrkan, Naturkult, helighållande av naturföremål. — Naturfilosofi, vetenskapen om lagarna för naturen, om naturen i dess helhet och grunden för densamma. — Naturfärg, varor i råmaterialets färg. — Naturgas, ur jorden utströmmande brännbar gas. — Na-turi'sm, naturdyrkan. — Naturi'stisk, som914

avser naturdyrkan. — Naturlära, den del av naturvetenskapen, som förklarar naturfenomenen och naturlagarna i allmänhet, således fysiologi, kemi och fysik, — Naturprodukt, råämne; naturalster. — Naturreligion, benämning på religioner, vilkas gudar äro personifierade naturkrafter och naturföreteelser. — Natur-rätt {lat. Jus natura'le)y den människan av naturen tillerkända rätten till skillnad från den henne av samhällslagarna medgivna. — Natursjälvtryck = Fysiotypi (se d. o.). — Naturtoner, tonk., kallas å blåsinstrument de toner, som frambringas ütan förkortning eller förlängning av ljudröret, blott medelst olika anblåsning.

— Naturvetenskap, vetenskapen om naturen, omfattar naturalhistoria och naturlära samt beskrivande astronomi, fysisk geografi, geologi m. fl. vetenskaper.

— Natura'l-, betecknar i sammansättningar, att något lämnas i naturligt tillstånd. — Naturalförplägning, krigsk.,

utdelning av otillagade födoämnen. — Naturalhistoria, den del av naturvetenskapen, som beskriver naturföremålen, således zoologi, botanik och mineralogi, — Natura'lia non su'nt tu'rpia, naturliga ting äro icke skamliga, behöver man icke blygas för. — Naturalier, pL, naturalster, sådana som preparerade djur och växter, mineral, petrifikat m. m. — Naturalie-kabinett, samling av naturalier. — Na-turalisatio'n, tilldelandet av medborgarrätt åt en utlänning. — Naturalise'ra, tilldela en utlänning medborgarrätt; göra inhemsk. Jfr Nationalisera. — Naturali'sm, fil., den åsikt, att människan blott genom ett förnuftsmässigt betraktande av naturen utan övernaturlig uppenbarelse kan komma till insikt av de religiösa sanningarna.)(Supernaturalism; estet., utövandet av en konst eller vetenskap, icke efter givna regler, utan efter medfödda anlag; den åsikt, enligt vilken konstens uppgift är att så troget scm möjligt, utan idealisering, efterbilda naturen. — Naturalist, anhängare av naturalismen; na-turdyrkare. — Natural selection, eng. {1. nä'tjöröl sile'ksjön), naturligt urval (se Darwinism). — Natu'ram expe'llas fu'rca, ta'men u'sque recu'rret, utdriv naturen med en högaffel, hon skall likväl alltjämt komma tillbaka. (Horatius.) — Natu'ra natu'rans, naturens skapande kraft. — Natura natura'ta, den skapande naturen.

— Natura non fa'cit sa'ltus (1. sa'ltum), naturen gör inga språng, allt i naturen utvecklas sakta och gradvis. — Natura pa'ucis conte'nta, naturen nöjer sig med litet nog. — Natura sa'nat, non me'dicus, naturen, icke läkaren botar. — Nature mor te, fr. {1. naty'r mårrt), eg. död natur; målark., stilleben (se d. o.). — Nature'l (fr. naturel) 1. Nature'll, människans na-

turliga tendenser, naturanlag, medfödda individualitet, som utvecklar sig efter en bestämd, lagenlig form. — Au naturel, fr. (1. å natyre'11), i naturlig storlek; efter naturen; på enklaste sätt (om tillagning av vissa maträtter). — Naturi'sm, åsikten att jorden har uppstått av sig själv. — Naturlig, som tillhör eller överensstämmer med naturen, medfödd, av naturen frambragt; okonstlad; oäkta (son eller dotter). — Naturlig religion, religion, som innehåller det gemensamma och väsentliga i alla religioner. — Naturligt system, se Artificiellt system.

Naua'rk {gr. nauaWkos, skeppsbefälhavare), titel på högste befälhavaren över Spartas flotta.

Naucle'a, bot., växtsläkte av fam. Rubia'ceæ i tropiska Asien. — N. grandiflo'ra på Java ger ett fast, rött virke, a t i.

Naukraria, se Navkraria.

Naumachia, se Navmachia.

Naumanni't, miner., selensilver, ett mineral, som består av selen, silver och bly.

Naumbu'rgia thyrsi'flora {syn. Lysima'chia th.), bot., topplösa, vid vatten, i diken o. d. växande ört, tillhörande fam. Primiila'ceæ.

Naupathi', med., sjösjuka.

Na'uplios, gr. myt., son av Poseidon och Amymone.

Nauru^z = Nevrus (se d. o.).

Nauscopy, eng. {1. nå'skåpi; av gr. navs, skepp, och skope'in, skåda), sjöv., konsten att upptäcka skepp eller land på långt håll. — Nausko'p, instrument, medelst vilket man kan upptäcka skepp eller land på långt avstånd.

Na'usea, lat. {gr. navsi'a, navti'a), med., kväljning, äckel; sjösjuka. — Ad na'u-seam u'sque, ända till äckel. — Nauseo'-sum, pl. Nauseo'sa, medel mot sjösjuka.

Nausika'a, se Navsikaa.

Nautch, eng. {1. nåtsj, av hindost. natch), balett av bajadärer. — Nautchgirl {1. - görl), bajadär.

Nauti'k (av gr. navs, skepp), skeppsväsende, sjöväsende, sjövetenskap. — Nautili't, paleont., förstenad nautilussnäcka. — NVutilus, lat., zooL, pärlbåtsnäcka. — Na'utisk {lat. na'uticus), till sjöväsendet eller sjövetenskapen hörande. — Nautisk mil, sjömil. Se vidare Mil. — Nautisk astronomi, med sjövetenskapen

sammanhängande astronomi. — Nautisk meteorologi, med sjövetenskapen sammanhängande meteorologi. — Nautodikai, se Nav-todikai. — Nautomani' (av gr. mani'a, raseri), med., ett slags vattuskräck.

Nawa'b, ind. (av arab. nuwa'b, pl. av na'ib, ställföreträdare), urspr. provinsstyresmän i Stora Moguls rike. Numera av angloindiska regeringen åt muhammedaner förlänad hederstitel. Jfr Nabob.

Navaja, sp. {1. nava'sja), kniv.

Nava'jo, en nordamerikansk indianstam.Naval—Nebula

915

Nava'l (av lat. na'vis, skepp), hörande till skeppsfarten och sjöväsendet. Jfr Nautisk och Maritim. — Naval brass, legering av koppar, zink och tenn. Användes till far-tygsbultar. — Navalkrig, sjökrig.

Nava'rk (av gr. navs, skepp, och aWchein, härska), hos de gamla spartanerna anförare för flottan; skeppsbefälhavare.

Nawatl = Nahuatl (se d. o.).

Näver, Naverlönn, bot, se Acer.

Navicella, ital., {1. -tjä'lla), båt.

Navi'cula, lat, båt; båtformigt rökelsekar för kyrkobruk. — Navicula'ris, båtformad.

Naviga'bel, se under Navigation.

Naviga're nece'sse est, viVere non est ne-cesse, lat., att segla är nödvändigt, att leva är icke nödvändigt. Uttryck (av Plu-tarkos tillskrivet Pompejus) för sjöfartens betydelse.

Navigatio'n (lat. naviga'tio, av na'vis, fartyg), sjöv., nautik, sjömansvetenskap; seglings- eller styrmanskonst. — Navigationsakten, en 1651 i England antagen sjöfartslag, upphävd 1849. — Navigationsbrev, befälhavare- och styrmansbrev. — Navigationsskola, läroanstalt, i vilken sjömän teoretiskt utbildas för sitt yrke. — Naviga'bel {lat. naviga'bilis), segelbar, farbar. — NavigatöV, person, som är kunnig i navigationen. — Navige'ra (lat. naviga're), styra ett fartyg. — Na vigerings-officer, å ett krigsskepp chefens närmaste man i fråga om navigeringen.

NaVita de ve'ntis, de ta'uris na'rrat ara'tor, lat. ordspr., sjömannen talar om vindarna, odlaren om sina oxar, d. v. s. envar talar helst om det, som ligger honom om hjärtat.

Navkrari'a, benämning på förvaltningsområden i det gamla Ättika.

Navmachi'a, gr., skådespel i form av en sjöstrid.

Navra'nt (av /r.T^ai^/^r,gnaga), hjärtslitande.

Navsika'a, gr. sag., dotter till faiakernas härskare, hjälpte och skyddade den skeppsbrutne Odysseus.

Navtodi'kai, hos de gamla atenarna en sjö-farts- och handelsdomstol.

Navy, eng. (1. näVi), flotta.

Nazare'ner (efter den galileiska staden Na'-zareth, där Jesu föräldrar voro bosatta), fordom benämning på de kristna; en på 200-talet i Palestina bildad sekt av jude-kristna; även = Nasarener (se d. o.).

Nazi'r ii= Nasir, hebr. (se d. o.).

Na'zir = Nasir, arab. (se d. o.).

Nazi'sm, Nazi'st, förk. av nationalsocialism, nationalsocialist (se d. o.),

n. b., förk. för lat. nota bene, märk väl.

Nb, kem., atomtecken för Niobium.

N. B., förk. för nordamerikanska staten New Brunswick.

n. br., förk för nordlig bredd.

N. C., handelst., förk. för ital. nuovo conto, ny räkning; stundom nostro conto, vår räkning.

N. C., förk. för nordamerikanska staten North Carolina.

Nd, kem., atomtecken för Neodym.

N. D., förk. för fr. Notre Dame; för nordamerikanska staten North Dakota.

Ndongo, negerstam i Kamerun.

Ne, kem., atomtecken för Neon.

N. E., internationell förk. för nordöst (eng. North-East); för nordamerikanska staten New England.

Neanderthalrasen, en ras urtidsmänniskor, varav det första, mycket omtalade skelettfyndet gjordes vid Neanderthal i närheten av Düsseldorf (1856).

Neapel, prins av, titel för italienska tronföljaren.

Nea'pelgult, tekn., en vacker gul färg, som huvudsakligen består av antimonsyrad blyoxid.

Neapolitanska skolan, tonk., benämning på en grupp tonsättare, som under 1700-talet verkade i Neapel (såsom operakompositörer) .

Neap tide, eng. (1. nip täjd), sjöv., död tid, niptid, ett slags ebb.)(Springtide.

Nea'rk = Nauark (se d. o.).

Nearktiska regionen, zooL, den arktiska djur- och växtgeografiska region, som omfattar Nordamerika.

Nearthro's (av gr. ne'os, ny, och a'rthron, led), kir., ny ledbildning, uppkommen på abnormt sätt och abnorm plats.

Neb., förk. för nordamerikanska staten Nebraska.

Nebajot, anses identiska med nabatéerna (se d. o.).

Nebel, hebr., tonk., ett fornisraelitiskt lut-artat instrument.

Nebii'm, profeterna och de historiska böckerna i den hebreiska bibeln. Jfr Hagio-grafa och Tora.

Ne bis in i'dem, lat., icke två gånger mot detsamma, jur., den grundsats, enligt vilken avdömd sak icke ånyo får upptagas till prövning.

Neb-Neb, se Bablah.

Ne'bo, en kaldeisk avgud.

Ne'bula, lat., dimma. — Nebula'rhypotesen 1. Nebula'rteorien, den s. k. Kant-Laplace-ska hypotesen att solsystemen uppkomma ur nebulosor. — Nebula'ris, lat., töcknig. — Nebuli'sm, dimmighet, obestämdhet, oklarhet i teckning, skildring, tänkande o. s. v. — Nebuli'st, målare, vars specialitet är skyar och luft; även målare, som flyktigt utkastar sina teckningar. — Ne-buli'stisk, dimmig, oklar, obestämd. — Nebu'lium, ett hypotetiskt grundämne i gasnebulosor. — Ne'bulo, vindböjtel, oduglig, odåga; skurk. — Nebulo'sa, astr., st järndimma, ljusa fläckar på himlavalvet, bildade av ett gasartat ämne, av st järngrupper eller solsystem. — Nebulo-site't, töcknighet, dimmig luft; dåligt hu-916

mör, vresighet. — Nebulö's {lat. nebuW-sus)y töcknig, dimmig; oklar, svårfattlig.

Nebuirter, petrogr., se Migmatit.

Nece'ssitas, lat. (av nece'sse, nödvändigt), nödvändighet (motsvarar grekernas anan-ke [se d. o.]). — N. absolu'ta, absolut nödvändighet. — N. a'nte ratio'nem est, nödvändigheten står över förnuftsgrunder. — N. ca'ret le'gibus 1. N. non ha'bet le'gem, nöden har ingen lag. — N. solle'rtem fa'cit, nöden gör fintlig. — Necessita'ti pare'ndum est, man måste böja sig för nödvändigheten. (Cicero.) — Di'ra neces-sitas, den grymma nödvändigheten. (Ho-ratius.) — In ca'sum necessita'tis, i nödfall.

Necessitatio'n, Necessite'ra, se under följ. ord.

Necessite't (lat. nece'ssitas), nödvändighet. — Necessite'ra, nödga, försätta i nödvändighet (att göra något), tvinga, driva. — Necessitatio'n, nödgande tvång.

Necessä'r {fr. nécessaire), eg. nödvändig; etui, skrin eller påse till förvarande av toalettsaker (särskilt på resor).

Nec est qui'dam etc., se under Sub sole.

Nec fa'sces nec o'pes, so'la a'rtis sce'ptra pere'nnant, Zat., varken makt eller rikedom, endast vetenskapens spira är oförgänglig. (Tycho Brahes inskrift över Uranienborg.)

Nechbet, egyp. myt., Övre Egyptens skyddsgudinna. Framställes vanligen som en gam.

Nec plu'ribus i'mpar, lat., ej för svag (att göra motstånd) mot flera.

Nec plus u'ltra — Non plus ultra (se d. o.).

Necrolo'gium, lat., nekrolog (se d. o.).

Necro'sis de'ntium, se under Nekros.

Necta'ndra, bot., trädsläkte av fam. Laura'-cex i tropiska och subtropiska Sydamerika. — N. Puchu'ry, kryddböna. — N. Ro-diæ'i, grenheartträ {1. grinhart-), ger ett ypperligt, oerhört hårt skeppsvirke. Barken, berbeerubark, innehåller den kinaalkaloiderna närstående alkaloiden berberin.

Necta'rium, se Nektarium.

Ne'ctria, bot., ett släkte av små i konidie-formen vårtlika, gula 1. röda kärnsvam-par. Vissa arter äro svåra parasiter på barrträd och kulturväxter. — N. Sola'ni, förorsakar vitröta på lagrad potatis.

Nedda'be, arab., hyrd gråter ska.

Nede 1. Nide, nord. myt., en dvärg, som reglerar månskiftet nedan.

Nederlag, handelst., rättighet att i riket införa och i magasin under statens kontroll upplägga vissa utländska varor, utan er-läggande av införseltull och andra därmed förenade avgifter, förrän varorna till förbrukning eller export uttagas. — Nederlagsgods, på nederlag upplagda varor.

Nederländska lejonorden, se Lejonorden.

Nedersa'chsiska, plattyska, lågtyska (se d. o.).

Nedjd 1. Nedschd, arab., högslätt.

Neefs hammare (1. nefs -) 1. Wagners hammare, fys., en automatisk strömavbrytare.

Nefa'lier (gr. nefa'lia, av ne'fein, fasta), pl., dryckesoffer utan vin.

Ne'fas, lat., gudlös handling, brott, orätt; orättmätig inkomst. — Per nefas, med orätt, genom ohederliga medel. Jfr Per fas et nefas (under Fas). — Nefa'stus di'es 1. Dies nefastus, olycksdag.

Nefeli'm, hebr., "jättar", ett kanaanitiskt folk, omtalat i 1 Mos. 6: 4.

Nefeli'n, miner., ett av aluminium, natrium och kalium bestående ortosilikat. En av dess varieteter kallas elæolit. — Nefelin-basalt, petrogr., en varietet av basalt (se d. o.). — Nefelindoleri't, ett slags dolerit (se d. o.).

Nefelome'ter (av gr. ne fe'le, moln, och me'-tron, mått), fys., instrument för bestämning av färgintensiteten hos

lösningar.

Ne'fisk vindros (av gr. ne'fos, moln), meteor., en framställning av molnigheten. — Nefosko'p (av gr. skope'm, se), apparat för iakttagande av molnens rörelser.

Nefralgi' (av gr. nefro's, njure, och a'lgos, smärta), med., njurlidande. — Nefratoni', svaghet eller förlamning i njurarna. — Nefrektomi' (av gr. ektome', utskärning) Nefrotomi (se nedan). — Nefrelko'sis, svulst, böld i njurarna. — Nefremfra'xis, förstoppning av njurkärlen. — Nefri'dier, utsöndringsorgan hos ringmaskarna. — Nefri't Nefritis (se nedan); miner., en stenart, som består av talk och kalkjord.

— Nefri'tika, med., pl., botemedel mot njurlidande. — Nefri'tis, njurinflammation. — N. apostemato'sa, varig njurinflammation. — N. caseo'sa, njurinflammation med tuberkulös ostvandling. — N. gravida'rum, njurlidande hos havande.

— N. tuberculo'sa, tuberkulös nefrit. — Nefroce'le, njurbråck. — Nefro'disk, njur-formig. — Nefrofti'sis, njurtvinsot. — Nefrolft (av gr. Wthos, sten), njursten.

— NefrolitWasis, njurstenslidande. — Nefrologi' (av gr. lo'g os, lära), njurbe-skrivning. — Nefro'ncus, njursvulst. — Nefropara'lysis, njurfÖrlamning. — Ne-fropexi', fixation av s. k. vandrande njure.

— Nefropto'sis, njurens nedsjunkande mot bäckenet. — NefropyeIi't, inflammation i njurbäckenet. — Nefropyo'sis, varbildning i njurarna. — Nefrorhafi' (av gr. rhafe', hopsyning), fastsyning av en njure på dess rätta plats. — Nefrorragi' blodflöde ur njurarna. — Nefro's, njurlidande. — Nefrosklero's, njurskrumpning.

— Nefrostomi', operativ fistelanläggning på njuren. — Nefrotomi' (av gr. te'mnein, skära), njurstenssnitt (kirurgisk operation å njurarna).

Ne'ftys, astr., en av småplaneterna.

Ne'ftys 1. Neb-hat, "husets härskarinna", egypt. myt., syster till Isis och gemål till Set.

Nega'ndo, Negatio'n, NegatiV, se under Negera.

Nega'nti incu'mbit proba'tio, lat., "den som förnekar något (allmänt antaget), har att bevisa sitt påstående". Logisk och i vissa fall juridisk regel.

Negativism, psykiatr., se Schizofreni,

Negativ ta'xis, hiol., se Taxier.

Ne'ger, pl. Negrer (fr. nègre, sp. och ital. ne'gro, av lat. ni'ger, svart), benämning på huvudmassan av Afrikas inhemska befolkning söder om Sahara och de från Afrika genom slavhandeln utförda svarta folken. — Negeremancipation (jfr Emancipation), negrernas frigörelse från slaveri och deras höjande till rättslig likställighet med de vita. — Negre'ss 1. Negrinna, negerkvinna. — Negrofi'1 (av gr. fi'los, vän), negervän, ivrare för negrernas frigörelse.

Nege'ra (hårt g; lat. neg a're), neka, förneka, upphäva, bestrida. — Nega'ndo, nekande, genom att neka. — Negatio'n {lat. nega'tio), förnekande; språkv., ord, som frånkänner subjektet predikatet, t. ex. ej, icke, aldrig o. s. v,; nekande ord eller uttryck; frånvaro av en egenskap. — Nega-ti'v (lat. negati'vus), nekande, upphävande. X Positiv. — Negativ bild, fotogr., bild, där ljus och skugga visa sig omvänt. — Negativ elektricitet, fys., hartselektricitet. X Positiv elektricitet. — Negativ enhet, mat., enhet, som, då den lägges till en annan, ger noll. — Negativ storhet, storhet, som låter uttrycka sig i en negativ enhet. — Negati-vite't, nekande natur eller beskaffenhet.

Negerapan, zooL, se Budengen.

Negerfrö, se Guizotia.

Negerhead, eng. (1. ni^görhädd), eg. negerhuvud; ett slags tuggtobak.

Negerhirs, bot., gräsarten Pennise'tum spi-ca'tum i tropiska Afrika, vars frön ge ett närande och välsmakande mjöl. Jfr Durra.

Negerkaffe, se Mogdakaffe.

Negerkorn, se Durra.

Negerpeppar, hot., se Xylopia.

Negerrom (1. -råmm), sekunda sort av rom (se d. o.), som erhålles ur sockerrörsavfall.

Negle'cta, bot., förbisedd.

Negligé m. fl., se under följ. ord.

Neglige'ra (1. neglisje'ra, fr. négliger, lat. negWgere), försumma, underlåta, vårdslösa, tillbakasätta någon. — Négligé, fr. (1. -sje'), morgondräkt, nattdräkt; försummad, oavslutad klädsel; ett slags fruntimmersmössa, — Negligea'bel, som kan bortses från. Se Quantité. — Négligence (1. -sja'ngs), försumlighet, vårdslöshet. — Negligence clause, eng. (1. ne'gglidjäns klås), handelst., försumlighetsklausul. —

Négligent (1. -sjangt), försumlig, vårdslös. — Negligente, ital. (1. -dje'nte), tonk., utan eftertryck.

Négoce, fr. (1. negå'ss; lat. nego'tium), handel. — Negocia'bel (fr. négociahle) 1. Ne-gotia'bel, lätt att omsätta (om växlar, statspapper m. m.), säljbar. — Negocia-tio'n 1. Negotiatio'n, underhandling, be-medling. — Negocie'ra 1. Negotie'ra (fr. négocier, lat. negotia'ri), driva handel; underhandla; anskaffa (penningar), få (lån) till stånd, omsätta (växlar). — Negotia'nt, köpman, grosshandlare. — Negotiatö'r, underhandlare, mäklare.

Nego ma3o'rem, lat., "jag förnekar översatsen" (förutsättningen), Nego mino'-rem, "jag förnekar undersatsen" (förutsättningens konsekvens); uttryck, som användas i på latin hållna disputationer och från dem någon gång lånats i allmänt språkbruk.

Negotia'nt, Negot^e'ra m. fl., se under Négoce.

NegotioVum ge'stio, lat., jur., ersättningsfordran, som grundar sig på tjänst som någon utan anmodan 1. åtagande gjort en annan till nytta.

Ne'grer, Negre'ss, se Neger.

Negre'tti 1. Negrettifår, en art av merinos-fåren (se Merinos).

Negri'llo, ital., en holländsk snussort.

Negrillo, sp. (1. negri'ljå), svartaktig; dvärgneger, en ras av r-egritos.

Negrinna, se Neger.

Negri'to, sp. (sva^-^aktig), en mörkhyad människoras, som förekommer på Ma-lacka, Sumatra, Filippinerna, Nya Guinea o. fl.

Ne'gro, ital., svart.

Negrofi'1, se under Neger.

Negrografi' (av ital. negro, svart, och gr. gra'fein, skriva), svarttryck, ett Ijuskopie-ringsförfarande.

Negrohead (1. ni'gro-hedd), se Negerhead.

Negroi'd (av neger och gr. e'idos, utseende), negerliknande.

Ne'gros, sp., pl, de svarta, i Spanien i början av 1800-talet benämning på det liberala partiet Jfr Blancos.

Negu'ndo, bot., undersläkte av Acer (se d. o.).

Negus, eng. (1. ni'gös), en dryck av rödvin, socker och kryddor.

Negu's nege'sti 1. Negusä nägäst, "konungarnas konung", i Abessinien hederstitel för härskaren.

Ne gu'tta supe'rsit, lat., ej en droppe må lämnas.

Nehalle'nma, forngermansk sånggudinna.

Neha'rak sai'd, arab., din dag vare lycklig, hälsningsord mellan muhammedaner och kristna.

Nehemi'a 1. Nehe'm3a, hebreiskt mansnamn, Jehovah tröstar. Buret av en judisk statsman, som jämte Esra efter babyloniska918

fångenskapen lade grunden till Judarikets återupprättelse.

Ne'hrung, ty., sandig landtunga, som begränsar en strandsjö eller vik mot havet.

Neit, egypt. myt., moderskapets, moderlighetens gudinna.

Nejkon, bot., se Fragaria.

Ne'jlika, bot., se Dia'nthus. — Nejlikfamil-jen, hot.y namn på fam. CaryophylWceæ.

— Nejlikkanel, Nejlikkassia, farm., Ca's-sia caryophy Hata, se Dicypellium. — Nejlikolja, Aethero'leum caryophy'lli, fås av det i Afrika, Amerika samt Ost- och Västindien växande kryddnejliketrädet, Caryophyllus aroma'ticus, tillhör, fam. Myrta'ceæ. Brukas till parfymer m. m. — Nejlikor, se Kryddnejlikor. — Nejlikpep-par, frukten av det i Mexiko och på Antillerna växande trädet Pime'nta offici-na'lis. — Nejlikrosor, hot., se Rosa. — Nejlikrot, se Geum och Radix caryophyl-latæ. — Nejlikträdet, bot., se Jambosa.

Nejonögon, zooL, se Pteromyzon.

Nekkar, astr., stjärna i stjärnbilden Björn-vaktaren.

Nekrobio's (av gr. nekro's, död, avliden, och bi'osis, levandet), med., bortdöende av vissa vävnadspartier i en levande kropp. Jfr Nekros. — Nekrofili' (av gr. fiWs, vän), dets. som nekromani (se d. o.).

— Nekrofobi' (av gr. fo'hos, fruktan), fruktan för döda; även fruktan föl döden. — Nekroge'n (av gr. ge'nesis, födelse, uppkomst), säges om parasiter, som utveckla sig i det inre av döda växter. — Nekrokausti' (av gr. ka'iein, bränna), likbränning. — Nekroko'm (av gr. komedin, vårda), dödsrum, där lik utställas i avvaktan på tydliga dödstecken. —• Nekrolatri' Cav gr. latre'ia, gudstjänst, dyrkan), dyrkan av de döda. — Nekroli't, (av gr. Wthos, sten), miner., eg. dödssten; en vulkanisk stenart i Italien. — Nekro-lo'g (av gr. lo'gos, ord, lära), kort levnadsteckning över en nyligen avliden person, dödsruna. — Nekrolo'gier, dödsböcker, i medeltidskloster förda anteckningar över de personers dödsdagar, som borde inneslutas i den offentliga förbönen. — Nekro-lo'gisk, som hör till en nekrolog. — Nekromani', likskändande otukt. Jfr Nekrofili.

— Nekroma'nt (av gr. ma'ntis, siare, spå> man), andebesvärj are, svartkonstnär. —. Nekromanti' (av gr. mante'ia, spådom), andebesvärjelse, dödsorakel. — Nekropo'I (av gr. po'tis, stad), dödsstad, benämning på begravningsplatser i grannskapet av antikens städer. — Nekropo'mpos, gr. myt., de dödas förare, binamn till Hermes.

— Nekropsi' (av gr. o'psis, syn) 1. Nekro-skopi' (av gr. skope'in, skåda), med., likbesiktning, liköppning, obduktion. — Ne-kro's (av gr. ne'krosis, bortdöende), plötsligt bortdöende av vävnadsdelar hos en levande kropp. Jfr Nekrobios. — Necro'sis

de'ntium, benröta i tänderna, caries (se d. o.). — Nekrospermi' (av gr. spe'rma, säd), bortdöende av könscellerna i sädes-blåsan. — Nekrotise'rad, är en vävnad, som undergått nekros. — Nekro'tisk, behäftad eller sammanhängande med nekros.

— Nekrotomi' (av gr. te'mnein, skära), liköppning.

Ne'ktar, gr. myt., gudarnas dryck (jfr Am-brosia); bot., den söta honungssaft, som avsöndras av en mängd blommor; ett vin från ön Scio i grekiska arkipelagen; välsmakande dryck i allmänhet. — Nekta'-rier, se Nektarium. — Nektari'n, ett slags persika med glatt skal. — Nektari'nia, zooL, till fam. Melipha'gidæ och tättingarnas ordning hörande kolibriliknande fågelsläkte. — Nekta'risk, ljuv som nektar.

— Nekta'rium, pl. Nekta'rier {lat. necta'-rium), bot., honungsgömme i blommor.

Ne'kton (av gr. ne'ein, simma), zool., i havet aktivt kringsimmande djur. Jfr Plankton.

Nekyi'a, gr. (av ne'kys, död kropp), dödsoffer.

Nelatons kate'ter, med., kateter av mjukt gummi. — Nelatons magsond, med., mag-sond av mjukt gummi.

Nelei'der, avkomlingar av Nelevs (se följ. ord).

Nele'vs {lat. Ne'leus), gr. sag., Poseidons son, hade tolv söner, vilka (utom Nestor) dödades av Herakles.

Neli'der = Neleider (se d. o.).

Nell 1. Nelly, engelskt kvinnonamn, förkortning av Helena och Eleonora (se d. o.).

Nel te'mpo, ital., tonk., i sträng takt.

Nelu'mbium 1. Nelu'mbo, bot., ett släkte näckrosor. — N. lu'tea, atlantiska Nordamerika, har gula, starkt anisdoftande blommor. Rotstockarna ätas kokta som potatis. — N. nuci'fera, Indien, fordom även Egypten, har ätliga, näringsrika frön. Båda arterna kallas ofta lotusblommor.

Nemanjitj, medeltida serbisk dynasti.

Nemathe'lminthes, gr., zool., rundmaskar.

— Nemato'des, trådmaskar. — Nemato'd-medel, med., maskfördrivande medel.

Nema'usa, astr., en av småplaneterna.

Nema'z, pers., se Naamaz.

Ne'meæ (av gr. ne'ma, tråd), bot., grodd-trådsväxter, dets. som kryptogamer.

Neme'iska lejonet, gr. myt., ett i nejden av den grekiska dalgången Nemea sig uppehållande lejon, vilket ej kunde dödas med vapen, men av Herkules kramades till döds. — Nemeiska spelen, i Nemea (se föreg. ord) firad nationalfest.

Neme'sia, bot., sydafrikanskt växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ, varav flera arter odlas som prydnadsväxter.

Ne'mesis, astr., en av småplaneterna.

Ne'mesis, gr. myt., hämndens eller vedergällningens gudinna. — Nemesis divi'na.

Guds hämnande vedergällning. — Neme'-sius, mansnamn, hämnaren.

Ne'met, ung., tysk (i sammansatta geografiska namn).

Ne'mine contradice'nte, laU jur,, om (1. när) ingen bestrider.

Ne'mo, lat., ingen. — N. a'nte mo'rtem bea'-tus, ingen må anses lycklig före sin död.

— N. 3u'dex, nemo te'stis ido'neus in pro'-pria ca'usa, ingen kan vara domare eller passande vittne i egen sak. — NemoliY (av gr, Wthos, sten) = Dendrit (se d. o.).

— Nemo me impu'n lace'ssit, lat., ingen utmanar mig ostraffat. Tistelordens devis. — N. na'scitur a'rtifex, ingen födes mästare. — N. ni'si mors, ingen utom döden (inskrift i Katarina Jagellonicas vigselring). — N. prophe'ta in pa'tria, ingen är profet i sitt eget land. — N. pr uddens pu'nit, ut a'it Pla'to, qui'a pecca'tuin est, sed ne pecce'tur,

ingen förnuftig män^ niska straffar, som Platon säger, emedan det syndats, utan för att hindra att det syndas. (Seneca.) — Nemorö's (lat. nemo^ ro'sus), skogig. — Nemo sa'Itat so'briui^ ingen dansar, så länge han är nykter.

N. si'ne cri'mine vi'vit, ingen är född utan fel.— N. su'a so'rte conte'ntus, ingen äi' nöjd med sin lott. — Neminem læ'de, såra ingen. — Neminem ti'me, frukta ingen.

Nemohæ'dus, zool., se Goralen.

Nemo'phiIa, bot., kärleksblomster, Prins Gustavs öga, växtsläkte av fam. Hydrophylla'ceæ. Flera arter från Kalifornien odlas som prydnadsväxter. — N. atoma'ria, har vita, svartprickiga blommor. — N. insi'gnis, har blå blommor.

Nemora'lis, Nemoro'sus, Nemo'rum, lat., hot., växande i lundar.

Nene'tta, astr., en av småplaneterna.

Nengo, jap., sammanfattande benämning för viss följd av år, t. ex. en kejsares regeringstid; devis; årsnamn.

Ne'nia, lat., begravningssång, klagosång, sorgekväde; vaggsång; rom. myt., veklagans gudinna.

Neo- {gr. ne'os), i sammansättningar: ny, ung.

Neoanti'k, "nyantik", nutida efterbildning av antiken.

Neo-aristoteli'sm, fys., ny-aristotelism, en filosofisk riktning, grundad på den forn-grekiske filosofen Aristo'teles' lära.

Neocrinoi'dea, paleont., zooL, grupp av sjöliljor, som började under triastiden och ännu fortlever.

Neodamo'der (gr. neodamo'des), på grund av tapperhet i fält frigivna heloter (se d. o.).

Neody^m, kem., en av de sällsynta jordmetallerna.

Neofi'ber AIIe'ni, zooL, sibetråttan.

Neofobi' (av gr. ne'os, ny, och fo'hos, fruktan), avsky för nyheter, fasa för allt, som strider emot det gamla vanliga. X N e o -

t er i sm. — Neofy't (av gr, fy'ein, låta växa), eg. nyplanterad; nyinvigd, nyom-vänd, nydöpt. — Neogæ'a (av gr. ga'ia, jord), benämning på den neotropiska växtregionen (se d. o.). — Neoge'n (av gr. ge'nein, födas), eg. nyfödd; geoL, en grupp av tertiär systemet (se d. o.). — Neogra'f (av gr. gra'fein, skriva), nysta-vare, person, som avviker från det vanliga stavsättet. — Neo gr af i', ny stavning. — Neograffsm, nyhet på rättskrivningens område.

Neofo'rm, farm., trijodfenolvismutoxid, strö-pulver vid sårbehandling.

Neo-greci'sm, konstt., framställning av kultur- och genrebilder från antiken. — Neo-greker, en grupp franska målare från 1800-talets mitt.

Neohexa'I, farm., hexametylentetraminsulfo-salicylat, användes mot njur- och blåssjukdomar.

Neo-kantiani'sm, fil, ny-kantianism, den på den tyske filosofen Kants lära direkt grundade filosofiska riktning, som efterträdde hegelianismen.

Neoko'm 1. Neokom-etagen (1. - eta'sjen), geoL, en av kritsystemets bildningar.

Neoko'rer, gr., "tempelfejare", tjänare, som ombesörjde rengöring o. d. i de grekiska templen.

Neokubi'sm, se under Kubism.

Neoli'tiska perioden, ark., den yngre stenåldern.

NeoIo'g (av gr. ne'os, ny, och lo'g os, ord, lära), nyhetskrämare; språkv., person, som brukar nya ord och talesätt; nysta-vare; teoL, person, som på förnuftsgrunder bestrider den heliga skrifts dogmer; rationalistisk teolog. — Neologi', strävan efter nyheter på det språkliga området; benämning på en under 1700-talet framträdande

teologisk riktning i rationalistisk anda. — Neologfsm, nybildat ord eller talesätt; i ny betydelse brukat gammalt ord; språkvidrigt bildat nytt språkuttryck.

Neo-malthusiani'sm, ny-malthusianism (se under Malthusianism).

N'eomy's, zooL, vattennäbbmussläktet, tillhörande däggdjursordn. Insektätare. — N. fo'diens, vattennäbbmus.

Nec/n, kem., ett till ädelgaserna hörande grundämne.

Ne'ophron pereno'pterus, zooL, asgamen, förekommer i Afrika, södra Asien och södra Europa.

NeopIa'sma (av gr. ne'os, ny, och pla'sma, bildning), med., svulstartad nybildning.

Neoplatoni'sm, fil. nyplatonism, en filosofisk skola, grundad på den forngrekiske filosofen Platons lära. — Neoplato'nisk, ny-platonisk, som hör till neoplatonismen.

Neopo'n, farm., ett lecitin-mjölkpreparat. Dietiskt, stärkande medel.92Ö

Neopto'lemos, gr, sag., Achilles' son, en av de förnämsta grekiska hjältarna i trojanska kriget.

Neopythagorefsm, fil., nypythagoreism, en filosofisk riktning, grundad på den forn-grekiske filosofen Pytha'göras tallära.

Neora'ma (av gr. neo's, tempel, och ho'-rama, syn), ett slags rundmålning, som i växlande iDelysning framställer det inre av en byggnad, där persongrupper äro anordnade och i vars mitt åskådaren tycker sig vara.

Neosalvarsa'n, se Salvarsan.

Neoteni' (av gr. neo'tes, ungdom), hiol., inom djurvärlden förekommande könsmognad på ett stadium, då övriga organ äro föga utvecklade eller aldrig nå full utbildning.

Neote'riker, Neote'risk, se under följ. ord.

Neoteri'sm (av gr. neo'teros, nyare), begär efter nytt (i synnerhet på det språkliga området).)(Neofobi. — Neote'riker, person, som åtrår allt nytt, slav av modet. — NeoteVisk, som jäktar efter nytt; som överensstämmer med den nya smaken.

Neotro'piska växtregionen, hot., det tropiska Amerika.

Neo'ttia nidus avis, hot., nästrot, en helt och hållet blekbrun orkidé med fågelbolik-nande jordstam, saprofyt.

Neovitali'sm (av lat. vi'ta, liv), åsikten att livet behärskas av hittills okända krafter, som ej kunna hänföras till de fysiska 1. kemiska.

Neoytte'rbium, kem., se Lutetium.

Neozo'iska systemen 1. Neozoiska serien (av

gr. ne'os, ny, och zo'on, djur) = Kaino-zoiska systemen (se d. o.).

N. e. p. 1. Nep, förk. för Nya ekonomiska politiken, den nya politik som år 1921 proklamerades av ryska Sovjetunionen i st. f. den gamla "krigskommunismen".

Nepa'li', språk, som talas i det indiska konungariket Nepal.

Nepali^n, kem., se Pseudakonitin.

Nepentha'ceæ, hot., växtfamilj av serien Sarracenia'les. Se Nepenthes, bot.

Nepenthe's, gr., eg. sorgfördrivande; farm., hos de gamla grekerna ett smärtstillande och livande medel.

Nepe'nthes, hot., kannväxter, ett till fam. Nepentha'ceæ hörande växtsläkte i det tropiska Asien. Med bladskaften sammanhänga egendomliga bildningar, liknande med lock försedda kannor eller urnor, i vilka en vätska

avsöndras, som förmår upplösa kvävehaltiga djuriska delar.

Neperska räknestaven, se Napierska räkne-staven.

Ne'peta, hot., kattmynta, växtsläkte av fam. Lahia'tæ. En inhemsk art, många odlade och förvildade. — N. cata'ria, blomma vit, rödprickig, täml. sällsynt på tomter i s. Sverige. — N. graiidiflo'ra (n. Kaukasus), blommor blå, odlad, ofta förvildad. —

N. macra'ntha, blåviolett, allmänt odlad som kantväxt (fr. Altai), ofta förvildad.

Nepe'teæ, hot. — Nepenthaceæ (se d. o.).

Nephele, astr., en av småplaneterna.

Nephe'lium, lat. {gr. nefe'lion), eg. litet moln; med., molnaktig fläck på ögats hornhinna. — Nephelologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om molnen.

Nephe'lium, hot., trädsläkte av fam. Sapin-da'ceæ inom indomalajiska området. — N. lappa'ceum, r a m b u t a n, är ett i Indien allmänt odlat fruktträd.

Nephralgi' m. fl., se Nefralgi.

Nephri^t, Nephri^tis, se Nefrit, Nefritis.

Nephro'lepis, hot., tropiskt ormbunksläkte.

— N. cordifolia, har ätliga rotknölar. — N. exalta'ta m. fl. odlas som prydnadsväxter.

Nephrolithi'asis, se Nefrolithiasis.

Ne'phrops, zool., se Kejsarhummer.

Nephtys, se Neftys.

Ne plus u'ltra = Non plus ultra (se d. o.).

Ne'pomuk, slaviskt mansnamn, hjälparen.

Ne'pos, fem. Ne'ptis, lat., son- eller dotterson; syster- eller brorson. — Nepo'tes, pl., efterkommande.

Nepo't (av lat. nepos), yngre släkting, vanligen som föremål för nepotism (se följ. ord).

Nepotfsm (av lat. ne'pos, se d. o.), urspr. påvarnas oförsynta gynnande av sina egna släktingar på mera välförtjänta personers bekostnad; personers strävan att förskaffa sina anhöriga inkomster och värdigheter. — Nepotise'ra, utöva nepotism.

Nepperska räknestavar, se Napierska räkne-stavar.

Neptu'n, svensk form av Neptunus (se d. o.).

— Neptuna'lia, fornromersk fest till Neptunus' ära (23 juli). — Neptu'nigördel, med., våtvärmande omslag. — Neptuni-orden, en på 1700-talet i Stockholm till hjälp för behövande sjömän stiftad orden.

— Neptu'nisk, geoL, som uppstått, bildats i vatten. — Neptuni'sm, bildning, daning i vatten; den neptunistiska teorien, enligt vilken jordens flesta berglager bildas genom avlagring i vatten. Jfr Plutonism. — Neptuni'ster, anhängare av neptunismen.

— Neptuni't, miner., glänsande svarta mineral av titanosilikater. — Neptuns-manschetten, zool., Retopora cellulosa, en till mossdjuren hörande art, vars djurstockar likna en manschett. — Neptuns-post, flaskpost (se d. o.).

Neptu'nus, rom. myt., havets och sjöfartens gud (motsvarar grekernas Poseidon); astr., den yttersta planeten i vårt solsystem.

Ne'quam, lat., odåga, odugling.

Ne quid ni'mis, lat., icke för mycket, lagom är bäst. (Terentius.)

Nequi'tier (lat. nequi'tiæ), pl., strunt, lappri-saker; pojkstreck, skälmstycken.

Nerado't, kem., ett konstgjort garvämne.

Användes även som rengöringsmedel i st. f. såpa.

Nerei'derna, gr, myt., havsguden Nerevs döttrar, välvilliga havsnymfer. Jfr Najader.

Nerei'der, hot., samfund av vattenväxter på fasta underlag nära stranden, t. ex. klippor och stenar.

Nere'vs {lat. Ne'Teus), gr. myt., en havsgud, fader till nereiderna.

Nergal, assyr.-babyl. myt., en stridsgud, framställd som ett vingat lejon med människoansikte.

Neri'cius, lat., från Närke.

Nerii'n, kem., giftig glykosid ur bladen på Nerium oleander (se d. o.), möjligen identisk med digitaleinet i digitalis.

Ne'rio, rom. myt., en äktenskapsgudinna.

Neri'tiskt plankton, hot., zool., kusternas plankton (se d. o).

Ne'rium, hot., ett till fam. Apocy'naceæ hörande släkte av buskar eller lågväxta träd. — N. olea'nder, rosenlagern, en narkotiskt giftig växt med vita eller ljusröda, doftande blommor, växer vild i södra Europa och i Afrika och odlas hos oss som krukväxt. Jfr Neriin.

Nernstlampa, en metalloxidglödlampa, uppfunnen av tyske nobelpristagaren W. Nemst.

Ne'ro anti'co, ital. (av lat. ni'ger, svart, och anti'quus, gammal), geoL, en svart marmorart.

Nero'l, kem., en alkohol i Neroliolja.

Neroli'n 1. Yara-Yara, kem., betanaftol-metyleter (stundom även betanaftoletyl-eter). Användes i parfymeriet.

Ne'roliolja, farm. — Aqua aurantii (se d. o.).

Nero'nisk, grym och tyrannisk som den romerske kejsaren Ner o.

Nero'phis, zool., havsålar, ett släkte fiskar av ordn. Tofsgälar. Tre arter på västkusten.

Ne'ro Straffno, ital., ett slags mycket mörkröda ädelkoraller.

Ne'rtera, hot., växtsläkte av fam. Ruhia'-ceæ. — N. depre'ssa, i Anderna, odlas som krukväxt för sina dekorativa röda bär.

Nerterologi' (av gr. ne'rteros, ned inunder, och. lo'g os, lära), läran om underjordiska kroppar, om underjorden i allmänhet. — Nerteromorfi', underjordisk gestaltning.

Nerthus = Hertha (se d. o.).

Ner un g, ty., se Nehrung.

Nerv (av lat. ne'rvus, sena, muskel, gr. ne'v-ron, sena, nerv), anat., benämning på de vita trådar, som hos högre djur utgå från hjärnan och ryggmärgen, utgrena sig till muskler och äro verktyg för intryck och rörelse; hot., bladens kärlsträngar. — Nervatio'n, Nervatu'r, Nervering, hiol., nervernas fördelning i en kropp. — Nervdroppar 1. Bångs nervdroppar, kamferdrop-

par, ett livande medel, som består av kam-fer, löst i Hoffmanns droppar (se d. o.).

— Nervenhet, dets. som Neuron (se d. o.).

— Nervfeber, svenskt namn på ty'phus ahdomina'lis. Se Tyfoidfeher. — Nervflätor, förenings- eller

utgångspunkt för vissa nervpartier. — Nervi'na, pl., med., nervstärkande medel. — Nervknutar, se Ganglier. — Nervosite't, nervsvaghet, slapphet i nerverna. — Nervsystem, sammanfattningen av alla nerverna i de högre djurens kropp. — Nervö's (av lat. nervö'-sus, senig, kraftig), som angår nerverna; nervsvag, nervretlig, sjukligt otålig och häftig.

Nervali'ntabletter, farm., ett lugnande medel av natriumbromid och vändelrot-extrakt.

Ne'rvier, ett fornkeltiskt folk.

Nervo'sa, hot., nervig.

Nervosite't, Nervsystem m. fl., se under Nerv.

Ne'rvus, pl. Ne'rvi, lat., sena muskel; styrka, kraft. — N. abdu'cens, ögats utåtförande nerv. — N. accesso'rius, binerv. — N. acu'sticus, hörselnerven. — N. buccinato'-rius, nerv till kindens hud och slemhinna.

— N. cardi'acus, hjärtnerv. — Nervi Cere-bra'les, hjärnnerverna. — Nervi cervica'-les, halsnerverna. — Nervus coccyge'i, svansnerven. — N. co'cchleæ, hörselsnäckans nerv. — Nervi cuta'nei, nerver till huden. — Nervus depre'ssor, hj ärtnerv. — N. facia^lis, ansiktsnerven. — N. femo-ra'lis, lårnerven. — N. glossopharynge'us, tungsvalgnerven.. — N. hyperglo'ssus, undertungnerven. — N. ischia'dicus, höftnerven. — N. lacrimalis, tårnerven. — N. liena'Iis, mjältartärens nerv. — Nervi Iumba'les, ländnerver. — Nervi nervo'-rum, de minsta artärernas kärlnerver. — Nervus oculomoto'rius, ögats rörelsenerv.

— N. olfacto'rius, luktnerven. — N. o'pti-cus, synnerven, — Nervi palati'ni, svalgnerver.— Nervus pneumo-ga'stricus, dets. som N. vagns (se d. o.). — Nervi sacra'les, korsnerverna. — Nervi spina^les, ryggmärgens nerver. — Nervus spla'nchnicus, nerv till tarmens kärl och muskler. — N. sym-pa'ticus, gangliesystemet, sympatiska nervsystemet. — Nervi thoraca'les, bröstryggmärgens nerver. — Nervus trige'mi-nus, trillingnerven. — N. trochlea'ris, örats rörelsenerv. — N. va'gus, lungmag-nerven. — N. re'rum (gerenda'rum), huvuddrivfjädern för mänskliga företag (penningen); drivkraften i en sak (citat från Cicero). — Pecu'nia est nervus be'lli, pengar är det viktigaste för att kunna föra krig.

Nervöns, se under Nerv.

Nerz, se Närts.

Ne'schi, se Neski.

Ne'scio no'men, se Nomen nescio.

Ne'scit a'rtem, qui nescit ma'rtem, lat.922

Nescit occasum—Neutrum

ordspr.y den kan ej läkekonsten, som ej känner järnets nytta.

Ne^ski 1. Ne'schi (av arab. na'sacha, av stjärnan) vet ej av (känner icke) någon nedgång (devis på svenska Nordstjärneorden). --i

Ne'ski 1. Ne'schi (av arab. na'sacha, avskriva), den vanliga arabiska skriften.

Ne'slea panicula^ta, bot.y korndådra. Åkerogräs.

Nesologi' (av gr. ne'sos, ö, och lo'g os, lära), den del av den fysiska geografien, som handlar om öarna. — Nesolo'gisk, som hör till nesologien.

Ne'ssing, en holländsk snussort.

Ne'ssos 1. Ne'ssus, gr. myt., en centaur, som, då han sökte bortföra Herakles' maka, Deianeira, fälldes av heroen medelst en förgiftad pil. Döende intalade han Deianeira, att hon genom hans blod skulle kunna bibehålla sin makes trohet. Dei) med Nessos' blod bestrukna klädnaden förorsakade Herakles så svåra plågor, att han själv brände sig på bål. — Nessus-klädnad, fig., lömsk och olycksbringande gåva.

Nestfa {gr. neste'ia), fasta, svält. — Nestia-tri' (av gr. iatre'ia, behandling) 1. Nesto-terapi', svältkur.

Nestning, dansöskjol (eg. plaggets närmast kroppen sittande del).

Ne'stor, astr., en av småplaneterna.

Ne'stor, gr. sag., konung i Pylos, namnkunnig för sin vishet, deltog på sin höga ålderdom i trojanska kriget och rådfrågades därunder i alla viktiga fall av de övriga grekiska furstarna; fig., gammal, vördnadsvärd och klok man; den äldste inom en kår eller en annan krets.

Nestoria'ner, anhängare av den grekiske patriarken Nesto'rius (d. omkr. 440), vil^ ken icke ville erkänna Jesus såsom gudamänniska och Jungfru Maria såsom gudamoder. — Nestoriani'sm, denna sekts lära. — Nestoria'nska striden, striden för och emot nestorianismen.

NestoteraDi', se under Nestia.

Ne sus Mirne'rvam (näml. doccat), lat., "ej svinet Minerva (skall mästra)", d. v. s. den okunnige skall ej lära den kunnige.

Ne su'tor u'ltra (1. su'pra) cre'pidam, lat. ordspr., skomakare bliv vid din läst!

Ne'ttelduk, se Nätteldu.

Ne'ttion, zooL, syn. Anas.

Ne'tto, ital., eg. ren; handelst., efter avdrag av allt, som bör avdragas, efter vederbörligt avdrag. Jfr Brutto. — Nettobehåll-ning 1. NettoDroveny', ren vinst, ren behållning av något på vinst beräknat företag, sedan alla omkostnader blivit avdragna. — Nettobelopp, återstoden av en räkning, från vilken rabatt, diskont eller provision avdragits. — Nettopris, en varas pris, sedan rabatten avdragits. — Nettota'ra, avdrag av emballagets verk-

liga, icke blott ungefärliga och vanligen antagna vikt; emballagets verkliga vikt. — Nettovikt, en varas vikt, sedan emballagets vikt frånräknats. — Nettovinst, ren vinst, efter avdrag av alla kostnader.

Neu-, se även Nev-.

Neubeuernermarmor (1. nå'jbåj-), petrogr., en kiselkalksten från trakten av Neu-beuer i Bajern. Användes till gravmonument.

Neue freie Presse, ty. {1. nå'je-), en liberal Wientidning.

Neue preussische Zeitung, ty. {1. nå'je prå'js-tsait-) = Kreuzzeitung (se d. o.), en tysk tidning, förr agrarernas och de ortodoxas organ.

Neukreuzer, ty. (1. nå'jkråjtser), österrikiskt kopparmynt = Vioo Gulden = 2 Pfennige (se Pfennig).

Neumer 1. Ne'vmer (av gr. ne'vma, vink), pL, tonk., den notskrift, som under medeltidens förra del användes till kyrkosången.

Neuragmi' (av gr. ne'uron, nerv, och agmo's, brytning), med., en metod att studera förändringar i avskurna nerver.

Neuralgi', Neurasteni' m. fl., se Nevralgi, Nevrasteni etc.

Neuridi'n (1. nev-), kem., en icke giftig alka-loid, som finnes i hjärnan och bildas vid förruttnelse av kött.

Neurile'm (av gr. ne'uron, nerv, och e'ilema, hölje), anat., nervskida.

Neuri'n (Z. nev-), kem., en giftig bas, som bildas, när kött ruttnar.

Neuri't, anat., nervtråd 1. axelcylinderut-löpare från en nervcell; med., inflammation i en nerv.

Neurogli'a, Neurologi, Neurom m. fl., se under Nevralgi.

Neuro'n 1. Nervenhet, anat., nerv- 1. ganglie-cell med från denna utgående utskott.

Neurona'1, farm., bromdietylacetamid, ett sömnmedel.

Neuro'ptera {1. nev-), zool., nätvingade, en insektgrupp.

Neuro's, Neuroto'tika m. fl., se under Nevralgi.

Ne'ustria 1. Neustrien, västra delen av longo-bardiska riket i norra Italien; se även följ. ord. Jfr Austria.

Ne'ustrien, västra delen av frankiska riket (jfr Austrasien); se även föreg. ord.

Neutr., förk. för neutrum (se d. o.).

Neutra'1, Neutralise'ra, Neutralite't m. fl., se under Neutrum.

Neutralo'n, farm., syntetiskt aluminiumsili-kat, använt mot magsyra.

Ne'utrum, pl. Ne'utra (s^'. Ne'utrer), lat., eg. intetdera; språkv., det-kön, intet-kön, intetdera könet, varken han- eller honkön; ord, som varken är maskulinum eller femininum. Jfr Genus. — Ve'rbum neutrum = Verhum intrasitivum (se d. o.). — Neutra'1 {lat. neutra'lis), språkv., som till-Neutuberkulin—N. H.

hör intetdera könet {neutrum); intransi-tiv; som ej tillhör nå^ot parti, partilös, opartisk; likgiltig; fredlyst; kem., en kropp kallas neutral, då den varken visar sur eller alkalisk reaktion. — Neutralisa-tio'n 1. Neutralise'ring, utjämnande av motsatta tillstånd; försättande i opartiskt tillstånd; kem., förening av syror och baser i sådant förhållande, att intetdera av de båda grundämnena kan yttra sina egendomliga egenskaper, så länge föreningen varar. — Neutralise'ra, göra neutral; kem., försätta- en syra med en bas eller omvänt, tills neutral reaktion inträder; fig., förlama, dämpa, betaga kraft och verkan. — Neutrali'sm, strävan efter neutralitet gentemot varandra bekämpande åsikter. — Neutrali'st, anhängare av neutralismen. — Neutralite't (nylat. neutra'litas), opartiskhet, partilöshet, det förhållande att en stat avhåller sig från direkt eller indirekt inblandning i krigförande makters fientligheter. — Ne'ut-rer, pl. av Neutrum (se ovan); partilösa, benämning på de svenska skalder, Tegnér, Wallin, Franzén m. fl., vilka tillhörde varken "akademisterna" eller "nya skolan'\

Neutuberkulfn, se Tuberkulin.

Neuwiederblått (1. nå'jvider-), tekn., kalk-blått, en giftig blå färg. — Neuwieder-grönt, kalkgrönt, en ytterst giftig grön färg.

Nev., förk. för amerikanska staten Nevada.

New, eng. (1. nju), ny. — News (1. njus), pL, nyheter. — Newspaper (1. -pä'pör), tidning.

Neva'do, sp. (av neva'r, snöa), snö- eller isberg i södra Amerika.

Ne varie'tur, lat., får ej ändras; angav förr att en upplaga av en bok var slutgiltig.

Névé, fr., geoL, den i bergstrakter ovan snögränsen år från år kvarliggande snön. Jfr Firn,

Ne'ver mind, eng. (1. - mäjnd), bry er icke om det; det betyder ingenting.

Neveu, fr. (1. növö', av lat. ne'pos, se d. o.), nevö, bror- eller systerson.

Newfoundlandshunden {1. njufa'unländs-), benämning på ett slags stora, starka, i simning utomordentligt skickliga hundar, av vilka de krushåriga härstamma från Newfoundland.

Newgate, eng. {1. nju'gät), det äldsta kriminalfängelset i London.

New Jerseyte, amerikanskt tesurrogat av Ceanothus-hld^å.

New M., förk. för nordamerikanska staten New Mexico.

NeWmer, se Neumer.

Nevralgi' (av gr. ne'vron, sena, nerv, och a'lgos, smärta), med., nervsmärta. — Nevrasteni', nervsvaghet. —

Nevrektome' (av gr, ektome', utskärning), ett slags nevrotomi (se nedan). — Nevridfn, se Neuridin. — Nevrile'm, se Neurilem. —

Nevrily^ma, nervomhölje, nervslida. — Nevri'n, se Neurin. — Nevri'ticum 1. Nev-ro'ticum, nervstärkande medel. — Nev-ri'tis 1. Nevri't, se Neurit. — Nevri'tisk, till nervinflammation hörande; även nervstärkande, verkande på nerverna. — Nev-roba't, lindansare. -— Nevroblaci', känslolöshet i nerverna. — Nevrobla^ster, gang-liecellernas moderceller. — Nevroblasto'm, svulst av nevroblaster. — Nevroderma-to'ser, nervösa fenomen i huden. — Nev-rodyni', nervsmärta. — Nevrogami' = Animal magnetism (se under Magnet). — Nevroge'n, utgående från en nerv. — Nev-rogli'a (av gr. gli'a, lim), nervkitt. — Nevroglio'm, se Gliom. — Nevrografi' (av gr. gra'fein, beskriva), nervbeskrivning.

— Nevrologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om nerverna. — Nevroly^s, nervens frigörande från omgivningens tryck. — Nev-ro'm(a), nervsvulst, nervtumör. — Nevro-myosi'tis, inflammation i en nerv och dess tillhörande muskel. — Nevro'n, se Neuron.

— Nevrona'1, se Neuronal. — Nevropara-ly's, av nervsjukdom orsakad förlamning.

— Nevropati' (av gr. pa'thos, lidande), nervlidande. — Nevropa'tisk, som har avseende på eller sammanhänger med ett sjukt nervsystem. — Nevropatologi', läran om nervsjukdomarna. — Nevroplasti'k, transplantation av nerver. — Nevro'pyra, nervfeber. — Nevrosci^rrhus^ förhårdnad nervsvulst. — Nevro'sis 1. Nevro^s, nervsjukdom, rubbning i nervsystemets verksamhet. — Nevrosteni', sjukligt förhöjd nervverksamhet. — Nevro'tica, nervmedel.

— Nevro'tisk, som härrör från en nerv.

— Nevrotomi' (av gr. tome', avskärning), kir., mot nevralgi vidtagen operation. — Nevrotoni', tänjning av en nerv.

Nevrodfn, farm., acetyl-p-oxidfenyluretan. Smärtstillande medel.

Nevru's, pers., eg. nyårsdag; nyårsfest i Persien.

News, Newspaper, se under New.

Newto'nia {1. njo-), astr., en av småplaneterna.

Newtons färgringar (1. nju'töns-), fys., ett ljusfenomen med regnbågsfärgade ringar kring en mörk fläck. — Newtons metall, se D'Arcets metall.

New York Herald, eng. (1. nju'jårk hä'r-röld), den största nordamerikanska tidningen.

Nevö', se Neveu.

Ne'xus, lat., sammanhang, samband. — Nexus feuda'lis, länsförbindelse. — Ex ne'xu, utan förbindelse med. — In nexu, i förbindelse med.

N. F., förk. för Nationernas förhund (se d. o.); förk. för nordamerikanska staten Newfoundland.

N. H., förk. för nordamerikanska staten New Hampshire.924

n. h. o. v., förk. för namuy heder och värdighet.

Ni, fcem., atomtecken för Nickel.

Niaiserie, fr. (1. niäsöri'), enfald, dumhet, tafatthet.

Nials saga, se Njåls saga.

Niam-Niam, negerfolk, se Njam-Njam.

Nibbuti = Nirvana (se d. o.).

Ni'belungenlied, ty. (1. -li't) 1. Der Nibelunge Not, ett tyskt folkepos, samlat i 12 :e årh. Det handlar om hjälten Siegfried (Nordens Sigurd Fåfnesbane), hans vasaller och krigsmän, nibelungarna, hans bedrifter, hans död och den därför utkrävda blodshämnden. — Nibelungenring 1. Der Ring der Nibelungen, tonk., en av den tyske tonsättaren och skalden Richard Wagner komponerad och författad trilogi, som består av förspelet "Das Rheingold" samt avdelningarna "Die Walküre", "Siegfried" och "Götterdämmerung". — Nibel-ungenvers, metr., Nibelungenlieds versmått, som består av åtta huvudsakligen jambiska 1. motsvariga takter med cesur efter fjärde takten. Åttonde takten utfylles med paus utom i den parrimmade fyr-radiga strofens, Nihelungenstrofens, sista vers. — Normaliserande Nibelungenvers är regelbundet jambisk.

Nicæe'nsis, bot., från Nizza.

Nica'ndra, bot., örtsläkte av fam. Solana'-ceæ. — N. physaloi'des, bladklocka, från Peru, odlas som prydnadsväxt.

Niccanas, eng., se African goods.

Niccolo, se Nikolaus.

Nice {1. nis), franska namnet på Nizza.

Nice'nska bekännelsen (lat. Sy'mbolum ni-cæ'num), den på kyrkomötet i Nice'a år 325 fastställda bekännelsen, att Sonen är av evighet född av Fadern och att han sålunda ej är en skapad varelse.

Nice'phorus, se Nikeforos.

Ni'cer, lat., romarnas namn på Neckar.

Nice'tas, grekiskt mansnamn (av ni'ke, seger), segrare.

Nic Frog (1. nick frågg), "Nisse Groda", skämtsam engelsk benämning på holländska folket.

Niche, fr. (1. nisj; av ital. ni'cchio, musselskal), nisch, fördjupning i en mur, till insättning av bilder m. m,; fördjupning i ett fönster, en kakelugn o. d.

Nichiren, jap., "sol och lotus", namn på en japansk sekt och på dess stiftare.

Nicholsons areome'ter, areometer (se d. o.) för bestämning av egentliga vikten hos i vätskor olösliga fasta kroppar.

Nicht, se Nikt.

Nicka 1. Nickhake, krig sk., benämning på ett slags förr använda kanoner.

Nick Carter, amerikansk detektivromanförfattare, efter vilken det slags förströelselitteratur, som genom skräckscener ockrar på läsarens sensationslust, uppkallats.

Nickel, kem., ett metalliskt grundämne av

nästan silvervit färg, vilket i naturen vanligen förekommer i förening med arsenik och svavel eller som silikat. Brukas till mynt, till legeringar, nysilver, samt till överdrag å andra metaller (genom förnickling). — Nickelantimonkis, se Ullmannit. — Nickelarsenikkis 1. Nickelglans = Gersdorffit (se d. o.). — Nickelblomma, Nickelockra 1. Annabergi't, miner., äppel-gröna sönderdelningsprodukter av nickel-kis. — Nickelbrons, en metallegering, som består av koppar, tenn, zink och nickel. — Nickelgymni^t, miner., ett nickelsilikat. — Nickeli'n, miner., röd kopparnickel. — Nickelkis, en förening av nickel och svavel.

— Nickelsmara'gd, miner., dets. som Zara-tit (se d. o.). — Nickelstål, nickelhaltigt stål, har större hållfasthet än vanligt stål.

— Nickelvismutglans 1. Kallili't, miner.. blågrå massor av nickel, vismut och svavel i förening.

Nickhake, se Nicka.

Nickskära, bot., se Bidens.

Nicktistel, bot., se Carduus.

Nicode'mus, se Nikodemos.

Ni'col, se Nicols prisma.

Nicola'us, se Nikolaus.

Nicols prisma 1. Ni'col, fys., en dubbelbrytande prisma av kalkspat.

Nicotia'na, bot., tobak, ett till fam. Solana'-ceæ hörande örtsläkte huvudsakligen i Amerika. — N. affi'nis, odlas som prydnadsväxt. — N. lati'ssima, ger s. k. Marylandtobak. — N. macrophy'lla, med vita, välluktande blommor, odlas som prydnadsväxt. — N. ru'stica, ger s. k. bondtobak. — N. sande'ræ, med lysande röda blommor, odlas som prydnadsväxt. — N. ta'bacum är den förnämsta odlade tobaksväxten.

Nicotini'sm, med., nikotinförgiftning.

Nictita^tio, med., se Niktation.

Nidaf jällen, nord. myt., det berg, från vilket draken Nidhogg kommer.

Nidamenta'lkörtlar (av lat. nidame'ntum, bo), zool., körtlar hos vissa huvudfotingar. De utmynna nära könsöppningarna och deras sekret bilda kapslar till äggen.

Nidaro's, fornnord. geogr., eg. Nidåns mynning; staden Trondhejm i Norge.

Nidatio'n, anat., det befruktade äggets in-bäddning i den omvandlade livmoderslemhinnan.

Nidduj, nyhebr., "utstötning", en mildare form av judisk bannlysning.

Nide, se Nede.

Nidhogg, nord. myt., en drake, som vid brunnen Hvergelme gnager på Yggdrasils rötter.

Nidi'fica, Ni'dulans (av lat. ni'dus, näste, bo), bot., bobildande.

Nidud, nord. myt., den konung, som tillfångatog och lemlästade konstsmeden Va-lund.

Ni'dus, lat., näste. — Nidus a'vis, fågelbo.

Nièce, fr. {L niä's; av lat, ne'ptis, fem. av nepos, se d. o.), brors- eller systerdotter.

Niederwaldsmonume'ntet (Z. iii'dervalts-), en på bergåsen Niederwald vid Rhen rest kolossalstaty av Germania (personifikation av Tyskland), till minne av tyskarnas seger i fransk-tyska kriget 1870—71.

NielleVa, NieIIe'ring, se under följ. ord.

Niello, ital. (av lat. nige'llus, svartaktig), en av koppar, bly, silver, svavel och borax bestående svart emalj, varmed svarta inläggningar göras på silverbotten. Jfr Tuladosor. — Nielle^ra, gravera i metall och utfylla linjerna med svart emalj. — Nielle'ring, dylikt arbete.

Nien-Lao, kin.y beteckning för viss tidsperiod, t. ex. en kejsares regeringstid. Jfr Nengo.

Niep^otypi', fotografering med hjälp av asfalt (uppkallad efter uppfinnaren, fransmannen Niepce [I. niä'pps]).

Niersteiner (1. nirstajn-), ett berömt rhen-vin.

Ni fa^llor, lat.y om jag icke misstager mig.

Ni'fe, benämning på jordens kärna, som huvudsakligen anses bestå av nickel (Ni) och järn (Fe); även ett slags elektriskt torrbatteri. — Nifesi'ma, ett lager av jorden mellan kärnan och jordskorpan, huvudsakligen bestående av krom, nickel (Ni), järn (Fe) och kiselsyra (Si).

Nifelhel 1. Nifelhem, nord. myt., dimmans värld. Hels område, underjorden.

Nifesi'ma, se Nife.

Ni'flungar = Gjukungar (se d. o.). Jfr Nibelungenlied. — Niflungaskatten, Faf-nes guld.

Nigaud, fr. (1. nigå'), dum, tölpaktig; enfaldig stackare, tölp. — Nigauderie (1. nigådöri'), dumt upptåg, tölpaktighet.

Nige'lla, bot., ett till fam. Ranuncula'ceæ hörande örtsläkte i Medelhavsområdet. — N. damasce'na, jungfrun i det gröna, odlas som prydnadsväxt. — N. satiVa, svartkummin, ger de förr offi-cinella fröna Se'mina Nige'llæy vilka ännu stundom brukas som krydda.

Ni'ger, -ra, -rum, lat., svart. — Nigger, eng., i Amerika föraktfull benämning på negrer. — Nigresce'ra {lat. nigre'scere), bliva svart. — Nigresce'nt, svartaktig, svartnande. — Ni'gricans, Nigre'scens, bot., svärtande. — Nigri'n, svartsten, järnhal-tig rutil (se d. o.). — Nigri'tien, de svartas land, negerlandet Sudan i Afrika. — Nigri'ties, med., svarta fläckar å huden. Jfr Melasma. — Ni'gritum, bot., svärtad, svartaktig. — Nigro-limita'tus, bot., med svart begränsning. — Nigroma'nt (av gr. mante'ia, spådom), svartkonstnär. — Nigromanti', svartkonst. — Nigrosi'ner, kem., tjärfärgämnen, härledda ur fena-zin. — Nigrum (se Niger), eg. det svarta; innehållet av en skrift. — Nigrum o'culi, det svarta i ögat, pupillen.

Nigerfrö, Nigerkakor, Nigerolja, se Gui-

zotia.

Nigger, se under Niger.

Nigghanta, ind. relig., "utan band", benämning på bekännare av Mahaviras lära.

Nighantu, ind., benämning på vissa efter synonyma betydelser ordnade ordlistor.

NigresceVa, Nigri'n m. fl., se under Niger.

Nigri'smus, med., svarta fläckar i huden på grund av pigmenthypertrofi.

Nigritella ni'gra {syn. SatyWium), bot., brunkulla, liten välluktande orkidé med blommor i svartrött huvud.

Nigroma'nt, Nigrosi'n, Nigrum m. fl., se under Niger.

Nihal, astr., stjärna i stjärnbilden Haren.

Nrhil 1. Nil, lat., ingenting. — Nihil 1. Nil (facit) ad rem, det betyder intet, gör intet till saken. — Nihil 1. Nil admira'ri, icke förundra sig över eller beundra någonting {Horatius.) — Nihil a'gere dele'ctat, det gör gott att icke hava något att beställa. {Cicero.) — Nil consci're si'bi, nu'lla palle'scere cu'lpa, veta intet (ont) med sig, hava intet brott att blekna över.

— Nihil despera'ndum, om ingenting bör förtvivlas, man bör aldrig förlora hoppet.

— Nihil est ab o'mni pa'rte bea'tum, ingenting är i alla avseenden lyckligt. {Horatius.) — Nil habe'nti nil de'est, den, som ingenting har, saknar ingenting. — Nihil huma'ni a me alie'num pu'to, jag anser intet mänskligt vara mig främmande. Jfr Homo sum etc. — Nihil in intelle'ctu, quod non a'nte in se'nsu, i förståndet finns intet, som ej förut funnits i den sinnliga varseblivningen. — Nihil ju^vat ami'ssa cla'udere se'pta gre'ge, det tjänar till intet att stänga buren, sedan fågeln flugit ut.

— Nil morta'libus a^rduum est, ingenting är för högt (eller oupphinneligt) för människorna. {Horatius.) — Nihil no'vi sub so'le, ingenting nytt under solen. — Nihil per sa'ltum, ingenting genom språng. — Nihil pro'bat, qui ni'mium pro'bat, den, som bevisar för mycket, bevisar ingenting.

— Nihil sci'ri po'test, ne id i'psum qui'dem, man kan icke veta någonting, icke ens detta (att man ingenting vet). — Nihil sine ca'usa, ingenting sker utan orsak. — Nihil sub so'le stabile, ingenting under solen är varaktigt. — Nihil tacui'sse no'-cet, tiga skadar icke. — Nihil vu'lgo in-ce'rtius, ingenting är obeständigare än hopen. {Cicero.)

— De ni'hilo nihil 1. Ex nihilo nihil fit, av intet blir intet.

Nihiliani'sm 1. Nihili'sm (av lat. ni'hil, intet), teoL, lärosatsen att Guds son, då han uppenbarade sig här på jorden, icke blev någonting, blott iklädde sig mänsklig gestalt. Se även följ. ord.

Nihili'sm (av lat. ni'hil, intet), teoL, se föreg. ord; förnekandet av religionens betydelse; ett sådant fördjupande i gudomen, att den personliga individualiteten förringas eller926

försvinner; fig., åsikten att ingenting verkligt finnes; förnekandet av en sedlig lag eller tillvaron av något absolut sant; upphävandet av skillnaden mellan gott och ont; strävan att upplösa alla sam-hällsband; polit., ett ryskt omstörtnings-parti. — Nihili'st, anhängare av nihilismen (i någon av ovan anförda betydelser) ; person som motarbetar en viss sak, t. ex. försvaret (försvarsnihilist); förne-kare, tvivlare. — Nihili'stisk, som sammanhänger med nihilismen. — Nihilite't, intighet, värdelöshet.

Ni'hilum album, kem.y eg. vitt intet; zink-vitt. — Nihilum gri'seum, eg. grått intet; den grå massa, som återstår vid zinkmalmens nedsmältande, tutia (se d. o.).

Nihon, jap., Nippon,

Nika'nor och Nikandros {lat. Nica'nder)^ grekiska mansnamn (av ni'ke, seger, och och ane'r, gen. andro's, man).

Nikar, se Hnikarr.

Nikara'guaträ = Campècheträ (se d. o.).

Nika'tor, gr., "segrare", binamn på attiska härskare.

Ni'ke, gr. myt., segergudinnan. Motsvarar romarnas Victoria — Nikete^rier, segerfester.

Ni'ke, astr., en av småplaneterna

Nikefo'ros {lat. Mce^p/iori^s),grekiskt mansnamn (av ni'ke, seger, och fe'rein, föra, bringa), segerbringaren. Buret av tre östromerska kejsare.

Nikete'rier, se under Nike.

Ni^klas, se Nikolaus.

Nikode'mos 1. Nikode'mus, mansnamn (av gr. ni'ke, seger, och de'mos, folk), folkbesegrare.

Nikolai'ter, ett parti inom Pergamons hed-ningkristna församling i l:a seklet; katolskapräster, vilka anse äktenskapet till-låtet för medlemmar av det andliga ståndet. — Nikolaiti'sm, nikolaiternas lära.

Nikola'us, mansnamn (av gr. ni'ke, seger, och la'oSy folk), folkbesegrare. Buret av två helgon, fem påvar samt ryska kejsare och andra furstar. Förkortas hos oss till Ni'klas, Nils och Nisse, stundom även till Clas 1. Klas. På italienska Niccolo; på franska Nicole {1. -kå'll), fem. Nicoline {1. -i'nn). — Nikola'i 1. Sankt Nikolai, Storkyrkoförsamlingen i Stockholm.

Nikote'in, Nikotelli'n, Nikotemi'n, kem., med Nikoti'n (se d. o.) närsläktade alka-loider i blad av Nicotiana.

Nikotiani'n, kem., tobakskamfer.

Nikotiani'sm, med., nikotinförgiftning (se följ. ord).

Nikoti'n, kem., en i Nicotia'na, tobak, förekommande, ytterst giftig alkaloid med stark tobakslukt. Verkar nedsättande på hjärnans och nervernas verksamhet. Brukas sällan i medicinen.

Nikt (av ty. nicht, intet), farm., Se'mina Lycopo'dii, ett fint, Ijusgult pulver, bildat

av sporerna av flera Lycopo'dium-SiVteY (se Lycopodium). Brukas till inpudring, till förvaring av piller och, på grund av sitt häftiga uppflammande i eld, till teaterblixtar.

Niktatio'n (av lat. nicta're, blinka), med., ofrivilligt, krampaktigt blinkande.

Nikud, se Hnikarr.

Nil, se NihiL — Nil admira'ri m. fl., se under

NihiL

Nilblå'tt, kem., ett tjärfärgämne.

Nilgai-antilop, zooL, se Boselaphus.

Nilhästen, zooL, Hippopo'tamus amphi'bius, flodhästen, ett av jordens klumpigaste däggdjur, lever vid Afrikas flodstränder.

Nilkisel, miner., en brunfärgad jaspis i strandgrus vid Nilen.

Nillas, pL, ostindiska och kinesiska halvsidentyger.

Nil morta^libus a'rduum est, lat., se under

Nihil.

Nilome'ter {fr. nilomètre, av gr. me'tron, mått) 1. Nilosko'p {fr. niloscope, av gr. skope'in, se), Nilmätare, inrättning för mätandet av floden Nilens vattenstånd.

Nilo'ter, negerras kring Vita Nilens käll-floder.

Nils, mansnamn, se Nikolaus.

Nimbark, Nimolja, se Margosabark.

Ni'mbus, lat., moln, sky (se Moln); gloria, strålglans, helgonsken; fig., glans, skimmer.

Ni'mis 1. Ni'mium, lat., för mycket. — 0'mne ni'mium no'cet, allt "för mycket" skadar.

Ni'mrod, efter grundläggaren av det babyloniska riket, Noaks sonsons son, som enligt bibeln var "en väldig jägare inför Herran", skämtsam benämning för passionerade jägare.

Ni'na och Ninon, fr. {1. ninå'ng), kvinnonamn = Anna (se d. o.). Det senare buret av den ryktbara franska hetären Ninon de Lenclos (Z. - dö langklå').

Ningeschow, en svart kinesisk tesort.

Ni'nib 1. Ninurta, babyl. myt., babylonisk sol-, storm- och växtlighetsgud, i Assyrien dyrkad som krigs- och jaktgud.

Ni'nina, astr., en av småplaneterna.

Nfnsing, kin. 1. Ninsirot, bot., Si'um nünsi, en för sin helande förmåga berömd växt i Kina.

Ninu'rta, se Ninib.

Nio'b, kem., se Niobium.

Nio'be {lat. Ni'obe), gr. myt., den tebanske konungen Amfions gemål, moder till sju söner och sju döttrar. Då hon förhävde sig över gudinnan Leto, som endast hade två barn, Apollon och Artemis, dödade dessa med sina pilar alla Niobes barn, varefter den tröstlöst sörjande modern förvandlades till sten. — Niobi'derna, Niobes barn.

Niobi't, miner., se Kolumbit.

Nio'bium 1. Nio'b, kem., ett i euxenit, fergu-

sonit m. fl. sällsynta mineral förekomftian-de metalliskt grundämne. Dess högsta syre-sättningsgrad kallas niohsyreanhydrid.

Nio-pro'ban, mat.y ett sätt att undersöka riktigheten av en verkställd multiplikation.

Niopunktscirkel, mat.y cirkel, som i en triangel går genom sidornas mittpunkter. Den går då även genom höjdernas fotpunkter samt mittpunkterna av de linjer, som gå från vinkelspetsarna till höjdernas skärningspunkt.

Niord, se Njärd.

Ni'pper (fr. nippes)^ grannlåter, småpryd-nader.

Niprör, bot., en norrländsk art Calamagros-tis (se d. o.).

Nipsippa, bot., se Pulsatilla.

Niptid, se Neap tide.

NFRA, förk. för eng. National Industrial Recoveny Act, amerikansk lag ang. "den nationella industriens återhämtning" (1933).

Nirgal, se Nergal.

Nirva'na, sanskr. (av nis, ut, ur, och va, blåsa), eg. utblåsning, utsläckning; i bud-dhaismen urspr. förintelse; numera ett evigt, lycksaligt fortlevande i känslolöshet och oföränderlighet.

Nirvani'n, farm., ett mindre giftigt ersättningsmedel för kokain, som fått användning för bedövning vid operationer.

Nisada (1. -sja'da), sanskr., "bebyggare", namn, som av de i Indien inträngande ari-erna gåvos åt den inhemska befolkningen.

Nisa'm, turk., den aktiva hären i Turkiet. — Nisa'mije, turkiska domstolar, som tillämpa västerländska rättsregler i motsats mot Scheri (se d. o.), andliga domstolar, som döma efter koranen.

Nisa'n, hebreiska vårmånaden. Se vid. Abib.

Nisch, se Niche.

Nischa'n 1. Nisja'n, arab., eg. tecken; namnteckning av turkiske sultanen. — N.-i-ifticha'r, N.-i-imtijas och N.-i-schefkat, tre turkiska ordnar, den sistnämnda en kvinnoorden. — Nischa'ndschi, turkiske sultanens handsekreterare.

Nisen, zool., ett namn på tumlaren.

Ni'si, lat., om icke, såframt icke. Ett nisi, ett om 1. men, ett villkor.—Nisi quid no'vi, jur., såvida icke något nytt framkommer.

Nfsjni- (ry. nizjnij-), nedre (i sammansatta namn).

Nfsus, lat., bemödande, strävande, ansträngning. — N. formatiVus 1. Nis pla'stica, biol., den övernaturliga kraft, som enligt äldre uppfattning antogs leda organismernas ändamålsenliga utveckling.

Nit (ty. Niete, av holl. ni'et, intet, icke), spelt., i lotteri: nummer eller lottsedel utan vinst.

Nitberg, nord. myt., berg, där skaldemjödet förvarades av jätten Suttung.

Nite'lla, bot., slinke, ett släkte grönalger i såväl salt som sött vatten.

Ni'teus, bot., glänsande.

Niti'd (lat. ni'tidus), glänsande, skinande; fin, nätt. — Nitidite't, glans, prydlighet.

Nftimur in ve'titum, lat., vi sträva efter det förbjudna. (Ovidiiis.)

Nftitur in a'rdua vi'rtus, lat., dygden har sitt stöd i höjden.

Nitjevo', ry^ "intet", "det gör detsamma", uttryck för indolent resignation och fatalism.

Nito'n, kem., annat namn på Radiumemana-tion (se under Radium).

Nitouche, fr. (1. nito'sj, av n^y touche, rör icke därvid), eg. Sainte nitouche, skenhelig.

Nitragfn, bot., kulturpreparat av kvävebakterier i baljväxtrötter, varmed bakte-riefattig jord ympas.

Nitrami'ner, kem., organiska föreningar, i vilka en väteatom i aminresten ersatts av den s. k. nitrogruppen (NO_2).

Nitra'mmonmetoden, metod att oskadliggöra latrin och samtidigt förvandla den till praktiskt användbart gödningsämne.

Ni'tras, kem., latinska benämningen på nitrat. — N. ammo'nicus, kem., ammonium-nitrat. — N. arge'nticus, farm., lapis in-fernalis, helvetessten, silvernitrat, beredes därigenom, att man löser rent silver i salpetersyra, låter lösningen avdunsta och smälter återstoden. Nyttjas i medicinen till kauterisering av sår, gurgling m. m., i tekniken vid fotografering och galvano-plastik. — N. a. mitiga'tus, en sammansmält blandning av 1 del lapis och 1 del kalisalpeter. Verkar mildare än föregående. — N. a. bis mitiga'tus innehåller dubbelt så mycket kalisalpeter som föregående och har följaktligen ännu mildare verkan. — N. ba'ricus, bariumnitrat. — N. ka'Iicus, kalisalpeter, kaliumnitrat, sal-petersyrat kali. Nyttjas i medicinen som ett kylande medel, i tekniken till beredning av krut, som konserveringsmedel för köttvaror m. m. — N. na'tricus, natrium-nitrat. Se vidare Chilesalpeter. — N. plu'mbicus, blynitrat. — N. stro'nticus, strontiumnitrat. — N. stry'chnicus, sal-petersyrat stryknin. Användes vid ryggmärgslidande, envis magsyra m. m. — N. ura'nicus, uraniumnitrat. — N. zi'nci-cus, zinknitrat.

Nitra't (av lat. ni'trum, se d. o.), kem., sal-petersyrade salter. — Nitratbakterier, salpeterbakterier. — Nitra'tus, lat., med lukt av salpeter. — Nitre'ra, införa den s. k. nitrogruppen (NO_2) i organiska föreningar. — Nitri'der, kväveföreningar, som kunna anses vara derivat av ammoniak 1. hydrazin. — Nitrifikatio'n, salpeterjäsning. — Nitri'ler, organiska cyanider, i vilka den s. k. nitrilgruppen (CN) är bunden vid en kolväteradikal. — Nitril-glykosi'der, sådana glykosider, som kunna928

spjälkas i glykos och blåsyra. — Nitri't, salpetersyrliga salter.

Nitroba'cter, hot., salpeterbakterier, bakterier som assimilera kväve ur salpeter 1. ur organiska föreningar.

Nitrobensaldehy'd, kem., nitroderivater av bittermandeloljan. Kondenseras med aceton och natronlut till indigo.

Nitrobensi'n 1. Nitrobenso'1, kem., mirban-olja. Se Essence de mirbane,

Nitrocellulo'sa, kem., pyroxylin, bomullskrut, ett sprängämne, som fås därigenom, att koncentrerad salpetersyra får inverka på bomull. Brukas företrädesvis till minor.

Nitrofila växter 1. Nitrofy'ter, bot., växter, som bäst trivas på mark med rik ammoniak- och salpetersyresalthalt. Kallas även Rudera'l- 1. Rudera'tväxter.

Ni'troföraningar, kem., organiska föreningar, åstadkomna genom koncientrerad salpetersyras inverkan på orga,niska ämnen.

Nitroge'nbakterier, bot., kväv(ibakterier.

Nitroge'nium, kem., kvävgas, kväve (se d. o.).

Nitroglyceri'n, kem., sprängolja, en färglös, tjockflytande, giftig vätska, som beredes därigenom att koncentrerad salpetersyra får inverka på glycerin. Verkar ungefär 4 gånger så kraftigt som krut. Bland nitroglycerinsprängämnena märkas dynamit, ammoniakkrut, nitrolit, dualin, spräng gelatin och sebastin.

Nitrolft, kem., se under Nitr o glycerin.

Nitromanni't = Knallmannit (se d. o.).

Nitrome'ter, kem., apparat för kvantitativ volymsbestämning av salpetersyra, sal-petersyrlighet och nitros.

Nitromo'nas, bot., ett slags bakterier.

Nitro'n, kem., fenylanilohydrotriazol. Användes till analytisk bestämning av salpetersyra.

Nitronaftali'n, kem., nitroderivat av naftalin.

Nitroparaffi'ner, kem., de mättade alifatiska kolvätenas nitroföreningar.

Nitroprussfdnatrium, kem., ett salt, som fås därigenom, att blodlutsalt behandlas med salpetersyra, varefter lösningen neutraliseras med soda samt natrium- och kalium-nitratet avskiljes med sprit. Nyttjas som reagens på svavel i alkalisk lösning (vio-lettblå färg). — Nitroprussidkoppar fås genom det förras fällning med kopparsulfat och nyttjas att upptäcka syrefria flyktiga oljor (t. ex. terpentin) i syre-haltiga.

Nitro's, kem., den vätska, som uppstår då nitrösa gaser inverka på konc. svavelsyra vid blykammarprocessen.

Nitrostärkelse, kem., se Xyloidin.

Nitrosy'1, kem., benämning på atomgruppen NO.

Nitrosy'lsyra, kem., undersalpetersyrlighet.

Nftrum, lat. {gr. nitr o'n), kem., urspr. soda; numera salpeter. — N. cu'bicum, Chile-

salpeter. — N. fi'xum Schroe'deri, kaliumsulfat. — N. fla'mmans, ammoniumnitrat. — N. labula'tum, salpeterpastiller. — N. prisma'ticum, kalisalpeter. — N. stibia'-tum, ett äldre medicinskt preparat av ka-liumnitrat, -nitrit, -antimonat och arseniksyra. — N. tabula'tum, smält och till plattor formad salpeter. — Nitrumpapper = Charta nitrata (se d. o.).

Nitrösa gaser, kem., den blandning av kvävets syreföreningar, som uppstår, då kväve oxiderar 1. då salpetersyra sönderdelas.

Ni t tonårscykeln, se under Cyclus, Måncykel och Enneadekaéteris.

Niva'lis, lat., bot., växande vid snö. — Ni'-veus, lat., snö; bot., snövit.

Nive'acréme, farm., mot brännskador använd blandning av eucerin och eteriska oljor.

Niveau, fr. (1. nivå'), nivå (se d. o.). — Au niveau {1. k -) 1. De jiiveau (Z. dö -), efter vattenpass, vågrätt, jämnhögt. — Nivel-Ie'ra (fr. niveler), avväga med eller efter vattenpass, bestämma höjdskillnaden mellan olika punkter; göra ett plan vågrätt (horisontellt); fig., likställa, utjämna olikhet, införa jämlikhet. — Nivelle'ring, avvägning, bestämning av höjdskillnaden mellan olika punkter; utjämning; för-flackning. — Nivellö'r (fr. nivelleur), person, som förrättar avvägningar.

Niveni't, miner., ett starkt uranhaltigt med yttriumjord bemängt mineral i form av svarta massor.

Nivose, fr. (1. -vå's, av lat. nix, gen. ni'vis, snö), snömånad, fjärde månaden i det franska republikanska kalenderåret, från 21 december—19 januari.

Nivå' {fr. niveau), vattenpass; vågrät yta; jämnhöjd. På samma nivå, i jämnhöjd, på samma ståndpunkt. — Nivåförändring, geol., landhöjning och landsänkning i förhållande till havets yta. — Nivåkarta, höjdkarta. — Nivåkurva, linjer, som på en nivåkarta dras genom orter med samma höjd över havet.

Nix, lat., snö. — Nix antimo'nii, kem., anti-monoxid, beredd genom sublimation av antimonmetall i luftström.

Nix, ty., näck. — Nixblume, näckros.—Nixe, älva; spjungfru.

Niza'm, titel för regerande fursten i Haide-rabad.

Niza'm Dschedi'd, arab., det turkiska krigsväsendets europeiska inrättning.

Niza'mu-1-mulk, arab., "statens ordning", "ordnare", hederstitel, som burits av flera vesirer (se d. o.).

Ni'zjnij", ry., se Nisjni-.

N. J., förk. för nordamerikanska staten New Jersey.

Njam-njam, ett kannibaliskt negerfolk med hamitisk inblandning i Centralafrika.Nj am plungol j a—Nobili

Nja'mplungolja, dets. som Takamahaka. Se Calophyllum,

Njargga, lapsk., halvö, udde, näs.

Nja'veolja, Nja'vesmör, en olja ur fröna av Ba'ssia Dja've 1. toxispe'rmey från Kamerun och Nigeria.

Njord, se Njärd.

Njorun, nord. myt., en åsyn ja.

Njåls saga, se Nials saga.

Njärd 1. Njord, nord. myt., det farbara och fiskrika kusthavets gud, urspr. en av va-nerna. Han var fader till Frö och Frö ja. Hans gemål hette Skade och hans boning Noatun.

Njörun = Njorun (se d. o.).

Njörvasund, fornnord. geogr., Gibraltar sund.

N. K. A., förk. för Nordiska Kullager A.-B. Se Kullager.

n. L, förk. för lat. non licet, ej tillåtet; non liquet, ej tydligt, låter sig ej avgöra.

nlj., fys.y förk. för normalljus.

N. M., förk. för nordamerikanska staten New Mexico.

N. n., förk. för lat. no'men ne'scio, jag känner ej namnet; namnet är mig obekant; note'tus nomen, här bör namnet antecknas.

N. N. E., internationell förk. för nordnordöst. Jfr N. E.

N. N. W., internationell förk. för nordnordväst. Jfr N. W.

N:o, n:r, n:ro, pl. n:is, n:ris, förk. för lat. nu'merOy pl. numerisy numrerad med, under det eller det numret.

N. O., förk. för nordamerikanska staden New Orleans.

No, japan., skådespel med talad dialog, som under 1300-talet utvecklades ur de heliga danserna, kagura, mimiska framföranden av gamla myter.

No'a, No'anamn, religionshistorisk term, uttryckande motsatsen till tabu (se d. o.). Noa (melanesiska) äro magiskt ofarliga namn för ting 1. varelser, vilkas vanliga benämningar äro tabu, t. ex. "gullfot" 1. "gråben" för varg, "svett" för blod.

No'a, äldre form No'ak, mansnamn (av hehr. noach, vila). Buret av människosläktets andre stamfader, som för sin fromhet skonades från syndafloden. — Noaki'd, en hjältedikt över Noaks historia. — Noaki'-der 1. Noakfter, Noaks söner, Sem, Ham och Jafet, och deras efterkommande. — De noakska, noakiska 1. noaki'tiska buden, sju rabbinska föreskrifter (förbud mot avguderi, gudsförsmädelse, blodsutgjutelse och mord, otukt, stöld och rov, olydnad mot överheten, blods förtärande).

Noaidde-gaddse, lapsk, myt., "Nåidföljet", andar, som enligt lapsk tro stodo i nåidens, trollkarlens, tjänst.

Noaks ark, se Ark; meteor., folkligt namn på fjädermoln, vilkas långa smala band konvergera mot horisonten så att de likna

bordläggningen på ett jättefartyg; satiriskt skaldeverk av Kr. E. Fahlcrantz.

Noaks ark, zool., se Area Noe.

No'anamn, se Noa.

Noatun, se Njärd.

Nob, eng. (1. nåbb; förk. av nohleman), adelsman. Jfr Mob och Snob.

Nob., förk. för lat. no'bilis, adelsman.

nob., vid växtnamn förk. för lat. no'bis, "av oss", d. v. s. namngiven av den citerande författaren.

No'bel {fr. noble, av lat. no'bilis [se d. o.]), ädel, högsint, ädelmodig; adlig, hög, förnäm. — No'bel {eng. noble), engelskt guldmynt, först präglat på 1300-talet. Kallades sedermera rosenoöeZ (se d. o.). — No'-bili, ital., pl., i det gamla Venedig de adliga släkter, vilka deltogo i regeringen. — No'bilis, lat., namnkunnig; förnäm, högättad; adlig, adelsman. — Nobilise'ra 1. Nobili t e'ra, upphöja i adligt stånd. — Nobflitas, ämbetsadel i det gamla Rom; adligt stånd, adel. — Nobilite't, adelskap, adelsstånd; ädelhet, berömdhet. — No'-biles, medlemmar av nobilitas, ättlingar av dem, som beklätt något av de högre statsämbetena. — Nobili'ssimus {superi. av nobilis, se ovan), den mest högättade, i det gamla Rom titel för kejsarens anhöriga. — Noble'ss {fr. noblesse), adel, adelskap, adelsstånd; ädelhet; högsinthet, värdighet. — Noblesse oblige, fr. {t. nå-blä'ss åbli'sj), adelskap förpliktar, adelskap ålägger förpliktelser, den franska hertigliga ätten de Levis^ valspråk.

Nobelbiblioteket, se Nobelinstitut och Nobelstiftelsen.

Nobelinstitut, se under Nobelstiftelsen. Följande Nobelinstitut finnas f. n.: Svenska akademiens Nobelinstitut, varmed är förenat Sv. akad:s Nobelbibliotek (framför allt omfattande modern vitterhet). Vetenskapsakademiens Nobelinstitut för fysikalisk kemi samt Det norske Nobelinstitut (i Oslo).

Nobelstiftelsen {1. -bä'll-), institution, bildad på grundval av Alfred Nobels testamen-tariska donation (25 nov. 1895), med upp- , gift att främja donationens syften, som främst äro att genom pris, Nobelpris, belöna dem, som inom fysikens, kemiens, medicinens, litteraturens och fredssträvandenas områden "gjort mänskligheten den största nytta". Prisutdelningen sker genom "Nobelkommittéer^^ en för varje prisgrupp. Stiftelsen har även genom inrättandet av olika institutioner, Nobelinstitut, sökt främja donators avsikter.

Nobe'Is krut = Ballistit (se d. o.). — Nobels sprängolja, benämning på nitroglycerin (se d. o.), efter den svenske uppfinnaren Immanuel Nobel, vilken upptäckte detta ämnes explosiva kraft.

No'biIi, No'biIis, Nobilite't m. fl., se under Nobel930

Nobi'lity, eng. (L -ti), adelskap, förnäm börd; adel, adelsstånd; Englands högadel

(duke, marquis, earl, viscount och baron). Jfr Pseudonobility.

No'bis (av ty. Nobiskrug, helveteskrog, av ital. nabisso, avgrundssvalg, av lat. in, i, och aby'ssus, avgrund), skämtsam benämning på krog eller utskänkningsställe.

Noble'ss, Noblesse oblige, se under Nobel.

Nobody, eng. (1. nå'böddi), ingen; en obetydlig eller karaktärslös person.

Noces vermeilles, fr. {1. nås verme'j), "röda bröllopet", fransk benämning på Bartolo-meinatten (se d. o.).

Noch, ty., ännu. — Noch einma'1, ännu en gång.

Noch ist Polen nicht verloren, ty., än är Polen ej förlorat, begynnelseorden till Dombrowskimarschen, Polens nationalsång. Jfr Jeszcze Polska etc.

Noch nie da gewesenes, se Was noch nie da gewesenes.

Nock, holL, sjöv., yttersta änden av ett föremål.

Nocka, bot., se Senecio.

Noctiflo'ra, lat. (av no'ctus, natt, och fWs, blomma), bot., blommande om natten.

No'cturna' versa'te manu', versa'te diu'rna, lat. hexameter, "bläddren i böckerna natt och dag". {Horatius: De arte poetica.)

Nocturne, se under följ. ord.

Noctu'rnus (näml. ca'ntus), lat., tonk., nattlig sång i klostren. — Noctu'rnum media'-num, klostersång vid midnatt. — Nocturne, fr. (1. nåckty'rrn, ital. nottu'rno), nattlig kyrksång; nokturn, nattstycke, musikstycke av en drömmande karaktär.

Nod, pl. Noder (av lat. no'dus, se nedan), fys., svängningsknut; astr., den punkt, där himmelssfären träffas av skärningslinjen mellan två banplan. — No'di, pl., benknölar. — Nodi articula'res, led- eller giktknölar. — Nodosite't, med., knutfor-mig svulst. — No'dus, lat., knut, ledknöl; med. — Nodositet (se föreg. ord). — Nodus Go'rdius, gordisk knut (se d. o.).

Nodo'sa, bot., knutig.

No'dulus, Zai., liten knut. Jfr Nodus. — N. lymfä'ticus, anat., lymfkörtel.

No'dum in sci'rpo quæ'rere, lat., "söka knut (led) på ett vasstrå" (som inga leder har), d. v. s. söka svårigheter, där inga finnas.

No'dus, lat., knut, led; bot., bladfäste. Jfr Nod.

Noel, fr. (1. nåä'll, av lat. nata'lis, näml. Do'mini. Herrens födelsedag), jul, juldagen; även julsång, julhymn.

Noetia'ner, anhängare av Noe'tos, en sektledare i^ ^^myrna omkr. 230 e. Kr.

Noetis, ung., étt slags pannkaka.

Noga'ier, ett turkiskt tatariskt folk i Sydryssland.

Nohli't, miner., ett slags samarskit (se d. o.).

Noir, fr. (1. nåa'r), svart. — Noir beige (1.

- bälsj), miner., svart marmorart från Belgien. — Noir grand antique {1. - grangd-anti'ck), snövit marmorart med svarta brottstycken (från Pyrenéerna).

Noktambu'1 (av lat. nox, gen. no'ctis, natt, och ambula're, gå omkring), nattvandrare, sömngångare. Jfr Somnambul. — Noktambulfsm, nattvandring, sömnvandring. Jfr Somnambulism.

Noktu'rn, se Nocturne.

Nola'na, bot., ett Solanum-liknajide örtsläkte av fam. Nolana'ceæ. Havsstrandväxter i Chile och Peru. Under namnet cymbal-blomster odlas flera arter som prydnadsväxter.

Nola'sker, en munkorden. Se Mercedarier.

No'lens vo'lens, lat., icke viljande eller viljande, antingen du vill eller ej, med godo eller ondo.

No'li me ta'ngere, lat., rör mig icke! översättning av Jesu ord till Maria Magdalena vid deras möte efter uppståndelsen; benämning på konstnärliga framställningar av detta möte; med., gammalt namn på elakartade ansiktssår; bot., namn på Im-,pa'tiens noli tangere, Mimo'sa pudi'ca och Mimosa sensiti'va (se d. o.).

Nolis, fr. {1. nåli') 1. Nolissement (Z. nåliss-ma'ng, av ital. nolo, lat. na'ulum, frakt), handelst., hyra för skepp eller båt; be-fraktning, certeparti (se d. o.). — Noli-se'ra, hyra ett skepp.

No'li turba're cfrculos me'os, lat., rubba icke mina cirklar! den grekiske matematikern Archime'des^ rop till de i hans rum inträngande fienderna.

Noll (av lat. nu'llum, intet), ingenting; aritm., tecknet O, som utmärker ett intet, frånvaron av någon talstorhet, gränsen mellan positiva och negativa tal.

Nolli, astr., en av småplaneterna.

Nollkryss-spant, skeppsb., det spant, där ett fartyg är bredast.

Nollmeridia'n, godtyckligt vald meridian, från vilken geografiska längder räknas.

No'lo, ital., spelt., nolla, bud, som anger att man icke ämnar taga något stick.

Nom {1. nå'm), se Nomos.

No'ma {gr. nome'), med., munbrand, vattenkräfta, ett slags fuktig brand, som från munvinklarna utbreder sig i ansiktet.

No'mada, zool., getingbin.

Noma'der (gr. noma'des, av nome', bete), herdefolk, folk, som förnämligast idka boskapsskötsel, vandra omkring med sina hjordar och ej hava fasta boningsplatser.

— Nomadise'ra, leva som nomader. — Noma'disk, kringvandrande, saknande fast boningsplats. — Nomadskolor äro särskilt inrättade för de nomadiserande lapparnas barn.

No mans land, eng. {1. nå männs lӓnd), "ingen mans land", obebodda områden, som ej tagits i besittning av någon stat;Nomanti—Non a quo, sed quo modo

931

under världskriget benämning för området mellan de fientliga skyttegravarna.

Nomanti' (av gr, mante'ia, spådom), spådom efter ett namns bokstäver.

Noma'rk, Nomarki', se under Nomos.

Nom de guerre, fr. (1. nång dö gär [hårt g]), eg. krigsnamn, soldatnamn; diktat, antaget namn, artistnamn. — Nom de plume (Z. - dö plymm), eg. penn-namn; författarnamn, pseudonym (se d. o.).

Normen, pl. No'mina, lat., namn, benämning (jfr Agnomen, Cognomen, Prænomen); språkv.y benämningsord (som säger vad eller hurudan en sak är), gemensam benämning på substantiv (nomina substan-ti'vd) och adjektiv {nomina adjecWva). —• N. appellatfvum, se under Appel. — N. collectiWum, se under Kollekt. — N. est o'men, namnet är ett förebud eller varsel. — N. et omen, namn och på samma gång ett förebud (säges då en persons namn och yrke överensstämma). — N. genti'le, folkslags namn, t. ex. svensk, fransman. — N. materia'le, ämnesnamn, t. ex. guld, kol, luft. — N. ne'scio, förk. N. N., jag känner icke namnet, namnet är mig obekant. — N. patrony'micum, fadersnamn, tillnamn efter fadern. — N. pro'-prium, egennamn, namn på en person, en ort, ett land o. s. v. — Nomenklatu'r (lat. nomenclatu'ra), eg. namnförteckning; förteckning på de till en konst eller vetenskap hörande tekniska uttrycken. — No'-mina {pl. av Nomen, se ovan), jur., penningar, summor. — Nomina actfva, han-delst.y tillgångar, utestående penningar, fordringar. — N. inexigibflia, fordringar, som ej kunna indrivas. — N. passiVa, skulder. — N. sunt odio'sa, namn äro förhatliga, d. v. s. inga namn böra nämnas (i straff predikningar, offentliga förmaningar, skandalhistorier o. d.).

— In no'mine De'i 1. Jesu, i Guds eller Jesu namn. — In nomine sa'nctæ trinita'-tis, i den heliga treenighetens namn. — Nomina'1-, som har avseende på namnet, ej på saken.)(E e a 1 — Nominalböj-ning, språkv.y — Deklination (se d. o.). — Nominaldefinition 1. Formaldefinition, en definition, som angiver den allmänna formen av ett föremål. Jfr Realdefinition. — Nominalkatalog, förteckning på böcker i alfabetisk ordningsföljd efter författarnas namn.)(Realkatalog. —Nomi-nalvärde, namnvärde, fast, åsätt varde, som mynt, obligationer, aktier o. d. representera, det belopp, varå de lyda.)(R e a 1 -värde. Jfr Pari. — Nominali'sm, fil.y åsikten att de allmänna begreppen {uni-versa'lia), icke äro verkliga ting (rea^lia) utan blott abstraktioner eller namn. — Nominali'ster, anhängare av nominalis-men. — Nomina'tim, namngiven, nämnd.

— Nominatio'n (lat. nomina'tio), namngivande ; utnämning. — Nominati'v 1. No-

minati'vus, se Kasus. — No'mine, vid namn; i (någons) namn. — Nomine'11 1. Nomine'1 (lat. nomina'lis), som angår namnet; till namnet men ej i verkligheten förefintlig. — Nominellt pris, obestämt pris. — Nominellt värde = Nominalvärde (se ovan). — Nomine'ra, nämna, benämna; utnämna. — Nominfsm, etisk åskådning, som åt yttre, statuariska lagar tillerkänner den absoluta auktoritet, som blott tillkommer den i människans inre andliga väsen nedlagda sedelagen. — No-mim'stisk, som avser nominism.

No'mion, gr., sång, i synnerhet kärlekssång.

Nomofylax, pl. Nomofy'lakes, Nomodida'lat, Nomografi' m. fl., se under Nomos.

No'mos, gr., lag; tonk., tonart; tondikt jämte text. — Nomoca'non (av ^rr. kano'n, tros-och levnadsregel), samling av stats- och kyrkolagar — Nomodida'kt, lagkunnig person. — Nomofy'lax, lagväktare, lagbeskyddare. — NomograT (av gr. gra'fein, skriva), lagskrivare, lagsamlare. — No-mografi', den skriftliga laggivningen. — Nomoka'non, gr., levnadsregel. — Nomo-krati' (av gr. krate'in, härska, styra), lagherravälde, en författning, i vilken lagen härskar. X Autokrati. — Nomologi' (av gr. lo'g os, lära), lagstiftningslära. — Nomoteleti'k, läran om uppfyllandet av lagarna; kyrkotukt. — Nomotesi' (gr. nomothesia, av tithe'nai, sätta, bestämma), lagstiftning; den givna lagen. — Nomote't, lagstiftare. — Nomotetfk, regeringens rätt att giva lagar; laggiv-ningskonst.

Nomo's, gr. (av ne'mein, beta), eg. betesplats; distrikt i det gamla Egypten; förvaltningsområde i våra dagars Grekland. —• Noma'rk, styresman för något av dessa slags distrikt. — Nomarki' Nomos (se ovan).

Non, lat. (fr. non [Z. nång]), icke; nej. — Nonacce'pt, handelst., vägrad accept å en växel. — Nonlikvi'd, Nonpagame'nto, vägrad likvid för en växel.

No'na, lat. (av no'nus, den nionde), tonk., nionde tonen från grundtonen; i katolska kyrkan kl. 2—3 e. m. och den vid denna tid sjungna sången (jfr Horæ canonicæ); gr. myt., en av parcerna (se d. o.).

Nona, ital, med., en form av sömnsjuka i Italien.

Nonacce'pt, se under Non.

No'næ, lat. (av no'nus, den nionde), pl., hos de gamla romarna sjunde dagen i mars, maj, juli och oktober, den femte i de övriga månaderna.

Nona'gium, mlat. (av lat. no'nus, den nionde), niondedelen av en avliden persons lösegendom, som under medeltiden krävdes av prästerskapet för välgörande ändamål.

Non a quo, sed quo mo'do, lat., icke av vem, utan på vad sätt, ej anseende till personen.932

Non bis in i'dem, lat.y icke två gånger på samma sätt (kan en sak göras).

Nonchalans (L nångsjala'ngs; fr, noncha-lancej av noriy icke, och chaloir, bekymra sig om), vårdslöshet, bekymmerslöshet, likgiltighet, försumlighet, slapphet. — Nonchalant (Z. -la'ngt), vårdslös, bekym-merslös, försumlig, likgiltig, slapp. — Nonchale'ra, vårdslösa, försumma.

Non-combattants, fr. (1. nång kåmbatta'ng), se Nonkomhattanter.

Non co'mpos me'ntis, Zat., eg. ej sitt förstånd mäktig; sinnessvag.

Non contemne'ndus, lat., som icke bör föraktas, ej förkastlig, ganska aktningsvärd. Jfr Haud illaudahilis,

Non cu'ivis ho'mini conti'ngit adi're Cori'n-thum, lat. ordspr., det är icke var och en förunnat att komma till Korint, d. v. s. icke alla nå vad de önska.

Non da'tur te'rtium, se Tertium non datur.

Non est ad a'stra mo'llis e te'rra via, lat.y vägen från jorden till stjärnorna är icke jämn.

Non est fa'ctum, lat., det har icke skett, det är icke sant. — Non est inve'ntus, det har icke blivit uppfunnet.

None'tt (av lat. no'nus, den nionde), tonk., musikstycke för nio instrument eller stämmor.

Nonexiste'ns, nylat., icketillvaro.

Non ex quo'vis Ii'gno fit Mercu'rius, lat., icke av varje slags trä kan man snida en Merkurius.

Nonidi', fr. ilat. no'nus, den nionde, och dies, dag), nionde dagen i den republikanska veckan.

No'nie {ty. Nonius, fr. nonnius), fys., efter portugisen Nunez {Nonius, Nonnius) uppkallad graddelare eller apparat för avläsning av en skala.

Noninterventio'n (av lat. non, icke, och interveni're, träda emellan), icke inblandning. X Intervention. — Noninter-ventioni'st, anhängare av icke-inbland-ningsprincipen. — Noninterventionspoli-tik, politik som går ut på att icke intervenera (se d. o.).

Nonintrusioni'ster, (av lat. non, icke, och intru'dere, påtvinga), ett skotskt religiöst parti, grundare av den presbyterianska frikyrkan i Skottland.

Non-jurors, eng. {1. nåndju'rörs), eg. ickesvär jare; de engelska jakobiterna, vilka, sedan konung Jakob II blivit fördriven (1688), nekade att svärja hans efterträdare tro- och hudhetsed.

Nonkombattanter {1. -ta'nger; av fr. non, nej, icke, och combattant, stridande), pL, krigsk., "icke-stridande", vid hären anställda personer, som icke deltaga i striden, t. ex. läkare, intendenter o. s. v. X Kombattanter.

Nonkonformi'ster (av lat. non, icke, och konformi'ster, de överensstämmande), "de

icke överensstämmande". Se vidare Con-formers. — Nonkonformite't, icke-över-ensstämmelse.

NonIikvi'd, se under Non.

Non li'quet, se under Liquet.

Non mo'lto, ital., tonk., icke för mycket.

Non mu'Ita, sed multum, lat., icke mångahanda utan mycket; litet, men gott.

No'nnea ro'sea, bot., nonnea, i Sydryssland odlad prydnadsväxt av fam. Borragina'-ceæ, som tillfälligt inkommit och förvildats i Sverige.

No'nnengeräusch, No'nnensausen, ty. {1. -å-), med., "nunnesusning", blåsljud vid auskul-tation av vena jugularis.

Non no'bis so'lum, lat., ej endast för oss.

Non numera'nda, sed pondera'nda argu-me'nta, lat., man skall icke räkna, utan väga skälen.

Non o'let, lat., "det luktar ej". Vespasianus' svar till sonen Titus, då denne förebrådde honom för att ha lagt skatt på "kabinetten" i Rom. Vespasianus skall därvid ha visat en näve guldmynt, som förskrev sig från denna skatt.

Non o'mne li'citum hone'stum, lat., icke allt, som är tillåtet, är hederligt (lämpligt, anständigt).

Non o'mnia po'ssumus o'mnes, lat. ordspr., alla kunna vi ej allt.

Non o'mnibus do'rmio, lat., jag sover icke för allt, jag tiger icke för allt.

Non o'mnis mo'riar, lat., jag skall icke hel och hållen dö.

Nonpagame'nto, se under Non.

Nonpare'lj 1. Nonpareille, fr. {1. nångpa-j), eg. något makalöst, utan like; säges om åtskilligt, som i sitt slag är ovanligt smått eller av ovanlig godhet; ett slags små äpplen; benämning på vissa blommor; en sorts smala band; boktr., ett slags mycket fin boktryckarstil. — Nonpareils, pl. {1. -parä'j), se Diamant.

Non plu's u'ltra, lat., eg. intet därutöver; gräns, varöver man ej kan gå; det högsta, yppersta, något oöverträffligt.

Non po'ssumus, lat., vi kunna det icke, urspr. svar av påven Klemens VII på den engelske konungen Henrik

VIII:s fordran att påven skulle skilja honom från hans gemål Katarina av Aragonien; sedermera en stående formel för att beteckna påvemaktens tillbakavisande av den världsliga maktens fordringar eller tidsandans krav.

Non quam di'u, sed quam be'ne vi'xeris, re'fert, lat., det kommer icke an på huru länge, utan huru dygdigt man levat.

Non quia rece'pit, sed quia scri'psit, lat., "icke för vad han mottagit, utan för vad han skrivit", nämligen på ett konossement ansvarar en fartygsbefälhavare och blir ej fri från detta ansvar genom att varan avlämnas i det skick den mottagits.

Non quis, sed quid, lat., icke vem, utan vad (är frågan).Non-resident—Norma

933

Non-resident, eng. (L nànn-re'ssident),präst, som håller vikarie och själv bor utom sin församling.

Non-rumina'ntia, lat., pL, zooL, icke-idiss-lande klövdjur, t. ex. svinet.

Non scholæ, sed vi'tæ di'scimus, lat., vi lära icke för skolan, utan för livet.

No'nsens (fr. nonsens \l. nångsa'ng 1. -sa'ngs]; av lat. non, icke, och sens, förstånd, mening), omening, orimlighet, tomt prat.

Non, si ma'le nunc, et o'lim sic e'rit, lat., det skall icke alltid gå så illa som nu.

Non sine, förk. för lat. Non sine la'ude ap-probatur, icke utan beröm godkänt.

Non sum qua'lis e'ram, lat., jag är icke den jag var. (Horatius.)

Non ta'nto 1. Non tro'ppo, ital., tonk., icke för mycket.

Non tibi per ve'ntos a'ssa colu'mba ve'nit, lat. ordspr., stekta duvor flyga icke någon i halsen.

No'num prema'tur in a'nnum, lat., ända in på nionde året böra de (näml. litterära verk) gömmas, d. v. s. brådska ej med att offentliggöra en skrift, begagna lång tid till att putsa och fila den. ("De arte poe-tica" av Horatius.)

Nonvale'ns, lat., oförmögen att betala.

Nonvaleur, fr. {1. nångvalö'r), vanvärde, värdelöshet, brist på avkastning; förlorad eller osäker fordran.

Non vo'lat in bu'ccas tu'as a'ssa colu'mba, lat., inga stekta duvor flyga dig i munnen.

Noocheri' (av gr. no'os, förnimmelseförmåga, förstånd, och chei'r, hand), undertryckande eller förstöring av själskrafter. — Noogoni', kännedomen eller läran om begreppens uppkomst. — Noologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om de rena förnuftsbegreppen. — Noolo'gisk, kallas den bestämdhet, som ett väsende har i sin egenskap av förnimmande. — Noologi'st, anhängare av noologien. — Noostere'sis, med., berövande av medvetandet genom dövande medel.

Nopine'n, kem., en terpen (se d. o.).

No-popery, eng. (1. nå-påpöri), icke något påvevälde, en lösen för de episkopala i England.

Noppa, hot., se Gnaphalium.

Nor, nord. myt., en broder till Goe.

Nor, sund 1. å mellan två större vattendrag.

No'ra, kvinnonamn, förkortning av Eleonora (se d. o.).

Norberti'ner, medlemmar av Premonstra-tenserorden (se d. o.).

Nordkaparen, zool., se Balæna.

Nordmannsgran, hot., ett barrträd från Kaukasus, A'hies Nordmannia'na. Odlas som prydnadsträd upp till

Mälaren.

Nordre, nord. myt., en av de fyra dvärgar, som uppbära himlavalvet.

Nore, nord. myt., en dvärg; i litteraturen stundom en personifikation av Norge.

No'reg (av fomnord. Noregr ur den äldre formen Norvegr), Norge (på landsmålet).

Norfolkgran (1. nå'fök-), hot., namn på den allmänt odlade krukväxten Arauca'ria exce'lsa.

Norfolkrasen (Z. nå'fök-), engelsk helröd, kullig nötbokskapsras.

Norgesalpeter, se Kalksalpeter.

No'riska hästrasen, ett slags grova österrikiska hästar.

Nori't, se under Gahhro.

No'rium, kem., hypotetiskt grundämne i nor jord. — Nor jord, benämning på en förmodad ny metalloxid som (av Svanberg 1846) antogs förekomma i vissa, särskilt norska varieteter av zirkon.

No'rki 1. No'rniki, rysk benämning på skinn av unga rävar.

Norm (lat. no'rma), regel, rättesnöre, mönster; boktr., en boks förkortade titel på första sidan av varje ark. — Ad no'rmam, efter föreskrift. — Norma'1, regelriktig, enligt föreskrift; som tjänar till mönster eller rättesnöre; felfri; frisk. .X Abnorm och Anomal; mat., en mot en rät linje eller ett plan vinkelrät linje; meteor., ett meteorologiskt instrument. — Normalarbetsdag, den för vuxna personer i annans tjänst genom lagen fastställda längsta dagliga arbetstiden. — Normaldräkt, av den tyske zoologen Gustav Jäger (jfr Jägerian) föreskriven, fullständig beklädnad av ylle. — Normal gas, kem., en ideell (tänkt) gas, vars normalvikt (molekylarvikt) är = 1. — Normalgift, toxinlösning, som i 1 kbcm innehåller 100 doser dödliga för marsvin. — Normali-se'ra, genomföra enhetlighet inom något område, särskilt språkets. — Normalite't, regelrätt beskaffenhet. — Normalljus, ljuskälla, som brukas vid ljusmätningar. Jfr Parlamentljus. — Normallösning, kem., lösning, som på 1 liter innehåller 1 ekvivalentvikt av något ämne. — Normal-metod, föreskriven lärometod. — Normalmått, de lagligen fastställda enheterna för längd-, yt- och rymdmåtten (i Sverige meter, ar och liter). — Normalrätt, naturrätt, förnuftsrätt. — Normalse'rum, serum, varav 1 kbcm äger förmåga att oskadliggöra 1 kbcm normalgift (se d. o.). — Normalskola, mönsterskola, för utbildande av lärarkrafter avsett läroverk. — Normaltemperatur, medeltemperatur. — Nor mal ton, tonk., stämtonen, ettstrukna a (a^), den ton, efter vilken de andra tonernas höjd bestämmes. — Normalur, kronometer (se d. o.). — Normalvikt, den lagligen fastställda enheten för vikten (i Sverige kilogram); kem., dets. som molekylarvikt. — Nor ma ti'v, tjänande till mönster eller rättesnöre. — Norme'ra, fastställa såsom norm, föreskriva, reglera.

NoVma, astr., en av småplaneterna; stjärna934

i stjärnbilden Vinkelmåttet på s. hemi sfären.

No'rma, tonk., opera av Bellini.

Norma'nder 1. Norma'nner (mlat. normanni, fr. normands) f nordmän, skandinaviska vikingaskaror, särskilt de, som intogo det efter dem uppkallade Normandie samt södra Italien och England.

Norma'ndiska hästen, en hästras, bördig från Normandie. — Normandiska svinet, en ras av det långörade europeiska landsvinet, som förr förekom i Normandie. Numera högt förädlad. — Normandisk boskap, slaktboskap från ovannämnda trakt.

Normativ, Norme'ra, se under Norm.

Norn 1. Norna, sing. av Nornor (se d. o.).

Norna, hot., se Calypso.

Norna-Gäst, fornnord. sag., en hjälte, som det i vaggan spåddes av en norna, att han ej skulle leva längre, än ett bredvid honom brinnande ljus räckte. Ljuset släcktes och förvarades, tills Norna-Gäst själv efter 300 års levnad åter tände detsamma och dog, då det brunnit ut.

Norniki, se Norki.

No'rnor, nord. myt., ödets och tidens gudinnor, av vilka de förnämsta voro Urd (det förflutna), Ve'rdandi (det närvarande), och Skuld (det tillkommande), vilkas orubbliga beslut själva åsarna måste hörsamma. De vattnade världsträdet Yggdra-sil med vatten ur Urdsbrunnen.

Norrbagge (möjl. förvrängning av norva'gi, latinisering av norrmän), urgammalt spe-namn på norrmännen.

Norræn tunga 1. Norrænt mål, se följ. ord.

Norrönaspråket 1. Norröna tunga {isl. norrænt mal 1. norræn tunga), nordiskt språk, våra förfäders benämning på det äldre norsk-isländska tungomålet.

Nors 1. Slom, zool.y se Osmerus.

Norske Veritas, se Bureau Veritas.

Norther (Z. nö'thö), meteor.y se Blizzard.

Norvagi'sm (av norva'gi, latinisering av norrmän), norsk språkegendomlighet, brukad i ett annat språk än norskan.

Norve, nord. myt., se Nörve.

Norve'gia, latinskt namn på Norge.

Nosa'irier 1. Nusa'rier (av arab. nusairi'jje, småkristna), ett i Syrien boende folk, vars religion innehåller element av kristendomen, muhammedanismen och soldyrkan.

Nosbliser, jaktt., allmoge- och jägarbenäm-ning på sälarnas andhål i isen. De större hål, genom vilka de gå upp och ned, kallas sälbrunnar.

No'sce te i'psum, latinsk översättning av det grekiska ordspråket gnothi seavton^ känn dig själv.

Nosea'n, miner., en grågrön till svart beståndsdel i vissa fonoliter. Utgöres av natriumsulfat och natriumaluminiumsili-kat.

Noshörning, zool., se Rhinoceros.

Nos numeru's sumus et fruge's consu'mere nati, lat., "vi äro blott ett tal och födda att äta och dricka", d. v. s. det är ej mycket bevänt med oss. (Horatius: Epistolæ.)

Nosoco'mium, lat., se Nosokomium.

Nosodo'chium, gr. (av no'sos, sjukdom, och doche'ion, förvaringsrum, gömsle), sjukhus, lasarett. — Nosofe'n, farm., tetrajod-fenolftalein, in- och utvärtes antisepti-kum. — Nosofobi' (av gr. fo'hos, fruktan), med., överdriven fruktan att bliva sjuk.

— Nosoge'nesis 1. Nosogeni' (av gr. ge'-nesis, födande, uppkomst), uppkomsten och utvecklingen av en sjukdom. — Noso-geografi', medicinsk geografi, framställning av sjukdomarnas geografiska eller klimatiska utbredning. — Nosografi' (av gr. grajein, skriva), sjukdomsbeskrivning. — Nosogra'f, sjukdomsbeskrivare.

— Nosoko'm, sjukvaktare. — Nosokomi', sjukvård. — Nosokomia'lfeber, lasarettsfeber. — Nosoko'mium, sjukhus, lasarett. — Nosolo'g (av gr. Wgos, lära) = Patolog (se d. o.). — Nosologi', sjukdomslära. — Nosomani' (av gr. mani'a, raseri), sjuklig föreställning att man lider av någon sjukdom. — Nosonomi' (av gr. no'-mos, lag), läran om sjukdomslagarna. — Nosotrofi', sjukkost.

Noss, se Hnoss.

Nossairier, se Nosairier.

Nostalgi' 1. Nostomani' (av gr. no'stos, hemresa, och a'lgos, smärta, 1. mani'a, raseri), sjukligt stegrad hemlängtan. — Nostalgisk, som angår hemlängtan.

No'stoc commu'ne, hot., en till fam. Nosto-ca'ceæ hörande egendomlig, geléartad, blå-grön alg, skyfallsalg, grönt slem.

No'stoi, gr. (pl. av no'stos, hemresa), namn på flera dikter, skildrande grekernas hemfärd från Tröja.

Nostomani', se Nostalgi.

No'stra æta'te, lat. i vår tid.

Nostra't (lat. no'strås), en av de våra; landsman. — Nostrifice'ra, göra till en av de våra, upptaga i vår gemenskap, tilldela medborgarrätt. — Nostrifikatlo'n, tilldelande av medborgarrätt.

No'stro co'nto, se Conto nostro.

No'strum, med., liktydigt med Arcanum (se d. o.).

Not (av lat. nota, se d. o.), anteckning; en merendels under texten tryckt anmärkning eller förklaring rörande ett ställe i en bok; diplomatisk skrivelse (jfr Kollektivnot); tonk., tontecken; ton. — Not-plan, linjesystem, de 5 linjer, varpå noterna skrivas. — Notväxling, utbyte av diplomatiska skrivelser.

No'ta, lat., märke, tecken, bokstav; handelst., räkning över köpta och betalda varor, vilken tillställes köparen; förteckning (t. ex. tvättnota). — Nota characteri'stica, utmärkande kännetecken. — Taga något ad no'tam, se Ad notam. — Com no'tis,Notabel—Nouveauté

935

med anmärkningar. — Cum no'tis vario'-rum, med anmärkningar av flera personer.

Nota'bel, Nota be'ne, Notabilite't m. fl., se under Notera.

Nota cambia'ta, ital., tonk.j växelnot (se d. o.).

No'tæ, lat., pl. av Nota (se d. o.). — N. mu'-sica, tonk., noter, musikaliska skrivtecken.

Notalgi' (av gr. no'tos, rygg, och a'Ig os, smärta), med., rygglidande, värk i ryggen.

Notaria't, Notariatsinstrument ni. fl., se under följ. ord.

Nota'rie {lat. nota'rius), eg. snabbskrivare; hos oss person, som vid domstol eller annat ämbetsverk för protokollet. — Nota' rius pu'blicus, eg. offentlig notarie; en offentlig ämbetsman, vilken det åligger att verkställa protester, upprätta vissa handlingar, bevittna redan upprättade handlingar, närvara vid utlottningar av obligationer m. m. — Notaria'1, som hör till eller angår en notarie och hans syssla.

— Notaria't, en notaries ämbete; även i vissa länder sammanfattningen av notarier (personer, som äro lagligt bemyndigade att upprätta och bestyrka vissa rättshandlingar). — Notariatsinstrument, handling, utfärdad av notarius publicus.

— Notarie'il 1. Notarie'1, bevittnad av en notarie.

Nota'rius pu'blicus, se under Notarie.

Nota'ta, Notatio'n m. fl., se under Notera.

Notblomster, bot., se Lohelia.

Notdrätt, se Varp.

Notencefa'1 (av gr. no'tos, rygg, och enke'-falos, hjärna), med., missfoster, som har hjärnbråck mot ryggen.

No'ter, tonk.y tontecken, musikaliska skrivtecken. — Noti'st, nylat., notskrivare.

Note'ra (lat. nota're), märka, anmärka; anteckna, uppskriva; bokföra. — Nota be'ne, förkort. N. B., märk väl; anmärkning. — Quod be'ne nota'ndum, något, som bör noga märkas. — Note'ring, handelst., det å börsen för dagen gällande priset på varor eller värdepapper; uppteckning av varupriser och börskurser. — Note'tur no'men, namnet bör antecknas. — Nota'-bel, anmärkningsvärd; utmärkt, ansenlig, förnäm. — Notabelförsamling, i Frankrike förr ett av rikets herrar bestående råd, avsett att ersätta riksständerna. — Nota'bler (fr. les notables), pl., de ansed-daste personerna i en stad eller provins; medlemmar av notabelförsamlingen. — Notabilite't (av lat. nota'bilis, märkbar, i ögonen fallande), anseende, berömdhet, utmärkthet; särdeles betydande eller högt aktad person. — Nota't, pl. Nota'ta, anteckning. — Notatio'n, antecknande; beteckning. — No'tel, skriftlig anteckning.

— Notes, fr. (1. nått), pl., tecken, märken; anmärkningar, anteckningar.

No'thus (gr. no'thos), en son, som är född utom äktenskapet, bastard. — No'thia, pl., jur., arv, arvskap för s. k. oäkta barn.

Notice, eng. (1. nå'tis), notis, meddelande. — Notice of payment (1. - åvv pä'ment), mottagningsbevis.

NotificeVa (lat. notifica're, av no'tus, känd, och fa'cere, göra), kungöra, tillkännagiva; meddela en diplomatisk not. — Notifika-tio'n, kungörande, tillkännagivande; meddelande av en diplomatisk not.

Notiologi' (av gr. no'tios, fuktig, och lo'gos, lära) == Hygrologi (se d. o.). — Notio-me'ter = Hygrometer (se d. o.).

Notio'n (lat. no'tio), begrepp. — Notio'nes commu^nes 1. Noti'tiæ commu'nes, fil., för alla tänkande varelser gemensamma begrepp 1. omdömen.

Noti's (fr. notice, lat. noti'tia), kännedom; kunskap; underrättelse; kortare meddelanden i en tidning. — Noti'sbok, anteckningsbok.

Noti'st, se under Noter.

Noti'tia, lat., upplysning, förteckning. — N. dignita'tum, förk. titel på ett slags romersk statskalender (från år 410). — N. regio'num, officiell beskrivning på de områden, vari Augustus indelat Rom (från början av 300-talet).

Notogæ'a (av gr. no'tios, fuktig, och ga'ia, jorden), djurgeografiskt område, omfattande Australien och Oceanien.

Notogra'f, lat.-gr., tonk., notskrivare, ett instrument, som omedelbart uppskriver noterna till ett på piano spelat tonstycke.

Noto'risk (av lat. no'tus, känd), allmänt bekant, veterlig, uppenbar. — Notorite't 1. Notoriete't (fr. notoriété), den omständigheten att något är allmänt bekant eller veterligt; uppenbar visshet.

No'tos, gr. (lat. a'uster), sunnanvind.

Notoungula'ta, Notoungula'ter, paleont., artrik grupp fossila hovdjur i Sydamerikas pleistocena avlagringar.

Notplan, se under Not.

Notre Dame, fr. (1. nåttröda'mm), se under Dame. — Notre Dame de Paris, berömd kyrka i Paris; berömd roman av Victor Hugo.

Notsyste'm, tonk., samtliga noterna; linjesystem (se d. o.).

Nottu'rno, se Nocturne.

Nougat, fr. (1. noga'), ett slags konfekt av socker och mandlar eller nötter.

Nou'menon 1. Nu'menon (av gr. nus, kunskapsförmåga), fil., det endast med förnuftet, utan hjälp av de yttre sinnena, uppfattade, den osinnliga verkligheten.

Nourriture, fr. (1. norrity'r), föda, näring.

Nous verrons, fr. (1. no verrå'ng), vi få se (tiden an 1. vad som kan göras).

Nouveau riche, fr. (1. novå' risj), "nyrik", nedsättande benämning på person, som hastigt förvärvat förmögenhet.

Nouveauté, fr. (1. novåte'), nyhet; ny mode-936

artikel; nyss utkommen bok. — Nouvel-li'sm, nyhetssjuka. — Nouvelli'st, nyhetsjägare.

Notvarp, se Varp,

N. O. V., förk. för Nykterhetsorden Ver-dandi,

Nova, eg. Stella nova, "ny stjärna", astr., beteckning för nyupptäckta stjärnor i en stjärnbild.

No'va ja, ry,, se Novyj,

Novanti'k (av lat. no'vus, ny, och anti'quusy gammal), eg. nygammal; halvny. — Nov-antiken, konsth., benämning på renässansen (se d. o.)

Novarga'n, farm., silverförening med äggvita. Användes mot gonorré.

Novaspiri'n, farm., ett mildare preparat än acetylsalicylsyra, bestående av salicyl-syrans metylencitronsyreester.

Novasuro'l, farm., se Asurol.

Novatia'ner, anhängare av den romerske presbytern Novatianus (i 3:e årh.), vilken lärde, att kyrkan ej borde i sin gemenskap återupptaga dem, som avfallit från kristendomen, även om de återvände botfärdiga. — Novatianfsm, novatianernas lära.

Novatio'n (av lat. nova're, göra ny), han-delst., förändring, förnyelse (t. ex. av en skuldsedel). — Nova'tor, förnyare; person, som inför något nytt.

Novatofa'n, Novatopha'n, se Atofan.

Nove'll (fr. nouvelle, ital. nove'lla, av lat. no'vus, ny), eg. nyhet; kortare prosaberättelse. — Noveller, pl. av Novell (se ovan); {lat. nove'llæ), kejserliga förordningar, som utgöra tillägg till Corpus juris (se d. o.); även andra lagar, som förändra redan förefintliga lagsamlingar.

— NovelIe'tt, liten novell; tonk., eti litet tonstycke i fri form. — Novellist, författare av noveller. — Novellisti'k, novelldiktningens område. — Novelli'stisk, i novellform.

Nove'mber, lat. ia,Y no'vem, nio), 11 :e (efter gamla romerska kalendern 9:e) månaden i året, vintermånaden.

Novemol (1. -måll), tonk., nio sammansatta noter, en grupp av nio, med siffran 9 överskrivna noter.

Nove'na, ital., nio dagars fasta och andakt.

— Novena'ria (av lat. novena'rius, hestå-ende av nio), pl., nio dagars bön, nio dagars själamässa.

Novicia't, se under Novis.

NoviIa'rainskrifterna, tre inskrifter funna vid den italienska staden Novilara och avfattade på ett hittills okänt språk.

Novilu'nium, nylat., nymåne.

Novi's {fr. novice, av lat. novi'cius, nybliven), nybegynnare, nykommen; man eller kvinna, som för att bliva munk eller nunna genomgår provtid i ett kloster. — Novicia't 1. Novitia't, benämning på en dylik provtid. — Novite't {lat. no'vitas)

— Nouveauté (se d. o.).

Novi'tius, lat., eg. ny, färsk; vid Lunds universitet medlem av en nationsförenings första åldersklass. Jfr

Recentior.

Novo conto, ital. {1. nå'vo kå'ntå), handelst., nytt konto.

No'voje, ry., se Novyj.

NoVoje Vre'mja, ry., "nya tiden", daglig nationalistisk och konservativ Petersburgtidning 1868—1917.

Novokai'n, farm., ersättningsmedel för kokain.

Novolack, en som fernissa använd lösning av Bakelit (se d. o.).

No'vum, lat., något nytt. — De no'vo, ånyo.

— Novum eme'rgens, se under Emergera.

— N. testame'ntum, Nya Testamentet.

No'vus, lat., ny. —^ Novus ho'mo = Homo

novus (se under Homo).

No'vyj, No'va ja, No'voje, ry., ny, i sammansättningar även Nov- och Novo-.

Nox, lat., natt; gr. och rom. myt., se Nyx.

No'xa, lat., jur., skadegörande handling, särskilt av slav 1. djur. — Noxa'lkIagan, jur., yrkan på ersättning för liden skada eller förlust.

Noyader {1. nååja'der; fr noyades), dränk-ningar i massa, ett under första franska revolutionen använt avrättningssätt.

Noyau, fr. {1. noajå'), kärna.

N. P., förk. för Notarius publicus (se d. o.).

n. pr., förk. för nomen proprium (se d. o.).

n:r, n:ris, n:ro, se n:o.

NRA, förk. för eng. National Recovery Act, amerikansk lag ang. "nationell återhämtning". Jfr NIRA.

N. S., förk. för fr. Notre Seigneur, Vår Herre (Jesus Kristus); förk. för nordamerikanska staten Nova Scotia.

N.sp., bot., förk. för lat. no'va spe'cies, ny art.

n. st., i tidsbestämningar förk. för nya stilen.

N-strålar (efter upptäckts orten, den franska staden Nancy), fys., kalla, för det mänskliga ögat osynliga strålar, vilka utsändas av varje kropp, som befinner sig i tvungen molekylär jämvikt.

N. T., förk. för Novum Testamentum, Nya Testamentet.

Nt, kem., atomtecken för Niton (se Radium).

Nto., förk. för Netto.

Nuance, Nuance'ra, se Nyans, Nyansera.

Nu'ba, nubier (se följ. ord); även benämning på vissa negerstammar. — Nu'bier, en grupp av befolkningen i Nubien. — Nu'biska språket, nubiernas språk.

Nube'cula, lat., {dimin. av nu'bes, moln), med., ett slags fläck på ögats hornhinna.

— N. ma'jor och N. mi'nor, astr., K a p -molnen, två på s. hemisfären belägna, för blotta ögat synliga anhopningar av svagare stjärnor och nebulosor.

Nu'bem pro Juno'ne, lat., molnet i stället för Juno, d. v. s. sken i stället för verklighet.

Nubi'l {lat. nu'hilis, av nu'here, giftas, få en man), giftasvuxen, manbar, en kvinnas äktenskapsmognad.

Nubilö's (lat, nuhiWsuSy av nu'bes, moln), molnhöljd; dunkel, mörk.

Nu'biska språket, se under Nuba.

Nucamenta'ceæ, bot., underfamilj av fam. Cruciferæ (se d. o.).

Nucellus, bot., froämneskärna.

Nuces, lat, (av sing. nux), hot., nötter.

Nucha, anat., nacke.

Nuci'fraga caryocata'ctes, zooL, nötkråka.

Nuci'n, kem., ett kristalliniskt ämne, som framställes ur de gröna valnötsskalen.

Nucle'olus, bot,, kärnkropp.

Nu'cleus, lat., kärna; cellkärna. — N. cauda'-tus, anat., stora hjärnans svanskärna. — N. lentifo'rmis, stora hjärnans linskärna.

— N. le'ntis, ögonlinsens centrala del. — Nuclei ori'ginis, neuronernas ursprungskärnor. — N. termina'les, neuronernas ändkärnor. — N. tha'lami o'ptici, synhögarna.

Nucolfn, ett namn på renat kokosfett för hushållsändamål.

Nuculi'feræ, bot., grupp av växtfamiljer av serien Tubiflo'ræ med klyvfrukt, bildande fyra små nötter.

Nudatio'n (av lat. nu'dus, naken), blottande, avhöljande. — Nu'da ve'ritas, lat., nakna sanningen. — Nu'dis ve'rbis, lat., "i nakna ord", den osminkade sanningen. — Nudi-te't {lat. nu'ditås), nakenhet; målark., naken människofigur eller blottad kroppsdel; ohöljd skildring av något anstötligt.

Nudica'ulis, bot., med naken stjälk.

Nu'dlar (av isl. hnuÖla, krama, pressa genom), makaroner i form av trådar.

Nu'dus, lat., bot., naken.

Nue'r, ett av neger språken.

Nueva, Nuevo, sp. {1. noeV-), nya (i sammansatta namn).

Nuggets, eng. (1. na'ggits), miner., benämning på de hopsvetsade klumpar av guld, som ofta förekomma i guldsand.

Nuisance, eng. (1. nju^säns), skada, oförrätt; offentlig förargelse.

Nujo'l, farm., namn på paraffinolja, använd som milt avföringsmedel.

Nuklea'r, som avser en kärna.

Nuklea'ser, enzymer (se d. o.), som spjälka nukleinsyra.

Nuklei'n, kem., en klass av i cellkärnor och jästsvampar förekommande proteider. — Nuklefnsubstanser, äggviteämnen, som innehålla fosforsyra. De viktigaste äro nukleoproteider och nukleoproteiner. — Nuklei'nsyror, syror i nukleoproteider. — Nukleoalbumfner och Nukleoglobuli'ner äro nukleoproteiner som stå nära albu-miner, resp. globuliner. — Nukleoproteider, äro nukleinsubstanser, som spjälkas i äggvita och nukleinsyra. — Nukleopro-tei'ner äro enkla proteiner och indelas i nukleoalbuminer och nukleoglobuliner (se d. o.).

Null, ty. (av lat. nu'llus, ingen), mat., noll.

— Null und nichti'g, ogiltig, intetsägande.

Nu'lla cala'mitas so'la, lat., ingen olycka kommer ensam.

Nu'lla di'es si'ne li'nea, se under Linea.

Nullah, hindust., eg. vik, vattendrag, trång, brant fjälldal, som blott efter stark nederbörd får något vatten. Jfr arab, Wadi,

Nu'lla poene si'ne le'ge, lat, (I, - pe'ne -), jur., intet straff utan stadgande därom i lagen.

Nulla ratio'ne, lat., på intet vis.

Nu'lla re'gula si'ne exceptio'ne, lat., ingen regel utan undantag.

Nullifie'ra, Nullifikatio'n, se under Nullitet.

Nullipa'ra, lat., med,, kvinna som ej fött barn.

Nulli si'ne ma'gno ve'nit fa'ma labo're, lat., utan mycken möda skördas föga ära.

NuIli'ssimo, ital. (1. no- -må), spelt., bud i flera spel, varigenom man förklarar sig icke skola taga något stick.

Nullite't (fr. nullité, av lat. nu'Hus, ingen, betydelselös), ogiltighet; intighet, obetydlighet, bagatell; obetydlig människa. — NuIlifie'ra, upphäva, förklara för ogiltig.

— Nullifikatio'n, upphävande, ogiltighets-förklaring. — Nulli'us mome'nti, av ingen vikt, obetydande.

Nullum viole'ntum diutu'rnum, lat., stränga herrar regera icke länge.

Nu'llus stu'ltus tace're po'test, lat., ingen narr kan hålla munnen på sig.

Nu'men, lat., försyn, gudamakt, gudaväsen. Jfr Noumenon,

Nume'nius, zool., spovsläktet. — N. arqua'-tus, storspoven. — N. phæ'opus, småspo-ven.

Nu'menon, se Noumenon.

Numera'lia, Nu'meri, Nume'risk, Nu'mero m. fl., se under följ. ord.

Nu'merus, lat., nummer, tal, antal, mängd; språkv., talform, den grammatiska kategori, som betecknar ett antal. Jfr Singula-ris. Pluralis, Dualis. — Numerus rotu'n-dus, runt tal, ett tal, som lätt låter dela sig. — Numera'lia, pL, språkv., räkneord.

— Numeratio'n, räkning. — Numera'tor, aritm., tälj aren i ett bråktal. — Nu'meri {pl. av nu'merus, se ovan), talen; fjärde Mose bok, vari det berättas om den judiska folkräkningen. — Nume'risk, som har avseende på bestämda tal eller som kan bestämmas genom tal. — Numeriskt förhållande, talförhållande. — Numeriskt värde, blotta talvärdet. — Nu'mero, pl. Nu'meris, numrerad med, under det eller det numret; på recept: antal det eller det. — Numerosite't, stort antal, mängd; rytmiskt välljud i tal eller musik. — Nu-merä'r, antal; som har avseende på tal-eller blotta penningvärdet. — Numerö's, talrik, som förekommer i mängd; välljudande.

Nu'mida, zool., pärlhöns.

Numismati'k (av lat. numi'sma, gr. no'mis-ma, mynt), vetenskapen om mynt och

medaljer. — Numisma'ticus 1. Numisma'-tiker, person, som är kunnig i numisma-tiken. — Numisma'tisk, som har avseende på numismatiken. — Numismatograff (av gr. gra'fein, skriva), mynt- och medaljbeskrivning. — Numismatogra'f, myntbeskrivare. — Numismatogra'fisk, som hör till numismatografien. — Numo-fyla'cium, myntsamling. — Numome'ter, mynträkningsmaskin.

Numma'risk (av lat. nu'mmus, mynt), som har avseende på penningar.

Nu'mmer {lat. nu'merus), 2int2i\, siffra; handelst.y siffermärke, sifferbeteckning å vissa varor. — Nummerhäst, krigsk., häst vid trupp, där hästar skola finnas på stat. — Nummerlotteri, ett slags lotteri, där spelaren äger att välja mellan numren 1—90. Jfr Lotteri och Klasslotteri. — Numre'ra {lat. numera're), beteckna med siffror.

Nummula'ria, hot.y penningört.

Nummuli'tes (av lat. nu'mmus, mynt, och gr. Wthos, sten), pL, paleont.y nummuliter, penning- eller linsstenar, ett slags förste-ningar. — Nummuli'tgruppen 1. Nummu-litformationen, geoL, en formation av kalk- och sandsten, som kännetecknas av en myckenhet nummuliter. — Nummulit-kalksten, ett slags byggnadssteri.

Nu'mmus, lat., mynt.

Numofyla'cium, Numome'ter, se under Nu-mismatik.

Nu^mquam retro'rsum, lat., "aldrig tillbaka", den romerske statsmannen Ciceros, det welfiska husets valspråk och hanno-veranska Georgordens devis.

Nu'mquam ti bi fide'les pu'res fore, quos pre'tio corrupi'sti, lat. ordspr., tro aldrig, att de skola bliva dig trogna, vilka du be-stuckit med penningar.

Numre'ra, se under nummer.

Nunata'ker, grönländskt namn på isfria fjällpartier i inlandsisen.

Nunatio'n, riktigare form för Nunnation (se d. o.).

Nunc dimi'ttis se'rvum tu'um, lat., "nu låter du din tjänare fara i frid"; Vulgata-övers. av Luk. 2:29.

Nunc est bibe'ndum, lat., nu skall här drickas. (Horatius' ode ang. segern vid Aktion.)

Nu'ncius, Nunciatu'r, se Nuntie, Nuntiatur.

Nu'ndinæ, lat., den var nionde dag återkommande marknads- och torgdagen i det gamla Rom.

Nu'nna (lat. no'nna, av koptiska na'ne, den rena, eller av lat. non nu'pta, ogift), klosterjungfru, kvinna, som avlagt klosterlöftet.

Nunnan, zooL, en spinnarfjäril, Psilu'ra (1. Lyma'7itia) monacha, vilken är en svår skadeinsekt på skog.

Nunnatio'n (av gr. bokstavsnamnet nu), språkv., nasalt ljud i allmänhet. Använ-

des vetenskapligt endast inom arabiska grammatiken och betecknar utvidgning av ett ord med n, som har ett speciellt tecken och i allmänhet betecknar obestämd form.

Nunnesusning, se Bruit de diable.

Nunneört, bot., se Corydalis.

NuntiatuV, se under följ. ord.

Nuntie (1. nu'ntsie; lat. nu'ntius), påvligt sändebud, påvens ordinarie ambassadör på en ort. Jfr Legat. — Internuntie, nuntie av lägre grad. — Nuntiatu^r, en nunties ämbete och värdighet. — Nu'ntium, meddelande mellan österrikisk-ungerska parlamentsutskott.

Nuo'vo co'nto, se Conto nuovo.

Nuphar, hot., växtsläkte tillhörande fam. Nymphæa'ceæ. — N. lu'teum, gul näckros. Av blommorna beredes i Turkiet en kylande dryck, pufer ciceghi. — N. pu'milum, dvärgnäckros.

Nu'pta, lat., gift kvinna. — Nu'ptiæ, bröllop, äktenskap. — Nuptiæ clandesti'næ, hemligt äktenskap. — Nuptiæ nefa'riæ, förbjudet äktenskap. — Nuptia'1, som angår bröllop eller äktenskap. — Nupturie'nter (lat. nupturia're), personer, som ämna ingå äktenskap.

Nura'ger (ital. nuraghi), bikupformiga fornminnesmärken på Sardinien, antagligen uppförda som försvarsverk.

Nur die Lumpe sind bescheiden, se under Lump.

Nursery-tales, eng. (1. nö'rsöri täls), am-sagor, barnkammarsagor. — Nursery-rhymes (1. - ra'jms), barnrim, ramsor.

Nus, gr., förnuft.

Nusairier Nosairier (se d. o.).

Nusalaut, ett malajiskt språk.

Nusku, myt., babylonisk gudomlighet.

Nu'squam tu'ta fide^s, lat. ordspr., trohet är en sällsynt dygd.

Nut, egypt. myt., himlarymdens gudinna.

Nu'tans, hot., lutande.

Nutatio'n, se under Nutus.

Nutharts, dets. som Akaroidharts (se d. o.).

Nu'tkacypre'ss, bot., namn på Chamæcy'-paris nutkaè'nsis. Odlas som prydnadsväxt.

Nutrami'ner, dets. som vitaminer (se d. o.).

Nutriaskinn, ett dyrbart skinn, som fås av sumpbävern, Myopto'amus coypus, i södra Amerika.

Nutrie'ra (lat. nutri're), nära, uppamma. — Nutrie'ntia, pL, med., närande medel. — Nutrime'nt (lat. nutrime'ntum), näringsmedel. — Nutritio'n, näring. — Nutriti'v, närande. — Nutri'tor, den som närer eller föder. — Nutrito'rium, sammanfattning av djurkroppens näringsorgan. — Nu'trix, amma.

Nu'tus, lat., vink. — Ad nu'tum, på någons vink. — Nutatio'n, nickande, vinkande; astr., den genom månens attraktion åstadkomna periodiska lutningen av jordaxeln

mot himmelspolen; hot., blommornas lutning mot solen.

Nuwa, astr.y en av småplaneterna.

Nux, pl. Nuces, lat.y nöt. Jfr In nuce. — Nux Are'cæ, arekanöt. — Nux Colæ, kolanöt. — Nux moscha'ta, se Semina myris-ticæ. — Nux vo'mica, se Semina nucis vomicæ.

N. W., internationell förk. för nordväst (eng. North-West).

N. v., bot., förk. för lat. no'vum vari[etas, ny varietet.

Ny, v, grekisk bokstav motsvarande n. — Nyn efelkystiko'n, ett för välljudets skull efterhängt u.

Ny, nord myt., en dvärg.

N. Y., förk. för nordamerikanska staten New York.

Nyalan, zooL, en sydafrikansk antilopart, Nya'la anga'si.

Nyam-nyam Njam-njam (se d. o.).

Nyans (1. -a'ngs; fr. nz^ance), färgskiftning; skiftning; fig., benämning på mindre olikheter i begrepp. — Nyanse'ra, skugga, åstadkomma f ärgskif tningar; återgiva fina olikheter och skiftningar.

Ny-aristoteli'sm, se Neo-aristotelism.

Nya stilen, se Gregorianska kalendern.

Nya Sydwales-stärkelse, se Arrowrotstär^ kelse.

Nya'ya, filosofisk skola i Indien, stiftad av Götarna i 2:a årh. e. Kr.

Nyblått, tekn., en vid blåning av tvätt använd färg, som består av indigokarmin (eller Parisblått), ultramarin och stärkelse.

Nyckelharpa 1. Knaverharpa, tonk., ett gammalt nordiskt stråkinstrument.

Nyckelindustrier {eng. key-industries), ett lands huvudindustrier.

Nyckelpigor, zooL, en familj skalbaggar, Coccine'llidæ.

Nyckelroman, roman, vars huvudpersoner äro mer 1. mindre trogna porträtt av verkliga personer.

Nycklar, hot., se Orchis.

Nyctagina'ceæ, bot., växtfamilj av serien Phytolaci'neæ i varmare länder. Viktiga släkten äro Bougainvi'llea, Boer ha'via, Mira'hilis, Nee'a m. fl.

Ny'ctala fune'rea, zooL, pärluggla. I mellersta och norra Sveriges skogar.

Ny'ctalus, zooL, smalvingade fladdermussläktet av däggdjursordn. Chiro'ptera. Svensk art N. no'ctula, stora fladdermusen.

Nycta'nthes, hot., träd- 1. buskskläkte av fam. Olea'ceæ. — N. a'rbor tri'stis, har blommor och frön, som i hemlandet, Indien, användas som nervlivande medel. Kron-pipen användes till f ärgning av maträtter.

Ny'ctea scandi'aca, zool., fjällugglan.

Nyctere'ntes procyoni'des, zool., tvättbjörnshunden, ett östasiatiskt hunddjur.

Nye, nord., myt., en dvärg, som råder för det månskifte, vilket kallas ny.

Ny gult = Massicot (se d. o.).

Nyholländsk mahogny, bot., ved av Euca-lyptus (se d. o.).

Nying, brasa av två på varandra lagda stockar med spånor och ris emellan. Användes av timmerflottare och skogsarbetare.

Ny-israeli'ter, under förra hälften av 1800-talet en engelsk sekt, som väntade, att Messias skulle födas på nytt.

Ny-kantiani'sm, se Neo-kantianism.

Ny-klassici'sm, konsth., en på studium av antiken grundad smakriktning, som representeras av gustaviansk stil och em-pirestil (se d. o.).

Nyktalo'p (gr. nyktaWps, av nyx, natt, och ops, öga), med., en ögonsjuk, som ser bättre om natten än om dagen. — Nykta-lopi', dagblindhet. — Nyktegersi', sömnlöshet, nattvak; uppspritttande ur sömnen.

— Nykthe'meron, natt och dag, ett dygn.

— Nyktiga'm (av gr. ga'mos, bröllop), växt, vars befruktning sker under natten.

— Nyktina'stisk (av gr. nasto's, tryckande) 1. Nyctitro'pisk (av tro'pa, vändning) , kallas de sömnrörelser, som växter utföra på grund av ljusväxlingen mellan dag och natt. Jfr Tropism. — Nyktobate'sis, gående i sömnen. — Nykto-fy'ter, bot., växter, som öppna sig om natten eller efter solnedgången. — Nykto-fobi', mörkrädsla. — Nykturi', med., den starkare urinutsöndringen under natten.

Ny-lutherani'sm, ett gammallutheranskt parti, som ogillade utträdet ur Evangeliska unionen.

Nyläst, gammal vikt = 100 centner.

Ny-malthusiani'sm, se under Malthusianer.

Nymf {gr. ny'mfe, brud), gr. myt., benämning på ungdomliga halvgudinnor, som representerade naturens

alstrande krafter (se vidare Dryad, Najader, Nereider, Okeanider och Oreader); glädjeflicka. — Nymfeacéer, hot., se Nymphea'ceæ. — Nymfago'g, gr., brudförare. — Nymfer, pL, anat., de små blygdläpparna. — Nymfomani' (av gr. mani'a, raseri), med., livmoderraseri, sjuklig könsdrift hos kvinnor. Jfr Satyriasis. — Nymfonani', kvinnlig självbefläckelse. —Nymfo'ncus, svullnad eller svulst på blygdläpparna.

Nymil, se Mil.

Ny'mphæ, anat., se Nymfer under Nymf.

Nymphæ'a, bot., växtsläkte tillhörande fam. Nymphæa'ceæ. — N. a'lba, vit näckros. — N. a'lba f. ro'sea, har rosa- 1. purpurfär-gade blad. Förekommer i några sjöar på Tiveden. — N. ca'ndida, nordnäckros, liknar vit näckros. — N. lo'tus, vit lotusblomma, och N. cerulea, blå lotusblomma, äro de allbekanta egyptiska blomster, som i konsten stiliserats till det under namnet p a 1 m e 11 kända ornamentet. De odlas940

ofta i växthus och dammar som prydnadsväxter.

Nymphæa'ceæ 1. Nymfeacéer, bot., näckrosväxter, växtfamilj tillhörande de chori-petala dikotyledonerna. Svenska släkten Nymphæ'a och Nuphar,

Nymphæoi'des, bot, lik näckros (Nymphæ'a) till bladen.

Nymphæ'um, lat., helgedom, invigd åt nymferna.

Nympha'lidæ, zooL, en familj dagfjärilar.

Ny-platoni'sm, se Neo-platonism, — Ny-pla-to'niker, anhängare av nyplatonismen.

Nypon, bot., se Rosa.

Ny-proven?alska skolan, se Félibreförbundet.

Ny-pythagorei'sm, se Neo-pythagoreism.

Ny-rationali'sm, teol., en med rationalismen (se d. o.) besläktad riktning, vilken verkar förnämligast genom kritik över och utläggning av de bibliska skrifterna.

Nyrenässansen, se Renässansen.

Nürnbergerdockan, tonk., enaktsopera av Adam.

Nürnberggrönt, kem., kromoxid. — Nürn-bergrött, kem., röd bolus.

Nürnbergkram, leksaker och galanterivaror från den tyska staden Nürnberg.

Ny'roca, zool., dykandsläkte. — N. feri'na, brunanden. — N. fuli'gula, viggen. — N. ma'rila, berganden.

Nyromantik kallas hos oss romantikens efterblomstring, särskilt inom vitterheten i början av 1800-talet, i Sverige företrädd av Nya eller Nyromantiska skolan. Jfr Romantik.

Nyråd, nord. myt., en dvärg.

Nysa, astr., en av småplaneterna.

Nysa'iska nymfer = Hyader (se d. o.).

Nysblad, bot., namn på hästfibla. Se Arnica.

Nysebastfn, tekn., ett sprängämne, som består av nitroglycerin, natronsalpeter och träkol.

Nysilver 1. Argenta'n (av lat. arge'ntum, silver), en till hushållsartiklar mycket använd, gulaktig och smidig legering av koppar, nickel och zink. Bland olika slags nysilver märkas alfenid och alpaka (se d. o.).

Nyspulver, bot., se Veratrum.

Ny'ssa, bot., växtsläkte av fam. Corna'ceæ i Ostindien, Östasien och atlantiska Nordamerika. Ur rotveden av nordamerikanska arter förfärdigas s. k. typelostift, vilka i kirurgien användas som Stipites Laminariæ (se d. o.).

Nysta'gmus 1. Nysta'xis, gr. (av nysta'zein, nicka, inslumra), eg. nickande, inslumrande; med., krampaktigt rullande med ögonen.

Nysört, bot., se Achillea.

Nyviole'tt, tekn., en anilinfärg, beredd genom inverkan av jodmetyl eller jodetyl på rosanilin.

Nyx, gr. (lat. Nox), natt; myt., nattens gudinna.

Ny'xis, gr. (av ny'ssein, sticka), med., styng, stickning.

Nyyrikki {1. ny-), fi. myt., skogsgudens son, en jaktgud.

Ny-zeeländska linet, fås av bladen av den å Nya Zeeland inhemska beklädnadsväxten Pho'rminm te'nax, linliljan. — Ny-zee-ländsk spenat, se Tetragonia.

N. Z. 1. N. ZeaL, förk. för Neiv Zealand (Nya Zeeland).

Någrind = Nagrindama (se d. o.).

Nåid, lapsk., trollkarl, lapparnas "scha-man".

Nåidföljet, lapsk myt., se Noaidde-gaddse.

Nål {fornn. Nal), nord myt., Lokes moder. Kallas även Löfö.

Nålginst, bot., se Genista.

Nålkörvel, bot., se Scandix.

Nåstrand = N astr and (se d. o.).

Nålsärv, bot., se Scirpus.

Nålzeoli't = Natrolit (se d. o.).

Näbbdjur, zool., till kloakdjuren hörande däggdjur, Omithorhy'nchus anati'nus, i södra Australien. Djuret lägger ägg, som ruvas i boet.

Näbbgäddan, zool., en havsfisk, Belo'ne belo'ne, av fam. Makrillgäddor. Den har gott kött men dess grönaktiga skelett avskräcker mången.

Näbbmöss, zool., se Sorex.

Näbbvalen, zool, Hypero'odon restra'tus 1. H, di'odon, förekommer flockvis i Atlanten. Ett förirrat exemplar strandade vid Furusund i Stockholms skärgård 1879. — Näbbvalolja, Döglingolja, Döglingtran, tran av Hyperoodon restratus. Användes bl. a. i salvor.

Näcken {isl. ny kr), enligt folktron en ele-mentarande, som lever i sjöar och strömmar.

Näckhår, bot., se Cladophora.

Näckros, bot., se Nymphæa och Nuphar.

Näckrosväxter, bot., se Nymphæaceæ.

Näktergalen, zool., se Aedon.

Närts, Närz, Nerts {ty. Nörz), handelsnamn på flodillerns päls.

Näsbjörnar, zool., ett släkte björndjur, Na-sa lis, i Mexiko, Mellan- och Sydamerika.

Nässelsilke, bot., se Cuscuta.

Nästepify'ter, se under Epifyter.

Nästrot, bot., se Neottia.

Nät gurka, bot, se Luffa.

Nättelduk {ty. Nesseltuch, av Nessel, nässla, och Tuch, tyg), av brännässlornas stjälkar vävt tyg; ett slags löst muslin.

Nättingen, zool., dets. som nejonöga (se d. o.).

Nätvide, bot, se Salix.

Nätvingar 1. Florvingar, zool, en insektordning, Neuro'ptera. Hit höra bl. a. natt-sländor, myrlejonsländor, florsländor m. fl.Näva—Oberon

941

Näva, hot.y se Geranium och Erodium, Nödfallsadre'ss, handelst,, en på växlar skriven anvisning till en s. k. nödfallsadres-sa'ty d. v. s. en person, som åtager sig att godkänna eller betala växeln, i den händelse trassaten skulle vägra att göra detta. Nörel, hot.y se Alsine.

Nörve, nord, myt., Natts fader, även kallad

Narve (se d. o.). Nörz, se Närts.

Nöst 1. Naust, no.y båthus med båtar och

fiskeredskap. Nöt kr åka, zooL, se Nucifraga. Nötskrika, zooL, se Garrulus. Nötväcka, zool., se Sitta.

O.

O såsom romerskt taltecken = 11, O' 1. Ö = 11,000.

O, kem.y atomtecken för syre (Oxyge'nium).

O, förk. för lat. offi'cÅum, syssla; officina, verkstad; o'mniSy all, hel; o'ptimuSy bäst; o'ptio, val; o'puSy verk; o'ssa, ben.

O, på äldre franska mynt betecknar mynt-ningsorten Riom, på österrikiska Ora-vicza, på nordamerikanska New Orleans.

O' framför irländska släktnamn, t. ex. 0'Connel, betecknar adlig börd och motsvarar det engelska of {ty. von), av. Jfr Fitz, Mac, Ua.

Ö, jap. (1. å), framför japanska titlar är ett hedrande prefix. Den med 5 förlängda titeln följes ofta av ett san (herre, fru, fröken), t. ex. O Kami san, den ärade fru värdinnan.

O., förk. för nordamerikanska staten Ohio.

Oaks, The, eng. (1. the åks), en av de största engelska kapplöpningarna (i Ep-som, uteslutande för ston).

O. A. (M.) D. G., förk. för lat. Omnia ad (majorem) Dei gloriam, allt till (större) ära för Gud.

Oa'nnes, enl. grekerna ett i babylonisk mytologi förekommande urtidsväsen av blandad fisk- och människogestalt, sannolikt identiskt med fiskguden Hanni.

Oa'rion, gr, (dimin, av oo'n, ägg), ett litet ägg; äggstock (se Ovarivm), — Oario'n-cus, med., svulst i äggstockarna. — Oari'-tis, äggstocksinflammation.

Oars, eng, (1. års), sjöv., tvåårad roddbåt på Themsen.

Oartikule'rad, otydlig (i fråga om uttalet), ej tydligt framhävd.

0'as, pl. Oa'ser (gr, o'asis; koptiska uahe), fruktbar, bevattnad plats i stora öknar.

Oath of allegiance och Oath of supremacy, se Allegiance,

Oats, eng, (I, åts), eg. havre, fabriksnamn på havregryn av flera slag.

ob., förk. för lat. o'biit, avled; död.

Ob, lat., för, för skull. — Ob-, i sammansättningar framför c\. k t Oc- (Ok-), framför /: Of-, framför p: Op-, emot, omvänt; an-, över-, be- och för-.

Oba dets. som Dikafett (se d. o.).

Oba'dja, hebreiskt mansnamn, Herrens tjänare. Buret av en av de små profeterna.

Obalanserad, saknande jämvikt, ostadig, lättledd av stundens infall.

Obang, förr det största guldmyntet i Japan = ungefär 65 kr.

Obbligo (1. å'bligå), se Obligo.

Ob defe'ctum, lat., i brist av, på grund av brist.

0bdiplostemo'n, se Diplostemon.

Obduce'nt, se under följ. ord.

Obduce'ra (lat, ohdu'cere), eg. föra fram; med., öppna och vetenskapligt besiktiga ett lik. — Obdu'cens, bot., överdragande.— Obduce'nt, den läkare, som verkställer en liköppning. — Obduktio'n 1. Obduce'ring, av läkare verkställd öppning och besiktning av ett lik. — Obduktionsprotokoll, skriftlig berättelse om en obduktion.

Obdure'ra (lat. ohdura're), hårdna; förhärda, förstocka. — Obduratio'n, förhård-ning; stockning av vätskor; halsstarrig-het, obotfärdighet.

Obedie'ns (fr, obédience, lat, obedie'ntia), lydnad, disciplin; särskilt klosterlydnad; skriftligt tillstånd för en munk 1. nunna att företaga en resa 1. att gå i ett annat kloster; klosterbefattning. — Obedie'ns-brev (fr, lettre d'obédience), åt en medlem av någon andlig undervisningsorden genom en katolsk biskop skriftligen meddelat tillstånd att undervisa. — Obedie'n-tia cano'nica, den obetingade lydnad för överordnade, som kräves i kloster.

Obelfsk (gr. obeWskos, dimin, av obeWs, spett, spjut), byggn., hög, fyrsidig, av en enda sten huggen, uppåt i en pyramidlik-nande spets (ett s. k. pyramidion) slutande pelare, ett slags fornegyptiskt minnesmärke. Jfr följ. ord.

Obelo's, gr., 0'belus, gr,-lat., (eg. spett, stekspett), 1. Obelfsk, vid misstänkta 1. som oäkta betraktade ställen i äldre upplagor av klassiska författare anbragt tecken i form av ett liggande spjut.

O-ben (ty, 0-beine), hjulbenthet.

Oberammergauspelen, se Passionsspel.

Obergespa'n, ty., föreståndare för ett komi-tat (se d. o.).

0'beron (fr, Auberon, fty. Alberich), älvornas konung, förmäld med Titania; astr., en av planeten Uranus' månar.

Näva, hot.y se Geranium och Erodium, Nödfallsadre'ss, handelst,, en på växlar skriven anvisning till en s. k. nödfallsadres-sa'ty d. v. s. en person, som åtager sig att godkänna eller betala växeln, i den händelse trassaten skulle vägra att göra detta. Nörel, hot.y se Alsine.

Nörve, nord, myt., Natts fader, även kallad

Narve (se d. o.). Nörz, se Närts.

Nöst 1. Naust, no.y båthus med båtar och

fiskeredskap. Nöt kr åka, zooL, se Nucifraga. Nötskrika, zooL, se Garrulus. Nötväcka, zool., se Sitta.

O.

O såsom romerskt taltecken = 11, O' 1. Ö = 11,000.

O, kem.y atomtecken för syre (Oxyge'nium).

O, förk. för lat. offi'cÅum, syssla; officina, verkstad; o'mniSy all, hel; o'ptimuSy bäst; o'ptio, val; o'puSy verk; o'ssa, ben.

O, på äldre franska mynt betecknar mynt-ningsorten Riom, på österrikiska Ora-vicza, på nordamerikanska New Orleans.

O' framför irländska släktnamn, t. ex. 0'Connel, betecknar adlig börd och motsvarar det engelska of {ty. von), av. Jfr Fitz, Mac, Ua.

Ö, jap. (1. å), framför japanska titlar är ett hedrande prefix. Den med 5 förlängda titeln följes ofta av ett san (herre, fru, fröken), t. ex. O Kami san, den ärade fru värdinnan.

O., förk. för nordamerikanska staten Ohio.

Oaks, The, eng. (1. the åks), en av de största engelska kapplöpningarna (i Ep-som, uteslutande för ston).

O. A. (M.) D. G., förk. för lat. Omnia ad (majorem) Dei gloriam, allt till (större) ära för Gud.

Oa'nnes, enl. grekerna ett i babylonisk mytologi förekommande urtidsväsen av blandad fisk- och människogestalt, sannolikt identiskt med fiskguden Hanni.

Oa'rion, gr, (dimin, av oo'n, ägg), ett litet ägg; äggstock (se Ovarivm), — Oario'n-cus, med., svulst i äggstockarna. — Oari'-tis, äggstocksinflammation.

Oars, eng, (1. års), sjöv., tvåårad roddbåt på Themsen.

Oartikule'rad, otydlig (i fråga om uttalet), ej tydligt framhävd.

0'as, pl. Oa'ser (gr, o'asis; koptiska uahe), fruktbar, bevattnad plats i stora öknar.

Oath of allegiance och Oath of supremacy, se Allegiance,

Oats, eng, (I, åts), eg. havre, fabriksnamn på havregryn av flera slag.

ob., förk. för lat. o'biit, avled; död.

Ob, lat., för, för skull. — Ob-, i sammansättningar framför c\. k t Oc- (Ok-), framför /: Of-, framför p: Op-, emot, omvänt; an-, över-, be- och för-.

Oba dets. som Dikafett (se d. o.).

Oba'dja, hebreiskt mansnamn, Herrens tjänare. Buret av en av de små profeterna.

Obalanserad, saknande jämvikt, ostadig, lättledd av stundens infall.

Obang, förr det största guldmyntet i Japan = ungefär 65 kr.

Obbligo (1. å'bligå), se Obligo.

Ob defe'ctum, lat., i brist av, på grund av brist.

0bdiplostemo'n, se Diplostemon.

Obduce'nt, se under följ. ord.

Obduce'ra (lat, ohdu'cere), eg. föra fram; med., öppna och vetenskapligt besiktiga ett lik. — Obdu'cens, bot., överdragande.— Obduce'nt, den läkare, som verkställer en liköppning. — Obduktio'n 1. Obduce'ring, av läkare verkställd öppning och besiktning av ett lik. — Obduktionsprotokoll, skriftlig berättelse om en obduktion.

Obdure'ra (lat. ohdura're), hårdna; förhärda, förstocka. — Obduratio'n, förhård-ning; stockning av vätskor;

halsstarrig-het, obotfärdighet.

Obedie'ns (fr, obédience, lat, obedie'ntia), lydnad, disciplin; särskilt klosterlydnad; skriftligt tillstånd för en munk 1. nunna att företaga en resa 1. att gå i ett annat kloster; klosterbefattning. — Obedie'ns-brev (fr, lettre d'obédience), åt en medlem av någon andlig undervisningsorden genom en katolsk biskop skriftligen meddelat tillstånd att undervisa. — Obedie'n-tia cano'nica, den obetingade lydnad för överordnade, som kräves i kloster.

Obelfsk (gr. obeWskos, dimin, av obeWs, spett, spjut), byggn., hög, fyrsidig, av en enda sten huggen, uppåt i en pyramidlik-nande spets (ett s. k. pyramidion) slutande pelare, ett slags fornegyptiskt minnesmärke. Jfr följ. ord.

Obelo's, gr., 0'belus, gr,-lat., (eg. spett, stekspett), 1. Obelfsk, vid misstänkta 1. som oäkta betraktade ställen i äldre upplagor av klassiska författare anbragt tecken i form av ett liggande spjut.

O-ben (ty, 0-beine), hjulbenthet.

Oberammergauspelen, se Passionsspel.

Obergespa'n, ty., föreståndare för ett komi-tat (se d. o.).

0'beron (fr, Auberon, fty. Alberich), älvornas konung, förmäld med Titania; astr., en av planeten Uranus' månar.942

Obesite't {lat. ohe'sitas), fetma, korpulens; med., fettsot.

Obi, jap., se Kimono.

Obi, i negerspråket på Afrikas västkust benämning på en fetisch (se d. o.). — Obi-man, trollkarl.

0'biit, lat. (av obi're, dö), han 1. hon dog (brukas vid inskrifter o. d.).

Obio'ne peduncula'ta, bot, saltmålla, sydsvensk strandväxt, tillhörande fam. Che-nopodia'ceæ.

Obitua'rium, mlat., dödsförteckning; själa-mässbok.

obj., förk. för objekt.

Obje'kt (av lat. obje'ctum, något, som är beläget mittemot), föremål för en verksamhet; log.y det ting, som ligger till grund 1. är föremål för en föreställning; språkv., det föremål, varpå subjektets verksamhet är riktad {ackusativobjekt), 1. det föremål, åt 1. för vilket något sker 1. är (dativ-objekt). — Objektio'n, invändning, inkast,

— Objektiona'bel, som kan bli föremål föi* invändningar. — Objekti'v, som har avseende 1. grundar sig på föremål utanför oss; verklig, handgriplig, sann; allmän^ giltig; opartisk; språkv., som har avseende på 1. hör till satsens objekt. Jfr Subjektiv.

— Objektivàtio'n, fil, övergång till objektiv verklighet. — Objektivt predika ti v, predikativ (se d. o.) som tillägges ett ackusativobjekt. — Objektiv 1. Objektivglas, fys., den lins i en kikare 1. ett mikroskop, som är längst från den betraktandes öga och vänt mot det föremål, som skall betraktas. Jfr Okular. — Objektive'ra, betrakta något objektivt, som föremål för föreställningar; förverkliga, åskådliggöra.

— Objektive'ring, objektivt betraktande; förverkligande, åskådliggörande.—Objek-tivi'sm, erkännande av tillvaron av teoretiska sanningar 1. praktiska handlingsnormer, vilka äro objektiva i betydelse av allmängiltiga principer.) (Subjektivism. — Objektivite't, inbegreppet av allt objektivt (sakligt, verkligt); egenskapen att vara objektiv; en objektiv, nykter, av subjektiva känslor och stämningar opåverkad betraktelse 1. framställning av ett föremål. — Objektivlins, Objektivspegel = Objektiv, fys. (se ovan).

Objektivskatt, skatt som utgår i förhållande till skatteobjektets värde oberoende av ägarens skatteförmåga t. ex. på fastighet.

Objets d'art, fr. {1. åbsje' dar), konstföremål 1. konstindustriella alster av verkliga konstnärer och större

konstnärligt värde.

Objunktio'n, språkv., samordnande konjunktion.

Objurgatio'ii, lat., förebråelse, tadel.

Obko'nisk, nylat., i form av en omvänd kägla.

0'blastj, ry., område. Benämning på forna ryska provinser, i vilka på grund av talrik främmande befolkning vissa lokallagar

gällde. — Förvaltningsdistrikt i det forna Montenegro.

Obla't (av lat. obla'ta, det framsatta, eg. det framsatta brödet, vilket de kristna i de äldsta tiderna medförde till sina kärleksmåltider), brödet till nattvarden (jfr Hostia); farm., medikamentsomslag av ojäst vetedeg; munlack. Se även Oblatus. —• Oblatio'n, framräckande, erbjudande; offer, gåva. — Oblato'rium, pl. Oblato'rier, handelst., cirkulärbrev, tryckt tillkännagivande om upprättandet av ett handelshus 1. om några med ett sådant timade viktigare förändringar. — Obla'tus 1. Obla't, pl. Obla'ti 1. Obla'ter, eg. den åt Gud offrade; i romersk-katolska kyrkan klosterlärling som av sina föräldrar bestämts för klosterlivet; lekbroder 1. leksyster (i klostren). — Den heliga Franci'scas oblater, en kvinnlig sjukvårdskongregation.

Obliga't {ital. obliga'to, av lat. obliga'tus, förpliktad, förbunden, oumbärlig), omistlig, väsentlig, som icke kan umbäras; tonk., så kallas en ackompanjemangstämma, som är konsertartat behandlad och därför ej kan utelämnas (t. ex. obligat flöjt, obligat violin). — Obligat recitativ, se under Recitera.

Obligatio'n, Obligato'risk m. fl., se under följ. ord.

Obligera {1. åblisje'ra, fr. obliger, av lat. obliga're, binda), förbinda, förplikta; göra tjänster, göra förbunden; nödga. — Obli-gerad (L -sje'-), förbunden. — Obligatlo'n, förbindelse, plikt, åliggande; handelst., skuldförbindelse 1. förskrivning, utställd av staten 1. enskild korporation och löpande med ränta. — Obliga'tio natura'lis, jur., naturlig förpliktelse. — Obligationshandel, handel med värdepapper. — Obligationslån, lån mot visst antal numrerade skuldförbindelser (obligationer), upptaget i allmänna marknaden av stat, kommun, korporation 1. affärsföretag. — Obligationsrätt, jur., den del av förmögenhetsrätten, som handlar om personers rätt till andra personers prestationer. — Obligato'risk, förpliktande, bindande, tvingande, ovillkorligen föreskriven, icke valfri.) (F a -kultativ. — Obligeant (Z. -sja'ngt), förbindlig, artig. — Obligence, fr. (1. -sja'ngs), förbindlighet, artighet. — Obligo, ital., ansvar, förbindelse; handelst., förbindelse till en annan på grund av förskott 1. växelgiro. Stå i obligo, vara skyldig. Utan min obligo, utan ansvar 1. förpliktelse å min sida.

Obli'k (av lat. obWquus, sned, indirekt), skev, sned, krum, böjd, krokig. — Oblika kasus (lat. casus obWqui), språkv., indirekta kasus, alla kasus utom nominativ och vokativ. Jfr Kasus. — Oblikt tal (lat. oratio obWqua 1. indire'cta) — Indirekt anföring (se d. o.). — Oblikvitet, astr., ekliptikans oblikvitet är detsamma somOblimera—Observera

943

ekliptikans (se d. o.) lutningsvinkel mot ekvatorns plan.

Oblime'ra {lat. ohlima're, av Wmus, dy, gyttja), överdraga med gyttja; uppslamma.

Obli'quus, -a, -um, lat., sned, indirekt. Jfr Oblik.

Oblitere'ra (lat. ohlitera're), utplåna. — Oblfterans, lat., förödande, utplånande. — Obliteratio'n, utplånande, utskrapande, i synnerhet av skrift; med., sammanväx-ning av naturliga gångar 1. kaviteter.

ObIivio'n, lat, förgätenhet, glömska.

Oblokutio^n 1. Oblo'quium, lat., invändning, motsägelse.

Oblomov (1. ablå^måf), namn som, efter hjälten i den ryske författaren Gontjarovs så benämnda roman, betecknar en oförbätterligt sorglös och lättjefull person.

ObIon'g (lat. ohWngus), avlång. — Oblonga'-tus, -a, hot., avlång. — Oblo'ngum, avlång fyrkant, rektangel.

Oblo'quium, se Oblokution.

Obnubile'ra (av lat. nu'bes, moln), hölja med moln; förmörka, fördystra. — Obnubila'-tio, lat., Obnubilatio'n, omtöckning, svindel vanmakt.

0'boe (fr. hautbois, eg. högt trä), toyik., ett blåsinstrument av trä, besläktat med klarinetten. — Oboi'st, person, som blåser oboe.

Obo'l (gr. oboWs, forngrekiskt mynt — omkr. 11 öre. Grekerna stucko ett sådant i munnen på sina döda som färjlön åt Charon (se d. o..

0'bolus, paleont., fossilt släkte armfotingar. — O. Apolli'nis, från östersjöprovinserna, har givit namn åt obolussandste-n e n.

Obongo, ett Kongofolk. Se Abongo.

Obotri'ter, Abodri'ter, Bodri'tjer, ett ven-diskt folkslag i Holstein och Mecklenburg (v. grenen av de baltiska slaverna).

Oboval, lat., omvänt äggrund.

O. B. Q., se O. E. B. Q.

Obre'novitj, en serbisk regentfamilj.

ObrepeVa (av lat., re'pere, krypa), smyga sig på, lista sig till; bedraga. — Obrep-tio'n, svekfullt tillskansande; bedrägeri.

Obroge'ra (lat. obroga're), delvis 1. helt och hållet upphäva en gammal lag genom nya lagstadganden. — Obrogatio'n, förslag till upphävande 1. förändring av en bestående lag.

Obrok, ry., koppskatt, kapitationsavgift (se Kapitatio7i).

Obru'ssa, lat., eldprov för guld. — Obru's-sum, det finaste guld.

obs., förk. för observera 1. observandum; stundom även för ohsoWtum, föråldrat (uttryck).

Obs, gammalt ingermanländskt jordmått = 80 tunnland.

Obscen (1. -sje'n; lat. obsce'nus, av lat. cæ-num, smuts), oanständig, som sårar blygsamheten, slipprig, skamlös. — Obsceni-

te't, oanständighet, slipprighet, skamlöshet.

Obscu'r, se Obskur.

Obscu'ro, sp., eg. mörk; namn på mörka cigarrer.

Obsede'ra (lat. obside're), belägra, besvära genom efterhängsenhet, bestorma med böner.

Obsekratio'n (lat. obsecra'tio), besvärjelse, trägen bön. — Obsekre'ra, besvärja, enträget bedja.

Obsekve'ra (av lat. se'qui, följa), hörsamma, lyda, foga sig. — Obsekve'ns, hörsamhet foglighet, eftergivenhet. — Obsekve'nt, hörsam, foglig, eftergiven.

Obse'kvier 1. Obse'qmæ (1. -kvie), nylat. (fr. obsèques) = Exekvier (se d. o.). — Obse-kvia'l 1. Obsequia'le (1. -kviale), kyrkohandbok.

Obse'quium ami'cos ve'ritas o'dium pa'rit, lat., eftergivenheten skapar vänner, sanningen alstrar hat.

Observa'ndum, Observa'ns, Observatio'n, m. fl., se under Observera.

Observatio'nes strengne'nses, lat., "i Strängnäs utarbetade anmärkningar", en 1601 företagen revision av 1541 års svenska bibelöversättning.

Observa'tor, Observato'rium, se under Observera.

Observer, The, eng. (1. the åbsö'rvör), Londons förnämsta söndagstidning (grundad 1791). Konservativ.

Observe'ra (lat. o6seri;aVe), bemärka, varsebliva; iakttaga, giva akt på; anmärka; efterleva. —• Observa'bel, värd att iakttagas. — Observabilia, pL, sinnligt förnimbara, åskådliga föremål. — Observa'n-dum, pl. Observa'nda, något, som bör iakttagas, som är värt att beaktas. — Observandum, non imita'ndum, något som bör observeras, men ej imiteras. — Observa'ns, iakttagelse; strängt iakttagande av kloster-1. ordensregler; kloster-1. ordensstadga. — Observa'nter, franciskanmun-kar, som efterleva de strängare ordensreglerna. — Observanti'ner, minoriter. — Observantfnnor, klarissinnor (se d. o.), som efterleva ordens strängare regel. — Observatio'n (lat. observa'tio), iakttagelse; rön; anmärkning; betraktelse. — Observationsarmé 1. Observationskår, krigsk., armé 1. truppstyrka, som har till ändamål att iakttaga fiendens rörelser. — Observationsjournal, sjöv., dagbok, vari chefen å ett örlogsfartyg för anteckningar över detsamma. — Observationsprocent, förv., anmärkningsprocent, åt anmärkaren anslagen procent av de medel, som genom hans anmärkningar tillfallit en allmän kassa. — Observa'tor 1. Observatö'r, iakttagare, åskådare; person, som gör vetenskapliga iakttagelser. — Observato'rium, byggnad, bestämd för astronomiska, me-944

teorologiska 1. aiidra vetenskapliga iakttagelser.

Obsessio'n, lat., besättning; tvångsföreställning, besatthet, galenskap. — Obse'ssus, besatt.

Obsidia'n, geoL, ett slags mörk, glasaktig lava, som brukas till mindre prydnadsföremål. — Obsidianporfyr, obsidian med inblandade vita fältspatkorn.

Obsidio'ii, lat., belägring. — Obsidiona'lmynt, belägringsmynt, nödmynt, slagna inom belägrade fästningar.

Obsignatio'n, lat., beseglande, fastställande, bekräftande.

Obsiste'ra (lat. ohse'stere), motstå. — Ob-siste'ns, motstånd.

ObskuV 1. Obsky'r (hårt k; lat. obscu'rus), mörk; dunkel, otydlig; obekant, obemärkt; av låg börd 1. ringa samhällsställning. — Leva in obscu'ro, leva i stillhet, föra ett obemärkt liv. — Obskura'nt, en ljusets fiende, hatare av allmän upplysning. — Obskuranti'sm, ljusskygghet, hat till allmän upplysning, strävan att undertrycka tankefriheten. — Obskuratio'n, fördunklande; med., fördunkling av ögats hornhinna. — Obskurite't, mörker; dunkelhet, otydlighet; ringa stånd, obemärkt levnad.

Obsole't {lat. ohsoWtus), föråldrad, som kommit ur bruk.

Obsta'keI {lat. obsta'ciikim), hinder, svårighet; motstånd.

Obstetrfk {lat. ars ohstetri'cÅa, av o'hste-trix, barnmorska), barnförlossningskonst. — Obstetri'cisk 1. Obste'trisk, som hör till barnförlossningskonsten. — Obste'triker, läkare med specialutbildning i obstetrik.

Obstina't (av obstina'tus, av obstina're, envisas), halsstarrig, tredsk, egensinnig, envis. — Obstinatio'n, halsstarrighet, egensinnighet, tredska.

Obstipatio'n, lat., med., förstoppning.

Obstri'kt, Ol3striktio'n, se under följ. ord.

Obstringe'ra {lat. obstri'ngere), förbinda, förplikta, göra förbunden. — Obstri'kt, förbunden, skyldig. — Obstriktio'n, förpliktelse, förbindelse.

Obstrue'ra {lat. obstrii^ere), eg. bygga för, tillstänga; tillspärra, förorsaka stock-ning; med., förstoppa. Jfr Obstruktion. — Obstrue'rad, förstoppad. — Obstrue'ntia, pL, stoppande läkemedel. — Obstruktio'n,

tillspärrning, stockning; med., förstopp-^ ning; polit. {efig. obstruction), taktiken att på olika sätt hindra 1. fördröja avgörandet av en riksdagsfråga. — Obstruk-tioni'ster, det irländska parti inom engelska underhuset, som 1877 började använda obstruktion vid parlamentsförhandlingarna. — Obstrukti'v, stoppande, hindrande.

Obtempere'ra {lat. obtempera're), hörsamma, giva efter, foga sig. — Obtem-peratio'n, eftergivenhet hörsamhet.

Obtenebratio'n, lat., förmörkelse.

Obtentio'n, lat, uppnående av ett syfte.

Obteste'ra {lat. obtesta'ri), besvärja, häftigt 1. enträget bedja. — Obtestatio'n, besvärjelse, ivrig bön.

Obtine'ra {lat. obtine're), erhålla, ernå, driva igenom.

Obtrekte'ra {lat. obtrecta're), förringa; svärta, smäda, förtala. — Obtrektatio'n {lat. ohtrecta'tio), smädelse, förtal; ärekränkning. — Obtrekta^tor, smädare, baktalare, äreskändare.

Obtrunkatio'n (av lat. obtTunca're, avskära), avskärning, stympning.

Obtunde^ra {lat. obtu'ndere), göra slö, förslöa; göra matt; döva. — Obtunde'ntia, pl., med., förslöande medel, medel, som användas för att mildra verkningarna av andra, starkare läkemedel.

Obturatio'n (av lat. obtura're, tilltäppa), med., tilltäppning av ett hål (i t. ex. en tand). — Obtura'tor, ett föremål, varmed ett hål tilltäppes.

Obturbatio'n, lat., störande, förvirring.

Obtu's {lat. obtu'sus), trubbig; dum, trög; slö. — Obtus-angulä'r, trubbvinklig.

Obtu'sus, -a, bot., trubbig. — Obtusa'te, bot., trubbad. — ObtusifIo'rus, bot., trubblom-mig. — Obtusifo'lium, bot., trubbladig.

Obumbre'ra (av lat. u'mbra, skugga), överskugga.

Obventio'n, lat., tillmötesgående; inkomst; frivillig gåva. Jfr Subvention.

Obvolutio'n {lat. obvolu'tio), med., omveek-ling med bindlar.

Oc, provengalska {1. åck; av lat. hoc, detta; fr. oui), ja,

0'ca, peruanska, bot., en sydamerikansk växt, 0'xalis tuhero'sa, vars rötter äro närande och smakliga.

Oca'pia, zool., se Okapi.

Ocari'na 1. Okari'na {ital. occari'na, av o'cca, gås), tonk., ett musikinstrument av lera med flöjtliknande toner.

Occallesce'ns, lat. (av ca'Hus, valk, hårdnad hud), med., förhårdning i huden, valk.

Occa'sio, lat., tillfälle, tillfällighet. — Occa'sio fa'cit fu'rem, lat. ordspr., tillfället gör tjuven. — Ca'usa occasiona^lis, tillfällig anledning. Jfr Ockasionalism.

Occasio'n {lat. occa'sio), tillfälle, lägenhet; anledning. — Par occasion, fr. {1. -åcka-siå'ng), tillfälligtvis. — Occasionalfsm, se Ockasionalism. — Occasione'll {fr. occasionnel), tillfällig; föranledande.

Occidenta'1, Occidenta'lisk, se under följ. ord.

Occide'nten {lat. o'ccidens, den nedgående, av occi'dere, gå ned [om sol, stjärnor]), västern, västerlandet, Europa.) (Orienten. — Occidenta'11. Occidentalisk, västlig, västerländsk.)(Orientalisk. — Occidentaliska diamanter, små bergkristaller. — Occidentalisk turkons, se Odontolit.

0'cciput, lat., anat., bakhuvud. — Occipita'1, hörande till 1. beträffande bakhuvudet.

Occisio'n (av lat. acci'dere, döda), mord, dråpslag.Occitaniska språket—Octava

Occita'iiiska språket (fr. langue d'oc, av langue, språk, och oc [se d. o.]), proven-falska språket.

Occlude'ra {lat. occlu'dere, av cla'udere, tillsluta) , tillsluta, stänga, hämma, avspärra. — Occlusio'n, avstängande, hämmande, tillspärrande. — OccIusi'vförband, förband som helt avstänger infektion utifrån. — OccIusivpessa'r, medel för yttre livmodermunnens avstängande i konceptionshind-rande syfte.

Occore'nza, ital., tilldragelse; tillfällighet. — Airoccorenza, handelst., tillfälligtvis, vid lämpligt tillfälle.

Occu'Ita, lat., pL, förborgade ting, hemligheter. — Occultatio'n, Occulte'ra, Occul-ti'sm, se under Ockult. — Occulta'tor, döl-jare (i synnerhet av ett brott). — Oc-cu'lte, hemligen, lönnligen. — Occu'lti mo'rbi, pl., hemliga sjukdomar.

Occumbe'ra (lat. occu'mhere), falla, sjunka, duka under. — Occumbe'ns, dukande under; åliggande, förpliktelse.

Occupe'ra, Occupatio'ii, se Ockupera^ Ockupation.

Occure'ra, Occure'ns, Occure'nt, se Ockurera, OckurenSy Ockurent.

Ocea'n (lat. oce'anus), hav, världshav. Jfr Okeanos. — Oceanfder, se Okeanider. — Ocea'nien, Stilla havets samtliga öar och ögrupper. — Ocea^nisk, som hör till 1. angår världshavet. — Oceanografi' (av gr. gra'fein, skriva), havsbeskrivning, läran om haven. — Oce'anus, se Okeanos.

Ocea'na, astr.y en av småplaneterna.

Oceanfosfa't, råfosfat från Gilbertöarna.

Oceano'droma, zool., stormsvalor.

Oce'llus, lat. {dimin. av o'culuSy öga), litet öga; prick, punkt. — Oce'ller, småögon hos vissa insekter; ögonfläckar på påfågelns fjädrar. — Ocelle'rad, punkterad, prickig.

Ochlokrati', se Oklokrati.

Ocho'cofett, dets. som Myristicafett (se d. o.).

Ochra'na, se Ohrana.

Ochra'sea, bot., ockragul. — OchrochIo'rus, bot., gulgrön. — OchroIe'ucus, bot., gulvit.

0'chrea, bot., stipler.

0'chro, fröna av Hihi'scus escuWntus. Se Bisamfrö.

Ochroca'rpus, bot., växtsläkte av fam. Gutti'-feræ i tropiska Asien och Afrika. — O. Africa'nus, har gula, ätliga frukter och ett mycket uppskattat virke. — O. longi-

• fo'lius har blommor, som användas vid sidenfärgning. — O. madagascarie'nsis, har ätliga frukter.

Ochrole'chia, bot., ett släkte lavar med skorp-lik bål. — O. palle'scens och O. tarta^rea lämna lackmus och orselj.

Ochro'ma, bot., trädsläkte av fam. Bomba-ca'ceæ. — O. lago'pus, balsamträdet, i tropiska Amerika, har en lätt svampig ved, använd till flaskkork och

flottar 1. båtar som ej kunna sjunka. Fruktullen användes till stoppningsmaterial.

Ocimoni'deæ, bot., en underfamilj av Labia'-teæ.

0'cimum, bot., örtsläkte av fam. Labia'tæ. Alla arter starkt luktande av flyktiga oljor. — O. Basilicum, basilika, basilik-ört, inhemsk och odlad i tropiska Asien och Afrika. Det nejlikdoftande örtståndet förr oificinellt. Användes nu stundom som krydda. — O. gratfssimum, ger en eterisk olja, varav chartreuseliknande likörer framställas. Örtståndet användes i medicinen, oftast som te.

OckasionaIi'sm (av lat. occa'sio, tillfälle), fil., läran att Gud överallt verkar omedelbart ingripande samt genom en fortsatt skapelse oupphörligt åstadkommer överensstämmelsen mellan själsrörelserna och det kroppsliga

tillståndet och verksamheten. — Ockasionalfster, anhängare av ockasionalismen. — Ockasione'II, tillfällig.

Ocklusio'n (av lat. occlu'dere, tillsluta), med., tillslutning; fys., metallers förmåga att absorbera gaser. — Ocklusionsförband, ögonförband.

Ockra, miner., vanligt järnoxidhydrat (brunockra och gulockra); tekn., en gul till brun målarfärg.

Ockult (lat. occu'ltus, av occulta're, dölja), dold, förborgad, osynlig, hemlig. — Ockul-tatio'n, döljande, förhemligande; astr., en fixstjärnas 1. planets undanskymmande genom månen. — Ockulte'ra, dölja, förhemliga. — Ockultism, läran om occu'lta (se d. o.), om hemliga själskrafter, hittills oförklarade naturfenomen, andar o. s. v.

Ockupatio'n, Ockupato'risk, se under följ. ord.

Ockupe'ra (lat. occupaWe), krig sk., intaga, besätta, bemäktiga sig; sysselsätta. — Ockuperad, besatt (om en ort); sysselsatt, överhopad med göromål. — Ockupatio'n, besittningstagande besättande, intagning; sysselsättning, göromål. — Ockupato'risk, som avser besittningstagande.

Ockurre'ra (lat. occu'rrere), möta, hända, förefalla. — Ockurre'ns, händelse, tilldragelse. — Ockurre'nt, förefallande, inträffande.

Ocllo, astr., den av småplaneterna, vars bana är mest excentrisk av alla kända planeter.

Ocne'ria mo'nacha, zool., syn. Psilura (se d. o.).

0'creæ, lat., benskenor (som ingingo i de romerska legionärernas utrustning).

Octa'ndria 1. Octandri'a, se Oktandria.

0'ctans, astr., Oktanten, stjärnbild på s. hemisfären.

Octa'va (jfr Oktav), tonk., ett orgelflöjtverk.

Octa'va, lat., katolska kyrkofester med liturgi, som sträcker sig över åtta dagar, t. ex. jul, påsk, pingst.946

Octa'vius 1. Octavia'nus och Octa'via, mans-och kvinnonamn (av lat. octa'vuSy den åttonde). Mansnamnet buret av den förste romerske kejsaren (Augustus), kvinnonamnet av triumviren Antonius' maka och kejsar Neros gemål.

Octidi', fr. (av lat. o'cto, åtta, och di'es, dag), åttonde dagen i den franska republikanska veckan.

Octrduum, lat.j en tid av åtta dagar. — I'ntra octiduum, inom åtta dagar.

Octopeta'la (av gr. octo', åtta, och pe'talon, kronblad), hot., med åtta kronblad.

0'ctodon (av gr. okto', åtta, och odu's, tand), zool, gnagarsläktet buskråttor.

0'ctopus (av gr. okto', åtta, och pus, fot), zool., ett släkte huvadfotingar bland blötdjuren. — O. vulga'ris, havspolypen, allmän i Medelhavet, saluföres i Italien bland "frutti di mare" (havsfrukter).

Octroi, fr. {1. åcktråa'), oktroj (se d. o.); accis (se d. o.).

Ocu'bavax, ett växtvax, som erhålles av ett brasilianskt träd, Myri'stica officina'lis 1. M. seba'cea. Användes vid ljusfabrikationen.

0'culi, lat., pL, ögon; tredje söndagen i fastan, så kallad efter början av ingångspsalmen till den på densamma brukliga katolska mässan. — Oculi mei semper, "Mina ögon se alltid till Herran" (Ps. 25:15).

0'culi ca'ncri, farm., kräftstenar.

Oculumoto'rius, lat., anat., ögats rörelsenerv.

0'culus a'nimi in'dex, lat. ordspr., ögat är själens spegel.

O cu'ras ho'miiium, o qu'antum est in re'bus ina'ne, lat. hexameter, "strunt är människornas id och tomma världens intressen" (Persius' satirer).

Ocymoi'deæ, bot., underfamilj av fam. La-hia'teæ. Hit hör Ocimum.

0'cymum, bot., syn. Ocimum (se d. o.).

Od, nord. myt.. Fröjas make, som drog bort från henne till främmande land.

Od, benämning på ett magnetiskt ljusfenomen, som tysken Reichenhach trodde sig ha upptäckt och som skulle förnimmas av vissa, särskilt känsliga personer.

O. D., förk. för studentsångsällskapet Or-phei Drängar i Uppsala.

Oda', turk., ett kompani soldater.

Odainsakr, nord. myt., odödlighetsåkern, odödlighetslandet, vars inv. sades leva i evighet.

0'dal 1. Odaljord, fornsv., med full äganderätt innehavd fastighet på landet. — Odal-bonde, ägare av odaljord. — Odalby, gammal by. — Odalfasta och Odalgods, odaljord (se ovan). — Odalman, odalbonde (se ovan); lantman.

Odalfn, ett hårväxtmedel, som innehåller glycerin, borax och garvsyra; ett medel mot sträv och söndersprucken hud.

Odali'sk {turk. odalik, av öda, rum), eg. rumskamrat; vit slavinna, som står i intimt förhållande till sin herre. Föder hon ett barn åt denne, blir hon frigiven och barnet räknas som äkta. — I sultanens harem benämning på slavinnor, vilka betjänade de över dem i rang stående haremsdamerna. Bland odaliskerna ut-togos härskarens legitima hustrur.

Odaxe'smus, gr., med., smärta vid tand-sprickningen.

Odd, fornnordiskt mansnamn, udd, spets, spjut, pil.

Oddfeilows, eng. (Z.åddfellås), eg. besynnerliga bröder 1. underliga kurrar; ett i England under förra hälften av 1700-t. stiftat, hemligt ordenssamfund, vars organisation påminner om frimurarordens.

Odds, eng. (1. ådds), ojämnhet, olikhet, åtskillnad; sportt., ojämnt vad (då den ene håller 1. riskerar mera än den andre). Jfr Totalisator.

0'de {lat. o'de, gr. ode'), hos de gamla sång; lyrisk dikt i allm.; numera högstämd lyrisk dikt av världsligt 1. religiöst innehåll. — Odesymfoni, tonk., symfoni (se d. o.), med kör. — Ode'um 1. Ode'on {gr. ode'ion), pl. Ode^er, eg. sångsal; hos de gamla grekerna en byggnad, vari musikaliska tävlingar anställdes; i medeltidskyrkorna den upphöjning, där sångkören hade sin plats; i nyare tider benämning på vissa teatrar och konsertlokaler, stundom även på en diktsamling. — Odéon, fr. {1. ådeå'ng), odeum (se föreg. ord); även namn på en av de förnämsta teatrarna i Paris.

Odelsrätt, äganderätt.

Odelstinget, no., den ena avdelningen av norska stortinget.

0'den 1. 0'din {isl. Oöinn, fhty. Wodan, Wuotan), nord. myt., gudars och människors fader, vishetens och stridens gud, den högste och mäktigaste av åsarna. Gudinnan Frigga är hans maka. Hans högsäte heter Lidskjalf, hans borg Gladshem. I salen Valhall samlar han i strid fallna hjältar.

Ode'on, Odéon, Ode'urrt, se under Ode.

0'derint, dum me'tuant, lat., må de hata mig, blott de frukta mig, yttrande av den romerske kejsaren Cali'gula. — Oderint, dum pro'bent, må de hata, om de blott godkänna.

0'desymfoni, se under Ode.

Ode'um, se under Ode.

Odeur, fr. {1. ådö'r, lat. o'dor), lukt; vällukt; även stank.

Odile (Z. ådiai), franskt, Odi'lia, forntyskt kvinnonamn = Ottilia (se d. o.).

0'din, se Oden.

Odim't, petrogr., gångbergart av basaltisk sammansättning.

Odio'sa, lat., pl., förhatliga, vidriga saker. — No'mina sunt odiosa, se under Nomen. —Odi profanum vulgus et arceo—OEil

Odiö's (lat, odio'sus), förhatlig, vidrig, olidlig; förtretlig.

0'di profa'num vu'lgus et a'rceo, lat., jag avskyr den oinvigda hopen och håller den borta från mig. (Horatius.)

Odisputa'bel, lat., oomtvistlig, obestridlig.)(Disputabel.

0'dium, lat., hat. — O. implaca'bile, oförsonligt hat. — O. me'dicum, medicinskt hat. — O. theolo'gicum, teologiskt hat, prästhat; oförsonligt, fanatiskt hat.

Odiö's, se under Odiosa.

Odji, Oji, Otshi, det i Asjanti på Guldkusten härskande språket.

Odo'l, fabriksnamn på ett hygieniskt munvatten.

Odome'ter, se Hodometer.

Odon, bot., se Vaccinium.

Odontago'gum (av gr. odii's, gen. odo'ntos, tand, och a'gein, draga, utdraga), med., ett tandutdragningsinstrument, tandtång.

— Odo'ntagra (av gr. a'gra, jakt), tandvärk, åtföljd av kindens ansvällning; även tandtång. — Odontalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), tandvärk. — Odonti'asis, svår tandsprickning hos barn. — Odo'ntica, pl., medel mot tandvärk. — Odonti'n, namn på olika medel mot tandvärk och på tandkonserveringsmedel. — Odontinoi'd, mindre Odontom (se nedan). — Odonti'tis, tandinflammation. —• Odontobla'ster (av gr. bWste, grodd), de celler, som bekläda tandpulpans yttersida och förmedla övergången till det omgivande tandbenet. — Odontogeni' (av gr. ge'nesis, uppkomst, bildning), tändernas och tandsäckarnas bildning 1. uppkomst. — Odontoi'disk (av gr. ei'dos, utseende), tandlik, tandformig.

— Odonto'1, munvatten och värkstillande medel. — Odontoli't (av gr. Wthos, sten), tandsten, vinsten. —• Odontologi' (av gr. logos, lära), läran om tänderna. — Odon-to'm, tandsvulst. — Odontoplastfk (av gr. pla'ssein, bilda), konsten att förfärdiga tandproteser, d. v. s. tänder sättningspjäser. — Odontopo'ros (av gr. po'ros, por), medfödda 1. förvärvade onormala hålighe-ter i tandbenet. — Odonto'rnithes (av gr. o'rnithes, fåglar), paleont., tandfåglar, en grupp utdöda fåglar, vilka voro försedda med tänder. — Odontotekni'k (av gr.

• te'chne, konst), tandläkarkonst, företrädesvis med avseende på den mekaniska behandlingen. — Odontote'kniker, tandläkare, den ti st. — Odontote'knisk, som hör till tandläkarkonsten. — Odontoterapi' (av gr. therape'ia, hot), tandläkarkonst.

Odonte'lla, hot., småtandad.

Odonti'tes, hot., växtsläkte av fam. Scrophu-laria'ceæ. — O. ru'ber, rödkulla, åker, gräsmark. — O. litora'lis, strandkulla, strandängar vid havet.

Odonto'ceti, zool., däggdjursordn. Tandvalar (Spermacetivalar och delfiner).

Odontoglo'ssum, hot., orkidésläkte i Syd-

amerikas bergstrakter. — O. cri'spum och O. gra'nde, odlas allmänt i växthus för sin rika blomsterskrud.

Odontoli't, Benturko's, Tandturkos, Occiden-taTisk turkos, turkosliknande stenar, förfärdigade av fossila ben och tänder, vilka vid fossilifieringen blåfärgats av järnfosfat.

Odonto'pteris, paleont., fossilt ormbunks-släkte från stenkols- och permiska systemet.

Odonto'pteryx, paleont., släkte utdöda fåglar med sågtandlika naggar i såväl över-som. underkäken.

Odontospe^rmum pygmæ'um, hot., Jerikoros.

0'dor, lat., lukt; vällukt; även stank. — Odora'nt, välluktande, doftande. — Odo-ra'ta, pL, välluktande saker. — Odorati's-sima, hot., högst välluktande. — Odori'-ferum (neutr. av odo'rifer, luktförande), hot., artnamn för vissa växter; farm., bestämning för vissa tinkturer m. m. — Odorifice'ra, göra välluktande.

Odry'ser, ett forntraciskt folk.

Odrörer, nord. myt., ett av de trenne kärl, vari skaldemjödet förvarades.

Odscha'k, turk., janitschartrupp.

Odsji, se Odji.

Odysséen (gr. Odysse'ia), den grekiske skalden Homeros' berömda hjältedikt om sagohjälten Odysseus' underbara och äventyrliga hemfärd från Tröja och hans hemkomst till Ithaka.

Odysse'us (lat. UWxes 1. Uly'sses), gr. sag., Ithakas för tapperhet och förslagenhet ryktbare konung, en av de mest frejdade hjältarna under trojanska kriget, huvudperson i hjältedikten Odysséen (se föreg. ord).

Odö'r, se Odeur.

0'dört, hot., se Coniiim.

(E-, se även Ö.

O. E. B. Q., förk. för lat. 0'ssa e'jus he'ne quie'scant, må (hans, hennes) ben vila i frid.

(Ecus, lat. (1. e'kus), praktfull matsal i förnämare romerska boningshus.

(Ede'ma 1. CEde'm (Z.ed- 1. öd-; av gr. o'ide7na, svulst), med., ödem, lokal vattusot. — (Ederna cardia'le, ödem på grund av hjärtfel. —• CE. fu'gax, hastigt uppkommande och övergående ödem av nervösa orsaker, — CE. mali'gnum, sårinfektion med brand och ödem kring såret. — (Edemati' hud-svullnad. — QEdemsjuka, uppträdande av Ödem än här, än där men av andra orsaker än hjärt- 1. nervlidanden.

CEdicne'mus ædicne'mus, zool., tjockfoten, en vadarfågel, som lever på torra fält.

(Edipus (1. e'dipus), se Oidipus.

(Eil, fr. (1. öj), öga. ~ CE. de bæuf (1. - dö böff), oxöga, runt 1. ovalt fönster (särskilt takfönster). — CE. de perdrix (1. -perdri'), eg. rapphönsöga; ett slags ljus-rött champagnevin; även ett slags fransk948

likör. — Chronique de Tæil de bæuf (1. krâni'ck dö löj -), skandalhistorier (efter hovkavaljerernas genom ett oxöga upplysta väntsal i Versailles). — CEillade (Z. öja'dd), förstulen blick, sidoblick, blinkning åt någon. — CEillère {L öjä'r), skygg-lapp (på hästar).

CEkoIogi' (1. eko-), se Ekologi,

(Ela'ndicum, lat., hot., öländsk.

CEn, nord, myt., en dvärg.

CEna'nthe, bot., vattenörtsläkte, tillhörande fam. UmhelWferæ. —• CE. aqua'tica, stäkra, anses giftig. Frukterna användas flerstädes i medicinen. — CE. fistulo'sa, pip-stäkra.

CEna'iith-€ter (1. en-; av gr. o'inos, vin, a'nthos, blomma, och lat. æther, eter), vin-blommeeter 1.

vinblommesprit, bildas vid jäsning av vin samt betingar till en del dettas smak och bouquet.

CEneus {1. e'neus), se Oinevs.

CEnoca'rpus, bot., palmsläkte i tropiska Sydamerika. — CE. bata'na, patavapal-m e n, har i hemlandet mångsidig användning. Fruktoljan drickes. Bladskaftens kärlsträngar användas till pilar o. s. v.

(Enografi' (Z. en-; av gr. o'inos, vin, och gra'-fein, skriva), beskrivning om viner. — CEnologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om vinodling samt om viners beredning och behandling. — CEnolo'g, vinkännare. — GEnomani' (av gr. mani'a, raseri), med., periodiskt supbegär. — CEnome'ter (av gr. me'tron, mått), vinmätare, instrument till att pröva vinets styrka. — (Enopo't, vin-drickare.

CEnone {1. enå'ne), astr., en av småplaneterna.

CEnothe'ra, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Onagra'ceæ. Många arter odlade som prydnadsväxter. — CE. bie'nnis, gulltrav, vår enda inhemska art, med stora gula blommor i ax, är även den ofta odlad. Rötterna ätliga.

CEnothera'ceæ, bot., syn. Onagraceæ (se d. o.).

CEno'trer {1. en-), grekernas benämning på ur-invånarna i sydvästligaste Italien, Oinotria, "vinlandet".

CEso'phagus, gr.-lat., 1. (Esofag (Z. es-), anat., matstrupe. — CEsofagi'sm, med., kramp i matstrupen. — CEsophagftis 1. CEsofagft, inflammation i matstrupen. — CEsofago-malaci', uppmjukning och upplösning av matstrupens slemhinna. — CEsofagopIa-sti'k, plastisk operation på matstrupen. — CEsofagosko'p, instrument för okulär undersökning av matstrupen. — CEsofago-spa'sm, dets. som æsofagism. — CEsofago-to'm, instrument för operativt ingrepp i matstrupsstrikturer. — CEsofagotomi' (av gr. tome', skärning), kirurg., inskärning i matstrupen för avlägsnande av någon främmande kropp.

CEstridæ (Z. e'str-), zooL, styngflugor, ett

slags flugor, vilkas larver leva som parasiter hos vissa däggdjur.

CEuf, fr. (Z. öff), vi. (Eufs (Z. ö), ägg, äggrätt.

CEuvre, pl. CEuvres, fr. (1. övr), pl., verk, skrifter.

O. F., förk. av Oddfellows (se d. o.).

Offa Helluantii, farm., består av ammonium-bikarbonat. Nyttjas till pastiller, pulverblandningar etc.

Offenbachia'd, lätt och uppsluppen operett, i samma stil som den tysk-franske kompositören Offenbachs alster.

Offende'ra (lat. offe/ndere), angripa, förolämpa, såra. — Offensio'n, angrepp, anfall; förolämpning. — Offensi'v, angripande; krig sk., till anfall tjänlig, anfalls-; anfall. — Offensiva, fr. (Z. offangsiV), anfall. — Offensiv- och defensivallians, an-falls- och försvarsförbund. — Offensiv-krig, anfallskrig. — Offensivställning, anfallsställning, d. v. s. en sådan, som förbereder ett plötsligt anpepp; även en sådan, varigenom man vill locka fienden att anfalla.

Offe'ntlig (ty. öffentlich), allmän.)(Privat. Offentlighet (ty. Öffentlichkeit), allmänhet.

Offer (av lat. offe'rre, fr. offrir), som religiös handling åt en övernaturlig makt 1. gudom framburen gåva. — Offere'ra, tillbjuda, erbjuda, hembära. — Offe'rt, handelst., erbjudande, anbud, förslag. — Offertbrev, brev, vari något utbjudes. — Offerto'rium, offerpenningar; offerskål; det i katolska mässan förekommande upplyftandet och framvisandet av den heliga hostian; den sång, som ledsagar denna ceremoni.

Office, eng. (1. à'ffiss), kontor, byrå.

Office'r (fr. officier, av lat. offi'cium, se d. o.), krigsk., gemensam benämning för härens och flottans högre befäl.

Officia'1, Officia'nt, Officie'11, Officie'ra, Offi-ciö's, se under Officium.

Officier, fr. (1. åffisie'), officer. — O. de Tacadémie (Z. - dö lackademi'), en hederstitel, som utdelas för

förtjänster på vetenskapligt område. — O. de santé (Z. - dö sangte'), militärläkare. — O. du jour (1. - dy sjor), tjänstgörande officer.

Offici'n (lat. offici'na), eg. verkstad, fabrik; lokal, där fabrikat av annan beskaffenhet än hantverksprodukter framställas (i synnerhet apotek och boktryckeri). — Offici-na'lia, pl., läkemedel, apoteksvaror. — Officina'lis, -e, bot., använd som läkemedel. — Officine'l 1. Officine'll (lat. offi-cina'lis), som enl. lag finnes och tillhanda-hålles på apotek; som tjänar att användas till läkemedel. — Officinell formel, farm., i farmakopén meddelad föreskrift rör. beredningen av läkemedel. Jfr Magistralformel.

Offi'cium, pl. Offi'cia, lat., plikt, åliggande; tjänst, ämbete, ämbetsplikt, ämbetsför-Offrande—Ogorer

949

rättning; uppvaktning. — Bona officia, välvilliga tjänster; bemedlingar regeringar emellan. — Ex offi'cio, på tjänstens 1. ämbetets vägnar. — OflFi'cium absolu'-tum, ovillkorlig plikt. — O. divi'num, gudstjänst enl. katolska ritualen. — O. humamta'tis, en mänsklighetens plikt.

— O. imperfe'ctum, ofullkomlig plikt, plikt, som ej betingas av yttre tvång. —

0. ju'dicis, domarens plikt, rättens hjälp.

— O. officio provoca'tur, den ena tjänsten är värd den andra. — O. perfe'ctum, fullkomlig plikt, tvångsplikt. — O. ple'num, fullständig, högtidlig gudstjänst, högmässa. — O. sa'crum, eg. heliga ämbetet; inkvisitionen (se d. o.). — Officia'l, hos de gamla romarna en rättsperson; i katolska kyrkan biskopens vikarie, som dömer i vissa viktiga frågor, särskilt äktenskapsmål. — Officia'nt, person, som tjänstgör; tjänstförrättande (vid en orden), tjänstgörande präst. — Officie'1 1. Officiell, tillkommen å ämbetets vägnar, ämbets-; utfärdad 1. kungjord av regeringen; som innehåller direkta meddelanden av regeringen. — Officle'll tidning, regeringens organ. — Officie'ra, tjänstgöra (i synnerhet förrätta gudstjänst). — Officlosite't, tjänstaktighet, tjänstvillighet. — Officiö's (/r. officieux]y eg. tjänstaktig, tjänstvillig; halvofficiell, indirekt meddelad av regeringen.

Offrande, fr. (1. -ra'ngd), offer, gåva.

0'ffset, eng,, eg. överföring, tryckmetod enl. vilken färgen från en tryckrulle först upptas på en med gummiduk överspänd cylinder och från denna överföres till pappersytan.

Offside, eng, (I, å'ffsajd), den avlägsnare sidan; sportt,, ur spelet.

Ofia'ner, se under följ. ord.

Ofi'asis, gr. (av o'fis, orm), med., ormfor-miga kala fläckar på huvudet. — Ofikal-ci'i, geol., ett slags kalksten. — Ofiklei'd, tonh., ett till bygelhornens klass hörande basinstrument. — Ofiodo'nter, paleont., förstenade ormtänder. — Ofiofa'g, orm-ätare. — Ofiolatri' (av gr, latre'ia, tjänst)

1. Ofitfsm, ormdyrkan. — Ofioli'ter (av gr, Wthos, sten), ormförsteningar. — Ofiologi' (av gr, Wgos, lära), läran om ormarna. — Ofiotoxi'n, ormgift. — Ofi't, miner,, serpentin (se d. o.). — Ofi'ter 1. Ofia'ner, ormbröder, namn på vissa gno-stiska sekter (2:a—6:e årh.), sorn dyrkade ormar.

Of ne, nord. myt., namn på en orm; binamn till Oden.

Oftalmalgi' (av gr. ofthalmo's, öga, och a'l-gos, smärta), mec?., ögonlidande, ögon-värk. — Oftalmi', inflammation i ögats yttre delar. — Oftalmfa ægyptfaca, lat,, egyptisk ögonsjukdom. — Oftalmia'ter (av gr, iatro's, läkare), ögonläkare. — Oftal-miatri' 1. Oftalmiatri'k, ögonläkekonst. —

Ofta'Imica 1. Ofta'lmiska medel, ögon-medel, såsom ögonvatten, ögonsalva o. s. v. — Ofta'lmisk, som angår ögonen. — Oftalmi'tis, inre öroninflammation. — Oftalmobiotfk, ögonvård. — Oftalmoblennorré (av gr. hWnna, var, och re'in, flyta), slemflytning ur ögonen. — Oftalmoce'le, ögonbråck. — Oftalmoduli', ögontjänst. — Oftalmodyni', ögonsmärta. — Oftalmofanto'm, en konstgjord efterbildning av ögat till övning i ögonoperationer. — Oftalmofto'sis, ögonstenens framskjutning 1. framfallande. — OftaImofy'ma, svulst på ögonstenen. —

Oftalmo'golos, ögontjänare. — Oftalmo-grafi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över ögonens inre och yttre byggnad.

— Oftalmologi' (av gr. Wgos, lära), vetenskapen om ögat. — OftalmoIo'g, ögonläkare. — OftaImoly'ma, förstöring av ögonstenen. — Oftalmome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument fÖr mätande av hornhinnans krökning. — Oftalmo'ncus, hård ögonsvulst. — Oftalmonosologi', läran om ögats sjukdomar. — Oftal-mophlebotomi', se Phlehoftalmotomi. — Oftalmoplegi', förlamning av ögonmusk-lerna. — Oftalmoponi', ögonlidande. — Oftalmorré (av gr. re'in, flyta), ögonfluss.

— Oftalmorréxis (av gr. rexis, bristning), sönderslitande av Ögat. — OftaImosko'p (av gr. skope'in, se), ögonspegel. — Oftal-moskopi', undersökning av ögon. — Oftal-mospa'smus, ögonkramp. — Oftalmospek-trosko'p = Spektrokolorimeter (se d. o.).

— Oftalmostere'sis, förlust av ett 1. bägge ögonen. — Oftalmoterapi', ögonläkekonst.

— Oftalmotomi' (av gr. te'mnein, skära), sönderdelning av ögat för vetenskaplig undersökning.

Ofuda, jap., "sedel", ett slags amulett av papper med språk ur de heliga skrifterna, invigd i ett tempel.

O gam, en svårtydd fornkeltisk skrift. Dess alfabet kallas bethluisnin, av begynnelsebokstäverna b (beith, björk) och I (luis, rönn).

Ogene'rad (1. -sje-), otvungen, fri, ledig. Jfr Genera.

Ogham, en gallisk gud, kraftens och vältalighetens personifikation; även = O gam (se d. o.).

Ogive, fr. (Z. åsji'v), byggn., medeltida benämning på det kors, som uppstår då två diagonalbågar i ett korsvalv skära varandra; senare liktydigt med spetsbåge. — Are ogive, fr, {I, ark -), spetsbåge. — Ogi-va'I, spetsbågig. — Style ogivale, fr, (1. stil -va'l), spetsbågestilen, den gotiska byggnadsstilen.

OgiVer, geoL, linjer och bågbildningar i glaciäris, beroende på olika avsmältnings-hastighet hos de växlande lagren av blåsrik och luft fri is.

Ogo'rer, dets. som Avarer (se d. o.).950

Ograve'rad, jur., säges en förmögenhet, särskilt en fastighet vara, när inga sakrätter (inteckningar) häfta vid den.

Ogre, fem. Ogresse, fr. (1. åggr, åggrä'ss), varulv.

Ogu'lnia, lat., Lex ogulnia, romersk lag från 300 f. Kr., som gav plebejerna tillträde till de mest ansedda prästämbetena.

Ogurdscha'ler, ett turkmenskt folk.

Ogus, ett turkiskt folk.

0'gyg€s, gr. sag., den konung i Beotien, under vilken den ogygiska vattenfloden säges hava hemsökt landet. — Ogy'gisk, urgammal; ärevördig.

Ogy'gia, gr. myt., se Kalypso.

Ogy'gia, paleont., ett trilobitsläkte i under-siluriska bildningar.

Ohe', jam sa'tis est, lat., hallå, nu kan det vara nog. {Horatius.)

Ohemu'1, urspr. olaglig, oförsvarlig; nu obehörig, orättmätig, som ej kan bevisas.

Ohio (1. åhä'jå), astr., en av småplaneterna.

Ohm (Z. åm), fys., den efter den tyske fysikern Ohm uppkallade praktiska enheten för det elektriska ledningsmotståndet. Motsvarar 1,000,000,000 absoluta motståndsenheter. — Ohmska lagen, den lag, enl. vilken den av en strömkälla alstrade strömstyrkan är direkt proportionell mot den elektromotoriska kraften och omvänt

mot summan av ledningsmotstånden.

Ohokimi, jap., storhövding.

Ohrana 1. Ochrana, ry. {1. achra'na), det tsaristiska Rysslands hemliga politiska polis med spionericentraler och "uppviglingsagenter" bland de revolutionära.

O. H. S. S., förk. för lat. Ossa hic sita sivnt, benen vila här.

Oide'ma, se (Edema.

Oide'mia, zool., svärtor, ett andfågelsläkte.

— O. fu'sca, svärtan. — O. ni'gra, sjöorren.

Oi'dium a'lbicans, hot., med., torsksvampen.

— Oidiomyko's, med., slemhinneaffektion, förorsakad av torsksvamp.

Oidfpus (lat. Oedipus), gr. sag., konung av Tebe, son av Laios och lokaste, hade utan kännedom om denna släktskap dödat sin fader och äktat sin moder. Då sanningen uppdagades, utstack han i förtvivlan sina ögon och irrade sedan fridlös omkring, kärleksfullt ledd av sin dotter Antigone. Oidipussagan är av Sofokles behandlad i skådespelen "Konung Oidipus" och "Oidipus på Kolonos". Jfr Antigone.

Oigob, en masaistam.

Oihonna, en av huvudpersonerna i J. L. Runebergs dikt "Kung Fjalar".

Oiltransfer, eng. (1. å'jltra'ns-), en fotografisk kopieringsmetod för överföring av oljepigmenttryck på nytt papper.

O imitato'res, se'rvum pe'cus, lat., o, efter-apare, slaviska fänad. {Horatius.)

Oin, nord. myt., en alf 1. dvärg.

Oine'vs (lat. (Eneus), gr. sag., konung i Kalydon och fader till Meleagros.

Oino'choe (av gr. o'inos, vin, och che'in, gjuta), mindre forngrekisk kanna för servering av vinet.

Oinomani' = (Enomani (se d. o.).

Oinome'ter = (Enometer (se d. o.).

Oiiio'ne, gr. sag., nymf på berget Ida, den trojanske Paris' första maka.

Oino'tria, se under (Enotrer.

Oirad, kalmuckernas inhemska namn.

Oiron-fajans, se Henri deux-fajans.

0'isian, Oisin, mansnamn, se Ossian.

Oj i, se Odji.

Ojibway = Chippeway (se d. o.).

OK (1. åkä'i), amerik. utt. som betyder "allt riktigt", sannolikt av choctawindianskt oke, "det är så" (ej av eng. all correct).

Oka' 1. Okka, äldre turkisk viktsenhet = omkr. 1,28 kg.; i Turkiet numera benämning på kilogram. Jfr Okka.

Oka'nda, negerfolk i franska Kongo.

Oka'pi, zool., ett sällsynt afrikanskt giraffdjur, Oka'pia johnsto'ni.

Okari'na, se Ocarina.

Okda', astr., se KoAtan.

Okeanfder, se under följ. ord.

Okeano's (lat. Oce'anus), gr. myt., världshavets härskare. — Okeanfder, Okeanos' döttrar.

Okella (arah. wakkàle), europeisk benämning på väldiga, fyrkantiga, till varu-nederlag använda byggnader i Egyptens större städer.

Oken (1. å'ken), levantisk vikt, oftast == V^^ kantar (se d. o.).

Okisaki, jap. (1. k'-), benämning på kejsarinnan 1. änkekejsarinnan.

Okka, arabisk vikt = 1,2,S7 kg. Jfr Oka.

Okla., förk. för Nordamerikanska staten Oklahoma.

Oklokrati' (av gr. o'chlos, folkmassa, och krate'in, härska), massherravälde, pöbel-välde. Jfr Demokrati. — Oklokra'tisk, som hör till oklokratien. — Oklokra't, anförare för pöbeln.

0'knos, gr. myt., gestalt i dödsriket, vilken, liksom Sisyfos dömd till ett fruktlöst arbete, tvinnar på ett halmrep vars andra ände ständigt uppätes av en åsna.

Okolija, bulg., förvaltningsdistrikt.

Okolner (isl. 0'kolnir), Jiord. myt., det aldrig kalla landet, ett av namnen på Mimers underjordiska rike.

Okra, bot., se Hibiscus.

Okra'na, se Ohrana.

Okrosjka, ry. (1. akrå'-), kokk., kall soppa av mjölk, grädde 1. kvass, som slås över tärningar av kött, hårdkokta ägg, gurkskivor, lök, dill och dragon (ev. fisk, grönsaker 1. frukt).

Okrug, ry., distrikt.

Oktaeder (av gr. okto', åtta, och he'dra, yta), geom., en av åtta liksidiga och lika stora trianglar innesluten solid figur.

Oktaete'ris (av gr. okto', åtta, och e'tos, år),

kronoL, stundom brukad benämning på ennaeteris (se d. o.).

Oktako'rd (av ^r. okto', åtta, och choWde, sträng), tonk., tonverktyg med åtta strängar.

Okta'n, kem., ett till paraffinerna hörande kolväte.

Okta'ndria 1. Oktandri'a (av gr. okto\ åtta, och ane'r, man), bot., åttonde klassen i Linnés växtsystem, innefattande växter, vilkas tvåkönade blommor hava åtta fria ståndare.

Okta'ngel, lat, åttahörning, — OktanguläV, åttakantig.

Okta'nt (av lat. o'cto, åtta), astr., ett vinkel-mätningsinstrument, som brukas mest av sjöfarande.

Okta'nten, astr., stjärnbild på s. stjärnhimmeln.

Okta'nter, astr., månrörelsen mellan de fyra månlägen som äro mittemellan nymånen och första och sista kvarteren samt emellan fullmånen och första och sista kvarteren.

Oktapla' (av gr. oktaplii's, åttafaldig), på åtta språk och i åtta jämsides uppställda spalter tryckt bibel.

Okta'stylos 1. Oktosty'1 (av gr. okto', åtta, och sty'los, pelare), byggnad med åtta pelare på framsidan.

Okta'v {ital. otta'va, av lat. octa'vus, den åttonde), tonk., åttonde tonen uppåt 1. nedåt från en antagen grundton; hela omfånget av åtta toner i den diatoniska skalan (jfr Intervall) ; format av en bok, där arket är viket i åtta blad.

— OktaVflöjt, pickolaflöjt. —• Okte'tt (ital. otte/tto), åttastämmigt tonstycke.

()kta'vius 1. Oktavia'nus och OktaVia, se Octavius.

Oktavo'n (av lat. octa'vus, den åttonde), av-komling av en kvarteron (se d. o.) och en vit.

Okte'tt, se under Oktav.

Oktillio'n, åttonde potensen av en million, en million septillioner (se d. o.). Skrives med fyrtioåtta nollor efter 1.

Okto'ber (lat. octo'her, av o'cto, åtta), hos de gamla romarna den 8:e, hos oss den 10 :e månaden i året, slaktmånaden. — Oktober-hästen (lat. octo'her e'quus), fornromersk skördefest, 15 okt.

Oktobri'ster, ryskt centerparti av moderatliberala agrarer, bildat 1905 och uppkallat efter tsarens kort förut utfärdade oktobermanifest om dumans lagstiftningsmakt, vilket de godkände.

Oktode's (av lat.okto'decim,2iå&Y:toic{), format av en bok, där arket är viket i aderton blad.

Oktogo'n (av gr. okto', åtta, och goni'a, hörn), geom., regelbunden åttasidig figur, åttahörning; hyggn., en åttahörnig byggnad. — Oktogo'iiisk, åttasidig.

Oktona'r (lat. octona'rius), metr., vers som består av åtta fötter.

Oktosty'1, se Oktastylos.

Oktro'j (fr. octroi [I. åcktråa'], av lat. auc-to'ritas, vilja, beslut, myndighet), jur., särskild handelsrätt, privilegium; hos oss särskilt av regeringen åt ett aktiebolag beviljat tillstånd att på viss tid idka bankrörelse. — Oktroje'ra (fr. octroyer), meddela ett dylikt tillstånd; egenmäktigt förordna; påtränga, påtvinga. — Oktrojerad lag 1. författning, en av regeringen av egen maktfullkomlighet utan representationens samtycke utfärdad lag 1. författning.

Oku'bavax, bot., vax av Myri'stica ocii'ba. Se Myristica.

Okii'meharts, ett slags Elemi (se d. o.).

Okula'r (lat. oeula'ris, av o'culiis, öga), fys., den mot ögat vända linsen i en kikare 1. ett mikroskop (jfr Objektiv); även = oku-lär (se nedan). — Okularinspektion, besiktning. — Okularmikrome'ter, mikrometer (se d. o.), kombinerad med avläs-ningsmikroskop. — Okulartaxatio'ii, ögon-måttsuppskattning av en skogs virkesvärde. — Okule'ra, trädg., förädla, taga ett öga (knopp) av en ädel plantvarietet och insätta detta i en till en besläktad, mindre ädel art hörande stam. —• Okula-tio'n, detta tillvägagångssätt. —• Okulä'r 1. Okular, som angår ögonen, ögon-, åsyna.

Okulfst, äldre benämning på ögonläkare.

Okulä'r, se under Okular.

Okygrafi' (av gr. oky's, snabb, och grajein, skriva), snabbskrivning, stenograf i (se d. o.).

Okype'te, gr. myt., en av harpyorna.

01c, kem., farm., förk. av lat. o'leiim, olja,

01, danskt styckemått för sill och ägg = 4 tjog = 80 stycken.

Ola, kortform av Olof.

01aca'c€æ, bot., växtfamilj av serien Santa-la'les. Träd 1. buskar i tropikerna. Många lämna värdefull ved, t. ex. Co'ula och Xime'nia.

01a'us 1. OIa'vus, mansnamn = OZo/ (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet 01a'va 1. 01a'via.

Olav, se Olof. — Olavsorden 1. Sankt Olavs orden, en norsk orden.

01a'vus, äldre form för Olaus.

0'lax ceyla'nica, bot., stinkträd, ett till fam. Olaci'neæ hörande, i Ostindien växande träd, vars stinkande ved

brukas som medel mot febrar.

Olberska kometen, astr., av W. Olbers 1815 upptäckt komet med 74 års omloppstid.

Old, eng. (1. åld), gammal. — O. boy, idrottsman, som har rätt att tävla i särskild klass, emedan han uppnått den ålder, över vilken man i allm. icke längre kan utvecklas i kraft och spänstighet. — O. Jack (1. - djäck), gamle Jakob, skämtnamn på engelska flaggan. — O. Nick, gamle Nikolaus, populär benämning på djävulen.

Oldenburgska hornet, ett dryckeshorn av OTld, förfärdigat åt danske konung Kristian I av en westfalisk guldsmed. (Nu på Rosenborgs slott i Köpenhamm.)952

Oldeiiburgska huset, en av Europas äldsta och mest förgrenade furstesläkter, härstammande från de medeltida grevarna av Oldenburg.

Oldfieldia (1. -fi'-), hot., växtsläkte av fam. Euphorhia'ceæ. — O. africa'na, ett väst-afrikanskt träd, lämnar mycket uppskattad s. k. afrikansk ek.

Oldfru, se Åldfru.

01dhami't, miner., ett av kalciumsulfid bestående mineral, som förekommer i meteoriter.

Old Jack, se under Old.

Old Nick, se under Old.

Oldnordisk, da., fornnordiska.

Oldnorsk, no., fornnorska.

Old pelton main, eyig. (1. å'uld pe'ltn mä'in), ett slags engelska kol.

OIea'ceæ, Oleacéer, Olivfamiljen, bot., växtfamilj av ordn. Ligustri'neæ. Mest från Nordamerika. Ex. Fra'xinus, Ligu'strum, Jasmi'nium, 0'lea, Syri'nga.

0'lea europæ'a, bot., se Olivträdet.

01ea'nder = Nerium (se d. o.). — 01eandri'n, kem., ett ämne, som förefinnes i nerium.

01ea'ster, bot., 0'lea oleaster, vilt oljeträd.

01ea'ter, kem., föreningar mellan oleinsyra och en bas.

01ecra'non, anat., stora armpipans övre änd-knöl.

01efi'ner 1. Alkyle'ner, kem., alifatiska kolväten, såsom etylen, butylen, propylen o. s. v.

01efi'niska kamferarter, kem., alifatiska ter-penalkoholer, en del högre, omättade alkoholer, t. ex. geraniol, nerol.

01efi'niska terpe'ner 1. Alifatiska terpener, kem., omättade kolväten med öppen kedja.

Oleg, rysk namnform för Helge.

01ei'n = Elain (se d. o.). — Oleinsyra, kem., oljesyra.

01e'nidæ, paleont., en familj kambriska tri-lobiter. — 01eni'dskiffer 1. 01e'nusskiffer, en mörk, fossilförande, kambrisk alun-skiffer i Skåne, Öster- och Västergötland.

()le'nos, gr. myt., en son till Zeus.

0'leo, dets. som Oleomargarin (se d. o.).

Oleokalkografi' (av lat. o'leum, olja, och kalkografi, se d. o.), kopparstick med oljefärger. — 01eomargari'n, kem., en lösning av stearin, palmitin och olein; även ett halvfabrikat i margarinfabrikationen, även kallat O 1 e o. — 01eome'ter (av gr. me'tron, mått), oljemätare, apparat för undersökning av oljors godhet. — Oleo-nafta, vissa

fraktioner av rånafta.

01era'ceæ, bot., se Chenopodiaceæ.

OIera'ceus, OIito'rius, lat., bot., hörande till grönsaker.

0'leum, lat., olja. — O. absfnthii, malörtolja. — O. amo'ni, pimentolja. — O. amy'gdalæ 1. O. amygdala'rum, farm., mandelolja, verkar emollierande, i större doser milt avförande. — O. ane'thi, dillolja. — O. ange'Iicæ, angelicaolja. —

— O. anima'læ, hjorthomsolja. — O. ani'si, anisolja. — O. anisi stena'ti, stjärnanisolja. — O. a'nthos, en flyktig olja i drogen Folia rosmarini (se d. o.). — O. anti'quum ve'rum, ett slags hårolja. — O. arachi'dis, jordnötolja. — O. a'rnicæ, arnicaolja. — O. aspha'lti, asfaltolja. —

0. aura'ntii, pomeransolja. — O. aurantii flo'rum, orangeblomolja. — O. berga'miæ

1. O. bergamo'ttæ, bergamottolja (se Bergamott). — O. be'tulæ, björktjära. — O. ca'cao, kakaoolja, framställes ur kakao (se d. o.). — O. cadi'num = Pyr oleum oxycedri (se d. o.). — O. cajepu'ti, kajeput-olja (se d. o.). — O. ca'lami, kalmusrot-olja. — O. camphora'tum, kamferolja (se d. o.). — O. ca'nnabis, hampolja, fås av hampfrö, Fru'ctus ca'nnabis. — O. capil-Io'rum, hårolja. — O. carbo'licum, karbol-olja. — O. cardamo'mi, kardemummaolja.

— O. caryophy'Ili, nejlikolja. — O. ca'ssiæ, kanelolja, består huvudsakligen av kanel-aldehyd. — O. ce're, vaxolja. — O. cetace'i, spermacetiolja. — O. Chabérti, Chaberts olja, beredes av hjorthornsolja och terpen-tinolja. — O. chamomi'llæ, kamomillolja.

— O. chemico'rum Hollandico'rum, etylen-klorid. — O. chænoce'ti, näbbvalolja. — O. chi'næ, kinolin. — O. chlorofo'rmii, kloroform. — O. ci'næ, maskfröolja. — O. cinere'um, gråolja, med fet olja utspädd gråsalva. — O. cinnamo^mi, kanelolja. — O. ci'tri, citronolja. — O. citrone'llæ, citro-nellolja. — O. co'cos, kokosnötolja. — O. coria'ndri, korianderolja. — O. co'rnu-cervi, hjorthornsolja. — O. cro'tonis, kro-tonolja (se d. o.). — O. Cube'bæ, kubeber-olja. — O. cumi'ni, kumminolja. — O. de ce'dro, cedroolja (se d. o.). — O. empyreu-ma'ticum, tjära. — O. eucaly'pti, eukalyp-tusolja. — O. flo'rum na'phæ, orangeblomolja. — O. fænfculi, fänkolsolja. — O. ga'di, torsklevertran. — O. gaulthe'riæ, vintergrönolja. — O. gera'nii, geranium-olja. — O. gossy'pii, bomullsfröolja. — O. gynoca'rdiæ, chaulmografett (se d. o.). — O. Haarlame'nse, Haarlemolja. — O. he-liotro'pie, heliotropolja. — O. hyoscy'ami infu'sum beredes av sprit, folia hyoscyami (se d. o.) och matolja. — O. hype'rici, hyperikum- 1. perikumolja. — O. iri'dis, violrotolja. — O. jasmi'ni, jasminolja (se Jasmin). — O. je'coris ase'lli, torsklevertran, fiskleverolja, beredes av levern av flera torskarter. Brukas mot skrofler och engelska sjukan och i lungsot.—O. jugla'n-dis, valnötolja. — O. juni'peri, enbärsolja. — O.]uniperi empyreuma'ticum, en-vedstjära. — O. la'uri, lagerolja (se Lager). — O. lava'ndulæ, flyktig lavendelolja, fås av blommorna till Lava'ndula officina^lis. — O. Ii'gni rho'dii, rosenträolja. — O. ligni saiita'li, sandelträolja. — O. li'ni, se Lin. — O. litha'ntracis, sten-kolstjära. — O. Iu'puli, humleolja. — O.Oleum et operam perdidi—Oliva

macfdis, muskotolja. — O. majora'næ, mejramolja. — O. ma'rtis, koncentrerad lösning av järnklorid. — O. medu'llæ, märgolja. — O. meli'ssæ, melissolja. — O. me'nthæ cri'spæ, krusmyntolja. — O. menthe pipera'thæ, pepparmyntolja. — O. mo'rrhue, torsklevertran. — O. mo-scha'tæ, niuskotnötolja. — O. myri'cæ a'cris, barrolja. — O. myri'sticæ 1. O. nu'cis moscha'tæ, muskotbalsam, fås av muskotnöten (Semina myri'sticæ), — O. nero'Ii, orangeblomolja. — O. nucis jugla'ndis, valnötolja. — O. oli'væ 1. O. oliva'rum, olivolja (se Olivträdet). — O. ori'gani cre'-tici, se Humle, Spansk. — O. ovo'rum, ägguleolja, beredes av äggulor och eter. — O. pa'lmæ, palmolja (se d. o.). — O. palmæ ro'sæ, ett slags geraniumolja (se d. o.). — O. papa'veris, vallmoolja, fås av vallmofrön. — O. pe'dum, ta'uri, klövfett.

— O. pelargo'nii ro'sei, ett slags geraniumolja (se d. o.). — O. pe'træ = Pyro-leum petræum (se d. o.). — O. phela'ndri, fänkålsolja. — O. philosopho'rum, tegelstensolja. — O. phosphora'tum, fosforolja. — O. pi'cis, tjära.

— O. pi'ni, terpentin-olja. — O. pi'peris, pepparolja. — O. pro-vincia'le, olivolja. — O. pule'gii, poleiolja.

— O. ra'pæ 1. O. rapa'rum, rovolja. — O. Rese'dæ, resedaolja. — O. rho'dii, flyktig olja av rosenträ (se d. o.). — O. ri'cini, ricinolja (se d. o.). — O. ro'sæ, rosenolja (se d. o.). — O. rosmarfni = Oleum anthos (se ovan). — O. ru'sci, björktjära.

— O. ru'tæ, rutaolja. — O. sabi'næ, säven-bomolja. — O. salvi'æ, salviaolja. — O. sa'nctum beredes av frukterna av 0'lea olea'ster (se Oleaster). — O. sa'ntali citri'-num, sandelolja, beredes av vissa slags sandelträ (se d. o.). —• O. sassa'fras, sassafrasolja. —• O. serpy'llii, timjanolja.

— O. se'sami, se Sesamolja. — O. sina'pis, senapsolja. —^ O. spermace'ti, spermaceti-olja. — O. spi'cæ, spikolja, fås av Lava'n-dula spi'ca. — O. steari'm, stearinolja. — O. su'ccini empyreuma'ticum = Pyroleum succini crudum (se d. o.).—O. sulphura'to-terebinthina'tum, jesuitdroppar, Haarlem-droppar, Tillydroppar (se d. o.). — O. tanace'ti, renfaneolja. — O. templi'ni, tall-barrolja. — O. terebi'nthinæ, terpentin-olja (se d. o.). — O. thy'mi, timjanolja. — O. ti'gli, krotonolja. — O. uno'næ, ylang-ylangolja. — O. valeria'næ, valerian-olja. — O. vaseli'ni, paraffinolja. — O. ver-be'næ, verbenaolja. — O. vi'ni, vinolja. — O. vi'olæ, viololja. — O. virgi'neum, jungfruolja, den först utpressade, finaste olivoljan (se Olivträdet). — O. vitrio'li, vitriol-olja (rå svavelsyra). — O. zingfberis, ingefärsolja.

0'leum et o'peram pe'rdidi, lat., jag har förspillt min salva (olja) och min möda, jag har ansträngt mig förgäves (Plautus.)

01facto'rius, lat., anat., luktnerven. — 01-

faktime'ter, apparat för mätning av luktsinnet. — 01fa'ctus, luktsinnet.

Olga, ryskt furstinnenamn {ry. Oljga, nord. Helga), den upphöjda. Buret av ett ryskt helgon; astr., en av småplaneterna.

Olgaorden, würtembergsk orden.

Olger dansk = Holger danske (se d. o.).

01i'banum, se Gummi-resina olihanum.

01ifa'nt, fornfr., eg. elefant 1. elfenben; ett medeltida jakthorn; särskilt i Rolands-sången (se d. o.) namn på hjältens elfenbenshorn; olifantpapper (se följ. ord). — Olifantpapper (eg. elefantpapper), ett i flera färger förekommande papper, som användes till omslag på broschyrer o. s. v.

Oligarki' {gr. oligarcMa, av oWgoi, få, och a'rchein, härska), få välde, regering av få personer. —• 01iga'rk, medlem en sådan regering. — Oligarkisk, till fåväldet hörande. — Oligemi' 1. Oligocytemi' (av gr. ky'tos, blodkropp, och ha'ima, blod), med., sjuklig minskning av de röda blodkropparna. — 01igoce'n, geol., en avdelning av tertiärsystemet (se d. o.). — 01igochæ'ta, 01igochæ'tæ (av gr. cha'ite, hår, borst), daggmaskar. •— Oligochyli', med., brist på chylus (se d. o.). — 01igochy'lisk, som ger föga chylus (se d. o.). — Oligochymi', saftbrist. —• OIigochy'misk, föga saftgivande. — Oligocytemi', se Oligemi. — Oligo-da'krya, brist på tårar. — 01igodyna'misk, hot., kallas den skadeverkan, som gifter utöva på växter i så stark utspädning att de ej kunna påvisas på kemisk väg. — Oligogali' 1. Oligogalakti', brist på mjölk vid amning. — 01igohydra'm!iion, minskad mängd fostervatten. — Oligokopri', för ringa avföring. — 01igokla's (av gr. kla'-sis, sönderbrytande, brott), miner., en blandning av natron- och kalkfältspat. — Oligoklasporfyr, geol, ett slags porfyr. — Oligokrati' (av gr. krate'in, härska) och 01igokra't = Oligarki och Oligark (se ovan). — 01igokro'nisk, som varar en kort tid. — 01igone'ura, zooL, gallmyggor. — Oligopioni', brist på fett, magerhet. — Oligopisti', svag tro, klentrogenhet. — Oligopsyki' (av gr. psyche', själ), själssvaghet, själsfattigdom. — Oligosiali', salivbrist, spottbrist. — Oligospermi', brist på "frö" i sädesvätskan. — Oligo-trichi', hårbrist, tunnhårighet. — Oligo-tro'f, bot., se Eutrof. — Oligotrofi', bristande matlust, fastande. — Oligouri' 1. Oliguresi', sjukligt förminskad urinav-söndring. — Oligozoospermi', minskad avsöndring av sädeskroppar.

Olisipo (1. ålisi'på), äldsta namnet på Lissabon.

01ito'risk (av lat. o'lus, köksväxt), växande i 1. hörande till en köksträdgård.

0'lium est pu'Ivinar dia'boIi, se under Pul-vinar.

01i'v, se Olivträdet.

01i'va, kvinnonamn, se Olivia.954

01iva'cea, bot., olivgrön. — 01ivaceo-a'lbus, bot., olivgrön och vit.

0'liver, engelskt mansnamn, eg. odlare av oljeträd; fig., fredstiftare.

01iveta'ner, en gren av benediktinorden, uppkallad efter berget Monte Oliveto (Oljoberget) i Toskana.

01ive'tter (/r. olivettes), pL, olivformade, till slipning olämpliga koraller; avlånga glaspärlor, använda som bytesmedel i Afrika.

01i'vfamiljen, bot., se Oleaceæ.

01i'via 1. Oliva, kvinnonamn, eg. odlarinna av oljeträd; fig., fredstifterska.

01ivi'n, huvudämnet i oliver; miner., ett i många bergarter förefintligt mineral, som består av kiselsyra, magnesia och järn-oxidul. — Olivingabbro, se under Gabbro. —• Olivinsten, en huvudsakligen av olivin bestående bergart.

Olfvolja, se under följ. ord.

OIi'vträdet 1. Oljeträdet, bot., 0'lea euro-pæ'a, tillhörande fam. Olea'ceæ, ett högt träd med grågrönt bladverk, känt sedan forntiden och odlat överallt i Medelhavstrakterna. Av frukten, oliven, pressas olivolja, 0'leum oliva'rum, som brukas i matlagningen och i medicinen. Jfr Bomolja, Oleum virgineum och Provenceolja.

Olja, se ^theroleum och Oleum.

Oljepalm, bot., Elo.e'is guiinee'nsis, en palmart i Västafrika och ö. Sydamerika. Fruktköttet ger palmfett. Ur fruktkärnorna pressas 1. extraheras palmkärnolj a. Pressresterna, palmkärnkakor, och extraktionsresterna, palmkärnmjöl, användas som fodermedel.

Oljeraps, bot., se Brassica.

Oljerättika, bot., se Raphanus.

Oljesocker, kem., en stundom använd benämning på giycerin.

Oljesyra 1. Ölei'nsyra, kem., ingår som beståndsdel i fett och feta oljor och erhålles som biprodukt vid stearinfabrikationen.

Oljetryck, i litografiskt oljefärgtryck reproducerad oljemålning.

Oljeträdet, se Olivträdet.

011a, lat., kruka, gryta.

0'lla be'ne fe'rvet, lat., grytan kokar förträffligt, man lever i överflöd. — 011a ma'le fervet, grytan kokar illa, man lever i knappa omständigheter.

011a podri'da, sp. (1. å'lja -; av olla, gryta, och podrida, rutten, multnad), spansk nationalrätt, som består av småskuret, starkt kryddat kött av flera slag, grönsaker och buljong; {fr. potpourri), kruka, innehållande en blandning av torkade välluktande örter; litterärt varjehanda; mischmasch, sammelsurium.

Ollonborren, zooL, en skalbagge, MeloWntha vulga'ris, som stundom uppträder som ett skogsförhärjande skadedjur.

Ollonfläsk, se Ollongäld.

Ollongäld, skatt, som i de södra landskapen under goda ollonår erlades för svinbetes-

rätt på kronans ollonskogar. Den erlades urspr. i svin, Ollonfläsk, sedermera i pengar.

Ollonkaffe, ett kaffesurrogat av rostade ekollon, — Ollonkakao, preparat av kakao och finmalda, rostade ekollon. Dietdryck vid magsjukdomar.

Ollula, lat., liten kruka, liten gryta. Jfr Olla.

Olmen, zooL, ett ödleliknande, blint grod-djur, Pro'teus angui'nus, i de underjordiska sjöarna i Dalmatiens och Krains grottor.

Olmerduk, kyprad, treskaftad, tät bomullsväv till madrassöverdrag.

01ogra'f (av gr. ho'los, hel, och grajein, skriva), helt och hållet skrivet av undertecknaren.

Olov 1. Olav, fornnordiskt mansnamn, svenskt, norskt och danskt konunganamn enl. somliga = ty. 01 f 1. Ulf, eng. Wolf, ulv; enl. andra av angl. os, formiord. as, gud, den från gudarna härstammande).

Olvon, bot., se Viburnum.

01y'mpen, gr. myt., gudarnas boning, som troddes belägen på berget 0'lympos (lat. Oly'mpus) i Tessalien. — 01y'mpia 1. 01y'mpias, grekiskt kvinnonamn, den olympiska, himmelska. — OIy'mpisk, till Olympen hörande, himmelsk. — Olympiska, himmelska, kallades de gudamakter, som tänktes dväljas i himmeln.) (K t o -n i s k a. — Olympiska spelen, till den olympiske Zeus' ära vart fjärde år i staden Olympi'a (lat. Oly'mpia) firade, berömda forngrekiska tävlingsspel i förening med andra högtidligheter; moderna internationella idrottstävlingar som sedan 1896 hållits vart fjärde år (inställda 1916) på olika platser i världen, i Stockholm 1912. — 01ympia'd, den tid av fjra år, som förflöt mellan varje sådan nationalfest och som (från år 776 f. Kr.) brukades i den forngrekiska tidräkningen.

01y'mpier, gemensam benämning på de forngrekiska gudarna, särskilt Zeus.

01ympioni'kes, gr., hederstitel för en "segrare i de olympiska spelen'^ i det gamla Grekland.

01y'mpisk fot, forngrekiskt längdmått, en sexhundradel av ett olympiskt stadion, vilken mätte 192,27 m.

O. M., förk. för lat. o'ptimiis ma'xiwAis, den bäste och högste; o'ptime me'ritus, av utmärkt förtjänst.

Omadjaka, ett annat namn på det afrikanska folket njam-njam (se d, o.).

0'magra, gr. (av o'mos, skuldra), med., gikt i skuldrorna. — Omalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), lidande i skuldran. — Omarthri'-tis, inflammation i skulderleden. — Omar-throca'ce, inflammation i skulderleden.

Oma'guas, sydamerikanska indianstammar.

Omajja'derna, en i det av Muhammed grundade kalifatet härskande dynasti (661— 750).

Omakas, nordamerikansk indianstam av Dakotas (se d. o.).

Omalgi', se under Omagra.

Omar, arabiskt mansnamn (av amara, leva länge).

Omarthro'cace, se under Omagra.

Oma'sum, zooL, idisslarnas bladmage.

Ombrage, fr. (1. ångbra'sj), skugga; misstanke, misstroende. — Ombres {1. ångbr), pL, skuggor. — Ombres cMnoises (/. - sji-nåa's), kinesiskt skuggspel.

Ombre'ra (fr. orahrer, av lat. u'mbra, skugga), beskugga; skugga. — Ombrerat tyg ifr. étoffe omhrée), ylletyg

med färgade ränder, vilka äro mörkast i mitten och ljusna åt sidorna.

Ombrofil (av gr. o'mhros, regn, och fi'los, vän), hot., kallas en växt, som fördrar lång tids befuktning genom regn. — Om-brotVb (av gr. fo'bos, fruktan), kallas växter, som förekomma i regnfattiga trakter och ofta, genom vaxöverdrag o. d., äro skyddade mot fuktighet. Även växter i regnrikare trakter, som genom särskilda anordningar (rörelser 1. droppspets hos bladen m. m.) skydda sig mot nederbörden.

Ombrome'ter (av gr. o'mbros, regn, och metre'in, mäta), regnmätare. — Ombro-metrogra'f (av gr. grajein, skriva), själv-registrerande regnmätare.

Omdrev, omloppstid i skogshushållnings-plan.

Ome, nord. myt., ett av Odens namn.

Ome'ga, gr. (eg. O me'ga, stort O), det långa o 1. å, sista bokstaven i det grekiska alfabetet. Jfr Alfa och Ome ga.

Omej, se Omi.

Omele'tt (fr. omelette), ett slags äggkaka; pannkaka. — Omelette au confitures (Z.

- å kångfity'r), syltäggkaka. — O. au lard (1. - å lar), fläskpannkaka. — O. aux fines herbes (1. - å finnse'rb), grönsaksäggkaka.

— Tant de bruit pour une omelette, se under Bruit.

0'men, pl. 0'mnia, lat., tecken, varsel, förebud. — Omen acci'pio, jag mottager var-seln, jag anser det som ett gott förebud. — Omen fa'ustum, lyckligt förebud. — Omi-ne'ra, förebåda, spå. — Ominö's, förebådande, betydelsefull; olycksbådande; aningsfull.

Omenta'1, som avser Omentum (se d. o.).

Omen'tum, lat., ister; anat., nätet, ett dubbelveck av bukhinnan. — Omenti'tis, inflammation i nätet.

Ometsuke, jap. (av o, ärad, och me-tsuke, shogunernas poliskår), japansk polismyndighet.

Omfaci't, miner., en grön pyroxén (se d. o.).

Omfa'le, gr. myt., en lydisk drottning, som så bedårade Herakles, att han, klädd i kvinnodräkt, spann på hennes slända.

Omfalelko'sis, gr. (av omfaWs, navle), med., navelsvulst. — Omfali'tis, navelinflammation. — Omfaloce'le (av gr. ke'le, svulst).

navelbråck. — Omfalofy'ma, mjuk navelsvulst. — Omfalomanti' (av gr. mante'ia, spådom), föregiven konst att av utseendet hos en nyfödds navle förutsäga hans 1. moderns öden. —• Omfalo'ncus, hård navelsvulst. — Omfalone'uron, navelsträng. —

— Omfalopsyki'ter (av gr. psyche', själ), benämning på hesykasterna (se d. o.), vilka försatte sig i ett hypnotiskt tillstånd genom att sitta nedhukade och fixera sin egen navle. — Omfalo'ptron, ett navel- 1. linsformigt slipat förstoringsglas. — Omfalopropto's, na velf ramfall. — Om-falorragi' (av gr. re'in, flyta), blodflöde ur naveln. —• Omfalo's, gr., marmorkägla i Delfis Apollontempel, som ansågs vara "jordens navle" (medelpunkt). — Omfalo-ta'xis, reposition av framfallen navelsträng. — Omfalotomi' (av gr. te'mnein, skära), avskärning av navelsträngen. — Omfaloto'm, instrument till att avskära navelsträngen.

Omi 1. Omej, myt., det västkinesiska gudaberget, till vilket Buddha säges ha kommit på en elefant och stannat.

Omichi, jap., "den stora vägen", japanskt längdmått = 3,927 m. (= 1 ri). Jfr Ko-michi.

Omikro'n, O, o, femtonde bokstaven i grekiska alfabetet.

Ominö's m. fl., se under Omen.

Omissio'n m. fl., se under följ. ord.

Omitte'ra {lat. omi'ttere), uraktlåta, underlåta, försumma. — Omissio'n (lat. omi's-sio), uraktlåtande, försummelse. — Omis-sionssynd, se Peccatum omissionis. — Omfssium, pl. Omi'ssa, utelämnad punkt 1. sats.

Omladfna, serb., eg. ungdom; en litterär och politisk serbisk studentförening; det ungserbiska partiet i allm.

Omlöpning, upprepad brunst efter skedd betäckning, vanligen på grund av utebliven befruktning.

Ommatofy'llon, gr. (av o'mma, gen. o'mma-tos, öga, och fy'llon, blad), med, hinna L fläck på ögat.

0'mne, pl. 0'mnia, lat., allt. — Omne ni'mium no'cet, all överdrift skadar. — O. princi'-pium gra've, all början är svår — O. pro-mi'ssum ca'dit in de'bitum, den, som går i borgen, går även i sorgen. — O. ra'rum ca'rum, allt sällsynt är dyrbart. — O. si'-mile cla'udicat, varje liknelse haltar. — O. tri'num perfe'ctum, alla goda ting äro tre. — O. tu'lit pu'nctum, qui mi'scuit u'tile du'lci, den vinner allas bifall, som vet att förena det nyttiga med det nöjsamma. (Horatius.) — O. vi'vum ex oVo, allt levande (utvecklas) ur ägg (frö). — Omnes eo'dem co'gimur, vi tvingas alla till samma ställe (underjorden, dödsriket). (Horatius.) — O. e'xeunt, se under Exit.

— O. u'na ma'net nox, en och samma natt (döden) väntar alla. {Horatius.) — Omni

mo'do, se under Modo meo, — O. te'mpore, vid varje tid. — Omnia ad majo'rem I>e'i glo'riam, allt till större ära för Gud. (Jesuiternas valspråk.) — O. cona'ndo do'cilis solle'rtia vi'cit, läraktig flit har alltid nått målet genom ivrig strävan. — O. cum De'o, allt med Gud. — O. me'a me'cum po'rto, allt mitt (allt, vad jag äger) för jag med mig. {Bias.) — O. muta'iitur, ni'hil i'iiterit, allting förändras, men intet förgår. {Ovi-dius.) — O. nu'mmis vena'lia, allt är falt för penningar. — O. re'rum princi'pia pa'rva sunt, alltings början är ringa. (Cicero.) — O. su'o te'mpore et lo'co, allting har sin tid och sin plats. — O. vi'ncit Amor, kärleken besegrar allt. (Virgilius.) 0'mnis a'mens a'mens, varje älskande är dåraktig. — O. ce'llula a cellula, varje cell härstammar ur en cell. — O. disce'ssus gra'vis, all skilsmässa är svår. — O. po-te'stas a De'o est, all makt är av Gud, ett av Gustav I:s valspråk. — O. quæ'stio est periculo'sa, allt frågande är farligt.

0'mnibus, lat., eg. för alla; ett slags rymlig täckvagn med säten på längden; bil fÖr stort antal personer. — Omni'bus est no'men, sed non est omnibus o'nien, alla vilja hava namnet, men få göra gagnet.

Omnifa'g (av lat. o'mne, allt, och gr. fage'in, äta), allätare.

Omnigra'f, hjälpapparat vid gravering på plåt 1. sten för litografiskt tryck.

Omnikolorförfarandet, metod att framställa transparenta färgfotografier.

Omni'no, lat., alldeles, visserligen, utan tvivel.

Omniparite't, lat., allmän likhet.

Omnipote'ns (lat. omnipote'ntia), allmakt.

Omniprese'ns (lat. omnipræse'ntia), allestädes närvaro.

0'mnis, se under Omne.

Omniscie'ns (lat. omniscie'ntia), allvetenhet.

0'mnium conse'nsu, lat., "med allas samstämmiga bifall", i enlighet med allmänna meningen.

Omnivo'r (av lat. omnUvorus, allätande) 1. Polytro'f (av gr. poly's, mången, och trofé', näring), bot., kallas de parasitiska 1. saprofytiska växter, som kunna hämta näring ur många olika substanser 1. organismer.

()mni'vora, lat., pl, zool., allätare, djur, som hämta sin föda ur både djur- och växtriket.

Omoalgi' — Omalgi (se d. o.). — Omodyni', dets. som omoalgi. — Omofo'rion, gr. (av o'mos, skuldra, och foWos, bärande), rikt broderat och juvelbesatt axelkläde med fram och bak nedhängande flikar, tillhörande den

östromerska kejsarskruden samt den bysantinska mässkruden. — Omoko'tyle, anat., skulderledfogningen. — Omo'plata, skulderbladet. — Omoplato-skopi', gr. (lat. scapulima'ntia), "skulderbladsprofetia", uråldrig vidskepelse, som

ännu kvarlever t. o. m. i England och Tyskland. Skulderbladet av ett djur kastas i elden och ur de figurer, som uppstå i det glödande benet, söker man spå väder för kommande årstid.

Omofa'g (av gr. omo's, rå, omogen, och fa-ge'in, äta), person, som äter rått kött. — Omotoki', med., missfall, förtidig barnsbörd.

Omoko'tyle, Omo'plata, se under Omoalgi.

Omotoki', se under Omofag.

Omphalelko'sis, Omphali'tis m. fl., se under Omfalelkosis.

Omphalo'des (av gr. omfaWs, navle), lat., navlelik.

Omphalo'des, hot., prydnadsväxtsläkte från s. Europa, av fam. Borragina'ceæ. — O. Iinifo'Iia, "vit förgätmigej", och O. verna, ormöga, ögonblomma, äro stundom förvildade i Sverige.

Omra, arab., mindre pilgrimsfärd till Mekka.

Omslagsreve'rs, handelst., ett skuldebrev, för vilket ett annat skuldebrev utgör säkerhet.

Omvändningstermome'ter, fys., instrument för uppmätning av temperaturen på havsdjupet.

On., förk. för nordamerikanska staten Oregon.

Ona, argentinsk indianstam.

Ona'ger, lat., ett slags fornromersk ballist.

Ona'gern, zool., se Equus.

Onagra'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Myrtiflo'ræ, utbredd över nästan hela jorden. —• Se Chamene'rium, Ci'rcæa, EpiWbium, (Enothe'ra och Trapa.

Onagracia'ceæ, bot., syn. Onagraceæ (se d. o.).

Onani' 1. Onam'sm (efter Onan, omtalad i 1 Moseb. 38: 9), självbefläckelse. — Ona-nfst 1. Onani't, självbefläckare.

Onar, nord. myt.. Natts make, fader till Jord.

Onayoteka, se Oneida.

Onbaschi, turk., "huvudman för tio", underofficer i turkiska hären.

On?a, port. (1. å'nsa), uns, i Portugal och Brasilien en handelsvikt = ^Ae arratel, och en guld-, silver- och myntvikt = 28,7 gr.

Once, fr. (1. ångs), gammal fransk viktsenhet = livré handelsvikt = livré medicinalvikt = 30,6 gr.

Onchesti'a, forngrekisk fest med hästkapp-löpning, som firades för Poseidon vid hans tempel i den beotiska staden Oncheston.

Oncfdium, bot., artrikt orkidésläkte. Centralamerika. Flera arter allmänt odlade i växthus.

Onde, fr. (1. ångkl), onkel, farbror, morbror. — Grand-oncle, se under Grand.

Oncoca'lamus acanthocne'mis, bot., en väst-afrikansk klätterpalm, vars stam användes som rotting.

Oncospe'rma, bot., ett släkte kålpalmer.

0'ncus, lat, {gr, o'nkos), med,, hård, fast svulst 1. bulnad. — Onkologi' (av gr, lo'gos, lära), läran om svulsterna. — On-kotomi' (av gr, te'mneiny skära), upp-skärning av en bulnad.

Onda'traskinn, se Bisam,

Ondeggiare, Ondeggiamente, ital (I, ånnded-dja're, -djame'nte), tonk., vågformig rörelse, böljande.

Ondés, fr, {1. ångde'), moaréartat siden- 1. ylletyg.

On dit, fr, (I, ång di), eg. man säger; sägen, rykte, skvaller.

OnduIe'ra (av fr, onduler, gå i vågor), göra vågigt (om hår). Jfr Undulera.

Oneida 1. Onayoteka, det viktigaste av de irokesiska språken. Se Irokeser,

Oneirodyni' (av gr, o'neiros, dröm), sjukliga, ängsliga drömmar. — Oneiro'gmus, pollu-tioner. — Oneirologi' (av gr, lo'g os, lära), läran om drömmar; drömtyderi. — Oneiro-lo'g, drömtydare. — Oneiroma'nt (av gr, ma'ntis, spåman), drömtydare. — Oneiro-manti', drömtydning. — Oneiroskopi' (av gr, skope'in, skåda), aktgivande på drömmar.

One'iros, gr., gudomlig personifikation av drömmen.

0'nera, Onere'ra m. fl., se under Onus,

One-step, eng, (I, o'ön-stepp), "ett steg", dansk,, amerikansk sällskapsdans med gående steg i ^A takt och hastigt tempo.

Ongoke'olja, se Isanolja,

Oniomani', med,, sjuklig lust att köpa.

Onfscus, zooL, gråsugga.

Onkel {I, å'ngkel; fr, onde, av lat, avu'n-culus, morbror), farbror, morbror.

Onkel Sam (eng, uncle Sam), skämtnamn på nordamerikanerna.

Onkologi', Onkotomi', se under Oncus,

Onlik, turk., ett mynt = paras (se Para,),

Onobaiogift, se Acocanthera.

Onobry'chis viciifo'lia, hot,, esparsett, odlad foderväxt med mörkstrimmig, rosenröd krona. Stundom förvildad.

Onocle'a, hot,, strutbräken, ett släkte svenska ormbunkar.

Onokefa'1 (av gr, o'nos, åsna, och kefale', huvud), åsnehuvud. — Onolatri' (av gr. latre'ia, dyrkan), åsnetillbedjan, ett avguderi, som de gamla romarna förevitade först judarna och senare de kristna.

0'noma, gr., namn, nomen.

Onoma'stikon, gr, (av o'norna, namn, och sti'chos, rad), ordförteckning, förteckning på namn 1. ord, ordnade efter ämnet, icke alfabetiskt; födelsedagsdikt.

Onomatfk 1. Onomatologi' (av gr, o'norna, namn, och lo'gos, lära), läran om namn, vetenskapen om bildningen och betydelsen av namn.

Onomatolali', med,, tvångsmässigt upprepande av ord.

Onomatomani' (av gr. o'noma, namn, och mani'a, raseri), med., ord- 1. namnvan-

sinne, ett sjukligt letande efter ord 1. namn, som fallit ur minnet.

Onomatomanti' (av gr, o'noma, namn, och mante'ia, spådom), konsten att spå personer efter deras namn.

Onomatopei' (gr, onomatopoii'a, av o'noma, namn, och poie'in, göra), ordbildning efter naturljud; teorien att

språket uppstått genom Ijudhärmning. — Onomatopoe'tisk, Ijudhärmande. — Onomatopoie'tikon, ord, bildat genom Ijudhärmning. — Onomato-te't (av gr, ti'themi, jag sätter), uppfinnare av nya namn 1. andra ord.

Ononi'ii, kem., en glykosid i busktörne. Se Ononis.

Ono'nis, hot., växtsläkte tillhörande fam. Legumino'sæ. — O. arve'nsis, stallört. — O. spino'sa, busktörne. — O. re'pens, puk-törne.

Onopo'rdon aca'nthium, hot., ulltistel, tistel-borre, en ofta manshög ört av fam. Com-po'sitæ. Förekommer sparsamt kring hus och vägar i Sverige. Odlas stundom som prydnadsväxt jämte ett antal andra arter av samma släkte. Roten förr officinell.

Ono're di le'ttera, ital., handelst., inlösning av en växel.

Ono'sma echio'ides, hot., o r s a n e 11 e , en sydfransk ört av fam. Borragina'ceæ, vars rot användes till rödfärgning.

Ono'tica, hot., lik ett åsneöra.

On revient toujours à ses premiers amours, fr, (I, ång röviä'ng tosjo^r a sä prömie's amo'r), man återvänder alltid till sin första kärlek.

Ont., förk. för kanadensiska provinsen Ontario.

Ontariopoppel, hot., se Populus.

Ontogeni' 1. Ontogoni' (av gr. ta o'nta, det som verkligen är, och ge'nein, uppkomma), individens utveckling, ontogenesen, från ägget till fullt utbildat stadium. Jfr. Em-hryologi, — Ontografi' (av gr, gra'fein, beskriva), beskrivning över de varande tingen. — Ontologi' (av gr, lo'g os, lära), läran om det varande, om tingens sammanhang; med., läran om sjukdomens väsende. — Ontolo'gisk, till denna lära hörande. — Ontologiska beviset, teol., det bevis, som från den i människans förnuft existerande föreställningen om en Gud sluter till dennes tillvaro. — Ontostati'k, läran om tingens jämvikt.

Onu'ris, egypt, myt,, fornegyptisk sol- och krigsgud, lokalgud i This.

0'nus, pl. 0'nera, lat., börda, last; skatt, avgift; besvär, pålaga, skyldighet. — Onus persona'le, personlig avgift. — O. pro-ba'ndi, bevisningsskyldighet. — O. rea'le, saklig 1. vid fast egendom häftande avgift, grundskatt. — Onera pu'blica, allmänna besvär. — Onera'beI, skattskyldig. — Oneratio'n, beskattning. — Onere'ra, betunga, belasta, påbörda. — Onerosite't,958

tunga, besvär. — Onerö's, tung, besvärlig, betungande, betungad av skatter.

Onychalgi' (av gr. o'nyx, nagel), med., smärtor från naglarna. — Onycha'uxis, nagel-hypertrofi. — Ony'chia, inflammation kring naglarna. — Onychoatrofi', nagel-atrofi. — Onychogrypho'sis, av vanvård gynnad nagelhypertrofi. — Onychokriti' 1. Onychomanti', konsten att spå en person efter naglarnas utseende. — Onycho'm, svulstlik hyperplasi hos tånaglar. — Onychomyco'sis, svampinfektion i naglarna (av Fa'vus tricho'phyton). — Ony-chophagi', ovanan att tugga på naglarna. — Onychorhe'xis, skörhet hos naglarna. — Onycho'sis, rubbning i nagelbildningen.

0'nyx, gr., eg. fingernagel; miner., en halvädelsten, ett slags i olika färger randad kalcedon, som användes mest till kaméer och gemmer; med., en bulnad under ögats hornhinna. — Onyxmarmor, en mexikansk kalkbergart av aragonit 1. kalkspat. Slipas till prydnadsföremål.

Onza, sp., uns, i Spanien och det forna spanska Amerika en guld-, silver- och myntvikt = 2S,7 gr. — Onza de oro = Dublon (se d. o.).

Onze et demi, fr. {1. ångs e dömi'), elva och en halv, halv tolv; spelt., namn på ett hasardspel.

Oo, zool., en fågelart, Acruloce'rcus no'bilis, på Hawaiiöarna.

Oocy'sta (av gr. oo'n, ägg, och kysste, blåsa), äggcysta. — Oofori't 1. Oofori'tis (av gr. fe'rein, bära), med., inflammation i äggstocken. — Oogame't 1. Oosfer, honcellen hos vissa alger och svampar. — Oogami' (av gr. ga'mos, bröllop), äggcellsbefruktning, befruktningsform hos vissa alger och svampar, varvid oogameterna, som äro inneslutna i ett oogonium befruktas av de fritt kringsimmande hancellerna. Befruktningens resultat, oo sporen, utvecklar sig till nytt individ. — Oogo'nium (av gr. g o'nios, alstringsdug-1ig), hot., honorganet hos vissa alger och svampar. — Ookini't, ett utvecklingsskede hos sporozoer. — Oole'mma, ägghylle. — Ooli't (av gr. Wthos, sten), geol., romsten, ett slags kalksten. — Oolitformationen 1. Oolitsystemet, geol. — Jurasystemet (se d. o.). — Oologi' (av gr. lo'g os, lära), ägglära, läran om fågelägg och fågelbon. — Oolo'g, äggkännare. — Ooly's, bot., missbildning, varvid fruktblad och froämnen ombildas till gröna örtbladlika blad. — Oomanti' (av gr. mante'ia, spådom), spådom efter ägg. — Oomyce'tes, hot., svampgrupp, utmärkt av oogami (se d. o.). — Oonfn, äggviteämne. — Oophorektomi', bortopererande av äggstock, ovariotomi. — Oophori'n, preparat av äggstockar från djur. — Oophori'tis, se Ooforit. — Oopho-rosalpingoektomi', bortopererande av äggstock och äggledare. — Oophoron, ova-

rium, äggstock. — Oosfe'r, Oospo'r, se under Oogami. — 0'ospora, hot., svampsläkte av fam. Hymenomyce'tes. — O. fu'rfur, ger upphov till pityri'asis vesi'-color. — O. tonsu'rans, skäggsvamp, orsakar hårlöshet. — O. Schöiile'inii, ger upphov till ondskorv.

Oolong, en gråbrun kinesisk tesort.

Oomanti', Oomyce'tes m. fl., se under Oocysta.

Oopak, en svart kinesisk tesort.

Oorga'nisk, som ej är organisk (se d. o.). — Oorganisk kemi, handlar om ämnen av oorganiskt ursprung.

Oosfe'r, Oospo'ra m. fl., se under Oocysta.

Oospo'r (av gr. oo'n, ägg, och spo'ros, säd), bot., av ett oogonium (se d. o.) alstrad äggspor. —• Oospora'ngiunj (av gr. ange'ion, kärl), sporgömme.

Op., förk. för lat. opus (se d. o.).

Opacite't, se Opak.

Opa'cus (se Opak), hot., mörk.

Opa'k (av lat. opa'cus, skuggig), grumlig, ogenomskinlig. — Opacite't, ogenomskinlighet.

Opa'l (lat. o'palus, gr. opa'llios, av sanskr. upala, ädelsten), mÅner., en färglös 1. färgad, mer 1. mindre genomskinlig sten, som består av kiselsyra. Bland dess varieteter må nämnas ädelopal, eldopal, jaspopal, hyalit och hy dr o fan. — Opalesce'ns, Ijus-spridning i ämnen, vilkas brytningsindex varierar oregelbundet inom mycket små områden. Ett dylikt ämne synes i påfallande ljus blåaktigt, i genomfallande röd-aktigt. Jfr Opalisera. — Opalglas, ogenomskinligt, opaliserande glas, framställt genom tillsats av flusspat till massan. — Opalise'ra, vara halvgenomskinlig och spela i flera färger.

Opa'rtisk (jfr Partisk), oväldig.

0'pe et consi'lio, lat., med råd och dåd.

Open, eng. (Z. å'pen), sportt., "öppen", anger, att villkoren i en tävling äro lika för alla.) (H a n d i c a p.

0'pera, lat. (pl. av o'pus, se d. o.), verk, arbeten (särskilt skrifter). — O. o'mnia, samlade verk, en författares samtliga skrifter. — O. po'stuma, efterlämnade verk, en författares efter hans död utg. skrifter. — O. quæ supe'rsunt, ännu existerande verk, ännu i behåll varande skrifter av en viss författare. — O. supe-rerogatio'nis, överloppsgärningar, särskilt Kristi och helgonens, på grund av vilka påven säges kunna utdela avlat.

0'pera, lat., sing., arbete, möda, tjänst, flit.

— Opera et stu'dio, med flit och nit.

0'pera, ital. (av opera in musica, musikaliskt

verk), tonk., musikaliskt drama, avsett att uppföras på scenen. — Opera bu'ffa, komisk opera. —• Opera comique, fr. (1. åpera' kåmi'ck) = Opera huffa (se ovan).

— Opéra lyrique, fr. (1. - liri'ck), lyrisk opera. — Opera se'ria, ital., den stora, all-Operabel—Opium

varliga 1. tragiska operan. — Opera semi-se'ria, opera, vars libretto är halvt skämtsam, halvt allvarlig. — Opere'tt {ital, opere'tta)f mindre opera av lättare art, sångspel. — Operi'st, operasångare.

Opera'bel, Operation' m. fl., se under Operera.

Operati'sm, lat., tron på kraften av s. k. opera opera'ta (pl. SiV opus operatum, se under Opus).

Operati'"v, se Operera.

Operatrfs, fem. av Operatör (se d. o.).

0'pere pie, ital., fromma stiftelser, som i Italien utöva hela fattigvården.

Opere'ra (lat. opera'ri), verka, uträtta, gå tillväga; med., utföra en operation (se d. o.). — Opera'bel, tillgänglig för operativt ingrepp. — Operatlo'n, handling i allm., arbete, förrättning, företag, förfarande; med., läkarens mekaniska ingripande på en människo- 1. djurkropp vare sig med instrument 1. med blotta händerna för botande av någon åkomma; mat., förändring av en matematisk storhet; krigsk., krigsrörelse. — Operationsbas, stödjepunkten för krigsrörelserna. — Operationslinje, de vägar, som föra från operationsbasen till målet för krigsrörelserna. — Operativ, verksam; som avser operationer. — Operativ läkekonst, kirurgi. — Opera'torkaIkyl, mat., metod, vid vilken vissa operationstecken behandlas som storhetstecken, operatorer, för att efter räkningens slutförande återfå sin eg. betydelse. — Operatö^r, person, som förrättar kirurgiska operationer.

Opere'tt, Operi'st, se under Opera, ital.

Operiodisk variation, meteor., föränderlighet hos ett meteorologiskt element (lufttryck, temperatur o. s. v.), som icke är bunden vid någon viss tidslängd (dygn, månad o. s. v.).

Ope'rkel {lat. ope'rculum, lock), paleont., en av ett 1. flera stycken bestående bildning, som hos en del fossila koraller likt ett lock täcker polypariets mynning.

Operme'nt = Auripigment (se d. o.).

Ophe'lia, astr., en av småplaneterna.

Ophi'asis, med., hårkalhet i form av ett band från öra till öra.

Ophi'dia, zooL, kräldjursordningen Ormar.

Ophidi'sm, Ophidi'smus, med., ormgiftförgiftning.

OphiogIossa'ceæ, bot., en familj ormbunkar med svenska släktena Botry'chium, låsgräs, och Ophioglossum (se d. o.).

Ophioglo'ssum, hot., ormtunga, ormbunks-släktè av fam. OphAoglossa'ceæ, med hel-bräddad skiva och långt, skaftat ax.

Ophiopo'gon, bot, ett släkte liljeväxter i Japan och Himalaya. Ett par arter odlas som prydnadsväxter.

Ophiosa'urus, zool., ödlesläkte av samma familj som ormslån (Angu'idæ). — O. a'pus, pansarslån 1. schelto-

p u' s i k e n, finnes i s.ö. Europa, s.v. Asien och n. Afrika.

Ophiotoxi'n, kem., glasögonsormgift.

Ophistobra'nchia, zool., en ordning marina snäckor.

Ophiu'chus 1. Serpenta'rius, astr.. Ormkarlen 1. Ormbäraren, en stjärnbild, som tillsammans med stjärnbilden Ormen {lat. Se'r-pens) ligger på ömse sidor om ekvatorn.

0'phrys myoi'des, bot., flugblomster, en liten sällsynt svensk orkidé med flugliknande blommor. Några arter i mell. och s. Europa lämna drogen S a 1 e p.

Ophta'lmia egy'ptica, med., egyptisk ögon-inflammation.

Ophthalmi', Ophta'lmica m. fl., se Oftalmica.

Opia'n, Opia't, se under Opium.

0'pica, forntida namn på Italien. — 0'piker, ett italiskt folk.

0'piitinktur, se Opiumtinktur.

0'pik€r, se Opica.

Opina'nt, se under följ. ord.

Opine'ra {lat. opina'ri), säga sin mening, avgiva sin röst, deltaga i en opinionsyttring (jfr Opinion). — Opina'nt, person, som säger sin mening 1. avgiver sin röst.

Opiniàtre, fr. {1. åpinia'tr; av lat. opi'nio, mening), hårdnackad, halsstarrig, egensinnig. — Opiniàtreté (L -tröte'), halsstar-righet, styvsinthet, egensinne.

Opinio'n {lat. opi'nio), mening (särskilt den offentliga), tanke, tänkesätt, omdöme. — Opinionsnämnden, en av ledamöter från den svenska riksdagens bägge kamrar bestående nämnd, som yttrar sig om, huruvida Högsta domstolens ledamöter gjort sig förtjänta av att bibehållas vid sina ämbeten.

Opiofa'g, se under Opium.

Opisthocæ'la (av gr. o'pisthe, bakom, baktill), zool., ryggradskotor med främre änden konvex och bakre konkav. — Opistho'-domos, gr., ett rum, som stundom fanns bakom posticum (se d. o.) i de antika templen. — Opistogna't (av gr. gna'thos, käke), antropoL, bakåtkäkig. — Opisto-gra'phum (av gr. gra'fein, skriva), en handskrift, vars blad äro beskrivna även på baksidan. — Opistokra'nion, anat., nacken, bakersta delen av hjärnskålen. — Opistho'tonus (av gr. te'ino, jag utsträcker) , med., stelkramp, varvid kroppen böjes bakåt.

0'pium, lat. {gr. o'pion, dimin. av opo's, mjölksaft), farm., den intorkade mjölksaften från de omogna fruktkapslarna av vallmo, Papa'ver somni'ferum, tillhörande fam. Papavera'ceæ, vilken växt för skörd odlas i Mindre Asien, Ostindien, Kina, Egypten m. fl. länder. Bland alkaloiderna i opium märkas morfin, narkotin och kodein. 0^i\xm brukas som rogivande och smärtstillande medel. Opiumrökning förekommer mest i Kina och Indien. — Opium depura'tum bereder man genom att extra-960

hera opium med vatten och låta det avdunsta till torrhet. — Opiumprepara't,

läkemedel, i vilka opium ingå. — Opium-tinktur = Tinctura thebaica (se d. o.). — Opiumvin = Vinum thebaicum (se d. o.). — Opia'n = Narkotin (se d. o.). — Opia't, opiumhaltigt preparat, läkemedel, vars viktigaste beståndsdel är opium. — Opio-fa'g (av gr. fage'iny äta), opiumätare.

O. P. N., förk. för lat, ora pro nobis, bed för oss.

Opoba'lsamum ve'rum, se Mekkabalsam.

Opode'ldok, farm.y Linime'ntum opode'ldoc, ett mot reumatism brukat liniment, som består av kamfer, smörtvål, sprit, ammoniak, rosmarinolja och timjanolja.

Opoirtisk, som ej är politisk (se d. o.).

Opoltje^nije, ry. (1. apal-), landstormen.

Opo'ponaxgummi 1. Opo'ponax (gr. opopa'-nax, av opo's, mjölksaft, och pa'nax, pa-naxväxten), rättare Opopanax, farm.y ett gummiharts, som består av mjölksaften av roten till Opo'ponax chiro'niumy tillhörande fam. UmbelWferæ, i Mindre Asien och s. Europa. Brukades förr i medicinen, användes nu i tvålfabrikationen.

Opo'rtet est ma'la he'rba, lat., "måste" (tvång) är en dålig sak.

Opo'rtet imperato'rem sta'ntem mo'ri, lat., "en riksfältherre (kejsare) skall dö i upprätt ställning". Yttrande som tillagts Vespasianus och antyder, att den högt uppsatte ända in i sista stund måste öva självbehärskningens konst.

Opo'ssum, zool.y virginiska pungråttan, Dide'lphys marsupialis, ett köttätande pungdjur i Amerika. — Australisk opos-sum är skinnet av ett australiskt pungdjur, rävkusun {TrichosuWus vul-pi'nus).

Opoterapi' (av gr. opo's, saft, och terape'ia, behandling), med., användning av vävnadssaft 1. organextrakt som terapeutiskt medel vid sjukdomar som antagas bero på rubbningar i den inre sekretionen.

Opp., förk. för lat. opera (pl. av opus, se d. o.).

opp., förk. för lat. oppositum, motsatt.

Oppa'via, astr., en av småplaneterna.

Oppidan, eng. (1. å^ppidön, av lat. o'ppidum, stad), eg. stadsbo; halvpensionär; engelsk collegelärjunge, som bor ute i staden,

Oppilatio'n {lat. oppiWtio, av pila're, sammantrycka), med., förstoppning.

Oppletio'n (av lat. opple're, fylla) magens överlastande.

Oppone'nt, se under följ. ord.

Oppone'ra {lat. oppo'nere), eg. ställa emot; motsätta sig något, motsäga, göra invändningar; vara opponent vid en akademisk disputation. — Oppone'nt (lat. oppo'nens), motståndare, motsägare, granskare; vid en akademisk disputation den person, som gör invändningar mot avhandlingen i fråga. — Oppositio'n (Zat. opposi'tio),

motstånd, motsättning, motsägelse; polit., motstånd mot styrelsen, motparti mot regeringen, oppositionsparti; astr., tvenne himlakroppars ställning mittemot varandra, betraktad från en tredje himlakropp, som är belägen mellan de förstnämnda.)(Konjunktion. — Oppo-sitione'll, som hör till oppositionen, som befinner sig i opposition. Jfr Ministeriell. — Oppositionsman, person, som hör till oppositionen. — Oppo'situm, pl. Oppo'sita, motsats.

Opportu'n {lat. opportu'nus), läglig, för tillfället tjänlig, som passar för tillfället, bekväm. — Opportuni'sm, nyttighetssinne, av ändamålsenlighetsskäl ledda tänkesätt; polit., den politiska riktning, som tager hänsyn till omständigheterna och söker få genomfört, vad som för tillfället har största utsikt att kunna åstadkommas. — Opportuni'st, person, som förstår att begagna sig av omständigheterna. — Oppor-tuni'stisk, som tager hänsyn till omständigheterna. — Opportunite't, läglighet, gynnande tillfälle; anlag, disposition (t. ex. för en sjukdom).

Oppositifo'Iia, bot., med motsatta blad.

Oppositio'n, Oppositione'11 m. fl., se under Opponera.

Oppressio'n, OppressiV, se under följ. ord.

Opprime'ra {lat. oppri'mere), förtrycka, undertrycka, nedtrycka. — Oppressio'n, förtryck, undertryckande, nedtryckande, beklämning. — Oppressi'v, undertryckande, dämpande.

Oppro'brium, lat., skymf, förolämpning.

Oppugne'ra (sly lat. pu'gna, strid), bekriga, angripa, anfäkta. — Oppugnatio'n, angrepp, bekämpande.

Opriorite'rad fordran 1. fordringsägare (jfr Prioritesfordringar), handelst., fordran 1. fordringsägare utan förmånsrätt till betalning.

Ops, rom. myt., Saturnus' gemål, gudinna för jordens fruktbarhet.

0'psci, se Opiker.

Opsigoni' (av gr. opsi'gonos, senfödd), bot., utveckling på hösten av en växts proven-tivknoppar (hos ettåriga växter anlagda sommar knopp ar, som borde slagit ut tidigare). Den genom opsigoni framkallade efterblomningen kallas Metayithesis.

Opsomani' (av gr. o'pson, lagad mat, och mani'a, raseri), frosserigalenskap. — Opsofa'g (av gr. fage'in, äta), läckergom, frossare.

Opsoni'ner (av gr. o'pson, tillagad mat), bakterioL, kallas i immunitetsläran vissa ämnen i blodet, som göra att detta har en större 1. mindre motståndskraft mot toxiner och bakterier. — Opsoninterapi', insprutning av små, ofarliga mängder dödade bakterier i blodet för att öka dess opsoninhalt. — Opsoniniiidex, tal, som an-Optabel—Or

961

ger blodets opsoninhalt. — Opsonoge'n, stafylokokkvaccin mot furunkulos.

Opta'bel {laU opta'hilis), önskvärd. — Opta-tia'n, önskan. — Optati'v 1. OptatiWisk, önskande; önskad; se även följ. ord. — Optati'vus 1. Optati'v, se Modus.

Optaiini'n, farm., medel mot diarré av basisk garvsyrad kalk.

Opta'nt, se under Optera.

0'ptat epWppia bos pi'ger, optat ara're ca-ba'llus, lat., lat oxe önskar sig sadeln, lat häst önskar sig för plogen.

Optatio'n, OptatiV m. fl., se under Optabel.

Opta'tus, latinskt mansnamn (av opta're, önska), den önskade.

Opte'ra {lat, opta're)y välja, utvälja, önska; begagna sig av optionsrätt (se nedan). — Opta'nt, person, som opterar. — Optio'n {lat. o'ptio)y val, fritt val; valrätt, valfrihet. — Optionsrätt {lat. jus optio'nis), valrätt; särskilt rättigheten för inv. i en annekterad provins att välja vilket land, det gamla 1. det nya, de för framtiden önska tillhöra.

0'ptica, 0'pticus, se under följ. ord.

Opti'k {gr. optike' te'chne), fys., ljuslära, läran om ljuset och lagarna därför. — 0'ptica, pl., med., läkemedel för ögonen. — 0'pticus, anat., synnerven. — 0'ptikus 1. 0'ptiker, person, som är kunnig i optiken; person, som förfärdigar optiska instrument. — Optilo'gion, apparat, varigenom man sättes i stånd att meddela sig med dövstumma. — 0'ptisk, till optiken hörande; som avser ljuset och seendet. — Optiska instrument, instrument, som förstärka seendet, såsom kikare, glasögon m.. fl. — Optisk axel, se under Axel. — O. telegraf, telegraf, som använder tecken för synen. — O. villa, synvilla. —Optome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument för bestämmandet av synförmågan. — Optoty'per (av gr. ty'pos, skrivtecken), stilskala för prövning av synskärpan.

Optima'ter 1. Optima'tes, se Boni viri.

0'ptime, lat., på bästa sätt, mycket bra. — Optime cogita'ta pe'ssime sæ'pe ca'dunt, välment får ofta skam till tack. — Optimism, fil., den tyske filosofen Leibnitz' lära om den bästa världen, d. v. s. åsikten att denna värld är den bästa möjliga; böjelsen att se allt i den ljusaste dagern. Jfr Pessimism. — Optimi'st, anhängare av optimismen; person, som ser allt i ljus dager.)(Pessimist. — Optimistisk, som hör till optimismen. — Optimite't, förträfflighet. — 0'ptimum, det tillstånd hos ett föremål, under vilket en process inom detsamma (kemisk, fysisk, fysiologisk) bäst försiggår. — Optimum ci'bi condime'ntum est fa'mes, hungern är bästa matkryddan. — 0'ptimus, -a, -um, bäst. — O. Vir, se O. V. — O. ma'ximus, den bäste och störste, tillnamn för Jupiter.

— In o'ptima fo'rma, i bästa form, fullständigt korrekt.

Optio'n, Optionsrätt, se under Optera.

0'ptisk, Optome'ter, Optoty'per m. fl., se under Optik.

Optoki'n, farm., etyldihydrocuprein, antisep-tikum vid ögonsjukdomar.

Opule'ns {lat. opuWntia), rikedom, överflöd.

— Opule'nt, rik, praktfullt utstyrd.

Opu'ntia, hot., växtsläkte av fam. Cacta'ceæ,

underfam. Opuntioi'deæ. Omkr. 150 arter.

— O. fi'cus fndica, indiska fikon 1. kaktusfikon, odlas för sina hönsäggstora, välsmakande frukter. Flera arter odlas som prydnadsväxter.

Opuntioi'deæ, hot., se under Opuntia.

0'pus, pl. 0'pera (se d. o.), lat., verk, arbete, särskilt litterärt, konstnärligt 1. musikaliskt arbete. — O. acu pictum, "med nålen målat arbete", konstsömnad. — O. alexan-dri'num, mosaikarbete. — O. anglica'num, eg. engelskt arbete; ett slags medeltida konstsömnad. — O. franci'genum, tysk benämning på (den i Frankrike uppkomna) unggotiken. — O. ince'rtum, hyggn., murverk av otillhuggna stenar i murbruk. — O. iso'donum, murverk av kvadersten i jämnhöga skift. — O. la'udat artfficem, verket prisar mästaren. — O. ma'llei, drivet 1. punsat metallarbete; art av kopparstick. — O. mi'xtum, murverk av huggen sten och tegel. — O. mora'le, god gärning; god sed. — O. musi'vum, mosaik. — O. ope-ra'tum, eg. gjord gärning; gärningen i och för sig (utan avseende på motiv); en gärning, som ej har något inre värde, och vid vars utövande man avser blott den yttre formen, t. ex. katolikernas fastor och vallfärder; ett skrymtaktigt utövande av s. k. goda gärningar. — O. phry'gicum, eg. fry-giskt arbete; konstsömnad. — O. pluma'-rium, plattsöm, schattersöm. — O. pluvi-na'rium (av lat. pluvi'nar, kudde), söm på medeltida möbeldynor (tapisserisöm). — O. po'stumum, efterlämnad, först efter författarens död utg. skrift. — O. quadra'-tum, murverk av fyrsidigt huggen sten (kvadersten). — O. reticula'tum, nätverk, murverk av stenar, ställda på hörn. — O. r'usticum, se Rustik. — O. se'ctile, mosaikarbete. — O. spica'tum (av lat. spi'ca, ax), murverk, vars stenar äro anordnade som småblommor i ax. — O. supe-rerogatio'nis, överloppsgärning. Se vid. Opera supererogationis. — O. tessala'tum (av lat. te'ssera, tärning), mosaikarbete i tärninglika bitar. — O. vermicula'tum {lat. vermis, mask), masklikt mosaikarbete (där mönstrens ytterlinjer äro särskilt markerade). — Opu'sculum, pl. Opu'scula, litet verk, liten skrift.

O, qua'ntum est in re'bus ina'ne, lat. ordspr., o, huru stor är ej tomheten här i världen! {Persius.)

Or, ett persiskt skiljemynt.

Or., förk. för nordamerikanska staten Oregon.

0'ra, lat. (av ora're, tala, bedja), bed! — O. et labo'ra, bed och arbeta! — O. et la-bora Deoque comini'tte futu'ra, bed och arbeta samt anförtro framtiden åt Gud! — O. pro no^bis, bed för oss! — Ora'te, bed-jen! — Ore'mus, låtom oss bedja!

()ra'kel (lat. ora^cuhimy av ora^re, tala, bedja), gudasvar, i den klassiska forntiden svar, som å gudarnas vägnar av prästerna gåvos de spörjande; stället, där dessa svar meddelades; gåtlikt 1. såsom ovederläggligt framställt uttalande; profetia i allm.; klok och ansedd rådgivare; högvis person. — Orakelmässig, hemlighetsfull, dunkel, tvetydig.

Ora'l (av lat. os, geri. o'ris, mun), muntlig; zool., i munnens närhet liggande. Jfr Anor al och Aboral. — Orala språkljud, språkv., språkljud, vid vilkas frambringande luften går blott genom munnen. — Ora'Ie 1. Rano'ne, påveskrudens huvudduk.

Ora'ndum est, meus sa'na in co'rpore sa'no, se Mens sana in corpore sano.

Orange, fr. (1. åra'nsj, ital. arancia, av ny-lat. po'mum aura'ntium, guldäpple), hot., pomerans, apelsin; en rödgul färg. — Orangeade {1. årangsja'dd), pomeransvat-ten, en dryck av pomeranssaft, socker, vin och vatten. — Orangelette {1. -ölä'tt), torkad pomeranskart. — Orangeri {1. -eri'), växthus, drivhus. — Orangeträdet, Ci'trus aura'ntium Risso, ett till fam. Aurantia'-ceæ hörande, i s. Europa odlat träd, vars frukt kallas orange 1. apelsin. — Orangör (L -ö'r), föreståndare för ett orangeri.

Orangeflowery-pecco, se Pecco.

Orangister (1. -sji'ster), anhängare av huset Oranien i Nederländerna; medlemmar av ett engelsk-protestantiskt parti i Irland.

Orangit {1. -sji't), miner., gulröd torit (se d. o.).

0'rang benu'a, malaj., "landets män",襤ociviliserade malajer. — Oranglant, malaj., sjömän. — Orang mala'ja, äkta civiliserade malajer. — Orangu'tan 1. Orangu'tang, malaj., vildmän, skogsmän.

Orangutang (av malaj, o'rangii'tang, skogsmänniska), zool., en till de människolika aporna hörande apa, som lever på Sumatra och Borneo.

Orangö'r, se under Orange.

Ora'nia, hot., ett släkte högväxta palmer.

Orante, ital. (1. åra'nte), "bedjande", kallas en särskilt i den fornkristna konsten förekommande gestalt i böneställning (med lyfta armar och öppna händer).

Oraon = Uraon (se d. o.).

0'ra pro no'bis, se under Ora.

Ora'tio, Oratio'n, Ora'tor, Orato'rium m. fl., se under Orera.

()'rbicans, lat., hot., rundad. — Orbicula'ris, -e, lat., hot., cirkelrund.

Orbikulä'r {lat. orhicula'ris), kretsformig, rund, ringformig.

0'rbis, lat., krets, cirkel, ring; jordklotet; himmeln; hela världen. — O. pi'ctus, den målade världen, världen framställd i bilder, titel på den år 1657 av den tyske pedagogen Come'nius utgivna lärobok, som inledde åskådningsundervisningen. — O, ter-ra'rum, hela jorden.

0'rbita, lat. (av o'rhis, krets), bana; astr., en planets bana; anat., ögonhåla. — Or-bita'l, som har avseende på ögonhålan. — Orbitoli^t, paleont., en art förstenad korall av nästan cirkelrund form.

Orbite't (av lat. o'rhus, fader- och moderlös); barnlöshet; föräldralöshet.

Orbitoli't, se under Orhita.

Orcei'n, kem., en beståndsdel av orseljfärgen (se Or selj).

Orchesiografi' (av gr. orche'isthai, dansa, och gra'fein, skriva), läran om danskonsten. — Orche'stra, eg. dansplats; orkester (se d. o.).

Orchialgi', Orchichori' m. fl., se under Orchis.

Orchidä'ceæ, Orchi'deæ 1. Orkidéer, hot., en för egendomlig form, skönhet och doft berömd växtfamilj, till vilken höra mer än 15,000 arter, de flesta tropiska, många odlade bch högt skattade som prydnadsväxter.

Orchidàlgi', OrchidoceTe m. fl., se under OrcJvis.

0'rchis| gr., anat., testikel (se d. o.); hot., nyckelblomster, ett till fam. OrcMdeæ hörande örtsläkte. — Orchialgi' 1. Orchidàlgi' (av gr. a'lgos, smärta), lidande i testiklarna. — Orchichori', testikelns upprepade upp- och nedstigande rörelser. Symtom av onani. — Orchidi'n, ett organ-terapeutiskt preparat. — Orchido'ncus, hård

testikelsvulst. — Orchidocele, pung-bråck, s. k. falskt bråck i testikelpungen.

— Orchipexi', fixation av testikel. — Orchi'tis, med, inflammation i testiklarna.

— Orchitomi' (av gr. tome', snitt), snöp-ning, kastrering.

Orchis, hot., nycklar, vårt artrikaste orkidésläkte. — O. incarna'ta, ängsnycklar, blommor röda. — O. macula'ta, Jungfru Marie hand, Herrans händer, blommor blekvioletta, blad brunfläckiga. — O. ma'scula. Sankt Pers nycklar, blommor rödvioletta. — O. sambuci'na, Adam och Eva, blommor violettröda 1. vitgula. — O. ustula'ta, krutbrännare, blommor svartröda.

Orchi'tis, Orchitomi', se under Orchis.

Orci'n, tekn., ett rött färgämne, som erhålles ur åtskilliga lavarter och utgör en beståndsdel av or selj (se d. o.).

0'rcinus, zool., valsläktet Späckhug-g a r e. — O. o'rca, vanliga späckhuggaren, allmän i Atlanten.

0'rcus, rom., myt., underjordens konung, döden; underjorden, dödsriket.ord.—Orera

ord., förk. för ordinarie; på recept för ordinerat av.

Orda'l, se Ordalier.

Ordalieböna, hot., se Kalaharbönor.

Orda'lier, pL av Orda'l 1. Orda'lium, mlat. (av angl. ordål, ty. Urtheil, dom), gudsdomar, ett under medeltiden använt sätt ätt anställa farliga prov (t. ex. eld- och vattenprovet) med anklagade, för att därigenom liksom bereda försynen tillfälle att genom en lycklig 1. olycklig utgång fria 1. fälla.

Orden (av lat. o'rdo, rad, ordning), världslig 1. andlig förening, stiftad för något särskilt ändamål och bunden genom vissa regler, ordensregler; samfund, vars enda föreningsband utgöres av ett av landets regent åt medlemmarna utdelat utmärkelsetecken. — Ordensbiskop, en av konungen vanligen bland stiftsbiskoparna, utnämnd biskop, som å Serafimerordens stora högtidsdag förrättar gudstjänst i slottskapellet i Stockholm. — Ordensgeneral, titel för jesuitordens högste styresman. — Ordenshistoriograf, en av ämbetsmännen i Serafimer-, Svärds-, Nord-stjärne- och Vasaordnarna. — Ordens-insignier, ordenstecken. — Ordenskansler, en av storofficianterna (de högsta ämbetsmännen) inom nämnda ordnar. — Ordenskapitel, församling av en ordens medlemmar. — Ordenskaplan, biträde till ordensbiskopen.

Ordentlig, da., no., ordinarie, lagtima.

0'rder (fr. ordre, av lat. o'rdo, ordning), förordning, befallning, uppdrag; krig sk., av förman utfärdad befallning; handelst., beställning, tingande av varor; ombud, rättsinnehavare, person, på vilken en skuldsedel överlåtes.

Order in council, eng. (1. å'rdör in ka'unsill), kunglig befallning, utfärdad av regenten på tillstyrkan av hans råd.

Order of the garter, eng. (1. å'rdör åvv the ga'rter) = Garterorden (se d. o.).

Ordinalia, Ordina'ntier, Ordina'rie, Ordi-ne^ra, Ordinä'r m. fl., se under följ. ord.

0'rdo, pl. 0'rdines, lat., rad, ordning, avdelning, klass, stånd; kyrkoämbetet. — Or-dines majo'res et mino'res, "de högre och lägre kyrkliga ämbetena", ett slags rangordning inom katolska kyrkan. — Ordi-na'lia 1. Ordina'ltal, pl., språkv., ordningstal. — Ordina'nd 1. Ordina'ndus, person, som skall vigas till präst. — Ordina'ntia, nylat., kyrklig förordning. — Ordinaria't, en ordinarius' ämbete; en av biskopen vald myndighet, som jämte honom utövar den andliga rättskipningen inom stiftet. — Ordinarie (lat. ordina'rius), vanlig, fastställd, stadgad i lag; på stat anställd (äm-bets- 1. tjänsteman). Jfr Extraordinarie. — Ordina'rio, ital., tonk., på vanligt sätt. —• Ordina'rius, eg. till vanliga ordningen hörande; benämning på en romersk-

katolsk biskop. — Ordina'ta, mat., se Koordinater. — Ordinatio'n, förordnande, föreskrift (given av läkare); invigning till prästämbetet. — Ordlne'ra {lat. or dina're), förordna, föreskriva (t. ex. medicin); inviga till

prästämbetet. — Ordinä'r {lat. ordina'rius), vanlig, bruklig, alldaglig; medelmåttig.

Ordonnans {1. årdånna'ngs; fr. ordonnance, av lat. ordina're, förordna), eg. befallning, anordning, föreskrift; hos en överordnad 1. vid ett ämbetsverk anställd militärperson, vars uppgift är att utföra tjänsteuppdrag. — Ordo|inansofficer, officer, anställd som ordonnans. — Ordonnatö'r, person, som förordnar, anvisar. — Ordon-ne'ra, befalla, förordna, påbjuda.

Or doublé, fr. {1. år doble/), guldpläter ad koppar 1. mässing.

Ordovi'cium, Ordovi'ciska systemet, geol., motsvarar det som vanligen kallas under-silur.

Ordre, pl. Ordres, fr. (Lårdr), order (se d. o.), förordning, befallning; uppdrag. — Ordre de bataille (1. - dö bata'j), slagordning. — O. de la légion d'honneur, se Legion d'hon-neur. — O. de la toison d'or {1. - dö la tåaså'ng dår). Gyllene skinnet, österrikisk och spansk riddarorden. — O. du Saint-Esprit {1. - dy sängt äspri'). Helgeands-orden, förr en fransk riddarorden. — Ordres (Z. årdr), pl., handelst., ombud, rättsinnehavare, person, på vilken en skuldsedel överlåtes. — Beordra, uppdraga, förordna; avgiva order, beställa, rekvirera.

Ordu', turk., "läger"; turkisk armékår.

Orea'der (gr. oreia'des, av o'ros, berg; lat. orea'des), gr. myt., bergnymfer.

Orea'des, lat. (av gr. o'ros, berg), hot., på berg. — Oreoseli'num, hot., heic^s-Seliniim (se d. o.).

Oreg., förk. för nordamerikanska staten Oregon.

Oregonceder, se Cupressus.

Oregonfolken {1. å'rrigån-), en grupp av Nordamerikas indianer.

Orei'd, en metallegering, bestående av koppar och zink.

Ore'ithyia, gr. sag., en attisk prinsessa, bortrövad och äktad av Boreas (nordanvinden).

Orelli'n, kem., ett gult färgämne, som inne-hålles i drogen orleana (se d. o.).

Ore'mus, lat., låtom oss bedja. Inledningsord till alla katolska kyrkoböner.

Orenda, irokesiskt ord för Manito (se d. o.).

Oreocfncla, zooL, guldtrast.

Oreodo'ntidæ, paleont., en utdöd familj par-tåiga hovdjur.

Oreodo'xa, hot., palmsläkte i Västindien och Sydamerika. — O. olera'cea, Antillernas k å 1 p a 1 m. — O. re'gia, kungspalm.

Ore'ra {lat. ora're), tala, hålla tal. — Ora'tio, lat., tal, bön. — O. domfnica, Herrens964

bön, Fader vår. — O. obli'qua, se Indirekt anföring. — O. re'cta, se Direkt anföring. — Oratio'n, tal, högtidligt, vältaligt föredrag. — Ora'tor, talare, vältalare. — Ora-toria'ner 1. Orato'riepräster, en på 1500-t. i Eom stiftad andlig orden. — Oratori'k, talkonst. — Orato'risk, som angår talkonsten, som överensstämmer med dess regler. — Orato'risk accent, se under Accent. — Orato'rium, eg. bönsal i ett kloster; tonk., komposition för sång med orkesterackompanjemang (oftast över ett bibliskt ämne).

Ore'steia, dramatisk trilogi av den grekiske tragöden Aiskylos. Den avhandlar Orestes-sagan och omfattar tragedierna Agamem-non, De grav offer b är ande och Eumeni-derna.

Ore'stes, gr. sag., son till Agamemnon och Klytemnaistra, dödade sin moder för att hämnas sin mördade fader. Förföljd av erinyerna, försvarades han av Apollon och frikändes från skuld av Athene. Berömd är vänskapen mellan Orestes och hans fosterbroder Pylades.

Oreta'ner, ett fornfolk i Spanien.

Orexi' {gr. o'rexis), med., glupskhet, onaturlig matlust.

Orexfn, farm., fenyldihydroxikinolin, ett fabrikspreparat, som rekommenderas mot aptitlöshet.

Orfani', se Orphani.

Orfani'ter, ett parti bland husiterna. Se Hu-

siter,

Orfèvre, fr. (1. årrfäVr), guldsmed. — Or-fèvrerie (1. -vröri'), guldsmedskonst; guldsmedsarbete.

Orfe'vs (lat. 0'rpheus), gr. sag,, ryktbar sångare och lyrspelare, som med sina toner tämjde vilda djur och satte träd och klippor i rörelse. Av kärlek till sin gemål Evrydike nedsteg han efter hennes död till underjorden för att återfå sin maka. — 0'rfisk, som har avseende på Orfevs. — 0'rfikernas sekt 1. Den o'rfiska sekten, en omkr. år 600 f. Kr. uppkommen mystisk sekt, för vilken enl. sägnen Orfevs varit huvudmannen. — Orfi'sm, orfikemas lära.

Orga'n (gr. o'rganon), verktyg, redskap; sinnesredskap, hos ett djur 1. en växt varje del, som i viss mån utgör något helt för sig och utför en särskild livsfunktion; självständigt verkande del av något helt; röst, tal- 1. sångstämma; person, genom vilken man låter säga 1. uträtta något; tidning 1. tidskrift, som är språkrör för vissa åsikter 1. intressen. — Organise'ra, förse med organ 1. redskap för livsfunktionerna; åstadkomma en organisation; ändamålsenligt bilda, ordna, inrätta. — Orga-nisatio'n 1. Organise'ring, bildandet av ett levande helt med samverkande delar; inre anordning 1. byggnad, inrättning; själs-och kroppsbeskaffenhet; samfundsordning; författning. — Organisato'risk, som åstad-

kommer organisation. — Organisatö'r, person, med förmåga att organisera. — Orga'msk, försedd med organ 1. redskap för livsfunktionerna; som har avseende på dylika organ; som utmärker levande varelser; till djur- 1. växtriket hörande; ägande inre sammanhang. — Organisk kemi, den del av kemien, som behandlar organiska föreningar (se följ. ord). — Organiska föreningar, kem., kallas sådana, som finnas i den levande naturen 1. ur dem kunna uppstå genom metamorfos. — Organiska lagar, jur., lagar, som ingripa i statens inre liv. — Organi'sm, ett organiskt väsendes hela inrättning; sammanhanget mellan det helas enskilda delar; ett med livs-organ försett väsende (djur 1. växt); ett helt i allm. — Organognosi', kännedomen om organiska kroppar och deras beskaffenhet. — Organografi' (av gr. gra'fein, skriva), beskrivning över organiska varelser och deras inre byggnad; tonk., beskrivning över musikinstrument. — Orga-noi'd, organliknande. — Organologi' (av gr. lo'gos, lära), organläran, läran om djurs och växters organ; med., läran om instrumenters användande vid barnförlossningar. — Organonomi' (av gr. no'mos, lag), läran om lagarna för det organiska livet. — Organoplasti'k, organbildning. — Organoskopi' (av gr. skope'in, se), undersökning av organiska kroppar. — Organoterapi', sjukdomsbehandling med läkemedel, som framställas av djurkroppens organ.

Organdi'n 1. Orga'ndy (fr. organdi), ett ost-indiskt bomullstyg, liknande muslin.

Orga'nisk, Organi'sm, se under Organ.

Organfst, se Orgelnist.

Organi'strum, lat., tonk. = Lira (se d. o.).

Organocho'rdium, tonk., ett med pianot och orgeln besläktat musikinstrument.

Organografi', Organoi'd, Organologi' m. fl., se under Organ.

0'rganon, gr., verktyg, redskap; titel på den grekiske filosofen Aristoteles^ logiska skrifter och vissa andra lärda verk. Jfr Organum.

Organoterapi', se under Organ.

Organsensationer, psyk., förnimmelser, som hänföra sig till kroppens organ, såsom hunger, törst.

Organsi'n 1. Organsi'nsilke (ital. organzino), varpsilke, dubbeltvinnat silke av bästa material.

0'rganum, lat. (gr. o'rganon), redskap; organ; tonk., musikinstrument; orgel; medeltidens äldsta och mest primitiva fler-stämmiga musik.

Orga'smus (av gr. orga'n, svalla), med., svallning, stark rörelse i blodet 1. andra kroppsvätskor; även svällande överfyll-nad, stark drift, högsta vällustkänsla. — Orga'stisk, beroende av häftig svallning, svällande.

Orgeade, fr. (L årsja^dd; av orge^ korn), maltdryck; mandelmjölk; läskedryck av apelsin, vatten och socker.

0'rgel, 0'rgor, Orgverk (av gr. o'rganon, verktyg; lat. oWganurriy fr. orgue, eng. organ) y tonk., det största och mäktigaste av alla tonverktyg. — Orgelbössa, en mångpipig kulspruta. — Orgelharmonium = Harmonium (se d. o.). — Orgelpipmetall, en blandning av tenn och bly. — Orgelpunkt, en i flera ackorder bibehållen grundton. — Orgelregister, se Register. — Orgelton — Kor-ton (se d. o.). — Orgel-ni'st 1. Organfst {lat. organi'sta), orgelspelare.

Orgia'sm, Orgia'st, Orgia'stisk, se under följ. ord.

0'rgier (av gr. o'rgia, hemliga religionsbruk, i synnerhet de till Backuskulten hörande mysterierna), pL, nattliga gillen 1. gästabud i förening med vilda utsvävningar. — Orgia'sm, rus av hänförelse, särskilt ett, som framkallats genom fysiska medel. — Orgia'st, den invigde, sond deltager i orgiemas firande. — Orgia'stisk, som avser 1. påminner om Backusfesterna; som vittnar om vild hänförelse.

Orielwindow, eng. (1. å'rriel-oi'ndå), erker (se d. o.).

Orienta'ler, Orienta'lisk, Orientali'st m. fl., se under följ. ord.

Orie'nten (av lat. o'riens, den uppgående solen), östern, österlandet, särskilt Asien och n.ö. Afrika.)(Occidenten. — De orie'nte lux, ljuset kommer från östern.

— Orienta'ler, österlänningar, Orientens inbyggare. — Orientalise'ra, gÖra orientalisk. — Orienta'lisk, österländsk, som har avseende på Orienten. — Orientaliska frågan, polit., frågan om Turkiets och dess vasallstaters framtid. — Orientaliska språk, österländska språk (asiatiska, afrikanska, australiska och polynesiska språk). — Orientalisk ametist, se Korund.

— O. almandin, miner., mycket mörkt färgad rubin 1. rubinspinell. — O. pest = Buhonpest (se d. o.). — O. topas, se Korund. — Orientali'sm, österländsk språkegenhet; österländska seder och idéer. — Orientali'st, kännare av österländska språken och litteraturen. — Orientalistkongress, internationellt möte av orientalister.

Oriente'ra sig, eg. söka öster för att så-medelst finna även de övriga väderstrecken; finna sig till rätta; göra sig bekant med en ort; göra sig hemmastadd med ett ämne. — Oriente'ring, tillrättafinnande; kort, klarläggande framställning av ett ämne. — Orienteringslöpning, kapplöpning till fots i obekant terräng.

Orifi'cium, anat., mynning.

Oriflamme, fr. (1. årifla'mm; av mlat. a'uri-flamma, den gyllne flamman, av lat. a'urum, guld, och fla'mma, flamma, låga,

vimpel), den forna franska riksfanan (urspr. ett stycke eldrött taft, fästat vid en förgylld kopparlans).

Ori'ganum, bot., växtsläkte av fam. Lahia'tæ. — O. ma3ora'na, mejram,- odlad kryddväxt med vit krona. — O. smyrnæ'um m. fl., spansk humle, odlas i s. Europa som kryddväxt. — O. vulga're, konig, tämligen allmän i backar och busksnår. Krona röd.

Origeni'sm, kyrkofadern Origenes' lära. — Origeni'stiska striderna, av den grekiske kyrkofadern Ori'genes' skrifter framkallade strider inom den österländska kyrkan.

Origin {1. -sji'n), se Origine under Original.

Origina'1 (lat. origina'lis, av orügo, ursprung) , det som är ursprungligt och icke efterhärmat, urbild, urskrift; ett av konstnären själv utfört verk (jfr Koipia och Reproduktion); egendomlig 1. besynnerlig människa. — In origina'Ii, i urskrift. — Originaldjur, rasrena djur från rasens urspr. hemort. — Originalgeni, på ett ursprungligt, självständigt sätt skapande snille. — Originalite't, ursprunglighet, egendomlighet, vetenskapligt 1. konstnärligt skapande förmåga; egenhet, besynnerlighet. — Originalupplaga, en boks första upplaga. — Originalspråk, det språk, på vilket en bok är författad. — Origine, fr. {1. årisji'nn), ursprung, upphov; orsak, början; härkomst. — Originel 1. Origi-ne'll, ursprunglig, egendomlig; egen, besynnerlig, ovanlig. — Originä'r, ursprunglig.

Ori'go, lat., ursprung, början, begynnelsepunkt.

Orillon, fr. (L årijå'ng), krig sk., ett mindre förskansnings- 1. bålverk, övre delen av flanken på ett fästningsverk; hyggn., hörnsirat, förkroppning av en gesims.

Ori'olu3 ga'lbula, zool., sommargyllingen, en tätting av fam. Oriolidæ (Gyllingar).

Ori'on (lat. Ori'on), gr. myt, en väldig jägare, som älskades av Eos och dräptes av Artemis; astr., en stjärnbild på ömse sidor om ekvatorn. — Orions bälte, tre i rad sittande stjärnor, även kallade De tre vise männen 1. Jakobsstaven i stjärnbilden Orion.

Oriya' 1. Uriya', ett indiskt språk.

Orka'n (fr. ouragan, eng. hurricane; av karaih. huracan, virvelstorm), våldsam storm.

Orke'ster (hårt k; av gr. orche'stra, se d. o.), hos de gamla grekerna den plats å teatern, där kören brukade dansa och sjunga; hos romarna den plats framför scenen, där senatorerna sutto; nu den plats å en teater 1. i en konsertsal, där instrumentspelarna hava sin plats; samtliga musiker, som utföra ett musikverk. — Orkesti'k, danskonst. — Orkestra'1, orkesterliknande, orkestermässig. — Orkestre'ra, anordna för orkestermusik, instrumentera. — Or-kestre'ring, instrumentation (se d. o.). —966

Orke^strion, ett slags orgel; ett slags medelst urverk spelat, större positiv.

Orkidéer, se Orchidaceæ.

Orkidéolja, dets. som Ylang-ylang (se d. o.).

Orknöingarnas saga, se Jarlasagor.

Orla'ndo, italienskt mansnamn = Roland (se d. o.). — O. fiirio'so, "den rasande Roland", berömd hjältedikt av den italienske skalden Ariosto, — O. innamora'to, "den förälskade Roland", riddardikt av den italienske skalden Bojardo.

Orlea'na, farm., en drog, som fås av det i tropiska Amerika inhemska trädet Bi'xa orella'na, tillhörande fam. Bixa'ceæ. Innehåller färgämnena bixin och orellin.

OrIeaiii'ster, se under följ. ord.

Orléans, fr. (L årrlea'ng), hertigliga ätter, grenar av franska konungahuset; ett slags glatt tyg av halvylle. — Orleani^ster, anhängare av huset Orléans och särskilt av den av Ludvig Filip av Orléans år 1830 grundade "julimonarkien".

Orli'ii, namn på tygsorten Orléans (se d. o.).

Orlov, ry. (1. ärlå'ff), benämning på en ryktbar diamant i ryska kejsarspiran.

Orlovare 1. Orlovtravare, rysk travarhäst av korsad arabisk och holländsk ras.

Ormax, bot., se Lepturus.

Ormazd, oriktigt Ormuzd, den senare iranska formen för mazdaismens gudsnamn Ahuramazda.

Ormbär, bot., se Paris.

Ormbäraren 1. Ormkarlen, astr., se Ophiucus.

Ormen, astr., se Ophiucus.

Ormen långe, Olof Tryggvessons ryktbara drakskepp, som skall ha haft 34 "rum" och 600 mans besättning.

Ormgran, bot., se Picea.

Ormgurka, bot., se Cucumis.

Or moulu, fr. (1. år moly'), "målet guld", äkta guldbrons.

Ormrot, bot., se Polygonum.

Ormslå, 1. Kopparorm, se Anguis och Anguidæ.

Ormt, nord. myt., en flod, som Tor vadar över under sin dagliga vandring till asken Yggdrasil.

Ormtunga, bot., se Ophioglossum.

Ormuzd, se Ormazd.

Ormvråken, zooL, se Buteo.

Ormöga, bot., se Omphalodes.

Orname'nt, Orna't m. fl., se under Ornera

Orname'nta, astr., en av småplaneterna.

Orne'ra (lat. orna're), pryda, smycka, sira. — Orname'nt {lat. orname'ntum), prydnad, utsirning. — Ornamente'ra, förse med ornament. — Ornamenti'k, läran om användningen av ornament; ornerings-konst; grupp av ornament med samma slags egendomligheter; samtliga ornament på ett enskilt föremål. — Orna't (av lat. orna'tus, utstyrsel, prydnad), högtids-och ämbetsdräkt, särskilt högtidlig prästskrud. — OrnatuV, utsmyckning, utsirning.

Ornitho'galum, bot., odlat växtsläkte tillhörande fam. Lilia'ceæ. — O. umbella'tum, stjärnlök, morgonstjärna. — O. nu'tans, aftonstjärna.

Ornithopoidus, bot., lik en fågelfot.

Orni'thopus, bot., klovicker, växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — O. perpu-si'llus, klovicker, havsstrandväxt. — O. sati'vus, serradella, odlad foderväxt, stundom förvildad.

Ornithorhy'nchus, zooL, se Näbbdjur.

Ornitofi'1 (av gr. o'rnis, fågel, och fi'los, vän) 1. Ornitoga'm (av gr. ga'mos, bröllop), bot., fågelblommig, kallas en växt, som är anpassad för befruktning genom fåglar, oftast kolibrier och honungssugare.

Ornitoli't (av gr. o'rnis, fågel, och Wthos, sten), paleont., förstening av fågel. — Ornitologi' (av gr. Wgos, lära), zooL, beskrivning om fåglarna. — Ornitolo'g, person, som är kunnig i ornitologien. — Orni-tomanti' (av gr. mante'ia, spådom), spådom efter fåglars flykt. — Ornithorhy'n-cus, zooL, näbbdjurssläktet. — Ornitho-sa'uria = Pterosauria (se d. o.). — Orni-totropi', fågelavel.

Oro, bot., inhemska namnet på ett sannolikt till fam. Euphorbia'ceæ hörande träd i Sierra Leone, varav det mycket giftiga extraktet Agoomoo 1. Agu7nu erhålles.

Orobancha'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Labiatiflo'ræ. Klorofyllfattiga, ej gröna parasiter, som ofta göra stor skada på kulturväxter. Svenska släkten: La'thræa, Oroba'nche och PheWpæa.

Oroba'nche, bot., snyltrot, växtsläkte av fam. Orobancha'ceæ. — O. a'lba 1. epi^thymum, timjansnyltrot, parasit på Thymus ser-pyllum (se d. o.). — O. ma'jor, klintsnylt-rot, parasit på arter av Centaurea (se d. o.). — O.

pallidiflo'ra 1. reticula'ta, tistelsnyltrot, parasit på Gir dum heter o-phyllum (se d. o.). — O. purpu'rea, syn. Phelipæa (se d. o.).

Oroboi'des, bot., lik 0'robus.

0'robus, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — O. ni'ger, vippärt, med purpurröda blommor, stundom odlad. — O. tubero'sus (syn. Lathy'rus monta'nus), gökärt, gökmat. — O. ve'rnus, vårärt, med violettröda blommor, stundom odlad. — Införda arter äro O. atropurpu'reus, med hängande klasar av purpurröda blommor (Algier), och O. lathyroi'des, med violett-blå klasar (Sibirien). Båda fleråriga.

Orogene'tiska rörelser (av gr. o'ros, berg, och ge'nein, uppkomma), geol., sammanfattande benämning på alla bergbildande rörelser. — Orogenetisk period, geol., bergbildande period.) (A n o r o -genetisk. — Orognosi' (av gr. gno'-sis, kunskap), kunskapen om bergen. — Orogno'stisk, som tillhör orognosien. — Orografi' (av gr. grajein, skriva), bergbeskrivning. — Orogra'fisk, som hör tillOro gy ner—Ortobio tik

967

orografien. — Orologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om bergen. — Orometri' (av gr. me'tron, mått), läran om mätandet av bergens höjd.

Orogy'ner, se Tanguter.

Oro^ngo, zooL, se Chiru.

Orotjer och Orotonger, tungusiska stammar.

Orphani' (av gr. orfano's, föräldralös, värnlös), föräldralöshet, värnlöst tillstånd. — Orphanotro'phium (av gr. trofé', fostring, vård), barnhus, välgörenhetsanstalt för värnlösa barn.

Orphéon, fr. {1. årfeå'ng; lat. orphe'um, av gr. o'rfeios, som har avseende på Orfevs, se d. o.), benämning på vissa franska sångföreningar av män; förlustelselokal.

Orphe'um, se föreg. ord.

0'rpheus, se Orfevs. — 0'rphika, tonk., ett slags stränginstrument.

Orpho'l, farm., Beta-naftolvismut, invärtes-medel vid åtskilliga mag- och tarmsjukdomar.

Orpime'nt = Auripigment (se d. o.).

Orpingtonrasen, engelsk ankras; stor kraftig engelsk hönsras.

Orren, zool., Lyru'rus te'trix. Se Orrfåglar.

Orre'rium = Planetarium (se d. o.).

Orrfåglar, zool., en familj hönsfåglar, Tetrao'nidæ. Hit höra svenska släktena Lagopiis (ripor), Lyru'rus (orren), Te-tra'o (tjädern) och Tetra'stes (järpen).

Orrho's, gr., med., mjölkvatten, blodvatten, den vattenhaltiga beståndsdelen av mjölk 1. blod. — Orrhochezi', vattenaktig 1. mjölkaktig avföring.

0'rrmulum, en efter författaren, munken Orrm, uppkallad engelsk dikt från 1200-t.

Orsats apparat, användes för analys av skorstensgaser.

Orse'lj = Cudbear (se d. o.).

Orsi'nibomber, handgranater, uppkallade efter italienaren Orsi'ni, vilken deltog i ett med dylika utfört mordattentat mot den franske kejsaren Napoleon III.

Orsoglio {lat. -så'ljå), bästa sortens organ-sinsilke.

Orsten, petrogr., antrakonit, bituminös kalksten, som vid mekanisk åverkan avger en stinkande lukt. Förekommer

i alunskiffer.

Ort (av nedersachsiska Ort, ord), en vikt = 4,25 gr.

Orthagori'scus mola, zool, klumpfisken.

Orthi'a, gr. myt., "den upprättstående", det namn, under vilket Artemis dyrkades i Sparta.

0'rthis, paleont., fossilt släkte armfotingar. — 0'rthisskiffer, petrogr., silurisk skiffer, som innehåller lämningar av Orthis. Förekommer i Skåne.

Ortho-, se även Orto-.

Orthocerati'tes, se Ortoceratitkalksten under Ortobiotik.

Orthodo'xa confe'ssio, lat., ryska katekesen.

Orthopne' (av gr. ortho's, rät och pne'o, jag andas), med., högsta grad av andnöd.

Orthorhy'nchum, bot., med rakt spröt.

Orthosfphon, bot., växtsläkte av fam. La-biatæ i tropikerna, — O. stamine'us, ger drogen javate, som innehåller glykosiden ortosifonin.

Orthospe'rmæ, bot., underfamilj av fam. UmbelWferæ.

0'rthros, gr. myt., vidunder i form av en två-hövdad hund, "Cerberus' broder", som vaktade Geyrons hjordar och dödades av Her-kules.

Ortrt, miner., ett mineral, vars sammansättning liknar epidotens, med hög halt av sällsynta jordarter, särskilt cerium.

Orto-, se även Ortho-.

Ortobioti'k (av gr. ortho's, riktig, rätt, sann, och bi'un, leva), konsten att leva på det rätta och mest ändamålsenliga sättet. — Ortocefa'1 (av gr. kefale', huvud), anat., räthuvad. — Ortocerati'tkalksten 1. Orto-ce'rkalk (av gr. ke'ras, horn), geoL, kallas det undersiluriska kaiklagret, som innehåller mängder av det fossila blötdjurs-släktet Orthoce'ras 1. Orthocerati'tes. — Ortodiagra'f 1. Ortoröntgenograf, apparat, som tillåter bestämning av den verkliga storleken hos en på fluorescensskärmen uppfångad röntgenbild. — Ortodiagrafi', metod att i naturlig storlek avteckna ett föremål (organ), som vid röntgenundersökning uppfångas på en fluorescens-skärm. — Ortodiagra'm, en på ortodiagra-fisk väg åstadkommen bild (se föreg. ord). — Ortodonti', vetenskapen om behandling av avvikelser från normal tand ställning. — Ortodo'x {gr. ortho'doxos, av gr. do'xay mening), renlärig, rättroende.) (H e -terodox. — Ortodoxi', renlärighet.)(Heterodoxi. — Ortodoxi'sm, för långt gående, fanatisk ortodoxi. — Orto-dromi' (av gr. dro'mos, lopp), ett skepps kurs efter något av de fyra himmelsstrecken. — Ortoepi' {gr. orthoe'peia, av e'pos, ord), läran om det rätta uttalet; lärobok i detta ämne. — Ortofo'rm, farm., amidooxibensoesyremetylester, ersättningsmedel för kokain. — Ortofosforsyra, kem., vanlig fosforsyra. — Ortogeni' (av gr. ge'nein, uppkomma), fel i tandradernas inbördes ställning. — Ortogna't (av gr. gna'thos, käke), antropoL, rät-käkig. — Ortogo'n (av gr. goni'a, hörn), rätvinklig figur. — Ortogona'1 1. Ortogo'-nisk, rätvinklig. — Ortogona'l trajekto'-ria, mat., se Trajektoria. — Ortografi' {gr. orthografia, av gra'fein, skriva), språkv., rättskrivning, rättstavning. — Ortogra-fi'k, rättskrivningslära. •— Ortogra'fisk, som angår 1. överensstämmer med ortografien. — Ortokla's (av gr. kla'sis, sönderbrytande, brott), miner., vanlig fält-spat. — Ortokro'm, foto gr., tjärfärgämne, som användes vid rödsensibilisering av pankromatiska plåtar. — Ortokromasi', den fotografiska plåtens förmåga att968

rätt återge färgvalörer. — Orto'l, en fotografisk framkallare. — Ortomorfi', regelbunden, normal bildning. — Orto-mo'rfisk, regelbundet, normalt bildad. — Ortopedi' (av gr, pai's, gen. paido's, barn), med., vetenskapen om behandlingen av missbildningar i människokroppens bensystem. — Ortope'd, läkare, som ägnar sig åt dylik

behandling. — Ortope'disk, som angår 1. hör till ortopedien. — Orto-pediskt institut, anstalt, där missbildningar i bensystemet behandlas. — Or-topne' (av gr. pne'in, andas), med., andnöd. — Ortotoni', riktig betoning av orden.

Ortola'nsparven, zool., en art fältsparv, Emheri'za hortuWna, utbredd över busk-marker i hela landet. Utgör som "krams-fågel" en viktig handelsvara i s. Europa.

Orto'tisk albuminuri', se Albuminuri.

Ortotro'p (av gr. trope', vändning), bot., benämnes ett upprätt organ. — Hemiorto-tro'pt (av gr. he'mi, halv), är varje symmetriskt organ, som i naturläge har ett vertikalt symmetriplan. — Klinotropt (av gr. kWnein, vrida), är ett snedstående organ, som saknar vertikalt symmetriplan. —• Plagiotro'pa (av gr. pWgios, sned), gemensam benämning på Hemiorto-tropa och Klinotropa.

Ortrud, astr., en av småplaneterna.

Ortsten, geoL, dets. som al (se d. o.).

Ortygi'a (lat. Orty'gia), gr. myt., binamn för Artemis, som ansågs född på ön Delos, vilken likaledes kallades så.

Orvar Odd, fornnord, sag.. Pil-udd, en norsk hjälte, Hjalmar den hugfulles fosterbroder, Arngrimssönernas besegrare i holmgången på Samsö.

Orvieta'n, farm., Orvieta'num, ett slags teriak (se d. o.).

Orycto'lagus, zooL, se Kaninen.

Oryktogeni' (av gr. orykto's, uppgrävd, och gi'gnesthai, födas, alstras), uppkomsten av stenar. — Oryktognosi' (av gr. gno'sis, kunskap, kännedom), mineralogi. — Oryk-togno'stisk, som angår mineralogien. — Oryktografi' (av gr. gra'fein, skriva), läran om bergarternas mineralogiska beskaffenhet. — Oryktokemi', mineralkemi, kemisk undersökning av stenarter. — Oryktologi' (av gr. Wgos, lära), mineralogi; även läran om förşteningarna och deras tillkomst. — Oryktolo'gisk, som angår oryktologien.

0'ryx, zooL, ett antilopsläkte. — O. be'isa, beisa. —• O. callo'tis, tofsörad beisa. — O. gaze'lla, gemsbock. — O. leuco'pheus, blåbock.

Ory'za, hot., ris, se Leersia.

Os, kem., atomtecken för Osmium.

Os, lat. (gen. o'ris, pl. o'ra), mun. — Uno o're, med en mun, enstämmigt. — Os lepo-ri'num, harmynthet. — Os u'teri, anat., livmodermun.

Os, lat. (gen. o'ssis, pl. o'ssa), anat., ben (i skelettet). — O. calca'neum 1. O. ca'lcis, fotlagsben. — O. carpa'le, handrotens sju korta ben. — O. coccy'gis 1. co'ccyx, svans-benet. — O. costa'le 1. Costa, revben. — O. Co'xæ 1. Co'xa, höftbenet. — O. Cuboi'-deum, tärningsbenet. — O. cuneifo'rme, småben i tarsen. — O. ethmoida'le 1. O. ethmofdeum, silbenet. — O. fronta'le, pannbenet. — O. hyofdeum, tungbenet. — O. i'lium, tarmbenet. — O. incissfvum 1. O. intermaxilla're, mellankäksbenet. — O. i'schii 1. O. ishia'dicum, sittbenet. — O. lacrima'le, tårbenet. — O. mandibula'ne, underkäken. — O. metacarpa'le, mellanhandsben. — O. metatarsa'le, mellanfots-ben. — O. nasa'Ie, näsbenet. — O. occipi-ta'le, nackbenet. — O. palati'num, gombenet. — O. parieta'le, hjässbenet. — O. pu'bis, blygdbenet. — O. pyramida'le, pyramidbenet. — O. sa'crum, eg. det heliga benet, korsbenet. — O. scaphoi'deum, båtbenet. — O. sphenoda'lis 1. O. spenoi'deum, kilbenet. — O. tempora'le, tinningbenet. —

0. zygoma'ticum, ok-1. kindbenet. — Ossa caracofdea, korpbenen. — Ossa interspi-na'lia, mellantaggsben. — Ossi'cula audi'-tus, de små hörselbenen.

Os (fornsv. oss), älvmynning. Vanligt i sammansättningar, t. ex. Nidaros, Simreos-hamn (Simrishamn).

Osage orange (Z. å'ssädsj å'ränsj), se Maclura.

Osager, en nordamerikansk indianstam.

O sa'ncta simpli'citas, lat., o, heliga enfald! yttrande, som den böhmiske kyrkoreformatorn Johannes Hus lär hava fällt, när han såg en bondkvinna framsläpa bränsle till det bål, varå han brändes.

Osazo'ner, kem., karakteristiska ämnen som uppstå genom inverkan av fenylhydrazin

1. derivat därav på sockerarter. Avlägsnas fenylhydrazinresterna ur osazonerna, uppstå s. k. osoner.

O. S. B., förk. för Ordinis Sancti Benidicti, av den heliga Benediktorden.

Osbac, dets. som Ammoniakgummi (se d. o.).

Osbe'ckia, bot., tropiskt växtsläkte i Gamla världen av fam. Melastome'ceæ. — O. a'spera, på Ceylon och Deccan, har ätliga frukter. Blommorna äro omtycka som hårprydnader. Bark och blad av flera arter användas i hemlandet i medicinen.

Osbe'ker, se Usbeker.

0'sbert, forntyskt mansnamn, husära. Motsvarar kvinnonamnet Osbe'rta.

Osborne-domen (1. å'sbön-), eng. The Os-borne judgment, engelskt högsta domstolsutslag, enl. vilket det är olagligt av fackföreningar att pålägga sina medlemmar obligatoriska avgifter för politiska ändamål.

Oscar, se Oskar.

Osce'do, lat., med., ett slags krampaktig gäspning.

Oschak, dets. som Ammoniakgummi (se d. c.).

Oschei'tis 1. Oschi'tis, gr. (av o'scheon, testi-kelpung), med., inflammation i testikel-pungen. — Oscheoce'le (av gr. ke'le, bråck), bråck i testikelpungen. — Oscheo-plasti'k, testikelpungsbildning.

Oschur, se Sodomsäpple.

0'sci, lat., osker (se d. o.).

Oscille'ra {lat. oscilla're), svänga fram och tillbaka, göra svängningar. — Oscillatio'n (lat. oscilla'tio), svängning fram och tillbaka på ömse sidor om ett bestämt jämviktsläge. — Oscillato'risk, svängande. — Oscillogra'f, instrument, varmed form^en hos elektriska strömmar kan iakttagas; instrument, varmed ett fartygs rörelser i sjögång automatiskt registreras.

Osci'n 1. Skopolfn, kem., se Skopolamin.

Oscita'tio, lat., gäspning.

Osculato'rium (av lat. o'sculum, kyss), kysstavla, en liten tavla med bibliska bilder, som i katolska kyrkan framräcktes till kyssning åt nattvardsgäster.

0'sculum, lat., kyss. — O. carita'tis, kärlekskyss. — O. Ju'dæ, judaskyss. — O. pa'cis, fredskyss.

Oscuro, sp. (1. åsko'rå), mörk.

Oselo'ten, zooL, se Felis.

Osfresiologi' (av gr. o'sfresis, luktsinne, och lo'gos, lära), fysioL, läran om lukten och luktorganet.

Osfyalgi' (av gr. osfy's, höft, och a'lgos, smärta), med., höftvärk.

Os ger, fornnordiskt mansnamn = Oskar (se d. o.).

Osi'ris, egypt. myt., solens gud, världens skapare, gemål och broder till Isis. — Osirispelare, byggn., i egyptiska tempel ett slags pelare, framför vilka är placerad bilden av en konung med Osiris' attribut.

Osjeba = Fan (se d. o.).

0'skar, gæliskt mansnamn, svensk-norskt konunganamn, enl. olika tolkningar: gudaspjut; djärv, ryktbar; bergens son. Buret av sonen till den forniriske krigshövdingen Ossian (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Oska'ra.

Oske, nord. myt., ett av Odens binamn.

Osker, ett italiskt folk. — Oskiska språket, ett italiskt, efter oskerna uppkallat språk.

Oskopner (isl. 0'skopnir) = Vigrid (se d. o.).

Oskorei (sannolikt av fornnord. genit. oskur, fasa), "skräckritten", det rätta namnet på Asgårdsrejen (se d. o.).

Oskule'ra (lat. oscuWre, av o'sculum, kyss), kyssa; ansluta sig så nära som möjligt; geom., tangera, beröra (om kroklinjer 1. buktiga ytor). —• Oskulatio'n, kyssning; nära beröring; geom., beröring, tangering (mellan kroklinjer 1. buktiga ytor).

Oslaf = Olav (se Olof).

Os ma'gna sonatu'rum, lat., en mun, mäktig av väldiga toner. (Horatius.)

Osma'iier, kallas efter den turkiske sultanen

Osma'n I, grundläggaren av osmanska 1. turkiska riket, de i Europa och Mindre Asien boende turkarna. — Osmaniéorden, en turkisk orden. — Osma'nli = Osmaner (se ovan); även det osmanska språket 1. det europeisk-turkiska tal- och skriftspråket. — Osma'nsk, se Ottomansk. — Osmanska riket, se Ottomanska riket. — Osmanska språket, se Osmanli.

Osma'tiska däggdjur, zooL, däggdjur, med utbildat luktorgan och luktförmåga. Jfr Anosmatiska däggdjur.

Osma'z 1. Osmazo'm (av gr. osma'sthai, lukta), kem., det ämne, som förlänar köttsoppa lukt och smak.

0'smerus eperla'nus, zooL, norsen 1. slommen, en liten laxfisk, allmän vid vår östkust och dit utfallande söt vatt en.

Osmidro'sis, med., svett med säregen lukt.

Osmiri'dium, miner., naturlig legering av osmium. och iridium.

0'smium (av gr. osme', lukt), kem., ett med platina 1. iridium förbundet, blåvitt metalliskt grundämne, vars viktigaste förening kallas överosmiumsyra.

Osmo's, gr., trängande, drivande; fys., vätskors och däri lösta ämnens förmåga att genomtränga vissa membraner. Diffunde-rar vätskan 1. det däri lösta ämnet ur ett kärl ut till en omgivande vätska, talar man om exosmos, diffunderar den in i kärlet om endosmos. Osmosen strävar att åstadkomma samma koncentration av varje ämne på båda sidor om membranen. Om en lösning av ett ämne inneslutes av en för det lösta ämnet men ej för lösningsvätskan ogenomtränglig membran, vilken på andra sidan omgives av det rena lösningsmedlet, diffunderar detta in i lösningen och gör den mera utspädd. Om kärlet är slutet uppstår härvid ett inre övertryck, s. k. osmotiskt tryck. Två lösningar med samma osmotiska tryck kallas isotoniska. — Osmome'ter (av gr. me'tron, mått), instrument för mätandet av osmotiskt tryck. — Osmota'xis, hiol., retbarhet gentemot ändringar i osmotiska trycket. — Osmoterapi', sjukdomsbehandling genom intravenös injektion av vätskor med högre osmotiskt tryck än blodet. — Osmotiskt tryck, se under Osmos.

0'smund, forntyskt mansnamn, husets beskyddare.

Osmu'nda re'gia, hot., safsa, kungsbräken, en högväxt svensk ormbunke.

Osmundsmide, se Blästerverk.

Oso'ner, kem., se under Osazoner.

Osphra'dium, zool, luktorgan hos blötdjur.

0'sphren-ence'phalon, anat., hjärnans lukt-lob.

Osramlampa, glödlampa, vars lystråd består av wolfram med tillsats av osmium (varav namnet).

0'ssa, lat. (pl. av os, gen. o'ssis), anat., ben (i skelettet). Jfr Os. — Ossa nu'dat, eg.970

det visar nakna knotorna; betecknar ske-lettartad magerhet. — Ossa'rium 1. Ossua'-rium, benhus, förvaringsrum för de dödas ben. — OssatuV, benbyggnad. — Ossei'n, benämne, benets limgivande ämne. — Ossi-fie'ra, förbena, bliva till ben. — Ossifika-tio'n, vied., förvandling till ben, benbildning, förbening. — Ossile'gium, bensamling. — Ossivo'r, benfrätande.

Ossa, gr. myt., ryktets gudinna. Motsvarar romarnas Farna.

()'ssa ejus bene quie'scant, lat., se O. E. B. Q.

— Ossa hic sita sunt, se O. H. S. S.

Ossatu'r, Ossei'n, se under Ossa, lat.

Ossei'n, kem., den med kollagen identiska,

limgivande substansen i ben.

Os se'piæ, farm., valfiskfjäll, ett skal, beläget på ryggen av bläckfisken, Se^pia officina'lis.

Osse'ter, ett i Kaukasus boende iranskt folk. Osse'tiska språket, osseternas språk.

Ossia, ital. (1. åssi'a), "eller"; to7ik., beteckning för ändringsförslag 1. alternativ läsart i en komposition.

0'ssian, på gæliska 0'isian (Z. å'sjian), mansnamn. Buret av en fornirisk hövding och bard, enl. sägnen författare till Ossians sånger. — Ossians sånger, Oisians sånger 1. Ossia'nska sångerna, keltiska bardsånger, vilkas huvudperson är Ossians fader, Fingal, furste av Morven.

Ossi^culum, pl. Ossi'cula, anat., småben. Se under Os.

Ossifie^ra, Ossifikatio'n, se under Ossa, lat.

Ossifra'gum, bot., benbrytande.

Ossua'rium, se under Ossa.

Ostara (Z. å's-), astr., en av småplaneterna.

Ostario'physi, zooL, fiskordningen K a r p -och Malfiskar.

Ostealgi' (av gr. oste'on, ben, och a'Ig os, smärta), med., benvärk. — Oste'itis, beninflammation, inflammation i bensubstansen.

()stensi'bel (av lat. oste'ndere, visa), som kan visas, sevärd, värd att tagas i betraktande.

— Ostensio'n 1. Ostentio'n, förevisning; hos katolikerna utställning av helgonreliker till de troendes uppbyggelse. — Osten-siV, visande något på ett slående, åskådligt sätt; iögonfallande; skrytsam, prålande. — Ostenso'rium = Monstrans (se d. c.).

Ostente'ra (lat. ostenta're), utställa till åskådande; skryta, pråla. — Ostentatio'n, skrytsamt 1. tillgjort framhållande; prål, skryt, flärd. — OstentatiV, skrytsam; iögonfallande; avsiktligt framhävd.

Osteoce'le, gr. (av oste'on, ben, och ke'le, svullnad, bråck), med., förbenat bråck. — Osteochondri't, ben- och broskinflamma-tion. — Osteodentfn (av lat. den,ti'na, tandben), bildningsfel, varvid verkliga benceller uppträda i tandbenet. — Osteo-de'rmer, zool., broskfiskar. — Osteodia'-stasis, med., benens åtskiljande vid ben-

brott. — Osteodyni', benvärk. — Osteo-fy'ma, mjuk bensvulst. — Osteofy't (av

gr. fyto'n, växt), med., uppträdandet av härdformiga nybildningar på skelettets yttre. — Osteogangre'na, benröta. — Osteoge'n, härrörande från ben. — Osteo-geni' 1. Osteogenesi' (av gr. gi'gnesthai, bliva), läran om benens uppkomst. — Osteografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning om benen i människokroppen. — Osteoi^d (av gr. ei'dos, gestalt, form), nybildad, oförkalkad benväv, bensvulst, — Osteokemi', läran om benens kemiska beståndsdelar. — Osteoklasi', operativt avbrytande av ben för att korrigera krök-ningar m. m. — Osteo'klasis, benbrott. — Osteokondrft, vid medfödd syfilis uppträdande inflammation i de rörformiga benen och revbenen. — Osteokra'nium, den beniga delen av kraniet. — OsteoIi't (av gr. Wthos, sten), av fossila benrester bildad fosforit. — Osteologi' (av gr. lo'gos, lära), benlära. — Osteolo'g, person, som är kunnig i osteologi. — Osteo'm, av benväv bildad svulst. — Osteomalaci' (av gr. malako's, mjuk), benuppmjukning, benskörhet. — Osteometri' (av gr. me'tron, mått), mätning av människobenen (i skelettet). — Osteomyeli'tis (av gr. mye-lo's, märg), benmärgsinflammation. — Ostec<'ncus, bensvulst. — Osteonekro'sis, torr benröta. — Osteopatologi', läran om bensjukdomar. — Osteope'dion, förbenat foster. — Osteoperiosti't, inflammation i ben och benhinna. — Osteophlebi^t, inflammation i benens vener. — Osteo-plastfk, operativa ingrepp, varvid benvävnad flyttas till ställen, där sådan saknas.

— Osteoporo's, försvampning av bensubstansen. — Osteopsatyro's, benskörhet. — Osteopyo'sis, varbildning i benen. — Osteorafi' (av gr. rafi's, nål), samman-syning 1. förening av ändarna i ett brutet ben. — Osteosarko'm, ett sarkom, som innehåller benvävnad. — Osteosarko'sis, benens förvandling till en köttlik massa.

— Osteosc^rrhus, i)enkräfta. — Osteoskle-

ro'sis, benförhårdning.--Osteotonii' (av

gr. te'mnein, stycka), benens sönderstyck-ning. — Osteoto'm, bensåg. — Osteo'tylus, benvalk. — Osto'ma, uppkomsten av en förbening. — Osto'sis, förbening.

Osterfa, ital. (av lat. ho'spes, gäst, värd), vinkrog, värdshus, gästgivargård.

Ostfa'ler, en av de fornsachsiska huvudstammarna.

Ostfriesisk boskap (1. -fri's -), till den holländska rasen hörande, svart- och vitfläckig boskap.

Ostheimer weichsel, ty. (1. å'sthajmer va'jk-sel), ett slags körsbär.

Ostia'rius, la.t., dörrvaktare; i forna tider ett slags kyrkotjänare.

Ostina'to, ital., tonk., "envist", är det tekniska uttrycket för det ständiga återvän-

dandet av ett tema, med städse förändrade kontrapunkteringar. Jfr Basso ostinato.

Ostindisk arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Osti'tis = Osteitis (se d. o.).

0'stium, to., dörr, ingång; mynning.

Ostja'ker, folkstammar i Sibirien.

Osto'ma, Osto'sis, se under Osteocele.

Ostpreussiska rasen, svartbrokig nötboskap av korsad holländsk och ostfrisisk ras.

Ostraci'sm {gr. ostrakismo's, av o'strakon, skärva, snäckskal, mussla), en i det gamla Grekland fordom bruklig omröstning med skärvor, å vilka skrevos namnet på personer, vilka såsom farliga för folkfriheten ansågos böra landsförvisas. Jfr Petalism.

0'strea edu'lis, zooL, vanliga ostran, förekommer i Atlanten, Medelhavet m. fl. hav samt även i Sveriges vatten. Anses som en läckerhet.

Ostrea'tiis, hot., med (ostronlika) fjäll.

Ostrei'smus, med., ostronförgiftning.

Ostron, zooL, se Ostrea.

Ostronskivling, bot., se Pleurotus.

Ostronört, bot., se Mertensia.

0'strya, bot., trädsläkte av fam. Amenta'ceæ. — O. carpinifo'lia, humlebok, i s. Europa och Orienten, och O. virginia'na, i Nordamerika, lämna ett värderat snickerivirke.

0'svald, forntyskt mansnamn, husföreståndare, förvaltare.

Oswego-te (1. åssoe'gå-), se Monarda.

0'svin, forntyskt mansnamn, husvän.

0'syris, bot., ett släkte halvparasitiska buskar av fam. San,tala'ceæ. — O. tenui-fo'lia, Ostafrika, lämnar ett välluktande träslag.

Ota'bafett, bot., se Virola.

Otafo'n (av gr. us, gen. oto's, öra, och fone', röst), dets. som otofon (se d. o.). — 0'tagra, med., örsprång, värk i öronen. — Otakusti'k, konsten att stärka hörselsinnet. — Otalga'n (av gr. a'l-gos, smärta), preparat mot inflammation i mellanörat av opium, acetylsali-cylsyra och glycerin. — Otalgi' (av gr. a'lgos, smärta), örsprång, öronvärk. — ()ta'lgica, pl., L Ota'lgiska medel, medel mot öronlidande. — Otapho'n, se Otofon. — Otelko'sis, varflytning ur öronen. — Otematho'm, öronblodsvulst. — Ote'n-chyta, öronspruta. — Otiatri' 1. Otriati'k (av gr. iatro's, läkare), öronläkekonst. — Otia'ter, öronläkare. — 0'tica, pL, medel mot öronkrämpor. — 0'ticus, som hör till örat. — Oti'tis, öroninflammation. — Otocy'st (av gr. ky'stis, blåsa), hörsel-blåsa. — Otodyni', öronsmärta. — Otofo'n, ett hörselredskap för lomhörda. — Oto-ge'n, som härstammar från örat. — Oto'-glyphis och Oto'glyphon, örslev. — Oto-grafi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över örat. — Otoli't (av gr. Wthos, sten), öronsten. Se Staticyst. — Otologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om örat. — Otomyco'sis aspergilli'na, med., se Asper-

gillus. — Otomyko's, svampsjukdom i örat.

— Otoplasti'k, öronbildning. — Oto-pyorre', varig öronflytning. — Otorragi' (av gr. re'in, flyta), blodflöde ur öronen.

— Otorre', öronfluss. — Otoskle'ros, kronisk inflammation med förbening i mellanörat. — Otosko'p (av gr. skope/in, se), öronspegel, instrument för undersökning av örat. — Ototomi' (av gr. te'mnein, skära), sönderstyckning av örat för vetenskapliga undersökningar.

0'tava, fi. myt., Karlavagnen. — 0'tavatar, Otavas dotter.

Otelje'l, ry. (1. at-), delning, avdelning.

Otelko'sis m. fl., se under Otafon.

Otemato'm, se under Otafon.

O te'mpora, o mo'res, lat., o tider! o seder! (Cicero.)

Oter, se Utter.

O ter quate'rque bea'ti!, lat., "trefalt och fyr-falt lyckliga". (Vergilius.)

Otfried {1. å'tfrid), forntyskt mansnamn (av ot, isl. audr, egendom), egendomsbeskyddare.

Othello, moren i Venedig, hjälte i den engelske skalden Shakespeares drama med samma namn; fig., svartsjuk äkta man.

0'tia dant vi'tia, lat., fåfäng gå lärer mycket ont.

Otiatri', 0'tica, Oti'tis m. fl., se under Otafon.

Oti'didæ, zooL, trappfåglar. — 0'tis ta'rda, stortrappen. — O. te'trax, småtrappen.

Otino'l (av gr. us, gen. oto's, öra, och lat. o'leum, olja), farm., medel mot inflammation i mellanörat av kokain, adrenalin, eu-cupin, fenol och sockerlösning.

0'tis, zooL, se Otididæ.

0'tium, lat., ledighet, fritid; frihet från äm-betsgöromål; enskilt liv; lugnt liv. — Otium cum dignita'te, en hedervärd äm-betsfrihet, ett stilla liv med värdighet (efter en verksam levnad). (Cicero.)

Otodyni', Otofo'n, Otografi', Otoli't, Otologi' m. fl., se under Otafon.

0'tomi = Hiaihiu (se d. o.).

Otoplasti'k, Otorragi', Otosko'p m. fl., se under Otafon.

Otr, nord. myt., en son till Reidmar, som i en utters gestalt dödades av Loke.

Otshi, se Odji.

Ottar, nord. myt., med tillnamnet h e i m -s k i , den enfaldige, son till Sunstein.

Otta'va, ital. (av lat. octa'vus, den åttonde), oktav (se d. o.). — AlP ottava, i oktaven, en oktav högre. — Alta ottava 1. Alt' ottava, en oktav högre, än noten angiver.

— Ottava ri'ma, pl. Ottave ri'me, metr., stansen, en strof av åtta femfotade jam-biska verser med rimföljden abababcc. — Ottavi'na, liten oktav. ~ Otte'tt = Oktett (se d. o.).

Ottawa {1. å'ttäoa), en nordamerikansk indianstam och dennas språk.

Otta'va ri'ma, pl. Otta've ri'me m. fl., se

under Ottava.972

Otti'lia, se under Otto; astr., en av småplaneterna.

Otting, gammalt danskt rymdmått för öl = 16,424 L; smörvikt = 14 kg.

0'tto 1. 0'do, forntyskt mansnamn, den rike, den lycklige. Buret av ett tyskt helgon samt tyska konungar och romerska kejsare. Motsvarar kvinnonamnet Otti'lia och OttiIia'na.

O'ttokar, tyskt mansnamn, böhmiskt konunganamn, den egendomsvärnande.

Ottomaker, sydamerikansk indianstam.

Ottoma'n (av det arabiska mansnamnet Oth-ma'n [Z. Otma^n 1. Osma'n]), turkisk vilobädd 1. soffa (utan rygg). — Ottoma'nsk 1. Osma'nsk, turkisk. — Ottomanska porten = Porten (se d. o.). — Ottomanska 1. Os-manska riket, turkiska riket.

0'ttomar 1. 0'tmar, forntyskt mansnamn, den för sin rikedom namnkunnige.

Ottreli't, miner., vattenhaltigt järnlerjord-silikat.

Ottwurz, ty., dets. som Alantrot (se d. o.).

Oublie'tter (fr. oubliettes, av ouhlier, glömma), fängelsehålor med falluckor, genom vilka fångar, som man för alltid ville göra sig av med, nedstörtades.

Oü est la femme, se under Femme.

Oui, fr. (1. oi'), ja. Jfr Oc.

Ounce, eng. (1. a'uns), uns.

Oü peut-on étre mieux etc., se under Familj.

Our Lady, eng. (1. a'ur lä'di). Vår Fru, Jungfru Maria. — Our Lord, Vår Herre.

Out of place, eng. (1. aut åvv pläs), ej på sin plats, olämpligt, obehörigt. — Out of sight, out of mind (1. - sajt - majnd), "borta ur åsyn, borta ur hågen". Jfr Ans den Augen, aus dem Sinn.

Outrage, fr. (1. otra'sj), skymf, grov förolämpning. — Outragera (1. -sje'ra), skymfa, grovt förolämpa.

Outremer, fr. il. otreme'), dets. som Ultramarin (se d. o.).

Outre'ra (fr. outrer, av lat. u'ltra, ytterligare, mer), överdriva, driva till ytterlighet.

Outrigger, eng. (1. a'utriggör), sportt., ett slags kaproddsbåt med årklykor, som skjuta fram utanför relingen.

Outsider, eng. (Z.a'utsäjdör), en oinvigd, "lekman", sportt., en häst, som ej har utsikt att vinna; polit., valkandidat, som man ej väntat sig; icke edsvuren fondmäklare; producent, som står utom en kartell i sin egen bransch.

Ouvert, fr. (1. ovä'r), öppen; uppenbar; öppenhjärtig. — Ouvertement (1. -tö-ma'ng), öppet, fritt, uppriktigt. — Ouver-ture (1. -ty'r), öppning, början; tonk., uvertyr, ett instrumental stycke, som utgör inledning till en opera, ett oratorium o. s. v.

Ouvrage, fr. (1. ovra'sj), verk, arbete. — Ouvrier (1. -vrie'), hantverkare, arbetare. — Ouvrière (1. -ä'r), arbeterska.

O. V., förk. för lat. optimus vir, en utmärkt man.

Ova-herero' = Herero (se d. o.).

Ova'l (av lat. o'vum, ägg), äggrund, avlångt rund; äggrund 1. avlångt rund figur.

0'valaträd, se Pentaclethra.

Ovalbumi'n, äggvita i hönsägg.

Ova-mpo 1. Ova-mbo, sydafrikansk negerstam.

Ova'ria, pl. av Ovarium (se d. o.).

Ovaria'lhormo'n, hormon från ovarier och placenta. Insprutad på unga hondjur påskyndar den könsmognaden och framkallar snabbt brunst hos könsmogna djur.

Ovaria'Isjukdom, Ovari'sm, Ovari'tis, Ova-riotomi', se under följ. ord.

Ova'rium, lat. (av o'vum, ägg), anat., äggstock; bot, fruktämne. — Ovarialgi' 1. Ovari'sm, nervsmärtor i äggstockarna. — Ovaria'lsjukdom, med., äggstocksjukdom.

— Ova'ria sicca'ta, torkade äggstockar av ko i tablettform. — Ovari'ntabletter, farm., innehålla äggstockssubstans från nötkreatur. De ha fått användning vid ett flertal kvinnosjukdomar. — Ovari'sm, åsikten att allt levande utvecklas ur ägg.

— Ovari'tis, inflammation i äggstocken.

— Ovarioce'le, bråck med äggstock i bråcksäcken. — Ovariocente's, pimktion av ovarialcystor. — Ovariomani', själssjukdom på grund av äggstockslidanden.

— Ovariotomi' (av gr. tome', snitt), äggstocksoperation, utskärning av äggstocken.

Ovatio'n (lat. ova'tio), hos de gamla romarna en mindre högtidlig triumf, varvid den triumferande fältherren var till fots 1. till häst och i st. f. en oxe offrades ett får (o'vis); nu stormande hyllning, jublande ärebetygelse, ägnad någon betydande person.

Ova'tus (jfr oval), hot., äggrund.

Overalls, eng. (1. å'uvörå'ls), eg. ytterbyxor för arbetsfolk, en av blus och byxor i ett bestående överdragsdräkt av grovt bomullstyg.

Over e'vne, no., över förmåga. Titel på ett bekant skådespel av B. Björnson.

0'vibos, zooL, se Myskoxen under Mysk.

Ovidu'kt, se under Ovum.

Ovi'n, ett äggkonserveringsmedel.

Ovino'la (av lat. o'vis, ikr) ,veter., fårkoppor.

Ovinus, -a, hot., får-.

Ovi'para, se under Ovum.

0'vis, zool., fårsläktet. — O. a'rgali, argali-fåret. — O. a'ries, tamfåret. — O. a. palu'stris, torvfåret. — O. arkal, arkal-fåret — O. a. hispa'nica, merinofåret. — O. a. platyu'ra och O. a. strepsice'ros, fett-svansfår. — O. mu'simon, mufflonfåret.

— O. m. leptu'ra, marskfåret. — O. po'Ii, kaschgaren. — O. trage'laphus, manfåret. O. t. pharao'nis, faraofåret.

Ovo's, ett vegetabiliskt äggviteextrakt.

Ovovitelli'n, kem.j dets. som Vitellin (se d. o.).

Ovovivi'para, se under Ovum.

0'vula, Ovulatio'n, Ovuli'st m. fl., se under

Ovum.

Ovuli'sm, se under Pre formationsteorien.

0'vum, lat., ägg. Jfr Ab ovo. — Ovidu'kt (av lat. du'ctor, ledare), anat., äggledare. — Ovipara (av lat. pa^rere, föda), pL, zooL, äggläggande djur. — Ovologi' = Oologi (se d. o.). — Ovovivi'para (av lat. vi'vus, levande, och pa'rere, föda), pL, djur, vilkas ungar i äggledaren 1. omedelbart efter utträdet därifrån bryta sig ur ägget. — 0'vula, anat., äggstock. — Ovulatio'n, äggets avgång från äggstocken under menstruationen. — Ovulfst, fysioL, anhängare av den åsikten, att ägget spelar huvudrollen vid befruktningen.)(Ani-malkulist. — Ovuli'ter, paleont., förstenade äggformiga snäckor. — Ö'vulum, äggcell, froämne. — Ovum dat nu'lli, ni'si sit retribu'tio pu'lli, snålvargen ger ett ägg för att i gengåva erhålla en höna.

0'xalas cero'sus vena'lis, kem., oxalsyrad ceroxidul.

Oxala't, kem., salt av oxalsyra. — Oxalat-sten, med., av oxalsyrad kalk bestående blåssten 1. njursten.

Oxalida'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Gruinales av de choripetala dikoty-ledonerna. Talrikast i s. Afrika och s. Amerika.

0'xalis, bot., surklöver, växtsläkte, tillhörande fam. Oxalida'ceæ, ordn. Gruinales. — O. acetoce'lla, harsyra, vår enda inhemska art. — O. cornicula'ta, brunsyra, odlad form med mörkbruna blad och gula blommor. — O. Deppe'i, ljusgrön med röda blomflockar (Mexiko). — O. ro'sea, lik föreg. (Chile). — O. stri'cta, klöversyra, odlad form med gula blommor. Stundom förvildad. — Rotknölarna av O. escule'nta äro ätliga.

Oxairt = Humboldtin (se d. o.).

Oxa'lsyra, kem., efter örten harsyra, 0'xalis acetose'lla (se Oxalis), benämning på en syra, som framställes genom upphettning av sågspån med natron och kaustikt kali. Nyttjas vid kattuntryckning.

Oxaluri', med., ökad oxalsyrehalt i urinen.

Oxami'nsyra, kem., oxalsyrans monoamino-derivat. — Oxaminfärgämnen, färgämnen som framställas ur oxaminsyreföreningar.

Oxbär, hot., se Cotoneaster.

Oxel, bot., se Sorbus.

Oxen, astr. {lat. ta'urus), stjärnbild på n. heniisfären.

Oxety'lgrupp, kem., benämning på organiska atomgruppen — OC2H5.

Oxford marbles, eng. {1. å'ksförd ma'rbels), en samling antika konstverk, som tillhör Oxfords universitet.

Oxfordrörelsen, från Oxford utgången, mo-

dern, religiös rörelse, som i personlig handling vill omsätta kristendomens läror.

Oxford University Press, se Clarendon Press.

Oxhuvud, pl. även Oxhövden, gammalt rymdmått — V2 pipa = 90 kannor =: 2,35 hl.

Oxiantrakino'ner 1. Oxantrakinoner, kem., derivat av antracen 1. dess oxidationsprodukt, antrakinon.

Oxibromi'd, kem., förening av en radikal med brom och syre.

OxicelIuIo'sa, kem., cellulosa, som blivit syrsatt av kaliumdikromat och svavelsyra.

Oxi'd (av oxyge'nium, se d. o., av gr. oxy's, skarp, sur), kem., förening av ett ämne med syre. — Oxida'ser, enzym, som påskynda oxidationsprocesser. — Oxidatio'n, syrsättning. — Oxide'ra, syrsätta. — Oxidhydra't, förening av en oxid med vatten. — Oxidsalter, ur oxider härledda metallsalter. — Oxidu'l, den syrefattigaste bland de oxider ett grundämne kan bilda. — Oxidulsalter, ur oxiduler härledda metallsalter.

Oxido'l, fabriksnamn på en vattenlösning av vätesuperoxid. Jfr Oxygenol.

0'xidum arge'nticum, silveroxid. — O. bis-mu'thicum, vismutoxid. — O. ca'lcicum, bränd kalk, osläckt kalk, kalciumoxid. Nyttjas i medicinen och i tekniken. — O. coba'lticum, koboltoxid. — O. cu'pricum, kopparoxid. — O. fe'rrico-ferro'sum, järn-oxidoxidul. — O. fe'rricum albumina^tum, järnalbuminat. — O. fe'rricum sachara'-tum, järnsocker. — O. hydrargy'ricum, röd kvicksilveroxid. — O. hydrargyricum præcipita'tum, fälld kvicksilveroxid. — O. hydrargyro'sum, kvicksilveroxidul. — O. magne'sicum le've, lindrigt bränd mag nesia. — O. magnesicum pondero'sum tung magnesia, engelsk magnesia. — O plu'mbicum, blyglete, blyoxid, silverglitt Nyttjas till beredning av plåster, bly ättika, fernissor, färger m. m. — O. sta'n nicum, stannioxid, tennoxid. — O. zfnei cum, zinkoxid. Nyttjas som beståndsdel läkesalvor för sår. — O. zincicum vena'le, zinkvitt.

Oxigena'ser, kem., en grupp oxidaser (se d. o.).

OxihemogIobi'n, kem., hemogiobin, som innehåller löst bundet syre.

Oxikamfer, farm., framställes genom oxidation av kamfer. Användes mot andnöd.

Oxiklori'd, kem., en radikals förening med syre och klor.

Oxi'mer, kem., organiska ämnen, som uppstå genom inverkan av hydroxylamin på aldehyder (aldoximer) 1. ketoner (ke-toximer).

Oximetylantrakino'ner, kem., organiska ämnen, som kunna härledas ur aromatiska kolvätet antracen.

Oximi'd, kem., den tvåvärdiga radikalen N OH.974

Oxindo'1, kem., ett derivat av indigo (se d. o.).

Oxismörsyrealdehy'd, /cem., se Aldol.

0'xisyror, kem., föreningar, som på samma gång äro både alkoholer 1. fenoler och syror.

Oxkommunism, vedernamn på den till tredje internationalen oförbehållsamt anslutna kommunistiska riktningen.

Oxlägga, hot., se Primula.

Oxr/nia, lat., Oxford.

Oxo'niumsalter, kem., salter, i vilka syret är fyrvärdigt.

Oxtail soup, eng. (1. å'ckstäl -), oxsvans-soppa.

Oxtunga, kort italienskt svärd med mycket bred, avsmalnande klinga. Allmänt i bruk på 1400-t.

Oxtunga, bot., se Anchusa.

Oxtungsvampen, bot., en porsvamp, Fistu-li'na hepa'tica, med tunglikt utseende, på stammar och stubbar av ek. Utmärkt matsvamp.

0'xus, antikens namn på Amu-Darja.

Oxyaca'ntha, bot., vasstornig.

Oxycellulo'sa, se Oxicellulosa.

Oxyco'ccus (syn. Vacci'nium), hot., växtsläkte, tillhörande fam. Erica'ceæ. — O. qiiadripe'talus, tranbär, tränjon, allmän å myrar och kärr. — O. microca'rpus, dvärg-tranbär.

Oxyda'ser, kem., dets. som Oxidaser (se d. o.).

(3xyde'rcea 1. Oxido'rcea, gr. (av deWkein, se), pl., med., medel till förstärkande av synförmågan. — Oxyderki' 1. Oxydorki', skarpsynthet. — Oxyeko'ie, sjukligt stegrad hörselförmåga. — Oxyflegmasi', häftig, snabbt tilltagande inflammation. — Oxygevsi', sjukligt känsligt smaksinne. — Oxygo^n, en spetshörning, en spetsvinklig figur. — Oxyopi' (av gr. o'ptein, se), skarpsynthet; med., sjuklig känslighet i ögonen. — Oxyosfrasi', skarpt utbildat luktsinne. — Oxyregmi', magsyra, sura uppstötningar, halsbränna.

Oxyge'nium {latiniserat ord, av gr. oxy's, sur, och genna'n, bilda) 1. Oxyge'n, kem., syre. — Oxygeno'l, treprocentig lösning av vätesuperoxid.

Oxygevsi', Oxygo'n, se under Oxydercea.

Oxyhemoglobi'n = Oxihemoglohin (se d. o.).

Oxykefali', m,ed., spetshuvud.

Oxyklori'd = Oxiklorid (se d. o.).

Oxyirt, kem., på elektrokemisk väg framställd natriumsuperoxid.

()'xymel (av lat. oxy's, sur, och me'Ii, honung), med., ättikhonung, en feberdryck, som består av ättiksyra och renad

honung. — O. æru'ginis bereder man genom att reducera spanskgröna med honung. Användes såsom ett renande, retande och frätande medel. — O. sci'llæ, blandning av sjölöks ättika och renad honung. Användes som slemlösande medel och till gurgling.

Oxymo'ron (gr. oxy'moron, av oxy's, skarpsinnig, och moro's, dum), eg. ett kvickt yttrande, som i första ögonblicket förefaller dumt, en skarpsinnig tanke, som innebär en skenbar motsägelse.

Oxyopi', Oxyregmi' m. fl., se under Oxydercea.

Oxy'ria digy'na, öoé., fjällsyra, fjällväxt tillhörande fam. Polygona'ceæ.

Oxyto'kicum, med., medel, som befordrar födselvärkarna.

Oxy'tonon, gr. (av oxy's, skarp, gäll, och to'nos, ton), metr., ord, vars sista stavelse har hög ton. Jfr Barytonon och Perispo-menon.

Oxy'tropis, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — O. campe'stris, fältkloärt. — O. lappo'nica, lappkloärt. — O. pilo'sa, luddkloärt.

Oxyu'ris vermicula'ris, zooL, ängern 1. springmasken, en inälvsmask, som förekommer hos barn.

Oxöga, bot., se Buphthalmum; hyggn., se (EU de bæuf.

Oz., förk. för eng. ounce, uns.

Ozæ'na (av gr. o'zaina), med., stinknäsa, ett stinkande sår i näsan.

Ozeloten, zool., se Pantern.

Oze'tbad, dets. som Ozonbad (se d. o.).

Ozobromtryck, ett fotografiskt kopieringsförfarande för framställning av pigmenttryck.

Ozokeri't (av gr. o'zein, lukta, och kero's, vax), miner., jordvax, bergvax, ett brännbart, huvudsakligen av paraffin sammanr satt mineral, som träffas vid Kaspiska havet, i Galicien m. fl. ställen.

Ozo'n (av gr. o'zein, lukta), kem., en allotro-pisk modifikation av syre, som utmärker sig genom sin egendomliga lukt och sin kraftiga oxidationsförmåga. — Ozo'nbad, badform med på kemisk väg inblandat syre i vattnet. — Ozoni'der, kem., ämnen, som uppstå genom inverkan av ozon. — Ozonisa'tor, apparat för framställning av ozon genom elektriska urladdningar i syr-gasatmosfär.

Ozotypi', fotografiskt kopieringsförfarande för framställning av pigmenttryck.

Oäkta gulholts, dets. som Fisetträ (se d. o.).

Oäkta porslin, dets. som Fajans (se d. o.). p_Paco

975

P.

P som romerskt taltecken = 400; P = 400,000.

P, kem., atomtecken för fosfor (Phosphorus).

P, förk. för papa (se d. o.); pars (se d. o.); pastor; pater; pontifex (se d. o.); P^o-fessor; på kurssedlar utbjudna papper (växlar, obligationer o. s. v.); i franska kursuppgifter Papier (pappersmynt, i svenska kurslistor S, i motsats till A, ar-gent, klingande mynt, i svenska kurslistor K).

P såsom mynttecken betecknar för Österrike Pragy för Frankrike Dijon, för Portugal Porto, för Kyrkostaten Perugia.

p, förk. för pagina, sida i en bok; paragraf, pars (se d. o.) ; per, genom, med, på, för; pinxity har målat den (det); post, efter; posuit, har rest den (vården); pro, för, i stället för; procent; piano; piu (se d. o.); poco (se d. o.).

p, mat., tecken för Weierstrass p-funktion.

Pa, kem., atomtecken för ProtoMinium.

Pa., förk. för nordamerikanska staten Pennsylvania.

p. a., förk. för par amitié, av vänskap; pro ayino, om året, årligen; per adress, att avlämnas hos.

Paalstav, da. {1. pål-), arkeoL, skaftcelt, bronsyxa utan skafthål.

Paalydende, da. {1. på-), nominell (a-värdet hos ett papper).

Paara (1. pa'ra) = Para (se d. o.).

Paatverk (av platty. patén, plantera), levande häckar i Slesvig till utmärkande av rågångar.

Paca'rabark, Paca'rafrukter, se Enterolo-bium.

Paca'tor, lat. (av pax, fred), fredstiftare.

Paecanari'ster, en efter stiftaren, Paccanari, uppkallad, förtäckt jesuitisk orden.

Pa'cco, ital., handelst., varubal, packe med inlagt gods.

Pace, eng. (1. päs), subst., steg; ridk., gång; gående skritt; verb, gå, skrida fram; sport., uppträda som pacemaker (se följ. ord). — Pacemaker {1. pä'smäkör), eg. steggörare; sportt., person, som i en tävling åker 1. löper tätt före en tävlande för att hålla denne vid friskt mod, minska luftens motstånd, visa vägen o. s. v.

Pa'cem, lat. (ack. av pax, fred), frid, fridshälsning; även = Osculatorium (se d. o.). — Pa'ce tu'a, med din tillåtelse.

PachaVing, se Pajaring.

Pachome'ter (av gr. pa'chos, tjocklek, och me'tron, mått), instrument, varmed tjocklek (t. ex. av belagt spegelglas) mätes.

Pacht, egypt. myt., den lidelsefulla kärlekens gudinna, avbildad med katthuvud.

Pachto 1. Puchto, afganernas språk.

Pachyble'faron och Pachyblefaro'sis, gr. (av pachy's, tjock, och ble'faron, ögonlock), med., förhårdning, valkar på ögonlocken.

— Pachycholi', gallförtjockning. — Paehy-chymi', förtjockning av vätskorna. — Pachyde'rmata (av gr. de'rma, hud), zool., tjockhudingar, tjockhudade djur. — Pachydermi', hudförtjockning. — Pachy-de'rmus, med tjock hud. —• Pachyemi' (av gr. ha'ima, blod), med., blodförtjockning.

— Pachye'misk, tjockblodig. — Pachy-meni', förtjockning av huden. — Pachy-meningi'tis, inflammation i den hårda, hjärnan 1. ryggmärgen beklädande hinnan.

— Pachyme'ninx, hårda hjämhinnan. — Pachy'ntica, pl., blodet 1. vätskorna för-tjockande läkemedel. — Pa'chypus (av gr. pus, fot), tjockfotad. — Pachy'tes, tjockhet, uppsvälldhet, pussighet. — Pachy-the'rium (av gr. the'rion, vilt djur), paleont., ett fornvärldens fauna tillhörigt däggdjur, besläktat med tjockhudingarna.

— Pachytro'p (av gr. tro'pos, vändning), fys., en apparat för ordnande av ett gal-vaniskt batteris element.

Pachylo'bus, bot., trädsläkte av fam. Burse-ra'ceæ, i Västafrika och på Antillerna. Flera arter ha ätliga frukter. — P. hexa'n-drus, ger rikligt med harts, som brukas till facklor.

Pachyrrhi'zus, bot., växtsläkte av fam. Legu-mino'sæ. — P. buIbo'sus, yamböna, i tropiska Amerika och Asien, odlas för sina stora, välsmakande rötter.

Pacific, eng. (1. pässi'fick), fredlig. — Pacific ocean (1. - å'sjön). Stilla havet.

Pacifice'ra {lat. pacifica're, fr. pacifier), stifta fred; bilägga, förlika; dämpa. — Pacifikatio'n, fredstiftande, biläggning.

— Pacifikatö'r 1. Pacifika'tor, fredsstiftare. — Pacifi'sm, fredskärlek, fredssträvanden, fredsrörelsen. — Pacifi'st, fredsvän. — Pacifi'stisk, fredlig, som har avseende på pacifismen.

Pacifi'kbanan, en av de i Nordamerika mellan Atlantiska och Stilla havet {Pacific ocean, se d. o.) byggda sex järnvägslinjerna {Pacific railroads).

Paci'niska småkroppar (uppkallade efter den italienske läkaren Pacini \l. patji'ni]), anat., ett slags små kolvformiga kroppar, med vilka nerver avslutas i huden.

Pacisce'ra {lat. paci'sci), ingå en förlikning, försona sig, göra fred. — Pacisce'nt, deltagare i ett fredslut.

Pack, engelsk allvikt = 240 Ibs. = 108,862 kg.

Packis, av storm 1. ström hopdriven och därefter sammanfrusen drivis.

Pa'co, mansnamn (av lat. paca're, göra underdånig, 1. av pax, gen. pa'cis, fred).976

Pacotille, fr. (L pakåti'j), resbagage; han-delst.y bilast; de varor, som skeppare och besättning å ett fartyg medföra och försälja för egen räkning. — Pacotillehandel, bihandel; handel, som ett fartygs skeppare och besättning driva för egen räkning.

Pacta, pl. av Pactum (se d. o.).

Pacto'lus trbi flu'at, bot, för dig flyte en PaktoWs (en guldförande flod i Lydien, från vilken Kresus sades hava hämtat sina rikedomar).

Pa'ctum, lat., jur., paktum (se d. o.), överenskommelse ; avtal; fördrag. — P. addic-tio'nis in di'em, handelsfördrag, varigenom bestämmes, att ett avslutat köp skall kunna återgå, ifall säljaren inom en viss tid får högre anbud från annat håll. — P. antenuptia'le, äktenskapsförord. — P. tu'rpe, neslig överenskommelse. — P. unio'nis pro'lium, mellan äkta makar slutet fördrag, enl. vilket deras barn i föreg. äktenskap skola äga lika arvsrätt med dem, som därefter födas. — Pa'cta conve'nta, pL, punkter i fördrag 1. överenskommelse. —• Ex pa'cto, efter avtal.

Pa'ddel 1. Paga'j, sjöv., en kort, bredbladig åra, som brukas på kanoter, piroger m. fl. smala farkoster. — Paddla, ro med en dylik åra.

Paddfot, bot., se Asperugo.

Padding, eng. (1. pä'dd-), ett ylletyg. — Paddingmaskin, en maskin till tvättning och stärkning av linnevävnader.

Paddla, se under Paddel.

Paddock, eng. (1. pä'ddöck), inhägnad, vanligen vid ett stall, där hästar fritt kunna röra sig.

Paddy (1. pä'ddi), i Ostindien benämning på oskalat ris.

Paddy (1. pä'ddi; förk. av Patrick, Irlands skyddshelgon), i England och Nordamerika spenamn på irländarna.

Pa'discha'h {pers. pad scha, härskare, kejsare, av schah, herre-konung), eg. konungarnas herre; kejsare, storherre; sultan 1. stor sultan, titel för turkiske sultanen och persiske schahen. Jfr Pascha.

Padma', ind. myt., "lotus", ett binamn på Lakshmi (se d. o.).

Padogg, se Batock. — Pado'gger, pl, ryska prygelkäppar.

Padova'na, se Pavana.

Pa'dre, ital. och sp., fader; pater.

Padro'ne, ital. (av lat. patro'nus, beskyddare), herre, husbonde, patron; beskyddare, gynnare.

Pa'dua, astr., en av småplaneterna.

• Pa'duan, sjöv., ett slags malajiskt fartyg.

Padua'na, Padova'na, dansk., en dans. Se Pavana.

Padua'ner, en ras urspr. holländska höns, tillhörande tofshönsen.

Pa'dus, lat., Po.

Pæ'an, se Paian.

Pædatrofi' (av gr. pa'is, gen. paido's, barn, och atrofi', se d. o.), avtäring av sjukdom hos barn. — Pæderasti', se Pederasti. — Pædiatri', se Pediatri.

Pædogami' (av gr. pa'is, gen. paido's, barn, och ga'mos, bröllop), hot., kopulation mellan två gameter, som uppkommit genom delning av en och samma cell.

Pædophilfa ero'tica, med., abnorm kärleksyttring mot barn oberoende av kön.

Pæma'ner, dets. som Eburoner.

Pæ'iiula, lat., fornromersk mantel.

Pæ'on, se Paion.

Pæo'nia, bot., pion, bondros, i Sverige i hundratals arter och former odlat prydnadsväxtsläkte, tillhörande fam. Ranun-cula'ceæ. — P. albiflo'ra, Kina, Sibirien, med vita 1. rosenröda blommor. — P. ano-mala, s. Europa, Turkestan, purpurröda blommor med fransade kronblad. — P. ar-boræ'a, Kina, Japan, trädartad. — P. offi-cina'lis, vanlig pion, bondros, pingstros, från s. Europa, m. fl.

Pæom'cæ, bot., underfamilj av fam. Ranun-cula'ceæ.

P. æq., på recept förk. för partes æquales, lika delar.

Pæte, non dolet, se Arria och Pætus.

Pæ'tus, se Arria och Pætus.

Pa'fisk, som är irkn Pafos (en forngrekisk stad); som avser Afrodite (vilken gudinna efter sin födelse säges hava uppstigit ur havet vid Pafos).

pag., pl. pagg., förk. för pagina, sida i en bok.

Pa'ga, ital. (av lat. paca're, tillfredsställa), lön, sold; avräkningsbok, motbok för arbetare vid fabriker.

Paga'j och Paga^ja = Paddel och Paddla (se d. o.).

Pagame'nt, nylat., betalning; anstånd med betalning; skiljemynt; en blandningsmetall; omyntat silver; gammalt guld och silver, bestämt till nedsmältning.

Pagana'lia (av lat. pa'gus, by, landsbygd), en fest i det gamla Rom, vilken firades med offer till Tellus och Ceres. — Pagana-lier, lantliga fester.

Paganfsm (av lat. paga'niis, hedning, av pa'gus, landsbygd), hedendom. — Pagani-se'ra, göra hednisk. — Paganl'stisk, hednisk.

Paga'nus, lat., medlem av en pagus (se d. o.); (fr. paien), hedning.

Pagat 1. Spagat, ty., segelgarn,

Page, fr. (1. pasj; mlat. pa'gius; ital. paggio; gr. pai's, gen. paido's, gosse), adlig yngling, som betjänar furstliga personer; gosse, som förrättar kammartjänaresysslor hos en förnäm man.

Pageant, eng. (1. pä'dsjönt), dramatisk föreställning, lysande skådespel, procession, parad, festtåg.

Page'llus, zooL, pageller, ett släkte benfiskar av fam. Havsrudor.

Pagenstechers salva, farm., se Uguentum oxidi hydrargyrici flavi,

Pagets mammakancer, med., en form av bröstkörtelkräfta.

pagg., se Pagina.

Pa'gina, lat. (förk. pag.y pl. pagg. 1. p., pl. pp.), sida i en bok. — Pagme'ra, med siffror beteckna sidorna i en bok.

Paglia'ccio 1. Paglia'zzo = Pajazzo (se d. o.).

Pago'd (av sanskr. bhagavati, heligt hus, dravid. pagodi), tempel i Indien och Kina; även själva gudabilden;

kinesisk porslinsdocka med rörligt huvud; ett indiskt guldmynt = ungefär 6 kr.; en indisk guld-, silver- och juvelvikt = 3,4 gr. — Pagodft 1. Pagodfn = Agalmatolit (se d. o.).

Pagoplexi' (av gr. pa'gos, is, frost), med., lamhet till följd av förkylning.

Pa'gus, lat., by, landsbygd, landskommun, landskap.

Pa'ha Pa'hala'inen 1. Pa'hola'inen, fi. myt., en ond ande.

Pahlavi — Pehlevi (se d. o.).

Paia'n 1. Paie'on (lat. Pæ'an), gr. myt., en hälsogivande gudomlighet; tillnamn till Apollon m. fl. gudar; bönesång, religiös hymn; stridsbön.

Paille, fr. (1. paj), halm. — Paillegul, halmgul. — Paillasse (Lpaja'ss), halmmadrass. — Paillette (Z. pajä'tt), se Paljett. — Paillon (Z. pajå'ng), ett slags större paljett; silverblad som folie (se d. o.) för ädelstenar.

Paio'n (lat. pæ'on), metr., en av en lång och tre korta stavelser bestående versfot; gr. myt. = Paian (se d. o.).

Pair, fr. (1. pär), se Pär. — P. et impair 1. P. ou non (1. - e ängpä'r, - o nång), eg. jämnt och udda; udda 1. jämnt. — Au pair {1. å -) = Al pari (se d. o.). — Pairs de France (1. pär dö frangs), se Pärsdomstolen. — Pairie (1. päri'), se Pärskap.

Paisible, fr. (1. päsi'bbl, av paix, lat. pax, fred), fredlig, lugn, saktmodig.

Paixhans, fr. (1. päsa'ng), krig sk., benämning på ett slags mörsare med kägelfor-miga krutkamrar.

Paj (av eng. pie, pastej), kokk., efterrätt av smördeg med inkråm av frukt, bär 1. d.

Pa'ja, dets. som Pajareto (se d. o.).

Pa'jamas 1. Pyja'mas, sovdräkt av byxor och rock.

Pajarete, sp. (1. pasjare'te), ett slags fin sherry (se d. o.).

Paja'ring 1. Pacha'ring, sjöv., äldre benämning på sammankomst av fartygsbefälhavare ombord på ett flaggskepp för rådplägning 1. ordermottagning.

Pa'jas, se följ ord.

Paja'zzo, itcd., Baja'zzo 1. Pa'jas (fr. paillasse, av ital. pagliaccio, halmmadrass), komisk personage i det italienska folklustspelet ; gycklare i akrobatsällskap; upptågsmakare. Pajazzo är namnet på en berömd opera av Leoncavallo.

Pajoni'sm, läran om Guds nåd (i motsats till predestinationsläran), uppkallad efter den franske reformerte teologen Pajon (1. pasjå'ng).

Pajsbergi't = Rhodonit (se d. o.).

Pa'kan, zooL, ett med marsvinen besläktat piggsvinsdjur, CæWgenys paca, i Sydamerika.

Pake't (fr. paquet), packa, bunt, i pappersomslag inlagt föremål. — Pakete'ra, inpacka, slå in i paket. —• Paketbåt (fr. paquehot, eng. packet-boat), sjöv., ångare, som gör regelbundna resor med post, gods och passagerare.

Pakfong 1. Packfong, kinesiskt namn på nysilver (se d. o.).

Pa'kkanen 1. Pakko, fi. myt., köldens herre.

Pa'kon, zool. = Alpacka (se d. o.).

Pakoull, dets. som Alpackaull (se d. o.).

Pakt, se Pactum och Paktum.

Paktolo's, se Pactolus tibi fluat.

Pa'ktum (lat. pa'ctum, av avtala),

jur., överenskommelse, avtal; särskilt äktenskapsförord.

Paku-kidang, se Barometz.

Pakutch, se Babutcha.

Paky-, se Pachy-.

Pala, zool., se ^pyceros.

Paladi'n (av lat. pala'tium, palats), till kej-sar Karl den stores hovstat och krigsfölje hörande riddare; riddare av det runda bordet (se Table ronde); vandrande riddare ; fig., ridderlig beskyddare. Jfr Palatin.

Palæ'mon, se Palaimon.

Palæochæ'rus, paleont., utdött svinsläkte.

Palæolo'gerna, se Paleologerna.

Palæo'phonus, paleont., fossilt skorpion-släkte, funnet i Gotlands översiluriska lager.

Palæothe'rium, paleont., utdött noshörnings-liknande däggdjurssläkte.

Palagonft, miner., en hartsliknande, svart, brun 1. gul glassubstans, som finnes i vulkaniska trakter.

Palæ'stra, se Palestra.

Pala'imon, gr. myt., namn på den till en havsgud förvandlade Melikertes.

PalaioIo'g, Palaiolo'gerna, se Paleolog, Paleologerna. — Palaio^logos, gr., som följer den gamla läran, binamn för flera kejsare i Konstantinopel.

Palais, fr. (1. palä'; lat. pala'tium), palats, slott; präktig byggnad. — Palais-Royal (1. -råaja'll), ett av kardinal Richelieu uppfört, ryktbart palats i Paris. — Palais de justice (1. - dö sjysti'ss), justitiepalat-set i Paris.

Palai'stra, se Palestra.

Palamedeldæ, zool, värnfåglar.

Palame'des, gr. sag., en tapper och rättrådig hjälte, anklagades falskeligen av Odysseus för förräderi och stenades av grekerna utanför Tröja.

Palamoute = Rakahu (se d. o.).978

Palampores (Z. -på'rs), stickade 1. sydda orientaliska sängtäcken.

Pala'nder (ital. pala'ndra), sjöv., ett slags på Medelhavet brukat, flatbottnat fartyg; bombarderfartyg.

Palanki'n {port., fr, och eng. palajiquin, av sanskr., parjanka, vilobädd), ett slags ostindisk bärstol, som ofta brukas till resor.

Pala'saträd, se Butea.

PalataTer (av lat. pala'tum, gom), fonet., konsonanter, som bildas mellan tungan och gommen.

Pala'tia, astr., en av småplaneterna.

P^la'tii co'mes, lat.y pfalzgreve (se d. o.).

Palati^n {lat. palati'nus, sly paWtmm, palats, härskarborg), urspr. benämning på varje ämbetsman, som hörde till den romerske kejsarens palats; under medeltiden benämning på till härskarens omgivning hörande stormän (jfr Paladin och Pfalzgreve); fordom polsk provinsståthållare; förr titel på den förnämste bland de ungerska magnaterna; (fr. palatine), pälskrage för damer. — Palatina't, en palatins värdighet; pfalzgrevskap.

Palatfnkromfärger, dets. som Antracen-kromfärger (se d. o.).

Palati'nska berget 1. Palati'nen {lat. Mons Palati'nus) f den av Roms sju höjder, där de kejserliga palatsen uppfördes. — Pala'-tium, urspr. namn på Palatinska berget, sedermera på det där uppförda kejserliga residenset. Jfr följ. ord.

Palatfnus, lat., anat., som rör gommen.

Palato-plasti'k (av lat. pala'tUm, gom), med., plastiska operationer på gommen.

Palatoschi'sis (av lat. pala'tiim, gom, och gr. scMzein, klyva), med., missbildning med kluven gom.

Pala'ts {ty. Palast, fr. palais, ital. paWzzo, av lat. pala'tium [se d. o.]), furstligt slott, storartad praktbyggnad. —r Palatsrevolution, av regenten 1. hovet tillställd revolution.

Pala'tum, lat., gom. — P. du'rum, hårda gommen. —• P. fi'ssum, kluven gom. — P. molle, mjuka gommen.

Palaver, eng. {1. päläVör; port. pala'vra, sp. pala'hra, av lat. para'bola, liknelse, ord), hos negrerna sammankomst för rådplägning; stället där en dylik äger rum; sam-kväm. i allm.

Pala'zzo, ital., palats (se d. o.).

Pale, eng. {1. päl), blek, svagt färgad (om viner). Jfr Pale ale.

Pale, eng. {1. päl), gränspåle, avgränsat område. — English pale {1. i'nglisch -), den del av Irland, som engelsmännen under medeltiden behärskade.

Pa'le, gr., brottning.

Pa'Iea, hot., agn, fjäll, skärmfjäll.

Pale ale, se Ale.

Palearktiska regionen, djurgeografisk region, som omfattar Europa, n. Afrika (till Sahara) och n. Asien (till Himalaya).

Palefroi, /r. {1. palfråa'), paradhäst; medeltida paradutstyrsel för häst.

Paleoantropologi' (av gr. palaio's, forntida, och antropologi', se d. o.), vetenskapen om fossila människokvarlevor och om föremål, frambragta av forntidsmänniskor. — Paleobotani'k, växtpaleontologi, vetenskapen om växtvärldens utdöda formger. — Paleoce'n, geol., den äldsta delen av ter-tiärsystemet. — Paleodoxi' (av gr. do'xa, tro), tro på det gamla sättet, rättrogenhet. — Paleofytelogi' (av gr. fyto'n, växt) = Paleobotanik (se ovan). — Paleogeo-grafi', de geologiska periodernas geografi. — Paleografi' (av gr. gra'fein, skriva), fornskriftskunskap, kännedomen om det i forntiden brukade skrivsättet. — Paleo-gra'fisk, som angår forntida skrivsätt. — Paleoklimatologi', läran om de geologiska periodernas klimat. — Paleolifiska perioden (av gr. Wthos, sten), arkeoL, ett skede av stenåldern, — Paleolo'g (av gr. lo'g os, lära), teoL, gammaltroende, person, som omfattar den gamla läran.) (N e o 1 o g. —• Paleolo'gerna, det östromerska rikets sista dynasti (1259—1453), — Paleologi', den gamla läran.) (N e o 1 o g i; forn-forskning. — Paleontologf (av gr. on, väsende, varelse, och lo'gos, lära) 1. Paleonto-grafi' (av gr. gra'fein, skriva), förste-ningslära, läran om försteningarna av forntida (utdöda) djur och växter. Omfattar paleozoologi (vartill hör paleoantro-pologi) och paleofytologi. — PaIeontolo'g, person, som studerar paleontologien. — Paleontolo'gisk, som har avseende på paleontologien. —• Paleothe'rium (av gr. the/-rion, vilt djur), paleont., ett till urvärldens fauna hörande däggdjurssläkte, liknande tapiren. — Paleotro'pisk, är en växt, som härstamm^ar från gamla världens tropiska regioner. — PaIeoty'per (av gr. ty'pos, avtryck, skrivtecken) = Inkunabler (se d. o.). — Paleoty'piskt alfabet, ett fonetiskt alfabet, bildat av de vanliga latinska typerna. — Paleozo'iska systemen 1. formationerna (av gr. zo'on, djur), geol., omfatta kambriska, siluriska, devoniska, karboniska och permiska systemen. Jfr Kainozoiska och Mesozqiska systemen. — Paleozoologi', läran om djurvärldens utdöda former.

Påles, rom., myt., herdarnas och boskapshjordarnas beskyddarinna; astr., en av småplaneterna. — Palilia, pL, en

fest, som firades till Påles' ära.

Påles couleurs, fr. {1. pal kolö'r), med., bleksot.

Pale'stra {lat. palæ'stra, gr. pala'istra), brottnings- 1. fäktarbana; brottnings- 1. fäktskola; gymnastikhus. — Palestri'k, brottningskonst; fäktkonst; gymnastik.

Palestrina-stilen, tonk., en av G. Palestrina (1526—94) fulländad riktning inom den italienska tonkonsten.

Paletnologi' (av gr. palaio's, forntida, e'tnos, folk, och WgoSy lära), läran om kulturutvecklingen hos stenåldersfolken.

Paletot, fr. (1. palötå'), se Paletå.

Pale'tt (/r. palette, ital. pale'tta, av lat. pa'la, spade), målark., bräde 1. skiva, varpå målare utlägga sina färger.

Paletå' (fr. paletot, av holl. paltsrok., grov klädesrock), lång ytterrock 1. kappa, särskilt säckformig sådan.

Pa'li (av sanskr. pàli, mått, måttstock), en sanskritdialekt, som utgör kyrkospråk för buddhisterna på Ceylon.

Palicoure'a, bot., busksläkte av fam. Rubia'-ceæ, närstående kaffebusken. Flera arter ha medicinsk användning.

Palifikatio'n (av lat. pa'liis, påle), pålning, stärkande av en byggnadsgrund medelst pålars nedslående.

PalikaVer (av ny gr. palika'ri, kraftfull yngling, ung hjälte), pL, förr grekiska och albanesiska legotrupper i turkisk tjänst; nu irreguljära grekiska trupper. Jfr Ar-matoler.

Pairiia, se under Påles.

Palillogi' {gr. palillogi'a, av pa'lin, åter, och Wgos, tal), talk., kraftfullt upprepande av ett ord 1. en mening från en föreg. period vid början av en ny sådan.

Palimbacchiu's, se Antibacchius.

Palimpse'st (gr. paWmpsestos, av pa'lin, åter, och psa'ein, skava, skrapa, lat. co'dex rescri'ptus), pergament, vars urspr. skrift blivit utskrapad och som sedan ånyo fullskrivits.

Palindro'm (av gr. paWndromos, tillbaka-löpande), gåta över ett ord, vilket har olika betydelse, om det läses rättfram 1. baklänges, t. ex. stol, lots; ord, som har samma betydelse, om det läses rättfram 1. baklänges, t. ex. amma; vers, som företer samma ord, vare sig man läser fram- 1. baklänges, t. ex. de djävulen tillskrivna orden: Si'gna te, signa, te'mere me ta'ngis et a'ngis (korsa dig, korsa dig fritt, mig varken rör 1. ängslar du). — Palindromi' = RecAdiv (se d. o.).

Palingene's, se Cænogenes.

Palingenesi' (gr. palingenesi'a, av pa'lin, åter, och ge'nesis, födelse), återfödelse, pånyttfödelse.

Palingrafi' (av gr. pa'lin, åter, och gra'fein, skriva), ett slags övertryck för kopparsnitt, träsnitt o. d.

Palinodi' (gr. palino'dia, av palin, åter, och ode\ sång), återkallandet av en dikt genom en sång i motsatt anda; återtagandet av skymfliga tillmälen o. d.

Palinu'rus, se Langustsläktet.

Palisa'nderträ, Pali'xanderträ, se Jakaranda-trä.

Palissa'd (fr. palissade, av lat. pa'lus, påle), befästn., skanspåle; pålverk, befästning av skanspålar. — Palissade'ra, förse med skanspålar. — Palissadmur, tunn ringmur.

Palissadvävnad, Palissadparenky'm, Palissadceller, vävnad, resp. celler i bladens hud.

Pallssandre violet (1. -sa'ngdr viåle'), se

Violträ.

Palissy-fajanser (1. palissi'-), av den franske konstnären Bernhard Palissy (på 1500-t.) utförda fajanser.

Palixanderträ, se Jakarandaträ.

Palje'tt (fr. paillette, av lat. pa'lea, agn, blomfjäll), en liten tunn, glänsande, vanligen rund, med ett hål i mitten försedd metallskiva. Med paljetter broderas klänningar och solfjädrar.

Paljgul, se Paillegul.

Pa'lla, lat., lång överklädnad, som de forn-romerska kvinnorna brukade, när de gingo ut. — P. corpora'lis, det kläde, som under den katolska mässan betäcker brödet och kalken på altaret.

Palladian style, eng. (1. pälle'diön stajl), Palladiaiii'sm, hyggn., engelsk renässansstil, utgången från Palladio. — Palla-dia'nsk, som avser Palladianismen.

Palla'dium, lat. (gr. palla'dion), en i Tröja förvarad helig bild av gudinnan Pallas, vilken, så länge den fanns i staden, troddes göra denna ointaglig; skyddsbild, skyddshelgedom; fig., sak 1. institution, som anses skydda det allmänna bästa.

Palla'dium, lat., kem., ett i rå platina förekommande, silvervitt och smidigt grundämne, som hör till platinametallerna. Brukas till skalor på instrument och till fästande ay konstgjorda tänder, — Palla-diumguld, miner., en brasiliansk guld-varietet, som innehåller palladium.

Palladiumkloridpapper, kem., ett reagenspapper (se d. o.), som svartfärgas av koloxid.

Pallæsthesi', med., vibrationssensibilitet.

Pallampores, eng. (1. pä'llampårs), se Afri-can goods.

Pa'llas 1. Pa'llas Athe'ne, gr. myt., vishetens, de sköna konsternas och fältherresnillets gudinna. Motsvarar romarnas Minerva. Se vid. Athene. — Pallas Velle'tri, antik, i Louvren befintlig bild av Pallas Athene.

Pa'llas, a.str., en av småplaneterna.

Pallasch (ry. pala'sch), krigsk., lång hugg-värja för ryttare.

Pallasi'ter, ett slags meteoriter, uppkallade efter P. S. Pallas.

Palle, fornnordiskt mansnamn.

Pa'lleus, Pa'llidus, bot., blek. — Palle'scens, bot., bleknande. — Pallidiflo'ra, bot., med bleka blommor.

Pallia'ta fa'bula, lat. (efter pa'llium, grekisk mantel), hos de gamla romarna lustspel i grekisk anda.

Palliatio'n, Palliatfv m. fl., se under Pallium.

Pallidite't (av lat. pa'lUdus, blek), blekhet.

Pallika'rer, se Palikarer.

Pallionimbus (av lat. pa'llium, täcke, och980

ni'mhus, moln), meteor., över hela himmeln utsträckt täcke av regn- 1. snömoln.

Pallisa'd, se Palissad.

Pallisy'a, paleont, ett fossilt barrträdsläkte.

Pa'llium, lat., täcke, hölje, mantel, särskilt den grekiska manteln (gr. himation); biskopsmantel, sedan 6:e årh. av påven tilldelad nyvalda ärkebiskopar; anat., hjärnmanteln, stora hjärnans hemisfärer. — Pallium carita'tis, den kristliga kärlekens mantel. — Palliatio^n, bemantlande, förskönande; iklädande av pallium; med., ytligt helande

av ett sår. — Palliati'v 1. Palliativmedel, med., ett bemantlande medel; medel, som lindrar, men ej botar det onda; hjälp för ögonblicket, förhåll-ningsregel, som för tillfället dämpar missnöjet. — Palliativkur, en behandling, som verkar lindrande och hämmande, men ej botar det onda.)(Radikalkur.

Pall mall, eng. (1. päll mäll; av ital. palla, boll, kula, och maglio, hammare, klubba), mailspel (se Mail, fr.); till detta spel bruklig klubba; spelplatsen; i London en gata, där fordom mailspel idkades. Jfr Pèle-méle. — Pall Mall gazette (1. - gasä'tt), en frisinnad Londontidning.

Pa'llor och Pavor, rom. myt., "blek förfäran" och "skräck", krigsguden Mars' följeslagare.

Pallotti'ner, romersk-katolsk missions-kongregation, stiftad 1835.

Palm, ett längdmått, i England = 0,076 m., i Holland = 0,094 m.

Palm, bot., se Palmer.

Pa'lma, astr., en av småplaneterna.

Palma (holl. palmen)^ sjöv., flytta händerna förbi varandra växelvis längs ett tåg vid hissning 1. halning.

Palmaci't, paleont., förstenad palmstam.

Palmæ, se Palmer.

Palmæ'rfosfa't, som gödsel använt dikal-ciumfosfat.

Palma'rio, lat., som rör hålhanden.

Palma'rium, lat., segerlön; gåva till en sakförare, som vunnit en rättegång.

Palmaro'saolja, ett slags geraniumolja (se d. o.) av bladen från Andropogon Martini.

Palma'rum (nämligen di'es, dag), lat., palmsöndagen.

Palma'ta, bot., handlik.

Palme, fornnordiskt mansnamn, den bäste, den ypperste.

Pa'lmengarten, ty., urspr. växthus med palmer; numera stadsträdgård, stadspark.

Pa'lmenordeii, ty.. Palmorden, ett språksamfund i Tyskland på 1600-t.

Palmer, hot., Pa'lmæ, i heta zonen hemmahörande träd, som bilda en egen familj, av vilken mer än 1,000 arter äro kända. En-

' dast en art, Chamæ'rops hu'milis, dvärgpalmen, växer vild i Sydeuropa. Palmerna äro utomordentligt nyttiga växter (jfr Areca, Dadelpalmen, Kokospalmen och

Sago). Gälla sedan urminnes tider såsom symbol av seger och frid.

Palmer, ofta i svenskt folkmål benämning på hängena av pilträden (Salix), varmed kyrkorna förr pryddes på palmsöndagen.

Palmes academique, fr. (1. palms akademisk), "den akademiska palmen", fransk ordensdekoration.

Palme'tt (fr. palmette, dimin. av palme, palm), byggn., ornament i form av stiliserade palmblad; trädg., ett slags spaljé-träd med raka parallella grenar. — Verrierpalmett, spaljéträd med horisontellt riktade, sedan vinkelrätt uppåt böjda grenar.

Palmi, lat. och ital., pl. av Palmus. Se d. o. och Palmo.

Palmi't, palmmjöl, palmmärg.

Palmiti'n, kem., palmstearin, en i oljor (särskilt palmolja) och flera slags fett förekommande fettart. Brukas vid ljusfabrikationen. — Palmitinsyra, en organisk syra, som fås av fett. Brukas till stearinljus.

Palmkakor, Palmoljekakor, oljekakor av pressrester vid framställning av palmoljor.

Palmkapitä'1, byggn., ett inom den egyptiska byggnadskonsten förekommande kolonnhuvud med kransställda palmblad kring en bägarformig kärna,

Palmkateku', se under Katechu.

Palmkål, se Brassica och Euterpe.

Palmkärnkakor, Palmkärnmjöl, Palmkärn-olja, se Oljepalm.

Palmlilja, bot., se Yucca.

Palmo, ett längdmått, i Spanien = 0,209 m., i Nizza = 0,261 m.

Palmolja, farm., 0'leum pa'lmæ, fås förnämligast av i Afrika och Sydamerika växande Elseis-diXto^v. Huvudbeståndsdelar äro palmitin och elain. Brukas vid Ijus-och tvålfabrikationen, till palmoljekakor (ett fodermedel), m. m.

Palmoljekakor, se föreg. ord.

Palmorden, se Palmenordeyi.

Pa'lmos, gr., med., hjärtats klappande, pulsslag. — Palmoskopi' (av gr. skope'in, se), iakttagelse av pulsslagen.

Palmospa'sm, med., krampskakning.

Palmsocker, Jaggery 1. Jaggarasocker fås av saften ur vissa palmers stammar 1. blomkolvar.

Palmsöndag (lat. dies 1. domi'nica palma'-rum), firas till minne av Jesu infärd i Jerusalem, då folket beströdde hans väg med palmblad.

Palmus, lat., tvärhand, handsbredd; ett forn-romerskt längdmått 0,074 ni.

Palmvax avsöndras från stammen av Co'-rypha- och Cero'xylon-2irteY.

Palmvin beredes genom jäsning av saften av vissa palmarter, särskilt dadelpalmen.

Palmyraträ, ett om Vacapoaträ (se d. o.) påminnande, brasilianskt träslag.

Palmyre'nska språket, en dialekt av det ara-Palnatoke—Panamas

981

meiska språket, använd till inskrifterna på den syriska staden Palmy'ras minnesmärken.

Palnatoke, en dansk sagohjälte, stiftare av Jomsborgs vikingasamfund.

Paine 1. Palnir, fornnordiskt mansnamn.

Palo'lomasken, zooL, en märklig ringmask (Eu'nice viri'dis), som lever i Stilla havet och vars svärmningsperioder stå i intimt samband med månens faser.

Palombi'no, ital., mjölkvit marmor.

Palp, se Palper.

Palpa'bel, Palpabilite't m. fl., se under Pal-

pera,

Pa'lpebra, lat., ögonlock. — Palpebra'1 {lat.

palpehra'lis), som tillhör ögonlocken.

Pa'lper, lat., zooL, känseltrådar, känselspröt. — Labia'lpalper, äi^o fästa på insektens underläpp (labium). — Maxilla'rpalper, äro fästa på insektens underkäke (maxüla).

Palpe'ra {lat. palpaWe), beröra lätt, känna på, stryka över. — Palpa^bel (fr. [-pal-pable]f-] {+pal- pable]f+} handgriplig, tydlig och klar. — Palpabilite't, handgriplighet. — Palpa-tio'n, med., en undersökningsmetod, som består i berörande av huden för att därav sluta till underliggande delars tillstånd och beskaif enhet.

Palpite'ra {lat. palpitaWe), rycka, klappa, spritta. — Palpitatio'n, klappande, spritt-ning; pulsslag; hjärtklappning. — Palpi-ta'tio co'rdis, med., hjärtklappning, sjukligt stegrad hjärtverksamhet.

Palsar, torvkullar, som förekomma på vissa tundror. — Palstundra, tundra (se d. o.), på vilken palsar förekomma.

Palsternacka, hot., se Pastinaca.

Palsydroppar == Tinctura lavandulæ aroma-tica (se d. o.),

Paltar, se Separationsvakten.

Paludame'ntum, lat., överklädnad; olTicers-och fältherremantel.

Paludi'cola, Paludo'sus, bot., växande i kärr.

Paludisme, fr. {1. -lydi'sm), med., malaria.

Palustris, lat., bot., kärr-, växande i kärr.

Palvoinen = Tuuri (se d. o.).

Palä', se Palais.

Pamela, kvinnonamn, ^om, efter hjältinnan i den engelske författaren Richardsons så benämnda roman, betecknar ett kvinnligt dygdemönster.

Pamfi'l, skeppsb., ett slags dromon (se d. o.).

Pamfle'tt {eng. fr. pamphlet), flygskrift, ströskrift, politisk stridsskrift; smäde-skrift. — Pamflettfst, pamflettskrivare, smädeskrivare.

Pamfy'ler, gr., en av dorernas tre stammar.

Pamfna, astr., en av småplaneterna.

Pamp, huggvärja; tjock människa; dryg 1. inflytelserik person.

Pampangaspråket, ett tagaliskt språk.

Pa'mpas (av peruanska pampa, slätt), pL, vidsträckta, trädlösa slätter i Sydamerika. — Pampasgräset, bot., ett högt, silverglän-

sande gräs, som växer vilt på pampas. Odlas annorstädes som prydnadsväxt. Se Cortaderia. — Pampashjorten, zool., en sydamerikansk hjortart, Ce'rvus cam-pe'stris. — Pampashöns, en argentinsk hönsfågel, Rhyncho'tus rufe'scensy som tämjts och införts till Europa. Tål ej vårt klimat. — Pampaskatt, zool., se Felis. — Pampasstruts, dets. som Nandu.

Pampe'ro, meteor., en i Brasilien och Argentina blåsande s.v. storm.

Pamplegi' (av gr. pan, allt, helt och hållet, samt ple'ge, slag), mec?., fullständig förlamning genom slaganfall.

Pampu'scher, se Babuscher.

Pan-, gr., all-, hel-, universal-, förekommer i en mängd sammansättningar.

Pan, gr. myt., herdarnas, hjordarnas och skogarnas gud, avbildad med bockben och bockhorn. Genom att identifiera hans namn med det grekiska ordet pan (allt, det hela, universum), fick man längre fram föreställningen, att han var hela naturens gud, skapare av världsalltet, "den store Pan". — Panflöjt 1. Panpipa, se Syrinx. — Pani'k = Panisk förskräckelse (se följ. ord); handelst., blint alarm; en plötslig och allmän rubbning av förtroendet i kreditförhållanden. — Pa'nisk förskräckelse {fr. terreur panique; lat. pa'nicus te'rror), plötslig

skräck, i skogens ensamhet framkallad av Fans mäktiga stämma; plötslig, häftig instinktmässig förskräckelse, som (ofta omotiverat) griper en mängd människor. — Pani'sker, Fans barn.

Pan, polsk titel på adlig godsherre.

Pan, zooL, schimpans, inom vilket apsläkte man numera särskiljer ett flertal arter, bl. a. kulukamban.

Panacé (av g^*-. pan, allt, och a'kos, läkemedel), botemedel mot alla sjukdomar, universalmedel; betecknar hos oss stundom kaffe med konjak 1. brännvin. Jfr Panchrestum.

Panace'a, se Panakeia.

Panace'a lapso'rum, lat., se Arnikatinktur.

Panache, fr. {1. pana'sj), se Panasch. — Panache'ra, pryda med olika färger. — Glace panachée {1. glass panasje'), mång-färgad glace.

Pana'd, Panade, se under Panera.

Panagfa = Panhagia (se d. o.).

Panakeia {lat. Panace'a), gr. myt., Askle-pios' dotter, personifikationen av läkekonsten.

Panama'bark, se Quillajabark. — Panamaes-sence {1. -essa'ngs), tinktur på quillajabark. Nyttjas till tvättning. — Panamahatt, hatt förfärdigad av bladen till den sydamerikanska växten Carludovi'ca pal-ma'ta, tillhörande fam. Panda'neæ. — Panamapalmen, se föreg. ord.

Panama's, halvylletyg med tretrådig varp och dubbelt inslag.982

Panama'skandalen, den svindel, som i Frankrike bedrevs av aktiebolaget för anläggning av Panamakanalen i Amerika (påbörjad 1882), och som (1889) ledde till bolagets konkurs.

Panamerikani'sm (av gr. pan, allt, och Amerika), strävan att sammansluta Amerika till ett helt. — Panamerika'nsk, som rör hela Amerika.

Pananglika'nsk, som berör hela det engelska väldet.

Panar, indiskt folkslag.

Panarabfsm, en rörelse för politisk sammanslutning av alla folk av arabisk härstamning och kultur.

Panari'cium, Panari'tium 1. Panari'tis, med., inflammation i fingrarna, nagelböld, fulslag.

Panarterift, med., inflammation genom alla tre lagren i artärväggen.

Panarthri't, med., inflammation i samtliga leder 1. i en leds samtliga delar.

Pana'sch (fr. panache), hjälm- 1. fjäderbuske.

Panathenéer (gr. Panathe'naia), pl., eg. alla atenares fest; hos de gamla atenarna den förnämsta av alla fester till gudinnan Athenes ära.

Pa'nax, bot., ett till fam. Aralia'ceæ hörande släkte, vars rötter i Kina och Japan brukas i medicinen.

Pancardft, med., inflammation genom hj ärtväggens samtliga lager.

Pancatantra (1. pant ja-), sanskr., "femboken", ett av den klassisk-indiska litteraturens mest berömda verk, utgörande en i fem böcker indelad samling fabler och berättelser inom en ramberättelse.

Panchre'stum (av gr. pan, allt, och chresWs, brukbar), läkemedel, som säges bota alla sjukdomar. Jfr Panacé.

Panchymago'ga, gr. (av pan, allt, chy'mos, saft, vätska, och a'gein, föra, utdriva), med., medel till osunda vätskors avförande. — Panchymago'gum minera'le ~ Kalomel (se d. o.).

Pancra'tium, hot., sydeuropeiskt lökväxtsläkte. — P. mari'timum, användes i medicinen.

Pa'ncreas, se Pankreas.

Pandan 1. Kattbjörnen, zool., ett till små-björnarna hörande rovdjur (Ailu'rus fulgens) i bergsskogarna s. om Himalaya. Jagas för det praktfulla skinnets skull.

Pandana'ceæ, bot., växtfamiljen skruvpalmer. — Pa'ndanus, viktigaste släktet av nyssnämnda familj. Flera arter lämna ätliga frukter samt textilfiber.

Pande'kterna (lat. pandectæ, av gr. pande'k-tes, som innefattar allt), den viktigaste delen av den östromerske kejsaren Justi-nianus' lagsamling. — Pandekti'st, kännare av pandekterna; i Tyskland professor i romersk rätt.

Pandemi' (av gr. pan, allt, och de'mos, folk), med., allmän farsot. — Pande'misk, allmän, som rör hela folket; allmänt utbredd, t. ex. pandemiska sjukdomar.

Pandemo'nium (av gr. pan, allt, och dai'mon, ande, demon), alla övernaturliga väsen tillsammantagna; de onda andarnas hemvist; samling av onda människor.

Pa'ndemos, ö^r., för hela folket, offentlig, allmän; gr. myt., den allmänna, ett binamn till Afrodite såsom den fala kärlekens gudinna.

Pandermi't 1. Princei't, miner., vattenhaltigt, porslinsliknande kalciumborat. Användes vid framställning av borax.

Pande'ro, de spanska gitanos (zigenarnas) benämning på tamburin (se d. o.).

Pandestruktio'n (av gr. pan, allt, och de-struktio'n, se d. o.), anarkismens teori om våldsam allförintelse.

Pa'ndion halia'etus, zool., fiskgjusen.

Pandi'ter = Punditer (se d. o.).

Pandjabi = Pendjabi (se d. o.).

Pando'ra, grekiskt kvinnonamn (av pan, allt, och do'ron, skänk), den med allt begåvade; gr. myt., en av gudarna skapad, skön och förförisk kvinna, som av den genom eldens bortrövande vredgade Zeus sändes människorna till deras fördärv. Pandora medförde nämligen en ask, som inneslöt alla sjukdomar och olyckor, och när hon lyfte på locket, flögo dessa ut över världen, lämnande endast hoppet kvar; astr., en av småplaneterna. — Pandoras ask, se föreg. ord; fig., källan till allt ont.

Pando'ra, tonk., se Pandura.

Pa'ndrosos, gr. myt., daggens gudinna.

Pandu'r (efter byn Pandur i Ungern), ungersk soldat till fots. — Pandu'rer, på 1700-t. irreguljära österrikiska trupper.

Pandu'ra 1. Pando'ra, sp., tonk., ett med man-dolinen besläktat instrument.

Pandu'rer, se Pandur.

Panegyri'k (gr. panegyriko's, av pan, allt, och a'gyris, församling), offentligt festtal i en större församling; personligt lovtal. — Panegy'risk, lovtalande, prisande. — Panegy'riker 1. Panegyrfst, lovtalare, författare av en panegyrik.

Pane'l 1. Pane'lning (mlat. pane'llus, av lat. pa'nnus, tygstycke), brädbeklädnad på nedre delen av väggarna i ett rum.

Pa'nem et circe'nses, se under Cirkus.

Panemo'rer, ett slags vindhjul, så inrättade, att de sättas i rörelse från vilket håll än vinden kommer.

Panentei'sm (av gr. pan, allt, en, i, och theo's, gud), fil., åskådning, som uppfattar allt såsom varande i gud (men

utan identifiering som Panteismen).

Pane'ra (fr. paner, av lat. pants, bröd), beströ med rivebröd. — Pana'd 1. Panade, fr. (1. -a'dd), köttsoppa med rivet bröd.

Panflöjt, se under Pan.

Panfobi', Panofobi', se Pantofobi.

Pangdang, se Pendang.

Pange'nesisteorien (av gr. pan, allt, och ge'-nesis, ursprung), i darwinismen (se d. o.) den lära, att organiska väsenden med ärvda egenskaper framgått ur en gemensam urcell.

Pangeometri' (av gr. pan, allt, och geometri', se d. o.), ett geometriskt system.

Pangermani^sm (av gr. pan, allt, och lat, Germa'nia, Tyskland), de tyska stammarnas strävan att sammansluta och förena sig till ett helt. — Pangermani'st, anhängare av pangermanismen.

Pa'ngium, hot., trädsläkte av fam. Flacour-tia'ceæ. — P. edu'le, på Malajiska öama, har frön som utveckla cyanväte. Sedan detta utdragits äro de ätliga.

Panglo's (av gr. pan, allt, och glo'ssa, tunga), person, som talar många språk; prat-makare.

Pango'liii, zool., en art myrkott, Ma'nis pen-tada'ctyla.

Pangse', se Pensé.

Panhagi'a, ny gr. (av pan, allt, och ha'gios, helig), den. allheliga, i grekisk-katolska kyrkan benämning på Jungfru Maria.

Panharmo'nikon (av gr. pan, all, hel, och harmoni'a, samklang), tonk., ett musikinstrument, vilket verkar som en orkester. — Panharmo'iiisk, fullt överensstämmande.

Panhelle'nios (av gr. pan, allt, och he'Renes, greker), gr. myt., alla grekers gud, ett av Zeus' tillnamn. — PanhelIe'nion, ett på ön Egina till Zeus' ära upprest tempel. — Panhelle'nia, en fest, som firades därstädes.

Panhelleni'sm, rörelse för allgrekisk samling, som i det moderna Grekland framträtt med krav på att alla av greker bebodda områden borde uppgå i Grekland.

Paniberi'sm, rörelse för stärkande av samhörighetskänslan mellan de spanska länderna i Europa och Amerika.

Panice'a, hot., hirsartad.

Panicula'ta, hot., med blomvippa.

Pa'nicum, hot., växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — P. crus ga'lli, se Echino-chloa. — P. italicum, se Setaria. — P. sanguina'le, blodhirs. — P. viri'de, se Setaria.

Panier, fr. {1. -ie'), eg. korg; styvkjortel, kjortel med fjädrar 1. fiskbèn i, fiskbensskört.

Pani'k, se under Pan.

Panikonografi' (av gr. pan, allt, eiko'n, avbild, och gra'fein, skriva), en metod att för bokpressen framställa upphöjda bilder på zinkplåtar.

Pannis, lat, bröd.

Pani'sker, Pa'nisk förskräckelse, se under Pan.

Panislami'sm, enhetssträvande rörelse bland muhammedanerna.

Pankardi't, se Karditis.

Panklasti't (av gr. pan, allt, och kla'zein, spränga), ett kraftigt sprängämne, bestående av undersalpetersyra och kol-svavla 1. gasolja.

Pankra'tion, gr. (av pan, allt, och kra'tos, kraft), brottning i förening med knytnävsstrid. — Pankratia'st, brottare och knytnävskämpe. — Pankra'tisk, fys., i hög grad förstorande; säges en optisk kombination vara, då dess förstoring kan kontinuerligt ändras.

Pa^nkreas, gr., anat., bukspottkörteln. — Pankreasachyli', nedsatt 1. upphävd avsöndring av bukspott. — Pankreasapo-plexi', blödning i bukspottkörteln. — Pankreasdiabe'tes, sockersjuka, uppkommen genom förändringar i bukspottkörteln. — Pankreasdiasta's, Pankreaslipa's, Pankreastrypsi'n, enzymer i bukspotten. —• Pankreatalgr (av gr. a'lgos, smärta), med., smärta i bukspottkörteln. — Pan-kreati'n, Pankreo'n, kem., preparat av bukspottkörtel av nötkreatur. — Pankrea-trtis, inflammation i bukspottkörteln. — Pankreato'ncus, svullnad i bukspottkörteln.

Pankromasi' (av gr. pan, allt, och chroma, färg), fotogr., den fotografiska plåtens förmåga att i riktiga svarta och vita valörer återge föremålens skiftande färger. — Pankromatisk plåt, fotogr., fotografisk plåt, som (i förening med lämpligt ljusfilter) äger stor pankromasi.

Panlogi'sm, fil., åskådning, vilken fattar världsprocessen som uttryck för ett förnuftigt sammanhang, varigenom utvecklingen får plan och mening.

Panmelo'dion, tonk., ett tonverktyg.

Panmixi' (av gr. pan, allt, och m.i'xis, blandning), term som betecknar blandningen av nedärvda goda och dåliga anlag.

Pannationa'l (av gr. pan, allt, och lat. na'tio, folk), som angår ett helt folk.

Panneau, fr. (1. pannå'), se Pa7inå.

Panni'culus, lat., fast hud. — P. adipo'sus, underhudsfettväven.

Panno'sa, lat. (av pa'nmis, duk, filt), hot., filtartad.

Pannotypi' (av lat. pa'nnus, tygstycke, och gr. ty'pos), bild, äldre fotografisk metod med mörk vaxduk som underlag för den ljuskänsliga hinnan. — Pannoty'p, i panno-typi utförd bild.

Pa'nnus, lat., tygstycke; med., fläck; för-mörkning av ögats hornhinna. — P. cuta'-neus, hudfläck. — P. o'culi, fläck på ögat.

Pannå' {fr. panneau), hyggn., inramat fält i en dörr, en panel, en vägg o. s. v.; målning på dylikt fält 1. en lös träskiva.

Panochi', gr., med., Ijumskböld.

Panofobi', gr., med., i sömnen påkommen pa-nisk förskräckelse.

Panapæ'a, astr., en av småplaneterna.

Panophtalmi', med., inflammation i ögats samtliga lager. — Panostei'tis 1. Panosti'-984

tis, med., inflammation i ett bens samtliga lager. — Panoti'tis, med., inflammation i hela innerörat. — Panphobi', sjuklig rädsla för allt.

Panopli' {fr. panoplie, av gr. pan, allt, och ho'pion, vapen), krigsk., en tungt beväpnad krigares fulla rustning; vapensamling (särskilt då den är anbragt som dekoration i ett rum). — PanopIi't (gr. panopli'tes), fullt och tungt beväpnad krigare; staty i full rustning.

Pano'ptikon 1. Pano'ptikum (av gr. pan, allt, och optiko's, som angår seendet), byggnad, vars inre kan överskådas från alla dess olika punkter; benämning på stora, för undervisning avsedda samlingar; vaxkabinett, där kända

personligheter äro framställda.

Panora'ma (av gr. pan, allt, och ho'rama, syn, utsikt), rundmålning, framställande landskap 1. scener, i vars mitt åskådaren har intryck av att vara; rundutsikt; vidsträckt utsikt från en hög punkt.

Panormita'na, lat., bot., från Palermo.

Panoty'p = Pannotyp (se d. o.).

Panpipa, dets. som Panflöjt (se d. o.).

Panplegi', m,ed., allmän muskelförlamning.

Panpneumati'sm (av gr. pan, allt, och pne'uma, anda), fil., åsikt, som uppfattar den sanna verkligheten såsom enhet av tänkande och vilja (Hartmann).

Paiipsyki'sm (av gr. pan, allt, och psyche', själ), fil., åsikt, som bestrider möjligheten av själlösa ting i universum, och antar att all verklighet är besjälad.

Panrussi'sm (av gr. pan, allt, och ryssar), strävan att förena alla slaviska folk under ryskt välde.

Pa'nsar (ty. Panzer), krigsk., den del av en rustning, som skyddar själva bålen; metallbeklädnad på krigsfartyg (pansarfartyg), bröstvärn o. d. — Pansarskjorta, bryn ja (se d. o.).

Pansardäckskryssare, Pansarkryssare, se under Kryssare.

Pansarhjärta, med., form av förkalkning hos hjärtat.

Pansarsimpor, zooL, se Agonidæ.

Pansatani'sm (av gr. pan, allt och Satan), fil., benämning på Schopenhauers och Hartmanns pessimistiska uppfattning av världsprocessen som produkt av en demoniskt osalig "världsvilja".

Pansfygmogra'f (av gr. pan, allt), med., ett slags sfygmograf (se d. o.).

Panslavi'sm (av gr. pan, allt, och slav er, se d. o.), strävan att till ett helt förena alla slaviska folk. — Panslavi'st, anhängare av denna strävan. — Panslavi'stisk, som angår panslavismen.

Pansofi' (av gr. pan, allt, och sofi'a, vishet), fil., benämning för den encyklopediskt inriktade filosofi i nyplatonistisk anda, som utvecklades av Commenius.

Panspermi'hypote'sen (av gr. pan, allt, spe'rma, frö, och hypotes), hypotes, enl. vilken det organiska livet i form av små "livsfrön" (sporer) alltid befinner sig på transport i världsrymden, buret av ljusets strålningstryck. Hypotesen har tillgripits för att förklara livets uppkomst på jorden.

Pa'nta, gr., allt. — Pa'nta re'i, allt flyter. (Heraklit.)

Pantago'ga, gr. (av pan, allt, och a'gein, driva), pl., med., avförande medel.

Pantaléon (1. pangtaleå'ng), tonk., benämning på ett klavérliknande instrument, som utgjorde en förbättring av hackbrädet (se d. o.).

Pantalo'ne, en i commedia delV arte (se d. o.) förekommande figur, som bar långa benkläder (efter honom benämnda pantalonger). — Pantalo'nger (fr. pantalon), långbyxor.

Pa'nta re'i, se under Panta.

Pantatypi', gr., zinketsning med upphöjd teckning till boktryck.

Pante 1. Panthai, muhammedanerna i kinesiska provinsen Yünnan.

Pantei'sm (av gr. pan, allt, och theo's, gud), fil., den åsikt, enl. vilken Gud och universum, skaparen och det skapade, äro ett. — Pantei'st, anhängare av denna åsikt. — Pantei^stisk, som har avseende på 1. sammanhänger med panteismen. — Panteo-logi' (av gr. lo'gos, lära), läran om alla gudar.

Pantelegra'f (av gr. pan, allt, och gra'fein, skriva, teckna), allskrivare, en 1856 uppfunnen telegraf, medelst vilken man kan återgiva avsändarens egen handstil.

Panteli'sm (av gr. pan, allt, och ete'lein, vilja), fil., åsikt, vilken betraktar viljan såsom tillvarons yttersta grund.

Pantelleri't, petrogr., porfyrisk gång- 1. yt-bergart av kvarts, anortoklas och egirin.

Panteologi', se under Panteism.

Pa'nteon, se Pantheon.

Pantern, Panterkatten, zool., se Felis.

Panthai, se Pante.

Pa'ntheon, gr. (av pan, allt, och theo's, gud), helgedom för alla gudar; himlavalvet; hos de gamla romarna ett åt alla gudar helgat tempel; numera en byggnad med minnesvårdar över berömda personer.

Pantheri'nus, hot., panterfläckig.

Panthersprånget, benämning på Tysklands åtgärd att 1911 avsända kanonbåten "Panther" till Agadir för att ernå förhandlingar om fransk kompensation i Marockofrågan.

Pantofa'g (av gr. pan, gen. panto's, allt, och fage'in, äta, förtära), allätare.

Panto'ffel, ty. (fr. pantoufle)i Skåne: potatis (av ty. och da. Kartoffel, se d. o.). — Pantoffelheld, toffelhjälte, person, som står under toffeln. — Pantolfelregiment, toffelvälde.

Pantofobi' (av gr. pan, gen. panto's, allt, ochPantograf—Papilionida

985

fo'hos, fruktan), med.^ fruktan för allt, människoskygghet.

Pantogra'f (av gr. pan, gen. panto's, allt, och grajein, skriva, teckna), allskrivare, alltecknare, ett instrument, varmed teckningar, porträtt m. m. kopieras i förminskning 1. förstoring. — Pantografi', en med pantograf utförd kopia. — Panto-krati' (av gr. krate'in, härska), herravälde över alla. — Pantokra't, allhärskare. — Pantome'ter (av gr. metre'in, mäta), höjd-, längd- och vinkelmätningsinstrument. — Pantomi'm (lat. pantomi'mus, av gr. mi'-mos [se Mimi), skådespel, som utföres utan ord, blott med åtbörder, och minspel, ofta i förening med musik och dans. — Pantomfmisk, som angår en pantomim. — Pantoplasti'k, konsten att kopiera en plastisk originalmodell i förstorad 1. förminskad skala. — Pantopo'n, farm., ett ur opium framställt läkemedel, vilket användes som morfin. — Pantosko'p (av gr. sko-pe'in, se), fotogr., ett fotografiskt objektiv, avsett för byggnadsverk och interiörer.

Pantry, eng. (1. pä'ntri), se Penteri.

Pantsjata'ntra, se Pancatantra.

Panturani'sm 1. Panturaniani'sm, rörelse för politisk samling av alla folk av turansk härstamning.

Pa'nu, fi. myt., elden; eldens gud.

Panu'rg {gr. pan-u'rgos, av pan, allt, och e'rgein, göra, verka), förslagen människa, inpiskad skälm. — Panurgi', list, förslagenhet. — Panu'rgisk, illistig, förslagen.

Panuttaret, fi. myt., eldgudinnorna. Jfr Panu.

Panzooti' (av gr. pan, allt, och zo'on, levande väsen), veter., allmän farsot bland djur.

Pa'olo, ital. (av Paulus), ett gammalt italienskt silvermynt = 36 öre.

Pa'pa, lat. (gr. pa'ppas), fader, påve, titel för den heliga fadern, överhuvudet för den romersk-katolska kyrkan. — Papa'bilis, kardinal, som kan komma i fråga vid påve-val. — Papa'l, påvlig. — Papali'ni 1. Papa-li'ster, de italienska anhängarna av påvens världsliga makt. —• Papalfsm 1. Papalsystem, läran om påvens absoluta

maktfullkomlighet. —• Papa't, den påvliga värdigheten, påvedömet. — Papimani' 1. Papomani' (av gr. mani'a, raseri), fanatisk påvedyrkan. — Papima'n 1. Papoma'n, fanatisk dyrkare av påven. — Papi'sm, romersk-katolska kyrkan; påveläran, läran om påven som Kristi ståthållare och om hans ofelbarhet. — Papi'st, påviskt sinnad person, anhängare av påvedömet. —• Papisteri', fasthållande vid påven, påviskt åskådningssätt, tillgivenhet för påveläran. — Papi'stisk, påviskt sinnad; som angår påven. — Papocæsareani'sm, påvens världsliga herravälde; påvens ingripande i världsliga furstars rätt.

Papagallo, ital, papegoja; även ett slags fisk.

Papage'na, astr., en av småplaneterna.

Papage'no och Papage'na, ett par personer i Mozarts opera "Trollflöjten", muntra, sorglösa naturbarn med fågelfjädrar på kroppen.

Papain, se Papayotin.

Papa'l, Papa't m. fl., se under Papa.

Papalister, se Episkopalister under Episko-pal.

Papa'ver, bot., vallmo, växtsläkte tillhörande fam. Papavera'ceæ. Ett stort antal arter med varierande färger och fyllda blommor odlade som prydnadsväxter, t. ex. P. alpi'-num, Sibirien, mell. Europa, P. bractea'-tum, Sibirien, Ryssland, P. ca'mbricum, England, Frankrike, P. commuta'tum, Kaukasus, P. orienta'le, Armenien, P. som-nfferum, se nedan. — P. argemo'ne, spikvallmo, styvhårig, lågväxt. — P. du'bium, rågvallmo, allmån åkerväxt. — P. radi-ca'tum, fjällvallmo, med gula blommor. — P. rhoeas, komvallmo. — P. somni'ferum, opievallmo, odlad i många former, den viktigaste P. somniferum, var. album, orientalisk vallmo, vars intorkade mjölksaft är opium.

Papavera'ceæ, hot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Svenska släkten: Chelidonium, Corydalis, Dicentra, Fumaria, Glaucium och Papaver.

Papaveri'n, en alkaloid, som framställes ur opium.

Papa'yaträdet, bot., melonträdet. Se vid. Ca-rica Papaya. — Papayace'er, melon- 1. pumpartade växter. — Papayoti'n, Papain 1. Papayaci'n, kem., ett enzym (se d. o.), som förekommer i papayaträdets mjölksaft och till sina verkningar liknar pepsin.

Papegojor, zool., Psitta'cidæ, en till klätter-fåglarnas ordning hörande, i alla världsdelar (utom Europa) inhemsk familj, av vilken ungefär 400 arter äro kända. Papegojorna äro berömda för klokhet och förmåga att efterhärma ord samt för lysande fjäderskrud.

Papego'j grönt, dets. som Schweinfurtgrönt (se d. o.).

Pa'pel = Papula (se d. o.).

Papelfta, sp., cigarrett, papperscigarr.

Papeterie, fr. (1. -öri'), pappershandel; även kartong med brevpapper och kuvert.

Pape'to, ital., ett gammalt italienskt silvermynt = ungefär 77 öre.

Papier-màché, fr. (1. papie^masje'), eg. tuggat papper; grov, pressad pappersmassa till dosor, askar m. m.

Papi'lio, lat., fjäril. Se Papilionidæ. — Papi-liona'ceæ, bot., en växtfamilj, utmärkt genom fjärilslika blommor, underfamilj av Legumino'sæ. — PapiIionace'er, till denna familj hörande växter.

Papiliona'ceus, bot., fjärilslik.

Papilio'nida, zool., äkta dagfjärilar. — Papi-lio'nidæ, en familj dagfjärilar, omfattande986

det artrika släktet Papi'lio. Kända svenska arter äro apollofjäriln (P. mnemo-sy'ne) och machaonfjäriln (P. macha'on).

Papiljo'tt {fr. papillotte, av papillon, fjäril), pappers- 1. skinnrulle, kring vilken håret viras för att bli lockigt. — PapiIjotte'ra, locka medelst papiljotter.

Papi'll {lat. pa'pilla), pL Papi'ller {lat. pa-pillæ)y med., vårta; anat., bröstvårta. — Papillæ circumvalla'tæ, tungans runda papiller. — P. filifo'rmes, tungans trådfina papiller. — P. fungifo'rmes, tungans hattsvamplika papiller. — Papilla ne'rvi o'pticæ, låg papill vid synnervens inträde i ögat. — Papilla Vate'ri, njurpyramider-nas i njurbäckenet inskjutande delar. — Papilla'r 1. Papillifo'rm, vårtformig. — Papillarkropparna, bindvävens kärlförande, i överhuden uppskjutande papiller. — Papillarmusklerna, koniska muskelbuntar mellan hjärtmuskelväggen och segelklaf-farna. — Papilli't, inflammation i synnervs-papillen. —• PapiIlocarcino'm, papillför-sedd kräftsvulst. — PapilIo'm 1. Papilla'r-svulst, knottrig, utväxt vårta. — Papillö's, vårtig.

Papillon, fr. {1. papijå'ng), fjäril.

Papima'n, Papimani', se under Papa.

Papins gryta {1. papä'ngs -), ett av den franske fysikern Papin konstruerat, hermetiskt tillslutet, med säkerhetsventil försett kokkärl i vilket vatten kan uppvärmas till mer än 100° och således benknotor o. a. svårlösliga ämnen kunna upplösas.

Pa'pio, zooL, babianer, ett afrikanskt ap-släkte. — P. anu'bis, anubisbabian, ostafrikansk art. — P. cynoce^phaliis, babian, abessinisk art. — P. hama'dryas, kap-babian. — P. porca'rius, chaema, från s. Afrika.

Papi'r, da., papper.

Papi'sm, Papi^st, Papisteri', Papi'stisk, Papo-cæsareanism m. fl., se under Papa.

Papjemasché, se Papiermåché.

Pa'ppa, lat., barnvälling. — Pa'ppas, fostrare.

Pappata'cifeber, med., en febersjukdom i Adriatiska havets n. kustländer, möjligen identisk med Dengue- och Phlebotomus-feber.

Pa'ppea, bot., trädsläkte av fam. Sapinda'-ceæ. — P. eape^nsis, kap-plommon, har läckra frukter.

Pa'ppenheimarna {1. -hajm-), under trettioåriga kriget ett efter sin anförare, greve Pappenheim, uppkallat, för sin tapperhet ryktbart regemente kyrassiärer. — Daran erkenn' ich meine Pappenheimer, ty., därpå igenkänner jag mina pappenheimare. ("Wallensteins Tod'^ av Schiller.) Uttrycket användes ironiskt i följ. ordalag: jag känner mina pappenheimare.

Papper {fr. papier, ty. Papier, eng. paper, av lat. papyWus, se d. o.), en tunn filt, oftast framställd av växternas cellvävnad.

Utgör det mest använda materialet för skrivning och tryckning.

Pappersblomma, hot., se Xeranthemum.

Papperskol 1. Dysodi'l, geoL, ett slags brunkol.

Pappersmullbärsträdet, hot., Broussone'tia papyrijera, av fam. Mora'ceæ, är ett ost-asiatiskt träd, vars bastvävnad användes till beredning av ett mjukt, starkt, böjligt papper, kodzo- 1. kozapapper. Odlas numera ofta i Europa.

Papperssnäcka, zool, en art huvudfotingar, Argona'uta a'rgo.

Pappersvikt, sportt., dets. som flugvikt i boxning.

Pappus, en stående figur (självklok och njut-ningslysten narr) i Atellanerna (se d. o.).

Pa'prika, ung., spansk peppar. Se vid. Fruetus capsici.

Papu'a (av malaj. papu'wah, krusig), en krushårig människoras, som förekommer på Nya Guinea, Palauöarna och de andra melanesiska ögrupperna samt i Mikronesien.

Pa'pula 1. Pa'pel, med., hudutslag i form av en upphöjd fläck. — Papulö's säges en så beskaffad hudsjukdom vara.

Papulo'sus, lat. (av papilla), hot., småvårtig.

Papyra'ceus, lat., papperstunn.

Papyri'n, vegetabiliskt pergament, pergamentpapper, beredes genom inverkan av svavelsyra 1. en klorzinklösning på olimmat papper.

Papyri'nus, bot., papperstunn. Jfr Papyrus.

Papyrogra'f (av papy'rus, se d. o. och gr. grajein, skriva), ett slags hektograf (se d. o.).

Papyroli'n, ett slags gles bomullsväv belagd med papper. Användes till kuvert och omslagspapper.

Papyroirt, ett slags golv- och väggbeklädnadsmassa av asbest, magnesiumklorid, pappersmassa m. m.

Papyrologi', vetenskapen om papyrer. Se Papyrus.

Papyross {1. -rå'ss; ry. papiro'sa, av lat. pa-py'rus, papper), cigarrett.

Papy'rus, bot., ett till fam. Cypera'ceæ hörande växtsläkte. Av arten Cype'rus pa-py'rus, papyrusväxten, i Egypten, förfärdigades i forntiden papyrus {gr. pa'pyros), egypternas skrivmaterial, motsvarande vårt papper. — Papyrusrulle, bokrulle, kring en stav rullad handskrift på papyrus

Paquelins brännare {1. pa'ckölängs -), med., instrument för genombränning av vävnader.

Paquitta, sp., damcigarr.

Par., förk. för paragraf.

Par, fr., genom, av, till.

Par, lat, jämn, lik; ett par.

Pa'ra, fi. myt., en skyddsande.

Para, ett turkiskt kopparmynt = 0,4 öre; serbiskt skiljemynt = ^/loo dinar.Para--Paradox

987

Para- (gr. para', bredvid), i sammansättningar lika med bi-, sam-, jämte.

Paraamidofeno'1, kem., aromatisk förening, vars klorhydrat, rodinal, användes som fotografisk framkallare.

Para'balsam, ett slags Kopaivabalsam.

Paraba^nsyra, kem., ett slags syra, som bildar sig, då salpetersyra och urinsyra upphettas med varandra.

Faraba's (gr. para'basis, av para', bredvid, avsides, och basis, gång), i den gamla grekiska komedien ett mitt i stycket infört, ej med detta sammanhängande parti, som bestod i körens tilltal till åskådarna i sitt eget 1. i författarens namn. — Parabati'sk, kallas en ur sammanhanget lösgjord, direkt till läraren riktad sats i en dikt, en novell 1. d.

Para'bel (av gr. parabole', sammanställning) , genomförd liknelse, som hämtar sin bild ur det dagliga livet; geom., en av de koniska sektionerna, utgörande en kroklinje så beskaffad, att varje punkt på densamma har lika avstånd från en given rät linje och en given punkt (brännpunkten). — Parabolise'ra, tala genom liknelser. — Parabo'lisk, som innehåller liknelser; geom., som har form av en kroklinje, vilken kallas parabel.

Parable'psis, gr., med., felseende, förbiseende.

Parabola'n (av gr. para'bolos, närsittande, vågsam)y våghals; sjukvårdare.

Parabolise'ra, Parabolisk, se under Parabel.

ParaboIoi'd, mat., buktig yta, uppkommen därigenom att en parabel rör sig parallellt med sig själv, så att dess spets beskriver en annan parabel.

Parabouli', Parabuli', med., sjuklig inriktning av viljan.

Paraby'sma 1. Parabysti' (av gr. by'ein, fullstoppa), med., överfyllnad; fullproppning.

ParacaVa, se Enterolobium.

Par accident, fr. (1. - acksida'ng), tillfälligtvis. — P. acclamation (1. - acklamasiå'ng), enstämmigt. — P. accord (1. -ackå'r), genom överenskommelse.

Paracefa'1 (av gr. para', felaktigt, miss-, och kefale', huvud), med., missfoster, vars huvud är vanskapligt.

Paracente'sis 1. Paracente's (av gr. para', igenom, och kente'in, sticka), kirurg., instickandet av ett vasst instrument i en kroppskavitet, t. ex. underlivet 1. bröstet, för att uttappa däri befintliga sjukliga vätskor 1. gaser.

Parace'ntrisk, gr.-lat., befintlig, belägen kring en medelpunkt.

Paracholi', med., gallans inträde genom leverns blodkärl i st. f. genom gallvägarna.

Parachute, fr. (1. parasjy'tt), fallskärm i en luftballong.

Paracoro'lla, lat., bikrona.

Paracyna'nche, gr., 7ned., inflammation av svalgsidorna.

Paracystrt, med., inflammation i urinblå-sans bindvävshölje.

Para'd (fr. parade, av pärer, pryda, och lat. para're, bereda), glans, prakt; högtidlig uppvisning; krig sk., högtidlig truppmönstring; fäktk., avböjande av en stöt 1. ett hugg; ridk., det korta, plötsliga innehållandet av en häst, varvid denne stegrar sig. Se även Paraddräkt. — Paraddagar, högtidsdagar, å vilka det flaggas. — Paraddräkt, militär högtidsdräkt (stor parad, liten parad), som bäres vid paraden.— Paradmarsch, vid en parad truppernas marsch förbi befälhavaren; marsch, som blåses 1. trummas för kungliga personer, för flaggan 1. fanan. — Paradsäng, se Lit de parade. — Parade'ra, prunka, ståta; defilera (se d. o.); vara uppställd till parad.

Parade'ntium, anat., vävnaderna kring tandhalsen. — Paradenti^t, inflammation i paradentium. — Paradento'ser, upplösningsprocesser i paradentium.

Paradi'dymis, anat., rest av urnjuren, motsvarande biäggstockarna hos kvinnan.

Paradi'gm (gr. para'deigma), exempel, mönster; språkv., ord, vars alla böjningsformer äro angivna och som sålunda kan tjäna som förebild för böjning av andra, likartade ord. — Paradigmatise'ra, undervisa genom uppställda exempel.

Paradi's (lat. paradi'sits; gr. para'deisos; sanskr. paradega; hebr. parde's)^ park, lustgård; dèt ställe, där det första människoparet vistades före syndafallet; de saligas himlaboning; i Hades (se d. o.) vistelseort för de trogna; härlig trakt; saligt välbefinnande. — Pa'radise lost, eng. (1. -däjs låst), det förlorade paradiset, och Paradise regained, eng. (1.

- rigä'ned), det återvunna paradiset; titlar på två berömda epos av den engelske skalden Miltori. — Paradisfikon, dets. som Banan. —• Paradisfrön, se Grana paradisi.

— Paradisfåglar, zooL, Paradise ini, till kråkfåglarnas familj hörande, i allm. praktfullt färgade fåglar, hemmahörande i Australien. — Paradiskorn, fröna av ingefärsväxten Amo'num melegue'tæ. Användes i djurmedicinen. Se Apus. — Para-di'so, ital., "paradiset", tredje delen av Dantes "Divina commedia'\ — Paradisormen, bot., se Cereus. — Paradisträ = Aloéträ (se d. o.). — Paradisträd = Ole-aster (se d. o.). — Paradisäpple, bot., frukten av Py'rus ma'lus paradisi'aca, paradisäppleträdet, som växer vilt i s. Europa. —

Paradisisk, ljuv, säll, lycksalig. — Paradi'sus 1. Atrium, byggn., i gammal-kristna basilikor en förgård, där de ur kyrkan utstötta och till offentlig botgöring dömda vistades under gudstjänsten.

Para'dmarsch, se under Parad.

Parado'x (gr. para'doxon, av para', emot, i strid med, och do'xa, mening), stridande988

mot den allmänna meningen; orimlig; osannolik; sats, som skenbart strider mot den allmänna meningen; orimlighet; osannolikt påstående. — Parado'xa, hot., av besynnerligt utseende. — Paradoxa'l, som har avseende på 1. innehåller en paradox.

— Paradoxologi' (av gr. lo'gos, lära), talandet 1. skrivandet i paradoxa satser.

— Paradoxomani' (av gr. mani'a, raseri), överdriven benägenhet att yttra sig på ett ovanligt sätt 1. framställa ovanliga läror och åsikter.

Para'dsäng, se under Parad.

Para'f (förk. av gr. para'gr af os; se Paragraf) , släng vid namnteckning; penndrag; bomärke. — Parafe'ra {fr. parapher), sätta bomärke på; förse med namnteckning; göra ett penndrag.

Parafasi', se Afasi.

Paraferna'Iier 1. Paraferna'legendom, lat. {gr. para'ferna, av para', jämte, och ferne', hemgift), den förmögenhet, som en furstes maka för mig sig i boet utom själva hemgiften.

Paraffi'n {fr. paraffine, av lat. pa'rum, föga, och affi'nis, befryndad), kera., en blandning av i bergolja, ozokerit m. m. förekommande fasta kolväten. Användes vid ljusberedningen och som vax samt ingår i smörjmedel, salvor m. m. Jfr Belmontin och Vaselin. — Paralfininsprutning, in-sprutning av paraffin under huden såsom förskönande medel. — Paraffinljus, av paraffin beredda ljus, vilka likna mattsli-pat glas och brinna med klar låga. — Paraffinolja, smörjolja, ett tjockflytande destillat, som innehåller paraffin. — Pa-raffinpapper, tunt, fast, med paraffin ge-nomdränkt papper.

Parafoni' (av gr. para', bredvid, och fone', ljud, röst), fel i rösten 1. stämman; en obehaglig röst. — Parafoni'st, tonk., person, som tar upp 1. leder sången.

Para'fora, gr. (av parafe'rein, vilseleda), med., sinnessvaghet, ringa grad av vansinne.

Parafra's {gr. para'frasis), förklarande och tydliggörande; utförligare omskrivning av en text; utläggning; tonk., transkrip-tion (se d. o.), fantasi 1. d. med variationer och omskrivningar. — Parafrase'ra, omskriva, förklara genom omskrivning; tonk., transkribera (se d. o.). — Para-fra'st, omskrivare; utläggare, tolkare. — Parafra'stisk, omskrivande, förklarande.

Parafrenesi' 1. Parafreni'tis, gr. (av fr en, pl. fre'nes, mellangärde), med., inflammation i mellangärdet och därav följande vansinne.

Parafrone'sis, gr., med., vansinne.

Parafy'ser (av gr. para', bredvid, och fy'sis, alstring), hot., hårbildningar mellan könsorganen hos mossorna.

Paraga'nglier, med., körtlar, vilka stå i samband med det sympatiska nervsystemet

och äro mycket viktiga för den inre sekretionen. — Paraganglfn, med., extrakt på binjuremärg.

Parage'n€sis, gr. (av para', bredvid, och ge'-nesis, uppkomst), miner., det sätt, varpå mineral förekomma tillsammans.

Paragevsi' gr. (av para', bredvid, emot, och ge'vein, smaka), med., brist på smakförmåga; dålig smak i munnen.

Paraglo'sse, gr. med., tungans framfallande mellan tänderna; inflammation i tungmusklerna.

Paragoge' (av gr. para', bredvid, och a'gein, leda), språkv., tillsats av en bokstav 1. stavelse i slutet av ord, ordförlängning, t. ex. strax t i st. f. strax.

Paragomfo'sis, gr., med., fosterhuvudets inkilande i bäckenet.

Parago'n, sp. (av para con, i jämförelse med), mönster; det yppersta av sitt slag; ett slags svart marmor; en ovanligt stor pärla; hoktr., ett slags boktryckarstil. Se även Diamant.

Paragoni't, miner., natronglimmer i finfjäl-liga, täta massor.

Paragra'f (gr. para'grafos), en mindre, med paragraf tecknet (§) försedd avdelning av en skrift 1. en bok.

Paragrafi', med., form av agrafi (se d. o.), varvid man skriver ett annat ord än det avsedda.

Paragra'm (av gr. para', bredvid, och gra'mma, det skrivna, bokstav), en tillsats, inflickning i en skrift; bokstavs- 1. sifferförändring; förfalskning i en skrift.

Paragréle, fr. {1. -grä'l; av pärer, avvärja, skydda, och gréle, hagel), hagelavledare.

Para'gräs, se Piassahapalmen.

Paraguay-roux, fr. {1. -gä'-ro), farm., Tinc-tu'ra spila'nthis olera'ceæ compo'sita, en av den sydamerikanska örten Spila'nthes olera'cea, bertramsrot (se Radi'x pyre-thri) och sprit beredd tinktur mot tandvärk. — Paraguay-créosoté, ett av paraguay-roux och kreosot berett medel mot tandvärk, kraftigare än det föreg.

Paragua'y-te, se Mate.

Paraheliotropl'sm, hot., rörelser hos vissa växter, varigenom de vid stark belysning ställa sina bladskivor i ljusets riktning. Jfr Tropismer.

Parahidro's, med., kemiskt förändrad svett, t. ex. blodsvettning.

Parakasei'n, kem., en spjälkningsprodukt, som uppstår, när mjölkkasein undergår löpning.

Para'kautschuck, se Hevea.

Parakine's, med., rörelserubbningar på grund av inre nervinflytelser.

Parakle't {gr. para'kletos, av parakaWin, kalla till hjälp), försvarare, förespråkare, hugsvalare; i Nya Testamentet beteckning för Kristus och den Helige ande.

Parakle'tus, mansnamn (av gr. parakale'in, kalla till hjälp), försvarare, förespråkare.

Para'kme 1. Para'kmasis, gr. (av para', bredvid, och akme', spets, kulminationspunkt), med,, en sjukdoms avtagande, efter det den nått sin höjdpunkt.

Para'kope, gr, (av parako'ptein, slå bredvid; förfalska), med,, övergående sinnesförvirring under sjukdom, feberyra.

Parakrasse, bot., Spila'nthes olera'cea, tillhörande fam. Compo'sitæ, härstammar från Sydamerika. Drogen Herba spila'n-this olera'ceæ är huvudbeståndsdelen i paraguay-roux (se d. o.).

Parakromatopsi', gr., med., oförmåga att skilja mellan olika färger.

Parakrom'sm (av gr. para', förbi, miss-, och chro'nos, tid), det fel i tidsbestämningen, då en händelse förlägges till en senare tid än den, då den verkligen passerat. Jfr Anakronism och Metakronism.

Parakusi' (av gr. paraku'ein, höra illa), med,, felaktig hörsel; susning i öronen.

Parakymosi'n, kem,, det löpnande enzymet i människans mage. Står mycket nära Kymosi'n,

Paralali', med,, felaktigt ljuduttal. — Para-lambdaci'sm, språkfel då 1 uttalas som d, n o. s. v.

Parala'mpsis, gr., med., en vit, glänsande fläck på ögats hornhinna.

Paraldehy'd, farm,, ett sömnmedel, med vida mindre giftig verkan än kloral.

Paraldo'1, kem,, se Aldol.

Paraler {gr. pa'raloi), "de vid havet boende", folkklass i fornattiska staten.

Paralexi', med., förväxling av ord vid läsning.

Paralgesi', med., känselrubbning med omkastade kvaliteter, så att t. ex. smärta kännes angenäm.

Paralipo'mena, lat. (gr. paraleipo'mena, av paraWipein, utesluta, utelämna), eg. något, som är uteslutet; bihang, tillägg till ett större arbete; benämning på Krönikeböckerna. — Paralipophobi', med,, tvångsföreställning att ha åstadkommit stor skada genom att icke utföra en handling, vanligen av obetydligaste art.

Parali'ps {gr. para'leipsis, av parale'ipein, förbigå; lat, præteri'tio), talk., en retorisk figur, varvid man genom att säga sig vilja förbigå något, så mycket kraftigare framhåller detta.

Para'llage, gr,, omväxling, förväxling; med,, sinnesförvirring.

Paralla'ktisk, se under följ. ord.

Paralla'x (av gr, para'llaxis, omväxling, förändring, förflyttning), eg. avvikelse; den skenbara förflyttning, som ett föremål undergår, då betraktaren ändrar plats; astr,, den vinkel, under vilken jordens 1. jordbanans radie synes från en himlakropp. — Paralla'ktisk, som angår paral-laxen. — Paralla'ktisk linjal, se Trique-trum.

Paralle'11. Paralle'll {gr. para'llelos av para\

bredvid, och alWlon, varandra), löpande i samma riktning, jämnlöpande, stående jämsides; likalydande, i allt väsentligt lika; jämförelse mellan likheter och olikheter hos två ting, två personer 1. två tidevarv; geom., två räta linjer sägas vara parallella, då de i alla punkter äro lika långt från varandra och icke träffas, hur mycket de än utdragas; krigsk,, benämning på de löpgravar, som de belägrande skjuta fram mot en fästning; tonk,, en i orgeln befintlig trälist, försedd med hål. — Parallellcirklar, geogr., cirklar, på jord- 1. himmelsgloben dragna parallellt med ekvatorn. — Parallellklasser, särskilda, samma kurser följande avdelningar av en läroverksklass. —• Parallellrörelse, tonk,, två musikstämmors fortskridande i samma riktning. — Parallellställen, varandra liknande ställen (särskilt i bibeln). — Paral-lelltrape'ts, rätlinig fyrsiding med blott två sidor parallella. — Parallellteorieii, Den psykofysiska = Duplicism (se d. o.). — Parallelltonarter, tonk,, tonarter med samma förteckning. — Parallelltrape'-zium, se Parallelltrapets. — Parallelli-se'ra, sammanställa, jämföra. — Parallel-li'sm, linjers 1. ytors egenskap att vara parallella; jämförelse; överensstämmelse; likhet mellan vissa ställen i bibeln 1. andra skrifter {parallellställen, parallellverser). — Parallellipipe'd, solid figur, som inneslutes av sex parallellogrammer, av vilka två och två äro parallella och kongruenta. —• Parallellodro'm, hot., pa-rallellnervighet hos blad. — Parallello-gra'm (av gr. grajein, skriva), fyrsidig, rätlinig figur, vars motstående sidor äro parallella.

Parallella, bot., med parallellstående frukt-gömmen.

Paralogise'ra, se under följ. ord.

Paralogi'sm {gr. paralogismo's, av pafa', emot, och lo'gos, beräkning), ofrivilligt felslut, felaktig slutledning. — Paralogi-se'ra, göra felaktiga slutsatser.

Paralyse'ra, se under följ. ord.

Paralysi' {gr. para'lysis, av paraly'ein, lösgöra, försvaga), med,, lamhet. — Paraly-se'ra, göra lam; förlama, försätta i overksamhet. — Paraly'sis a'gitans, lamhet med darrning. — P. genera'lis {fr. paralysie générale [I. -lisi' sjenera'll]), sinnessjukdom som medför lamhet. — P. infa'ntum, barnförlamning. — P. saturni'na, blyförlamning. — Paraly'tiker, Paraly'tikus, person som lider av förlamningar. — Paraly'tisk, träffad av slag, förlamad.

Paramæ'cium, zool., ett släkte infusionsdjur, varav en art, P. co'li, stundom parasiterar i människans grovtarm.

Paramagne'tiska kroppar (av gr. para', hän till), sådana kroppar som dragas av mag-neten.)(Diamagnetiska kroppar.990

Paramatta—Parasjer

Paramatta, halvylleimitation av merino (se d. o.).

Parame'nt (av lat, para're, utrusta, utstyra), prästskruden och samtliga vid gudstjänsten brukade till en kyrkas textila or.ne-ring hörande föremål, såsom altarklädseln, kalkkläden m. m. — Paramenti'k, läran om parament.

Parame'ria, bot., liansläkte i Kochinkina. Lämnar kautschuk.

Parame'ter (av gr. parametre/in, avmäta), mat., en rät linje, varav man betjänar sig för att mäta krokiga linjer och angiva beskaffenheten av en kägelavskärning.

Parametri'tis (av gr. para', bredvid, och me'tra, livmoder), med., inflammation i bindvävnaden mellan bäckenorganen och livmoderbanden. — Paranephri'tis (av gr. nefro's, njure), inflammation i den kring njuren befintliga cellväven.

Paramidofenolklorhydrat, se Rodinal.

Paramimi', med., bristande överensstämmelse mellan tal och mimik.

Paramfntpastiljer, med., innehålla parafor-maldehyd och användes mot katarrer i svalg- och luftstrupe.

Paramnesi' (av gr. mne'me, minne), psyk., "minnesförfalskning", den företeelsen, att en ny förnimmelse förefaller såsom förut bekant.

Pa'ramo, sp., kal, naken hed, öde fält. — Pa'ramos, pL, högslätterna på Anderna i Sydamerika.

Paramyti' (av gr. paramytMa, uppmuntran), lärorik berättelse med anslutning till någon myt.

Paranefri'n, farm., dets. som Adrenalin (se d. o.).

Paranephri'tis, se under Parametritis.

Paranestesi', raed., dubbelsidig känselförlamning.

Parangong, fr. (1. parangå'ng) = Paragon (se d. o.).

Para'noia, gr. (av para', ifrån, och nus, förstånd), med., förståndsförvirring, för-ryckthet. — Paranoi'd, lik paranoia. — Parano'iker, person som lider av paranoia.

Paranomf (av gr. para', emot, och no'mos, lag, rättesnöre), lagstridighet.

Parant, fem. Parante, fr. (1. para'ng, pa-ra'ngt; av pärer, pryda, smycka), prydlig; iögonfallande.

Paranthelier (av gr. pa'ranta, åt sidan, och he'lios, sol), meteor., ett halofenomen i form av ofärgade ljusa fläckar på 120° avstånd från solen.

Parany'mfus (av gr. para/, bredvid, och ny'mfe, brud), brudförare.

Para'nötter, bot., brasilianska nötter, de välsmakande, nästan trekantiga, med träartat skal försedda fröna av det sydamerikanska trädet Bertholle'tia exce'lsa, tillhörande fam. Myrta'ceæ. — Paranötolja be-redes genom pressning av paranötter.

Parape't (ital. parapetto, av para're, skydda.

och petto, bröst), bröstvärn å en bro, en balkong o. s. v.

Parapeta'sma, gr. (av peta'nnymi, jag utbreder), förhänge.

Parapheriia'lia, lat., se Parafernalier.

Pàraphi'mosis, gr., med., förhudens förträngning bakom ollonet.

Paraphoni', med., stämmans svängningar i tonläge vid målbrottet.

Paraplana't, aplanatiskt fotografiobjektiv.

Paraplegi' 1. Paraplexi' (gr. paraplegi'a 1. paraplexi'a), med., lamhet i någon kroppsdel efter slag. — Paraple'ktisk, förlamad genom slag.

Parapleuri'tis, gr., med., lindrigare inflammation i brösthinnan.

Paraplexi', se Paraplegi.

Parapluie, fr. (1. -plui', av pärer, avvärja, och pluie, regn), paraply, regnskärm.

Paraply, se föreg. ord.

Parapo'ntisk, gr., simmande på vattnet. — Parapo'ntisk stol, ett slags simstol.

Parapoplexi', gr., med., lindrigare slaganfall.

Parapraxi', med., oförmåga att rätt bruka föremål.

Parapsykologi', tysk benämning på Meta-psykik (se d. o.).

Para'rata'nia, rataniarot (se d. o.) av Kra-me'lia arge'ntea. Jfr Brasilratania.

Pararhotaci'sm, med., talrubbning, varvid r uttalas som annat ljud.

Parasa'ng, fornpersisk mil = 4,5 km. Jfr Agatsch.

Parasce'nium (gr. paraske'nion), sidorum i en teater, klädloge.

Parasce've, lat. (gr. paraskere'), eg. tillrustning, förberedelse; hos judarna fredagen (dagen före sabbaten); långfredagen.

Parasele'ne (av gr. para', bredvid, och sele'ne, måne), meteor., bimåne.

Parase'ma, bot., utmärkt.

Parasigmatfsm, med., oförmåga att rätt uttala s.

Parasft (gr. para'sitos, av para', bredvid, och si'tos, föda), hos de gamla grekerna person, som bespisades på offentlig bekostnad; sedermera snyltgäst; zooL och bot., djur 1. växt, som lever på 1. i andra djur 1. växter och hämtar sin näring ur dem. (Kallas även Antibios [av gr. anti', mot, och bios, liv] 1. antagonistisk symbios.) Jfr Entofyt, Epifyt och Saprofyt. — Parasitsteklar, zool., steklar, vilkas larver leva i ägg, larver 1. puppor av andra insekter. —Parasite'ra, snylta, leva som parasit. — Parasitici'd, parasitdödande. — Parasitiferfsm, vanföreställningen att hysa djur som parasiter i kroppen. — Parasitisk, snyltande. — Parasiti'sm, snyltdjurs 1. -växters liv på 1. i främmande organismer och på deras bekostnad. — Parasitologi', läran om djur och växter, vilka leva som parasiter. — Parasitä'r, parasitisk, snyltande.

Parasjer (hebr. perischo't, av para'sj, söndra.

dela), de avdelningar, i vilka Moseböckerna äro indelade i den hebreiska bibeln.

Paraso'll (fr, parasol; ital. paraso'le av para're, avvärja, och soZe, solen), solskärm. — Parasole'tt, liten solskärm. — Parasoll-fjäriln, zool., se Machaonfjäriln. — Parasollväxter Umbellater (se d. o.).

Paraspadi' (av gr. paraspa'ein, draga åt sidan), med., urinrörets utmynnande på sidan av manslemmen. Jfr Epispadi.

Parasta't (av gr. pari'stamai, jag står bredvid), byggn.y bipelare; stöd.

Parasternum, zooL, se Abdominalsternum.

Parastre'mma 1. Parastro'f, gr., med., krampaktig förvridning av 1. konvulsiviska ryckningar i munnen 1. ögonen.

Para't (lat. para'tus), beredd, färdig, rustad. — Ad utru'mque para'tus, lat., beredd på både det ena och det andra.

Parata'ktisk satsförbindelse, se under följ. ord.

Parata'x, Parata'xis, gr. (av para', bredvid, och ta'xis, ställning), språkv., satsers samordning. — Parata'ktisk satsförbindelse, satsbildning, förbindelse av samordnade satser.

Parathre'sis 1. Parathre'ma, gr., med., led-vrickning.

Parathymi', gr., med., modfälldhet, nedstäm-ning.

Paratofa'n, farm., se Atofan.

Paratoni', gr., med., sjuklig, överdriven spänning.

Paratonnerre, fr. (1. -tånnä'r), åskledare.

Paratrofi' (av gr. para', emot, och trofé', näring), oregelmässigt intagande av föda.

Paratropi' (av gr, paratre'pein, bortvända), med., en kroppsdels genom vrickning åstadkomna felaktiga läge.

Paraty'fus, med., akut infektionssjukdom, som synes likna köttförgiftning, men överföres genom direkt smitta, vatten, is m. m.

Parauretra'1, Paravagina'1, med., belägen bredvid urinröret, resp. slidan.

Parava'n (eng, paravane, av gr. para', bredvid, och eng. vane, vinge), skyddssvep, som skyddar fartyg mot minexplosioner.

Paravent, fr. (1. -va'ng; ital, paravento, av para're, avvärja, och vento, vind), vindskärm, avdelningsskärm.

Paravertebra'1, med., belägen bredvid en ryggkota.

Paravilhana, ett karaibfolk.

Parazo'mum, lat, (av gr, para', bredvid, och zo'ne, bälte), utmärkelsetecken för Roms krigstribuner i form av ett kort svärd i bred dolkform.

Parbhu, indisk samhällsklass.

Parbleu, fr, (1. -blö; av par Dieu, vid Gud), kors, för tusan!

Par bricole, fr, (1. -kå'll), på omvägar, genom omsvep; (förk. P. B.), ett backana-liskt ordenssällskap. Se vid. under Bricole,

Parc aux cerfs, fr, (I, parkåsä'r), hjortparken, urspr. en jaktpark vid Versailles;

sedermera en därstädes uppförd byggnad, där unga flickor höllos i förvar till den franske konungen Ludvig XV: s skamliga orgier.

Parce'll (fr. parcelle, av lat. parti'cula, dimin. av lat. pars, del), bit, smådel; jordlott, mindre del av en stor lantegendom, som blivit styckad. — Parcelle'ra, dela en större lantegendom i jordlotter. — Par-celli'st, ägare av en dylik jordlott.

Pa'rcer (lat. pa'rcæ), pl, rom, myt., ödets gudinnor, motsvarande grekernas moirer (se Moira).

Pa'rcere subje'ctis et debella're supe'rbos, lat., skona de undergivna och tukta de trotsande.

Pa'rchent, se Barchent.

Par cl, par la, fr., här och där, hit och dit.

Pa'rcival, Pa'rzival 1. Pa'rsifal, en av Artursagornas hjältar, medlem av Runda bordet och vårdare av den heliga

graal (se d. o. och Graalsagan), huvudpersonen i den tyske kompositören Richard Wagners opera "Parcifal".

Par conséquent, se under Consequens.

Par couvert, fr. (1. - kovä'r), i omslag (om brev).

Par curiosité, se under Curiosité,

Pardchong 1. Padre souchong, en svart kinesisk tesort.

Par dépit, se under Dépit.

Pardessus, fr. (1. -dö'ssy), överrock.

Par dieu, se under Dieu.

Pardon, fr, (I, -då'ng), förlåtelse, tillgift; om förlåtelse, ursäkta! — Sans pardon (I, sang -), utan pardon (se följ. ord), utan försköning.

Pardo'n (av fr. pardon, förlåtelse, tillgift), nåd, benådning, försköning. — Pardonsplakat, förordning om efterskänkt straff åt avvikna personer. — Pardonna^bel, förlåtlig, ursäktlig. — Pardonne'ra, förlåta; benåda, skona. — Generalpardon, allmän benådning, amnesti.

Parego'rica, gr, (av paregorein, trösta, mildra), pl, med., mildrande, lindrande, smärtstillande medel.

Pare'irarot, Grusrot, bot, roten av den sydamerikanska slingrande buskväxten Chon-drode'ndron tomento'sum. Användes som febermedel. I England även i dekoktform mot blåskatarr, blåssten o. d.

Parelli'ps, gr,, utelämnandet 1. bortfallandet av en bokstav.

Paremiogra'fer (av gr, paroimi'a, ordspråk, och gra'fein, skriva), benämning på medeltida skriftställare, som samlade grekiska ordspråk.

Parempto'sis, gr, (av empi'ptein,ia\\ai,iii), med., blodets inträngande i organ, dit det icke hör.

Parence'phalis, gr., anat., lilla hjärnan. — Parencephalftis, inflammation i lilla hjärnan.992

Parenkym—Parietal

Parenky'm (hårt k; av gr, para^ bredvid, och e^nchyma, ingjutning), anat.y grundsubstansen i mjuka, saftrika organ (såsom mjälten och njurarna), i motsats mot den omslutande hinnan; hot., cellvävnad av korta, vanligtvis avrundade celler. — Parenkyinatö's, som hör till parenkymet. — Parenkymgifter, cellgifter. — Par-enkymstråle, märgstråle.

Parentalia, lat., själafest.

Parentatio'n, Parenta'tor, se under Paren-tera.

Parente'1 (lat. parente'la, av pa'rens, fader 1. moder), släktskap, härstamning från samma stamfader; en stamfaders samtliga ättlingar.

Parente'ra (av lat. parentaWe, hembära dödsoffer åt en avliden, av pa'rens, fader, moder 1. släkting), hålla liktal. — Parenta-tio'n, åminnelsetal, liktal. — Parenta'tor, person, som håller åminnelsetal 1. liktal.

Parentera'1 (av gr. para', bredvid, och e'n-teron, tarm), med., kallas sådan införsel av ämnen i kroppen som ej sker genom matsmältningskanalen (t. ex. injektioner).

Parente's (av gr, pare'nthesis, insättning bredvid), genom parentestecken, ( ), klämmer, [ ], 1. tankstreck före och efter avskilt ord 1. uttryck, som är inskjutet i en sats 1. satsförbindelse utan att stå i grammatiskt samband med det föregående 1. efterföljande; även = parentestecken (se ovan). — Parente'tisk, som rör 1. har avseende på en parentes. — In pare'nthesi, lat., i parentes, i förbigående.

Pare'ra (fr. pärer, av ital. para're, avhålla), fäktk., undvika, avböja, avvärja (ett hugg 1. en stöt). Jfr Parad; (fr, parier, av lat. paria're, göra lika), slå vad; hålla för 1. emot någon av dem, som spela 1. tävla; (av lat, pare're, visa

sig, lyda), jur., inställa siè (inför domstol). — Pari', vad.

Parère, fr. (1. -ä'r), Parére, ital., handelst., ett av sakkunniga köpmän givet utlåtande om handelsförhållanden, vilka, i brist på lagliga bestämmelser, måste avgöras enl. usancer (se Handelsusancer).

Pare'rga, gr. (pl. av pare'rgon, biverk), "smärre skrifter".

Pare'rstång, Pare'rplåt, anordningar till skydd för handen på en värja 1. florett. Jfr Parera.

Pa'res, lat., likar. — Primus inter pares, den främste bland likar.

Pare's 1. Pa'resis, gr. (av pari'emi, jag efter-låter, släpper efter), förslappning; med., ofullständig lamhet. — Pare'tisk, eftergivande, slapp; lindrigt lam.

Paresse, fr. (1. parä'ss), lättja. — Paresseux (1. parässö'), lätting.

Parestesi' (av gr, para', bredvid, och ai'ste-sis, känsel), abnorm känselförnimmelse i vissa områden av huden.

Par est fortu'na labo'ri, lat, ordspr., lycka skön, mödans lön.

Par et impa'r, lat., udda 1. jämnt, ett slags spel.

Pare'tisk, se under Pares.

Par excellence, se under Excellera.

Par exemple, fr, (1. - egsa'ngpl), till exempel.

Parfait, fr. (1. parfä'), fullkomlig; perfek-tum; en i direkt form frusen glace. — Parfait d'amour (1. - damo'r), en likör. — Parfaitement (1. parfätöma'ng), fullkom-ligen.

Par force, Parforcejakt, Parfors jakt, se under Force.

Parfy'm (fr. parfym, av par, igenom, och fu'mer, röka), vällukt; luktvatten, välluktande essens; rökelse. — Parfy-me'ra, göra välluktande, indränka med parfym. — Parfymeri', parfymtillverkning; parfymhandel. — Parfymö'r, parfymtillverkare; parfymhandlare.

Pargasi't, miner., ett grönaktigt hornblände.

Par hasard, fr. (1. - asa'r), se under Hasard.

Parhe'lier (av gr. para', bredvid, och he'lios, sol), pL, meteor., bisolar. — Parhe'lisk ring, meteor., halofenomen i form av ett ofärgat, horisontellt ljusband.

Parhonneur, se under Honneur.

Pari', se under Parera.

Pa'ri 1. Al pa'ri, ital., handelst., av lika värde. Betecknar vid bestämmandet av kursen å statspapper, aktier, växlar o. d., att det verkliga värdet (dagens pris) är lika med det nominella värdet (se Nominalvärde); vid jämförelse mellan olika myntsorter betecknar det, att lika mycket ädel metall finnes i en myntsort som i en annan därmed jämförd. — Under pari säges priset på statspapper, aktier, växlar o. d. vara, då det verkliga värdet understiger det nominella. — över pari säges priset på statspapper, aktier, växlar o. d. vara, då det verkliga värdet överstiger det nominella.

Pa'ria, pl. Pa'rias (av sanskr. paharya, bergsbo), en av de ringare kasterna i Indien; ur samhället utstött, föraktad människa; medlem av det lägsta samhällslag-ret. — Paria-arack, i Ostindien brukad, starkt rusande arack.

Paria'n (efter den för sin vita marmor kända grekiska ön Paros), ett slags gulvitt, till statyetter, vaser o. d. mest använt porslin, som liknar parisk marmor (se d. o.). — Pariancement, med borax härdad gips.

Paria'na, astr., en av småplaneterna.

Pa'ria vo'ta, lat., lika många röster.

Pa'ridæ, zooL, fågelordningen M e s f å g -1 a r.

Pa'ries, lat., vägg. — Fntra pari'etes priva'-tos, mellan fyra väggar.

Parieta'l (av lat. pa'ries, vägg), hörande till kroppsväggen 1. en kroppsdels yttre begränsning. — Parietalorgan, Hjässöga, en ögonlikt utbildad utstjälpning från epi-fysen hos ett stort antal ödlor, en del fiskar m. fl.Parietaria—Parlament

Parieta'ria, hot.y växtsläkte tillhörande fam. Urtica'ceæ. — P. officina'lis, blidnässla, sällsynt i Skåne. — P. ramiflo'ra, vägggröna, införd från s. Europa.

Parieti'na, bot, växande på väggar.

Parifice'ra (av lat. par, lik), göra lika, likställa. — Parifikatio'n, åstadkommande av likhet 1. likställighet. — Pa'ri passu, med lika steg.

Pa'rilis, -e, lat., hot., lik.

Parilli'n, se Sarsapari'll och Smilacin.

Parillsaponi'n, se Sarsaparill.

Parina'rium, bot., tropiskt trädsläkte av fam. Chrysobalanoi'deæ. —^ P. exce'lsum, Västafrika, har ätliga frukter, gråplommon. — P. macrophy'llum, Västafrika, bär s. k. ingefärsplommon.

Pa'ris, gr. sa^r., konung Priamos' av Tröja son, avgjorde skönhetstävlan mellan gudinnorna Hera, Athene och Afrodite till den sistnämndas förmån och framkallade trojanska kriget genom att bortröva konung Menelaos' gemål, den sköna Helena.

Pari'sblått, tekn., renaste slag av Berlin-blått. — Parisgränt = Schweinfurtgrönt (se d. o.). — Paris gult, kromgult. — Paris-rött = Crocus Martis (se d. o.); även kromcinnober och blycinnober.

Pari'shymnen, se följ. ord.

Parisienne, La, fr. (1. -siä'nn), den s. k. Parishymnen, som år 1830 under Julirevolutionen författades av Casimir Delavigne och som börjar med orden: "Peuple fran-gais, peuple des braves^' (franska folk, de tappres folk).

Pari'siska blodsbröllopet, se Bartolomei-natten.

Pa'riska krönikan 1. Arundelska marmortavlan, en av den engelske arkeologen A'rundel funnen antik tavla av parisk marmor, å vilken tilldragelser i Greklands historia äro antecknade.

Pa'risk marmor, gulvit marmor från ön Paros i grekiska arkipelagen.

Pariskommunen {fr. Commune de Paris) 1. Kommunen, skräckregeringen i Paris 1792 —94; upprorsregeringen därstädes från 26 mars 1871 till 29 maj s. å.

Paris quadrifo'lia, bot., ormbär, i lövskog och lundar allmän liljeväxt med fyra, krans-ställda blad och ett, slutligen blåsvart, giftigt bär.

Pari'sthmia, gr., pL, anat., de på ömse sidor om svalget befintliga mandlarna; inflammation i mandlarna.

Paris vaut bien une messe, fr. {1. pari' vå bjäng ynn mäss). Paris är väl värt en mässa, yttrande, som den franske konungen Henrik IV säges hava fällt, då han övergick till katolicismen.

Parisylla'bisk (av lat. par, lika, och sy'llaha, stavelse), som innehåller lika många stavelser.

Pa'riter, lat., på samma sätt.

Parite't (Zaf. pa'ritas), likhet i rättigheter, rang o. s. v. — Parite'tisk, likaberättigad; gemensam. — Paritetiska kyrkor, kyrkor, där olika trosbekännare efter avtal kunna hålla gudstjänst. — P. skolor, gemensam-hetsskolor, skolor, där barn av såväl den evangeliska som den katolska bekännelsen undervisas (i religion på skilda

avdelningar). — P. stater, stater, där undersåtar av olika trosbekännelser hava samma medborgerliga rättigheter.

Park (fr. parc, av lat. pa'rcus, inhägnad plats), inhägnad skogstrakt till jakt- 1. promenadplats; med träd planterad promenadplats i en stad; uppsättning av vagnar; krigsk., en samling artillerimaterial (artilleripark). — Parke'ra, uppställa de till en kolonn hörande fordonen i bivack 1. läger; uppställa fordon, särskilt automo-biler. — Parkeringsplats, plats, som är särskilt upplåten för parkering av automo-biler.

Parkesi'n, kem., ett gummilikt, av vulkani-serat bomullskrut berett ämne, som brukas till galanterivaror m. m.

Parkes' silverliknande legering består av koppar, mangan, zink och nickel.

Parke'tt (fr. parquet), den i jämnhöjd med scenen, bakom orkestern befintliga delen av en teatersalong. Jfr Parterr. — Parkettgolv, av trärutor bildat golv. — Parkettloge (Z. -lå'sj), under första raden, i jämnhöjd med parkett befintliga teaterloger. — Parkette'ra, lägga parkettgolv.

Parki'a africa'na, bot., douraträdet, en i tropiska zonen levande växt, tillhörande fam. Legumino'sæ. De rostade fröna utgöra s. k. sudankaffe. Utgöra råa ett viktigt födoämne för negrerna. — P. Roxbu'rghii, på Indiska öama, har även högt skattade frön.

Parklind, bot., se Tilia.

Parkolvon, bot., se Viburnum.

Parkum, ett slags som kypert vävt, tjockt bomullstyg.

Parlame'nt (fr. parlement, eng. parliament, mlat. parlamentum, av parla.re, fr. parler, tala), i Frankrike före revolutionen benämning på högsta domstolen i en provins; i England brittiska rikets representation; rådplägande församling; riksdag, nationalrepresentation. — Parlamen-ta'risk, som angår 1. hör till ett parlament. — Parlamentari'sm, det politiska system, enl. vilket parlamentet 1. riksdagen har en väsentlig del av makten; särskilt ett sådant system, där regeringsmakten automatiskt utövas av parlamentets flertals-parti. — Parlamente'ra (fr. parldmenter), underhandla, dagtinga. — Parlament ljus, ett engelskt ljus, vilket hos oss användes som normalljus (se d. o.). — Parlamentä'r, officer, som i krig skickas till fienden att underhandla om vapenvila, fästningars uppgivande o. s. v. — Parlamentärflagg,994

ett särskilt fredstecken, vanligen en vit flagg, som för^s av en parlamentär.

Parla'ndo 1. Parla^nte, itaU "talande"; tonk,, ett slags recitativartat deklamatoriskt sångföredrag.

Parle'ra (fr. parler), tala, prata. — Parla-to'rium, samtalsrummet i kloster. — Par-lour, eng. il. pa'rlör), samtals-1. vardagsrum. — Parlö'r (av fr. parleur, prat-makare, språksam människa), samling av talövningar på ett främmande språk.

Parm (av isl. farmry last), gammalt svenskt hömått av växlande storlek; (i Stockholm 1728 = 677 kbf. = 17,72 kbm.). — Parm-mätare, person, som mätte upp böndernas hö vid stadstullen.

Par malheur, fr. (1. - mallö'r), olyckligtvis.

Parmarasen, rödbrun 1. vit nötboskapsras från trakten av Parma.

Par mégarde, fr. (1. - mega'rd), oförvaran-des.

Parmelack, tekn., en rödviolett färg.

Parme'lia, bot, lavsläkte med platt utbredd, bladlik bål, lätt fäst vid underlaget. — P. saxa'tilis, färglav, "färgmossa", användes till färgning.

Parmesa'n-1. Lodfserost, ett slags efter staden Parma uppkallad, halvfet, av saffran gulfärgad italiensk ost.

Parnassen (efter det grekiska berget Par-nasso^s, som var helgat åt Apollon och muserna), benämning på den upphöjning, där doktorsdiplomet och lagerkransarna utdelas vid doktorspromotionerna; betecknar även

skaldekonst. — Bestiga parnassen, erhålla filosofie doktorsgraden; idka skaldekonst. — Parnassi'der = Muser (se d. o.). — Parnassien, fr. (1. -iä'ng), eg. som tillhör parnassen; beteckning för vissa franska skalder, vilkas dikter utmärka sig genom glänsande, fulländad form.

Parna'ssia palu'stris, bot., slåtterblomma, ängsväxt, tillhörande fam. Saxifraga'ceæ.

Parnelli'ter, politiskt parti på Irland, som fasthöll vid Parnell, "Irlands okrönte konung", efter dennes brytning med Glad-stone 1890.

Par no'bile fra'trum, lat, ett snyggt (eg. ädelt) brödrapar, av den romerske skalden Horatius fällt yttrande, som användes i ironisk bemärkelse.

Par no'bis, se Distinktionsbetyg.

Par occasion, fr. {1. - åckasiå'ng), tillfälligtvis, av en händelse.

Parodi' {gr. parodi'a, av para', bredvid, och ode', sång), eg. bisång; förlöjligande om-bildning av ett allvarligt tal 1. en allvarlig dikt, i det formen bibehålies, men ämnet utbytes mot ett av alldaglig art. Jfr Tra-vesti. — Parodie'ra, göra en parodi av ett tal 1. en dikt; förvränga. Jfr Travestera. — Paro'disk, förvrängande. — Parodi'st parodiförfattare.

Parodos, gr. (av hod&s, gång), körens första sång i den grekiska tragedien.

Parodyni', med., falska födslovärkar.

Paroimfa, gr. (av para', bredvid, och oi'mos, väg), ordspråk.

Paroinfa, gr. (av oi'nos, vin), dryckessång.

Parokia'lkyrka (av mlat. paro'chia, församling) , moderkyrka, en församlings huvudkyrka.

Parole, fr. (1. -å'll), ord, löfte; krigsk., paroll, fältrop. — Parole d'honneur (I

- dånnö'r), hedersord; på min ära! — La parole a été donnée à 1'homme, pour déguiser sa pensée (1. - dånne' a låmm por degise' - pangse'), människan har fått ordet (talet) för att kunna dölja sina tankar. (Talleyrand.)

Paroll, sp., spelt, fördubbhng av första vunna insatsen i faraospel; veck på kortet till tecken därav.

Paro'lI, se Parole.

ParomfaIoce'le, gr., med., ett bråck, nära navlen.

Paro'moion, gr., eg. tämligen likt; flerfaldigt upprepande av samma 1. likaljudande ord.

Paromologi' {gr. paromologi'a), talk., skenbar eftergift för motståndarens skäl.

Paronomasi' (gr. paronomasi'a, av para', bredvid, och o'noma, namn, benämning; lat. annomina'tio) y annomination, likhet i ljud emellan ord av olika betydelse; ordlek, som grundar sig på en sådan ljudlikhet.

Paronychi', med., inflammation i nagelfalsen. — Paronycho's, nagelbildning på fel ställe.

Parony'chia (av gr. o'nyx, nagel), med., nageltrång, inväxt nagel.

Paronychfeæ, hot., underfamilj av fam. Caryophylla'ceæ.

Parony'mer (av gr. o'noma, namn), pl., besläktade, från varandra härledda ord. — Paronymi'k, läran om ordens härledning; kunskapen om likaljudande, men till skrivsätt och betydelse skiljaktiga ord. — Paro-ny'misk, besläktad, härledd; likaljudande.

Paroo'foron 1. Parova'rium, anat, biäggstock (en rest av urnjuren).

Paro'pium, gr. (av ops, öga, syn), ögonskärm; skygglapp. — Paro'psis, med., ett fel på synen.

Paropte'sis (av gr. o'ptan, steka), bad i varm aska 1. sand.

Parorchidi', gr., med., felläge hos testikeln.

— Parorchfdium, gr., med., Ijumskböld.

Par or dre, fr. (1. - årrdr), på befallning.

Parorexi', med., havande kvinnors abnorma

lust efter ovanliga, t. o. m. oätliga ämnen.

Parosmi' (av gr. para', bredvid, och osme', lukt), med., sjukdom, som yttrar sig i luktförnimmelser utan verklig orsak.

Parosto's, med., benbildningar utanför skelettet.

Paro'tis, pl. Paro'tides (av gr. pam', bredvid, och US, gen. oto's, öra), anat, spottkörteln.Parovarium—Partial

995

— Paroti'tis, med., inflammation i parotis.

— P. epide'mica, pàssjuka.

Parova'rium, se Parooforon.

Paroxy'sm {gr, paroxysmo's, av paroxy'nein, upphetsa), eg., upphetsning; med., häftigt anfall av en sjukdom.

Paroxy'tonon, gr, (av para', bredvid, och oxy'tonon, se d. o.), språkv., ord, vars näst sista stavelse har hög tonvikt.

Par pa'ri refe'rtur, lat. ordspr., lika mot lika.

Par précaution, fr. (1. - prekåsiå'ng), av försiktighet.

Par préférence, fr. (1. - prefera'ngs), företrädesvis; framför alla andra.

Par procuration, fr. (1. - pråkyrasiå'ng), genom fullmakt; genom ombud 1. ställföreträdare (t. ex. vid furstliga giftermål, då den ene kontrahentens ställföreträdare giver och mottager äktenskapslöftet). Jfr Per procura.

Parquet, fr. (1. parkä'), se Parkett.

Par raillerie, fr. (Z. - rajöri'), på skämt.

Par renommée, fr. (1. - rönàmme'), ryktesvis, efter ryktet, till namnet.

Parrhesi' (gr. parrhesi'a, av pan, allt, och rhe'sis, talande), otvungen frimodighet i tal.

Parrici'da, lat. (av pa'ter, fader, och cæ,'dere, döda), fader- 1. modermördare; hustrumördare; furstemördare; landsförrädare.

— Parrici'dium, fader- 1. modermord; hustrumord; furstemord; landsförräderi.

Pars, pl. Partes, lat., del. Se vid. Partes.

Parse'c, astr. (sammandragning av parallax och sekund), det avstånd, som motsvarar en årlig parallax (se d. o.) av 1" = 206,265 jordbaneradier = 30,836,617,500,000 km. Ett ljusår — 0,31 parse'c.

Parser — Guebrer (se d. o.).

Pa'rsi, medelpersiska språket.

Parsifal', se Parcival.

Parsi'sm, parsernas lära (se Parser).

Pars pro to'to, lat., delen i st. f. det hela; talk., retorisk figur, där en del av föremålet brukas för att beteckna det hela, t. ex. härd i st. f. hem.

Part (lat. pars), del, andel; jur., person, som ligger i rättegång med en annan.

part., förk. för particip, partikel.

Parta, magyar., de ungerska flickornas nationalhuvudbonad.

Partage, fr. (1. parta'sj), delning; lott, andel. — Partagera (1. -sje'ra), dela, skifta; tilldela.

Partant pour la Syrie, fr. (Z. parta'ng por la siri'), "Åstad till Syrien", begynnelseord till det andra franska kejsardömets nationalsång, vartill melodien komponerats av den franske kejsaren Napoleon III:s moder, drottning Hortense av Holland.

Parte, ital., del, andel; tonk., avdelning av ett musikstycke; "stämma", parti; roll.

Partenogene's (av gr. parte'nos, jungfru, och ge'nesis, födelse), jungfrufödsel; ut-

veckling av en honcell till fullvuxet individ utan befruktning med hancell.—Parteno-gene'tisk, som har med partenogenes att skaffa. —• Partenokarpi' (av gr. karpo's, frukt), utbildning av en frukt utan frön. — Partenoka'rp, som är utbildad utan frön.

Parthenoci'ssus, hot., syn. Psedera (se d. o.).

Parter, inbyggarna i det forna Partien.

Parte'rr {fr. parterre), blomsterplan; på teatern urspr. parkett (se d. o.), numera bakre delen av parkett. — Parterrgymnastik, gymnastik, som utföres på golvet; gymnastik, vartill icke särskilda apparater användas.

Pa'rtes, lat. {pl. av pars, del), vad man har att tala 1. uträtta vid något givet tillfälle; roll, förrättning, åliggande, värv. — P. æqu'ales, lika delar. — P. oratio'nis, språkv., ordklasserna.

Partheni' {gr, partheni'a), jungfrudom. — Parthe'nier, pl., jungfrusöner, i det gamla Sparta en klass medborgare, som voro frukten av en tillfällig förbindelse mellan ogifta spartanskor och heloter; i det gamla Grekland sånger, sjungna av dansande jungfrur; med., mödomsmärken. — Parthe'nios, eg. jungfrusjukdom; bleksot.

— Parthenoge'nesis, se Partenogenes. — Parthenon, eg. jungfrubur; Pallas Athenes tempel på Akropolis i Aten. — Parthe'-nope, gr. myt., en siren; astr., en asteroid.

— Parthenope'iska republiken (efter Par-the'nope, det grekiska namnet på Neapel), den republik, till vilken konungariket Neapel ombildades under franska revolutionen.

Parthe'nium, hot., amerikanskt växtsläkte av fam. Compo[sitæ. — P. argenta'tum, i Mexiko ger riklig kautschuk.

Parti' {fr, partie, parti, av lat, parti!ri, dela, skifta), del, andel; fördel; större varumängd; en utflykt 1. ett sällskapsnöje; även deltagarna i ett dylikt; beslut (taga sitt parti); äktenskap; till äktenskap ledig person; meningsflock; tonk., roll i en opera; stämma i musik; spelt., ett avslutat spel. — Partigängare {ty. Partiegänger), anförare för ett parti; ivrig anhängare av ett dylikt; krig sk., en liten kår, som på egen hand företager strövtåg mot fienden.

— Parti pris, fr. {1. partipri'), taget parti, fattat beslut. — Partisk, ledd av väld. — Partiskhet, väld.

Partia'1 (av lat. pars, del), som utgör en del av ett helt. Jfr Partiel. — Partialaccept, handelst., accept för någon del av ett växelbelopp. — Partialantige'ner, med., på kemisk väg utvunna beståndsdelar av tuberkelbaciller, vilka vid insprutning i kroppen ge upphov till inimunkroppar. — Partia'linfloresce'nser, bot., de enkla blomställningar varav en sammansatt blomställning är byggd. — Partialobligationer, enskilda, i mindre delar avdelade och med996

fortlöpande nummer försedda förskrivningar på ett lån. — Partialite't, partiskhet, väld.

Partici'p, se Moclus.

Participatio'n, Participationsräkning m. fl., se under följ. ord.

Participe'ra {lat. participa're, av pars, del, och ca'pere, taga), taga del av något, vara delaktig. — Participa'nt, deltagare i ett företag. — Participating debentures (1. pati^ssipäting dibe'nntjöss), ett slags bolagsaktier 1. andelsbevis, som medföra utdelning i ett bolags vinst, men ej rösträtt. —• Participatio'n, deltagande, delaktighet. — Participationsaffärer, bolagsaffärer. — Participationsräkning, enskild räkning för en bolagsman i en firma. — Participia'1-konstruktion = Attributiv satsförkortning (se d. o.).

Partici'pium, se Modus,

Parti'cula, lat (dimin. av pars, del), liten del; språkv., partikel (se d. o.).

Particula'riter, Particula'tim, se under följ. ord.

Particulier, fr. (1. -kylie'), särskild; egen; privat; partikuliär (se d. o.). — En particulier (t. ang -) = Particulièrement (se följ. ord); även: som privatman. — Particulièrement {1. -iäröma'ng), lat. Parti-cula'riter 1. Particula'tim, särskilt, i synnerhet.

Partido, sp. (1. -ti'då), distrikt.

Partie égale, fr. (1. -ti' ega'll), jämnt spel, samma villkor.

Partiél, fr. (av lat. pars, del), 1. Partie'll, som angår blott en del, utgör en del av ett helt, äger rum blott delvis. Jfr Partial.

Partie remise, fr. (1. -ti' römi^ss) = Remis (se d. o.).

Parties honteuses, fr. (1. parti' ångtö's), pl, födslodelar; fig., skamfläckar, skändlig-heter.

Parti'gängare, se under Parti.

Parti'kel (lat. parti'cula, dimin. av pars, del), liten del, ett grand; språkv., ett av de s. k. småorden; adverb, propositioner, konjunktioner, interjektioner.

Partikula'rbaptister {"]iv Partikularism), ett baptistparti, som omfattar läran om det särskilda nådavalet. Jfr Free-will-bap-tister.

Partikularise'ra (fr. particulariser), avsöndra, särskilja; omständligt framställa. —• Partikulari'sm (fr. particularisme, av lat. particula'ris, särskild), enskild fördel, egennytta; den mosaiska religionens uppfattning av Gud såsom speciellt och framför allt judafolkets gud; teol., den reformerta kyrkans lära, att Gud förutbestämt vissa människor till salighet och de andra till evig fördömelse; polit., hos de enskilda staterna i ett statsförbund framträdande självständighet uti 1. motarbetande av en närmare sammanslutning inom förbundet. — Partikularfst, anhängare av någon av

ovannämnda riktningar. — Partikularite't (fr. particularité), enskildhet, särskild omständighet. — Partikuliä'r (fr. particulier), underlig, sällsam; enskild, privat person. — P. accept, handelst., godkännandet av en del av en trasserad penningsumma, under det betalning vägras för den återstående delen. — P. konkurs, konkurs, som kan hållas över en gäldenärs egendom på annan plats än den, under vars jurisdiktion gäldenären eg. hör; konkurs över fartyg, då redaren icke kan hålla det med nödig proviant. — Partikuliärt haveri, förluster och omkostnader, som under sjöresa uppstå och drabba antingen rederiet 1. varuägarna ensamt. — Partikulä'r (lat. particula'ris), som rör en del av ett föremål. — Partikulärfred, fred, som avslutas med blott en av motståndarna.

Pa'rtim, lat., delvis; lika mycket av vart slag. — Partimskola, samskola.

Partime'nto, ital., tonk., besiffrad basstämma; ackompanjemang efter generalbasens regler.

Parti'nium, legering av aluminium och vol-fram. Användes i bilindustrien.

Partisan, fr. (1. -sa'ng), anhängare; parti-gängare; fribytare; även = Bardisan (se d. o.).

Partisk, Partiskhet, se under Parti.

Pa'rtisk pil, glåpord, som någon slänger efter sig, när han går, i likhet med parterna, som avsköto pilar bakom sig,

då de låtsades fly.

Parti'tio, retor., indelning i huvudstycken.

Partitio'n (lat. parti'tio), delning, indelning; log., angivande av ett föremåls beståndsdelar ; mat., uppdelning av tal i en summa av hela addender.

Partiti'v, nylat. (av pars, del), delande, betecknande en del av ett helt. — Partitiv-artikel (fr. artide partitif), språkv., franska språkets delningsartikel.

Partitu'r (ital. partitura, fr. partition), tonk., översikt över alla till ett flerstäm-migt musikstycke hörande stämmor, ordnade under varandra. — Partiturspel, utförandet på pianot av ett musikstycke efter partituret.

Pa'rtner, eng., deltagare; bolagsman, kompanjon, meddansare medspelare.

Partout, fr. (1. parto'), överallt, allestädes, var som helst; ovillkorligen, till varje pris. — Partoutbiljett, biljett, som berättigar innehavaren till att på en teater I. d. övervara alla representationer och sitta på vilken plats han behagar.

Parturitio'n (av lat. partu'rio, jag skall föda), med., stadiet närmast före fostrets framträdande i födsloakten.

Partu'riunt mo'ntes, nasce'tur ridi'culus mus, lat., bergen äro i födslovånda, och en löjlig liten råtta kommer till världen; mycket väsen för ingenting. ("De arte poetica" av Horatius.)

Pa'rtus, lat., med., nedkomst; foster. — P. aborti'vus, för tidig nedkomst, missfall. — P. immatu'rus, ej fullgånget foster. — P. præcipita'tus, störtförlossning. — P. præmatu'rus, förtidig börd av livsdugligt foster. — P. sero'tinus, för sen nedkomst.

Paru'lis, gr. (av u'lis, tandkött), med., svullnad i tandköttet, tandböld.

Pa'rum re'fert, lat., det gör icke mycket till saken.

Parure, fr. (1. pary'r), se Paryr. — En pa-rure (1. ang -), i galadräkt, i högtidsdräkt.

Paruri' (av gr. ure'in, kasta sitt vatten), 7ned., urinstämma; sjuklig förändring i urinen.

Pa'rus, zool., fågelsläktet mesar. — P. a'ter, svartmes. — P. atricapi'llus tall-titan. — P. ci'nctus, lappmes. — P. cæru'-leus, blåmes. — P. crista'tus, tofsmes. — P. ma'jor, talgoxe. — P. palu'stris, kärrmes.

Parusi' (av gr. parusi'a, närvaro, ankomst), Kristi tillkommelse, Kristi återkomst.

Pa'rvati', ind. myt., Sivas gemål, naturmoder och världsförstörerska.

Parveny' {fr. parvenu, av parvenir, framkomma, göra lycka), uppkomling, en medelmåtta, som kommit sig upp i världen.

Parviflo'ra, lat. (av parvus, liten, och flos, blomma), bot, med små blommor.

Parvis, fr. {1. -vi'), förgård; platsen framför porten till en kyrka.

Parvite't, lat., litenhet, obetydlighet.

Parvoli'n, kem., en av kol, väte och kväve bestående bas, som framställes ur sten-kolstjära.

Pa'rvulus, lat., hot., mycket liten.

Pary'r {fr. parure, av pärer, pryda), prydnad, grannlåt; skrud, stass.

Parzival, se Parcival.

Pas, fr. {1. -pa), steg, danssteg; bergpass; sund. — P. de deux {1. - dö dö), P. de trois {1. - dö tråa'), eg. steg av två, av tre; en av två 1. av tre personer utförd teaterdans. — P. de quatre {1. - dö kattr), eg. steg av fyra; en modern sällskapsdans. — P. d'Espagne {1. däspa'nj), en spansk tre-figurig dans.

Pasacalle, se Passacaglia.

Pasah, se Passa.

Pascals sexhörning {1. -ka'll), mat., i en ko-nisk sektion inskriven sexhörning. De tre punkter, i vilka dess motstående sidor skära varandra, om de utdragas, ligga i rät linje. — Pascals snäcka, mat., en art kroklinjer.

Pa'scha, turk. (av pers. pa'discha'h, se d. o.; arab. ba''sja, nylat. hassa), i Turkiet titel för ministrar, provinsguvernörer m. fl. högt uppsatta män, ävensom i allm. för män av utmärkt förtjänst. — Paschalik 1. Paschalika't, en paschas område.

Pascha, se Passa.

Pascha'le (se Passa), bot., lik påskris.

Paschalika't, se under Pascha,

Paschmi'na, kaschmirull.

Pa'scuus, lat., bot., betes-, på betesmark.

Pas de deux, P. de quatre, P. d'Espagne, P. de trois, se under Pas.

Pase'ngen, zool., namn på bezoarbocken.

Pashtun, afganernas inhemska namn.

Pasifa'e, gr. myt., Minos' gemål, moder till Minotauros.

Pasigrafi' (av gr. pasi,f'6r alla, och grajein, skriva), allmänskrift, uhiversalskrift, konsten att framställa sina tankar med skrivtecken, som förstås av alla jordens folkslag. — Pasigra'f, person, som sysselsätter sig med pasigrafi. — Pasilali' (av gr. laWin, prata) 1. Pasilogi' (av gr. lo'g os, ord, lära), ett för hela mänskligheten gemensamt talspråk, universalspråk. Jfr Esperanto, Ido och Volapük. — Pasiling-visti'k, universellt tal- och skriftspråk.

Pas ja, Pasjalika't, se Pascha, Paschalikat.

PasjkoVtser, rysk sekt, som förnekade gärningarnas frälsningsvärde och bekämpade helgondyrkan. Uppkallad efter V. A. Pasj-kov (d. 1902).

Paski'11 (av Pasqui'no, se d. o.), smädeskrift, nidvisa. — Paskilla'nt, paskillförfattare.

Paskvi'Il == Paskill (se d. o.).

Pa'sma, gr. (av pa'ssein, strÖ), med., strÖ-medel, pulver.

Pasma 1. Pasraan {isl. basmir), viss mängd hasplat bomullsgarn. Trådlängden är vanligen 840 yards = 767,8 m.

Pa'so, sp. (av lat. pa'ssus, steg), mellanhand-ling, mellanspel, ett slags spansk dram.

Pasqufno, efter en på 1500-t. levande, för sin bitande kvickhet ryktbar romersk sko-flickare 1. skräddare med detta namn benämning på en illa medfaren antik marmorgrupp i Rom, på vilken, liksom på den mittemot uppställda Marforio (se d. o.), smädeskrifter brukade uppslås. Jfr Paskill.

PasqviTl, se Paskill.

Pass (av lat. pa'ssus, steg), trång väg mellan berg; trångt inlopp; benämning på för polisbetjäningen anvisade patrullerings-linjer; byggn., en i den grekiska arkitekturen bruklig, genom s. k. näsor (spetsiga framsprång, bildade genom kroklinjer) åstadkommen indelning av en cirkel, en triangel o. s. v.; {fr. passe-port, av passer, passera, och port, genomfart), av myndighet utfärdat legitimationsdokument för resande med vederbörandes signalement; {fr. je passé), spelt., jag spelar icke, jag begär icke, jag håller icke. — Passa, icke begära något spel; säga nej för hållning.

Pass., förk. för passavium.

Pa'ssa, Pa'sah, Pa'ssah 1. Pa'scha {hebr. pe'sach, av pasa'ch, gå förbi; förskona), eg. förbigång, försköning; judarnas påskfest, som firades till minne av israeliternas uttåg ur Egypten och deras barns förskonande från mordängeln.998

Passa'bel (fr. passable), som går an, som kan få passera; hjälplig, dräglig.

Passacaglia, ital. (1. -ka'lja), Pasacalle, sp., Passacaille, fr. (1. -ka'j), dansk., en gammal spansk 1. italiensk dans; tonk., till denna dans hörande musik.

Passa'd (fr. passade), genomresa, kort uppehåll på en ort; passadvind; fäktk., helmarsch. — Passa'der 1. Passadvindar (fr. passades), meteor., beständiga vindar, som hela året om blåsa från samma väderstreck. Förekomma särskilt mellan vändkretsarna i Atlantiska och Stilla havet samt s. delen av Indiska oceanen.

Passage, fr. (1. -a'sj, av passé'r, gå förbi, fara igenom), genomfart, förbifart, överfart; en två gator förenande, glastäckt gång, bildande ett slags basar med talrika butiker; astr., genomgång; tonk., ur ett musikstycke lösryckt ställe. — Passageinstrument, astr., ett instrument, som består av en tub, vilken kan vridas vinkelrätt kring en vågrät axel. — Passage'rare (fr. passager), vägfarande; resande. — Passagerbefästning (1. -sjä'r-; av fr. passager, tillfällig), krigsk., fältbefästning, tillfällig befästning. — Passagesystem, krigsk., befordringssystem, enl. vilket personalen förflyttas från kår till annan och ej såsom vid karriärsystemet gör hela sin karriär vid en och samma kår.

Pa'ssah, se Passa.

Passame'zzo, ital., dansk., gammal italiensk dans.

Passariller (1. -ri'ljer; fr. parrasilles), ett slags förträffliga spanska russin.

Passa'to, ital, handelst., sistlidne (månad).

Passé, se Basse.

Passé, se Passerad.

Passeparole, fr. (1. passparå'll), krigsk., löporder, befallning, som meddelas i spetsen av en truppavdelning och upprepas från man till man.

Passepartout, fr. (1. passparto'), huvudnyckel; dubbelnyckel, dyrk; fribiljett, som lämnar tillträde till en teaters alla föreställningar; fotografiram av papper.

Passepied, fr. (1. passpie'), dansk., en gammal fransk dans.

Passepoil, fr. (1. passpåa'll), passpoal, snöre, insytt i sömmar på kläder och av annan färg än dessa.

Passeport, fr. (1. passpå^r), pass (respass).

Pa'sser, zool., se Gråsparvar.

Passe'ra (fr. passer, ital. passare, av lat. pa'ssus, steg), gå 1. fara igenom, förbi, över; förflyta, förgå; duga, gå an; anses, gälla för; tillbringa; tilldraga sig, hända. — Passera linjen, överskrida ekvatorn. — Passe'rad (fr. passé), utblomstrad, vissnad; utnött. — Passe'r-sedel, krigsk., skriftlig tillåtelse för någon att passera genom förpostlinjen. — Pas-servikt (ty, Passirgewicht), den minsta

vikt, som guldmynt måste hava för att såsom full viktiga få vara i omlopp.

Pa'sseres, zool., fågelordningen Tättingar.

Passervillas (1. -i'lj-), ett slags russin.

Passetemps, fr. (1. passta'ng), tidsfördriv.

Passevola'ns (av fr. passe-volant, under-stucken karl vid mönstring), krigsk., förr hos oss den förpliktelse befälet

iklätt sig att anskaffa och underhålla för krigsmakten nödiga persedlar m. m.; ersättningen för utförandet av detta värv. — Passe-volantö'r, person, som åtagit sig ett dylikt uppdrag. — Passevolanskontrakt, skriftlig överenskommelse ang. fullgörandet av en passevolans.

Pass glas, ty., gammaltyskt, högt, cylindriskt, med vågräta linjer i pass (mått) avdelat dryckesglas.

Pass gång (av lat. pa'ssus, steg), ridk., det sätt att gå, varvid hästen samtidigt lyfter fram- och bakfoten på samma sida. — Passgångare, en häst, som går passgång.

Passia'r, da. (möjligen av sp. pasear, spat-sera, 1. av ital. pazziare, göra narrstreck), prat. — Passia're, prata.

Passi'bel, lat., mottaglig för intryck; känslig.

Passiflo'ra, bot., växtsläkte av fam. Passi-flora'cex. Många arter odlade som prydnadsväxter, andra i varma länder för sina ätliga frukter (badea, grenadilla).

Pa'ssim, lat., här och där; huller om buller.

Passio'n (lat. pa'ssio, av pa'ti, lida), lidelse; böjelse; begär, åtrå, lidelsefull kärlek; iver, häftighet; lidande, sjukdom, plåga; Kristi lidande; sammanhängande konstnärliga framställningar av Kristi pinas historia; även passionsmusik (se nedan). — Passione'rad, lidelsefull häftig. — Passionsblomma, bot., PassifWra, även kallad korsblomma, ett förnämligast i det tropiska Amerika växande örtsläkte, tillhörande fam. PassifWreæ. I blomkronan har vidskepelsen trott sig finna avbilder av passionsverktygen (se nedan). — Passionsbröderna, Passionsbrödraskapet, se Confrérie de la passion. — Passionshistorien, Kristi pinas historia, framställd av evangelisterna. — Passionskors, se Latinskt kors. — Passionsmusik 1. Passion, tonk., dramatisk kyrkomusik, vars text är Kristi pinas historia. — Passionspelare, efterbildning av den pelare, vid vilken frälsaren gisslades. — Passionspredikningar, under fastan hållna predikningar över passionshistorien (se ovan). — Passionsspel (ty. Passionsspiele), under medeltiden ett slags andliga skådespel, som uppfördes vanligen på långfredagen och framställde scener ur Kristi pinas historia. Ännu uppföras dylika vart tionde år i den bajerska byn Oberammergau. — Passionstid, fastan. — Passionsveckan, påskveckan. — Passionsverktygen, de i Kristi pinas historia omnämnda redska-Passiv—Pastor

999

pen: passionspelaren (se ovan), riset, gisslet, svettduken, törnekronan, korset, spikarna, hammaren, röret med svampen, lansen m. fl., ofta framställda såsom sinnebilder av Kristi lidande. — Passiona'-ler, ital., medeltida uppbyggelseskrifter, framställande Jesu lidande. — Pas-siona'rii, lat.^ berättelser om martyrernas lidanden. — Passiona'to, ital., tonk., lidelsefullt. — Passionfster, eg. lidandesbröder; en italiensk andlig orden, stiftad på 1700-t. slV Paolo della Croce.

Passi'v (lat, passi'vus, av pa'ti, lida), lidande, emottaglig för intryck; liknöjd, trög, overksam, viljelös.)(Aktiv. — Pas-si'va, pl., handelst., skulder.)(Aktiva. — Passiv bolagsman, icke namngiven bolagsman, kommanditär (se d. o.). — P. form 1. PassiVum, se Verb. — P. handel, ett lands genom utländska medel och arbetskrafter åstadkomna in- och utförsel.— P. rörelse, kallas inom sjukgymnastiken rörelse som utföres av patienten utan egen medverkan. — PassiVt motstånd, består i att man endast med motsträvighet och inför hot om våld men dock utan att någonsin skrida till öppet motstånd, böjer sig för en föreskrift. Som politisk metod har det passiva motståndet praktiserats t. ex. i Finland gentemot tsarismen. — Passivite't, overksamt tillstånd; liknöjdhet, tröghet; fys., ett egendomligt tillstånd hos vissa metaller (särskilt järn), i vilket de motstå inverkan av syror och alkalier.

Passkarta, sjökort.

Passkula, krigsk., kula, som måste lindas i en fettlapp för att utfylla loppet i en gevärspipa. En helt utfyllande kula kallas "trångkula".

Passpoa'I, se Passepoil.

Pa'ssulæ, lat., pL, russin. — P. majo'res, stora russin. — P. mino'res, korinter.

Pakukidang, namn på Barometz (se d. o.) från Java.

Passus, lat., steg; ett romerskt längdmått = 1,5 m.; mindre del av en skrift, ställe 1. yttrande i en sådan.

Pa'sta, lat., deg; farm., en av gummi, socker, vatten m. m. beredd, degartad massa, i vilken läkemedel inblandas; av gips, sigill-vax 1. d. bestående, deglik massa, i vilken mynt, medaljer o. s. v. avtryckas. Jfr Marmelad. — P. althæ'æ, altépasta, gummipasta, jungfruskinn. Beredes av altérot (roten av Althæ'a officina'lis), arabiskt gummi, socker, vispad äggvita och pomeransvatten. Användes vid heshet och hosta. — P. amygdala'rum, mandelmassa. — P. ca'cao, chokoladkaka. — P. dentifri'cia, tandpasta. — P. glycyr-rhi'zæ, lakritspasta, regliss, består av extrakt av lakritsrot, arabiskt gummi och socker. — P. guara'na = Guarana (se d. o.). — P. liquiri'tiæ = Pasta glycyrrhizæ

(se ovan). — P. oxi'di zi'ncici, zinkoxid-pasta.

Paste'j {ital. pasticcio, av pa'sta, deg), ett slags bakverk med fyllning av kött, fisk 1. d.

Paste'Il {ital. pastello, av pa'sta, deg), målark., färgdeg av finmalen gips 1. bränd alabaster, mineraliska färgstoffer och honungsvatten; ett av dylik deg format färgstift; pastellmålning, målning med sådana torra färgstift. — Pastellfärger, torra, kritartade färgstift till pastellmålning. — Pastellage {1. -a'sj), deglik massa, som brukas till upphöjda ornament på ramar m. m.

Pasteurinstitutet, fr. Institut Pasteur {1. pastö'r), ett av världens förnämsta biologiska och experimentellt medicinska forskningsinstitut, upprättat till minne av Louis Pasteur.

Pasteurise'ring {1. pastör-), Pastörise'ring, en efter uppfinnaren, den franske vetenskapsmannen L. Pasteur, uppkallad metod att oskadliggöra bakterierna i öl, vin och mjölk genom att uppvärma dessa vätskor till viss temperatur.

Pasteurmedaljen {1. pastö'r-), av Svenska läkaresällskapet 1892 instiftad guldmedalj, som överlämnades till L. Pasteur på dennes sjuttioårsdag. Utdelas vart tionde år till framstående forskare inom bakteriologien och hygienen.

Pastiche, fr. {1. -sti'sj ; ital. pasticcio [eg. [-pastej],-] {+pa- stej],+} av pa'sta, deg), målning, dikt 1. musikverk, medvetet imiterande någon mästares 1. konstriktnings maner. — Pastichö'r, konstutövare, som åstadkommer pasticher.

Pastilj 1. Pasti'll (av lat. pasti'llus, liten kaka), farm., liten cirkelrund kaka av socker, fruktsafter 1. något medikamentöst ämne.

Pastillage {1. -a'sj) = Pastellage (se d. o.).

Pastina'ca sati'va, hot., palsternacka, för sin köttiga, vita rot odlad umbellat.

Paston letters, eng. {1. pästn le'ttörs), en kulturhistoriskt och språkligt synnerligen värdefull samling brev från och till medlemmar av engelska familjen Paston (1422 —1509). Nu i British museum.

Pa'stor, lat., eg. herde; själasörjare, kyrkoherde; titel för prästmän i allm. (särskilt lägre). — P. fi'dus anima'rum fide'lium, en trogen herde för troende själar. — P. lo'ci, kyrkoherden i församlingen, på platsen. — P. prima'rius, förste kyrkoherde, överkyrkoherde, kyrkoherde av första rangen; hos oss titel för kyrkoherden i Stockholms Storkyrkoförsamling. — Pastora'I {ital. pastorale), suhst., herde-kväde, herdedikt (jfr Idyll), herdespel, herdestycke, sångspel 1. musikstycke av idyllisk karaktär; adj., idyllisk, lantlig, herdemässig; som angår en kyrkoherde och hans ämbete. — Pastoralbrev, herde-1000

brev; benämning på aposteln Paulus* brev till Timoteus och Titus. — Pastoralexamen, förr hos oss ett prästmän föreskrivet prov, vars genomgående medförde rätt att söka och erhålla vissa prästerliga beställningar. — Pastora'lier, de inkomster, som äro anslagna till lön åt en pastor (kyrkoherde). — Pastoralring, se Annulus

pastoralis. — Pastoralsymfoni', to7ik., idylliskt tonstycke. — Pastoralteologi', vetenskaplig framställning av principerna för prästämbetets utövande, av kyrkans praktiska verksamhet. — Pastora't, kyrkoherdebeställning; en kyrkoherdes verksamhetsområde. — Pastoratshandeln, det särskilt under Gustav III:s tid florerande missbruket att avfordra en lösensumma av dem, som erhöllo regala pastorat. — Pastorsadjunkt, en kyrkoherdes ämbetsbiträde.

Pastora'lis, bot, herde-.

Pa'stor fido, ital., "Den trogne herden", bekant herdedrama av italienske skalden Guarini.

Pastorfta, lat., herdeflöjt.

Pasto's 1. Pastö's (av ital. pasto'so, degig), målark., degartad, tjockt pålagd (om färgen på en målad tavla).

Pastörisering, se Pasteurisering.

Patache, fr. (Z. -asj), sjöv., vaktskepp, tulljakt.

Pata'gium, zooL, flyghud.

Patare'ner 1. Patari'ner (efter Pataria, lumpsamlarnas kvarter i Milano), i Italien på 1000-t. spenamn på det parti, som ivrade för att prästerna ej skulle få gifta sig.

Pata'vapalmen, bot., se (Enocarpus.

Pata'vium, lat., Padua.

Pa'tchouli, bot., en starkt luktande parfym, som erhålles av den i s.ö. Asien inhemska halvbusken Pogoste'mon pa'tchuly, tillhörande fam. Labia'teæ. Drogen, He'rba P., nyttjas som medel mot mal.

Pàte, fr. (1. pat; av lat. pa'sta, deg), deg; smält metallmassa; lergodsmassa. — P. dure {1. - dyr), hård, svårsmält, vid hög värmegrad bränd lergodsmassa. — P. tendre (Z. - tangdr), vek, lättsmält, vid låg värmegrad bränd lergodsmassa. — P. sur pàte (Z. - syr -), anbringandet av figurer i låg relief å keramiska alster av annan färg.

Paté de foie gras, fr. (Z. pate' dö fåa' gra), gåsleverpastej.

Patefaktio'n, lat., öppnande, bekantgörande, förkunnande.

Patelin, fr. (1. patölä'ng), lismande, bedragare.

Pate'lla, lat., anat., knäskål.

Pate'n (av lat. pa'tena 1. pa'tina, flat, skål), den tallrik på vilken hos tian (se d. o.) lägges i nattvarden.

Pa'tens, lat. (jfr patent), hot., vidöppen.

Pate'nt (av lat. Wtteræ pate'ntes, öppet brev), urspr. av regeringen utfärdad förordning 1. kungörelse; utnämningsurkund;

(fr. brevet , uppfinnarepatent,

åt en uppfinnare av staten meddelad rätt att under en viss tid ensam tillgodogöra sig en viss uppfinning. — Patentbrev, den urkund, varigenom patent meddelas. — Patentgrönt = Schweinfurtgrönt (se d. o.).

— Patentgult = Kasselgult (se d. o.). — Patentmedicin (lat. arca'num), patenterad medicin, vars sammansättning hemlighål-les; humbugsmedicin. — Patentunionen, stiftad i Paris år 1883, avser att skänka internationellt skydd för den industriella äganderätten. — Patentvitt = Blanc fixe

. (se d. o. [under Blanc d^argenf]). — Patente'ra, uttaga patent å en uppfinning.

— Patenterad säges en uppfinning vara, när patent erhållits å densamma.

Pa'ter, pL, Pa'tres, lat., fader; kyrkofader; titel för munkar; fig., upphovsman; beskyddare ; välgörare. — Patres conscri'pti, rådsherrar. — Pater fami'lias, husfader, familjefader. — P. patra'tus (av lat. pa-imVe, avsluta

förbund), se Fetialer. — P. pa'triæ, fäderneslandets fader, titel, som gavs de romerska kejsarna. — P. pec-ca'vi, fader, jag har syndat (Luk. 15:18, 21).

— Paterne'll, faderlig. — Paternite't, faderskap, egenskapen att vara fader. — Paternitetsmål, jur., mål, ang. faderskap och uppfostringshjälp till s. k. oäkta barn.

— Pater no'ster, bönen fader vår; det radband, som av katolikerna brukas vid läsandet av denna bön; byggn., ornament i form av radbandskulor. — Paternosterverk, en vattenuppfordringsmaskin med en av läderkulor bestående, ändlös kedja. — Paternosterört = Abrus precatorius (se d. o.).

Pa'tera, lat., en flat dryckes- 1. offerskål.

Pateri'ner = Patarener (se d. o.).

Paterne'll, Paternite't, Pa'ter n'oster m. fl., se under Pater.

Pàte sur pàte, Pàte tendre, se Påte.

Pate'tico, ital., tonk., patetiskt, med lidelsefullt föredrag.

Pate'tisk m. fl., se under Patos.

Patience, fr., Patiens (Z. passia^ngs, lat. pa-tie'ntia), tålamod; spelt., ett kortspel, som vanligtvis spelas av blott en person och går ut på att lägga korten i en bestämd ordning.

Patient, fr. (1. passia^ng, sv. uttal: patsiänt; av lat. pa'tiens, som lider), under läkarebehandling varande sjukling.

Patie'ntia, lat., tålamod; astr., en av småplaneterna. — Patientia vi'ncit o'mma, tålamod övervinner allt.

Patie'ntia, bot., Ru'mex patie'ntia, en till fam. Polygona'ceæ hörande, hos oss odlad syreart, vilken brukas som spenat.

Pa'tina, lat., eg. flat skål (jfr Patén); ädel-ärg. Se ^Irugo nobilis. — Patine'ra, åstadkomma ett överdrag av ädelärg.

Patio, sp. (1. pa'tjå), gård, förgård, inhägnad.

Patisseri' {fr. påtisserie, av paté, pastej), fint bakverk, pastejer o. d.; pastejbakning; pastejbagarkonst. — Pàtissier {1. -issie'), pastejbagare.

Patogene's, Patogeni', Patognomi'k m. fl., se under Patos.

Patois, fr. (1. pattåa'), landsmål; rotvälska.

Patologi', Patolo'gisk, se under Patos.

Patolo'gisk regeneratio'n, se Regeneration.

Patootlagren, geol., till Kritsystemets övre del (Seum) hörande lager av skiffer med rika växtfossil vid Patoot på Grönlands västkust.

Pa'tos (av gr. pa'thos), eg. lidande; lidelse, lidelsefull sinnesrörelse; lidelsefullt och högstämt framställningssätt i skrift 1. muntligt föredrag; ironiskt; högtravande och svulstigt uttryckssätt. — Pathe'ma, själslidande. — Pate'tisk, full av patos, som bär prägeln av starka och upphöjda sinnesrörelser, lidelsefull (stundom med bibegrepp av något uppskruvat och svulstigt). — Patetiska komedi'en, se Comé-die larmoyante. — Patoge'n, sjukdoms-alstrande.— Patogene's (av gr. ge'nesis, uppkomst), med., en sjukdoms orsaker och uppkomst. — Patogeni', läran om sjukdomars orsaker och uppkomst. — Patogno-mi'k (av gr. gno'me, kännetecken), läran om sjukdomars kännetecken och deras riktiga bedömande. — Patogno'misk, hörande till kännedomen om sjukdomarna. — Patognomiska tecken {lat. si'gna pa-thogno'mica), för en viss sjukdom karakteristiska kännetecken. — Patografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över sjukdomsformer. — Patologi' (av gr. lo'-gos,

lära), läran om sjukdomar. — Pato-lo'g, person, som är kunnig i patologien. — PatoIo'gisk, som hör till patologien; sjuklig, av samma art som det av en kropps-1. själssjukdom framkallade intrycket. — Patologisk anatomi', läran om de av sjukdomsprocesserna alstrade förändringarna i organen.

Patrask {fr. pabraque, skräp), slödder, pack.

Pa'tres, se Pater.

Pa'tria, lat., fädernesland, fosterland. — P. est ubicu'nque est be'ne, fäderneslandet är överallt, där det är gott att vara. — P. pote'stas, faderlig myndighet, fadersmakt. — Pro patria, för fäderneslandet; Svärdsordens devis; benämning på ett år 1798 stadfäst välgörenhetssällskap i Stockholm, som bl. a. belönar och uppmuntrar för långvarig och trogen tjänst.

Patria'rk {gr. patria'rches, av patria', sYàkt, och arche', ursprung, början), ärkefader, stamfader; benämning på stamfäderna för israeliterna (t. ex. Abraham, Isak och Jakob); titel för de fornkristna biskoparna i Rom, 'Konstantinopel, Alexandria, An-tiokia och Jerusalem; sedermera titel för vissa överbiskopar i den österländska kyrkan; fig.y ärevördig gubbe. — Patriarka'-

lisk, överensstämmande med de enkla sederna hos de judiska patriarkerna; som angår en patriark och hans ställning. — Patriarka'lkorset, ett latinskt kors (se d. o.) med två par armar, det övre kortare än det nedre. —• Patriarkalkyrka, huvudkyrka. — Patriarka't, en patriarks värdighet, ämbete 1. ämbetsområde. — Patriarkcitroner, bot., Luminicelia dolce, ett slags söta limoner.

Patri'cia, astr., en av småplaneterna.

Patri'cier {lat. patri'cii, av pa'ter, fader), i det gamla Rom medlemmarna av den äldre adeln.) (P 1 e b e j e r; i de forna tyska riksstäderna, ävensom förr i Schweiz storborgare, medlemmar av särskilt ansedda släkter. — Patri'cisk, förnäm, adlig, som har avseende på 1. tillhör en patricier. — Patricia't, en patriciers stånd 1. värdighet, borgaradel. —• Patri'cius, titel för de forna tyska kejsarna såsom Roms skyddsherrar.

Pa'triis mu'sis, lat., åt de fosterländska sånggudinnorna, inskrift å det forna operahuset i Stockholm.

Pa'trik, mansnamn (av lat. patri'cius, patricier, se d. o.), av adlig börd. Buret av Irlands apostel och skyddshelgon. — Patrikorden, en irländsk orden.

Patrimonia'l, Patrimonialj urisdiktion, se under följ. ord.

Patrimo'nium, lat. (av pa'ter, fader), fädernearv; arvgods. — Patrimonium Pe'tri, Petrus* arvgods, urspr. staden Rom med dess närmaste område; senare Kyrkostatens världsliga område i allm. — Patri-monia'l, som hör till 1. har avseende på fädernearv. — Patrimonialj urisdiktion, jur., benämning på den domsrätt, som fordom medföljde innehavandet av vissa gods.

Patrio't (av lat. pa'tria, fädernesland), fosterlandsvän. — Patriotligan, en fransk politisk förening, som bl. a. hade till mål att söka återförvärva Elsass-Lothringen.

— Patrio'tisk, fosterlandsälskande, fosterländskt sinnad. — Patriotiska sällskapet, ett år 1767 stiftat sällskap i Stockholm med syfte att sprida nyttiga kunskaper.

Patripassia'ner (av lat. pa'ter, fader, och pa'ssus, som lidit), en religiös sekt (i 2:a och 3:e årh.), som lärde, att Gud Fader själv i människogestalt lidit och dött för våra synder.

Patri's (av lat. pa'ter, fader), en till en matris (se d. o.) hörande, graverad stålstämpel.

Patristi'k (av lat. pa'tres, kyrkofäder) 1. Patrologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om kyrkofäderna, deras liv, skrifter och lärosatser. — Patri'stiker 1. Patrolo'g, en kännare av kyrkofäderna och deras skrifter.

— Patri'stisk 1. Patrolo'gisk, som angår läran om kyrkofäderna.

Patroci'nium, lat. (av patro'nus, beskyddare), beskydd, försvar; juridisk hjälp.

Pa'troklos {lat, Patro'clus), gr, sag., Achil-leus' vapenbroder, en av de grekiska hjältarna i trojanska kriget; astr., en av småplaneterna i Jupitergruppen.

Patrologi', se Patristik.

Patro'n (fr. patrouy av lat. patro'nus, se d. o.), beskyddare, gynnare, försvarare; skyddshelgon; skyddsherre; herre, husbonde ; mönster, modell; krig sk., metall- 1. pappershylsa, som innehåller ammunition för ett skott. — Patronväska 1. Patronkök, väska till förvaring av gevärspatroner. — Patrone-ssa, skyddsfru.

Patronageförening (Z. -a'sj-; av fr. patro-nage, beskydd, hägn), fångvårdssällskap.

Patrona't, Patronatsrätt, Patrone'll, se under Patronus.

Patrone'ssa, se under Patron.

Patronisera, se under följ. ord.

Patro'nus, pL Patro'ni, lat., patron (se d. o.), skyddsherre (jfr Klient); ägare av patronatsrätt (jus patrona'tus), d. v. s. enskild person, som har rätt att välja och kalla präst till en församling. — Patrona't, rätten och förpliktelsen att vara patronus; en patronus' värdighet. — Patronatsrätt, se Patronus. — Patrone'll, som bortgives av person med patronatsrätt. — Patronellt pastora't, pastorat, i vilket patronatsrätt förefinnes. — Patronise'ra, beskydda; vara 1. uppträda som patronus.

Patrony'mikon, pl. -ny'mika, gr. (av pate'r, fader, och o'nyma, namn), språkv., ett av faderns namn härlett personnamn, t. ex. Peliden (Pelevs^ son). Jfr Metronymikon.

Patru'11 (s^?. patmlla, fr. patrouille), krigsk., mindre soldatavdelning, som har i uppdrag att undersöka fiendens ställning, terrängförhållandena, vaktposternas tjänstgöring o. s. v. — Patrullbåt, båt, som förrättar bevakningstjänst för krigsfartyg. — Patrulle'ra, förrätta dylik tjänst; gå fram och tillbaka för att giva akt på något.

Pa'tschuli = Patchouli (se d. o.).

Patt (fr. pat, av ital. pa'tto, förlikning), spelt., kallas i schack den spelare, som endast har kungen kvar och ej kan flytta honom, utan att han kommer i pris.

Pattes, fr. (1. patt), steg. — P. de mouche (1. - dö mosj), "flugsteg", kråkspark. — P. d'oie (1. - dåa'), "gåsfötter", rynkor i ögonvrån.

Pattinsone'ring, metall., en efter uppfinnaren, engelsmannen Pattinson, uppkallad metod att koncentrera verkblyets silverhalt.

Pa'tulus, lat., bot., öppen, utbredd.

Pauciflo'rus, lat. (av paucus, fåtalig, och flos, blomma), bot., fåblommig.

Pa'uk-komment, se Komment.

Pa'ul, mansnamn = Paulus (se d. o.). Buret av fem påvar och en rysk kejsare. — Paula, motsvarande kvinnonamn. Jfr Paulinus.

Paula'ner, se Barnabiter.

Paulette, fr. (1. pålä'tt), förr i Frankrike en årlig avgift för köpta ämbeten; senare benämning på ämbetsköp. Namnet efter sekreteraren Ch. Paulet.

Paul et Virginie, /r. (1. påll e virsjini'), berömd berättelse av den franske författaren Bernardin de Saint-Pierre.

Paulicia'ner, en i Armenien omkr. 660 stiftad sekt, vilken icke erkänner någon annan apostel än Paulus.

Pauli'na, astr., en av småplaneterna.

Pauli'ner = Barnabiter (se d. o.).

Paulini'sm, aposteln Paulus' lära (i motsats till judekristendomen). — Paulfnsk, som angår aposteln Paulus och hans lära. — Paulinska breven, aposteln Paulus' i Nya Testamentet upptagna brev.

Pauli'nska kongregationen (efter påven Paul V, som stadfäste orden), benämning på piaristerna (se d. o.).

Paulinus, mansnamn = Paulus (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnen Pauli'na, fr. Pauline (1. påli'nn).

Pauli't, miner., ett slags hypersten (se d. o.).

Paulli'nia, bot., se Barbasco.

Paulu'n (av fr. pavillon, eg. tält), sänggardin, hängande nedifrån sängtaket 1. fästad vid en stång; även imperialsäng (se d. o. [under Imperator^).

Pa'ulus 1. Pa'ul (se d. o.), latinskt mansnamn (gr. Pavlos), liten, ringa. Buret av "hedningarnas apostel". Förk. till Pål och Pålle. Motsvarar kvinnonamnet Pa'ula.

Pauly, astr., en av småplaneterna.

Paupe'ribus re'ges mors, sce'ptra, ligo'nibus æ'quat, lat. ordspr., fattiga och rika dödens hand gör lika.

Pauperi'sm (av lat. pa'uper, fattig), över ett större område utbrett armod.

Pa'uper non est, cu'i re'rum su'ppetit u'sus, lat., fattig är ej den, som har vad han behöver.

Paupe'rtas, lat., torftighet, fattigdom, armod.

— Paupertas e'xcitat a'rtes, fattigdomen är en god lärmästarinna.

Pa'uper ubi'que ja'cet, lat., den fattige dukar överallt under.

Pauro'poda, zooL, en ordning tusenfotingar.

Pa'us (lat. pa'usa, gr. pavsis, av pave'in, upphöra), uppehåll, avbrott, vila; tonk., tystnadstecken ; tillfälligt upphörande av en 1. flera stämmor. — Generalpaus, tonk., tillfälligt upphörande av samtliga stämmor.

— Pause'ra, göra en paus, tystna för en stund. — Pausförfar ande = Cyanotypi (se d. o.).

Pausilippotuff, en cementartad vulkanisk produkt från trakten av Neapel.

Pauvre, fr. (1. påvr; lat. pa'uper), fattig, arm, stackars; eländig, ömklig. — Pauvres honteux, se under Honteux. — Pauvreté (1. påvröte', lat. paupe'rtas), fattigdom; elände.Pavana—Pecten

1003

Pava'na, sp,, Padova'na, itaL (efter italienska staden Pa'dova, Pa'dua), en gammal allvarsam och högtidlig, italiensk 1. spansk dans.

Pavé, fr. stenläggning, stengata.

Pavia'n, ty,y babian.

Pavil3o'ng (/r. pavillon, av lat. papi^lio, lusttält), eg. tält, tälthus; byggnad, vars tak är tältformigt; lusthus; byggnad, som liknar ett lusthus; flagga. — Paviljongsystem, byggn., det system, enl. vilket kasern- och hospitallokaler förläggas i småbyggnader.

Pa'vlova, rysk namnform för Paula.

Pa'vlovahöns, rysk, guld- 1. silvertoppig hönsras, anses som stamform för tofshönsen.

Pawnee (Z. pà'ni), ett nordamerikanskt indianfolk.

Pavo, astr., Påfågeln, stjärnbild på s. hemisfären.

Pa'vo crista'tus, zool.y påfågeln.

Pavonce'lla, zool., se Brushane.

Pa'vor, se Pallor och Pavor.

Pa'vor noctu'rnus, med., nattskräck.

Pax (gen. pa'cis), lat., fred, frid, enighet; fred! håll! var stilla!; även osculatorium (se d. o.); rom. myt., fredens gudinna; astr., en av småplaneterna. — P. De'i, se Treuga Dei. — P. roma'na, "romersk fred", det tillstånd av inre fred, som rådde inom den romerska världen under kejsardömet. — P. brita'nnica, den inre fred, som råder i Indien under engelsmännens välde. — P. (Do'mini) vobi'scum, (Herrans) frid vare med eder! — P. te'cum, frid vare med dig!

Paxi'Ilus, bot., ett hattsvamp släkte. — P. in-volu'tus, pluggskivling, allmän och ätlig, men föga njutbar.

Paya'tarata'ma, se Rataniarot.

Paye'na, hot., indomalajiskt trädsläkte av fam. Sapota'ceæ. — P. Leerii, på Borneo och Sumatra lämnar värderad guttaperka.

Paysage, fr. (1. päisa'sj), landskap; landskapsmålning. — Paysagist (1. päisasji'st), landskapsmålare.

Pays-Bas (1. päiba'), franska namnet på Nederländerna.

Pays de Cocagne, se under Cocagne.

Pa'zend = Par si (se d. o.).

Pazona'les = Paramos (se d. o.).

Pa'zzo, ital., narr, vansinnig.

Pb, kem., atomtecken för bly {Plumbum).

P. B., se Par bricole.

P. C., förk. för lat. patres conscri'pti, de fornromerska senatorerna; poè'ta cæsa'-reus, kejserlig skald; pone'ndum cura'vit, lät resa (vården).

p. c., förk. för procent; pro copia, för avskrift; par couvert, under omslag; pour condoler, för att beklaga sorgen.

p. Chr. n., förk. för lat. post Christum natum, efter Kristi födelse.

Pd, kem., atomtecken för Palladium.

Pe-, i kinesiska namn betyder nordlig. Jfr Nan-.

p. e., förk. för fr. par exemple, till exempel.

Pe, kem., atomtecken för pelopium.

Peabodygeväret (1. pi'båddi-), krigsk., amerikanskt bakladdningsgevär.

Peace, eng. (1. pis), fred. — Peace with honour (Z. - oi'th å'nnör), fred med ära.

Péage, fr. (1. pea'sj), tullavgift, bropenningar.

Peak, eng. (1. pik), bergstopp.

Pe'an, gr., sång till och åkallan av någon gudomlighet vid en hotande fara; jubelrop, jubelhymn.

Péan 1. Péans klämmare (1. pea'ng), med., instrument för hopklämning av blodkärl.

Peanuts, eng. (1. pinnats), bot., benämning på frukterna av Ara'chis hypogæ/a.

Pearlhardening, eng. (1. pö'rlha'rdning), syntetiskt kalciumsulfat, använt som fyll-nadsämne i papper.

Peaux de daims, se Daims.

Peaux de rosette, fr. (1. på dö råsä'tt), huden av flera mindre hajfiskar.

?e'bersvend, da. (1. -svänn), ogift man, gammal ungkarl (efter hansestädernas agenter i Köpenhamn, som till magistraten måste erlägga ett pund peppar och som skulle vara ogifta). — Pebermö, ogift kvinna, gammal mö.

Pébrine, fr. (1. -bri'nn), fläcksjuka, en bakteriesjukdom hos silkesmasken.

Pecca'tum, pl. Pecca'ta, lat. (av pecca^re, fela), fel, förseelse; synd. — P. actua'le, verksynd. — P. commissio'nis, överträdelsesynd, synd genom en begången handling. — P. omissio'nis 1. venia'le, underlåtenhetssynd. — P. orfginis 1. P. origi-na'Ie, arvsynd. — Peccata morta'lia, dödssynder.

Pecca'vi, lat., jag har syndat.

Pecci (1. pe'ttji), italiensk grevesläkt, bland vars medlemmar märkes påven Leo XIII.

Pecco, Pekko 1. Pekoe, en svart kinesisk tesort; allmän benämning på ostindiska tesorter, sorterade i följande kvaliteter: Orangeflowery-pecco, Flowery-pecco, Pecco, Broken-pecco, Pecco-dust, Pecco-souchong, Souchong, Broken tea, Congu och Dust. — Pekko-burung, Pecco-rynen, javanska tesorter.

Pechblände, miner., becksvart mineral av blyhaltig uranoxidul. Radioaktivt. Den viktigaste radium- och uranmalmen.

Pechsten {ty. Pechstein), geoL, en vulkanisk bergart av vattenhaltigt, naturligt glas.

Pechy'agra, gr. (av pechy's, armbåge), med., armbågsgikt.

Peck, ett engelskt rymdmått för spannmål = 2 gallons (omkr. 9 1.). I Förenta staterna = 1/4 bushel = 8,81 1.

Pe'cora (av lat. boskap), zool., avdel-

ningen Boskapsdjur bland idisslarna.

Pecora'le, Pecora'lia m. fl., se under Pecus.

Pe'cten, lat., kam; zool., kammusslan. Av1004

detta musselsläkte förekomma många arter i fossilt tillstånd inom olika geologiska system. — Pectina'tus, hot., kamlikt, grenad.

PectoraTe, Pectora'lia, se under följ. ord.

Pe'ctus {gen. pe'ctoris), lat., bröst. — P. carina'tum, med., gåsbröst, en missbildning av bröstkorgen, bestående däri, att bröstbenet skarpt framstår, på grund av att revbenen äro intryckta från sidorna.

— P. fa'cit theo'logum, det är hjärtat, som gör prästen. — Pectora'l, som tillhör bröstet. — Pectorale 1. Pektoralkors, bröstkors, biskopskors. — Pectora'lia, pl., ting, som höra till bröstet; med., medel mot bröstlidande; även beteckning för bröstsjukdomar i allm.

Pecu'lium, lat. (av pe'cus, boskap), 1. Peku-lia'rförmögenhet, självförvärvad egendom.

Pecu'nia, lat. (av pe'cus, boskap), Peku'nier, egendom, gods, förmögenhet, penningar.

— Pecunia depo'sita, deponerade penningar. — P. est ne'rvus be'lli, se under Nervus.

Pe'cus, gen. Pe'coris, lat., boskap, fänad. — Pecora'le, pl. -a'lia, ny lat., 1. Pekora'l, pZ. Pekora'lier, tal 1. skrift, som vittnar om fäaktig dumhet. — Pekorali'st, upphovsman till pekoralier.

Ped., tonk., förk. för pedal (se d. o.).

Pedago'g (lat. pædago'gus, gr. paidagogo's, av pa'is,hsiYii, gosse, och a'gein,leda),barnuppfostrare, skolmästare; hos oss lärare vid en enklassig pedagogi. — Pedagogi', uppfostringsanstalt; hos oss vissa en- 1. tvåklassiga, allmänna läroverk. — Pedagogik {gr. paidagogike'), uppfostrings-lära; uppfostringskonst. — Pedago'gisk, som

angår uppfostran, som har avseende på undervisning. — Pedago'gium, uppfostringsanstalt, bildningsanstalt.

Pedal (av lat. pes, fot), mekanisk utlösningsanordning som skötes med foten; tonk., på orgeln och pedalflygeln den klaviatur, som spelas med fötterna; på harpan den fotklaviatur, som tjänar till att höja tonen; på pianot såväl den tramp, som stärker tonerna, som den, vilken dämpar dem {forte-pedal och piano-pedal); en velocipeds trampinrättning. — Pedalflygel, flygel med fotklaviatur. — Pedalharpa, harpa med fotklaviatur.

Pedala'ceæ, bot., växtfamilj, vars viktigaste art är oljeväxten Sesamum (se d. o.).

Peda'nt {ital. peda'nte, av gr. paide'vein, undervisa barn), skolfux; uppblåst och narraktig lärd; själlös formalist, som med pinsam noggrannhet fasthänger vid givna former 1. åsikter; bokstavsdyrkare. — Pedanteri' 1. Pedanti'sm, skolfuxeri; löjlig noggrannhet och stränghet i småsaker; bokstavsdyrkan. — Peda'ntisk, som härrör av pedanteri; ensidig; småaktigt noggrann.

Peda'ta, lat. (av pes, fot), hot., fot-.

Pedatrofi', gr., med., atrofi hos barn.

Pede'll {mlat. pedellus 1. hidellus, av fty. hidal, pital, den som inbjuder), rättstjänare; vaktmästare vid ett universitet 1. konsistorium.

Pe'der, den danska formen av namnet Peter (se d. o.).

Pedera'st {gr. paidera'stes, av pai's, gosse, och era!n, älska), person, som hängiver sig åt pederasti; gosseskändare. — Pederasti' {gr. paiderasti'a), eg. gossekärlek; intimt kärleksförhållande mellan vuxna män och ynglingar; gosseskänderi; onaturlig tillfredsställelse av könsdriften mellan män.

Peder Paars (Z. - pårs), namn på en komisk hjältedikt av den danske komediförfattaren Ludvig Holherg.

Pedestriani'sm, Pedestrini'sm, se under följ. ord.

Pede'strisk (av lat. pes, fot), varande till fots. — Pedestrisk staty, staty till fots. — Pedestriani'sm, lust för fotvandringar. — Pedestrini'sm, konsten att rimma på stående fot.

Pedete'ntim, lat., fot för fot, steg för steg; så småningom.

Pedeute'rium, gr.-lat., gosskola; klosterskola.

— Pedeuti'k, gr., uppfostran till dygd.

Pedi'ades, lat. (av pe'dum, herdestav), hot,

på slätter.

Pedialgi' (av lat. pes, fot., och gr. a'Ig os, smärta), med., nervös fotvärk.

Pedia'ter, se under följ. ord.

Pediatri' (av gr. pa'is, barn, och iatre'ia, läkedom), behandling av barnsjukdomar.

— Pediatrik, läran om barnsjukdomarna.

— Pedia'triker 1. Pedia'ter, barnläkare. — Pedionie'ter (av gr. me'tron, mått), apparat för bestämmande av nyföddas vikt och längd samt storleken av deras huvud.

Pedicella'ta, hot., med blom- 1. fruktskaft.

Pedi'cterus, gr., med., gulsot hos barn.

Pedicula'ris, hot., spira, växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. Är denna familjs nordligaste företrädare. — P. fla'mmea, brandspira, P. hirsu'ta, polarspira, P. lappo'nica, lappspira, och P. (Ede'ri, Jämtlandsspira, äro samtliga högfjällsväxter. — P. pa-lu'stris, kärrspira, allmän å kärrängar i hela landet. — P. sce'ptrum caroli'num, Kung Karls spira, kronor gula med mörkt violettröda flikar, tämligen allmän i fjällen, eljest sällsynt.

Pedicula'ris mo'rbus, lat., med., lussjuka.

Pedicula'ti, zool., en familj taggfeniga benfiskar. Hit hör marulken {Lo'phius).

Pediculo'sis, med., lussjuka, se Ftiriasis.

Pedi'culus, lat., lus; zool., löss. — P€di'culi ca'pitis, huvudlöss. — P. pu'bis, fh,tlöss.

— P. vestime'nte, klädlöss.

Pedicure, fr. {1. -ky'r), se Pedikur.

Pedifo'rmis, lat. (av pes, fot, och fi'rma,

form), hot., fotlik.

Pedigree, eng. {1. -gri'), stamtavla öv(r avkomman i flera släktled av ett djurpar 1.Pedikur—Pejla

ett växtindivid. — Pedigreedjur, djur av ren ras med stamtavlebestyrkt härstamning. — Pedigreekultur 1. -förädling, renodling av avkomman efter ett växtindivid (motsats: niassurval).

Pediku'r 1. Pediky'r (/V. pedicure, av lat. pes, fot, och cuTa're, vårda), fotvård. — Pedi-kurfst 1. Pedikyri'st, yrkesmässig utövare av pedikur.

Pedila'vium, lat, (av jpes, fot, och lava'rey tvätta), fottvagning (en ceremoni vid påsktiden inom katolska kyrkan).

Pediome'ter, se under Pediatri.

Pedisse'quus, lat,, en tjänare, som följer efter sin herre.

Pe'dites, lat., pL, fotknektar.

Pe'dlar, eng., kringvandrande krämare, gård-farihandlare.

Pedogene's (av gr. pa'is, barn, och ge'nesis, uppkomst), zool.y partenogenetisk fortplantningsföreteelse utmärkt därav att fortplantningen sker, innan individen nått full utveckling i övrigt.

Pedologi' (av gr. pa'is, barn, och Wgos lära), gemensam benämning på de olika vetenskaper som handla om barnet, dess fysiska och psykiska natur och utveckling.

Pedologi' (av lat. pes, fot, och lo'g os, lära), marklära.

Pedome'ter (av lat. pes, fot, steg, och gr. me'-tron, mått), stegräknare. Jfr Hodometer.

Pedotrofi' (av gr. pa'is, barn, och tre'fein, nära), närande, uppfödande av barn.

Pe'dro, den spanska och portugisiska formen av namnet Peter (se d. o.). Buret av brasilianska kejsare samt av spanska och portugisiska konungar.

Pe'dro Jimenes (Z. - sjime'nes), ett slags Malagavin.

Pedro-orden, en brasiliansk orden.

Pe'dum, lat., en fornromersk herdestav. — Pedum episcopa'le, biskopsstav.

Peduncula'tus, lat., stjälkad; bot., med blom-1. fruktskaft. — Pedu'nculus, lat., stjälk.

Peer, eng. (1. pir; av lat. par, jämlike), ledamot av överhuset i Englands parlament; lord; medlem av den engelska, skotska 1. irländska högadeln. Jfr Pär. — Peeress (1. pi'ress), en peers maka. — Peerage {1. pi'ridj), en peers värdighet; samtliga lorder i överhuset.

Peer Gynt (av no. gynt, underlig kurre), norsk sägenfigur, om vilken Asbjömsen gjort uppteckningar; huvudfigur i H. lösens drama med samma namn.

Pegamoi'd, kem., en lösning, genom vilken tyg, läder o. a. ämnen göras vattentäta och skyddas mot mal. Brukas

även till förfärdigande av skinnimitationer.

Pe'ganum, bot., örtsläkte av fam. Zygophyl-la'ceæ. — P. Harma'la, från Gamla världens torra områden, har frön som sedan antiken använts i österländsk medicin. Av turkarna användas de som matkrydda. De innehålla dessutom harmalin, ett vackert,

mycket beständigt färgämne, tekniskt viktigt under namnet "turkiskt rött".

Pega'sen, se under Pegasus.

Pegasia'ner, motståndare till sahinianerna (se d. o.).

Pe'gasus (gr. Pe'gasos), gr. myt., Poseidons och Medusas son, en bevingad häst, som genom ett hovslag öppnade källan Hippo-krene, vilken helgades åt muserna; fig., den poetiska inspirationen; astr., stjärnbild på n. himlavalvet. — Sadla 1. rida Pe-ga'sen, försöka sig som skald, skriva vers.

Pegel {ty. Pegel, holl. pegel 1. peil), vertikalt riktad mätstång för bestämmande av vattenståndet vid slussar, bryggor och kvarnar.

Pe'ggi (Z. -gi), engelskt kvinnonamn, förk. av Margareta (se d. o.).

Pegiatri' (av gr. pege', hälsokälla, och iatre'ia, läkekonst), brunnskur. — Pego-logi' (av gr. Wgos, lära), läran om hälsokällor.

Pegmatft, petrogr., skriftgranit, granit med teckningar, som likna bokstäver.

Pegni'n, farm., pulverformigt, lättlösligt löpeenzym framställt ur djurmagar. Hindrar ostämnet att utfällas klump vis i magen hos svaga personer.

Pe'gnitzorden, ett i Nürnberg på 1600-t. stiftat vittert sällskap.

Pegologi', se under Pegiatri.

Pehlevi, urspr. ett persiskt skrivsätt; medelpersiskan, språk, som brukades mellan forn- och nypersiskan.

Pehliva'n 1. Pehluva'n, pers., krigare.

Pel 1. Pol, folkstam i Kina.

Peignoir, fr. (1. pänjåa'r; av peigner, kamma), penjoar, kamkofta, badkappa, morgonklänning.

Peintre-graveur, fr. (1. pängtr gravö^r), må-laregravör, konstnär, som efter egen teckning raderar 1. sticker i koppar.

Peinture mate, fr. (1. pängty'r matt), målark., målning, utförd med terpentin-färger på ogrunderad duk.

Peire'skia, bot., busksläkte av fam. Cacta'-ceæ. — P. aculea'ta, på Antillerna, har välsmakande, syrliga bär, "amerikanska krusbär".

Peirfthoos, gr. sag., lapiternas konung, The-seus' vapenbroder.

Peitho', gr. myt., övertalningskonstens gudinna; astr., en av småplaneterna.

Pe'jla (av holl. peil [se Pegel]), sjöv., med hjälp av kompassen finna den riktning, i vilken man ser ett föremål; med hjälp av lod och lodlina bestämma vattnets djup. — Pejling, riktning från ett fartyg till ett observerat föremål. Om två föremål in-pejlas, erhålles en bestämning av fartygets läge, s. k. Krysspejling. — Pejl-kvadrant, akter ut på segelfartyg placerat instrument, varmed kölvattnet pejlas för uppmätning av avdriften.

Pejore'ra {lat. pejora're, av pe^jor, sämre), försämra; försämras. — Pejoratio'n, försämring. — Pejorati'v, nedsättande.

Peka'nen, zooL, en mårdart.

Pe'kannö't, bot., den valnötliknande frukten av ett amerikanskt träd, Ca'rya olivæ-fo'rmis.

Peka'ri, zool., navelsvin.

Peke'sch {po. bekiezza), en polsk överrock, prydd med snören.

Pekingankan, i Sverige omtyckt vit ankras, stor och härdig köttras.

Peking-Bantams, kochinkinaliknande kinesiska dvärghöns, numera även spridda i Sverige.

Pekko, Pekoe, se Pecco.

Pekora'1, Pekora'lier, Pekoralfst, se under

Pe^fus. P e. c Ii '

Pekta's, enzym (se d. o.), som åstadkommer koagulering av pektinämnen.

Pektina's, kem., ett koagulerande enzym.

Pekti'nämnen, kem., kolhydraten närstående ämnen, som förekomma i frukter och rötter.

Pe'ktis, gr., tonk., ett forngrekiskt stränginstrument, som liknade kitharan (se d. o.).

Pektoli't, miner., ett av kalk och natron bestående bisilikat.

Pektora'lkors, se under Pectus.

Pektorilokvi' (av lat. pe'ctus, bröst, och lo'qui, tala), med., diagnostiskt tecken, varvid rösten vid lyssnandet på bröstkorgen höres så tydlig, som om den komme direkt från bröstet.

Pekto's, kem., ett pektinämne (se d. o.).

Pekulia'rförmögenhet, se Peculium.

P€ku'nier {lat. pecu'nia), pengar (skämtsamt uttryck). — Pekuniä'r, som består i 1. har avseende på pengar.

Pel, se Päl.

Pelade, fr. {1. -ladd), med., håravfall.

Pelagia'ner, pl., anhängare av pelagianismen (se nedan). Jfr Semipelagianer. — Pela-giani'sm kallas den av den engelske munken PeWgius (5:e årh.) förfäktade läran, att människans egen fria verksamhet är av större betydelse för hennes frälsning än den gudomliga nåden. Jfr Semipela-gianism.

Pela'gisk (av gr. pe'lagos, hav), som hör till havet, havs-.

Pela'giska regionen, oceanogr. hiol., öppna havet ned till 400 m. djup. Jfr Abyssiska regionen och Litorala regionen.

Pelagosko'p (av gr. pe'lagos, hav, och sko-pe'in, se, skåda), ett slags vattenkikare 1. apparat till att med blicken genomforska havsdjup.

Pe'lamis, zooL, plattormar, ett släkte havsormar.

Pela'ms, pl., ett slags kinesiska 1. ostindiska sidentyger.

Pela'rarbete, se under Pelarer.

Pelare {lat. pila'rium), byggn., arkitektoniskt stöd med samma funktion som en kolonn men av icke-cylindrisk form; även cylindriskt stöd av mycket stor diameter, s. k. rundpelare.

Pela'rer, trästolpar, mellan vilka en häst under dressyren bindes för inlärande av vissa rörelser, s. k. pelararbete.

Pelargo'nium, bot., ett till fam. Gerania'ceæ hörande örtsläkte, inhemskt i Kaplandet och Australien. Många arter odlas som prydnadsväxter. — Pelargo'nsyra, kem., förekommer i bladen av Pelargo'nium ro'-seum och uppstår genom oxidation av många fettarter, oljesyra m. m.

Pelarhelgon, se Stylit.

Pela'sger, Greklands urinvånare. — Pela's-giska murar 1. Cyklo'piska murar, rester av urgamla, utan bindemedel uppförda, grekiska stadsmurar.

PeleGa'nidæ, zooL, familj av Pelikan-fåglar. — Peleca'nus, pelikansläktet.

Peleia'des, se Dodonas ek.

Péle-méle, fr. {1. päl-mä'l; av pelle, skyffel, och méler, blanda), huller om buller, om vartannat.

Pelerfn {fr. pèlerine, av pèlerin, pilgrim), pilgrimskrage; damytterplagg i form av en stor kappkrage.

Pele'vs {lat. Pe'leus), gr. sag., härskare i lolkos, make till havsgudinnan Thetis och fader till Achilleus.

Pe-lian-kiao, kin., 'Vita vattenliljan", hemligt kinesiskt sällskap med ändamål att fördriva mandsjudynastien.

Pelfas, gr. sag., farbroder till Jason, förmådde denne till argonautfärden.

Peli'den {gr. PeWides), Pelevssonen, efter fadern, Pelevs, binamn till Achilleus.

Peli'gner, en folkstam i det gamla Italien.

Pelika'nsläktet, zooL, Peleea'nus, ett i varma land hemmahörande simfågelsläkte, som kännetecknas av den vid näbben fästade, säcklika hud, i vilken fågeln förvarar fisk.

Pelio'ma, med., blödande hudfläckar (t. ex. vid nervfeber).

Pelio'sis, gr., med., en oftast av reumatism 1. skörbjugg framkallad hudsjukdom, som visar sig i fläckformiga blödningar i huden.

Peli's {fr. pelisse, av lat. pe'llis, skinn), päls-fodrad damkappa. — Pelissier {1. pölis-sie'), en nedtill vid överrock med vida ärmar.

Peli't, geol., generellt namn för leror, och ur leror uppkomna bergarter.

Pe'lla 1. Pe'IIis, anat., hud.

Pella'gra (av gr. pe'lla, hud, och aJgra, smärta), med., en i medelhavsländerna och Nordamerika uppträdande utslagssjukdom som synes åtfölja ensidig majsdiet.

Pellervo, Pellervoinen, se Sämpsä.

Pelleterie, fr. {1. pälltöri'), pälsverk; pälshandel.

Pelletieri'ii 1. Punici'n, kem., alkaloid ur granatträdets rotbark. Dess salter användas mot binnikemask.

Pellido'1, med., diacetylamidoazotoluol, användes i salva vid sårbehandling.

Pe'llis, se Pella.

Pellote, se Mejical.

Pelloti'n, kem., alkaloid, framställd ur blad av vissa kaktusarter, använd som sömnmedel. Förekommer jämte Mezkalin i Pellote. Se Mejical.

Pellucrd (lat. pellu'cidus), genomskinlig. — Pellucidite't, genomskinlighet.

Pelo fila'to, ital., löst tvinnat silke, som användes till underlag å galoner o. d.

Pelopi'der, gr. sag., Pelops' ättlingar, ryktbara för brott och tragiska levnadsöden.

Pelo'pium, kem., ett grundämne, som (oriktigt) ansetts förekomma i kolumbit.

Pe'lops, gr. sag., Tantalos' son, dödades av sin fader och anrättades som måltid åt gudarna, vilka återskänkte

honom livet. Med Hippodameia hade han sönerna Atrevs och Thyestes.

Pelo'rus, sjöv., ett instrument för pejling.

Pelo'tt, fr., eg. nystan; med., bråckband.

Pelouse, fr. (1. pelo'ss), gräsmatta; sportt., inre kretsen av billiga åskådarplatser på kapplöpningsbana.

Pelta (gr. pe'lte), krigsk., en liten rund, grekisk sköld. — Pelta'st, spjutkastare; forn-grekisk, med pelta (se föreg. ord) beväpnad fotsoldat.

Pelta'tus, bot., sköldlik.

Peluche, fr. (1. plysj), se Plysch.

Pelu'do, zool., borstbälta. Se Chætophractus.

Pelusker, bot., gråärt. En fordom allmänt odlad form av åkerärt.

Pelveo-, Pelvi-, se under följ. ord.

Pe'lvis, lat., anat., bäcken. — P. na'na, förträngt bäcken. — P. renalis, njurbäcken. — Pelveoperitonftis = Perimetritis (se d. o.). — Pelvime'ter (av gr. me'tron, mått), med., bäckenmätare. — Pelvimetri', bäckenmätning. — Pelvitomi', genomsnitt av bäckenben. — Pelviperito'neum, bäckenserosan.

Pe'mbrokeshirerasen (1. -bråksjir-), ett nötboskapsslag från Wales.

Pe'mfix, se Pemphigus.

Pe'mmikan, torkat och sönderstött 1. i tunna skivor skuret kött av bisonoxen 1. älgen; ett slags engelska konserver av oxkött.

Pe'mphigus, lat., 1. Pe'mfix, gr., med., ett blåsartat hudutslag. .

Pen, sjöv. (av samma ordstam som pinne), främre timret å gallion å segelfartyg, på vilket vanligen gallionsbilden är anbragt.

Pena, sp. (1. pe'nja), klippa.

Pena'l, Pena'llag, se under Pæna.

Penali'sm, se Pennalism.

Penalite't (eng. penalty, straff, vite), till-läggsvikt vid hästtävlingar, där hästen skall vara belastad med viss minimivikt.

Pena'ter (lat. pena'tes), pl, rom. myt., i det gamla Kom statens och de enskilda familjernas skydds- 1. husgudar; fig., hus och hem, den egna härden.

Pence, eng. (1. pens), pl. av Penny (se d. o.).

Penchant, fr. (1. pangsja^ng, av pencher, luta, vara böjd för), lust, benägenhet, böjelse, förkärlek.

Pendant, fr. (1. pangda'ng; av lat. pendeWe, hänga ned), 1. Pendang, hänge, hängpryd-nad; motstycke, sidostycke, make; person 1. sak, som liknar och väl passar tillsammans med en annan.

Pe'ndel (av lat. pe'ndulus, hängande, av pen-de're, hänga), fys., svängtyngd, en tyngd, upphängd så att den, då den sättes i rörelse, fritt svänger fram och tillbaka; svängtyngd på ur. Jfr Perpendikel. — Pendelur, ur, vilkas gång regleras genom en pendel.

Pendeloque, fr. (1. pangdölå'ck), något nedhängande; örhänge; prisma på en ljuskrona.

Pendenti'v, fr. pendentif (av lat. pende're, hänga), byggn., svickel, buktigt, tresidigt fält mellan ett valvs kupor.

Pendja'bi, ett nyindiskt språk, som talas i Pendjab.

Pe'ndula, Pendulfnum (se pendel)y bot., hängande. — Penduliflo'rus, bot., med hängande blommor.

Pendyl (1. pangdy'l, fr. pendule, av lat. pen-de're, hänga), väggur, bordstudsare.

Pene'lope, astr., en av småplaneterna. Se följ. ord.

Penelo'peia 1. Penelo'pe (lat. Pene'lope), gr. sag., Odysseus' trofasta gemål. Under sin makes tjuguåriga bortovaro hårt ansatt av pockande friare, föregav hon, att hon, före sitt inträde i nytt äktenskap, måste sluta en påbörjad väv. Men vad hon vävde om dagen, rev hon upp om natten.

Penepla'n (av lat. pæ'ne, nästan, och pla'nus, jämn), geoL, den så gott som plana yta, som uppstår om erosionen under längre tid ostörd får påverka jordytan.

Pene'ster (gr. pene'stai), den livegna lantbefolkningen i forngrekiska landskapet Tessalien.

Penetra'bel, Penetra'le, Penetratio'n m. fl., se

under Penetrera.

Pe'netrans, bot., genomträngande.

Penetre'ra (lat. penetra're), genomtränga; intränga i; utgrunda, utforska. — Pene-tra'bel, genomtränglig. — Penetra'le, det innersta av en fornromersk boning; det innersta av ett tempel. — Penetra'lia, pl., det innersta, det hemligaste djupet av en sak. —• Penetra'nt, genomträngande; skarpsinnig. — Penetra'ntia, pl., med., starka, genomträngande läkemedel. — Penetratio'n, genomträngande förstånd, skarpsinne. — Penetration pacifique, fr. (1. penetrasjå'ng passifi'ck), "fredlig ge-nomträngning", den metod Frankrike an-1008

vänt för att så småningom utan krig erövra Marocko.

Penghawar Djambi, hot., Agnus Christi, hårlika fjäll av några trädlika ormbunkar på Sumatra och Java samt i Kina. Nyttjas som blodstillande medel.

Penfa, gr., fattigdom; armod; gr. myt., armodets gudinna.

Peni'bel {fr. pénihle), mödosam, plågsam, besvärlig.

Penicillifo'rmis, hot., pensellik.

Penici'llium, hot., penselmögel.

Penfnsula, lat. (av pæ'ne, nästan, och i'n-sula, ö), halvö. — Peninsula'risk, som har avseende på en halvö 1. är skapad som en sådan.

Pe'nis, lat., anat., manslemmen.

Penite'ns {fr. pénitence, lat. pænite'ntia), ånger), bot och bättring, botövning, syndabot, kyrkoplikt. — Penite'nt, en ångrande; en botfärdig; person, som blivit ålagd pe-nitens. — Penitentia'rius, se Pænitentia-rius. — Penitentiä'r {fr. pénitentiaire), som avser fängelseväsendet och särskilt fångarnas förbättring. — Penitentiär-kongress, fångvårdskongress. — Penite'ra, ångra.

Penja'bi = Pendjabi (se d. o.).

Penjoa'r, se Peignoir.

Penn., förk. för nordamerikanska staten Pennsylvania.

Pe'nna, lat., fjäder.

Penna'I (antagligen av ho'mo penna'lis, en pennans man), fordom benämning på en "nybakad" student. Jfr Beanus. — Penna-li'sm 1. Pennalväsende, kamratförtryck, den skymfliga misshandling, som fordom äldre

studenter, gymnasister, kadetter m. fl. tilläto sig mot de yngre nykomna kamraterna.

Penna'ta, bot., fjäderlik.

Pennay-poon {1. pe'nnä-pon), dets. som Takamahakaolja (se d. o.).

Pe'nni, finskt skiljemynt = Vioo mark.

Pennice'tum, bot., fjäderborstgräs. Flera arter odlade som prydnadsväxter. — P. america'num, dochan, duchn, negerhirs. Centralafrikas viktigaste sädesslag. Odlas även i Arabien och Ostindien.

Penni'n, geol., en varietet av klorit.

Penningarv, hot., se Lysimachia.

Penninggräs, hot., se Thlaspi.

Pennskaft, skämtsam benämning på kvinnlig journalist.

Pennsylva'niasystemet, se Cellsystem^et.

Pennsylvania-te, se Monarda.

Penny, pl. Pence, eng. {1. pe^nni, pens), engelskt skiljemynt = shilling = 7 öre. Förkortningstecknet för myntet är d. (av lat. dena'rius [se Denar'\).

Penny magazine, eng. {1. pe'nni mä'gäsinn), benämning på folkläsningsserier, av vilka vart häfte kostade 1 penny.

Pennyweight, eng. {1. pe'nnioe't), engelsk vikt = 24 grains = 0,0648 gr. Förk. dwt.

Pe'nsa, se Pensum.

Pensé {L pangse'; fr. pensées), bot., styvmorsblomman, en till fam. Viola'ceæ hörande ört. — Penséer {fr. pensées), pl. av pensé (se föreg. ord); tankar, betraktelser.

Penseroso (/. -å'så, ital. pensieroso), eftertänksam; bekymrad; tankfull; begrundande.

Pension, fr. {1. pangsiå'ng; sv. uttal: pang-sjo'n; av lat. pe'nsio, betalning), enskild uppfostringsanstalt för barn; årligt understöd för avskedade tjänstemän etc., ävensom för delägare i pensionskassor, pensionsföreyiingar o. s. v. — Pensiona^t (av fr. pension), inackorderingsställe. — Pensione'ra, giva någon pension. — Pen-sionä'r {fr. pensionnaire), barn som åtnjuter undervisning i en pension, lärjunge; person, som erhåller pension, understödstagare.

Pensiv {1. pangsiV, fr. pensif), tankfull.

Pe'nsum, pl. Pe'nsa, lat., eg. det, som blivit avvägt; det uppgivna, det bestämda; förelagt arbete, uppgift, läxa; det kunskaps-mått, som fordras för någon viss examen.

Pentacle'thra, bot., tropiskt trädsläkte av fam. Legumino'sæ. — P. macrophy'lla, ovala trädet (i Västafrika), har frön, som ätas, såsom dikabröd, och vilkas olja användes till ljusberedning.

Pentacy'clicæ, bot., femkransade, underklass av Sympetalæ (se d. o.). — Pentacy'klisk, femkransad.

Penta'd 1. Pe'ntas, gr. femtal.

Pentade'sma, bot., trädsläkte av fam. Gutti'-feræ. — P. butyra'ceum, smörträdet (i Sierra Leone och flerstädes), har frukter, vilkas saft användes som smör.

Pentadi'k (av gr. pe'nte, fem), räknesystem, vars grundtal är fem.

Pentae'der (av gr. pe'nte, fem, och he'dra, yta), mat., femsidig solid figur.

Pentaglo'tt (av gr. pe'nte, fem, och gWssa 1. gWtta, språk), en bok, i synnerhet en bibel, på fem olika språk.

Pentago'n (av gr. pe'nte, fem, och gonüa, hörn), mat., regelbunden femhörning. — Pentago'ndodekae'der, kristallform, begränsad av tolv symmetriska femhör-ningar.

Pentagra'm (av gr. pe'nte, fem, och gra'mma, inristat tecken), alvkors, ett magiskt tecken i form av en femuddig stjärna, som under medeltiden betraktades såsom ett kraftigt skyddsmedel mot trolldom.

Pentagynfa 1. Pentagy'nia (av gr. pe'nte, fem, och gyne', kvinna), bot., hos Linné benämning på den ordning, som kännetecknas därav, att pistillernas antal är fem.

Pentako'rd (av gr. pe'nte, fem, och cho'rde, sträng), tonk., ett tonverktyg med fem strängar.

Pentakro'stikon (av gr. pe'nte, fem, och akrostikon, se d. o.), femradig namndikt.

Penta'l, med., trimetyletylen, har försökts som sömnmedel, men medför därvid omedelbar livsfara genom andningsförlamning.

Penta'lfa = Pentagram (se d. o.).

Pentame'r (av gr. pe'nte, fem, och me'ros, del), hot.y kallas en blomma, som har fem-taliga kransar.

Penta'meruskalk, geoL, en mörk silurisk kalksten, uppkallad efter brachiopodsläk-tet Pentamerus, och förekommande i Norge, Jämtland och s. Lappland.

Penta'meter (av gr. pe'nte, fem, och me'tron, mått), metr., eg. femfotad vers; ett disti-kons slutvers som har följande schema:

Pentame'trisk, i femfotade verser.

Penta'ndra, bot, med fem ståndare.

Pentandri a 1. Penta'ndria (av gr. pe'nte, fem, och ane'r, man), hot., femte klassen i Linnés växtsystem, innefattande växter, vilkas tvåkönade blommor hava fem fria ståndare.

Penta'ner, kem., till metanserien hörande kolväten med fem kolatomer.

Pentangulä'r (av gr. pe'nte, fem, och lat. a'ngulus, hörn), mat., femvinklig.

Penta'rk (av gr. pe'nte, fem, och a'rchein, härska), medlem av en femmannaregering. — Pentarki', femmannavälde.

Pe'ntas, se Pentad.

Penta'stikon, gr., femradig dikt.

Pentasto'mum, zool., en ordning inälvsmaskar.

Pentasty'1 (av gr. pe'nte, fem, och sty'los, kolonn), byggn., byggnad, som å framsidan har fem kolonner.

Pentasy'llabum, lat. (av gr. pe'nte, fem, och syllabe', stavelse), femstavigt ord. — Pentasylla'bisk, femstavig.

Pentate'vken {gr. penta'tevchos, av pe'nte, fem, och tevchos, bok), de fem Moseböckerna i Gamla Testamentet.

Pe'ntathlon, gr. (av pe'nte, fem, och a'thlos, kamp), femkamp, i det gamla Grekland en tävlingskamp i fem kroppsliga idrotter.

Pentato'midæ, zool., sköldskinnbaggar.

Pentato^nisk skala (av gr. pe'nte, fem, och to'nos, ton), tonk., skala bestående av fem tonsteg, utan halvtonsteg. Utgör den äldsta påvisbara skalformen i såväl Öster-som Västerlandet.

Penteko'ntoros, gr. "femtiroddare", forngre-kiskt fartyg med tjugufem roddare på vardera sidan.

Pentekoste', gr., eg. den femtionde, nämligen dagen efter påsk; pingst.

Pente'lisk marmor, vit marmor från berget Pentelikon, varav Atens praktbyggnader under antiken uppfördes. Den brytes alltjämt.

Pente'meron, gr., en tid av fem dagar.

Pente'ner, kem., till etylenserien hörande kolväten med fem kolatomer.

Penteri' {eng. pantry, av lat. pa'nis, bröd), sjöv., skafferi på ett fartyg.

Pe'nterlina, sjöv., en för ankarets fällning avsedd kätting.

Penthemi'meris, lat. (av gr. pe'nte, fem, kemi', halv, och me'ros, del), metr., den i en hexameter förekommande cesuren; den genom densamma avskurna versleden (fem halva versfötter).

Penthesi'leia (lat. PenthesiWa), gr. sag., amasonernas drottning, som av Achilleus dödades utanför Tröja; astr., en av småplaneterna.

Penthe'vs (lat. Pe'ntheus), gr. sag., konung av Thebe, motståndare till Dionysoskulten, blev söndersliten av backantinnor.

Pentime'nt (ital. pentime'nto), märken efter i en målning 1. d. vidtagna ändringar.

Pento'ser, kem., ett slags sockerarter med fem kolatomer.

Pentosa'ner, kem., kolhydrat, sammansatta av pentoser, ingå i cellväggarna i äldre växtdelar, såsom ved, halm och kli.

Pentosuri', med., uppträdande av pentoser i människans urin.

Pe'ntry (av eng. pantry, skafferi, av lat. pa'nis, bröd), kokvrå. Se Penteri.

Penu'ltima, lat. (av pæ'ne, nära, och u'ltima, den sista), näst sista stavelsen i ett ord.

Penu'mbra (av lat. pæ'ne, nära, och u'mhra, skugga), halvskugga; astr., halvskugga; grå kant, som omger det inre, mörkare partiet i en solfläck.

Pénurie, fr. (1. -yri'; lat. penu'ria), tryckande fattigdom, ytterligt armod.

Peo'n, se Paion.

Peo'n, sp., daglönare; underbetalt daglönare i spanska Amerika. — Peonage (1. peå-na'sj), slaveriartat arbete, som peonerna hållas i på godsen för att avbetala skulder, ärftliga från far till son och ådragna på grund av för låg avlöning.

People, eng. (1. pi'pöl), folk, nation. — — People^s charter (1. pi'pöls tja'rtör), folkets karta. Se vid. Chartism,. — People^s palace (1. - pa'llös), folkets palats, benämning på i London o. a. storstäder upprättade, storartade billighets- 1. gratis-etablissemang med tillfälle till förlustelser, sällskapsliv och undervisning för arbetarbefolkningen.

Pepa'sticum, pl. Pepa'stica, gr., med., mog-nadsbefrämjande läkemedel.

Peperi'n 1. Peperfno, geoL, ett slags gröngrå tuff sten, som av de gamla romarna brukades till byggnader.

Pepero'mia, bot., artrikt tropiskt växtsläkte av fam. Pipera'ceæ. Flera arter odlas som prydnadsväxter.

Pépinière, fr. (1. -iä'r; av pépin, kärna), trädskola; fig., plantskola, bildningsanstalt; förr i Berlin en skola för fältläkare.1010

Pepi'te, ital.y klump, korn.

Pe'plis po'rtula, hot.y rödlonke, rödlånke, liten, oftast nedliggande ört i diken, vattengropar o. d. Tillhör fam.

Lythra'ceæ.

Peploi'des, bot., lik Peplus (se d. o.).

Pe'plos, gr.j 1. Pe'plum, lat., en forngrekisk, vid, lätt praktklädnad för kvinnor.

Pe'po, lat., hot., pumpa.

Peposa'kaankan, mångfärgad lyxankras, införd från Sydamerika.

Peppar, se Piper.

Pepparling, hot., dets. som riska. Se Lac-tarius.

Pepparmynta, farm., He'rha me'nthæ pipe-ri'tæ, en drog, som består av den blommande örten av pepparmynta, Me'ntha piperi'ta, tillhörande fam. Lahia'tæ. — Pepparmyntkakor, se Trochisci menthæ piperitæ. — Pepparmyntolja, JEthero'leum me'nthæ piperi'tæ, användes i medicinen såsom smakförbättrande medel m. m. — Pepparmynt vatten, A'qua me'nthæ pipe-ri'tæ, brukas i mixturer såsom lösningsmedel för illasmakande ämnen.

Pepparrot, hot., se Armoracia.

Pepparrör 1. Sockerrör, bamburör med tätt sittande, skarpt framträdande knutar. Jfr Tonkin.

Pe'ppo, italienskt mansnamn = Josef (se d. o.).

Pepsfn (av gr. pe'psis, kokning, matsmältning), kem., ett enzym (se d. o.), som förekommer i magsaften och tillsammans med syra löser äggvita, vilken därvid förvandlas till pepto7i (se d. o.). Pepsin, beredd av magslemhinnan av får 1. svin, brukas i vissa magsjukdomar.

Pe'psis, gr. (av pe'ssein, pe'ptein, koka, smälta), kokning; med., matsmältning. — Pe'ptica, pL, matsmältningen befordrande medel.

Pepta'ser, kem,., enzym som spjälka peptoner.

Pepti'der 1. Polypepti'der, kem., äggvitans lägsta spjälkningsgrader.

Pepto'ner, kem., äggvitas första klyvningsprodukter. — Peptonise'ra, klyva äggvita i peptoner.

Peptonuri', med., förekomsten av pepton i urinen.

Pepusia'ner = Montanister (se d. o.).

Per, mansnamn = Peter och Petrus (se d. o.).

Per, lat. och ital., genom, på, för; handelst., brukas i handelsböcker i betydelsen av dehet (se d. o.). Jfr An.

Per abu'sum, lat., genom missbruk.

Per accide'ns, se under Accidens.

Per acquit, lat.-fr. (1. aki'), handelst. betalt, kvitteras.

Pera'ctis perage'ndis, lat., sedan det, som skall verkställas, blivit verkställt.

Peracu't, lat., mycket akut, mycket häftig.

Per adre'ss, att avlämnas hos; förk. p. a.

Pera'ga, astr., en av småplaneterna.

Peraktio'n, lat., genomförande, fulländning.

Per amba'ges, lat, på omvägar; med omsvep.

Perambule'ra {lat. peramhula're), genomvandra. — Perambula'tor, varvräknare, en apparat, som angiver, hur många varv ett hjul svängt omkring och således även den tillryggalagda vägens längd. Jfr Cyklometer och Hodometer.

Perame'les, zooL, punggrävlingar.

Perame'lia (av gr. pero's, lam, och ame'lia, se d. o.), med., medfödd förkrympning av extremiteterna.

Per angu'sta ad augu'sta, lat., genom trångmål till härlighet, genom mödor till heder.

Per a'num, lat., med., bakifrån, genom stolgången (om lavemanger 1. avföringar).

Per appoint, Per appu'nto, se Appoint.

Per a'spera ad a'stra, lat., uppför branter till stjärnorna, genom kamp till seger.

Pera'ter 1. Pera'tiker, en i 2:a årh. stiftad gnostisk sekt.

Per a'ures, lat., vid öronen; fig., på stående fot, oförberett.

Per ava'l, lat.-fr., handelst., såsom borgen, enligt borgen.

Per aversio'ne, se Aversione.

Per Ba'cco, ital., vid Backus!

Perbora't, kem., uppstår vid inverkan av vätesuperoxid på borat, och användes som tvätt- och desinfektionsmedel.

Pe'rca, zool., abborrsläktet. — P. fluvia'titis, abborren.

Per ca'pita, lat., efter huvudtal, efter personernas antal.

Per ca'ssa, itaL, se under Kassa.

Percepti'bel {fr. perceptihle, av lat. perci'-pere, märka, begripa), förnimbar, märkbar, begriplig; även som äger förmåga att fatta, begripa. — Perceptibilite't, förnimbarhet, fattbarhet, begriplighet. — Per-ceptio'n {lat. perce'ptio), förnimmelse; föreställning. — Percipie'ra, uppfatta, förnimma.

Perce'soces, zool., ordningen M u 1 t e -fiskar.

Pe'rceval, se Par civ al.

Perch 1. Pearch, eng. {1. pörtj), gammalt engelskt längdmått = 5,03 m.

Pe'rcha, lat., guttaperka. — P. in baci'llis, guttaperka i stavar. — P. lamella'ta, guttaperka i skivor.

Perche, fr. {1. pärsj), gammalt franskt längdmått av växlande storlek.

Percheron, fr. {1. pärsjörå'ng), 1. Percheron-hästen, namn på ett slags starkt byggda arbetshästar, urspr. från landskapet Perche i Frankrike.

Percipie'ra m. fl., se under Perceptibel.

Percival {1. pö'rsiväll), engelskt mansnamn. Förk. till Percy {1. pö'rsi).

Per conseque'ntiam, lat., följaktligen.

Per conta'nte, ital, handelst., mot reda penningar, mot kontant betalning.

Per co'nto, se under Conto.

Per cru'cem ad lu'cem, nylat, ordspr., eg. genom korset till ljuset, d. v. s. genom lidande till himmelen, genom mörker till ljus.

Percuta'n, med., genom huden.

Percy, se Percival.

Perde'ndo 1. Perde'ndosi, itaL, tonk., försvinnande, avtagande, bortdöende.

Per dia'brosin 1. Per rhe'xin, med,, säges en extravasation (utträngning av blod ur blodkärlen) ha uppstått om den

beror på en skada i kärlväggen genom yttre våld 1. sjukliga processer. — Per diape'desin, säges liknande blödning ha uppstått, om kärl väggen icke visar någon med blotta ögat upptäckbar skada.

Perdi'cinæ, zooL, fågelfamiljen R a p p -höns.

Per Di'o, ital., vid Gud!

Perditio'n {lat, perdi'tio, av pe^rdere, fördärva), fördärv; fördömelse. — Perdu, fr, (I, perdy'), förlorad.

Pe'rdix, zooL, rapphönssläktet. — P. pe'rdix (P, cinere'a), rapphönan.

Perdrigon, fr, (L -gå'ng), ett slags franska plommon.

Perdrix, fr, (I, pärdri'), rapphöna. — Tou-jours perdrix (I, tosjo^r -), alltid rapphöns, d. v. s. alltid detsamma!

Perdu, se under Perdition,

Perdue'llio, lat., högförräderi.

Perdura'bel (av lat, perduraWe, vara, räcka), varaktig. — Perdurabilite't, varaktighet, uthållighet. — Perdure'ra, fortvara, hålla ut.

Père, fr. (1. pär), fader. — Père Duchesne (1. - dysjä'n), fransk farstyp av butter och grovkornig rättframhet; namn på en fransk revolutionstidning. — Père-La-chaise {1. -lasjä's), en ryktbar kyrkogård i Paris, uppkallad efter Ludvig XIV: s biktfader, Frangois de Lachaise. — Père noble (1. - nåbbl), aktör, som utför fadersroller i tragedier och finare komedier.

Pe'reat, lat., må han (hon, det) gå under! Bort med, ned med, död över honom!)(Vivat.

Père Davids hjort, se Milu.

Père Duchesne, se under Père.

Peregrinatio'n, Peregrine'ra m. fl., se under följ. ord.

Peregri'nuÄ, lat., främling, vandringsman; även ett mansnamn, motsvarande kvinnonamnet Peregri'na. — Peregrinatio'n, utländsk resa 1. uppehåll i främmande land. — Peregrina'tor, resande, vandrare. — Peregrine'ra, leva 1. resa utomlands. — Peregrinomani' (av gr. mani'a, raseri), vurm att företaga utrikes resor.

Pere'irate'mperafärger, innehålla även lim och hartslösning. Se Temperamålning.

Pereiri'n, farm., se Geissospermum.

Perekvatio'n, lat., jämnt fördelande.

Père-Lachaise, se under Père.

Peremto'risk (lat. peremto'rius), slutlig, av-

görande, orygglig. — Peremptio'n, avgörande besked; förfall.

Pere'nn {lat. pere'nnis, av per, igenom, och a'nnus, år), hot., mångårig, flerårig. — Perenne'ra, övervintra, vara flerårig (om växter). — Perenne'rande, övervintrande, flerårig.

Père noble, se under Père.

Pères blancs, fr. {L pär blang). Vita fäder (se d. o.).

Pere'tter, ett slags päronformiga, blekgula, tämligen söta citroner.

Per exe'mplum, lat., till exempel.

Per expre'ssum, lat., genom särskilt bud.

perf., förk. för perfektum.

Per fas et ne'fas, se under Fas.

Perfe'kt {lat. perfe'ctus, av perfi'cere, fullborda), färdig, fullbordad; fullkomlig, fulländad. — Perfekti'bel, som kan fullkomnas. — Perfektibilite't, egenskapen att kunna fullkomnas. — Perfektibili'sm, tron på människosläktets oavbrutna framåtskridande och fullkomning. — Perfektibi-li'st, person, som omfattar denna tro. — Perfektio'n, fullkomning, fulländning. — Perfektioiie'ra, fullkomna, fulländа, utbilda. — Perfektioni'ster 1. Bibliska kom-muni'ster, en i Amerika på 1830-t. stiftad kommunistisk sekt. — Perfe'ktum, se Tempus.

Perfektiv, språkv., övergångsverb, sådana verb, som uttrycka att en verksamhet börjar, 1. ett tillstånd inträder.)(Durativ 1. Inperfektiv (Fortgångsverb).

Pe'rfer et obdu'ra, lat. ordspr., bär och fördrag! {Ovidius, Ars amandi.)

Perfi'd {lat. peWfidus), trolös, förrädisk. — Perfidite't, trolöshet, förräderi.

Perfolia'ta, bot., stjälkomfattande.

Pe'rforans, bot., genomborrande. — Perfora'-tum, bot., genomborrad.

Perfore'ra {lat. per fora're), genomborra, genomstinga. — Perforatio'n, genomborrning; med., genombrott av magsäcken, en tarm o. s. v. — PerforatiV, som genomborrar. — Perforato'rium, instrument för operativ perforation.

Perfrige'rium, lat, med,, stark frosskänning under febersjukdom. — Perfrikatio'n, stelnande av köld.

Perfusio'n (av lat, perfu'ndere, hälla över), övergjutning.

Pergame'nt (av lat, pergame'na charta, papper från staden Pergamon i Asien [där pergament först bereddes]), till skriv-material beredd djurhud, företrädesvis av får och get; på dylikt skinn skrivet dokument. — Pergamentpapper, läderartat, pergamentliknande papper, beredes därigenom, att koncentrerad svavelsyra får inverka på vanligt papper, som därefter avsköljes i vatten. — Pergamentsbrev, urkund, skriven på pergament.

Pergamentskinn, stundom handelsbenämning på s. k. friska 1. vinterbäverskinn.1012

Pergamott, ett slags päron = Bergamott (se d. o.).

Pergamy'iipapper, tätt, glasigt sulfitpapper till omslag för matvaror.

Pe'rge, lat., fortsätt! vidare!

Pe'rgola, ital, eg. vinlöv; valvlikt överväxt trädgårdsgång; i en byggnad en öppen hall.

Per gra'dus, lat., gradvis, steg för steg, så småningom.

Per hono'r, se under Honneur.

Perhydro'1, fabriksnamn på en lösning av 30 % vätesuperoxid i vatten.

Pe'ri (pers. peri', av per, vinge), pers. myt., fagra, mot människorna välsinnade, från fallna andar härstammande féer, som trängta till det för dem slutna paradiset.

Peri', grekisk preposition med grundbetydelsen om, omkring. Betecknar stundom i sammansättningar en stegring 1. förstärkning.

Periadenft, med., inflammation i bindväven kring körtlar.

Perialgi' (av gr. peri, omkring, och a'Ig os, smärta), med., häftig och vitt utbredd smärta.

Peria'nt, hot., blomhylle.

Periarthri't, med., inflammation kring en led.

Peria'stron, astr., kallas den punkt i en ellip-tisk dubbelstjärnbana, där drabanten befinner sig på minsta avstånd från huvudstjärnan. Den punkt där avståndet är störst kallas för Apo'astron.

Perible'm, gr., överklädnad.

Perible'psis, gr. (av peri', omkring, och hWpein, blicka), med., en vansinnigs ängsliga kringblickande.

Perfbolos, gf. (av periba'llein, kasta omkring), de antika templens helgade område, med heliga källor, lundar, minnesmärken o. d.; kyrko- 1. klostergårdar.

Peribronki't (av gr. peri', omkring, och bro'n-chos, luftrör), med., inflammation i den fina hinnan kring bronkernas grenar.

Peribro'sis, (av peri', omkring, och bibro-skein, fräta), med., ett utslag på ögonlocken.

Pericardi'tis, med., hjärtsäcksinflammation.

Perica'rdium, se Perikardion.

Perica'rpium, se Perikarpion.

Perichondri'tis, se under följ. ord.

Pericho'ndrium (av gr. peri', omkring, och cho'ndros, brosk), anat., broskhinna. — Perichondri'tis, med., inflammation i broskhinnan.

Pericly^menum, hot., omslingrande.

Pericoli't, med., inflammation i grovtarmens ytterlager 1. omgivande bindväv.

Pericra'nium, se Perikranion.

Peri'culum, lat., fara. — Periculum in mo'ra, se under Mora. — Periklite'ra, vara i fara. — PerikuIosite't, farlighet. — Perikulö's, farlig.

Pericysti't, med., inflammation i en blåsas (ex. urinblåsans) yttre lager.

Peride'rma (av gr. peri', omkring, och de'rma, hud, läder), bot., läderkork, korkvävnad kring bokens och björkens stam.

Perido't = Olivin (se d. o.).

Peridolfter, petrogr., fältspatfria bergarter, i vilka olivin utgör en huvudbeståndsdel.

Peridro'm {gr. peri'dromos, av peri', omkring, och dr o'mos, lopp), byggn., galleri 1. pelargång omkring en byggnad.

Perie'gesis, gr. (av peri', omkring, och he-ge'istai, föra, visa vägen), kringförande av främlingar under utpekande av ett ställes sevärdheter; ort- och landbeskrivning; resehandbok. — Periege't, vägvisare, förare, förevisare; författare av resehandböcker.

Perifacftis 1. Perifaki'tis (av gr. peri', omkring, och fa'ke, lins), med., inflammation i den kapsel, som omgiver ögonlinsen.

Periferi' (av gr, perife'reia, kringgående, omkrets), mat., en cirkels 1. annan krok-linig figurs omkrets. — Periferivinkel, en vinkel, som har sin spets på en cirkels periferi och vars ben gå genom ändpunkterna på en viss cirkelbåge. — Perife'risk, som angår periferien; som hör till omkretsen, ytan; fig., ytlig.

PerifollicuIi't, med., inflammation omkring hudens talgkörtlar.

Perifra's {gr. peri'frasis), talk., omskrivning. Jfr Parafras. — Perifrase'ra, tala vidlyftigt och med omsvep.

Perifri'xis, gr. (av fri'ssein, rysa, skälva), med., feberrysning.

Perige'um (av gr. peri', omkring, och ge'a, jorden), astr., jordnärhet, den punkt i månens bana, där avståndet från jorden är kortast.) (A p o g e u m. Jfr Apsider.

Periglo'ttis, gr., med., den hud, som betäcker tungan.

Perigo'n, hot., blomkalk.

Périgordtryffel {1. -gå'r), tryffel från det forna franska landskapet Périgord. — A la Périgord 1. Périgueux {1. -gö' [hårt g]; efter huvudstaden i nämnda landskap), på matsedlar förekommande uttryck, som betyder: med tryffel.

Périgourdine {1. perigordi'n), gammal fransk dans från landskapet Périgord.

Perigy'n (av gr. peri', omkring, och gyne', pistill), hot., kallas ett blomhylle, vars hylleblad sitta på en utbredd blombotten, som ej är sammanvuxen med fruktbladen.

Perihe'lium (av gr. peri', omkring, och he'-lios, sol), astr., en planets ställning på sin omloppsbana, då den kommer solen närmast.)(Aphelium. Jfr Apsider.

Perihepati't (av gr. peri', omkring, och he'-par, lever), med., inflammation i hinnan kring levern.

Perika'rdion, gr. (av peri', omkring, och kardi'a, hjärta), anat., hjärtsäcken. — Perika'rdisk, till hjärtsäcken hörande. — Perikardi't 1. Perikardi'tis, med., hjärtsäcksinflammation.Perikarpion—Perionychia

1013

Perika'rpion, gr, (av peri', omkring, och karpo's, frukt), hot., frukthylle, fruktvägg.

Perikla's, miner., mineral, som till största delen utgöres av talkjord.

Peri'klasis, gr. (av peri-kla'ein, bryta omkring 1. av), med., benbrott.

Perikli'n, hot., kallas en cellvägg, vars yta är parallell med växtens yta.

Periklfn, miner., ett slags natronfältspat.

Periklite'ra, se under Periculum.

Perikoli', gr., med., övermått av galla, gall-sjuka.

Perikondri't = Perichondritis (se d. o.).

Periko'per (lat. peri'copæ, gr. perikopai', av gr. periko'ptein, kringskära), eg. avskurna stycken, avsnitt; predikotexter, utvalda stycken ur den heliga skrift, vilka skola uppläsas och förklaras vid gudstjänsterna.

Perikra'nion (av gr. peri', omkring, och kra'-nion, huvudskål), anat., den huvudskålen utvändigt beklädande benhinnan.

Perikulosite't, Perikulö's, se under Periculum.

Perikyma'tier, anat., tvärfåror på tandemaljen.

Peri'lla, hot., växtsläkte av fam. Lahia'tæ. — P. ocimoi'des, ofta odlad som infattnings-växt. Fröoljan av denna art, perillaolja, soo-zoo-olja, har i Japan och Ostindien teknisk användning.

Perily'mpha, anat., den serösa vätskan i ör-labyrinten.

Perilymphangi't, med., inflammation i lymf-vägarnas bindvävshöljen.

Perimada'risk (av gr. madaro's, kal), med., hudfördärvande, som åstadkommer kalhet.

Perime'ter {gr. peri'metron, av peri', omkring, och me'tron, mått), m.at., omkrets, omfång, den sammanfattade längden av alla en figurs begränsninglinjer; fys., ett instrument, varmed ögats excentriska synförmåga mätes.

Perimetri'tis (av gr. peri', omkring, och me'tra, livmoder) 1. Pelveoperitoni'tis (av lat pe'lvis, bäcken), med., inflammation i bukhinnan kring livmodern.

Perimorfo's, kallas en kristall med ett tunt skal av kristallens eget material under det dess inre är ett med främmande material utfyllt maskverk.

Per impacco, se under Impacco.

Perimyeli't, med., perifer ryggmärgsinflammation.

Perimy'sium (av gr. peri', omkring, och mys, muskel), anat., den bindvävshinna, som omger musklerna.

Perinæ'um 1. Perine'um (gr. perina'ion 1. peri'neon), anat., bäckenbotten, det kroppsparti, som ligger mellan könsdelarna och analöppningen. — Perinæoce'le, med., bråck i denna kroppsdel. — Perinea'l, som har avseende på perinæum.

Peri'nde ac cadaVer, "liksom en död kropp".

Citat ur jesuitordens "Constitutiones" (VI: 1), angivande blind åtlydnad, "kadaverlydnad", för överordnad.

Perinephri'tis (av gr. peri', omkring, och nefro's, njure), med., njurkapselinflam-mation.

Perine'um, se Perinæum.

Perine'urium (av gr. peri', omkring, och ne'vron, nerv), anat., nervslida. — Peri-neuri't, inflammation i nervslida.

Per inspiratio'nem, lat., till följd av ingivelse.

Per intere'sse, lat., av egennytta, för vinnings skull.

Per intervalla, lat., tid efter annan, med mel-lanskov, stötvis.

Periny'ktides — Epinyktides (se d. o.).

Peri'ocha, lat., sammandrag.

Perio'd (gr. peri'odos, av peri, omkring, och hodo's, väg), tidevarv, tidsförlopp, tidrymd, tidsskede; kronol., en följd av år, efter vilken vissa kronologiska förhållanden återinträffa; astr., en planets regelbundna omlopp kring solen; mat, en i samma ordning städse återkommande grupp av storheter; språkv., ett antal sammanhörande satser, oftast genom punkt skilda från de föregående och efterföljande; tonk., en i viss mån avslutad musikalisk tanke, tillhörande ett större helt; fysioL, menstruation (se d. o.). — Periodicite't, periodiskt inträdande, regelbundet omlopp; återkomst efter vissa tidrymder. — Periodfk, språkv., periodbyggnad. — Perio'disk, som på vissa tider regelbundet återkommer; omväxlande, övergående. — Periodiska systemet, kem.. Mendel ej evs uppställning av grundämnena efter storleken av atom vikterna. — Periodisk blomma, hot., blomma som öppnar och sluter sig en gång om dagen under flera dagar. — Periodisk skrift, skrift, av vilken häften 1. delar regelbundet utgivas på bestämda tider. — Periodologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om periodbyggnad i tal 1. skrift. — Periodomformare, motorgenerator, där växelström av visst periodtal införes och uttas i form av växelström av annat periodtal. — Periodtal, antalet perioder per sekund hos en elektrisk växelström. — Periodtransformator, apparat för höjning av en växelströms period-tal.

Periodonti't, med., inflammation i tandrothinnan.

Peri'odos, gr. "kringfärd", titel på flera geografiska arbeten under antiken.

Periodyni' (av gr. peri', omkring, och ody'ne, smärta), med., häftig smärta i hela kroppen.

Perio'iker {gr. perVoikoi), eg. de kringboende; i det gamla Lakonien en fri, men från politiska rättigheter utesluten klass, som idkade handel och näringar.

Perionychfa, med., inflammation kxnng naglarna.1014

Perioophori't, med., inflammation i äggstockshöljena.

Perioptri'k (av gr. peri', omkring, och ops, syn), omstrålningslära, läran om ljusstrålarnas böjning vid ytan av kroppar.

Periora'ma (av gr. peri', omkring, och hoTa'n, se, skåda), rundmålning, panorama (se d. o.).

Periorchi't, med., inflammation i testikel-hyllet.

Perio'steum {gr. perio'steon, av peri\ omkring, och oste'on, ben), anat., benhinna.

— Periosti't 1. Periosti'tis, med., inflammation i benhinnan. — Periosto's, med., utbredd förtjockning av ben.

Peripate'ticus 1. Peripate'tiker (av gr. peri-pate'in, vandra omkring), eg. spatser-gängare; anhängare av den peripatetiska skolan (se följ. ord). — Peripate'tiska skolan, den av den forngrekiske filosofen Aristoteles stiftade filosofiska skolan. Namnet har uppkommit därav, att skolans stiftare brukade vandra omkring, under det han höll föredrag för sina lärjungar.

Peripeti' (av peripe'teia, av peripi'ptein, slå om), plötsligt omslag, oförmodad växling; vändpunkten (i skådespel, romaner etc.).

Periphaci'tis, se Perifacitis.

Periplero'ma, gr., fullbordan.

Peri'plus, pl. Peri'ploi, gr. {siV peri', omkring, och pWos, plus, sjöfart), kringsegling; kustbeskrivning. Se Periodos och Portolan.

Peripneumoni' (gr. peripnevmoni'a), med., lunginflammation.

Peripro'kt (av gr. peri', omkring, och prok-to's, anus), anat., analöppning. — Peri-proktft, med., inflammation i bindväven kring ändtarmen.

Periprostatft, med., inflammation i prostata-kapseln.

Peripsy'xis, gr. (av peri', omkring, och psy'xis, kyla), med., en stark rysning, som gör huden knottrig liksom gåsskinn.

Peri'pteros, gr. (av peri', omkring, och pte-ro'n, vinge; pelarrad), byggn., byggnad, med fristående kolonner runtomkring.

Peripto'sis, gr., med., den avgörande vändpunkten i en sjukdom.

Perirena'1, med., omkring njuren.

Perirrigatio'n, med., genomspolning av en håla.

Perisalpingft, med., inflammation i äggledarnas ytterhöljen.

Perisko'p (av gr. periskope'in, se runtomkring), synrör med prismor och linser, vari horisonten kan betraktas utan att observatören själv är synlig, t. ex. på U-båtar. — Perisko'pisk, omkringskådande.

— Periskopiskt glas, konvex-konkavt 1. kupigt glas, med vilket man ser lika bra genom ytterpartierna som genom mitten.

Perispleni't, med., inflammation i mjältens kapsel.

Perispo'menon, gr. (av to'nos, ton), metr., ett

ord som har bruten ton på sista stavelsen. Jfr Barytonon och Oxytonon.

Perispri't (av gr. peri', omkring, och lat. spi'ritus, ande), i spiritisternas lära en andlig, förklarad lekamen, en mellanlänk mellan kropp och själ.

Perissoda'ctyla, gr., zool., uddatåiga hovdjur.

Peristalti'k = Peristaltisk rörelse (se d. o.).

Perista'ltisk (av gr. peristaltiko's), sammantryckande. — Peristaltisk rörelse (gr. dy'-namis peristaltiko's, lat. motus perista'l-tikos), fysiol., vågformigt fortskridande sammandragning av väggen i rörformiga organ, varigenom innehållet framföres, t. ex. i tarmarna. Är denna rörelse motsatt den normala, kallas den

antiperistaltisk.

Perista'tisk (av gr. peri'stasis, omständlighet), omständlig, utförlig.

Periste'rion, gr. (dimin. av peristera', duva), ett i somliga katolska kyrkor brukat, till förvarandet av hostian avsett kyrkokärl, i form av en över altaret svävande duva.

Peri'stole, gr. = Peristaltisk rörelse (se d. o.).

Peri'stoiiia, gr. (av peri', omkring, och sto'ma, mun), anat., munrand, mynningskant.

Peristro'f (gr. peristrofe'), talk., vändning, varigenom motståndarens bevisföring brukas som vapen mot honom själv.

Peristrumft, med., inflammation i omgivningen av en struma.

Peristy'1 (lat. peristy'lium, gr. peri'stylon, av gr. peri', omkring, och sty'los, pelare), hyggn., pelargång; pelarsal; kolonngång invändigt kring en gård 1. ett rum; framför en byggnad uppförd kolonnad.

Perisy'stole, gr., med., tiden mellan tvenne pulsslag 1. två sammandragningar av hjärtat.

Periteno'nium, anat., senskida.

Perithe'cium, bot., fruktkroppen hos vissa svampar och lavar.

Perithe'1, anat., cellförband av hinnceller i vissa artärers saftrum.

Perithri'ca bakterier, bioL, bakterier med cilier runt cellen.

Peritone'um (gr. perito'naion, av perite'i-nein, spänna över), anat., bukhinna. — Peritoneal 1. Peritone'isk, som hör till bukhinnan. — Peritoni'sm, symtom av peri-tonit utan att sådan föreligger. — Peri-toni't (lat. peritoni'tis), med., inflammation i bukhinnan.

Peritonsilla'r, med., som avser öronmandelns kapsel.

Peritto'ma, gr. (av perittos, överflödig), kvarleva, överskott; med., exkrement; återstod av sjukdomsämne i en kropp, som håller på att tillfriskna.

Peri'tus, lat., erfaren. — P. a'rtis, konsterfa-ren. — P. ju'ris, lagerfaren, lagkunnig.

Perityphli'tis (jfr Typhlitis), med., ivkn blindtarmens masklika bihang utgående inflammation; blindtarmsinflammation.

Periuretra'1, med., utanpå urinröret. — Periuretri't, med.y inflammation i urinrörets bindvävshölje.

Perizo'ma, gr, (av perizony'nai, omgiva, om-gördla), eg. gördel, bälte; med., navel-bråckband; anat., mellangärde.

Perjuratio'n, Per3ure'ra, se under följ. ord.

Perju'rium, lat., 1. Perjuratio'n, mened, falsk ed. — Perjure'ra, svära falskt, begå mened; bryta sin ed. — Perjuriö's, menedig. — Perju'rus, menedare,

Perka'l (/r. percale), ett slags fint ostindiskt bomullstyg; även ett slags grövre, kattun-liknande tyg.

Perka'n, en tygsort. Se Berkan.

Perkantnötter, ett slags hickorynötter (se d. o.).

Per kassa, se under Kassa.

Pe'rkele, fi. myt., den onde.

Perkini'sm, en av amerikanen Perkins uppfunnen, nu övergiven kurmetod, varvid de sjuka kroppsdelarna beströkos med två nålar av olika metall.

Pe'rkiiis violett, tekn., en violett anilinfärg.

Perklora't, kem., överklorsyrans salter.

Perkol€'ra {lat. percola're), sila. — Perkola-tio'n, silning. — Perkola'tor, apparat för perkolation.

Per kontant (se Kontant), handelst., betalning med penningar; betalning inom trettio dagar.

Perku'nas = Perun (se d. o.).

Perkurre'ra (av lat. per, genom, och cu'r-rere, löpa), genomlöpa, flyktigt genomse, genombläddra. — Perkursio'n, genomseende, flyktig överblick.

Perkussio'n (lat. percu'ssio, av percu'tere, slå), stöt, slag, sammanstötning; med., en undersökningsmetod, varvid läkaren genom knackning med handen 1. med en liten hammare på någon del av patientens kropp sluter till underliggande organs beskaffenhet. — Perkussionshammare, med., se Perkussion. — Perkussionsinstrument, tonk., slaginstrument, t. ex. puka, trumma.

— Perkussionslås, krigsk., slaglås, gevärslås, inrättat för antändning med slagkrut.

— Perkussionsmaskin, stötmaskin, en apparat, som åskådliggör lagarna för stötar.— Perkussionsrör, krigsk., ett slags an-tändningsrör. — Perkute'ra, skaka, stöta; genomborra; med., undersöka medelst perkussion. — PerkutöV, instrument för perkussion av stenar.

Perkuta'nt tuberkulinprov, med., ingnidning av tuberkulinsalva i huden.

Perkvire'ra (lat. perqui'rere), undersöka, efterforska. — Perkvisft, noggrant undersökt; uppenbar, klar. — Perkvisitio'n, rättslig undersökning. — Perkvisitions-protest, handelst., växelprotest, som av-gives, då det vid växelns förfallotid ej är kunnigt, var trassaten uppehåller sig. — Perkvisi'tor, efterforskare, undersökare.

Per labo'res i'tur ad hono'res, lat., genom mödor går man till äreställen.

Perlaffen, ty., handelsbenämning på gråa

skinn av hudengen 1. negerapan (Semno-pi'tecus maurus) från Java. Jfr Scheil-affen.

Peria'tus, lat. (av la'tus, bred), bot., mycket bred.

Per Iftteras, lat., genom brev.

Perlude'ra, lat., förespegla, föregyckla. — Perlusio'n, förespegling. — Perluso'risk,

förespeglande, föregycklande; skenbar, dårande.

Perlustre'ra (lat. perlustraWe), genomse, noga genomgå och besiktiga. — Perlustra-tio'n, genomseende, besiktning.

Perm, geol., förk. av permperioden 1. per-miska systemet.

Per ma, kem., tjärvatten.

Per mandata'rium, lat., genom bemyndigat ombud.

Permane'ns (av lat. permaneWe, förbliva, fortfara), fortvaro, varaktighet, beständighet. — Permane'nt, fortvarande, beständig, oavbruten, fast. Se även Inkoer-cibel. — Permanentvitt, se Blanc fixe.

Permangana't, kem., övermangansyrat salt.

PermansiV, ett tempus i kilskriftspråk, som betecknar tillstånd.

Permea'bel (lat. permea'bilis), genomträng-1ig. — Permeabilite't, genomtränglighet.

Permebrev — Pergamentsbrev (se d. o.).

Per me'se, se under Mese.

Pe'rmier, se Permiska folk.

Per mille, ital., handelst., för tusendet, för tusen stycken. Tecknas ®/oo. — Per-mille-avgift, avgift av en tusendedel 1. ^Ao procent.

Pe'rmiska folk, de i n.ö. Ryssland bosatta permierna, syrjänerna och votjakerna. — P. språk, de av nämnda folk talade språken. — P. systemet 1. P. formationen (efter guvernementet Perm i Ryssland, där denna formation framträder starkt), geol., det yngsta av de paleozoiska systemen (se d. o.).

Permissgeld, ty., handelst., förr vissa slags mynt; nu växelpenningar.

Permissio'n, Permissioner, se under följ. ord.

Permitte'ra (fr. permettre, lat. permi'ttere), tillåta, bevilja; giva orlov; hemförlova. — Permissio'n, tillåtelse, lov; tjänstledighet. — Permissioner, pl., skämtsam benämning på byxor. — Avec permission, fr. (1. ave'ck permissiå'ng), med tillåtelse, med förlov.

Permixtio'n, lat., sammanblandning.

Permove'ra (lat. permove're), sätta i rörelse; uppröra, upphetsa, reta; beveka.

Permucken, zooL, dets. som Skärlångan.

Permuta'bel, Permutatio'n, se under följ. ord.

Permute'ra (lat. permuta're), ombyta, utbyta, förväxla. — Permuta'bel, som kan ombytas, förbytas. — Permutatio'n (lat. permuta'tio), utbyte, ombyte, förväxling;1016

mat., de olika sätt på vilka ett antal element kunna ordnas.

Permuti't, en art konstgjord zeolit.

Pernege'ra ilat. pernega're), alldeles förneka, helt och hållet bestrida.

Perniciö's (lat. pernicio'sus, av perni'cies, fördärv), fördärvlig, skadlig; med., elakartad, dödsbringande.

Pernio'ner, lat., pl., med., frostknölar på fötterna.

Pernokte'ra (lat. pernocta're, av per, genom, och nox, natt), kvarstanna över natten, övernatta.

Pero-, gr., i sammansatta ord förkrympt, förlamad.

Perobra'chius (av gr. peros, lam, och bra-chion, arm), med., missfoster med medfödd förkrympning av armarna.

Per occasio'nem, lat., vid tillfälle; tillfälligtvis.

Peroda'ctylus, med., missfoster med medfödd förkrympning av fingrarna.

Perode'll, miner., ett slags topas.

Perodyni' (av gr. pe'ra, säck, och odyne', smärta), med., magplågor.

Perogrullo (1. -ågro'llå), en spansk nationaltyp för dumbom, som omständligt framställer självklara saker, som om de vore nya, oanade upptäckter.

Pe'rcidæ, zool., fiskfamiljen A b b o r r -fiskar. Hit höra svenska släktena Ace-ri'na, Luciope'rca och Pe'rca.

Pero'ma, gr., med., stympning av någon lem, av något sinnesorgan.

Perome'lus, med., missfoster utan extremi-teter.

Perone'us (gr. pero'ne), pl., Peronéer, anat., muskel, som hör till vadbenet.

Peroni'n, farm., bensylmorfinklorid, verkar svagare än morfin och användes som host-lindrande medel.

Perono'spora, hot., se Lucernmögel.

Peronospora'ceæ, bot., en familj parasitsvampar, vilka utveckla s. k. b 1 a d -mögel på många kulturväxter.

Perora'1, Peroratio'n, se följ. ord.

Perore'ra (lat. per or a're), med kraft och eftertryck hålla ett tal 1. ett föredrag. — Perora'l, genom munnen. — Peroratio'n, ett skolat, formfulländat tal; även avslutningen av ett tal, där dettas huvudpunkter i korthet och med eftertryck upprepas.

Per orname'nto, ital., till prydnad; för syns skull.

Per os, med., genom munnen.

Pero'sis, gr., med., stympning av en kroppsdel.

Perovski't, miner., svarta, röda 1. gula, dia-mantglänsande kristaller av kalk och titansyra.

Peroxi'd, kem., dets. som Superoxid (se d. o.).

Peroxida'ser, kem., enzym, (se d. o.), vilka förmedla överförande av syre från en superoxid till ett annat ämne men ej direkt

verka oxiderande. Förekommer i animala organ och vävnader.

Per pe'des, lat., till fots. — Per pedes aposto-lo'rum, till fots (såsom apostlarna), med "apostlahästarna".

Perpende'ra (lat. perpe'ndere), väga, avväga, överväga.

Perpendicular style, eng. (1. pörpöndi'kkjolör stajl), se Perpendikularstil.

Perpendi'kel (lat. perpendi'ciilum, av per-pe'ndere, avväga), lodrät linje; sänklod, vattenpass; svängtyngd 1. pendel i ett pendelur. — Perpendikularite't, lodräthet, lodrätt läge. — Perpendikula'rstil, hyggn., kallas i England den därstädes under 1400-t. rådande sengotiken, som bl. a. karakteriserades av lodräta linjer i fönster m. m. — Perpendikulä'r, lodrät.

Perper, montenegrinskt mynt, på sin tid motsvarande en österrikisk Krone (75 öre).

Perpetre'ra (lat. perpetra're), begå, föröva; fullborda, bringa till slut. — Perpetratio'n, fullbordan.

Perpe'tua, kvinnonamn, motsvarande mansnamnet Perpetuus. Perpetua och hennes tjänarinna Felicitas ledo martyrdöden under Septimius Severus^ regering och dyrkas av katolikerna som helgon (7 mars). P. är huvudpersonen i Stagnelius' dramatiska dikt "Martyrerna".

Perpetue'll (lat. perpe'tuus), sammanhängande, oavbruten, stadigvarande, oupphörlig, beständig. — Perpetue'ra, ständigt fort-vara. — Perpetuite't, ständig fortvaro. — Perpe'tuum 1. Perpe'tuo, för evigt. — Perpetuum mo'biIe, beständigt rörligt ting, särskilt en mekanisk inrättning 1. maskin, som genom egen kraft skulle kunna ständigt hålla sig i rörelse. — P. sile'ntium, evig tystnad.

Perpe'tuus, latinskt mansnamn, den beständige. Motsvarar kvinnonamnet Perpe'tua.

Perple'x (av lat. perpWxus, invecklad, förvirrad), förbryllad, häpen, bestört, rådvill. — Perplexite't, bestörtning, förvirring, rådvillhet.

Per po'sta, lat., med posten.

Per pri'mam (intentio'nem), med., sårläkning genom direkt hopläkning av sårränderna. Jfr Per secundam.

Per procu'ra, ital., 1. Per procuratio'nem, lat. (förk. p. p.), genom ombud, genom befull-mäktigad. Se vid. Prokura.

Perpusi'llus, lat., bot., mycket liten.

Perquisi'tio dome'stica, lat., husundersökning.

Per re'ctum, med., genom ändtarmen.

Per re'gio, lat., handelst., förvaltning; såsom principalsandel.

Per rhexin, se Per diabrosin.

Per rfsum mu'ltum de'bes cogno'scere stu'l-tum, lat., narren igenkännes på sitt myckna skratt.

Perro'ng (fr. perron, av pierre, sten), eg.Perrotine—Perskribera

översta planet av en trappa utanför ett hus; plattform, avstigningsplan längs spåren vid järnvägsstationer. — Perrongbiljett, järnvägsbiljett, som blott berättigar till inträde på perrong.

Perrotine, fr. {L pärråti'nn), en efter uppfinnaren Perroty uppkallad tygtryck-ningsmaskin, medelst vilken samtidigt kan tryckas med tre färger.

Per rus, handelst., för det hela.

pers., förk. för personligt.

Per saldo, ital., handelst., för överskott, genom tillgodohavande.

Persan, fr. (1. -a'ng), perser; hyggn., en manlig gestalt såsom bärare av gesimser o. s. v. Jfr Atlas {— Atlant) och Karyatid.

Per se, lat., i och för sig; av sig själv.

Pe'rsea, bot, växtsläkte av fam. Lauri'neæ. —• P. alba m. fl. arter ger avocatoträ (se d. o.). — P. grati'ssima, ger avocatopäron (se d. o.). —• Pe'rseabark, garvbark av Perse'a Ifngue från Chile.

Per secu'ndam (intentio'nem), med., sårläkning med granulationsvävnad mellan sårränderna. Jfr Per primam.

Perse'del (fr. parcelle, ital. particella, lat. parti'cula), smådel; enskilt föremål av ett förråd, varor, kläder, husgerådssaker

0. s. v.; kamer., jordebokspersedlar, de jordbruks-, bergsbruks- o. a. produkter, å vilka förr ränta utgjordes till staten. — Persedelränta, i persedlar bestämd grundskatt.

Persefo'ne (lat., Prose'rpina), gr. myt.. Plutons gemål, underjordens härskarinna.

Persei'der, astr., kallas den meteorström, som årligen den 10 aug. passeras av jorden och då visar sig i svärmar av stjärnfall, vilka tyckas utgå från stjärnbilden Perseus.

Perseite't (av lat. per se, i och för sig, av sig själv), tillvaron för sig själv; teoL, Guds egenskap att vara till genom sig själv.

Persekute'ra (fr. persécuter) 1. Persekve'ra (lat. perse'qui), förfölja; ligga över, besvära, plåga. — Persekuta'nt, PersekutiV

1. Persekuto'risk, förföljande; efterhängsen, besvärlig. — Persekutio'n, förföljelse; efterhängsenhet, besvärlig enträgenhet. — Persekutionsidéer, med., förföljelseidéer. — Perseku'tor, förföljare; efterhängsen person.

Persekve'ra, se Persekutera.

Persepho'ne, astr., en av småplaneterna.

Pe'rseus, gr. myt, se Persevs; astr., en på n. himlavalvet belägen stjärnbild.

Perseva'nt (av fr. persuivant 1. poursuivant, medföljande), under riddartiden en härolds ledsagare och biträde.

Persevera'ns, se under följ. ord.

Persevere'ra (lat. persevera're), hålla ut, framhärda, fortfara. — Persevera'ns (lat. persevera'ntia), ihärdighet,

ståndaktighet, uthållighet. — Perseveratio'n, psykoL,

en benägenhet hos själsfunktionerna att kvarstå i medvetandet, sedan det framkallade intrycket upphört, och att under en tid framträda, så snart medvetandet icke är upptaget av annat aktuellt innehåll.

Perse'vs (lat. Pe'rseus), gr. myt., Zeus' och Danaes son, dödade Medusa och räddade Andromeda från ett havsvidunder. Dyrkades som halvgud.

Persia'n, lammskinn av fettsvansfåret, en högt värderad pälsvara. Jfr Astrakan.

Persie'nn (fr. persienne), eg. persiska; spjäl-jalusi, fönsterskärm av rörliga, parallella träribbor.

Persiflage, se under följ. ord.

Persifle'ra (fr. persifler), håna, förlöjliga, ironisera. — Persiflage (1. -fla'sj), hån, förlöjligande, spe, gäckeri. — Persiflö'r, hånare, bespottare.

Pe'rsica, lat, hot, persisk.

Persica'ria, Persicifo'lia, bot, till bladen lik persikoträdet. — Persici'na, bot, persiko-färgad, gredelin.

Pe'rsika, bot, den ludna, välsmakande frukten av Pe'rsica vulga'ris (Amy'gdalus persica), ett till fam. Amygdala'ceæ hörande, från Persien härstammande, i s. Europa allmänt odlat träd. — Pe'rsiko, en likör, beredd av oljan ur persikokärnor 1. bittermandel. — Persikoessens (1. -es-sa'ngs), en på kemisk väg beredd essens, som bl. a. innehåller persiko-olja.

Persi'l, ett perborathaltigt tvättmedel av tvål och soda.

Persilja, bot, Petrose'linum sa'tivum, en till fam. UmbelWferæ hörande ört, vars blad brukas vid matlagningen. — Prata persilja, prata strunt. — Persiljekamfer = Apiol (se d. o.).

Persi'mon, Persi'monträ, bot., ett slags eben-holts av Diospy'ros virginia'na, från ö. Nordamerika.

Pe'rsio = Cudbear (se d. o.).

Pe'rsisk, som angår Persien 1. härstammar därifrån. — Persiska hästen, är nära besläktad med den arabiska, men större och mera högbent. — P. höns, en i Europa vanlig, stjärtlös hönsras, som förr ansetts härstamma från Persien. —• P. språket, persernas modersmål, ett ariskt språk. — Persiskt blått, tekn., en grönblå 1. mörkblå färg. — P. gult = Auripigment (se d. o.). —• P. insektpulver, se Insektpulver. — P. rött, kvicksilverkromat; även basiskt blykromat.

Persiskt manna, bot, se Alhagi.

Persiste'ns, Persiste'nt, se under följ. ord.

Persiste'ra (lat persi'stere), vidbliva, vidhålla, stå fast vid, framhärda. — Persi-stance, fr. (1. -sta'ngs), 1. Persiste'ns, ihärdighet, uthållighet; hårdnackenhet, envishet. — Persiste'nt, uthållig, framhärdande; envis.

Perskribe'ra (lat perscri'bere), uppteckna,1018

nedskriva, förteckna. — Perskriptio'n, nedskrivning, upptecknande, skriftlig av-fattning.

Perskru'tera (lat. perscriMri) y genomforska, genomsöka, noga nndersöka. — Per-skrutatio'n, noggrann undersökning.

Persmässan, förr i Karlstad på Petrusdagen hållen marknad.

Perso'n (av lat, perso'na, se d. o.), människa, mänsklig individ; en människas karakteristiska egenskaper; språkv., i grammatiken kallas den talande (jag, vi) första personen, den tilltalade (du. I, ni) and?a personen, den omtalade (han, hon, den, det, de) tredje personen; teol., se Hypostas. Se även Juridiska personer och Moralisk person. — Perso'nliga pronomen {lat. pro-no'mina persona'lia), språkv., pronomen, som beteckna en bestämd person: den

talande (första personen), den tilltalade (andra personen) 1. den omtalade (tredje personen).

Perso'na, lat., eg. skådespelarmask; skåde-spelarroll; personlighet, karaktär; person, människa. — P. gra'ta, omtyckt, gärna sedd person, person, som står väl hos vederbörande. — P. ingra'ta, illa omtyckt, ogärna sedd, misshaglig person. — P. mora'lis, moralisk person (se d. o.). — P. pu'blica, person, som har ett offentligt ämbete; även allmänt fruntimmer, sköka. — P. quæstio'nis, se under Quæstio. — P. suspe'cta, misstänkt person. — In persona, personligen. — Pro persona, för var person. — Personage (1. -asj; fr. person-nage), person, som beter sig underligt 1. väcker misstankar. — Persona'1 (fr. personel) , sammanfattning av de vid ett ämbetsverk, vid en teater, i en affär 1. d. anställda personerna. — Persona'lier, personligheter, personliga förolämpningar; i en likpredikan framställningen av den avlidnes personliga omständigheter. — Per-sonalise'ra, göra personliga 1. spetsiga anmärkningar. — Personalfsm, själviskhet; fil., den åsikten att allt, som är verkligt, är personligt och självmedvetet. — Perso-nali'st, person, som det rent personligen tillkommer en viss rättighet. — Personali-te't, personlighet, egenskapen att vara en person. — Personalite'ter, personliga förolämpningar 1. anspelningar. — Personal-konti, handels t, levande konti, konti för personer.)(Impersonalkonti. — Personalunion, förening av en 1. flera i andra avseenden självständiga stater under ett statsöverhuvud.) (R e a 1 -union. — Persone'll (fr. personnel), personlig. — Personifie'ra (fr. personni-fier), framställa allmänna begrepp, egenskaper, livlösa föremål, naturkrafter etc. såsom personer; förkroppsliga, te sig som en avbild av något. — Personifie'ring, handlingen att personifiera. — Personi-fikatio'n, personliggörande, förkropps-

ligande, bild, genom vilken något opersonligt framställes som en person. Jfr Allegori. — Perso'nliga pronomen, se under Person. — Personlig ekvation, astr., vid observationer uppträdande fel, som bero på olika personers olika metoder. — Personlighet, en till självständig karaktär utvecklad människa; närgångenhet. — Personlighetsfördubbling 1. Personlighetsklyvning, psykoL, abnormt tillstånd, varvid människan förlorar kontinuiteten i jagmedvetandet, så att det förefaller, som om två av varandra oberoende personer omväxlande bodde i samma kropp utan att veta något om varandra och ofta med mycket olika karaktär. — Personnage, f r. (1. persånna'sj), misstänkt person, personlighet; skådespelarroll. Se även Personage.

Persona'lexekutio'n, jur., se Realexekution.

Persona'tæ, bot, syn. Scrophularia'ceæ (se d. o.).

Persona'tus, hot., maskerad.

Perspektiv (fr. perspective, av lat. perspi'-cere, se in i), noggrann avbildning av en solid figur, sedd från åskådarens synpunkt; konsten att avbilda föremålen, så som de, sedda från en viss punkt, te sig för åskådarens öga (jfr Linearperspektiv och Luftperspektiv); utsikt för framtiden. — Fågelperspektiv, föreligger, då föremålen ses rakt 1. snett uppifrån och ned. — Grodperspektiv, föreligger, då föremålen ses snett nedifrån. — Perspektivläran, teorien för nämnda konst, reglerna för perspektivet. — Perspektivsnäckan, zooL, Tro'chilus perspecti'vus, lever i Indiska oceanen. — Perspekti'visk, som hör till perspektiv; återgiven i överensstämmelse med perspektivläran; tecknad 1. målad på avstånd. — Perspektogra'f (av gr. gra'-fein, skriva), instrument, varmed pérspek-tivbilder mekaniskt uppritas.

Perspice'ra (lat. perspi'cere), genomskåda, besiktiga. — Perspika'bel, synlig, märkbar. — Perspikacite't (lat. perspica'citas), skarpsinnighet; skarpsynthet. — Perspi-kuite't (lat. perspicu'itas), genomskinlighet, klarhet, tydlighet, begriplighet.

Perspiratio'n, Perspirato'risk, se under följ. ord.

Perspire'ra (lat. perspira're), utdunsta, ut-svettas. — Perspire'rad, tonlös, om språkljud. — Perspiratio'n, utdunstning, svett.

— Perspirato'risk, som främjar utdunstning, svettning.

Perstringe'ra (lat. perstri'ngere), eg. beröra; genomdraga; genomhäckla, skarpt tadla.

Persulfa't, kem., salt av översvavelsyra.

Persvade'ra (lat. persuade're), övertala, intala, söka förmå. — Persvasi'bel, över^ bevisande, övertalande; även lätt att övertala. — Persvasio'n, övertalning, intalan.

— Persvaso'rier, övertalningsmedel, övertalningsgrunder.

Pert, se Pärt,

Perte, fr. (L pärt), förlust, skada; handelst., avdrag, indragningskostnader; den förlust, som en remittent måste vidkännas, när han vid en utländsk växelremissa icke kan insända sina penningar utan under pari.

Pertinacite't, se under följ. ord.

Pe'rtinax, lat., envis, hårdnackad, — Pertina-cite't, envishet, halsstarrighet.

Pertine^ns (lat. peWtinens, av perti'nere, höra till), tillhörighet, tillhörande. — Pertine'nt, hörande till saken; behörig, passande, lämplig. — Pertine'ntier (lat. pertine'ntia), pl., tillbehör, mindre jorddelar, som tillhöra en större egendom. — Cum pertiiie'ntiis, med tillbehör.

Perti't, miner., intim sammanväxning mellan kali- och natronfältspat i kalifältspatens form. Ett mineral, där natronfältspaten överväger och bestämmer formen, kallas antipertitiskt.

Pertone'rad (av lat. per, genom, och tona're, dundra), tonande (om språkljud).

Per tot discri'mina rerum, lat., "genom så många faror'\ (Vergilius.) Jfr Per varios casus.

Perturbe'ra (lat. pertuTha're) ^ förvirra, bringa i oordning; oroa. — Perturbatio'n, förvirring, omvälvning; sinnesrörelse, oro; astr., avvikelse i planeternas elliptiska bana; fys., oregelbundenhet i jordmagnetismen.

Per tu'rnum, lat., i tur.

Pertu'ssis, lat., med., kikhosta. — Pertussfn, farm., starkt sötat extrakt på timjan. Hostlindrande.

Peru'balsam, farm., Ba'lsamum peruvia'num, fås av det till fam. Papiliona'ceæ hörande trädet Myro'xylon Pere'iræ i Centralamerika och på Ceylon. Brukas mot lungkatarr och skabb.

Peru'k (fr. perruque, ital. parrucca, sp. pe-luca, av lat. pilus, hår), huvudbeteckning av löshår. — Perukstil, konsth., överlastad, urartad barockstil (från slutet av 1600- till början av 1700-t.). — Perukstock, redskap, å vilket peruker förfärdigas; tjockskalle, person med gammalmodiga åsikter.

Peru'ka'pan, zooL, se Hamadryader.

Per u'ltimo, ital., på sista dagen i månaden.

Peru'n, slav. myt., åskans gud.

Per unanfmia (vo'ta), lat., enstämmigt, med en röst.

Peru'rata'nia, se Rataniarot.

Peru'si'lver, försilvrat nysilver.

Peruvienne, fr. (1. päryviä'nn), ett slags blommigt sidentyg.

Pervage'ra (lat. pervaga'ri), genomströva.

Per va'rios ca'sus, per tot discrfmina re'rum, lat., genom skiftande äventyr, genom så många faror, ("^neiden" av Virgilius.)

Perwenetz, ryskt mansnamn, den förstfödde.

Perve'rs, Perversite't m. fl., se under följ. ord.

Perverte'ra (lat. perve'rtere), förvända, förvrida, förleda. — Perve'rs (lat. perve'r-sus), förvänd, abnorm; med.,

sjukligt förvänd (om en drift). — Perversio'ii, för-värring, försämring. — Perversite't (lat. perveWsitas), förvändhet, abnormitet; vrånghet, ondska, sedefördärv; med., abnormt läge av organ; sjuklighet, förvändhet hos en drift.

Pervestige'ra (lat. pervestiga're), genomströva, genomforska. — Perv€stigatio'n, genomsökande, uppspårande.

Per vi'as natura'lis, lat., med., på naturliga vägar.

Pervigi'lier (lat. pervigi'liæ, av pervigi'lium, eg. nattvak), nattliga fester, som av de gamla romarna firades till Ceres', Venus' 1. någon annan gudoms ära. — Pervigi'1, sömnlös. — Pervigi'lium, med., sömnlöshet.

Pervolve'ra (lat. pervo'lvere), genombläddra, undersöka; grundligt studera.

Per vo'stro, ital., handelst., för er och eder räkning.

Per vo'ta majo'ra, lat., genom övervägande röstantal.

Pervulge'ra (lat. pervulga're, av viClgus, allmänhet, pöbel), göra allmänt bekant, utsprida. — Pervulgatio'ii, utspridande, kungörande.

Pes, pl. Pe'des, lat., fot; metr., versfot. — P. equi'nus, med., hästfot, klumpfot. — P. excava'tus, hålfot. — P. pla'nus plattfot. — P. va'lgus, höggradig plattfot. — P. va'rus, klumpfot.

Pesa'd (fr. pesade), ridk., stegring.

Pesa'nte, ital, tonk., tungt, långsamt, med värdighet.

Pesato'ri, ital. (av pesa're, väga), vågpenningar.

Pe'schelrör, ett slags svartlackerade, elektriska isoleringsrör.

Pescherä'er, eldsländare, infödingar i Eldslandet.

Peschitto, syr., eg. den trogna, ordagranna; benämning på den äldsta syriska bibelöversättningen.

Pese'ta, sp., den spanska myntenheten = 100 centimos = 1 franc (se d. o.). Jfr Peso, sp.

Pesjerä'er, se Pescheräer.

Pesji'tto, se Peschitto.

Pe'so, ital., handelst., tyngd, vikt. — P. gro'sso, tung 1. svår vikt. — P. sottfle, lätt vikt.

Pe'so, sp., vikt, stycke; även = Peso du'ro, Peso fuerte, Du'ro 1. Pia'ster, spanskt silvermynt = 5 pesetas (se Peseta); myntenhet i vissa av Amerikas stater = ungefär 5 francs (se Franc).

Pessa'r, Pessa'rium, lat., med., livmoderring, apparat, som avser att kvarhålla livmodern i dess riktiga läge 1. dit återföra densamma.1020

Pe'ssimæ memo'riæ, se under Memoria,

Pessimi'sm (av lat, pe'ssimus, sämst), åsikten att världen överhuvudtaget är ond. och att människolivet är utan allt värde; även böjelsen att se allt i den mörkaste dagern. Jfr Optimism. — Pessimi'st, anhängare av pessimismen; person, som ser allt i den mörkaste dagern.) (Optimist. — Pessimistisk, som har avseende på pessimism; som ser allt i svart; bitter.

Pest 1. Pestile'ns {lat. pe'stis, pestile'ntia), med., förr varje härjande, dödlig farsot; nu böldpesten, bubonpesten (se d. o.). — Peste'ra (fr. pester), svärja, dundra, fara ut mot. — Pestilentia'lisk, pestartad. — Pestserum, med., ett preparat av döda pestbakterier, som, insprutat under huden på människor, gör dessa omottagliga för pestsmitta.

Pestalo'zzistiftelser, i Schweiz och Tyskland efter den schweiziske pedagogen Pestalozzi uppkallade uppfostringsanstalter.

Peste'ra, se under Pest.

Pester Lloyd (Z. pä'sjter låjd), tyskspråkig, frisinnad tidning i Budapest, grundlagd 1853.

Pestilens, Pestserum, se under Pest.

Pestilensrot, bot., se Petasites.

Pes va'lgus, se under Pes.

Pe'tala ro'sæ, farm., FloWes ro'sse, kronbladen av Ro'sa centifo'lia, tillhörande fam. Rosa'ceæ. På de färska 1. saltade bladen destilleras rosenvatten, och genom att krossa de färska bladen med socker till ett mos får man rosenkonserv, Conse'rva ro'sæ.

Petali'sm (av gr. pe'talon, blad), i det forna Syracusa femårig landsförvisning, tilldömd av folket genom allmän omröstning, varvid rösterna avgåvos på olivblad. Jfr Ostracism.

Petali't, miner., ett sällsynt mineral, som består av lerjord, natron och lition.

Petaloi'des, hot., spadlik.

Petaloidi' (av gr. pe'talon, blad), hot., missbildning, som består däri att ett organ antar utseende av ett kronblad.

Pe'talon, gr. Pe'talum, pl. Pe'tala, lat., bot., blad, särskilt kronblad.

Petar, serbisk namnform för Peter.

Peta'rd (fr. pétard, av péter, explodera), krigsk., en kägelformig sprängkropp, vilken begagnades till sprängning av portar, murar o. s. v. — Petarde'rare, överfyrver-kare.

Petasi'tes, hot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. I Sverige fyra arter. — P. ova'tus, skråp, pestilensrot. Odlades under medeltiden som medel mot pest. Sedan dess förvildad vid gårdar. — P. japo'nicus, fuki, odlas i Japan som köksväxt.

Pe'tasus, lat. (gr. pe'tasos), hatt med stora brätten; Merkurius' bevingade hatt.

Petaurfst (av gr. petauri'tzein, dansa på lina), lindansare.

Pete'cher 1. Pete'chi€r (lat. pete'chiæ), pl., med., röda fläckar, som uppstå på huden vid vissa sjukdomar. — Petechia'lfeber, fläckfeber, fläcktyfus.

Pe'ter, mansnamn = Petrus (se d. o.). Buret av korstågens upphovsman, Peter Eremi-ten 1. Peter av Amiens {1. ami^äng), och av ryska kejsare.

Peter-båt, kort, grundgående fiskebåt på floderna Thames och Medway i England. Typen urspr. från Skandinavien.

Pe'ter-Paulsfesten (lat. Fe^stiim apostolo'-rum Petri et Pauli) firas inom katolska kyrkan den 29 juni till åminnelse av apostlarna Petrus och Paulus.

Peterspenning, hot., se Lunaria.

Pe'terspenningen (lat. denaWius hea'ti Pe'-tri), se Denarius Petri.

Petille'ra (fr. pétiller), skumma, sprudla, porla.

Petimä'ter, se Petit-maitre.

Petine't (fr. pétinet), en fin, florlik, vävnad av silke, linne 1. bomull; tyll. — Petinet-glas, filigranglas (se d. o.).

Petfölus, lat., bot., skaft, stjälk.

Petiotise'ra (1. -tiåt-), framställa rödvin av resterna efter vinpressning enl. en av fransmannen Petiot uppfunnen metod. — Petiotise'ring, benämning på denna metod.

Peti'ta, önskemål, framställningar till riksdagen om anslag 1. d.

Petit,'(1. pöti'), liten, ringa, obetydlig; (1. petigt), boktr., ett slags boktryckarstil.

— Petit bleu (1. - blö), "litet blått (brev)", som befordrades med Paris rörpost. — Petit-Bourgogne (1. -borgå'nj), ett franskt rödvin. — Petit-crevé (1. -kröve'), sprätt, sprätthök. — Petit duc (1. -dyck), ett slags vagn. — Petite misère, se under Misère. — Petite'ss (fr. petitesse), småsak, obetydlighet; småaktighet; låghet. — Petit-grain (1. -gräng), ett slags gros de Tours (se under Gros).

Petitio'n (lat. peti'tio, av pe'tere, söka), begäran, ansökan; ansökningsskrift, böneskrift. — Petition of right, eng. (1. piti'sjön åvv räjt), ansökan om rättigheternas återställande, benämning på en av engelska parlamentet 1628 till Karl I överlämnad besvärsskrift. — Petitionsrätt, rätt att inlämna böneskrifter; särskilt folk-representationens rätt att vända sig till regeringen med andraganden, besvär 1. förslag. — Peti'tio princi'pii, log., ett felslut, varvid man såsom bevisgrund anför det, som självt bör bevisas. — Petitione'ra, inkomma med ansökningar och böneskrifter. — Petitionä'r, en ansökande; person, som deltager i 1. undertecknar en petition.

— Peti'tor, person, som framställer en ansökan. — Petito'risk, ansökande, som angår en ansökan. — Peti'tum, pl. Peti'ta, ansökan.

Petit journal, L e, fr. (1. lö pöti' sjorna'11), en mycket spridd daglig tidning i Paris.

Petit-loup, fr, (1. pötilo'), eg. liten varg; en halvmask, som blott täcker ögon och näsa.

Petit-maitre, fr, (I, pötimä'tr), 1. Petimä'ter,

eg. liten herre; sprätt, modenarr; små-petig person.

Petit mal, fr, (I, pöti' mall), fallandesot.

Peti'tor, Petito'risk, Pe'titum, se under

Petition.

Petit Parisien, Le, (I, lö pöti' parisiä'ng), stor partilös nyhetstidning i Paris, grundlagd 1876.

Petits choux, fr. (1. pöti' sjo), eg. små kålhuvuden, bakelser, som klyvas och fyllas med grädde.

Petjene'ger, förr ett turkisk-tatariskt folk.

Petræ'a, lat. (av gr. pe'tros, berg), hot.y växande på klippor. — Petro'phiIa, lat. (av gr. fi'loSy vän), bot., stenälskande.

Petrarki'sm, litterär stilriktning, som sökte efterlikna italienaren Petrarca (1304— 74). — Petrarki'st, Petrarcaefterbildare.

Petravalli, se Anamirta.

Petrefa'kt (av gr. pe'tra, sten, och lat. fa'-cere, göra), förstening.

Petre'isk (av gr. pe'tra, sten), stenig, klippig.

Petre'iska Arabien (efter staden Petra), Steniga Arabien, Sinaihalvön.

Petri, latinisering av Peters 1. Pers son, d. v. s. Petersson, Persson.

Pe'tri ca'thedra (lat. Fe'stum Ca'thedræ Pe'tri), en kyrkofest till minne av aposteln Petrus' uppstigande på biskopsstolen (22 febr.).

Petrifice'ra (av gr. pe'tra, sten, och lat. fa'-cere, göra), förstena, förvandla till sten; fig., göra orörlig, förlama (genom någon sinnesrörelse). — Petrifika't 1. Petrefa'kt, förstening, förstenad kropp. — Petrifika-tio'n, förstening, förvandling till sten; med., inkrustation 1. förkalkning av organiska vävnader.

Pe'tri fängslande {lat. Fe'stum S. Pe'tri ad vi'ncula), kyrkofest till minne av aposteln Petrus' fängslande och befrielse (1 aug.).

Petri'na, astr., en av småplaneterna.

Petrina'I, ett av medeltidens första handeldvapen, med järnskaft, som stöddes mot bröstet.

Petri'ner (efter aposteln Petrus), katolska andliga, som icke tillhöra någon munkorden och som mot betalning förrätta gudstjänst i slotts- och huskapell. — Petrini'sm, den av aposteln Petrus representerade läran om den urspr. judekristendomen. Jfr Paulinism. — Petri'nsk, som härrör från 1. på annat sätt angår aposteln Petrus.

Petrissage, fr. (1. -sasj), den massageform, som kallas knådning.

Petri stol, påvestolen, påvemyndigheten, av vilken aposteln Petrus anses ha varit förste innehavare såsom biskop i Rom.

Petrobrusia'ner 1. Brusia'ner, en av den franske prästen Petrus de Bruys i 12:e årh. i Sydfrankrike stiftad religiös sekt.

Petrografi' (av gr. pe'tros, berg, och gra'-fein, skriva), läran om bergarterna. — Petrologi' (av gr. Wgos, lära), läran om stenarterna.

Petroko'rier {lat. petroco'rii), ett av de galliska folken.

Petro'l (av gr. pe'tros, berg, och lat. o'leum, olja), tekn., sågspån, som i förening med stenkolsstybb brukas till briketter. — PetroIi'n, se Aurora-olja. — Petro'leum, bergolja (se d. o.). — Petroleum-eter, se Gasolin.

Petrologi', se under Petrografi.

Petrolö'r, fem. Petrolö's (fr. pétroleur, pé-troleuse), benämning på de mordbrännare och mordbrännerskor, som under Pariskommunen 1871 begöto offentliga byggnader med petroleum för att sedan sticka dem. i brand.

Petromy'zon, zool., nejonöga.

Petro'nius, mansnamn == Petrus (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Petrone'lla, som förk. till Pella.

Petroselfnum horte'nse 1. P. satfvum, hot., persilja, som kryddväxt odlad umbellat. — P. hortense (3 crispum, kruspersilja.

Petrosflex (av gr. pe'tros, berg, och lat. si'lex, flinta), petrogr., hälleflinta; felsit.

Petrosola'rolja, ur petroleum erhållen solarolja (se d. o.).

Pe'trus, latinskt mansnamn (av gr. pe'tros, berg, klippa, hälleberg). Buret av Jesu förste apostel, enl. romersk-katolska kyrkans tradition påvedömets grundläggare. Hos oss Per, Pär, Peter 1. Petter, dimin. Pelle; fr. Pierre; ital. Pietro; sp. Pedro. — Petrus cathedra'tus = Petri cathedra (se d. o.). — Petruskors, ett upp- och nedvänt latinskt kors (se d. o.).

Petschaft, se Pitschaft.

Pe'tticoat ref ormen (1. -kåt-), av eng. petti-coat, underkjortel) = Bloomerism (se d. o.).

Pe'tto, ital. (lat. pe'ctus), bröst, barm; hjärta, själ. — Hava in petto, hava inom sig, hålla hemligt, förtiga.

Pétulance, fr. (1. petyla'ngs, lat. petula'ntia), oförskämdhet; lättsinnighet; påflugen-het; sprittande livlighet, häftighet. — Petula'nt, oförskämd; lättsinnig; påflugen; sprittande livlig, häftig.

Pe'tum, nylat. (fornsp., petu/n), tobak.

Petu'nia, bot, ett i det tropiska Amerika inhemskt, till fam. Solana'ceæ hörande örtsläkte, av vilket många arter hos oss odlas som prydnadsväxter.

Petzi't, miner., en viktig guldmalm, bestående av tellurguldsilver (se d. o.).

Petöfisällskapet (ung. Petöfita'rsasa'g), litterär förening, stiftad 1876 i Budapest till minne av skalden S. Petöfi.

Peu à Peu, fr, (I, pö a pö), 1. Peu om Peu, småningom, efter hand.

Peucedani'n, kem., ett i mästerroten förekommande skarpt ämne.1022

Peucedanum—Phallus

Peuce'danum, hot.y växtsläkte, tillhörande fam. UmhelWferæ. — P. oreoseli'num, backsilja, och P. palustre, mossrot, ha förr varit använda i medicinen.

Peuci'ner, forngermansk folkstam.

Pe'umus, bot., se Monimiaceæ.

Peuple, fr. (1. pöppl), folk; befolkning. — Peuple frangais, peuple des braves (1. -frangsä', - dä bravv), franska folk, de tappres folk, begynnelseorden till Parishymnen (se Parisienne). — Tout pour le peuple, rien par le peuple (Z. to por lö -, riäng - lö -), allt för folket, intet genom folket, yttrande, som tillskrives den franske kejsaren Napoleon I. — Peuplera (Z. pöple'ra; fr. peupler), befolka.

Peutingerska kartan {lat. Tabula [-peutinge-riana]f-] {+peutinge- riana]f+} en från 1200-t. stammande kopia från Agrippas karta över militärvägarna i Västromerska riket. Har tillhört tyske humanisten Konrad Peutinger, varav namnet. Nu i Wien.

Pewter, eng. {1. pju'tör), benämning på flera slags legeringar, den bästa av tenn och något koppar.

p. ex., förk. för fr. par exemple, till exempel.

Pe'xis, gr. (av pegny'nai, göra styv, hård), med., ystning, löpning (om blod, vätskor o. s. v.).

p. expr., förk. för lat. per expressum, med ilbud 1. extra bud.

Peyerska körtlarna, anat., i tunntarmarnas slemhinna befintliga lymfkörtlar.

Peyo'te, Peyo'tl, se Mejical.

Pezi'za, bot., bägar- 1. skålsvamp. De större arterna, t. ex. P. ono'tica, haröra, äro ätliga.

Pe'zza, ital. (fr. pièce), stycke, bit. — Pe'zzo, stycke; stund. — P. di do'nna, en duktig kvinnsperson. — P. d'uo'mo, en storväxt karl.

pf, förk. för ital. piü forte, poco forte (se d. o.).

p. f., förk. för fr. pour féliciter, för att lyckönska.

P. f. a. f., förk. för lat. Pa'stor fi'dus anima'-rum fide'lium, de trogna själarnas trogna herde.

Pfaffengasse, ty., "prästgatan", äldre geografisk benämning på den av biskopsstift och kyrkliga områden överfyllda vänstra Rhenstranden mellan Chur och Köln.

Pfa'lz (lat. pala'tium pu'bliciim), urspr. slott, palats; särskilt benämning på hovborgarna i Tyskland, på vilka kejsaren omväxlande uppehöll sig för att skipa rätt; det till dessa borgar hörande området; den därstädes upprättade domstolen. — Pfalzgreve (ty. Pfalzgraf, lat. co'mes pala'tii), urspr., en hög ämbetsman vid det frankiska hovet; sedermera den tyske kejsarens hovdomare; förvaltare av pfalzerna (kronans gods); slutligen blott en titel. — Pfalziska katekesen == Heidel- ^ bergkatekesen (se d. o.). m

Pfe'nnig, tyskt skiljemynt = 0,01 Mark.

Pfiffig, ty., fiffig, knepig.

P. F. S. S., förk. för lat. Pater, Filius, Spi-ritus sanctus. Fadern, Sonen och den Helige ande.

Pfund, ty., skålpund.

p. f. v., förk. för fr. pour faire visite, för att göra besök.

Ph-. De med f-ljud började ord, som ej återfinnas under Ph-, torde sökas under F.

Phace'lia, bot., prydnadsväxtsläkte från Kalifornien av fam. Hydrophylla' ceæ. Blommor ljusblå i klasar. — Ph. tanaceti-fo'lia, facelia, har parbladiga blad. Odlas som foder åt bin. Stundom förvildad.

Phædra (1. fe'dra), astr., en av småplaneterna; gr. myt., se Faidra.

Phænoty'pisk, som företer såväl de rent ärftliga som de förvärvade karaktärerna.

Phæo (1. fe'å), astr., en av småplaneterna.

Phæophy'ceæ, bot., brunalger.

Pha'et, astr., stjärna i stjärnbilden Columba på s. hemisfären.

Pha'eton, gr. myt., se Faéton. — Phaeton, fr. (1. faetå'ng), öppen, lätt, tvåhjulig vagn.

Phaetu'sa, astr., en av småplaneterna.

Phagæ'na, lat. (gr. fa'gaina, av fage'in, äta), med., onaturlig hunger; överdriven matlust.

Phagedæ'na, lat. (gr. fage'daina), med., fortskridande, stinkande vävnadsbrand. — Ph. profu'nda, djupgående stinkbrand.

Phagocy'ter, se Fagocyter.

Phagofobi', med., fruktan för att svälja.

Phaki't, med., ögonlinsinflammation. — Phakoce'le, med., linsbråck.

Phakoli't, miner., ett slags zeolit (se Zeo-liter).

Phala'cra, se Falakra.

Phalange, fr. (1. falla'ngsj), falang (se d. o. och Fourierism).

Phalà'nger, anat., finger- 1. tåleder. — Phalangft, fingerledinflammation.

Phalanstère, fr. (1. falangstä'r), falangstèr. Se Fourierism.

Pha'lanx, se Falang.

Phala'rika, gr., brandfackla, eldbrand.

Pha'laris, bot., växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — Ph. arundina'cea (syn. Thy-phoides, Baldinge'ra), rörflen. — Ph. cana-rie'nsis, kanariegräs. Lämnar fågelfrö, "kanariefrö".

Phalari'smus (efter tyrannen Pha'laris, som regerade i Agrigent på Sicilien i 6:e årh. f. Kr.), grym, tyrannisk regering.

Phalaro'pus, zool., simsnäppor.

Phalli'tis, gr., med., inflammation i manslemmen. — Phallokampsis, onaturlig krök-ning av nämnda lem. — Phallokarcino'ma, kräfta i denna kroppsdel. — Phallorragi', blodflytning ur densamma.

Pha'llus, lat., 1. Fallo's, gr., anat., manslemmen; en avbildning av densamma, vilken av flera forntida folkslag, bl. a. grekerna.

såsom en symbol av mannakraft och av naturens alstringsförmåga kringbars i religiösa processioner.

Pha'Ilus, lat., hot., ett till stinksvamparnas familj hörande svampsläkte, vars art, Ph. impudi'cus, gikt-1. stinkmurkla, sprider en vidrig, genomträngande stank.

Phaneroga'mæ, se Faner o garner.

Phansiga'rer — Thugs (se d. o.).

Phanta'sma, lat., hjärnspöke, fantom (se d. o.).

Pha'rao, se Farao.

Pharbi'tis, tropiskt växtsläkte med flera i trädgårdar odlade arter. — Ph. h^spida, "blomman för en dag".

Pha'rma-, läkemedels-. Se Farma.

Pha'rmaca præpara'nda, se Præparanda.

Pharmacopæ^a, se Farmakopé.

Pharo'macriis, zool., se Kvesalen.

Pha'rus, se Farus.

Pharyngi'tis, Pha'rynx, se Farynx.

Phase'olus, bot., odlat växtsläkte tillhörande fam. Legumino'sæ. Ph. vulga'ris frön kallas "bruna" 1.. "vita" bönor; odlas i flera former, såsom: Ph. cocci'neus, rosenböna, allmän prydnadsväxt; Ph. com-mu'nis, stångböna, störböna, högväxt; Ph. nanus, krypböna, lågstammig.

Phasfeinus, zool., fasansläktet.

Ph. D., förk. för philosophiæ doctor.

Phæoce'phalum, lat., brunhuvad.

Phe'eda, astr., stjärna i Karlavagnen.

Phego'pteris, bot., ormbunkssläkte med fyra svenska arter.

Phella'ndrium, se Fruetus phellandrii.

Phenaki't, miner., ett sällsynt mineral, bestående av basisk kiselsyrad berylljord.

Phe'nix, se Fenix.

Philadelphes, fr. {1. filade'lf; av gr. fila'del-fos, den som älskar sin broder), pl., fila-delfer, inom den franske kejsaren Napoleon I: s här ett hemligt sällskap med syfte att återupprätta republiken.

Philade'lphus corona'rius, bot., schersmin, odlad prydnadsbuske, med välluktande, vita blommor, tillhörande fam. Saxifra-ga'ceæ.

Philago'ria, astr., en av småplaneterna.

Philale'thes (av gr. fi'los, vän, och alethe's, sannfärdig), sanningsvän.

Philatélie, fr. (1. -Ii'), se Filateli.

Phile'mon, grekiskt mansnamn (av fi'lema, kyss), den älskande. Se vid. Filemon. — Philemon och Ba'ucis, se Filemon och Baukis.

Phi'lia, astr., en av småplaneterna.

Philipp, tysk, Philippe {1. fili'pp), fransk namnform för Filip.

Philfppica, se Filippik.

Phili'ppus, se Filippus.

Phili'ster, se Filister.

Phillipsi't, miner., kalkharmotom, ett slags zeolit (se Zeoliter).

Philobi'blon eller om kärleken till böcker, titel på ett verk av R. de Bury,

biskop av Durham (d. 1345), kallat "biblio-filiens äldsta urkund", med värdefulla upplysningar i medeltida bokhistoria.

Philo'choros (av gr. fi'los, vän, och choro's, dans), namn på en i Uppsala bildad förening med syfte att bevara svenska nationaldanser.

PhiIode'mus, latinsk-grekiskt mansnamn (av fi'los, vän, och de^mos, folk), folkvän.

Philode'ndron, bot., tropiskt amerikanskt klätterväxtsläkte, varav flera arter odlas i växthus för de vackra bladens skull. Jfr Monster a.

Philæ'nus 1. Philö'nus {gr. filoi'nos, av fi'los, vän, och oi'nos, vin), vinälskare; dryckeskämpe.

Philogy'nes, gr. (av fi'los, vän, och gyne', kvinna), kvinnoälskare, kvinnovän.

Philolo'gia, se Filologi.

Philome'des, latinskt-grekiskt mansnamn (av gr. fi'los, vän, och meida'n, le, småle).

Philome'la, astr., en av småplaneterna.

PhiIome'la, lat., se Filomele.

Philo'nium {gr. fiWnion), med., ett smärtstillande medel.

Philosa'mia cy'nthia, zool., se Ailantusfjäril.

Philosophi'a, astr., en av småplaneterna.

Philö'nus, se Philænus.

Phi'mosis, gr., med., förhudens förträngning framför ollonet. — Phimosis femina'rum, förträngning av moderslidan.

Phi'ntias, se Damon och Fintias.

Phiole 1. Fiole, fr. {1. fiå'll; förvrängning av gr. fia'le, liten skål, urna), en av kemisterna brukad, rund, bukig flaska med lång och smal hals.

Phi'ppsia a'lgida (syn. Agrostis a.), bot., snögräs, högfjällsgräs.

Phla'sis (av gr. fla'ein, sönderkrossa, sönder-stycka), med., ett slags benbrott.

Phlebektasi', lat. (av gr. fleps, blodåder), med., blodåderutvidgning. — Phlebektomi', operativt ingrepp i en blodåder. — Phleb-emphra'xis, stockning i blodådrorna. — Phlebeury'sma, blodåderutvidgning. — Phle'bion, en liten blodåder. — Phlebi't, Phlebftis, inflammation i någon blodåder. — Phlebo'disk, åderrik; även åderlik. — Phleboftalmotomi' 1. Oftalmophlebotomi' (av gr. tome', snitt), åderlåtning vid ögat. — Phleboge'n, från venerna, venös. — Phlebografi' (av gr. gra'fein, skriva), blodåderbeskrivning. — Phlebogra'm, venpuls-kurva. — Phleboli't (av gr. Wthos, sten), stenartad bildning i blodådrorna. — Phlebolithi'asis, bildning av grus i blodådrorna. — Phlebologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om blodådrorna.—Phlebopali', blodåderpuls. — Phleborragi' (av gr. re'in, flyta), och Phleborre'xis (av gr. rexis, bristning), sönderbristning av en blodåder; åderbråck. — Phlebosklero's, ven-förkalkning. — Phleboto'm (av gr. tome', snitt), instrument, med vilket åderlåtningar företagas. — Phlebotomi' 1.1024

Phleboto'mia, åderlåtning. — Phleboto-mi'st, åderlåtare. — Phlebotomani' (av gr,

mani'a, raseri), överdriven böjelse för åderlåtningar. — Phlebotra'uma, sår på en blodåder.

Phledoni', gr., eg. pladder; meri., vansinnigt tal; vansinne. — Phledono'des, person, som talar i yrsel 1. vansinne.

Phle'gethon, se Flegethon.

Phle'gma, gr., se Flegma; kem., den vatten-haltiga återstoden efter en destillation. — Phlegmago'ga, pL, med., slemavförande 1. slemfördelande medel. — Phlegma'pyra 1. Phlegmato'pyra, slemfeber. — Phlegmasi', inflammation. — Phlegmati', vatten- 1. slemsvulst. — Phlegma'tia alba do'lens puerpera'rum, en av hämning i blodomloppet framkallad svulst på låret 1. annan del av benet hos barnsängskvinnor. — Phleg-matorragi' 1. Phlegmatorre' (av gr. re'in, flyta), slemflytning. — Phlegmymeni'tis, inflammation i någon slemhinna.

Phle'um, bot., växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — Ph. Bæhme'ri, flenkampe, ett tämligen allmänt backgräs. — Ph. pra-te'nse, timotej, vårt viktigaste fodergräs ("hö").

Phlogoge'n, med., inflammationsväckande.

Phlogopi't (av gr. flogopo's, eldlik), miner., ett slags magnesiaglimmer.

Phlogo'pyra, gr., med., inflammationsfeber.

Phlo'gosis, med., inflammation.

Phlox, flamblomster, höstsyren, hot., prydnadsväxtsläkte från n. Amerika, av fam. Polemonia'ceæ. Odlas i ett stort antal arter och varianter. — Ph. Drummondii, praktfull sommarväxt med blommor i alla färger och nyanser. — Ph. panicula'ta, omkr. meterhög med rosafärgade 1. ljusgredelina blommor. — Ph. subula'ta, tuvig, blommor mörkröda med vit botten.

Phlyctæ'na {gr. fly'ktaina), med., ett slags hudblåsa.

Ph. M., förk. för Philosophiæ magister.

Phobodfpsos, gr. (av fo'bos, fruktan, och di'psa, törst), med., person, som är törstig, men icke vågar dricka; vattenskygg. — Phobodfpson, vattuskräck, rabies (se d. o.).

Pho'bos, astr., en av planeten Mars' månar.

Pho^ca, zooL, sälsläktet. — Ph. barba'ta, storkobben 1. storsälen, är näst valrossen det största av Nordens säldjur. — Ph. hi'spida, ringlade sälen. — Ph. vitulfna, knubbsälen.

Phocæ'a, astr., en av småplaneterna.

Phocæ'na, zooL, tumlare.

Pho'cidæ, zooL, säldjur.

Phoco-me'lus, med., missfoster med händer och fötter fästa direkt vid bålen (som hos sälarna, Phoca).

Phæbe (1. fe'be), se Foibe; hos romerska skalder ett binamn för Diana; astr., den yttersta av planeten Saturnus' månar.

Phæbus {1. fe'bus), se Foibos.

Phænico'pterus, zooL, se Flamingo.

Phænix (Z. fe'nix>, se Fenix; astr., stjärnbild på s. hemisfären; bot., dadelpalmsläktet (se Dadelpalmen). — Phænixolja, se Globolja.

Phænixpress, boktr., modern tysk digelpress (se d. o.).

Pholio'ta, bot., ett skivsvampsläkte, tofsskiv-lingar. Ätliga men knappast smakliga.

Phon-, Phono-, ljud. Se Fon-.

Phono'Ia, se Fonola.

Pho'rcys, se Forkys.

Pho'rmio, lustspel av Terentius, som ligger till grund för Molières "Les fourberies de Scapin" och (genom tysk

förmedling) för Fr. Hedbergs "Advokaten Kniving".

Pho'rmium, se Ny-zeeländska linet.

Pho'sphas, gr. och lat., fosfat, fosforsyrat sot. — Ph. code'icus, fa.rm., kodeinfosfat.

— Ph. na'tricus, farm., fosforsyrat natrium, nyttjas i medicinen som lindrigt avförande medel, i tekniken vid fabrikation av glas och porslin m. m.

Pho'spho-energo'n, farm., ett av hjärn- och nervsubstans framställt nervläkemedel.

Phospho'reum, bot., lysande i mörker.

Pho'sphoros (jfr Fosforos), se Fosforism.

Pho'sphorus = Fosforos (se d. o.); kem., fosfor (se d. o.).

Photo-, ljus-. Se Foto-.

Photobacte'rium, bot., bakterier, som fos-forescera.

Photogra'phica, astr., en av småplaneterna.

Pho'xiiius, zooL, elritsan.

Pho'xus, lat., Fo'xos, gr., med., en människa med ovanligt tillspetsat huvud.

Phragmi'tes commu'nis, bot., vass, bladvass, Sveriges högsta gräs, allmänt i landets sjöar och vattendrag. Användes till nötkreatursfoder och rörmattor.

Phre'nicus (av lat. fre'nes, mellangärde), anat., en nerv för vardera halvan av mellangärdet.

Ph. S., förk. för Pharmacopæa suecica. Se Farmakopé.

Phtah, se Ptah.

Phthia {1. fti'a), astr., en av småplaneterna.

Phthiri'asis, se Ftiriasis.

Phthfsis, gr. (av fthi'ein, fthi'nein, tyna, tvina, vissna), med., ftisis (se d. o.), tvinsot, utmärgling. — Ph. abdomina'lis, tvinsot till följd av förstörd matsmältning. — Ph. bronchia'lis, tvinsot till följd av sjukdom i luftstrupen. — Ph. bu'lbi, ögonglobs-skrumpning. — Ph. caseo'sa, tuberkulos med ostvandlade härdar. — Ph. caverno'sa, tuberkulos med utbredda kaverner. — Ph. fibro'sa, tuberkulos med bindvävs-skrumpningar. — Ph. flo'rida, galopperande lungsot. — Ph. hepa'tica, tvinsot till följd av lidande i levern. — Ph. lary'ngea, tvinsot, uppkommen genom sjukdom i struphuvudet. — Ph. puImona'Iis, lungsot.

— Ph. rena'lis, tvinsot, alstrad genom sjukdom i njurarna. — Ph. uteri'na, tvin-Phthora—Piangendo

1025

sot i följd av moderpassion. — Phthisio-logi' (av gr. lo'g os y lära), läran om tvinsot.

— Phthisiopneumoni', inflammatorisk lungsot med varbildning. — Phthi'sisk, som har avseende på tvinsot. — Phthi-siuri', sockersjuka.

Phtho'ra, gr. (av fthe'irein, fördärva, förstöra), fördärv, förstörelse, ödeläggelse.

— Phtho'ricum {gr. fthoriko'n), med., fosterfördrivande medel.

Phu'lwara, fröna av Ba'ssia hutyra'cea. Se Fulvasmör.

Phu'lvasmör, se Fulvasmör.

Phu'rud, astr., stjärna i Stora Hunden.

Phycft (av gr. fy'kos, sjötång), paleont., förstenad sjötång.

Phycomyce'tes, bot., algsvampar (vattensvampar) .

Phygantropi', se Fygantropi.

Phyge'thlon, gr., med., inflammatorisk hud-svulst; även ett rosartat hudutslag.

Phy'lax, se Fylax.

Phylla'nthum, lat. (av gr. fy'Hon, hlad, och a'nthos, blomma), hot., bladblommande, d. v. s. med groddknoppar. — Phyllo'phi-lus, lat. (av gr. fi'los, vän), bot., löv-älskande.

Phylla'nthus, bot., artrikt tropiskt träd-, busk- och örtsläkte av fam. Euphorhia'ceæ.

— Ph. e'mblica, bär på garvämnerika frukter, myrobalaner. Fröna ätliga.

Phy'llis, kvinnonamn (av gr. fy'llon, blad), mycket brukat i herdedikter; astr., en av småplaneterna; gr. myt., en konungadotter, som, då hon av sorg över sin älskades bortfärd berövat sig livet, av gudarna förvandlades till ett mandelträd.

Phylloca'ctus, bot., kaktussläkte med många odlade varieteter och hybrider. Blomma ofta doftande. Frukterna välsmakande.

Phyllo'doce coeru'lea, bot., lappljung, fjällljung, dvärgbuske, tillhörande fam. Eri-ca'ceæ. Allmän hedmarks- och fjällväxt.

Phyllopo'da, zool., bladfotingar, en ordning av de lägsta kräftdjuren.

Phyllo'pteryx e'ques, zool., se Alg fisk.

Phyllosco'pus, zool., lövsångarsläktet.

Phyllosta'chys, bot., ett buskartat bambu-grässläkte i Östasien. Användes bl. a. till käppar (pepper canes).

Phyllostomati'dæ, zool., bladnäsor 1. vampy-rer, en familj fladdermöss i tropiska Amerika.

Phyllo'xera, gr. (av fy'Hon, blad, och xero's, torr), zool., ett bladlössläkte, vars art, P. vasta'trix, vinlusen, hemmahörande i Amerika, genom att angripa vinstockarnas rötter i hög grad skadat vinodlingen i s. Europa, särskilt i Frankrike.

Phy'ma, med., svulst.

Physago'ga, gr., pL, med., väderdrivande medel.

Phy'salis, gr., med., blåsa, vattenblåsa.

Physa'lis peruvia'na, bot., se Ananaskörsbär.

Physe'ma 1. Physe'sis, gr., med., uppblåsthet, upp svälldhet, trumsjuka.

Physe'ter macroce'phalus, se Cetaceum.

Physia'ter, gr., naturläkare, en läkare, som överlämnar botandet åt naturen. — Phy-siatri', naturläkekraft.

Physio'logus (lat., "den naturkunnige"), en under medeltiden mycket använd allegorisk naturalhistoria.

Physocaly'mna scabe'rrimum, bot., tropiskt, sydamerikanskt träd, vars hårda och tunga, i konstsnickeriet högt skattade ved utgör det äkta 1. brasilianska rosenträet.

Physocoeli', gr., med., väderstinnhet. — Phy-so'des = Emphysem (se d. o.); bot, blåslik. — Physome'tra, väderspänningar i livmodem. — Physo'ncus, vädersvulst. — Physospa'smus, kramp, förorsakad av väderspänningar. — Physotho"rax, vädersvulst i bröstet.

Physostigma, se Kalabarbönor.

Phyte'lephas, se Elfenbenspalmen.

Pliyte'uma, bot., blåblommigt växtsläkte av fam. Campanula'ceæ. Flera arter odlade som prydnadsväxter. En inhemsk. — Ph. ni'grum, blårapunkel, här och där på myr-länt ängsmark. — Ph. spica'tum, rapunkel, odlad, då och då förvildad.

Phytolacca'ceæ, bot., tropisk växtfamilj, av vilken ett fåtal arter ha användning. Släktet Phytola'cca har bär (Bacca Phyto-la'ccæ), som användas till färgning.

Phyto'phtora infe'stans, bot., svampart, som förorsakar potatissjukan.

Phytoterapi', gr., växtläkekonst. — Phyto-topi', konsten att förädla och mångfaldiga växter. — Phytotrofi', växternas näring. —• Phyturgi', växtodlingskonst.

Pi, 77, TT, den grekiska bokstav, som motsvarar vårt p; mat., det tal (3,14159...), som uttrycker förhållandet mellan en cirkels periferi och dess diameter.

Pi'a ca'usa, se under Pius.

Piacere, ital. {1. piatje're), behag, gottfin-nande.

Piacevole, ital. (1. piatjeVåle), tonk., efter behag.

Pi'a co'rpora, pl. av Pium corporum (se d. o.).

Pia'culum, lat. (av pia're, försona), försoningsoffer.

Pi'a deside'ria, se under Desiderium.

Pi'æ memo'riæ, se under Memoria.

Pia'ff (fr. piaffe, prål, ståt), ridk., trav på stället. — Piaffe'ra, utföra piaff; otåligt stampa; under gående lyfta framfötterna så högt som möjligt och plötsligt med kraft sätta ned dem på samma plats.

Pi'a fra'us, se under Fraus.

Pi'a ma'ter, lat., eg. den fromma modern; anat., mjuka hjärnhinnan.

Pia'n, sp., med., en företrädesvis i Afrika samt på stora Sundaöarna och Antillerna förekommande hudsjukdom.

Piangendo 1. Piangevolme'nte (1. -dje'ndå, -djevåll-), ital., tonk., klagande*1026

Piani'no, ital., tonk., ett mindre, upprätt-stående pianoforte.

Piani'ssimo, Pianist, se under följ. ord.

Pia'no, ital., tonk., sakta, svagt; pianoforte, fortepiano, hammarklaver, ett tangentinstrument, vars strängar anslås genom hammare. Se vid. Flygel, Pianino och Taffel. — Piano éolien, fr. (1. pianå' eå-liä'ng), dets. som anemokord (se d. o.). — Piani'ssimo, mycket svagt. — Piani'st, pianospelare. — Piani'stisk, som har avseende på pianofortets klang 1. spelteknik. — Pianoforte, se Piano. — Piano'la, självspelande piano. — Pianopedal, se Pedal.

Piari'ster 1. Pia'rer {lat. Pa'tres pia'rum schoWrum, de fromma skolornas fäder), en i början av 17:e årh. i Rom stiftad katolsk munkorden, vars medlemmar kostnadsfritt undervisade fattiga och föräldralösa barn.

Piassa'bapalmen, bot., Atta'lea funijera, i Brasilien, har frukter, coquillanötter, som lämna en värderad olja och vilkas stenhårda skal förarbetas till knappar, rad-bandskulor m. m. Av bladslidsfibrerna, piassava 1. paragräs, tillverkas tåg, kvastar och borstar.

Piassa'va 1. PiassaVe, se föreg. ord.

Piaster {ital piastra, av mlat. plastra, metallplåt), spanskt silvermynt, peso (se d. o.); även turkiskt silvermynt = 16 öre.

Piasterna, polsk regentätt (800—1300-t.).

Pi'astärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Piatio'n, lat., försoning.

Pia'tti, ital, tonk., tallrikar, musikinstrument i form av skålformigt urholkade metallskivor.

Pia'zza, ital. (av lat. pla'tea, gata), offentlig plats, torg; bred gata. — Piaze'tta, litet torg.

Pibroch, skotsk. {1. päjbråck 1. pi'bråck; av gael. piob, säckpipa), tonk., högskottarnas säckpipa; på denna utförd krigsmusik.

Pic, se Pico.

Pi'ca, lat., zooL, skatsläktet; med., den lystnad efter vissa till föda otjänliga ämnen, som stundom förefinnes hos havande kvinnor och av bleksot lidande flickor.

Picaca {1. pitja'ka), ondartade demoner (enl. indisk folktro).

Pica'ceus, lat. (av pix, beck), hot., beck-färgad.

Picacho, sp. {1. pika'ttjå), bergspets. Jfr Pico.

Picado'r, sp. (av pica'r, sticka, reta), vid de spanska tjurfäktningarna en lansbeväp-nad ryttare, som har till uppgift att reta tjuren.

Pica'rder (troligen förvrängning av heghar-der [i betydelsen kättare]), en i Böhmen och Mähren på 1400-t. uppträdande ada-mitisk sekt. Se vid. Adamiter.

Picardie (/. -di'), en fransk vinsort.

Picare'skroman 1. Pica'risk roman, se Pika-reskroman.

Pica'ro, sp., odåga, skälm, spetsbov, landsvägsriddare.

Piccadilly {1. pi'kködilli), en av Londons förnämsta gator, från Haymarket till Hy de park.

Picco, se Pico.

Piccolaflöjt, se under Piccolo.

Piccoli'ni, ital, små oliver.

Pi'ccolo, ital., liten; tonk., piccolaflöjt (se följ. ord); gosse, som passar upp (på hotell). — Piccolaflöjt, Flauto piccolo 1. Piccolo, liten flöjt (en oktav högre än den vanliga), oktavflöjt. — Vioii'no piccolo, halvstor fiol.

Pice, se Pie.

Pi'cea, bot., växtsläkte tillhörande underfam. Abieta'ceæ av fam. Conijeræ. — P. a'bies 1. P. exce'lsa (syn. Pi'nus abies, Pinus excelsa), gran. Vårt viktigaste skogsträd.

— P. canade'nsis, vitgran. — P. vimina'lis, häng- 1. slokgran. — P. virga'ta, ormgran, en varietet med få grenar och långa, enkla kvistar.

Picei'n, kem., en glykosid, som förekommer i granbarr.

Pi'cidæ, zool., hackspettar.

Pickelhuva {ty. Pickelhauhe), krigsk., kask 1. hjälm med uppstående spets.

Pickelhäring {ty. Pickelhering, holl. pickel-heering, eng. pickleherring), eg. spicke-sill; gycklare, narr, hanswurst (se d. o.); namn på en komisk figur i 1600- och 1700-t:s folkdrama.

Pickles, eng. {1. pi^cköls), försvenskat Pi'c-kels, se Mixed Pickels.

Picknick {eng. picnic, fr. piquenique; av okänd härledning), utflykt 1. annan lustbarhet (vanligen i det fria och

åstadkommen genom sammanskott av deltagarna).

Pickolaflöjt, se under Piccolo.

Pi'ckpocket, pl. Pi'ckpockets, eng. (av pick, plocka, samla, snatta, och pocket, ficka), ficktjuv.

Pickwick club, eng. {1. pi'ckoick klöbb), Pick-wickklubben, förk. titel på en ryktbar humoristisk roman av den engelske författaren Charles Dickens.

Pico, sp., Pic, fr., Pi'cco, ital, bergspets; högt, spetsigt berg.

Pico t, fr. {1. -kå'), öglor, som kanta formarna på sydda spetsar; liten kantornering i allm.

Picpusföreningen {1. pickpy^ss-), en 1805 stiftad fransk kongregation med syfte att utbreda den katolska läran.

Picra'mma, bot., se Tariri.

Picro'sma, bot., trädsläkte i varma länder med mycket bitter bark och ved. Se Kvas-sia.

Picris, bot, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. En inhemsk art, andra tillfälligt inkomna.

— P. hieracioi'des, bittermjölke, gulblom-mig torrvallsväxt.

Pict., förk. för lat. pictus, målad 1. ritad av.Pictor—Pik

1027

Pi'ctor, astr., Målaren, stjärnbild på s. hemi sfären.

Pi'ctus, lat., målad, målad 1. ritad av.

Picu'mnus, se Pilumnus.

Pi'cus, rom. myt., en skogsgud, fader till Faunus (se Faun).

Pfcus, zool., gröngölingar.

Pidgin-engelska {1. pi'djin-; kinesisk förvrängning av eng. husiness, affärer), en engelsk-kinesisk munart, som talas i Ostasiens sjöstäder.

Pie (1. päj), pl. Pice (Z. päjs), ett indiskt kopparmynt = 12 anna — ungefär 0,9.

Pièce, fr. (1. piä's), pjäs (se d. o.). — P. de circonstance {1. - dö sirkångsta'ngs), för scenen skrivet tillfällighetsstycke. — P. de résistance (/. - dö resista'ngs), eg. stycke, som gör motstånd; huvudrätten vid en måltid; fig., det väsentligaste; det, som å en utställning, en teaterföreställning 1. d. ådrager sig största uppmärksamheten; "räddningsplanka".

Pied, fr. {1. pie'), fot; även ett äldre franskt längdmått av växlande storlek.

Pied de bæuf, fr. {1. pie' dö böff), eg. oxfot; bot., läckra rörsoppen, BoWtus edu'lis.

Piedesta'l (fr. piedestal), Pjedestal, fotställ (under en stod, en pelare, en vas etc.). Jfr Postament.

Piemoiite'siska rasen, gulfärgad, köttprodu-cerande italiensk nötboskap.

Piemontft = Manganepidot (se d. o.).

Pie'no, ital. (av lat. pWnus, full), tonk., full, fullständig, fullstämmig. — Co'ro pieno, full kör, blandad kör (både mans- och kvinnoröster). — Pieno o'rgano 1. Organo pieno, fullt verk, med orgelverkets alla stämmor. — A voce pieno (1. -vå'tje-), med full röst.

Pie'ridæ, zooL, en fjärilsfamilj, vitvingar.

Pieri'der, gr. myt., binamn på muserna, efter landskapet Pieria i Makedonien, som sades hava varit deras urspr. hemvist. — Pie'riska gudinnor, pieriderna (se föreg. ord).

Pie'ro, italienskt mansnamn = Peter, Petrus (se d. o.).

Pierre, fr. {1. piä'r), sten; även den franska formen för namnet Peter, Petrus (se d. o.).

Pierre'tta, astr., en av småplaneterna.

Pierrette, se följ. ord.

Pierrot, fr. (1. pierrå'; dimin. av Pierre, Peter), löjlig och dum figur i den franska pantomimen. Motsvarar den kvinnliga masken Pierrette {1. -rätt).

Pietà, ital., fromhet, barmhärtighet; konstt., inom den bildande konsten framställning av Jungfru Maria, sörjande vid Frälsarens lik; framför andra berömd är Michel-angelos Pietà i Peterskyrkan i Rom.

Pie'tas, lat., plikttrohet; fromhet, gudsfruktan; föräldra-, barna-, syskon- 1. fosterlandskärlek.

Piete't (av lat. pietas, se d. o.), eg. fromhet; vördnadsfull tillgivenhet 1. tacksamhet

(för 1. mot föräldrar, välgörare, traditioner o. s. v.), hänsynsfullhet, samvets-grannhet, aktsamhet. Jfr Impietet.

Pieti'sm (av lat. pietas, fromhet), en religiös riktning, vilken betraktar människonaturen såsom fördärvad och allt gott, som uträttas av människorna, blott som verk av omedelbar gudomlig nåd, på samma gång den ensidigt betonar vikten av fromhet och rent liv. — Pieti'st, anhängare av pie-tismen; sjukligt religiös person. — Pietistisk, som tillhör 1. har avseende på pietismen.

Piéton, fr. (1. pietå'ng), fotgängare.

Pieto'so, ital., tonk., andäktigt, högtidligt.

Pieuvre, fr. (1. piöVr), bläckfisk.

Pie'zoelektricitet (av gr. pie'zein, trycka), av tryck uppstående elektricitet.

Pie'zometer (av gr. pie'zein, trycka, och me'-tron, mått), fys., instrument för mätning av vätskors sammantrycklighet.

Piffera, Piffera'ri, se följ. ord.

Pi'ffero, Pi'ifera, ital., pipa, skalmeja. — Piffera'ri, pL, skalmej- 1. säckpipblåsare; särskilt abruzziska herdar, som under ad-ventstiden sjunga och musicera framför madonnabilderna i Rom.

Pigeon, fr. (1. pisjå'ng), duva; ett slags äpplen; ett slags franskt papper; en dans. Pigeon-engelska, felaktig form för Pidgin-engelska (se d. o.). — Pigeonnier (1. pisjånnie'), duvslag.

Piggfrö, hot., se Lappula.

Pigghaj, zool., se Squalus.

Pigghajar, zool., se Spinacidæ.

Piggrör, bot., en art Calamagrostis (se d. o.).

Piggsvin, zool, en familj gnagare, Hystri'-cidæ.

Piggtistel, bot., se Carduus.

Piggvar, zool., se Bothus.

Pigme'nt (lat. pigme'ntum, av pi'ngere, måla), färgämne, särskilt sådant, som förekommer inom djurorganismen, t. ex. i huden och håret. — Pigmente'ra, färga. — Pigmenttryck, ett fotografiskt kopierings-förfarande. — Pigme'ntum ca'rmini, tekn., karmin 1. karminsyra, färgämnet i konsjo-nell. —.Pigmentum i'ndicum = Indigo (se d. o.).

Pignon à redans, fr. (1. pinjå'ng a reda'ng), trappgavel (se d. o.).

Pignoratio'n (av lat. pignus, pl. pignora, pant), pantsättning; panttagning. — Pig-nora'tor, pantsättare; panttagare. — Pig-nore'ra, pantsätta; taga i pant.

Pignus, lat., pant, underpant; panträtt. — Pignus amo'ris, kärlekspant.

Pihli't, miner., ett slags glimmer.

Pi'is ma'nibus, lat., åt den fromme hädan-gångne (i inskrifter).

Pik (nygr. pike), nygrekiskt längdmått = 1 m.; (fr. pic, sp. och port. pico, eng. peak), hög, spetsig bergstopp.

Pik (fr. pique), krig sk., gammalt spjut med1028

långt skaft. — Pikene'rare (/r. piquier), med pik beväpnad fotsoldat.

Pikado'r, se Picador.

Pikant (Z. -ka^ngt; fr, piquant]j stickande; starkt kryddad; fig., skarp, spetsig; retande; fängslande genom sprittande livlighet. — Pikante'ri, kvickhet, smårolig-het, originalitet. — Pike'ra (fr. piquer]y sticka, reta, förarga; udda ut ett tyg i kanten. — Pike'rad, förnärmad, stucken. Jfr Moquerad.

Pika'rder, se Picarder,

Pikardi'ter = Tahoriter (se d. o.).

Pikardon (L -då'ng; fr. picardant), ett franskt muskatvin.

Pikare'skroman (sp. estilo picaresco, av pi-caro, odåga, skälm), skälm- 1. tiggareroman, benämning på en litterär genre, som uppkom i Spanien vid 1500-t:s mitt.

Pike, ny gr., se Pik.

Piké (fr. piqué, av piquer, sticka), tätt vävt bomullstyg med upphöjt mönster.

Piké, se Piket.

Pikébarchent 1. Flosspiké, textil., ett slags Barchent (se d. o.) med fyrkantiga, piké-artade upphöjningar.

Pikene'rare, se under Pik.

Pike'ra, Pike'rad, se under Pikant.

Piket (1. -ke'; fr. piquet), spelt., ett franskt kortspel, som spelas av två personer.

Pike't (fr. piquet), krig sk., truppaYdélmng, beredd till omedelbar utryckning vid behov; sjöv., förpost, bevakningsfartyg. — Piketofficer, officer, som icke har vakt, men måste vara till hands för möjligen inträffande extra tjänstgöring. — Piketpåle, ett vid utstakning av batterier m. m. använt redskap.

Piknome'ter — Pyknometer (se d. o.).

Pikoli'n, kem., en flyktig ammoniakbas.

Pikoti't, mmer., svart spinell (se d. o.).

Pikra'tkrut, krut, i vilket ingår pikrinsyrat kali i st. f. svavel.

Pikri'nsyra (av gr. pikro's, bitter), kem., pikrinsalpetersyra, trinitrofenol, beredes därigenom, att salpetersyra får inverka på fenol, indigo m. m. Användes vid färg-ning. Pikrinsyrat kali ingår i pikratkrut.

Pikrocho'Iisk (av gr. pikro's, bitter, och cho'-los, galla), med., gallsiktig; hetsig, snarsticken. — Pikrofy'll (av gr. fy'llon, blad), miner., ett talkjordssilikat. — Pikrogly'-cin (av gr. glyky's, söt), kem.., växtbas som finnes i kvesved, Sola'num dulca-ma'ra. — Pikromeri't, miner., ett magne-siumkaliumsulfat. — Pikrosmi'n, ett talkjordssilikat. — Pikrotoxi'n (av gr. toxi-ko'n, gift) = Cocculin (se d. o.). Jfr Ana-mirta.

Piktank 1. Trimtank, sjöv., vattenbarlasttank för ett fartygs trimning, belägen i för- och akter skepp.

Pikter (av lat. picti, de målade), ett keltiskt folk i Kaledonien (Skottland).

Piktografi' (av lat. pi'ngere, måla, och gr. grajein, skriva), bildskrift.

Piktu'r (av lat. pictu'ra, teckningskonst), handstil.

Pikul, kinesisk vikt = 60,4 kg.

Pikö'r (fr. piqueur), jaktt., den som har hand om hundarna vid parfors jakt.

Pil, bot., se Salix.

Pila'ff, se Pilau.

Pila'ster (fr. pilastre, ital. pilastro, av lat. pi'la, pelare), hyggn., halvpelare, blott delvis framspringande från bakgrunden.

Pila'tus, latinskt mansnamn (av pi'lum, spjut). Buret av den romsLre, Pontius Pilatus, landshövding över Judeen och Sama-rien, som fällde dödsdomen över Kristus.

Pilau, PilaV, Pila'ff, turk., ris, kokat med kött, fett och kryddor.

Pilblad, bot., se Sagittaria.

Pilchard, eng. (1. pi'ltjörd), sardin (se d. o.).

Pi'lea, bot., se Moses brinnande buske.

Pilgrim (ital. pellegrino, av lat. peregrünus, främling), vandringsman; person, som vallfärdar till någon avlägsen helig ort. — Pilgrimfa'thers, eng., pilgrimsfäderna, engelska puritaner, som 1621 landade vid Massachusetts i Amerika och grundade Plymouth.

Pilgrimskrasse, bot., se Tropæolum.

Pi'lgrim's pro'gr€ss, The, eng., eg. pilgrimens resa; titel på en av den engelske baptistpredikanten John Biinyan författad berömd allegori, översatt på svenska under namnet "En kristens resa".

Pili, lat., pL, hår. — Pili amula'ti, lockar.

Pili'ferum, lat. (av pi'lus, hår), bot., hårbärande. — Pilose'lla, bot., hårört. — Pilo'sus, bot., hårig.

Pilimiktio'n (av lat. pi'lus, hår, och mi'ngere, pinka), med., närvaro av hår i urinblåsan.

Pili't, miner., strålstensartad hornblände-varietet.

Pi'ller, se Pilulæ.

Piller, fr. (1. pije'), plundra, roffa; rusa på och bita (om hundar). — Pille (1. pij), försv.: pil), rusa på och bit! — Pillerie (1. pijöri'), plundring, rofferi.

Pillory, eng. (1. pi'llöri), skampåle; halsjärn.

Piloca'rpus, bot., växtsläkte av fam. Ruta'-ceæ. Flera arter innehålla PiIokarpi'n, se Jaborandi.

Pilong, en japansk garvbark av Aca'cia len-caphWa.

Pilos, namn på i Levanten, Italien m. fl. land brukliga stenkärl, i vilka oljor förvaras.

Pilot, eng. (I päjlö'tt) 1. Pilote, fr. (1. pilå'tt), styrman, lots; ballong- 1. flygmaskinsförare. — Pilotage, fr. (1. -ta'sj), lotsavgift; nedslående av pålar. — Pilote'ra, lotsa; nedslå pålar.

Pilsneröl, urspr. en ölsort från staden Pilsen i Böhmen.

Pilulæ, lat., pL, farm., piller, läkemedel, formade som små kulor och ämnade att nedsväljas hela. — P. a'loes ama'ra, beska

aloepiller. — P. a'loes croca'tæ, aloepiller med saffran. — P. ammom'aci theba'icæ, ammoniakpiller med opium.

— P. asia'ticæ, arsenikpiller. — P. Blanca'rdi = Pilulæ jodeti ferrosi (se nedan). — P. Bla'udii = Blauds piller (se d. o.). — P. chlore'ti hydrargy'rici, frätande kvicksilverklorid-piller, sublimatpiller. — P. colycy'nthidum compo'sitæ, kolokvintpiller, laxerpiller. — P. ferra'tæ = Blauds piller (se d. o.). — P. foeti'dæ succina'tæ, sammansatta dy-velsträckpiller. — P. gu'ttæ aloe'ticæ, gummiguttapiller med aloe. — P. hydra'r-gyri, kvicksilverpilier. — P. jode'ti ferro'si, järnjodurpiller. — P. my'rrhæ ferra'tæ, myrrhapiller med järn. — P. sapo'nis, tvålpiller. — P. sty'racis theba'icæ, styrax-piller med opium.

Piluli'fera (se Pilulæ), hot., pillerbärande.

Pi'lum, lat., krigsk., ett romerskt kastspjut.

Pilu'mnus, rom. myt., en havsgud 1. semon, som lärde landsbefolkningen stöta sönder säden i mortel (Pilum). Hans broder var Piciimnus, ' som uppfunnit konsten att gödsla åkrarna.

Pilört, hot., se Polygonum.

Pimeli't (av gr. pime'le, fett, och Wthos, sten), miner., fettsten, en stenart, bestående av nickel, kiselsyra m. m.

Pime'nt (av pimienta, peppar), /arm., kryddpeppar, jamaikapeppar, de torkade bären av Pime'nta officina'lis (syn. Euge'nia pi-me'nta) i Västindien. — Pime'nta ofifici-na'lis, västindiskt och centralamerikanskt träd av fam. Myrtaceæ.

Pimperne'll (ty. Bibernell) 1. Pimpine'lla, bot., den förr som krydda i rött vin brukade roten av den till fam. Rosa'ceæ hörande växten Sahguiso'rha münor. Jfr följ. ord.

Pimpine'lla, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Umhelli feræ. — P. ma'jor, lundanis. — P. saxi'fraga, backanis, bockrot. Roten oificinell {Radix pimpinella).

Pimpinellatinktur, se Tinctura Pimpinellæ.

PimpinelIifo'lia, lat. (av fo'lium, blad), hot., med blad som Pimpine'lla.

Pimpinellrosor, hot., se Rosa.

Pimplei'der, gr., pL, binamn på muserna, efter den åt dem helgade källan Pimpleia i landskapet Pieria.

Pimpsten 1. Pimsten (ty. Bimsstein, lat. pu'-mex), geol., en porös, svampartad, vulkanisk produkt, så lätt, att den flyter på vatten. Brukas vid polering av träarbeten, vid grövre oljemålningar, till radérpulver, till cement, i förening med kalk o. s. v.

Pina'ceæ, hot., se Ahietaceæ.

Pinaflavo'1, Pinakro'm, Pinaverdo'1, kem. fotogr., färgämnen, som användas vid sen-sibilisering av pankromatiska plåtar.

Pina'kel (fr. pinade, lat. pinna'culum), hyggn., fial (se d. o.).

Pinakoi'd, krist., ändyta, den yta i en kristall,

som går parallellt med två axlar och vinkelrätt mot den tredje.

Pinakote'k (av gr. pi'nax, tavla, och the'ke, förvaringsrum), tavelsamling, tavelgalleri.

Piiiakro'm, se Pinaflavol.

Pinas, sp. (1. pi'njas), en tygsort av ananas-hampa.

Pina'ss (fr. pinasse), sjöv., rodd- och segelbåt, som hör till ett örlogsfartyg; lårings-båt, liten slup.

Pina'stri, hot., växande på gran, tall (Pinus).

Pinatypi' (av gr. pi'nax, tavla, och ty'pos, avtryck), fotogr., ett fotografiskt färg-kopieringsf örf ar ande.

Pinaverdo'1, se Pinaflavol.

Pincé, fr. (1. pängse'), to7ik., pizzicato (se d. o.); mordent (se d. o.). — Instruments à cordes pincées (1. ängstryma'ng ackå'rd pängse'), pl., knäppinstrument, t. ex. luta, harpa o. s. v.

Pincené 1. Pincenez, fr. (1. pängsne'; av pince, kniptång, klämma, och nez, näsa), eg. näsklämma; binockel (se d. o.).

Pincette, fr. (1. pängsä'tt; av pincer, knipa, nypa), liten tång till att fasthålla små föremål med. Brukas av anatomer, kirurger m. fl. — Pince'ring, trädg., avknipning av skott, särskilt på frukt- och spaljéträd.

Pinchbeck, eng. (1. pi'ntjbek; försv.: pins-back), en av 90 delar koppar och 10 delar zink bestående legering, som liknar guld.

Pi'ncius mons, den nordligaste av det gamla Roms sju kullar, nu Monte Pincio.

Pinda'rer 1. Pinda'ris, förr beridna rövare i brittiska Indien.

Pindarise'ra, imitera Pi'ndaros, den störste forngrekiske lyrikern; även tala 1. skriva högtravande. — Pinda'risk, liknande Pin-daros; även högtravande, svulstig. — Pin-dari'sm, imitation av Pindaros' skrivsätt.

Pi'nden (lat. Pi'ndus, gr. Pi'ndos), ett åt Apollon och muserna helgat berg i det forna Grekland.

Pinea'l, anat., som rör tallkottkörteln.

Pine-apple-ale, eng. (1. päjn-äppl-äl), en med ananasessens aromatiserad citronlimonad.

Pine'n, kem., en terpen i terpentinolja ur ett stort antal barrträdskådor.

Pinerolorasen (1. -rå'lå-), gråfärgad italiensk nötboskap, mest använd som dragdjur.

Pine'ta, ital, barrträdsskog.

Pine'ti, lat., hot., växande i barrskog.

Pfneum, hot., gran-.

Pineytalg, hot., det utkokade fettet ur fröna av VaWria i'ndica, tillhörande fam. Dip-terocarpa'ceæ. Nyttjas till beredning av ljus, tvål m. m.

Pinga'doträ, se Pyengaduträ.

Ping-lau, dets. som Arekanötter (se d. o.).

Ping-pong, spelt., bordstennis, lawntennis i miniatyr, spelas på ett bord. Namnet syftar på det ljud, som uppkommer, då bollen träffas av racketen.1030

Pingst {ty. Pf ing sten, fr. pentecote, av gr. pentekoste', den femtionde [dagen efter påsk]), en av de kristnas och judarnas förnämsta religiösa fester, firad av de förra till minne av den Helige andes utgjutande, av de senare till erinran om lagens utgivande på Sinai.

Pingstlilja, bot., se Narcissus.

Pingstros, bot., se Pæonia officinalis.

Pingue'do, lat. (av pi'nguis, fet), fetma; med., överflödig fetma. — Pingui'cula, fettbildning i ett öga.

Pinguicu'la, bot., tätört, insektätande växtsläkte av fam. Lentibularia'ceæ. Användes vid framställning av tätmjölk. — P. al-pi'na, fjälltätört. — P. viilo'sa, dvärgtätört, fjällväxt. — P. vulga'ris, tätört, tämligen allmän på fuktig gräsmark.

Pi'nguis, bot., fet.

Pingvfnerna (av lat. pi'nguis, fet), zool., Aptenodytidæ, en å s. halvklotet levande, till de gumpfotade simfåglarna hörande familj, som utmärkes genom förkrympta vingar och ofullkomliga fjädrar.

Pinheiro, bot., se Araucaria.

Pi'ni, bot., tall. — Pinito'rqua, bot., som vrider (missbildar) tall.

Pinfcola, zool., tallbitsläktet.

Pi'nie 1. Pi'n3e, bot., Pi'nus pi'nea, ett i s. Europa allmänt, med tallen besläktat träd, vars frön, som även kallas pinier, äro ätliga.

Pini't, kem., ett starkt sockerhaltigt ämne, som framställes ur ett i Kalifornien växande barrträd, Pi'nus lambertia'na; miner., ett vattenhaltigt lerjordssilikat.

Pinja (Z. pi'nja) = Ananashampa (se d. o.). —• Pinjas = Ananaslärft (se d. o.).

Pi'nie, se Pinie.

Pink, eng. (fr. pinque), sjöv., ett som en fregatt tacklat fartyg med smal akterstäv och flat botten.

Pinkcolour, eng. {1. -kö'llör [hårt k]), Pink-kulör, tekn., en vacker nejlikröd färg, som nyttjas vid porslinsmålning.

Pinkoffi'n, tekn., en violett färg, som framställes genom inverkan av överhettad vattenånga på garancin.

Pinksalt, ty., ett dubbelsalt av tennklorid och klorammonium. Nyttjas i färgerier.

Pinnatiffda, bot., parflikig. — Pinna'tum, bot., med parvis ordnade (småax).

Pinnay-olja (1. pi'nnä-), dets. som Takama-haka. Se Calophyllum.

Pinnipe'dia, lat., zool., säldjur.

Pinntorpafrun, en i folksägnen förekommande omänskligt sträng och snål, efter sin död spökande slottsfru, möjligen identisk med Beata v. Yxkull, på 1600-t. slottsfru på Eriksberg (förr Pinntorp).

Pinoli'n, kem., hartssprit, en lättflyktig olja.

Pinsback, se Pinchbeck.

Pinschern (eng. pincher [I. pi'ntjör]), råtthunden.

Pint, eng. (1. päjnt), engelskt rymdmått = 0,568 1.; amerikanskt rymdmått för torra varor = 0,550 1., för flytande varor = 0,473 1.

Pinta = Mal de los pintos (se d. o.).

Pinta'dos, sp., pl., ostindiska målade bomullstyger.

Pi'nus, bot., växtsläkte av underfam. Abie-ta'ceæ av fam. Coni'feræ. I Sverige en inhemsk och ett flertal inplanterade arter, vilka samtliga lämna ett värdefullt virke. — P. a'bies, se Picea abies. — P. ce'mbra, brödtall, cembratall, från Ryssland och Alperna. Har ätliga frön av en liten nöts storlek. — P. excelsa, se Picea abies. — P. la'rix, se Larix decidua. — P. lappo'nica, nordsvensk tall, en nordlig ras av vår vanliga tall. — P. monta'na, dvärgtall, planteras vid kusterna som flygsandbindare och skyddsträd. — P. mugo, bergtall (ty. Bergföhre), inplanterad från Mellaneuropa. — P. ni gra, svarttall (ty. Schwarz-föhre), inplanterad från Mellaneuropa. — P. pi'cea, se Abies Alba. — P. pumi'lio, knätall (ty. Legföhre). — P. septentriona'-lis, sydsvensk ras av vår vanliga tall. — P. silve'stris, tall, fur. Jfr P. lapponica och septentrionalis. — P. stro^bus, Weymouth-tall, inplanterad från Nordamerika. — P. uligino'sa, högt träd från Mellaneuropas bergstrakter.

Pinx., förk. för pinxit (se d. o.).

Pfnxit, lat., "har målat det" (tecknas på tavlor efter konstnärens namn).

Pinzgauhästen = Noriska hästrasen (se d. o.).

Pinzgaurasen, en i Tyrolen och Bayern förekommande, till huvudfärgen gul nötboskapsras.

Pi'o, italienskt mansnamn = Pius (se d. o.).

Pio'mbi, ital. (av lat. plu'mbum, bly), pl., blyplåtar, blytak; blykam.rarna (beryktade statsfängelser) i Venedig.

Pio'n, se Pæonia.

Pioniär 1. Pionjär (fr. pionnier), krig sk., skansgrävare; i Tyskland till ingenjörstrupperna hörande soldat; fig., föregångs-man, banbrytare.

Pio'phila ca'sei, lat., zool., ostflugan, hör till de tvåvingade insekterna (Bi'ptera). Dess larver kallas ostmaskar.

Piosko'p (av gr. pi'on, fet mjölk, och sko-pe'in, se), mjölkprovare, ett instrument, som bestämmer mjölkens värde efter dess färg.

Pip, bot., den nedre, smala delen av en sam-bladig blomkrona. Jfr Bräm.

Pipa, gammalt svenskt rymdmått för flytande varor = 4,71 hl.; spanskt vinmått = 4,35 hl.; spanskt oljemått = 4,33 hl.

Pipare, tonk., äldre benämning på träblåsare.

Pipdån, bot., se Galeopsis.

Pipe, eng. (1. päjp), engelskt vinmått = 5,724 hl.; nordamerikanskt rymdmått = 4,769 hl.

Pi'per, hot., farm., pepparrankan, ett till fam. Pipera'ceæ hörande släkte av klätter-buskar. Mest bekant är den å Malabar-kusten inhemska Pi'per ni'grum, av vilken fås svartpeppar (de omogna bären) och vitpeppar (de mogna). — P. æthio'picum, se Xylopia. — P. a'lbum, vitpeppar. — P. hispa'mcum = Fruetus capsici (se d. o.). —• Piperidfn, kem., en flyktig ammoniak-bas, som fås genom destillation av piperin med kalk. — Piperi'n, en kristallinisk växtbas, som framställes ur peppar. — Piper jamaice'nse, jamaikapeppar (se Pi-ment). — P. lo'ngum, långpeppar, brukas i djurmedicinen. — P. tu'rcicum = Fruetus eapsiei (se d. o.).

Pipera'tus, bot., pepprad.

Piperazi'n, kem., dietylendiamin, vätska med ammoniakalisk lukt, har användning som urinsyrelösande medel.

Piperidi'n, kem., hexahydropyridin, bildar med piperinsyra alkaloiden Piperi'n, som förekommer i peppar.

Piperona'1 1. Heliotropi'n, kem., ett välluktande ämne, som förekommer i den flyktiga oljan hos Spiræa ulmaria (älggräs) och användes i parfymindustrien.

Pipe'tt {fr. pipette, dimin., av pipe, pipa), sugrör, stickhävert, ett glasrör, varmed vätskor uppsugas och uppmätas.

Pipfloka, bot., se Pleurospermum.

Pipi'n 1. Pippi'n (lat. Pi'pinus), gammaltyskt mansnamn, frankiskt furstenamn, blåsare, flöjtspelare.

Pi^ntos, negrer, som lida av albinism.

Pipkrake, den isbildning, som uppstår i fuktig ytjord vid omväxlande tö och frost.

Piplera, geoL, ljus, fet, plastisk lera, som i stark eld förglasas och bränner sig vit.

Pippi'n, se Pipin.

Pi'pping {holl. pipping, pupping), namn på ett slags välsmakande äpplen.

Pipistre'llus, zool, tjockörade fladdermussläktet av däggdjursordn. Chiro'ptera (se d. o.). Svenska arter äro: P. nathu'sii, Nathusius' läderlapp (Skåne). — P. nils-so'ni, nordiska fladdermusen. — P. no'c-tula, se Nyetalus. — P. pipistre'llus, dvärgfladdermusen.

Piplärkor, zool., se Anthus.

Pipranka, bot., se Aristoloehia.

Piprör, bot., se Calamagrostis.

Pipstäkra, bot., se (Enanthe.

Piqué, fr. (1. pike'), se Piké.

Piquet, fr. (1. pikä'), se Piket.

Piqueur, fr. (L -kö'r [hårt k]), pikör, ridande jägare; förridare.

Pir, pers., gubbe; andlig ordensföreståndare; helig man.

Pir (eng. pier), hamnarm; vågbrytare.

Pira't (lat. pira'ta, gr. peirate/s), sjörövare, fribytare; förr hos oss benämning på en arbetsväska 1. sypåse. — Piratupplaga, tjuvtryck, avtryck av ett arbete utan vederbörligt tillstånd.

Pire'uslejonet, antik marmorskulptur från Piræus (sedan 1687 i Venedig som krigsbyte) med tvenne runslingor ristade omkr. 1070 över en väring, Horse, av dennes kamrater i östromerske kejsarens sold. Över samme Horse finnes även en runsten rest vid Ulunda nära Enköping.

Pirigua'ia, se Anehietea.

Pirifo'rmis, lat., päronformad.

Piro'g (fr. pirogue), kokk., smördegspastej med fyllning av kött, fisk, ägg, svamp 1. kål m. m.; sjöv., indiansk kanot.

Piroplasmo's, veter., en malariaartad husdjurssjukdom, framkallad av en blodparasit av släktet Piroplasma.

Pi'ru, fi. myt., den onde.

Pirue'tt (fr. pirouette), eg. snurra; dansk., svängning runtomkring på fotspetsen; ridk., hästens kretsvändning på en fot. — Piruette'ra, göra piruetter.

Pi'rum (efter ett fordom i närheten av Heidelberg befintligt värdshus, som kallades Pirus), berusad, överlastad.

Piral, zool., västkustfisk av ordn. R u n d -munnar. Gör stor skada på fisket.

Pis-aller, fr. (1. pisalle'), det värsta, som kan hända. — Au pis-aller (1. å -), i värsta fall, i nödfall.

Pisa'ng, bot.. Musa paradisi'aca och Musa sapie'ntum, en till fam. Musa'eeæ hörande tropisk ört, vars frukter, bananer, äro smakliga och närande.

Pisa'ngstärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Pisarasen (ital. razza pisana), en svartgrå nötboskapsras i Italien.

Pi's€es, lat., zool., fiskar, en till ryggradsdjuren hörande klass; astr., ett av djurkretsens tecken; en stjärnbild.

Pisci'na, lat. (av pi'scis, fisk), fiskdamm; simbassäng; dopbassäng.

Pi'scis austra'lis, astr., stjärnbilden Södra fisken. — Piscis vo'laris, astr., stjärnbilden Flygfisken på s. hemisfären.

Pisé (av fr. piser, stampa), murverk av sammanstampad småsten, lerjord och kalk, som användes till de moriska byggnaderna.

Pisifo'rmis, bot., ärtlik (se Pisum).

Pisoli't (av gr. pisum, ärta, och Wthos, sten), geoL, ärtsten, ett slags oolit (se d. o.).

Pissoa'r (fr. pissoir), kur 1. rum, där man kastar sitt vatten.

Pist (av fr. piste, spår), plattform 1. matta, på vilken tävling i fäktning äger rum; spåret i vilket hästarna galoppera på kapplöpningsbanan.

Pistache, fr. (1. -sta'sj), Pista'sch, pistacie-kärna (se Pistacier); även ett slags konfekt av pistaciekärnor. — Pistachekärnor, se följ. ord.

Pi'stacier, Pista'ciemandlar 1. Pistachekärnor (1. -sta'sj-), bot., Se'mina pista'eiæ, Amy'gdalæ vi'rides, "gröna mandlar'^ de välsmakande och som dessertfrukt använda fröna av det i Medelhavsländerna1032

odlade trädet Pista'cia ve'ra, tillhörande fam. Anacardia'ceæ.

Pistacft, Pistagi't, miner., grön epidot (se d. o.).

Pista'sch, se Pistache.

Pisteodike' (av gr. pistis, tillit, tro, och dike, rätt, rättfärdighet), rättfärdiggörelse genom tron. — Pisteologi' (av gr. logos, lära), troslära. — Pisti'k, troslära; tros-försvar.

Pistni (av lat. pisWllum, mortelstöt), bot., växternas honliga organ. — Pistilla'rius, boti, lik en mortelstöt (pistill). — Pistil-lodi', bot., pistillfruktbladens ombildning till kronbladliknande organ.

Pi'stis Soffa, gr., "tron, som är visheten", ett märkligt gnostiskt arbete, troligen tillkommet i Egypten under början av 200-t.

Pisto'l (av pistole, sp. och ital. pistola), ett gammalt franskt guldmynt — omkr. 13 kr.; ett italienskt guldmynt, även kallat doppia (se d. o.); (fr. pistolet), krigsk., urspr. jaktkniv, dolk; sedermera ett kort eldhandvapen, numera ersatt av revolvern.

Pisto'la, ital., se Pistol.

Pistolet, fr. (1. pistålä'), krigsk., pistol (skjutvapen); spelt., ett spelsätt i biljard, då man icke begagnar något stöd för biljardkäppen.

Pisto'ijg (fr. piston), mek., kolv, pumpstock, den upp- och nedgående huvudstången vid en ångmaskin; tonk., en i vissa bleckblås-instrument anbragt cylinder 1. ventil.

Pi'sum, bot., som näringsväxter odlat växtsläkte, tillhörande fam. Legumino'sæ. — P. arve'nse, gråärt, grågumman, pelusker.

— P. sati'vum, ärter, odlade som åker- och trädgårdsväxter i ett stort antal former.— P. sativum, var. sacchara'tum, sockerärt.

Pit, eng., gruva, gruvhål; grop, fördjupning.

prta, prtahampa, se Pite.

Pitafibrer, se Domingohampa och Pite.

Pita'nga, se Eugenia.

Pitch, eng. (1. pittj), tonk., tonhöjd, stämning. — Pitchpipe (Z. pi'ttjpäjp), stämpipa (användes i st. f. stämgaffel).

Pitch; eng., beck. — Pitchpine (1. -pajn), virke av Pinus australis.

Pite, fr. (1. pitt) 1. Agavehampa fås av bladen av vissa Agave-arter från Amerika.

Pitekoi'd (av gr. pitekos, apa), apliknande, apartad.

Pitheca'ntropus ere'ctus, paleont., se Apmän-niska.

Pithecolo'bium, bot., träd- och busksläkte av fam. Legumino'sæ. Flera arter ha värdefullt virke och välsmakande frukter. Se Kamatschilbark. — P. parvifo'lium i Syd-araerika ger ett vackert orangegult färgämne, algarovilla.

Pithome'ter (av gr. pi'thos, fat, och me tre'in, mäta), fatmätare, ett instrument, varmed innehållet (kannrymden) i ett fat mätes.

— Pithometri', fatmätning.

Pi'thya, bot, växande på tall.

Pitotska röret (1. pitå'ska -), ett instrument, varmed rinnande vattens hastighet upp-mätes.

Pitoyable, fr. (1. pittåaja'bbl), ömklig, jämmerlig, usel.

Pitpan, sjöv., ett slags västindisk kanot.

Pi'tprops, eng. (av pit, gruva, håla, och prop, stöd, påle, stötta), pl., gruvstöttor, gruv-stolpar.

Pitscha'ft 1. Pitsche'r {ty. Petschaft), sigill. — Pitsche'rstickare, sigillgravör.

Pitt, benämning på en ryktbar diamant bland de preussiska kronjuvelerna.

Pittakal 1. Pittakall, tekn., ett vid tjärbränning erhållet blått färgämne, som, i förening med alun och tennoxid, begagnas till blåfärgning av bomull och linne.

Pittako's, se Greklands sju vise.

Pi'tti, en av Florens förnämsta ätter under medeltiden.

Pittizi't (av gr. pitta, beck), svavel- och ar-seniksyrat järn.

Pittare'sk (fr. pittoresque, ital. pittoresco, av ital. pitto're, målare, av lat. pi'ngere, måla), som kan 1. är värd att målas, målerisk, skön, romantisk.

Pittsbu'rghia, astr., en av småplaneterna.

Pituglando'l 1. Pituitri'n, farm., preparat från hypofysens bakre del, befordrar värkarna och stillar blödning från livmodern vid förlossning.

Pitui'ta, lat., slem. — Pituitö's (lat. pituito'-sus), slemmig.

Pituitri'n, se Pituglandol.

Pituri'n, kem., en giftig alkaloid, som fås av den australiska växten Duboisia Hopwoo-dii, sannolikt identisk med nikotin.

Pity'rea, bot., med grovmjöligt överdrag.

Pityri'asis, gr., med., fin, mjölig avfällning från huden. Jfr Porrigo. — P. ca'pitis, mjäll. — P. ro'sea, av en svamp orsakad, lätt övergående hudsjukdom. — P. rubra Hebræ, svårartad, ofta dödlig hudinflammation. — P. versi'coIor, ett hudutslag i form av fjällande, gulbruna fläckar.

Piü, ital. (lat. plus), mer. — P. alIe'gro, tonk., mera fort. — P. fo'rte, mera starkt. — P. Ie'nto, mera långsamt. — P. mo'sso, mera rörligt.

Pi'um co'rpus, pl. Pi'a co'rpora, lat., from stiftelse.

Pi'um deside'rium, pl. Pi'a deside'ria, se under Desiderium.

Piü mo'sso, se under Pm.

Piuri = Jaune indien (se d, o.).

Pi'us, -a, -um, lat., from. — Pi'us, mansnamn, den fromme. Buret av nio påvar. — Pius u'sus, fromt, gudligt bruk. — Piusför-eningar (ty. Pius-vereine), efter påven Pius IX uppkallade föreningar i Tyskland med syfte att verka för den katolska kyrkans självständighet. — Piusorden, en av påven Pius IX stiftad orden. — Pia ca'usa, fromt, välgörande ändamål; from stiftelse.

Pivot, /r. (1. pivå'), tapp, nagel 1. stift, kring vilket något vrider sig.

Pivå' = Pivot (se föreg. ord).

Pix, lat.y beck, tjära. — P. a'lba, se Resina pini flava. — P. burgu'ndica, burgundiskt beck, berett av grankåda. — P. canade'n-sis, se Canadabalsam. — P. liquida, se Pyroleum pini. — P. nava'lis, skeppsbeck.

— P. ni'gra, svart beck. — P. pi'ni 1. P. so'-lida, beck.

Piz, rätoroman., bergstopp, pik.

Pizzica'to, ital, tonk., i musik för stråkinstrument: med'knäppningar av fingret (i st. f. begagnandet av stråken).

Pizzo, ital., bergstopp, pik.

Pjedesta'1, se Piedestal.

Pjes, se Pjäs.

Pjo'lter, no., grogg.

Pjotr, rysk namnform för Peter.

Pjärrå', svensk form av Pierrot (se d. o.).

Pjäs (fr. pièce), eg. stycke, del; teaterstycke; mera ansenlig husgerådssak; krigsk., kanon; spelt., schackspelsfigur.

Pjäxa (fi. pieksu]y s. k. käng-1. bandsko, ett i övre Norrland allmänt skoplagg med skaft, som medelst ett långt ylleband hop-bindes med benkläderna.

Pjön, i vissa trakter benämning på ungar av fisk, använda som agn.

pL, förk. för pluralis.

P. L., förk. för lat. Pastor lod, ställets pastor; Poèta laureatus, lagerkrönt skald; Professor logices, professor i logik.

Placage, fr. (1. -ka'sj), inlagt 1. fanerat träarbete; befästn., plackning (se d. o.).

Place, fr. (1. plass), plats; torg. — P. d'ar-mes (1. -darm), vapenplats; parad-1. exercisplats. — P. de la Concorde, se under Concorde. — PIacemajo'r {fr. major de place), se Platsmajor.

Place'nta (av gr. plaku's, plako'eis, flat), med., moderkaka; hot., fröfäste; farm,, presskakor (av frörester). — Placenta'1 1. Placenta'r, vad som hör till 1. angår pla-centan. — Placenta'lia, däggdjur, hos vilka fosternäringen förmedlas av en placenta.

— Placentation, med., bildandet av näringsförbindelsen mellan livmoder och foster; hot., fröfästets läge i fruktämnet.

Place'ra (fr. placer), ställa, sätta, lägga; anvisa plats; anbringa på sitt ställe; förskaffa tjänst 1. bärgning; insätta penningar. — Place'rad, ridk., kallas vid kapplöpning en häst vars pats i förhållande till segraren offentliggöres.

Pla'cet, lat., det behagar; det medgives. — Placet 1. Place'tum re'gium, kunglig stad-fästelse. — Qua'ntum placet, så mycket man behagar, efter behag.

Pla'cidus, mansnamn (av lat. place're, behaga), behaglig, blid, vänlig. Motsvarar kvinnonamnet Pla'cida 1. Placidia.

Pla'citum, lat. (av place're, behaga), gott-finnande, mening, råd; förordning, föreskrift. — Pla'cita (pl. av pla'citum) 1. Pla'-

cita regis, stormansmöten 1. herredagar i det frankisk-karolingiska riket.

Plackning (ty. Plackwerk, fr. placage), he-fästn., betäckning av ett bröstvärn med ris, halm, torv o. d., som tillstampas hårt.

PIacode'rmata 1. Placode'rmi, paleont., benämning på en del fisklika djur från paleozoisk tid.

Pladaro'ma 1. Pladaro'sis, gr. (av pladaro's, våt), med., ett slags svulst, i synnerhet på ögonlocket.

Plafond, fr. (1. plafå'ng; försv.: plafå'ngd), platt innantak; innantak i allm., särskilt ett som är smyckat med stuckarbete 1. målningar. — Plafondmålning, takmålning. — PIafonne'ra, bekläda innantak med stuckarbete 1. sniderier.

Plaga'la 1. Plaga'liska tonarter (av gr. pla'-gios, sned, åt sidan), tonk., kyrkotonarter, vilka hade samma intervall och sluttoner som de autentiska (se Autentiska tonarter) , men oktavomfånget en kvart lägre.

Plage, fr. (1. pla'sj), strand, strandbädd; badstrand; promenadplats å stranden vid havsbadorter.

Plagia't (av lat. pla'gium, människostöld), stöld ur andra författares 1. kompositörers arbeten, litterär stöld. — PIagia'tor 1. Pla-gia'rius, eg. människorövare; person, som ur andras skrifter stjäl ämnen, uttryck 1. d. och utgiver dessa som sina egna; litterär tjuv. — PIagie'ra, begå plagiat. Jfr Kompilera.

Plagiokla's (av gr. pWgios, sned, åt sidan, och kla'sis, sönderbrytande, brott), miner., en grupp fältspatarter.

Plagioni't, miner., ett av svavelbly och sva-velantimon bestående mineral.

Plagio'stomi, zool., haj fiskar.

Plagiotro'pa, se under Ortotrop.

Pla'gium, lat., människostöld.

Plagosko'p (av gr. pla'gos, trakt, och sko-pe'in, skåda), väderflöjel.

Plaid, eng. (1. plädd 1. pläd), lång, grov, rutig 1. randig ylleschal (beståndsdel av den högskotska nationaldräkten); pläd, ett liknande resplagg.

Plaidera (1. pläde'ra; fr. plaider), tvista, processa; plädera, hålla ett försvarstal inför rätta; tala ivrigt till förmån för något 1. någon. — Plaideur (1. plädö'r), sakförare. — Plaidoyer (1. plädåaje'), försvarstal inför rätta.

Plain chant, fr. (1. pläng sjang), 1. Ca'nto pia'no, ital. (lat. ca'ntus planus), tonk., den gregorianska kyrkosången, koralsång.

Plaisant, fr, (1. pläsa^ng; av plaire, lat. place're, behaga), behaglig, angenäm; rolig, skämtsam; löjlig. — Plaisanterie (1. plä-sangtöri'), skämt, narri, löjligt upptåg. — Par plaisanterie, på skämt, på narri. — Plaisanterie à part (1. - appa'r), skämt åsido, på fullt allvar. — Plaisir (1. pläsi'r), nöje, tidsfördriv; välbehag, godtycke, gott-finnande. — Avec plaisir (1. aväck -), med1034

nöje. — Maltre de plaisir (1. mä'tr dö -), rolighetsminister. — Mon plaisir (L mång -), mitt nöje, stundom namn på landställen och villor. — Adieu mon plaisir (1. adjö' -), farväl med nöjet, nu är det slut med det roliga. — Tel est notre plaisir (1. täll ä nåttr -), det är vårt gottfinnande, så behagar det oss, formel, som förekom i slutet av förordningar, utfärdade av de gamla franska konungarna.

Plait-il, fr. (1. pläti'll), vad behagas? vad befalls? huru?

Plaka'bel (lat. placa'bilis) ^ försonlig.

Plaka't (fr. placard, av plaquer^ beslå), anslag, kungörelse, kunglig förordning; (antagligen av lat. placa'tus, bragt till ro), starkt berusad.

Plake'tt (fr. plaquette, dimin. av plaque), liten, vanligen fyrkantig metallplatta med bildframställning i relief.

Plan (lat. planus), adj., jämn, slät, flack; mat., som har utsträckning i två av rummets dimensioner; subst. (lat. planum), jämn yta, slät och jämn plats; grundritning; utkast, förslag; mat., plan yta, yta, som ligger jämnt mellan sina gränslinjer.

— Planritning 1. Plan projektion, ritning, som framställer ett föremål hänfört till ett plan.

Plana'r, ett sammansatt fotografiskt objektiv.

Planche, fr. (1. plangsj), se Plansch. — Planchette (1. plangsjä'tt), se Planschett.

Planed boards, eng. (1. pländ bårds), hyvlade bräder.

Plane'ra (lat. plana're), yàrnnsi, släta, glätta; i hemlighet arbeta för en sak, planlägga.

— Plane'rstång, tekn., apparat vid koksberedning.

Plane't (av gr. planeto's, kringirrande), astr., himlakropp, vilken i sig själv är mörk, rör sig omkring solen och av henne erhåller ljus. — Planeta'risk, som hör till 1. har avseende på en planet. — Planetarisk nebulösa, nebulösa (se d. o.), som i tuberna visar ett utseende, påminnande om den lysande skiva en planet framställer. —• Planetariskt år, den tid, som en planet behöver för sitt omlopp kring solen. — Planeta'rium, apparat, som visar planeternas och deras månars rörelse. — Pla-netesima/lhypotesen, uppställd av Cham-berlain, härleder planeters ursprung från små, i den urspr. kaotiska massan ingående planetkärnor (planetesimals) och ej från kondensation av nebulös materia. — Planetoi'der, småplaneter, asteroider (se d. o.). — Planetsystem, de kring vår sol kretsande planeternas rörelser och inbördes ställning.

Planfilm, fotografiskt material, där emulsionen är gjuten på celluloid 1. acetylcellu-losa i st. f. på glas.

Planiglo'b 1. Planiglo'bium (av lat. planus,

jämn, och gWhus, klot), plankarta över jordgloben 1. dess ena hälft.

Planime'ter (av lat. planum, jämn yta, och gr. me'tron, mått), instrument till bestämmande av plana figurers ytinnehåll. — Planimetri', läran att beräkna ytinnehållet av plana figurer.

Plani'pedes, romersk benämning på mimiska skådespelare.

Planisfä'r (av lat. planus, jämn, och gr. sfai'ra, klot), plankarta över himlagloben.

Plank., handelst., sågat virke av minst 2 eng. tums tjocklek och 9 tums bredd.

Plankonka'v, se under Konkav.

Plankonve'x, se under Konvex.

Planktologi', vetenskapen om Plankton (se d. o.). — Planktolog, den, som sysslar med planktologi.

Pla'nkton (av gr. plankto's, kringdrivande), sammanfattningen av de ofta mikroskopiska växt- och djurorganismer, vilka passivt driva omkring i världshav och insjöar. — Plankto'nter 1. Plote'riska organismer, organismer som tillhöra plankton.

Planogame'ter, gr., hot., rörliga befruktningsceller.

Plano'rbis, zool., skivsnäcka, ett släkte lung-snäckor, hos vilka vindlingarna ligga i samma plan.

Planparalle'11, kallas en platta, vars båda sidor äro exakt plana och parallella.

Planritning, se under Plan.

Plans, se Plants.

Plansch (1. plangsj; fr. planche, av lat. pla'nca, bräde), eg. graverad plåt 1. skiva; avtryck av en dylik, koppar- 1. stålstick, träsnitt o. s. v.; illustration, framställd på ett särskilt blad. — Planschett (1. plang-sjä'tt; av fr. planchette, liten plåt), i snörliv insydd stålskena med knäppinrättning.

Pla'nta, lat., växt, ört; även = Planta pedis (se d. o.). — Plantage, fr. (1. -a'sj), ägor i främmande land (särskilt Ost- och Västindien), där något visst växtslag odlas, såsom kaffe, socker, tobak, bomull o. s. v. — Planta'rium, trädskola. — Plante'ra, sätta en växt i jorden 1. så frön; odla.—Plante'r-damm, fiskdamm, som begagnas till fiskodling. — Planteur (1. plangtö'r), Plantö'r, växtodlare; plantageägare.

Plantage'n, konstgödselblandning, innehållande kväve, fosforsyra och kali.

Plantagenet (eng. uttal: plänntä'ddjenätt, /r. uttal: plangtasjönä'; av lat. pla'nta geni'stæ, ginst), engelsk konungaätt (1154 —1485).

Plantagina'ceæ, hot., växtfamilj av ordn. LahiatifWræ. Svenska släkten: Plantago och Litorella.

Plantagi'nea, hot., lik Plantago (se d. o.).

Planta'go, hot., växtsläkte av fam. Planta-gina'ceæ. Blommor i ax, blad i rosett. — P. coro'nopus, kråksutt, saltängsväxt. — P. lanceola'ta, spetsgrodblad. — P. ma'jor, grodblad, allmänt ogräs. — P. mari'tima,Plantainstärkelse—Platterdings

sutt, allmän å havsstränder. — P. me'dia, kämpar, allmän på gräsmark. — P. psy'l-lium, loppfrö, är en sydeuropeisk art, vars fröskal ger ett vid appretering av tyger använt slem.

Plantai'nstärkelse, se Arrowrotstärkelse.

Planta'n, bananträd.

Pla'nta pe'dis, lat,, fotsulan. — Planta'r, som har avseende på fotsulan.

Planta'rium, Plante'ra m. fl., se under Planta,

Plantés stapel (Z. plangte's -), fys., ett slags galvanisk stapel.

Plantigra^da (av lat. pla'nta, fotsula, och gradi, stiga, gå), zool.y hälgångare.

Plants 1. Plans (av ty. Plantsche), ten av ädel metall.

Planuri' (av gr. pWnos, omkringirrande, och u'ros, urin), 7ned., en sjukdom, under vilken urinen avsöndras på därför ej avsedda vägar.

Plaque, fr. {1. plack), plåt; ordenskraschan.

Plasa, rumän., distrikt.

Pla'sma, gr. (av pla'ssein, bilda), anat., blodvätska; miner., grön kalcedon; hot., förk. av protoplasma (se d. o.). — Plasma di smeraldo, smaragd. — Plasmo'dium, bot., vegetativt stadium hos slemsvamparna.

Plasmodio'phora, bot., klumprotsvamp, en slemsvamp, som åstadkommer stor skada på odlad kål, vars rötter den angriper.

Plasmo'dium mala'riæ, biol., gemensamt namn på olika malariaparasiter.

Plastei^n, kem., spjälkningsprodukt av naturliga äggviteämnen.

Plasteli'na, se Plastilina.

PIastici'sm, Plasticite't, se under Plastik.

Plastad, hot., kromatofor.

Plastfk 1. Pla'stisk konst (av gr. pla'ssein, bilda), bildhuggarkonst; konsten att föra sig väl. —• Plastici'sm, bildningsdrift. — Plasticite't, bildbarhet. — Plastili'n, en plastisk massa, som nyttjas vid modelle-ring. — Pla'stisk, till plastiken hörande; formbar, bildbar; framställd i en bild av fast ämne; formande, bildande; skönt avrundad; uttrycksfull, åskådlig (om stil).

— P. bild, bild, som genom stereoskopisk verkan ger intryck av ett rymdföremål. — P. dans, vedertaget namn på den nya form av konstnärlig dans, som omkr. 1900 började undantränga den slentrianmässiga baletten. —• P. lera, geoL, lera, som i fuktigt tillstånd är mjuk och formbar. —

— P. operation, kirurg., operation, som går ut på att med hjälp av material, som oftast tages från den skadade, ersätta en förlorad kroppsdel.

Plastografi' (av gr. pWssein, bilda, och gra'-fein, skriva), förfalskad, efterhärmad skrift. — Plastolo'g (av gr. lo'gos, ord), lögnare.

PIa'stron 1. Plastro'ng {eng. och fr. plastron), bröstharnesk; fäktk., läderdyna 1. tunn madrass, vilken fäktare bära på bröstet

som skydd; bred herrhalsduk, som täcker hela västöppningen.

Plata'lea, zool., skedstork.

Plata'nen, bot., Pla'tanus orienta'lis, ett till isim.Plata'neæ hörande, i s. Europa växande träd med handflikiga blad lika lönnens.

Platanoi'des, bot., lik en platan.

Platanthe'ra, bot., se Hahenaria.

Plateau, fr. (1. -å; av plat, platt, flat), bricka; borduppsats; platå (se d. o.).

PIatere'sk-stil (av sp. plate'ro, silversmed), konstt., en om rikt guldsmedsarbete erinrande spansk dekorationsstil från 1500-t.

Platia'smus (gr. plateiasmo's, av plateia'zein, tala brett), brett uttal.

Plati'na, sp. (dimin. av plata, silver), kem., ett vitt, glänsande, smidigt och ytterst svårsmält metalliskt grundämne, som förekommer sparsamt och alltid i gediget tillstånd. Brukas till kemiska apparater m. m. — Platiiiametaller, metallerna rute-nium, rodium, palladium, osmium och iri-dium, som äro besläktade med platinan och åtfölja denna i naturen. — Platinamo'r 1. Platinasvart, finfördelad metallisk platina. — Platinasa'lmiak, platinans ammo-niumsalt. — Platinasvamp består av fint fördelad, svampig platina, beredd genom glödgning av platinasalmiak. — Platine'ra, överdraga med platina. — Platini't, nickelstål.

Platitude, fr. (1. -ty'dd, försv.: -ty'd), platthet, platt uttryck, osmakligt 1. meningslöst yttrande.

Pla'to, astr., ett av de största bland de ring-formiga månbergen.

Plato'niker, lärjunge till den forngrekiske filosofen Platon', anhängare av hans filosofiska system. — PIatonise'ra, följa Platons exempel; älska platoniskt. — Plato'-nisk, som angår Platon; som överensstämmer med hans lära; ideell, fri från sinnlighet; beundrande på avstånd. — P. kärlek, ren, från all sinnlighet fri kärlek. — P. republik, mönsterstat, sådan den framställts av Platon. — Platoniskt år, astr., antik benämning på den tidrymd, under vilken himmelstecknen fullborda ett omlopp kring ekliptikans pol. — Platoni'sm, Platons filosofi.

Plats du jour, fr. (1. pla dy sjor), pl., rätterna för dagen, matsedel.

Platsköp 1. Lokoköp, köp, varvid varan omedelbart överlämnas till köparen.) (Distansköp.

Platsmaj o'r, se under Major.

Platsspe'ser (jfr Speser), handelst., kostnader, som drabba en införskriven vara på avsändningsplatsen. — Platsusancer (1. -ysa'ngser; av fr. usance, vedertaget bruk), vedertagna handelsbruk, som gälla ensamt för en viss handelsplats. — Platsväxlar, växlar, vilkas trassent och trassat bo på samma plats.

Platterdings, ty., alldeles, helt och hållet.

Plattfo'rm {fr. plate-forme, av plåt, jämn, och forme, skapnad), jämn yta, som höjer sig över marken; upphöjt golv; perrong (se d. o.); på järnvägs- och spårvagnar utbyggnad för på- och avstigning; (i Amerika) talartribun; partiprogram.

Plattfötter, sjöv.y se Glas,

Platting, sjöv.y ett slags platt tågvirke.

Plattneri't, miner.^ plumbioxid i tetragonala kristaller.

Plattyska = Lågtyska (se d. o.).

Platycefa'l (av gr. platy's, bred, och kefale\ huvud), bredskallig.

Platyphy'lla, lat. (av gr. pla'tys, bred, och fyllo'n, blad), bot., bredbladig.

Platå' (av fr. plateau, av plåt, platt, flat), högslätt; ett slags smörgåsbricka.

Pla'udite, lat., klappen i händerna, uttryck, varmed de fornromerska komedierna plägade avslutas. — Plaudite, ami'ci, klappen i händerna (applåderen mig), mina vänner, lär den romerske kejsaren Augustus hava yttrat på dödsbädden.

Plausi'bel (av lat. plausi'hilis, omtyckt), som synes förtjäna bifall; antaglig, sannolik. — Plausibilite't, skenbarhet, sannolikhet. — Pla'usus, bifall, applåd.

Pla'utus, zooL, syn. Alea (se d. o.).

Playas (Z. pla'jas), geogr., periodiska sjöar i New Mexico.

Play or pay, eng., se under Forfeit.

Plaza de toros, sp. {1. pla'tha de tågrås), tjurfäktningsarena.

Pleasure-yacht, eng. {1. ple'sjur-jått), sjöv., lustjakt.

Plebe'jer {lat. plehe'ji), i det gamla Rom medlemmarna av plebs, d. v. s. den del av befolkningen, som ej tillhörde de gamla ätterna och ej hade politiska rättigheter.)(Patricier; numera menige man; personer med simpelt uppträdande 1. lågt tänkesätt. — Plebe'jisk, som tillhör plebej-ståndet; ofrälse; tarvlig, simpel, pöbel-aktig. — Plebisci't {lat. plebisci'tum), i det gamla Rom ett av plebs (se Plebejer), fattat beslut; sedermera folkbeslut, allmän folkomröstning. — Plebokrati' (av gr. kra'tos, välde), pöbelvälde. — Plebs, se Plebejer; även simpelt folk, pöbel.

Pleco'tus, zool., långörare fladdermussläktet av däggdjursordn. Chiro'ptera. Svensk art P. auri'tus, långörade fladdermusen.

Plectogna'thi, zool., fiskordningen F a s t -käkar.

Plecto'ptera, zool., dagsländor.

Plectra'iithus frutico'sus, bot., malväxt, odlad prydnadsväxt av fam. Labia'tæ, från Goda Hoppsudden.

Plectropte'ridæ, zool., andfåglar.

Ple'ctrum, lat., 1. Ple'ktron, gr. (av pWssein, slå), tonk., stav av elfenben, metall 1. d., varmed forntidens tonkonstnärer knäppte strängarna på sina instrument; även slagverktyg för moderna slaginstrument.

Plein-air-måleri, fr. {1. plänä'r-), frilufts-måleri.)(Ateliermåleri.

Plein pouvoir, fr. {1. pläng povåa'r), se Pleni-potens.

PleiobaV (av gr. pWion, mer, och ba'ros, tyngd), meteor., område med ett lufttryck, som överstiger det normala.)(M e i o -bar.

Pleiocy'klisk 1. Polycyklisk, bot., dets. som plurienn.

Pleioka'sium, bot., mångsidigt knippe.

Pleja'den (av gr. Pleia's, sjustjärnan), en grupp forngrekiska författare; {fr. La pléiade), en grupp franska skalder på 1500-t.

Pleja'derna {gr. Pleia'des), gr. myt.. Atlas' och Pleiones sju döttrar, Elektra, Maia, Taygete, Alkyone, Kelaino, Sterope och Merope, vilka av Zeus försattes bland stjärnorna; astr., sjustjärnan, en i Oxens stjärnbild belägen

stjärngrupp.

Ple'jone, astr., en av stjärnorna i Plejaderna (se d. o.).

Plekte, råd av äldste i Albanien.

Ple'ktron, se Plectrum.

Ple'me, montenegr., stam, ätt.

Plemmyri', gr., med., överflöd av vätska 1. saft i människokroppen.

Plena'rförsamling 1. Plenarkongress (av lat. pWnus, full), sammankomst, i vilken vederbörande korporations alla medlemmar deltaga; fulltalig församling.

Plena'rium, lat., mässbok.

Plena'rsammanträdej^ dets. som Plenum (se d. o.).

Pleni'ceps, bot., fullhuvad.

Plenilu^nium, lat. (av pWnus, full, och lu'na, måne), fullmåne.

Ple'nimål 1. Ple'niärenden, de mål och ärenden, som vid domstol 1. i ämbetsverk avgöras in pleno (se Plenum).

Plempote'ns, lat. {fr. plein pouvoir), full makt och myndighet, oinskränkt fullmakt.

Plénipotentiaire, fr. {1. -påtangsiä'r), befull-mäktigad; befullmäktigat sändebud. Jfr Ministre plénipotentiaire.

Pleni'siii (av lat. pWnus, full), läran att intet tomrum finnes i naturen. — Pleni'st, anhängare av denna lära.

Ple'no cho'ro, lat., med full kör, med alla stämmor.

Ple'num (av lat. pWnus, full), fulltalig församling 1. sammankomst.—Plenum pleno'-rum, förr alla ståndens sammankomst på rikssalen; gemensamt sammanträde (av riksdagens båda kamrar). — In ple'no, i fulltalig sammankomst; fulltaligt.

Ple'nus ve'nter non stu'det libe'nter, lat. ordspr., full mage studerar ej gärna.

Pleofa'g, bot., kallas en parasitsvamp, som angriper olika, med varandra ej närbesläktade värdväxter.

Pleokrom'sm (av gr. ple'on, mera, och chro'ma, färg), fys., den egenskap hos dubbelbrytande, färgade mineral, att dePleomorfa bakteriearter—Plomb

1037

spela i olika färger, allteftersom ljuset går igenom dem i ena 1. andra riktningen.

Pleomo'rfa bakteriearter, se Bakterier.

Pleomorfi' (av gr, pWon många, och morfe\ form), hot., det fenomenet att olika blommor förekomma på olika individ av samma växt. Ex. Heterostyli (se d. o.).

Pleona'sm {gr. pleonasmo's, av pleona^zein, överflöda), talk., överflödigt uttryck; ord-överfyllnad; ett (stundom effektrikt) hopande av liktydiga uttryck för samma begrepp. Jfr Tavtologi. — Pleona'stisk, som innehåller pleonasm; överflödig.

Pleona'st, miner., svart spinell (se d. o.).

Pleona'stisk, se under Pleonasm.

Pleonexi' (av gr. ple'on, överflöd, och e'chein, hava), vinningslystnad, snikenhet; omätt-lighet. — Pleone'kter, pl., vinningslystna, snikna 1. omättliga personer.

Pleora'ma (av gr. ple'in, segla, och ho'rama, syn), ett slags rörligt panorama, som föreställer ett strand- 1. sjöparti, vilket åskådaren tycker sig segla förbi.

Plero'm, hot., det innersta cellagret i en stamspets.

Ple'roma, gr. (av pleru'n, uppfylla, göra fulltalig, fullända), eg. fullhet; hos gnosti-kerna: ett av eoner besjtående system; det ljushav, i vilket Gud vistas.

Pleo'spora, hot., ett parasiterande svampsläkte, som bl. a. förorsakar sjuka på korn.

Plero'sis, gr., med., återställandet av krafterna efter en sjukdom. — Plero'tika, pl., stoppande medel.

PIe'siosa'urus (av gr. pWsios, nästan, och sa'vros, ödla), paleont., svanödla, en till fomvärldens djurarter hörande havsödla med litet huvud, lång hals och fenlika extremiteter.

Plessime'ter (av gr. pWssein, slå, stöta, och me'tron, mått), med., slagmätare, en vid perkussion (se d. o.) stundom bruklig skiva av elfenben, metall 1. d.

Plessy^s grönt, tekn., en färg, som består av surt bromsyrat kali, kalciumdifosfat och socker.

Pletho'ra, gr. (av ple'thein, fylla sig), med,, blodfullhet, blodöverfyllnad. — Pletho'-risk, blödöverfylld.

Ple'thron, ett forngrekiskt längdmått = 100 fot; ett forngrekiskt ytmått = 10,000 kvf.

Pletj, ry., en tresnärtig piska, som i Ryssland ersatte den egentliga knutpiskan.

Pleura, gr., anat, lungsäcken.

Pleuralgi' (av gr. a'Ig os, smärta), med., håll och styng i sidan.

Pleuresi', Pleurit 1. Pleuri'tis, lungsäcksinflammation. — Pleurftisk, som har med lungsäcksinflammation att göra.

Pleureuses, fr. (1. plörö's), se Plöröser.

Pleuri'tis, se Pleuresi.

Pleurodyni' = Pleuralgi (se d. o.).

Pleurone'ctes, zool., flundresläktet. — P. cynoglo'ssus, marsflundra, "jydetonga", "sjötunga". — P. fle'siis, skrubbflundra. —

P. kitt, bergskädda, "rödtunga". — P. Ii-ma^nda, sandflundra, sandskädda, slätta. —• P. plate'ssa, rödspätta.

Pleurone'ctidæ, zool., flundrefiskar.

Pleuropneumoni' (av gr. pne'vmon, lunga), med., bröst- och lunginflammation.

Pleuropye'sis, varbildning på lungsäcken.

Pleurorre', samling av vätskor i lungsäcken.

Pleurorthopne', högsta grad av astma, varvid den sjuke blott i upprätt ställning kan andas.

Pleurospa'smus, kramp i sidan 1. smärta i lungsäcken.

Pleurospe'rmum austrfacum, hot., pipfloka, en manshög umbellat i Östergötland—Södermanland.

Pleurosto'sis, förbening av lungsäcken.

Pleurotho'tonus 1. Pleuro'tonus, stelkramp, varvid kroppen böjes åt ena sidan.

Pleuro'tus, hot., ostronskivling, en seg, ätlig men föga smaklig skivsvamp.

Plevr-, Plevro-, se Pleur-, Pleuro-.

Ple'xus, lat., fläta; anat., lymfkärls-, ven- 1. nervfläta. — P. cælia'cus, bukhjäman. — P. sola'ris, eg. solfläta; den i bukhålan belägna fläta, i vilken ganglienerverna förena sig.

Pli, fr. (av lat. plica're, vecka), eg. veck; vana, skick; god hållning, korrekt uppträdande ; lätt och hurtigt sätt. —

Plie'ra, vika, böja; ridk., bibringa en häst böjlighet i halsen.

Pli'cæ, lat., pL, anat., veck.

Plica polo'nica, lat., med., polsk fläta, mar-tova, ett slags hårsjukdom.

PIica'tilis, hot., veckad, rynkad.

Plie'ra, se under Pli.

Plikt (holl. plecht), sjöv., med en lucka tillslutet förrådsrum i en båt. — Plikta, loda.

— Plikthuggare, sjöv., den 1. de två främsta roddarna i en av flera man rodd båt.

— Pliktåra, den 1. de två främsta årorna i en båt med flera par åror.

Plimsollare, sjöodugligt fartyg. Se följ. ord.

Plfmsoll-lagen, en i England 1876 av parlamentsledamoten Samuel Plimsoll genomdriven lag mot användandet av sjöodugliga fartyg till sjöss. — Plimsollmärke, å engelska fartyg ett målat märke, som alltid bör synas i 1. över vattenytan.

Plint (av gr. pWnthos, tegelsten), kvadratisk platta, som tjänar till underlag för en kolonnbas, staty 1. d.; fotskiva, fotplatta; ett gymnastikredskap för hopp.

Plioce'netagen (Z. -eta'sjen) 1. -formationen, geoL, tertiär systemets yngsta avdelning.

Plissé (av fr. plisser, rynka, vecka), en i fina, regelbundna veck anordnad tygremsa, som brukas till garnityr på damkläder. — Plisse'ra, vecka, lägga i fina remsor.

Plister, hot., se Lamium.

Plomb {1. plåmb; av lat. plu'mhum, bly), blysigill, blystämpel; i en skadad tand inlagd fyllning av guld, cement 1. d.; fr. (Z.plång),1038

även bly, blyhagel, blylod. — A plomb, fr. (L aplå'ng), lodrätt; fig.y rakt, alldeles, helt och hållet. Jfr Aplomh. — Plombage {L -ba'sj), försegling med bly. — Plom-be'ra, förse med blystämpel; förse en ihålig tand med en plomb.

Plommon, bot., de saftiga stenfrukterna av plommonträdet, Pru'nus dome'stica. Bland plommon av olika slag märkas bruneller 1. pruneller, katrinplommon, mirabeller och reineclaude.

Plongera {1. plångsje'ra; fr. plonger), doppa, nedsänka, dyka; krigsk., skjuta från en högre punkt till en lägre. — Plongeur (1. -sjö'r), dykare.

Pion Pion, fr. (1. plånplån'g), under andra franska kejsardömet spenamn på prins Napoleon, son till kejsar Napoleon I:s broder Jerome Bonaparte.

PIora'bel, lat., begråtansvärd.

PIote'riska organismer, se under Plankton.

Ploti'na, romerskt kvinnonamn.

Plo'tus, zooL, ett släkte med skarvarna besläktade tropiska fåglar, varibland den amerikanska anhingan och den afrikanska ormhalsfågeln.

Ployera (L plåaje'ra; fr. ployer), böja, kröka, vika; hoplägga. — Ploye'ring, krigsk., hopläggning, en kolonnbildning.

Plumage, se under Plume.

Plumbagina'ceæ, bot, växtfamilj, tillhörande ordn. Pri'mulæ. Armeria och Statice.

Plumba'go, lat., blyerts, grafit.

Plumba'go, bot., sydeuropeiskt halvbusk-släkte med blåsdragande saft.

Plu'mbeus, bot., blyfärgad.

Plumbokalci't, miner., ett bly- och kalcium-karbonat.

Plu'mbum, lat., bly. — P. ace'ticum, blyacetat. — P. carbo'nicum, blykarbonat. — P. chro'micum, blykromat. — P. hyper-oxida'tum, blysuperoxid. — P. joda'tum, blyjodid. — P. oxyda'tum, blyoxid. — P. subace'ticum li'quidum, blyättika. — P. sulfu'ricum, blysulfat. — P. ta'nnicum, blytannat.

Plume, fr. (1. plymm), fjäder, plym; skrivpenna. — Plumet (1. plymä'), plym, fjäderbuske. — Plumage (Z. plyma'sj), fjäderbeklädnad; fjäderbuske; plymage (se d. o.).

Plumie'ra, bot., tropiskt amerikanskt träd-och busksläkte. — P. a'lba, det västindiska frangipanträdet har blommor som användas i "parfum éternel'\ — Plumiera-bark, japansk drog mot diarré av P. acuti-fo'lia.

Plumpudding, eng. (av plum, plommon, russin, och pudding, se d. o.), plommon- 1. russinpudding, en engelsk nationalrätt, som består av vetemjöl, njurtalg, ägg, suckat, russin, korinter och åtskilliga kryddor.

Plu'mula, lat., liten fjäder; bot., stamknoppen i embryo.

Plundra, krigsk., uttaga ammunitionen ur ett skjutvapen.

Plura'le tantum, pl. Plura'lia tantum, lat., språkv., substantiv, som förekommer endast i pluralis.

Plura'lis, lat., flertal; språkv., form för uttryckandet av flertal, ordens flertalsform.)(S i n g u 1 a r i s. — P. majesta'tis (majesta'ticus) 1. P. excelle'ntiæ, majestäts- 1. härlighetspluralis, av en furste begagnad flertalsform, t. ex. "vi" i st. f. "jag". — P. mode'stiæ, anspråkslöshets-pluralis, av en skriftställare begagnad flertalsform, t. ex. "vi" i st. f. "jag". — Pluralism, den av mormonerna proklamerade rättigheten att hava flera hustrur. — Kosmologisk pluralism, åsikten att stjärnorna äro världar, bebodda av levande och tänkande väsen. —• Plurali'st, anhängare av pluralismen. — Plura'liter, i flertalet. — Pluralite't (lat. plura'litas), flertal; särskilt flertal röster, största röstantal.

Plura'n, kem., en i platina från Uralbergen förekommande metall.

Plurie'nn (av lat. plus, mer, och a'nnus, år), bot., växt som blommar och sätter frukt blott en gång men först efter en flerårig tillväxtperiod.

Pluri'ma vo'ta valent, lat., de flesta rösterna gälla (bestämma beslutet).

Plus, gen. Plu'ris, lat., mer; överskott; mat., plustecken, additionstecken (+), som utmärker, att ett tal skall adderas till ett annat; vid temperaturuppgifter: värmegrader, t. ex. 4- 5 gr. ~ 5 gr. varmt.) (Minus. — Plus mi'nus, nier 1. mindre, ungefär så mycket.

Plus-fours, eng. (1. plass fårs), "plus fyra", vida, löst fallande byxor som spännas till strax nedom knäet (uppkallade efter lägsta handicap i golf).

Pluskvamperfe'ktum, se Tempus.

Plutark 1. Plutarch (efter den grekiske författaren Plu'tarchos [lat. Pluta'rchusl), benämning på samlingar av levnadsteckningar över namnkunniga personer.

Plu'to, se Plu'ton.

Plutokra't, Plutokrati', Plutologi', se under Plutos.

Plu'ton {lat. Plu'to), gr. myt., underjordens gud (Hades). — Pluto'msk, geol., bildad under jordytan, frambragt genom en vulkanisk verksamhet. — Plutoni'sm, teorien att de flesta bergarter uppstått av glödande massor. Jfr Neptunism. — Pluto-ni'ster, anhängare av plutonismen.

Pluto'n (fr. peloton), krigsk., underavdelning av ett kompani 1. en skvadron.

Plu'tos, gr. (lat. Plu'tus), gr. myt., rikedomens gud. — Plutokrati' (av gr. kr a-te'in, härska), penningvälde, de rikes herravälde. — Plutokra't, penningfurste. — Plutologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om rikedomen.

Pluvia'le, mlat. (av lat. plu'via, regn), regn-Pluvialis—Pneumometer

kappa; korkåpa. — Pluvia'lperio'd, geol.j regnrik period, framkallad av istidens temperatursänkning" i trakter, som äro regnfattiga.

Pluvia'lis, hot., växande i regnvatten.

Pluviome'ter (av lat. plu^via, regn, och gr. me'trein, mäta), regnmätare, instrument, varmed nederbörden mätes.

Pluviose, fr. {1. plyviå^s; av lat. pluvio'sus, regndiger), regnmånaden, femte månaden i det franska republikanska kalenderåret, 20 jan.—18 febr.

Plu'vius, lat., regnig; regngivaren, ett binamn till Jupiter.

Plv., på recept förk. för pulver.

Plym (fr. plume, av lat. plu'ma, fågelfjäder), hattfjäder; fjäder- 1. tagelbuske. — Plymage {1. -a'sj; fr. plufnage) 1. Ply-ma'sch, å uniformshattar anbragt kant-garnityr av dunfjädrar. — Plymasche'rad, försedd med plymer 1. plymasch.

Plymaschkål, bot., se Brassica.

Plymouthbröder {eng. Plymouth brethren L pli'mmöth bre'thrön), en på 1820-t. i Irland uppkommen religiös sekt, som fått sitt namn efter den engelska staden Plymouth,

Plysa, uppluckra ullflockar före kardningen; bortplocka främmande fibrer ur ylleväv.— Plysmaskin, maskin, som användes för att plysa ull, inolja ullmassan (hioljnings-plys) 1. blanda olika ullsorter (Blandplys).

Plysch 1. Plys {fr. peluche, av lat. pi'lus, hår), ylle-, silkes- 1. bomullstyg, likt långhårig sammet.

Plywood, eng. (1. pla'jood), "krysströ* 1. kryssfanér, fanér, framställt genom upp-svarvning av trästockar och hoplimmat i tre till fem lager med fibrerna kryssvis.

PIå'ster, se Emplastrum och Tela.

Pläd, Plädd, se Plaid.

Pläde'ra, se Plaidera.

Planer, miner., ett slags kalksten.

Pläter {ty. plattirte Arbeit, av sp. plata, silver; fr. plaqué), en med dyrbar metall belagd plåt av billigare dylik. — Pläte'ra, försilvra, överdra med metall.

Plörö'ser {fr. pleureuses, av pleurer, gråta), vita batistremsor, som förr fästes på ärmuppslagen under djup sorg; sorgkanter på papper; plymer, som genom skarvning erhållit ett mjukare fall.

P. M., förk. för lat. Po'ntifex ma'ximus, överstepräst, påve; piæ memo'riæ, i vänlig hågkomst; piis ma'nibus, med fromma händer; post meri'diem, efter middagen; post mo'rtem, efter döden; promemoria (se d. o.).

P, N., förk. för lat. pro notitia^ till underrättelse.

P. n. b., förk. för på nådigaste befallning.

Pneome'ter (av gr. pne'in, andas, och me'-tron, mått), andedräktsmätare, apparat, medelst vilken lungornas rymlighet mätes.

Pne'uma, gr. (av pne'in, andas), fläkt, vind;

andedräkt; ande, själ; teol., den Helige ande. — Pneumaticite't, zooL, den egenskap hos fågel skelettet, att vissa av dess ben äro fyllda med luft i st. f. märg. — Pneumati'k = ^rodynamik (se d. o.). — Preuma'tisk, som har gemenskap med andedräkten 1. med luften; som innehåller luft; som drives med luft. — Pneumatiska organ, andningsorgan. — Pneumatiska ur, ur, som drivas med komprimerad luft. — Pneumati'sm = Spiritualism (se d. o.). — Pneumato'd, med., en tungbröstad person.

— Pneumatofo'r, lufttillför are. — Pneu-matokemi', kemisk behandling av gasarter.

— Pneumatoko'rd, vindharpa, eolsharpa.

— Pneumatologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om andar, andeväsenden. — Pneu-matoly'tisk metasomato's, se Metasoma-tos. — Pneumatomach, teoL, person, som bestrider den Helige andes gudom. — Pneumatomachi', förnekandet av den Helige andes enhet med Gud; även förnekandet av det andliga hos människan. — Pneu-matoma'ker, kyrkoh., hemliga arianer (se d. o.). — Pneumatome'ter (av gr. me'tron, mått), en apparat till att mäta lungornas muskelkraft vid ut- och inandningen. — Pneumatoterapi', metoden att medelst inandning av komprimerad luft 1. luften å högt belägna ställen bota sjukdomar i luftvägarna.

Pneumoco'ccus 1. Pneumokock, bot., en mikrob, som antagligen förorsakar lunginflammation.

Pneumome'ter (av gr. pne'vmon, lunga, och me'tron, mått), lungmätare, andedräktsmätare, apparat till att bestämma den luftkvantitet, som lungorna kunna upptaga i sig. — Pneumonalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), med., lunglidande. — Pneumo-nemfra'xis, lungförstoppning. — Pneu-moni', lunginflammation. — Pneumo'nika, pl., medel mot lunginflammation. — Pneumo'nisk, som angår lungorna. — Pneumonftis = Pneumoni (se ovan). — Pneumonoce'le, lungbråck. — Pneumono-fti'sis 1. Pneumonotho'e, lungsot. — Pneu-monoga'strisk, som angår lungorna och magen. — Pneumonografi' (av gr. gra'-fein, skriva), lungbeskrivning. — Pneu-monolithi'asis, stenbildning i lungorna. — Pneumonologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om lungorna. — Pneumonomalaci', en sjuklig uppmjukning av lungorna. — Pneu-monomanti' (av gr. mante'ia, spådom), lungprov (se d. o.). — Pneumonome'ter = Pneumometer (se ovan). — Pneumonomy-ko's (av gr. my'ke, svamp), med., svamp i lungorna. — Pneumonoparaly'sis, lung-slag, lungförlamning. — Pneumonopati' (av gr. pa'thos, lidande), lunglidande. — Pneumonopleuri'tis, inflammation i lung-hinnan. — Pneumonorragi' (av gr. re'in, flyta), blodflöde ur lungorna. — Pneu-monorré, blodspottning. — Pneumono-1040

sci'rrhus, lungförhårdning. — Pneumono-spa'smus, lungkramp. — Pneumorragi', Pneumorré, Pneumospa'smus, se Pneumo-norragi, Pneiimonorré och Pneumonospas-mus. — Pneumotho'rax, samling av luft i lungsäcken. — Pneumotomi' (av gr. te'm-nein, skära), kirurg., operation, varvid bröstväggen öppnas till lungorna.

Pneumona'nthe, lat. (av/V. blomma),

hot.y lungblomma.

Pne'umus bo'ldus, hot., se Boldoblad.

Pnevma-, Pnevmo, se Pneuma-, Pneiimo.

Pnom {kamhodj., vilde) = Moi (se d. o.).

Pnyx, gr., folkförsamlingsplats i det gamla Aten; även själva folkförsamlingen.

Po, kem., atomtecken för Polonium.

Poa, hot., gröe, art- och formrikt svenskt växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — P. a'nnua, vitgöe, vanligt ogräs å lös jord.

— Po bu'lbosa, knölgröe, med axgroende vippa. — P. compre'ssa, berggröe, med hoptryckta strån. — P. nemora'lis, lund-gröe. — P. prate'nsis, ängsgröe.

Poa'ya, se Borreria.

Poa'ya bra'nca, se Hyhanthus.

p. occ., förk. för par occasion, tillfälligtvis.

Pochade, fr. {1. påsja'dd), raskt utförd teckning, skiss.

Poche, fr. {1. på'sj), ficka. — Dictionnaire de poche {1. dixiånnä'r dö -), ficklexikon. — Pochette {1. -sjä'tt), eg. liten ficka; tonk., fickfiol, ett slags liten fiol.

Pochissimo, ital. (1. -ki'ss [hårt k]), tonk., mycket litet.

Pocfllum, lat., hot., liten bägare.

Po'ckenholz {ty. Pockholz) = Guajakved (se d. o.).

Po'cker {da. Pokker, av isl. pu'ki, ond ande; eng. puck), den onde.

Pocket, eng., eg. ficka; mindre urholkning innehållande guld i guldförande lager.

Pocket dictionary, eng. {1. på'ckit di'ksjö-nöri), ficklexikon.

Po'co, ital., tonk., något litet, föga. — Poco a poco, småningom. — Un poco, en smula.

— P. alle'gro, något fort. — P. fo'rte, något starkt. — P. le'nto, något långsamt. —• P« me'no, något mindre. — P. pia'no, något svagt. — P. piu', något mer. — P. pre'sto, något raskt.

Poconchi, en till May a (se d. o.) hörande indianstam.

Po'culum, pL Pocu'la, lat., bägare, pokal; dryck. — P. hilarita'tis, glädjebägare. — P. vomito'rium, dryckesbägare, förfärdigad av spetsglans, fordom brukad, då man ville åstadkomma kräkning. — Fnter po'-cula, i dryckeslag, bland dryckesbröder.

Poda'ger {gr. po'dagra, av pus, gen. podo's, fot), med., gikt i fötterna. — Podagri'st, person, som lider av podager.

Podagra'ria, hot., giktört.

Podalgi', med., fotsmärta.

Poda'rge, gr. myt., en av harpyorna.

Podarthri'tis = Podager (se d. o.).

Podestà, ital. (av lat. pote'stas, makt), stadsdomare, borgmästare.

Po'dex, lat., bakdelen av kroppen, sätet.

Po'diceps, zool., doppingar. ~ P. crista'tus, skäggdoppingen.

Po'dium, lat, {gr. po'dion), trappsteg; hos de gamla romarna de förnämsta platserna på amfiteatern 1. cirkus; nu den del av scenens golv, som når utom den nedfällda ridån; fotplatta, sockel.

Podoca'rpus tota'ra, hot., träd på Nya Zeeland, tillhörande fam. Taxaca'ceæ. Lämnar ett ypperligt möbelvirke.

Podocne'mis, zool., sydamerikanskt sköld-paddsläkte, vars ägg av infödingarna ätas 1. användas till oljefabrikation. — P. ex-pa'nsa, arrausköldpadda. — P. unifflis, terrekaysköldpadda.

Podofylli'n, se Rhizoma podophylli och Podo-phyllum.

Podologi' (av gr. pus, gen. podo's, fot, och Wgos, lära), läran om foten. — Podo-me'ter (av gr. metre'in, mäta), stegmätare, vägräknare; instrument för uppmätning av hästens hov.

Podophy'Ilum, hot., amerikanskt växtsläkte, tillhörande fam. Berherida'ceæ. — P. pel-ta'tum, med vackra, sköldlika blad, odlas som prydnadsväxt. Innehåller alkaloiden PodofylWn, ett kraftigt avförande medel, även

kallat Vegetahiliskt kalomel.

Podso'l 1. Podzo'1, geoL, den i kallt, regnigt klimat, särskilt i barrskog vanliga jordmånen.

Poe'm {gr. poi'ema, av poie'in, göra), eg. det gjorda; dikt, skaldestycke.

Pæna, lat. {1. pe'na), straff, bot. — P. capi-ta'lis, livs- 1. dödsstraff. —• P. ecclesia'stica, kyrkobot. — P. pecunia'ria, penningstraff. — P. talio'nis, straff, som innebär en vedergällning. Jfr Jus talionis. — Pro pæna, till straff. —• Sub pæna, under straff (av). —• Pænitentia'rius {1. pe'n-; av pænite/n-tia, bot), biktfader, som ålägger botövningar. — Pænologi', kriminalpolitik. — Pena'l, som angår 1. hör till straff; straffande. — Pena'llag, strafflag.

Poesi' {gr. poi'esis), diktkonst, skaldekonst; diktning; arbete på vers, i motsats till prosa; något som väcker stämning, rör känsla och fantasi. — Poesier, dikter, smådikter. — Poésies fugitives, fr. {1. påesi' fysjiti^vv), eg. flyktiga smådikter; rimbrev, epigram och liknande diktalster. — Poe't {lat. poe'ta, gr. poiete's), skald, diktare. — Poe'ta laurea'tus, se under Lau-reatus. — Poeta na'scitur, non fit, man födes, men göres ej till skald. — Poeta'st {ital. poetastro), versmakare, rimsnidare. — Poetasteri', versmakeri, rimsnideri. — Poeti'k, läran om skaldekonsten, diktkonstens teori. — PoetiseVa, göra vers. — Poe'tisk, som hör till 1. överensstämmer med skaldekonsten; avfattad på vers;Poeticus—Pol

1041

stämningsfull; som har anlag för skaldekonst.

Poe'ticus, hot., poesiens (narciss).

Poets' corner, eng. {1. på'ets kö'nö), "skaldernas vrå", den del av Westminster a b b e y i London, där engelska författare ha minnesvårdar.

Pogonofil (av gr. po'gon, skägg, och fi'los, vän), skäggälskare, vän av långt skägg. — Pogonoto'm (av gr. tome', snitt), barbe-rare.

Pogo'st, ry. (ryskt uttal pagå'st), socken; i ö. Finland och Ingermanland under svensktiden även underavdelning av ett fögderi.

Pogoste'mon, se Patchouli.

Pogrom, ry. {1. pagr'åm, av gr om, åska, dunder), härjning, massaker, blodbad; i spec. mening beteckning för de särskilt mot judar riktade våldsamheter, vartill befolkningen under tsartiden av styrelsen uppeggades.

Pogsons formel, astr., en av engelske astronomen Pogson uppställd formel för förhållandet mellan ljusstyrkorna hos två stjärnor av given storleksordning. — Pogsonska talet, en i Pogsons formel ingående koefficient (= 0,4).

Po'hja, fi. myt., landet n. om Kalevala.

Po'hjanma, sjöv., ett slags skärgårdsfartyg.

Po'hjola — Pohja (se d. o.).

Poi, ital., tonk., därefter, sedan. — P. la coda, därefter (tages) codan. — P. segue, sedan följer.

Poignet, fr. (Z. påanjä'), handlove.

Poiki'le 1. PoikHe stoa, gr., eg. brokig sal; i det gamla Aten en med väggmålningar av Greklands ryktbaraste konstnärer prydd pelarsal. Jfr Stoicism.

Poikilote'rma djur (av gr. poiki'los, skiftande, brokig), zool., se Homeotcrma djur.

Poil de chèvre, fr. {1. påa'll dö sjävr), gethår; rnohair (se d. o.).

Poilu, fr. {1. poaly'), populär benämning på den franske soldaten under världskriget.

Point, fr. (1. påä'ng; lat. pu'nctum), punkt; öga på tärningar; spelt., poäng, överenskommen enhet för vinst- och

förlustberäkning. — P. d'appui (1. - pui'), stödjepunkt, — P. de vue (1. - dö vy), synpunkt. — P. d'honneur (1. - dånnö'r), hederskänsla. — P. du tout (1. - dy to), alldeles icke, för ingen del. — Mal en point (1. mallang -), illa däran. — Points (1. påä'ng), pL, uddar, spetsar. — P. d'Alen5on (1. - dallangså'ng), Alenconspetsar (se d. o.). — P. d^Angle-terre (1. - danglötä'r), engelska spetsar, ett slags knypplade spetsar. — P. de France {1. - dö frangs), franska spetsar. — P. de Venise (1. - dö vöni's), venetianska spetsar (se d. o.).

Pointe, fr. (Z. påä^ngt), spets, udd; udden av en kvickhet, ett epigram, en anekdot. — Pointe'ra, framhäva, tillspetsa, pikant be-

tona. — Pointilleux (1. påängtijö'), spetsfundig, granntyckt, kitslig.

Pointe sèche = Dry point (se d. o.).

Pointer, eng. (1. på'jntör), släthårig rapp-hönshund.

Pointillé, Au, fr. {1. å påängtije'; av pointe, spets, udd), målark., säges en målning, teckning 1. d. vara utförd, då dess model-lering är framställd genom grupper av punkter. — Pointilli'sm, metod inom målarkonsten att lägga färgen oblandad på duken i prickar, som på avstånd sammanflyta. — Pointilli'st, anhängare 1. utövare av pointillismen.

Points m. fl., se under Point.

Poissarde, fr. (1. påassa^rd, av poisson, fisk), fiskmånglerska; ohyfsad, pöbelaktig kvinna. — Poissard {1. påassa'r), pöbelaktig.

Poisson sans boisson est poison, fr. (1. påas-så'ng sang båasså'ng ä påaså'ng), fisk (maträtten) utan dryck är gift.

Poix, fr. (1. påa'), beck.

Po'jaman = Pohjanma (se d. o.).

Po'jas, ry., livgördel.

Po^jema = Pohjanma (se d. o.).

Poka'l (av lat. po'culum, se d. o.), dryckeskärl, bägare med fot. — Pokule'ra, dricka om, öva dryckjom.

Poker, eng. (1. på'kör), spelt., ett slags kortspel.

Pokule'ra, se under Pokal.

Pokunt, athabaskemas namn på Manito (se d. o.).

Pol (av gr. po'los, axel), vardera ändpunkten av en rotationsaxel; geogr., benämning på de punkter (nord- och sydpolen), där jordens rotationsaxel träffar jordytan; fys., benämning på de två punkter på en magnet, där den magnetiska kraften är störst; ett elektriskt batteris kraftpunkter. — Polcirkel 1. Polarcirkel, den med ekvatorn parallella cirkel- på jord- 1. himmelsgloben, som löper på ett avstånd från polen av 2SV2°. — Polhöjd, en orts geografiska bredd. — Polstjärnan 1. Polar-stjärnan = Polaris (se nedan). — Pola'r, Pola'risk 1. Polä'r, beträffande poler; belägen i grannskapet av en av jordens poler. —• Polardag, de sex månader av året, då polen är belyst av solen. — Polardimma, meteor., åen dimma, som uppträder i polartrakterna under den varmare årstiden. — Polardista'ns 1. Poldista'ns, astr., vinkeln emellan synlinjen till en stjärna och till himmelspolen. — Polarexpedition, färd med en av jordens poler som mål; resa i arktiska 1. antarktiska trakter. — Polarhav, ishav. — Polarime'ter (av gr. me'tron, mått), fys., apparat för bestämmande av polarisationsgraden hos delvis polariserat ljus. — Polari's, astr., polstjärnan, en stjärna i stjärnbilden Lilla björnen. — Polarisatio'n, meddelandet av polaritet (se nedan); mottagandet av dylik; en genom1042

vissa fysikaliska processer framkallad modifikation hos naturligt ljus och strålande värme. — Polarisa'tor, apparat, medelst vilken naturligt ljus polariseras.

— Polarisko'p (av gr. skope'in, se), apparat, medelst vilken polariserat ljus skiljes från opolariserat. — Polari'ssima, astr., den fixstjärna, som ligger närmast polen.

— Polarite't, egenskapen att bilda poler; bot., motsats mellan spets och bas. — Polarland, de landområden, som äro belägna inom polcirklarna. — Polarmänniskor, polarländernas inv. — Polarnatt, de sex månader av året, då polen icke är belyst av solen. — Polarsken, norr- 1. sydsken. — Polarström, från polerna mot ekvatorn riktad strömning i luften 1. havet. — Polar-ur, ett slags solvisare. — Polografi' (av gr. grajein, skriva), polbeskrivning. — Polä'r, som avser en pol.

Pola'ber, ett utdött slaviskt folk i Tyskland.

— Pola'biska, detta folks språk.

Pola'cca = Polonäs (se d. o.).

Pola'cker, sjöv., ett större Medelhavsfartyg.

Pola'na, astr., en av småplaneterna.

Polandkinarasen, en i Nordamerikas Förenta

stater allmän svinras.

Polands, eng. {1. påländs), gängse benämning på tofshöns.

PoIa'r, Pola'ris, Pola'risk, Pola'rdistans, Pola'rexpeditioii, PoIarisatio'n, Polarite't, Polcirkel m. fl., se under Pol.

Polargröe, bot., en art Poa (se d. o.).

Pola'ris, bot., växande i polartrakter.

Polariserat relä, se under Relä.

Pola'rnarv, bot., se Arenaria.

Pola'rspira, bot., se Pedicularis.

Pola'rur, se Solur.

Poldans, no., en norsk springdans. Jfr Slaat.

Polder, holL, i Nederländerna och å Tysklands Nordsjökust benämning på landsträckor, som genom konst vunnits från havet och skyddas mot detta genom fasta dammar.

Poldista'ns, se under PoL

Pole, eng. (1. pål), gammalt engelskt längdmått = perch (se d. o.).

Polei'olja, farm., olja av myntan, Me'ntha pule'gium, i Medelhavstrakterna.

Polema'rk (gr. pole'marchos), krigsöverste, i det gamla Aten benämning på den tredje av de nio arkonterna. — Polemarki', överbefäl i krig.

Polemisk (av gr. po'temos, krig), litterär fejd, vetenskaplig strid. — Pole'miker, stridslysten person. —• Polemise'ra, föra polemik; författa stridsskrifter. — Pole'-misk, som har avseende på polemik; stridslysten. — Polemografi' (av gr. gra'fein, skriva), krigsbeskrivning.

Polemonia'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Tubiflo'ræ. Mest i v. Nordamerika. Odlade som prydnadsväxter äro bl. a. Cobæa, Phlox, Polemo'nnim m. fl. Svenskt släkte Polemonium.

Polemo'mum, bot., växtsläkte av fam. Pole-monia'ceæ. — P. campanula'tum, övre Norrland å ängsmark. — P. cæru'leum, blågull, ängsmark i Norrland, ofta odlad som prydnadsväxt. — P. hu'mile och P. re'ptans, blåljus, äro ofta odlade prydnadsarter från n. Amerika.

Pole'nta, ital. (av lat. poWnta, korngryn), gröt av kastanje- 1. majsmjöl, smör, olja och parmesanost.

Pole'ra {lat. poWre), göra jämn, blank, glatt, glänsande; fig., hyfsa, göra städad, artig, belevad. — Pole'rad, glättad, glansslipad; fig., hyfsad, städad, belevad, artig. Jfr Polityr. — Pole'rduk, duk av lärft, försedd med ett lager polermedel. — Polerkalk, se Wienerkalk. — Pole'rkedja, kedja av stål för polering av till hästens m.ufndering hörande ståldelar. — Pole'rmaskin, maskin med roterande puts- och polerskivor. — Pole'rmatta, kedjematta av stål, använd liksom polerkedjan (se d. o.). — Pole'rrött, se under Crocus. — Pole'rskilfer, geol., en bergart, varmed glas och metaller poleras. — Pole'rtrumma, roterande trumma, vari smärre föremål jämte polermedel inneslutas för att vid rörelsen avslipas. — Pole'r-tvål, puts- 1. polermedel inblandat i någon fet massa.

Poie'ter {gr. poletai', försäljare, auktioni-ster), atenska ämbetsmän, som på auktion försålde arrenderätten till tulluppbörd, statens bergverk, domäner m. m.

Polhöjd, se under Pol.

Poliani't, miner., ett slags brunsten.

Polia'nthes, bot., ett till fam Lilia'ceæ hörande tropiskt örtsläkte. — P. tubero'sa, tuberos, har vita, välluktande blommor och odlas hos oss i drivhus.

Polia's, gr. myt., stadsgudinnan, ett binamn till Pallas Athene.

Police, fr. {1. påli'ss), försäkringsbrev (polis).

Polichine'11 {fr. polichinelle, ital. pulcine'lla), löjlig mask i det italienska lustspelet, vid karnevaler och å marionetteatrar. Motsvarar engelsmännens Punch och tyskarnas Hanswurst (se d. o.).

Policuivre, fr. {1. pållikuivr), en blandning av alun, svavelsyra och vatten. Nyttjas till skurning av koppar.

Polikliniˆk (av gr. po'lis, stad, och kWnein, ligga, vila), eg. stadsklinik; undervisning i medicinens praktiska grenar genom behandling av patienter, som infinna sig för tillfället. Jfr Klinik.

Poli'n, kem., en i platina från Uralbergen förekommande metall.

Poli'nja, se Polynja.

Poliomyeli'tis (av gr. polio's, grå, och mye-lo's, märg), med., barnförlamning.

Poliorce'tes, gr. (av poliorkein, belägra en stad), stadsbelägrare, stadsbetvingare.

Polio'sis, gr., med., hårets grånande.

Poli's 1. Politi' {ty. Polizei, fr. police, av gr.

polite'ia, statsförvaltning, stadsordning), jur., av staten bedriven verksamhet med syfte att upprätthålla ordning och säkerhet.

Polfs {fr. police]j försäkringsbrev.

Polisbatong, se Batong. — Polisbricka, igenkänningstecken för icke uniformerad polisman.

Po'liska biåsor, zool., lymfkörtlar inom tagg-hudingarnas ambulakralsystem (se d. o.).

Poliso'ng (av fr. polisson, tjuvpojke; fr. fa-vori, eng. whiskers), kindskägg. — Polis-sonnerie {1. pålissånöri'), tjuvpojkstreck.

Polisprefe'kt, chef för Parispolisen.

Po'lita, lat. (jfr polera), hot., glatt.

Polite'ss {fr. politesse, av polir, polera), artighet, belevenhet, fint levnadsvett.

Politi', se Polis. — Politimål, ekonomimål (se Ekonomiska mål). — Politirådman, medlem av magistraten. Jfr

Justitierådman. — Politistat, en stat, där polisen har för stor makt, tillåter sig övergrepp.

Politisk (gr. politike', med underförstått te'chne, konst, av poWs, stad, stat), statslära, statskonst; tilldragelser i statslivet; statsklokhet; världsklokhet; slughet, list. — Politika'ster, politisk kannstöpare (se d. o.); förslaget huvud. — Politiken, en i Köpenhamn utgiven, mycket spridd vänstertidning. — Politi'kerna {fr. les Politi-ques), under hugenottkrigen i Frankrike ^6:e årh.) ett medlande parti, bestående av såväl katoliker som protestanter. — Poli'tikus 1. Poli'tiker, statsman; statskun-nig person; slug människa. — Politise'ra, tala om statsangelägenheter; kannstöpa (se d. o.). — Poli'tisk, stats-, som har avseende på statsläran 1. statskonsten; statsklok; världsklok, listig, slug, slipad. — P. ekonomi, nationalekonomi. — P. förbrytelse, högförräderi, uppror 1. annat angrepp mot staten, utfört av någon medlem av denna. — P. rättighet, rättighet att väljas till riksdagsman 1. på annat sätt deltaga i statsverksamheten.

Polity'r 1. PolituV {lat. polituWa), glansslip-ning; glans, glatthet; möbelfernissa; förfining, hyfsning, belevenhet. Jfr Polera. —• Polityrsprit, med kamfer 1. terpentin-olja denaturerad alkohol, använd vid pole-ring och framställning av polityr.

Po'lje, pl. Poljor {slav., fält), jämna, breda, av berg omslutna dalar i Sydeuropas karstområden.

Polk, ry., regemente. — PolkoVnik, regementschef (överste).

Po'lka (av böhm. pulka, halv), dansk., en i Böhmen uppfunnen dans i -A takt. — Pol-ke'tt, svensk, folklig variant av polka. — Polkagrisar, ett slags röd- och vitrandiga karameller med tillsats av pepparmynta. — Polkahår, kortklippt, vid nackens övergång i halsen rakt avstubbat hår.

Polkovnik, se under Polk.

Poll, eng. {1. pål), eg. huvud; röstlista; om-

röstning vid val av parlamentsledamöter. — Polltax, koppskatt, kapitationsavgift (se d. o.).

Pollaka'nt (av gr. polla'kis, flera gånger, och anthe'in, blomma), hot., kallas en växt, som blommar under flera vegetationsperioder, d. v. s. fleråriga växter.) (Hapaxant.

Pollakisuri', Pollakiuri', se Polyuri.

Pollanti'n, med., serum mot höfeber.

Po'llare, pjäs å däck 1. kaj för beläggning av ändar.

Po'llen, lat., hot., frömjöl. — Pollenanalys,

undersökning av fossilt pollen i olika jordarter. — Pollenblomma, blomma, vars frömjöl lockar besökande insekter som föda. — Pollinatio'n, frömjölets överförande från ståndarknapparna till pistillens märke.

Polle'tt (av lat. po'llet, den gäller), stämplat kort 1. märke, som berättigar till någon förmån. — Pollette'ra, å järnvägsstation låta mot kvitto inregistrera resgods.

Po'llex, gen. Po'llicis, lat., tumme. — Po'llice pre'sso, med nedåtvänd tumme, det tecken, varmed åskådarna vid de romerska gladiatorsstriderna skänkte en besegrad gladiator livet. — Pollice ve'rso, med uppåtvänd tumme, det tecken, varmed åskådarna antydde, att en övervunnen, som bad om nåd, skulle dödas av sin besegrare.

Pollina'ria, lat. (se pollen)y hot., beströdd med frömjöl.

Pollinatio'n, se under Pollen.

Pollopa's, kolloidalt ämne, framställt genom kondensation av karbamid och tiokarba-mid med formaldehyd. Pollopas är färglöst, genomskinligt, något mjukare än glas, motståndskraftigt mot syror, väder och vind, samt uthärdar temperaturer upp till 280° C.

Pollutio'n (av lat. pollu'tio, orenande), med., ofrivillig sädesuttömning under sömnen.

Po'llux {gr. Polyde'vkes), se Dioskurerna; astr., en stjärna av l:a storleken i stjärnbilden Tvillingarna; miner., ett

bisilikat av lerjord, cæsiumoxid, natron och lithion.

Polly {1. på'lli), engelskt kvinnonamn.

Po'lo, boll. — Polospel, ett slags bollspel. — Hästpolo, bollspel till häst.

Polografi', se under Pol.

Polo'nium, kem., ett av de grundämnen som uppstå ur radium.

Polonä's {fr. polonaise, ital. pola'cca), dansk., polsk dans i % takt, av pompös karaktär; även ett slags damkappa av päls; ett slags överklädning.

Poloponny, sportt., oegentlig benämning på de små, ädla hästar som ridas vid polospel.

Polo'vtser = Kumaner (se d. o.).

Polpapper, fys., preparerat papper, som genom att anta olika färg anger, vid vilken elektrisk pol det hålles. — Polplatta, skivformig elektrod.1044

Polska, tonk., en svensk folkdans, vanligen i % takt.

Polska höns, äldre benämning på de holländska tofshönsen.

Polska mössan, med., se Tinea polonica.

Polsk bank, ett hasardspel med kort.

Polstjärnan, se Polaris.

Po'lterabend, ty., bröllopsafton, aftonen före bröllopsdagen, då bekanta till brudparet enl. tysk sed tillställa bullrande upptåg utanför brudens fönster.

Poltina (Z. palti'na), ryskt silvermynt = 50 kopek = ungefär 1 kr. 50 öre. — Polupol-ti'nnik (Z. -pal-), ryskt silvermynt — 25 kopek = omkr. 75 öre.

Polvera'ra padua'ner, en från medeltiden stammande italiensk, svart och vit tofshönsras.

Polu'schka, ryskt kopparmynt = kopek = ej fullt 1 öre.

Poluvali, ry., äkta ryssläder av gott slag.

Polyade'lphia 1. Polyadelphi'a (av gr. poly's, mången, och adelfo's, broder), hot., ader-tonde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava ståndarsträngarna sammanvuxna i flera än två grupper.

Polyandrf (av gr. poly's, mången, och an-c^re^ios, manlig), det slags månggifte, då en kvinna lever i äktenskap med flera män på en gång.

Polya'ndria 1. Polyandri'a (av gr. poh/s, mången, och andre'ios, manlig), hot., trettonde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava flera än 12 fria ståndare, fästa på fruktfästet.

Polya'nthus, Polya'nthemus, lat. (av gr. po-ly's, mången, och a'nthos, blomma), hot., mångblommig.

Polyargi't, miner., ett silikat av lerjord och kali.

Polyark, hot., kallas en rot med fem 1. flera ved strängar.

Polyarki' (av gr. poly's, mången, och arche', välde), mångvälde. — Polya'rkisk, som har avseende på mångvälde.

Polyartri't (av gr. poly's, mången, och a'r-tron, led), ledgångsinflammation.

Polybasi't, miner., svart, metallglänsande rombisk stenart av silver, antimon och svavel.

Poly^bius, mansnamn (av gr. poly's, mången, och hio's, liv), den långlivade. Motsvarar kvinnonamnet Poly'bia.

Polyblenni' (av gr. poly's, mången, mycken, och hWnna, slem), med., slembildning.

Polyca'rpus, mansnamn (av gr. poly's, mången, och karpo's, frukt), den fruktsamme. Buret av ett helgon, lärjunge till aposteln Johannes.

Polyca'rpus, -a, lat. (av gr. poly's, mången, och karpo's, frukt), hot., med många frukter.

Polycholi', med., förstärkt gallflöde.

Polychre'st 1. Polychre'stisk (av gr. poly's, mången, mycket, och chresto's, brukbar), användbar till mycket. — Polychrest- 1. Duplika'tsalt, kem., neutralt svavelsyrat kali.

Polychroi't, kem., glykosid, som förekommer i saffran (se d. o.) och är uppbyggd av dess färgämne crocin (se d. o.).

Polycliro'n, grekiskt mansnamn (av poly's, mången, mycken, och chro'nos, tid), varaktig, gammal.

Poiyco'cca, gr.-lat., hot., mångkornig.

Polycytemi' (av gr. poly's, mången, cyte, blåsa, och ha'ima, blod), med., blodsjukdom, varvid blodet innehåller ett större antal röda blodkroppar pr volymenhet än normalt.

Polydacty'lia (av gr. poly's, mången, och da'ktylos, finger), med., mångfingrighet, förekomst av för många fingrar 1. tår.

Polyde'vkes, se Pollux.

Polydipsi' (av gr. poly's, mången, mycken, och di'psa, törst), med., sjukligt stegrad törst.

Polydo'rus, mansnamn (av gr. polyps, mången, mycken, och do'ron, gåva), den frikostige. Motsvarar kvinnonamnet Poly-do'ra.

Polydynami' (av gr. poly's, mången, mycken, och dy'namis, kraft, styrka), kraftfullhet.

Polye'der (av gr. poly's, mången, mycken, och he'dra, yta), mat., kropp, som begränsas blott av plana ytor. — Polyedri', en ytas egenskap att vara bruten i flera fält. — Polye'drisk, som har flera plana ytor.

— Polyedrometri' (av gr. me'tron, mått), läran om polyedrar.

Polyembryoni', hot., förekomst av flera embryoanlag i samma fröämne.

Polyfag (av gr. poly's, mången, mycken, och fage'in, äta), storätare, frossare; mång-ätare, som använder växlande slags föda.

— Polyfagi', frosseri, glupskhet.

Polyfarmaci' (av gr. poly's, mången, mycken, och fa'rmakon, läkemedel), användning av många läkemedel, ometodisk blandning av läkemedel.

Polyfa'rmakon, gr. (av poly's, mången, mycken, och fa'rmakon, läkemedel), med., ett på många sätt sammansatt 1. till många ändamål nyttigt läkemedel.

Poly'femos (lat. Polyphe'mus), gr. sag., Poseidons son, en människoätande cyklop, som överlistades av Odysseus.

Polyfili' (av gr. poly's, mången, mycken, och fiWin, älska), kärlek till många.

Polyfo'n (av gr. poly's, mången, mycken, och fone', ljud, röst), tonk., flerstämmig; språkv., som har två 1. flera ljudvärden; även namn på ett självspelande musikinstrument. Jfr Homofon. — Polyfont', flerstämmighet. — Polyfo'nisk, flerstämmig.

Polyfyle'tisk (av gr. poly's, mången, mycken, och fyle', samfund, stam, klass), kallas denPolygala—Polymat

teori, enl. vilken organismernas huvud-klasser härstamma från flera lågt stående, levande väsenden.)(Monofyletisk.

Poly'gala, hot., växtsläkte, tillhörande fam. PolygaWceæ. Svenska arter: P. amare'lla, rosett jungfrulin. — P. como'sa, topp jungfrulin. — P. vulga'ris, jungfrulin. — Bland utländska arter må nämnas P. sene'ga, senegarot (n. Amerika), använd som expectorans, samt P. chamæbu'xus (Alperna), P. cordifo'lia och P. specio'sa (Goda Hoppsudden), vilka odlas som krukväxter.

Poly'gala butyra'cea, se Aukalaki.

Polygala'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. ^JscuWnm, tillhörande de choripetala diko-tyledonerna. Se Polygala.

Polygala'ctia, med., dets. som Galaktorré (se d. o.).

Polygami' {gr. 'polygami'a, av polyps, mången, mycken, och g a'mos, äktenskap), månggifte, en persons, mans 1. kvinnas, äktenskapliga förbindelse med flera personer på en gång.)(Monogami. — Polyga'mia 1. Polygami'a, hot., tjugutredje klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, som hava dels enkönade, dels två-könade blommor på samma 1. skilda stånd. — Polyga'misk, som har avseende på poly-gami. —• Polygami'st, person, som lever i månggifte; hot., mångbyggare, växt, som hör till klassen polygamia.

Polygeni'sm, människosläktets härstamning från flera människoarter.

Polyglobuli' = Polycytemi (se d. o.).

Polyglo'tt (av gr. poly's, mången, mycken, och gWtta, tungomål), litterärt arbete, återgivet på flera språk. — Polyglottbibel, bibelupplaga med översättning till flera språk. —• Polyglottlexikon, ordbok över flera språk.

Polygo'n (av gr. poly's, mången, mycken, och goni'a, hörn), mat., månghörnig figur. — Palygona'1 1. Polygo'nisk, månghörnig, mångvinklig, mångsidig. — Polygonaltal, månghörningstal, serier av figurerade tal (se d. o.), som motsvara de olika regelbundna polygonerna. — Polygonmurar = Cyklopiska murar (se d. o.). — Polygono-metri' (av gr. me'tron, mått), läran om polygoner och beräkningen av deras storlek.

Polygoiia'ceæ (syn. Vagina'les), hot., slide-knäväxter, växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Svenska släkten: Fagopyrum, Kænigia, Oxyria, Rheum, Rumex och Polygonmn.

Polygo'natum, lat., med många]män; hot. (syn. Convalla'ria), rams, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Lilia'ceæ. — P. offi-cina'le (syn. C. polygo'natum), getrams, jordstammen kallas "Salomos sigill". — P. multiflo'ra, storrams.

Polygonifo'lia, hot., med blad som Polygonum (se d. o.).

Polygo'nium, hot., mångkantig.

Poly'gonum, hot., artrikt växtsläkte tillhörande fam. Polygona'ceæ. I Sverige ett tjugutal arter och former. — P. amphi'-bium, grodpilört. — P. avicula're, trampgräs, kollektivnamn för ett flertal väl skilda arter. —• P. convo'lvulus, åkerbinda. — P. fagopy'rum, se Fagopyrum. — P. hy-dropfper, bitterblad, jungfrutvål, vattenpeppar, av brännande smak. — P. persi-ca'ria, pilört. — P. vivi'parum, ormrot.

Polygra'f {gr. poly'grafos, av poh/s, mången, mycken, och grajein, skriva), mångskri-vare, alltför produktiv författare; även kopiermaskin. — Polygrafi', mångskriveri.

Polygra'mmus (av gr. poly's, mången, och gra'mma, bokstav), hot., mångstreckad.

Polygyni' (av gr. poly's, mången, mycken, och gyne', kvinna), det slags månggifte, då en man har flera hustrur på en gång.

Polyhali't, miner., en bildning av svavelsyrad kalk, talk, kali och vatten.

Polyhidri' (av gr. poly's, mången, mycken, och hidro's, svett), 7ned., överdrivet stark svettning.

Polyhi'stor (av gr. polyps, mången, mycken, och Mstor, kännare), månglärd person, en lärd, som är bevandrad i

många vitt skilda vetenskaper.

Polyhy'mnia, se Muser; astr., en av småplaneterna.

Polyka'rp (av gr. poly's, mången, och kar-po's, frukt), hot., kallas en växt, som bär frukt under flera vegetationsperioder. Jfr Pollakant.

Polykladi' (av gr. poly's, mången, och kla'-dos, gren), hot., på grund av sårning (t. ex. klippning) uppkommen månggrenighet.

Polykotyledo'iier, gr., hot., växter med flera än två hjärtblad.

Polykra's, miner., ett niobotitanat.

Polykra'tes {lat. Poly'crates), grekiskt mansnamn, månghärskare, mäktig härskare. Buret av en för exempellös framgång och därpå följande ofärd känd en-våldshärskare på ön Samos, av den tyske skalden Schiller besjungen i dikten "Der Ring des Polykrates".

Polykro'm (av gr. poly's, mången, mycken, och chro'ma, färg), mångfärgad, färgrik; kem. — ^sculin (se d. o.). — Polykromi', färgrikhet, färgväxling; konsth., färgläggning av byggnadsalster och skulpturverk.

Polylali' (av gr. poly's, mången, mycken, och laWin, tala), mångtahghet; härmning av flera stämmor; buktaleri.

Polymasti' (av gr. poly's, mången, och masto's, bröst), med., förekomst av övertaliga bröstkörtlar, vanligen förkrympta och hos människan placerade under de normala brösten.

Polyma't {gr. polyma'thes, av poly's, mången, mycken, och mantha'nein, lära), mångkun-1046

nig person. — Polymati', mångkunnighet; mångsidig lärdom.

Polymeri' (av gr, voly's, mången, mycken, och me'ros, del), ett slags isomeri (se d. o.), varvid de isomeri ska ämnenas molekylar-vikter äro olika.)(Metameri. — Poly-me'risk, bestående av många delar.

Polymetri' (av gr. polyps, mången, mycken, och me'tron, mått), metr., mångfald av olika meter.

Poly'mnia, se Muser,

Poly'mnoon, bot., mycket korthårig.

PoIymo'rf 1. Polymo'rfisk (av fr. poly's, mången, mycken, och morfe', form, gestalt), mångformig, mångggestaltad. — Polymorfi' 1. Polymorfi'sm, mångformig-het, formrikedom; miner., förmågan att kristallisera i flera olika kristallformer; språkv., möjligheten att frambringa samma ljud under olika ställning av språkorganen.

PoIymo'rpha (av gr. poly's, mången, och morfe', form), bot., mångformig.

Polymyosftis, med., muskelinflammation.

PoIyne'ikes (lat. Polynices), se Eteokles.

Polyne'sier, Polynesiens {— Oceaniens) malajiska befolkning; en av denna befolknings huvudgrupper (jfr Melanesier och Mikronesier). — Polyne'siska språk, de språk, som talas i det egentliga Polynesien (en huvudgrupp av Stilla havets öar).

Polyneuri't, med., degeneration och inflammatoriska processer i perifera nerver, varvid flera sådana angripas samtidigt.

Poly'nja, ry^., vak; det isfria hav, som lär finnas kring nordpolen.

Polyno'm 1. PoIyno'mium (av gr. poly's, mången, mycken, och no'mos, lag), mat., algebraiskt uttryck, som består av flera termer, förenade genom tecknen + 1. —. — Polyno'misk, mångdelad; sammansatt av många storheter.

Polynukleä'r, med., flerkärnig.

Polyono'm (av gr. poly's, mången, mycken, och o'noma, namn), person, som har många namn. — Polyonomi', mångnam-nighet.

Polyopi', med., dubbel- 1. mångdubbelseende.

PoIyo'ser, kem., dets. som Polysackarider (se d. o.).

Poly'p {gr. poly'pus, (av poly's, mången, mycken, och pus, fot), eg. mångfotad, mångarmad; zool, förr benämning på bläckfisken; rörformigt, med ena änden fastsittande kavitetsdjur, vars tentakler sitta i krans kring munöppningen; med., på skaft sittande tumör.

PoIypa'rium, lat., korallernas och några andra djurgruppers skelett.

Polype'taIæ (av gr. poly's, mången, mycken, och pe'talon, blad), Polypeta'ler, hot., växter med blommor, vilka bestå av flera fria blad.

Polyphe'mus, se Polyfemos.

Polyphy'lIa (av gr. poly's, mången, och fyl-lo'n, blad), bot., mångbladig.

Polypodiofdes, lat., bot., lik Polypodium (se d. o.).

Polypo'dium vu'lgare, bot., bergsöta, en till-ormbunksläktet Polypodium, stensöta, hörande art, vars rot kan brukas som bröstmedel.

Polypora'ceæ, bot., porsvampar, rörsvampar.

Poly'porus, bot., ticka, ett svampsläkte bland hattsvamparna. — P. co'nfluens, tuvig ticka. — P. giga'nteus, jätteticka. — P. ovi'nus, fårticka.

Polyposi' (av gr. poly's, mycken, och po'sis, dryck), med., sjukligt begär att dricka. — Polypo'sis, med., ansamling av polyper.

Polypragmasi', mångsyssleri.

Polyprfsma (av gr. poly's, mången, mycken, och prisma, se d. o.), fys., ett instrument, som visar brytnings- och dispersionsför-hållanden hos olika ämnen.

Poly'pterus bichir, zool., se Bichir.

Polyre'm (av gr. poly's, mången, och lat. re'-mus, åra), sjöv., fartyg, som framdrives med många par åror.

Polyrhi'za, bot., med många rötter.

Polyrytmi'k, blandning av olika rytmer i samtliga stämmor.

Polysackari'der, kem., äro bildade av flera molekyler enkla sockerarter genom an-hydrisering under vattenavspjälkning.

Polysarki' 1. Polysarko's (av gr. poly's, mången, mycken, och sarx, gen. sarko's, kött), överdriven fetma; muskelstyrka.

Polysko'p (av gr. poly's, mången, mycken, och skope'in, skåda), synglas, som mångfaldigar föremålen.

Polysomati' (av gr. poly's, mången, mycken, och so'ma, kropp) = Polysarki (se d. o.).

Polyspermi' (av gr. poly's, mången, mycken, och spe'rma, frö), bot., mångfröighet. — Polyspe'rmisk, mångfröig.

Polyspe'rmum, bot., mångfröig.

PoIysta'chyum, bot, med många ax.

Poly'stichum, bot., skogsbräken, ett släkte vackra svenska ormbunkar.

Polysty'1 (av gr. poly's, mången, mycken, och sty'los, kolonn), byggn., byggnad, som har många kolonner på

framsidan.

Polysy'lIabum (av gr. poly's, mången, mycken, och syllabe', stavelse), flerstavigt ord.

Polysyllogfsm (av gr. poly's, mången, mycken, och syllogismo's, slutledning), log., sammansatt slutledning.

Polysymme'trisk, flersymmetrisk.

Polysy'ndeton, gr. (av poly's, mången, mycken, och sy'ndetos, sammanbunden), retorisk figur, som består i ett upprepande av bindeordet mellan varje led i en samordning av ord 1. satser, t. ex. jag kom, och jag såg, och jag segrade.)(Asyndeton.

Polysynodi' (av gr. poly's, mången, mycken, och sy'nodos, sammankomst), ofta upprepad sammankomst.

PoIysynte'tisk (av gr. poly's, mången, myc-

ken, och sy'nthetos, sammansatt), mångfaldigt sammansatt. — Polysyntetiska språk, språkv., införlivande språk, språk, i vilka alla satsdelar förefinnas i verbet.

Polytei'sm (av gr. poly's, mången, mycken, och theo's, gud), mångguderi, dyrkan av flera gudar; religion, som antager tillvaron av flera gudar)(Monoteism. — Polytei'st, person, som dyrkar flera gudar.

Polytekni'k (av gr. poly's, mången, mycken, och te'chne, konst), samtliga de insikter och färdigheter, som fordras för att på ett tillfredsställande sätt kunna utöva olika slags hantverk och konst. — PoIyte'kniker, person, som äger dylika insikter och färdigheter; lärjunge vid en polyteknisk skola. — Polyteknisk, som angår 1. har avseende på polyteknik. — Polyteknisk skola 1. Polyte'knikum, teknisk högskola.

Polytheli' (av gr. poly's, mången, och thele', bröstvårta), med.y förekomst av övertaliga bröstvårtor.

Polytomi (av gr. poly's, mången, och te'm-nein, dela), log., indelning med flera indelningsled.

Polyto'n, tonk., tonsättning, i vilken samtidiga stämmor föras i olika tonarter.

Püly'trichum, hot., ett släkte allmänna bladmossor. — P. commu'ne, björnmossa.

Polytro'f, bot, se Omnivor.

Polytrofi' (av gr. poly's, mången, mycken, och trofé', näring), med., för mycken och för stark föda.

Polytro'p, hot., mångformig.

Polytypi' (av gr. poly's, mången, mycken, och ty'pos, avtryck), mångfaldigande av trycksaker.

Polyuri' (av gr. poly's, mången, och u'ron, urin), med., sjuklig ökning av urinmängden pr dygn, symtom vid sockersjuka och vissa nevroser. Ej liktydigt med Pollaki-suri 1. Pollakiuri, som betecknar täta urinuttömningar.

PoIyvale'nt, flervärdig.

Polyvalent serum, blandserum från olika djurslag, varigenom dess verksamhetsgrad sannolikt ökas.

Polyvale'iit vaccin, se Multipartial vaccin.

PoIyxe'ne {lat. Poly'xena), gr. sag., dotter av konung Priamos i Tröja, begärdes av Achillevs till maka och offrades efter Tröjas fall på hans grav.

Poly'xo, astr., en av småplaneterna.

Polä'r, se Polar.

Po'ma, se Pomum.

Poma^ceae, hot., (av lat. po'mum, äpple), äppelfruktväxter, underfamilj av fam. Rosa'ceæ.

Poma'da (fr. pommade, ital. pomma'ta, lat. iingue'ntum pomadi'niim, av po'mwrp., äpple), kosmetisk salva,

särskilt hår- 1. skäggsalva.

Pomade de Gondret, fr. {1. påma'd dö gång-dre'), farm., se Unguentum ammoniacale.

Poma'ker, till muhammedanismen övergångna bulgarer.

Pomera'ns (lat. po'mum aura'ntii), farm., frukten av det från Asien härstammande pomeranssträdet, Ci'trus vulga'ris. — Pomeransblomvatten, A'qua aiira'ntii, be-redes genom destillering av de färska pomeransblommorna. — Pomeransknopp, se Fruetus aurantii immaturi. — Pome-ranstinktur, se Tinctura aurantii.

Pomeridia'n (lat. pomeridia'nus, av post, efter, och meri'dies, middag), eftermiddags-; hot., säges om en blomma, som öppnar sig om eftermiddagarna.

Pome'rium, lat., den fridlysta markremsa, på vilken stadsmuren hos etrusker och romare anlades; staden Roms sakrala gräns.

Pomi'fera, hot., med äpplelik frukt. — Pomi-fo'rmis, hot., äppellik.

Pomme, fr. (1. påmm), äpple. — P. d^amour (1. - damo'r), kärleksäpple, tomat, namn på frukten av den från Sydamerika härstammande örten SoWnum lycope'rsicum. — P. de Chine (1. - dö sjinn), apelsin. — P. de terre (1. - tärr), potatis.

Pomo'ker = Pomaker (se d. o.).

Pomolo'g (av lat. po'mum, äpple, och gr. lo'gos, lära), fruktkännare. — Pomologi', läran om ätliga trädfrukter, särskilt äpplen och päron.

Pomo'na, rom. m.yt., fruktträdens gudinna; astr., en av småplaneterna.

Pomp (av lat. po'mpa, gr. pompe', upptåg, fest- 1. sorgtåg), ståt, prakt, prunkande ceremonier; ordprål, svassande tal. — Pompes funèbres, fr. (1. pångp fynä'br), begravningsståt. — Entrepreneur de pompes funèbres (1. angtröprönör dö -), begravningsentreprenör. — Pompors, ital. Pompo'so, ståtlig, praktfull, prunkande; svassande, högtravande.

Pompadour (/. pångpado'r), en liten sypung 1. arbetspåse, uppkallad efter den franske konungen Ludvig XV: s mätress markisinnan de Pompadour.

Pompe'] a, astr.,^ en av småplaneterna.

Pompeja'iisk stil, konsth., en särskilt i innerväggarnas dekorering framträdande, fantasirik och behagfull stil, uppkallad efter den år 79 e. Kr. av Vesuvius förstörda italiska staden Pompe'ji, där den var förhärskande.

Pompe'j US, en fornromersk plebejisk släkt, vars mest namnkunnige medlem var Cnejus Pompejus Magnus, Julius Cæsars medtävlare om makten.

Po'mpelmu's, holL, ett slags stora apelsiner, frukten av det västindiska trädet Ci'trus decuma'na.

Pompes funèbres, se under Pomp.

Pompie'rer (fr. pompiers, av pompe, pump), brandsoldater.

Pompo'ng (fr. pompon \l. pångpå'ng]), benämning på bollar av ull 1. silke, som bru-

kas till prydnad å damtoaletter och militära huvudbonader.

Pompo'so, ital, se Pompös (under Pomp); tonk., praktfullt, pompöst.

Pompö's, se under Pomp.

Pomrfl, läskedryck, beredd av torkade äpplen.

Po'mum, pl. Poma, lat., äpple. — Pomum Ada'ini, Adamsäpple, paradisäpple; anat., se Adamsäpple. — Poma amo'ris, kärleksäpplen. — P. aura'ntia, eg. guldäpplen; pomeranser. — P. ci'tri me'dica, citroner.

— P. ma'li, vanliga äpplen.

Poncas, nordamerikansk indianstam av Dakotas (se d. o.).

Ponceau, fr. (1. pångså'), ponsoröd (se Ponso).

Ponceletmedaljen (L pångslä'-), utdelas av Franska vetenskapsakademien för förtjänster inom de matematiska och fysiska vetenskaperna.

Poncera {1. pångse'ra, fr. poncer), med en påse, fylld med sot 1. pulveriserad krita, överfara en teckning, vars drag man genomstungit med en nål, för att överföra desamma på annat papper; slipa, glätta med pimpsten.

Poncho, sp. (1. på'ntsjå), en urspr. arabisk, av sydamerikanska gauchos (se d. o.) brukad mantel, som består av ett fyrkantigt stycke tyg 1. kläde med ett hål i mitten för huvudet.

Ponci'ner, pl., en art stora omvänt äggfor-miga, vid basen räfflade limoner.

Pond, holländsk vikt = 1 kg.

Pondera'bel, Ponderabi'lia, Ponderatio'n m. fl., se under Pondus.

Ponderomoto'risk kraft, fys., se under Pondus.

Pondero'so, ital., tonk., tungt, med eftertryck.

Pondroli't, tekn., ett sprängämne.

Pondus, lat., vikt, tyngd; eftertryck, styrka; myndighet, anseende. — Pondus inu'tile terræ, en onyttig börda på jorden, d. v. s. en overksam, onyttig människa. — Pon-dera'bel (lat. pondera'bilis), fys., vägbar.

— Ponderabi'lia, pl., vägbara ämnen. — Ponderabilite't, vägbarhet. — Pondera-tio'n, vägning, avpassning; målark., jämvikt i en figurs ställning. — Pondere'ra, avväga; överväga, överlägga. — Pondero-mato'risk kraft, fys., eg. kraft, som åstadkommer rörelse, spec. kraft, som påverkar en kropp i ett elektriskt 1. magnetiskt fält. —• Ponderosite't, tyngd, viktighet. — Pon-derö's, tung; eftertrycklig.

Po'ne gu'læ me'tas, ut sit ti'bi lo'ngior æ'tas, lat. ordspr., den, som vill nå en hög ålderdom, bör alltid leva måttligt.

Pone'ra (lat. po'nere), förutsätta, antaga.

Ponerologi' (av gr. ponero's, dålig, ond, och lo'gos, lära), läran om det onda; dåligt rykte.

Po'nganboskap, en mörkfärgad österrikisk nötkreatursras.

Pongo, port., geogr., förträngning i ett flodlopp.

Ponny, försvenskad form av eng. Pony (se d. o.).

Pono'rer, se Katavotrer.

Pons a'sini 1. Pons asino'rum, lat., eg. åsnebrygga; hjälpmedel för okunniga och svaga huvuden; upplaga av klassiska författare med förklaringar även över självklara förhållanden; 5 :e propositionen i 1 :a boken av Euklides^ "Elementa".

Ponsbach, en legering av koppar och zink.

Po'nso (fr. ponceau, av lat. pæ'niciis 1. pu'-nicus, purpurröd), tekn., en bjärt, vallmo-röd färg.

Pons Va'roli, se Varols brygga.

Pontac, fr. (1. pångta'ck), po'ntak, ett franskt, mörkrött vin, numera av lägre klass.

Po'nte co'rvo, ital, eg. den buktiga bron, valvbron ; namn på ett italienskt furstendöme, som av den franske

kejsaren Napoleon I år 1806 skänktes åt marskalk Bernadotte, stamfader för det i Sverige regerande konungahuset.

Po'nte de' sospfri, ital., suckarnas bro i Venedig, över vilken de livdömda fördes till av-rättsplatsen.

Po'ntia, se under Pontius.

Ponticello, ital. (1. -tjä'llå, av lat. pons, bro), tonk., stallet på stråkinstrument. — Sul ponticello, med stråken nära stallet. Förk. Sul p. 1. s. port.

Po'ntifex, pl. Pontifices, lat. (av pons, bro, och fa'cere, göra), överpräst, i det gamla Rom medlem av det översta prästkollegiet. — Pontifex ma'ximus, överstepräst, främste mannen inom detta kollegium; senare prästfurste, påve. — Pontifica'le, en katolsk biskoplig ritualbok. — Pontifica'lia, pl., biskopsskrud; högtids-1. ämbetsdräkt. — Pontifika't (lat. pontifica'tus), prästerlig värdighet; en översteprästs värdighet; påvevärdighet; en påves regeringstid. — In pontifica'libus, i full prästerlig skrud; i högtids- 1. ämbetsdräkt.

Po'ntius, mansnamn (av gr. po'ntos, hav), havsman, sjöman. Se vid. Pilatus. Motsvarar kvinnonamnet Po'ntia, vilket var ett tillnamn till Afrodite såsom den ur havet uppstigna.

Po'nto (fr. ponte), spelt., i lomberspel: hjärter- 1. ruteräss såsom fjärde trumfen, då man spelar i dessa färger.

Ponton (1. pånntå'n), krig sk., pråm av trä 1. stålplåt, som brukas vid anläggning av krigsbryggor. — Pontonage (1. -a'sj), bropengar, färj pengar. — Pontondocka, flyt-docka. — PontoniäV 1. Pontonjär, broslag-ningssoldat, brobyggare.

Ponto'ng, se Ponton.

Pontonjä'r, se Ponton.Pontopollit—Porosis

1049

Pontopolli't, ett sprängämne, som består av nitrog-lycerin och nitronaftalin.

Po'ntos {lat. Po'ntus)y gr. myt., världshavet.

Po'ntus, mansnamn = Pontius (se d. o.).

Pony, pl. Ponies, eng. {1. på'nni, på'nnis), ponny, namn på ett slags små hästar från skotska höglanden och Shetlandsöarna, motsvarande våra ölänningar.

Pools, eng. (Z. pols), i Förenta staterna benämning på mer 1. mindre varaktiga sammanslutningar inom börslivet, samfärds-väsendet 1. industrien med ändamål att helt behärska viss gren av marknaden. — Göra en pool, uppköpa allt som finnes av en viss vara i marknaden (i spekulationssyfte).

Poonträ (1. pon-), dets. som Takamahakträ (se d. o.).

Pop, ry. (1. påp; av gr. pappas, fader), grekisk-katolsk präst i Ryssland.

Popcorn, eng. (1. på'pkårn), rostad majs.

Popeli'n {fr. popeline), ett slags halvsiden; en ylleimitation av detta.

Poplar, eng. {1. på'plör), Londons fattigaste stadsdel (i East End).

Po'ples, lat., anat., knäveck.

Popoffka, ry. {1. papå'fFka), sjöv., ett bepansrat, flytande batteri.

Popola'no, ital. (av lat. po'pulus, folk), folkvän, anhängare av folkpartiet. — Popo-la'ni, pL, medborgare; lägre folk. — Po'-polo, folket. — Popolo d'Italia, tidning i Milano, grundad 1914 av Mussolini, fascismens huvudorgan.

Popovstjina, ry. {1. papå'ffstjina), "de gammaltroendes" kyrkosamfund i Ryssland. — Popo'vtser, "gammaltroende", rysk sekt, som under 1600-t. bröt sig ut ur statskyrkan.

Popp {fr. poupe, av lat. pu'ppis, bakstam), Pupp, sjöv., överbyggnad akter ut på ett fartyg.

Poppel, bot., se Populus.

Poppelros, bot., se Lavatera.

Poppy, eng. {1. på'ppi), vallmo. — Poppyoil {1. -o'jl), vallmoolja. — Poppy seed {1. - sid), vallmofrö.

Popula'res, Popularise'ra, Popularite't, Populärs m. fl., se under Populus.

Popu'leum, Populi'na, Popu'liieum, bot., poppel-.

Populfn, kem., ett ämne, som finnes i bladen och barken av flera poppelarter.

Po'puIus, lat., folket. — Populus Roma'nus, romerska folket. — Popula^res, pL, folkpartiet i Rom i motsats mot optimaterna (se Boni viri). — Popula'rfiIosofien, en filosofisk riktning i Tyskland, besläktad med Rousseaus filosofi. — Popularise'ra {fr. populariser), göra begriplig för folket, framställa i lättfattlig form. — Populari-te't, folkynnest, folkgunst. — Popula's {fr. populace, ital. popolazzo), pöbel, pack. — Populatio'n, befolkning; biol., biandbestånd. — Populationisti'k, befolknings-

statistik. — Popule'ra, befolka. — Populo-site't, talrik befolkning. — PopuIä'r {fr. populaire), allmänt omtyckt, som. står väl hos folket; lämpad efter allmänhetens begrepp, lättfattlig. — Populö's, folkrik.

Po'pulus, bot., poppel, svenskt trädsläkte tillhörande underfam. Salica'ceæ av Hänge-växterna. Odlade som parkträd äro: P. a'lba, silverpoppel, blad under vitludna; P. balsami'fera, balsampoppel, knoppar och blad som yngre starkt luktande; P. ca'ndicans, Ontariopoppel, en balsampoppel; P. ita'lica, pyramidpoppel; P. lauri-fo'lia, lagerpoppel, en balsampoppel; P. ni'gra, svartpoppel. — P. tre'muia, asp.

Populä'r, Populö's, se under Populus.

Porche, fr. {1. pårsj; av lat. po'rticus, portik), pelarhall, förhall till kyrkor o. a. större byggnader.

Po'rcus babiru'ssa, zooL, hjortsvinet.

Po'rer (av gr. po'ros, genomgång), fys., öppningar 1. mellanrum mellan en kropps smådelar; anat., fina hål i organiska vävnader, körtelmynningar. — Porosite't, egenskapen att vara försedd med porer. — Porö's, försedd med porer, full av små håligheter, svamp aktig, svampig.

Porfy'r (av gr. porfy'reos, purpurfärgad), geoL, en hård bergart med röd, grönaktig 1. brunaktig grundmassa, som innehåller kristaller 1. kristalliniska delar av fält-spat, kvarts, glimmer o. s. v. — Porfy-rfsma, med., scharlakansfeber. — Por-fyrrt, en art porfyr av dioritisk 1. dia-basisk sammansättning. — Porfyroi'd, geoL, benämning på hälleflinta m. fl. liknande bergarter, vilka äro bemängda med kvarts och fältspat. — Porphyroge'mtus, lat., Porfyroge'nnetos, gr., den i purpur födde, i det forna grekiska kejsardömet titel för kejserliga prinsar, som blivit födda under faderns regeringstid.

Pori'sma, gr., följdsats, korollarium (se d. o.).

Porkupineträ {1. på'rkjopa'jn-), piggsvins-trä, ett hårt virke av äldre kokospalmstammar, till promenadkäppar m. m.

Pornografi' (av gr. po'rne, sköka, och gra'~ fein, skriva), otuktig, slipprig litteratur. Pornogra'fisk, otuktig, liderlig, slipprig. — Pornokrati', skökoregemente, tiden för påvedömets djupaste förfall (10:e årh), då sedeslösa adliga kvinnor beklädde sina älskare med påvevärdigheten.

Porodi'na mineral, miner., äro amorfa mineral, som framgått ur ett \irspr. geléartat tillstånd.

Poro'g, ry., eg. tröskel, vattenfall (i Dnjepr).

Porogami' 1. Akrogami', hot., befruktning, varvid pollenslangen växer direkt in till froämnet genom mikropylen.

Pororo'ca = Bore, meteor, (se d. o.).

Poro'sis, gr. (av po'ros, tuff sten, slagg), för-hårdning; raed., oriktig sammanväxning av avbrutna benknotor; porös utväxt.1050

Porosite't, se under Porer,

Porpezi't = Palladiumguld (se d. o.).

Porphy'ra, bot., se Bangiales.

Porphy'rius, hot., purpur-.

Porphyroge'nitus, se under Porfyr.

Porpori'no = Hematinon (se d. o.).

Porridge, eng. (1. på'rridj), soppa, välling; gröt.

Po'rrigens, bot., framspärrande.

Porri'go, gr., med., namn på ett flertal hudutslag. Jfr Pityriasis. — Porrigo deca'l-vans, hårets avfallande fläckvis. — Porri-ginö's, skorvig.

Pors, bot, se Myrica.

Porslien {ty. Porzellan, fr. porcellaine, av ital. porcellana, porslinssnäcka), en hårdbränd, halvt förglasad keramisk produkt, vars huvudbeståndsdel är kaolin (se d. o.); därav tillverkade varor. Jfr Biscuit, Fajans, Parian och Sèvresporslin.—Porslinsblomma, bot., se Hoya. — PorsHnsjaspis, geol., en stenart, som liknar porslin 1. jaspis. — Porslinslera, se Kaolin. — Porslinssnäckor, zool., Cypræ'a, ett släkte snäckor med vackert tecknat och färgat, avlångt, inrullat skal. Arten C. mone'ta brukades förr i österlandet som skiljemynt (jfr Kauri).

Porsvampar, bot., se Polyporaceæ.

Port, fr. (1. pår), eng. {1. pårt), Po'rto, ital. (lat. po'rtus), hamn.

Po'rta, lat., ingång, port. — Porta trium-pha'lis, triumfbåge.

Porta'bel (av lat. porta're, bära), som kan bäras, flyttas. — Porta di voce, se Porta-mento. — Portage (1. -a'sj), bärande, förande; bärarlön, forlön; bagage, som resande få medföra avgiftsfritt; även = Pacotille (se d. o.).

Porta'l {fr. portail, av lat. po'rta, port), byggn., huvudport, praktport, konstnärligt smyckad huvudingång till en monumental byggnad.

Portame'nto 1. Porta' di voce, ital. {1. - våtje; fr. port de voix [I. pår dö våa'] ; av lat. pota're, bära), tonk., glidande över från en ton till en annan, tonernas sammansmältande med varandra.

Portati'v {fr. portatif, av porter, bära), lätt, bekväm, att bära.

Porta'to, ital., tonk., buret, med brett föredrag (men utan bindning).

Port d'armes, fr. {1. pårda'rm; av porter, bära, och arme, vapen), bärande av vapen; rättighet att bära vapen.

Port de voix, se Portamento.

Porte-chaise, fr. {1. pårtsjä^s; av porter, bära, och chaise, stol), eg. bärare av en bärstol; hos oss även bärstol, portschäs {fr. chaise à porteurs). — Portecrayon {1. pårtkräjå'ng), ritstift. — Porte-épée {1. pårtepe'), krigsk., eg. värjehäng; sabel-handrem, prydd med tofs av guld-1. silvertråd. — Porte-épée-fänrik, i Tyskland förr näst högsta underofficersgraden. — Porte-

feuille {1. pårtfö'j), portfölj, brevväska; plånbok; ministerportfölj, ministerpost.— Porte-Iettre {1. pårtlä'ttr), brevväska, portfölj. — Porte-manteau {1. pårtmang-tå'), klädhängare. — Portemonnaie {1. pårtmånnä'), se Portmonnä.

Portée, fr. {1. pårte'), skottvidd, bärvidd; fattningsförmåga.

Porten, Höga porten 1. Ottoma'nska porten {turk. ba'b-i-humajün 1. båb-i-åli), turkiska regeringen.

Portento'sus, bot., vidunderlig.

Porte'ntum, pl. Porte'nta, lat. (av porte'n-dere, förebåda), järtecken, varsel.

Portepé, se Porte-épée.

Porter, eng. {1. på'rtör), eg. bärare; en stark, besk, mörkbrun ölsort.

Porte'rad {fr. porté), böjd, hågad, fallen för.

Porte-voix, fr. {1. pårtvå'a), ropare.

Portfö'Ij {fr. porte-feuille, av porter, bära, innehålla, och feuille, blad, ark), pappersväska, brevväska, förvaringsfodral för papper och dokument; förråd av en viss sorts värdepapper i en bank; en ministers ämbete.

Portia tree, se Gabunträ.

Portier, fr. {1. pårtie'; ital. portie're; sp. por-te'ro, av lat. porta, port), portvakt, särskilt i ett hotell. — Portière {1. pårtiä'r), portvakterska; vagnsdörr; dörrförhänge.

Porti'k {fr. portique, lat. po'rticus), utåt öppen gång 1. galleri, vars tak uppbäres av pelare L kolonner.

Portio'n {lat. po'rtio), del, andel; avmätt del. — Portione'ra ut, avdela i portioner.

Portiä'r, dörrförhänge. Jfr Portière.

Portlakeväxter, bot., PortuWceæ, en örtfamilj. Hos oss odlas den från s. Europa härstammande PortuWca olera'cea, por-tulak, vilken brukas som spenat 1. sallat.

Portland arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Po'rtlandcement, cement, bränt av Portlandsten, ett slags kalksten från den engelska ön Portland {1. på'rtländ), 1. av lera och kalk.

Portlandrosor, bot., se Rosa.

Po'rtlandvasen, förr kallad Barberinivasen,

ett i mitten av 17:e årh. i Rom funnet antikt glaskärl, uppkallat efter hertigen av Portland, som förvärvade det av Barberi-niska biblioteket i Rom. Tillhör numera British museum i London.

Portmonnä' {fr. porte-monnaie, av porter, bära, innehålla, och monnaie, mynt), liten penningväska.

Po'rto, ital. (av lat. porta're, bära), eg. fraktpengar ; postbef ordringsavgift, särskilt den, som erlägges vid mottagandet av befordrat brev 1. paket. Jfr Franko. — Porto-franco, frihamn. — Porto-mo'rto, eg. död hamn, d. v. s. en hamn, i vilken det är köpmansskepp förbjudet att inlöpa. — Portomärke, märke som användes för redovisning av postbefordringsavgift, vil-

ken, icke erlagd av avsändaren, kraves av adressaten.

Portoga'lli, portugisiska apelsiner.

Portola'n {ital. portolano, gr. peri'plus)^ kustbeskrivning; sjökort, skepparekarta.

Fortomo'rto, Po'rtomärke, se under Porto.

Portori'co, namn på ett slags tobak från den västindiska ön med samma namn. — Portoricobark, ett humlesurrogat, som fås av Coluhri'na reclina'ta, tillhörande fam. Rhamna'ceæ, på Antillerna.

Portprosely'ter, se under Proselyt.

Portrait parlé, fr. (Z. pårtre' parle'), "porträtt i ord", signalementsystem för igenkännande av brottslingar.

Forträ'tt {fr. portrait, av lat. protractum, något, som blivit bragt i dagen), plastisk, målad 1. på annat sätt utförd avbildning av en person. — Porträtte'ra {fr. por-traire), avbilda, avmåla. — Porträttö'r, porträttmålare.

Portschä's, se Porte-chaise.

Portugale's, portugisiskt guldmynt = omkr. 30 kr.

Po'rtugalolja, apelsinolja.

Fortugi'ser, inv. i Portugal.

Portugi'sisk lök, en varietet av rödlöken, A'llium ce'pa.

Portugisisk tackling, rigg med gaffelsegel, vars gaffel är nästan parallell med masten.

Portula'ca, Portulak, se Portlakeväxter.

PortuIa'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Se Montia.

Portulan, fr. {1. pårtyla'ng), sjöv., gradbok, som angiver kusternas och hamnarnas läge.

Portu'mnus 1. Portu'nus, rom. myt., -hamn-guden.

Po'rtus, lat., hamn.

Portvin, ett starkt rött, portugisiskt vin, uppkallat efter sin exporthamn, Oporto.

Portöar (av fr. porteur, bärare), ett slags blecklåda, i vilken botanister under sina exkursioner samla växter.

Porö's, se under Porer.

pos., förk. för positivus.

Posa'da, sp., värdshus, gästgivaregård. — Posade'ro, värdshusvärd.

Posamente'rvaror (av fr. passementier, snör-makare), snörmakeriarbeten.

Po'scimur, lat., jag känner mig uppfordrad (t. ex. att gripa till ordet). ("Odæ" av Horatius.)

Pose, fr. {1. pås; av poser, ställa), för avmål-ning 1. porträttering lämpad ställning; utstuderad, effektfull ställning. — Posé {1. påse'), stadgad, allvarlig, betänksam. — Pose'ra, antaga en pose, söka verka, spela viktig, vilja synas.

Poseidon', gr. myt., havets gud (motsvarar romarnas Neptunus).

Pose'ra, se under Pose.

Positio'n {lat. posi'tio, av po'nere, sätta, ställa), ställning, läge; levnadsvillkor; ansedd samhällsställning; krigsk., fast

ställning, där en stridande part skrider till 1. inväntar anfall; tonk., läge; dansk., fotställning; fäktk., gardställning (se Posi-tur). — Positionsartilleri, grovt artilleri.

— Positionskrig, krig, som rör sig kring befästa ställningar. — Positionslanterna, sjöv., ett slags lanterna med vitt sken. — Positionslista, uppgift på redeririernas ute-varande fartyg, deras' ankomst- och avgångstider till och från hamnar m. m.

Positiv {lat. positi'vus, av po'nere, sätta, ställa, antaga), viss, bestämd, fastställd; verklig, faktisk; uttrycklig, befallande, tvärsäker; språkv., se Positivus) log., ja-kande.)(Negativ; {fr. orgue de har-barie, ty. Dreh-orgel), tonk., urspr. ett slags kammarorgel; portativ orgel, handorgel, vevorgel. — Positivt bevis, direkt bevis. — Positiv bild, fotogr., en med originalet fullkomligt överensstämmande bild, som erhålles genom avtryck av den negativa bilden. — P. elektricitet, fys., glaselektricitet, den elektricitet, som glas genom gnidning erhåller. — P. religion, uppenbarad religion, på uppenbarelse grundad religion.)(Naturlig religion. — P. rätt, lagstadgad rätt.)(

Naturrätt. — P. storhet, mat., med tecknet -}- försedd storhet. — P. ta'xis, hioL, se Taxier. — Positivi'sm, den filosofiska riktning, som erkänner blott det positivt vissa, det av sinnenas vittnesbörd intygade; den religionsfilosofiska åsikt, som står på den positiva 1. uppenbarade religionens ståndpunkt. —• Positivi'ster, anhängare av den skola, som grundats av den filosofiska positivismens främste målsman, fransmannen Auguste Comte. — Positivite't, visshet, handgriplighet.

Positi'vus, se Komparationsgraderna.

Po'sito, lat, förutsatt, antaget. — Posito, sed non conce'sso, antaget, men icke medgivet.

Positu'r {lat. positu'ra), ställning, kroppsställning; försvarsställning; fäktk., utgångsställning (gard- 1. färdigställning).

— Sätta sig i positur, bereda sig till något, hålla sig färdig, sätta sig i försvarstillstånd.

Pospoli'ten {po., postolite riiszenie), allmänt krigsuppbåd.

poss., förk. för possesivus.

Po'sse, ty., fars, burleskt lustspel;

Po'sse, lat., kunna, förmå. —• A posse ad e'sse, log., ett felslut, varvid från en saks möjlighet slutes till dess verklig het. — Ultra posse ne'mo obliga'tur, ingen kan förpliktas att göra något, som går över hans förm.åga.

Posse'rlig {ty. possierlich), putslustig, tokrolig.

Possessio'n {lat. posse'ssio, av posside're, äga), besittning, innehavande; gods, lantegendom. — Possessiona't (ett hos oss bildat ord), godsägare, ägare av en större lantegendom.1052

Possessiv {lat, possessi'vus, av posside're, äga, besitta), språkv., som angår 1. utmärker ett ägande. — Possessiv genitiv, genitiv, som betecknar, vems något är 1. till vem något hör. — PossessiVum 1. Possessivt pronomen, pronomen, som utmärker ett ägande.

Posse'ssor, lat., ägare, innehavare. —• Pos-sessoVisk process, fur., process om själva besittningen (ej besittningsrätten) till en sak.

Possi'bel (lat. possi'hilis), möjlig. — Possi-bilite't, möjlighet. —• Possibili'ster, benämning på en grupp franska socialister, som under 1880-t. sökte utan revolutionära medel nå "det möjliga" i avvaktan på den socialistiska idealstatens förverkligande. Efter sin ledare även kallade Broussister.

Posside'ra (lat. posside're), äga, vara i besittning av, innehava.

Post, lat., efter, efteråt.

Post (fr. le pöste, av lat. po'situs, ställd), ställe, där man har att fullgöra sin plikt; beställning, syssla; försänt varuparti; varje i räkning upptagen vara, arbete 1. d. samt penningbelopp därför; budskap; mellanbalk i ett fönster; en dörrs sidoinfattning; (ty. Posten, ital. posto), krigsk., skiltvakt; plats, där en skiltvakt är utställd; (ty. Post, fr. la pöste, ital. posta), allmän anstalt för fortskalTande av brev, paket och personer från ett ställe till ett annat mot fastställd avgift; en dylik anstalts lokaler; de genom posten befordrade försändelserna. — Posta'l 1. Posta'lisk, som angår postväsendet. — Poste'ra, utställa på en post, anvisa en plats. — Poste'ring, vakthavande trupp.

Post., herald., se Flaue dextre.

Postage, eng. (1. på'stidj), brevporto. — Postagestamp, frmärke.

Postame'nt (av lat. po'nere, ställa), fotställ för en staty, en vas 1. d.

Postanvisning, handelst., ett slags postförsändelse, varvid penningar inbetalas å en postanstalt och genom postverkets försorg utbetalas till adressaten å en annan plats.

Post Chri'stum na'tum, lat., efter Kristi födelse.

Post cænam sta'bis, seu pa'ssus mi'lle mea'-bis, lat. (1. - se^nam -), efter måltiden skall du stå L ock tusen steg gå.

Postdate^ra (fr. postdater, av lat. post, efter, efteråt, och da'tum (se d. o.), åsätta ett senare datum än det rätta. — Post datum, senare datum än det rätta, åsätt en handling.

Postdenta^ler (av lat. post, efter, efteråt, bak, och dens, tand), fonet., språkljud, vid vilkas bildande tungspetsen tryckes mot de övre framtändernas baksida.

Postdiluvia'nsk (av lat. post, efter, efteråt, och dilu'vium, översvämning), som uppstått efter syndafloden. Jfr Antedilu-viansk.

Poste'ra, Poste'ring, se under Post.

Pöste'] 1. Baste'] (ty. Bastei), krigsk., rundel, ett i fästningsvall ingående runt försvarstorn med plats för artilleripjäser, ex. Kalmar, Vadstena.

Pöste restante, fr. (1. påsst resta'ngt), till kvarliggande på posten, till avhämtning (angiver å postförsändelser, att dessa skola å posten avhämtas av adressaten).

Po'steri, lat., pl., de efterkommande. — Posterite't, efterkommande, eftervärld. — Posterio'ra, pl., det senare, det eftersta; bakdel, stjärt. — Posteriori'sm, fil., det filosofiska system, som söker nå till kunskap på erfarenhetens väg. — Posteriori-te't, senare tillvaro.

Postexiste'ns (av lat. post, efter, efteråt, och existere, uppstå), livet efter detta, tillvaron efter döden.

Post fe'stum, se under Festiim. — Post festum veni're mi'serum est, lat. ordspr., den sist kommande få alltid dålig plats.

Postfi'x, språkv., affix (se d. o.), som står i slutet av ett ord. Jfr Prefix.

Postflora'1, hot., kallas en företeelse, som uppträder efter blomningen.) (P r e -f 1 o r a' 1.

Postfloratio'n, hot., överblomning, blomdelarnas förhållande efter blomningen till skydd för fruktämnet.

Postförskott, handelst., ett slags postförsändelse, vid vars mottagande adressaten har att erlägga ett visst belopp, som därefter å inlämningspostanstalten utbetalas till avsändaren.

Postglacia'1, geol., bildad efter glacial- 1. istiden. — Postglaciai-iera, i den postgla-ciala tidens hav bildad lera.

Postglacia'la havet, geol., sammanfattande benämning på Litorinahavet (se d. o.) och Tapeshavet (se d. o.).

Posthi't (av gr. po'sthe, förhud), med., förhudsinflammation.

Post hoc, e'rgo pro'pter hoc, lat., log., efter detta, alltså till följd av detta (en mot tackelagarna stridande slutledning).

Post ho'minum memo'riam, se under Me-moria.

Posthu'm, Po'sthumus, se Postum.

Posthypno'tisk, benämnes en suggestion, som först blir verksam efter en viss mellantid.

Postiche, fr. (1. påsti'sj), understucken, falsk, oäkta, lös (om hår, tänder etc.).

Posti'cum, lat., hyggn., den del av ett antikt tempel, som låg bakom cellan (se d. o.).

Postilj'on (fr. postillon), postkusk, gammal titel för vissa postbetjänte.

Posti'lla, lat. (av post i'lla, efter dessa [nämligen ve'rha te'xtus, textens ord]), under medeltiden utläggning av den heliga skrift; nu predikosamling, avsedd för husandakt. — Postilla'nt, författare av en postilla. — Postille'ra, förklara den heliga skrift.

Postillon, fr, (Z. påstijå'ng), postiljon (se d. o.). — Postillon d'amour (1. - damo'r), kärleksbud, överbringare av kärleksbrev.

Posti^this, med., se Posthit.

Postla'gernd, ty., dets. som Pöste restante (se d. o.).

Postlimi'nium, lat., jur., inträdande i gamla rättigheter; återinträdande av ett förut rådande rättstillstånd.

Postlu'dium (av lat. post, efter, efteråt, och lu'dere, spela, leka), tonk., efterspel på orgel, utgångsstycke. Jfr Preludium.

Post meri'diem, se under Meridies.

Post mo'rtem, lat., efter döden.

Post, non pro'pter, lat., efter, icke till följd av. Jfr Post hoc, ergo propter hoc.

Post nu'bila Phæbus, lat. {1. - fe'bus), efter regn kommer solsken.

Postnumera'ndo, lat., handelst., att betala efteråt, genom betalning efteråt.

Po'sto, ital., fast ställning, försvarsställning.

Postpalata'la språkljud (av lat. post, efter, efteråt, bak, och pala'tum, gom), fonet., mellan mjuka gommen och tungan bildade konsonanter.

Postpone'ra {lat. postpo'nere), sätta efter, tillbakasätta, akta ringare. — Postposi-tio'n, tillbakasättande, åsidosättande; jur., myndighets förklaring, att en inteckning skall flyttas efter en annan, som den förut varit likställd med 1. haft företräde framför.

Postpo'rto (jfr Post och Porto), postbeford-ringsavgift.

Postpositio'n, se under Postponera.

Postpositi'v, språkv., efterställd, d. v. s. styrande ett föreg. ord.

Post præ'lia præmia, lat., efter striderna komma belöningarna.

Postrega'le (jfr Reg al), kronans rätt att upprätthålla ett lands postväsende.

Postremissväxel, handelst., en avistaväxel, utfärdad av en bank på utställaren själv 1. på andra banker.

Postremite't, se under följ. ord.

Postre'mo, lat., slutligen, till sist. — Post-remite't, det yttersta, slutet. —• Postre'-mum, det sista, sista ordet.

Post Ro'mam co'nditam, lat., efter Roms grundläggning.

Postsce'nium, lat., rummet bakom scenen på antikens teatrar.

Postskriptum 1. Postskript {la.t. postscri'p-tum, av postscri'bere, skriva efteråt), efterskrift, vad som i ett brev tillägges efter namnunderskriften.

Posttertiä'rformationen, geoL, de kvartära bildningarna.

Post Trinita'tem, lat., efter Trinitatis 1. tre-faldighetssöndagen.

Postula'nt (av lat. postula're, fordra), sökande, aspirant. — Postula't {lat. postilla'tum), eg. fordran, påstående; fil., sats, som icke kan, men ej heller behöver bevisas; mat., enkel uppgift, vars lösning ej

fordrar bevis. — Postule'ra, yrka, påstå, förutsätta.

Postu'm, ej Posthum {lat. po'stamus, riktigare än po'sthumus), född efter faderns död; först efter författarens död utg. (skrift). — Li'beri po'stumi, pL, barn, födda efter faderns död. — 0'pera po'stuma, se under Opera, pl. av Opus. — 0'pus po'stumum, se under Opus.

Post u'rbem co'nditam, lat., efter stadens (Roms) grundläggning.

Pot, da. {1. pått), gammalt danskt rymdmått = 0,9661 1.

Pot, fr. {1. på), kruka, kanna, gryta. — Pot au feu des gourmets {1. påttåfö dä gor-mä'), fin köttsoppa. — Mänger à la for-tune du pot {1. mängsje' - fårrty'nn dypå'), eg. äta efter grytans lycka; hålla till godo med vad huset förmår.

Potage, fr. {1. påtasj), soppa, köttsoppa. — Potage à la julienne, se Julienne. — Jean Potage, se Jean Potage.

Potamoge'ton, hot., nate, släkte av vattenväxter tillhörande fam. Potamogetona'ceæ. I Sverige ett tjugutal arter, många mycket allmänna i såväl sött som salt vatten. — P. grami'neus, gräsnate. — P. na'tans, gäddnate. — P. pectina'tus, borstnate. — Po perfotia'tus, ålnate.

Potamogetona'ceæ (syn. Fliivia'les), hot., familj av vattenväxter, tillhörande de angiosperma monokotyledonerna. Svenska släkten: Potamoge'ton, Ruppia, Zanni-che'lia och Zoste'ra.

Po'tamogra'f (av gr. potamo's, flod, och gra'-fein, skriva), person, som beskriver floder. —• Potamografi', flodbeskrivning. — Pota-mologf (av gr. logos, lära), läran om floder.

Potamopla'nkton, flodernas plankton (se d. o.).

Pota'ssa, lat., kem., pottaska. — Potassa cai-cina'ta, rent kolsyrat kali. — Pota'ssium, äldre namn på kalium.

Pota'tes 1. Pota'tis {eng. potato, sp. bata'ta, fr. pomme de terre, ty. och da. Kartoffel), bot., stjälkknölarna av den i Chile och Peru inhemska växten Sola'num tuhero'-sum, tillhörande fam. Solana'ceæ. — Pota-tesskalbaggen = Coloradoskalhaggen (se d. o.).

Potatio'n, lat., dryckeslag. — Pota'tor, lat., drinkare.

Potemkin-byar {1. patjå'mkin-), skönmålningar till fördöljande av en krass verklighet bakom tillfälliga kulisser, såsom Potemkin säges ha bokstavligen gjort vid Katarina II :s resa till det av honom förhärjade Krim.

Pote'ns {lat. potentia), förmåga, makt, livskraft, alstringskraft, avlingsduglighet (jfr Impotens); form 1. grad av potentia-litet; mat., produkten av ett antal lika faktorer, vilkas antal utvisas av exponenten; mek., benämning på de enkla delar (t. ex.1054

trissan, skruven, kilen), av vilka sammansatta maskiner bestå. — Potenslinje = Kordal (se d. o.). — Pote'nt (lat. po'tens), mäktig, förmående. —• Potentast {mlat, potenta tus)y maktinnehavare; mäktig och högt ansedd man; suverän, krönt huvud. — Pote'ntia, fil., till möjligheten. — Potential, fys., som har verkande kraft. — Potentialfunktion, mat., en funktion, som brukas till- beräkning av en kropps attraktion på en annan kropp. — Potentia'lis, språkv., det modus av ett verb, som angiver något såsom möjligt, under en oviss 1. osannolik förutsättning. — Potentiali-te't, eg. möjlighet; egenskapen att existera blott i möjligheten, i en lägre, outvecklad form. — Potentie'll, som äger potentiali-tet; med., säges om läkemedel, vilka verka medelbart 1. först efteråt.) (A k t u e 1. — Potentie'ra, förhöja, förstärka, stegra kraften 1. värdet; mat., upphöja till potens.

Potent, mansnamn (av lat. po'tens, mäktig). Motsvarar kvinnonamnet Pote'ntia.

Potentialite't, Potentie'll, Potentie'ra m. fl., se under Potens.

Potentfila, bot., artrikt växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Senti-co'sæ. Bland odlade, utländska arter märkas: P. alba, vitblommig (Österrike). — P. ambi'gua (Himalaya). — P. atro-sangui'nea, med blodröda blommor (Nepal). — P. aure^a (Alperna). — Bland inhemska arter märkas: P. anseri'na, gåsört, silverört. — P. arge'ntea, femfingerört. — P. ere'cta, blodrot. — P. fraga-ria'strum, smultronfingerört. — P. fruti-co'sa, tok. — P. ni'vea, lappfingerört. — P. re'ptans, revfingerört. — P. rupe'stris, trollsmultron. — P. verna, vårfingerört, mångformig.

Potentiome'ter, elektrotekn., spänningsde-lare, anordning för uttagande av blott en viss del av elektrisk spänning.

Poterie, fr. (1. påttöri'; av pot, kruka), kruk-makararbete.

Pote'rn (fr. poterne), befästn., portvalv, välvd gång under en fästningsvall.

Pote'stas, lat., makt, välde, förmåga, ämbets-myndighet. —• P. cla'vium, makt över nycklarna (löse- och bindenyckeln). — P. dat jus, makt ger rätt (att handla godtyckligt). — P. pa'tria, se Patria potestas.

Pothenots problem (1. påtenå's -), uppgiften att bestämma en punkts läge genom att från punkten observera riktningarna till tre till sitt läge kända, men som otillgängliga betraktade punkter.

Pothos, gr. myt., åtrån, med Eros besläktad gudomlighet.

Potichomani' (av fr. potiche, kinesiskt porslinskärl, och gr. mani'a, raseri, vurm), en metod att utsmycka glaskärl genom att invändigt bekläda dem med färglagda figu-

rer, vilkas baksida övermålas med oljefärg.

Potin, fr. {1. påtä'ng), gulkoppar, en metallblandning av koppar, bly, tenn och gall-meja.

Potio, lat. (av pota're, dricka), dryck; med., ett blandat, flytande medikament. — P. morti'fera, dödsdryck, giftdryck. — P. Ri-ve'ri 1. Rive'rs dryck, en blandning av ka-liumkarbonat, citronsaft, vatten och sirap. Brukades förr mot kväljningar och kräk-ningar.

Po'tior te'mpore, por tior ju're, lat., företräde i tid skänker företräde i rätt; den, som först kommer till kvarnen, får först mala.

Potjo'mkinbyar, se Potemkinbyar.

Potkes 1. Potkäs (1. påttjä's, ty. Pottkäse, av Pot, kruka, och Käse, ost), tillagas av riven ost, grädde 1. smör, konjak och kryddor.

Potografi' (av gr. poto'n, dryck, och gra'fein, skriva), beskrivning om drycker. — Poto-logi' (av gr. lo'g os, lära), läran om drycker. — Potolo'gisk, som hör till potologien. — Potomani' (av gr. mani'a, raseri), dryckenskapslast.

Potomocho'erus, zooL, Afrikas och Madagaskars flod- 1. busksvin. — P. chæro-po'tamus, boschvark, Sydafrikas busksvin. —• P. Edwa'rdii, Edwards busksvin, en art på Madagaskar. — P. po'rcus, rött flodsvin, västafrikanskt busksvin.

Potpourri' 1. Potpurri' {1. pått-; fr. pot-pourri [I. påpo'ri'], av pot, kruka, gryta, och pourri, rutten), luktkruka, flera slags välluktande blommor och örter, blandade i ett kärl; anrättning av olika slags kött, hopkokat med grönsaker (jfr Olla podrida) ; arbete av blandat och osammanhängande innehåll; mischmasch; litet av varje; tonk., sammanställning av kända melodier, förenade genom små mellanspel.

Pott (av holl. pot, lerkärl), av alla spelare gjord insats (eg. den skål, vari denna placeras). Jfr Pot.

Pottaska, kem., Carbo'nas ka'licus, kalium-karbonat, kolsyrat kali, ett salt, som be-redes på ungefär samma sätt som soda. Brukas till glas, såpa m. m. samt inom färgnings- och blekningsindustrien.

Pottawatomies {1. patöoå'tömis), nordamerikansk indianstam.

Pottery, eng. (1. på'ttöri), lerkärl; fabrik för lerkärl. — Potteries (1. på'ttöris), lerkärlsfabriker; i England huvudorten för den engelska porslinsindustrien.

Pottfisken 1. Pottvalen = Spermaceti'valen (se Kaskeloter).

Pottkä's, se Potkes.

Pottle, eng. (1. påttl), engelskt rymdmått = V2 gallon (se d. o.).

Pottska sjukan, med., SpondyWtis, en ryggradssjukdom, som förorsakar puckel.

Po'tus, lat., dryck.Potzdonner! Haben wir das Allés gethan!-—Præmissis præmittendis

Potzdonner! Haben wir das Allés gethan!,

ty,y Föt tusan, hava vi gjort allt detta?, yttrande, som tillskrivas den svenske konungen Fredrik /. — Potztausend, för tusan, för tusan hakar!

Poucet, fr. (L pose'), Tummeliten.

Pouchong, en svart kinesisk tesort.

Poudre, fr. (1. podr), stoft, damm; med., pulver; puder. — Poudre de riz (1. - döri'), rispuder. Jfr Puder.

Poulain, fr. (1. polä^ng), föl; med., venerisk Ijumskböld.

Poulan, se Pulang.

Poula'rd 1. Poularde, fr. {1. pola^rd; av poule, höna), kastrerad höna. Jfr Kapun. — Poularderie (1. -öri'), hönsgård, där fjäderfän uppfödas och gödas.

Poule, fr. (1. pol), benämning på en grupp fäktare vid tävlingar.

Poultry, eng. {1. poltri), fjäderfä.

Pound, eng. (1. pa'ond), den engelska viktenheten i handelsvikt = 453,59 gr., i guldvikt = 373,24 gr. — Pound sterling {1. -stö'rling), pund sterling (livré sterling, iörk. £) = 20 schillings = 18 kr. 16 öre. Präglas numera som mynt blott under benämningen sovereign (se d. o.). Jfr Sterling. — Poundage (Z. paondä'dj), ett slags tull.

Pounxa {1. po'n-), förr namn på naturlig borax.

Pour, fr. (1. por), för, för att. — P. acquit {1. - aki' [hårt k]) = Per acquit (se d. o.).

— Pourboire {1. -båa'r; av hoire, dricka), drickspenningar. — Pour condoléance {1. kå'ngdåleangs), för att beklaga sorgen. — P. faire visite, förk. P. f. v. (Z. - fär visi'tt), för att avlägga besök 1. göra sin uppvaktning. — P. féliciter (Z. - felisite'), för att lyckönska. — P. le mérite (Z. - lö meri'tt), eg. till lön åt förtjänsten; en preussisk och en engelsk orden. — P, moi (Z. - måa'), för min del, vad mig angår. — Pourparler {1. -parle'), underhandling, överläggning.

— Pour passer le temps (L - passé' lö-ta'ng), för att fördriva tiden, till tidsfördriv. — P. prendre congé, förk. P. p. c. {1.

— prangdr kångsje'), för att taga avsked.— P. rendre visite (L - rangdr visi'tt), för att avlägga motbesök.

Pour la rareté du fait, se under Rar.

Poursuive'ra (Z. porsvi-; fr. poursuivre), bedriva, fullfölja.

Pousse'ra, se Pussera. — Pousse-café {1. poss-kafe'), fr., ett litet glas konjak, som dric-kes till kaffet; likör.

Pouvoir, fr. (1. po'våar), makt, förmåga; våld; fullmakt. — P. exécutif (1. - äggse-kyti'ff), verkställande makt. — P. judi-ciaire (Z. - sjydisiä'r), dömande makt. — P. législatif (1. - lesjislati'ff), lagstiftande makt. — Plein pouvoir {1. pläng -), se Plenipotens.

Poveri'no, ital, en fattig stackare.

Power loom, eng. (1. pa'oör lom), eg. kraftstol, ett slags mekanisk vävstol.

Povo'nda, afgansk folkstam.

Po'zzi, ital. (av lat. pu'teus, brunn), pL, cementkamrar, fängelsehålor i Venedig.

Pozzuola^njord — Puzziwlanjord (se d. o.).

Poä'ng, se Point.

pp = pagg., sidor; förk. för per procura-tionem, genom ombud; pianissimo 1. più piano (se d. o.).

P. P., förk. för lat. pastor primarius (se d. o.), publice proponit, skall offentligen framställas (på latinska disputationer).

P. P. 1. Pr. Pr., som överskrift i brev i st. f. titel, namn och adress, præmissis præmit-te'ndi (utan titlar).

p. p. 1. p. pr., förk. för per procurationem, genom ombud.

p. p. c., förk. för pour prendre congé (se under Pour).

Pr. kem., atomtecken för Praseodym.

P. R., förk. för lat. Populus romanus, det romerska folket.

pr., förk. för procent.

Prackan, zool., se Mergus.

Pra'ctica, se Praktika.

Pra'do, sp. (av lat. pra'tum, äng), promenadplats i 1. vid en stad; parkanläggning i Madrid. — Pradomuseet i Madrid är Spaniens och ett av världens största konstmuseer.

Præ, lat., före. — Præ'ter, förutom. De flesta med dessa partiklar sammansatta ord skrivas hos oss vanligen med e i st. f. med æ och sökas följaktligen under Pre-, Pre-ter-.

Præadami'ter, se Preadamiter.

Præa'ltum, bot., mycket hög.

Præa'mbulum, lat., ingång, företal, inledning; förspel, omsvep.

Præce'ptor, se Preceptor.

Præci'se, lat., noga, bestämt; ofördröj ligen; punktligt. — Præcise me'dio, alldeles mitt i månaden. — Præcici'sm, kallas den av puritanismen i början av 1600-t. i Holland framkallade religiösa rörelsen.

Præco'rdia, lat. (av præ, invid, och cor, gen. co'rdis, hjärta), pl., anat., bröstgrop (hjärtgrop, maggrop); hjärttrakten. — Prekordia'1, till dessa delar hörande.

Præ'cox, lat., bot., med., tidig, brådmogen, brådstörtad.

Præf., förk. för lat. præfatio (se följ. ord) ; præfectus, prefekt.

Præfa'tio, lat., företal, inledning.

Præfe'ctus, Præfectu'ra, se Prefekt, Prefek-tur.

Præhami'ter, en förhistorisk människoras.

Prælo'ngum, lat., bot., mycket lång.

Prærmatu'rus, med., mogen i förtid.

Præmi'ssis præmitte'ndis, lat., eg. förutskickat vad förutskickas bör; förk. P. P. 1. Pr. Pr. (som överskrift i brev i st. f. adressatens titel, namn och adress), utan titlar.1056

Præmo'rsa, hot., avbiten.

Præmorta'1, med., före döden.

Præmuni're {lat. pTæmo'nere, varna), benämning på flera engelska medeltidslagar samt med dem förknippade

processer 1. straff.

Præno'men, lat., förnamn. Jfr Agnomen, Cognomen, Nomen.

Prænumera'ndo, se Prenumerando.

Præpara'nda 1. Pha'rmaca præparanda (av lat præpaWare, bereda), äldre benämning på de läkemedel som lagenligt skulle tillredas på apoteken i Sverige, till skillnad från sådana medel, som kunde hemköpas färdiga.

Præpo'situs, lat. (av præpo'nere, sätta framför), förman, föreståndare; prost.

Præpu'tium, lat., anat., förhud.

Præ'sens, pl. Præse'ntes, lat., närvarande. Se vid. Presens (under Tempus). — Præse'n-tia, närvaro.

Præ'sens est ceVtior ho'ra, lat. ordspr., blott det närvarande ögonblicket är fullt tillförlitligt, man vet vad man har, men icke vad man kan få.

Præsenta'tuin, lat., uppvisat, inlämnat, överlämnat.

Præse'ntia, se under Præsens.

Præse'nti me'dico ni'hil nocet, se Medico præsenti etc.

Præse'pe, astr., Krubban, en grupp stjärnor i Kräftans stjärnbild; målark., benämning på avbildningar av Jesu födelse.

Præses, se Preses.

Præsta'nda, se Prestandum (under Prestera) .

Præstat inju'riam fe'rre quam inferre, lat. ordspr., bättre orätt lida än orätt göra.

Præsta'tio evictio'ms, se under Evincera.

Præstat tace're quam ma'le lo'qui, lat. ordspr., bättre tiga än illa tala.

Præstigiatio'n, Præstigia'tor, se under följ. ord.

Præsti'gium, pl. Præsti'giæ, sv. pl. Presti'-gier, lat., bländverk, trolleri. — Præstigia-tio'ii, taskspeleri. — Præstigia'tor, pl. Præ-stigiato'rer, taskspelare i det gamla Rom.

— Præstigiö's, full av bländverk.

Prætene'rum, hot., mycket späd.

Præter, se under Præ.

Præte'rea ce'nseo Cartha'ginem e'sse dele'n-dam, se Ceterum censeo etc.

Præte'ritum, se Preteritum.

Præter plu'ra, lat., förutom annat, med mera.

Præter pro'pter, lat., ungefär, tillnärmelsevis, mer 1. mindre.

Præte'xta, lat., försedd med bräm; även benämning på ett slags fornromersk tragedi.

— Prætexta to'ga, se Toga prætexta.

Præto'ræ, se Pretor. — Præ'tor ma'ximiis,

lat., diktator (se d. o.). —Præto'riuin, fältherretält; pretoriangardet (se Pretoria-ner); högkvarter.

Prævigi'lia, nylat (av lat. vigi'lia, vaka), dagen före en helgdagsafton.

Pra'ger Pre'sse, tyskspråkig tidning i Prag sedan 1921. Tjeckoslovakiskt regeringsorgan.

Pragerstenar, ett slags fina böhmiska bryn-stenar.

Pra'gma, gr. (av pra'ssein, göra, verkställa), det gjorda, gärningen, saken. — Pragma-ti'k, affärsduglighet, sakkunskap. — Prag-ma'tisk {gr. pragmatiko's), eg. driftig; affärsduglig, kunnig i statsvärv; klok, erfaren; saklig, allmännyttig, lärorik. — P. historieskrivning, historieskrivning, som framställer och förklarar tillstånd och tilldragelser i deras sammanhang, i deras egenskap av orsak och verkan. — P. sanktion, en allmännyttig landsförordning i statssaker 1. kyrkoärenden; benämning på vissa tronföljdslagar, särskilt den, som 1724 utfärdades av den österrikiske kejsaren Karl VI. — Pragmati'sm, fil., filosofisk och pedagogisk riktning, som anser att ett omdöme endast äger "sanning", om det leder till konsekvenser, vilka äro nyttiga för vårt liv. Den pedagogiska riktningens program går ut på att lära genom att handla.

Praguerie, fr. {1. -göri' [hårt g]; efter staden Prag [med anledning av husitorolig-heterna därstädes]), ett uppror i Frankrike 1440 mot konung Karl VII.

Praha, tjeck., Prag.

Prairial, fr. {1. präria'll; av prairie, äng), hömånaden, 9:e månaden i det franska republikanska kalenderåret, den 20 :e maj —18 :e juni.

Prairie, fr. {1. präri'; lat. pra'tum), äng. Jfr Präri.

Praja'pati, ind. relig., en personifikation av skaparkraften.

Pra'krit (av sanskr. pràkrita, allmän), benämning på olika dialekter i Indien; namn på det gamla indiska folkspråket. Jfr Sanskrit.

Pr akt and, se Anas.

Prakti'k (av gr. praktiko's, duglig till hand ling), tillämpning i handling, i livet) (Teori; utövning, verkställande; er farenhet, övning, vana; verksamhetskrets kundkrets (i synnerhet en läkares 1. advo kats); utövning av läkar- 1. advokatyrket — Pra'ktika (lat. pra'ctica astrolo'gica) bondepraktika, en kalendarisk skrift, som innehåller förutsägelser om kommande års kometer och förmörkelser, väderlek och årsväxt m. m. Se även Prognostikon och Pratika. — Praktika'bel, verkställbar; användbar; gång- 1. farbar. — Praktikabili-te't, utförbarhet, möjlighet. — Pra'ktiker 1. Pra'ktikus, pl. Pra'ktici, sakkunnig utövare av en konst 1. ett yrke; person, vars insikter grunda sig företrädesvis på erfarenhet och övning. Jfr Teoretiker. — Praktise'ra, utöva, verkställa, tillämpa; driva en konst 1. ett yrke (i synnerhet en läkares 1. advokats); lämpligen förflyttaPraliner—Precis

något från ett ställe till ett annat. — Pra'ktisk, utövande, verksam, som framträder i handling; som rör tillämpningen; användbar, ändamålsenlig, som har tilllämplighet i allmänna livet; händig; klok. Jfr Teoretisk.

Pralfner (av /r. pralines, brända mandlar), halvkulor av choklad, fyllda med vanilj 1. socker.

Pra'lldrill {ty. Pralltriller), se Mordent.

Pram, sjöv., eka.

Pra'mniskt vin, ett starkt, torrt vin från trakten av Smyrna.

Pra'ndium, lat., hos de gamla romarna andra måltiden på dagen, motsvarande engelsmännens lunch (se d. o.). Jfr Cæna och Jentaculum.

Prase'm, miner., en halvgenomskinlig, lök-grön kvartsvarietet.

Praseody'm, kem., ett grundämne, en av de sällsynta jordmetallerna.

Praseoli't, miner., ett genom vittring av cor-dierit uppkommet mineral.

Prasoi'd, miner., en ljusgrön kry sopras (se d. o.).

Prasopa'1, miner., en äppelgrön opalart.

Prasu, kanot hos papuas.

Prate'nsis, lat. (av pra'tum, äng), hot., växande på ängar.

Pra'tern (av sp. pra'do, se d. o., lat. pra'tum, äng), Wiens förnämsta park och promenadplats.

Pra'tika 1. Pra'ktika {ital. pratica, sp. prac-tica), för fartyg under karantän utfärdat sundhetsbetyg.

Pra'timoksja, ind. relig., buddistisk skrift med ordensregler för munkar och nunnor.

Prati'ncola rube'tra, zool., buskskvätta.

Pratyeka-Buddha, ind. relig., klass av buddhaer, som för egen räkning funnit vägen till nirvana, men icke kunna meddela andra densamma.

Pra'vda, ry., serb., rättvisa, sanning; daglig Moskvatidning, kommunistiska partiets huvudorgan; serbisk tidning.

Pra'vda ru'sskaja, se Russkaja pravda.

Pravite't {lat. pr a'vitas), dålighet, elakhet, förvänd natur.

Pravosla'va kyrkan (av serh. pravoslavan, rättrogen, ortodox), den ortodoxa kyrkan i Jugoslavien (sedan 1919).

Praxe'dis, astr., en av småplaneterna.

Pra'xis, gr. (av pra'ssein, göra, handla, verkställa), utövande; bruk, vedertaget sätt, vanligt förfaringssätt; rättssedvänja; praktik. — In pra'xi, lat., "i praxis", i utövningen, i tillämpningen, i det praktiska livet.

p. R. c., förk. för post Romarn co'nditam, efter Roms grundläggning.

pr. cop., förk. för pro copia, för avskrift.

Preadami'ter (av lat. præ, före, och Adam, se d. o.), eg. föradamiter; människor, som förmenas hava levat före Adam.

Prea'nger, uppskattad sort av Javakaffe. Se Kaffe.

Prebenda'rius, se under följ. ord.

Prebe'nde {lat. præhe'nda), kosthåll; en viss årlig inkomst av en andlig stiftelse 1. ett kyrkogods. — Prebendehemman, kamer., till lön åt präster 1. lärare anslaget f. d. domkapitelhemman. — Prebendepastorat, pastorat, vars kyrkoherdetjänst är förenad med ett annat kyrkligt ämbete. På tre undantag när äro de svenska preben-dena indragna sedan 1923. — Prebenda'-rius, innehavare av ett prebende.

Précaire, fr. {1. prekä'r), se Prekär.

Preca'rio mo'do, lat., genom gunst 1. böner. — Preca'rium, tillåtelse.

Precede'ns, Precedensfall m. fl., se under följ. ord.

Precede'ra {lat. præce'dere), gå före; hava företräde; övergå, överträffa. — Prece-de'ns {fr. précédence), företräde (i rang), försteg. — Precedensfall, jur., rättsfall, vilket kan tjäna som rättesnöre i ett senare, liknande fall. — Precedenstvist, rangstrid. — Precessio'n, astr., det förhållande att vårdagjämningspunkten rör sig i motsatt riktning mot solen. — Prece's.sor, företrädare i ett ämbete.

Precelle'ra {lat. præce'llere), göra sig gällande, utmärka sig, överträffa.

Prece'ptor {lat. præce'ptor, av præci'pere, lära, undervisa), lärare, lärmästare; informator. — Preceptora't, läroämbete.

Precessio'n, Prece'ssor, se under Precedera.

Precici'sm, se Præcisism.

Précieuses, fr. {1. presiö's), pl., preciösa, utsökta, dyrbara; benämning på de tongivande vittra damerna i

Frankrike (särskilt i Hotel de Rambouillet i Paris) under 1600-t:s förra hälft; betecknade sedermera sippa, tillgjorda, förlästa kvinnor. Jfr Pretiös. — Les précieuses ridicules {1. lä - ridiky'll), de löjliga preciösa damerna; titel på en komedi av den franske författaren Molière, som däri förlöjligar den av nämnda damer representerade, uppskruvade och krystade litteraturriktningen.

Precio'sa, astr., en av småplaneterna.

Precio'sa, tonk., namn på ett tyskt nationellt romantiskt sångspel av C. M. von Weber.

Précipice, fr. {1. presipi'ss, lat. præcipi'tium), bråddjup, brant, avgrund. — Precipita't, fälld lösning, bottensats. — Precipitatio'n, överilad brådska, förhastande, obetänksamhet; kem., fällning. — Precipite'ra, nedslå, fälla; falla till marken, sjunka; förhasta, överila sig; kem., fälla till bottnen.

Precipita'ndo, Precipito'so, ital., tonk., ilande, påskyndande, brådstörtande.

Precipiti'ner (av lat. præcipita're, nedstörta), specifika antikroppar, som bildas om äggvita från blod, mjölk, växter, djurorgan, bakterier insprutas på djur.

Preci's {fr. précis, av lat. præci'sus, tvärt av-1058

skuren, knapphändig), noggrann, bestämd, noga avpassad, punktlig. — Précisement, fr. (1. presisöma'ng) 1. Preci'st, noga bestämt, pà pricken, alldeles, just, riktigt. — Precise'ra, noga och skarpt bestämma, klart och bestämt formulera, tydligt angiva detaljerna. — Precisio'n, noggrannhet, bestämdhet; punktlighet; skarp uppfattning. — Precisionsinstrument, instrument för noggranna mätningar. — Preci-sionsmätningsmaskin, maskin för fabrikation och kontroll av precisionslängdmått. —• Precisionsvikt, se Medicinalvikt — Precisionsvåg, ett slags känslig våg, som brukas å apotek.

Preciö's, se Précieuses.

Précoce, fr. {1. prekå'ss; lat. præcoXy av præco'quere, koka förut), brådmogen, tidig, förtidig, som bär förtidig frukt. — Précocité, brådmogenhet, tidig mognad.

Preco'rdia, Prekordia'1, se Præcordia.

Prede'lla, ital., pall, trappsteg; hyggn., sockel för en altarbild 1. ett altarskåp.

Predestinatio'n, Predestinationsläran m. fl., se under följ. ord.

Predestine'ra {lat. prædestina^re) ^ förutbestämma, på förhand utvälja, utköra. — Predestinatio'n {lat. prædestina'tio), förut-bestämmelse; {prædestina'tio universa'-Zis), teol.^ allmän förutbestämning, nådaval, det förhållande att Gud av evighet skulle hava bestämt vissa människor till evig salighet, andra till evig fördömelse. — Predestinatia'ner, anhängare av predestinationsläran. — Predestinationsläran, läran om Guds nådaval.

Predetermine'ra (av lat. determina're, begränsa, bestämma), förutbestämma, på förhand besluta. — Predeterminatio'n, förutbestämmelse. — Predetermini'sm, läran att människan är förutbestämd till lycka 1. olycka, dygder 1. laster, salighet 1. fördömelse. — Predetermini'st, anhängare av denna lära.

Predice'ra (av lat. prædica're) ^ förkunna, utsäga.

Predi'ka (av lat. prædica'rej förkunna), förkunna; vid en gudstjänst 1. annat upp-byggelsesamkväm tolka Guds ord; hålla ett strafftal, ett förmaningstal. — Predi-ka'bel {fr. prédicable) ^ som kan sägas om något 1. tilläggas det. — Predikabi'lier, fil.y hos skolastiken (se d. o.) beteckning för begreppen ge'nus (släkte), spe'cies (art), differe'ntia (åtskillnad), proprium (väsentlig egenskap) och a'ccidens (oväsentlig egenskap). — Predikame'nt, tillstånd, läge; lynne, sinnesförfattning; egenskap, som kan tilläggas något. — Predi'kan, förkunnande av Guds ord för den församlade menigheten; avhandling över något bibliskt ämne; straff- 1. förmaningstal. — Predika'nt, person, som predikar; titel för vissa präster. — Predi'-kareboken 1. Salomos predikare, en av

Gamla Testamentets kanoniska böcker. — Predikarebröder 1. Predikaremunkar, do-

minikan- och franciskanmunkar. — Predi-ka't {laU predica'tum), språkv., det utsagda, vad som utsäges om någon 1. något. — PredikatiV (av lat. prædicaWvus, som har avseende på predikatet) 1. Predikatsfyll-nad, den satsdel, som jämte predikatsver-bet bildar ett sammansatt predikat. — Predi'kosjuka, extatisk religiös rörelse i Sverige på 1840-t., besläktad med tungomålstalandet. — Predikstol, den upphöjda plats i kyrkan, där predikan hålles. — Predikstolshemman == Mensalhemman (se d. o.).

Prediktio'n (av lat. prædi'cere, förutsäga), förutsägelse, spådom, profetia.

Predilektio'n (av lat. præ, framför, och di-le'ctio, kärlek), förkärlek.

Predispone'ra (av lat. præ, framför, i förväg, och dispone'ra, se d. o.), förut anordna, förbereda, småningom göra mottaglig 1. böjd för. — Predispositio'n, förberedelse; redan förhandenvarande benägenhet, böjelse, mottaglighet för något; sjukdomsanlag.

Predomina'nt m. fl., se under följ. ord.

Predomine'ra {fr. prédominery av lat. præ, framför, och domina'ri, härska), vara förhärskande, hava överhand 1. övervikt. — Predomina'nt, härskande, rådande. — Pre-dominatio'n, överherrskap, övervikt, överhand.

Preemine'ns {lat. præemine'ntia), företräde; företrädesrättighet. — Preemine'nt, framstående, överlägsen.

Preemtio'n (av lat. præ, före, och e'mere, köpa), förköp.

Preexiste'ns, Preexistentiani'sm m. fl., se under följ. ord.

Preexiste'ra {fr. préexister, av lat. pr^e, före, och exi'stere, uppkomma, vara till), vara till förut. — Preexiste'ns, föruttillvaro, människosjälens tillvaro före avlelsen; personlig tillvaro i en livsform före den nuvarande. — Preexistentia'ner, anhängare av preexistentianismen. — Pre-existentiani'sm, teol., läran att alla själar vid världens begynnelse skapades av Gud och sedermera i födelsen förenas med kroppar.

Prefe'kt {lat. præfe'ctus), eg. föreståndare, uppsyningsman; hos de gamla romarna titel för en ämbetsman såsom ledare 1. befälhavare; i Frankrike och Italien styresman för en provins 1. ett departement. — Prefektu'r, en prefekts ämbete, ämbets-lokal, verksamhetsområde.

Preference, Preference-aktier m. fl., se under följ. ord.

Prefere'ra {lat. præfeWre), föredraga, värdera högre. — Prefera'bel {fr. préférahle), som förtjänar företräde, som bör föredragas. — Preferens {1. -ra'ngs; fr. préfé-rence), företräde; förmånsrätt; spett., ett

kortspel, som spelas av tre 1. fyra personer; högsta "budet" i detta spel. — Pre-ference- 1. Prefere'ns-aktier, handelst.^ aktier med företrädesrätt. — Par préférence, företrädesvis.

Prefige'ra (lat, prefi'gere, fästa framför), språkv., sätta framför som prefix.

Prefi'sso, itaL, handelst., växelbetalning utan uppskov, betalning vid sikt.

Preffx (av lat. præfi'xus, fäst framför), språkv.y förstavelse, tillsats i början av ett ord. Jfr Postfix och Siiffix. — Prefixio'n, sättande framför; språkv., tillsats av en förstavelse till ett ord.

Preflora'1, hot., se under Postfloral.

Prefloratio'n (av lat. præ, före, och flos, gen. flo'ris, blomma), bot., dets. som æstivation (se d. o.).

Prefoliatio'n (av lat. præ, före, och fo'liiim, blad), bot., bladläge.

Preformatio'nsteorien, se under följ. ord.

Preforme'ra (lat. præforma're), föyutforma, förutdana. — Prefo]rmatio'n, förutformande, förutbildande. — Preforinations-1. Evolutio'nsteorien, åsikten att den utbildade organismens alla delar finnas förebildade i miniatyr redan i könscellerna. Teorien innehåller två riktningar, Animalku-Wsmen, som lär att miniatyrbilden föreligger i

den hanliga könscellen, och Ovu-lismen, som lär att miniatyrbilden föreligger i ägget.

Preghièra, itaL, bön.

Preglacia'1 (av lat. præ, före, och gla'cies, is), geol., bildad före glacial- 1. istiden.

Pregna'ns, se under följ. ord.

Pregna'nt (av lat. præ'gnans, havande, dräktig), betydelsefull, innehållsrik; sinnrik, slående, starkt utpräglad. — Pregna'ns, rikedom på tankar i sammanträngd form; klarhet, sinnrikhet; kärnfullt uttryckssätt.

Preguste'ra {lat. prægusta're, av gu'stus, smak), smaka förut, kredensa. — Pregu-sta'tor, vid det romerska kejsarhovet en person, som, innan en rätt serverades, smakade på denna för att visa, att den ej var förgiftad.

Prehisto'ria (av lat. præ, före), förhistoria (omfattande skedet före den historiska tiden). — PrehistoMsk, förhistorisk.

Prehni't, miner., halvädelsten av ett grönaktigt lergods- och kalksilikat. — Prehnitoi'd, ett slags skapolit (se d. o.).

Preisselbeeren, ty. (1. pra'j-), pL, lingon.

Pre'ja {ty. preien), sjöv., från fartyg 1. land meddela sig med ett främmande fartyg. — Prejbåt, båt, som från land utsändes för att preja ett fartyg. — Prejskott, först löst, sedan skarpt, avskjutes av örlogs- 1. tullman, vars prejningssignal ej åtlydes av ett fartyg.

Prejudice {1. -di's; fr. préjudice, av lat. præjudi'cium, eg. dom i förväg), orätt, skada; intrång, förfång. — Prejudice'ra

{lat. præjudica're), döma på förhand; bibringa en fördom; skada, förnärma; göra förfång 1. intrång. — Prejudi'cerad, handelst., säges en växel vara, när regressen å densamma förlorats. — Prejudicia'1, Prejudicie'11, jur., som skall avgöras före huvudfrågan. — Prejudicialsak, en tvistefråga, som måste avgöras före huvudfrågan. — Prejudika't {lat. præjudica'tum), utslag, fällt av högsta instansen och lämpligt att tjäna som rättesnöre i liknande fall. — Prejudika'tdispens {I -spangs), jur., av regeringen lämnat tillstånd att för prejudikats vinnande i Högsta domstolen fullfölja ett mål i fall, då talan eljest icke får fullföljas.

Préjugé, fr. {1. presjysje'), fördom; prejudikat (se d. o.).

Prekambriska bildningar (av lat. præ, före), geol, huvudsakligen sedimentära formationer bildade mellan urberget och kam-brium (se d. o.).

Preka'rium (av lat. præca'rius, som erhålles genom böner), medeltida form av för-läning.

Prekatfv (av lat. preca'ri, bedja), språkv., ett modus i sanskrit.

Prekautio'n, se under följ. ord.

Prekave'ra {lat. præcave're), se sig för, akta sig för; förekomma, förebygga. — Pre-kautio'n {fr. précaution), försiktighet, varsamhet ; försiktighetsmått.

Preklude'ra {lat. præclu'dere), stänga; utesluta; jur., förklara någon förlustig rätten till vidare talan 1. anspråk. — Preklu-sio'n, uteslutande; jur., förlust av en rätt, som ej i behörig tid gjorts gällande. — PreklusiV, uteslutande, avvisande.

P7i-ekordi'al, se under Præcordia.

Prekä'r (hårt k; fr. précaire, lat. preca'rius, av pre'ces, böner), som äges 1. njutes av gunst och nåd; beroende av andras godtycke; vansklig, osäker, otrygg, vacklande; bekymmersam, pinsam. — Prekärhandel, handelst., den handel, som ett neutralt folk idkar med en krigförande makt.

Prela't (av lat. præla'tus, föredragen, satt framför), präst av hög rang (särskilt inom katolska kyrkan); högt uppsatt, de-npotisk präst. — Prelate^nsisk, som kännetecknar prelater; utpräglat högkyrklig. — Prelatio'n,

företräde, företrädesrätt. — Prelatu'r, en prelats värdighet.

Prelibe'ra {lat. præliba're), dricka 1. smaka förut, kredensa; dricka någon till. — Pre-libatio'n, kredensning; tilldrickning.

Preliminärast, se under följ. ord.

Preliminä'r {fr. préliminaire, av lat. præ, före, och limen, tröskel, gräns), föregående, förberedande, inlednings-.) (D e -f i n i t i v. — Preliminärer, förberedelser, inledningar; allmänna punkter, som vid en underhandling böra avgöras, innan man skrider till den definitiva, detaljerade överenskommelsen. — Preliminärexamen,1060

förberedande examen (särskilt förr den juridiska, den s. k. prillan). — Prelimina-ri'st, person, som förbereder sig till preliminärexamen.

Preludie'ra (fr. préluder, lat. prælu'dere), tonk., inleda med ett förspel; fantisera. — Prelu'dium (fr. prélude, lat. prælu'dmm), inledning, förberedelse; tonk.y förspel; fri fantasi.

Prematu'r m. fl., se under följ. ord.

Prematurite't (av lat. præ, för, och matu'rus, mogen), brådmogenhet. — Prematu'r, brådmogen. —• Premature'ra, brådmogna; driva till brådmogenhet.

Premedite'ra (lat. præmedita're), förut betänka, förut överlägga med sig själv. — Premeditatio'n (lat. præmedita'tio), föregående överläggning med sig själv.

Pre'mie (lat. præ'mium), pris, belöning; försäkringsavgift ; bivinst i lotteri- och dylika spel; statsbelöning för export av någon vara. Jfr Premium. — Premiehandel, han-delst., ett köp av statspapper på leverans och till bestämd kurs, varvid köparen förbehåller sig att vid förfallotiden antingen taga papperen till dagens kurs 1., mot er-läggande av premien, avstå från handeln. — Premielån, statslån, som återbetalas genom lottning, varvid vinst tillfaller varje obligation. — Premielärft, finare svensk linneväv från senare hälften av 1700-t., till näringens uppmuntran premierad av regeringen. — Premieobligationer, skuldförskrivningar, för vilka särskilda vinster äro utsatta. — Premie'ra, tillerkänna pris. —• Premie'ring, tillerkännande av pris.

Premier, fem. Première, fr. (1. prömie', prö-miä'r; lat. prima'rius) ^ förste, främste, förnämste. — Première 1. Premiä'r, se föreg. ord; de förnämsta teaterplat-sema; premiär, första uppförandet av ett sceniskt verk. — Jeune premier, fem. Jeune première (1. sjönn -), aktör (aktris), som spelar första-älskare- (första-älska-rinne-) rollerna. — Premiä'rpublik, samtliga de åskådare, som bruka bevista premiärföreställningar. — Premiä'raktör, fem. Premiä'raktris, fordom till högsta pensionsklassen berättigad skådespelare 1. skådespelerska vid Stockholms kungliga teatrar. — Premiär löjtnant, krig sk., löjtnant. Jfr Sekundlöjtnant. — Premiärminister, förste minister, ministerpresident, konseljpresident, den ledande ministern i en ministär.

Premi'ss (lat. præmi'ssum, av præmi'ttere, skicka förut), något förutskickat 1. förutsatt; log., benämning på såväl över- som undersatsen i en slutledning; förutsättning (jfr Konklusion). — Premitte'ra, förutskicka.

Pre'mium (lat. præ'mium), belöning, utmärkelse; särskilt benämning på i skolor för flit utdelade gåvor.

Premiä'r m. fl., se Première.

Premola'rer, mat., de iav mjölktänder föregångna kindtänderna.

Premonitio'n (av lat. præmone're, på förhand erinra om, varna), varning; erinran i förväg.

Premonstrate'nser, på 1100-t. av den helige Norbert stiftad munkorden, vars första kloster anlades i Frankrike och kallades Prémontré (av lat. præmonstra'tum, förutsägelse).

PremonstreVa (lat. præmonstraWe), visa förut, giva undervisning 1. vägledning. — Premonstratio'n, visande i förväg; vägledning.

Premune'ra (lat. præmu'nire), förskansa, förut befästa, förvara. — Premunitio'n, förskansning; förbehåll.

Prenez garde, fr. (1. pröne' gard), akta er! giv akt! pass på! — Prenez garde aux en-fants (1. - ås angfa'ng), eg. pass på barnen; små grytor hava också öron.

Prenotio'n (lat. præno'tio), förkunskap, förbegrepp.

Prensa're ma'nus, lat., trycka någons händer; skaffa sig beskyddare; värva röster.

Pre'ntis (eng. apprentice), sjöv., skeppslär-gosse.

Prenumera'ndo, Prenumera'nt m. fl., se under följ. ord.

Prenumere'ra (av lat. præ, före, och numera're, räkna, betala), betala på förhand, särskilt för en tidningsårgång 1. en i häften utkommande skrift. Jfr Abonnera och Subskribera. —• Prenumera'ndo, genom på förhand erlagd betalning. — Prenume-ra'nt, person, som prenumererat. — Pre-numeratio'n, betalning på förhand, särskilt för tidningar och häftevis utkommande skrifter. — Prenumeratio'nsköp, handelst., köp, varvid betalningen erlägges på förhand.

Preockupe'ra (lat. præoccupa're), förut intaga, förekomma, komma först; ingiva fördom. — Preo€kupatio'n, förutintagning (om en ort); förutfattad mening, fördom.

Preopina'nt (av lat. præ, förut, och opinari, mena), den, som äger att först yttra sin mening 1. avgiva sin röst.

prep., förk. för preposition.

Prepalata'ler (av lat. præ, framför, och pa-la'tum, gom), fonet., mellan främre delen av gommen och tungan bildade konsonanter.

Prepara'nd, Prepara't, Preparatio'n m. fl., se under följ. ord.

Prepare'ra (lat. præpara're), förbereda, bereda; förberedande behandla 1. genomgå (t. ex. en läxa); tillreda, anrätta; göra ett preparat. — Preparan'd, person, som skall förberedas till något; lärjunge i en prepa-randskola. — Preparandskola, förberedelseskola; läroverk, som förbereder till inträde vid ett seminarium. — Prepara'nt, person, som tillreder något, särskilt läkemedel på ett apotek. — Prepara't, eg.

något tillrett; något på kemisk väg framställt fabrikat. Se vid. följ. ord. — Anatomiskt preparat, för studium avsedd del av en växt 1. ett djur, behandlad så, att den kan förvaras. — Preparatio'n, förberedelse; förberedande genomgång (av en läxa); tillredning; anrättning. — Pre-para'tor, dets. som Konservator (se d. o.).

— Preparato'rier, förberedande åtgärder.

— Preparato'risk 1. Preparatfv, förberedande, inledande. — Prepare'rsalt, kem., tennsyrat natron, nyttjas i färgerierna som betningsmedel.

Prepondera'ns (av lat. præ, före, och po'n-dus, vikt) 1. Prepondérance, f r. (1. prepång-dera'ngs), övervikt (i makt, anseende

0. s. v.). — Prepondera'nt, övervägande. — Prepondere'ra, hava övervikten.

Prepositio'n {lat. præposi'tio, av præpo'nere, sätta framför), språkv., förord, partikel, som sättes framför ett substantiv 1. sub-stantiviskt ord för att angiva dess förhållande till andra ord i satsen.

Prepo'situs, se Præpositus.

Prepostere'ra (lat. præpostera're), ställa det eftersta främst; handla bakvänt. — Pre-posterite't, omvänd ordning; bakvändhet.

Prepote'nt (lat. præpo'tens), övermäktig, överlägsen.

Prepu'tium, se Præputium.

Prerafaeirter, konsth., eg. den italienske målaren Rafaels föregångare i Italien på 1400-t.; nutida målare (särskilt engelska), vilka tagit deras konst till förebild; benämningen har även använts om en grupp tyska konstnärer samt om en grupp engelska målare (omkr. 1550), som sökte gå 1400-talsmålarnas väg i sin framställning. —• Prerafaeli'tisk, som hänför sig till pre-rafaeliterna och deras konst. — Prerafae-litiska brödraskapet, grupp av engelska målare vid mitten av 1800-t. (se ovan).

Prerogati'v (fr. prérogative, av lat. præroga-ti'va, rätt att rösta först), företrädesrätt; företräde, förmån.

pres,, förk. för presens (se d. o.).

Presbyopi (av gr. pre'shys, gammal, och ops, öga), långsynthet.

Pre'sbyter (av gr. preshy'teros, äldre), menighets- 1. kyrkoföreståndare, en apostels medhjälpare 1. ställföreträdare hos de första kristna. — Presbyteria'lförfattning

1. Synoda'lförfattning, den reformerta kyrkans författning, enl. vilken kyrkliga angelägenheter avgöras genom ett kollegium av såväl lekmän som andliga. — Presbyteria'ner, de reformerta, som äro anhängare av presbyterialförfattningen.

— Presbyteriani'sm, presbyterianernas lära. — Presbyteria't, en presbyters ämbete. — Presbyte'rium, föreståndarskap, samtliga presbyterer i den äldsta kristna kyrkan; kyrkoråd; prästerskapet på en ort; hyggn., den del av den gammal-

kristna basilikan, där de andliga hade sina platser.

Prescie'ns (lat. præscie'ntia), teoL, förut-vetande (Guds).

Présence, fr. (1. presa'ngs; ZaL præse'ntia), närvaro. — Présence d'esprit, se under Esprit.

Prese'nning (holl. pressening), sjöv., tjärad, oljad 1. impregnerad segelduk till skydd mot väta.

Pre'sens, se Tempus.

Prese'nsbibliotek (av fr. présence, närvaro), bibliotek, vars böcker endast får användas inom bibliotekslokalerna.

Prese'nt (fr. présent, av presenter, framräcka), skänk, gåva, föräring. — Pre-se'nta, skänka. — Presenta'bel, som kan visas 1. föreställas; hygglig till utseendet.

— Presenta'nt, handelst., uppvisare av en växel för erhållandet av accept 1. likvid.

— Presentatio'n, företeende, uppvisande (t. ex. av en växel); föreställande av personer för varandra; förslag (i fråga om tillsättande av en plats). — Presenta-tio'nsrätt, viss korporationsrätt att upprätta förslag vid tillsättandet av en befattning. — Presenta'tum, se Præsentatum. — Presente'ra, framte, uppvisa; framräcka, bjuda, giva; föreställa personer för varandra; uppvisa en växel för erhållande av accept 1. likvid. — Presentera sig, föreställa, visa sig; taga sig (väl 1. illa) ut. — Presente'rbricka, bricka, på vilken något överräckes 1. kringbjudes.

Prese'ntes, Prese'ntia, se Præsens.

Preservalfn, ett slags konserveringsmedel av tvivelaktigt värde.

Preservatio'n, PreservatiV, Prese'rver, se under följ. ord.

Preserve'ra (lat. præserva're), skydda, bevara, förebygga. — Preservatio'n, förvaring, beskydd. — Preservati'v, skyddsmedel, förvaringsmedel. — Prese'rver, födoämnen, som bevaras med oförändrad hållbarhet genom tillsats av vissa ämnen.

— Preserve'ringsmedel, medel, som tillsättas födoämnen för att öka deras hållbarhet. Jfr Konservering. — Prese'rvsalt, ett preserveringsmedel, bestående av natriumsulfit.

Pre'ses (lat. præ'ses, av præside're, sitta främst), ordförande i en rätt, ett konsistorium 1. en akademi; ledare av en akademisk disputation. — Preside'nt, statsöverhuvudet i en republik; chefen för vissa ämbetsverk; ordföranden i en kongress 1. d. Se även Konseljpresident. — Presi-dentu'r 1, Presidentskap, en presidents ämbete,

verksamhetsområde, tjänstetid. — Preside'ra, sitta främst, stå i spetsen för; föra ordet. — Presidia'1, som sammanhänger med ordförandeskap. — Presi'-dium, ordförandeskap.

Presidency, eng. (1. pre'sidensi), president-skåp.1062

Presi'dio, pl. Presi'dios, sp, (av lat præsi-dium, vakt, fästning), befäst plats; fängelse; särskilt benämning på fyra spanska deportationsorter i Nordafrika.

Presi'dium, se under Preses.

Preskribe'ra {lat. præscri'bere), föreskriva, förordna, befalla; jur., förklara någon en rättighet f örlustig. — Preskripti'bel, hävdvunnen. — Preskriptio'n (lat. præscri'p-tio), föreskrift, befallning; jur., förlust av en rättighet, därför att man inom behörig tid icke gjort något bruk därav; fördel, som genom en dylik uraktlåtenhet blivit en annan person tillskyndad. — Preskriptionstid, tid, inom vilken en förbindelse måste för uppfyllandet vara lagligen behandlad och efter vilken rättigheten därtill går förlorad.

Press (av lat. pre'ssus, pressad, tryckt), arbetsmaskin för formförändring av metaller, läder m. m.; tryckpress; växtpress. — Pressen (/r. presse), sammanfattande benämning på alla inom ett land utgivna tidningar. — Världspressen, de stora ländernas press. — Pressattaché, vid vissa beskickningar anställd tidningsman. Kallas för svenskt vidkommande Pressombud. — Pressbyrån, avdelning inom Utrikesdepartementet för informationer som inkomma 1. skola utgå genom tidningarna i in- och utlandet. —• Pressdomstol, skiljedomstol i saker som röra tidningspressen. — Pressfrihet, tryckfrihet.

Pre'ssa {eng. press), sjöv., under krigstid med våld tvinga sjöfolk till tjänst å örlogsfartyg.

Pressant, se under Pressera.

Pressattaché, se under Press.

Pre'ssen, Pressdomstol, Pressfrihet, se under Press.

Pressentiment, fr. (1. pressangtima^ng; av lat. præse'ntire, känna förut), aning, förkänsla.

Presse'ra {fr. presser, lat. pressa're), pådriva, nödga; jäkta, påskynda. — Pressant {1. -a'ng), brådskande, tvingande, trängande; envis, enträgen.

Pressfoder, se Ensilage.

Pressio'n {lat. pre'ssio), tryck; påtryckning, tvång. — Pressu'r {lat. pressu'ra), tryck, besvär, i synnerhet genom inkvartering av militär.

Pressluft, se Tryckluft.

Pressombud, se Press.

Presspa'n {ty. Press-span), brun, glansig, seglimmad, hård papp, använd såsom elektriskt isoleringsmedel.

Presta'bel, se under Prestera.

Prestabile'ra, nylat. (av præ, före, och sta'-bilis, fast, stadig), bestämma på förhand. —• Prestabilerad harmoni, se Harmonia præstabilita. — Prestabili'sm, läran om att Gud på förhand bestämt allting.

Presta'f 1. Presta'v (av ry. pri'stav, ledsagare), person, som i spetsen för en lik-

procession bär en florbehängd stav; själva staven. — Prestafe'ra 1. Prestave'ra, gå främst i en likprocession.

Presta'ndum, Prestatio'n m. fl., se under

Prestera.

Presta'v, se Prestaf.

Preste'ra {lat. præsta're), fullgöra, åstadkomma; erlägga, betala. — Presta'bel, som kan fullgöras, åstadkommas; som kan fullgöra, åstadkomma något. — Presta'ndum, pl. Prestanda, åliggande, vad som skall fullgöras 1. betalas. — Prestera prestanda, göra sin skyldighet, betala vad man är pliktig. — Presta'ns (Zat. præstantia), förträfflighet; försteg, företräde i rang. — Præ'sta te vi'rum! visa att du är en man!

— Prestatio'n, vad som fullgöres, åstadkommes 1. betalas; konstnärlig framställning; skatt, utskyld. Jfr Naturaprestation.

— Præsta'tio da'mni, skadeersättning. — Præstatio'nes pu'blicæ, pl., allmänna utlagor. — Præsta'tis præsta'ndis, efter fullgjord skyldighet.

Prestidigitatö'r {fr. prestidigitateur [I. -sjittatö'r] ; av ital. présto, hastig, och lat. di'gitus, finger), person, som har finger-f ärdighet ; taskspelare.

Prestige, fr. {1. presti'sj; av lat. præsti'gium, bländverk, trolleri), bländverk, häxeri; trollmakt; anseende, inflytande, uppnått genom verklig 1. inbillad överlägsenhet; nimbus.

Presti'ssimo, se under Presto.

Prestitue'ra {lat. præstitu'ere, av statuere, uppställa, fastställa), på förhand fastställa, bestämma.

Pre'sto, ital., tonk., fort, mycket hastigt. — Prestfssimo 1. Presto assa'i, ytterst hastigt, så fort som möjligt. — Presto prestissimo, i högsta grad hastigt.

Pre'stonsalt, ett slags engelskt luktsalt.

Presume'ra (av lat. præsu'mere, taga i förväg), förmoda, föreställa sig, förutsätta, förvänta. — Presuma'bel, antaglig, trolig.

— Presumtio'n, förutsättning, förmodan, gissning; sannolikhetsskäl; misstanke. — Presumtiv, förmodad, förväntad, sannolik; blivande, närmast i ordningen till. — Presumtiv tronföljare, den prins, som antagligen senare kommer att bestiga tronen. — Presumtuö's {fr. présomptueux), inbilsk, självklok, förmäten.

pret., förk. för preteritum (se d. o.).

Preta {sanskr. "död'^ "bortgången")» relig., benämning på de avlidnas andar, medan de sväva kring dödsplatsen, tills begravningsceremonierna utförts.

Pretende'nt, se under följ. ord.

Pretende'ra (/r. prétendre, av lat. præte'n-dere, framsträcka), fordra, göra anspråk på, eftersträva; föregiva. — Pretende'nt {fr. prétendant), sökande; person, som gör anspråk på något; prins, som påstår sig hava rättighet till en tron. — Pretention (Z. -tangsjo'n; fr. prétention)^ fordran, på-

stående, anspråk; inbilskhet. — Pretentions {1. -tangsjö's; fr. prétentieux), anspråksfull, förmäten, inbil sk.

Preteri'to-pre'sens, språkv,, kallas i germanska språk ett verb, vars presens till formen är ett gammalt preteritum (se d. o.).

Prete'ritum {lat. præte'ritum), förfluten tid; språkv., benämning på de tempusformer, som uttrycka förfluten tid: imperfektum, perfektum och pluskvamperfektum.

Preternatura'1 1. Preternature'll, lat, naturvidrig, stridande mot naturen.

Prete'xt (av lat. præte'xere, eg. bebräma framtill), förevändning, svepskäl. — Sub præte'xtu, under förevändning, under föregivande. — Pretexte'ra, föregiva, före-bära.

Pretio'sa, lat., dyrbarheter, smycken, kostbara prydnadsföremål. — Pretiö's (fr. précieux, lat. pretio'sus), dyrbar; tillgjord, konstlad, överdrivet fin. Jfr Précieuses.

Pre'tium, lat., värde, varupris; lön, belöning. — P. affectio'nis, affektionsvärde, kärleks-, vänskaps- 1. minnesvärde. — P. virgini-ta'lis, brudgumsgåva till brud i ersättning för jungfrudomen, ex. morgongåvan i det germanska äktenskapet.

Pretiö's, se under Pretiosa.

Pre'tor {lat. præ^tor), i det gamla Rom urspr. föreståndare, förman, anförare; sedermera titel för konsulerna och diktatorn (se Prætor maximus), ämbetsman, som ledde den civila rättskipningen. — Preto-ria'ner {lat. prætoria'ni), de romerska kej {+-+} sarnas livvakt. — Preto'rium, högkvarter. —• PretuV, en pretors ämbete.

Preusseri', militär drill, militäröversitteri, överdriven militarism.

Preussisk aln = 0,6669 m.

Preussiska språket (Z. prå'js-), ett utdött lettiskt språk, som talades av de gamla preussarna.

Preussische Ja'hrbücher {1. prå'jsisje ja'r-bysjer), 1858 i Berlin grundad månadsskrift för politik, historia och litteratur.

Preval€'ns, Prevale'nt, se under följ. ord.

Prevale'ra {lat. prævale^re), vara överlägsen, hava övervikt. — Prevalera sig, handelst., göra sig betald för en fordran; skaffa sig ersättning för utlagda penningar; begagna sig av tillfället. — Prevale'ns, överlägsenhet, övervikt. —• Prevale'nt, överlägsen, övermäktig.

Prevarikatio'n (lat. prævarica^tio, av præ-varica're, gå på tvären, gå snett), trolöshet; pliktförgätenhet; förräderi. — Pre-varika'tor, en trolös, pliktförgäten, förrädisk person.

Prévenance, fr. {1. prevöna'ngs), förekommande artighet, förbindlighet. — Prève-nant {1. -a'ng), förekommande artig, förbindlig.

Prevene'ra {lat. præveni're), förekomma, förebygga, hindra; förbereda; förut intala. — Prevene'rad, förut underrättad,

förut beredd. — Preve'nter, eng., sjöv., borg, som förstärkning tillsatt tåg, kätting 1. d. — Preventio'n, förutfattad mening; fördom. — Preventionsteorien, jur., den åsikt, att straffets ändamål är att förekomma vidare brott. — Preventi'v, förekommande, förebyggande. — Preventiva medel, med., medel 1. åtgärder till förebyggande av sjukdom; medel 1. åtgärder till förebyggande av att kopulation medför befruktning. — Preventfvlagen, svensk lag mot utställande 1. förevisande av, muntlig 1. skriftlig agitation för samt salubjudande av preventiva medel (18 kap. 13 § strafflagen).

Preve't, se P riv et.

Previgi'lier, se Prævigilia.

Previsio'n (av lat. prævide're, förutse), förutseende (av kommande ting).

Prévot, fr. {1. prevå'; av lat. præpo'situs, föresatt), föreståndare; fogde; ordningsman; prost; prof oss. — Prevota'ldomstoI, före franska revolutionen ett slags utomordentlig kriminaldomstol i Frankrike.

Prévoyance, fr. {1. prevåaja^ngs), förutseende, försiktighet. — Prévoyant {1. -a'ng), förutseende, omtänksam.

Pria'mel (antagligen av lat. præa'mhulum, kort musikalisk improvisation), kort, folklig, gnomisk dikt, vanlig i det medeltida Tyskland.

Prfamos {lat. Prtamus), gr. sag., den siste konungen i Tröja.

Pria'p, bild av fruktbarhets guden Priapos (se d. o.).

Pria'pisk, Priapi'sm m. fl., se under följ. ord.

Pria'pos {lat. Pri'apus), gr. och rom. myt., vingårdarnas samt fruktbarhetens och yppighetens gud (avbildad med

en utomordentligt stor manslem). — Pria'pisk, som har avseende på Priapos; otuktig, liderlig. — Pria'piska sånger 1. Priape'ia, otuktiga, liderliga sånger; särskilt en samling slippriga latinska dikter, tillägnade Priapos. — Priapi'sm, med., sjukdom, som består i manslemmens ständiga och plågsamma erektion. — Priapi'tis, inflammation i nämnda kroppsdel. — Priapoli't, paleont., ett slags sten, som liknar manslemmen.

Priceft, miner., se Pandernut.

Prick, sjöv., mindre sjömärke. — Prickrulla, förteckning över alla sjömärken inom visst område.

Pri'llan, se Preliminärexamen.

Prillarhorn (av no. prilla, finger), blåsinstrument av boskapshorn med fingerhål som på en flöjt.

Prim, Pri'ma, Primado'nna, Prima'rius, Pri-mitiV m. fl., se under Primus.

Pri'mrose league, eng. {1. -rås lig), gullviveligan, en i England 1884 stiftad konservativ förening, till minne av den engelske statsmannen Benjamin Disraeli Beacons-field {1. - bi'könsfild).1064

Primstav, se Runstav,

Pri'mula, oxlägga, viva, hot.y växtsläkte, tillhörande fam. Primula'ceæ. Ett fåtal inhemska arter. Odlad i hundratals med avseende på gestalt och färger varierande arter från Europa, Asien och Amerika. — P. auri'cula, aurikel, den allmännast odlade arten, är inhemsk i Alperna.—P. ela'-tior, lundviva (Skåne). — P. farino'sa, majviva, med rödgredelina blommor. — P. sco'tica, f jällviva. — P. sibi'rica, strand-viva. —- P. stricta, smalviva. — P. ve'ris, gullviva.

Primula'cea, hot., växande på Primula,

Primula'ceæ, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. Primulinæ,

Pri'mus (-a, -um), lat., först, främst; den förste 1. överst sittande bland lärjungarna i en skolklass (jfr Dux); den främste 1. den de flesta betygsenheterna tillerkände promovendus (se d. o.) vid en doktors-promotion (jfr Ultimus). — P. inter pa'-res, den främste bland sina likar. — P. motor, första upphovet till en rörelse 1. ett skeende.—Prim, tonk., Intervall; fäktk., första fäktställningen; benämning på en stöt. — Prima {fem. av Primus, se ovan), första 1. lägsta klassen i ett läroverk (i Tyskland den översta 1. högsta); i ett kloster bönestunden kl. 6 f. m.; boktr., ett tryckarks första sida; handelst., förstklassig, det finaste, av bästa sort; bästa slaget av för utskeppning sorterade bräder (jfr Antverp). — Primado'nna, ital., första sångerskan (sopransångerskan) 1. skådespelerskan vid en teater. — Pri'ma do'nna assolu'ta, första koloratursångerska. — Pri'mæ se'dis epi'scopus, den främste i rang av biskoparna i en kyrkoprovins. — Primæ vi'æ, pL, anat., de första vägarna, digestionskanalens början. — Prima ele-me'nta, P. princi'pia 1. P. rudime'nta, begynnelsegrunderna. — Primage, fr. (1. -a'sj), handelst., vissa procent av frakten, som. tillfaller redaren 1. skepparen. — Prima insta'ntia, första instansen. — Prima me'nsis, första dagen i månaden. — Prima'n, lärjunge i prima (se ovan). — Prima'nblomma, hot., avslutar huvudaxeln i en cymös blomställning. — Prima no'ta, ital., handelst., kladd, dagbok, memorial; de första anteckningarna om de löpande affärerna. — Prima'rius, den första, översta, förnämsta. Jfr Pastor primarius. — Pri'mas, pl. Prima'tes, den första, förnämsta; hederstitel för ärkebiskopar = Primæ sedis episcopus (se ovan). — Prima't en primas' värdighet; den högsta ställningen inom kyrkan; överhöghet; främsta rangen. —• Prima'tes, zool, benämning på högsta ordningen inom djurriket, omfattande halvapor, eg. apor och människan. — Prima'tisk, överst; ärkebiskoplig. — Prima vi'sta, se A prima vista och A vista. — Prima volta {I: ma, 1.)^ ital, tonk., del

av tonstycke som leder tillbaka till början av en repris, och som överhoppas, när fortsättningen skall spelas. — Primaväxel, handelst., första exemplaret av en i flera exemplar utfärdad växel. — Pri-me'ra, vara den förste, utmärka sig. — Primfakto'rer, mat., de i ett helt tal ingående faktorer, som äro primtal (se nedan) . — Primiceria't, en primicerius' värdighet. — Primice'rius, den äldste inom en ämbetsmannaklass; påvens förnämste

juridiske ämbetsman. — Primidi', fr. (av lat. di'es, dag), första dagen i den republikanska veckan. — Primi'para, först-föderska. — Primi'tiæ 1. Primi'tier, pL, första frukterna, första arbetet. — Primitiv {lat. primiti'vus) först av sitt slag, ursprunglig; i sitt första utvecklingsstadium; enkel, enfaldig. — Primitiva ord, språkv., rot-1. stamprd. — Primitivkyrkan, den ursprungliga kyrkan. — Primitivite't, ursprunglighet. — Primklocka, i katolska kyrkan klocka som anger ögonblicket för Kristi lekamens förvandling under mässan. — Pri'mo, ital, den förste; handelst., första dagen i månaden (jfr Medio och Ultimo); tonk., först; förste spelaren, diskanten. — Primo 1. Pro primo, lat., först, för det första. — Primo amoro'so, ital, förste älskaren vid en teater. — Primogenitu'r, förstfödslorätt. Jfr Se-kundogenitur. — Primoge'nitus, förstfödd. —> Primo intu'itu, se under Intuitus. — Primo occupa'nti, åt den, som först tar i besittning. — Primo vioIi'no, tonk., första violinen. — Primo'rdium, pl Primo'rdia, begynnelse, upphov. — Primordia'I, ursprunglig. — Primordialblad, bot., de blad, som närmast följa på hjärtbladen. — Primordialcell, hot., naken cell, — Primor-dialfaunan, geol, de äldsta bildningar, som innehålla fossilier. — Primordialsäcken 1. Primordialhinnan, hot., protoplasmans yttersta lager. — Primordialite't, ursprunglighet. — Primsigning (av lat. pri'-mum si'gnum, första tecknet), i den gamla kristna kyrkan vigning med korstecknet före dopet. — Primskott, hot., det av stamknoppen vid groning uppkommande skottet. — Primstav (av isl prim, nymåne, av lat. pri'mus, förste), runstav. — Primtal, mat., ett helt tal, vilket ej kan uppdelas i heltalsfaktorer, t. ex. 2, 3, 5, 7 o. s. v. Relativa primtal kallas två tal, vilka hava endast 1 till gemensam faktor. Jfr Primfaktorer. — Pri'mum e'sse, tum philo-sopha'ri, först vara (en verklig människa), sedan filosofera. {Seneca). — Primum mo'-bile, se under Mohil — Primviolin {ital violino primo), tonk., första violinen. — Primä'r {fr. primaire), ursprunglig, som bildar första grundlaget; begynnelse-; förberedande.)(Sekundär. — Primärblad, hot., dets. som Primordialhlad (se d. o.). — Primärelement, ej omladdnings-Prince -

bart galvaniskt element. — Primär sjukdom, med.y sjukdom, som ej är en följd av en annan, utan uppstår självständigt. — Primärskola (fr. école primaire), i Frankrike, Belgien och Schweiz folkskola. — Primö'r (fr. primeur)^ förstling (t. ex. av årets skörd); förstahandsnjutning av något.

Prince-Consort, eng. (1. prins kå'nsårt), "prinsen-gemålen", titel på drottning Viktorias av England make, prins Albert av Sachsen-Koburg-Gotha.

Pri'nceps, pl. Pri'ncipes, lat. (av pri'mus, den första, och ca'pere, taga), eg. den, som går i spetsen för något; den första, yppersta; ordförande; överhuvud, anförare; furste.

— Principa't (lat. principa'tus), företräde ; främsta platsen; övervälde; högsta värdigheten i en stat 1. inom en krigshär. — Principa'tet, den romerska kejsartidens författning.

Princeto'nia, astr., en av småplaneterna.

Princfp (fr. principe, av lat. princi'pium, början), första orsak; ursprung, grund; grundämne; grundkraft; grundsats, levnadsregel ; grundregel, grundsanning, enklaste element. — Principryttare, person, som handlar ensidigt och hänsynslöst efter sina principer. — Principie'11, stödd på grundsatser; grundväsentlig.

Principa'l (av lat. principa'lis, förnämst), huvudperson; chef, herre, husbonde, arbetsgivare; tonk., huvudstämman i en orgel. — Principalstämma, huvud- 1. solostämma. — Principala't, huvudmans makt och myndighet. — Principalatstriden, kallas den på 1740-t. aktuella frågan, huruvida folket ägde principalat gentemot riksdagsmännen 1. ej. — Principalatsläran för-fä.ktades av msspartiet, men förkastades av hattpartiet och förklarades 1747 grund-lagsstridig. — Principa'liter, förnämligen, företrädesvis, i synnerhet. — Principalite't (lat. principa'litas), förträfflighet; övervälde, överlägsenhet, övermakt.

Principa't, se under Princeps.

Principe, ital. (1. pri'ntjipe), furste, prins.

— Principessa (1. -tjipe'ssa), furstinna, prinsessa. — Il principe, fursten; titel på en berömd bok av den italienske

statsmannen Machiavelli.

Prfncipes, se Princeps. — Principes morta'-les, respu'blica æte'rna, lat. ordspr., regen-terna äro dödliga, staten är evig.

Princi'pia cogitatio'nis, se under Principium.

Principie'11, se under Princip.

Princfpiis o'bsta, lat., motstå (ett ont) i begynnelsen. (O vidius).

Princi'pium, pl. Princi'pia, lat. (av pri'nceps, först, förnämst), det första, början, upphov; grund; grundkraft; grundbegrepp; grundsats, princip. — Principium causa-lita'tis, log., en tillämpning på ting av principium rationis sufficientis (se nedan), vilken tillämpning lyder så: all verkan

förutsätter en orsak. — P. cognosce'ndi, kunskapsgrund. — P. contradictio'nis,

motsägelsens lag, enl. vilken ingenting kan vara vad det icke är. — P. esse'ndi, realgrund. — P. exclu'si te'rtii, lagen för det uteslutna tredje, enl. vilken av två kontradiktoriska motsatser den ena måste jakas, den andra nekas. — P. identita'tis, överensstämmelsens lag, enl. vilken allt är vad det är. — P. ratio'ms sufficie'ntis, den tillräckliga grundens lag, enl. vilken inom allt verkligt ett nödvändigt sammanhang finnes mellan grund och följd. — Principia cogitatio'nis, tankelagar.

Principryttare, se under Princip.

Prins (fr. prince, av lat. pri'nceps, den förste, förnämste), konungason, fursteson, manlig, icke regerande medlem av ett furstehus. — Prins av blodet (fr. prince du sang), medlem av en regerande härskarätt. — Prins av Wales (1. - oä'ls), engelske kronprinsens titel. — Prinse'ssa (fr. prin-cesse), konunga- 1. furstedotter.

Prinsens droppar, se Liquor acetatis ammo-nici pyroleosi. — Prinsens gula droppar, se Liquor succinatis ammonici pyroleosi.

Prinsens knoppar, hot., se Eanunculus repens, var. flore pleno.

Prinsesedler, no., benämning på de sedlar som 1814 utfärdades av prins Kristian Fredrik.

Prinse'ssa, se under Prins.

Prins Gustavs öga, se Nemophila.

Prinsmetall, se Bristolmetall och Bathnietall.

Prio'nace gla'uca, zooL, blåhaj.

Prio'nodon, zooL, se Linsangen.

Pri'or, lat., eg. den främre, föreståndare; den förnämste klosterbrodern näst efter abboten; föreståndare för ett kloster, där ingen abbot finnes. — Priora't 1. Priori', en priors 1. priorinnas ämbete och värdighet.

— Priori'nna, i nunnekloster den klostersyster, som motsvarar priorn i munkkloster.

Priorite'rad, Prioriterade fordringar, se under följ. ord.

Priorite't (fr. priorité, av lat. pri'or, främre, äldre), företrädesrätt, förmånsrätt. — Prioritetsaktier = Preference-aktier (se d. o.). — Prioritetsfordringar 1. Priorite'-rade fordringar, handelst., fordringar, som i en konkurs utgå med förmånsrätt. — Prioritetsrätt, företrädesrätt. — Priorite {+-+} rad, som har förmånsrätt.

Pris (fr. prix), värde, för vilket en vara säl-jes 1. köpes; belöning. — Prisi'ndex, sifferuppgifter, vilka angiva förändringarna i prisnivån i förhållande till vissa perioder (basperioder) betraktade såsom normal.

— Priskura'nt (av fr. courant, eg. löpande; gångbart pris), handelst., förteckning över en firmas varor och deras pris; prislista.

Pris (fr. prise, av prendre, taga), fångst, byte; nypa snus; sjöv., ett erövrat fartyg;1066

sjökrigsbyte. — Prisdomstol, domstol, som skall pröva rättmätigheten av en gjord pris.

Pri'sca, lat., forntida tilldragelser. — Prisca fl'des fa'cto, sed fa'ma pere'imis, saken troddes i forntiden, och dess minne varar. ("^neiden" av Virgilius.)

Priscflla, nylatinskt kvinnonamn, den åldriga.

Priscillia'ner 1. Priscillianfster, en av spanjoren Priscillia'nus i Spanien under 4:e seklet stiftad kristen sekt. — Priscillia-ni'sm, den av priscillianerna omfattade läran.

Pri'scus, latinskt mansnamn, den gamle. Motsvarar kvinnonamnet Prisca.

Prisdomstol, se under Pris (fr. prise).

Priskurant, se under Pris (fr, prix).

Pri'sma, gr. (av pri'zein, såga), mat., en po-lyeder, som begränsas av två kongruenta, parallella grundytor och lika många paral-lellogrammer, som det finns sidor på grundytorna; fys., en kropp av glas, på två sidor begränsad av plan, vilka bilda vinkel med varandra. Nyttjas till undersökning av ljusbrytningen. — Prismacirkel, ett instrument för mätande av vinklar. — Prismakorset, ett fältmätnings-instrument. — Prismakikare, kikare i vilken ömvändningen av bilden sker med tillhjälp av ett system prismor. — Prismalins, en prismaliknande kropp med sfäriska begränsningsytor. — Prisma'tisk, formad som ett prisma. — Prismatiska färger, regnbågsfärger, färger, som uppkomma av ljusets brytning genom ett glasprisma.

— Prismatisk salpe'ter, kalisalpeter, se Salpeter. — Prismoi'd 1. Prismatoi'd, en kropp med parallella grundytor och parvis parallella kanter. — Prismatoi'disk, som liknar ett prisma. — Prismatologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om de prismatiska färgerna.

Prison, fr. (1. -så'ng), fängelse, arrest.

Prisvända, sjöv., se Uggla.

Priva't {lat. priva'tus, av priva're, beröva, skilja från), enskild; privatperson (som ej bekläder något ämbete); personlig; huslig; hemlig.)(Offentlig. — Privatbank, enskild bank. — Privatföreläsning, enskild föreläsning, som en akademisk lärare håller mot betalning av åhörarna. — Privatkorrespondens, enskild brevväxling. — Privatliv, det husliga livet; ledighet från alla befattningar. — Privaträtt, sammanfattningen av de rättsbestämmelser, som avse enskildas förhållanden till varandra. — Privatier, fr. (1. -tie'), privatperson, som lever av sin förmögenhet. — Priva'tim, enskilt, för sig själv; utan vittnen; mellan fyra ögon. — Priva-tise'ra, leva utan ämbete, som privatman.

— Privati'ssime, alldeles ensam. — Priva-tfssimum (nämligen colWgium), en alldeles enskild föreläsning, föreläsning för

en enda 1. helt få åhörare. — Privatio'n,

berövande, avhändande; saknad, brist. — Privatast, lärjunge, som ej besöker något allmänt läroverk, utan av enskilda lärare beredes till mogenhetsexamen. — Priva-ti'v {lat. privati'vus)f berövande; förnekande; avsöndrad. — Privativ rätt, uteslutande rätt. — PrivatiVe, uteslutande.

Prive't 1. Preve't {fr. privé), avträde, avträ-deshus.

Privilegie'ra m. fl., se under följ. ord.

Privile'gium, sv. pl. Privile'gier, lat. (av pri-vus, enskild, och lex, gen. le'gis, lag), undantagslag; företrädesrätt; enskild rättighet. — Privilegium exclusi'vum, uteslutande rättighet, ensamrätt, monopol. — Privilegieår, nådår. — Privilegie'ra, tilldela någon privilegier. — Privilegie'rad, som åtnjuter ett privilegium; befriad från samhällsbördor.

Privy council, eng. {1. priVi ka'unsil), hemliga rådet, i England det officiella statsrådet. — Privy seal, eng. {1. -sil), "hemliga sigillet", Englands mindre rikssigilL

Prix, fr. {1. pri), pris; belöning. — P. coutant (L - kota'ng), inköpspris. — P. de vertu (1. - dö värty'), dygdepris (jfr Montyonska dygdepriset). — P. fixe, se under Fix. — Grand prix, G. p. de Paris, G. p. de Rome, se under Grand.

Pro, lat., för; i stället för.

Proa, sjöv., en i Indiska och Stilla haven brukad kanot.

Proa'nthesis, hot., förblomstring.

Proapo'dosis, gr., en ordsammanställning, som börjar och slutar med samma ord.

Pro a'ris et fo'cis, lat. ordspr., för altaren och härdar, för hus och hem.

Pro'ba, lat., prov; arrest; förr skol- och universitetsfängelse ("prubba").

Proba'bel {lat proha'hilis), sannolik, trolig, antaglig. — Probabili'sm, fil., sannolikhetslära, den lära, enl. vilken kunskap ej beror på visshet, utan endast på sannolikhet; läran att blotta åsikten att en handling är riktig och god rättfärdigar denna. — Probabili'st, anhängare av probabilis-men. — Probabilite't, sannolikhet. — Pro-babilitetsberäkning, sannolikhetsberäkning. — Probabilitetskalkyl, mat., sannolikhetsräkning, läran om den matematiska sannolikheten. — Proba't {lat. proha'tum), prövad, försökt, godkänd; beprövad. — Probatio'n, prov, prövning, undersökning. —• Probati'v, bevisande. — Proba'tor, person, som prövar, undersöker. —- Probato-ria'lvittne, bevisvittne. — Probato'rium, prov; provskrift; duglighetsbevis. — Pro-ba'tum est, det är prövat, godkänt, ändamålsenligt. — Probe'ra {lat. proha're), försöka, pröva, prova; undersöka en legerings halt av ädel metall. — Probe'rbagge, bagge, som blott användes att uppleta de brunstiga tackorna i en hjord. — Prober-hingst användes för att pröva mottaglig-Probenreuter—Prodigium

1067

heten hos ston, som skola betäckas. — Proberkonst 1. Proberingskonst, konsten att bestämma halten av i mineralier, malmer, metallegeringar o. s. v. ingående ämnen. — Probernål, en vid probering av guld- och silverhaltiga legeringar brukad metallnål. — Probersten, miner., en svart, tät och jämn varietet av kiselskiffer, som nyttjas vid dylika prov; prövosten.

Probenreuter, ty. (1. prå'benråjter; Si,Y Prohe, varuprov, och Reiter, ryttare), "provryttare", reseexpedit, handelsresande.

Probe'ra, Probe'rkonst m. fl., se under Pro-babel.

Probieren ist keine Kunst, ty. (1. pråbi'ren -), probera är ingen konst, det går an att försöka.

Pro'bitas lauda'tur et a'lget, lat, dygden berömmes och fryser. (Juvenalis.)

Probite't (lat. pro'bitas)y redlighet, rätt-skaffenshet.

Proble'm (gr. pro'blema, av proba'llein, framkasta), uppgift, särskilt en vetenskaplig (matematisk) dylik; tvivelaktigt 1. vanskligt spörsmål; gåta. — Problema'-tisk, tvivelaktig, obevisad; tvetydig, gåtfull. — Problematiskt omdöme, log., utsäger något såsom möjligt. — - Problema-tische Naturen, ty., problematiska naturer, vacklande, obestämda naturer. — Pro-ble'mlitteratur, litteratur "som sätter problem under debatt", benämning på den skandinaviska naturalistiska litteraturen.

Pro bo'no pu'blico, lat., för det allmänna bästa.

Probosci'dea, bot., snabelformig; zooL, elefantdjur.

Pro'brachys, gr. (av pro, förut, och brachy's, kort), metr., versmått, som består av en kort och fyra långa stavelser.

Probrosite't (av lat. pro'brum, skam, vanära), skändlighet. — Probrö's (lat. pro-bro'sus), skändlig.

Pro'bus, latinskt mansnamn, rättskaffens.

proc., förk. för procent.

Proc., förk. för lat. proconsid.

Procancella'rius, se Prokansler.

Procede'ra (lat. proce'dere), eg. framgå; förfara, gå till väga. — Procedu'r 1. Pro-cedy'r (fr. procédure), rättegångssätt, rättegångsordning; förfarande, sätt att gå till väga, mått och steg. — Proce'ss (Jat. proce' ssus), fortgång, utvecklingsgång, förlopp; kem., av olika ämnens inverkan på varandra framkallad reaktion; jur., rättegångsförfarande; rättegång, rättstvist. Jfr Civilprocess, Exekutivprocess och Kriminalprocess. — Processlagstiftning, jur., lagstiftning om rättegångsväsendet. — Process juka 1. Process vansinne, med. (Para'noia quæ'rulans), själssjukdom visande sig i överdrivna rättsanspråk och lystnad att göra dem gällande. — Pro-ce'ssus, anat., benutskott. — P. summa'-rius, summarisk process (se d. o.). —

P. verba'lis, fr. Procès verbal (1. pråssä' verba'11), verbalprocess (se d. o.). — P. vermifo'rmis, anat., ett masklikt bi-hang till blindtarmen. —• Proce'ssa, hava 1. föra en rättegång. — Processua'liter, rättegångsvis, genom rättegång. — Pro-cessue'll, som angår en process. — Proces-sio'n, högtidligt tåg, festtåg, liktåg. — Processionskors, korskrönt stav som bäres vid processionerna i den katolska gudstjänsten. — Processionsstav, stav med hållare för ljus, som bäres i katolska processionerna.

ProceIeusma'tiker, metr., antik versfot, bestående av fyra korta stavelser.

ProcelIa'ria, zool., stormfågel släktet.

Proce'nt (av lat. pro, för, och ce'ntum, hundra), eg. räknat efter hundra; hundradel; handelst., för 1. efter hundra, avgift 1. vinst för vart hundratal. Tecknas oftast %. — Proce'nta, ockra. — Proce'ntare, ockrare. — Procenteri'^ ocker. — Procent-areometer, se Areometer.

Pro'ceres, lat., pl, de förnämsta i en stad 1. ett land; medlemmar av överhuset 1. första kammaren i Spanien; zooL, strutsfåglar. — Procerite't, hög växt, reslighet. — Pro'cerus, lat., slank, tunn; hög.

Proce'ss, Proce'ssa, Processio'n m. fl., se under Procedera.

ProcWla 1. Prochili'dia, gr. (av cheilos, läpp), pl., anat., läppkanter.

Pro co'pia, lat., se p. c.

Proctftis (av gr. prokto's, anus [se d. o.]), med., ändtarmsinflammation.

Proctodæ'um (av gr. prokto's, anus), ^sooZ., bakersta delen av tarmkanalen.

Pro'cuI, lat., fjärran, långt borta. — P. a Jo've, p. a fu'lmine, lat. ordspr., fjärran från Jupiter, fjärran från blixten; d. v. s. i obemärkthet lever man tryggast, faran är mindre på avstånd. — P. e'ste profa'ni, de oinvigde skola hålla sig borta.

Procu'mbens, Zai., bot., nedliggande.

Pro cu'ra, se under Cura. — Procu'ra, se Pro-kura.

Procurado'res, Procureur m. fl., se under

Prokura.

Pro'cyon, astr., stjärna av l:a storleken i stjärnbilden Lilla hunden; zool., sjubb-släktet.

Procö'1 (av lat. procæ'lius), zool., "med utstående mage", konvex framtill.

Prode'sse, lat., gagna. — Et prodesse vo'lunt et delecta're poetæ, skalder vilja gagna och roa.

Prodigalite't (lat. prodiga'litas), slöseri, slösaktighet.

Prodigiosi'n (av lat. prodi'gium), se Blödande bröd.

Prodi'gium, lat., Prodige, fr. (1. -di'sj), under, underverk; järtecken; vidunder, missfoster. — Prodigiö's, underbar; vidunderlig; oerhörd.1068

Proditio'ii {lat. prodi'tio, av pro'dere, förråda), förräderi. — Prodito'risk, förrädisk.

Pro do'lar, lat., tyvärr.

Pro^domos, gr., förhus, försal.

Prodro'm (av gr. pro'dromos, förelöpare), förebud; med., vissa sjukdomstecken, som förebåda en sjukdom. — Prodromstadiet, det sjukdomsstadium, som kännetecknas av prodromer.

Produce'nt, se under följ. ord.

Produce'ra {lat. produ'cere, av du'cere, föra), framföra, framlägga; uppvisa; frambringa, avla, föda; alstra, bära, avkasta; åstadkomma genom arbete, tillverka. — Produce'nt, tillverkare, var och en, som frambringar något genom arbete, t. ex. en odlare, fabrikant.)(Konsument. — Produ'kt, det frambragta, alster (natur-, konst-, etc.); avkastning; kem., ett ämne, som uppkommit genom kemisk reaktion; mat., det tal, som erhålles genom en multiplikation. — Produkthandel, handel med oförarbetade naturalster. — Produktkarta, en karta, på vilken landets produkter äro angivna. — Produktplakatet, svensk sjöfartsförordning av 1724, tillämpande merkantilsystemet på fraktandet av varor för införsel i riket. — Produktio'n, frambringande, framalstring; tillverkning; sammanfattningen av det framalstrade 1. tillverkade.)(Konsumtion. — Produktionsföreningar, kooperativa föreningar (se d. o.), som för samtliga medlemmars räkning driva någon ekonomisk produktion. —" Produktionsskatt, ett slags konsumtionsskatt, först erlagd av varuproducenten, i andra hand av konsumenterna. — Produktionstermin, jur., den tid, inom vilken alla för en rättegångs avslutande nödiga bevis skola företes. — Produktiv, med lätthet frambringande; skapande, verksam; bördig, fruktbar; lönande, som lämnar behållning. Jfr Improduktiv. — Produktivite't, alstringsförmåga, skaparkraft; fruktbarhet; skapande verksamhet.

Proe'drer {gr. pro'edroi, försittare, av pro, före, och Kedra, säte), ett slags ledande utskott inom rådet och folkförsamlingarna i det gamla Aten. — Proedri', den åt framstående personer givna företrädesrätten till de främsta platserna på den antika grekiska teatern.

Proegu'mena, gr. (av prohegei'sthai, gå förut och visa vägen), pl., med., förberedande orsaker till sjukdom.

Proe'mbryo = Prothallium (se d. o.).

Proemine'ns (av lat. emine're, framstå), egenskapen att vara framstående del av ett föremål. — Proemine'nt, utmärkt, framstående.

Proe'mium, gr.-lat., företal, inledning.

Proenzy'mer, enzymernas förstadier, som aktiveras till enzymer.

Pro et co'ntra, lat., för och emot.

Pro exerci'tio, lat., för övnings skull.

Profa'n {lat. profanus, av pro, framför, utanför, och fanum, helgedom), ohelig; oinvigd ; världslig (i motsats mot kyrklig); lekmanna- (i motsats mot prästerlig); vanvördig. — Profanbyggnad, byggnad, avsedd för världsligt bruk. — Profanhistoria, statshistoria, politisk historia. — Profanatio'n, vanhelgande, ohelgande; missbruk. — Profane'ra, vanhelga, ohelga, oskära; missbruka (något dyrbart). — Profa'num vu'lgus, den oinvigda hopen. Jfr Odi pr o fanum vulgus etc.

Pro^fasis, gr. (av profa'inein, förevisa, låta synas), förevändning, undflykt; avlägsen 1. dold orsak; med., avlägsen 1. dold sjukdomsorsak.

Profere'ra {fr. proférer, av lat. proferre), framföra, framsäga, uttala.

Proferme'nt ~ Pr oenzym (se d. o.).

Profe'ss {nylat. profe'ssus, av lat. profite'ri, förklara offentligen,bekänna), bekännelse; ordenslöfte, som avlägges av noviser, innan de upptagas i ett kloster. — Profes-seur, fr. {1. pråffessö'r), lärare i allm. — Profe'ssi 1. Profe'sser, pl., eg. de som avlagt trosbekännelsen; jesuiter, som äro invigda i alla jesuitordens hemligheter och bekläda dess högsta ämbeten. — Profe's-sio fi'dei tridenti'næ, tridentinska trosbekännelsen, en av den romersk-katolska kyrkans förnämsta bekännelseskrifter. — Professio'n {lat. profe'ssio), eg. offentlig bekännelse; yrke; fack; hantering, hantverk, näringsfång; även — Professorat (se nedan). — Professional, eng. {1. prå-fe'sjönöll), yrkesmässig; sportt., person, som idkar idrott som yrke 1. som mist sitt amatörskap genom överträdelse av amatörreglerna. — Professione'll, yrkes- 1. hantverksmässig, yrkes-. — Professionfst, hantverkare. — Exprofe'sso, se Ex pro-fesso. — Profe'ssor, överlärare vid en högskola, särskilt universitet och akademier; hederstitel för framstående utövare av en konst 1. vetenskap. — Professor eme'ritus, universitetsprofessor, som tagit avsked vid pensionsålderns inträde. — Professo-ra't 1. Professu'r, en professors ämbete; anställning som professor.

Profe't {lat. prophe'ta, gr. profe'tes), talare, förkunnare, siare, spåman; hos israeliterna med siaregåvor utrustade sede- och religionslärare. — Profete'ra, förutsäga tillkommande ting; spå. — Profeti'a {lat. propheti'a, gr. profete'ia), gudomlig uppenbarelse, meddelad muntligt 1. skriftligt; förutsägelse, spådom. — Profe'tisk, förutsägande; aningsfull. — Profeti'ssa, kvinna, som förutsäger kommande ting, sierska, spåkvinna. — Profettistel, hot., se Carlina.

Pro fi'de, lat., för tron.

Pro fi'de et christianfsmo, se Societas sve-cana pro fide et chistianismo.Profil—Prohibera

1069

Profi'l {ital. proffilo, av lat, pro, för, fram, och fi'lum, tråd, kontur), ett föremåls kontur; sidobild, ett huvud 1. en figur sedd från sidan; lodrät tvärgenomskärning av en byggnad, en maskin o. s. v. — Profile'ra, avteckna från sidan; teckna 1. framställa i tvärgenomskärning. — Profile'ring, framställning av ett föremåls kontur. — Profilställning, bot,, bladens ställning vid dagsömn. — En profil, fr. (1. ang pråfi'll), sedd från sidan, i genomskärning.

Profft (fr, pr of i't, av profi'cere, göra framsteg, vinna), vinst, förtjänst; fördel, gagn. — Profita'bel, fördelaktig, nyttig. — Pro-fite'ra, vinna, förtjäna; draga fördel av, hava gagn av; förkovras.

Proflige'ra (lat. profligaWe), nedslå, överväldiga, i grunden förstöra. — Profliga-tio'n, överväldigande, tillintetgörelse.

Proflue'ra, lat., framvälla, framflyta. — Pro-flu'vium, med., sjukligt, utflöde.

Pro fo'rma, se under Form. — Profor'rma-växel, handelst., en sådan, som iklädes endast formen av en trasserad växel, ehuru ingen verklig växelaffär ligger till grund därför.

Profo'ss (fornfr. prov os, ny fr. prévöt, av lat. præpo'situs, föresatt), eg. föreståndare, förman; krig sk., förr övervakare av militära straff; verkställare av kroppsbestraffningar.

Pro'fugus, lat., flykting, landsförvist.

Profu'nd (lat. profu'ndus), djup, djupsinnig, grundlig. — De profu'ndis, se De profun-dis. — Profundite't, djup grundlighet.

Profu's (lat. profu sus), omåttlig, slösande; ymnig, riklig. — Profusio'n, slöseri; överflödande, ymnighet.

Pro futu'ro, se under Futurum.

Profylakti'k 1. Profyla'x (av gr. pr o f yla's-sein, bevara för något), förebyggande av något ont; med., läran om att förekomma sjukdomar genom undanrödjande av deras orsaker. — Profyla'ktika, pl., läkemedel, som avse att

förebygga sjuklighet. — Profyla'ktisk, skyddande, förebyggande.

Progenere'ra (lat. progenera're), frambringa, framalstra. — Progen€ratio'n, framalstring. — Progeni', framskjuten underkäke.

Proglotti'der, zool., binnikemaskens leder,

Progna't (av gr. pro, fram, och gna'thos, käke), antropoL, framkäkig.

Progno's (lat. progno'sis, av gr. pro, förut, och gno'sis, kunskap), förebud, förutsägelse; med., bedömandet på förhand av utvecklingen och förloppet av en sjukdom. Jfr Diagnosis. — Progno'st 1. Progno'sti-ker, förutskådare, förutsägare; läkare, som ställer en sjukdoms prognos. — Prognostice'ra, ställa prognos. — Progno-sti'k, konsten att förutsäga 1. förutbestämma; läran om en sjukdoms utgång. — Progno'stikon, förutsägelse; förebud; ett slags barometer; även = Praktika (se

d. o.). — Progno'stisk, förutsägande, förutbestämmande.

Pro gr a'du, lat., för vinnande av filosofiska graden.

Progra'm (gr. pro'gramma, av progra'fein, utfärda en kungörelse), eg. offentlig kungörelse; inbjudningsskrift till en högtidlighet vid ett universitet 1. ett läroverk; tryckt förteckning över numren och de uppträdande vid en konsert, en teaterföreställning 1. d.; polit., de ledande principerna för ett politiskt parti 1. en ministär. — Programmata'rius, person, som utfärdar ett program. — Programma'tisk, strängt (parti-) programtrogen. — Programmusik, tonk., tonmålning, som avser att skildra en viss (ofta genom text) angiven stämning, situation 1. händelse. — Programsymfoni', se Symfonisk dikt,

Progredie'ra (av lat. pro'gredi, skrida fram), fortskrida. — Progredi'ent, framåtskridande.

Progre'ss (fr. progrès, lat. progre'ssus), framåtskridande, fortgång; tillväxt, förkovran; utveckling. Jfr Kulmen och Regress. — Progressfbel, som kan göra framsteg 1. utvecklas. — Progressio'n (lat. progre' ssio), fortgående, framåtskridande; tillväxt i proportion; mat., en serie storheter, av vilka varje efterföljande enl. en viss lag är bildad av varje föregående; tonk., upprepandet av en melodisk figur genom olika tonarter. — Progressi'st, framstegsman; medlem av ett radikalt politiskt parti i Spanien. — Progres-sfstisk, som hör till framstegspartiet. — Progressiv, fortgående, tillväxande, gradvis stigande. — Progressiva systemet, se Irländska systemet. — Progressiv muskel-atrofi, med., gradvis fortskridande förtvi-ning av och lamhet i muskler. — Progressiv skatt, inkomstskatt med högre skattefot för kapitalförmögenhet och större inkomster än för mindre dylika. — Progressivt bevis, log., går från det allmänna till det enskilda (deduktivt bevis).

Progressi'stas, se Rotativos.

Progymna'sium, gr., förgymnasium, en skola, som förbereder till inträde vid ett gymnasium.

Prohibe'ra (lat. prohihe're), avvända, hindra, hämma, förbjuda. — Prohibitio'n, hinder, förbud, inställande. — Prohibitioni'sm 1. Prohibitionssystemet, det system, som eftersträvar rusdrycksförbud. — Prohibi-tioni'st, anhängare av nämnda system; förbudsvän. — Prohibitioni'stisk, som avser prohibitivsystemet 1. prohibitionis-men. — Probihiti'v, tillbakahållande, hindrande, inskränkande, avspärrande, förbjudande. — Prohibitivsystemet, det nationalekonomiska system, som söker skydda den inhemska industrien och förebygga utländsk konkurrens genom höga tullar 1. införselförbud. — Prohibito'risk = Pro-1070

hibitiv (se ovan). — Prohibito'rium, förbud mot in- 1. utförsel av vissa varor.

Projekt (Z. -sjäckt; fr. projet, av lat. proji'-cere, framkasta), utkast, förslag, plan. — Projektmakare, person, som framkommer med det ena förslaget efter det andra av mindre värdefull beskaffenhet. — Projektera (1. -sjäckte'ra), föreslå, göra utkast till, uppgöra en plan; hava för avsikt, till-ärna. — Projektil (Z. -sjäckti'1), kastkropp. — Projektio'n (av lat. proje'ctio, framkastande, utkast), f ramkastning; hänförande av en geometrisk storhet till ett plan 1. en linje; avbildning i allm. — Plan projektion, se Planritning. — Projektionsapparat, se

Skioptikon. — Projek-tionsplan, plan, på vilket man projicierar.

— Projekti'visk geometri, läran om de pro-jektiviska egenskaperna hos rumstorheter.

— Proje'ktor 1. Projektö'r, elektrisk Ijus-1. strålkastare; skioptikon (se d. o.). — Projektu'r, Proje'kta {pL), hyggn., ut-språng. — Projicie'ra, utföra en projektion. — Projicierande linjer 1. Projektionslinjer, perpendiklarna mot projektions-planet 1. -linjen.

Pro jo'co, lat., "för löjet"; namn på ett vittert sällskap i Stockholm vid början av 1800-t.

Pro ju're et po'pulo, lat., för rätt och folk, ett av konung Sigismunds valspråk.

Prokacite't (av lat. pro'cax, oförskämd), oförskämdhet, fräckhet.

Prokansler (av lat. pro, i stället för, och kansler, se d. o.), vice kansler; hos oss ställföreträdare för universitetskanslern.

Proka'rp, hot., honorganet hos Floridéerna (se d. o.).

Prokatale'psis, gr. (av lambanein, taga), borttagande i förväg, föregripande; talk., ett retoriskt konstgrepp, varigenom talaren vänder anklagelsepunkten så, att den blir till förmån för den anklagade.

Prokatale'xis, metr., katalexis (se d. o.) i slutet av ett kolon inuti en antik vers. Vers som innehåller en prokatalexis kallas Asynarte'tisk, "osammanbunden".

Prokla'ma m. fl., se under följ. ord.

Proklame'ra (lat. proclama're), utropa, kungöra, göra allmänt bekant. — Prokla'ma, jur., offentlig stämning, varigenom fordringsägarna i en konkurs kallas att på viss dag uppgiva och bevaka sina fordringar; årsstämning. — Proklamadag, den genom proklaman bestämda dagen för fordringars bevakning i konkurs. — Prokla,matio'n, högtidlig och offentlig kungörelse, upprop från regeringen 1. annan myndighet. — Proklama'tor, utropare vid auktioner.

ProkIi'tika, subst., Prokli'tiska, adj. (av gr. prokWnein, böja sig fram), pl., språkv., kallas de ord, som kastat sin betoning på det följ. ordet och således själva äro obetonade.

Proklori't, miner., gröna, hexagonala kristal-

ler, bildade genom omvandling av fältspat, granat m. fl. i gnejsgraniter och klorit-skiffrar. Kallas även ripidoWt. Vridna pelare av proklorit kallas helminth.

Pro'kne, gr. sag., Terevs' gemål, syster till Filomele, bistod denna i hennes hämnd mot Terevs och förvandlades av gudarna till en svala.

Pro^kne, astr., en av småplaneterna.

Proko'nsul (lat. proco'nsul), i det gamla Rom provinsståthållare, som förut varit konsul 1. pretor. — Prokonsula't, en prokonsuls ämbete och värdighet.

Prokrastine'ra (av lat. cra'stinus, hörande till en följande dag), uppskjuta till morgondagen. — Prokrastinatio'n, uppskjutande till morgondagen.

Prokrea'tor, Prokrea'trix m. fl., se under följ. ord.

Prokree'ra (lat. procrea're), frambringa, avla, alstra. — Prokreatio'n, frambringande, avlande, fortplantning. — Prokrea'-tor, frambringare; fader. — Prokrea'trix, frambringerska; moder.

Prokroni'sm (av gr. chro'nos, tid), ett fel i tidsbestämningen, varvid något uppgives hava tilldragit sig förr, än det verkligen skett. Jfr Anakronism.

Prokru'stes (av gr. prokru'ein, uthamra, utsträcka), gr. sag., en rövare i Ättika, vilken avlivade alla främlingar, som föllo i hans händer, på så sätt, att han lade de långa i en kort säng och stympade dem, tills de fingo plats, de

korta i en lång säng, och sträckte ut dem efter sängens mått. Dödades av Thesevs. — Prokrustessäng, fig., en godtycklig form, i vilken man med våld intvingar ett föremål; ett ytterligt pinsamt 1. obekvämt läge.

Pro'ktagra, gr. (av pro'ktos, ändtarm), mec?., giktartat lidande i ändtarmen. — Prok-talgi' (av gr. a'Ig os, smärta), värk i ändtarmen. — Proktatresi', förstoppning i ändtarmen. — Prokti'tis, inflammation i nämnda kroppsdel. — Proktoce'le, änd-tarmsbråck 1. ändtarmens utfallande. — Prokto'nkus, svulst i ändtarmen. — Prok-topto'ma = Proktocele (se ovan). — Prok-torragi' (av gr. re'in, flyta), blodflöde ur stolgången. — Proktosko'p, instrument för beseende av ändtarmen. — Proktosta's, envis anhopning av exkrement i ändtarmen. — Proktosteno'sis, förträngning av ändtarmen.

Prokuleja'ner, motståndare till sabinianerna (se d. o.) i kejsartidens Rom.

Proku'ra (ital. procura, av lat. pro, för, och cu'ra, vård, bestyr, förvaltning), förvaltning; handelst., den av en köpman åt en annan person, prokuristen, lämnade uppdraget att i den förres namn uppgöra affärer och för detta ändamål teckna hans firma. — Kollektivprokura, prokura åt flera personer, som blott gemensamt kunna begagna den. — Per procu'ra, förk.Prolabium—Promiscue

pp. 1. ppr., genom ombud, genom befull-mäktigad, de ord, som utmärka prokuran (se ovan) och tilläggas vid tecknandet av firman. — Per prokuratio'nem, genom ombud. Jfr Par procuration. — Procurado'res, sp., pL, valda folkombud, medlemmar av Spaniens andra kammare. — Prokura'nt = Prokurist (se nedan). — Prokuratio'n, fullmakt, ställföreträdarskap. — Proku-ra'tor {lat procura'tor), eg. den, som förvaltar något för en annan; i det gamla Kom ett slags advokat; även en kejserlig förvaltare; sedermera åklagare, ombudsman, syssloman. — Prokurato'rium, fullmakt för en sakförare. — Prokuratu^r, förvaltning; sakförarskap. — Procureur, fr. (1. pråckyrö'r), allmän åklagare. — Procureur de la république (Z. - dö la repy-bli'ck), advokatfiskal. — Prokuri'st, innehavare av prokura (se ovan).

Prola'bium, sv. pl. Prola'bier, lat., anat., den yttersta, röda kanten av läpparna.

Prola'ps (lat. proWpsus), med., framfall, ett inre organs utträngande ur sin naturliga ställning. — Prola'psus a'ni, ändtarmens utfallande. — Prolapsus u'teri, moderfall, livmoderns nedsjunkande.

Prolatio'n (lat. prola'tio), uppskov; tonk., förlängning av tonen på en stavelse; ökning av en nots värde.

Pro le'ge, re'ge et gre'ge, lat., för lagen, konungen och folket.

Prolego'mena, gr., pl., förutskickade anmärkningar; lärd och vidlyftig inledning till en skrift.

Prole'psis, gr., bot., för tidig bladsättning 1. blomning (t. ex. på hösten); talk., vederläggning på förhand av ett ev. inkast; anticipation; med., förutinträffande. — Prole'ptisk, förekommande; på förhand vederläggande.

Proletaria't, se under följ. ord.

Proletä'r (fr. prolétaire, lat. proleta'rius, av pro'les, avkomma), i det gamla Rom en fattig, till den lägsta klassen hörande borgare, som ej erlade skatt och endast genom sin avkomma ansågs gagna staten; numera en egendomslös person utan fast arbete och med knappt nödtorftig utkomst. — Proletaria't, samtliga proletärer; deras levnadsvillkor. — Proletariatets diktatur, styrelseform, då blott de kroppsarbetande klasserna ha makten.

Pro Ifbito = Ad lihitum (se d. o.).

Pro'lifer, bot., skottalstrande.

Prolifere'ra (av lat. pro'les, avföda, och fe'rre, frambringa), verb till Prolifikation (se d. o.). — Proliferatio'n fysioL, celldelning och därigenom skeende vävnadsutbildning.

Prolifice'rande blommor, se under följ. ord.

Prolifi'k (fr. prolifique, av lat. pro'les, av-föda, alster, och fa'cere, göra), som skjuter skott; avlingskraf tig; som befordrar fruktsamhet. — Prolifikatio'n alstrande

av skott; befruktning. — Prolifere'rande 1. Prolifice'rande blommor, bot, genomväxande blommor, blommor, som ur mitten av sina kalkar alstra nya. Jfr Proliferera.

Proli'x, vidlyftig. — Prolixite't, vidlyftighet, mångordighet. — ProIi'xum, -a, -us, lat, bot, vitt utbredd.

Prolo'g (gr. pro'logos), inledningstal; ett före uppförandet av ett skådespel 1. någon annan festlig föreställning till åskådarna ställt tal, oftast i bunden stil; sceniskt förspel till ett skådespel.

ProIonga'bel, Prolonge m. fl., se under följ. ord.

Prolonge'ra (lat. prolongaJre), förlänga, uppskjuta; bevilja uppskov med. — Pro-longerad växel, handelst, en växel, vars betalningstid blivit förlängd. — Prolonga'-bel, som kan förlängas. — Prolongatlo'n, förlängning, anstånd, uppskov; framflyttning av förf allo tiden. — Prolonge, fr. (1. prålå'ngsj), krig sk., dragtåg, ett tåg, som brukas vid fort skaffandet av artilleripjäser.

Prolusio'n, lat., förspel.

Pro'machos, gr., förkämpe, förfäktare, försvarare, försvararinna; gr. myt., ett binamn till Pallas Athene.

Promemo'ria, förk. P. M. (av lat. pro, för, och memo'ria, minne), minnesanteckning; inlaga till en myndighet. Jfr Memorial.

Promene'ra (fr. se promener), eg. föra sig framåt; spatsera, lustvandra. — Promenad, lustvandring, spatsertur; åt allmänheten upplåten spatserplats. — Prome-noa'r, täckt promenadplats; promenadkorridor å teater.

Prome'ss (fr. promesse, av promettre, lova, av lat. promi'ttere, lova, utlova), löfte, förbindelse; av innehavaren av en lottsedel utfärdad skriftlig förbindelse att överlämna den ev. vinsten vid en viss dragning åt en annan person.

Prome'ssförsäkring, ett slags blandad kapital- och livförsäkring, varvid premien samlas i en sparkassa.

Prome'sspeI, dets. som Promess (se d. o.).

Prome'thevs (lat Prome'theus), gr. myt, titanen lapetos' son, stal elden från himmeln och skänkte människorna densamma^ Till straff därför blev han på Zeus befallning fastsmidd vid en klippa, där en gam hackade hans ständigt åter tillväxande lever. Befriad av Herakles, upptogs han slutligen i Olympen. Adj. Promete'isk.

Pro mi'lle, se under Mille.

Promine'us, med., framskjutande del, egenskapen att vara Promine'nt, framskjutande.

Pro mimste'rio lat, för predikoämbetet.

Promfscue, lat. (av misce're, blanda), blandat, om vartannat, utan åtskillnad 1. ordning. — Promiskuite't, oinskränkt gemenskap; kvinnogemenskap.1072

Promi'ssa ca'dunt in de'bitum, laU, löfte gör skuld.

Promissa'rie (av lat. promi^tterey lova), person, som erhåller ett löfte. — Promissio'n, löfte, tillsägelse. — Promisso'risk, lovande, försäkrande. — Promisso'rium, skriftligt löfte. — Promitte'nt 1. Promi'ssor, person, som avlägger ett löfte.

Promonto'rium, lat.^ udde; anat, korsbenets översta ände.

Promotio'n, Promo'tor m. fl., se under Promovera.

Promotoria'l (av lat. promove're, befordra), från en myndighet till en annan ställd skrivelse med uppmaning att avgöra ett ärende.

Promove'ra {lat. promove're), eg. föra fram, befordra; tilldela någon den högsta akademiska lärdomsgraden

(doktorsvärdigheten) . — Promove'ndus, person, som skall promoveras. — Promotio'n (lat. promo'-tio)f akademisk akt, vid vilken doktorsvärdigheten utdelas. — Promo'tor, promo-tionsförrättare. — Promo'tus, person, som blivit promoverad.

Prompt (av lat. pro'mptus, flink, villig), genast, ofördröj ligen; ovillkorligen. — Promptitu'd (fr. promptitude), skyndsamhet; behändighet, färdighet. — Promp-tua'rium, handbok; rådgivare, hjälpreda. — Hava in pro'mptu, hava i beredskap, till hands.

Promulge'ra (lat. promulga're), göra allmänt bekant, kungöra, utfärda (t. ex. en lag). — PromuIgatio'n (lat. promulga'tio), kungörande (t. ex. av en lag). — Promul-gationslag' särskild lag, som reglerar sättet för en annan, större lags genomförande, t. ex. genom övergångsbestämmelser.

Pro mu'ndi vi'ta, lat., för världens liv.

pron., förk. för prono'men.

Prona'o.s 1. Prona'on (gr. pro'naos, av na'os, se d. o.), tempelgård, förgård till ett tempel; med., främre delen av moderslidan.

Pronatio'n (av lat. pro'nus, nedåtlutande), anat., den rörelse av underarmen och handen, genom vilken handflatan vid utsträckt arm vändes nedåt. — Prona'tor, muskel, som åstadkommer denna vridning. Jfr Supination. — Prone'rad, säges handen vara vid pronation.

Prone'fros, anat., första stadiet i njurens f yl ogenetiska utveckling. Försvinner tidigt hos människan. Jfr Urnjuren.

Prone'ra (fr. proner, av lat. præco'nmm, lovtal), överdrivet berömma 1. prisa, höja till skyarna; på ett tråkigt sätt moralisera. — Prone'rad, se Pronation. — Proneur, fr. (1. -ö'r), lovtalare; tråkig moralpredikant.

Prono'men, pL, Prono'mina, sv. pl. Pronomen, lat., språkv., ersättningsord, ord, som står i st. f. andra ord, särskilt substantiv och adjektiv. — Pronomina demonstrati'va, demonstrativa pronomen (se Demonstra-

tivum). — P. determinati'va, determina-tiva pronomen (se d. o.). — P. indefini'ta, indefinita pronomen (se d. o.). — P. in-terrogati'va, interrogativa pronomen (se d. o.). — P. persona'lia, personliga pronomen (se d. o.). — P. possessi'va, possessiva pronomen (se Possessivum). — P. reci-pro'ca, reciproka pronomen (se d. o.). — P. reflexi'va, reflexiva pronomen (se d. o.).

— P. relati'va, relativa pronomen (se d. o.). — Pronomina'l 1. Pronomine'll, som har avseende på ett pronomen. — Prono-mina'lia, pl., vissa till pronomen hänför-liga adjektiv. — Pronominatio'n (lat. pronomina'tio), talk., utbyte av en persons namn mot en omskrivning.

Prononce'ra (fr. prononcer, sly lat. pronun-tia're, kungöra, utropa), uttala; tydligt angiva. — Prononcerad, skarpt utpräglad, tydligt framträdande; avgjord. — Pronon-ciatio'n, uttal. — Pronunciame'nto, sp., mot regeringen riktad upprorsförklaring.

Pro noti'tia, lat., till underrättelse. Förk. P. N.

Pro'nuba, lat. (av nu'here, giftas), row. myt., binamn till Juno såsom stiftarinna av äktenskap.

Pro nunc, lat., för ögonblicket, nu; tills vidare.

Pronunciame'nto, se under Prononcera.

Proof spirit, eng. (L prof spi'rrit), "provsprit", utspädd etylalkohol, som enl. engelsk lag) vid 51° F väger ^Vis av en lika stor volym vatten.

prop., förk. för proportione'Ut,

Propaga'nda, Propagatio'n m. fl., se under följ. ord.

Propage'ra (lat. propaga're), fortplanta; utvidga, utbreda, mångfaldiga. — Propå-ga'nda, utbredande av vissa, i

synnerhet teologiska 1. politiska läror; sällskap med syfte att utbreda dylika läror. — Göra propaganda, söka vinna anhängare för en sak 1. för vissa åsikter. — Propaga'ndan, se Congregatio de propaganda fide. — Propaga'ndisk, i överensstämmelse med en propaganda. — Propagandi'sm, en propagandas grundsatser och handlingssätt; iver att utbreda sina åsikter. — Propagan-di'ster, anhängare av en viss propaganda.

— Propagatio'n (lat. propaga'tio), fortplantning; utbredande; en rörelses framskridande. — Propagati'v, utbredande, fortplantande. — Propaga'tor, fortplan-tare; utbredare. — Propage'ringsapparat, apparat för framställning av renodlad bryggerijäst.

Propa'n, kem., ett kolväte, som finns i petroleum.

Proparoxy'tonon, gr., språkv., ett ord, vars tredje stavelse från slutet har hög tonvikt. Jfr Oxytonon och Paroxytonon.

Pro pa'tria, se under Patria. — Propa'tria, tekn., ett pappersformat, 34X43 cm.

Propedevti'k (av gr. pro, i förväg, och paide'-Propell—Propriebalans

1078

veiUy undervisa), förberedande undervisning; förkunskaper i en vetenskap. — Propede'vtisk, förberedande, som förskola tjänande. — Filosofisk propedevti'k, beteckning för undervisningsämnet logik och psykologi vid läroverken. — Propede'v-tiska kurser, lämna vid universiteten den grundläggande undervisningen i de olika vetenskaperna.

Propell 1. Propeller (av lat, prope'llere, driva framåt), mek., ett till ett båtmaskineri hörande skruvhjul, som genom att verka på vattnet driver båten framåt; har även funnit användning i flygmaskiner av olika slag.

Prope'mtikon 1. Prope'mticum (av gr. pro-pe'mpein, ledsaga), en avskeds- 1. resedikt, som av en kvarblivande ägnas en bortfarande.

Propensio'n, lat,, böjelse, fallenhet.

Propepto'n, kem., övergångsform mellan äggvita och pepton vid matsmältningen. Se Hemi-albumoé.

Proper (1. prå'-; fr. propre), snygg, renlig, vårdad.)(Mal proper. — Propreté, snygghet, renlighet, omvårdnad.

Properispo'mena, gr., språkv., ord, vars näst sista stavelse har sammansatt tonvikt.

Pro perso^na, lat., för varje person, per man.

Pro'phasis, se Prof asis.

Prophela ex eve'ntu, lat., profet efter (händelsernas) utgång; efterklok.

Prophyla'ctiea, se Profylaktika.

Pro pils me'ritis, lat., för fromma förtjänster; en österrikisk orden.

Propi'na, lat., dryckesstuga; drickspenningar. — Propinatio'n, tilldrickning, skål.

Propi'nqui, lat., pL, de närmaste anförvanterna. — Propinkvitel, närhet; släktskap.

Propio'nsyra, kem., fettsyra, som finnes i svett, rå träättika m. m.

Propionylfenitidi'n, kem., se Trifenin.

Propitia'bel (lat. propitia'bilis, av propi-tia're, försona, mildra), försonlig. — Pro-pitiatio'n (lat. pr opitia'tio)', försoning, mildring.

Propla'sma, gr., mönsterbild, modell av lera, efter vilken en konstnär skapar ett verk. — Proplasti'k, modelleringskonst.

Propoeti'der (Z. -pe-; gr. propoitides, lat. pro-poetides), enl. sagan Cyperns invånarin-nor, som förnekade

Afrodites makt och av gudinnan straffades med kärleksvansinne.

Pro'polis, gr., förstad. — Propolilisk, som tjänar till grundval för politiken.

Propolium (av gr. propoWin, köpa i förhand), förköp; förköpsrättighet. — Pro-poli'st, förköpare; person, som köper varor i första hand.

Propo'ma, gr. (av po'ma, dryck), frukostdryck.

Proponal, farm., dipropylbarbitursyra, lugnande och sömngivande medel.

Propone'ra (lat. propo'nere), föreslå; utbringa. — Propone'nt, förslagsställare. —

Propos, fr. (1. pråpå'; lat. propo'situm), 1. Propå', yttrande, utlåtande, förslag. Jfr A propos och Mal à propos. — Proposilio, lat., framställning. — P. ma'jor, log., översats. — P. mfnor, undersats. — Proposi-tio'n (lat. proposi'tio), förslag, tillbud; framställning; mat., benämning på ele-mentargeometriens lärosatser; statsr., förslag att avgöra en viss fråga på ett visst sätt; av regeringen till överläggning för riksdagen gjord framställning.

Proportio'n (lat. propo'rtio), förhållande; jämnmått, riktigt förhållande; överensstämmelse; dimension, form; mat., det förhållande mellan tvenne storheter, att den ena kan uttryckas i den andra såsom enhet. — Proportionslära, läran om egenskaperna hos proportioner och proportionella storheter. — Proportional, en av storheterna i en proportion. — Propor-tionalcirkel, instrument för besvarande av vissa räknefrågor utan kalkyl. — Propor-tionalstorheter, storheter, som till varandra hava samma proportion. — Proportionaliter, i proportion, i jämn mån. — Proportionalitel, överensstämmelse i för-hållandena. — Proportionell (lat. propor-tiona'lis), avpassad, stående i jämnt förhållande; mat., fyra storheter sägas vara proportionella, när mätetalet mellan den första och den andra är detsamma som mellan den tredje och den fjärde. — Proportionella val, val, vid vilka de personer anses valda, som framför andra erhållit röster till ett antal, motsvarande den kvotsiffra, vilken uttrycker förhållandet mellan antalet av rösterna och antalet av de representanter, som skola väljas. — Pro-portione'ra, inrätta proportionerligt; iakttaga proportionerna; avpassa. — Proportionerad 1. Proportione'rlig, som företer de rätta proportionerna; riktigt avpassad; väl inrättad; välväxt, välbyggd.

Propo'rtz (av lat. propo'rtio tri'pla), livlig efterdans till 1500-t:s tunga, högtidliga huvuddanser.

Propos, Propositio'n m. fl., se under Propo-nera.

Propo'sta, ital., anbud, förslag; tonk., första kören i växelsånger; huvudstämman.

Pro præse'nti, lat., för det närvarande.

Pro præte'rito, lat., för det förflutna.

Propre, Proprete', se Proper.

Proprelor (lat. propræ'tor), hos de gamla romarna provinsståthållare.

Pro'pria ca'usa, lat., i egen sak.

Pro'pria la'us so'rdet, lat. ordspr., eget beröm luktar alltid illa.

Pro'pria ma'nu, lat., egenhändigt.

Pro'priebalans (av lat. pro'prius, egen), handelst., brist i redogörares redovisning av omhänderhavda medel, då bristen är föranledd av underlåten redovisning av det influtna. — Pro'prieborgen, borgen såsom för egen räkning.
) (K o m m i s -1074

sionshandel. — Propriekonto, konto för principalens egen person.

Propriété, fr. (L pråpriete'), egendom. — La propriété c'est le vol (L - sä lö våll), egendom är stöld. (Proudhon.)

Propriete't {lat. propWetas), egendom; även egendomlighet. — Proprietä'r {fr. proprié-taire), godsägare,

egendomsherre.

Pro pri'mo, se Primo (under Primus).

Pro'prio, se Ex propriis. — P, ma'rte, av egen kraft. — P. mo'tu, se Motu proprio.

Pro'prium = Nomen proprium (se d. o.).

Pro'prius, -a, -um, lat., egen; egendomlig.

Props, se Pit-props, under Pit.

Propsteiergåsen {1. pråpsta'jer-), Schleswig-Holsteinsk gåsras.

Propugna'culum, lat., skyddsvärn, förmur. —• Propugna'tor, förkämpe, försvarare.

Propulse'ra {lat. propulsa're), fördriva, driva tillbaka, avvända, avvärja. — Pro-pulsatio'ii, tillbakadrivande, avvärjande.

Propy'l, kem., en kolväteradikal, som genom upptagande av vattnets radikal bildar Propylalkohol. — Propylami'n, en vattenklar, i vatten lätt löslig vätska, som vid antändning brinner med lysande låga.

Propylé {lat. propylæ'um, gr. propy'laion, av pro, framför, och py'le, port), förgård; praktingång till étt tempel 1. ett palats. — Propyléerna {gr. ta propy'laia), den praktfulla, med kolonnrader smyckade ingången till Akropolis i det gamla Aten.

Propyle'n, kem., ett kolväte.

Propå, se under Proponera.

Pro quo'ta, lat., handelst., efter vars och ens andel, i bestämd proportion.

Pro ra'ta 1. Pro rata pa'rte, lat., i proportion efter vars och ens andel, proportionsvis.

Pro re'ge, le'ge, gre'ge, lat., för konung, lag och folk.

Pro re'ge sæ'pe, pro pa'tria semper, lat., "för konungen ofta, för fäderneslandet alltid" (franske statsmannen Colberts devis).

Prore'ktor (av lat. pro, i stället för, och re'k-tor, se d. o.), vicerektor; ställföreträdare för en universitetsrektor.

Pro re na'ta, lat., på grund av sakens natur.

Proroge'ra {lat. proroga're), uppskjuta, framflytta, förlänga, ställa på framtiden.

— Prorogatio'n, uppskjutande, framflyttande, förlängande, ställande på framtiden; jur., utsträckning, på grund av parternas avtal, av en domstols kompetens till mål som i regel icke höra till dess område.

— Prorogatio'nsrätt, parters rätt att avtala om viss domstols behörighet (är i svensk rätt utan verkan).

Prorumpe'ra {lat. proru'mpere), frambryta. Proruptio'n, utbrott.

Pro'sa, lat. (av prorsa [nämligen ora^tio], framåt riktat tal 1. rättframt tal), obundet tal; obunden stil.) (P o e s i; förr = Sekvens, tonk. (se d. o.); vardagsbestyr; vardaglighet, torrhet, nykterhet. — Prosa'i-ker, Prosai'st 1. Prosatö'r, författare, som

skriver på prosa. — Prosa'isk, på prosa; vardaglig, torr, nykter, opoetisk. — Prosaiska krönikan, svensk 1400-talskrönika på prosa, författad på uppdrag av Karl Knutsson. — Frosai'sm, för prosastilen utmärkande egendomlighet.

Prosce'nium, lat. {gr. proske'nion), skådebana ; den närmast rampen liggande delen av skådebanan.

Prose'cco, se Reinfall.

Pro secu'ndo, lat., för det andra.

Prose'ktor {lat. prose'ctor, av proseca're, skära före), eg. förskärare; den anatom, som på en anatomisal dissekerar 1. leder dissektionerna.

Prosekutio'n, Proseku'tor, se under följ. ord.

Prosekve'ra {lat. prose'qui), fortsätta, fullfölja; åklaga. — Prosekutio'n, fullföljande, fortsättning; åklagande. — Pro-seku'tor, fullföljare av en sak; åklagare.

Prosely't {gr. prose'lytos), eg. en person, som nalkas; en nyomvänd, person, som övergår från en religion till en annan. — Proselyt-makare, person, som ivrar för att göra proselyter. — Prosely'tmakeri 1. Prosely-ti'sm, strävan att göra proselyter, omvändelsenit. — Portproselyter 1. Portens proselyter, de till judendomen omvända hedningar, vilka ej helt slutit sig till den judiska församlingen och därför måste stanna vid porten till templets inre förgård. — Rättfärdighetsproselyter 1. Rättfärdighetens proselyter, de till judendomen omvända hedningar, som helt slutit sig till den judiska församlingen.

Prosemina'rium, gr., förseminarium, ett lägre seminarium.

Proseminatio'n (av lat. pro-semina're, utså), fortplantande genom frön.

Pros€nky'm, gr. (hårt k), hot., cellväv av långa, spetsiga celler. Jfr Parenkym.

Pro se'nsu commu'ni, lat., för vanligt förstånd 1. för sunda förnuftet.

Proserpi'n, tekn., "svart diamant", glasmassa i briljantslipning, använd till billiga smycken. Kallas i Tyskland även Rheinstein.

Prose'rpina, se Persefone.

Prosfero'mena, gr., pL, med., utifrån verkande läkemedel.

Pro'sfysis, gr., med., lemmars sammanväx-ning.

Prosi'miæ, zool., halvapor.

Pro'sit, lat., eg. må det gagna; Gud hjälp, väl bekomme! (hövlighetsformel till nysande) ; i Tyskland även: skål! — P. Mahlzeit, ty., smaklig måltid! — P. Neu-jahr, gott nytt år!

Proske'nion (hårt k), se Proscenimn.

Proskribe'ra {lat. proscri'here)y lysa i bann; förklara fridlös 1. i akt; landsförvisa. — Proskriberad, bannlyst; fridlös; landsflyktig.— Proskriptio'n (Zai. proscri'ptio), aktförklaring; fridlöshetsförklaring; landsförvisning.

Proskyiie'sis, gr.y knäfall och beröring av jorden med pannan.

Prosodi' 1. Prosodi'k {gr. prosodi'a, av pros, till, och ode\ sång), språkv.^ den del av fonologien (se d. o.), som behandlar språkljudens sonoritet, kvantitet, intensitet och tonalitet. — Proso'dion, hymn. — Proso'-disk, som hör till prosodien 1. prosodiken.

Prosopalgi' (av gr, pro'sopon, ansikte, och a'lgoSy smärta) , med., ansiktsvärk. — Pro-soplegi' (av gr. pWssein, slå), lamhet i ansiktet. — Prosopologi' (avgr. lo'gos, lära), läran om ansiktet.

Proso'pis, hot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ i varma länder. — P. a'lba, ger ett utmärkt virke. — P. 3uliflo'ra, mesquito-trädet, i Texas och Kalifornien, lämnar ett gummi (mesquito- 1. sonoragummi) liknande arabiskt gummi. —• P. ruscifo'lia, innehåller alkaloiden vinalin, som i hemlandet (Argentina) användes mot ögonsjukdomar.

Prosoplegi, se Prosopalgi.

Prosopologi, se Prosopalgi.

Prosopope' {gr. prosopopoii'a, av pro'sopon, ansikte, och poie'in, göra) = Personifikation (se d. o.).

Prospe'kt (lat. prospe'ctus), anblick, utseende, utsikt; teckning, som föreställer det yttre av en byggnad etc.; tryckt anmälan om planen för en bok, en tidning, en skola 1. något annat företag; tonk., benämning på de pipor, som bilda orgelfasaden.

Pro'sper, mansnamn (av lat. pro'sperus, lycklig). — Prospere'ra (av lat. prospera're, göra lycklig), ha lycka 1. framgång; trivas, förkovras. — Prosperite't, lycka, framgång.

Pro'ssimo, ital., handelst., se under Proxi-mitet. — P. passa'to, nästlidne (månad). — P. ventu'ro, nästkommande (månad).

Prost (ty. Probst 1. Propst, av lat. propo'situs 1. propo'stus, föreståndare), eg. föreståndare; titel för särskilt ansedda kyrkoherdar, för en domkyrkoförsamlings kyrkoherde (domprost) och för den kyrkoherde, som visiterar församlingarna i ett kontrakt (kontraktprost). — Prosteri', finsk benämning på ett kontrakt.

Prostasi' 1. Pro'stasis, gr. (av prosthenoA, stå framför), högre rang, företräde. — Prosta't (gr. prosta'tes, lat. pro'stata), anförare, föreståndare; skyddspatron. — Prosta'ta, anat., en kring mannens urinrör belägen körtel, vilken avsöndrar ett flytande ämne, ej att förblanda med säden. — Prostatalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), smärta i denna körtel. — Pro'statahyper-trofi', sjuklig ansvällning av prostata hos äldre personer. — Prostatftis, inflammation i denna körtel.

Prosterne'ra (lat. proste/rnere), kasta sig ned; falla till fota; knäböja. — Prosterna-tio'n, nedkastande; underkastelse; knäfall.

Prosterni'dium, gr.-lat., med., bröstplåster.

Pro'sthesis, se Prothesis.

Prosthe'tis, gr. (av ste'thos, bröst), med., köttsvulst, som förekommer på mannens bröst.

Prostfbula, Prostfbilis 1. Prosti'bulum, lat., (av prosta're, vara fal), glädjeflicka.

Prostitue'ra (lat. prostitu'ere), eg. utställa, utbjuda, hålla till salu; offentligen skymfa, vanära, blottställa, prisgiva åt otukt. — Prostitu€'rad kvinna, sköka. — Prostitutio'n, offentligt skymfande, van-ärande, blottställande, prisgivande åt otukt; skökoväsende; falhet. — Reglemen-te'rad prostitution, genom inskrivning vid vissa byråer, obligatorisk läkareundersökning m. m. övervakad prostitution.

Prostratio'n, med., kraftförfall. — Prostra'-tio vfrium, lat., med., kraftnedsättning, avmattning.

Pro stu'dio et labo're, lat., för flit och arbete.

Prosty'l (gr. pro'stylos, av pro, framför, och sty'los, kolonn), byggn., pelarport, pelar-ingång, byggnad med kolonner på framsidan. Jfr Amfiprostyl.

Pro substra'ta mate'ria, se under Substrat.

ProsylIogi'sm (av gr. pro, före, och syllogis-mo's, slutledning), se Episyllogism.

Prot-, Pro'to- (av gr. pro'tos, den förste), betyder i sammansatta ord den förste, den främste; motsvarar svenska förstavelsen ur-.

Protago'n, kem., ett i hjärnan, ryggmärgen, blodkropparna m. m. förekommande fos-forhaltigt ämne.

Protagonist {gr. protagoniste's. av pro'tos, först, och agoniste's, tävlingskämpe), den förste kämpen; den förste talaren i folkförsamlingen ; den skådespelare, som utför huvudrollen.

Protaktfnium, kem., ett radioaktivt grundämne, som uppstår ur Uran 4 och under a-strålning ger upphov åt Aktinium.

Protamfner, kem., basiska äggviteämnen (i mjölken hos fiskar).

Prota'ndrisk = Proterandrisk (se d. o.).

Protanopi' (av gr. proto, framför, an, icke, och ops, öga), art av färgblindhet, som karakteriseras som rödblindhet.

Protargo'l, farm., en starkt antiseptiskt verkande förening av silver och äggviteämnen.

Pro'tasis, gr., språkv., försats; även första delen av ett skådespel, där intrigen börjar.

Protea'ser, äggviteklyvande enzym.

Protegera (1. pråtesje'ra; fr. protéger, av lat. prote'gere, eg. betäcka), beskydda, försvara; gynna omhulda. — Protegé (1. prå-tesje'; fr. protegé), skyddsling. — Protek-tio'n (Jiat. prote'ctio), beskydd, försvar; gynnarskap. — Protektioni'sm, skyddstullsystem, det system, som genom skyddstullar söker värna den inhemska industrien mot konkurrens från utlandet. — Protektionister, förfäktare av höga tull-1076

satser till inhemska näringars skydd, skyddstullsivrare. — Protektionistiska tullar, skyddstullar. — Protekti'v, beskyddande. — Prote'ktor (lat. prote^ctor), beskyddare, gynnare; skyddsherre; riksföreståndare. — Protektora't, en protek-tors ämbete, värdighet 1. styrelsetid; skyddsvälde, skyddsherreskap. — Protek-to'rium 1. Protektur = Protektorat (se ovan); även skyddsbrev; för en viss tid gällande fribrev; beskärm.

Protei'ner, Protei'nämnen {nylat, proteinum, av gr. pro'tos, den förste), kem., sammansatta och enkla äggviteämnen. — Proteinkorn = Glutenmjöl (se d. o.). Se även Aleuronkorn.

Prote'isk, se under Protevs.

Protektio'n, Protektioni'sm, Protektioni'ster, Prote'ktor m. fl., se under Protegera.

Pro te'mpore, lat., för närvarande.

Protensio'n {lat. prote'nsio), utsträckning, varaktighet. — ProtensiV, varaktig.

Proteoly'tiska enzy'm, kem., dets. som ägg-vitespjälkande enzym.

Protera'ndrisk (av gr. pro'teros, den förre, och andre'ios, manlig), bot., kallas en diko-gamist (se d. o.), i vilken ståndarna utveckla sig före pistillen.

Proteroba's, geoL, ett slags eruptiv bergart.

Proterogy'n (av gr. pro'teros, den förre, och gyne', kvinna), hot., kallas en dikogamist (se d. o.), i vilken pistillen utvecklar sig före ståndarna.

Proteoly's, kem., äggvitans klyvning i enklare ämnen.

Pro te'rtio, lat., för det tredje.

Prote's = Prothesis (se d. o.).

Protesilaos (lat. ProtesiWus), gr. sag., konung av Tessalien, den förste grek, som stupade i trojanska kriget.

Prote'st (av lat. prostesta'ri, offentligen vittna, intyga), bestridande, motsägelse; jur., förklaring, varigenom man bestrider något för att hålla sin rätt 1. talan öppen; förklaring att en förfallen växel icke blivit inlöst och att presentanten förbehåller sig alla anspråk, som kunna göras på trassa-ten. — Protesta'nt, person, som protesterar; anhängare av protestantismen. — Protestanti'sm, efter den av reformationens förkämpar avgivna protesten mot katolikernas riksdagsbeslut i Speier 1529 benämning på den kyrkliga riktning, som representeras av den lutherska och den reformerta kyrkan.)(Katolicism. — Protesta'ntisk, som har avseende på protestantismen 1. protestanterna. — Protesta-to'rium, dokument, varigenom man tillbakavisar 1. bestrider vissa anspråk. — Proteste'ra, bestrida, förklara missnöje med, avgiva en protest; genom protest bevara en växels exekutiva egenskap.

Prote'tisk, verkställd genom prothesis (se d. o.).

Pro'teus, se Protevs.

Protevange'lium (av gr. pro'ton, det första), det första evangeliet, ur-evangelium, den första profetian om Messias, i 1 Mos. 3:15.

Prote'vs (lat. Pro'teus), gr. myt., en havsgud, som ägde förmågan att antaga de mest olika gestalter; fig., en människa som hastigt skiftar gestalt, karaktär 1. åsikter. —• Prote'isk, protevsartad, som uppträder i många olika skepnader.

Protha'llium 1. Proe'mbryo, hot., förbrodd, ormbunkarnas första generation.

Prothemi'n (av gr. pro'to, framför, och ha'ima, blod), farm.., ett av blod framställt näringspreparat.

Pro'thesis, gr., språkv., tillsats av en stavelse 1. en bokstav i början av ett ord; med., konstgjord ersättning av förlorade kroppsdelar 1. transplantation.

Prothymi' (gr. prothymi'a), ynnest, bevågenhet.

Pro'thyrum (gr. pro'thyron, av thy'ra, dörr, port), plats framför en dörr 1. port; förgård ; förstuga, vestibul.

Protigi'nbergarter, geol., bergarter bildade utefter presszoner i berggrunden och bestående av krossade 1. deformerade mineralkorn jämte vissa nybildade mineral.

Proti'striket (lat. re'gnum proti'sticum, av gr. pro'tistos, den allraförste), sammanfattningen av på gränsen mellan växt- och djurriket stående organismer. — Pro-tister, dylika organismer.

Pro'tium, hot., tropiskt amerikanskt trädsläkte av fam. Bursera'ceæ. Flera arter äro rika på harts med medicinsk användning.—P. cara'na .eer caranna- 1. karanna-harts. — P. icicari'ba ger elemiharts.

Proto-, i sammansatta ord, se Prot-.

Protoco'ccus, lat., hot., ett slags alger. — P. pluvia'lis bildar ett rött laeer på vattnet (s. k. blodregn). — P. niva'lis färgar alp-och polarsnön blodröd (s. k. röd snö).

Protodo'risk (av gr. pro'tos, den förste), hyggn., kallas ett slags egyptisk kolonn-1. pelarform.

Protoeleme'nt, astrokem., ämnen, vilkas linjer i st järnspektra överensstämma med de spektra, som kunna iakttagas hos metaller utsatta för ytterst starka gnist-urladdningar. De kallas protojärn, proto-mangan o. s, v.

Protoepify'ter, se under Epifyter.

Protoetru'skisk järnålder, arkeol., tiden 1100—900 f. Kr.

Protofluo'r, astrokem., hypotetiskt grundämne i solkoronan. Jfr Protoelement.

Protofy'ta, hot., se Metafyta.

Protofy'ter, se Protophyta.

Protogæ'a, gr. (av pro'tos, den förste, och ga'ia, jord), jordens första gestalt; ur-jorden.

Proto'gala, gr. (av pro'tos, den förste, och ga'la, mjölk), förstlingsmjölk, dèn

första (moders-)mjölken.

Protogene'ia, astr., en av småplaneterna.

Protoge'nisk (av gr. pTo'tos, den förste, och ge'nos, börd), först avlad, förstfödd. — Protogeome'triska tiden, tiden före den geometriska stilens tid (se d. o.)? d. v. s. före 900 f. Kr. — Protogi'ngneis, petrogr,, en varietet av gneis. — Proto gr af i' (av gr, gra'fein, skriva, teckna), första teckningen; första skriften; utkast, grundritning; förskrift. — Protogy'n, hot., dets. som proterogyn (se d. o.). — Protokle'ft, nygr., rövaranförare.

Protokateku'syra, kem., dioxibensoesyra. Modersubstans till vaniWn, heliotropi'n, m. fl. Framställes ur hartser

och växt-extrakt, såsom katechu (se d. o.).

Protoko'll (gr. proto'kollon, lat. protoco'llum, av gr. pro'tos, den förste, och ko'lla, lim), skriftlig uppteckning över förhandlingarna vid en domstol, ett sammanträde etc. —• Ad protoco'llum, till protokollet (taga 1. anteckna). — Ex protocollo, utdrag ur protokollet. — In fi'dem protoco'lli, till bestyrkande av protokollets trohet och sanningsenlighet. —• Protokolla'risk, i överensstämmelse med protokollet. — Proto-kolli'st 1. Protokolla'nt, protokollförare. — Protokollsekreterare, titel för vissa tjänstemän i nedre justitierevisionen och i hovexpeditionen.

Protomarty'ren (av gr. protos, den förste), den förste martyren, binamn till den helige Stefanus, kristendomens första blodsvittne.

Pro'tome (gr. protome'), bröstbild, byst. — Protomote'k (av gr. the'ke, förvaringsrum), samling av bröstbilder.

Protome'diska, språkv., hypotetiskt språk, som förekommer i kilskrift (se d. o.).

Proto'n, gr., det första; kem., benämning på väteatomens positivt laddade kärna. Alla atomer anses uppbyggda av proton och elektroner; tekn., mjölkäggviteämne, ett koncentrerat näringsmedel, som framställes av mjölk.

Protone'ma, bot., förgrodd.

Protonota'rie (av gr. pro'tos, den förste, och lat. nota'rius, skrivare), hos oss förr titel på vissa tjänstemän. — Protonota'rius, i ,2:rekisk-katolska kyrkan den högste andlige näst patriarken i Konstantinopel. — Protonotarius aposto'licus, titel för sju höga andliga ämbetsmän i Rom.

Pro'ton pse'vdos, gr., eg. det första en lögn; grundvillfarelse; log., falsk översats i en slutledning.

Protopa'tisk = Idiopatisk (se d. o.).

Protophy'ta (av gr. pro'tos, den förste, och fyto'n, växt), eg. de första växterna, ur-plantor; & o t., mikroskopiska växter med aktiv rörelseförmåga.

Protopla'sma, gr. (av pro'ton, det första, och pla'ssein, bilda, dana), eg. det först danade 1. bildade; hot., zooL, urslem, grundmassan, den viktigaste beståndsdelen i växt- och djurcellen. — Protopla'ster, de

först skapade människorna, urmänniskor. — Protoplastisk, urbildlig, urmänsklig.

Protopo'p 1. Protopre'sbyter (av gr. pro'tos, den förste), ett slags grekisk-rysk präst.

Protorenässansen = Förrenässansen (se under Renässansen).

Protorgani'smer = Protozoa (se d. o.).

Prototy'p (av gr. pro'tos, den förste, och ty'pos, form, förebild), urtyp, urbild, urskrift ; första förebild, mönster; första avtryck. — Prototy'pisk, förebildlig.

Protozo'a 1. Protozo'er (av gr. pro'tos, den förste, och zo'on, djur), pl, zool., urdjur, de lägst stående av alla djur.

Protraktio'n (lat. protra'ctio), framdragande; fördröjande.

Protuberans, se under följ. ord.

Protubere'ra (lat. protubera're), svälla fram. — Protubera'ns, utsprång; astr., höga, röda, av glödande gaser bestående utsprång 1. utströmningar vid solranden; med., upphöjning 1. utväxt på huvudskålen.

Pro'tus, mansnamn (av gr. pro'tos, den förste) , förstfödd.

Protu'tor, lat. (av pro, i stället för, och tu'-tor, förmyndare), medförmyndare.

Pro'typus 1. Pro'typon, gr. (av ty'pos, form, förebild), förebild, mönster, modell.

Prousti't, miner., arseniksilverblände. Viktig silvermalm.

Prouts hypote's (1. pra'uts -), ke7n., den av William Prout 1815 uttalade åsikten, att alla grundämnen skulle vara

uppbyggda av väteatomer.

Proven^a'ler 1. Provensaler (1. -vangs-), pl., inv. i det franska landskapet Provence provengalska diktare, trubadurer. — Pro-ven?a'lska språket, språk, som talas i s. Frankrike och n.ö. Spanien. — Provenceolja (1. -va'ngs-), den finaste olivoljan från Provence.

Provenie'ns (av lat. proveni're, uppkomma), uppkomst, härkomst. — Provenie'nsprin-ci'pen, arkivvetensk., "ursprungsprincipen", tillämpas vid moderna arkiv, i det man ordnar och sammanhåller som ett helt alla från en viss offentlig institution härrörande handlingar.

Provensa'ler m. fl., se Provengaler.

Proventivknoppar, hot., se under Opsigoni.

Proveny' (fr. provenu, av lat. proveni're, komma fram, lyckas), avkastning, inkomst, fördel, belopp; överskott. Jfr Re-veny.

Prove'rb (fr. proverhe), ordspråk; enakts-komedi, som grundar sig på ett ordspråk 1. rör sig kring en enda situation. — Prover-bia'lisk (lat. proverhia'lis), som angår ordspråk, ordspråks-. — Proverbia'liter, ordspråksvis. — Prove'rbium, pZ. Prove'rbia, ordspråk, tänkéspråk. — Proverbiö's, rik på ordspråk.

Provia'nt (ital. provia'nda, av lat. provide're, förutse; förse, besörja), munförråd, livs-1078

medel, särskilt sådana, som äro anslagna till underhåll av soldater och sjöfolk. — Proviantmagasin, förvaringshus för livsmedel, — Proviantmästare, sjöv., k örlogsfartyg person, som sköter provianten. — Proviante'ra, anskaffa livsmedel, förse med proviant.

Provide'ns (laL provide'ntia, av provide're, förutse), förutseende, omsorg, försyn (särskilt den gudomliga). — Providen-tfell, skickad av försynen. — Provide'ra, förutse; förse; hos katolikerna tilldela sista smörjeisen. — Provisio'n (av lat. pro-vi'sio, förutseende, omtanke), handelst., gottgörelse åt en mellanhand vid affärers uppgörande; kommissionsarvode. — Provisionskonto, räkning för kommissions-arvoden. — Provisionsresande, resande handelsagent, som beräknar sin provision efter vissa procent å värdet av de varor han försäljer. — Provisione'll 1. Proviso'-risk (fr. provisionel, provisoire), som sker, beslutes 1. vidtages tills vidare; övergångs-. — Provi'sor, apotekarbiträde. — Proviso'rietiden kallas i Danmark de år (1885—94), då den av konseljpresidenten och finansminstern Estrup bildade ministären i strid mot folketingets önskan utfärdade en mäi\gd provisoriska bestämmelser ("provisorier"), särskilt provisoriska finanslagar. — Provisorisk regering, under en revolution tills vidare upprättad styrelse. — Proviso'rium, tillfälliga mått och steg; provisoriskt tillstånd; provisorisk regering.

Provi'ncia Da'cie 1. Daniæ, se Dacia.

Provi'ns (fr. province, lat. provi'ncia), landskap, förvaltningsområde; landet 1. landsorten i motsats till huvudstaden; kyrkligt område med en ärkebiskop i spetsen; avdelning inom frimurar- och jesuitord-narna; flera till samma orden hörande kloster, styrda av en provinsial (se nedan). — Provinsia'1, som tillhör en provins; styresmannen över en klosterprovins (se Provins) . — Provinsia'ldeputation, landskaps-representation i Spanien. — Provinsia-li'sm, ord 1. uttryck, som är hämtat från talspråket i en viss provins och införlivat med riksspråket. — Provinsialläkare, av staten avlönad läkare, som har bestämt tjänstgöringsområde inom ett län. — Pro-vinsialmöten, förr hos oss ständersamman-komster i de särskilda landskapen. — Pro-vinsialråd, landskapsrepresentationen i Italien, Spanien m. fl. land. — Provinsial-ständer, landskapsrepresentation i Preussen m. fl. land. — Provinsiel]l, som avser en provins; landsorts-, småstadsaktig. — Provinsrosor (1. pråvä'ngs-), rosor, som härstamma från staden Provins i Frankrike. — Provinsständer, de nederländska provinsernas representation.

Provisio'n, Provi'sor, Proviso'risk, Proviso'-rium m. fl., se under Providens.

Provoce'ra (lat. provoca're), utmana; trotsa; reta, egga. — Provoka'nt, utmanare; den, som uppfordrar till klagomål. — Provo-ka't, den utmanade; den anklagade. — Provokatio'n (lat. provoca'tio), utmaning; trots; retelse, eggelse; vädjande. — Provo-kato'risk, utmanande, provocerande. — Provokatorisk rättegång 1. talan, jiir., fastställer att käranden icke är förpliktigad fullgöra viss prestation. — Provo-katö'r, utmanare, förledare, person, som förleder annan till brott för att kunna oskadliggöra honom.

Proxene't, gr., underhandlare, mäklare. — Proxene'ticum, mäklararvode.

Proxeni', gr., gästvänskap mellan stater; idet gamla Grekland ett slags konsulsinstitution. —• Pro'xenos, offentlig gästvän; i det gamla Grekland ett slags konsul; hedersborgare.

Pro'xima, Proxima'1, se under följ. ord.

Proximite't (av lat. pro'ximiis, närmast), närhet, grannskap; nära släktskap. — Pro'xima, handelst., den närmaste tiden, som en växeltrassent bestämmer. — Proxi-ma'l, som ligger närmast. — Pro'ximo (nämligen me'nse), lat., 1. Pro'ssimo, ital., i nästa månad.—Pro'ximus, den närmaste.

— P. eccle'siæ se'mper vult u'ltimus e'sse, nylat. ordspr., den, som bor närmast kyrkan, kommer vanligtvis sist dit. — P. est sibi quisque, var och en är sig själv närmast. — P. sum e'gomet mihi, jag är mig själv närmast.

Prozymi'ter (av gr. zy'me, surdeg) kallades fordom de grekisk-katolska kristna, som vid nattvarden begagnade syrat bröd. Jfr Azymiter.

Pr. Pr., se P. P.

Pru'bba, förvrängning av Proba (se d. o.).

Prude, Pruderie, se Pryd, Pryderi.

Prude'ns (fr. prudence, lat. prude'ntia), klokhet, försiktighet. — Prude'nter, klokt, försiktigt. — Prude'ntlig, förnumstig; smånätt, behändig, näpen.

Prude'ntia, astr., en av småplaneterna.

Prud'homme, pl. Prud'hommes, fr. (1. pry-då'mm; av fornfr. prud, hederlig, klok, och homrne, man), sakkunnig man, förtroendeman, medlem av fabriksdomstol i Frankrike 1. Belgien.

Pruina'tus, hot., finpudrad.

Pruliers (1. prylie'), ett omtyckt Bourgogne-vin.

Pruna'stri, hot., växande på Prunus (se d. o.).

Prune, fr. (1. prynn), plommon; även en vacker violett färg.

Prune-coton, se Chrysobalanus.

Prunel, fr. (1. pryne'll), se Brunei.

Pruneila, hot., växtsläkte av fam. Lahia'tx.

— P. grandiflo'ra, ängar på kalkgrund, särskilt på Öland och Gotland. — P. vul-ga'ris, brunört, allmän å ängsmark.

Prune'ller (fr. prunelle, dimin. av prune, lat. pru'num, plommon), se Bruneller.Prunes de Brignoles—Pseffsma

1079

Prunes de Brignoles, gr, (1. prynn dö brin-jå'll) = Pruneller (se föreg. ord).

Prunifo'rme, bot, körsbärslik.

Pru'nus, lat., växtsläkte tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Drupaceæ. — P. a'vium, fågelbär. — P. avium, var, dura-ci'na, bigarråer. — P. ce'rasiis, körsbär. — P. cerasus, var. auste'ra, morell. — P. do-me'stica, plommon,

katrinplommon. — P. insiti'tia, krikon. — P. insititia, var. italica, "reine claude". — P. insititia, var. syri'aca, mirabell. — P. maha'leb, weich-selrör, odlas i mell. och s. Europa. De kumarinluktande kvistarna användas till cigarr- och pipmunstycken, käppar ni. m. — P. pa'dus, hägg. — P. spino'sa, slån.

Pruri'go, lat. (av pruri're, klia), med., ett slags envis, kliande hudsjukdom.

Pruri'tus, lat., klåda.

Pru'ssia, lat., Preussen. — Prussofi'I (av gr. fi'los, vän), vän till preussarna.

Prustkåda, se Euphorbium. — Prustrot, bot, roten av till växtsläktet HelWborus hörande arter. Svart prustrot. Radix helW-hori nigri, var för officineli. Prustrotens pulver retar till nysning.

Prute'nisk, preussisk. — Prute'niska planet-tabellerna, astr., upprättades i mitten av 1500-t. av Erasmus Reinhold.

Prutgåsen, zool., se Branta.

P. r. v., förk. för fr. pour rendre visite (1. por ra'ngdrö visi'tt), för att avlägga besök.

Pryd (fr. prude, av lat. pro'hus, rättskaffens, dygdig, 1. prii'densy klok), tillgjordt blygsam, sipp. — Pryderi' (fr. pruderie), till-gjord blygsamhet, sipphet.

Prygu'ner, rysk sekt. Se Molokaner.

Pry'mno, astr., en av småplaneterna.

Pry'ssing, gammal svensk benämning på preussiskt öl.

Prytanée militaire, se under följ. ord.

Prytane'ion, gr. (lat. Prytane'um), i vissa forngrekiska stater den byggnad, där ledamöterna av regeringen, prytanerna, sammanträdde och, jämte många andra förtjänta medborgare, bespisades på allmän bekostnad. — Pryta'ner, se föreg. ord. — Prytanée militaire, fr. (1. pritanne' -tä'r), en fransk militärskola, där söner av fattiga 1. i krig stupade officerare uppfostras på statens bekostnad. — Prytani' (gr. pry-tane'ia)y tjänstgöringstid för en prytan. Se Prytaneion. — Prytani'st, person, som för litterära 1. konstnärliga förtjänster åtnjuter vissa förmåner av staten.

Präri' (fr. prairie) 1. Prä'rie, eg. äng; benämning på de vidsträckta, skoglösa, bördiga slätterna i Nordamerika v. om Mississippifloden.

Präst (ty. Priester, fr. prétre, av gr. pres-by'teros [se Presbyter']), kyrklig ämbetsman, som förrättar den offentliga gudstjänsten. — Prästgäll, pastorat (se d. o.).

Ps., förk. för psalm och Psaltaren.

P. S., förk. för lat. plebisci'tum, folkbeslut, och post scri'ptum (se d. o.).

Psafaro'sis 1. Psatharo'sis, gr. (av psafa'ros 1. psatharo's, lucker, spröd), med., benens skörnande.

Psalette, fr. (1. -lä'tt), korgosseskola.

Psaligrafi' (av gr. psaWs, sax, och gra'fein, skriva, teckna), konsten att klippa silhuetter.

Psallio'ta, bot., champinjoner. Alla arter utmärkta matsvampar. Champinjonerna skiljas från flugsvamparna genom sin behagliga doft, sin aldrig klibbiga hatt, sina snart mörknande (rodnande) skivor och sitt svartbruna fröstoft. Deras fotbas är aldrig löklik och bär aldrig fri kant, fjällfransar, vårtgördlar 1. strumpa. — P. arve'nsis, snöbollschampinjon. — P. augu'sta, kungs- 1. kejsarchampinjon. — P. campe'stris, ängschampinjon. — P. hor-te'nsis, odlad trädgårdschampinjon. — P. silva'tica, blodchampinjon.

Psalm (av gr. psalmo's, sång till strängaspel, av psa'llein, rycka, knäppa), tonk., sång ur Psaltaren (se nedan); from, högtidlig sång, avsedd att sjungas vid gudstjänsten. — Psalmi'st, författare av psalmer; psalmsångare. — Psalmisten, benämning på konung David. — Psalmodi', psalmmelodi, psalmsång, psalmton; anti-foni (se d. o.).

— Psalmodie'ra, tonsätta 1. sjunga psalmer. — Psalmo'dikon, ett förbättrat monokord (se d. o.). — Psa'ltare (gr. psalte'rion), ett slags i forntiden av hebréer, greker och romare brukat, harp-liknande stränginstrument. — Psa'ltaren, en av Gamla Testamentets böcker, som innehåller 150 psalmer (kallas även Davids psalmer). — Psalte'rium, lat., psaltare (se ovan).

Psammism, se under Psammos.

Psammi't (av gr. psa'mmos, sand), petrogr., sand och ur sand uppkomna bergarter. — Psammi'tstruktu'r, petrogr., sandstensstruktur.

Psammofi'11. Psammofy't (av gr. psa'mmos, sand, och fi'los, vän 1. fyto'n, växt), bot., sandälskande växt.

Psammomanti', se under följ. ord.

Psa'mmos, gr., sand; med., grus i urinblåsan. — Psammi'sm, avgång av grusig urin; även varmt sandbad. — Psammomanti' (av gr. mante'ia, spådom), spådom i sand.

Psa'mmopus (av gr. pus, fot), bot., med sand (små gryn) på foten.

Psatharo'sis, se Psafarosis.

Pscha'uer, kaukasiskt folkslag med georgisk dialekt.

Pse'dera quinquefo'lia, bot., vildvin, odlad prydnadsbuske, införd från Nordamerika. Tillhör fam. Ampelida'ceæ.

Pse'ffsma, gr. (av pse'fos, liten rund sten, omröstningssten), folkbeslut, fattat genom omröstning med stenar.— Psefi't, petrogr., grus och av grus bildade bergarter, konglo-1080

merat (se d. o.). — Psefitstruktu'r, konglomerat 1. brecciestruktur.

Psellfsm (av gr. pselWzein, stamma), stamning.

Pseud-, Pseudo- 1. Psevd-, Psevdo- (av gr,

psevde'sy ljugande, bedräglig) brukas i en mängd sammansättningar i betydelsen falsk, oäkta, föregiven, bedräglig o. s. v. —• Pseudakoniti'n 1. Hepalfn, kem,, med akonitin närbesläktad, giftig alkaloid, framställd ur Aconitum ferox, — Pseud-artro's (av gr. aWthron, led), med,, falsk ledgång. — Pseudepigra'pha 1. Pseudepi-gra'fer, pl., eg. falskt överskrivna; från den uppgivne författaren icke härrörande skrifter. — Pseudiso'domon, gr. {lat, -mum)y hyggn.j mur av olikstora kvader-stenar i skikt av olika höjd. Jfr Isodomon, — Pseudoapostel, falsk aposteL — Pseudo-ba'ser, kem,, organiska föreningar, som först efter omlagring kunna bilda salter. Jfr Pseudosyror, — Pseudobasilidia'ner, anhängare av en art gnosticism, vilken förvandlat denna till ren mani och spök-tro (omkr. 180 e. Kr.). — Pseudobrookil (Z. -broki't), miner,, ett mörkbrunt mineral av järn- och titanoxider. — Pseudo-dipteros, byggn,, oäkta dipteros (se d. o.), ett dipteraltempel, där halvkolonner delvis ersätta kolonnerna. — Pseudodoxi' (av gr. do'xa, mening), irrlära. — Pseudodoxo-logi' (av gr. lo'gos, lära), teol,, läran om vissa irrläror. — Pseudofti'sis, med,, skenbar tvinsot. — Pseudografi' (av gr, gra'-fein, skriva), skriftförfalskning. — Pseudohermafroditi'sm, föreligger hos en-könade individer med falsk utveckling av vissa anatomiska könskaraktärer. Jfr Hermafrodit, — Pseudohypertrofi', med,, förstoring av en kroppsvävnad genom nybildning av en för denna vävnad icke karakteristisk cellbeståndsdel. — Pseudo-isido'riska dekretalerna {lat. Pseudo-Isido'rus), en samling kyrkolagar och påv-liga brev, som sanningslöst tillskrivits biskop Isidorus av Sevilla (d. 636). — Pseudokla'ssisk 1. Franskklassisk kallas den i Europa under större delen av 17 :e och 18 :e seklen härskande vittra smakriktning, som utgick från Frankrike och imiterade den antika litteraturen. — Pseudc' kri'sis, med,, ofullständig sjukdomskris. — Pseudokru'p, ett slags lindrig strupinflam-mation. Jfr Krup, — Pseudo-levkemif = Lymfosarkom (se d. o.). — Pseudologi' (av gr. lo'gos, ord, lära), falskt tal; falsk lära. — Pseudomembra'n (av lat, mem-bra^num, hinna), med,, den beläggning, som vid difteri och krup bildas i luftv vägarna. — Pseudomeri', kem, = Desmo-tropi (se d. o.). — Pseudomessi'as, en falsk Messias (se d. o.). — Pseudomonokoty'1, bot,, är en dikotyledon, som endast utvecklar ett hjärtblad vid groningen. — Pseudomorfo's

(av gr. morfe', form), sjuk-

lig bildning; falsk gestalt; miner,, after-kristall, kristalliniskt 1. amorft mineral som uppträder i en för ett annat mineral egendomlig kristallform. — Pseudomuska-ri'n, kem,, se Kolin. — Pseudo-nobility, eng. {1. sju'då -ti), Englands lågadel (6a-ronet och knight). Jfr Nobility, — Pseudo-ny'm (av gr, o'noma, namn), diktat författarnamn ; som bär ett diktat namn. Jfr Anonym och Signatur, — Pseudonymite't, begagnande av diktat namn; den okänd-het, som ett diktat namn medför. — Pseudoparasfter, snyltplantor 1. -djur, som leva på andra levande organismer, men icke hämta sin näring av dem. — Pseudo-pella'gra, med,, en lindrig form av Pel-lagra (se d. o.). — Pseudoperfpteros, byggn,, oäkta peripteros (se d. o.), där kolonnerna ersättas av halvkolonner. — Pseudopla'sm (av gr, pla'sma, det bildade) , med,, sjuklig nybildning. — Pseudo-pleuri'tis, skenbar pleuresi (se d. o.). — Pseudopneumoni'tis, skenbar lunginflammation. — Pseudoromanti'k, skenromantik. — Pseudosfä'risk, mat,, kallas varje buktig yta, som har konstant och negativt krökningsmått. — Pseudosko'p (av gr, skope'in, se), fys,, en optisk apparat, som visar föremålen annorlunda, än de verkligen äro, konkava i st. f. konvexa och tvärtom. — Pseudosko'pisk kallas en genom en synvilla uppkommen företeelse. — Pseudosymmetri', miner,, säges råda hos kristaller, som äro mera symmetriska än deras eget kristallsystem. — Pseudosy'ror, kem,, organiska föreningar, som skenbart äro syror, men dock först efter förändring i konstitutionen kunna bilda salter. — Pseudotha'natos (av gr. tha'natos, död), skendöd. — Pseudotuberkulo's, husdjurssjukdom, uppträdande som gråvita knutor på vissa inre organ. De påminna om tuberkulos men förorsakas av mögel- 1. jästsvampar, zooparasiter 1. bakterier.

Pseu'dois naya'ur, zool., blåfåret, en centralasiatisk övergångsform mellan får och

^ getter.

PseudokIeistoga'ma växter, se under Kleisto-gami.

Pseudo-nobility, se under föreg. ord.

Fseudotrfquetrum, bot,, falskt trekantig.

Psi'dium, bot,, trädsläkte i Sydamerika och Västindien av fam. Myrta'ceæ, Flera arter odlas för de välsmakande frukterna under benämning Ära'ga, Guaya'va, Gua'va,

PsiIo'i, gr,, det lättast väpnade manskapet i den forngrekiska hären.

'Psilo'ma, gr. (av psiWs kal, naken), med,, flintskallighet.

Psilomela'n 1. Svart glaskopf, miner,, ett slags brunsten.

Psilu'ra, zool,, se Nunnan.

Psitta'cidæ, zool,, papegojor.

Psitta'cinus, bot,, papegojgrön.

Pso'a, gr,, anat,, länd- och njurtrakten. —

Pso'as, ländmuskel. — Psoas-absce'ss, med., bulnad i ländmuskeln. — Psoi'tis, inflammation i nämnda kroppsdel.

Pso'ra, gr. (av psoe'in, klå, riva), med., skabb, skorv. — Psori'asis, skorvbildning.

— Psoria'sma, skorv, smitta. — Pso'rika, pL, läkemedel mot skabb. — Pso'risk, skabbartad. — Psoroftalmi', klåda i ögonlocken, ögonskabb. — Psoromia'sma, skabbsmittämne.

Psora'lea, bot, sydamerikanskt ört- ochbusk-släkte av fam. Legumino'sæ. — P. coryli-fo'lia (Ostindien), användes i parfymerier.

— P. e3cule'nta, asfaltklöver (Medelhavsländerna), har ätliga rotknölar. Användes förr mot frossa.

Psorospe'rmier = Gregariner (se Gregarin).

Psyche', gr., 1. Psy'ke (lat. Psy'che), eg. andedräkt; själ, ande; gr. myt., personifikation av människosjälen, under bild av en fjäril 1. en ung skön flicka med fjärilsvingar (Eros^ [Amors] älskade); en större toalettspegel. — Psychago'gos 1. Psychopo'm^ pos, gr. myt., själsledsagare. Jfr följ. ord.

— Psykago'g, själasörjare. — Psykago'ga 1. Psykago'gika, pL, med., medel mot vanmakt och skendöd. — Psykagogi', själavård. — Psykago'gisk, som angår själavården. — Psykasteni', med., form av neu-rasteni, som huvudsakligen berör själslivet. — Psykentoni', överdriven själsansträngning. — Psykento'nisk, själsan-strängande. — Psykia'ter (av gr. iatro's, läkare), läkare, som ägnar sig åt botande av sinnessjukdomar. — Psykiatri' (av gr. iatre'ia, läkning, kur), läran om sinnessjukdomar och sätten att bota dem. — Psykia'trisk, som angår sinnessjukdomar. Psy'kisk {gr. psychiko's), själslig, andlig, som angår själen och själslivet.)(Fysisk. — Psykisk forskning, gren av psykologien, som söker förklara vissa egendomliga fenomen såsom telepati, kri-stallskådning, varsel o. s. v. — Psyki'sm, läran om själens liv; läran att själen är något rent andligt 1. översinnligt. — Psy-ki'st, anhängare av endera av sistnämnda läror. —• Psykoanaly's, av J. Breuer och S. Freud utformad metod att uppspåra tillståndskomplexer i det undermedvetna själslivet. — Psykofi'1, bot, kallas blommor, som äro tillpassade för pollination av dagfjärilar. — Psykofysfk, läran om förhållandet mellan kropp och själ, om sammanhanget mellan vissa kroppsliga och själsliga funktioner. — Psykofy'siska parallellteorien = Duplicism- (se d. o.). — Psykoge'ii kallas inom psykiatrien en sinnessjukdom, vars orsakssammanhang är av väsentligen psykisk art. — Psyko-ge'nesis (av gr. ge'nesis, ursprung), läran om den psykiska utvecklingen hos människan och djuret. — Psykognosi', kännedom om själsförmögenheterna. — Psyko-gnostfk, praktisk människokännedom. —

Psykogra'f (av gr. grajein, skriva), skriv-apparat, brukad av spiritisterna för mottagande och återgivande av meddelanden från andevärlden. — Psykografi', den psykologiska forskning, som inriktar sig på beskrivning och analys av en enskild individs själsliv och utveckling. — Psyko-gra'm, genom psykografi erhållen karakteristik av en persons individualitet. — Psykologi' (av gr. lo'g os, lära), själslära, vetenskapen om människosjälen. — Psyko-lo'g, person, som studerar psykologi; kännare av själslivet. —• Psykolo'gisk, som angår själen och läran om densamma. — Psykologi'sm, f il., åsikt, som grundar filosofien på psykologien, emedan all verklighet är för oss given såsom psykologiska fakta. — Psykoma'nt (av gr. mante'ia, spådom), andebesvärj are. — Psykomanti', andebesvärjelse. — Psykometri'k, benämning för de delar av psykologien, där själslivets yttringar mätas med matematiska metoder. —• Psykomoto'risk, kallar man själslivets förmåga att påverka de motoriska centra i hjärnan i impulser till rörelse- och viljeyttringar. — Psykomoto-risk hallucinatio'n orsakas av retningstillstånd i hjärnans motoriska centra. — Psykoneuro's, med., nervlidande med väsentligen psykiskt ursprung. — Psyko-nomi' (av gr. no'mos, lag), läran om lagarna för själslivet. — Psykonosologi' 1. Psykopatologi' (jfr Nosologi 1. Patologi), läran om sinnessjukdomar. — Psykopa't, sinnessjuk. — Psykopati', sinnessjukdom. — Psykopa'tisk, som har med sinnessjukdom att göra. —• Psyko's, sinnessjukdom, i vidare bemärkelse upprört sinnestillstånd med stark mottaglighet för suggestion, t. ex. masspsykos. — Psykosofi', psykologisk teori, grundad på religiösa och sedliga livsintressen och ej på empiriska studier av själslivet. — Psyko'tisk, som har med psykos att göra. — Psykotekni'k, psykologiens praktiska användning i kul-turuppgiftemas tjänst. — Psykoterapi', psykisk läkekonst, särskilt använd vid vissa nerv- och sinnessjukdomar.

Psydra'cium, lat., med., en kliande vatten-blåsa 1. hettblemma.

Psy'kisk, Psykolo'g, Psykologi', Psyko's m. fl., se under Psyche.

Psykrofobi' (av gr. psychro's, kall, kylig, och fobe'in, frukta, hava avsky för), fruktan 1. avsky för köld, i synnerhet för kallt vatten. — Psykrofo'b, person, som lider av dylik fruktan. — Psykrolusi' (av gr. lou'ein, bada), med., utvärtes bruk av kallt vatten som läkemedel. — Psykro-klini' (av gr. kWnein, böja), bot, det fenomenet att bladen hos vissa örter (ex. Geum urbanum), böja sig ned mot marken vid låga temperaturer över 0°, varigenom transpirationen nedsättes och sålunda faran för förfrysning minskas. — Psykro-1082

me'ter (av gr, metre'in, mäta), ett slags hygrometer (se d. o.). — Psykrote'rium, eg. kallrum; avkylningsrum; förfrisk-ningsställe.

Psy'ktika (av gr. psy'chein, andas på, avkyla) , pL, med., kylande medel. — Psy'xis, avkylning; förkylning.

Pt., kem., atomtecken för Platina.

p. t., förk. för pro tempore (se d. o.).

P. T., signalflagga i kommersiella signalboken, som hissas i st. f. lotsflagga för att påkalla lotshjälp.

Ptah 1. Phtah, egypt. myt., skaparen av ur-ämnet, lokalgud i Memfis.

Pta'rmika (av gr. ptai'rein, nysa), pl., nys-medel. — Ptarmisk, som framkallar nys-ning.

Pteri'dium 1. Pte'ris, hot., ett ormbunkssläkte, varav P. aquilfna, örnbräken, är en av våra allmännaste ormbunksarter.

Pteridofy't€r, Pterido'phyta, hot., ormbunks-växter.

Pteroca'rpus, hot., tropiskt trädsläkte av fam. Legumino'sæ. — P. dra'co, ger ett rött harts (drakblod). — P. marsu'pium, ger drogen kino. — P. santali'nus, ger s. k. rött sandelträ 1. caliaturträ, som dels är ett värderat virke, dels användes i färgindustrien. — P. Soyauxii, ger afrikanskt sandelträ (barwood).

Pteroda'ktylus (av gr. ptero'n, vinge, och da'ktylos, finger), zool., ett till ödlegruppen Pterosauria (se d. o.), hörande släkte.

Pteromy'zon, zool., nejonögon, ett släkte Rundmunnar bland fiskarna. — P. fluvia'tilis, vanliga nejonögat, allmän runt kusterna. Stiger upp i älvarna för att leka. Dess larvform, linålen, ansågs förr vara en särskild art (Ammocætes). B ä c k-nejonögat är en förkrympt form, allmän i sött vatten. — P. mari'nus, havs-nejonögat, finnes på västkusten och i s. Östersjön. .

Pte'ropus, zool., däggdjurssläkte av ordn. Chiro'ptera, fladdermöss. — P. vampy'rus, kalongen 1. Indiens flygande hund, och P. giga'nteus, Ostindiens flygande räv äro svåra fiender till sina hemtrakters fruktträdgårdar.

Pterosa'uria (av gr. ptero'n, vinge, och sav-ro's, ödla), paleont., flygödlor, en till forn-världens fauna hörande ödlegrupp med utseende likt fåglarnas.

Ptery'gium (av gr. ptery'x, vinge), med., en sjuklig nybildning på ögats horn- och bindehinna.

Ptfnus, zool., borrbill 1. borrbagge, ett släkte skalbaggar. — P. fur, bokborrbillen, anträffas i gammalt trä i skåp o. d. Dess larver förstöra uppstoppade djurskinn, pälsverk, naturaliesamlingar, böcker m. m.

Ptisa'n {gr. ptisa'ne, lat. pti'sana, fr. tisane), eg. kornvatten; med., hälsodryck, innehållande medikamentösa ämnen.

Ptochia'ter (av gr. ptocho's, tiggare, och iatro's, läkare), fattigläkare.

Ptolemæ'us, latinskt, Ptolema'ios, grekiskt mansnamn (av gr. pto'lemos = po'lemos, krig, strid). Buret av egyptiska konungar. —• Ptolemæus Aulete's, P. "flöjtblåsaren".

— P. Epifane's, P. "den lysande". — Ptole-maios Euerge'tes, P. "välgöraren". — P. Fila'delfos, P. "den brodersälskande". — P. Filome'tor, P. "den modersälskande". — P. Filopa'tor, P. "den fadersälskande". — P. Fy'skon, P. "isterbuken". — P. sote'r, P. "räddaren".

Ptoleme'iska lärosatsen, mat., den av Klau-dios Ptolemaios (grekisk astronom, f. omkr. 100 e. Kr.) uppställda lärosatsen att summan av rektanglarna av de motstående sidorna av en i en cirkel inskriven fyrhörning är lika med rektangeln av diagonalerna. — Ptolemeiska världssystemet, astr., ett efter Klaudios Ptolemaios uppkallat världssystem enl. vilket jorden var universums medelpunkt.

Ptomafner (av gr. ptoma, död kropp, lik), kem., likalkaloider, giftiga alkaloider, som uppstå i förruttnade kroppar genom bakteriers inverkan på äggviteartade ämnen.

Pto'sis, gr. (av pi'ptein, falla), med., nedfallet, slappt hängande övre ögonlock.

P. Tr., förk. för post trinitatem (se d. o.).

Ptyalago'ga, gr. (av pty'alon, spott, och a'gein, driva), pl., med., spottbefrämjande medel. — Ptyalfn, kem., ett enzym (se d. o.) i spott. — Ptyali'sm, spottflöde, ym nig spottavsöndring. — Pty'sis, spottning —• Pty'sma, spott. — Ptysmago'ga " Ptyalagoga (se ovan).

Pu, kinesiskt längdmått = 1,228 m.; kinesisk': och japanskt ytmått — 2,8 kvm.

Pu 1. Punamu, det kinesiska namnet N ef rit (se d. o.).

Puberte't {lat. pube'rtas), manbarhet, könsmognad, utveckling till man 1. kvinna med fortplantningsförmåga. — Pu'bes, anat., blygd 1. födslodelarna. — Pube'scens, hot., småluden. — Pubesce'ra, bliva manbar.— Pu'bis, blygdregionen.

Pubifo'Iius, hot., med småludna skivor (lameller) .

publ., förk. för lat. puhWce, offentligen, 1. pu'hlicus, offentlig.

Pu'blica auctorita'te, Publice'ra, Publici'st, Publicite't m. fl., se under följ. ord.

Pu'blicus, -a, -um, lat. {fr. puhlic, puhlique), urspr. som angår folket 1. staten; allmän, offentlig; uppenbar, känd; världsbekant.

— Pu'blica auctorita'te, med överhetens tillstånd, med myndigheternas tillåtelse. P. fa'ma non se'mper va'na, ingen rök utan eld. — P. fi'de, genom allmänhetens förtroende; ett i Stockholm 1716 präglat nödmynt. — Res pu'blica, se Republik. — Ad publica'ndum, till allmän efterrättelse. — Publica'tio bono'rum, offentligt indragande, konfiskation av egendom. — Publica'-P. u. c.—Puke

tum, kungjort, offentliggjort. — Pu'blice, offentligen. — Publice'ra {lat, puhlica're), offentliggöra, kungöra, utsprida; utgiva (böcker o. s. v.). — Publicist, tidningsskrivare, tidningsman; i utlandet även statsrättslärd; utgivare av urkunder. — Publicistisk, statsrätts-lära, statsvetenskap. —• Publici'stisk, som har med tidningsväsendet att göra. — Publicite't, offentlighet; tidningsväsende; tidningsmannaskap. — Publicitetsprincipen, jm\y grundsatsen, att inskrivning av fastighetsförvärv skall ske i offentligt register 1. fastighetsbok för att bli rättsligt gällande. — Publi'k (fr, public, lat. pu'bli-cus)f allmän, offentlig; publikum, den stora allmänheten; läsare-, åhörare- 1. åskådarekrets. — Publika'n (lat. publica'-nus), hos de gamla romarna en förpaktare av vissa statsinkomster, t. ex. av tullmedlen; även entreprenör av offentliga arbeten. — Publikatio'n, offentliggörande, utgivande (av böcker o. s. v.); en utgiven skrift. — Publi'k internatione'Il rätt, jur., dets. som folkrätt. — Publi'kum, se Publik.

P. u. c., förk. för lat. post urbem co'nditam, efter stadens (Roms) grundläggning.

Puccine'Ilia, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — P. di'stans (syn. Gly-ceria d., Poa d.), saltgröe. — P. maritima (syn. Glyceria m.), strandgröe.

Pucelle, fr. (1. pysä'll; av lat. pu'llus, ung), mö, jungfru. — Pucelle d'Orleans (1. -dårlea'ng). Jungfrun av Orleans, Jeanne d' Are (1. sjan dark). — Pucelage (1. pysöl-la'sj), mödom; svendom.

Pucheri't, mmer., hyacintrött 1. brunt vismut-vandanat i rombiska kristaller.

Puchto, se Pachto.

Puck (besläktat med isl. pu'ki, ond ande), i den germanska mytologien en tomte, känd som en skälmsk och retsam upptågs-makare.

Puck, sportt., trissa (i hockey).

Pud, rysk vikt = 16,38 kg.

Pudding, eng., maträtt, som består av mjöl, mjölk, ägg, smör och kryddor jämte kött, fisk, potatis 1. d. — Puddingspulver kallas olika pulverformiga blandningar, som enbart vid utröring med vatten giva olika slag av puddingar. — Puddingsten, petrogr., konglomerat av flintbollar i en grågul bindesubstans. Användes i England som gatsten men även till vaser etc.

Puddla (eng. puddle), met., färska järn. — Puddling, färskning av järn. — [-Pudd]ings-ugn,-] {+Pudd]ings-ugn,+} flammug^, där järn färskas.

Pu'deln, en till silkeshundarna hörande hund.

Pude'nda, lat., pL, ana.t., födslodelar, blygd. — Pudeur, fr. (1. pydö'r), blygsel; blyghet; blygsamhet.

Pu'der (fr. poudre, av lat. pu'lvis, stoft, damm), fint pulver, merendels av stärkelse, som strös i håret 1. med en puder-vippa anbringas på huden. — Puderdosa,

krig sk., dosa för mjölkrut, varmed stubi-nerna till bomber inpudrades. — Puder-socker = Farinsocker (se under Farina, lat.). — Puder vatten, uppslamning av pulver i en vätska, som efter anbringandet på huden avdunstar och kvarlämnar pudret jämnt utbrett. —• Pudervippa, för pudring avsedd knippa av fjädrar 1. dun. — Pu'dra (fr. poudrer), beströ med puder.

Pudeur, se under Piidenda.

Pudicite't (av lat. pu'dicus, kysk), kyskhet, ärbarhet. — Pudici'tia, kyskhet, ärbarhet; rom. myt., kyskhetens gudinna.

Pu'dra, se under Puder.

Pudrett (fr. poudrette, av poudre, pulver), ett gödningsämne, som består av torkade och pulveriserade människoexkrement.

Pue'blo, sp., befolkad ort, by, köping, — Pueblos 1. Puebloindianer, flera folk i Arizona och Nya Mexiko.

Puerila, lat., flicka.

Puella'ris, bot., flick-.

Pu'er, lat., gosse, barn. — Sunt pueri pueri, pueri puerflia tractant, pojkar äro pojkar, och pojkar hava pojkaktigheter för sig. — Pueril (lat. pueri'lis), barnslig; barnsligt enfaldig; pojkaktig. — Puerilia, pL, barnsligheter, pojkstreck. — Puerilite't, barnslighet; pojkaktighet. — Pueri'tia, barndomen; gossåldern; fig., oskuldens tid.

Puerpe'ra, lat. (av pu'er, barn, och pa'rere, föda), med., barnaföderska, barnsängskvinna. — Puerpera'1, som sammanhänger med barnsäng. — Puerperalfeber, barnsängsfeber. — Puerpe'rium, barnsbörd, barnsängsperioden.

Puerto (1. poe'rtå), sp. (lat. poWtus), hamn.

Puff, eng., överdrivet offentligt beröm, tidningsreklam ; utstående, pösig veckning på klänningsärm; låg, helt stoppad stol 1. mindre soffa utan ryggstöd. — Puffa för, överhopa med oförtjänta lovord.

Puff ert (ty. Puff er), liten pistol.

Pu'ffinus, zooL, liresläktet, av fam. Stormfåglar.

Pugila'tio 1. Pugila'tus, lat., knytnävestrid. — Pugili'sm, boxning, boxningskonst. — Pugili'st, knytnävskämpe, boxare. — Pugi-listi'k, boxningskonst. —• Pugili'stisk, som sammanhänger med knytnävestrid.

Pugnacite't, lat. (av pu'gna, strid), stridslystnad. — Pugna de la'na capri'na, eg. strid om gethår; tvist om kejsarens skägg.

Puissance, fr. (1. -sa'ngs), makt, välde, herravälde, myndighet; kraft, förmåga.

Pu'ja', sanskr., ärebetygelse, dyrkan.

Pu'ka (ty. Pauke), tonk., ett slaginstrument i form av en med skinn överspänd koppar-kittel.

Puke, enl. folktron ond ande, som nattetid suger kraft ur de sovande. Pukarna äro trollkvinnornas tjänare och visa sig i form av grå ullgarnsnystan. Jfr Puck.1084

Puktörne, hot,, se Ononis. — Pukvete, bot.,

se Melampyrum,

Pul, sing. av Fulbe (se d. o.).

Pulang (gr. poulan), spelt, insats i kortspel

('Wlan").

Pulas, se Ramie.

Pulawarasmör, se Bassiasmör.

Pu^lcher, lat., vacker. — Pulcheri'n, ett hud-försköning-smedel.

Pulche'rius och Pulehe'ria, mans- och kvinnonamn (av lat. pu'lcher, vacker).

Pulche'rrimum, bot., mycket vacker. — Pu'l-chrum, bot., vacker.

Pulcinella (Z. -tji'-), se Polichinelle.

Pulear, ind. myt., äktenskapets gud.

Pu'lex, lat., loppa.

Pulica'ria prostra'ta (syn. Innia p.), bot., loppört, sällsynt i s. Sverige. Tillhör fam. Compo'sitæ. — Pulica'ris, lopp-.

Pulfcidæ, zool., loppor.

Puligny, fr. (1. pylinji'), omtyckt Bourgogne-vin.

Pulk, po., en trupp kosacker.

Pulka, se Ack ja.

Pulla'rier {lat. pulla'rius, av pu'llus, kyckling) , hönsvaktare; hos de gamla romarna personer, som vårdade de heliga hönsen. — Pullomanti' (av gr. mante'ia, spådom), spådom efter hönsens sätt att äta.

Pulla'stræ, zool., duvfåglar.

Pu^llmanvagnar, komfortabla sov- och restaurangvagnar, infördes i järnvägsdriften av amerikanen G. M. Pullman (1831 —97).

Pulmo, lat., anat. lunga. — Pulmona'1 1. Pul-mona'r, som hör till 1. angår lungan. — Pulmoni', med., lungsot. — PuImo'nisk, lungsiktig. — Pülmo'tor, med., apparat för konstgjord andning.

Pulmona'ria, bot., förr officinelit växtsläkte av fam. Börragina'ceæ. Vårväxter med först röda, sedan violettblå kronor. Ett antal arter från s. Europa med skiftande blomfärger odlas som prydnadsväxter. — P. angustifo'lia, smalbladig lungört. — P. officina'lis, lungört.

PuImona'ta, zool., lungsnäckor.

Pulmo'tor, se Pulmo.

Pulo, malaj., ö (ofta i geografiska namn).

Pulpa, lat., kött; den köttiga massan av vissa frukter; anat., tandens mjuka del; farm., mos, berett av krossade och kokade frukter och rötter. — P. colocy'nthidum, se Kolokvint. — P. tamarindo'rum cru'da, se Tamarind. —

Pulposite't, köttfullhet. — Pulpö's {lat. pulpo'sus), köttartad.

Pulpe't {lat. pulpitum), skrivbord 1. ställ med sluttande skiva, skolbänk. — Pulpet-tak, byggn., halvtak, blott åt en sida sluttande yttertak.

Pu'lpitum, se Pulpet.

Pulposite't, Pulpö's, se under Pulpa.

Pulpo'sus, bot., saftig.

Pulque, sp. {1. -ke), en mexikansk rusdryck, beredd av den jästa saften av Agave-2iTteT.

— Pulque de Mahio, en rusdryck, beredd av majs.

Puls, hjälpredskap, varmed fisken skrämmes på nät 1. kvar i notar.

Puls (av lat. pu'lsus, stöt, slag, av pe'llere, stöta, slå), med., rytmiskt upprepad stöt av hjärtat (hjärtpuls) och av pulsådrorna 1. artärerna (artärpulsar), särskilt den på handledens insida. — Pulshammaren, fys., ett instrument, som visar tryckets verkan på kokpunkten. — Pulslära, se Sfygmologi. — Pulsmätare, se Sfygmo-meter. — Pulsåder = Artär (se d. o.). — Pulsa'tio a'urium, bultande i öronen. — P. ca'pitis, bultande i huvudet 1. tinningarna. — P. co'rdis, hjärtklappning. — Pulsatio'n 1. Pulse'ring, slag, slående (hjärtats 1. pulsens). — PulsatiV, slående, klappande. — Pulse'ra {lat. pulsa're), slå, klappa. — Pulsimanti' (av gr. mante'ia, spådom), spådom efter blodet vid åderlåtning. — Pulsime'ter (av gr. me'tron, mått), pulsmätare, sfygmometer (se vid. d. o.). — Pulsio'n, fys., vågformig rörelse, stöt, slag. — Pulsome'ter (av gr. me'tron, mått), ett slags ångsugpump.

Pulsatnia, bot., växtsläkte tillhörande fan|. Ranuncula'ceæ. — P. pa'tens, nipsippa. — P. prate'nsis, fältsippa. — P. verna'Iis, mo-sippa. — P. vulgaVis, backsippa, backvippa.

Pulsatfllakamfer, se Anemonin.

Pulsa'tor, en mjölkningsmaskin av sug-maskintypen.

Pulse'rande likström, elektrotekn., likström med periodiska styrkevariationer.

Pulsi-, Pulso-, se Puls.

Pultifa'g (av lat. puls, gröt, och gr. fa'gein, äta), grötätare.

Pultifo'rmsalva, kvicksilveroxidsalva (mer-kurioxid blandad med lanolin 1. vit vase-lin).

Pultost 1. Gammelost, en art surmjölksost.

Pultro'n {fr. poltron), feg stackare, mes, "kruka"\ — Pultroneri' (fr. poltronnerie), feghet, mesaktighet.

Pulu, namn på Barometz (se d. o.) fr. Sand-wichöarna.

Pulver (av lat. pu'lvis, stoft, damm), farm., ett genom målning, stötning 1. siktning fint fördelat ämne. — Pulverem ob o'culus aspe'rgere, eg. strö sand i ögonen på någon; slå blå dunster i ögonen på någon.

— Puherisatö'r 1. Pulverisa'tor, maskin för pulverisering av hårdgods; eau-de-colognes-dusch, rafraichissör (se vid. d. o.). — Pulverise'ra, förvandla till pulver, stöta 1. mala fint.

Pulvera'cea, bot., pulverformig.

Pulvi'llus, lat., med., en liten kudde, som begagnas vid förbindning av sår.

Pulvina'r 1. Pulvina'rium, lat. (av pulvi'nus, kudde, bolster), ett med kuddar betäckt läger 1. säte. — Pulvina'ria medica'ta,

kryddpåsar. — 0'lium est pulvinar dia'boli,

lättjan är djävulens huvudkudde.

Pulvina'ta, hot., bildande dynor.

Pu'lvis, pl. Pu'lveres, stoft, damm; farm., pulver. — Pulvis adsperso'rius, ströpulver. — P. aero'phorus, fräspulver. — P. alu'mi-nis kinosa'tus beredes av kino, aromatiskt pulver och alun. Brukas vid passiva blodflöden m. m. — P. ama'rus ferra'tus, ett maskmedel, beredes av kardemummafrön, svavelsyrad järnoxidul, maskfrö och renfana. — P. a'ri alkali'nus, ett magstärkande pulver, beredes av rent kolsyrat kali, vitkanel, kalmusrot, pimpinellarot och dansk ingefära. — P. aroma'ticus, aromatiskt, smakförbättrande pulver, beredes av kardemummafrön, ingefära och äkta kanel. — P. bicarbona'tis na'trici tarta'ri-cus 1. P. effervescens compo'situs, laxerande fräspulver, består av fräspulver och vin-syrat kalinatron. — P. dentifrfcius, tand-pulver. — P. efferve'scens, fräspulver, vilket, löst i vatten, brukas som läskedryck. Består av natriumkarbonat och vin- 1. citronsyra. — P. glycyrrhi'zæ compo'situs, lakritspulver. — P. gummo'sus, ett lenande pulver, göres av althérot, gummi arabi-cum och raffinerat socker. — P. gummo'sus stibia'tus, bröstpulver. — P. hæmosta'ticus Bonafoux, Bonafoux' blodstillande pulver, består av växtkol, gummi arabicum och harts. — P. ipecacua'nhæ theba'icus, kräkrotspulver med opium, beredes av levantiskt opium, kräkrot och svavelsyrat kali. — P. jala'ppæ hydrargyra'tus, ett kraftigt avföringsmedel, beredes av kalo-mel och jalapparot. — P. magne'siæ aro-ma'ticus, Roséns ammpulver, beredes av fänkål, det gula av pomeransskal, mjölksocker och vit magnesia. Gives åt kvinnor, som giva di, dels mot magsyra, dels för att göra mjölken alkalisk. — P. magne'siæ cum rhe'o, barnpulver, rabarberpulver, med magnesia, består av fänkål, magnesia, socker och rabarber. Gives åt dibarn mot magsyra. — P. magnesiæ tarta'ricus beredes av vinsyra, magnesia, socker och pep-parmyntoljà. — P. ni'tri tartaricus, kylande pulver, beredes av magnesia, vinsyra, salpetersyrat kali och socker. — P. py'rius, krut. — P. scillæ boraxa'tus, ett urindrivande pulver, beredes av sjölök, borax, socker och Tartarus depuratus. — P. taraca'næ, se Kackerlackor. — P. ta'r-tari compo'situs, tandpulver, beredes av konsjonell, citronsaft, violrot, myrrha electa, kino, cremortartari och nejlikolja.

Pulvis et u'mbra su'mus, lat., vi äro stoft och skugga. ("Odæ" av Horatius.)

Pu'man = Kuguaren. Se Felis.

Pu'milus, -a, -um, lat., bot., dvärg-, liten.

Pumpa, bot., se Cucurbita.

Pu'mpernickel, ett slags grovt, klihaltigt rågbröd, som ätes i Westfalen.

Pumpsot (av holl. pompsood), skeppsb., trummor kring sugrören till länspum-pama i ett fartygs lastrum.

Punamu, se Pu.

Pu'nas, geogr., ödsliga, kala högslätter i Sydamerikas Änder.

Punch, eng. {1. pöntj; av ital. Pulcinella [se Polichinelle]), "Kasper", den lustiga personen på Englands Kasperteatrar; namn på en berömd engelsk skämttidning, grundad 1841; punsch (se d. o.).

Puncheon, eng. (1. pö'ntjen), engelskt rymdmått, för vin omkr. 3,8 hl., för öl 2,27 hl.

Puncta'tus, bot., punkterad. — Punktifo'rme, hot., punktformig.

Puncticula, Pu'ncto m. fl., se under följ. ord.

Pu'nctum, lat. (av pu'ngere, stinga, pricka), punkt (se d. o.). — P. cæ'cum, anat., den blinda fläcken i ögat. — P. sa'liens, den sprittande punkten; med., första märkbara spåret av hjärtverksamhet hos fostret; fig., huvudpunkten, det väsentliga. — Puncto 1. In puncto, angående, beträffande. — Puncto sexti 1. In puncto puncti, beträffande sjätte budet. — Puncti'culæ, pL, med., små punkter.

Pund = Lispund (se d. o.); dansk viktenhet = 500 gr.; turkisk och egyptisk myntenhet = 100 piaster; pund sterling (se Pound sterling).

Pundigtal, kalibern å en artilleripjäs, bestämd efter skålpundsvikten av den till pjäsen passande järnkulan.

Pundfter, ind., brahminska skriftlärda i Indien; asiater, som av engelska regeringen utbildas i geodesi och för européernas räkning företaga upptäcktsfärder till Tibet o. a. svårtillgängliga trakter.

Pund ste'rling, se Pound sterling.

Pu'ner {lat. pæ'ni), fenicier och kartager. — Pu'nica, hot., ett till fam. Myrta'ceæ hörande busk- 1. trädsläkte. Av dess art Pu-nica gr ana'tum, granatträdet, fås granatäpplen. — Pu'nisk {lat. pu'nicus 1. pæ'ni~ cus), fenicisk; kartaginensisk. — Puniska språket, det feniciska tungomål, som talades i Kartago och dess besittningar. — Puniska äpplen, granatäpplen. — Punisk trohet, se Fides punica.

Pung (arab.-turk. kis), turkisk myntenhet: en pung silver = 500 piaster == ungefär 80 kr.; en pung guld = 30,000 piaster = ungefär 4,900 kr.

Pungdjuren, zool., Marsupia'lia, en ordning inom däggdjurens klass. Hithörande djur föda sina ungar i mycket ofullgånget skick. Under tillväxttiden förvaras de i en pung på moderdjurens buksida, varav namnet. De flesta pungdjuren tillhöra Australiens fauna.

Pungkräfta, zool, se Birgus.

Pu'nica, Pu'msk, Puniska språket m. fl., se under Puner.

Puni'cens, hot., purpurfärgad.

Punici'n, se Pelletierin.

Punitio'n {lat, puni'tio), straff, tuktan. — Punissa'bel, straffvärd. — Puniti'v, straffande, tuktande.

Punje'tter (av fr. poignet, handlove) = Plö-Töser (se d. o.).

Pu'nka, Pu'nkah (av hindost. pankha, solfjäder), en i taket fäst fläkt, som användes av engelsmännen i Indien vid hög hetta. Den drives av en punkah-hoyy punkaman, 1. av elektromotor.

Punkt {lat, j)u'nctumy av pu'ngeTe, stinga, pricka), eg. det stuckna; styng, prick; språkv,, skiljetecken (.), som brukas vid slutet av en period; förkortningstecken (såsom i "t. ex."); uteslutningstecken (...); mat,, gränsen för en linje mot en annan rumsstorhet; multiplikationstecken; divisionstecken (:); tonk., (över 1. under noten), staccato (se d. o.); (efter noten), förlängning av dennas värde med hälften; (två punkter [:]), repris (se d. o.); hoktr., typografisk måttenhet (= Vi2 linje = cm.) för bestämning av stilkägeln; även stycke, avdelning; omständighet, föremål; huvudfråga; ögonblick, bestämd tid; bestämt ställe. — Punkta'lglas användes i glasögon för minskande av olägenheterna av en genom glasen gående sned bliekriktning. — Punkt atio'n, utkast; fördragspunkter; även ett slags spådom efter vissa i bestämd ordning satta punkter. — Punkte'ra {fr. pointer), beteckna med punkter 1. prickar, pricka; handelst., jämföra räkningsposter och beteckna de riktiga med punkter. Jfr I nt er punkt er a ; få brott på luft slangen i ett bilhjul. — Punkte'ring, beteckning med punkter 1. prickar; genomstickning av luftslangen i pneumatiska hjul. — Punkteringsmaner 1. Punkter'maner, inom kopparstickskonsten modellering medelst punkter; målark., färgernas påläggning punktvis. — Punkte'rkonst, ett slags spådomskonst efter punkter, förenade till figurer. — Punktgravy'r, se Punkteringsmaner. — Punktio'n 1. Piinktu'r, stickning, styng; kirurg., operation medelst instick; blåsstick. Jfr Akupufiktur och Elektro-punktur. — Punktstil 1. Punktskrift, ett slags relief tryck (se d. o.). — Punktuali'st, en särdeles punktlig person. — Punktuali-te't, punktlighet, synnerlig noggrannhet. — Punktuatio'n, beteckning med punkter, prickning. — Punktue'Il {fr. ponctuel), punktlig, noggrann. — Pu'nktum, punkt. Därmed punktum, nog därom, ej ett ord vidare om saken. — Punktu'r = Funktion (se ovan); hoktr., ett redskap, medelst vilket det på ett arks ena sida tryckta inpassas på den andra sidans tryck. — Punktögon, zooL, kallas insekternas osammansatta ögon. Jfr Facettögon.

Puns {ty, Punzen 1. Bunzen, ital. punzone), verktyg, som i metall- och läderarbeten åstadkommer fördjupningar, framställan-

de figurer 1. ornament. — Punsa, arbeta med puns. — Punsning, arbete med pims.

Punsch {eng. punch, av hindi panch, sanskr. panca, fem, efter de urspr. fem beståndsdelarna: sprit, vatten, socker, citronsaft och krydda), en svensk nationaldryck, beredd av socker, arrak och vatten; även namn på andra likörartade drycker. — Punschkopp, dets. som Krämkopp. — Punschskatt, Punschstämpel, skatt på punsch, i form av på kärlet fast-limmad beläggningsstämpel.

Punsning, se Puns.

Punte'llo, ital., hyggn., en ofta på byggnads-1. skulpturverk befintlig stötta.

Pu'nta, sp., hamn, hamnstad.

Punto, ital., tonk., punkt. — Punto d'a'rco, se A punto d^arco.

Pupi'll (av lat. pu'pillus, föräldralös gosse, fem. pupi'lla), myndling; (av lat. pu'pilla, ögonsten), anat., det cirkelrunda hålet i ögats regnbågshinna. — Pupillkassa, kassa, ur vilken avlidna medlemmars omyndiga barn erhålla understöd. — Pupillkollegium, förmyndarkammare. — Pupilla'r, som har avseende på ögats pupill 1. en myndling. — Pupillarite't, minderårighet.

Pupp 1. Popp, överbyggnad akterut på de svenska 1700-talsgalärerna.

Pu'ppa (av lat. pupa, liten flicka, docka), zool., det vilostadium i insekternas utveckling som ligger mellan larvtillståndet och den fullbildade insekten.

Pu'ppis, astr., se Skeppet Argo.

Pu'pula, lat., hot., pupill (se d. o.).

Pupunha (Z. popo'nja), se Bactris.

Pur {lat. pu'rus), ren, oblandad; oförfalskad, äkta; idel.

Pura'na (av sanskr. pura, fordomdags), en samling fornindiska diktverk.

Puré 1. Pyré {fr. purée, av purer, avskumma, avsila och detta av lat. pufrus, ren, rensad), ärt-, höns-, kräft- 1. annat slags soppa, vars fasta beståndsdelar frånsilats; även potatis 1. andra grönsaker i form av mos.

Purée, fr. {1. pyre'), se föreg. ord; kem., indiskt gult (se Jamie indien).

Purga', sibirisk snöstorm.

Purga'ntia, Purgatio'n, Purgato'rio, Purga-to'rium m. fl., se Purgera.

Purgati'n 1. Purgato'1, kem., antrapurpurin-diacetat. Användes som avföringsmedel samt som betmedel vid garvning.

Purge'n, farm., fenolftalein, använt som avföringsmedel.

Purge'ra {lat. pur ga're), rena, rensa; luttra; urskulda, rättfärdiga; med., laxera, använda avförande medel. — Purge'rande medel, avförande medel. — Purgernötter, se latropha. — Purgernötolja, se Curcas-olja. — Purga'ntia, pl., 1. Purgatfv, avförande medel. — Purgatio'n, rening, avföring; rättfärdiggörelse. — Purgato'rio,

ital.y skärselden; titel på andra avdelningen av Dantes "Commedia divina" (se d. o.). — Purgato'rium, lat, skärselden; jur.f värjemålsed.

Puri, en brasiliansk folkstam.

Purifa'ctio Marie m. fl., se under följ. ord.

Purifie'ra (lat. purifMre), rena, rensa, luttra. — Purifa'ctio Mariæ, Marias ren-selsedag. Jungfru Marias kyrkotagning, kyndelsmässan (se d. o.). — Purificato'-rium, reningskläde, i katolska kyrkan den linneduk,

varmed nattvardskalken avtorkas. — Purifikatio'n, rening, rensning, luttring. — Puri'sm, språkrensning, strävan att befria ett språk från ord av främmande ursprung. — Puri'st, språkrensare. —• Puri'stisk, språkrensande. — Purite't (lat. pu'ritas) f renhet, oskuld.

Pu'rim, hebr. (av pers. pur, lott, del), 1. Purimfesten, en judisk fest, som firas i mars till minne av huru drottning Ester räddade israeliterna undan Hamans stämplingar.

Puri'n, kem., kvävehaltig organisk förening, som bildar modersubstans till de s. k. purinbaserna, t. ex. urinsyra, kaffein, tein, teobromin m. fl. — Purinba'ser, se föreg.

Puri'sm, Puri'st, se under Purifiera.

Purita'ner (eng. puritans, av lat. pu'ritas, renhet), från slutet av 1500-t. benämning på de engelska protestanter, som ivrade för att i kyrkan återinföra hela den urspr. asketiska renheten.

Purite't, se under Purifiera.

Purjolök, se Allium.

Pu'rkinjes fenome'n, fys., kallas det förhållandet att blå och gröna ytor ännu kunna iakttagas vid så svag belysning att röda ytor te sig alldeles färglösa.

Purohita (sanskr., "ställd i spetsen"), ind. relig., furstlig huspräst.

Purple ore, eng. (1. pörpl år), "purpurmalm". Se Kishränder.

Purpur (lat. pu'rpura, av gr. por fy'ra, eg. purpursnäcka), en dyrbar röd färg, i forntiden beredd av purpursnäckans saft, numera tillverkad av anilin och alizarin; även purpurdräkt, purpurmantel; fig., makt, glans, prakt; furstlig, konungslig värdighet. — Pu'rpura, zool., se Purpursnäcka-, med., fläckvis uppträdande blödningar i huden. — Purpura'ter, de i purpurmantlar klädda kardinalerna. — Pur-pura'scens, hot., purpurrodnande. — Pur-purblått = Indigopurpur (se d. o.). — Purpurbräcka, hot., se Saxifraga. — Pur-pu'reus, hot., purpurröd. — Purpuri'n, kem., trioxiantrakinon, ett av krapprotens färgämnen. — Purpurfno, ital., ett slags konstgjord, oftast röd glasmassa, varmed byggnader prydas. — Pur puri't, paleont., förstenad purpursnäcka. — Purpurli'n, hot., es Linum. — Purpuroxantfn, kem., dioxiantrakinon. Jfr Purpurin. — Purpursnäcka, zool, benämning på de till buk-

fotingarna hörande släktena Murex och Pu'rpura, vilka ur en körtel avsöndra en saft, som under inverkan av ljus och luft blir starkt röd (purpurfärgad). — Purpursyra, kem., en ur urin framställd syra. — Purpurträ, se Amarantträ.

Purra, sjöv., väcka sovande. — Purrkvart, tid för klädsel vid purrning nattetid.

Purrée, se Purée.

Purrhavre, hot., se Avena.

Pur sang, fr. (1. pyr sang), fullblod; av renaste vatten.

Purse seine, eng. (1. pörs sen), ett slags fisknot.

Purule'nt (lat. puruWntus, av pus, gen. puris, var), med., som innehåller var. — Purule'nta, pL, medel, som befordra varbildning. — Purule'ntia, mognad, varbildning.

Pu'rus, lat., ren (se pur).

Purusha, ind. myt., en ur jätte, av vars kropp världen byggdes.

Pus, gr., fot.

Pus, lat. (gen. pu'ris), med., var.

Puseyism (Z. pjusii'sm), den av den engelske teologen Pusey (1. pju'si) i 19 :e årh. framkallade religiösa rörelse,

som sökte närma den engelska statskyrkan till katolicismen. — Puseyi'stisk, som har avseende på pu-seyismen. — Puseyi't, anhängare av denna rörelse.

Pu'shan, ind. myt., "födaren", "uppehållaren", en specialgud för boskapen.

Pushball, eng. (av push, knuffa, och hall, boll), avart av fotboll, där bollens diameter är 1,5 m.

Pusillani^m (lat. pusillani'mis), klenmodig, försagd. — Pusillaniinite't, klenmodighet, försagdhet.

Pusillus, -a, hot., liten.

Pusjto' = Pasjto (se d. o.).

Pu's.sel, försvenskning av Puzzle (se d. o.).

Pusse'ra (fr. pousser), eg. stöta; knuffa; hjälpa, driva 1. skuffa fram; (fr. hosseler), driva i metall. — Pussera sig, komma sig upp, armbåga sig fram.

Pu'sta, försvenskning sly Puszta (se d. o.).

Pu'stel, 1. Pu'stula, sv. pl. Pustler, med., en finne 1. annan med var fylld upphöjning i huden. ^ Pustula malfgna, mjältbrands-karbunkel. — Pustula'ntia, pL, blåsdragande medel. — Pustula'tus, hot., med blåsor 1. bläddror. — Pustulö's (lat. pustuWsus), som har hudutslag, finnig.

Pustertalrasen, nötboskapsras från österrikiska Alperna.

Puszta, magyar. (1. pu'sta), ungersk lantgård; hed, stäpp.

Puta'men, lat., hot., skal; det köttiga lagret på en stenfrukt; farm., droger av frukt-1. fröskal.

Putatio'n, lat., memng, förmodan. — Puta-ti'v, förmodad, förment.

Putnius, lat, hot, (liten) gosse.1088

Putney, eng. (L pa^ttni), stadsdel i s.v. London, huvudstation för stadens roddidrott.

Puto'rius, zooL, illersläktet. — P. fu'ro, fret-ten, hålles ofta tam för kanin jakt. — P. puto'rius, illern.

Putre'do, lat., med., ruttenhet, röta. — Putre-fie'ra 1. Putrefice'ra, ruttna; bringa till förruttnelse. — Putresce'ns 1. Putrefak-tion, förruttnelse. — Putresci'n, kem., tetrametylendiamin, organisk bas, som stundom uppstår vid äggviteförruttnelse. Putri'd, rötartad, rutten. — Putridfeber, brandfeber, rötfeber. — Putridgift, förruttnelsegift. — Putridite't, tillstånd av förruttnelse.

Puts {ty. Putz), kalk-, cement- 1. gipsbeläggning på murar, väggar, innantak m. m.

Puttees, eng. (1. po'ttiss), benlindor.

Pu'tti, ital. (pl. av pu'tto, pys), konstt., amo-riner, genier i form av oftast nakna barngestalter.

Putte, se Putti.

Puys, fr. (1. pyi'), geogr., benämning på slocknade vulkankäglor.

Puzzelspel (eng. puzzle), sju geometriska skivor med vilka figurer läggas; läggspel av i bitar skurna tavlor 1. d.

PuzzuoIa'njord, geoL, i trakten av den italienska staden Puzzuo'li förekommande vulkanisk jord (en trakyttuff), av vilken cement beredes.

pxt., förk. för lat. Pinxit (se d. o.).

Pyekchysis (av gr. py'on, var), med., var-utgjutning. — Pyemi' (av gr. ha'ima, blod), varfeber, blodförgiftning genom var. — Pye'misk, som har avseende på varfeber. — Pye'sis, varbildning.

Pyeli't 1. Pyelftis (av gr. py'elos, kar, bäcken), med., inflammation i njurbäckenet.

Pyemi', Pye'sis, se under Pyekchysis.

Pyenga'duträ, Pinga'doträ, Sa'mbea {1. -bi), Yeru'l, träslag för hus- och skeppsbyggnad från Bortre Indien av osäkert botaniskt ursprung.

Pygmæ'us, -a, hot., dvärglik.

Pygmali'on (lat. Pygma'lion), gr. myt., av en konung på Cypern förfärdigad kvinnobild av elfenben, som han förälskade sig uti och som Afrodite på hans bön skänkte liv.

Pygméer (gr. pygmai'oi, lat. pygmæi, av gr. pygme', knytnäve), ett dvärgfolk, som omtalas av den forngrekiske skalden Ho-meros.

Pygo'pagus (av gr. pyge', bakdel, och page'is, förenad), med., med sittbenet sammanvuxna tvillingar. — Pygo'podes, zool., gumpfotade fåglar. — Pygosty'1 (av gr. sty'los, pelare), anat., plogbillsliknande skelettdel, som hos de flesta nu levande fåglar bildar ryggradens slut.

Pyja'mas 1. Pa'jamas (av pers. paejama, ett slags vida byxor), nattdräkt, bestående av byxor och jacka.

Pyk, fi., av bästa beskaffenhet, prima vara.

Pykni't (av gr. pykno's, tjock, tät), miner., en art topas. — Pyknome'ter 1. Pyknosko'p

(av gr. me'tron, mått, 1. skope'in, se), fys., täthetsmätare, en apparat, för bestämmande av den eg. vikten hos vätskor och pulverformiga kroppar. — Pykno's, förtätning, förtjockning. — Pykno'stylon, byggn., byggning med pelare, som stå tätt intill varandra. — Pykno'tisk, förtjockan-de, förtätande.

Pyla'des, gr. sag., Orestes' vapenbroder och Elektras make; fig., en trogen vän.

Pylaiska amfiktyonien, se under Amfiktyo-ner.

Pyllnavatten, farm., ett bittervatten från Brüx i Böhmen.

Pylo'ner {gr. pylo'nes, av pyW, dörr), byggn., två tornlika byggnader på ömse sidor om huvudportalen till fornegyptiska tempel.

Pyloro's, ^r. dörr- 1. portvakt. — Pylo'rus, lat., ajiat., nedre magmunnen, magsäckens nedre öppning. — Pylo'risk {lat. pyWri-cus), som tillhör pylorus.

Py'ndare (av lat. po'ndus, vikt), ett slags besman med fast upphängningspunkt och efter den längre, graderade armen flyttbar vikt.

Pynt {holl. punt), spets, t. ex. på ett ankar-fly.— Pynt 1. Pyntning, klädd, konisk spets på ändan av en tross. — Py'nta, förse trossar med pyntning.

Pyocarcino'ma (av gr. py'on, var), med., kräfta med varbildning. — Pyoce'le, var-bråck. — Pyoceno'sis, varuttömning. — Pyochezi', varavgång vid avföringen. — Pyocæli', varsamling i underlivet. — Pyo-cy'stis, varböld. — Pyoftalmi', ögon-inflammation med varflytning. — Pyoge'n, varbildande. — Pyogena bakterier, varbil-dande bakterier. — Pyoge'nesis, varbildning. — Pyohæmi' = Pyemi (se d. o.). — Pyome'tra, varsamling i livmodern. — Pyoperica'rdium, var i hjärtsäcken. — Pyorré (av gr. re'in, flyta), varflytning.— Pyosa'lpinx, var i äggledarna. — Pyotho'-rax, var i lungsäcken. — Pyova'rium, var på äggstockarna.

Pyokta'mium, kem., ett färgämne, metylviolett.

Pyra'cea, hot.,^ på Pyrus (se d. o.).

Pyralloli't, miner., ett svart talk- och kalk-jordssilikat.

Pyrami'd {gr. pyrami's), byggn., benämning på de egyptiska konungagravarna, vilkas fyra i höjden snett uppstigande sidor förena sig i en spets; mat., en polyeder (se d. o.), som begränsas av en månghörnig figur (basen) och så många i en punkt sammanträffande trianglar, som. basen har sidor; spelt., ett biljardspel, där bollarna i början ligga ordnade som en pyramid. — Pyramida'Iis, hot., pyramidlik. — Pyra-mida'lisk,

pyramidformig; fig., utomordentlig, ofantligt stor. Jfr Succés pyra-midal. — Pyramidboj 1.

sjöv.y ett flytande pyramidformigt sjömärke. — Pyrami'dioii, pyramidformig spets på en obelisk. — Pyraniido'n, farm,, dimetylamidoantipyrin, feber- och smärtstillande medel. — Pyramidpoppel, bot., se Populus. — Pyramidsuga, Blåsuga, bot., se Ajuga. — Pyramidtak, byggn., tälttak, åt fyra sidor sluttande yttertak. — Pyramidtal, mat., ett slags figurtal (se Figurerade tal). — Pyramidträd, trädg., frukt-1. prydnadsträd, uppdragna i pyramidform. — Pyramidyta, krist., kristallyta, som skär alla tre kristallaxlarna.

PyVamus och Thisbe, i en babylonisk kärlekssaga ett älskande par, som förföljdes av olycksöden.

Pyrargilli't, miner., ett slags cordierit (se d. o.).

Pyrargyri't, miner., antimonsilverblände, en viktig silvermalm.

Pyraso'l, kem., ett derivat av pyrol, som ger upphov till antipyrin.

Pyrauli'k (av gr. pyr, eld, och avWs, rör), läran om eldens rörelse.

Pyré, se Puré.

Pyrena'icum, bot., pyreneisk.

Pyrenomyce'tes, bot., kärnsvampar.

Py'rethrum, bot., ett till fam. Compo'sitæ hörande örtsläkte, synonymt med Chry-santhemum. Se vid. Insektpulver.

Pyre'tika, gr. (av py'retos, feberhetta), pl., kem., febermedel. — Pyre'tion, lindrig feber. — Pyre'tisk, feberaktig. — Pyr etc-logi' (av gr. Wgos, lära), läran om febrar.

Pyretri'n, den skarpa, verksamma beståndsdelen i Bertramrot (se d. o.).

Pyrheliome'ter (av gr. pyr, eld, he'lios, sol, och me'tron, mått), fys., apparat för mätande av strålningens intensitet genom dess värmeverkningar.

Py'ria, gr. (av pyr, eld), med., torrt svettbad, d. v. s. varmt sand- 1. ångbad.

Pyri'cola, bot., på Pyrus (se d. o.).

Pyridi'n, kem., ett i stenkolstjära och benolja förekommande ämne; användes till denaturering av alkohol; även som inandningsmedel vid hjärtsjukdom och astma.

Pyrifle'gethon, se F le gethon.

Pyrifo'rme, bot., päronformig.

Pyri'nus, -a, -um, bot., på Pyrus (se d. o.).

Pyriodo'rus, bot., päronluktande.

Pyri't, miner., svavelkis.

Pyroauri't, miner., vattenhaltig, blekgul, i eld guldfärgad järnmanganoxid.

Pyroelektricitet = Kristallelektricitet (se d. o.).

Pyrofa'g (av gr. pyr, eld, och fage'in, äta), eldätare.

Pyrofa'n, miner., en varietet av opalen

Pyrofo'n, ett slags orgel, där tonerna frambringas av i rör av olika längd brinnande gaslågor.

Pyrofo'rer (av gr. pyr, eld, och fe'rein, föra), kem., benämning på porösa ämnen, som så begärligt upptaga syre ur

luften, att de

upphettas till glödgning 1. antändning. — Pyrofo'risk, adj. till föreg. ord.

Pyrofosfa't, kem., salter av Py ro fosforsyra (se d. o.).

Pyrofosforsyra, kem., en fyrbasisk fosforsyra. — Pyrofosforsyrat järnvatten, ett konstgjort järnvatten, som innehåller ferripyrofosfat.

Pyrofylli't, miner., ett pärlemorglänsande lerjordssilikat.

Pyrofysali't, miner., oädel topas.

Pyrogallussyra 1. Pyrogallo'1, kem., en giftig och starkt antiseptisk syra, framställes genom torr destillation av galläpplesyra och användes inom fotografien.

Pyro'galus, bot., med brännande mjölk.

Pyrokateki'n, kem., ortodioxibensol, användes som fotografisk framkallare.

Pyrokla'stisk, geoL, benämnes ofta en vulkanisk brottstyckesbergart, s. k. tuff.

Pyroklo'r, miner., ett niobotitanat.

Pyrokroi't, miner., ett vitt, pärlemorglänsande, i luften svartnande manganmineral.

Py'rola, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Pyrola'ceæ. Sex svenska arter. — P. chlo-ra'nta, grönblommig vintergröna. — P. me'dia, klockvintergröna. — P. minor, småvintergröna. — P. rotundifo'lia, vintergröna. — P. secu'nda, björkvintergröna.

— P. umbella'ta, syn. Cimaphila (se d. o.).

— P. uniflo'ra, ögonljus.

Pyrola'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Bicores. Svenska släkten: Cima'-phila, Monotropa och Py'rola.

Pyrolatri' (av gr. pyr, eld, och latre'ia, gudsdyrkan), eldsdyrkan. — Pyro'lea (av lat. o'leum, olja), pl., kem., vidbrända oljor.

— Pyrole'in, med mönja kokt rovolja.

Pyro'leæ, bot., underfamilj av fam. Pyrola'-

ceæ.

Pyro'leum anima'le cru'dum, farm., hjorthornsolja, en destillation av raspade hjorthorn. — P. benzi'num, bensin (se d. o.). — P. be'tulæ, björktjära. — P. ce'ræ, vaxolja. — P. cha'rtæ, papperstjära.

— P. coIopho'nii, hartsolja (av Pinus-arter). — P. fa'gi, bokvedstjära. — P. lithanthra'cis, stenkolstjära, beredes genom torr destillation av stenkol. Brukas till beredning av färgämnen, karbol-syra, asfalt o. s. v. — P. oxyce'dri, enveds-tjära, fås genom torr destillation av veden till Juniperus oxycedrus. Nyttjas vid vissa hudsjukdomar. — P. papy'ri, pappersolja. — P. petræ'um, petroleum, bergolja (se d. o.). — P. pi'ni, tjära, beredes genom torr destillation av hartsrika rot-och vedstycken av Pinus silve'stris och A'bies exce'lsa. — P. ru'sci, björktjära. — P. su'cciiii cru'dum, rå bärnstensolja, beredes genom torr destillation av bärnsten. Nyttjas som tillsats till liniment och salvor.

Pyrologi' (av gr, pyr, eld, och lo'gos, lära), läran om elden.

Pyrolusi't, miner., brunsten (se d. o.).

Pyromachi'ter (av gr, pyro'machos, oför-brännelig), pL, miner., fältspatartade mineralier.

Pyromani' (av gr. pyr, eld, och mani'a, raseri), med., mordbrandsmani. — Pyro-ma'n, en med denna mani

behäftad person.

Pyromanti' (gr. pyromante'ia, av pyr, eld, och mante'ia, spådom), spådom efter eld.

Pyromeri'd, petrogr., klotporfyr, porfyr, som innehåller kulor av annan sammansättning.

Pyrome'ter (av gr. pyr, eld, och metre'in, mäta), fys., eldmätare, ett instrument, varmed mycket höga värmegrader kunna mätas.

Pyromorfi't, miner., ett mineral av klorbly och fosforsyrad blyoxid.

Pyro'p (av gr. pyropo's, eldfärgad), miner., mörkröd granat från Böhmen.

Pyropissft, miner.ett hartsartat ämne, av vilket fås paraffin.

Pyrorti't, miner., ett slags ortit (se d. o.).

Pyrosfn, se Erythrosin.

Pyro'sis (av gr, py'rosis, inflammation), med., halsbränna, magsyra.

Pyrosko'p (av gr, pyr, eld, och skope'in, se) = Pyr ometer (se d. o.).

Py rosmali't, miner., ett av järn- och manganoxidul bestående mineral.

Pyrostibni't, miner., antimonblände.

Pyrosyror, kem., dels organiska syror, bildade genom torrdestillation av andra syror, dels oorganiska syror, bildade genom vattenavspjälkning av vanliga syror.

Pyroteknfk (av gr. pyr, eld, och te'chne, konst), fyrverkerikonst; fyrverkeri. — Pyrote'kmker, fyrverkare. — Pyrote'knisk, till fyrverkerikonsten hörande.

Pyrothonfd, kem., pappersolja.

Pyro'ticum, pl. Pyro'tica (av gr, pyr, e\å), med,, bränn- 1. frätmedel. — Pyro'tisk, brännande, frätande.

Pyrotypi' (av ö^r. pyr, eld, och ty'pos, prägel, bild), ett sätt att tillverka träornament.

Pyroxe'n, miner., benämning på en grupp gröna, glänsande mineral, som ha rombisk 1. monoklin kristallform och utgöra enkla silikat av järn, mangan, magnesium och kalcium.

Pyroxeni't, petrogr., en huvudsakligen av pyroxener (se d. o.) bestående bergart.

Pyroxyli'n = Nitrocellulosa (se d. o.).

Pyrrha, se Devkalion,

Pyrrhiche, gr., en forngrekisk vapendans.

Pyrrhi'chius (gr, pyrrhi'chios), metr., en av två korta stavelser bestående versfot.

Pyrrhonfsm, en av den fomgrekiske filosofen Py'rrhon framställd lära, som förnekar möjligheten av varje kunskap. Jfr Skepticism,

Py'rrhos {lat, Py'rrhus), gr, sag, = Neo-ptolemos (se d. o.).

Pyrrhosideri't 1. Göthft, miner., ett slags järnoxidhydrat.

Pyrrhosseger, se Pyrrosseger.

Pyrrhotfn = Magnetkis (se d. o.).

Py'rrhula, zooL, domherresläktct.

Py'rrhusseger, se Pyrrosseger.

Pyrro'l (av gr. pyrrho's, eldröd, och lat. o'leum, olja), kem., en färglös olja, som förekommer i stenkolstjära.

Py'rrosseger, Pyrrhusseger, efter konung Pyrrhos (lat. Py'rrhus) av Epirus, som efter en av sina segrar över romarna utbrast: "En sådan seger till, och jag är förlorad!" beteckning för en dyrköpt framgång, en seger, som försvagar segraren mera än den besegrade.

Pürschjakt, jaktt., smygjakt på kronhjort.

Pyrus, bot., trädsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. De viktiga

arterna äppel- och päronträd odlade i en oerhörd mångfald former. — P. bacca'ta, införd från Sibirien. — P. commu'nis, päronträd. — P. malus, äppelträd, apel.

Pythagoré, anhängare av den forngrekiska filosofen Pythago'ras (lat. Pytha'göras).

— Pythagore'isk, som har avseende på Pythagoras och hans lära. — Pythago-reiska filosofien, Pythagoras' lära, enl. vilken talen utgöra tingens väsentliga form och de element, av vilka tingen bestå.

— P. lärosatsen, mat,, satsen att i en rätvinklig triangel summan av kvadraterna på kateterna är lika med kvadraten på hypotenusan. — P. tabellen, multiplikationstabellen. — Pythagoreiskt kors, gaffelkors, ett som bokstaven Y format kors.

PytWa (lat, Py'thia), Apollons prästinna i Delfi, vilken förkunnade orakelsvar. — Py'thisk, som har avseende på Apollon, som är helgad åt honom. — Pythiska spelen, i det gamla Grekland en nationalhög-tid, som vart fjärde år firades vid Delfi till minne av Apollons seger över draken Python, — Py'thius, gr, myt., den pytiske, binamn till Apollon såsom segrare över Python. — Py'thon, en fruktansvärd orm 1. drake, som dödades av Apollon. — Python-ormarna, zool., Pythoni'dæ, en familj av de giftlösa jätteormarna i (^amla världens heta länder. Har likt boaormarna förkrympta bakre extremiteter, i olikhet med dem framtänder i överkäken.

Pyulki' (av gr. py'on, ysly, och he'lkein, draga), med., uttömning av var. — Pyuri' (av gr. u'ron, urin), var i urinen.

Pyxida'tus, hot., trattlik.

Py'xis 1. Pyxi'd (av gr. pyxi's, dosa, ask), dosa 1. kärl, vari katolikerna bevara hostian (se d. o.).

Py'xis, astr., stjärnbilden Skeppsl^ om-passen på s. hemisfären.

Py'xkailax, gr., med händer och fötter, av alla krafter.

Påfågeln, astr., se Pavo.

Pål, svensk namnform för Paulus.Påsk—Q. C.

Påsk (hebr. pe^sach, av pasa'ch, skonande gå förbi; gr. och lat. pascha), en judisk hög-tid (se vid. Passa); en kristen högtid, som firas till minne av Kristi uppståndelse. — Påskcykel, kronoL, en tidrymd av 532 år.

Påsklilja, bot., se Narcissus.

Påve (av lat. pa'pa, gr. pa'ppas, fader), benämning på Roms biskop såsom den romersk-katolska kyrkans andliga överhuvud. — Påvekorset, ett latinskt kors (se d. o.) med tre par armar, det översta kortast, det nedersta längst. — Påvlig 1. På-visk (fr. papal), som har avseende på påven 1. påvedömet. — Påvliga reservationer, se rniåer Reservera.

På'ver, se Pauvre.

Pä'ivä, fi. myt., solen såsom en fruktbarheten befordrande gudom. — Päivätär, Päiväs dotter. — Päivilä, ett f järrbeläget, härligt sagoland.

Päl, kallades de små knappar av silver inuti silverdryckeskannor, som angåvo måttet. Härav uttrycket att "tömma ett dryckeskärl till sista pälen". Jfr Pegel.

Päll (mlty. pelle, urspr. av lat. pa'llium, mantel, täcke), rektangulär duk, som enl. gammalt svenskt bruk hölls

över brudparet vid vigsel {Brudpäll), Över kistan vid begravning (Gravpäll), 1. spändes upp över en person som man särskilt ville hedra.

Pär (fr. pair, eng. peer, av lat. par, jämlike) , urspr. titel för en länsherres vasaller, vilka dömdes blott av sina likar, senare för medlemmar av den engelska och franska högadeln (i England: hertigar, markiser, earler, viscounter och baroner, vilka såsom pärer hava säte i överhuset). Pärsdomstolen, fordom i Frankrike konungens domstol, där hans omedelbara vasaller (pairs de France) voro bisittare. — Pärskammaren, Frankrikes pärsinstitution, upphävd 1848. — Pärskap (fr. pairie, eng. peerage), en pärs värdighet och politiska rättigheter.

Pärk, spelL, ett gotländskt bollspel, som spelas utan sällträn.

Pärl, se under följ. ord.

Pärla (av mlat. pe'rula, dimin. av pi'rum, päron), i pärlmusslans inre förekommande, hård, rundad, pärlemorskimrande bildning av fosforsyrad och kolsyrad kalk. —

Pärl 1. Pärlstil = Halvkorpus (se d. o.).

— Pärlaska, ett slags vit aska, beredd av pottaska. — Pärlbambu 1. Whangee, en art bamburör med tjocka väggar och smalt hålrum. — Pärlbandsförmörkelse, astr. Om vid total solförmörkelse sol- och måndiametrarna äro mycket nära lika varandra, händer det någon gång att solkanten som en rad lysande punkter lyser fram mellan bergen på månranden. Härav namnet. — Pärldiaba's, miner., se Variolit. — Pärldruva, Pärlhyacint, hot., se Muscari.

— Pärlemor (ty. Perlmutter), det hårda, regnbågsskimrande ämne, som utgör insidan av pärlmusslans skal. — Pärlemorglas, se Brokadglas. — Pärlessens (1. -essa'ngs) = Essence d'Orient (se d. o.).

— Pärlmossa, se Caragheen. — Pärl-mussla, zool., benämning på de musslor, som frambringa äkta pärlor. Den förnämsta pärlmusslan, Meleagrina margariti-fera, finnes i Indiska havet och Persiska viken. Den europeiska flodpärlmusslan, Margarita'na margaritifera, förekommer hos oss i vattendrag med stenig botten. — Pärlsot, veter., ett slags tuberkulos hos djur. — Pärlstav, hyggn. = Astragal (se d. o.). — Pärlstil = Pärl (se ovan). — Pärlsvulst, med., benämning på små hårda, vita, pärlliknande hudknölar. — Pärl-uggla, zool., se Nyctala. — Pärlvitt, se Blanc de perle och Vismutvitt.

Päronträd, bot., se Pyrus.

Pärsdomstolen, Pärskammaren, Pärskap, se under Pär.

Pärt (holl. paard, eg. häst), skeppsb., stående tackling å bommar, rår m. m. till stöd för manskapet vid arbete till väders.

Pärta (fi. päre), stugubloss; till taktäckning brukad lång, tunn spjäla.

Pätin, Pätfna (ry. pjati'na), "femting", benämning på de fem distrikt, i vilka republiken Novgorod var delad. Ingår i svenska konungatiteln under 1500-t.

Pö'bel (av fr. peuple, lat. po'polus, folket), pack, slödder, det lägre folket.

Pö'rte (fi. pi'rtti), en finsk bondes dagligstuga.

Pösmunkar, i munkpanna gräddade och med sylt serverade bakverk av vetemjöl, sur grädde, ägg, smör och socker.

Q-

De ordförklaringar, som icke äro upptagna under Q, torde sökas under K.

Q som romerskt taltecken 500, Q = 500,000.

Q, förk. för Quintus m. fl. latinska namn.

Q såsom mynttecken betecknar på äldre franska mynt Chalons, på nyare Per-pignan.

q, förk. för lat. quadrans (fjärde delen), farthing (se d. o.).

Q, B., förk. för eng. Queens bench (se d. o.). Q. B. F. F. S. 1. Q. B. F. F. Q. S., förk. för lat. quod bonum, faustum felix que sit (se d. o.).

Q. C., förk. för eng. Queens Counsel (se under Counsel). Påsk—Q. C.

1091

Påsk (hebr. pe^sach, av pasa'ch, skonande gå förbi; gr. och lat. pascha), en judisk hög-tid (se vid. Passa); en kristen högtid, som firas till minne av Kristi uppståndelse. — Påskcykel, kronoL, en tidrymd av 532 år.

Påsklilja, bot., se Narcissus.

Påve (av lat. pa'pa, gr. pa'ppas, fader), benämning på Roms biskop såsom den romersk-katolska kyrkans andliga överhuvud. — Påvekorset, ett latinskt kors (se d. o.) med tre par armar, det översta kortast, det nedersta längst. — Påvlig 1. På-visk (fr. papal), som har avseende på påven 1. påvedömet. — Påvliga reservationer, se rniåer Reservera.

På'ver, se Pauvre.

Pä'ivä, fi. myt., solen såsom en fruktbarheten befordrande gudom. — Päivätär, Päiväs dotter. — Päivilä, ett f järrbeläget, härligt sagoland.

Päl, kallades de små knappar av silver inuti silverdryckeskannor, som angåvo måttet. Härav uttrycket att "tömma ett dryckeskärl till sista pälen". Jfr Pegel.

Päll (mlty. pelle, urspr. av lat. pa'llium, mantel, täcke), rektangulär duk, som enl. gammalt svenskt bruk hölls över brudparet vid vigsel {Brudpäll), Över kistan vid begravning (Gravpäll), 1. spändes upp över en person som man särskilt ville hedra.

Pär (fr. pair, eng. peer, av lat. par, jämlike) , urspr. titel för en länsherres vasaller, vilka dömdes blott av sina likar, senare för medlemmar av den engelska och franska högadeln (i England: hertigar, markiser, earler, viscounter och baroner, vilka såsom pärer hava säte i överhuset). Pärsdomstolen, fordom i Frankrike konungens domstol, där hans omedelbara vasaller (pairs de France) voro bisittare. — Pärskammaren, Frankrikes pärsinstitution, upphävd 1848. — Pärskap (fr. pairie, eng. peerage), en pärs värdighet och politiska rättigheter.

Pärk, spelL, ett gotländskt bollspel, som spelas utan sällträn.

Pärl, se under följ. ord.

Pärla (av mlat. pe'rula, dimin. av pi'rum, päron), i pärlmusslans inre förekommande, hård, rundad, pärlemorskimrande bildning av fosforsyrad och kolsyrad kalk. —

Pärl 1. Pärlstil = Halvkorpus (se d. o.).

— Pärlaska, ett slags vit aska, beredd av pottaska. — Pärlbambu 1. Whangee, en art bamburör med tjocka väggar och smalt hålrum. — Pärlbandsförmörkelse, astr. Om vid total solförmörkelse sol- och måndiametrarna äro mycket nära lika varandra, händer det någon gång att solkanten som en rad lysande punkter lyser fram mellan bergen på månranden. Härav namnet. — Pärldiaba's, miner., se Variolit. — Pärldruva, Pärlhyacint, hot., se Muscari.

— Pärlemor (ty. Perlmutter), det hårda, regnbågsskimrande ämne, som utgör insidan av pärlmusslans skal. — Pärlemorglas, se Brokadglas. — Pärlessens (1. -essa'ngs) = Essence d'Orient (se d. o.).

— Pärlmossa, se Caragheen. — Pärl-mussla, zool., benämning på de musslor, som frambringa äkta pärlor. Den förnämsta pärlmusslan, Meleagrina margariti-fera, finnes i Indiska havet och Persiska viken. Den europeiska flodpärlmusslan, Margarita'na margaritifera, förekommer hos oss i vattendrag med stenig botten. — Pärlsot, veter., ett slags tuberkulos hos djur. — Pärlstav, hyggn. = Astragal (se d. o.). — Pärlstil = Pärl (se ovan). —

Pärlsvulst, med., benämning på små hårda, vita, pärlliknande hudknölar. — Pärl-uggla, zool., se Nyctala. — Pärlvitt, se Blanc de perle och Vismutvitt.

Päronträd, bot., se Pyrus.

Pärsdomstolen, Pärskammaren, Pärskap, se under Pär.

Pärt (holl. paard, eg. häst), skeppsb., stående tackling å bommar, rår m. m. till stöd för manskapet vid arbete till väders.

Pärta (fi. päre), stugubloss; till taktäckning brukad lång, tunn spjäla.

Pätin, Pätfna (ry. pjati'na), "femting", benämning på de fem distrikt, i vilka republiken Novgorod var delad. Ingår i svenska konungatiteln under 1500-t.

Pö'bel (av fr. peuple, lat. po'polus, folket), pack, slödder, det lägre folket.

Pö'rte (fi. pi'rtti), en finsk bondes dagligstuga.

Pösmunkar, i munkpanna gräddade och med sylt serverade bakverk av vetemjöl, sur grädde, ägg, smör och socker.

Q-

De ordförklaringar, som icke äro upptagna under Q, torde sökas under K.

Q som romerskt taltecken 500, Q = 500,000.

Q, förk. för Quintus m. fl. latinska namn.

Q såsom mynttecken betecknar på äldre franska mynt Chalons, på nyare Per-pignan.

q, förk. för lat. quadrans (fjärde delen), farthing (se d. o.).

Q, B., förk. för eng. Queens bench (se d. o.). Q. B. F. F. S. 1. Q. B. F. F. Q. S., förk. för lat. quod bonum, faustum felix que sit (se d. o.).

Q. C., förk. för eng. Queens Counsel (se under Counsel).1092

Q. D. B. V.—Qualité

Q. D. B. V., förk. för lat. quod Deus bene v er tat, Gud styre detta till det bästa.

Q. E., förk. för lat. quinta essentia, kvintessens.

q. e., förk. för lat. quod est, vilket är, vilket betyder. — q. e. d., förk. för lat. quod erat demons t randum, vilket skulle bevisas.

Q. I. P., förk. för lat. quiescat in pace, vile i frid.

q. 1., förk. för lat. quantum lihet, efter behag.

Q. M. O., förk. för lat. qui mortem obiit, som avled.

q. p., förk. för lat. qua'ntum, pla'cet, så mycket som behagas, quantum pro'diit, så mycket som utkommit (i bokkataloger).

q. s., förk. för lat. qua'ntum sa'tis 1. quantum su'fficit, så mycket som erfordras, tillräckligt, lagom.

Qu., förk. för Quintus m. fl. latinska namn.

Qua, lat, som i egenskap av.

Qua'di, lat., kvader (se d. o.).

Quadrage'na, lat., tidrymd om 40 dagar; vanlig botövningsperiod inom katolska kyrkan.

Quadragena'rius, lat., en fyrtioårig man.

Quadrage'sima, lat., den fyrtionde (nämligen di'es, dag), fyrtionde dagen före långfredagen, sjätte söndagen före påsk, som av katolikerna även kallas Invocavit (se d. o.), första dagen i fyrtiodagsfastan. — Quadragesima'lfastan, se Kvadragesimal-f as tan.

Quadra'ngulum, bot., fyrkantig.

Qua'drans, lat., en fjärdedel; romerskt mynt = 1/4 as; vikt = 3 uns. — Quadrans hono-ra'rius, herald., figur som upptager högst en fjärdedel av en vapensköld samt är av annan färg än denna.

Quadra'trix, lat., mat., benämning på en kroklinje som av greken Deinostratos användes för lösningen av cirkelns kvadratur. Jfr Quadratura circuli.

Quadra'tum, lat., mai., kvadrat, kvadratben. Quadratum geome'tricum, astr., medeltida arabiskt instrument för uppmätning av zenitdi stanser.

Quadratu'ra ci'rculi, lat., mat., cirkelns förvandling till kvadrat; bestämmande av ytan av en cirkel, då radiens längd är given.

Quadra'tus ho'mo, lat., kort, undersätsig man; duktig man.

Quadrie'nnium, lat. (av qua'ttuor, fyra, och a'nnus, år), tid av fyra år.

Quadrifo'lia, bot., fyrbladig.

Quadri'ga, lat. (av quadri'juga, fyrspann), en med fyra hästar bredvid varandra förspänd antik krigs-1. kappkörningsvagn. — Quadriga'tus, lat., romersk denar med en quadriga i prägeln.

Quadrille, fr. (1. kadri'j), dansk., kadrilj, ett slags fransäs (se d. o.); spelt., lomberspel, spelat på fyra man hand.

Quadrilo'ba, bot., fyrflikig. Quadrinomium, lat., en storhet, som består

av fyra delar. — Quadriparti'tus, delad i fyra delar.

Quadrire'm, lat., fyrroddarskepp.

Quadri'vium, lat. {av qua'ttuor, fyra, och vi'a, väg), korsväg, ställe, där fyra vägar stöta tillsammans; i medeltidsskolorna benämning på geometri, astronomi, aritmetik och musik, vilka jämte grammatik, dialektik och retorik (trivium), utgjorde de s. k. sju fria konsterna.

Quadru'maiia, lat. (av qua-ttuor, fyra, och ma'nus, hand), zool., fyrhänta, en till däggdjurens klass hörande ordning.

Quadru'peda, lat. (av qua'ttuor, fyra, och pes, fot), zool., fyrfotadjur.

Quæ a pu'ero discuntur, tena'cius hærent, lat. ordspr., barnaminnet är troget.

Quæ no'oent do'cent, lat. ordspr., eg. det, som skadar, ger lärdom; av skadan blir man vis.

Quæ non posui'sti, nec to'llas, lat. ordspr., den, som ingenting sår, har ingenting att skörda.

Quæ, qua'lis, quanta, lat., vad, hurudan, huru stor? de tre huvudfrågorna med avseende på ett föremåls egenskaper. Brukas även som ett uttryck av förvåning.

Quære adole'scens, u'tere se'nex, lat. ordspr., ungdoms sådd blir ålderdoms skörd.

Quærit deli'rus quod non resjpo-ndet Home'-rus, nylat. ordspr., en narr kan fråga mer, än tio vise kunna besvara.

Quæsi'tis u'tere, lat., ordspr., njut vad du har; tag dagen sådan den kommer.

Quesi'tor, lat., rannsakare; bland romarna en av folket förordnad '^undersökningsdomare".

Quæ'stio, lat., fråga;.undersökning. — Q. an, frågan huruvida, den tvistiga frågan. — Q. facti, frågan efter det faktiska. — Q. ju'ris, rättsfråga. — Q. quo'modo, frågan på vad sätt. — Perso'na quæstio'nis, personen i fråga.

Quæ'stor, Quæstu'ra, se Kvestor, Kvestur.

Quai, fr. (1. kä [hårt k]), kaj (se d. o.). — Quai d'Orsay, fr. {L d'årsä'), strandgata i Paris. Franska utrikesministeriet är beläget vid denna gata och plägar därför ofta benämnas med gatans namn.

Quaker oats, eng. (1. koä'kö åts), engelskt och amerikanskt namn på ångpreparerade havregryn. Jfr Quakers. — Quaker rice, eng. (1. - rais), ångpreparerat ris. — Quaker wheat, eng. (1. - oi't), ångpreparerat vete.

Quakers, eng. (1. koä'körs), kväkare.

Qua'lis rex, ta'lis grex, lat. ordspr., sådan konung, sådana undersåtar, sådan herre, sådan dräng. — Q. quæ'stio, tale respo'n-sum, sådan fråga, sådant svar; som man ropar i skogen får man svar. — Q. vir, talis ora'tio, sådan man, sådant tal.

Qualitas, lat., kvalitet.

Qualité, fr. (1. kalite'; lat. qua'litas), egenskap, beskaffenhet; böjelse, fallenhet; godQualiter taliter—Quebracho

egenskap; stånd, anseende, värdighet; titel. Jfr Kvalitet, — Gens de qualité (Z. sjang dö -), förnämt folk. — Homme de qualité {L åmm -), förnäm man.

Qua'liter ta'liter, lat., på vilket sätt det vara må.

Quamasch, den ätbara roten av den amerikanska växten AntheWicum escuWntiim,

Quand méme, fr. (1. kangmä'm), även om, trots allt, kosta vad det vill.

Quando'que bo'nus dormi'tat Home'rus, lat., stundom slumrar den förträfflige Home-rus; även stora författare kunna begå fel. (Horatius.)

Quang, kin., mandarin (se d. o.).

Quànon, se Kanun.

Quanti, se under Quantus.

Quantrila prude'ntia, lat., "med huru litet förstånd", förk. av det Axel Oxenstierna utan grund tillskrivna yttrande: An ne-scAs mi fi'li quanti'lla prude'ntia mu'ndus reg a'tur? (Vét du då icke, min son, med huru litet förstånd världen styres).

Quantité, fr. (1. kangtite'), kvantitet. — Quantité négligeable (1. - neglisjea'bl), storhet, som kan lämnas ur räkningen; något 1. någon, som ej spelar någon roll.

Qua'nto su'mus superio'res, tanto nos gera'-mus submi'ssius, lat., ju högre vi stå desto ödmjukare böra vi skicka oss. (Cicero.)

Qua'ntum, se under följ. ord.

Qua'ntus, -a, -um, lat., huru stor, huru mycket? — Quantum, se Kvantum. — Q. in me, såvitt jag förmår, såvitt på mig ankommer. — Q. li'bet, Q. placet 1. Q. vis, så mycket som behagas, så mycket man vill. — Q. muta'tus ab i'llo, huru mycket har han icke förändrats sedan dess. — Q. sa'tis 1. Q. su'fflcit, så mycket som behövs, tillräckligt, lagom. — In quantum, såvida, såtillvida. — Qua'nti (nämligen pre'tii), vad är priset, vad kostar det?

Quapaws (1. kjoapå's), nordamerikansk indianstam av Dakotas (se d. o.).

Quarantaine^ fr. (L karangtä'n), se Karantän.

Quaranti'a, ital. (1. kva-), "fyrtiomanna-domstol", högsta domstolen i den forna republiken Venezia.

Qua're non, lat., varför icke?

Quart, eng. (1. koå't), engelskt rymdmått = 1,136 1. I Förenta staterna = 0,946 1.

Qua'rta, se Kvarta.

Quarta'liter, lut., kvartalsvis, vart kvartal.

Quarter, eng. (1. koå^rtör), eg. fjärdedel; ett rymdmått för torra varor, i England = 290,7 1., i Nordamerikas Förenta stater 121 1.

Quarterly review, eng. (1. koå'rtöli riv jo'), en i London från 1809 utg. engelsk tidskrift.

Quarte'ro, ett spanskt rymdmått för flytande varor.

Quartetto, ital. {1. kvarte'ttå), tonk., kvartett.

Quartidi, fr. (1. kartidi'; av lat. qua'rtus, fjärde, och di'es, dag) fjärde dagen i den republikanska veckan.

Quartier latin, fr. (1. kartie' latä'ng), eg. det latinska kvarteret; benämning på studentkvarteret i Paris.

Quartillo (Z. kvartiljå), ett spanskt kopparmynt = 8 V2 maravedi (se d. o.).

Qua'rto, lat., för det fjärde. — In quarto, se In quarto.

Quartodecima'ner (av lat. quartus decimus, fjortonde), benämning på en sekt som firade åminnelsen av Jesu död enl. judarnas kalender på den 14 Ni san oberoende av på vilken veckodag den inföll (alltså ej på en fredag, som i vår påsk).

Qua'si, lat., liksom (se vid: Kvasi); ital., tonk., liksom, nästan som. — Quasi'modo (fr. uttal: kasimådå'), namn på huvudpersonen i den franske författaren Victor Hugos roman "Notredanie de Paris". Se även följ. ord. — Quasimodoge'niti 1. Quasi'modo, första söndagen efter påsk. Benämningen härleder sig från begynnelseorden, "Quasi modo geniti infantes" (såsom nyfödda barn), i den nämnda dag i katolska kyrkan avsjungna mässan.

Qua'ssia, se Kvassia.

Quate'mberfastan, se Kvatemh er fastan.

Quate'rnio termino'rum, lat., log., termernas fyrfald, ett felslut, varvid i slutledningen ingå flera än tre termer.

Quatrain, fr. (1. katrä'ng; av lat. qua'ttuor, fyra), metr., en strof, som består av fyra versrader.

Quatre, fr. (1. kattr; lat. qua'ttuor), fyra. — Q. mains, se A quatre mains. — Q. men-diants (1. - mangdia'ng), eg. fyra tiggare; dessert, bestående av nötter, fikon, russin och mandel. — Quatretour {l. kattröto'r), spelt., ett parti biljard, vari fyra spelare deltaga. — A quatre épingles (L- epä'ngl), eg. med fyra knappnålar; putsad, utstyrd, i full ståt. — En quatre couleurs (1. ang - kolö'r), spelt., i alla fyra färgerna.

Quatrici'nium, lat., tonk., ett fyrstämmigt tonstycke.

Quatri'duum, lat., en tid av fyra dagar.

Quattrocento, ital. (1. -tje'ntå), fyra hundra; i den italienska litteratur- och konsthistorien benämning på ungrenässansens period, 1400-t. — Quattrocenti'ster, italienska konstnärer och skalder under denna period.

Qua'ttuor 1. Qua'tuor, lat., fyra; tonk. = Kvartett (se d. o.).

Qua'ttuor spe'cies, se under Species.

Quebracho (1. kebratsjå, av sp. quebrar, bryta, och hacha, yxa, d. v. s. "yxbry-tande"), ved av flera träd från Västindien och Sydamerika. — Q. bla'nco, vit quebracho fås av Aspidosperma quebracho i Argentina. — Q. colora'do, röd quebracho, fås av Schinopsis halansæ (Paraguay) och Sch. Lorenzii (Argentina). — QuebracWn,1094

hem.y en alkaloid ur quebracho. — Que-brachi't, kem.y en sockerart ur quebracho.

— Quebrachobark, farm., barken av den vita quebrochon. — Quebrachoextrakt, ur quebracho utdragna

garvämnen. — Que-bracho'1, kem., en alkohol ur quebracho.

Quechua, dets. ^om Quichua (se d. o.).

Que diable allait-il faire dans cette galère, se under Galér.

Queen, eng. (Z. koi'n), drottning. — Queen Mab, se Mah. — Queen's bench (Z. koi'ns bentj), eg. drottningbänk. Se vid. King's bench. — Q. counsel, se under Counsel. — Q. evidence, se King^s evidence. — Q. heads (1. - hedds), filat., benämning på de första engelska frimärkena emedan de buro en bild av drottning Victorias huvud. --Queensmetall, en metallblandning av an-timon, bly, vismut och tenn. — Q. pipe (1. - päjp), eg. drottningens tobakspipa; benämning på en vid Londons dockor uppförd ugn, där fördärvade, förfalskade 1. konfiskerade varor uppbrännas.—Q. ware (Z. - oä'r), drottningens lergods, ett slags fin engelsk fajans.

Queenslandshampa (1. koi'ns-), se Chikan-Kadia.

Queenstowniter (1. koi'nstaoni'ter), astr., ett slags glasmeteoriter, tektiter (se d. o.) från Tasmanien.

Queens ware, eng. {1. koi'ns oä'r), se Wedge-wood.

Que faire, fr. (1. kö [hårt k] fär), vad är att

göra?

Quemade'ro, sp. (1. ke'-), brandställe; plats, där inkvisitionen lät bränna kättare.

Quem De'us pe'rdere vult, deme'ntat pri'us, lat. ordspr., den, som Gud vill störta, slår han först med vanvett.

Que'ndel, ty., timjan.

Quene'Iler {fr. quenelles, 1. ke-), små klimpar av fin färs, kokta i salt vatten. Användes i soppor och som garnityr.

Quercetfn, kem., citrongult färgämne, som erhålles ur Quercitrin (se d. o.).

Que'rcina, bot., eklik (till bladen), växande på ek.

Quercitri'n, kem., glykosid, som finnes i Quercitron (se d. o.), humle, te m. fl.

Quercitro'n kallas barken av den nordamerikanska, i Sydeuropa odlade ekarten Quercus tinctoria, som lämnar ett värdefullt, gult färgämne.

Que'rcus, bot., växtsläkte tillhörande under-fam. Faga'ceæ av Hängeväxterna.

— Q. fastigia'ta, pyramidek, och Q. pe'n-dula, hängek, trädgårdsformer av Q. rohur.

— Q. robur, ek. — Q. sessiflo'ra, vinterek, sydligare än föreg.

Quere'Ia, lat., klagan, besvär, klagomål. — Q. Hunga'riæ, "Ungerns klagan", försvarsskrift (1619) för Bethlen Gabors uppror. — Q. nullita'tis, jur., nullitetskla-gan (besvär över domvilla). — Querelle, fr. (1. köräll [hårt k]), tvist, gräl, käbbel.

— Querula'iit, kverulant, person, som ständigt klagar; jur., kärande. — Querulant-vansinne, se Kverulantvansinne.

Querque'dula, zool., syn. Anas.

Queue, fr. (1. kö [hårt k]), svans, stjärt; stjälk; kö (se d. o.).

Qui be'ne disti'nguit, be'ne do'cet, lat. ordspr., den, som urskiljer väl, lär väl.

Qui be'ne vult fa'ri, de'bet præmedita'ri, lat. ordspr., den, som önskar tala väl, måste först lära sig tänka väl.

Quiché (/. kitsje'), en indianstam i Guatemala ; det av denna stam talade språket.

Quichua, sp. (1. kitsju'a), infödingarna i Ecuador, Peru, Bolivia och n. Chile; det av dem talade språket.

Qui ci'to dat, bis dat; qui ta'rdat mu'nera, nil dat, lat. ordspr., snart givet är dubbelt givet; sent givet är föga (eg. ingenting) givet.

Quick-Lunch, se under Lunch.

Quicu'nque, lat., var och en som, eho; benämning på Athanasianska symbolum (se d. o.) efter begynnelseordet i detsamma.

Quid, lat., vad. — Q. ad me, vad angår det mig ? — Q. ad te, vad angår det dig ? vad går åt dig?

Qui'dam, lat., någon, en viss person, en onämnd.

Qufdditas 1. Quiddite't (av lat. quid, vad), väsende; vad en sak är i och för sig.

Quid do'rmiunt libe'nter, sine lu'cro et cum da'mno quiscunt, lat., de som gärna vilja sova, vakna ofta med förlust ("flvgande fågel får något, sittande alls intet").

Qui de'serit occasio'nem, dessere'tur ab i'IIa, lat. ordspr., den, som icke griper tillfället i flykten, hinner det aldrig.

Quid facie'ndum, lat., vad är att göra?

Quid hoc si'bi vult, lat., vad betyder detta?

Quid ju'ris, lat., vad som är rätt.

Quid juvat ami'sso ela'ndere septa grege, lat. ordspr., vad tjänar det till att stänga stallet, sedan hjorten är borta ?

Quid le'ges si'ne mo'ribus, quid mo'res sine ope'ribus, lat., vad gagna lagar utan seder, vad seder utan gärningar?

Quid no'vi, lat., vad nytt?

Quidproquo', se Qui pro quo.

Qui'dquid a'gis, prude'nter a'gas et re'spice fi'nem, lat., vadhelst du gör, gör det med förstånd och tänk på utgången.

Qui'dquid deli'rant re'ges, plectu'ntur AcWvi, lat., undersåtarna få plikta för regenter-nas fel. (Horatius.) "Herresot, bondeblot."

Qufdquid id est, ti'meo Da'naos et do'na fe-re'ntes, lat., "huru det är, jag grekerna fruktar, om också de skänka" {Vergilius^ ".^neis" II: 49), d. v. s. den, som är misstänkt, bör man ej tro, om hon också söker ställa sig in.

Quid Saulus i'nter prophe'tas, lat., vad har Snul att göra bland profeterna?

Quid sit futu'rum eras, fu'ge quæ'rere, lat..Quiescat in pace—Quintomonarkianer

grubbla ej över vad som skall hända i morgon.

Quiescat in pa'ce, lat., må han (hon, det) vila i frid!

Qui ètes-vous?, fr. (1. kiätvo'), fransk biografisk uppslagsbok, motsvarande den svenska " Vem är vem?"

Quie'to, ital, tonk., lugnt, stilla.

Qui'etus, lat., bot., mild.

Qui fa'cile cre'dit, facile deci'pitur, lat. ordspr., den lättrogne blir ofta bedragen.

Qui le'viter spo'ndet, promi'sso elu^dit ina'ni, lat. ordspr., den, som lovar runt, håller tunt.

Qui'Iibet fortu'næ su'æ fa'ber, lat. ordspr., envar är sin lyckas smed.

Qui'libet præsu'mitur bo'nus, do'nec probe'tur contra'rium, lat., man bör om var och en tro, att han är god, till dess motsatsen bevisas.

Quili'sma, lat. (gr. ky'lisma, av hyWndein, rulla), tonk., drill.

Quilla'3abark 1. Panama'bark, farm., barken av Quilla'ya sapona'rm, tillhörande fam. Rosa'ceæ, i Chile. Innehåller mycket sa-ponin (se d. o.) och brukas vid tvättning av ylle och silke.

Quimab, en hög kvalitet av indisk hampa.

Qui mo'rtem o'biit, lat., som avled.

Qui multitu'dini se'rvit, be'lluæ se'rvit mul-to'rum ca'pitum, lat., den, som vill tjäna hopen, ger sig i tjänst hos ett månghövdat vidunder.

Quina 1. Quina-quina (/. kina, med hårt k), indianskt namn på baljor av Myroxylon-arter, vilka i gamla tider troddes lämna kinabark, varför namnet överfördes på denna. — Quina blanca, farm., benämning på drogen i Kopalkihark (se d. o.).

Quina'rius, lat. (av quini, fem i sänder), fornromerskt silvermynt, hälften av en denarius (se d. o.).

Quincaillerie, fr. (1. kängkaijöri [hårt k]), kramvaror av järn, stål, koppar, mässing o. s. v.; galanterivaror.

Quince-seeds, eng. (1. koi'ns-sids), kvittenkärnor.

Qui'ncunx, lat., Quinconce, fr. (1. kängkå'ngs [hårt k]), träds plantering i form av en tärningsfemma; ett romerskt mynt = as. — Quincuncia'lställning, den romerska legionens uppställning. — Quincunxia'l, bot., är bladställningen i en femtalig knopp, om två blad äro fria, två helt täckta och det femte har en fri och en täckt kant.

Quindekago'n (av lat. qui'ndecim, femton, och gr. goni'a, hörn), mat., femtonhörning.

Qui ne'scit simula're, nescit regna're, lat., den, som icke förstår att förställa sig, förstår icke att regera.

Qui ni'hil sci'at, nihil du'bitat, lat. ordspr., den, som ingenting vet, kan icke tvivla på något.

Qui ni'mis asce'ndit, plus ju'sto desce'ndit,

lat. ordspr., den högt vill kliva, faller ofta ned.

Qui ni'mium pro'bat, ni'hil probat, lat. ordspr., den, som bevisar för mycket, bevisar ingenting.

Quini'n, lat. = Kinin (se d. o.). — Quini'sm, med., kinaförgiftning.

Quinise'xtum, lat., benämning på kyrkomötet i Konstantinopel 692 i dess egenskap av komplement till 5:e och 6:e ekumeniska mötena.

Quino'a, bot., Chenopo'dium quino'a, ett sydamerikanskt sädesslag. Se Kvinoa.

Quinologi', se Kinologi.

Qui non ha'bet in ære, lu'at in co'rpore, lat., den, som ej kan betala med pungen, måste betala med kroppen.

Qui non labo'rat, non mandu'cet, lat, den, som icke vill arbeta, han skall icke heller äta.

Qui non ve'tat pecca're, cum possit, jubet,

lat., den, som när han kan det, icke förhindrar en ond gärning, han gör sig till deltagare däri. (Seneca.)

Quinquage'sima, femtionde dagen före påsk, fastlagssöndag.

Quinqua'trus, lat., i det gamla Rom en fest till Minervas ära.

Quinquedenta'ta, bot., femtandad. — Quin-quefo'lia, bot., fembladig. — Quinquepa'r-titus, bot., femdelad.

Quinque'nnium, lat. (av qui'nque, fem, och a'nnus, år), tid av fem år. — Quinquen-na'l, femårig, som inträffar vart femte år. — Quinquenna'Ies, romerska ämbetsmän, som vart femte år hade att upprätta listor över stadsfullmäktige i städerna. — Quin-quillio'n, en million gånger en kvadrillion 1. femte potensen av en million.

Quinquere'mis, skeppsb., femroddare.

Quinqui'na, se Quina och Kina.

Qui'nta, lat. (fem. av qui'ntus, den femte), se Kvinta. — Quintal, fr. och sp. (fr. uttal: kängta'll [hårt k], sp. uttal: kinta'l), cent-ner, förr i Frankrike = 49 kg., i Spanien = 46 kg. — Me'trisk quintal, dubbelcent-ner, nu bruklig vikt = 100 kg.

Quinte'rn, se Kvintern.

Quintero'n, sp., se Kvinteron.

Quintessence, fr. (1. kängtessa'ngs [hårt k]), se Kvintessens.

Quinte'tto, ital., mus., se Kvintett.

Quintidi, fr. (1. kängtidi'; av lat. qui'ntus, femte, och di'es, dag), femte dagen i den republikanska veckan.

Quintilhas, port., dets. som Quintillas (se d. o.).

Quinti'lis, lat., äldre namn på månaden juli, enl. julianska kalendern årets femte månad.

Quintilias, sp. (1. kinti'ljas), mMr., en fem-radig strof med enversigt motto och en fyraradig glossa, bruklig på Pyreneiska halvön sedan 1400-t.

Quintille, se Cinquille.

Quintomonarkia'ner, "femte monarkiens män", puritansk sekt i England, som trodde att Cromwell skulle förbereda1096

Quintus—Quousque tandem

Kristi tusenåriga rike på jorden 1. den femte monarki, som omtalas i Dan. 2: 44 och följ.

Qufntus, lat, den femte, romerskt mansnamn.

Qui nucleum vult e'sse, nu'cem fra'ngat, lat. ordspr., den som vill äta kärnan, måste även krossa skalet.

Qui nunqiiam ma'le, nunquam be'ne, lat. ordspr., den, som aldrig gör ont, gör ej heller något gott.

Qui o'mma sci're si'mulant, nil quidquam sci'unt, lat., de, som låtsa sig veta allt, veta ofta alls intet.

Qui pi'cem ta'ngat, inquina'bitur ea, lat, den som rör vid tjära, han blir besmittad därav.

Quipos 1. Quipu {1. ki'pos; peruanska quipu), peruanernas knutskrift (se d. o.).

Qui pri'or est te'mpore, po'tior est ju're, lat ordspr., den, som först kommer till kvarnen, får först målet.

Qui pro'ficit in a'rtibus et de'ficit in mo'ribus, plus deficit, quam pro'ficit, lat, den, som förkovras i vetande, men försämras i goda seder, han försämras mer, än han förkovras.

Qui pro quo, Quiproquo', Qviproqvo' 1. Quid-proquo', lat. (av qui, någon, 1. quid, något, pro, i stället för, och quo, ett annat, en annan), eg. ett i st. f. något annat; förväxling, misstag.

Quirina'len, Quirina'lia, Quirina'lis, se under följ. ord.

Quiri'nus, fomromerskt mansnamn (av sa-hinska qui'ris, spjut), rom. myt, en sa-binsk gud, motsvarande romarnas Mars; namn på den till gud upphöjde romerske konungen Romulus. — Quirina'lia, lat, pL, en romersk fest till Romulus' ära. — Quiri-na'len 1. Quirina'lis, Kvirinalen (se d. o.). — Co'llis quirinalis, de sju kullar, på vilka det gamla Rom var byggt.

Quiri'tes, lat., 1. Quiri'ter, de lansbeväpnade, hedersnamn för de fornromerska medborgarna.

Qui s'excuse s'accuse, se under Excusera.

Quisisa'na (av ital. qui si sa'na, här bliver man frisk), efter ett italienskt lustslott med detta namn benämning på

badhotell, villor, restauranger o. s. v.

Qui'sque si'bi pro'ximus, lat. ordspr., envar är sig själv närmast.

Quisque suo'rum verbo'rum inte'rpres, lat, envar tolkar själv bäst sina egna ord.

Quisquis a'mat ra'nam, ranam putat esse Dia'nam, lat, den som älskar en padda, tycker att paddan är en gudinna, "kärleken är blind".

Qui ta'cet, conse'ntit, lat. ordspr., den, som tiger, han samtycker.

Qui-va-là fr. (1. ki [hårt k] va la), eg. vem går där; krig sk., vem där? tillrop av skiltvakter.

Qui va pia'no, va sa'no, ital., den som går långsamt, går säkert.

Qui vive, fr. (1. ki [hårt k] vivv), eg. för vem skall det ropas leve; krig sk., vem där? tillrop av franska skiltvakter.

Qui vivra', verra', fr. {1. ki [hårt k] -), den, som lever, får se.

Quo'ad, lat, beträffande, angående. — Quoad to'rum et me'nsam, eg. (skilda) från säng och bord; (skilda) till säng och säte.

Quocunque mo'do, lat, på vad sätt som helst.

Quod be'ne nota'ndum, lat., vad väl är att märka.

Quod bo'num, fe'lix faustu'mque sit, lat, må det vara gott, lyckligt och i en gynnsam stund företaget!

Quod ci'to fit, cito pe'rit, lat, det, som uppstår fort, förgår också fort.

Quod De'us be'ne ve'rtat, lat.. Gud styre detta till det bästa.

Quod diffe'rtur, non aufe'rtur, lat. ordspr., gömt är icke glömt.

Quod du'bitas, ne fe'ceris, lat. ordspr., gör aldrig något, vars framgång du betvivlar.

Quod e'rat demonstra'ndum, lat., vilket skulle bevisas.

Quod e'sse ta'citum vis, i'pse si'Ieas, lat. ordspr., tig själv, om du vill, att andra skola tiga.

Quod est, lat, det vill säga.

Quo'dlibet, se Kvodlibet.

Quod li'cet Jo'vi, non licet bo'vi, lat., vad som tillåtes Jupiter, tillåtes icke en oxe; de stora taga sig opåtalt friheter, vilka klandras hos de små.

Quod natu'ra ne'gat, re'ddere ne'mo po'test, lat ordspr., vad naturen själv förvägrar, kan ingen dödlig giva.

Quod non est in a'ctis, non est in mu'ndo, lat jur., det, som ej finnes i rättshandlingarna, finnes icke i världen (d. v. s. existerar icke för domaren).

Quod ti'bi non vis fi'eri, a'lteri ne fe'ceris, lat. ordspr., vad du icke vill, att andra skola göra mot dig, bör du ej göra mot dem.

Quod tua ni'hil re'fert, ne cu'res, lat, bekymra dig icke om det, som ej angår dig.

Quod vide, lat, "se detta ord", förk. q. v.

Quo fa'ta vo'cant, lat, dit ödet kallar.

Quo'modo, lat, på vad sätt.

Quo'rum, lat, av vilka.

Quo'rum pars ma'gna fu'i, lat., i vilka (händelser) jag själv spelat en stor roll. ("^neiden" av Virgilius.)

Quos de'us pe'rdere vult etc., se under Deus.

Quos e'go, lat, vilka jag minsann skall — en avbruten hotelse, av Neptunus utslungad mot vindarna, ("^neiden" av Virgilius.)

Quousque ta'ndem (patie'ntia no'stra ahu'-tere CatiWna), lat, huru länge ännu (skall du missbruka vårt tålamod, Catilina?) — begynnelseorden i den romerske vältalaren Ciceros första tal mot upprorsstiftaren Catilina. — Quousque tandem, en skandinavisk förening med syfte att förbättra språkundervisningen.Quot capita, tot sensus —Rabitz-puts

1097

Quot ca'pita, tot se'nsus, lat, så många huvuden, så många sinnen.

Quot ho'mines, tot sente'ntiæ, lat., så många människor, så många olika meningar. (Terentius.)

Quotidien, L e (1. lö kåtidiä'ng), daglig radikal socialistisk Paristidning, grundad 1922.

Quo va'dis, lat., vart går du?

Quovismo'do, lat., på vilket sätt som helst.

Qv-, se i allmänhet Kv-.

q. v., förk. för lat. quod vide (se d. o.) 1.

qua'ntum vis, så mycket du vill. Qverk, isl., veter., kvarka. Qvinkuiicia'lställning, se under Quincunx. Qviproqvo', se Qui pro quo. Qvirina'len, se Kvirinalen. Qvobar, meteor., se Kvobar.

R.

R såsom romerskt taltecken = 80; R = 80,000.

R, fys., Boltzmans konstant = 1,37 •lo-^'^ erg/grad; i temperaturuppgifter förk. för Reaumurs termometer (se d. o.); fys., kem., beteckning för den s. k. gaskonstanten ; kem., atomtecken för Radiu7n (se d. o.).

R, mat., förk. för rätvinkel.

R på äldre franska mynt beteckning för myntningsorten Orleans; på portugisiska för Rio de Janeiro; på påvliga Rom.

R förk. för lat. rarus (rar, sällsynt), recipe, tag! (på läkarerecept), regina, regins, regnum, respublica, restitutor. reverendus, reverendissimus, rex, Rufus o. s. v. (se d. o.); framför judiska namn förk. för Rabbi (se d. o.); förk. för fr. retar der, sakta (på rucktavlan till fickur); rek., rekommenderat (på brevkuvert); i tonk. ty. rechte (höger hand) och ital. ripieno (se d. o.); om mynt revers, baksidan; riddare (i svenska ordensuppgifter).

r förk. för lat. recte, rätt; i bibliografiska uppgifter för lat. (folio) recto, på högra sidan av ett blad; bot. res, sak, saker; eng. royal (se d. o.).

Ra, egypt. myt., solens gud.

Ra, kem., atomtecken för Radium (se d. o.).

Ra, no., geol., se Baer.

Raba'b, arab., tonk., den arabiska violinen.

Raba'lder, da., no., buller, oväsen, larm, spektakel. — Raba'lderpolitik säges det parti bedriva, som av egoistiska hänsyn högljutt pockar på, att en fråga av ringa vikt skall tillmätas stor betydelse.

Raba^rber, se Radix rhei. — Rabarberextrakt, farm.. Extra'ctum rhe'i, fås därigenom, att sönderskuren rabarberrot utdrages med vatten. —• Rabarbervin, se Virvum rhei. — Alka'lisk rabarberinfusion, In-fu'sum rhe'i alka'linum, beredes sålunda, att rabarbern behandlas med destillerat vatten, koncentrerad sprit och natrium-karbonat. — Besk rabarbertinktur, se Tinctura rhei amara.

Rabarberfn = Kry so fansyra (se d. o.).

Raba'tt {ital. ribasso, fr. rabais, av rabattre, nedslå, nedsätta), handelst., nedsättning i pris, avdrag; avkortning; (av fr. rabat, krage, uppslag), trädgårdssäng, blomster-

säng. — Rabatträkning, mat., det räknesätt, varigenom rabatten på en skuldsumma bestämmes. — Rabatte'ra (fr. rabattre), sätta ned priset, göra avdrag, avkorta.

Rabb, skeppsb., verktyg för drivning av fartygs bordläggning och däck.

Rabbani'ter, rabbinismens bekännare (se Rabbinism), judar, som antaga traditionen jämte den skrivna lagen. Jfr Karai-ter och Samariter.

Ra'bbi, hebr. (av rab, mycket), fordom hederstitel för en judisk lärd. — Rabbi'n, judisk präst och religionslärare. —• Rabbi-na't, en rabbins ämbete och värdighet. — Rabbini'sm, rabbinernas lära, den judiska skrift- 1. religionsläran. — Rabbini'ter = Talmudister (se d. o.). — Rabbi'nsk, som angår rabbinismen. — Rabbinska språket, nyhebreiskan. — Rabbinsk bibel, benämnes ett bibelverk som jämte grundtexten, till dennas förklaring innehåller vissa arameiska parafraser samt de förnämsta rabbinska kommentarer. Ett flertal dylika verk finnas. — Rabbinsk skrift, en förenklad form av den hebreiska kvadratskriften. —• Rabbo'th, den gamla judiska uttolkningen av de bibliska böckerna, särskilt Mose böcker. — Rabbu'ni, vår lärare, vår herre och mästare, lärjungarnas tilltal till Jesus.

Ra'bbia, ital. (lat. ra'bies), raseri; vattu-skräck. — Rabbia'to, fem. Rabbia'ta, ital., vansinnig, rasande. Se Rabiat.

Rabbi'n, Rabbini'sm, Rabbi'nsk, Rabbo'th m. fl., se under Rabbi.

Rabdologi' (av gr. rha'bdos, stav, och lo'g os, lära), konsten att räkna med stavar. — Rabdomanti' (av gr. mante'ia, spådom), konsten att spå efter kvistar, att medelst slagruta upptäcka i jorden förborgade ting. — Rabdoma'nt, en utövare av denna konst.

Ra'benschlacht, en forntysk hjältedikt.

Rabia't, se följ. ord.

Ra'bies, lat., eg. raseri; med. = Rabies ca-ni'na, vattuskräck, hundgalenskap. — Rabia't, ursinnig, rasande. Jfr Rabbia.

Ra'bitz-puts, en vanligen å galvaniserad järntråd slagen puts av kalkgipsbruk med tillsats av nöthår. Quot capita, tot sensus—Rabitz-puts

Quot ca'pita, tot se'nsus, lat, så många huvuden, så många sinnen.

Quot ho'mines, tot sente'ntiæ, lat., så många människor, så många olika meningar. (Terentius.)

Quotidien, L e (1. lö kåtidiä'ng), daglig radikal socialistisk Paristidning, grundad 1922.

Quo va'dis, lat., vart går du?

Quovismo'do, lat., på vilket sätt som helst.

Qv-, se i allmänhet Kv-.

q. v., förk. för lat. quod vide (se d. o.) 1.

qua'ntum vis, så mycket du vill. Qverk, isl., veter., kvarka. Qvinkuiicia'lställning, se under Quincunx. Qviproqvo', se Qui pro quo. Qvirina'len, se Kvirinalen. Qvobar, meteor., se Kvobar.

R.

R såsom romerskt taltecken = 80; R = 80,000.

R, fys., Boltzmans konstant = 1,37 •lo-^'^ erg/grad; i temperaturuppgifter förk. för Reaumurs termometer (se d. o.); fys., kem., beteckning för den s. k. gaskonstanten ; kem., atomtecken för Radiu7n (se d. o.).

R, mat., förk. för rätvinkel.

R på äldre franska mynt beteckning för myntningsorten Orleans; på portugisiska för Rio de Janeiro; på påvliga Rom.

R förk. för lat. rarus (rar, sällsynt), recipe, tag! (på läkarerecept), regina, regins, regnum, respublica, restitutor. reverendus, reverendissimus, rex, Rufus o. s. v. (se d. o.); framför judiska namn förk. för Rabbi (se d. o.); förk. för fr. retar der, sakta (på rucktavlan till fickur); rek., rekommenderat (på brevkuvert); i tonk. ty. rechte (höger hand) och ital. ripieno (se d. o.); om mynt revers, baksidan; riddare (i svenska ordensuppgifter).

r förk. för lat. recte, rätt; i bibliografiska uppgifter för lat. (folio) recto, på högra sidan av ett blad; bot. res, sak, saker; eng. royal (se d. o.).

Ra, egypt. myt., solens gud.

Ra, kem., atomtecken för Radium (se d. o.).

Ra, no., geol., se Baer.

Raba'b, arab., tonk., den arabiska violinen.

Raba'lder, da., no., buller, oväsen, larm, spektakel. — Raba'lderpolitik säges det parti bedriva, som av egoistiska hänsyn högljutt pockar på, att en fråga av ringa vikt skall tillmätas stor betydelse.

Raba^rber, se Radix rhei. — Rabarberextrakt, farm.. Extra'ctum rhe'i, fås därigenom, att sönderskuren rabarberrot utdrages med vatten. —• Rabarbervin, se Virvum rhei. — Alka'lisk rabarberinfusion, In-fu'sum rhe'i alka'linum, beredes sålunda, att rabarbern behandlas med destillerat vatten, koncentrerad sprit och natrium-karbonat. — Besk rabarbertinktur, se Tinctura rhei amara.

Rabarberfn = Kry so fansyra (se d. o.).

Raba'tt {ital. ribasso, fr. rabais, av rabattre, nedslå, nedsätta), handelst., nedsättning i pris, avdrag; avkortning; (av fr. rabat, krage, uppslag), trädgårdssäng, blomster-

säng. — Rabatträkning, mat., det räknesätt, varigenom rabatten på en skuldsumma bestämmes. — Rabatte'ra (fr. rabattre), sätta ned priset, göra avdrag, avkorta.

Rabb, skeppsb., verktyg för drivning av fartygs bordläggning och däck.

Rabbani'ter, rabbinismens bekännare (se Rabbinism), judar, som antaga traditionen jämte den skrivna lagen. Jfr Karai-ter och Samariter.

Ra'bbi, hebr. (av rab, mycket), fordom hederstitel för en judisk lärd. — Rabbi'n, judisk präst och religionslärare. —• Rabbi-na't, en rabbins ämbete och värdighet. — Rabbini'sm, rabbinernas lära, den judiska skrift- 1. religionsläran. — Rabbini'ter = Talmudister (se d. o.). — Rabbi'nsk, som angår rabbinismen. — Rabbinska språket, nyhebreiskan. — Rabbinsk bibel, benämnes ett bibelverk som jämte grundtexten, till dennas förklaring innehåller vissa arameiska parafraser samt de förnämsta rabbinska kommentarer. Ett flertal dylika verk finnas. — Rabbinsk skrift, en förenklad form av den hebreiska kvadratskriften. —• Rabbo'th, den gamla judiska uttolkningen av de bibliska böckerna, särskilt Mose böcker. — Rabbu'ni, vår lärare, vår herre och mästare, lärjungarnas tilltal till Jesus.

Ra'bbia, ital. (lat. ra'bies), raseri; vattu-skräck. — Rabbia'to, fem. Rabbia'ta, ital., vansinnig, rasande. Se Rabiat.

Rabbi'n, Rabbini'sm, Rabbi'nsk, Rabbo'th m. fl., se under Rabbi.

Rabdologi' (av gr. rha'bdos, stav, och lo'g os, lära), konsten att räkna med stavar. — Rabdomanti' (av gr. mante'ia, spådom), konsten att spå efter kvistar, att medelst slagruta upptäcka i jorden förborgade ting. — Rabdoma'nt, en utövare av denna konst.

Ra'benschlacht, en forntysk hjältedikt.

Rabia't, se följ. ord.

Ra'bies, lat., eg. raseri; med. = Rabies ca-ni'na, vattuskräck, hundgalenskap. — Rabia't, ursinnig, rasande. Jfr Rabbia.

Ra'bitz-puts, en vanligen å galvaniserad järntråd slagen puts av kalkgipsbruk med tillsats av nöthår.1098

Rabulist (av lat. ra'bula, skrikig talare), uppviglare, upprorsmakare; skrävlande radikal politiker. — Rabulisteri' 1. Rabu-li'sm, uppvigling mot regeringen; utbredande av upproriska meningar.

Racahout des arabes, fr. (1. rakao' däs ara/bb), se Rakahu.

Racaille, fr. (1. raka'j), pack, slödder; skräp, avskrap, utskott.

Raccomode'ra (fr. raccomoder), laga, lappa, åter sätta i stånd; sätta i ordning; rätta, förbättra. — Raccomodage il. -a'sj), i ståndsättning, iordningsättning, förbättring.

Race, fr. (Z. rass), ätt, släkt, stam; ras, avel; art, slag.

Race, eng. (1. räs), kapplöpning, kapprid-ning, kappkörning. — Race course (Z. -kårs), kapplöpningsbana. — Racer (1. rä'ser), kapplöpare, velociped, bil, båt m. m., avsedd för hastighetstävlingar.

Racema't, fys. kem., se Racemisk blandning under följ. ord.

Racematio'n (av lat. race'mus, druvklase), efterskörd (särskilt i vinbergen). — Race-mipa'r diafy's, hot., genom centras genom-växning missbildad blomma, vars förlängda blomaxel bär sidoställda blommor.

— Race'misk, dets. som Racemös (se d. o.).

— R. blandning, kem., kallas den inaktiva blandningen av lika mängder av två kemiskt identiska ämnen med motsatt optisk aktivitet. Den kristalliserar antingen i olika former för höger- resp. vänstervridande modifikation av ämnet, 1. också (vid högre temperatur) i lika kristaller som ett slags dubbelsalt som kallas racemisk förening 1. racema't. — R. förening, se föreg. ord. — Racemö's {lat. racemo'sus, fr. racémeux), druvlik, i form av en klase.

Racemo'sus, -a, bot., med klasar.

Racer, se Race, eng.

Racha 1. Raka, hebr. (eg. raka, spott), ett förr bland judarna begagnat skymford, som betyder dumhuvud, odugling.

Ra'chel 1. Ra'hel, hebreiskt kvinnonamn, eg. lamm, får; den tåliga. Buret av patriarken Jakobs hustru, Josefs och Benjamins moder. ' ^'

Ra'chel, astr., en av småplaneterna.

Rachialgi' (av gr. rha'chis, ryggrad, och a'l-gos, smärta), med., smärta i ryggraden.

— Rachialgi'tis, inflammation i ryggmärgen, —• Rachiofy'ma, rvggradssvulst. — Rachiokyfo'sis, ryggradskrökning bakåt.

— RachioIordo'sis, ryggradskrökning framåt. — RachiomyeIi'tis, ryggmärgs-inflammation. — Rachioparaly'sis, rygg-märgsförlamning. —• Rachioplegi', förlam-nino: av rygjBrmärgsnerverna. — Rachior-rhe'uma, smärta i korsryggen. — Rachis-a'gra (av gr. agra, affektion), gikt i ryggen. — Rachi'tis (av gr. rhachitis, hörande till ryggen), engelska sjukan, en sjukdom, genom vilken benen i kroppen bliva sköra,

mjuka och missbildade. — Rachi'tisk, behäftad med rachitis. — Rachito'l, farm., tabletter av binjuresubstans mot engelska sjukan.

Rachimburger, se under Echevin.

Ra'chis, gr. ryggrad; hot., huvudaxeln i en blomställning 1. ett parbladigt blad. — Rachi'tis, se Rachialgi.

Rack, sjöv., en stropp 1. en läderbeklädd järnring, som fasthåller en rå, en gaffel 1. d. vid en mast 1. stång; även ett slags större släde.

Rackare {mlty. rakker, av rakken, skaffa bort orenlighet), urspr. hudavdragare, bödel, nattman. Numera skymford.

Rackarock, ett amerikanskt sprängämne, som består av rödfärgat kaliumklorat i patron, vilket vid användningen doppas i nitrobensin.

Rackelhane, zooL, bastard av orrtupp och tjäderhöna.

Ra'eket, pl. Räckets, eng., spelt., i tennis (se d. o.) brukat slagträ med flätad skiva.

Racky, ett österrikiskt plommonbrännvin. Jfr Sliwowitza.

Racleur, fr. (1. raklö'r), birfilare,

Racoons, eng. (1. rako'ns), handelsnamn på skinn av tvättbjörn.

Racu'nda, annat namn på Nutria (se d. o.).

rad., förk. för lat. radix, rot.

Radama'ntys, gr. myt., en av de gudar, som döma de döda i Hades.

Radani'ter, judiska köpmän som under 800-och 900-t. förmedlade handelsförbindelserna mellan den kristna europeiska och den muhammedanska asiatiska världen.

Raddolce'ndo, ital. {1. -tjä'ndå), tonk., mildrande, behagfullt.

Raddoppia'to, ital., tonk., fördubblat.

Radegast, slav. myt, en vendisk krigsgud.

Rade'ra (lat. ra'dere), avskava 1. utskrapa något skrivet 1. ritat; teckna med rade'r-nål för etsning. —- Rade'ring, etsning, avtryck av en raderad och etsad plåt. — Rade'rgummi, kautschuk, som utplånar blyerts- 1. bläckskrift. — Rade'rpulver, pulver, varmed ett raderat papper åter glättas.

Ra'desyge, no. (av rada, elak, ond), en i Norge först iakttagen sjukdom av syfili-tisk natur.

Ra'dha, ind. myt., en av de herdinnor, bland vilka Krishna tillbragte sin lyckliga ungdom.

Radi, ind. myt., dravidisk form för Rati, kärleksgudens hustru.

Radia'I, Radia'nt, Radia'rier m. fl., se under Radie.

Radia'n, mat., en vinkelenhet, den vinkel, vilken som medelpunktsvinkel står på en båge, vars längd är lika med radien (ungefär 57° 18').

Radia'ta, lat., zool., stråldjur. — Radia'tæ, bot., strålblomstriga. Dets. som Cora-po'sitæ.

Radiatio'n, Radia'tor, se under Radie.

Radia'tus, hot., strålformig.

Radical, Le {1. -ka'll), daglig parisisk morgontidning, uppsatt 1869.

Radicalement, fr. (1 -kallma'ng) 1. Radica'-liter, lat. (av Ta'dix, rot), med roten, i grund, helt och hållet.

Radical reformers, eng. (1. räddiköl rifå'r-mörs), pl.y namn på ett engelskt folkparti, som strävar efter att i grund förändra statsförfattningen.

Ra'dicans (se Radix), hot., rotslående. —• Radica'tus, hot., med lång rot. — Radici'-cola, hot., på rötter. —

Radico'sus, hot., med rot. — Radi'cula, hot., liten rot; rotämne. Se Nasturtium.

Ra'die (lat. ra'dins), eg. stråle, hjuleker; mat., rät linje, som dragés från en cirkels medelpunkt till periferien. — Radie'ra, utstråla; utsända pr rundradio. — Radia'l 1. Radie'll, strålformig, som har strålar; som har avseende på en radie. — Radia'-rier, paleont., förstenade stråldjur. — Ra-diation, utstrålning, strålkastning; även utstrykning, överkorsning av en post i en räkning. — Radiationspunkt 1. Radia'nt, astr., den punkt på himlavalvet, från vilken meteorer 1. stjärnfall i grupper utstråla. — Radia'tor, en mejeriapparat, medelst vilken smör beredes direkt av mjölken. — Radiome'ter (av gr. me'tron, mått), "ljuskvarn", en apparat, som utvisar styrkan av ljus- och värmestrålar; gradbåge, ett instrument, med vilket polhöjden mätes. —> Radiä'r, utstrålande, strål-. —• Radiö's, strålande.

Radika'1 (av lat. radix, rot), som har avseende på roten; som går till roten av något; grundlig, genomgripande; ytterlig; polit., som vill omgestalta det bestående efter grundsatserna om frihet och jämlikhet; som hör till yttersta vänstern; kem., atom 1. atomgrupp, som kan antagas förekomma i en molekyl av någon kemisk förening; mat., storhet, framställd under formen av en rot till en annan storhet. — Radikalaxel = Kordal (se d. o.). — Radikalkur, med., en kur, som grundligt botar

. en sjukdom. Jfr Palliativ. — Radikalont, teol., arvsynd. — Radikalprincip, kem., grundämne. — Radikalstavelse, språkv., rotstavelse. — Radikaltecken, mat., rottecken. — Radikali'sm, de radikalas strävan och grundsatser.

Radika'nd, mat., det varur en rot skall dragas.

Ra'dio (av lat. ra'dins, stråle), betecknar som självständigt ord i dagligt tal radioanläggning 1. radioapparat, särskilt mottagare ; i sammansättningar betecknar ordet vad som tillhör dels strålning (radium), dels trådlös telefoni och telegrafi (radiotelefoni, rundradio, radiotelegrafi).

Radioakti'nium, kem., radioaktiv sönderfallsprodukt av Actinium (se Radium),

Radioaktivite't, kem., ett grundämnes (ele-

ments) egenskap att spontant och under strålning omvandlas i andra grundämnen (element). Se Radium. — Radioakti'va bergarter, element, grundämnen, vatten

o. s. v. innehålla ämnen, som besitta radioaktivitet.

Radioakti'vt vatten, innehåller radioaktiva ämnen, vanligen radiumemanation (se d. o. under Radium).

Radiobly, kem., ett långsamt sönderfallande radioaktivt ämne, utgörande en omvandlingsprodukt av Radium (se d. o.).

Radio-dermati't, med., dermatit (se d. o.) hos läkare och sköterskor som handskas med radium- och röntgenstrålar.

Radiofo'n (av lat. ra'dius, stråle, och gr. fone', ljud) = Fotofon (se d. o.).

Radiofo'r {1. -få'r, av gr. foro's, bärare), radiumbärande.

Ra'diofyr, se Radiopejling.

Radiografi' (av gr. gra'fein, skriva), fotografi med Röntgenstrålar (se d. o.). — Radiogra'm, fys., medelst röntgenstrålar (se d. o.) framkallad bild på en fotografisk plåt.

Radiogoniome'ter, instrument för avläsande av den (vinkel-)riktning varifrån ett radiomeddelande mottages. Se Radiopejling.

Radi'ola linoi'des, hot., dvärglin, liten svensk ört tillhörande fam. Lina'ceæ.

Radioli't, lat.-gr., miner., ett slags strålig natrolit.

Radiologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om radioaktiva, röntgen-, katod- och kanalstrålar. — Medicinsk radiologi,

ovan nämnda strålningsföreteelsers användning i läkekonstens tjänst; omfattar Röntgendiagnostik (se Röntgenfotografering) och Radioterapi (se d. o. under Fysioterapi).

Radioluminisce'ns, av radioaktiv strålning framkallad luminiscens (se d. o.).

Radiome'ter, se under Radie.

Radiomikrome'ter, fys., instrument för mätning av strålningsintensitet.

Radiopejling, pejling med tillhjälp av trådlösa signaler. På korta distanser användes s. k. riktad sändning från radiofyren i land. Eljest utsändas signaler från pejl-stationer i land och avläsas å fartygen medelst en vridbar ramantenn, vars plan är vinkelrätt mot bärningen från avlyssnad station vid minimum av ljudstyrka.

Radioskopi', se Röntgenfotografering.

Radio'sum, hot., med strålar i kanten (fransar).

Radiotekni'k, den del av elektrotekniken, som behandlar trådlös telefoni och telegrafi.

Radiotelefoni', trådlös telefoni. — Radiotelegrafi', trådlös telegrafi. — Radiotelegra'm, trådlöst telegram.

Radiotellu'r, kem., grundämne, som visat sig vara identiskt med Polonium (se d. o. och Radium).

Radioterapi', se under Fysioterapi.1100

Radioto'r är fabriksnamnet på glödgad toriumoxid. Användes som kontrastmedel vid röntgenundersökningar av matsmältningskanalen.

Ra'dium, kem., ett 1898 upptäckt grundämne, det viktigaste av de radioaktiva ämnena. Radium (och andra radioaktiva ämnen) utsänder tre olika slags strålning: a-strålar, vilka utgöras av a-partiklar (som äro heliumatomer med dubbel positiv kärnladdning), ^-strålar, som bestå av elektroner, samt y-strålar, som äro av samma natur som ljus- och röntgenstrålar. — Radiumemanation är en ädelgas, som bildas i luft som en längre tid varit utsatt för strålning från ett radioaktivt salt. (Atomtecken Em, även Nt = niton, 1. Rn = radon.) Vid sönderfall utsänder radiumemanation a-strålar och omvandlas till radioaktivt helägg, som avsätter sig på omgivande kroppar. Detta belägg förvandlas under fortsatt a-strålning stegvis till Radiobly, Polo-nium och Uranbly.

Radiumbehandling, Radiumterapi', se Radioterapi under Fysioterapi.

Radiumemanatio'n, kem., ett till ädelgaserna hörande grundämne. Se Radium.

Radiumhemmet, sjukhus i Stockholm för radium- och röntgenbehandling; ledes av Svenska Cancerföreningen.

Radiumterapi', radioterapi med användning av radiumstrålning.

Ra'dius, lat., eg. stråle; anat., strålbenet, lilla armpipan. — Radia'l, anat., liggande på samma sida som strålbenet. — Radius ve'ctor, mat., en av koordinaterna i ett polärt koordinatsystem.

Ra'dix, pl. Radi'ces, lat., rot. — Radix aco'-niti, farm. = Tubera aconiti (se d. o.). — R. actæ'æ, svartrot. — R. alka'nnæ, al-kannarot (se d. o.). — R. althæ'æ, altearot (se Althæa). — R. ange'licæ, angelikarot, roten av Archange'lica sati'va. — R. a'ny-mos, gelsemiumrot (se Gelsemium semper-virens). — R. a'ri, arumrot 1. aronsrot (se Arum maculatum). — R. aristolo'chiæ = Tubera aristolochiæ (se d. o.). — R. armo-ra'ciæ, pepparrot. — R. a'rmcæ, hästfible-rot, fås av Arni'ca monta'na, tillhörande fam. Compo'sitæ. — R. artemi'siæ, gråborot, rottrådarna av Artemi'sia vulga'-ris, tillhörande fam. Compo'sitæ. — R. asa'ri, hasselrot (se Asarum). — R. bar-da'næ, kardborrerot. Se Arctium. — R. bellado'nnæ, belladonnarot (se Bella-donna). — R. bisto'rtæ, se Rhizoma bi-stortæ. — R. bryo'niæ, roten av Bryo'nia a'lha och B. dio'ica, tillhörande fam. Cucurbita'ceæ. — R. cai'ncæ = Caincarot (se d. o.). — R. calagua'læ fås av Polypo'-dium crassifo'lium i Peru. — R. ca'lami, kalmusrot (se Acorus). — R. calu'mbæ, ka-lumba- 1. kolumborot (se d. o.). — R. ca-na'ria 1. R. ca'ricis arena'riæ, kvickrot. —

R. cariophy'llatæ, nejlikrot, roten av Ge'um urba'num, tillhörande fam. RosifWræ. — R. carli'næ 1. cardopa'tiæ fås av CarWna acaulis i s. Europa. — R. chelido'nii, skel-örtsrot (se Chelidonium). — R. chi'næ = Tubera chinæ (se d. o.). — R. christo-phorianæ fås av Actæa racemosa (se d. o.).

— R. cicho'riæ, se Cichoria. — R. cimici'-fugæ = Radix christoforianæ (se ovan).

— R. co'lchici, tidlösarot (se Colchicum).

— R. coIu'mbæ, kolumborot (se d. o.). — R. columbrinæ = Radix serpentariæ (se nedan). — R. conso'lidæ majo'ris 1. sy'm-phyti, roten av Sy'mphytum officina'le, tillhörande fam. Borragina'ceæ. — R. cu'r-cumæ, se Gurkmeja. — R. cynogIo'ssi, hundtungerot, roten av Cynoglo' ssum ojficina'le, tillhörande fam. Borragina'ceæ.

— R. da'uci, morot. — R. dicta'mni, stjälk-borrerot. — R. e'nulæ = Radix inulæ (se nedan). — R. fi'lices, ormbunksrot (roten av Aspi'dium filix mas). — R. gala'ngæ, galangarot (se d. o.). — R. ge'i urba'ni = R. cariophyllatæ (se d. o.). — R. gel-se'mi, gelsemiumrot (se Gelsemium sem-pervirens). — R. gentia'næ fås av Gen-tiana lu'tea m. fl. Getitm?ia-arter, tillhörande fam. Conto'rtæ. — R. ginseng, gin-sengrot (se Ginseng). — R. glycyrrhi'zæ, Liquiritiæ radix, lakritsrot, fås av den i s. Europa växande, till fam. Legumino'sæ hörande växten GlycyrrMza glabra. Lakrits, vattenextrakt på denna rot, avdunstat och utrullat till stänger, brukas mot strup- och lungkatarrer. — R. gra'mi-nis, gräsrot. — R. grana'ti, granatrot, rotbark av Granatträdet (se d. o.). — R. he-le'nii = Radix inulæ (se nedan). — R. heIlebo'rii, Prustrot (se d. o.). — R. hirundina'riæ 1. vinceto'xici, rotstocken av Cyna'nchum vinceto'xicum. — R. impera-to'riæ = Mästerrot (se d. o.). — R. inulæ, ålandsrot, fås av Fnula HeWnium, tillhörande fam. Compo'sitæ. Nyttjas vid mag- och bröstlidanden. — R. ipeca-cua'nhæ, kräkrot, som fås av den i Brasilien inhemska halvbusken Cephaelis ipecacuanha, tillhörande fam. Rubia'ceæ, nyttjas som kräkmedel och i "bröstsafter".

— R. iri'dis, violrot (se Rhizoma iridis). — R. ivarancu'sæ, roten av gräset Andropo'-gon ivarancu'sæ i Ostindien. — R. jala'pæ, jalaparot (se d. o.). — R. levi'stici, roten av Levi'sticum officina'le, tillhörande fam. UmbelWferæ. — R. liquiri'tæ, lakritsrot (se d. o.). — R. nana'ri 1. sarsapari'llæ orienta'lis, ostindisk sarsaparill (se d. o.), fås av Hemide'smus i'ndicus, tillhörande fam. Asclepiada'ceæ. — R. ni'nsi, ginseng-rot (se Ginseng). — R. ononi'des, stallörtrot (se Ononis). — R. ostru'thii = Mästerrot (se d. o.). — R. pa'lmæ chri'sti, saleprot (se Tubera salep). — R. pare'iræ bra'væ fås av Cissa'mpelos Pare'ira, tillhörande fam. Menisperma'ceæ. — R. pettoseli'næ,Radiär—Raffinera

persiljerot. — R. pimpinellæ a'lbæ, pimpi-nellarot, fås av Pimpine'lla saxifraga, tillhörande fam. UmhelWferæ. Nyttjas vid katarrer i respirationsorganen m. m. — R. podophylli, se Rhizoma podophyllii. — R. polypo'dii, stensötarot (se Polypodium).

— R. pyre'thri, bertramsrot, roten av Ana-cy'clus officina'rum, tillhörande fam. Com-positæ. Nyttjas vid tandvärk och till att giva ättika starkare smak. — R. ra-ta'nhiæ, ratanhiarot, roten av Krameria triandra i Peru och Bolivia. Begagnas mot slemflöden och blödningar. — R. rhe'i, rabarberrot, den utvändi^ gula roten av några i Asien växande örter. Den offici-nella rabarbern, asiatisk rabarber, kommer från Kina. Nyttjas vid magåkommor.

— R. ru'biæ tincto'rum, se Kräpp. — R. saleb, se Tubera saleb. — R. sapona'-riæ, såprot, pålrötterna av Saponaria offi-cinalis, tillhörande fam. Caryophylla'ceæ, Brukas vid lungkatarrer. — R. sarsapa-ri'llæ, sarsaparillrot, rottågorna av flera Smilax-diTieYf tillhörande fam. Smila'ceæ. Nyttjas vid hudsjukdomar, syfilis, kronisk reumatism m. m. — R. sa'ssafras, sassa-frasrot, roten av Sa'ssafras officina'le, tillhörande fam. Lauri'neæ. Nyttjas mot hudsjukdomar, gikt och reumatism. — R. sca-mo'niæ, skammoniarot (se Skammonium). R. sci'llæ = Bulbus scillæ (se d. o.). — R. scopo'liæ, skopoliarot, roten av Scopo'-lia carnio'lica, närmast släkt med bolmört. — R. scrophula'riæ, flenörtrot (se Scrophularia). — R. se'negæ, senegarot, fås av en i Nordamerika växande ört, P oly'gala Se'ne ga, tillhörande fam. Poly-ga'leæ. Nyttjas vid bröstkatarrer. — R. serpenta'riæ, serpentariarot, fås av Aristolochia serpentaria, tillhörande fam. Aristolochia'ceæ. Nyttjas vid bröståkommor m. m. — R. spige'liæ (se Spigelia). — R. su'mbuli, myskrot (roten av Dore'ma ammoni'acum). — R. sy'mphyti, se R. con-solidæ. — R.

tara'xaci, maskrosrot, roten av Tara'xacum officina'le, tillhörande fam. Compo'sitæ. — R. tormenti'lla, blodrot (se Potentilla). — R. tu'rpethi, fås av Convo'lvulus Tu'rpethum, tillhörande fam. Convolvula'ceæ i Ostindien. Nyttjas som laxermedel. — R. valeria'næ, valerianarot, vändelrot, knölstam och rottrådar av Valeriana officinalis, tillhörande fam. Valerianaceæ. Nyttjas som kramp- och smärtstillande medel, vid nervsjukdomar m. m. — R. warne'riæ, rot av Hydrastio (se d. o.). — R. vera'tri, vit prustrot (se d. o.). — R. vetive'ri, vetiveriarot (se d. o.). — R. vinceto'xici, se R. hirundinariæ. — R. zedoa'riæ, se Zittwerrot — R. zingi'-beris, ingefära.

Radiä'r, Radiö's, se under Radie.

Radja 1. Ra ja (av sanskr. radj, vara glänsande), eg. konung, hövding; i Indien titel för infödda hinduiska furstar samt vissa

rika och förnäma personer. Jfr Maha-radja.

Radjpu'ter (eng. rajpoots, av sanskr. radja-putra, kungason), ett indiskt folkslag.

Rado'n, kem., annat namn för Radiumemana-tion (se under Radium).

Radote'ra {fr. radoter), tala osammanhäng-ande, prata galenskaper, pladdra, jollra, skrävla. — Radotage (Z. -asj), Radoteri' 1. Radomonta'der, tanklöst prat, slidder-sladder, snack. — Radotö'r, svamlare, pratmakare, skrävlare.

Radouce'ra (fr. radoucir), mildra, uppmjuka; blidka.

Ra'dscha, se Radja.

Ra'dula, lat., bot., rasp, rivjärn.

Ra'dula, zooL, kallas den med kitintänder försedda skiva för födans söndermalande, som förekommer på den s. k. tungan hos alla blötdjur utom musslorna.

Ra'er, no., geol., randbildningar kring Oslofjorden.

Rætoroma'nska = Ladinska språket (se d. o.).

Ra'fael, hebreiskt mansnamn. Gud helår. Buret av en av de fyra förnämsta ärkeänglarna samt av den italienske målaren Raffaello Santi. — Rafaels bibel, konsth., benämning på takmålningar med bibliska ämnen, under Raffaello Santis ledning utförda i en av Vatikanens loggior. — R. kartonger, av Raffaello Santi tecknade mönster för haute-lisse-tapeter, avsedda för Sixtinska kapellet (se d. o.). — Rafaelsporslin, förr benämning på italiensk majolika med motiv från Rafaels målningar. — Rafae'lisk, som en Rafael, på en Rafaels sätt; idealskön.

Rafae'llifärger, oljefärger i fast form, liknande pastellkritor, uppfunna av franske målaren Raffaelli.

Rafe' (av gr. rafe', söm), bot., navelstrimma, linje 1. upphöjning på fröskalet, uppkommen genom frösträngens partiella sam-manväxning med detta.

Ra'ffel (fr. rafle), spelt., ett hasardspel med tre tärningar.

Raffelgarn, dets. som shoddy (se d. o.).

Ra'ffiabast, se Rafiabast.

Raffina'd, Raffinaderi', Raffinema'ng m. fl., se under följ. ord.

Raffine'ra (fr. raffiner), göra finare och renare; rena, luttra, förfina. — Raffine'-rad, förfinad, renad, luttrad; utsökt, överdrivet förfinad; utstuderad, genomdriven; spetsfundig, illslug. — Raffina'd 1. Raffi-nadsocker, kem., renat socker. — Raffinaderi' 1. Raffineri', sockerraffineringsverk. — Raffinadö'r 1. Raffinö'r (fr. raffineur), person som sysselsätter sig med sockerraffinering 1. d. — Raffinage (1. -a'sj), renande, luttring. — Raffinement (1. raffi-nöma'ng) 1. Raffinemang, överdriven förfining, utsökthet; spetsfundighet. — Raf-1102

fine'ring, rening. — Raffino's, kem., en i bomullsfrön, korn m. fl. växter förekommande sockerart.

Raffle'sia, bot., ett till fam. Rafflesia'ceæ hörande parasitsläkte, som växer på rötterna av Ci'ssus angustifo'lia m.fl.Cissus-arter å Sumatra och Java och bär blommor av ända till 1 m. i genomskärning.

Ra'fiabast, fås av bladen från den ostafrikanska palmen Ra'phia peduncula'ta 1. ru'ffia.

Rafi'der (av gr. rafi'o, nål), långa nålfor-miga kalciumoxalatkristaller i särskilda celler hos vissa växter (t. ex. liljeväxterna) till skydd mot växtätande djur.

Rafraiclie'ra (1. -fräsj-; fr. rafraichir), förfriska; svalka, avkyla; uppliva, uppfriska. — Rafraichissant (Z. -a'ng), uppfriskande, kylande. — Rafraichissement (Z. -sjiss-ma'ng), förfriskning; avkylning. — Ra-fraichissementer (Z. -mange'r), förfrisk-ningar. — Rafraichissö'r {fr. rafraichis-seur), benämning på apparater, som pul-verisera vätskor. Brukas inom läkekonsten samt för att sprida svalka och väl-. lukt.

Ra'fters, kallas i Östersjön furubräder av 1,25—2 m. i längd, 15—18 cm. i bredd och 3 cm. i tjocklek.

Raga'der (av gr. raga's, rämna), smärtande sprickor i huden, särskilt vid gränsen till slemhinnor.

Raga'ta, elak, trätgirig kvinna.

Rage, fr. (1. rasj), raseri, ursinne; häftigt begär efter något. — En rage (Z. ang -), i raseri.

Ragged school, eng. (1. räggd skol), "tras-skola", skola för mycket fattiga barn i England.

Ra'ggi, javansk jästy preparat, som utom jästsvampar innehåller en med mögel besläktad svamp, Clamydomu'cor Ory'zæ, vilken försockrar stärkelse. Användes vid arrakfabrikation.

Ragging, eng. (Z. rä'gging), benämning för pennalism i England.

Raggion, se följ. ord.

Ragione, ital. (l. raddjå'ne), handelst., handelsbolag, firma. — Ragionbok, på större handelsplatser en till allmän eftersyn tjänande bok, i vilken varje handelshus inskriver sin firma.

Raglan, eng. (Z. rä^gglän), ett slags rymlig överrock med vida ärmar.

Ragn 1. Re'gin, fomnord., gudar, de styrande, makter, förborgade krafter.

Ragnar, fornnordiskt mansnamn (av ragn, se föreg. ord), gudarnas man, gudomlig. Buret av en nordisk sagohjälte med tillnamnet Lodbrok.

Ragnarök, nord. myt., gudarnas skymning, världsdomen, denna tidsålders och dess makters slut.

Ragnhild, fornnordiskt kvinnonamn (av ragn 1. regin [se d. o.] och hild, strid, kamp).

Ragnvald, fornnordiskt mansnamn (av ragn, se d. o., och vald, makt, välde).

Ragoütant (Z. ragota'ng; av fr. ragoüter, återväcka matlusten), som retar aptiten, smaklig, läcker.

Rag-time, eng. (Z. rägg tajm, av rag, eg. trasa, ett slags dans, och time, takt), en särskilt i modern dansmusik (jazz m. m.) använd teknik, utmärkt av häftiga syn-koperingar, som bryta 1. upphäva rytmen.

Ragu' {fr. ragoüt, av ragoüter, återväcka matlusten), stuvad, väl kryddad kötträtt av blandat innehåll. — Ragupulver, se Curry.

Raguet, fr. (Z. ragä' [hårt g]), ett slags kabel jo.

Ragu'pulver, se under Ragu.

Raguse'ra, anrätta som ragu (se d. o.).

Ragusi'no, ett mynt i Ragusa = omkr. 2,f.G kr.

Ragvald, annan form för Ragnvald.

Ragörret, no., laxöring, inlagd som surströmming.

Ra'hel, se Rachel.

Rahman, arab., "förbarmaren". Gud.

Rai, en indisk senapsväxt, Bra'ssica †u'ncea.

Raid, eng. (Z. räd), plundringståg till häst.

Raido-kieris, lapsk., se Ack ja.

Rail, pl. Rails, eng. (Z. räl, räls), "räl", järnvägsskena. — Railway {1. rä'loä), järnväg.

Raillerie, fr. (Z.rajöri'), skämt, narri, gyckel. — Raillerie à part (Z. -apa'r), skämt åsido, allvarsamt talat.

Raison, fr. {1. räså'ng; lat. ra'tio), förnuft, förstånd; grund, skäl, orsak. — R. d'étre (Z. - dätr), skäl att existera; existensberättigande.

Raison sociale, fr. (Z. räså'ng såcia'll), firma (se d. o.).

Raitser, några serbiska stammar.

Raiz de azougue vegetal, port., se Anchietea.

Raja, utländsk, pl. Rajas, araö., kallas de av Turkiets undersåtar, som ej äro muhammedaner; engelsk form för rad ja (se d. o.).

Raja, Rajah, se Rad ja.

Ra'ja, zool., rockor.

Raja Yoga, sanskr. (Z. ra'dja jå'ga), "kungliga föreningen", religionsfilosofiskt uttryck för människans mystiska förening med gudomen; teosofiskt uppfostrings-system, använt av mrs Tingley i Point Loma.

Rajas, se Raja.

Rajgräs, bot., se Lolium.

Ra'jidæ, zooL, rockor.

Rajkom, förk. av ry. rajonnijkomitet, distriktskommitté, namn på bolsjevikiska verkställande organ under centralförvaltningen i städerna.

RajoIe'ring {ty. rajo'len, av fr. rigole, ränna, fåra), lantbr., djupplöjning.

Rajputa'ner 1. Rajpu'ter (av sanskr. ra'ja-putra, kungason, eng, rajpoots), ostindiskt folkslag med huvudcentrum i Rajputana,

härstammande från den urariska krigar-kasten.

Rak, orientaliskt namn på ett flertal spritdrycker; i best. form Al rak, arrak.

Raka, se Racha.

Rakahu' (fr. racahout des arabes) 1. Pala-moute, ett urspr. av araber och turkar brukat näringsmedel, som utgöres av ollonen av Que'rcus hallo ta samt socker och kryddor och varav en närande dryck beredes; ett fabrikat, som består av choklad, salep, stärkelse m. m.

Rakan, kin,, jap., se Lohan.

Ra'kankatekesen, se Rakowkatekesen.

Ra'kel, se RacheL

Rake't (ty. Rakete, eng. rocket, fr. raquette, av ital. rocche'tta, eg. liten spinnrock), en fyrverkeripjäs, som består av en med driv-sats fylld pappers- 1. bleckhylsa, fäst vid en stång. Brukas utom vid fyrverkerier till signalering

och till räddning av skeppsbrutna; (ital. rachetta, fr. raquette), spelt., sällträ, ett redskap, varmed man slår fjäderboll 1. spelar tennis. Jfr Räcket. — Raketkista, en mängd samtidigt avbrända raketer. — Raketstång, se under Raket. — Brandraket, i krig brukad raket för antändande av fartyg och byggnader.

Rakhaing 1. Mug, folkstam i Arakan, Birma.

Raki, arab., brännvin. Jfr Rak, Al rak, Arrak.

Raki'tis, se Rachitis.

Rakitzer (1. -ki'ts-), benämning på vissa kvaliteter av Rigalin. Se Lin.

Raknö'rel, bot., se Alsine.

Raköczi (1. ra'kåtsi), siebenbürgisk furstesläkt. — Raköczi-marschen, den ungerska nationalhymnen, uppkallad efter Frans Raköczi //; melodien av zigenaren Mi-håly Barna, utarbetad till marsch av violinisten Ruzsitska, världsbekant i orkestreringar av Berlioz och Liszt.

Rakowkatekesen, de polska socinianernas (se d. o.) viktigaste bekännelseskrift.

Ra^kshasa, sanskr., demon; ind. myt., benämning på en grupp mot gudarna fientliga demoner.

Ra'ky, slav., plommonbrännvin.

Raljant (1. -a'ngt), skämtsam, gycklande, skalkaktig. — Ralje^ra (fr. railler), skämta, gyckla, driva gäck med. — Ral-jeri' (fr. raillerie), skämt, gyckel. — Ral-jö'r (fr. railleur), spefågel, gyckelmakare.

RalL, förk. för Rallentando (se d. o.).

Rallenta'ndo, ital., tonk., avtagande i hastighet.

Ra'llidæ, zooL, sumphöns.

Rallie'ra (fr. rallier, av lat. re, åter, och fr. allier, förena), återförena, återsamla. — Ralliement (1. -ma'ng), återförening; samlande av skingrade trupper 1. fartyg.

Ra'llus, zool, rallsläktet. — R. aqua'ticus, vattenrallen.

Rally, eng. (1. rä'lli), eg. skämt, gyckel; sam-

ling, samlingsplats; stortävling mellan bilister, som från olika startorter köra mot ett gemensamt mål.

Ralph, engelskt mansnamn = Rudolf (se d. o.)

Ralstoni't, miner., en sällsynt, grönländsk stenart.

Ram 1. Ramn, fornnordiskt mansnamn, korpsvart (ramsvart).

Ra'ma, ind. myt., jämte Krisjna den betydelsefullaste gudomligheten i hinduismen, framställes liksom denna som en inkarnation av Visjnu; sagohistorisk konung, huvudpersonen i den episka dikten Ra'w.o!-jana.

Ramada'n 1. Ramasa'n, arab. (av ra'mida, vara het), eg. den heta månaden; fastemånaden, nionde månaden i muhammedanernas år; islambekännarnas stränga fastetid.

Ramagemönster (1. -ma'sj, av fr. ramage, lövverk), tyg med mönster av sammanhängande lövverk 1. grenar, ofta med utströdda kvistar och blommor.

Rama'jana 1. Rama'yana, ind. myt., episk hjältedikt på sanskrit (se ilarna) från 500-t. f. Kr., omdiktad under 1500-t. Är nu en av de viktigaste religiösa urkunderna i Indien, vördad av omkr. 100 mill. människor.

Ramalfna, bot., ett släkte oregelbundet gre-niga lavar. — R. calica'ris, se Brosklav.

Ramante'nn, spole av stora dimensioner upplindad på en ram. Användes vid radiomottagning på grund av sin

utpräglade riktverkan.

Ra'maskri, våldsamt skri, bitter klagan. Enl. Jeremias 31:15 hördes i staden Rama klagan och bitter gråt över Israels rikes förstöring.

Ramasse'ra (fr. rarnasser), återsamla, återförena; hopsamla, hoprafsa. — Ramasse'-rad, undersätsig, grovlemmad, stark.

Rama'yana, se Ramajana.

Rambatt, kommandobrygga för ut på de svenska sjuttonhundratals galärerna.

Ra'mbla, sp., en för sin skönhet bekant gata i Barcelona (ett slags aveny genom hela staden).

Ramboüillet, Hotel de, fr. (1. åte'll dö rangboj ä'), under förra hälften av 1600-t. den förnämsta av Paris' vittra salonger. Jfr Précieuses. — Rambouillet-får, en i franska staden Ramboüillet befintlig fårstam av merinorasen» — Rambouiliet-äpplen, ett slags vita, rödstrimmiga franska äpplen.

Rambour-äpplen (L rangbo'r-), ett slags efter den franska byn Rambour uppkallade äpplen.

Rambuta'n, bot., se Nephelium.

Ramea'lis (av lat. ra'mus, gren), bot., på grenar. — Ramo'sum, -a, bot., grenig.

Rameh, se Ramie.

Ra'melsloh-höns (1. -lå-), vit 1. gul hönsras

från byn Ramelsloh i Hannover, mycket spridd i Tyskland.

Ramesse'um, av den fornegyptiske konungen Ramses II uppförd tempelbyggnad i Tebe.

Ramie (av malaj, rami, planta; rätt uttal ramie', sv. uttal rami')^ Bæhme'riafiber 1. Kinagräs, basttågor av nässelväxten Bæh-me'ria nive'a, i Kina och Japan samt på de ostindiska öarna; användes till repsla-gerivaror och (efter kottonisering) till trikåvaror. Andra, ofta brukliga handelsnamn på ramie äro: Rheofiber, Rameh, Kaukhura 1. Kaukhara (i Bengalen), Pulas (Sumatra), Calve (Siam), Moafiber (Japan), Kaluihampa m. fl. — Roafibrer äro de något grövre fibrerna av nässelväxten Piptu'Tus arge'nteus från Java.

Ramifikatio'n (av lat, ra'mus, gren, och fa'-cere, göra), förgrening; ayiat., förgrening av nerver, blodkärl o. s. v.

Ramfsm, den franske filosofen Pierre de la Ramées (Petrus Ramus') lära. — Ra-mi'ster, anhängare av ramismen; även anhängare av den franske musikern Jean Philippe Rameaus musikaliska system.

Ramla, jaktt., para sig (om harar). — Ram-lare, harhane, kaninhane (eg. under parningstiden).— Ramling, Ramlingstid, parningstid (för harar och kaniner).

Ramlösavatten, ett kolsyrat, alkaliskt bordsvatten från hälsobrunnen Ramlösa i Skåne.

Ramm (eng. ram, ty. Ramm), vädur, bagge; sjöv., förstäven å de örlogsfartyg, som kallas ramm- 1. vädursfartyg; även benämning på själva dessa fartyg; metall., ett slags järnspett. — Ramma, sjöv., söka med rammen stöta ett fartyg i sank; metall., med järnspett (rammar) ordna ett smältrum för blåsning. — Ramning, metall., ett dylikt förfarande.

Ramma, jaktt., hunden rammar bytet, då den griper det vid hetsjakt.

Ramma'n 1. Ada'd, "dundraren", urspr. väst-semitisk, senare babylonisk-assyrisk väder- och åskgud.

Rammelsbergi't, miner., mineral av samma sammansättning som reguljär kloantit (se d. o.).

Rammfartyg, se under Ramm.

Rammollition, med., uppmjukning.

Rammskopf, se Ramskopf.

Rammstäv, se under Ramm.

Ramn, se Ram.

Ra'mnes, enl. traditionen namnet på en av de tre stammar (tribus), som bildade det romerska folket efter Roms grundläggning.

Ramning, se under Ramm.

Ramollisant, fr. (1. -mållisa'ng), uppmjukande. — RamollitiV, uppmjukande medel.

Ramo'sus, lat., bot., grenig, förgrenad.

Ramp (fr. rampe), eg. sluttning; sluttande uppfartsväg till en byggnad; den av lampor 1. lågor kantade avsatsen mellan scenen och åskådarerummet å en teater; rad av lampor 1. lågor å en husfasad 1. d. —

Rampfeber, rädsla inför offentligt uppträdande, särs; dit å scenen.

Rampone'ra (av itaL rampogno.re, tillrättavisa, giva en skrapa), skada, sönderbryta.

Ram-ra'ja, "överkonung" bland maratterna. Jfr Raja.

Rams, hot., se Polygonatum.

Ra'msays ble ^vätska (Z. -säs -), innehåller magnesium] lypoklorit och framställes genom omsättning av klorkalk med magnesiumsulfat.

Ra'mses, egyptiskt mansnamn, den av solen födde. Buret av tolv egyptiska konungar.

Ramskopf, ty., eg. bagghuvud; en bàglik form av hästens ansiktslinje.

Ramslök, bot., se Allium.

Ramtillfrö, Ramtillolja, se Guizotia.

Ra'muli, lat. (sing. ra'mulus), kvistar och smågrenar. — R. sabi'næ, farm., grentopparna av Juni'peTus Sabina, sävenbom, en sydeuropeisk enart. — R. thu'jæ, grentoppar av Thu'ja occidenta'lis.

Ra'mulus, lat., se Ramuli.

Ran, isl., Ran 1. Rån, nord. myt., Ägirs maka, havets människofientliga härskarinna.

Ra'na, dimin. Ra'nula, lat., eg. padda, liten groda, med., grodsvulst, tungböld. — Rana in fa'bula, paddan i fabeln (vilken blåste upp sig, tills hon sprack). — Quisquis amat ra'nam, ranam pu'tat e'sse Dianam, den, som älskar en padda, tycker, att paddan är en gudinna.

Ra'na, zool., grodslaktet. I Sverige fyra arter. — R. a'gilis, långbensgrodan. — R. ar-va'lis, åkergrodan. — R. escule'iita, ätliga grodan. — R. tempora'ria, vanlig groda.

Rana'les, bot., växtserie bland dikotyledo-nerna.

Ranch, eng. {1. ransj), dets. som Rancho (se under Rancheros).

Rancheros, sp. {1. -tje'ros), pl. eg. inv. i en rancho (stor lantegendom, huvudsakligen för kreatursuppfödning); lantfolk i Förenta staterna och spansk-amerikanska länder, utmärkta ryttare, jägare och boskapsskötare.

Rancho (1. -tjå), se föreg. ord.

Ranci'd {lat. ra'ncidus), härsken.

Ra'ncio (Z. -thiå), benämning på ungt sherry-vin; ett ädelt navarravin; ett av ekspån tillverkat alkoholiskt extrakt, som tillsättes ung konjak för att ge den utseende av lagrad.

Rancune, fr. (1. rangky'nn), agg, groll.

Ra'"ndalist, "strandbor", livernas inhemska namn.

Randberg, geogr., bergskedja, som begränsar en högslätt. — Randbildningar, geol., moräner och skiktade sand-, grus- och rull-stensavlagringar, bildade vid randen av den avsmältande landisen.

Randglo'ssa (av gr. glossa, tunga, tungomål), kort förklaring, lärd anmärkning.

Randgrid, nord. myt., en valkyria.

Randpirk, annat namn på Johannisört (se Hypericum).

Randstaterna, kallas sedan världskriget de fordom ryska områden i väster, som frigjorde sig och bildade självständiga stater (Finland, Estland, Lettland, Litauen och stundom Polen).

Randstråle, fys., stråle, som träffar nära kanten av en lins 1. spegel.

Randvinkel, dets. som gränsvinkel.

Rane, fornnordiskt mansnamn (av isL rån, rån, byte, rånat gods).

Rang, fr,, rad, led; ordning; behörig plats; av börd, ämbete, tjänst 1. d. betingad värdighet 1. företrädesrätt. — Rangordning, förordning, som bestämmer rangförhållandet mellan de olika ämbetena. — Rangregementen, krigsk., förr hos oss vissa regementen, vilkas officerare hade rang framför andra officerare. — Rangrulla, en över krigsmaktens officers- och civilpersonal utfärdad förteckning. — Rangskepp, för den egentliga striden avsedda krigsskepp. — Rangera (1. rangsje'ra), ställa, lägga 1. sätta i ordning; städa, ordna; räkna till en viss klass 1. ordning; sammansätta 1. uppdela ett järnvägståg. — Range'rad, stadgad, ordentlig (i uppförande, i affärer), i goda omständigheter. — Range'rbangård, bangård 1. del därav, å vilken tåg rangeras. — Range'ring, uppställning på led.

Rangfolie (1. -fålli'), brun muskotblomma. Se Muskotnöt.

Ra'ngifer, zooL, rensläktet. — R. tara'ndus, vilda fjällrenen.

Rangiferi'na, hot., ren-. — Rangifo'rmis, hot., renhornslik.

Rangoon-teak 1. Iravad-teak, är ett Ijusgult tekträ, som utföres i stora block.

Ra'niceps, zool., paddtorsk.

Ra'nidæ, zool., kräldjursfamiljen Grodor. Se Rana.

Ranime'ra (fr. ranimer), återliva, uppmuntra, uppfriska.

Ranka, hot., klänge, klätterväxt 1. gren av dylik.

Rankfotingar, zool., en ordning kräftdjur, Chirripe'dia.

Rankspenat, hot., se Hahlitzia.

Ranqueles {1. -ke'-), en sydamerikansk indianstam.

Ranrike, sagokungen Ranes rike, det äldsta namnet på Bohuslän.

Ranso'n (fr. rangon, av lat. rede'mptio, lösepenning), lösesumma; (förvrängning av ration, se d. o.), sjöv., dagskost, matportion. — Ställd på ranson, underkastad minskning av provianten. — Ransone'ra (fr. rangonner), frigiva mot lösen; ställa på minskad kost. — Ransone'ring, ut-portionering; bestämd fördelning av förnödenheter vid knapphet 1. brist på dylika.

Ra'nters, eng., "svulstiga skrikare", "svär-mare^', engelsk sekt under Cromwells tid.

Ra'nula, se Rana.

Ranuncula'ceæ, hot., en växtfamilj, för vilken örtsläktet Ranu'nculus, ranunkel, solöga, utgör typen.

Ranuncu'leæ, hot., underfamilj av fam. Ranuncula' ceæ.

RanunculoiMes, hot., lik Ranunculus.

Ranu'nculus, hot., smörblomma, artrikt växtsläkte, tillhörande fam. Ranuncula ceæ. Ett stort antal såväl inhemska som utländska former äro omtyckta prydnadsväxter. — R. aconitifo'lius, stjärnöga, från mell. Europa, förekommer även sparsamt i fjällen från Värmland till Jämtland, har rent vita, som odlad ofta fyllda blommor (var. flo're pleno). — R. a'cris, smörblomma, allmän ängsväxt, var. flore pleno, odlad. — R. africa'nus (var. av R. asia'ticus), romersk ranunkel, odlad prakt-växt i många färgnyanser. — R. alpe'stris och R. amplexica'ulis, odlade former från Alperna resp. Pyrenéerna, med rent vita blommor. — R. aqua^tilis (syn. Batra'-chium a.), grodnate, samlingsnamn för ett antal vatten smörblommor med vita blommor och hårfint grenade blad. — R. asia'-ticus, sedan urminnes tider odlad prakt-ranunkel med enkla, halv- 1. helfyllda blommor i alla möjliga nyanser och schatteringar. — R. auri'comus, majsmörblomma, allmän ängsväxt. — R. bulbo'sus, knölsmörblomma, med lökformig stjälkbas, allmän. Var. flore pleno, med fyllda blommor, odlad. — R. circina'tus, hjul-bladsnate, och R. confervoi'des, hårblads-nate, varieteter av R. aquatilis (se d. o.). — R. fica'ria (syn. Fica'ria ve'rna), svalört, allmän vårväxt. — R. fla'mmula, ält-gräs, ältöga, allmän kärrväxt. — R. fl. reptans, krypöga, allmän strandväxt. — R. glacia'lis, renblomma, fjällväxt med rosenröd blomma. — R. grami'neus, gräs-ranunkel, odlad alpväxt med gräslika blad och gula blommor. — R. hedera'ceus, murgrönsnate. — R. hyperbo'reus, jordsmörblomma, fjällväxt. —• R. illy'ricus, ullsmörblomma, från Österrike, Illyrien, sällsynt på Öland, med stora, citrongula Ijlom-mor. Odlad (även i kruka). — R. lappo'-nicus, lappsmörblomma, kärrmark i lägre fjäll. — R. li'ngua, åniöga, meterhög vattenväxt, ofta odlad. — R. niva'lis, fjall-smörblomma. — R. parnassiæfo'lius, odlad alpväxt med vita blommor. — P. paucista-mi'neus och R. pelta'tus, grodnate, varieteter av R. aquatilis (se d. o.). — R. platani-fo'lius, syn. aconitifolius (se d. o.). — R. polya'nthemus, lik R. acris, men med smalare bladflikar. — R. re'pens, revsmörblomma, allmänt åkerogräs; var. flore pleno, prinsens knappar, med fyllda, höggula blommor, ofta odlad i allmogens trädgårdar. — R. reptans, se R. flammula. — R. scelera'tus, vattensmörblomma, allmän dyjordsväxt.1106

Ranu'nkel, se föreg. ord.

Ranz des vaches, fr, (L rangs dä vasj) =

Kuhreigen (se d. o.).

Raoul, franskt mansnamn ~ Rudolf (se d. o.).

Rapa, lat,, hot., rova.

Ra'pakivi, geol., självfrätsten, ett slags lätt vittrande granit.

Ra'pax, lat., rovgirig. — Rapacite't {lat. rapa'citas), rovgirighet, glupskhet.

Rapé 1. Rappé, fr., ett slags snus.

Raperd, Rapert, Rappert 1. Sjörappert, äldre benämning på lavetter till fartygspjäser.

Rapfolie {1. rappfåli'), brun muskotblomma. Jfr Rangfolie.

Raphael, se Rafael.

Raphae'la, astr., en av småplaneterna.

Rapha'iiia, med., se Ergotism.

Raphanfstrum, bot., lik Ra'phanus (rättika).

Ra'phanus, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Cruci'feræ. — R. raphani'strum, åker-rättika. — R. sa'tivus, från Asien införd odlad art i varieteterna R. niger 1. R. vul-ga'ris, rättika, R. radfciila, rädisa, och R. olei'fera, oljerättika (ej odlad i Sverige). — R. cauda'tus, madrasrädisa, har över 30 cm. långa, köttiga frukter, vilka i

varmare länder ätas som rädisor.

Raphia, se Rafia.

Rapfd (lat. ra'pidus), snabb, hastig; strid. — Rapidame'nte 1. Rapido, ital., tonk., hastigt, snabbt. — Rapidite't {lat. rapi'di-tas), snabbhet, hastighet. — Rapids, eng. {1. rä'ppids), pL, strömvirvlar i de stora amerikanska floderna. — Rapidstål, dets. som snabbstål.

Rapière, fr. {1. rapiä'r), Rappier, ty. {1. ra-pi'r), krigsk., lång stickvärja; fäktsabel, florett.

Rapo'ntikarot, dets. som Rabarberrot.

Rapp {ty. rappe), svart häst.

Ra^ppakalja (av fi. rapakalja, osilat spisöl), strunt, smörja.

Rappa ut, sjöv. (av mlty. rapen, rafsa till sig), hala ur en lina 1. tross ur ett block 1. ett öga.

Rappé, se Rapé.

Rappe'll {fr. rappel), återkallelse; krigsk., förgaddring, signal för samlande av en större styrka. — Rappellskrivelse, skrivelse, genom vilken en ambassadör hemkallas från sin post. — Rappelle'ra {fr. rappeler), återkalla, hemkalla; slå förgaddring.

Rappen, schweiziskt skiljemynt = 0,72 öre.

Rapper, se Wrapper.

Rappert, se Raperd.

Rapphönan, zool., en svensk hönsfågel. Pe'r-dix cinere'a.

Rappier, se Rapière.

Rappister, efter sektens stiftare, tysken Rapp, namn på harmonis terna (se d. o.).

Rappoltsweiler (Z. ra'ppåltswa'iler), ett vin från Elsass.

Rapport {1. -på'rt; fr. rapport \l: -på'r]),

berättelse, anmälan; ämbetsintyg, utlåtande; angivelse; (med franskt uttal [se ovan]), överensstämmelse, gemenskap, förhållande; ornamentik, ett regelbundet upprepande av ett motiv i ett mönster; textil., den utsträckning, som en vävnads färgställning, bindning 1. mönster har i bredd, höjd 1. bådadera, tills upprepning därav följer lika helt igenom. — Rappor-te'ra, berätta, avgiva berättelse om; an-anmäla; jaktt., säges hönshunden göra, då han för sin herre till funnet, skjutet vilt. — Rapportö'r {fr. rapporteur), person, som avgiver berättelse om något; meddelare; angivare.

Rapproche'ra {fr. rapprocher), närma, åter närma sig. — Rapprochement {1. -ma'ng), närmande, sammanfogning, sammanställning.

Raps, bot., Bra'ssica na'pus, kålraps, Got-landsrova, och B. ra'pa, rovraps, till fam. Cruci'feræ hörande olje-, köks- och foderväxter. Av fröna beredes rovolja samt gödningsämnet och boskapsfodret rapskakor. Rutaboga är namnet på en som foderväxt odlad form av B. napiis. — Rap-sa^tkål, kålraps (se föreg. ord). — Rapskakor, se under Raps, — Rapsmjöl, er-hålles ur raps och rova, då oljan utlöses med kolsvavla. — Rapsolja, dets. som Rovolja. Se Raps.

Rapso'd {gr. rhapsodo's, av raptein, hopsy, sammanfoga, och ode', sång), i det gamla Grekland benämning på kringvandrande sångare, vilka föredrogo skaldestycken, särskilt de homeriska sångerna o. a. episka dikter. — Rapsodi', en rapsods föredrag; större avdelning av Iliaden 1. Odyssén; till ett helt förbundna sånger, berättelser 1. d.; tonk., instrumentalfantasi, företrädesvis över folkvisor. — Rapso'disk, som har avseende på en rapsod 1. en rapsodi; osam-manhängande, lösryckt. — Rapsodfst = Kompilator (se d. o.).

Raptato'res, zool., fågelordningen rovfåglar enl. äldre systematik.

Ra'ptim, lat. (av ra'pere, röva), i hast, skyndsamt, flyktigt. — Rapti'ssime, i största hast. — Ra'ptus, eg. bortryckande, rov; anfall av raseri 1. galenskap; förtjusning, hänförelse; även = Crimen raptus (se d. o.). — Raptus melancho'lici, med., av melankoli framkallat, våldsamt och omotiverat utbrott.

Rapunculoi'des, bot., lik Rapu'nculus

Rapu'nkel, bot., se Phyteuma.

Rapunkelklocka, bot., se Campanula.

Raquette, se Raket.

Rar {lat. rarus), sällsynt, ovanlig. — Ra'ra avis, en sällsynt fågel; något sällsynt. — Rarefacie'ntia, pL, med., svettdrivande medel, som vidga porerna. — Rarefa'ctio 1. Rarefaktio'n, poremas vidgning; fys., förtunning; med., förtunning av vävnad (särskilt benvävnad) genom atrofi. —Rariflora—Rasur

Rario'res libri, pl., sällsynta böcker. — Rari'ssime, mycket sällsynt. — Rarite't {fr. rareté), sällsynthet; ovanligt och märkvärdigt föremål. — Pour la rareté du fait, /r. (Z. por - rarte' dy fä'), för ovanlighetens, kuriositetens skull.

Rariflo'ra, hot., glesblommig.

Ras {fr. race, av fhty., reiza, linje), stam, släkt, art, avart, varietet o. s. v. av människor 1. djur.

Ràs {arab. huvud), hög abessinsk titel, "furste".

Ras Algethi, astr., stjärna i Herkules.

Rasama'la, storaxbalsam av Liquida'mbur althingia'num från Java, Sumatra och Bortre Indien.

Rasans {1. -a'ngs, av fr. rasant, raserande), krigsk.y flacka kulbanors egenskap att vara raserande 1. bestrykande.

Rasarbete kallas arbete i äldre, igenrasade delar av en gruva.

Rasava'hini', buddistisk sagosamling från 1100-t. av munken Vedehathera.

Rasbiologi', vetenskapen om de faktorer, som påverka rasens utveckling. — Rashygie'n, Rasförädling, Raskultur, sammanfattningen av de åtgärder, som på rasbiologisk grund söka främja en gynnsam utveckling av rasen. Kallas även Eugeni'k (som förr betecknade den riktning som blott tog hänsyn till ärftlighetsfaktörerna).

Rasbrytning, dets. som Rasarbete (se d. o.).

Rasch = Rask (se d. o.).

Ra'schel (av ty. rascheln, rassla), en varp-trikåmaskin, ett slags stickmaskin.

Raschiskrift = Rahbinskt skrift (se d. o.).

Rase'ra {fr. raser, av lat. ra'dere, bort-skrapa, skava), raka; krigsk., nedriva, jämna med marken. — Raserande kulbanor, se Rasans. — Rase'ring, nedriv-ning, jämnande med marken.

Rasförädling, se Rasbiologi.

Rash, eng. {1. räsj), med., benämning på flera slags hudutslag, särskilt roseola (se d. o.).

Rashygie'n, se Rasbiologi.

Rasi, Ghazi 1. Gazi (av arab. ra'za, göra ett lyckligt plundringtåg på fientligt område), hederstitel för turkiska militärer.

Rasibus, fr. {1. -by'ss), tätt förbi.

Rask {ty. Rasch, fr. ras, av lat. ro/sus, rakad, kortklippt), ett slags tunt, glatt, kyprat ylletyg.

Rasko'lniker {ry. rasko'lniki), pl., eg. avfällingar, kättare; gemensam benämning på inom den rysk-grekiska kyrkan förekommande sekter.

Rasko'lnikov {1. -åff), titeln på en berömd roman av F. M. Dostojevski.

Raskultur, se Rasbiologi.

Raso'res, zool, ordn. hönsfåglar enl. äldre systematik.

Rasori'sm, med., dets. som Contrastimulism (se d. o.), medicinsk teori uppställd av italienaren Rasori.

Rasp, träfil, fil med grova haktänder för trä, läder o. a. mjukare ämnen.

Rasp, veter., en form av mugg (se d. o.).

Raspato'rium, med., instrument för avlyft-ning av benhinnan vid operationer. — RaspatuV, mlat., med., avskavning, avriv-ning.

Rasphuset, dansk straffanstalt (till 1850), där män sysselsattes med raspning av färgträ. — Rasp- och spinnehus, i Sverige under 1700-t. inrättade arbetshus för tiggare, vanartiga gossar m. fl. (sysselsatta med raspning av färgträ) samt för vanartiga kvinnor (sysselsatta med linberedning, spånad o. d.).

Raspft, miner., en klart brungul, australisk blyvolframit.

Raspu'ter, sanskr., pL, indier, som tro på själavandringen.

Rassel, med., svensk term för det knastrande 1. knäppande ljud, som uppstår, då luften passerar genom slem 1. annan vätska i luftrör 1. lungvävnad. — Sega rassel 1. Ronchi (Z. rå'nki), äro pipande 1. brummande ljud i grövre bronker 1. luft strupen.

Rass tambok, stambok över avelsdjur; föres av lantbruksstyrelsen över de raser av nötkreatur, får och svin, som äro föremål för renavel i Sverige. — Hästs tambok, ras-stambok över hästar.

Ra'ssulus, astr., stjärna i stjärnbilden Lejonet.

Rassurant, fr. {1. rassyra'ng), stärkande, lugnande, uppmuntrande.

Rast, fordom benämning på viss väglängd till lands. Jfr Vika.

Rast, bot., se Lycopsis.

Rast, metall., del av masugn, som förbinder ställets underkant med bukens överkant.

Rastacouère 1. Rastaqouère, fr. {1. -koä'r), främling som lever högt utan att man känner källan till hans rikedom (efter en viss don Jago Rastacuere, som en tid spelade en stor roll inom Paris' kaféliv; möjligen dock av sp. rastacuero, "läderpåhäng'^ sydamerikanskt öknamn på nykomlingar inom läderbranschen).

Ra'ster, en med korn, enkla 1. korsade linjer försedd glasplatta, som i reproduktionstekniken användes vid upptagandet av negativ efter halvtonsoriginal. Bilden på plåten uppdelas härigenom i olika stora punkter, vilka i den positiva kopian på zinkplåten ge olika stora tryckytor, varigenom skilda toner kunna återges.

Rastern, ty., se Bore, fys.

Rastra'1 (av lat. ra'strum, kratta), linjerstift, varmed notlinjer uppdragas.

Rasu'r, lat. (av ra'dere, skrapa, skava), ut-skrapning, radering. — Rasu'ra, farm., små uppraspade delar av droger m. m. — R. co'rnus ce'rvi, uppraspat hjorthorn. — — R. sta'nm, uppraspat tenn. — R. suc-ci'ni, uppraspad bärnsten.

Ra'ta 1. Ra'te, lat., vars och ens proportioner-liga andel 1. bidrag.

Rata'fia (av malaj, ar ack, se d. o., och tafia, sockerbrännvin, rom), likör av fruktsafter (tillverkas i Rom).

Rata'niaextrakt, Extra'ctum Rata'niæ, er-hålles genom urlakning och inkokning av Rataniarot. — Rataniagarvsyra, det verksamma ämnet i Rataniarot. — Rataniarot, Radix rataniæ (se d. o.), roten av den i Peru växande ärtväxten Krame'ria tria'n-dra. — Rataniarött, brunrött färgämne, som uppstår genom sönderdelning av Rataniagarvsyra. — Rataniatinktur, se Tinctura rataniæ.

Rataplan, fr. (1. -pla'ng), ord, som härmar trumslagets ljud.

Ratapoil, fr. (1. ratapåa'll; eg. rat-d-poil, råtta med hår), spenamn på inbitna bona-partister under Napoleon III.

Ratatosk, nord. myt., en ekorre, som oavbrutet löper upp och ned i världsasken Yggdrasil.

Rataträ, s. k. järnträ (se d. o.), av hängeträdet Casuari'na samt flera arter av fam. Myrta'ceæ, från Ostaustralien, Nya Zeeland och Sumatra. Användes till snickeriarbeten, slipers, hamn- och skeppsbyggnad.

Ratbitefever, eng. (1. rätt-bajtfe'vör), "rått-bettsfeber", en särskilt i Japan vanlig febersjukdom, förorsakad av en spirochet hos råttor.

Ra'te, lat., se Rato^.

Rate, eng. (1. rät), försvenskad pluralis Rater, portion, mått; bidrag; handelst., pris, kostnad; frakttaxa; sjöv., klass, rang. — A ship of the first rate (Lä sjipp åvv the först -), ett skepp av första rangen.

Rati', sanskr., lust, ind. myt., kärleksguden Kamas hustru.

Ratifice'ra (fr. ratifier, av lat. ra'tus, fast, giltig, och fa'cere, göra), bekräfta, stadfästa. — Ratifice'ring 1. Ratifikatio'n, bekräftelse, stadfästelse; särskilt stad-fästelse av en traktat, å en statsmakts vägnar avslutad av ett befullmäktigat ombud.

Ratihabitatio'n {lat. ratihabi'tio), jur., godkännande; förklaring, varigenom en utfästelse, gjord av därtill obehörig person, förlänas giltighet.

Rati'n, en buljongkultur av bakterier, vilken brukas som medel att utrota råttor.

Rati'n (fr. ratine), ett slags noppigt ylletyg till överrockar. — Ratine'ring, metod att genom frisering förse ett tyg med en uppruggad, krusig, vågig, mönstrad o. s. v. yta.

Ra'tio, lat.y uträkning; förstånd, förnuft; skäl. —• R. le'gis, laglig grund. — R. suffi'-ciens, tillräcklig grund. — U'ltima ratio, sista avgörande skälet. — Co'ntra ratio'-nem, mot förnuftet. — Ratio'ne conscie'n-tiæ, för samvetets skull. — R. offi'cii, för

ämbetets 1. pliktens skull. — Ratio'nes decide'ndi, pl., avgörande skäl. — R. dubi-ta'ndi, orsaker till tvivel. — R. pro et co'ntra, skäl för och emot.

Ratiocinatio'n (lat. ratiocina'tio), Ratioci'-nium, lat., log., slutsats, förnuftsslut.

Ratiolatri', se under följ. ord.

Ratio'n (av lat. ra'tio, se d. o.), mat., förhållande; krigsk., ranson, viss mängd av foder, som dagligen tilldelas varje häst i armén. — Ratiolatri' (av gr. latreia, dyrkan), förnuftsdyrkan. — Rationa'bel, för-nuftsenlig. — Rationabilite't, förnuftsenlighet. — Rationalise'ra, förståndsmäs-sigt uppfatta och behandla; på ett förnuftigt sätt inrätta, genom besparande metoder förbättra. — Ratioiiali'sm, fil., åsikten att människan äger såväl osinnlig som sinnlig kunskap och att det jämte den sinnliga verkligheten gives en osinnlig; teol., grundsatsen att icke antaga någon trossats utan förnuftsmässig prövning; åsikten att det mänskliga förnuftet är den högste domaren i religionssaker (förnuftstro, förnuftsreligion). — Rationali'st, anhängare av rationalismen. Rationalistfk, förståndsmässigt behandlings- 1. förklaringssätt. — Rationali'stisk, som har avseende på rationalismen; för-ståndsmässig, förnuftstroende. — Ratio-nalite't, förnuftighet, förnuftsenlighet; ma/;., egenskapen att kunna noggrant uträknas 1. uttryckas. — Ratione'll, förstånds 1. förnuftsenlig; vetenskapligt grundad; förståndig, väl planlagd; mat., som kan noggrant uttryckas genom ett talförhållande. — R. formel, kem., kemisk formel, som

angiver, huru atomerna tänkas binda varandra i en molekyl. — R. funktion, mat., funktion, vari ingå blott hela potenser av den oberoende variabeln. — Rationellt tal, tal, som kan noggrant uträknas 1. uttryckas genom helt tal 1. bråk.

Ra'tio suffi'ciens, Ratio'nes pro et co'ntra

m. fl. se under Ratio.

Ra'tis, en ostindisk diamant- och pärlvikt = 121 mg.

Ratna'vali', sanskr., pärlhalsbandet, ett indiskt drama från 600-t.

Ratri', sanskr., natten, ind. myt., himmelens dotter och morgonrodnadens syster, personifierande av den ljusa stjärnenatten.

Ratsla, se Razzia.

Ratt (ty. Steuerrad, av Rad, hjul), en maskindel, med hjälp varav en axel vrides. Brukas i fartygs styrinrättning, å auto-mobiler, flygmaskiner m. m.

Rattrape'ra (fr. rattraper, av re, åter, och attraper, fånga, överraska), åter fånga 1. ertappa; upphinna; återfå, återvinna.

Ratts, ett svenskt råttutrotningsmedel.

Ra'tum 1. De ra'to, lat., något beslutet, bifallet. — Ratum et gra'tum, bifallet och stadfäst.

Rauce'do 1. Ra'ucitas, lat., med,, heshet.

Rauchwacke, petrogr., dolomit.

Rauda'l, sp., ström, fors; i Sydamerika även vattenfall.

Rauenthaler, ett omtyckt Rhenvin.

Ràufiber, se Tespesia.

Rauhes Haus, ty. {1. ra'oes ha'os), vilda huset", uppfostringsanstalt nära Hamburg för fattiga och värnlösa barn.

Rauhfrost, ty., meteor., frostdimma.

Raukar, geol., gotländska kustbildningar. Se Ahrasion och Abrasionsvittnen.

Raun, no., stenig sandbank i havet.

Raura'ker, en keltisk folkstam.

Rauschbrand, se Charbon symptomatique.

Rauschgelb, ty., kem., arseniktrisulfid. — Rauschgold, oäkta bladguld.

Rauschkvint 1. Rauschflöte, tonk., en två-tonig, blandad orgelstämma.

Rautenkroneorden, en sachsisk orden.

Rauzan, ett bordeauxvin.

Rav, torkade och saltade fenor och i smala strimlor skuret kött av hälleflundran. Hippoglo'S8US ma'ximiis.

Rav, dansk (-skånsk) benämning på bärnsten.

Ravage, fr. (L rava'sj), ödeläggelse. — Ravagera (1. -sje'ra), härja, ödelägga. — Ravageur (1. sjö'r), härj are, ödeläggare.

Ravaillac, fr. (1. ravaja'ck), fransk konungamördare, avrättad 1610. I svenskan förekomma uttrycken "en riktig

R." 1. "en gammal R." i betydelsen festprisse, utsvävande sälle o. d.

Ra'vanà, ind. myt., de onda demonernas hövding på Ceylon.

Ravanastron, tonk., ett gammalt indiskt stråkinstrument.

Ravaudage, fr. (1. ravåda'sj), lappning, stoppning, lagning. — Ravaudeur (1. ravå-dö'r), lappskräddare.

Raveli'n (fr. ravelin, ital. rivellino), hefästn., ett av tvenne sidor, som bilda en utstående vinkel, sammansatt utanverk av en fästning.

Ravena'la, bot., ett släkte palmlika växter av fam. Musa'ceæ. — R. madagascarie'nsis, är det från Madagaskar bekanta "de resandes träd", som samlar regnvatten i sina bladslidor.

Ra'venduk (möjligen av Ravenna), segelduk hampa.

Ravenna'tiskt kapital, konstt, en självständig kapitälbildning, som tillhörde den i den italienska staden Ravenna utvecklade formen av den gammalkristna basilikan.

Ravensworth castle, eng. (1. reVnsoört kasl), engelskt slott i Durham med stor tavel-samling.

Ravigote, fr. (L -gå'tt), tillredes av körvel, krasse, dragon, pimpinell, persilja, gräslök m. m. — Ravigotesmör, ravigote med tillsats av smör. — Ravigotesås, kall sås av buljong och ravigotesmör till fisk 1. grönsaker.

Ravi'n (fr. ravin och ravine), hålväg.

Ravioli {1. -å'li), ital., klimp av deg 1. makaroni med fyllning av färs.

Ravissement, fr. (1. -ma'ng), borttrövande; hänryckning, förtjusning.

Rayah, pl. Rayas = Raja, Rajas (ickemuhammedanska turkiska undersåtar).

Rayés (1. räje'), M (av rayé, vandig), ett slags fina, smalrandiga, tvåskaftade vävnader.

Rayne-Vigneau (1. rän-vinjå'), ett bordeauxvin.

Raynaudska sjukdomen (1. ränå'ska -), med., nervsjukdom som yttrar sig i smärtor i händer och fötter samt med brand förenad hudförändring.

Rayon, fr. (1. räjå'ng; av lat. ra'dius, stråle), stråle; radie; räjong, område.

Ray society (l. rä såsa'jti), eng., engelskt sällskap stiftat 1844, med namn efter John Ray 1. Rajus, som utger nya upplagor av sällsynta verk i botanik och zoologi.

Razi'je, pl Rawa'zi, offentliga danserskor i Orienten. Jfr Alme.

Razzia, fr. {1. rasia'; sv. uttal: ra'tsia; av arab. razwa, plundringståg), 1. Ra'tsia, plundringståg; av polismyndighet anbefalld skallgång efter misstänkta personer; räfst.

Rb, kem., atomtecken för Rubi'dmm (se d. o.).

R. C., förk. för lat. Romana civitas, den romerska staten.

R. D., förk. för lat. Revere'ndus do'minus, högärevördige herre.

Re-, latinsk och romansk förstavelse, som i sammansättningar betyder: emot, tillbaka; åter, ånyo o. s. v.

Re, ital. {lat. rex), konung. — Re galan-tuo'mo, konungen-hedersmannen, binamn på konung Victor Emanuel av Italien.

Re, tonk., solmisationsnamnet på tonen d.

Re, egypt. myt., annan form för Ra (se d. o.).

Re, kem., atomtecken för Rhenium (se d. o.).

Re'a, Rea Silvia, se Rhea, Rhea Silvia.

Reader, eng. (1. ri'dö), läsare, engelsk titel för universitetslärare; läsebok; lärobok.

ReadopteVa (av lat. adopta're, upptaga), återupptaga.

Reage'xis, Reage'ntier, se under Reagera.

Reakta'ns (av lät. re-, åter, och a'gere, verka), fys., den förlustfria delen av impedansen (se d. o.).

Reage'ra (av lat. re, åter, och a'g er e, driva, handla), återverka; motverka; utöva niot-tryck, göra motstånd; kemiskt inverka. — Reage'ns, pl. Reage'ntia 1. Reage'ntier, till-bakaverkande medel; kem,, kemikalier, som vid en kemisk analys användas för att upptäcka vissa ämnen. — Reage'nspapper, filtrerpapper, impregnerat med vissa ämnen, som av andra ämnen förändras till färgen (t. ex. lackmus-, fembocks- och gurkmejpapper). — Reagensrör, provrör. — Reaktio'n, återverkan; motverkan, mot-1110

stånd; bakslag; strävan att återinföra föråldrade förhållanden; kem.y kemisk inverkan av ett ämne på ett annat; polit,, avsiktligt hindrande av statslivets framåtskridande; frihets- och reformfientlighet. — Reaktionari'sm, reaktionär anda 1. åskådning. — Reaktio'nsfärger, framkall-nings- 1. kypfärgämnen. — Reaktio'nsiso-ko'r, fys. kem., formel, som anger sambandet mellan den fria energien, konstanten för massverkans lag och temperaturen.

— Reaktionskineti'k, de fysikaliska lagar, enl. vilka en reaktion förlöper. — Reaktionskraft, fys.j se Reaktionsprincipen. — Reaktionsprincfpen, fys., lagen om verkan och motverkan. Newtons tredje rörelselag, som säger, att om en kropp påverkar en annan med viss kraft, den senare påverkar den förra med lika stor kraft (reaktionskraften), riktad åt motsatt håll. — Reak-tio'nstid, psykol., den tid, som förflyter mellan mottagandet av ett sinnesintryck och utförandet av en handling, som skall utföras snabbast möjligt efter dess mottagande. — Reaktionstorn, inom kemiska tekniken brukad apparat för lösning av gaser i vätskor. — Reaktionsvärme, fys., vid en kemisk reaktion frigjort värme. — ReaktionäV, återverkande; motverkande; som innebär reaktion; som hyllar reaktionen.

Reaktive'ra, lat., åter försätta i verksamhet.

— ReaktiV, motverkande. — Reaktiv effekt, elektrotekn., den effekt, som i växelströmkretsar oscillerar fram och åter mellan olika maskiner. Kallas även Re'effekt, Inakti'v effekt 1. Wattlös effekt.

— Reaktivite't, förnyad verksamhet; kraft till motverkan.

Rea'l, sp. (av lat. rega'lis, kunglig), i Spanien ett silvermynt = peso (se d. o.) och ett kopparmynt = ^Ao peso; i Portugal ett räknemynt = 40 reis (se d. o.); i Bata-via en guld- och silvervikt = 37,3 gr.

Rea'l {lat. rea'lis, av res, sak, faktum), som angår sak 1. väsende, sak-, saklig, verklig.)(Formål-, Ideal-, Nominal-, Personal - och Verbal-. — Rea'le {lat., det verkliga), fil., de enkla, immateriella, oföränderliga väsenden, av vilka verkligheten enl. Herhart består. — Realbestämning 1. Materia'lbestämning, bestämning, som angiver vad en sak är (dess innehåll i motsats till form). — Realdefinition, definition, som angiver, vad ett föremål är med avseende på innehållet. — Realencyklopedi = Encyklopedi (se d. o.). — Realexekution, jur., dom-verkställighet, bestående i ett ingrepp i en persons förmögenhet.)(Person a'1-exekution, som riktar sig direkt mot personen i fråga. — Realfilologi', filologi (se d. o.) berörande fomfolken, men avhandlande realia, d. v. s. filologiska discipliner, som arbeta med annat material

än språkminnesmärkena. — Realgenus, språkv., denkön, kön för de substantiv, i vilkas ställe kan sättas ordet den. — Realia m. fl., se nedan. — Realidealism {Idealrealism), fil, åsikt, som fattar det ideella och reella på samma gång. — Realindex 1. Realregister, innehållsförteckning. — Realinjurie, se under Injurie. — Realkatalog, efter vetenskapsgrenar ordnad bokförteckning.)(Nominal-katalog. — Realkonkordans, se Kon-kordans. — Reallexikon, ordbok med förnämligast sakliga förklaringar. — Real-linje, undervisningslinje (utan latinstudium) med naturvetenskap, matematik och moderna språk som huvudämnen.) (Iv a -tinlinje. — Realpålaga 1. Reallbörda, pålaga, som det åligger en fastighetsinnehavare att årligen utgöra. — Realläroverk, läroverk, där ej

grekiska och latin, läsas, utan huvudvikten lägges på naturvetenskap, matematik och moderna språk.)(Latinläroverk. — Realpolitik, politik, som tar sikte på verklighetens mer omedelbara krav med undanskjutande av ideella synpunkter. — Realskepp, regalskepp (se d. o.). — Realskola, de allmänna läroverkens nederstadium; numera även självständiga skolor med samma omfattning. — Realskoleexamen, avgångsexamen vid realskola, inrättad 1904. — Realunion, verklig förening mellan två 1. flera stater.)(Personalunion. — Realveten-skap, sakvetenskap. — Realvärde, mynts verkliga halt 1. metallvärde; aktiers, obligationers o. a. värdepappers verkliga värde.)(Nominalvärde. — Reala läroämnen, naturvetenskap, matematik och moderna språk. — Reale, något verkligt. —• Rea'lia, nylat., pl., verkliga ting; vetenskaper om konkreta ting. — Realisa'bel, som kan förvandlas i penningar, säljbar. — Realisatio'n, verkställande, förverkligande; förvandling i klingande mynt; försäljning till nedsatt pris, slutförsäljning. — Realise'ra, verkställa, förverkliga, utföra, uppfylla; förvandla (egendom) i penningar; förvandla papperspenningar i klingande mynt; sälja till nedsatt pris, slutförsälja. — Reali'sm, fil., läran att tingen finnas till, oberoende av våra föreställningar; åsikten att allt verkligt är kroppsligt 1. bestämningar hos något kroppsligt.) (Idealism; åsikten att de abstrakta begreppen äga självständig verklighet, oberoende av de ting, hos vilka de utgöra bestämningar.) (N o m i -n a l i s m; estet., den konstriktning, enl. vilken natursanning är konstens mål.)(Idealism. — Reali'st, anhängare av realismen; en nykter, praktisk människa; lärjunge i realläroverk 1. på reallinje. — Rea'liter, verkligen, i själva verket, vad själva saken beträffar. — Realite't, verklighet.

Realga'r, kem., arsenikrubin, en röd massa, som fås därigenom, att arseniksyrlighet och svavel sammansmältas.

Rea'lkatalog, Reallexikon, Realisatio'n, Rea-lise'ra, Reali'sm, Reali'st m. fl., se under ReaL

Realska pressen, ett slags extraktpress.

Rearadmiral, eng. {1. ri'ör ä'dmiröl), konter-amiral.

Reassume'ra, lat., återupptaga. — Reassum-tio'n, återupptagande.

Reassura'ns (av fr. re, tillbaka, och assu-rance, försäkring mot fara 1. skada), återförsäkring. — Reassure'ra, återförsäkra. —• Reassuradö'r, beviljare av återförsäkring.

Rea'tus, lat. (av re'us, anklagad), anklagelsetillstånd. — Sub rea'tu, under tilltal.

Réaumurska porslinet (1. reåmy'r-), ett slags av den franske fysikern Réaumur uppfunnet mjölkvitt glas.

Réaumurs termometer, se Termometer.

Reba'b, se följ. ord.

Rebec, fr. (1. röbäck; arab. reha'h), tonk., ett arabiskt stråkinstrument med högst tre strängar.

Rebe'cka, hebreiskt kvinnonamn (av kald. reba'k, klavbinda), den fängslande. Buret av patriarken Isaks hustru, Esaus och Jakobs moder.

Rebe'cka, astr., en av småplaneterna.

Rebeckai'ter, benämning på deltagarna i ett upplopp i Wales år 1839.

Rebe'll (lat. rehe'llis, av re, åter, och be'llum, krig), upprorsman. — Rebelle'ra, göra uppror. — Rebellio'n, uppror, folkresning; uppstudsighet. — Rebe'llisk, upprorisk; uppstudsig*.

Rebi', arab., eg. våren; benämning på 3 :e och 4:e månaderna i arabiska kalendern.

Re'blaus, ty., Phyllo'xera vastatrix (se Phyl-loxera).

Rebrousseme'ntskant, fr. (1. -bross-), mat., kroklinje bildad genom de successiva skärningspunkterna mellan en developpabel ytas generatri ser.

Re'bus (av lat. re'bus, ablat. pl. av res, sak), eg. genom 1. medelst saker; bild- 1. teckengåta, ett slags bildskrift,

som innehåller en gåta.

Re'bus sic sta'ntibus, lat., så som sakerna stå.

Rebut, fr. (1. röby'), avvisning, föraktfullt avslag; utskott, avskrap. — Rebutant {1. -a'ng), motbjudande, frånstötande, vidrig. — Rebute'ra, avvisa, förkasta; avskräcka, nedslå; handelst., avskilja det odugliga 1. skadade av en vara.

Rec., förk. för lat. rece'nsuit, har omsorgsfullt granskat.

Rec., på recept förk. för lat. re'cipe, tag!

Recall, eng. (1. rikå'l), en i flera av Förenta staterna bestående rätt att entlediga folkvalda representanter. Jfr Revocera.

Reca'mbio, se Ricambio.

Reca'pito = Ricapito (se d. o.).

Recede'ra (av lat. rece'dere, vika tillbaka), åter avstå, åter överlämna.

Receiver, eng. (1. risiVör), kompound-maskin.

Re'cens, lat., färsk, nyinträdd. Se Recent.

Recense'nt, Recensio'n, se under följ. ord.

Recense'ra (lat. recense're), kritiskt granska och bedöma en bok, en teaterföreställning, en konsert 1. d. — Recense'nt, person, som recenserar, teater-, musik- 1. litteraturkritiker. — Recensio'n, kritisk granskning, utförligt bedömande. — Rece'nsuit, lat., har omsorgsfullt granskat.

Rece'nt (lat. re'cens), ny, färsk, frisk, modern. — Rece'ntior, pl. Recentio'rer, eg. nyare; vid Uppsala universitet medlem av en nationsförenings första åldersklass. Jfr Novitius.

Recepfsse (av lat. red'pere, återtaga; emot-taga), eg. att hava mottagit; handelst., skriftligt erkännande, att man emottagit något, mottagningsbevis.

Rece'pt (av lat. red'pere, taga, emottaga, återtaga), föreskrift för tillredandet av något; särskilt en läkares föreskrift om tillagning av ett läkemedel. — Recepta'-culum, kärl för uppsamlande av vatten 1. andra vätskor; hot., fröredningsdelar. — Recepta'rius 1. Recepta'rie, den person, som å apotek expedierar läkarerecept. — Re-ce'pta sente'ntia 1. Rece'ptum ju'ris, den antagna 1. gällande rättsregeln. — Recep-tio'n (lat. rece'ptio), mottagning; upptagning, intagning i ett sällskap, en orden; uppflyttning i en högre ordensgrad. — Receptionsstycke, konstverk, som enl. föreskrift företes av en konstnär, då han intages i en konstakademi 1. liknande samfund. — Receptiv 1. Recepti'bel, mottaglig. — Receptivite't 1. Receptibilite't, mottaglighet för intryck; förmåga att med lätthet tillägna sig kunskaper. — Rece'ptor, mottagare, mottagningsorgan; bakter., delar av den normala cellen, som förmedlar upptagning av bl. a. bakteriegifter. — Recep-to'risk, verkande som receptor. — Recep-tu'r, eg. mottagning; den disk i ett apotek, vid vilken receptarien bereder läkemedlen.

Rece'ss (av lat. rece'ssus, återgång, återtåg, tillbakaträdande), överenskommelse, fördrag ; riksdagsbeslut; lag. — Recessiv, eg. tillbakadragen, kallas inom ärftlighets-läran en egenskap, som vid korsning icke dominerar. — Rece'ssus, anat., ficka, ut-buktning.

Recessio'nsmoräner (se Recess), geoL, års-moräner, låga, smala men ofta långa änd-moräner, som avlagrats under vinterstille-ståndet i landisens avsmältning.

Recessiv, se Recess.

Rece'tt (fr. recette, av lat. red'pere, emottaga), uppbörd, inkomst; särskilt inkomsten av en teaterföreställning 1. d., då den anslagits åt någon av de uppträdande.1112

Receveur, fr. (L rösövö'r; av lat. reci'pere, emottaga), uppbördsman, kassör.

Recha, astr., en av småplaneterna.

Rechange, fr. (1. rösja'ngsj), kandelst., utbyte av protesterad växel.

Réchaud, fr. (1. resjå'; av re, åter, och échauder, värma), fyrfat, fyrpanna; mat-värmare.

Recherche, fr. (1. rösjärsj), efterforskning, undersökning; utsökthet, överdriven prydlighet. — Recherche'ra, eftersöka, efter-forska. — Recherche'rad, utsökt, utvald.

Réchtsanwalt, ty., praktiserande (auktoriserad) advokat.

Recidi'v (av lat. reci'dere, återfalla), med., återfall i 1. nytt anfall av en sjukdom. — Recidive'ra, återfalla; återkomma (om sjukdomar). — Recidivi'st, jur., förbrytare, som återfallit i samma brott.

Recief, holL, 1. Reci'v, handelst., mottagningsbevis, skriftligt erkännande av skeppare 1. forman över till befraktande mottagna varor.

Re'cipe, lat., (på recept) tag!

Recipia'ngel, Recipie'nd, Recipie'nt, se under följ. ord.

Recipie'ra (av lat. red'pere, intaga), upptaga i ett sällskap 1. en orden; uppflytta någon i en högre ordensgrad. — Recipie'nd (lat. recipie'ndus), person, som skall reci-pieras. — Recipie'nt, hem., kärl, vari vid destillering o. d. flyktiga ämnen uppsamlas; fys., gasklocka vid en luftpLimp. — Recipia'ngel 1. Recipia'ngulum, instrument för mätande av vinklar; ett slags transportör.

Reciproce'ra, se under följ. ord.

Reciprocite't (av lat. reciprocus, tillbakagående, tillbakaverkande, ömsesidig), ömsesidighet, ömsesidigt förhållande, växelförhållande. — Reciproce'ra, besvara, vedergälla. — Recipro'k, omvänd, ömsesidig, inbördes, motsvarig — Reciproka pronomen, språkv., pronomen, som uttrycka en växelverkan mellan två 1. flera.

— Recipro'k trajekto'ria, se Trajektoria.

— Reciprokt verb, verb, som uttrycker en växelverkan. —• Recipro'kum, ord, som uttrycker en ömsesidighet.

Reci'sa, bot., avskuren.

Reci't, se under Recitera.

Recital, eng. (1. risä'jtl), uppläsning; berättelse; tonk., soloföredrag av konsertstycken på piano.

Recitatio'n, Recitati'v, Recitati'vo m. fl., se under följ. ord.

Recite'ra (lat. recita're), med vårdat föredrag uppläsa ur minnet, föredraga, framsäga. — Reci't, berättelse. — Recita'ndo, ital. (1. -tji-), tonk., föredrages som reci-tativ. —• Recitatio'n, vårdat uppläsande ur minnet. — Recitati'v (fr. récitatif, ital. recitativo), sångform, som bildar en överövergång mellan tal och sång med naturlig betoning av orden. — Recitati'visk, som

har form av ett recitativ. — Recitativo accompagna'to, ital. (1. retjitatiVå -), recitativ med ackompanjemang. — R. par-la'nte, recitativ, som ledsagas av bas. — R. se'cco 1. se'mplice (1. - plitje), recitativ, som ledsagas av blott huvudackorden. — R. stromenta'to 1. Obligat recitativ, recitativ, där ackompanjemanget utföres av flera instrument. — Recita'tor, Recitatö'r, uppläsare. — Recitatri's, uppläserska.

Reci'v, se Recief.

Reck, ty., tvärstång, bom; gymnastikapparat, bestående av en på två fasta stöd vilande stång, på vilken olika rörelser utföras.

Re'clam, stor tysk bokförläggare i Leipzig.

Reclina'tio, lat., anat., böjning åt ryggsidan, bakåtböjning. — Reclinatio'nsbädd, gipsbädd till stöd för patienter

med Potts puckel.

Reclus sjukdom (1. rökly's -), med., mång-cystig degeneration av kvinnans bröstkörtlar.

Recoarovatten (1. -kåa'rå-), järnhaltigt hälsovatten från italienska brunnsorten Recoaro.

Reco'gnitum, hot., igenkänd.

Recollets, fr. (1. rökållä'), kallas medlemmar av en reformkongregation av franciska-nerorden.

Reconnaissance, fr. (1. rökånnäsa'ngs; av reconnaitre, igenkänna, erkänna), erkänsla, tacksamhet; handelst., mottagningsbevis, kvitto. — R. de Testomac (1. -dö leståma'k), eg. magens tacksamhet, otillbörligt hänsynstagande till en person, ett samfund 1. en nation, därför att man varit dess gäst. — Reconnaissant (Z. rökånnäsa'ng), erkännsam, tacksam.

Record, eng. (1. ri'kård), se Rekord.

Recorder, eng. (1. rikå'rdör), protokollssekreterare, registrator.

Record olTice, eng. (1. re'kård å'ffis), engelska riksarkivet i London. Jfr Records.

Records, eng. (1. re'kårds), pL, jur., vissa offentliga handlingar.

Recreme'ntum, lat., med., avsöndrad kroppsvätska, orenlighet o. s. v.

Recrudesce'ns (av lat. recrude'scere), med., vissa febersjukdomars egenskap att periodiskt återuppträda.

Recta'I, med., som rör ändtarmen (rectum).

Rectascensio'n, se Rektascension.

Re'cta via 1. endast Recta, lat., raka vägen; rättfram, utan omsvep.

Re'cte, lat., rätt, riktigt.

Re'cti, lat., pl. av Rectus (se d. o.).

Rectilinea'r (av lat. re'ctus, rak), ett fotografiskt objektiv, dets. som aplanat.

Re'cto fo'lio 1. endast Recto, lat., på riktiga, d. v. s. första sidan av ett blad.

Re'ctor illustri's, se Illustris. — Rektor magnfficus, se under Magnificus.

Re'ctum, lat., anat., ändtarmen.

Re'ctus, lat., rak.

Recueil, fr. (L rökö'j [hårt k]), samling. — Recueillera (1. rököje'ra), samla.

Recul, fr. (1. röky'll [hårt k]), se Rekyl. — A reculons (1. - å'ng), baklänges, i kräftgång.

Recu'rrens, lat., som går och kommer tillbaka. Se Rekurrent.

Recurva'tus, Recu'rvus, lat., tillbakaböjd.

Red., förk. för redaktör. Se Redigera.

Reda, metall., iordningställa härden för en blåsning vid smältning av lättsmälta me-metaller. Jfr ställa, ramma.

Rédacteur en chef, se under Chef.

Redaktio'n, Redaktri's, Redaktö'r, se under Redigera.

Redan, fr. (1. röda'ng) = Flesch (se d. o.).

Redare, handelst., person, som utrustar fartyg för egen skeppning 1. för att med dem idka fraktfart som yrke. — Redarebalk, avdelning om rederiförhållandet i 1667 års sjölag. — Rederi', en redares affär. — Rederibolag, ett

bolag för bedrivande av sjöfart.

Redate'ra, nylat., giva en skrivelse ett annat datum.

Red beds, eng. (1. redd bedds), geoL, benämning för en serie till triassystemet hörande röda sandstenar vid Rocky mountains i Nordamerika.

Redberry, eng. (1. redd be'rri), farm., se Ginseng.

Red-cap, eng. (1. redd-käpp), engelsk hönsras med stor röd kam.

Red crag, eng. (1. redd krägg), geol., röd, järnhaltig sand, tillhörande pliocensyste-met i England.

Redd (mlty. réde, möjligen av rèden, ut-mota), ankarplats med ringa skydd för storm och sjöhävning, utanför en hamn 1. öppen kust.

Reddingi't, miner., vattenhaltig manganfos-foroxid.

Redditio'n, lat., återlämnande.

Rede, metall., fordom benämning på förråd av malm, kol o. s. v. vid masugnar.

Redegast = Radegast (se d. o.).

Redemptio'n (lat. rede'mptio), befrielse, utlösning; återlösning. — Rede'mptor, åter-lösare, frälsare. — Redemptorister, pL, medlemmar av "Den helige återlösarens förening'\ stiftad 1732 av det katolska helgonet Liquori.

Rederi, Rederibolag, se under Redare.

Rederijker, holl. (1. -rejk-; fr. rétoricien), retoriker, talkonstnär. — Rederijkkamers, i Holland på 1400-t. stiftade föreningar för främjande av poesi och vältalighet.

Redevable, fr. (1. rödöva'bbl), 1. Redeva'bel, gäldbunden, skyldig; förbunden. — Rede-vance (1. -va'ngs), grundränta, årlig skatt av gods 1. förläning.

Redgarn, ett slags glansigt, strävt kamgarn av engelsk ull.

Redhibe'ra, lat., återgiva, återtaga. — Redhibitio'n, återlämnande, återställande;

handelst., återkallande av ett köp, då varan ej motsvarar provet. — Redhibi-to'risk, som angår ett återlämnande 1. återtagande.

Redi'f, arab., "efterföljare", reservtrupper i turkiska hären.

Redigera (1. -sje'ra; fr. rédiger, av lat. redi'-gere, samla, sammanbringa, leda), samla, ordna och utgiva skriftliga arbeten; utarbeta, giva lämplig form åt ett litteraturalster. — Redaktio'n, en redaktörs arbete och verksamhet; samtliga de personer, som redigera en tidning 1. tidskrift; lokalen för denna verksamhet. — Redaktione'll, som utgår från en redaktion; som sammanhänger med redigering. — Redaktö'r, fem. Redaktri's {fr. rédacteur, rédactrice), person, som leder utgivandet av en tidning 1. tidskrift.

Rediky'1 {fr. réticule, av lat. retifculum, litet nät), arbetsväska.

Redime'ra, lat., friköpa, lösa. — Pro redi-me'nda ri'xa, jur., till biläggande av stridigheterna.

Redingot {1. rödänggått 1. re'dinggått; av eng. riding coat [Z. räjdingkåt], ridrock), livrock.

Redintegra'tio, lat., 1. Redintegratio'n, förnyelse; talk., upprepning av ett ord.

Rediskonte'ra, återdiskontera (d. v. s. belåna diskonterade växlar hos annan bank). — Redisko'nto, räntefoten vid rediskontering.

Re'ditus, lat., återkomst; pL, inkomster. — Reditus a'nnui, årliga inkomster.

Redivi'vus, fem. Redivi'va, lat. (av re, åter, och vi'vus, levande), åter upplevande, åter-upp stånden.

Redlige svenskar, sällskap till nvtta och nöje, stiftat i Stockholm 1810 till minne av Bernadottes val till tronföljare. Upphörde i mitten av 1800-t.

Redmar, nord. myt., Fafnes fader, som av Oden, Höne och Loke, vilka dödat hans son Utter, tilltvang sig guld, rövat från dvärgen Andvare.

Re'do, kem., kalciumhydrosulfit.

Redondillas, sp. (av redondo, rund, 1. -di'l-jas), metr., klassisk spansk och portugisisk versform, bestående av åttastaviga versrader med slutrim 1. assonans (se d. o.).

Redopp'era, fr., ridk., vända hästen medelst en halv volt.

Redouble'ra, fr., fördubbla, förstärka.

Redoul {1. rödo'll), se Coriaria.

Redoutable, fr. {1. rödota'bbl), fruktansvärd.

Redoute, se Redutt.

Re'dowa, dansk., en böhmisk dans, oftast i trippeltakt.

Red polled cattle, eng. {1. redd påld kättl), engelsk nötkreatursras, även kallad Nor-folkras.

Redresse'ra {fr. redresser), bringa något åter i ordning. — Redressio'n {fr.^ re-dressement), kirurg., ingrepp för att åter-1114

föra en felaktigt ställd kroppsdel (t. ex. ryggraden) till normalt läge.

Red Rhode Island, eng. (Z. redd råud a'jländ), hönsras, som numera sällan förekommer i Sverige.

Redruthi't, miner., kopparglans (se d. o.).

Redsche^b, arab., den sjunde månaden i muhammedanska kalendern.

Red star line (1. - lajn), belgiskt ångfartygsbolag, stiftat 1872.

Redubblera, se Redoublera.

Reduce'ra (av lat. redu'cere, återföra), återbringa; inskränka, indraga; minska, avkorta; /t/s., uttrycka ett visst mått i normalmått; kem., beröva en oxid 1. syreförening dess syre 1. borttaga klor (brom, jod) och svavel från dessa grundämnens föreningar med metaller; mat., förvandla en större sort till en mindre 1. tvärtom; förkorta bråk. — Reduce'rad, se föreg. ord; fig., avsigkommen, utarmad. — Reducerade språkljud, språkv., språkljud, som ej äro fullständigt bildade. — Reduce'ring, metod att åstadkomma . en (oftast förminskad) kopia av en modell vid framställning av stampar till mynt o. d. — Reduceringsmaskin, maskin för reducering (se föreg. ord). — Redu-ci'bel, Reduktfbel, som kan återställas, framställas. — Redu'ctio in absu'rdum, lat., återförande till orimlighet; indirekt vederläggning av ett påstående genom en därom dragen falsk slutsats. — Reduk-tio'n, återbringande; inskränkning, indragning; minskning, avkortning; fys., kem., mat., handlingen att reducera (se ovan); polit., återindragning av från kronan avsöndrade gods och räntor. — Reduktionscirkel, mat., passare med på andra sidan föreningspunkten förlängda ben, vilka även ha spetsar. Användes för att överföra mått från en skala till en annan. — Reduktionsdelning, biol., form av kärn-delning, som går före bildningen av könscellerna och varvid dottercellerna blott erhålla hälften så många kromosomer som moderkärnan. — Reduktionskollegium och Reduktionskommission, ämbetsverk, som inrättades för att genomföra 1600-t:s reduktioner. — Reduktionskur, avmagrings-kur. — Reduktionslåga, kem., låga, som verkar reducerande genom sin höga halt av kol 1. kolväten. — Reduktionsmedel, kem-., ämnen, som äro användbara för reduktion av kemiska föreningar. — Reduktionspassare, dets. som reduktionscirkel (se d. o.). — Reduktionspotential, kem., måttet på ett reduktionsmedels reducerande förmåga. — Reduktionstabell, tabell för jämförelse och förvandling i olika sorter

av mynt, mått och vikter. — Reduktionstal, mat., det tal, varmed ett tal av viss sort skall multipliceras 1. divideras för att överföras i annan sort. — Reduk-

tö'r, maskin för reproduktion av bild-huggeriarbeten.

Réduit, fr. (1. -dui'), krig sk., mindre fästning, anlagd i en större.

Redukta'ser, kem., reducerande enzymer.

Reduktio'n m. fl. se under Reducera.

R€dunda'ns, lat., överflöd; vidlyftighet.

Reduplice'ra (lat. reduplica're), fördubbla, upprepa. — Reduplikatio'n {lat. redupli-ca'tio), fördubbling, upprepning; språkv., fördubbling av en bokstav 1. en stavelse, upprepning av ett ord. — Reduplika'tor, apparat för mångfaldigande av något.

Redu'tt {fr. redoute), krigsk., fältskans, liten sluten förskansning.

Reduvi^idæ, Redu'vius, zool., rovskinnbaggar.

Redwater, eng. {1. reddoå'tö), dets. som Texasfeber (se d. o.).

Redwood, eng. {1. redd-oo'dd), "rödved", amerikansk benämning på veden av barrträdet Sequo'ia sempervi'rens i Kalifornien.

Redwoods viskosime'ter {1. redd-oo'ds -), i England föreskriven viskosimeter (se d. o.).

Re'effekt, se Reaktiv effekt.

Reefs, eng. {1. rifs), rev, geogr., benämning på de stora korallreven utanför Australiens kust.

Reel, eng. {1. ril), dansk., en gammal engelsk, skotsk och irländsk dans.

Ree'll {fr. réel, av lat. res, sak, faktum), verklig, faktisk; väsentlig, försvarlig; (vanlig uttal: reje'l), redbar; grundlig; god (om beskaffenheten av varor o. s. v.). —• Reella storheter, mat., verkliga storheter i motsats till de imaginära 1. tänkta.

Reengagera {1. reanggasje'ra; fr. ré-angager), åter giva anställning. — Ré-engagement (Z. reanggasjöma'ng), förnyad anställning.

Re et co'rpore, lat., till egendom och liv.

Réexpédier, fr. {1. -ie'), eftersända (om postförsändelser) .

Reexporte'ra (fr. réexporter, av lat. re, åter, och exportaWe, utföra), handelst., utföra förut inkomna varor. —• Reexpo'rt, utförsel av förut införda varor.

Refai^ter 1. Refae'er, namn på urinvånarna i Palestina och trakten ö. om Jordan.

Refaktio'n, fr., 1. Refa'ktie, holL, handelst., ersättning, gottgörelse, betalningsavdrag för skadade varor.

Refektio'n (av lat. refi'cere, återupphjälpa, vederkvicka), vederkvickelse; måltid, för-friskningar (i kloster). — Refekto'rium (fr, réfectoire), matsal i kloster.

Refera't, Referenda'rie, Refere'nser, Refe-re'nt m. fl., se under följ. ord.

Refere'ra {fr. référer, av lat. refe'rre, återföra), hänföra till; hänvisa till, åberopa sig på; föredraga, redogöra för, avlägga berättelse om. — Refera't, berättelse om, omständlig redogörelse för. — Referen-da'rie, hos oss förr titel för vissa kansli-

tjänstemän. — Refere'ndum, ämnet för ett referat; folkomröstning rör. viktigare . statsangelägenheter. —• Ad refere'ndum, skall hänskjutas (till vederbörande). — Refere'nser {eng, references), personer, till vilka andra

hänvisas för att få upplysningar rör. en platssökande 1. en affärsfirma; rekommendationer. — Referensbibliotek, samling av lexikon, encyklope-dier o. d. arbeten, som ofta anlitas. — Refere^nt, föredragande; person, som refererar.

Reficie'ra, lat., återställa, vederkvicka. — Reficie'ntia, pL, med., stärkande läkemedel.

Reflekte'ra (av lat. refWctere, tillbakaböja, återkasta), återkasta, återspegla, åter-stråla; betänka, begrunda, överväga; fästa avseende vid. — Reflekte'rad, överdrivet förståndsmässig, kallt bedömande, nykter. — Refle'ktor (/r. réflecteur), fys., strålbrytare, speglande föremål, som kraftigt återkastar ljuset; spegelteleskop. Jfr Refraktor. —• Reflekto'risk, som kan avgiva reflexer, återspeglande. — Refle'x, tillbakakastning; återsken, återspegling; återverkan; fysioL, ofrivillig och omedveten rörelse, framkallad genom retning av centripetala nerver. — Reflexepilepsi', med., ett slags fallandesot. — Reflexförlamning, ett slags särskilt i de nedre extre-miteterna uppträdande förlamning. — Reflexgalvanometer, fys., en vid telegra-fering under vatten använd mottagningsapparat. — Reflexhämning, hindrandet av viss reflexrörelse. —• Reflexkramp, med., genom reflex från retningen på en känselnerv framkallad kramp. — Reflexrörelse, fysiol., se Reflex. — Reflexi'bel, som kan återkastas. — Reflexibilite't, ljusstrålarnas egenskap att kunna återkastas. — Reflexio'n, återkastning, återspegling, återstrålning; betraktelse, begrundande; tyst anmärkning; yttrande, tanke. — Reflexionsgalvanometer, spegelgalvano-meter. — Reflexionslyrik, Reflexionspoesi, tankelyrik, lyrik, som innehåller betraktelser över livet. — Reflexionsmoral, åsikt enl. vilken den sedliga viljans motiv uppfattas av förståndet.)(Känslomoral. — Reflexionsprisma, prisma, som i optiskt instrument användes i st. f. en plan spegel för att ge en ljusstråle en annan riktning. — Reflexionspsykologi, riktning inom psykologien som utgår från be-greppsmässiga utredningar i st. f. erfarenhetsrön. —• Reflexionsspegel, fönsterspegel, som återgiver föremål i en viss riktning; bakom belysningsapparater anbragt spegel, som återkastar ljuset. — Reflexi'v, återverkande, tillbakasyftände; språkv., ord, som syfta på satsens subjekt. --Reflexi'va pronomen, återvisande pronomen, pronomen, som syfta på subjektet i

samma sats. — Reflexivt verb, verb, vars handling återgår på subjektet.

Refle'xum, hot., tillbakaböjd.

Reflue'ra (lat. reflu^ere), flyta tillbaka. — Reflu'xus, ebb; fysiol., blodets återström-mande från de övriga kroppsdelarna till hjärtat.

Refo'rm, Reformatio'n, Reforma'tor m. fl.,

se under Reformera.

Reforma'tio in ca'pite et me'mbris, lat., "förbättring till huvud och lemmar", fordrade 1400-t:s reformatorer hos påvemakten och kyrkan.

Reforme'ra {lat. reforma're, av re, åter, och formare, forma, dana), ombilda, giva ny form åt, nydana, förbättra. — Refo'rm, ombildning, nydaning, förbättring. — Reformbanketter, benämning på de i Frankrike 1847 och 1848 av oppositionen anordnade politiska möten, vid vilka en reform av vallagen avhandlades och som föranledde februarirevolutionen. — Reformdräkt, en under slutet av 1800-t. skapad kvinnodräkt, som främst tog sikte på hygieniska krav och lancerades i strid mot det rådande modet. — Reforma'ter, franciskanmunkar, som efterleva den strängare klosterregeln. — Reformatio'n {lat. reforma'tio), omskapning, förbättring; särskilt den i 16 :e årh. genom Luther och hans medhjälpare åstadkomna kyrkoförbättringen, varigenom den rena kristna läran återinfördes. — Reformationens jubileumsgåva, en till reformationens jubileum 1917 företagen nationalinsamling å över 4 mill. kr., som fördelades mellan kyrkliga utbildningsanstalter. — Reformationsdag kallas vår andra bönedag, vilken sedan 1888 firas som reformationshögtid. — Reforma'tor, ombildare, förbättrare; religions- 1. samhällsförbättrare. — Reformato'ria sente'ntia, jur., dom, som ändrar en 'förut fälld. — Reformatoriska kyrkomöten, kallas konsilierna i Pisa 1409, Konstanz 1414—18 och Basel 1431—43, vilka hade till avsikt att reformera katolska kyrkan men blevo utan nämnvärt resultat. — Reforme'rad officer, förr officer, vars befattning indragits och som åtnjöt lägre lön i avvaktan på ny fast anställning. — Reforme'rt, medlem av

den reformerta kyrkan. — Reformerta kyrkan, det av reformatorerna Zivingli och Cakmi i Schweiz på 1500-t. grundade protestantiska kyrkosamfundet. — Réformés, L e s, fr. {1. lä refårme'), benämning på franska reformerta. — Reformi'st, anhängare av åsikten att politiska och sociala missförhållanden kunna efter hand avhjälpas på reformernas väg. — Reformjudar, anhängare av den liberala judendomen. — Reformkatolici'sm, anhängare av en modern riktning inom romerska kyrkan. — Reformliv, en mera hygienisk ersättning för korsett. — Reformpartiet, danskt poli-1116

tiskt vänsterparti {V enstr er ef ormpartiet) 1895—1910. — Reformvänner, benämning på vänner av en svensk representationsreform på grundsatsen om samfällda val (under 1840- och 1850-t.).

Refra'ctus, -a, -um, lat. (av refri'ngere, bryta av, bryta tillbaka), bruten.

Refrain, se Refräng.

Refra'kta doser (se refractus), med., små, ofta upprepade läkemedelsdoser.

Refraktio'n (av lat. refri'ngere, bryta), brytning; strålbrytning, ljusstrålarnas brytning. — Refraktionsanomalier, dets. som astigmatism (se d. o.). — Refraktome'ter, fys., apparat för bestämning av brytningsindex. — Refra'ktor, en stor kikare för astronomiska undersökningar, vilken endast innehåller linser. Jfr Reflector.

Refrakture'ra, kirurg., på nytt bryta upp en fel hopläkt bendel.

Refraktä'r {fr. refractaire), motspänstig, uppstudsig; person, som undandrager sig värnplikten; oemottaglig för retning.

Refrangfbel {fr. réfrangible, av lat. re-fri'ngere, bryta), som kan brytas, brytbar. — Refrangibilite't {fr. réfrangibilité), egenskapen att kunna brytas, brytbarhet.

Refrene'ra, lat., tygla, göra spak.

Refrigera'ntia, lat. (av refrigera're, avkyla), pL, med., kylande medel. — Refrigeratio^n, avkylning, förkylning. — Refrigera'tor, kylapparat. — Refrigerato'rium, kylfat.

Refrä'ng {fr. refrain), omkväde.

Refuge, fr. {1. röfy'sj; lat. refu'gium), tillflykt, tillflyktsort, fristad; undanflykt, förevändning; trottoarliknande upphöjning för fotgängare å livligt trafikerade gator och platser. — Réfugiés {1. re-fysjie'), pl-y flyktingar; benämning på de reformerta, som efter dragonaderna och Nantesiska ediktets upphävande (1685) flydde från Frankrike.

Refu'gium, lat., tillflyktsort.

Refulge'ns {lat. refulge'ntia), återsken; strålande skimmer, glans.

Refunde'ra (av lat. refu'ndere, gjuta tillbaka), återgälda, betala tillbaka.

Ref us, fr. {1. röfy'), avslag, vägran. — Refuse'ra 1. Refyse'ra {fr. refuser), avslå, vägra; förkasta, försmå.

Refusio'n (av lat. refu'ndere, gjuta tillbaka), tillbakagivande, ersättning.

Refute'ra {lat. refuta're), vederlägga. — Refutatio'n {lat. refuta'tio), vederläggning.

Refyse'ra, se Refusera.

Rega'l {lat. rega'lis, av rex, konung), kunglig; tonk., ett slags portativ orgel; bokhylla. —• Regalpapper, kungspapper (ett slags papper av stort format till kartor, kopparstick etc.). — Regalskepp, Real-skepp, Roy'alskepp, benämning på svenska flottans största skepp under 1600-t. — Regalt pastorat, pastorat, vars kyrkoherde utnämnes av K. M:t. — Rega'le, pl.

Rega'lier (av lat. jus rega'le, kunglig rättighet), en konungen 1. kronan särskilt förbehållen inkomstgivande

rättighet såsom grundregale (rätt till allmänningar, större vattendrag, malmstreck o. s. v.), jaktregale (konungens ensamrätt till jakt å vissa djur), postregale (monopol på postväsendet), tobaksregale (tobaksmonopol), saltregale (saltberedningsmonopol) m. fl. — Rega'lia 1. Regalier, se Regale; även riksregalier 1. sinnebilder av konungamakten (kronan, spiran, äpplet, svärdet och nyckeln). — Regalite't, kronans rätt att ära regalier.

Rega'l (av mlat. rega, ty. Reihe, rad), boktr., skåp, vari sättskeppen (sättregal) och sättbrädena (formregal) förvaras; ställning, på vilken sättkasterna äro placerade (kastregal), bokhylla.

Re galantuo'mo, II, se under Re.

Rega'le, se unåer Reg al {lat. regalis).

Rega'Iecus glesne, zooL, sillkonungen, en ända till 6 m. lång djupvattensfisk vid västkusten.

Regale'ra {fr. régaler, antagligen av re, åter, och fornfr. galer, roa sig), präktigt undfägna, traktera.

Regalfa, sp., namn på ett slags stora och starka Havannacigarrer.

Rega'lier, Regalite't, Rega'lpapper, Rega'l-skepp, Rega'lt pastorat, se under Regal {lat. regalis).

Rega'lis, bot., kunglig.

Regard, fr. {1. röga'r), eg. åskådande; ögonkast; avseende, hänseende. — Regarde'ra, varsebliva, betrakta; lägga märke till; angå, beträffa. — Regardez-moi {1. rö-garde' måa'), eg. se på mig; ett smycke, som bäres på pannan. — Én regard {1. ang -), mittemot, sida mot sida.

Rega'ts 1. Rega'ttes, smal, lång halsduk med sydd knut.

Rega'tta, ital., sjöv., större kapprodd 1. kappsegling; bomullstyg med smala ränder på botten av annan färg.

Re'gel {fr. règle, lat. re'gula), rättesnöre, föreskrift; grundsats; det vanliga förhållandet ; fys., lag. — Regler, pl. av Regel (se föreg. ord); även = Menstruation (se d. o.). — Regle'ra {fr. regler), ordna, inrätta efter föreskrift; stadga, bestämma. — Regle'ring, ordnande, klargörande, utredning; med., menstruation (se d. o.). — Re'gula de tri (eg. re gula de tri'bus, regeln om tre), lat., mat., det räknesätt, medelst vilket ur tre givna storheter kan bestämmas en fjärde. — R. fa'lsi, lat., räknesätt med felaktigt tal, 1. R. positio'nis, lat., räknesätt med antagande; mat., äldre räknesätt, där man försöksvis antar ett 1. två värden på det sökta talet och därefter ur de erhållna värdena beräknar rätta värdet. — R. fi'dei, lat., trosregel, sammanfattning av den katolska kyrkotron. — R. ju'ris, rättsföreskrift; rättsgrund. —Regelation—Regesta

Regula'res, pZ., personer, som följa en viss ordensregel, medlemmar av en andlig orden. — Regula'ris, den, som meddelar vissa bestämda föreskrifter. — Regula'riter, regelbundet, i regeln. —• Regularite't, regelbundenhet. —• Regulatio'n, avpassande.

— Regulati'v, reglemente, ordnande bestämmelser. — Regula'tor, eg. ordnare; mek., apparat av olika slag, som tjänar till att giva maskineriet en jämn, regelbunden gång; urm-t., riktskiva; även ett mycket säkert gående ur, efter vilket andra ställas. — Regulato'rer (eng. regulators), eg. ordnare; ett i Nordamerika på 1830-t. grundat hemligt sällskap, vars medlemmar genom lynchning bestraffade brott mot äganderätten. — Regulier, Reguljär (Z. -iä'r; fr. régulier), regelbunden, punktlig. — Regulierabbot 1. Regular-abbot, andlig abbot. Jfr Sekularabbot. — Reguljära trupper, krig sk., organiserade trupper. — Reguljärt prästerskap, till en andlig orden hörande prästerskap. — In re'gula, i regel, vanligen.

Regelatio'n (av lat. re, åter, och geWtio, frysning), fys., återfrysning, det fenomen, att smältande isstycken, som tryckas mot varandra, sammanfrysa.

Regelstång, dets. som Spanjolett (se d. o.).

Regelyta, mat., linjerbar yta, yta, som kan tänkas uppkommen vid kontinuerlig rörelse av en rät linje, generatri's 1. alstringslinje.

Regeme'nte, Regementsauditör m. fl., se under Regera.

Régence, fr. (1. resja'ngs), riksförvaltning, regentskap; (La régence) ,heTtig Filips av Orleans för sedeslöshet beryktade regering i Frankrike, 1715—23. — Régence-stilen, konsth., förra avdelningen av style Louis XV (se d. o.).

Regenerado'res, se Rotativos.

Regenera't, produkt av regeneration. Se Re-genera.

Regeneratio'n, Regenera'tor m. fl., se under följ. ord.

Regenere'ra (lat. regenera're), pånyttföda; omskapa, förnya. — Regeneratio'n, pånyttfödelse; med., zooL, förnyande, återbildning av någon förstörd del av organismen. Nybildning av ett annat organ än det förstörda kallas heteromoTfo's. Om ett djur, såsom många kräldjur, frivilligt avskiljer stjärten, t. ex. för att undgå greppet av ett rovdjur, talar man om autotomi' 1. självstympning, som alltid är förbunden med regeneration. Utom dylik restaurati'v 1. patolo'gisk regeneration förekommer även fysiologisk regeneration av t. ex. fjädrar, hår och horn, som normalt fällas och återbildas. Bot., bildning av nya individ ur några få celler hos moderväxten.

— Regenerativ, omskapande, pånytt-födande. — Regenerativapparat, mjölk-pasteuriseringsapparat, i vilken den upp-

hettade mjölken användes till förvärmning av ny mjölk före pasteuriseringeji. — Regenerativ koppling, radiotekn., återkoppling. — Regenera'tor, återupprättare, förnyare; metall, ett värmemagasin. — Regeneratorsugn, en ugn, genom vilken en mycket hög värmegrad kan uppnås.

Re gensbur gerfnterim (se Interim), av kej-sar Karl V år 1541 i Regensburg framlagd religionsstadga, med ändamål att slita den mellan katoliker och protestanter uppkomna konflikten.

Rege'nt, Regentskap m. fl., se under Regera.

Rege'ntsen, i Köpenhamn ett berömt kommu-nitet (se d. o.), stiftat 1569.

Regents park, eng. (1. ri'djönts pak), stor park i Londons Westend.

Rege'ra (lat. re'g er e, av rex, konung), härska, behärska, styra, leda en stats angelägenheter; fig., väsnas. — Rege-me'nte (lat. regime'ntum, fr. régiment), styrelse, regering; krig sk., häravdelning, som består av 1,000—2,000 man och vars chef vanligen är överste. — Regementsauditör, regementschefens biträde i ekonomiska, civila och juridiska mål. — Rege-mentsintendenten 1. Regementskommissarien sköter regementets ekonomi. — Rege-mentskva'rtermästare, regementschefens adjutant. —• Regementsofficer, överste, överstelöjtnant 1. major. — Regements-skrivare, en tjänsteman vid flottans civilstat.— Regementsstab, den till regementschefens biträde förordnade personalen. — Regementstrumslagare, befälhavare över musikpersonalen vid ett infanteriregemente. — Regementsväbeln sköter polis-göromålen vid regementet. — Rege'nt, styresman, statschef, landsherre; en monarks tillförordnade ställföreträdare. — Regenten, benämning på hertig Filip av Orleans (jfr Régence); även namn på diamanten Pitt (se d. o.). — Regentskap, riksföreståndarskap. — Regentskapet (fr. La régence), se under Régence. — Regent-stycke (holl. regentenstuk, av regent, styrelsemedlem), grupporträtt, framställande medlemmarna i en korporations styrelse. Särskilt vanliga äro bilder av skyttegillen, även kallade doelenstuk. — Rege'-ring, styrelse, utövning av högsta makten inom en stat; den 1. de personer, som utöva denna makt; den tid, under vilken en bestämd person utövat denna makt. — Regeringsform (lat. fo'rma regi'minis), eg. styrelseform; statsr., statsförfattning, grundlag; särskilt namn på den förnämsta av Sveriges grundlagar. — Regeringsråd, ledamot av Regeringsrätten. — Regeringsrätten, en i Sverige år 1909 inrättad administrativ högsta domstol.

Rege'rverk, tonk., hela den mekaniska inrättning i ett orgelverk, varigenom luft införes i piporna.

Rege'sta, lat. (av rege'rere, införa på sin1118

plats), 1. Rege'ster, kronologiskt ordnad förteckning över och sammandrag av dokument.

Regi (fr. régic, L resji'), förvaltning; ledning; sammanfattningen av de sysslor, som åligga en teaterregissör (se Regissör).

Re'gia, lat., bot., kunglig.

Re'gia maje'stas, lat., kunglig höghet.

Re'gibus lo'ngæ sunt ma'nus, lat., ordspr., konungar hava långa armar.

Regicfdium, lat. (av rex, konung, och cæ'-dere, döda), konungamord.

Regie, se Regi.

Regierungsbezirk, ty. (1. -gir [hårt g]), regeringsområde.

Regi'm 1. Regime {1. resji'm; fr. régime, lat. re'gimen), styrelse; förvaltning; statsförvaltning ; styrelsesätt; levnadsordning; föreskrift rör. levnadsordningen. — Anden régime, fr. (1. angsiä'ng -), den forna styrelsen, det gamla styrelsesättet; det samhällsskick, som störtades av den första franska revolutionen. — Régime de la calotte (1. - dö la kalå'tt), kalottvälde, prästvälde under restaurationen i Frankrike.

Re'gimen diaphore'ticum, lat., med., av läkare given föreskrift, huru den sjuke efter intagande av svettdrivande medel bör förhålla sig.

Re'gimen ecclesia'sticum, lat., kyrkoregemente.

Régiment de la calotte, Le, fr. (1. lö resji-mang dö la kalå'tt), humoristiskt sällskap vid Ludvig XIV:s hov. Se vid. Calottister.

Re'gin, fornnordiskt mansnamn = Ragn (se d. o.); nord. myt., broder till Fafne, råkade i oenighet med denne om faderns guld. Sedan han förmått Sigurd att döda Fafne, dräptes han själv av den unge hjälten.

Regi'na, latinskt kvinnonamn, drottning.

Regi'na, astr., en av småplaneterna.

Reginhild, astr., en av småplaneterna.

Reginleif, nord. myt., en valkyria.

Re'gio, lat., anat., område (av kroppen, mindre än en s. k. kroppsdel), t. ex. regio axilla'ris, axelhål str akt en. Jfr Region.

Regio'n {lat. re'gio), trakt, område, landsträcka ; luftkrets, rymd. — Regiona'1, som hänför sig till ett område. — Regionali'sm, strävan 1. tendens till uppdelning av något helt i regioner, i grupper efter geografisk samhörighet o. d.; partikularism; (i Frankrike) hembygdskonst. — Regionä'r bedövning, med., dets. som lokal bedövning.

Regipa'n, farm., stärkande medel, innehållande jäst, hämoglobin och glycerinfosfor-syrad kalk.

Regissör (Z. resjissö'r; fr. régisseur, av lat. re'gere, styra), förvaltare, styresman; vid en teater anställd person, som har iscensättningen m. m. om hand.

Regi'ster (mlat. regi'strum, lat. rege^sta, av rege'rere, införa, inskriva), förteckning, innehållsförteckning; boktr., motsvarighet mellan rader och kolumntitlar på båda

sidor av ett ark; tonk., namn på de olika orgelstämmorna; namn på människoröstens olika klangfärger (bröströst och huvudröst). — Registerandrag, andrags-knapp för ett orgelregister. — Registered letter, eng. (1. re'ggistöd le'ttö), rekommenderat brev. — Registerpapper, starkt papper i stora ark till kontorsböcker. — Registerskepp, spanskt handelsskepp med laglig befogenhet till handel i Amerika. — Registerton (1. -tånn), pl. tons (Z. -tånns), ett rymdmått till mätande av fartygs last-dryghet = 2,8316 kbm. Jfr Ton. — Registra-tio'n, införande i ett register. — Regis traktor, kanslitjänsteman, som bl. a. för register över handlingar m. m. — Registratu'r, inskrivningsbok,

avskriftsbok, kopiebok.

— Registre'ra, införa i register, upprätta register över. — Registre'rapparat, apparat för registrering av observerade tider.

— Regi'strum, förr kopiebok för ut- och ingående skrivelser.

Re'gis volu'ntas supre'ma lex, lat., "Konungens vilja högsta lag", absolutismens grundsats.

Re'gius mo'rbus, lat., eg. den kungliga sjukdomen; med., gulsot.

Reglementa'risk, se under följ. ord.

Regleme'nte (fr. règlement, av lat. re'gula, rättesnöre), förordning, stadga, föreskrift. — Reglementa'risk, föreskriftsmäs-sig, som stöder sig på detaljerade föreskrifter. — Reglemente'ra, ordna genom detaljerade föreskrifter. — Reglementen-ring, se Prostitution.

Re'gler, Regle'ra m. fl., se under Regal.

Regle'tt (fr. réglet, av lat. re^gula, rättesnöre) , boktr., metallplåt, varmed raderna spärras från varandra.

Réglisse, fr. (1. -i'ss), med., lakritspasta, ett bröstmedel.

Regnard (1. röna'r), franskt mansnamn = Reinhard (se d. o.).

Regnauld och Renaud (1. rönå'), franska mansnamn = Reinhold (se d. o.).

Re'gnum, lat. (av rex, konung), konunga-döme, regering; rike. — R. anima'le, djurriket. — R. minera'le, stenriket. — R. na-tu'ræ, naturriket. — R. vegeta'bile, växtriket.

Regnvisaren, hot., se Calendula.

Regredie'ns (av lat. re'gredi, återgå), återvändande, återgång. — Regredie'nt, han-delst., person, som kräver ersättning av tredje man. Jfr följ. ord.

Regre'ss (lat. regre'ssus), ktQYgkng, tillbakagång till ett lägre stadium (jfr Progress); handelst., återgångstalan, rättighet till ersättning av tredje man, — Regressarvinge, person, som äger rättighet att ärva i det fall, att arvet ej tillfaller någon bröstarvinge. — Regressa't, den person, mot vilken återgångstalan (regress) anställes.

— Regressio'n, geoL, havets tillbakagång; betecknar strandlinjens rörelse vid land-Regressus in infinitum—Rekabiterorden

höjning; med,, tillbakagång i vissa cellers livskraft. — Regressionslag, psyk., den lag, som säger, att vi först glömma, vad vi senast inhämtat, under det vi minnas vad vi lärt för länge sedan. — Regressi'v, återgående, verkande tillbaka. — Regres-siv metod, analytisk metod (se d. o.). — Regresstalan, återgångstalan.

Regre'ssus in infinftum, se under In infinitum.

Regret, fr. (1. rögrä'), saknad, sorg; harm, förtrytelse; ånger. — Regretta'bel, som förtjänar att saknas; även beklagansvärd. — Regrette'ra, sakna, sörja, harmas över; ångra.

Re'gula de tri, Regularite't, ReguIa'tor, Re-gulier m. fl., se under Regel.

Regulfn, farm.y avföringsmedel, innehållande extrakt på frangulabark (s. k. sa-gradaextrakt) och agar-agar.

Regu'linæ, zool., kungsfåglar.

Reguli'nisk, se under Regulus.

Reguljä'r, se Regulier (under Regel).

Re'gulus, lat. {dimin. av rex, konung), eg. liten konung; astr., stjärna av första storleken i stjärnbilden Lejonet; metall., fullt ren metall; zool., kungsfågeln. — R. anti-mo'nii, ren antimonmetall. — R. arse'nici, ren arsenik. —

Reguli'nisk, ren, renad.

Re'gum, lat. {gen. pl. av rex, konung), eg. konungarnas böcker; Konungaböckerna (se d. o.).

Regurgitio'n, med., upphostning av födan omedelbart vid svälj ning.

Reha'beam, hebreiskt mansnamn, folkutvid-garen. Buret av Juda rikes förste konung.

Rehabilite'ra (fr. réhahiliter, av lat. re, åter, och hahi'litas, lämplighet), jur., åter insätta någon i en honom förut berövad värdighet, rättighet 1. ställning. — Rehabili-te'ring 1. Rehabilitatio'n, återinsättning i en förlorad värdighet, rättighet 1. ställning; upprättelse.

Rehauts, fr. (1. röå'), pl, målark., ljusare ställen i målningar.

Rehearsal, eng. (1. rihö'rsöl), uppläsning; repetition.

Rehibitio'n (lat. rehiWtio), köps återkallande 1. återgång.

Reichsacht, ty. (1. ra'jchsakt), riksakt. — Reichsanzeiger, Deutscher, ty. (då'jtsjer -), en daglig Berlintidning, fordom preussiska regeringens officiella organ. — Reichsgericht, ty., tyska rikets högsta domstol, med säte i Leipzig. — Reichs-kassenscheine, ty., rikskassesedlar, utgå-vos av tyska riket enl. lag av 1874. — Reichsmark, ty., riksmark (se d. o.).

Reidgoter, isl. (1. rä'jd-), forngermansk benämning på östgoterna. — Reidgotaland, i senare isländsk litteratur Jylland.

Reidmar 1. Reimar, fornnordiskt mansnamn (av reid, ritt, och mar, berömd, namnkunnig).

Reif, ty. (1. rajf), meteor., frostdimma.

Reigin, fornnordiskt mansnamn, den egensinnige.

Reimprima'tur, lat. (1. re-im-), eg. "får åter tryckas"; tillstånd att åter få utgiva en skrift från trycket.

Reine, fr. (1. rän), drottning. — Reine-claude (/. ränklå'd; hos oss förvridet till "renklor"), eg. drottning Claude; namn på ett slags plommon, uppkallade efter drottning Claude, den franske konungen Frans I:s gemål.

Re'ineke Fuchs, ty., Mickel räv, en av den tyske skalden Goethe verkställd bearbetning av djursagan.

Reinette, fr. (1. ränä^tt), se Renetter.

Reinfall (1. ra'jn-), berömt mörkrött vin från Österrike. Kallas även Prosécco efter tillverkningsorten.

Reinfektion, med. (1. re-in-), förnyad smitta.

Reinhard (fty., Reginhart), tyskt mansnamn, slug rådgivare.

Reinhold, tyskt mansnamn = Reinwald (se d. o.). Motsvarar kvinnonamnet Reinhol-di'na<.

Reini't, miner., svartbrunt järnvolframat.

Reinkarnatio'n (1. re-in-), (lat. reincama'-tio)y återfödelse till jordelivet.

Reinplantatio'n, med. (1. re-in-), återinläk-ning av nyss förut bortskuren del.

Reinstalle'ra (1. re-in-; jfr Installera)^ återinsätta någon i ett ämbete. — Reinstalla-ti'on, återinsättande i ämbete.

Reinwald, forntyskt mansnamn, den kraftigt styrande.

Reinversio'n, med. (1. re-in-), återställande av kroppsdel som inverterats.

Reis (1. re'-is; arah. reis, av ras, huvud), huvudman, chef, president, kapten. — Reis-efe'ndi, förr titel för den turkiske utrikesministern. — Reis-pa'scha, premiärminister.

Reis (1. re'es; pl. av rea'l, se d. o.), före 1911 portugisiskt räknemynt = ungefär 0,4 öre. 1,000 reis kallas 1

milreis.

Reitere'ra (1. re-it-; lat. reitera're), återupprepa, förnya. — Reiteratio'n, återupprepande, förnyande.

Rejl, sjöv. (förvrängning av ejig. royal top gallarat), över- 1. bovenbram.

Réjouissance, fr. (1. resjoissa'ngs), glädje-betygelse; lustbarhet.

Rejs 1. Rejjis, Rejs efe'ndi, Rejs pa'scha, se Reis, Reis-efendi, Reis-pascha.

Rejäl, se Reell.

Rek 1. Rik, fornnordiskt mansnamn; rik; även modig, tapper.

Rek., förk. för rekommenderat (brev).

Rekabi'ter, ett på 800-t. f. Kr. av Jonadab (av Rekabs släkt) stiftat religionssamfund i Palestina. Medlemmarna skulle som protest mot Baalsdyrkan avstå från vin-och sädesodling samt bo i tält.

Rekabi'terorden, engelsk nykterhets organisation.112Ö

Rekalesce'ns (av lat. recali'scere, åter bli varm), fys., det fenomenet att järn, som upphettats till ljus rödglödgning (varvid det under bindande av värme förlorar sina magnetiska egenskaper), när det avkylts till mörk rödglödgning, plötsligt åter ökar sin värmegrad till ljus rödglödgning (emedan det vid avkylningen återgår till sin magnetiserbara modifikation och därvid frigör det förut bundna värmet).

Rekapite'ra, se Rikapitera.

Rekapitula'nt, Rekapitulatio'n, se under följ. ord.

Rekapitule'ra (av lat, re, åter, och capi'-tulum, huvudpunkt), återgiva huvudinnehållet av ett anförande, i sammandrag upprepa ett dylikt; krig sk., på nytt taga värvning. — Rekapitula'nt, soldat, som på nytt tager värvning. — Rekapitulatio'n, upprepande av huvudinnehållet i ett anförande; förnyad värvning.

Rekaulescens (av lat. re, åter, och ca'ulis, stjälk), bot, sammanväxning mellan ett blad och skottet i dess vinkel.

Rekla'm, Reklamatio'n m. fl., se under följ. ord.

Reklame'ra (av lat. redarna're, ideligen ropa), återfordra, göra anspråk på; anföra besvär, protestera; bedriva Reklam (se d. o.). — Reklamatio'n, återfordran, ersättningsanspråk; besvär, protest. — Re-kla'm {fr. réclame), verksamhet, som avser att genom opersonlig övertalning 1. suggestion (annonsering, skyltning o. s. v.) påverka människor att handla i en viss riktning. — Reklamchef, person inom ett affärsföretag, som sköter dettas reklam. — Reklampsykologi', gren av den tillämpade psykologien, som sysslar med reklamens verkningssätt. — Rekla'ma = Reklamation (se ovan); sjöv., rättslig återfordran av ett genom kaperi uppbringat fartyg. — Reklama'nt, person, som återfordrar något.

Rekline'ra {lat. reclina're) ^ böja tillbaka. — Reklinatio'n, tillbakaböjning; med., ett slags starroperation.

Reklude'ra {lat. reclu'dere), innesluta, inspärra. — Reklusio'n, inspärrning, instängning.

Rekognitio'n, Rekognitionsskog m. fl., se under följ. ord.

Rekognosce'ra {lat. recogno'scere), känna igen; krigsk., utforska, speja, undersöka fiendens ställning, terrängen o. s. v. — Rekognosce'ring, handlingen att rekog-noscera. — Rekognosceringsbrigaden 1. Rekognosceringskåren, år 1770 i Finland upprättad kår för försvarstopografiskt arbete. — Rekognoscö'r, spanare. — Re-kognitio'n, eg. igenkännande; erkännande i rättslig form av en person, en handstil o. s. v.; benämning på vissa avgifter.—Re-kognitionsavgift, kronoarrendeavgift. — Rekognitionshemman, å rekognitionsskog

skattlagda hemman, som kunde skatteköpas av rekogTiitionsgivaren under förbehåll om oskiljäktighet från det bruk, varunder det lydde. — Rekognitionsskog, åt hammarverk, hyttor o. s. v. mot re-kognitionsavgift upplåten

kronoskog.

Rekolle'kter 1. Rekollektio'ner (av lat. recol-Wgere, återsamla), inom vissa munkordnar särskilda föreningar, som fordra sträng efterlevnad av klosterreglerna.

Rekommenda'bel, Rekommendatio'n m. fl., se under följ. ord.

Rekommende'ra {fr. recommander, av lat. re, åter, och commenda're, anförtro), anbefalla; förorda, prisa, tillstyrka; erlägga stadgad avgift för ett brev, som innehåller värdeförsändelse. — Rekommenderat brev, brev, som innehåller värdeförsändelse och för vilket särskild avgift blivit erlagd. — Rekammenda'bel, värd att anbefallas; prisvärd. — Rekommendatio'n, förordande, förord; erläggande av stadgad avgift för ett rekommenderat brev. — Rekommendationsbrev, skrivelse, i vilken någon anbefalles i en annans bevågenhet.

Rekomparatio'n, nylat. (av re, åter, och com-para're, förvärva), återförvärvande; åter-köp.

Rekompe'ns {fr. récompense), belöning, lön, ersättning, vedergällning; skadestånd. — Rekompense'ra, belöna, ersätta, veder-gälla, hålla skadeslös.

Rekomplette'ra {fr. recompWter), åter göra fullständig.

Rekompone'ra {fr. recomposer, lat. recom-po'nere), åter sammansätta. — Rekompo-ni'st, person, som rekomponerar. — Re-kompositio'n, förnyad sammansättning, återförening.

Rekoncilie'ra {lat. reconcilia're), återförena, försona. — Rekoncilia'bel, försonlig. — Rekonciliatio'n {lat. reconcilia'tio), försoning ; en kättares återupptagande i kyrkans sköte.

Rekonstitue'ra {fr. reconstituer), på nytt stifta, grunda 1. inrätta. — Rekonstitu-tio'n, återgrundande, återinrättande.

Rekonstrue'ra (av lat. re, åter, och con-stru'ere, bygga, uppbygga), återuppbygga, återställa något i dess urspr. form. — Re-konstruktio'n, återuppbyggande.

RekonvaIesce'ns = Konvalescens (se d. o.). — RekonvaIesce'nt = Konvalescent (se d. o.).

Rekonventio'n (av lat. re, åter, och conve'n-tio, stämning), jur., motklagan, kontra-stämning, en anklagad persons yrkande om ansvar å anklagaren för otillbörlig beskyllning 1. d.

Rekord {1. rekå'rd), sportt., bästa uppnådda resultat i en tävling i viss idrottsgren. — Världsrekord, världsmästerskap, det bästa resultatet i världen inom viss idrottsgren.

Reko'rderskrift 1. Slangskrift, förr använd telegrafskrift, grundad på en uppfinning,

sifonrekordern, av W. Thomson (1867), vilken möjliggjorde kabeltelegrafering på mycket stora avstånd.

Rekrastinatio'n, lat., uppskjutande till morgondagen.

Rekreatio'n, Rekreativ, se under Rekreera.

RekreditiV (jfr Kreditiv; fr. lettre de créance]f skrivelse, som ett återkallat diplomatiskt ombud från sin regering överlämnar åt regeringen i det land, där han varit anställd.

Rekree'ra (lat. recrea're, av re, åter, och crea're, skapa), förlusta, roa; vederkvicka, stärka. — Rekreatio'n, tidsfördriv, förströelse; vederkvickelse. — Rekreativ, roande, muntrande; vederkvickande, stärkande.

Rekreme'nt, se Recrementum.

Rekrimine'ra (fr. récriminer, av lat. re, åter, och cri'men, brott), göra motbeskyllningar.

— Rekriminatio'n, motbeskyllning, genstämning.

Rekrudesce'ns, lat., med., återförsämring under tillfriskningsstadiet.

Rekry't (fr. recrue, av recroUre, återväxa), krigsk., soldat, som håller på att utbildas.

— Rekryte'ra, värva manskap; fig., komplettera, göra fulltalig. — Rekryte'riig, värvande av manskap. — Rekryteringsmöte, möte, vid vilket värvning av manskap äger rum.

Re'ktaendosseme'nt, se Rektaväxel.

Re'ktaklausu'l, se Rektaväxel.

Rekta'ngel (av lat. re'ctus, rät, och a'nguliis, vinkel), mat., fyrsidig, rätvinklig figur, vars motstående sidor äro parallella^ — Rektangulä'r, formad som en rektangel.

Re'ktapapper (av lat. re'cta, rättfram, omedelbart), jur., skuldebrev, utställt att betalas endast till viss person och blott mot papperets uppvisande.

Rektascensio'n (lat. asce'nsio re'cta), eg. rakt uppstigande; astr., en stjärnas rekta-scension är den båge av ekvatorn, som upptages mellan vårdagjämningspunkten samt en storcirkel genom världspolen och stjärnan.

Re'ktaväxel, handelst., växel, som icke får växelrättsligt överlåtas. Detta angives i texten genom orden "icke till order" 1. liknande (re'ktaklausu'l). Om rektaklausulen är införd i endossementet (se d. o.), kallas detta re'ktaendosseme'nt.

Rektifice'ra 1. Rektifie'ra (av lat. re'ctus, rät, och fa'cere, göra), eg. göra rät; mat., bestämma en kroklinjes längd; kem., om-destillera. — Rektifikatio'n 1. Rektifice'-ring, mat., bestämmandet av en kroklinjes längd; kem., omdestillering. — Rektifika-ti'v, beriktigande. — Rektifika'tor, berik-tigare.

RektilineaV, dets. som Aplanat (se d. o.).

Rektio'n (av lat. re'ctio, styrelse), språkv., förbindelse mellan styrande och styrda ord; ordens beroende av varandra.

Rektoce'le (av lat. re'ctum, ändtarm, och gr. ke'le, bråck), med., ändtarmsframfall.

Re'ktor (lat. re'ctor), eg. styresman, ledare; styresman för ett läroverk. Jfr Illustris, Konrektor, Prorektor, Rector magnificus. —• Rektora't, en rektors syssla, rektorsämbete. — Rektori'st, lärjunge i rektorsklassen 1. de forna trivialskolornas högsta klass. — Rektorsprogram, med anledning-av någon universitets- 1. läroverkshögtidlighet av rektor utfärdad inbjudningsskrift.

Rektosko'p (av lat. rectum, ändtarm, och gr. skope'in, se), med., rörformigt instrument för undersökning av ändtarmen. — Rekto-vagina^lfistel, abnorm förbindelse mellan ändtarmen och slidan (va'gina), oftast uppkommen vid förlossning.

Rekuperatio'n, lat., återförvärvande. — Re-kuperati'v, återförvärvande. — Rekupera'-tor, metall, ett slags regenerator (se d. o.).

Rekurre'ns (av lat. recu'rrere, löpa ånyo, upprepas), upprepning; geoL, förekomst av ett (djur-)fossil 1. en fauna på olika nivåer i en lagerföljd. — Rekurre'nt, återkommande. — R. feber, se Febris recur-rens (under Feber). — R. serie, mat., serie, där varje term med hjälp av en rekur-sio'nsformel är uttryckt som funktion av närmast föreg. termer och ordningsnumret. — Reku'rs (fr. recours, lat. recu'rsus), handelst., tillflykt, ersättningstalan; regress (se d. o.); jur., vädjan till en högre myndighet. — Rekursväxel, återväxel, motväxel.

Rekursio'n (se Rekurrens), upprepning. — Rekursionsformel, mat., se Rekurrent serie.

Rekusa'bel, Rekusatio'n, Rekusa'nter, se under följ. ord.

Rekuse'ra (lat. recusa're), vägra, avslå, förkasta. — Rekusa'bel, förkastlig. — Reku-satio'n, vägran, avslag. — Rekusa'nter, i 16 :e årh. en engelsk sekt, som vägrade att avlägga religionseden.

Re'kviem, se Requiem.

Rekviesce'ra (lat. requie'scere), vila, lugna sig; ställa till freds. — Rekvieto'rium, viloplats, grav.

Rekvire'nt, se under följ. ord.

Rekvire'ra (av lat. requi'rere, söka efter, begära), handelst., beordra, beställa, inför-skriva; krigsk., utskriva leveranser. — Rekvire'nt, person, som rekvirerar. — Rekvisitio'n, order, beställning; på beställning levererade varor; begäran om hjälp, handräckning;'utskrivning av leveranser; i fiendeland utkrävd pålaga för härens underhåll. — Rekvisitionssystem, system, enl. vilket en här i fiendeland underhålles genom utskrivna leveranser. — Rekvisi-to'rium, en hos vederbörlig myndighet framställd skriftlig begäran om handräckning I. d. — Rekvisi'tum, pl. Rekvisi'ta, er-1122

forderlig sak; tillbehör, förnödenhet. — Rekvisitö'r, person, som anskaffar erforderliga tillbehör (t. ex. vid en teater).

Reky'l {fr. recul), krig sk., tillbakastudsning vid avlossandet av ett skott (om eldvapen).

— Rekyle'ra, återstudsa. — Rekylarbete 1. Rekylenergi, krigsk., den rörelseenergi, det rekylerande systemet har, då projektilen lämnar ett eldvapens mynning. — Rekylbana, krigsk., den glidbana, på vilken eldröret å en artilleripjäs rekylerar och åter föres fram. — Rekylfjäder, krigsk., fjäder, som å artilleri pjäser har till uppgift att åter framföra eldröret efter rekyl. — Rekylgevär, krigsk., automatgevär, vars mekanism sättes i funktion genom rekyl hos pipan. — Rekylhastighet, krigsk., den hastighet rekylen äger i det ögonblick, då projektilen lämnar mynningen å en artilleripjäs. — Re-kylhämningsinrättning, krigsk., de inre rekylhämningsmedlen å ett eldvapen. — Rekylhämningsmedel, krigsk., medel att hämma rekylen å ett eldvapen. De äro i allm. av hydraulisk natur. — Rekylkil, krigsk., kilar, som sättas under lavetten på en artilleri pjäs för att hämma rekylen.

— Rekylmantel, krigsk., cylindriskt stålrör, som omsluter eldröret på en artilleripjäs 1. pipan på kulsprutor och gevär och som styr dessas rekyl. — Rekylmätare, apparater för mätning av rekylen hos eldvapen. — Rekylpistol, automatisk pistol, vars mekanism bringas att fungera genom rekylen hos pipan.

Relabe'ra {lat. rela'hi), återfalla.

Relàche, fr. {1. röla'sj; av lat. la'xus, vid, slak), rast; uppehåll, vila. — Relàchement {1. rölasjöma'ng), nedspänning, slakhet, slapphet; mildring, lindring. — Rela-che'ra, nedspänna, göra slak; släppa efter, efterskänka.

Relais, fr. {1. rölä'; av rélayer, avlösa i arbete), hästombyte; kem., förlag, recipient. Se vid. Relä. — Relais-hästar, ombyteshästar, hållhästar.

Rela'psus, lat., återfall; person, som återfallit (i synd 1. kätteri).

Rela'ta re'fero, lat., jag berättar vad som blivit mig berättat (underförstått: jag ansvarar icke för sanningen). Latinsk version av Herodatos' grundsats om historieskrivningen.

Relate'ra {fr. relater, av lat. reWtus, berättad), berätta, förtälja. — Relatio'n, förhållande; beröring, förbindelse; bekantskap, person, som man umgås med; berättelse. — Relationer, inflytelserika [-]jekant-skaper,-] {+]jekant-skaper,+} gynnare. — Relationsbegrepp, begrepp vilka utsäga en viss relation, t. ex. höger, fader, orsak. — Relationslagar, psyk., lagar, som gälla förhållandet mellan olika psykiska funktioner.

Relati'v {lat. relati'vus), som hänför sig till 1. är beroende av något annat (jfr Abso-

lut) ; som är underkastad föränderlighetens lag. — Relativ folkmängd, folkmängdstäthet. — Relativa primtal, se Primtal. — R. pronomen, språkv., hänförande pronomen, pronomen, som hänföra sig till någon 1. något. — R. äktenskapshinder, jur., hindra en person blott att gifta sig med viss annan person. Absoluta äktenskapshinder, hindra en person att överhuvudtaget gifta sig. — Relati'vt, jämförelsevis; i förhållande till. — Rela-tivi'sm, fil., den åsikten att all kunskap 1. all värdesättning är grundad på tillfälliga relationer mellan elementen ur vår erfarenhet och saknar allmängiltig karaktär. — Relativi'stisk, kallas relativismens uppfattning. — Relativite't, egenskapen att vara relativ. — Relativitetsteori', fys. Den speciella relativitetsteorien antager att ingen absolut

rörelse utan endast rörelse i förhållande till (relativt till) vissa kroppar kan påvisas. Den allmänna relativitetsteorien antager detsamma om accelerationen (se d. o.). — Relati'vum, relativt pronomen (se ovan).

Relaxa'ntia, Relaxatio'n m. fl., se under följ. ord.

Relaxe'ra {lat. relaxa're av lat. la'xus, vid, slak), göra slak, slapp; utvidga; befria; lätta, vederkvicka, mildra. — Relaxa'ntia = Laxantia (se under Laxera). — Re-laxatio'n {lat. relaxa'tio, slapphet; eftergift, lättnad, mildring; partiellt dödande av inteckning. — Relaxationsmetoden, skeppsb., en konstruktionsmetod, som avser välsegling. — Relaxationstid, fys., den tid, inom vilken spänningen på en uppladdad, ofullkomligt isolerad kondensator sjunker till ^/e av sitt urspr. värde. Uttrycket användes även i andra fall, i vilka en storhet avtar efter en exponentialfunk-tion av tiden.

Relega'tio cum infa'mia m. fl., se under följ. ord.

Relege'ra {lat relega're), avlägsna, förvisa (från ett läroverk). — Relega'tio cum in-fa'mia, skymflig förvisning från ett läroverk. — Relegatio in perpe'tuum, förvisning för alltid. — Relegatio'n {lat. relega'-tio), förvisning (från ett läroverk).

Releva'nt, Relevatio'n, Relevé, se under följ. ord.

Releve'ra {lat. releva're, fr. relever), framhäva; förhöja, upphjälpa. — Releva'nt, viktig, maktpåliggande. — Relevatio'n, framhävande; förhöjande, upphjälpande. — Relevé, fr. {1. rölöve'), mellanrätt med pikant, aptitretande smak.

Reli'cta, lat., den efterlämnade (makan), änka.

Relief, fr. {1. röliä'ff; ital. rilievo, av lat. releva're, upphöja), upphöjt arbete, arbete i sten, metall, papper 1. d., som framträder upphöjt mot ett underlag; fig., förhöjd glans, ökat anseende, egenskapen att

framträda och falla i ögonen. — Basrelief {L ba-), låg- 1. planrelief, upphöjt arbete, vars figurer blott obetydligt höja sig över ytan. — Demirelief (Z. dömi'-), halvrelief, upphöjt arbete med från ytan något starkare framträdande bilder. — Hautrelief (L å-), högrelief, upphöjt arbete med från ytan starkt framspringande bilder. — Relieffotografi, en på fotografisk väg åstadkommen relief. — Reliefglob och Reliefkarta, framställningar av jordklotet 1. delar av detsamma, där höjdförhållandena återgivas i relief. —• Reliefmaskin, en maskin till att kopiera reliefer genom kopparstick 1. litografisk gravering. — Reliefskrift, blindskrift. — Reliefspetsar, venetianska spetsar med upphöjda blommor och ornament. — Relieftryck, upphöjt tryck, avsett för blinda.

Religieux, se under Religion.

Reli'gio li'cita, lat. (av staten) tillåten religion.

Religio'n {lat. reWgio, av lat. rele'g er e, ofta återkomma till, 1. reUga're, binda vid), kunskap om och dyrkan av en gud; läran om Gud, troslära; kärlek till Gud, gudsfruktan. — Religionsbrott, jur., förbrytelse, som på något sätt står i samband med religionen 1. dess utövande. — Reli-gionsedikt, av myndigheterna utfärdad bestämmelse ang. religionen och dennas utövning i staten. — Religionsfilosofi, vetenskapen om religionen. — Religionsfreden, kallas, särskilt i Frankrike och Tyskland, ett stort antal freder, ingångna under reformationstidevarvet. — Religionsfrihet, jur.y rätt för en stats medborgare att utan hinder från statsmaktens sida fritt bestämma över sin religion och dess utövning. — Religionshistoria, vetenskapen om jordens olika religioner och deras utveckling. — Religionspsykologi, gren av psykologien, som empiriskt undersöker det religiösa livets yttringsformer utan att taga ställning till det religiösa giltighetsproblemet. —• Religionssamtal {ty. Religions g espräche, lat. Collo'qoia)f kallades under reformationstiden disputationer som anordnades av statsmakten för biläggande av lärostrider mellan olika riktningar. — Religieux, fem. Religieuse, fr. {1. rölisjiö', rölisjiö^s), eg. gudfruktig; munk, nunna. — Religiosame'nte och Re-ligio'so, ital. {1. -djå'), tonk., fromt,

andäktigt. — Religio'ser {fr. religieux^ fem. religieuses), pL, i katolska kyrkan medlemmar av en andlig orden. — Religio'si di'es, lat., hos de gamla romarna vissa olycksdagar. — Religiosite't, gudsfruktan, andäktighet, fromhet. — Religiös (-lisjö^s 1. -lijö's; fr. religieux, lat. religio'sus), som angår religionen, religions-; from, gud-fruktig, andäktig, som lever efter religionens föreskrifter.

Reli'ker {lat. reWquiæ)^ pL, eg. rester, läm-

ningar; kvarlevor efter Frälsaren, martyrer och helgon; minnen efter berömda personer. — Relikgömma, Relikvia'rium, ett till förvaring av reliker avsett kärl av växlande form.

Reli'kt (av lat. reWctum, kvarlämnat), kvarleva, återstod; språkv., ålderdomlighet, som rest av mera utbredd företeelse. — Reliktformer, biol.y djur- 1. växtformer, som kvarleva inom ett område, sedan detta helt och hållet förändrat karaktär, t. ex. en sötvattenssjö som tidigare varit, del av ett salt hav {Reliktsjö). — Reliktsjö, se föreg. ord. —• Reliktstruktur, geoL, urspr. struktur i ett oförvandlat parti av en eljest metamorfoserad bergart. — Glacial-relikter, bioL, kallas t. ex. vissa fjällformer som äro kvarlevor av en omedelbart efter istiden invandrad flora resp. fauna.

Reling {koll. reeling), skeppsb., översta delen av fartygssidan, begränsad av relingslinjen, som upptill avslutar bräd-gången.

Relingslinje, se Reling.

Relingslogg, skeppsb., å relingen utmärkt avstånd för hastighetsbestämning å fartyg genom iakttagande av den tid, som ett fast 1. i vattnet flytande föremål behöver för att passera igenom det å relingen utmärkta avståndet.

Reliquia'rium 1. Relikvia'rium, lat., se Relikgömma.

Relliani'sm, en i England på 1700-t. av Johanna Relly förkunnad lära, enl. vilken sakramenten äro sinnebilder. — Rellia-ni'ster, anhängare av rellianismen.

ReIokatio'n {nylat. reloca'tio), jur., förnyat utlejande, särskilt i fråga om arrende 1. hyresavtal.

Reluitio'n (av lat. relu'ere, åter inlösa), åter-köp. — Reluitionskommissio'n, arbetade 1732—34 i Pommern för återköp av de av Karl XII förpantade kronodomänerna.

Relukta'ns (av lat. relucta'ri, sträva emot), fys., magnetiskt motstånd.

Relä' (av relais, se d. o.), fys., elektromagnet, vars ankare, då magneten påverkas av en elektrisk ström, sluter, öppnar 1. omkastar en annan strömkrets. Med tillhjälp av ett relä kan en stark ström regleras genom en mycket svag; krigsk., brevpostering, hästombyte; tonk., liten bälgapparat å orgel, som öppnar 1. stänger tilloppet till en större bälg, vilken utför det avsedda arbetet. — Polariserat relä, fys., består av en permanent stålmagnet, på vars ena skänkel en elektromagnet är anbragt; härigenom fungerar reläet olika vid olika strömriktningar i magnetlindningen och blir känsligare. — Relä jordskalv 1. Simul-ta'njordskalv, geoL, mer 1. mindre samtidiga jordskalv, som uppträda i samband med varandra, ehuru på stort inbördes avstånd. — Relästation, se Rundradio.

Rem a'cu tetigi'sti, lat.y eg. du har berört1124

saken med nålen; du har träffat huvudet på spiken.

Ré majeur, fr. (1. re masjö'r), tonk., d-dur.

Rema'kska trådar, med., fysioL, nervtrådar, som härstamma från ganglieceller i det sympatiska nervsystemet; (beskrevos 1838 av tysken R. Remak).

Remane'ns (av lat. remane/re, bliva kvar), rest. — Remane'nt, som återstår, som blir kvar.

R€ma'rk (fr. remarque), anmärkning. — Remarka'bel {fr. remarquahle), märklig, anmärkningsvärd; ansenlig, betydande. — Remarke'ra {fr. remarquer), anmärka; bemärka, varsebliva; iakttaga. — Remarque-tryck {1.

rema^rk-), avtryck, som tages av en graverad plåt, innan den förses med konstnärens namn 1. annan påskrift.

Rembarkera {1. rangbarke'ra; fr. rembar-quer), åter inskeppa sig, åter gå ombord.

Rembours, Remboursement, se under följ. ord.

Remboursera {1. rangborse'ra; fr. remhour-ser), handelst.j återbetala, gottgöra utlagda kostnader 1. förskott. — Remboursement {1. -ma'ng; ital. rimho'rso), förk. Rembours {1. -bor), återbetalning, ersättning för utlagda kostnader 1. förskott. — Rembourskredit, i varuhandeln vanlig form av kredit, som av köparen öppnas för säljaren hos bank 1. bankir, vilken mot avlastningshandlingar accepterar en av säljaren dragen växel.

Rembrandttryck, se Rotationsdjuptryck.

Reme'dia (se Remedium), läkemedel. — R. a'cria, häftigt retande medel. — R. ad-stringe'ntia, sammandragande medel. — R. altera'ntia, omstämmande (fördelande) medel. —• R. ama'ra, bittermandel. — R. aneste'tica, bedövningsmedel. — R. ana-le'ptica, upplivande medel. — R. analge'-tica 1. R. anody'na, smärtstillande medel. — R. anthelmi'ntica, maskmedel. — R. anthidro'tica, svettnedsättande medel. — R. antido'ta, motgift. — R. antidyscra'tica, medel mot dyskrasi (se d. o.). — R. anti-dysente'rica, medel mot rödsot. — R. anti-febri'lia, febermedel. — R. antifermenta'-ti'va, jäsningshämmande medel. — R. antigala'ctica, medel, som hämmar mjölk-avsöndringen. —• R. antilue'tica, medel mot syfilis. — R. antiparasftica, medel mot parasiter. — R. antiperio'dica, medel mot periodiskt återkommande sjukdomar 1. sjukdomsanfall. — R. antiphlogi'stica, medel mot inflammation. — R. antipyre'-tica, febermedel. — R. antipyro'tica, medel mot kallbrand. — R. antirheuma'tica, medel mot reumatism. — R. antiscorbu'tica, medel mot skörbjugg. — R. antise'ptica, antiseptiska medel. — R. antispasmo'dica, medel mot kramp. — R. antity'pica, dets. som R. antiperiodica (se d. o.). — R. anti-

syphili'tica, medel mot syfilis.--R. anti-

zymo'tica, dets. som R. antifermentativa

(se d. o.). — R. aperiti'va, lindrigt avförande medel. — R. aphrodisi'aca, medel som eggar könsdriften. —• R. aroma'tica, aromatiska medel. — R. balsa'mica, balsamiska medel. — R. cardi'aca, hjärtmedel, hjärtstärkande medel. — R. carminatfva, väderfördrivande medel. — R. catha'rtica, renande (avförande) medel. — R. ca'ustica 1. R. cauthe'ria, etsande medel. — R. cho-lago'ga, galldrivande medel. — R. corri-ge'ntia, medel, som förändra smak, lukt 1. utseende på medikamenter. — R. corro-si'va, korroderande (etsande) medel. — R. depilato'ria, hårborttagande medel. — R. deriva'ntia, avledande medel. — R. desinficie'ntia, desinfekterande medel. — R. diaphore'tica, svettdrivande medel. — R. digestfva, matsmältningsbefordrande medel. — R. diure'tica, urindrivande medel.

— R. dra'stica, häftigt verkande (särskilt avförande) medel. — R. eccopro'tica, tarm-tömmande (lindrigt avförande) medel. — R. eme'tica, kräkmedel. — R. emollie'ntia, uppmjukande medel. — R. emmenago'ga, menstruationsbefordrande medel. — R. epispa'stica, hudretande medel. — R. escharo'tica, etsande medel. —• R. exci-ta'ntia, upplivande medel. —• R. expecto-ra'ntia, upphostningsbefrämjande medel.

— R. febri'fuga, febermedel. — R. galac-tago'ga, mjölkavsöndringsbefordrande medel. — R. hæmosta'tica, blodstillande medel. — R. hidro'tica, svettdrivande medel.

— R. hydrago'ga, medel, som vid vattsot avlägsna vatten genom tarmen. — R. hyp-no'tica, sömnmedel. — R. irrita'ntia, ret-medel. — R. laxa'ntia, laxermedel. — R. lentiti'va 1. lenicu'tia, lindrigt lösande (avförande) medel. — R. lithontri'ptica, stenlösande- m^del. — R. martia'lia, järnmedel.— R. mercuria'Iia, kvicksilvermedel.

— R. mucilagino'sa, lenande, slemmiga medel. — R. narco'tica, sömngivande, narkotiska medel. — R. neuro'tica, nervmedel.

— R. nutrie'ntia, näringsmedel. — R. pe'p-tica, matsmältningsbefordrande medel. — R. prophyla'ctica, sjukdomsförekommande medel. — R. purga'ntia, rensande medel. — R. pustula'ntia, blåsdragande medel. — R.

refrigera'ntia, kylande medel. — R. resolve'ntia, fördelande medel. — R. revul-si'va, avledande medel. — R. rubefacie'nta, hudretmedel. — R. sacchari'na, söttsma-kande medel. — R. seda'ntia 1. R. sedati'va, rogivande medel. — R. siaIago'ga, spott-drivande medel. — R. spagi'rica, antimon-medel. — R. stoma'chia, magmedel. — R. sty'ptica, blodstillande medel. — R. su-dori'fera, svettdrivande medel. — R. tem-pera'ntia, avkylande, lugnande 1. törststillande medel. — R. to'nica, stärkande medel. —• R. vermi'fuga, maskmedel. — R. vesica'ntia, blåsdragande medel.

Reme'dium, pl. Reme'dia, sv. pl. Reme'dier, lat., medel; lagligen tillåten avvikelse iRemerna—Remotion

1125

myntets stadgade vikt 1. halt; läkemedel.

— Remedium cardina'le 1. principa'le, den

väsentliga beståndsdelen i ett medikament. Kallas även Basis. — R. a'djuvans, beståndsdel i ett medikament, som understöder verkan av basis. — R. constftuens 1. exce'piens, medel, som tillsättas ett medikament för att giva detta lämplig form, konsistens 1. kvantitet. — R. co'rri-gens 1. o'rnans, medel, som tillsättes ett medikament för att förbättra dettas smak, lukt 1. utseende. — R. suspensfvum, jur., rättsmedel, genom vilket proceduren tills vidare avbrytes. — Remedia 3u'ris, rättsmedel.

Re'merna, en belgisk folkstam.

Remgas, se Rengas.

Remi', se Remis.

Remfgius, mansnamn (av lat. re'mex, gen. Te'migis, roddare).

Remigre'ra {lat. remigra're) ^ vandra tillbaka, återflytta.

Re'mingtongeväret, krigsk., ett av amerikanen Remington uppfunnet bakladdnings-gevär.

Reminisce'ns (fr. reminiscence, lat. remini-sce'ntia)y erinran, ofrivillig hågkomst; tanke, utan avsikt lånad ur andra författares 1. kompositörers arbeten.

Reminfscere, lat., eg. tänk på; namn på andra söndagen i fastan, så kallad efter begynnelseorden av Ps. 25: 6, som utgör texten till den dagens latinska mässa.

Remis 1. Partie remise, fr. (1. römi' 1. -ti' römi's; av remettre, uppskjuta, avstå), spelt., remi, ett parti schack, som blir oavgjort och måste börjas om, emedan ingen av spelarna kan göra den andre matt.

Remi's, jaktt., konstgjorda 1. naturliga tillflyktsorter för villebrådet i skog och mark.

Remise, fr. (1. römi's), uppskov, anstånd; vagnslider; hotndelst., remiss (se d. o.).

Remi'ss, Remi'ssa, Remissio'n, Remitte'nda, m. fl., se under följ. ord.

Remitte'ra {lat. remi'ttere), återsända, åter tillställa, överlämna; handelst., översända (penningar, växlar 1. d.); eftergiva. — Remitte'nda, pl., bokhandelsartiklar, som varit lämnade i kommission och som återsändas till ägaren. — Remitterande 1. Re-mitte'nt, med, kallas en sjukdom, som tidtals minskas, utan att dock upphöra. — Remittent, avsändare av en remissa (se nedan); växelköpare, växeltagare; med. = Remitterande (se ovan). — Remi'ss, återsändning; återför visning; statsr., i riksdagen förslags hänvisning till utskotten; skrivelse från K. M. till myndighet med befallning om utlåtande i visst ärende; handelst. = Remissa (se d. o.).

— Remissdebatt, yttranden av riksdagens ledamöter vid ärendes remiss till utskott; särskilt den debatt, som plägar äga rum vid utskottsremissen av statsverkspropositionen. — Remfssa, försändelse av pen-

ningar, växlar 1. d.; penningar 1. växlar, som översändas. — Remissi'bel, som kan efterskänkas. — Remissio'n, återsändande; eftergift, mildring (t. ex. av ett straff); med., lindring (t. ex. i en feber).

— Remissi'v, förenad med eftergift, mildring. — Remisslage {1. -la'sj) , en viss procent, som förr tillkom

lanträntmästarna vid penningremisser. — Remissoria'I {ny-lat. remissoria'les Wtteræ), jur., återförvisningsskrivelse (varigenom ett rättegångsmål av en överdomstol visas åter till en underdomstol för ny handläggning).

Remmalag, fyrhjuligt åkdon för en häst, (flakvagn) med långa fotsteg längs sidorna. I Småland även höskrinda.

Re'mmare {ty. Römer), ett slags pokal med klotformig skål, vanhgen av grönt 1. ljus-brunt glas, företrädesvis brukad till Rhen-vin; sjömärke.

Remolade 1. Remoulade, fr. {1. römåla'dd, -mo-; av remoudre, ommala), ett slags kryddsås (av senap, salt, peppar, olja och vinättika); skarpsås.

Remollie'ntia, lat. (avremoZZiVe, uppmjuka), pL, med., uppmjukande medel.

Remonstra'ns, Remonstra'nter, Remonstra-tio'n, se under följ. ord.

Remonstre'ra {lat. remonstra're), göra invändningar, motföreställningar, protestera. — Remonstra'iis 1. Remonstratio'n, invändning, motföreställning. — Remon-stra'nter 1. Arminia'ner (efter stiftaren Jakob Arminius), ett religionsparti i Holland, som 1610 till de holländska ständerna inlämnade en s. k. remonstrans, ett försvar, som innehöll deras förnämsta trossatser.

Remont {1. -må'ngt 1. -må'nt; fr. remonte, av remonter, förse med, utrusta), krigsk., benämning på för krigsbruk anskaffade hästar, vilkas dressyr pågår. — Remont-skola, skola, vid vilken remonter dresseras.

— Remont a'iiter, dets. som Remonter ande växter. — Remontantrosor, rosor, som blomma om igen på eftersommaren. — Remontdepå', uppsamlingsplats för nyan-skaffade, för armén avsedda hästar. — Remonte'ra, förse på nytt; anskaffa hästar för krigsbehov; blomma om. — Remonter ande växter, växter, som blomma två gånger under vart växtlighetsskede. — Remontering, anskaffning av hästar för krigsbehov. — Remonteringsmöten, möten, där de nya remonterna besiktigas och antagas. — Remontoa'r {fr. remon-toir), mekanism, medelst vilken fickur uppdragas och ställas; med dylik inrättning försett fickur.

Remora'l (av lat. remus, åra), uppsynings-man över roddare.

Remords, fr. {1. remå'r; av lat. remorde're, oroa, plåga, ängsla), samvetsagg, samvetskval.

Remotio'n, se under Removera.

Remo'tum, bot., gles.

Remoulade, se Remolade.

Remove'ra {lat. remove're), undanröja, avlägsna; avsätta. — Remotio'n {lat. remo'-tio), undanröjning, avlägsnande; avsättning.

Rempake'ra {1. rangpack-; fr. renipaquer), ompacka sill i tunnor.

Rempare'ra {1. rangpar-; fr. rempar er), krig sk. y förskansa sig. — Rempart {1. rangpa'r), fästningsvall, förskansning.

Remphan, sannolikt solen, vilken judarna, som i åtskilliga religiösa bruk efterhärmade egypterna, tillbådo under benämningen himmelsdrottningen (se Apostlag. 7: 43).

Remplacera (Z. rangplasse'ra; fr. rempla-cer), träda i stället för, efterträda; ersätta med; omsätta penningar, placera dem på annat håll. — Remplacement {1. -ma'ng) 1. Remplace'ring, ersättning, särskilt en avgången tjänstemans ersättande genom en ny; omsättning av penningar.

Remplage, fr. {1. rangpla'sj; av remplir, fylla), påfyllning, fyllning i en mur.

Remployera {1. rangplåaje'ra; fr. rem-ployer), åter använda; åter göra (ett kapital) fruktbart, omsätta.

Remunera'bel, Remunerati'v m. fl., se under följ. ord.

Remunere'ra {lat. remuneraWe), belöna, vedergälla. — Remunera'bel, värd att belönas. —• Remuneratio'n, belöning, vedergällning. — Remunerati'v 1. Remunerato'-risk, belönande, vedergällande.

Remu's, se Romulus.

Ren, pl. Re'nes, lat., anat., njure. — Ren adipo'sus, med., fettnjure. — R. arcua'tus, hästskon jure (genom sammanväxning upptill). — R. mo'bilis, rörlig ("vandrande") njure. — Renade'n, medicinskt preparat på njure. — Rena'l {lat. rena'lis), som har avseende på njurarna.

Renaissance, fr. {1. rönäsa'ngs), pånytt-förelse, återupplivande. Se vid. Renässansen.

Rena'l, se under Reyi.

Renard, franskt mansnamn {1. röna'r; av ty. Reinhard, se d. o.), eg. räv; slug, listig.

Rena'scitur, lat., föds på nytt.

Rena'te, astr., en av småplaneterna.

Rena'tus, mans-, och Rena'ta 1. Rena'te, kvinnonamn (av lat. rena'sci, pånytt-födas), pånyttfödd.

Rena'tus in æte'rnum, lat., pånyttfödd till evig tid.

Renblomma, bot., se Ranunciilus glacialis.

Renbly, handelst., vanligt handelsbly till skillnad från råvaran verkbly.

Rencontre, fr. {1. rangkå'ngtr), oförmodat möte; oväntad sammandrabbning. — Ren-konterstrid (Z. -ter-), krigsk., oförberedd strid.

Re'nculi, anat., njurlober.

Rendant, fr. {1. rangda'ng), skattmästare, redogörare, kassaförvaltare.

Rendement, fr. {1. rangdöma'ng), avkastning, behållning; produkt; maskineffekt.

Rende'narasen, österrikisk alpboskapsras.

Rendera {1. rangde'ra; fr. rendre, av lat. re'ddere, återgiva), avkasta, inbringa.

Rendez-vous (/. rangdevo') 1. Rendevu', eg. inställ 1. infinn eder; avtalat möte; kärleksmöte. — Rendez-vous-ställning, krigsk., grundställning.

René, franskt mans-, Renée, franskt kvinnonamn {1. röne') = Renatus och Renata (se d. o.).

Renega't (av lat. re, ånyo, och nega're, förneka) , trosförnekare, avfälling, särskilt en kristen, som övergått till muhammedanska läran; politisk överlöpare.

Re'nes, lat., se Ren, njure.

Rene'tter {fr. reinette, rainette), en normandisk äpplegrupp, drottningäpple.

Renfana, se Tanacetum. — Flyktig renfaneolja, farm., ^thero'le^lm tanace'ti, bere-des av renfana och brukas mot mask.

Renforcera (/. rangfårse^ra; fr. renforcer), förstärka.

Rengas 1. Remgas, japansk benämning på vissa i möbelindustrien och till panelarbeten använda träsorter av släktet Gluta m. fl.

Renite'ns, lat., motspänstighet. — Renite'nt, motspänstig.

Renklor, se Reine-claude.

Renkonterstrid, se under Rencontre.

Renkultur 1. Renodling kallas odling av en art 1. ras av en mikroorganism på steriliserat näringsunderlag och under säkerhet för att infektion av andra mikroorganismer ej kan äga rum. Renodling av fanero-gamväxter kallas Pedigreekultur, av högre djur Renavel.

Renlav, bot., en av våra allmännaste och (som'renföda) viktigaste lavar, Clado'nia rangiferina.

Renlosta, bot., se Bromus.

Re'nner, mansnamn av tysk härkomst, löpare, springare.

Rennerfelts ugn, Ijusbågsugn för stålframställning på elektrisk väg, uppfunnen av svensken Ivar Rennerfelt.

Renodling, se Renkultur.

Renofo'rm, farm., inom kirurgien använt, blodstillande medel, framställt ur binjurar.

Renommé {fr. renommée), rykte, anseende. — Par renommée {1. - rönåmme'), efter ryktet, till namnet. — Renomme'ra, göra ryktbar. — Renomme'rad, berömd, ryktbar; ansedd. — Renommi'st, skrävlare, slagskämpe.

Renons {1. -nå'ngs; av fr. renonce, brist på kort i en färg), spelt., som ej har kort i en viss färg; blottad, läns. — Renonse'ra, avstå ifrån, avsäga sig alla anspråk.

Reno-rena'1 reflex (av lat. ren, njure), med., återverkan på ena njuren av rubbning i den andras funktioner. — Renoty'phus,

nervfeber med starka symtom av njurskada.

Renovatio'n, Renova'tum, se under följ. ord.

Renove'ra (lat. renova're), förnya; förbättra, upphjälpa; renskriva; handelst., förnya en växel. — Renovatio'n, förnyande; förbättring. — Renova'tum, en sak, som blivit förnyad 1. förbättrad.

Renpest, smittsam, ofta farsotartad, vanligen dödlig sjukdom hos renar, förorsakad av en genom sår å hud och slemhinnor upptagen bacill.

Rensläktet, zooL, hör till fam. Hjortdjur. Omfattar blott en art, Ra'ngifer tara'n-dus, med flera lokala varieteter.

Renta'bel (av fr. rente, ränta), räntebärande, vinstgivande, indräktig. — Rentabilite't, vinstgivande beskaffenhet, indräktighet.

Rentiden, arkeol., benämning på den äldre kvartärtiden i Europa, emedan renen då var ett av de viktigaste jaktdjuren.

Rentier, försvenskat även Rentjé, fem. Ren-tière, fr. (1. rangtie', -tiä'r; av rente, ränta), person, som lever på sina penningar, räntetagare.

Rentoale'ra {1. rangtåa-; fr. rentoiler), överflytta en målning på en ny duk. Subst. Rentoalering,

Rentrant, fr. (1. rangtra'ng), krig sk., ingående vinkel i en befästningslinje.

Renue'ra {lat. renu'ere), avslå, vägra.

Renuntiatio'n, lat., avsägelse av anspråk på något. — Renuntiationsakt, dokument, vari man förklarar, att man avstår från en rättighet. —• Renuntie'ra, avsäga sig, avstå från.

Renverse'ra (/. rang-; fr. renverser), vända upp och ner, omstörta.

Renvoi, fr. {1. rangvåa'), åter sändning; hänvisning (i skrifter o. s. v.).

Renässa'nsen {fr. renaissance [1. [-rönä-sa'ngs]),-] {+rönä- sa'ngs]),+} eg. pånyttfödelsen, återupplivandet; den i början av 15 :e årh. uti Italien framträdande och därifrån till andra länder utbredda rörelse (särskilt inom vitterhet och konst), som strävade att återuppväcka antikens kultur. — Förrenässansen 1. Protorenässansen, förebud till

renässansen (före 1400-t.). — Ungrenässansen {ital. quattrocento), renässansens första utvecklingsskede (i Italien från omkr. 1420 till 1500). — Högrenässansen {ital. cinquecento), renässansens andra utvecklingsskede (i Italien från 1500—80). — Senrenässansen, renässansens tredje utvecklingsstadium. — Ny-renässansen, se Style Frangois 1. — Renässansstilen, den stilriktning, som härskade under renässansen (1400-, 1500-och in på 1600-t.).

Reobatome'ter (av gr. rhe'os, ström, och hatometer, se d. o.), hydrogr., instrument

för undersökning av strömriktningar, hastigheter och djup i havet.

Reofo'r (av gr. rhe'os, ström, och fe'rein, föra), fys., ledningstråd, som sluter den elektriska strömmen från ett galvaniskt element. — Reofore's, med., införandet i kroppen av läkemedel med den elektriska strömmens hjälp. — Reoko'rd (av gr. chorde', sträng), apparat, varmed det elektriska ledningsmotståndet regleras 1. mätes.

Reo'l (jfr Regal, av mlat. rega), hylla, bokhylla.

Reome'ter = Galvanometer (se d. o.). — Reomo'tor 1. Rheomotor (av lat. motor, se d. o.), benämnes varje källa till en elektrisk ström (batteri, dynamo o. s. v.).

Reorganise'ra {fr. réorganiser), omorganisera, omskapa, ombilda. — Reorganisa-tio'n, omskapning, ombildning.

Reosko'p (av gr. rhe'os, ström, och skope'in, se), fys., instrument för uppspårandet av svaga elektriska strömmar. — Reosta't (av gr. stat o's, ställd, stående), apparat, varmed en elektrisk ström mätes 1. hålles vid konstant styrka. —• Reota'n, fys., en elektrisk motståndsmetall av koppar, nickel och zink. — Reota'xis (av gr. ta'xis, ställning), hot., plasmodiers rörelse i riktning mot en vattenström. — Reoto'm (av gr. tome', avhuggning), strömbrytare. — Reotro'p (av gr. trope\ vändning), strömvändare. — Reotropi'sm (av gr. trope', vändning), hot., krökningsrörelse hos växternas rötter mot {positiv r.) 1. med {negativ r.) rinnande vatten.

Rep., förk. för lat. repeta'tus, förnyas (på recept).

Repa'ndum, lat., hot.,^ buktbräddad.

Repara'bel, Repara'tio damni, Reparatio'n, se under följ. ord.

Repare'ra {lat. reparare), laga, iståndsätta, förbättra; ersätta, gottgöra. — Repara'-bel, som kan iståndsättas, förbättras, ersättas. — Repara'tio damni, skadeersättning. — Reparatio'n, lagning, iståndsätt-ning, förbättring. — Réparation d'hon-neur, fr. (Z. reparrasiå^ng dånnö'r), hedersupprättelse.

Reparte'ra {fr. répartir), fördela.

Repartie, fr. {1. röparti'), kvickt och fyndigt svar.

Repartise'ra {fr. répartir), sinsemellan lika fördela, betala lika stor andel av kostnaderna för något. — Repartitio'n, lika fördelning mellan flera, betalning av lika stora andelar av vissa kostnader. — Re-partitionsskatt, jur., skatt, som reparti-seras mellan kommunerna 1. andra områden av staten. — Repartitionsvis, fördelningsvis, genom sammanskott av lika stora andelar.

Repasse'ra {fr. repasser), resa tillbaka, åter fara genom 1. förbi; åter genomgå; stryka (linne o. d.).1128

Repe—Representera

Repe, hot., se Lolium.

Repeal, eng. (1. ripi'l), upphävande, avskaffande; särskilt upplösandet av föreningen mellan Irland och England.

Repelle'ra (lat. repellere), fys., stöta tillbaka. — Repelle'ntia, pl., med., tillbakadrivande läkemedel.

Re'pens, lat. (av repa're, krypa), hot., krypande. — Re'ptans, hot., krypande och rotslående.

Repenti'na, lat., pL, angelägna rättssaker.

Reperkussio'n (lat. repercu'ssio), tillbakakastning, återstudsning, brytning.

Repertoa'r {fr. répertoire, lat. reperto'rium), förteckning över för uppförande bestämda teaterpjäser; rollförteckning, lista över de roller en skådespelare 1. sångare instuderat. — Reperto'rium, lat., förteckning, sakregister, uppslagsbok.

Repeta'tus, se Rep.

Repete'nt, tysk benämning på universitetslärare (docent), som föreläsningsvis genomgår examenskursen med de studerande.

Repete'ra (lat. repe'tere), upprepa; omsäga; företaga upprepade gånger; på nytt genomgå (en läxa 1. d.); inöva (en teaterpjäs, en roll etc.); slå timslag (om ur). — Repete'rfartyg, se Repetitör. — Repetergevär = Magasinsgevär (se d. o.). — Repeterur, ur, som slår timslagen, när man trycker på en fjäder. — Repeti'tio est ma'ter studioVum, repetitionen är studiemas moder. —• Repetitio'n, återupprepande, omsägning; förnyat genomgående (av en läxa 1. d.); inövning (av teaterpjäser etc.). — Repetitionscirkel, ett astronomiskt cirkelinstrument. — Repetitionstecken, tonk. — Repris (se d. o.). — Repetito'rium, föreläsning, varvid det huvudsakligaste av det förut föredragna i korthet upprepas; lärobok, som innehåller en kort sammanfattning av någon vetenskap. — Repetitö'r (fr. répétiteur), eg. upprepare; vid somliga läroverk en biträdande lärare; sjöv., repeterfartyg, fartyg, som upprepar signalerna.

Repetunda'rum, lat., ämbetsbrott, bestående i olovlig fördel (bestickning, utpressning o. s. v.), som någon förskaffar sig i och genom, ämbetsutövningen.

Re'ping, en sort kokosfibergarn.

Répit, fr. (1. repi'), uppskov, anstånd, rådrum.

Replace'ra (fr. replacer), sätta, ställa 1. lägga på sitt förra ställe; omsätta (penningar) .

Replàtrage, fr. (1. röplatra'sj), omgipsning av en vägg 1. ett tak.

Repli, fr. (1. röpli'), dubbelt veck, fåll; sling-ring, krökning; krig sk., stödjepunkt. — Repli'ställning, upptagsställning.

Replica'to, se under följ. ord.

Replice'ra (lat. replica're), svara, genmäla; invända. — Replica'to, ital, tonk., upp-

repat, återtaget. — Repli'k (fr. réplique), svar, träffande svar; i ett skådespel yttrande, som framkallar 1. utgör ett svar; jur., skrift, varmed svaranden bemöter kärandens inlaga; konstt., reproduktion av ett konstverk; tonk., en musikstämmas upprepande av en musiksats; som förut återgivits av en annan stämma. — Repli-ke'ra, svara, giva träffande svar; i ett skådespel fälla en replik.

Replie'ra (fr., se replier), stödja sig på; krig sk., draga sig tillbaka mot ett skyddande föremål.

Repli'k, Replike'ra, se under Replicera.

Reponde'ra (1. -pång-; fr. répondre), svara; försäkra, ansvara, gå i borgen för något.

Repone'ra (lat. repo'nere), lägga tillbaka, lägga å sido; med., återföra ett bråck 1. en vrickad lem i dess urspr. läge.— Reponi'-belt bråck, bråck, som kan införas. — Repositio'n, återinsättning, återbringande i rätt läge. — Reposito'rium, ställ, bokhylla.

Repo'rt (eng. report [L ripå'rt]), redogörelse, berättelse, rapport; handelst., skillnad mellan kursen å de växlar 1. statspapper, som säljas per kontant, och dem, som säljas på tid. — Reportage (1. -pårta'sj), notis jakt, nyhetsanskaffning för tidning. — Repo'rter (eng. reporter \l. ripå'rtör]), tidningsreferent, notisjägare. — Repor-te'ra (lat. reportaWe), återbära, meddela nyheter.

Repos, fr. (1. röpå'), vila, ro, rast. — Mon repos (1. mång -), min ro, namn på lustslott. — Reposoire (1. röpåsåa'r), viloplats, viloaltare för det heliga sakramentet under kyrkliga processioner.

Repositio'n, Reposito'rium, se under Repo-nera.

Reposoire, se under Repos.

Repousse'ra (fr. repousser), stöta 1. driva tillbaka; tillbakaslå, fördriva; driva i metall, pussera (se d. o.). — Repoussoir (1. -såa'r), verktyg för drivning i metall.

Reprehende'ra, lat., klandra, tillrättavisa.

Representant, Representatio'n, Representativ m. fl., se under följ. ord.

Represente'ra (av lat. repræsentaWe, förete, giva en bild av), framställa; föreställa; företräda någon frånvarande, vara någons ställföreträdare; föra stat, uppträda i överensstämmelse med sin samhällsställning. — Representa'nt, ställföreträdare, ombud, målsman. — Representanternas hus, ena avdelningen av folkrepresentationen i Nordamerikas Förenta stater. — Representatio'n, ställföreträdarskap; teaterföreställning; samling av representanter, särskilt en nations ombud. — Representationsrätt, rätt att representeras; rätt att välja representanter. — Representativ, ställföreträdande; typisk; som kan representera på ett värdigt sätt; som är grundad på val av folkombud; som består avRepressalier—Repuls

1129

dylika. — Representativ statsförfattning 1. Representativsystem, statsförfattning, enl. vilken folket genom valda ombud deltager i statsförvaltningen och lagstiftningen.

Repressa'lier (/r. représailles, av lat. re-prehe^ndere, f asthålla), vedergällning ; tvångsmedel, som en stat använder mot en annan för att få upprättelse för en skymf 1. ersättning för en tillfogad skada.

Repressio'n, Repressi'v, se under Reprimera,

Reprimand (1. -ma'ngd, av fr, Reprimande) ^ förebråelse, tillrättavisning. — Repriman-de'ra, förebrå, tillrättavisa.

Reprime'ra {lat, repri'mere) y undertrycka, tillbakatränga; dämpa, hämma. — Repression undertryckande; avvärjande, hämmande. — Repressi'v, hämmande, dämpande, undertryckande. — Repressiva åtgärder, undertryckande, hämmande mått och steg.

Repri's (fr, reprise, av reprendre, lat. re-prehe'ndere, återtaga), återtagande, åter-erövring; återuppförande av en förut nedlagd teaterpjäs; tonk., omtagning av en sats i ett.tonstycke; tecken för den del av musikstycket, som skall tagas om; han-delst., växelkursens 1. varuprisens stigande efter ett föreg. sjunkande. — Reprise (1. -i's), fäktk., förnyat anfall, åter-stöt.

Repristinatio'n (av lat,, re, åter, och pri'sti-nus, föregående), återupptagande av något förutvarande.

Reprobatio'n, fr., förkastelse; fördömande; motbevis.

Reproche, fr, {I, röprå^sj), förebråelse, tillvitelse. — Reprocha'beI, klandervärd, straffvärd. — Reproche'ra, förebrå, tillvita.

Reproduce'ra (av lat. re, åter, och produ'cere, framalstra), ånyo framalstra, frambringa 1. förete; återkalla i minnet; trycka om, trycka av. — Reproduktio'n, förnyat fram-alstrande 1. frambringande; mångfaldigande; avtryck. — Reproduktions grundval 1. Engra'm, psyk., de i centrala nervsystemet avsatta spår av sinnesintrycken, som möjliggöra minnesreproduktionen. — Reproduktionskamera, specialkonstruerad kamera för den fotomekaniska reproduktionstekniken (autotypi o. s. v.). — Repro-duktionsorgan, växtemas fortplantnings-organ. — Reproduktionspiano, mekaniskt piano. — Reprodukti'v, åter framalstran-de; mångfaldigande. — Reproduktivt skott, bot,, blomma 1. blomställning. — Reproduktivite't 1. Reproduktionskraft, förmågan att ånyo frambringa 1. fram-alstra.

Repstav, byggn,, en som ett rep utformad list.

Repta'ntia, zooL, en grupp kräftdjur av underordn. Tiofotingar. Hit höra

vår vanliga kräfta, hummer, kejsarhum-mer och s. k. pansarkräftor.

Reptflia, zooL, se Reptilier.

Reptiliefonden, Reptilie- 1. Reptilpress, se under följ. ord.

Repti'lier (lat, repti'lia, av re pere, krypa, kräla), zooL, kräldjur. — Reptiliefonden (ty. Reptilienfonds), spenamn på Welfer-fonden (se d. o.). — Reptiliehjärta, med,, missbildning med blott en hjärtkammare. — Reptilie- 1. Reptilpress, i regeringens tjänst stående tidningar, som bekämpa hemliga statsfiender; vissa tidningar, i tjänst hos det för tillfället vid statsrodret befintliga partiet; fal och lömsk press.

Republiee^ra, nylat, (fr. repuhlier), ånyo offentliggöra; på nytt utgiva av trycket.— Republikatio'n, förnyat offentliggörande; förnyat utgivande av trycket.

Republi'k (fr, républigue, av lat, res pu'bUca, det offentliga, det allmänna), fristat, folkherravälde ; stat, i vilken högsta verkställande makten utövas av en för bestämd tid vald, ansvarig person.)(Monarki. — Aristokratisk republik, republik, där makten innehaves av en med särskilda företrädesrättigheter utrustad klass. — Demokratisk republik, republik, där folket självt deltager i statens styrelse och i valet av dess överhetspersoner. — Republika'n, medlem av en republik, fristatsborgare; anhängare av republiken. — Republikani-se'ra, göra till en fristat; göra böjd för republiken. — Republikani'sm, egenskapen att vara republikansk; förkärlek för republiken. —• Republika'nsk, friborgerlig, som angår 1. har avseende på republiken. — Republikanska kalendern, enl. vilken året indelas i 12 månader med 30 dagar i varje och var månad i 3 dekader (se De-kad)y var i Frankrike gällande från den 5 okt. 1793 till den 1 jan. 1806.

Republikatio'n, se under Republicera.

Repudie'ra (lat. repudiare, av pude're, blygas), förkasta, avslå; skiljas, upplösa äktenskapet. — Repudiatio'n, förkastande, avslag; äktenskapsskillnad. — Repu'dium necessa'rium, nödvändigt, rättsligt grundad 1. påbjuden äktenskapsskillnad. — Repudium volunta'rium, frivilligt upplösande av äktenskapet.

Repugnans, Repugnant, Repugnatio'n, se under följ. ord.

Repugne'ra (lat. repugna're), strida emot, sätta sig emot; vara motbjudande; känna motvilja. — Repugnans 1. Repugnatio'n, motstånd, genströ vighet; motvilja. —• Repugnant, motsträvig.

Repu'ls (lat. Tepu'lsum, av repellere, stöta tillbaka), avvisande, förkastande, avslående svar. — Repulse'ra, avvisa, tillbakastöta, avslå. — Repulsio'n, tillbaka-stötning, tillhakastudsning. — Repulsions-motor, elektrisk motor, konstruerad som en seriemotor, men med ankaret kortslutet1130

genom borstarnas förbindning. — Repul-si'v 1. Repulso'risk, tillbakastötande.

Repusse'ra = Repoussera (se d. o.).

Reputa'bel, se under följ. ord.

Reputatio'n (av lat. reputa'tio, beräkning), rykte, anseende. — Reputa'bel i. Repute'r-1ig, aktningsbjudande, ansedd.

Requabatteriet, krigsk., en under amerikanska inbördeskriget använd skjutmaskin.

Requéte, fr. (1. rökä't [hårt k]), ansökan, böneskrift, inlaga.

Re'quiem, lat. (ack. av lat. re^quies, vila, ro), inom katolska kyrkan mässan för de döda, själamässan, som börjar med orden ^'Re'qiuem æte'rnam do'na e'is, Do'mine" (giv dem, Herre, den eviga vilan). — Requie'scat in pa'ce, förk. R. I. P., vile (han 1. hon) i frid! slutorden i själamässan.

Re'rer, fornnordiskt konunganamn.

Re'rum conco'rdia cu'stos, lat., ordspr., endräkt är ett samhälles yppersta skyddsmakt.

Re'rum nava'rum, lat., påvlig rundskrivelse, utfärdad 1891 till vägledning i kyrkans socialreformatoriska arbete.

Res, lat., sak, ting. — R. alie'na, främmande egendom. — R. ancfpitis u'sus, tvetydigt gods, relativt krigskontraband. — R. com-mu'nis, gemensam egendom. — R. du'bia, en tvivelaktig sak. — R. fi'sci, en statens 1. kronans egendom. — R. illi'cita, se under Illicite. — R. immo'biles, orörliga saker. — R. mo'biles, rörliga saker. — R. natu-ra'les, naturliga ting. —• R. nulli'us, ingens egendom, en sak, som ej äges av någon. — R. nullius ce'dit occupanti, en sak, som ej äges av någon, tillfaller den, som först sätter sig i besittning av densamma. — R. pe'ssimi exe'mpli, mycket dåligt exempel. — R. præternatura'les, övernaturliga ting. — R. publfca, det offentliga, det allmänna, staten. Jfr Republik.

Resår 1. Bergresar, se Rese.

Resch metibta, hehr., överhuvudet för de judiska högskolorna i Babylonien.

Resco'ntra, ital., handelst., avräkningsbok, kontokurantbok, handelsbok, som. innehåller endast levande konti.

Rese 1. Bergrese, nord. myt., jätte.

Rese'da, bot., växtsläkte tillhörande fam. Reseda'ceæ. — R. lu'tea, gulreseda (Gotland). — R. lute'ola, vau, sandstränder i s. Sverige. Lämnar ett gult färgämne, "vau". — R. odora'ta, från Egypten införd trädgårdsväxt, högt skattad för sin vällukt, odlad i en mångfald former. — Resedaolja, eterisk olja i R. odorata, använd vid parfymfabrikation.

Reseda'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Se Reseda.

Reseförbud, förbud för gäldenär att avresa från en ort, innan han gjort rätt för sig.

Resektio'n (av lat. reseca're, avskära), med., avskärande 1. avsågande av en del av ett

organ. — Resektionstänger, tandtänger med skarpa käftar, som vid tandutdrag-ning avklipper även omgivande partier av käkbenet.

Rese'ner (av lat. resi'na), hartser.

ResenäV, resande.

Resereglemente, K. M:ts bestämmelser ang. resekostnads- och traktamentsersättning vid förrättningar i statens ärende.

Rese'rv, Reservant, Reservatio'n m. fl., se under följ. ord.

Reserve'ra (lat. reserva're), undantaga, lägga undan, förvara; spara för nödfall; förbehålla. — Reservera sig, förklara, att man icke instämmer i ett beslut, som blivit fattat. — Reserve'rad (fr. réserve), tillbakadragen, förbehållsam; varsam, betänksam. — Rese'rv (fr. réserve), besparing, avsedd att begagnas i nödfall; krigsk., truppavdelning, som under en drabbning sparas till det avgörande ögonblicket. — Reservfond, kapital, avsatt för att täcka möjliga förluster. — Reserva'ndo, med förbehåll. — Reserva'nt, person, som reserverat sig. — Reserva'tio menta'lis, nylat., hemligt förbehåll. — Reservatio'n, förbehåll, villkor; förklaring, att man icke instämmer i ett beslut, som blivit fattat; område, som upplåtits för visst ändamål.

— Påvliga reservationer, påvens rätt att utdela andliga ämbeten och förläningar. — Reservationsanslag, medel, anslagna till ett visst ändamål. — Reservationskrav, förv., hos skattskyldig av uppbördsman anställda krav. — Reserva'tis reser-va'ndis, med förbehåll av det, som måste förbehållas. — Reservi'st, i reserven tjänande soldat. — Reservkapitalet, 1690 bildad understödskassa för indelta kavalleriet. — Reservnäring 1. Upplagsnäring, bot., i vissa delar (stam, rot, stjälkknölar m. fl.) av växten upplagrad näring för framtida behov, t. ex. stärkelse, socker, inulin, fett m. fl. — Cum reservatio'ne, med förbehåll.

Reservoa'r (fr. réservoir), behållare, förvaringsrum. —• Reservoarpenna, en med bläckbehållare i skaftet försedd penna, i vilken bläcket vid skrivning automatiskt rinner fram till spetsen.

Reside'ns, Reside'nt, se under följ. ord.

Reside'ra (av lat. resideWe, sitta kvar), bo, vistas, hava sitt huvudsäte. — Reside'ns (fr. résidence), boningsplats, vistelseort, bostad (t. ex. för en furste 1. landshövding); huvudsäte, huvudstad. — Residensstad, huvudstad, länsstyrelsesäte. — Reside'nt = Ministerresident (se d. o.). — In resi'-duo, i rest, ännu övrig. — Residua'lluft, den luft, som kvarstår i lungan sedan normal utandning företagits. — Residualurin, i blåsan kvarblivande urin efter urinering.

— Resi'duum, återstod, rest, bottensats.

Resignata'rius, Resignatio'n m. fl., se under

följ. ord.Resignera—Resonans

1131

Resigne'ra (Zaé. Tesigna're), foga sig i sitt öde, underkasta sig; nedlägga en befattning, avstå från något. — Resigne'rad, tåligt undergiven, som fogar sig i sitt öde.

— Resignata'rius 1. Resignatä'r, person, till vars förmån en avsägelse 1. ett avträdande äger rum. — Resignatio'n, nedläggande av en befattning, avstående från något; tålig undergivenhet, självförsakelse.

Resiliatio'n, lat., tillbakaträdande; upphävande av ett fördrag.

Resilla, sp. (1. -si'lja), silkesnät, vilket av andalusiskorna bäres som hårprydnad.

Re'simus, lat., bot., tillbakaböjd.

Resi'na, lat., harts. — R. acaroi'des, aka-roidharts (se d. o.). — R. a'lba, furuharts. — R. a'nime, animeharts (se d. o.). — R. be'nzoes, farm., ben-soeharts, fås från Ostindien av Sty'-rax-SiTteY. — R. ce'dri, cederträharts. — R. colopho'nium, kolofonium (se d. o.).

— R. copa'l, se Kopal. — R. da'mmara, se Dammarharts. — R. draco'nis, se Drakblod. — R. ela'stica, kautschuk (se d. o.).

— R. e. terebinthina'ta, plastiskt rader-gummi (se T ryckrader gummi). — R. ele'mi, se Elemi. — R. guaja'ci, guajak-harts (se d. o.). — R. jala'pæ, jalapaharts (se d. o.). — R. la'cca, gummilacka (se d. o.). — R. lada'num, se Ladangummi.

— R. lu'tea no'væ Be'lgiæ, gult xan-thorræaharts (se d. o.). — R. ma'stix, mastix, ett harts, som fås av den i Medelhavstrakterna växande busken Pista'cia Lentiscus. Brukas till lack, fernissor, tandkitt m. m. — R. pi'ni fla'va, ljust harts, Pix a'lba, erhålles av åtskilliga Pinus-arter i Europa och Amerika. — R. podo-phy'lli, podofyllin (se Rhizoma podo-phylli). — R. sandara'ca, se Sandarak. — R. scammo'nii, skammoniumharts (se d. o.). — R. storax 1. styrax, se Stor ax. — R. tacamaha'ca, se Takamahaka. — R. toluta'nta, se Toluhalsam. — R. xanthor-rhæ'a, se Xanthorrhæa. — Resi'neon, eterisk beckolja, erhålles därigenom, att man destillerar tjära med pottaska. — Resinö's, hartsartad.

Resrnæ, bot., växande på kåda.

Resina't, kem., hartstvål, salter av hartssyror. — Resinatfärger, föreningar mellan basiska färgämnen och hartssyror.

Resim't, ett slags Bakelit (se d. o.).

Resino'ler 1. Resino'lsyror, kem., hartssyror.

Resiste'ns, Resiste'nt, se under följ. ord.

Resiste'ra {lat. resi'stere), göra motstånd; uthärda. — Resiste'ns {fr. résistance), motstånd, fasthet. — Resistensgebi't, geol, område av jordskorpan, som under lång tid förblivit opåverkat av vecknings-rörelser. — Resiste'nt säges om ett ämne, som gör motstånd mot ingrepp.

Resisti'n, en elektrisk motståndsmetall.

Resi't, Resito'1, former av Bakelit (se d. o.).

Res judica'ta, lat., rättssak.

Resko'ntra, se Rescontra. — Reskontre'ra

= Skontrera (se d. o.).

Reskribe'ra (av lat. rescribere, skriva tillbaka), utfärda (en befallning). — Re-skri'pt {lat. rescri'ptum), en av högre myndighet till en lägre utfärdad skriftlig befallning; en från regeringen utgången bestämmelse. — Reskriptio'n, handelst., penninganvisning.

Reso'l, desinfektionsmedel av tjära, pottaska och metylalkohol för fäkalier; en som fernissa använd lösning av Bakelit (se d. o.).

Resolu't, Resolutio'n, Resolve'nt m. fl., se under följ. ord.

Resolve'ra (av lat. reso'lvere, upplösa), avgöra, besluta; avkunna utslag; språkv., upplösa satser och redogöra för ordens böjning m. m. — Resolu^t 1. Resolve'rad {fr. résoZi^), beslutsam, rask, tilltagsen. — Resolutio'n {lat. resolu'tio), upplösning; språkv., upplösning av satser och redogörelse för ordens böjning m. m.; beslut, sammanfattning av en diskussion; jur., utslag, dom; med., uppsugning av exsudat (se d. o.). — Resolu'tio nervo'rum, nervförlamning. —• Resoluti'v, fördelande; upplösande. — Resolve'nt, mat., en funktion av en algebraisk ekvations rötter; även benämning på resolventekvationen.

— Resolve'ntia, pl., med., fördelande medel.

Reso'n {fr. raison, av lat. ra'tio, förnuft), grund, skäl; hovsamhet, billighet, skälighet. — Resona'bel {fr. raisonnable) 1. Re-sonlig, förnuftig, hovsam, medgörlig, som tager skäl. — Resonema'ng {fr. raisonne-ment), slutledning, förnuftsslut; anförande av skäl och grunder; samtal; invändning. — Resonemangsparti, äktenskap, som ingås blott av förnuftsskäl. — Resone'ra {fr. raisonner), draga slutsatser; anföra skäl och grunder; samtala; göra invändningar. — Resonö'r {fr. rai-sonneur), person, som gärna resonerar; i moderna komedier en moraliserande och satiriserande personnage.

Resonans {1. -na'ngs; fr. résonnance, av lat. resonaJre, genljuda), återljud, genljud, åter- 1. efterklingande av en ton; förståelse. — Resonansbotten, en å vissa musikaliska instrument anbringad träskiva, som tjänar till ljudets förstärkande.

— Resonansfigurer, figurer, som bildas å en med fin sand beströdd resonansbotten, då strängarna vibrera. — Resonanslåda, lådlik resonansbotten till en stämgaffel. —> Resona'nt, återljudande, genljudande; fonet., språkljud, vars kvalitet bestämmes av resonans. — Resona'tor, apparat, som förstärker toners egen svängning; ledare med viss svängningsmassa, använd för att påverka en oscillators med samma frekvens utgående vågor.

Resonansteorien, fys., se Young-Helmholtz-ska teorien.

Resonema'ng, Resone'ra, Resonö'r, se under Reson.

Resorbe'ra (lat. resorbe^re), insuga, uppsuga. Jfr Absorbera. — Resorbe'ntia, pl., med., insugande medel. — Resorptio'n, in-sugning, fr Absorption.

Resorbi'n (av lat. resorbe're, insuga), farm., salveunderlag av vax, olja, såpa och gelatin.

Resorcfn, kem., meta-dioxibensol, ett anti-septicum. Brukas även till färgämnen. — Resorcinblått, Resorcinftalei'n, se Fluor-escein. —• Resorcingult, se Tropæolin. — Resorcino'1, farm., brunt pulver av resor-cin och jodoform, brukat mot hudsjukdomar, särskilt psoriasis.

Resorptio'n, se under Resorbera.

Resp., förk. för Respondens (se d. o.) och för Res publica (se d. o.).

resp., förk. för respektive (se d. o.).

Respe'kt {lat. respe'ctus, eg. tillbakablick, hänsyn, av respi'cere, se tillbaka), aktning, vördnad; fruktan. — Respektdagar = Diskretionsdagar (s. d. o.). — Respek-ta'bel, aktningsvärd; ansenlig; solid. — Respektabilite't, aktningsvärdhet. — Re-spekte'ra, bära aktning för, vörda; taga hänsyn till, skona. — Respektfv, tillkommande var och en särskilt; var i sin stad; ömsesidig. — Respekti've, med avseende särskilt på var och en; i angiven ordning; 1. också. — Respe'ctus parente'læ, släktvördnad.

Respira'bel, Respiratio'n, Respira'tor m. fl., se under följ. ord.

Respire'ra (lat. respira're), andas. — Respi-ra'bel, som utan våda för hälsan kan inandas. — Respiratio'n, andning. — Re-spirationsapparat, apparat, som bringar frisk luft åt personer, vilka arbeta i dålig luft. — Respirationsorgan, anat., de kroppsdelar, som medverka vid in- och ut-andningen. — Respira'tor, apparat, som anbringas framför mun och näsa för att uppvärma den luft, som inandas, 1. på annat sätt skydda respirationsorganen. — Respirato'risk, som har med andningen att göra.

Respi'ro, ital., handelst., uppskov, anståndstid, uppskjuten betalningstid. — Respiro-dagar = Diskretionsdagar (se d. o.).

Respi't (L även -pi'; fr. répit, ital. rispètto, av lat. respe'ctus, hänsyn), uppskov, anstånd; handelst., uppskov under vissa dagar efter förfallodagen med inlösen av en växel. — Respitdagar, anståndsdagar. Se vid. Diskretionsdagar.

Respo'ndens, Responde'nt m. fl., se under följ. ord.

Responde'ra (lat. responde're), svara; vid en disputation (se d. o.) uppträda som re-spondent (se följ. ord). — Respo'ndens 1. Responde'nt, svarande; försvarare av en

vetenskaplig avhandling (jfr Disputation). — Respondentia 1. Respondentia-brev, sjöv., sjöväxel, ett slags bodmeribrev (se d. o.). — Responsa'bel (fr. respon-sable), ansvarig. — Responsabilite't, ansvarighet. — Responsi'v, svarande, som innehåller svar. — Responso'rium, tonk., kyrklig växelsång mellan prästen och församlingen 1. kören. — Respo'nsum, svars-skrift, betänkande, skriftligt utlåtande.

Responsible government, eng. (1. rispå'n-söbbl gaVernment), "ansvarig styrelse", beteckning för styrelsen i Englands sj älv-styrda kolonier.

Res pu'blica, se under Res.

Res secu'ndæ a'nimos i'nstant, lat. ordspr., lycka ger mod.

Ressemblance, fr. (1. resangbla'ngs), likhet, överensstämmelse. — Ce qui se ressemble s'assemble (1. ski sö ressa'ngbl sassa'ngbl), lika barn leka bäst, kaka söker maka.

Ressentiment, fr. (1. resan^ima'ng), efter-känning, eftersläng; bitter hågkomst; agg, groll.

Ressort, fr. (1. resså'r), spänstighet; fjäder, drivfjäder (se vid. Resårer); domsaga. — Ressorte'ra (fr. ressortir), lyda 1. höra under en domsaga 1. d., sortera under.

Ressource, fr. (1. reso'rs), se Resurs.

rest., förk. för lat. restaura'vit, har återställt, förbättrat.

Rest, Resta'ntier, se under Restera.

Restaura'ng, Restaurant, Restauratio'n, Re-stauratrfs, Restaurate'r m. fl., se under följ. ord.

Restaurati'v regeneratio'n, se Regeneration.

Restaure'ra (lat. restaura're), återställa, åter iståndsätta; återupphjälpa (skadade byggnadsverk, tavlor o. d.). — Restaurant, fr. (1. räståra'ng) 1. Restaurang, värdshus, källare, finare matställe. — Restaura'ntia, med., stärkande

medel. — Restaura-tio'n (lat. restaura'tio), återställande, återupprättande; återupphjälpande (av konstverk); en fördriven dynastis åter-uppsättande på tronen (särskilt huset Stuarts i England [1660] och huset Bourbons i Frankrike [1814]); utskänknings-ställe, värdshus, enklare matställe. — Re-stauratö'r, fem. Restauratri's, person, som restaurerar (särskilt konstverk); värdshusvärd, källarmästare. — Restaure'ring, dets. som Restauration.

Reste, fr. (1. rässt), rest, återstod, kvarleva, lämning. — Les beaux restes, se under Beau.

Reste'ra (lat. resta're), vara 1. bliva över, återstå; handelst., vara utestående (om fordringar). — Rest (fr. reste, ital. re'sto), återstod, lämning, överskott; mat., det, som återstår, när en subtraktion avslutats, 1. när vissa andra räkneoperationer utförts så långt som möjligt. — Restlängd, förteckning över ej i laga ordning betalda utskylder. — Resta'ntier, handelst., kvar-Restinga—Reticera

stående 1. utestående fordringrar; förv.y vid uppbördstämman ej influten del av ut-skylderna.

Restfnga, bot., sandområden med låg träd-och buskvegetation på Brasiliens kuster.

Restitue'ra (lat. restitu'ere) återställa, återgiva; jur., återinsätta i rättigheter. — Restitutio'n, återställande, återgivande; handelst., återbetalning av erlagda tullavgifter ; jur., återinsättande i rättigheter. — Restitutionsediktet, ett av kejsar Ferdinand II år 1629 utfärdat påbud, enl. vilket de tyska protestanterna skulle till katolikerna återställa alla sedan fördraget i Passau 1552 av de förra indragna stift, kyrkor och kloster. — Restitutionskriget, benämning på Ludvig XIV:s krig mot Tyskland 1694. — Restitu'tio ad i'ntegrum, fullständig läkning. — R. cenu defe'cto, läkning med efterlämnad mindervärdighet. — R. expensa'rum, kostnadsersättning. — R. fata'lium, återgivande av för-suten rätt. — R. in i'ntegrum, återinsättande i sitt förra stånd. — R. natura'lium, lagligt erkännande av s. k. oäkta barn. — Restitu'tor, återuppbyggare, återupprät-tare.

Restkväve, med., kväverest i blodet, sedan all äggvita praktiskt är borta.

Restladdning, fys., laddning, som är kvar i en kondensator efter dess urladdning och som ger sig tillkänna så småningom.

Restlängd, se under Restera.

Restriktio'n, Restriktiv, se under följ. ord.

Restringe'ra {lat. Testri'ngere), åtdraga, inskränka. — Restriktio'n, inskränkning, förbehåll, villkor. — Restriktiv, inskränkande.

Reststrålar, fys., ljusstrålar, för vilka ett ämnes reflexionsförmåga är väsentligt större än för strålar av såväl längre som kortare våglängd.

Resu'1-Alla'h, arah., Guds sändebud, ett binamn till Muhammed.

Resuli'derna, arabisk härskarsläkt i Jemen.

Resulta'nt, Resulta't, se under följ. ord.

Resulte'ra (av lat. resulta're, hoppa 1. studsa tillbaka), härröra, uppkomma av, vara en följd av. — Resulterande kraft, mek., re-resultant (se d. o.) till vissa krafter. — Resulta'nt, mek., en kraft, som uppkommer genom sammansättning av flera givna krafter; medelkraft. — Resulta't, utfall, följd, slutföljd, slutlig verkan.

Resumé, se under följ. ord.

Resume'ra (av lat. resu'mere, ånyo taga, åter börja), i korthet upprepa, sammanfatta huvudpunkterna av. — Resumé, fr. (1. re-syme'), Resymé 1. Resumtio'n, kort översikt 1. sammanfattning, anförande av huvudpunkterna. — Resumtfva, pl, med., stärkande medel.

Resupina't, Resupina'tum, lat, bot, nedlig-gande på marken.

Resupine'rad (av lat resupi^nus, bakåt-lutad), bot, kallas en blomma 1. ett blad, som vänder övre delen nedåt

genom vrid-ning av skaft, fruktämne 1. skiva.

Resurge'ra {lat resurgere), åter uppstå. — Resurre'ctio Do'mini, eg. Herrans uppståndelse; påskdagen. — Resurrektio'n {lat. resurre'ctio), återuppståndelse från de döda. — Resurrektionfster, en av de många katolska religiösa kongregationer som avlöst de eg. munkordnarna. — Re-surrektionsmän, liktjuvar i England, vilka uppgräva lik för att sälja dem åt anato-merna.

Resu'rs {fr. ressource), hjälpmedel, utväg, tillgång.

Re'sus-apa, se Bunder.

Resymé, se Resumé.

Reså' (fr. réseau), astr., nät av mot varandra vinkelräta linjer på fotografisk plåt, som användes för astronomiskt ändamål.

'Reså'rer {fr. ressorts), pl., spiralfjädrar i möbler och madrasser; kautschukisättningar i kläder, skodon o. s. v.

Reta'bel, Retable, fr. {1. röta'bbl) 1. Reta'-bulum, lat, altaruppsats, altarskåp, skärm 1. vägg bakom altaret.

Retable'ra {fr. rétablir), återställa, återupprätta; återinsätta (i värdighet, rättigheter etc.). — Rétablissement {1. retabliss-ma'ng), återställande, återupprättande; återinsättning (i värdighet, rättigheter etc.).

Retalie'ra {lat retalia're), vedergälla med lika. — Retaliatio'n, vedergällning med lika.

Retard, fr. (1. röta'r; av lat retarda're, göra långsam), dröjsmål, uppskov. — Retar-da'ndo, se Ritardando. — Retarda't, handelst, utestående medel 1. fordringar. — Retardatio'n {fr. retardement), dröjsmål, uppskov; avtagande i hastighet. — Retar-de'ra, fördröja; uppehålla, försinka; sätta i långsammare gång. — Retarde'ring, hot, konstgjord förlängning av växters vintervila.

Retaxe'ra (jfr Taxera), ånyo beskatta.

Re'te, anat, nät, ådernät. — Rete malpi'ghi, anat., "malpighiska lagret", det under överhuden befintliga lagret i huden.

Rete'n, kem., ett kolväte, som fås vid destilla-tion av harts 1. ved, vilken innehåller mycket harts.

Retentio'n, Retentfv m. fl., se under Reti-nera.

Retia'rier (av lat re'te, nät), i det gamla Rom ett slags gladiatorer, vilka betjänade sig av ett nät för att därmed fånga och snärja sin motståndare.

Reticella, ital. {1. -tjä'lla), "litet nät", sytt spetsarbete i nätmönster, av renässanstyp.

Retice'ns, se under följ. ord.

Retice'ra {lat retice're), förtiga. — Reti-

ce'ns, förtigande; talk, = Aposiopesis (se d. o.).

Reticula'tus, hot., nätlik.

Réticule, fr. (1. -ky'll [hårt k], av lat. reti'-culumy litet nät), redikyl (se d. o.).

Reti'culum, lat., litet nät; anat., nätmage; astr., stjärnbilden Nätet på s. hemi-sfären.

Retien, se Rätien.

Retikule'rat glas, filigranglas.

Retikulä'r {fr. réticulaire), nätformig.

Re'tina, lat., anat., näthinnan. — Retini^tis, med., näthinneinflammation.

Retine'ra (lat. retine're, fr. retenir), kvar-hålla, återhålla, förbehålla. — Retentio'n, kvarhållande, återhållande; förbehåll. — Retentionscysta, patoL, cysta, som består av naturligt sekret i en öppen gång, vars mynning blivit tilltäppt. — Retentions-kraft = Koercitiv kraft (se d. o.). — Retentionsrätt, jur., rätt för borgenär, som innehar något av gäldenärs gods, att i vissa fall kvarhålla detta, till dess betalning skett. — Retentionstoxiko's, med., autointoxikation av kvarblivande tarminnehåll. — Rete'ntio a'lvi, med., förstoppning. — R. me'nsium, menstruationens uteblivande. — R. uri'næ, tillbakahållande av urinen. — Retenti'v, återhållande, sammandragande.

Retinft, miner., benämning på flera slags hartsarter, som stå bärnsten nära.

Retini'tis, se under Retina.

Retirade, Retiré, se under följ. ord.

Retire'ra {fr. se retirer), draga sig tillbaka; fly undan, anträda återtåg. — Retirade {L rötira'dd), återtåg; tillflyktsort; avträde; krig sk., förskansning bakom ett utanverk. — Retiré, tillbakadragen, ensam, blyg; som lever stilla för sig själv; utskottspapper. Se även Retrié.

Retiru'ga, hot., med nätformiga rynkor.

Re'tor {gr. rheJtor), talare, lärare i vältalighet. — Retorisk {gr, rhetorike'), vältalighet, talarkonst, läran om vältalighet. — Reto'risk, som hör till retoriken; även svassande, svulstig, prålig. — Retoriska figurer, uttryckssätt, som tillhöra den högre prosastilen. — Reto'rism, för retoriken utmärkande uttrycks- 1. föredragnings sätt.

Retorkve'ra {lat, retorque're, av re, åter, och torque're, vrida, vända), tillbakavrida; beslå en person med hans egna ord, mot sin motståndare vända hans egna skäl. — Retorsio'ii {fr, re'torsion), tillbakavrid-ning; konsten att mot sin motståndare vända hans egna skäl; den vedergällning en stat utövar mot en annan, vilken vidtagit åtgärder till skada för den förra. — Retorsionstullar, tullsatser, som en stat höjt mot en annan stat, till gengäld för det den senare höjt sina tullar mot den förra.

Reto'rt {fr, retorte, av lat. retorque're, böja tillbaka), kem., destilleringsapparat.

Retouche, se under följ. ord.

Retouche'ra {fr, retoucher) 1. Retusche'ra, eg. åter vidröra; förbättra, rätta, avhjälpa mindre fel (på en fotografi, en målning etc.). — Retouche {1. -to'sj), Retu'sch 1. Retouche'ring, handlingen att retouchera. —• Retouche'rpensel, den pensel, varmed en målare fulländar sin tavla.

Retour, se Retur,

Retrace'ra {fr, retracer), ånyo teckna; åter berätta, uppliva minnet av.

Retrahe'ra 1. Retrakte'ra {lat. retra'here 1. retractaWe, fr, rétracter), draga tillbaka; återkalla, återtaga (sina ord etc.). — Retra'kt {lat, retra'ctus, fr, retrait), åter-köp; förköpsrätt. — Retrakti'1 {fr, rétrac-tile), som kan indragas. — Retraktatio'n, återkallelse (av vad man sagt). — Retrak-tio'n, hopdragning; med., sammandragning av muskler 1. nerver.

Retranchement, se under följ. ord.

Retranchera (Z. -trangsje^ra; fr. retrancher), avskära, avsöndra; inskränka, förminska; krigsk,, förskansa. — Retranchema'ng 1. Retranchement {1. rötrangsjma'ng), inskränkning, avkortning; avskrankning; krigsk., förskansning, förskansad linje.

Retra'tta, se Ritratta.

Retribue'ra {lat. retrihu'ere), återgiva, ve-dergälla. — Retributio'n, vedergällning. — Retributionsteorien, vedergällningsteorien.

Retrié 1. (oriktigt) Retiré, "osorterat", vid sortering av papper undantagna ark med mindre fel.

Re'tro, lat., tillbaka. — Ut retro, se Ut retro. — Retroage'ra (av lat, a'gere, driva, verka), tillbakaverka. — Retroaktio'n, tillbakaverkning. — Retroaktiv, tillbakaver-kande. Retroaktivite't, tillbakaverkande kraft 1. verksamhet. — Retrobulbä'r, med., bakom ögongloben. — Retrocede'ra (av lat. retroce'dere, gå tillbaka), åter avträda. — Retrooessio'n, återavträdande. — Retrodate'ra, giva en skrivelse ett äldre datum. — Retrofaryngea'l (av gr, fa'rynx, svalg), med., belägen bakom svalget. — Retrofle'xa, hot., bakåtböjd. — Retro-flexio'n (av lat, fle'xio, böjning), böjning tillbaka. — Retrogra'd (av lat, retro'grådis, tillbakagående), tillbakaskridande; astr,, försiggående i motsatt riktning mot jordens rörelse. — Retrogradatio'n, tillbakaskridande. — Retrograde'ra, skrida tillbaka. — Retronasa'1 bakom näsan. — Retroperitonea'l, med,, belägen bakom bukhinnan. — Retrospektio'n (av lat, retro-spi'cere, se tillbaka på), tillbakaseende; återblick. — Retrospektiv, tillbakaskådande, tillbakablickande; som meddelar en översikt av ett förflutet skede. — Retro-sterna'l, bakom bröstbenet. — Retrovac-ci'n, vaccin från kalvar som återinympats med mänsklig vaccin. — Retrovaccinatio'n,Reträtt—Reversi

återinympning av mänsklig vaccin på kalvar. — Retrovenditio'ii, återförsäljning. — Retroversio'ii, tillbakaböjning.

Reträ'tt (/r. retrait, av lat. retra'ctio, tillbakadragning), krigsk., återtåg; trumpetsignal, som gives, då soldaterna skola lägga sig; fristad, tillflykt. — Reträtt-ordning, linjeskeppens segelordning vid reträtt. — Reträttställning, sjöv., en vin-kelformig segelordning,

Retu'r (/r. retour), återgång, återresa; åter-skickande (av brev o. s. v.). — Vara på retur, avtaga, förfalla. — Returbiljett, biljett för återresa. — Returdiskonto, av riksbanken åt de enskilda bankerna tidvis beviljat avdrag från det officiella diskontot (vanligen 0,5 %). — Returfrakt, handelst., återfrakt, frakt, som en återvändande skeppare erhåller. — Returhandel, byteshandel. — Returväxel, återväxel. Se vid. Ricamhio. — Returne'ra, skicka tillbaka.

Retu'sch, Retusche'ra, se Retouche, Retou-chera,

Reumatalgi' = Reumatism (se d. o.).

Reuma'tisk, se under följ. ord.

Reumati'sm {1. revma-; av gr. rhe^vma, flyt-ning, tillflöde), med., en oftast av inflammation beroende ledgångs- 1. muskelvärk, som vanligen flyttar sig från ett ställe till ett annat. — Reuma'tiker, person som lider av reumatism. — Reuma'tisk, som har avseende på 1. sammanhänger med reumatism. — Reumatisk pleuri't, lungsäcksinflammation förorsakad av reumatisk infektion. —• Reumato'pyra, reumatisk feber, akut ledgångsreumatism.

Reumo'l, kem.j dets. som Geraniol (se d. o.).

Reunio'n {fr. réunion), återförening; församling; förening. — Reunionskamrar {fr. chambres de réunion), några av den franske konungen Ludvig XIV inrättade domstolar, som skulle pröva, vilka orter förut tillhört Frankrike och på grund därav borde återförenas med detta land.

Re'us, lat.y anklagad, skyldig.

Reussera (Z. reysse'ra; fr. réussir), lyckas, hava framgång. — Réussite {1. reyssi^tt), lycklig utgång, framgång.

Reuters office 1. Reuters Telegram Company {1. rå'jtes åffis, - tä'lligrem kö'mpani), (förk. R. T. C.), i London, en av världens största nyhetsbyråer.

Rev, med., bukrev, äldre namn för kolik (se d. o.).

Rev, äldre längdmått = 10 stänger = 100 fot = 29,7 m.

Revaccine'ra (av lat. re^ åter, och vaccine'ra, se d. o.), omvaccinera. — Revaccination, omvaccinering.

Revale'nta ara'bica 1. Revale'scere (av ital. ervaWnta, linsärter), ett under mitten av förra århundradet beryktat

humbugs-kraftmjöl.

Revale'ra, nylat., handelst., göra sig betald, hålla sig skadeslös, taga regress (se d. o.).

Revalide'ra {fr. revalider), åter göra giltig.

Revanche, fr. {1. röva'ngsj) 1. Revansch, hämnd, upprättelse; ersättning, skadestånd; spelt., nytt spelparti för återvinnande av vad man tappat. — Revansche'ra, hämnas, vedergälla; taga sin skada igen, taga revansch.

Réveil, fr. {1. -vä'j), uppvaknande; revelj (se d. o.). — Réveil du peuple {1. - dy pöppl), folkets uppvaknande, namn på en fransk revolutionssång.

Revelanti'sm, Revelanti'st m. fl., se under följ. ord.

Revele'ra {lat. revela're), uppenbara; avslöja. — Revelanti'sm, uppenbarelsefilosofi. — Revelanti'st, uppenbarelsefilosof.

— Revelatio'n, uppenbarelse; avslöjande.

Reve'lj {fr. réveil), krigsk., trumpetande 1.

trumning till tecken att soldaterna skola stiga upp.

Revenant, fr. {1. rövöna'ng; av revenir, återkomma; behaga), gengångare; även täck, intagande.

Revenons à nos moutons, se under Mouton.

Reveny' {fr. revenu), avkastning, inkomst, vinst.

Re ve'ra, lat., i själva verket, verkligen.

Reverbe'r {fr. réverbère) — Reflektor (se d. o.). — Reverberugn, ett slags flamm-ugn. — Reverberatio'n, åter strålning, återsken. — Reverbere'ra {lat. reverhera're), återkasta, slå tillbaka (om ljus).

Re'verend, förk. Rev., eng. {lat. revere'ndus), ärevördig, högvördig; titel för engelska präster. Right reverend {1. räjt -) kallas en biskop, most reverend {1. måst -) en ärkebiskop.

Revere'ndus, lat. (av revere'ri, bevisa vördnad), ärevördig, högvördig. — Re verendus Do'minus, den högvördige herrn. — Reve-rendi'ssimus, högvördigste. — Revere'ns {lat. revere'ntia), vördnad; vördnadsbe-tygelse, djup, aktningsfull hälsning; förr biskopstitel.

Réverie, fr. {1. rävöri'; av rev er, drömma), drömmeri; tonk., ett musikstycke av drömmande karaktär.

Reve'rs (av lat. reveWsus, omvänd), frånsidan av ett mynt 1. en medalj.) (A v e r s; handelst., skuldebrev. — Reversa'1, tryckt skuldförbindelseformulär; en kort ämbetsskrivelse, innehållande uppgift om avsänd-ning av penningar, räkenskaper 1. d. — Reversa'lier, pL, försäkran, försäkringsskrivelse, i vilken t. ex. en furste lovar att respektera sina undersåtars rättigheter.

— Reverse'ra, erkänna genom skuldebrev, utskriva revers. — Reversfbel, som återfaller; omvändbar.— Reversibilite't, egenskapen att återfalla. — Reversio'n, om-vändning, omvridning; hemfall till förre ägaren.

Reve'rsi {fr. revers), spelt., ett slags kortspel på fyra man hand.

Reversi'bel, Reversio'n m. fl., se under Revers.

Reversing rudder, eng, (Z. rivö'sing rö'dder), skeppsb., "backroder", mekanisk anordning för kurs- och fartförändring hos båtar utan ändring av maskineriets hastighet 1. rörelseriktning.

Revertier 1. Reverquier, fr, {I, rövertie' 1. -kie'), ett slags brädspel.

Reveste'ra (lat, revesWre), åter ikläda, åter insätta i ett ämbete. — Revestia'rium, i en kyrka befintligt

omklädningsrum för de andlige. — RevestituV, förnyat iklädande, återinsättande (t. ex. en prästs i ämbetet).

Revete'ra {fr. revètir, av lat, revestire, bekläda), hyggn.y bekläda med, överkläda; rappa, brädfodra. — Revete'ring, rappning, brädfodring.

Rèveur, fr. (1. rävö'r), drömmare, grubblare.

Revfibla, bot., se Hieracium.

Revfingerört, bot., se Potentilla,

Revide'ra (lat, revide're, av lat, re, omigen, och vide're, se), åter överse, genomse, granska; boktr,, ånyo granska och rätta ett i pressen intaget ark (revide'rark), — Revisio'n, genomseende, granskning (särskilt av räkenskaper); jur,, hos oss av högsta domstolen företagen granskning av handlingarna i ett rättegångsmål; ämbetsverk (nedre justitierevisionen), som bereder mål och ärenden till föredragning i högsta domstolen; statsr,, ändring i ett fördrag o. s. v. — Revisionsdepartementet, i Norge ett regeringsdepartement för granskning av räkenskaper. — Revi-sionfsm, en riktning inom den tyska socialismen, som sökt anpassa marxismen efter modern ekonomisk utveckling. — Revi-sionäkommissarie, tjänsteman inom kammarrätten och arméförvaltningen. — Revisionssekreterare, ledamot av nedre justitierevisionen (se Revision), — Revi-sionsskilling, en penningsumma, som skall deponeras i hovrätten, då revision sökes. — Revi'sor, granskare, tjänsteman, som granskar vissa räkenskaper.

Revier (I, -vi'r), se Revir,

Revie'ring, jaktt,, hönshundens regelbundna sick-sack-sök på fältet.

Review, eng, (I, rivju'), litterär och kritisk tidskrift. Jfr Revue och Revy, — Review of reviews (I, - åvv rivjus), namn på en engelsk tidskrift.

Revindice'ra (av lat, re, åter, och vindica're, göra anspråk på), återkräva, åter tillägna sig (något, som blivit en fråntaget). — Revindikatio'n, återfordran av något fråntaget.

Revi'r (ty, Revier, av ital, rivie'ra, strandområde), skogsdistrikt; jaktområde; del av en flod, där fartyg kunna ligga för ankar.

Revisio'n, Revi'sor m. fl., se under Revidera,

Revivals, eng, (I, rivä'jvöls), pL, eg. uppväckelser = Metodister (se d. o.).

Revlevermossa, hot,, se Bazzania,

Revning, kamer,, jordens uppmätning för värdering och skattläggning.

Revoce'ra (lat, revoca're), återkalla; taga sitt ord tillbaka. — Revoka'bel, som kan återkallas. — Revokatio'n, återkallelse; entledigande från uppdrag. — Revokato'-rium, återkallelseskrivelse.

Revoir, fr. (1. rövåa'r; av loA. revide're, återse), genomse, granska; återseende. — A revoir, bör ånyo genomses, granskas. — Au revoir (I, å -), farväl så länge, vi ses igen.

Revoka'bel, Revokatio'n, Revokato'rium, se

under Revocera.

Revo'lt (fr. révolte), upplopp, uppresning, uppror. — Revolta'nt, upprörande. — Re-volte'ra, förleda till uppror; uppröra, upphetsa; göra uppror, resa sig.

Revolu'tus, bot,, tillbakarullad.

Revolutio'n, Revolutionera, RevoIutionä'r m. fl., se under Revolvera.

Revoluti'v, bot,, tillbakarullad.

Revo'lver (av eng, revolve, svänga, vrida omkring), omvridningspistol, ett litet eldhandvapen med flera vridbara

krutkamrar. — Revolverpress 1. Re vol ver journalistik, namn på den del av tidningspressen 1. dess verksamhet, som genom hotelser att avslöja komprometterande hemligheter söker avpressa folk penningar.

Revolve'ra (lat, revo'lvere), vältra tillbaka t. ex. beskyllningar). — Revolutio'n (fr, revolution), omvälvning, omstörtning, hastig och genomgripande förändring; våldsamt naturutbrott; polit,, statsvälv-ning; astr,, omloppstid (för en himmelskropp). — Revolutionskalendern, tideräkning, införd i Frankrike 1793. — Revolu-tionstribunalet (fr, tribunal r evolution-naire), en politisk domstol i Frankrike (1793—95). — Revolutionssolidum, mat., den solida figur, som uppstår, om en kroklinje roterar omkring en rät linje i dess plan. — Revolutione'ra (fr, révolutionner), åstadkomma en omvälvning 1. statsvälv-ning. — Revolutionä'r (fr. révolution-naire), som har avseende på 1. sammanhänger med en revolution; person, som deltager i en statsvälvning.

Revormstörel, bot., se Euphorbia.

Revsmörblomma, bot., se Ranunculus repens.

Revsuga, bot., se Ajuga.

Revue, fr. (I, rövyO, granskning, mönstring; översikt; litterär och kritisk tidskrift. Jfr Review och Revy, — Revue des deux moii-des (1. - dä dö mångd), namn på en högt ansedd, litterär och politisk fransk tidskrift.

Revulsio, lat., med., borttagande, avlägsnande. — Revulsio'n, förnyad granskning 1. genomsikt; med., häftig rörelse i kroppens vätskor; avledning 1. fördelning av desamma. — Revulsi'v, fördelande, av-Revy—Rhenförbundet

1137

ledande. — Revulsi'va, avledande läkemedel.

Revy' (fr, revue), eg granskning, mönstring; översikt; tidskrift; krig sk., parad; drara., blandat tal- och sångspel, vari aktuella personer och företeelser framställas i scenfigurer och kupletter.

Revä'r (av fr. revers, rockuppslag), list, invävd i byxtyg; löst uniformbröststycke.

Rex, lat., konung. — R. aposto'licus, apostolisk konung (se d. o.). ~ R. bibe'ndi, dryckeskonung. — R. catho'licus, katolsk konung (se Katolskt majestät). — R. christianfssimus, allra kristligaste konung, av påven åt konungen av Frankrike tilldelad titel. — R. conviVii, eg. gästabudskonung; = Arbiter bibendi (se d. o.). — R. ero^rum, "offerkonung", högt ämbete i romerska republiken. — R. fidelfssimus, allra trognaste konung, av påven åt konungen av Portugal tilldelad titel. — R. sacrifi'culus 1. R. sacro'rum, offerkonung, i romerska republiken den präst, som verkställde de offerhandlingar, vilka förut tillkommit konungen.

Rex re'gnat, sed non gube'rnat, lat., konungen regerar, men styr icke.

Rez-de-chaussée, fr. (1. re dö sjåsse'), jordvåning, bottenvåning.

Re'zia, astr., en av småplaneterna.

Rf. 1. rfz., förk. för rinforzando (se d. o.).

R. F., förk. för Regeringsformen och för Republique Frangaise, Franska republiken.

Rh, kem., atomtecken för Rodium.

R. H., förk. för eng. Right honourable. Se Honourable.

Rha, antikens namn på Volga.

Rhaba'rber, se Rabarber.

Rhabdisto, se Valonea.

Rhabdi't, se Schreibersit.

Rhabdoca'rpa (av gr. rha'bdos, stav, och karpos, frukt), bot., med strimmad frukt (sporhus).

Rhabdomanti', se Rabdomanti.

Rhabdo'mer (av gr. rha'bdos, stav), zooL, rörformiga kroppar i det inre av ett fasettögas kilformiga delkroppar.

Rhachi-, i medicinska ord rygg-, ryggrads-. Jfr Rachi-.

Rhaco'des, Rhaco'dium, bot., trasig.

Rhada'manthys {lat. Rhadama'nthus), gr. myt., broder till Minos, jämte denne och Aiakos domare i underjorden.

Rhaga'des, med., sprickor i huden.

Rhamna'ceæ 1. Rhamnace'er, bot., brakvedsfamiljen, växtfamilj, tillhörande ordn. Frangu linæ. Buskar 1. träd i varma och tempererade länder. Hos oss två arter av släktet Rha^nnus. Många odlade 1. eljest viktiga.

Rhamna'les, bot., serie bland dikotyledo-nerna. Hit höra fam. Rhamna'ceæ och Vi-ta'ceæ.

Rhamneti'n, kem., starkt gult färgämne, som förekommer i persiska gulbär.

Rhamni'n, kem., dets. som Xantorhamnin (se d. o.).

Rhamnino's, kem., trisackarid, som ingår i glykosiden xantorhamnin och vid spalt-ning ger upphov till Rhamnos och Galak-tos (se d. o.).

Rhamni't, kem., femvärd alkohol, som erhål-les genom reduktion av Rhamnos (se d. o.).

Rhamnofdes, bot., lik Rhamnus.

Rhamno's, kem., sockerart av pentosernas grupp, som erhålles genom spjälkning av ett flertal glykosider, t. ex. Xantorhamnin (se d. o.).

Rhamnoxanti'n, ke7n., dets. som Frangulin (se d. o.).

Rha'mnus, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Rhamna'ceæ. — R. catha'rtica, getapel, vägtorn, tornbärande buske. — R. fra'ngula, brake, brakved, toste, tröske. Barken lämnar ett milt avförande medel, "frangulapiller". — Odlade äro R. ala-te'rnus (s. Europa), R. grandiflo'rus (Kaukasus) m. fl. — Gula och gröna färgämnen, "avignonkorn", fås av R. infec-to'ria m. fl.

Rhante'rer (av gr. rhainein, fukta), anat., de inre ögonvrårna.

Rha'pis, bot., palmsläkte i Östasien med solfjäderlika blad. — R. flabellifo'rmis (Japan) odlas ofta som prydnadsväxt.

Rhapo'nticum, bot., rabarber från Ponticum.

Rhapso'd, Rhapsodi' o. s. v., se Rapsod, Rap-sodi etc.

Rhapsodomanti', spådom med tillhjälp av godtyckligt uppslagen vers 1. sentens i en bok (särskilt Bibeln).

Rhe'a, gr. myt., Uranos' dotter. Kronos' maka, moder till Zeus och Olympens andra övergudar. — Rhea, astr., en av småpla-terna. — Rhea Silvia, rom. sag., en vestal, som åt krigsguden Mars födde sönerna Romulus och Remus.

Rhe'a, bot., se Boehmeria. — Rheafibrer, se Rami.

Rhe'a, zooL, se Nandu.

Rheda, lat., fornromersk resvagn med fyra hjul och flera sitsar.

Rhe'gma 1. Rhe'gmos, gr., med., bristning, rämna, spricka. — Rhe'xis, sönderslitning, sönderbristning, t. ex. av en åder.

Rhein, ty. (1. rajn), tyska namnet på floden Rhen. — Rheingraf, se Rhengreve. — Rheinland, Rhenprovinsen. — Rheinlän-der, dansk., pardans av polkakaraktär, dansad av svensk allmoge under 1870- och 1880-t.

Rheinstein {1. rajnsjtajn), se Proserpin.

Rhendiamanter 1. Rhenstenar, benämning på i Rhen hittade, till smycken slipade bergkristaller.

Rhenförbundet, förbund för landsfredens upprätthållande mellan tyska furstar och riksstäder (1254); förbund mellan väst-1138

tyska furstar och Frankrike mot Österrike (1658—67); förbund under Napoleon av tyska furstar, vilka bröto sig ut ur tyskromerska riket (1806—13).

Rhengreve {ty. Rheingraf, från 1409 eg. Wild- und Rheingraf), fordom titel för härskarna över vissa områden i trakten av mell. Rhen.

Rhe'nium, kem.^ nyupptäckt metalliskt grundämne (Re), närbesläktat med mangan.

Rhenländare, se Rheinländer.

Rhenstenar, ett slags billiga smycken av glasmassa (proserpin) ; se även Rhendia-manter.

Rhe'nviner 1. Rhenska viner, tyska viner från trakten kring floden Rhen.

Rheo-, se Reo-.

Rhe'um, hot., farm., rabarber, ett till fam. Polygona'ceæ hörande örtsläkte. Bland dess arter märkas R. rhapo'nticum, matrabarbern, vars varietet viktoriarabarbern lämnar s. k. rabarberstjälkar, och den officinella Radix rhei (se d. o.).

Rheumartri't, med., ledgångsreumatism. — Rheumasa'n, överfettad salicylsåpa.

Rheumati'sm, se Reumatism.

Rhe'xis, se under Rhegma.

Rigoli'n, benämning på mycket flyktig bensin.

Rhin, fr. {1. räng), franska namnet på Rhen.

Rhinalgi' etc., se Rinalgi o. s. v.

Rhina'ntheæ, bot., underfamilj av fam. Scro-phularia' ceæ.

Rhina'nthus, bot., höskallra, växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. Örter med uppblåst, plattat foder och gula blommor. — R. ma'jor och R. mi'nor, allmänna gräsmarks- och åkerväxter.

Rhino'ceros {gr. rino'keros, av rhis, näsa, nos, och keras, horn), zooL, noshörningsläktet, bland vars arter märkas R. unicor-nis, den indiska 1. enhornade noshörningen, och R. bicomis, den tvåhornade spetsnoshörningen i Afrika.

Rhinoche'tus, zool., se Kagun.

Rhino'lophus, zool., hästskonäsor, däggdjurs-släkte av ordn. Chiro'ptera, fladdermöss. En blodsugande art (vampj^r) finnes i Sydeuropa, men är ofarlig för människor.

Rhinologi', Rhinoplasti'k, Rhinorrhagfa m. fl., se under Rinalgi.

Rhi'zagra, gr. (av rhi'za, rot), med., tandtång, verktyg till utdragande av tandrötter. — Rhizanthe'er 1. Rhiza'ntheæ, bot., rotblomstriga växter. — Rhfzias, med., av rötter berett läkemedel.

Rhizofd (av gr. rhi'za, rot, och eido's, utseende), bot., hårliknande, som rötter tjänande bildningar hos mossor och lavar m. fl. kryptogamer.

Rhi'zoma, gr., bot., rotstock. — R. a'ri, farm., dansk ingefära, aronsrot (se d. o.). — R. a'rnicæ, arnikrot (se d. o.). — R. a'sari fås av A'sarum europæ'um, tillhörande

fam. Aristolochia'ceæ. — R. bisto'rtæ fås av Poly'gonum Bisto'rta. — R. ca'lami, kalmusrot (se d. o.). — R. chi'næ = Tm-bera chinæ (se d. o.). — R. cu'rcumæ, Gurkmejarot (se d. o.). — R. fi'licis, ormbunkerot, fås av Poly'sticu7n Filix mas, tillhörande fam. Polypodia'ceæ. — R. ga-la'ngæ, galangarot (se d. o.). — R. ge'i urba'ni, Nejlikrot (se d. o.). — R. gra'-minis, gräsrot. — R. heliebo'ri, Prustrot (se d. o.). — R. hydra'stis, Hydrastisrot (se d. o.). — R. i'ridis, violrot, fås av de i s. Europa allmänna Fris pa'llida, I. ger-ma'nia och L florenti'na, tillhörande fam. Irida'ceæ. — R. pimpine'lla, Pimpinellrot (se d. o.). — R. podophy'lli fås av Podo-phy'llum pelta'tum, tillhörande fam. Podo-phylla'ceæ, i Förenta staterna. Nyttjas mest till beredning av laxermedlet podo-fyllin. — R. rhei, Rabarberrot (se d. o.). — R. sanguina'riæ canade'nsis, kanadisk blodrot, fås av Sanguina'ria canade'nsis. — R. tormenti'llæ, blodrot, tormentillarot, fås av Potenti'lla tormenti'Ila, tillhörande fam. Rosa ceæ. Nyttjas som adstringeran-de medel, mest i veterinärmedicin. — R. valerianæ, Valerianarot (se d. o.). — R. vera'tri, prustrot (se d. o.). — R. zingi'-beris, ingefära (se d. o.).

Rhi'zomys, zooL, se Bamburåtta.

Rhizo'phora (av gr. rhi'zoma, rot, och fo'ros, bärare), bot., rotbärande, ett släkte mangroveväxter.

Rhizo'poda, gr., zool., rotfotingar, en klass bland urdjuren.

Rhizopo'gon, bot., falsktryffel, ett släkte tryffeUika svampar.

Rhodamfn, kem., namn på ett antal röda, basiska färgämnen, använda inom industrien.

Rhoda'n, se Rodan.

Rhodei'n, tekn., en anilinfärg, som beredes av anilin med svavelväte.

Rhode'læon, gr. (av rho'don, ros, och e'laion, olja), rosenolja.

Rho'dia, astr., en av småplaneterna.

Rhodino'l, kem., en terpenalkohol i vissa växtoljor, t. ex. rosenolja.

Rhodio'la ro'sea, bot., rosenrot, klippväxt med gulröda blommor och rosendoftande jordstam, tillhörande fam. Crassula'ceæ. (Bohuslän, Norrland.) Syn. Se'dum ro-seum.

Rhodi'serriddare, se Johanriiter.

Rhodfserträ, Rhodiumträ, rosenträ, ett fint, likt rosor luktande träslag från ön Rho'dos (rosenön). Se även Aloeträ.

Rho'diska sjölagen, den fordom på ön Rho'-dos gällande sjörätten, som antogs i flera andra land.

Rhodi'ter, gr., pL, paleont., korallförste-ningar i rosenform.

Rho'dium, se Rodium.

Rhodochrosi't, miner., en manganmalm.

Rhodode'ndron, gr, (av rho'don, ros, och de'ndron, träd), hot., ett släkte fjällväxter, vars arter R. ferrugi'neum och R. hirsu'-tum, alprosor, växa i Alperna. — Rhodo-fylli'n, kem., spjälkningsprodukt av Klorofyll (se d. o.) vid förtvålning med alka-lier. — Rhodokrom, miner., kromhaltig klorit (se d. o.) av violett 1. blodröd färg.

— Rhodole'ucus, bot., rödvit. — Rhodo-logi', (av gr. rho'don, ros, och lo'gos, lära), vetenskapen om rosorna. — Rhodome'1, rosenhonung. — Rhodoni't, miner., man-s:anmalm, pyroxenvarietet av huvudsakligen mangansilikat. — Rhodopo'lius, hot., röd och gråaktig. — Rhodosa'charon, rosensocker. — Rhodosta'gma, rosenvatten.

Rho'dope, astr., en av småplaneterna.

Rhodophy'ceæ 1. Rodofycéer, hot., rödalger.

Rhodoporfyri'n, kem., en spjälkningsprodukt av Klorofyll (se d. o.).

Rhodora'ceæ, bot., alprosfamiljen.

Rhodulfngult, kem., se Tioflavin.

Rhodyme'nia, bot., algsläkte av gruppen Rödalger, som åtminstone förr varit ett allmänt födoämne.

Rhæadi'n, kem., en växtbas, som framställes ur opium, men även förekommer i Papa'-ver rhæ'as.

Rhomb, Rhomboi'd etc., se Romh, Romhoid

0. s. v.

Rho'mma, gr. (av rhofe'in, sörpla, smutta), med., slemmig dryck för sjuka.

Rho'nchus (av gr. rho'nchos, snarkning), pl. Rho'nchi, med., rassel, snarkning, rossling. — R. sibila'ntes, pipande rassel. — R, sono'res, sonora rassel.

Rhoneviner {1. rån-), franska viner från trakten kring floden Rhöne.

Rhopa'lisk (av gr. rho'palon, klubba), klubb-

1. kolvformig. — Rhopalisk vers, vers, i vilken vart ord har en stavelse mer än det näst föreg.

Rhotaci'sm, se Rotacism.

Rhum, se Rom.

Rhus, bot., artrikt träd- och busksläkte av fam. Anacardia'ceæ. Många arter lämnar garvmedel. Andra äro beryktade för sin giftighet. — R. aroma'tica ger s. k. krydd-sumak. — R. coria'ria ger sumak. — R. se-miala'ta ger kinesiska galläpplen. — R. succeda'nea ger s. k. japanskt vax. — R. toxicode'ndron, amerikansk giftsumak.

— R. vernici'fera ger japanskt lack.

Rhyakoli't, miner., ortoklas i vattenklara,

glasiga, tavelformade kristaller.

Rhyncho'spora, bot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cypera'ceæ. — R. alba, myrag, vitag, allmän å sanka myrar. — R. fusca, brunag; färgar hela myrmarker i gröngult.

Rhyncho'tus rufe'scens, zooL, inambun, en

sydamerikansk fågel, som ofta hålles tam under benämningen pampashöns.

Rhyparografi' (av gr. rhyparo's, smutsig, och grajein, skriva), eg. smutsmålning; sudd, klotter, klåperi. — Rhyparogra'f, eg. smutsmålare; kluddare, klåpare.

Rhy'ptika (av gr. rhy'ptein, rena från smuts), pL, med., blodrenande medel. — Rhy'ptisk, renande, blodrenande.

Rhytido'sis, gr. (av rhytidu'n, sammandraga, snörpa samman), med., rynkning, hopkrympning.

Rhytm, se Rytm.

Rhät 1. Rhä'tiska systemet — Rät (se d. o.).

Rhätizft, miner., cyanit-aggregat.

Rhätoroma'nska språket = Ladinska språket (se d. o.).

R. I., förk. för lat. rex im.perator, konung och kejsare; ital. riproduzione interdetta, reproduktion förbjuden; officiell förk. för Nordamerikanska staten Rhode Island.

Ri, skeppsb., smal ribba av rätkluvet kvistfritt trä, använd till uppdragning av kroklinjer å ritningar 1. fartygskroppar.

Ri, japanskt vägmått = 3,927 km.

Ri'a, torkhus för säd.

Ri'a, pl. Ri'as, sp., eg. flodmynning, benämning på trattformiga vikar med branta sidor, särskilt i Galicien, Spanien.

Ria'la-bej, turk. (av ital. galera reale, amiralskepp), tredje befälsgraden inom turkiska flottan, konteramiral.

Rialto, ital (1. ria'ltå), P o n t e d i, ryktbar bro i Venedig.

Ria'sat, arab. (av rasa, tämja), självspäk-ning, ett slags botövning i österlandet.

Riba'sso, ital., handelst., prisfall.

Ribattu'ta, ital., återslag, tonk., tillbakaslag, en i början långsam, småningom påskyndad växling av en ton med den närmast högre, till sist närmande sig drillen.

Ribb, sågat virke av mindre dimensioner än V2 tums tjocklek och 4 tums bredd. — Ribb-bana, järnväg, på vilken sågverksavfallet forslas till kolgården för att tillgodogöras. — Ribb-kolare, arbetare, som tillvaratar sågverks avfallet genom att förkola det. — Ribbtyg, små, avhuggna träbitar, som tillvaratas som bränsle 1. för tillverkning av sulfitmassa.

Ribbon-men, eng. (1. ri'bbön-; av ribbon, band), en hemlig politisk förening på Irland.

Ri'bes, bot., buskskläkte, tillhörande fam. Saxifraga'ceæ (underfam. Ribesia'ceæ). De flesta arterna odlade för sina bär 1. som prydnadsbuskar. — R. alpi'num, må-bär. — R. a'ureum, gullribs (införd). — R. grossula'ria, krusbär, stickelbär. — R. ni'grum, svarta vinbär. — R. ru'brum, röda vinbär. — R. sangui'neum, rosenribs (införd).

Ribesia'ceæ, bot., växtfamilj, som i allm. hänföres till fam. Saxifragaceæ (se d. o.).

Ribe'sium, Ribi'cola, bot., växande på Ribes.1140

Ribhu, ind. myt.y gudomsartade väsen som ha med årsväxten och fruktbarheten att göra.

Ribs, hot.y se Ribes,

Ric 1. Rik, sanskr.y vers, hymn.

Rica'mbio, ital. (av lat. re, åter, och cam-hi're, växla, byta), även Rico'rsväxel 1. Retur växel (av ital, rico'rsOy fr, retour, återgång), handelst.y återväxel, växel, som innehavare av protesterad tratta drager på trassenten 1. en av endossenterna. — Ricambioräkning, räkning, som innehavare av protesterad växel avgiver till den, av vilken regress fordras.

Ricaneur, fr, (1. -nö'r), grinare, flinare.

Rica'pito, ital., handelst., person 1. adress, dit något skall befordras.

Riccia'ceæ, bot., en familj levermossor.

Ricerca'r 1. Ricerca'ta, ital. (1. ritjä^r-), tonk., ett slags fuga; förspel, preludium.

Richard, fr. (1. risja'r; av riche, rik), rik person av lägre stånd.

Richard, forntyskt mansnamn {1. ri'ckard [fr. uttal: risja'r; eng. uttal: ri^tjörd]; av ric, mäktig, och hart, hård, kraftig). Buret av engelska konungar.

Richardso'nia, hot., örtsläkte av fam. Ruhia'-ceæ i varmare länder. Vissa arters rötter ha använts som kräkrot.

Richebourg, fr. (1. risjbo'r), ett bourgogne-vin.

Richesse oblige, fr. (1. risjä'ss åbli'sj), rikedom förpliktar.

Richi'ssa, forntyskt kvinnonamn (av ric, mäktig).

Richmanns lag, fys., en av den ryske fysikern Richmann upptäckt regel för beräkning av blandade vätskors temperatur och blandningsförhållande.

Richteri't, miner., ett bisilikat, som hör till amfibolgruppen.

Rici'n, kem., äggviteämne i fröna av Ri'cinus commvJnis, som vid insprutning i kroppar liknar bakteriegifterna i sin verkan.

Ricinode'ndron, hot., växtsläkte av fam. Euphorhia'ceæ. Av fröna fås ett slags matolja.

Rici'noIja, farm., 0'leum ri'cini, kastor- 1. laxerolja, fås ur Ri'cinus-iTÖn (se Rici-nus) och brukas som laxermedel. — Ricin-oljesyra, kem., oxidoljesyra, som erhålles vid förtvålning av ricinolja. — Riciiio'l-svavelsyra, kem., erhålles vid behandling av ricinoljesyra med koncentrerad svavelsyra. Teknisk användning som Turkisktrött-olja.

Ri'cinus, hot., farm., ett till fam. Euphorhia'ceæ hörande växtsläkte, vars frön innehålla en fet olja, ricinolja (se föreg. ord).

— R. commu'nis, inhemsk i Afrika och Asien, odlas hos oss som prydnadsväxt.

Rickardi't, miner., tellurkoppar.

Ricochet, fr. {1. rikåsjä'), studsning på vattenytan; krigsk., rikoschettering (se d. o.).

— Ricochete'ra, se Rikoschettera.

Rico'rso, ital., återgång; inlaga. — Rico'rs-växel, se Ricamhio.

Ri'cos ho'mbres, sp., rikt folk, beämning på högadliga personer i Spanien.

Riddaren av den sorgliga skepnaden (sp. el cahallero de la triste figura), benämning på Don Quijote (se d. o.) och efter honom på sorglustiga figurer. — Riddarens väg, se Busjido. — Riddaren utan fruktan och tadel, se Chevalier sans peur et sans repro-ches. — Riddarna av runda bordet, se Artur och Artur sagan.

Riddarsporre, hot., se Delphinium.

Rideau, fr. (1. ridå'), förhänge, gardin; ridå (se d. o.); krigsk., långsluttande höjd; skyddsgrav.

Ride'ntem di'cere ve'rum, lat., leende säga sanningen. (Horatius.)

Ri'de, si sa'pis, lat., skratta, om du är förståndig.

Ridiky'I {fr. ridicule, lat. ridiculus), löjlig. Jfr Redikyl. — Ridikylise'ra, förlöjliga.

Riding coat, se Redingote.

Rido'tto, ital., avskilt rum, tillflyktsort; ställe, där maskerade personer öva olovligt spel.

Ridå' {fr. rideau, av rider, rynka, vecka), förhänge, teaterförhänge.

Riebecki't {1. ri-), miner., natronamfibol i djupblå stänglar. — Riebeckitfonoli't, Rie-beckitgrani't, Riebeckittraky't, petrogr., bergarter, som innehålla Rieheckit som väsentlig beståndsdel.

Rie'gohymnen, spansk revolutionssång, författad av den spanske generalen Riego.

Rieni'st (av fr. rien, intet) = Nihilist (se d. o.).

Rienzi {1. -änntsi), italiensk folkledare, d. 1354, som givit ämne till en roman av Bulwer, en opera av Wagner m. fl.

Rieurs, fr. {1. riö'r), pL, skrattare, ett slags claqueurer (se Claque),

Rifiorime'nti, ital. (av fiore, blomma), pL, floskler, prydnader i tal 1. skrift.

Rifkaby'ler, se Kahyler.

Rifle, eng. {1. räjfl), räffelbössa. — Rifle-man, skarpskytt.

Riforma'ti, reformkongregation inom fran-ciskan orden.

Rig, nord. myt., det namn, under vilket Heim-dall vandrade omkring på jorden. — Rigs-mål {isl. Rigsmål 1. Rigspula), en mytisk Eddasång om Rigs vandringar på jorden och ståndens uppkomst.

Riga-aln 0,53761 m.

Ri'gabalsam, Ba'lsamum rige/nse, ett medel mot sår och yttre skador, vilket består av slagvatten, Spi'ritus apople'cticus, tinktur på Sumatrabensoe och gurkmejtinktur, stundom även av andra blandningar.

Rigaudon, fr. {1. rigådå'ng), dansk., en sydfransk dans; tonk.y musiken därtill.

Ri'gel, astr., stjärna av första storleken i stjärnbilden Orion.

Rigfenid, namn på ledarna för de fomiriska härföljena.

Rigg (eng. rigging)^ sjöv., tackling. — Rigga, tackla.

Riggska sjukan, med., varbildning och inflammation i benhinnan kring tandrötterna.

Ri'ghis oscilla'tor 1. radia'tor, fys., apparat för åstadkommande av elektriska vågor med kort våglängd.

Right honourable, eng. (1. rajt å'nörabl), högvälboren.

Right or wrong — my country, eng. (1. rajt år rång - maj kö'nntri), "rätt 1. orätt, mitt fädernesland", d. v. s. fäderneslandet framför allt. Uttryck för engelsk, obetingad patriotism.

Right re'verend, se under Reverend.

Rigi'd (lat. rigidus, av rigeWe, stelna, vara stel), stel, styv. — Rigidi'ster, ett strängt parti av jansenisterna (se Jansenist). — Rigidite't, stelhet, styvhet.

Rigi'dulum, bot., något styv.

RigoIe'n, kem., petroleumeter.

Rigole'ring (av fr. rigole, ränna), djupplöjning. Jfr Rajolering.

Rigolfn, den lättflyktigaste fraktionen vid petroleumdestillation, omfattande kolväten, som destillera intill 40° C.

Rigori'sm, Rigori'ster m. fl., se under Ri-gueuT.

Ri'gor mo'rtis, lat., likstelhet.

Rigorö's, se mvåev Rigueur.

Rigsmål, se under Rig.

Ri'gsthula, eddadikt, antagligen från 900-t., skildrande de olika samhällsklassernas uppkomst.

Rigueur, fr. (1. rigö'r [hårt g] ; lat. ri'gor), stränghet, hårdhet, obeveklighet. — De rigueur (1. dö -), oeftergivlig. — Rigo-ri^siyi, ytterlig stränghet, överdrift vid till-lämpning av grundsatser 1. påbud. — Rigori'ster, personer, som äro oböjliga i åsikter och handlingar; stränga sedelärare.)(Latitud i narier. — Rigo-rosite't, stränghet, skärpa, hårdhet. — Rigoro'sum, sträng prövning. — Rigorö's (fr. rigoureux) 1. Rigori'stisk, sträng, hård, oböjlig; noggrann.

Rigve'da, eg. hymnernas veda (se d. o.); namn på en samling religiösa indiska hymner från 5:e årh. f. Kr.

Rijder, holl. (1. re'j-), "ryttare", benämning på det gamla holländska myntet dukaten = 14 gulden).

Rijksdaalder (1. räjksdal-), ett nederländskt mynt = 3,83 kr.

Rik, se Ric.

Rikapite'ra, ital., handelst., befordra till vederbörlig ort 1. person; inlösa en växel.

Rikard, svensk form för Richard.

Rika'rdis, tyskt kvinnonamn.

Riki, isl.y benämning på en fornisländsk godes ämbete.

Rikissa, medeltida kvinnonamn.

Rikoschettera (Z. -kåsjette'ra; fr. ricocher), krigsk., slå ned i marken och åter studsa upp (om kulor). — Rikoschette'ring (fr. ricochet), kulors "gräsning" 1. studsning.

Riksamira'l, en av de höga riks ämbetsmännen i Sverige under 1600-t. — Riksantikvarie, högsta vårdaren av landets fornminnen och byggnadsminnesmärken samt chef för statens historiska museum. — Riksarkivarie kallas chefen för landets arkivväsende och Riksarkivet (i Stockholm), en historisk-vetenskaplig institution, som bl. a. förvarar handlingar från K. M:ts kansli. — Riksbibliotekarie kallas chefen för K. biblioteket i Stockholm. — Riksdagens revisorer ("Statsrevisorer"), utses till ett antal av 12 av varje lagtima riksdag för att granska statsverkets, riksverkens och riksgäldskontorets förvaltning. — Riksdagsordningen, den andra i ordning av Sveriges grundlagar.

Riksdaler, svenska mynt av växlande värde.

Riksförbundare, medlem av jordbrukamas riksförbund,

Riksguardin (1. -gar-), Riksvärdin, Riksvar-dein 1. Riks var dman (av ty. wardein, värdera), sedan 1500-t. svensk ämbetsman för justering av mål och vikt, inspektion av guld- och silverarbetare samt kronans silver- och myntverk.

Riksgäldskontoret, står under riksdagens styrelse och förvaltar bl. a. statsskulden.

Rikshera'ldiker, ämbetsman, som uppgör förslag till vapen och granskar dylika, som skola anbringas å mynt, minnesmärken, offentliga byggnader m. m.

Riksinsi'gnier = Riksregalier (se Regalier).

Rikskansler, i Tyskland dets. som statsminister.

Riksklämma, förr benämning på rikets stora sigill.

Riksmark (ty. Reichswnrk), Tysklands myntenhet (se vid. Mark).

Riksmarskalk, se under Marskalk.

Riksrega'lier, se Regalier.

Riksrätt, särskild domstol för mål mot statsråd 1. ledamot av högsta domstolen.

Riksstad (ty. Reichsstadt), förr i Tyskland en riksomedelbar (i första hand under kejsaren och riket lydande) stad med säte i riksdagen.

Riksstat, den årliga planen för statsverkets inkomster och uts-ifter.

Rilasciando, ital. (1. -sja'ndå), tonk., småningom långsammare.

Rile', tonk., ett av den ryska allmogen brukat stränginstrument.

Ri'ma, lat., anat., springa. — R. glo'ttidis, springan mellan röstbanden. — R. pu-de'ndi, blygdspringan.

Rimailleur, fr. (1. rimajö'r), rimsnidare, versmakare.

Rimbegla, isL, fornisländsk avhandling om tideräkningen (från 1100-t.).1142

Rimborso—Riposte

Rimbo'rso, se Remboursement (under Rem-boursera).

Rime'di Mattei, matteimedel, hemliga läkemedel, humbugsmedicin.

Ri'me sdrucciole, se under Sdrucciolo.

Rime'sse = Remissa (se under Remittera).

Rimfaxe, nord. myt., Natts häst.

Rimmo'n, i Bibeln namn på en i Damaskus dyrkad gud, motsvarande den babyloniska Ramma^n.

Rimor, se Rimur.

Rimo'sus, -a (av Rima, se d. o.); hot., sprick-full.

Rimtursar, nord. myt., frost jättar, resår, som bebo den kallaste delen av Jättehem.

Ri'mu, ved av Ny-Zeeländska trädet Dacry'-dium cupressi'num, använd till möbler.

Ri'mur (sv. rimor), ett slags isländsk poesi.

Rin, japanskt längdmått och räknemynt.

Rina'ldo, italienskt mansnamn = Reinhold (se d. o.). — Rinaldo Rinaldi'ni, hjälten i en efter honom uppkallad rövareroman av tysken Vulpius.

Rinalgi' (av gr. rhis, näsa, och a'Ig os, smärta), med., smärta i näsan. — Rinen-chysi', insprutning i näsan. — Rinenchy'-tes, nässpruta. — Rini'sm, fonet., tal genom näsan. — Rini't, med., näsinflammation. — Rinoblennorré, slemflytning ur näsan. — Rinocarcino'ma, kräfta i näsan.

— Rinocne'smus, näsklåda. — Rinofoni' (av gr. fone', ljud, röst), snörvlande, talande i näsan. — Rinologi', läran om näsan och dess sjukdomar. — Rinoplasti'k (av gr. pWssein, bilda), konsten att återställa skadade 1. förlorade näsor 1. genom para-fininsprutning förändra en näsas form.

— Rinopla'st, en utövare av rinoplastik. —Rinorrhæ'a (av gr. re'in, flyta), flytning ur näsan. — Rinorragi'a (av gr. rhegny'-nai, sönderslita), näsblödning. — Rino-sklero'm, kronisk inflammation i näsans slemhinna samt huden närmast kring näsa och mun. — Rinoskopi' (av gr. skope'in, se), med spegel verkställd undersökning av näshålorna. — Rinosko'p, instrument för undersökning av näskaviteterna. — Rinostegno'sis, näsans tilltäppning av slem, näspolyper 1. d.

Rinascimento, ital. (1. -tjime'ntå), pånyttfödelse, renässans.

Rind, nord. myt, en av Odens hustrur, den av vinterköld stelnade jorden, moder till Vale.

Rinforza'iido, ital., tonk., starkt crescendo (se d. o.). — Rinforza'to, ital, tonk., kraftigt forte (se d. o.).

Rinfra'nco, ital., handelst., ersättning för utlagda penningar.

Ring, fornnordiskt mansnamn, ring; ringprydd.

Ring, eng., ring, krets; i Amerika även en sammanslutning 1. förening av personer, vilka för att främja egna intressen efter-

sträva inflytande huvudsakligen inom handelsvärlden 1. i det politiska livet.

Ringbakterio's 1. Ringröta, av bakterier förorsakad röta i kärlsträngarna hos potatis, varigenom mörka ringar uppstå i knölar och stjälkar.

Ringblomma, bot., se Calendula. Växtens gula färgämne har under namnet merliton använts som smörfärg.

Ringeren, no., (Ringaren), norsk veckotidskrift för modern politik, litteratur och filosofi, utg. 1898—99 av Sigurd Ibsen, under medverkan av bl. a. Björnson, Nærup och J. E. Sars.

Ringhorne, nord. myt., Balders skepp.

Ringkota, veter., kronisk, torr inflammation i hästens kronled, medförande långvarig hälta.

Ringkrage, krigsk., vaktbricka.

Ringside, eng. (1. ri'ngsajd), de närmaste åskådarplatserna intill "ringen" (det för boxarna avgränsade området) vid en boxningstävlan.

Ringskivling, bot, se Armillaria.

Ringsko, veter., hästsko (sjuksko), vars skänklar äro ringformigt förenade.

Rini'sm, Rini't, se under Rinalgi.

Rinmans grönt, se Koboltgrönt.

Rinnovamento, ital. (1. -nåvame'ntå), "förnyelse", den vaknande nationalkänslan, period i italienska litteraturen (1750— 1870).

Rinologi', Rinoplasti'k, Rinoskopi' m. fl., se

under Rinalgi.

Ri'o, sp. och port., flod, ström.

Rio, japansk vikt och mynt.

Rioja, sp. (1. riå'sja), ett billigt spanskt vin.

Riot, eng. (1. rä^jöt), uppror, upplopp. — Rioter (1. rä'jötör), upprorsmakare.

R. I. P., förk. för lat. requie'scat in pace. vile i frid!

Ripa, zooL, se Lagopus.

Ripa'ria, zool., backsvalor.

Ripa'rium, -a (av lat. Ripa, brädd, stam), bot., strand-.

Ripbär, bot, se Arctostaphylus.

RipidoIi't, miner., ett silikat, som hör till kloritgruppen.

Ripieni'st, se under följ. ord.

Ripie'no, ital, tonk., full, utfylld = Tutti (se d. o). — Ripie'nstämma, fyllnads-stämma, en stämma som utföres av flera.) (S o 1 o s t ä m m a. — Ripieni'st, person, vars instrument 1. stämma blott tjänar till utfyllning.)(Solosångare.

Ripolfn, en lackfärg av utländskt fabrikat. Motsvarande svenska färger kallas Riva-li'n och Svealack.

Ripor, zool, se Lagopus.

Ripo'so, ital, vila, ro; konstt., framställning av Josef och Jungfru Maria med Jesus-barnet, rastande under flykten till Egypten; även stilleben (se d. o.).

Riposte, fr. (I ripå'sst; ital riposta, av lat. responde're, svara), kvickt och hastigt

svar; fäktk., efterstöt, motstöt. — Ripo-ste'ra, svara kvickt och hastigt; fäktk,, giva efterstöt, under det man parerar.

Ripre'sa, ital, tonk. — Repris (se d. o.); metr., ett slags stanser (se Stans).

Rips (av eng. rib, revben), ett slags tyg med upphöjda ränder. — Ripspiké, randig bom-ullspiké.

Riptjäder, zooL, en korsning mellan dalripa och tjäder.

Ripua'rier (av lat. ri'pa, strand), eg. strand-bebyggare; romarnas benämning på de franker, vilka bodde på ö. stranden av Rhen.

Ripvide, bot., se Salix.

Ripört, bot., se Chamæorchis.

Rire, Le, fr. (1. lö rir), "skrattet", känd fransk skämttidning, grundad 1894.

Ris, se Oryza sativa.

Ris {mlty. ris, urspr. av arab. rizma, pap-perspaeke), enhet för pappersräkning. Svenskt ris innehåller 500 ark, engelskt ris 480 ark.

R. I. S. A., förk. för lat. Roma'ni impe'rii se'mper auctor, alltid vidgare av romerska riket (fordom tillägg till tyska kejsar-titeln).

Risali't (ital. risalto), byggn., framsprång.

Riscontro, ital. (1. riskå'ntrå), reskontra (se d. o.).

Ris de veau, fr. (1. ri dö vå), kokk., kalvbräss.

Risen 1. Riset, äldre, folklig benämning på engelska sjukan o. a. barnsjukdomar.

Risenti'to, ital., tonk., livligt, uttrycksfullt.

Risfodermjöl, kraftfoder av avfallsprodukter vid polering av ris.

Ri'shi, ind., "siare", vis och helig man; namn på de av Brahma först skapade väsendena.

Ri'sico, ital., Risque, fr. (1. risk), risk, fara, våda, äventyr. — Riska^bel (fr. risquable), äventyrlig, vådlig. — Riske'ra (fr. risquer), våga, äventyra, sätta på spel.

Ri'ska, se Lactarius deliciosus.

Riska'b€l, Riske'ra, se under Risico.

Riskli, skalavfall vid polering av ris. Som fodermedel värdelöst. Jfr Risfodermjöl.

Riskoiitre'ra = Skontrera (se d. o.). — Ris-ko'ntro — Rescontra (se d. o.).

Riskor, bot., se Lactarius.

Risolu'to, ital., tonk., beslutsamt. — Risolu-ti'ssimo, mycket beslutsamt.

Risorgimento, ital. (1. risårdjime'ntå), "uppvaknande", benämning på perioden 1750 —1870 i Italiens historia. Jfr Rinnova-mento.

Riso'rius mu'sculus, lat., anat., skrattmuskeln.

Risotto, ital. (1. -å'ttå), en italiensk risgrynsrätt.

Rispapper, framställes i Kina av märgen ur en aralieväxt, Tetrapo'nex papy'rifer, i Japan av växlande material (i form av tätt silkespapper).

Rispo'sta, ital, svar; tonk., en huvudstämman efterhärmande stämma.

Risque, se Risico.

Rissel, grovt såll.

Rissole, fr. (1. -såll), namn på ett slags små kött- 1. fruktpastejer.

Rissla, en i Norrland bruklig åksläde.

Rist, se Hrist.

Ristorne'ra (fr. ristorne av ital. ritorus), handelst., rätta en oriktigt införd post; återkalla en tagen assurans. — Risto'rno, rättande av en oriktigt införd post; åter-kallelse av en tagen assurans.

Ristre'tto, ital., handelst., huvudinnehållet av en räkning; billigaste priset på en vara.

Ri'sum tenea'tis, ami'ci, lat., vänner, kunnen I hålla eder från skratt? (Horatius.)

Ri'sus, lat., skratt. — R. sardo'nius, sardo-niskt skratt (se d. o.).

Risvegliato, ital. (1. risvelja'tå), tonk., muntert, livligt.

Risvin, se Saké.

rit., förk. för ritenuto (se d. o.).

Rit (lat. ri'tus, bruk, ordning), kulthand-ling, kyrkobruk, religiös ceremoni.

Rita, sanskr., "den rätta ordningen", den kraft, som upprätthåller världsordningen.

Ritarda'ndo 1. Ritarda'to, ital., tonk., dröjande, småningom långsammare.

Ri'te, lat., på behörigt sätt, lagenligt, riktigt.

Ritenu'to, ital., tonk., återtiållet, långsamt.

Riti, ind., svulstig poetisk stil.

Ritorne'll (ital. ritornello), tonk., för-, mellan- 1. efterspel i sångstycken; diktk., ett slags små italienska folkvisor.

Rito'rno = Ristorno (se d. o.).

Ritschliani'sm, teoL, kyrklig riktning som anslöt sig till A. Ritschl i en mot metafysik och mystik avog totaluppfattning av kristendomen.

Ri'tter, ty., riddare; i Österrike titel för medlemmar av högadeln.

Ritra'tta, ital., hayidelst., återväxel. Se vid. Ricambio.

Ritua'1, Ritualmord, Rituali'sm, Rituali'st, Ritue'll m. fl., se under följ. ord.

Ri'tus, lat., bruk, ordning; kyrkogudstjänstordning, kyrkobruk. — Ritua'l, den stadgade ordningen för kyrkogudstjänsten och kyrkliga förrättningar av annat slag; mässbok. — Ritualmord 1. Ritue'llt mord, mord, utfört på bekännare av en annan religion i syfte att bruka blodet till oifer 1. d. — Rituali'sm, överskattning av ritualen, fasthängande vid yttre religionsbruk; även = Puseyism (se d. o.). — Rituali'st, kännare av kyrkobruk; anhängare av ritualismen. — Ritualisti'k, läran om kyrkobrukens anordnande. — Ritue'll 1. Ritue'1, som hör till ritus.

Ritusamha'ra, ind., "årstidernas växling", ett indiskt diktverk.

Ritzaus byrå, dansk telegrambyrå, grundlagd i Köpenhamn 1866.

Riva, bot., se Asperugo.

Riva'l (av lat. riva'lis, eg. en person, som äger en bäck [lat. rivus^, tillsammans1144

med en annan), medtävlare, medfriare. — Rivalise'ra, tävla, bestrida varandra företrädet. — Rivalite't, tävlan; avundsjuka, svartsjuka.

Riva'le, lat. (av ri'vus, bäck, flod), bot., växande vid bäckar. — Rivula'ris (av rHvuluSy liten bäck), hot,, växande vid små bäckar. — Rivulo'sus, hot., med små rännilar.

Rivale'ra, se Revalera. — Riva'lso, ital., han-delst., handlingen att göra sig betald, att taga regress (se d. o.).

Rivali'n, se Ripolin.

Rivano'1, se Trypaflavin.

River, eng. (1. riVvör), flod, älv.

Rive'rs dryck, se Potio Riveri.

Rive'rso, ital., omvänd; tonk., beteckning, som antyder, att stället i fråga kan spelas även baklänges.

Rivesaltes, fr. {1. rivsallt), ett franskt muskatvin.

Rivie'r {fr. rivière, flod), nedre delen av en segelbar flod, där ankarplats finnes.

Rivie'ra, ital., strand. — Rivie'ran (ital. la Rivièra, fr. la Rivière), kuststräckan vid Medelhavet från Cannes till Spezia.

Rivière, fr. {1. -viä'r), flod, ström. — Rivière de diamants (Z. - dö diama'ng), diamant-halsband.

Rivolgime'nto, ital. (1. -våldji-), tonk., stämmornas ömvändning i den dubbla kontrapunkten. —• Rivolta'to, omvänt.

Ri'xa, lat., strid, tvist, träta.

Rixoli'n, "konstgjord terpentin", består av kamferolja och petroleum.

Rjetj, konstitutionellt-demokratiskt politiskt dagblad, uppsatt i Petersburg 1906.

R. M., förk. för lat. re'gia maje'stas, kunglig höghet, revere'ndum ministe'rium, prästämbetet.

R. M. C., förk. för lat. revere'ndi ministe'rii candida'tus, prästkandidat.

Rn, kem., atomtecken för Radon (se under Radium).

R. O., förk. för Riksdagsordningen.

Roadster, eng. {1. rå'udstö), landsvägshäst; landsvägsbil, tvåsitsig bil med två dörrar.

Roafibrer, framställes på Sällskapsöarna av nässelarten Vrtica arge'nta. Se Ramie.

Roald, norskt mansnamn.

Roa'r, fornnordiskt mansnamn (av isl. hröör, lov, pris, beröm).

Roaroa, zooL, se Apteryx.

Roastbeef, eng. (1. rå'stbif), se Rostbiff.

Rob, se Robe och Roob.

Robbentran, ty., sältran.

Ro'bber 1. Ro'bbert (av eng. rubber, dubbelt parti), spelt., omgång i spel (då alla gjort utgång med varandra).

Robe, fr. {1. råbb; sv. uttal: råb), lång, släpande fruntimmersklänning; handelsL, så mycket tyg, som åtgår till en damdräkt; lång överklädnad, som begagnas av franska domare cch advokater. — R. de cham-bre (1. - dö sjangbr), nattrock. — R. de

cour (1. - dö kor), hovdräkt. — Roberonde (1. råbbrå'ngd), klockkjol.

Ro'bert, forntyskt mansnamn (av fhty. hru'odi, lov, pris, beröm, och pert 1. bert, bjärt, lysande; fr. uttal: råbbä'r; eng. uttal: rå'bbört). Förk. i England till Rob, Bob och Bobby {1. råbb, båbb, bå'bbi). Buret av franska och skotska konungar. Motsvarar kvinnonamnen Robe'rta och Roberti'na.

Robe'rta, astr., en av småplaneterna.

Robertsonska metoden, en s. k. praktisk metod att lära främmande språk.

Robiga'lia, se Robigus.

Robige'n, medel att borttaga rostfläckar på tyg. Innehåller oxalsyra och saltsyra.

Robi'gus 1. Robi'go, rom. myt., sädesbrandens gud 1. gudinna. — Robiga'tia, fest till blidkande av sädesbrandens gudomlighet (25 april).

Robillard, fr. (1. råbbija'r), ett slags fint franskt snus.

Robi'n, kem., kem., toxalbumin i barken av Robinia pseudacacia (se d. o.).

Robin goodfellow, eng. (1. rå^bbin godd-fe'llå), Nisse god dräng. Puck (se d. o.).

Robin Hood, eng. (1. rå'bbin hudd), en i forn-engelska ballader besjungen rövare och idrottsman, länsadelns förbittrade fiende, men de fattiges beskyddare. — Robinhood-societies (1. -såssä'jitis), i England föreningar, som samlas på värdshus för att politisera.

Robi'nia pseudaca'cia, bot., akacieträd, infört, litet prydnadsträd med parbladiga blad och vita, välluktande blommor i hängande klasar. Tillhör fam. Legumi-no'sæ.—Robfniaträ fås av Robi'nia pseud-aca'cia. Brukas till vagnmakararbeten, skeppsinventarier m. m.

Robin och Marion (Z. råbä^ng - mariå'ng), herdedrama av den franske trouvèren Adam de la Halle (1235—87).

Robinsona'd (efter Robinson Crusoe, se följ. ord), äventyrsskildring, särskilt rör. skeppsbrutnas öden.

Robinson Crusoe (sv. uttal: kru'se), ryktbar äventyrsroman, författad och 1719 utg. av engelsmannen Daniel Defoe (1. - difå').

Robiole 1. RobioIi'ni, ital., små italienska gräddostar.

Robora'ntia, Roboratif, se under följ. ord.

Robore'ra (lat. robora're, av robur, styrka), stärka, göra stark. — Robora'ntia, pl., med., stärkande medel. — Roboratif, fr. (1. -ti'fF), stärkande.

Robo't ung., arbete; i det forna Österrike-Ungern benämning på dagsverksskyldighet; benämning på en fantastisk mekanisk "människa", tänkt såsom utförande allt arbete åt sin herre. Se Android.

Rob Roy, eng. (1. råbb råj), "rödhårige Robert", folkets benämning på en ryktbar skotsk fredlös (d. 1734).

Ro'bur, lat., kraft.

Roburi't, tekn., ett sprängämne.

Robu'st {lat. rohu'stus), stark, kraftfull; härdig; grov.

Roc, fr. (Z. råck), klippa, hälleberg.

Rocaille, fr. {1. råcka'j; av roc, ital. rocca, klippa, hälleberg), konstgjort grottverk, utfört av stenar, koraller, musslor, snäckor o. s. v.; stora glaspärlor till halsband. — Rocaillefluss, flussmedel av mönja och kvarts, använt vid porslinsberedning.

Rocambole, fr. {1. råckangbå'll), spansk cha-lottenlök (se d. o.); spelt., i Thombre ett visst antal marker, till vilket var och en, som vinner, måste bidraga och som sedan sättes ut.

Rocce'lla, bot., ett på kustklippor växande lavsläkte. Flera arter från Medelhavsländerna och Australien insamlas för beredning av orselj och lackmus.

Roccelli'n, kem., ett naftalinfärgämne.

Roche'a, bot., som krukväxter odlat släkte av fam. Crassula ceæ.

Rochellesalt {1. råsjä'll-), med., Ta'rtras na'tricokalicus, vinsyrat natron-kali. Brukas som laxermedel.

Rocliet, ett bordeauxvin.

Roche'tus, nylat., en till biskopsskruden hörande skjorta av spetsprytt linne med snäva ärmar.

Rochons mikrometer, se Dubbelmikrometer.

Ro'chus, mansnamn, den upphöjde. Buret av ett franskt helgon, skyddspatron mot smittsamma sjukdomar.

Rock, Rök 1. Ruk, en i österländska sagor förekommande fågel av utomordentlig storlek och styrka.

Rock, zooL, se under ^pyornithes.

Rocka'd, se under Rockera.

Rockefeller Foundation {1. rå'cköfellö faon-dä'sjön), en 1913 genom donation av den amerikanske "oljekungen" J. D. Rocke-feller grundad stiftelse till mänsklighetens välfärd genom energisk kamp mot folksjukdomarna. — Rockefellerinstitutet, är ett av samme man grundat institut i New York för experimentell medicinsk forskning.

Rockentrav, bot., se Arabis.

Rocke'ra (fr. roquer, av roc, [fordom] torn i schackspel), spelt, i schackspel flytta kungen två steg till höger 1. vänster samt det närmaste tornet från hörnrutan till den på andra sidan om kungen befintliga rutan. — Rocka'd, det speldrag, då man rockerar.

Rockor, zooL, Batoi'dei, en underavdelning av haj fiskarna.

Rococo, se Rokokostilen.

Rocu'na 1. Gravate'na, blåsrör för jakt med förgiftad pil, som användes av flera primitiva folk.

Rod, eng. (1. rådd), "stång", engelskt längdmått om 5,5 yards.

Rodage'n, farm., medel mot Basedowska

sjukdomen ur mjölk av getter, som berövats sköldkörteln.

Roda'n (av gr. rho'don, ros), kem., svavel-cyan, en sammansatt radikal, som med väte ger rodanvätesyra och med metaller rodanurer och rodanider. — Rodanammo-nium, ett ammoniaksalt. — Rodani'der och Rodanu'rer, se under Rodan (här ovan). — Rodankvicksilver = Kicksilverrodanid (se d. o.). — Rodanmetaller, svavelcyans föreningar med metaller. — Rodanvätesyra, cyansvavla. Se under Rodan (här ovan).

Roden, fordom benämning på de kusttrakter av Svealand där leding utgjordes (jfr Roslagen) .

Rode'o, sp., sportt., omtumlande med en häst; cowboys' tävlingar till häst; den inhägnade platsen för dylika.

Rodina'1, kem., paramidofeno'lklorhydrat, användes som fotografisk framkallare och till färgning av pälsverk.

Ro'dium 1. Rho'dium (av gr. rho'deos, rosenröd), kem., en mycket hård, vitgrå, sällsynt metall, som i naturen förekommer i förening med platina. Användes till spetsar på guldpennor. — Rodiumguld, naturlig guldlegering med omkr. 40 % rodium (Mexiko).

Rodofyce'er, se Rhodophyceæ.

Rodokrosi't, miner., manganspat.

Rodologi' (av gr. rho'don, ros, och lo'g os, vetenskap), bot., vetenskapen om rosorna. — Rodolo'g, person, som idkar rodologi.

Rodomont, fr. (1. rådåmå'ng), 1. Rodomo'nte, ital. (efter en övermodig kämpe med detta namn i hjältedikterna '^Orlando innamo-rato" och '^Orlando furioso^^ [se d. o.]), storskrytare, skrävlare. — Rodomonta'd (fr. rodomont ode), skrävel, skryt. — Rodo-monte'ra, skryta, skrävla.

Rodotili't, miner., vattenhaltigt mangankal-ciumsilikat.

Ro'drick 1. Ro'derich, tyskt mansnamn, rik på råd, rådgivare.

Ræderer, fr. {1. rödrä'r), världsbekant champagnevinsmärke.

Roff ~ Ruff (se d. o.).

Roga'te, lat., eg. bedjen; benämning på femte söndagen efter påsk, bönesöndagen, efter begynnelseordet i dagens evangelium.

Rogatio'n, lat., bön, böneskrift; förbön för döda. — Rogatoria'les, pl., 1. Rogato'rium, jur.,^ böneskrift.

Rogatfster, i 4:e och 5:e årh. en kristen sekt, uppkallad efter stiftaren, Rogatus.

Roga'tius, latinskt mansnamn (av roga'tus, önskad).

RogatoriaTes, Rogatorium, se under Roga-tion.

Ro'ger (fr., 1. råsje'), romanskt mansnamn, den i spjutkastning berömde. Buret av italienska furstar.

Rohaltagräs, ett folknamn på Linnæa.

Rohan (1. råa'ng), en av Frankrikes föi'-nämsta adelsätter.1146

Rohbau, ty. (L rå'baii; av roh, rå, och Bauy byggnad), hyggn., murverk av bränt tegel utan puts.

Rohilla, det inhemska namnet på afganerna.

Roi, fr. (L råa'), konung. — Roi d'armes, fr. (Z. -darm), 'Vapenkonung", härold av högsta rangen vid det franska medeltidshovet. — Rois fainéant, fr. (1. råa fä-nea'ng), "lättjefulla konungar", benämning på de sista konungarna av mero-vingiska ätten. — Roi-Soleil, fr. (1. - så-lä'j), kung Sol, benämning på den franske konungen Ludvig XIV.

Rojali'sm (fr. royalisme, av roi, konung), konungskt sinnelag, tillgivenhet för konungen 1. konungadömet. — Rojali'st (fr. royaliste), anhängare av konungen 1. konungadömet. — Rojalistisk, konungskt sinnad.

Rok, arah.y se Rock.

Rok (isl. Hrokr), namn på flera nordiska sagohjältar.

Rokokostilen 1. Rokoko, fr. (1. råkåkå'; av rocailUy se d. o., av {tal. rocca, klippa), konsth.y den under förra hälften av 1700-t. rådande dekorationsstilen, som i Frankrike kallas style Louis XV. Den karakteriseras av lekfull oregelbundenhet, svängda former och förkärlek för musselornament.

Roi, se Roll.

Roland (lat. Hruodlandiis, ital. Orla'ndo, se d. o.), forntyskt mansnamn (av fhty, hru'odi, beröm, heder, ära). Buret av en ryktbar sagohjälte, den mest lysande av kejsar Karl den stores paladiner. — Rolandssagan, en till Karolingiska sagokretsen (se d. o.) hörande skildring av paladinen Rolands hjältedater. — Rolandsstod (ty. Roland 1. Rolandssäide) på i vissa tyska städer på torget resta kolossalstatyer, föreställande en harneskklädd man med draget svärd, sinnebild av lagskipningen. — Rolandssången (fr. La chanson de Roland), ett i 11 :e årh. diktat franskt kväde om paladinen Roland.

Role, fr. (1. rål), roll (se d. o.).

Rolf, fornnordiskt mansnamn (av hröör, fhty. hruodi, lov, pris beröm, och olf, ulv, kämpe). Buret av en dansk sagokonung med tillnamnet Krake (isl. kraki, smal, avkvistad trädstam) och av vikingen Gånge-Rolf.

Roll 1. Roi (1. råll, rål; fr. role), eg. pappersrulle; uppteckning av alla de repliker, en skådespelare har att säga i en teaterpjäs; den person, han har att framställa; ett för tillfället antaget sätt och uppförande.

Roller gin, eng. (1. rå'ulö dsjin), valsegrener-maskin. Se Egrenera.

Rom (1. råmm; ty. rum, eng. rhum), Spi'ritus sacchari, ett slags brännvin, som fås genom självjäsning av sockerrörssaft 1. melass och destillation. Mest värderas Jamaikarom.

Roma, astr., en av småplaneterna.

Roma (1. rå'-), latinskt och italienskt namn på staden Rom. — R. æte'rna, lat, det eviga Kom. (Tihullus.) — R. locü'ta est, ca'usa finfta est. Rom (=påven) har talat, och därmed är saken avgjord. — R. non fu'it u'na di'e co'ndita. Rom byggdes icke på en dag. — Romæ quo'que ho'mines moriu'ntur, även i Rom dö människorna. — Roma vi'ctrix Græ'cia vi'cta vi'ncitur, det segerrika Rom besegras av det besegrade Grekland. — R. o mo'rte, itaL, Rom 1. döden, yttrande av Garibaldi under ett av hans tåg mot Rom. — Roma'na ci'vitas, lat., romerska staten.

Romagnarasen (1. råma'nja-), nötkreatursras i n.ö. Italien.

Roma'ika, ny gr., dansk., nygrekisk national-dans.

Romals, eng., se African goods.

Roma'n (fr. roman, eng. romance, ital. ro-manzo), hos medeltidens romanska folk benämning på varje diktad berättelse på vers 1. prosa av större omfång och med världsligt ämne, avfattad på folkspråket (lingua romana); numera namn på en med episk utförlighet framställd prosaberättelse, vars huvudsyfte är karaktärsskildringen, sedemålningen 1. d.; äventyrlig kärlekshistoria. — R. de la Rose, fr. (1. råma'ng dö la rås), fransk dikt från 1200-t. — R. de Renard (1. - dö röna'r), fransk medeltidsdikt, avhandlande djursagan. — Romance'ro, sp., samling av romanser. — Roma'ner 1. Roma'nska folk, italienare, spanjorer, fransmän, portugiser m. fl. folk, som. utgöra en huvudgren av den indoeuropeiska folkstammen. — Ro-mane'sca, se Gaillarde. — Romane'sk (fr. romanesque), överdrivet svärmisk, äventyrlig, romanartad, romanlik. — Ro'mani 1. Rommani (av rom, zigenare), zigenar-språket (urspr. ett sydindiskt, med sanskrit besläktat språk). Jfr Monsing. — Romanise'ra, göra romansk. — Romani'sm, katolicism, papism (se d. o.); romansk språkegendomlighet; konstt., romansk stil. — Romani'st, person, som studerar romersk rätt 1. romanska språk; anhängare av romersk-katolska läran. — Romans (1. -ma'ngs; fr. romance), en lyrisk-episk dikt, där det berättande elementet är övervägande, till skillnad från ballad (se d. o.), där huvudvikten ligger på stämningen; tonk., en kompositionsform mellan visa och ballad. — Roma'nsk, härstammande från det forna latinska folkspråket; tillhörande de romanska språken 1. folken. —• Romansk stil, hyggn., rundbågsstil, en stil, som karakteriseras av rundbågen och den strängt bundna sammanslutningen av byggnadens leder. Dess grundform är det latinska korset. Den uppstod på 1000-t., nådde sin höjdpunkt på 1100-t. och efterträddes sedan av gotiken (se d. o.). — Romanska språk, de

från det fornromerska talspråket härstammande språken, nämligen italienska, spanska, portugisiska, katalanska, franska, provengalska, rätoromanska och rumänska. — Romanti'k, den kristna medeltidens smak i konst och litteratur. — Nyromantiken, hos oss benämning på den romantiska skolan. — Roma'ntiker, anhängare av den romantiska skolan. — Romantise'ra, ge en romantisk 1. fantastisk prägel åt något. — Roma'ntisk, som överensstämmer med den kristna medeltidens smak i konst och litteratur (jfr Antiky Klassisk, Modern); exalterat känslofull; poetiskt skön, hänförande, som äger en vild skönhet; underbar, äventyrlig. — Romantiska skolan, romantikens efter-blomstring, särskilt inom vitterheten, under förra hälften av 1800-t.

Roma'ncement = Romerskt cement (se d. o.).

Romanèche {L -nä'sj), ett Bourgognevin.

Romane'sco, ett vin från trakten kring Rom.

Romane'sk, se under Roraan,

Roma'nia, latinskt namn på Rumänien; även det forna romerska väldet.

Romani'sm, Romanist, se under Roman.

Roma'nos, se Romanus.

Romanov (1. rama'nåff), rysk härskarätt (1613—1762).

Roma'ns, Roma'nsk, Romantisk, Roma'ntiker, Roma'ntisk m. fl., se under Roman.

Roma'nus, latinskt mansnamn, romare, romersk. Buret av bysantinska kejsare.

Romarebrevet, en av Nya Testamentets böcker, författad av aposteln Paulus.

Romb {lat. rho'mbus), geom., en parallello-gram, vars alla sidor äro lika stora, men vinklarna icke räta. — Rombdodekae'der, solid figur, som inneslutes av tolv rom-biska ytor. — Ro'mbisk, som har form av en romb. — Rombiska systemet, miner., kristallsystem, som utmärkes av tre olikvärdiga, mot varandra vinkelräta axlar, samt tre mot varandra vinkelräta, vanliga symmetriplan utan hiivudplan. — Rom-boe'der, solid figur, som inneslutes av sex rombiska sidor. — Romboi'd, en parallellogram, vars närliggande sidor icke äro lika stora och vinklarna ej räta. — Romboi'-disk 1. Romboida'1, som har form av en romboid. — Romboida'iharv, ett slags slät-harv. — Romboidiska nätet {lat. reti'-culiim), astr., stjärnbild på s. himmels-hemisfären. — Rombporfyr, petrogr., kvartsfri ortoklasporfyr, vars strökorn utgöras av kalifältspat med rombiskt tvärsnitt.

Romeo och Julia, huvudpersonerna i en ryktbar kärlekstragedi med samma namn av Shakespeare.

Romershausenska pressen, en apparat för beredning av extrakt.

Romerska bad, ett slags varmluftsbad; lokalerna för dessa.

Ro^mcrska ku^rian (jfr Curia), det påvliga

kabinettet, sammanfattningen av de påvliga regeringskollegierna. — R. priset {fr.

Grand prix de Rome), ett av konstakademien i Paris utdelat stipendium, vars innehavare äger rätt att på statens bekostnad tillbringa fem år vid Académie de France i Rom. — R. siffror äro: I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M 1. oo (1,000). De övriga talen bildas av dessa på så sätt, att den mindre siffran sättes till höger om den större (t. ex. VI [6] 1. tvärtom (t. ex. IV [4]). — Romerskkatolska kyrkan, den i Västerlandet utbildade katolska (allmänna) kyrkan, som ledes av påven, biskopen i Rom. Jfr Grekiska kyrkan. — Romersk konung {lat. rex romano'rum)y under medeltiden titel för den tyske konungen, som efter att hava blivit krönt i Rom kallades romersk kejsare. — R. ordning, hyggn., en pelarord-ning, sammansatt av den joniska och den korintiska. — R. stil, en förening av det etruskiska båg- och valvsystemet med den rätliniga grekiska kolonnarkitekturen. — R. rätt {lat. jus roma'num), sammanfattningen av de i romerska riket gällande lagarna, vilka, efter att hava blivit samlade under namnet Co'rpus ju'ris (se d. o.), utgjorde grundvalen för de flesta europeiska lands lagstiftning.— R. tid, arkeoL, järnåldern från Kristi födelse till omkr. 400 e. Kr. — Romerska vågen, snällvågen, en våg, som utgöres av en olikarmad hävstång och en flyttbar motvikt. — Romerskt cement, framställes av naturlig hydraulisk kalk.

Rom-essens {1. råmm-essa'ngs), kem., ana-nasolja (se d. o.), vilken brukas som tillsats till konstgjord rom.

Romft, kem., ett sprängämne, som består av ammoniumnitrat, paraifin, naftalin och kaliumklorat.

Ro'mmani, se Romani.

Rompriset, se Romerska priset.

Romsten, petrogr., se Oolit.

Romualdi'norden, efter stiftaren, italienaren Romualdo, namn på Camaldulensorden (se d. o.).

Ro'mulus, rom. sag., Rhea Silvias son, jämte sin broder Remus grundläggare av staden Rom, var själv dess förste konung. — Romuli'der, Romulus' efterkommande.

Roncegnovatten {1. rånse'njå-), järn- och arsenikhaltigt mineralvatten från Syd-Tyrolen.

Ro'nchi, med., se Rassel.

Rond {1. rångd; fr. ronde), rund, kringvand-ring för att se efter, att allt är i sin ordning; omgång (i boxning);

krigsk., trupp, som gör en rund till vakter och poster.

Rondeau, fr. {1. rångdå'), diktk., lyrisk dikt, som består av 12—14 versrader, fördelade i tre strofer. Inuti cch i slutet av dikten förekommer ett av begynnelseorden bildat omkväde. Slutrimmen äro blott två.1148

Rondell—Rose-Croix

Ronde'll (av fr. rond, rund), runt, befäst torn.

Rondi'no, se under följ. ord.

Ro'ndo, itaL, tonk., ett vanligen i två delar indelat musikstycke, i vilket huvudtemat flera gånger upprepas och omväxlar med ett 1. flera sidotema. — Rondfno 1. Ron-doIe'tto, ett kortare, mindre utfört rondo.

Rondpoint, /r. (L rångpåä'ng), rund plats, vid vilken flera gator 1. vägar utmynna; hyggn. = Apsis (se d. o.).

Rondå', se Rondeau.

Rongalft, se Eradit.

Ronn {isL Hronn), nord. rnyt., en av havsguden Ägirs nio döttrar.

Ronnebyvatten, järnrikt hälsovatten från Ronneby brunn, där även arsenikhaltigt vatten finnes.

Ronsdorfarnas sekt, se Ellerianer.

Roob, arab., farm., förr namn på av indunstade växtsafter berett mos. — R. da'uci, morotsaft. — R. juni'pere, enbärssaft. —• R. pruno'rum, plommonsaft. — R. sambu'ci, fläderbärssaft.

Rood (Z. rod), engelskt ytmått = 1,011,6 kvm.

Rookwoodporslin {1. ro'koo'd-), porslin från Amerikas mest berömda porslinsfabrik (grundad 1880).

Root- and brauch-partiet {L rot än bra'usj-), puritansk riktning i England under 1600-t.

Roparerörelsen, extatisk religiös rörelse i Småland på 1840-t.

Ropt, Roptaty', se Hroptr.

Roquefortost (1. råckfå'r-; fr. fromage de Roqiiefort), en berömd ostsort, uppkallad efter tillverkningsorten, den franska byn Roquefort.

Roquelaure, fr. {1. råcklå'r), ett slags res-1. regnrock.

Rora'rii, irreguliärt fotfolk i romerska legionen.

Rora'te, lat., 1. Roratemässa, en inom romersk-katolska kyrkan under advents-tiden till Jungfru Marias ära firad morgongudstjänst, uppkallad efter inledningssångens begynnelseord "Rorate coeli desu-per^' (himlarna drype ifrån ovan).

Ro'ridus, bot, daggig.

Ros, med., rosfeber.

Ros, metall., äldre benämning på fläckar och ojämnheter i brottet av stål.

Rosa, kvinnonamn (av lat. ro'sa, ros). På franska Rose och Rosette {1. rås, råsä'tt). Från Rosa härstamma kvinnonamnen Rosa'lba (vit ros), Ro'salie (1. -i) 1. Ro-sa'lia (liten ros), RosaIi'nda 1. Rosali'na (den rosiga), Rosamu'nda (rosenmun), Rosa'ura (rosenfläkt), Ro'sea (som är av I. tillhör en ros) och Rosi'na (rosenknopp).

Rosa, bot., busksläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Sentico'sæ. Utomordentligt formrikt släkte av såväl inhemska som utländska, vilda som odlade arter och korsningar. — R. acicula'ris.

finnros. — R. a'lba, vit törnros. — R. ca-ni'na, nypon. — R. centifo'lia, äkta trädgårdsrosor, nejlikrosor. — R. cinnamo'-mea, bot., kanelrosor (vild i Norrland), odlad med fyllda blommor, "bukettrosor".

— R. damasce'na, portlandrosor. — R. Eglante'ria, gul törnros. — R. ga'llica, ättikrosor, provinsrosor, stain-form för många odlade varieteter. — R. gla'uca, rödbladrosor, odlad, ofta förvildad. — R. i'ndica, bourbonrosor, månadsrosor, terosor, tearosor. — R. mus-co'sa, mossrosor. — R. pimpinellifo'lia, pimpinellros, ofta odlad. — R. rubigino'sa, ängeltorn, luktnypon. — R. sulphu'rea, gul törnros. — R. villo^sa, sommarnypon.

Ro'sa, rosenfärgad, rosenröd. — Sub ro'sa, eg. under rosen (förtrolighetens symbol); i förtroende, i hemlighet.

Rosa'cea, bot., rosenfärgad. — Ro'seus, bot., med färg 1. lukt av törnros. — Rose'llus, Rose'olus, bot., nästan rosenröd. — Ro'seo-persici'na, bot., rödaktigt persikofärgad.

— Ro'seo-zona'tus, bot., med rosenfärgade bälten.

Rosa'ceæ 1. Rosacéer, bot., växtfamilj, tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Underfamiljer: Poma'ceæ, Drupa'ceæ och Sentico'sæ (Rosaceæ i inskränkt mening).

Rosa'lia, astr., en av småplaneterna.

Rosalie (ty. Schusterfleck), tonk., ett kort, på olika tonhöjder flera gånger upprepat motiv.

Rosali'ner, citroner.

Rosami'ner, kem., blå trifenylmetonfärgäm-nen mel gul fluorescens.

Rosamunde, astr., en av småplaneterna.

Rosanili'n, kem-., bildas vid inverkan av oxidationsmedel på en blandning av anilin och toluidin. Ger med syror salter, av vilka vackra anilinfärger beredas.

Ro'sa paragua'ta, sydamerikansk träsort, som användes till käppar och och div. svarveriarbeten.

Rosa'rium, lat., eg. rosengård; rosenkrans, radband.

Ro'sa ro'rans bomta'tem, lat., "ros, som dryper godhetens dagg", hymn av Nico-laiis Hermanni.

Rosasalt, se Pinkkulör.

Ro'sa The'a, se Rosa, lat., bot.

Rosatopas, se Topas.

Roscoelft, miner., starkt vanadinhaltig glim-merart.

Roscra'nna, gaeliskt kvinnonamn (av ros, ros, och cranna, spjut, stråle).

Rosduntrav, bot., se Epilobium.

Rose, fr. (1. rås; lat. ro'sa), ros, törnros; rosenfärg; rosenfärgad. — Rose bengale (1. -gall), bengaliskt rött, eosinfärgämne, tygfärgämne med mycket dålig ljusäkthet.

Rose-Croix {1. rås kråa'), fransk konstnärsorden med inslag av mysticism, stiftad 1892.

Rosei'n, tékn., en röd anilinfärg.

Roseli't, miner., ett rosenrött kalkkobolt-ar seniat.

Rosella'n 1. Rosi't, miner., ett lerjordssilikat.

Rosellefibrer {1. råsä'll-), dets. som Gamho-haw.pa (se d. o.).

Rasenaprikos, Pru'nus tri'loha med fyllda blommor, odlas i trädgårdar.

Rosenbergmaskin, likströms generator, som trots starkt varierande varvtal 1. belastning alltid ger samma strömstyrka. Uppfunnen av österrikaren E. Rosenberg.

Rosenbinka, hot., se Erigeron.

Rosenborg have, parken kring Rosenborgs slott i Köpenhamn, vanligen kallad "Kongens have", omtyckt promenadplats.

RosenbuscWt, miner., ett Ijusgrått silicozir-konat av natrium och kalcium.

Rosenböna, hot., se Phaseolus.

Rosenfest, se Fete de la rosière.

Rosenfink, zooL, Carpo'dacus erythri'nus, en i Sverige sällsynt finkfågel.

Rosengarten, "rosengården", tysk hjältedikt från slutet av 1200-t. med motiv från Nibelungensagan.

Rosengång, "fälltäckeväv" 1. "tjockväv", svensk allmogevävslag på 3 1. 4 skaft med inslag i olika färger, vilka bilda ett randigt mönster, som täcker hela varpen.

Rosenhallon, hot., se Ruhus.

Rosenhonung, se Mel rosæ.

Rosenkam, en hos vissa hönsraser förekommande kamform, framtill bred, baktill utdragen i lång spets, över försedd med flera rader små jämnhöga taggar.

Rosenkammaren, fordom (till 1772) en pinokällare i Stockholm vid nuv. Vallingatan.

Rosenkattost, hot., se Malva.

Rosenkonse'rv, med., Conse'rva ro'sæ, bere-des av törnrosblad och socker.

Rosenkrans {ty. Rosenkranz, lat. rosa'rium), radband.

Rosenkrasse, bot., se Iberis.

Rosenkreutzare (l. -krå'jts-; ty. Rosenkreut-zer), ett i början av 1600-t. i Tyskland stiftat hemligt sällskap, som föregav sig åsyfta reformer i kyrka och stat; ett med frimureriet besläktat sällskap, stiftat i Tyskland omkr. 1756.

Rosenkvarts, miner., en mer 1. mindre rosenröd kvartsvarietet, använd till div. prydnadsföremål.

Rosenkål, se Brysselkål.

Rosenlager, se Nerium.

Roseno'bel, engelskt guldmynt (urspr. kallat nobel, se d. o.) = ungefär 1 pund sterling = 18 kr.

Rosenolja, farm., ^thero'leum ro'sæ, en dyrbar eterisk olja, destilleras med vatten av blombladen av Ro'sa moscha'ta och Rosa damasce'na, vilka odlas i Bulgarien, Mindre Asien, Ostindien m. fl. land. Utgör en högt skattad parfym.

Rosenribs, hot., se Rihes.

Rosenrot, hot., se Rhodiola och Sedum.

Roséns ammpulver, se Pulvis magnesiæ aro-maticus. — R. barnpulver, se Pulvis magnesiæ Gum rheo. — R. bröst droppar, se Vinum glycyrrhizæ thehaicum.

Rosensocker, Rosenmorseller, morseller av socker och rosenvatten med tillsats av jalaparot, skammonium och rött sandelträ. Avföringsmedel.

Rosensteins rabarber-elixi'r, se Vinum rhei aromaticum.

Rosensten, se Diamant.

Rosenstiels grönt, dets. som mangangrönt.

Rosenstockar, de framspringande delar av pannbenet, som bära hjortdjurens horn.

Rosensöndag = Midfastosöndag (se d. o.).

Rosenthal, berömd porslinsfabrik i Bayern, grundad 1897.

Rosentry, hot., se Lonicera.

Rosenträ kallas flera (ofta välluktande) träslag, vilka nyttjas vid parfymtillverkning och till snideri. Äkta rosenträ, Li'gnum Rho'dii, fås av Convolvulus scopa'rius på Kanarieöarna, brasilianskt rosenträ av Phys6caly'mna florihu'nda i Brasilien.

Rosenträ från Cayenne, se Dicypellium.

Rosenvatten, med., Aqua ro'sæ, beredes av färska 1. insaltade kronblad av Ro'sa centi-fo'lia, vilka destilleras med vatten. Blandat med blyvatten, brukas det som ögonvatten.

Rosenättika, Ace'tum Ro'sæ, framställes genom maceration av rosenblad i ättika. Användes som tillsats i bad- och tvättvatten.

Rose'ola, med., ett hudutslag i form av rosenröda fläckar.

Rose'ring = Sköning (se Sköna).

Roses metall {1. rå'sis -), en legering av vismut, bly och tenn.

Rose'tt (fr. rosette), eg. liten ros; bandknut, bandros; målark. och hyggn., rosformig prydnad. — Rosettfönster 1. Rosfönster, ett hjulformigt fönster, vars öppning är utfylld med stav- och rosverk.

Rosette {1. -ä'tt), franskt kvinnonamn (av lat. ro'sa, ros), liten ros.

Rosettestenen (Z. -sä'tt-), en vid Rosette i Egypten 1799 funnen sten, som gav uppslag till tydning av hieroglyfskriften.

Rosettjungfrulin, hot., se Polygala.

Rosfönster, se Rosettföyister.

Rosina'nte (efter Don Quijotes [se d. o.] så benämnda häst), mager och dålig häst, skinkmärr.

Rosft = Rosellan (se d. o.).

Roskarlen, zool., se Morinella.

Roskilde brödre {1. rå'skille -), kristet vikingaförbund på Själland, stiftat omkr. 1150 mot venderna. — Roskilde krönike, äldsta försöket till en sammanhängande dansk historia (omkr. 1140).

Rosko'lniker = Raskolniker (se d. o.).

Roskva, isL, "den raska", nord. myt., Tors tjänarinna, syster till Tjalve.

Rosling, hot., se Andromeda.1150

Rosmaridæ—Ro te

Rosma^ridæ, zool.y säldjur.

Rosinari'n, bot., farm., Rosmari'nus officina'-lis, en till fam. Lahia'tæ hörande halvbuske, som växer i Medelhavstrakterna. Bladen, Fo'lia rosmartni, äro officinella.

— Rosmarinolja, ^thero'leum rosmari'niy fås genom destillation av rosmarinblad. — Rosmarinspiritus, se Spiritus rosmarini,

— Sammansatt rosmarinspiritus, se Spiritus rosmarini compositus.

Rosma'rus, zooL, valrossläktet.

Rosoglio, ital. (Z. råså'ljå), fin italiensk likör, beredd av apelsiner 1. körsbär.

Roso'l, kem., salt, som bildas å polarisen vid Sibiriens kuster.

RosoIa'n, kem., ett azinfärgämne.

Roso'lblått := Azulin (se d. o.). — Rosolsyra, tekn., ett rött tjärfärgämne.

Ro'ssia, latinskt namn på Ryssland. — Ro's-sica, arbeten om Ryssland.

Rossini'sm, tonk., den italienske kompositören Rossinis musikaliska stil; även ef-terbildning av densamma.

Ro'ssläder (av ty. Ross, häst), läder, berett av hästhudens länddel.

Ro'sso anti'co, ital, "rödantik", ett slags rödaktig italiensk marmor. — Rosso di Leva'nte, en grön och röd serpentinart.

Rossolis, fr. (1. råssåli'; av lat. ros so'lis, soldagg), en likör, beredd av brännvin, socker och bärsaft.

Rost (mlty. Roste), galler i eldstäder, på vilket bränslet placeras.

Ro'stbiff {eng. roastheef), på engelskt sätt stekt 1. rostat oxkött, taget från länden.

Roste'llum, zool., det svintrynlika utskottet på bandmaskens huvud.

Rostgummi, dets. som dextrin (se d. o.).

Rostjord, lantbr., se Alv.

Ro'stra, lat. (pl. av ro'strum, näbb, tryne, gadd, fartygssnabel), i det gamla Rom benämning på den offentliga talarstolen på forum (se d. o.), vilken pryddes med far-tygssnablar, tagna från erövrade skepp.

Rostra'l = Rastral (se d. o.).

Rostra'tum, -a (av ro'strum), hot., med spröt.

Ro'strum, se Rostra.

Rosverk = Masswerk (se d. o.).

Roswitha, astr., en av småplaneterna.

Rot, mat. Storhet, som upphöjd till viss dignitet ger en annan storhet, kallas rot till den senare.

Rota, nord. myt., en valkyria.

Ro'ta, ital, eg. hjul; den högsta påvliga appellationsdomstolen, i Rom befintlig överdomstol för hela den katolska kristenheten.

Rotaci'sm (av gr. rho, bokstaven r), språkv., bruk 1. missbruk av bokstaven r, skorr-ning; övergång från s till r.

Rota'l (av arab. ratl), marockansk handelsvikt \pl. artol) — 508 1. 540 gr.

Ro'tang, se Rotting.

Rotary club, eng. (1. rå'oterri klöbb), "roterande klubb", efter anglosaxiskt föredöme bildade klubbar för att sammanföra representanter för olika yrken till diskussion och sällskaplig samvaro. Religion och politik uteslutna. I varje klubb ingår endast en medlem av varje yrke.

Rota'ta, bot., hjul-.

Rotatio'n (lat. rota'tio, av ro'ta, hjul), mek., kretsformig rörelse av en kropp, välvning omkring en axel. — Rotationsapparat — Gyroskop (se d. o.). — Rotationsaxel, se under Axel. — Rotationsdispersio'n, fys., skillnaden i ett ämnes förmåga att vrida polarisationsplanet för ljus av olika våglängd. — Rotationsdjuptryck, Mertens-, Intaglio- 1. Rembrandttryck, djuptrycks-förfarande, varvid jämte den bild, som skall etsas, ett fint kornraster inkopieras. Etsningen uppdelar därför bilden i ett stort antal olika "färgkroppar", skilda av väggar med samma höjd. — Rotations-ellipsoi'd, mat., yta som uppkommer, om en ellips roterar kring sin ena axel. — Rotationsfotografi' 1. Kilometertryck, form av masskopiering, särskilt vid vykortsfabrikation, varvid kopieringspapperet användes i form av rulle. — Rotationshastighet, fys., den "vinkelhastighet" med vilken en

kropp roterar. — Rotations-magnetism, fys., magnetism, som en metallskiva erhåller genom att kringvridas i ett magnetiskt plan. — Rotationsmaskin = Gyroskop (se d. o.) ; även = Rotationspress (se d. o.). — Rotationsparaboloi'd, mat., den yta, som uppstår, om en parabel roterar kring sin axel. — Rotatiohspress, boktr., ett slags tryckpress, som för sin hastighet särskilt användes till tryckning-av tidningar 1. överhuvud av arbeten, som skola utgå i stor upplaga. — Rotations-yta, mat., yta, bildad därigenom, att en rät linje 1. en kurva vrider sig kring en axel. — Rotato'ria, pl., zool., virveldjur, en underavdelning bland maskarna. — Rotato'risk, välvande, som svänger omkring. — Rote'ra, vända sig kring en axel, svänga omkring.

Rotati'vos, port., öknamn på de båda politiska partier i Portugal, regenerado'res och progressi'stas, som under konunga-dömets sista tider oupphörligt avlöste varandra i en genom valfinter åvägabragt "rotation".

Rotato'res, anat., muskler som vrida runt.

Rote (ty. Rotte, fornfr., rote, av mlat., rutta, rupta, utbruten del), eg. skara, avdelning; krigsk., de män i en truppavdelnings olika led, som stå bakom varandra; jur., namn på vissa områden av stad 1. socken; hemman som tillsammans hålla soldat 1. båtsman. — Rotekolo'nn, infanteriets vanliga marschordning med utryckta rotar. — Rote'ra, indela i rotar. — Rote'ring, indelning i rotar för underhåll av manskap; detRote Fahne—Roulera

härmed sammanhängande allmänna besväret.

Rote Fa'hne, ty, (L rå'-), Röda fanan, förr kommunistisk tidning i Berlin, grundad 1918.

Rotehållare, ägare av roteringsskyldig jord.

Ro'tel (av mlat. ro'tulus, litet hjul), jur., packe av till samma mål hörande rättegångshandlingar; förteckning över de mål, som det tillkommer varje särskild tjänsteman att föredraga; domstols- 1. förvaltnings avdelning.

Rote'ra, se under Rotation och Rote. — Rote'ring, se under Rote.

Roterande fält 1. Vridfält, fys., magnetfält, vars riktning ändrar sig med konstant 1. pulserande hastighet men vars styrka kan vara konstant. Uppkomsten av R. utgör grundprincipen för alla växelströmsmotorer (utom kommutatormotorer).

Roterande spegel, fys., apparat, som användes för observation av hastigt förlöpande fenomen.

Rother, König Rother 1. Ruother, tysk medeltidsdikt.

Rothgülden, Mörk — Pyrargyrit (se d. o.).

Rothgülden, LjuSy miner., arseniksilver-blände.

Rothliegendes, ty. (1. råtli'g-), geol., benämning på undre avdelningen av permiska systemet (se d. o.).

Rothzinkerz, ty., miner. = Zinkit (se d. o.).

Roti'fera = Rotatoria (se d. o.).

Rotliegendes, se Rothliegendes.

Rotograyy'r, boktr., djuptryck från på kemisk väg graverade valsar.

Ro'tolo, ital.f en vikt, i Turkiet = 0,56 kg., i Kairo och Alexandria vanligen = 0,44 kg., i Messina = 0,79 kg. o. s. v.

Ro'tor 1. Magnethjul, fys., roterande fält å större växelströmsgeneratorer med stillastående ankare (Stator).

Ro'torfartyg, av tysken Flettner 1923 uppfunnen segelfartygstyp, som framdrives genom vindens tryck mot en 1. flera vertikala, roterande cylindrar (rotorer).

Rots 1. Snip (ty. Rotz, eg nässlem), veter., en smittsam sjukdom, som oftast angriper hästar och har sitt säte i huden, lungorna, lymfkörtlarna o. s. v.

Rotspon, ty., nordtyskt namn på franskt rödvin.

Rotta, tonk., medeltida stränginstrument.

Rotten boroughs, eng. {1. råttn bö'rrås) , pl.. förfallna engelska köpingar, vilkas rättighet att välja ledamot till parlamentet upphävdes genom parlamentsreformen av år 1832.

Rottenstein, ty. (1. råttensta'jn), Rotten-stone, eng. (1. råttenstå'n), miner., dets. som Trippel (se d. o.).

Rottel 1. Rottoli, turkiskt pund = 445 gr. — Rottel attaria = 506,9 gr., Rottel sucki = 568,4 gr. (i Tunis och Tripolis).

— Ekbohrn, 100,000 främmande ord. IL

Ro'tting, hot., Ca'lamus, ett i det tropiska Asien och Afrika inhemskt växtsläkte, tillhörande fam. Pa'lmæ. Stammarna av vissa arter, bl. a. C. Ro'tang och C. Dra'co, kallas rotting 1. spanskt rör och brukas till käppar, möbler m. m.

Rottleri'n, kem., ett gult färgämne, som fås av kamala (se d. o.).

Rottweiler (1. rå'ttvajler), tysk hundras.

Ro'tula, bot., litet hjul.

Ro'tuIa, pl. Ro'tulæ, lat. (av ro'ta, hjul), farm., pastilj. — R. me'iithæ piperi'tæ, pepparmyntpastiljer. — R. saccha'ri, sockerkakor, som användas till pastiljer.

Rotulatio'n (av lat. ro'ta, hjul), sammanhäft-ning av skriftliga handlingar. Jfr Rotel.

— Rotule'ra, ordna och sammanhäfta skriftliga handlingar. — Ro'tulus, en bunt handlingar. — R. mortuo'rum, förteckning över avlidna, för vilka själamässor skola läsas. —• R. te'stium, vittnesutsaga.

Rotu'nda (fr. rotonde, ital. rotonda, av lat. rotundus, rund), byggn., rundbyggnad; rundtempel.

Rotunda'ta, bot., rundad. — Rotundifo'lia, bot., med runda blad.

Rotu'nde, lat., utan omsvep, kort och gott.

Roturier, fr. (1. råtyrie'), ofrälse, borgerlig; oborstad, ohyfsad, rå, grov; borgare, bonde.

Rotvälska (ty. Rottivälsch), eg. falsk välska (i betydelsen romanskt språk); tjuvspråk; zigenarspråk; rådbråkat språk.

Roucou (1. roko'), dets. som orleana (se d. o.).

Roué, fr. (1. roe'; av roue, hjul), eg. rådbråkad, steglad; under regentskapet (se d. o.) medlem av hertig Filips av Orléans för sedeslöshet beryktade umgängeskrets; liderlig, utsvävande person, särskilt av de högsta kretsarna. — Aimable roué (1. äma'bbl -), älskvärd odåga.

Rouenankan (1. roa'ng-), medelstor fransk ankras, mycket omtyckt i Sverige.

Rouge, fr. (1. rosj), röd; röd färg, rött smink. — R. et noir (Z. - e nåa'r), spelt., rött och svart, ett franskt hasardspel, som spelas med sex kortlekar. — R. de Portugal 1. R. végétal (1. - dö pårtyga'll,

- vesjeta'll), portugisiskt smink, berett av safflor (se d. o.). — R. solide (1. såli'dd), ett naftalinfärgämne.

Rouget (1. rosjä'), franskt mansnamn, som betyder rödfena (ett slags fisk).

Rouget du porc, fr. (1. rosjä' dy pårk), röd-sjuka.

Rough boards, se Boards.

Rough riders, e7ig. (1. raff rajders), 'Vilda ryttare", amerikanskt kavalleriregemente, uppsatt av Roosevelt 1898 i kriget mellan Spanien och Förenta staterna.

Roulade, Roulance, se under följ. ord.

Roule'ra (fr. rouler), rulla, vara i omlopp, vara i gång. — Roulade, fr. (1. -a'dd), se Rulad. — Roulance (1. -a'ngs), penning-1152

omlopp, penningomsättning-, "rulljangs". — Roulette, fr. (L -ä'tt), se Rulett

Roundheads, eng, (L ra'undhedds), rundhuvuden, ett spenamn, som gavs puritanerna 1. anhängarna av det mot konung Karl I i England fientliga partiet, emedan de buro kortklippt hår.

Rousillon, fr. (1. ro'sijå'ng), ett starkt och sött franskt vin.

Roussins saltar {L rossä'ngs -), kem., invecklat sammansatta oorganiska föreningar, först framställda av fransmannen Rous-sin.

Roustignan, fr. {1. rostinja'ng), vitt franskt vin med arom av tryffel.

Rout, eng. (1. ra'ut), aftonsällskap; även upplopp, uppror.

Route, fr. (1. rott), rutt, väg, stig, farled; kosa, kurs, marschruta (se Marschroute).

Routine, fr. (1. roti'nn), Routine'rad, se Rutin, Rutinerad. — Routinier (Z. -ie'), person, som genom lång övning 1. vana vunnit färdighet 1. erfarenhet.

Rova, hot., se Brassica.

Rowdies, eng. {1. ra'udis), pL, orostiftare, vagabonder i de större städerna i Nordamerika.

Rovdjur, zool., Carni'vora, en ordning köttätande (stundom allätande) däggdjur.

Rowe {1. rå'o), handelsnamn på krossade galläpplen från Turkiet.

Rovolja, gemensam benämning på oljor ur frön av J5rassica-arter.

Rovraps, hot., se Brassica.

Rowton-house, eng. {1. rå'tönhaus), ett efter engelskt mönster inrett hem för ogifta arbetare.

Roxa'ne, astr., en av småplaneterna.

Roxa'ne, grekiskt kvinnonamn, buret av Alexander den stores gemål.

Roxola'ner, ett forntidsfolk, som bodde i trakten av Azovska sjön.

Roy al, fr. (1. råaja'll; av roi, konung), eng. (1. rå'jöl), kunglig; textil., enfärgat, små-fasonerat damdräkttyg; en genom församttning av s. k. tvärrips konstruerad bindning. — Altesse royale, se under Altesse. — Royauté (1. råajåte'), konungslig värdighet.

Royal exchange, eng., se Exchange.

Roy al geographical society, eng. {1. rå'jal djiågra'fikl såsa'jti), "kungliga geografiska sällskapet" i London, världens främsta sällskap i sin art, stiftat 1830.

Royal institution, eng. (1. rå'jal institju'-sjön), "kungliga stiftelsen", för naturvetenskaplig forskning, grundad i London 1799.

Royal Meteorological Society, eng. {1. rå'jal mitiörålå'ddjikl såsa'jti), "kungliga meteorologiska sällskapet", stiftat i London 1850.

Roya'lskepp, se Regalskepp under Regal.

Royal society, eng. (1. rå'jal såsa'jti), eg. kungliga samfundet; namn på tre veten-

skapliga sällskap (i London, Edinburgh och Dublin). Royal Suédois, fr. (1. råaja'll svedåa'), "kungliga svenska"

(regementet), dels ett svenskt regemente i fransk tjänst (1690 —1790), dels ett franskt regemente i svensk tjänst (1813—14).

Royalty, eng. (1. rå'jelti), kunglighet; avgift för bearbetning av gruva; avgift till patentinnehavare för rätt att begagna hans patent.

Royauté, se Royal.

R. P., förk. för lat. Res puhlica (se d. o.) 1. Revere'ndus pa'ter, högvördige fader.

Rp, å telegram förk. för fr. Réponse payée, svar betalt.

RR, beteckning för mycket rar, mycket sällsynt. — RRR, beteckning för ytterst rar, ytterst sällsynt.

R-salt, kem., naftolderivat, som med diazo-föreningar ger intensivt färgade azo-föreningar.

RSFSR, förk. för Ryska socialistiska federativa sovjetrepubliken (Russkaja socia-listitjekaja federativnaja sovjetskaja respublika).

R. S. V. P., förk. för fr. réponse sHl vous plait, om svar anhålles.

Rt., förk. för Right i vissa högre engelska titlar.

R. T. C., förk. för Reuter's Telegram Com-pany.

Ru, kem., atomtecken för Rutenium (se d. o.).

Rub, arab., turkiskt mynt — V4. piaster (se d. o.).

Rubank (ty. Rauhhank), tekn., stor hyvel.

Ruba'to, ital., tonk., rubbat tempo, ökad 1. minskad hastighet för åstadkommande av mera uttryck.

Rubber, eng., se Robber.

Rubefacie'ntia, lat., pL, med., läkemedel, som åstadkomma yttre hetta och rodnad, t. ex. senapsdeg, terpentin o. s. v.

Ru'bel (ry. rublj), rysk myntenhet = 100 kopek. (Numera 1 tjervo'nets = 10 för-krigsrubel).

Rubella'n, miner., ett slags röd glimmer.

Rubellft, miner., ett slags röd turmalin (se d. o.).

Rube'llum, bot., rödlätt. — Ru'beus, bot., röd-aktig. — Rube'scens, bot., rodnande. — Rubigino'sa, bot., brunröd.

Ru'ben, hebreiskt mansnamn, se en son! Buret av patriarken Jakobs och Leas förstfödde son, huvudman för den efter honom uppkallade stammen.

Rubensstickarna, konsthist., de i flamländske målaren Rubens' ateljé utbildade koppar-stickarna och träsnidarna, som fingo reproducera mästarens tavlor.

Rube'ola, med., röda hunden, en utslagssjukdom. — Rubeo's, torr ansiktsrodnad (hos sockersjuka).

Ruberytri'nsyra, se Kräpp.

Ru'bia, hot,, kräpp.

Rubia'ceæ 1. Rubiacéer, hot., växtfamilj av ordn. RuhWnæ. Omkr. 4,500 arter kända, mest från tropiska och subtropiska länder. Underfamiljer: Cincho'neæ, Coffei'neæ och Stella'teæ.

Rubiaci'n, kem., dets. som purpurin.

Rubicell, miner., ett slags rödgul spinell (se d. o.).

Ru'bicon, en liten, i övre Italien belägen flod (nu kallad Pisciatello), vars namn, efter Julius Cæsars ödesdigra övergång av densamma bevarats i uttrycket gå över Ruhi-con, d. v. s. taga ett avgörande, oåterkalleligt steg.

Rubidi'n, kem., en av kol, väte och kväve sammansatt s. k. nitrilbas, som blivit framställd ur stenkolstjära.

Rubi'dium, kem., en i naturen i ytterst små mängder förekommande silvervit alkali-metall, vilken anträffats såväl i mineral-som i växtriket.

RubifoVmis, hot., lik Ru'hus (hallon).

Rubii'næ, hot., växtordning, tillhörande de sympetala dikotyledonerna. Omfattar familjerna Ruhia^ceæ, Caprifolia'ceæ och Valeriana'ceæ.

Rubi'ii (ital. ruhino, av lat. ruber, röd), miner., röd korund (se d. o.), en ädelsten, näst diamanten den hårdaste och dyrbaraste. — Rubin-aste'rier kallas röda stjärnsafirer. — Rubinglas, ett slags djuprött, genomskinligt kristallglas, färgat med guldpurpur 1. koppar. — Rubinglim-mer, se Göthit. — Rubinspinell, ett slags spinell (se d. o.), som mycket liknar rubin.

— Rubinsvavel, kem., realgar (se d. o.). — Brasiliansk rubin, handelsnamn på genom glödgning rödfärgade mörkgula topaser.

Rubingiö's {lat. ruhingio'sum), rostfärgad.

Rubiola, namn på en högt värderad ostsort från italienska staden Ceva.

Ru'bor, lat., med., rodnad.

Rubrice'ra, se under följ ord.

Rubri'k (av lat. ruhri'ca, röd färg, av ru'her, röd), urspr. rödmålad begynnelsebokstav 1. med rött understruken titel (på en lag 1. d.); numera titel, överskrift. — Rubri-ce'ra, förse med rubriker; beteckna, benämna. — Rubrika't, avdelning. — Kubri-ka'tor, pl. Rubrikato'rer, under medeltiden benämning på personer, som målade begynnelsebokstäver o. a. prydnader i skrivna 1. tryckta verk. — Rubrikstil, tungt, omständigt skrivsätt; stilsort som användes till rubriker.

Rubro-margina'tus, hot., rödkantad.

Ru'bus, hot., hallon, art- och formrikt växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, under-fam. Senticosæ. — R. a'rcticus, åkerbär.—

— R. cæ'sius, blåhallon. — R. chamæmo'-rus, hjortron. — R. frutico'sus, björnbär, samlingsart för ett stort antal former. — R. idæ'us, hallon. — R. odora'tus, rosenhallon, odlad buske med rosenröda kron-

blad. — R. saxa'tilis, jungfrubär, stenhallon.

Ru'ctus, lat., med., rapning.

Rud, Ryd, Röd, -red, i svenska ort- och personnamn betyder eg. "avröjd mark".

Rudan, zooL, se Cyprinus.

Rudbe'ckia, hot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. Högväxta örter med gula blommor. Ett tiotal arter från n. Amerika odlade som prydnadsväxter. — R. hirta, omkr. halvmeterhög, med 2 à 3 cm. långa kantblommor. — R. lacinia'ta, höstsol, guldbollar, ofta två m. hög, med fyllda korgar.

Rudbeckiusstiftelsen, 1923 grundad stiftelse med uppgift att stödja den vetenskapliga teologiska forskningen i Sverige..

Ru'dbert, forntyskt mansnamn = Rohert (se d. o.).

Rude, fr. (1. rydd; lat. ru'dis), rå, sträv, grov, ohyfsad. — Rudesse (1. -ä'ss), råhet, strävhet, grovhet, brist på hyfsning.

Ru'dera, lat., pL, grus; spillror, ruiner,

Rudera'le, hot., växande på grusiga ställen.

Rudera'tväxter 1. Rudera'lväxter (av ru-dera, se d. o.), hot., växter, som förekomma på avskrädeshögar, skräpiga odlingar o. d.

Rudimate'rie (av lat. ru'dis, rå, och mateWia, ämne), råämne.

Rudime'nt {lat. rudime'ntum, av rudis, rå, oövad), början; lärospån; första grunderna av en konst 1. vetenskap; grundlaget för undervisningen; zool. o. hot., outbildat organ. — Rudimentä'r, som ej nått utveckling, outbildad, förkrympt.

Ru'dis, lat., rå, ohyfsad; oerfaren; okunnig, obildad. — Rudis indige'staque mo'les, en rå och oordnad massa.

Ru'dolf 1. Ru'dolph, tyskt mansnamn, enl. somliga: ryktbar kämpe, enl. andra: rådgivare. Buret av burgundiska, tyska och österrikiska furstar. Motsvarar kvinnonamnet Rudolfi'na.

Rudolffnska tabellerna, efter den tyske kejsaren Rudolf II uppkallade tabeller för beräkning av himlakropparnas rörelse, påbörjade av den danske astronomen Tyge Brahe och fullbordade av den tyske astronomen Kepler.

Rudra, ind. myt., indisk gudomlighet, urspr. dödsgud, mera känd under namnet Sjiva.

Rue, fr. {1. ry), gata.

Rué, se Roiié.

Rue'llia, hot., artrikt buskskläkte av fam. Acantha'ceæ. Flera storblommiga arter omtyckta varmhus växt er.

Ru'else (besläktat med ty. reuen, ångra), djup ånger.

Rufa'i 1. Rufaai, turk., pl., tjutande der-vischer, en efter sin stiftare uppkallad, svärmisk sekt från 12 :e årh.

Rufe'scens (se rufus), hot., rodnande. — Rufi'na, hot., svartröd.

Ruff {holl. roef, av eng. roof, tak), sjöv., ett1154

på däck befintligt rum, hus 1. fönsterför-sett tak; kajuta.

Ruffia'no, ital., kopplare.

Rufiga'llussyra 1. Rufigallo'1 (av lat. ru'fuSy röd), kem., brunrött ämne, som bildas vid inverkan av koncentrerad svavelsyra på gallussyra. Färgämne.

Ru'fus 1. Rufi'nus (av lat. ru'fus, röd), latinskt mansnamn, den rödhårige.

Ru'gby, bollspel i stil med fotboll. Spelas (av 15 man) med både händer och fötter. Bollen är äggformig. — Rugby school (Z. ru^ggbi skol), en av Englands förnämsta internatskolor, grundad 1567. Vid denna skola har bollspelet rugby utbildats.

Rugga, textil., utföra ruggning. — Rugg-ning, textil, appreturarbete å klädes-artade vävnader, filtar, flanell m. fl. för att riva upp fibrerna från tygytan, så att denna får ett hårigt täcke.

Ru'gier, i forntiden ett germanskt folk, urspr. bosatt vid floden Oders mynningar och på ön Rügen.

Rugo'sum, lat. (av ru'ga, rynka), hot., skrynklig.

Ruhmkorffs rulle, fys., äldre namn på induk-torium.

Rui'n {lat. ruüna, av Tu'ere, rasa ned), förstöring, förfall, undergång; lämningar efter ödelagda städer 1. byggnader; konkurs. — Ruine'ra, förstöra, ödelägga, bringa till fullkomlig undergång; utarma. — Ruinö's (fr. ruineux), ruinerande, förstörande.

Ruinaga't, se Agat.

Ruk, se Rock.

Rukmini', ind. myt., en inkarnation av Lakshmi (se d. o.).

Ruktatio'n {lat. ructa'tio), med., uppstöt-ning, rapning.

Rula'd {fr. roulade), eg. rullning 1. något hoprullat; fisk 1. kötträtt, framställd i rullform; tonk., hastig löpning, passage.

Rule Britannia, eng. {1. rul britä'nniä), engelsk nationalsång, uppkallad efter de bägge första orden i omkvädet, vilket, fullständigt återgivet, lyder: Rule Britannia, Britannia rule the waves! Britons never shall be slaves (Härska Britannia, Britannia behärska vågorna! Britterna skola aldrig bliva slavar). Komponerad av Arne till text av Thomson och Mallet (1740).

Rule'tt {fr. roulette, av rouler, rulla), spelt., ett franskt hasardspel, varvid en elfenbenskula sättes i rörelse på en vridbar skiva och slutligen nedfaller i en av dennas fack, vilka äro omväxlande röda och svarta.

Rull, no., en art norsk springdans. Jfr Slaat.

Rulla (urspr. av mlat. ro'tulus, pappersrulle, förteckning), förteckning å militär personal 1. armén tillhöriga hästar.

Rullbjörn, ett slags låg, stark vagn för fors-ling av tungt gods, sten o. s. v.

Rullbomb, krigsk., en med brandrör och sprängladdning försedd, skrotfylld bomb, som rullades ned för en fästnings bröstvärn.

Rullmårdar, zooL, ett släkte skunkdjur {Pa-radoxu'rus) av rovdjurens ordning i s. Asien. Hit hör musangen 1. palmmården, P. hermaphrodi'tus.

Rullningsgyroskop, sjöv., gyroskop (se d. o.) av stora dimensioner till minskande av fartygs rullning.

Rum, se Rom.

Rum, det österländska namnet på Mindre Asien.

Ruma'ner 1. Rumä'ner, den inhemska befolkningen i Rumänien {Rumänien). — Ru-mä'niens stjärna, en rumänsk orden. — Ruma'nsk 1. Rumä'nisk, som har avseende på 1. sammanhänger med Rumänien. — Rumanska 1. Rumäniska språket, det romanska språk, som talas av den infödda befolkningen i Rumänien.

Rumboland (av rum, rymlig, öppen), äldre uppsvenskt namn på slättbygd.

Ru'men, lat., zooL, våmmen.

Rume'x, hot., skräppa, syra, växtsläkte tillhörande fam. Polygona'ceæ. — R. aceto'sa, ängssyra, användes som salladsväxt. — R. acetose'lla, bergsyra. — R. cri'spus, krusskräppa. — R. dome'sticus, gård-skräppa. — R. hydrola'pathum, vatten-skräppa. — R. marftimus, strandskräppa. R. obtusifo'lius, tomtskräppa. — R. hyme-nose^palus, canaigre, användes i Nordamerika som garvmedel. — R. alpi'nus, munkrabarber, odlades förr av munkarna i st. f. rabarber.

Rumf ordmedalj en, utdelas vartannat år av Royal Society i London för viktigaste under tvåårsperioden gjorda upptäckter å värmelärans område.

Rumgitter, dets. som Rymdgitter (se d. o.).

Rumicoi'deæ, hot., underfamilj av Polygo-na'ceæ. Hithörande arter ha ruminerad frövita. Se Ruminat.

Ru'mina, rom. myt., diandets gudinna.

Rumina'ntia, Ruminatio'n, se under Rumi-nera.

Rumina't 1. Rumine'rad, hot., är en frövita om den på grund av fröskalets veckning i genomskärning synes marmorerad av ljusare och mörkare partier (liksom idisslar-nas kindtänder).

Rumme'ra {lat. rumina're), idissla;^ fig., moget överväga, begrunda. — Rumina'n-tia, yl., zool., idisslare. — Ruminatio'n {lat. rumina'tio), idissling.

Rumladdning, fys., i rummet kontinuerligt fördelad elektrisk laddning.

Rumo'r {lat. ru'mor), larm, buller, stoj. — Rumo'rmästare, urspr. titel för en mili-tärisk tjänsteman, som övervakade ordningen; senare ordningsman vid en hälsobrunn; nu lustigkurre, upptågsmakare. —Rumparasit—Rurik

1155

Ru'mor veno'sum, med., "nunnesus", ven-susning.

Rumparasi't, hot.y kallas en parasit, som lever inuti sin värdorg-anism utan att taga näring från 1. skada denna.

Rumpfi't, miner,, till sammansättning klo-ritliknande mineral i finkorniga grönvita massor.

Rumpning 1. Landrensning, skogsv., efter den årliga flottningen företagen rensning av flottleden från ilandflutet timmer.

Rumpparlame'ntet (eng. rumpparliament), spenamn, som gavs det engelska parlamentet, sedan Oliver Cromwell 1648 ur detta fördrivit alla icke-republikaner.

Rum sjö, sjöv.y säges ett fartyg befinna sig i, om vind 1. kursförändring icke kan bringa det i fara för land 1. grund. — Rumskots, seglar ett fartyg som har rum vind. — Rum vind, för segling gynnsam vind; vind akterligare än tvärs.

Rumste'ra, stöka, ställa till.

Rumä'ner, Rumä'nisk, se Rumäner, Rumänsk.

Rumäni't, miner., bärnsten.

Run, eng. (1. runn), rusning; allmän rus-ning i kristider till bank för att lyfta inne-stående medel; i sammansättningar, t. ex. gå för run, betecknar run fullständigt avsläppande 1. losskastande av ett föremål, t. ex. bom 1. segel.

Ru'na (av isl. run, hemlighet), namn på de germanska folkens äldsta bokstavstecken; fig., sång, kväde; minnesteckning. — Run-mynd (av isl. mynd, skapnad), runfigur. — Runologi' (av gr. Wgos, lära), läran om runorna. — Runolo'g runforskare.

Ru'nar, gaeliskt mansnamn (av run, älskling, och fhear, man).

Rund, försvenskning av rond (se d. o.).

Runda bordets ridderskap, se Artur och Artur sagan.

Rundbågsstil, se Romansk stil.

Rundel, krig sk., se Postej.

Rundhorisont, en i halvcirkel anordnad, vit-färgad bakgrund å en teaterscen, antingen fast inmurad och upptill övergående i en halvkupol 1. av fritt nedhängande väv.

Rundhult, skeppsb., gemensam benämning på ett fartygs master, bogspröt, stänger, rår, gafflar, bommar, märsar och salningar.

Rundhuvuden, se Roundheads.

Rundhyvel, trähyvel för hyvling av runda ytor.

Rundhällar, geoL, klippor vilkas yta rund-slipats av glaciärer 1. inlandsis.

Rundkyrka, nordisk medeltidstyp av befästa kyrkor med runt tornliknande mittparti och vanligen halvrunt kor.

Rundlet, eng. (Z. ru'nnlet), engelsk volymsenhet = 18 gallons.

Rundradio, utsändning medelst radiotelefoni från centrala sändarstationer till ett godtyckligt antal mottagare av för nytta och underhållning avsedda program.

Rundstav, en i arkitektur och konstslöjd använd list med halvcirkel- 1. segmentfor-mig genomskärning.

Rundvirke, kallas gemensamt allt runt, oarbetat virke.

Ru'ngner 1. Rungne {isl. Hrungnir). nord. myt., en jätte, som dödades av Tor.

Runhenda, metr., ett fornnordiskt versslag med slutrim.

Runmynd, se under Runa.

Runn, eng., saltträsk.

Ru'nnare {eng. runner) 1. Runslare, eg. löpare; person, som lockar sjömän att rymma från sina fartyg, värvar kunder för värdshus o. s. v.; i Amerika person, som genom falska förespeglingar söker frånlocka invandrarna deras tillhörigheter.

Runo (av runa, se d. o.), fi., sång, kväde.

Runologi', se under Runa.

Ru'nor, pl. av Runa (se d. o.); fig., hemlighetsfull skrift.

Runor (av fi. runo, sång), namn på finska kväden. — Runome'ter, det versmått, varpå de finska "runorna" diktats.

Ru'nslare = Runnare (se d. o.).

Runstav 1. Primstav, ett slags kalendarium, ristat delvis med runor på en käpp 1. stav.

Runsten, sten med runinskrift.

Runstycke, eg. rundstycke, kopparmynt == skilling.

Ruo'ta = Rota, ital. (se d. o.).

Ru'otsi, fi., Sverige.

Rupee, eng. {1. -pi'), rupie (se d. o.).

Ru'pert, forntyskt mansnamn = Robert (se d. o.). — Rupert knekt, förr ett slags med ris beväpnad julgubbe, som skrämde barnen, innan julklapparna delades ut.

Rupe'rto-Ca'rola, astr., en av småplaneterna (uppkallad efter namnet på universitetet i Heidelberg).

Ru'pes tarpe'jum, lat., se Tarpejiska klippan.

Ru'pie {eng. rupee), ostindiskt guld- och silvermynt av växlande värde. Brittiska Indiens myntenhet är kompanirupien, ett silvermynt, sedan 1920 = 0,1 pund ster-ling (nominellt 1,816 kr.). — Sicca rupie, numera sällsynt indiskt mynt av vilket 15 är lika med 16 kompanirupier.

Ru'ppia, lat., hårnate, släkte av medelstora havsväxter, tillhörande fam. Potamoge-tona'ceæ. Växa på grunt vatten upp till Roslagen.

Ru'precht, forntyskt mansnamn = Robert (se d. o.).

Ruptu'r {lat. ruptu'ra. fr. rupture), sönder-brytning; brytning, fredsbrott, uppslående av vänskap 1. d.; med., ett organs bristning.

Rura'l {lat. rura'lis, av rus, gen. tu'ris, landsbygd), lantlig, som hör till landet 1. lantbruket. — Rura'lis, bot., på landet.

Ru'rik 1. Rorik, fornnordiskt mansnamn (av hroÖr, ära, och rik 1. rek, rik). Buret av1156

den viking, som grundade Gårdarike (se d. o.).

Rus, se Per rus.

Rus, den urspr. beteckningen för Ryssland; namnet har använts på flera ryska tidningar.

Rus (Z. russ; förk. av lat. deposi'turus, som skall avlägga [hornen]), pl. Ru'sser, i Danmark benämning på nyblivna studenter. — Rus-år, första studentåret.

Rus, Broder, sagofigur från slutet av medeltiden.

Rusa'lka, pl. Rusa'lkor, slav. myt., skogsnymf, vattennymf.

Rusaolja, dets. som Palmarosaolja (se d. o.).

Ru'scus, bot., släkte halvbuskar av fam. Lilia'ceæ i Medelhavsområdet. — R. acu-lea'tus, stickmyrten, odlas som prydnadsväxt, hos oss i kruka. Preparerade grenar användas ofta i torkade blomsterdekorationer.

Rush, eng. (1. rösj), rusning; sportt, skarpt påskyndat slutlopp.

Rusi'ner = Rutener (se d. o.).

Ruskprick 1. Kvastprick, sjömärke, bestående av en med kvast försedd stång.

Rusma, arseniktrisulfid blandad med tre delar släckt kalk, för borttagning av besvärande hårväxt.

Rusma'ker — Rutener (se d. o.).

Ruso'l, farm., stärkande bittermedel, innehållande berberin och framställt ur veden av vissa indiska Berberis-arter.

Rusque, garvämne ur rotbarken på Que'rcus coccijera.

Russ (besläktat med ty. Ross, häst), en småväxt hästras, fordom inhemsk på Gotland och Öland.

Russ, i Bohuslän benämning på jordfria gravkummel från forntiden.

Russellia'ner, en grupp adventister (se d. o.).

Ru'ssia, astr., en av småplaneterna.

Russifie'ra 1. Russifice'ra (av lat. fa'cere, göra), göra rysk, göra till ryss. — Russi-fikatio'n, förryskning. — Russofi'1 (av gr. fi'los, vän), ryssvän. — Russofo'b (av gr. fo'bos, fruktan), person, som till överdrift fruktar Rysslands makt. — Russofobi', överdriven fruktan för Rysslands makt. — Russomani' (av gr. mani'a, raseri), dyrkan av Ryssland 1. ryssarna.

Ru'ssin, bot., de torkade bären, vindruvor, av vinrankan. Vi'tis vinijera, tillhörande fam. Amelida'ceæ. — Russinstjälk, vindruvans torkade fruktställning, sedan druvorna borttagits. Användes som krydda vid inläggningar.

Ru'sskaja pra'vda, ry., Rysslands äldsta lagbok.

Ru'sskija vje'domosti, "ryska tidender", tidning, sedan 1863 utg. i Moskva. Upphörde 1917.

Russofi'1, Russofo'b, Russofobi', Russomani', se under Russifiera.

Ru'ssula, bot., kremlor, ett hattsvampsläkte med många ätliga arter. Alla med skarp smak böra undvikas. — R. ærugine'a, grönkremla. God. — R. aura'ta, guld-kremla. God. — R. eme'tica, skarp kremla, en giftig svampart. — R. fla'va, mild guld-kremla. God. — R. foetens, stinkande kremla, giftig. — R. grave'olens, sill-kremla. God. — R. heterophy'lla, gaffel-kremla. God. — R. inte'gra, mandelkremla. God. — R. lu'tea, äggkremla. God. — R. ve'sca, kantkremla. God. — R. vino'sa, vinkremla. God.

Rust (av ty. Rost, galler, halster), byggn., medelst bjälkar förenade pålar, som nedslås i sank byggnadsgrund för

att giva fasthet åt denna.

Ru'stan, österländskt mansnamn av okänd härledning.

Ru'ster Ausbruch, ett vin från den ungerska staden Ruszt.

Ru'stica, lat. = Rustik, subst. (se d. o.).

Rusticite't (av lat. ru'sticus, bonde), plumpt. bondaktigt väsen. — Ru'stico, ital., tonk., bondaktigt, tölpigt. — Ru'sticus, lat., bonde; ohyfsad person. — Rustifice'ra, göra bondaktig. — Rustifikatio'n, antagandet av ett bondaktigt väsen.

Rusti'k (av lat. o'pus ru'sticum, lantligt arbete), subst., byggn., eg. lantlig murning; murverk av framtill grovt 1. alls icke tillhuggna stenar, vilkas fogar stundom äro släthuggna; {lat. rufsticus), adj., lantlig, bondaktig, ohyfsad. — Rustice'ra, utföra ett murverk i rustik.

Rustiques figulines, fr. (1. rysti'k figyli'n), keram., lantligt lergods.

Rustlina, sjöv., tåg 1. kätting, varmed nedre delen av ett upphissat ankare fasthålles vid skeppssidan.

Ruszter, se Ruster Ausbruch.

Rut, hebreiskt kvinnonamn (möjligen av reüth, skönhet, av raåh, se). Buret av hjältinnan i Ruts bok i Gamla Testamentet.

Rut (fr. route), väg, farled, kurs.

Ruta, gammalt mått (vanligen tio famnar i kvadrat) för jordbruksbeting.

Rutaboga, se under Raps.

Ruta'bulum, lat., bot., spade, ugnsraka.

Ruta'ceæ, bot., växtfamilj av serien Gera-nia'les i varmare länder. Många arter av ekonomisk betydelse, t. ex. av släktena Ci'trus, Polyc'arpus, Ruta, Faga'ra. Fe-ro'nia m. fl.

Ru'ta grave'olens, bot., vinruta, en till fam. Rutaceæ hörande ört, som växer i s. Europa. Den torra örten, He'rba ru'thæ, nyttjades förr som magstärkande medel, vid förkylning o. s. v.

Ru'ta mura'ria, lat., bot., murruta.

Rute {1. ro-), äldre preussisk längdenhet = 8,766 m.

Rute'ner, i vissa delar av Galizien och Ungern bosatta lillryssar. — Rute'niskt alfa-Rutenium—Rytm

bet, det av missionären Cyrülus uppfunna gammalslaviska alfabetet.

Rute'nium, /cem., en sällsynt, ytterst svårsmält, vit metall, som i naturen förekommer jämte platina. — Rute'niumrött, ru-teniumseskviklorid, användes i ammoni-akalisk lösning som reagens i den botaniska mikrokemien.

Ruter (av mlty. rüte, ruta, fyrhörning), en färg i den vanliga kortleken. Ingår möjligen även i uttrycket "ha ruter i sig".

Ru'tger, skotskt 1. forntyskt mansnamn = Roger (se d. o.).

Ruth, se Rut,

Ruthe'nia, nylat., Ryssland.

Ruthe'nium, se Rutenium.

Rutherfordi't, miner., omvandlad uranit.

Ruti'l 1. Röd skörl, miner., ett brunrött mineral, som består av titansyra. Brukas till framställande av ett gult färgämne, som begagnas vid porslinsmålning.

Ru'tila, 6ot.,.rödaktig. — Ru'tilans, bot., röd-skimrande.

Rutfn (fr. routine), genom vana förvärvad skicklighet; inövad vana att göra en sak på samma sätt; sjöv., på ett örlogsfartyg indelning av arbetstiden. — Ruti'ntavla, sjöv., trätavla, å vilken den dagliga skeppsrutinen är anbragt. — Rutine'rad, övad, inövad, skicklig på grund av vana.

Ruti'n, kem., glykosid, som särskilt förekommer i kinesiska gulbär, men även i vinruta, styvmorsviol m. fl.

Rutmark, geol., utbildningsform av ytlagret i arktiska trakter, varvid de större stenarna bilda nästan regelbundna sexkan-tiga figurer.

Rutsch, ty., jord- 1. stenras. — Rutschbahn, rutschbana, glidbana, särskilt i gruvor bruklig bana, som sluttar nedåt och slutar med en svängning uppåt. — Ru'tscher, dansk., livlig pardans i ^A takt. — Rutsch-segel, glidbana av segelduk för livräddning vid eldsvåda.

Rutt 1. Rut, svensk form för route (se d. o.).

Ruttee (1. ro'tti), se Masha.

Rutu'ler, i forntiden ett italiskt folk.

Ruvutevari't, se under Gahhro.

Ruzna'me, pers. (av ruz, dag, och name, bok), dagbok, kalender, almanack.

Rya (av fornsv., ryia, grovt hästtäcke av häst 1. nöthår), vävnad i knuten flossa, använd som sängtäcke.

Rübezahl, ty., "rovsvans", ett bergtroll i tyska folksagor.

Rybs, dets. som rovraps.

Ryd, se Rud.

Rydbergska stiftelsen, eg. Abraham Rydbergs stiftelse till danande av skickliga sjömän, tillkom genom donation av grosshandlare R. och har till ändamål att gratis lämna undervisning i sjömansyrket åt ynglingar, dels vid stiftelsens egendom å Djurgården i Stockholm, dels ombord å skolfartyget "Abraham Rydberg".

Rüdesheimer, ty. (1. -hajm-), ett fint Rhen-vin, uppkallat efter den tyska staden Rü-

desheim.

Rye house plot, eng. (1. raj ha'os plåt), Rye house-komplotten, mordsammansvärjning mot engelske konungen Karl II och hans broder Jakob (1683).

Rygglinje, krig sk., en befästnings bakåt vettande försvarslinje.

Ryggåsstuga, Högstuga, Kroppåsstuga, Bålastuga, äldre hustyp, där särskilt innertak saknas. Rummet är sålunda öppet ända till takåsen (kroppåsen 1. ryggåsen).

Ryl, bot., se Cimaphila.

Ryltåg, bot, se Juncus.

Rym 1. Hrym, se Hrymr.

Rymdgitter 1. Rumgitter, ett i rymden befintligt, i tre olika riktningar periodiskt punktsystem, spec. atomernas lägen i kristaller.

Rymdkemi', se Stereokemi.

Rymdvinkel 1. Solid vinkel^ mat., den del av rymden, som ligger inom en konisk yta av godtycklig form. Jfr Kon.

Rymma 1. Rumma, sjöv., gör vinden om den drar sig akterligare och alltså blir gynnsammare.) (S k r a 1 n a.

Rymnål, krig sk., med ögla försedd järntråd för upprensning (rymning) av fänghålet på äldre kanoner.

Ry'no, keltiskt mansnamn (gæliska Raoinne, av raoin, spjutspets, 1. av ra'on, slätt).

Ryobu-shinto, "den dubbla gudavägen", japanskt religionssystem.

Ryoli't, miner., liparit med grundmassa av felsitisk struktur.

Ryotaxi't, geol, massformiga eruptivberg-arter, som i glödande tillstånd utbrett sig över förutvarande bergarters yta.

Rysch (fr. ruche, eg. bikupa), rynkad spets-1. tygremsa till garnityr på damkläder.

Ryska smällare, små pappershylsor, innehållande något sand och knallsilver, som exploderar vid stöt.

Ryska snuvan, förr i Sverige använt namn på influensa.

Ryss 1. Kolryss (av ryss ja), fordon med hög flätkorg för forsling av träkol.

Ryssgelb = Realgar (se d. o.).

Ryssgubb, Rysskål, bot., se Bunias.

Ryssläder = Juft (se d. o.).

Ryssnarv, bot., se Ar enar ia.

Ryssolja, björkolja, en olja, som tillverkas av björknäver och brukas till ingnidning av ryssläder. — Rysstvål, se Sapo seba-ceus.

Ryti'na Stelle'ri, zooL, barkdjuret, ett förr i polartrakterna levande sjödjur, vars hud liknade ekbark.

Rytm (lat. rhy'tmus, gr. rhythmo's), likformig, taktmässigt avmätt rörelse; språkv., den takt, som uppstår genom betonade och obetonade stavelsers behagliga och (i poesien) regelbundna omväxling; tonk., den symmetriskt ordnade, taktmässiga1158

rörelse, som avser att åstadkomma en viss konstnärlig verkan. — Rytmfk, läran om rytmen i språk och musik. — Ry'tmisk, avmätt, taktmässig-, väl ordnad.

Ryttmästare (ty, Rittmeister), krig sk., vid kavalleriet den officersgrad, som motsvarar kapten vid artilleriet och infanteriet.

Rå, i vissa landskap Råd 1. Rådande, i svensk folktro en hel klass övernaturliga väsen, t. ex. Skogsrå, Sjörå, Kyrkrå, Kvarnrå.

Rå, sjöv.y se Rår.

Råborg 1. Borgstropp, sjöv., kätting varmed en rå fasthålles.

Rådbråkning (av mlty,, radebraken, av rat, hjul, och braken, bryta), dödsstraff, bestående däri, att brottslingens lemmar krossades med ett hjul. Avskaffat i Sverige 1835.

Råfett kallas vid foderanalys i eter lösliga ämnen (fett, harts, vax m. m.).

Råfiber, handelsnamn på till spånad brukade fibrer av vissa nässelarter.

Råg, bot., se Secale.

Rågata, se Rågång.

Råglas, tekn., oslipade, gjutna glasplattor.

Råglosta, hot., se Festuca.

Rågvallmo, bot., se Papaver.

Rågång, gränslinje, som skiljer jordegendomar tillhörande olika skifteslag från varandra. I rågången utsattes Rå och rör 1. upphöggs i skogsmark s. k. Rågata.

Råhud, tekn., halvberedd hud, ofta av svin, använd bl. a. till kuggdrev och ventilskivor.

Råhult, sjöv., ett fartygs plankgång mitt för övre däckets vaterbord.

Råhu'mus, humusbildning i vattensjuk skogsmark. Jfr Humus.

Råka, zooL, se Corvus.

Råmateria'1, se Råvara.

Rån, se Ran.

Rån 1. Gorån (av god råd; eg. välståndskaka), bakverk, som gräddas på fasone-rade järn. Rånjärn.

Rå och rör, se Rågång.

Råolja, tekn., icke raffinerade oljor, vanligen benämning på råpetroleum.

Råprotei'n, vid foderämnesanalys beteckning för kvävehaltiga ämnen.

Rår, sjöv., rundhult, som sprida de fyrkantiga råseglen.

Råsegel, sjöv., fyrkantiga segel, som föras på rår. — Råseglare, Råtacklat fartyg, fartyg med rår på någon mast.

Råskenor, tekn., väll järn, som utvalsats direkt efter järnets framställning utan ny uppvärmning, med standarddimensionen 3 X % tum. — Råstänger, råskenor med kvadratisk sektion.

Råstuga, den byggnad kring masugnens nedre del, i vilken tackjärnet gjutes.

Råtacklad, sjöv., se Råseglare.

Råttfångaren i Hameln, tysk saga om en pipare, som med sin musik lockade bort alla staden Hamelns råttor och, när betal-

ning härför uteblev, lockade alla stadens barn in i ett närbeläget berg.

Råttkrnt, råttgift, bestående av arseniksyr-lighetsanhydrid och mjöl.

Råttskinn, opossumskinn.

Råttsvans, smal rundfil.

Råttsvans, bot., se Myosurus.

Råvacka, geoL, jordartad 1. porös dolomit.

Råvara, Råmaterial, naturprodukt i obearbetat tillstånd; bearbetad produkt, som utgör material för tillverkning av en annan.

Räcka {ty. recken), smida ut ett ämne, så att det sträckes på längden.

Räckgymnastik, gymnastik på räck, vanligen en i båda ändar stödd, höj- och sänkbar, men ej vridbar, rund stålstång.

Räd, försvenskad form för raid.

Rädisa, bot., se Raphanus.

Räjong, försvenskad form för rayon.

Räkling, se under Håkäringen.

Räknemynt, fingerat, som beräkningsgrund tjänande mynt.

Räkor, zooL, en familj kräftdjur, Cari'didæ.

Räl, pl. Räler 1. Räls {eng. rail, pl. rails), järnvägsskena.

Ränning, textil., se Varp.

Rännknut, överhandsknop med ögla.

Rännverkssmide, gemensam benämning på äldre metoder för framställning av smid-bart järn direkt ur malmen.

Ränta, ätbart slaktavfall, såsom inälvor, fötter, huvud.

Ränta {fr. rente, sp. renta, ital. rendita, av lat. re'ddere, avkasta, giva inkomst), handelst., inkomst av förmögenhet; efter vissa procent per år beräknad avkastning av en utlånad penningsumma. — Ränta'-bel, se Rentabel. — Räntefot, den procent, efter vilken räntan beräknas. — Ränte-räkning 1. Intresseräkning, mat., beräkning av räntan å ett visst kapital under viss tid.

Räntmästare, benämning på vissa tjänstemän, som förvalta offentliga kassor.

Räsvälg = Hræsvelgr (se d. o.).

Rät 1. Rät-lias (efter Rätiska alperna) Infra-lias (se d. o. [under Inf ra']).

Rä'tisk, som har avseende på 1. hör till den fomromerska provinsen Rätien {— Ty-rolen, ö. Schweiz och Bajern). — Rätiska språket == Rätoromanska (se nedan). — Rätiska systemet = Rät (se d. o.). — Rät-lias, se Rät. — Rätoladi^nsk = Ladinsk (se Ladinska språket). — Rätoroma'nska = Ladinska språket (se d. o.).

Rät-lias {1. -la'jös), geol, Skånes stenkolsförande formation. Jfr Rät.

Räto-, se under Rätisk.

Rätskiva, rak linjal, med vilken uppritning sker 1. med vilken kontrolleras att bearbetade ytor äro plana.

Rättfärdighetsprosely'ter, se under Proselyt

Rättika, bot., se Raphanus.

Rätt och sanning, Oskar I:s valspråk.

Rättsdogmati'k, se Rättsvetenskap.

Rättsfilosofi, den filosofiska disciplin, som har till uppgift att undersöka den positiva rättens grundläggande principer, ge rättsvetenskapen en kunskapsteoretisk grundval och pröva möjligheten av en allmängiltig måttstock för värderingen av den historiskt givna rättsordningen.

Rättshistoria, se Rättsvetenskap.

Rättskapacit€'t, rättsförmåga, förmågan att ha rättigheter och vara underkastad skyldigheter.

Rättskemi' 1. Kriminalkemi', tillämpning av huvudsakligen kemiska undersökningsmetoder i fråga om föremål, likdelar 1. d., som stå i samband med brottsfall.

Rättslära, vetenskapen om rätten i juridisk mening. Den omfattar rättsfilosofi och rättsvetenskap (se d. o.).

Rättsmedici'n, Rätts- och statsmedici'n, den medicinska vetenskapens tillämpning för lagskipningsändamål.

Rättspra'xis, den praxis som domstolarna tillämpa vid sina avgöranden.

Rättsstatisti'k, statistik, som har till föremål rättstillämpningen genom domstolar, exekutiva myndigheter och fångvårdsanstalter.

Rättssubje'kt, den som äger 1. kan äga rättigheter. Jfr Rättskapacitet.

Rättsti'tel, det faktum 1. de fakta, varpå en viss rätts uppkomst är grundad.

Rättsvetenskap, j u r i d i' k 1. j u r i s -p r u d e' n s, vetenskapen om rätten i betydelsen positiv rätt, rättsordning. Den brukar indelas i Rättshistoria, som sysslar med rättens uppkomst och utveckling, och Rättsdogmatik, undersökningen och framställandet av gällande rätt.

Rätvalar, zooL, se Balæna.

Rätvingar, zooL, en ordning insekter, Or-tho'ptera (bl. a. gräshoppor, syrsor och vårtbit are).

Räven {lat. Vulpecula), astr., en liten, i Vintergatan belägen stjärnbild.

Rävkaka, se Semina nucis vomicæ. — Räv-kakextrakt, se Extractum nucis vomicæ. — Rävkaktinktur, se Tinctura nucis vomicæ.

Rävmjölkstörel, bot., se Euphorhia.

Rävsvans, bot., se Amaranthus.

Röd (i ortnamn), se Rud.

Röd, som färgsymbol för vänsterradikalism härrör från den röda fana, som Parisarbetarna 1793 under franska revolutionen använde.

Röda boken, benämning på Johan III:s nya mässordning (på grund av bandets färg).

Röda garden, av revolutionära proletärskaror rekryterade garden. — Rödgardi'st, medlem av rött garde.

Röda hunden {lat. Rube'ola), med., en lindrig, om mässling påminnande infektionssjukdom.

Röda korset = Genèvekorset (se d. o.);

namn på föreningar för frivillig sjukvård i fält; rysk fruntimmersorden, belöningstecken för sjukvård i fält.

Rödalm, bot., se Ulmus.

Röda rosen, huset Lancasters vapen och benämning på dess parti i inbördeskriget i England (1455—85).

Rödarv, bot., se Anagallis.

Röda skenet, ett under 1880-t. uppträdande praktfullt skymningsfenomen.

Röda stjärnan {fr. UÉtoile Rouge), internationell allians av föreningar till bistånd åt djur i krig. Emblem: röd femuddig stjärna med inskrift: Fnter a'rma miseri-co'rdia (Barmhärtig under striden).

Röda tråden, uttryck som, efter den röda tråd, vilken är inspunnen i allt till den engelska örlogsmarinen hörande tågvirke, betecknar något, som är gemensamt för och karakteriserar alla delarna av ett helt.

Röda örns orden, en preussisk orden.

Rödbinka, bot., se Erigeron.

Rödbladros, bot., se Rosa.

Rödblyerts, se Krokoit.

Rödblära, bot., se Melandrium.

Röd bok, se Blue books.

Rödbrokig boskap, från lS90-t. utbildad svensk nötkreatursras.

Rödbräcka, egenskap hos vissa järn- och stålsorter att vid bearbetning mellan omkr. 900°—750° visa kantsprickor, medan de över och under detta område låta bearbeta sig utan att spricka. — Rödskörhet, är samma egenskap, orsakad av syre, som inkommit i järnet vid färsk-ningen.

Röd djuphavslera, geol., avlagring av till 90 % oorganiskt material, med större utbredning än någon annan djuphavslera.

Rödfibla, bot., se Hieracium..

Rödfloka, bot., se Torilis.

Rödfyr, bränd alunskiffer, massavfall vid kalkbränning. Användes till cement och tegel.

Rödfärg, tekn., en färg, som består av järnoxid, mer 1. mindre uppblandad med andra ämnen. — Rödkrita, oren, brunröd järnockra. — Rödträ fås av en Cæsal-pi'nia-2iTt och några Erythro'xylon-3iYteY.

Rödgods, se Rödmetall.

Rödguld, guldets legeringar med koppar.

Rödhaken, zool., se Dandalus.

Röding, zooL, en laxart.

Rödklint, bot., se Centaurea.

Rödklöver, bot., se Trifolium.

Rödkulla, bot., se Odontites.

Rödkullig boskap, hornlös, rödbrun nötkreatursras, som numera blott sparsamt förekommer i Sverige.

Rödkål, bot., se Brassica.

Rödlakan {fornsv. ryglakan, eg. väggbonad, som man har bakom ryggen), en slags sydsvensk allmogevävnad, nära besläktad med kelim och gobeläng.

Rödlonke, Rödlånke, bot, se Peplis.1160

Rödlök, hot., se Allium.

Rödmetall, Rödgods, rödfärgade legeringar med hög kopparhalt.

Rödmire, hot., ett namn på Ayiagallis arven-sis (se d. o.).

Rödmålla, hot., se Chenopodium.

Rödnarv, hot., se Spergularia.

Rödolja, kem., blandning av anilin med orto-och paratoluidin. Genom oxidation bildas briljant-fuksin, vars upptäckt medförde den planmässiga framställningen av tjär-färgämnen.

Rödplister, hot., se Lamium.

Rödsjuka, veter., smittsam sjukdom hos svin.

Rödskinn (eng. redskins), oegentlig benämning på Nordamerikas indianer.

Rödskörhet, se Rödhräcka.

Rödslag, miner., äldre benämning på zinkmalm i Sala gruva.

Röd snö, snö, som färgats röd av vissa encelliga alger, förekommer stundom sommartid i högfjäll och arktiska trakter.

Rödsot, se Dysenteri.

Rödspotta, Rödspätta, zool., en art flundra.

Rödsten, dets. som orsten.

Rödstjärt, zool., en art trastfåglar, Phæni-cu'rus phænicurus.

Rödsvingel, hot., se Festuca.

Rödträ, se Benträ.

RÖdvattensträdet, hot., se Erythrophlæum.

Rödved, av begynnande röta mörkfärgad lövträdsved.

Rödven, hot., se Agrostis.

Rödvide, hot., se Salix.

Rögne, nord. myt, ett av Odens namn.

Rök, kamer., se Matlag.

Rök, sädesskvl (Småland), liten sädesstack (Västergötland).

Rökanaly's, kem., analys av de gaser, som jämte sot alstras vid eldning.

Rökförbränning, tekn., missvisande benämning på "rökfri eldning", d. v. s. eldning med sotfri rök.

Rökgasförvärmare, tekn., apparater, i vilka rökgasvärmet utnyttjas till föruppvärmning av matarvatten 1. förbränningsluft i ångpannetekniken.

Rökglas, tekn., färgat glas, som absorberar ljuset jämnt över hela spektrum, så att det i tunnare skikt synes rent grått, i tjockare än c:a 5 mm. svart.

Rökkvarts, miner., dets. som Röktopas.

Röksegel, sjöv., skydds segel, som upp sättes för att hindra kabyssröken att slå ned mot fartygsdäcket.

Rökstenen, runsten vid Röks kyrka i Östergötland, med den längsta kända och mycket märkliga runskriften.

Röksvampsläktet, se Lycoperdon.

Röktopa's, se Bergkristall.

Rökvacka, petrogr., porös dolomit.

Rölleka, hot., se Ächillea.

Rö'mer, se Remmare.

Römeri't, miner., hyacintrött, monoklint järnsulfat.

Römermonat (/. -må'n-), "Rommånad", enhet för riksständernas krigsskatt till kejsaren i det gamla tyska riket.

Rönn, hot., se Sorhus.

Rönn 1. Ronn (isl. Hrönn), nord. myt., en av Ägirs och Rans döttrar.

Rönnoxel, hot., se Sorhus.

Rö'ntga, behandla 1. undersöka med Röntgenstrålar. — Röntgenanaly's, fys., undersökning av ett ämnes kristallstruktur medelst Röntgenstrålar (se d. o.); undersökning av vilka grundämnen, som ingå i ett preparat, genom bestämning av dettas röntgenspektrum. — Röntgenanatomi', vetenskapen om människokroppen sådan den ter sig i röntgenbild. — Röntgenbehandling, röntgenstrålarnas begagnande som läkemedel. — Röntgenca'ncer, hudkräfta hos personer vid röntgenlaboratorier. — Röntgendlagnosti'k, vetenskapen om de avvikelser från normala förhållanden, genom vilka man av en röntgenbild kan sluta till förekomsten av en sjukdom. —• Röntgendo's, den avvägda strålningskvantitet varmed en sjukdom behandlas. — Röntgenekse'm, Röntgen-dermati't, eksem 1. dermatit hos röntgen-personal. — Röntgenfotografi' 1. Rönt-genografi', metod att medelst Röntgenstrålar (se d. o.) åstadkomma bilder; en medelst röntgenfotografering åstadkommen bild. — Röntgengenomlysning, Ra-dioskopi' 1. Röntgenoskopi', konsten att medelst röntgenstrålar åstadkomma en bild av kroppens inre på en fluoreserande skärm. — Röntgenlavemang, Röntpn-måltid, lavemang 1. måltid som innehåller skuggande medel. — Röntgenogra'f, röntgenfotograf. — Röntgenogra'm, röntgenbild, -fotografi. —

Röntgenolo'g, person som studerar röntgenstrålarna; läkare som använder sig av röntgenbehandling. — Röntgenologi', vetenskapen om röntgenstrålarna och deras medicinska användning. — Röntgenoskopi', se Röntgengenomlysning. — Röntgenrör, elektriska "lampor" som åstadkomma röntgenstrålar. — Röntgenstrålar 1. X-strålar, fys., ett slags av den tyske fysikern Röntgen 1895 upptäcka, genom elektricitet framkallade, för ögat osynliga strålar, som kunna passera genom åtskilliga ogenomskinliga kroppar och möjliggöra iakttagandet av inre kroppsdelar. Genom deras inverkan på en fotografisk plåt erhållas avbildningar av fasta inre kroppsdelar. — Röntgenteknik, de mekaniska och elektriska anordningar som krävas för framställandet av röntgenstrålar. —• Röntgenterapi', röntgenbehandling.

Röppisft, miner., en fayalitvarietet.

Rör, i Sydsverige benämning på jordfria gravkummel från forntiden.

Rörek 1. Rörik, fornnordiskt mansnamn = Rodrik (se d. o.).Rörborr—S. A. B.

Rörborr, tekn., verktyg för hålslagning i tegelmurar o. d.; består av ett i ena änden tandat stålrör.

Rördrom, zool.y se Botaurus.

Rörelseenergi, dets. som "levande kraft".

Rörelsekvantite't 1. Rörelsemängd, fys., produkten av måttalen för en massa och dennas hastighet.

Rörelseterapi', sjukgymnastik. Jfr Terapi.

Rörflen, bot., se Phalaris.

Rörflöjt 1. Rörkvist, tonk., benämning på en orgelstämma.

Rörosrasen {no. röroskvæg]y med vår fjällras besläktad nötkreatursras från Röros härad i Norge.

Rörpneumati'k, tonk., anordning å orglar, varvid komprimerad luft användes för utlösande av alla vid spelningen utförda rörelser.

Rörpost, anordning för transport av brev m. m. Försändelserna inläggas i tuber, vilka på pneumatisk (se d. o.) väg pressas 1. sugas fram i rörledningar. Användes såväl inom större affärer, som för postbefordran i städer o. s. v.

Rörsopp, se Boletus.

Rörverk, tonk., tungstämmorna i en orgel.

Rö'scha (av ty. Röschen, liten ros, rosett), boktr., benämning på ett slags infattningar, ramverk o. d.

Rö'skva, nord. myt., Tors tjänarinna, syster till Tjalve.

Rösmansblod, bot., se Hyjjericuin. Jfr Rös.

Röst (holl. rust, viloställe), sjöv., av plankor hopfogad utbyggnad från ett fartygs sida, särskilt för att sprida vanten.

Röst 1. Röste, hyggn., takresning.

Röstenen, arkeoL, ett av Sveriges äldsta och märkligaste runminnesmärken. Anträffades utanför Näbbestad i Bohuslän 1919.

Rösthugnedagen, gammalt namn på bönesöndag.

Röttisi't, miner., ett grönt, vattenhaltigt nickelsilikat från Röttis i Sachsen.

Rövarkräfta, zool., se Birgus.

Rövarsyno'den, av påven Leo I präglad beteckning för kyrkomötet i Efesos 449.

Rövarättika, med., Ace'tum qua'tuor ladro'-num, Acetum prophyla'cticum, en desin-ficierande vätska, beredd av åbrodd, pon-tisk malört, vinruta, salvia, krusmynt a, rosmarin, kryddnejlikor, muskot, kamfer, vinättika m. m.

S.

S, s, som romerskt taltecken = 70, S = 70,000.

S, förk. för lat. Sextus.

S, förk. för Sankt (a), Saint(e), San, San-t(a), Såo (se d. o.).

s, förk. för sida; söder, syd; i engelska fickur förk. för slower, långsammare; internationell förk. för sekund.

S i svenska kurslistor = pappersmynt (sedlar).

S, s, på recept förk. för lat. si'gna, påteckna signe'tur, må påtecknas, 1. suma'tur, må tagas.

S såsom mynttecken betecknar för Frankrike Rheims 1., med krona över, Troyes, för Spanien Sevilla.

S, kem., atomtecken för svavel (lat. su'lfur).

S, s, tonk., förk. för ital. Segno, senza, sini-stra, solo, suhito (se d. o.).

SA, förk. för ty. Sturmabteilu'ngen, storm-avdelningar (urspr. sportavdelningar), avdelningar inom det militärt organiserade nationalsocialistiska partiet i Tyskland. Benämningen har överförts även till Sverige. Eliten inom nämnda organisation benämnes Schutzstaffel, skyddsstaf-fetter (förk. SS) och utgör ledningens spec. skyddsvakt. — SA-man, medlem av en stormavdelning; medlem av nationalsocialistiska partiet.

S. A., förk. för lat. Securitas Augusti 1. Spes Augusti (se d. o.); förk. för fr. Son altesse, hans (hennes) höghet; förk. för eng. South-Africa, Syd-Afrika.

Sa, kem., atomtecken för Samarium (se d. o.).

s. a., förk. för lat. Secu'ndum a'rtem, konstmässigt, 1. sine anno, utan årtal.

s:a, förk. för summa.

Sa'adi, se Sadi.

Sa'adi-dynastien, marockansk 1500-tals-dynasti.

Saalfeldergrönt (Z. sa'l-), dets. som Schwein-furthergrönt (se d. o.).

Saan, inhemska namnet på bushmän (se d. o.).

Saanenget {1. sa'n-), getras från Saaner-dalen i Schweiz.

Saanerkäse, ty. (1. sa'n-), en ost, som tillverkas i Saanerdalen i Schweiz.

Saari, fi. (1. sa'ri). "ön", den sköna Kyllikkis hemvist i folkeposet "Kalevala".

Saarområdet (1. sa'r-), stenkolsdistrikt omkring floden Saar. Ställdes genom Ver-saillesfreden 1919 under Nationernas förbunds förvaltning, men återlämnades efter folkomröstning 1935 till Tyskland.

S. A. B., förk. för Sveriges allmänna biblioteksförening. Rörborr—S. A. B.

Rörborr, tekn., verktyg för hålslagning i tegelmurar o. d.; består av ett i ena änden tandat stålrör.

Rördrom, zool.y se Botaurus.

Rörelseenergi, dets. som "levande kraft".

Rörelsekvantite't 1. Rörelsemängd, fys., produkten av måttalen för en massa och dennas hastighet.

Rörelseterapi', sjukgymnastik. Jfr Terapi.

Rörflen, bot., se Phalaris.

Rörflöjt 1. Rörkvist, tonk., benämning på en orgelstämma.

Rörosrasen {no. röroskvæg]y med vår fjällras besläktad nötkreatursras från Röros härad i Norge.

Rörpneumati'k, tonk., anordning å orglar, varvid komprimerad luft användes för utlösande av alla vid spelningen utförda rörelser.

Rörpost, anordning för transport av brev m. m. Försändelserna inläggas i tuber, vilka på pneumatisk (se d. o.) väg pressas 1. sugas fram i rörledningar. Användes såväl inom större affärer, som för postbefordran i städer o. s. v.

Rörsopp, se Boletus.

Rörverk, tonk., tungstämmorna i en orgel.

Rö'scha (av ty. Röschen, liten ros, rosett), boktr., benämning på ett slags infattningar, ramverk o. d.

Rö'skva, nord. myt., Tors tjänarinna, syster till Tjalve.

Rösmansblod, bot., se Hyjjericuin. Jfr Rös.

Röst (holl. rust, viloställe), sjöv., av plankor hopfogad utbyggnad från ett fartygs sida, särskilt för att sprida vanten.

Röst 1. Röste, hyggn., takresning.

Röstenen, arkeoL, ett av Sveriges äldsta och märkligaste runminnesmärken. Anträffades utanför Näbbestad i Bohuslän 1919.

Rösthugnedagen, gammalt namn på bönesöndag.

Röttisi't, miner., ett grönt, vattenhaltigt nickelsilikat från Röttis i Sachsen.

Rövarkräfta, zool., se Birgus.

Rövarsyno'den, av påven Leo I präglad beteckning för kyrkomötet i Efesos 449.

Rövarättika, med., Ace'tum qua'tuor ladro'-num, Acetum prophyla'cticum, en desin-ficierande vätska, beredd av åbrodd, pon-tisk malört, vinruta, salvia, krusmynt a, rosmarin, kryddnejlikor, muskot, kamfer, vinättika m. m.

S.

S, s, som romerskt taltecken = 70, S = 70,000.

S, förk. för lat. Sextus.

S, förk. för Sankt (a), Saint(e), San, San-t(a), Såo (se d. o.).

s, förk. för sida; söder, syd; i engelska fickur förk. för slower, långsammare; internationell förk. för sekund.

S i svenska kurslistor = pappersmynt (sedlar).

S, s, på recept förk. för lat. si'gna, påteckna signe'tur, må påtecknas, 1. suma'tur, må tagas.

S såsom mynttecken betecknar för Frankrike Rheims 1., med krona över, Troyes, för Spanien Sevilla.

S, kem., atomtecken för svavel (lat. su'lfur).

S, s, tonk., förk. för ital. Segno, senza, sini-stra, solo, suhito (se d. o.).

SA, förk. för ty. Sturmabteilu'ngen, storm-avdelningar (urspr. sportavdelningar), avdelningar inom det militärt organiserade nationalsocialistiska partiet i Tyskland. Benämningen har överförts även till Sverige. Eliten inom nämnda organisation benämnes Schutzstaffel, skyddsstaf-fetter (förk. SS) och utgör ledningens spec. skyddsvakt. — SA-man, medlem av en stormavdelning; medlem av nationalsocialistiska partiet.

S. A., förk. för lat. Securitas Augusti 1. Spes Augusti (se d. o.); förk. för fr. Son altesse, hans (hennes) höghet;

förk. för eng. South-Africa, Syd-Afrika.

Sa, kem., atomtecken för Samarium (se d. o.).

s. a., förk. för lat. Secu'ndum a'rtem, konstmässigt, 1. sine anno, utan årtal.

s:a, förk. för summa.

Sa'adi, se Sadi.

Sa'adi-dynastien, marockansk 1500-tals-dynasti.

Saalfeldergrönt (Z. sa'l-), dets. som Schwein-furthergrönt (se d. o.).

Saan, inhemska namnet på bushmän (se d. o.).

Saanenget {1. sa'n-), getras från Saaner-dalen i Schweiz.

Saanerkäse, ty. (1. sa'n-), en ost, som tillverkas i Saanerdalen i Schweiz.

Saari, fi. (1. sa'ri). "ön", den sköna Kyllikkis hemvist i folkeposet "Kalevala".

Saarområdet (1. sa'r-), stenkolsdistrikt omkring floden Saar. Ställdes genom Ver-saillesfreden 1919 under Nationernas förbunds förvaltning, men återlämnades efter folkomröstning 1935 till Tyskland.

S. A. B., förk. för Sveriges allmänna biblioteksförening.1162

Saba, fordom rike i s. Arabien, residens för "Drottningen av Sab a", bekant från kung Salomos historia (Kor. 1: lo).

Sabadflla, Sabadillfrö, Lusfrö, Husarfrö, Kapucinerfrö, farm., fås av den mexikanska liljeväxten Sabadi'lla ojficina'lis (syn. Veratrum officinale). Fröna, Se'mina sahadi'llæ, innehålla den giftiga alkaloi-den veratrin m. fl., och nyttjas mot ohyra. — Sabadillättika, Lusättika, är ett ättiksurt spritextrakt av sabadillfrö.

Sabadilli'n, kem,, giftig alkaloid i Sabadilla (se d. o.).

Saba'dius, se Sabazios.

Sabai'ter, palestinska munkar, efterföljare av eremiten Sabas (f. 439).

Saba'1, bot., ett amerikanskt palmsläkte. — S. mexica'na, palmatopalmen, har blad, vilka användas till mexikanernas bred-skyggiga hattar, ^om&reros de Patate. — S. palme'tto, ger ett eftersökt skeppsvirke.

Sabani'llarata'nia, farm., rataniarot (se d. o.) av Krame'ria i'xna. från Mellanamerika.

Saba'zios {lat, Sabadius, Sebadius), gr,-rom. myt., gudomlighet, som sammanfaller med Dionysos.

Sabbat {hebr. schabbàth), eg. vila; vilodag, (hos judarna lördagen). — Sabbatsbrott, jur., kränkning av sabbatens helgd. — Sabbatsgräns, den gräns, som ej fick överskridas av judarna vid sabbatsresa. — Sabbatsresa 1. Sabbatsväg, den bestämda vägsträcka, som judarna ej fingo överskrida på sabbaten. — Sabbatsår, hos judarna vart sjunde år, ett högtidsår, då jorden skulle vila, d. v. s. icke odlas. — Sabbata'rler, eg. sabbatsfirare; s. k. sjundedagsadventister (jfr Adventister), vilka vänta Kristi snara återkomst i synlig måtto och betrakta lördagen som vilodag; även = Ny-israeliter (se d. o.). — Sabbatfrer, stränga iakttagare av sabbatens helgd.

Sabbatine, fr. {1. -ti'nn), övning i disputerande; ordstrid.

Sabbati'rer m. fl., se under Sabbat.

Sabbik, i Stockholms skärgård benämning på småfisk, som stimmar kring bryggorna, såsom smörbult, elritsa m. fl.

Sabe'er, ett fornarabiskt folk; även stjäm-dyrkare. —• Sabei'sm, stjärndyrkan.

Sa'bel (po. sza'bla), krigsk., ett huggvapen med mer 1. mindre krokig klinga. — Sabel-bajone'tt, bajonett för såväl hugg som stöt. — Sabelsågbajone'tt, sabelbajonett, vars rygg är försedd med sågtänder. — Sabeltaska, en vid sabelkopplet fästad, platt läderväska. — Sabelvälde, dets. som militarism (se d. o.).

Sabe'ller, fornitalisk folkgrupp, omfattande främst sabiner (se d. o.), æquer, mar-ser och volsker.

Sabellia'ner, en kristen sekt, i 3:e årh. stiftad av presbytern Sabe'lliuB i Afrika^

vilken antog blott en person i gudomen. — Sabelliani'sm 1. Modalfsm, Sabellius^ lära.

Sabellilja, bot., se Gladiolus.

Sabeltra'chea, med., vid struma förekommande tillplattning av luftrören.

Sabier = J ohanne skris tna (se d. o.).

Sabi'na, eg. sabinska (jfr Sabiner); ett kvinnonamn, den gudfruktiga; farm., se Ramuli sabinæ.

Sabi'ne, astr., en av småplaneterna.

Sabine, eng. (1. sä'bbajn), sävenbom. Se Ramuli sabinæ.

Sabi'ner, ett italiskt folk, från vilket medborgarna i det nygrundade Rom rövade sig hustrur ("sabinskornas bortrövande").

Sabiiiia'ner, under romerska kejsardömet namn på de personer, som i likhet med den romerske rättslärde Masii'rius Sabi'nus ansågo, att lagen borde tolkas förnämligast efter sin ordalydelse.

Sabinskornas bortrövande, se Sabiner.

Sabinört, bot., sävenbom. Se Ramulis sabinæ.

Sabji', farm., sort av indisk hampa, använd till Hasjisj (se d. o.).

Sabon, boktr., grov, tryckstil, till plakat o. d., uppkallad efter Jakob Sabon, Frankfurt a. M. (1590).

Saboréer, rabbinska lärare ("prövare", "granskare") i talmud vid de babyloniska skolorna på 500-t.

Sabot, fr. (1. sabå'), träsko. — Sabotière (1. -iä'r), träskodans.

Sabotage (Z. -ta'sj; av fr. saboter, arbeta trögt, av sabot, träsko), en arbetarnas kampmetod, bestående i skadegörelse å maskiner, andra produktionsmedel 1. produkter. Ibland även liktydigt med passivt motstånd i arbetet. — Sabotagetaktik, metod, som går ut på sabotage. — Sabo-tö'r, utövare av sabotage. — Sabote'ra, utöva sabotage.

Sabre'ra (fr. sabrer), nedsabla, nedhugga.

Sabromi'n, farm., dibrombehensyrat kalcium.

Sabu'dja 1. Sabu'scha, handelsnamn på le-vantinsk bomull. —• Uso-Sabu'dja, sekun-da Sabudja.

Sabu'rra, lat. (av sa'biilum, sand), skepps-sand, ballast; med., orenlighet i tarmkanalen. — Saburra'l, som härrör av dylik orenlighet.

S. A. C., förk. för Sveriges arbetares centralorganisation.

Sac, fr. il. sack), säck, påse. — Sac de nuit (l. - dö nui'), nattsäck.

Saccade, fr. {1. sacka'dd; av sp. sacar, draga), ridk., häftig ryckning med tygeln; tonk., kraftig strykning med fiolstråken, varvid flera toner samtidigt åstadkommas. — Saccade'ra, rycka häftigt med tygeln. — Saccaderad, kort och ojämn, hackig (särskilt om stil).

Sacch,, förk. för saccharum (se d. o.).

Sacchara's, se under Saccharum.

Sacchara't, Saccharifikatio'n, Saccharime'-ter, Saccharo's etc., se Sackarat o. s. v. (under Saccharum).

Sacchari'na, bot, med färg av bränt socker.

Saccharomyce'te;s, lat., bot., jästsvampar. — Saccharomy'ces, bot., jästsvampsläkte. — S. a'lbicans, torsksvamp. — S. cerevi'siæ, öljäst. — Saccharomy'cespreparat, jästpreparat för medicinskt bruk.

Sa'ccharum (gr. sa'kchar), socker, sockerrör. — S. album, raffinadsocker. — S. amyla'ceum, stärkelsesocker. — S. Ia'ctis, farm., mjölksocker, en sockerart, som finnes i mjölk och fås som biprodukt vid ostberedning-. — S. Satu'rni, kem., blysocker.

— S. u'væ, u'veum 1. uva'rum, druvsocker.

— S. vanfllæ, vaniljsocker. — Sacchara's, dets. som Inverta's. — Sacchari'der, sockerarter. — Sackara't, förening av rörsocker och olika baser. — Sackarifikatio'n, förvandling till socker; sockerberedning.

— Sackarime'ter 1. Sackarometer (av gr. me'tron, mått), fys., sockermätare. — Sackarimetri' 1. Sackarometri', sockermätning, bestämning av den mängd kri-stalli serbart socker, som innehålles i en lösning. — Sackari'n, benzoesyresulfinid, ett ur stenkolstjära framställt ämne med en intensiv sötma. — Sackari'na, pl., med., sockerhaltiga läkemedel. — Sackaro's, rörsocker.

Sacco di Roma, ital. {1. -kå di rå'-), "Roms plundring", benämning på den förödande stormningen av Rom 1527.

Saccole'va, se Sakoleva.

Sa'cculus, lat., liten säck, påse.

Sa'ccus, lat., säck. — S. lacrima'lis, anat., tårsäcken.

Sacella'n, Sacellani', se under följ. ord.

Sace'llum, lat., helgonkapell. — Sacella'n, kaplan, kapellpredikant. — Sacellani', kapellförsamling; komministerbefattning.

Sa'cer, fem. Sa'cra, neutr. Sa'crum, lat., helig; även förbannad. Jfr Sacra. — Sacer e'sto, du (han) skall vara förbannad! hos de gamla romarna en juridisk formel, varigenom någon förklarades fågelfri. — Sacer mens, Heliga berget.

Sacerdota'1 (av lat. sace'rdos, präst), prästerlig. — Sacerdota'le, kyrkohandbok.

— Sacerdotalexamen, prästexamen. — Sacerdo'tium (fr. sacerdoce), prästämbete; prästerskap; prästadöme.

Sacha'rja, se Sakarias.

Saché (fr. sachet), parfymdyna, liten påse.

Sachem (eng. 1. sä'tjem), indianhövding.

Sa'chser 1. Sa'chsare, en germansk folkstam, tidigast bosatt i nuv. Holstein, efter vilken staten Sachsen i Tyskland är uppkallad.

— Sachsisk, som har avseende på Sachsen 1. sachsema. — Sachsiska diamanter, till smycken slipad bergkristall. — Sachsiskt blått, tekn., en blå färg, som består av in-

digokarmin, löst i vatten. — S. grönt = Rinmans grönt (se d. o.). — S. porslin, Meissenporslin.

Sachsenchronik (1. -krå'-). den äldsta tyska prosakrönikan. Avhandlar världshändelserna och tyska kejsarnas historia till 1248.

Sachsenspiegel (/. -sjpi'-). "Sachsarnas spegel", en i början av 1200-t. på lågtyska författad framställning av då i

Sachsen gällande rätt.

Sack, engelsk vikt (för ull) = omkr. 165 kg.; holländskt mått (för säd) ~ 1 hl.

Sacka, sjöv., bli efter, röra sig bakåt. (Felaktigt: Sacka efter.)

Sackara't, Sackarime'ter, Sackari'n, Sacka-ro's m. fl., se under Saccharum.

Sacking, eng. (1. sa'cking) = Bagging (se d. o.).

Sa'cra, lat. (av sa'cer, helig), pl, heliga ting, helgedomar, kyrkligt gods; heliga bruk, gudstjänst. — S. cæsa'rea maj€'stas, heligt kejserligt majestät. — S. congrega'tio sancti offi'ci, lat., den utomspanska inkvisitionens högsta styrelse, en kardinal-kongregation, "heliga tjänsten", inrättad 1542. — S. conversazione, ital. (1. -satsiå^ne), se Santa conversazione. — S. rappresentazione, ital. (1. -tatsiå'ne), "heli^ skådespel", ett slags liturgiska skådespel uppförda av lekmannabrödra-skap vid kyrkofester omkr. 1450—1550. — S. Scriptu'ra 1. Scriptura Sacra, den heliga skrift. — S. Via, se Via sacra.

Sacra'l (lat. sacra'lis), anat., som avser korsbenet (os sacrum). — Sacralmärgen, nedersta delen av ryggmärgen.

Sacramenta'le 1. Sacramenta'rium, lat. (av sacrame^ntum, helig handling), mässordning, gudstjänstordning. — Sacramenta-rium Gelasia'num, 600-t., uppkallat efter Gelasius I. — S. Gregoria'num, 700-t., uppkallat efter Gregorius I. — S. Leonia'-num, från mitten av 500-t, uppkallat efter påven Leo I.

Sacrame'ntum, se Sakrainent.

Sacra'rium, lat. (av sa'cer, helig), kärl 1. skåp till förvaring av hostian 1. reliker; helgedom, tempel, bönehus.

Sa'cra Scriptu'ra, se under Sacra.

Sacra'tio ca'pitis, lat., hos de gamla romarna ett straff, som medförde fågelfrihet.

Sacré coeur de Jésus, fr. (1. säkre' kör [hårt k] dö sjesy'ss), Jesu heliga hjärta. Se vid. Congrégation du Sacré-coeur de Jésus.

Sacre rappresentationi, se under Sacra.

Sacrificium, lat. (fr. sacrifice), offer; uppoffring; katolsk högmässa. — S. intelle'c-tus, lat., se Sacrifizio delV intelletto. — S. mi'ssæ, mässoffer, det försoningsoffer, som, enligt katolikernas tro, prästen i nattvarden frambär till Gud. — Sakri-ficie'll, som angår sacrificium.

Sacrifi'zio deir intelle'tto, ital., förståndets offrande; en av en yttre auktoritet fram-1164

kallad underkastelse under en åskådning, som är oantaglig för förnuftet; trons upp-höjelse över förnuftet.

Sacrile'gia minu'ta pumu'ntur, ma'gna in triu'mphis feru'ntur, lat., små helgerån straffas, stora bäras i triumf (Seneca: Epistolæ 87,20).

Sacrile'gium 1. Cri'men sacrile'gii, lat., kränkning av religionen, förbrytelse mot det heliga; tempelskändning, helgerån, kyrkostöld. — Sacrile'gus, tempelskän-dare, helgerånare, kyrkotjuv. — Sakri-le'gisk, som har avseende på sacrilegium.

Sa'cri ministe'rii adju'nctus, Sacri ministerii candida'tus, se under Sacrum ministerium.

Sa'cri o'rdines, lat., heliga ämbeten, kyrkoämbeten.

Sacristi'tium, mlat., inställande av gudstjänsten o. a. kyrkliga förrättningar på grund av interdikt (se d. o.).

Sacrococcyge'us, anat, som avser kors- och stjärtbenen.

Sacrocoxalgi', med., inflammation i leden mellan höft- och korsbenen.

Sa'cro egoi'smo, ital., "helig egoism", slagord ur ett tal av konseljpresident Salandra (1914), där han sålunda

betecknade Italiens beslut att på grund av nationella intressen undandra sina förbundna sitt stöd i världskriget.

Sacrolumba'l, anat., som avser korsbens-och ländregionen.

Sa'crum, anat., korsbenet (os sacrum).

Sa'crum colle'gium, lat., "heliga kollegiet", d. v. s. kardinalernas församling.

Sa'crum impe'rium Roma'num natio'ms ger-ma'mcæ, lat., "heliga romerska riket av tyska nationen", d. v. s. tysk-romerska kejsardömet.

Sa'crum ministe'rium, lat., predikoämbete. — Sa'cri ministe'rii adju'nctus, pastorsadjunkt. — Sacri ministerii candida'tus, prästkandidat.

Sadalmeli'k och Sadalsu'nd, astr., tvenne stjärnor i stjärnbilden Vattumannen.

Sadducéer (eg. zadokiter, avkomlingar av Zadök, en överstepräst på Davids tid), bland de forna judarna prästpartiet (motståndare till fariséerna), som förkastade den muntliga traditionen, förnekade änglar och själens odödlighet och ansåg, att människan handlade av fri vilja och därför själv var skuld till sitt öde. — Saddu-cei'sm, sadducéernas lära.

Sadel, tonk., upphöjning framför snäckan på stråkinstrumentens greppbräde.

Sadelled, anat., ledgång vars ändar likna ytorna av två korsvis lagda sadlar, t. ex. mellan tummen och handloven.

Sadelplats, område å kapplöpningsbana, där hästarna sadlas före tävlingen. Samlingsplats för fackmännen och den mest intresserade publiken.

Sadelstad, den del av ryggen på en häst, där sadeln skall ligga.

Sadeltak, byggn., tak med takås och två fall med takfot samt två gavlar.

Sadh 1. Sadhu (sanskr., ren), indisk beteckning för helig man 1. asket; indisk sekt.

Sa'dhya, ind. myt., en särskild, efter gudarna skapad klass av gudomliga väsen.

Sa'di (av arab. zåhid, återhållsam), pL, turkiska munkar utan fast hemvist.

Sadi'sm, efter den beryktade franske romanförfattaren markis de Sade benämning på en sinnessjukdom, som yttrar sig på det sätt, att den sjuke, en älskande, finner sin tillfredsställelse i att plåga och pina sin älskade. Jfr Masochism.

Sadi'st, anhängare av sadismen (se d. o.).

Sadko', rysk mytologisk sagofigur. S. var en fattig harpspelare, som med sitt spel tjusade sjökonungen och av honom fick stora rikedomar.

Sa'dr-i-asa'm, arab.-turk., "den förnämsta hederspIatsen", storvesir (se d. o.).

Sæ-, se även Sä-.

Sæ'culum, lat., sekel, århundrade; i den kanoniska lagen: det världsliga, det timliga, världen i motsats mot kyrkan. — S. obscu'-rum, lat., "det mörka århundradet", vedertagen beteckning for det förfallets århundrade, som inbröt med frankiska rikets upplösning (slutet av 800-t.).

Sædemaaned, da. {1. -mån-), dansk benämning på oktober.

Sæmunds Edda, se Edda,

Sækkedal, no., geol., se Säckdal.

Sæ'pe sti'lum ve'rtas, lat., "vänd ofta grif-feln", d. v. s. fila omsorgsfullt det du skrivit (Horatius: Satiræ, I, 10,72).

SæpiaVia, Sæpinfcola, lat. (av Sæ'pes, gärdesgård), bot., växande på gärdesgårdar.

Safa'r, arab. {turk. Sefe'r), andra månaden i den muhammedanska kalendern. — Sa-fa'ri, bärarkaravaner.

Safari'der, se Saffarider.

Safavi'der = Safider (se d. o.).

Safech, egypt. myt., bibliotekens gudinna.

Safe-deposit, eng. {1. sejf dipå'sit), kassavalv i en bank, bankfack.

Safe for democracy, eng. {1. säf får dimå'-krössi), citat ur nordamerikanske presidenten Wilsons tal till kongressen vid föreslåendet av krigsförklaringen mot Tyskland 1917. {The world must be made safe for democracy, världen måste tryggas åt demokratien).

Saffari'der, en persisk regentätt (878—912).

Saffia'n (efter exportstaden Saffi i Ma-rokko), tekn., turkiskt skinn, marokäng, ett glänsande, glatt, strimmigt 1. kornigt, på ena sidan färgat läder av get-, bock-, får- 1. lammskinn; kem., kristalliserad alun.

Sa'ffisk, oriktigt för Sapfisk (se d. o.).

Saiflo'r, bot., FWres caWthami, vild saffran, rörblommorna av den i Ostindien inhem-Safflorbronslack—Sahib

ska tisteln Ca'rthamus tincto'rius, tillhörande fam. Compo'sitæ, Nyttjas till smink, färgning av tyg m. m.; metall, safflorkobolt (se Koboltsafflor). — Safflor-extrakt, safflorkarmin löst i ammonium-karbonat, vanligen med tillsats av svavel-ammonium. — Safflorkarmin, se Kartamin.

Safflorbronslack, medelst gummi förtjockad lösning av Kartamin (se d. o.).

Safflori't, miner,, har samma sammansättning som speiskobolt, men kristalliserar rombiskt.

Sa'ffran, hot., farm., pistillmärkena av den i Macedonien inhemska, flerstädes i Europa odlade lökväxten Cro'cus sativus, tillhörande fam. Irida'ceæ. Nyttjas i medicinen, till färgning och vid bakning. — Saffransbrons, kem., kristallerna av vol-framsyrat volframoxidnatron. — Saffran-holts 1. Saffranträ, den gula veden av benvedsarten Cassi'ne cro'cea. Färgträ och möbelvirke. — Saffranolja, en flyktig olja, som framställes genom destillation av saffran.

Saffder, en persisk regentätt (1499—1736).

Safi'r, miner., en dyrbar korundädelsten, blå i alla nyanser. Jfr Luchsafir, Stjärnsafir, Vattensafir.

Safarin, miner., ett magnesiumaluminium-silikat från Grönland; en blekblå spinell-varietet; en blå, indisk kalcedon.

Safirkvarts, miner., blå kvartsvarietet med fina trådar av ett slags asbest.

Safrani'ner, kem., röda 1. violetta basiska kinoniminfärgämnen av ringa ljusäkthet. Fenosafrani'n användes som desensibili-sator.

Safro'11. Shikimo'1, kem., en fenol, som förekommer färdigbildad i kamferolja, sassa-frasolja m. fl.

Safrosfn, se Eosinscharlack.

Saftfärger, tekn., med gummiartade ämnen utrörda vattenlösliga färger, avsedda för akvarellmålning. — Saftgrönt, grön saftfärg, som beredes av bären av Rha'mnus catha'rtica.

Saftkanaler 1. Saftluckor, anat., mikroskopiska, springformiga hålrum i vävnader, spec. bindväv, fyllda med vävnadssaft, som utgör källflödet för lymfan (se d. o.).

Saftmärken, bot., dets. som honungstecken.

Saftspänning, bot., se Turgor,

Safttrådar, bot., se Parafyser.

Saga (isl. Sa'ga), nord. myt., skaldeingivelsens och vishetens gudinna, som i sin boning Sökvabäck alla dagar tillsammans med Oden dricker ur gyllne bägare.

Saga (isl. saga, eg. det som säges, tal, berättelse), sammanfattande benämning för flera olika slag av folkliga litteraturalster. I norskt och danskt språk av i dag betecknar saga uteslutande den isländska sagan. Jfr Eventyr.

Sagacite't (lat. saga'citas), skarpsinne, skarp synthet.

Saga'j {fr. sagaie, sp. och port. zagaya), långt spjut, som brukas av negrer m. fl. afrikanska folkslag

Saga'jtser, ett sibiriskt folk.

Sagape'num, farm., ett gummiharts av obekant botaniskt ursprung. Urgammal drog, som spelat stor roll som läkemedel. Under medeltiden kallad Serapi'num. Användes i Ostindien som krydda.

Sagara, ind. myt., en sagokonung.

Sage, fr. {1. sasj), vis, klok. — Sage-femme (Z. -fa'mm), eg. klok kvinna; barnmorska.

Sage'monos, jap., gördelhängen, vilka tjänstgöra i st. f. fickor och utgöras av silkes-snodder, som dragas upp innanför gördeln. I dessa hänga t. ex. kiseruzutru, tobakspipa i fodral, tabako-ire, tobakspåse, inro, medikamentsdosa, penningpung m. m.

Sagenft, miner., fina rutilnålar, inneslutna i biotittavlor hos många granitvarieteter.

Sagettgarn 1. Sayettgarn, halvkamgarn.

Saggio, ital. (L sa'ddjå; av lat. exa^gium), prov, mönster.

Sagfna, bot., narv, växtsläkte med trådsmala, sylformiga blad, tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — S. nodo'sa, knutnarv.

— S. procu'mbens, krypnarv.

Sagi'tta, lat., pil; astr., stjärnbilden Pilen.

Sagitta'lsnitt, anat., sektion i kroppens mittlinje framifrån—bakåt.

Sagitta'ria, bot., pillik. — Sagittifo'Iia (av fo'lium, blad), bot., med pillika blad.

Sagitta'ria, bot., pilblad, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Alismata'ceæ.

Sagitta'rius, bågskytt; astr., Skytten, en av djurkretsens stjärnbilder.

Sa'go (av malaj, sagu, palmmärg), bot., ett slags stärkelse, som fås ur märgen av de s. k. sagopalmerna. — Metro'xylon Ru'm-phii, den äkta sagopalmen, växer i Ostindien, på Moluckerna m. fl. ställen. Såväl mjölet som de därav beredda grynen, sagogryn, äro närande födoämnen. Sagogryn tillverkas även av potatisstärkelse.

— Brasiliansk sago beredes av Tapioka (se d. o.). — Japansk och Kinesisk sago erhålles ur märgen av flera arter Cy'cas.

Sagoarrowrot, dets. som Sagostärkelse.

Sagra'dabark, se Cascara sagrada.

Sagrado'l, farm., kininhaltigt extrakt av Cascara Sagradabark.

Sagui, zool., se Hapale.

Sa'gum, lat., en av de gamla romarna buren yllemantel.

Sa'gus, se Sago.

Sahara', arab., betecknar, efter världens största, i Nordafrika belägna öken med detta namn, sandöken i allm.

Saherieträ, birmanskt tekträ. Se Tekträdet.

Sa'hib, arab., herre (i Persien och Indien tilltalsord till européer). — Sahi'bi-Fetva, domarnas herre, stormufti (se d. o.).1166

Saho 1. Schoho, nomadstam mellan abessinska höglandet och Röda havet.

S. A. I., förk. för Son altesse impe^rial, hans kejserliga höghet.

Saidschützersalt, /cem., magnesiumsulfat. — Saidschiitzervatten, böhmiskt bittervatten, innehållande bl. a. magnesium- och natriumsulfat.

Sa'iga, zooL, en afrikansk antilopart.

Sai'k, sjöv., ett slags österländskt fartyg.

Saillant, se under följ. ord.

Saillie, fr, (L saji'; av lat. saWre, springa, spritta), kvickt infall; hyggn., utsprång, utbyggnad. — Saillant (Z. saja'ng), utstående, framskjutande; bitande kvick; snillrik; utmärkt; märklig.

Sailor, eng, (L sä'lör), seglare, sjöman.

Saine'te 1. Sayne'te, (1. saj-), sp., mellanspel, som uppföres mellan akterna i ett skådespel.

Saint, fem, Sainte (förk. S., St., Ste.), fr. (1. säng, sängt; lat. sa'nctus), helig; den helige. — Saint-Charles-systrarna (1. -sja'rl-), en fransk diakonissorden. — Saint Crépin, se under Crépin. — Saint Denis {1. - döni'), Frankrikes skyddshelgon. — Sainte ligue. La, fr, {I, - ligg), heliga ligan, 1. Sainte union, La, fr, (1.

- yniå'ng), heliga förbundet, katolskt parti i Frankrike under ledning av släkten Guise, bildat 1576. — Saint-Esprit (I, -täspri'), Helige ande; ~ Ordre da Saint-Esprit (se d. o.). — Saint-Foy, se Gonsac.

- Saint-Germains avförande kryddor (Z.

- sjärmä'ngs -), se Species laxantes S:t Germain. — Saint-Graal, den heliga Graal. Se Graal. — Saint-Hubert (I - ybä'r), jägarnas skyddspatron. — Saint James, eng. (1. sent djäms), namn på Londons konungapalats. — Saint-Julien (1. -sjyliä'ng), ett förträffligt franskt rödvin från en by med samma namn i departementet Gironde. — Saint-simoni'sm, den socialistisk-kommunistiska lära, som förfäktades av den franske filosofen greve Claude Henri de S:t Simon (d. 1825). — Saint-simoni'ster, anhängare av denna lära. — Saint-simoni'stisk, som har avseende på densamma.

Saison, fr, {I, säså'ng), årstid; termin; säsong, i ett större samhälle tiden för vinternöjena. — Saison morte (1. - mårrt), eg. den döda årstiden; den stilla årstiden, då inga nöjen vankas.

Saitafe'rnes tia'ra, guldsmedsarbete, som uppgavs ha tillhört den skytiske konung Saitafernes (l:a 1. 3:e årh. e. Kr.) och inköptes av Louvremuseet för 200,000 frcs, men senare bevisades vara en modern förfalskning.

Sa'itengalvanometer, fys., stränggalvano-meter.

Saivo amio, lapsk myt,, de dödas hem. — Saivo-folket, de döda.

Saja'ner, ett sibiriskt folk.

Sajodi'n, farm., monojodbehensyrad kalk. Användes som Jodostarin (se d. o,).

S. A. K., förk. för Stormäktigste allernådig-ste konung.

Sa'ka, pl. Sa'ker, en fornindisk folkgrupp. — Sa'kaæran, period i Indiens historia vid början av vår tidräkning.

Sakai, ett folk på halvön Malakka.

Sakala'ver, negroid folkstam på Madagaskar.

Saka'li-scheri'f (av turk. sakàl, skägg, och arah. scherif, helig), det heliga skägget, hår ur Muhammeds skägg, vilka i Konstantinopel en gång vart år högtidligen förevisas.

Sakari'as, se Zakarias.

Saké, japanskt ris vin med 9—15 procent alkohol.

Saker, se Saka.

Sa'kiska, den iranska dialekt, som talades av sakerna. Se Saka.

SakkadeVad andning, med., ryckvis skeende inandning.

Sakkakaffe, ett kaffesurrogat, som består av kaffefruktens torkade och rostade fruktkött.

Sakole'va, sjöv., ett grekiskt fartyg.

Sakra'l (av lat. sacer, helig), som avser religionen 1. gudstjänsten.

Sakral (av lat. sa'crum, korsbenet), anat., som avser korsbenet. — Sakrala nerv-ple'xus, anat., nät av nerver i korsbens-trakten, varav grenar innervera benen. — Sakra'lparasi't, med., en asymmetrisk dubbel missbildning i korsbenstrakten och med yttre karaktär av svulst.

Sakrame'nt (lat. sacrame'ntum, fr. sacre-ment), högtidlig religionshandling, som tillskrives hemlighetsfulla, övernaturliga verkningar (i lutherska och reformerta kyrkorna dopet och nattvarden, i katolska kyrkan dessutom konfirmationen, hoten, prästvigningen, äktenskapet och sista smörjeisen); nådemedel. — Sakramentshus, hostians och monstransens förvaringsrum. — Sakramentsstriden, nattvardsstriden, reformatorernas strid om nattvardsläran. — Sakramental, som hör till sakramenten. — Sakramentaler, pL, personer, som betyga en anklagads oskuld medelst på sakramenten avlagd ed. — Sakramentalier, pl., i katolska kyrkan benämning på heliga handlingar, som icke äro sakrament. — Sakramenta'rium, se Sacramentale.

Sakrificiel, se under Sacrificium.

Sakrile'gisk, Sakrile'gium, se Sacrilegium.

Sakrista'n (mlat. sacrista'nus, av lat, sa'cer, helig), tillsyningsman över sakristian. — Sakristi'a, rum i en kyrka, där de för kyrkligt bruk avsedda föremålen bevaras och där prästen under gudstjänsten vistas, då hans närvaro ej kräves i själva kyrkan.

Sakropolitfk (av lat, sa'cer, helig, och poli-Sakrosankt—Salanganen

1167

ti'k, se d. o.), förening av andligt och världsligt herravälde och intresse.

Sakrosa'nkt {lat. sacTosa'nctus), höghelig; fridlyst, okränkbar.

Sakrätt, jur.^ den del av förmögenhetsrätten, som behandlar rättigheterna att förfoga över saker (jord, byggnader, lösören, pengar, värdepapper).

Saku'ntala, se Qakuntala.

Saku'ska, ry., smörgåsbord.

Sa'kyamuni 1. Sa'kiyamuni, "den vise av Sa'kya(släkt)", ett hamn på Gotama Buddha.

Saköre, äldre benämning på böter.

Sal., förk. fÖr salig.

Sal (av Siy kisel, och Al, aluminium), beteckning för den zon av jordskorpan (litosfären), som huvudsakligen uppbygges av kiselsyra och lerjord.

Sal, lat., kem., salt. — S. acetose'llæ, surt, oxalsyrat kali, begagnas vid kattuntryc-kerier och hattblekerier samt

till uttagande av rost- och bläckfläckar. — S. alem-bro'thi, kvicksilverklorid-klorammonium.

— S. ama'rum, svavelsyrad magnesia. — S. ammoni'acum, salmiak (se d. o.). — S. ammoniacum martia'tum, järnklorid-ammoniak, järnsalmiak. — S. a'nglicum = Sulphas magnesicus (se d. o.). — S. a'tticum, attiskt salt (se under Atti-cism). — S. Carlsbade'nse factftium, S. Carlsbadense genui'num, se Karlsbadsalt.

— S. catha'rticum = Sulphas magnesicus (se d. o.). — S. Cheltenhame'nse, ett av glaubersalt, engelskt salt, kaliumsulfat och koksalt bestående laxermedel. — S. cammu'ne 1. culina're, koksalt, klor-natrium. — S. co'rnus ce'rvi, hjorthornssalt. — S. dige'sticum 1. S. febri'fugum Sy'lvii, klorkalium. — S. ge'mmæ, bergsalt. — S. Glaube'ri = Sulphas yiatricus (se d. o.). — S. mari'num, havssalt. — S. mira'bile perla'tum, natriumfosfat. — S. polychre'stum gla'seri, kaliumsulfat. — S. polychrestum Seigne'tti 1. S. rochel-le'nse, Seignettesalt, kaliumnatriumtar-trat. — S. prune'llæ, pastiller av salpeter och kaliumsulfat. — S. sapie'ntiæ, ammo-niumkvicksilverklorid. — S. sedati'vum HombeVgii, borsyra. — S. su'ccinum, bärn-stenssyra. — S. ta'rtari, vinstenssyra. — S. vola'tile = Supercarbonas ammonicus (se d. o.). — Salitikatio'n (av lat. fa'cere, göra), saltbildning. — Sali'ner, pl., saltverk. — Salfnisk, saltaktig, saltartad. — Salinome'ter (av gr. me'tron, mått), apparat för undersökning av salthalten i en saltlösning.

Salaam-kramp (jfr Salam), med., nickkramp.

Salabre'dagummi, en blandning av olika slags Senegalgummi (se d. o.).

Salaceto'I, farm., acetosalicylsyreester, användes mot ledgångsreumatism samt (löst i ricinolja) mot diarré.

Salachor (Z. -chå'r) 1. Salahor, turk., stallmästare. .

Sala'cia, rom. myt., Neptunus gemål, urspr. dimmans och fuktighetens gudomlighet.

Salacite't (av lat. salax, kättjefull), okyskhet, vällustighet.

Salacto'1, farm., lösning av natriumsalicylat och natriumlactat i enprocentig vätesuper-oxidlösning, mot difteri.

Sala'd 1. Salla't (/r. salade [I. -a'dd] ; av lat. sal, salt), råa grönsaker, tillsatta med salt, ättika och olja 1. stundom med grädde och ägg. Även namn på vissa andra blandningar (t. ex. sillsalad, hummersalad o. s. v.). — Saladväxter äro Lactu"ca sa-ti'va, laktuk, Lcpi'dium saM'vum, krasse, Tara'xacum officina'le, maskros, m. fl. — Saladière 1. Saladier, fr. (Z. -iä'r, -ie'), saladjär, saladstallrik; bordställ.

Salade, fr. (1. aMd; sp. celada, av lat. cæ-la're, gravera), 1. Sala'd, stormhuva, hjälm.

Salade'ros, sp., pl., slakterier för boskapen på Sydamerikas slätter; från samma trakter utförda råa hudar.

Saladière, se under Salad.

Sala'din 1. Saladdin, arabiskt och turkiskt

. mansnamn (av arab. salä ed din, trons frälsning).

SaladjäV, ,se Saladière.

Salæmonta'nus, lat., från Salberget.

Sa'lagakartoffel, bot., de tyska kolonisternas namn på de stärkelserika rotknölarna av labiatéen Co'leus salage'nsis (i Togolan-det).

Salah, arab., turkarnas morgonbön.

Salaire, fr. il. salä'r), se Salarium.

Sala'm, arab., frid, fridshälsning. — Salam-ale'k, frid vare med dig! arabers och turkars vanliga hälsningsformel. — Salam-ale'kum, frid vare med eder. — Salamlik, arabiskt mottagningsrum.

Salama'ncaskolan, spansk skaldeskola, som uppstod i Salamanca mot 1700-t:s slut.

Salama'nder, zool., eldsalamandern, en till släktet Salama'ndra hörande ödla, svart med mörkgula fläckar, vilken förr troddes leva i eld; även en eldande (se Elementarandar) . — Salamander reiben, ty., i tyska studentlag dricka till någons ära på det sätt, att man först cirkelformigt gnider dryckeskärlen mot bordet samt därpå tömmer dem i botten, trummar med dem några slag och sätter dem hårt i bordet.

Salama'ndridæ, zool., salamanderdjur.

Sala'mi, ital., pl, ett slags rökta korvar, kryddade med vitlök.

Salami'n (fr. salamine), ett slags tjockt franskt siden.

Sa'lamis, forntida namn på grekiska ön Kulasi i Sardoniska viken. En tronstrid därstädes har 'åmne till Runebergs "Kungarna på Salamis".

Salamlik, se under Salam.

Salanga'nen, zool., Colloca'lia escuWnta, den1168

Salar—Salikaceer

ostindiska svalan, som lever à Indiska arkipelagens öar, bygger av alger och sin klibbiga, stelnande spott bon, s. k. ätliga svalbon, vilka särskilt i Kina betraktas som en läckerhet.

Sala'r, se Salarium.

Sala'ria Via, lat., militärväg åt nord-nordost från Rom.

Salarie'ra, se under följ. ord.

Sala'riuiti, lat, (av sal, salt), Salaire, fr, (1. salä'r), eg. saltpenningar; salär, lön, sold, honorar, arvode. — Salarie'ra, löna, be-solda.

Sala'sser, fornkeltisk folkstam i Gallien.

Sala't, se Salad,

Sala't, arab., bön, gudstjänst. — Salat ed-dukr, arab., middagsbön.

Sal a'tticum, se under Atticism.

Sa'lband, miner., en mineralgångs gränsytor mot omgivande bergart.

Salbo'n, farm., salvgrund, bestående av överfettad såptvål.

Salde'ra {ital. salda're), handelst., avsluta ett konto 1. en räkning, utjämna, betala en dylik. — Sa'ldo, avslutning, rest; skillnaden mellan debet och kredit å ett konto 1. en räkning, som avslutats.

Saleb = Salep (se d. o.).

Sa'lem, arab. Salam (se d. o.); turk., blomsterspråk. — Salem-ale'k = Salam-alek (se d. o.).

Salem, poetisk benämning på Jerusalem (i 1 Mos. 14 och Ps. 76).

Sa'lep, se Tubera salep. — Salep-slem, se Mucilago salep,

Sa'lep, Salepsrot, bot., se Anacamptis.

Sale'rnervin, rödvin från trakten av Salerno.

Sale'rnoskolan 1. Salernita'nska skolan (lat. scho'la Salernita'na), den under medeltiden vittberömda medicinska läroanstalten i den italienska staden Salerno; de därstädes meddelade föreskrifterna för bevarandet av hälsan.

Salesianerfnnornas orden, en på 1600-t. av fransmannen Frans av Sales stiftad nunneorden för fattig- och sjukvård samt uppfostran av unga flickor.

Salfe'misk, geoL, se under Salisk.

Salga'ner, ry., stora slakterier och talgkoke-rier på stäpperna i Sydryssland.

Sal hepa'tica, farm., medel mot gallblåse-sjukdomar, huvudsakligen av natrium-och litiumfosfat.

Salica'ceæ, Salici'nee, Salikace'er, bot., underfamilj av Amentaceæ (se d. o.). Omfattar svenska växtsläktena Populus och Salix.

Salica'ria, bot., pilört.

Salice'lla, bot., ^k Sa'lix, — Salicifo'lius (av lat, fo'lium, blad), bot,, med blad som Salix. — Salicfcola, bot,, på Salix, — Salici'na, bot., lik 1. på Salix. — Sa'licis, bot., på Salix.

Sa'lices, bot., pl. av Salix.

Salicfn, farm., en färglös, kristalliserande

glykosid, som förekommer i barken av vissa pilarter. Brukades en tid i st. f. kinin.

Salicfneæ, se Salicaceæ.

Salici'nfärger, handelsnamn på ett antal sura azofärgämnen med god ljusäkthet. — Salici'ngult, har dragning åt mattorange.

— Salici'nviolett, har vacker bordeaux-färg.

Saliciona'1, tonk., en i orgelverk bruklig, öppen labialstämma.

Salico'n, ett handelsnamn på karbolsyra.

Salico'rma, bot,, havstrandväxter, tillhörande fam. Chenopodia ceæ, — S. herba'cea, glasört, längs hela svenska kusten. — S. dolichosta'chya, å västkusten och Öland.

Salicy'laldehyd, kem,, oxibensaldehyd, förekommer i vissa eteriska oljor; bildas genom oxidation av motsvarande alkohol, saligenin, och kan oxideras till salicylsyra. Användes till desinfektion och som antiseptiskt medel.

Salicy'lalkohol, kem., se Saligenin.

Salicylami'd, kem., farm,, användes mot difteri och (i ricinoljelösning) mot diarré.

Salicy'las 1. Salicyla't, kem., salicylsyrat salt. —• Salicylas na'tricus, natriumsalicylat. — S. pheny'llicus, se Salol.

Salicy'lbomull 1. Salicylvadd, till sårbehandling erhålles genom impregnering av avfettad bomull med alkohollösning av salicylsyra.

Salicylsulfo'nsyra, kem., erhålles genom inverkan av koncentrerad svavelsyra på salicylsyra. Användes för att påvisa äggvita i urin samt (i form av natronsalt) mot ledgångsreumatism.

Salicylsyra, kem., farm., orto-oxibensoe-syra, framställes därigenom, att karbol-syrat natron behandlas med koloxid. Brukas som antiseptiskt medel samt mot feber och reumatism. — Salicylsyrat anti-pyri'n, se Salipyrin. — Salicylsyrefeny'1-eter = Salol (se d. o.). — Salicylsyrlighet, salicylsyrans aldehyd, finnes i blommorna av Spiræ'a ulma'ria.

Sailcy'lvadd, se Salicylbomull.

Sa'lier (lat. sa'lii, av saWre, hoppa, dansa), eg. de dansande; i det gamla Rom två prästkollegier, helgade åt guden Mars, till vars ära de den l:a mars firade en fest.

Sa'lier = Saliska fränker (se d. o.); även

— Saliska kejsare (se d. o.).

Sallère, fr. (1. -iä'r), saltkar.

Salife'n 1. Salifeni'n, fann., salicylsyrat fenitidin, användes mot feber och influensa.

Salifikatio'n, Sali'ner, Sali'nisk, Salinome'-ter, se under Sal.

Saligenfn, kem., ortooxibenzylalkohol, erhålles genom kondensation av karbolsyra och formaldehyd. Användes mot reumatism.

Salikace'er, se Salicaceæ.**Salikolo'g** (av lat, *sa'lix*, pil, sälg, och *gr. lo'gos*, lära), *bot.*, salixforskare.

Sali'n (av *lat. sal*, salt), saltverk.

Sali'nus, -a, -um, *bot.*, saltväxt.

Salinafto'l, se *Betol*.

Sali'nas, *geogr.*, benämning på grunda, tidvis uttorkande saltsjöar på de sydamerikanska slätterna.

Sali'nisk (se *Salin*), saltaktig.

Salinome'ter, gradervåg, areometer för mätande av salthalten.

Salipyri'n, *med.*, salicylsyrat antipyrin, ett medel mot feber, reumatiska åkommor, influensa m. m.

Salisha'ner, nordvästamerikansk indianstam.

Sa'lisk, *miner*, (av *S{i)*, kisel, och *Al*, aluminium), kallas en bergart, som är rik på kvarts och fältspat, under det att amfi-boler, pyroxener och på dessa beståndsdelar rika bergarter kallas *fe'miska* (av *Fe*, järn, *M (g)*, magnesium, och *M (n)*, mangan). Övergångsformer kallas *salfe'-niska*.

Sa'liska bröder = *Salier, lat*. (se d. o.). — **S. franker**, en avdelning av frankerna. — **S. kejsare**, frankiska kejsare. — **S. lagen** (*fr. loi salique, lat. lex sa'lica*), de saliska frankernas lag, enl. vilken kvinnor äro utestängda från arv av familjegods och tronföljd, då manliga avkomlingar, även från avlägsna sidolinjer, finnas. — **Salisk egendom**, egendom, som går i arv blott till manliga efterkommande.

Sali't, *kem.*, salicylsyrebornylester, användes till pensling och ingnidning vid reumatism.

Sali't, *miner.*, vid staden Sala funnen mala-kolit (se d. o.).

Sali'v (*lat. sali'va*), *kem.*, spott. — **Salivkörtlar**, *anat.*, spottkörtlar. — **Saliva'lis**, *lat.*, som rör spottsekretionen. — **Saliva'n-tia**, *pl., med.*, läkemedel, som befordra spottning. — **Salivatio'n** 1. **Salive'ring**, spottning, spottflöde; spottkur. — **Sali-ve'ra**, spotta, avsöndra mycket spott; bruka spottavsöndrande medel. — **Sali-vi'n**, spottämnet.

Sa'lix, *bot.*, pil, vide, växtsläkte tillhörande underfam. *Salica'ceæ* av *Hängeväxterna*. Omfattar omkr. 30 svenska arter med hundratals korsningar sinsemellan. — **S. alba**, vitpil, odlad. — **S. ca'prea**, sälg. — **S. cinere'a**, gråvide. — **S. fra'gilis**, knäckepil, skörpil. — **S. gla'uca**, ripvide, fjällbuske. — **S. herba'cea**, dvärgvide, matt-formig fjällbuske. — **S. lana'ta**, ullvide, låg fjällbuske. — **S. lappo'nium**, lappvide. — **S. penta'ndra**, jolster. — **S. phyllicifo'-lia**, grönvide (Norrland). — **S. purpu'rea**, rödvide, odlad som prydnadsbuske. — **S. re'pens**, krypvide. — **S. reticula'ta**, nätvide, snöfjällsbuske. — **S. tria'ndria**, mandelpil, ofta odlad. — **S. vimina'lis**, korgvide, odlad.

Sallad, se *Salad*.

Sallat, *bot.*, se *Lactuca* och *Salad*.

Sallenti'ner, fornfolk i s. Kalabrien.

Sallerons destilla'tor (l. -rå'ngs), liten destillationsapparat för bestämning av alkoholhalten i sockerhaltiga

drycker.

Sallum, vanligt mansnamn bland israeliterna.

Sa'lly, engelskt kvinnonamn, förk. siv *Sara* (se d. o.).

Sa'lma, spannmålsmått på Malta — 291 1.

Salmagu'ndi 1. **Salmigondis**, *fr.* (1. -gångdi'; möjligen av lat. *salgama condi'ta*, med salt nedlagda frukter), sillsalad; *fig.*, mischmasch, röra, meningslöst prat.

Salmi', *kokk.*, ragu på kramsfågel med brynta fläskstrimlor, mjöl, kryddor, champinjoner och vitt vin.

Sa'lmiak, se *Klorammonium.* — **Salmiak-element**, se *Leclanchés stapel.* — **Salmiak-pastiljer** innehålla huvudsakligen klorammonium, lakrits och socker. — **Salmiak-spiritus** l. **Salmiaksprit**, kaustik ammoniak. Se vid. *Solutio ammoniaci.*

Salmigondis, se *Salmagundi.*

Sa'lmo, *zool.*, laxsläktet. — **S. sa'lar**, laxen 1. blanklaxen. — **S. tru'tta**, laxöringen.

Salmo'nes, *zool.*, egentliga laxar. Se *Salmo* och *Salmonidæ.*

Salmone'vs (*lat. Salmo'neus*), *gr. myt.*, Aiolos' son, dödades av Zeus' blixt, då han med vagn och facklor sökte härma åskan.

Salmo'nibrev, efter en i Linköping bosatt bokbindare vid namn *Salmio'ni*, som på 1860-t. tillställde några förmögna personer anonyma hotelse- och utpressningsbrev, benämning på dylika skrivelser.

Salmo'mdæ, *zool.*, laxfiskar.

Salning, *sjöv. (koll. zaling*), vid foten av bramstången (bramsalning), stundom även av överbramstången (överbramsal-ning), fastsatt trä- 1. järnkonstruktion av långskepps liggande rundhult, *långsal-ningar*, vilande på klotsar, *kindbackar*, fastbultade vid masten, samt tvärskepps gående *tvärsalningar.* Salningarna tjäna till stöd för stängerna och spridning av vanten. — **Salningshorn**, de yttersta ändarna av tvärsalningarna, genom vilka vanten gå.

Salofe'n, *kem.*, acetylparamidofenylsalicylat, användes vid akut ledgångsreumatism, influensa o. d.

Salo'l, *farm.*, ett ämne, som fås genom uppvärmning av salicylsyra med fenol och fosforoxyklorid. Brukas mot reumatism samt som antiseptiskt medel för tarmen och urinvägarna. — **Salolkamfer**, ljusgul olja, som fås genom sammanrivning av salol och kamfer. Användes mot neuralgi, tandvärk m. m.

Sa'lome, hebreiskt kvinnonamn, den frid-sälla. Bildat efter *Salomo.*

Sa'lome, *astr.*, en av småplaneterna.1170

Sa'lomo 1. Salomon, hehr. {L sj^làmå), mansnamn, den fridsälle; fig,, vis härskare och domare. Buret av Davids son, Israels konung. — Salomo'nisk, lik konung Salomo i visdom. — Salomonisk dom, efter den dom, som konung Salomo fällde i en tvist mellan två mödrar om ett barn, benämning på skarpsinniga och rättvisa domar i allm. — Salomos nyckel {lat, clavi'cula Salomo'nis), en urspr. på hebreiska språket skriven trolldoms- 1. svartkonstbok, som med orätt tillskrivits konung Salomo. — Salomos oden, en samling gammalkrist-na hymner från 100-t. e. Kr. — Salomo och Marko'lfus, medeltida sagomotiv om judakonungen och hans motståndare, byp-gt på judiska arvsägner (lyriskt behandlat av Levertin i diktsamlingen "Salomo och Morolf"). — Salomos ordspråk 1. Ordspråksboken, en av Gamla Testamentets böcker, av okänd författare. — Salomos predikare, se Predikareboken. — Salomos ring, magisk ring, som enl. sägnen gav Salomo makt över andarna. (Jfr Frödings

dikt "Salomos insegel").

Salomos ljusstake, bot., se Lepidium.

Salomos sigill, bot., se Polygonatum.

Salon, fr., se Salong och Saloon.

Salo'na, ett omtyckt dalmatiskt vin från Salona.

Salo'ng (fr. salon), urspr. stor, hög sal; elegant sällskapsrum; å teatrar o. s. v. större rum med sittplatser för publiken; sal, där konstverk utställas. — Salongen, benämning på den årliga konstutställningen i Paris, som urspr. hölls i salon carré i Louvren. —• Salongsgevär, skjutvapen, som kan brukas inomhus. — Salongslibe-ra'l, person, som utan djupare övertygelse hyser 1. ger sig sken av att hysa liberala åsikter. -— Salongsmusik, ytlig förströelsemusik för piano. — Salongsmänniska, van och elegant sällskapsmänniska. — Hålla salong, på bestämda dagar mottaga en umgängeskrets för litterär, konstnärlig 1. vetenskaplig underhållning. — Salongsvagn, järnvägsvagn, särskilt bekvämt inrättad 1. inredd som en salong.

Saloon, eng. (1. sälo'n), nordamerikansk benämning på enklare krog.

Salo'pp (av fr. salope, osnygg, snuskig), eg. slinka, slampa; på 1700-t. brukligt rund-skuret morgonplagg för fruntimmer.

Salor, turkomansk folkstam.

Salosanta'1, farm., se Santalum.

Salpe't€r (av lat. sal pe'træ, stensalt, klippsalt), kem., benämning på salpetersyrans alkali salter, särskilt kaliumnitrat, salpetersyrans kaliumsalt. Beredes av natrium-ni trat och klorkalium. Brukas som konserveringsmedel, till beredning av krut och som kylande läkemedel. Natrium-nitratet kallas Natronsalpeter 1. Chilesalpeter (se d. o.), kalciumnitratet kallas Kalksalpeter (se d. o.). — Salpetere'ter,

etylnitrit, bildas genom inverkan av salpetersyra 1. salpetersyrlighet på alkohol. ^ Salpeterpastiljer, användas mot värk i trasiga tänder.

Salpeterpapper, med kaliumnitrat indränkt filtrerpapper, som vid förbränning utvecklar gaser, vilka äro verksamma mot astma.

Salpetersyra, kem., syra, motsvarande kvävets högsta oxid, kvävepentoxid, kallades förr skedvatten, framställes genom de-stillation av Chilesalpeter (se under Salpeter) med svavelsyra. Brukas till beredning av sprängämnen, etsning, framställning av organiska nitroföreningar m. m. — Salpetersyrad silveroxid, se Nitras ar-genticus. — Salpetersyrat natron, se Chilesalpeter. — Salpetersyreanhydri'd, kvävepentoxid, erhålles ur salpetersyra genom borttagning av vatten. — Salpetersyreeter, etylnitrat, fås genom destillation av alkohol med salpetersyra under tillsats av urinämne. — Salpetersyrlighet, en förening av syre och kvävoxidgas.

Salpeterväxter, bot., se Nitrofyter.

Salpétrière, fr. (1. -iä'r), eg. salpetersjuderi; i Paris ett ofantligt stort hospital för kvinnor.

Salpiglo'ssis, bot, trumpetblomma, växtsläkte av fam. Solana'ceæ med många som prydnadsväxter odlade arter.

Sa'lpikon (sp. salpico'n), kokk., ragu av kött och grönsaker.

Sa'lpinges (av gr. salpinx, se d. o.), anat., äggledarna. — Salpingi'tis, med., inflammation i äggledarna. — Sa'lpingo-oopho-ri'tis, äggledare- och äggstocksinflammation.

Sa'lpinx, gr., trumpet; anat., eustachiska röret (se d. o.).

Salsifi' 1. Salsofi', bot., från franskan hämtad benämning på havrerötter, Tragopo'-gon porrifo'lius.

Sa'lsola kali, bot., sodaört, liten havsstrandväxt, tillhörande fam. Chenopodia' ceæ. Användes förr till sodaberedning.

Salt, i dagligt tal koksalt; kem., se Salter.

Saltare^llo, ital. (av salta're, springa, hoppa), dansk., en livlig italiensk folkdans med hoppande steg och tilltagande hastighet.

Saltarv, bot., se Ammodenia.

Saltatio'n {lat. salta'tio), hoppande, dansande. — Salta'tor, hoppare, dansare; mimisk konstnär.

Salta'to, ital., tonk. (eg. dansande), stackato med hoppande båge på stråkinstrument. Jfr föreg. ord. — Saltato'risk reflexkramp, med., om danssteg påminnande kramp i benen.

Saltbildare, se Halogen.

Saltde'ficit, med., brist på närsalter i födan.

Salter, kem., förr beteckning för vattenlös-liga föreningar, som ej kunde förbrännas. Numera beteckning för föreningar, bil-Saltfluss—Salvator

1171

dade av en syra genom att dennas väteion ersatts med en metall 1. ammonium. Man kan även säga, att ett salt är en förening av en bas' positiva ion och en syras negativa ion. Jfr lon och Sal.

Saltfluss, med.y förr benämning på hud-eksem, som rikligt utgjuter vätska.

Saltfärger, kallas vissa sura färgämnen, al-kalisalter av sulfonsyror, som utan betning färga bomull i neutrala 1. svagt alkaliska bad, varvid saltet i sin helhet bindes.

Saltglasy'r anbringas å kärl av eldfast lera, lerrör o. d. genom inkastande av koksalt i ugnen under bränningen, varvid natronet förenar sig med kiselsyran och lerjorden till en stark glasyr.

Saltgröe, hot., se Puccinellia.

Saltholmskalk, geoL, dets. som kokkolit (se d. o.).

Saltkälla, källa, vars vatten innehåller för smaken märkbara mängder lösta salter.

Salt Lake city, eng. (1. sålt lek si'tti), Saltsjöstaden, mormonernas i den nordamerikanska staten Utah belägna huvudstad.

Saltlera, geol.y lera, genomdränkt med koksalt. Förekommer i stensaltlager.

Saltlicks, eng. (1. så'lt-), geoL, benämning på saltträsk (i Kentucky).

Saltmålla, bot., se Obione.

Saltnarv, hot., se S per gularia.

Sa'lto, ital. {lat. sa'ltus), språng, hopp. — Saltö morta'le, eg. dödligt språng; saltomortal; halsbrytande luftsprång; fig., alltför stort vågstycke.

Saltpannor {eng. pans), geoL, benämning på flacka bäcken i Sydafrika, i vilka avdunstat vatten kvarlämnat en saltskorpa.

Saltpapper, fotogr., ett slags kopieringspapper.

Sältpeter, oriktigt för Salpeter (se d. o.).

Sal-Tree {1. sall-tri), se Shoreaträ.

Saltregale, se under Regal.

Saltskatt, indirekt skatt på saltkonsumtionen.

Saltsleke, salthaltig massa, som vissa husdjur, särskilt får och getter, förtära genom att slicka.

Saltsyra, kem., klorvätesyra, erhålles därigenom, att klorvätegas inledes i avkylt vatten. Brukas till framställning av klor och kolsyra, till rening av metallytor, inom färgindustrien o. s. v.

Saltväxter, hot., se Halofyter.

Sa'ltus, lat., språng, hopp. — S. in demon-stra'ndo, log., hopp (lucka) i bevisningen. — S. in natu'ra non da'tur, naturen gör inga hopp. —• Per sa'ltum, genom hopp, språngvis.

Saltört, hot., se Suæda.

Salu'ber (av lat. sa'lus, hälsa), frisk, sund.

Salubrfn (av lat. salu'hris, hälsosam), kem., ett toalett- och antiseptiskt medel av ättik-eter, ättiksyra, alkohol och vatten.

Salubrite't {lat. salu'hritas), sundhet; hälsosam verkan.

Salu'mnium, farm., aluminiumsalicylat; användes som snuspulver vid näs- och strup-katarrer.

Sa'lus, lat., hälsa; rom. myt., hälsans och den allmänna välfärdens gudinna. — Salus 1. Salu'tem, hälsa, välfärd, lycka (önskar jag dig!), en hälsningsformel. — Salus pu'blica, allmänt väl, statens välfärd. — S. publica salus me'a, statens välfärd min välfärd, Adolf Fredriks valspråk. — S. publica supre'ma lex e'sto, må statens väl vara högsta lag.

Salu't, Salutatio'n, Salutato'rium, se under Salutera.

Salu'tem, se Salus.

Salute'ra {lat. saluta're), hälsa; krigsk., hälsa med militärisk hedersbevisning, såsom med kanonskott, flaggning, dragen sabel o. s. v. — Salu't 1. Salute'ring, dylik

• hälsning. — Salutatio'n {lat. saluta'tio), hälsning. — Saluta'tio ecclestia'stica, i katolska kyrkan prästernas hälsning, orden Do'minus vohi'scum (Herren våre med eder!). — SalutatoVium, samtalsrum i kloster; kapell, där biskopen mottages före gudstjänsten.

Salutfster — Salvationisterna (se d. o.).

Salu'vier = Salyer (se d. o.).

Salva (av lat. sa'lve, var hälsad), krigsk., hälsningsskott, glädjeskott, hedersskott, samtidigt avfyrande av flera gevär 1. kanoner.

Salva, med., se Unguentum.

Sa'lva approbatio'ne, S. conscie'ntia m. fl., se under Salvus.

Salva guardia, ital. {1. -ga'r-), se Sauve-garde.

Salv. appr., förk. för lat. Salva approhatione. Se under Salvus.

Sa'lva ratificatio'ne, lat., se Salv. rat.

Sa'lva remissio'ne, lat., med förbehåll att få återsända.

Salvarsa'n (av lat. so2va're, rädda, och ar-se'nicum, arsenik), farm., diklorhydrat-dioxidiaminoarsenobensol, ett av Erlich och Hata framställt organiskt arsenikpreparat som visat sig vara ett gott medel mot återfallsfeber, syfilis m. m. Kallades först "Erlich-Hata 606" (vilket var det prövade preparatets nummer). — Neo-salvarsan, utgöres av natriumsalter av salvarsanets formaldehydsulfoxylsyror.

Salvatierraorden, se Calatravaorden.

Salvatio'n, se under Salvera.

Salvation army, eng. {1. salvä'sjön a'rmi). Frälsningsarmén. Se vid. följ. ord.

Salvationfsterna {eng. Salvation army), Frälsningsarmén, ett militärt organiserat religiöst samfund, stiftat i England 1865 av metodistprästen William Booth och numera spritt till alla världsdelar. Dess syfte är att, ej minst genom reklamartade medel, verka livande och höjande på de undre samhällslagren.

Salva'tor, lat., räddare, återlösare, frälsare.1172

— S. mu'ndi, a'djuva nos, världens Frälsare, hjälp oss! Gustav I:s valspråk. — S. mu'ndi, sa'lva nos, världens Frälsare, rädda oss! Johan III:s valspråk. — Sal-vator-orden. Frälsarens orden, benämning på Birgittin-orden (se d. o.). — Je'sus ho'mmum salvator, se lesus hominum salvator.

SaIva'torbalsam, dets. som Peruhalsam (se d. o.).

Salvato'rium, lat., lejdebrev, skyddsbrev.

Sa'lva ve'nia, se under Salvus.

Salva'vi a'nimam me'am, lat, jag har räddat min själ.

Sal v. cur., förk. för lat. Sa'lvis curia'libus, se under Salvus.

Sa'Ive, lat.y var hälsad, välkommen! — Salve regi'na (miserico'rdiæ), var hälsad, (barmhärtighetens) drottning! en katolsk kyrkosång till Jungfru Marias ära.

Salvelfnus, zooL, rödingsläktet.

Sa'lvels€ (av ty. salbung, smörjelse), konstlad djup rörelse 1. bevekande känslosam mildhet.

Salve'ra, lat., rädda, bringa i säkerhet. — Salvatio'n, räddning, försvar.

Sa'lvia, hot.y växtsläkte av fam. Labiaftæ. Ett stort antal utländska arter odlade som prydnadsväxter. Tre inhemska arter, vilka dock urspr. odlats. — S. oificina'lis, från s. Europa, odlas som prydnads- och medicinalväxt och ger drogen Fo'lia sa'l-viæ, salviablad, som brukas mot halsfluss.

— Salviaolja, eterisk olja, som erhålles genom destillation av salvieblad. Användes till parfymering av munvatten och tandpastor. — Fet salviaolja, fås genom pressning av fröna av flera salviaarter. Har torkande egenskaper. Användes till fernissa och såpkokning. — Salvia prate'n-sis, ängssalvia. — S. silve'stris, skogs-salvia. — S. verticilla'ta, kranssalvia.

Sa'lvis curia'libus, Sa'lvo erro're ca'lculi, Salvo hono're, Salvo ju're m. fl., se under Salvus.

Salv. rat,, förk. för lat. Sa^lva ratificatWne, med förbehåll för stadfästelse.

Sa'lvus, fem. Sa'lva, neutr. Sa'lvum, lat., oskadd, säker, välbehållen. — Salva appro-batio'ne, med förbehåll av godkännande. — S. conscie'ntia, med fredat (gott) samvete.

— S. fa'ma, se under Farna. — S. ratifica-tio'ne, med förbehåll av stadfästelse. — S. remissio'ne, med förbehåll att få skicka tillbaka. — S. ve'nia, med förlov, med respekt sagt. — Sa'lvis curia'libus, formaliteterna uteslutna, med förbigående av formaliteterna. — Salvis omi'ssis, utan hänsyn till möjligt uteglömmande 1. utelämnande. — Sa'lvo erro're ca'lculi och S. errore et omissio'i|e, se under Erratum. — S. hono're, hedern oförkränkt, oavsett hedern; med förlov sagt. — S. (hono'ris) ti'tulo (förk. S. T. 1. S. H. T.), eg. med (heders-)titeln oförkränkt, med utelām-

nande av titeln; brukas i överskrift och i adress utanpå brev oftast som ursäkt, för den händelse man brukat en oriktig 1. ofullständig titel. — S. ju're, med förbehåll av en viss rättighet. — S. melio're sente'ntia, till dess bättre upplysning vin-nes. — S. respe'ctu, med all skyldig aktning. — S. ti'tulo, se Salvo (honoris) ti-tulo.—Sa'lvum fac re'gem, leve konungen.

— In salvo, i säkerhet, bärgad, räddad. — Salva'bel, som kan frälsas, bliva salig. — Salvabilite't, möjligheten att bliva frälst, salig.

Sa'lyer, SaluWier 1. Sallu'vier, en ligurisk folkstam.

Sa'lzburgervitriol, se Adlervitriol.

Sam, mansnamn, förk. av Samuel (se d. o.).

— Uncle Sam, eng. (1. önkl sämm), onkel Sam, skämtnamn på nordamerikanerna och deras regering. Bildat av förk. U. S. Am. = United States of Amerika (Nordamerikas Förenta stater).

Sama och Tama, den kringboende egyptiska befolkningens nutida namn på Memnon-stoderna (se d. o.).

Samagi'rer, tungusstam i ö. Sibirien.

Samakin 1. Samukin, sjöv., mindre turkiskt kustfartyg.

SA-man, se SA.

Samanalla, det singalesiska namnet på Adams pik.

Samandari'n och Samandaridi'n, kem., tvenne giftiga alkaloider ur körtelsekret från en salamander, Salama'ndra macu-losa. Förgiftningen lär likna vattuskräck.

Samanfderna, en iransk härskarätt (9:e och 10:e årh.).

Samari't, se följ. ord; även person, som genomgått en samaritkurs (se nedan). — Samariter 1. Samarita'ner, inv. i Samaria (Palestinas mell. landskap), vilka, såsom uppblandade med hedningar, föraktades av judarna. — Samarita'n, se föreg. ord; fig., efter Jesu liknelse om den barmhärtige samariten beteckning för en med-lidsam, välgörande människa. — Samarit-förening, välgörenhetsförening med syfte att bringa första hjälpen vid olycksfall. Den första samaritföreningen stiftades i England. — Samaritkurs, av samaritförening upprättad kurs, där undervisning meddelas om den hjälp, som vid olycksfall erfordras i första hand.

Sama'rium, kem., ett metalliskt grundämne, som förekommer sparsamt i en mängd mineral.

Sama'rka, ry., benämning på helt vita ekorr-skinn.

Samarski't, miner., ett i Uralbergen och Nordamerika förekommande, sällsynt, radioaktivt mineral, innehållande uranbi-oxid samt niobater och tantalater av yttrium, cerium m. fl. metaller, vilkas salter användas vid fabrikation av glödstrumpor till Auerbrännare.

Samas, se Sjamasj.

Sa'maveda, "sång-ernås veda", en av de fyra kanoniska vedasamlingama.

Sambatella, handelsnamn på Florettsilke (se

d. o.).

Sambaquis (/. -ki, av sa'w.ba, mussla, och quis, berg), arkeoL, kökkenmöddingar på Brasiliens sydöstknst.

Sa'mbea (L -bi), se Pyengaduträ.

Sambeni'to, se Sanheyiito.

Samboer (av sp. za'mho, krokbent), se Grif-fioer.

Sambu'ca, lat., se Samhuka.

Sambu'ceæ 1. Sambuca'ceæ, bot., underfamilj av fam. Caprifolia'ceæ av ordn. RuMinæ.

Sambu'cinus, bot., med lukt av Samhu'cus (fläder).

Sambu'cko, sjöv., ett litet arabiskt fartyg i Indiska oceanen.

Sambu'cus, bot., odlat, ofta förvildat växtsläkte av fam. Caprifolia'ceæ. — S. e'bu-lus, sommarhyll, stor ört med

vitröd krona i platt blomsamling. — S. ni'gra, fläder, blommorna, som innehålla en flyktig olja, officinella som svettdrivande (fläderte); de svarta bären användas till sylt; märgen brukas vid förfärdigandet av mikroskopiska preparat (flädermärg). — S. race-mo'sa, druvhyll, buske med gulgröna blommor och röda bär.

Sambu'ka {gr. sambyke'), tonk., ett slags forngrekisk harpa; under rnedeltiden än psalterium, än säckpipa 1. basunartade instrument ; krig sk., belägringsmaskin, stormbro, stormstege.

Samdhi, se Sandhi.

Sa^me, lapsk., lapp, pl. försv. Sa'mer, lappar.

Sa'meland, försvenskning av lapparnas namn på Lappland.

Same-nabma-kasta'tes, lapsk., lappnamndop = Adde-nabma kastates (se d. o.).

SamhäIlsroma'xi, roman, som behandlar sociala frågor.

Sa'miel, se Sammael.

Sa'mier, inv. på Samos.

Samise'n 1. Samise'ng, tonk., ett slags japansk luta med tre strängar.

Sa'mmael, enl. en orientalisk myt en av de sju världsregenterna, härskare på planeten Mars, en ängel, som först lockade människorna till synd och därför blev nedstörtad från himmelen; hos judarna den förnämste av djävlarna. Namnet torde ligga till grund för den i tysk folkdiktning förekommande Sa'miel.

Sammelsu'rium (av lågty. sammelsür, eg. sur rätt av matrester), oredig blandning av varjehanda, osammanhängande framställning.

Sa'mmet {mlat. sami'tum, av gr. hexa'mi-tos, sextrådig vävnad), ett siden- 1. bomullstyg, där maskorna av ett särskilt inslag uppskurits och bilda en mjuk yta.

Sa'mmetsstick = Mezzotintogravyr (se d. o.).

Samna'ni, kaspisk dialekt bland de nyper-siska folkspråken.

Sa'mnis, rom. fornk., gladiator i samnitisk rustning.

Samni'ter, ett italiskt folk.

Samiiya'sin, se Sannjasin.

Samoa'ner, inv. på Samoaöarna.

Samode'rzjets, ry., självhärskare.

Samogi'tiska, en dialekt av det litauiska språket.

Samoje'der, ett till den altaiska folkstammen hörande folk i de nordliga trakterna av Ryssland och Sibirien. — Samoje'diska språken tillhöra den ural-altiska språkstammen.

Sa'molus valera'ndi, bot., bunge, strandväxt, tillhörande fam. Primulaceæ.

Samova'r, ry., eg. självkokare; ryskt tekök.

Sampa'n, sjöv., ett slags kinesisk transportbåt.

Sa'mpo, fi. myt., en salt, mjöl och mynt malande lyckokvarn, som Ilmarinen smidde för att få Pohjolas sköna dotter till brud.

Sampo'nia, mlat., positiv; säckpipa.

Sampsa, se Sämpsä.

Sämre, folkstam i Indokina.

Samsa'ra, sanskr., kretslopp; i indiskt tänkande beteckning dels för kretsloppet i världsordningen, dels för själavandringen.

Samschu, i Kina tillverkat risbrännvin.

Sa'mson, mansnamn = Simson (se d. o.).

Sa'muel, hebreiskt mansnamn (av schamå, höra, och él. Gud), den av Gud bönhörde. Buret av israeliternas siste domare. — Samuels böcker, två av Gamla Testamentets böcker, som handla om Samuels samt Sauls och Davids styrelsetid.

Samukin, se Samakin.

Sa'mum 1. Samu'm {arab. samüm, av samm, gift), en brännhet, kvävande ökenvind, som blåser i v. delen av Asien och n.ö. Afrika.

Samurai, jap., män av den japanska krigar-kasten.

Samvat-æ'ran 1. Vikra'ma-æran, indisk tidräkning, vars begynnelsetid är år 57 f. Kr.

San, sp. och ital. (förk. av sa'nto, fem. sa'nta, se d. o.), helig. Jfr Sankt.

San 1. Saan, det inhemska namnet på bush-män (se d. o.).

Sa'næ me'ntis, lat., vid sunt förstånd. — Sana mens etc., se Mens sana etc.

Sanatoge'n (av lat. sana're, bota, och gr. ge'-nein, bliva), preparat av kasein (95. %) och glycerinfosforsyrans natriumsalt, vars påstådda specifika verkan på nervsystemet torde vara synnerligen tvivelaktig.

Sanato'rium, lat. (av sana're, hela, bota), hälsoanstalt, konvalescenthem, klimatisk kurort.

Sanbeni'to, Sambenfto L Sacbenfto (av lat.

sa'ccus benedi'ctus, den välsignade säcken) , en gul, med röda Andreaskors, eldslågor och djävlar målad skjorta, i vilken1174

de av spanska inkvisitionen såsom kättare dödsdömda fördes till bålet.

San-Carlo-teatern i Neapel, en av Europas största teatrar.

Sa'ncho (Z. -tjå), spanskt och portugisiskt konunganamn. — Sancho Pa'nza, i romanen Don Quijote (se d. o.) namn på hjältens tölpige och självviske vapendragare.

Sanct {lat. sa'nctus), helig. Se vid. Sankt. — Sa'ncta De'i ge'nitrix, heliga Guds moder. — Sancta Sancto'rum, "de heligas heliga", påvarnas huskapell i Lateranpalatset, uppfört 1278. — Sancta se'des, heliga stolen, påvedömet. — Sancta simpli'citas, se O sancta simplicitas. — Sanctifica'tio, helgelse (det sista ledet i "nådens ordning") . — Sancti'ssimus, den heligaste. — Sanctfssima maje'stas, heligaste majestät. — Sancti'ssime pakter, heligaste fader, tilltalsord till påven. — Sancti'ssi-mum, det allra heligaste; hos katolikerna den invigda hostian. — Sa'nctitas, helighet. Titel för katolska biskopar, företrädesvis för påven (su'a sanctitas, hans helighet) . — Sa'ncti Vi'ti chore'a, se Chorea Sancti Viti. — Sanctua'rium (fr. sanc-tuaire), helgedom; i Jerusalems forna tempel det allraheligaste; i katolska kyrkor platsen kring högaltaret; även förvaringsrummet för reliker o. a. hcuga föremål; helig fristad. — Sa'nctum offi'-, cium, eg. det heliga ämbetet; benämning på den forna kättardomstolen i Spanien (jfr Inkvisition). — Sa'nctus, fem. Sa'ncta, neutr. Sa'nctum, helig. — Sanc-tus, se föreg. ord; tonk., en del av den katolska mässan.

Sanda'l {gr. sa'ndalon, troligen av sani's, gen. sani'dos, bräde), en urspr. österländsk fotbeklädnad i form av en sula av lätt trä. kork 1. läder, fastgjord med remmar. Brukades av forntidens greker och romare.

Sa'ndarak, farm., Resina sandaWaca, ett slags harts, som fås av trädet Ca'llitris quadriva'lvis, tillhörande fam. Cupressi'-neæ, i Nordafrika. Brukas till rökelse, fernissa, radérpulver m. m. — Sanda-rako'Isyra, kem., en

hartssyra i sandarak.

Sandaro'n, handelsnamn på kopal (se d. o.) från Manilla.

Sandaru'si, fossilt kopalharts, utgrävt på ställen, där kopalträdet ej längre växer.

Sandbad, torra svettbad, varvid kroppen be-täckes med varm sand; kem., en med sand fylld järnskål som underlag för kärl vid lindring upphettning.

Sandbläster, blåsmaskin, som framdriver sand, varmed man etsar (1. rengör) en yta av glas, metall, sten o. s. v.

Sandceller, hot., parenkymceller (särskilt hos solanacéer), fyllda av ytterst små kalciumoxalatkri ställer.

Sanddådra, hot., se Camelina.

Sande = Njam-njam (se d. o.).

Sa'ndel, se Sandelträ.

Sandellplåtar, fotogr., en efter uppfinnaren benämnd fotografisk plåt med flera lager bromsilvergelatin av olika känslighet.

Sande'Im, i vissa trakter namn på strandråg {Elymus).

Sa'ndeIolja, se Sandelträ.

Sa'ndelrött, se under Sandelträ.

Sa'ndelträ 1. Sa'ndel, tekn., namn på två träslag.— Rött sandelträ, Kaliatu'rträ, Caria-tu'rträ, är den röda kärnveden av ärtväxten Pteroca'rpus santalinus från Ostindien, som användes till möbelvirke. Den pulveriserade 1. uppraspade veden kallas Sandel och innehåller som färgämne en organisk syra, SantaWn, Santalsyra 1. Sandelrött, mycket använd i tekniken. — Vitt 1. Gult sandelträ, Citri'nträ, Ambra-: trä, Bombay ved, är veden av ett flertal till fam. Santala'ceæ hörande träd, främst äkta sandelträdet, Sa'ntalum a'lhum. Den som naöbelvirke använda veden är starkt aromatisk av harts och flyktig olja och brännes därför i Orienten som rökelse. — Sandelolja, Maka'ssarolja, Bombay olja, Javansk olja avdestilleras ur vitt sandelträ. Den består av två Santalo'l benämnda terpenalkoholer och användes mot kronisk gonorré och kronisk blåskatarr, antingen ensam 1. i kombinationer, t. ex. Gonosa'n (extrakt på kavarot löst i sandelolja), Salosanta'l (lösning av salol i sandelolja), Santy'l (salicylsyreester av santal ol), Tyresö'I (metyleter av santalol) m. fl.

Sandelträd, hot., se under Myoporaceæ.

Sanders grönt, se Berggrönt.

Sa'ndhi, sanskr., sammanbindning, språkv., den språkliga företeelsen, att i sammanhängande tal ett ord i uttalet bindes samman med det närmast följande. Spec. avser sandhi de förändringar, som därvid kunna inträda i de sammanträffande ljudens artikulation.

Sa'ndjak, turk., eg. fana, standar; före 1921 turkiskt förvaltningsområde, provins. — S. bej, befälhavare och styresman för ett sandjak. — S, sjeri^f, eg. den heliga fanan; Muhammeds fana, turkarnas förnämsta relik, som förvaras i Konstantinopel och en gång om året offentligen ut-ställes.

Sandkloärt, hot., se Astragalus.

Sandkrasse, hot, se Iheris.

Sandkryparen, zool., se Gohio.

Sandlilja, hot., se Anthericum.

Sandmärgel, geoL, märgel, som är starkt uppblandad med kvartskorn.

Sandnejlika, hot., se Dianthus.

Sandoriträdet, hot., Sando'rictim i'ndicum, tillhörande fam. Melia'ceæ, har välsmakande frukter, som i Indien

utgöra en viktig handelsvara.

Sandpärlor kallas de minsta äkta pärlorna, som endast ha obetydligt värde.

Sa'ndrak, se Sandarak.Sandrandiga—Sankt

Sandrandiga, germ. myt., "hon, som rödfär-gar sanden", forngermansk gudinna.

Sandrör, hot., en art Calamagrostis (se d. o.).

Sa'ndschak 1. Sandsjak, se Sandjak. — Sand-schak-scherif, se Sandjak-sjerif.

Sandsenap, bot., se Diplotaxis.

Sandslipade stenar, geol., se Vindslipade stenar.

Sandtorkning, bot., preparering av växter (blommor, svampar) genom torkning i het sand.

Sandtrav, bot., se Arabis.

Sandull, ull från de sandiga slätterna i Ungern. Förlorar ända till halva vikten vid tvättning.

Sandur, timglas.

Sandwich, eng. (1. sä^ndoitj), två avlångt fyrkantiga vetebrödskivor med pålägg emellan, engelsk smörgås. — Sandwichman, vandrande annons, skämtsam benämning på män, som med tryckta plakat på bröst och rygg gå omkring på gatorna.

Sandvita, bot., se Alyssum.

Sandväxter, bot., dets. som Psammofyter (se d. o.).

Sane'ra (lat. sana're), läka; rengöra; åstadkomma sunda förhållanden.

Sanfedi'ster, ital. (av sa'nto, helig, och fe'de, tro), i Kyrkostaten ett politiskt och religiöst sällskap, som sökte befästa påvens makt och bekämpade carbonari (se d. o.).

San Ferna'ndo-orden, se Ferdinandsorden.

Sang, fr. {lat. sa'nguis), blod. — Bon sang ne peut mentir (Z. bång sang nö pö mang-ti'r), eg. gott blod kan icke ljuga; blodet är alltid tjockare än vatten. — Sang de dragon (Z. - dö dragå'ng), drakblod. Se Sanguis draconis. — Sang-froid (1. -fråa'), eg. kallt blod; kallblodighet. — Sanglant (1. sanggla'ng), blodig; bitter, sårande.

Sanga'n, zooL, se Bos.

Sangaree, eng. (1. sängäri'), dryck av rom, socker, vatten, citron och kryddor.

Sanger-Shepherd-metoden, eng. (1. sä'ngör-sje'ppöd-), fotogr., metod att framställa transparanta trefärgsfotografier.

Sang-froid, Sanglant, se under Sang.

Sangre azul, sp., azurblått blod, uttryck, som på morernas tid betecknade den Ijuslätta västgota-adeln till skillnad från morerna.

Sangrid, nord. myt., en av valkyriorna.

Sangsue, fr. (1. -sy'), blodigel.

Sanguifikatio'n (av lat. sa'nguis, blod, och fa'cere, göra), fysiol., mjölksaftens förvandling i blod.

Sanguina'l, dietiskt preparat av äggviteämnen, hämoglobin samt spår av mangansalt och arsenik.

Sanguina'le, Sangufneus, lat., bot, blodröd. — Sanguina'ria, blod-. — Sanguinole'ntus, blodfläckad, bloddränkt.

Sanguinari'n, kem., en mot lungkatarrer använd alkaloid i mjölksaften hos Sangui-na'ria canade'nsis.

Sa'nguis, lat., blod.

Sa'nguis draco'nis, farm., drakblod, Resi'na sanguis draconis, ett rött harts, som fås av den ostindiska palmen Dæmo^norops dra'CO. Brukas till färgning av tandpulver m. m.

Sanguiso'rba, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Rosaceæ, underfam. Sentico'sæ. — S. canade'nsis, odlad (Kanada). — S. do-deca'ndra, odlad (Lombardiet). — S. me'-dia, odlad (Kanada). — S. mi'nor, pim-pinell. — S. officina'lis, blodtopp. Jfr Pim-pinell och. Radix Pimpinellæ.

Sanguisu'ga medicina'lis, lat., zool, blodigel. Se vid. Hirudines.

Sangvifice'ra, ny lat. (av lat. sa'nguis, gen. sa'nguinis, blod), bilda 1. giva blod. — Sangvifika'ntia, pL, med., blodbildande medel. — Sangvifikatio'n, blodbildning. — Sangvina'l, se Sanguinal. — Sangvina'-risk (lat. sanguina'rius), blodtörstig. — Sangvinatio'n, blödning. — Sangvi'niker, fullblodig, lättblodig människa; person, som är sangvinisk. — Sangvi'nisk, blod-full, lättblodig; livlig, eldig, lätt mottaglig för intryck; full av förhoppningar. Jfr Temperament. — Sangvinole'nt, blodig; blodfärgad.

Sanha'ndsja, berberstam.

Sanhedrfn, hebr. (gr. synedrion, av sy'ne-dros, sammansittande, av he'dra, säte), rådsförsamling; särskilt judarnas högsta domstol, höga rådet.

Sani'cula europæ'a, bot., sårläka, umbellat med handflikiga blad och fåblommiga, flockställda huvud.

Sanidi'n, miner., glasig fältspat, en varietet av ortoklas.

Sa'nies, lat., med., blodigt, illaluktande var.

Sa'nis sunt o'mnia sa'na, lat., för de sunda är allting sunt.

Sa'nitas Tiflis, ryskt lakritsextrakt från Tiflis med SO % glycyrrhicinhalt.

Sanite't (lat. sa'nitas, av sa'nus, sund), hälsa, sundhet. — Sanitetsflagg, på sjukhus stundom anbragt vit, fyrkantig flagg med rött, grekiskt kors. — Sanite'tshund, krigshund, i den militära, sjukvårdens tjänst. — Sanitä'r (fr. sanitaire), som hör till hälsans bevarande 1. hälsovården.

Sanja^si, ind., fakirernas fjärde 1. högsta grad (se Fakir).

San José-sköldlusen, zool., Aspidiotus perni-cio'sus, en nordamerikansk skadeinsekt, som anställer fruktansvärd förödelse bland fruktträd o. a. bladväxter.

Sankeys sånger (1. sä'nkis -), andliga sånger (Sacred songs and solos) av nordamerikanen I. D. Sankey (d. 1908).

Sa'nkh3a 1. Sa'nkhya, sanskr., en buddhistisk filosofisk skola, som anser världen hava uppstått därigenom, att andliga väsenden och materiella principer förenat sig.

Sa'nklo 1. Sa'nklos = Orchitis (se d. o.).

Sankt, förk. S., Set, S:t 1. St. (lat. sa'nctus.1176

-a, -um; fr. saint), helig. — S:t Antonsherrar 1. S:t Antonsriddare, se Antonier.

— S:t Be'rnhardshunden, ett slags silkes-hund. Brukas särskilt till livräddning (jfr Bernhardinklostret). — Sankt Elms-eld, se Elmseld. — S. Ge'rtrud, tyska församlingen i Stockholm. Se vid. Gertrud. — S. Göran = Sankt Georg (se Georg). — S. Knutsgillen, se Knutsgillen. — S. Ma'u-rus' kongregation, en munkkongregation, uppkallad efter benediktinern Maurus. — S. Olafsorden, se Olafsorden. — S. Pers nycklar, bot., se Orchis. — Sankt Veits dans, se Chorea Sancti Viti. — Sankti-fie'ra 1. Sanktifice'ra (fr. sanctifier; av lat. fa'cere, göra), helga; förklara helig, förklara för helgon. — Sanktifikatio'n {lat. sanctifica'tio)y helgelse, helgande, förklarande

för helgon. — Sanktio'n (lat. sa'nctio, av sand're, stadfästa), bekräftelse, stadfästelse, särskilt av en lag, meddelande av laga kraft. Se även Pragmatisk sanktion. — Sanktione'ra (fr. sanc-tionner), stadfästa, bekräfta. — Sank-tua'rium, se Sanctuarium.

Sannja'sin, Samnya'sin, sanskr., avkastande, försakande, ind. relig., benämning på en braman i fjärde levnadsstadiet; helig man, tiggare och asket.

Sanofo'rm, farm., dijodsalicylsyremetyl-ester, användes i st. f. jodoform.

Sanokrysi'n, med., ett guldpreparat som försökts mot tuberkulos.

Sans, fr. (1. sang), utan. — S. atout (1. sangs ato'), "utan trumf" i kortspel. Ofta blott sans (sv. utt. sang). — S. cérémonie (1. - seremoni'), utan krus, utan omständigheter. — S. comparaison (1. - kång-paräså'ng), utan jämförelse. — S. consé-quence, se under Consequens. — Sans-culotte (1. sangkylå'tt), eg. person utan knäbyxor. Se vid. Sanskulotter. — Sans-culottides (1. -i'dd) — Sanskulottider (se d. o.). — Sansculotti'sm, överdriven repu-blikanism. — Sans doute (1. - do^tt), utan tvivel. — S. fagon, se under Fagon. — S. gène, se under Genera. — S. lendemain (1. - langdömä'ng), "utan morgondag", d. v. s. utan följder; engångs-. — S. pareil (1. - parä'j), utan like, oförliknelig, ojämförlig. — S. pédale (1. -da'l), tonk., utan pedal. — S. peur et sans reproche, se Che-valier sans peur et sans reproche. — S. phrase, se under Fras. — S. prendre (Z. -pra'ngdr), spelt., utan att taga, d. v. s. utan att köpa, solospel i lomber. — S. rime et sans raison (1. - rimm e - räså'ng), utan rim och reson, huvudlöst, förnuftsvidrigt.

— S. souci (1. - sosi'), eg. utan bekymmer, sorgfri. Namn på ett av den preussiske konungen Fredrik den store byggt slott vid Potsdam.

Sansevie'rafibrer, se Aloehampa.

San-shu, se Cunninghamia.

Sansibarfolken, en grupp av kaffrerna.

Sansibarärt 1. Mungoböna, bot., namn på Phase'olus Mungo, som odlas i Ostindien och Afrika för sina frön, vilka användas som våra trädgårdsärter.

Sa'nskrit (av sanskr. sam, samman, och krita, gjort, arbetat), eg. utarbetat, fullkomnat; hinduernas gamla lärda, hindo-stanska språk, på vilket den äldre indiska litteraturen är författad.

SanskuIo'tter (fr. sansculottes [I. [-sangky-lå'tt];-] {+sangky- lå'tt];+} av sans, utan, och culotte, knäbyxor), eg. personer utan knäbyxor; under den stora franska revolutionen spe-namn på proletärerna och de radikala revolutionsmännen, vilka icke likt de högre klasserna buro knäbyxor, utan långa byxor (pantalonger). — Sanskulot-teri' 1. SanskuIotti'sm, överensstämmelse med republikanemas åsikter; tygellös republikanism. — Sanskulotti'der (fr. sansculottides), i franska republikens kalender årets fem fyllnadsdagar. — Sans-kuIottise'ra, göra till sanskulott; vara sanskulottiskt sinnad. — Sanskulo'ttisk, som överensstämmer med 1. angår sans-kulotterna.

Sa'nta m. fl., se under Santo.

Santa congregatione dell' indice, ital. (1. -gatsiå'ne dell i'nditje), indexkongrega-tionen, som bestämmer, vilka böcker, som skola sättas på Index lihrorum prohibi-torum (se d. o.).

Santa-Fé-te, ett slags te, som fås av bladen till trädet Alsto'nia theræfo'rmis, tillhörande fam. Styra'ceæ, i Columbia.

Santala'ceæ, hot., växtfamilj tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Se Thesium.

Santa'ler, ett till kolhstammen hörande folk i Santalistan (Bengalen). — Santa'li, san-talernas språk.

Santali'n, se Sandelträ.

Santalo'1, se under Sandelolja.

Santa'lsyra, kem., färgämnet i sandelträ.

Santa'Iträ, se Sandelträ.

Sa'ntalum, se Sandelträ.

Santé, fr. (1. sangte'), hälsa. — à votre santé (1. - våttr -), för er välgång, skål!

Santiago-orden, spansk riddarorden (1161— 1835), uppkallad efter den i Spanien mycket dyrkade aposteln Jakob.

Santi'ssimo bambi'no, se under Bambino.

Sant Luciaträ, ved av körsbärsträdet.

Sant Martinträ, veden av ärtväxten Swa'rt-zia tomento'sa i franska Guyana.

Sa'nto, fem. Sa'nta, ital. och sp. (lat. sa'nc-tus), helig, den helige. — Santa ca'sa, sp., eg. heligt hus; inkvisitionsbyggnaden i Madrid. Jfr Casa santa (under Casa). — — S. conversazio'ne, ital., målark., heligt samtal, framställning av Jungfru Maria och Jesusbarnet i en krets av helgon. — S. Hermanda'd, se Hermandad. — S. Lucira, den heliga Lucia (se Luciadagen). — Santia'go 1. San Jago, den helige Jakob, spanjorernas skyddspatron. — Santo ofi'-Santoner—Saprol

1177

cio, sp. = Sanctum officium (se d. o.). — Santo pa'dre, helige fader. — Santo'n, sp., turkiskt helgon; dervisch.

Santo'ner, förr ett keltiskt folkslag i Frankrike.

Santo'nicum leva'nticum, se Cina levantica.

Santoni'n, kem., den verksamma beståndsdelen i maskfrö, blomkorgarna av Arte-misia Cina. — Santoninkakor, se Tro-chisci santonini. — Santoninsyrat natron, ett salt, vilket brukas för samma ändamål som santonin.

Santori'n 1. Santorinjord, tekn., en vulkanisk jordart, som fås från Santorin m. fl. andra grekiska öar och brukas till cement.

Santy'l, se under Sandelolja.

Säo, port. {1. sa'ung; lat. sa'nctus), helig.

SAOB, förk. för Svenska akademiens ordbok.

Sao'ria, hot., Fru'ctus mæ'sæ, frukterna av den i Abessinien växande Mæ'sa lanceo-lata, tillhörande fam. Primula'ceæ. Brukas mot bandmask.

Saorstat Eireann (Z. sä'örstät ä'örön), irländska namnet på Irländska fristaten.

Sao'sjjant, pers., hjälparen; Zarathustras tredje efterföljare, med vilkens ankomst världsfulländningen inbryter.

Sapaju', zool., ett slags sydamerikansk apa med gripsvans.

Sapan = Sappan, se Sappanträ.

Sapate'rabuxbom, ett slags quehracho (se d. o.).

Sa'pere a'ude, lat., våga att vara vis, försök att vara förståndig! (Horatius.)

Sa'pfisk kärlek, se Trihad.

Sa'pfisk strof, metr., ett versslag, som blivit uppkallat efter den forngrekiska skaldinnan Sapfo' (lat. Sapplio) och består av tre versrader efter schemat: — ^ — — --- — --- — — samt en adonisk vers (se d. o.).

Saphe'na, lat., med., rosenådern, den största blodådern i foten. Följer benets insida och övergår slutligen i lårvenen.

Sa'piens, lat., vis. — Sapie'ntia, visdom. — Sat sapie'nti 1. Sapienti sat, nog för den vise, nog för den, som har omdömesförmåga. (Terentius.) — Sapientis est provi-de're, den vise är alltid förtänksam.

Sapie'ntia, astr., en av småplaneterna.

Sapinda'ceæ, bot., '^såpväxter", en huvudsakligen tropisk familj av träd 1. buskar (ofta lianformiga). Många arter innehålla saponin.

Sapi'ndus sapona'ria, bot., såpnöt, av fam. Sapinda'ceæ, en i Västindien och Sydamerika förekommande växt, i vars frön finnes saponin (se d. o.).

Sa'pium, hot., tropiskt trädsläkte av fam. Eiiphorbia'ceæ. — S. sebi'ferum, talgträ-det (Kina, Japan), odlat i tropikerna, har ett fröfett, kinesisk talg, som användes i tvål- och ljusfabrikationen.

Sa'po, lat., kem., tvål. — S. a'lbus, vit tvål

(för medicinskt bruk). — S. amygdali'nus, mandeltvål. — S. butyra'ceus, smörtvål. — S. hispa'nicus, spansk tvål, marseilletvål. — S. joda'tus, jodsåpa (veterinärmedel). — S. kalfnus, kalitvål. — S. ka-li'nus vena'lis, (handels-)såpa. — S. medi-ca'tus, medicinsk tvål. — Sapona'ria, se Radix saponariæ. — Sapoiiifie'ra, genom inverkan av kaustika alkaliers lösningar sönderdela fettarter i glycerin och feta syror. — Saponifie'ring 1. Saponifikatio'n, en dylik sönderdelning; tvålbildning. — Sapom'ner, farm., glykosider, som finnas i många växter, såsom i roten av Sapo-na'ria officina'lis (se Radix saponariæ). Åstadkommer rubbningar i hjärtverksamheten. — Saponft, miner., såpsten, ett talksilikat. — Sapo seba'ceus, rysstvål, en talgnatrontvål. — Sapo variega'tus, marmorerad, venedisk tvål.

Sapogenfn, kem., spjälkningsprodukt av sa-poniner.

Sapona'ceus, hot., med såplukt.

Sapona'ria officina'lis, hot., såpnejlika, förr allmänt odlad, ofta förvildad.

Saponifie'ring 1. Saponifikatio'n, kem., för-tvålning.

Saponime'nt, farm., en vid handvärme smältande grundmassa, vanligen av stearin-tvål upplöst i alkohol, vilken användes försatt med olika läkemedel, t. ex. kloroform, jodoform.

Saponi'ner, kem., i växtriket allmänna, kvävefria glykosider.

Saponi't 1. Såpsten, miner., ett mycket mjukt, grått 1. brunt serpentinmineral, som hårdnar i luften.

Saporo'ger 1. Saporo'giska kosacker, se Za-poroger.

Saporubi'n, kem., en saponin (se d. o.).

Sapoti^llträdet, se Achras Sapota.

Sapotoxfn, kem., en saponin (se d. o.).

Sapp {fr. sape), hefästn., löpgrav. — Sap-pö'r (fr. sapeur), skansarbetare, ingenjörsoldat, utbildad för att öppna löpgravar, uppkasta jord vallar o. d.

Sa'ppanträ 1. Sa'ppan, se Japanträ.

Sapphisi'sm, med., homosexuell perversitet hos kvinnor.

Sappho (1. sa'pp-få), astr., en av småplaneterna.

Sappö'r, se under Sapp.

Sapremi', med., förruttnelseblodförgiftning.

Sapri'n, kem., ett likgift.

Saprofy't (av gr. sapro's, rutten, och fyto'n, växt), bot., växt, som när sig av ruttnande organiska ämnen. —

Saproge'n (av gr. gi'gnesthai, födas) säges en mikrob vara, som när sig av döda växter 1. djur. — Sapro'pyra (av gr. pyr, eld, feberhetta), med., rötfeber.

Sapro'l (av gr. sapro's, rutten), farm., desinfektionsmedel, innehållande 40 % råa kreosoler. Biprodukt vid destillation av stenkol st j ära.1178

Saprope'1 (av gr. sapro's, rutten, och peWs, slam), geol.y ungefär dets. som gyttja. — Sapropeli't, finkornigt, bituminöst sediment, t. ex. alunskiffer.

Sapuca'yanötter, närsläktade med paranötter, erhålles av det brasilianska trädet Lecy'this olea'ria. — Sapucayaolja, olja, pressad ur sapucayanötter.

S. A. R., förk. för Son altesse royale, hans kunglig höghet.

Sa'ra, astr., en av småplaneterna.

Sa'ra, kvinnonamn (hebr. Sàråh, av sdràr, härska), härskarinna, furstinna. Buret av patriarken Abrahams hustru, Isaks moder.

Sara'b, arah.y se Sehrab.

Saraba'nda, ital. (fr. sarahande), dansk., en urspr. spansk dans med menuettliknande rörelser i trippeltakt.

Sarace'ner, se Sarasener.

Sarafa'n, ry., en av ryska bondkvinnor buren överklänning utan ärmar. — Den röda sarafan, rysk folkvisa, där dock ordet röda är fel översatt, såtillvida som motsvarande ryska ord betyder såväl röd som skär, skir, d. v. s. vacker. (Jfr "Röda torget" i Moskva m. fl.).

Sara'narot, bot., den förr inom medicinen briikade löken av krolliljan, Li'lium Ma'r-tagon, tillhörande fam. Lilia'ceæ.

Sara'pis = Ser apis (se d. o.).

Sarase'ner {lat. Sarace'ni, av arab scharki, östlig), under medeltiden benämning först på araberna i Europa, senare på muhammedanerna i allm. och på alla icke-kristna folk, mot vilka korståg predikades.

Sarasva'ti, ind. myt., Brahmas gemål, bildningens, vältalighetens och vetenskapens gudinna.

Sa'rcina, bot., ett slags till bakterierna hörande svampar, som spela en viktig roll vid jäsningsprocesser. — S. ventrfculi, en art av dessa svampar, vilken vid magsjukdomar ofta förefinnes i uppkastningarna.

Sarcoca'rpium, bot., fruktkött.

Sarcoco'lla (av gr. sarx, kött, och kolla, lim), köttlim, gummi, som fås av den i Afrika växande busken Pe'næa mucro-na'ta, tillhörande fam. Penæa'ceæ. Nyttjades förr vid förbindning av sår.

Sarco'ides (av gr. sarx, kött), bot., köttlik.

Sarco'phaga, zool., köttflugor.

Sarco'philus, zool., se Djävulsbjörn.

Sarco'ptes, zool., skabbkvalstret, skabbdjuret, ett mikroskopiskt spindeldjur, som lever i huden på ryggradsdjur och framkallar hudsjukdomen skabb.

Sarcorha'mpus, zool., se Kamgamar.

Sard 1. Sarder, miner., röd karneol.

Sa'rda sarda, zool., pelamiden, en stor makrillfisk, som stundom fångas vid västkusten.

Sardaiiapa'lisk, se under följ. ord.

Sardanapa'lus 1. Sardanapa'los, namn, som efter en assyrisk sagokonung betecknar

en yppig, vällustig furste. — Sardanapa'-lisk, yppig, veklig, vällustig.

Sardegna (Z. de'nja), italiensk namnform för Sardinien.

Sarde'll, zool. (som saltad kallad ansjovis), Engra'ulis encrasi'cholus, förekommer i varmare hav (mera sällsynt ända upp till Stockholms skärgård).

Sarder, miner., se Sard.

Sa'rder, det antika namnet på Sardiniens befolkning.

Sardfn {ital. och sp. sardina, fr. sardine, gr. sardine', efter ön Sardinien), zool., Clu'pea pilcha'rdus, en liten till sillsläktet hörande fisk, som fångas i Medelhavet och Atlantiska havet, Rökes 1. inlägges i olja.

Sardi'ntran, se Japanolja.

Sa'rdiska, benämning på de romanska folkmålen på Sicilien, vilka stå närmare latinet än den kontinentala italienskan.

Sardo'nia, bot., lik sarder (karneol).

Sardo'niskt skratt 1. leende {lat. ri'sus sar-do'nius), eg. en skrattliknande, krampaktig förvridning av ansiktsmusklerna, åstadkommen av en giftig växt på Sardinien {Sardo'nia herba); sedermera tvunget, krampaktigt, hånfullt skratt.

Sardo'nyx, gr., en onyxvarietet, som brukas till kaméer.

Sa'rdous, bot., från Sardinien.

Sare'pta, ett slags från Sarepta i Ryssland kommande matsenap, som utgöres av de från fet olja befriade fröna av Sina'pis ju'ncea.

Sarg {ty. Zarge, ram, infattning), skyddskant kring sittrum i mindre båtar, kantlist å sockel; sidostycken, som förena botten och lock på stråkinstrument och liknande.

Sarga'ssotång, se Sargassum.

Sargassoulken, se Antennarius.

Sarga'ssum bacci'ferum, bot., sargassotång, en alg, som förekommer fritt kringsim-mande i oerhörda massor i den mellan kanariska och västindiska öarna belägna delen av Atlantiska havet, som kallas Sargassohavet.

Sarik, en turkisk folkstam.

Sarka'sm {gr. sarkasmo s, av sarka'zein, sönderslita; av vrede bita sig i läpparna), bitande skämt, skärande, bittert hån. — Sarka'stisk, bitande, bitter, hånande.

Sarki'n, se Hypoxantin.

Sarkinft, miner., ett köttrött, monoklint manganarsenat.

Sarko'd (av gr. sarx, kött, och e'idos, form) = Protoplasma (se d. o.).

Sarkofa'g {gr. sarko'fagos, av sarx, kött, och fage'in, förtära, äta), urspr. en likkista av ett slags kalksten, som snart upplöste liken; präktig likkista av sten. — Sarko'faga, pl., med., etsande läkemedel, frätmedel.

Sarkokolli'n, kem., det verksamma ämnet i Sarcocolla (se d. o.).

Sarkolatri' (av gr. sarx, kött, och latre^ia, dyrkan), dyrkan av köttet.

Sarkole'mma (av gr, sarx, kött, och le'mma, skal), anat., muskeltrådarnas yttre hinna.

Sarkologi' (av gr. sarx, kött, och lo'g os, lära), läran om köttet 1. kroppens mjuka delar. — Sarkolo'gisk, som har avseende på köttet 1. på sarkologien. — Sarkoly's, muskelcellernas upplösning. — Sarko'm, med., ett slags om kräfta påminnande utväxt i inre organ 1. i musklerna under huden. — Sarko'mphalus (av gr. o'mfalos, navel), navelsvulst. — Sarkosfn, metyl-glykokoll, ett ämne, som beredes av gammalt magert hästkött. — Sarko'sis, köttbildning. — Sarko'tika, pL, läkemedel, som befordra köttets återväxande på skadade ställen.

Sarma'ter, i forntiden de slaviska folk, som bebodde Sarmatia, Östeuropas slättland från Karpaterna inåt Asien.

Sarmenta'cea, lat. (av sa'rmen, kvist, skott), bot., skottrik. — Sarmento'sa, bot., risig.

Saro'ng, ett javanskt klädesplagg.

Saronsblomster, bot., se Dianthus.

Saro'ns liljor, Liljorna i Saron, ett i Höga visan i Gamla Testamentet förekommande uttryck, som åsyftar den rika växtligheten på slätten Saron i Palestina.

Saros-cykeln —Kaldeiska perioden (se d. o.).

Sa'ros-Patak, ett Tokajvin.

Sarotha'mnus scopa'rius, bot., harris, en till fam. Legumino'sæ hörande buskväxt, som växer vild på några ställen i Sverige. Innehåller Spartei'n och har använts som urindrivande drog.

Sarpedo'n, gr. myt., enl. Iliaden son av Zeus och Laodameia, trojanernas bundsförvant i kriget mot grekerna.

Sarracenia'ceæ, 6ot., växtfamilj av amerikanska sumpörter med insektfångande blad.

Sarrace'niarot, rotstocken av den nordamerikanska garvämnesväxten Sarrace'nia pur-purea. — Sarraci'n, kem., ett bitterämne i sarraceniarot.

Sa'rras 1. Sa'rrass (av lat. och gr. sari'ssa, lång lans), stor sabel, huggvärja. — Sar-rasine, fr. (1. -i'nn), fällgaller.

Sars (ty. Sarsche av lat. se'ricus, siden), lätta, glatta tyger i siden, halvsiden 1. bomull, huvudsakligen använda till foder.

Sarsapari'll 1. Sarsaparillrot, farm., fås av roten av flera Smi'lax-2irtQV. Den innehåller utom stärkelse tre glykosider, parillin, parillsapomn 1. smilaci'n och sarsasapo-7ii'n. Se vid. Radix sarsaparillæ.

Sarsasaponi'n, se Sarsapari'll.

Sarsenet, fr. (1. -sönä'; även -sönä'tt), ett slags starkt glättat bomullstyg av fast vävnad.

Sa'rter, ett asiatiskt folk.

Sa'rtor resa'rtus, lat., "den lappade lappskräddaren", berömt, halvt självbiografiskt arbete av engelske författaren Th. Carlyle.

Sarven, zool., se Leuciscus.

Sasaiii'derna, en persisk härskarätt (226— 641).

Sa'si, japanskt längdmått = ungefär % m.

Sasi'ner = Samniter (se d. o.).

Sasje'n, ryskt längdmått = 2,133 m.

Sa'skia, kvinnonamn, ryktbart såsom buret av målaren Rembrandts första hustru, född van Uylenburgh (d. 1642) och av mästaren förevigad i många konstverk.

Sa'skia, astr., en av småplaneterna.

Saso'I, farm., såplösning med kamfer, tymol, eugenol, terpineol och etylacetat.

Sa'ssaby-antilop, zool., en afrikansk antilop-art, DamaWscus albojubatus.

Sa'ssafras, se Radix sassafras.

Sassani'derna, se Sasayiiderna.

Sassapari'll = Sarsaparill (se d. o.).

Sassaru'a, ett av de förnämsta språken på Moluckerna.

Sassoli'n, miner., naturlig vattenhaltig bor-syra, vilken avsättes ur varma källor vid Sasso i Italien.

Sa'sso mo'rto, ital., eg. dödssten = Nekrolit (se d. o.).

Sassybark, se Erytrophleumbark.

Sat, lat., nog. — S. cele'riter fit, qui'dquid fit sa'tis be'ne, lat., vad, som göres väl, göres fort. — S. ci'to, si sat be'iie, lat. ordspr., fort går det nog, bara det går väl, allt, som skall göras väl, kräver sin tid. — S. pra'ta bibe'runt, ängarna hava druckit nog (jag har fått nog, det är tid att sluta). — S. sapie'nti, se under Sa-piens.

Sat, siamesiskt sädesmått = 12,5 1.

Sa'tan {hebr. satan, scheitan, arab. scha-tana, gr. sata'nas 1. sata'n), eg. förföljare, vedersakare, fiende; djävulen. — Satana'sso, ital., satan. — Satam'no, sat-unge. — Sata'nisk, djävulsk. — Satani'sm, hyllandet av Satan som gud; djävulskt sinnelag.

Sate, sanskr., eg. god, trogen hustru, (erig. suttee), ind. r^ig., namn på bruket att bränna änkorna på de avlidna männens bål.

Sateen tweel, eng. (1. säti'n toi'l), text., dets. som atlas.

Satellft (lat. sate'lies, gen. sate'llitis), livvakt, ledsagare; viljelöst verktyg; astr., måne, drabant.

Satia'bel, Satiabilite't, se under följ. ord.

Satiete't (lat. satie'tas, av sa'tis, nog), mätthet, avsmak. — Satia'bel, som kan mättas. — Satiabilite't, mättbarhet.

Satin, fr. {1. satä'ng), Satä'ng, ett slags slätt, fint och glänsande siden-, ylle- 1. bomullstyg. — Satina'd, ett slags halvsiden. — Satine'ra, glätta, giva papper och tapeter en atlasartad glans. Jfr Lis-sera. — Satinering, dylik glättning. — Satinträ, Satine'ttholz 1. Satinetträ, se Atlasholz.

Satinepapper, se Atlaspapper.1180

Sati'nspat, se Atlasspat.

Sati'nvitt, Satä'ngvitt, dels ett namn på kao-lin, dels på en blandning av aluminium-hydroxid och gips. Användes vid tillverkning av glanspapper.

Satino'ber, Satä'ngockra, är en guldgul ockra, som i synnerhet kommer från Ungern.

Sati'r (lat. sa'tira, av sa'tura [lanxly f^t med frukter av allehanda slag), urspr. ett fornromerskt folklustspel; numera dikt, som med bitterhet hånar 1. förlöjligar människornas dårskaper och laster; bitande hån. — Sattre ménippée, se Satyre ménippée, — Sati'ricus 1. Satiri'ker, författare av satirer, gisslare av dårskaper och laster. — Satirise'ra, bittert håna, på ett bitande sätt förlöjliga. — Sati'risk, bitande, gisslande, hånande.

Sa'tis, lat,, nog.

Satisfa'ctio, lat., tillfredsställelse, uppfyllelse, gottgörelse. — S. o'peris, teoL, botgöring. — S. superabu^ndans, överflödande tillf yllestgörelse (i romersk-katolska kyrkan beteckning för Kristi till-fyllestgörelse för världens synder). — S. vica'ria, ställföreträdande tillfyllest-görelse (avser Kristi försoning). — Satis-faktio'n, tillfredsställelse; upprättelse; gottgörelse. — Satisfait, fr. (I -fä'), tillfredsställd, förnöjd. — Satisfie'ra, tillfredsställa, förnöja. — Satis supe'rque, nog och övernog, mer än behövligt.

Sa'tius est recu'rrere quam ma'le cu'rrere, lat., bättre vända om i tid än i otid.

Sati'vus, lat, bot., odlad.

Satna'm, sanskr., "det sanna, heliga namnet", ind. relig., beteckning för det högsta väsendet hos flera nyare indiska sekter. — Satna'mi, benämning på en av nyssnämnda sekter.

Sator-Arepo-formeln, medeltida trollformel mot sjukdom och eldsvåda.

Sat pra'ta bibe'runt, se under Sat.

Satra'p (gr. satra'pes), ståthållare över en fornpersisk provins; fig., egenmäktig och härsklysten man. — Satrapi', en satraps område. — Satrapise'ra, leva som en satrap i stor glans och förtrycka sina underlydande.

Satrapo'l, se Metol.

Sat sapie'nti, se under Sapiens.

Satsanaly's, språkv., satslösning, sönderdel-ning av en sats i dess olika satsdelar.

Satsobjektiv, fotogr., fotografiska linser 1, linskombinationer, som kunna sammanställas till objektiv av olika brännvidder.

Satu'ra, se Satir.

Satura'ntia, Saturatio'n, se under Saturera.

Sature'ieæ, bot., underfamilj av fam. La-bia'teæ.

Sature'ja, bot., syn. Clinopodmm (se d. o.). — S. horte'nsis, kyndel, odlad kryddväxt ("korvkrydda").

Sature'ra (lat. saturaWe), kem., mätta. —

Saturatio'n I. Sature'ring (mättning), process, där en gas inledes i en vätska varvid det ena ämnet genom kemisk inverkan av det andra renas 1. undandrages värdefulla biprodukter. — Satura'tor 1. Saturatö'r, apparat, varmed saturering utföres. — Satura'ntia, pl., med., medel, som insuga och avföra syrlighet ur magen.

Saturna'lia, Satu'rnia, Satu'rniskt versslag m. fl., se under Saturnus.

Satu'rnus, rom. myt., Uranos' son, Jupiters fader, åkerbrukets, det ordnade mänskliga samfundets och tidens gud, motsvarande grekernas Kronos (se d. o.); astr., den näst största av vårt solsystems planeter; kem., bly. — Saturna'lia 1. Saturna'Iier, en fornromersk fest till Saturnus' ära. — Satu'rnia, binamn till Juno i hennes egenskap av Saturnus' dotter. — Saturni'num, hot., blygrå. — Satu'rnisk, uråldrig, gammaldags; enkel, lycklig; som har avseende på guden Saturnus, på planeten Saturnus 1. på bly. — Satu'rniska 1. Saturnfnska tidsåldern, guldåldern, den gyllne tid, då enl. sagorna guden Saturnus härskade i Latium såsom dess förste konung. — Saturniskt versslag, metr., ett uråldrigt fornromerskt versslag. — Saturnft, miner., brun blyspat. — SaturnoIa'bium, astr., en apparat, som framställer planeten Saturnus med hans ring och månar. — Satu'rnrött, Satu'rncinnober, dets. som mönja.

Saty'r (gr. sa'tyros), pl. Saty'rer, gr. myt., namn på Dionysos' följeslagare, framställda med spetsiga öron, bockhorn, bockfötter och bocksvans, sinnebilder av det råa, sinnliga och djuriska i människonaturen. — Satyrdrama, -skådespel 1. -spel, i den gamla grekiska tragedien ett slags parodiskt efterspel med kör av sa-tyrer. — Satyrfasis, med., sjukligt uppdriven könsdrift hos män. Jfr Ny^nf omani.

Satyre ménippée, fr. (1. -ti'r -pe'), menip-peisk satir (se Menippeisk), en samling franska politiska satirer från 1500-t.

Satyrfasis, Satyrspel, se under Satyr.

Saty'rium, bot., se Nigritella.

Satä'ng, se Satin.

Sauce, fr. (1. sås; ital. och sp. salsa), sås. — Saucière (1. såsiä'r), såsskål. — Saucisse (/. såsi'ss), köttkorv. — Saucisson (1. så-sisså^ng), metvurst.

Sauf-conduit, se under Sauvera.

Saul, mansnamn (hebr. Schåül), den begärde, utkorade. Buret av den förste konungen i Israel.

Saulteux (1. såltö'), nordamerikansk indianstam.

Sa'uria, gr., zool., ödlor, en ordning bland kräldjuren.

Saurokto'nos, gr., "ödledödaren", binamn för Apollon.

Sauro'matum, bot., växtsläkte av fam. Ara'-Sausurea alpina—Saxum tarpejum

1181

ceæ i tropiska Afrika och Himalaya. Odlas stundom för sina märkliga blommor.

Sausu'rea alpi'na, hot.^ syn. Serratula alpina (se d. o.).

Saussurit (L såsyri't), miner., genom den s. k. saussureringsprocessen omvandlad plagioklas. — Saussureringsprocessen, geoL, omvandlingsprocess, varvid fältspa-tens alkalier och delvis kiselsyra på grund av dynamiska inverkningar utbytas mot kalciumoxid, järnoxidul och vatten.

Saus,suri'tgabbro, se under Gabbro.

Sauté, fr. (1. såte'), i tunna skivor skuret kött, brynt i smör och tillsatt med vin 1. sky, som får koka in.

Sauternes, fr. (1. såtä'rn), ett slags vitt Bordeauxvin.

Sautoir, fr. {1. såtåa'r). Andreaskors (se d. o.); ett slags damhalsduk. — En sautoir (Z. ang -), korsvis, i kors över bröstet.

Sauvage, fr. {1. såva'sj), vild, människoskygg.

Sauve-garde, Sauve qui peut, se under följ. ord.

Sauve'ra (Z. så-; fr. sauver, lat. salva're)y såvera, rädda, frälsa. — Sauve-garde (Z. såvga'rd), skydd, skyddsvakt, skyddsbrev. — Sauve qui peut (Z. såv ki [hårt k] pö), rädde sig den som kan! — Sauvera appa-ranserna, se under Apparence. — Sauf-conduit {l. såf-kångdui'), lejdebrev, lejd; respass.

Savaku', se Cancroma.

Sava'nner (sp. saha'na), stäppartat växtsamhälle med manshögt, tuvigt gräs samt ofta spridda träd 1. gles skog. Savanner är o utmärkande för många tropiska länder. — Savannskog, gles skog å savanner. Se ovan.

Sava'ra, en indisk folkstam.

Savarin (Z. -rä'ng) 1. Savarä'ng, fin porös kaka, indränkt med likör 1. saft.

Sava'rrifett, ett fett av behaglig nötsmak, som pressas ur frukterna av det i tropiska Amerika växande trädet Cary'ocar tomen-to'sum, vars frukter även ätas och vars ved, Tatajuhaträ, användes inom möbelindustrien.

Savarts dubbelplatta, fys., ett slags polari-skop.

Savarä'ng, se Savarin.

Savine, fr. (1. -vi'n), sävenbom. Se Ramuli sabinæ.

Savingbank, eng. {1. säVing-), sparbank.

Sa'vitar, ind. relig., i Rig-veda namn på den livgivande solguden.

Sa'vitri, kvinnonamn i den indiska sagolitteraturen.

Savoir-faire, fr. {1. savåarfä^r), skicklighet, klokhet, snarfyndighet; förmåga att rätta sig efter omständigheterna.

— Savoir vivre (Z. savåarviVr), levnadsvett, be-levenhet.

Savoja^rder, inv. i Savojen.

Savo'jkål = Virsingskål. Se Brassica.

Sa von, fr. (1. savå'ng), tvål, såpa. — S. mé-decinal (Z. - medöcina'll), medicinsk tvål.

— S. noir, S. vert (Z. - nåa'r, - vär), såpa, grönsåpa. — Savonnerie (Z. -vånnöri'), såpsjuderi, tvålfabrik; namn på en gammal, franska staten tillhörig vävnadsfabrik; benämning på de där tillverkade vävnaderna.

Savrokto'nos, gr., se Sauroktonos.

Sax- betecknar i sammansättningar med namn på musikinstrument, t. ex. saxtrumpet, saxhorn, saxtuba, de av den franske instrumentmakaren A. Sax utförda nya konstruktionerna av nämnda instrument. Jfr Saxofon.

Sax 1. Saxsvärd = Handsax (se Handsaxa-leken).

Saxa'nt, bot., se Haloxylon.

Sa'xare, Sa'xisk, se Sachser, Sachsisk.

Saxa segel, sjöv., att vid akterlig vind sätta spri- och gaffelsegel, så att de stå ut ett åt varje sida för att ej taga vind från varandra. — Saxa rårna, att "toppa upp" styrbords ändar av en del och babords ändar av andra rår. Tecken till sorg.

Saxa'tilis, lat. (av sa'xum, sten), klippväxt.

— Saxi^cola, bot., på sten. — Saxi'fraga, bot., stenbrytande, växande i stenspringor.

Sa'xe (lat. Sa'xo), fornnordiskt mansnamn, den med ett saxsvärd beväpnade.

Saxhorn, se Sax-.

Saxi'cola, zooL, buskskvätta.

Saxi'fraga, bot., bräcka, fjällväxtsläkte tillhörande fam. Saxifraga'ceæ. Många arter, såväl inhemska som utländska, odlade som prydnadsväxter i konstgjorda klippartier. — S. adsce'ndens, klipp-bräcka. — S. aizoi'des, gullbräcka. — S. cæspito'sa, tuvbräcka. — S. ce'rnua, groddbräcka. — S. coty'ledon, fjällbrud. — S. granula'ta, stenbräcka, mandelblomma, allmän över hela landet. — S. hi'rculus, myrbräcka. — S. niva'lis, fjällbräcka. — S. oppositifo'lia, purpurbräcka. — S. rivu-la'ris, snöbräcka. — S. stella'ris, stjärn-bräcka. — S. tridaktyli'tes, grusbräcka (även i s. Sverige).

Saxifraga'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande de choripetala dikotyledonerna. Hit föras de svenska släktena Chrysosplenium, Parnassia, Ribes och Saxifraga. Till sistnämnda släkte höra många införda prydnadsväxter.

Sa'xland, fornnord. geogr., urspr. det av sachserna bebodda landet; sedermera hela Tyskland.

Sa'xo, se Saxe.

Saxofo'n, ett av den franske instrumentmakaren A. Sax konstruerat mässings-blåsinslrument med klarinettmunstycke. Jfr Sax-.

Saxo'ner (lat. sa'xones), sachser (se d. o.).

— Saxo'nia, lat., Sachsen.

Sa'xum tarpe'jum, lat., se Tarpejiska klippan.

Saybolts viskosime'ter, i Förenta staterna föreskriven viskosimeter (se d. o.).

Sayettgarn, se Sagettgarn.

Saynete, se Sainete.

SayyiMerna, mongolisk dynasti.

Sb, kem., atomtecken för Antimon (lat. Sti'-bium).

Sbakh, arab., se Schott.

Sbirr (ital. sbirro), pl. Sbirrer, förr uti Italien benämning på stads- och rättstjänare.

Sbo'riiik, ry., samling (handlingar), magasin.

s. br., förk. för sydlig bredd.

S. b. u., förk. för sorgens beklagande undan-bedes.

S. b. ö. s., förk. för sorgens beklagande ökar saknaden.

Se, kem., atomtecken för Skandium (lat. Scandium).

Se., förk. för lat. sculpsit (se d. o.) och lat. scilicet, nämligen.

S. C., förk. för lat. Sena'tus consiCltum, senatsbeslut, och eng. South Carolina (Syd-Carolina).

Scab, eng. (1. skäb), pl. Scabs, eg. skabbig individ, i amerikanskt fackföreningsspråk beteckning för arbetare, som ej ingår i sitt yrkes facksammanslutning; strejk-brytare.

Sca'ber, lat., bot., sträv.

Sca'bies, lat., skabb. — Scabiö's, skabbig.

Scabi'nus, Scabi'ni, lat., skabiner, se under Echevin.

Scabio'sa, bot., artrikt växtsläkte av fam. Dipsaca'ceæ med många odlade arter från s. Europa och Orienten. — S. arve'nsis, syn. Knautia (se d. o.). — S. atropurpu'-rea, änkeblomster, allmänt odlad prydnadsväxt med sammetslikt purpurröda blommor i korg. — S. cauca'sica, odlad, med ljusvioletta blommor i korg. — S. columba'ria, fältvädd, inhemsk, med blekvioletta blommor. — S. prate'nsis, syn. Succisa (se d. o.). — S. tata'rica, odlad, storväxt med blekgula blommor.

Scabiosi'cola, bot., växande på Scabio'sa.

Sca'bridæ, bot., se Urticaceæ.

Scabri'tier (av lat. scabri'tia, strävhet), bot., mikroskopiska, spetsiga, för känseln sträva upphöjningar på växternas yttre hud.

ScæVoIa, lat., eg. vänster hand; binamn till den fornromerska släkten Mucius.

Scagliol (1. skaljå'1, av ital. scagliuo'la), byggn., en blandning av bränd gips och pulveriserad gipsspat (Marienglas), ut-rörd med limvatten. G jutes till ornament och plattor, särskilt till innerväggar.

Scagliuola, ital. (1. skaljoåla), inlagt arbete av elfenben i ebenholts.

Sca'la, ital., trappa; tonskala; skala (se d. o.). — S. cochlea'ris, anat., se Ductus cochlearis. — S. santa, ital, "den heliga trappan'^ trappa i Lateranen (Rom), enl. tradition under korstågen hemförd från

Pontius Pilatus' ämbetsbostad. — S. ty'm-pani och S. vesti'buli, anat., två rör i inner-örat. — S., Teatro della, se Della Scala.

Scala'ris, bot, trappformig.

Scale'nus, anat., muskler, som tjäna till att lyfta de översta revbenen.

Sca'ligergravarna, konstk., praktfulla gravmonument vid kyrkan Santa Maria antica i Verona över medlemmar av den verone-siska härskarätten della Scala.

Sca'lops aqua'ticus, zooL, nordamerikansk mullvad.

Scalpettfno, ital. (av scalpe'llum, skalpell), arbetare, som renhugger konstnärliga bildhuggeriarbeten.

Scami'llum, pL Scamflla 1. Scami'llus, pl. Scamf lli, byggn., inskärningar tätt nedanför kapitälet på doriska kolonners skaft.

Scammo'nium, se Skammonium.

Scampavi'a, snabbrott italienskt krigsfartyg från början av 1800-t.

Sca'ndia 1. Scandina'via, Zat., hos de gamla romarna benämning på sydligaste delen av Skandinaviska halvön (se Skandinavien) .

Sca'ndium, se Skandium.

Sca'ndix pe'cten, bot., nålkörvel, umbellat-växt. Gotland, Öland.

Sca'ma, latinisering av Skåne; astr., en av småplaneterna. :

Sca'nia Va'bis, A.B., Södertälje, fabriksbolag för framställning av automobiler, båt-och flygmotorer m. m., uppkommet genom sammanslagning av a. b. Scania i Malmö och Vagnfabriks a. b. i Södertälje (Vabis).

Scanthing, eng. (1. skä'nt-), smala bräder (4"X5,5"). •

Sca'pha, lat., liten båt. — Sca'pham scapham di'cere, kalla en båt en båt, kalla allt vid sitt rätta namn, tala rent ut.

Scapin, fr. (I skapä'ng), Scappi'no, slug, ränklysten betjänt, stående roll i den italienska commedia delVarte. På 1600-t. överförd till fransk kommedi.

Sca'pula, lat., anat., skulderblad. — Sca-pulalgi' (av gr. a'Ig os, smärta), med., smärta , i skuldran.

Scapula'rium, se Skapular.

Scapulima'ntia = Omoplatoskopi (se d. o.).

Sca'pus, lat., bot., stängel.

Scarabæ'idæ, zool., en familj bladhorningar bland skalbaggarna. — Scarabæ'us, se Skarabé.

Searamouche, fr. (I -mo'sj; av ital. scara-muccia, skärmytsling) = Skaramuz (se d. o.).

Scaramu'ccia, se Skaramuz.

Sca'ridæ 1. Sca'rinæ, zool, papegojfiskar.

Scarlati'na, lat., med., scharlakansfeber. — S. angino'sa, scharlakansfeber i förening med halsinflammation 1. strypsjuka. — Scarlatina-exanthe'm, hudutslaget vid scharlakansfeber. — Scarlatina petechia'-lis, scharlakansfeber med blödningar. — Scarlatinoi'd, scharlakansfeberlik.Seat.—Schalottenlök

1183

Seat., på recept förk. för lat. scatula, ask.

Sce'ko, miner., ungersk benämning på naturlig soda.

Scelalgi' (av gr. ske'los, lår, ben, och a'Ig os, smärta), med., smärta i lårbenen. — Sce-lo'ncus, iDensvulst.

Seelera'tus, lat., bot., använd till brott. — Sce'lus, lat., missgärning, bovstycke.

Scema'ndo, ital. (1. sje-), tonk., avtagande, försvinnande .

Scen {1. sen; fr. scène, lat. sce'na, av gr. skene', lövhydda, tält), skådespelsplats, skådebana; den del av teatern, där teaterpjäsen spelas; den ort dit pjäsens handling är förlagd; avdelning av en akt i en teaterpjäs; fig., livsbild; skådespel; uppträde, ordväxling. — Sätta i scen, förbereda till uppförande, leda inövningen (av en teaterpjäs). — Sceninstruktör, person, som sätter en teaterpjäs i scen. — Sce-na'rio 1. Seena'rium, av teaterregissören uppgjord

förteckning över allt, som är att iakttaga vid en föreställning rör. dekorationer, möblering, belysnings- och scenförändringar etc.; inom filmdramat det med detaljerande anvisningar ang. spel, tal o. d. försedda manuskriptet. — Sceneri', sammanfattningen av dekorationer

0. a. yttre tillbehör till den omgivning, vari skådespelarna uppträda; fig., trakt, ort, landskap. — Sce'nisk, som angår skådebanan. — Sceniska lekar {lat. lu'di sce'nici), i det gamla Rom teatraliska föreställningar i motsats mot kämpalekar. — Scenisk konst, skådespelarkonst. — Scenografi' (av gr. grajein, skriva), perspek-tivisk avbildning av en byggnad 1. en trakt; dekorationsmåleri.

Scepter (1. sä'p-; gr. ske^ptron, lat. sce'p-trurn), spira.

Sceptici'sm, Sce'ptiker, Sce'ptisk, se Skepticism o. s. v.

Sce'ptrum caroli'num, hot., Karls spira.

Sch-, se även Ch-, Sh- och Sj-.

Schaba'n, arab., åttonde månaden i den muhammedanska kalendern.

Scha'bbes, hebr. = Sabbat (se d. o.). — Schabbes-goi, se under Gojim.

Schablo'n (i 1500-talssvenskan även Scham-plu'n 1 Skamplu'n, för planritningar till fästningar och städer), formbleck, formpapp, formbräde, i papp 1. metallplåt utskuret mönster; modell; vardaglig typ. — Schablonformmng, vid gjutning använd metod att utsvarva gjutformen ur leran

1. sanden med hjälp av schabloner, vridbara kring en axel. — Schablonlindning, elektrotekn.j metod inom elektrotekniken att utföra ankarspolarna, varvid dessa i förväg lindas å lindningsformar och bandageras samt inläggas i ankarspåren, varefter sammankoppling och övriga förbindningar utföras. — Schablonjärn, stångjärn till gevärspipor. — Schablo-

ne'ra, begagna schablon för efterbildning av något föremål.

Schabra'k (av turk. tschapràk), prydligt sadeltäcke.

Schabzieger-käse, ty., grön örtost, vassleost, sammanmalen med stenklöver.

Schachari'th, hebr., morgonbön.

Schack {fr. échecs, eng. chess, av pers. schah, konung), spelt., ett spel, som ut-föres med bilder 1. pjäser på ett rutigt bräde (schackbräde); uttryck, varmed man tillkännagiver, att kungen genom ett drag blir hotad, — Scha'cka, flytta en pjäs så, att kungen hotas. — Schackmatt (eg. kungen död) säges den vinnande göra sin motståndare; fig., alldeles utmattad. — Schackpatt, se Patt. — Schackbrädsfris, byggn., ett romaniskt ornament, bestående av flera rader omväxlande upphöjda och inskjutna, kvadratiska stenar.

Schackel {eng. shackle, eg. boja), sjöv., i U-form böjt rundjärn, i vars ändar en bult är inträdd 1. inskruvad. Tjänstgör som förbindningsdetalj mellan block, tågverk, kättingar m. m.

Schackgalleriet, ett konstgalleri i München av tyska målningar, samlade av A. F. von Schack (1860—90).

Scha'ckra {ty. schachern, av hebr. sacha'r, handla), driva handel i smått; skinna, ockra. — Scha'ckrare, person, som schackrar.

Schaffat, en bantustam.

Schagg {eng. shag), ett plyschartat möbeltyg med grov lugg.

Schagrä'ng, se Chagrin (av turk. sag-sagri).

Schah, pers., konung.

Shahi', pers., kunglig; persiskt mynt.

Scha'hinscha', pers., konungarnas konung.

Schàhnàmeh, pers., eg. konungaboken; hjältedikt av den persiske skalden Firdusi.

Schahraza'd 1. Schehereza'de, pers., eg. stadsbarn; en i "Tusen och en natt" omtalad sultaninna; astr., en av småplaneterna.

Schahrija'r, pers., eg. stadsvän; konung, omtalad i "Tusen och en natt".

Schaka'1, zooL, Ca/nis a'ureus, ett till hundsläktet hörande rovdjur i Asien, Afrika, Grekland och Dalmatien.

Schakt {ty. Schacht), bergsv., gruva; gruv-byggnad, som går lodrätt från jordytan ned i bergets inre. — Schaktning, undanskaffande av sand, jord o. d. genom grävning vid nivelleringsarbeten.

Schakå' 1. Tschakå', magyar., krigsk., en cylindrisk, av läder 1. filt förfärdigad huvudbonad för soldater.

Schal, pers. {eng. shawl), eg. ett fint österländskt tyg; ett stort tygstycke till skydd mot kölden för övre delen av kroppen. — Schale'tt, mindre schal, fruntimmershalsduk, huvudduk.

Schalo'm leka', hebr., vanlig fridshälsning bland de gamla judarna.

Schalo'ttenlök {fr. échalote), bot., A'llium1184

ascalo'nicum, ett slags små rödaktiga, välsmakande, allmänt odlade lökar.

Schalu'pp (fr, chaloupe), sjöv., slup.

Schama'ner, sanskr., bland n. Asiens folk benämning på vissa personer, på samma gång läkare och präster, som föregivas kunna trolla och genom sina trollsånger behärska naturen. — Schamam'sm, scha-manemas lära.

SchambIo'nbräder 1. Sjamblo^nbräder, snic-karbräder, skarpkantiga, kvistfria bräder utan blåröta.

Schamo', kin., sandöken, sandhav.

Schampa'n, sjöv., kinesisk båt.

Schamplu'n, se Schablon.

Schampone'ra (eng. shampoo), med salva in-gnida 1. knåda kroppen efter bad; borsta och tvätta håret, — Schampoiie'ring (eng. shampooing), kroppens knådning 1. in-gnidning med salva efter bad; borstning och tvättning av håret. — Schampone-ringspulver, toalettmedel, som användes vid schamponering.

Schan, kin., berg.

Schang, en kinesisk dynasti.

Schanga'lla 1. Schanga'llo, abessiniernas benämning på kringboende hedniska negrer.

Schangha'ja (eng. shanghai, av Shanghai), sjöv., med våld skaffa sjömän till fartyg.

Schang-li, kin., den högste guden.

Scha'nker (fr. chancre, lat. ca'ncer), med., ett slags veneriskt sår.

Scha'pka, se Czapka.

Schar, arab., benämning på de muhamme^ danska lagar, som vila på koranen 1. traditionen.

Scharf, ty., 1. Acu'ta, lat., tonk., ett mixtur-register i orgeln. ^

Scharlachberger, ett rhenvin.

Scharla'kan (ital. scarlatto), tekn., en lysande röd färg, sammansatt av rent rött och gult; tyg med denna färg. — Schar-lakansfeber (lat. scarlatina), med., en utslagsfeber, varvid huden blir rödfläckig. — Scharlakansrött, farm., rött azofärg-ämne, innehållande amidoazotoluol. Befordrar utvecklingen av hudepitel vid sårläkning. Som

medlet förorsakat anilin-förgiftning, använder man det hellre i förening med ättiksyra, azodermi'n, som är nästan ogiftigt.

Scharne'r (fr. charnière), gångjärn, mekanisk led i verktyg o. d. — Scharnie'r-led, anat., cylinderformad led.

Scharpi', se Charpi.

Schartaua'ner, anhängare av den svenske prästen Henrik Schartaus (1757—1825) av pietism och herrnhutism påverkade kyrkliga uppfattning.

Scharte'k (av lat.-gr. cha'rtæ the'ca, pappersomslag) , skrift av ringa värde; skräp.

Scha'schka, krigsk., ett slags tscherkessisk sabel, som brukas vid ryska hären.

Schatte'ra (ty. schattiren, av schatten, skugga), skugga, återgiva skugga, nyan-

ser, skiftningar i målning, musik 1. sömnad. — Schatte'ring, eg. övergångs- 1. mellanfärg; efterhärmning av den förändring, som i en och samma färg frambringas genom det därpå fallande ljusets olika grad av styrka. — Schattersöm, utfyllande prydnadssöm i mångfärgat garn.

Schatu'll (nylat. sca'tula; ital. scatola; ty. Schachtel), eg. liten ask; litet skrin; penningskrin. — Schatullgods, en regents enskilda gods.

Scha'u, ty., beskådande; utställning. — Flagg i schau, sjöv., nödflagg.

Scha'uare (av ty. Schauer, åskådare), sjåare, person, som mot tillfällig betalning är behjälplig med sjömanssysslor, såsom fartygs lastning och lossning m. m.

Scha'um, ty., skum; kokk., vispad grädde och äggvita.

Scha'umburgerdiamanter, miner., utgöras av särdeles vacker bergkristall.

Schauwa'1, se Schewwal.

Schava'der, ytterbyxor av tyg, som fordom buros utanpå husarernas gula skinnbyxor.

Schavo'tt (fr. échafaud), ställning, på vilken en livdömd avrättas 1. skamstraff avtjänas. — Schavotte'ra, vara utställd till offentlig vanära; bildl., vara utställd för allas blickar.

Sche'at, astr., stjärna i Pegasus.

Scheba't 1. Schvat, hehr., "nattens månad", elfte månaden i judarnas kyrkoår, femte i deras borgerliga år.

Schebe'ck, se Chebeck.

Scheeles grönt (efter den svenske kemisten Scheele), kem., en grön målarfärg, som består av arseniksyrlig kopparoxid. — Scheeles oljesocker, glycerin (se d. o.). — Scheelise'ra, göra vin sötare genom tillsättning av glycerin. — Scheeli't, miner., tungsten, ett mineral, som består av vol-framsyrad kalk. — Scheelium = Volfram (se d. o.).

Sche'ffel, förr tyskt sädesmått, som riksmått = 50 1.

Schefferi't, miner., ett slags pyr oxen (se d. o.).

Schehereza'de, se Schahrazad.

Scheich, Scheik 1. Schejk, arab., eg. gråskägg; äldste, föreståndare, lärare; helgon; stamhövding. — Scheik-ul-isla'm, se Mufti-ul-enam.

Scheila, astr., en av småplaneterna.

Scheilaffen, ty. (1. sja'jl-), handelsbenämning på de svarta skinnen av budengen 1. negerapan (Semnopi'tecus maurus) från Java. Jfr Perlaffen.

Scheitholt, ty. (1. sja'jthålt), tonk., urform till cittran.

Schelf (eng. shelf, hylla), den av grundhav täckta kustplattform, som omger kontinenterna. — Schelf-is, de blott några tiotal meter höga isfält, som särskilt i sydpolartrakterna kanta landmassoma.Schellack—Schizofreni

Sche'llack, /arm., gummilacka i smà blad 1. tunna skivor.

Schellaha 1. Schelluh, berberstam.

Schellingiani'sin, benämning på Fr. W, J. von Schellings naturfilosofi.

Sche'ma, pl. Sche'mata (gr. ske'ma)y eg. gestalt, bild; mönster, ufkast; läsordning. — Schematise'ra, framställa bildlikt; ordna efter ett schema. — Schema'tisk, framställd i form av utkast 1. mönster; förebildlig, översiktlig. — Schemati'sm, bundenhet av schema, stelt framställningssätt efter fastställda regler; onyanserat sätt att sköta ett företag.

Sche'ne rarite'ten (förvrängning av ty. schöney sköna, vackra), sköna rariteter (marktschrejeruttryck [jfr [-Markt- schreier}).-] {+Markt- schreier}).+}

Scheol, hebr. (1. -ål), dödsriket, underjorden. Jfr Gehenna och Hades.

Scher, turk., se Schar.

Scherbenkobolt, kem., gedigen arsenik.

Scherbet, se Sorbet.

Sche'ri, andliga domstolar i Turkiet.

Sche'riet, den grundläggande "andliga lagen", i muhammedanska länder.

Scheri'f, arab., eg. ädel, helig; hos muhammedanerna titel för Muhammeds efterkommande. Jfr Emir.

Scher o'ma (av gr. scher o's, hoptorkad), med., bristande fuktighet i ögat.

Scherry, se Sherry.

Schersmi'n, bot., Philade'lphus Corona'rius, en till fam. Philadelpha'ceæ hörande, i Medelhavsländerna inhemsk buske med välluktande blommor. Odlas hos oss som prydnadsväxt.

Scherza'ndo 1. Scherzo'so, ital. (1. sker- [hårt k]), tonk., skämtande, med skämtsamt föredrag. — Scherzo {1. ske'r- [hårt k]), eg. skämt, lustighet; tonstycke av livlig och humoristisk karaktär.

Scheuze'ria palu'stris, bot., kallgräs, en liten föga allmän tågliknande ört, tillhörande fam. Juncagina'ceæ.

Schewwa'1, arab., tionde månaden i muhammedanska kalendern.

Schibbole't, hebr., eg. kornax; det ord, på vars uttal gileaditerna igenkände sina fiender, de läspande efraimiterna (Domareboken 12:5, 6); fig., igenkänningsord, lösen; prövosten.

Schi'cksalsdrama, Schi'cksalstragedi (av ty. Schicksal, öde), ödesdrama, skådespel, där en gudomlig makt framställes såsom upphov till huvudpersonenens tragiska lott.

Schii'sm 1. Schiitfsm, schiiternas lära (se följ. ord). — Schii'ter (av arab. sjia, parti, sekt), en muhammedansk sekt, som erkänner blott koranen, men ej den muntliga traditionen och betraktar den fjärde kalifen, Ali, som Muhammeds rätte efterträdare.) (S u n n i t e r.

Schikani, en bantustam.

Schi-king, kin., sångernas bok, en urgammal samling kinesiska folkdikter.

Schillerkrage, vid, i halsen öppen skjortkrage, nedvikt över rockkragen. Uppkallad efter skalden Schiller.

Schi'llerstiftelseii, en efter den tyske skalden Schiller, uppkallad förening i Dresden, vilken understöder tyska författare.

Schi'lling, gammalt tyskt silvermynt av växlande värde.

Schillu'k, negerfolk i forna egyptiska Sudan.

Schimose, ett japanskt sprängämne av betydande styrka.

Schimpa'ns, zooL, se Pan.

Schfndu, birmansk folkstam.

Schino'psis, bot., sydamerikanskt trädsläkte av fam. Anacardia'ceæ. Den hårda veden hos t. ex. S. Bala'nsæ och Lore'ntzii är mycket tanninrik och utgör det viktiga garvmedlet quebracho.

Schinto, se Shinto.

Schi'iius, bot., sydamerikanskt busksläkte av fam. Anacardia'ceæ. — S. mo'lle, pepparträd, aroe'ira, odlas som prydnadsväxt i s. Europa. Dess harts är s. k. amerikansk mastix. Frukterna användas vid beredning av drycker.

Schism (gr. scMsma, av schi'zein, sönder-klyva, dela), söndring, splittring. — Stora schismen, den söndring inom romerskkatolska kyrkan, som kännetecknas därav, att det under dess fortvaro (1378— 1417) fanns påvar såväl i Rom som i Avignon. — Schisma'tikus 1. Schisma'-tiker, avfälling, person, som skiljer sig från den allmänna trosbekännelsen 1. tillhör ett genom en schism uppkommet religiöst parti. — Schismatise'ra, söndra, splittra. — Schisma'tisk, som angår en schism; skiljaktig i trosbekännelse.

Schi'va, se Siva.

Schizæa'ceæ, bot., tropisk ormbunksfamilj. Arter av släktet Lygo'dium odlas i växthus.

Schiza'nthus, örtsläkte av fam. Solana'ceæ (Chile). Flera arter odlas som rabattväxter.

Schizoca'rpium (av gr. schi'zein, klyva, och ka'rpos, frukt), bot., klyvfrukt.

Schizoce'1, anat., hålighet.

Schizocy'ter, mikrocyter.

Schizofreni' (av gr. schi'zein, klyva, splittra, och fren, sinne), psykiatr., benämning på en art själssjukdomar, som visa sig i splittring och söndring av de psykiska funktionerna och därmed av personligheten. Olika former härav äro hebefreni', som blott visar allmänna symtom, kata-toni', varvid tillkommer t. ex. katalepsi i form av vaxartad böjlighet i kroppen 1. ock stelhet, hyperkinesi', som visar sig i ständig, ändamålslös rörlighet, mane'rlig-het,^ tillgjordhet i uppträdande, tal och skrift, samt negati'vism (skall den sjuke118G

ligga, vill han upp, skall han upp vill han ligga etc.).

Schizofy'ter, se Schizophyta.

Schizoglossi', med., medfödd kluven tunga.

Schizogoni', fri cellbildning hos Sporozoa (se d. o.).

Schizomyce'tes, bot., klyvsvampar, bakterier. •

Schizophreni', se Schizofreni.

Schizophy'ceæ = Myxophyceæ (se d. o.).

SchizG'phyta, bot., klyvväxter, den lägsta avdelningen av kryptogamerna.

Schizo'poda, zooL, en grupp kräftdjur.

Schizosty'lis, bot., växtsläkte av fam. Irida'-ceæ. — S. coccine'a är en vacker vinter-blommande krukväxt.

Schizota'rsia, zool., en ordning tusenfo-tingar.

Schizotrichi' (av gr. scMzein, klyva, dela, och thrix, hår), 7ned., en sjuklighet i håret, varvid detta klyver sig i spetsarna.

Schizoze'1 = Schizocel (se d. o.).

Schlachta, se Szlachta.

Schla'ger, ty. (av schlagen, slå), benämning på kuplett 1. dansmelodi, som vunnit tillfällig allmän popularitet, "slagit igenom". I överförd bemärkelse liktydigt med tillfälligt populär nyhet, "sista fluga" etc.

Schla'mmbäder, ty., gyttjebad.

Schlara'ffenland, ty. (av g ty. ScMara'ffe, trög, lätting), ett diktat land, vars inv. utan arbete ernå alla tänkbara materiella njutningar.

Schle'ichera tr^juga, bot., träd av fam. Sa-pinda'ceæ i tropiska Asien. Frukterna ätas. Av fröna fås makassarolja.

Schleifer, ty. {fr. coulé), tonk., för-slag av två 1. flera noter i sekundföljd.

Schlemi'1 (av hebr. scMo'mie'l, Gud är frälsning) , person, som alltid har otur, olycksfågel. Titel på en bekant sagonovell av Chamisso.

Schle'siska skolan, benämning på två efter den tyska provinsen Schlesien uppkallade diktarskolor, den första, torr och nykter, representerad av Martin Opitz (d. 1639), den andra, svulstig och smaklös, företrädd av Daniel von Lohenstein (d. 1683) m. fl.

Schlippes salt (1. -lipps -), kem., natriumsulf antimonat. Ger upphov till antimon-sulfid, som användes till rödfärgning av kautschuk.

Schlager, ty., huggare, studentsabel.

Schmalka'ldiska artiklarna, en av lutherska kyrkans bekännelseskrifter, uppkallad efter den tyska staden Schmalkalden. Jfr Konkordieboken.

Schmo'llis (antagligen av lat. sis mo'llis, var mig huld, bevågen!), tyskt studenttillrop, som betyder "skål". Förekommer särskilt vid brorskål, varvid svaras fidu'cit (av lat. fidu'cia sit, lita på mig).

Schna^derhüpfel, tonk., improviserad dansvisa hos tyska och österrikiska alpbor.

Schne'ller, ty., tonk. = Pr alldrill (se d. o.).

Schne'llkIops, ty., kokk., maträtt, bestående av en skiva stekt oxkött med överhälld gräddsås.

Schnftzel, ty., avskuret 1. avklippt stycke, bit; papperslapp, tyglapp; kotlett. — Schnitzeljakt 1. Sni'tseljakt, jaktt., en jaktlek, varvid en av ryttarna, "räven", under sin flykt för de övriga, "hundarna", märker sin väg genom att kasta efter sig papperslappar.

Schock, annan form för chock.

Schoddy, se Shoddy.

Schæ'nus, bot, ag, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Cypera'ceæ.

Schofar, tonk., judiskt blåsinscrument, bestående av ett rakt 1. något böjt vädurshorn.

Scho'fel (Z. sjå'ffel, av hebr. scfiåfål, låg, ringa), dåhg, värdelös, oduglig. — Scho'-fel (Z. sjå'fel), dåliga varor, utskott.

Schofe't, pl. Schofetfm, hehr., domare.

Schoho, se Saho.

Scho'la, lat. (av gr. schole', ledighet, d. v. s. från kroppslig sysselsättning, alltså tid till andlig sådan), var hos grekerna först beteckning för lärd sysselsättning, sedan för platsen där denna bedrevs. Härur framgår betydelsen

skola. — Scho'Iæ mo-na'sticæ, lat., klosterskolor.

Schola'ris, pl. Schola'res, lat., (av scfio'la, gr. schole , skola), skolgosse. — Schola'sticus, lat., lärjunge, lärare; skolastiker. — Seho-lia'st, författare av scholier (se följ. ord}.

Scho'lion, pl. Scho'lier, benämning på de förklarande anmärkningar, med vilka de gamla grammatikerna försågo de forn-klassiska författarnas skrifter.

Schoni't, geoL, taktiter (se d. o.) från Skåne.

School, eng. (1. skol), skola. — School board, eng. {1. -båd), skolstyrelse.

SchoopiseVing, metod för förzinkning.

Schoppen, sydtyskt och schweiziskt mått för våta varor = 0,5 1.

Scho'ttisch, ty., skotsk; dansk., ett slags runddans, lik polka.

Schoutbynaeht, höll. (1. skautbajna'kt; eg. uppsyningsman om natten), sjöv., konter-amiral (så även i Sverige till 1771).

Schreibersi't 1. Rhabdi't, miner., fosforhal-tigt järn- och nickelmineral, funnet i meteorjärn.

Schri, ind. myt., annat namn på Lakshmi (se d. o.).

Schrotblatt, ty. (1. sjrå'-), ett slags metallgravyr, ett mellanting mellan träsnitt och kopparstick, från slutet av 1400-t

Schro'thska kuren, med., en dietkur.

Schu-King = Chou-King (se d. o.).

Schulcha'n aru'k, hebr., eg. dukat bord, judisk ritualkodex från mitten av 1500-t.

Schu'li, negerstam kring övre Nilen.

Schumannplàtar, fotogr., bromsilverplåtar med ytterst ringa gelatinhalt, för fotogra-

fering av spektrum, spec. dess ultravioletta område.

Schumbali'no, afrikansk benämning på ba-tater.

Schundlitteratur, ty. (1. sjo'nt-), smutslitteratur.

Schupo, se Sipo^

Schurbe, arab., sorbet.

Schutzstaffel, ty., se SA.

Schwa'bachstil, hoktr., en rundad frakturstil.

Schwabenspiegel {1. -sjpi'-), "schwabernas spegel", tysk rättsuppteckning (troligen från 1275), som fick normerande betydelse för sydtysk rätt

Schwa^ber, inv. i Schwaben (s. delen av Würtemberg och Baden). — Schwa'bisk, som har avseende på Schwaben. — Schwabiska ^diktarskolan, förr namn på 1200-t:s minnesångare (se Minnesang och Minnesänger), vilka ofta diktade på schwabisk dialekt; en av den tyske skalden Uhland i början av 1800-t. i Schwaben grundad skaldeskola. — Schwabiska kejsare, tyska kejsare av huset Hohenstau-fen.

Schwamm drüber!, ty., "svampen på", citat ur operetten "Tiggarstudenten", betecknande den mänskliga benägenheten att överskyla besvärande omständigheter.

Schwank, se Fars.

Schwarzföhre, ty., hot., se Pinus.

Schvat = Sjebat (se d. o.).

Schwede, ty., svensk. — Alter Schwede, eg. gamle svensk; gamle gosse, hederspascha (betydelsen härrör därav, att kurfursten Fredrik Wilhelm av Brandenburg gärna tog uttjänta svenska soldater i sin tjänst som underofficerare).

Schweinfurtgrönt, tekn., en vacker men giftig grön färg, som består av ett dubbelsalt mellan kupriarsenit och kupriacetat. Får som arsenikhaltigt ej användas som färg. Brukas till besprutning av larvangripna träd och buskar. Går i handeln under ett stort antal namn, av vilka det vanligaste torde vara Kejsargrönt.

•Schwe'izerflöjt, tonk., tvärflöjt; även en i orgelverk bruklig stämma av metall. — Schweizergardet, se Cent suisses. — Schweizergrönt = Schweinfurtgrönt (se d. o.). — Schweizerost, en urspr. i Schweiz tillverkad hel- 1. halvfet ost. — Schweizer-stämpel, poststämpel med års- och datumsiffror samt vanligen även timme på dygnet 1. d. å vridbara skivor. — Schweizerte, ett i Alptrakterna brukat medel mot bröstlidande, fås av örten Calami'ntha alpi'na, tillhörande fam. Labia'tæ. — Schweizeri', kafé, där även spirituösa serveras.

Schweitzers reage'ns {1. sjva'jt-), kem., lösning av kopparhydroxid i ammoniak, lösningsmedel för cellulosa.

Schwe'lkohle, ty. {1. -kå'le, av schwelen, brinna utan låga), ljusa, bituminösa brun-

kol, som utgöra ett viktigt råmaterial för framställning av parafFin och oljor. — Schwe'Iereien (Z. -ra'jen), fabriker fÖr de-stillation av schwelkohle.

Schwe'ningerkuren, med., en av den tyske läkaren Oertel {1. ö'r-) uppfunnen kur mot fetma.

Schwerspath, ty., tungspat (se d. o.),

Schvung {ty. Schwung), eg. svängning; lyftning, eld, kraft, hänförelse, fart, kläm. Jfr Verv.

Schwy'zer-ras, stor brun alpnötboskap.

Schwänke, pl. av Schwank, plattyska skämtsägner.

Schüttgelb (1. -gällp), höggul lackfärg, som erhålles genom att koka gula växtfärg-stoffer med alun och därefter tillsätta krita.

Schä'ferhatt (av ty. Schäfer, herde), ett slags bredskyggig sommarhatt, lik herdarnas i Sydeuropas bergländer.

Schäferi' (av ty. Schaf, får), större fårhjord och fårstall; fåravelsgård.

Schakta (hebr. schachät), slakta kreatur i överensstämmelse med den mosaiska lagens föreskrifter, d. v. s. genom att avskära luftstrupen. — Schäktning, slakt enl. judisk metod.

Schäs (av fr. chaise, stol), ett ensitsigt, två-hjuligt enbetsåkdon; senare även mindre fyrhjulig parvagn.

Schäslo'ng, se Chaise-longue.

Schö'ffen, ty., se under Echevin.

Schö'ne Seele, ty. (1. - se'le), "sköna själar", av Goethe (i anledning till det liktydiga "belle âme" i Rousseaus La nouvelle Hé-loise) präglat uttryck, använt som beteckning dels för en vek, känslig, ofta mystiskt religiös personlighet, dels för en person, som söker forma sitt liv estetiskt, till ett harmoniskt "konstverk".

Schö'ngeist, ty. {1. -gajst), skönande, person, som vill lysa med vittra och konstnärliga intressen.

Schöni't, miner., kaliummagnesiumsulfat, förekommer i naturen och tillverkas fabriksmässigt. Användes som gödselmedel och till framställning av kaliumsulfat.

Schörl, dets. som Turmalin (se d. o.).

Sciado'pitys (1. sji-), bot., japanskt barrträdssläkte. —• S. verticilla'ta, parasollgran, fjädergran, odlas ofta som prydnadsträd men kräver milt klimat.

Sciæ'na, zool., havsgössläktet.

Sci'bile, lat. (av scüre, veta), vad man kan inse 1. veta. — In o'mni sci'bili, i allt vetande, i alla vetenskaper.

Science, fr, (1. si'angs; lat. scie'ntia), vetenskap; kunskap, insikt.

Scie'ntia, lat. (uttalas vanligen sji-, men torde i latinet ha uttalats med hårt k), vetande, vetenskap. — Scientifi'k, vetenskaplig. — Scienti'sm, Scienti'ster, ofta1188

benämning på Christian science (se d. o.) och dess anhängare.

Scie'ntia et vi'rtus sudo're para'tur, lat, ordspr., kunskaper och själsstyrka vinnas icke utan möda.

Scie'ntia ni'hil a'liud est quam verita'tis ima'go, lat., vetenskapen är intet annat än en avbild av verkligheten.

Scifari'n (av fr. scie, såg, och farine, mjöl), tekn.y en till ornamenter o. a. lyxföremål använd massa, som består av sågspån, stärkelsemjöl, lim 1. gelatin m. m.

Scil., förk. för lat. scilicet (se d. o.).

Scilicet, to. (1. sji'-), nämligen, underförstått.

Scilla, lat. (1. sji'lla), bot., ett till fam. Lilia'-ceæ hörande örtsläkte med lökstam. — S. amæ'na, bot., blåstjärna, odlas som prydnadsväxt jämte andra arter, t. ex. S. bifo'lia, S. ita'lica, S. sibi'rica. — S. mariti'ma, sjölöken, som växer i Sydeuropa, innehåller ett bittert, hart slikt, för hjärtat giftigt ämne, scillain.

Scillai'n, kem., se Scilla.

Scincus (1. sji'n-), zool., skinksläktet, ett ödlesläkte i Asiens och Afrikas öknar. Hanen av en art, "skinkmarin" 1. "stinkmarin", har sedan forntiden haft medicinsk användning och varit föremål för mycken övertro.

Scintille'ra (av gr. scinti'lla, gnista), blixtra, gnistra, tindra. — Scintillatio'n (lat. scintilla tio), blixtrande, gnistrande, tindrande (särskilt fixstjärnornas) ; fys., den med mikroskop iakttagbara ljusblixt, som uppträder, då en a-partikel (se Radium) 1. annan hastig partikel träffar en fluorescerande platta. — Scintillome'-ter (av gr. me'tron, mått), astr., apparat för undersökning av fixstjärnornas scin-tillation.

Sciolto, ital. (1. sjå'ltå), tonk., fritt, obundet, med lätt föredrag.

Sci'olus, lat. (av sci're, veta), person, som tror sig veta allt; näsvis människa.

Scio'ptikon, se Skioptikon.

Sci'pio, binamn till en gren av den patri-ciska familjen Cornelius i det gamla Rom.

Sci're tu'um ni'hil est, ni'si te sci're hoc sci'at a'lter, lat., "vad kan det gagna du vet, när ej någon vet, att du vet det".

Sci're vo'lunt o'mnes, merce'dem so'lvere ne'mo, lat., "veta det vill envar; omaka sig därför vill ingen". (Juvenalis.)

Sciri, forngermanskt folk.

Sciro'cco (Z. sji-), se Sirocko.

Sci'rpeæ 1. ScirpolMeæ, bot., vassväxter, en underfamilj av fam. Cypera'ceæ.

Sci'rpus, bot., ag, säv, vass, artrikt svenskt kärr- och vattenväxtsläkte tillhörande fam. Cypera'ceæ. — S. acicula'ris, nålsäv, allmän strandväxt. — S. lacu'stris, kolvass, säv, allmän i vatten, användes till mattor o. d.; de unga skotten ätliga. — S. mari'timus, havssäv.--S. palu'stris,

knappsäv. — S. silva'ticus, skogssäv. — S. graci'lis m. fl. utländska arter odlas som dekorationsväxter.

Scirrho'ma, se under följ. ord.

Sci'rrhus {gr. ski'rrhos), med., hård kräftsvulst. — Scirrho'ma, kräftartad svulst. —• Scirrhö's, som angår scirrhus.

Scissa'lier {mlat. scissi'liæ, av lat. scindere, skära, klyva), pl., mynt, som vid präglingen fått en spricka 1. något annat fel. — Scissi'bel, delbar, som kan klyvas. — Scissio'n (lat. sci'ssio), klyvning, splittring, skilsmässa. Scissu'r (lat. scis-su'ra), spricka, rämna; med., insnitt.

Sciu'ridæ, zooL, gnagarefamiljen Ekorr-d j u r. Se Sciurus och Sciuropterus.

Sciuroi'des, bot., liknande en ekorre (-svans).

Sciuro'pterus ru'ssicus, zooL, flygande ekorren, finnes i Sibirien, Ryssland och Finland.

Sciu'rus vulga'ris, zool, ekorren.

Sclera 1. Sclero'tica, anat., senhinnan, hårda ögonhinnan.

Sclera'nthus, bot., knavel, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — S. a'n-nuus, tandknavel, grönknavel. — S. pe-re'nms, vitknavel.

Scle'rema, med., se Sklerodermi.

Sclerode'rma (av gr. sklero's, hård, och de'rma, hud), bot., svampsläkte bland gasteromyceterna. — S. vulga're, rottryffel, förekommer i s. Sverige och förväxlas ofta med äkta tryffel men är giftig.

Sclerode'rmia, med., se Sklerodermi.

Sclerophy'lla, bot., med fasta blad.

Sclero'poa ri'gida (syn. Poa r.), bot., styv-gröe.

ScIero'tica, se Sclera.

Scleroti'nia, bot, ett släkte bägarsvampar, varav många arter parasitera på kulturväxter. — S. cinere'a, stenfruktmögel, — S. fructige'na, kärnfruktmögel. — S^ fuckelia'na, stjälkmögel. — S. libertia'na, rotfruktsröta. — S. trifolio'rum, klöver-röta.

Scierotio'phila, bot., växande på Sclero'tier.

Sclero'tium, bot., se Sklerotium.

Sco'lex, med., benämning på binnikemaskens huvud, sedan det befriats från den för blåsmaskstadiet utmärkande blåsan.

Scolio'sis, se Skolios.

Scoli'thus, geoL, krypspår efter maskar på skiktytor av vissa sandstenar; utfyllda maskrör 1. luftrör i sandsten.

Scolo'chIoa festuca'cea, bot., vassvingel, ett mindre vanligt svenskt strandgräs.

Scolopa'cidæ, zool, vadarfamiljen S n ä p p -fåglar.

Scolopa'cinæ, zool., beckasinfåglar.

Sco'Iopax rustico'la, zool., morkullan.

Scolope'ndrium vulga're, bot., hjorttuBga, en sällsynt gotländsk ormbunke.

Sco'lymus hispa'nicus, bot., guldtistel, gull-rot, medelhavsväxt av fam. Compo^sitæ, odlad för sina ätliga rötters skull.

Scoly'tidæ, Sc»ly'tus, zooL, barkborrar.

Sco'mber sco'mbrus, zooL, makrill.

Scombreso'cidæ, zooL, se Makrillgäddor. — Sco'mbresox, makrillgäddan.

Sco'mbridæ, zool.y makrillfiskar.

Scones, eng. {1. skå^ons), ett slags tebröd av vete- (grahams-) deg.

Sco'nto, ital. — Diskont (se d. o.).

Sco'ntro, ital., handelst., uppgörande av ömsesidiga fordringar och förbindelser, varvid blott öveskottet på ena 1. andra sidan betalas kontant; vidräkning; tiden mellan två skontreringsdagar. Jfr Res-kontra.

Scop (Z. skåp), forneng.j skald, sångare, re-citator.

Scopa'rius, lat. (av sco'pæ, kvast), hot., kvastlik.

Scopolami'n, kem., alkaloid i Datura stramo-nium (se d. o.).

Scopo'lia, hot., växtsläkte av fam. Solana'-ceæ. — S. carnio'lica, förekommer i ö. Europa. Dess rötter ha medicinsk användning.

Scopomorfi'n, med., lösning av scopolamin och morfin.

Scopulo'rum, lat. (av scopulus, klippa), hot., på klippor.

Scorbu'tus, lat., med., skörbjugg, en sjukdom, som framkallas av vitaminbrist i födan. — Scorbu'tisk, som angår skör-hjugg.

Scorda'to, ital., tonk., förstämd (t. ex. förstämda pukor). — S€ordatu'ra, förstämning, stämning, som avviker från den vanliga.

Score, eng. (1. skår), tonk., partitur.

Scorodo'nius, bot., med lukt av lök.

Scorodo'sma foetidum (1. - fe't-), se Dyvels-träck.

Scorpæ'na, zool., drakfiskar.

Sco'rpio, astr., stjärnbilden Skorpio-n e n.

Scorpio'ides, bot, skorpionlik.

Sco'rso, ital., handelst. = Passato (se d. o.); även förfallotid för en växel.

Sco'rteus, lat., hot., läderartad, skinn-.

Sco'rtum, lat., sköka.

Sco'rza Ro'sso, ital., "rödbark", italienskt namn på barken av Aleppotallen (Pi'nus halepe'nsis), som innehåller 20—25 % av ett mörkrött garvämne. Kallas i Ryssland Befko.

Scorzone'ra, hot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. — S. hispa'iiica, svartrot, odlad för de ätliga rötterna. Stundom förvildad. —• S. hu'milis, komfibla, svinrot. Ofta ymnig på gräsmark, hedar o. d.

Scotch ale, eng., skotskt öl, se Ale.

Sco'tica, lat., bot., skotsk.

Scotfster, anhängare av den lära, som framställdes av den till franciskanorden hörande skolastiske filosofen Duns Scotus (d. 1308).

Scatland Yard, eng. {1. skà'ttlend jad),

"Skottlandgården", populärt namn på Londonpolisens huvudstation.

Scotfs code, eng. (1. skåtts kåd), handelst., en nyckel till chiffertelegram.

Scotts koppling, elektrotekn., anordning att med hjälp av två enfastransformatorer överföra växelström från trefas till tvåfas 1. tvärtom.

Sco'tus, lat., "skotten".

Scout, eng. {1. ska'ot), spejare, kunskapare.

— Boy scout (1. båj -), Girl scout (1. göl -), gosse 1. flicka, som deltar i scoutrörelsen.

— Scoutrörelsen, rörelse, grundad av R. Baden-Powell, som vill fostra ungdomen till ordhålliga, sanningsälskande och plikttrogna individer, m. a. o. dana karaktärer och skapa goda medborgare.

Ser., förk. för lat. scri'psit, har skrivit.

Scrap, eng. {1. skräpp), stycke, bit; papperslapp; tidningsurklipp. — Scrapbook (1. -book), bok, där tidningsurklipp uppklistras.

Scratch, eng. (1. skrätsj), sportt., startlinje.

— Scratchman, tävlande, som i en handi-kaptävlan startar utan försprång. Han säges "starta scratch". — Scratchtävlan, tävlan utan handikap, d. v. s. då alla tävlande starta scratch.

Scri'ba, lat. (av scribere, skriva), skrivare, sekreterare. — Scrfbere scribe'ndo, di-ce'ndo di'cere di'sces, det fordras övning till allt. — Scri'nium, skåp, kista, skrin; dokumentskåp; byrå inom det senromerska kejserliga kansliet. — Scrips = In-terimskvitto (se d. o.). — Scri'pta, se Scriptum; hot., skriftlik. — Scripta ma'-nent, det skrivna kvarstår, d. v. s. är mera bindande är muntligt avtal. — Scri'ptio per no'tas, chifferskrift. — Scri'ptor, pl. Scripto'res, författare (i synnerhet från äldre tid). — Scriptores græ'ci, grekiska författare. — S. histo'riæ augu'stæ, författarna av de romerska kejsarnas historia. — S. lati'ni, latinska författare. — S. re'i ru'stice, lantbruksförfattare. — S. re'rum svecica'rum (danica'rum) me'-dii æ'vi, författare i Sveriges (Danmarks) historia under medeltiden, namn på ett svenskt (danskt) samlingsverk. — Scri'p-tum, pl. Scri'pta, skrift, skriftlig uppsats, bok. —• Scriptu'ra, skrift. — Scriptura Sa'cra, se Sacra Scriptura. — Scripturi'st, skriftforskare, skriftlärd; person, som förkastar de trossatser, vilka icke stå i bibeln.

Scrobicula'tus, hot, smågropig.

Scrobfculus co'rdis, anat, maggropen.

Scrophula'ria, bot, växtsläkte av fam. Scro-phularia'ceæ. I Sverige fyra arter, varav tre sällsynta. — S. nodo'sa, flenört, krona brun, illaluktande. Tämligen allmän i lundar o. s. v.

Scrophularia'ceæ, bot, lejongapsväxter (syn. Personatæ), växtfamilj av ordn. Lahiati-fWræ. Omkring 2,000 arter kända, mest1190

i varma tempererade zonen och tropiska bergstrakter. I Sverige inemot ett tjugutal släkten. Underfamiljer: AnWrrhineæ, Rhina'ntheæ och Verba'sceæ.

Scrophulode'rma, med., hudtuberkulos hos skrofulösa. — Scrophulo'sis, med., skrof-ler.

Scrota'1, anat., som avser pungsäcken.

Scrotocele, se under följ. ord.

Scro'tum, lat., pung; anat., pungen, den hudpåse, i vilken testiklarna ligga. — Scroto-ce'le, med., pungbråck.

Scrub, eng. (1. skröbb), australisk vegetationstyp bestående av xerofila buskar.

Scrubber, eng. (1. skrö'bber), en apparat till renande av lysgas.

Scruple, eng. (1. skropl, av lat. scru'pulus, liten sten), engelsk viktsenhet = 0,59 gr.

Scrupo'sa, bot., skrovlig.

Scrutin, fr. il. skrytä'ng), omröstning, val. — S. d'arrondissement {1. - darrångdissö-ma'ng), arrondissementsval. — S. de liste (Z. - dö list), listval.

Scruti'nium, lat. (av scrutari, utforska), den undersökning (ang. kompetens och skicklighet), som föregår utnämning till ett ämbete 1. följer på avläggandet av de för en examen erforderliga prestanda (se Prestandum [under Prestera]); omröstning.

Set., förk. för sankt.

Scu'do, pl. Scu'di, förr ett italienskt silvermynt av växlande värde (från 3,62 kr. till 3,S7 kr.).

Sculling, eng. (1. ska'lling), sportt., enmans-rodd.

Sculps., förk. för lat. sculpsit (se d. o.).

Scu'lpsit, lat., har stuckit 1. graverat (anbringas på kopparstick och bildhuggeri-arbeten efter konstnärens namn).

Scu'lptor, astr., stjärnbilden Bildhug-garverkstaden på s. hemisfären.

Scu'lptor re'gius, lat, kunglig kopparstic-kare.

Scu'rra, lat., urspr. sprätt; skämtare, upp-tågsmakare. — Scurri'lia, pl., lättfärdigt skämt; grova narrstreck.

Scuta'lus, hot., med sköldar. — Scutella'ta, hot., med små sköldar. Jfr Scutum.

Scutcher (1. ska'ttsjör) 1. Scutching machine, eng., fällrens, maskin för finrensning och finuppluckring av bomull.

Scutella'ria, bot., växtsläkte av fam. La-hia'tæ. Två svenska arter. Ett flertal utländska odlade. — S. galericula'ta, frossört, allmän strandväxt. — S. hastifo'Iia, toppfrossört.

Scu'tifer, mlat., eg. sköldbärare; vapendra-gare, väpnare.

Scu'tum, lat., sköld.

Scu'tum Sobiesii, astr., se Sobieskis sköld.

Scy'bala {gr. sky'balon), med., hårdnade ex-krementer i tarmkanalen.

Scylla, astr., en av småplaneterna. Se även Skylla.

Scylli'idæ, zool., rödhajar.

Scylli't, kem., ett sockerartat ämne, som framställes ur vissa fiskarters njurar.

Scymno'1, kem., kväve- och svavelfritt ämne, som i förening med svavelsyra utgör en av hajarnas gallsyror.

Scy'mnus, zool., se Håkäringen.

Scythia, lat. (1. sjy-), Skytien. Jfr Skyter.

Scytone'ma, bot., falsk förgrening.

s. d., förk. för samma dag, och för lat. si'ne da'to, utan datum.

S. D., förk. för lat. salutem d/icit, se S. P. D.

S. Dak., förk. för nordamerikanska staten South Dakota (Syd-Dakota).

S. de C., förk. för Sæur de Charité (se d. o.).

Sdegna'nte 1. Sdegno'so, ital. (1. sdenj-), tonk., ovilligt, trotsigt.

S. D. G., förk. för lat. Soli Deo Gloria, Gud allena vare äran.

S. D. N., förk. för fr. Société des Nations, Nationernas förbund.

Sdrucciolo, ital. (1. sdru'ttjålå), halkande, glidande. — SdruccioIa'ndo, tonk., glidande. — Ri'me sdruccio'Ie,

metr., glidande (trestavigt) rim.

Se, kern., atomtecken för Selen.

S. E., internationell förk. för sydöst (eng. south east).

Sea-gipsies, eng.^ (1. si'-dji'ppsis), havszigenare, en malaj stam.

Sea island cotton, eng. (1. si a'jländ kåttn), utmärkt bomull från kusterna av Georgia och Sydkarolina.

Seal oil, eng. (1. sil ojl), sältran.

Sealskin, eng. (1. si'lskinn), "sälskinn", sammetsartad vävnad av skinnliknande utseende.

Séance, fr., se Seans.

Seans (Z. sea'ngs), sittning, sammanträde, sammankomst; föreställning.

Seapoys 1. Sepoys, eng. (/. si'påjs), se Sipahi.

Seb, egypt. myt., jordens gud.

Seba'ceus, lat., talgig.

Sebaci'nsyra, Sebacy'lsyra 1. Deka'ndisyra,

kem., ett slags fettsyra. Användes till framställning av Sebaci'nsyreety'Iester, som ingår i en del fruktetrar, särskilt meloneter.

Seba'dius, se Sabazios.

Seba'Idus, Nürnbergs skyddshelgon, dyrkad redan på 1000-t.

Se'baot, en bestämning till gudsnamnet Jahve med betydelse "härskaror'\ Jahve Sebaot betyder alltså "härskarornas Jahve" och betecknar Jahve som stridens gud, sitt folks försvarare och hämnare.

Sebapti'ster (av lat. se, sig, och gr. bapti'-döpa), pl, självdöpare, ett slags sucysl-hsii^tisteT (se Anabaptist).

Seba'stes, zool, kungsfisksläktet.

Seba'stian, mansnamn (av gr. sebasto's, som bör äras, högaktas), den ärevördige. Buret av ett katolskt helgon, skytteföreningars skyddspatron samt avvärj are av smittsamma sjukdomar.Sebastin—Secutor

1191

Sebastian 1. Sebastinkrut, ett av nitroglyce-rin, natronsalpeter och träkol bestående sprängämne.

Sebazios = Sabazios (se d. o.).

Sebede'us, judiskt mansnamn, buret av apostlarna Jakob och Johannes.

Sebek, egypt. myt., en solgud, åt vilken krokodilen var helgad.

Se'bezi, turk. (av pers. dscheheh, pansar), pl, tungt beväpnat turkiskt rytteri.

Sebi'l, arah., eg. väg; frivillig gåva för välgörande 1. allmännyttigt ändamål.

Seborré 1. Seborrhæ'a, (av lat. se'bum, talg, och gr. rhoe', flytning), med., abnorm avsöndring från hudens tagkörtlar.

Se'bra, se Zebran.

Sebraträ, se Zehraträ.

Se'bu, se Zebun.

Se'buloii, hebreiskt mansnamn, nybyggare. Buret av en son till patriarken Jakob samt av den efter honom uppkallade israelitiska stammen.

Se'bum, med., en från hudens talgkörtlar avsöndrad, fet vätska. — S. cervi'num 1. S. hirci'num, hjorttalg. — S. ovi'llum, får-talg.

S. e. c., förk. för lat. sa'lvo errore ca'lculi, med förbehåll av räknefel.

sec., mat., förk. för sekant.

Secacori'n, med., ett preparat ur mjöldryga.

Seca'le cerea'le, bot., råg.

Seca'le cornu'tum, farm., mjölöka, mjöl-dryga, mellersta utvecklingsstadiet hos parasitsvampen Cla'viceps purpnWea, som oftast utvecklas på råg. Mjöldrygans huvudbeståndsdelar äro ergotinsyra, kormi-tin och sfacelotoxin (se d. o.).

Secateur, fr. (1. sekatö'r), trädgårdssax; apparat för krossning av stenar i blåsan.

Se'cco, ital. {fr. sec., lat. si'ccus)j torr; tonk., hårt anslag. — Al secco 1. Se'ckomåIeri, målark., målning på torr kalkgrund med tempera- 1. vattenfärger. — Seccorecita-tiv, se Recitativo secco (under Recitera). — Vi'no secco, torrt vin.

Seceders, eng. (1. sisi'dörs), pl, eg. utträ-dare; en i Skottland av predikanten Er-skine stiftad sekt, som 1733 skilde sig från den härskande presbyterianska kyrkan.

Secentfsmo, ital. (1. setjen-; av secento, sex hundra, 1600-t.), en i 16 :e, 17:e och 18 :e årh. inom italienska litteraturen rådande, konstlad och bombastisk smakriktning. — Secenti'st, författare, som hör till secen-tismo.

Secerne'ra {lat. sece'rnere), avsöndra, avskilja, avlägsna.

Sece'ssio, lat., utträde, hist., de romerska ple-bej ernås utvandringar till Heliga berget.

Secessio'n {lat. sece'ssio), skilsmässa, avsöndring; en fraktions utträdande ur ett parti; en konstnärlig riktning, som söker göra sig gällande genom elitprestationer, smärre utställningar med endast utvalda konstverk o. s. v, — Secessioiii'ster, be-

nämning på fraktioner, som utträtt ur ett parti, särskilt på Nordamerikas sydstater, då de 1861 proklamerade sitt uttrāde ur unionen med nordstaterna; konstnärligt vänsterparti. — Secessionskriget, nordamerikanska inbördeskriget. — Seces-sions-Ueberbrett'l, avsöndrad, utbruten, utvald UeberbretVl (se d. o.).

Sechet, egypt. myt., en gudinna, som föreställer solens förödande kraft.

Se'chium eduTe, Sechiumstärkelse, se Arrow-rotstärkelse.

Se'chsundse'chzig, ty., sextiosex; spelt., ett slags kortspel, som spelas av två personer.

Se'ckomåleri, se under Secco.

Seclu'sio pupi'llæ, med., ringformad sam-manväxning av iris.

Secohm, fys., Henry (se d. o.).

Secolo, I l (Z. ill se'kålà), "Århundradet'^ italiensk tidning i Milano, grundad 1866, förr radikal och franskvänlig, nu fascistisk.

Seconda volta, ital. (/.sekå'nda vå'lta), tonk., de takter, som vid repris skola spelas andra gången och leda över till fortsättningen.

Second-hand books, eng. {1. se'knd händ boks), "andrahandsböcker", antikvariska böcker.

Seco'ndo, ital., tonk., den andra, t. ex. violino secondo, andra violinen, basen i fyrhändiga pianostycken.

Second sight = Deuteroskopi (se d. o.).

Secreta'rius, lat., sekreterare.

Secretary of state, eng. {1. se'krötörri åv stäjt), '^statssekreterare", benämning av några av engelska regeringens främsta ministrar; i Nordamerika utrikesministern.

Secreti'ii, kem., en hormon, som bildas i tolv-fingertarmen.

Se'ctio, lat. (av seca're, skära), snitt. — S. a'Ita, med., stensnitt, operation, som vidtages för bortskaffande av blåssten. — S. a'urea, mat., gyllene snittet (se d. o.). — S. cæsa'rea, kejsarsnitt, en operation, som företages vid vissa svåra förlossningar. — S. lega'lis, rättsmedicinsk liköppning.

Sect, dets. som Sekt, sött, starkt vin.

Secula'ris, ett svenskt läskevatten.

Secu'nda, se Secundus och Sekunda; bot., ensidig.

Secu'ndo, lat., i andra rummet, för det andra. Jfr Primo.

Secu'ndum a'rtem, lat., enl. konstens regler.

Secu'iidus, fem. Secu'nda, neutr. Secu'ndum, lat., den andre.

Securida'ca, bot., växtsläkte av fam. Poly-gala'ceæ. Fibrerna av vissa arter användas till tåg och rep. Fröna ge olja.

Secu'ritas, lat., säkerhet, rom. myt., romersk gudinna, vakande över statens trygghet och de dödas ro i graven.

Secu'tor, lat., "förföljare", ett slags gladiatorer.

Seda'lkyrka (av lat sedeWe, sitta), katedral, domkyrka.

Sedan (Z. seda'ng) 1. Sedankarosseri', bilkarosser! med fyra dörrar och förarplatsen ej avskild från de övriga. Liknande typ med två dörrar kallas coach {1. kå'ots j).

Sedans var t (/. seda'ng-), vacker svart ullfärg.

Seda'ntia 1. Sedativa, lat. (av seda're, stilla, lugna), pL, med., lugnande, rogivande läkemedel. —• SedatiV, lugnande, smärtstillande. — Sedativsalt, kem., borsyra (se d. o.) .

Sedati'n, dets. som antipyrin (se d. o.).

Sedebild, konst., dets. som genremålning.

Sedekfa 1. Sidki'a, judiskt mansnamn, buret av Juda rikes siste konung.

Se'del (ital. se'dula, lat. sche'dula, av gr. scMzein, klyva, frånriva), lösrivet stycke, pappersblad; bankassignation. — Sedelbank, bank, som mot insatt säkerhet utställer oförräntliga invisningar (sedlar), vilka kursera i st. f. klingande mynt. — Sedelstock, totala beloppet av en sedel-banks utelöpande sedlar.

Sedemålning, konstt., dets. som genremålning.

Sede'ntia, lat. (av se'des, se d. o.), pl., orörliga ting. — Sedentä'r (lat. sedenta'rius, fr. sédentaire), orörlig; stillasittande, hemmasittande. — Vi'ta sedenta'ria, stillasittande liv.

Se'des, lat., säte, stol; boning, boningsort; pl., med., stolgång, avföring. — S. aposto'-lica, påvestolen. — S. fi'xa, fast bostad. — S. mo'rbi, en sjukdoms säte. — S. vaca'nte, under påvestolens ledighet.

Sede's (av lat. se'decim, sexton), bokformat, där arket är viket i sexton blad (trettiotvå sidor).

Se'dia, ital., säte, stol. — Mado'nna della sedia, sittande madonna.

Se'dia gestato'ria, se Sella gestatoria.

Sedime'nt (av lat. sede're, sätta sig, sjunka), bottensats, fällning, avlagring. — Sediment ä'r, uppkommen genom

fällning 1. av-lagring; bildad av sediment.

Sedisvaka'ns (av lat. se'des, säte, och vacaWe, vara ledig), ledighet i ett biskopsämbete (inom katolska kyrkan).

Seditio'n {lat. sedi'tio), uppror, myteri. — Seditiö's, upprorisk.

Sedivaka'ns = Sedisvakans (se d. o.).

Se'dlitzsalt = Seidlitzsalt (se d. o.).

Sedobro'l, farm., ett slags bromtabletter.

Seduisa'nt, se under följ. ord.

Seduktio'n {lat. sedu'ctio), förförelse; lockelse. — Sedu'ktor, förförare. — Sedui-sa'nt {fr. séduisant), förledande, förförisk.

Se'dum, bot., artrikt växtsläkte tillhörande fam. Crassula'ceæ. Ett tiotal inhemska arter; en mångfald utländska odlade. — S. a'cre, fetknopp.—S. a'lbum, hälleknopp. — S. a'nglicum, bohusknopp. — S.

nuum, småknopp. — S. rupes'tre, bergknopp. — S. sexangula're kantknopp. --S. spu'rium, gravfetblad. — S. tele'phiuni, kärleksört, fetblad. — S. villo'sum, klibb-knopp. — Bland talrika införda, odlade arter må följande, ofta förvildade, anföras: S. aizo'on (Östasien), S. hispa'ni-cum (Alperna), S. hy'bridum (Sibirien). —• S. purpu'reum är en odlad varietet av telephium med blekt violettröda blommor.

Seekers, eng. {1. si'kös), "sökare", namn på flera mystiskt-spiritualistiska sekter i England under 1600-t.

Seeland, ty. {1. se'-), Själland.

S. e. e. o., förk. för lat. sa lva erro're et omis-sio'ne, med förbehåll av felaktigheter och utelämningar.

Sefa'nja, profet i Juda rike omkr. 630 f. Kr.

Sefa'rder 1. Sefa'r diska judar {hehr. se far-di m), judisk benämning på urspr. spanska judar. Jfr Askenaser.

Sefe'la', hebr., lågland.

Sefer refuoth, hehr., sundhetstavlor.

Seffrationskarlar, se Separationsvakten.

Se'fir, se Zefijr.

Sefi'r, Zefy'r 1. Vapeur {1. -pö'r), tunna, fina, löst vävda, muslinsartade bomullsvävnader.

Sefi'rgarn 1. Berlinergarn, ett slags fint, mjukt, löst spunnet yllegarn, som brukas till broderier m. m.

Se'fyr, se Zefyr.

Segela'rea, sjöv., totala ytan av ett fartygs samtidigt förda segel.

Segelflygning, flygning med ett aeroplan utan motor, där alltså vindtrycket utnyttjas som enda kraftkälla.

Segelgarn, smäckert, två-1. fyrsträngat tågvirke till segelsömnad.

Segelkoj, sjöv., utrymme för stuvning av seglen ombord.

Segellejdare, sjöv., stag för snedsegels förande.

Segelmoment, skeppsb., produkten av segelarean och de i fartygets niedelplan inställda seglens gemensamma tyngdpunkts, segelpunktens, vinkelräta avstånd till lastvattenlinjen 1. mittelordinatan.

Segelpunkt, se under Segelmoment.

Segelsten, se Adamante.

Segenskepp, se Sejdenskepp.

Segerdriva, nord. myt., en valkyria.

Segerfader, nord. myt., ett av Odens namn.

Sege'tia, rom. myt., sädens gudinna. — Se'-getum, bot., växande på 1. bland säd.

Seghet, fys., ett materials förmåga att motstå slag, påkänningar.

Seglatio'n, segling. — Seglationsordning, förordning ang. farygs angörande av hamnar, deras lossning och lastning m. m.

Segmalm, metall., kopparmalm, som förekommer tillsammans med trögsmälta, segflytande gångarter.Se gment —Sekant

1198

Segme'nt (av lat. seca^re, skära), eg. avskuret stycke; geom., den del av en cirkel, som inneslutes av en cirkelbåge och en cirkeln skärande rät linje (sekant); zool.j efter varandra belägna avdelningar av vissa djurkroppar. — Segmente ring, segment-bildning.

Segnerska hjulet, ett slags vattenhjul, till grund för vars verkan ligger vattnets reaktion, då det strömmar ut.

Se'gnier, ett forngermanskt folk.

Segno, ital. (L se'njå), tonk., tecken. Jfr Al segno och Dal segno.

Segrege'ra (lat. segrega're)y avskilja, avsöndra. —• Segregatio'n, avsöndring, avskiljande.

Segring, metall, (av ty. seigern, sida), smält-process, genom vilken en metall kan ut-smältas ur sin malm; raffineringsprocess, varvid ren metall framställes ur råmetall; metallers benägenhet att vid stelning utskilja legeringsämnen, så att dessa bli ojämnt fördelade i godset.

Ségue, ital., tonk., (det) följer.

Seguidilla, sp. {1. -di'lja), spansk national-dans i % takt. Ledsagas av sång, gitarrspel och kastanj etter.

Sehra'b, rättare Sara'b, arab., hägring.

Seicento (1. säjtjä'nntå) 1. Seicentfsmo, ital., eg. 600, benämning på 1600-t. i Italien, särskilt inom konst och litteratur.

Seiehes, fr. (1. säsj), meteor., schweizisk benämning på egendomliga förändringar i vattenhöjden i de större sjöarna. Fenomenet som framkallas av plötsliga lufttrycks-förändringar, är känt även från andra sjöar, t. ex. Vättern.

Seid, arab., eg. herre; benämning på Muhammeds efterkommande.

Seid 1. Sejd, nord. myt., trolldom, merendels utövad som rituell handling.

Se'ide, lapsk., avgudabild.

Seidegyps, ty., trådig gips (se d. o.).

Seidel, ty. (av lat. si'tula, ämbar), förr i Österrike m. fl. länder ett rymdmått för våta varor; nu ett med handtag försett dryckeskärl av glas 1. d., som brukas mest till öl.

Se'idlitzpulver, farm. ~ Piilvis effervescens compositus (se d. o.).

Se'idlitzsalt, ett salt (magnesiumsulfat), som fås ur bittervattenskällorna vid den bÖhmiska byn Seidlitz.

Se'idschitzsalt, med., engelskt salt (se d. o.).

Seife, ty., tvål.

Seignettesalt {1. sänjä'tt-), med,, vinsyrat natronkali, vilket brukas som avförande medel.

Seigneur, fr. (1. sänjö'r; av lat. se'nior, äldre), hög herre; förr i Frankrike benämning på de personer, som innehade ett kungligt län med därtill hörande rättigheter; brukas nu om Gud och som tilltalsord till regerande furstar, — Grand

seigneur (1. gr ang -), förnäm herre; person, vilkens sätt att vara vittnar om rikedom och börd. — Le Seigneur {1. lö -), Herren Gud. — Le grand seigneur (Z. lö grang -), storherrn, turkiske sultanen. — Notre seigneur (Z. nåttr -), vår Herre (Kristus). — Seigneurie {1. -i'), herregods, en seigneurs område.

Seileno's, gr. myt., se Silen.

Sein, höll. (eng. sign), signal, tecken. — Seinbrev, signalbrev. — Seinfall, flagglina.

Seineprefekt, se Prefekt.

Seisachthe'ia, gr., "skuldavskakning". Solons åtgärder till avhjälpande av bondeklassens betryck (omkr. 594 f. Kr.).

Seismisk (1. sä'js-), som har med jordskalv 1. jordbävning att göra. Se följ. ord.

Seismogra'f 1. Seismome'ter (av gr. seis-mo's, skakning, jordbävning, och grajein, skriva 1. me'tron, mått), instrument, som begagnas vid iakttagande av jordbävning. — Seismogra'm, uppteckning av en seismograf. — Seismologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om jordbävningar. — Seismosko'p, dets. som seismograf.

Se'ite, lapsk., avgudabild.

Se'itel = Seidel (se d. o.).

Sej, zool., en torskart.

Sejd, se Seid.

Se'jdel, se Seidel.

Sejdenskepp 1. Segenskepp {holl. seydenschip 1. seynschip), sjöv., grundgående mindre fartyg, brukliga under medeltiden och 1500-t., under Gustav Vasas tid även i Svenska flottan.

Se'jgid (arab., herre), titel för ättling av Muhammed.

Se'jlare (av ty. seil, rep), repslagare.

Se'jmen, nedre kammaren i Polens folkrepresentation; benämning på den forna polska riksdagen. — Sejmik, provinslantdag i det forna Polen.

Sejnbrev, Sejnfall, se Sein.

Séjour, fr. (1. sesjo'r), sejour, sejur, vistelse, vistelseort; tidrymd, som tillbringas vid en badort, en hälsobrunn (badsejour, brunnssejour) 1. d. — Sejourne'ra, uppehålla sig, vistas; vila över, rasta.

Se'jsa, sjöv., surra tåg tillsammans, så att de icke förskjuta sig. — Se'jsing, kort tåg av kabelgam.

Se'jte = Seite (se d. o.).

Seju'nctim, lat., särskilt. — Seju'nkt, avskild, avsöndrad. — Se3unktio'n, avsöndring, avskiljande.

Seju'nctus, bot., avskild.

Sejur (1. sesju'r), se Séjour.

sek., förk. för sekund.

Sekali'n 1. Sekali'ntoxi'n, kem., en i mjöldry-gan förekommande alkaloid.

Seka'nt (av lat. seca're, skära), mat., rät linje, som i två 1. flera punkter skär en kroklinje; en trigonometrisk funktion (se Trigonometri).1194

Sekatö'r (div lat. seca're, skära), trädgårds-sax, kvistsax.

Se'kel, hebreisk vikt- och myntenhet. Se Sikel.

Se'kel {lat. sæ'culum), århundrade; {siclus), hebreisk mynt- och viktenhet. — Sekula'r, Sekula'risk 1. Sekulä'r {lat. sæculaWis), som angår en tidrymd av hundra år, som sker 1. infaller vart hundrade år, hundraårig. — Sekularabbot, världslig abbot. Jfr Regulierabbot. — Sekularfest, hundraårsfest. — Sekularpräst, katolsk präst, som ej avlagt ed för livstiden. — Sekularsång, sång, diktad för en hundraårsfest. — Sekularise'ra {fr. séculariser, av sæ'culiim, i betydelsen: världen, det jordiska), förvärldsliga; förvandla ett kyrkligt område till världsligt, upphäva kloster, indraga kyrkogods. — Sekularisatio'n 1. Sekulari-se'ring, förvärldsligande; indragning av kyrkliga besittningar. — Sekulari'ster, en i England av George Holyoake stiftad sekt, som förkastar kyrkans dogmer och anser den sedliga utvecklingen böra grundas på livets erfarenheter. — Sekularite't, en kyrkas L ett klosters domsrätt i världsliga mål.

Seki'n = Zekin (se d. o.).

Seklude'ra (av lat. seclu'dere), utesluta. — Seklusio'n, uteslutning.

Seko'nd (av lat. secu'ndus, den andre), sjöv., på örlogsfartyg chefens närmaste man; medhjälpare åt tävlande i boxning.

Sekre't {lat. secre'tus), eg. avskild, hemlig:; hemligt sigill, en furstes privatsigill; med., avsöndrad vätska (t. ex. magsaft). — Sekreta utskottet, hemliga utskottet. —• Sekretaria't, en sekreterares befattning. — Sekreta'rium, rum, avsett för hemliga förhör. — Sekretbehållare, Sekret-gångar, hioL, hålrum i organismers inre, i vilka sekret uppbevaras. — Sekrete'rare {fr. secrétaire, lat. secreta'rius), eg. hemlighetsskrivare ; handskrivare; person, som för protokoll; titel för åtskilliga ämbetsmän. — Sekrete'ss {fr. secrétesse), hemlighetsfullhet; grannlagenhet. — Se-kreti'n, retämne, som försätter en körtel i verksamhet. — Sekretio'n, avsöndring. — Sekretionsvakuo'ler, intercellulära bläsor, som innehålla sekret. — Sekreti'ssimum (av lat. secreti'ssimum, det hemligaste) 1. Sekreti'ssime beredningen, ett hemligt utskott under frihetstiden. — Sekretorga'n, bioL, organ, som avsöndra sekret. — Sekre-to'risk, som avser sekretion. — Sekre'tum, sekretbehållare. — SekretäV {fr. secrétaire), skrivbord.

Sekt (av lat. se'cta, anhang, av sequi, följa), menings- 1. trossamfund; särskilt religiöst parti, som avsöndrat sig från den rådande religionen. —• Sekte'risk, till någon sekt hörande. — Sekteri'sm, sekt-1. partiväsen, sektanda. — Sekteri'st 1. Sekte'riker, person som slutit sig till någon sekt.

Sekt (av sp. vino seco, torrt vin), ett slags starkt och sött vin, tillverkat av druvor, som fått hänga efter mognaden, tills mycket vatten dunstat av och mycket druvsocker bildat sig; stundom = Champagne (se d. o.).

Sekte'r, kortform för sekreterare, fordom använd titel.

Sekte'risk, Sekteri'st, se under Sekt (av lat. se'cta).

Sektio'n {lat. se'ctio, av seca're, skära), av-skärning; avdelning, avsnitt; mat., av-skärningen mellan en buktig yta och ett plan; med., liköppning. — Se'ktor, mat., del av en cirkel, som inneslutes av två radier och den del av periferien, som ligger emellan dessa; astr., vinkelmätnings-instrument.

Sekula'r, Sekularise'ra, Sekularite't, Seku-Iä'r m. fl., se under Sekel.

Seku'nd (av lat. secu'ndus, -a, -um, den andre), astr., en sextiondedel av en minut (se d. o.); tonk., den diatoniska skalans andra tonsteg (jfr Intervall); fäktk., andra sättet att stöta. — Sekundackord, tonk., tredje ömvändningen av septim-ackordet (se d. o.). — Sekundchef, under-chef.— Sekundlöjtnant, krigsk., underlöjtnant. Jfr Premierlöjtnant. — Sekundpendel, en pendel, vars svängningstid är 1 sekund. — Sekundvisare, urvisare, som utmärker sekunder. — Seku'nda (nämligen cWssis, klass), andra klassen i en skola; boktr., den sida av ett ark, som sist tryc-kes; även = Text (se d. o.); handelst., näst bästa slaget av för utskeppning sorterade bräder (jfr

Antverp). —Sekundavaror, handelst., varor av mindre god kvalitet. — Sekunda växel, andra exemplaret av en i flera exemplar utfärdad växel. — Sekunda'n, lärjunge i andra klassen. — Sekundanblomma, bot., blomma, som avslutar första biaxeln i en cymös blomställning. — Sekunda'nt, biträde åt en person som duellerar 1. boxas, stridsvittne. — Sekunde'ra, hjälpa, understödja; tonk., spela 1. sjunga andra stämman. — SekundogenituV, rättighet för det näst äldsta barnet i en familj att ärva vissa ägodelar. Jfr Primogenitur. — Sekundä'r, av andra rangen, som kommer i andra rummet, underordnad; efterföljande.)(Primär. — Sekundärbana, enklare byggd järnväg, bibana. —• Sekundärelement, ackumulator. — Sekundärgenerator, förr benämning på transformator. — Sekundärskola, läroverk, som står mellan folkskola och universitet.

Sekure'ra (av lat. secu'rus, trygg), bringa i säkerhet, betrygga. — Sekurite't {lat. se-cu'ritas), trygghet, säkerhet.

Sekuri't, ett sprängämne.

Sekva'ner, en gallisk folkstam.

Sekve'ns {lat. seque'ntia), följd, ordningsföljd; tonk., ett slags i 9:e årh. uppkom-Sekvester—Sem.

men romersk-katolsk hymn; upprepad förskjutning i ändrat tonläge av ett motiv; spelt., en följd av kort i samma färg.

Sekve'ster (fr. séquestre, lat. seque'strum), urspr. mellanhand, mäklare; jur., kvarstad; kir., lös benskärva 1. benbit. — Sekvesterlåda, det skal av ben, som omsluter en bortdöende benbit. — Sekvestra-tio'n, beläggning med kvarstad. — Sekve-stre'ra, belägga med kvarstad. — Sekve-strotomi' (siV gr. te'mnein, skära), genom operation avlägsna en benskärva.

Sel (av dialektor det sila, rinna sakta, sippra), lugnvatten mellan forsarna i en älv.

Sel, fr. (1. säll), salt. — S. Clement (Z. - kle-ma'ng), kem., silversalpeter. — Sel de Barnit {1. - dö barni'), zinktannat.

Se'la 1. Se'Iah, tonk., ett hebreiskt musiktecken, som ofta förekommer i Davids psalmer vid slutet av en avdelning. Betecknar antagligen en final (se d. o.).

Sela^chii, zool., haj fiskar.

Selado'n, se Celadon. — Seladon-porslin, kin., Lung-tsiian-yao, ett slags kinesiskt porslin, som blev modernt i Frankrike på 1600-t.

Sela'm = Salem, arab. (se d. o.). — Sela'm-lik, araö.,mottagningsrum; familjefaderns rum.

Seland, kamer., ångermanländskt jordmått. Tjugufyra seland = ett gärdemantal.

Selander, sjöv., ett slags galär.

Selasgas, fys., lysgas, som genom att medelst pressmaskin försättas med vissa kvantiteter luft vunnit större ljus- och värmestyrka m. m. — Selasljus belysning med selas gas.

Seldsju'ker, ett turkiskt folk, som i 11 :e och 12 :e årh. grundade flera österländska välden.

Sele'cta (av lat. seWgere, utvälja), en utvald del. —• Selektio'n, urval. — Selektionsteorien, läran om det naturliga urvalet. Jfr Darwinism. — Selekti'v, utväljande.

Sele'n (av gr. sele'ne, måne), kem., ett icke metalliskt grundämne, som i kemiskt hänseende närmast liknar svavel. Förekommer i naturen tämligen allmänt, men blott i små mängder. — Selena'ter, pl., selen-syrade salter. — Selenbly, se Clausthalit. Selenkoppar, se Berzelianit. — Selensilver = Naumannit (se d. o.).

Sele'ncell, motståndskropp av selen, vanligen bestående av en isolerad platta, vars yta belagts med ett tunt selenskikt. Enär selens elektriska motstånd avtar vid belysning, har selenceller använts bl. a. inom fotometrien, telefotografien och ljudfilmen, men uttränges numera av den ljuselektriska cellen, fotocellen.

Sele'ne, gr., månen; gr. myt., månens gudinna, syster till Helios och Eos. Identi-

fierades med Artemis. Motsvarar romarnas Luna.

Selenfotome'ter, fotometer, i vilken en selencell (se d. o.) ingår, som Ijuskänsligt element.

Selenglanser, miner., selenföreningar med metaller. Se Selen.

Seleni'asis 1. Selenogami', med., sömnvandring.

Selenfder, kem., metallsalter av selen.

Selenft, måninvånare; miner., gipsspat. — Selenftisk, som har avseende på månen.

Selenftcement, är en blandning av släckt kalk, sand och gips.

Selenogra'f, månbeskrivare. — Selenografi' 1. Selenologi' (av gr. grajein, skriva, 1. lo'gos, lära), månbeskrivning.

Selenola'bium = Lunarium (se d. o.).

Sele'nsilver, se under Selen.

Selevki'der 1. Seleuci'der, en syrisk konungaätt (312—93 f. Kr.), uppkallad efter sin stamfader, Se'levkos {lat. SeWucus) I.

Self, eng. (1. sälff), själv. ~ Se'lfactor (eng. self-actor), sj älvverkande spinnmaskin. — Selfgovernment (1. -göVernment), självstyrelse. — Selfmade (1. -med), själv-gjord. — Selfmade man (1. -män), en man, som från en ringa ställning av egen kraft arbetat sig upp i världen.

Selichot, hehr. (1. -sjå't), botpsalmer.

Selicia'ner, dets. som Paulicianer (se d. o.).

Se'lim, mansnamn (av arah. selim, fredlig, mild). Buret av turkiska sultaner.

Seli'nda, grekiskt kvinnonamn, den lysande.

Selinoi'des, bot., lik SeWnum.

Selfnum, bot., växtsläkte, tillhörande fam. UmhelWferæ. — S. carvifo'lia, krusfrö. — S. veno'sum, syn. Cnidium venosum (se d. o.).

Seli'nur, astr., en av småplaneterna.

Se'lla curu'lis, se under Curulis. — S. gesta-to'ria, lat. (ital. se'dia gestatoria), bärstol, särskilt påvens processionsstol. — S. tu'rcica, anat., "turkiska sadeln", hypo-fysens säte i gropen på kilbenets övre yta.

Selleri', bot., Apium grave'olens, en med persilja besläktad köksväxt, som tillhör fam. UmbelWferæ.

Selliste'rnium, lat. (av se'Ila, stol), i fråga om gudinnor dets. som lectisternium (se d. o.).

Se'lma, keltiskt kvinnonamn, den lyckliga.

Selska'b, da., sällskap, förening.

Selo't, se Zelot.

Se'ltersvatten, med., ett klornatrium, natriumbikarbonat och kolsyra innehållande mineralvatten, som fås naturligt från trakten Selters i Hessen-Nassau 1. tillverkas med konst. Brukas mot mag- och lungsjukdomar och som läskedryck.

Se'lva, zool., se Cænolestes.

Se'lvas, sp., stora, med urskogar bevuxna slätter i Sydamerikas n. del.

Sem., farm., förk. för Semen, Semina (se d. o.).

Sem, hebreiskt mansnamn, den röde. Buret av Noaks äldste son, stamfader för tema (assyrer, babylonier, hebréer, syrer och araber).

Semafo'r (av gr. se'ma, tecken, och fe'Tein, föra), fast signalapparat, bestående av en mast med rörliga vingar, lyktor 1. d. — Semafore'ra, signalera med semafor.

Semang, en folkstam på Malakka.

Semantisk = Semasiologi (se följ. ord).

Semasiologi' 1. Semologi' (av gr. semasi'a, betydelse, och lo'gos, lära), språkv., läran om utvecklingen av ordens betydelse; begreppslära. — Semasiolo'gisk 1. Semolo'-gisk, som har avseende på semasiologien 1. betydelsen.

Semeca'rpus Anaca'rdium, bot., ostindiskt träd av fam. Anacardia'ceæ. Frukten, elefantlus, begagnas inom medicinen. Den innehåller kardoL Ur fruktskaften erhålles en svart vätska, som användes till märkbläck, samt råämnet till den värdefulla silhetfemissan, som användes till betsning av metall och stenkärl.

Semeiagrafi' (av c/r. seme'ion, tecken, och grajein, beskriva), teckenskrift, snabbskrift ; notskrift.

Se'mel, lat., en gång. — S. pro se'mper, en gång för alla.

Seme'le, gr. myt., dotter av konung Kadmos i Thebe, älskades av Zeus och begärde att få se honom i hans gudomliga majestät. Skrämd av hans blixt, gav hon döende livet åt Dionysos.

Se'mel emi'ssum volat i'rrevoca'bile verbum, lat., "ordet, en gång flytt ur din mun, kan ej kallas tillbaka". {Horatius.)

Se'mel he'res, semper he'res, lat., jur., "den som en gång är insatt till arvinge, behöver ej avstå från arvet", romersk rättsprincip, enl. vilken flera arvingar efter varandra till samma arv icke kunna insättas av arvlåtaren.

Se'mel ma'lus se'mper præsu'mitur ma'lus, lat. ordspr., en gång funnen blir många gånger trodd (nämligen dålig).

Se'mel pro se'mper, se under Semel.

Seme'm (av gr. se'ma, tecken), språkv., term för "betydelse", d. v. s. den föreställning 1. det begrepp, som är knuten (knutet) till en viss språklig form. Sememen indelas i osjälvständiga 1. glosor, som ej ge mening annat än i förbindelse med andra, och självständiga 1. yttranden. Läran om sememen kallas semasiologi (se d. o.) 1. semo-logi.

Se'men, pl. Se'mina, lat., hot., frö; anat., sädesvätska. Se Semina.

Seme'ster (av lat. seme'stris, som räcker sex månader, av sex, sex, och me'nsis, månad), eg. halvår; regelbundet återkommande tjänstledighet utan minskning i lönen.

Semgummi, bot., erhålles av Bauhinia.

Se'mi, lat., halv (brukas i en mängd sammansättningar) .

Semialfabe'ter (av lat. se'mi, halv, och alfa-be't, se d. o.), eg. personer, som äga halv kännedom om alfabetet; personer, som kunna läsa, men ej skriva. Jfr Analfabeter.

Semiaria'ner (av lat. se'mi, halv, och aria'-ner, se d. o.), halvarianer = Eusebianer (se d. o.).

Semiari'd (av lat. a'ridus, torr), "halvtorr", kallas en trakt, vars nederbörd ej är tillräcklig för att frambringa en lönande års-gröda.

Semibre'vis (av lat. se'mi, halv, och hre'vis, kort), tonk., en helnot.

Semicircula'ris, lat., halvcirkelformad.

Semideca'ndrum, bot., med hälften av (de andra arternas) tio ståndare.

Semidenta'ler (av lat. se'mi, halv, och dens, tand), språk., halvtandljud = Dentilabia-ler (se under Dens).

Semidiape'nte, lat. (av se'mi, halv, och gr. diape'nte, se d. o.), tonk., förminskad kvint. —• Semidiate'ssaron, förminskad kvart. — Semidftonus, förminskad ters.

Semifina'! (av lat. se'mi, halv, och fina'I, se d. o.), sportt., sista tävlingen före finalmatchen i en tävlingsserie.

Semifo'rtis, lat. (av se'mi, halv, och fo'rtis, stark), halvstark.

Semifu'sa, lat. (av se'mi, halv, och fu'sa, en åttondels not), tonk., en sextondels not.

Semigloba'tus, bot., halvklotformig.

Semijeju'nium, lat. (av se'mi, halv, och jeju'-nium, fasta), halvfasta.

Semiko'lon (av lat. se'mi halv, och gr. ko'lon, kolon), språkv., ett skiljetecken, som består av komma med punkt över (;).

Semilancea'tus, bot., halvt lansettlik.

Semile'nis, lat. (av se'mi, halv, och lenis, svag), halvsvag.

Semilo'r = Similor (se d. o.).

Semiluna'ris, lat., halvmånformad.

Semimi'nima, lat. (av se'mi, halv, och mi'-nima, en halvnot), tonk., en fjärdedels not.

Se'mina, lat. (pl. av se'men, frö), bot., frön.

— S. abelmoschi 1. S. alce'æ ægy'pticæ, fröna av Abelmoschus moschatus (se d. o.).

— S. a'bri, jequiritifrö. — S. allia'ria, vitlöksfrö. — S. amo'mi, se Fruetus amomi.

— S. amy'gdali ama'ra och S. amygdali du'lcia, farm., se Amygdalæ. — S. ane'thi, dill. — S. are'cæ, arekanötter. — S. ca'-cao, kakaobönor (se Kakao), — S. calabar, kalabarbönor (se d. o.). —^ S. calcatri'ppe, riddarsporrefrö (Delphinium). — S. cana-rie'nsis, kanariefrö. — S. ca'nnabis, hamp-frö. —• S. cardamo'mi, Fruetus cardamomi (se Kardemumma). — S. ca'rdui Mariæ, frukterna av Si'lybum maria'num. —

— S. catapu'tiæ majo'ris = Semina ricini (se nedan). — S. cedro'nis, cederfrö. — S. ci'næ, maskfrön. — S. coccogni'dii, käl-larhalsfrö {Da'phne). — S. co'cculi i'ndici, se Kockelbär. — S. coff€'æ, kaffebönor. — S. co'læ, kolanötter. — S. co'lchici, frön

av tidlösan, Co'lchicum autumna'le. — S. co'nii, frö av Co'nium inaccula'tum, — S. contra (vermes), maskfrö. — S. croto'-nis, krotonfrön, fås av träden Cro'ton Wglium och C. pava'na i Bortre Indien. Jfr Krotonolja, — S. cu'mini, kumminfrö.

— S. cydo'niæ, kvittenkärnor, fås av den i Medelhavsländerna vilt växande, i mell. Europa odlade växten Cydonia vulgaWis, kvitten, tillhörande fam. Poma'ceæ. Jfr Mucilago cydoniæ. — S. eru'cæ, gul senap.

— S. foeni'culi aqua'tici = Fruetus phel-landrii (se d. o.). — S. gynoca'rdiæ, gyno-kardiafrö. — S. hyoscy'ami, bolmörtsfrö.

— S. Igna'tii 1. S. Sancti Ignatii, Ignatii-bönor. —• S. jequiri'tii, jequiritifrön. — S. li'ni, linfrön (se Lin), — S. lycopo'dii, nikt. — S. mezere'i, källarhalsfrön (Daphne), — S. myri'sticæ, Nux moschatay muskot, fås av det på Molukkerna vilt växande och i flera tropiska länder odlade muskotträdet, Myri'stica fra'gTans, tillhörande fam. Myristica'ceæ, Av muskötens olja och fasta fett bildas muskotbalsam, varav muskotbomolja beredes. Alla dessa-droger brukas mest som kryddor. — S, Nhandiro'beæ, fröna av det till fam. Nhan-diro'heæ hörande växtsläktet Feuille'a, brukas som kräk- 1. laxermedel. — S. Ni-ge'llæ, se Nigella, — S. nu'cis vo'micæ, rävkakor, fröna av det tropiska trädet Stry'chnos nux vomica, tillhörande fam. Logania'ceæ. Innehåller de giftiga alkaloi-derna

stryknin och hrucin. Brukas som mag- och nervstärkande medel. Användes även till förgiftning av rävar. — S. ory'zæ, frö av ris. — S. pæo'niæ, pionfrö. —• S. papa'veris, vallmofrön, fås av en vit avart av vallmon, Papa'ver somni'ferumy och brukas att giva smak åt bakverk. — S. paradi'si, paradisfrö. — S. phella'ndrii aqua'tici == Fruetus phellandrii (se d. o.).

— S. pichu'rim, pikurimbönor. — S. pi'-peris = Piper album (se d. o.). — S. piscatorii = Kockelbär (se d. o.). — S. pista'ciæ, se Pistaeier, — S. psy'llii, se Loppfrön, — S. qu'ercus, ekollon. — S. ri'-cini, fröna av Ri'cinus commu'nis (se Ri-einus), — S. sabadi'llæ, se Sabadilla, — S. saiito'iiici, maskfrö. — S. sina'pis ni'-græ, se Senap, — S. staphfnii, stefansfrö.

— S. staphisa'griæ, riddarsporrefrö {Del-pMnium), — S. stramo'mi, fröna av DatuWa stramonium, spikklubban. — S. stropha'iiti, se Strophantus, — S. stry'chiii, rävkaka. —• S. tanace'ti, renfanefrö (Ta-naee'tum), — S. ti'glii, krotonfrö. — S. to'nco, tonkabönor. — S. u'rticæ, nässel-frö.

Seminari'st, se under följ. ord.

Semina'rium, lat, (av se'men, frö), plantskola, bildningsanstalt; utbildningsanstalt för präster, skollärare etc.; vid universiteten anstalt, där praktiska övningar be-

drivas. — Seminari'st, lärjunge vid ett seminarium.

Seming 1. Säming, fornnordiskt mansnamn {isl, Semingr), den fredstiftande.

Seminiflo'ræ, bot., första klassen av serien Corolliflo'ræ i Elias Fries system, karakteriserad av över sitt ande blomkronor.

Semi'nium, lat., utsäde.

Semino'ler, en nordamerikansk indianstam.

Semiologi' 1. Semiotfk (av gr, semei'on, tecken, kännemärke, och lo'gos, lära), läran om de tecken 1. symtom, på vilka man igèn-känner sjukdomar, samt om dessas orsaker, utveckling och förlopp.

Semiova'lis, lat,, halvoval, halväggformad.

Semipelagia'ner (av lat. se'mi, halv, och pe-lagianer, se d. o.), halvpelagianer, en kristen sekt från 5:e årh., vilken lärde, att arvsynden består i en viss medfödd svaghet 1. benägenhet för det onda, som människan dock har kraft att övervinna. — Semipelagiani'sm, semipelagianemas lära.

Semipermea'bel (av lat. se'mi, halv, och per-mea'bilis, genomtränglig) säges den hinna vara, som av en blandning genomsläpper blott en del, men icke de övriga; halv-genomtränglig.

Semipyri'tisk smältning, smältning av sva-velhaltiga malmer under tillsättning av koks.

Semframis, ett slags lätt siden, uppkallat efter den ryktbara assyriska sagodrottningen med samma namn.

Semi'ramis, astr,, en av småplaneterna.

Se'mis, lat, (av se'mi, halv), romerskt mynt = 0,5 as (se d. o.).

Semi-sangui'neus, bot,, till hälften blodröd.

Semise'ria, ital,, halvseriös; tonk,, allvarlig opera med enstaka komiska scener.

Semi-teetotalism (Z. -titå'töllism; av lat, se'mi, halv, och eng, teetotalism, se d. o.), en nykterhetsrörelse, vars anhängare förbinda sig att icke mellan måltiderna förtära alkohol. — Semi-teetotaler (I, -titå'-töllör), anhängare av denna rörelse.

Semi'ter, se Sem; även benämning på judar.

— Semftiska språk, assyrisk-babyloniska språket, syriskan, kaldeiskan, feniciskan, hebreiskan, arabiskan och etiopiskan m. fl.

— Semiti'sm, judendomen i etnologisk bemärkelse, judarna som folkras. Jfr Mo-saism, — Semitfst, forskare i de semitiska språken.

Semito'n 1. Semito'nium, lat,, tonk., halvton.

Semivoka'l (av lat, se'mi, halv, och v oka'I, se d. o.), halvvokal. Se vid. Liquida,

Semla 1. Simla {ty, Semmel, av lat, si'mila, vetemjöl), ett slags vetebulle.

Semla'nka, ry, (av semlja, jord), jordhydda på s. Rysslands stäpper.

Se'mmy, engelskt mansnamn = Samuel (se d. o.).

Se'mnai, gr,, de vördnadsvärda, benämning på erinnyerna (se d. o.).

Semno'ner, ett fomgermanskt folk.1198

Semoli'nagryn {ital, semolina, dim. av se'-mola, vetemjöl, av senlat. si^mila, varav ty, Semmel och sv. Semla), ett slags gryn av vetemjöl. Användas likt makaroner i soppor.

Semologi', Semolo'gisk, se Semasiologi.

Semo'ner (lat. se'mo), skyddsandar.

Se'mo Sa'ucus, rom. myt.^ italisk gudomlighet, statens skyddsgud.

Semo'tus, hot.y skild, avsöndrad.

Semoulegryn {1. -mo'll-), vetegryn. — Se-moule dTgnome {1. - dinjå'm) 1. Solenta, "kraftnäringsmedel" av vetestärkelse och potatismjöl.

Se'mper, lat., alltid. — S., a'liquid hæ'ret, alltid låder något vid (av förtalet). — S. ava'rus e'get, den girige får aldrig nog.

— S. ho'rao bo'nus ti'ro est, en bra karl är alltid nybörjare (tror sig ej om mästerskap). — S. i'dem, alltid densamme. — S. sunt o'tia pi'gris, den late har alltid ferier. — S. tibi pe'ndeat ha'mus, metkroken måste ständigt vara ute, d. v. s. man bör ständigt vara verksam.

Se'mperfrei, ty., under medeltiden hög adelsman, som ej iDehövde inställa sig för send (se d. o.).

Se'mper i'dem m. fl., se under Semper.

Sempervi'reiis, lat. (av se'mper, alltid, och vireWe, grönska), hot., ständigt grön. — Sempervire'nt, hot., ständigt grönskande, vintergrön.

Sempervfvum, hot., växtsläkte, tillhörande fam. Crassula'ceæ. Ett stort antal arter, de flesta från Alperna, odlade. — S. tec-to'rum, taklök (Mälartrakten, Öland, Gotland), odlad i en mångfald former. De krossade bladen användas av allmogen mot sårnader, särskilt brännskador.

S«'mplice, ital. (1. -tje), tonk., enkelt, okonstlat.

Se'mpre, ital. (av lat. se'mper, alltid), alltid, alltjämt. — S. cresce'ndo, tonk., ständigt tilltagande. — S. lega'to, alltjämt bundet.

— S. pia'no, alltjämt sakta. —• S. piu' mo'sse (stre'tto, pre'sto 1. vi'vo), allt hastigare.

Sempro'nius, berömd romersk ätt. — Seni-pro'nius och Cajus, två berömda romerska rättslärda, vilkas namn av romerska jurister ofta användas som omskrivning för de tvistande parterna.

Se'mstvo {ry. zemstvo), distrikts- och gu-vernementsrepresentationen i det forna Ryssland.

Semulfnagryn, se Semolinagryyi.

Semu'nda, lat. (av se'mi, halv, och u'ncia), romerskt mynt == uns = as.

Sen, japanskt bronsmynt = Vioo yen.

Sen, siamesiskt längdmått = 39,6 m.

sen., förk. för lat. senior (se d. o.).

Senaille, fr. (1. -na'j), diamantskärvor, försedda med en del fasetter. Användas till infattningar o. d.

Senap, Svart, farm., Se'mina sina'pis ni'græ.

fröna av Bra'ssica nigra (tillhörande fam. Cruci'feræ)y inhemsk och odlad i Europa. Dess verksamma beståndsdel är flyktig senapsolja. Brukas som hudretande medel. — Matsenap {fr. moutarde, eng. mustard) beredes av senapspulver (av Brassica nigra [se föreg. ord] och Sinapis a'lha, vit senap), diverse andra kryddor och vatten. Fransk senap innehåller dessutom socker och dragonättika, engelsk senap stundom gurkmeja, vetemjöl och spansk peppar. — Senapsdeg, se Cataplasma sinapis. — Senapsolja, ^theroleum sinapis, se Senap (här ovan). — Senapsolja, fet, är en icke torkande olja, som erhålles genom pressning av olika sorters senapsfrö. — Senapspapper, C ha'r ta sinapina'ta, med senapspulver bemängt läskpapper. Brukas som hudretande medel. — Senapssprit, se Spi-ritus sinapis.

Senapsgas, kem., diklordietylsulfid, en oerhört giftig, oljig vätska, som under världskriget fann stor användning som giftgas.

Sena'r (lat. sena'rius, av sex, sex) 1. Trime'-ter, metr., ett versmått, som består av sex jamber.

Senarmonti't, miner., antimonoxid i regelbundna oktaedrar.

Sena't {lat. sena'tus, av se'nex, gammal), eg. de gamlas församling; i det gamla Rom det högsta statsrådet; nu i vissa länder den del av folkrepresentationen, som motsvarar första kammaren hos oss; i Finland ett regeringskollegium. — Sena'tor, rådsherre, medlem av en senat. — Sena-to'risk, som har avseende på en senat 1. en senator. — Senato'rium, i den gammal-kristna basilikan en plats för munkar och förnämligare världsliga män. — Senats-konsu'lt, senatsbeslut. Se Senatus consul-tum. — Sena'tus acade'micus, universitetsråd, universitets domstol. — S. consu'ltum, senatsbeslut, rådsbeslut. — S. populu'sque roma'nus, senaten och romerska folket, förk. S. P. Q. R., den statsrättsliga beteckningen för den romerska statsmakten.

Senben, anat., dets. som Sesamhen (se d. o.).

Send 1. Sendrätt (av lat. sy'nodiis, se Synod), förr ett slags andlig domstol.

Send-ave'sta, mindre riktig form av Avesta (se d. o.).

Sendspråket, se Zendspråket.

SenebieVa, hot. = C oronopus.

Senebiers klocka {1. -bje's -), hot, glasklocka med dubbla väggar. Mellanrummet kan fyllas med olika färgade vätskor. Användes att undersöka inverkan av olika slags ljus på växter.

Seneca {1. se'nika), en irokesstam.

Sénéchal {1. -sja'l), Sénéchaussé {1. -sjåsse'). Se Seneschall.

Sene'cio, hot., boört, nocka, korsört, växtsläkte av fam. Compo'sitæ. Åtskilliga arter odlade som rabatt- och parkväxter. Omkr. tiotalet inhemska. — S. jacobæ'a,Senecionin—Sens commun

stånds, Jakobsört, intill meterhög hårdvallsört (se Senecionin). — S. paludo'sus, gullbo. Kärrstränder. — S. palu'stris, nocka. Kärrväxt. — S. silva'ticus, bergkorsört. — S. visco'sus, klibbkorsört. — S. vulga'ris, korsört, allmänt ogräs.

Senecioni'n, kem., giftig alkaloid i bladen av Sene'cio jacohæ'a, som ger det förr mot hosta och slemflöden använda medlet Jakobste.

Sene'ctus est natu^ra loqua'cior, lat., ålderdomen är av naturen något talträngd. (Cicero.)

Sene'ctus insana'bilis mo'rbus est, lat., ålderdomen är en obotlig sjukdom. (Seneca.)

Senegalebenholts, se Grenadilleträ.

Senegalgummi, se Gummi senegal.

Se'negarot, se Radix senegæ. — Senegi'n 1. Se'negasapom'n, kem., den viktigaste beståndsdelen i senegaroten; är identisk med poly'galasyra. Verkar retande på slemhinnorna i svalg och mage.

Senesce'ns (av lat. se'nex, gammal, gubbe), ålderdom.

Senescha'll 1. Seneskalk (mlat. senecha'llus, fr. sénéchal, av lat. se'nex, gammal, och fhty. scalc, tjänare), hos de frankiska konungarna urspr. hovmästare, senare konungens representant i en provins. — Sénéchaussé (1. -sjåsse'), en seneschalls ämbetsområde.

Sengalla 1. senskidegalla, veter., galla i se-norna.

Senglacia'la tiden, geol., den sista landisens avsmältningsperiod. Delas av De Geer i Daniglacia'1 tid, under vilken istäcket avsmälte till danska öarna och Skåne, Go'ti-glacial tid, med avsmältning till Västergötlands ändmoräner och Salpausselkä i Finland (för omkr. 4,000 år sedan), samt Fi'niglacial tid, till sönderfallandet av sista landisresten i Norrland (för omkr. 2,000 år sedan).

Sengning (av ty. sengen, sveda), textil., av-svedning av utstående fibrer å tyger över gaslåga 1. het metallplatta.

Sengsvin (av ty. sengen, sveda), slakterisvin, svin som vid slakten svedas i st. f. skållas. Exporteras.

Senhinnan {lat. sclero'tica), anat., hårda ögonhinnan.

Senhor, port., Senor, sp. {1. senjå'r), herre. — Senhora, port., Senor a, sp. {1. senjå^ra), fru. Jfr Seigneur och Signore. — Seno-rita, sp. (1. senjåri'ta), ung flicka, ogift dam. — Senorito, sp., ung herre.

Seni'l (lat. seni'lis, av se'nex, gubbe), gammal, gubbaktig. — Senil gangre'n, med., åldersbrand. — Senilite't, ålderdomssvaghet, gubbaktighet.

Se'nior, lat. (komp. av se'nex, gammal), äldre, den äldre; den äldsta medlemmen av en församling 1. d.; medlem av en nationsförenings seniorat.) (Junior. — Seniora't, en seniors anseende och värdig-

het; åldersföljd; jur., den äldstes företrädesrätt i fråga om arv (jfr Majorat); inom ett samfund (t. ex. en nationsförening vid ett universitet) företrädesvis bland dess äldre medlemmar vald myndighet, Seniorskolle'gium. — Seniorskonve'nt, ett utskott i tyska riksdagen och preussiska lantdagen, som sökte träffa fri överenskommelse om ärendenas behandling.

Se'nium, lat., gubb- 1. gumåldern. — S. præ'-cox., med., förtidigt åldrande,

Senkiyu, farm., japansk angelikarot, av Ange'lica sefra'cta.

Senkvartä'ra tiden, geol., omfattar sengla-ciala tiden och postglaciala tiden (se d. o.).

Senn, ty., alpherde. — Sennhütte, säterstuga. —• Sennerei, säter, fäbod.

Se'nna, farm., Folia se'nnæ, bladen av Ca's-sia leniti'va, C. angustifo'lia m. fl. i Nordafrika växande Cassm-arter. Brukas som avföringsmedel. Den medicinska verkan uppstår genom att vissa sammansatta glykosider i tarmen spjälkas till antra-kinonderivat, bl. a. emodin 1. trioximetyl-antrakinon. — Senna- 1. Sennetsblad = Senna (se föreg. ord). — Sennasyrup, se Syrupus sennæ mannatus. — Senna- 1. Sennets te, Infu'~sum sennæ, består av sennablad, koriander, korinter, seignette-salt och manna. — Sennetsmos, Electua'-rium sennæ, en blandning av

sennablad, koriander, tamarindpalpa och sockersirap. —• Sennetstinktur, se Tinctura sennæ aromatica.

Sennali'n, ett av sennablad tillrett, flytande extrakt.

Senno'ner = Semnoner (se d. o.).

Seno'n = Senon-etagen (se d. o.).

Seno'ner, ett forngalliskt folk.

Seno'n-etagen (Z. -eta'sjen), geol., en av krit-systemets avdelningar, företrädd i Sveriges äldsta kritavlagringar.

Se non e ve'ro, e ben trova'to, ital, om det ej är sant, så är det åtminstone bra påhittat.

Senor, Senora, Senorita, Sefiorito, se Senhor o. s. v.

Senrenässa'ns€n, se under Renässansen.

Sensa'l {ital. sensale), handelst., mäklare.

Sensalva, se Unguentum lauri terebinthi-natum.

Sensa'rie {ital. senseria), hayidelst., mäklar-arvode.

Sensatio'n, fr. (av lat. se'ntire, känna), intryck, förnimmelse, känsla; fig., uppseende. —• Sensationsanalogi'er, psyk., den frändskap, som en del personer uppfatta mellan sensationer från olika sinnerområ-den. — Sensationsdrama, skådespel, som söker uppröra genom starka effekter. — Sensationsnyhet, nyhet, som är ägnad att väcka uppseende. — Sensationsroman, roman, som avser att väcka uppseende. — Sensatione'll, uppseendeväckande.

Sens commun, fr. {1. sang kåmmö'ng), sunt förstånd, sunt förnuft.1200

Sensi'bel (/r. sensible [L sangsi'bbl]; laL sensi'bilis, av se'nsus, känsla), kännbar, märklig, känslig, känslofull; ömtålig; smärtande. — Sensibilité, fr, {L sangsibi-lite'), 1. Sensibilite't, känslighet, känslofullhet, ömtålighet. — Sensibilise'ring, ökande av ljuskänsligheten vid fotokemiska reaktioner. — Sensibilisa'tor, ämne som tillsättes för att öka ljuskänsligheten vid fotokemiska reaktioner)(Desen-sibilisering, Desensibili-s a t o r.

Sensite'ra, fotogr., göra ljuskänslig.

Sensitiv {lat. sensiWvus), känslig (särskilt i fråga om sinnena. — Sensiti'va {bot,, Mimosa pudica), en brasiliansk buske, som sammandrager sina blad, då de vidröras; fiff-f ytterst känslig person. — Sensitiva lågor, fys., för ljud känsliga lågor. — Sensitivite't, känslighet. — Sensitome'ter (av lat. se'nsus, känsla, och gr. metre'in, mäta), fys., apparat för mätning av ljus-känsligt material 1. ljuskällor. — Sen-sitometri', undersökning av ljuskällor och Ijuskänsligt material, spec. fotografiskt material.

Sensmoral, fr. {1. sangmåra'll), innersta mening, andemening; lärdom, hämtad ur en berättelse, en tilldragelse 1. d.

Sensomoto'risk refle'x, fysioL, rörelser, som utan medvetandets ingripande, framkallas av ett sinnesintryck.

Senso'risk afasi', se Afasi,

Senso'rium 1. Sensorium commu'ne, lat., människans sinnescentra i hjärnan. — Sensorie'll 1. Senso'risk, som har avseende på sinnescentra.

Sensuali'sm (av lat. se'nsus, sinne, känsla), fil., åsikten att de sinnliga känslorna och drifterna böra leda människans handlingar och att tillfredsställandet av dem är det högsta goda; åsikten att ursprunget till all sann kunskap äro de sinnliga känslorna 1. sensationerna; grov sinnlighet. — Sensualfst, anhängare av sensualismen. — Sensualite't, sinnlighet. — Sensue'll (lat. sensua'lis), sinnlig, vällustig.

Se'nsu bo'no, se under Sensus,

Sensue'll, se under Sensualism,

Se'nsu ma'lo, se under följ. ord.

Se'nsus, lat., sinne, känsla, stämning, åsikt, mening. — S. commu'nis, den allmänna uppfattningen; sunt förstånd, sunt förnuft. — S. i'ntimus, det inre sinnet. — Se'nsu bo'no, i gott förstånd. — S. ma'lo, i dåligt förstånd. — S. stri'cto, i inskränkt bemärkelse, förk. s. str.

Sen-sutu'r, kirurg., sensöm, ihopsyning av avslitna 1. tvärskurna sendelar.

Sent a, astr., en av småplaneterna.

Sente'ns, Sententiö's, se under Sentera.

Sententia'rii 1. Magi'stri sententia'rum, benämndes sådana skolastiker, vilkas skrifter ansågos normerande i andliga ting.

Sente'ra (lat. senti're), känna, märka, er-

fara, uppfatta, begripa; hava 1. yttra en åsikt; uppskatta. — Sente'ns, fr, Sentence (I, sangta'ngs; lat, sente'ntia), tänkespråk, sedespråk, minnesvärt yttrande. — Sen-tentiö's, rik på sentenser; som ger sig uttryck i tänkespråk; sinnrik, lärorik.

Sentico'seæ, hot., underavdelning av fam. Rosa'seæ.

Sentime'nt (fr. uttal: sangtima'ng; av lat. senti're, känna), känslofullhet; sinnesrörelse; tanke, mening. — Sentimenta'l, känslofull, känslosam, gråtmild, hjärt-nupen. — Sentimentalite't, känslosamhet.

Sentinélle, fr, (1. sangtinä'll), skiltvakt (till fots).

Senu'si 1. Senusija, ett i Nordafrika existerande, hemligt muhammedanskt ordens-samfund, fientligt mot européerna.

Se'nza, ital., utan. — S. fio'ri 1. S. orname'nti, tonk., utan prydnader. — S. o'bligo, han-delst., utan förbindelse. Jfr Oblig o. — S. peda'le, tonk., utan pedal. — S. pro-te'sto, utan motsägelse. — S. repetitio'ne 1. S. re'plica, utan omtagning. — S. sordi'no, utan dämmare. — S. te'mpo, utan bestämt tidsmått.

Sepalodi' (av lat. se'palum, foderblad, och gr. e'idos, utseende), bot., missbildning, bestående i omvandling av kronblad 1. andra blomdelar till foderbladlika organ.

Se'palum, nlat., bot., foderblad.

Separa'bel, Sepa'rat, Separati'sm, Separa-ti'st, Separa'tor m. fl., se under följ. ord.

Separe'ra (lat. separa're), skilja, skiljas; avskilja, avsöndra. — Separa'bel, skiljbar, som kan avsöndras. — Separabilite't, skilj-barhet. — Separa't, avskild, särskild. — Separatfred, fred, som en av flera förbundna makter ensam för sig sluter med fienden. — Separa'tim, särskilt, vart för sig. — Separa'tio a tho'ro et me'nsa, skilsmässa till säng och säte. — Separa-tio'n, åtskiljande, avskiljande; söndring, skilsmässa. — Separatio'nsvakten, avdelning av Stockholms stadsvakt för transport av kvinnliga fångar (uppsatt 1761). Vakterna kallades av folket "seff-rationskarlar" 1. "paltar". — Separa-ti'sm, avsöndring från andra (i religiösa frågor). — Separati'st, benämning på sådana medlemmar av den kristna kyrkan, vilka hysa avvikande meningar om kyrkoläran och kyrkobruken, avhålla sig från den allmänna gudstjänsten och uppbygga sig med enskilda andaktsövningar. — Separati'stisk, på separatisternas sätt. — Separati'v, söndrande. — Separa'tor, eg. avskiljate; apparat för avskiljande av ett visst ämne ur en blandning; särskilt en gräddskumningsapparat. — Separato'-rium, kem., kolv, i vilken ämnen kemiskt avsöndras. — Separa'ttryck, särtryck, avtryck av en del av ett helt. — Separa'tus, bot., avsöndrad, avskild.

Sephardi'm, se Sefarder.

Se'pia, tekn.y en svartbrun, till lavering använd färg, vilken beredes av den vätska, som avsöndras ur bläckfiskens bläcksäck; zoi)L, bläckfisksläktet. — Sepiamane'r, med sepia utförd lavering. — Sepiapapper, ett Ijuskopieringspapper. — Sepiatoning, fotogr.f förfarande, varvid en svart silverbild överföres till sepiabrun ton.

Sepia'riæ, bot., dets. som Olea'ceæ.

Sepioli't, miner., sjöskum.

Se'pium, bot., växande vid häckar.

Sepoys, eng. (1. si'påjs), se Sipahi.

Seppi'na, astr., en av småplaneterna.

Se'ppuku, se Harakiri.

Sepsi'n (av gr. se''psis, förruttnelse), kem., ett gift, som bildas vid förruttnelse av kvävehaltiga ämnen under inverkan av vissa bakterier.

Se'psis, gr. (av sepein, förruttna), förruttnelse, förskämning, röta; med., blodförgiftning, allmän varbildning, varfeber. — Se'ptika, pl., med., etsmedel, frätmedel. — Septikemi' (av gr. haima, blod) 1. Septiko-pyemi', rötfeber, av varbakterier åstadkommen allmän blodförgiftning. — Se'p-tisk, som åstadkommer röta, förruttnelse, förskämning. — Septochymi' (av gr. chy'-mos, vätska), förskämning av kroppsvätskorna. — Septo'n, förruttnelseämne. — Septo'pyra, rötfeber.

Sept., förk. för september.

Se^pta, se Septum.

Septa'n (av lat. se'ptem, sju), som varar sju dagar, som återkommer var sjunde dag. — Septanfeber, med., en var sjunde dag återkommande feber.

Septa'ngulum {lat. se'ptem, sju, och a'ngulus, vinkel); sjuhörning.

Septa'rier (av lat. se'ptum, skiljevägg), runda konkretioner (se d. o.), ofta mer än en meter i diameter, med genom uttork-ning uppkomna inre sprickor.

Septe'mber, lat. (av Septe'mhris, av se'ptem, sju), nionde (efter äldsta romerska tidräkningen sjunde) månaden i året, höstmånaden. — Septembermorden (fr. mas-sacres de septembre), under september månad år 1792 i de parisiska fängelserna begångna massmord, anstiftade av de mest fanatiska jakobinerna. — Septembri-ster, septembermördare, deltagare i septembermorden.

Se'ptem ho'ras dormi'sse sat est juvenique senfque, lat., att sova sju timmar är nog för ung som gammal.

Septe'mtrio, lat., se Septentrio.

Septe'mvir, lat. (av se'ptem, sju, och vir, man), medlem av ett sjumannaråd. — Septemvira't, sjumannaråd. — Septem-viraltafeln, Ungerns högsta domstol, som har sju ledamöter.

Septenna't 1. Septe'nnium, lat. (av se'ptem, sju, och a'nnus, år), tidrymd av sju år. — Septenna'1, sjuårig.

Septe'ntrio, lat. (av se'ptem trio'nes, de sju

plogoxarna), astr., benämning på stjärnbilden Stora björnen; norden, norr; nordanvinden. — Septentriona'1, nordlig. — Septentrionali'n, kem., med akonitin (se d. o.) närsläktad växtbas. — Septentrio-na'lis, hot., nordlig. — De septentrio'ne lux, ljuset kommer från norden.

Septe'rad (av lat. sep'ta, skrankor, väggar), bot., delar av tvärväggar.

Septe'rion, gr., fest i Delfi vart åttonde år till minne av Apollons seger över draken Python.

Septe'tt 1. Se'ptuor (ital. sette'tto, av lat. se'ptem, sju), tonk., sjustämmigt tonstycke.

Se'ptica, bot., som åstadkommer förruttnelse.

Septici'd (av lat. septum, se d. o.), bot., skiljeväggdelande, kallas en flerrummig kapsel, om den springer upp genom fruktbladens åtskiljande efter sammanväxningsplanen. Kapsel, som springer upp i fruktbladens ryggsöm, kallas loculici'd 1. rumdelande. Om skiljeväggarna lösgöras från valv-lerna och kvarstå som en vingad pelare i mitten av kapseln, kallas denna septifrag.

Septici'n, kem., en giftig likalkaloid.

Septic tank, eng., förruttnelsebassäng, i vilken en kloak utmynnar. Användes vid s. k. biologisk rening av kloakvatten.

Septidi, fr. (1. sättidi'), sjunde dagen i den republikanska veckan.

Septifra'g, se Septicid.

Se'ptika, Septikemi', Septikopyemi', se under Sepsis.

Septillio'n, lat., det tal, som uppstår, då en million multipliceras sex gånger med sig själv.

Se'ptima, lat., den sjunde; sjunde skolklassen; tonk., den diatoniska skalans sjunde tonsteg (jfr Intervall). — Septimacko'rd, ett av grundton, ters, kvint och septima bestående ackord.

Septima'na, lat., vecka. — S. in a'lbis, vita veckan, den med påskdagen började veckan, så kallad, emedan de personer, som i äldsta kristna tider blivit döpta på påskaftonen, hela denna vecka gingo klädda i vita kläder. — S. ma'gna 1. sa'ncta, dym-melveckan, veckan före påsk. —• S. me'dia jejunio'rum pascha'lium, tredje veckan i fastan. — S. media'na jejuniorum pascha-lium, fjärde veckan i fastan.

Septimo'l, se Septol.

Se'ptisk, Septochymi', Septo'n m. fl., se under Sepsis.

Septo'l 1. Septimo'1, tonk., grupp av sju likvärda noter, som gäller lika med sex 1. åtta av samma slag.

Septo'ria, bot., parasiterande svampsläkte, varav många arter åstadkomma stor skada på kulturväxter.

Septuage'sima, lat., eg. sjuttionde dagen (före påsk); nionde söndagen före påsk.1202

Septuagi'nta, lat.y sjuttio; benämning på den grekiska översättning av Gamla Testamentet, vilken av 72 lärda judar ("de sjuttio uttolkarna") verkställdes i Alexandria (200 år f. Kr.).

Se'ptum, lat.y skiljevägg, pt, Se'pta, de skran-kor, inom vilka romarna röstade på komi-tierna; omröstningslokal. — S. atrio'rum, anat., skiljeväggen mellan hjärtats förmak. — S, co'rdis, hjärtats hela skiljevägg.

Se'ptuor, se Septett.

Sepulchral chamber, eng. {1. sipalkröl tjä'm-bö), arkeoL, hällkista.

Sepu'lchrum, lat.y grav; relikgrav.

Sepulkra'1, lat. (av sepu'lcTii7n, grav), ang. en grav 1. en begravning.

Seqq., förk. för lat. seque'ntes, följande.

Sequ. 1. Sq., förk. för lat. se'quens, följande.

Se'quens, lat., den 1. det följande. — Sequen-tes, pL, de följande. Jfr Sekvens.

Se^quitur, lat., det följer; fortsättning. — Sequitur pæ'na sce'lus, straffet följer brottet i spåren.

Sequo'ia, hot., ett släkte barrträd i Kalifornien. Bland dess arter märkas jätteträden S. sempervi'rens, rödvedsträdet, och S. gi-gante'a, mammutträdet (se d. o.).

Ser 1. Sihr, ostasiatisk vikt, ungefär 2 eng. pund.

Se'ra, pluralis av Serum (se d. o.).

Se'ra 1. Se'rica, grekernas namn på Kina, varifrån de fingo seriskt tyg, siden (av ett kinesiskt ord, ser, silke).

Sera'b, arab., hägring.

Sera'f, hebr. (av sdråf, förbränna), pl. Sera-fi'm 1. Sera'fer, eld- 1. ljusandar; kring Guds tron lovsjungande änglar med tre par vingar. — Serafimer medalj en, en 1748 stiftad svensk medalj. — Serafimerring-ning, den ringning, som vid en serafimer-riddares död utföres i Riddarholmskyrkans "serafimerklocka". — Serafimerorden, en 1748 stadfäst svensk orden. — Serafimer-ordensgillet, ett antal serafimerriddare, som en tid (1773—1876) hade överinseendet över landets hospital och vissa sjukhus. — Serafi'na, kvinnonamn, den himmelska. — Sera'fisk, änglalik. — Sera-fiska bröder, franciskanmunkar. — Sera-fiska orden, franciskanorden. — Serafiske fadern {lat. pa'ter sera'phicus), francis-kanordens stiftare, Frans av Assisi.

Seraffn, ett slags engelskt tyg med brokigt blommönster på vit botten.

Serafins, eng. {1. -finns), se Embossedels.

Serafo'nstämmor, namn på vissa orgelstämmor.

Seralj (fr. sérail, av pers. och turk. serai, stor byggnad), turkiske sultanens palats i Konstantinopel; stundom den del av palatset, där kvinnorna voro inneslutna (jfr Har em). — Seralj mastix, ett slags utsökt fin mastix (se d. o.), vilken av harems-kvinnoma brukas som skönhetsmedel.

Se'ra n'umquam est ad bo'nos mo'res vi'a,

lat. ordspr., vägen till bättring blir aldrig för sen.

Serapelon, gr., 1. Serape'um, lat., åt Serapis helgat tempel; Apistjurarnas begravningsplats.

Serapi'num = Sagapenum (se d. o.).

Sera'pis, bot., se Cephalanthera.

Sera'pis 1. Sara'pis, egypt. m.yt., en gud, som härskade över underjorden och de dödas själar.

Se'raske'r 1. Ser-i-asker, turk., överbefälhavare; krigsministern i Turidet. — Sera-skera'tet, krigsministeriet i Turkiet.

Se'rber, slaviskt folk, till största delen bosatt i Jugoslavien,

Sercial, ett slags torrt Madeiravin.

Serda'r, pers., högste befälhavare. — Serdar-i-ekrem ("den ädle S."), generalissimus över turkiska hären.

Sere'na och Sere'nus, kvinno- och mansnamn (av lat. se'renus, klar, ljus).

Serena'd {fr. sérénade, ital. serena'ta, av lat. se'ra, afton), tonk., eg. aftonmusik; musik, vilken, såsom en hyllning, om natten före-drages utanför en persons fönster; ton stycke, avsett för ett dylikt utförande.

Serenata, se Serenad.

Serendfb, arab. geogr., Ceylon.

Sereni'ssimus, fem., Sereni'ssima, lat., eg. den klaraste; titel för regerande furstar.

Se'rer, en negerstam i Afrika.

Se'rer, inv..i Sera 1. Serica (Kina).

Seressa'ner, "rödmantlar", i Österrike fordom utvalda trupper ur gränsregementena mot Turkiet.

Ser ge, fr. {1. särsj), sars (se d. o.).

Sergeant {1. sersja'nt; fr. sergent, av lat. serviens, tjänande), urspr. rättstjänare; krigsk., underofficer, närmast

efter fanjunkaren. — Sergent de ville, fr. {1. sei-sja'ng dö vill), polisbetjänt.

Serge de Berry, fr. {1. särsj dö berri'), annat namn på Lasting (se d. o.).

Se'rgej, ryskt mansnamn, av lat. Se'rgius.

Se'rgi-E'mini, turk., skattmästare vid rlot-tan.

Seria'la knoppar, bot., bladvecksknoppar, som stå över varandra i en rad (median-planet).

Seria'lis, Seria'ta, bot., i rader.

Se'riaske'r {fr. séraskier) — Serasker (se d. o.).

Seri'ba 1. Zeri'ba, "inhägna", benämning på palissadomgivna stationer i Sudan, upprättade av Kartums köpmän.

Se'rica, se Sera.

Serice'llus, bot., silkeshårig. — Seri'ceus, bot., med sidenglans.

Sericfn, kem., en albumoid,som jämte fibroin är huvudbeståndsdelen i silke. Jfr Sera.

Serici't, miner., gul 1. grön kaliglimmer i fylliter och halvkristalliniska sandstenar.

Se'ricum, lat., taft. — S. adhæsi'vum, farm.,Serie—Serum

1203

engelskt plåster, muschplåster. — S. epi-spa'sticum, dragtaft, ett dragmedel.

Se'ri€ {lat. se'ries), rad, följd; mat., följd av tal, så beskaffad, att varje efterföljande tal enl. en viss regel är bildat av varje föreg. — Serielotter, lotter på en hel serie obligationer i ett lotterilån; i ett klasslotteri lotter för vilka avgiften till alla klasserna i en serie blivit på en gång erlagd. — Seriemaskin, en dynamomaskin, avsedd att lämna en konstant strömstyrka. — In u'na serie, i en oavbruten följd.

Sérieux,. fr. (1. seriö'), allvarlig. — Au sé-rieux (I k -), på allvar.

Se'rikultu'r (av gr. ser, silkesmask), silkesodling.

Serime'ter (av gr. ser, siden, och me'tron, mått), sidenmätare, instrmnent för bestämmande av fastheten och elasticiteten hos siden.

Serimner {isL Sæhrimnir), nord. myt., en galt, som varje dag tjänar enhärjarna till föda, men på kvällen åter är hel.

Serfnda, tonk., dets. som ravanastron (se d. o.).

Serinette, fr. (1. -ä'tt), ett slags positiv, som nyttjas vid dressering av kanariefåglar.

Seri'nus cana'ria, zool., kanariefågeln.

Se'rio 1. Serio'so, ital, tonk., allvarligt. — 0'pera se'ria, se under O]jera, ital.

Serio'so, se Serio.

Seriskt tyg, se Sera.

Se'ris ve^nit ab a'nnis, lat., erfarenheten kommer med åren. (Ovidius.)

Seriö's {fr. sérieux), allvarsam, allvarlig, viktig.

Serja'ma, bot., se Barhasco.

Serjeant-at-arms, eng. (1. sa'djönt ätt ams), väbel; ordningstjänstemän i engelska parlamentet. — Serjeant-at-laws {1. - lås), hederstitel för Englands främsta barri-sters (se d. o.). Deras sammanslutning hade till 1877 egen ämbetslokal, Serjeants' inn, i London. Jfr Inns of court.

Sermocinatio'n (av lat. 8e'rmo, tal), talk., retorisk figur, varvid en annan person än den talande tänkes föra ordet.

Sermo'n {lat. se'rmo, fr. sermon), tal, predikan; liktal. — Sermon joyeux, fr. {1. ser-må'ng sjoajö'), "munter predikan", ett slags komiska medeltidsdramer, bestående av en parodisk predikan. Jfr Kalottpredikan.

Seroli'n, preparat för impregnering av papper, vävnader, läder m. m. Det framställes genom inverkan av formalin på blodserum.

Serologi' (av lat. se'rum, vätska, och gr. lo'-gos, lära), läran om blodserum och dess egenskaper, vanligen ur immunitetssynpunkt. — Serolo'g, idkare av vetenskapen serologi. — Serolo^gisk, som avser sero-logien.

Sero'n 1. Suro'n (sp. zurron), varupacke, liten säck av rå oxhud, vari torra varor inpackas.

Sero'sa, anat., bröst- och bukorganens hinnbeklädnad.

Se'ro sa'piunt Phry'ges, lat. ordspr., fry-gerna (trojanerna) bliva sent visa.

Serosite't, se under Serum.

Seroti'nus, bot., ren.

Se'ro venie'ntibus o'ssa, lat. ordspr., den, som kommer för sent, får nöja sig med benen.

Se'rpens, lat., astr., se Ophiuchus.

Se'rpens, lat., orm; bot., krypande.

Serpe'nt (av lat. se'rpens, orm) 1. Serpen-to'ne, ital., tonk., ett föråldrat, ormformigt blåsinstrument. — Serpenti'n, miner., ett gult, grönt, svart 1. gråbrunt, stundom likt ett ormskinn tecknat mineral, som består av talkjord, kiselsyra och vatten; ormlinje, buktig, sicksackformig bergstig; slingrande linje av en flods nedre, långsammare lopp; smal pappersremsa, som ringlar sig, då den kastas. — Serpentinasbest = Krysotil (se d. o.). — Serpentindans, dansk., ett slags balett, varvid dansösen genom att i färgskiftande belysning växlande drapera sin långa klädnad åstadkommer en trolsk verkan. — Serpentingruppen, miner., omfattar mineral av vattenhaltigt magnesiumsilikat, t. ex. talk, serpentin, sjöskum. — Serpenti'nsk vers, vers, som begynner och slutar med samma ord. — Serpento's, ett slags fyrverkeri-svärmare.

Serpenta'rius, lat., astr., se Ophiucus.

Serpi'go, nylat., med., revorm. — Serpiginö's, behäftad med revorm; revormsartad; om sår som fortskrida åt ett håll, medan de läkas åt ett annat.

Serpyllifo^lia, bot., med blad som (Thymus serpy'llum). — Serpy'llum, bot., krypört.

Serra, port. (eg. såg), bergskedja.

Serradi'lla, bot., se Ornithopus.

Serra'tula, bot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. —• S. alpi'na (syn. Saussiirea a.), fjällskära, violettblommig fjällväxt. — S. tincto'ria, ängsskära, violettblommig torrängsväxt.

Serra'tus, bot., sågad. — Serra'tulus, fin-sågad.

Serres fines, fr. (1. särr finn), pL, kirurg., små fina metallklämmare, avsedda att tillsluta sår.

Sertäo, port., torr högslätt.

Se'rum, pl. Se'ra, lat., vassla; fysioL, blodvatten. Jfr Difteriserum. — S. la'ctis, vassla. — S. lactis alumina'tum, farm., alunvassla, beredes genom kokning av alun och färsk mjölk. — S. sa'nguinis, blodvatten. — Serumalbumi'n, kem., blod-albumin. — Serumdiagnosti'k 1. Sero-diagnosti'k, metoder att påvisa de spec. förändringar i blod, som uppkommer genom antigener (se d. o.), och att därigenom i det särskilda fallet (t. ex. vid infektionssjukdom) bestämma antigenets natur. — Serumsjuka, 7ned., en stundom1204

inträdande reaktion hos kroppen efter in-sprutning av serum. — Serumterapi', med., sättet att bota 1. förekomma en smittosam sjukdom genom insprutning av blodserum, tappat av för smitta oemotttagliga djur och blandat med gift av de sjukdomen förorsakande bakterierna. — Serosite't, vattenhaltig beskaffenhet. — Serö's, vat-tenblandad, vattnig; blandad med 1. innehållande blodvatten.

Serv, Serve, Serva, sportt., se Sörv, Sörva.

Serva'len, zooL, se Felis.

Ser vante, fr. (1. serva'ngt), tjänarinna; serveringsbord; nattduksbord, kommod.

Servela'tkorv, se Cervelatkorv.

Serve'ra (fr. servir, lat. servi're), eg. tjäna; uppvakta med; lägga för, hälla i; bära omkring (rätter, vin etc.); iordningställa ett bord till en måltid. — Servera en kanon, krig sk., ordna en kanon för skjutning.

Serve't 1. Serve'tt (fr. serviette), torkkläde, liten linneduk, som framlägges vid varje matkuvert.

Service, fr. (1. -i'ss), eng. (1. söVis), tjänst, syssla, vakttjänst; kundbetjäning, servis (se d. o.).

Servi'l (lat. se'rvilis, av se'rvus, träl), slavisk, krypande. — Servilfsm 1. Servilite't, slaviskhet, krypande väsen, kryperi.

Servi's (fr. service, av lat. serviWe, tjäna), handräckninp-; tillbehör; samtliga tillbehör till ett färdigdukat bord; krig sk., ersättning för möblering, värme och ljus åt inkvarterade militära tjänstemän. Se även Kanonservis.

Servi'ter (lat. Se'rvi hea'tæ Mari'æ vi'rginis)f den heliga Jungfruns tjänare, en 1233 stiftad italiensk munkorden. — Servitfn-nornas orden stiftades på 1200-t. i Italien.

Servi'tier, medeltida, katolsk kyrkoskatt, som erlades för de i påvliga konsistoriet bortgivna högre ämbetena.

Servitri's, uppasserska.

Servitu't (lat. se'rvitus), jur., besvär 1. olägenhet, som åtföljer en egendom till förmån för en annan fast egendom; rätt för en fastighetsägare att i viss mån betjäna sig av en annan, närgränsande egendom.

Servitö'r (fr. serviteur), kypare, uppassare.

Servitörs, fem. av Servitör (se d. o.).

Se'rvum imitato'rum pe'cus, lat., "efterapar-nas slaviska hjord". (Horatius.)

Se'rvus, lat., eg. slav, tjänare. — S. obser-vanti'ssimus, (under brev) ödmjukaste tjänare. — S. servo'rum De'i, Guds tjänares tjänare, titel, som påvarna, från Gregorius den stores tid, göra anspråk på.

Serö's, se under Serum.

Se'sam, bot, Se'samum, en till fam. Peda-lia'ceæ hörande ört, inhemsk i Asien och Afrika samt odlad i Amerika. — Sesamben, anat., senben, i senor befintliga ben 1. brosk. — Sesamkakor, tillverkas av resterna av sesamfrö, sedan oljan utpressats. Användes som kraftfoder. — Sesamol]a,

0'leum se'sami, fås ur fröna av Sesamum orienta'le (se Sesam). Brukas, till mat-, bränn- och smörjolja, i tvål, till förfalskning av olivolja m. m.

Se'sam, öppna dig!, i den arabiska sagosamlingen 'Tusen och en natt" den trollformel, varmed Ali Baba förmådde berget att öppna sig; fig., nyckeln till en hemlighet 1. gåta; lösenord.

Se'seli, hot., syn. Athamanta (se d. o.).

Seskvioxfd, kem., benämning på oxid av ett trevärt ämne.

Sesle'ria coeru'lea (syn. CynosuWus), hot., älväxing, lågväxt, svenskt, vårblommande gräs.

Se'squi, lat., halvannan. — Sesquia'Itera, lat., tonk., kvint. — Sesquioxfd, se Seskvioxid. — Sequipedalisk (av

lat. pes, gen. pe'dis, fot), halvannan fot lång; fig., långdragen, högtravande. — Sequipeda'lia ve'rba, pl, alnslånga ord. ("Ars poetica" av Horatius.)

Se'ssa, sjöv., roddbänk på vikingaskepp.

Sessiflo'ra, hot., med oskaftade blommor. — Sessi'11. Sessi'lis (lat. se'ssilis), hot., oskaf-tad; fastsittande.

Sessio'n (lat. se'ssio, av sede're, sitta), sittning (i synnerhet en domstols), sammanträde: överläggning. — Cum sessio'ne et vo'to, med säte och stämma.

Se'ssrumner 1. Se'ssrymner, nord. myt, en sal i Fröjas boning, Folkvang.

Seste'rtie (lat. sesteWtius), hos de gamla romarna ett silvermynt — ungefär 19 à 20 öre.

Seste'tto, se Sextett

Sesti'n (ital. sestina, av lat. sex, sex), metr., en provengalsk versform, som består av sex strofer, av vilka var och en har sex rader med konstigt invecklade rim.

Se'ston (av gr. se'stos, avsilbar), inom lim-nologin beteckning för alla svävkroppar, som kunna frånsilas vattnet.

Set, egypt. myt, Osiris' broder och mördare.

Set 1. Seth, hebreiskt mansnamn, ersättning, den ersättande. Buret av Adams tredje son. — Setia'ner 1. Seti'ter, en kristen sekt från 2:a årh. e. Kr. Se även följ. ord. — Setfter, ättlingar av Adams son Set. Se även föreg. ord.

Set, eng. (1. sätt), sportt., den som i tennis tagit sex game, har vunnit ett set.

Seta'ceus, Setifo'rmis, lat. (av s^'ta,.borst), hot, borstlik. — Setfgera, borstbärande.

Se'tæ Mucu'næ, /arm., brännborsten å frukterna av Mucu'na pru'riens.

Seta'ria, hot., växtsläkte tillhörnnde fam. Gramineæ. — S. ita'Iica (syn. Panicum italicum), kolvhirs. — S. viri'di)3 (syn. Panicum viride), grönhirs 1. hu7idhirs.

Setrter, se Set.

Setter, eng. (1. sättör), engelsk, långhårig rapphönshund.

Settlement, eng. (1. sättöl-), eg. f astställelse; hemortsrätt; nybygge, koloni; testamen-

tarisk gåva. — Settlementrörelsen, social välfärdsrörelse, som urspr. bestod däri att bildade personer bosatte sig i storstädernas fattigkvarter för att genom personlig beröring höja dessas invånare. Ur denna rörelse ha flerstädes uppstått stora undervisningsanstalter för arbetare. — Settler {1. sä'ttlör), nybyggare, kolonist.

Seu = Sive (se d. o.).

Sevathe'rion, gr. — Sivatherium giganteum (se d. o.).

Seveberget {lat. Sevo mons, hos Plinius d. ä.), förr stundom använt namn på Kölen. — Sevegruppen, geoL, en serie starkt metamorfoserade bergarter (gnejser, kvartsiter, kalkstenar etc.), i de skandinaviska fjällens ö. delar, av kambro-silurisk ålder.

Se'ved, fornnordiskt mansnamn (av sigr, seger, och viövy träd, även kämpe).

Sevegruppen, se Seveberget.

Sevenbaum, ty., sävenbom. Se Ramuli sa-hinæ.

Seve'r {lat. seve'Tus), sträng, allvarsam. — Severia'ner, se Ftartolatrer. — Severi'n, mansnamn, den allvarlige, stränge. Motsvarar kvinnonamnet Severi'na. — Severi-te't, stränghet, allvarsamhet. — Seve'rus, latinskt mansnamn = Severin (se ovan). Buret av romerska kejsare.

Seve'rerna, romersk kejsarätt (193—235).

Sévigné {1. sevinje'), ett slags bröstsmycke, uppkallat efter den franska författarinnan m.arkisinnan de Sevigné.

Sevo mons, lat., se Seveberget.

Sèvresporslin {1. sävr-), utsökt fint och dyrbart porslin, tillverkat i den franska staden Sèvres.

Se'vum, lat., talg. — S. bu'bulum, oxtalg. — S. ovi'num, fårtalg.

Sexa, en förnämligast av kallskuret bestående aftonmåltid.

Sexage'sima, lat., eg. sextionde dagen (före påsk); åttonde söndagen före påsk. — Sexagesima'1, som hänför sig till talet 60. — Sexagesimalindelning, indelning av en cirkel i 360 grader, en grad i 60 minuter och en minut i 60 sekunder.

Sexago'n och Sexangulä'r (av lat. sexa'ngu-lurn, sexhörning), sexhörnig, sexsidig, sex-vinklig.

Se'xangula're, lat., Sexangulä'r, sexkantig.

Sexe, fr. {1. sex), kön. — Le beau sexe {1. lö bå -), det täcka könet.

Sexe'nnium, lat. (av sex, sex, och a'nnus, år), tid av sex år.

Sexling, svenskt skiljemynt på 1600- och 1700-t. = Ve öre smt.

Sexmän 1. Rotemästare, i äldre tider en slags sockenordningsmakt, särskilt för upprätthållande av kyrkotukten.

Sext {lat. se'xta), tonk., den diatoniska skalans sjätte tonsteg (jfr Intervall). — Se'xta, den sjätte; sjätte skolklassen; tonk., se fÖreg. ord; "den sjätte (timmen)".

den katolska bönestund, som hålles kl. 12 middag. — Sextackord, första ömvändningen av treklangen.

Se'xtans, lat., "sjättedel", vikt och mynt i Rom = ^/e as = 2 uns; astr., stjärnbilden Sex tanten.

Sexta'nt {lat. se'xtans), astr,, ett astronomiskt instrument, som innefattar sjättedelen av en cirkelperiferi. Brukas till mätning av vinklar. Jfr Kvintant.

Sexta'rius, lat., "sjättedel", fornromerskt rymdmått = Ve modius.

Sexte'rn (av lat. sexte'rni, sex i sänder), inlägg av sex pappersark.

Sexte'tt {ital. seste'tto), tonk., sexstämmigt tonstycke.

Sextidi', fr. (av lat. sex, sex), sjätte dagen i den republikanska veckan.

Se'xtierna, romersk filosofskola, grundlagd av Quintus Sextius (f. omkr. 70 f. Kr.).

Sexti'lis, lat., sjätte månaden i romarnas äldsta kalender. Se vid. Augusti.

Sextillio'n, en million kvintillioner 1. sjätte. potensen av en million.

Sexto'l, lat., tonk., notfigur av sex olika toner, vilka utföras på samma tid som fyra av samma slag.

Sexua'l, Sexuali'st, Sexualsyste'm, Sexue'll m. fl., se under följ. ord.

Se'xus, lat., kön. — S. po'tior, det starkare könet. — S. se'gnior, det svagare könet. — Sexua'l 1. Sexue'll, som har avseende på kön, köns-. —• Sexualpsykologi', läran om de själsliga företeelser, som stå i samband med sexuallivet. — Sexualorgan, könsorgan. —• Sexualsystem, bot., det av Linné uppställda växtsystemet, i vilket växterna äro ordnade efter sina befruktningsorgan. —• Sexualfst, anhängare av sexualsystemet. — Sexualite't, könsliv. — Sexuell undervisning, skolundervisning om könslivet och därmed sammanhängande förhållanden.

Seybani, turk., pL, ett slags turkiska soldater.

Seydenskepp {holl. seydenship), sjöv., ett slags medeltida fartyg.

Seylitzpulver, fräspulver.

Seym 1. S«jm, po., riksdag.

Sf. 1. Sfz., förk. för ital. sforzato (se d. o.).

Sfacelotoxfn, kem., den verksammaste beståndsdelen av mjöldrygan.

Sfa'irisis, gr., bollspel.

Sfakio'ter, benämning på en del av befolkningen å ön Kreta.

Sfalerft = Zinkblende (se d. o.).

Sfen — Titanit (se d. o.).

Sfenoi'd, kristallogr., den hemiedriska pyramidformen inom tetragonala och rombiska kristall systemen.

Sfer, se Sfär.

Sfinkter {gr. sfinkteW), anat., ringformig, sammandragande muskel.

Sfinx, gr., i Egypten en bildstod i form av ett liggande lejon med manshuvud, i Grek-1206

land en dylik med kvinnohuvud, kvinnobröst och drakvingar; gr. myt,, ett kvinnligt vidunder i sfinxgestalt, vilket utanför staden Thebe störtade förbifarande i en avgrund, om de ej kunde besvara hennes gåtfulla frågor; fig., gåtfull, mystisk person.

Sfo'rza, ital.y "den starke", milanesisk hertigfamilj under 1400- och 1500-t.

Sforza'ndo, Sforza'to, ital., tonk., forcerat, starkt, med kraft.

Sfragi'd (av gr, sfragis, sigill), sigilljord, holus (se d. o.). — Sfragistfk, sigillkunskap. — Sfragi'stiker, sigillkännare. — Sfragi'stisk, som har avseende på sfra-gistik.

Sfuma'to, ital, (av lat. fumus, rök), målark., förtonande, målat med obestämda konturer.

Sfy'ginisk (av gr, sfygmo's, puls), som rör pulsen. —• Sfygmo'disk, pulsartad, pulslik.

— Sfygmogra'f (av gr, grajein, skriva), med,, instrument, som upptecknar formen av pulsåderns vibrationer. — Sfygmo-gram, pulskurva. —• Sfygmologi' (av gr, lo'gos, lära), läran om pulsen. — Sfygmo-me'ter (av gr, metre'in, mäta) 1. Sfygmo-sko'p (av gr, skope'in, se), pulsmätare. — Sfygmoskopi', undersökning av pulsen.

Sfz., se Sf,

Sfär (av gr. sfai'ra, klot), klot, himlaklot, världsklot; mat., solid figur, begränsad av en buktig yta, vars alla punkter befinna sig lika långt från en given punkt (medelpunkten) ; fig,, verkningskrets, levnadsställning, område. — Sfärernas musik 1. Sfärernas harmoni, enl. den forngrekiske filosofen Pythagoras den för mänskliga öron ej förnimbara klang, som ledsagade himlakropparnas kretsande kring centralelden. — Sfä'risk, som angår 1. hör till en sfär. — Sfärisk triangel, mat,, den figur, som på ytan av en sfär bildas av tre stor-cirkelbågar. — Sfärisk trigonometri', mat., läran om sfäriska trianglar och sambandet mellan deras sidor och vinklar. — Sfärobakte'rier, klotformiga bakterier, kocker. — Sfärobla'st'er, se Enation. — Sfärofd (av gr. e'idos, utseende), eg. klot-liknande; ma^., den kropp, som bildas, när en elliptisk yta vrides kring en av sina axlar. — Sfäroidal 1. Sfärofdisk, klotfor-mig, klotrund. — Sfäroidala tillståndet ~ Leidenfrostska fenomenet (se d. o.). —

— Sfäroidalstruktur, klotstruktur (se d. o.). — Sfäroli't, miner., av fältspat bestående, runda kroppar med radialstrålig struktur. — Sfärome'ter (av gr. me'tron, mått), fys., klotmätare, ett instrument för mätande av tjockleken hos tunna plattor o. s. v. — Sfärometri', klotmätning. — Sfärosideri't, miner., ett slags kolsyrad järnoxidul.

S. G. D. G., förk. för fr. sans garantie du gouvernement, utan regeringens garanti (på patent).

S. G. U., förk. för Sveriges geologiska undersökning och för Sveriges Godtemplares ungdomsförbund.

Sganarelle, fr. (1. -räll, av ital. sgannare, upplysa om misstag), en av Molière skapad, i det franska lustspelet förekommande komisk person. Populärt betecknar namnet framför allt bedragen äkta man.

Sgraffe'ra (ital. sgraffiare), konstt., utföra skuggor medelst jämlöpande 1. korsade streck; angiva ett vapens färg medelst prickar 1. streck. — Sgraffe'ring, ett dylikt förfaringssätt. — Sgraffia'to, ett under medeltiden i Italien brukat sätt att dekorera lergods. — Sgraffi'to — Graffito (se d. o.).

Sh-, se även Ch-, Sch- och Sj-.

sh., förk. för eng. shilling (se d. o.).

s. h., förk. för lat. salvo honore, hedern oförminskad (på utanskrifter).

Shadedäck (av eng. shade, 1. sjäd, skugga), soldäck.

Shadock 1. Grape fruit, dets. som Pompelmus (se d. o.).

Shah, engelsk form för Schah (se d. o.).

Shaka, japanernas namn på Buddha.

Shakde', en guldkopparlegering med 1,1 % guld.

Shaker, eng, (I, sjä'jkör), en slags metallbehållare för tillblandning av cocktails (se d. o.).

Shakers, eng, (I, sjä'jkörs; av shake, darra), eg. skakare 1. darrare; en med kväkarna besläktad religiös sekt i Nordamerika.

Shaku, japanskt längdmått = 181 cm.

Shally, se Chaly,

Shamrock, eng. (1. sjä'mråck), "vitklöver", sinnebild av Irland, vars folk på skyddshelgonet S:t Patriks dag bära en vitklöverkvist i hatten. I Irlands äldre vapen förekom ett harsyreblad.

Shan 1. Sjan = Tai (se d. o.).

Shanta% astr., stjärna i stjärnbilden Skorpionen.

Shanghai a, se Schangha ja.

Shapingmaskin (1. sjä'p-; av eng. shape, fila, klippa), mindre metallhyvelmaskin, kipp-hyvel.

Share, eng. (1. sjär), andel, lott; aktie.

Sharpee, eng. (L sja'pi), flatbottnad segelbåt för ostronfiske på Nordamerikas At-lantkust. En 1. två master med gunter-segel; centerbord.

Sharper, eng. (1. sja'rpör), listig bedragare, skälm, spetsbov.

Shawl, eng. (1. sjål), se Schal.

Shawnee (1. sjå'ni) 1. Shawano, indian av algonkinstammen.

Sheadings (1. sji'-), lokala förvaltningsområden på ön Man.

Sheasmör (1. sji'-), olja ur fröna av Ba'ssia Pa'rkii, bambara.

ShedaV, astr., stjärna i stjärnbilden C a s -s i o p e j a.

Shelf, eng. (1. själf), se Schelf.

Shelia'k, astr., stjärna i stjärnbilden Ly-r a n.

Schell-heaps, eng. (L själl-hips), arkeoL, eg. skalhögar, kjökkenmöddingar.

Sheltie, eng. (1. sjä'llti), Shetlandsponny.

Shera'rdia arve'nsis, bot., åkermadd, tillfällig åkerväxt med violetta kronor. Fam. Ruhia'ceæ.

Sheriff, eng. {1. sje'riff), högste civildomaren i ett grevskap i England.

Sherlock Holmes (Z. sjö'låck håoms), huvudpersonen i Conan Doyles världsbekanta detektivromaner. Figurligt lika med durkdriven detektiv.

Sherry, eng. {1. sjä'rri), benämning på ett slags starka, vita, spanska viner från staden Jeres de la Frontera. — Sherry-kå'bb€l, hos oss benämning på en med sherry tillagad cobbler (se d. o.), som in-suges genom halm- 1. vassrör.

Shijoskolorna, realistiskt betonade riktningar inom japanskt måleri.

Shikimi, japansk stjämanis, av Illicium reli-gio'sum.

Shikimol, kem., dets. som safrol (se d. o.).

Shilling, eng. (1. sjilling), engelskt silvermynt = av ett pund sterling = 91 öre.

Shimmy, eng. {1. sji^mmi; av /r. chemise, Hn-tyg), dansk., en variant av foxtrot, utförd under skakning av hela kroppen. Dansen var populär en kort tid omkr. 1921.

Shimose, jap., ett sprängämne. Se Pikrin-syra.

Shin, Shin-gon, japanska sekter.

Shingling (1. sji'ng-; av eng. shingle, tak-spån), kortklippning av kvinnohår i anslutning till maskulint hårmod, d. v. s. kortast längst ned i nacken. Bobbat hår (av eng. bob, stubba), är klippt i en tvär kant vid nackens övergång till halsen.

Shlnno (Z. sji'nnå), japanska kejsarhusets förnämsta, medlemmar.

Shin-to, Japans inhemska religion.

Shiou, nomadstam i Birma.

Shire, eng. {1. sjajr, i sammansättningar sjir) = Country (se d. o.). — Shirehäst, tung engelsk hästras med anor från medeltiden.

Shirting, eng. (1. sjö'rting), skjortväv, ett fint, tätt, tvåskaftat bomullstyg.

Shizoku, ett japanskt stånd.

Sho, japanskt rymdmått = 18,03 1.

Shock, eng. (1. sjåck), stöt, slag; anfall, angrepp; med., av en häftig skakning, förorsakad plötslig död. — Shocking (1. sjå'cking), stötande, anstötlig; avskyvärd.

Shoddy, eng. (1. sjå'ddi), konstull, långhårig ylleslump, som fås av stickade 1. virkade föremål.

Shogu'n, jap., general, riksfältherre.

Shop, eng. (1. sjåpp), bod, butik; verkstad. — Shopping, gå omkring i butiker och göra inköp.

Shore'aträ, veden av ett flertal till släktet Shore'a (fam. Dipterocarpa'ceæ) hörande

träd, inhemska i s. Asien. Sal-tree (1. -tri), av robu'sta från Främre Indien är ett ypperligt byggnads- och snickerivirke. En mycket vacker ved, Thitya, fås av S. oh-tu'sa från Birma. Vinvin är en gul kärnved av S. hypo'chra från Cochinkina.

Shorthand, eng. (1. sjå'thänd), stenografi.

Short story, eng. {1. sjåt stå'ri), kort berättelse, novell.

Short ton, se Ton.

Shoshoner (1. sjåosjå'oner), nordamerikansk indianstam.

Shrapnel, eng. (1. sjrä'pnäll), krig sk., gra-natkartesch, en med blykulor fylld kast-kropp, uppkallad efter sin engelske uppfinnare.

Shropshirerasen (1. sjrå'psjir-), engelsk fårras, numera mycket spridd i Sverige. Stambokföres i Malmöhus län.

Shrub, eng. {1. sjröbb), dryck av arack, citron- 1. apelsinsaft och socker.

S. H. T., förk. för lat. sa'lvo honoWis ti'tiilo 1. si'ne hono'ris ti'tulo, med uteslutande av hederstiteln; benämning på ett i Uppsala 1850 stiftat ordenssällskap ("Tratten"), som har filialer i Stockholm, Göteborg, Kalmar och Linköping.

Shunt, eng. (1. sjönnt), fys., förbiledning, grenledning; en med en del av en elektrisk 1. magnetisk huvudkrets parallellkopplad grenledning. — Shunta, parallellkoppla en grenledning. — Shuntlampa, ett slags båglampa. —• Shuntmaskin, dynamomaskin, avsedd att lämna en ström av konstant spänning.

Shylock {1. sja'jlåck), en i Shakespeares "Köpmannen i Venedig" förekommande judisk ockrare, vilken blivit typen för den sluge och hänsynslöse girigbuken.

Si, tonk., det franska och italienska namnet på tonen h.

Si, kem., atomtecken för kisel {lat. siWcium),

Siælinna tröst, själens tröst, fornsvensk upp-byggelseskrift (förf. omkr. 1350).

Sial, geol. (av Si, kisel, och Al, aluminium), del av litosfären som huvudsakligen består av kiselsyra och lerjord. Jfr Sima.

Sialago'ga, gr. (av sialon, spott), pl, med., spottbefrämjande medel. — Sialago'gisk, spottbefrämjande. — Siali'sm, spottflöde. — Sialo'ncus, spottkörtelsvulst. — Sia-lorré (av gr. re'in, flyta), spottflytning. — SialosyVinx, spottfistel.

Siambe'nsoe, från n. Siam kommande harts, som innehåller 20 % fri bensoesyra jämte estrar av bensoesyra och vanilin.

Siame'ser, inv. i landet Siam. — Siame'sisk, som har avseende på 1. sammanhänger med Siam. — Siamesiska tvillingarna, ett par i sidan sammanvuxna tvillingar, födda i Siam 1811.

Sia'met, turk. (av arab. sadmat, adel), ett stort län.

Siamfa'ser, se Caryota.

Siamhampa, manillahampa.1208

Siamkardemumma, se Amomum,

Si'bar, nionde månaden i judarnas kalender.

Sibba'ldia procu'mbens, hot.y fjällklöver, fjällört, tillhörande fam. Rosa'ceæ. under-fam. Sentico'sæ.

Sibeli'n 1. Zibeline, fr. (1. -lin), sobel; mjuk, långhårig, ruggad, ofta melerad 1. randig yllevävnad.

Siberi't, miner., en till smycken använd turmalin.

Si'bet, se Zibet. — Konstgjort Sibet, består av muskotolja (100 del.), perubalsam (30 del.), nejlik-, kanel- och sasaf rasolja, konstgjord mysk, ambra och ammoniak (2 del. av varje).

Sibethyena, zool., jordvarg.

Srbetràtta 1. Bisamråtta, zooL, nordamerikansk gnagare, Fi'her zibe'thicus, vars skinn användes till pälsverk, b i s

a m.

Sibila'nt (av lat. sihila're, väsa), språkv., väsljud.

Sibiria'ker, ättlingar av ryska kolonister i Sibirien.

SibiVicum, lat., bot., sibirisk.

Sibirienne (1. -iä'nn), tjockt, doffelartat ylletyg.

Sibiriska inskrifter, länge otolkade, runlik-nande inskrifter i sten, funna i Sibirien. De äro avfattade på olika turkiska språk.

SibiViska pesten, med., mjältbrand.

Sibiri't, dets. som Siberit (se d. o.).

Sibirja'ker, se Sibiriaker.

Sibo, en mandschuisk folkstam.

Siby'lla, astr., en av småplaneterna.

Siby'lla, gr., i forntiden förkunnarinna av gudarnas beslut, av gudarna inspirerad sierska. — Sibylli'nerna 1. Sibylli'nska böckerna, tre böcker med vishetsregler, vilka, enl. sagan, av den berömda sibyllan från Cumæ överlämnades åt den romerske konungen Tarquinius Superbus. — Sibyl-li'nsk, förutsägande, profetisk. — Sibyllin-ska oraklerna, vissa dels judiska, dels kristna samlingar av orakelspråk.

Sic, lat., så, just så, "så står det verkligen'* (sättes inom parentes efter citat såsom understrykande av dess äkthet 1. uttryck av ironi).

Sicca'ntia, lat., pL, med., torkande läkemedel. — Siccati'v, se Sickativ.

Siccime'ter (av lat. siccus, torr, och me'tron, mått), meteor., torrhets- 1. avdunstnings-mätare.

Siccopreparat, farm., järnmedel mot bleksot, huvudsakligen av intorkat kreatursblod.

Sic e'rat in fa'tis, lat., så stod det skrivet i ödets bok. (Ovidius.)

Sic e'unt fa'ta ho'minum, lat., sådana äro människornas öden, så är världens gång.

Sicht, se Sikt.

Sicilia'n 1. Sicilia'nare, inbyggare på Sicilien. — Sicilia'no 1. Alla sicilia'na, ital., Sici-lienne, fr. (l.-'à'mi), tonk., siciliansk herdedans. — Sicilia'nsk, som har avseende på ön Sicilien. — Sicilianska aftonsången

{ital. Vespro Siciliano), benämning på det uppror, som den 30 mars 1282 utbröt i

' Palermo och som ledde till Siciliens befrielse från fransmännen.

Sici'licus, vikt och mått i romerska riket = ^As as 1. libra.

Sicilienne (1. -iä'nn), tonk., se Siciliano; textil, ett slags tvåskaftat halvylletyg med glansigt kamgarn till inslag.

Sici'sta monta'na, zooL, buskmus (se d. o.).

Sic i'tur ad astra, lat., så går man till stjärnorna, så gör man sin lycka.

Sickati'v (av lat. si'ccus, torr), kem., torkmedel, ämne, som åstadkommer ett hastigt torkande av oljefärger och fernissor. — S. de Haarlem och S. de Courtrai, användas vid konstnärlig oljemålning, det senare dock farligt, enär den därmed behandlade färgytan mörknar och spricker.

Sickenhammare, koppar- och bleckslagare-verktyg för böjning, sickning, av plåt.

Sicki'ngia, hot., växtsläkte av fam. Ruhia'-ceæ. Barken av flera sydamerikanska arter innehåller ett rött färgämne och har medicinsk användning.

Sicksack {ty. zickzack, fr. zigzag), en följd av linjer, som bilda vinklar, av vilka varannan skjuter ut, varannan går in; kors och tvärs. — Sicksackfris, byggn., ett normandiskt ornament, som består av upprepade sicksackmotiv.

Sic pa'rva compo'nere ma'gnis, lat., att så jämföra små saker med stora!

Sic tra'nsit glo'ria mu'ndi, se under Gloria.

Si'cut cada'ver, lat., som en död kropp.

Sic vo'lo, sic ju'beo, stat pro ratione volu'n-tas, lat., så vill jag, så befaller jag, min vilja är tillräckligt skäl. {Juvenalis.)

Sic vos, non vo'bis, lat., så arbeten I, men icke för er själva, andra skörda frukterna av edert arbete. {Vergilius.)

Si'cyos, bot, växtsläkte av fam. Cucurbita'-ceæ. —• S. angula'tus, hårgurka, är en snabbväxande klängväxt från Nordamerika.

Si'cyosstärkeIse, dets. som Arrowrotstär-kelse (se d. o.).

Si'da, bot., artrikt växtsläkte av fam. Mal-va'ceæ. — S. retu'sa, odlas för de sega fibrernas skull i Indien, Amerika och Australien (Queenslandhampa). Bladen användas till te.

Siddha, sanskr., fullkomlig; ind. myt., ett slags gudomliga väsen, som finnas mellan himmel och jord. — Siddha'nta, sanskr., fulländning; indisk benämning på olika litteraturgrenar, särskilt verk av matematiskt och astronomiskt innehåll; namn på jainisternas kanoniska skrifter. — Sid-dha'ntaka'umudi', indiskt grammatiskt arbete från 1600-t.

Siddhi, indisk hampa.

Siden (av kin. si, silkesmask), vävnad av de trådar, som silkesmasken, larven till mull-Sidensvansen—Siegfridställningen

1209

bärsspinnaren, Bo'mhyx moWi, spinner omkring sig då den inträder i puppstadiet.

Sidensvansen, zool.y se Ampelis.

Sidenträ, namn på några mer 1. mindre sidenglänsande träsorter, särskilt av Fa-ga'ra fla'va och Chloro'xylon swiete'nia från Ostindien.

Sidenört, hot.y se Asclepias.

Sidera'1, Sideralljus, Side'risk m. fl., se under Sidus.

Sideratio'n (av lat. si'dus^ gen. si'deris, stjärna), hastigt påkommande sjukdom (som tillskrevs inverkan av stjärnorna).

Sideri'ngult, kem., se under Sidus.

Siderfsm (av gr. si'deros, järn), järnets magnetiska verkan; med., behandling av sjukdomar medelst magnetiskt järn; gal-vanism. Se även under Sidus. — Siderft, miner., ett slags järnspat. — Siderode'n-dron, järntråd. — Siderodromofobi', rädsla att resa på järnväg. — Siderografi' (av gr. gra'fein, skriva), stålstick; stålstickar-konst. — Siderokalci't, järnkalk. — Sidero-koni't, miner., ett av kolsyrad kalk ocb järnoxidhydrat bestående mineral. —' Siderokrati' (av gr. kra/tos, välde), sabel-välde, våldsregemente. — Sideroli't, ett slags fajansliknande lera, varav lyxartiklar fabriceras. — Sideromanti' (av gr. mante'ia, spådom), spådom efter de olika sätt, varpå halmstrån, lagda på glödhett järn, förbrinna. — Side'rosis pulmo'num, lat., eg. järnlungor; med., en genom inandning av järnoxid framkallad lungsjukdom. — Siderosko'p (av gr. skopein, se), ett instrument, varmed det ringaste spår av järn i ett föremål kan upptäckas. — Siderotekni'k 1. Siderurgi', bergsvetenskap; järnindustri. — Siderotypi' (av gr. typos, bild), konsten att medelst citron-syrad järnoxidammoniak åstadkomma ljusbilder.

Sidero'xylon, bot., tropiskt trädsläkte av fam. Sapota'ceæ. Flera arter lämnar s. k. j ä r n t r ä.

Si de'us pro no'bis, quis (co'ntra) nos, lat., om Gud är för oss, vem kan då vara emot oss? (Gustav I:s valspråk.)

Sidgrane, Sidhatt, Sidskägg, nord. myt., binamn till Oden.

Sidhi, dets. som Hasjisj (se d. o.).

Sidi, arab., titel för stamhövdingar och furstar.

Sidici'ner, italiskt (oskiskt) fornfolk.

Si Dieu n'existait pas, il faüdrait Tinventer, fr. (1. - djö negsistä', pa - fådrä' längvan-te'), om Gud icke funnes, skulle man nödgas uppfinna honom. (Voltaire.)

Si di'is pla'cet, lat., om det behagar gudarna.

Sidoaltare, benämning på åt särskilda helgon invigda småaltaren i katolska kyrkor.

Sidoarv, jur., arv, som tillfallit sidoarvingar. — Sidoarvinge, arvinge, som ej stammar från arvlåtaren.

Sidoaxel, bot, dets. som gren.

Sidodetachema'ng, krigsk., sidobevakning, avser att skydda marscherande trupp för hot från sidan.

Sidokana'1, kanal utmed ett vattendrag, där detta ej är farbart.

Sidolanternor, styrbords- och babordslanternor, som ett fartyg under gårhg måste föra för att angiva sin kurs.

Sidolinje, jur., sidosläktingar 1. släktingar av oäkta börd.

Sidona'l, farm., piperazinkinikat. Användes i medel mot gikt.

Sido'nia, astr., en av småplaneterna.

Sido'nia, kvinnonamn (efter den feniciska staden Sidon, hebr. Zidön, eg. fiskfångst), fiskar- 1. jägarflicka. — Sidoniaorden, sachsisk kvinnoorden.

Sidoparalla'x, astr., vinkeln mellan de verti-kalplan för en himlakropp, som gå genom en iakttagare på jordytan och genom jordens medelpunkt.

Sidopatru'lI, dets. som Sidodetachemang (se d. o.).

Sidotank, sjöv., invändig vattenbarlasttank, byggd utmed fartygs sida.

Sido'tblände, fys., fosforescerande zinksul-fid. Användes för att påvisa a-strålar (se Radium) samt i lysfärg.

Sidotryck, fys., en vätskas tryck på inneslutande kärlets väggar.

Sidrà d'Jahjà = Johannesboken (se d. o.).

Sidrà rabba, se Adams bok (under Adam).

Sidskägg, se Sidgrane.

Si'dus, gen. Side'ris, lat., stjärna (jfr Side-rism o. följ.). — Sidera'1 1. Side'risk, som angår stjärnorna, stjärn-. — Sideralljus, se Drummonds kalkljus. — Sideralmagne-tism, stjärnornas magnetiska inflytande på en sjuk. — Sideratio'n, stjärnornas ställning; med., förr namn på en hastigt påkommen sjukdom, som tillskrevs inflytandet av vissa stjärnor; slag, förlamning, kallbrand. —• Sideri'ngult, tekn., en av ba-sisk kromsyrad järnoxid bestående olje-och akvarellfärg. — Siderisk månad, stjärnmånad, månens verkliga omloppstid kring jorden (27 dagar, 7 timmar och 43 min.). — Sideriskt år, stjärnår, solens skenbara omloppstid, räknad från den tidpunkt, då hon passerar en viss fixstjärna, till det moment, då hon åter synes gå förbi densamma. — Sideri'sm, stjärnornas inflytande på människans kropp.

Sidvart, åt sidan.

Sidvärtsrörelser (av ty. seitwä'rts, sidvart), ridk., ett slags hästdressyr, bestående i förflyttning åt sidan på dubbla spår.

Siècle, fr. (1. siä'kl; lat. sæ'culum), sekel, århundrade; namn på en fransk tidning. — Fin de siècle, se under Fin. — Le grand siècle, se under Grand.

Siegena (Z. si'g-), astr., en av småplaneterna.

Siegfried och Siegmund, se Sigfrid och Sigmund.

Siegfridställningen (Z. si'gfrits-), tysk offi-1210

ciell benämning på en stark försvarsställning, som den tyska hären efter Somme-slaget 1916 intog bakom fronten från Ar-ras till Vailly. Kallades ofta populärt Hin-denburglinjen.

Sieglfngia decu'mbens, bot., axsvingel, tämligen allmänt gräs å mager mark.

Siemens (1. si'm-), fys., efter den tyske fysikern Werner von Siemens benämning på elektrisk ledningsförmåga. — Siemens' gas, bränslegas. — Siemens-Martin-meto-den = Martinmetoden (se d. o.).

Siemens process (1. si'm-), engelsk benämning på metoden att utfälla guld på elek-trolytisk väg ur lösningar, som erhållits genom malmens extraktion med cyanka-lium.

Sie'najord, dets. som Bolus (se d. o.).

Sie'rra, sp., eg. såg; berg, bergskedja.

Sie sollen ihn nicht haben, den freien deut-schen Rhein (1. si så'llen in nisjt ha'ben, den fra'jen då'jtsjen rajn), "De skola icke ha den, den fria, tyska Rhen", tysk, patriotisk sång av N. Becker.

Sie'sta, sp., middagstid, middagshetta; vila efter middagen, "middagslur".

Si'estarjokki, finsk namnform för Systerbäck.

Sieur, fr. (1. siö'r), förk. av seigneur (se d. o.).

Si fa'bula ve'ra, lat., om historien är sann.

Si-fan, vissa tibetanska och kinesiska folkstammar.

Siffra {fr. chiffre, urspr. av arab. sifr, noll), taltecken, tecken, som utmärker ett helt tal, särskilt de romerska och arabiska taltecknen.

Sifo'n, gr., sugrör, hävert; även en för kol-syrat vatten avsedd flaska, som vid tryckning på en kran avlämnar sitt innehåll; zooL, benämning på olika organ hos blötdjuren. —• Sifonbarometer, fys., hävare-barometer, barometer med nedre änden uppåtböjd. — Sifonoga'mer, (av gr. sifon, slang, och ga'mos, äktenskap), bot., dets. som fanerogamer (se d. o.).

Si fra'ctus illaba'tur o'rbis, impa'vidum fe'-rient rui'næ, lat., om världen störtar samman, skola ruinerna finna honom oförskräckt.

Siga'mbrer 1. Suga'mbrer, en forntysk folkstam, bosatt vid Rhen.

Sigar, fornnordiskt hjältenamn, vanligt i hjältesagorna.

Si'gbert, fornnordiskt och forntyskt mansnamn (av sigr, seger, och bert, lysande, bjärt).

Si'gel, pl. Si'gler (av lat. si'gulæ Utteræ, enstaka bokstäver), förkortningstecken i filologi och stenografi, ett ords återgivande med en 1. några av dess bokstäver.

Sigelfnde, astr., en av småplaneterna.

Si'gfrid (ty. Siegfried, fordom Sigufrid, av sig, seger, och frid, fred), mansnamn. Buret av den mest frejdade

hjälten i de

germanska sagorna, nordens Sigurd Fåfnesbane, och av helgonet S:t Sigfrid, som döpte Olof Skötkonung. — Sigfrids-mässan, en i febr. i Växjö hållen marknad.

Si^gge 1. Siggeir, fornnordiskt mansnamn (av sigr, seger, och geirr, spjut). — Sigge Fridulfsson, ett på 1600-t. Oden tilldelat namn.

Si'gibert, frankiskt konunganamn.

Sigi'll {lat. sigi'llum?), insegel, stämpel, avtryckt i lack, vax etc.; stamp, varmed ett insegel påsättes. — Sigi^lla, se under följ. ord. —• Sigilla'ria, fornromersk vintersol-ståndsfest (av lat. si gilla, "små bilder", dockor som gåvos åt barnen); paleont., ett till urvärldens flora hörande träd, som fått sitt namn därav, att bladärren på stammarna likna sigiller. — Sigilla'-tim, särskilt, var för sig. — Sigillbrosk, anat., ringbrosket i struphuvudet. — Sigilljord = Bolus (se d. o.). — Sigillo-grafi', sigillkunskap. — Sigi'llum confes-sio'nis, biktens insegel; djupaste tystnad.

— Sub sigi'Ilo confessio'nis, under biktens insegel. — S. s. sile'ntii, under tystnadens insegel. — S. s. vola'nte, eg. under flygande sigill; med öppet sigill.

Sigismund 1. Si'gmund, fornnordiskt och forntyskt mansnamn (av sigr, seger, och mund, beskydd, vård, värn). Buret av svenska, tyska och polska furstar.

Si'gma, namn på grekiska bokstaven S. — Sigmati'sm, oförmåga att rätt uttala s-Ijudet.

Si'gma roma'num = S romanum (se d. o.).

Sigmoide'us, lat.. S-formad.

Si'gmund, se Sigismund; nord. myt., fader till Sigurd Fåfnesbane.

Si'gna, lat., se Signum.

Si'gna anamne'stica, se under Anamnesti-cum,.

Signa'l {fr. signal, av lat. si'gnum, tecken), överenskommet tecken, varmed man lämnar vissa underrättelser. — Signalappa-ra't, inrättning för signalering. — Signalbok, Signalcode, Signalkod, förteckning över signaler och deras iDetydelse. — Signalbrev 1. Sejnbrev, äldre namn på vanligen hemlig signal bok för örlogsmän.

— Signaleme'nt 1. Signalema'ng, noggrann beskrivning på en persons yttre. — Signale'ra, anmäla 1. underrätta genom överenskomna tecken. — Signalfejden, av Bj. Björnson 1872 framkallad strid i Norden, emedan han ville att man skulle "ändra signaler" gentemot Tyskland, som borde bliva den ledande staten i ett pan-germanskt förbund. —• Signalflagg, Signalhorn, Signallanterna, föremål av nämnda slag, med vilka signaler givas. — Signal--lod, släplod, som automatiskt signalerar, då lodet berör botten. — Signalväs^n, den del av militär organisation, vars huvuduppgift är signaltjänst. — Signali'st, militärperson, som utför signalering. — Inter-

nationella signalboken, ett av de flesta handelsmarinema antaget signalbrev.

Signatu'r, Signatä'r m. fl., se under Signum.

Si'gne 1. Signy, fornnordiskt kvinnonamn (av sigr, seger, och ny, nymåne). Jfr Hagbard,

Signe'ra, Signe't m. fi., se under Signum.

Signeri' (av lat. signum, tecken), eg. "göra korstecken"; besvärjelse, vidskepligt bruk o. d.

Signifie'ra {lat. significa're), tillkännagiva, antyda, beteckna. — Signifikatio'n, betydelse, mening; tillkännagivande. — Signifikativ, Signifika'nt 1. Signifia'nt, som noga betecknar; betydelsefull; uttrycksfull.

Signore, ital. (1. sinjå're), herre. — Signora (L sinjå'ra), fru, fröken. — Signoria (Z. sinjåri'a), herrskap; i tilltal: härlighet (t. ex. vo'stra signoria, ers härlighet); under medeltiden den venezianske dogens ministerium. — Signorina {1. sinjåri'na), fröken, ung dam.

Si'gnum, pl. Si'gna, lat., tecken, kännetecken. — Signum exclama'ndi, se under Excla-mera. — S. interroga^ndi, frågetecken. — S. repetitio'nis, återupprepningstecken (:,:). — Signatu'r (lat. signatu'ra), beteckning; namnteckning; författarmärke i form av initialer, ett förk. namn 1. d. (jfr Psevdonym); påskrift (på apoteksflaskor etc.); tonk., generalbasens siffror och tecken (#, b, ^ etc.). — Signatu'ra re'-rum, lat. (tingens kännemärken), utmärkande egenskaper hos läkemedel, vilka enl. gammal tro genom sin likhet med kroppsdelar, sjukdomstecken o. d. skulle förråda deras spec. kraft att bota vissa sjukdomar. — Signatä'r (fr. signataire), undertecknare av ett fördrag. — Si gnat ärmakter, stater, som undertecknat ett fördrag. — Signe'ra (lat. signa're), teckna, beteckna; underteckna. — Signeri' (av verbet signa, ty. segnen), besvärjelse. — Signe't (mlat. signe'ttim), sigill; stamp, varmed man påsätter ett insegel. — Signes-tur, se Detur, signetur.

Signy, se Signe.

Sigrdriva (Segerdriva), nord. myt., en val-kyria.

Si'grid 1. Si'ri, fornnordiskt kvinnonamn (av sigr, seger, och red 1. rid, benägen, redobogen, villig). Buret av Erik Segersälls maka med tillnamnet Storråda och lagman Bengt Magnussons hustru med tillnamnet den fagra.

Sigrma'l, segerlön.

Si'grun, nord. myt., en valkyria, Helge Hun-dingsbanes älskade, som säges hava haft en föregående livsform under namnet Svåfva och en efterföljande under namnet Kära.

Si'gsten, fornnordiskt mansnamn (av sigr, seger, och steinn, sten).

Sigt, se Sikt.

Si'gtryg 1. Sigtrygg, fornnordiskt mansnamn (av sigr, seger, och tryggr, säker, trygg).

Sigtväxel, se Siktväxel.

Si'gune, astr., en av småplaneterna.

Si'gurd, fornnordiskt och forntyskt mansnamn, svenskt, norskt och danskt konunganamn = Sigvard (se d. o.). — Sigurd Fa'fnesbane, nord. myt., Nordens mest frejdade sagohjälte, uppkallad efter den av honom dräpte draken Fafne (se Fafne). Sedan han äktat konung Gjukes dotter, Gudrun, bragtes han om livet på anstiftan av valkyrian Brynhild, hans förra trolovade, som åt honom fött dottern Åslög. — Sigurdsristningar, bildframställningar av sagan om Sigurd Fafnes-bane.

Si'gvald, fornnordiskt och forntyskt mansnamn (av sigr, seger, och vald, välde, makt, våld).

Si'gvard, fornnordiskt mansnamn (av sigr, seger, och värd 1. varör, vård, värn, beskydd).

Si'gyn, nord. myt., Lokes hustru, som i en skål uppsamlar giftet av den över hennes fängslade make upphängda ormen.

Sihetfernissa, se Semecarpus.

Sihr, se Ser.

Sika'ner (lat. sica'ni), Siciliens urinvånare.

Si'kel (hebr. scheke'l), vikt och mynt hos de gamla hebréerna.

Si'kher (av sanskr. sikhsha, lärjunge), ett av hinduen Nanak (d. 1538) stiftat indiskt religionssamfund, vars lära är en blandning av muhammedanism och brahman-ska trossatser.

Sikkimi'n, farm., se Stjärnanis.

Siko'ria, annan form för cikoria (se d. o.).

Siksläktet, zooL, ett släkte laxfiskar, Core'-gonus.

Sikt (t^. Sicht), handelst., uppvisning av en växel. Jfr Kort sikt. Lång sikt. — Sikt-växel, en växel, som betalas vid uppvisandet.

Siku'ler, ett italiskt folk på Sicilien.

Si'laus selinoi'des, hot., ängssticka, sällsynt skånsk umbellat. .

Silbergroschen, förr ett preussiskt skiljemynt av silver = ungefär 9 öre. Jfr Thaler.

Sile'n (gr. Seileno's 1. Sileno's, lat. SiWnus), gr. myt., Dionysos' fosterfader och ledsagare, ofta framställd skallig, drucken och ridande på en åsna. — Sile'ner, gruppnamn för demoner av Silens typ i Diony-sos följe.

Sile'ne, hot., glim, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — S. aca'ulis, fjäll-glim. —• S. noctiflo'ra, nattglim, välluktande mot natten. — S. nu'tans, backglim. — S. veno'sa, tarald. — S. visca'ria, klibblim.

Sile'neæ 1. Silena'ceæ, bot., underfamilj av fam. Caryophylla'ceæ.1212

Silentia'rms (av lat. sile'ntium, tystnad), rom. fornk., slav, som hade tiil uppgift att tillse, att det hölls tyst i huset; ordnings-och tystnadsvakt i kejsarpalatsen.

Sile'ntium, lat. (1. -tsium), tystnad. — A'l-tum silentium, djup tystnad. — Perpe'-tuum silentium, evig tystnad.

Silent le'gis i'nter a'rma, lat., lagarna tiga under vapenbrak, i krig tiga lagarna.

Sile'nus, se Silen.

Sileshår, bot., se Drosera.

Sile'sia, lat. (Schlesien), astr., en av småplaneterna. — Silesi'acum, bot., schlesisk.

Sile'sias, benämning på lärfter och shirting från Sachsen.

Si leva'no i sordi'ni, ital, tonk., man avtage sordinen.

Silhue'tt (/r. silhouette), skuggporträtt, skuggbild, utklippt i svart papper, uppkallad efter den franske finansministern Silhouette (d. 1757). — Silhuette'ra, avbilda i silhuett. — Silhuettö'r, silhuettklippare.

Si'lica-tegel, ett högeldfast kvartstegel.

Si licet ve'rbo, lat., om man så får uttrycka sig.

Sili'cias, lat., silikat.

Silici'der, kem., föreningar mellan kisel och metaller.

Sili'cium, lat. (av si'lex, flinta), kem., kisel (se d. o.).

Siliciumkarbi'd, se Carborundum.

SiIiculo'sæ, bot., underfam. av Crucijeræ.

SilihdaV, SilikdaV 1. Silikdar-Aga (av arab. silåh, vapen), turk., sultanens vapendra-gare.

Silika't (av lat. si'lex, flinta), kem., kisel-syrade salter.

Siliqua, lat., bot., skida. — S. du'lcis, johan-nesbröd. — Siliquo'sus, rik på skidor.

SiIiquo'sæ, bot., underfamilj av fam. Cruci-feræ (se d. o.).

Sili't, elektriskt motståndsmaterial, närsläkt at med silundum (se d. o.).

Silja, bot, svenskt namn på ett flertal um-bellater.

Silk-cotton-tree, se Ceiba.

Silke, tråd, spunnen av silkesmaskens ko-kongfiber. Se Siden.

Silkesbomull, se Kapok.

Silkesgrönt, kromgrönt.

Silkesmasken, se Siden.

Silkessnöret. Turkiets sultan brukade förr, när han ville göra sig av med en misshaglig ämbetsman, tillställa denne ett silkessnöre, vilket som symbol av hängrepet innebar en uppmaning till denne att ta sig själv av daga. I överförd betydelse beteckning för en förtäckt uppmaning att begära avsked från en befattning.

Silkestvål, se Alicantetvål.

Silkgrass, ananashampa.

Silkwormgut, eng. {1. silkoå'mgutt), med., suturmaterial av silkesmaskens tarm.

Sillabub, eng. (1. si'lläböbb), en dryck av mjölk, vin (1. rom), socker och kryddor.

Sillbyss, se Buss.

Siller {gr. si'lloi, av si'llos, hån, spe), pl., ett slags forngrekiska parodierande dikter, i vilka berömda filosofers och skalders uttalanden förlöjligas. — Sillogra'f (av gr. grajein, skriva), satirisk diktare.

Sillery, fr. (1. sillöri'), ett slags vitt champagnevin, uppkallat efter en by i franska departementet Marne.

Sillimanni't, miner., ett med andalusit besläktat mineral, som finnes i Nordamerika.

Sillogra'f, se under Siller.

Sillome'ter, sjöv., ett slags logg (se d. o.).

Sillvalen, zool., se Balænoptera.

Si'lo, sp., förvaringsrum för säd 1. foder.

Siloainskriften, fornhebreisk inskrift i väggen till Siloakanalen i Jerusalem, antagligen från konung Hiskias tid.

Silo^xikon, dets. som Carborundum (se d. o.).

Si'lphium, bot., nordamerikanskt växtsläkte av fam. Compo sitæ med många som prydnadsväxter odlade arter; farm., en i forntiden högt värderad drog av obekant ursprung.

SiWtt, se Silhuett.

Silu'ndum, ett i värmeapparater använt elektriskt motståndsmaterial, framställt genom upphettning av kolstycken till 2,000° i en blandning av koks och sand 1. i siliciumkarbid.

Silu'riska formationen, Silurformationen 1. Silursystemet, geoL, ett av de paleozoiska systemen (se d. o.).

Silu'rus, zool, fisksläktet m a 1 a r.

Si'lva, lat., skog. — Silva marcia'na 1. ni'gra, Schv^artzv^ald. — Silva'ticus, Silve'stris, bot., växande i skog, vild.

Silva'nus (av lat. si'lva, skog), rom. myt., skogarnas, herdarnas och lantmännens gud.

Silvbergi't, miner., manganhaltigt järn-talk-bisilikat från Silvberg.

Silver {lat. arge'ntum), kem., ett sedan forntiden känt vitt, glänsande och smidigt metalliskt grundämne, som i naturen förekommer dels gediget, dels förenat med klor 1. svavel. — Silveramalga'm, miner., består av silver och kvicksilver. — Silverbisam, skinn av Desmannäbbmöss. — Silverblad, bot., se Lunaria. — Sil-verblände, miner., dets. som Rothgülden (se d. o.). — Silverbromi'd och Silver-jodi'd, bromsilver och jodsilver, användas i

fotografien. — Silverbrons, tekn., bere-des och användes på samma sätt som guldbrons (se d. o.). — Silverbröllop, fest till minne av tjugufem års äktenskap. — Silvercyani'd, cyansilver, erhålles om en lösning av cyankalium fylles med silver-nitrat. Brukas till galvanisk utfällning av silver. — Silverfisken, zool., se Argentina. — Silverglans, miner., består av sil-

ver och svavel. — Silverglitt, se Oxidum plumbicum. — Silverglänsande moln, meteor.y nattmoln. — Silvergran, hot.y A'bies pectma'ta, ett i s. och mell. Europa växande barrträd, som lämnar ett förträffligt virke och s. k. Strassburgterpen-tin. — Silvergyllen, ett silvermynt från 1500-t. — Silverhornerz, miner.^ klorsil-ver. — Silverkasei'n, dets. som Argonin (se d. o.). — Silverknekt, förr benämning på två betjänter, som utan att själva servera biträdde taffeltäckarna vid det kungliga bordet. — Silverlejonet, se Kuguaren. —• Silverlönn, hot., se Acer. — Silvermoln, meteor., nattmoln. — Silvermyntfot, se Myntfot. — Silvernitra't, se Nitras argenticus. — Silveroxi'd och Silversuperoxid, två oxider, som fås av silver och syre. — Silverpoppel, bot., se Populus. — Silvertorsk, zooL, se Gadi-culus. — Silvervitt, blyvitt. — Silverört, bot., se Potentilla.

Silve'ster, Silvius och Silvia, mans- och kvinnonamn, se Sylvester etc.

Silvrentopp, nord. myt., en av åsarnas hästar.

Silybum maria'num, bot., syn. Carduus Ma-rianus (se d. o.).

Si'ma (av Si, kisel, och Mg, mangan), den undre delen av jordens litosfär, som huvudsakligen består av kiselsyra och mag-nesia.

Sima, gr., byggn., rännlist, kranslistens översta del.

Si'mandron (av gr. se'mantron), klocka.

Simaru'ba officina'lis, bot., ett till fam. Simaruba'ceæ hörande, i Cayenne växande trädslag, vars bark, Co'rtex simaru'bæ, nyttjas som magstärkande medel.

Simaruba'ceæ 1. Simaru'beæ, bot., tropisk växtfamilj av träd och buskar. Barken och veden av många arter ha medicinsk användning. Se Quassia, Picrasma, Ailan-thus och Simaruba.

Simeisa, astr., en av småplaneterna.

Si'meon 1. Si'mon, hebreiskt mansnamn (av schimön, bönhörelse, och detta av schdma, höra), den bönhörde. Buret av en av patriarken Jakobs och Leas söner, huvudman för den efter honom uppkallade stammen.

Simeti't, miner., bärnsten.

Si'mia, lat., apa, zool., orangutangsläktet. — Si'miæ anthropomo'rphæ, människoliknan-de apor. — Simia est simia, etia'msi a'urea ge'stat insi'gnia, lat. ordspr., apan är och förbliver apa, även om hon prydes med gyllene smycken.

Si'mile, lat., liknelse; likhet. — Simile cla'u-dicans, en haltande liknelse. — 0'mne simile cla'udicat, varje liknelse haltar.

Si'mili- (av lat. si'milis, lik), i sammansättningar konstgjord, imiterad.

Simi'lia simi'libus cura'ntur, se Homeopati.

Si'milidiamant (av lat. si'milis, lik), diamantimitation av glas, som innehåller

tallium (se d. o.) och är starkt ljusbrytande.

Similis simili ga'udet, lat. ordspr., lika barn leka bäst, kaka söker maka.

Similo'r (av lat. similis, lik, och fr. or, guld) = Mannheimguld (se d. o.).

Simia, se Semla.

Simle, no., renko.

Sfmmentalboskap, västschweizisk nötboskapsras. Anses vara en av Europas för-mämsta raser.

Si'mon, hebreiskt mansnamn = Simeon (se d. o.). Buret av Jesu broder, av den apostel, som hade tillnamnet Zelotes (ivra-ren), och av aposteln Petrus. — Simoni' (efter den i Apostlagärningarna 8:18 omtalade trollkarlen Simon Magus, som ville köpa kraften att meddela den Helige ande), handel med andliga ämbeten. — Simonia'ner, i 2:a årh. ett gnostiskt parti, enl. vilket Simon Magus (se föreg. ord) var "den största kraften".

Si'monavbrytare, elektrotekn., ett slags strömbrytare.

Simoni'sm, Simoni^ster, se Saint-simonism, Saint-simonister.

Simon i Sälle, dansk., gammal svensk och finsk danslek, som går ut på ett frieri på narri.

Si monume'ntum quæ'ris circu'mspice, lat., om du söker en minnesvård, så se dig omkring! (Inskrift på Chr. Wrens gravvård i den av honom 1675—1710 uppförda S:t Paulskyrkan i London.)

Simpa, zool., se Cottus.

Simpel (fr. simple, av lat. si'mplex), enkel, ringa; tarvlig; lumpen. — S. adelsman, ej greve 1. friherre. — S. soldat, menig man, ej befäl.

Simpelkord 1. Simpelkort (av fr. simple cord, enkelt snöre), hårt tvinnat lingarns-snöre av 6 till 12 fina trådar, till tjockleken närmast likt segelgarn.

Simplex, lat., enkel. — Simplexpålar, byggn., direkt i jorden gjutna pålar av betong, (genom neddrivning av en järntub, som fylles). — Simplex sigillum ve'ri, sanningens enkla märke. — Simpli'cia, pl., med., enkla, osammansatta läkemedel. — Simplicia simpli'cibus, det enkla botas med det enkla, en av homeopatiens huvudregler. — Simplicidenta'ta, zool., gnagare, som blott ha två övre framtänder. — Simplici'ssimus, den mycket enfaldige, titel på en av den tyske författaren Grimmelshausen 1669 utg. berömd roman, som skildrar 1600-t:s seder; namn på en tysk skämttidning. — Simpli'citer, lat., Simplement, fr. (1. sängplöma'ng), enkelt, helt enkelt. — Simplicite't (lat. simpWci-tas), enkelhet; rättframhet; enfald. — Simplifie'ra 1. Simplifice'ra (av lat. fa'-cere, göra), förenkla, göra enkel. — Sim-plifikatio'n, förenkling. — Simplifika-tionssystemet, tonk., ett förenklat orgel-1214

byggnadssätt, uppfunnet av abbé G. J. Vogler.

Sims, ty.y dets. som gesims. — Simshyvel, smal trähyvel med 10—50 mm. brett järn, vanligen något bredare än hyvelns sula.

Simson (hebr, Schimschon, troligtvis av sche'mesch, sol), mansnamn. Buret av en judisk nationalhjälte, filistéernas jättestarke motståndare.

Simsäck, krigsk.y säck av vattentät väv, som fylles med halm och ersätter båt vid förandet av hästar och manskap över ett vattendrag.

Simula'ker (fr. simulacre, nylat., simu-la'crum, av lat. simula're, låtsa), krigsk., låtsad drabbning av till övning sammandragna trupper.

Simula'nt, Simulatio'n, Simula'tor, se under följ. ord.

Simule'ra {lat. simula're), låtsa, förställa sig, falskeligen uppgiva. —• Simula'nt 1. Simula'tor, person, som simulerar. — Si-mulatio'n, förställning; falsk uppgift.

Simulta'n {nylat. simulta'neus, av si'mul, på en gång, tillsammans), gemensam, liktidig. — S. färgkontrast, färgsynvilla. — Simultaniakttagelser, observationer, som vid exakt samma tidpunkt på dygnet (alltså ej lokal tid) verkställas på olika orter. — Simultanjordskalv, se Reläjordskalv. — Simulta'neum 1. Simultankyrka, tempel,

som begagnas av olika religionspartier. — Simultanskola, skola, i vilken lärjungar av olika trosbekännelser erhålla gemensam undervisning i alla ämnen utom religion, vari skild undervisning meddelas. — Simultanympning, med., samtidig aktiv och passiv immunisering. — Simulta'nea, gemensamma 1. allmänneliga ting. —• Simultaneite't, sammanträffande av händelser; samtidighet.

Sin, mat., funktionstecken för sinus (se d. o.).

Sin, myt., babylonisk mångud.

Si'na, latiniserad benämning på Kina. — Sinolo'g, kännare av kinesiska språket och litteraturen.

Sinai'ticus, lat., "från Sinai", se Codex Si-naiticus.

Sinalbi'n, kem., en glykosid i fröna av Sina'-pis a'lha. Se Senap.

Sin' al fi'ne, ital., tonk., (omtagning) ända till styckets slut. — Sin' al segno (1. -se'njå), ända till tecknet.

Sinapi'n, kem., alkaloid, som i form av sulfo-cyanat förekommer i svartsenap, samt i form av glykosiden sinalhin även i vitsenap. Se Senap.

Sina'pis, hot., senap, växtsläkte, tillhörande fam. Cruci'feræ. — S. a'lba, vitsenap, odlad (även i Sverige). — S. arve'nsis, åkersenap. —• S. ni'gra, svartsenap, odlad senapsväxt.

Sinapfsm {gr. sinapismo's), m,ed., senapsdeg, senapsplåster.

Si natu'ra ne'gat, fa'cit indigna'tio ve'rsum,

lat., om talangen icke räcker till, skall harmen medverka till att frambringa en dikt. {Juvenalis.)

Since're et consta'nter, lat., uppriktigt och ståndaktigt (preussiska Rödaörnsordens devis).

Sincerite't (av lat. sinceWus, uppriktig), uppriktighet, rättsinnighet.

Sinciput (av lat. semicaput, halva huvudet), främre delen av huvudet; anat., pannan, pannbenet.

Sinclairs visan, visa av A. Odel om Malcolm Sinclair och hans mottagande på Ely-seiska fälten av Karl XII. Sinclair mördades år 1739 på anstiftan av ryska regeringen, då han var på återväg från en beskickning till Turkiet.

Si^ndaco, ital. {1. -kå), högste styresmannen i italienska kommuner.

Sinda'l, ett slags i medeltida folkvisor omnämnt, högt skattat taft.

Si'ndbad, vittberest sjöman i "Tusen och en natt".

Sinders (eng. cinders), ett slags avfallskol vid kokstillverkning.

Sindhi', ett nyindiskt språk.

Sindo'n, gr., ett slags i forntiden till kläder brukat muslin från Indien och Egypten.

Sindra, nord. myt, en av Heimdalls nio mödrar.

Si'ndre, nord. myt., en konstförfaren dvärg.

Si'ne, lat., utan. — S. a'nno, lat., utan år, utan tryckår.

Sinear, Bibelns namn på Babylonien.

Sine Ce'rere et Ba'ccho friget Ve'nus, lat., utan Ceres och Backus fryser Venus, d. v. s. utan vin och bröd är kärleken död. {Terentius.)

Sine du'bio, lat., utan tvivel.

Sinéer, bibliskt namn på ett folk i Libanontrakten.

Sine i'ra et stu'dio, lat., utan hat och förkärlek, d. v. s. opartiskt.

Sineku'r (av lat. si'ne, utan, och cura, omsorg), tjänst med god lön för litet arbete, latmanstjänst.

Sine lo'co, lat., utan ställe, utan tryckort.

Sine loco et a'nno, lat., utan ställe och år, utan tryckort och tryckår.

Sine mo'ra, lat., se under Mora.

Sine no'mine vu'lgus, lat., en namnlös hop.

Sine o^pe divi^na ni'hil vale'mus, lat., utan Guds hjälp förmå vi intet.

Sine pe'nnis vola're ha'ud fa'cile est, lat., det är icke lätt flyga utan vingar.

Sine præjudi'cio, lat., utan förfång; utan ansvar, utan kostnader.

Sine qua non, lat., se Conditio sine qita non.

Si'ner, nord. myt., en av åsarnas hästar.

Sinfoni'a, Sinfonie'tta, se Symfoni.

Sing., förk. för singularis.

Singakademie, ty. {1. -mi'), sångsällskap.

Singale'ser, se Singhaleser.

Singel {eng. single), ensam, enstaka; ten-Singel—Sinus

nisspel en mot en. — Singelkort, ensamt kort i färg i kortspel. — Singla, spela ut ett singelkort; spela en mot en.

Singel 1. Singels {eng, shingels), grovt grus, till ballast och betong.

Singleton, eng. {1. si'ngöltönn; av lat. si'ngu-lus, enkel), spelt, ensamt kort av en färg.

Singhala, inhemska namnet på ön Ceylon. — Singhale'ser, huvudmassi^m av den indiska folkstammen på ön Ceylon. •— Singhale'-siska, Ceylons tal- och litteraturspråk.

Single, eng., se Singel.

Single scull, eng. (Z. singl sköll), kapproddbåt med ett par åror.

Single Tax, eng. (1. singl täx), enl. georgis-mens reformprogram en skatt {eng. tax), varigenom jordräntan och annan därmed besläktad inkomst skulle indragas till staten och som då skulle utgöra statens enda inkomstkälla.

Singlo, se Twankay.

Sing-po, kinesiskt folkslag.

Singrön, hot., se Vinca.

Sing-sing, amerikanskt statsfängelse i byn Ossining (staten New York), uppkallat efter indianstammen sin-sinck.

Singula'ris, lat., ental; språkv., form för uttryckande av ental, ordens entalsform.) (Pluralis. — Singulari'st, person, som uppfattar 1. framställer det enskilda. — Singula'riter, i entalet. — Singulari-te't, besynnerlighet, egenhet. — Singula'-rium, med., ett mot någon viss sjukdom särdeles verksamt läkemedel.

Singularsuccession, se under Succession.

Singuliär 1. Singulјä'r {fr. singulier, av lat. singulaWis, se d. o.), särskild; sällsynt,utmärkt; egendomlig, besynnerlig, — Singu-lièrement (Z. sängyliäröma'ng), synnerligen, i synnerhet; utmärkt; sällsamt, besynnerligt. Jfr Singulär.

Singu'ltus, lat., suckande, snyftande, stönande; med., hicka.

Singulä'r, mat., singulära punkter på en kurva äro inflexionspunkter, multipelpunkter och spetsar.

Sinigri'n, kem., kaliumsaltet av myronsyran, en glykosid, som förekommer i svartsenap. Se Senap.

Si'nims land, gamla bibelöversättningens (efter Luther) återgivande av det som i den nya kallas sinéernas land och som förr ansågs betyda Kina, men troligen avser ett mycket mera närbeläget land.

Si'nis, gr. myt., sagofigur, son till Poseidon, som höll till på Korintiska näset, där han rövade och mördade resande genom att låta dem sönderslitas mellan spända trädtoppar. Teseus lät honom vederfaras samma öde.

Sini'sm (av Sina, Kina), kinesiskt låneord 1. uttryckssätt.

Sini'ster, lat., vänster; otymplig, förvänd; ogynnsam, olycklig, olycksbådande, skad-

lig. — Sini'stra ma'no, ital., vänstra handen. —• Co'lla sinistra, ital., tonk., med vänstra handen.

Sinka 1. Zinka (av ty. zinken, förse med taggar), hopfoga bräder i hörn med tappar, som inpassas i motsvarande urfräs-ningar; hopfoga trasiga porslinspjäser medelst metalltrådskrampor.

Sinkabi'rum (härledn. okänd), skämtsam benämning på arrest.

Sinkadu's (av fr. cinq et deux, fem och två), se Cinkadus. Bildligt örfil; slump, "skräll".

Sinkfräsmaskin, maskin, som användes vid sinkning av trä. Se Sinka.

Sinking fund, eng. (1. - fönd), sjunkande fond, en för avbetalning av statsskulden avsedd fond, som bildas därigenom, att en del av statsinkomsterna årligen avsättas.

Sinmara, nord. myt., binam till Mimes maka.

Sinndikt {ty. Sinngedicht), svensk 1600-talsbenämning på en dikt i epigramstil.

Sinnigru'n 1. Kaliummyrona't, en glykosid i fröna av Bra'ssica ni'gra. Se Senap.

Sinngrön, hot., se Vinca.

Sinni'ngia, hot., brasilianskt örtsläkte av fam. Gerania'ceæ. — S. specio'sa, gloxinia, odlas som krukväxt i ett stort antal varianter {Gloxi'nia hy'hrida).

Si'no (framför vokal Sin'), ital., ända till.

Sinolo'g, se under Sina.

Sino-tibeta'nska språk, dets. som indokine-siska språk.

Si non ca'ste, ca'ute ta'men, lat., om icke kysk, dock försiktig.

Sino'pel {fr. sinople), herald., grön färg.

Sinso'nte, mexik., zool, amerikanska näktergalen {Tu'rdus polygWttus).

Sinter, ty. (av sintern, drypa), geol, mine-raliska massor, som bilda sig av i vatten lösta ämnen; droppsten.

Sintring, begynnande smältning av mineral-kom, som upphettas till hög temperatur; överföring av pulverformig malm till styckeform i oxiderande atmosfär, varvid samtidigt svavelrening erhålles.

Sinto, nationalreligion i Japan.

Sint, ut sunt, aut non sint, lat., må de vara så, som de äro, 1. ock ej finnas till, yttrande av påven Klemens XIV fällt om jesuiterna.

Sinu'mbra-lampa (av lat. si'ne, utan, och u'mhra, skugga), en lampa, som ej kastar någon skugga på de henne omgivande föremålen.

Sinuo'sa, hot., vågig.

Sinuosite't, se under följ. ord.

Si'nus, lat., vik, havsbukt; anat., barm; ut-buktning, insänkning, med luft fylld hå-lighet i människokroppen; mat., en av de trigonometriska 1. goniometriska funktionerna. — S. fronta'lis, anat., pannbenets håla. — S. maxilla'ris, överkäkshålan. — S. ple'uræ, lungsäckens komplementärrum. — S. sphenoida'lis, kilbens-1216

hålan. — Sinusbusso'1 (av fr. houssolcy kompass), fys., magnetnål med rörlig strömledare till mätande av en galvanisk ström. — Sinuosite't, buktig*het, vågfor-mighet, hålighet. — Sinuö's, krokig, buktig, vågformig.

Si o'mnes conse^ntiunt, e'go non disse'ntio, lat., om alla äro överens, vill jag ej motsätta mig.

Si'on, se Zion. — Sioni'smen 1. Sioni'strörel-sen, en politisk rörelse med syfte att skaffa det judiska folket ett eget hemland. — Sionister, anhängare av sionismen.

Sioux {1. sjo), nordamerikansk indianstam, Dakotas (se d. o.), som av algonkinindia-nerna kallades nadowe' sing, "fiender", av fransmännen förvrängt till öknamnet sioux.

Si pa'cem vis, para be'llum, lat. ordspr., om du vill leva i fred, så var beredd på (rustad till) krig.

Sipa'hi {eng. seapoy 1. sepoy, pl. seapoys),^ de trupper i den brittisk-indiska hären^, som bestå blott av infödda soldater.

Si parva li'cet compo'nere magnis, lat., om man får jämföra smått med stort. (Ver-gilius.)

Sipho'nia, ela'stica, se Kautschuk.

Si'po, förk. för ty. Sicherheitspolizei, säkerhetspolis, en 1919 inrättad, militärt organiserad kår, som redan 1920 på de allierades krav måste ersättas med den rent civila Schutzpolizei (skyddspolis, förk. Schupo).

Sipoys = Seapoys, se Sipahi.

Sippa, bot., se Anemone och Pulsatilla.

Si quid fe'cisti nega, lat., om du har gjort något (ont), så neka därtill (en av jesuiternas grundsatser).

Si quis amat Christum, niu'ndus non di'ligit istum, nylat. ordspr., den, som älskar Kristus, hatas av världen.

Sir, eng. (1. sör; av lat. se'nior, äldre herre; fr. sieur och sire, se d. o.), herre (allmänt tilltalsord); nyttjas även framför en ba-ronets 1. knights dopnamn.

Si'rap, Si'rup 1. Sy'rup (fr. sirop, ital. si-roppo, eng. sirup, nylat. sy'rupus, av arab. sjerbet, dryck, sockersaft), en tjockflytande sockersaft, som fås vid beredning av socker; farm., trögflytande läkemedel, som består av en mättad sockerlösning, försatt med växtsafter 1. d. Jfr Syrup.

Sira't {ty. Zierat), prydnad, utsirning. — Siratlig, kruserlig, ceremoniös.

Sirch, det schweiziska namnet på sädesslaget Durra.

Sirda'r, engelsk form för Serdar (se d. o.).

Sire, fr. {1. sir; av lat. se'nior, äldre herre), allernådigste herre (titel, som brukas i tilltal till kejsare och konungar).

Sire'n, pl. Sire'ner {gr. seire'nes), gr. myt., havsdemon i form av en fågel med kvinnohuvud, vilken genom sin ljuvliga sång lockade sjöfarande i fördärv; fig., oemot-

ståndlig förförerska; även signalapparat, varmed skepp under dimma varnas för skär. — Sirenbildning, med., missbildning, varvid de nedre extremiteterna äro sammanväxta till en spets. — Sirendjur, zooL, Sire'nia, sjökor, förr till valdjuren räknade däggdjur, som leva vid havsstränder 1. i floder och nära sig av växtämnen. — Sirensång, locktoner, trollsång. — Akustiska sirenen, se under Akustik.

Si re'plica, ital, tonk., man upprepar, återtager.

Si'ri, se Sigrid.

Siri, astr., en av småplaneterna.

Siri'asis, gr. (av seiro's, brännande, men bildat efter Si'rius, hundstjärnan), med., solsting.

Siriska granater, miner., granater med dragning åt violett (från Sirian i Birma).

Si'rius, lat. (^av gr. seiro's, brännande), astr., den största och klaraste av stjärnorna i stjärnbiMen Stora hunden (a Ca'nis majo'ris). Jfr Hunddagarna.

Sirius, ett slags kamin.

Siriussilke, ett slags konstsilke.

Sirkar, hindost., uppsyningsman.

Siro'cko {ital. scirocco) 1. Siro'cco, meteor., en het, torr och förslappande vind, som om våren och hösten blåser i Italien och Nordafrika från s.o.

Siroli'n, sirap, som innehåller thiokol.

Siro'na, astr., en av småplaneterna.

Sirop, fr. {1. sirå'), sirap, mos; saft.

Sirra'b = Serab (se d. o.).

Sirrah, astr., se Andromeda.

Sirsa, bot., se Albizza.

Si'rup, se Sirap.

Sirvente's, provengalska (av lat. servire, tjäna), en provengalsk diktart, idkad av de forna trubadurerna.

Sirverk = Masswerk (se d. o.).

Sisa'lhampa, se Henequen.

Siselsläktet, zool., ett släkte ekorrar, Sper-mophilus.

Siskor, zool., se Acanthis.

Sisla, se Sissa.

Si'smisk (av gr. seismo's, jordbävning), hörande till jordbävning. — Sismogra'f 1. Sismome'ter = Seismograf (se d. o.). — Sismometrogra'f, en registrerande seismograf (se d. o.).

Sissa, Sissela 1. Sisla, kvinnonamn, förk. av Cecilia (se Cecilius).

Sissoa- 1. Sissoo-trä, indiskt rosenträ, se Blackwood.

Sista dagarnas heliga, se Mormoner.

Sista smörjeisen, ett av katolska kyrkans sju sakrament.

Si'ster, se Sistrum.

Siste'ra {lat. si'stere), ställa, sätta; hejda, anhålla; häkta; inställa sig för rätta.

Sisti'na, förk. för Cape'lla Sisti'na, Sixtin-ska kapellet.

Si'strum, lat., tonk., musikinstrument, sombegagnades av de gamla egypterna, särskilt vid deras Isisgudstjänst.

Si'su, finskt ord som betecknar envis ihärdighet, uthållighet och framgångsvilja.

Si'syfos (*lat. Si'syphus*), *gr. sag.*, en konung i Korint, som till straff för sina brott nödgades i underjorden vältra en tung sten uppför ett brant berg, från vars topp den alltid åter nedrullade. — **Sisyfosarbete,** lönlöst och mödosamt arbete.

Sisy'mbrium, *bot.*, senap, växtsläkte, tillhörande fam. *Cruci'feræ*. — **S. alti'ssimum,** hamnsenap, jämte **S. austri'acum, S. i'rio** och **S. orienta'le,** tillfälligt inkommen vid hamnar, kvarnar o. d. — **S. Loese'lii,** borstsenap. — **S. officina'le,** vägsenap l. duvkål. — **S. so'phia,** dillsenap.

Si'ta, *astr.*, en av småplaneterna.

Sita', *ind. myt.*, "fåran", en inkarnation av *Lakshmi* (se d. o.).

Si tace, *ital.* (*l.* - ta'tje), *tonk.*, eg. man tige; paus.

Si tacui'sses, philo'sophus mansi'sses, *lat. ordspr.*, om du hade tegat, hade du fortfarande blivit ansedd som vis (d. v. s. så hade du sluppit att röja din okunnighet).

Sitakrati', *gr.* (av *si'tos*, mat, och *krate'ia*, styrka, förmåga), *med.*, oförmåga att behålla näringsmedlen.

Sitatu'nga, se *Nakong*.

Si'tesis, *gr.*, "bespisning", hedersbevisning, som bestod i gratisbespisning på stadshuset under kortare l. längre tid.

Si ti'bi parva est res, tibi magna qui'es, *lat. ordspr.*, ju mindre ägodelar, dess mindre bekymmer.

Sitiofobi' l. **Sitofobi** (av *gr. si'tos*, mat, och *fo'bos*, fruktan), *med.*, fruktan för mat, fruktan att äta, ett slags sinnessjukdom. — **Sitiologi'** l. **Sitologi'** (av *gr. lo'gos*, lära), läran om näringsmedlen.

Si'tis, *lat.*, törst.

Sitj, eg. förhuggning; kosackläger.

Sitkacypress, *bot.*, se *Chamæcyparis*.

Sit mo'dus in re'bus, *lat.*, det måste vara måtta i allt.

Sitofobi', Sitologi', se *Sitiofobi, Sitiologi*.

Sitofy'lakes, *gr. fornk.*, spannmålsfogdar, ämbetsmän, som övervakade spannmålsinförseln samt mjöl- och brödhandeln i det forna Aten.

Sitoge'n, "växtköttextrakt", ett av jäst framställt ersättningsmedel för köttextrakt.

Sits, fint, kattunliknande bomullstyg med tryckta mönster.

Si'tta, *zool.*, nötväcksläktet.

Sit ti'bi (l. **i'lli**) **te'rra le'vis,** *lat.*, må mullen vara dig (l. honom) lätt, vila i frid!

Sitting Bull, "den sittande tjuren", ryktbar amerikansk indianhövding. Se *Dakotas*.

Sittra, se *Zittra*.

Situatio'n, *fr.* (av *lat. si'tus*, läge), belägenhet, läge, ställning; tillstånd; en persons levnadsförhållanden; den förhandenvarande politiska ställningen. — **Situationsartikel,** avhandling om det förhandenvarande politiska tillståndet. — **Situationsbok,** se *Etatsbok*. — **Situationsplan** l. **Situationsritning,** ritning, där en byggnads läge angives. — **Situationsstycke,** dramatisk dikt, som förnämligast framhäver situationerna. — **Situe'rad** (*fr. situé*), belägen.

Si'tula, *lat.*, kruka, ämbar, ett slags bronskärl från slutet av bronsåldern och början av järnåldern.

Si'tus inve'rsus, *lat. med.*, "omkastat läge" hos ett organ.

Sit ve'nia ve'rbo, *lat.*, eg. man tillåte ordet; må uttrycket tillåtas, med förlov sagt, med respekt till sägandes.

Sium, *bot.*, växtsläkte, tillhörande fam. *Umbelli'feræ*. — **S. ere'ctum,** bäckmärke. — **S. falca'ria,** skärfloka. — **S. latifo'lium,** märke, vattenmärke.

Siv, *nord. myt.*, Tors maka, åt vilken Loke, sedan han avskurit hennes lockar, måste anskaffa ett av Ivaldes söner förfärdigat hår av guld.

Si'va l. **Schi'va** (av *sanskr. çiva*, lycklig), *ind. myt.*, en av hinduernas högsta gudomligheter, dödens representant, som jämte Brahma och Vischnu bildar treenigheten.

Siwa, *astr.*, en av småplaneterna.

Si'vald = *Sigvald* (se d. o.).

Siva'n, *hebr.*, i judarnas kyrkliga år den tredje, i deras borgerliga år den nionde månaden.

Sivathe'rium giga'nteum, *paleont.*, ett till urvärldens fauna hörande, jättestort djur, varav lämningar funnits i Himalayas sandkullar.

Si've l. **Seu,** *lat.*, eller.

Si vis ama'ria, a'ma, *lat.*, om du vill bli älskad, älska själv. (*Seneca*.)

Si vis pa'cem, pa'ra be'llum, se *Si pacem vis* etc.

Si volga l. **Si vo'lti,** *ital., tonk.*, vänd, vänd om (bladet)! — **Si volti su'bito,** vänd hastigt!

Sixte (*l.* sixt), franskt mansnamn, förk. av *Sixtus*.

Si'xten, mansnamn, enl. somliga av *Sigsten* (se d. o.), enl. andra av *Sixtus* (se d. o.).

Six-termometer, *fys.*, ett efter uppfinnaren, engelsmannen *Six*, uppkallat instrument, vilket tjänstgör både som *maximi-* och *minimitermometer* (se d. o.).

Sixti'nska kapellet, ett av påven *Sixtus IV* år 1473 i Vatikanen i Rom uppfört kapell, världsberömt för sina målningar av de italienska mästarna Michelangelo och Rafael och för den präktiga kyrkomusik, som under påskveckan utföres därstädes. — **S. madonnan,** en i sixtinska kapellet befintlig, världsberömd bild av den heliga Jungfrun, målad av Rafael.

Si'xtus, latinskt mansnamn (av *lat. se'xtus*,1218

sjätte, 1. av gr, xysto's, glättad, putsad, polerad). Buret av fem påvar.

Sj-, se även Ch-, Sch- och Sh-.

S. J., förk. för lat. Societas Jesu, Jesu sällskap, Jesuitorden; förk. för Statens järnvägar.

Sja'ban, se Schaban.

Sjablo'n, Sjabra'k, Sjagg, se Schablon, Schabrak, Schagg.

Sjaffat, en bantunegerstam.

Sjagrä'ng, se Chagrin (av turk. sag-sagri).

Sjah, Sjàhnàme, se Schah, Schàhnàmeh.

Sjaka'l, Sjakå', Sjal, Sjama'ner, Sjampo-ne'ra m. fl., se Schakal, Schakå o. s. v.

Sja'kyamuni, se Qakyamuni.

Sjamasj, babyl. myt., babylonisk solgud.

Sj ammar, en beduinstam.

Sja'mo, kin., sandöken.

Sjan 1. Shan Tai (se d. o.).

Sjanga'lla 1. Sjanga'llo, i Abessinien namn på hedniska negerfolk.

Sja'nker, se Schanker.

Sjararaka, zool., se Bothrops.

Sjasjka, se Schaschka.

Sjauva'l, tionde månaden i muhammedanska kalendern.

Sjeba't, hebr., i judarnas kyrkliga år den elfte, i deras borgerliga år den femte månaden.

Sjeich, Sjeich-ul-isla'm, se Scheich o. s. v.

Sjellaha, en marokkansk berberstam.

Sjer 1. Sje'ri = Scheri (se d. o.).

Sjerbet, se Sorbet.

Sjeri'f, se Scherif.

Sjersmfn, se Schersmin.

Sjeva'l, se Schewwal.

Sjibbole't, se Schibbolet.

Sjii'sm, Sjii'ter, se Schiism, Schiiter.

Sjikani, en bantunegerstam.

Sji-king = Schi-king (se d. o.).

Sjilluk, ett sudanesiskt negerfolk.

Sji'ndu, se Hling-dsju.

Sji'nto = Sinto (se d. o.).

Sji'pka, pass i balkanbergen, bekant från rysk-turkiska kriget 1877—78. — Allt lugnt i Sjipkapasset, ofta citerat uttryck efter den ironiska titeln på en målning av Veresjtsjagin, föreställande en död, översnöad vaktpost.

Sji'va = Siva (se d. o.).

Sjkipeta'rer, ^'bergsbor", det inhemska namnet på albaneserna.

Sjofn, nord. myt., en till Fröjas krets hörande åsynja, som vänder mannens och kvinnans håg till älskog.

Sjoka'tzer, se Bunyevaczer.

Sjotts (fr. chotts), avloppslösa saltträsk och saltsjöar i Nordafrika.

Sjtof, ryskt rymdmått = 1,22 1.

Sjubbsläktet 1. Tvättbjörnsläktet, zool., Pro'-cyon, ett amerikanskt björnsläkte, av vars art P. lo'tor fås ett gulgrått, svartblandat pälsverk.

Sjuglas vagnen, en med sju glasfönster försedd galakaross, i vilken bl. a. utländska

sändebud föras till audiens för introduktion vid svenska hovet.

Sjukbeslag, v eter., former av hovbeslag vid hästens hovsjukdomar.

Sjukdie't, den föda, som vid viss sjukdom bör givas åt en patient.

Sjukflagg, sjöv., dets. som Karantänsflagg (se d. o.).

Sjukgymnastik, systematiska, gymnastiska rörelser, avsedda att gynnsamt påverka sjukligt förändrade organ. — Sjukgymnast, person som av Medicinalstyrelsen erhållit legitimation att utöva sjukgym-nastisk behandling, kallas även Gymnastikdirektör.

Sju-king = Chou-kiyig (se d. o.).

Sjukjourna'1 (1. -sjor-), anteckningar å sjukhus o. d. över intagna patienter, deras behandling och tillstånd dag för dag.

Sjukkassa, förening för ömsesidigt understöd vid sjukdom.

Sjundedagsadventi'ster, se Sabbatarier.

Sjundedagsbapti'st«r, baptister, vilka fira sjunde dagen som vilodag.

Sjunde himmeln. Uttrycket "vara i sjunde himmeln", kommer från judisk teologi, som antager sju himlar, av vilka den sjunde är högsta salighetens plats.

Sjungande båglampa, fys., båglampa, som matas av en likström, överlagrad med en svag växelström. Ljusbågen utsänder då en ton, med samma svängningstal som växelströmmens periodtal.

Sjungi't, geol., en antracit närstående rysk kolsort.

Sjurygg, zool., se Cyclopterus.

Sju so vare, enl. legenden sju män, som under Decius förföljelser mot de kristna togo sin tillflykt till en grotta nära Efesos, där de insomnade, varefter de nära 200 år senare vaknade till liv och då inför kejsar Teodo-sius II framträdde som vittnen för sanningen av uppståndelseläran. I äldre svenska almanackan var deras åminnelsedag den 27 juli. En folklig missuppfattning har av "sjusovare" gjort en person som sover för länge.

Sjusovaren, zool., se Glis.

Sjustjärna, bot., se Trientalis.

Sjustjärnan, astr., se Plejaderna.

Sjuttio uttolkarna, se Septuaginta.

Sju vise, Greklands, eftervärldens benämning på sju grekiska lagstiftare och statsmän från 500-t. f. Kr. De voro Bias från Priene, Ki'lon från Sparta, Kleohu'los från Lindos, PeriaJndros från Korint, Pi'ttakos från Mytilene, Solon och Ta^les.

Sju vise mästare (lat. Histo'ria se'ptem sapie'ntum), titeln på ett österländskt sagoverk, mycket spritt under medeltiden.

Sjåare, se Schauare.

Själagård, annat medeltida namn på Helge-andshus.

Själahus, medeltidsnamn på härbärgen för

resande i de stora skogarna, särskilt i Norrland.

Själakult, dets. som dödskult, dyrkan av de avlidnas själar.

Själaringning, ringning i kyrkklockorna för en avliden.

Själastuga, dets. som Själahus (se d. o.).

Självd€klaratio'n (jfr Deklaration), den plikt, som åligger en skattskyldig person, att till ledning för taxeringen lämna uppgifter ang. sina egna inkomster.

Självdigestio'n sönderdelning av ett organ genom, dess egna enzym.

Självdockande kallas en flytdocka, om dess ena del kan torrsättas på den andra för rengöring 1. reparation.

Självfrätsten, petrogr., dets. som rapakivi (se d. o.).

Sjöartiklar, förr benämning på straffbestämmelserna för av sjökrigsfolk begångna brott.

Sjöassura'ns, handelst., sjöförsäkring, försäkring av fartyg och last.

Sjöbeslå, sjöv., hopsurra ett segel utan hänsyn till utseendet.

Sjöbok, dets. som seglingsbeskrivning.

Sjödrucken, sak, som legat så länge i sjövatten, att den tagit skada därav.

Sjöfartsbok, skall innehas av varje sjöman, som påmönstras svenskt fartyg. Tjänar som legitimationshandling och utställes vid inskrivning å sjömanshus.

Sjöfynd, del av övergivet fartyg 1. skeppvrak.

Sjöförhör, se Sjöförklaring.

Sjöförklaring, jur., skriftligen avfattad, av fartygsbefälhavaren och besättningen inför vederbörlig myndighet vid s. k. sjöförhör beedigad berättelse om olycka, som drabbat fartyget.

Sjöförsvarsdeparteme'ntet, förv., förr ett av svenska statsförvaltningens departement, som handlade ärenden, vilka rörde sjöförsvaret.

Sjöförsäkring, se Sjöassurans.

Sjögast, populär benämning på sjöman.

Sjögull, bot., se Limnanthemum.

Sjöhare, zooL, en havssnäcka, Aplysia, vars slem förr ansetts farligt bl. a. för hårväxten.

Sjökocken, zool., se Callionymus.

Sjökort, sjöv., för sjöfarande avsedd karta över hav, vattendrag och kuster.

Sjömil, se Nautisk mil.

Sjöpass, sjöv. (även Algeriskt pass, Medelhavspass, enskilt pass), ett slags pass för fartyg, tillhöriga de stater, som slutit fördrag med någon av de s. k. barbaresk-staterna till skydd mot sjöröveri.

Sjöprote'st, jur., en av fartygsbefälhavare inför vederbörlig myndighet gjord anmälan om olycka, som träffat hans fartyg.

Sjöroso'1 = Rosol (se d. o.).

Sjöskum, miner., ett av talkjordsilikat och vatten bestående^ lätt, mjukt, vanligen

vitt mineral, som förekommer i Mindre Asien, Grekland, Turkiet m. fl. land. Brukas till piphuvuden, cigarrmunstycken m. m.

Sjöterrito'rium, ett lands havsområde.

Sjöväxel, handelst., bodmeribrev; växel, som på grund av taget bodmeri dragés för lånebeloppet på redaren; på baksidan av ett konnossement skriven skuldförbindelse för erhållet lån å avskeppade varor.

sk., förk. för skilling.

Skabb (lat. sca'bies), med., en hudsjukdom, som förorsakas av skabbdjuret. — Skabb-djuret, se Sarcoptes. — Skabbsalva, se Unguentum sulphuris compositum.

Skabi'ner, se under Echevin.

Skabrö's (lat. scahro'sus), ojämn, skrovlig; grov, slipprig, oanständig.

Ska'de, nord. myt., jätten Tjasses dotter, som, sedan hennes fader blivit dödad av åsarna, upptogs bland åsynjorna och blev Njärds maka.

Skadliga rummet, mek., vid kolvmaskiner skillnaden mellan cylindervolymen och den av kolven genomlupna volymen.

Skaffa, sjöv., intaga måltid. — Skaffare kallades gillesåldersmannen, emedan han hade hand om gillets hushållning, särskilt i fråga om gillesdrickningen.

Skafi'dier, se Konceptakler.

Ska'fte 1. Sko'fte, fornnordiskt mansnamn, den med kastspjut beväpnade.

Skaftmaskin, textil., en apparat, som ger rörelse åt skaften i vävstolar.

Skagul, nord. myt., en valkyria.

Ska'la, lat. (av sca'ndere, kliva), stege, trappa; måttstock; tonk., tonledare 1. tonstege.

Skala'r, fys., fysisk storhet, som har en viss storhet, men ej riktning. — Skalä'r, som innehar de egenskaper, vilka karaktärisera en skalar.

Ska'ldskaparma'l, i den yngre 1. prosaiska Eddan en avdelning, som handlar om av skalder brukade uttryck.

Skalenoe'der (av gr. skaleno's, olika, och he'dra, sida), kristallogr., tolvytig pyramidform i trigonala kristallsystemet.

Ska'li, isl., skål, stuga, den fornnordiska gårdens huvudbyggnad.

Skalka, sjöv., genom påspikning av presenningar göra nedgångar och lastluckor täta.

Skall, nord. myt., en ulv, som ständigt förföljer solen för att sluka henne.

Skalleblomma, hot., se Antirrhinum.

Skalmeja {fr. chalumeau, lat. ca'lamus), tonk., rörpipa, herdeflöjt; ett uråldrigt blåsinstrument, föregångare till oboen.

Skalp, se Skalpera.

Skalpasta, farm., pasta, som framkallar av-lagring (avstötning) av ytterhuden vid finnar o. a. hudåkommor.

Skalpe'll, se under följ. ord.

Skalpe'ra (av lat, scalpere, skrapa, skära),1220

den av Nordamerikas indianer fordom övade seden att på sina besegrade fiender avdraga huvudsvålen, skalpeUy efter att med en kniv hava lossat den från huvudet.

— Skalpe'll (lat. scalpe'llum), kirurg., kniv med tunn klinga, för dissektion och kirurgiska operationer.

Skalä'r, se Skalar.

Skammo'nium, farm., torkad mjölksaft av roten till den i Mindre Asien m. fl. land växande örten Convo'lvulus scammo'nia.

— Skammoniumharts, farm., ur skammo-nium utdraget harts, vilket brukas som avföringsmedel.

Skamplu'n, se Schablon.

Skanda, ind. myt., krigsguden, gudarnas härförare.

Skanda'1 (av gr. ska'ndalon, ställhake, giller, snara), anstötlighet, som väcker förargelse och obehagligt uppseende. — Skandalise'ra (fr. scandaliser), väcka anstöt, förargelse, obehagligt uppseende. — Skandal'ö's (fr. scandaleux), anstötlig, förargelseväckande, som väcker obehagligt uppseende.

Skande'ra (lat. sca'ndere, eg. kliva, klättra upp), uppläsa en vers med betoning av de enskilda versfötterna, avdela den takt-mässigt utan hänsyn till innehållet. — Skande'ring 1. Skaiisio'n, uppläsning av vers på detta sätt.

Ska'ndien (av lat. Scandia)^ Skandinavien.

Skandinavia press, boktr., digelpress (se d. o.), uppfunnen av C. A. Holm 1840.

Skandina'vien (lat. Sca'ndia 1. Skandina'-via), gemensam benämning på Sverige, Norge och Danmark. — SkandinaV, person, som tillhör något av de skandinaviska folken. — Skandina'visk, som hör till Skandinavien. — Skandinaviska halvön, Sverige och Norge. — Skandinaviska språk, nordiska språk, de besläktade språk, som talas i Sverige, Norge och Danmark samt vissa delar av Finland, Ryssland, Slesvig och Nordamerikas Förenta stater. — Skandinavism, den på likheten i språk och karaktär grundade samhörighetskänslan mellan svenskar, norrmän och danskar; strävan att närmare förena Sverige, Norge och Danmark.

Ska'ndium, kem., ett sällsynt, till jordmetallerna hörande grundämne, som förekommer i några sällsynta mineral.

Skans, krig sk., ett slags mindre, tillfällig befästning ; sjöv., inre, bakersta delen av ett fartygs akter; bostad för besättningen.

Skansio'n, se under Skandera.

Skanskorg, krigsk., bottenlös, cylindrisk korg, som jordfylld användes vid befästningsarbeten.

Skanstyg, krigsk., verktyg, som medföras i fält för befästningsarbete.

Skap, hos husdjur det hudveck, som omsluter könslemmen.

Skapelsen (ty. Die Schöpfung)^ ryktbart oratorium av F. J. Haydn.

Skapoirt, miner., ett oftast färglöst, glänsande mineral av växlande sammansättning.

Skapula'r (lat. scapuWrium), ett till munkdräkten hörande klädesplagg, som hänger över skuldrorna samt täcker bröstet och ryggen.

Skarabé, zooL, Scarahæ'us, tordyvel; även namn på i Egypten förekommande jättestora stenbilder av Ate'uchus sa'cer., egypternas heliga skalbagge, ävensom på gammalegyptiska amuletter av sten i form av skalbaggar och på andra avbildningar av detta djur.

Skaramu'z (ital. scaramuccia), "komisk person, storskrävlare, på den italienska skådebanan.

Skare (besläktat med skära), meteor., den hårda yta, som uppstår på ett snötäcke genom dagsmeja och nattkyla.

Skarifice'ra (lat. scarifica're), med., öppna med lansett; göra inskärning i huden; koppa. — Skarifikatio'n, öppnande med lansett; inskärning; koppning. — Skarifi-ka'tor, kirurgiskt instrument, ned vilket inskärningar göras i huden; lanthr., harv för avskärande av ogräsets rötter.

Skarla'kan, Skarlakansfeber, se Scharlakan, Scharlakans feber.

Skarn, geoL, lättsmälta lagerarte:% som åtfölja vissa järnmalmer.

Skarndäck, sjöv., eg. däck, avsett att avvärja stötar, bräda 1. timmer, s^m täcker ett fartygs spanttimnier i övre

änden. Träet 1. timret ovan stringerplåten å järnfartyg.

Skarp, sjöv., de skarpformade u ;rymmena mellan stävar och köl längst för och akter ut i ett fartyg.

Skarprättare, dets. som bödel.

Skartabe'llus, i det forna Polen l^enämning på den fattiga adel, som ej hade vapensköld, men i krig kunde ersätta de privilegierade adelsmännen.

Skarv, zool, se Carbo.

Skarvyxa 1. Dexel, timmermansyxa med eggen vinkelrät mot skaftet.

Skat, astr., stjärna i stjärnbilden Y a t tu-man n e n.

Skat (av g fr. escart, nu écart, kastkort, bortlagt kort i spel), spelt., ett slags särskilt i Tyskland omtyckt kortspel, som oftast spelas av tre personer med piketkort.

Skate, topp av trädstam (i Norrland tull 1. tulle).

Skating-rink, eng. (1. skä'ting- [hårt k]), skridskobana av cement, på vilken åkes med rullskridskor.

Skatnäva, bot., se Erodium.

Skato'l, kem., ett ämne, som förekommer i exkrement efter människor.

Skatsläktet, zooL, ett släkte Kràkfàglar, Pi'ca. Hit hör vanliga skatan, Pica cau-da'ta.

Skavgräs, bot., se Equisetum.

Skavstål, verktyg för handbearbetning av metaller.

Skavull, dets. som kalkull.

Ska'zon (av ska'zein, halta), metr., se Koli-amh.

Skeda (av ty. scheiden, skilja), skilja guld från silver. — Skedarlön, dets. som myn-tarlön. — Skedvatten, ke^n., salpetersyra.

Skedja, nord. myt., annan lokal form för Skade (se d. o.).

Sked] ärn, stämjärn, använt av bildhuggare.

Skedört, se Cochlearia officinalis. — Sked-örtspiritus, se Spiritus cochleo/riæ.

Skeggjold, nord. myt., en av valkyriorna.

Skei 1. Skeid {1. sjej, fornno., språng, kapplöpning) , medeltida, norska folkmöten och marknader med hingsthetsningar och kappritter.

Skeiron = Skiron (se d. o.).

Skeidprimer, nord. myt., en av asarnas hästar.

Skejlejt, se Sky lig ht.

Skejsel (eng. skysail), s]öv., ett av de översta råseglen.

Ske'Ietonkälke, låg och bred enmanskälke för tävlingar i kälkåkning.

Skele'tt (av gr. skeleto'n [nämligen so'ma], uttorkad [kropp]), benrangel; bildningar av fasta substanser 1. vävnader med uppgift att stödja och skydda. — Skelette'ra, befria en kropp från de mjukare delarna, så att endast benranglet återstår. — Hudskelett 1. Hudpansar, kallas t. ex. kitin-överhuden hos insekter, kalkskalet hos blötdjur, täckben, hudtänder, fjäll m. m. hos fiskar, groddjur, kräldjur och vissa däggdjur, o. s. v.

Skelettoge'n (av gr. ge'nein, alstra), skelettbildande.

Skelleftefältet, geol., urbergsområde, norr om Skellefteå, bestående av leptiter, por-fyrer etc. samt yngre svarta skiffrar. Inom detta område ligger Boliden.

Skelört, hot., se Chelidonium.

Ske'ma, Skematise'ra, Skema'tisk, se Schema, o. s. v.

Skemma, nord. fornk., förnäma kvinnors frustuga.

Skene, gr. (1. skene'), teaterscen.

Skenfaxe = Skinfaxe (se d. o.).

Skenografi' 1. Scenografi' (av gr. Skene, se d. o., och grajein, rita, måla), dekorationsmåleri, scenutsmyckning.

Skepp, boktr., fyrkantig plåt, på tre sidor omgiven av uppstående kanter; hyggn., den för församlingen avsedda delen i en kyrka; skeppsb., större fartyg.

Skeppa en sjö {eng. ship a sea), sjöv., få in en brottsjö över relingarna.

Skeppet Argo, lat. A'rqo na'vis, astr., vidsträckt stjärnbild på s. hemisfären; in-

delas i fyra delar: Ma'lus, masten, Ve'la, seglet, Pu'ppis, aktern, och Cari'na kölen.

Skeppsbro 1. Skeppsbrygga, se Pontonbro. — Skeppsdokume'nt, sjöv., alla skriftliga handlingar, som måste finnas ombord å fartyg för fri och obehindrad resa. — Skepps journa'1, dets. som loggbok. — Skeppsklare'rare 1. Skeppsmäklare, se under Klarera. — Skeppsmanifest, se Certi-fikat. — Skeppspart, andel i fartyg. — Skeppsrutin, på örlogsfartyg vidtagen indelning av tiden för tjänstgöringen ombord. — Skeppssnurra, gyroskop (se d. o.) till förhindrande av ett fartygs rullningar. — Skeppssättning, arkeol., förhistorisk gravform, bildad av på plan mark kantställda stenar i form av ett skepp. De flesta från järnåldern.

Skeppund, gammal vikt, vanligen — 20 lis-pund (se d. o.).

Ske'psis, gr., eg. betraktande, undersökning; tvivel, tvivelsjuka; tvivel på möjligheten av kunskap. — Skeptici'sm, tvivelsjuka; en filosofisk riktning, som förnekar möjligheten av kunskap. — Ske'ptiker (gr. skeptiko's), tvivlare; anhängare av skepticismen. — Ske'ptisk, tvivlande, tvivel-sjuk; som överensstämmer med skepticismen.

Skerpenti'n, krigsk., benämning på en lätt kanon under 1500-t.

Ske'rries (1. -iss), geogr., pL, av eng. skerry, skär.

Sketch, eng. (1. skettsj), skiss; kortare dra-' matiskt stycke; inlägg i revy, radioprogram. 1. d.

Skeuote'k, gr. (1. skev-), tyghus, arsenal för utrustning av smärre krigsfartyg.

Skevikare, teoL, krets av radikala mystiker och spiritualister, som under senare hälften av 1700-t. funno en fristad å gården Skevik på Värmdön.

Skevra seglen, sjöv., brassa rårna så att vinden ej fyller seglen vare sig för- 1. akter-ifrån.

S. K. F., förk. för Svenska Kullag er fabriken. Se Kullager.

Skiagrafi' 1. Skiografi' (av gr. skia, skugga, och grajein, skriva), skuggteckning, silhuett, profilteckning; konsten att göra dylika teckningar; konsten att beräkna tiden efter skuggan. —• Skiamanti' (av gr. mante'ia, spådom) — Nekromanti (se d. o.). — Skia'ter, skuggvisare, solvisare.

Skidbladner, nord.., myt.. Frös skepp, som är förfärdigat av Ivaldes söner, som alltid har medvind, som rymmer alla asarna och dock kan förvaras i fickan.

Skibord (eg. skidbord av fornsv. skidh, kluvet trästycke) 1. Flödbord, vid en damm anordnat överfall för avbördande av överflödsvatten.

Skidari'na, isländskt skämtkväde från omkr. 1400.

Skidmossor, bot., se Ånthocerotaceæ.1222

Skidväxter, hot., se fam. Cruciferæ.

Skieropi' (av gr. skiero's, dunkel, och o'psis, syn), med., förmörkad syn, varvid den sjuke ser alla föremål dunklare.

Skiffer (ty. Schiefer), miner., populär benämning på varje i tunna svivor klyvbar bergart. — Skiffer grönt, se B er g grönt. — Skifferkol, ett slags stenkol. — Skifferlera, mellanform mellan lerskiffer och lera. — Skifferolja, olja erhållen genom destination av bituminösa skiffrar. — Skiffersvart, se Mineralsvart. — Skiffertavlor, griffeltavlor, som tillverkas genom klyvning av lämpliga lerskiffrar. — Skif-fervitt, kem., blyvitt. — Skiffring 1. Skiff-righet, geoL, en bergarts egenskap att lättast klyvas i en viss riktning.

Skikt, Skiktning, geoL, lagring, tunt varv av en bergart. — Skiktförmåga, skogsträds förmåga att fördela sig på flera kronvarv.

Skilderi (holl. schilderij), målning.

Ski'lfingarna, namn på Ynglingaätten.

Skillerspat = Bastit (se d. o.). — Skiller-sten, petrogr., ett slags gahbro (se d. o.). — Skillerämne, se Aesculin.

Skillingtryck, förr vanliga, pupulära små-tryck av visor, berättelser om kända tilldragelser o. d.

Skilving, nord. myt., ett av Odens binamn.

Skimmel {ty. Schimmel), häst (hund 1. nötkreatur) , av vit bottenfärg med inströdda hår av annan färg.

Skinfaxe, nord. myt.. Dags häst.

Skinkel, sjöv., se Skänkling.

Skinkompass, dansk., folkdans från Skåne 1. Blekinge.

Skinnbaggar, zool., en insektsordning, He-tero'ptera (underordn. av Halvvingarna).

Skinnull, se Kalkull.

Skiografi', se Skiagrafi.

Skio'ptikon (av gr. skia', skugga, och op-tiko's, som har avseende på ljuset), en projektionsapparat medelst vilken man åstadkommer en förstorad bild av ett föremål på en skärm, för att göra föremålet synligt för ett större antal åskådare på en gång. Vanligen använder man härvid transparenta bilder, Skioptikonbilder. Ett skioptikon, med vilket ogenomskinliga bilder kunna reproduceras, kallas Epidia-skop 1. Balloptikon.

Skip, eng. (1. skipp), malmuppfordringsbe-hållare av profiljärn och plåt.

Skipeta'rer, se Sjkipetarer.

Skirer, östgermanskt fornfolk.

Skirner, nord. myt., Frös tjänare. — Skir-nesma'l, en Eddadikt, som handlar om huru Skirne, å sin herres vägnar friar till jättedottern Gerd.

Skirofo'ria, gr. myt., religiös fest i det forna Aten till stadsgudinnans ära. — Skiro-forio'n, gr., den månad (juni—juli), under vilken Skiroforia firades.

Ski'ron, gr. sag., en attisk jätte, som störtade vägfarande i havet. Dödades av Theseus.

Skiss 1. Skizz (ital. schizzo, fr. esquisse, eng. sketch), flyktigt utkast, hastigt utförd teckning, kort framställning. — Skisse'ra 1. Skizze'ra, utföra en skiss, göra ett utkast, framställa huvuddragen av ett arbete.

Skittagiter, nordvästindiansk stam.

Skivlingar 1, Skivsvampar, hot., se Agarici-neæ.

Skivyxa, arkeoL, slagen stenyxa av flinta.

Skjalf, nord. myt., binamn till Freja.

Skjegte (1. sjeg-), liten öppen roddbåt, begagnad av den sydnorska kustbefolkningen.

Skjold, fornnord. sag., en av Odens söner, som blev konung i Danmark. — Skjoldung-arna, en dansk konungaätt, som härstammade från Skjold.

Sklera 1. Sclera (av gr. sklero's, hård), anat., senhinnan, hårda ögonhinnan.

Sklerei'd (av gr. sklero's, hård, och ei'dos, utseende), hot., stencell, parenkymcell, med förvedad, porförsedd vägg, till skydd mot tryck o. d. Vävnader av stenceller äro t. ex. plommonkärnan, valnötens skal m. fl. — Asterosklerei'der, äro stjärnlikt grenade sklereider, t. ex. i näckrosens blad.

Sklere'm 1. Sklerodermi' (av gr. sklero's, hård), med., sjuklig förtjockning, för-hårdning av huden. — Sklerenky^m, bot, förtjockad, förhårdnad cell vävnad. — Sklererytri'n, farm., rött färgämne i mjöl-dryga. — Skle'ria 1. Skleri'asis, hornartad svulst, liktorn. — Skleri'tis, inflammation i ögats hornhinna. — Skleroftalmi', förhårdnad ögonsvulst. — Sklero'ma = Skle-rem (se ovan). — Sklerome'ter, fys., instrument för fastställande av hårdhetsgraden hos ett ämne. — Sklero's, förhård-ning. —• Sklerosarko'ma, hård svulst i köttet. — Sklero'sis latera'lis, en nervsjukdom. — Sklerota'lring, zool., ring av benskivor i ögats senhinna hos vissa kräldjur och fåglar. — Sklero'tika, anat., hornhinnan i ögat; pl., torkande läkemedel. — Skleroti'nsyra, farm., blodstillande medel, framställt ur mjöldryga. —• Skle-rotise'rad, förtjockad, hårdnad. — Skle-ro'tisk, förhårdnande, torkande. — Skle-roti'tis — Skleritis (se ovan). — Sklero'-tium, pl. Sklero'tier, hot., vegetativt vilo-stadium hos svampar. — Sklerotomi' (av gr. temnein, skära), kirurg., en operation, varvid insnitt göres i ögats hornhinna.

Sklerotise'rad, Sklero'tisk, Sklerotomi' m. fl., se under Sklerem.

Skobodansen, dansk., sydsvensk humoristisk folkdans, som endast dansas av män.

Skock, antal av 60 stycken.

Skodawerke (Z. skå-), Tjecko-Slovakiets största järn- och stålverk samt maskinfabrik, belägna i Pilsen.

Skofinn, nord. myt., en alv 1. dvärg.

Sko'fte, se Skaf te.

Skogsbräsma, bot., se Cardamine. — Skogs-fibla, se Hieracium. — Skogsfru, se Epi-pogium. — Skogsklocka, se Campanula. — Skogsklöver, se Trifolium. — Skogskovall, se Melampyrum. — Skogslilja, se Cephalanthera. — Skogslind, se Tilia. — Skogsnarv, se Arenaria. — Skogsnoppa, se Gnaphalium. — Skogsnäva, se Gera-niu7n. — Skogsplister, se Lamium. — Skogssallat, se Lactuca. — Skogssäv, se Scirpus.

Skogsull, tekn., ull-lik växttråd, som beredes av de friska barren på tallen samt flera andra Pinus-arter. Brukas till stonnning av madrasser och kuddar, samt, blandat med ull, till tyg.

Skogsviol, bot., se Viola.

Skogul, nord. myt., namn på en valkyria.

Skojt (holl. schuyt), sjöv., båt 1. pråm, som brukas å Hollands kanaler; skuta.

Skola (av gr. skole', eg. ledighet, som kan användas till vetenskapliga sysselsättningar) , undervisningsanstalt, -lokal; fostran; metodisk utbildning; lärjunge- 1. anhängarskara. — Skola'r (lat. schola'ris, av gr. schole',

vetenskaplig sysselsättning, skola), lärjunge. — Skola'rk (av gr. a'r-chein, härska), skolföreståndare. — Skolning, utplantering av tättsådda växter på större, lämpliga avstånd; utbildning, träning.

Skola'st (av gr. scholastiko's, lat. scholasti-cus, skollärare), under medeltiden person, som ägnade sig åt vetenskaplig sysselsättning. — Skolastici'sin 1. Skolasti'k, eg. skollära, skolvisdom; det skede av medeltidsfilosofien, som utmärkes genom strävan att åstadkomma enhet mellan den antika filosofien och den kyrkliga trosläran. — Skola'stiker, anhängare av den skolastiska riktningen; skollärd, skolvis, frasmakare, vars vishet lämpar sig mera för skolan än för livet. — Skola'stisk, som har avseende på skolastiken; skolmässig; spetsfundig. — Skolia'st 1. Skoliogra'f (av gr. grajein, skriva), en av de gamla grammatikerna, uttolkare av en grekisk 1. latinsk skriftställare. — Sko'lion, pl. Sko'lier (gr. scho'lia), benämning på korta marginalnoter, förklarande anmärkningar, sådana som de gamla grammatikerna gjorde i kanten av grekiska och latinska författares verk.

Skoldrama, litt., ett under medeltiden uppträdande slag av skådespel med pedagogiskt syfte, att uppföras av lärjungar.

Skolekfasis, gr. (av sko'lex, mask), med., masksjukdom.

Sko'lex, med., huvudet av bandmasken.

Skolezi't, miner., ett slags kalknatrolit.

Skolfilm, film, vilken som åskådningsmaterial användes i undervisningens tjänst.

Skolia'st, se under Skolast.

Sko'lier, pl. av Sko'Hon (se d. o., under Skolast).

Skolio^ma 1. Skolio'm, gr., med., av skolios (se d. o.) framkallad puckel. — Skolioni-ro'sis, ett sjukligt tillstånd, som yttrar sig i svåra drömmar.

Skolio'n, pl. Sko'lier (gr. sko'lia, av skolio's, krokig), hos de gamla grekerna ett slags bordvisa. Se även under Skolast.

Skolio's (gr. skolio'sis, av skolio's, krokig), med., snedrygg, ryggradens krökning åt sidan.

Skoll = Skall (se d. o.).

Skolla, geol., större massa av sedimentära bergarter, som utan störning av den urspr. lagringen transporterats bort från sitt urspr. lagerställe.

Skomakarrealism, en av Heidenstam skapad satirisk beteckning för 1880-t:s realistiska diktning.

Skone'rt 1. Skonare (eng. schooner), sjöv., ett mindre fartyg med tackling av olika slag, urspr. tvåmastat med råsegel på främsta masten. — Skonertbrigg, Skonertskepp, olika slags skonertar. — Skonertsegel, storseglet på en skonert.

Sko'ntra, se Scontfo.

Skontre'ra (lat. scontra're, av lat. res, saker, och co'ntra, mittemot), handelst., utjämna, kvitta; uppgöra likvid för ömsesidiga förbindelser medelst skillnadens er-läggande kontant. — Skontreringsdagar, vissa dagar, då affärsmän sammanträda för att uppgöra ömsesidiga likvider.

Skopolami'n, se Hyoscin. — Skopolfn, bas, som utspjälkas ur skopolamin.

Skopskrapa, maskin för bortförande av slam o. d. från vägar.

Skoptser (ry. skoptsi), eg. snöpingar, eunuc-ker; ett slags raskolniker (se d. o.), som snöpa sig själva.

Skorbu't, se Scorbutus. — Skorbu'tisk, som avser skörbjugg.

Skordi'sker, keltiskt fornfolk.

Sko'rdiumte, farm., de torkade bladen av labiaten Te'uricum sco'rdium, från s. Europa. Lär vara verksamt mot hemor-roider.

Skorodft, kem., ett grönt, metalliskt fossil.

Skorpio'n (gr. sko'rpios), zooL, ett i varma länder levande, kräftlikt spindeldjur, som i spetsen av bakkroppen har en gifttagg, varmed det dödar sitt rov och stundom farligt sårar människor. Vissa tropiska arter nå en längd av 15 cm. — Skorpion-gift, sekret från skorpionernas giftkörtlar. Liknar i många avseenden ormgifterna. — Skorpionolja, tillverkas av skorpioner genom digestion med oliv- 1. mandelolja. Användes vid hudaffektioner och mot insektsstick. — Skorpionen, astr., ett av de tolv himmelstecknen i djurkretsen; en stjärnbild på s. hemisfären.

Skot, sjöv., kätting 1. tåg, fäst i hörnet av ett segel för att giva detta en viss ställning.1224

Skota'sma, gr. (av skota'zein, förmörka), 1. Skotodini' (av sko'tos, mörker, och di'ne, virvel, svindel), med., en svindelartad åkomma, varigenom synförmågan hämmas.

Sko'ter, en urspr. på Irland, sedermera i Skottland bosatt keltisk folkstam.

Sko'thending, isl., se Halvassonans.

Skothorn, sjöv., det hörn av ett segel, vari skotet fästes.

Skoti'sm, benämning på den åsikt, som utvecklades av skolastikern Johannes Duus Scotus. — Skotister, anhängare av Sco-tus.

Skotodini', se under Skotasma.

Skotom (1. skåtå'm, av gr. sko'tos, mörker), med., sjukligt fel 1. lucka i synfältet. Vissa halvsidiga skotom benämnas hemi-anopsL

Skotska mattor, dets. som Kidder minst er-mattor och Three ply.

Skotska skolan, filos., filosofisk riktning i Skottland på 1700-t. som i reaktion mot Hume hävdade att det sunda förståndets grundsatser ha odisputabel visshet.

Skotsk batist, se under Batist.

Skotsk höglandsboskap, grovvuxen, behor-nad, rödbrun slaktboskapsras.

Skott, skeppsb., lodrät skiljevägg.

Skott, textil., varje särskilt inslag i en väv.

Skraffe'ra, Skraffe'ring = Sgraffera, Sgraf-fering (se d. o.).

Skraggmalm, geol., ett slags sjömalm.

Skrakar, zooL, se Mergus.

Skral, sjöi\, är vinden, då den nätt och jämnt ger styrfart för hållning av kursen. —• Skralna, sjöv., säges vinden göra, då den alltmera dör ut.

Skrapning, med., operativt ingrepp å hy pertropiska partier av slemhinnan medelst skarpkantade slevar.

Skrapnos, gammalt sällskapsspel. Stickor av olika form och poängvärde skola ur en hög uttagas en och en med en fin krok utan att de övriga rubbas, ty eljest går turen till nästa deltagare.

Skrapstick = Mezzotinto-gravyr (se d. o.).

Skrei, no., '^stor torsk", benämning på den lekfärdiga torsken.

Skribe'nt (av lat. scri'ba, skrivare), skrivare; skriftställare, författare (ofta i ringaktande bemärkelse). —• Skrible'r,

dålig författare, bläcksuddare, mångskrivare.

Skridfinnar 1. Skritfinnar, en av antika och medeltida författare använd benämning på lapparna.

Skriftexpe'rt (av lat. expe'rtus, erfaren), en i fråga om undersökning av skrift för identifiering av handstilar sakkunnig person. — Skriftexperti's, sakkunnighet i fråga om identifiering av handstilar.

Skriftgranit, petrogr., pegmatit, där fält-spaten är genomsatt av kvartsstänglar, som i brotten påminna om hebreisk skrift.

Skriptofo'n, tonk., en musik- och sångmaskin.

Skripto'rium, lat. (av scri'ptor, skrivare, författare), redaktionslokal för en ordbok.

Skri'ptum, pl. Skripta (lat. scriptum, det skrivna), skriftlig uppsats, kria.

Skripturi'st, se Scripturist.

Skrivarkramp, Skrivsjuka, se Mogigrafi.

SkrodeVa, skryta, skrävla. — Skrodö'r, skrävlare.

Skro'fler 1. Skrofulö's (lat. scro'phulæ, av scrofa, sugga), med., körtelsvulster, särskilt på halsen; en oftast hos barn förekommande kronisk sjukdom, varvid inflammation lätt uppstår i lymfkörtlar, ben, hud o. s. v. — SkrofuIö's, benägen för 1. behäftad med skrofler.

Skrot (ty. Schrot), metallbitar; ett mynts halt av ädel metall; krig sk., småkuloma i kartescher.

Skrotblad (ty. Schrotblatt), den med träsnittet besläktade produkten av ett grafiskt högtrycksförfarande från slutet av medeltiden.

Skrotmejsel, mejselformat verktyg för av-huggning av metallstycken.

Skrot och korn, den vederbörliga finheten och vikten hos mynt.

Skro'tum, se Serotum. —• Skrota'l, som har avseende på scrotum (se d. o.).

.Skrott, jaktt., flådd djurkropp av villebråd, vars kött är värdelöst.

Skrubba 1. Skubbare, sjöv., långskaftad kvast för däcksrengöring.

Skrubbhyvel, trähyvel med halvrunt stål, varmed barken och ytan av träet avskrub-bas.

Skrubbsår 1. Erosio'n (av lat. er o'der e, skrapa), kirurg., ytlig sårnad, där endast yttersta hudlagret är skadat.

Skrupelns (av dialektalt skura, sträcka upp, och päns, bannor), upp sträckning, ban-nor. — Skrupensa (upp), ge bannor.

Skru'pel (lat. scru'pulum), gammal apoteksvikt — Vs drachma = 120 cgr.; gammalt längdmått = ^/ico decimallinje. — Skrupler 1. Skruppler (av lat. scru'pulus, i en fotbeklädnad inkommen liten sten, som förorsakar smärta i foten), pL, betänkligheter. — Skrupulö's, betänksam, full av betänkligheter; överdrivet noggrann.

Skruta'tor, se under följ. ord.

Skrute'ra (lat. scruta'ri), rannsaka, utforska. — Skruta'tor 1. Skrutatö'r, rannsa-kare, utforskare; person, som samlar valsedlar.

Skrutt (av fsv. skratte, tomte, isl. skratti, trollkarl), dialektord för djävulen, hin onde.

Skruv, spelt., rysk form av vist.

Skruvbakte'rier, se Bakterier.

Skruvget, zool., se Markhoor.

Skrymer, 7iord. myt., namn, under vilket Utgårda-Loke i gestalt av en ofantligSkrå—Skålformig lagring

jätte mötte Tor på dennes färd till Jotun-hem.

Skrå, sjöv., träställning för livbåt å fartyg.

Skråp, bot., se Petasites.

Skråpu'k (av fornsv. skr a, torrt skinn, och puke, djävul), åkerspöke, fågelskrämma, vidrig ansiktsmask.

Skråsocialfsm, gillesocialism, en särskilt i England framträdande rörelse, karakteriserad av att arbetarna yrkesvis sammansluta sig i skrån 1. gillen, vilka uppträda som företagare.

Skräcka (av holl. schrikken, rycka till, bli förskräckt), sjöv., lätta något på ett upp-styvat tågvirke.

Skrädd] ärn, stämjärn med sned egg.

Skrälingar, fornnordiska namnet på eskimåerna.

Skrälåt, dansk., svensk folkdans i stillsamt tempo.

Skränka (av ty. schränken, lägga i kors), böja ut tänderna på sågblad, så att varannan ligger åt höger, varannan åt vänster.

Skräppa, bot, se Riimex.

Skuggnäva, hot., se Geranimn.

Skuld, nord. myt., framtidens norna.

Skuldebrev 1. Skuldsedel, jwr., till en fordringsägare utfärdad skrivelse, vari gälde-nären erkänner sin skuld.

Skullning 1. Hängning, företeelse i masugnsprocessen, varvid en del av beskickningen fastnar i ugnspipan och förorsakar ett gasfyllt tomrum, i vilket svåra explosioner kunna inträffa.

Skulpte'ra, Skulptrfs, se under följ. ord.

Skulptu'r (lat. sculptu'ra, av scu'lpere, hugga, skära), bildhuggarkonst; bildhug-geriarbete. — Skulptura'!, med karaktär av skulptur. — Skulpte'ra, utföra bild-huggeriarbete. — SkulptöV, fem., Skulp-tri's, bildhuggare.

Skunk, kallas skinnet av de till mårdfamil-jen hörande stinkdjuren.

Sku'psjtina (av serb. sku'piti, församla), församling, nationalförsamling, särskilt den äldre serbiska och montenegrinska; numera jugoslaviska.

Skura 1. Skåra, herald., linje, som delar ytan å en vapensköld.

Skurremurre, spelt., ett slags biljardspel.

Skurri'1 (lat. scurri'lis), grovt narraktig 1. skämtsam; oanständig. — Skurri'lier, se Scurrilia. —• Skurrilite't, grovt skämt 1. narrstreck; oanständighet.

Skurrsåg, handsåg för metallarbete.

Skutterudi't, miner., koboltarsenid med 2 % kobolt.

Skuttu, dalabenämning på de långa stänger, varmed båtarna skjutas, ^'skottas'^ uppför forsarna.

Skvader, ett i jakthistorier omtalat fantasidjur, korsning mellan hare och tjäder.

Skvadro'n (fr. escadron), krigsk., den avdelning av kavalleriet, som motsvarar infan-

teriets kompani. — Skvadronschef, oftast en ryttmästare. — Skvadrone'ra, rida omkring; fig., slå omkring sig med stora ord, skryta, skrävla. — SkvadronöV,' pratma-kare, skrävlare.

Skvallerkål, bot, svenskt namn på Aegopo-dium (se d. o.).

Skvattorre, jaktt, benämning på orrtupp, som spelar ensam.

Skvattram, bot., se Ledum och Herba ledi.

Skvav, se Squaw.

Skvär, annan stavning av eng. square.

Sky, kokk., se Jus.

Skyddsferme'nt 1. Skyddsenzy'm, enzym, som antagas uppträda i blodet, när främmande äggvita införes däri.

Skyddskolloi^der, emulsionskolloider, som sättas till suspensionskolloider, varigenom dessa bli mera stabila.

Skyddskårer, i Finland militärt organiserade frivilliga till ordningsmaktens och härens stöd.

Skyddspatro'n, dets. som skyddshelgon.

Skyddstull, se Tull.

Sky'fatol (av gr. skyjos, skål), skålformiga, bysantinska guld- och silvermynt från 1000-t.

Sky'fos, gr., eg. skål, forngrekiskt dryckeskärl.

Skylight, eng. (1. skä'jläjt [hårt k] ; av sky, himmel, och light, ljus), sjöv., på däcket av fartyg anbragt lanternin 1. fönster, genom vilket dagsljuset släppes ned i kajutan, skansen o. s. v.

Sky'lla, gr. myt, ett i sicilianska sundet mittemot Charybdis (se d. o.) sig uppehållande vidunder, som lockade sjöfarande i fördärv. Jfr Incidit in Scyllam etc.

Skymmel, dets. som Skimmel.

Skyskrapa (av eng. skyscraper), stadshus med stort antal våningar över varandra.

Skyta'le, gr., stav, käpp; hos de gamla spartanerna ett slags budkavle.

Sky'ter, inv. i Skytien (urspr. nuv. Sydryssland, sedermera områden i n. Asien). — Sky'tisk, som har avseende på Skytien 1. skyterna.

Skyttaback, sjöv., mindre medeltida krigsfartyg i Norden.

Skytteanska professuren, en genom donation av Johan Skytte 1622 grundad professur i 'Vältalighet och statskunskap" i Uppsala. —• Skyttea'num, ämbetsbostad för skytteanska professurens innehavare.

Skytten (lat Sagitta'rius), astr., stjärnbild på s. hemisfären.

Skywriting, eng. (1. ska'jrajting), egentligen himmelsskrift, reklamskrift i luften, utförd genom utsläppande av en tät, vit rökslins-a från en flygmaskin.

Skålen, v eter., bensvulster vid kron- 1. hovleden.

Skålformig lagring, geol., lagringsförhållandena i en bassäng, där alltså alla lager luta från kanterna mot mitten.1226

Skålp.—Slaglod

Skålp., förk. för skålpund.

Skålpund, gammal svensk vikt — 425,076 gr.

Skåltomt, sjöv., är ett fartyg, som ej innehar ballast.

Skålvirke, avfallsvirke vid ett bygge.

Skåre, jaktt., skyddsskärm för jägare, antingen av upplagda stenar 1. tillfälligt material.

Skåängsstenen, urnordisk runsten vid Skå-äng i Södermanland, med en senare an-bragt runslinga (från 1000-t.).

Skäck (ty. Scheche, eg. fläckig), häst 1. nötkreatur med sammanhängande stora, vita fält, blandade med mörkare fält.

Skädda (eg. flat skiva, av indoeuropeiska roten skid, klyva), skeppsb.y under propellern framdragen skena till skydd vid grundstötning.

Skäggald, nord, myt, en valkyrja.

Skäggsimpan, zool., se Agonus,

Skäktning (av hehr, sjechitali, slakt), semitisk slaktmetod, varvid mjukdelarna å djurets hals genomskäras och djuret får förblöda. Metoden, som är påbjuden i den judiska ritualen, är tillåten i Sverige.

Skäl, gammalt spannmålsmått = 4 kappar — Vs tunna = 18,36 1. — Skälsland, gammalt, västerbottniskt åkermått = Vs tunnland (åker för 1 skäls utsäde).

Skälva, dets. som frossa.

Skänk, munskänk; behållare för smält metall.

Skänkel, ben, skälm; sidostycke av stång-betet i ett betsel.

Skäppa, gammalt sydsvenskt och danskt rymdmått av växlande storlek från till Vb tunna. — Skäppland, äldre svenskt yt-mått (omkr. 8 ar).

Skära, bot,, se Bidens och Serratula.

Skare 1. Skire, fornnordiskt mansnamn, den rene, skäre.

Skärfloka, bot,, se Sium,

Skärflundra, zool,, se Mareflundra,

Skärjebåt, benämning på odäckade småbåtar under medeltiden och 1500-t.

Skärmytsling (ty. Scharmützel, ital, scara-muccia, fr, escarmouche), krig sk,, liten fäktning, handgemäng.

Skärseld (av fornsv, skæra, rena), lat, pur-gato'rium, reningseld, enl. den katolska tron ett luttringsstadium, som alla hädangångna måste genomgå, innan de nå saligheten.

Skärsten, blandning av svavelkoppar och svaveljärn, som uppstår vid nedsmältning av svavelhaltiga kopparmalmer.

Skärtorsdag (fornsv,, skærdagher), eg. reningstorsdag, reningsdag; namn på torsdagen i påskveckan, då under katolska tiden botgörare fingo syndaförlåtelse 1. skärades från sina synder.

Skärvel, kem,, liten, flat skål av eldfast lera för provning av malmer och smältproduk-ter.

Skärvfrö^ bot,^ se Thlaspi,

Sköl, geoL, sprickfyllnad 1. gång i malmfyndighet.

Sköld, fornnordiskt mansnamn, sköld, värn, beskydd.

Skölddrapa, fornisländskt diktslag, i vilket skalden besjöng bilderna på en sköld.

Sköldmö, nord, myt,, ung kvinna, som väpnad deltog i strid.

Sköldpadd, den yttre, hornartade beklädnaden av sköldpaddans övre skal. Den bästa fås av karettsköldpaddan i Ostindien. Brukas till prydnadsföremål.

Sköldungar, det svenska namnet på danska kungaätten Sköldunger7ie,

Sköll = Skall (se d. o.).

Skölp (av ty, schulpen, gräva), böjt äggverktyg för skålformig urholkning i trä.

Sköna, tekn,, behandla färggods i avive-ringsbad (se Avivering), — Sköning r=: Avivering (se d. o.).

Skönande, se Schöngeist,

Sköns, sjöv., snett. — Skönsa, snedda av.

Skönval, sjöv., äldre svensk benämning på krigsskeppens understa råsegel.

Skörbjugg, se Scorbutus.

Skörbjuggsört, bot,, se Cochlearia.

Skörglasmalm, miner., se Stefanit.

Skörl, se Schörl,

Skörlevnad (av skor, bräcklig, lättsinnig), liderlighet, otuktigt liv.

Skörpil, bot,, se Salix,

Skötbåt, båt, som brukas vid fiske med strömmings skötar.

s. L, förk. för lat, suo loco, på sin plats, 1. sine loco, utan ortnamn.

Slaat (I, slåt), no., slag (t. ex. harposlag), Laat, Laatt (I, låt) 1. Leik, dansmelodien i de norska nationaldanserna. Indelas i gangar 1. tangdans (t. ex. halling), i me-nuettartad t aktart, och spring ar, i livligare tempo, t. ex. polsdans, rull, vossarull,

Slaatterim (I, slå-), 1. Tullar, no,, dansvisor. Jfr Slaat,

Slabb, sjöv., lös, ej anhalad (om tågändar och sege!). — Slabba, tillfälligtvis surra tackling, rundhult m. m. med duk 1. tågvirke. Dylik surrning kallas Slabbning.

Slaby-Arco-telegrafen, en inrättning för trådlös telegrafi.

Släck, eng,, sjöv,, löst hängande. Jfr Slabb.

Slagg (ty, Schlacke), metall., den vid smältning av metaller erhållna glas- 1. emalj-artade avfallsprodukten. — Slaggtegel, av slagg tillverkat byggnadsmaterial. — Slaggsandsten, byggnadsmaterial av fin-malen slagg och kalk. — Slaggull, isoleringsmedel, som erhålles genom att sön-derpiska den från en masugn rinnande slaggen med en ångstråle.

Slaggtimpel, se Timpel,

Slaghök, zool,, dets. som duvhök.

Slagköl, skeppsb,, dets. som slingerköl.

Slaglod, en till lödning av järn, stål, koppar och mässing nyttjad legering, som består

av hårdsmälta metaller (såsom koppar, mässing, nysilver o. s. v.).

Slaglärft, textil, hårt klistrad, grov, två-skaftad linneväv till mellanlägg i kläder.

Slagrens, textil., maskin för uppluckring av bomull.

Slagruta, grenklyka, varmed man enl. folktron kan finna källådror, dolda skatter, malmstick m. m.

Slagskatt, avgift å myntning för enskilds räkning.

Slagskeppskryssare, se under Kryssare,

Slagtäljare, se Takometer.

Slagvatten, farm., förr använda medel mot nervösa åkommor, bestående av spritlösningar av starkt luktande

ämnen.

Sla'lom, sportt., konstlöpning på skidor i terräng.

Slam, eng., spelt., alla sticken i whist- och några andra kortspel. — Göra slam, taga alla sticken (stora slam) 1. alla utom ett (lilla slam). — Bliva slam, få intet stick.

Slamma, Slamning, geol., medelst rinnande vatten avskilja olika kornstorlekar var för sig ur en blandning av olika korngrovlek; hyggn., avputsning av en mur med tunn kalkvälling.

Slamregn, meteor., av stoftpartiklar förorenat regn.

Slamstenar, petrogr., finskiktade, sedimentära bergarter, uppkomna av slam.

Slana, klen spira, använd till bärlingar och stängsel.

Slander, eng. (1. slä'ndör), jur., utspridande av ärerörigt rykte.

Slang, eng., vulgärt uttryckssätt; familjärt språkbruk; bland särskilda samhällsklasser gängse talesätt.

Slanga (av mlty., slange, orm), kanontyp från 1400- och 1500-t.

Slangskrift, se Rekorderskrift.

Slangspråk, se Slang.

Slant (eg. klut, avrivet tygstycke), mindre mynt.

Slargando, ital., tonk., dets. som Allargando (se d. o.).

s. lat., förk. för sydlig latitud.

Slating hattens, eng. (L sle'ting bättns), läkt av olika dimensioner.

Sla'va 1. SlaVa, slav., eg. rykte, heder; sla-vernas bifallsrop, motsvarande vårt hurra.

Slavdiamanter 1. Wassertropfen (vattendroppar), miner., färglösa, klara topaser från Brasilien.

Sla'ver 1. Sla'viska folk, ryssar, polacker, tjecker, serber, bulgarer m. fl. folk, som utgöra en huvudgren av den indoeuropei-ska folkstammen. — Sia'visk, som utmärker 1. tillhör slaviska språken l.slaverna.— Slaviska språk, ryskan, polskan, tjeckiskan, serbiskan, bulgariskan m. fl. språk, som höra till den indoeuropeiska språkstammen. — Slavfsm, slavisk språkegendomlighet; även = Panslavism (se d. o.). —

Slavoba'ltisk, Lituslavisk (se d. o.). — Slavobaltiska språk, de slaviska språken samt litauiskan, lettiskan och preussiskan. — Slavoffler (av gr. filos, vän) vänner till slaverna; i Ryssland förr namn på ett nationellt ryskt parti. Jfr Panslavism. — Slavole'ttisk = Lituslavisk (se d. o.). — Slavoma'n (av gr. mani'a, raseri), person, som ivrar för de slaviska folkens överherrskap. — Slavomani', överdriven förkärlek för slaverna.

Slavjanofili'sm, religiöst-mystisk rörelse i Ryssland på 1840- och 1850-t., riktad mot den tysk-latinska kulturen och den västerländska civilisationen.

Slavo'niska 1. Slavo'nska, serbiska dialekter, som talas i Slavonien och f. d. Militärgränsen.

sid., förk. för ital. saldo (se d. o.).

S. 1. e. a., förk. för lat. sine loco et anno, utan ortnamn och årtal.

Sleeper, eng. (1. slipper), se Sliper.

Sleeping partner, eng. (1. sli^ping pa'tnör), "sovande deltagare'^ person som tillskjuter kapital men ej personligen deltar i ett företags skötsel.

Sleipner (isl. Sleipner), nord. myt., Odens åttafotade häst.

Slejf (ty. Schleife), band, rem, prydnadssnöre; tonk., andragbart register i kan-cell-lådan på en orgel.

Sleke (av slicka), "napp", föremål att slicka 1. suga på för småbarn. Jfr Saltsleke.

Sleksot, veter., första symtomet till sjukdomen benskörhet hos nötkreatur; visar sig i djurens benägenhet att slicka och gnaga på alla möjliga ämnen.

Slendria'n, se Slentrian.

Slenta'ndo, ital., tonk., slocknande, med avtagande hastighet.

Slentria'n 1. Slendria'n (ty. Schlendrian, av schlendern, gå och draga benen efter sig), något, som man gör av gammal vana, utan att vidare tänka därpå, gammal dålig plägsed.

Slepne == Sleipner (se d. o.).

Slettedaler, äldre danskt mynt.

Slibowitz = Slivovitza (se d. o.).

Slick, sjöv., i sjökort använd benämning för bottendy, som är så lös att den ej fastnar i lodtalj en vid lödning.

Slid, nord. myt., en av underjordens floder.

Slides, eng. (1. slajds), glidsäten i kapprodd-ningsbåtar.

Sliding-gunter, eng. (1. sla'jding-ga'ntör), sjöv., "glidande gunter", rundhult å akterkant av masten, förlängande denna uppåt.

Sliding scale, eng. (1. sla'jding skäl), glidande löneskala.

Slidrugtanne = Gyllenborste (se d. o.).

Slidsilja, bot., se Cnidium.

Slidsjuka hos vete, visar sig i att strået stannar i bladslidan och axbildningen avstannar.1228

Slig, slutprodukt, lämplig för smältning, vid anrikning av malmer.

Sliktning, utjämning och förtunning av garvat läder. Vid utförandet härav användes en Sliktklinga, vanligen en rund stålskiva med skarp egg.

Slinga 1. Slingra, sjöv., kojerna betyder att sjöreda dem.

Slingerköl 1. Slagköl, utombords under vattenlinjen å ett fartyg anbragta, rätt utstående kölar, avsedda att minska rullningen. — Slingerskott, provisoriska skott i lastrum, avsedda att hindra förskjutning hos lasten i sjögång. — Slingertank, vat-tenbarlasttank å fartyg, konstruerad så att rörelserna hos vattnet i tanken motverka rullningen i sjögång.

Slingra, sjöv., dets. som rulla. Se även Slinga,

Slinks, eng., gulaktiga, stundom blåfärgade kinesiska fårskinn med små, öppna lockar.

Slip, eng., glidning; smal halsduk; sjöv., stapelbädd, upphalningsbädd för fartyg, som skola repareras. — Slips {pl, av slip, se föreg. ord), lång, smal halsduk med 1. utan rosett.

Sli'per (eng. sleeper), syll, bjälke, avsedd till underlag, t. ex. för järnvägsskenor.

Slipmassa, på mekanisk väg framställd trämassa. — Slippapper, papper, helt 1. delvis framställt av slipmassa.

Slipprov, miner., genom slipning framställt, genomskinligt preparat av ett mineral, avsett för mikroskopering.

Slips, se Slip.

Slira, se Slirmetod och Sliror.

Slirmetod anordning för att upptäcka ojämnheter i genomskinliga kroppar, grundad därpå att dessa ojämnheter

(sliror) ha en från den homogena grundmassan avvikande brytningsindex.

Sliror, geoL, bergpartier, som genom särskild mineralsammansättning 1. struktur avvika från den bergart, i vilken de förekomma. Jfr Slirmetod.

Slitage (1. -a'sj; holl. slijtage), slitning, nötning (särskilt å fartyg och dess inventarier) .

Slits (av ty. schlitzen, skära upp), skåra, urtag. — Slitsning, bearbetning av trästycken, så att de få slitsar och tappar, som passa i vinkel mot varandra. Användes till hörnförband.

Sliwowifza (av slav. sliwa, plommon) 1. Racky, österrikiskt plommonbrännvin.

Sloans linement {1. slå'uns -), utvärtes medel mot reumatism vid huskurer.

Sloboda, ry. {1. slabada), köping, förstad.

Slog (av slå), norrländsk benämning på naturlig slåttermark.

Slo'gan, skotsk, (av gael. sluag ghairm, härskri), bergskottarnas krigsrop, upprop till en klans krigare att församla sig; numera amerikansk benämning på sociala, ekono-

miska och politiska fältrop 1. slagord i allm.

Slok, hot., se Melica.

Slo'ka, sanskr., en i hinduernas episka dikter förekommande strof, som består av två sextonstaviga versrader.

Slokgran, bot., se Picea.

Sloknunneört, bot., se Corydalis.

Slokvia, bot., se Colopodium.

Slom, zooL, dets. som nors.

Slooptackling, eng. (1. slo'p-), sjöv., dets. som jakttackling.

Slottsloven (av loven, löfte), den under medeltiden gängse beteckningen för slottsbefäl.

Slova'ker, en slavisk folkstam, boende i Mähren och Ungern. — Slova'kiska språket, den av slovakerna talade munarten.

Slove'ner 1. Slove'nser, ett slaviskt folk i Jugoslavien (provinsen Slovenien). — Slove'nska språket, det av slovenerna talade språket.

Slove'n,sko, tjeck., Slovakiet.

Slovi'nziska, dialekt av kassubiska språket.

Slubbmaskin, textil., förspinnmaskin i bomulls- och kamgarnsspinnerier.

Slugger, eng., sportt., oskolad boxare.

Sluka, lantbr., markspricka, som upptar vatten och därmed underlättar torrläggning. Förekommer ofta i Gotlands kalkstensgrund.

Slum, eng. (I, slömm), bakgata, gränd. — Slummissionen, den av Frälsningsarmén organiserade verksamheten bland bakgatornas och grändernas befolkning. — Slumsystrar, medlemmar av slummissionen.

Slup (fr. chaloupe, holl. sloep), sjöv., ett slags mindre kustfartyg; en större skeppsbåt.

Sluring, kokk., enklare tisdagssoppa, särskilt bekant från beväringslägren.

Slurk, textil., vävnadsfel, varvid inslaget lagt sig dubbelt i skälet.

Sluss (av mlty. slüse, fornfr. escluse, av lat. exclusa, avstängt vatten), anordning för transport av fartyg från en vattennivå till en annan.

Sluthult, sjöv., tvärgående trä genom foten å svåra stången, vilande i långsalning-arna i märsen på större segelfartyg.

Slutsedel, handelst., en av mäklare till både köpare och säljare avgiven skriftlig uppsats om ett köp, som han avslutat dem emellan.

Slutspurt, kraftigt slutlopp, sista kraftansträngning att nå målet.

Slutsten, byggn., översta stenen i en valv-

Slån, bot., se Prunus.

Slåtterblomma, bot., se Parnassia.^ — Slåt-tergubbe, bot., se Arnica. — Slåtterfibla, bot., se Hypocheris.

Släcka, sjöv., ge efter å taljor och tåg utan att helt släppa loss.

Släpmundering 1. Släpuniform, sämre manskapsdräkt för dagligt bruk; numera ibland militär daglig dräkt.

Släppa, bergsv., se Lossna.

Slätlöpning, ridk., hästkapplöpning på slät mark (d. v. s. utan hinder).

Slätriggat, Slättacklat 1. Slättoppat, sjöv,y utan rår (om ett fartyg), blott med gaffel-och stagsegel.

Slätsnok, zooL, se Coronella.

Slätvar, zooL, se Bothus.

Slöke, no., se Angelica.

Slör, sjöv., vind, mera akterlig än tvärs. — Slöra 1. Gå för slör, segla med gynnsam vind.

Slör, zooL, nakna hudutväxter å huvudet hos vissa fåglar.

Sm, kem., atomtecken för Samarium.

S. M., förk. för fr. Sa Maje'sté, hans (hennes) majestät.

s. m., förk. för sv. samma månad, ital. sini-stra mano (se d. o.).

Smach, Smack, se Sumak.

Smack, sjöv., förr större flatbottnad färja, numera fiskefartyg av oHka typ. Den holländska smacken har svärd på sidorna.

S. M. Adj., förk. för lat. sa'cri ministerii adju'nctus, pastorsadjunkt.

Smak, se Sumak.

Sma'lah {arab. semalah), arabisk tältby 1. läger.

Smaldjur, jaktt., unga, ej könsmogna hjort-djurshonor.

Small, eng. {1. smål), liten, ringa, obetydlig. — Small-beer {1. -bir), svagdricka.

Smalrå, jaktt,, ung, ej könsmogen rådjurshona. Jfr Smaldjur.

Smalt, se Koboltglas.

Smaltft = Speiskobolt (se d. o.).

Smalts (ty. Schmaltz), tekn., en blå porslinsfärg, som erhålles ur koboltmalm. De finare färgsorterna kallas eschel.

Smalviva, bot., se Primula.

Smanio'so = Con smania (se d. o.).

Smara'gd (gr. sma'ragdos), miner., en av berylljord, lerjord och ki sel syra jämte något kromoxid bestående, vackert grön ädelsten. Finnes i Egypten, Sibirien, Peru, Ostindien m. fl. land. — Smaragd-opal, se Krysopal. — Brasiliansk smaragd, ett surrogat, som består av turmalin.

Smaragdgrönt, dets. som kromgrönt.

Smaragdguldgök, se Didrik.

Smaragdi't, miner., gräsgrön variant av strålsten (hornblände).

Smaragdi'tgabbro, petrogr., en gabbroart med stark inblandning av smaragdit. Användes i Italien till dekorativa ändamål under benämning Verde di Corsica 1. Verde d'Orezza.

Smaragdön, benämning på Irland.

Smart, eng., rask, livlig, kvick; slug, slipad, fiffig. — Smartness, fiffighet, slughet.

Sma'rtasu'tra, se under Kalpasutra.

Smash, eng. (1. smäsj), slag uppifrån i tennis, så att bollen studsar högt. — Sma'sha, slå bollen uppifrån.

S. M. Cand., förk. för lat. sacri ministe'rii candida'tus, prästkandidat.

Smee's stapel (1. smis -), fys., ett slags gal-vanisk stapel.

Sme'gma, gr. (av sman, smörja, ingnida), tvål, såpa; med. = Sebum (se d. o.). — Sme'ktika, pl., renande medel, medel till avskölj ning 1. avtvättning. — Smekti'n, tvålsten. —• Sme'xis, avrivning, rening, glättning.

Sme'lling salts, eng. {1. - sålts), luktsalt.

Sme'xis, se under Smegma.

S. M. I., förk. för fr. Sa Majesté Impe'riale, hans (hennes) kejserliga majestät.

Smila'ceæ, bot., underfamilj av Lilia'ceæ.

Smilaci'n 1. Parillo'n, farm., en glykosidisk saponinsubstans i sarsaparill (se d. o. och Smilax).

Smflax, bot., ett till fam. Smilaci'neæ hörande, i det tropiska Amerika växande örtslag. Några arter lämna drogen sarsaparill (se d. o.).

Smi'lodon, se Felis Smilodon.

Smink, med färg impregnerat fettämne, som användes för att förbättra hudfärgen 1. för att anlägga mask å teatern.

Sminkbär, bot., se Blitum.

Sminkrot, bot., se Lithospermum.

Sminkvitt, dets. som Vismutvitt.

Smfnthios 1. Smi'ntheus, grek. myt., binamn på Apollon.

Sminue'ndo 1. Sminufto, ital., tonk., avtagande.

Smithska skolan, anhängare av den engelske nationalekonomen Adam Smith (d. 1790).

Smithsonian institution, eng. (1. smi'thsön-jän institju'sjön), ett efter den engelske mecenaten James Smithson uppkallat vetenskapligt institut i Nordamerikas Förenta stater.

Smithsoni't, miner., gallmeja (se d. o.).

Smoking, eng. (1. små'-), förk. av smoking-jacket, rökjacka; enklare, svart middags-och aftondräkt för herrar, sydd som en kavajkostym med breda slag och djupt urringad väst.

Smollis, se Schmollis.

Smore'ndo, ital., tonk., bortdöende.

Smorz., förk. för Smorzando.

Smorza'ndo, Smorza'to 1. Smorga'ndo, ital., tonk., avtagande, allt svagare.

S. M. R., förk. för /r. Sa Majesté Royale, hans (hennes) kunglig majestät.

smt, förk. för silvermynt.

Smul sjö (av äldre sv. smult, lugnt), sjöv., obetydHg sjögång.

Smult, kokk., skirat svinister, använt till stekning i st. f. smör. — Gåssmult, skirat gåsflott tillsatt med njurtalg.

Smultron, bot., se Fragaria. — Smultronfingerört, bot., se Potentilla. — Smultron-1230

klöver, hot., se Trifolium, — Smultron-toma't, se Ananaskörsbär,

Smutstitel, hoktr., yttre titelblad till en bok, där dennas titel kort angives.

Smyri's, miner., en art korund.

Smyrnamattor, ett slags efter staden Smyrna uppkallade i Mindre Asien tillverkade mattor. — Smyrnasvamp, se Soriansvamp.

Småborre, bot, se Agrimonia. — Småknopp, bot., se Sedum. — Småsileshår, bot., se Drosera. — Småsporre, bot., se Linaria. — Småtörel, bot., se Euphorbia.

Smäck och gravo'r, en vid hovsorg av damerna buren avlång mössa {smäck), med baktill nedhängande snibbar {gravor).

Smällvedel, bot., se Astragalus.

Smältceme'nt, se Al-cement.

Smältfärger 1. Mulffelfärger, användas inom keramiken och glastillverkningen och utgöras av metalloxider 1. glas, som färgats med dylika och malts till fint pulver.

Smälthammare 1. Mumblingshammare, vatten- 1. ångdrivna hammare, som användas för hopslagning av smältor.

Smältmetall, de i vissa elektriska säkerhetsapparater ingående metaller, som vid alltför hög strömstyrka smälta och därvid avbryta strömmen.

Smältning, med., sönderfall under varbildning av sjukligt förändrad vävnad.

Smältugnen, astr., se Fornax.

Smä'rgel, miner., ett slags korund, som består av ren lerjord, järn och glimmer. Brukas i stycken till slipning av spegelglas, som pulver till slipning och polering av stenar och metaller. — Smärgelduk, Smärgelpapper, Smärgelskiva, utgöres av på duk, papper o. s. v. utbredd smärgel för slipningsändamål.

Smärting, sjöv., gammal, förut till segel brukad segelduk.

Smärtornas man, konstt., i den äldre kyrkliga konsten en bild av Kristus i lidandets g:estalt (jfr Jes. 53; 3).

Smörblomma, se Ranunculus. — Smörboll, bot., se T rollins.

Smörsopp, Smörsvamp, bot., se Boletus.

Smörsyreety'lester, kem., välluktande vätska, som ingår i konstgjord ananasessens.

Smörträdet, bot., se Pentadesma och Galam-smör.

Sn, kem., atomtecken för tenn (Stannum).

Snabbregulator 1. Snällregulator, automatisk spänningsregulator för elektriska generatorer.

Snags, eng., större trädstammar och grenar, vilka fastnat i bottnen av Amerikas stora floder.

Snakerootoil, eng. {1. snä'ik-rot-ojl), "ormrotsol ja'^ se Asarum.

Snapphane {ty. Schnapphahn, av schnappen, uppsnappa), eg. bandit, rövare; deltagare i snapphanekrigen, av danskar mot svenskarna vid flera tillfällen förda folkkrig.

Snaps {ty. Schnaps), brännvinssup.

Snapshot, eng. {1. snä^ppsjått), eg. kast-skott; ögonblicksbild.

Snare, fornnordiskt mansnamn, den raske, snabbe.

Snarreva, bot., se Cuscuta.

Snarumft, se Gerdrit.

Snatterand, se Anas.

Sna'ubrigg, briggtacklat fartyg med Snau-mast, en smäcker mast på baksidan av undermasten, utefter vilken gaffelklon löper.

Snebræ 1. Snöbræ, no., den av evig snö täckta delen av en jökel (no. bræ).

Sne'kke, no., snipa.

Snesland, ytmått för jord i Dalarna = 1,27 ar.

Snesning, se Kr åkning.

Snesstör, se under Krakning.

Snilj(a), Sniljor, pl., se Chenille.

Snilj ef lossa, textil., på båda sidor iika vävnad, vävd på gles varp med inslag av sniljer (vävda och klippta remsor).

Snille och smak. Svenska akademiens valspråk.

Snip, bot., se Eriophorum.

Snipa, sjöv., en i båda ändarna spetsig roddbåt med flat botten.

Snfrkel {ty. Schnörkel), eg. krumelur, släng; byggn., krok- 1. snäcklinje, spiral-vridet ornament.

Snitsel, kokk., skiva av stekt kalvkött, garnerad med citron och ansjovis; tekn., biprodukt vid betsockerberedning, använd som fodermedel.

Sni'tseljakt = Schnitzeljakt (se d. o.).

Snitt {ty. Schnitt, av schneiden, skära), skärning, klippning; skåra; tillskärning, form, fason; den jämnskurna kanten av en bok; halvt glas öl. — Snittblommor, avskurna blommor till kransar och buketter.

— Snitt grönt, avskurna kvistar till kransar och buketter.

Snob, eng. {1. snåbb), förs v. Snobb, eg. grov och simpel människa, bracka; person, som vill gälla för att vara mera förmögen, mera bildad och mera på modet än han är.

— Sno'bbish 1. Sno'bby {1. -isj, -i), snobbig, som anstår 1. kännetecknar en snobb.

— Snobbi'sm, snobberi, snobbaktighet, en snobbs väsen och uppträdande. — The book of snobs {1. - bok åw snåbbs), Snob-barnas bok, titel på en satirisk sedeskildring av den engelske författaren William Thackeray.

Snobb, Snobberi', Sno'bbig, se Snob o. s. v.

Snoksläktet, zooL, ett släkte ormar, Coluber, varav två arter finnas i Sverige, C. na'-trix, vanliga snoken, och C. austriaca, släta snoken.

Snopp, veter., vit fläck 1. strimma på hästens överläpp, mellan näsborrarna.

Snorgärs, se Acerina.

Snorres Edda, se Edda.

Snotra, nord. myt., vishetens och behagets gudinna.

Snottrer, se Muller.

Snow-boots, eng. {1. snåbo'ts), eg. snöstövlar; pampuscher.

S. N. U., förk. för Sveriges nationella ungdomsförbund.

Snultra, zool.y se Labrus.

Snurrbocken, dansk., uppländsk folkdans.

Snussi, se Senusi.

Snyltrot, bot., se Orobanche.

Snårestads gruppen, ett antal gotiska kalkmålningar från 1300-t. i fyra närbelägna sydskånska kyrkor.

Snår vinda, bot., se Convolvulus.

Snällod, en till lödning av mässing brukad legering, som består av lättsmälta metaller (såsom tenn 1. legeringar av tenn med bly och vismut).

Snällregulator, se Snabbregulator.

Snärj gräs. Snärj måra, bot., se Galium.

Snöbollar, bot., se Viburnum.

Snöbræ, no., se Snebræ.

Snöbräcka, bot., se Saxifraga. — Snöbär, bot., se Lonicera. — Snödroppe, bot., se Galanthus. — Snögräs, bot., se Phippsia. — Snöklocka, bot., se Leucoium. — Snö-klockebuske, bot., se Halasia.

Snöleopard, zool., se Felis.

Snörbarchent, textil., ett slags barchent (se d. o.) med upphöjda ränder.

Snörlever, med., atrofi av levern genom åt-sittade klädespersedlar.

Snösko 1. Tryga, träram med flätverk, som spännes under foten på människor 1. hästar för att öka stödytan vid gång i djup snö.

s. o., förk. för som ovan.

S. O., förk. för Successionsordningen; för lat. se'rvus observanti'ssimus, ödmjukaste tjänare; för fr. Sud-ouest, sydväst.

Soap, eng. (1. såp), tvål.

Soaré {fr. soirée, av soir, afton), afton-samkväm, dramatisk 1. musikalisk aftonunderhållning. Jfr Matiné.

Soa've, Sua've 1. Soaveme'nte, ital, tonk., ljuvt, behagligt.

So'beln, se Zobeln.

Sober, försvenskad form av fr. sobre (se d. o.).

Sobie'skis sköld, astr., en stjärnbild i Vintergatan.

Sobra'nje, bulg., Bulgariens nationalförsamling.

Sobre, fr. (1. såbr; lat. so'brius), nykter, måttlig; tarvlig. — Sobriété {lat. sobri'e-tas), nykterhet; tarvlighet, sparsamhet.

Sobriquet, fr. {1. såbrikä' [hårt k]), spe-namn, öknamn.

Socaloi'n, kem., aloin (se d. o.) av sokotra-aloe.

Saccolanti {ital. Zoccolanti). Se Minoriter.

So'ccus, lat., låg, tunn sko, som i det gamla Rom bars av kvinnor och skådespelare i

komedierna; fig., lustspel; lustspelets anda. Jfr Koturn. -

Socia'beI, Socia'l, Socialdemokrat, Socialekonomi, Socialfsm, Socialast m. fl., se under Socius.

Società, ital. {1. såtjeta', av lat. soci'etas), sällskap, bolag.

Sociétaire, se under Société.

Socfetas, lat., förening, samfund, sällskap, bolag. — S. Je'su, lat., Jesu sällskap, jesuitorden. — S. leoni'na, leoninskt sällskap (se d. o.). — S. ma'ter rixa'rum, samhället är moder (orsak) till alla miss-hälligheter. — S. sveca'na pro fi'de et christiani'smo, det svenska samfundet för tro och kristligt liv, ett i Stockholm 1771 stiftat religiöst sällskap.

Société, fr. {1. såssiete'; lat. soci^etas), samhälle; bolag; vittert 1. vetenskapligt sällskap; societet, sällskapskrets, sällskapsliv. — S. de commerce {1. - dö kåmmä'rs), handelsbolag. — S. du Caveau {1. - dy kavå'), eg. grott sällskap; benämning på några vittra klubbar i Frankrike (den första stiftad 1729), vilka ägnat sig särskilt åt visan. — Sociétaire (Z. -tä'r), societär, medlem av ett sällskap 1. samfund; delägare i ett bolag 1. d.; särskilt benämning på de skådespelare vid Théåtre Frangais i Paris, vilka äro medintressen-ter i teaterföretaget.

Societe't, se under Socius.

Société des Nation, fr. {1. såsiete' dä nass-jå'ng), franska namnet på Nationernas förbund (se d. o.).

Society, eng. {1. såsa'jiti), samfund, sällskap.

SocietäV, se Sociétaire (under Société).

So'cii, se So'dus.

Socinia'ner, efter den italienske teologen Faustus Socinus (d. 1604 i Polen) benämning på de äldre unitarierna (se Unita-rier). — Sociniani'sm, socinianernas lära.

Sociologi', Sociolo'gisk m. fl., se under följ. ord.

So'cius, pl. So'cii, lat., bundsförvant, kamrat, deltagare; medlem, bolagsman. — Socia'-bel, sällskaplig, umgängsam. — Socia'l, samhällig 1. samhällelig, samhälls-. — Socialattaché, titel för sådana attachéer, som ha till uppgift att biträda beskickningarna i socialpolitiska angelägenheter. Jfr Socialråd. — Socialdemokrat, socialist (se nedan) såsom medlem av ett arbetarparti, vilket åsyftar samhällets demokratisering och den politiska maktens överflyttning i arbetarnas händer. — Socialdemokrati', det socialdemokratiska partiets lära. —' Socialekonomi = Nationalekonomi (se d. o.). — Socialförsäkring, försäkring, vars uppgift är att tillförsäkra medborgare ur ekonomiskt svaga samhällsgrupper understöd vid nedsatt 1. förlorad arbetsförmåga. — Sociallära, samhällsvetenskap. — Socialpolitik, samt-1232

liga de statens åtgärder, vilka åsyfta att för det allmänna bästa ordna förhållandet, särskilt beträffande ekonomien, mellan olika samhällsklasser. — Socialroman, samhällsroman. —• Socialråd, titel för vissa socialattachéer (se d. o.). — Social-statisti'k, arbetsstatistik. — Socialstyrelsen, centralt ämbetsverk för frågor ang. arbetsmarknaden, arbetarskydd m. fl. av social innebörd. — Socialvetenskap, väsentligen dets. som Sociologi (se d. o.). — Socialise'ra, göra till samhällets gemensamma egendom. — Sociali'sm, den politiska lära, som yrkar på produktionsmedlens socialisering, arbetets gemensamhet och en proportionell fördelning av såväl all inkomst som alla statsbördor. — Sociali^st, anhängare av socialismens grundsatser. — Sociali'stisk, som överensstämmer med 1. tillhör socialismen. — Socialite't, gemensamhet; sällskaplighet, umgänge. — Socie'ra {lat. socia'Te), förena, förbinda. — Societe't {fr. société, lat. soci'etas), sällskap; sällskapskrets, umgänge; samtliga fina sällskapskretsar på en plats. — Societetsiius, byggnad med rum för sällskapsliv vid brunns- och badorter. — Societetsspektakel, sällskapsspektakel, skådespel, uppfört av amatörer. — Sociologi' (av gr. lo'gos, lära), samhällsvetenskap, läran om det mänskliga samfundets grundvillkor. — Sociolo'g, person, som är kunnig i sociologien. — Sociolo'gisk, som har avseende på 1. hör till sociologien.

Sociomorfi'sm (av lat. socia'lis, samhällelig, och gr. morfe\ form), religiös föreställning, som är uppkommen efter förebild av de mänskliga samhällena.

Socka, hergsh., mjukt rör i nedersta änden av en gruvpump.

So'ckel {ty. Sockel^ fr. socle, av lat. socculus, liten sko), fot till pelare, byster, vaser, postament o. s. v.

Socker, kem., kolhydrat, som hava söt smak, äro lösliga i vatten och kunna kristallisera. Förekomma i både växt- och djurriket, synnerligen ymnigt i sockerröret. Sa'ccharum officina'rum, tillhörande fam. Grami'neæ och inhemskt i Kina och Indien samt i sockerbetan. Be'ta vulga'ris. — Sockersyrup, se Syrupus sacchari.

Sockerlönn, bot., se Acer. — Sockerträd, se under Myoporaceæ. — Sockeräpple, se Anona. — Sockerärt, se Pisum. — Sock-ört, se Epimedium.

Socknare, se Soknare.

Soda, kem., natriumkarbonat, kolsyrat na-tron, brukas vid tvättning, tvålberedning, glastillverkning, framställning av en mängd kemisk-tekniska preparat m. m.

Soda'les, lat., pl, kamrater; hos de gamla romarna medlemmar, brödraskap, gillen; medlemmar av klosterbrödraskap. — Sodalita'tes, gillen i det gamla Rom. —

Sodalite't, kamratskap, sällskap, klubb; andligt brödraskap. — Sodali'tium, vänskapsförbund; brödraskap; kamratskap; kamratfest. — Sodalitium ma'jus lun-de'nse, ett på 1300-t. stiftat prästsällskap i Lund.

Sodali't, miner., ett mineral, som tillsammans med saltsyra bildar kiselgelé.

Sodalite't, Sodali'tium, se under Sodales.

Sodapastiljer, farm., sockerpastiljer med tillsats av O,l0—0,25 gr. soda samt något pepparmyntolja 1. d.

Sodavatten, en läskedryck, som består av soda, klorkalcium och koksalt, lösta i vatten.

Sodaört, hot., se Salsola.

Sodenerpastiljer, Sodenersalt, från mineralkällorna i Soden innehålla natriumklorid och spår av natriumbikarbonat.

So'dium, kem., natrium (se d. o.).

So'dom, fornpalestiniensisk stad, som, enl. bibeln, för sina invånares gudlöshet jämte Gomorra förstördes genom en fruktansvärd naturrevolution; fig., för osedlighet beryktad stad. — Sodomsäpplen, enl. fabeln vid Döda havet växande äpplen, vackra utanpå, men inuti fyllda med svart stoft. — Sodomft, person, som gör sig skyldig till sodomiteri. — Sodomiteri' 1. Sodomi', onaturlig tillfredsställelse av könsdriften, sådan den bedrevs i Sodom (enl. Moseb. 19 kap.). Jfr Pederasti och Tribadi. — Sodomi'tisk, som har avseende på sodomiteri.

Sodoolja, farm., förr mot binnikemask använt preparat, framställt genom torr-destillation av glanssot (sot av bokved).

Sæur, fr. {1. sör), syster. — Sæurs de la charité, se under Charité. — S. grises {1. - gris), pl., eg. grå systrar; barmhärtighetssystrar, som ägna sig åt sjukvård.

Sofer, pl. Soferi'm, hebr., skriftlärd, skriftlärda.

So'ffa {sp. och ital. sofa; pers. sofah, av arab. soffah, och detta av arab. saffa, ställa i rad), möbel med sittplatser för två 1. flera personer.

Soffari'der = Saffarider (se d. o.).

Soffft {fr. soffite, ital. soffita 1. soffitto^ av lat. suffi'gere, fästa undertill), byggn., undre delen av en båge, arkitrav, takbjälke 1. d.; i fält indelat tak; benämning på rörliga tygstycken, föreställande himmel, valv o. s. v., i taket på en teater.

So'fi, se Sufi.

Soffa 1. Sophfa, kvinnonamn (av gr. sofo's, vis), eg. vishet; den visa. På franska Sophie {1. 'ii'). Förk. till Fi'a 1. Fi'ken. Buret av svenska danska, tyska och ryska furstinnor. Motsvarar mansnamnet So'fus 1. Sophus.

Soffder = Safider (se d. o.).

Sofi'sm {gr. so'fisma), spetsfundig, falsk slutledning. — Sofi'st {gr. sofistes), urspr. lärare i filosofi och övertalnings-Soforin—Solar

konst; sedermera person, som förvillar med spetsfundiga falska slutledningar; spetsfundig ordklyvare. — Sofisteri' 1. Sofisti'k, den av sofisterna utövade konsten; spetsfundighet, hårklyveri, förvillande resonemang. — Sofistikatio'n, på felslut beroende villfarelse. — Sofistise'ra, söka förvilla genom sofismer. — Sofi's-tisk, som innehåller 1. begagnar sofismer, spetsfundig.

Sofori'n, dets. som cytisin (se d. o.).

Sofra'dschi, turk., taffeltäckare.

Sofronist (av gr. so'frön, sedesam), i det gamla Aten en ämbetsman, som övervakade sederna.

So'fta, pl. So'ftas, turk. (av pers. suchteh, förbränd), muhammedansk högskolelärjunge; andlig, som dagligen beder vid de döda sultanernas gravar.

Softtapeter, papperstapeter, som först tryckts med en fernissa, vilken sedan överpudrats med fint klädesstoft. Ett slags softtapeter kallas filttapeter. En annan art, ingramtapeter, består av två papperslager, det övre genomfärgat och överpudrat med fibrer.

Sogdiska, se Soghdiska.

Sogetto, ital. (1. såddjättå; av lat. subje'c' tum), föremål, ämne, stoff; tema.

Soghdiska, språket i det kinesiska Turkestan (det gamla Sogdiana) från början av l:a t. o. m. 9:e årh.

Soha'r, hehr., eg. ljus, glans; namn på en på arameiska språket antagligen i 13 :e årh. författad kommentar till Moseböckerna. — Soha'riska skolan, en kabba-listisk skola, vilken betraktar Sohar som sin bibel.

Soho 1. Schoho, hamitiskt folkslag.

Soho, eng. (1. såhå'o), stadsdel i London, vars konstnärscentrum den utgör.

Soi-disant, fr. {1. såa'-disa'ng), så kallad, föregiven.

Soie, fr. (1. såa'), silke. — Soie écrue (L -ekry'), råsilke.

Soignera (Z. såånje'ra; fr. soigner), sköta, vårda, bära omsorg om. — Soignerad, vårdad i sin klädsel. — Soigneux (L såånjö'), sorgfällig, omsorgsfull, mån. — Soin (Z. sää'ng), omsorg, sorgfällighet; omvårdnad.

Soiré, se följ. ord.

Soirée, fr. (1. sååre'), se Soaré. — S. dan-sa'nte, se under Dansant. — S. musicale {1. - mysika'll), musikalisk aftonunderhållning.

So'ja, en till att sätta smak på såser brukad, tjock, brun vätska, beredd av fröna till sojabönan. So'ja hi'spida, i Japan, stundom ock av andra ämnen, såsom t. ex. svamp.

Sojo'ner 1. Sojo'ter, ett sibiriskt folk.

Soju'z, ry., förbund, förening.

Sokar, egypt. myt., fornegyptisk gudomlig-

het, framställd i människogestalt med hökhuvud.

Soknare 1. Socknare, under äldre medeltid en ämbetsman som indrev ("sökte") konungen 1. biskopen tillkommande böter.

Sokol, tjeck. (Z. så'-), eg. falk; benämning på idrottsföreningar med politisk anstrykning i Tjecko-Slovakiet.

Sok-pa, ett tibetanskt folk.

Sokrati'k, se under följ. ord.

Sokra'tiker, lärjunge av den grekiske filosofen Sokra'tes (lat. So'crates), en av världens största tänkare. — Sokra'tisk, som har avseende på Sokrates. — Sokratisk metod 1. Sokrati'k, Sokrates' lärosätt, som består däri, att läraren genom skickligt ställda frågor förmår lärjungen att själv finna det begrepp, som skall göras tydligt för honom.)(Akroamatisk metod.

Sol, nord. myt., Mundelföres dotter och Månes syster, kör de hästar, som draga solens vagn.

Sol, gen. So'lis, lat., sol.

Sol, peruanskt silvermynt.

Sol, fr. = Sou (se d. o.).

So'l, tonk., franskt och italienskt namn på tonen g.

So'la 1. Sola fide, lat., genom tron allena; betecknar läran om rättfärdiggörelsen genom tron.

Sola'men, nylat. (av sola'ri, trösta), tröst. — Solamen mi'seris so'cios habui'sse malo'-rum, det är en tröst för de olyckliga att hava olyckskamrater. (Spinoza.)

Solami'nrött, kem., ett substantivt färgämne av stor äkthet.

Solana'ceæ, bot., växtfamilj av ordn. Lahiati-flo'ræ. Omfattar bl. a. de viktiga släktena A'tropa, Da'tura, Hyoscy'amus, Ly'cium, Lycope'rsicum, Nicotia'na, Petu'nia, Sal-pigWssis och Sola'num.

Solamdi'n, kem., en bas, som ingår i solanin.

Solanfn, kem., en giftig glykosid, som förekommer i potatis o. a. Solanum-Sirtev.

Sola'no, sp., en het, s.ö. vind i Spanien.

Sola'num, bot., växtsläkte av fam. Solana'-ceæ. — S. dulcama'ra, besksöta, kvesved, slingrande buske med violetta blommor och klarröda bär. Giftig. — S. lycope'rsi-cum, syn. Lycopersicum (se d. o.). — S. nfgrum, nattskatta, ogräs på åkrar och trädgårdsland. Krona vit, bär svarta. Giftig. — S. tubero'sum, potatis (se d. o.). — Som prydnadsväxter, särskilt i bladgrupper odlas S. atrosangufneum och S. ci-trullifo'lium (varma Amerika), S. giga'n-teum (Goda Hoppsudden), S. lacinia'tum (Australien), S. margina'tum (Abessinien), S. pyraca'nthum

(Madagaskar) och många andra.

Sola'r 1. Sola'risk {lat. sola'ris, av sol, sol), som hör till 1. angår solen. — Solarljus, solljus. — Solarmaskin, en av John Ericsson uppfunnen maskin, avsedd att upp-1234

samla solvärmet för att begagna det som drivkraft. — Solarmikroskop 1. Solmikroskop, opt., förstoringsglas varigenom av mikroskopiskt små, solbelysta föremål fås förstorade bilder på en vit skärm. — Sola'rium, solur.

So'larljöÖ, isL, Solsången, en dikt från tiden för övergången mellan hedendom och kristendom.

Solarolja, till motorbränsle brukad olja, framställd genom fraktionerad destilla-tion av brunkolstjära.

Solarsteari'n, fast återstod vid pressning av svinister vid låg temperatur. Användes som matfett.

Solaväxel (av ital. solo, sola, ensam), han-delst.; i blott ett exemplar utfärdad växel. Utfärdas en växel i flera exemplar, kallas dessa alltefter ordningen prima-, sekun-da-, tertia-Yäxel o. s. v.

Solbjörn, se Bruan.

Solcfrkeln, se följ. ord.

Solcy'keln 1. Solcfrkeln {lat, cy'clus so'lis), astr., omfattar en tid av 28 år, efter vars förlopp veckodagarna återkomma på samma datum.

Sold (av lat, so'lidus, ett guldmynt), fordom lön för krigstjänst. — Soldnär, person, som uppbär sold, soldat (se d. o.).

Soldane'lla, hot., alpklocka, ett släkte alpväxter av fam. Primula'ceæ,

Solda't {ital, solda'to; fr, soldat; mlat, sol-da'tus, besoldad [jfr Sold}), krigsk,, eg. krigare, som gänar för sold; krigsman, särskilt infanterist; militärperson i allm.

— Soldate'sk {fr, soldatesque), soldatmanskap (i motsats till befäl); krigsfolk (med bibegrepp av råhet och tygellöshet).

Soldnär, se under Sold,

Soldo, italienskt kopparmynt — V20 lira = 3,g öre.

Sole, se Soole,

So'lea, zooL, tungsläktet bland fiskarna.

Solecfsm {lat, solæci'smus, efter den grekiska kolonien Soloi, där grekiska språket talades dåligt), språkv., språkfel mot syntaxen ; brott mot skick och sed.

Solenhofenskiffer, geoL, ett slags bajersk kalksten, som begagnas inom litografien.

Sole'nia, bot,, släkte porsvampar, växande å multnande trä. — S. ano'mala, argusöga.

— S. ca'ndida, vitpipa.

Sole'nn {lat. soWnnis), högtidlig, festlig. — Soleniiite't, högtidlighet, festlighet. — Solennitetsal, festsal.

Solenoi'd, fys., apparat, bestående av en spi-ralformigt lindad ledningstråd, som, då den genomlöpes av en elektrisk ström, förhåller sig som en magnet.

Solen'ta, se under Semoulegryn,

Soleryte'm, med., en art solbränna.

Solesmeskongregationen {I, sålä'm-), en fransk avläggare av benediktinorden, grundad 1010.

So'lfametoden, tonk,, en med solmisationen (se d. o.) besläktad sångundervisningsmetod, uppfunnen av

engelsmannen Cur-wen (d. 1880).

Solfata'r {ital, solfata'ra, av lat, su'lphur, svavel), gasvulkan, ur vilken utströmma svavelväte och svavel syrlighet m. m.

Solfe'ggier (s^y. pl, av ital, solfeggio [Z. [-såll-fä'ddjå]),-] {+såll- fä'ddjå]),+} ionk,, sångövningar utan annan text än tonbenämningarna {do, re, mi, fa o. s. v.). — Solfie'ra 1. Solfeggie'ra {ital, solfeggiare [I, -fäddja're]), sjunga ett sångstycke med tonbenämningarna som text.

Solferi'no = Fuksin (se d. o.).

Solfie'ra, se under Solfeggier,

Solglas 1. Bländglas, astr,, färgat, Ijusabsor-berande glas, som vid observationer å solen anbringas å de astronomiska instrumenten för att försvaga det alltför starka solljuset.

Solgult, kem., ett azofärgämne, identiskt med diaminäktgult. Färgar bomull och silke guldgult.

Solici'tor, eng., jur., ett slags sakförare i England. — S. general {1. - dje'nnöröl), generalprokurator; högste åklagare i mål, som angå kronans rättigheter. — Crown solicitor {1. kra'un -), åklagare, som på Irland bevakar kronans rätt i brottmål.

Solfd {lat. so'lidus, fr, solide), fast, stadig; hård, tät, varaktig; redbar; grundlig, pålitlig. — S. figur, geom,, som har utsträckning i tre dimensioner (längd, bredd och tjocklek). — S. vinkel, geom., hörn, rum, som inneslutes av tre 1. flera plan, vilka skära varandra i en punkt. — Solida'risk {fr, solidaire), som förbinder en för alla och alla för en, gemensamt ansvarig. — Solidariskt bankbolag, bankbolag med personlig ansvarighet för delägarna. — Solidarisk borgen, handelst,, av flera personer gemensamt ingången borgen, därvid var och en ikläder sig betalningsansvarighet för hela beloppet. — Solidari-te't, förbindelse en för alla och alla för en, gemensam ansvarighet, orubb-lig sammanhållning. — Solida'rpatologi (jfr Patologi), den lära om sjukdomarna, enl. vilken dessa hava sin grund i kroppens fasta beståndsdelar.) (H u m o -ralpatologi. — Soiide'ra, göra solid, befästa, göra säker. — Soliditе't, fasthet, stadighet; täthet, varaktighet; redbarhet; grundlighet.

Solida'go, bot,, gullris, växtsläkte av fam. Compo'sitæ, Ett flertal arter från Nordamerika odlas som prydnadsväxter. En inhemsk art. — S. canade'nsis, ända till två m. hög, med guldgula blommor i klasar. Allmänt odlad. — S. virgaure'a, allmän i torra backar; användes av homeo-paterna mot urinsjukdomar.

Solida'r, ett tvättmedel, Solida'rhem, hem utan tjänare, där man åtnöjes med största

enkelhet, båda uppkallade efter Elsa Tör-nes skriftserie "Solidar".

Solida'risk, Solidarite't m. fl., se under Solid,

Solidartull, se Tull.

Soli'dgrått, kem., svavelfärgämne, som grå-färgar bomull. — Solidviolett, dets. som Gallocyanin (se d. o.).

So'li De'o glo'ria, Zat., Gud allena äran!

Solidifikatio'nsprincipen (av lat. so'lidus, fast, och fa'cere, göra), fys., hydrostatisk princip, som säger, att jämvikten ej skulle rubbas, om en del av en vätska stelnade till en fast kropp med samma form och täthet.

Solidi'sm, dets. som Solidarpatologi (se d. o, under Solid).

Solidite't, se under Solid.

So'lidus, pl. So'lidi, lat., ett romerskt guldmynt från kejsartiden, urspr. = 18,50 kr.

Solifidian, eng. (1. sålifi'djön), person, som anser, att man kan bliva salig genom tron allena.

Solifluktio'n (av lat. so'lum, jord, och flu'ere, flyta), geoL, jordflytning.

Solilo'quium, lat. (av so'lus, ensam, och W-qui, tala), samtal med sig själv, monolog. — Solipsi'sm (av lat. i'pse, själv), själviskhet, egoism; fil., den riktning, vilken betraktar endast jaget som existerande och allt annat såsom blotta föreställningar av jaget. — Solipsi'st, egoist; spe-namn för jesuiterna; anhängare av solip-sismen.

Soliman, se Sulejman.

Solingen, industristad i Rhenprovinsen; under 1500- och 1600-t. ryktbar för sin kling-tillverkning.

Soli'nglas, taffelglas av bättre beskaffenhet än det vanliga böhmiska, varför det ofta användes till speglar.

Solipsi'sm, Solipsi'st, se under Soliloquium.

Soli'st, se under Solo.

Solitude, fr. (1. sålity'dd; lat. solitu^do), enslighet, ensamhet; enslig, obesökt ort.

Solitä'r (fr. solitaire), ensling, enstöring; miner., ensam infattad, större diamant; trädg., låg buske, tuktad i pyramid, klotform 1. d.; zooL, ensam för sig levande.

Solkungen, se Roi-Soleil.

Solkurvor, utbuktningar, som kunna uppstå å järnvägsskenor, om avståndet mellan fria ändarna är för litet.

Soll, ty., debet (se d. o.).)(Haben.

Soll, pl. Sölle, ty., geoL, på jämna platåer förekommande, runda trattformiga, vat-tenfyllda fördjupningar utan synligt tillflöde 1. avlopp.

Sollicita'nt, Sollicitatio'n, se under följ. ord.

Sollicite'ra {lat. sollicita're), anmana, enträget anhålla. — Sollicita^nt, person, som inlämnar ansökning om något; rättsökande. — Sollicitatio'n, enträgen anhållan 1. ansökning. — Solli'citor, eng. — Solicitor (se d. o.). — Sollicitu'do o'mnium eccle-sia'rum, lat., alla kyrkors bekymmer; be-

nämning på den bulla (av 1814), genom vilken påven återupprättade jesuitorden i dess urspr. skick.

Solmaskin 1. Solmotor, kraftmaskin, vars energikälla är solstrålningen.

Solmikrosko'p, se Solarmikroskop.

Solmisatio'n, tonk., sångövning, varvid tonerna benämnas med de s. k. aretinska stavelserna (se d. o.); metod till inhämtande av intervaller och tonsteg, vilken tillskrives Guido d'Arezzo (d. 1037). Variationer av solmisation äro Bocedisation, behisation och damenisation, vanligen gemensamt kallade bobisationer. Jfr Solfeg-gier. — Solmise'ra (ital. solmisa're) ~ Solfiera (se d. o.).

Solmo'tor (jfr Motor), solmaskin.

So'lo, pl. So'li, ital. (av lat. so'lus, ensam), ensam; tonk., sång- 1. instrumentalstämma, som ensam utför ett musikstycke 1. en del av ett sådant (jfr Tutto); musikstycke för ett instrument 1. en röst; dansk., dans av en enda person; spelt., ett slags kortspel för fyra personer. — Soloparti, musikstycke, som utföres av blott en sång- 1. instrumentalstänima. — Soli'st 1. Solosångare, person, som utför ett soloparti.

Sol- och lejonorden, en persisk orden för civila och militära tjänster.

Soloklavér, tonk., namn på en manual (se d. o.).

Solokra't, lat.-gr. — Monokrat (se d. o.).

Solo'ner, en tungusisk stam.

Soloparti', se under Solo.

Solotni'k, rysk vikt för ädla metaller = 4,2657 gr.

Solparalla'x, se Parallax.

Solring, solgård. Se Halofenomen.

Solrök, meteor., grumling av luften under solljusa dagar, beroende på ljusets brytning i heterogena luftlager, torra, fuktiga, varma, kalla.

Solsten, miner., benämning på halvädelstenarna adular 1. månsten (gul och röd) och avanturin (ljusröd).

Solstitia'lkolu'ren, se Kolurer.

Solstitia'lpunkt, Solsti'tier, se under följ. ord.

Solsti'tium, lat., astr., solstånd. — Solstitia'l-punkt, solens vändpunkt vid solståndet. — Solsti'tier, pl., benämning på sommar- och vintersolståndet, de dagar av året (23 juni och 21 dec.), då solen vid middagen står högst på himmeln.

Solstjärna, bot., se Buphtalmum.

Solstånd, se Solstitium.

Solståndskolu'ren, se Kolurer.

Solsången, se Solarljoö.

Soltid, astr., den tid, som mätes genom solens skenbara dagliga omlopp.

Solträd, se Chamæcyparis.

Solu'bel, Solubilite't, se under Solvera.

Solur 1. Solvisare, apparat för tidsbestämning med hjälp av skuggan från en sol-1236

belyst stav, parallell med världsaxeln. Timstrecken bli lika långa, om skuggan faller på en mot staven vinkelrät skiva, Ekvinoktial 1. Polarur, De bli olika långa, om skuggan faller på en rätt mot söder vänd, vertikal vägg 1. ett horisontalt plan, Vertikal- och Horisontalur.

So'lus, -a, -um, lat., ensam. Jfr Solo. — Solus cum so'la, en (man) med en (kvinna), ett ensamt par; på tu man hand.

Solu'tio, pl. Solutio'nes, lat., lösning; mat., lösning av ett problem 1. d.; farm., lösning av ett enda medicinskt ämne i vatten 1. sprit. — Solutio aceta'tis ammo'nici, ättik-syrad ammonium-oxidlösning, beredes av ättiksyra och ammoniak. Brukas som urindrivande och svettbefordrande medel. — S. aceta'tis ka'lici = Liquor acetatis kalici (se d. o.). — S. a'cidi carbo'nici, kolsyrevatten, iDeredes likt sodavatten, men av destillerat vatten och utan tillsatser. — S. a. pheny'lici, en lösning av karbolsyra i vatten. — S. aminonia'ci, kaustik ammoniak, beredes av gas vatten från lysgas-fabrikerna. Nyttjas till många ändamål inom tekniken, medicinen och kemien. — S. a. spirituo'sa, en blandning av ammoniak och stark sprit. — S. bisilica'tis ka'lici 1. na'trici, vattenglas. — S. ca'mphoræ oleo'sa = Oleum camphoratum (se d. o.).

— S. c. spirituo'sa, se Spiritus camphora-tus. — S. c. spirituo'so-æthe'rea = ^Jther spirituosos camphoratus (se d. o.). — S. carbona'tis ka'lici, lutdroppar, består av kaliumkarbonat och vatten. — S. chlore'ti fe'rrici, järnkloridlösning, beredes av järnklorid och destillerat vatten. Brukas mot blodflöden. — S. c. f. æthe'rea, eterisk järnkloridlösning. Brukas som stärkande och krampstillande medel. — S. c. f. spirituo'sa, järndroppar, spirituös järnkloridlösning, beredes av järnklorid och sprit. — S. c. f. spirituo'so-æthe'rea = Bestuscheffs tinktur (se d. o.). —• S. chIo'ri, klorvatten (se d. o.). — S. citra'tis ka'Iici = Liquor citratis kalici (se d. o.). — S. forinaldehy'di, formalin.

— S. hydra'tis ca'lcici, kalkvatten, beredes av osläckt kalk och vatten. Nyttjas till kalkliniment m. m. —• S. h. kalici, kalilut. — S. h. na'trici, natronlut, beredes av osläckt kalk, vatten och soda. —• S. hypo-chlori'tis ka'lici 1. na'trici, blekvatten. — So io'di spirituo'sa, spirituös jodlösning. Brukas som tanddroppar m. m. — S. i.

concentra'ta, stark jodsprit. — S. nitra'tis hydra'rgyri beredes av kvicksilver och salpetersyra. Brukas som utvärtes medel. — S. pheno'li, fenollösning. — S. subaceta'-tis alumi'nici, aluminiumsubacetatlösning, Burows lösning. — S. s. fe'rrici, ättiksy-rade järndroppar, beredes av järnoxid-hydrat, vatten och utspädd ättiksyra. — S. s. f. spirituo'so-æthe'rea, beredes av ättiketer, koncentrerad sprit och ättik-

syrade jämdroppar med eter. Brukas som stimulerande och stärkande medel. — S. s. plu'mbici, ättiksyrad blyoxidlösning, blyättika, beredes av preparerat glete, blysocker och destillerat vatten. Användes endast till yttre bruk. — S. s. p. dilu'ta, blyvatten, beredes av blyättika, brännvin och destillerat vatten. — S. subchlore'ti feVrici, järnkloridlösning. — S. sulpha'tis magne'sici carbo'nica, kolsyrehaltig sva-velsyrad talklösning, användes som laxer-medel. — S. supercarbona'tis na'trici, dubbelt sodavatten (se d. o.). — S. superjo-de'ti ka'lici beredes av jod, jodkalium och destillerat vatten. — S. Vlemingkx, Vle-mingkxvätska, vattenlösning av orent svavelkalcium, använd till skabbkurer.

Solutio'n, se under Solvera.

Soluto'1, farm., lösning av kreosol i kreosol-natrium, för desinfektion.

Solutréen 1. Solutrétiden {1. sålytre'), arkeol., efter fyndorten uppkallad period av den yngre paleolitiska tiden efter Aurigna'-cien och följd av MagdaWnien.

Solv., på recept förk. för lat. solva'tur 1. solve, bör upplösas.

Solva'beI, Solvabilite't, se under Solvera.

Solvatu'r 1. So'lve, förk. Solv., lat., på recept: bör upplösas 1. upplös; handelst., på penninganvisningar: skall betalas.

Solve 1. Sölve, norskt konunganamn.

Solve'ns, Solve'nt m. fl., se Solvera.

Solve'ntnafta, kem., fraktion av stenkols-tjära, som fås ur lättoljan, har mångsidig teknisk användning, t. ex. för lösning av kautschuk.

SoIveo'l, farm., lösning av kreosoler, använd som kirurgiskt antisepticum.

SoIve'ra (lat. so'lvere), lösa, upplösa; förklara; betala. — Solva'bel, Solve'ndo 1. Solve'nt, som kan betala, vederhäftig. Jfr Insolvent. — Solvabilite't 1. Solve'ns, betalningsförmåga, vederhäftighet. Jfr Insolvens. — Solve'ntia, pl., med., lösande medel. — Solu'bel, upplöslig. — Solubili-te't, upplöslighet. — Solutio'n, upplösning, lösning; förklaring; betalning.

Solvisare, se Solur.

Solvända, se Helianthemum.

Solube'1, Solubilite't m. fl., se under Solvera.

Soly'mer, lykiskt fomfolk.

Soma, ind. myt., urspr. en växt; därpå en av denna beredd, hemlighetsfull dryck; slutligen en gudomlighet.

Soma, ital. (1. så-), äldre italienskt rymdmått = omkr. 164 1. Numera — 1 hl.

So'ma, gr., kropp (i motsats mot ande). — Soma'tisk, kroppslig, som rör kroppen. — Somatologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om människokroppen. — Somatomimi'k — Mimik (se d. o.). — Somatoskopi (av gr. skope'in, se, skåda), 7ned., undersökning av kroppens inre organ medelst konstgjord belysning.

Soma'ligummi, en art Gummi arahicum.

Soma'li, den hamitiska folkstam, som bebor Somalilandet i Afrika. — Somalispråket, ett hamitiskt språk.

Soma'sker, motreformatorisk orden, stiftad i Somascho (Italien) 1532.

Somate'ria, zool.y ejdersläktet. — S. molli's-sima, ejdem. — S. specta'bilis, prakt-ejdern.

Soma'tisk (av gr. soma, kropp), kroppslig. — Somatfst = Materialist (se d. o.).

Somatologi', Somatoskopi' m. fl., se under Soma, gr,

Somato's, benämning på ett födoämne, som framställes ur kött.

Sombre, fr. (1. sångbr), mörk, dunkel; fig., dyster, hemsk; svårmodig.

Sombrerft, geol., bergart av korallkalk och guano, som av genomsipprande vatten omvandlats i fosforit.

Sombre'ro, sp. (av lat. sub u'mhra, i skuggan), bredskyggig halmhatt.

Soniething is rotten in the state of Denma'rk, eng. (1. sö'mthing - rå'tten - stät åw -), i danska staten någonting är ruttet. ("Hamlet" av Shakespeare.)

Sommarfibla, bot., se Leontodon. — Sommar-gyllen, bot., se Barbarea. — Sommarhyll, bot., se Sambucus. — Sommarlövkoja, bot., se Cheiranthus. — Sommarnypon, bot., se Rosa. — Sommarvicker, bot., se Vida.

Sommatio'n (fr. sommation, av sommer, uppmana, anmana), jur., stämning till domstol, under stadgad påföljd för uteblivande ; på diplomatspråket: uppfordran till eftergift, allvarlig varning, ultimatum (se d. o.).

Somnambu'1 (av lat. so'mnus, sömn, och am-bula're, gå omkring), sömngångare, sömn-gångerska; person, som befinner sig i hypnotiskt tillstånd. — Somnambuli'sm, sömnvandring, sÖmngångartillstånd; fenomen, som framkallas av hypnotism.

Somni'fera (av lat. so'mnus, sömn, och fe'rre, föra, bringa), pl., med., sömngivande medel. —• Somni'fuga, medel, som fördriva sömnen.

Somnio'sus, zool., haj släktet håkäringar.

So'mnium, lat., dröm.

Somnole'n,s (av lat. so'muns, sömn), sömn-aktighet; med., sömnsjuka, en lindrig grad av medvetslöshet. Jfr Koma och Sopor. — SomnoIe'nt, som lider av somno-lens.

So'mnus, lat., sömn, rom. myt., sömnens gud. Jfr Hypnos och Morfeus. — S. est lma'go mo'rtis, se under Mors. — S. planta'rum, bot., växternas sömn.

Son {isl. Son), nord. myt., ett av de kärl, i vilka skaldemjödet förvarades. Jfr Bodn och Odröre.

Sona'nt (av lat. sona're, ljuda, klinga), språkv., som vokal tjänande språkljud.

Sona't {fr. sonate, ital. sonata, av lat. so-na're, ljuda, klinga), tonk., eg. klangstycke; större, för ett 1. flera instrument

avsett musikstycke, bestående av 3—4 satser (t. ex. ett allegro, ett andante 1. adagio, ett scherzo 1. en menuett och ett presto 1. rondo). — Sonatine, fr. (1. -i'nn), Sonatfna, ital., sonatin, liten, enkel sonat.

Sonchus, bot., växtsläkte av fam. Compo'-sitæ. Fyra svenska arter. — S. arve'nsis, fettistel, allmänt åkergräs. — S. a'sper, svintistel, och S. oIera'ceus, mjölktistel, allmänna på odlad jord. — S. palu'stris, strandtistel, sällsynt i Skåne, stundom odlad.

Sond (fr. sonde [Z. sångd]), kirurg., instrument, som brukas till undersökning av sår, sårkanaler samt andra håligheter och kanaler i en organism. — Sonde'ra, undersöka med sond; fig., utforska, utröna.

Sone, fornnordiskt mansnamn, försonare.

Sone'tt {ital. sone'tto, av lat. sona-re, ljuda, klinga); metr., eg. klingdikt; en dikt av fjorton elvastaviga verser, som äro indelade i två fyrradiga och två treradiga strofer, med egendomlig rimställning. — Sonetti'st, sonettdiktare.

Songhai 1. Sonrhay, ett vid floden Niger bosatt negerfolk, tillhörande nigriternas grupp.

Songlo, se Twankay.

Sonica, fr. {1. sånicka'), sonika, i detsamma, just lagom, i rättan tid; spelt., i faraospel ett kort, som tappar 1. vinner i samma ögonblick det utlägges.

So'nika, se föreg. ord. Helt sonika, helt enkelt, utan invändning, genast.

Sonneberger, ett rött vin från Ahrdalen.

Sonneratshönset, zool., Ga'llus Sonnerati, en hönsart i Indien.

Sonnister (av ty. Sonne, sol), calvinskt sinnade nederländska anabaptister.

Sonomai't, miner., i Kalifornien förekom-m_ande naturligt dubbelsalt av magnesium- och aluminiumsulfat.

Sonome'ter (av lat. so'nus, ljud, ton, och gr. metre'in, mäta) = Monokord (se d. o.) ; även = Audiometer (se d. o.).

Sono'r {lat. sonoWus), klingande, klangfull, klart ljudande, välljudande. — Sonorite't {fr. sonorité), egenskapen att vara sonor; fys., förmågan att frambringa ton 1. ljud.

Sonoragummi, se Metzquitegummi.

Sonorame'nte, se Sonoro.

Sonoraspråken 1. Sonoriska språken tillhöra samma språkstam som de aztekiska språken.

Sonorite't, se under Sonor.

Sono'ro 1. Sonorame'nte, ital., tonk., fulltonigt;, klingande.

Sonrhay, se Songhai.

Soolbad, se under följ. ord.

Soole 1. Sole, ty. {1. så'le), koksalthaltigt vatten, varav salt kokas. — Soolbad, bad i koksalthaltigt vatten.

Soor, ty. {1. sår), med., svampbildning, vanligast på munnens 1. svalgets slemhinna.

Soo-zoo-olja, se Perillaolja.1238

So'phi, pers.y en vis 1. en from man; titel för den persiske regenten.

So'phia, annan form för Sofia; bot., visdom.

Sophie, ty. och /r., Sofia.

Sopho'ra, bot, se Baptisia.

So'phron, mansnamn (av gr. so'frön, vis, återhållsam). Motsvarar kvinnonamnet Sophro'nia. — Sophroni'st, se Sofronist. — Sophroniste'res, pl., anat., visdomständerna. — Sophroniste'rium, dårhus. — Sophrosy'ne, återhållsamhet, måttlighet.

So'por, lat., med., dvala, medvetslöshet, ur vilken den sjuke blott genom stark retning för tillfället kan väckas. Jfr Koma och Somnolens. — SoporatiV, sövande, bedövande. — Soporfficum, sömngivande medel. —• Soporö's, sömndrucken, dåsig.

Sopp, {da. och no., sop, svamp), namn på vissa svamparter.

Soppleikr, isl., ett isländskt bollspel.

So'pra, ital., handelst., över, mer än — S. a'gio (jfr Agio), agio, som måste betalas utöver den vanliga. — S. prote'sto, eg. över protesten; trots protesten, av vänskap (acceptera en växel). — S. ta'ra (jfr Tara), det avdrag på vikten, som utöver den vanliga taran beviljas köparen.

Sopra'n {ital. soprano, lat supre'mus 1. disca'ntus), tonk., högsta sångstämman, som sjunges av kvinnor, gossar och ka-strater. — Sopranklav, se Klav.

So'pra prote'sto, Sopra ta'ra, se under Sopra.

Sopu'ner, en rysk sekt.

So'rber 1. So'rbiska vender, ett vendiskt folk, av vilket avkomlingar ännu finnas i Tyskland. — Serbiska, det av sorberna talade språket.

SoVbet 1. Scherbet (av arab. sjerbe't, dryck), en turkisk kylande dryck av vatten, sön-derstötta russin, citronsaft, socker, ambra m. m.; även ett slags glace.

Sorbi'n, kem., ett sockerhaltigt ämne, som framställes ur rönn- och oxelbär.

Sorbfnrött, se Lanafuchsin.

So'rbiska, se under Sorber.

Sorbi't, kem., en isomerisk sexatomig alkohol, som förekommer i rönnbär.

Sorbonne, fr. (1. sårrbå'nn), universitetsbyggnaden i Paris, uppkallad efter Ludvig den heliges biktfader, Robert de Sorbon.

Sorbo's, kem., sockerart, som förekommer i rönnbär.

So'rbus, bot., trädsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Poma'ceæ. — S. a'ria, vitoxel. — S. aucupa'ria, rönn. — S. fe'n-nica, rönnoxel. — S. sue'cica, oxel.

Sordame'nte, ital, se Sordin.

So'rdes, lat., pl., orenlighet, smuts. — Sordes prima'rum via'rum, orenlighet i de första vägarna, d. v. s. i tarmkanalen. — Sordi'd, orenlig, smutsig. — Sordidite't, smutsighet; smutsig egennytta, gnideri.

So'rdidus, bot., smutsgrå.

Sordfn {ital. sordi'no, fr. sourdine), tonk., dämmare på musikaliska instrument. —

So'rdo, Con sordi'no 1. Sordame'nte, ital., dämpat; med dämmare. — Sordu'n, dämpad orgelpipa.

Soredia'ta, Sorediffera, bot., med soredier (se d. o.).

Sore'dier, bot., vegetativa förökningskroppar hos vissa lavar.

Sorenskriver, no., eg. edsvuren skrivare; i Norge och på Färöarna domare i första instansen. — Sorenskriveri', domsaga.

So'rex, zooL, näbbmussläktet, tillhörande däggdjursordn. insektätare. Svenska arter: S. ara'neus 1. S. vulga'ris, vanlig näbbmus. — S. minu'tus 1. S. pygmæ'us, dvärgnäbbmus. — S. fo'diens, se Neomys.

So'rghum, se Durra.

Sori, bot., pl., sporplättar, samlingar av sporgömmen på ormbunkarnas blad.

Sori'a, ett slags spansk ull.

Soriansvamp 1. Smy'rnasvamp, ett slags fin badsvamp.

Sorfcidæ, zool., näbbmöss, däggdjursfamilj av ordn. insektätare. Svenska släkten: Sorex och Neomys (se d. o.).

Sori't (av gr. sori'tes, hop, hög), log., kedjeslut, sammansatt, sammandragen slutledning. — Sorftes, se Acervus.

Sorklina, sjöv., se Sortlina.

Sorle {isl. Sörli), fornnordiskt mansnamn, angripare, orostiftare.

Soroa'ster, se Zoroaster.

Soroca'rpa, bot., med hopade frukter.

Sort {fr. sorte, lat. sors), slag, art. — Sor-te'ra {fr. assortir), indela 1. ordna efter sorter. — Sortera under, lyda under (en högre myndighet). — Sorte'rad, försedd med olika sorter. — Sorte'ring, klassificering av olika kvaliteter av en vara, t. ex. virke. — Sortime'nt, urval; förråd av köpmansvaror, varulager. — Sortiments- och kommissionsbokhandel 1. Sortime'ntare, bokhandel, där böcker från främmande förlag utbjudas.

Sortie, fr. {1. sårrti'), sorti, utgång, bortgång; en aktörs utträde från scenen. — Sortie de bal {1. - dö ball), lätt, elegant balkappa. — Sorties (Z. -ti'), krigsk., utfallsportar i en fästning.

Sortime'nt, Sortimentsbokhandel, se under Sort.

Sortlina 1. Sorklina, sjöv., lina, vari rodret blir hängande, om det lyftes av sina hakar.

So'sier, efter den berömda bokhandlarfamil-jen So'sius i det gamla Rom benämning på en bokhandlare. — So'sii fra'tres, bröderna Sosius.

Sospirando, Sospirante m. fl., se under följ. ord.

Sospi'ro, ital., suck; tonk., halvtaktspaus. — Sospira'ndo, Sospira'nte, Sospiro'so, Sospi-re'vole, suckande, klagande.

Sospite't, lat., välbefinnande, välstånd.

Sost., förk. för ital. sostenuto.

Sostenu'to, ital, tonk., uthållande, med ut-hållande toner.

So'strum {gr, so'stron, av sozein, rädda), belöning åt en läkare, vilken räddat livet på en sjuk.

Sotadeisk vers, se under följ. ord.

Sota'disk 1. Sotade'isk, efter den forngrekiske skalden Sotandes, upphovsman till kina-idologien (se d. o.)., frivol, oanständig. — Sotadeisk vers, metr., ett av Sotades uppfunnet versmått.

Sotdagg, bot., se Cladosporium.

Sotdroppar, se Liqiior fulighiis alkalinus.

Sate, fornnordiskt mansnamn, den mörk-lagde.

Sote'r, gr., återlösare, frälsare, räddare. — Sote'rier, tack- och räddningsfester. — Soteriologl' (av gr. Wgos, lära), läran om Kristus såsom världens frälsare. — So-te'risk, frälsande, förlösande. — Soteriska mynt, mynt med Kristi bild 1. kors.

Sotie 1. Sottie, fr. (1. såti'; av sot, narr), narrspel, ett slags gammalfransk fars.

So'tisperioden (av Sopt 1. Soth, egyptiska namnet på Sirius), hos egypterna period om 1,460 år, efter vars förlopp årstiderna åter begynte vid samma datum.

Sotkottaret, fi. myt., till vattnets folk hörande systrar.

So'tnik, ry., befälhavare för en sotnje (se följ. ord). —• So'tnje, eg. ett hundratal; kompani vid kosacktrupperna och lantvärnet. ^

Sotokromi' (av sv. sot, och gr. chro'ma, färg), sotritning.

Sottie, se Sotie.

Sottis (1. såtti's; fr. sotise), dumhet, dumt tal.

Sotto, ital.y under. — S. i pio'mbi, blykamrarna i Venedig. — S. voce (1. - vå'tje), tonk., med dämpad stämma, med halv röst.

Sou 1. Sol, pl. Sous {1. - so), fr. (av lat. so'li-dus, se d. o.), franskt mynt ~ 5 centimes = 3,5 öre.

Soua'rinötter, bot., delfrukter med ätliga frön av släktet Caryocar.

Soubassement, fr. (1. sobassma'ng), byggn., byggnadsfot, underlag, grundmur.

Soubrette, fr. (Z. so'brätt), se Subrett.

Souchong, handelsnamn på ett slags kinesiskt te.

Soucoupe, fr. {1. soko'pp), tefat; presenter-tallrik.

SouffIe'ra, Souffleur, se Sufflera, Sufflör.

Soufflet, fr. (1. soiflä'), kokk., se Sufflé.

Soufifrance, fr. (Z. sofra'ngs), lidande; uppskov (i affärer).

Souffre-douleur, fr. (1. sofrödolö'r), syndabock.

Soulagement, se under följ. ord.

Soulagera (1. solasje'ra; fr. soulager), lätta från en börda; understödja; lindra; trösta, hugna. — Soulagement, fr. {1. -lasjö-ma'ng), tröst, hugnad; lindring, lisa.

Soumission, fr. {1. somissiå'ng), se Submis-

Soundboard, eng. (1. sa'ondbård), tonk., resonansbotten.

Sounder, eng. (1. sa'undör), fys., en vid telegrafen brukad mottagningsapparat, vars tecken uppfattas genom hörseln.

Soupgon, fr. (1. soppså'ng), misstanke; förmodan, gissning. — Soupgonnable {1. -sån-na'bbl), misstänkt, som man har skäl att misstänka. — Soup^onnera (Z. -sånne'ra; fr. soupgonner), misstänka, misstro; gissa, förmoda.

Souper 1. Soupé, fr. (1. sope'), och Soupe'ra,

se Supé, Supera.

Soupirail, fr. (I. so'piraj), lufthål, draghål; källarglugg.

Souple (1. soppl), Souplesilke 1. Souplerat silke, textil., är uppmjukat men icke avbarkat silke.

Source, fr. {1. sors), källa, ursprung.

Sourdine, fr. {1. sordi'nn) =Sordinise d. o.).

Sous, fr. il. so), under. — Sous-chef {1. -sjeff), underchef. — Sous-lieutenant {1. liötönang), underlöjtnant.

Soutache, fr. {1. sota'sj), textil, smal, platt, vävd snodd, använd för klänningsgarnering.

Soutane, fr. (1. sota'nn), sutan, kaftan, livrock, som bäres av de Katolska andliga.

Soutene'ra (fr. soutenir), se Sutenera. — Souteneur (Z. -tönö^r), man, som under-hålles av prostituerade kvinnor och i gengäld försvarar dessa. — Soutien (1. -tiä'ng), stöd; bistånd, försvar.

Souterrain, fr. (1. soterrä'ng; av lat. sub-terra'neus, underjordisk), underjordisk gång, valv, källare; källarvåning.

South, eng. (1. sa'oth), söder, syd-.

Southdown-får (1. sa'ot-da'on-), högförädlad engelsk fårras från grevskapet Sussex.

South Kenslngtonmuseum, eng. (1. sa'oth kä'nsins'tönmjusi'um [hårt k]), konst- och konstindustrimuseum i Londons förstad Kensington.

Soutien, se under Soutenera.

SoVas (jap. suwàsa), en dyrbar blandning av guld och japansk koppar.

Souvenir, fr. (I. sovöni'r), se Suvenir.

Souverain, fr. (1. sovörä'ng), se Suverän.

Sovereign, eng. (1. såVvrin), Englands myntenhet, i guld motsvarande ett pound ster-ling i sedlar.

Sovho'ser, benämning på kollektiva av staten själv ägda jordbruk i Sovjet-Ryssland.

Sovjet (1. såvjä'tt), ry., råd. — Sovjetregeringen, den ryska, kommunistiska råds-regeringen. — Sovjet-Ryssland, det kommunistiska Ryssland.

Sovrano, ital. (1. såvra'nå), eg. suverän; österrikiskt guldmynt 1824—57 för konungariket Lombardiet-Venezia.

Sovreme'nnik, ry., "Samtiden", rysk tidskrift uppsatt av Pusjkin 1836.

Soya, se Soja.

Sozojodo'1, Sozojodolsyra, Dijodparafeno'!-sulfosyra, kem., farm., ingår i antisep-1240

Sozolith—Spanskt vitt

tiska preparat, vilka användas som sårmedel och mot syfilis. — Sozojodolnatrium användes utvärtes samt vid insprutning för gonorrhé. — Sozojodolkalium, användes mest som ströpulver. — Sozojodol-kvicksilver, användes för injektioner mot syfilis.

Sozolith, se Preservsalt.

Sozolsyra = Aseptol (se d. o.).

Sozo'n, ett näringspreparat.

sp., förk. för spalt; för spanskt; för lat. spe-cies, art.

SP., jur.y förk. för Strafflagens promulga-tionsförordning (1864).

Spa 1. Spak, fornnordiskt mansnamn, den vise.

Spackelfärg (jfr spackla), smidigt oljekitt till utfyllnad av ojämnheter på träytor, som skola oljemålas.

Spackla (av ty, Spachtel, spatel), utjämna ytor med spackelfärg, murbruk 1. d.

Spader (av ty, Spaten, spade), färg i kortlek.

Spadi'ceus, lat., bot., brun.

Spadiciflo'ræ (av lat. spa'dix, kolv, och flos, blomma), bot., kolvblomstriga, en avdelning enhjärtbladiga växter, omfattande serierna Randana'les, Principes, Syna'n-thæ och SpathifWræ.

Spadilj, se följ. ord.

Spadille, fr. (1. spadi'j; av gr. spa'thida, liten spade), spelt., spadi'lj, spader-äss i lomberspel.

Spa'do, lat., snöping, eunuck. — Spado'nisk, snöpt.

Spagiri' 1. Spagyri' (lat. ars spagy'rica), al-kemi (se d. o.). — Spagi'rica, se Remedia, spagirica (under Remedium). — Spagi'-risk, alkemisk (se d. o.). —• Spagiriska metoden, med., en på 1600- och 1700-t. använd metod att söka bota olika slags sjukdomar med antimonmedel. — Spagi-risk konst = Spagiri (se ovan).

Spagi'rica, se Spagiri,

Spagnole'tt 1. Spaniole'tt (1. spanjå-; sp. espanoleta) = Espagnolett (se d. o.) ; dansk., spansk menuett.

Spagyri', Spagy'risk = Spagiri, Spagirisk (se d. o.).

Spa'hi, pl. Spahis, eg. Sipahi, turk., turkiskt rytteri; även av blott infödingar bestående franskt rytteri i Algeriet.

Spakspel, sjöv., ankar- 1. förhalningsspel, drivet för hand med spakar.

Spa'ktel 1. Spa'tel (se d. o.), ett spadformigt målarredskap.

Spakvatten, sjöv., stillvatten, vid strömförändring från ebb till flod 1. tvärtom.

Spala'to, ett omtyckt dalmatinervin.

Spalier, Spaljé 1. Spaljär, se Espalier.

Spalt {ty. Spalte, av spalten, klyva), benämning på en tryckt 1. skriven sidas genom upprätt stående linjer skilda avdelningar; fys,, fin springa. — Spaltning, kem., se Spjälkning.

Spaltläder, läder, kluvet i flera skikt, "narv-spalt", "köttspalt", för åstadkommande av billigare vara.

Spaltreva, bot., se Abobra.

Spaltöppningar, bot., klyvöppningar.

Spanæmi' (av gr. spano's, bristfällig, tunn, och haima, blod), med., blodbrist.

Spandriller (av ital. spa'ndere, utbreda), byggn., mursvicklar mellan arkadbågarna under galleriet på en byggnad.

Spa'neasdikter, versioner av en bysantinsk lärodikt, byggd på Pseudo-Isokrates' tal "Till Demonikon".

Spaniel, eng. (1. spä'njel), ett slags fågelhund.

Spanio'l, ett slags fint spanskt snus. — Spa-niole'tt 1. Spanjole'tt = Spagnolett (se d. o.).

Spanio'ler (av sp. espanol, spanjor), dets. som spanska judar, utgöra huvudparten av sefarderna (se d. o.).

Spaniolft, miner., en art falerts.

Spanjolett, se Spagnolett.

Spankule'ra (ombildning av spekulera), gå och driva, slå dank.

Spann, äldre mått; för längd = 1 kvarter = 14,8 cm.; sädesmått = V2 tunna = 73,5 1.

Spannland, ytmått för jord i Dalarna = 25,39 ar.

Spanoli't, miner., kvicksilverfahlerz.

Spanska fiolen 1. Spanska felan, straffredskap i form av en stor fiol, försedd med hål, vari brottslingens huvud och händer instuckos.

Spanska flugor, se Cantharides. — Spansk-flugtinktur, se Tinctura cantharidum.

Spansk alm, bot., se Baria.

Spanska ryttare 1. Frisiska ryttare, befästn., med spetsiga pålar genomträdda bjälkar, förr brukade som hinder mot stormning.

Spanska sjukan, med., en svår form av influensa (se d. o.).

Spanska stöveln, tortyrredskap, bestående av taggförsedda, halvcylindriska plattor för hoppressning av benet med åtföljande intensiv smärta.

Spanskgröna, kem., basiskt kopparacetat. Brukas till beredning av färger samt vid färgning, tygtryckning m. m.

Spansk grönhonung, se Oxymel.

Spansk humle, bot., se Origanum.

Spansk krage, med., dets. som Phimosis (se d. o.).

Spansk krita 1. Spansk jord, wÄner., är en lös tälj stensart, som användes till skräddar-krita.

Spansk mossa 1. Spanish moss, se Tillandsia.

Spansk peppar, se Fruetus capsici.

Spanskt brunt, dets. som Umbra.

Spanskt gult, dets. som Auripigment.

Spanskt rör, se Rotting.

Spanskt rött, dets. som Kartamin.

Spanskt svart, färgämne, berett ur kolat korkavfalL

Spanskt vitt, dets. som vismutvitt.Spant—Spatium

1241

Spant, pL Spanter, holl., skeppsh,, ett skepps revben, vilka utgå från kölen och giva skeppet dess välvda form.

Spar, eng,y tungspat (se d. o.).

Sparablanc, fr, (I, -blang), farm., plåster, som innehåller zinkoxid och användes vid förbindning av sår.

Sparadrap, fr. (I -dra 1. -drapp; ny lat. spa-radrapum), farm., förr namn på utbrett häftplåster.

Sparagmi't, petrogr., fältspatsrik sandsten.

— Sparagmitformationen, geol., norskt namn på en motsvarighet till den svenska s. k. Sevegruppen (längs Kölens ö. rand).

Spara'gmus, gr. (av spa'rassein, rycka), med., häftig kramp. — Sparagmo'disk, som lider av 1. har fallenhet för denna sjukdom.

Spara'ssis, bot., blomkålssvamp, ett matnyttigt svampsläkte. — S. cri'spa, krusig blomkålssvamp. — S. lamino'sa, rak blomkålssvamp.

Sparekasse, da. och no., sparbank.

Spargania'ceæ, bot., växtfamilj tillhörande de angiosperma monokotyledonerna och omfattande det svenska vattenväxtsläktet Sparga'nmm. — Sparga'mum Frfessii 1. natans, flotagräs. — S. gIomera'tum, ra-mo'sum, simplex m. fl., igelknopp.

Spargano's 1. Spargano'sis, gr. (av spar g a-nu'n, inlinda), med., inlindning av någon sjuk kroppsdel.

Sparge'ra {lat. spa'rgere), beströ, strö över 1. på. — Spa'rge, på recept: skall beströs (t. ex. med finstött kanel, nikt 1. d.). — Spargillum, vigvattenskvast.

Spargo'sis, gr. (av spargan, svälla), med., uppsvällning, av mjölk uppsvällda bröst, mjölksvulst.

Spark, eng., gnista. — Sparkarre'ster, ^ist-fångare, gnistsläckare (på ångmaskiner).

— Sparkle, eng. (1. spa'rköl), gnista; skumpärla; gnistra; fräsa, pärla, skumma (om vin). — Spa'rkling, gnistrande; skummande; fräsande. —• S. hock, musserande Rhenvin. Jfr Hock.

Sparla'kan (mnty., Sperlaken), sängom-hänge. — Sparlakansläxa, uppsträckning (eg. bakom sänggardinen).

Sparre, fyrhugget virke om 3"—S%" fyrkantsida.

Sparring partner, eng. {1. spa^ring pa'tnör, av sparring, boxningsövning, och pa^rtner, deltagare), kamrat 1. avlönad medhjälpare, mot vilken en boxare tränar.

Spa'rris, bot, ett till fam. Smila'ceæ hörande växtsläkte. De unga, färglösa skotten av Aspa'ragus officinalis, vilken hos oss förekommer såväl odlad som förvildad, betraktas som en läckerhet.

Sparriskål, dets. som Broccoli (se d. o.).

Sparrisärt, bot., se Tetragonolobus.

Spa'rsa, lat. (av spa'rsio, utströende), bot., strödd. — Sparsiflo'ra (av flos, blomma), bot., med strödda blommor.

Sparta, hertig av, förr titel på den grekiske kronprinsen.

Spartaki'ster, en efter K. Liebknechts "Spar-takusbrev" (benämnt efter ledaren Spar-tacus av det stora slavupproret mot Rom 73—71 f. Kr.) uppkallad vänstergrupp inom tyska socialdemokratien, som utgjorde stommen till Tysklands 1918 bildade kommunistiska parti.

Sparta'n, inv. i den grekiska staden Sparta (jfr Spartiat); fig., person, som för ett enkelt, härdande levnadssätt och har få behov. — Sparta'nsk, utmärkande för spartanerna; enkel, sträng, härdande.

Spartefn, kem., en giftig alkaloid, som inne-hålles i växten Sarothamnus scoparhis (se d. o.).

Sparteri'e, i Tyskland benämning på av espartogräs (se d. o.) flätade föremål.

Spartia't, medlem av den i det gamla Sparta härskande medborgarklassen. Jfr Spartan.

Spa'rtium scopa'rius = Sarothamnus sco-parius (se d. o.).

Spa'rtogräs, se Espartogräs.

Spartyri'n, kem., organisk bas, som kan framställas ur Spartein.

Sparvhök, zool., se Accipiter.

Sparvlins, bot., se Vicia.

Sparvnäva, bot., se Geranium..^

Spasm, pl. Spa'smer {gr. spasmo's), med., kramp. — Spasmo'dica, pl, krampstillande medel. — Spasmo'disk, som sammanhänger med kramp, krampaktig. — Spasmodisk ta'bes, ett slags ryggmärgstvinsot. — Spasmofili', sjukligt tillstånd, bl. a. kännetecknat av benägenhet för muskelkramp. —• Spasmologi' (av gr. Wgos, lära), läran om kramp. — Spasmoti'n, se Krysotoxin. — Spa'smus cy'nicus = Risus sardonius (se d. o.). — S. glo'ttidis, kramp i röstspringan. —• S. nfctitans, blinkningskramp. — S. nu'tans, nickkramp. — Spa'stisk, krampartad. — S. spinalpara-ly's = Lateralskleros (se d. o. [under Latus]).

Spat, inom färghandeln använd benämning å tungspat (se d. o.).

Spa'tel {lat. spathula, dimin. av spa'tha, spade), farm., plåsterspade; även = Spak-tel (se d. o.).

Spa'tha, lat., värja; bot., blomhölster.

Spatha'cea, bot., med hölster.

Spath pesant, fr. {1. spätt pesa'ng), tungspat (se d. o.).

Spa'thum pondero'sum, lat., miner., tungspat (se d. o.).

Spatie, se följ. ord.

Spatium, lat., pl., Spatier {1. spa'tsium, spa'tsier), rymd, mellanrum; tidrymd; uppskov; boktr., spatie, fyllnadstyp, "ut-slutning'*, ett stycke stilmassa, vilket användes till att skilja ett ord från ett annat. — Spatiö's, rymlig, vid, omfattande, med stora mellanrum.1242

Spatse'ra (av lat. spatia'ri, gå omkring), gå ut och gå, promenera, lustvandra.

Spätt {ty. Spat, urspr. kramp), veter., kronisk inflammation i glidlederna hos häst.

— Spattknöl, benavsättning på hasens insida hos hästar, som lida av spätt. — Skakelspatt, Oxspatt, Kospatt, nybildningar av ben på hasens utsida. — Har-spatt, utbuktning av hasens bakre förstärkningsband på grund av överansträngning. — Blodspatt, åderbråck i spattådern.

Spave'nto, se Capitano.

Spco = Sporco (se d. o.).

S. (P.) D., förk. för lat. SaWtem (plu'-Timam) dicit, många hälsningar.

Speaker, eng. (Z. spi'kör), talare, talman i engelska parlamentets underhus.

Spec., i recept förk. för species (se d. o.).

Specerier (fr. épicerie, av lat. spe'cies, art), kryddor, kryddvaror (även socker, honung, te, kaffe m. m.). — Specerihandel, handel med dylika varor, kryddkramhan-deL — Specerihandlare, kryddkramhand-lare.

Specia'1, Speciali^st, Specialite't, Spe'cie m. fl., se under följ. ord.

Spe'ci€s, lat., slag, art, underavdelning av genus (se d. o.h med., kryddblandning, röksats; även = Specie (se nedan). — Species fa'cti, se under Factum. — Qua't-tuor species, eg. fyra slag; mat., de fyra räknesätten (addition, subtraktion, multiplikation och division) i hela tal. — Spe'-cie, Species 1. Specieriksdaler, först 1 riksdaler i silver; senare 4 rdr rmt i silver. Se även följ. ord. — Speciedaler 1. Specie, i Norge och Danmark till 1873 huvudmyntet i silver. — In specie, i synnerhet, särskilt; även: i klingande mynt, kontant. — Sub utra'que specie, under båda gestalterna; med både bröd och vin (i nattvarden). — Specia'l L Specie'll, särskild, synnerlig; som avser något visst. — Special delivery, eng. (1. spe'sjöl deli'vöri), postt., expressbefordran. — Specialfullmakt, fullmakt för en enda angelägenhet. — Specialkarta, karta, som framställer ett enda landskap, en enda stad o. s. v.) (G e n e r a 1 k a r t a.

— Specialskola, fackskola. — Specialvapen, krigsh., artilleri, kavalleri, ingenjörs-, luft- och trängtrupper. — Specia'lia, även Specialio'ra, pl., de närmare omständigheterna, detaljerna. — Specialise'ra, beteckna, bestämma 1. framställa i enskildheter.)(Generalisera; ägna sig åt viss gren av något. — Speciali'ssima, pL, de minsta 1. obetydligaste omständigheterna. — Speciali'ssime, alldeles särskilt, på det noggrannaste. — Speciali'st, person, som ägnar sig åt någon detalj; vetenskapsman, som till sitt huvudstudium valt någon särskild gren av sin vetenskap. — Specia'liter, i synnerhet, särskilt. — Spe-cialite't, särskild beskaffenhet, egenskap 1. omständighet, särskildhet; något, som en

person särskilt ägnar sig åt och utmärker sig i.

Specie^ll antropologi', se Antropologi.

Spe'cies ad deco'ctum ligno'rum, lat., med., blodrenande dekokt, blodrenande kryddor, beredes av lakritsrot, såpörtrot, enträd och pockenholz. — S. ad fome'ntum resol-ve'ntes, fördelande kryddor, en blandning av humlekottar, krusmynta och malörtstoppar. — S. ad infu'sum ama'rum, kryddor till besk infusion. Böckers te, beredes av stjärnanis, kvassia och kard-benediktblad. —• S. a. i. pectora'le, bröstkryddor, bröstte, beredes av stjärnanis, kungsljusblommor, altearot, isop och spansk körvel. — S. ama'ræ Hjærne'ri, Hjämes beska kryddor (se d. o.). —• S. emollie'ntes, uppmjukande kryddor. — S. laxantes St. Germain, S:t Germains avförande kryddor, bestå av sennablad, fläderblommor, fänkål, anis och cremor tar-tari. — S. pro vapo'ribus chlo'ri, röksats för utvecklande av klorgas, beredes av pulveriserad brunsten och rå saltsyra. — S. resolve'ntes, fördelande medel.

Specifice'ra (fr. spécifier, av lat. specialis, särskild, och fa'cere, göra), omständligt 1. i detalj uppteckna, uppräkna 1. bestämma. — Specfficum, med., ett egendomligt, säkert och ändamålsenligt läkemedel för en bestämd sjukdom. — Specifi'k (fr. spéci-fique), särskilt tillhörig 1. tjänlig; egendomlig, egentlig. — S. laddning, fys., förhållandet mellan en partikels elektriska laddning och dess massa. — S. vikt, fys.^ egentlig vikt. — Specifikt värme, egentligt värme. — Specifik volym, fys., förhållandet mellan en kropps volym och massa. — Specifikatio'n, omständlig förteckning 1. uppräkning.

Spe'cimen, pl. Speci'mina, lat., prov, provstycke. — Specimine'ra, avlägga prov, bevisa sin kompetens (genom skrifter 1. d.).

Specio'sus, lat., hot., skön.

Speciö's (fr. spécieux, av lat. specio'sus, ansenlig), skenfager; skenbar, sannolik.

Specksten = Steatit (se d. o.).

Specta'bilis, lat., bot., ståtlig.

Spectator, eng. (1. -tä'), åskådare, betraktare; namn på en av den engelske författaren Joseph Addison i början av 1700-t. utg. tidskrift.

Specta'tum ve'niunt; veniunt specte'ntur ut ipsæ, lat. "(kvinnorna) komma för att se; de komma att själva bli sedda." Hexameter ur "Ars amandi" av Ovidius.

Spe'ctrum, pl. Spe'ctra, lat. (av spe'cere, se skåda; fr. spectre), syn, uppenbarelse, spöke; inbillning. Se även Spektrum. — Spe'ctra oculo'rum, synvillor.

Specula'ria, hot., växtsläkte av fam. Campa-nula'ceæ. — S. spe'culum, sydeuropeiskt åkerogräs, odlas i ett flertal varianter som prydnadsväxt.

Spe'culum, lat., spegel; kirurg., instrument.Spediera—Spergularia

som brukas för undersökning och behandling av djupare liggande delar av kroppens håligheter. — S. vi'rginum, didaktisk medeltidsavhandling från omkr. 1100 av en bayersk benediktinmunk; övers, till svenska omkr. 1480.

Spedie'ra {ital. spedi're, lat. expedire), han-delst., för andras räkning taga varor etc. från en ort och avsända dem till en annan plats. — Speditio'n, en dylik varuavsänd-ning. — Speditionsbok, kontorsbok, vari speditionsgods, speditionskostnader m. m. antecknas. — Speditionsgods, varor etc., som mottagas och befordras från en ort till en annan. — Speditionskonto, räkning över avsända varor. —• Speditionsprovi-sion, gottgörelse åt en varuavsändare. — Speditö'r, varuavsändare, person som ombesörjer speditioner.

Speech, eng. {1. spitj), tal. Jfr Maiden speech.

Spegel {lat. spe'culum, av spe'cere, se), fys,y kropp som har en regelbundet reflekterande yta. — Spegelamalga'm, se Amalgam. — Spegelavläsning, metod för mätning av mycket små vridningsvinklar. — SpegeIgalvanome'ter, galvanometer för spegelavläsning. — SpegelteIesko'p, dets. som reflektor (se d. o.). — Spegelskrift, skrift med omvända bokstäver.

Speis, met.y ett arsenikhaltigt ämne, som fås, då malmer, vilka innehålla arsenik, smältas. — Speiskobolt, miner., ett av kobolt, arsenik, järn och nickel bestående mineral.

Spekta'bel (lat. specta'bilis), åskådlig, synlig; ansenlig. — Spektabilite't, åskådlighet, synlighet; ansehlighet.

Spekta'kel {fr. spectacle, lat. specta'culum), syn, anblick; föremål för allmän uppmärksamhet ; skådespel; buller, oväsen. — Spekta'tor {lat. spectator) 1. Spektatö'r {fr. spectateur]f åskådare, betraktare, iakttagare. Jfr Spectator. — Spektato'-rium {lat. spectato rium), åskådarkrets.

Spektra'1, Spektralanalys, Spektralfärger, Spektrome'ter, Spektrosko'p m. fl., se under följ. ord.

Spe'ktrum, pl. Spe'ktra {lat. spe'ctrum, pl. spe'ctra)f fys., det färgade band, som uppstår, när vitt ljus bry tes, då det går genom ett prisma. — Spektra'1, som har avseende på spektrum. — Spektralanalys, den vetenskapsgren som sysselsätter sig med undersökning av spektra i syfte att bestämma de kroppars natur, från vilka ljuset utgår. — Spektralapparat, dets. som Spektroskop (se d. o.). — Spektralfärger, i spektrum förekommande färger. — Spektrallinjer, i spektrum förekommande mörka linjer. — Spektrobolome'triska mätningar, mätningar i spektrum med bolometer (se d. o.). — Spektrofotome'ter (av gr. fos, ljus, och metre'in, mäta), apparat för att undersöka förhållandet

mellan två olika ljuskällors ljusstyrka. — Spektrogra'f, apparat för (vanligen fotografiskt) fastläggande av ett observerat spektrum. —• Spektroheliogra'f, apparat för erhållande av monokromatiska bilder av solen i en viss våglängds ljus. — SpektrokoIorime'ter (av lat. co'lory färg, och gr. me tre'in, mäta), apparat för undersökning av färgblindhet. — Spektro-me'ter, apparat för mätande av olika ljussorters brytnings vinklar. — Spektrosko'p (av

gr. skope'in, se), instrument för anställande av spektralanalytiska undersökningar. — Spektroskopi', undersökning av spektrum.

Spekule'ra {lat. specula'ri), eg. speja, iakttaga; forska, begrunda, grubbla, tänka djupsinnigt; uppgöra planer, särskilt affärsplaner. — Spekula'nt {fr. spéciila-teur), person, som uppgör handelsplaner; person, som spekulerar på att sätta sig i besittning av någonting. — Spekulatio'n, begrundande, forskning; beräkning, särskilt handelsberäkning. — Spekulationspapper, värdepapper, som äro underkastade starka svängningar i värdet. — Spekulativ, forskande, djupt begrundande, grubblande; som gör djupsinniga beräkningar 1. undersökningar.

Spel {mlty. spille, urspr. slända, spinnrocksten), mekanisk anordning för lyftande av laster.

Spelt, bot., Tri'ticum spe'lta, ett i Tyskland mycket odlat slag av vete.

Spena't, bot., Spina'cia olera cea, en till fam. Chenopodia'ceæ hörande köksträdgårdsväxt, vars blad utgöra ett omtyckt näringsämne. — Spenatmögel, av en svamp, Perono'spora effu'sa, framkallad sjukdom på spenat. — Spenatväxter, växter, vilkas blad kunna användas som spenat.

Spencemetall {1. späns-), en metallegering, som består av svavel, järn, zink och bly.

Spenda'bel, se under följ. ord.

Spende'ra {ty. spendiren), bestå, bjuda; vara frikostig. — Spenda'bel 1. Spende'r-sam, givmild, frikostig.

Spenkert 1. Gottvädersapa, sjöv., stagsegel, som fördes ovan stormapan mellan stor-och mesanmasten.

Spens 1. Späns, en efter uppfinnaren, engelsmannen Spencer, uppkallad tröja 1. rock med avskurna skört.

Spe'nserstansen {eng. spenserian stanza), metr., nioradig jambisk stans (se d. o.), uppfunnen av den engelske skalden Edmund Spenser.

Spenört, bot., se Laserpitium.

Spergel, bot., se Spergula.

Spe'rgula, bot., spergel, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — S. arve'n-sis, åkerspergel.

Spergula'ria, bot., narv, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — S. marina, saltnarv. — S. ru'bra, rödnarv.

Spe'rling, ty., sparv. Brukas i Tyskland som tillnamn, hos oss som dopnamn.

Spe'rma, gr, {lat. se'men), säd; anat., säd, sädesvätska. — Spermace'ti, kem., val-rav, ett vid ljusfabrikationen brukat, fett-liknande ämne, som i flytande form förekommer i huvudet av spermacetivalen (se Kaskeloter). — Spermagoni' 1. Spermo-goni', alstring av sädesvätska. — Sperma-krasi' (av gr. a priv., se d. o., och kera'n-nymi, blanda), med., dålig beskaffenhet 1. blandning av sädesvätskan. — Spcrma-takrati', sädesflytning, oförmåga att bibehålla sädesvätskan. — Spermatenergi', sädeskraftighet, sädesfullhet. — Sperman-tias, en frörik frukt. — Spermati'der, omogna, hankönsceller. — Sperma'tier, hot., icke självrörliga hankönsceller hos vissa kryptogamer. — Sperma'tisk, innehållande 1. alstrande sädesvätska. — Spermatiska kärl, sädeskärl. — Spermato-bla'ster, zooL, kallas hankönscellerna i ett visst stadium av mognad. — Spermato-ce'le, blåsbildning vid testikeln. — Sperma-tocho'rda, sädessträngen. — Spermato-cy'stis, liten sädesblåsa. — Spermato'ftho-ra, fördärvad sädesvätska. — Sperma-tofy'ter (av gr. fyto'n, växt), dets. som fanerogamer (se d. o.). — Spermatogo'-nier (av gr. go'nos, alstring), ursädes-celler. — Spermatokle'mma, omärklig sädesflytning. — Spermatologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om sädesvätskan. — Spermatopi' (av gr. pa'thos, lidande), fel i sädeskärl en och därav härflytande sjukdom. — Spermatopo'ia, pl., läkemedel, som alstra sädesvätska. — Spermatorre' (av gr. re'in, flyta), sädesflytning. — Sperma-to'schesis, sädesvätskans kvarhållande. — Spermatozemi', sädesförlust. — Spermo-li'ter (av gr. Wthos, sten), grusbildningar i sädeskärlen.

Spermatozo'er 1. Spermatozoi'der (av gr. spe'rma, säd, och zo'on, djur), hot., sädes-kroppar, kryptogamernas

hanceller; anat., sädesdjur, i mannens 1. hanens säd förekommande cellkroppar, vilka åstadkomma befruktningen.

Spe'rmier, dets. som Spermatozoer (se d. o.).

Spermi'n, kem., en organisk bas framställd ur testiklar.

Spermiogene's (av gr. ge'nesis, uppkomst), urkönscellernas omvandling till mogna könsceller.

Spermoi'des, hot., frölik.

Spermoli'ter, se under Sperma.

Spermolo'g (av gr. spermolo'gos, eg. den, som upplockar frökorn), snyltgäst; upp-tågsmakare; pratmakare. — Spermologi', snyltande; pratsjuka.

Spero'n, gr. {lat. ro'strum), sjöv., i förstäven av skepp anbragta järnskodda spetsar. — Speronad 1. Spero'nare, sjöv., ett mindre fartyg med flat botten och utan däck.

Spes, lat., hopp, förhoppning; rom. myt..

hoppets gudinna. — S. succede'ndi, hopp att bliva efterträdare (särskilt i ett ämbete). — S. va'na, fåfängt, bedrägligt hopp. — In spe, i hoppet, i framtiden, blivande. — Inter spem et me'tum, mellan hopp och fruktan.

Spe'ser {ital. spese, av lat. expe'nsæ), pL, handelst., omkostnader, utgifter.

Spessarti'n, miner., hyacint- till brunröda mangangranater (från berget Spessart).

Spets, mat., punkt på en kurva, där två grenar sammanträffa från samma håll och med gemensam tangent; zooL, en hundras.

Spetsborgare, se Spiessbilrger.

Spetsbov {ty. Spitzbuhe, urspr. marodör, möjligen av äldre Spiesshuhe, spjutbärare), skurk. Jfr Spiesshürger.

Spetsbågsstil, se Gotik.

Spetsen 1. Spetshunden, en hundras med spetsig nos och upprättstående öron.

Spetsflöjt, tonk., orgelstämma med uppåt avsmalnande tennpipor och mild klang.

Spetsglans = Antimonglans (se d. o.).

Spetsgrodblad, hot., se Plantago.

Spetsgård (av fornsv. spetz, pik), den av vaktmanskap inneslutna och av dettas vida synliga spjutspetsar begränsade av-rättsplatsen.

Spetshagtorn, hot., se Cratægus.

Spetskatarr, med., en oftast tuberkulös infektion i lungspetsarna.

Spetskli 1. Spetsmjöl, avfall från kornens hårbesatta spetsar. Avskiljes före den eg. målningen. Användes i fodermjöl.

Spettkaka, kokk., skånsk kaka av ägg och socker i form av en pyramid. Bakas på träspett, som vridas framför Öppen eld.

Spetälska (förvrängning av hospitalssjuka), se Lepra.

Spex (av lat. specta'culum, skådespel), beteckning för ett slags parodisk amatördramatik, som särskilt odlats i studentkretsar. — Spexartad, parodisk, uppsluppen.

Sphacela'ta, hot., brunsvedd.

Sphace'lia se'getum, hot., ett utvecklingsstadium hos mjöldrygesvampen, Cla'vi-ceps purpu'rea. Jfr Secale

cornutum. — Sphaceli'nsyra, Sphacelotoxi'n, det verksamma ämnet i mjöldryga.

Spha'celus {gr. sfa'kelos), med., brand, kallbrand, nekros.

Sphære'lla, hot., ett släkte grönalger. — S. mva'lis, rödsnöalg, förorsakar s. k. blödande snö. — S. pluvia'lis, förorsakar s. k. blodregn.

Sphæ'ricus, hot, klotrund. — Sphæroca'rpa, hot., med runda frukter. — Spheroce'pha-lus, hot., rundhuvad. — Sphæroi'des, hot., klotformig.

Sphæroco'ccus lichenoi'des, hot., se Agar-agar.

Sphærothe'ca, hot., se Krushärsmjöldagg.

Sphagni, hot., bland Spha'gnum. — Sphag-ni'cola, hot., på Sphagnum.

Spha'gnum, hot.y vitmossa, ett mossläkte, av vilket mäktiga torvlager bildas.

Sphen-, Spheno-, i sammansättningen kil-, kilformad. — Sphenocephali', kilformad skalle. — Sphenoida'lis, kilformad.

Sphen, gr.y kil; miner., ett titanmineral.

Sphfngidæ, zool.y en familj svärmarfjärilar. Se Sphinx och Acherontia.

Sphi'nkter, anat, ringformad muskel, som sluter en öppning. — Sphinkteroly's, operation av sammanväxningar hos iris. — Sphinkterotomi', genomskärande av en sphinkter.

Sphinx, internationell tidskrift för egypto-logi, utg. i Sverige sedan 1896. Jfr ISfinx.

Sphinx, zooL, ett släkte svärmarfjärilar. — S. ligu'stri är den ända till 11 cm. breda ligxistersvärmaren.

Sphragisti'k, se Sfragistik,

Sphy'gmo-, med., i sammansättningen puls-. — Sphygmogra'm, pulskurva. — Sphyg-mogra'r, instrument för uppteckning av pulskurvan. — Sphygmologi', pulslära. — Sphygmoskopi', pulsundersökning.

Spiana'to, ital., tonk., jämnt, lugnt; enkelt, okonstlat.

Spiauter, holl., zink.

Spi'ca, lat., sädesax; astr., en stjärna av första storleken i stjärnbilden Jungfrun; med., ett slags sick-sackformigt ledgångsförband. — Spicile'gium, axplockning; efterskörd; samling av ställen från olika författare. Jfr Antologi.

Spi'ca fndica = Nardus indica (se Nardo-stachys jatamansi).

Spicca'to, ital, tonk,, tydligt avsöndrad, tydligt uttalad (vid sång); ett slags staccato (för stråkinstrument).

Spica'tum, hot., med ax. — Spi'ca ve'nti, bot., vindax.

Spicile'gium, se under Spica.

Spi'cula, anat., liten bentagg.

Spielmannsdichtung, ty. (1. sjpilmanns-di'chtong), spelmansdikt, gemensam benämning på den tidiga, av farande spelmän författade, tyska medeltidsdikten.

Spiessbürger, ty., eg. spjutbeväpnad borgare; spetsborgare, småborgare, kälkborgare, bracka.

Spigelia, farm., Herba spige'liæ anthe'lmiæ, utgöres av hela örten Spigelia anthelmia, tillhörande fam. Spigelia'ceæ, på Antillerna, i Cayenne och Brasilien. Nyttjas som maskdödande medel.

Spigelis lob, anat., en av leverns lober (uppkallad efter belgiske anatomen Spi-gel).

Spiggfiskar, zool., se Gasterosteus.

Spiggolja, torkande, animalisk olja, som förr erhölls genom utsmältning av spiggfiskar.

Spikblad, bot, se Hydrocotyle.

Spikböld, med., mindre bulnad tätt under huden. Jfr Furunkel.

Spikharmonika, tonk., primitivt instrument

från mitten av 1700-t., bestående av olika långa metallstift på en halvrund resonansbotten. Androgs med stråke.

Spikklubba, Spikklubbist, bot., se Datura och Folia-stramonii.

Spikolja {ty. Spiköl, av Spike, namn på Lava'ndula spica), flyktig olja ur blomaxen (spicæ) av vissa lavendelarter. Den innehåller huvudsakligen cineo'l och användes utvärtes i liniment.

Spikreglar, sågat virke av gran 1. fur, 7,5 cm. tjockt, 7,5—10 cm. brett.

Spiksjuk, sjöv., kallas en farkost av trä vars järndelar äro förrostade.

Spiktunna, ett eg. endast ur folksagan känt tortyrredskap i form av en tunna med utifrån inslagna spikar.

Spikvallmo, bot., se Papaver argemone.

Spila'nthes, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. — S. olera'cea, användes mot skörbjugg och tandvärk (Paraguay-roux). Odlas som köksväxt (Parakrasse).

Spilkråka, zool., se Dryocopus.

Spillage (1. -la'sj, av spilla), varuförlust vid sjöfrakt på grund av dåligt emballage.

Spillvatten, förorenat avloppsvatten.

Spilo'ma, gr., med., födelsemärke.

Spilträ 1. Spilträstunna, laggkärl för torra varor, rymmande 48 kannor = 1,26 hl.

Spin, eng. (1. spinn), eg. snurra, virvla. En flygmaskin säges gå i spin, då den faller under rotation kring sin längdaxel.

Spi'na, lat., törne, tagg; en med pelare och statyer smyckad tvärmur i mitten av en romersk cirkus; anat., utskjutande bentagg, ryggrad. — S. anguila'ris, nedskjutande tagg från yttersta änden av stora kilbensvingen. — S. bi'fida, med., eg. kluven ryggrad; ryggradsbråck. — S. eth-moidalis, den mediala taggen på kilbenet. — S. mentalis, bentopp på underkäkens baksida. — S. nodo'sa, engelska sjukan. — S. sca'pulæ, skulderbladets utskjutande kam. — S. trochlea'ris, bentopp på pannbenets rand mot ögonhålan. — Spina'l {lat. spinalis), som har avseende på ryggraden 1. ryggmärgen. — Spinalanæsthesi', ryggmärgsförlamning. — Spinalapoplexi', blödning i ryggmärgen 1. dess hinnor. — Spinalirritatio^n, ryggmärgsretning, vilken visar sig förnämligast i ryggrads-kotornas ömmande vid tryck. — Spinal-neurasteni', dets. som spinalirritation. — Spinalparalysi', ryggmärgsförlamning. — Spinalsystem, sammanfattningen av ryggmärgen och samtliga från densamma utgående nerver.

Spina'cia, bot, växtsläkte av fam. Chenopo-dia'ceæ. Se Spenat

Spina'cidæ, zool., tagghajar, pigghajar, fiskfamilj av ordn. Holocephali, underordn. Selachii. Se Etmopterus, Somniosus och Squalus.

Spina'l m. fl., se Spina.

Spindel, ty., anat, spole.1246

Spindelblomster, hot.j se Listera,

Spindeldjur, Spindlar, zooL, en klass leddjur, Arachnoi'dea.

Spindelört, hot.^ se Thesmm.

Spine'll, miner., ett av magnesia och aluminium bestående mineral, varav många varieteter givas. Den ädla spinellen, som fås från vissa delar av Asien, Australien och Europa, har rubinröd färg och skattas högt som ädelsten. — Spinella'n, en svartbrun stenart, besläktad med lazur-sten. — Spinelli'n~ Titanit (se d. o.).

Spine'tt {ital. spinetta, av lat. spi'na, tagg), tonk., ett slags klavecin (se d. o.).

Spi'nifex, bot., flygsandsbindande grässläkte i Australien och Asien.

Spi'nnaker, sjöv., å en sportsegelbåt brukat stort, trekantigt reservsegel.

Spinnegods, sjöv., gammalt tågvirke, som användes till spånad.

Spino'sulus, bot., småtornig. — Spino'sus, bot., tornig. — Spinulo'sum, bot, med små tornar.

Spinozi'sm, det av den holländske filosofen juden Spino'za (d. 1677) uppställda filosofiska systemet, särskilt den däri ingående pantheistiska läran, att Gud och världen äro ett. — Spinozi'st, anhängare av spinozismen.

Spinteroskop (Z. -skåp, av gr. spinthe'r, gnista, och skope'in, se), fys., instrument för observation av scintillationer (se d. o.).

Spintise'ra {ty. spintisieren), fundera, grubbla.

Spio'n (ital. spione, fr. espion, eng. spy), spejare, fientlig kunskapare. — Spione'ra, kunskapa, utspeja. — Spionage (Z. -na'sj) 1. Spioneri' (fr. espionnage), utspejande, kunskap ande.

Spir., med., på recept förk. för Spiritus (se d. o.).

Spira, bot., se Pedicularis.

Spira, skogsh., rundhult av gran, 6 tum i topp, 15 tum på mitten, 36—80 fot långt. Användes till master, ställningsvirKe m. m.

Spira'bel, lat. (av spiraWe, andas), som kan inandas. —• Spirabilite't, egenskapen att kunna inandas.

Spira'culum, pl. Spira'cula (av lat. spira're, andas), zooL, andhål (hos insekter).

Spiræ'a, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Rosa'ceæ, underfam. Sentico'seæ. En mångfald arter av detta tämligen storväxta släkte av buskar och ettåriga halvbuskar äro praktfulla prydnadsväxter. — S. aru'ncus (mell. och s. Europa) och S. astilboi'des (Amerika), ha ormbunkslika blad och stora, vita blomspiror (syn. Aru'ncus silve'stris och A. astilboi'des).— S. chamædryfo'lia, kvastspirea, odlad buske med vita blommor i kvast. — S. fili-pe'ndula, syn. Filipendula hexapetala (se d. o.). — S. loba'ta (n. Amerika) och S. palma'ta (Japan), ha rödaktiga blom-

mor. — S. salicifo'lia, häckspirea, odlad buske med röda blommor i tät klase. — S. ulma'ria (syn. Filipendula ulmaria), älggräs, allmän, starkt luktande halvbuske, av vilken några varieteter odlas.

Spiræ'a-essens, framställes av den hos oss vilt växande arten S. ulma'ria.

Spira'1 (av lat. spüra, kringla, ring), skruv-1. snäckformigt vriden; kroklinje, som vindar sig i ett oändligt antal gånger kring en fast punkt; skruv- 1. snäcklinje. — Spiralfjäder, spiralformig urfjäder. — Spiralnebulosa, astr., spiralformig töckenstjärna. Jfr Nebulösa.

Spira'lis, bot., spiralformig.

Spira'nter (av lat. spira're, andas), se Fri-kativor.

Spira'to, ital., handelst., förliden månad 1. förlidet år.

Spire'aolja, med., en eterisk olja med stark halt av metylsalicylat i blommorna av släktet Spiræa (se d. o.).

Spiri'dion, mansnamn (av gr. spei'rein, så), såningsman.

Spi'rifersandsten, geol., devonisk bergart, innehållande det fossila brachiopodsläktet Spirifer.

Spirilla'ceæ, Spiri'ller, Spiri'llum, se Bakterier.

Spiriti'sm, Spiriti'st, Spiriti'stisk, se under

Spiritus.

Spirito'so, se Spirituoso.

Spiritua'ler, Spirituali'sm, Spirituell, Spiri-tuo'sa m. fl., se under Spiritus.

Spirituo'so 1. Spirito'so, ital., tonk., själfullt, eldigt, livligt.

Spi'ritus, lat., ande, kraft; farm., sprit (se d. o.); språkv., h-ljudet i grekiskan (se Spiritus asper och S, lenis). — S. anima'-les, livsandarna. — S. a'sper, skarpt h-ljud i grekiskan. — S» familia'ris, skyddsande, tjänstvillig ande; hustomte. — S. le'nis, lent h-ljud i grekiskan. — S. re'ctor, den livgivande anden 1. kraften, själen i ett företag. — S. sa^nctus, den Heliga ande. —• Spiriti'sm, tron att de avlidnas andar kunna genom medier (se Medium) uppenbara sig för 1. meddela sig med människor. Kallas i England spiritualism. — Spiri-ti'st, anhängare av spiritismen. — Spiri-ti'stisk, som angår spiritismen. — Spiri-tua'ler, eg. de andliga; franciskanordens strängare parti; även namn på de pan-teistisk-antinomis tiska libertinerna (se d. o.). — Spirituali'sm, fil., idealism.)(Materialism; även åsikten att människosjälen är ett absolut andligt, immateriellt och av kroppen fullständigt oberoende väsen. Jfr Spiritism (här ovan). Spirituali'st, anhängare av spiritualis-men. —• Spiritualite't, kvickhet och sinnrikhet i förening. — Spiritue'll, på samma gång kvick och sinnrik. — Spirituo'sa, berusande, alkoholhaltiga drycker, rusdryc-

ker. — Spirituö's, som innehåller mycket sprit, spritstark, sprithaltig.

Spi'ritus æthe'reus, farm., Holfmanns droppar. — S. ammoniaca'tus anisa'tus, en lösning av anisolja i koncentrerad sprit, försatt med ammoniak. Nyttjas vid bröståkommor. — S. camphora^tus, kamfer-sprit, en lösning av kamfer i utspädd sprit. — S. cochlea'riæ, skedörtsprit, bere-des av färsk, skuren skedört och franskt brännvin. Användes på blödande tandkött.

— S. concentrati'ssimus, vinalkohol, fullt vattenfri sprit. — S. concentra'tus, koncentrerad sprit. — S. corniis cervi recti-fica'tus, hjorthornssprit. — S. c. c. succi-na'tus, Prinsens droppar. — S. cru'dus, råsprit. — S. dilii'tus, utspädd sprit. — S. formica'rum, myrsprit, sprit och myrsyra, till hudretande ingnidning. — S. fuma'lis, röksprit; avger vid antändning välluktande ångor (bensoe, virak, myrra o. s. v.). — S. fu'mans, tennklorid. — S. lava'ndulæ, lavendelsprit> beredes av lavendel och utspädd sprit. — S. meli'ssæ, melissprit. — S. me'iithæ piperi'tæ, pepparmynts dropp ar. — S. mindere'ri, ammo-niumlösning. — S. muria'ties æthe'rus, utspädd kloreter. — S. my'rciæ a'cris, boyrom. — S. ni'tri, salpetersyra. — S. n. du'lcis = j^ther nitrosus spirituosus (se d. o.). — S. odora'tus, eau de Cologne. — S. ordina'rius, brännvin. — S. ory'zæ, arrak. — S. pyroligno'sus 1. pyroxy'licus, träsprit. — S. sa'cchari, rom. — S. ros-marfni, rosmarinsprit, beredes av rosmarinblad och utspädd sprit. — S. r. com-po'situs, sammansatt rosmarinsprit, beredes av rölleketoppar, timjan, rosmarinblad och utspädd sprit. Brukas på lindrigare kontusioner. — S. sa'lis, saltsyra.

— S. sapona'tus, såpsprit. — S. s. cum ca'mphora, såpsprit med kamfer. — S. sa-po'ms kalini, kalitvålsprit. — S. sina'pis, senapssprit, beredes av senapsolja och stark sprit. Begagnas i st. f. senaps deg samt 1 blandning med kamfersprit och rosmarinsprit vid reumatiska åkommor. — S. sulfu'rico æthe'rus, HofFmanns droppar.

— S. te'nuis 1. S. frume'nti, brännvin. — S. terebinthina'tus terpentinolja. — S. vi'iii vinsprit. — S. v. absolu'tus = Spiritus concentratissimus (se ovan). — S. v. ga'llicus, franskt brännvin, konjak. — S. vitrio'li, utspädd svavelsyra.

Spirituö's, se under Spiritus,

Spirkål, trädg.y vårskott av övervintrade kålstockar.

Spirochæ'te (av gr. spe'ira, vindling, och cha'ite, hår), trådformiga, kring längdaxeln spiralvridna

mikroorganismer.

Spirochæ'te pa'llidus, med., syfilisbakterien.

Spirochæto'ser, med., sjukdomar av spiro-cheter.

Spirochæto'sis iktero'hæmora'gica, se Weil-ska sjukdomen,

Spirode'la, hot., strandmat, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Lemna'ceæ.

Spirome'ter (av lat. spira're, andas, och gr, metron, mått), andedräktsmätare, appa-

' rat för att mäta mängden av in- och ut-andad luft. — Spirometri', andedräktsmätning.

Spirone'ma, Splroso'ma, se Spirochæte,

Spirosa'1, farm., salicylsyremonoglykolester, användes till ingnidning mot reumatism.

Spis, boktr., avtryck av uppskjutande utslut-ning i en text.

Spiskummin, se Cuminum.

Spjutand, zool., dets. som stjärtand.

Spjutmålla, bot., se Atriplex.

Spjutrockor, zool., en ordning rockor. En art, Try'gon pastine'ca, stundom i Kattegatt.

Spjutsporre, bot., se Linaria.

Spjälkning 1. Spaltning, kem., uppdelning av sammansatta ämnen i enklare.

Splanchn€mfra'xis, gr. (av spla'nchnon, inälvor, och e'mfraxis, kärlförstoppning), med., förstoppning i inälvorna. —Splanch-neury'sma, sjuklig utvidgning av inälvorna. — Spla'nchnica, pL, läkemedel mot sjukdomar i inälvorna. — Spla'nchnisk, vidkommande inälvorna. — Splanch-noftha'rsis 1. Splanchno'fthora, röta i inälvorna. — Splanchnolithfasis, stenbild-ning i inälvorna. — Splanchnologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om inälvorna. — Splanchno'lysis, förslappning i inälvorna. — Splanchnopati' (av gr, pa'thos, lidande), inälvslidande. — Splanchnopa'tisk, som har avseende på inälvslidande. — Splanch-nopto'sis, bukvävens slapphet vid häng-buk. — Splanchnoskopi' (av gr. skope'in, se), undersökning av inälvorna. — Splanchnotomi' (av gr. te'mnein, skära), dissektion av inälvorna.

Spleen, eng. {1. splin; av gr, och lat, splen,^ mjälte), mjältsjuka, svårmod, hypokondri (se d. o.).

Splen, lat., anat., mjälten.

Splenalgi' (av gr. splen, mjälte, och a'Ig os, smärta), med., mjältlidande. — Splena'1-gisk, mjältsjuk. — SpIenelko'sis, bulnad i mjälten. — Splenemfra^xis (av gr. e'm-fraxis, kärlförstoppning), mjältförstopp-ning. — Splene'tica 1. Sple'iiica, pL, läkemedel för mjältsjukdomar. — Splene'ti-ker, mjältsjuk person. — Splene'tisk, vresig, tunpint, svårmodig. — Splenfkterus, av mjältlidande framkallad gulsot. — Spleni'tis, mjältinflammation. — Spleno-ce'le, mjältbråck. — Splenocy'ter, enkär-nika blodkroppar. — Splenografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över mjältens sjukdomar. — Splenologi' (av gr, logos, lära), läran om mjälten. — Spleno-megali', mjältförstoring. — Splenomega-li'a tro'pica, kala-azar, en infektionssjukdom i Kina, Indien och flerstädes. — SpIeno'ncus, mjältsvulst. — SpIenopto's, vandrande mjälte. —• Splenorragi' (av gr.

re'in, flyta), blodflöde från mjälten. — Splenotomi' (av gr, te'mneiny skära), dissektion av mjälten.

Sple'ndens, bot., glänsande.

Sple'ndet post nu'bila Phoebus (1. - fe bus), lat. ordspr., efter regn kommer solsken.

Splendfd (lat. spWndidus), lysande, präktig. — S. isolation, eng. {L sple'ndidd ajså-lä'sjön), "ärofull avskildhet", slagord för Storbritanniens ställning utanför kontinentens storpolitik under slutet av 1800-t.

— Splendö'r {fr. splendeur [Z. splangdö'r], av lat. spWndor, glans), glans, prakt, härlighet.

Splene'tiker, Spleni'tis, Splenografi', Spleno-logi' m. fl., se under Splenalgi.

Sple'nicus, med., som rör mjälten. — Spleni-sation, lungförändring, varvid lungan blir lufttom och mjuk som mjälten. — Splenft, mjältinflammation.

Sple'nium, med., kompress.

Splin, svensk form för spleen (se d. o.).

Splint, kärnved, vitved.

Splits, sjöv., hopfogning av tvenne tåg utan knut genom sammanflätning av ändarna.

— Splitsa, hopfoga tåg med splits. — Splitshorn, pryl, som användes vid splits-ning.

Splitved, se Firewood.

Spo'dium, lat., bensvärta.

Spodo'chroa, hot., askfärgad.

Spodoge'n, med., säges en partikel vara, om den införd i kroppen åstadkommer retning och inkapsling.

Spodume'n (av gr. spodo's, aska), dets. som Trifan (se d. o.).

Spoils system, eng. (L spåjls si^stöm), spoil-systemet kallas i Förenta staterna det system, som vid politiska val, spec. presidentvalet, skänker det segrande partiet såsom byte (spoils) alla de ämbetsplatser, som det genom sin ny tillträdda maktställning kan taga för sig.

Spo'lia, lat., pl., rov, byten; krigsbyte, bestående av vapen och rustningar. — S. opi'ma, eg. fett byte; från en fientlig fältherre tagen vapenrustning. — Spolia'rium, det ställe, dit de fallna gladiatorernas kroppar släpades från arenan och där man avtog dem kläderna; fig., rövarkula, mör-darhåla. — Spolie'ra (lat. spoliaWe), plundra, roffa, förstöra. — Spoliatio'n 1. Spolie'ring, plundring, rofferi.

Spolmask, zooL, se Ascaris.

Spondé (gr. sponde'ios), metr., versfot, som består av två långa stavelser (--).

Spo'ndias, bot., trädsläkte av fam. Anacar-dia'ceæ i tropikerna. — S. du'lcis, S. pur-pu'rea m. fl. odlas ofta i tropikerna för de välsmakande frukterna, m o m b i n -plommon. De lämna även a m^ r a t r ä och amraharts.

Spondylalgi', Spondyli'tis, Spondylozo'er m. fl., se under följ. ord.

Spo'ndyIus, lat. (gr. spo'ndylos), anat., ryggkota. —> Spondylalgi' (av gr. a Ig os, smärta), smärta i ryggraden. — Spondyl-arthri't, inflammation i ryggradens ledgångar. — Spondylarthrftis defoVmans, dylik med formförändringar hos kotorna. —• Spondylarthro'cace, med varbildning förenad inflammation i ryggraden. — Spondylexarthro'sis, vrickning av ryggraden. — Spondy'lisk, som angår ryggraden. — Spondyli'ter (av gr. Wthos, sten), pl., paleont., ett slags förstenade musslor. — Spondyli'tis, se Pottska sjukan. — Spondyli'tis deforma'ns, dets. som Spondylarthritis de formans. — Spondylo-Iisthe'sis 1. Spondyloly'sis, förskjutning av ryggraden. — SpondylomyeIi'tis, inflammation i ryggrad och benmärg. Spon-dylopati' (av gr. pa'thos, lidande), ryggradslidande. — SpondyIopa'tisk, person, som lider av denna sjukdom. — Spondylo-pto'sis, dets som Spondylolisthesis. — Spondylozo'er, pl., zool., virveldjur.

Sponga'da, kokk., ett slags italiensk vattenglass med frukter och grädde.

Spo'ngia, lat, zool., badsvamp, ett till havssvamparna hörande släkte. — S. cera'ta, farm., vaxsvamp, de finaste delarna av Spongia marina (se d. o.). Brukas till utvidgning av sårkanaler o. s. v. — S. marina, bad- 1.

tvättsvamp. — Spongia'ria, svamp djur. — Spongi'n, kem., en albumi-noid. — Spongiobla'ster, neurogliacellernas ursprungsceller; stora nervceller i näthinnan. — Spongioblasto'm, svulst av spongioblaster. — Spongiolfter (av gr. Wthos, sten), pl., paleont., förstenade svampkoraller. — Spongiopilfn (av lat. pi'lus, hår), en sammansättning av svamp och ull, som brukas till att stoppa mindre blodflöden. — Spongio'sa, den porösa delen av ben. — Spongio'sus, bot., svampig.

— Spongiö's, svampig, svampaktig. — Spongozo'er, pl., zool., svamppolyper.

Spo'nsa, lat., brud. — S. De'i, Guds brud, benämning på vissa framställningar (Mariabilder) av den heliga Jungfrun. — Spon-sa'lia 1. Sponsa'lier, pl., trolovningsfest. — Sponsalia clandesti'na, hemlig trolovning.

— S. pu'blica, öppen trolovning. — Spon-sio'n (lat. spo'nsio), formligt, högtidligt löfte; borgen. — Spo'nsor, jur., löftesman ; fadder, dopvittne. — Spo'nsus, brudgum.

Spont, se Spånt.

Sponta'n, Spontaneite't, se under följ. ord.

Spo'nte 1. Su'a sponte, lat., frivilligt, av egen drift, plötslig och oöverlagd. — Sponta'n, frivillig; självvillig, otvungen; självverk-sam. — Spontaneite't 1. Spontanite't, självvillighet, självverksamhet, självbestämmelse; förmågan att verka av egen, inre kraft. — Spontan variatio'n, se Mutationsteori.

Sponto'n (fr. esponton), krig sk., handpik.

Spor, pl. Spo'rer (av gr, spora', säd), bot., groddkorn, kallas de organ 1. förökningsceller hos kryptogamerna, som motsvara fanerogamernas frön, men ej hava något växtämne. — Sporväxter, kryptogamer (se d. o.). — Spora'ngier, pZ., sporgömmen.

Spora'der (gr, spora'des), pl,, kringspridda öar; särskilt namn på en ögrupp i grekiska arkipelagen. — Spora'disk (av gr, sporadiko's, spridd), spridd, som uppträder då och då, än här, än där. — Sporadiska sjukdomar, sjukdomar, som angripa blott enskilda personer, som förekomma blott i enstaka fall.

Spora'ngier, se under Spor,

Spo'rco, förk. Spco, ital, handelst,, varors vikt med fastage 1. omslag (emballage). — Sporcovikt = Bruttovikt (se d. o.).

Spo'rer, se Spor.

Spores raffel, judiska 1. rotvälska, kontanta penningar, klingande mynt.

Sporkapsel 1. Sporhus, bot., sporgömmet, "frukten", hos mossorna.

Sporoca'rpium (av gr. spor a', spor, och kar-po's, frukt), Sporoka'rp, bot., sporfrukt, samling sori, inneslutna i ombildade bladdelar hos marsiliacéerna. — Sporo-fy'11 (av gr. fy'llon, blad), bot., sporbärande blad hos ormbunksväxter. — Sporofy't (av gr. fyton, växt), bot., den sporbärande generationen hos mossor och ormbunkar. — Sporoge'n (av gr. ge'nein, alstra), bot., sporalstrande. — Sporogo'n, bot., sporkapsel (se d. o.). — Sporo'phyta, bot., sporväxter. — Sporozo'a, zool., en klass parasitiska urdjur. — Sporozoi'ter, zooL, ett slags sporer hos sporozoa, — Sporulatio'n, sporbildning.

Sporren, Gyllene, påvlig orden.

Sport, eng., lek, nöje, idrott, kroppsövningar i fria luften, såsom jakt, ritt, kappränning, bollspel o. s. v. — Sportsman, idrottsman, person, som med iver ägnar sig åt sport.

Spo'rteI, pl. Spo'rtler (av lat. spo'rtula, eg. liten korg, i vilken man under romerska republiken skickade en person mat till skänks; gåva), laglig bifförtjänst, biinkomst; avgifter, som erläggas till vissa ämbetsmän för av dem verkställda förrättningar för enskilda personers räkning.

Sports, eng. (1. spåts), bioL, djur- 1. växt-individ, som i hög grad avvika från den vanliga arttypen på grund av språngartad variation.

Sportsman, se under Sport.

Spo'rtula, lat., se Sportel.

Sporväxter, se under Spor.

Spottkroppar, med., vandringsceller i saliv. — Spottsten, konkrement i salivgångar och -körtlar.

S. P. Q. R., förk. för lat, Sena'tus popu-lu'sque rorYia'nus, romerska senaten och folket.

Spraklägg, fornnordiskt mansnamn, den lättfotade.

Spray, eng, {1. sprä), Spray apparat, pulve-rasitör (se d. o.).

Sprekelia, bot., jakobslilja, i kruka odlat släkte av fam. Amaryllida'ceæ.

Spreustein = Natrolit (se d. o.).

Spri 1. Sprit, sjöv., till utbredande av segel avsedd stång. — Sprisegel, segel med spri.

Spridningsenhet, bot., varje från en växt avskild del, som tjänar till artens fortplantning.

Spring, sjöv., tvärförtöjning.

Springar, no., springdanser, en art norska folkdanser. Jfr Slaat.

Springbock, zool., se Antidorcas.

Springflod, se Springtide.

Springgurka, bot., se Ecballium,

Springkorn, bot,, se Impatiens,

Springkälla, geoL, källa, vars vatten utströmmar till större 1. mindre höjd över markytan.

Sprfngtide, eng, {I, -täjd), sjöv,, springtid, springflod, inträlTar vid ny- 1. fullmåne, då vattnet står högst och strömmen är starkast.)(Neap ti de.

Spri'nkler (eng, sprinkle, strånka), anläggning för eldsläckning i byggnader, bestående av ett rörnät under taket, försett med öppningar, i vilka s. k. sprinklerhuvud äro insatta.

Sprinter, eng, (I, spri'ntör, av sprint, rusa), sportt,, kortdistanslöpare.

Sprisegel, sjöv,, se Spri,

Sprit (lat, spiritus, fr, esprit), kem., en av alkohol och vatten bestående blandning, vars alkoholhalt är 70—94 volymprocent; benämning på vissa flyktiga vätskor, som ej innehålla alkohol. — Sprithaltig eter, se ^ther sprirituosus. — Spritprovare, se Alkoholometer.

Sprit, Spritsegel, sjöv. — Spri, Sprisegel (se

d. o.).

Spritputs, byggn., ett å en väggyta anbringat påslag av kalkbruk, utblandat med jämngrovt grus.

Sprits (ty. Spritze), påse av tyg med metallpip av växlande form, för utbakning av kakor, garneringar m. m.

Spritskoppar, metall., små kopparkorn, som kringslungas, då vid raffinering svavel-syrlighet bortgår ur smält koppar. — Spritsning, kringstänkning av silverkorn vid syrets avgång ur avsvalnande smält silver.

Sprotte, ty. (1. sjprå'tte), vassbuk, skarpsill.

Spruce, eng. (1. sprus), handelsnamn på amerikansk gran. — Spruce-beer (1. -bir), tallstruntöl.

Spru'del, ty., springkälla, varm källa. — Sprudelsten, miner., ett slags av kolsyrad kalk och järnoxidul bestående sten, som bildas i varma källor. — Spru'deln, sprudla, välla, spruta fram; koka, sjuda; skumma, fradga, pärla.1250

Sprutgurka, hot,, se Echallium.

Språkband, konsth., i medeltida konst bandslingor med till figuren hörande bibelspråk.

Språkbom, skogsh., bom av flathuggna stockar, hopfogade med tvärslåar, "språkar", för timrets ledning i flottled.

Språkfilosofi', vetenskapen om det mänskliga språkets förutsättningar, väsen och liv.

Språkgeografi, vetenskapen om språkens geografiska utbredning.

Språkhistoria, vetenskapen om språkens företeelser i deras historiska sammanhang, särskilt deras uppkomst och utveckling.

Språkljud, varje enskilt ljud, som ingår såsom element i mänskligt språk.

Språkmelodi', den melodi, som framträder i levande tal.

Språkpaleontologi', vetenskapen om urspråket som medel till kunskap om vår äldsta kulturståndpunkt.

Språkpatologi', läran om abnorma företeelser inom språket.

Språkpsykologi', dets. som språkfilosofi.

Språkrensning, utmönstrande av låneord ur ett språk.

Språkrör, talrör. I överförd bemärkelse person, tidning 1. d., som framför en annans åsikter.

Språkö, mindre område, vars inbyggare tala ett annat språk än omgivningens.

Språngning, gammal benämning på en art spetsarbete.

Språngsegel, räddningsredskap vid eldsvådor, bestående av ett utspänt segel för mottagande av från större höjd hoppande människor.

Spränggelati'n 1. Spränggummi, /cem., ett sprängämne, som består av med nitro-cellulosa gelatinerad glycerin.

Spränggranat, krigsk., brisansgranat för splitterverkan.

Sprängkandidat, även kallad lergök, kandidat, som framföres vid ett val för att splittra motståndarnas röstning. — Spränglista, vallista, som framför en sprängkandidat.

Sprängkol, av kolpulver, dragant och ben-soeharts framställda stift, som antända användas till delning av glasskivor o. d.

Spr ängolja = Nitr o glycerin (se d. o.).

Sprängört, bot., se Cicuta.

Sprödarv, hot., se Stellaria.

Sprödglimmer, geol, en grupp glimmerlik-nande mineral.

Spröjs {ty. Spreize, stötta), det tunna ramverk av trä, sten 1. metall, som förenar smårutorna i ett fönster.

Spu'ma, lat., skum. — Spu'meus, hot., lik skum. — Spumo'sus, bot., skummig. — Spumö's, skuggande.

Spunning (av holl. sponning, fals, fog), skeppsb., trekantigt urtagen ränna i trä-

fartygs stävar och köl för inpassning och fästande av bordläggningsplankorna.

Spunt, Spuntning (ty. Spund), skeppsb., skeppsbyggeriets ordformer för spånt och spåntning (se d. o.).

Spu'rius, lat., utom äktenskapet fött barn. —• Spu'risk, oäkta, falsk.

Spurt, eng. (1. spört), sportt, kort, plötslig ökning av farten vid en hastighetstävlan. —• Spurta, hugga i, företa en spurt. — Slutspurt, spurt vid upplopp till målet. Jfr Finish.

Spu'ta, Sputatio'n, se under följ. ord.

Spu'tum, pl. Spu'ta, lat., med., utspottat, stundom upphostat sekret. — S. co'ctum, tunnflytande, slemmig upphostning. — S. cru'dum, segt slemmig upphostning. — S. crue'ntum, blodspottning. — S. numu-la'tum, bildar myntformiga klumpar. — S. rubigino'sum, rostfärgad upphostning vid akut lunginflammation. — Sputatio'n, uppspottning.

Spy'dig, bitande, kvick och elak.

Spygatt, sjöv., avloppsrör, som bortleda vatten från däcket.

Spymänniskan (1. spi-), arkeol., fossilt fynd av människa vid orten Spy i Belgien (1885).

Spång, jaktt., den längsgående, upphöjda skenan mellan piporna på en dubbelbössa.

Spånt, Spont (ty. Spund), längsgående förbindelse mellan bräder 1. plank för ernående av större täthet och fasthet.

Spåtistel, hot., se Carlina.

Späcksten, Steati't, miner., är en tät talkart, som lätt kan bearbetas.

Spännbuckla, arkeol., stort kupigt smycke från vikingatiden.

Spännkåda, se Tuggkåda.

Späns, se Spens.

Spärrad stil, boktr., stil, där bokstäverna skiljas genom spatier (se Spatiiim).

Sq., se Seqii.

S. q., på recept förk. för lat. sujfi'cens qiia'n-titas, tillräcklig mängd.

sqq., förk. för lat. seque'ntes, följande.

Squalus aca'nthias (syn. Aca'nthias vulga'-ris), zooL, pigghaj, nordatlantisk hajart av fam. Spina'cidæ.

Squa'ma, lat., fjäll. — S. fronta'lis, pannbenet.

Squama'ria, Squamo'sus, hot., fjällklädd, fjällig. — Squamulo'sus, småfjällig; fjällande.

Squama'ta, zool., fjällreptilier.

Squamipe'nnes, zool., fjällfeniga fiskar

Square, eng. (1. skoä'r), fyrkant, kvadrat; öppen, ofta planterad plats i en stad. — S. mile (1. -majl), engelsk kvadratmil = ungefär 2,5 kvkm.

Squarro'sus, hot., utspärrad.

Squata'rola, zool., se Kustpiparen.

Squatter, pl. Squatters, eng. (1. skoå'ttör, skoå'ttörs; av squat, slå sig ned), i v. delen av Nordamerika nybyggare, vilken,

utan att vara därtill berättigad, slår sig ner på ett stycke jord, särskilt ouppodlad statsegendom; i Australien person, som arrenderar obebyggd stats jord och där idkar fåravel. Squaw, pl. Squaws, eng, (1. skoà', skoå's),

försvenskat Skvav, gift indiankvinna. Squire, eng. (1. skoä'jr; förk. av esquire, se

d. o.), lantjunkare. Sr., kem,, atomtecken för Strontium. Sr., förk. för fr, Sieur (se d. o.). s:r, förk. för lat, senior

(se d. o.). S:r, på recept förk. för lat, Signe'tur, bör

betecknas (på etiketten). S. r., förk. för lat, salva ratificatio^ne, med förbehåll för stadfästelse; förk. för lat, sub rubrica, under rubriken. S. R., förk. för lat, Sena'tus Eoma'nus, romerska senaten. Sravak = Djaina (se d. o.). Sri = Lakshmi (se d. o.). S. R. I., förk. för lat, Sa'nctum Roma'num

Imperi'um, det heliga romerska riket. S roma'num, lat,, romerskt s; anat,, s-tarmen, den S-formiga krökningen av grovtarmen.

S. S., förk. för lat. Sa'era scriptu'ra, den heliga skrift; för lat, Sua Sa'nctitas, hans helighet; för lat, Scripto'res, författare, s. s., förk. för ital, senza sordino (se d. o.). SS, se SA,

S/S, förk. för eng, steamship, ångfartyg. S. S. N., på recept förk. för lat, Signe'tur Suo No'mine, signeras med innehållets namn.

s. st., på recept förk. för lat, sine stipi'tibus,

utan stjälkar, s. str., förk. fÖr lat, se'nsu strictu (se d. o.). S. S. U. H., förk. för Sveriges studerande

ungdoms helnykterhetsförbund, s. s. v., förk. för sydsydväst, s. s. ö., förk. för sydsydöst. St. 1. S:t, förk. för sankt (se d. o.), st., förk. för eng, sterling (se d. o.). S. T., förk. för lat, Salvo titulo, med uteslutande av titeln, s. t., förk. för ital, senza tempo (se d. o.). Sta, förk. för ital, Santa, helig. Staafflagarna {I, stav-), benämning på vissa ändringar av strafflagen, som på initiativ av ministären Staaff företogs 1906. Straffet för deltagande i upplopp sänktes, men höjdes för offentlig uppmaning till brott. Stab, ty., äldre längdmått, dubbelaln. Stab, schweizisk benämning på pariseraln.

Se Anne de Paris. Stab, ty., krigsk., samtliga de vid en armé anställda personer, som föra befäl över häravdelningarna (till och med regementen och bataljoner) samt deras biträdande personal. Bland högre staber märkes generalstaben (se d. o.). — Stabsadjutant, vid generalstaben anställd kapten 1. löjtnant. — Stabsofficer, regementsofficer. — Stabstrumpetare, medlem av kavalleriets

och artilleriets äldsta trumpetargrad. — Stabstrupp, vid stabs- 1. högkvarter tjänstgörande trupp.

S. T. A. B., förk. för Svenska tändsticks-aktiebolaget.

Sta'bat ma'ter 1. Stabat mäter doloro'sa, lat., modern 1. den smärtfyllda modern stod (d. v. s. Jesu moder stod vid korset); begynnelseorden till en katolsk kyrkohymn med musik av berömda tonkonstnärer; konstt., en målning, som framställer Jungfru Maria vid Kristi kors.

Stabbfot, underlag för staplarna i en brädgård. — Stabbläggare, arbetare, som staplar virket i en brädgård.

Stabbur, no., fatbur. Jfr Stabvr,

Sta'bel 1. Stabi'l (lat, sta'bilis), stadig, stadigvarande, varaktig, beståndande. — Stabilie'ra 1. Stabilite'ra, befästa, fastställa, stadfästa. — Stabilisa'tor, gyro-skop 1. annan anordning för att göra en kroüDS jämviktsläge mera stabilt. — Stabilise'ra, stadga, säkra, befästa. — Stabilite't, stadighet, varaktighet, bestånd.

Stabilft, elektriskt isoleringsmedel, som innehåller asbest.

Sta'bsad3utant, Stabsofficer m. fl., se under Stab,

Stabur (förk. av stolpabur), nord. fornk., en på stolpar uppförd mindre träbygg-ning, där livsförnödenheter förvarades.

Stacc., förk. för staccato.

Stacca'to, ital., 1. Stacka'to, tonk., avstött, med stötningar (betecknar, att tonerna skola höras var för sig och ej glida över i varandra). — Stackate'ra, utföra i staccato.

Stachy'deæ, bot., underfamilj av fam. La-hia'tæ.

Stachyofdeæ, bot., underavdelning av fam. Labia'tæ.

Stachyota'xus, paleont., ett barrträdssläkte i Skånes rätiska avdelningar.

Stachys, bot., syska, växtsläkte av fam. Labia'tæ. — S. arve'nsis, åkersyska. — S. lana'ta, odlad prydnadsväxt från s.ö. Europa. — S, officina'lis, humlesuga. — S. palu'stris, knölsyska. — S. silva'ticus, stinksyska. — S. tuberi'fera, från Kina, odlas för sina ätliga rotknölar. — S. Sie-bo'ldii 1. tubi'fera, odlas allmänt i Japan och på senare tid även i Sverige för sina ätliga rötter, korogi (chorogi), "kinesiska jordärtskockor".

Stacka'to, se Staccato.

Stackes operation, med., radikaloperation av mellanörat.

Stadens stenar, jur,, att bära "stadens stenar" var ett gammalt skamstraff för ogift kvinna, som lägrats av gift man.

Stadion (lat. sta'dium), ett antikt längdmått (det romerska motsvarade 185 m., det grekiska 164 m., det romersk-grekiska 178 m.); senare kapplöpningsbana. Atens an-1252

tika stadion rekonstruerades för de första moderna olympiska spelen 1896. Se även Dromos,

Sta'dium, lat, sv. pl. Sta'dier, se föreg. ord; numera utvecklingsskede, tidsavsnitt under förloppet av en händelse 1. under ett tillstånd; en saks ställning. — S. incre-me'nti, med., feberns tillväxtperiod.

Stafe'tt (ital. estaffette), kurir, ilbud; sportt.y trärulle, som brukas vid stafett-löpning. — Stafettlöpning, sportt, hastighetslöpning i lag, varvid de olika löparna avlösa varandra. De medföra en stafett från start till mål. Denna växlas mellan löparna vid avlösningsställena. Budkavlelöpning är stafettlöpning på längre distanser. — Stafettväxling, se Stafettlöpning.

Staffage, fr. (1. -a'sj), konstt., ensamma figurer 1. grupper av människor och djur, som skänka liv åt landskaps-1. arkitekturtavlor; handelst., fat, kistor o. s. v. för torra varor.

Staffan, se Stefan. — Staffansskede (av fornsv. skedh, kapplöpning), kappridning Stefanus' dag (annandag jul). Ett utbrett folkbruk.

Staffansfrö, farm., Se'mina staphisa'griæ, fås av den i s. Europa växande Delphi'-nium staphisa'gria, tillhörande fam. Ra-nuncula'ceæ. Brukas att fördriva parasiter.

Staffelgiebel, ty. (1. -gi'bel), trappgavel (se d. o.).

Staffeltariff (av ty. Staffel, avsats), tariff (se d. o.), varvid för en viss efterföljande väglängd beräknas lägre avgift än för en viss föregående sådan; zontariff.

Staffe'tt, se Stafett.

Staffli' {ty. Staffelei, fr. chevalet), målark., målarställ, ställning av trä, varpå målaren anbringar sin tavla under utförandet.

— Stafflibilder, på staffli utförda mindre målningar.)(Väggmålningar.

Stafisagri'n, farm., se Delphinium.

Stafyloko'cker (av gr. stafyle', druva), pl., hot., hopar av sinsemellan förenade mikro-kocker (se d. o.). — Stafylo'm, med., druv-svulst, en utväxt på ögats hornhinna; även utbuktning, förtunning och vissa andra sjukliga förändringar av hornhinnan. — StafyIomatö's, behäftad med sta-fylom. — StafyIo'ncus, tungspenens uppsvullnande. — Stafylorafi' 1. Stafylopla-sti'k, operation, vidtagen för att bota klyvning av gommen. — StafyIoto'm (av gr. te'mnein, skära), instrument, varmed insnitt i tungspenen och gomseglet göras.

— Stafylotomi', tungspensoperation.

Stag, sjöv., tåg, som framifrån stötta

stänger och master. — Staga, medelst stag stötta stänger och master. — Stag-frek 1. Stags€gel, ett på stag

löpande, trekantigt segel. — Staglik, det "lik" på ett stagsegel, som sitter närmast staget. —

Stagvis, i samma riktning 1. vinkel som stagen. — Stagvända, vända genom vind.

Stagapa, sjöv., se Apa.

Stage-coach, eng. (1. städj-kåtj), postvagn, omnibus.

Stagg, bot., se Nardus.

Stagiri't, inv. i den macedoniska staden Stagira, där den grekiske filosofen Aristo-teles föddes; särskilt benämning på den sistnämnde, ävensom på anhängare av hans lära.

Staglik, sjöv., se under Stag.

Stagna'lis, bot, i pölar. — Stagni'na, bot, på sumpiga ställen.

Stagnatio'n, Stagne'ra, se under följ. ord.

Sta'gnum, lat, stillastående vatten, som ej har något avlopp. — Stagna'nt, stillastående. — Stagnatio'n, stillastående, stock-ning; med., blodstockning. — Stagne'ra, stå stilla, vara stillastående.

Stagsegel, Stagvända, se under Stag.

Stake, eng. (1. stäk), spelt och sportt, insats, vadsumma.

Stake't {ty. Staket), omhägnad i form av spjälverk.

Stalagmi'ter (av gr. stala'gma, droppe), pl., geol., i kalkstensgrottor förekommande droppsten, som uppstiger från golvet i form av pelare 1. kullar.

Stalagmome'ter (av gr. stala'gma, droppe, och metre'in, mått), fys., apparat för droppräkning vid bestämmande av vätskors ytspänning.

Stalakti'ter (av gr. stala'zein, droppa), pl., geol., i kalkstensgrottor förekommande

' droppsten, som nedhänger från taket i form av istappar. — Stalaktitvalv, byggn., droppstensvalv, en för den moriska stilen egendomlig valvform, som gör intryck av taket i en droppstensgrotta. — Stalak-ti'tisk, droppstenslik, tappformig.

Stall, tonk., list, som uppbär strängarna i ett piano; trästycke, över vilket strängarna på ett stråkinstrument äro spända.

Stallare, medeltida hirdämbetsman, som förestod konungens stall.

Stallört, bot, se Ononis.

Sta'ltisk {gr. staltiko's, av ste'llein, sammandraga), sammandragande, hämmande. — Sta'ltica, pl., med., sammandragande medel.

Stambu'1, se Istambul. — Stambul-efe'ndi-ba'schi, i Konstantinopel högste domaren i civila och kriminella mål.

Sta'men, pl. Sta'mina, lat, bot., ståndare (i blommor); fig., benämning på de minsta 1. elementära delarna av en kropp.

Stamino'dier, bot., sterila, förkrympta ståndare, ofta bladlikt utvecklade.

Stamkryptogamer, bot., ormbunkar och mossor.

Stampa, sjöv., se Stampning.

Stampasfalt, tekn., gatubeläggning med asfalt i större städer.

Stamp-act, eng. {1. stämp-äkt), stämpelförordning.

Stamping-out, eng. (1. stä'mping aot), ut-stampning, metod att bekämpa kreaturssmitta genom att på statens bekostnad nedslakta angripna kreatursbesättningar för att med ens tillintetgöra smittämnet.

Stampning, sjöv., förskeppets rörelser upp och ned i sjöarna kring en tvärskepps belägen axel.

Stampning, textil., se Valkning.

Stamsillen, zool., se Majfisken.

Stamsuccule'nter, Chyloka'uler 1. Nopa'l-växter, bot., växter som älska torra lokaler och ha ofullständigt utvecklade blad, t. ex. de flesta kaktusväxter. En svensk stamsucculent är Salico'rnia.

Stamtavla, släktförteckning. — Stamträd, släktförteckning, uppsatt i form av ett träd.

Standa'r (fr. étentard, eng. standard, mlat. standaWdus, av lat. exte'ndere, utbreda), krigsk., ryttarfana; liten fana; på tvärstång hängande fana.

Standard, eng., genom lag bestämt mått, normalmått; handelst., rymdmått för timmer; laglig myntfot; laglig, normal; mönstergill, förträfflig. — Standard-a'lphabet, namn på ett av den tyske språkforskaren Le'psius utarbetat missionsalf ah et (se d. o.). — Standardantit^xfn, Standardserum, Standardtoxi'n, med., motgift med synnerligen noga prövad styrkegrad. De tjäna som jämförelse vid prövandet av nya liknande medel. — Standardguld, normalguld, myntguld, 22 karats guld. — Standard of life {1. - åvv lajf), livsmåttstock, måttstock för vad som fordras för livsuppehället. — Standard work (1. -oö'rk), mönstergillt verk, arbete av beståndande värde. — Imperial standard (1. impi'riöl -), eg. kejserlig 1. riksstandard; Englands lagliga normalmått. — Standardise'ra, Standardisering, genomförande av enhetlighet vid framställandet av tekniska och industriella alster.

Sta'ndert, sjöv., trekantig flagg i allm.; av eskaderchef förd tvåtungad flagg. — Standertman, officer, som har rätt att föra tvåtungad flagg.

Stanho'pea, hot., tropiskt amerikanskt släkte av epifytiska orkidéer, allmänt odlat i växthus.

Sta'nhope-press (1. -håp-), hoktr., en av engelsmannen lord Stanhope på 1820-t. uppfunnen tryckpress.

Stanislaus, slaviskt mansnamn (po. Stani-slaw, av stan, stånd, stat, och slawa, rykte, heder), statens ära. Buret av Polens skyddshelgon samt polska konungar. Motsvarar kvinnonamnet Stanislawa. — Stanislausorden, rysk orden.

Stani'tsa 1. Stani'za, ry., kosackby, kosackkoloni.

Stanna't (av lat. sta'nnnm, tenn), kem.,

tennsalt, fås då tennoxid löses i alkalier. Kalium- och natriumstannat brukas till betning av färggods.

Sta'nniföreningar, kem., tennföreningar.

Stanni'n 1. Stanni't, miner., tennkis, en malm, innehållande tenn, koppar, järn och svavel.

Stanning, skeppsb., däckplankornas avslutning mot innersta vaterbordsplankan å trädäck.

Stanmo'l (av lat. sta'nnum, tenn), tenn-folium, bladtenn, i tunna skivor utvalsat tenn, som brukas till snus- och tobakskar-duser o. s. v.

Sta'nnoföreningar, kem., tennföreningar.

Stannotypi', fotogr., ett fotografiskt reproduktionsförfarande, varvid tryckformen utgöres av en med stanniol överdragen gelatinrelief.

Sta'nnum, lat., tenn.

Stans 1. Stanz (ital. stanza, fr. stance), eg. vistelseort, boning; namn på fyra med freskomålningar av den italienske målaren Rafael och hans lärjungar prydda rum i Vatikanen; metr., strof; särskilt åttaradig jambisk strof

1. ottave rime (se d. o.). Se även Spenserstansen.

Stans (ty. Stanze), tekn., verktyg, som nyttjas av gravörer, urmakare m. fl.; prägelform till framställande av upphöjda figurer på 1. hål i metallplåtar m. m. — Sta'nsa, arbeta med stans.

Sta'nte, ital., handelst., innevarande månad.

Sta'nte pe'de, lat., på stående fot, på stället, på ögonblicket.

Stantienft, geol., en art bärnsten.

Stanz, Stanzerna, se Stans (ital. stanza).

Stape'dius, anat., som rör örats stigbygel.

Stapel (ty.), hög, bestående av olika lager 1. skikt; skeppsb., sluttande bädd, på vilken fartyg byggas.

Stapelartikel, vara, vilken föres som specialitet av viss firma 1. är huvudartikel för handeln å en viss ort och därför upplägges i större förråd.

Stapelavlöpning, skeppsb., sjösättning av ett färdigbyggt fartygsskrov.

Stapelgarn, se under Konstsilke.

Stape'lia, bot., asblomma, kaktuslikt släkte av fam. Asclepiada'ceæ. Ätes späd som spenat av Kaplandets infödingar.

Stapelpolitik, en i forna tider viktig form av handelspolitik, åsyftande att koncentrera handeln till en viss ort för utbytet.

Stapelstad (av ty. Stapel, fr. étape, upplag, förråd), eg. förrådsstad; stad, där fartyg med tullpliktiga varor måste inklarera och lossa lasten. —• Stapelstadsvikt, äldre svensk järn- och kopparvikt.

Sta'pes, lat., stigbygel; anat., ett av örats ben; ett slags fotbandage.

Staphy'lagra (av gr. stafyle', druva; tung-spen), med., tungspenslDandet. — Staphy'-lion, vinbärskärna; en utväxt på ögats hornhinna. — Staphyli'tis, tungspens-1254

inflammation. — Staphylohæmotoxi'n, StaDhylolysi'n, hemolytiska ämnen i Sta-phylokockkulturer. —• Staphyioko'cker, en art bakterier. — Staphylo'ma = Stafylom (se d. o.). — Staphyloplastfk, plastisk operation på gomseglet.

Staphyle'a, bot., busksläkte av fam. Staphy-Wceæ. — S. pinna'ta, pimpernöt, odlas stundom i trädgårdar som prydnadsbuske. Fröna ätliga.

Staphyloko'cker, Staphylo'ma, se Staphy-lagra.

Star, eng.y stjärna. — The star, engelsk aftontidning-, uppsatt 1888. — Star cham-ber (1. - tjä'mbör), se Garnera stellata. — Stars and stripes (I. - änd strajps), stjärnor och strimmor, benämning på Förenta staternas flagga, "stjärnbaneret'^ Jfr Starspangled hanner.

Sta'ra, Sta'raja, Sta'ro, i slaviska ortnamn gammal.

Star-apple {1. sta'-appl), se Chrysophyllum.

Starbragd 1. Starbrak (av isl. stadr, ställe, plats, och bragd, rörelse, flyttning), det kortaste dygnet på året.

Starkad, fornnord. sag., en från jättesläkt härstammande hjälte och skald, som upplevde vidunderliga öden.

Starkadarlag = KviÖuhdttr (se d. o.).

Starkodder 1. Starkotter, förvrängning av Starkad (se d. o.).

S-tarmen, se S romanum.

Starobrjade'ter, en rysk sekt, fraktion av starovertserna (se d. o.).

Staro'st (ry. sta^rosta, av slav. star, gammal), förr i Polen adelsman med kunglig förläning; i Ryssland en av bönderna vald byföreståndare 1. byfogde; i Böhmen borgmästare. — Starosti', en starosts förlä-ning, ämbete 1. värdighet.

Starove'rtser, ry., de gammaltroende, bland sekterna inom den grekisk-ryska kyrkan den grupp, som fasthåller vid de gamla gudstjänstformerna och kyrkoväsendet.

Starr, med., förminskning 1. totalt upphörande av synförmågan, antingen därigenom, att linsen blir grumlig och ogenomskinlig {grå starr), 1. genom sjukdom i synnerven 1. hjärnan {svart starr). Se även Glaukoma. — Starrkniv, kniv för starroperation.

Starr, bot., se Carex.

Stars and stripes, se Star.

Starsjina', ry. (av star, gammal), kommunal ämbetsman i Ryssland; medlem av rådskorporation hos kosackerna.

Starspangled banner, eng, {1. starspä^ngeld bä^nner), st järnbaneret, benämning på Förenta statemas flagga och inledningord till deras nationalsång. Jfr Stars and stripes.

Start, eng., sportt., ansatsen, själva begynnelsen av en kapplöpning, en kapprodd 1. d.; början av en färd, ett företag o. s. v.

— Sta'rta, göra ansatsen, börja (en tävlingsstrid, en färd 1. en affär). — Sta'rter, person, som ger signal till början av en tävlingsstrid; person, som börjar ett företag. — Startmaskin, maskin, som ger tecken till start vid kapplöpningar.

Startmoment, fys., det vridande moment en kraftmaskin kan åstadkomma vid igångsättandet.

Sta'ryj, geogr., i slaviska ortnamn gammal.

Stas (av lat. sta're, stå), med., blodstock-ning.

Stasalbuminuri', se Alhuminuri.

Sta'simon, gr., i det gamla grekiska sorgespelet en körsång, vilken avsjöngs, sedan kören tagit sin plats i orkestern.

Sta'spapill (se stas), med., blodstockning i den del av synnerven, som ligger inuti ögat (pupillen).

Stassfurti't, miner., ett med boracit besläktat mineral. — Stassfurtsalter, kalisalter från saltlagren i närheten av Stassfurt. Användas till gödningsmedel.

Stat (av lat. status, stående; ställning; tillstånd), handelst., ekonomisk ställning, förmögenhetsvillkor; den förteckning över tillgångar och skulder, gäldenärer och borgenärer m. m., som vanligen vidfogas en cessionsansökning.

Stata'risk {lat. stata'riiis, av stare, stå), stående; långsamt framskridande. — S. läsning, läsning, som man då och då avbryter för att grundligt förklara svårigheter.

Stat crux, dum vo'lvitur o'rbis, lat., korset står fast, medan världen växlar.

Staten, det är jag, se État.

State'r, gr., eg. våg; benämning på flera forntida asiatiska och grekiska silver- och guldmynt, bland dem den eginetiska sta-teren = omkr. 2 kr., och det atheniensiska, i silver = omkr. 1,40 kr., i guld = omkr. 14 kr.

State'ra, se Statist.

Statens evidence, eng. {1. stäts äVidöns), se King^s evidence.

Statholderstriden, ståthållarstriden, norsk benämning på vad som i Sverige på sin tid kallades norska frågan.

Sta'tice, bot., växtsläkte tillhörande fam. Plumbagina'ceæ. — S. arme'ria, syn. Ar-meria (se d. o.). — S. hu'milis (syn. Limo-nium humile), marrips (Skåne, Bohuslän). S. limo'nium (syn. Limo'7iium vul-Ö^aVe), marrips (Skåne). Flera arter odlas som prydnadsväxter. Se Baykururot.

Stati'k {gr. statike', av ste'nai, ställa, ställa på våg, väga), mek., jämviktslära, läran om krafters och kroppars jämvikt. Jfr Aerostatik; Geostatik och Hydrostatik. — Sta'tisk, som angår statiken, som har avseende på fasta kroppars jämvikt. — Statisk elektricitet, gnidningselektricitet. — Statiska organ, aiiat., jämviktsorgan. — Statiskt moment, produkten av en kraftsstation—Statua

storlek och dess vinkelräta avstånd från en vridningspunkt.

Statio'n {lat. sta'tiOy av stare, stå), hållplats, viloställe; särskilt inom post- och järnvägsväsendet ; stadigvarande uppehållsort för en flotta 1. d.; plats, där vetenskapliga observationer anställas; i katolska kyrkan vallfartsorter 1. i templen bilder ur Jesu lidandes historia, framför vilka de troende stanna och förrätta sin bön; tonk.y uppehåll. — Statione'ra, anställa; förlägga. — Stationä'r (fr, sta-tionaire), stillastående; fastställd, beständig, fortvarande; bibehållande sin plats 1. sin ståndpunkt.

Stationa'rius, lat. (eg. postmästare), bokhandlare.

Statione'ra, se Station.

Stationers' company, eng. (1. stä'sjönörs ca^mpöni), det engelska bokhandlargillet i London (sedan 1403).

Station-pointer, eng. (1. stä'sjön-på'jntör), sjöv.y instrument, som brukas vid navigering och sjömätning.

Stationsbefälhavare, sjöv.,^ titel för chefen vid flottans stationer i Stockholm och Karlskrona.

Stationsblocke'ring, elektrisk anordning för central kontroll över in- och utfart vid en järnvägsstation.

Stationsingenjör, mariningenjör vid flottans station.

Stationsinspektor, föreståndare för större järnvägsstationer.

Stationsmästare, järnvägstjänsteman, som är chef vid station av lägre klass.

Stationsskrivare, lägre järnvägstjänsteman.

Stationä'r, se under Station.

Sta'tisk, Statisk elektricitet m. fl., se under Statik.

Stati'st (av lat. stare, stå), stum person på teatern, kompars (se d. o.). — State'ra, medverka som statist.

Statisti'k {fr. statistique, av lat. status, tillstånd, stat), eg. statsvetenskap, statsbeskrivning; vetenskapen om ställningar och förhållanden i staterna med avseende på statsförfattning, näringar, befolkning, dödlighet, moral m. m. i deras kvantitativa yttringar; vetenskapen om orsakerna och lagarna för de sociala yttringarna av människolivet såsom massföreteelser. — Stati'stiker, person, som är bevandrad i statistiken. — Stati'stisk, till statistiken hörande. — Statistiska byråer, ämbetsverk, som samla, ordna och bearbeta det statistiska materialet samt offentliggöra statistiska redogörelser.

Stati'v (av lat. statt vus, stående), ställning, på vilken fältmätningsinstrument, fotograferingsapparater 1. d. anbringas.

Stat ma'gni no'minis u'mbra, lat., står såsom skuggan av ett stort namn (t. ex. om obetydliga ättlingar av stora förfäder).

Statocy'st (av gr. stato's, stående, och ky'stis, blåsa), anat., jämviktsorgan bestående av en blåsformig instjälpning av huden, innehållande en—flera otoWter 1. statoliter. — Statoli't (av gr. Wtos, sten), se föreg. ord.

Sta'to della chie'sa {1. - kiesa [hårt k]), S. pontifi'cio 1. S. roma'no, ital., Kyrkostaten.

Statoli't, se Statocyst.

Statosko'p (av gr. stato's, stående, och sko-pe'in, se) 1. Ballongvariometer, fys., instrument för att konstatera om ett luftfartyg stiger 1. sjunker.

Stat pro ratio'ne voIu'ntas, se Sic volo etc.

Statsarkiv, i vissa länder benämning på institutioner, som motsvara vårt riksarkiv.

Statsbana, staten tillhörig järnväg.

Statsbankrutt, inställande av betalningen av statsskulderna.

Statsbrist, finansv., föreligger då en stats inkomster icke täcka utgifterna.

Statsdepartement, benämning för vissa grenar av statsförvaltningen.

Statsekonomi' (jfr Ekonomi), statshushållning; förr =: Nationalekonomi (se d. o.).

Statsfru, hovdam hos drottningen under överhovmästarinnan och över hovfröknarna.

Statsgeolog, titel för vissa tjänstemän vid Sveriges geologiska undersökning.

Statskale'nder (jfr Kalender), handbok, som innehåller kalendarium samt förteckning över regenthusets medlemmar och statens ämbetsmän m. fl.

Statskommissa'rie, titel för vissa ämbetsmän i statskontoret.

Statskonsule'nt, av staten anställd rådgivare för lanthushållningen.

Statskontoret, centralt ämbetsverk, som mottar och redovisar statens inkomster och utgifter.

Statskupp {fr. coup d^état), revolution ovanifrån, en av maktinnehavaren med våld genomförd ändring av statsförfattningen.

Statsobligation, av staten utställd obligation.

Statsregle'ring (jfr Reglering), fastställelse av den årligen av riksdagen uppgjorda finansplanen rör. statens inkomster och tillgångar.

Statsreviso'rer, riksdagens revisorer.

Statssekreterare (jfr Sekreterare), hos oss förr titel för vissa kansliämbetsmän: sedan 1918 inom vissa departement titel för en ämbetsman, som särskilt har att göra med riksdagspropositioner; i England, Tyskland och Nordamerikas Förenta stater allmän benämning på ministrarna.

Statssociali'sm (jfr Socialism) innebär att staten själv äger och utnyttjar produktionsmedlen.

Stat su'a cui'que di'es, lat. ordspr., vars och ens stund kommer en gång, alla måste en gång dö.

Sta'tua, lat., staty (se d. o.). — S. eque'stris, staty till häst, ryttarstaty. — S. pede'stris,1256

staty till fots. —• Statua'risk, hörande till bildhuggarkonsten, statyliknande.

Statua'rms, se under Staty.

Statue'ra {lat. statu'ere), stadga, fastställa, förordna. — S. ett exempel, giva 1. uppställa ett exempel till varning (särskilt genom tilldelande av straff). — Statu't, stadga (i synnerhet för ett sällskap); förordning.

Statu'r (lat. statuera), kroppsställning, växt.

Sta'tus, lat. (av stare, stå), stånd, tillstånd, läge. — S. acti'vus et passi'vus, förhållandet mellan tillgångar och skulder. — S. antece'dens, föregående tillstånd. — S. in sta'tu, en stat i staten. — S. natura'lis, naturligt tillstånd.

— S. præ'sens, nuvarande tillstånd. — S. quo, tillstånd, vari något befinner 1. befann sig. — S. quo ante, tillstånd, vari något befann sig före en viss tidpunkt. — S. regni, riksstånd. — In sta'tu nasce'nti 1. nasce'ndi, tillblivelse- 1. födslotillstånd; kem., sammanträffandet mellan kemiska beståndsdelar, i samma ögonblick de frigöras ur en annan förening. —• I. s. quo, i oförändrat tillstånd, i det tillstånd, vari något redan befinner sig; i närvarande skick.

Statu't, se under Statuera.

Statute law, eng. (1. stä'ttjot lå), fastställd lag, genom parlamentsbeslut tillkommen, skriven lag, i motsats mot sedvanerätten.

Staty' (fr. statue, lat. sta'tua), stod, bildstod. — Statye'tt (fr. statuette), liten bildstod. — Statua'rius, bildhuggare.

Statybrons, tennfattig brons, ofta tillsatt med zink.

Sta'ufener, ett badensiskt vin.

Stauroduli' (av gr. stavros, kors, och duWia, dyrkan), korsets tillbedjande, vidskeplig dyrkan av korset. — Staurofo'rer (av gr. feWein, bära), pl., korsbärare, särskilt vid kyrkliga processioner i katolska kyrkan. — Staurofy'lax, korsvaktare, fordom titel för patriarken i Jerusalem. — Staurola'-ter (av gr. latre'ia, dyrkan), korstillbed-jare, dyrkare av korset. — StauroIi't (av gr. Wthos, sten), miner., ett brunt lerjords järnoxidulsilikat. — Sta'uropus fa'gi, zool., bokspinnaren, en nattfjäril av fam. Bomhy'cidæ. — Staurosko'p (av gr. sko-pe'in, se), fys., polarisationsapparat för undersökning av mineralens optiska egenskaper.

Sta'uung, ty., med., venös blodstockning.

Stav, hyggn., listverk, som har rund profil.

Stavbakte'rier, se Bakterier.

Stavelserim 1. Stavrim, metr., slutrim. Jfr Alliteration och Assonans.

Stavkarl, fornnord., eg. gammal man, som går med stav, tiggare.

Stavkyrka, hyggn., träkyrka, vari väggarna bestå av resvirke.

Stavmagnet, fys., magnet i stavform.

Stavnsbåndet (av da. Stavn, jord, grund, och Baand, band), bundenhet vid torvan, den för de danska bönderna åren 1733—99 gällande förpliktelsen att stanna på den egendom, där de blivit födda, tills de gjort krigstjänst 1. fyllt a6 år.

Stavrim, se Stavelserim.

Stavs och stolsbo, äldre benämning på biskops boställe.

Stayer, eng. (1. stä'ö, av stay, hålla ut), sportt., kapplöpningshäst med stor uthållighet.)(Fly er.

stds., förk. för standards.

Steamboat 1. Steamer, eng. (1. sti'mbåt, sti'-mör), ångbåt, ångare, ångfartyg.

Steapsi'n, ett enzym, som alstras i bukspottkörteln. Se Enzym.

Steari'n (av gr. ste'ar, talg), kem., stearin-syrans glycerid, som förekommer i de flesta fettarter, särskilt talg; en vit, fast, ur fett framställd massa, som består förnämligast av stearin- och palmitinsyra och av vilken stearinljus tillverkas. — Stearinbäck, svart biprodukt vid ljusfabrikation. Användes som impregnerings- och isoleringsmedel. — Stearinsyra, kem., fet syra. Se Stearin. —• Stearintvål, natrium-stearat, en hård vit kärntvål. — Stearo-dermi', rubbning i talgkörtlarnas sekretion. — Stearopte'n, ett fast ämne, som vid avkylning avsätter sig ur vissa flyktiga oljor. — Stearrhe' 1. Stearrhæ'a, fettrik avföring. — Steatl't, miner., späcksten, såpsten, skräddarkrita, ett mineral, som till större delen består av kiselsyrad talk-jord och begagnas till hushållskärl, vattenledningsrör, maskinsmörja m. m. — Steati'tis, med., överdriven fetma. — Steatoce'Ie, bristning av en

fetthinna. — SteatoMes, späck- 1. talgartad. — Steator-rhe', dets. som Stearrhe. — Steatopygi' (av gr. vy ge', säte, bakdel), hos vissa negerkvinnor förekommande stark fettan-hopning kring sätet. — Steato'rnis cari-pe'nnis, zool., fettfågeln, en för sin rikedom på fett känd fågelart, vars hemland är Syd- och Centralamerika. — Steato'sis, späck- 1. fettbildniiig.

Stedingar, ett fordom i Oldenburg boende biandfolk av friser och sachsare.

Steel, eng. (1. stil), stål. Jfr Cast-steel och Blistersteel.

Steen, holl. (1. sten, eg. sten), holländsk vikt = 3 kg.; förr 3,95 kg.

Steeplechase, eng. (1. sti'pöltjäs; av steeple, kyrktorn, och chase, jakt), sportt., kapp-ridning i rak linje, utan hänsyn till mötande hinder, med ett kyrktorn 1. d. till till mål; kapplöpning med naturliga 1. kostgjorda hinder. — Steepler (1. sti'plör) 1. Steeple-chaser, kapplöpningshäst för hinderlöpning.

Ste'fan, mansnamn = Stephanus (se d. o.). Buret av Helsinglands apostel samt avStefanit—Stenbildning

ungerska och engelska furstar — Ste-fani(a), kvinnonamn, bildat av Stefan.

Stefani't 1. Skörglasmalm, miner,, rombiskt kri st alli ser ande silver antimon sulfit.

Stefanome'ter 1. Stefanosko'p (av gr. ste'-fanos, krans, och me'tron, mått, 1. skope'in, se), meteor., apparat, medelst vilken man även vid skarpaste solljus kan iakttaga kransarna 1. gårdarna omkring solen.

Stefano's, med., mjölkmjöl, ett preparat, som avser att ersätta kvinnomjölk.

Stefanosko'p, se Stefanometer.

Stefanskorn, fröna av en sydeuropeisk Del-phinium-SiVt. Användas mot ohyra.

Stefanskronan, ungerska kungakronan. — Stefanskronans länder, ungerska monarkien.

Ste'fansorden, ungersk orden.

Stefansten, miner., vit kalcedon, med blodröda teckningar.

Ste'fanus (-os), se Stephanus.

Steg, boktr., blindmaterial till utfyllning i tryckformar.

Steganografi' (av gr. stegano's, förborgad, och gra^fein, skriva), konsten att skriva med och förklara hemliga skrivtecken.

Stegano'podes, zooL, årfotade fåglar.

Steganu'ra, zool., se Baya.

Ste'gmata, hot., kiselkroppar.

Stegoca'rpæ, hot., en grupp mossor.

Stegocefa'ler, gr. ~ Lahyrintodonter (se d. o.).

Ste'godon, zool., ett fossilt elefantdjur. — Stegomy'ia, zool., stickmyggor. — S, ca-lo'pus, överför gula feberns smittämne.

Stegplan, krigsk., lätt, stegliknande fält-spång.

Ste'greif, ty. (1. -rajf), stigbygel. — Aus dem Stegreif, "från stigbygeln", d. v. s. utan förberedelse. — Stegreifdichtung, improvisation.

Stegring, ridk., okynne hos en häst, visande sig i att han reser sig på bakbenen.

Stegräknare, se Hodometer.

Steinach-operation (1. sta'jn-), med., under-bindning 1. transplantation av könskörtlarna.

Steinberger (1. sta'jn-), berömt rhenvin.

Steinbuhlergult, kem., barytgult.

Steiners Oriental-kraftpreparat, kem., ett s. k. hemligt medel av tvivelaktigt värde.

Steingut, ty. (1. sjta'jngot), stengods.

Steinheili't = Cordierit (se d. o.).

Steinway-flygel {1. -oe'-), tonk., flygel, tillverkad av den ansedda pianofirman Stein-way i New York.

Steinwein, ty., ett omtyckt vin, som odlas i trakten av Würzburg. Jfr Bocksheutel.

Steiro'sis, gr. (av steiros, ofruktbar), 1. Stei-ro's, med., ofruktsamhet.

Stek, sjöv., lätt sammanbindningssätt för fastgörande av en ända vid ett fast föremål 1. ett annat tåg.

Stekelfjärilar, zool., en underordning fjäri-

lar, Sesi'idæ, vanligen kallad G 1 a s -vingar.

Steklar, zool., en ordning insekter, Hyme-no'ptera, t. ex. bin.

Ste'le, pl. Ste'ler (gr. ste'le, av ste'nai, stå), hyggn., upprättstående pelare, gravpelare, minnesvård i form av pelare. — Stelo-grafi' (av gr. grajein, skriva), pelar-inskrift.

Stelfdinæ, zool, en familj solitära bin. — Ste'lis, svenskt släkte av Stelidinæ.

Stelkramp, med., se Tetanus.

Ste'lla, lat, stjärna; även kvinnonamn, motsvarande mansnamnet Ste'llan. — Stella fi'xa, astr., fixstjärna. — S. no'va, ny 1. temporär stjärna. — S. pola'ris, polstjärnan. — Stella'rastronomi, en gren av astronomien, som rör stjärnornas avstånd och läge m. m. —• Stella'r, Stella'risk, som har avseende på stjärnorna.

Stellage (Z. -la'sj, av ty. stellen, ställa), trappstegsformigt ställ för växter i drivhus.

Stella'gio, ital., handelst., avgift på handelsvaror i Livorno.

Ste'lla pola'ris, Stella'rastronomi, Stella'risk, se under Stella.

Stella'ria, hot., arv, växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'ceæ. — S. aqua'tica, sprödarv, strandväxt. — S. grami'nea, grässtjämblomma. — S. me'dia, nate, våtarv. — S. palu'stris, kärrstjärnblomma. — S. uligino'sa, källarv.

Stella'ris, Stella'tus, Stellula'ta, hot., stjärn-lik.

Stella'risk, som avser stjärnorna.

Stella'tæ, hot., underfamilj av fam. Ruhia'-ceæ (se d. o.).

Stelliona't (av lat. ste'llio, ödla), bedrägeri vid konkurs 1. i handel.

Stelli't (av lat. ste'lla, stjärna), paleont., förstenad sjöstjärna.

Ste'llulæ Verhe'yni, anat., de i en stjärna hopflytande venerna från njurens bark till ytan.

Stellwags basedowsymtom, med., långsamma och sällan uppträdande blinkningar.

Stelografi', se under Stele.

Stelsjuka, en silkesmasksjukdom.

Ste'mma, pl. Ste'mmata, gr., huvudbindel, krans (varmed förfädernas bilder pryddes) ; stamträd, stamtavla. — Stemmato-grafi' (av gr. grajein, skriva) = Genealogi (se d. o.).

Stemma'tei, hot., krans.

Sten, svenskt mansnamn, den fäste, orubblige.

Sten, De vises, se Alkemi.

Sten, Stenbildning, Stenpassion, med., sjuklig förhårdning av 1. i organiska vävnader genom infiltration av kalksalter 1. fri stenbildning i gångar och hålrum.

Stena'nthium, hot., som prydnadsväxter odlat liljesläkte från Nordamerika.

Stenbildning, med., se Sten.1258

Stenbit—Stenrevlar

Stenbit, zooL, se Cyclopterus.

Stenbocken (lat. Cavrico^rnus), astr., stjärnbild på s. hemisfären, den tionde i djurkretsen.

Stenborgare, av operasàng^aren Karl Sten-borg uppfunnen, kryddad spritdryck.

Stenbräcka, bot.y se Saxifraga.

Stenbräken, bot., se Cystopteris.

Stenbär, bot., stenhallon.

Stencell, bot., sklereid.

Ste'ncilpapper (av eng. stencil, genombruten schablon för målning, av fornfr. estincel-ler, beströ med gnistor, av lat. scinti'lla, gnista), ett slags paraffinerat papper, som användes vid en dupliceringsmetod, varvid ett genomslaget original framställes på skrivmaskin. — Stencile'ra, duplicera medelst stencilpapper.

Stendadel. zooL, ett släkte musslor, Litho'-domus. En i Medelhavet allmän art borrar sig: in i stenar, koraller m. m. Ätes allmänt.

Stenfrukt, bot., bärliknande frukt med ett köttigt hölie kring det av ett benhårt skal omslutna fröet.

Stenfruktmögel, bot., svampsjukdom på körsbär och plommon m. fl.

Stenfrö, bot., se Lithospermum.

Stengalla, v eter., ytlig inflammation i kötthovens traktdel hos häst.

Stenget, zooL, dets. som Gems.

Stengods, ickeporösa, i brottet glasiga lervaror av mindre ren färg.

Stengravy'r, litografi.

Stenhallon, bot., se Rubus.

Stftnhärdningsmedel, byggn., ämnen som användas för att göra stenväsrgar hårda och motståndskraftiga mot vädrets inverkan. S. k. fluatering sker medelst de Kessler-ska fluaten, som bestå av fluorvätesyra med ett aluminium- 1. magnesiumsalt i lösning. Ett annat härdningsmedel är testaWn, en såplösning med aluminiumacetat.

Steni' (av gr. sthe'nos, styrka, kraft), kraftfullhet, styrka, förhöjd livsverksamhet; meà., av kraftövermått framkallad sjukdom. — Ste'nisk, i full kraft; som har avseende på steni.

Stenis, geoL, mäktiga lager av fossil och rikt fossilförande is i n. Sibirien och Alaska.

Ste'nisk, se Steni.

Stenkil, svenskt konunganamn.

Stenkitt, preparat av stenpulver och t. ex. magnesiacement som bindemedel.

Stenknäckor, zooL, ett släkte finkfåglar, Coccothraustes.

Stenkol peoL, ett svart, huvudsakligen av rent kol bestående ämne, som uppkommit därigenom, att forntida växter under starkt tryck förmultnat och kolats. Sten-kolslaeer finnas i Europa (Storbritannien, Belgien, Westfalen, Rhenprovinsen, Frankrike m. fl. länder), Amerika, Australien, Kina o. s. v. Brukas till bränn-

material, fabrikation av lysgas, färpräm-nen m. m. — Stenkolsformationen 1. Stenkolssystemet, som följer närmast efter devoniska formationen (se d. o.), utmär-kes genom sin rikedom på betydande stenkolslager. — Stenkolstjära, se Pyroleum Uthanthracis. — Vita stenkol, elektrisk kraft uttagen ur vattenfallen.

Stenkrasse, bot., se Iberis.

Stenkult, nylat., dyrkan 1. helighållande av vissa stenar 1. klippor.

Stenmärg, miner., benämning på flera ler-liknande mineral.

Stennötter, bot., de hårda, i knappfabrikationen använda fröna av palmerna Cæ-loco'ccus och Phyte'lephas.

Stenoba'tisk 1. Stenoba't, biol., se Eurybatisk.

Stenocardi', med., se Stenokardi.

Stenochori', med., dets. som Stenos.

Stenode'rmata, zooL, vampyrer.

Stenofo'tiska, biol., se under Euryfotiska.

Stenograf i' (av gr. steno^s, trång, och gra'-fein, skriva), eg. trångskrift; snabbskriv-ningskonst, snabbskrift, konsten att med hjälp av tecken och förkortningar ordagrant uppteckna tal och föredrag, medan de hållas. — Stenogra'f, snabbskrivare, person, som är kunnig i stenografi. — Stenogra'fisk, som har avseende på stenografi. — Stenogra'm, stenograferat tal 1. föredrag.

Stenohali'na, biol., se Euryhalina.

Stenokardi' (av gr. steno's, ringa, trång, och kardi'a, hjärta), med., hjärtängslan, hj ärt värk, hj ärtkramp. Jfr Angina pec-toris. — Stenokori' (av gr. chora, utrymme), förträngning, särskilt av moderslidan. — Steno'sis 1. Steno's, förträngning. — Stenostomi', munläsa, — Stenotakygrafi' (jfr Takygrafi), ett slags stenografi, där vokalerna betecknas på så sätt, att de föreg. konsonanttecknen förlängas. — Stenote'rm (av gr. the'rme, värme), säges om djur, anpassade för låg temperatur. — Stenotho'rax, egenskapen att vara trångbröstad. — Steno'tica, pl., sammandragande medel. — Stenotypi' (av gr. ty'pos, avtryck), stenografiskt tryck. — Stenoty'pisk, som angår stenografiskt tryck.

Stenole'pis, bot., småfjällig.

Stenophra'gma thalia'num, bot,. Arabis tha-liana (se d. o.).

Stenophy'llum, bot., smalbladig.

Steno's m. fl., se Stenokardi.

Stenotakygrafi', se Stenokardi.

Stenote'rmisk 1. Stenote'rm, biol, se Eury-termisk.

Stenotho'rax, se Stenokardi.

Stenoto'pisk 1. Stenoto'p, bioL, se Eurytopisk.

Stenotypi', se Stenokardi.

Stenpassion, med., blåssten.

Stenrevlar, Stenvastar 1. Jättestigar, arkeoL, kallas rader av sten, vilka ofta förbinda hustomtningar och

Stenriket, äldre uttryck för den oorganiska naturen i motsats till djur- och växtriket.

Stenröse, arkeoL, hög av sten, täckande en grav.

Stensalt, miner., se Bergsalt.

Stenskärarkonst, Stensnideri, Stensnitt, se Glyptik.,

Stensnitt, kirurg., se Litotomi.

Stensnultran, zooL, se Ctenolabrus.

Stensopp, bot., en allmän art rörsopp. Se Boletus.

Stenstil, se Lapidarstil.

Stensättning, arkeoL, förhistoriska minnesmärken av i rad 1. kretsar lagda 1. resta stenar.

Stensöta, bot., en allmän ormbunke, Polypo'-dium.

Stenta'ndo, ital., tonk., dröjande, utdraget, tungt.

Stenta'to, ital., tonk., släpande, mödosamt, tungsint; målark., stelt, tungt.

Ste'ntor, gr, sag., i trojanska kriget grekernas härold, vilken överröstade femtio man. — Stentorsstämma, stark, dundrande röst.

Stentryck, se Litografi.

Stenträ 1. XyIoli't, konstgjort trä av sågspån, bränd magnesia och magnesium-kloridlösning. Användes till väggbeklädnad och golvbeläggning.

Stentuggare, krossverk för sten.

Stenvastar, se Stenrevlar.

Stenåldern, arkeöl., den del av den förhistoriska tiden, då människan ej kände metallerna utan tillverkade sina redskap och vapen av sten.

Step, eng. (1. stepp), steg; dansk., ingår i namnet på flera danser. — Steppa, dansa med klapprande skosulor.

Stepe'nnaja kniga, ry., "trappstegsboken", en samling märkliga ryska krönikor från 1500-t.

Ste'phanus, Ste'fanus 1. Ste'fan, mansnamn (av gr. ste'fanos, krans, krona; belöning), den bekransade, den krönte. Buret av den förste kristne martyren (se även Stefan). Förk. till Staffan. Motsvarar kvinnonamnet Stepha'nia, fr. Stéphanie (Z. -i').

Stephano'tis, bot., släkte slingrande buskar av fam. Asclepiada'ceæ. — S. floribu'nda, från Madagaskar, odlas ofta i växthus och boningsrum.

Stepp, pl. Stepper (av ry. stepj, torr slätt), stäpp, trädlös, gräsbevuxen slätt, som lider brist på vatten.

Stepper, eng. (se Step), häst med utpräglat höga knärörelser.

Ster, se Stère.

Sterbhus (av ty, sterbeuy dö), numera Stärb-hus, jur., dödsbo.

StercobiIi'n (av lat. ste'rco, dynga, träck), kem., gallfärgämnesderivat i avföring.

Stercoræmi', med., tarminnehåll i blodet.

Stercora'l, som rör avföringen.

Stercora'rius, zool., labbsläktet, ett släkte

måsfåglar. S. parasi^ticus, vanliga lab-ben.

Stercu'liabast 1. Udali, ostindisk bastsort som erhålles av det kakaoträdet närstående Stercu'lia viWsa.

Stère, fr. (1. stär; av gr. stereo's, hård), ster, gammalt franskt rymdmått = 1 kbm.

Sterei'd, bot., stencell.

Stereoagnosi', med., av central känselförlamning orsakad oförmåga att bedöma kroppens natur medelst känseln.

Stereoanæsthesi', med., av perifer känselförlamning orsakad oförmåga att med känseln bedöma kroppens natur.

Stereoba't, gr. byggn., grundbyggnad, underbyggnad; inre delen av krepidoma (se d. o.).

Stereochemi', se Stereokemi.

Stereogno'stisk känsel, mee|,, förmågan att med känseln bedöma kroppens natur.

Stereografi' (av gr. stereo's, hård, och gra'-fein, skriva), perspektivisk teckning av solida kroppar 1. figurer på en plan yta. — Stereogra'fisk, som har avseende på stereografi.

Stereokemi' 1. Rymdkemi', behandling av kemiska föreningars struktur med hänsyn till dennas anordning i rymden.

Stereokromi' (av gr. stereons, hård, och chro'ma, färg) 1. Stereokroma'tisk målning, målark., på torrgrund utförd väggmålning, där färgerna erhålla en betäckning av vattenglas.

Stereo'm, bot., mekanisk vävnad, skelett-vävnad.

Stereome'ter (av gr. stereo's, hård, och metre'in, mäta), apparat för bestämmande av volymen hos pulveriserade 1. porösa kroppars fasta substans.

Stereometri' (av gr. stereons, hård, och metre'in, mäta), mat., den del av geometrien, som handlar om föremål med utsträckning i alla tre dimensionerna; läran om mätning av de enklaste solida figurer och ytor. — Stereome'trisk, som avser rymdgeometrien.

Stereo'rnithes, zool., en grupp utdöda fåglar ur miocena lager.

Stereosko'p (av gr. stereo's, hård, fast, och skope'in, se, skåda), fys., en optisk apparat, i vilken äro anbragta två bilder av samma föremål, vilka sammanfalla för synen och te sig som en fristående bild.

Stereotomi' (av gr. stereo's, hård, fast, och te'mnein, skära), mat., läran om solida kroppars skärning.

Stereoty'p (av gr. stereo's, hård, fast, och ty'pos, avtryck), boktr., tryckform med fasta 1, orörliga stilar; av stilmetall gjuten tryckplatta; även = Stereotypisk (se nedan). — Stereotype'ra, taga avtryck av en dylik tryckform. — Stereotypi', framställning av i ett stycke gjutna stilplattor för tryckning, varvid av de av enskilda typer sammansatta stilformama tages en1260

matris av gips 1. pappersmassa, i vilken därpå stereotypplattan gjutes. — Stero-typö'r, framställare av stereotyper. — Stereoty'pisk 1. Stereoty'p, ständigt lika, oföränderlig, enformig.

Ste'rigma, gr.y stöd, pl. Steri'gmata, försvenskat Sterfgmer, bot, fruktifikations-organ i form av fina stänglar, vilka avsnöra sporer.

Steri'1 {lat. sterilis), ofruktbar, ofruktsam; torr, mager; tom, andefattig. — Sterili-se'ra, göra ofruktbar 1. ofruktsam; fcem., genom kokning 1. andra medel tillintetgöra bakterier i vätskor 1. andra ämnen; genom operation upphäva fortplantningsförmågan. — Steriliserad mjölk, mjölk, som befriats från bakterier antingen genom pasteurisering (se d. o.) 1. genpm upphettning (under viss tid och visst tryck), till ungefär 120°. — Sterilite't, ofruktbarhet, ofruktsamhet.

Steri'Iis, bot., mager.

SteriIisatio'n 1. Sterilise^ring, se Steril.

Steri'litas, lat., sterilitet.

Sterfner (av gr. ste'ar, talg, fett), kem., en grupp i växt- och djurvärlden förekommande ämnen. Vanligen äro de omättade envärda alkoholer.

Ste'risk (av gr. stereo's, hård, solid), som har utsträckning i rymden.

Steriso'l, benämning på ett flertal desinfektionsmedel.

Sterkora'I, Sterkoratio'n, se under följ. ord.

Sterkore'ra (av lat. ste'rcus, dynga), göda åkerfält. — Sterkora'l, som har avseende på gödning. — Sterkoratio'n, gödning.

sterl., förk. för eng. sterling (se d. o.).

Sterle'tt {ry. ste'rliadj), zooL, Aciye'nser ruthe'nus, den minsta arten av störsläktet, lever i Svarta och Kaspiska haven och i dem utfallande floder. Av rommen beredes kaviar.

Sterlingmetall, se Stirling metall.

Sterling, eng. (1. stö'rling; av easterling, österlänning, mynt från östern [såsom först präglat av tyska myntmästare]), urspr. ett i 12 :e årh. präglat engelskt mynt; nu benämning på enheten i det engelska myntväsendet. Se vid. Pound sterling och Sovereign.

Ste'rna, zooL, tärnsläktet.

Sterna'1, Sternalgi', se under Sternum.

Sternberger kuchen, ty. (1. - ko'-), geoL, kak-formiga sandstensartade stenar 1. block, som förekomma i grus vid Sternberg i Mecklenburg. De äro helt späckade med fragment av fossila musslor.

Ste'rninæ, zooL, tärnfåglar.

Sternopty'chidæ, zooL, plattfiskar.

Ste'rnum, lat., anat., bröstben. — Sterna'l, lat. Sterna'lis, som angår bröstbenet. — Sternalgi' 1. Sternodyni' = Stenokardi (se d. o.). — Sternopa'gus, tvillingmissfoster med sammanvuxet bröstben. — Sterno-

vertebra'lradien, mått mellan bröstbenet och ryggraden.

Sternutatio'n, lat., med., nysande, nysning. — Sternutato'ria, pL, medel som åstad-

' komma nysning.

Sterope, se Plejaderna.

Ste'rrometall, en av koppar, zink och järn bestående metallegering.

Ste'rtor, med., snörvlande andning.

Ste'so 1. Ste'so mo'to, ital., tonk., långsamt, utdraget.

Ste'sso tempo, ital., toyik., i samma tempo.

Stetosko'p (av gr. ste'thos, bröst, och sko-pe'in, se, förnimma), med., en hörsellur, avsedd för undersökning av i brösthålan befintliga organ. Jfr Fonendoskop. — Stetoskopi' 1. Stetosko'pisk undersökning, medelst stetoskop verkställd undersökning.

Stev, no., eg. fastställd tid; folklig dikt i en strof; omkväde; ordstäv.

Steward, eng. (1. stju'örd), förvaltare, hovmästare ; proviantmästare; hovmästare (särskilt på skepp). — Lord

high steward (Z. - häj -), överhovmästare, överdomaren i England, en av detta rikes högsta ämbetsmän.

Stewart (Z. stjo'öt), äldre form för Stuart (se d. o.).

Sthefno, se Gorgoner.

Sthe'nelos, gr. myt., namn på flera heroer.

Stheni', se Steni.

Stibi'n, kem., antimonväte.

Stibiotantali't, miner., gult, diamantglän-sande, rombiskt mineral, som utom anti-mon och tantal även innehåller niobium.

Sti'bium, lat., kem., Antimon (se d. o.). — S. chlora'tum, antimonklorid. — S. ka'lico tarta'ricum, kräkvinsten. — S. oxyda'tum, antimonoxid. — S. sulfura'tum, antimon-sulfid. — S. s. auranti'acum, antimon-pentasulfid.

Stible'tter, knähöga damasker av kläde, förr brukade vid infanteriet.

Stibini't, miner., antimonglans.

Stichomanti', Stichometri' m. fl., se Stiko-manti.

Stickelbär, bot., se Ribes.

Stickert (höll. steker, stickare), ett slags dolk.

Stickhjälm, sluten tomérhjälm.

Stickkors, kors, vars nedre ända är tillspetsad.

Stickkultur, bakterieodling med platinanål, som instickes i fast näringsunderlag.

Stickling, sättkvist.

Stickmyggor, zool., myggarter av släktena Cu'lex och Ano^pheles. Anophelesarterna överföra malaria till människan.

Stickord, retsamt ord, pik; uppslagsord, slagord.

Sticta, bot., se Lunglav.

Stiftarbilder, konsth., i medeltida kyrkokonst förekommande bilder av personer, som genom donationer 1. stiftelser gynnat kyrkan.

Stiftsband, prästs bundenhet till tjänstgöring i det stift, där han vunnit inträde i ämbetet.

Stiftsfröken = Stiftsjungfru,

Stiftsfy'sikus, av danska staten avlönad läkare (förr en i varje stift) motsvarande förste provinsialläkare.

Stiftsjungfru 1. Stiftsfröken, ogift adlig kvinna, inskriven i Vadstena adliga jungfrustift.

Stiftsmatrfkel, förteckning över prästerskapet m. m. inom ett stift.

Stiftsstad, stad, som är biskopssäte.

Stig (av mlty., stige, antal av 20), äldre svenskt kolmått = 12 tunnor.

Stigare, äldre benämning på förmän vid gruvor. — Gruvstigare, förman för gruvarbetet. — Konststigare, förman för vattenuppfordringen. — Lavstigare, förman för skrädningen av malmen m. m.

Stigbygel (lat, Stapes), anat., ett av hörselbenen.

Stighåltsgräs, bot, linnea.

Sti'gma, gr., pl. Sti'gmata, försvenskat Sti'g-mer, eg. märke, brännmärke; bot., pistillens märke.

Stigma'ria, paleont., i de stenkolsförande bergarterna förekommande rötter av träden Sigilla'ria och Lepidode'ndron.

Sti'gmata, pl. av Stigma (se d. o.). — S. cro'ci, farm., saffran (se d. o.).

Stigmatisatio'n 1. Stigmatise'ring (av gr. sti'gma, pl. sti'gmata, märke, brännmärke), det i helgonlegender omtalade, genom de hypnotiska studierna bekräftade fenomenet, att hysteriskt religiösa personer genom att ruva över Kristi lidande på sig själva framkallat sår, lika dem Jesus erhöll på korset (av törnekronan, spikarna och spjutet). — Stigmati-se'ra, brännmärka; teckna med Kristi sår. — Stigmatypi' (av gr. ty'pos, avtryck), boktr., en metod att med hjälp av punkter sätta ornamenter och figurer, som därpå kunna tryckas i boktryckarpress.

Stika, indiskt och isländskt mått.

Sti'ker {gr. sti'choi), textrader (i bibeltexten).

Sti'kisk (av gr. sti'chos, rad), metr., följd av verser, som ej avdelats i regelbundna grupper (strofer).

Stikomanti (av gr. sti'chos, rad, och man-te'ia, spådom), konsten att spå efter verser, avskrivna ur dikter, blandade i en urna och utdragna på måfå, 1. efter ett lösryckt ställe ur en likaledes på måfå uppslagen bok, exempelvis bibeln. — Stikometri' (av gr. metre'in, mäta), räknandet av raderna i en skrift för bestämmande av dennas omfång. — Stikomyti', art av replikföring i fomgrekisk dramatik, vari varje replik omfattar en versrad. Användes vid skarpa ordskiften och i högdramatiska scener.

Stil (av lat. sti'lus, gr. sty'los, skrivstift,

griffel), skrivsätt, sättet att skriva 1. forma bokstäverna; skrivart, tankens språkliga uttryck i skrift: övningsuppsats; konstt., det för de särskilda konstarterna, för dessas olika grenar och för de enskilda konstnärerna karakteristiska framställningssättet; kronoL, tideräkning (jfr Gamla stilen och Nya stilen); boktr., typer (se Typ). — Stilen är människan, se Le style c'est Vhomme. — Stilus cu'riæ, kurialstil (se d. o.). — Stilise'ra, avfatta, framställa i skrift; konstt., pryda med ornament efter ett visst schematiskt, en gång fastställt mönster (t. ex. stiliserade blommor); med utelämnande av allt tillfälligt återföra naturformerna till vissa grundformer. — Stili'st, skriftställare, särskilt med avseende på skrivsättet; skriftställare, som har en karakteristisk stiL — Stilisti'k, stillära, läran om lagarna för ämnens framställning i skrift. — Stili'stisk, som har avseende på skrivsättet; som tillhör ett gott skrivsätt.

Stilbi't = Bladzeolit (se d. o.).

Stilbosto'ma, bot., med glänsande mynning.

Stile'tt {fr. stylet), ett slags fin, vanligen treeggad dolk.

Stilise'ra, Stili'st, Stilistisk, Stilistisk, se under Stil.

Stilla veckan, påskveckan.

Sti'lleben, ty. (av still, stilla, orörlig, och Leben, liv; ital. natu'ra mo'rta, fr. nature morte, "död natur"), målark., en framställning av livlösa föremål, såsom frukter, vilt, andra matvaror, redskap, hus-geråd 1. d.

Stillhalte-avtal (av ty. Stillhalte, uppehåll), moratorium (se d. o.).

Stillici'dium, lat. (av sti'lla, droppe, och ca-de're, falla), byggn., takränna på etrus-

. kiskt tempel; jur., rätt att avleda vatten över grannes tomt.

Stilli'ngia, bot., bot., se Sapium.

Stillsyra, en etsningsvätska.

Stilpnosideri't (av gr. stilpno's, glänsande, och si'deros, järn), miner., tät pyrrhoside-rit (se d. o.).

Stiltje (av holl. stilte, stillhet), sjöv., vindstilla.

Stilton cheese, eng. {1. sti'ltön tjis), ett slags engelsk grädd- 1. fetost.

Stiltyg, boktr., stilmetall. Brukas numera mest om metall av nedsliten stil.

Stilus, se Stylus. — S. cu'riæ, se under Stil.

Stimula'ns, Stimulatio'n, Stimule'ra m. fl., se under Stimulus.

Stimuli'ner, med., fagocytbefordrande ämnen i blodserum.

Sti'mulus 1. Stimula'tio, lat., udd, tagg; gadd; sporre; eggelse, retelse. — Stimu-la'ns, pl., Stimula'ntia, Stimula'ntier 1. Stimule'rande medel, med., retmedel. — Stimulatio'n {lat. stimula'tio), eggelse, retelse. — Stimule'ra {lat. stimula're), reta, egga; mana, sporra; även stärka.1262

Stingrocka, se Dasyatis.

Stinkasant, dets. som Dyvelsträck.

Stinkdjuret, zooL, dets. som Skunkdjuret,

Stinkkalk, petrogr., orsten, bituminös kalksten.

Stinknäva, bot, se Geranimn.

Stinkspi'ritus, kem., kaustik ammoniak; även = Eau de Luce (se d. o.).

Stinksyska, bot., se Stachys.

Stinkträ, benämning på flera tropiska virkessorter (t. eyi. Japarandiba och Oco'tea), som i färskt tillstånd lukta illa.

Stins, förk. för stationsinspektor.

Sti'pa, bot., fjädergräs, ett sällsynt svenskt grässläkte. Många arter på de nordamerikanska präriema. En art stundom odlad som prydnadsgräs på grund av de 3—4 dm. långa borsten. — S. tenaci'ssima, alfa 1. esparto (Nordafrika, Spanien) användes i pappersfabrikationen.

Stipatio'n (av lat. stipa're, stoppa), stock-ning, trängsel; med., förstoppning.

Stipeller, bot., stipler vid småbladen i ett sammansatt blad.

Stipelslida {lat. ochrea), bot., till ett hinnaktigt rör omvandlade stipler hos polygo-nacéerna.

Stipendia'rius, Stipendia't, se under följ. ord.

Stipe'ndium, pl. Stipe'ndia, sv. pl. Stipe'n-dier, lat., eg. avlöning, sold; numera för viss tid åt studerande, konstnärer 1. yrkes-idkare skänkt penningunderstöd. — Sti-penda'rius 1. Stipendia't, person, som innehar ett stipendium.

Sti'pes, pl. Sti'pites, lat., stam, stängel, stjälk. — Stipites dulcama'ræ, farm., kves-vedstänglar, stjälkarna av busken Sola'-num dulcama'ra. Nyttjas vid skrofulösa åkommor, gikt m. m. — S. lamina'riæ, laminariastjälkar, fås av en vid Atlantiska havets kuster växande långalg, La-minaWia digita'ta. Användes till att vidga fistelgångar o. d.

Stfpler (av lat. stipula, strå), bot., småblad på stammen vid ett blads fäste.

Sti'pticus, bot., med sammandragande smak.

Stipula'nt, Stipulatio'n, se under följ. ord.

Stipule'ra {lat. stipula'ri), betinga, avtala, bestämma, förbinda sig till. — Stipula'nt, person, som bestämmer vissa

villkor, uppgör avtal. — Stipulatio'n, beting, avtal, bestämmelse.

Stirlingmetall {eng., 1. stöling) 1. Sterling-metall, mässingslegering med låg järn-halt.

Stiro'sis, gr. = Sterilitet (se d. o.).

Stirpa'1, Stirpalarvinge, se under följ. ord.

Stirps, pl. Sti'rpes, lat., stam, släkt, familj. — Per stirpes, efter stammar (t. ex. vid arvsfördelning). — Stirpa'1, som har avseende på en stam, släkt 1. familj. — Stirpalarvinge, person, vars arvslott beräknas efter stammarnas 1. familjegrenarnas antal, icke efter huvudenas.

Stirps, bot., kollektivart.

Stizolo'bium, farm., Fru'ctus mucu'næ pru~ rie'ntis, brännborsten av Mucu'na pru rita i det tropiska Asien och Amerika, nyttjas därstädes som maskfördrivande medel.

St järn, veter., vit fläck i pannan hos hästar och nötkreatur.

St järnandar, se Astralandar.

Stjärnanis, frukterna av IlWcium ve'rum. Innehålla s. k. ostindisk anisolja som användes i likörer.

Stjärnbane'ret, Nordamerikas Förenta staters flagga. Se Stars and stripes.

Stjärnbräcka, bot., se Saxifraga.

St järnbröder, St järnsystrar, personer, som av obekanta betraktas som tvillingar, emedan de äro födda på samma dag och bära samma namn.

Stjärnbålmossa, bot., se Blasia.

Stjärnfloka, bot., se Astrantia.

St järnkammaren, se Camera stellata.

St järnlök, bot., se Omithogalum.

Stjärnsafi'r, miner., safir, som på grund av kristallstrukturen visar bilden av en sex-strålig stjärna i huvudaxelns riktning.

St järnskål, bot., se Alchemilla.

St järntid, astr., den tid, som bestämmes av vårdagjämningspunktens dagliga rörelse.

Stjärntistel, bot., se Carlina.

St järnturné, gästspelsresa med ett medelmåttigt teatersällskap för att ge en berömd artist ('^stjärna") tillfälle att glänsa i en huvudroll.

Stjärnår = Sideriskt år (se under Sidus).

St järnöga, bot., se Ranunculus aconitifolius.

Stjärt, sjöv., kort tågända för fasthållande i visst läge av något föremål. — Stjärtblock, block vars stropp utgöres av en flätad stjärt.

Stjärtand, se Anas.

Stjärtbenet, Gökbenet, anat, dets. som svansbenet.

Stjärt mesen, zool., se ^Jgithalus.

Stk., förk. för storkors.

Stlengi's, gr., se Strigilis.

st. n., förk. för lat. styli novi, enl. nya stilen.

Sto, hona av hästdjur.

Stoa', gr., pelarsal. Jfr Poikile.

Sto'cco e beretti'no, ital., värja och hatt, en skänk från påven till furstar och fältherrar, vilka ådagalagt särskilt nit i kampen mot kättare.

Stochasti'k (av gr. stocka'zestai, förmoda), läran om sannolikheter. — Stocha'stisk, sannolik.

Stock, geoL, linsformig bergartsmassa, omgiven av annan bergartstyp.

Stock, pl. Stocks, eng., lager, förråd, uppsättning; summan av en stats i omlopp varande statsobligationer; kapital, fondaktier, obligationer. — Stockbroker {L -brå'kör), fondmäklare, statspappersmäklare. — Stock exchange (Z. - ekstjä'ndj), fondbörs, aktiebörs, börs, där affärer i statspapper göras. — Stockjobber {L djå'bbör), fondspelare, aktievinglare.stocka—Stomhemman

1263

agiotör (se d. o.). Jfr Jobber, — Stock-jobberi', fondhandel, börsspel, aktie vingleri, agiotage (se d. o.). Jfr Jobberi,

Stocka, stockning, införandet av en bisvärm i en kupa.

Stockfisk, handelsnamn på torkad och saltad torsk 1. sej.

Stockjobber, se Stock.

Stockkumlaost, en mycket omtyckt svensk ostsort från Stockkumla i Dingtuna skn, Västmanland.

Stocklack, å grenar kvarsittande gummi-lacka, i vilken form den som råvara föres i handeln.

Stockning, se Stocka.

Stockros, hot.y Althæ'a ro'sea, tillhörande fam. Malva'ceæ, odlas hos oss som prydnadsväxt. — Stockrosblonimor (lat. Flo'-res Ma'lvæ aTbo'ræ), vinfärgningsmedel.

Stockverk, geoL, en samling var för sig obetydliga malmgångar som brytas tillsammans med gångarter såsom malm.

Stock yards, eng. (1. ståck jards), kreaturs-stallar.

Stoechiometri', kem., läran om kemiska kroppars atomvikter och byggnad.

Stoff, ty.y tyg; ämne, material. — Stoffe'ra, upputsa, pryda, styra ut. — Utstoffe^rad, utstyrd, prydd med grannlåter.

Stofi'l (möjligen av ty. Stoff el, narr), trångsynt, envis, ^'förtorkad" person, vän av stillastående, av det bestående. — Stofi-li'sm, förkärlek för stillastående, för det bestående.

Stoftmoln, meteor., massor av fint stoft, som av vindarna transporteras i de högre luftlagren.

Stoichiometri', se Stoechiometri.

Stoicfsm (av gr. stoa', pelarsal [särskilt PoiMle stoa i det gamla Aten, där Zenoi? undervisade sina lärjungar]), fil., den grekiske filosofen Zenons lära, som av sina bekännare kräver sträng dygd, orubbligt själslugn och likgiltighet för alla ödets skickelser; även ståndaktighet, känslolöshet för smärtor och olyckor. —' Sto'iker, anhängare av stoicismen; även sträng, dygdig man, vars sinnesjämvikt intet kan rubba. — Sto'isk, som har avseende på stoicismen; ståndaktig, orubblig, känslolös. — Stoiska skolan, den av Zenon grundade, ryktbara filosofskolan.

Stokasti'k, Stoka'stisk, se Stochastik, Stockas tisk.

Stoke's liniment, se Lilimentum terebin-thinæ acetatum.

Stokesska lagarna (1. stå'kska -), fys., benämning på en formel för friktionsmotståndet för en liten sfär, som rör sig i en vätska.

Sto'la, lat., hos de gamla romarna en lång, veckrik klänning, som bars av gifta kvinnor och översteprästen; numera ett brett, vitt, korsprytt band 1. skärp, som av de katolska prästerna vid högtidliga tillfäl-

len bäres kring halsen; fig., prästdräkt; prästämbete. — Ju'ra stolæ, se under Jus.

Stolidite't (av lat. sto'lidus, dum), dumhet, enfald.

Stoll (ty. Stollen, eg. upprättstående stock), gruvt., dagort, med stockar inklädd transporttunnel i gruva.

Sto'llen, ty., eg. fot, ben; havstroll i tysk mästersång.

Stollsvamp, veter., mjuk ansvällning på arm-bågsspetsen hos häst.

Sto'lnik (av ry. stol, bord), överhovmästare hos en rysk tsar.

Stolo'n (av lat. sto'lo, sidoskott), bot., ut-löpare.

Stoloni'fera, bot., med krypande skott.

Sto'lpenerstenar, proberstenar av basalt från Stolpen i Sachsen.

Stolpiller (lat. supposito'ria), avförande medel i form av piller, avsedda att införas genom stolgångsöppningen. •

Stolsteg, se Vagel.

Stoltse'ra (ty. stolziren), högfärdas; prunka ; yvas.

Stoltserostj ett slags fet holländsk ost.

Stom 1. Stomhemman (troligen av stuv, eg. jordstycke), förr åt präst såsom avlöningsförmån men ej som boställe anslagen fastighet.

Sto'ma, gr., pl. Sto'mata, mun; mynning. — Stomaceta'1 (av gr. kefale', huvud), med., missbildad i fråga om huvudet, särskilt ofta utan mun. — Stomakace' (av gr. kakors, elak, dålig), med., sårig muninflammation. — Sto mata, bot., klyvöppningar.

Stomacha'1, Stomachalis, lat. (av gr. sto'-machos, mage), som hör till mun 1. mage.

— Stomacha'le, lat., med., ett magstärkande medel. — Stomachalgi' (av gr. a'l-gos, smärta), magplåga. — Stoma'chica, pl., magstärkande medel.

Sto'machus, lat., mage; magsäcken.

Stomakace' (av gr. sto'ma, mun), se under Stoma. — Stomaka'l = Stomachale (se d. o.). — Stomalgi' (av gr. a'lgos, smärta),

' smärta i munnen. — Stoma'tica, pl., medel mot smärta i munnen. — Stomati't 1. Stoma-ti'tis, inflammation i munnens slemhinna.

— Stomati'tis aphto'sa, aphte (se d. o.). — S. gangræno'sa, brandig stomatit. — S. mercuria'lis, kvicksilverstomatit. — Sto-matofy'ma, svullnad i munnen. — Stoma-to'l (av lat. o'leum, olja), kem., ett antiseptiskt medel, vilket brukas som munvatten och mot sjukdomar i munnen. — Stomatologi', läran om munhålans sjukdomar. — Stomatomyko'sis (av gr. my'-kes, svamp), med., torsk, en av parasitsvampen Saccharomyces albicans hos späda barn förorsakad munsjukdom. — Stomatosko'p (av gr. skope'in, se), apparat för undersökning av munnen och tänderna.

Stomhemman, se Stom.1264

Stomkarta, underlag- för upprättande av specialkartor.

Stomo'xys calci'trans, zooL, den stickfluga, som besvärar nötkreaturen.

Stomp, Stompe'ra, se Estompe, Estompera.

Stone, eng. (Z. stå'on), sten; engelsk vikt = 6,35 kg.

Stonehenge {1. stå'on-händsj), ryktbart tempel (för soldyrkan) av i två stora kretsar resta stenar. Sannolikt uppfört 1680 f. Kr. Beläget i engelska grevskapet Wiltshire.

Stone-pitch, eng. (L stå'npittj), hårt beck.

Stone ware, eng. (1. stån o'är), stengods, lerkärl.

Stop, äldre svenskt rymdmått för våtvaror = 1,308 1.

Stop, eng. (1. ståpp), halt! håll! — Stoppage (1. stå'ppädj), spärrning, avbrott, hinder.

— S. in tra'nsitu, jur., stoppningsrätt, säljarens rätt att beslagtaga gods, som är på väg till köparen.

Stoppande medel, med., läkemedel, som minska den hastighet varmed tarminnehållet framdrives.

Stoppningsrätt, svensk term för Stoppage in transitu (se d. o.).

Stora Björnen, se Ur sus.

Sto'rax, lat. — Styrax (se d. o.).

Store, en^r. (1. står), förråd, lager, magasin.

Storfurste, rysk prins av blodet; även titel för ryske tsaren såsom Finlands regent och för österrikiske, kejsaren såsom härskare i Siebenbürgen. — Storhe'rtig, furste i rang mellan konung och hertig. — Storinkvisi'tor, se under Inkvirera.

Storhundrade, gemmal benämning på talet 120.

Storloge (1. -lå'sj), avdelning av ett ordenssällskap, som själv innefattar flera smärre avdelningar (loger).

Storläger, krigsk., förr benämning på större militärmanövrer.

Stormakt, stat, som tillhör de ledande makterna i den internationella politiken.

Stormbock, krigsk., murbräcka.

Stormhatt, bot., Aconi'tum, ett till fam. Ranuncula'ceæ hörande örtsläkte. Flera av dess arter innehålla akonitin (se d. o.).

— Stormhattextra'kt, se Extractum aco-niti tuberum.

Stormglas, instrument, som föreges kunna angiva den blivande väderleken.

Stormo'guI (av pers. mogho'l, mongol), fordom benämning på i Delhi residerande indiska furstar. — Stormu'fti, se Mufti-ul-enam. — Stormästare, titel för den med högsta myndighet beklädde medlemmen av en orden.

Storne^ra, handelst., ordna, beriktiga, förbättra, ristomera (se d. o.). — Sto'rno = Ristorno (se d. o.).

Storryska språket, ryska språket. — Storryssar, de egentliga ryssarna.

Storsileshår, bot., se Drosera.

Storsjöbåt, västkustfiskebåt med stor- och gäckmast samt klyvarbom.

Storstig, äldre svenskt kolmått = 24 tunnor.

Storstrejk, se Strejk.

Storsulta'n, se Sultan-es-salatin. — Stor-vesi'r 1. Storvisi'r (arab.-turk. Sa'dr-i-asa'm), i Turkiet o. a. muhammedanska land, den högste ämbetsmannen, motsvarande en ministerpresident.

Storting, benämning på Norges riksdag.

Stortusende, äldre benämning på talet 1,200.

Storvesfr 1. Storvisi'r (av arab. wazir, domare), västerländsk benämning på den ledande ministern i vissa muhammedanska regeringar. — Storvesira't, storvesirs ämbete 1. ämbetstid.

Story, eng. (1. stà'rri), 'berättelse, novell, historia. — Short story (Z. sjåt -), kort berättelse.

Stos (Z. stås, ty. Stors), ringformig fläns på axlar för att hindra förskjutning.

Stotgarn, sjöv., smäckra kabelgarn, som läggas runt seglen intill beslagsbanden, vilka därefter lossas. De brista av sig själva så snart seglen skotas och användas, då det gäller att hastigt gå till segels.

— Ligga för stotgarn, ligga med kläderna på för att hastigt kunna möta inträffande händelser.

Stout, eng. {1. sta'ot), eg. kraftig, öl. — Brown stout {1. bra'on -), mörkt öl, porter,

StvyUt, textil., tung, grov bomullsvävnad.

Stovai'n, farm., lokalt bedövningsmedel, som försökts såsom ersättning för kokain.

Stovreira-ætten, medeltida norsk lender-mandsätt.

Strabi'sm {gr. strabismo's), med., skelögd-het. — Strabi'smus accomodati vus, skelande blott vid ackomodation. — S. a'l-ternans, växelvis skelande. — S. bilate-ra'lis, skelande med båda ögonen. — S. conve'rgens 1. inte'rnus, inåtskelande. — S. dive'rgens 1. exte'rnus, utåtskelande. — S. unilateralis,-skelande med ena ögat. — Strabftisk, skelande, skelögd. — Strabo-tomi' (av gr. te'mnein, skära), operation, avsedd att bota skelögdhet.

Stracchi'no-ost (Z. sträck-), ett slags italiensk fetost.

Stra'da, ital., landsväg.

Stradiva'ri 1. Stradiva'rius, tonk., en violin, tillverkad av världens förnämsta violinfabrikanter, familjen Stradivari i Cre-mona (1600- och 1700-t.). Jfr Amati och Guarneri.

Straight, eng. (Z. strä'it), spelterm i poker (fem kort i oavbruten följd efter valör).

— S. flush {1. flasj), fem kort i följd i samma färg. — S. on (Z. - ånn), rakt på, rakt fram.

Strait, eng. (1. strät), sund.

Straits tin, eng. (1. sträts tinn), Malakka-tenn, ett slags förträffligt ostindiskt tenn.

Strama'lj (av lat. stra'men, strå, halm),

gasartad vävnad, som begagnas till botten vid broderier.

Strambotto (L -bå'ttå) 1. Rispe'tto, metr.y folklig, italiensk versform, vars strof oftast består av åtta, elvastaviga, jam-biska verser.

Stramfneum, hot., halmgul.

Stramo'niumblad, spikklubbeblad.

Strandbräsma, hot., se Cardamine. — Strand-floka, hot., se Ligusticum.

Strandgrytor, geol., i bränningar bildade, grunda jättegrytor på strandhällar.

Strandgröe, hot., se Puccinellia. — Strand-gylien, hot., se Hirschfeldia.

Strandhugg, benämning på vikingarnas landstigning på en kust för att plundra.

Strandkil, hot., se Aster. — Strandklo, hot., se Lycopus. — Strandkloärt, hot, se Astragalus. — Strandkrypa, hot., se Glaux. — Strandkulla, hot., se Odontites.

— Strandkål, hot., se Cramhe. — Strandljung, hot., se Myricaria. — Strandlöv-koja, hot., se Hesperis.

Strandmal, grovt strandgrus.

Strandmalört, hot., se Artemisia.

Strandpipare, zooL, se ^Jgialitis.

Strandpryl, hot, se Litorella. — Strandråg, hot, se Elymus. — Strandsenap, hot, se Nasturtium.

Strandskata, zool., se Hæmatopus.

Strandskräppa, hot, se Rumex. — Strand-sötväppling, hot, se Melilotus. — Strandtistel, hot, se Sonchus. — Strandtrav, hot, se Arahis.

Strandvallar, geol., rullformiga bildningar av sand, grus 1. rundade stenar, uppkastade av vågorna i själva strandlinjen.

Strandvallmo, hot, se Chelidonium. — Strandviol, hot, se Viola. — Strandviva, hot, se Frimula. — Strandärenpris, hot., se Veronica. — Strandärt, hot, se La-thyrus.

Strangalfder, gr., pL, med., mjölkknutar i kvinnobrösten, mjölkstockning.

Strangula'tus, hot, insnörd.

Strangule'ra {lat strangula're), strypa. — Strangulatio'n, strypning. — Strangula-tionstara, synbar fåra efter strypning.

Stranguri' {gr. stranguri'a) = Ischuri (se d. o.).

Strapats 1. Strapa'ts {ital. strapazzo), tröttande ansträngning, besvärlighet, möda.

— Strapase'ra 1. Strapatse'ra, anstränga, utmatta, trötta. — Strapatsiö's, tröttsam, besvärlig.

Strascina'ndo, ital. {1. -sji-), tonk., släpande.

— S. Tarco {1. -kå), med liggande stråke.

Strass, ty., 1. Mainz-fluss, ett slags blyhal-

tigt glas, som på grund av sin starkt ljusbrytande förmåga användes till fabrikation av konstgjorda ädelstenar.

Strassburg-terpentin, se Ahies alha.

Strassenbahn, ty., spårväg.

Strate'g {gr. stratego's), fältherre, härförare; kännare av härföringskonsten. —

Stratege'm {gr. stråte'gema), icke Stra-tage'm, krigslist. — Strategi', Strategfk 1. Strategetfk {gr, stråtegi'a), häviöYav-konst, fältherrevetenskap. — Stråte'gisk 1. Stratege'tisk, som angår härförarkon-sten; som överensstämmer med krigskonstens regler och föreskrifter. — Strato-grafi' (av gr. grajein, skriva), krigsbeskrivning, krigshistoria. — Stratokrati' (av gr. kra'tos, välde), militärregering, soldatvälde. — Stratopedi', läran om att uppslå krigsläger.

Strathspey {1. strä'tspei), skotsk folkdans i

, V4takt.

Stratifie'ra, Stratifice'ra, Stratifikatio'n, Stratigrafi', se under Stratum.

Stratio't {gr. stradio^tes), soldat.

Stratio'tes alofdes, hot., vattenaloe, sällsynt svensk vattenväxt, tillhörande fam. Hy-drocharita ceæ. Blott

honväxten i Sverige.

Stra'to-cu'mulus, pl. Stra'to-cu'muli, lat, meteor., ett slags rundade, täta vinter-moln.

Stratografi', Stratokrati' m. fl., se under

Strateg.

Stratome'ter (av gr. strato's, lager, och me'tron, mått), apparat för kontroll av borrhålets riktning på djupet vid djupborrning.

Stra'tosfär, meteor., de högsta lagren av jordens atmosfär.

Stra'tum, pl. Stra'ta, lat, varv, lager, skikt. —' Stratum co'rneum, anat, epidermis hornlager. — S. germinatfvum 1. muco'-sum, epidermis groddcellskikt. — S. gra-nulo'sum, epidermis korncellskikt. — Stratifie'ra 1. Stratifice'ra, lägga i varv 1. lager. — Stratifikatio'n, läggande i varv 1. lager. — Stratigrafi' (av gr. grajein, skriva), en gren av geologien.

Stra'tus, lat, meteor., lagermoln, dimlikt moln av obestämd form.

Straussbro (efter den tysk-amerikanske ingenjören Strauss), klaff bro med rörhg motvikt på motsatta sidan om den kring en fast horisontal axel vridbara bro-klaffen.

Stra'zza, textil, avfall vid tvinning av grège-silke.

Stra'zza, ital. (av lat. extra'here, utdraga), handelst, kladd, kladdbok; dagbok, primanota, memorial, hrouillard (se d. o.).

Stre'ber, ty., person, som utan att vara nogräknad med medlen av alla krafter strävar att komma fram till en inkomstbringande 1. inflytelserik ställning, hänsynslös lycksökare. — Strebertu'm, ty., egenskapen att vara streber.

Streblo'sis, gr. (av strehlu'n, vrida, försträcka), med., försträckning, vrickning.

Streckkultur, hakterioL, bakterieodling genom ympning i ett streck på ytan av närsubstratet.

Street, eng. {1. strit), gata.

Streichgarn (av ty. streichen, karda), kard-ullsgarn.

Strejk {eng. strike, av to strike, stryka omkring), arbetsinställelse, nedläggande av arbetet, varigenom arbetare inom samma fack 1. samma etablissemang söka ernå en förbättring i sin ställning, särskilt högre lön 1. kortare arbetstid. Jfr Lockout. — Generalstrejk, allmän arbetsnedläggelse, med revolutionär syftning. — Storstrejk, allmän arbetsnedläggelse i mera tillspetsade situationer. — Sympati'strejk, arbetsnedläggelse av en strejkande arbetargrupp närstående grupper såsom påtryckningsmedel. — Strejka, i ovannämnda syfte nedlägga arbetet. — Strejkbry-tare, arbetare, som behåller 1. mottar arbete hos en för strejk utsatt arbetsgivare. — Strejkväkt, vakter, som postera utanför arbetsplatser, där strejk råder, för att öka dennas effektivitet.

Strejkförsäkring, arbetsgivares försäkring mot förlust genom strejk.

Strejkklausul, bestämmelse i entreprenad-och leveranskontrakt, vari entreprenör och leverantör förbehålla sig rätt att överskrida stipulerad tidpunkt i händelse av strejk 1. lockout.

Streli'tser 1. Stre'ltser (av ry. strjeletz, skytt), fordom tsarens livvakt (upplöst av kejsar Peter I.

Streirtzia, hot., sydafrikanskt växtsläkte av fam. Musa'ceæ. — S. regi'næ odlas ofta i växthus.

Stre'mma (av gr. strejein, sträcka), med., försträckning.

Strengleikar, fornnorsk prosaöversättning av en del gammalfranska dikter.

Strenuite't (lat. strenu'itas), raskhet, hurtighet ; tapperhet.

Strepito'so, ital., tonk., larmande, bullersamt. — Stre'pitus, lat., buller, dån, oväsen; med., brusljud.

Strepsi'ceros, zool., se Kudu.

Streptoca'rpus (av gr. strepto's, kedja, och karpo's, frukt), bot., afrikanskt örtsläkte av lam. Gesneria'ceæ, varav många arter odlas i växthus.

Streptoco'ccus (av gr. strepto's, kedja), hot., ett släkte kulbakterier. — S. e'qui, förorsakar kvarka hos hästar. — S.erysipeWtos, rosfeberns bakterie. — S. la'ctis, "grod-romsbakterie", förorsakar dextranjäsning vid sockerberedning. — Streptococcæini', bakteriemi av streptokocker.

Streptoko'cker (av gr. strepto's, kedja), pl., hot, kedjeformiga förenmgar av mikro-kocker (se d. o.). — Streptomyko'ser, gemensamt namn för streptokockinfek-tioner.

Stre'tta 1. Stre'tto, ital, tonk., kort, hastigt, knappt; plötslig övergång till ett hastigare tempo; trångföring i fuga.

Stre'tto, ital. (1. -tå), sund.

Stri'a, pL Stri'æ, lat., strimma, stråk (om ett flertal anatomiska bildningar).

Stria'tula, bot., finstrimmig. — Stria'tus, bot., strimmig. — Striifo'rmis, hot., strim-lik.

Stribog, myt., vindens gud.

Stri'cte, Strictement, Stri'ctum m. fl., se under Stringera.

Stri'ctidens, bot., med raka tänder. — Stri^c-tum, bot., rak och styv.

Stri'dor, lat., gnissHng, väsning; med., pipande andnmgsljud vid förträngning i luftvägarna. —• S. de'ntium, tandagnisslan.

Stridulatio'nsljud 1. Stridulationsrasp (av

lat. stri'dulus, knarrande), zool, vissa ljud, som åstadkommas av insekter medelst därför" utformade Stridulatio'ns-organ.

Strie^rad (av lat. stria, fåra), bot., strimmig. — Strie'ring, miner., finstrimmig-het.

Striga'nerjord, gul ockra, använd som målarfärg.

Strfges, Strfgidæ, zool., fågelordningen och -familjen U g g 1 o r.

Stri'gilis, lat. {gr. stlengi's), skrapjärn (strigel), varmed man under antiken avtorkade den svett och orenlighet, som samlas å huden vid idrottsövningar.

Strigolniker, ry., "de hårklippande", rysk sekt från 1300-t.

Strigo'sa, hot., strävborstig.

Strike, eng. (1. strejk), slag; strejk (se d. o.); sportt., samtliga käglor i ett slag i bowling.

Strikt, Striktio'n, Striktionseleme'nt, Strik-tionskato'dstrålar, Striktu'r, se under Stringera.

Stri'Ier, även Hav- 1. Fiskestriler, no., namn på kustbefolkningen i trakten av staden Bergen.

Strimklöver, hot., se Trifolium.

Strimsjuka, bot., bakteriesjukdom på korn.

Strimsporre, bot., se Linaria.

String., förk. för stringendo. Se under Stringera.

Strinpndo, Stringe'ns, Stringe^nt, se under följ. ord.

StringeVa {lat. stri'ngere), sammandraga, kort avfatta. — Stringendo, ital. {1. -dje'n-då), med tilltagande

hastighet. — String-e'ns, noggrannhet, lagbundenhet. — Stringe'nt, bindande, eftertrycklig, sträng. — Strikt {lat. stri'ctus), sträng, punktlig, noggrann. — Stri'cte, lat., Stri'cte, fr. Strictement {1. -ma'ng), strängt, noga. — Stricti'ssime, lat., på det nogaste, i strängaste bemärkelse. — Stri'cto ju're, enl. sträng rättvisa. — Stricto se'nsu, i sträng mening, strängt taget. — Stri'c-tum, med., spänstighet, fasthet. — Strik-tio'n, sammandragning. — Striktions-eleme'nt, fys., en mätare för höga strömstyrkor. — Striktionskato'dstrålar, fys.,Strisciando—Strumös

katodstràlar, som utgå mot anoden från en mellan elektroderna befintlig förträng-nins: (sjtriktion) i urladdnignsröret. — StriktuV (lat. strictu'ra)y sammandragning, sammansnörpning av en av kroppens naturliga kanaler, t. ex. matstrupen, tarmkanalen 1. urinröret.

Striscia'ndo, Striacia'to (1. strisja'ndå, stri-sja'tå), itah, tonk.y glidande.

Striso'res, zool., skärrfàglar. Hit höra nattskärror, tornsvalor och kolibrifåglar.

Strix, lat., zool, uggla. — S. alu'co, kattuggla. — S. bu'bo, uv. — S. ny'ctea, fjälluggla.

StrobiIa'ceus, bot., kottelik. — Strobila'rium, bot., växande på kottar.

Stro'biIus, lat. (gr. strobiWs 1. stro'bos. virvel), kotte, grankotte. — Strobiloi'disk, kottformig. —• Strobome'ter, apparat för analys av periodisk rörelse. — Strobo-sko'p (av gr. skope'in, se, = Fantaskop se d. o.). — Strobosko'piska skivor, i stroboskopet använda roterande skivor med figurer.

Strobome'ter m. fl., se Strobilus.

Strof (1. stråf, gr. strofe', av stre'fein, vända) , metr., en grupp av flera verser (versrader), som bilda ett rytmiskt helt i ett skaldestycke; stundom fragment av sång, visa 1. d. Jfr Stans (Stanz) och Vers.

Strofantfn, kem., med., en giftig glykosid, som finnes i de av infödingarna som pilgift brukade fröna av växtsläktet Stro-phanthus i Afrika och Asien. Användes i medicinen vid hj ärtåkommor.

Strohfiedel, tij. (1. sjtrå'fidel), "halmgiga"; träharmonika 1. xylofon.

Strohmann, ty., se Träkarl.

Stroke 1. Stroke's-man, eng. (1. stråk, stråksmän), sportt, aktersta roddaren, som anger takten.

Stro'ma, gr. (av stronny'nai, utbreda), underlag, utbredd matta; med., stomme, en vävnads fastare del; svulst. — Stromati'k, mattväveri, mattvävnadskonst.

Strome'nto, ital., tonk., instrument. — S. a fia'ta, blåsinstrument. — Stromenta'to, instrumenterat, med instrumentering.

Stromeyri't, miner., kopparsilverglans.

Strongyloi'dæ 1. Strongy'lidæ, zool., en familj trådmaskar. Hit hör en av människans farligaste parasiter, Do'chmius (Anchy-Wstoma) duodena'lis, som lever i tunntarmen och suger blod. Åstadkommer i Nilländerna en sjukdom kallad egyptisk kloros.

Stro'ngylus arma'tus, zool, trådmask i hästens tarm. — S. duodena'lis = Dochmius d. Se föreg. ord.

Strontia'n 1. Strontianjord, kem., strontium-oxid (se Strontium), brukas i fyrverkerikonsten. — Strontiangult, strontiumkro-mat, gult färgämne. — Strontiani't,mmer., naturligt strontiumkarbonat, ett vanligt

färglöst mineral, som brukas till framställning av strontiumpreparat.

Stro'ntium (efter byn Strontian i Skottland), kem., ett tämligen sparsamt förekommande, gulaktigt, lätt syrsatt metalliskt grundämne. Dess salter färga ljuslågor röda och brukas i fyrverkerikonsten. Jfr Strontian och Strontianit. —• Stron-tiumbromfd, farm., nervstillande medel. — Strontiumkarboiia't, se Strontianit. — StrontiumkIori'd, användes i pyrotekniken. — Strontiumkroma't, se Strontiangult. — Strontiumlakto'1, farm., medel mot njurinflammation. —^^ Strontiumnitra't, användes inom pyrotekniken. — Strontiumsul-fid, farm.,

hårborttagningsmedel.

Strophant)/n, se Strofantin.

Stropha'ntum, bot, släkte av träd och klät-terbuskar (lianer) av fam. Apocyna'ceæ. Fröna hos många arter (t. ex. S. kombé i Ostafrika), innehålla den giftiga glyko-siden strophantin och användes av infödingarna till pilgift.

Strophfola, bot., navel vårta, utväxt, vid sidan av ett frös navel.

Stro'phulus (infantum), med., ett slags näs-selfeber hos barn.

Stropp, sjöv., ändlöst tåg, använt för påslag-ning av rundhult, styckegods m. m.

Stress, ställe i gruva, där brytning äger rum.

Stru'del, ty., strömvirvel, strömdrag; virvel.

Strug, ry., stor båt, som nyttjas på de ryska floderna.

Struggle of life 1. Struggle for existens, eng. (I ströggl åvv lajf, - får egsi'stens), kampen för tillvaron, uttryck, först brukade av den engelske nationalekonomen Malthus, sedan upptagna av den engelske naturforskaren Darwin, Jfr Darwinism och Malthusianism.

Struktu'r (lat. structu'ra), byggnadssätt; sammansättning, anordning, inrättning; det sätt, varpå ett helt sammanfogats av olika delar. — Strukture'll, avseende strukturen. — Struktu'rformIer, kem., formler, som ange, hur atomerna i en förening molekyler kunna tänkas binda varandra. — Strukturkemi', läran om ämnenas kemiska sammansättning och byggnad med hänsyn till det sätt, varpå de olika atomerna i molekylerna binda varandra.

Stru'ma, lat. (fr. goitre), med., strupsvulst, uppsvällning av sköldkörteln. — Strum-ektomi' (av gr. ektome', bortskära), operation av struma. — Strumi'tis, inflammation i struma. — Strumö's, behäftad med struma.

Strume'lla, bot., liten ansvällning. — Stru-mi'ferum, bot., med halsknöl.

Strumpebandsorden (eng. Order of the Gar-ter), Englands högsta orden. Se vid. Honny soit qui mal y pense.

Strumö's, se under Struma.1268

Struss, sjöv., mindre lastfartyg, som på 1500-t. användes öster om Östersjön och på 1600-t. infördes i svenska flottan.

Struthio'nidæ, zooL^ fam. strutsar.

Struthio'pteris, bot., strutsbräken.

Strutmärgel, geol.y grå, kalkrik märgel 1. lerig kalksten.

Strutsar, zooL, ett par arter av släktet Stru'-thio i Afrika, vilkas fjädrar användas till plymer.

Struvi't = Guanit (se d. o.).

Struvor, kokk., bakelser, som gräddas i kokande flottyr.

Stry'chnos, bot, farm., ett till fam. Logania'ceæ hörande tropiskt växtsläkte, som innehåller de giftiga alkaloiderna brucin, igasurin och stryknin (se d. o.). Mest känd är arten S. nux vo'mica, vars frön kallas rävkakoT (se Semina nucis vomicæ). — Strychnossyra, se Igasursyra.

Stryka, sjöv., fira 1. hala ned flaggor, segel 1. rår.

Strykni'n, kem., farm., en ytterst giftig al-kaloid, som förekommer i fröna till Strych-nos nux vomica (se Strychnos).

Stråare, zool., se Alfågel.

Strådöd, "dö stradöden", är att dö i sin säng i st. f. i strid.

Stråkkvartett, tonk., musikstycke för två violiner, altviol och violoncell.

Strålblände, miner., ett mineral av samma sammansättning som zinkblände.

Strålkis, miner., stängliga aggregat av markasit.

Strålsten 1. Aktinolft, miner., ler jordsfritt, monoklint hornblände.

Strålsvamp, med., en svamp {Aktinomy'ces), som förorsakar strålsvampsjukdom {Ak-tinomyko's) hos människor och djur.

Stråt, pl. Stråtar, geogr., benämning på de vattendrag, som genomskära finska sjöplatån och bilda långsmala sjöar.

Strätta, hot., se Angelica.

Strävbåge och Strävpelare, byggn., båge och pelare, vilka som stöd för en mur anbringas utanför en byggnad.

Strävkummer, hot., se Geum.

Strömsholmsrasen, gammal svensk nötboskapsras, bildad av holsteinsk och holländsk importboskap.

S. T. T. L., förk. för lat. sit tihi tena levis (se d. o.).

Stuart (Z. stjo'öt), gammal skotsk, sedermera engelsk konungaätt.

Stubb, äldre benämning på underkjol.

Stubbtåg, bot., se Juncus.

Stubi'n (fr. stoppine, lat. stu'hha), tändtråd, tändrör, lunta, löpeld för antändning av en mina; krigsk., knallhattskägla på per-kussionsgevär.

Stuck (fr. stuc, ital. stucco), byggn., ett slags murbruk av gips, kalk och sand, stundom även av pulveriserad marmor, vilket brukas till ornament och överdrag av murytor. — Stuckatu'r, arbete av

stuck. — Stuckatö'r, person, som arbetar i stuck.

Stud-book, eng. (1. stä'dd-bok), stuteribok.

Stude'iit, Studentiko's, se under Studera.

Studentnejlika, hot., se Lychnis.

Stude'ra (lat. stude're), vinnlägga sig, be-flita sig om; utforska; sysselsätta sig med vetenskapliga arbeten; vara lärjunge vid en högskola 1. ett universitet. — Instudera, inlära, inöva. — Studerande, i allm. person, vilken som lärjunge sysslar med vetenskapliga arbeten. — Stude'nt (lat. studio'sus), lärjunge vid en högskola 1. ett universitet. — Studentexamen, (förr vid universiteten avlagd) mogenhetsexamen.

— Studentiko's, som är egendomligt för studentlivet. Jfr Burschikos. — Stu'die, utkast, övningsarbete, förarbete till ett konstverk. — Stu'dio, ital., ateljé, arbetsrum. — Studio'sus, student, studerande. — Stu'dium, pl. Stu'dier, flit, bemödande; vetenskaplig sysselsättning 1. forskning; föremålet för denna. — Studium genera'Ie, medeltidens benämning på universitet. — Pro stu'dio et labo're, se Pro studio etc.

Studio, The (1. dhö stjo'diåo), eg. studion, rikt illustrerad engelsk konsttidskrift, utkommande sedan 1893.

Studi'ter = Akoimeter (se d. o.).

Stu'dium, se under Studera.

Stuff, miner., mineral- 1. bergartsprov.

Stuka (av Ity., stüken, stöta, uppstapla), hög av rotfrukter, täckt med jord för vinter-förvaring.

Stuka'tklinga (av fr. estocade, värjstöt), fäktk., ett slags stötklinga.

Stulti'tia, lat., dårskap. — Stu'Ite, dåraktigt.

— Stu'ltus, dåre, narr; dåraktig, narraktig. — S. stu'ltis stu'lta fa'tur, den ene dåren kan blott tala dåraktigheter med den andre.

Stumba 1. Silkesnoils, silkesavfall. Användes till hourettesilke.

Stump-orator, eng. (1. stamp-årä'tö), amerikansk benämning på kringresande valagitator.

Stundi'ster (av ty. Stunde, timme, stund), en rysk sekt, vars medlemmar samlas till uppbyggelsestunder och bibelläsning.

Stu'pa 1. Tap, sanskr., eg. kulle; benämning på ett slags buddhaistiska gravkullar.

Stupefacie^ntia, lat. (av stupeface're, sätta i förvåning, bedöva), med., dövande medel.

— Stupefa'ctus, lat., Stupéfait, fr. (1. sty-pefä'), häpen, bestört. — Stupefaktio'n (lat. stupefa'ctio), bedövning; häpenhet, bestörtning.

Stupi'd (lat. stu'pidus), dum, enfaldig, inskränkt, slö. — Stupidite't, dumhet, enfald, inskränkthet, slöhet.

Stupning, geol., en bergarts lutningsgrad.

Stu'por, lat., stelhet, känslolöshet, häpenhet; dumhet; med., slöhet, bedövning. — Stu-porö's, som är i slöhetstillstånd.

Stupra'ta, Stupra'tor m. fl., se under följ. ord.

Stu'prum, lat., våldtäkt; otukt. — Stupra'ta, våldtagen kvinna. — Stupra'tio, våldtagning. — Stupra'tor, kvinnoskändare.

Stu'rla 1. Sturle, fornnordiskt mansnamn, den oroande, förskräckande. — Sturlung-arna, berömd isländsk släkt på 1100- och 1200-t. — Sturlungasagan, en efter nämnda släkt uppkallad skildring av Islands historia (1117—1284).

Sturmabteilungen, ty., se SA.

Sturm-und-Drangperio'den, ty., en efter titeln på den tyske diktaren F. M. von Klingers drama "Sturm und Dräng" (storm och trängtan) uppkallad period i tyska litteraturen (1768—90), vilken kännetecknas av en lidelsefull strävan efter frihet och natur samt förakt för dittills använda diktformer efter klassiska mönster.

Stu'rnidæ, zooL, trastfåglar. — Stu'rnus, zooL, trast.

Stut, ung, kastrerad nötkreaturshane.

Stuteri' (av ty. Stute, sto), anstalt, där häst-avel bedrives i stor skala.

Stuva, sjöv., lasta ett fartyg. — Stuvare, Stuveriarbetare, person som lossar och lastar fartyg.

st. v,, förk. för lat. styli veteris, enligt gamla stilen.

St. Vincent-arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Stycke, sjöv., gammal benämning på kanon.

— Styckebruk, kanongjuteri.

Styck] unkare, krig sk., hos oss högsta underofficersgraden vid artilleriet.

Sty'gisk, se under Styx.

Sty'gius, bot., svart; växande i djupa kärr.

Styl (lat. sty'lus), föråldrad form av stil (se d. o.).

Style, fr. (1. stil), stil. — S. Frangois I (1.

- frangsåa' prömie'), konsth., Frans I:s stil, nyrenässansen i Frankrike (omkr. 1500—50). — S. Henri deux (1. -angri' dö), Henrik II:s stil, högrenässansen i Frankrike, som följde efter nyrenässansen. — S. Louis XIII (Z. - loui' träs), Ludvig XIII:s stil, senrenässansen i Frankrike, som följde efter högrenässansen och räckte till omkr. mitten av 1600-t. — S. L. XIV (1. - katå'rrs), Ludvig XIV:s stil, barockstilen (se d. o.), tung och pompös, utmärkt genom svällande, utdragna former. — S. L. XV (Z. - kängs [hårt k]), Ludvig XV:s stil = Rokokostilen (se d. o.). — S. L. XVI il. - säs), Ludvig XVI:s stil, en nyklassisk riktning (övergång mellan rokoko- och empirestilarna), som härskade under sista hälften av 1700-t. — S. ogival (1. - åsjiva'll), spets-bågstilen (se Gotik). — Sty'li no'vi, lat., av nya stilen, efter gregorianska kalendern (se d. o.). — S. ve'teris, av gamla stilen, efter julianska kalendern (se d. o.).

Stylft (av gr. sty'los, pelare), pelarhelgon,

kristen asket, vilken för att göra bot 1. vinna rykte för helighet tillbragte en del av sin levnad på toppen av en pelare.

Sty'li ve'teris, se under Style.

Styloba't, Stylo'disk, Stylografi' m. fl., se under följ. ord.

Styloli'ter, geol., stängliga bildningar, som inskjuta som toppar 1. tänder från ett skikt till ett annat i kalkstenar, s. k. stylo-litkalk. — Stylolftkalk, geoL, se föreg. ord.

Sty'lus 1. Sti'lus, lat. {gr. stylos), griffel, pelare; läkemedel i form av stift. — Jfr Stil. — Styloba't {gr. styloba'tes), byggn., pelarfot. — Stylo'disk, griffelformig. — Stylografi' (av gr. grajein, skriva), kopiering av kopparsticksplåtar medelst galvanoplastik. — Stylome'ter (av gr. me'tron, mått), pelarmätare, apparat för mätande av pelare. — Stylometri', pelar-mätningskonst.

Stymato'sis, gr., med., blodflöde ur urinröret.

Stymfali'deriia, gr. myt., oerhört stora fåglar med näbbar, klor och fjädrar, som korpar. Anställde stor förödelse vid Stymfaliska sjön i Arkadien, till dess Herkules dödade dem.

Sty'psis, gr., med., sammandragning, förstoppning. — Sty'ptica, lat., pL, 1. Sty'p-tiska medel, sammandragande, stoppande, blodstillande medel. — Sty'ptisk, sammandragande, stoppande, blodstillande.

Stypticfn, farm., saltsyrat kotarnin, ett blodstillande medel.

Stypti'1, farm., ftalsyrat kotarnin, blodstillande medel, ges invärtes.

Styraca'ceæ 1. Styra'ceæ, bot., växtfamilj bland sympetalei-na. Se Styrax.

Styraci'n, kem., en kanelsyreester i styrax (se d. o.).

Sty'rax, gr., ett slags balsam, som fås av det orientaliska trädet Liquida'mbar orienta'-lis. Brukas till parfymer och rökelse. — S. calami'tus, farm., en konstprodukt, som innehåller styrax.

Styrbjörn, fornnordiskt mansnamn (av styr, orolighet, strid). Buret av Erik Segersälls brorson, med tillnamnet Starke.

Styrbord, se under Bord.

Sty'ria, lat., Steiermark.

Styro'l, kem., en i styraxharts förekommande olja.

Styro'n, kem., en kanelalkohol, som erhålles ur styraxbalsam.

Styrskädda, sjöv., en över rorhuvudet an-bragt trä- 1. metallskiva, som ersätter styrpinnen.

Styvgrö'e, bot., se Scleropoa.

Styvmorsblomster, Styvmorsviol, bot., se Viola.

Styx, gr. myt., en av underjordens floder, vid vilken själva gadarna avlägga ed och över vilken de döda färjas av Charon. — Sty'gisk, som har avseende på floden Styx 1. på underjorden.1270

Stål, metall., järn med en kolhalt av 0,6—1,9 %. — Stàlbad, bad, som gjorts järn-hal tigt genom tillsats av stålkulor (se Glohuli martiales) 1. en blandning av jämvitriol och dubbelt kolsyrat natron.

— Stålbriljanter 1. Ståldiamanter, fasett-slipade stålstift, vilka användas i kombinationer till -prydnader, smvcken o. d.

— Stålbrons, kromstål, består av 8 % tenn och 92 % koppar. — Stålkulor, se Glohuli martiales.

Stålrött, dets. som engelskt rött.

Stålull, långa, trådiga stålspånor, dels avfall, dels fabricerade. Användes som slipmedel för trä m. m.

Stålört, hot.y se Gentiana,

Ståndare (lat. sta'men), hot., det hanliga könsorganet i en blomma.

Stånds, hot., se Senecio.

Ståndsherrar (ty. Standesherren), benämning på de tyska furstar, grevar o. a. herrar, som mediatiserats sedan 1806.

Stångböna, bot., se Phaseolus.

Stångpiska (ty. Zopf), en fast 1. lös, hängande nackfläta, som bars av män på 1700-t. — Stångpiskstil, se Zopfstil.

Stångryttare, kokk., lättrökt fläskkorv.

Ståthållare (ty. Statthalter), ämbetsman, som i ett rike, i ett landskap 1. på ett slott representerar regei^ten; hos oss förvaltare på ett kungligt slott; vid. den ämbetsman {överståthållaren), som i Stockholm motsvarar konungens befallningshavande i rikets län, och hans närmaste biträde {under ståthållaren).

Stäkra, bot., se Oenanthe.

Ställbrock, jaktt., se Broek.

Ställsten, petrogr., en art glimmerskiffer.

Ställverk, central apparat för signalering, växling etc. vid en järnvägsstation.

Stämhorn, tonk., apparat för stämning av metall-orgelpipor.

Stämmen, zool., se Leuciscus.

Stä'ndchen, ty. = Serenad (se d. o.).

Stäiigbardu'n, sjöv., märsstängernas stött-ning sidoledes och akter ifrån å ett fartygs stående tackling.

Stängstag, sjöv., märsstängernas stöttning för ifrån. — Stängvridare, sjöv., grovt tåg för upp- och nedhalning av märs-stängerna.

Stäpp, se Stepp.

Stäppsalt, geol., koksalt, som finnes såsom en ytskorpa på stäpper.

Stärbhus, se Sterhhus.

Stärkelse, se Amylon. — Stärkelsegummi, se Dextrin. — Stärkelsesocker, Stärkelsesirap, se Glykos.

Stäver, smådimensionerat virke, s. k. stavverk, tillverkat av avfallet vid ramsåg-ning.

Stökiometri' (av gr. stoichei'on, ursprung, grundämne, och metre'in, mäta), kem., den kemiska vetenskapen med hänsyn till de mängdförhållanden, i vilka olika äm-

nen omsätta sig i varandra. — Stökio-me'triska relationer, förhållandet mellan de olika ämnenas mängd i en kemisk förening.

Stöl, no., säter.

Stöp 1. Stöpis, lös is av sammanfrusen snö ovanpå kärnisen å sjöar och floder.

Stöpling, som sättkvist använd trädgren.

Stör, zool, se Acipenser.

Störa, ridk., okynne hos häst, bestående i att denna söker befria sig från ryttaren genom att köra ned huvudet, knipa med svansen, kröka ryggen och företaga våldsamma störsprång.

Störböna, bot., se Phaseolus.

Störsprång, ridk., se Störa.

Stöt, bergsv., större dagöppning i gruva.

Stötionise'ring, fys., ionisering av en gasmolekyl genom en stöt av en ion 1. elektron.

Stötlinjer 1. Skalvlinjer, geol, förkastnings-linjer, som äro säte för ofta återkommande jordskalv.

Stötlåda, verktyg för inläggning av virket vid hyvling av ändträ.

Stötting, skogsh., framkälken vid vintertransport av virke.

Stövle'tt, liten stövel, halvstövel.

Su, ital., på.

Sua'da 1. Suade'la, lat. {1. sva-), vältalighet, övertalningsgåva; rom. myt., övertalningskonstens gudinna.

Suæ'da mari'tima, bot., saltört, liten havsstrandväxt, tillhörande fam. Chenopodia'-ceæ.

Su'æ qui'sque fortu'næ, fa'ber est, se Faber est auisque fortunæ suæ.

Suahili (kustbo, av arab. sa'hil, pl. sawa'hil, kust), infödingar på Suahilikusten och ön Sansibar i Afrika.

Suakgummi, se Talhagummi.

Suaniska språk, namn på en grupp sydkaukasiska språk.

Su'a sa'nctitas, se Sanctitas.

Suaso'risk, lat., övertalande. — Suaso'rier {lat. suaso'ria), pl., övertalningsmedel.

Su'a spo'nte, se Sponte.

Sua've = Soave (se d. o.).

Suavi'ssimus, bot., mycket angenäm.

Sua'viter in moMo, fo'rtiter in re, lat., milt i sättet, starkt i sak. Se vid. Fortiter in re etc.

Suawua, namn på berberna.

Sub, lat., under, mindre än. I sammansättningar förvandlas det vanligen till suc-framför c, till suf- framför / och till sup-framför p.

Subace'tas alumfnicus, farm., basiskt aluminiumacetat.

Subacidite't, nedsatt halt av syra, t. ex. hos magsaften.

Subada'r, se Subahdar.

Subæra'tus, lat., pl. Subæra'ti 1. Subæra'ter, romerska kopparmynt med silverpläte-ring. Dylika falska silvermynt utsläpptes av romerska staten.

Su'bah, pers.y provins. — Subahda'r, i Indien ståthållare, infödd officer.

Subaktio'n {lat. suha'ctio), sammanknåd-ning; med., smältning, blandning.

Subaku't, nylat., med., tämligen hetsig, måttligt häftig; ej fullt akut.

Subalpe'stris, Subalpi'na, hot., lågfjälls-.

Subalpi'n 1. Subalpi'nsk, nylat., belägen nedanför Alperna; belägen, växande o. s. v. på de lägre Alperna.

Subalte'rn (fr. suhalterne, av lat. sub, under, och alte'rnus, den andre), underordnad; underordnad tjänsteman; löjtnant, underlöjtnant 1. fänrik. — Subalternoificer, se föreg. ord. — SubaIternatio'n, underordning; avhängighetsförhållande. — Sub-alternite't, undergivenhet, underordnat stånd 1. förhållande.

Subapenm'nformationen, se under följ. ord.

Subapenni'nsk, nylat., belägen, växande o. s. v. på de lägre Apenninerna. — Sub-apenni'nforinationen 1. Subapenninska formationen, geoL, flera till tertiärforma-tionen hörande lager, som väsentligen bestå av märgel och sand med försteningar av saltvattensorganismer.

Subarachnoida'lrummen, anat., saftrum mellan hjärnans tvenne fina hinnor.

Suba'rktisk, Subatla'ntisk, Subborea'1, nylat., beteckning för landområde, klimat, fauna, flora, närmast gränsande till arktiska, atlantiska, resp. boreala dylika.

Subassema'ng, se Soubassement.

Su'bba's, tonk., en orgelstämma.

Subbert, i uttrvcket "hela subberten", hela smörjan, rubb och stubb, är av medellåg-tvsk härledning.

Subbo'tniki, ry., se Sabbatarier.

Subbrakycefa'1, svagt kortskallig. Jfr Bra-kycefal.

Subca'ntor, underkantor, andre kyrkosångare.

Subca'rbonas bismu'thicus, farm., basiskt vismut karbonat.

Subcla'vius, anat., under 1. bakom nyckelbenet. !

Sub colo're ju'ris, lat., under sken av rätt.

Sub conditio'ne, se under Conditio sine etc.

Subconjunctiva'1, anat., under ögats bindehinna.

Subcorta'les, anat., musklerna på bakre revbensändarnas insidor.

Subcorti'cium, bot., under barken.

Subcortika'1, anat., under hjärnbarken.

Subcrena'ta, bot., något naggad.

Subcuta/n, se Subkutan.

Subcu'tis, anat., underhuden.

Subdelegacion (Z. sob-thiå'n), i Chile underavdelning av departement och territorier.

Subdeka'n, dekanens ställföreträdare.

Subdelega't, SubdeIegatio'n, se under följ. ord.

Subdelege'ra (av lat. sub, under, och dele-pa're, förordna), utnämna någon till un-derfullmäktig, tilldela någon underfull-

makt. — Subdelega't 1. Subdelege'rad, un-derfullmäktig. — Subdelegatio'n, utnämnande av underfullmäktig, tilldelande av underfullmakt.

Subderma'1, med., dets. som Subkutan (se d. o.).

Subdiako'n (av lat. sub, under, och gr. diakon, se d. o.), underdiakon, underdjäkne.

Subdiaphragma'tisk, dets. som Subphrenisk (se d. o.).

Sub di'o, se Sub divo.

Subditftius, lat., understucken. — S. i'iifans, ett understucket barn.

Subdivide'ra {fr. subdiviser, av lat. sub, under, och divi'dere, dela), underavdela, underindela. —• Subdivisio'n, underavdelning, underindelning.

Sub di'vo, Sub di'o 1. Sub Jo've, lat., eg. under gud 1. under Jupiter; under bar himmel.

Subdolikocefa'1, svagt långskallig. Jfr Doli-kocefal.

Subdomina'nt, lat., tonk., underdominant, underkvint. Jfr Dominant.

Subdo'minus, nylat., underlänsherre.

Bubduktio'n {lat. subdu'ctio), fråndragande, undandragande; avföring; filtrering.

Subdu'lcis, bot., sötaktig.

Subdura'1, anat., under hårda hjärnhinnan.

— Subdura'lrummet, anat., saftrummet mellan hårda och fina hjärnhinnorna.

Su'ber, lat., kork.

Subere'ctus, bot., nästan upprätt.

Suberi'n (av lat. su'ber, kork), kem., ett i kork förekommande ämne. — Suberö's, korkartad.

Subfebri'1, med., feberaktighet, feber mellan 38—38,5° C.

Subferra'ter, lat., pl, försilvrade järnmynt.

Sub fi'de remissio'nis, se under Fides.

Subfossi'l (av lat. sub, under, och fossi'lis, uppgrävd), geol., ofullkomligt förstenad, som tillhör de yngsta lagren.

Subfu'sca, bot., brunaktig.

Subga'llas bismu'thicus, farm., basiskt vis-mutgallat, dermatol.

Subge'nus, bot., undersläkte.

SubgIobo'sa, bot., nästan klotformig.

Subhastatio'n (av lat. sub ha'sta, under lansen) , urspr. försäljning av krigsbyte, varvid hos romarna ett kastspjut som skylt nedstacks i marken; senare offentlig försäljning till den mestbjudande, auktion.

Sub hodie'rno (die), lat., i dag.

Subi'culum, anat., en hjärnvindel på sidan av tinningloben.

Subinfeodatio'n, lat. (jfr Feudum), det förhållandet, att en jordägare under tider av otrygghet bortskänkte sin

egendom till en storman för att av honom återfå den som län.

Subintellfgitur, lat, underförstås.

Subi'ntrans, med., omedelbart följande på ett • anfall.

Subinvolu'tio, med., ofullständig utveckling.

— S. decfduæ, ofullständig utveckling av1272

decidua (se d. o.). — S. u'teri, ofullständig återbildning av livmodern efter förlossning.

Su'bito, ital.y tonk., hastigt, plötsligt.

Subje'kt {lat. suhje'ctum, av subji'cere, underkasta), eg. det underlagda, underlag; språkv,, den satsdel, varom predika-tet (en handling, ett tillstånd o. s. v.) ut-säges; fil.y det förnimmande, viljande väsendet, person (i motsats till objekt, sak, föremål); tonk., en fugas tema. — Sub-jektio'n, underkastelse; talk., framställandet av en fråga, som man själv besvarar.

— Subjektiv, personlig; som har avseende på person, icke på sak; språkv., som angår subjektet. Jfr Objektiv. — Subjektiva färger, fys., på ett slags retning av näthinnan i ögat beroende färgförnimmelser. — Subjektiv idealism = Solip-sism (se d. o.). — Subjektivt predikati'v, språkv., predikativ (se d. o.), som tilläg-ges subjektet. — Subjektive'ra, göra subjektiv; betrakta något från en subjektiv, personlig ståndpunkt. — Subjektivi'sm, personlighet, personlig åsikt 1. uppfattning; böjelsen att betrakta och bedöma tingen uteslutande från ens egen personliga (subjektiva) ståndpunkt. — Subjek-tivite't, egenskapen att vara subjektiv; egendomlighet, personlighet. Jfr Objektivitet.

Subjonctif, fr. (1. sybbsjånkti'ff), konjunk-tiv. Se Modus.

Subjo^tnisk, geoL, som härrör från tiden före den jotniska perioden.

Sub Jo've, se Sub divo.

Sub ju'dice, se under Jndex.

Subjuga'1, lat., underordnad. — Subjugalton, tonk., underordnad ton.

Sub ju'gum, se under Jugum.

Subjunge'ra (lat. subju'ngere), förena, sammanbinda, anknyta. — Subjunktio'n, förening, bifogande, anknytning. — Subjunk-ti'vus 1. Subjunkti'v (fr. subjonctif) = Koyijunktivus (se under Modus).

Subka'mbriska denudatio'nsytan, geol., ett i prekambrisk tid över stora delar av jorden utbildat peneplan (se d. o.), som utgör underlag för de kambriska bildningarna och i stora delar av Sverige är väl bibehållet.

Subkonre'ktor, nylat., underordnad medföreståndare vid en skola. Jfr Rektor och Kon-rektor.

Subkontraoktaven, tonk., den lägsta oktaven å musikinstrumenten.

Subkonträ'r = Kontradiktatorisk (se d. o.).

— Subkonträra omdömen, log., partiku-lära omdömen, som hava motsatt kvalitet, samma predikat och till utseendet samma subjekt.

Subkro'nisk, med., nästan kronisk.

Subkuta'n (av lat. sub, under, och cu'tis, hud), befintlig under huden. — S. injek-

tio'n, med., insprutning av läkemedel i den under huden liggande cellvävnaden.

Sublami'n, farm., en förening av kvicksilversulfat och etylendiamin. Medel mot syfilis.

Sublapsa'rier = Infralapsarier (se d. o.).

Sublateri'tius, bot., nästan tegelröd.

Subla'tio retfnæ, med., näthinneavlossning.

Sub le'ge libe'rtas, lat., frihet under lagen, d. v. s. under ansvar.

Subleva'men, Subleva'nt, se under följ. ord.

Subleve'ra (lat. subleva're), understödja, bistå. — Subleva'men, understöd, bistånd, lättnad. — Subleva'nt, medhjälpare, biträde.

Subliga'culum, nylat. (av subliga're, binda under, underbinda), med., bråckband. — Subligatio'n, underbindning, t. ex. vid åderlåtning 1. amputation.

Subli'm (lat. subWmis), hög, upphöjd, upplyftande. — Sublimite't, höghet, upphöjd-het, lyftning.

Sublimast (av lat. sublima're, driva i höjden, av subWmis, hög), kem., fast kropp, som bildats därigenom, att en gasformig kropp avkylts; kvicksilverklorid, ett vid operationer mycket brukat, kraftigt antiseptiskt medel. — Sublime'ra, säges en gasformig kropp göra, då den genom avkylning antager fast form. — Sublime'rad, bildad genom sublimation. — Sublime'ring 1. Sublimatio'n, det förfaringssätt, varvid en gasformig kropp genom avkylning antager fast form. —• Sublime'rkärl, kärl, som brukas vid framställning av kvicksilver.

Sublimite't, se under Sublim.

Sublingva'l (av lat. Wngua, tunga), under tungan liggande. — Sublingvalkörtlar, anat., under tungan befintliga spott-körtlar.

Subloba'ta, bot., något inskuren.

Sublakatio'n, lat. (av loca're, utleja), jur., en legotagares, t. ex. hyresgäst, utlejande i sin tur av det lejda.

Subluna'risk (fr. sublunaire, av lat. sub, under, och lu'na, måne), under månen befintlig, jordisk; förgänglig.

SubIuxatio'n (lat. subluxa'tio), med., vrick-ning.

Submari'n (av lat. sub, under, och ma're, hav), underhavs-, som befinner sig på havsbottnen.

SubmaxiIla'r, anat., under underkäken. — Sulbmaxilla'ris, anat., spottkörteln bakom underkäkens nedre rand.

Subme'rs, bot., nedsänkt under vattenytan. — Submersio'n (lat. subme'rsio, av sub-meWgere, sätta under vatten), översvämning; neddoppning, nedsänkning i vatten.

Submikro'n (av gr. mikro's, liten), kem., partikel i kolloidala lösningar med en diameter av 10—®—10—^ mm. — Submikro-sko'pisk, kallas en partikel, som är förSubministrera—Sub sole

1273

liten att observeras med vanliga mikroskopiska metoder.

Subministre'ra (av lat. sub, under, och mini-stra're, betjäna), vara behjälplig, gå till handa (särskilt i fråga om något olovligt). — Submimstratio'n, handräckning vid underslevet.

Submfss, Submissio'n, se under följ. ord.

Submitte'ra (lat. submi'ttere), underkasta, underkuva. — S. sig, underkasta, förödmjuka sig. — Submfss, underdånig, undergiven. — Submissio'n (fr. soumission), undergivenhet, underdånighet, lydnad, ödmjukhet.

Submuco'sa, anat., bindeväven under slemhinnorna.

Submu'ticum, bot., nästan trubbig.

Subnegroi'd, halvnegroid.

Subnftras, farm., farmaceutisk benämning på basiska nitrat. — S. bismu'ticus, kem., med., basisk salpetersyrad vismutoxid, användes huvudsakligen vid kroniska mag-lidanden av nervös beskaffenhet.

Subnorma'1, med., under det normala.

Suboccipita'1, anat., under bakhuvudet.

Subofficia'I, lat., ställföreträdare.

Subordinatia'ner, Subordinatio'n m. fl., se under följ. ord.

Subordine'ra (av lat. sub, under, och or dina're, ordna), underordna, vara underordnad. — Subordinerande konjunktio'ner, språkv., underordnande konjunktioner. Se vid. Konjunktion. — Subordinatio'n, underordnande, underordnat förhållande; krigslydnad, krigstukt. — Subordinatia-ni'sm, underordningsläran, läran att Sonen är underordnad Fadern och den Helige ande underordnad både Fadern och Sonen. — Subordinatia'ner, anhängare av sub-ordinatianismen.

Suboxi'd, kera., oxid, som innehåller mindre syre än den normala.

Subphre'nisk 1. Subdiaphragma'tisk, anat., under mellangärdet. — Subphrenisk ab-sce'ss, med., varsamling mellan mellangärdet och levern.

Subplumba't€r, lat., pl., gammalromerska mynt av bly med ett silverlager över.

Sub pæ'na, lat., under straff. — S. p. con-fe'ssi et convi'cti, vid straff att anses hava bekänt och vara överbevisad. — S. p. præ-clu'si et perpe'tui sile'ntii, vid straff av uteslutning och ständig tystnad (d. v. s. att icke vidare bliva hörd).

Subpola'rIänder, geogr., länderna närmast polarländerna.

Sub præte'xtu, se under Pretext.

Sub quocu'nque ti'tulo, lat., under vilken förevändning som helst.

Subramanhya, se Karttikeya.

Sub rea'tu, se under Reatus.

Subre'ktor, nylat., underföreståndare vid en skola. Jfr Rektor och Konrektor. — Sub-rektora't, en subrektors befattning.

Subreptio'n (av lat. subre^pere, smyga un-

der), log., tankefel, som uppstår genom insmuggling av obevisade och obevisliga påståenden i en tankekedja.

Subre'tt (fr. soubrette), kammarjungfru; förr på franska scenen roll av listig och förslagen tjänstflicka; nu munter 1. komisk, ungdomlig flickroll; även skådespelerska, som spelar endast biroller.

Subrevisio'n, nylat., eftergranskning.

Subroge'ra, se Surrogera.

Sub ro'sa, Sub rosa sile'ntii 1. Sub te'gmine ro'sæ, lat., under rosen (i forntiden tystnadens symbol), i förtroende, i hemlighet, under tystnadens insegel, under tysthetslöfte.

Sub rubri'ca, lat., under rubriken, titeln, överskriften.

Subsalicy'las bismu'thicus, farm., basiskt vismutsalicylat.

SubscalpulaV, anat., under skulderbladet.

Subscri'ptio, lat., läkarens föreskrift å recept ang. utformningen av en medicin.

Subsektio'n {lat. subse'ctio), underavdelning.

Subsekutfv (av lat. su'bsequi, följa på), efterföljande. — Subse'quens, det efterföljande, det, som hänflyter ur något föregående.

Subse'llier (lat., sing. subse'llium), av sub, under, och se'lla, stol), pL, eg. låga sittplatser; bänkar, skolbänkar.

Subsemito'mum mo'di, tonk., inledningston.

Subsero'sa, anat., bindväven under en serös hinna.

Subside'ns, lat., hopsjunkande, förträngning; bottensats, fällning.

Subsi'dier (lat. subsi'dium, pl. subsi'dia), pl., hos de gamla romarna ett slags reservtrupper ; understöd; penningunderstöd, som en stat lämnar en annan (till förande av krig etc.); skattebidrag. — Subsidietraktat, förbund mellan tvenne stater om lämnande av penningunderstöd. — Sub-sidiä'r (fr. subsidiaire), som tjänar till stöd, säkerhet; som ersätter 1. träder i st. f. något annat.

Sub sigi'llo confessio'nis m. fl., se under Sigill.

Subsiste'ns, se under följ. ord.

Subsiste'ra (lat. subsi'stere), fortvara, bestå; hava sitt uppehälle. — Subsiste'ns, uppehälle.

Subskribe'nt, se under följ. ord.

Subskribe'ra (lat. subscri'bere), eg. underskriva, underteckna; genom namnunderskrifter förbinda sig att understödja ett litterärt, konstnärligt 1. annat slags före-

» tag. — Subskribe'nt, underskrivare, person, som subskriberat. — Subskriptio'n, underskrift, handlingen att subskribera. — Subskriptionslista, lista över subskri-benter.

Sub so'le, lat., under solen. — Nec est qui'-dam sub sole no'vum, ingenting är nytt under solen. — Sub sole ni'hil perfe'ctum,1274

under solen finnes ingenting fullkomligt. —• S. spe'cie, under gestalt av, under sken av, under form av. — S. s. æternita'tis, lat., ur evighetens synvinkel {Spinoza). — S. spe matrimo'mi, i förhoppning om äktenskap. — S. s. ra'ti, under hopp om bifall 1. bekräftelse.

Subspe'cies, hot., underarter.

Subspica'ta, hot., nästan i ax.

Subst., förk. för substantiv (se d. o.).

Substa'ns {lat. suhsta'ntia, fr. substance), väsende; grundämne; kärna, huvudbeståndsdel, det viktigaste och väsentligaste i något; fil., det bestående, det väsentliga.)(Accidens. — Substantialite't, väsentlighet. —• Substantie'll, väsentlig, kraftig, kärnfull; materiell. — Substan-tie'ra, jur., förse med rättsliga bevis. — Substantiv, Substantfvum 1. No'men sub-stanti'vum, språkv., huvudord, sakord. — Substantiva färger, kem., färgmedel, som fästas direkt, utan bindemedel (betor). — Substanti'visk, språkv., som brukas såsom substantiv, självständig.

Substantialfster 1. Substantia'rier, anhängare av läran att arvsynden är något i människonaturen väsentligt (substantiellt).

Substa'ntia, lat., anat., substans. — S. ad-manti'na, tandemaljen. — S. alba, den vita tandbeläggningen. — S. compa'cta, benets för ögat homogena del. — S. cortica'lis, barksubstans. — S. gelatino'sa, det nervfattiga området i bakersta delen av grå hornen. — S. grise'a, centrala nervsystemets grå, gans'lieförande vävnad. — S. spongio'sa, den "svampiga" delen hos ben. —' S. vi'trea, tandemaljen.

Substitue'ra (lat. suhstitu'ere), sätta i stället, ersätta. — Substitu't, ställföreträdare. —• Substitutio'n, persons 1. saks sättande i annans ställe. — Substitutio'nsmetod, fys., mätmetod, där en storhet jämföres med en annan genom att ersättas med denna.

Substra't ilo^t. substra'tum), eg. det, som är brett under; underlag, grundval, till grund liggande ämne 1. föremål.

— Pro substra'ta, mate'ria, med hänsyn till föreliggande ämne.

Substruktio'n (lat. suhstru'ctio), en byggnads under jorden befintliga grundval.

Subsume'ra (lat. subsu'mere), innefatta, inbegripa, sammanfatta under något. — Subsumtio'n, underordnande, inbegripande, sammanfattning under något; förutsättning, antagande. — Subsumtionslogi'k, den aristoteliska slutledningsläran. — Subsumti'v, som kan förutsättas, antagas.

Sub te'cto cæ'li, lat., under bar himmel.

Sub te'gmiiie ro'sæ, se Sub rosa.

Subtetra'ndrum, bot., stående nära (Cera'~ stium) tetra'ndrum.

Subti'1 (lat. subti'lis), fin, tunn, smal; fig., klyftig, spetsfundig. — Subtilisatio'n, för-tunning, förfining. — Subtilise'ra, för-

fina, förtunna; sysselsätta sig med klyftigheter, spetsfundigheter. — Subtilite't, finhet, tunnhet; hårklyveri, spetsfundighet. — Subtflis, Bad'Hus subti'lis, hö-baciller.

Subtfle, bot., fin.

Sub ti'tulo, lat., under titel; under sken 1. förevändning. —• S. t. majesta'tis, under majestätstitel; benämning på vissa skrivelser från utrikesdepartementet.

Subtomento'sus, bot, finluden.

Subtrahe'nd, se under följ. ord.

Subtrahe'ra (lat. subtra^here), avdraga, avräkna; mat., draga ett tal från ett annat.

— Subtrahe'nd, det tal, som dragés från ett annat. Jfr Minuend. — Subtraktio'n, avdragning, avräkning; den handling, varigenom man drager ett tal från ett annat.

— Subtraktionstecken, tecknet minus (—), som sättes mellan minuenden och subtra-henden. — Subtrakti'v, som kan fråndra-gas, avräknas.

Subtro'pisk (av lat. sub, under, och tro'pisk, se d. o.), belägen nära de tropiska zonerna.

Subula'ria aqua'tica, bot., sylört, liten strandört, tillhörande fam. Cruci'feræ.

Subula'ta, bot, sylformig.

Subumbilica'1, anat., med., under naveln.

Sub u'na spe'cie, lat, under en gestalt, nämligen brödets (som vid katolikernas nattvard) .

Subungua'1, anat, under nageln.

Subungula'ta, zooL, marsvin.

Suburba'nus, lat., inv. i en förstad.

Suburbika'riska biskopar, kardinalbiskoparna i romerska kyrkoprovinsen (Roms omgivning) .

Sub utra'que fo'rma 1. Sub utraque spe'cie,

lat, under bägge gestalterna, nämligen brödets och vinets (som vid protestanternas nattvard).

Subway, eng. (1. sa'bboäi), järnväg 1. spårväg i tunnel under gata.

Subvene'ra (lat subveni're) 1. Subventio-ne'ra, lämna bistånd, understödja. — Sub-ventio'n, bistånd, understöd (särskilt statsunderstöd): mellankomst, bemedling, i synnerhet mellan stater och regeringar.

— Subventione'rad, främjad genom statsunderstöd.

Subversio'n, Subversi'v, se under följ. ord.

Subverte'ra (lat. subve'rtere), omstörta; ödelägga, förstöra. —• Subversio'n, om-störtning; undergång, förfall. — Subver-si'v, omstörtande; ödeläggande, förstörande.

Succade, fr. (1. sycka^dd), se Suckat.

Succé, se under Succedera.

Succeda'n, Succede'nt m. fl., se under följ. ord.

Succede'ra (lat. efterfölja, efter-

träda; lyckas, hava succé (se nedan). — Succeda'n, efterföljande, ställföreträdande. — Succeda'neus, ställföreträdare, efterföljare. — Succede'nt, efterföljare. —Succenturiatus—Suessioner

1275

Succé 1. Succés, fr. (1. sycksä'; lat. succé's-sus), framgång, lycka, bifall. — Succés de curiosité {1. - dö kyriåsite' [hårt k]), framgång på grund av sin nyhet, sin ovanlighet. — S. de rire - dö rir), skrattsuccé; löjeväckande misslyckande. — S. d'estime (1. - dästi^mm), framgång på grund av aktning (t. ex. för en författares förut publicerade arbeten). — S. de vogue (Z. - dö vågg), modeframgång, den framgång, som tillkommer något i dess egenskap av modesak. — S. pyramidal (1. -piramida'll), pyramidalisk, oerhört stor framgång. — Succe'ss, utgång av en sak; framgång; lycka. — Succe'ssio aposto'lica, apostolisk följd, den traditionella följden av biskopar i Rom (påvar) ända från aposteln Petrus' dagar. — Successio'n {lat. succe'ssio), efterträdelse, inträde i en annan persons (särskilt en regents) rättsförhållanden, tronföljd. — Singula'rsuc-cesion, inträde i blott en 1. flera bestämda rättigheter 1. förpliktelser. — Universalsuccession, övergång av en persons hela förmögenhet till en annan 1. flera andra. — Successionskrig, tronföljdskrig. — Successionsordning, ordning, vari arvsrätten till en tron beräknas; hos oss den grundlag, som bestämmer tronföljden. — Successionspulver, giftpulver, avsett att påskynda åtkomsten av ett arv 1. åstadkomma regentskifte. — Successi'v {lat. successivus), på varandra följande i en viss ordning. — Successi've, efter varandra, småningom, efter hand. — Succe's-sor, efterträdare, tronföljare.

Succenturia'tus, lat., anat., hängande vid sidan om (om biorgan).

Succina't, kem., bärnstenssyrans salter.

Succfnia, zooL, ett släkte lungsnäckor.

Succini'ii, lat., kem., bärnstensbitumen, ett ämne, som förekommer i bärnsten. — Suc-cini't, äkta östersjöbärnsten.

Succfnum, lat, farm., bärnsten (se d. o.).

Succi'sa, lat., tvärhuggen.

Succi'sa prate'nsis (syn. Scabiosa succisa), bot., knappvädd, med mörkblå blommor i korg. Allmän på lundängar o. d. Fam. Dipsacaceæ.

Su'ccuba, Su'ccubi, se Incubi (under In-cubus).

Succule'nt, med., ödemartat degig. Jfr Suckulent. — Succule'ntæ, bot., se Crassu-laceæ,

Succursale, fr. {1. sykkyrsa'l), annexkyrka.

Succursale-präst, se Desservant.

Succus, lat., med., saft. — S. ceraso'rum, körsbärssaft. — S. ci'tri, citronsaft. — S. ga'stricus, magsaft. — S. glycyrrhi'zæ 1. liquiri'tæ, lakrits. — S. intestinalis, tarmsaft. — S. oxyco'cci, tranbärssaft. — S. ri'bis ni'gri, saft av svarta vinbär. — S. r. ru'bri, saft av röda vinbär. — S. ru'bi idæ'i, hallonsaft. — S. sambu'ci, fläderbärsaft. — S. vfridis, saftgrönt (se d. o.).

Su'ccus et sa'nguis, lat., "saft och blod", d. v. s. kärnan i ett yttrande, en lära 1. d.

Succu'sio, lat., omskakning.

Sucu'ssio Hippo'cratis, se Suckussion.

Sucka't {fr. succade, av lat. su'ccus, saft), inkokad fruktsaft; insyltad frukt.

Suckule'ns (av lat. su'ccus, saft), saftighet. — Suckule'nt, saftig, närande, kraftig; köttig (om växter). — Suckule'nter, växter med köttiga, saftiga blad.

Suckumbe'nspenningar, se under följ. ord.

Suckumbe'ra {lat. succu'mbere), ligga under; jur., förlora (en rättegång). — Suckum-

' tae'nspenningar, summa, vilken deponeras av en person, som, av en underrätt dömd till betalning, fullföljer talan i högsta instansen. Om ändring vinnes, återbetalas beloppet, i motsatt fall icke.

Suckure'ra {lat. succu'rrere), bispringa, komma till hjälp. — Suckurs, hjälp, bistånd. — Suckursa'1 {fr. succursale), annex, filialavdelning.

Suckussio'n {lat. succu'ssio), skakning; {su-cu'ssio hippo'cratis), med., en gammal undersökningsmetod, som bestod i en våldsam skakning av kroppen. — Suckusso'-risk, stötformig (säges om jordskalv).

Sucré {1. sokre'), ett silvermynt i Ecuador.

Sucto'ria, zool., en klass protozoer med sug-apparater.

Sucupi'rubark, se Bowdichia.

Suda'mina (av lat. sudor, svett), med., hett-blåsor, svettblåsor.

Suda'n, rött anilinfärgämne för färgning av fett.

Sudane'ser 1. Sudannegrer, inv. i Sudan.

Sudankaffe, se Mogdakaffe.

Sudanrött, se Magdalarött.

Sudare, bot, se Chorda.

Suda'rium, lat, svettbad, ångbad; även svetteduk. — Sudatio'n, svettning. — Sudato'rium, svettbad; svettrum.

Sude'tica, bot, från Sudeterna.

Sudler, ty., marketentare.

Su'dor, lat, svett. — S. a'nglicus, med., engelska svetten. — S. urino'sus, urinhaltig och urinluktande svett. —• Sudori'fica, Sudori'fera, med., svettdrivande medel. — Sudoripa'rus, anat, svettbildande.

Sudra, sanskr., hinduernas fjärde och lägsta kast, till vilken räknas hantverkare, tjänstefolk m. fl.

Sudrmannaland, geogr., fornnordisk benämning på Södermanland.

Sue'ber, se Sveber.

Sue'cia, nylatinskt namn på Sverige. — Sue-cia antfqua et hodie'rna (Sverige i forntid och nutid) 1. Sueciæ-verket, en samling av fältmarskalken Erik Dahlberg utförda teckningar över Sveriges städer, slott m. m. mot slutet av 1600-t.

Suedois, fr. {1. sve'ddåa), kokk., "mandelberg", småbakelser av mandeldeg.

Suekama'n, se Svekoman.

Suessioner = Svessioner (se d. o.).

Suever, se Sveber.

Suife'ctus, lat., vald i st. f. en avgången romersk ämbetsman.

Suffe'ter {hebr. schoffeWm), pL, i det gamla Kartago de två ämbetsmän, som stodo i spetsen för styrelsen.

Suffi'bulum, lat., fyrkantig, vit huvudduk, som bars av vestalerna och vid offer av de romerska prästerna.

Sufficie'ns, Sufficie'nt m. fl., se under följ. ord.

Su'fficit, lat., det är nog. — Sufficie'ns, tillräcklighet. — S. qua'ntitas, förk. S. q., på recept: tillräcklig mängd. — Sufficie'nt, tillräcklig. — Suffici'entia, med., normal f unkti on sduglighet.

Suffige'ra (av lat. sujfi'gere, sätta efteråt), modifiera ett språkljudskvantum (fonem) genom att tillsätta ett suffix (se d. o.).

Suffisa'ns {fr. suffisance [Z. syffisa'ngs], av lat. suffi'cere, vara tillräcklig) 1. Syffi-sa'ns, eg. tillräcklighet; självklokhet, självsäkerhet; dryghet, högdragenhet. — Suffisa'nt, självklok, självsäker; dryg, högdragen.

Suffi'tus, lat., rökelse; rökning.

Suffi'x {lat. suffixum, av suffi'xus, vidfäst, fäst efteråt), språkv., avledningsstavelse, som tillsättes vid slutet av ett ord. Jfr Affix, Pos t fix. Prefix.

Sufflé (av fr. soufflet, uppblåst), ett slags mycket lätt pudding, som serveras i det kärl, vari den gräddats.

Suffle'ra {fr. souffler, lat. sufflaWe), viska; under en teaterrepresentation sakta föreläsa rollerna till stöd för skådespelarnas minne. — Sufflö'r, vid teatern anställd person, som sufflerar. — Sufflörlucka, sufflörens plats på teatern (vanligen under golvet vid rampen).

Suffle'tt 1. Sufle'tt (av fr. soufflet, blåsbälg), ett vanligen med läder beklätt, skärmlikt skydd över sitsen på ett åkdon.

Sufflö'r, se under Sufflera.

Suifoce'ra {lat. suffoca're), kväva. — Suffo-ca'to, ital., tonk., kvävt, undertryckt. — Suffokatio'n, kvävning.

Suffolkras, en nötboskaps- och en svinras, uppkallade efter det engelska grevskapet Suffolk {1. sö'ffåk). — Suiffolkhäst, tung, engelsk arbetshäst.

Suffraga'n, Suffraga'nt, Suffrage'tt, se under Suffragium.

Suffrage universel, fr. {1. syffra'sj ynniver-sä'll), allmän rösträtt.

Suffra'gium, lat., eg. stenskärva, varmed de gamla romarna röstade i folkförsamlingarna; den avgivna rösten; omröstning; rösträtt. — Suffra'gia sancto'rum, pl., helgonens förböner. — Suffraga'n, till säte och stämma berättigad medlem av ett katolskt prästkollegium; under ärkebiskopen lydande biskop {suffraganbiskop). — Suffraga'nt, person, som har rättighet att deltaga i en omröstning. — Suffrage'tt

{eng. suffragette), kvinna som gärna med uppseendeväckande 1. olagliga medel, kämpar för kvinnlig rösträtt. — Suffra-gettrörelsen, benämning på den engelska kvinnorösträttsrörelsen.

SufFru'tex, lat., hot., halvbuske.

Suifuca'tio, lat., med., kvävning.

Suffu'lta, hot., stödförsedd.

Suffu'sa, hot., beströdd.

Suffu'sio, lat., med., blodsänkning och miss-färgning av blodfärgämne.

Su'fi, pers. (av arah. süfi, klädd i ylle), muhammedansk mystiker, anhängare av su-fismen (se följ. ord). — Suffsmen 1. Sufi's-mus, en mystisk-filosofisk riktning bland muhammedanerna, enl. vilken människan är en emanation av Gud och bestämd till återförening med honom.

Sufi'der, persisk dynasti. Se Safider.

Sufle'tt, se Sufflett.

Suga, hot., se Ajuga och Teuricum.

Suga'mbrer = Sigamhrer (se d. o.).

Sugar-apple, eng. {1. sju'ggar-äppl), socker-äpple), hot., namn på den i tropikerna allmänt som fruktträd odlade Ano'na squa-mo'sa, även kallad Corossol och Caneel-apple,

Sugare, zool., nejonögon.

Sugfisk, zool., se Liparis.

Suggere'ra {lat. sugge'rere), ingiva, tillstyrka, inråda. — Suggestfbel, som lätt kan suggereras, som lätt låter sig påverkas. — Suggestibilite't, påverkbarhet för suggestion. — Suggestio'n, tillstyrkan, intalande, ingivelse (särskilt under hypnos) av bestämda föreställningar, som av den suggererade uppfattas såsom riktiga och utföras. — Autosuggestion (av gr. avto's, själv), självsuggestion, varvid en person utan direkt yttre påverkan ingiver sig själv bestämda föreställningar. — Suggestiv, ingivande, intalande, förledande. — Suggestivfråp 1. Suggestiv fråga, fråga, som innehåller svaret,

Sugi, jap., se Cryptomeria.

Sugillatio'n {lat. sugilla'tio, av sugilla're, slå någon blå), med., i huden inträffande blodutådring, åtföljd av i blått, gult, grönt o. s. v. skiftande fläckar. Framkallas ofta av slag 1. stötar.

Sugkammar, fys., metallarmar med spetsar. Användas i elektricitetsmaskiner.

Sugmaskar, zool., Tremato'des, en familj plattmaskar.

Sugvatten 1. Bakström, det virvlande vattnet bakom ett fartyg i gång.

Sugvårtor, hot., dets. som haustorier.

Sui, kinesisk dynasti.

Suicfda, lat. (av su'i sin, och cæ'dere, döda), självmördare. —• Suicfdum, självmord.

Su'i co'mpos, lat., sig själv mäktig.

Su'i cui'que mo'res fi'ngunt fortu'nam, lat., vars och ens uppförande skapar hans lycka.

Su'idæ, zooLy däggdjursordningen svindjur. Jfr Sus.

Suif, fr, (L sui'ff), talg.

Su'i ge'neris, lat., i sitt slag, i sin genre.

Su'i here'des, lat., egna arvingar.

Su'i ju'ris 1. Sui juris ho'mo, lat., självständig, myndig person, sin egen herre.

Su'i me'mor€s alios fece're mere'ndo, lat., genom sina egna förtjänster hava de hugfäst sitt minne.

Suisse, fr. (1. sui'ss), Schweiz.

Suitcase, eng. (1. sjo'tkä'is), ett slags kappsäck.

Suite, fr. {1. sui^tt), följe, svit (se d. o.); följd, ordnad följd, rad (av t. ex. rum); tonk., se Svit. — à la suite, se under A la.

Sujet, fr. (1. sysjä'; av lat. suhje'ctiim, underlag), ämne, stoff (för t. ex. en dikt, en målning); utkast. Jfr Mauvais sujet. — Sujett (1. sysjä'tt), medlem av teatertrupp.

Suka 1. Alkor, astr., stjärna i Stora björnen på n. stjärnhimmeln.

Suka't, se Suckat.

Sukiennice, po. (1. -ni'tse), klädesbodarna; klädeshallen i Krakau, byggd på 1500-t.

Sukro'1, se Dulcin.

Su'kta, sanskr., väl uttalad; skön sång; benämning på de metriska rigvedahym-nerna.

Sul, ital. il. sol), tonk., i sammansättningar: på, t. ex. Sul G, på g-strängen.

Sula, ber g sv., arbetsrummens botten i gruvor.

Sulagema'ng, Sulage'ra, se Soulagera.

Su'lamit, hehr., flicka, brud från Sunem. (Har länge uppfattats som ett kvinnonamn) .

Sulapha't, astr., stjärna på n. stjärnhimmeln.

Sulca'tus, lat., hot., fårad.

Su'lcus, pl. Su'lci, lat., fåra. — Sulcus bicipi-ta'lis ante'rior, anat., längsgående fåror på överarmens framsida. — S. centra'lis, hjärnans centralfåra. — Sulci ce'rebri, hjärnans fåror. — Sulcus corti, fåran på insidan av revbenens inre kant. — S. fron-ta'les, hjärnans framlobsfåror. — S. in-quina'lis, Ijumskvecket. — S. interparie-ta'lis, sagittalfåran på tinningbenets late-rala yta. — S. longitudina'lis cordis ante'-rior och poste'rior, fårorna på hjärtats fram- och baksidor. — S. olfacto'rius, hjärnfåran på panniobens orbitalyta. — S. postcentra'lis och præcentra'lis, fåran bakom resp. framför S. centralis (se d. o.). — S. Rolandi, dets. som S. centralis. — S. sagitta'lis, kraniets inre mittfåra. — S. sigmoide'us, benfåra på tinningbenet. Sulci tempora'les, hjärnfåror på tinningloben. — Sulcus transve'rsus, benfåra på insidan av nackbenet.

Suleika och Suleima, österländska kvinnonamn. — Sulejma'n 1. Soliman, öster-

ländskt mansnamn. Buret av tre turkiska sultaner.

Sulf-, i sammansättningar: svavelhaltig.

Sulfani'lsyra, kem., para-aminobensolsulfon-syra, viktigt råmaterial för azofärgäm-nen.

Su'lfas 1. Su'lphas, lat., kem., farm., sulfat.

— S. alumi'mco ammo'nicus, ammoniak-alun. — S. a. ka'licus, kaliumaluminium-sulfat, alun. — S. a. k. u'stus, bränd alun.

— S. alumfnicus, aluminiumsulfat. — S. arge'nticus, silversulfat. — S. atro'picus, atropinsulfat. — S. ca'lcicus u'stus, bränd gips. — S. chi'nicus, kininsulfat. — Sc chinco'nicus, svavelsyrad cinkonin (se kinaalkaloider). — S. chro'mico ka'Ii-cus, kromalun. — S. cu'pricus, kopparsulfat, — S. c. ammoniacalis, kupridiamin-sulfat, beredes av kopparvitriol, ammoniak och sprit. — S. fe'rrico ammo'nicus, järnammoniakalun. — S. fe'rrico ka'licus, järnalun. — S. ferro'sus, ferrosulfat. — S. f. cru'di vena'lis, rå järnvitriol. — S. f. sicca'tus, torkat ferrosulfat. — S. ka'-licus, kaliumsulfat. — S. magne'sicus, magnesiasulfat. — S. mo'rphicus, morfinsulfat. — S. na'tricus, natriumsulfat. — S. n. depura'tus, renat glaubersalt. — S. n. sicca'tus, torkat glaubersalt. — S. spar-te'icus, sparteinsulfat. — S. zi'ncicus, zinksulfat.

Sulfa't (av lat. su'lphur, svavel), kem., benämning på svavels yrade salter. — Sulfatfabrik, trämassefabrik för framställning av sulfatmassa. — Sulfatmassa, trämassa framställd enl. sulfatmetoden. — Sulfatmetoden, kemisk metod att framställa trämassa genom kokning av träflis i alkalisk lut av soda och svavelnatrium. — Sulfi'd, negativt sulfhydrat. — Sulfida'1, koloidalt svavel. — Su'lfidum sti'bicum, antimon-svavla, antimonpentasulfid. — Sulfi't, svavelsyrligt salt. — Sutfitcellulo'sa, en med hjälp av svavelsyrlig kalk tillverkad pappersmassa. — Sulfitfabrik, trämassefabrik för framställning av sulfitmassa. —• Sulfitmassa, dets. som sulfitcellulosa.

— Sulfitmetoden, kemisk metod för att framställa trämassa genom kokning av träflis i kalciumbisulfit. —

Sulfitsprit, etylalkohol framställd ur luten efter beredning av sulfitmassa. — Sulfocya'nväte-syra, dets. som Kodanvätesyra (se d. o.).

— Sulfoguajaco'lis ka'licus, kaliumguaja-kolsulfat, tiokol. — Sulfona'1, med., ett sömnmedel, som består av dietylsulf ondime-tylmetan. — Sulfo'ner, organiska föreningar, som bildas vid torrdestillation av ben-solsulfonsyror 1. oxidation av organiska sulfider. — Sulfonsyror, bildas genom oxidation av merkaptaner. — Sulfophe-no'las zfnzicus, zinkfenolsulfat. — Sulf o-salt, svavelsalt. — Su'lfur, svavel. Jfr Sulphur. — Sulfura'tus, namn på sulfider.

— Sulfure'ra, mätta med svavel, svavla. —1278

Sulfure't, positivt sulfhydrat. — Sulfure'-tum stfbicum depura'tum, renad spetsglans, antimontrisulfid. — Sulfurö's, svavelaktig, svavelblandad.

Sul g, ital, tonk., på ö^-strängen.

Suli'clæ, zooL, havssulor.

Su-l-he dja 1. Su-1-hi'dje, arah.y muhammedanska kalenderns tolfte månad.

SuIio'ter, en av albaneser och greker bestående kristen folkstam i landskapet Suli i Albanien. Utmärkte sig i grekiska frihetskriget.

Su-1-ka'da, arab., muhammedanska kalenderns elfte månad.

Sulky, eng, {1. salki), lätt, tvåhjulig kärra^ ofta med velocipedhjul, användes vid trav-tävhngar.

Sul p. 1. s. pont., tonk., se Sul ponticello.

Sulphas, kem., se Sulfas.

Su'lphidum sti'bicum, kem., antimonsvavla (se d. o.).

Suiphur, lat., kem., svavel. — S. citri'num, stångsvavel. — Sulphure'tum ferro'sum, , svaveljärn, användes till utveckling av vätesvavla. — S. hydrargy'ricum subli-ma'tum, farm., cinnober, beredes av svavel och kvicksilver. — S. io'di 1. Suiphur ioda'-tum, en blandning av jod och svavel. — S. sti'bicum cru'dum, svavelantimon, anti-monglans (se d. o.). — Suiphur præcipi-ta'tum, fällt svavel, svavelmjölk, beredes därigenom, att kalkmjölk kokas med svavelblomma, varpå lösningen ofullständigt fälles med saltsyra. —• S. sublima'tum, svavelblomma, beredes genom sublime-ring av svavel. Nyttjas mest till beredning av kemiska preparat. — S. s. elo'tum, ut-tvättad svavelblomma. Användes i läkekonsten. —• S. vegeta'bile, nikt.

Sulphu'reus, bot., svavelgul.

Sulpi'cia, romerskt kvinnonamn.

Sul pont., förk. för Sul po7iticello (se d. o.).

Sul ponticello (1. - tjällå), ital., tonk., vid stallet (på fiolen).

Sulta'n {arab. sultan, eg. häftig, mäktig), titel för muhammedanska härskare, särskilt turkiske kejsaren. — Sultana't, en sultans välde och värdighet. — Sultan-assa'ki, den av sultanens hustrur, som först föder honom en son. — Sultan-es-sala'tin, sultanernas sultan, storsultan, storherre. — Sultan-validé, se Validé-sultan. — Sulta'na 1. Sultam'nna, benämning på sultanens gemåler och döttrar. — Sulta'nisk, som angår en sultan; egenmäktig, despotisk. — Sultani'sm, sultanherre-välde; despotism, tyranni.

Sultanrussin, Sulta'nas 1. Sultani'nas, små, gula, mycket söta levantinska russin. Kallas även Beda'nas,

Suluer 1. Suluka'ttrer, inv. i Sululandet. — Sulusspråket, ett av bantuspråken.

Sulu-ugn, metall., vid kopparverk ett slags ugn för råsmältning.

Sulzer, ett badensiskt vin.

Sumach, Sumak 1. Smach, hot., de torkade, vanligen pulveriserade bladen och yngre grenarna av Rhus coria'ria, tillhörande fam. Anacardia'ceæ, i s. Europa. Brukas vid garvning och färgning samt i medicinen såsom sammandragande medel.

Suma'k, textil., en orientalisk snärj vävnad utan bottenväv. Mattor i denna teknik kallas "sydda".

Sumatraka'mfer, se Borfieol.

Sumatravax, se Getah Lahoe.

Suina'tur, lat., på recept: må tagas.

Su'mbul, farm., myskrot. Botaniska ursprunget ej säkert känt. — Sumbulrotolja, en flyktig olja ur myskrot, användes mot krampåkommor, danssjuka o. d.

Su'mbul, kem., ett gummiharts. Se Ferula.

Sumera-mikoto, japansk härskartitel.

Sume'rer 1. Sumir, de äldsta kända invånarna i Babylonien. — Sume'risk, tillhörande sumerernas kultur 1. tid. — Sume'riska, sumerernas språk.

Summa, lat. {fem. av su'mmus, högst, överst; Lmed underförstått res] huvudsaken), mat., resultatet av en addition, beloppet av tiera sammanräknade tal; inbegrepp, innehall. — S. appella^bilis, jur., det minsta värde ett tvisteföremäl måste ha för att fullföljd av talan till högre domstol skall tillåtas. — In summa, se In summa. — Summa observa'ntia, med största högaktning. — 8. revisi'bilis, jiir., det värde (1,500 ür.) part skall ha förlorat vid tvist i hovrätten för att fullföljd till Högsta domstolen skall tillåtas. — S. summa'rum, summornas summa, slutbelopp, slutsumma. — Summa^nder, de storheter, genom vilkas hopläggande, en summa åstadkommes. — Summa'risk, som innehåller huvudpunkterna, sammandragen, kort. — S. process, jur., rättsligt förfarande, varvid sakens avgörande påskyndas genom utelämnande av eljest brukliga formaliteter. — Summa'rium, huvudinnehåll. — Summatio'n 1. Summe'ring, det förfarande, genom vilket en summa åstadkommes, hopräkning. — Summationsfärg, blandning av två 1. flera spektralfärger. — Summationsmätare, dets. som ampère-timmemätare. — Summationstoner, tonk., ett slags kombinationstoner (se d. o.). — Summera, hopräkna. — Su'mmum bo'-num, se under Bonum. — S. cre'de ne'fas a'nimam præfe'rre pudo'ri, "skamligt det är utan gräns att offra sin heder för livet" {Juvenatis). — S. jus summa inju'ria, största rätt, största orätt. — Su'mmus, se Summa (här ovan). — S. epi'scopus, högste biskop (hos protestanterna landets furste). — S. po'ntifex, överstepräst, en titel på påven.

Summita'tes, farm., grenspetsar.

Sumpfeber, med., malaria (se d. o.).

Sumphjort, zool., se Barasingan.

Sumphönsfåglar, zooL, Ra'llidæ. Hit höra bl. a. rallar, knarrar och sothöns.

Sumpmåra, hot.y se Galhim. — Sumpnoppa, hot.f se Gnaphalium. — Sumpsenap, bot., se Nasturtium,

Su'mptibus och Sumtibus publicis, se under följ. ord.

Sumptum, lat., eg. det tagna; avskrift, kopia. — Sumtio'n 1. Sumptio'n, antagande, hypotetisk sats; i katolska kyrkan emot-tagandet av hostian. — Sumtus, pL, omkostnader. — Su'mptibus, "på bekostnad", om latinska tryckalster "på förlag". — Sumtibus publicis, på statens bekostnad. — Sumtuosite't, kostbarhet, prakt. — Sumtuö's, dyr, kostbar, präktig.

Sumpvia'l, bot., se Lathyrus. — Sumpviol, bot., se Viola.

Sun, eng. (1. san), sol. Namn på flera amerikanska och engelska tidningar.

Sun, japanskt längdmått = 18,1 cm.

Su'ndri, bot., ett mangroveträd (Heritiera fornes) från Indien, som lämnar virke till båtbygge, möbler m. m.

Sune, fornnordiskt mansnamn, fredstiftare.

Sunn {eng. sounds), kokk., stekt fiskrätt av simblåsa och gälar av rocka och torsk.

Sunn, Sunhampa, Bombayhampa, Madrashampa, är bastfibrerna av de i Ostindien odlade ärtväxterna av släktet Crotala'ria, särskilt C. juncea. Användas till repsla-gerivaror, säckväv m. m.

Sunna, arab., tradition; en samling traditioner om Muhammeds liv, tal och gärningar, vilken i de fall, då koranen ej lämnar ledning, gäller som rättesnöre. — Sunni'ter, de muhammedaner, vilka anse sunna hava samma värde som koran.) (S c h i i t e r.

Sunniva, norskt helgon.

Sunsegel 1. Suntält (av eng. sun, sol), sjöv., sunntält, soltält, ett på däck anbragt segeldukstält.

Sunt pueri pueri, etc. se under Puer.

Sunvar, ett av Himalaya folken (se d. o.).

Suo co'nto, se Conto suo (under Conto).

Su'o ju're, lat., med sin rätt.

Su'o lo'co, lat., på sin plats.

Suo'malainen, pl. Suomalaiset, fi., finsk inföding, finne.

Suomalainen ti'edeaktemia, fi. (1. so'å-), finska vetenskapsakademien.

Suomen lahti, fi. (1. so'å-). Finska viken. — S. la'ulu, "Finlands sång", en berömd sångkör i Helsingfors. — Suomenmaa, se Suomi.

Suo'metar, fi. myt., kvinnlig gudomlighet, som spinner ådror och senor åt människorna.

Suomi 1. Suomenmaa, fi. (L so'å-), finska namnet på Finland. — Suomenniemi, eg. Finlands udde; likaledes benämning på Finland.

— E kbohrn, 100,000 främmande ord. IL

Suo'no, ital., tonk., ton, klang.

Su'o te'mpore, lat., i sin tid, i rätt tid.

Suovetaurflia, lat. (av sus, svin, o'vis, får, och ta'uTus, tjur), hos de gamla romarna ett försoningsoffer, bestående av svin, lamm och nötkreatur.

Sup., förk. för superlativ och supinum (se d. o.).

Supé (fr. souper), kvällsvard, aftonmåltid (särskilt en festlig sådan). — Supe'ra, äta kvällsvard, intaga en aftonmåltid.

Su'per, lat., över, ovanför. Nyttjas i sammansättningar i betydelsen över-, överdrivet, alltför mycket.

Supe'ra, se under Supé.

Superacidite't, med., ökad syrebildning, särskilt i magsaften.

Superatio'n {lat. supera'tio) y överlägsenhet, överträffande; astr., det överskott i en planets lopp, varmed den rör sig hastigare än en annan.

Supe'rb 1. Sype'rb {fr. superbe, lat. supe'r-bus), högmodig, stolt; präktig, ståtlig, kostbar.

Supe'rbus, bot., stolt.

Supercarbo'nas ammo'nicus, farm., hjort-homssalt (se Ammoniumkarbonat). — S. a. pyroleo'sus, hjorthomssalt med vidbränd rektificerad hjorthornsolja.

Superca'rgo, se Superkarg.

Superchérie, fr. {1. syppersjeri'), överlistande, bedrägeri, svek.

Superci'lium, anat., ögonbryn. — S. aceta'-buli, anat., höftpannans bensvulst.

Super-dreadnought, eng. (Z.sjo'pö dre'dnått), sjöv., engelska flottans största typ av slagskepp.

Supere'ra {lat. super a're), överskrida, överstiga; överträffa, vara överlägsen.

Supererogatio'n {lat. super er og a'tio), eg. överbetalning; överdrift. — 0'pus super-erogationis, se Opera supererogationis.

Superfekundatio'n (av lat. su'per, över, och fecu'ndus, fruktsam), befruktning av mer än ett ägg från samma menstruations-period.

Superfetatio'n, se Superfætation.

Superficia'risk rätt, Superficie'Il, se under följ. ord.

Superffcies, lat., yta. — Superficia'risk rätt, jur., rätt till något på främmande mark byggt 1. växande. — Superficia'lis {lat.), Superficie'll, ytlig, löslig.

Superfi'n (av lat. su'per, över), överfin, utomordentligt fin.

Supe'rfluum, pl. Supe'rflua, lat., något överflödig, överflöd. — Superflua non no'cent, det överflödiga skadar icke, hellre för mycket än för litet.

Superfætatio'n, nylat. (av lat. su'per, över, och fæ'tus, foster), överbefruktning, en havandes befruktning med ett nytt foster; även yppig växtlighet.

Superfosfa't (av lat. su'per, över, och f os fa't, se d. o.), kem., sur fosforsyrad kalk; göd-1280

ningsämne, som består förnämligast av sura fosforsyrade salter.

Superfronta'le, se Retable.

Supe'rga, La (1. so-), savojiska husets begravningskyrka i Turin.

Superheterody'nmottagare, ett slags rundradiomottagare.

Supérieur, fr, (L syperiö'r; lat. supe^rior), övre, högre; överlägsen, utmärkt.

Superimpregnatio'n, nylat. = Superfætation (se d. o.).

Superinfektio'n, med,, förnyad infektion av samma smittämne.

Superintende'nt (av lat. su^per, över, och in-te'ndere, rikta sin uppmärksamhet på, hava tillsyn över), Övertillsyningsman; högste styresman inom ett protestantiskt kyrkodistrikt. — Generalsuperintendent, den förnämste superintendenten i ett land 1. en landsdel. — Superintende'ntia, en superintendents verksamhetsområde. — Superintendentu'r, en superintendents ämbete och värdighet.

Supe'rior, pl. Superio'res, sv. pl. Superio'rer, lat., övre, högre; föreståndare; klosterföreståndare; lärjunge i en högre avdelning av ett läroverk. Jfr Inferior. — Superio'ritas territoria'lis, landshöghet.— Superiorite't, överlägsenhet, företräde, övermakt.

Superka'rg, Superkargö'r 1. Superca'rgo (av lat. su'per, över, och ital. cargo, laddning), handelst., fraktuppsyningsman, person, som medsändes på ett fartyg och har i uppdrag att ombesörja lastens försäljning,

inköp av returlast o. s. v. ?

Superklorfd och Superkloru'r, /cem., klorider, vilkas sammansättning motsvarar syror och syrligheter.

Superi., förk. för superlativ, -us (se d. o.).

SuperlatiV 1. Superlati'vus, se Kompara-tions g raderna. — Superlati'va lovord, lovord i superlativ, det högsta beröm. — In superlatfvo, i högsta grad.

Supernationalite't, term, som användes om sådana rörelser 1. verksamheter (t. ex. missionen), som anses böra stå över de nationella motsättningarna. — Super-natione'Il, som står över de nationella motsättningarna.

Supernaturalfsm 1. Supranaturali'sm (av lat. su'per, över, och natu'ra, natur), teol., uppenbarelsetro, tron att religionen blivit av Gud på ett omedelbart och övernaturligt sätt uppenbarad; även åsikten att människans förnuft genom syndafördärvet är ur stånd att uppfatta den gudomliga uppenbarelsens sanningar. Jfr Naturalism och Rationalism. — Supernatura-li'st, anhängare av supernaturalismen.— Supernaturali'stisk, som har avseende på supematuralismen.

Supernumerä'r {lat. supemumera'rius) = Surnumerär (se d. o.).

Supero'xalas ka'licus, lat., surt oxalsyrat kali, harsyresalt, bläcksalt, brukas i färgerier samt till uttagning av rost- och bläckfläckar m. m.

Superoxi'd, lat. Supero'xidum, kem., benämning på en indifferent oxid, som av en syra sönderdelas i fritt syre och en basisk oxid, vilken med syran ger ett salt. — Super-o'xidum hydroge'nium, farm., vätesuper-oxid. — S. manga'nicum = Brunsten (se d. o.). — S. zi'ncicum, farm., zinkper-hydrol.

Superpone'ra (lat. superpo'nere), med., föra över, lägga över. — Superpositio'n, läge Över, sammansättning; mat., lineär funktion av flera olika lösningar till en differentialekvation, vilken satisfierar ekvationen.

Superporte, fr. (1. syperpåkt), se Surporte.

Superpositio'n, se Snperponera.

Superrevisio'n, lat., efterprövning, förnyad prövning (av räkenskaper).

Superstitio'n {lat. supersti'tio), vidskepelse. —• Superstitiö's, vidskeplig.

Supersulphure'tum ka'licum = Hepar sul-phuri (se d. o.).

Su'per ta'ra = Sopra tara (se d. o.).

Supinatio'n (av lat. supi'nus, tillbakaböjd), anat., den rörelse av underarmen och handen, genom vilken handflatan vändes uppåt. — Supina'tor, muskel, som bidrager till denna rörelse.

Supi'num 1. Supi'n, se Modus.

Supi'nus, hot., bakåtböjd.

Suppeda'neum (av lat. sub, under, och pe'-des, fötter), fotkors, fotkrucifix.

Suppedite'ra {lat. suppedita're), understödja, beskydda.

Supper, eng. {I. sa'ppö), supé.

SuppL, förk. för supplement. Se under Supplera.

Supplea'nt, Suppleme'nt m. fl., se under följ. ord.

Supple'ra {fr. suppléer, lat. suppWre), fylla, ersätta vad som brister. — Supplea'nt {fr. suppléant), ersättare, ställföreträdare, person, som träder i st. f. en annan vid dennes frånvaro. — Suppleme'nt {lat. suppleme'ntum), fyllnad, tillägg, bihang. — Supplementvinkel, mat. En vinkel säges vara supplementvinkel till en annan, då han med denna bildar två räta vinklar. — Supplementä'r, som tjänar till fyllnad 1. bihang.

Supplicatio'nes, lat., eg. böner; fornromerska tacksägelsefester till gudarna.

Supplice'ra {lat. supplica're), eg. knäböja; bönfalla, ingiva böneskrift. — Suppiika'nt, inlämnare av en ansökan 1. böneskrift; en bönfallande, bedjande. — Supplikatio'n, Supplifikatio'n 1. Suppli'k {fr. supplique), böneskrift, ansökning.

Suppone'ra {lat. suppo'nere), förutsätta, antaga; gissa, förmoda. — Suppositio'n, förutsättning, antagande; förmodan.

Support, fr, (1. syppå'r), stöd, understöd, hjälp; handstöd på en svarvstol.

Supporta'hel (/r. supportable), dräglig.

Suppo'rto, ital.y handelst., ränta på växel, särskilt sådan, som beräknas för månad och dag.

Suppositio'ii, se under Supponera.

Supposito'rium, pL Supposito'ria, med., stolpiller, brukas för att framkalla avföring, som smärtstillande medel o. s. v.

Suppressio'n {lat. suppre'ssio), undertryckande, förtigande, förhemligande. — Suppre'ssio me'nsuum, med., plötsligt avbrott i menstruationen. — Supprime'ra (lat. suppri'mere)y undertrycka; förtiga, förhemliga.

Suppura'ntia, se under följ. ord.

Suppuratio'ii (lat. suppura'tio, av sub, under, och pus, var), med., varbildning, bul-nad. — Suppura'iitia 1. Suppurati'va, pL, medel, som befordra varbildning. — Sup-puratiV, som befordrar varbildning. — Suppure'ra (lat. suppura're), vara sig, bulna.

Su'pra, lat., över, ovan, ovanför. — Ut supra, som ovan.

Supradentaler (av ny lat. supradenta'lis, befintlig ovan tänderna), språkv., ett slags dentaler (se Dentalbokstav [under Dens']).

Suprafroiita'le (av lat. fronta'le, förhänge), dets. som Retable (se d. o.).

Suprakrusta'la bergarter (av lat. crusta, skorpa), geoL, bergarter, som bildats på 1. nära jordytan.

Supralapsa'rier, se Infralapsarier.

Supramari'n (av lat. ma re, hav), geoL, bildad ovan havsytan, på land 1. i sött vatten.

Supranaturali'sm, se Supernaturalism.

Supranucleä'r nervbana, anat., nervbanan ovanför en gangliecellkärna.

Supraorbita'l, anat., ovanför ögonhålan.

Supraorbitalnevralgi' (av lat. su'per, ovanom, och o'rbita, ögonhålan), med., ansikts-smärta, som har sitt säte i pannan.

Suprarena'l, anat., belägen ovan njurarna.

Suprarenfn = Adrenalin (se d. o.).

Supraspina'tus, anat., belägen ovan skulderbladets utskjutande kam.

Suprasymfysä'r, anat., belägen ovan sym-fysen (se d. o.).

Supravagina'1, anat., belägen ovan vagina (se d. o.).

Supre'ma lex, lat., högsta lagen.

Suprema't 1. Supremati' (av lat. supre'mus, den överste, den högste), övervälde, överherrskap (särskilt påvens

över de katolska biskoparna). — Suprema'takten, engelsk lag om konungens ställning som kyrkans högste styresman. — Suprema'ted, en ed, vilken från Henrik VIII:s tid och till år 1791 avlades till Englands konung såsom kyrkans överhuvud.

Supreme court of judicature, eng. (1. siu-pri'm kårt åw djudikä'tjör), Englands högsta domstol.

Sur, fr. (1. syr; lat. secu'rus), säker, trygg, viss.

Sura, arab. (av surdh, tecken, spår; utmärkelse, grad), ett kapitel i koran (se d. o.).

Sura bergarter, geoL, bergarter med mer än 60 % kiselsyra.

Sura droppar, med., blandning av sprit och svavelsyra.

Surah (1. so'ra), textil., kyprat, mattglän-sande sidentyg.

Sura'lis, anat., som hör till vaden.

Suranné, fr. (1. syranne'), överårig, förlegad, gammalmodig.

Surbrunn, äldre benämning på hälsokälla med starkt kolsyrehaltigt vatten.

Surcharge'ra (1. syrsjarsj-; fr. surcharger), överlasta, betunga.

Surchoix, fr. (1. syrsjåa'), handelst., "urval", bästa sorten, särskilt i fråga om frukt.

Surcoup (1. syrko'), spelt., överstick i kortspel. — Surcoupera (1. -pe'ra), sticka över.

Sur cru, fr. (1. syr kry), metod för porslinsmålning, varvid denna utföres på det obrända glasyröverdraget.

Surdfn, oftare sordin (se d. o.).

Su'rditas, lat., med., dövhet.

Surdite't (av lat. su'rdus, döv), dövhet. — Su'rdo fa'bula narra'tur, berätta en fabel för en döv. — Surdomu'titas, dövstumhet.

Sure'na 1. Sure'nas, kronfältherre, titel för den främste av Partiens länsfurstar.

Surf, eng. (1. söff), bränning, havsbränning.

Surface, fr. (1. syrfå'ss), yta.

Surf ing, eng. (1. sö^fing, av surf, bränning), sportt., badsport, vid vilken man håller sig stående på en bräda, bogserad av en snabbgående båt.

Surfoder, grönfoder, som undergått sur jäsning. Se Ensilage.

Surgeon, eng. (1. sö'dsjön), kirurg. — S. accoucheur, kvinnoläkare, obstetriker. — Senior-surgeon, överkirurg på ett sjukhus. — Assistent-surgeon, biträdande överkirurg. — House-surgeon, underläkare på ett sjukhus* kirurgiska avdelning. — Surgeon- general, överfältläkare.

Surhetsgrad, geoL, kiselsyrehalt hos bergarter; kem., halt av väteioner i en lösning.

Surimo'no, jap., lyckönskningskort, nyårskort.

Surinam-arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Surinami'n, kem., en alkaloid, som fås av Surinamgeoffroyabark (se Geoffroya-bark).

Su'rja, ind. myt., solens gud.

Surklöver, bot., se Oxalis. — Surkulla, bot., se Anthemis.

Sur le champ, fr. (1. syr lö sjang), genast, "på fläcken".

Sur ma, fi. myt. = Kalma (se d. o.).

Surme', pers.-turk., ett fint antimonpulver, varmed turkinnorna förhöja glansen av sina ögon.

Surmenage, fr. (1. syrmena'sj), med., överansträngning.1282

Surnia—Sussyträdet

Su'rnia, zooL, hökugglor.

Surnumerä'r 1. Syrnummerä'r (/r. surnumé-raire, lat. supernumera'rius), övertalig; övertalig tjänsteman.

Suro'n = Seron (se d. o.).

Surplis, fr. (1. syrpli'), kordräkt, mässskjorta, som begagnas av det katolska prästerskapet.

Surplus, fr, (1. syrply'), överskott.

Surporte, fr. (1. syrpårt), konstt., dörrstycke, dörröverstycke.

Surpri's 1. Syrpri's, överraskning.

Surprene'ra (1. syr-; fr. surprendre) 1. Syr-preiie'ra, överraska, förvåna. — Surpre-nant (Z. -pröna'ng) 1. Syrprena'nt, överraskande, förvånande. — Surpri's (fr. sur-prise) 1. Syrpri's, överraskning.

Surra, sjöv., att med flera slag faBtbinda föremål till varandra.

Surra, veter., trypanosomiasis (se d. o.) hos häst.

Surra, turk., sultanens namnstämpel.

Surrah-Emi'ni, tiirk.-arab., karavanskattmästare under pilgrimsfärderna till Mekka.

Surre, arab., pung, börs; årlig penninggåva från turkiske sultanen till Kaba i Mekka. — S. emini, "surresväktare", pascha, som leder den karavan, vilken överlämnar sultanens gåva.

Surrealfsm 1. Syrrealfsm, konstriktning som söker i form och färg återge det undermedvetna.

Surroga't, se under följ. ord.

Surroge'ra (lat. surroga're 1. suhroga're), sätta i st. f., ersätta. — Surroga't, ersättnings- 1. nödfallsmedel, som brukas i st. f. något bättre.

Surséance, fr. {1. syrsea'ngs), uppskov, anstånd.

Sursillar, benämning på finska ättlingar av den svenske umeåbonden ErikÅnger-m a n, kallad S u r s i 11, från början av 1500-t.

Sursis, fr. (1. syrsi'), uppskov. — S. à rexécution (1. - legsekysiå'ng), uppskov med doms verkställande.

Su'rsum, lat., uppåt. — S. co'rda, upplyften edra hjärtan! i katolska kyrkan en uppmaning, som ställes till församlingen, vilken svarar: Habe'mus ad Do'minum, vi hava till Gud (upplyft våra hjärtan).

Surt 1. Surtur, nord. myt., härskaren över eldvärlden 1. Muspelhem. — Surtbrand, geol, ett slags brunkol.

Surtaxe, fr. (1. syrta'x), tilläggsavgift, till-läggsskatt.

Surtorn, bot., se Berberis.

Surtout, fr. (Z. syrto'; av sur, på, utanpå, och tout, allt), försv. Syrtu't, överrock; bordställ, som innehåller glaskärl med ättika, olja, salt, peppar etc.

Surturbrand, isl., se Surt.

Surveillance, fr. (1. syrväja'ngs), uppsikt, tillsyn.

Survivance, fr. (1. syrviva'ngs; av survivre, överleva), försv. Survivans 1. Syrvivans, rättighet att efterträda någon i hans syssla. Jfr Expektans (under Expektera).

Sus, lat., svin.

Susa'nna, kvinnonamn (av hebr. schüschdn, schüschannd, lilja), den vita, liljerena. Förk. på engelska till Susan (Z. sjusn), på franska till Suzette (1. sysä'tt), på tyska till Suschen. Buret av en skön och dygdig kvinna i Babylon, vilken, då hon blivit anklagad för äktenskapsbrott, räddades av profeten Daniel.

Susceptfbel (fr. susceptible), mottaglig för, känslig, retbar. — Susceptibilite't, mottaglighet, känslighet, retbarhet. —Magnetisk susceptibilitet, fys., förhållandet mellan magnetiseringens intensitet hos en i ett magnetfält införd kropp och intensiteten hos det raagnetiserade fältet. Denna storhet är en för varje material karakteristisk konstant.

Suscipie'ra {lat. susci'pere), åtaga, företaga sig. — Susci'pere et fini're, företaga sig och föra till slut. — Susceptio'n, åtagande, antagande, mottagande.

Suscite'ra, lat., uppliva, uppmuntra.

Susia'na, geogr., forntida namn på nuvarande Kusistan.

Su'slik, ry., geol., ryska namnet på siseln.

Sus Mine'rvam do'cet, lat. ordspr., svinet vill lära Minerva (vishet), ägget vill lära hönan värpa.

Buspe'kt {lat. suspe'ctus), misstänkt.

Suspende'ra (uttalas även syspangde'ra; fr. suspendre, eg. upphänga, lat. suspe'n-dere), uppskjuta; för en tid avsätta någon från hans befattning; handelst., inställa betalningen. — Suspensio'n, uppskov; avsättning på viss tid från ämbete 1. tjänst; uppslamning. — Suspensionskol-loi'der, kem., kolloidala ämnen, vilka för-

' hålla sig som i vätskor uppslammade små-partiklar. — In suspe'nso, oavgjort. — Suspensi'v, som medför uppskov 1. hinder för verkställigheten av något. — Suspen-sivt veto, rättighet att för en viss tid hindra utförandet av en myndighets beslut. — Suspensoir, fr. {1. syspangsåa'r), med., hängsle till uppbärande av testikel-pungen. — Suspenso'rium, lat., bärande 1. stödjande förband.

Suspicio'n {lat. suspi'cio), misstanke. — Suspiciö's, misstänksam.

Suspi'rium, lat., suck; tonk., halvtaktspaus.

Susque de'que, lat., ytligt, utan ordning.

Susquehannok (1. sö'ski-), en nordamerikansk indianstam.

Sussexi't, miner., trådigt, glänsande magne-siumborat, vari mangan och zink delvis ersatt magnesium.

Su'ssexrasen, ras av engelsk slakt- och nötboskap av mörkt brun 1. bronsröd färg.

Sussyträdet, bot., se Erythrophlæum.

Sustente'ra {lat. su8tenta're), understödja, underhålla. — Sustentatio'n, understöd, underhåll.

Su'stine et a'bstine, lat., fördrag och försaka!

Susu, se Mandenga.

Suta'n, se Soutane.

Sutare, Lindare, Skomakare, zooL, en karp-fisk, Ti'nca vulga'ris.

Sutasch, svensk form för Soutage (se d. o.).

Sutene'ra (fr. soutenir), underhålla, vidmakthålla; understödja, försvara; uppehålla sig, hålla sig uppe. — SutenöV, man, som mot betalning underhåller och skyddar en lösaktig kvinna.

Suterrä'ng, svensk form för souterrain (se d. o.).

Suto, basutonegramas språk.

Su'tor, lat.y skomakare.

Su'tra, sanskr.y eg. rättesnöre, regel, råd; hinduernas heliga bok, som innehåller sedelära och religiösa föreskrifter.

Sutt, bot.y se Plantago.

Suttie'h, sanskr., hinduisk änka, som frivilligt låter bränna sig jämte sin mans lik; själva denna handling.

Suttung, nord. myt., en jätte, som i mansbot för sin fader av dvärgarna Fjalar och Galar fått skaldemjödet. Jfr Gunlad.

Sutu'r (lat. sutura, av su'ere, sy), anat., söm, sammanfogning. — Sutu'ra corona'lis 1. corona'ria, anat., kronsömmen mellan pann- och hjässbenen. — S. fronta'lis, den ännu ej förbenade pannbenssömmen. — S. incisi'va, sömmen mellan överkäkens sidodelar och mellankäkbenet. — S. lam-boide'a, "lambdasömmen", mellan nackbenet och hjässbenen. — S. sagita'lis, pilsömmen, mellan hjässbenen. — S. squa-mo'sa, mellan tinning- och hjässbenen.

Su'um cui'que, lat., var och en sitt 1. vad honom tillkommer. — Su'us cuique mos, envar har sin sed.

Suursaari, fi. (1. su^rsari), finska namnet på Högland,

Suveni'r (fr. souvenir), minne, hågkomst; minnes- 1. vårdtecken.

Suverä'n (fr. souverain, av lat. supre'mus, den högste), högstrådande, oinskränkt; den högstrådande; regerande furste. — Suveränite't (fr. souveraineté, lat. sii-Vre'ma pote'stas), överhöghet, maktfullkomlighet ; en stats fullkomliga oavhängighet av andra stater.

Suzerain, fr. (1. sysörä'ng), överlänsherre. — Suzeränite't, överlänsherreskap, sammanfattningen av de rättigheter, som en suverän stats härskare äger över en halvsuverän stat.

Suzuribako, jap., ofta praktfulla skrin för skrivmaterial, vilka fordom hörde till den bildade japanens oundgängliga utrustning.

s.v., förk. för sydväst] för lat. salva venia, med förlov.

Svabb 1. Svabel (ty. Schwabber), sjöv., en av kabelgarn förfärdigad kvast. Jfr Mopp.

Svada (av lat. sua'da, övertalningskonstens gudinna), ordflöde.

Svadecism (1. -detji'sm, av sanskr, sva, egen, och deca, land, trakt), nationell reformrörelse i Indien i början av 1900-t.

Svadilfare, nord. myt., ett jättehäst, fader till Sleipner.

Svafner, nord. myt., ett av Odens binamn.

Svaj, sjöv., ett fartyg, som ligger så att det kan svänga efter vind och ström, ligger på svaj.

Sval, nord. myt., en från Hvergelme strömmande underjordisk flod.

Svalbard, numera officiella namnet på Spetsbergen.

Svalin, nord. myt., solgudinnans sköld.

Svaljord (av norrländska sval, grässvål), norrländsk beteckning för åkerjord, som ligger i gräsvall.

Svallgrus, geol., av havsvågor bearbetat morängrus.

Svallkött, med., granulationsvävnad i överflöd.

Svalor, zool., se Chelidon, Hirundo och Ri-paria. Jfr Apus.

Svalting, bot., se Alisma.

Svalört, bot., namn på Ranunculus ficaria.

Svampatropi'n, kem., ett gift i flugsvamp.

Svampdosa, liten dosa, innehållande en svamp med luktvatten. Toalettartikel för damer under 1600- och 1700-t.

Swampies, eng. (1. soå'mpis), en indianstam.

Swamping, eng. (1. soå'mping, av swamp, sänka, överväldiga), massinsättning av nya medlemmar i en församling för att bryta majoritetens motstånd.

Svampkol (lat. carbo spongiæ), framställes genom förkolning av tvättsvamprester. Användes till avfärgningskol.

Swamps, eng. (1. soå'mps), sumptrakter.

Svanar, zool, se Cygninæ och Cygnus.

Svanbergi't, miner., ett slags kalknatronfos-fat och sulfat.

Swanboy, eng. (1. soå'nnbåj), ett slags mjukt och fint ylle- 1. bomullstyg.

Svanen (lat. Cy'gnus), astr., stjärnbild på n. hemisfären.

Svanen från Avon, binamn på skalden Shakespeare.

Svanesång, poetisk beteckning för en skalds avskedssång till liv och dikt.

Svanhals, trädg., en päronsort.

Svanhild, fornnordiskt kvinnonamn (av hildr, strid); nord. myt., Iduns moder.

Svanjungfrur, nord. myt., benämning på val-kyriorna, som troddes kunna anta svanhamn.

Svanriddaren, huvudpersonen i en saga från trakterna kring nedre Rhen, sedermera identifierad med Parcifals son, Lohengrin.

Svanssnigel, bot, se Vulpia.

Svante, fornsvenskt mansnamn (av svan 1. av sven, ung man, yngling).

Svantevit 1. Svantovit (av po. swienty^ helig, och wid, uppenbarelse), slav. myt., sol-och krigsguden.

Svanvit, nord. myt., Iduns syster.

Svaraj (av sanskr., sva, egen, och raj, styrelse), lösen för en indisk nationalrörelse i början av 1900-t. Jfr Svadeeism.

Svarta döden, dets. som Digerdöden.

Svarta jorden {ry. tjernosem), ytterst bördig jordart i s. Ryssland.

Svartalf er, se Alf, nord. myt.

Svarta maneret, se Mezzotinto gravyr en.

Svarta örns orden, Preussens förnämsta rid-darorden, stiftad 1701.

Svartbock, zool., se Antilope.

Svartbröder, dominikanermunkar.

Svartfötter, kanadensisk indianstam.

Svart glaskopf, dets. som psilomelan (se d. o.).

Svart häst (eng. dark horse), i politiken benämning på en okänd kandidat, som plötsligt framträder med stora utsikter att slå sina medtävlare.

Svarthö, hot., se Bartsia.

Svarthöfde, nord., myt., binamn till Surt.

Svartklint, hot., se Centaurea.

Svartkonst, dets. som Magi (se d. o.).

Svartkonstgravy'ren, se Mezzotintogravyren.

Svartkrita, kolhaltig lerskiffer.

Svartmunkar, dominikanermunkar.

Svartpoppel, hot., se Populus. — Svartrot, hot., se Scorzonera. — Svartsenap, hot., se Sinapis.

Svartsoppa, kokk., soppa av gåsens blod och krås m. m.

Svartskjorta, av klädedräkten föranledd benämning på fascist (se d. o.).

Svart strålning, fys., strålning från en absolut svart kropp.

Svarttall, hot., se Rinns.

Svart temperatur, fys., dets. som effektiv temperatur.

Svartvalnöt, är veden av den nordamerikanska Juglans nigra.

Svartvax, impregneringsämne av asfalt och tjära.

Sva'stika (sanskr., lyckobringande), indisk lyckobringande figur, som synes vara identisk med det förhistoriska s. k. hakkorset.

Svassa (av ty. schwatzen, prata, pladdra), pråla, skrävla.

Svasud, nord. myt., sommarens fader.

Svava = Svåva (se d. o.).

Svavel, kem., Sulphur, ett icke metalliskt grundämne, som i naturen förekommer dels i fritt tillstånd, dels i förening med metaller, dels i form av svavelsyrade sal-ter. Gediget svavel fås från Sicilien, Island, Västindien m. fl. länder. Brukas i medicinen och i tekniken. — Svavelalkohol, dets. som kolsvavla. — Svavelanti-mo'n, se Sulphuretum stihicum crudum. — Svavelbakterier, bakterier, som leva i vat-

ten och oxidera svavelväte, varvid svavel upplagras i cellerna. — Svavelbalsam be-redes av svavel, linolja och terpentin. Brukas vid förgyllning av porslin. — Svavelblomma, ett fint, gult pulver, som bildas, då svavelgas hastigt avkyles. — Svaveleter, se Eter. — Svavelfärgämnen, grupp av tjärfärgämnen. — Svaveljärn, se Sulphuretum ferrosum. — Svaveljod, se Sulphuretum iodi. — Svavelkalk-vätska 1. Kaliforniavätska, ett träd-besprutningsmedel. — Svavelkis, miner., en förening av svavel och järn, som brukas vid beredning av svavelsyra, järn-vitriol, alun, svavel m. m. — Svavellever, se Hepar sulphuris. — Svavelmjölk, se Sulphur præcipitatum. —• Svavelpredikant, predikant, som gärna hotar med dödsrikets alla kval för de icke troende och botfärdiga. — Svavelregn, regn, som avsätter ett gult slam (oftast frömjöl). — Svavelsalva, se Unguentum sulphuris com-positum. — Svavelsilver, en till färgen blåsvart förening av svavel med silver. Bildas å silver, då detta kommer i beröring med svavelhaltiga födoämnen. — Svavelsyra, en sur, frätande vätska, bere-des vanligen genom röstning av svavelkis. Brukas vid fabrikation av saltsyra, salpetersyra, soda och superfosfat, vid lys-oljors rening o. s. v. —• Svavelsyrlighet, en gasformig, färglös svaveloxid, som har stickande lukt och uppstår vid svavels förbränning i luft. Brukas bl. a. som desinfektionsmedel samt vid blekning av silke, ull och badsvampar. — Svavelväte, vätesvavla, svavelbunden vätgas, en vidrigt luktande, giftig gas, som brukas vid kemiska analyser.

Svavla, kem., negativt sulfhydrat.

S. V. B. E. E. V., förk. för lat. Si vales hene est; ego valeo, om du har hälsan så är det väl; jag mår bra.

Svea, svenskt kvinnonamn; även en personifikation av Sverige.

Svea, astr., en av småplaneterna (n:r 329).

Svealack, se Ripolin.

Sweater, eng. (1. soi'tö), tjock, stickad ylletröja, särskilt för sport.

Sweating system, eng. (1. soä'tting si'stöm), svettningssystem, arbetssystem med syfte att frampressa mesta möjliga arbete mot minsta möjliga lön.

Sveber, se Sv ev er.

Sveci'sm, svensk språkegendomlighet; efter-bildning i andra språk av svenska ordformer 1. uttryck.

Svedenborgiani'sm, den svenske mystikern Emanuel Swedenhorgs lära. — Svedenbor-gare, anhängare av denna lära.

Swedish intelligencer, eng. (1. soi'disj in-te'llidsjensö) , "svenska tidningen", en bok om trettioåriga kriget med ögonvittnens berättelser, utkommen i London 1632—34.

Svedjenäva, hot., se Geranium.

Sweepstake, eng. {1. soi'pste'k; av sweep, sopa, borttaga, och stake, insats), sportt., kapplöpning, där priset åstadkommes genom sammanskott av de tävlande.

Swee'rtia, bot., örtsläkte av fam, Gentiana'-ceæ. Innehåller medicinskt nyttiga bitterämnen. — S. caroline'nsis, ger amerikansk kolumborot. — S. chira'ta (Himalaya), är den mycket bittra chirettaörten.

Sweet ale, eng. (1. soi't ä'il), "sött öl", se Ale.

Sweet gum, se Liquidambar.

Sweet wood bark, se Kaskarillbark.

Sveigder, nordiskt konunganamn.

Svein, norsk namnform för Sven.

Svekoma'n (av mlat. sue'cus, svensk, och gr. mani'a, raseri, vurm), svenskhetssvär-mare, svenskhetsivrare.)(Fennoman. — S veko mani', svenskhets vurmeri, i Finland en svensk rörelse till förmån för den svenska kulturen.)(Fennoman i. —• Svekoma'nsk, som har avseende på svekomanien.

Sve'lto, ital., tonk., otvunget, livfullt.

Sven, fornsvenskt mansnamn, ung man, yngling. Buret av svenska och danska furstar. — Svena, latiniserad form av Sven.

Svenskluse'rn, hot., se Medicago.

Sventislaus, polskt mansnamn (av swienty, helig, och slawa, rykte, ära).

Svep, den plåt i en ångpanna, cistern 1. d., som utgör en cylindrisk yta.

Svephammare användes i koppar- och bleck-slageriet, är lika i båda ändar med halvcylindriska slag.

Sveriges väl. Oscar II :s valspråk fr. o. m. 27 okt. 1905.

Sve'rker, fornsvenskt mansnamn = Sverre (se följ. ord) 1. ock av Sviariki (Sverige). Buret av svenska konungar.

Sve'rre, fornnordiskt mansnamn, stolt, övermodig. Buret av en norsk konung. — Sverrissaga, norsk-isländsk

saga om kung Sverre.

Svessioner, ett galliskt folkförbund.

Svetici'sm, se Svecism.

Svettfrisel, med., dets., som Miliaria (se d. o.).

Svettningssystemet, se Sweating system.

Sve'ver, en germansk folkstam.

Sviagris, nord. sag., UpDsalakonungen Adils' dyrbara ring, som Rolf Krake berövade honom.

Sviar, isl., Svear.

Svi'bel (av ty. zwiebeln, i betydelsen gå illa åt någon), boktr., i oordning bragta boktrycksstilar. — Svi'bla, bringa boktrycksstilar i oordning.

Svice'nt, ett slags röktobak från den västindiska ön S :t Vincent.

Svi'ckel (ty. Zwickel) = Pendentiv (se d. o.).

Swiete'nia, bot., trädsläkte av fam. Melia'-ceæ i tropiska Amerika. — S. Mahago'm, mahogny trädet, ger det bekanta, värdefulla snickeri virket "mahogny" samt en art acajougummi.

Svikta (holl. zwichten), sjöv., hopnaja vanten 1. hopsnöra segel med grovt tågvirke.

Svinbalsam, se Baume de couchon och Tetra-gastris.

Svinbröd, bot, annat namn på älggräs. Se Spiræa.

Swine plague, eng. (1. svajn plagg), veter., svinpest.

Svinfjädrar, krigsk., järnspetsar för plank och pallisader till förhindrande av överklättring.

Swing, eng. (1. soi^ng), sportt., rundslag i boxning.

Svingel, bot., se Bromus och Festuca.

Svinmolla, Svinmålla, bot., se Chenopodium. — Svinrot, bot., se Scorzonera. — Svintistel, bot., se Sonchus.

Svioner, ett av den romerske historieskrivaren Ta'citus omtalat folk (troligen svearna) .

Svipal, nord. myt., ett av Odens binamn.

Svi'pdag, nord. myt.. Groas son, som efter många hinder äktade Menglad.

Svipul, nord. myt., en av valkyriorna.

Svirvel, vanligt namn på fiskredskapet drag.

Sviskon, frukterna av plommonträdet Pru'-nus æcono'mica, som odlas företrädesvis i Österrike och Turkiet.

Svit {fr. suite), följe (särskilt furstliga personers); följd, ordnad följd, rad; tonk., en följd av danser, lånade från olika nationer; en följd av andra musikstycken för full orkester.

Svi'ta, ry., en kappa med kapuschong, som bäres av herdarna i s. Ryssland.

Svi'thiod (isl. Svipjöd, av svi'ar, svear, och l)j6ö, folk), eg. svea folk; Svea rike; benämning på Sverige.

Svi'vel (av eng. swivel, lekande), ett slags drag för fiske.

Svja'toj, ry., helig.

Svod, ry., överensstämmelse. — Svod zako'-nov, ryska la.s:boken av 1835.

S. v. p., förk. för fr. Sil vous platt, om ni behagar.

S. v. v., förk. för lat. sit venia verbo, må uttrycket tillåtas.

Svung, se Schvung.

Svyck 1. Zwyck, studentslanguttryck för dryckeslag, examensfest, "hippa".

Svåra stången, sjöv., märsstången.

Svàsud = Svasad (se d. o.).

Svàva, se Sigrun.

Sväll, se Sörpning.

Svärdsdans, dansk., dans med svärd i hand hos greker och romare.

Svärdslilja, bot., se Iris.

Svärdsriddarorden, en andlig riddarorden, stiftad i Riga och stadfäst i början av 1200-t.

Sybari't (gr. sybarites), eg. invånare i den för sin yppighet och sitt frosseri ryktbara grekiska staden Sy'baris i s. Italien; väl-lusting, vekling, frossare. — Sybari'tisk, yppig, vällustig, vèklig, frossande.1286

Sy'cosis, lat (av gr, sy'kon, fikon), med., en företrädesvis i skägget förekommande hudsjukdom, som förorsakas av parasitsvampar.

Sydenhams choræ'a, med., en form av danssjuka.

SydOhavsarrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Sydsken, se Aurora australis.

Syenft, petrogr., en eruptiv bergart, vars väsentliga beståndsdelar äro ortoklas och hornblände. — Syenitgrani't, petrogr., övergångsform mellan hornbländesyenit och granit. — Syenitporfy'r, petrogr., kvartsfri porfyr.

Syffisans, se Suffisans.

Syfilidofobi', Syfilidografi', Syfilidologi' m. fl. se under följ. ord.

Sy'filis, gr. {lat. mo'rhus ga'llicus 1. lu'es vene'rea, ty. Lustseuche, eng. venereal disease, fr. ve'role), med., en smittsam, kronisk könssjukdom. — S. conge'nita, medfödd syfilis. — S. d'emblée {fr., 1. -dangble'), syfilis utan känd primärsmitta. — S. heredita'ria, ärftlig syfilis, d. v. s. medfödd syfilis. — Syfilisa-tio'n, ympning med syfiiisgift i kurativt 1. förebyggande syfte. — Syfili'tiker, person, som lider avr syfilis. — Syfili'tisk, som har avseende på syfilis; som är behäftad med denna sjukdom. — Syfilidofobi' (av gr. fo[bos, fruktan), skräck för syfilis. — Syfilidografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över syfilis. — Syfilidoklinfk, kurhus (se d, o.). — Syfilidologi' 1. Sy filologi' (av gr. lo'gos, lära), läran om syfilis; även läran om veneriska sjukdomar i allm. — Syfiloi'der, vissa endemiska hudsjukdomar, som antagas bero på urartad syfilis. — Syfilo'm, syfilitisk nybildning. — Sy filomani', dets. som Syfilidofobi (se d. o.).

Syjett {1. -sjä'tt), se Sujett.

Sykofa'nt {gr. sykofa'ntes, av sy'kon, fikon, och fainein, göra kunnig, visa, angiva), urspr. en person, som angav dem, vilka sålde 1. utförde oförtullade fikon från Ättika; falsk angivare. — Sykofanti', falsk angivelse, penningutpressning. — Syko-fa'ntisk, förrädisk, baktalande.

Syko'm(a), gr. (av sy'kon, fikon), med., fikonvårta, en fikonlik utväxt.

Sykomoren {1. -må'r-), hot., mullbärsfikonträdet, Fi'cus sycomo'rus, inhemskt i Nordafrika och Palestina, har välsmakande frukter.

Sykomorlönn, hot., se Acer.

Sykorin, Sykose {1. -kå's), dets. som Sacka-rin (se d. o.).

Syko'sis, med., svampsjukdom i huden.

Syl-, se syn-.

Sylf, manlig luftande, Sylfi'd {fr. sylphe, mlat. sy'lpha), kvinnlig luftande (jfr Ele-mentarer), fig., späd, luftig, graciös kvinnogestalt. — Sylfi'disk, som har avseende på 1. liknar en sylfid.

Sylg, nord. myt., en ur brunnen Hvergelme strömmande underjordsflod.

Syll, liggande bottenbjälke i väggar; underlag för järnvägsskenor.

Sy'llaba, lat., stavelse. — S. a'nceps, se An-ceps. — Syllaba'rium, abcbok. — Sylla-be'ra, stava. — Sylla'bisk, tonk., kallas en sång, i vilken varje not motsvaras av en stavelse.)(Melismatisk. — Sylla-bisk skrift, stundom Syllaba'risk skrift, stavelseskrift. — Sy'llabus, översikt, förteckning; den av påven Pius IX 1864 offentliggjorda förteckningen över vår tids förnämsta "irrläror".

Sylle'psis, gr., talk., sammanfattning, användning av ett ord i på samma gång egentlig och figurlig mening.

Syllogise'ra, se under följ. ord.

Syllogi'sm {lat. syllogi'smus, gr. syllogis-mo's), log., slutledning. — Syllogi'smus cornu'tus, lat., hornslut (se d. o.). — Syllo-gisti'k, slutledningslära. — Syllogi'stisk, hörande till en slutledning. — Syllogise'ra, göra slutledningar.

Syllsvamp, hot., se Lentinus.

Sylta, Malmsylta, hergsv., malmgrus, som avsmulas vid brytningen och uppblandas med jord och lera, vilka frånskiljas genom vaskning.

Sylvani't, miner., ett mineral, som består av guld, silver och tellur.

Sylve'ster, romerskt mansnamn (av lat. sy'lva, skog). Buret av tre påvar. Namn på den 31 december, påven Sylvester I:s dödsdag. — Sylvesterafton, nyårsafton. — Sylvesters orden, se Gyllene sporren.

Sylvestre'n, kem., en terpen i barrolja av bergtallen {Pi'nus monta'na).

Sy'lvia, zooL, trädgårdssångarsläktet, hör till tättingarnas ordninp*. Jfr Sylvius.

Sylvi'idæ, zool., fågelfamiljen Sångare.

Sylvfn, miner., naturligt klorkalium. — Syl-vini't, miner., blandningar av sylvin och klornatrium.

Syl viska gropen, anat., se Fissura cerehro lateralis.

Sy'lvius, romerskt mansnamn (av lat. sy'lva, skog). Motsvarar kvinnonamnet Sy'lvia.

Sylört, hot., se Suhularia.

Sym-, se Syn-.

Symbio'nt, se följ. ord.

Symbio's {gr. symhiosis, av syUy tillsammans, och hios, liv), hiol., mellan två 1. flera olika organismer förekommande samliv till ömsesidig nytta. — Symbio'nter, kallas de parter, som leva i symbios.

Symbiotro'f, hot., kallas en växt, som helst lever i symbios med en annan, t. ex. ärtväxterna med Bacillus radici'cola.

Symble'faron (av gr. syn. tillsammans, och bWpharon, ögonlock), kirurg., ögonlockens och ögonglobens sammanväxning.

Symbo'l {lat. sy'mholum, gr. sy'mholon), urspr. igenkänningstecken; sinnebild, sinnligt tecken för ett begrepp; mat.,Symfili—Symplegader

tecken för en storhet 1. en operation. — Sy'mbolum, pl. Sy'mbola (jfr föreg. ord), bekännelseskrift. — Symbolum aposto'li-cum, apostoliska trosbekännelsen. — S. Athanasia'num, Athanasianska symbolum (se d. o.). — S. fi'dei, trosbekännelsen. — S. nicæ'num, se Nicenska bekännelsen. — S. Quiqu'nque (efter begynnelseordet), Athanasianska symbolum, — Symboli'k, läran om symbolerna 1. sinnebilderna (särskilt de religiösa); läran om ett kyrkosamfunds bekännelseskrifter. — Symbolise'ra, bruka symboler, framställa något i sinnebilder; vara sinnebild av, föreställa. — Symbo'lisk, sinnebildlig, bildlig. — Symboliska böcker och Symbola, vissa av de kristna kyrkosamfundens bekännelseskrifter. — SymboIi'sm, en från Frankrike härstammande konst- och litteraturriktning, som avser att framställa, icke verkligheten, utan endast dennas intryck på konstnären 1. skalden. — SymboIi'ster, anhängare av symbolismen. — Symboli'stisk, som innebär symbolism.

Symfili', gr., ömsesidig vänskap; zool., samliv i naturen mellan olika djurarter.

Sy'mfona, gr., medljudande, konsonant.

Symfoni' (gr. symfonia) 1. Sinfoni'a, ital., eg. samljud; tonk., ett av flera satser bestående musikstycke för hel orkester. — Sinfonia ero'ica, ett tonstycke av krigisk karaktär. —• Symfonikanta't = Odesymfoni (se d. o.). — Symfo'mker, symfonitonsättare. — Symfo'nisk, samljudande; som har avseende på 1. tillhör en symfoni. — Symfonisk dikt 1. Programsymfoni, musikstycke för orkester, vilket avser att efter ett bestämt program, uttryckt genom ett motto, ett par versrader 1. d., måla en naturtilldragelse, en sinnesstämning o. s. v.

Symfy's {gr. sy'mfysis), anat., sammanväx-ning, benförening. — Sy'mfysis pu'bis, blygdfogen. — Symfyseotomi' (av gr. tome', snitt), förlossningsoperation, varvid blygdfogen genomskäres. — Symfy'-tisk, som befrämjar sammanväxning.

Symmachi', se Symmaki.

Sy'mmachus, romerskt mansnamn.

Symmaki' (gr. symmachi'a, av syn, tillsammans, och ma'che, strid), försvars- 1. krigsförbund.

Symmers hypotes, Symmers teori, fys., utsäger att i en oelektrisk kropp finnes lika mängder positiv och negativ elektricitet. Elektricering beror på åtskiljande av de båda sorterna.

Symmetri' (gr. symmetria)^ överensstämmelse mellan delarna av ett helt, regelbundenhet. Jfr Proportion. — Symmetriaxel, en mot en kristalls symmetriplan vinkel-rät linje. — Symmetriplan, plan, efter vilket en kristall kan uppdelas i symmetriska delar. — Symmetriregeln, språklig regel, som säger, att motsvarande delar av en

framställning båda få likartade uttryckssätt. — Symme'trisk, överensstämmande med, bildad i överensstämmelse med lagarna för symmetrien.

Symmori'a, gr., de tjugu korporationer, som i Aten hade att uppta förmögenhetsskatten.

Sympate'tisk, se under Sympati.

Sympa'thicus, Sympathicus ne'rvus, se Sympatiska nerven.

Sympati' (gr. medkänsla, del-

tagande; likstämmighet i lynne, känslor, förnimmelser m. m.; dragning till, böjelse för någon likstämmig person.) (Antipati; fysiol., den samverkan mellan skilda organ, som gör, att en förändring hos det ena inverkar på det andra. — Sympa-tici'sm, med., symtombild. — Sympati-cotoni', med., stegrad spänning hos nervus sympathicus. — Sympathicus-spott, tjock spottavsöndring vid retning av nervus sympathicus. — Sympatikur, försök att bota sjukdomar medelst en föregiven hemlighetsfull kraft (sympati), genom signerier, hemliga läkemedel o. s. v. — Sympa-tise'ra, känna lika, hysa sympati. — Sympatiska nerven (lat. ne'rvus sympa'thi-cus), anat., den del av nervsystemet, som reglerar det vegetativa livets funktioner andningen, blodomloppet, matsmältningen och

avsöndringarna. — Sympatistrejk, se Strejk. —• Sympate'tisk, som har medkänsla, deltagande för. — Sympatetiskt bläck, till skrivning brukad vätska, vars skrift blir synlig, först då papperet uppvärmes 1. underkastas annan lämplig behandling.

Sympatikektomi', med., avlägsnande av sympathicus genom operation.

Sympe'psis, gr., fysiol., eg. sammankokning; matsmältning.

Sympeta'læ 1. Sympeta'ler, hot., växtklass av dikotyledonerna, omfattande växter med dubbelt hylle och sambladig blomkrona.

Sympho'nia, hot., se Maconaträd.

Sympho'nia, tonk., medeltida namn på liran.

Symphonfaci, lat., medlemmar av ett romerskt musikkapell 1. en kör.

Symphonie, fr. (1. sängfåni'), symfoni. — S. concertante (1. - kångserta'ngt), symfoni med två 1. flera soloinstrument konsertmässigt behandlade.

Symphorica'rpus, bot., se Lonicera symphori-carpus.

Symphys m. fl., se Symfys.

Sy'mphytum, bot., vallört, förr som foderväxter (och prydnadsväxter) odlat släkte av fam. Borragina'ceæ. Högväxta, sträva örter med blå blommor. — S. a'sperum, taggvallört. — S. ojfficina'le, vallört.

Sympiezome'ter (av gr. sympie'zein, sammanpressa), fys., ett slags barometer.

Symplega'der, gr. myt., två vid inloppet till Svarta havet belägna klippor, vilka genom1288

att slå tillsammans krossade mellan dem passerande fartyg.

Symple'gma, pL Symple'gmata, gr, (av sympWkein, sammanfläta), bildstod, föreställande personer, inbegripna i kamp (t. ex. Laokoongruppen); bröstbilder av flera personer på samma mynt.

Symploca'ceæ, hot., växtfamilj av serien Ehena'les, i tropiska och subtropiska länder. — Sy'mplocos, växtsläkte av fam. Symploca'ceæ. — S. racemo'sa, lotusbark, innehåller alkaloider och användes i Ostindien som läkemedel. — S. tincto'ria, lämnar ett gult färgämne. Flera sydamerikanska arter lämna välsmakande matte (congonha).

Sy'mploce, lat. {gr. symploke, av symple'-kein, sammanfläta), talk., retorisk figur, som består däri, att på flera efter varandra framställda frågor gives samma svar.

Sympo'dia (av gr. syn, tillsammans, och pus, gen. podo's, fot) = Sirenbildning (se d. o.).

— Sympo'dion, hot., förgrening. — Sym-podia'1, som har med förgrening och skott-bildning att göra.

Symposia'rk, Symposia'st, se under följ. ord.

Sympo'sion 1. Sympo'sium (av gr. sympi'-nein, dricka tillsammans), gille, gästabud, dryckeslag. — Symposia'rk (gr. sympo-sia'rchos), ledare av ett dryckeslag. — Symposia'st, deltagare i ett dryckeslag, gäst.

Sympto'm 1. Symto'm {gr. sy'mptoma, tillfällighet, tillstötning), tecken, kännetecken, yttring; med., yttring av en sjukdom.

— Symptomkomple'x, sammanställning av en serie symtom. — Symptoma'tisk 1. Symtomatisk, som har avseende på symtom. — Symptomatisk verkan, med., som undanröjer symtomen men ej sjukdomen.

— Symptomatologi' 1. Symtomatologi (av gr. Wgos, lära), symtomlära.

Sy'mpus, mec?., missfoster med nedre extre-miteterna sammanvuxna till ett.

Syn-, framför 1: Syl-, framför b, m, p; Sym-, framför s, z: Sy-, gr., i sammansättningar: med, tillsammans, tillika, gemensamt.

Syn, nord. myt., rättegångens gudinna.

Synade'lfus, med., missfoster med dubbla extremitetpar från gemensam kropp.

Synæ'resis, se Syneresis.

Sy'nagoga {gr. synagoge', av syna'gein, sammanföra, sammanbringa, församla), namn på judiska tempel. — Synago'ga, en personifikation av judendomen.

Syna'ktika, gr., pL, med., sammandragande medel.

Synale'fe, gr., dets. som Eleision och Krasis (se d. o.).

Synanachro'sis, gr., med., smitta genom beröring. — Synanastomo'sis, blodkärlens förening med 1. inmynnande i varandra.

Syna'nche, gr. (av syn, med, och anche'in, sammansnöra), Tned., förr benämning på

den kvävande känslan vid strupinflamma-tion, strypsjuka m. fl. halssjukdomar.

Syna'ndreæ, lat. (av gr. syn., tillsammans och andre'ios, manlig), pl, hot., växter med sinsemellan förenade ståndare. — Syna'ndrisk kallas en så beskaffad växt.

Syna'nthe, hot., växtserie bland monokotyle-donerna, omfattar fam. Cyclantha'ceæ.

Synanthe'ræ, hot., syn. Compositæ (se d. o.).

Syna'ps (av gr. ha'ptein, förena), anat., förbindelsen mellan två neuroner (se d. o.).

Syna'psis, hot, kärndelning.

Synapta's = Émulsin (se d. o.).

Synarki' (av gr. syn, med, och a'rchein,, härska), medregentskap, samfälld regering.

Synarthro's 1. Synarthro'sis, gr., anat., orörlig benförening, benfog. — Synarthræ'sis, med., samling av safter på ett ställe.

Synaspl'sm (av gr. aspi's, sköld), "sköldförening", formering av fotfolket i den grekiska hären, varvid avdelningen sam-manslöt sig och yttersta ledet satte sköldarna mot varandra.

Synasy'nmotor, tekn., en självmatande, synkroniserad asynkronmotor med normal trefaslindning jämte en kommutatorför-sedd lindning, från vilken, när rotorn uppnått det synkrona varvtalet, likström uttages och tillföres statorlindningen.

Synaxa'rium, pl. Synaxa'ria (av gr. sy'naxis, församling), skildringar av helgons liv, som vid gudstjänsten upplästes för församlingen.

Synbana, anat., den nervbana, som överfor synintrycken från ögat till hjärnan.

Synbåge, astr. Det minimidjup solen måste ha under horisonten för att en viss himlakropp skall synas för blotta ögat, kallas dess synbåge.

Syncentrum, fysioL, perceptionscentrum för synen.

Synce'phalus (av gr. syn, tillsammans, och kefale', huvud) , med., dubbelmissfoster med huvud, hals och bröst sammanvuxna.

Sy'nchysis, gr., sammangjutning; med., ett slags upplösning av ögats glaskropp. — S. scinti'llans, uppträdandet av glittrande (kolesterin-) kristaller i öp-ats glaskropp.

Synchy'trium, hot., svampsläkte, som bl. a. förorsakar potatiskräfta {S. endohWti-cum).

Syncytio'm 1. Chorionepitelio'm, med,, kräft-artad svulst, utgående från epitelbekläd-naden på fostrets chorionfransar.

Syncy'tium (av gr. ky'tos, cell), hiol., proto-plasmamassor med många kärnor, som stundom uppträda vid kärndelning.

Syndabock, se Asasel.

Syndaktyli' (av gr. da'ktylos, finger), anat., missbildning genom sammanväxning av fingrar 1. tår.

Sy'ndesis, gr., sammanbindning, förening. — Syndesmologi', läran om ligament o. d. Jfr Desmolopi. — Sy'ndesmos, fast föreninp-av bendelar medelst bindväv (t. ex. vidSyndetikon—Synkrisis

1289

ofullständig benläkning). — Synde'smus {gr, sy'ndesmos), förening, förbindelse; anat., sena, ledband.

Synde'tikon, gr. (av syndeHn, sammanbinda, förena), ett slags starkt, flytande lim, till lagning av porslin o. d.

Syndikalism (av fr. syndicat, syndikat), revolutionär arbetarrörelse, som vill samla alla löntagare, oavsett partipolitisk uppfattning, i "ekonomiska klasskampsorganisationer". — Syndikalfst, anhängare av syndikalismen.

Syiidika't, se under följ. ord.

Sy'ndikus (gr. sy'ndikos), jur., ombudsman för ett samfund 1. en korporation. — Syn-dika't, en syudikus' fullmakt; hans ämbete 1. värdighet; handelst., konsortium (se d. o.); styrande kommitté inom ett konsortium.

Syndro'm (av gr. syndrome', sammanlöpande), sammanträffande av flera omständigheter; med., sammanträffande av flera sjukdomstecken.

Synechi', se Syneki.

Syne'drioii, Syne'drium = Sayihedrin (se d. o.).

Synekdoke', gr., talk., retorisk figur, varvid släktet sättes i st. f. arten, delen för det hela, konkret för abstrakt o. s. v. 1. tvärtom.

Syneki' (av gr. syn, tillsammans, och e'chein, hålla fast), sammanhang; med., samman-växning mellan ögats regnbågshinna och hornhinnan 1. linskapseln.

Synekologi', bot., läran om växtformationerna.

Synektri' (av gr. echtro's, fiende), zooL, det förhållande som råder mellan vissa snyltgäster i myrornas bon och värddjuren. De förra leva som rovdjur på de senares avkomma.

Synemme'non, gr., se Tetrakord.

Syne'resis (lat. synæ'resis, gr. synairesis), språkv., sammandragning, särskilt av två vokaler i ett ord till en.

Synerge't, Synerge'tisk, gr., samverkande, medverkande. Se följ. ord.

Synergi' (gr. synergi'a), medverkan, hjälp. — Synergi'sm, läran att det för människans omvändelse fordras hennes egen kraftiga medverkan och ej endast den gudomliga nåden. — Synergi'st, anhängare av synergismen. —• Synergi'ster, anat., samverkande muskler. — Synergi'stisk, som angår synergismen. — Synergistiska striden, en i Tyskland år 1555 uppblossande strid om synergismen.

Synestesi' (gr. synai'stesis), psykol., med-förnimmelse, dets. som sinnesanalogi.

Syngenesfa 1. Syngene'sia (av gr. syn, tillsammans, och ge'nesis, ursprung), hot., nittonde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, som hava ståndarknap-pama förenade till ett rör. — Syngene-si'st, växt, som tillhör Syngenesia. —

Syngene'tisk, geol., bergart, t. ex. malm, som är bildad samtidigt med omgivande bergart.

SyngIo'sse (av gr. syn, gemensam, och gWssa, tunga, språk), gemensamt språk; undersökning av sambandet mellan ett språks begrepp och uttrycksformer; åsikten att alla språk hava ett gemensamt ursprung.

Syngna'thidæ, Synentogna'thi, zool., kantnålar. —• Syngna'thus, kantnålsläktet.

Syni'zesis, gr., anat., slutna pupiller.

Synize'sis, gr., spràkv., blott i uttalet (ej i skrift) iakttagen sammansmältning av två självljud. Jfr Kr asis.

Synka'ntus, med., ärrig sammanväxning i ögonlocksvinklarna.

Synklfn 1. Synklina'1 (av gr. syn, tillsammans, och klinein, luta), geol., skålformig (skikt ställning).

Synkondro's (av gr. syn, tillsammans, och ko'ndros, brosk) = Symfys (se d. o.). — Synkondrotomi' (av gr. tome', snitt)., kirurg., operation av blygdbenet vid svåra förlossningar.

Synko'p, Synkopa'lfeber m. fl., se under följ. ord.

Sy'nkope (gr. synkope', av synko'ptein, slå, hugga; avkorta, sammandraga), språkv., bortkastandet av en vokal 1. en stavelse inuti ett ord; tonk., synkop, sammandragning av en obetonad, svag taktdel med en efterföljande betonad; med., vanmakt, svimning. —• Synkope'ra, sammandraga, förkorta ord. — Synkopi'st, ordförkortare. — Synkopa'lfeber, med., feberanfall jämte svimningar. — Synkopalmedel, medel mot svimning.

Synkra'sis, gr., blandning.

Synkrati' (av gr. syn, tillsammans, och kra-te'ia, välde), medregering, samvälde; särskilt folkets inflytande på regeringen genom självvalda ombud. — Synkra'tisk, medhärskande.

Synkreti'sm (av gr. syn, tillsammans, och kreti'zein, tala kretiska, d. v. s. leva i strid och kiv), sammanblandning, sammansmältning (särskilt av olika meningar); den av den tyske teologen Calixtus (d. 1656) förfäktade åsikten, att de olika kristna kyrkosamfunden borde sammansluta sig och återgå till de fem första sek-lens symboliska bestämmelser. — Syn-kretfst, medlare mellan olika trosbekän-nare; anhängare av synkretismen. — Syn-kretistisk, sammanjämkande, förenande, medlande. — Synkretistiska striden, striden om synkretismen 1. den av Calixtus förkunnade läran. — Synkretistisk kasus, språkv., kasusform i ett språk, som uppkommit genom sammman smältning av flera förut bestående.

Synkri'sis, gr., förening, blandning; jämförande sammanställning. — Synkrftisk, jämförande, sammanställande.

Synkro'n, se följ. ord.

Synkroni'sm (av gr, syn, tillsammans, och kro'nos, tid), samtidighet; i historien sammanställning av samtidiga händelser och personer. — Synkro'n 1. Synkroni'stisk, samtidig. — Synkronistisk metod, inom historieskrivningen sättet att framställa samtidiga, till olika folk och land hörande personer och tilldragelser bredvid varandra. —• Synkronistiska tabeller, historiska tabeller, där samtidiga, till olika land och folk hörande personer och tilldragelser äro framställda bredvid varandra i kolumner. — Synkronise'ra, åvägabringa samtidighet. — Synkronosko'p, instrument för att bringa växelströmsapparater att löpa lika fort; instrument för synkronisering av elektromotorer.

Synnevro'sis, gr, (av syn, med, och nevron, sena), med., benens förening medelst senor och ligament.

Sy'nocha 1. Sy'nochus, gr,, med,, en ihållande, hela tiden ungefär lika stark feber.

Syno'd {gr, sy'nodos, av syn, tillsammans, och hodo's, väg), förening; prästförening; sammankomst, särskilt för kyrkliga angelägenheter; kyrkomöte. — Heliga synoden, högsta myndigheten inom Rysslands statskyrka. —• Synoda'l, som angår en synod. — Synoda'lakter, för särskilda stift gällande förordningar. — Synodal-författning 1. Synodalordning, en fri kyrkoförfattning, som består däri, att de kyrkliga ärendena förvaltas av både präster och lekmän. Kallas även presbyterial-författning, — Syno'disk, astr,, säges en himlakropps omloppstid vara i

förhållande till solen. — S. månad, månens fullständiga omloppstid, från den ena nymånen till den andra, 1. 29 dagar, 12 timmar och 44 minuter.

Syno'fores, anat., i varandra övergående ögonbryn.

Synoftalmi' 1. Cyklopi', anat,, missbildning med ett öga.

Synony'm (av gr, syn, tillsammans, och o'norna, namn), eg. liknämning; liktydig; liktydigt ord. —• Synonymi', liktydighet; talk,, retorisk figur, där flera liktydiga ord nämnas efter varandra. — Synony-mi'k, vetenskapen om liktydiga ord. — Synonymi'st, synonymförklarare, synony-mikförfattare.

Synopsi 1. Fotfsm, psykoL, form av synestesi inom synsinnet.

Syno'psis, gr,, eg. samseende, samskådning; översikt; överskådlig sammanfattning; översiktlig sammanställning av skrifter om samma ämne, t. ex. de för evange-listema Matteus, Markus och Lukas gemensamma berättelserna om Kristus. — Syno'ptikerna, benämning på de tre nämnda evangelisterna. — Syno'ptisk, kortfattad, sammanträngd, översiktlig. — Synoptiska evangelierna, Matteus* Mar-

kus' och Lukas' evangelier. — Synoptisk karta, meteor,, geografisk karta, där de väderleksförhållanden, som vid en given tidpunkt rått över hela området, utmärkas genom linjer o. a. tecken. — S. metod, meteor,, metod som åskådliggör samtidiga iakttagelser.

Synosto's, anat,, benförbindelse mellan tvenne ben.

Synoti', anat,, båda öronen hopflytande i medellinjen, vid medfödd brist på käke.

Syno'tus, zooL, se Barbastella,

Syno'via (av gr, syn, tillsammans, och lat, o'vum, ägg), anat,, den vätska, som håller ledgångarna fuktiga och glatta. Kallas ledvatten, då den förekommer ymnigare.

— Synovia'1, som hör till ledgångarnas innerhinna. — Synovia'lhinna, -membran 1. -kapsel, ledgångamas innerhinna, som avsöndrar nämnda vätska. — Synovi't, inflammation i synovialhinnan.

Synpurpur, fysioL, färgämne i ögats Ijus-percipierande sinnesepitel.

SynsarWsis 1. Sysarko'sis, gr,, med,, förening av köttiga delar; förening av ben genom köttiga delar.

Synsynkro'nmotor, tekn,, synkronmotor med roterande stator, vars startmoment är lika med maximala vridningsmomentet.

Sy'ntagma, gr, (av synta'ssein, ordna, sammansätta) , sammanställning, anordning; samling av systematiskt ordnade skrifter, anmärkningar m. m. —• Syntagma'tiker, samlare, sammanställare. — Syntagma'-tisk, sammanställd, ordnad.

Synta'ktisk, se under följ. ord.

Synta'x (av ö^r. sy'ntaxis, sammanställning), språkv,, satslära. — Synta'ktisk, sammanställande, ordnande; till syntaxen hörande.

Synte'ktisk {gr, syntektiko's), med,, tärande.

— Syntektiko'pyra, tvinsot. — Synte'xis, borttvinande, tvinsot.

Synteno'sis, gr, (av te'non, band, sena), anat,, förening genom ledband.

Syntere'sis, gr,, med,, hälsans bevarande. — —> Synteretfk, konsten att bibehålla hälsan.

Synte's {gr, sy'nthesis, av syntithe'nai, sammansätta) , sammansättning, sammanställning, sammanbindning; log,, metoden att ur det allmänna söka förklara det särskilda.) (Analys; kem,, framställning av kemiska föreningar av enklare sådana 1. av grundämnena. — Synte'tisk, sammansättande, sammanställande, sammanbindande.)(Analytisk. — Syntetiska bevis, se Deduktiva bevis, — Syntetisk metod = Syntes, log, (se ovan). — Syntetister,

se Dekadenter,

Synte'xis, se under Syntektisk,

Synthe'ma, gr,, avtal, fördrag, kontrakt; överenskommen skrift, chifferskrift. — Synthematograffk, konsten att skriva med chifferskrift.

Sy'ntipas, östromersk folkbok^ motsvarandeSyntomi—Syrup

den västerländska sagan om Sju vise mästare.

Syntomi' (av gr, synte'mnein, avskära), talk., kort, sammanträngt uttryckssätt.

Syntoni'ner, kem., acidalbuminater.

Syntoniskt komma = Didymiskt komma (se d. o.).

Synto'nosfärger, temperafärger, som även innehålla gummi. Se Temperamålning.

Synusia'ster (av gr. synusia'zein, vara tillsammans) , pl., en sekt, som antog, att den gudomliga och den mänskliga naturen voro sammanblandade hos Kristus.

Synzo'isk (av gr. syn, med, och zo'on, djur), zool., växter med anordningar för frönas spridning genom djur.

Sype'rb — Superb (se d. o.).

Sy'philis, se Syfilis.

Syphilo'm = Gumma (se d. o.).

Syr-, se även Sur-.

Syr, nord. myt., ett av Fröjas binamn.

Syra, bot, se Rumex.

Syra, kem., en vätehaltig förening, som ger salter, då den utbyter väte mot positiva radikaler.

Syre, kem., Oxyge'nium, ett icke metalliskt grundämne, som förekommer i luften blandat med kvävgas och i vattnet förenat med väte samt utgör en beståndsdel av de flesta organiska och oorganiska kroppar. Föreningar mellan syre o. a. kroppar kallas vanligen oxider.

Syrealizarfnblåsvart, kem., ett surt azofärg-ämne för ull.

Syrealizari'nblått., kem., ett surt antrakinon-färgämne för ull.

Syrealizarfnbrunt, kem., surt azofärgämne för ull.

Syrealizari'nfärger, dets. som Antracen-kromfärger (se d. o.).

Syrealizarfnrött, Syrealizarinsvart och Sy-realizarinviolett, kem., sura azofärgämnen för ull.

Syreanhydri'd, kem., återstoden av en syra sedan vatten avspjälkats; oxid, som med vatten ger en syra.

Syredextrin 1. Syregummi, dextrin framställt genom inverkan av syra på stärkelse.

Syrefast järn, kiselrikt gjutjärn med 6—18 % kisel.

Syregult, kem., se Tartrazin.

Syre'n, bot., Syri'nga, ett till isim. Olea'ceæ hörande buskskläkte med vita 1. violetta, välluktande blomklasar. Anses härstamma från Orienten. Se Syringa.

Sy'rer, inv. i Syrien. — Sy'riska kristna, kristna, som hava syriskt kyrkospråk (jakobiter, maroniter och Tomas-kristna); även namn på nestorianerna. — S. språket tillhör den semitiska språkstammen.

Syrerosami'n, se Violamin.

Syresalter, Syresyror, kem., salter och syror, som innehålla syre.

Syrfällning, skogsh., avverkning under som-

maren, varefter träden få ligga med bibehållna kronor.

Syrgas, kem., dets. som Syre (se d. o.).

Syri'asis = Elefantiasis (se d. o.).

Syri'gmus, gr., med., susning i öronen.

Syri'nga, bot., odlat busksläkte, tillhörande fam. Olea'ceæ. — S. chine'nsis 1. S. pe'r-sica, persisk syren. — S. josikæ'a, ungersk syren, nästan luktlös. — S. vulga'ris, syren.

Syringoadeno'm, Syringobulbi', Syringo-myeli', Syringoto'm, Syringotomi', se under följ. ord.

Sy'rinx, gr., tonk., rörpipa, herdeflöjt, Pan-flöjt, urgammalt blåsinstrument, bestående av flera olika långa rör, fästa bredvid varandra; gr. myt., en najad, som flydde för Pan och blev förvandlad till ett vassrör, av vilket skogsguden förfärdigade herdeflöjten; med., fistel. — Syri'nga, lat., syren (se d. o.). — Syringo-, i sammansättningar liktydigt med blåsa 1. biås-formad. — Syringoadeno'm, med., körtelsvulster med större blåslika rum. — Syringobulbi' 1. Syringomyeli', medfödd missbildning hos ryggmärgen, som bakom centralkanalen har ett hålrum av växlande läge. — Syringotomi' (av gr. tome', snitt), kir., operation av en analfistel. — Sy-ringoto'm, ett vid dylika operationer fordom brukligt instrument.

Sy'riska kristna. Syriska språket, se under Syrer.

Syrjä'ner 1. Komi, se Permiska folk.

Syrkupp, Syrkuppa, se Surcoup.

Syrlighet, kem., den syrefattigare av ett grundämnes syresyror.

Syrma, lång, släpande dräkt, som för att ge gestalten värdighet bars av personer i det grekiska dramat.

Sy'rmium, zooL, nattugglor.

Syrnumerä'r — Sumumerär (se d. o.).

Sy'rphidæ, zool., blomflugor, en familj tvåvingar.

Syrprene'ra, Syrprena'nt, Syrpri's, se Sur-prenera.

Syrrha'ptes, zool., stäpphöns.

Syrt {gr. sy'rtis, av sy'rein, sopa, spola), sandbank, grund.

Syrtos, ny gr. (1. si'rtos), dansk., dans i avmätta steg med en fördansare.

Syrtu't = Surtont och Bonjour (se d. o.).

Sy'rup, lat. Sy'rupus, se Sirap. — Syrupus ace'ti, farm., ättiksirap. — S. a'cidi, ci'trici, citronsirap. — S. a. sulphu'riei, sockersirap med svavelsyra. — S. allii, vitlökssirap. — S. althæ'æ, altésirap. Brukas vid bröstsjukdomar. — S. amygda-11'nus, mandelsirap. — S. aura'ntii, pome-ranssirap. —• S. ceraso'rum, körsbärs-sirap. — S. commu'ms, vanlig sirap. — S. diaco'dii, vallmosirap. — S. iode'te fer-ro'si, jämjodursirap. Användes mot skrof-ler, blodbrist, syfilis m. fl. sjukdomar. — S. junfperi, enbärssirap. — S. mo'ri 1.1292

moro'rum, mullbärssirap. — S. papa'veris, vallmosirap. — S. rhe'i, rabarbersirap. Användes som lindrigt avförande medel.

— S. Rhoe'ados, kornvallmosirap. — S. ri'bis ni'gri, sirap av svarta vinbär. Brukas såsom smakförbättrande

medel. — S. ru'bi idæ'i, hallonsirap. — S. sa'cchari, sockersirap. Ingår i åtskilliga mixturer. — S. sambu'ci, flädersirap. — S. scilli'ticus, sjölökssirap. — S. sene'gæ, senegasirap, beredes av dekokt på senegarot och raffinerat socker. Användes till bröstsafter.

— S. se'nnæ manna'tus, sennasirap med manna. Användes som avförande medel.

— S. theba'icus, opiisirap, beredes av opii-tinktur och sockersirap. — S. zingi'beris, ingefärssirap.

Syrvivans = Survivance (se d. o.).

Syska, bot., se Stachys.

Sy'spasis, gr., med., kramp.

Syssarko'sis, se Synsarkosis.

Syssel, da. och no., administrativt distrikt.

Syssertskft, miner., osmiridiummineral.

Syssi'tia, gr., i det gamla Grekland lagligt föreskrivna gemensamhetsmåltider för män.

Syssla, hot., folkligt namn på orkidésläktet Cephalanthe'ra (skogslilja),

Sy'ssling, urspr. systerbarn, d. v. s. syskonbarn 1. kusin på mödernet; nu syskonbarns barn. Jfr Brylling.

Sy'stasis, gr., sammanställning, anordning.

Syste'm (av gr. sy'stema, lärobyggnad; sammanställning), ordning, plan, en ordnad sammanställning av delar i ett helt; en mångfald, sammansluten till ett helt; geol., sammanfattningen av de bildningar, som uppgommit under samma period av jordens utveckling. — Systematik, systematisk framställning; läran om systematisk framställning; tonk., se Linjesystem.

— Systematise'ra, framställa systematiskt, ordna vetenskapligt, bringa till vetenskapligt sammanhang. — Systema'-tisk, ordnad till ett helt, vetenskaplig.

Syste'ma natu'ræ, lat., "naturens system", titel på Linnés mest berömda arbete.

Systematise'rad anestesi', med., känselförlust blott för vissa förnimmelser.

Système de la nature, fr. (1. sistä'm dö -naty'r), naturens system, namn på en ryktbar filosofisk-materialistisk bok av den franske filosofen baron Holbach.

Systemsjukdom, med., sjukdom, som drabbar ett helt vävnads- 1. organsystem.

Sy'stole (gr. systole'), fysioL, hjärtats sammandragning; språkv., kort uttal av en lång stavelse. — Systolisk, som hör till hjärtats systole. — Systoliskt blodtryck, blodtrycket under systole. — S. blåsljud, blåsljud på hjärtat vid systole. — Systo-lisk indragning, bröstkorgens indragning vid systole.

Sytning (av fornsv. syta, vårda, sköta), i finskt lagspråk dets. som undantag.

Syttende maj, no., "sjuttonde maj", Norges nationaldag. Se Eidsvoldsdagen.

Syvende-juni-medaljen, kunglig norsk medalj till minne av händelserna den 7 juni 1905.

Syzy'gier, gr. (av syn, tillsammans, och zy-go'n, ok), astr., de punkter, där månen befinner sig vid ny- och fullmåne.

Sy öj ät är, fi. myt., ett elakt vattenrå.

Szamrodni, se Tokajvin.

Sza'nto, ett Tokajvin.

Szazz (Z. sas), sachsare, sachsisk, ingår i ungerska ortnamn.

Sze, kinesisk vikt.

Szekler (1. se'kler), en magyarisk folkstam i Siebenbürgen.

Szent, ung. (1. sänt), helig (sankt).

Szlachta (1. sjla'-), förtyskat Schlachta (av ty. Geschlecht, släkt, ätt), benämning på adeln i det forna Polen.

S. å., förk. för samma år.

Såga = Saga (se d. o.).

Sågaln, förr ytmått vid flottans varvsstationer = 300 kvadratdecimaltum = 2,645 kvcm.

Såne, fornnordiskt mansnamn, se Sone och Sune.

Sångarkriget på Wartburg, se Warthurg-

kriget.

Sånglärka, zool., se Alauda.

Sångrid, nord. myt., en valkyria.

Såpbark, dets. som Kvillajabark (se d. o.).

Såpnejlika, bot., svenskt namn på Sapona'ria officina'lis. Jfr Säprot.

Såprot, bot., rötter av flera nejlikväxter. — Röd såprot fås av Sapona'ria officina'lis. — Vit såprot fås av Gypso'phila fasti-gia'ta.

Såpsten, miner., se Saponit.

Såpört, bot., se Gypsophila.

Såramål, jur., äldre benämning på mål ang. lindrigare misshandel med blodvite.

Sårbalsam, Jesuiterbalsam, Munkbalsam, farm., en lösning i alkohol av bensoeharts, aloe och perubalsam.

Sårläka, bot., svenska namnet på Sani'cula.

Sårättika, farm., sårbehandlingsmedel av alun och koksalt i ättika.

Såte, dets. som hövolm, höstack.

Såve'ra, se Sauvera.

Säbenbaum, ty., sävenbom. Se Ramuli sa-binæ.

Säck, rymdmått för torra varor; 1 säck spannmål, mjöl 1. potatis 100 kg.; 1 storsäck potatis förr = 150 kg.

Säckdal 1. Sækkedal, geol., en genom gla-ciärerosion och frostvittring i fast berg uppkommen dal, som slutar blint inåt. Korta nischformiga säckdalar med halv-cirkelformigt horisontalsnitt, vanliga i nedisningsområden, kallas Kahre (ty.) 1. Botnar (no.).

Säckpipa (eng. bagpipe, ty. Dudelsack), tonk., ett från Asien stammande folkinstrument med en säck i vilken luften in-

blåses av spelaren 1. inpumpas medelst bälgar. Utblåsning sker vid tryck med handen genom 2 à 4 pipor av vilka en vanligen har sex tonhål. Instrumentet, som var känt redan av babylonier och judar, förekommer numera mest i Skottland.

Säckväv, textil., tvåskaftad vävnad, vanligen av jute, för säckar och annat emballage.

Sädesärlan, zooL, se Motacilla.

Säfferot, bot., se Athamanta.

Sälbrunn, jaktt,, se under Nosbliser.

Sälg, bot., se Salix,

Sällträ, sportt.j dets. som bollträ.

Sälshus, dets. som själahus.

Sälting, bot., se Triglochin.

Säming, fornnordiskt mansnamn, den fred-stiftande.

Sämpsä 1. Sampsa, fi. myt., eg. "skogssäv", en fruktbarhetsgudomlighet. Bär även binamnen Pellervo ("lill") 1. Pellervoinen.

Sämund, fornnordiskt mansnamn (av sær, sjö, och mund, makt, välde).

Sämunds Edda, se Edda.

Sänkningsabsce'ss, med., varbildning, som under fortsatt varutveckling sänker sig till nedanför liggande organ 1. delar.

Sänt, skeppsb., furuplankor, som användas vid pågående fartygsbygge för att hålla spanten väl inriktade.

Särimner, se Serimner.

Särkland, nord. sag., sarasenernas land, de asiatiska Medelhavsländerna.

Särv, bot., svenskt namn på arter av släktena Ceratophyllum och Najas m. fl. små fanerogama vattenväxter.

Säsong {1. -så'ng), se Saison. — Säsongarbete, Säsongindustri, av årstid, väder och vind 1. vattentillgång e. d. beroende yrke. — Säsongbiljett, biljett för viss del av året. — Säsongdimorffsm, bot., uppdelning av en art i en enklare vårform och en rikare höstform.

Sättmaskin, boktr., maskin för framställning av textsats för bok- och tidningstryckerier.

Sättrega'1, boktr., se Regal.

Säv, bot., se Scirpus.

Sävenbom, se Ramuli sabinæ.

Sävstarr, bot., se Cobresia och Elyna.

Sävsångaren, zool., se Acrocephahis.

s. ö., förk. för sydöst.

Söckmimer, nord. myt., binamn till Surt.

Södre, nord. myt., en av de dvärgar, som uppbära himlavalvet.

Sökkvabekkr = Sökvabäck (se följ. ord).

Sökvabäck, nord. myt.. Sagas boning.

Sölgrop, jaktt., grund vattengrop, där hjortar och vildsvin bada om sommaren.

Sölve, se Solve.

Sölve, fornnordiskt mansnamn (av sol, sol, och ve, helgedom).

Sölvsbergi't, petrogr,, se Lindöit.

Sömnsjuka, med., se Encephalit. .

Söna, bergsv., icke utföra de försvarsarbeten, som erfordras för att skydda inmutningsrätten till en gruva.

Sörensen, Herr., skämtnamn på danska fclkec.

Sörpa, fodermedel av fuktade agnar, hösmål, hackelse o. d.

Sörpning, Sväll 1. Iskravning, meteor., frysningsföreteelse i rinnande vatten, varvid vattenmassan i en fors plötsligt genomsättes med iskristaller så att flödet förhindras.

Sörv (av eng. serve [I. sörv], eg. service, tjänst), sportt., sättet att ge upp bollen i tennis; tur att ge upp bollen. — Sörva, ge upp bollen.

Sötblamster, Sötkullor, Söttuppar, bot., svenskt namn på kamomillblommor,

Sötebrödsdagar, eg. det osyrade brödets högtid (judarnas påsk); av missförstånd överfört till betydelsen ljuv, behaglig tid.

Sötgräs, bot., se Cinna.

Sötpota'tis, se Batater.

Söt vattensbildningar, geoL, berg- och jordarter, som avlagrats i sött vatten.

Sötväppling, Honungsklöver, Melo't, bot., svenska namn på MeliWtus officina'lis.

T.

T såsom romerskt taltecken = 160, T = 160,000.

T såsom mynttecken betecknar för Frankrike Nantes. T. förk. för lat. teWtius, tredje; testamen-tu'ra, se Testamente; theolo'gia, se Teologi; titulus (se d. o.); to'mus, hand, del av ett tryckt arbete; tribunus, se Tribun; tenor (se d. o.); tutti (se d. o.), t., förk. för tara (se d. o.). Ta, kem., atomtecken för tantal (se d. o.), t. a., förk. för lat. testa'ntibus actis, enligt

handlingarnas intyg; i floror tämligen allmän.

Taag {1. tag), ostindisk benämning på sun-hampa.

Taal {1. tal), boerspråket.

tab., förk. för tabell (se d. o.); tabula (se d. o.).

Taba'cco, ital. Taba'co, sp. och port., tobak (se d. o.).

Taba'cinum, bot., tobaksfärgad.

Tabaco's, med., tobakskonios (se Konios) i lungorna på tobaksarbetare.

blåses av spelaren 1. inpumpas medelst bälgar. Utblåsning sker vid tryck med handen genom 2 à 4 pipor av vilka en vanligen har sex tonhål. Instrumentet, som var känt redan av babylonier och judar, förekommer numera mest i Skottland.

Säckväv, textil., tvåskaftad vävnad, vanligen av jute, för säckar och annat emballage.

Sädesärlan, zooL, se Motacilla.

Säfferot, bot., se Athamanta.

Sälbrunn, jaktt,, se under Nosbliser.

Sälg, bot., se Salix,

Sällträ, sportt.j dets. som bollträ.

Sälshus, dets. som själahus.

Sälting, bot., se Triglochin.

Säming, fornnordiskt mansnamn, den fred-stiftande.

Sämpsä 1. Sampsa, fi. myt., eg. "skogssäv", en fruktbarhetsgudomlighet. Bär även binamnen Pellervo ("lill") 1. Pellervoinen.

Sämund, fornnordiskt mansnamn (av sær, sjö, och mund, makt, välde).

Sämunds Edda, se Edda.

Sänkningsabsce'ss, med., varbildning, som under fortsatt varutveckling sänker sig till nedanför liggande organ 1. delar.

Sänt, skeppsb., furuplankor, som användas vid pågående fartygsbygge för att hålla spanten väl inriktade.

Särimner, se Serimner.

Särkland, nord. sag., sarasenernas land, de asiatiska Medelhavsländerna.

Särv, bot., svenskt namn på arter av släktena Ceratophyllum och Najas m. fl. små fanerogama vattenväxter.

Säsong {1. -så'ng), se Saison. — Säsongarbete, Säsongindustri, av årstid, väder och vind 1. vattentillgång e. d. beroende yrke. — Säsongbiljett, biljett för viss del av året. — Säsongdimorffsm, bot., uppdelning av en art i en enklare vårform och en rikare höstform.

Sättmaskin, boktr., maskin för framställning av textsats för bok- och tidningstryckerier.

Sättrega'1, boktr., se Regal.

Säv, bot., se Scirpus.

Sävenbom, se Ramuli sabinæ.

Sävstarr, bot., se Cobresia och Elyna.

Sävsångaren, zool., se Acrocephahis.

s. ö., förk. för sydöst.

Söckmimer, nord. myt., binamn till Surt.

Södre, nord. myt., en av de dvärgar, som uppbära himlavalvet.

Sökkvabekkr = Sökvabäck (se följ. ord).

Sökvabäck, nord. myt.. Sagas boning.

Sölgrop, jaktt., grund vattengrop, där hjortar och vildsvin bada om sommaren.

Sölve, se Solve.

Sölve, fornnordiskt mansnamn (av sol, sol, och ve, helgedom).

Sölvsbergi't, petrogr,, se Lindöit.

Sömnsjuka, med., se Encephalit. .

Söna, bergsv., icke utföra de försvarsarbeten, som erfordras för att skydda inmutningsrätten till en gruva.

Sörensen, Herr., skämtnamn på danska fclkec.

Sörpa, fodermedel av fuktade agnar, hösmål, hackelse o. d.

Sörpning, Sväll 1. Iskravning, meteor., frysningsföreteelse i rinnande vatten, varvid vattenmassan i en fors plötsligt genomsättes med iskristaller så att flödet förhindras.

Sörv (av eng. serve [I. sörv], eg. service, tjänst), sportt., sättet att ge upp bollen i tennis; tur att ge upp bollen. — Sörva, ge upp bollen.

Sötblamster, Sötkullor, Söttuppar, bot., svenskt namn på kamomillblommor,

Sötebrödsdagar, eg. det osyrade brödets högtid (judarnas påsk); av missförstånd överfört till betydelsen ljuv, behaglig tid.

Sötgräs, bot., se Cinna.

Sötpota'tis, se Batater.

Söt vattensbildningar, geoL, berg- och jordarter, som avlagrats i sött vatten.

Sötväppling, Honungsklöver, Melo't, bot., svenska namn på MeliWtus officina'lis.

T.

T såsom romerskt taltecken = 160, T = 160,000.

T såsom mynttecken betecknar för Frankrike Nantes. T. förk. för lat. teWtius, tredje; testamen-tu'ra, se Testamente; theolo'gia, se Teologi; titulus (se d. o.); to'mus, hand, del av ett tryckt arbete; tribunus, se Tribun; tenor (se d. o.); tutti (se d. o.), t., förk. för tara (se d. o.). Ta, kem., atomtecken för tantal (se d. o.), t. a., förk. för lat. testa'ntibus actis, enligt

handlingarnas intyg; i floror tämligen allmän.

Taag {1. tag), ostindisk benämning på sun-hampa.

Taal {1. tal), boerspråket.

tab., förk. för tabell (se d. o.); tabula (se d. o.).

Taba'cco, ital. Taba'co, sp. och port., tobak (se d. o.).

Taba'cinum, bot., tobaksfärgad.

Tabaco's, med., tobakskonios (se Konios) i lungorna på tobaksarbetare.1294

Tabako-ire, jap.^ se Sagemonos.

Ta'bala, arab., en negertrumma.

Taba'mdæ, zooL, bromsfamiljen.

Taba'nus, zooL, bromsar, insektsläkte av gruppen tvåvingar. — T. bovi'nus, boskapsbroms. —• T. tarandfnus, renbroms.

Taba'rro, ital., en vit mantel; en i ett dylikt plagg maskerad person.

Taba'scheer, Taba'schir, Taba'sjir 1. Taba'xir, ett av kiseljord m. m. bestående ämne, som utsvettas vid lederna av bamburöret. Brukas i medicinen.

Taba'skopeppar, Tabaskopime'nt, se Piment.

Tabassara'ner, kaukasusfolk, tillhörande den lesgiska språkgruppen.

Tabatière, fr. (Z. tabatiä'r), Tabatiä'r, snusdosa. — Tabatièregeväret, krigsk., ett slags bakladdningsgevär.

Taba'xir, se Tahascheer.

Tabeldå't, försvenskning av Tahle d'h6te (se d. o.).

Tabe'll {lat. tahe'lla, av tahu'la, tavla), eg. liten tavla; en överskådlig sammanställning av kronologiska, statistiska 1. d. uppgifter; mat., en skematiskt ordnad uppställning av resultaten av verkställda uträkningar. — Tabella'ni 1. Diploma'ni, i Romerska riket personer, som med riksposten överbringade kejserliga befallningar till vederbörande. —• Tabellio'nes, lat., kejserliga, romerska notarier, som uppsatte offentliga dokument. —

Tabellverk, en större samling tabeller, ordnade för ett bestämt syfte, t. ex. för statistiska redogörelser. — Tabellarise'ra, ordna i form av en tabell. — Tabella'risk, i form av en tabell.

Tabel o rangach, ry., rangrulla efter svensk förebild införd av Peter den store.

Tabelra's, se Tahle.

Tabelrondo, taffelrund, ord som betecknar det i Artursagan omtalade "runda bordet", bildat av K. J. L. Almqvist i "Arturs jakt". Se Tahle Ronde.

Tabergi't, miner., ett blågrönt silikat, som hör till kloritgruppen.

Tabe'rna, lat., marknadsstånd, bod, verkstad; krog, värdshus, vinstuga, tavern (se d. o.).

Taberna'culum, farm., form av läkemedel, bestående av små koner 1. snäckvridna bitar av porös, sockrad äggvita, innehållande något medikament. Jfr Tabernakel.

Tabernæmonta'na, hot., trädsläkte av fam. Apocyna'ceæ. — T. uti'lis, i ekvatoriala Sydamerika är ryktbar under namnet k o -trädet för sin vita, mjölksmakande saft (infödingamas hy a-hy a).

Talberna'kel {lat. taberna'culum), tält, hydda; det tält, "stiftshyddan", vari judarna förrättade sin gudstjänst under vandringen genom öknen; takhimmel, baldakin, över ett altare, en helgonbild

1. d.; altarskåp, sakramentsskåp, förvaringsrum för kalken och hostian.

Ta'bes, lat., med., förruttnelse; avtyning, tvinsot. — T. abdomina'lis, underlivs tvinsot. — T. alcoho'lica, ryggmärgssjukdom, liknande T. dorsalis hos alkoholister. — T. dorsa'lis 1. dorsua'lis, ryggmärgstvinsot. — T. infa'ntum, av olika orsaker framkallad avtyning hos små barn. — T. la'ctea, avtyning hos späda barn i följd av diens beskaffenhet. — T. meseralca, förtvining hos barn med lymfkörtelförstörelse genom tuberkulos. — T. meta'l-lica, tvinsot, förorsakad genom hantering av metalliska gifter. — T. nervo'sa, nervös avtyning 1. tvinsot. — T. nutri'cum, avtyning 1. avmagring hos digivande kvinnor. — T. pseudota'bes, dets. som T. alco-holica. — T. pulmona'lis, lungtvinsot. — T. se'num, avtyning i följd av ålderdomssvaghet. — T. to'xica, avtyning i följd av förgiftning. — Tabesce'ra {lat, tabe'scere), förtvina. — Tabe'tiker 1. Ta'biker, person, som lider av T. dorsalis.

Tabis, fr. {1. tabi'; av pers. utahi, dyrbart sidentyg), vattrad dubbeltaft.

Tablatu'r = Tabulatur (se d. o.).

Table, fr. {1. tabbl; av lat. ta'bula, bräde, bord), bord. — T. d'harmome (Z. dar-måni'), tonk., resonansbotten. — T. de marbre (/. -dö marbr), "marmorbord", före 1789 benämning på marskalkars, amiralers och "skogsstormästarens" domstolar, vilkas sammanträden ägde rum vid ett stort marmorbord i justitiepalatset. — T. d'h6te {1. tabblödå't), eg. värdens bord; tabeldåt, på ett hotell 1. en restaurang bord, där alla gäster spisa samma rätter efter en av värden uppgjord matsedel, med bestämt pris för måltiden. — T. rase {1. tabblöra's), tabelras, slät, ograverad plåt; tomt bord, rent hus. Jfr Tabula rasa. —T. ronde {1. tabblörå'ngd), runda bordet, runda bordets ridderskap, den brittiske konungen Artur {^e Artur sagan) och hans yppersta kämpar, vilka intogo sina måltider vid ett runt bord, där alla platser voro lika förnämliga och således ingen kunde känna sig tillbakasatt.

Tableau, fr. {1. tablå'), tavla, målning; tablå (se d. o.). — Tableau vlvant, pl. Tableaux vivants {1. -å viva'ng), eg. levande tavla; framställning av målningar 1. statyer genom levande personer.

Table d'h6te, Table rase, Table ronde, se under Table.

Table-tennis, eng. {1. tä'böl-), spelt., bordstennis, ping-pong (se d. o.).

Tablette, fr. {1. -blä'tt), hylla, hyllbräde. — Table'tter, farm., små runda kakor, liknande pastiller. — Tabletteri' {fr. tablet-terie), smärre lyxartiklar av elfenben, pärlemor, sjöskum o. s. v.

Tablfnum 1. Tabulfnum, lat., i det forn-romerska boningshuset det rum, där för-Tablå—Tænia

fädernas bilder, imagines (se d. o.), förvarades och där husfadern hade sitt affärsrum.

Tablå' {fr, tahleau), skildring, kort, överskådlig framställning, i siffror uttryckt översikt över en affärs ställning; en med samma dekoration spelad avdelning av en akt; effektfullt anordnad grupp av kostymerade personer.

Tabofobi', med,, fruktan för tahes (se d. o.).

Tabole'iro, port,, geogr,, "bordskiva", brasiliansk benämning på de torra, svagt våg-formiga högslätterna. — Taboleiros co-be'rtus 1. Ca'mpos cerra'dos, äro bevuxna av en låg trädvegetation. — Taboleiros descobe'rtos 1. Campos limpos äro bevuxna med endast gräs.

Tabonu'co, farm,, om elemi påminnande gult harts av Dacriodes hexandra från Costa Rica,

Taboparalysi', med,, samtidig tabes (se d. o.) och paralysie général (se d. o.).

Ta'bor, efter berget Tabo'r i Galiléen av böh-mare och ungrare brukad benämning på en befäst höjd; särskilt namn på husiter-nas förskansade läger (från 1420) i s.ö. Böhmen. — Tabori'ter, efter nämnda läger benämning på husitema.

Ta'bu, på de polynesiska öarna brukat ord, vilket betecknar föremål 1. personer, vilka äro fyllda av en för omgivningen farlig makt och därför ej få beröras 1. benämnas med sina verkliga namn. I överförd bemärkelse "okränkbar", "som ej får antastas". —• Tabue'ra, belägga med tabu, förklara oantastlig.

Ta'bula, pl, Ta'bulæ, lat,, bräde; spelbräde; räknetavla, skrivtavla; bank, växlarbord.

— Tabula cæ'ritum, förteckning på romerska medborgare med inskränkt medborgarrätt. — Tabulæ censo'riæ, genom de romerska censorerna upprättade skatteregister och mobiliseringsrullor. — T. lu-so'riæ, spelbräden. — Tabula ni'gra, svarta tavlan, en vid högskolor och liknande institutioner brukad anslagstavla. — T. peu-tingeria'na, se Peutingerska kartan, — T. pythago'rica = Pythagoreiska tabellen (se d. o.). — T. ra'sa, eg. tom tavla; rent, oskrivet blad. Jfr Table rase, — T. voti'va, votivtavla (se d. o.). — Tabula'rium, förvaringsrum för dokument och brev, arkiv.

— Tabula'tum, lat,, eg, brädfordring; schackbräde, tribun, sångestrad i kyrkor.

— Tabulatu'r (fr, tahlature), tonk,, en förr brukad notskrift, som bestod av bokstäver och siffror i st. f. noter; de för mästersångarnas dikter gällande reglerna.

Tabuli^num = Tablinum (se d. o.).

Tabu^n, ry,, hästhjord; stuteri. — Tabu'nt-schik, hästherde.

Tabure'tt {fr, tabouret, sly fornfr, tahour, nu, tambour, trumma), låg stol utan rygg-och sidostöd, kullerstol; hos oss även statsrådsämbete. — Taburetthunger, iver att

bli statsråd. — Taburetthäfta, önskan att kvarsitta som statsråd. Tacamahaca, se Takamahaka, Ta'cca pinnatffida, bot,, en i Ostindien och på Söderhavsöarna odlad ört, tillhörande fam. Tacca'ceæ, Av dess stärkelserika jordstam beredes s. k. tahitisk arrow (se Arrowrotstärkelse), Ta'ccastärkelse, dets. som Arrowrotstärkelse (se d. o.).

Ta^ccat mu'lier in eccle'sia, lat,, se Mulier

taccat in ecclesia, Taccuino {I, -koi'nå), italiensk förvrängning av ara6.taA;wim,dagiängd,aimanacK. Tace, lat, (av tace're, tiga), tig, tyst! — Si tace, ital, {I, - ta'tje), tonk,, man pauserar. — Tacet, lat, han tiger; tonk,, utmärker, att den med detta ord betecknade stämman pauserar. — Qui tacet, conse'ntit, se Qui tacet etc. Ta'cet, se under Tace, Tàche {I, tasj), ett Bourgognevin. Tachera en boll {I, -sje'ra; möjligen av fr, toucher, beröra), spelt,, i biljardspel träffa en boll på sidan, så att den beskriver en vinkel mot riktningen av spelarens boll. Tachi, jap, {1, ta'tsji), långt svärd, som under den japanska riddartiden hörde till rustningen. Tachome'ter, se Takometer, Tachydro'm, Tachygrafi', Tachyhydri't, Ta-

chykardi' m. fl., se Takydrom o, s. v. Ta'cite, lat,, i tysthet, tigande. — Tacitu'rn {lat, tacitu'rnus), tyst, fåordig. — Taci-turnite't, slutenhet, ordknapphet. — Ta'-citus conse'nsus, tyst samtycke. Tacite'isk, kort, sammanträngd, tankediger (som den romerske historieskrivaren Ta-citus' framställning och stil). Tacitu'rn, Taciturnite^t, se under Tacite, Tack Töck (se d. o.). Ta'ckel {holl, takel, eng, tackle), sjöv,, flera slags grova taljor, merendels uppsatta till väders. — Tackla {holl, takeln), förse ett fartyg med nödigt tågvirke och rigg; {eng, . tackle), tackla; sportt,, angripa, hugga in på. — Tackling 1. Tacklage (I, -a'sj), rigg, master, stänger, rår, tågverk och allt övrigt, som finnes till väders å ett fartyg. Tacks, eng, {pl, av tack. I, täck), nubb, järnstift till pliggning av skor. Ta'ctus, lat,, fysiol, känselsinnet. — Tacti'l

1. Takti'l, som hör till känselsinnet. Ta'da, bot,, namn på arter av släktet Air a. Tadji^k 1. Tadsji'k, den bofasta, åkerbrukande befolkningen i Persien. Tael {I, tel), kinesiskt mynt = 5,13 kr.; kinesisk vikt = 37,8 gr. Tæ'ma, lat,, band, hårband, binda, bindel; zooL, ett släkte inälvsmaskar. — T. arma'ta, dets. som T, solium, — T. cænu'-rus, bandmask hos hund. — Tæniæ co'li 1. Valsa'lvæ, de tre längsgående, bandfor-made muskelknippena i grovtarmen. — Tænia crassico'llis, i kattens tarm. — T.1296

cucumerfna, hos hund och katt. — T. echi-noco'ccus, i hundens tarm. — T. mcru'ris, mediocanella'ta 1. sagina'ta, stor binnikemask. — T. so'lium, binnikemask.—Tæni'-asis, bandmasksjuka. — Tæniofobi', ängslan att ha bandmask.

Tænia'rum, hot.y växande i skären.

Tafel, Tafl 1. Tavel (av lat, ta'hula, bräde, bord), förr hos oss benämning på bräd-och schackspel.

Tafelspat, se Wollastonit,

Tafelsten, se Taffelsten,

Ta'ffel (av ty. Tafel, bord), större festbord och festmåltid; större måltid hos furstar 1. andra förnäma personer; tonk,, ett rektangulärt piano. — Taffelberg, geol.y den kvarstående, flatspetsade resten av ett genom erosion raserat platåberg. — Taf-felglas, glas till fönsterrutor. — Taffel-gods {ty, Tafelgüter), till underhåll för ett hov anslagna gods. — Taffelmusik, under en måltid utförd musik. — TafFel-^ penningar, åt vissa ämbetsmän anslagna penningar, avsedda för bjudningar på måltider. — Taffelpress, hoktr,, en digel-press (se d. o.), uppfunnen 1813. — Taffel-runden (ty, Tafelrunde) = Runda bordet (se Table ronde), — Taffelspat, se Wolla-stonit, — Taffelsten, diamant, slipad som en avstympad oktaeder. — Taffeltäckare, förr hos förnäma personer en tjänare, som hade duktyget om hand och ombesörjda dukningen. — Taffelverk, byggn,, panelverk, av träskivor bestående vägg- 1. takbeklädnad. — Taffelvåg, våg, där vågskålarna befinna sig lodrätt över balansen.

Ta'ffetas, lat, farm., benämning på husbloss-plåster, utstruket på silkestaft. — T. a'ng-iicus, engelskt: plåster.

Ta'ffia, ett slags mindre god rom (se d. o.).

Tafi, se Teff,

Tafl, se Tafel.

Tafsa, sjöv., avtunna garnen i en tågända.

Tafsi'r, arab., tolkning, särskilt korantolkning.

Taft (fr. taffetas, av pers, tdftah, spunnet, vävt), ett lätt, glatt sidentyg, vävt som lärft.

Taftpapper, tunt, glättat, en-1. tvåsidigt färgat papper, som bl. a. användes till konstgjorda blommor.

Taga'laspråken 1. Taga'liska språk, en grupp av de majaliska språken; även blott de på Filippinerna talade tungomålen. — Taga'-ler, infödingarna på Filippinerna.

Tagaloala, högsta väsendet i polynesiernas religion.

Tage, fornnordiskt mansnamn (av isl. tak, möda, strävan).

Tagel, Vegetabi'liskt, växtfibrerna i stammen av dvärgpalmen, Chamæ'rops hu'mi-lis, samt av Tilla'ndsia usneoi'des, en pa-rasitväxt i Amerika. Se även Krollsplint.

Tagelied, ty. (1. -li't), morgonsång, en art minnesång.

Tagellav, bot, se Alectoria,

Tagelormar, zooL, en grupp trådmaskar, Gordia'cea, i bäckar och vattenpölar.

Ta'ges, rom, myt,, en dotterson till Jupiter. Lärde etruskerna haruspicina.

Tagginst, bot,, se Genista, — Taggkörvel, bot,, se Anthriscus. — Taggsallat, bot., se Lactuca,

Taggsnultror, zooL, se Acantholabrus,

Taggsnäckväppling, bot., se Medicago. — Taggvallört, bot., se Symphytum.

Tagla, sjöv., surra ändarna av tågvirke.

Tagliacozzis operation (I, taljakå'tsis -), kir., operation, varvid näsans yttre ersättes från överarmens hud.

Taglia'ri, ital, (I, tälj-), pl., ett slags nudlar.

Tagsatzung, ty., förr benämning på de schweiziska kantonernas ombudssammankomster.

Tagua'nen, zooL, den största arten av flygande ekorrar (i orientaliska regionen).

Ta'guanötter, se Elfenbenspalmen.

Tagua'ra, se Bamburör.

Taha'ra, arab., rening; den ritualenliga tvagningen före muhammedanernas bön.

Tahiri'der, persisk dynasti (820—873).

Tahi'tiarrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Tahi'tidialekten, på Sällskapsöarna talat polynesiskt språk.

TaWtinötter, se Elfenbenspalmen.

Tal, den folkstam, till vilken de flesta av Siams infödingar höra.

Tai, kin., stor, t. ex. taifun (se d. o.).

Taifa'ler, forngotiskt folk i nuv. Rumänien.

Taifun = Tyfon, meteor (se d. o.).

Taiga, geogr., urskogsområdet i Sibirien.

Tal-han, koreanernas namn på Korea.

Taikun, jap., storherre, fordom benämning på den världslige härskaren i Japan. Jfr Mikado. — Taikuna't, en taikuns ställning och värdighet.

Taille, fr, (1. taj), skärning, klippning; kläders tillskärning; kroppsställning, växt, liv, byst, kroppen mellan skuldrorna och midjan; spelt., bankhållning, dragning; tonk. = Tenor (se d. o.). — La Taille, den förnämsta skatten i Frankrike före 1789, dels personlig, Taille personelie, dels grundskatt, T. reelle. — T. de bois (/. - dö båa'), träsnitt. — Taille-douce (1. -doss), kopparstick. — Taille-dure (1. -dyr), stålstick. — Taille royale (1. -råajal), dets. som La Taille. Se ovan. — T. seigneuriale (1. - senjöria'l), medeltida fransk skatt till länsherren. — Basse-taille (1. bass-) = Bariton (se d. o.). — Tailleur (1. tajö'r), skräddare; spelt., bankör vid ett hasardspel.

Tailor, eng. (1. tälör), skräddare. — Tailor-made (1. -mäd), skräddarsydd; säges om damtoaletter (särskilt promenaddräkter), som förfärdigats av herrskräddare; även benämning på själva dräkten.

Tai-ping, i Kina en religiös sekt, som på 1850- och 1860-t. anställde farliga uppror

(taipingr evolutionen).

Tai-Tsing, kinesisk dynasti, till vilken nuv. kejsaren av Manschuoko hör.

Taits operation, med., avlägsnande av sjukliga förändringar hos uterus genom buksnitt. ^

Taitsu, mandsjurernas nationalhjälte.

Ta'jin, arab., anslag, anvisning; anslag till levnadskostnader åt främmande ministrar, som förr gavs av turkiska regeringen.

Taj-Maha'l, hindost. (1. tadsj-), praktfull marmorgravbyggnad i Agra, Indien.

Tajmen, fi., zool., röding.

Tajo (eng. tally-ho), jaktt., rop vid jaktrid-ning, då hundarna fått upp spåret.

Taka händer, jur.. Sätta i taka händer, sätta i förvar 1. i kvarstad.

Takamaha'ka, hot., Resi'na tacamaha ca, benämning på flera slags balsamiskt luktande hartser. Fås av åtskilliga arter, tillhörande släktet Calophyllum. Brukas till rökpulver. — Takamahakafett, är ett fett som erhålles ur Calophyllum inophyllum. — Takamahakharts, se Bursera. — Taka-mahakträ 1. Poonträ (1. po'n-), är veden av Calophyllum inophyllum. Användes til] skeppsvirke.

Takehabark, den garvsyrerika barken av vissa barrträd tillhörande släktet Phyllo-cladus å Nya Zeeland. — Takehaträ, till järnvägssyllar och skeppsdäck brukat trä av Phyllocladus trichomanoides (Nya Zeeland).

Take no ko, jap., se Bamburör.

Takfall, byggn., de sluttande ytor som bilda ett vattentak.

Takgesi'ms 1. Taklist, byggn., list som förbinder ytter- 1. innertak med väggarna.

Taki', zool., se Budorcas.

Takkam, byggn., prydnadsverk längs en tak-nock.

Takkana', hebr., stadgande, förordning, pl. Takkano't, samlingar av judiskt-rituella stadganden.

Taklage {1. -la'sj), dets. som Tacklage (se d. o.).

Taklidi-se'if, turk., den turkiske sultanens sabel- 1. svärdomgj ordning, en ceremoni, som motsvarar andra regenters kröning.

Taklist, se Takgesims.

Taklosta, bot., se Festuca. — Taklök, bot., se Sempervivum.

Takome'ter (av gr. ta'chos, snabbhet, och me'tron, mått), hastighetsmätare, instrument för bestämmande och kontroll av en maskins hastighet. — Takogra'f (av gr. grajein, skriva), är en självregistrerande takometer. — Takogra'm, hastighetsdiagram.

Takont, ett slags galläpplen av Tamarix, från Indien och Nordafrika.

Takovo-orden, en serbisk orden.

Takryttare, hyggn., litet, smärt torn, uppstigande över en taknock.

Takskägg 1. Takfot, byggn., den utom väggen utskjutande delen av ett tak.

Takt (av lat. ta'ctus, vidrörande, känsel; fr. tact), fin känsla för det rätta och passande; urskillning, finhet och

säkerhet i uppförande; {fr. mesure), tonk., tidmått, slag med taktpinnen, det tidsvärde, som ett antal noter och pauser hava, vilka i notskriften äro inneslutna mellan två taktstreck; dansk., med tidmåttet överensstämmande rörelse. — Taktmätare, tonk. — Metronom (se d. o.). — Taktpinne, dirigentens stav. — Takte'ra, slå takt, dirigera.

Takti'k {gr. taktike', av ta'ssein, ordna), krigsk., konsten att uppställa, leda och använda trupperna på slagfältet; stundom härförarkonst, krigskonst; fig., tillvägagångssätt. — Ta'ktiker, person, som är kunnig i taktiken. — Ta'ktisk, som har avseende på 1. tillhör taktiken.

Takti'l, fysioL, som hör till känselsinnet.

Takting, metr., med hänsyn till antalet ingående takter. Ordet bildat av B. Risberg.

Ta'ktisk, se Taktik. — Ta'ktiska rörelser, biol., se Taxier.

Takwim, arab., se Taccuino.

Taky- (av gr. tachy's, snabb), i sammansatta ord, snabb, påskyndad, störtvis. — Takycardi' 1. Taky kar di' (av gr. kar di'a, hjärta), med., påskyndad pulsverksamhet.

— Takycardi'a paroxysma'lis, med., anfall av takycardi. — Takydro'm (av gr. dro'mos, lopp), snabblöpare. — Takygra'f (av gr. graJfein, skriva), snabbskrivare.

— Takygrafi', snabbskrivning. — Taky-hydri't 1. Takydri't (av gr. hy'dor, vatten), miner., ett gult salt, som består av klormagnesium, klorkalcium och vatten. —Takyli't 1. Takyly't (av gr. Wthos, sten), petrogr., ett lättsmält, obsidianliknande, vulkaniskt mineral. — Takyme'ter = Takometer (se d. o.). — Takypo'd (av gr. pus, gen. podo's, fot), ett av E. Petrini uppfunnet fortskaffningsmedel, liknande små velocipeder, som spännas på fötterna. —• Takysko'p (av gr. skope'in, se), apparat för kronofotografi. — Takytro'p (av gr. tropos, vändning), instrument, varmed rotationshastigheten uppmätes.

Talalgi' (av lat. ta'lus, fotknöl, och gr. a'lgos, smärta), med., smärta i hälen, förorsakad av tryck på känselnerven vid giktiska tillstånd. Kallas även Kalkaneodyni.

Tala'ng {fr. talent, av lat. tale'ntum, gr. ta'-lanton, våg, vikt, en viss penningsumma [jfr Talenf]), naturlig begåvning, uppövad till överlägsen färdighet; person, som äger en dylik färdighet.

Talapoins, buddistiska munkar.

Tala'r (av lat. tala'ris, som räcker till fotknölarna, av ta lus, fotknöl), lång, fotsid, veckrik klädnad, som i vissa land bäres av

präster, domare m. fl. — Tala'ria, lat.y pL, 1. Tala'ri€r, Hermes' (Merkurius') bevingade sandaler.

Ta'laro, levantinsk benämning på Maria-Teresiadalern.

Tala'ssio, fornromerskt hälsningsrop till brudparet vid bröllop.

Talassoterapi' (av gr. tha'lassa, hav, och terapi'y se d. o.), med., havskur.

Tala'ssus, rom. myt., äktenskapets gud.

Talatta, se Thalatta.

Talayots, arab., vakttorn; tornliknande byggnader på Menorca.

Talbotprocessen, metall., metod att påskynda martinprocessen (se d. o.).

Talbotska linjerna, fys., mörka linjer i spektrum, då interferensfenomen upplösas medelst en prisma.

Talbotypi' = Kalotypi (se d. o.).

Talcium, ny lat. = Magnesium (se d. o.).

Ta'lcum, nylat., farm., fint fördelad talk.

Ta'leb, arab., forskare, lärd.

Tale'ia, se Thalia.

Tale'nt (lat. taWntum, gr. ta'lanton), en forngrekisk vikt av växlande värde, den attiska = ungefär 26 kg.; det forngre-kiska myntsystemets högsta enhet = 4,200 kr.

Tåler, se Thaler.

Ta'leth 1. Tallith, hebr. (uttalas vanligen ta'llis), täckelse, bönemantel; likskjorta, svepning.

Talgmuskotträdet, bot., se Virola.

Talgol, benämning på härdad tran.

Talgtfter, handelsbenämning för fettsyrornas stelningspunkt i talg. Jfr Titer.

Ta'lhagummi 1. Suakgummi, bot., erhålles av Aca'cia stenocaWpa (Nubien, Abessinien).

Tali'k, arab., ett slags arabisk skrift.

Talfnum, bot., växtsläkte av fam. Portula-ca'ceæ i varmare länder. — T. pa'tens användes som spenat.

Talio, lat. {fr. tallion [Z. talliå'ng]), vedergällning. — Talio'nisk, vedergällande. — Jus talio'nis, se under Jus.

Ta'lipes, lat. (av talus, fotknöl), med., klumpfot. — Talipoma'nus, med., klumphand.

Talipotpalmen, se Corypha.

Ta'lis, lat., så beskaffad. — T. qua'lis, sådan som.

Ta'lischi, kaspisk-nypersisk dialekt, talas i landskapet Talisch, vid Kaspiska havet.

Talisma'n (av arab. telsam, pl. telsamån, magiskt tecken, horoskop), trollmedel, trolibild, föremål med inristade trollformler 1. magiska figurer, avsett att skydda mot trolldom, sjukdom och annan fara.

Talis qualis, se under Talis.

Ta'liter qua'liter, nylat., si och så, så där.

Talja, sjöv., ett hissverk med två block, vartdera med högst två skivor.

Talk (ty. Talk, fr. och eng. talc), miner., ett mineral, som består av kiselsyra, mag-nesia och vatten. I form av pulver nyttjas

det till minskning av friktion (i handskar, skor o. s. v.). — Talk jord, mag-nesium-oxid. — Talkskiffer, en bergart, som förnämligast består av talk och kiselsyra. — Talkspat = Magnesit (se d. o.). — Talk-tärningar, med talk 1. klorit överklädda kristaller av magnetit.

Tall, bot., se Pinus.

Tall 1. Tell, arab., kulle. Ingår i många geografiska namn.

Tallage, eng, (1. tä'llädsj, av lat. tallagium), engelsk skatt motsvarande den franska La Taille, se Taille.

Talliföreningar, kem., se Tallium.

Tallfn 1. Thalli'n (av gr. thalWin, grönska), farm., konstgjord alkaloid, parametoxi-tetrahydrokinolin. Verkar febernedsät-tande.

Tallinn, estniska namnet på Reval.

Tallipotpalmen, bot., Co'rypha umbraculi-fera, en ostindisk palm, vars blad brukas till flätade arbeten m. m.

Tallis, Tallith, se Taleth.

Tallium, kem., ett blygrått, i naturen sparsamt förekommande metalliskt grundämne. — Tallo- och Talliföreningar, är o salter av tallium.

Tallofyler (lat. thalWphyta, av gr. tha'llos, grön kvist, och fyto'n, växt), bot., bålväxter.

Talloisguld (1. tallåa-) = Talmiguld (se d. o.).

Tallolja, erhålles av den ur svartluten vid sulfatcellulosafabrikation avskilda s. k. sulfatsåpan. Användes till smörjmedel.

Tallow-wood, eng. (1. tällåo-oodd), Tallow-trä, eukalyptusträ (av Eucaly'ptus micro-co'rys).

Tallstrunt, se Gemmæ pini.

Tallus, se Thallus.

Tallya, ett berömt Tokajvin.

Tally-ho, eng. {1. tälli-hå'u), se Tajo.

Tallzonen, geoL, zon i Sveriges postglaciala torvmossar, där lämningar av tall äro förhärskande.

Tallört, bot., svenskt namn på Mono'tropa.

Talmiguld 1. Talloisguld (Z. -låa'-), en stundom med guld pläterad legering av 86,4 % koppar, 12,2 % zink, l,i % tenn och 0,3 % järn. Brukas mycket till urkedjor.

Talmouses, fr. (1. talmo's), kokk., ett slags små bakade ostbröd.

Talmud (nyhebr. talmu'd, studium, lära,) en mellan 2:a och 6:e årh. föranstaltad samling av judiska traditioner och lagar, vilken omfattar hela den judiska läran och vetenskapen. Den består av mischna', grundskriften 1. den egentliga texten, och gema'ra, förklaringen över densamma. — Talmu'diska, det arameiska språk, på vilket talmud är skriven. — Talmudi'ster, de judar, som erkänna talmud. — Talmu-di'stisk, som rör talmud.

Talmystik 1. Talsymbolfk, det religiösa förknippandet av vissa siffertal med någonTalong—Tampicohampa

1299

egendomlig, "helig" betydelse. En kvarleva är rädslan för talet 13.

Talo'ng (fr. talon), spelty benämning på de efter givningen överblivna korten, köpkort; handelst.y den del av ett kupongark, . som berättigar till erhållande av ett nytt dylikt, då det förstnämnda tagit slut.

Ta'ipa, lat., zool., mullvadsläktet, tillhörande däggdjursordn. insektätare. — T. euro-pæ'a, mullvad. — Talpa'ria, med.y ett slags svulst på huvudet.

Talpatsch, se Tolpatsch.

Ta'lpidæ, zool., mullvadar, däggdjursfamilj av ordn. insektätare. Svenskt trädsläkte Talpa (se d. o.).

Talriksrött, dets. som Safflor (se d. o.).

Ta'lsperren, ty., dalspärrar; särskilt i Tyskland vanliga, höga dammbyggnader, som uppförts i dalgångar för bevattnings-, vattenlednings- 1. kraftändamål.

Talsymboli'k, se Talmystik.

Talsyste'm, mat., regelbundet sätt att uttrycka tal genom sammansättning av några få taltecken 1. siffror (t. ex. decimal- 1. tiotalsystemet, vars enkla tecken äro O samt 1—9).

Talteknik, metodisk utbildning av talrösten.

Talteori', mat., högre aritmetik, den del av matematiken, som undersöker egenskaperna hos de hela talen 1. hos vissa allmännare talaggregat.

Talu'pper, tibetanska fårskinn, tulubber.

Ta'lus, lat., tärning; anat., häl, fotknöl. — Talusbildningar, geol., anhopningar av de-tritusmaterial t. ex. i form av en halvkägla (taluskägla) 1. ett bälte nedanför en bergvägg. — Taluskägla, se TaÅushild-ningar.

Ta'lus = Astragalos (se d. o.).

Tama, se Sama.

Tamana'ker, ett karibiskt folkslag.

Tama'nduan, zool., se Myrslokar.

Tamar, judiskt kvinnonamn.

Tamarica'ceæ, hot., växtfamilj, tillhörande ordn. CistifWrse. Mest stäpp- och strandväxter, allmännast i Asien. Se Myricaria och Tamarix.

Tamari'nd, farm., Pulpa tamarindo'rum, cru'da, fruktköttet av det tropiska trädet Tamari'ndus i'ndica, tillhörande fam. Cæsalpi'nieæ. Brukas såsom tillsats till laxérmos.

Tamarfsci, bot., växande på Tamarix (My-rica'ria). — Tamarisci'num, bot., lik Tamarix (Myrica'ria).

Tamari'sk, se Tamarix.

Ta'marix, bot., växtsläkte av fam. Tamarica'ceæ, tamarisker. Barken hos flera arter är rik på garvsyra och användes till läkemedel och garvning. — T. manni'fera, an-gripes av en sköldlus och avsöndrar då ett slags manna.

Tamaru'n, zool., dets. som Ano'a. Se Bos.

Tama'sjek 1. Tema'siek, ett hamitiskt språk, som talas i en del av Sahara.

Tambak, dets. som Tomback (se d. o.).

Tambour, fr. (L tangbo'r), trumma; trumslagare; stick- 1. sybåge. Jfr Tambur. — T. de basque (Z. - dö bask), eg. baskisk trumma; = Tamburin (se d. o.). — Tam-bourmajor {1. -masjå'r), tamburmajor, regementstrumslagare (se d. o.).

Tambu'la = Tabala (se d. o.).

Tambu'r (av fr. tambour, se d. o.), byggn., underbyggnad till en kupol; förrum mellan förstugan och boningsrummen; krig sk., ett slags utanverk; sy- 1. stickbåge. — Tamburgarn, Tambur silke, till tambursöm brukat garn 1. silke. — Tamburmajor, se Tambourmajor. — Tambursöm, i stickbåge med hjälp av ett slags virknål, tamburnål, utförd kedjesöm. — Tambure'llo, spel., ett lawn tennis (se d. o.) liknande sällskapsspel, varvid tamburiner användas i st. f. räckets. — Tam-bure'ra, utföra tambursöm; användes bl. a. vid förfärdigandet av peruker. — Tambu-re'rade spetsar, spetsar med maskingjord botten och dels för hand, dels på maskin förfärdigat mönster. — Tamburi'n (ital. tamburino, fr. tambour de basque), tonk., ett slaginstrument, som består av en rund trä- 1. metallram, överspänd med ett trumskinn och försedd med bjällror 1. klingande metallskivor; dansk., en gammal fransk dans.

Tamfas, zool., ett släkte jordekorrar. — T. asia'ticus, burunduk. — T. stria'tus, chipmunk 1. hacki.

Tami'l, Tami'r 1. Tamu'l, sv. pl. Tami'ler 1. Tamu'ler, ett dravidiskt folk i Dekan och på Ceylon. — Tami'liskan, det av tami-lerna talade språket.

Ta'mis, dets. som Etamine (se d. o.).

Ta'miska dialekten, en lettisk dialekt.

Tammany Hall, Tammanyringen, se följ. ord.

Tammany-society, eng. {1. -i-såssä'jiti), Tammany sällskapet, Tammanyringen i New York. urspr. en

välgörenhetsorden (med samlingslokaler i Tammany Hall), vilken senare utvecklade sig till en konservativ politisk förening, det demokratiska partiets valorganisation för staden New York, ryktbar för det inflytande den förvärvat över stads styrel sen och de kommunala ämbetena samt för det hänsynslösa sätt, på vilket dess ledare utnyttja sin maktställning till egen fördel.

Ta'mmuz, myt., sumerisk och babylonisk vegetationsgudomlighet.

Tammuz (/. -u's), namn på det judiska årets tionde månad (urspr. dess fjärde).

Tamp, holl., sjöv., sista ändan av ett tåg, en wire 1. kätting.

Tamperdagar, fornsv. = Temperdagar (se d. o.).

Ta'mpere, finska namnet på Tammerfors.

Ta'mpicohampa, dets. som Agavefibrer (se d. o.). — Tampicorot, en kvalitet jalapa-rot (se d. o.).

Tampinzira'n 1. Rött havannaträ, västindiskt träslag för snickeriarbeten, av okänt botaniskt ursprung.

Tampon, fr. (L tangpà'ng; försv. -po'n), 1. Tampo'n)s:, tapp, plugg, propp; med,plugg, tapp av linneskav, gas ty g 1. bomull, som införes i en hålighet för att stilla blödningar. — Tampona'd, införande av tam-poner i sårhålor o. d. — Tampone'ra, införa tampon.

Tamraparni, inhemska namnet på Ceylon.

Tamtam = Gonggong (se Gong),

Tamu'I = Tamil (se d. o.).

Tamworthsvinet (1. tä'moöth-), en gulröd engelsk svinras, förr ganska vanlig i Sverige.

Tan, japanskt ytmàtt = 9,9 ar; kinesisk vikt = 60,4 kg.

Tana, jaktt.,^ redskap för utspännande av rovdjurs skinn; gammalt fångstredskap för räv.

Tanabata, japansk fest till ära för två stjärnor, en manlig, en kvinnlig (Aquila och Vega), på var sin sida om "Himmelens flod" (Vintergatan), som omöjliggör de båda älskandes sammanträffande.

Tanace'tum, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. Meterhöga örter med stark kryddlukt. — T. balsami'ta (syn. Balsamita), luktsalvia, sedan gammalt odlad (från s. Europa). — T. vulga're, renfana. Allmän vid renar och vägkanter. Blomkorgarna, Flo'res tanace'ti, officinella. Innehålla maskdödande ämne. — T. vulga're var. crispum, avart med krusiga blad, odlad som prydnadsväxt i parker o. d.

Tanacetifo'lia (av lat. fo'lium, blad), hot., med blad som Tanace'tum.

Tana'grafigurer, efterbildningar av de konstnärliga terrakottabilder, som uppgrävts ur ruinerna av den forngrekiska staden Ta'nagra (lat. Tana'gra).

Tanai'ter, se Tannaiter.

Ta'natos, se Thanatos.

Tandcement, cement till tandfyllning.

Ta.nddieteti'k, vetenskapen om den för tändemas skydd lämpliga näringen.

Ta'ndem, lat, äntligen, omsider; sportt., en och en, den ene framför den andre; ett slags anspann med två hästar, där den ene går före den andre; en lätt, tvåhjulig vagn, som brukas till dylikt anspann; velociped för två 1. flera personer, som sitta efter varandra. — Tandemmaskin, ångmaskin med två cylindrar, i vilken hög- och lågtryckscylindrama äro placerade efter varandra så att de ha gemensam kolvstång. — Tandemmotor, elektrisk drivmotor av två aggregat, sinsemellan förenade medelst kaskadkoppling. — Tandem eIaaua'nto, äntligen en gång. — T. bo'na ca'usa triu'mphat, äntligen segrar den goda saken.

Tandextraktio'n, utdragning av tänder.

Tandgniost och Tandgrisner, nord. myt., Tors Ibockar.

Tandjur, lamaitemas bibel.

Tandka'ries, tandröta.

Tandknavel, bot., se Scleranthus.

Tandprote's, mekanisk ersättning för förlorad tand. Jfr Prothesis.

Tandpärlor, folklig benämning på pionfrö.

Tandrot, bot., se Dentaria.

Tandte'kniker, en tandläkares tekniska biträde (äger i Sverige ej rätt att utföra direkt arbete på patient).

Tandturko's, se Odontolit.

Taneha'kibark, dets. som Takehahark (se d, o.).

Tane'kabark, dets. som Takehabark (se d. o.).

Tanfana, gudinna hos de germanska mar-serna.

Tang., förk. för tangent.

Tan födans, no., ett slags norsk folkdans. Jfr Slaat.

Tange^nt, Tangentbusso'1, Tangentplan, se under följ. ord.

Tange'ra (lat. ta'ngere), vidröra, beröra, gränsa till; mat., vara tangent till (se följ.). — Tange'rande bågar, meteor., färgade bågar på himmeln, tillhörande h a 1 o f e n o m e n e n (se d. o.). — Tange'nt {lat. ta'ngens)^ mat., rät linje, som råkar en kroklinje i en punkt, tange-ringspunkten, utan att skära densamma i denna punkt; en av de trigonometriska funktionerna; tonk., benämning på de å pianon, orglar o. d. instrument befintliga träribbor, vilka pressas ned vid spelning-en; benämning på liknande delar av en skriv- 1. sättmaskin. — Tangentbusso'l (av fr. boussole, kompass), fys., ett slags gal-vanometer (se d. o.). — Tangent- 1. Kla-viatu'rmaskin, skrivmaskin med tangenter. —• Tangentplan, ett plan, som i en punkt råkar en buktig yta utan att skära denna.

— Tangfbel, vidrörlig, som kan beröras.

— Tangitabilite't, vidrörlighet.

Tanghfnia veneni'fera, bot., ett mjölksaftförande träd, tillhörande fam. Apocyna'-ceæ. — Tanghinfn, farm., giftig glykosid i fröet av Tanghinia venenifera. Verkar likt digitalis.

Tangkawang, se Borneotalg.

Tango, dansk., pardans i % takt till rytmiskt markant, melodiös musik. Tangon inkom till Europa från Argentina omkr. 1911.

Tango no sekku, jap., "gossefesten", den av alla japanska gossar gemensamt såsom födelsedag firade 5 maj. Alla flickors födelsedag firas 3 mars.

Tangu'ter, en i gränstrakterna mellan Kina och Tibet boende folkstam. — Kham-tanguter, bo kring Jang-tse-kiangs övre lopp. — Khara-tanguter, bo i Hwang-hos övre dal. — Orongy'ner, benämnas vissa tangutiska rövarstammar.

Tanhuser, dets. som Tannhäuser (se d. o.).

Tank, pl. Tankar, eng,, skeppsb., för ballastvattnet avsett, vattentätt rum; motordriven stridsva^. — Tankfartyg, handels-fartvg" för frakt av flytande varor, vilka direkt inpumpas i de som tankar uthy^g-da lastrummen. —

Tanklokomotiv, lokomotiv, vars vatten- och kolförråd förvaras i behållare på själva maskinen. — Tankslaget, benämning på slaget vid Cambrai 20 nov. 1917, då engelsmännen i stor utsträckning använde jättetanks. — Tankvagn, cistemvagn.

Tankre'd, forntyskt mansnamn, enl. somliga den tankedigre, enl. andra den stridslystne. Buret av en för p:länsande tanper-het ryktbar korsfarare, besjungen i Geru-salemme liberata (se d. o.).

Tannai'ter (nyhebr, tanna'im), författare av mischna (se d. o.).

Tannalbi'n och Tannalbumi'n, farm., preparat av g:arvsyra och äggvita. Användas för erhållande av adstringerande verkan på tarmhinnan.

Ta'nnas, lat., kem., garvsyrans salter. Se Tannat.

Tanna't (av tanni'n, se d. o.), kem., garvsyrans salter.

Tannhäuser (1. -hå^jser) 1. Tanhuser, en tysk sagohjälte (huvudperson i den tyske kompositören Richard Wagners opera med samma namn), som efter att länge av älskog ha kvarhållits hos fru Venus i Venusberget, hos påven sökte förlåtelse och nåd.

Ta'nnica, nylat.. med., sammandragande medel, läkemedel som innehålla garvämnen.

Tannige'n, farm., acetylestrar av garvsyror. Användning som Tannalbin (se d. o.).

Tanni'n (av ty. Tanne, gran [förr även ek]), kem., galläpplegarvsyra.

Tannfnbrunt, ett basiskt azofärgämne, liknande Bismarckbrunt. — TanninheIiotro'p, ett basiskt kinoniminfärgämne. Färgar bomull rödviolett. — Tanninora'nge, ett basiskt azofärgämne för bomull.

Tanni'smut, farm., vi smutsalt av garvsyra. Mot diarré.

Tanniso'1, tanninpreparat, som verkar desinfekterande och adstringerande.

Tannobromi'n, farm., framställes genom inverkan av formaldehyd Då dibromtannin. Användes i st. f. bromokoll.

Tannofo'rm, farm.., en kondensationsprodukt av formalin och garvsyror. Desinfekterande och adstringerande.

Tannoko'lI, farm., förening av lim och garvsyror. Mot diarré.

Tannoli'n, handelsbenämning på basiska kromsalter, som användas vid garvning.

Tanno'n 1. Tannopi'n, farm., förening av tannin och hexametylentetramin. Mot diarré, tyfus m. m.

Tannosa'1, farm., förening mellan tannin och kreosot. Avsett för tuberkulosbehandling.

Ta'nrek, se Centetes ecaudatus.

Tansima^t, arab., i Turkiet av hög myndighet utfärdad förordning; betecknar särskilt de i förordningen av 1889 utlovade reformerna.

Tant, se Tante.

Tant, fr. (1. tang; av lat. ta'ntum, så mycket), så stort, så mycket. — T. mieux (1. -mjö), så mycket bättre. — T. pis (1. - pi), så mycket sämre.

Ta'ntæ mo'Iis e'rat roma'nam co'ndere ge'n-tem, så mödosamt var det att grundlägga romerska staten. Citat från Vergilius, brukas oftast ironiskt.

Tantæ'ne a'nimis coele'stibus i'ræ, lat., finnes så stor vrede i himmelska hjärtan?

Tanta'1, kem., ett sällsynt metalliskt grundämne, som, oftast åtföljt av niobium (se d. o.), utgör en beståndsdel av tantalit och yttrotantal. — Tantala'ter, tantalsyrans salter. — Tantalsyra, tantalens högsta syresättningsgrad, ett vitt olösligt pulver. — Tantali't, miner., ett tantalhaltigt, sällsynt mineral.

Ta'ntali kval, se Tantalos.

Tanta'lisk, se under Tantalos.

Tantalft, se under Tantal.

Ta'ntalos {lat. Ta'ntalus), gr. sag., konung i Frygien, fader till Pelops och Niobe, dömdes för brott mot gudarna att i underjorden lida evig hunger och törst, i det frukterna, som hängde över hans huvud, och vattnet, som räckte honom till hakan, drogo sig undan, när han ville äta 1. dricka. — Tantali kval 1. Tantaluskval, se föreg. ord: fig., kval över att icke kunna nå ett mål, som synes lockande nära. — Tanta'lisk, som liknar Tantalos' öde.

Tanta'Isyra, se under Tantal.

Tantaluskval, se under Tantalos.

Tant de bruit pour une omelette, se under Bruit.

Tante, fr. {1. tangt; gammalfr. ante, eng. aunt [I. ant], av lat. a'mita, faster), tant, faster, moster. — Grand'tante, se under Grand.

Tanti, se under Tantum.

Tantie'm, se följ. ord.

Tantieme, /r. (1. tangtiä'm), så och så stor; så och så mycket; handelst., andel i vinst av inkomsterna av ett företag, vissa procent, vilka tillfalla en vid företaget medverkande person.

Tanto, se Tantum.

Tantra, sanskr., varp, ränning; norm, lära; lärobok. Benämning på vissa religiösa verk i mystik och magi.

Tantum, lat., så mycket. — Tanti, så mycket värt. — Tanto, så dyrt.

Tanzima't, se Tansimat.

Ta'o, kin., geogr., i kinesiska ortnamn betyder ö.

Ta'o, kin., eg. väp-, ett grundbegrepn i kinesisk filosofi och religion. — Taoi'sm, det av Lao-tse grundade system, enl. vilket tao uppfattas som en panteistisk natur-1302

makt av överpersonlig art, en allt genomträngande och behärskande funktion. — Tao-te-king, "boken om Tao-vandeln", det verk, vari Lao-tse utvecklade sin lära. — Tao-se, "förnuftets lärjungar", anhängare av taoismen.

Taotai, se Tautai.

Tapage, fr. (L -pasj), larm, oljud, oväsen.

Tapas, ind. relig., självspäkning.

Ta'pej, hot.y se Mucor.

Taperia'ns-accisen, se Tapperians-accisen.

Ta'pes, zooL, ett släkte marina musslor. — Ta'peshavet, geol.y benämning på Nordsjön under den postglaciala tidens senare del, då genom landsänkning havet stod 60 à 70 m. högre än nu i Bohuslän, Limfjorden var en havsarm och Nordsjön alltså hade friare tillträde till Sveriges västkust. Därigenom kunde sydliga, värme-krävande blötdjur, såsom Tapes, invandra. Samtidigt utbredde sig Litorinahavet i det baltiska bäckenet.

Tapestrymattor, textil.y ett slags brysselmattor.

Tape't {gr. ta'pes, lat. tape'te 1. tape'tum, fr. tapis), urspr. väggbonad, duk, matta; numera hos oss endast väggbeklädnad. — Bringa på tapeten, bringa på tal. — Vara på tapeten, vara föremål för ett samtal. — Tapetse'ra, bekläda med tapeter. — Tapet-se'rare, person, som överkläder möbler, uppsätter draperier, anbringar mattor på golven m. m. — Tapetseri', se Tapisseri.

Tapetgrupp, trädg., blomstergrupp i form av en på marken utbredd matta med bestämt mönster.

Tape'tum, lat., anat., det kärllösa skikt i ögats näthinna, som ger metall skimrande glans åt vissa djurs ögon.

Taphri'na, hot., se Exoascaceæ.

Tapio, fi. myt., skogens härskare, skogsguden.

Tapio'cca, Tapio'cka 1. Tapio'ka, komig, närande stärkelse, som fås av rotknölarna till Ia'tropha Maniho't (se Manihot).

Tapiola, fi. myt., Tapios boning.

Tapfr, zool., Tapirus, ett i Sydamerika samt på Malakka och Sumatra levande dägg-djurssläkte, som tillhör hovdjuren och ut-märkes genom en kort snabel.

Tapirbark, se Casca d^Anta och Malambo-bark.

Tapis, fr. (1. -i'), matta, duk. — Tapisseri' (fr. tapisserie), broderade 1. vävda mattor, dukar, möbelbeklädnader, väggbonader o. d., korsstyngsbroderi på stramalj.

Tapissiä'r (fr. tapissière), en slags fransk omnibus, . använd i Paris för utflykter, bröllop o. d.; möbeltransportvagn.

Tapotement, fr. (1. -påtma'ng), vid massage lätt slag med fingerspetsarna, hackning, bultning.

Tapperia'ns-accisen (av tappa), skatt till staten för utskänkning och utminutering

av utländska drycker i Sverige under 1600- och 1700-t.

Ta'ppert, en i Mellaneuropa under senare medeltiden buren överklädnad.

Tappning, med., operation för uttömmande av vätska ur en hålighet i kroppen. Jfr Funktion, Paracentes.

Taproba'ne, geogr., det forngrekiska namnet på Ceylon.

Ta'pto (fr. retraite, eng. tattoo, holl. taptoe av Ity. tap to, tapp till!), krig sk., trum- 1. trumpetsignal vid liggdags. Benämningen säges vara uppkommen under trettioåriga kriget, då all utskänkning var förbjuden efter nämnda signal, till tecken varav pro-fossen slog in en tapp i öl- och brännvinstunnorna.

Ta'pu == Tabu (se d. o.).

Taquinerie, fr. (1. takinöri' [hårt k]), kiv, gnat, käx.

Ta'ra, ital. och sp. (av arab. tarha, eg. det bortkastade), handelst., en varas omhölje 1. emballage; vikten av emballaget; avdrag för vikten av emballaget. — Nettotara, verkliga vikten av emballaget. — Usotara, den enl. överenskommelse 1. affärskutym beräknade vikten av emballaget. — Tararäkning, avdragsräkning. — Tare'ra, Tare'ring, vid vägning anordna motvikt för taran.

Ta'ra', myt., en buddistisk gudinna, uppfattad som "frälsarinna".

Tarabu'kas turk., tonk., en med klockor behängd tamburin.

Tarahuma'rer, ett mexikanskt indianfolk.

Tara'i 1. Tera'i ("fuktigt land"), geogr., benämning på de för sitt osunda klimat (malaria) beryktade djungelområdena i dalarna mellan Himalayas yttersta utlöpare.

Taraka'nopulver, ett medel mot kackerlac-kor, bestående av vetemjöl och borax.

Tarald, bot., se Silene.

Taranakisand, miner., ett titanhaltigt järnmineral.

Taranta's, ry., en fyrhjulig resvagn.

Tarantel (ital. tara'ntola), zool., Lyco'sa tara^ntula, en giftig spindel, som anträffas företrädesvis i Italien, mest vid staden Taranto.

Tarante'lla, dansk., en italiensk national-dans, uppkallad efter staden Taranto 1. spindeln taranteln (se för eg. ord).

Taranti'sm, med., ett slags epidemisk danssjuka, som uppträdde i Italien på 1400-och 1500-t. Ansågs förorsakad av taran-telns bett (se Tarantel och Tarantella).

Tara'ntsjer, en tatarisk, med perser blandad folkstam i Ilis dalgång i Tien-shan.

Ta'raräkmng, se under Tara.

Tara'sko, en mexikansk indianstam.

Taraxaci'n, kem., ett bitterämne, som finnes i mjölksaften hos maskrosen, Tara'xacum officina'le.

Tara'xacum officina'le, bot., maskros, allmän ogräsväxt, strandväxt o. s. v. av fam. Com~Taraxippos—Tartarin

po'sitæ. Eoten och de friska bladen offici-nella. De unga bladen ätas som sallad. Ar-

^ ten är en kollektivart som numera uppdelats i omkr. hundratalet mer 1. mindre lokala underarter.

Taraxi'ppos (av gr. tara'ssein, skrämma, och hi'ppos, häst), gr. myt.y demon, som plägade roa sig med att skrämma hästarna vid kappkömingen i Olympia.

Tarazeed, astr., stjärna i stjärnbilden Örnen.

Tarba'tum, latinisering av Dorpat.

Tarbu'sch, dets. som Fes (se d. o.).

Tardando 1. Tarda'to, ital.y tonk.y dröjande.

Tarde'ra (lat. tarda're, fr. tarder)^ dröja, uppskjuta. — Tardiv, fr. (1. -ifF), sen, senfärdig, långsam; senmogen; senfödd.

Ta'rdo, ital, tonk., långsamt.

Tare'ra, Tare'ring, se Tara.

Tarenti'ni ludi, lat.y benämning på en forn-romersk fest med offer, lekar och spel, som firades å en plats på Marsfältet, benämnd Tarentum.

Targu'm, pl. Targumi'm 1. Targu'mer, ara-meiska, benämning på arameiska översättningar av Gamla Testamentet. — Tar-gu'miska, det i targum använda språket,

Ta'ri, i Ostindien av palmträdets saft tillverkat brännvin.

Ta'ri 1. Te'ri, hot., skidor av den ostindiska örtväxten Cæsalpi'na digy'na. Innehålla ett ypperligt garvmedel.

Tariff (fr. tarif, sp. tarifa, av arab. ta'rif, underrättelse, kungörelse), förteckning på avgälder; varu- och prislista; tulltaxa. — Tarifftrakta't, handelsfördrag med detaljerade tullsatser för olika varuslag.

Tariff reform, eng. (1. tä'rif rifå'm), slagord i den engelska partistriden om tullarna, använt sedan 1903 av anhängarna av J. Chamherlains planer på preferensbehandling av varor i utbytet mellan Storbritannien och dess kolonier.

Tari'ri, hot., namn på en art Picra'mnia i Guatemala, vars fruktfett innehåller Tari-rinsyra. — Tarirfnsyra, kem., organisk syra, isomer med linoljesyra, ur fruktfettet hos tariri.

Tarkaschi', hindust., eg. tråddrageri, en i Indien, Bosnien och flerstädes vanlig teknik för intarsia- 1. marketeriarbeten.

Tarlata'n (av okänd härledning), ett slags gles och lätt bomullsgas.

Tarmbeck, se Meconium.

Tarmguld, tråd av en på ena sidan förgylld, smal tarmhinneremsa, spunnen kring en silke- 1. linnetråd.

Tarmsten, Enterolft 1. Koproli't, med., kon-krement i tarmen hos människa, vanligen huvudsakligen bestående av fosfater och såpor. Uppträder även hos hästar och nötkreatur.

Tarniers tång (1. -nie's -), ett slags förlossningsinstrument.

Ta'ro 1. Di'nde, hot., rotknölarna av Colo-

casia escule'nta, tillhörande fam. Aroideæ, m. fl. andra ostindiska växter. Brukas som födoämne.

Taroccabark, en garvarbark. Se Cayota.

Taro'ck (ital. tarocco, fr. tarot), spelt., ett uråldrigt kortspel, som spelas av tre personer med ett särskilt slags kort.

Tarpa'nen, zooL, se Equus.

Tarpauling, textil., skotsk juteväv, till presenningar, säckar o. d.

Tarpe'ja, romerskt kvinnonamn. Buret av en fomromersk kvinna, om vilken det berättas, att hon, efter att hava förrått den kapitolinska borgen åt sabinema, av dessa krossades under sköldarna.

Tarpe'jiska klippan, i det gamla Rom en del av den kapitolinska bergshöjden, från vilken vissa statsförbrytare störtades ned.

Tarqui^niema, fomromersk konungaätt.

Tarrago'na, spanskt portvin från trakten av Tarragona.

Tarre'ra, dets. som tarera. Se Tara.

Tarro = T ar o (se d. o.).

Tars (gr. tarso's, lat. taWsiis), anat., vrist. — Tarsa'lis, som hör till vristen. — Tar-sektomi', med., bortopererande av vristens ben, helt 1. delvis. — Tarsi'tis, inflammation i vristen. — Tarsoklasi', behandling av klumpfot på ortopedisk väg.

Ta'rsia 1. Ta'rsiatu'ra, se Intarsia.

Ta'rsis, judiskt namn, nämnes i folktavlan i 1 Mos. 10: 4 bland Javans söner. — Tarsis-skepp, biblisk benämning på handelsskepp, som seglade på Medelhavet till Tartessos (nuv. Guadalquivir).

Tarsi'tis, Tarsoklasi', se Tars.

Tarsomalaci', Tarsoraphi', Tarsotomi', se Tarsus.

Ta'rsus, lat., anat., vrist (se Tars) ; brosket i övre ögonlocket. — Tarsomalaci', med.,

, uppmjukning av ögonlockets broskskiva. — Tarsoraphi', operation av broskskivan i ögonlocket för att minska dettas nedfallande. — Tarsotomi', insnitt i ögonlockets bro sk för att motverka skrumpning.

Tart (1. tar), ett bourgognevin.

Tartaglia, ital. (1. -ta'lja), eg. den stammande; stående mask (stammande, fet betjänt med stora blå glasögon) i det italienska folklustspelet (commedia deWarte).

Tarta'n (eng. tartan, fr. tiretaine), ett slags mångfärgat, rutigt, skotskt ylletyg; skotsk plaid (se d. o.).

Tarta'n (ital. och sp. tartana), sjöv., ett slags latinsegeltacklat fartyg, som brukas på Medelhavet.

Tartara, se Tartaros.

Tarta'rea, hot., vinstenlik.

Tarta'ren, se Tartaros.

Tarta'rer, riktigare Tatarer (se d. o.).

Tarta'ricus, lat., kem., som hör till vinsyra. Se Tartarus.

Tartarin (1. -ä'ng), den drastiskt skildrade huvudpersonen i A. Daudets provensalska roman "Tartarin från Tarascon" m. fl.1304

Tartaros—Taulantier

Ta'rtaros 1. Tartara {lat. Tartarus, Ta'T-tara), gr, myt.y Tartaren, en avgrund i döds- 1. skuggriket, dit de av Zeus besegrade titanerna jämte sagovidundren nedstörtades ; senare pinorum för de fördömda.

Ta'rtarus, lat.y kem., rå vinsten. Se även Tartaros. — T. boraxa'tus, boraxvinsten. Brukas som urindrivande medel. — T. cru'dus, se Bitartras kalicus. — T. depura'tus, renad vinsten. — T. eme'ticus, kräkvinsten. — T. ferra'tus, jämoxidhydrat och kalium-bitartrat. — T. natrona'tus, se Seignette-salt.'— T. stibia'tus, kräkvinsten. — T. tartarisa'tus, kaliumtartrat. — T. vitrio-la'tus, kaliumsulfat.

Tarte, fr. (1. tart), tårta. — Tartelette (1. -tölätt), liten tårta, frukttårta. — Tartine {1. -tinn), med sylt, honung 1. smör bestru-ken brödskiva, smörgås.

Tarte'ssos, gr., Tarte'ssus, lat.y antikens namn på Guadalquivir.

Tarti'mska toner, fys., kombinationstoner.

Ta'rtras, lat.y kem.y salter av vinsyra. Se även Tartrat. — T. fe'rrico-ka'licus, farm.y vinsyrat järnoxidkali 1. kaliumferritar-trat. Brukas som medel mot bleksot. — T. kalicus, neutralt vinsyrat kali 1. kaliumtartrat. Brukas som lösande medel. — T. na'-trico-kalicus, vinsyrat natronkali 1. kalium-natritartrat = Seignettesalt (se d. o.). — T. sti'bico-kalicus, vinsyrat antimonoxid-kali, kräkvinsten, kräksalt, ett förr använt kraftigt kräkmedel.

Tartra't, kem., vinsyrade salter. Se även Tartras ferrico-kalicus o. s. v.

Tartrazfn, Syregult, Äktullgult, kem., ett pyrazolonfärgämne, som färgar ull orangegult.

Tartrim€'ter (av lat. taWtarus, se d. o., och gr. me'tron, mått), instrument, avsett att mäta vinstenen i en lösning.

Tartsche, ty., krigs., en sköld, som brukades under medeltiden.

Tartuffe, fr. (1. -ty'ff), efter huvudpersonen i den franske komediförfattaren Molières lustspel med samma namn beteckning för skrymtare, skenhelgon och lastfulla sedlighetsapostlar. — Tartufferi', skenhelighet, hyckleri. — Tartuffise'ra, vara skenhelig, hyckla.

Tartu'fo, ital, tryffel (se d. o.).

Ta'rtulin, estniska namnet på Dorpat.

Taryba, litauiska lantrådet.

Tasch, turk., betyder i ortnamn sten.

Tas-de-charge, fr. (1. ta dö sja^rsj), byggn., sätt att bygga en valvbåge genom att låta den horisontala murningen med utskjutande stenar utgöra bågens anfang.

Tasime'ter (av gr. ta'sis, spänning, och me'tron, mått), instrument, avsett att uppmäta spänningar.

Task, sjöv., styrning för ett tåg 1. en kätting, anbragt på sidan av ett rundhult.

Taskkräfta, zooL, dets. som Krabbtaska.

Tasma'nier, benämning på de numera utdöda urinvånarna å Tasmanien.

Tasse, fr. (1. tass), skål, kopp. •

Ta'ssiIokalken, en nattvardskalk, ett av de äldsta proven på kristen tysk konst från förromersk tid. Skänktes 778

av hertig Tassilo III till klostret i Kremsmünster i Österrike.

Tast, pl. Taster {ty. T aste, av sp. tastare, vidröra), tonk., tangent (se d. o.). — Tastatu'r = Klaviatur (se d. o.).

Tat, kaspisk dialekt bland de nypersiska folkspråken.

Tat, se Chati.

Tataju'baträ, se under Savarrifett.

Tatar, bot., se Crambe.

Tata'rer, namn på en mängd i ö. Europa samt i n. och mell. Asien boende folkstammar av turkiskt, finsk-ugriskt 1. sa-mojediskt ursprung. — Tata'riska språken, de av tatarerna talade språken, tillhöra den turkiska språkstammen.

Tata'rica, bot., tatarisk.

Tåte gallery, eng. {1. tä'it gä'llöri), stor samling modern engelsk konst i London, donerad till staten 1897 av sir Henry Tate.

Tåtes cubes, eng. {1. tä'its kjobs), ett slags engelskt kristallsocker.

Tatianfster, en gnostisk sekt, i 2:a årh. stiftad av Tatia'nos från Assyrien (1. Syrien).

Tatler, The, eng. {1. tä'ttlö), en av Steele i London 1709—11 utg. tidskrift; illustrerad veckotidning i London sedan 1901.

Tattare, se Zigenare.

Tattersall, eng. {1. tä'ttörsål 1. -söl), i London en samlingsplats för sportsmän, uppkallad efter den förste grundaren av ett dylikt etablissemang; även i andra städer benämning på anstalter för ridning, velocipedåkning o. d. idrott.

Tattinggardiner, textil., vita gardiner, som framställas på stickmaskiner och likna blonder. — Tattingmaskin, ett slags stickmaskin.

Tatue'ra (av tahitiska tatu, tecken, målning), på huden måla 1. insticka och med pulverformiga färger 1. kolpulver ingnida figurer, såsom indianer, vissa negrer o. a. vilda folkslag samt sjömän pläga göra. — Tatuering, hudmålning.

Tau, kin., provins.

Tauberviner, badensiska viner.

Ta'uchnitz edition {eng. uttal: - idi'sjön), en av bokförläggarfirman Bernhard Tauch-nitz i Leipzig år 1841 påbörjad förlagsserie av engelsk och amerikansk skönlitteratur på originalspråket.

Ta-ui, geogr., fornegypternas namn på Egypten.

Tau klan, kinesiska handelsnamnet på persikoträdets gummi. Kallas i Ostindien Aru och Mandala. Användes som gummi ara-bicum.

Taula'ntier {gr. Taula'ntioi), illyriskt folk i trakten av Epidamnos.

Tauma-, se Tavma-,

Taurer {lat. Tauri), fordom på Tauriska halvön (Krim) bosatta skyter.

Ta'urii ludi, lat., romerska spel som offer åt underjordens gudar.

Tauri'n, kem., ett ämne, som innehålles i tauTokolsyra (se d. o.).

Tauri'nerna, en keltisk-ligurisk folkstam.

Tauriska palatset, byggdes år 1783 i Petersburg och skänktes av Katarina II åt greve Potemkin, "Tauriern".

Tauri'skerna, en keltisk folkstam i Öst-alpema.

Taurobo'lium (gr. tjuroffer), renande ceremoni inom vissa österländska kulter, senare överförd till Italien.

Tauroko'lsyra, kem., en beståndsdel av gallan.

Tauropo'los, myt., "den i Taurien boende'^ taurernas namn på den grekiska Artemis.

Tauruma'n, av försvasrade människotuber-kelbaciller framställt vaccin mot nötboskapstuberkulos.

Ta'urus, lat., tjur; astr., stjärnbilden Oxen.

Tausche'ring, TauscWrarbete (ty. Tauschier-arbeit, av ital. tausi'a, damaskerat arbete), inkrustering av guld 1. silver i järn, stål 1. annan metall.

Ta'usendschaft, ty., tusendeområde, ett antaget forngermanskt förvaltningsområde.

Tautaci'sm (av gr. tauta, detsamma), ful ljudlikhet mellan närstående ord och stavelser.

Tautai 1. Taotai, i Kina benämning på styresman för större underavdelning av en provins. Se Tau.

Tauto-, se Tavto-.

Tava'risj 1. Tova'risi, ry., kamrat; efter revolutionen 1917 allmänt tilltalsord i Ryssland.

Tavaster, invånarna i Tavastland.

Tavastlandsrasen, en finsk nötboskapsras.

Tavel, se Tafel

Tavellack, dets. som schellack (se d. o.).

Tavelskiffer, petrogr., av kol svartfärgad lerskiffer. Användes till griffeltavlor.

Tavels serum, med., ett streptokockserum.

Tavelsten, se Taffelsten.

Tave'rn (ital. taverna, lat. tahe'rna), värdshus, krog, utskänkningsställe. — Tave'r-nare, värdshusvärd.

Tave'rnicus, ungersk riksämbetsman, riksskattmästare.

Tavmatro'p (av gr. tha'vma, underverk, konststycke, och tre'pein, vrida, vända), apparat, som företer två bilder, vilka genom hastig kringsvängning göra intryck av att vara blott en. — Tavmatu'rg (av gr, e'rgon, gärning), undergörare. — Tavmaturgi', förrättande av underverk. — Tavmatu'rgisk, undergörande.

Tavole'tta, ital. (av lat. ta'hula, tavla), palett (se d. o.).

Tavtogram (av gr. to avto\ samma, och gra'mma, bokstav), dikt, där alla ord 1.

alla rader begynna med samma bokstav.

— Tavtokro'n 1. Tavtokro'nisk (av gr. chro'nos, tid), samtidig; som tager lika lång tid. — Tavtokro'na företeelser, astr., äro sådana företeelser på himmeln, som kunna iakttagas i samma ögonblick i alla de orter på jorden, där de överhuvudtaeret äro synliga. — Tavtokroni'sm, samtidisr-het. — Tavtologi' (av gr. Wgos, ord, tal), språkv., upprepande av det, som redan blivit sagt, fast med andra ord. Jfr Pleo-nasm. — Tavtolo'gisk, som innehåller tavtologi. — Tavtomeri' (av gr. me'ros, del), kem., dets. som Desmotropi (se d. o.).

Tawhero towai 1. Kamai, garvämnen ur barken av Weinma'nnia racemo'sa från Nya Zeeland.

Tax, grävsvinshund, en kortbent hundras.

Ta'xa (av lat. taxa're, uppskatta), åsätt pris, föreskriven prisberäkning; prisstadga. — Taxame'ter (av gr. me'tron, mått), i åkar-

' droskor och -bilar använd kontrollapparat, som angiver hur lång väg som tillrygga-lagts, och vad den åkande skall betala. — Taxatio'n 1. Taxe'ring,T)risbestämning, värdering; beskattning, åsättande av bevillning. — Taxa'tor 1. Taxeringsman, person, som ägnar sig åt taxeringsgöromål. — Taxe'ra, fastställa pris; värdera, unn-upT)skatta; beskatta, belägga med averift; åsätta bevillning. — Taxeringslängd, förv., officiell förteckning över föremål för be-villnings utgörande inom ett område samt över bevillningsavgifternas storlek. — Taxeringsnämnd, nämnd, som utför bevill-ningstaxeringen. — Taxeringsvärde, för fast ep-endom fastställt penningvärde, efter vilket skatter beräknas.

Taxa'ceæ, bot., underfamilj av fam. Coni'-feræ (se d. o.). Se Taxus.

Taxhund, se Tax.

Taxia'rk, gr. anförare för en större avdelning (taxis) av grekiska hären.

Taxidermi' (av gr. ta'xis, anordning, uppställning, och de'rma, hud), läran om djurs uppstoppning och om sättet att bevara uppstoppade föremål. Jfr Dermo-plastik.

Taxi'er (av gr. ta'xis, ställning) 1. Taktiska rörelser, hiol., genom ensidiga retningar orsakade, reflexartade rörelser hos vissa fritt rörliga organismer. Efter retningens art urskiljas bl. a.: Chemota'xis, Kemo-ta'xis 1. -taxi', orsakad av kemisk retning, t. ex. Aerotaxis, retning genom syre. Fototaxis, ljusretning, Heliotaxis, solljusretning, Termotaxis, temperaturretning, Hydrotaxis, fuktighetsretning, Osmotaxis, retning genom lösningars koncentration, Galvanotaxis, retning genom elektrisk ström, Geotaxis, retning genom tyngdkraften, Thigmotaxis, mekanisk retning.

— Positiv taxis, rörelse i riktning mot retningskällan. —• Negativ taxis, rörelse i riktning från retningskällan.130G

Taxifo'lium (av lat. fo'lium, blad), bot., med blad som Ta'xus.

Taxikati'n, kem.y glykosid i barr av idegran {Ta'xus).

Taxi'n, kem., giftig alkaloid i bladen av idegran {Ta'xus).

Taxiologi' 1. Taxionomi' (av gr. ta'xis, anordning, uppställning, och lo'gos, lära, 1. no'mos, lag), ordningslära, systemlära.

Ta'xis, gr., anordning, ställning; uppställning, häravdelning, slagordning; med., återställande 1. inriktande i visst läge. Jfr Taxier.

Taxo'dium di'stichum, hot., sumpcypress, ett barrträd i n. Amerika.

Ta'xodon, paleont., ett forntidens fauna tillhörande däggdjur, likt en råtta, men av en elefants storlek. Lämningar av detsamma hava funnits i Amerika.

Ta'xus bacca'ta, bot., id, idegran. Tämligen sällsynt svenskt barrträd tillhörande underfam. Taxa'ceæ av fam. Coni'feræ. Barren giftiga. Bären ätliga. Ofta planterad som prydnadsträd.

Taygete, se Plejadema.

Taylors teorem 1. Taylors serie (1. te'jlös -), mat., serieutveckling, som under form av en potensserie anger storleksändringen hos en viss funktion, då den oberoende variabeln får en bestämd tillväxt.

Taylorsystemet (Z. te'jlö-), av nordamerikanske industriledaren F. W. Taylor (d. 1915) utarbetat system för det manuella industriarbetets rationalisering.

Taylor-Whitestål {1. te'jlö-oa'jt-), ett slags snabbsvarvstål.

Tays-Sachs sjukdom, med., familjär idioti med blindhet.

Taze'tt, bot., en art Narcissus.

Ta'zije, arab., kondoleans, sorgefest; passionsspel hos sjiiterna i månaden Muhar-ram.

Tb, kem., atomtecken för Terbium.

Tb., med., förk. för tuberkelbacill.

T. B., förk. för lat. Tribunus. Se Tribun.

Tbc., med., förk. för tuberkulos.

T-binda, kirurg., T-formig binda, vanlig vid bäckenförband.

T. C., förk. för fr. télégramme collationné, kollationeras (på telegram).

Tchinu'ker, nordvästindianstam.

T. D., förk. för teologie doktor.

Te, kem., atomtecken för Tellur.

Te (fr. thé, ital. tè, eng. tea, ry. tsha'i, av kin. tshà 1. the), de torkade bladen av den till fam. Ternstroemia'ceæ hörande kinesiska tebusken, The'a sine'nsis; den av dess blad beredda drycken; med., vissa aromatiska växtdelar (t. ex. fläder- och kamomillblommor, beska kryddor o. s. v.); av dem beredda infusioner (se Infusum).

Tea, eng. {1. ti), te.

Teagown, eng. (l. ti'gaon), "teklänning^', elegant damtoalett för eftermiddagsteet.

Teak, eng. (1. tik), se Teksträdet.

Teapoy, eng. (1. ti'påj, av hindust. te'pai), tre- 1. fyrbent, prydligt tebord med fack för tedosor.

Tearing goods, eng. {1. tä'ring gods), "lumpvaror", engelska linne- och yllevaror för export på Afrika.

Tearosor, bot., se Rosa.

Tea'ter (gr. the'atron, av thea'omai, jag åskådar, lat. thea'trum), skådeplats, skådebana, skådespelshus; dramatisk föreställning; inbegreppet av en nations dramatiska prestationer. — Teateragentu'r, platsförmedlingsbyrå för sceniska artister; förmedlare av försäljning av dramatiska alster. — Teatercensu'r, se Censur. — Teaterdekorationer 1. Kulisser, målade 1. plastiska inredningar av scenrummet. — Teaterkupp {fr. coup de théâtre), effektfull scen; överraskning av det slag, som är brukligt på teatern. — Teaterloge, se Loge. — Teatermusik, opera-, operett- och sångspelsmusik, mellanaktsmusik. — Tea-tra'lisk {lat. theatra'lis), avsedd att göra verkan på scenen; skådespelaraktig; konstlad, affekterad, uppstyltad. — Tea-trogra'f (av gr. gra'fein, skriva), ett slags kinematograf (se d. o.). — Teatromani' (av gr. mani'a, raseri), lidelsefull lust att gå på teatern.

Teatfnorden, en på 1500-t. stiftad, romerskkatolsk munkorden med syfte att predika, vårda fattiga och sjuka samt motarbeta kätteriet. — Teati'ner, medlemmar av tea-tinorden. — Teati'nnor, medlemmar av de till teatinorden anslutna föreningarna "Den obefläckade avlelsens teatinnor" och "Teatinsystrarnas orden".

Teatotal, eng. {1. ti'tåtöll; av tea, te, och total, hel, fullkomlig, uteslutande [eg. uteslutande 1. endast te]), Teatotali'sm, Tea-totaller, riktigare Teetotal o. s. v. (se d. o.).

Teatra'lisk, Teatromani' m. fl., se under Teater.

Tebai'n, se Thebain.

Teba'n, invånare i det grekiska Tebe.

Te'bet, hebr., fjärde månaden i judarnas borgerliga och den tionde i deras kyrkliga år. Motsvarar vår december.

Tebohe' 1. Te-buh, en blandning av svart, grönt och gult kinesiskt te.

Tebuske, se Te.

Teceremonien {jap. cha-no-yu), ett slags ritual för ett japanskt ordenssällskap, bestående i rökelseceremonier, middagsätande och drickande av starkt och svagt te.

Technopai'gnia, gr., forngrekiska dikter med form av konkreta föremål, t. ex. ett glas, en bila.

Tecke(Tekke)-turkme'nerna, en stam av turkmenerna.

Te'clubrännare, ett slags gasbrännare med nedtill koniskt utvidgat brännarrör.

Te'coma, bot., träd- och buskskläkte av fam. Bignonia'ceæ i Syd- och Centralamerika.

— T. leuco'xylon, lämnar s. k. grönt eben-holts.

Te'coma-te, se Crescentia.

Tecto'na, se T ekträdet,

Tecto'rum, hot., tak-.

Teda, en nordlig, rasren gren av Tihbu (se d. o.). — Tedaga, det språk som talas av tibbufolket.

Tedesca, ital. (L -ska), "tysk", namn på dansen allemande.

Te De'um, lat., den s. k. ambrosianska lovsången, tillskriven biskop Ambrosius i Milano (d. 397) och uppkallad efter begynnelseorden: Te Deum lauda'mus (vi lova dig, o Gud); tedeum, högtidlig tacksägelsegudstjänst.

Teesda'lea nudica'ulis, bot., syn. Iberis nudi-caulis (se d. o.).

Teeswater-rasen (1. tisoå'tör-) = Korthorns-boskap (se d. o.).

Teetotal, eng. {L ti'tåtöll; av tee [1. ti'; engelskt uttal av t, efter en stammande irländsk nykterhetspredikants uttal av ordet total, d. v. s. t-total} och total, hel, fullkomlig, uteslutande), som hyllar absolut nykterhet. Jfr Teatotal. — Teetota-lism {1. titå'töllism), absolut återhållsamhet i fråga om rusdrycker. — Teetotaller (Z. titå'töllör), medlem av en absolut nykterhetsförening.

Teff 1. Tafi, afrikanskt, företrädesvis abbes-sinskt sädesslag av Eragro'stis abyssi'nica (fam. Grami'neæ).

Tefillin, hebr., böner; fylakterier (se d. o.).

Tefnet 1. Tefnut, fornegyptisk gudinna, sannolikt daggens gudomlighet.

Tefrrt, se Teralit.

Tefroft, miner., ett till olivingruppen hörande mineral.

Tegel, geol., kalkhaltig, tertiär lera i Wienbäckenet.

Tegelmalm, miner., blandning av cuprit och järnockra; användes som kopparmalm.

Tegelmjöl, pulveriserat tegel, användes till vissa slags cement.

Tegelte', grövre te, sammanpressat till kakor av tegelform.

Te'gmen ty'mpani, anat., den tunna benbetäckningen på trumhålan, på klippbenets övre yta.

Tegmine, astr., stjärna i stjärnbilden Kräftan.

Tegnérfder, imitatörer av Esaias Tegnér.

Tegume'nt {lat. tegume'ntum, av te'gere, täcka), betäckning.

Tehrpat, lettiska namnet på Dorpat.

Tehue'lke, patagonisk folkstam.

Teichmanns kristaller, kristaller av hemin, som uppstå om intorkat blod tillsatt med isättika upphettas. Ett tillförlitligt blodprov.

Teichopsi', med., flimmerfläckar med sick-sackformade gränser i synfältet.

Teifun = Tyfon, meteor, (se d. o.).

Tei'n = Kaffein (se d. o.).

Teinosko'p (av gr. te'inein, utsträcka, och skope'in, se), fys., en kikare, genom vilken föremålen synas utsträckta till sina dimensioner.

Teint, fr. (1. täng; av lat. ti'ngere, färga), färg; ansiktsfärg, hy. — Teinte (Z. tängt), färgton, färgskiftning, anstrykning. — Teinture (Z. tängty'r), färg, färgvätska; ytlig kunskap.

Teiresias (lat. Tire'sias), gr. sag., en blind siare från Thebe.

Te'isk, bördig från Teos (om skalden Ana-kreon).

Te'ism (av gr. theo's, gud), tron på en personlig gud såsom världens skapare och upprätthållare.) (Ateism och D e i s m. —• Tei'st, anhängare av teismen. —• Tei's-tisk, som har avseende på teismen.

Teja, östgotiskt konunganamn.

Tejat Post, astr., stjärna i stjärnbilden Tvillingarna.

Tejstefiskar, se Centronotus.

Te'jus, zooL, ett släkte sydamerikanska ödlor. —• T. tegui'xin, jagas ivrigt för sitt välsmakande kött.

Te'ka, The'ca 1. Hydrothe'ca, zooL, klocklik utvidgning på det rör, som omger polyper av klassen Hydrozo'a.

Tekje, turk. (av arab. takija, viloplats), kloster.

Tekke, en turkmenisk stam.

Te'kla, kvinnonamn (antagligen av gr. theo's, gud, och kW os, ära). Buret av ett kristet helgon. Motsvarar mansnamnet Teo'kles.

Te'kmessa, gr. sag., gemål till A jas, Tela-mons son.

Teknfk (av gr. te'chne, konst, hantverk, skicklighet), konstlära, inbegreppet av de regler, efter vilka en konst 1. ett hantverk utövas; konstfärdighet. Jfr Teknologi. — Te'kniker, person, som utövar en konst 1. ett yrke (särskilt inom ingenjörsvetenskapen, industrien 1. slöjden). — Te'knisk {gr. techniko's), som har avseende på tekniken; konst-1. yrkesmässig. — T. fabrik, kemiskteknisk fabrik. — T. högskola 1. Poly-te'knisk skola, läroverk, där lärjungarna vetenskapligt utbildas för tekniska yrken. — T. skola, läroverk, där man på ett enkelt och praktiskt sätt bibringar lärjungarna de kunskaper, som erfordras för ett insiktsfullt utövande av industriella yrken. — T. term {lat. te'rminus te'chnicus), konstord, konstuttryck, fackuttryck, uttryck, som är egendomligt för en vetenskap, en konst 1. ett yrke.

Tekmkolo'rmetod, en tvåfärgsreproduk-tionsmetod.

Teknoli't (av gr. te'chne, konst, och Wthos, sten), en konstgjord stenmassa.

Teknolo'g, se under följ. ord.

Teknologi' (av gr. te'chne, konst, och Wgos, lära), eg. konst- 1. slöjd vetenskap; vetenskaplig framställning av konstruk-1308

tioner, beräkningsmetoder, mekaniska och kemiska fabrikationssätt 1. sätten att förarbeta råämnena till nyttighetsartiklar.

— Teknolo'gisk, som har avseende på teknologi. — Teknolo'g, lärjunge vid teknisk högskola; författare i teknologi. — Tek-nalogie doktor, lärdomsgrad, som efter disputation kan förvärvas efter studier vid Tekniska högskolan.

Teknomatote'k (av gr, te'chnema, konstigt förarbetat; konstverk), konstindustrimuseum, samling av tekniska föremål.

Tekräm, kokk., kräm av starkt te och tjock grädde. Serveras iskall.

Tekti'ter 1. Glasmeteorfter, geoL, runda, skivformiga meteoriter av glas, som förekomma i tertiära och kvart är a avlag-ringar.

Tektoni'k (av gr, te'ktony hantverkare, arbetare), konsten att med bildverk sira trä-1. metallarbeten, att göra inläggningar av guld och elfenben o. s. v. — Tekto'nisk, som avser byggnaden.

Tekträdet {eiig. teak IL tik], malahariska tekka), hot,, TecWna gra'ndis, tillhörande fam. Verbena'ceæ, ett ostindiskt träd, vars hårda och lätta ved utgör ett ypperligt skeppsvirke.

Tel- och Tele-, i sammansatta ord: fjärran, på avstånd.

Tela, pL Telæ, lat., vävnad, förbandsmaterial. — T. adhæsi'va, häftplåster. — T. adipo'sa, fettväv. — T. carboTica 1. carbo-lisa'ta, karbolgas. — T. cellulo'sa, cellväv.

— T. chorioiMeæ, ådernätshinnan. — T. conjunctiVa, bindväv. — T. depura'ta, renad bomull. — T. subcuta'nea, underhudsbindväv. — T. vesicato'ria, "spansk fluga", en på vaxduk utbredd blandning av linolja, spanska flugor, gult vax och beck. Nyttjas som blåsdragande medel.

Telamo'n {lat. Te'lamon), gr. sag., son till Aiakos och fader till A jas.

Telamo'n (gr. telamo'n, lat. te'lamon), byggn. = Atlant (se d. o.).

Telangiektasi', gr., med., uttänjning av blodkapillärer.

Telautogra'f 1. Telavtogra'f (av gr. te'le, fjärran, och autograf, se d. o.), skrivtele-graf, apparat, som överflyttar skrift från ett ställe till ett annat.

Tela vesicato'ria, se Tela.

Telchrner, gr. sag., demoniska väsenden på ön Rhodos.

Teleangiekto'des, patol., som har vida små-kärl, t. ex. vissa svulster.

Tele'fisk, se under Telephium.

Telefo'n (av gr. te'le, fjärran, och fone', röst), fys., "fjärrtalare", apparat, som genom att överföra ljudet pä långa avstånd möjliggör samtal mellan personer på skilda orter. — Telefonanaly's, metod att bestämma elektriska ledningsförmågan hos en elektrolyt med tillhjälp av växelström och telefon. — Telefon-

automa't, telefonapparat, som mot nedläggande av en avgift i en till apparaten ansluten, från telefonstationen kontrollerbar bössa, får användas av allmänheten. — Telefone'ra, tala med hjälp av en telefon. — Telefoni', ljudets överförande medelst elektrisk ström, sättet att meddela sig genom telefon. — Telefoni'k, läran om telefonen 1. om konsten att telefonera. — Telefo'nisk, som har avseende på telefonen. — Telefonfst, vid telefonverket anställd person, som sätter telefonstationerna i förbindelse med varandra.

Telefonogra'f, se Telegrafon.

Te'lefos, gr. sag., konung i Mysien, sårades av Achilles, men botades medelst rost från dennes lansspets.

Telefotogra'f (av gr. te'le, fjärran, fos, ljus, och gra'fein, skriva), fys., bildtelegraf, elektrisk apparat, medelst vilken föremål från station med elektrisk ledning och viss anordning kunna på en annan station med motsvarande anordning avtecknas. — Telefotografi', fjärrfotografi, sätt att med för detta ändamål särskilt inrättade objektiv, teleohjektiv, fotografera avlägsna föremål i förstorad skala; en på detta sätt åstadkommen fotografi.

Telef unken, (av gr. tele, fjärran, och ty. Funken, gnista), tyskt system för trådlös telegrafi.

Tele'ga, ry., ett öppet, fyrhjuligt åkdon utan säten.

Tele'gonos, gr. sag., Odysseus' son med trollkvinnan Kirke.

Telegra'f (av gr. te'le, fjärran, och gra'fein, skriva), fys., "fjärrskrivare", inrättning för hastigt meddelande av underrättelser på långa avstånd genom överenskomna tecken. — Elektrisk telegraf, anordning att medelst elektrisk ström från station till station överföra vissa överenskomna skrivtecken. — Optisk telegraf, anordning att medelst för synen avsedda tecken överföra meddelelser. — Telegrafe'ra, lämna underrättelser genom telegraf. — Telegrafi', vetenskapen om telegrafen; underrättelsers befordrande genom telegraf. — Telegra'fisk, som har avseende på telegrafien. — Telegrafi'st, vid telegrafverket anställd tjänsteman. — Telegra'm (av gr. gra'mma, bokstav, skrift), underrättelse meddelad genom telegrafen. — Telegrambrev, meddelande, som pr post insändes till telegrafstation för att vidarebe-befordras som telegram. — Telegrambyrå, anstalt för snabbt spridande av säkra telegrafiska underrättelser till tidningar, börser o. s. v. — Telegrampostanvisning, handelst., pr telegraf försänd postanvisning.

Telegrafcoder, se Code.

Telegrafo'n 1. Telefonogra'f, apparat vid vilken telefonströmmarna registreras som magnetiska variationer på ett stålband.

vilket i sin tur kan återge talet i en hörtelefon.

Telekro'n, fys., apparat, som, dà en frånvarande telefonabonnent, uppringes, underrättar, när denne kan träffas pr telefon.

Tele'machos, gr. sag., Odysseus' son, som uppfostrades av Mentor.

Telemarksformationen, geoL, till urbergets yngsta avdelning hörande kvartsiter, kon-glomerater och skiffrar med stor utbredning i Telemarken.

Telemarksras, en norsk nötboskapsras; rygg och buk vita, sidorna röda.

Telemati'sm = Etelism (se d. o.).

Telematologi' (av gr. the^lema, vilja, och lo'gos, ord), läran om den mänskhga viljan.

Teleme'ter (av gr. te'le, fjärran, och me'tron, mått) = Distansmätare (se d. o.). — Tele-metri', konsten att mäta avstånd.

Telence'phalon, anat, bakhjärnan.

TeleobjektiW, se Telefotografi.

Teleogra'fisk metod (av gr. te'los, mål, och gra'fein, skriva), psykologisk term, som betecknar karakteristiken av en individs psykologiska kvalifikationer för ett visst levnadsmål vid yrkesval.

Teleologi' (av gr. te'los, mål, ändamål, och lo'gos, lära), läran om ändamålsenligheten, läran om de skapade tingens och världsordningens ändamålsenlighet. — TeIeolo'gisk, som har avseende på ändamålsenligheten. — Teleologiska beviset = Fysikoteologiska beviset (se d. o.).

TeIeosa'urus (av gr. te'leos, hel, fullkomlig, och sa'vros, ödla), paleont., ett urvärldens fauna tillhörande kräldjur, likt krokodilen.

Teleo'stei, zooL, benfiskar. — Teleo'stomi, zooL, ganoider, lungfiskar och benfiskar.

Telepati' (av gr. te'le, fjärran, på långt håll, och pa'thos, själstillstånd, lidande), av tid och rum oberoende överförande av förnimmelser, känslor och tankar från en person till en annan. — Telepa'tisk, som har avseende

på telepatien.

Tele'phium, med., elakartad böld. — Tele'-fisk, svårläklig, elakartad.

Telesaträ, bot., virke av Pitto'sporum bi'co-lor från Tasmanien.

Telesco'pium, astr., Teleskopet, stjärnbild på s. hemisfären.

Tele'sforos, gr., demon, som skyddade de från en sjukdom tillfrisknade.

Telesko'p (av gr. te'le, fjärran, på långt avstånd, och skope'in, se, skåda), opt.,"fjärr-glas'^ större kikare, särskilt astronomisk kikare. — Spegelteleskop, teleskop med konkava speglar. — Teleskopi', läran om teleskop, den del av optiken, som handlar om kikare. — Telesko'pisk, som angår teleskop; som blott kan ses genom kikare; sådan inställning, även kallad afoka'l, av ett optiskt system att ett inkommande

parallellt strålknippe även utträder parallellt. — TeIestereosko'p, ett slags ste-reoskop (se d. o.), genom vilket två landskapsbilder, tagna från olika punkter sammanslås till en.

Telestereosko'p, se under Teleskop.

Tel est notre bon plaisir, fr. (1. täll ä nåttr bång pläsi'r), så är vår nådiga vilja, formel, med vilken Frankrikes konungar (från Frans I t. o. m. Ludvig XVI) avslutade sina förordningar.

Tele't (av gr. teWin, fullborda), invigd; offerpräst.

Televisio'n, fys. elektriskt fj ärr seende, trådlös telegrafering av rörliga bilder.

Telfai'ria peda'ta, bot., se nedan. — Tel-fairiaolja, bot., fet olja ur fröna av den till fam. Cucurbita'ceæ hörande växten Telfai'ria peda'ta från tropiska Afrika och Australien.

Telferbana (av gr. te'le, fjärran, och. fe'rein, bära), elektrohängbana med hängande löpvagnar, telfervagnar.

Telinga 1. Telinka, se Telugu.

Telje'ga = Telega (se d. o.).

Tell, se Tall.

Tellu'r (av lat. Te'llus, jorden), kem., ett sällsynt metalliskt grundämne, blåvitt till färgen, likt antimon och, ehuru en verklig metall, dock på grund av sina kemiska egenskaper närmande sig selen. — Tellur-guldsilver, miner., en guldmalm, som innehåller 18—26 % guld. — Tellu^risk, jordisk, av jordiskt ursprung, som har avseende på 1. tillhör jordklotet; härrörande från jordklotets hemliga krafter. — Tel-luriskt järn, gediget, på jorden bildat järn. — Tellurfsm, jordens naturkraft; även = Animal magnetism (se under Magnet).

Tellu'rium, en mekanisk anordning, som åskådliggör jordens och månens. rörelser inbördes och i förhållande till solen.

TeTlus, lat., astr., planeten Jorden; rom. myt., jordens gudinna.

Tel maitre, tel valet, fr. (1. täll mätr, - valä'), sådan herre, sådan dräng.

Telma'tiska bildningar (av gr. te'lma, kärr), geoL, bildningar, som uppstå vid insjöar på gränsen mellan hög- och lågvatten. Terrestriska bildningar uppstå ovan högvattnet, Li'mniska bildningar (av gr. li'm-na, sjö), nedanför lågvattensgränsen.

Telode'ndrier, anat., ändträd, om celler med starkt förgrenade utlöpare.

Telofa's, bioL, stadium av kärndelningen, under vilket cellkärnans kromosomhälfter invid vardera polen ombildas till normal kärnstruktur. Jfr Metafas och Anafas.

Telo'ner, gr., tullförpaktare och tullbetjäning i det antika Grekland.

Tel quel, fr. (1. täll käll), så där, tämligen, medelmåttig, föga värdefull.

Telugu 1. Telinga, det största av de dravidi-ska folken; detta folks språk.1810

TeluV, fys., apparat, medelst vilken tiden för telefonsamtal beräknas.

Te'ma, pL Te'mata (lat. o. gr, the'ma, av gr. tithe'naiy sätta, uppställa), eg. det uppställda, fastslagna; grundtanken i ett tal; ämnet för en avhandling; skriftlig översättning (vid läroverk); språkv., uppräknandet av vissa verbformer (i svenskan infinitiVy imperfektiim. indikativ och siipi-num); tonk., grundtanken i ett tonstycke. —• Tema'tisk, som motsvarar temat, som håller sig strängt till detta. — Tematiskt arbete, tonk., de tonbildningar som systematiskt utvecklas av ett tonstyckes tema. —• Tematfk, tonk., temauppföring, temagestaltning.

Tema'sjek, Tema'sight, se Tamasjek.

Temblor, pL Temblores, sj). (L -blår-), jordbävning.

Te'mbu, kafferstam i Tembuland.

Te'menos, gr. hjältesag., en heraklid, omnämnd i den doriska vandringssagan. — Temenfder, forntida kungaätt i Argos, uppkallad efter stamfadern Temenos.

Te'menos, gr. (av te'mnein, avsöndra), hägnad plats kring forngrekisk helgedom.

Temerite't (lat. teme'ritas), obetänksamhet, dumdristighet, förmätenhet, överdådighet. —• Temerä'r (fr. téméraire, lat. temera'-rius), obetänksam, dumdristig, förmäten, överdådig.

Te'mis, se Themis.

Temadi'st (av gr. the'ma, tema, och ode', sång), tonk., en pianospelningsapparat.

Te'mpel (av lat. te'mplum, eg. ett heligt, avskilt ställe), byggnad, invigd åt gudstjänst; lusthus 1. prydnadsbyggnad i form av en antik helgedom. — Tempelherrar, Tempelbröder 1. Tempelriddare (lat. Tern-pla'rii, fr. templiers), en 1118 under korstågen stiftad andlig riddarorden, som uppkallades efter sin boning i Jerusalem, där Salomos tempel sades hava legat. Upplöstes 1312 på föranstaltande av den franske konungen Filip den sköne.

Tempelinvigningens högtid, judisk högtid till minne av den efter Judas Mackabeus' seger 165 f. Kr. företagna reningen och återinvigningen av Jerusalems tempel. Firas i början av december.

Tempelska kometerna, astr., tre av E. W. L. Tempel upptäckta kometer, av vilka Tempel I, som står i samband med novemberstjärnfallen, har en omloppstid av 33,2 år.

Tempelsällskapet (ty. Te^mpelgesellschaft), en i Württemberg 1854 grundad sekt.

Tempeltornet, se Temple, Le.

Tempe'ra (av lat. te'mpiis, tid), krigsk., anordna brandröret i en granat 1. bomb så, att det brinner en viss tid, innan det tänder laddningen; handelst., bestämma en frist. — Tempe'ring, uppskov, frist.

Te'mpera, se Temperamåleri.

Te'mpera al se'cco, se under Temperamåleri.

Te'mperafärger, se Temperamåleri.

Temperame'nt, se under Temperera.

Te'mperamåleri 1. Målning a (alla) tempera,

ital., 1. en détrempe, fr. (1. ang detra'ngp, av lat. o. ital. tempera're, blända, dämpa); målark., under medeltiden använt mål-ningssätt, varvid man målade med vattenfärg på en träskiva, bestruken med krita, utrörd med limvatten. — Te'mpera al se'cco, målning på torrt murbruk.

Tempérance, fr. (U tangpera'ngs), Tem-perance, eiig. (1. te'mpöröns), måttlighet, återhållsamhet, nykterhet. —

Temperance-society, eng. (1. -såsä'jiti), nykterhetssällskap. — Tempera'ntia, lat., pL, med., kylande, stillande läkemedel. Jfr Sedativa.

Temperatu'r, se under Temperera.

Temperdagar (lat. jeju'nia qua'ttuor te'm-porum), kvartalsfastedagarna i katolska kyrkan: onsdagen, fredagen och lördagen före 2: a söndagen i fastan, före trefaldig-hetssöndagen, efter andra korsmässan och efter Luciadagen.

Tempere'ra (lat. tempera're), mildra, dämpa, giva en passande värmegrad, blanda i rätta proportioner. — Tempere'rad, varken för varm 1. kall, medelvarm. — T. stämning, se Liksvävande temperatur (nedan). —• Temperame'nt, psyk., grundlynne, grundstämning, sinnesbeskaffenhet; stundom lidelsefull karaktär, sinnlighet. Man har antagit fyra huvudtemperament; det koleriska (kraft, hänsynslöshet; härsk-lystnad, brutalitet); det flegmatiska (lugn, jämvikt; tröghet, likgiltighet); det sangviniska (livlighet, lätthet att finna sig och få nya intressen; ombytlig-het, bristande ihärdighet); det melankoliska (tvivelsjuka, känslosamhet; hopplöshet, svårmod). — Temperamentsfel, ett fel, för vilket en människa har benägenhet på grund av sitt temperament. — Tem-peratu'r (lat. temperatu'ra), fys., värmegrad; tonk., nödvändig avvikning i tonernas renhet, på det intervallerna i varje särskild tonart må stå i behörigt förhållande. — Temperaturgradie'nt, fys., vektor i temperaturfält, som är riktad vinkelrätt mot de isoterma ytorna och riktad mot punkter med högre temperatur; meteor., med horisontell temperatur gr a-dient menas den riktning i vilken lufttemperaturen i en trakt snabbare stiger 1. faller i ett givet ögonblick. Med vertikal temperaturgradient menas måttet på lufttemperaturens avtagande uppåt på en viss punkt. — Temperaturinversio'n, mat., omvänd lagring av luftskikt med olika temperatur, så att den varmare luften ligger över den kallare. — Temperaturkoeffi-cie'nt, fys., för en fysisk storhet är storhetens ökning för en temperaturökning av 1°. — Temperaturstrålning, värme-strålning. — Liksvävande temperatur, tonk. Å instrument med fast intonation

(piano, orgel o. s. v.) användes numera en skala, där varje halvtonsteg är lika med av oktaven. Detta kallas liksvävande temperatur 1. tempererad stämning.

Tempe'ring, se Tempera.

Tempe'sta, ital., storm, oväder; konstt,, målning, som föreställer storm, oväder. — Tempesto'so, tonk., stormande.

Tempéte, /r. (L tangpä't), storm, oväder.

Te'mpi, se Tempo. — T. passa'ti, se under Tempo,

Te'mplar, eng.f tempelherre, tempelriddare.

— Templarorden, en i Amerika 1883 efter mönster av Good Templarorden stiftad nykterhetsförening, som på samma gång är ett livförsäkringsbolag.

Temple, Le, fr. (L lö ta'ngpl), Tempeltornet i Paris, det förnämsta fästet i tempelherrarnas ordensbyggnad därstädes, särskilt under franska revolutionen brukat som fängelse.

Templi'noIja, kem., 0'leum tempWnum, den flyktiga olja, som destilleras ur de färska barren av granen, Pi'nus a'hies.

Te'mplum in a'ntis, hyggn., se Ant.

Te'mpo, pl. Te'mpi, ital., tid; tonk. o. dansk., tidsmått, den grad av hastighet, varmed ett tonstycke 1. en dans utföres (jfr Adagio, Allegro, Allegretto, Andante, Largo, Presto); takt; krig sk., handgrepp. — I lika tempo, i lika takt. — Hålla tempo, hålla takt. —• A tempo, ital., A temps, fr. (1. - tang). De te'mpore, lat., i rätt tid. Se vid. A tempo. — Al tempo, Al rigo're di tempo, ital., se AZ tempo, Al rigore di tempo. — Senza tempo, se Senza. — Tempo co'mmodo, i bekväm takt.

— T. di ba'llo, i danstakt. — T. di marcia (Z. -ma'rtja), marschtakt. — T. di menuett to, menuettakt. — T. di pri'ma 1. T. pri'mo, första delens takt, första tidsmåttet. — T. giusto {1. - dju'stå), i rätt takt, i avmätt rörelse. — T. ruba'to = Ruhato (se d. o.). — Te'mpi passa'ti, flydda tider.

Te'mpora, se Tempus. — T. muta'ntur etc., se under Tempus. — TemporaT (lat. tem-pora'lis), språkv., som avser grammatiskt tempus; tids-; anat., som hör till tinningarna. — TemporaTier, pl, världsliga fördelar, inkomster, som tillfalla prästerskapet.

Tempora'1, sp. o. port. (av lat. te'mpus, i betydelsen väderlek), storm, oväder.

TemporaTier, se under Tempora.

Temporali'sm, fil., åsikt, enl. vilken all verklighet är i tiden.

TemporeTl (lat. tempora'lis, tillfällig, av te'mpus, tid), timlig, världslig. — Tempo-ris€'ra (fr. temporiser), förhala, draga ut på tiden för att avvakta en gynnsam tidpunkt; rätta sig efter tid och omständigheter. — Temporisatio'n, dröjsmål, uppskov. — Temporä'r (fr. temporaire), inskränkt till en viss tid, tillfällig. — Temporära stjärnor, astr., variabla stjärnor.

— Temporär magnet, fys., tillfällig magnet.

Temps, fr. (1. tang), tid. — Temps, Le (1. lö -), Tiden, en 1861 grundad Paristidning.

— A temps, i tid, i rättan tid. — Temps gagné, tout gagné (1. - ganje', to -), eg. tid vunnen, allt vunnet; den, som vinner tid, vinner allt. — Autre temps, autre moeurs (1. åtr - mö^rs), andra tider, andra seder.

Te'mpus, pl. Te'mpora, lat., tid; anat., tinning; språkv., tidsform, namn på de olika former av verbet, genom vilka dettas olika tider betecknas. De vanligaste tidsformerna äro: pre'sens (ofullbordad handling i närvarande tid), perfe'ktum (fullbordad handling i närvarande tid), imper-fe'ktum (ofullbordad handling i förfluten tid), pluskvamperfe'ktum (fullbordad handling i förfluten tid), futu'rum (ofullbordad handling i tillkommande tid), futu-rum exa'ktum (fullbordad handling i tillkommande tid). — Tempus cla'usum, eg. sluten, avstängd tid; i katolska kyrkan fäste- och adventstiden, då det är förbjudet att fira bröllop. — T. e'dax re'rum, se under Edax. — T. o'mnia re'velat, tiden avslöjar allt, det, som göms i snö, kommer upp i tö. — Ad tempus, för en tid. — Ad tempus vi'tæ, för livstiden. — De te'm-pore, tidsenligt, passande. — Ex tempore, genast; utan förberedelse. — Hoc tempore, för närvarande. — 0'mni tempore, alltid. — Pro tempore, för ögonblicket, nu. — Tempora muta'ntur, nos et muta^mur in iTlis, tiderna förändras, och vi förändras med dem.

Temule'ntum, bot., orsakande yrsel. — Te'-mulum, bot., dövande.

Temulfn, kem., giftig alkaloid som bildas i dårrepe (Lo'lium te7nule'ntum) av en i detta gräs växande svamp.

ten., förk. för ital. tenuto (se d. o.).

TenaceTIus, bot., späd.

Tenacite't, se under Tenax.

Tena di Sienna, T. sigillata, se Bolus. ^

Tena'kel (lat. tena'culum, av tene're, hålla), boktr., mekanism, varmed sättaren under sättningen fäster manuskriptet vid kasten ; kirurg., ett instrument, som förr brukades vid operationer; farm., en filtre-ringsapparat.

TenaTj (av tenaille, tång), befästn., fästningsverk, där huvudvallen bildar omväxlande in- och utskjutande linjer.

Tenasseri'mki'no, farm., kino från brittiska Birma.

Te'nax, lat. (av tene're, hålla), uthållig, seg, envis; karg, snål. — Tenacite't, uthållighet, seghet, envishet; karghet, snålhet; fys., hållfasthet.

Tende'ns, Tendentiö's m. fl., se under Tendera.

Te'nder, eng., sjöv., ett mindre örlogsfartyg, som åtföljer ett 1. flera större sådana för1312

att undersöka farvatten, överföra befallningar 1. underrättelser m. m.; den kolvagn, som följer närmast efter lokomotivet.

Tende'ra {lat. te'ndere), sträva efter, syfta till, hava till mål, hava benägenhet för, gå ut på. — Tende'ns (fr. tendance), strävande, riktning mot, syftning, böjelse. -— Tendensdiktning, Tendensroman, diktning 1. roman, som framställer och avsiktligt inskärper religiösa, moraliska, sociala 1. andra läror. — Tendentiö's, avsiktlig, riktad mot ett visst mål, med utpräglad syftning.

Tendini't, Tendini'tis (av lat. te'ndo, sena), med., seninflammation.

Te'ndo, nylat, anat., sena. — Tendoly'sis, lösandet av sammanvuxna senor. — Tendovagini't, senskideinflammation. — Tendovaginftis cre'pitans, vid rörelse knarrande senskideinflammation.

Tendre, fr. (1. tangdr), ömtålig, späd, klen; öm, rörande. — Tendresse (1. tangdrä'ss), ömhet, vänskap, kärlek.

Te'nebræ, lat., pl., mörker: i katolska kyrkan eftermiddagsmässa på onsdagen, torsdagen och fredagen i påskveckan. —- Tene-brævljusstake, vid dylik mässa brukad ljusstake.

Tene'brio, lat. (av te'nebræ, mörker), ljusskygg person; fiende till upplysning; hycklare, bedragare.

Tene'brio mo'litor, zool., mjölbaggen, en skalbagge, vars larv, den s. k. mjölmasken, lever av mjöl och kli.

Tene'llus, Te'ner, bot., späd. — Tenere'scens, bot., begynnande bliva späd. — Tenuiflo'ra, bot., med späda blommor. — Tenuifo'lium, bot., med smala 1. tunna blad. — Te'nuis, lat., bot., späd, fin, tunn. — Tenufssimum, bot., mycket fin.

Te'neo lu'pum a'uribus, lat., jag håller en varg i öronen (kan ej hålla, vågar ej släppa), ordstäv ur Phormion (akt. III, scen 2) av Terentius.

Tenerame'nte 1. Te'nero,, ital., tonk., vekt, blitt.

Teneri'ffaspetsar, lös spets med spindellik-nande mönster. — Teneriffasöm, ett slags hålsöm å dylik spets.

Tene'smus, lat., 1. Tene'smer {gr. teinesmo's, av te'inein, spänna, krysta), med., hårt liv, häftiga smärtor vid stolgången.

Tenkte'rer, ett forngermanskt folk.

Tenlika, ett slags tapetserarstift.

Tenn., officiell förk. för Nordamerikanska staten Tennessee.

Tenn {lat. sta'nnum), kem., ett vitt, med dragning åt gult, glänsande, metalliskt grundämne, som i naturen oftast förekommer i form av oxid, tennmalm. Brukas företrädesvis till förtenning av järn och koppar samt till spegelfoliering och ingår som beståndsdel i flera viktiga legeringar. — Tennamalga'm, se Amalgam. — Tenn-

aska, tennoxid, beredes genom upphettning av tenn vid lufttillträde och erhålles då som ett vitt pulver. Begagnas till glasyrer och emaljer samt som poleringsmedel m. m. — Tennfo'lium = Stanniol (se d. o.).

— Tennmalm = Kassiterit (se d. o.). — Tennsalt = Stannat (se d. o.). — Tennsten, dets. som tennmalm. — Tennsulfi'd = Musivguld (se under Mosaik).

Tennantft, miner., ett mineral av arsenik, koppar, järn och svavel. Jfr Arsenik-falerts.

Te'nnis, eng., spelt, ett redan under medeltiden idkat bollspel; numera = Lawn tennis (se d. o.).

Tennkis, miner., se Stannin.

Tennmalm, Tennsalt, Tennsulfi'd, se under Tenn.

Tenode's (av gr. te'non, sena), kirurg., operativt fixerande av en sena till en led för att giva denna en gynnsammare ställning.

Tenonftis, med., inflammation i Tenons kapsel (se d. o.).

Tenons kapsel, anat., bindvävskapsel som omsluter ögat. — T. rum, rummet mellan ögongloben och Tenons kapsel.

Teno'ntagra, gr, (av te'non, sena, muskel), med., sen- 1. muskelgikt.

Tenoplastik, kirurg., operation på en sena.

— Tenoraphi', sensöm.

Te'nor, lat., oavbruten varaktighet.

Teno'r {ital. teno're, av lat. tene're, hålla), tonk., den höga mansrösten (c—a^ 1. högre); tenor sångare. — Andra tenor {ital. tenore secu'ndo), i körsång den lägre tenorstämman. — Första tenor {ital. tenore pri'mo), i körsång den högre tenorstämman. — Hjältetenor, tenor med kraftiga mellantoner och barytonklang.—Ly'-risk tenor, tenor med vek, smältande klang. — Tenorbaryto'n, hög barytonröst.

— Teno're bu'ffo, ital., den höga mansrösten i komiska operor. — Tenorhorn, ett slags saxhorn (se Sax). —• Tenorklav, C-klaven (se Klav), anbragt på fjärde linjen. — Tenorfst, tenorsångare.

Tenorrafi' (av gr. te'non, sena, och rafe', söm), med., sensutur. Se Sutur.

Tenosynovi'tis, dets. som Tendovaginitis (se d. o.).

Tenotomi' (av gr. te'non, sena, och tome\ snitt), kirurg., sengenomskärning till avhjälpande av falsk riktning hos vissa kroppsdelar. — Tenoto'm, kniv för tenotomi.

Tensio'n {lat. te'nsio, av te'ndere, spänna, sträcka), fys., spänning, inneslutna gasers strävan att utvidga sig. — Te'nsor, spännare.

Tenson {1. -å'n), se Tenzone.

Te'nsor, se Tension.

Tenta'kel {lat. tenta'culum, av tenta're, känna på, försöka), zool., känselspröt, tre-Tentamen—Teori

Tenta'men, Tenta'nd, Tenta're li'cet, Tenta'-tor, se under Tentera,

Tente-abri, /r. (L tangt abri), skyddstält.

Tente'ra (lat. tenta're), pröva, undersöka; före examen pröva en blivande examinands kunskaper; undergå en dylik prövning. — Tenta'men, försök, prov; före examen anställd prövning i ett läroämne.

— Tenta'nd, person, som undergår en tentamensprövning. — Tenta're li'cet, det är tillåtet att försöka. — Tenta'tor, person, som verkställer en tentamen.

Tento'rium cerebeTli, anat., lillhjärnstältet.

Tenture, fr, (Z. tangty'r; av tendrey spänna, uppsätta tapeter), tapetsering; tapet; en hel omgång av vävda tapeter.

Tenue, fr, {I, töny'; av teniry hålla), hållning, kroppsställning; klädsel; uniform.

— En grande tenue, se under Grand. — En petite tenue (I, ang pöti'tt -), i vardagsdräkt.

Te'nuis, pl. Te'nues, lat., tunn, svag; tonlös.

— Lfteræ tenues, språkv., konsonantljuden p, t, k. — Tenuite't (lat. tenu'itas), tunnhet, finhet; magerhet; armod.

Tenu'to, ital., tonk.y utdraget, uthållet.

Tenzo'ne, ital. (fr. tenson), eg. strid, tvist; ett slags till trubadurpoesien hörande växelsång, vari två skalder tävla med varandra.

Te'obald, se Theobald,

Teobromi'n, se Kakao,

Teobu'1, Te'odard, Teo'derik, se Theohul etc.

Teoci'n, farm., fabriksnamn för Teofyllin (se d. o.).

Teodice' (av gr, theo's, gud, och di'ke, rättvisa), fil., en religionsfilosofisk lära, som söker visa, hurusom tillvaron av det onda kan förenas med en allgod och allsmäktig försyns styrelse.

Teodoli't, fys., ett vinkelmätningsinstru-ment.

Te'odor, Teodo'sius m. fl., se Theodor etc.

Teofani' (lat, theophani'ay gr, theofa'neia 1. theofa'nia), gudauppenbarelse. — Teo-fa'nt, person, som berömmer sig av gudomliga uppenbarelser.

TeoflT, se Theophilus,

Teofilantro'per (av gr, theo'Sj gud, fi'loSf vän, och a'nthropoSy människa). Guds och människornas vänner, ett i Paris 1796 stiftat rationalistisk-deistiskt samfund. — Teofilantropi'sm, teofilantropernas lära.

Teofor (I, teåfå'r), gr,, säges om namn, i vilka gudanamn ingå.

Teofyllfn, farm., starkt verksam purinbas, som jämte teobromin förekommer i teblad. Jfr Teocin,

Teognosi' (av gr, theo's, gud, och gno'sis, kunskap), kunskap om Gud.

Teogoni' (gr, theogoni'a, av theo^s, gud, och gignesthai, födas, uppkomma), läran om gudarnas härkomst.

Teokalli', ett i terrasser uppstigande, pyra-

midformigt tempel hos de gamla aztekerna.

Teokrati' (av gr, theo's, gud, och krate'in, härska), gudsvälde, statsform, där Gud tänkes som den högste härskaren; prästvälde, statsform, där prästerna såsom Guds ställföreträdare innehava makten.

— Teokra'tisk, som har avseende på teo-kratien.

Teolatri' (av gr. theo's, gud, och latre'ia, tjänst), gudstjänst.

Teologi' (lat, theolo'gia, gr, theologi'a, av gr, theo's, gud, och lo'gos, ord, lära), läran om Gud, religionsvetenskap. — Teologi'a my'-thica, skaldeteologien, som blott har fantasien till grund. — T. phy'sica 1. T. natu-ra'lis, filosofernas teologi, som ger en riktig uppfattning av det gudomliga, grundad på förnuftig spekulation. — T. poli'tica 1. C. civiTis, statens legaliserade uppfattning av det gudomliga. — TeoIo'g, person, som är kunnig i teologi. — Teologise'ra, tala om Gud och gudomliga ting. — Teolo'gisk, som angår teologien.

— Teologiska fakulteten, den universitetsavdelning, som meddelar undervisning i teologi. — Teologisk-filosofisk examen, till filosofiska fakulteten förlagd förberedande examen för teologiska studier.

Teomachi' (gr, theomachi'a, av theo's, gud, och ma'che, strid), strid mellan gudarna; strid mot dem.

Teomani' (av gr, theo's, gud, och mani'a, raseri), religiöst vanvett.

Teomanti' (av gr, theo's, gud, och mante'ia, spådom), spådom efter gudomlig ingivelse.

Teon en gunasi keitai, gr,, det ligger i gudarnas knän (om något oberäkneligt).

Teonomi' (av gr, theo's, gud, och no'mos, lag), lagstiftning av Gud. — Teono'misk, med Gud som lagstiftare.

Teopaschi'ter (av gr, theo's, gud, och pa'-schein, lida), teoL, kristologisk uppfattning i monofysitisk riktning på

500-t.

Teopnevsti' (av gr, theo's, gud, och pne'vma, ande), gudomlig ingivelse, inspiration.

Teo'rb (ital. tio'rha), tonk., ett slags stor, från 1500—1700-t. brukad luta.

Teore'm (gr. theo'rema), sats, lärosats. — Teorema'tisk, som består av lärosatser.

Teore'tiker, Teoretise'ra, Teore'tisk m. fl., se under följ. ord.

Teori' (gr. theori'a), eg. beskådande, betraktande av det gudomliga; vetenskaplig lära, framställning av en vetenskap 1. en konst i dess inre sammanhang (dess system, principerna för densamma). — Teore'tiker 1. Teore'tikus, person, som sysselsätter sig ensamt med teorien, för vilken teorien är huvudsaken. — Teoretise'ra, uppställa teorier, opraktiska förklaringar; bete sig opraktiskt. — Teore'tisk, som angår teori; som åsyftar en förklaring ur allmänna grunder; opraktisk. — Teoretiskt intresse, intresse för sanning och verklighet i och1314

för sig, oavsett deras betydelse för andra ändamål; kunskapsbegär.

Teosi'n-te, se Euchlæma.

Teoso'f, se under följ. ord.

Teosofi' (av gr. theo's, gud, och sofi'a, vishet), åsikten att det gudomliga är givet uteslutande för en intuitiv åskådning; visdomsreligion, teosofiska samfundets lära, som säges utgöra det väsentliga av vissa österländska filosofiska, vetenskapliga och moraliska teorier. — Teoso'f, anhängare av teosofien; mystiker, religiös svärmare. — Teoso'fisk, som har avseende på teosofien. — Teosofiska samfundet, ett i New York 1875 av ryskan fru Helena Petrovna Blavatsky och överste Henry Steele Olcott stiftat samfund, vars president residerar i Indien. Jfr Teosofi (här ovan).

Te'palum, pL Te'pala, bot., kalkblad, perigon-blad.

Tepane'ker, mexikanskt fornindianfolk.

Tepe, turk,, kulle, höjd (vanligt i ortnamn).

Tephrole'ucus, bot,, brokig av svart och vitt.

Tephus, folkstam i Bhutan,

Tepida'rium, lat, (av te'pidus, ljum), rum för Ijunmia bad; växthus, där medeltemperatur råder.

Te'ppo, fi, myt., vägens gud.

Tepte'rer 1. Teptja'rer, muhammedansk, turko-tatarisk folkstam i Basjkirien.

Teraffm, hebr., ett slags israelitiska husgudar, vilka brukades som orakel.

Tera'i, se Tarai.

Teralft 1. Therali't, petrogr., magmatiska djupbergarter, huvudsakligen innehållande plagioklas, nefelin och augit samt kali-fältspat, olivin, biotit och natronaugit. Teralitens motsvarighet inom ytberg-arterna kallas Tefrit.

Terape'ut, se under Terapi. — Terapeuter {gr. therape'vtai), eg. tjänare; en kristen munkförening i Egypten (3:e och 4:e årh.).

Terapeuti'k, Terapeu'tisk, se under följ. ord.

Terapi' 1. Terapeutfk (av gr. therape'ia, behandling, vård), eg. sjukvård; den del av medicinen, som avser botandet av sjukdomar. — Terape'ut, person, som särskilt ägnar sig åt terapien; praktiserande läkare. —• Terape'utisk, som angår terapien.

Teratoblasto'm (av gr. te'ra, missbildning), med., från ovarierna 1. orchis utgående svulster med vävnader från

alla tre groddbladen. Jfr Teratoider.

Teratogene'tisk (av gr. te'ras, missbildning, och ge'nesis, uppkomst), med., som rör en missbildnings uppkomst. — Teratogene-tiska terminatio'nsperioden, med., den senaste tidpunkten i den fetala utvecklingen, vid vilken en viss missbildning kunnat uppstå.

Teratoi'd (av gr. te'ras, missfoster, och e'i-dos, utseende), liknande en missbildning.

— Teratofda svulster 1. Teratoi'der, dets. som Teratoblastom (se d. o.).

Teratologi' (av gr. te'ras, underverk, missfoster, och lo'gos, lära), läran om underverkan i bibeln; med., läran om missbildningar. — Teratolo'gisk, som angår tera-tologien. — Terato'm, med., ett slags svulster, liknande teratoiderna men delvis ordnade till missbildade organ. — Tera-to'sis, med., dets. som Leucoplacia oris (se d. o.). — Teratoskopi' (av gr. skope'i7i, se), skådande av underverk. — Teraturgi' (av gr. e'rgon, verk), utförande av underverk.

Te'rbium, kem., en av de sällsyntaste bland de sällsynta jordmetallerna.

Tercero'n, se Terzeron.

Terdjuma'n, arab., tolk, turkisk ämbetsman, i Europa vanligen kallad dragoma'n. — Terdjuma'n baschy 1. T.-i-evvel, förste dragoman.

Terebi'nthina, se Terpentin. — T. canade'n-sis, kanadabalsam. — T. co'cta, galipot. — T. vene'ta, venetiansk terpentin.

Terebratio'n (av lat. te'rebra, borr), borrning, tappning (t. ex. av träd för att erhålla saften).

Tere'do, gr., zooL, skeppsmasken, en mask-liknande mussla, som med sina små förkrympta skal borrar sig gångar i trä och åstadkommer stor skada på fartyg m. m. —' Teredi'ner, paleont., en art förstenade rörmusslor.

Terefta'lsyra, kem., ftalsyra som bildas vid oxidation av flyktiga oljor medelst salpetersyra.

Tere'lla, fys., magnetiserat järnklot, som användes vid undersökning av jordmagnetiska fenomen.

Terentinl ludi, dets. som Tarentini Indi (se d. o.).

Te'res, lat., anat., lång och rund.

Tere'sia, se Theresia.

Tere'siaorden, en bajersk orden.

Teretia'scula, bot., nästan trind.

Tere'vs, se Filomele.

Terga'lresolutio'n, myndighets å ingiven skriftlig handling tecknade beslut (m-tergo, på baksidan. Se Tergum).

Tergiverse'ra, Te'rgo m. fl., se under följ. ord.

Te'rgum, lat, Te'rgo, ital, rygg, baksida. — In tergo 1. A tergo, handelst., på baksidan av ett papper, av en växel. — Tergiver-se'ra (lat. tergiversa'ri), vägra, söka undanflykter. — Tergiversatio'n, vägran, undanflykt.

Te'ri, se Tari.

Te'riak {lat. theri'aca, gr. theriako'n, av gr. ther, vilddjur), eg. motgift; farm., ett urgammalt, numera ej brukat universalmedel, vilket urspr. innehöll sjuttioen beståndsdelar. — Teriaka'lisk, som innehåller teriak. — Teria'ki, pl., opiumätare i Orienten. — Teriakologi' (av gr. lo'g os,Terin—Termit

lära>, läran om beredning av teriak, av motgifter.

Terin, iransk folkstam.

Teri'stra, senlat., fyrkantig duk, som bars under krona och hjälm av de bysantinska kejsarna och kejsarinnorna samt deras förnämsta uppvaktande.

Term (fr. terme, av lat, te'rminus, gräns), fackord, konstuttryck, talesätt; log., varje besrrepp i en slutledning; mat., varje storhet i ett algebraiskt uttryck, vilken är förbunden med andra storheter med plus 1. minus; byggn., stundom = Herm (se d. o.), (jfr Terminus, rom. myt.); (av gr. ther-mo's, varm, het), se Termer. — Termernas fvrfald, se Qvaternio terminoriim. — Teknisk term (lat. te'rminus te'chnicus), konstuttryck, uttryck med spec. betydelse inom viss vetenskap 1. konst.

Terma'1, Termalbad m. fl., se under Termer.

Termani'sm, fys., dets. som diatermani'sm. Se Diaterman.

Te'rmer (lat. the'rm.æ. av gr. thermo's, varm, het), pL, mineralkällor, vilkas värmeerrad överstiger + 20° C.; i det gamla Rom praktbyggnader för varma bad; även benämning på själva baden. Jfr Term. — Terma'1, som anp^år varma källor. — Termalbad, bad i vatten från varma källor. — Termalite't, esrenskapen att vara varm (t. ex. hos mineralvatten). — Termi'k, fys., värmeläran. — Te'rmisk, som har avseende nå värmet.

Termi'n (av lat. te'rminus, gräns), bestämd tidnunkt; regelbundet återkommande för-fallntid; tid, varunder något visst arbete skall förrättas, t. ex. lästermin, sneltermin etc. —• Termina'lia, se under Terminus, rom. myt. — Terminatio'n, bep-ränsning; slut; ändelse. — Termine'ra (lat. termi-na're^, begränsa; avsluta; beresa ett visst distrikt; (om tiggarmunkar) vandra omkring och insamla allm.osor. Jfr Termi-nanter.

Termina'lblomma, Termina'lknopp, hot., avslutar ett skott.

Termma'lfigur, dets. som Term 1. Herm.

Termina'Iia, hot., tropiskt trädsläkte av fam. Comhreta'ceæ. De torkade frukterna äro handelns myrohalaner (av gr. my'ron, salva, och ha'lanos, ollon). — T. bele'rica, T. cata'ppa och T. che'bula lämna myrohalaner med samma namn.

Termina'nter, tigg:armunkar, som insamlade gåvor inom ett visst, begränsat område. Se Terminera.

Termina'ter, astr., begränsningsiinjer mellan månens av solen belysta och obelysta yta.

Terminatio'nspengar (jfr Terminanter, Terminera), pengar, som uppsamlades under sockengången och lämnades åt rektor att fördelas å vederbörande lärare.

Termine'ra, se Termin.

Terminfsm (av lat. te'rminus, gräns), åsik-

ten att Gud för människornas nådatid fastställt en bestämd gräns i deras liv, efter vilken insren räddning är möjlig. — Termini'st, anhänsrare av terminismen. — Terministiska striden, lärostrid inom lutherska kyrkan på 1600-t.

Terminologi' (av term [se d. o.], och gr. lo'-g os, lära), sammanfattning av de i en vetenskap, en konst 1. ett yrke brukade konstuttrycken samt förklaring över deras härledning, betydelse m. m. — Termino-lo'gisk, som har avseende på terminologien.

TermfnsafFärer 1. Terminshandel (jfr Termin), handelst., affärer, vid vilka säljaren förbinder sig att för ett visst pris på en bestämd tid (termin) leverera en vara, med överenskommen plikt, om leveransen försenas; börsspel, där varan i fråga ej finnes i verkligheten och där det endast är fråga om att uti ämna den skillnad i varupriset, som uppkommit därigenom, att varan stigit 1. fallit i värde från beställ-nin9:sdagen till den dag, då den skulle levereras.

Termi'nsfärder, samtidisra fartvs-sexpeditioner för undersökning av havens fvsiska och kemiska tillstånd å olika områden.

Termi'nsobservatio'ner, samtidiga jordmagnetiska observationer utförda under ett dygn på olika platser.

Termi'nssuggestio'n, psykoL, suggestion som verkar vid en viss i förväg bestämd tidpunkt.

Termfnthus, lat. (gr. te'rminthns), med., svartblå blodböld, isynnerhet på benen.

Te'rminus, lat., gräns; slut; ändstation; tidpunkt; ord, uttryck. — T. ad quem, den tidpunkt, till vilken man räknar. — T. a quo, den tidpunkt, från vilken man räknar.

— T. ma'ior, log., övertermen, det begrepp, som skall bestämma undertermen. — T. me'dius, medeltermen, det besrrepp, som möjliggför undertermens bestämmande genom övertermen. — T. mfnor, undertermen, det besrrepp, som skall bestämmas genom övertermen. — T. proroga'tus, förläna-d frist. — T. te'chnicus, pl. Termin! te'chnici, teknisk term (se d. o.).

Te'rminus, rom. myt., gränssruden, ofta framställd som ett gränsmärke i form av en nedåt avsmalnande pelare (term. 1. herm).

— Termina'lia, pl., en fest till Terminus' ära.

Te'rmisk, se under Termer.

Termisopla'ter (av gr. the'rme, värme, i'sos, lika, och ple'thos, utsträckning i rum 1. tid), 1. Kronisote'rmer, metr., isotermer, som visa den årliga och dagliga gången av temperaturen i ett koordinatsystem, vars ena axel anger årstiden och den andra tiden på dygnet.

Termi't, kem., en blandning av aluminiumpulver och järnoxid, som förbrinner till aluininiumoxid och fritt järn under ut-1316

vecklande av mycket hög temperatur. Användes vid svetsning.

Termft, pZ. Termi'ter, zool., "vita myror", gnagarinsekter, som leva företrädesvis i de heta zonerna, uppföra 4—5 m. höga, kägelformiga boningar av lera och sand samt åstadkomma stor skada på matvaror, husgeråd och bostäder.

TermitoflTer (av gr. fi'los, vän), zool., smådjur, de flesta skalbaggar, som leva i termiternas bon.

Termobarome'ter (av gr, the'rme, värme), fys., instrument, som är på samma gång termometer och barometer; 'àYen=^Hypso-termometer (se d. o.). — Termodynami'k (av gr, dy'namos, kraft), Mekaniska värmeteorien^ den del av värmeläran, som behandlar värmets övergång i andra energiformer. — TermoeIektricite't, genom värme framkallad elektricitet. — Termoele'ktrisk, som har avseende på termoelektricitet. — TermoeIeme'nt, dets. som termoelektriska element. — Termo-flT, hot.y kallas en svamp 1. bakterie, som trives först vid högre temperaturer. — Termofo'n (av gr, fone\ ljud), instrument, som medelst värmestrålning frambringar toner. — Termofo'r, ett slags värmebildningsapparat. — Termogalvano-me'ter, apparat för mätning av svaga växelströmmar. — Termoge'n, bot., genom sin livsverksamhet i högre grad värme-alstrande bakterie 1. svamp. — Termoge'n-vadd, vadd, som impregnerats med extrakt av spansk peppar och därför genom retning å huden alstrar lokal värme. — Ter-mogra'f (av gr, grajein, skriva), själv-registrerande termometer. — Termohypso-me'ter, se Hypsotermometer, — Termo-integra'tor, instrument för beräkning av medeltemperaturen vid viss tid. — Termo-ka'uter (av gr, kavte'r, brännjärn), kirurg,, ett instrument, varmed svulster kunna avlägsnas utan blodförlust. — Termokemi', läran om värmefenomenen vid kemiska reaktioner. — Termokleisto-gami', se under Kleistogami, — Termokraft, dets. som termoelektrisk kraft. — Termokro's (av gr. chro'sis,^ fär^ing), värmefärgning. — TermolabiaT, förstör-bar vid upphettning. — Termolampa, ett slags lys gaslampa. — Termologi' (av gr, Wgos, lära), läran om varma mineralkällor och varma bad i allm. — Termolumi-nisce'ns, av obetydlig temperaturökning förorsakad luminiscens. — Termomagne-ti'sm, genom uppvärmning framkallad magnetism. — Termome'ter (av gr. me'-tron, mått), värmemätare, ett instrument, medelst vilket temperaturen (värmegraden) uppmätes. Består vanligen av ett slutet, i ena änden till en kula utblåst glasrör, delvis fyllt med kvicksilver 1. sprit. När temperaturen stiger, utvidgar sig vätskan och stiger i röret, i motsatt fall

sammandrager den sig och sjunker. Vätskepelarens höjd avläses på en graderad skala. Fryspunkten och kokpunkten betecknas på Celsius' termometer (uppfinnare: svensken Anders Celsius) med 0° och + 100°, på Réaumurs (fransmannen Eéaumur \l. reåmy'r]), med 0° och -}- 80°, på Fahrenheits (tysken Fahrenheit) med + 32° och + 212°. Jfr Termograf (här ovan) och Pyr ometer, — Centesima'l-termometer, termometer, på vilken avståndet mellan kok- och fryspunkten är delat i 100 delar. — Termometri', med., uppmätning av kroppstemperaturen. — Termometro gr a'f (av gr, grajein, skriva), apparat, som omfattar såväl en maximi-som en minimitermometer (se d. o.). — TermomultipIika'tor, ett slags termoskop (se nedan), det känsligaste av alla. — Termona'stisk, bot., se Nyktotropisk. — TermoreguIa'tor, apparat, som reglerar värmetillförseln. — Termosflaska 1. De-wars kärl, flaska med dubbla glasväggar för att hindra uppvärmning 1. avkylning av innehållet. — Termosko'p (av gr. sko-pe'in, se), en termometer, som angiver endast små temperaturförändringar. — Termosta'pel, en av termoelement sammansatt stapel, i vilken värme omsättes direkt till elektrisk energi. — Termosta't (av gr. stato's, stillastående), apparat, varigenom temperaturen i ett slutet rum bibehålles oförändrad och likformig. — Termoström, av termoelektriska krafter framkallad elektrisk ström. — Termo-ta'xis, se Taxier, — Termoterapi', med., sjukdomars behandling med värme. — Termotropi'sm, se Tropismer.

Tern (fr. terne, av lat, te'rni, tre tillsammans), i ett lotteri tre nummer, på vilka man vinner, blott om alla tre utkomma; tre 1. sex ark papper, lagda in i varandra. — Ternä'r, som består av tre delar. — T. legering, legering av tre metaller.

Terna'tum, bot., trefingrad.

Ternstræmia'ceæ, bot., tefamiljen, en växtfamilj uppkallad efter svensken Kr. Tern-ström (1703—46). Dess mest bekanta släkte är Thea.

Terofy't (av gr. the'ros, sommar, och fyto'n, växt), bot., dets. som sommarannuell. Se Hapaxant,

Terosor, bot, se Rosa.

Terpa'n, se Eucalyptol.

Terpe'ner, kem., kolväten, vilka förekomma i flyktiga oljor och tillhöra den hydroaromatiska 1. alicykliska serien.

Terpenti'n, farm., Terehi'nthina, en från flera träd, tillhörande fam. Terebintha'-ceæ och Coni'feræ, härstammande balsam med egendomlig lukt. Vanlig terpentin fås av Pinus Pina'ster i Frankrike, Spanien och Italien. Brukas i medicinen mot lungsjukdomar m. m., i tekniken till beredning av fernissor, lack, kitt m. m. —Terpin—Territorium

1317

Terpentinolja, 0'leum terebi'nthinæ, fås därigenom, att terpentin destilleras med vatten. Brukas i medicinen och tekniken.

— Terpentinsalva, se Unguentum terehin-thinx resinosum,

Terpi'n, kem.y en förening av terpenen pinen med två molekyler vatten. — Terpine'n, kem,, en terpen (se d. o.). — Terpineo'l, kem.y omättad alkohol som uppstår ur terpin under inverkan av svavelsyra. — Terpinole'n, kem., en terpen (se d. o.).

Terpo'dion (av gr, teWpein, förnöja, och ode', sång), tonk., ett numera föga brukligt tonverktyg.

Terpsi'chore 1. Terpsi'kore, se Muser,

Te'rra, pL Terræ, lat., jord, land, mark; geogr., jorden; geol., jordart. — Terra a foulon, dets. som Valkjord (se d. o.). — T. argila'cea, lerjord. — T. Catechu, se Kate-chu. — T. di Sie'na, en Ijusbrun lera, vilken brukas som målarfärg. — T. fi'rma, fastland; fast mark. — T. folia'ta Ta'rtari, kaliumacetat. — T. f. T. crystallisa'bilis, natriumacetat. — T. inco'gnita, obekant land; fig., obekant sak 1. förhållande, främmande område. — T. japo'nica, japansk jord, katechu (se d. o.). — T. le'mnia = Lemnerjord (se d. o.). — T. meri'ta, se Rhi-zoma

Curcumæ. — T. pondero'sa, baryt (se d. o.). — T. sa'lis ama'ri, magnesiumoxid.

— T. sigilla'ta = Bolus (se d. o.). — T. s. ru'bra, röd bolus. — T. sili'cea, kiselgur. — T. tripolita'na, trippel (se d. o.). — T. tu'r-cica, aluminiumsilikat. — Terraco'tta 1. Terrakotta (av ital. cotta, bränd; fr. terre cuite), bränd, oglaserad, brun, gul 1. röd lera; även benämning på av dylik tillverkade vaser, statyetter o. s. v. — Terrali't (av gr. Wthos, sten) = Siderolit (se d. o.).

— Terra Mari'æ, Maryland. — T. Natali's, Natal.—T. nu'llius, "ingen mans land". — T. sa'ncta, Heliga landet (Palestina). — T. sca'niæ, Skåneland. — Terræ iiiferio'res, Nederländerna.

Terrain, fr, (1. terrä'ng), terräng (se d. o.).

Terrama'ror (ital. terrama're), arkeol., kvarlevor av pålbyggnader från bronsåldern i n. Italien.

Terra'rium (av lat. ieWra, jord), för boningsrum avsett litet växthus; större 1. mindre behållare (av glas, metalltrådsnät 1. d.), vari smärre levande djur hållas fångna.

Te'rra sa'ncta, T. sigilla'ta, se under Terra.

Terassi'tputs, puts av färgad cementblandad 1. hydraulisk kalk.

Terra'ss {fr, terrasse, av lat, teWra, jord), avsats, jordvall, trappformig anläggning i en trädgård, framför en byggnad etc.; murad altan; altantak, platt tak. — Ter-rassformig, anlagd 1. byggd i avsatser. — Terrasse'ra, anlägga i form av terrasser; fylla och utjämna med jord och sten.

Te'rra tripolita'na, ital, miner., dets. som Trippel (se. d. o.).

Terra'zzogolv, helgjutna golv av en massa

av hydrauliskt kalkbruk tillsatt med tegelmjöl.

Terre, fr. (1. tär; lat. te'rra), jord. — T. de Japon (Z. - dö sjapå'ng) = Terra japonica (se d. o.). — T. dltalie (I, -ditali'), turkisk umbra (se d. o.). — Terre-Noire-metoden (I, -nåa'r; efter järnverket Terre-Noire i Frankrike), metall,, ett sätt att åstadkomma biåsfri metall.

Terrekaysköldpadda, zooL, se Podocnemis,

Terrella, se Terella,

Terrenhos 1. Terre'iios (I, terra'njos), port. (av lat, te'rra, jord), pl., meteor., heta vindar i Ostindien.

Terre-noire-metoden, se under Terre.

Terre pourrie, fr. (1. tärr porri'), miner., dets. som Trippel (se d. o.).

Terresi'n (av lat. te'rra, jord), ett asfaltsurrogat.

Terre'ster 1. Terre'strisk (Jat. terre'stris, av te'rra, jorden), som hör till jorden, jordisk. — Terresterkikare, kikare för betraktande av föremål på jordytan. Jfr Galileis och Keplers kikare. — Terrester-refraktio'n astr., ljusstrålars brytning under det de genomgå endast en del av atmosfären, i vilken tryck, temperatur o. s. v. göra att brytningsförmågan, är mycket olika inom olika lager, varför ljuset fortplantar sig efter en krökt linje.

Terre'stris, bot,, växande på land. — Te'r-reus, bot., jordfärgad.

Terrestriska bildningar, geol., se Telmatiska bildningar,

Terreur, fr, (I, tärÖ'r; lat, te'rror), skräck, fasa. — La terreur 1. Régime de la terreur (I, - resji'mm dö -), skräckväldet, skräckperioden under franska revolutionen (1793 —94). — Terreur blanche (I, - blangsj), vita skräckväldet, de av rojalisterna 1815 bedrivna förföljelserna mot de revolutionära. — Terreur panique (I, -pani^ck), panisk förskräckelse (se d. o.). — Terri'-bel (fr, terrible), förskräcklig, faslig.

Terrier, fr, (I, tärie'; av chien de terre, jordhund), eng, (1. tä'rriör), råtthund. Jfr Fox terrier.

Terrige'n (av lat. te'rra, jord, och gr, ge'nein, astra), härstammande från land.

Terri'n (fr, terrine, av terre, jord, lera), soppskål.

Territio'n (av lat. terre're, skrämma), injagande av skräck; jur., användande av hotelser för att skrämma den anklagade.

Territoria'1-, Territorie'll m. fl., se under följ. ord.

Territo'riuin (av lat, te'rra, jord), grund, landområde, som lyder under ett rike; i Nordamerikas Förenta stater ett område, som ännu icke äger de nödiga betingelserna för att bli upptaget i unionen som en stat. — Territoria'11. Territoriell (-e'l), som tillhör 1. har avseende på ett territorium. — Territorialarmé, lantvärn. — Territorialgräns, ett rikes vattengräns.-—1318

Terror—Tessalonikerbreven

Territorialhöghet, den rätt en stat äger att ensam utöva makt och myndighet inom sitt område. — Territorialmanda't, ett 1796 utfärdat franskt pappersmynt, som bestod i anvisningar på stats jord. — Territorialpolitik, statskonst, som strävar att utvidga eget område och förhindra andra staters förstorande. — Territorial-princip, den princip, som ligger till grund för territorialhögheten. — Territorial-system, åsikten att kyrkan bör vara staten underdånig och att statsmakten har rätt att bestämma, vilken tro landets invånare skola bekänna. — Territorialtrupper, dets. som territorialarmé. — Territorialvatten, den del av ett hav, som lyder under ett rike.

Te'rror, lat., fasa, skräck. — T. pa'nicus, panisk förskräckelse (se d. o.). — Terrori-se'ra, injaga allmän skräck; behärska genom skräckmedel. — Terrori'sm, skräckvälde, skräcksystem; särskilt La Terreur (se under Terreur), — Terrori'st, anhängare av terrorismen.

Terrä'ng (/r. terrain, av terre, jord), mark, jordstycke, landsträcka; markens l)eskaf-fenhet. — Terrängkur, med., metodiska promenader för sjuka. — Terränglöpning, sportt.y kapplöpning i obekant terräng. — Vinna terräng, fig., göra framsteg, sprida sig.

Ters (ital. terza, lat. te'rtia), den tredje; sextiondedelen av en sekund; fäktk., tredje sättet att stöta; spelt., i piketspel tre på varandra följande kort i samma färg; tonk., den diatoniska skalans tredje tonsteg (jfr Intervall). — Tersero'1, en liten pistol, — Tersero'n = Terzeron (se d. o.). — Terse'tt = Terzett (se d. o.). — Ters-kvartackord 1. Terskvartsextackord, tonk., andra ömvändningen av septimackordet, då den urspr. kvinten kommer nederst. — Ters-ur, ur, på vilket sextiondedels sekunder kunna avläsas.

Te'rtia, fem. av Te'rtius, mask., och Te'r-tium, neutr., lat. (1. te'rtsia, -sius, -sium), den tredje; tredje klassen i en skola; en av de kanoniska timmarna (se Horæ canonicæ); handelst, tredje exemplaret av en trasserad växel; näst sämsta slaget av för utskeppning sorterade bräder (jfr Antverp); boktr., en bok-try ekar stil, i storlek mellan mittel och text (se d. o.). — Tertia manu, tonk., "med tredje hand", oktavkoppel å orgel. — Ter tia växel, handelst., se Tertia (här ovan). — Tertia'liter, med tre betalningsterminer årligen. — Tertialtionde, prästtionde, den åt prästerskapet anslagna tionden. — Tertia'n, lärjunge i tredje klassen av en skola; tonk., en mixturstämma i orgeln; med. = Tertianfrossa (se nedan). —• Tertianfrossa, frossa, som återkommer var tredje dag. — Tertia'rier, pl., män och kvinnor, vilka utan att avlägga ordenslöf-

tena slöto sig till en munkorden för att deltaga i dennas verksamhet. — Te'rtie, sluten formering av infanteri under 1400-och 1500-t. — Pro te'rtio, för det tredje. — Te'rtium comparatio'nis, det tredje i jämförelsen, det, som två jämförda föremål hava gemensamt. — Tertium non da'tur, log., ett tredje gives icke, ett tredje fall är otänkbart. — Tertius gaudet, "när två kivas, gläder sig den tredje. — Tertius interve'niens, en tredje, mellankommande part; skiljedomare. — Tertiä'r (fr. ter-tiarie, lat. tertia'rius), geoL, hörande till terti är sys temet; med., långt framskriden, i tredje utvecklingsstadiet. — Tertiä'r-banor, banor av mindre vikt än sekundärbanor och enklare byggda. — Tertiär-systemet 1. Tertiärformationen, geoL, samtliga avlagringar, som bildats under jordklotets tredje utvecklingsperiod. — Tertiärstrålning, av sekundärstrålning uppväckt strålning.

Tertu'Iia, sp., teatergalleri; aftonsamkväm.

Tervi'nger, en gotisk folkstam.

Terza rima, se Terzin.

TerzeroT {ital. terziio'lo), liten pistol, fick-pistol.

Terzero'n (sp. terceron, av tercero, den tredje,) avkomling av vit och mulatt.

Terze'tt (ital. terze'tto), metr. = Terzin (se d. o.); tonk., tonstycke för tre sångstämmor med ackompanjemang.

Terzi'n (ital. terzina, terzetto 1. terza rima), metr., treradig strof, bestående av fem-fotade jamber.

Terzuolo, ital. (1. tertsoå'lå), se Terzerol.

Tes (gr. the'sis), sats, lärosats, vetenskapligt påstående, avsett att försvaras (jfr Disputation).

Tesaure'ra (av gr. thesauro's, skattkammare) , upplagra guld 1. penningar. — Tesaure'ring, skattsamlande, uppla^rrande av guld, ökad kassabehållning. Se Thesaurus.

Tesauro's, gr., se Thesaurus.

Tesbi'h, arab., rosenkrans.

Tese'ion, Te'sis, Te'seus, se Theseion, Thesis, Theseus.

Te'skere, arab. och turk., biljett; pass. — Teskere'dschi, turkisk tjänsteman, som utfärdar teskere.

Teslaströmmar, fys., efter den montenegrin-ske elektrikern Nikolaus Tesla uppkallade elektriska strömmar av utomordentligt höga svängningstal och spänningar.

Tesmofo'riefesten (gr. thesmofo'ria), en i det gamla Aten firad fest till Demeters ära.

Tesmote'ter (gr. thesmothe'tai), pl., lagski-pare, benämning på arkonterna.

Te'spiskärran, se Thespis.

Tessaloni'kerbreven, två av Nya Testamentets böcker, skrivna av aposteln Paulus till den kristna församlingen i Thessalonika.

Te'ssarakontare'm (av gr. tessara'konta, fyrtio, och lat. re'miis, åra), fyrtioroddare (galär).

Tessarotypi', boktr., metod att trycka namn m. m. på kartor och ritningar, uppfunnen av A. Tessaro,

Tessela'risk, Tessele'ra, se under följ. ord.

Te'ssera, lat.y tärning; lösen; polett; vänskap stecken. — T. memo'riæ, minnes-polett, en av drottning Josefina utdelad medalj. — Tessela'risk 1. Tessera'1, tärnings- 1. kubformig. — Tesselle'ra, förfärdiga mosaikarbeten. — Tessera'la 1. Tes-sula'riska kristallsystemet, det reguljära systemet, vars grundform är kuben.

Tessi'nmedaljen instiftades 1728 till minne av N. Tessin d. y. och utdelades som främsta utmärkelse av den 1735 instiftade Ritarakademien samt sedermera av Akademien för de fria konsterna.

TessulaViska kristallsystemet, se under Tessera,

Test (av lat, te'sta, lerkärl), kem, = Kapell (se d. o.).

Test, eng, (av lat, te'stio, vittne), prov, försök ; prov varigenom man söker utröna en persons psykiska beskaffenhet, t. ex. in-telligensmätning, yrkesprov.

Test 1. Te'st-act, eng. (av lat. te'stis, vittne), testakten, den 1673 stiftade engelska lag, enligt vilken ämbets- och tjänstemän skulle med ed bekräfta, att de icke voro katoliker, utan omfattade statskyrkans lära.

Te'sta, bot.y fröskal.

Testacéer (lat, testa'ceæ, av te'sta, lerkärl, musselskal), pL, zooL, skaldjur, snäckor och musslor. — Testaci'ter,

förstenade skaldjur. — Te'stæ ostrea'rum, ostronskal.

Te'stakten, se Test, eng.

Testalfn, blandning av aluminiumacetat och oljesyra 1. såpa. Användes till tätning av porösa stenarter.

Testamenta'risk, Testame'nte, Testa'tor m. fl., se under Testera.

Test-dos (av eng. test, prov), med.,^ avvägd dos av toxin 1. antitoxin. — Test gift, stan-dardtoxin.

Teste'ra {lat, testa'ri, av te'stis, vittne), betyga, bekräfta; skriftligt framställa sin sista vilja. — Testame'nte (lat, testame'n-tum), jur,, en persons muntliga 1. skriftliga förordnande om huru vid hans död skall förfaras med hans kvarlåtenskap; teol., förbund mellan Gud och människorna; benämning på bibelns två huvudavdelningar (se nedan). — Gamla Testamentet (lat. Testamen'tum ve'tus), de böcker i bibeln, som blivit skrivna före Kristi födelse. — Nya Testamentet (lat, Testamentum no'vum), de böcker i bibeln, som blivit skrivna efter Kristi födelse. — Testame'ntum ad pi'as ca'usas, testamente till fromma stiftelser. — T. do'mini no'stri Jesu Christi, en kyrkoordning från 400-t.

— T. inva'lidum, ogiltigt testamente. — T. reci'procum, inbördes testamente. — Per testamentum, genom testamente. — Testamenta'rie, person, till vars förmån ett testamente blivit upprättat, testa-mentstagare. — Testamenta'risk, som angår 1. innehålles i ett testamente. — Testa-mente'ra, upprätta testamente, bortgiva genom testamente. — Testa'tor, person, som upprättar ett testamente, testaments-givare. — Testato'risk, som överensstämmer med testators vilja. — Testa'trix testamentsgivarinna.

Te'stes, se Testis. — Testes sicca'ti, organo-terapeutiskt preparat av torkade tjur-testiklar.

Testgift, se Testdos,

Testifie'ra (lat, testifi'care, av te'stis, vittne) , intyga med vittnen, styrka, vittna. — Testifikatio'n, intygande, styrkande med vittnen.

Testiglandulo'1, med,, organoterapeutiskt preparat av tjurtestiklar.

Testfkel (lat, testi'culus, te'stis), anat,, pungsten, sädeskörtel, benämning på de båda körtlar, i vilka säden beredes. — Testikelinflammation, med,, se Orchitis,

Testimo'nium, pl, Testimo'nia, lat,, betyg, intyg, vitsord; vittnesmål, vittnesbörd. — Testimonium acade'micum vi'tæ, intyg över en students uppförande och flit under studietiden vid universitetet. — T. matu-rita'tis, mogenhetsbetyg. — T. mo'rum, sedebetyg. — T. pauperta'tis, fattigdomsbevis.

Te'stis, pl, Te'stes, lat., vittne, examensvittne, anat., testikel (se d. o.). — Testis auri'tus, öronvittne. — T. ocuIa'ris, ÖJ>:on-vittne, åsyna vittne. — T. u'nus, t. nu'llus, lat. jur., ett vittne är intet vittne.

Test-objekt (av eng, test., prov), preparat för prövning av mikroskopiska linser.

Testoga'n, med., organoterapeutiskt preparat av tjurtestiklar.

Testo'n (fr, teston, ital, testone, av testa, huvud), gammalt franskt silvermynt; gammalt italienskt silvermynt.

Testtoxi'n, se Test-dos,

Testudina'ria Elepha'ntipes, hot,, hottentott-bröd. Se Discorea,

Testudina'ta, Testudfnidæ, zooL, sköldpaddor.

Testu'do, lat,, zooL, sköldpadda, kräldjur, tillhörande ordningen Testudina'ta (se vid. Sköldpadd); krigsk., en medeltida belägringsmaskin; skyddstak av sköldar; byggn., en basilikas mittskepp.

Tet, se Tete,

Tetani' (fr, tétanie), 1. Tetani'a, med., en i kramp, särskilt i händer och armar, framträdande nevros. — Teta'nia Darathvreoi-da'Ies, orsakad av fel i bisköldkörtlarna.

— T. ga'strica, uppträder vid mag- och tarmlidanden. Jfr Spasmofili,

Tetanifo'rm, med., tetanusartad. Se Tetanus,1320

Tetani'n, fcem., dets. som Tetanospasmin.

Tetanolysi'n, med.y se Tetanospasmin,

Tetanospasmi'n, med.y det krampalstrande gift, som utvecklas av tetanusbacillen. — Tetanolysi'n är ett annat av tetanusbacillen utvecklat gift, som löser hemoglobinet ur de röda blodkropparna.

Te'tanus, lat., med., ihållande kramp, företrädesvis i sträckmusklerna; stelkramp, framkallad av den i odlad jord vegeterande Tetanusbacillen. Se Tetanolysin och Tetanospasmin, — Tetanus cepha'licus, kramp i motoriska hjärnnerven. — T. hydropho'bicus, kramp i svalgmuskulaturen, liknande vattuskräck. — T. idiopa'-thicus säges föreligga, då smittämnets ingångsport ej kan upptäckas. — T. neona-to'rum, infektion från navelsträngen. — T. trauma'ticus, kramp efter påverkan av våld. — T. u'teri, livmoderkramp. — Te-ta'nus-se'rum, antitoxiskt serum mot tetanus.

Tetartoedri' (av gr, te'taros, fjärdedel), miner,, det förhållandet att endast var fjärde yta av hela antalet ytor hos en fulltalig kristallform utbildas hos en kristall. —• Tetartoe'drisk kallas en kristall, som företer tetartoedri.

Tetatonocannabi'n, kem., ett i små doser berusande, alkaloidhaltigt harts i indisk hampa.

Tete, fr, (/. tät), eg. huvud; krig sk., tät, spetsen 1. främsta delen av en trupp 1. en eskader. — A la tete, i täten, i spetsen för. — Téte-béche-märken, frimärken med porträtt 1. d., vilka omväxlande äro tryckta i höger- och vänsterprofil. — Téte-à-téte (/. tätatä't), eg. huvud mot huvud; möte 1. samtal mellan fyra ögon. — Tete de pont (I, - dö pång), brohuvud, brofäste, broskans.

Te'thys, gr, myt,, Okeanos' maka, moder till okeaniderna.

Te'tis, gr, myt,, en av nereiderna, moder till Akilles.

Te'tishår, miner., kvarts med inneslutningar av gröna, trådformiga amfibolkristaller.

Te'tra-, i sammansatta ord, i st. f. gr, te's-sera, fyra, fyr-.

Te'tra, handelsbenämning på koltetraklorid.

Tetrabromfluorescei'n, kem., ett ftaleinfärg-ämne.

Tetracyano'l, se Patenthlått,

Tetracy'clicæ, bot,, fyrkransade, underklass av Sympetalæ (se d. o.).

Tetradi'ter = Damianiter (se d. o.).

Tetra'drachmon, forngrekiskt mynt.

Tetradymi't 1. Tellu'rvismut, miner,, ett bly-grått, mjukt mineral, innehållande tellur, vismut och något svavel. Karakteristisk följeslagare till guldmalmer.

Tetradyna'mia 1. Tetradynamfa (av gr, te'tra-, fyr-, och dy'namis, kraft, välde), hot,, 15 :e klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blom-

mor hava sex ståndare, av vilka fyra äro längre än de övriga.

Tetrae'der (av gr, te'tra-, fyr-, och he'dra, yta), mat., solid figur, som inneslutes av fyra liksidiga och lika stora trianglar.

Tetraedri't, miner., ett slags antimonfahlerz.

Tetragami' (av gr, ga'mos, äktenskap), äktenskap fyra gånger. — Tetragami'stri-den, kyrkostrid på 900-t. om

rätten att ingå ett fjärde äktenskap.

Tetraga'stris, bot., trädsläkte av fam. Bur-sera'ceæ. — T. balsami'fera, från Västindien lämnar ett harts med skarp och bitter smak, boume de cochon, svinbalsam, använt liksom kopaivabalsam.

Tetrage'nus, bakterioL, tavelkocker, mikrober, som bilda förband med fyra i kvadrat ordnade kulor.

Tetraglossa'rium, se under följ. ord.

Tetraglo'tt, Tetraglott-lexikon 1. Tetraglos-sa'rium (av gr, te'tra-, fyr-, och gWssa 1. glo'tta, tungomål), ordbok, som samtidigt återgiver orden på fyra språk.

Tetrago'ii (av gr, te'tra-, fyr-, och goni'a, hörn), mat,, fyrvinklig, fyrsidig figur. — Tetragona'l, fyrsidig, fyrvinklig. — Tetra-gona'Ia kristallsystemet 1. Kvadratiska kristallsystemet, har två likvärdiga, mot varandra vinkelräta kristallaxlar, och en mot dessa vinkelrät huvudaxel som är större eller mindre än de förra.

Tetrago'nia, bot., örtsläkte av fam. Aizoa-ca'cex på s. halvklotet. — T. expa'nsa, från Nya Zeeland odlas och användes som spenat (nyzeeländsk spenat, "hornspenat").

Tetragono'lobus, lat., växtsläkte tillhörande fam. Legumi'nosæ. — T. purpu'reus, sparrisärt, från s. Europa införd prydnadsväxt med röda blommor. — T. siliquo'sus {syn. Lotus s.), klöverärt, havsstrandväxt med gula, rödstrimmiga blommor.

Tetrago'num, bot., fyrkantig.

Tetragra'mmaton (av gr. te'tra-, fyr-, och gra'mma, bokstav), ord, som består av fyra bokstäver; särskilt Guds namn, som i många språk innehåller fyra bokstäver.

Tetragyni'a 1. Tetragy'nia (av gr, tetra-, fyr-, och gyne', kvinna), bot., hos Linné benämning på den ordning, som kännetecknas därav, att pistillernas antal är fyra.

Tetrajodfenolftalei'n, farm., se Nosofen.

Tetrajodfluorescefn, kem., ett ftaleinfärg-ämne.

Tetrakloreta'n 1. Acetyle'ntetraklori'd, kem., erhålles om klor får inverka på acetylen i närvaro av en katalysator. Användes som lösningsmedel för fett, oljor, hartser och acetylcellulosa.

Tetraklormeta'n, kem., det. som Koltetraklorid (se d. o.).

Tetrako'rd {gr. tetracho'rdon, àv te'tra-, fyr-, och chorde', sträng), tonk., en följd av fyra toner. Forngrekerna grundade sitt

tonsystem på fem fyrtonsgrupper med kvartintervaller från ettstriikna a till grova H, Dessa tetrakord hette, uppifrån räknat: HyperboWioUy Diezevgme'non, Synemme'non, Meson och Hy'paton,

Tetrakty's, gr., talet 4.

Tetralogi' (gr, tetralogi'a) det gamla Grekland en scenisk föreställning, som bestod av en trilogi (se d. o.) och ett satyr drama (se d. o.).

Tetrame'r (av gr. te'tTa-, fyra, och meVos, del), bot., kallas en blomma, som har fyr-taliga kransar.

Tetra'meter (gr. tetra'metron, av te'tra-, fyr-, och me'tro7i, mått), metr., vers, som består av fyra versfötter.

Tetrametyle'ndiami'n, kem., se Putrescin.

Tetramo'rf (av gr. te'tra-, fyr-, och mor fe', skapnad), konstt., framställning i en figur av de fyra evangelistsymholerna (se d. o.).

Tetramo'rium, zool., ettermyror.

Tetra'ndria 1. Tetrandri'a (av gr. te'tra-, fyr-, och ane'r, man), bot., fjärde klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas tvåkönade blommor hava fyra fria och lika långa ståndare.

Tetra'ndrum, bot., med fyra ståndare.

Tetranitranili'n, kem., se Tetril.

Tetranitromety'lanili'n, kem., se 2'etril.

Te'trao, zool, orr- och tjäder släktet. — T. te'trix (s^. Lyru'rus t.), orren. — T. uro-ga'llus, tjädern.

Tetrao'nidæ, zool., orrfåglar.

Tetrapeta'lisk (av gr. te'tra-, fyr-, och pe'-talon, blad), bot., som har fyra blomblad.

Tetrapo'da 1. Tetrapo'der (av gr. pus, fot) 1. Kvadrupe'der, zool, fyrfotadjur, djur med två par extremiteter för ställförflyttning på land.

Tetrapo'1, kem., tvättmedel, som innehåller koltetraklorid.

Tetra'polis (av gr. te'tra-, fyr-, och po'lis, stad), en förening av fyra städer.

Tetra'ptychon, gr., med fyra flyglar.

Tetra'rk {gr. tetraWches, av te'tra, fyr-, och a'rchein, härska), fjärdingsfurste, härskare över ett fjärdedels land, forn-romersk vasallfurste. — Tetrarki', en tetrarks värdighet 1. område.

Tetraske'Ie (av gr. te'tra-, fyr-, och ske'los, ben), hakkors, kors med lika långa, böjda armar.

Tetraspe'rma, bot., fyrfröig.

Tetra'stes, zool., järpsläktet. — T. bona'sia, järpen.

Tetrasto'on (av gr. stoa', täckt gång), hyggn., rätvinklig gård, allsidigt omsluten av täckt pelargång; peristyl.

Tetrasty'1 {gr, tetrasty'lon, av te'tra-, fyr-, och sty'los, pelare), byggn., tempel med fyra fasadkolonner 1. -pelare.

Tetrave'la, gr.-lat. (av gr. te'tra-, fyr-, och lat. ve'lum,^ segel), fyra stycken dukar, som tjäna till att hölja ciboriealtaret i katolska kyrkor, när oinvigda äro tillstädes.

Tetrazfner, kem., gulröda, väl kristalliserande föreningar, bildade genom oxidation av osazoner.

Tetril 1. Tetranitranilfn och Tetry'l 1. Tetra-nitrometyranilfn, mycket brisanta sprängämnen för militära ändamål.

Te'trodon, zool., se Fahaken.

Tetrona'1, farm., ett sömnmedel, tillhörande samma grupp av ämnen som Sulfonal och Trional.

Tetro'ser, kem., en grupp sockerarter.

Tetroxi'd, kem., oxid som innehåller fyr-a syreatomer.

Tetry'1, se Tetril.

Teträdet, bot., se Melaleuca.

Tettfginæ, zool., gräshoppor.

Teucer, se Tevkros.

Teuerdank 1. Theuerdank, ty. {1. tå'jer-), tysk historisk-allegori sk dikt från början av 1500-t.

Teufel, ty. {1. tå'jfel), djävul.

Te'ukros, se Tevkros.

Teu'rg (av gr. theo's, gud, och e'rgon, gärning), undergörare, andebesvärj are, trollkarl. —• Teurgi', förrättande av underverk med hjälp av goda andar, andebesvärjning. —• Teu'rgisk, som har avseende på teurgi.

Te'uricum, bot., växtsläkte av fam. Labia'-teæ. — T. sco'rdium, löksuga, sydsvensk kalkväxt med rödgredelin blomma. Svagt lökluktande. Örtståndet var förr officinellt (mot rötfebrar) liksom ett stort antal utländska arter. Se Gamandermos.

Teut, binamn till Tuisto (se d. o.)., tyskarnas förmente stamfader. — Teutomani' (av gr. mani'a, raseri) 1. Teutonfsm, urtysk-het, tyskeri, överdriven förkärlek för allt tyskt. — Teuto'ner, ett forngermanskt folk. — Teuto'nia, Tyskland. — Teuto'nisk, tysk; forntysk.

Tewart, ett engelskt namn för eukalyptusträ.

Te'vkros {lat. Teucer), gr. sag., flodguden Skamandros' son. Tröjas förste konung; under trojanska kriget grekernas skickligaste bågskytt.

Tex., officiell förk. för Texas.

t, ex., förk. för till exempel.

Texas-boskap, gemensamt namn på förvildad nötboskap i Nordamerika.

Texasfeber, veter., sommarsjuka, en genom fästingar överförd, smittosam hemoglobin-uri hos nötkreatur.

Texasi't, miner., dets. som Zaratit (se d. o.).

Texel, ty., yxa, bila.

Text {lat. te'xtus), eg. vävnad; en författares egna ord, en skrifts egentliga innehåll i motsats till anmärkningar, förklaringar etc.); ett visst stycke ur bibeln, såsom ämne för en predikan; ord till en musikalisk komposition; boktr., ett slags stor bok-tryckarstil, förr kallad sekunda. — Te'xta, pränta, skriva prydliga, utsirade bokstäver.

TextlT {lat. te'xtilis, av te'xere, väva), som hör till vävnadskonsten. — Texti'Iier, al-1322

ster av textilindustri. — Textil konst {lat. o'pus te'xtile) 1. Textilindustri, gemensamt namn för vävning, flätning, virkning, stickning, knyppling, sömnad o. a. liknande slöjd. — Textilvaror, dets. som textilier.

Textilft, ett slags pappers garn med en kärna av otvinnade tågor.

Textilkonst, slöjdarter, som avse vävning, sömnad, spinning, flätning, knyppling, knytning, virkning, stickning, snörmakeri m. m.

TTexti'lväxter, beklädnadsväxter, växter som lämna beklädnadsämnen.

Textkritik, den del av filolosrien, som har till unpg^ift att till dess riktiga Ivdelse och därpå beroende tolkning fastställa en viss text.

Textu'r {lat. textuWa, av te'xere, väva), vävnad; sammansättning, hopfogning, anordning; de till korkning, överbindning och försegling av medikamentsflaskor brukade materialerna.

Tezcatlipo'ca, myt., fornmexikanernas högste gud.

Tezkere', turk.y Te'zkire, arab., eg. erinran; biljett, tillståndsbevis, pass.

Teärenpris, bot., se Veronica.

T. F., förk. för Tryckfrihetsförordningen, för lat. testamentum fecit, gjorde testamente.

t. f., förk. för tillförordnad, tjänstförrät-tande.

t sr, förk. för tangent (se d. o.).

Th, kem., atomtecken för Torium.

t. h., förk. för till höger.

Th-. De ord, som ej återfinnas under Th-, torde sökas under T-.

Thags, på svenska Thagger = Thugs (se d. o.).

Thai = Tai (se d. o.).

Thai's, forngrekiskt kvinnonamn. Buret av flera ryktbara grekiska hetärer.

Thalamiflo'ræ, bot., avdelning i De CandoHes system, omfattande växter med fribladig, under sittande blomkrona.

Tha'lamus, lat. {gr. thalamos), äkta sängen, ett äkta pars sovgemak; fig., äktenskap, bröllop. — T, o'pticus, anat., synhögen.

Tha'lassa 1. Tha'latta, gr., hav. — Thalasso-krati' (av gr. krate'in, härska), herravälde till siöss. — Thalassoterapi', botande av sjukdomar genom havsbad 1. havsklimat. — Thalatta, thalatta, hav, hav! jubelrop, som de tiotusen greker, vilka under historieskrivaren Xenofons ledning företagit ett långvarigt och mödosamt återtåg genom Asiens fastland, utstötte vid åsynen av Svarta havet; fig., uttryck av fröjd över uppfyllelsen av en länge närd önskan.

Thalassi'droma, zool., stormsvalor.

Thalassokra'tiska, geol., se Geokratiska.

Thalassoterapi', se Thalassa.

Tha'leia {lat ThaWa]y se Chariter och Mu-ser.

Tha'ler 1. Ta'ler, ty., förr benämning på större tyska silvermynt i allm.; till 1871 myntenhet i Tyskland =: 30 Silbergroschen = 3 Mark = 2,67 kr.

Thales, se Greklands sju vise.

Thalfa {gr. Tha'leia), se Chariter och Muser. Thalias tempel, fig., teatern. — T. tjänare (förk. T. T.), en sammanslutning av manliga skådespelare i Stockholm.

Thali'ctrum, bot., ruta, växtsläkte tillhörande fam. Eanuncula'ceæ. — T. alpfnum, fjällruta, blommor i gråviolett klase. — T. anemonoi'des, från n. Amerika, odlad, med vita anemonlika blommor. — T. aqui-le8:ifo'lium, aklejruta, sällsynt i Sverige, odlad i flera varieteter med rosenröda 1. purpurröda blommor. — T. fla'vum, änsrs-ruta, allmän på fuktiga änsrar. — T. gla'u-cum, från s. Europa, odlad, med svavelgula, kvastlika vippor. — T. simplex, backruta.

Thalli'n, se Tallin.

Tha'llium, se Tallium.

Thallo'phyta, bot., se Tallofyter.

Tha'llus, lat., bot., bål.

Tha'lpus, lat. {gr. tha'lpos), fuktig värme.

Thalsperren, se Talsperren.

Thaly'sia, forngrekisk skördefest med offer och processioner.

Thamar, hebr., palm, dadelpalm.

Tha'myras 1 Tha'myris, gr. san., en sångare, som efter många segrar dj ärvdes utmana sånggudinnorna och straffades med blindhet.

Than {skotsk, thane \l. thän] ; isl. thegn), fordom i Skottland en adelstitel, motsvarande earl (se d. o.).

Thanatofobi', Thanatoi'der, Thanatologi', se under följ. ord.

Tha'natos, gr., död; gr. myt., dödens gud, nattens son, broder till sömnen och drömmarna. — Thanatofobi' (av gr. fo'bos, fruktan), fruktan för döden. — Thanatoi'-der (av gr. e'idos, gestalt), pl., med., döds-liknande sjukdomstillstånd, såsom skendöd, stelkramp, sömnsjuka o. s. v. — Thanatologi' (av gr. Wgos, lära), läran om döden. — Thanato'sis, bortdöende av någon kronpsdel, t. ex. genom kallbrand.

Tha'ne, se Than.

Thanksgiving-day, eng. {1. thänQ:ksgi'ving-dä'), "tacksägelsedag", nationaldag i Förenta staterna.

Tha'Dsia garga'nica, bot., en till fam. Umbel-li feræ hörande ört, hemma i Nordafrika. Av roten beredes ett retande och dragande plåster.

Thapsifo'rme, bot., lik {Verba'scum) tha'p-sus.

Tharen 1. Gemlageten, zool, en av Himalayas halvgetter, Hemitra'gus gemla'hicus.

Tharge'lia, gr., i det gamla Aten en till Apol-lons äro firad fest.

Tharu, ett Himalayafolk.

That is the question, se To be or not to be.

Tha'vmas, gr, myt., Pontos' och Gaias son, fader till Iris och harpyorna.

The, The'a, se Te.

Theano' {lat. , grekiskt kvinnonamn

av theo's, gud), den gudomliga.

Thea'nthropos, gr. (av theö's, gud och a'n-thropos, människa), gudamänniskan Kristus.

Theatfner, se Teatiner.

Thea, se Te.

The'a-ros, se Rosa.

Theati'k, gr., läran om synen.

Théâtre, fr. (1. tea'tr), teater. — T. fran-^ais, se under Frangais. —• T. libre (1. -libr), fria teatern, en i Paris på 1880-t. grundad teater för moderna dramer. Jfr Freie Bühnen. — T. tintamarresque, se under Tintamarre.

Thea'trum, lat., teater, skådebana, skådeplats. — T. anato^micum, anatomisal. — T. domino'rum, rådhus. — T. Europæ'um, "den europeiska skådeplatsen", tysk krönika med berömda kopparstick, utg. 1618 —1718. — T. mu'ndi, världsteater, miniatyrteater med landskapsavbildningar och rörliga figurer.

Theba'icum, kem., dets. som Opium (se d. o.).

Thebafn, kem., en alkaloid i opium.

Thebai'sm 1. Thebai'smus, med., opiumförgiftning.

The Bond, se A frikänd och följ.

The boys' brigade, eng. (1. - båjs brigä'd), gossbrigaden, en av söndagsskolläraren Smith i Glasgow 1883 grundad förening med syfte att avhålla städernas gossar från odygd och laster.

Theca, se Teka.

The'ca folli'culi, anat., den bindvävskapsel, som omger Graafska follikeln (se d. o.).

Thé dansant, se under Dansant.

Thedens' sårvatten 1. skottvatten, farm., ett sårläkande medel.

The du Mexique (Z. te dy mexi'ck), dets. som Jesuit-te (se d. o.).

The first gentleman of Europé, se under Gentleman.

Thefri't, se Tefrit.

Thegn, isl., friboren man; ängels., en angel-sachsisk konungs följeslagare.

The'ia, gr. myt., dotter av Uranos och Gaia, moder till Helios, Eos och Gelene.

Theile'ria pa'rva, bakteriol., en bakterieart, som förorsakar den ostafrikanska kustfebern.

Thei'n, kem., se Kaffein.

The'io-, se Thio.

The'kla, se Tekla.

The'lasis 1. Thela'smus {gr. thelasmo's, av thele', bröstvårta), med., amning. — The-li'tis, inflammation i bröstvårtorna. — TheIo'ncus, svullnad i bröstvårtorna.

Thele'phora, bot., svamp släkte av fam. Tele-phora'ceæ bland Hymenomyce'tes. Marksvampar med tratt- 1. mussellik hatt.

Theirtis, se under Thelasis.

Thelorrhagi', med., blödning i bröstvårtan.

Thely'pteris, bot., honbräken.

Theme'da cilia'ta, bot, kängurugräs, en gräsart, som nästan ensam täcker stora vidder i Australien och Sydafrika.

The'mis, astr., en av Saturnus' månar.

The'mis, gr. myt., rättvisans gudinna. — Themistfk, lagkunnighet, lagstiftningskonst.

Themistia'ner (efter sektens huvudman, Themi'stios i Alexandria) = Agnoeter (se d. o.).

Themisti'k, se under Themis.

The'nar, gr., flata handen, fotsulan; anat., den tjocka tumbasen.

Thenardft, miner., naturligt, vattenfritt natriumsulfat.

Thénards blått {1. -na'rs-), se Koboltultramarin..

The'obald, forntyskt mansnamn (av theo'd, folk, och bald, båld, stark, tapper).

Theobro'ma (av gr. theo's, gud, och bro'ma, spis), eg. gudaspis; se Kakao. — Theo-bramfn, se Kakao. — Theobromi'no-ace'tas na'tricus, augurin, urindrivande medel. — Theobrominosalicy'las natricus, diuretin, urindrivande medel.

Theobu'l 1. TheobuTus, mansnamn (av gr. theo's, gud, och bule', vilja, beslut, råd), den gudavise.

Theocfn 1. Theoci'noace'tas natrfcus, kera., se Teofyllin. — Theoci'num, syntetiskt teocin.

The'odard, forntyskt mansnamn (av theo'd, folk, och hard, hård, stark, tapper).

Theo'derik = Theodorik (se d. o.).

Theodice', se Teodice.

Theodoli'nda, forntyskt kvinnonamn (av theo'd, folk, och lind, len, mjuk).

The'odor {lat. Theodo'rus, gr. Theo'doros, av gr. theo's, gud, och do'ron, gåva), mansnamn, Guds gåva. Buret av en bysantinsk kejsare och två påvar. Motsvarar kvinnonamnet Theodo'ra. Buret av två östromerska kejsarinnor.

Theo'dorik, latinisering av mansnamnet Dietrich (se d. o.).

Theodo'sius och Theodo'sia, mans- och kvinnonamn (av gr. theo's, gud, och do'sis, gåva) = Theodor och Theodora (se d. o.). Mansnamnet buret av två romerska kejsare.

Theodu'1 och Theodu'Iia, mans- och kvinnonamn (av gr. theo's, gud, och du'los, tjänare).

Theo'fiIos, se Theophilus.

Theofro'n, se Theophron.

Theofylli'n, se Teofyllin.

Theo'kles, se Tekla.

Theomani', med., religionsgalenskap.

Theophanfa, se Teofani.

Theo'philus, latinskt, Theo'filos, grekiskt mansnamn (av gr. theo's, gud, och fi'los, vän), som älskar Gud, Guds vän. Hos oss förk. namnet till Theophi'1 1. Theofi'l. Bu-1324

ret av en kristen romare, vilken Lukas' evangelium och Apostlagärningarna äro tillägnade. Motsvarar kvinnonamnet Theo'phila.

Theophrasta'ceæ, hot., växtfamilj av serien Primula'les. Av hithörande äro de giftiga Jaqui'nia-arteYnay som användas till bedövning av fisk vid fiske. De torkade frukterna användas till armband (bois à bra-celets, "armbandsträd").

Theophro'n, mansnamn (av gr. theo's, gud, och fro'nesiSy sinne), den gudligt sinnade.

Theorfa, pl. Th€ori'ai, gr. (av theoro's, guda-feståskådare), forngrekiska heliga beskickningar till de gemensamma national-helgedomarna.

Theoriko'n, pl. Theorika', gr.y "skådespelspengar", som i det gamla Grekland utdelades till fattiga medborgare för att sätta dem i tillfälle att bevista skådespelen.

Theosophical society, eng. (1. tiåså'ficål så-sa'jti), se Teosofiska samfundet.

Theo'timus och Theo'tima, mans- och kvinnonamn (av gr. theo's, gud, och tima'ny värdera, hålla i ära), den Gud vördande.

Theoto'kos (av gr. theo's, gud, och to'kos, födsel). Guds moder. Jungfru Maria.

Theoxe'ma, gr.y gudagästabud, i vissa stater av det gamla Grekland för en särskild gud firad fest, vartill andra gudar inbjudits.

Therali't, se Teralit.

Therapeuti'k, Therapi', se Terapeutik, Terapi.

Therapi'a ma'gna steri'lisaiis, med., av P. Er-lich uppfunnen terapeutisk metod att med en enda väl avvägd dos av ett medel döda infektionsämnen i en organism.

There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philo-sophy, eng. {1. thär ar mår - häven änd örth, hårä^sjiå, thän ar drämt åvv in jor filå'såfi), mer finns i himmel och på jord. Horatio, än någonsin filosofin har drömt om. ("Hamlet" av Shakespeare.)

There'sia, fr. Thérèse {1. -äs), kvinnonamn (av gr. thera'n, jaga vilda djur), jäga-rinna. Buret av ett spanskt helgon.

Theri'aca, se Teriak.

Theriode'xis (av gr. theri'on, vilddjur, och de'xis, bett), bett av vilda och giftiga djur. — Therio'disk, vild, brutal;

med., frätande (om bölder). — Theriolfter (av gr. Wthos, sten), pl.y försteningar ur djurriket. — Therio'm(a), en elakartad, frätande böld. —• Theriomorfi' (av gr. morfe', form), djurlik missbildning.

The'rmæ, se Termer.

Thermæstesiome'ter, psyk., apparat för mätning av värmesinnet.

Therma'1 1. The'rmisk, som har avseende på värme.

Thermanæsthesi', med., förlust av värmesinnet.

Thermante'ria 1. Therma'ntica, lat., pL, med.,

uppvärmande medel. — Therma'sma, gr., varmt omslag.

Thermido'r, fr. (av gr. the'rmey värme, och do'ron, gåva), värmemånad, elfte månaden i det franska republikanska kalenderåret, 19 juli—17 augusti. — Revolutionen av d. 9:e Thermidor år II, i Paris den 27 juli 1794 utförd statsvälvning, som medförde revolutionsmannen Robespierres fall och slut på skräckväldet. — Thermidori'ster, Robespierres motståndare, som utförde nämnda revolution.

Thermft, se Termit.

The'rmo-cau'sticum, med., värme, använt till bränning, t. ex. glödande järn.

The'rmo-ka'uter, med., brännapparat.

The'rmo-labi'l, med, rörlig i fråga om värme^ t. ex. om kroppstemperaturen.

Thermopenetratio'n, dets. som Diatermi (se d. o.).

Thermophi'la bakterier, bakterier som tåla höga temperaturer.

Thermopho'rer, med., apparater, såsom värmekuddar o. d., för alstrande av jämn värme.

Thermoplegi', med., värmeslag.

Theropithe'cus gela'da, zool., geladan, en abessinisk babianart.

Thersi^tes, gr. sag., i trojanska kriget en ful och ondskefull grek, som för sina smädel-ser och ränker tuktades av Odysseus och slutligen dödades av Achilleus.

Thesa'urus, lat. {gr. thesavro's), skatt; skattkammare; benämning på vissa större språkvetenskapliga o. a. lärda verk.

These'vs (lat. The'seus), gr. sag., Atens nationalhjälte, son till Aigevs, konung i Aten, dödade Minotauros, besegrade amazonerna och deltog i argonauternas tåg. — These'ion, åt Thesevs helgat tempel.

The'sis, gr., se Tes; metr., beteckning för den svaga 1. obetonade delen av en versfot. Jfr Arsis. — Theti'k, inbegrepp av lärosatser, särskilt trossatser.

The'sium alpi'num, hot., spindelört, en mindre allmän svensk parasitväxt.

Thespe'sia lampas, 6 o t., ett tropiskt träd tillhörande fam. Malva'ceæ. — Thespesia-fibrer 1. Ra'ufiber, basttågor av T. lampas m. fl. närstående.

The'spiskärra, skämtsam benämning på kringresande teatersällskap, efter den forngrekiske skalden Thespis, som enl, sägnen var tragediens skapare och for omkring med sina skådespelare på en vagn, vilken tjänstgjorde som en flyttbar scen.

The'ta, det grekiska alfabetets åttonde bokstav ö).

The'tes, gr., daglönare, medlem av de fyra lägsta klasserna bland det forna Atens medborgare.

Theti'k, se under Thesis.

The time is out of joint, eyig. (1. - tajm - a'ut åvv djåjnt), ur led är tiden. ("Hamlet" av Shakespeare.)

The'tis, gr. myt., en havsgudinna, gemål till Peleus och moder till Achilleus.

The'tishår, se Tetishår.

Theuerdank, se Teuerdank.

The upper ten (thousand), eng, (L the ö'ppö ten tha'osnd), "de övre tiotusen", engelsk benämning på de högsta samhällskretsarna.

Thi'asos, gr., benämning på forngrekiska gillen för firande av gemensam gudstjänst och därmed förenade festligheter.

Thiazi'ner, kem., kinoniminfärgämnen. — Thiazi'nbrunt och Thiazinrött äro sub-stantiva bomullsfärgämnen. — Thiazo'l-gult är ett substantivt bomullsfärgämne.

Thibet, se Tibet.

Thichsets, se Tichsets.

Thielemanns droppar (Z. ti'le-), se Mixtura Thielemanni.

Thierschs transplantatio'ii, kirurg., operativt överförande av hud till sårytor för vinnande av snabbare läkning.

Thigeno'1, se Tigenol.

Thigmota'xis, bot., organismers rörelse i riktning mot föremål på grund av beröring. Jfr Taxier.

Thilani'n, farm., en salva av lanolin och svavel, mot vissa hudsjukdomar.

Thingmannalid 1. Thinglid, kallades den engelske konungen Knut den stores (1014— 35) stamtrupper av nordiska krigare.

Thio- (av gr. the'ion, svavel), förekommer i kemiska ord. Se Tio-.

Thiobacte'ria, bot., svavelbakterier.

Thioco'l, se Tiokol.

Thfsbe, se Pyramus och Thisbe.

Thive, det ny grekiska namnet på Tebe.

Thla'spi, bot., skärvfrö, växtsläkte tillhörande fam. Cruci'feræ. — T. alpe'stre, back-skärvfrö. — T. arve'nse, penninggräs, skärvfrö, allmänt ogräs med platta, runda skidor. — T. perfolia'tum, vårskärvfrö.

Thlinki'ter, en nordvästamerikansk indianstam.

Thlfpsis, gr., med., förträngning av blodkärlen, förorsakad av yttre tryck.

Thogra = Dogra (se d. o.).

Thoho, dets. som Matikoblad (se d. o.).

Tho'los, gr. (lat. tho'lus), valv; kupol; rundbyggnad med kupol. — Tholoba't (av gr. ha'thos, djup), underbyggnaden till en kupol.

Tho'mas, se Tomas.

Tho'masfosfat = Thomasslagg (se d. o.).

Tho'masjärn, dets. som Bessemerjärn. Se Defosforisering smetoden.

Tho'maskristna, se Tomaskristna.

Tho'masmeto'den = Gilchrists metod (se Defosforisering smetoden) .

Tho'masskolan, ett sedan 1200-t. existerande gymnasium i Leipzig.

Tho'masslagg, metall., den fint malda slagg, som fås vid Thomas- 1. Gilchristsmetoden och som genom sin fosforsyrehalt är ett ypperligt gödningsämne.

Tho'massocker, benämning på kolonial-råsocker 1. farin.

Tho'massöndag, se Tomassöndag.

Tho'masstål, dets. som Bessemerstål.

Tho'mas-Zeiss apparat, med., apparat för räkning av blodets celler.

Tho'medag, se Tomedag.

Thomfster, se Tomister.

Thomsenolft, miner., omvandlad kryolit från Ivigtut på Grönland.

Thomsens sjukdom, med., se Myotonia conge-nita.

Thomsonbryggan 1. Thomsons dubbelbrygga,

fys., instrument för mätning av mycket små elektriska motstånd.

Thomsonft 1. Comptoni't, miner., ett kalk-natronlerjordsilikat, som hör till zeolit-gruppen.

Thomson-Joule-effekt, fys., av Thomson (Kelvin) och Joule påvisad effekt, som består däri att en gas, som får utvidga sig utan att därvid uträtta något yttre arbete, likväl kan avkylas.

Thomsons dubbelbrygga, se Thomsonbryggan.

Thomsons regel, fys., allmän regel för ett galvaniskt elements elektr omotor i ska kraft.

Thomsonvärme, fys., dets. som Thomson-effekt (se d. o.).

Thon, ty. (1. tån), lera, krukmakarlera. — Thonstein, lersten. — Thontaubenschies-sen, lerduveskytte.

Thonfisk, se Tonfisk.

Thongyinträ, birmanskt tekträ. Se Tekträ-det.

Thor, Tho'ra, se Tor, Tora.

Thor, kem., se Torium.

ThoracaT, Thora'cica, Thora'cisk, Thoraco-cente'sis m. fl., se under Thorax,

ThoraceTla, bot,, lik skalbaggars tho'rax (mellankropp).

Thoracoca'stra, zooL, skalkräftdjur.

Thora'h, se Tora, hebr.

Thorakocente's, Thorakodyni', Thorakopati' m. fl., se under följ. ord.

Tho'rax, gr, och lat,,böstharnesk; anat., bröst, bröstkorg; zooL, en insekts mellankropp. — Thora'cica, med., bröstmedel. — ThoracaT 1. Thora'cisk, som har avseende på bröstet. — Thoracocente'sis 1. Thorako-cente's, avtappning av vätskor ur brösthålan för att lätta andningen. — Thorako-cy'stis, bröstvattusot. — Thorakodyni', bröstsmärta. — Thorakogastroschi'sis, bröstkorgsmissbildning genom ofullkomlig hopväxning av sidoplattoma i fostrets främre mittlinje. — Thorakome'lus, missbildat tvillingfoster. —- Thorakopa'gus, tvillingfoster med hopvuxna bröstkorgar. — Thorakopati' (av gr. pa'thos, lidande), bröstlidande. — Thorakoplasti'k, plastisk bröstkorgsoperation. — Thorakoskopi', se Jacobæus metod. — Thorakotomi', insnitt i brösthålan. —

vein och uppåt sammanvuxet tvillingfoster. — Thoraxapertu'r, bröstkorgens övre 1. undre öppning.

Thorey (L tåre'), ett bourgognevin.

Thorianit', se Torianit.

Thorft, se Torit,

Tho'rium, se Torium.

Thot, egypt, myt., vetenskapens och konstens gud.

Thoui'ma, hot,, västindiskt och mexikanskt trädsläkte av fam. Sapinda'ceæ, — T. stria'ta, quiebra-hacha (yxbrytare) 1. quebracho, har en mycket hård ved, använd till byggnadsvirke, redskap o. s. v.

Thouletska lösningen 1. vätskan {1. tole'ska -), miner., vattenlösning av kaliumkvicksilver jodid, använd för att skilja mineralkorn av olika storlekar.

Threeply, Three ply carpet, eng. (1. thri pla'i ka'pit), 1. Triple carpet, skotsk matta, tredubbel mattvävnad av Kidderminstertyp.

Thre'ni, gr., pL, klagosånger, klagovisor; särskilt Jeremias' klagovisor. — Threno-di'a 1. Thre'nos, sorgesång. — Threno'disk, som har avseende på sorgesånger.

Thri'dax, se Lactucarium.

Thromb, se Thrombus.

Thronibarteri'tis, med., inflammation och blodproppbildning i pulsåder. Se Thrombus.

Thromba's 1. Thrombi'n, kem., ett fibrin-ferment.

Thrombocy'ter, med., blodplättar.

Thromboge'n, kem., proenzym till fibrinfer-mentet. — Thrombokina's, aktiverande enzym för fibrinfermentet. Jfr Thrombos.

Thrombo-phlebftis, med., inflammation och blodproppsbildning i en blodåder. Se Thrombus.

Thrombo's, med., uppkomsten 1. förhanden-varon av blodpropp. — Thro'mbus, med., blodpropp.

Thryms kvida, se Tryms kvida.

Thu'ban, astr., stjärna i Draken.

Thugs 1. Thags, eng. (1. thöggs), stryparna, en urgammal, hemlig lönnmördarliga i Indien, vars medlemmar till gudinnan Kalis ära strypte sina offer.

Thu'ja, bot., växtsläkte tillhörande under-fam. Cupre'ssaceæ av fam. Conijeræ. — T. occidenta'lis, tuja, livsträd. Buskfor-migt träd från Nordamerika, ofta planterat å kyrkogårdar. — T. orienta'lis, livsträd. Från Östasien infört prydnadsträd. —• Thujaolja, framställes ur grenspetsarna av T. occidenta'lis. Användes mot inälvsmask under namnet C eder bladsol ja.

Thujo'psis dolabra'ta, bot., högt japanskt barrträd, som odlas såsom prydnadsträd (även i s. Sverige).

Thu'le (gr. Tho'ule, möjligen av forniriska thual, norr), i forntiden grekernas och romarnas benämning på den nordligaste delen av Europa 1. jorden; betecknar numera Skandinaviska halvön; stundom Island. —

U'ltima Thule (jfr Ultimus), det yttersta Thule; fig., något utomordentligt avlägset.

Thuli't, miner., rosenröd, genomskinlig va-rietet av Zolsit.

Thu'mmim, se Urim och Tummim.

Thunbe'rgia, bot., ört- och busksläkte av fam. Acanta'ceæ. — T. ala'ta, från s.ö. Afrika, odlas som fin ampel- 1. slingerväxt.

Thu'nnus, zool., tonfisksläktet.

Thuringi'aca, bot., från Thüringen.

Thusnelda, forntyskt kvinnonamn (av turs, jätte, och hild, strid).

Thya'der = Thyiader (se d. o.).

Thye'stes, gr. sag., broder till Atrevs, förförde dennes maka och dödade slutligen honom själv.

Thyia'der {gr. thyia'des), backantinnor (se under Backus).

Thy'ma, gr. (av thy'ein, bränna, offra), brännoffer, med., hetblemma. — Thy'mion, liten hetblemma, i synnerhet på ögonlocken. — Thymio'sis, utslåendet av het-blemmor.

Thyma'llus, zool., harrsläktet.

Thymela'ceæ, bot., växtfamilj av serien Myrtiflo'ræ. I Sverige endast släktet Da'phne.

Thyme'le, gr. {lat. thy'mele), åt Dionysos helgat altare; särskilt ett dylikt, upprest i den forngrekiska teaterns orkester (se d. o.).

Thymia'ma, afrikanskt ammoniakgummi av umbellaten Fe rula tingita'na.

Thy'micus, anat., som hör till T hy mus (se d. o.).

Thymiflo'rum, bot., med blommor som Thy'-

mus.

Thymi'n, kem., en pyrimidinbas. — Thy-mi'nsyra, spaltningsprodukt av nukleiner.

Thy'mion, Thymio'sis, se Thyma.

Thymftis, med., se Thymus.

Thymo'l, se Tymol.

Thymopati', se under följ. ord.

Thy'mus (av gr. thymo's, hjärta, själ), lidelse, vrede; med., torrhosta; anat., se Bräss. — Thymi'tis, med., inflammation i thymus. — Thymopati' (av gr. pa'thos, lidande), med., själslidande, sinnesrubbning. — Thy'musdöd, med., hastig död hos personer med stor thymus.

Thy'mus, bot., växtsläkte av fam. Labia'tæ. — T. a'cinos, syn. Clinapodium acinos (se d. o.). — T. citriodo'rus, som kantväxt odlad, vit- 1. gulbrokig dvärgbuske från s. Europa. — T. serpy'llum, backtimjan, allmän i backar, på hällar och hedar. Starkt kryddoftande dvärgbuske. — T. vulga're, timjan, odlad krydd- och medicinalväxt.

Thy'nnus, se Thunnus.

Thyo'ne, gr. myt., namn, under vilket Se-mele dyrkades.

Thyphoi'des, bot., se Phalaris.

Thy'ra, se Tyra.

Thyrade'n, kem., se Tyraden.

Thy'reo-, i sammansatta ord, se Tyreo-,

Thy'ro-, i sammansatta ord, se Tyro-,

Thyrsa'nthus, Thyrsiflo'ra, bot., med blommor i spira.

Thy'rsos, gr. (lat. thy'rsus), tyrs, den med murgrön och vinrankor omlindade, upptill med en pinjekotte avslutade stav, som backantinnorna buro vid Backusfesterna. — Thyrsfgeri mu'lti, pa'ucos affla'vit la'c-chus, lat,, många tyrsbärare, få gudadyr-kare, många äro kallade, men få utvalda.

Ti, kem.y atomtecken för Titan.

Tiace'tsyra 1. Tioättiksyra, kem., svavelhal-tig, organisk syra, använd för bestämning av arsenik i vävnader, tapeter o. d.

Tia'r 1. Tia'ra (gr. och lat. tia'ra, tia'ras), den persiske konungens huvudprydnad; den tredubbla påvekronan.

Tiazfn, kem., ett tjärfärgämne.

Ti'bast, se Daphne.

Tibbu 1. Tubu, ett hamitiskt nomadfolk i Nordafrika.

Tiberi'nus, rom. myt., Tiberns (floden Ti-bers) gud.

Ti'bet 1. Thi'bet, ett slags mjuk merino (se d. o.).

Tibeta'ner, inv. i landet Ti'het. — Tibeta'n-ska språket, det av tibetanerna talade språket, tillhör de enstaviga språken. — Tibe'to-burma'iiska språk, den ena huvudgrenen av den indokinesiska språkfamiljen.

Ti'bi, hot., ett slags från Mexiko härstammande jäst.

Ti'bia, lat., anat., skenbenet; tonk., pipa av ben, ett slags flöjt. — Tibia'l 1. Tibia'Iis, som har avseende på skenbenet. — Ti'bi-cen, pipblåsare.

Tic, fr. (1. tick), med., kramp, särskilt i vissa ansiktsmuskler. — T. convulsif (1. - kång-vylsi'f), klonisk kramp i an siktsnervens facialis. — T, douloureux (1. dolorö'), an-siktsvärk, häftiga smärtor i ansiktets nerver.

Tical, se Tikal.

Ti'cket, eng., sedel, biljett; teaterbiljett, inträdeskort; lottsedel.

Tickormjöl, ett mjöl av Arrowrot.

Ti'cksets 1. Thi'cksets, ett slags sammets-liknande bomullsvävnader, med påtryckta mönster och delvis skuren yta.

Ticuna 1. Ticuna'cr, brasiliansk indianstam.

Tidens Tegn, no. (1. - täjn), frisinnad morgontidning i Oslo.

Tidjaret, ttirk. (av arab. tidja're, handel), handels-. — Tidjaret-nazyr-y, handelsminister. — Tidjaret-mehkemesi 1. Tidjaret-chane, handelsdomstol. — Tidjaret-medj-lisi, handelskammare.

Tidlösa, bot, se Colchicum.

Tidsbefraktning, se Time-charter.

Tidsbestämning, astr., beräkning av ett urs missvisning.

Tidsekvation, astr., skillnaden mellan medel-soltid och sann soltid.

Tidsform, dets. som tempus.

Tidslupp, se Zeitlupe.

Tidsskillnad, astr., geogr., skillnaden mellan tvenne orters longitud.

Tie'n, kin., himmel, ofta i geografiska namn. —• Tien-hsia, ett namn på Kina.

Tie'rra, sp., jord, land. — T. calie'nte (varma landet), T. fri'a (kalla landet) och T. templa'da (tempererade landet) äro benämningar på olika zoner i Centralamerika. — T. del Fuego (1. foe'-). Eldslandet.

Tiers-état, fr. (I. tiärseta'), tredje ståndet, i Frankrike före revolutionen borgarståndet. — Tiers parti, tredje partiet, franskt rojalistiskt parti under slutet av 1500-t.

Tiffany-glas (1. ti'fföni-), konstglas av stor skönhet, från den världsberömda glas- och juvelerarfirman Tiffany i New York.

Ti'ffin, angloind., frukost.

TigenoT, farm., ett inom dermatologien använt natriumsalt av en sulfonerad oljesyra.

Tigeraga't 1. Tigererts, miner., en med silverglans och vitgyldenerts genomväxt hornsten. Användes i dosor o. d.

Tigerkatt, zool., se Felis.

Ti ger lilja, se Tigridia.

Tigern, zol., Fe'lis ti'gris, en till kattfamiljen hörande, över hela Asien utbredd art, fruktansvärd genom sin vildhet och styrka, till färgen rostgul med svarta tvärstrimmor.

Tigernuts, dets. som jordnötter.

Tigerträ, se Bokstavsträ.

Tigeröga 1. Krokydoli't, miner., kvarts med inväxta trådar av gulbrun asbest. Användes som ädelsten.

Tigilla're, bot., växande på bjälkar.

Tignarman (fornnord. tignarmaÖr, av ti'-ginn, förnäm), i forna tider hederstitel, som tillkom konungar, hertigar och jarlar.

Tigre'rad (fr. tigré), tigerfärgad, tiger-fläckig.

Tigre'språket, det språk, som talas av infödingarna i den abessinska provinsen T ig re'.

Tigri'dia, bot., ett tropiskt amerikanskt liljesläkte. — T. pavo'nia, tigerlilja, är en praktfull trädgårdsväxt. Löken användes i hemlandet som febermedel.

Tigrina (L -gri'nja) = Tiger språket (se d. o.).

Tigroi'dsubstans, anat., en i ganglieceller uppbevarad substans, som försvinner vid arbete. —- Tigroly's, tigroidsubstansens upplösning och försvinnande.

Tiguri'ner, ett keltiskt fornfolk, som bodde i Schweiz.

Tik, honhund.

Tikal, en birmansk vikt = 15,3 gr.; en siamesisk vikt = 16,5 gr.; ett siamesiskt silvermynt = 2,26 kr.

Tiki-tiki, ett dvärgfolk. Se A eka.

Tikmjöl, ett mjöl av Arrowrot.

Til, port., se Tilde.1S28

Tilani'n, se Thilanin.

Tilbury, eng, (L tillböri), ett lätt, obetäckt, enspännigt åkdon med två hjul.

Tilde, sp. (av lat, Wtulus, överskrift), streck, krumstreck över en bokstav (t. ex. n), vilken på grund därav uttalas med ett biljud av j, t. ex. duena (L duenja); port, (oftare til), samma tecken över a och o, angivande nasalljud.

Tiles, eng, (I, täjls), plattor av lergods, vilka nyttjas till mosaikartad beklädnad av golvytor o. d.

Ti'lia, bot.y lindsläktet. — T. europæ'a, skogslinden samt ett flertal andra arter odlas allmänt som parkträd. Det sega bastet användes till mattor, säckar m. m.

Tilia'cea, bot,, växande på lind.

Tilja, golvplanka, teatergolv; scenen, teatern.

Tilla, ett guldmynt i Centralafrika, vanligen = 4 silverrubel.

Tilla'ndsia, bot,, växtsläkte av fam. Brome-lia'ceæ, — T. usneofdes, epifytisk ört, påminnande om en stor lav. Växer i Nord-och Sydamerika. Användes torkad som emballage, stoppning m. m. under olika benämningar, såsom Tillandsiafiber, Louisianamossa, spansk mossa, vegetabiliskt tagel,

tillf., förk. för tillförordnad.

TiIIi't, petrogr,, morän, som hårdnat till fast bergart.

Till-landning 1. Upplandning, geoL, anhopning av stenar, grus och sand vid långgrunda havsstränder, särskilt vid flodmynningar.

Tillpassning, bioL, dets. som adaption,

Ti'llydroppar 1. Jesuftdroppar, med,, 0'leum sulphura'to-terebinthina'tum, ett fordom mycket brukat universalmedel, bestående av svavelblomma, terpentin och linolja.

Tilma, gr, (av ti'llein, plocka) — Charpi (se d. o.).

Tilolja, dets. som Sesamolja,

Ti'lta, den remsa, som lösgöres och vändes vid plöjning.

Ti'mar, turk,, en mindre förläning. — Tima-rio't, innehavare av en sådan.

Timba'I (fr, timbale), tonk,, puka; kokk,, ett slags fylld pastej.

Timbre, fr, (I, tängbr), tonk,, klang, klangfärg; stämpel, stämpelmärke. — Timbre-poste (Z. -på^sst), frimärke.

Time-charter, eng, (I, ta'jmtjatö), tidsbe-fraktning, befraktning, vid vilken ett fartyg för bestämd tid ställes till befraktarens förfogande mot viss överenskommen betalning.

Time is money, se under Money,

Ti'meo da'naos, et do'na fere'ntes, lat,, jag fruktar grekerna, även när de komma med skänker (yttrande av Laokoon i "^neis" av Virgilius),

Times, The, eng. (Z. -tajms), pL, eg. tiderna;

namn på en daglig Londontidning, Englands mest ansedda tidning.

Timglasmage, Timglasventrikel, med,, magsäck, som på grund av skrumpnade ärrbildningar efter magsår antagit formen av ett timglas.

Timi'd {lat, ti'midus), rädd, skygg, blyg, försagd. — Timidite't, räddhåga, skygghet, blyghet.

Timjan, se Clinopodium, Dracocephalum och Thymus,

Timjansnyltrot, bot,, se Orobanche,

Timmer (isl, timbr), ett antal av fyrtio hudar.

Timmer, skogsh.,. sammanfattande benämning för rundvirke, som överstiger 3,5 m. (12 eng. fot) och 12,5 cm. (5 eng. tum). — Timmerbröt, anhopning av timmer i en flottled. — Timmerdimension, en stocks längd och toppmått inom barken. — Timmerdoning, slädar för framforsling av timmer. — Timmerdrivning, framforsling

av virke. — Timmerkasern, bostad för flottningsmanskap.

Timmermansorden, sällskapsorden, uppkommen på 1500-t. i England, införd 1760 i Sverige.

Timne, negerstam i Sierra Leone.

Timobservatio'ner, meteor,, regelbundna, varje timme av dygnet företagna väderleksobservationer.

Timokrati' (av gr, time', värdering, census, och krate'in, härska), rikedomsvälde, penningsaristokrati ; statsförfattning, enligt vilken ämbeten, areställen och politiska rättigheter utdelas efter förmögenhets-villkor.

Ti'mon, efter en berömd atenare (5:e årh. f. Kr.), som i följd av vänners trolöshet blev människohatare, benämning på mis-antroper i allm.

Timorosame'nte 1. Timoro'so, ital,, tonk,, ängsligt, skyggt, sakta.

Timote'j, bot,, Phle'um prate'nse, tillhörande fam. Grami'neæ, är ett utmärkt fodergräs.

Timo'teus, mansnamn {gr, Timo'theos, av timo'n, ära, vörda, och theo's, gud, lat, Timo'theus), Buret av aposteln Paulus' mest framstående medhjälpare, till vilken två av Nya Testamentets brev äro ställda.

Timp., tonk., förk. för Timpani (se d. o.).

Ti'mpano, pl, Ti'mpani, ital., tonk,, puka.

Ti'mpel, ty, (urspr. håla), vanligen vatten-kyld järnlåda över slagghålet i masugnar för att skydda murverket.

Ti'mpi, dets. som Aluchiharts (se d. o.).

Timu'choi, gr,, ämbetsinnehavare.

Timvinkel, astr,, den vinkel en himlakropps deklination svinkel bildar med meridianen.

Tina, se Korna,

Tina, rom, myt,, se Tinia,

Ti'nca, zooL, sutare.

Ti'ncamp, eng. (av tin, plåt, och camp, läger), läger av baracker, byggda av korrugerad plåt.

Tincto'ria, hot,y färgväxt.

Tinctu'ra, pl, Tinctu'ræ, lat.y farm., tinktur, för medicinskt bruk avsedd vätska, som består av en med sprit 1. sprithaltiga vätskor utlakad drog. — T. absi'nthii, mal-örtstinktur, beredes av malört och sprit. Användes såsom magstärkande medel. — T. a. aroma'tica, aromatiska malörtsdroppar. — T. a. compo'sita, dubbla malörtsdroppar, beredes av kardbenediktblad, po-meransknopp, galangarot, malört och sprit. Användes i samma fall som föreg. —- T. aco'mti, stormhattsdroppar. — T. aloe's, aloMroppar. — T. a. croca'ta, aloé-tinktur med saffran, beredes av myrrha, saffran, aloe och sprit. Användes vid utebliven menstruation, vid förstoppning etc. — T. antiodonta'lgica, tanddroppar. — T. a'rmcæ, arnikatinktur, beredes av häst-fibleblommor och sprit. Användes i en mängd fall, särskilt mot följder av kon-tusioner. — T. aroma'tica, aromatisk, tinktur, beredes av kardemummafrön, vit kanel, galangarot och sprit. Brukas vid hysteriska lidanden och oordningar i matsmältningsorganen. — T. a. a'cida, sur aromatisk tinktur, beredes av aromatisk tinktur och destillerad svavelsyra. Användes mot blodflöden, oordningar i matsmältningsorganen m. m. — T. a'sæ fæ'tidæ, dyvelsträckstinktur, beredes av dyvels-träck och koncentrerad sprit. Användes mot hysteriska åkommor m. m. — T. aura'ntii, pomerans tinktur, beredes av skalade pomeransskal och sprit. Användes som tillsats till andra läkemedel. — T. be'nsoes, bensoetinktur (se d. o.). Brukas som hudförsköningsmedel. — T. b. compo'sita, sammansatt bensoetinktur (se d. o.). Brukas som sårläkande medel. — T. cantha'ridis, spansk-flugtinktur, beredes av spanska flugor och sprit. — T. ca'p-sici, spanskpeppardroppar. — T. casca-ri'llæ, kaskarilltinktur (se d. o.). Användes vid kroniska diarréer m. m. — T. casto'rei, bävergälltinktur (se d. o.). Brukas vid hysteriska

lidanden m. m. — T. c. the-ba'ica, bävergälltinktur med opium (se d. o.). Brukas vid hysteriska lidanden. — T. chi'næ, kinatinktur, beredes av kungskina och sprit. Användes som stärkande medel. — T. c. compo'sita, besk kinatinktur, beredes av baggsöta, skalade pomeransskal, kungskina och sprit. Användes som stärkande och magstärkande medel. —• T. chinoiWnæ, kinoidintinktur (se d. o.). —-T. cinnamo'mi, kaneltinktur (se Kaneldroppar). — T. co'lchici, tidlösetink-tur. Användes mot gikt. — T. colocy'nthi-dis compo'sita, sammansatt kolokvinttink-tur (se d. o.). — T. colo'mbæ, kolomba-droppar. — T. digita'lis, fingerborgsört-tinktur, beredes av blad av fingerborgsörten samt sprit. —> T. eucaly'pti, eukalyp-tusdroppar. — T. extra'cti pomo'rum fer-

ra'ti, järnhaltig äppleextrakttinktur. — T. glycyrrhi'zæ opia'ta, bröstdroppar med opium. — T. guaja'ci ammoniaca'ta, gua-jaktinktur (se d. o.). Användes som svett-och urindrivande medel m. m. — T. hyo-scy'ami, bolmörttinktur, beredes av bolmörtblad och sprit. — T. impecacua'nhæ, kräkrotdroppar. — T. lava'ndulæ aroma'-tica, aromatisk lavendeltinktur, beredes av rött sandelträ, kanel, muskot, rosmarin-spiritus och lavendelspiritus. Användes som livande och stärkande medel. — T. lo-be'liæ, lobeliatinktur, beredes av lobelia-ört och sprit. —-T. lu'puli, humletinktur, beredes av humlekottar och utspädd sprit. Användes mot reumatism m. m. — T. my'rrhæ, myrratinktur, beredes av myrra och sprit. Användes utvärtes mot tandvärk och på elakartade sår. — T. nu'cis vo'micæ, rävkaktinktur. Användes i blandningar mot magsyra. —• T. o'pii, opiumdroppar. — T. o. benzo'ica, opiumdroppar med bensoe. — T. o. camphora'ta, opiumdroppar med kamfer. — T. o. croca'ta, opiumdroppar med saffran. — T. Pimpi-ne'llæ, pimpinelltinktur, beredes av pim-pinellarot och sprit. Användes som väder-fördelande och svettdrivande medel m. m.

— T. pomiferra'ta, äppelsura järndroppar. —• T. rata'nhiæ, ratanhiatinktur, beredes av ratanhiarot och sprit. Brukas som adstringerande medel m. m. — T. rhe'i ama'ra, besk rabarbertinktur, beredes av vit kanel, baggsöta, rabarber och sprit. Användes vid oordningar i matsmältningsorganen, skrofler, bleksot o. s. v. — T. r. aquo'sa, se Anima rhei, — T. se'nnæ aro-ma'tica, aromatisk sennatinktur, beredes av kardemummafrön, kummin, sennablad, russin och sprit. Användes mot oordningar i matsmältningsorganen. — T. stramo'nii, spikklubbörttinktur, beredes av spikklubbörtens frön samt sprit. — T. stropha'nti, strofantusdroppar. — T. s'uccini, bärn-stenstinktur (se d. o.). Brukas mot hysteriska åkommor. — T. s. aromatica, aromatisk bärnstenstinktur, beredes av flyktig nejlikolja, kanelolja, lavendelolja, muskot-olja och bärnstenstinktur. Användes som nervstärkande och väderfördelande medel.

— T. theba'ica, opiumtinktur, beredes av opium, kanelvatten och sprit. — T. t. ben-zo'ica, opiumtinktur med kamfer, beredes av anisolja, kamfer, bensoesyra, opium och sprit. Användes vid katarrer, kikhosta och andtäppä. — T. Thielema'nni, Thiele-manns droppar, — T. toluta'na, tolutinktur, beredes av tolubalsam och koncentrerad sprit. Brukas som läkemedel på friska sår.

— T. valeria'næ, vändelrottinktur, beredes av vändelrot, sprit och sprithaltig eter. Brukas som stärkande och livande medel.

— T. vani'llæ, vaniljtinktur, beredes av vanilj och sprit. Användes mest vid matlagning.133Ö

Ti'nea, lat.y zool, ett till gruppen Tine'idæ, malfjärilar, hörande släkte. — T. deca'l-vans, med., dets. som Alopecia areata (se d. o.). — T. facie'i 1. T. la'ctea, med., mjölkskorv. — T. grane'lla, kommalen. — T. po-loni'ca, med., "polska mössan", en blandning av hoptovat hår, eksem och seborrhé.

— T. sarcite'lla, klädesmalen. — T. tricho-phyto'na, dets. som Herpes tonsurans (se d. o.). — T. ve'ra, dets. som Favus (se d. o.). — T. versi'color, dets. som Pityria-sis versicolor (se d. o.).

Tinge'ra {lat. ti'ngere), färga, anstryka. — Ti'nto (sp., eg. färgat vin); benämning på flera mörkröda spanska viner. — Tintillo (1. -ti'ljå), rött vin från trakten av Sevilla.

Ti'ngui, se Barbasco.

Ti'nia 1. Tina, rom. myt., etruskernas namn på Jupiter.

Ti'nkal, kem., förr namn på naturlig borax.

Tinkalei't, se Ulexit.

TinktuV, se Tinctura.

Tinne', språkv., benämning på det nordamerikanska indianfolket athapaskernas stammar och språk.

Tintamarre, fr. (1. tängtama'rr), slammer, stoj, gny; förr en skämttidning i Paris. — Théâtre tintamarresque (1. tea'tr -esk), ett slags marionetteater, där föreställningen utföres av små dockor, vilkas huvud äro de verkliga skådespelarnas, som synas genom en utskärning i bakgrunden.

Tintrilo, se under Tingera.

Tintinna'bulum, lat., liten klocka, bjällra.

Ti'nto, se under Tingera.

Ti'o (av gr. te'ion, svavel), förstavelse i namn på svavelföreningar. — Thiocya'n-syra, dets. som Rodanvätesyra (se d. o.).

— Tioco'l, se Tiokol. — Tioe'trar 1. Alky'l-sulfi'der, kem., föreningar med två vid svavel bundna organiska radikaler, överföras genom oxidation i sulfoxider och sulfoner. — Tiofe'n, kem., svavelhaltigt, organiskt ämne, som finnes i råbensol och stenkolstjära. —• Tioflavi'n, Dianflrent-gult, Metyle'ngult 1. Rhodulfngult, kem., svavelfärgämne, som färgar bomull livligt citrongult. — Tiofo'rm, farm., basiskt vis-mutditiosalicylat, användes som ströpul-ver vid eksem o. d. — Tioi'ndigo, kem., blått svavelfärgämne, vars sammansättning liknar indigoblåtts. — Tioko'l, kem., kalisaltet av guajakols sulfonsyra. Användes vid lung- och tarmåkommor. Tiokol i sirap kallas Sirolin, — Tio'l, ett preparat som inom medicinen användes i st.f.iktyol. —• Tionfnblått, kem., ett med metylenblått närsläktat färgämne. — Tiosalter, kem., sulfosalter, betraktade såsom salter av tiosyror. — Tiosi'nami'n, kem., farm., en organisk svavelförening, som uppmjukar ärr och bindvävssvålar. — Tiosulfa't, se Tio sv av elsyra. — Tiosvavelsyra, kem., svavelhaltig syra, även kallad Undersva-velsyrlighet, ej känd i fritt tillstånd utan

endast i salter, tiosulfat. — Tiosyror, kem., syror, i vilka syre blivit ersatt med svavel. — Tiace'tsyra 1. Tioättiksyra, är den vanligaste organiska tiosyran. — Tiotole'n 1. Metyltiofe'n, kem., svavelhaltigt organiskt ämne som finnes i rå toluol ur stenkolstjära. — Tio'trix, hot., svampar, som magasinera svavel i sina celler.

Tip, pl. Tips, eng., hemlig vink; gissning 1. på vissa fakta grundad förmodan ang. en tävlan, om kursnoteringar o. d. — Tippa, avgiva tips. Jfr Tipp.

Tipitaka (av sanskr., tripitaka, eg. "de tre korgarna"), namn på de heliga skrifter, som utgöra buddhismens kanon.

Tipp (av eng. tip, stjälpa), avstjälpningsplats för jord, sten, sopor o. s. v. — Tippa, avstjälpa. — Tippvagn, transportvagn, som är så konstruerad att dess innehåll lätt kan "tippas".

Tippera'ry, grevskap på Irland, mest bekant genom de engelska soldaternas populära marschvisa It's a long, long way to Tippe-rary, det är lång, lång väg (hem) till Tipperary, diktad 1911 av J. Judge.

Tips, se Tip.

Tiptop, eng. {1. ti'pptåpp), högsta grad; det högsta, det förnämsta.

Tir 1. Tira, den spiralformiga fåran mellan partema i tågvirke. Att fylla denna fåra kallas att tira.

Tira'd (fr. tirade), tonk., en hastig löpning; långrandigt deklamatoriskt yttrande utan något egentligt innehåll.

Tiralje'ra {fr. tirailler), krig sk., smattra med skjutgevär, skjuta många skott efter varandra; uppträda i spridd ordning; handelst., trassera fram och åter, driva växelrytteri. — Tiraljö'r {fr. tirailleur), krigsk., soldat vid en infanteri avdelning, utvecklad i spridd ordning; handelst., växelryttare.

Tira'ss {fr. tirasse, av tirer, draga), fågelnät.

Tire l. Tyre, pl. Tires l. Tyres, eng. {l. tajrs), hjulskena, stålhjulring till järnvägsvagn, gummiring.

Tire-balle, fr. {l. tir-ba'll; av tirer, utdraga, och balle, kula), krigsk., krats för kulors uttagande ur gevär. — Tire-botte {l. -bå'tt; av/r. botte, stövel), stövelknekt. — Tire-bouchon (Z. -bo'sjå'ng; av bouchon, kork), korkskruv. — Tire-fond {l. -få'ng), kirurg., instrument, som brukas vid tre-panation (se d. o.). — Tire-lire {l. -li'r), sparbössa.

Tire'sias, se Teiresias.

Tirez le rideau! La farce est jouée, fr. {l. tire' lö ridå' - farrs ä sjoe'), låt ridån gå ned! Farsen är slut (yttrande på dödsbädden av den franske författaren Rabelais).

Ti'rfing, se Tyrfing.

Tiroci'nium {lat. ti'ro), första tjänstgöring i fält; lärospån; lärobok för nybörjare. — Tiro'n, rekryt; nybegynnare, lärling.

Tironia'nska noter l. Tiro'nsk skrift {lat, no'tæ tironia'næ), förk. i den gammalromerska bokstavsskriften, ett slags stenograf i, uppfunnen av Tiro, en frigiven romersk slav.

Tirri'llregula'tor, fys., apparat, som automatiskt reglerar spänningen på en elektrisk anläggning l. maskin, uppkallad efter amerikanen Tirrill.

Tirsbast, dets. som tibast (se d. o.).

Tisane, /r. (l. tisa'nn) = Ptisan (se d. o.).

Tisbe, se Thisbe.

Ti'schri, hebr., första månaden i judarnas borgerliga år, den sjunde i kyrkoåret, halva september och halva oktober.

Tisifo'ne (lat, Tisi'phone), gr, myt, blods-hämnarinnan. Se vid. Erinnyer,

Ti'sri, se Tischri.

Tissierografi', av fransmannen Tissier uppfunnen metod för högetsning på litogra-fisk sten.

Tissel-tassel, se Cassia.

Tistel, dets. som tistelstång (se d. o.).

Tistel, bot.y namn på åtskilliga taggiga släkten av fam. Compo'sitæ. — Tistelborre, bot., se Onopordon,

Tistel-orden {eng., Order of the thistle), en skotsk orden. Kallas även Andreasorden.

Tistelskräppa, bot., Xanthoria spinosum (se d. o.). — Tistelsnyltrot, bot., se Orobanche.

Tistelstång, styrstång å parvagnar, vid vilken hästarna äro spända med stång-koppel.

Ti'stron, bot., namn på svarta vinbär.

Tit., förk. för Titulus (se d. o.).

Tita'n, kem., ett i naturen tämligen sparsamt förekommande, ehuru allmänt spritt, metalliskt grundämne, som i naturen alltid förekommer i förening med syre. — Titanaugi't, miner., ett till pyroxengruppen hörande mineral. — Titanbrons, en legering av koppar och titan. — Tita'nium, äldre namn för titan. — Titanjärn, Ilme-ni't, Iseri't, Iseri'n, en art järnglans med ända till 47 % titanhalt. — Titanomagne-ti't, miner., magnetit med hög titanhalt. — Titansyra, titans högsta syrsättningsgrad, ett vitt, olösligt pulver. Användes vid porslinsmåleriet. — Titani't l. Sfen, miner., titansyrans kalksalt.

Tita'n, gr. myt., se följ. ord; även benämning på Helios.

Tita'ner {gr. tita'nes, lat. tita'nes, tita'ni), gr. myt., söner och döttrar av Uranos och Gaia, himlastormare, vilka

gjorde uppror mot Zeus, men efter en förtvivlad kamp av denne nedstörtades i Tartaros; fig., person, som trotsar på sin egen kraft, som uppreser sig mot gudomlig och mänsklig ordning. — Tita'nia, älvornas drottning, Oberons gemål; astr., en av Uranos' månar. — Tita'nisk, som liknar en titan; himlastormande, övermänskligt kraftig. — Titanomaki'en (av gr. ma'che, strid), striden mellan Zeus och titanerna.

Tita'nsyra, se under Titan, kem.

Tita'nvitt, vit målarfärg, bestående av titan-dioxid.

Ti'tel {lat. ti'tulus, se d. o.), överskrift; rubrik; benämning, hedersbenämning, beteckning för en persons ämbete 1. rang. — Titulatu'r, betitlande, titelväsen; en persons samtliga heders- 1. värdighetsbenämningar. —• Titule'ra, giva titel åt, nämna någon vid hans titel. — Ti'tulo, se under Titulus. — Titulomani' (av gr. mani'a, raseri), rang- 1. titelsjuka. — Titulä'r (endast) till titeln, ej till ämbetet; som blott till namnet innehar ett ämbete.

Tftelblad, första bladet i en bok, på vilket bokens titel står. — Titelroll, huvudroll i en pjäs, som bär denna rolls namn. — Titelupplaga, restupplaga av en bok, som utgives med nytryckt titelblad och färskt årtal.

Ti'ter, fys., lösningars halt av visst ämne.

Titho'n-etagen {1. -eta'schen), geol., benämning på vissa lager av den vita juran (se Jurasystemet).

Tithono's {lat. Titho'nus), gr. myt., Eos' älskade, Memnons fader.

Ti'ties, se Luceres.

Titonome'ter, fys., instrument för bestämmande av kemiska ljusstrålars intensitet.

Titre'ra (av fr. titre, halt, finhet), kem., medelst lösningar av känd halt bestämma mängden av ett i en viss lösning befintligt ämne, — Titrerande vätskor, de lösningar av känd halt, vilka brukas vid titrering.

Titulatu'r, Titule'ra m. fl., se under Titel.

Ti'tulus, lat., inskrift, överskrift, etikett, rubrik, titel (se d. o.); stundom i brev (förk. till Tit.) i st. f. adressatens titel 1. namn; jur., rättsgrund, anspråk, förevändning; kyrkorätt., kyrka. — T. ma'jor, huvudkyrka. — T. mi'nor, annexkyrka. — Ti'tulo emtio'ms, på grund av köp. —

T. gratio'so, som gåva.--T. heredi-

ta'tis, som arvslott. — T. honora'bili, för ärans skull. — T. ju'sto, rättsligen, på lagligt sätt. — T. lucrati'vo, utan övertagande av någon börda 1. tunga. — T. one-ro'so, med övertagen börda 1. tunsca. — T. ple'no 1. to'to, med fullständig titel. — T. possessio'nis, som laglig besittning. — T. specio'so, under föregivande av. — Quo titulo, med vad rätt, under vilken förevändning? — Sa'lvo titulo, se under Salvus.

Titulä'r, se under Titel.

Ti'tus, latinskt mansnamn (av gr. ti'ein, hedra), den hedrade, ärade. Buret av en romersk kejsare med binamnet "människosläktets älskling" och av en av aposteln Paulus' medarbetare, till vilken ett brev i Nya Testamentet är ställt. — Titusbågen {lat. A'rcus Ti'ti), en av Roms äldsta triumfbågar, uppförd under kejsar Titus. — Titushuvud, ett manshuvud av ädel1332

form och med kort, krusigt hår (likt kejsar Titus').

Tityo's, gr. myt., en jätte, som, till straff för ett överfall på Leto, nedstörtades till underjorden, där två gamar oavlåtligt närde sig av hans lever, vilken ständigt åter tillväxte.

Tiundaland, ett av de tre urgamla folklanden i Uppland.

TiVoli (efter den i närheten av Rom belägna staden Tivoli, under kejsartiden en omtyckt sommarvistelseort), benämning på sommarförlustelseanstalter med folknöjen av olika slag.

Tivolisten, se Travertin.

Tjachta = Choctaws (se d. o.).

Tjalk 1. Hogaars, sjöv., ett holländskt kustfartyg.

Tja'lve 1. Tjälve, nord. myt., Tors tjänare, broder till Röskva.

Tja'mara, tjeck., till den böhmiska folkdräkten hörande rock med snörmakerier och täta knapprader.

Tjang, kinesiskt längdmått == 3,58 m.

Tjangs, försvenskning av Chans.

Tiapogi'rer, en tungusisk stam.

Tja'tse (isl. pjassi) ,nord. myt., Skades fader, en storm jätte, som rövade bort Idun.

Tje 1. Tji, kinesiskt längdmått = ^/lo tjang (se d. o.).

T3e'cker 1. Tsche'cker, slaviska folkstammar i Böhmen och Mähren. — Tjeckoslova'ker,

se Slav er.

Tjeka', förk. av det ryska namnet på "Utomordentliga kommissionen för kamp mot kontrarevolutionens sabotage, spekulation samt tjänstebrott", som grundades av bolsjevikerna 1917. Tjekan ersattes 1922 av G. P. U. (förk. av ryska termen för Politiska riksstyrelsen), en avdelning av folkkommissariatet för inrikesärenden.

Tjelebi, turk., herre, ståndsperson (om västerlänningar) .

Tje'lvar, enl. gutasagan Gotlands förste be-byggare, som förde elden till ön.

Tjentjan, Tjentjow, Agar-agar (se d. o.) från Japan.

Tjeremi'sser, ett i Ryssland boende finskt folk.

Tjerke'sser, se Tscherkesser.

Tje'rnobog 1. Tjornobog, slav. myt., den svarte guden, ondskans och mörkrets gud.

Tje'riioje more, ry., Svarta havet. — Tjerno-mo'rskie, svartahavskosacker.

Tjeti-mine'j, ry., gamla kyrkoslaviska års-kalendrar med helgonbiografier o. d.

Tjetje'ntser, Tjetje'ner 1. Tje'tjer, ett nord-kaukasiskt folk.

Tjetverfk, ryskt rymdmått = 26,1 1.; ytmått = Vé: desjatin.

Tje'tvert (fjärdedel), ryskt rymdmått = 2,099 hl. — Tjetverta'k, en fjärdedels rubel.

Tjervo'nets, ry., sovjetryskt mynt ~ 10

rubel. Tji, se Tje,

Tjibu'k = Tschibuk (se d. o.).

Tjin, TjinoVnik, se Tschin, Tschinovnik.

Tjinuker = Chinooks (se d. o.).

Tjitra'ga, se Citraga.

Tjocka Bertha (efter Bertha Krupp), populärnamn på den oerhört grova kastpjäs, som tyskarna år 1914 använde vid infallet i Belgien och Frankrike.

Tjocksten, slipningsform för diamant. Liknar briljant men har blott fyra fasetter å vardera över- och undersidan.

Tjo'dnuma, nord, myt., en underjordsälv.

Tjodreyrer, nord. myt., en dvärg, som sjunger styrka och mod i åsar och alfer.

Tjodröre, se Tjodreyrer.

Tjodvitne, nord., myt., ett havsvidunder.

Tjo'rba, se Tschorba.

Tjornobog = Tjernobog (se d. o.).

Tjuder, se Tschuder.

Tju'dskoje o'zero, ry., "tjudernas sjö", Pei-pus.

Tjuktjer, se Tschuktscher.

Tjuma'k, ry., kypare, uppassare; benämning på formän från Podolien och Ukraina, som i det forna Ryssland forslade varor från marknad till marknad.

Tjur, Tjur ved, Tjör, benämning på det hårda, kådrika trä, som fås av barrträd, vilka växa lutande. Användes till skidor m. m.

Tjuva'sjer, se Tschuvascher.

Tjuvsenan, anat., se Ulnarnerven.

Tjuvtryck, se Piratupplaga.

Tjy'dron, bot., svenskt namn på arter av släktet Cotoneaster.

Tjälvar, se Tjelvar.

Tjängvidestenen, arkeoL, bildsten av kalk från folkvandringstiden, funnen å Gotland, nu å Statens Historiska museum.

Tjärblomster, bot., se Viscaria.

Tjärkräfta, med., hudkräfta hos tjärarbe-tare.

Tjör, se Tjur.

T. K., förk. för teologie kandidat.

T-karta, ett slags medeltida, starkt stiliserad världskarta.

T. L,, förk. för teologie licenciat.

TI, kem., atomtecken för Tallium.

TIaste'ker, fornindiansk folkstam.

Tlinki'ter se Thlinkiter.

Tme'sis, gr. (av te'mnein, skära, klyva), talk., retorisk figur, som består däri, att sammansättningslederna i ett sammansatt ord skiljas genom ett 1. flera mellan-skjutna ord.

To, koreanskt län; japanskt rymdmått.

TO och TOA, med., se Tuberkulin.

Toale'tt {fr. toilette, av toile, väv), eg. liten tvättställsduk; tvättställ, kommod, lavoar; spegelbord 1. -byrå; klädsel, dräkt; toalettrum, rum, där man kan tvätta sig, ordna sin dräkt o. s. v.

Toast, eng. (1. tåst), skål, välgångsskål; även rostad brödskiva.

Toa-toa, dets. som Takehabark (se d. o.).

Toba, sydamerikansk indianstam.Tobak—Tokogoni

Tobak (sp. och port. taba'co, fr. tahac, ty. Tabaky eng. tohacco), bot., Nicotiana (se d. o. och Nikotin).

Tobaksfröolja, kem., fet, torkande olja, som erhålles ur tobaksfrö. Användes till brännolja och framställning av fernissor.

Tobaksrega'Ie, se under Rega'l.

Tobaksskatt, skatt på förbrukning av tobak.

Tobaksstjälk, avfall, bestående av den efter s. k. "stripning" av tobaksbladen återstående huvudnerven.

Tobaksväxter, bot., svenskt namn på fam. Solana'ceæ.

To be called for, eng. (1. to bi kåld fk].postt., "att efterhöras", d. v. s. pöste restante (se d. o.).

To be or not to be, that is the question, eng. {1. - bi - nått - koe'stjön), att var 1. icke vara, det är frågan. ("Hamlet" av Shakespeare.)

Tobfas, mansnamn (hebr. Tobija), Herrens godhet. — Tobias' bok 1. To'bits bok, en av Gamla Testamentets apokryfiska böcker. — Tobi'æ come'dia, lat., "Tobiasspelet", Sveriges äldsta i tryck bevarade bibeldrama, sannolikt författat av Olaus Petri.

To'bisen, zool., se Ammodytes.

To'biskungen, zool., se Ammodytes.

Tobo'ggan (av indianska odabagan, släde), sportt., ett slags kälke utan medar.

Tocca'ta 1. Toccati'na, ital, tonk., gammal benämning på ett klaver- 1. ett orgeltonstycke. — Tocca'to, grundstämman i en trumpetkör.

Toccategli, ital. (1. tåckate'lji), spelt, tocka-dilj, ett italienskt brädspel.

Tocca'to, se under Toccata.

Tock, nord. myt., en jättekvinna, som genom sin vägran att begråta Balder hindrade dennes återkomst från Hel och som troddes vara Loke i förklädnad.

Tockadi'lj, se Toccategli.

Tocu'sso, bot, Eleusi'ne Tocusso, tillhörande fam. Grami'neæ, ett i Abessinien allmänt odlat sädesslag.

Toda = Tuda (se d. o.).

To'ddi 1. To'ddy, eng. {hind. ta'ri, ta'di, av tar, solfjäderspalm), sv. pl. Toddar, palmvin; dryck av varmt vatten, socker och antingen vin 1. konjak, arrak 1. någon annan fin brännvinssort.

Todte Hand, se Main morte.

To'dtenkopf, kem., ett slags engelskt rött (se d. o.).

To'dtentanz, se Dödsdans.

Toeris, egypt. myt., egyptisk gudinna, framställd i form av en flodhästhona. Ansågs bringa lycka åt barnaföderskor.

Tofa'na, Toffa'na, se Aqua.

Toffelblomma, bot., se Calceolaria.

Toffelläder, lädersort på gränsen mellan egentligt ovanläder och plattläder.

Tofie'Idia, bot., svenskt växtsläkte tillhörande fam. Lilia'ceæ. — T. calycula'ta, kärr-

lilja, allmän i Gotlands kalkkärr. — T. pa-lu'stris, björnbrodd, allmän fjällväxt.

Tofsblomster, bot., se Gnaphalium.

Tofsäxing, bot., se Koeleria.

Toft, skeppsb., roddarbänk. — Toftvägare, de smala ribbor, på vilka en toft vilar.

Toftes gave, no., "Toftes gåva", anstalt för vanartip^a gossar, anlagd i Oslo år 1847 av A. T of te.

Toga, lat. (1. tåga), en vit yllemantel, som i fredstid bars av de gamla romarna; fig., fred, fredens värv. — T. ca'ndida, en med krita behandlad, vit toga, som bars av sökande till ämbeten. Härav candidatus, om ämbetssökande. — T. pi'cta, broderad toga, som bars av triumfatorer. — T. præte'xta, den purpurbrämade togan, bars av ämbetsmän och barn. — T. viriTis (av lat. vir, man), en enfärgad toga, som bars av ynglingar, sedan de fyllt 17 år.

Toga'l, kem., tabletter mot reumatiska åkommor. Innehålla acetylsalicylsyra, kinin, litiumsalt, magnesiumsuperoxid och kao-lin.

Toga'ta (underförstått fa'hula), lat., hos de gamla romarna lustspel i nationell anda.

Tohu vabo'hu, hebr., "öde och tom" (1 Moseb. 1:2), användes i betydelsen "stor oordning", "huller om buller".

Toilette, fr. (1. tåalä'tt), se Toalett. — Grande toilette {1. grangd -), festdräkt.

Toise, fr. (1. tåa's, av lat. teusa, de utsträckta, nämligen armarna), fransk famn 1,949 m.

Toison d'or, fr. (1. toaså'ng dår), "gyllene skinnet".

Toissons vätska (1. toasså'ngs -), med., lösning av glaubersalt och koksalt i glycerin-haltigt vatten. Användes vid blodkroppsräkning.

Tok, bot., se Potentilla.

Toka'jer, Toka'yer 1. Toka'jvin, ett ypperligt, sött och starkt likörvin från trakten av den ungerska staden Tokaj (Tokay). Tokaj-vinerna delas i två grupper: Szamrodni ("som de ha vuxit"), vilka beredas av klasar utan urplockning av de torra druvorna, och ausbruch, som beredas genom att övergjuta de till mos trampade torrdruvorna med frisk must.

Token, eng. (1. tåkn), "tecken", benämning på de halvpennykopparmynt som fordom utfärdades av enskilda 1. korporationer i England. — T. money (1. - ma'nni), mynttecken, numera ofta benämning på skiljemynt, vilkas nominella värde är större än deras metallvärde.

Tokodynamome'ter, med., apparat för bestämning av födsloverkarnas längd och styrkegrad. Jfr Tokologi.

Tokogoni' (av gr. to'kos, födelse, och ge'nein, uppkomma), fysiol., uppkomst genom av-ling (i motsats mot uralstring 1. genera'tio æquivo'ca). — Tokogo'nisk, uppkommen genom avling.1334

Tokologi' (av gr. to'kos, förlossning, födelse, och WgoSy ord, lära), med., barnförloss-ningslära, barnförlossningskonst. — Toko-Io'gisk, som har avseende på tokologien.

Tokonoma, i Japan benämning på en nisch, i vilken man placerar kakemonos (se d. o.) jämte vaser, skulpturer o. d.

Tokugawa, japansk härskarätt, som innehade "shogunatet" 1603—1867.

To'la, ostindisk guld- och silvervikt = 11,66 gr.

To'lag (av ty. Zulage, tillägg), handelst., förr i stapelstäderna upptagen avgift för inkommande och utgående varor.

Tolcsva, ett berömt Tokajvin.

ToIe'doblått, kem., pulverformigt azofärg-ämne, som färgar bomull utan betmedel.

Tole'doklinga, värjklinga, tillverkad vid den fordom kungliga spanska "Fabrica de armas blancas" utanför Toledo.

Tolera'bel, Tolera'ns, Tolera'nt, se under Tolerera.

Tolera'ri po'test, lat., "kan fördragas", formel, med vilken påven tillåter vissa handlingar och förhållanden inom kyrkan, som visserligen strida mot dess grundsatser, men som under förhandenvarande omständigheter icke kunna förbjudas.

Tolere'ra {lat. tolera're), fördraga, överse med. — Tolera'bel, dräglig, som kan uthärdas. — ToIera'ns, fördragsamhet, särskilt i religionssaker. X Intolerans; den högsta lagligen tillåtna avvikelsen från föreskriven storlek och vikt av mynt, projektiler och vapen. Jfr Remedium. — Toleransgräns, med.y högsta mängd av viss föda, som en av viss sjukdom lidande patient kan intaga utan att hans tillstånd förvärras. Särskilt i fråga om sockersjuka. — Toleransstadiet, med., det stadium under sövning, då en patient nått fullständig narkos. — Tolera'nt, fördragsam. X Intolerant.

Tolft, antal av tolv (om plank och bräder).

Tolistobo'ger, ett folkslag i Galatien.

Tolft, dets. som Trotyl (se d. o.).

Tolka 1. Tålka (av lapsk, tåkot), sportt, åka skidor efter ren, häst o. s. v.

Toll, ty., tum.

Tollu'ntur in a'Itum, ut la'psu gravio're ru'ant, lat., ordspr., ju högre man stiger, dess djupare faller man, högmod går för fall.

Toloman, se Arrowrotstärkelse.

To'lpatsch 1. Ta'lpatsch, ung., spenamn på de ungerska infanteristerna; rå, ohyfsad människa, tölp.

To'lta, bot., se Mulgedium.

Tolte'ker, fornfolk, som aztekerna ansågo som sina kulturella läromästare.

To'Iubalsam, fai-m., Ba'lsamum tolutanum, fås av det i Sydamerika inhemska trädet Myro'xylon toluijerum. Nyttjades förr mot bröstsjukdomar. Brukas nu vid parfymtill verkningen. —• Toluharts, genom

torkning hårdnad tolubalsam. — Toluidi'n, kem., en ur toluol framställd organisk bas, som brukas vid beredning av tjärfärger. — Toluo'l, ett i stenkolstjära förekommande kolväte, som bildas vid torr destillation av tolubalsam o. a. hartser. Brukas vid beredning av tjärfärger. — Toluresi'n, ett esterharts i tolubalsam. — Tolutinktu'r, se Tinctura tolutana. — Toluyle'nrött, fena-zin, ett tjärfärgämne, som kan erhållas ur tolubalsam.

Tolui'fera, bot., se Tolubalsam.

Tolu'mba, turk., spruta. — ToIumba'dschi, turk., brandsoldat (i turkiska städer).

Toluo'l, Toluresi'n, Toluyle'nrött, se Tolubalsam.

Tolvman, dets. som nämndeman.

Tolv patriarkernas testamenten, en judisk apokryfisk skrift från 100- 1. 200-t. e. Kr.

Tolv tavlornas lag, se Lex duodecim tabula-rum.

Tolypyrfn 1. Tolyantipyri'n, farm., konden-sationsprodukt av tolyhydrazin och acet-ättikester. Användes mot feber och reumatism.

t. o. m., förk. för till och med.

Tom (Z. tåm; fr. tome, lat. to'mus, gr. to'mos, av te'mnein, skära), del 1. band av en bok.

Tom, mansnamn, förk. av Tomas.

Tomahawk {1. tåmahå'k), stridsyxa, som användes av de nordamerikanska indianerna.

Toma'n, persiskt guldmynt = 8,55 kr.

To'mas, mansnamn (av hebr. the'om, tvilling). Buret av en av Jesu apostlar, som tvivlade på Frälsarens uppståndelse, till dess han sett och vidrört den uppståndne; fig., tvivlare.

Tomasfosfa't = Thomasslagg (se d. o.).

To'mas i gärdet, i vissa trakter namn på gärdsmygen.

To'maskristna, till Indien utvandrade persiska nestorianer, vilka ansågo aposteln Tomas hava grundlagt deras kyrka.

Tomasmeto'den, se Thomasmetoden.

To'masmässodagen = Tomedag (se d. o.).

To'masslagg, se Thomasslagg.

To'mas-söndag, första söndagen efter påsk, aposteln Tomas' åminnelsedag i grekiskkatolska kyrkan.

Toma't {eng. tomato, fr. tomate), bot., den ätliga frukten av Sola'num lycope'rsicum, som härstammar från Sydamerika. Brukas till såser, sylt o. s. v.

To'mback 1. To'mbak {fr. tombac, av malaj, tambåga, koppar), rödmetall, metallege-ring av koppar och zink.

To'mbola, ital. (av tombola're, stupa på huvudet), ett från Italien härstammande lotterispel; urnan 1. hjulet, varur numren dragas.

To'm€dag, den 21 dec., i romersk-katolska kyrkan aposteln Tomas' åminnelsedag.

Tomente'lla, bot., småluden. — Tomento'sa, bot., filtluden.

Tomi'ster, anhängare till italienaren TomasTommy—Tonsiller

1335

från Aquino, skolastikens förnämste filosof (d. 1274).

To'mmy, pl. To'mmies, urspr. Tommy A't-kins, populär, närmast från Kipling härrörande benämning på den engelske soldaten.

Tomotoki', gr., med., barnförlossning genom kejsarsnitt.

Tomtormen, nord. myt., orm, som ansågs hålla till på tomten och i vilken tidigare släkten fortsatte sitt liv.

Tomtskräppa, bot., se Rumex.

Tom Thumb, eng.. Tummeliten.

To'mus, se Tom.

Ton, eng. {1. tönn; sv. uttal: tånn), eg. tunna; (pl. ton), en vikt: engelsk ton = ungefär 1,016 kg., även kallad long ton i motsats mot short ton (= omkr. 907 kg. och använd i Nordamerika); metrisk ton (använd även hos oss) = 1,000 kg.; {pl. tons), registerton (se d. o.).

Ton (lat. to'nus, gr. to'nos, av tei'nein, sträcka, spänna), eg. spänning, spännkraft; fys., ett ljud, frambragt genom regelbundna och samtidiga svängningar i den ljudande kroppen; tonk., en klang av konstant tonhöjd; målark., färgton; färgernas blandning och samverkan; den förhärskande färgen i en målning; språkv., tonvikt; fig., uppförande, uppträdande, levnadsskick. — Bon ton, fr. {1. bång tång), god ton, gott levnadsskick. — To-na'I,

som har med tonalitet att göra. — TonaIite't (fr. tonalité), tonk., en tonarts egendomliga karaktär. — Tonart, framställning av dur 1. moll på någon av tonsystemets toner som grundton. — To'nica, tonika (se nedan). — Tonicite't, med., fasthet, spänstighet. — To'nika (lat. to'-nica), med., toniska medel, stärkande medel; (ital. tonica), tonk., den ton, efter vilken en tonart uppkallas, skalans huvudton, grundton. — Tomse'ra, med., stärka (om läkemedel). — Tonise'rande medel 1. To'nica, se Tonika. — To'nisk, stärkande. — Toniska medel = Tonika (se ovan). — Tonisk kramp, ihållande kramp. — Tonisk treklang, tonk., treklang på den fÖr tillfället rådande tonartens huvudton (toni-kan). — Tonogra'f (av gr. grajein, skriva), en notskrivningsmaskin; med., apparat för blodtrycksmätning. — Tonologi' (av gr. Wgos, lära), tonlära, läran om tonerna. — Tonome'ter (av gr. me'tron, mått), tonmätare, apparat för mätande av tonemas höjd och djup; med., dets. som tonograf. — Tonometri', tonmätning; blodtrycksmätning. — Tono'tika = Tonica (se ovan).

Tona'da, sp., sångvisa. — Tonadilla, sp. (1. -di'lja; dimin. av tona'da), ett slags spansk folkvisa; ett slags efterspel på teatern med musik och dans.

Tonalft, petrogr., en bertrart av andesin, hornblände, kvarts och glimmer.

Tonalite't, Tonart m. fl., se under Ton.

To'ndo, ital., rundel; tavelmålning i cirkelformat.

Tondö's (fr. tondeuse, av tondre, klippa, skära), textil., skärmaskin, avsedd att överskära tyg på tvären.

ToneT, sp. och port., tunna. — Tonela'da, spansk-portugisisk vikt = 1,000 kg.; portugisiskt vinmått = 10 hl.

Tonetsning, dets. som Akvatintagravyr.

Tonfrekvens, fys., frekvens, som motsvarar en hörbar ton.

To'nga, en dryck, som indianerna i Sydamerika bereda av växten Datu'ra sangui'nea.

Tonhjul, fys., av la Cour uppfunnen apparat för mätning av frekvensen hos en växelström.

To'nica, Tonicite't, To'nika, To'nisk m. fl., se

under Ton.

Toning, foto gr., ändring av färgen hos en fotografisk bild.

Toni't, kem., ett sprängämne, som till sin sammansättning liknar bomullskrutet.

To'nkabönan, se Faha tonco.

Tonkay, se Ttvankay.

Tonkilome'ter (av ton, eng., se d. o., och kilo-me'ter, se d. o.), produkten av det antal ton, som fraktgodset väger, och det antal kilometer, som det fraktats.

To'nkin 1. To'nkinrör, bamburör med långa leder och små ledknölar, sorterade i långa raka stycken. Samma rör med korta leder och brun färg kallas Pepparrör.

Tonkine's, invånare i Tonkin.

TonkinoT, kem., konstgjord mysk.

Tonkinrör, se Tonkin.

Tonnage, fr. (1. tånna'sj), sjöv., ett skepps tontal (dräktighet, angiven i tons [se Toni). — Tonnage-avgifter, lastpenningar, hamnavgifter m. fl. efter ett fartygs tontal beräknade avgifter.

Tonneau, fr. (1. tånnå'), tunna; franskt vin-mått = 912 1.; fransk vikt = 1,000 kg.; litet, tvåhjuligt åkdon med tunnliknande vagnskorg; ett slags öppet automobil-karosseri, till vars bakre säten instig-ningen sker bakifrån.

Tonnelada, portugisiskt mått för flytande varor -- 860 canados om 1,365 1.

Tonnenstein, mAner., en art bärnsten.

Tonogra'f, Tonologi', Tonometri' m. fl., se under Ton.

Tonpapper är färgat i dämpade toner och användes för vissa slags ritningar och tryck samt för montering av bilder.

Tonopla'st, histoL, se Vakuoler.

Tonsfller (lat. tonsi'lla, pl. tonsi'llæ), anat., mandlar, örmandlar, "halskörtlar". — Tonsi'lla cerebe'lli, mandelformade lill-hjärnloben. — T. palati'na, jromtonsillen. —• T. pharynge'a, svalgtonsillen. — Ton-silla'r, som hör till en tonsill. — Tonsilli't, inflammation i gomtonsillen. — Tonsillo-U't, konkrement i tonsillens hålighet. —1336

Tonsilloto'm, instrument för avklippning av tonsillen.

Tonsu'r (lat. tonsu'ra, av to^ndere, klippa), i katolska kyrkan en ceremoni, varvid håret avklippes 1. avrakas på dem, som inträda i andligt stånd; det ställe på en katolsk andligs huvud, där håret blivit avklippt 1. avrakat. —• Tonsure'ra, anlägga tonsur.

Tonti'Ti (fr, tontine, ital. toTiWna, efter uppfinnaren, italienaren Tonti [på 1600-t.]), ett slags livförsäkringsanstalt, där ett visst antal personer samtidigt försäkra sig för lika lång tid, efter vars förlopp de ännu levande dela hela den genom försäkringsavgifterna bildade fonden. — Ton-tinförsäkring, försäkring i en tontin. — Tontinier, fr, {L tångtinie'), delägare i en tontin.

To'nus, lat, (av gr. to'nos, spänning), fysioL, spänstigheten hos blodkärlen och vissa andra av kroppens organ.

Tooart, ett slags eukalyptusträ. — Toomel, ett slags bomull. — Toona, ett slags mahogny. —• Tooträ, ett slags cederträ.

Topa, se Tope.

Topa's (gr, to'pazos, lat, topa'zos), miner., ett genomskinligt fluorhaltigt aluminium-silikat, vanligen gult men även blått, violett m. fl. Användes som ädelsten. — Orientalisk topas, är en gul, genomskinlig korund. — Rosatopas 1. Bralisiansk rubi'n är en topas, som genom glödgning antagit röd färg.

Topassi, ett indiskt biandfolk.

Topazoli't, miner., gul, genomskinlig kalk-jämsgranat.

Tope 1. Topa — Stupa (se d. o.).

Topette, fr. (1. tåpä'tt), glas 1. flaska till förvaring av välluktande vatten.

Topha'ceus, hot., lik tuff.

Tho'phus, pl, Tophi, lat, (1. tå'fi), med., hård avlagring av urinsyrat natron i benhinnor, senor m. m. — T. arthri'tici, giktknölar. — T. syphili'tici, hårda lagringar å ben vid syfilis.

To'pica 1. To'piska läkemedel, lat. (av gr. to'pos, ställe), med., lokalmedel, medel, som verka blott på ett särskilt ställe.

Topi'k (av gr, to'pos, ställe), talk., ordning 1. fördelning av ställen, konsten att finna och använda allmänna satser och bevisningsgrunder för ett ämne, som skall behandlas retoriskt; språkv., läran om ord-och satsföljd.

Topinambour (1. -bo'r), bot, fransk och tysk benämning på jordärtskocka.

To'piska läkemedel, se Topica,

Top-lever, anordning å jaktgevär, varigenom pipan fälles medelst en ovanpå kolvhalsen anbragt nyckel.

Topna'rer, en hottentottstam.

Topoalgi', med., lokal nervsmärta.

Topogra'f (gr, topo'grafos, av to'pos, ort, och gra'fein, skriva), ortbeskrivare, person, som utför topografiska arbeten, —

Topografi',, ortbeskrivning; geografisk beskrivning över en trakt med alla dess såväl naturliga som konstgjorda enskildheter. — Topogra'fisk, ortbeskrivande, till topografien hörande. — Topografiska kartor, i stor skala utförda kartor, där alla en trakts enskildheter äro noga angivna. — Topologi' (av gr, lo'gos, lära), ortlära. — Topologisk minneskonst, hjälpmedel för minnet, varvid de memorerade ordens placering ger en lätt fasthållen bild. — Toponomastfk (av gr, onoma-stike', konsten att giva namn), geografisk namnlära.

Topophobi', med., skräck för vissa platser.

Toppa 1. Kaja, sjöv., att hissa upp ena noc-ken av en rå.

Toppbärmålla, hot., se Blitum. — Toppgull-vedel, hot., se Cyticus. — Topp jungfrulin, hot., se Polygala. — Toppklocka, hot., se Campanula.

Toppkonsta'ns, geogr., kallas det förhållandet att nästan alla toppar, kammar och åsar inom ett fjällmassiv ligga i en likartad höjdnivå.

Topplänta, sjöv., tåg, som stöttar upp rårnas yttre ända.

Topplösa, hot., se Naumhurgia.

Topp och tackel, sjöv., ett fartyg som driver för vinden i hård storm med alla segel bärgade säges länsa för topp och tackel.

Topraky, turk., pl, lätta trupper.

Toque, fr. (1. tåck), ett slags huvudbonad, harett (se d. o.).

Tor (isl. Porr, fornty. Ponar, Donar), nord. myt., Odens och Jords son, styrkans gud, åskans och blixtens herre, jättarnas fruktansvärde bekämpare. Hans maka heter Siv, hans rike Trudhem 1. Trudvång. Bland hans skatter märkas hammaren Mjölne och starkhetsbältet Megin-gjord.

To'ra, fornnordiskt kvinnonamn, bildat av Tor (se d. o.). Buret av Ragnar Lodbroks första gemål, med tillnamnet Borgarhjort.

To'ra, helig port framför en stupa (se d. o.).

To'ra 1. Thora'h, hehr., lagen, den hebreiska bibelns första avdelning. Jfr Hagiografa och Nehiim. — Torarullar, pergamenthandskrifter av den mosaiska lagen.

Tora'cisk, Torakocente's, se Thoracisk, Thoracocentesis (under Thorax).

Torbanehill-coal, eng, (I, tå'rbänhill-kål), se Boghead coal.

Torbani't, miner., ett australiskt boghead-kol.

To'rbern 1. To'rbjörn, fornnordiskt mansnamn = Torolf (se d. o.).

Torberni't, miner., uranglimmer (se d. o.).

Torche're, fr, (I, tårsjä'r, av torche, fackla), allegorisk figur med fackla; på fotställ placerad vas 1. d. med lysämne.

Torchon, fr. (1. tårsjå'ng), bomullsspetsar,

To'rcular Hero'phili, anat., stället för ven-sammanflödet hos hjärnhinnans vensinus.

Tord, fornnordiskt mansnamn, bildat av Tor (se d. o.).

Tord, zooL, dets. som Tordmule, Se Alca.

Torde'ra, se Torsion.

To'rdis, fornnordiskt kvinnonamn (av Tor och dis [se d. o.]).

Tordmaaned 1. Tormaaned, da. (1. -må-), danska namnet på månaden mars.

Tordmule, zool.y se Alca.

To're, fornnordiskt mansnamn, bildat av Tor (se d. o.).

Toreado'r, sp. (av to'ro, tjur), tjurfäktare till häst. — Tore'ro, tjurfäktare till fots.

To redirect, To reforward 1. To retransit, eng.y postt., eftersändes.

Tore'nia, bot., örtsläkte av fam. Scrophula-ria'ceæ i tropiska Afrika och Asien. Många arter med vackra blommor odlas som prydnadsväxter.

Tore'ro, se Toreador.

Tore'uma, Tore'ut, se under följ. ord.

Toreuti'k (av gr. tore'vein, genomborra, gravera), konsten att framställa upphöjda bilder i metall, trä 1. sten (gravyr, cise-lering, gjutning, drivning o. s. v.). — Tore'uma, upphöjt arbete. — Tore'ut, person, som åstadkommer sådant arbete.

To'rger, fornnordiskt mansnamn (av Tor, se d. o., och ger 1. geir, spjut).

To'rgny, fornnordiskt mansnamn (av Tor, se d. o., och gny, buller, dunder).

To'rhild, fornnordiskt kvinnonamn (av Tor, se d. o., och hild, strid, kamp).

Toriani't, miner., ett becksvart radioaktivt mineral, bl. a. innehållande torium och uranoxid.

Tories, sing. Tory, eng. (1. tå'ris, tå'ri; antagligen av irl. tory, rövare, krypskytt), i England från Karl II :s tid benämning på de konungsligt sinnade, anhängarna av den gamla stats- och kyrkoförfattningen (kallas numera konservativa); i Nordamerikas Förenta stater benämning på det demokratiska partiet. Jfr Whigs.

— Tori'sm 1. Torii'sm, torypartiet; dess grundsatser och meningar. — Tori'stisk, som angår tories 1. torism.

To'rilis anthri^scus, bot., rödfloka, umbellat-växt med rödaktig krona, tämligen allmän i s. och mell. Sverige.

Tori't, miner., ett radioaktivt mineral av to-riumoxid och kiselsyra. — To'rium, kem., ett sällsynt metalliskt grundämne, i naturen alltid förenat med syre. Förekommer i organit, torit, torianit och monagit. Torium är liksom uran radioaktivt och ger vid utstrålningen upphov till en rad i sin ordning radioaktiva produkter {to-riumserien). Slutprodukten är toriumbly.

— Toriummtra't, har stor användning i glödstrumpor. — Tor jord, toriums oxid, ett vitt, i syror icke lösligt pulver. Brukas till glödstrumpor (se Auers glödljus).

To'rkel, fornsvenskt mansnamn (av Tor, se d. o., och kettil, kittel, stormhatt).

Tormaaned, se Tordmaaned.

Torme'nta, lat., pl., pinoredskap.

Tormentflla, se Rhizoma tormentillæ.

To'rmina, lat., pl., med., magplågor.

Tormino'sus, bot., förorsakande kolik.

To'rmod, fornnordiskt mansnamn (av Tor, se d. o., och mödr, mod).

Torna'da, strof, varmed en tillägnan sker i den provengalska skaldekonsten.

Torna'do, port. och sp., våldsam virvelvind, virvelstorm.

To'rnak, se Angakok.

Tornasu'k, se Angakok.

Torne'] {fr. tournoy, ty. Turnay), ett slags tomerspel, varvid flera riddare kämpade mot varandra med tvärskurna svärd och klubbor. Kallades även bohord. Jtv Dust och Bohord.

Torne'ra {fr. tourner, ital, torna're), vrida, vända; giva en viss vändning åt; även deltaga i tornerspel. — Torne'rspel 1. Tor-ne'ring, under medeltiden ridderliga vapenlekar, som vid högtidliga tillfällen anordnades av furstar 1. särskilda torne-ringsföreningar. Jfr Bohord, Dust, Tornej,

Tornfartyg, förr benämning på pansarfartyg.

Torni'ster, ty., rensel; foderpåse.

Tornkrona, dets. som Murkrona.

Torn- och svärdsorden, portugisisk orden.

To'ro, pl. To'ros, sp., tjur; tjurfäktning.

Torofd (av lat. to'rus, dyna, och e'idos, form) 1. To'rus, fys., den yta, som bildas, om en cirkel roterar kring en i dess eget plan belägen axel, som ej skär cirkeln.

To'rok, ung., mynning (i geografiska namn).

To'rolf, fornnordiskt mansnamn (av Tor, se d. o., och olf, ulf; kämpe).

Torosite't, se under Torös.

Toro'sser, ry., ismassor av på varandra hopade block.

Torpe'd, Torpedbåt, se Torpedo.

Torpe'dbåts jagare, krig sk., örlogsfartyg, avsett att jaga minbåtar.

Torpede'ra, minspränga ett fartyg medelst torpeder.

Torpe'do, lat., eg. förlamning, bedövning; zool., darr-rockan, en i Medelhavet och Atlantiska havet förekommande fisk, som har särskilda organ, med vilka den kan utdela elektriska slag; {fr. torpédo, tor-pille), krigsk., torped, rörlig mina. — Torpedbatteri', kustbatteri för utskjutande av torpeder. — Torpedobåt 1. Torpedbåt, minbåt. — Torpedkryssare, fartygstyp för spaning efter torpedbåtar. — Torpedtub, utskjutningsanordning för torpeder.

Torpi'd {lat. to'rpidus), domnad, bedövad, förslappad, känslolös. — Torpidite't 1. To'rpor, domning, dvala, förslappning;1338

med., stelhet i lederna; minskad rörlighet, nedsatt funktionsförmåga. — Torpor re'-tinæ, minskad synförmåga på grund av nedsatt känslighet hos näthinnan. — Torpor seni'lis, ålderdomssvaghet.

Torqua'ta, öof., vriden.

Torraka, zool.y se under Kackerlackor.

To'rre, nord, myt, en frostjätte, Goes fader.

— Torremånad, januari. Torre'ya, bot., ett barrträdssläkte i Kina, Japan och Nordamerika ("stinkceder").

Torrice'lliska röret, efter den italienske fysikern Torricelli (L -tjä'lli), kvicksilverbarometerns uppfinnare, benämning på barometerns glasrör. — T. va'cuum, tomrummet ovanför kvicksilverpelaren i barometern.

Torr nål, se Torrnålsgravyr,

Torrnåls gravyr 1. Torrnålsradering, är konsten att med "torr nåPVl. "kall nål", d. v. s. en skarp nålspets 1. diamant, rista en lätt teckning i en kopparplåt för att sedan ta avtryck av denna.

Torrplåt, fotogr., fotografisk plåt, som exponeras i torrt tillstånd.

Torrstenar, hergsh,, kvartsrika järnmalmer i mell. Sverige, som kräva tillsats av kalk för slaggbildningen.

Torrsubstans, Torrämne, återstoden av ett ämne, sedan dess halt av vatten avlägsnats.

Torrsystem, fys., objektiv, avsett att användas utan immersionsvätska.

Torrvärk, folklig benämning på reumatism och gikt.

Torr växel, handelst., växel, vari utställaren förbinder sig att själv utbetala den i växeln bestämda penningsumman.

Torrögdhet, se Xeroftalmi.

Torröta, svampröta i växtdelar, som trots denna icke förlora sin fasta beskaffenhet.

Tors, se Torso.

Torsburgen, arkeol, Sveriges största bygdeborg, i Kräklingbo på Gotland.

Torsio'n {fr. torsion), vridning; med., en metod att stilla blödning. — Torsionselasti-cite't, fys., vridningselasticitet, den elasti-citet, som uppstår i en stång 1. tråd, när denna vrides. — TorsionseIektrosko'p, elektroskop, som visar, att kroppar äro elektriska. — TorsionsgaIvanome'ter, instrument för uppmätning av elektriska potentialskillnader. — Torsionshållfast-het, vridningshållfasthet. — Torsionsmo-du'l, är en materialkonstant, som direkt inverkar på torsionen. — Torsionsvåg, vridvåg, apparat för bestämmande av mycket små vikter. — Torde'ra, vrida ena änden av en mycket långsträckt kropp i förhållande till den andra.

Torsk, med., se Stomatomykosis. — Torsk-levertran, se Oleum jecoris aselli.

Torskfiskar, zooL, se Gadidæ.

Torsmånaden, se Januari.

To'rso, ital. (av lat. thy'rsus, stjälk, stam), konstt., tors, bål, en stympad bildstod utan huvud och extremiteter. — T. di Bel-vede're, Herkulestorson, en i Vatikanen befintlig berömd tors av Herkules.

To'rsten, fornnordiskt mansnamn (av Tor, se d. o., och sten).

Tort, fr. (Z. tår), orätt; skada, oförrätt, förfång, förolämpning. — A tort, med orätt. — A tort et à travers (Z. - e-travä'r), kors och tvärs, utan urskillning. — Les ab-sents ont toujours tort (1. läs absa'ng ång tosjo'r -), de frånvarande hava alltid orätt.

Torte'ra {lat. torque're, sup. to'rtum, eg. vrida), plåga, pina, martera. — Torty'r {lat. tortuWa), pinande, tillfogande av kroppssmärtor i syfte att framtvinga en bekännelse; plåga, marter.

Tortico'llis (av lat. to'rtus, vriden, och co7-lum, hals) 1. Ca'put obsti'pum (snedhuvud), med., snedställning av hals och huvud.

To'rtile, Tortuo'sa, hot., vriden.

Tortu'ga, sp., ett slags flodsköldpadda i Sydamerika.

Torty'r, se under Tortera.

Torulo'sus, lat., Torulö's, hot., med små knölar.

To'rus, lat., dyna, kudde; bädd, äkta säng; hyggn., valk, rundstav, framspringande rundning; hot., blomfäste. — T. et me'n-sa, säng och bord, säng och säte. — T. palati'nus, anat., synnerligen stark för-tjockning av sömmen

mellan gommens tvenne halvor. — A to'ro et me'nsa, (skilda) till säng och säte.

Torv, geol., under jordklotets senaste utvecklingsskede bildade jordarter 1. jordlager, som förnämligast bestå av multnade växter. Brukas som bränsle. — Torvboskap, arkeol., fossil form av tamnöt från s. Europas stenålder. — Torvfiber, textilfibrer, beredda av halvförtorvade tågor av Eriopho'rum vagina'tum. — Torvgas, generatorgas framställd ur torv. — Torv-gasmotor, gasmotor, driven med generatorgas ur torv. — Torvindustri, beredning av bränntorv, torvströ m. m. av torv. — Torvkol, torv, som genom upphettning blivit kolad 1. förkoksad. — Torvmull 1. Torvströ, sönderkrossad mosstorv, vilken brukas som strömedel för husdjur. — Torvpudrett, ett gödningsmedel, som består av torvmull och människoexkrement. —• Torvpulver, pulverformigt bränsle, framställt av torv. — Torvsprit, alkohol framställd ur vitmosstorv. — Torvsyra, kallas den nedplöjda och multnade gräs-svålen.

To'rvald, fornnordiskt mansnamn (av Tor, se d. o., och vald, makt, välde).

To'rvus, lat., hot., dyster.

To'ry, Toryi'sm, se Tories.

Torydemokrati', engelskt program för deTorös—Tout

konservativa tories (se d. o.) deltagande i en demokratisk och social reformpolitik.

Torö's (lat. toro'sus), köttig, muskulös. — Torosite't, köttighet, muskelstyrka.

Toska'naren, se Florentinaren.

Toska'nsk, som har avseende på det italienska landskapet (förr storhertigdömet) Tosca'na, — T. ordning, hyggn.y en enkel, om den doriska påminnande pelarordning, som tillskrives etruskerna. — Toskanskt kapitä'l, se Etruskiskt kapital.

To'sker, en avdelning av albaneserna.

To'skiska språket, se Albanesiska språket.

Toste, bot.y se Rhamnus.

To'sto, ital.y tonk., hastigt, raskt.

Tot, ung.y betyder i ungerska ortnamn slovakisk.

Tot = T hot (se d. o.).

Tota'l, Totalisa'tor, Tota'liter, Totalite't m. fl., se under Totus.

Tota'nine, zooL, storsnäppor. — Tota'nus, zooLy snäppsläktet.

Tota'raträ, se Podocarpus.

To'tem, ind.f det tecken (oftast bilden av ett djur), som indianhövdingarna i Kanada bruka i st. f. namnunderskrift; stammens vapensköld; en klass heliga föremål. — Totemfsm, en hos indianerna m. fl. vilda folk rådande tro på ett hemlighetsfullt samband mellan människorna och vissa klasser av föremål (oftast djursläkten).

Totenkopf, dets. som Engelskt rött.

Totenkranz, kirurg.y ringformig insnörning i bråcksäck.

Totona'ker, mexikanskt indianfolk.

To'tus, fem. To'ta, neutr. To'tum, lat., hel. — Totum, det hela. — In totum, på det hela, överhuvud. — In totum et ta'ntum, i ett och allt. — To'to ti'tulo, hela titeln. — Totum divi'sum, lat., "det delade hela", det som indelas i sina arter vid en logisk indelning. — Tota'l, hel och hållen, fullständig. — Totaleffekt, det intryck något

frambringar som helhet. — Totalförbud, lag mot all förtäring av starka drycker. — Totalsumma, huvudsumma. — Totale-ment, fr. (1. tåtallöma'ng), 1. TotaIi'ter, nylat., totalt, helt och hållet, fullständigt, i grund. — Totalisa'tor, sportt., officiell vadhållningsbyrå vid kapplöpningar. — Totalise'ra, göra till helhet. TotaIite't, helhet, det hela.

Toucha'nt, se under följ. ord.

Touche, fr. (1. tosj), framställningssätt, behandlingssätt; tonk., tangent, anslag; målark., sätt att måla, färganläggning, penselföring. Jfr Tusch. — Toucher {1. -sje'), kännande, vidrörande; tonk., sätt att gripa tonerna, anslag. — Touchera (1. -sje'ra), röra, vidröra; undersöka; beveka. — Touchant (1. -sja'ng; sv. uttal: -sja'ngt), rörande, gripande; bevekande.

Toucoleurs, fr. (1. tokolö'r), fransk benämning på ett biandfolk av negrer och fulbe utmed floden Senegal.

Touffe, fr. (1. toff), benämning på matta sidenvävnader.

Toujours, fr. (1. tosjo'r), alltid. Jfr Tuschur. T. en vedette (1. - ang vede'tt), alltid på sin post. — T. perdrix, se under Perdrix.

Toupet, fr, (1. topä'), tofs; lugg, tupé (se d. o.).

Tour, fr., se Tur. — Tourbastion, krigsk., tornbefästning i sluten bastionform (fem-hörning). — Tour d'adresse (Z. - dadrä'ss), konstgrepp, konststycke, taskspeleri. — T. de force {1. - dö fårrs), kraftprov.

Tourbillon, fr. (1. torbijà'ng), eg. virvel; virvelvind; ett slags fyrverkeripjäs.

Tourelle, fr. {1. tore'll), litet torn.

Tourna'ntolja, ett slags olivolja.

Tournedos, fr. (1. torndå', av toumer, vända, och dos, rygg), kokk., halstrade skivor ur oxfilé, serverade med remouladesås.

Tourne'ra (fr. tourner), Tournée, se Turnera, Turné. — Tournez, s'il vous plait! {1. törne' sill vo plä), vid slutet av en full-skriven sida: var god och vänd!

Tournesol {1. tornså'1), dets. som Bezetter. Se Bezetta ruhra.

Tourniquet, {1. tornikä'), se Turnikett; även vändkors.

Tournois, fr. (Z. to'rnåa), efter den franska staden Tours^ myntfot. De därstädes präglade mynten gällde ^/s mindre än de motsvarande, som slogos i Paris.

Tournure, se Turnyr.

Tous les genres sont bons etc., se under

Genre.

Tous-les-mois (1. to-le-moa'), 1. Toloman, se Arrowrotstärkelse.

Toussaint, fr. (1. tosä'ng; av tous les saints, alla helgon), allhelgonadag.

Toussaint-La'ngenscheidtska metoden (1. to-sä'ng-), en efter uppfinnarna benämnd metod för självstudium av språk.

Tout, fr. (1. to), all, allt; det hela. — T. à falt (1. totafä'), helt och hållet, fullkomligt, alldeles. — T. à Pheur (1. totalö'r), genast, strax, på ögonblicket. — T. beau (/. tobå'), håll! sakta! (till hundar). — T. comme chez nous (1. to kåmm sjeno'), alldeles som (det går till) hos oss. — T. comprendre, c'est tout pardonner, (Z. to kångpra'ngdrö sä to pardånne'), att förstå allt, är att förlåta allt. — T. de suite (1. todösui'tt), genast, ofördröj ligen. — T. est per du fors Fhonneur (1. tot ä pärdy får lånnö'r), allt är förlorat utom äran (yttrande, som den franske konungen Frans I lär hava fällt efter slaget vid Pavia). — T. est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles (Z. tot ä por

lö miö' dang lö mäjö'r dä mångd pås-si'bbl), allt är ställt på bästa sätt i den bästa av alla möjliga världar. (Voltaire.) — T. le monde (1. tolömå'ngd), hela världen (alla människor), var och en. — T. le reste (1. tolörä'sst), hela återstoden. — T. ou rien (1. totoriä'ng), allt 1. intet. —1340

T. pour le peuple etc., se under Peuple, — T. soldat frangais porte dans sa giberne le båton de maréchal de France (L to såll-da' frangsä' pårrt dang sa sjibä'rn lö ba-tå'ng dö maresjall dö frangs), varje fransk soldat bär marskalkstaven i sin ränsel (yttrande, tillskrivet den franske kejsaren Napoleon I).

Tova'risj, se Tavarisj,

Tower, eng. (L tau'ör; fr, touVy av lat. tu'r-ris, torn), torn, borg, fästning; särskilt en gammal ryktbar fästning i London, urspr. kungligt residens, sedan statsfängelse, numera ett slags arsenal och förvaringsplats för regalierna.

Town, eng. (1. ta'un), stad. — Township (1. -sjipp), stadsområde; i Nordamerikas Förenta stater: kommun; ett fältmått — 93,24 kvkm.

Tovsippa, bot.y se Anemone.

Toxæmi' 1. Toxikæmi' (av gr. toxiko'n, gift, och ha'ima, blod), med., förgiftning av blodet av icke bakteriellt ursprung.

Toxalbumfner, Toxalbumo'ser, kem., vissa giftiga ämnen med karaktär av äggviteämnen, såsom orm-, spindel- och fiskgift, abrin m. m.

Toxicite't, giftighet, giftverkan.

To'xicum, pl. To'xica, lat. (av gr. toxiko^n, gift, pilgift), gift, giftmedel. — Toxikæmi', se Toxæmi. — Toxikatio'n, förgiftning. — Toxikodendro'1, farm., ett ytterligt giftigt, häftigt hudretande ämne, som förekommer i Rhiis toxicodendron. — Toxikodermi'er, hudsjukdomar, framkallade av gifter. — Toxikolo'g (av gr. lo'-gos, lära), giftkännare. — Toxikologi', läran om gifterna och deras verkningar. — Toxikono'ser 1. Toxiko'ser, förgiftningssjukdomar. — Toxinæmi', blodförgiftning av bakteriella toxiner. — Toxi'-ner, kem., av de sjukdomsalstrande bakterierna under deras utveckHng fram-bragta giftiga ämnen. — To'xisk, framkallad av gift; giftig, giftigt verkande. — Toxofo'r, giftbärande. — Toxoge'n, gift-alstrande, alstrad av gift. — Toxogeni'n, anafylaktisk reaktionskropp. — Toxoi'-der, icke giftiga modifikationer av toxiner. — Toxo'ner, kroppar av mindre toxi-citet, som återstå efter partiellt mättande av ett toxin med antitoxin. — Toxono'ser, se Toxikonoser. — Toxopepto'ner, giftiga peptoner. — Toxoprotei'ner, giftiga äggviteämnen.

Toxo'ter (av toxo'tai, lat. sagitta'rii), bågskyttar.

T. P., förk. för lat. tribunus plebis, folk-tribun.

T R, förk. för fr. télégraphe restant, kvar-liggande å telegrafstationen, avhämtas (om telegram).

TR, med., se Tuberkulin.

tr., förk. för U^ansitiv (se d. o.), trillo (se d. o.) och tromba, trumpet.

Tra'bea, lat, purpurfärgad 1. med purpurränder besatt toga.

Tra'bes, lat., bjälke. — Trabe'culæ, anat., fina, bjälkliknande strängar. — T. car-ne'æ, anat., de muskulösa bjälkarna i hjärtats hålrum. — Trabekule'rad blåsa, med., urinblåsa med på visst sätt hypertrofierad muskulatur.

Tra'bes ce'rebri, anat., dets. som corpus cal-losum (se d. o.).

Trabuco, sp. (1. -bo'kå), eg, muskedunder, en kort och tjock cigarrform.

Trace, fr. {1. trass; av lat. tra'here, draga), spår, märke, tecken; utkast, mönster. — Tracé (1. trase'), utkast, grundplan; riktlinje, sträckning (för en järnväg). — Trace'ra {fr. tracer), teckna, göra utkast, rita mönster; utstaka (fältverk, vägar o. s. v.). — Trace'rsnöre, riktsnöre.

Trache'a 1. Trachi'a, lat. (gr. trache'ia, av trachy's, ojämn), anat., luftstrupe. — Trachea'1, Trachea'lis, som tillhör 1. har avseende på luftstrupen. — Tracheal-kany'l, böjt metallrör för instickande i luftstrupen efter tracheotomi. —Tracheal-rassel, förorsakas av ödem i luftstrupen.

— Trache'er, se Trakeer. — Trachei't 1. Trachei'tis, med., luftstrupsinflammation.

— Tracheobronki't, inflammation i luftstrupen och bronkerna. — Tracheoce'le, luftstrupsbråck. — Tracheorragi' (av gr. re'in, flyta), blodflöde ur luftstrupen. — Tracheoskopi', spegelundersökning av luftstrupen. — Tracheotomi' (av gr. tome', snitt), kirurg., luftstrupssnitt. — Tra-cho'm 1. Tracho'ma, med., vid egyptisk ögoninflammation bildandet av små korn i ögonlockens bindhinna.

Trache'lium, bot., halsört.

Trachi'a, se Trachea.

Trachfnus, zooL, fjärsingen.

Tracho'm, se under Trachea.

Tracho'n, gr., lavabädd.

Trachyca'rpus, hot., asiatiskt palmsläkte, varav ett par arter äro ståtliga prydnadsträd. Bladfibrerna ha mångsidig användning.

Trachylo'bium, bot., trädsläkte av fam. Legumino'sæ i tropiska Afrika och Asien. Antages vara moderväxter till afrikansk kopal.

Trachy'adon, bot., med sträva tänder.

Trachypte'ridæ, zool., bandfiskar.

Trachy't = Trakyt (se d. o.).

Track, eng. (1. träck), spår; järnvägsskena; bana; sjöv., ett fartygs kurslinje mellan två hamnar.

Tra'ctus 1. Tractus ca'ntus, lat., "utdragen sång", psalm, som i romerska mässan under fastan avslutar gradualet i st. f. "halleluja".

Tra'ctus, lat., snöre, stråk. — T. digesto'rius, anat., matsmältningskanalen. — T. o'pti-cus, del av synnerven. — T. rubrospina'lis,

nervbana från nucleus ruber till ryggmärgens sidosträng.

Trade, eng. {1. träd), handel, handelsrörelse; hantverk; sjöv., ångbåtstrafikled; regelbunden förbindelse mellan vissa orter; handelst.y fraktfart på bestämd plats. — Trade-mark, handels-, varu- 1. fabriksmärke. — Traders 1. Tradesmen {1. trä'-dör, trä'ds-), pl., handelsfolk. — Trade union 1. Trades union, pl. -unions {1. - ju'-niön, -ju'niöns), eg. hantverks- 1. yrkesförening; fackförening. — Trade winds (1. - oi'nds), eg. handelsvindar; passad-vindar. — Tradare (L trä'dare), fartyg, som varje resa besöker samma hamnar.

Trade'ra, se under Tradition.

Trade unions. Trade winds, se under Trade.

Traditio'n (lat. tradi'tio, av tra'dere, överlämna), fornsägen, arvsägen, folkminne; genom sägner fortplantad lära, ärvd sedvänja. — Traditionali'sm, beroende av 1. hävdande av traditionens betydelse. — Traditione'11, grundad på tradition, muntligt fortplantad; ärvd, inövad. — Tradi-tioni'st, person, som håller på traditionen vid sidan av de skriftliga religionsdokumenten. — Per traditio'nem, genom muntlig överlämning. — Tra'ditor, överläm-nare; benämning på de kristna, vilka under förföljelserna på kejsar Diocletia-nus' tid utlämnade de heliga böckerna och kyrkans kärl till hedningarna. — Tradi-torbatteri', batteri, som genom framförliggande verk är skyddat för förstöring framifrån. — Tradito're, ital, förrädare. — Trade'ra, överlämna; muntligt meddela; föredraga, undervisa.

Traduce'ra (lat. tradu'cere), överföra, översätta. — Traduciani'sm 1. Traduktio'ns-systemet, den filosofisk-teologiska åsikten att människosjälen genom avlingen övergår från fadern till barnet. — Tradu-cia'n, anhängare av traducianismen. — Traduktio'n, översättning.

Trafi'k (fr. trafic, ital. tra'ffico), eg. handel, köpenskap; rörelse på gator och torg, vägar, kanaler m. m., samfärdsel; fortskaff-ning av personer och gods på järnväg 1. genom andra samfärdsmedel. — Trafikchef, trafikens högste ledare vid enskilda banor. — Trafikdirektör, trafikens högste ledare inom ett staten tillhörigt järnvägs-distrikt (trafikdistrikt). — Trafika'bel, möjlig att passera. — Trafika'nt, person, som betjänar sig av ett samfärdsmedel 1. en samfärdsled. — Trafike'ra, färdas på, bruka som väg till fortskafFning av personer 1. gods.

Traga'nt, dets. som Dragant. Se Traga-cantha,

Tragaca'ntha, farm., dragant 1. gummidra-gant, fås ur stammen av flera Astra'-galus-diictev i Mindre Asien, Syrien, Persien m. fl. länder. Brukas till medicinska

pastiller och konditorivaror, vid pappersfabrikationen o. s. v.

Tra'ganus, hot., med bocklukt.

Trage'd 1. Tragö'd (hårt g; lat. tragoedus, gr. tragodo's, av tra'gos, bock, och ode', sång), tragediförfattare, sorgspelsförfat-tare. — Tragedi' (uttalas ofta trasjedi'; fr. tragédie, lat. tragoedia, gr. tragodi'a), eg. bocksång (emedan den vid Dionysos-fester sjungande kören, ur vilken tragedien utvecklade sig, uppträdde förklädd till bockfotade satyrer, 1. emedan under tragediens uppförande en bock offrades åt Dionysos); sorgspel; fig., sorglig händelse. — Tragédien, fem. Tragédienne, fr. (1. -sjediä'ng, -diä'nn), skådespelare 1. skådespelerska, som utför tragiska roller.

— Trage'lafos (av gr. e'lafos, hjort), ett fabelaktigt djur, hälften bock, hälften hjort; fantastisk djurbild å forntida orientaliska vävnader o. d. — Trage'laphus, zool., afrikanskt antilopsläkte. — Tragi'k (hårt g), diktarten tragedi; det tragiska i ett öde, en karaktär o. s. v. — Tra'giker, sorgspelsförfattare; skådespelare, som utför tragiska roller. — Tragikomedi', ett skådespel, som är både tragiskt och komiskt, ett mellanting mellan sorg- och lustspel. — Tragiko'misk, sorglustig, både ömklig och löjlig. — Tra'gisk (gr. tra-giko's, lat. tra'gicus), som hör till sorgspel; sorglig.

Tragisk, Tra'giker m. fl., se under Traged,

Tragipi'li, anat., håren i yttre hörselgången.

Tragopo'gon, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ. — T. crocifo'lius, Gotlands-havrerot. — T. porrifo'lius, havrerot, odlad för de ätliga rötterna, salsafi 1. salsifi (i s. Europa), sällsynt i Sverige. — T. prate'nsis, ängshavrerot, allmän kring vägkanter o. d.

Traguli'na 1. Tragu'lidæ, zool., dvärgmysk-djur, en fam. idisslare.

Tra'gus, gr., bock; anat., den spets av öron-brosket, som delvis skjuter över öronöpp-ningen.

Tragö'd, se Traged.

Tra'hit su'a que'mque volu'ptas, lat., envar behärskas av sin lidelse. (Virgilius.)

Train, nord. myt., en av urtidskonstnärerna.

Train, fr. (1. träng), vagnsunderrede; järnvägståg; träng (se d. o.). — En train (Z. ang träng), i gång, i farten.

Traine'ra, se Träna.

Trait, fr. (1. trä), penndrag; ansiktsdrag; karaktärsdrag.

Traja'nuskolonnen, en till minne av den romerske kejsaren Trajanus rest praktfull pelare i Rom. — Trajanus vallen, rester av den romerska befästningslinjen i Me-sien (i Dobrudscha).

Traje'kt (fr. trajet, lat. traje'ctus), överfart.

— Trajektfartyg, ångfärja, som överför järnvägståg.

Trajekto'ria, nylat. (av lat. traji'cere, över-1342

gå), mat,, kurva, som efter en viss lag skär ett system av andra kurvor. — Iso-gonaT trajektoria, skär ett kurvsystem under konstant vinkel. — OrtogonaT trajektoria, skär ett kurvsystem under rät vinkel. — Recipro'k trajektoria, kurva mellan två parallella linjer, som, om den flyttas utefter dessa, alltid skär sin med hänsyn till linjerna upp- och nedvända avbildning under samma vinkel.

Trakasse'ra (/r. tracasser), bråka, krångla, plåga med gräl och ledsamheter, chika-nera. — Trakasseri', krångel, bråk, gräl, ledsamhet, förargligt hinder.

TrakeaT, se Tracheal.

Trakéer (av lat, trachi'a, trache'a, luftrör), zool.y andningsrör hos insekter, spindlar m. fl. djur; bot., vattenförande kärl hos växter.

Trakégälar, zool, tråd-, busk- 1. bandlika hudbildningar hos många sländlarver. De innehålla trakéer.

Trake'hnerhingstar, ett slags eftersökta hingstar från det berömda stuteriet Tra-kehnen i Ostpreussen.

Trakefd, bot., kärlcell, långsträckt, kärllik-nande cell, vars funktion är att leda 1. magasinera vatten.

Trakeft, med., luftstrupskatarr.

Trakélungor, zool, en hos spindeldjur förekommande modifikation av trakéer (se d. o.).

Trakeobrontosko'p, med., instrument för direkt betraktande av luftrören.

Trakeotomi', se Tracheotomi.

Trako'm, se Trachom.

Traktame'nte, se under Traktera.

Traktaria'ner, anhängare av traktarianis-men. — Traktariani'smen = Puseyism (se d.o.).

Trakta't, Traktathamnar, Traktatsällskap, se under följ. ord.

Trakte'ra {lat. tracta're, fr. traiter), eg. hantera; behandla, spela (ett instrument) ; undfägna, förpläga, duka upp 1. göra gästabud för. — Traktame'nte {fr. traitement, ital. trattamento), förpläg-ning, undfägnad; kostpenningar. — Trak-ta't {lat. tracta'tus), avhandling, fördrag (mellan stater); vetenskaplig avhandling; populärt avfattad religiös småskrift. — Traktathamnar, kinesiska hamnar, som enl. fördrag äro öppna för européer och den europeiska handeln. — Traktatsällskap, sällskap för utarbetande och spridande av religiösa småskrifter. — Traktö'r {fr. traiteur), värdshusvärd, spisvärd.

Trakthuggning, skogsv., slutavverkning av skog i utstakade större 1. mindre hyggen, s. k. trakthyggen.

Traktio'n, dragning. — Traktionsdiverti'kel, med., utvidgning på matstrupen genom dragning av skrumpnande lymfkörtlar.

Tra'ktor (av lat. tra'here, draga), motor-

drivet fordon, använt som dragvagn för släpvagnar 1. redskap.

Trakto'ria, nylat., mat., en kurva, där den mellan kurvan och en given linje befintliga tangentdelen i var punkt är av konstant längd.

Traktu'r, tonk., kallas i orgelverk de inre delarna av registerverket.

Traktö'r, se under Traktera.

Traky't (hårt k; av gr. trachy's, sträv), geoL, en vulkanisk bergart, vars huvudbeståndsdel utgöres av sanidin.

Trall, spjälgaller, tonk., vismelodi.

Tralla {eng. trolley, av troll, rulla), trehjulig dressin, som sparkas 1. stakas fram.

Trallvagn 1. Truck, godstransportvagn å järnvägsstationer.

Trama, Trame {1. tram), se Tramsilke.

Trame'ssoplattor 1. Trame'ssosten, av cement och koksaska tillverkade byggnadsplattor.

Tramonta'na, ital. (av lat. träns, på andra sidan, och mons, berg), nordanvinden; norden.

Tramp, pl. Tramps, eng. {1. trämp, trämps), landstrykare, tiggare. — Trampfart, endast av tillgång på frakt bestämda resor för ett lastfartyg. — Trampfartyg, fartyg, som går i trampfart.

Trampgräs, bot., se Polygonum.

Trampoli'n {fr. tremplin), svikt, elastiskt springbräde, i våra badinrättningar en hög träställning, från vilken hopp och språng göras.

Tramsilke (av ital. trama, inslag), ett slags löst tvinnat silke. Användes till inslag vid vävnader.

Tramway, eng. {1. trä'mmoä), spårväg.

Tran, flytande fett av havsdjur.

Tranbär, bot., se Oxycoccus.

Trance, eng. {1. träns; av lat. transi're, övergå), hänryckning, extas; skendöd; enl. spiritisterna den dvala 1. medvetslöshet, i vilken ett medium befinner sig, då andarna meddela sig genom detsamma.

Tranche, Tranchée, se under följ. ord.

Tranchera {1. trangsje'ra; fr. trancher), skära; skära för (steken). — Tranche {1. trangsj), skiva, avskuret tunt stycke; boksnitt. — Tranchée {1. trangsje'), krigsk., löpgrav. — Tranche'rkniv, för-skärarkniv.

TrankiT {fr. tranquille, lat. tranqui'llus), lugn, ostörd, sorglös. — Trankilise'ra {fr. tranquilliser), lugna, stilla. — Trankilite't {fr. tranquillité), lugn, ostördhet, sorglöshet.

TranquiTlo, Tranquillame'nte, ital., tonk., lugnt, stillsamt.

Tranqui'llo ma'ri cui'libet guberna'tor est, lat. ordspr., då havet är lugnt, kan vem som helst vara styrman.

Träns, lat., över, på andra sidan, på hin-sidan om. Nyttjas i en mängd sammansättningar.)(C i s.träns.— Transkribera

träns., förk. för transitiv (se d. o.).

Transactions, eng, (1. tränsä'ksjöns), avhandling av lärda samfund.

Transaktio'n (lat. transa'ctio), förhandling, överenskommelse; förlikning; uppgörelse, affärsavtal.

Transalpi'nsk (lat, transalpVmis), belägen på andra sidan Alperna (räknat från Rom). — Transandi'nsk, på andra sidan Anderna (från Europa räknat). — Trans-atla'ntisk, belägen på andra sidan Atlantiska havet (räknat från Europa); som för över Atlanten.

Transbo'ttnicum, bot,, från 1. på andra sidan Bottniska viken.

Transcende'ns (av lat, tTansce'ndeTe 1. trans-scendere, överstiga), överskridande den sinnliga erfarenhetens gräns. — Trans-cende'nt, fil,, översinnlig, höjd över det timliga och över den på sinnesintryck och iakttagelse grundade erfarenheten; mat,, som ej kan bestämmas genom bruk av ett ändligt antal algebraiska operationer (om en storhet). — Transcendenta'l, fil., som har avseende på den sinnliga erfarenheten, men ej kan förklaras ur densamma. —• Transcendentaltilosoti' 1. Transcenden-tali'sm, kallar Kant en undersökning av de "handlingar

och regler hos det rena förnuftet, varigenom föremål bli objekt för apriorisk kunskap". —• Transcenden-tal apperceptio'n, kallar Kant det rena självmedvetandets enhet som är förutsättning för all förståndsverksamhet. — T. ideali'sm, är enl. Kant den åsikten, att rummet och tiden äro åskådningsformer, som tillhöra vårt medvetande.

Transcortica'1 nervbana, anat,, associationsbana mellan hjärnbarkens begreppscentra och något av språkcentra.

Transe'pt (lat, transse'ptum), hyggn,, en kyrkas tvärhusflygel; tvärskepp, tvärhus.

Transfere'ra (lat, transfe'rre), överföra från den ena till den andra sidan; översätta. — Transfe'rt, överförande från den ena till den andra sidan.

Transfigure'ra (lat, transfigura're), omgestalta, förvandla; förklara. — Trans-figuratio'n (lat, transfigura'tio), omgestaltning, förvandling; förklaring, särskilt Kristi förklaring på berget Tabor.

Transfini'ta tal, mat,, aktuellt oändliga tal.

Transiixatio'n, kirurg,, fästande av en del medelst genomstickning. — Transfixe'ra, fästa medelst genomstickning.

Transforatio'n, kirurg,, genomborrning. — Transfore'ra, genomborra.

Transformatio'ii, Transforma'tor m. fl., se under följ. ord.

Transforme'ra (lat, träns forma're), förvandla, ombilda, omgestalta; mat,, giva ett matematiskt uttryck en annan form. — Transformatio'n (lat, transforma'tio), förvandling, ombildning, omgestaltning;

mat,, operation, varigenom ett matematiskt uttryck får en annan form. — Trans-formationskoefficie'nt, förhållandet mellan vindningstalen i de båda spolar, som ingå i en transformator (se d. o.). — Transformationsteori'en = Evolutionsteorien (se d. o.). — Transforma'tor, fys,, ett slags induktionsapparat, medelst vilken elektrisk energi av en viss spänning kan förvandlas till energi med en annan spänning o. s. v. — Träns formlöst, anhängare av transformationsteorien.

Transfuge'ra (lat, transfu'gere), överlöpa, övergå till fienden.

Transfund€'ra (lat, transfu'ndere), gjuta ur ett kärl i ett annat; kirurg,, överföra blod från en individ till en annan. — Träns-fusio'n, gjutandet av en vätska ur ett kärl i ett annat; kirurg,, blodöverföring.

Transgredie'ra (av lat, transgre'di), överskrida.

Transgressio'n (av lat, transgre'ssio), överträdelse, överskridande; geoL, havets successiva utbredning över ett landområde.

Transige'ra (lat, transi'gere), genomföra, bringa till stånd; ingå överenskommelse om något.

Tra'nsit, Transite'ra, se Transito,

Transi tio'n (lat, transi'tio, av transi're, övergå), övergång; genomgång. — Tran-sito'risk, som tjänar till övergång 1. genomgång; övergående, kortvarig.

Transitfv (lat, transiti'vus), övergående, inverkande. — Transiti'vum, se Verhum intransitivum under Verb,

Transitivi'sm, med., sinnessjukas tro att det är de andra, som äro sinnesrubbade.

Tra'nsito, ital. (lat, tra'nsitus, av transi're, gå över 1. igenom), 1. Tra'nsit, handelst,, genomförsel, transport av varor från ett land genom ett annat till ett tredje; försändning av utländska varor från en tullkammare till en annan i samma land utan tullundersökning. — Transito gods 1. Transitovaror, varor, som transporteras genom ett mellanliggande land. — Transitohandel, handel med transitovaror. — Transitotull, avgift, som erlägges för tillåtelsen att föra transitovaror genom ett land. — Transite'ra, transportera genom ett land (om varor). — Transitupp-lag, utländska varors magasinering i ett land på viss tid utan tullundersökning.

Transito'risk, se under Transition,

Tra'nsitupplag, se under Transito,

Transkalo'risk (av lat, träns, genom, och ca'lor, värme), fys, — Diaterman (se d. o.).

Transkorporatio'n, ny lat, (av lat, träns, över, och corpora're, förse med en kropp), eg. övergång från en kropp till en annan; själavandring.

Transkribe'ra (lat, transcri'bere), omskriva, avskriva; genom fonetisk skrift (se d. o.) 1. något annat teckensystem återgiva med1344

vanliga bokstäver skrivna ord; tonk,y omskriva ett tonstycke, så att det kan spelas på annat instrument 1. annat sätt, parafrasera. — Transkriptio'n (lat, transcrVp-tio), omskrivning, avskrivning; återgivande av med vanliga bokstäver skrivna ord genom fonetisk skrift 1. något annat teckensystem (jfr Transliteration); tonk., ett tonstyckes omskrivning (se föreg. ord); parafras, fantasi. — Fone'tisk transkription, återgiva med vanliga bokstäver skrivna ord med ljudskrift efter uttalet. — Transkriptionsalfabet, alfabet, som användes för fonetisk transkription.

Translatfvus, språkv., kasus i finskan, urspr. med betydelsen tilly numera tempo-ralkasus.

Translatio'n (Zai. transla'tio), överflyttning; överlåtelse; översättning. — Translate'ra (fr, translater), översätta. — Traiisla'tor, lat,, Translateur, fr. (1. trangslatö'r), översättare. — Translato'risk rörelse, fys., framåtskridande rörelse.

Translitteratio'n, lat,, återgivande av med vanliga bokstäver skrivna ord genom ett annat alfabet. Jfr Transkription.

Translokatio'n (av lat, träns, till andra sidan, och loca're, ställa, förlägga), förflyttning, överflyttning.

Transluce'nt 1. Transluci'd, lat, genomlysande.

Transluna'risk (av lat, träns, på andra sidan, och lu'na, måne), befintlig på andra sidan månen.

Transmari'n (lat, transmari'nus), belägen på andra sidan havet; från andra sidan havet.

Transmigre'ra (lat, transmigra're), överflytta, utvandra (i massa). Jfr Emigrera, — Transmigratio'n, överflyttning, utvandring (i massa).

Transmissi'bel, Transmissio'n m. fl., se under följ. ord.

Transmitte'ra (lat, transmi'ttere), överflytta, översända; överlåta, avträda. — Transmissfbel, som kan överlåtas, avträdas. — Transmissibilite't, egenskapen att kunna överlåtas, avträdas. — Transmis-sio'n, överflyttande; överlåtelse, avträ-delse; fys., ljusets och värmets gång genom vissa ämnen; mek., inrättning för överföring av drivkraft 1. rörelse från en motor till arbetsmaskiner. — Transmissionsredskap, pL, remmar, snören, hävstänger, kugghjul och andra redskap för rörelse- 1. kraftöverföring. — Transmi's-sio heredita'tis, överlåtande av arv 1. arvsrätt på annan person.

Transmonta'n (lat. transmonta'nus), belägen på andra sidan bergen; från andra sidan bergen.

Transmuta'bel, Transmutatio'n, Transmuta-tionsteorien m. fl., se under följ. ord.

Transmute'ra (lat, transmuta're), förvandla; ombyta. — Transmuta'bel, för-

änderlig, som kan förvandlas. — Trans-mutabilite't, egenskapen att kunna förvandlas. — Transmutatio'n, förvandling; omflyttning. — Transmutationsteorien, se Descendensteori,

Transocea'nisk, som för över en ocean.

Transpara'ng (fr, transparent), på glas, genomlysande papper 1. tunn väv framställd målning, som belyses

bakifrån; ett slags ljusdekoration i det fria.

Transpare'nt (fr, transparent), genomskinlig.

Transpiratio'n, se under följ. ord.

Transpire'ra (fr. transpirer; av lat. träns, genom, och spira're, andas, utdunsta), utdunsta, svettas; fig., utspridas, komma ut bland allmänheten, bliva kunnigt. — Transpiratio'n, utdunstning, svettning; fys., gasers gång genom fina rör 1. öppningar. — Transspirationsström, hot., ström av vatten, som genom avdunstning-en suges från roten genom stammen till bladen i en växt.

Transplantera (lat. transplanta're), omplantera; omflytta; kirurg., ersätta (in-plantation) vävnadsdefekter med vävnader från samma djur 1. person (auto-plastik) 1. från annat djur av samma art 1. annan person (homoioplastik). — Transplantatio'n, omplantering; omflyttning; kirurg., en sårytas betäckning med frisk hud.

Transpone'ra (lat. transpo'nere), flytta, omflytta, omställa; tonk., överflytta ett tonstycke i en annan tonart. — Transposi-tio'n 1. Transpone'ring, flyttning, omflyttning, omställning; tonk., överflyttning i en annan tonart.

Transpo'rt, Transporta'bel m. fl., se under följ. ord.

Transporte'ra (lat. transporta're), överföra, förflytta, fortskaffa; handelst., överlåta (t. ex. en växel). — Transpo'rt, överförande, förflyttning, fortskaifning, fors-ling; frakt; handelst., överlåtelse (av t. ex. en växel); överföring av en summa från slutet av en sida i räkenskapsboken till början av nästa. — Transport affär, spedi-tionsaffär (se Spediera och Spedition). — Transportfängelse, häkte, där fångar endast tillfälligt förvaras. — Transportförsäkring, försäkring, varvid gottgörelse utbetalas, om det försäkrade föremålet skadas under transport. — Transportmedel, befordringsmedel, fortskaffningsme-del. — Transporta'bel, som kan förflyttas, fraktas. — Transportö'r, instrument, varmed en teckning kan kopieras i annan skala.

Transpositio'n, se under Transponera.

Transscende'nt, Transscendenta'1, se Träns-cendent, Transcendental.

Transse'pt, se Transept.

Transsubstantiatio'n (nylat. transsubstan-tia'tio), ämnes- 1. väsensförvandling; teol.,Transsudat—Tra valj båt

1345

i nattvarden brödets och vinets förvandling till Kristi lekamen och blod.

Transsuda't, Transsudatio'n, se under följ. ord.

Transsude'ra (av lat. träns, genom, och suda're, svettas), utsvettas, sippra fram.

— Traiissuda't, fysioL, vätska, som ur blodkärlen tränger ut i omgivande vävnad. — Transsudatio'n, utträngning av vätska ur blodkärlen in i den omgivande vävnaden.

Transsume'ra 1. Transume'ra {lat. transsu'-mere), överföra; göra utdrag, avskriva.

— Transsu'mt, avskrift av vissa punkter i en handling.

Transsylva'nia, latinska namnet på Sieben-bürgen.

Transtermi', dets. som diatermi (se d. o.).

Transversa'l (av lat. transve'rsus, gående på tvären), som går tvärsöver, snett över (kallas även transversell); mat., skärningslinje, en linje, som skär ett system av andra linjer. — Tränsversalbana, tvärbana. — Transversalgördlar, hyggn., tvärgördlar, i romansk och götisk byggnadskonst använda gördelbågar, som gå diagonalt över ett korsvalv. X Longitu-dinalgördlar. — Transversal-svängningar, tonk.y tvärsvängningar, den vanliga luftsvängningen i strängar. X Longitudsvängningar. — Transversa'les, pL, jur., sidosläktingar.

Transverse'II, se Transversal.

Transve'rsus, lat., som förlöper transver-sellt

Transvestiti'sm, böjelse för att kläda sig i det motsatta könets kläder.

Trape'ts {gr. trape'zion, dimin. av trape'za, bord), mat.y en plan, fyrsidig, rätlinig figur, som har endast två 1. ock inga av de motstående sidorna parallella; gymnastikredskap, som består av en tvärstång, fritt hängande vid två tåg. — Trapets-kapitä'l, byggn.y ett i bysantinsk byggnadskonst använt kapitäl, vars övergång från pelarhalsen till abacus bildade ett trapets. — Trapetsoe'der, solid kropp med tjugufyra lika stora, men oliksidiga fyrkantiga ytor. — Trapetsofd, rätlinig fyr-siding, som ej har några av de motstående sidornas parallella. Jfr Trapets. — Tra-pe'zius, Trapezofdes, lat., till formen som en oliksidig fyrhörning.

Trape'z, Trapezoi'd, se föreg. ord.

Trapp, geol, äldre namn på diabas (se d. o.).

Trapper, pl. Trappers, eng. {1. trä'ppör, trä'ppörs; av trap, snara, giller, fälla), nordamerikansk pälsjägare.

Trappgavel {ty. Treppengiebel, Staffelgie-bel, fr. pignon à redans), byggn., gavel med trappstegslika muravsatser i st. f. sluttande, rätliniga sidor.

Trappi'storden, en efter huvudklostret La Trappe i Normandie, uppkallad, på 1600-t.

stiftad, ytterst sträng munkorden, som föreskriver nästan fullständig tystnad.

Trapplinser, fys., ringformiga linser med flera brytande ytor. Användas i fyrar.

Tra'ppoIa, ett slags kortlek.

Trappsnitt, Trappsten, slipningsform för färgade ädelstenar, liknar briljant men alla ytor äro fyrsidiga samt ha två kanter horisontella.

Trarsa 1. Trarza, berberstam i västliga Sahara.

Trass (av ital. terrazzo), geol., en vulkanisk produkt (tuff), som i förening med kalk och sand brukas till cement.

Trassa't, Trasse'nt, se under följ. ord.

Trasse'ra {ital. trassa're, av lat. tra'here, draga), handelst., utställa 1. draga en växel på någon. — Trassalt, person, på vilken en växel dragés. — Trasse'nt, person, som drager 1. utställer en växel, utställare. — Tra'tta, ital., dragen 1. tras-serad växel.

Trastama'ra, spansk dynasti under slutet av medeltiden.

Traste'vere, ital. (av lat. träns, på andra sidan, och Te'vere, Tiberfloden), på andra sidan Tibern; den på h. Tiberstranden liggande delen av Rom. — Trasteveri'ner {ital. Trasteveri'no, pl. -ini), invånare i nämnda stadsdel.

Tra'tta, se under Trassera.

Trattori'a, ital., spiskvarter, värdshus.

Trattskivlingar, bot., se Clitocybe.

Traube-Herings tryckväxlingar, fysioL, blodtrycksvariationer på grund av andningen.

Traubes rum, anat., rummet mellan vänstra nedre bröstkorgranden, hjärt-. lever- och m j ältdämpningen.

Tra'uma {gr. travma), med., sår, av yttre våld förorsakad skada. — Trauma'tika, pl., sårläkande medel. — Trauma'tiker, som lider av traumatisk neuros. — Trau-ma'tisk, som har avseende på sår, stötar o. s. v. — T. feber, sårfeber. — T. neuro's, se Kommotionspsykos. — Traumatfsm, sammanfattningen av de sjukdomar, vilka orsakas av yttre våld. — Trausis tillfogandet av sår.

Traumaticfn, farm., lösning av guttaperka i kloroform. Användes som kollodium för att täcka och fasthålla smärre förband.

Traumatotropfsm, bot., rörelse hos växter, förorsakad av sår.

Trausis, se Trauma.

Trav, bot., se Arabis, Epilobium och (Eno-thera.

Travade, fr. {1. -va'dd), sjöv., av åska åtföljd, häftig stormvind, som kastar om åt alla håll.

Travail, fr. {1. trava'j), arbete. — T. forcé {1. " fårrse'), tvångsarbete.

Trava'ljbåt (av fr. travail, arbete), sjöv., ett slags skeppsbåt, avsedd för grövre arbeten.134Ö

Travarè—Treponema pallidum

Travare {eng. trotter), häst vars travaktion är särskilt utvecklad.

Trave, i s. Sverige benämning på långskyl.

Travé, fr. (av lat. trabs, bjälke), byggji., i ett valv rummet mellan två gördelbågar och deras stöd.

Traveller, eng. {1. träVellör), resande, turist; vandringsman. — Travellers club, klubb för sällskapsumgänge för svenskar som rest utom Sverige.

Trave'rs (fr. traverse, av lat. transve'rsus, vänd på tvären), tvärlinje, tvär stång, tvärbjälke; tvärvall; tvärspår. — Traver-se'ra {fr. traverser), gå snett igenom; korsa; komma på tvären, hindra; ridk., göra tvärsprång, gå på sned. — Traver-sière {1. -i'är), tvärflöjt.

Trave'rsflöjt, tonk.y en orgelstämma.

Traversi'as, sp., eg. tvärsnitt; små sand- och saltöknar i Argentina och Chile.

Traverti'n {ital. travertino), geol., en gulvit kalksten, varav byggnader uppföras.

Traveste'ra {ital. travesti're, av tra, genom, över, och vestiWe^ kläda), eg. förkläda; skämtsamt förvränga; utföra en travesti. Jfr Parodiera. — Travesti', skämtsam förvrängning, särskilt av en allvarlig dikt (med väsentligt bibehållande av såväl dess form som dess innehåll). Jfr Parodi.

Travia'to, fem. Travia'ta, ital., den förförde.

Trawl, eng. {1. trål), trål, släpnät, sänknät, en vid kust- och havsfiske använd nätpåse, som släpas över havsbottnen. — Trawler {1. trålör) 1. Trawlare, en vid fiskfångst med trawl brukad båt.

Travär = Flöjttravär (se d. o.).

Tre, ital. {lat. tres), tre. — A tre, A tre voci (Z. - vå'tji) 1. A tre pa'rti, tonk.y för tre stämmor, trestämmi^.

Treason, eng. {1. tri'sön), förräderi.

Treasure, eng. {1. tre'sjör), skatt. — Lord high treasurer {1. - häj tre'sjörör), storskattmästaren, finansministern i England.

— Treasury {1. tre'sjöri), skattkammare, namn på engelska finansministeriet.

Trebiand, blandsäd av tre sorter.

Trébuchet, fr. {1. trebysjä'), guldvåg.

Trecento, ital. {1. -tje'ntå), tre hundra; i den italienska littexatur- och konsthistorien benämning på 1300-t. — Trecenti's-ter, italienska konstnärer och skalder under denna period.

Trecu'lia, bot., växtsläkte av fam. Mora'-ceæ. — T. africa'na, okwaträdet i Väst-Afrika, har stärkelserika stenfrukter, som kallas paembe.

Tredje statsmakten, ofta brukat namn på tidningspressen.

Tredjung, äldre svenskt rymdmått = 1 ostronträ. Se Trä.

Trefasgenera'tor, elektrisk generator, som alstrar trefas växelström. Se Växelström.

— Trefasmotor, elektromotor för trefasväxelström. — Trefasström, den vanligaste sorten av flerfasström. — Trefas-

system, kopplingssystem för tre växelströmmar med en inbördes fasförskjutning av 120°. Se Växelström.

Trefi'n, kirurg., liten handtrepan.

Trèfle, fr. {1. träfl), klöver; spelt., klöverfärgen i kortspel.

Trefot, se Tripod.

Treille (Z. träj), Treillage {1. träja'sj), gallerverk med klängväxter.

Treitz hermia, med., se Hermia retroperito-nealis.

Trekarl, se Träkarl.

Treklang, tonk., ett av två terser bildat ackord.

Trekschuit, holl. {1. -sköjt [hårt k]), se Träckbåt.

Treksedel, se Träcksedel.

Trelats spe'culum, med., speculum (se d. o.) för vidgande av anus och vagina.

Trem, förk. för tremolo (se d. o.).

Tre'ma, gr. (av titra'n, genomborra), hål, punkt; språkv., se Diæresis.

Trema'ndo 1. Tremola'ndo, ital., tonk., bävande, darrande, vibrerande.

Tremato'da 1. Tremato'des, zooL, sugmaskar.

Tremella'ceæ 1. Tremellinéer, bot., gelésvampar.

Tremello'sus, Tre'mula, bot., dallrande.

Tremoli't, miner., strålsten.

Tre'molo, ital., tonk., darrning, snabba upprepningar 1. förstärkningar av samma ton.

Tre'mor, lat., darrning, skakning.

Tremula'nt, se under följ. ord.

Tremule'ra {ital. tremola're, av lat. tre'mu-lus, darrande, dallrande), bäva, darra; tonk., göra tonen dallrande. — Tremu-la'nt, dallrande ton; i orgeln en klaff, som åstadkommer dallring på tonen; språkv., dallrande ljud.

Tremänning, kusinbarn, syssling.

Trench-fever, eng. {1. trentj-feVvö), skyttegravsfeber.

Trenmor, gaeliskt mansnamn (av treum, kämpe, och mor, stor).

Trente et quarante, fr. {1. trängt e kara'ngt), eg. trettio och fyrtio; spelt. — Rouge et noir (se d. o.).

Trent-un, fr. {1. trangtu'ng), "trettioett", hasardkortspel.

Trepa'n {gr. try'panon), kirurg., instrument, varmed benskivor utsågas ur huvudskålen för avlägsnande av tryck på hjärnan. — Trepane'ra, utföra en dylik operation. —• Trepanatio'n, själva operationen.

Tre'pang, se Holothurier.

Tre'pass (av lat. pa'ssus, steg), byggn., en av tre cirkelsegment begränsad figur, ett i gotiken ofta använt ornament.

Trephi'n, se Trefin.

Trepidatio'n {lat. trepida'tio), darrning; astr., en fordom antagen svängningsrörelse inom fixstjärnornas sfär.

Trepone'ma pa'llidum, bakteriol., det nu-Treppgiebel—Tribometer

1347

mera vanlisra latinska namnet på Spiro-chæ'te pa'llida, syfilisbacillen.

Treppgiebel, ty, (L - gi'bel), trappgavel (se d. o.).

Tres, lat., tre. — Tres in u'no, tre i en, uttryck, som betecknar treenigheten.

Tres, fr. {1. trä), mycket. — T. bien (1. -biä'ng), mycket bra. — T. humble servi-teur (1. träsö'ngbl särrvitö'r), ödmjukaste tjänare.

Trese'tt = Trisett (se d. o.).

Tres fa'ciunt colle'gium, lat.y tre utgöra ett kollegium (d. v. s. ett tillräckligt antal för frågans avgörande).

Trés-humiile serviteur, se Très.

Tres in u'no, lat.y se Tres.

Trésor, fr. (1. tre'sår; av lat. thesa'urus, se d. o.), skatt, skattkammare. — Trésorier (1. tresårie'), skattmästare.

Tress (fr. tresse), platt fläta, gjord av smala snodder av silke, hår etc.; guld- 1. silvergalon. — Tre'ssa {fr. tresser), förfärdiga dylika varor.

Tr€'sterbrännvin (av ty. trester, urpressade druvor), brännvin jäst på de sockerhal-tiga resterna i urpressade druvor.

Trestle-works, eng. (1. trestl-oö'ks), "bockverk", på träbockar utförda viadukter. Vanliga i Amerika i st. f. järnvägsbankar.

Tre'sviri = Triumviri (se Triumvirer).

Treudd, se Trideus.

TreuVa, mlat., fred, stillestånd. — T. De'i 1. Pax Dei, gudsfrid 1. gudsfred, under medeltiden kyrkliet påbud, att alla enskilda fejder skulle inställas från torsdagen till månda«:en i varje vecka och på kyrkliga festdagar.

Treve'lyans vacklare = Termofon (se d. o.).

Trevfrer, ett keltiskt folk i belgiska Gallien.

Tri-, i sammansatta ord tre.

Tri, teknisk benämning på Trikloretylen (se d- o.).

Triaci'dlösning, med., färglösning på blod-preparat.

Trla'd (av lat. tri'as, pen. tri'adis, gr. tria's, trea), tretal, trefald; treenighet. — Tria'-disk, som avser en triad; som tillhör trias-perioden.

Triage, fr. (1. tria'sj), val, urval, sortering; utskott. — T. de café (1. - åö kaffe'), utskottskaffe.

Tri'aina, gr., treudd, se Tridens.

Tri'a ju'ncta in u'no, lat., "tre förenta i en", skotska Tistelordens devis.

Trial, encf. (L trä'jöl), rättslig, undersökning, förhör, prov; sportt., försökslöpning.

Triali'sm, en i det forna Österrike-Ungern närd tanke, att låta dubbelmonarkiens slaviska delar bilda en med de två urspr. staterna likaberättigad tredje unionsstat. Jfr Triasidén.

Trial-stakes, eng. (L tra'jal stäks), sportt., försökslöpning för bästa treåriga hästar, vilka skola deltaga i Derby.

Tria'ndria 1. Triandri'a (av gr. tri-, tre, och ane'r, man), bot., tredje klassen i Linnés växtsystem, innefattar växter, vilkas två-könade blommor hava tre fria ståndare.

Tria'ngel (lat. tria'ngulum, av tres, tre, och a'ngulus, vinkel), mat, trehörnig 1. tre-sidig figur; tonk., triangelformigt slaginstrument av stål. — Trianp-eFÖT-hand 1. Triangelplantering, i skoprshushållningen den form av plantering, då plantorna sättas i triann-el. Jfr Kvadratförbayid, — Triangelmätning, Triangule'ring 1. Tri-anguIatio'n, ett sätt att mäta land, varvid terrängen genom ett s. k. triangelnät indelas i trianglar. — Triangelordning, sjöv., anfallsordning, varvid fartygen bilda en liksidig triangel. — Triangelsegling, sep-ling utefter en trianjyulär bana. — Triangulä'r (lat. trianguWris), som har form av en triangel, trekantig, trevinklig.

Triangula'ris, bot., triangelformig.

Tria'ngulum, astr.y stiärnbild på n. hemi-sfären. — T. austra'lis, Södra triamreln.

Trianon, fr. (1. trianå^no:), namn på två historiskt ryktbara lustslott vid Versailles (Stora och Lilla T.).

Tria'rier (lat. tria'rii, av tres, tre), pZ., den romerska legionens kärntrupper, som utgjorde den tredie träffen och brukades som reserv. — Res ad tria'rios redit, nu beror det på triarierna; nu gäller det, nu är det fara på färde.

Triarki' (av gr. tri-, tre, och a'rchein, härska), tremannavälde.

Tri'as, lat. (ar. tria's), se Triad och Trias-systemet (här nedan); statssystem 1. -förbund, som utgöres av tre stater. — Trias harmo'mca, tonk., den harmoniska treklangen. — Triasidén, en i mitten av 1800-t. närd idé att ombilda tyska förbundet, så att Bayern jämte en del småstater skulle uto-öra en med Österrike och Preussen likaberättigad del. — Trias-svstemet, Triasformationen 1. Trias, geol., det äldsta av de mesozoiska systemen, s. k. efter en i detsamma ofta förekommande tredelning av materialet.

Triazi'ner, kem., ringformiga organiska föreningar med tre kväveatomer i ringen.

Triba'd (gr. triba's, gen. triha'dos, av tri'-bein, gnida), en kvinna, som bedriver otukt med andra av sitt kön. — Tribadi', Triba-di'smus 1. Tribadi'sm, otukt av nämnda slag.

Triba'ller, forntida folk i n. Tracien.

Tribasila'rsynosto's, med., förtidig förbening mellan skallbasens tre stora bendelar.

Tribo'ker, forngermansk stam på v. Rhen-stranden.

Triboluminisce'ns, se under Luminiscens.

Tribome'ter (av gr. tri'bein, gnida, och me'tron, mått), fys., friktionsmätare, apparat för undersökning av gnidningsmot-ståndet.1848

Tri'bon, gr.^ hos dorerna ett ytterplagg för män.

Tri'brachys, lat, (gr. trihrachy's, av tn-, tre, och brachy'Sf kort), metr., versfot av tre korta stavelser (^ --- —).

Tribrack, dets. som Tribrachys (se d. o.).

Tribro'maldehy'dhydra't, kem., bromalhy-drat.

Tribro'mmeta'n, kem., bromoform.

Tribue'ra (lat. trihu'ere), tilldela, bevilja; betala ränta.

Tribu'n (lat. tribu'nus, av tri'bus, se d. o.), hos de gamla romarna titel för åtskilliga ämbetsmän (se nedan). — Tribu'nus ce'-lerum, chef för konungens rytterilivvakt.

— T. mi'litum, krigstribun, krigsöverste.

— T. ple'bis, folktribun, ämbetsman, vars uppgift var att skydda plebejerna mot ämbetsmissbruk från de patriciska konsulemas sida.

Tribu'n (mlat. och ital. tribu'na, antagligen förk. av lat. tribunal, se d. o.), urspr. = Apsis (se d. o.); talarstol, estrad, läktare.

Tribunal (lat. tribu'nal), urspr. hos de gamla romarna den upphöjda plats, där pretorn satt, när han skipade lag; domstol.

Tribuna't (lat. tribuna'tus), en tribuns ämbete och ämbetstid; (fr. tribunat), en avdelning av franska folkrepresentationen (1799—1807).

Tribu'nus, se Tribun.

Tri'bus, lat., tredjedel, avdelning, hos de gamla romarna namn på patriciernas tre stammar; distrikt, rote.

Tribu't (lat. tribu'tum, av tribu'ere, skänka, tilldela), skatt, gärd; pålaga, som ett övervunnet folk 1. en vasallstat utgör till seger- 1. länsherren; fig., hyllning. — Tributä'r, skattskyldig.

Trice'nnium (av lat. trice'ni, trettio, och a'nnus, år), en tidrymd av trettio år. — Tricenna'1, trettioårig.

Trice'phalus, med., missfoster med tre huvuden.

Tri'ceps, lat., trehövdad; anat., sträckmuskeln i underarmen.

Trichalgi', med., smärtor hos nervösa vid strykning över håret.

Triche'chus, zool., valrossläktet.

Trfcheus, zool., ett släkte siréndjur. — T. ma-na'tus, se Lamantinen. — T. senegale'n-sis, västafrikansk manat.

Trichia'Ie, bot., hårfin.

Trichi'asis 1. Tricho'sis, gr. (av thrix, gen. tricho's, hår), med., ett slags ögonsjukdom, varvid ögonhår växa ut från insidan av ögonlocken.

Trichflia, bot., se Mafulatalg.

Tri'china 1. Trichinella spiralis, Trichini'a-sis, se Trikiner.

Trichfnosis = Trichiniasis (se under Trikiner) .

Trichobacteri'neæ 1. Trikobakte'rier, bot, trådbakterier.

Trichobezoa'r, med., boll av nedsväljt hår i människans mage.

Trichocli'ne, bot., sydamerikanskt örtsläkte av fam. Compo'sitæ. — T. arge'ntea, användes i Argentina mot bergsjuka och har i Europa försökts som astmamedel.

Trichofyti', hudsjukdom av hår- och skäggsvamp. — Trichofytfn, kem., vaccin mot skäggsvamp.

Trichofdes, bot., hårlik.

Tricholo'ma, bot, musseroner, ett artrikt hattsvampsläkte, varav många förträffliga matsvampar. — T. columbelte, silkes-musseron. — T. eque'stre, riddarmusseron. — T. gambo'sus, vårmusseron. — T. per-sonalum, blåmusseron.

Tricho'ma, Triko'm, gr., hårväxt; bot, hår (borst) hos växter. — Trichoma polono'-rum = Plica polonica (se d. o.).

Tricho'ptera, zool., nattsländor.

Trichoptilo'sis, med., längsklyvning av håret från spetsarna.

Trichopho'rum, bot., hårbärande.

Trichophyllus, bot.y hårbladig.

Trichophy'ea 1. Trichophylica, gr., pl, medel, som befrämja hårväxten.

Trichorre' 1. Trichorrhy'sis, gr. (av thrix, gen. thricho's, hår), med., hårets avfallande. — Tricho'schisis, en hårsjukdom, varvid håret klyver sig i ändarna. — Tricho'sis, se Trichiasis. — Trichosol, benämning på ett hårmedel. — Trichoto'ma, bot., hårkant. — Trichotomi', se Trikotomi.

Trichromasi', normalt färgsinne för rött, grönt och violett.

Tricfnium, lat, tonk., trestämmigt ton- , stycke. ^

Trick, eng., knep, list, konstgrepp; spelt, i whistspel, bridge m. fl. varje stick utöver sex.

Tricktrack (fr. trictrac), spelt, ett gammalt brädspel.

Triclfnium, lat. (gr tri'klinon, av tri-, tre, och kWne, bädd, soffa), fornromersk matsal med tre kring ett bord ställda vilobäddar, på vilka man liggande intog måltiderna.

Tri'color, lat. (av tres, tre, och co'lor, färg), trefärgad. Jfr Viola tricolor. — Tricolore, fr. (1. -kålå'r), se Trikoloren.

Tricot, fr. (1. trikå'), se Trikå. — Tricotage (1. trikåta'sj), se Trikå. — Tricoteuses, Les (1. lä trikåtö's), pL, trikotöserna, stickerskorna, under franska revolutionen blodtörstiga kvinnor, tillhörande den lägre befolkningen i Paris, vilka med sin stickning i handen övervoro avrättningarna såsom en förlustelse.

Trictra'c, fr., se Tricktrack.

Tricuspidal, anat., med tre spetsar (om hjärtats venösa mynning). — Tricuspidal-insufficie'ns, insufficiens i va'lvulvæ cuspi-da'les.

Tricycle, eng. (1. trä'jsiköl; av gr. tri, tre, och lat. cy'clus, hjul), tricykel, trehjuligTridactylis—Trigonella Fænum græcum

1349

velociped; fr. (1. trisi'ckl), ett slags trehjulig vagn.

Trida'ctylis, bot., trefingrad.

Tri'dens, se följ. ord.

Tride'nt {lat. tri'denSf av tres, tre, och dens, tand, gr. tri'aina)y treudd, ett slags tre-uddigt ljuster, Neptuns 1. Poseidons attribut.

Tridenti'nska trosbekännelsen, se Professio fidei tridentinæ.

Tridi', fr. (av lat. tres, tre, och di^es, dag), tredje dagen i den republikanska veckan.

Tridimensiona'lgeometri', dets. som Stereo-metri.

Tridra'chmos, forngrekiskt mynt.

Tri'duum, lat. (av tres, tre, och di'es, dag), en tid av tre dagar.

Tridymi't, miner., en varietet av kiselsyran.

Trie'der 1. Trie'drisk vinkel (av gr. tri-, tre, och he'dra, yta), mat., solid, av tre i en punkt sammanträffande plan bildad vinkel. — Triedrisk, som har tre sidor 1. sidoytor.

Trielaidfn, kem., se Elain.

Triennial act, eng. (Ltriä'nniöl äkt), "treårslagen", engelsk lag om treåriga parlamentsperioder.

Trie'nnium, lat. (av tres, tre, och a'nnus, år), tid av tre år. — Trienna'1, treårig.

Tri'ens, lat., tredjedel, fornromerskt koppar-mynt — Vs as.

Trienta'lis europæ'a, bot., sjustjärna, duvkulla, skogsört, tillhörande fam. Primula'-ceæ.

Trie'r {gr. trie'res), sjöv., forngrekiskt krigsfartyg med tre rader åror på var sida. — Trierarki', kallades i det forna Aten de rikare medborgarnas skyldighet att utrusta trierer.

Trie'ste-ved, veden av den sydeuropeiska växten Ce'ltis austra'lis. Brukas till tonverktyg, träsniderier m. m.

Trifa'n, gr., miner., ett av lerjord, lition och natron bestående bisilikat.

Trifa'rium, hot., treradig.

Trifenfn, kem., propionylfenitidin, användes som antipyretikum och antineuralgikum.

Trifenylmeta'n, kem., ett kolväte, vilket ligger till grund för de viktiga tjärfärger, som kallas Trifenylmetanfärgämnen.

Triferrfn, farm., p-nukleinsyrat järn, användes som stärkande medel.

Tri'fidum, bot., treflikig.

Triflo'rum, bot., treblommig.

Trifolia'ta, bot., klöverlik. — Trifolio'rum, bot., växande på klöver.

Trifo'lium, bot., klöver, väppling, växtsläkte med många inhemska och införda, vilda och odlade arter, tillhörande fam. Legu-mino'sæ. — T. agra'rium, gullklöver. — T. arve'nse, harklöver. — T. aurenti'acum, prydnadsväxt med orangefärgade blommor (Grekland). — T. du'bium 1. T. fili-fo'rme, trådklöver. — T. fragi'ferum, blåsklöver, smultronklöver. — T. formo'sum,

prydnadsväxt med purpurröda blommor (Grekland). — T. hy'bridum, alsikeklöver, viktig foderväxt. — T. incarna'tum, blodklöver, prydnadsväxt med lysande purpurröda blommor (Frankrike, s. Europa). Stundom förvildad. — T. me'dium, skogsklöver. — T. monta'num, backklöver. — T. prate'nse, rödklöver, viktig foderväxt; odlad i många varieteter. — T. procu'm-bens, liggklöver. — T. r€'pens, vitklöver. — T. r. var. atropurpu'reum, odlad avart med mörkt purpurbruna blad. — T. ru'-bens, prydnadsväxt med purpurröda blommor (mell. Europa). — T. spadi'ceum, brunklöver. — T. stria'tum, strimklöver.

Trifo'rium, mlat. (av lat. tres, tre, och fo'ris, dörröppning), byggn., tredelad bågöpp-ning; arkad med tredelade bågöppningar.

Triformol, kem., se Formaldehyd.

Trift, bot., se Armeria.

Trifto'ng (av gr. tri-, tre, och ftho'ngos, ljud), språkv., förekomsten av tre vokaler i samma stavelse, t. ex. ital. buoi (oxar).

Trifurkatio'n (av lat. tris, tre gånger, och furca, gaffel), "tregrening", utflöde av tre vattendrag från gemensamt källom-råde. Jfr Bifurkation.

Trifylli'n, kem., järn-, 1. manganoxidul-litiumfosfat.

Trigami' (av gr. tri-, tre, och g a'mos, giftermål), tregifte.

Trige'mini, lat., trillingar.

Trige'minus, lat., anat., NeWvus trigeminus, trillingnerven, varifrån huvudets flesta känselnerver utgå. — Trigeminusneural-gi', nervsmärtor i trillingnervområdet.

Trigla, zooL, gnodingar, knorrhanar.

Tri'glav, slav. myt., den högste guden, himlens, jordens och underjordens behärs-kare.

TrigIo'chin, bot., sälting, svenskt växtsläkte, tillhörande fam. Juncagina'ceæ. — T. ma-ri'tima, havsälting, allmän å havsstränder. — T. palu'stre, kärrsälting, allmän å kärrängar.

Triglu'mis, bot., med tre fjäll.

Trigly'f {gr. tri'glyfos), eg. trekluven; byggn., de delar av den doriska frisen, som prydas med tre lodräta räfflor.

Tri'gon, ett slags bollspel.

Trigo'n {gr. tri'gonon, av tri-, tre, och go-ni'a, hörn, vinkel), mat., trehörning. — Trigonometri', den del av matematiken, som lär, huru man, när vissa sidor och vinklar i en triangel äro bekanta, skall kunna beräkna de övriga. — Trigonome'-trisk, som hör till trigonometrien. — Trigonometriska funktioner, de i trigonometrien brukade storheterna, sinus, ko-sinus, tangent, kotangent, sekant och kosekant (se d. o.). — T. tabeller ange numeriska värdet av de trigonometriska funktionerna.

Trigone'lla Fæ'num græ'cum, bot., ört av1350

fam. Legumino'sæ. Lämnar s. k. bockhornsfrö, som nyttjas likt linfrö.

Tri'gonon, gr.y liten trekantig harpa av orientaliskt ursprung.

Tri'gonum, laUy triangel; anat,y trekantigt fält.

Trigyni'a 1. Trigy'nia (av gr, tri-, tre, och gyne\ kvinna), hos Linné benämning på en ordning, som omfattar de växter, vilkas blommor hava tre pistiller.

Trijodmeta'n, kem., dets. som jodoform,

Triki'ner (av gr, thrix, hår), zool., Tri'china spiralis, ett slags till rundmaskfamiljen Trichotrache'lidæ hörande små maskar, vilka förekomma i muskelfibrerna hos vissa djur, särskilt svin. Genom att förtära trikinhaltiert kött vilket ej oskadliggjorts genom tillräcklig kokning 1. stek-ning, utsätta sig människorna för trikin-föreriftning, vilken stundom medför döden. — Trichiiii'asis, Trichini'sm, Trichi'nosis 1. Trikino's, med., trikinförgiftning. — Tri-kinö's, trikinhaltig.

Triklfna systemet (av gr. tri-, tre, och kW ne, bädd) 1. Trikolinome'triska systemet, dets. som Asymme'triska systemet.

Triklfnium, se Triclinium.

Trikloraldehy'd, kem., se Kloral,

Trikloretyle'n, kem., vätska med kloroform-liknande lukt, använd som lösningsmedel för fetter och hartser samt som råämne vid indigoframställning.

Triklorfeno'l, kem., användes som antisep-tikum.

TrikIormeta'n, kem., se Kloroform.

Triklorättiksyra, kem., se Acetocaustin.

Trikobakte'rier, se Trichohacterineæ.

Trikofy'ti, med., se Trichophyti.

TrikoIo'ren (fr. la tricolore; av lat. tres, tre, och co'lor, färg), eg. den trefärgade; benämning på franska fanan, där national-färgerna, blått, vitt och rött, äro anbragta i lodräta fält; fig., en sinnebild av frihet, jämlikhet och broderskap.

Triko'm = Trichoma (se d. o.).

Triko'rd (av gr, tri-, tre, och chorde', sträng), tonk., tonverktyg med tre strängar.

Trikotomi' (av gr, tri'cha, i tre delar, och tome', avskäming), tredelning; (av gr, thrix, gen, tricho's, hår), hårklyveri.

Trikotö'ser, se Tricoteuses,

Trikreso'1, kem., råkresol.

Trikroi'sm (av gr, tri-, tre, och chros, färg), fys., den hos vissa ämnen förekommande egenskapen att ljus, som genomgått dem, bildar ett trefärgat spektrum.

Triktrak, se Tricktrack.

Trikuspida'1, se Tricuspidal.

Trikå' (fr, tricot), stickat, elastiskt tyg, sticktyg; vävd imitation av dylikt; tätt åtsittande underkläder av elastiskt tyg.

Trilatera'1 (av lat, tres, tre, och la'tus, gen. la'teris, sida), tresidig.

Trile'mma (av gr. tri-, tre, och le'mma, se d. o.), log., ett slags hornslut, där undersatsen angiver tre möjligheter.

Trilingva'l 1. Trilfngvisk (av lat. tres, tre, och Wngua, tunga, språk), trespråkig, på tre språk.

Trili't (av gr, tri- tre, och Wthos, sten), arkeoL, fornlämning bestående av två menhirer (se d. o.) och en vågrätt över dessa lagd tredje sten.

Trili't, tekn., benämning på sprängämnet trinitrotoluol.

Triljo'n, se Trillion.

Trillio'n, hos oss: tusen gånger tusen billioner 1. en million billioner; i Frankrike och Eneland: en billion

Tri'IIium, hot., asiatiskt och amerikanskt liljesläkte. — T. grandiflo'rum odlas som prydnadsväxt.

Tri'llo, ital, tonk., drill (se d. o.). — T. ca-prino (1. - kapri'nå), bockdrill.

Trillo, se Valonea.

TriIoba'ta, bot., treflikad.

Trilobfter, gr, paleont,, ett slags förstenade kräftdjur, vilkas ryggskal genom två längdfåror är delat i tre avdelningar.

Trilogi' (gr, trilogi'a, av tri-, tre, och lo'gos, ord), hos de gamla grekerna tre sammanhängande tragedier, avsedda att uppföras efter varandra. Jfr Tetralogi,

Trime'r (av gr, tri-, tre, och metros, del), hot,, kallas en blomma, som har tretaliga kransar.

Trime'ster (av lat. trime'stris, som varar tre månader), tre månaders tid.

Tri'meter (gr. tri'metros, lat. sena'rius), metr., vers, som består av tre dubbel-jamber.

Trimetylami'n, kem., en ammoniakbas, som förekommer i sillake, i örten Chenopo'dium vulva'ria (svinmolla) samt i hagtorns-, päron- och rönnblommor m. m.

Trimety'ldio'xipuri'n, se Koffein.

Trimetyletyle'n, kem., se Amylen.

Trimma, sjöv., giva fartyg ett annat läge genom att flytta ombord befintliga tyngder.

Tri'mmers, eng. (av trim, jämvikt), jämviktsmän ("vågmästare") i den engelska politiken vid 1600-t:s slut.

Trimning, se Trimma.

Trimo'rfa blommor, se under följ. ord.

Trimorfi' 1. Trimorfi'sm (av gr. tri-, tre, och morfe', form, gestalt), tregestaltning; miner., den hos vissa ämnen förekommande egenskapen att kunna uppträda i tre olika, oförenliga kristallformer; hot,, det förhållandet att blommorna hos en växt äro av tre olika slag, skilda genom pistillens och de båda ståndarkransarnas olika höjd. Jfr Dimorfi och Heterostyli, — Trimo'rf 1. Trimo'rfisk, tregestaltad. — Trimo'rfa blommor, blommor, hos vilka

trimorfi är rådande.

Trimo'rpha, bot, syn. Erigeron (se d. o.).

Trim tank, vattentank, avsedd att fyllas 1. tömmas för att trimma ett fartyg.

Trimurti', sanskr. (av triy tre, och 'niu'rti, kropp), ind, myt., treenigheten, hinduernas heliga trefald: Brahma, Vishnu och Siva,

Trin., förk. för Trinitatis (se d. o.).

Trincoma'liträ, se Lindträ.

Trine'rvia, hot., trenervig.

Trinpi'des, zool., se Drillsnäppan.

Trinidad épuré, ett slags asfalt.

Trinita'riernas orden (lat. 0'rdo Sa'nctæ tri-nita'tis), en i Spanien på 1100-t. stiftad andlig orden, med syfte att lösköpa kristna fånear från de otrogna. — Trinitari'nnor, kvinnliga medlemmar av Trinitariernas orden.

Tri'nitas, lat., 1. Trinite't, treenighet, trefaldighet. — Trinita'tis, trefaldighetssön-dagen, första söndagen efter pinsrst, — Trinitatisfesten {lat. Fe'stum trinita'tis), den på trefaldighetssöndagen firade romersk-katolska kvrkofesten.

Trinitri'n = Nitroglycerin (se d. o.).

Trinitroaniso'1, kem., ett sprängämne.

Trinitrofeno'1, kem., dets. som Pikrinsyra (se d. o.).

Trinitrotoluo'1 1. Troty'l, kem., ett särskilt under världskriget använt brisant sprängämne.

Trinity house, eng. (1. tri'niti ha'os), historiskt bekant engelsk sjömanskorporation, som delvis har hand om fyr- och lotsväsen-det.

Trinkgeld, ty. (1. -gelt), drickspengar.

Trinkkomme'nt, se Komment.

Trfnklermotor, tekn., en efter ryssen Trhik-ler uppkallad motor, som mycket liknar dieselmotorn.

Trino'mium 1. Trino'm (av gr. tri-, tre, och ne'mein, fördela), mat., algebraisk storhet, som består av tre termer, sammanbundna genom tecknet + 1. —. — Trino'-misk, tredelad, trefaldig.

Trinu'cleus-skiifer, petrogr., en i Skandinavien vanlig lerskiffer, rik på fossil (bl. a. trilobitsläktet Trinu'cleus).

Tri'num, lat., det tredubbla, trefald. — 0'mne trinum bo'num, alla goda ting äro tre.

Tri'o, ital., tonk., trestämmigt tonstycke, tonstycke för tre stämmor 1. tre instrument; mellansats i vissa kompositioner (danser, marscher o. s. v.).

Trio'dia, se Sieglingia.

Trio'dion (av gr. tri-, tre, och ode', sång), en liturgi inom den ortodoxa kyrkan med gudstjänstordning för de rörliga festerna.

Tri'ol, tekn., blandning av såpa och triklor-etylen (se d. o.).

TrioT (ital. triole), tonk., notfigur, bestående av tre toner, vilka skola utföras på samma tid som två toner av samma valör.

Triolei'n, dets. som Olein (se d. o.).

Triole'tt (fr. triolet), metr., treklangsdikt.

gammal fransk konstdikt, vars strof består av åtta rader, av vilka den första, fjärde och sjunde äro av samma innehåll, liksom den andra och åttonde.

Triona'1, med., metylsulfonal, dietylsulfon-metylmetan, ett sömnmedel.

Trio'ner, lat., pl, eg. plogoxar; astr., stjärnbilderna Stora och Lilla björn.

Trionfa'nte, ital, tonk., triumferande, jublande.

Trio'ser, kem., benämning på vissa sockerarter.

Trioxi'd, kem., oxid, som innehåller tre atomer syre.

TrioximetyTantrakino'n, farm., se Senna.

Tripalmiti'n, kem., dets. som Palmitin (se d. o.).

Trip, eng., tripp, kort resa, utflykt.

Tri'pang = Trepang (se Holothurier).

Triparti'ta, bot., tredelad.

Tripartitio'n, lat., tredelning.

Tri'pel, se Trippel.

Tri'pel (fr. tri'ple, av lat. tri'plus, tredubbel), trefaldig. — Tripelallians, se Trippelallians. — Tripelsalt, kem., förening av tre olika salter; förening av tre-atomiga syror med tre atomer olika en-atomiga baser 1., omvänt, förening av en treatomig bas med tre atomer olika en-atomiga syror. — Tripeltakt, se Trippel-takt. — Triple'ra, tredubbla. — Triplici-te't, trefaldighet.

Tripeta'1 (av gr. tri-, tre, och pe'talon, blad), hot., trebladig, som har tre kronblad.

Tripetaloi'deæ, hot., växtfamilj tillhörande angiosperma monokotyledonerna. Jfr Alismataccæ, Butomaceæ och Juncagina-ceæ.

Triphy'lla, hot., trebladig.

Tripitaka, eg. de tre korgarna; buddhais-mens kanon.

Triplan, flygmaskin med de bärande ytorna i tre plan.

Triple carpet, se Threeply.

Triple'ra, se under TripeL

Triple'tt (av lat. tri'plus, tredubbel), något, som består av tre sammanhörande föremål (t. ex. en trerumslägenhet); även tredje exemplaret av en skrift.

Triple'xbrännare, brännare för fotogen med tre platta vekar.

Triplicite't, se under Tripel.

Tripli't, miner., ett järn- och manganfosfat, som innehåller något fluor.

Tri'plum, lat., det tredubbla. — In tri'plo, i tre exemplar.

Tripo'd (gr. tri'pus, gen. tri'podos, av tri, tre, och pus, gen. podo's, fot), trefot, hos forntidens greker ett i form av en trebent kittel förfärdigat bohagsting, vilket, tillverkat av ädel metall, bortskänktes som heders- 1. tempelp-åva; särskilt den p-vl-lene trefot i Delfis Apollotempel, från vilken Pythia meddelade orakelsvaren. — Ex tri'pode di'ctum, lat., maktspråk. —1352

Tripodi', metr., en förening av tre versfötter.

Tripoli't, se Trippel.

Tripo'lium, hot., trefalt grå.

Tripot, fr. (1. tripå'), spelhus. — Tripotage (1. -ta'sj), mischmasch, sammelsurium.

Tri'ppel 1. Tripoli't {ital. tTi'poli, nylat. te'rra tripolita'na, efter den nordafrikanska staden Tripolis), miner., en grågul jordart, som består av kiselsyra, järnoxid, lera m. m. Brukas som polermedel för metallvaror.

Trippelallians (av lat. tri'plus, tredubbel, och allians, se d. o.), förbund mellan tre makter; särskilt benämning på förbundet av 1668 mellan Sverige, England och Holland mot Frankrike och förbundet av 1882 mellan Tyskland, Österrike och Italien mot Frankrike och Ryssland. Jfr Kvadrupelallians. — Trippelententen {1. -angta'ngten), ofta i analogi med trippelalliansen använd benämning på den stormaktsgrupp, som vilade på alliansen mellan Frankrike och Ryssland (1894) samt ententefördragen (1904 och 1907) mellan dessa stater och England.

Trippelfosfa't, kem., ammoniummagnesium-fosfat.

Trippelspegel, fys., symmetriskt avskuret hörn av en glaskub.

Trippelfu'ga, tonk., fuga (se d. o.), som arbetar med tre motiv.

Tri'ppeltakt (av lat. tri'plus, tredubbel), tonk., tredelad takt.

Tripplett, se Triplett.

Tripplettobjektiv, fotografiska objektiv, i vilka linskombinationerna bilda tre tydligt skilda grupper.

Tri'psis, gr., knådning.

Trip-tie, eng. (1. -täj), i vissa länder passer-sedel för automobil vid tur till utlandet.

Tripto'lemos, gr. myt., en halvgud, som lärde människorna att bruka jorden och ordna samhällen.

Trfptychon 1. Tripty'k (av gr. tri'ptychos, tredubbelt hoplagd), något, som består av tre delar, vilka kunna hopvikas; skulpterad 1. målad altarprydnad, som består av ett mittparti och två flyglar, vilka kunna tillslutas över mellanstycket.

Tripu'dium, lat., vapendans.

Tripu'r, tekn., blandning av såpa och triklor-etylen (se d. o.).

Tri'pus, gr. trefot. —- T. Halle'ri 1. T. cocli'a-cus, delningen av bukinälvsartären i artärerna till magsäcken, mjälten och levern.

Trique'trum (av lat. triquetrus, tresidig), astr., parallaktisk linjal, ett äldre astronomiskt instrument, bestående av en fast och två rörliga stavar.

Tri'quetrus, Tri'quetra, bot., trekantig.

Triregno, ital. (1. -re'njå), påvens tredubbla krona, tiaran.

Trire'm (lat. navis trire'mis), sjöv., forn-

romerskt krigsfartyg med tre rader åror på var sida.

Trise'ctio a'nguli, lat, mat., vinkelns tredelning.

Trisektio'n (av lat. tres, tre, och se'ctio, skärning), delning i tre lika stora delar (i synnerhet av en vinkel). — Trisektri's, mat., benämning på vissa algebraiska kurvor, som använts för vinkelns tredelning. Jfr Trisectio.

Trise'tt 1. Trese'tt (av ital. tre setti, tre sjuor,) spelt., ett numera föråldrat kortspel.

Trise'tum (syn. Avena), bot, växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ.—T. flave'scens, gulhavre, tämligen ovanligt

gräs å torra backar. — T. subalpe'stre, venhavre, lågväxt fjällgräs.

Trisha'gion, gr. {lat. hy'mnus ange'licus), den katolska kyrkosången "Trefalt helig".

Tri'skele (av gr. tri-, tre, och ske'los, ben), symboliskt tecken av tre från samma punkt utgående i rät vinkel böjda linjer. Mycket vanligt var att utforma dessa linjer som tre vid knät böjda ben (varav namnet).

Trisme'gistos, se Hermes Trismegistos.

Tri'smus (gr. trismo's), med., tandagnisslan; munläsa.

Trissa, sjöv., dets. som brassa.

Trissled, se Trochlea.

Trist (lat. tri'stis), sorgsen, ledsam; dyster, kuslig. — Triste'ss (fr. svårmod,

sorgsenhet, leda, ledsnad. — Con tris-te'zza, ital., tonk., sorgset.

Tri'stan och Iso'lde, hjälten och hjältinnan i en fransk medeltidssaga, av den tyske kompositören Richard Wagner behandlad i operaform.

Tristearfn, kem., dets. som Stearin (se d. o.).

Tri'stia, lat, pl., sorgesånger; titel på en samling elegier av den romerske skalden Ovidius.

Tri'sticha, bot, treradig. Jfr Tristikon.

Trfstikon (gr. tri'stichon, av tri-, tre, och sti'chos, rad), metr., treradig dikt 1. strof.

Trisy'llabum, lat. (av gr. tri-, tre, och syl-labe', stavelse), trestavigt ord.

Tritagoni'st (gr. tritagoniste's, av tri'tos, den tredje, och agoniste's, tävlingskämpe, skådespelare), i det forngrekiska dramat den skådespelare, som framställde mindre viktiga roller.

Trisu'lca, bot, trekluven.

Tritanopi' (av gr. trito's, tredje, an, icke, och ops, öga), violettblindhet.

Tritei'sm (av gr. tri-, tre, och theo's, gud), tron på tre gudar; antagandet av en treenig gud; särskilt spenamn på treenighetsläran. — Tritei'st, anhängare av tri-teismen. — Tritei'stisk, som angår tri-teismen.

Tri'ticum (syn. Eutriticum, Agropyron), bot., vete, svenskt växtsläkte tillhörande

fam. GTami'neæ. — Odlade former äro: T. compa'ctum, kubbvete, T. du'rum, T. sati'vum, vanligt vete, och T. tu'rgidum. — T. re'pens (syn. A. repens), kvickrot, vitrot, en mångformig art, är ett av våra svåraste åkergräs.

Tritoge'neia 1. Trito'nia, gr. (efter floden Tri'ton 1. insjön TriWnis), den Tritonfödda 1. den tritoniska, binamn till gudinnan Atene.

Tri'to-Jesa'ja (av gr. tri^tos, tredje), namn på sista delen av Jesajas bok, som har annat ursprung än Deutero-Jesaja.

Tri'toii, gr, myt., en havsgud, Poseidons och Amfitrites son. — Trito'ner, lägre havsgudar, framställda med fiskstjärtar och blåsande i trumpetsnäckor (se Trito-nium).

Tri'ton, zool.y se Molge.

Trito'nia, se Tritogeneia.

Trito'nia, hot.y sydamerikanskt växtsläkte tillhörande fam. Irida'ceæ, Många arter odlas för sina lysande blommor, vanligen kallade Monthre'tia. — T. aure'a, lämnar Kapsaffran, ett surrogat, bestående av de torkade blommorna.

Trito'nikon, tonk., ett bleckinstrument.

Tritoni't, miner., ett i syenit inväxt mineral, innehållande oxider av sällsynta jordmetaller.

Trito'nium, zool.y trumpetsnäckan, ett i de tropiska haven levande snäcksläkte, vars spiralvridna skal stundom brukas som trumpeter.

Tri'tonus, tonk., äldre benämning på den överstigande kvarten, som utgöres av tre heltoner i följd.

Trittst im Morgenrot daher, ty., "Du träder fram i morgonglans'^ schweizisk nationalhymn.

Triture'ra (lat. tritura're), riva, sönderstöta till pulver, mala. — Trituratio'n, rivning, sönderstötning till pulver, målning.

Triu'mf {lat. triu'mphus), hos de gamla romarna en fältherres högtidliga intåg i Rom efter vunnen seger; fig., segertåg; seger, lysande framgång; segerglädje. — Triumfbåge (lat. a'rcus triumpha'lis), en fristående, portliknande, med bildhugge-rier smyckad byggnad, uppförd till ära för en triumfator; äreport, segerminnes-båge; den stora valvbåge, som i medeltida kyrkor skiljer kor från långhus. — Triumfkors 1. Triumfkrucifix, stort kors, som ofta anbragtes ovan en kyrkas triumfbåge. — Triumfa'tor (lat. triumpha'-tor), romersk fältherre, som firar triumf; segerherre. — Triumfe'ra (lat. trium-pha're)y fira triumf, fira segerfest; segra; fröjdas, jubla över en vunnen seger.

Triu'mphans, hot., triumferande (bekransad).

Triumvira't, se under följ. ord.

Triumvi'rer (lat. triumviri, av tres, tre, och vir, man), tremän» trem^innaråd^ hos de

gamla romarna en av tre män bestående, för något särskilt uppdrag tillsatt myndighet. — Triumvira'l, som har avseende på ett triumvirat. — Triumvira't, tre-mannavälde; en triumvirs ämbete och verksamhet.

Tri'via, lat., annat namn på Hekate (se d. o.).

Trivia'1 (lat. trivia'lis, av tri'vium, se d. o.), vardaglig, platt, utnött. — Trivialskola, lägre lärdoms- 1. latinskola. — Triviali-te't, vardaglighet, platthet, utnött talesätt.

Trivia'Iis, hot., vanlig.

Tri'vium, lat. (av tres, tre, och vi'a, väg), plats, där tre vägar mötas; öppen plats, offentlig gata; tre av medeltidens s. k. sju fria konster, nämligen grammatik, dialektik och retorik (jfr Quadrivium).

Triö'r (av fr. trier, rensa), sädesrensnings-maskin.

Troaka'r 1. Troka'r (av fr. trois quarts, tre fjärdedelar), kirurg., instrument för uttömmande av vätskor ur håligheter i kroppen.

Trobador, provens. (1. tråbadå'r), trubadur.

Trocade'ro (fr. uttal: tråckaderå'; efter ett så benämnt, av fransmännen 1823 intaget utanverk vid Cadiz), ett till världsutställningen 1878 uppfört palats i Paris.

Trochæ'us, se Troké.

Trocha'nter, lat., anat., höftknölen.

Troche', se Troké.

Trochi'lidæ, se Kolibrierna.

Tro'chiIus (av gr. trocho's, hjul), hyggn., hålkäl (se d. o.).

Trochi'scus, pl. Trochi'sci, lat., farm., bröstkaka, pistill. — Trochisci bicarbona'tis na'trici, sodakakor, Vichypastiller, beredas av tvåfalt klorsyrat natron, pulveri-serat raffinadsocker samt dragant. Användas som medel mot magsyra. — T. glycyrrhi'zæ, bröstkakor, lakritsrotkakor, beredas av lakritsrot, gummi arabicum,

socker och vatten. Brukas vid bröståkommor. — T. g. theba'ici, lakritskakor med opium, beredas av opium, tolutinktur, lakritsrotextrakt samt gummi arabicum och socker. Brukas vid bröståkommor. — T. ipecacua'nhæ, kräkrotkakor, beredas av kräkrot, socker och dragantslem. — T. me-nthæ piperi'tæ, pepparmyntkakor, pepparmyntpastiller, beredas av pepparmynt-olja, socker och dragant. — T, santoni'ni, santoninkakor (jfr Santonin). Brukas som maskmedel.

Trochi'ter, geoL, äldre benämning på de fossila sjöliljornas stjälkar och dessas leder.

Tro'chlea, lat., rulle. — T. hu'meri, anat. överarmspipans ledyta mot underarmens större pipa (Ulna). — T. ta'Ii, språngbenets övre ledyta. —• Trochlea'ris, som avser en trochlea.

Tro'er, dets. som trojaner.

Trofé (fr. trophée, lat. tropæ'um, gr. tro'-1354

paion, och detta av trope\ vändning), segertecken, bestående av erövrade fanor, standar, kanoner o. s. v.

Tro'fisk (av gr, trofé', näring), fysiol., som angår kroppens näring. — Trofiska nerver, anat.y nerver, som reerlera näringstillförseln till kroppens olika delar. — Trofobla'st (av gr. blasto's, blad), det cellskikt, som i livmoderns slemhinna närmast omger det inbäddade ägget. — Tro-focy't€r (av gr, ky'tis, cell), se Trofo-spongier, — Trofofy'll (av gr. fy'Hon, blad), näringsberedande blad. — Trofo-logi' (av gr. lo'gos, lära), eg. näringslära; läran om kroppens rätta näring; dietetik (se d. o.). — Trofoneiiro'ser, nervsiukdo-mar, som åtföljas av rubbninsrar i näringsorganen. — Trofospo'ngier (av gr. spo'ng' osy svamp). Vissa organceller åtföljas av drabantceller, kallade trofocyter, som ha till uppgift att förmedla organcellernas näringsupptagning ur närligsrande blodkärl. Trofocyterna utsända härför gre-niga utskott, som intränga i organcellerna och i dem bilda ett nätverk, trofospongiery vilka förmedla transporten av substanser. —• Trofotropfsm, näringsämnenas kemo-tropiska verkningar. Jfr Tropismer.

Trofo'nios (lat. Tropho'nius), gr.sag.yået delfiska Apollotemplets bvgermästare, uppslukades av jorden och dyrkades sedermera som halvgud i en dyster, hemlighetsfull håla i Beotien, där orakelsvar meddelades. —• Trofo'nisk håla, hemlighetsfull, skräckinjagande håla. — Trofoniskt allvar, tungt, dystert allvar.

Trofirlody'ter {ar. troglody'taiy av tro'gle, håla, och dy'ein, dyka ned, smyga in>, hålfolk, i forntiden benämning på folkslag, som bodde i i ordkulor (särskilt på stammarna vid Röda havets afrikanska kust).

Tros:lody'tes, zool.y gärdsmygen; förr även chimpanssläktet. Se Pan.

Troll enborgh, se Trojenborg.

Tro'ika 1. Trojka, ry., trespann.

Troikart, se Troakar.

Troili't, miner., kosmisk magnetkis.

Tro'ilos {lat. Tro'ilus)y gr. sag., konung Priamos' yngste son, dödad av Achilleus.

Trolska ass 1. Trolska vikter (efter franska staden Troyes), förr brukade vikter för guld.

Troja'ner, invånare i det under Greklands sagotid på Mindre Asiens kust belägna riket T roas, vars huvudstad var Tröja {gr. Troie, Troia, I'Hos, T Hon; lat. Troia, Ilium, Ilion). — Troja'nska kriget, gr. sag., det mellan greker och trojaner utkämpade, i Iliaden och Odvsséen besjungna, ryktbara tioåriga krig, som slutade med Tröjas förstöring. — T. hästen, den jättestora trähäst, genom vilken rrrekerna under trojanska kriget förskaffade sig inträde i Tröja.

Trojeborg, Trojenborg, Troljenborgh, nam-

net på Tröja i äldre svensk litteratur; labyrintliknande stensättningar från förhistorisk tid.

Trojka, se Troika.

Trok (av fr. troc, byte), handelst., byteshandel. — Troke'ra (av fr. troquer, byta), driva byteshandel, rabattera.

Troka'lsk tetrame'ter, T. vers, se under Troké.

Troka'r, se Troakar.

Troké {gr. trocha'ios, av tre'chein, springa, lat. trochæ'us), metr., en versfot, som består av en lång och en kort stavelse (— > Kallas även koré {gr. chore'ios, dansande). — Ditroké, en trokaisk dipodi 1. dubbelfot, en förening av två trokéer (— _ ^ ^ — Troka'isk tetrame'ter, vers, som består av fyra trokaiska dino-dier (jfr Ditroké [här ovan]), av vilka den sista är ofullständig. — T. vers, vers, som består av trokéer.

Trokéra, se under Trok.

Tro'kmer, ett folkslag i Galatien.

Trolldruva, hot., se Actæa.

Tro'lley, tekn., kontakttrissa (å elektriska lok och spårvagnar).

Tro'llms europæ'us, hot., smörboll, daldoc-kov, ranunculacé med klotrunt Ijusgult hylle.

Trollsmultron, hot., se Potentilla.

Tromb {fr. tromhe, ital. tromha), skydrag.

Tromb {gr. thro'mbos, lat. thro'mbus), med., blodpropp. — Trombo's, bildandet av en tromb.

Tro'mba, ital, tonk., trumpet. — Trombo'ne, basun.

Tro'mba marrna, ital, se Trumpetmarin.

Trombo'ne, se Tromba.

Trombo's, Trombi'n, se Thromhin och Tromh.

Tro'mmel, ty., trumma.

Trompe, fr. {1. trångp), hyggn., välvning vid övergång från en planform till en annan.

Trompette, fr. {1. tråmpe'tt), trumpet.

Tromsösrlimmersklffergruppen, geol., se B als fjordgruppen.

Tron {gr. thro'nos), eg. upphöjt säte; konungastol, säte för en regerande furste. — Tronen, symbol för konungamakten. — Tronföljd, ordning, vari trontillträdet sker i en monarki. — Tronpretende'nt, tronkrävare. — Trontal, konungens hälsningstal till riksdagen.

Trona 1. Urao, miner., ett surt natriumkar-bonat, som fås ur natronsjöarna i Egypten m. fl. länder.

Trop {gr. tro'pos, lat. tro'pus), eg. vändning: talk., oe^entli^^t, bilrUifrt uttryck, figurligt talesätt. — Skeptiska tro'per, av senantikens skeptiker anförda grunder för deras bestridande av en allmängiltig kunskaps möjlighet. — Troprk {lat. ci'r-culns, tro'r)icus). astr., och geogr., vändkrets. — Tro'plska zonen 1. Tropi'kerna,Tropæolaceæ— Trouville

1355

det heta jordbältet, de länder, som ligga mellan vändkretsarna. — Tro'pisk {gr, tropiko's, lat, tro'picus), oegentlig, bild-1ig, figurlig; geogr,, het, till tropikerna hörande; astr., som avser vårdagjämningspunkten. — T. sjukdom, sjukdom, som är inhemsk i tropikerna. — T. spleno-megali', se Kala Azar. — Tropologi' (av gr, lo'gos, lära), läran om bildliga uttryck. — Tropolo'gisk, bildlig.

Tropæola'ceæ, bot,, växtfamilj, tillhörande ordn. Gruina'les av de choripetala dikoty-ledonerna. Se Tropæolum,

Tropæ'olum, bot, odlat växtsläkte tillhörande fam. Tropæola'ceæ från det varma Amerikas bergstrakter. — T. ma'jus och T. mi'nus, indiankrasse, kapucinkrasse (Peru), odlade i ett stort antal varianter i fråga om gestalt och färger. — T. pere-gri'nus, pilgrimskrasse (Mexiko), har flikiga blad och små, ljusgula blommor.

TropæoIi'n, se Tropeolin.

Tropakokafn, farm., bensoylpseudotropin, alkaloid ur en på Java odlad kokabuske. Användes som kokain.

Tropa-syra, kem., en beståndsdel av atropin.

Tropei'ner, kem., alkaloider, uppbyggda av basen tropin och en organisk syra.

Tropeolfner, kem., en grupp azofärgämnen, som erhållas genom inverkan av diazosul-fonsyror på fenoler 1. aminer. — Tropeo-li'n D, Helianti'n B, Mety'lorange, kem., azofärgämnen, som användes såsom indikator vid titrering av syror. Jfr Tropeo-liner. — Tropeolin G, Metani'lgult, Vik-toriagult, kem., azofärgämne för ylle och siden. — Tropeolin O, Chrysoi'n, Resor-si'ngult, kem., azofärgämne för ylle och siden. — Tropeolin 00, Syregult, Nygult, kem., azofärgämne för ylle och siden.

Tropho'nius, se Trofonius.

Tro'picus, Tro'pica, lat., tillhörande de tropiska länderna.

Tropi'k, Tropikerna m. fl., se under Trop,

Tropi'n, kem., en i atropin förekommande alkaloid.

Tro'pisk, Tropologi' m. fl., se under Trop,

Tropi'smer (av gr, tro'pos, vandring), bot, av ensidiga retningar förorsakade orienteringsrörelser hos fastsittande växter 1. växtdelar. De benämnas efter retningens art. —- Antotropfsm, strävan till regula-tiv tillbakaböjning, som motverkar den tropistiska böjningen. — Diageotropism, geotropisk rörelse, varvid det retade organet ställer sig vågrätt. — Elektrotro-pism 1. Galvanotropism, rörelse på grund av elektrisk retning. — Fototropism, ljusretning. —• Gamotropism, art av kemotropism, som förorsakar pollenslangens rörelser. — Geotropism, retning genom tyngdkraften. — Haptotropism, retning genom beröring. — Heliotropism, retning genom solljus. — Hydrotropism, retning genom fuktighet 1. vatten. —

Kaloritropism, retning genom värme. — Karpotropism, skyddsrörelser hos frukter. — Kemotropism, retning genom kemiska reaktioner. — Negativ tropism, rörelse från retningskällan. — Nyktitro-pism, sömnrörelser hos växter. — Para-heliotropism, dagsömn, vridningsrörelse till skydd mot solljuset. — Plagiotropism, rörelse i viss vinkel mot retningskällan. —' Positiv tropism 1. Ortotropism, rörelse mot retningskällan. — Transversa'lgeo-tropism, dets. som Diageotropism (se d. o.). — Traumatotropism, sårretning.

Tropofy'ter 1. Tropofi'la växter, bot, växter, som under en del av året äro tillpassade för visst levnadssätt, under en annan del av året för ett annat. Jfr Mesofyter, Hydrofyter, Xerofyter,

Tropologi' m. fl., se Trop.

Tropo'n, ett näringspreparat, innehållande 90—97 % äggvita.

Troposfär, benämning på de högre luftlagren.

Tropp (jfr Trupp), krigsk., hos oss underavdelning av ett kompani (Ve) 1. av en skvadron (vanligen Vs).

Troppo, ital, {1. trå'ppå), tonk., för mycket. — Non troppo, ej för mycket.

Tros, gr. myt, grundläggaren av Tröja, som efter honom fick sitt namn.

Tross {ty. Tross, av fr, trousse, bunt, packe, av lat to'rtus, vriden), sjöv., tåg, som i omkrets är mer än 1 tum; krigsk., gammalt namn på träng (se d. o.).

Trossbotten, byggn., bjälklag med fyllning mellan två våningar; sjöv., rum för manskapets kojplatser.

Trossning, fyllning i en trossbotten.

Tro'stelstol, eng., en spinnmaskin.

Tro'ttel, Tro'ttelventil, tek^i., strypventil.

Trotter, eng., travare.

Trottinette, fr. (1. tråttinä'tt), sparkcykel.

Trottoa'r {fr, trottoir, av trotter, trava), upphöjd gångbana längs husraden på en gata. — Trottoarglas, gjutna glasplattor för inläggning å trottoarer, gårdar o. s. v. för att insläppa ljus till underliggande lokaler.

Trottsten, miner,, ett slags svavelmetall, som innehåller mycket koppar.

TrotyT, se Trinitrotoluol,

Troubadour, se Trubadur,

Troublering, se Trublering,

Trou-madame, fr, (Z.-mada'm; av trou, hål), spelt, ett spel, där kulor med en kö stötas ned i hål.

Trouvère, fr, {1. trovä'r; av trouver, finna; dikta), benämning på de nordfranska skalderna under 1100—1300-t. Jfr Trubadur.

Trousseau, fr. {1. trosså'), brudutstyrsel.

Troutons regel, fys., en formel för vätskors avdunstningsvärme.

Trouville, fr. {1. trovi'll), fransk stad vid1356

Trovata la legge, trovato Pinganno—Trupp

Engelska kanalen med en av Europas största badorter.

Trova'ta la legge, trovato Tinganno, itaL (1. trå- leggje - nå), italienskt ordspråk: finner man en lag, finner man också sveket (vägen kring den).

Troy-vikt (L tråj-; eng, troy-weight [Z. trå'oät]; efter franska staden Troyes), förr även i Holland, nu blott i England brukad vikt för guld, silver, platina, mynt och juveler. 1 engelskt troy-pound 1. troy-weight — 373,242 gr.

Tr. pl., förk. för lat, tribunus plebis, folk-tribun.

Trubadu'r {fr, trouhadour, av trouver, finna, dikta; ital, trovato're), benämning på de sydfranska skalderna, den proven-galska litteraturens diktare, från slutet av ll:e till slutet av 13:e årh.; fig,, smäk-tande kärlekssångare. Jfr Trouvère,

Trubbhagtorn, bot., se Cratægus,

Truble'ring 1. TroubIe'ring (av fr. troubler, störa, röra om), tekn., ständig omrörning av en vätska, vari kristallisation pågår.

Trucage 1. Truquage, fr. (1. tryka'sj, av truCy fuffens), förfalskning av konstföremål och antikviteter.

Truchine'ner, dets. som Turkmener,

Truck, trall vagn (se d. o.). 1. lastautomobil.

Tru'cksystem (av eng, trucky byte, byteshandel), det förr, särskilt i England, rådande system, enl. vilket fabriksarbetare erhöllo en del av sin avlöning i naturaprodukter.

Trud, nord. myt., Tors dotter, en åsyn ja och valkyria.

Trudgelmer, nord. myt.^, Ymes son.

Trudgeon, eng, {1. tru'ddsjön), sportt., sid-sim, varvid benen utföra ett simtag varje gång den ena armen kastas fram.

Trudhem 1. Trudvang, nord. myt., Tors rike i Asgård.

Trudovi'ker, (av ry., trud, arbete, möda), ryskt politiskt vänsterparti i början av 1900-t.

Trudvang, se Trudhem.

Trueloveknot, eng. (1. tro'lövnått), "kärleksknut", valknut (se d. o.).

Truffe, fr. {1. tryff), tryffel (se d. o.).

Truga, snösko.

Trugschluss, ty., felslut.

Trui'sm {eng. truism, av true, sann), banal, självklar sanning.

TrulIa'n:Ska syno'der, kallas kyrkomötena i Konstantinopel 680 och 692, emedan de höllos i kejsarpalatsets kupolformigt välvda sal {trullos).

Trumbasj, se Njam-njam.

Trumeau, fr. {1. trymå'), lårstycket av en oxe; byggn., väggpelare, fönsterpelare, väggen mellan två fönster i ett rum; spegel, som betäcker en dylik vägg. Jfr Trymå.

Trumeld, krigsk., intensiv masseld från artilleri.

Trumf {fr. triomphe, av lat, triu'mphus, triumf, seger), spett,, stickfärgen i kortspel; kort av högsta färg.

Trumma {ty. Trommel, eng, drum, fr, tam-bour, ital, tamburo), tonk,, ett slaginstrument i form av en cylinder, över vars ändar äro spända kalvskinn; sjöv,, klosett på ett fartyg. Se även Kloak. — Trummelugn, ugn för glasfabrikation.

Trumpe't {ital. tromha, fr. trompette, ty, Trompete), tonk,, blåsinstrument av bleck i form av ett långt, i öglor böjt rör med trattformig avslutning; en rörstämma i orgeln. — Trumpe'tare, person, som blåser trumpet. — Trumpetargång, yttre gång på torn o. d.; lång balkong. — Trum-petmarfn, ett föråldrat stråkinstrument.

— Trumpetsnäckan, se Tritonium, — Trumpetträdet, bot., Cecro'pia, ett till fam. Artoca'rpeæ hörande växtsläkte, till vilket räknas amerikanska träd, rika på mjölksaft.

Trumscheit, ty., trumpetmarin.

Trumsjuka, v eter., sjukdom hos nöt och får, består i stark gasutveckling i våmmen på grund av jäsning i fodermassan.

Trumstake, sjöv., smäcker stång, som sättes på toppen av en mast 1. märsstång, då den ovanförvarande stången är nedtagen.

Trumvätska, tekn., avloppsvatten i kloaker.

Trunca'tula, bot., något avtrubbad.

Tru'ncus, lat., stam, trädstam; bål, torso (se d. o.); huvudstam för blodkärl. — T. anony'mus, anat., dets. som Arteria anonyma. — T. sympa'thicus, sympatiska nervsystemets huvudsträng.

Trunece'ks se'rum, med., vattenlösning av blodsalterna.

Trunk, eng., eg. stam; koffert, kappsäck. — Trunkfartyg, fartyg med trunkdäck. — Trunkjärnvägar 1. Trunk-iines, eng. {1. -la'jns), stambanor i n.ö. Förenta Staterna.

— Trunkkolv, se nästa ord. — Trunk-maskin, kolvmaskin med trunkkolvar. Ar-betscylindern är blott sluten i ena änden. Arbetskolven är sammangjuten med ett i cylindern inpassat rör, trunken, som är så långt, att ingen annan

styrning för den fram- c^h återgående rörelsen erfordras.

— Trunksystem, på vissa hotell o. d. brukat system att samla alla drickspengar i en gemensam kassa {trunk), som senare efter överenskommen princip fördelas på personalen.

Trupp {fr. troupe, av lat. tu'rha, skara), hop, flock, skara; skådespelarsällskap; krigsk., krigarskara, sammansluten i mi-litäriskt syfte. Jfr Tropp. — Truppskepp, örlogsman, som transporterar trupper till en krigsskådeplats. — Truppslag, vapenslag, samtliga de trupper, som brukas på samma sätt. — Trupptelegraf, avdelning av krigstelegrafen med uppgift att uppehålla sambandet inom en trupp. — Trupp-Truquage—Trypanosoma

1357

tjänst, tjänst vid trupp i motsats till stabstjänst. — Truppträng, till viss trupp fördelad träng i motsats mot stora trängen.

Truquage, se Trucage.

Trusio'n {nylat. tru^sio, av lat. tru^dere, stöta), stötande; fysioL, hjärtats slag.

Trust, eng. {1. tröst), eg. förtroende, anförtrott gods, kredit; sammanslutning av ekonomiska företag, oftast i monopolis-tiskt syfte, varvid företagen helt uppge sin självständighet och ledningen övergår till sammanslutningen.

Trustee, eng. (1. trö'sti; av trust, hysa tillit till), föreståndare, uppsyningsman (vid museer o. d.), fullmäktig, administratör.

Trutar, zooL, se Larus.

Trutato'rer, ung., pl., visdiktare.

Try, bot, se Lonicera.

Trübe Schwellung, ty., med., grumlig svullnad, en degenerationsform av celläggvita.

Tryck, fys., kraft med vilken en kropp påverkar en annan i omedelbar beröring med den förra. — Absolut tryck, de krafter en vätska 1. gas utövar mot angränsande kroppar. — övertryck, skillnaden mellan trycket på ut- och insidan av ett kärl.

Tryckcentrum, fys., angreppspunkten för resultanten till de krafter, med vilka en vätskemassa påverkar en viss yta.

Tryckform, boktr., sammanställning av typografisk sats för tryckning i press.

Tryckfrihet, jur., rätten att utan offentlig myndighets i förväg lagda hinder få av trycket utgiva skrifter. — Tryckfrihetsförordningen, förk. T. F., svensk grundlag (9 mars 1810), som reglerar rätten att utge skrifter. — Tryckfrihetsombud, ortsombud, genom vilka justitieministern övar tillsyn över tryckta skrifters lovliga allmänhållande.

Tryckfärg, boktr., färg, som användes vid tryckning i press.

Tryckgradie'nt (av lat. gra'di, gå), fys., vektor, som anger tryckstegringens storlek och riktning.

Tryckkurva, krigsk., kurva, som belyser det tryck krutgasen utövar på eldrörets väggar i en skottpjäs.

Tryckluft 1. Pressluft, tekri., komprimerad luft, använd som drivmedel i maskiner m. m. — Tryckluftlokomotiv, gruvloko-motiv, i vilka ångpannan är ersatt med tryckluftbehållare.

Tryckmetamorfo's, dets. som dynamometa-morfos.

Tryckpress, boktr., maskin för framställning av grafiska tryckalster. — Digel-pressar äro tryckpressar, i vilka stilen står på en platta (fundamentet) och trycket verkställes av en annan. De dre-vos förr för hand men äro numera allmänt maskindrivna. — Cylinderpressar, snäll-pressar (av ty. Schnellpress), tryckpressar i vilka stilen

står på ett fundament och trycket verkställes av en roterande

cylinder. — Rotatio'nspressar, tryckpressar, i vilka tryckformen är anbragt på en formcylinder och trycket verkställes av mot denna löpande tryckcylindrar.

Try ckrade'r gummi (lat. Resi'na eWstica terehinthina'ta), kautschuk uppmjukad i terpentin. Förvaras i vatten. Användes vid kol- och svartkritteckning.

Trycksvärta, svart tryckfärg (se d. o.). — Tåla trycksvärtan, vara värd att utgivas av trycket.

Trycktaffel, äldre namn på biljard.

Try'ffel, bot.. Tu'ber, ett svampsläkte, bland vars arter märkas den för sin aromatiska lukt och läckra smak högt värderade T. ciba'rmm, svarta tryffeln, i Frankrike och Italien, och T. cine'reum, grå tryffeln, i Italien. — TryffeVa (fr. truffer), fylla, garnera med tryffel.

Tryga, se Snösko.

Tryga's, bot., ren jäst.

Trygd, fornsv., "trygghet", den fred, som tillförsäkrades en dråpare, vilken erlagt dråpsböterna.

Tryggevældestenen, arkeoL, mycket omtalad dansk runsten från 900-t.

Try'ggve, fornnordiskt mansnamn, den trygge, säkre.

Trygo'nidæ, zool., fiskfamiljen spjutrockor.

Trym, nord. myt., en tursadrott, som bortstal Tors hammare, vilken i Jättehem återhämtades av guden, förklädd till Frö ja.

Trymhem, nord. myt., jätten Tjasses fjällboning, där hans dotter Skade tidtals bodde med Njärd.

Tryms kvida 1. Trymskvädet (isl. pryms-kviöa), en Eddasång, som skildrar Tors färd till Jättehem för att återhämta sin hammare. Jfr Trym.

Trymå' (fr. trumeau), stor väggspegel. Jfr Trumeau.

Trypaflavi'n, farm., ett akridinfärgämne, vilket med någon framgång använts som antiseptikum mot sömnsjuka. Ännu starkare verkar derivatet Rivano'l.

Trypa'nblått och Trypa'nrött, äro för spec. medicinska ändamål framställda tetrazo-färgämnen.

Trypanocfd, med., trypanosomdödande.

Trypanopla'sma, zool., typanosomliknande parasiter, förnämligast hos fiskar.

Trypano's, med., dets. som Trypanosomiasis (se d. o.).

Trypanoso'ma (av gr. try'panon, borr, och so'ma, kropp), zool., släkte spiralformiga blodparasiter hos vissa vilda djur, främst bufflar och antiloper. — T. bru'cei, förorsakar nagana 1. tsetsesjuka hos boskap. — T. castella'nii, dets. som T. gambiense (se d. o.). — T. equi'num, dets. som Mal de Caderas (se d. o.). — T. equipe'rdum, förorsakar beskällaresjuka hos häst. — T. eva'nsi, förorsakar surra hos häst. — T. gambie'nse 1. T. ho'minis, förorsakar1358

sömnsjuka hos människa. Se Trypanoso-miasis. — T. lewis, trypanosorn hos råttor.

Trypanosomia'sis, med.y sömnsjuka, smittosam sjukdom, förorsakad av en art Try-panosoma (se d. o.), vilken överföres till människan av tsetseflugorna (Glossina palpalis).

Trypsi'n 1. Pankreasi'n, kem.y ett enzym (se d. o.), som finnes i bukspott. — Trypsi-noge'n, trypsinets inaktiva förstadium.

Trypta'ser, kem,, enzym, som i alkalisk lösning klyva äggvita.

Tryptofa'n, kem., aminosyra, som förekommer i de flesta äggviteämnen. — Trypto-fanreaktion. Tryptofan antar med klor-1. bromvatten rosa- till violettröd färg.

Trzal, ett berömt Tokajvin.

Trådglas, tekn., filigranglas; råglas med insmälta metalltrådar, till takfönster, lanterniner o. d.

Trådig gips, miner,, naturlig gips med trå-dig kristallstruktur, genomlysande med pärlemorglans. Slipas till pärlor.

Trådklinka, måttverktyg för uppmätning av standardiserade tråddimensioner.

Trådkors, dets. som hårkors.

Trådkvarts, miner., parallelltrådig, stänglig kvarts.

Trådmikrome'ter, se Filarmikrometer.

Trål = Trawl (se d. o.).

Trångkula, krigsk., se under Passkula.

Träagat, miner., fossilt trä, inlagrat i kisel-syra.

Träbomull, konstgjord bomull av cellulosa.

Träcka (av holl. trekken, draga), sjöv., å en flod 1. kanal framdraga båtar 1. skepp genom på stranden gående hästar 1. människor. — Träckbåt, båt, som fortskaffas på detta sätt. — Träcksedel, åt hemmavarande lämnad fullmakt att få uppbära en del av en på resa stadd sjömans avlöning.

Träd, se Trade,

Trädgårdsfiloso'ferna, benämning på en krets filosofer som samlades kring Epi-kuros i hans trädgårdsomgivna filosofskola.

Trädgårdsmålla, bot., se Atriplex,

Trädkult, dyrkan 1. helighållande av träd såsom övernaturliga 1. gudomliga väsen.

Trädleopard, zool., se Felis.

Trädlin, se Astelia,

Trädskägg, bot., tillandsiafiber (se d. o.).

Träffen (ty, Treffen), krigsk., sammanfattningen av de vid strid jämsides uppställda truppavdelningarna. — Träffning, strid mellan mindre truppstyrkor.

Träglasy'r, i sprit upplöst harts.

Trägnagare, zool., se Anobiidæ,

Trägummi 1. Xyla'n, kem., kolhydrat i ved, kli, halm m. m.

Trägravy'r, Trärade'ring, grafisk metod med samma princip som kopparsticket, ehuru graveringen sker i trä.

Träharmo'mka, tonk., se Xylofon.

Trähäst, se Trämärr.

Träkarl (ty, der Blinde 1. der Strohmann, eng, the dummy, fr, le mort), spelt., i ett på tre man hand spelat whist- 1. prefe-rencespel de till den fjärde, lediga platsen givna korten. — Träkarlspreference, Trä-karlswhist, på tre man hand spelat pre-ference- 1. whistspel.

Träka'ssia, se Cassia lignea.

Trämassa, tekn., pappersmassa, framställd av trä. — Mekanisk trämassa 1. Slipmassa, erhålles genom vedens slipning. — Kemisk trämassa, erhålles genom vedens kokning och upplösning i vätskor av olika sammansättning.

Trämjöl, finmalet trä. Användes till strö-mjöl i bagerier.

Trämosaik, se Intarsia och Marketeri.

Trämärr 1. B»ck, straffredskap, bestående av en trähäst med skarpvinklig, ofta järnbeslagen rygg, på vilken delinkventen fick rida, stundom med tyngder fästa vid fötterna.

Trä'na 1. Träne'ra (eng, train, av lat, tra'~ here, draga), eg. uppfostra, utbilda; sportt., uppöva, dressera; genom härd-ning och övningar utbilda människor 1. djur för sporttävlingar. — Träning 1. Tränering, uppöva, dressera; utbilda människor 1. djur för sport. — Tränare, person, som leder träningen.

Träng (fr. train, av lat. tra'here, draga), järnvägståg; krigsk., samtliga de fordon jämte hästar och personal, vilka fort-skaffa en krigshärs förnödenheter (ammunition, sjukvårdsmateriel, proviant och furage m. m.).

Trän jon, bot., tranbär.

Tränsa, sjöv., se Märla,

Träolja, se Aleuritesolja.

Träopa'l, miner., fossilt trä med opal som fossilifieringsmedel.

Trärade'ring, se Trägravyr.

Träsilke, konstgjort silke av trämassa (cellulosa).

Träsket (fr, Marais), benämning på moderata partier i Konventet under franska revolutionen.

Träskfolk, etnoL, stammar, som bo i träsk och livnära sig av produkter från dessas djur och växtvärld.

Träsliperi', fabrik för framställning av slipmassa. Se Trämassa.

Träsnitt (ty. Holzschnitt, eng. woodcut, woodengraving), grafiskt blad, tryckt från i trä skuren form. — Träsnittskonst, se Xylografi.

Träsprit, se Metylalkohol.

Trästack (fr, bois durci), benämning på ett flertal plastiska massor av sågspån och bindemedel, vilka i torkat tillstånd ersätta trä.

Trästen, miner., fossilt trä.

Trästick, slag av träsnitt (se d. o.).

Träsyra, kem., ättiksyra, erhållen vid torr-

destination av trä. — Träsyrad kalk, kalciumacetat.

Trätaveltryck 1. Blockböcker, medeltida tryckalster, tryckta med stockar, i vilka såväl bilder som text ingraverats.

Trätjära, /cem., tjockflytande, brun- till svartaktig vätska, som erhålles vid torr-destillation av trä. — Tjärbränning, framställning av trätjära. — Tjärdal, trattfor-miga urschaktningar i backsluttningar, i vilka trätjära framställes. — Tjärhov, lastage- och sorteringsplats för trätjära.

Trätugg, korta, avhuggna vedstycken. Användes till framställning av trämassa 1. till bränsle.

Träull, fiberliknande spånor av gran-1. furuträ. Brukas till stoppning av madrasser och till emballage.

Trä-ättika, kem.y fås av träsyra genom torr-destillering av trä.

Trådklöver, se Trifolium,

Trög, kamer,, ett trettiosjättedels mantal.

Tröga, dets. som tryga (snösko).

Trögborg, dets. som Trojeborg (labyrint).

Tröghet, fys., se Inertia; tröghet hos mätinstrument innebär, att dessa ej hinna följa med vid hastigt varierande förlopp.

— Tröghetskraft, fys., tänkt kraft, som är lika med produkten av en kropps massa och acceleration, men riktad åt motsatt håll mot den senare. — Tröghetslagen, fys., den lag som närmare bestämmer materiens tröghetsförhållanden. Se Inertia. — Tröghetsmoment, mek., för en kring en axel vridbar kropp är förhållandet mellan det moment med avseende på axeln som fordras för att ge kroppen en viss vinkelacceleration, och denna senares storlek.

Tröske, bot, se Rhamnus.

Tröskelvärde, psyk., den minsta retning, som framkallar en sensation 1. ändrar dess styrka; fotogr., minsta belysning, som svärtar en fotografisk plåt.

Trötthetsgift, se Kenotoxin.

Tsang-renu, ett namn på Kina.

Tsar (ry. tsarj, po. car U. tsar], gammal-po. czar; av lat. cæ'sar, kejsare), härskare, konung, kejsare, titel för kejsaren av Ryssland. — Den vite tsaren (ry. bjelij tsarj), oavhängig härskare. — Tsare'vitj 1. Tsarevitsch, kunglig 1. kejserlig prins.

— Tsare'vna, kunglig 1. kejserlig prinsessa. — Tsari'na 1. Tsari'tsa, tsarinna, tsarens gemål. — Tsesare'vitj 1. Tsesare-vitsch, ryske tronföljaren 1. kronprinsen.

— Tsesare'vna, ryske tronföljarens gemål. — Tsargrad, kejsarstaden (Konstantinopel). — Tsarj-ko'lokol, se under Kolokol. — Tsar-pusjka, jättekanon på Kreml i Moskva, gjuten 158^. — Tsa'rskoje Selo', eg. kejsarbyn; namn på ett kejserligt lustslott i närheten av Leningrad.

Tschady'r, pers., "tält", den blå linneslöja,

som persiska kvinnor bära över hela kroppen, då de vistas utomhus.

Tscha^iker (ry. tschaika), pL, sjöv., ett slags lätta roddfartyg, med vilka ungrare, turkar och kosacker förr beforo floderna Donau och Dnj ester. — Tschaiki'ster, de å dessa fartyg tjänstgörande soldaterna.

Tschakå', se Schakå.

Tscham, folkslag i Kambodja.

Tschandala (sanskr. T jandala), en av de lägsta kasterna i Indien. Ordet mest känt genom en roman om tattare av A. Strindberg.

Tscha'ndu, farm., opiumextrakt.

Tschang, kinesiskt längdmått.

Tscha'pka, po., den fyrkantiga, uppåt bredare polska nationalmössan.

Tscha'rda, ung., ensamt liggande värdshus på de ungerska slätterna.

Tscharda'k, turk., utbyggnad, vilken tjänar som vakttorn 1. lusthus.

Tscharscha'f, turk., "tältduk", de turkiska kvinnornas slöja.

Tschausch, turk., underofficer, rättstjänare; pers., pilgrimskaravanförare; serb., gyc-kelmakare vid bröllop.

Tschecker, se Tjecker.

Tscheng, tonk., ett gammalt kinesiskt blåsinstrument.

Tscheremisser, se Tjeremisser.

Tscherke'sser, ett nordkaukasiskt folk, boende i Tscherkessien.

Tsche'ta, turk., överfall, strövtåg.

Tschetschenzer, se Tjetjentser.

Tschetwert, se Tjetvert.

Tschi, kinesiskt längdmått.

Tschibu'k, turk., eg. rör; turkisk tobakspipa med långt skaft. — Tschibuktschi, "pip-rensare".

Tschi'ftlik, turk., gods, som innehaves med full äganderätt. — Tschiftlik-humeju'n, förr de till sultanens civillista hörande domänerna.

Tschin, ry., rang, rangordning. — TschinoV-nik, tjänsteman.

Tschftraga, sanskr., "målad", tecken, som hinduerna varje dag efter tvagningen måla på sin panna.

Tscho'rba, turk., soppa; en av hammel, potatis, ris och lök bestående rätt.

Tschu'der, gemensamt namn för i Ryssland boende finska stammar.

Tschu'ktscher, ett i n.ö. Sibirien boende hy-perboreiskt folk.

Tschungkwo, ett kinesiskt namn på Kina.

Tschuva'nzer, en avdelning av jukagirerna.

Tschuva'scher, ett i Ryssland boende öst-finskt folk.

Tschy, kin., en tesort, imperial-, pärl- 1. kejsarte.

Tsesare'vitj, Tsesare'vna, se under Tsar.

Tsetse'flugor, zool., Glossi'na, ett i det tropiska Afrika levande, blodsugande flug-släkte, som är mellan värddjur för arter av släktet Trypanoso'ma, vilka överföras

till de människor och djur, som utsugas. Dessa blodparasiter, överförda av Glos-sina palpa'liSf förorsaka Trypanosomi'a-sis (sömnsjuka) hos människor, och, överförda av Glossina mo'rsitans, nagana 1. tsetsesjuka hos boskap. — Tsetsesjukan, se föreg. ord.

Tsi, de kinesiska skrivtecknen.

Tsiam, ett folk i franska Indokina.

Tsie'n, kinesiskt mynt och kinesisk vikt = Vio liang (se d. o.).

Tscinschia'ner, en stam nordvästindianer.

Tsing, den senast regerande dynastien i Kina (1644—1912).

Tsings, ett kinesiskt namn på Kina.

Tsintsa'rer m. fl., i Albanien, Macedonien och Grekland boende, med rumanerna besläktade stammar.

Tsjakå', se Schakå,

Tsjang, se Tjang,

Tsjasjka, se Schaschka,

Tsjecher, se Tjecker,

Tsjibu'k, se Tschihuk,

Tsjimsjim, se Cassia,

Tsjua'ner = Betsjuaner (se d. o.).

Ts ju vant ser = Tschuvanzer (se d. o.).

Tsu'ba, det japanska svärdets parerplåt, ofta konstnärligt smyckad och därför föremål för samlande.

Tsu'bo, japanskt ytmått = 3,3 kvm.

Tsu'ga, bot, ett amerikanskt och asiatiskt barrträdsläkte. — T. canade'nsis, hem-lockgranen, ger det viktiga garvmedlet hemlockbark.

Tsugarunuri, ett slags japanska lackarbeten.

Tsun, kinesiskt längdmått = 1 tum.

Tsungli-yamen 1. Tsungli-Yamén, namn på Kinas utrikesministerium.

T. s. v. p., förk. för /r. tourner s'il vous plait, var god och vänd (bladet).

T. T., förk. för Tidniyigarnas telegrambyrå.

Tu, kem.y atomtecken för Tulium.

Tua res a'gitur, lat., "det gäller dig", förk. av Tunc tua res etc.

Tua'rik 1. Tua'reg = I-mosjar (se d. o.).

Tua't, egypt. myt., de dödas vistelseort.

Tua't, berber,, oas, befolkad trakt.

Tuatta'ra 1. Tua'te te, zool,, mao.

Tub (av lat, tu'bus, rör), synrör, kikare; rör i en ångpanna; oljefärgskapsel av bly.

Tu'ba, lat,, eg. rör; tonk,, ett fornromerskt blåsinstrument, krigstrumpet; ett modernt bleckblåsinstrument. — T. auditi'va, örontrumpeten. — T. Eusta'chii, se Eusta-chiska röret, — T. Fallo'pii, se Fallopiska modertrumpeterna, — T. mira'bilis, ionk., en orgelstämma. — T. stento'rea, språkrör. — T. uteri'næ, äggledarna.

Tubage {I, -ba'sj), dets. som intubation (se d. o.).

Tuba'l, enl. folktavlan i 1 Moseb. 10 en av Jafets söner.

Tuba'r- 1. Tuba'rius, som tillhör 1. angår tuba, — Tubarabo'rt, abort av utomkveds-havandeskap i äggledaren. — Tubargravi-

dite't, utomkvedshavandeskap i äggledaren. — Tubarkateteri'sm, katetrisering av örontrumpeten. — Tubarruptu'r, bristning av äggledaren.

Tu'ber, lat,, anat,, ansvällning; böld; knöl; bot,, stjälkknöl. Jfr Tubera, — T. cal-ca'iiei, hälknölen. — T. cinere'um, grå knuten på hjärnan (framför corpus mamil-lare), — T. fronta'le, pannknölen. — T. ischia'dicum, sittknölen. — T. parieta'le, hjässknölen. — Tuberö's (laU tubero'sus), knölig, knagglig.

Tu'ber, bot,, tryffel, svampsläkte tillhörande fam. Tubera'ceæ, — T. bruma'le, vintertryffel. — T. estiva'le, sommartryffel. — T. magna'tum, vit tryffel. — T. melano-spo'rum (var. av brumale), svartsporig vintertryffel 1. äkta Périgordtryffel. — T. mesente'ricum (var. av estivale), mörk sommartryffel.

Tu'bera, lat,, pl. Tuber (se d. o.). — T. aco-ni'ti, farm., stormhattrötter, rötterna av Aconi'tum napellus. Brukas vid gikt och lunglidande. — T. aristolo'chiæ, rotknölarna av Aristolo'chia Wnga och A. rotunda. — T. chi'næ, kinarot, fås av de kinesiska halvbuskarna Smi'lax gla'bra, S. cMna m. fl. Brukas mot syfilis och reumatism. — T. jala'pæ, se Jalaparot. — T. sa'lep, salep, stjälkknölarna av vissa orkidéer. Brukas i form av gelé, salepslem, i emulsioner och mixturer.

Tubera'ceæ, bot., tryffelsvampar, svampfamilj, utgörande ordningen Tuheri'neæ av Ascomy'cetes.

Tuberculo's. TubercuIo'sis, se under Tuber-kel.

Tube'rculum, lat., se Tuberkel.

Tuberi'neæ, bot., se Tuberaceæ.

Tube'rkel (lat. tube'rculum), eg. liten knöl 1. svulst; med., av tuberkelbacillen förorsakad nybildning i form av en liten gråvit knöl. — Milia'rtuberkler (av lat. mi'lium, hirskorn), vid miliartuberkulos (se nedan) förekommande knölar av ett hirskorns storlek. —• Tuberkuli'der, inflammatoriskt granulerande knutar i huden, som ha med tuberkulos att skaffa. — Tuberkulo's (lat. tuberculo'sis), tuberkel-sjukdom, av tuberkelbacillen förorsakad sjuklig förändring i organismen. — Lungtuberkulos, lungsot. — Allmän miliartuberkulos, tuberkulos i kroppens alla delar. — Tuberkuli'n (lat. Tuberculinum Kochii), med., Kochs lymfa, ett av den tyske läkaren Robert Koch uppfunnet medel mot tuberkulos, vilket användes dels till diagnos av tuberkulos (se Calmettes reaktion), dels terapeutiskt. Olika preparat ha framställts, t. ex Rob. Kochs Alt-tuberkulin (förk. TÖA), som är ett filtrat av gamla tuberkelbacillkulturer; Rob. Kochs Neutuberkulin, som består av torkade och söndermalda tuberkelbaciller, vilka efter centrifugering lämna ett medTuberos—Tule

alttuberkulin överensstämmande övre skikt (förk. TO) och ett undre, slemmigt, starkt immuniserande skikt (förk. TE), En tredje grupp äro emulsioner på dödade baciller, så t. ex. Tula's, Tuberkulocidi'n och Tuherkulo'1. — Tuberkulinreaktio'n, allmän reaktion med feber och lokal stegring av fenomenen i de tuberkulösa härdarna vid injektion av små doser tuberku-lin. — Tuberkulocidfn, se Tuberkulin. — Tuberkulo'1, se Tuberkulin,

Tubero's (av lat. tubero'sus, knölig), se Polianthes. — Tubero'sitas, anat., knöl med stor yta, t. ex. för senfästen på ben.

— T. tibi'æ, benknölar å skenbenens övre främre ändar. — Tuberosite't, knölighet, ojämnhet. — Tubero'sus, bot., med knölar.

Tuberö's, se under Tuber.

TubifIo'ræ, bot., växtserie av sympetalerna.

Tubifo'rmis, bot., trumpetlik.

Tubina'nes, zooL, stormfåglar.

Tubfntser, samojediskt folkslag.

Tubkano'n, krigsk., eldrör av mindre kaliber, som inpassas i loppet på en grövre artilleripjäs.

Tubokura're, Tubokurari'n, farm., dets. som

Kura're,^ Kurari'n.

Tubo-ovarialcy'sta, med., cysta i äggstocken, vars vägg delvis är bildad även av äggledaren.

Tubs, eng., rörformiga tunnor för export av rå kamfer.

Tubu = Tibbu (se d. o.).

Tubula'ria, zool., ett allmänt havspolyp-släkte.

Tu'buli, se Tubulus.

TubuIifIo'ræ, bot., underfamilj av fam. Compo'sitæ. Indelas i Cynaroce'phalæ och Corymbijeræ.

Tu'bulus, pl. Tu'buli, lat., fint rör, liten pipa; kem., kärl, försett med två 1. flera öppningar. — T. conto'rti, anat., de slingriga njurkanalerna. — T. re'cti, de raka njur-kanalerna. —• T. semineferi, sädeskana-lerna. — Tubulä'r 1. Tubulö's, rörformig.

— Tubulär körtelbyggnad, anat., se Al-veolär under Alveol.

Tu'bus, lat., anat., rör. — T. digestfvus, matsmältningskanalen.

Tubå', se Tout beau.

Tuca'na och Tuca'næ, astr., stjärnbild och stjärnhop. Se Tukaneyi.

Tucu'maolja, se Aouraolja.

Tu'da 1. To'da, försv. Toda'er, en dravidisk stam i Dekhan.

Tudor (Z. tju'dör), engelsk dynasti (1485— 1603). — Tudorblad, Tudorblomma, dekorationsdetalj, karakteristisk för tudorsti-len. — Tudorbågen, byggn., den nedtryckta kilbåge, som brukas i perpendi-kularstilen (se d. o.). — Tudorstil = Perpendikularstil (se d. o.).

Tu fac offfcium, ce'tera cu'ra De'i, nylat. ordspr., gör du din plikt; för det övriga drager Gud omsorg.

Tufe'nktschi, turk., med gevär beväpnad ryttare.

Tuff, geoL, en bergart, som består av vulkanisk sand och aska samt annat från vulkaner uppkastat material; porös bergart i allm.

Tuffi't, petrogr., vulkanisk tuff med inblandat vanligt sediment.

Tuffoi'd (av gr. e'idos, utseende), geoL, bergarter, som genom metamorfos erhållit ett tuffliknande utseende.

Tug, Tugboat, eng. (1. tag, tagbå'ut), bogserare, bogserbåt.

Tugend, pl. Tugenden {ty., dygd), ornament på kungakronan, symboliserande olika dygder.

Tu'genbund, ty. (1. -bont), dygdeförbundet, en i Preussen 1808 stiftad "sedlig-veten-skaplig" förening med syfte att upprätta folket och understödja fäderneslandet efter de olyckor, som den franske kejsaren Napoleon I ådragit dem.

Tugg, se Trätugg.

Tuggare, krossmaskin, som genom "tugg-ning" sönderdelar material.

Tuggummi, se Chewing gum.

Tuggkåda 1. Spännkåda, grankåda, vilken som njutningsmedel tuggas av Dalarnas allmoge.

Tu'gra, se Dogra.

Tu'gra-orden, en turkisk orden, stiftad till minne av janitscharernas utrotande.

Tuica, rum. {1. tso'jke), rumänskt plommonbrännvin.

Tuileri'erna (fr. les Tuileries, av tuilerie, tegelbruk), berömt residensslott i Paris, uppkallat efter på platsen fordom befintliga tegelslagerier. Nedbrändes under Kommunen 1871.

Tuisto 1. Tuisco, germ. myt., den germanske stamguden.

Tu'ja, se Thuja.

Tuka'nen 1. Amerikanska gåsen (lat. Tu-ca'na), astr., en stjärnbild på s. hemisfä-ren. Inom denna konstellation ligga Mindre Kapmolnet samt den praktfulla klotformiga stjärnhopen Tuca'næ.

Tuka'ner, zool., Rhampa'stidæ, pepparätare, en i det tropiska Amerika levande fågelfamilj, som har mycket stor näbb.

Tukholmi, fi. {1. to'k-), finska namnet på Stockholm.

Tukulö'r, se Toucouleurs.

Tul, nord. myt., en av de från Hvergelme strömmande floderna.

Tu'ladosor, niellerade askar och dosor av silver från Tula o. a. platser i Sydryssland. — Tulametall = Niello (se d. o.).

Tularæmi', med., för människor smittosam sjukdom, som sprides genom skjutna harar.

Tula's, se Tuberkulin.

Tu Tas voulu, George Dandin, fr. (1. ty la voly', sjårsj dangdä'ng), se Dandin.

Tu'le, se Thule.1362

Tuli = Panu (se d. o.).

Tu'lipa, hot,y växtsläkte tillhörande fam. Lilia'ceæ, — T. gesneria'na, tulpan, en i fråga om blommans färg synnerligen mångformig och ivrigt kultiverad art. — T. silve'stris, vildtulpan, sedan länge förvildad i parker o. d. Tulipa'n, se Tulpan, — Tulipomani' (av gr, mani'a, raseri), tulpanvurm, tulpansjuka, den förr hos holländarna uppträdande lidelsefulla kärleken för tulpaner. Tulip tree, se Gabunträ, Tulipwood, se Tulpanträ, Tuli't, miner,, ett kalklerjordssilikat. Tu'lium, kem,, en av de sällsyntaste bland

de sällsynta jordmetallerna. Tulkört, hot,y se Cynanchum, Tulkörtsrot {lat, rhizo'ma vinceto'xi), farm,, rotstocken av Cyna'nchum vinceto'xicum. Innehåller glykosiden Vincetoxi'n och bitterämnet CynancMn, Har använts som svett- och urindrivande medel. Tull {ty, Zoll, eng, Toll, av lat, teWncum, gr, telo'nion av te'los, avgift), skatt, som upptas för vissa varor, som föras in i, ut ur 1. genom ett område. — Finanstullar avse att bereda staten inkomster. — Skyddstullar avse att skydda näringar inom ett område genom att stävja importen dit av dessa näringars produkter. — Solida'rtullar avse att skydda ett områdes produktion i dess helhet. Tull 1. Tulle, se Skate, Tullar, no,, dansvisor. Jfr Slaat och Slatte-rim.

TuTlius, fomromersk släkt, vars mest frejdade medlem var statsmannen och vältalaren Marcus Tullius Cicero, Tulpa'n, bot., se Tulipa, Tulpanträ, hot,, veden av tulpanträdet, Liri-dode'ndron tulipi'fera. Användes till möbler och kan bibringas mycket vacker polityr. Andra namn på detta träslag äro Tulipwood, Whitewood, Yellow poplar m. fl.

Tulte'ker = Tolteker (se d. o.). Tulu 1. Tuluva, ett dravidiskt folk. Tulu'bb (av ry, tulu'p, fårskinnspäls), lång,

pälsfodrad överrock. Tulucu'nafett, dets. som Carapafett, —

Tuluma'coolja, dets. som Carapaolja, Tuluva = Tulu (se d. o.). Tum, gammalt längdmått (Vi2 fot) = 29,69 mm.

Tuma'le, negerstam.

Tu'mba, lat,, grav; sarkofag; reliksskrin.

Tu'mboa, se Welwitschia,

Tumefa^ctio, lat. (av tume'scere, svälla),

med,, ansvällning, svullnad. Tumeno'l, Tumeno'lum vena'le, Råtumenol, kem,, tjockflytande olja, som framställes genom sulfonering av destillationsprodukten av bituminösa jordarter. — Tumenol-sulfo'n, Tumenololja, brungul olja, fram-

ställd av tumenol. — Tumenolprepara't, användas mot eksem o. a. hudsjukdomar.

Tumesce'ntia, lat, (av tume'scere, svälla), med., svullnad.

Tu'midum, hot., uppsvälld.

Tumlare, halvsfäriskt dryckeskärl utan handtag och fot. Reser sig självt om det lägges på sida, varav namnet.

Tumle'tt, zool,, en ras av tamduvor.

Tummim, se Urim och Tummim,

Tumning, skogsh,, uppmätning av rundtimmer och bjälkar.

Tu'mor, lat, (av tume're, svälla), se Tumör,

— T. a'lbus, med,, vit ledsvulst, ansvällning vid en tuberkulös ledgångsinflammation. —• T. arthri'ticus, giktsvulst, giktknöl. — T. cy'sticus 1. sacca'tus, påssvulst. — T. fungo'sus, svampaktig svulst. — T. gummosus == Gumma (se d. o.). — T. humo-ri'sticus 1. hu'midus, en svullnad, som uppkommit av fuktighet. — T. lie'nis, mjält-förstoring. — T. sangui'neus, blodsvulst.

— T. sarcoma'ticus, köttsvulst.

Tumskruv, ett tortyrinstrument.

Tumulo'sum, bot,, rik på små kullar (hattar).

Tumu'lt {lat, tumu'ltus, av tume're, svalla), larm, buller, oväsen; upplopp. — Tumul-tua'nt, person, som deltager 1 1. anställer tumult, orostiftare. — Tumultua'risk {lat, tumultua'rius), som angår tumult; larmande, bullersam; upprorisk.

Tu'mulus, lat,, gravhög.

Tumö'r {lat, tu'mor, se d. o.), med., ansvällning, svullnad, svulst; nybildning, bestående av annan vävnad än den normala.

Tun, fornsv, {isl, tün), hägnad; inhägnad plats, gård.

Tun {I, tönn), engelskt våtvarumått, för vin = ungefär 1,145 L, för öl = 981 1.

Tu'na, bot,, en art kaktus {Opuntia),

Tunc tu'a res a'gitur, pa'ri€s cum pro'ximus a'rdet, lat,, det gäller ditt, när grannens vägg brinner.

Tund {isl, pundr), nord, myt,, ett av Odens binamn.

Tunder {isl, tundr), multnat trä, brukat som fnöske.

Tundra, ry, (av fi. tu'nturi, fjäll), arktisk, ofta vattensjuk fjällhed, där tjälen alltid finnes kvar på visst djup.

Tu ne ce'de ma'lis, sed co'ntra aude'ntior i'to, lat., vik ej för olyckorna, utan gå desto djärvare emot dem.

Tuneskeppet, arkeoL, skepp från slutet av 800-t. funnet i Tune socken, Östfold fylke i Norge. — Tunestenen, arkeol., norsk runsten från Tune socken (500—550 e. Kr.).

Tung-, i kinesiska ord = öster, östra.

Tungel {isl, tungl), himlakropp, särskilt månen; månskifte.

Tungpipor, tonk,, orgelpipor och blåsinstrument i vilka luften kommer en "tunga" i munstyckets Öppning att vibrera.

Tu'ngrer, germanskt fornfolk.

Tungspat, miner., bariumsulfat, svavelsy-rad baryt. Brukas som målarfärg, till framställning av barytpreparat m. m.

Tungspatel 1. Munspatel, med.y instrument för att trycka ned tungan vid undersökning av svalget.

Tungsten, miner., Scheelit.

Tungu's, se följ. ord; fig., person utan livsglädje och skönhetssinne.

Tungu'ser (ry. tungu's, av kin. tmig-hu, män), till den altaiska stammen hörande nomadiska jägarfolk i O st Sibirien. — Tungu'siska språket, tungusernas modersmål, tillhör den ural-altaiska språkstammen.

Tu'nica, se Tunika.

Tu'nica, lat, anat., hinna, hylle. — T. albu-gi'nea, vita bindvävshinnor kring organ och organdelar. — T. da'rtos, bindvävskapseln under huden av scrotum. — T. pro'pria, slemhinnor; deras bindvävs-stomme; körtlars bindvävskansiar.

Tu'nica prolffera, bot., hylsnejlika (Skåne, Öland, Gotland).

Tunica'ta, zooL, tunikater, manteldjur, en av djurrikets huvudavdelningar.

Tunice'lla, lat, diminutiv av tunica, överdräkt som bäres av en subdiakon.

Tunici'n, kem., ett slags i manteldjuren befintlig cellulosa.

Tunfk (fr. tunique, av lat. tu'nica [se följ. ord]), en kort överklänning.

Tu'nika (lat tu'nica, gr. chito'n), ett forn-romerskt underplagg i form av en livrock 1. skjorta, utan ärmar 1. med korta dylika; de romersk-katolska ^ prästernas under mässkåpan burna klädnad.

Tunika'ter, se Tunicata.

Tu'nkers, se Bunkers.

Tunkins-nästen, ätliga svalbon. Se vid. Sa-langanen.

Tunna, gammalt rymdmått av växlande storlek. För spannmål och kol = 1,65 hl., för våta och salta varor, smör, mjöl och rotfrukter = 1,26 hl.

Tunna guld (ty. Tonne Goldes), förr bruklig benämning på 100,000 daler silvermynt.

Tunnel, eng. (av tun, tunna), välvd underjordisk gång 1. väg i synnerhet en sådan, som är anla^-d för trafik.

Tunneläst, äldre rymdmått, motsvarande visst antal tunnor (t. ex. 10 tunnor sill, 12 1. 15 tunnor öl och smör, 48 tunnor spannmål).

Tunnland, gammalt svenskt ytmått för jord = 49,365 ar.

Tu'onela, fi. myt, de dödas under jorden belägna hemvist.

Tu'onetar, fi. myt, Tuonis maka.

Tu'oni, fi. myt, härskaren över de döda.

Tupa'ia, zooL, trädnäbbmöss, indiskt däggdjurssläkte av ordn. insektätare.

Tupcadia, fibrer av Urena simata och lohata. Se Urenafiber.

Tupé (fr. toupet, av mhty. Zopf, isl. toppr, upprättstående hårlugg), uppkammad pannlugg.

Tupelostift 1. Lamina'riastift, se Tupelo-trädet

Tupeloträdet, bot, Nyssa villosa, har ett mycket tungt och hårt trä, som användes till svarveriarbeten samt hamnbyggnader. Rottågorna, som svälla starkt i vatten, användas i kirurgien under benämningen tupelostift. Jfr Laminariastift

Tupi', se Guarani.

Tupo'z, se Manillahampa.

Tupp (av gammalsv. tupper, toppmössa), i fornsv. hani, hane; hane av hönsfåglar. Tuppen är en urgammal symbol av ljuset och elden ("röd hane", vådeld), kyrktup-pen symboliserar förkunnaren av Kristi lära.

Tuppspatt, veter., rörelsesjukdom hos häst. Visar sig i att bakbenet vid steget krampaktigt ryckes upp.

Tu quo'que fi'li, lat., "även du, min son", enl. traditionen Cæsars ord till Brutus, då han fann denne bland sina mördare.

Tur (fr. tour), omlopp, varv, omgång; utflykt, resa; bortresan. X Retur; ordning ; spelt, i kortspel omgång av ett visst antal givningar; dansk., avdelning av en dans; hos oss: framgång, lycka; även liten plätt av löshår. — Tur och retur, bort- och återresa. — Tur- och returbiljett, biljett, vilken gäller för såväl bort- som återresan.

Tu'ra, turkiskt uttal av tugra (se d. o.).

Turacfn, kem., ett hos vissa afrikanska fåglar förekommande violett färgämne.

Tura'nska språk, äldre benämning på ural-altaiska språk.

Turba == Turbe (se d. o.).

Tu'rbæ (lat, pl. av tu'rha, hop), kallas i passionsspel, oratorier o. d. folkets i handlingen ingripande körer.

Turbann (ital. turbante), österländsk, särskilt turkisk huvudbonad som består av ett långt, fint tygstycke, vilket lindas kring ett slags mössa utan skärm. — Taga turbanen, bli muhammedan.

Turbe', turk. (av arab. turàb, jord, stoft), muhammedansk grav 1. gravvård, särskilt över stiftaren av en moské.

Turbe'ra (lat. turba're), oroa, störa, förvirra. — Turbatio'n (lat turba'tio), förvirring, bestörtning, oordning. — Turbu-Ie'ns, bullersam häftighet, oroligt, stojande väsen. — Turbule'nt (lat. turbuWntus), bullersam, orolig, upprorisk, stormande. — T. strömning, se Laminär strömning.

Turbfn (/r. turbine^ av lat tu'rbo, snurra), mek., en efter vissa principer konstruerad motor, som drives av strömmande media, vatten (vattenhjul, vattenkraftsmaskin), ånga (ångturbin) 1. vind. — Turbinfartyg, fartyg drivet av en turbinmaskin.

Turbinfter, pl. paleont, förstenade vridna1364

snäckor. — Turbinoli'ter, förstenade kä-gelformiga stjärnkoraller.

Tu'rbitrot, dets. som Jalaparot (se d. o.).

Tu'rbodyna'mo, tekn., ett aggregat av en àngturbin och en elektrisk generator. — Turbogenera'tor, elektrisk generator (vanligen för växelström), avsedd att kopplas direkt på snabblöpande drivmaskiners axel.

Turbot, fr. {L tyrbà'), eng, (1. tö'böt), piggvar.

Turbule'ns, Turbule'nt, se under Turbera,

Turcilfnger, östgermanskt fornfolk.

Turcos, fr, (L tyrkå'), se Turkos,

Turdeta'ner, fornfolk i Spanien och Portugal.

Turdu'ler, ett spanskt fornfolk.

Tu'rdus, zool.y trastsläktet, tillhör fam. trastfåglar. — T. me'rula, koltrasten. — T. mu'-sicus, taltrasten, sångtrasten.

Tu're, mansnamn (av Tor, se d. o.).

Ture'll {fr, tourelUy dimin, av tour, tom), hyggn.y litet torn, hängtorn, hörntorn.

Turf, eyig, {1, törff), eg. torva; sportt,, kapplöpningsbana; kapplöpning; allt, som hör till denna sport.

Turgesce'ns, Turgesce'ra, se under Turgor,

Tu'rgidum, bot,, uppblåst.

Tu'rgor, laty 1. Turgesce'ns, uppsvällning, överfyllnad; vävnadsspänning; savspän-ning. — Turgor vitaTis, normal vävnadsspänning. — Turgesce'nt, utspänd genom savspänning. — Turgesce'ra (lat, tur ge'-scere), svälla upp.

Tu'ri, språk. Se Kolh,

Turfbulum (av lat, tus, gen, tu'risy rökelse), rökelsekärl i de katolska kyrkorna.

Tu'rio, pl, Turio'nes, lat,, bot,, småkvistar, årsskott. —• T. Pi'ni, tallstrunt.

Turi'st (fr, touriste, av tour, färd, resa), person, som för sitt nöje gör längre resor. — Turistförening, förening med syfte att främja turistväsendet.

Turkar 1. Turkfolk, dets. som turkisk-tata-riska folk.

Turkey plaids, eng, (I, tö'ki plä'ids), "turkiska filtar", se African goods,

Turkfs, dets. som Turkos (se d. o.). — Turkisgrönt, en keramikfärg av krom-och aluminiumoxid.

Tu'rkisk, som angår Turkiet 1. härstammar därifrån. — Turkiska bönor 1. Tu'rska bönor, kryp- och störbönor. — Turkisk musik = Janitscharmusik (se d. o.). — Turkiska musiken, studentsällskap i Uppsala 1820—35, utgjorde en föregångare till Juvenalerna, — Turkiska språken, de språk, som talas av turkar, tillhöra den ural-altaiska språkstammen. Mest utvecklat är osma'nli, inhemskt i europeiska Turkiet och mindre Asien. — Turkisk peppar, dets. som spansk peppar. — Turkiskt rött, dets. som Kräpp, — Turkisktrött-olja, oljeartad vätska för preparering av

bomull till färgning med alizarinfärger. — Turkiskt vete, majs (se d. o.). — Turkiskt pass, se Sjöpass, Turkme'ner, Turkoma'ner, Tyrkme'ner, Truchme'ner, en i Väst-Turkestan boende grupp av turkisk-tatariska folkstammar. Turkofa'g (av gr, fage'in, äta), eg. turk-ätare; ivrig motståndare till turkarna. — Turkofi'1 (av gr, fi'los, vän), turkvän. — Turkoma'n (av gr, mani'a, raseri), person, som hyser överdriven förkärlek för turkarna. — Turkopo'ler, pL, avkomlingar av turkar och grekiska kvinnor. Tu'rkoma = Turuma (se d. o.). Turkoma'n, se under Turkofag, Turkoma'ner = Turkmener (se d. o.). Turkopo'ler, se under Turkofag, Tu'rkos (fr, turco, turcos), krig sk,, i franska armén tiraljörregementen, bestående av infödingar från Algeriet, klädda i arabisk dräkt

Turko's 1. Turki's, Kalai't, Kallai't, miner,, en förgätmigejblå ädelsten, som består av vattenhaltig, fosforsyrad lerjord. Den dyrbaraste erhålles från Persien. Turkrödolja, se Turkisktröttolja, Turku, finska namnet på Åbo, Tu'rlath, gaeliskt mansnamn (av tur, torn,

och lathair, styrka, makt). Turlupin, fr, (I, tyrlypä'ng), medlem av en under medeltiden existerande fransk sekt, som lärde att man ej behöver blygas för naturliga ting; binamn till en berömd fransk komiker, Legrand (på 1500-och 1600-t.); fig,, plump, grovkornig skämtare. — Turlupina'd (fr, turlupinade), grovt, plumpt skämt. — Turlupine'ra (fr, turlupiner), skämta grovt, förlöjliga på ett plumpt sätt. Turmali'n, miner,, ett glasartat, kristal-liniskt mineral av växlande sammansättning och färg (svart, röd, grön, blå). Blir vid upphettning elektriskt. Av de genomskinliga turmalinerna brukas de gröna, blå och röda som ädelstenar, de mörka till optiska instrument. TurmaTis, bot,, truppvis växande. Tu'rnanstalt, ty,, gymnastikanstalt. — Tu'rnare, gymnast. — Tu'rnen, gymnastisera. — Tu'rner, gymnast. — Turnere'i, gymnastiserande, gymnastik. — Turner-schaft, gymnastsällskap, gymnastförening. — Turnerthum, gymnastikväsende. Jfr Turnkonsten, Tu'rnbulls blått, tekn,, en blå färg, som framställes genom fällning av ett järn-oxidulsalt med rött blodlutsalt. Turné, se under Tumera, Turnej, arbetsskift (om 3 à 3 timmar)

vid vallonsmide. Tu'rnen, Tu'rner, se under Turnanstalt, Turne'ra (fr, tourner), vända, vrida; ge en viss vändning; spett,, vända det översta kortet av talongen. — Turné (fr, tourne, retourne)^ i vissa kortspel en tur,

det översta kortet av talongen vändes och blir trumf; (fr. tournée), rundresa, av en föreläsare, sångare 1. skådespelare företagen längre konstresa.

Tu'rnerschaft, Tu'rnerthum m. fl., se under Turnanstalt.

Turners gult, tehn., engelskt gult, en gul målarfärg.

Turnike'tt (fr. toumiquet), kirurg., åder-klämmare, en apparat för hindrande av blödning.

Turnip, pl. Turnips, eng. (Z.tö'rnip, tö'rnips), ett slags stor rova.

Tu'rnkonsten {ty. Tumkunst), den tyska nationella gymnastiken.

Turn-out, eng. (1. törna'ut), eg. utsläpp-ning; strejk (se d. o.). Jfr Lock-out.

Tu'rnus, lat., omlopp, ordning, tur. — In tu'rno, i tur. — Turnustransport, den ordningsföljd i vilken utövandet av en rätt 1. plikt övergår från en person till en annan; krigsk.y likformig framföring i båda riktningarna på en bana 1. en fartygstrade av lastade och tomma tåg 1. fartyg.

Turnväsendet {ty. Tumwesen), se Tumkonsten.

Turny'r {fr. toumure), eg. vändning; hållning, skick, kroppsställning; ordvändning; en förr av fruntimmer brukad lös bakdel, bestående av en kudde 1. en med tyg överklädd ställning av stålfjädrar.

Turo'n-etagen {1. -eta^sjen), geoL, en av krit-systemets avdelningar.

Turo'ner, ett galliskt fornfolk.

Turpe'thum minera'Ie, kem., gul basisk sva-velsyrad kvicksilveroxid. — T. vegeta'bile = Radix turpethi (se d. o.).

Turpe'trot = Radix turpethi (se d. o.).

Tu'rpins krönika, en skildring av Karl den stores krigståg till Spanien, författad omkr. mitten av 1000-t.

Tu'rpis, hot., otäck.

Tu'rpis perso'na, lat., beryktad person.

Turretdäck, Turretfartyg (av eng. turret, torn). Fartyg för transport av tungt massagods, t. ex. malm. De ha en fast överbyggnad, turret, vars bredd är c:a 60 % av fartygsbredden. Den övergår med en rundning i huvuddäck, som bildar gångbord bordvarts. Turretdäck är däcket ovanpå överbyggnaden.

Turftis, hot., syn. Arahis.

Turs {ils. puss), pl. Tu'rsar, nord. myt., rimturs, jätte.

Tu'rsas = Ikuturso (se d. o.).

Turscha 1. Tu'ruscha, ett troligen egyptiskt namn på etruskerna.

Tu'rska bönor, se Turkiska hönor.

Turtle, eng. {1. törtl; fr. tortue), turturduva; ätlig sköldpadda. — Turtle-soup, sköldpaddsoppa.

Tu'rtur, zooL, syn. Colu'mha tu'rtur, turturduva.

Turturduvan, zooL, Colu'mha twrtur, en över nästan hela Europa och Asien förekommande liten duva, känd och besjungen för sitt vemodiga kuttrande.

Turul {1. to'rol), turkotatariskt namn på den falk 1. örn, som konung Attila förde som sköldemärke och som blev en heraldisk symbol för ungrarna.

TWruma, sjöv., namn på ett slags för rodd inrättade svenska krigsfartyg på 1700-t.

Tu'runmaa, dets. som Turuma (se d. o.).

Tu'ruscha, se Turscha.

Tus, turk., betyder i ortnamn salt.

Tusamharts, harts av den på Sumatra växande Pinus Merku'rii. Användes som Dammarharts.

Tuscaro'ra, en nordamerikansk indianstam.

Tuscaro'ra-ris, se Zingania.

Tusch = Touche (se d. o.); i Tyskland: fanfar (se d. o.); {ty. Tusche, av fr. toucher, överdraga med svärta), kinesisk tusch, en fin svart rit- och målarfärg, som består av olika slags sot samt husbloss 1. gummi, mysk 1. kamfer. — Tuschmane'r, se Aqva-tinta.

Tusche'ra, se Touschera.

Tuschlav, bot., en i Sverige allmän lav, Um-bilica'ria pustula'ta, varav en svart färg beredes.

Tuschu'r. 1. Tusju'r (av fr. toujours \l. [-to-sjo'r],-] {+to- sjo'r],+} alltid), hos oss: trevlig, munter, levnadsglad.

Tu'sci, lat., etrusker. — Tu'scia, Etrurien.

Tuscula'num (efter staden Tu'sculum [numera Frascatil i Latium), tuskulanska villan, den romerske statsmannen Ciceros berömda, i närheten av nämnda stad belägna villa; en lärds 1. statsmans lantställe, där han vilar ut från sitt arbete (kallas stundom tusculum).

Tu'sculum, se föreg. ord.

Tusen och en natt {arah. Alf laila), en ryktbar österländsk sagosamling, avfattad på arabiska språket och antagligen grundad på en persisk samling från 8:e 1. 9:e årh. e. Kr.

Tusensköna, bot., se Bellis.

Tusenåriga riket, se Kiliasm.

Tusjilange = Basjilange (se d. o.).

Tusju'r, se Tuschur.

Tuskula'num, Tu'skulum, se Tusculanum.

Tussila'go fa'rfara, bot., hästhovsört, gul-blommig vårört av fam. Compo'sitæ. Bladen, vilka på grund av sin slemrikedom använts i medicinen, framkomma först på sommaren. — T. fra'grans och T. nive'a äro ett par odlade franska arter, den förra med välluktande blommor. — T. petasi'tes, syn. Petasites ovatus (se d. o.).

Tu'ssis, lat., hosta. — T. catarrha'lis, hosta i förening med snuva. — T. convulsi'va, kramphosta, kikhosta. — T. guttura'lis, struphosta. — T. pectoralis, brösthosta. — T. pulmonaTis, lunghosta. — T. stoma-cha'lis, maghosta.1866

Tu'ssokgräset, hot., en art Foa på Falklands-öarna.

Tuta'men 1. Tutame'ntum, lat, (av tuta'ri, skydda), skyddsmedel.

Tutane'go, legering av tenn och vismut.

Tuta'niableck, en legering av tenn, anti-mon, koppar och zink.

Tute'l (lat, tute'la av tuta'ri, skydda), beskydd, förmynderskap. — Tu'tor, lat., Tuteur, fr. (1. tytö'r), förmyndare. — Tuto'rio no'mine, som förmyndare. — Tuto'rium, förmynderskap.

Tu'tia 1. Tu'thia, kem., oren zinkoxid, erhållen vid smältning av zinkmalm.

Tu'tor m. fl., se under Tutel.

Tu'tta la fo'rza, ital.y tonk., med all kraft. — Tu'tte co'rde, alla strängar.—Tu'tti, alla; tonk.y alla stämmorna medverka. X Solo. Tuttibas, se Basso ripieno. — Tutti fru'tti, alla slags frukter; glacepudding med sylter och frukter uti; fig., allehanda, pot-pourri (se d. o.). — Tutti qua'nti, alla tillsammans. — Tutto, fem. Tutta, pl. Tutti, Tutte, all, hel; alla.

Tuulikki (Z. tu'l-), fi. myt., vindens dotter, som förde villel)rådet till jägaren.

Tuuri (/. tu'ri), /i. myt., en av luftens gudomligheter.

Tu'us, lat., din (vanligt i brevunderskrifter framför namnet).

Tuvbräcka, hot., se Saxifraga. — Tuvtåtel, bot., se Aira. — Tuvull, bot., se Eriopho-rum.

t. v., förk. för tills vidare, till vänster.

Twankay, Tonkay, Singlo 1. Songlo, en kinesisk tesort.

Tvashtar, ind. myt., indisk gud, omtalad som gudaskarans konstnär.

Tveblad, bot., se Listera.

Tweed, eng. (1. toi'd), tygsort till sommarkläder.

Twelfth-cake, eng. (1. toe''lft-kä'ik), tretton-dagskaka. — Twelfth-day (1. -dä'i), trettondagen.

Twill, eng. (1. toi'll), kypert bindning. — Twills, kyprad fodervara av bomull.

Tvillingarna (lat. Ge'mini), astr., se Castor och Pollux; tredje tecknet i djurkretsen.

Twills, se Twill.

Twist, eng. (1. toi'st), maskinspunnet bomullsgarn; snoddstyrka hos garn (varvtal på viss längd).

Twopence, eng. (1. ta'pens), två pence = 15 öre.

Two-step, eng. (1. to'stepp), dansk., en omkr. 1910 från Amerika införd sällskapsdans, närmast lik polka.

Tvål-linime'nt, se Linimentum saponis cam-phoratum.

Tvålrot, bot., dets. som Såprot. Se Saponaria.

Tvålsten, miner., kaolin.

Tvåmännin.e-, släkting i andra led, kusin.

Tvärhus 1. Tvärskepp, de båda flyglar, som i större kyrkor utgå från mittkvadraten.

Tvärsalning, sjöv., se Salning.

Ty, se Tyr.

Tübingen-skolan (ty. Die Tübinger Schule), inom lutherska kyrkan en bibelkritisk skola, i förra hälften av 1800-t. bildad av den tyske teologen Baur, professor vid Tübingens universitet.

Tübingerherz, ty., med., hypertrofiskt hjärta hos öldrinkare.

Tyburn (1. ta'jbarn), fordom avrättsplatsen i London med stora gallerier för betalande åskådare.

Ty'che, gr. myt., ödets, slumpens 1. lyckans gudinna.

Ty'cho 1. Tyge, mansnamn (av gr. ty'che [se föreg. ord]), den lycklige. — Tychobra'he-dagar (da. Tyge Brahes Dage, efter den danske astronomen Tyge Brahe), förr vissa bestämda dagar, olycksdagar, då intet av vikt borde företagas; nu dagar, då man har otur 1. förargelse.

Tyde'vs (lat. Ty'deus), gr. sag., en av Oinevs' söner, fader till Diomedes, som utmärkte sig i trojanska kriget.

Tyflft = Typhlitis (se d. o.).

Tyflo'sis, gr. (av tyfWs, blind), med., blindhet. — Tyflotypografi', relieftryck för blinda.

Tyfoe'vs = Tyfon, gr. myt. (se d. o.).

Tyfoftalmi' (av tyjus och oftalmi, se d. o.), med., tyfös egyptisk ögonsjuka. — Tyfo-mani' (av gr. mani'a, raseri), yrseldvala vid nervfebrar.

TyfoiMfeber, se Tyfus.

Tyfomani', se under Tyfoftalmi.

Tyfo'n 1. Taifu'n, meteor., virvelstorm, skydrag.

Tyfo'n, Tyfo's 1. Tyfoe'vs (lat. Ty'phon, Ty-pho'eus), gr. myt., Gaias och Tartaros' son, ett fruktansvärt vidunder, från vilket allt ont och fördärvligt i naturen härrörde; egypt. myt., öknens, mörkrets och det ondas gud.

Tyfotoxi'n, kem.y ett ptomain (se d. o.), som fås, då tyfoidfeberbakterier renodlas.

Tyfu's 1. Ty'phus (gr. tyjos), med., abdomi-naltyfus, tyfoidfeber 1. nervfeber, en sjukdom, som uppstår därigenom, att tyfus-baciller pnom luften, vatten 1. födoämnen införas i kroppen; fläcktyfus 1. lasarettsfeber; återfallsfeber, en feber, som återvänder gång på gång, sedan den tyckts hävd. — Tyfö's (nylat. typho'sus), som har avseende på tyfus; orsakad av tyfus.

Tyghus (ty. Zeuqhavs), urspr. förvarinsrs-hus för artilleripjäser; förvaringshus vid artilleriet.

Tyke, se Tyche.

Tykobra'hedagar, se Tychobrakedagar.

Tyll (fr. tulle), en gles, gasartad vävnad av bomull 1. silke.

Ty'ller (av gr. thyllis, säck), bot., utväxter från parenkymceller intill kärlen i växter, varisrenom dessas förmåga att leda vatten upphör.

Tylo'm 1. Tylo'ma (gr. ty'loma), hudvalk.

t. ex. liktorn. — Tylo's 1. Tylo'sis, svål-bildning, valkbildning.

Tylvt, da.y tolv stycken. — Ty'lvten, i danska litteraturhistorien benämning på tolv ung:a män, som i striden mellan skalderna Oehlenschläger och Baggesen (1813—19) slöto sig till den förstnämnde.

Tymo'l, kem.y timjankamfer, en fenol, som förekommer i timjanolja. Bildar färglösa kristaller, som lukta likt timjan. Brukas som antisepticum och konserveringsmedel.

Tympaiie'llum, bot,y lik en liten puka (tym-panum).

Tympanftis, se under följ. ord.

. Ty'mpanum, lat, {gr, ty'mpanon), tonk., handpuka, tamburin; anat.y^ trumhålan i örat; hyggn., båg- 1. gavelfält, halvrunt 1. trekantigt fält på en gavel 1. över en dörr, ett fönster o. s. v. — Tympani'a, Tympani'smus, Tympani't€s, Tympani'tis, med., trumsjuka, tarmarnas 1. bukens ut-spänning av gas; inflammation i trumhålan. — Tympani'tisk, om trumljud erinrande perkusionsljud.

Tyndalleffekt, fys.,^ av Tyndall undersökt fenomen, att en ljusstråle, som genomgår ett fullt homogent medium, genom difraktion delvis avböjes åt sidan.

Tyndalls smältfigurer, fys.^ hålrum i smältande is efter snabbare bortsmälta iskristaller.

Tynda'reos 1. Tyndarevs, gr. sag., konung i Sparta, Ledas gemål. — Tyndari'derna =

Dioskurerna (se d. o.).

Tyngd {lat. gra'vitas), fys., den kraft med vilken jorden attraherar en kropp. — NormaIty'ngd, en kronps tyngd vid havsytans nivå och på 45° bredd. — Tyngdkraft (se Gravitation). Den observerade tyngdkraften är resultanten av jordens attraktionskraft och centrifugalkraften på grund av dess rotation. — Tyngdlagen, dets. som Gravitationslagen. — Tyngd-mätare, stundom benämning på aeromet-rar och barometrar. — Tyngdpunkt (lat. centrum gravita'tis) för en kropp är angreppspunkten för resultanten till de krafter, med vilka tyngdkraften påverkar dess olika delar.

Typ {lat. ty'pus, gr. ty'pos, av ty'ptein, slå, sticka, hugga), eg. prägel, avtryck, bild; urbild, förebild, mönsterform, grundform; boktr.y gjuten bokstav, som begagnas till boktryckning. — Typgjutningsmaskin, maskin för gjutning av tryckstilar. — Typi'k 1. Typologi' (av gr. lo'gos, lära), arkeol.j metodiskt uppvisande av, huru produkter av mänsklig verksamhet {arte-facter), utvecklats ur varandra; teol., förebildsläran, läran om Gamla Testamentets förebilder till personer, tilldragelser, utsagor o. s. v. i Nya Testamentet. — Tv'pisk, mönstergill, förebildlig, sinne-bildlig; som utgör mönsterform 1. grundform.

Typha, bot., i sjöar, åar och diken växande släkte tillhörande fam. Typha'ceæ. — T. angustifo'lia, kaveldun. Den håriga frukten har någon användning som stoppningsmaterial. — T. latifo'lia, smalkavel-dun.

Thypha'ceæ, bot., en familj sumpväxter. Svenska släkten Thypha och Sparganium.

Typhe des membre, fr. {1. tiff dä mangbr), med., akut benmärgsinflammation med tyfösa allmänsymtom.

Typhi'na, bot., växande på Typha.

Typhlatoni', med., minskad muskelstyrka hos blindtarmen.

Typhirt 1. Typhli'tis (av gr. tyfWs, blind), med., blindtarmsinflammation. Jfr Appen-dicit.

Typhlo'sis, se Tyflosis.

Typhlotomi', med., insnitt i blindtarmen. — Typhlotransversostomi', operativ förbindelse mellan blindtarmen och grovtarmens tvärgående del.

Typhobaclllose, fr. {1. -å's), akut tuberkel-bakteriemi utan miliartuberkler men med klinisk bild av abdominaltyfus.

Typhohæmi', med., tyfusbakteriemi.

Typhoi'd, med., tyfusliknande; förk. för Typhus abdominalis (se d. o.).

Ty'phon, se Tyfon, gr. myt.

Typhotoxi'n, med., toxin (se d. o.), utvunnet ur tyfusbacillkultur.

Ty'phus, se Tyfus. — T. abdomina'lis, abdominaltyfus (se Tyfus). — T. exanthema'-ticus, fläcktyfus (se Tyfus). — T. recu'r-rens, återfallsfeber (se Tyfus).

Typi'k, Ty'pisk, se under Typ.

Typmetall, dets. som stilmetall, legering varav tryckstilar gjutas.

Typogra'f (av gr. ty'pos [se Typ''] och gra'-fein, skriva), boktr., sättare, tryckare. — Typografi', boktryckarkonst. — Typogra'-fisk, som hör till boktryckarkonsten. — Typograph, eng. {1. ta'jpograf), en sätt-maskin. — Typologi' = Typik (se d. o.).

— Typome'ter (av gr. me'tron, mått), normalmått för typer (boktryckeristilar).

— Typometri', konsten att sätta och trycka kartor liksom böcker. — Typo'ser, med., periodiskt återkommande sjukdomar. — Typosko'p (av gr. skopei'n, se), fys., ett slags kaleidoskop (se d. o.), vars figurer nyttjas som förebilder till mön-sterteckninp-ar. — Typote'ter (av gr. tithe'nai, sätta), ett slags sättmaskin.

Typsättningsmaskin, äldre slag av sättmaskin, med lösa typer.

Typteori, kem., teorier, enl. vilka de kemiska föreningarna skulle kunna härledas ur ett fåtal enkla typer.

Typtryckare 1. Typtryckapparater, telegrafapparater som anordnats så att telegrammen på mottagningssidan automatiskt nedskrivas med bokstavstyper.

Ty'pus, lat., se Typ. — T. inve'rsus, omkastad typ.1368

Tyr—Törskate

Tyr, nord, myt,, Odens son, stridsguden, vars hand avbets av Fenresulven.

Ty'ra, fornnordiskt kvinnonamn (antagligen av Tyr, se d. o.). Buret av danska furstinnor.

Tyrade'n, kem.y organoterapeutiskt preparat på sköldkörtel.

Tyrami'n, kem., en toxalbumin.

Tyra'nn {gr. ty'rannos, lat. tyra'nnus), hos de gamla grekerna envåldshärskare, särskilt i en förr fri stat; numera egenmäktig, grym härskare. — Tyranni', grym regering, svårt förtryck. — Tyrannici'd, tyrannmördare. — Tyrannici'dium, tyrannmord. — Tyra'nnis, lat., en tyranns herravälde. — Tyrannise'ra, utöva vålds-herravälde, behandla grymt 1. egenmäktigt. — Tyra'nnisk, våldsam, härsklysten, grym.

Tyrannosa'uros, paleont., ett släkte amerikanska jätteödlor från yngre kritperioden.

Tyra'ss, holL, dets. som Trass (se d. o.).

Tiirbé, turk., grav, gravmoské.

Ty're, Ty'res, se Tire.

Ty're 1. Tö're (besläktat med tjära), kådig furuved.

Tyreade'n, farm., sköldkörtelpreparat.

Tyre'mesis, gr. (av tyro's, ost, och e^mesis, kräkning), med., dibarns ostlika uppkräk-ningar. — Tyreu'sis 1. Tyro'sis, mjölkyst-ning i synnerhet i magen.

Tyreodektomi' (av gr. thyreoi'dea, sköldkörteln, och ektomi', utskärning), med., bort-tagning av sköldkörteln. — Tyreoglobu-li'n, ett sköldkörtelpreparat. — Tyreoidea-prepara't, preparat på sköldkörteln, användes mot vissa sjukdomar, såsom Myxödem, Struma och Fettsot. — Tyreoi-di'n 1. Tyrojodi'n, ett sköldkörtelpreparat.

Tyreso'1, se under Sandelolja.

Ty'rfing 1. Ti'rfing, fornnord sag., ett av dvärgarna Dulin och Dvalin smitt svärd, vilket alltid, då det drogs, vållade någons död. Ägdes av kämpen Angantyr.

Tyrgils 1. Torgils, fornnordiskt mansnamn.

Türkheimer, ett Elsasservin.

Tyrkme'ner, se Turkmener.

Tyrojodfn, se Tyreoidin.

Tyro'lergrönt, se Berggrönt.

Tyro'Iermattor, ett slags mattor med varp av hampa och tjockt, mjukt inslag av ull.

Ty roTer äpplen, till Sverige importerade äppelsorter från Tyrolen, särskilt Edel-böhmer och Kalterhöhmer.

Tyrolienne, fr. (1. tiråliä'nn), dansk., ländier, ett slags runddans med långsam rörelse i % takt.

Tyrosfn (av gr. tyro's, ost), kem., en amido-syra (se d. o.), som bildas vid inverkan av syror 1. alkalier på äggviteämnen samt vid förruttnelse av äggviteämnen. Finnes därför i gammal ost, därav namnet. — Tyrosina'ser, oxiderande enzymer (se d. o.).

Tyro'sis, se Tyreusis.

Tyroto'xikon, gr., kem., ostgift.

Tyrrhe'ner, gr. = Etrusker (se d. o.).

Tyrs, se Thyrsos.

Tyska orden {ty. der Deutsche Orden), en på 1100-t. grundad andlig riddarorden, urspr. en gren av Johannitorden (se Johanniter).

Tysksmide, av Gustav II Adolf från Tyskland införd härdsmidesmetod.

Tysons körtlar, anat., talgkörtlarna på förhud och ollon.

Tysta zonen, fys., ringformigt område kring en kraftig ljudkälla, inom vilken den ej höres, ehuru den är hörbar både på mindre och större avstånd.

Tystnadens torn (parsiskt dakhma), torn, i vilka Indiens parser utsätta sina döda att förtäras av gamar.

Tystnadssyste'met, se Aubumska systemet.

Tütüm, turkisk tobak för tschibuk. Jfr Töm-bekè.

Tåda 1. Tada, bot., namn på arter av släktet

A ir a

Tåg, bot., se Juncus.

Tålka, se Tolka.

Tånge, den smalare del av ett verktyg, som instickes i skaftet; i vissa landsmål udde.

Tånge, se Ängel.

Tårgräs, bot., se Coix.

Tåtel, bot., se Aira, Deschampsia, Holcus, Vahlodea och Weingærtneria.

Tälj sten, petrogr., gröngrå bergart, bestående av talk och klorit, så lös att den kan bearbetas med kniv och såg. Användes till mortlar, kittlar, kaminer m. m.

Tälttak, byggn., valmtak (se d. o.), vars fall löpa hop i en spets.

Tänder, se Tender.

Tärs, sjöv., kägelformigt trästycke, som se-gelmakare bruka för att utvidga ögon 1. d.; kort, cylindriskt trästycke för tack-lingsarbete.

Tärnan, zool., en måsfågelart, Sterna.

Tät, se Tete.

Tätta, metallurg., metallrör, genom vilket blästern införes i smältugnarnas formor.

Tätört, bot., se Pinguicula.

Töck, se Tock.

Töckenstjärna, astr., se Nebulösa.

Tömbekè, turk., persisk tobak för vattenpipa. Jfr Tütüm.

Tö'nne 1. Tö'nnes, forntyskt 1. livländskt mansnamn.

Törd, gotländskt namn på tordmule.

Töre, se Ty re.

Törel, bot., se Euphorbia.

Törn {eng. turn), sjöv., stöt. — Taga törn, hindra en båt att stöta hårt emot ett föremål. — Torna, stöta på ett föremål; turas om vid vakttjänst. — Torna in, gå till kojs. — Torna ut, stiga upp; begynna arbetet.

Törnros, bot., se Rosa.

Törnskata, zool., se Laniidæ och Lanius.

Törskate, talltopp, som dödats genom angrepp av törskatesvampen {Peridermium Pini). ü.—Uhr

1369

U.

U. (V. 1. V.R.), förk. för lat. Urbs, staden, d. v. s. Eom. — U. (V.)> förk. för lat. uxor, hustru, maka.

U, kem., atomtecken för Uran.

U på franska mynt betecknar myntnings-orten Pau.

U, med., tecken för urinämne.

U, med., tecken för urinsyra.

U-, i afrikanska, geografiska namn betyder land. (Jfr Be-, M'- och Wa-).

Ua, irl. (på engelska förk. till O'), betyder i irländska tillnamn sonson. T. ex. Ua Mall, 0'Neill.

U-balk, fason järn, i genomskärning liknande ett U.

Ubbe, fornnordiskt mansnamn. Buret av en sagohjälte (med tillnamnet den frisiske), som i Bråvalla slag stred på Harald Hil-detands sida.

Ubbelohders viskosimeter, viskosimeter (se d. o.) för tunna vätskor.

Ubera'lfontän (fr. fontaine uhérale), fontän med en tidens pånyttfödelse symboliserande figur, föreställande en kvinna, ur vars bröst vatten framväller.

Uberte't {lat. ube'rtas), ymnighet, fruktbarhet; rikedom.

Ubi, lat., varest, där. — U. Ba'cchus re'gnat, Ve'nus sa'ltat, där Backus regerar, dansar Venus. — U. be'ne, i'bi pa'tria, där det är gott att vara, där är ens fosterland. — U. irrita'tio, ibi afflu'xus, där retning är, är tillopp (en medicinsk maxim). — U. lex, ibi poena {1. - pe'na), där en lag finnes, finnes även straff. — U. patria, ibi bene, där fosterlandet är, där är det gott att vara. — U. peri'culum, ibi lex, där en fara är för handen, uppstår (en mot faran riktad) lag. — U. Pe'trus, ibi eccle'sia, där Petrus är, där är kyrkan. — U. rem me'am inve'nio, e'am vi'ndico, där jag finner mitt, tager jag det. — U. soIitu'dinetam fa'ciunt, pacem appe'llant, där de lagt ett land öde, kalla de detta för fred. Enl. Tacitus' barbarernas uppfattning om kejsartidens romare. — Ubi'que, allestädes, överallt.

U'bierna, en fordom vid Rhen boende germansk folkstam.

Ubikvi'st (av lat. uhi'que, allestädes), hot., växt, som förekommer över större delen av jorden. — Ubikvi'ster 1. Ubikvita'rier, anhängare av läran om ubikvitet (se följ. ord). — Ubikvite't (lat. ubiquitas), alle-städesnärvaro; särskilt enl. lutherska läran Kristi lekamens närvaro i nattvarden. — Ubikvitä'r, överallt tillfinnandes.

Ubi'que, se under Ubi.

Uby'ker, ett förr i Transkaukasien, nu huvudsakligen i Turkiet boende folk.

U-båt, förk. för undervattensbåt.

U. C., förk. för eng. Upper Canada, Övre Kanada.

U. c., förk. för lat. u'rbis condi'tæ, räknat från staden Roms grundläggning.

u. c., tonk., förk. för ital. una corda, en sträng. Jfr A una corda.

Ucha'tiimetoden, metod att framställa degel-stål, uppfunnen av österrikaren F. v. Uchatius. — Uchatiusbrons 1. Stålbrons, en av F. v. Uchatius uppfunnen legering, använd som kanometall. — Uchatiusstål, degelstål, framställt enl. uchatiimetoden.

Ucuhubafett, se Bicuhybafett.

U. D., förk. för Utrikesdepartementet.

Udainsakr (de "odödes" åker), de germanska hedningarnas benämning på de kristnas paradis.

Udali, se Sterculiabast.

Uddevallare, dets. som Panacé.

Uddljud, språkv., ett ords begynnelseljud.

Uddrim, metr., dets. som alliteration.

UMema, U'denma, UuMenmaa, benämning på en fartygstyp i svenska skärgårdsflottan på 1700-t.

U'der 1. Udi'ner, en i ö. Kaukasus boende folkstam. — U'diska, udernas språk.

Uditore, ital. (1. oditå're, av lat. audi'tor, åhörare), titel på vissa påvliga ämbetsmän. — U. della ca'm€ra, skattkammarråd. — U. d. rota, statsråd.

Udo, bot., japansk köksväxt, Ara'lia corda'ta 1. A. edu'lis, vars unga, blekta bladskaft

Udome'ter (av lat. uda're, väta, och gr. me'tron, mått), nederbördsmätare.

U'dus, bot., fuktig.

Udvalg, da. och no., utskott.

Ueberbrett'1 (1. yb-), ett ord av österrikiskt ursprung, som betecknar en litterär varieté med prestationer av konstnärlig art. — Ueberempfi'ndlichkeit, med., överkänslighet, anafylaxi.

Uenja, se Ma-njema.

Uffi'zieriia 1. UiFi'zipalatset (ital. Palazzo degli Uffizi), ett i Florens beläget palats, där ett världsberömt museum är inrymt.

Uge, da., vecka.

Uggla, sjöv., en seglare säges "fånga uggla" 1. "prisvända", då den plötsligt går över stag utan rorsmannens avsikt.

Uggleved, folkligt namn på s. k. lysved, murken ved, som lyser med ett svagt sken, emedan den är genomdragen med svamp-mycelium.

Ugriska folk, de finska folken ostjaker, vo-guler och ungrare (se d. o.). — U. språk, ostjakernas, vogulernas och magyarernas (ungrarnas) språk.

Uhla'ner, se Ulaner.

Uhr, ty. (1. or), ur.1370 u. i.—Ulmarius

u. i., förk. för ut i'nfra, såsom nedan står.

Uigu'rer 1. Ujgu'rer, ett i Turkestan boende turkiskt folk.

Uitlanders, holL (1. öjt-), utlänningar. I Sydafrika benämning på vita, som ej äro av boerhärkomst.

Uj-, ung. (1. oj-), betyder i sammansatta ortnamn ny-.

U. J. D., förk. för utriusque juris doctor (se under Doctor).

Ujgu'rer, se Uigurer,

Ujhely, ett Tokajvin.

Ujo, port. (1. o'sjå), ett omtyckt portvinsmärke.

U-järn, sé U-halkar.

U. K., förk. för eng. United Kingdom, det förenade konungariket (Storbritannien och Irland).

Uk agatho'n polykoiranie, he'is ko'iranos esto, gr., mångherravälde är icke ett gott, en härskare vare. Citat ur Homeros' Iliad.

Uka's, ry., kejserlig rysk förordning 1. befallning; våldsbud.

Uki'ner, ett korjakiskt folkslag.

Ukiyoye, jap., eg. "världslig bild", den folkliga japanska målarskolan.

Ukko, fi., gubbe; fi. myt., benämning på Jumala. — Ukon malja, "gubbens skål", dracks vid vårsådden. — U. vaket, "gubbens kalas", hölls vid vårsådden. — U. vuori, "gubbens berg", plats för offer åt Ukko.

Ukule'le, hawaiskt namn (eg. hoppande loppa) på en fyrsträngad gitarr, urspr. en portugisisk machete.

U. L., förk. för Utsökningslagen.

Ulad, arabiska nomadstammar i Nordafrika.

Ula'k, turk., ridande ilbud.

Ulalgi' (av gr. u'lon, tandkött, och a'Ig os, smärta), med., smärta i tandköttet.

Ulama' 1. Ulema', arah., "lärda", de rättslärda teologerna inom islam.

UIa'ner, tatariska, krigsk., med pik 1. lans väpnat kavalleri. — Ula'nka, ulanernas vapenrock. — Ulanmössa, en av ulanerna buren till huvudet slutande huvudbonad med fyrkantig kulle.

Ulceratio'n, Ulcere'ra, Ulcerö's, se under följ. ord.

U'lcus, pl. Ulce'ra, lat., med., sår. — Ulcus anticru'ris, kroniskt bensår. — U. arthri'-ticum, giktknöl. — U. carcino'dis, kräft-artad svulst, kräftknöl. — U. corne'æ, hornhinnesår. — U. cru'ris, kroniskt bensår. — U. duodena'le, sår på tolvfinp-er-tarmens slemhinna. — U. du'rum, syfilis. — U. juxtapylo'ricum, magsår nära mag-munnen. — U. molle, schanker. — U. pe'p-ticum, maesår. — U. perfo'rans, brand med sårbildning. — U. ro'dens, kroniskt frätande sår. — U. rotu'ndum, det enkla, runda magsåret. — U. septi na'rium per-fo'rans, sår genom näsans sidoväggar (hos kromarbetare). —• U. sinuo'sum, fistelsår. — U. vene'reum, venerisk svulst

1. böld. — U. ventri'culi, enkelt magsår. — Ulceratio'n, bulnad, varbildning. — Ul-cere'ra (lat. ulcera're), bulna, vara sig. — Ulcero'sus 1. Ulcerö's, bulnad, varig.

U'lcus est, lat., "det är ett sårbart ställe", citat från Cicero. — U. la'ngere, "röra vid såret", "röra vid en ömtålig punkt", citat från Terentius.

Ulema, arah., se Ulama.

Ulenspiegel, se Eulenspiegel.

UTex europæ'us, hot., ärttörne, låg, tornig buske med barrlika blad och gula blommor, tillhörande fam. Legumino'sæ. Stundom odlad.

Ulexi'n, se Cyticin.

Ulexi't 1. Tinkalci't, miner., ett kalknatron-borat, som uppstår vid avdunstning i vissa saltsjöar.

Ulf, se Ulv.

U'lfilas' bibelöversättning, se Codex argen-teus (under Argenteus).

UIigino'sug, hot., växande på sanka ställen,

Ulisi'po, äldsta namnet på Lissabon.

UIi'tis, gr., med., inflammation i tandköttet; även inflammation i ett ärr.

Uli'xes, se Odysseus.

Uljo far 1. Gunpowder (se d. o.), en grön kinesisk tesort.

Ulk, ty., skämt; skämtblad, som medföljer "Berliner tageblatt".

Ulk, zool., marulk; simpa.

Ull, se Uller.

U'lla, kvinnonamn = Ulrika (se d. o.).

U'ller 1. Ull, nord. myt., en av åsagudarna, Sivs son och Tors styvson, härskare över Ydalarna. Anropades vid envig.

Ullmanni't, miner., en nickelmalm.

Ullmätare, se Eriometer.

Ulloas ring (Z. oljå'as -), metr., en Ijusring kring solen då denna står lågt och dimma råder. (Uppkallad efter spanjoren A. de Ulloa).

Ullr, se Ull.

Ullsmörblomma, hot., se Ranunculus illyri-cus.

Ullstoft, det vid överskärning av kläde 1. d. och vid spinning av ull uppkomna avfallet. Användes till stoft- 1. velurtapeter samt såsom pödningsämne.

Ullsvett, dets. som Lanolin (se d. o.).

Ullsäcken {eng. the woolsaclc), en med ull stoppad, av rött kläde överdragen, ryggstödslös soffa, som utgör lordkanslerns ämbetsplats i engelska överhuset.

Ulltistel, hot., se Onopordon.

Ullträd, hot., se Kapok.

U'llucus, hot., se Basellaceæ.

Ullvide, hot., se Salix.

Ullört, hot., se Filago.

Ulma'ceæ, hot., underfamilj av fam. Urti-ca'ceæ. Se Ulmus.

Ulmare'n, farm., salva mot reumatism, innehållande 75 % salicylsyra.

Ulma'ria, hot., syn. Spiræa ulmaria (se d. o.).

Ulma'rius, hot., almlik, växande på alm.

Ulme'ker, en indianstam.

U'lmerdogg, en storväxt hundras.

Ulmi'nsyra, kem., en syra, som uppstår vid bildning av humus (se d. o.).

Ulmoi'deæ, hot., underfamilj av Ulma'ceæ.

U'lmus, bot.y trädsläkte tillhörande underfamilj Ulma'ceæ. av fam. Urtica'ceæ. — U. folia'cea, rödalm, mindre träd, ofta planterat. — U. gla'bra 1. U. monta'na, alm, högt träd. — U. læ'vis, vresalm, ofta planterad. — U. subero'sa, korkalm, med höga korkåsar på kvistarna, underart av U, folia'cea.

U'lna, lat.y anat., stora armpipan. — Ulna'-ris, som hör till ulna. — Ulna'rnerven 1. Tjuvsenan, en nerv, som från inre arm-bågsknölen förgrenar sig till lill-, ring-och långfingret, dit smärtan fortplantar sig, då nerven utsättes för tryck 1. stötar ("armbågsstöten").

Ulo'thriches (av gr. u'los, krusig, och thrix, hår), krushåriga (människoraser).

U'lpia, romerskt kvinnonamn, buret av flera kejsarinnor.

U'lrik (ty. Ulrich), mansnamn, den allrike. Motsvarar kvinnonamnet Ulri'ka, som burits av svenska drottningar och hos oss ofta förk. till Ulla. — Ulrika Eleonora, församling i Stockholm.

Ulspegel, se Eulenspiegel.

Ulster (efter den irländska provinsen Ulster [I. ölster]), ett slags grovt, i nämnda provins först tillverkat ylletyg. — Ulster, Ulster coat (1. - kåt), lång överrock av dylikt tyg.

Ult., förk. för lat. ultimo (se d. o.).

Ulte'rior, lat., belägen på andra sidan om (t. ex. en flod). X C i t e r i o r.

urtima, Ultima Thule, Ultima'tum, U'ltimo m. fl., se under följ. ord.

U'Itimus, lat., den siste, den ytterste; vid en doktorspromotion den, som innehar andra hedersrummet. Jfr Primus. — U'ltima, sista stavelsen i ett ord. — U. forsan 1. U. hora, "måhända den sista (timmen"), manande inskrift på gamla tornur. — U. ra'tio, sista beviset 1. skälet, sista avgörande medlet. — U. r. re'gum, konungarnas yttersta bevismedel, förr på franska och preussiska kanoner brukad inskrift. — U. Thule, se under Thule. — Ultima'tum, ett sista villkor för fortsättande av underhandlingar, det sista, oåterkalleliga beslutet. — Ultimati'ssi-mum, ett allra yttersta villkor 1. beslut. —• Ultimo, den sista, sista dagen i månaden. Vid börsaifärer tiden fr. o. m. 21 t. o. m. den sista i månaden. — Ultimo-affär, börsaffär, som skall avslutas inom tiden 21 t. o. m. sista i en månad. — Ultimogenitu'r, egenskapen att vara den sistfödde. — Ultimogeniturrätt, den sist-föddes företrädesrätt framför äldre syskon. — Ultimoväxel, växel, som skall betalas sista dagen i en viss månad. —

Ad u'Itimum, till sist, slutligen. — Ul-timum mo'riens, anat., högra hiärtförmaket. — U. refu'gium, sista tillflykt.

Ultra, lat., på andra sidan, vidare, ytterligare, brukas i sammansättningar för att beteckna en ytterlighet 1. överdrift i någon riktning (t. ex. ultrarevolutionär, ultra-radikal, ultrakonservativ o. s. v.); subst., pL, Ultras, en överspänd, fanatisk, särskilt yttersta högern tillhörande politiker.

— Ultra alterum ta'ntum, mer än en gång till så mycket, över dubbelt. — U. ca'p-tum, över fattningsförmågan, över allt förstånd. —- Ultraservil (av lat. se'rvus, slav, träl), slaviskt underdånig, krypande.

— Ultrai'sm 1. Ultraci'sm, de grundsatser, som omfattas av ultras. —Ultrai'stisk, som har avseende på ultras 1. ultraism.

Ultrabasiska bergarter, petrogr., starkt basiska eruptiver med blott omkr. 40 % kiselsyra.

Ultrafiltratio'n, fys., filtrering av vätskor genom geleartade membraner för skiljande av kolloider och kristalloider.

Ultrafsm, se Ultra.

Ultramarin, tekn., azur, lasurblått, en himmelsblå färg, som tillverkas av glauber-salt, porslinslera och kol. Brukas till tyg-och tapettryck, till blåning av vävnader m. m.

Ultramikro'ner, fys., ultramikroskopiska kroppar.

UItramikrosko'p, fys., instrument, genom vilket man kan undersöka kroppar, som äro så små att de icke kunna

iakttagas i i vanliga mikroskop. Man ser icke själva kropparna utan blott det ljus, de reflektera, då de utsättas för stark bestrålning.

— Ultramikroskopi', undersökningsmetod, varvid man använder ultramikroskopet. — Ultramikrosko'pisk kallas en kropp, som är så liten, att den icke kan iakttagas genom vanligt mikroskop ens vid starkaste förstoring. Jfr Ultravisibel.

UItramonta'n (av lat. u'ltra mo'ntes, på andra sidan bergen), belägen på andra sidan bergen (d. v. s. Alperna, från Frankrike och Tyskland räknat); som har avseende på ultramontanismen; påvlig, romersk. — Ultramontani'sm, den riktning inom romersk-katolska kyrkan, som strävar att göra Rom till den kyrkliga maktens centrum genom att återupprätta medeltidens påvedöme med dess monarkiska myndighet över kyrka och stat. — Ultra-montanfster 1. Ultramonta'ner, anhängare av ultramontanismen.

Ultramunda'n (av lat. u'ltra, på andra sidan, och mu'ndus, värld), överjordisk, översinnlig.

Ultra po'sse ne'mo obligalur, se under Posse, lat.

Ultrarevolutionär, till överdrift revolutionär.

UltrarÖda strålar, fys., osynliga ljusstrålar,1372

som befinna sig utanför de synliga röda strålama i solspektret.

U'ltras, Ultraservi'1, se under Ultra,

U'ltratoner, högfrekventa, ohörbara toner.

U'ltravioletta strålar, strålar som befinna sig utanför solspektrets synliga violetta strålar. — Ultraviolett ljus, ljus med kort våglängd (ultravioletta strålar), som framkalla starka fotokemiska, fotoelektriska och fysiologiska verkningar. — Ultraviolettmikrosko'p, mikroskop i vilket man använder sig av fotografering vid ultraviolett ljus.

Ultravisi'bel (av lat. visi'hilis, synlig), kallas en i mikroskop osynlig mikroorganism.

U'ltro, lat.y av fri vilja. — U. citro'que, hit och dit.

U'lula cum lu'pis, cum qui'bus e'sse cu'pis, lat. ordspr., den som vill äta med vargarna, måste även tjuta med dem.

U'lulas Athe'nas fe'rre, lat.y föra ugglor till Aten, begå en narraktighet 1. dårskap (eftersom det i nämnda stad fanns övernog av ugglor), bjuda bagarbarn på bröd.

Ulv, fornnordiskt mansnamn, varg, tapper kämpe.

U'lvhild (av Ulv, se d. o., och hildr, strid, kamp).

Ulvrun, nord. myt., en av Heimdalls nio mödrar.

Uly'sses, se Odysseus.

Umajja'derna = Omajjaderna (se d. o.).

Umbella'ter (av lat. umbella, parasoll, paraply), bot., se Umhelliferæ.

Umbella'tus, hot., med flock. — Umbelli'-ferus, hot., flockbärande. — Umbelli'fIore, hot., med flocklikt ställda blommor.

Umbelli'feræ, hot., flockväxter, växtfamilj, tillhörande ordn. UmhelUfWræ. Omkr. 1,300 arter kända, mest i tempererade länder. Underfamiljer: Campylospe'rmæ, Coelospe'rmæ, Orthospe'rmæ.

Umbellifero'n, kem., ett med kumarin när-släktat ämne, som förekommer i tibast (se Daphne) och erhålles vid torrdestille-ring av umbellaternas hartser.

U'mber, eng., umbra. (se d. o.).

U'mber, zool., bastard mellan europeisk mufflon och tamfår.

Umbilica'Iis, som hör till naveln.

Umbilica'ria, hot., se Tuschlav.

Umbilica'tus, hot., navlad.

Umbflicus, lat., navle.

U'mbo, pl. Umbo'nes, med., fördjupning i mitten av koppor, som uppträder i deras suppurationsstadium; zool., den del av musselskalet, från vilket tillväxten utgår; hos snäckor dets. som navle.

U'mbo membra'næ tympa'ni, anat., den tratt-formiga fördjupningen i mitten av trumhinnan.

Umbona'tus, hot., bucklig.

U'mbra, lat., skugga; miner., umbrabrunt, en av lera, järnoxid och manganoxidhy-drat bestående jordfärg.

Umbra'lglas, med., glasögon, vilkas ena sida är försedd med ett Ijusförsvagande skikt av rökglas.

U'mbram time're, lat., vara skuggrädd, citat från Cicero.

Umbra'tum, hot., beskuggad.

U'mbrella tree, se Gahunträ.

U'mbrer, ett fornitaliskt folk, som bodde i landskapet Umhria. — U'mbriska språket, det av umbrerna talade språket, tillhör de fornitaliska språken.

U'mbriel, astr., en till planeten Uranus hörande måne.

U'mbrinus, hot., umbrabrun.

U'mbriska språket, se under Umhrer.

U'miak, sjöv., en för kvinnor avsedd båt hos eskimåerna.

Umi'nta, sp., ett slags majsgröt.

U'mlaut, ty., omljud.

Umwerthung aller werthe, ty. (1. o'm-), omvärdering av alla värden (Nietzsche).

Un, fem. Une, fr. (1. öng, ynn), en, ett. — U. frère est un ami, donné par la nature (1. öng frär ät ögnami' - naty'r), en broder är en vän, given av naturen. — U. prince est le premier serviteur et le premier magistrat de TEtat (Z. - prängs ä lö prömie' särvitö'r e lö prömie' masjistra' dö leta'), en furste är sin stats förste tjänare och ämbetsman. {Fredrik II av Preussen.) — U. sot trouve toujours un plus qui Tadmire (1. - så trov tosjo'r - ply - ki [hårt k] ladmi'r), en dummerjöns finner alltid en ännu dummare, som beundrar honom.

U'na, lat. {fem. av u'nus, se d. o.), ital. {fem. av u'no, en), en. — U. co'rda, ital., tonk., på en sträng. — U. hiru'ndo non fa'cit ver, lat., en svala gör ingen sommar. — U. sa'-lus vi'ctis nu'llam spera're salu'tem, lat., det finns blott en frälsning för de besegrade, nämligen att icke hoppas någon frälsning, ("^neiden" av Virgilius.) — U. se'rie, i en rad, efter varandra. — U. voce, ital. {1. - vå'tje), tonk., med en stämma, enstämmigt.

U^nabåt, sjöv., båt med en mast nästan i förstäven samt ett gaffelsegel med bom.

U'na co'rda m. fl., se Una.

U'nam sa'nctam, lat., namn på en ryktbar, påvens överhöghet gentemot världsliga furstar förfäktande bulla, uppkallad efter begynnelseorden {Unam sa'nctam eccle'-siam, en helig kyrka).

Unani'm {lat. una'nimis 1. una'nimus, av u'nus, en, och a'nimus, själ, håg), enhällig, enstämmig, endräktig. — Unanfmiter, enhälligt, enstämmigt, endräktigt. — Unanimite't, enhällighet, enstämmighet, endräktighet.

U'narigg, se Kattrigg.

U'na sa'lus etc., U. se'rie, U. voce, se under Una.

U'nca, lat., tonk., en åttondedels not. — Bis unca, en sextondedels not.Uncaria—Unguentum

Unca'ria, hot,, ett släkte lianer.

U'ncia, lat., tolftedel (särskilt av en fot, en tum 1. ett ass). — Uncia'lbokstäver 1. Un-cialer, ett slags stora, avrundade ma-juskler (se Majuskel); stora begynnelsebokstäver utan sirater. — Uncialskrift, skrift, som består av dylika bokstäver. — Uncialhandskrifter, handskrifter, skrivna med idel majuskler.

üncia'lis, bot., tumslång.

üncifo'rmis, Uncina'rius, Uncina'tus, se under Uncus.

Uncle Sam, se under Sam.

Uncle Tom's ca'bin, eng. (1. önkl -), Onkel Toms stuga, en världsberömd, mot negerslaveriet riktad roman av den amerikanska författarinnan Harriet Beecher-Stowe (L - bi'tjör stå).

Unconditional surrender, eng. (1. ankön-di'sjönl söre'ndö), obetingad underkastelse, general Grants lösen i Nordamerikanska secessionskriget 1861—65.

Unctio extre'ma, lat., sista smörjeisen, ett av katolikernas sju sakrament.

U'ncus, lat., hake, krok. — Uncina'rius, med., ett slags inälvsmask. — Unciformi', hak-formig. — Uncina'tus, hakformig, hot., med klolika blad.

U'nda, lat., bölja. — U. ma'ris, eg. havsbölja; tonk., en öppen flöjtstämma i orgeln.

Unde'cima, lat. {fem. av unde'cimus, den elfte), tonk., den elfte tonen, från grundtonen räknat.

Underfosforsyrlighet, kem., den av fosfors syror, som har minsta halten syre.

Undergaj, sjöv., tackling, som stöttar kly-varbommens viskertar under- och akter-ifrån.

Undergevär, krigsk., dets. som sidogevär, vapen som bäres vid sidan, såsom sabel 1. d.

Underground, eng. (L andögra^ond), underjordisk järn- 1. spårväg.

Underhuset (eng. the house of commons 1. the lower house) kallas i England den ena av representationens båda kamrar.

Underkyrka, nedre delen (våningen) i en dubbelkyrka.

Underla'bium, tonk., fördjupning under upp-skärningen på foten hos orgelns labial-pipor.

Underminera, undergräva. Se Minera.

Underrå, sjöv.,^ nedersta rån på en mast.

Undersegel, sjöv., fock och storsegel å en råseglare.

Undersilu'r, geol., dets. som Ordovicium.

Underskult, se Överskult.

Underslag, bjälkar, som uppbära en plankbeläggning.

Underslev (ty. Unterschleif, av mhty., komma att glida), förskingring.

Underviol, hot., se Viola.

Undi'n (fr. ondine, av lat. u'ndida, dimin. av u'nda, bölja), vattenande, i vattnet le-

vande kvinnlig elementarande (se Ele-

mentarer).

Undi'ne, med., liten droppflaska med böjd pip.

Undula'ta, hot., vågig.

Undulatio'n, Undulationsteorien, se under

Undulera.

Undulazio'ne, ital, tonk., vågformig rörelse.

Undule'ra (fr. onduler, av lat. u'nda, bölja), röra sig vågformigt, bölja, krusa sig; locka (om hår). — Undulatio'n, vågrörelse, vågformig rörelse. — Undulations-mekani'k, viktig sida av den s. k. kvantmekanikens generalisering av den klassiska mekaniken. — Undulationsteorien, fys., den teori, enl. vilken ljuset åstadkommes genom vibrationer i etern. — Undula'tor, telegrafmottagningsapparat.

— Unduli'sm, vågsvall, böljeslag; konstt, framställning av den nakna kvinnofiguren i likhet med den ur böljorna uppstigande Afrodite. — Unduli'ster, konstnärer, som älska veka, böljande former och betrakta våglinjen såsom sinnebild för skönheten.

Une autre chose, fr. (1. ynn åtr sjås), en annan sak.

Une'ra (fr. unir, lat. uni're, av u'nus, en), förena. — Unerade armenier, utom sitt fädernesland boende armenier, som med vissa förbehåll slutit sig till romerskkatolska kyrkan. — U. greker, i Polen och Ungern boende grekiska katoliker, som på vissa villkor erkänna påvens överhöghet.

— U. nestorianer, ett parti av de kaldeiska kristna (se d. o.), vilket erkänner påvens överhöghet, men följer den grekisk-katolska gudstjänstordningen.

Unfair, eng. (1. önnfä'r), ful; otillåten; oärlig, falsk; oriktig.

Ung., förk. för lat. unguentum, salva.

ung., förk. för ungefär.

Ungerska språket = Magyariska språket (se d. o.). — Ungersk gyllen, svenskt guldmynt från 1400- och 1500-t. = 8—10 kr. — Ungerskt grönt, tekn., berggrönt, basiskt kopparkarbonat. — U. gulholts, se Fisetträ.

Ungrenässa'nsen, se under Renässansen.

Ungue'ntum, pl. Ungue'nta, lat., farm., salva. — U. aceta'tis plu'mbici, "kylande salva", av blysocker och fett. — U. a. p. compo'situm, hemorrojdsalva. — U. a'cidi bo'rici, borsyresalva. — U. ad decu'bitum, salva mot liggsår. — U. a'lbum si'mplex, blyvittsalva. — U. ammoniacale 1. Po-made de Gondret, retande salva av ammoniak med talg och svinister. — U. antiher-pe'ticum acre, mot skäggsvamp och an-siktsfinnar. — U. aroma'ticum, dets. som U. nervi'num, även kallad JJ. Rosmari'ni compo'situm. — U. Autenrfethi, se U. tar-tratis stihico-kalici. —• U. basi'licum ni'-grum, svart basiliksalva. — U. bo'ricum, borsalva. — U. cala'minæ compo'situm.1874

sammansatt galmejsalva, beredes av kam-ferolja, blysocker, mönja, blyvitt, blyglete, galmeja, linolja och talg. Användes för att befrämja läkning av sår. — U. cam-phora'tum, kamfersalva. — U. cantha'ri-dis, spansk flugsalva, beredes av spanska flugor och terpentinsalva. Användes såsom dragmedel. — U. c. fo'rtius, innehåller mer spansk fluga än föreg. — U. casefni, alkalikaseinat med glycerin, vaselin och vatten. — U. ce'reum, vax-salva. — U. ceru'ssæ, blyvittsalva. — U. ceta'cei, se Gold cream. — U. chlore'ti hydrargy'rici cantharida'tum, spansk flugsalva med sublimat (för djur). — U. chlo-rofo'rmii, kloroformsalva. — U. cinere'um, kvicksilversalva, gråsalva. — U. co'ntra pedi'culos, dets. som IJ. sahadi'llæ. — U. c. pernio'nes, salva mot pormask. — U. cre-dé, kollargolsalva. — U. dia'chylon, bly-plåstersalva. — U. du'rum, parafFinsalva.

— U. emo'lliens 1. Créme céleste, cold cream. —• U. epipa'sticum, spanskflug-salva. — U. exsfccans, blysalva. — U. fla'-vum, gurkmejsalva. — U. fu'scuin, gult cerat. —> U. glyceri'ni, glycerinsalva, beredes av vetestärkelse, destillerat vatten och glycerin. — U. hydra'rgyri, kvicksil-sersalva, gråsalva, beredes av bocktalg, ister och kvicksilver. Användes till ingnid-ning vid åtskilliga inflammatoriska sjukdomar och syfilis — U. h. citri'num, kvick-silvernitratsalva. — U. h. præcipita'ti albi narco'ticum, von Græfes pannsalva, vitt precipitat, belladonnaextrakt, rosensalva och gult vax. — U. h. ru'brum, röd kvicksilversalva. — U. hydratocarbona'tis plu'mbici, blyvittsalva, beredes av blyvitt och bensoeister. Användes på sårnader. — U. iode'ti ka'lici, jodkaliumsalva. Användes på reumatiska svullnader och giktknölar. — U. i'rritans, retande salva. — U. lanolfni, lanolinsalva. — U. la'pidis cala-mina'ris, galmejsalva. — U. ia'uri tere-binthina'tum, sensalva, beredes av bärn-stensolja, terpentinolja och lagerolja. Användes till ingnidning vid styvhet 1. svaghet i ligament och muskler. — U. lithar-gy'ri, blyättiksalva. — U. mercuriale, kvicksilversalva. — U. mo'Ile, lanolinsalva.

— U. myri'sticæ compo'situm, sammansatt muskotbalsam, beredes av rektificerad bärnstensolja, perubalsam, lavendelolja och nejlikolja. Användes på kylskador.

— U. Neapolita'num, kvicksilversalva. — U. nervi'num, nervsalva. — U. nitra'tis hydrargy'rici, salva av salpetersyrad kvicksilveroxid. Nyttjas mot revormar. — U. o'xidi hydrargyrici flavi 1. U. ophta'l-micum fla'vum, Pagenstechers salva, kvicksilveroxidsalva, en ögonsalva, som beredes av glycerinsalva och fälld kvicksilveroxid. — U. o'xidi zfncici, zinksalva.

— U. oxygena'tum, av salpetersyra och svinfett. — U. paraffi'ni, paraffinsalva. —

U. pi'cus, becksalva. — U. plu'mbicum, blysalva, beredes av ister, smör, talg, gult vax, olivolja, blyoxid och beck. Brukas mot bensår. — U. pomadfnum, pomada. — U. popule'um, U. po'puli, salva av färsk, sönderstött poppelknopp och svinister. — U. pi'ceum 1. U. Pyrole'i Pi'ni tjärsalva. — U. refrfgerans, cold cream (se d. o.). — U. resino'sum, gurkmejsalva. — U. ros-mari'ni compo'situm, nervsalva. — U. sa-badfllæ, lussalva, av sabadillfrö. — U. sti'-bico-ka'lici, kräkvinstensalva. — U. sub-aceta'tis plu'mbici, blyättiksalva, beredes av vax, blyättika och matolja. Användes på samma sätt som blyvittsalva (se Unguentum hydratocarbonatis plumbici [här ovan]). — U. su'lphuris compo'situm, sammansatt svavelsalva, skabbsalva, beredes av krita, svavelblomma, tjära, grönsåpa och ister. — U. tanna'tis plu'mbici, en blandning av glycerin och blytannat. Nyttjas mot liggsår. — U. terebinthia'-num, terpentinsalva. — U. terebinthfnæ resino'sum, basilikesalva, terpentinsalva, beredes av harts, talg, terpentin, vax och matolja. Användes fÖr att hålla uppdragna blåsor och fontaneller öppna. — U. uni-versa'le, universalbalsam. — U. vesi'cans vegeta'bile, tibastsalva. — U. Wilkinso'ni, ungefär dets. som U, sulfiiris compo'si-tum. — U. Wilso'nii, ur råzinkoxid och bensoeister. — U. zi'ncico-plu'mbicum, en blandning av kamferolja, blysocker, mönja, zinkoxid, blyoxid, blyvitt och talg. Nyttjas som läkande medel.

Unguicula'ta, med små klor.

U'nguis, lat,, nagel; klo. — U. hippocra'ti-cus, blåfärgning av nageln hos kroniskt lungsjuka. — U. incarna'tus, inväxt nagel. — Ad u'nguem, på nageln, d. v. s. ytterst noga. — Ex u'ngue leo'nem, se Ex ungue etc. — U'nguibus et ro'stro, med näbb och klor, med all makt. — Ungula'ta, p/., zooL, hovdjur. — ünguli'tsandsten, geol.f est-ländsk, till ordovicium (undersilur) hörande sandsten.

Unia'ter, med romersk-katolska kyrkan förenade ortodoxa.

Unibifoka'lglas användas i glasögon och möjliggöra seende på långa håll genom övre delen, på nära håll genom nedre.

U'nica, vulkanfiber, som användes till res-effekter, kugghjul, rör, isoleringsmaterial m. m.

Unicepto'rer, receptorer (se d. o.) av första och andra ordningen.

Unicite't, se under Unicum.

Uni'color, lat, (av u'nus, en, och co'lor, färg), enfärgad.

Unico'rnis, lat., enhornad.

U'nicum, lat., det enda i sitt slag, något, varav blott ett enda exemplar finnes. Jfr Unik. — Unicite't, egenskapen att vara det enda i sitt slag.

UnieVa {lat. uni're, av ii'7ius, en), förena. — Unie'rade, se Unerade.

Umfice'ra, ny lat. (av u'nus, en, och fa'cere, göra), sammansmälta till en enhet 1. ett helt. — Unifice'ring, Unifikatio'n, sammanslutning-, sammansmältning till ett helt.

Unifila'r (av lat. u'nus, en, och fi'lum, tråd), entrådig; ett slags magnetometer (se d. o.). — Unifila'r 1. Unifilä'r upphäng-ning, en kropps upphängning i en tråd.

Uniflo'rus, bot., enblommig.

Unifo'rm (lat. unifo'rnfiis), likformig, enahanda; likformig beklädnad för soldater och ämbetsmän, tjänstedräkt, ämbetsdräkt. — Uniforme'ra, göra likformig; förse med uniform. — Uniformi'st, politiker, som anser, att alla stater och alla kyrkor böra vara likformiga. — Unifor-mite't, likformighet, överensstämmelse. — Uniformitetsakten, en engelsk förordning av 1559, som påbjöd en gemensam liturgi inom engelska statskyrkan.

Unip'nitus, lat. (av u'nus, en, och ge'nitus, född), benämning på en av påven Klemens XI år 1713 utfärdad bulla, riktad mot jan-senismen och uppkallad efter begynnelseorden iUnige'nitus De'i fi'liuSy Guds en-födde son).

Uniglu'mis, bot., med ett ensamt hyllefjäll.

Um'k (lat. u'nicus), ensam i sitt slag, allena-stående, utomordentlig, ojämförlig. — U'nikuin, se Unicum.

Unilatera'! (av lat. u'nus, en, och la'tus, gen. la'teris, sida), ensidig.

Umlocula'r, lat., i ett rum; med., med en härd.

Unio'n (lat. u'nio), förening, förbund, särskilt förbindelse mellan stater 1. kyrkor. Jfr Evangeliska unionen. Personalunion, Realunion. — Uniona'len, en 1926 i Paris bildad sammanslutning av skandinaviska konstnärer. — Unione'lI, som avser en union. — Unionen 1. Nordamerikanska unionen, Nordamerikas Förenta stater; under nordamerikanska inbördeskriget 1861—65 benämning på nordstaterna. — Unionfst, anhängare av en union, särskilt av Evangeliska 1. av Nordamerikanska unionen. — Unionmetall, se d'Arcets metall. — Unioni^stisk, förenande, förbindande. — Union-jack, eng. (1. jo'niön djäck), unionstecknet å Storbritanniens flagga. — Unionsakt, lag, som reglerar förhållandet mellan staterna i en union. — Unionstecknet, övre fyrkanten närmast stången i svenska och norska flaggorna före unionsbrottet 1905. — Unionstiden, i Nordens historia benämning på Kalmarunionens tid 1389—1521.

Union Label, eng. (1. jo'niön lä'böl), märke, som av arbetarorganisation åsättes en vara och intygar att den tillkommit under fackföreningsmässigt reglerade arbetsvillkor. —• Labelsystem, det genomförda

bruket av Union Labels, som möjliggör bojkottning av varor, vilka tillkommit under ur arbetarsynpunkt otillfredsställande förhållanden.

Union postale universelle, U, fr. (1. lyniå'ng påsta'l yniverse'11), världspostföreningen.

Union sacrée, fr. (1. yniå'ng säkre'), "helig endräkt", benämning på den "borgfred", som 1914 inträdde i Frankrike efter världskrigets utbrott och som i stort sett hölls av partierna så länge kriget varade.

Unionsakt, se Union.

Unipenna'ta, lat., pl., anat., kallas muskler, som blott utgå från ena sidan av en sena.

Unipeta'l (av lat. u'nus, en, och gr. pe'talon, blad), bot., som har blott ett blomblad.

Unipola'r 1. Unipolä'r (av lat. u'nus, en, och po'lus, pol), fys., enpolig, som har blott en pol. — Unipolarite't, enpolighet; ventilverkan (se d. o.). — Unipolarmaskin, elektrisk likströmsgenerator, som grundar sig på unipolär induktion. — Unipo-lär induktion, induktion från en kring sin axel roterande stavmagnet i en stillastående strömledare, som sammanbinder magnetens ena pol med dess indifferenszon och sålunda jämte magneten bildar en sluten strömkrets.

Unire'm, lat., galär med en rad roddare.

Unis., förk. för ital. unisono (se d. o.).

Unisexua'1 1. Unisexue'll (av lat. u'nus, en, och se'xus, kön), bot., enkönad.

Uniso'n (av lat. u'nus, en, och so'nus, ljud), tonk., liktonig, enstämmig; samfälld. — Uni'sono, ital., enklang; enstämmig. — Air unisono, i enklang, enstämmigt.

Unitapeter, kallas tapeter med unika, handtryckta mönster.

Unitaria'ner, Unitariani'sm m. fl., se under följ. ord.

UnitaVier 1. Unitaria'ner (av lat. u'nitas, enhet), personer, som förkasta treenighetsdogmen och antaga blott en person i gudomen; anhängare av unitariska teorien (se nedan). — Unitari'sm 1. Unitariani'sm, unitariernas lära och samfund. — Unita'-risk 1. Unitaria'nsk, som har avseende på unitarismen 1. unitariska teorien. — Unitariska teorien, fys., åsikten att de elektriska fenomenen kunna förklaras, utan att man antager, att mer än ett elektriskt fluidum finnes till.

U'nitas fra'trum, lat., Kristi lags bröder = Böhmiska och Mähriska bröder (se d. o.).

United brethren of Christ, eng. (1. juna'jtid bre'thren åv krist), "förenade Kristi bröder", en nordamerikansk sekt.

United States, eng. (1. juna'jtid stäts), Nordamerikas Förenade stater. — U. S. Shipping board (1. - sjipping bård), av Förenta staternas regering 1916 bildat och drivet rederi, vars verksamhet efter världskriget upphört.

Unite't (lat. u'nitas), enhet, helhet, överensstämmelse.1376

Unitis viribus—Up and down

Uiii'tis vi'ribus, lat., med förenade krafter.

Univers, L', fr, (1. lynivä'r), "Universum", Frankrikes mest betydande katolska tidning.

Universa'1 (mest i sammansättningar) 1. Universe'll {lat. universa'lis), allmän, all-mänlig; alltomfattande, allsidig; passande för alla; som hjälper mot allt. — Uni-versa'l, en av överordnad myndighet utfärdad skrivelse, manifest. — Universalalfabet, alfabet, medelst vilka alla språk kunna skrivas. — Universalarvinge, arvinge till hela arvet. — Universaibap-tister, se Free-will-baptister. — Universalgeni, se under Geni. — Universalhistoria, världshistoria. — Universalinstrument, astr., instrument för azimut- och höjdmätning. — Universalkyrka, kyrkosamfund, som omfattar flera stater. — Universallexikon, encyklopedi (se d. o.). — Universallänk, cardanlänk. — Universalmedicin, läkemedel, som säges kunna bota alla slags sjukdomar. — Universalmonarki', stat, som omfattar hela världen. — Universalspråk, ett för alla folk avsett språk. — Universalsuccession, se under Succedera. — Universa'lia, pl., fil, allmänföreställningar, släkten och arter. — Uiiiversalisatio'n, allmängörande, framställande av något i lättfattlig, populär form. — Universalise'ra, göra allmän, framställa något i lättfattlig, populär form. — Universali'sm, strävan efter att omfatta allt; förmågan att omfatta allt; teoL, läran om Guds alltomfattande nåd.

— Universali'st, person, som söker omfatta allt; anhängare av universalismen.

— Universalite't, allmänlighet; förmågan att omfatta allt.

Universal postal union, eng. {1. junivö^säl påstl ju'niön), världspostföreningen.

Universe'11, se Universal.

Universe'll tid, tidsberäkning, som är motsats till den förr brukliga lokala tiden.

Universita'risk, se under Universitet.

Unive'rsitas, lat., allmänheten; det hela, hela världen; skrå, korporation. — U. lite-ra'rum, vetenskaplig högskola. — U. non deli'nquit, allmänheten (hela samhället) förgår sig icke. — U. re'rum, all verklighet tillsammantagen.

Université, U, fr. (1. lyniversite'), i Frankrike hela systemet av undervisningsanstalter.

Universite't (av lat. unive'rsitas, skrå, korporation), vetenskaplig högskola, offentlig läroanstalt, där undervisning i vetenskaperna meddelas genom offentliga föredrag och där lärdomsgrader utdelas. — Universitetskansler, person, som har högsta inseendet över ett universitet. — Uni-versitetsstipendia't, vid Oslo universitet lärare, som motsvarar en docent vid våra universitet. — Universita'risk, som har avseende på universitet.

University college, eng. (1. junivö'siti kål-le'dsj), se College. — U. courts (Z. - kårts), universitetsdomstolar i Oxford och Cambridge. — U. extension {1. - exte'nsjön), universitetets utvidgning, genom anordnande av föreläsningskurser m. m. även för icke studenter.

Unive'rsum, lat., det hela, alltet; världsalltet, världsbyggnaden, världen.

Univo'k (fr. univoque, lat. uni'vocus, av u'nus, en, och vox, stämma), liktydig; lika lydande. —• Univokatio'n, liktydighet; egenskapen att ljuda lika.

Unktio'n {lat. u'nctio), smörjning, smörjelse. Jfr Unctio extrema.

Unkuluukulu, gudomlighet hos kaffrerna.

Unn {isl. unnr, bölja), nord. myt., en av Ägirs döttrar.

U'no, mansnamn (av ital. uno, lat. u'nus, en), den ende. Motsvarar kvinnonamnet Una»

U'no a'cto, lat., i en (oavbruten) handling.

— U. a'nimo, endräktigt, samstämmigt. — U. o're, se under Os.

Unoaxia'1, enaxlig.

Un paysage cest un état d'àme, fr. {1. ung päsa'sj sät uneta' dam), ett landskap är ett själstillstånd. Citat från AmAel.

Un po'co, ital, tonk., något litet.

Uns (av lat. u'nica, tolftedel), gammal svensk guld- och silvervikt == 28 gr.; gammal medicinalvikt = 30 gr.

Un sot trouve toujours un plus sot, qui Pad-mire, fr. {1. ung så trov tosjo^r - ply så ki ladmi^r), en dumsnut finner alltid en ännu dummare, som beundrar honom. Citat från Boileau.

Unter den Linden, ty. {1. o'n-), "under lin-r darna", en av de vackraste och förnämsta gatorna i Berlin.

Untergrundbahn, ty. {1. o'ntergro'ntba'n), underjordisk järn- 1. spårväg.

Unter uns, ty., oss emellan, i förtroende.

U'num pro mu'ltis da'bitur ca'put, lat., ett huvud måste offras för de mångas skull. ("^neiden" av Virgilius.)

U'nus, fem. U'na, neutr. U'num, lat., en, ett.

— Unus multo'rum, en av de många, en dussinmäniska. (Horatius.) — U. post a'l-terum, den ene efter den andre.

Unverrichts fistel {1. o'nfer-), med., hudfistel, som anlägges och hålles öppen för läkning av tuberkulos gasansamling i lungsäcken.

Uo'mo, ital, människa, man. — Pri'mo uomo, första tenoren vid en opera.

u. o. o. å., förk. för utan (tryck-) ort och årtal, i bibliografiska uppgifter.

U. P., förk. för lat. urbis præfectus, kommendanten i Rom; för eng. United Press association, en amerikansk telegrambyrå.

u. p. a., förk. för utan personligt ansvar (t. ex. kooperativa föreningar).

Up and down, eng. {1. upp änd da'on), "upp och ned", "än si, än så".Upanishad—Urat

1377

Upanishad, sanshr., en samling utdrag ur Brahmana (se d. o.) o. a. fornindiska avhandlingar.

Upas, hot,y namn på flera slags pilgift, särskilt det, som fås av mjölksaften i An-Ua'ris toxica'ria, upasgiftträdet. Se vid, Antiarin.

Uppbacka, sjöv., lägga upp maten i därför avsedda kärl.

U'ppercut, sporty slag nerifrån och uppåt.

Upper new red sandstone, eng. (1. ö ppö njo redd sändstå'n), geoL, röda sandstenar och sötvattensleror inom Englands trias.

Upper ten thousand 1. Upper ten, The, eng. {1. - ö'ppö - tha'usänd), de översta tiotusen, urspr. beteckning för staden New Yorks förnärnsta och rikaste samhällslager; numera i allm. ett lands börds- och penningaristokrati.

Uppgäld {ty. Aufgeld), agio (se d. o.).

Upplandning, geoL, se Till-landning.

Uppre'gin, nord. myt., enl. somliga benämning på gudamakterna, enl. andra på Natt, Dag, Sol och Måne.

Up to date, eng. (1. öpp - dät), till dato; fig., spritt modern, på yttersta modet.

Upwards klorelement, fys., ett galvaniskt element.

U'pupa, zooL, härfågeln. — Upu'pidæ, zooL, härfåglar.

Ur, zooL, uroxe.

U. R. (V. R.), förk. för lat. uti rogas, som du föreslår; urbs Roma, staden Rom.

U'rachus, lat. (gr. uracho's, av u'Ton, urin), anat., en hos fostret mellan allantois och ändtarmen befintlig kanal. — Urachus-cy'stor, cystor från icke återbildad ura-chus. — Urakrasi', med., elakartad blandning av urinen. — Urakrati', oförmåga att återhålla urinen. — Uremi' (av gr. ha'ima, blod), urinförgiftning.

Uræmi', mec?., uremi, se Urachus.

Urae'usormen, zooL, dets. som glasögons-ormen.

Urago'ga, med., urindrivande medel. — U. impeccua'nha, bot., se Kräkrot.

Ura'l, farm., se Uralin.

Ura'1-alta'iska folk, gemensam benämning på de uralska och de altaiska folken (se d. o.).

Ura'1-alta'iska språk, benämning grundad på uppfattningen om släktskap mellan de uralska och altaiska språken.

Uralfn, Ura'l 1. KloraIureta'n, farm., ett sömnmedel, som erhålles ur kloralhydrat och uretan.

Uralft, miner., grönt, trådigt amfibolmine-ral.

Ura'lska folk, gemensam benämning på sa-mojeder och finsk-ugriska folk.

Ura'lska språk, samojediska och finsk-ugri-ska språk.

Ura'n 1. Ura'nium, kem., ett sällsynt, silver-vitt radioaktivt grundämne, som i naturen förekommer i förening med syre i minera-

let pechblände. Dess föreningar brukas vid porslinsmålning. — Urana'ter, uran-salter med alkalier. — Uranglas, tekn., en fluorescerande, gulgrön glasmassa, som nyttjas till lyxartiklar och optiska instrument. — Uranglimmer 1. Urani't, miner., ett urankopparfosfat. — Urangult, ren uranoxid; även natriumuranat, som nyttjas till framställning av gulgrönt glas och vid porslinsmålning. — Uranockra, en gul uranförening. — Uranvitriol, ett grönt uransulfat. — Urany'lsalter, uransalter med syror.

Urani'a (av gr. urano's, himmel; lat. Ura'-nia), gr. myt., binamn till Afrodite såsom den rena, äktenskapliga kärlekens gudinna; en av de nio muserna (se Muser).

Ura'nia, se föreg. ord; astr., en av småplaneterna.

Uranfder, se under Uranos.

Uranfn = Pechblände (se d. o.).

Urani't, se Uranglimmer.

Ura'nium, se Uran.

Ura'nockra, se under Uran.

Uranografi', Uranologi', Uranometri', Ura-noplasti^k m. fl., se under Uranos.

Uranopi'lit, miner., uranockra (se d. o.).

Urano's, gr., himmel; anat., gom; (lat. U'ra-nus), gr. myt., himlavalvets gud, den äldsta gudasläktens upphov. — Uranfder, Uranos' söner. — Urano-colobo'ma, med., delvis kluven gom. — Uranografi' (av gr. grajein, skriva), beskrivning över stjärnhimmeln. — Uranolatri' (av gr. latre'ia, tjänst, dyrkan), stjärndyrkan. — Urano-li't (av gr. Wthos, sten) = Meteorit (se d. o.). — Uranologi' (av gr. Wgos, lära), läran om himlen och himlakropparna. — Uranometri' (av gr. me'tron, mått), mätning av himlen och avståndet mellan himlakropparna; en st j ärnkatalog. — Uranopa'gus, dubbelmissbildning, där den ena individen är fäst vid den andras gom.

— Uranoplasti'k, kirurg., en mot klyvd gom företagen operation. — Uranorafi', gomsöm. — Uranoschi'sis, fullständigt kluven gom. — Uranosko'p (av gr. sko-pe'in, skåda), stjärnkikare; himmelsglob. — Uranoskopi', iakttagande av himlen.

— Uranostafyloplastfk, operation för ersättning av defekter i såväl hårda som mjuka gommen. — Uranotantal = Sa-marskit (se d. o.).

Ura'npecherz = Pechblände (se d. o.).

U'ranus, gr. myt., se Uranos; astr., en planet. — Uranusåret, planeten Uranus' omloppstid (= 84,015 år).

Ura'nvitriol, se under Uran.

Urany'lsalter, se Uran.

Urao = Trona (se d. o.).

Uraon, en dravidastam (se Dravida).

Ura'ri, se Curare.

Ura't, (av gr. u'ron, urin), kem., ett gödningsämne. — Ura'ter, kem., salter av urinsyra. — Ura'tisk diathe's, med., anlag1378

för gikt. — Ura'tsediment, avsättning av urater i urin, som fått stå.

U'rban {lat, Urba'nus), mansnamn buret av åtta påvar.

Urba'n (lat, urha'nus, av urhs, staden Rom, storstad), stads-, storstadsmässig; artig, belevad, fin, bildad. — Urbanise'ra, bibringa fina seder. — Urbanite't, beleven-het, fint skick.

Urbanicia'nt, lat., under senare kejsartiden tjänstemän under stadsprefekten i Rom.

Urbanistfnnor (efter påven Urban IV) benämning på de klarissinnor (se d. o.), som efterleva ordens mildare regel.

Urbanite't, se under Urban,

Urba'num, U'rbicum, bot, växande vid städer.

Urba'nus, se Urban,

U'rbar, ty., odlad. — Urbaria'rlag, en ungersk förordning, som rör godsägarnas och deras underhavandes rättigheter och skyldigheter. — Urba'rium, mlat., ett slags jordebok.

Urberg, geol., gemensamt namn på alla bergarter, som höra till urformationen.

Urbica'riæ regio'nes, lat., stadskretsarna, trakten närmast Rom.

U'rbi et o'rbi, lat., för staden (Rom) och för världen, påvlig välsignelse, som utdelas tre gånger om året.

U'rbis co'nditæ, lat., räknat från stadens (Roms) grundläggning.

Urbs, lat., stad (särskilt staden Rom), huvudstad. — U. æte'rna, den eviga staden (Rom).

Urce'ola, bot., ett släkte högt slingrande lianer i Bortre Indien. — U. ela'stica lämnar god kautschuk. — U. escule'nta har ätliga frukter.

Urd (isl. UrÖr), nord, myt,, forntidens norna, den äldsta och förnämsta av de tre nornorna. — Urdsbrunnen {isl, Uröar-brunnr), en vid en av Yggdrasils rötter belägen brunn, ur vilken de tre nornorna ösa vatten över världsträdet.

U'rdu, se Hindi,

Ure'a 1. U'ricum (av gr, ure'in, låta sitt vatten), kem,, urinämne. — Urea bro'mdi-ety'lacety'lica, adalin. — U. bromi'n, urin-ämnesbromid. — U. bromisovaleriany'-lica, bromural. — U. diety'lmalony'-lica, veronal. — U. dipropy'lmalonylica, proponal. — U. jodisovaleriany'lica, jodi-val. — U. pu'ra, rent urinämne. — Ure'k-chysis, med., urinutgjutning i cellväven. — Ure's 1. Ure'sis, urinuttömning.

Urea's, kem., enzym (se d. o.), som överför urinämne till ammoniumkarbonat.

Urecidfn, farm., preparat av citronsaft, som användes mot urin sur diates.

Uredina'ceæ, Uredi'neæ, Uredinales, bot., rostsvampar.

Ure'do, lat., brand hos säd; med., hetsigt hudutslag.

Urei'der, kem., urinämnesderivater, analoga

med amider. —• Urei'dsyror, urinämnesderivater, analoga med amidsyror. — Urei'nosyror, urinämnesderivater, analoga med aminosyror.

Ure'kchysis, se under Urea.

Uremi', se under Urachus,

Ure'nafibrer, bastfibrer av de till fam. Malva'ceæ hörande ostindiska växterna Ure'na sinuoJta och loba'ta, av vilka den senare odlas i Brasilien.

Ure'neæ, bot., underfamilj av fam. Malva'-ceæ,

U'rens, bot., brännande.

Ure'ntia, lat. (av u'rere, bränna), pL, med., brännande medel.

Ureome'ter, med., apparat för mätning av mängden urinämne i urin.

Ure's 1. Ure'sis, se under Urea.

Ureta'ner, kem., estrar av karbaminsyra.

Uretany'1, farm., metyluretan, användes som sömnmedel.

Ure'ter {gr, urete'r), anat,, urinledare. — Urete'risk, som angår urinledaren. — Uretercystosko^p, se Ureterkateterisation. — Ureterektomi', bortopererande av urinledaren helt 1. delvis. — Ureteri't 1. Urete-ri'tis, inflammation i urinledaren. — Ure-terkateterisatio^n, införande av ett specialinstrument, uretalcystoskopet, för att skilja innehållet från de båda njurarna. — Ureteroeystomi', anläggande av ny mynning för uretern i blåsan. — Uretero-dia^lysis, bristning av en 1. bägge urinledarna. — Ureteroli^t (av gr, Wthos, sten), sten i urinledaren. — Uretero-liti'asis, stenbildning i urinrören. — Ure-terolysis, förlamning av urinledaren. — Ureteropyelostomi', anläggande av ny mynning för uretern i njurbäckenet. — Ure'tra, urinröret. — Uretra'1, som angår urinrören. — Uretraltrådar, "dröp-peltrådar", trådlika, slemmigt variga bildningar, som avsöndras vid kronisk ure-trit, vanligen vid gonorré. — Uretralgi', urinrörsneuralgi. — Uretra^lis, som angår urinröret. — Uretrektomi', bortopererande av en del av urinröret. — Uretri-ti'snius, kramp i urinröret. — Uretrem-fra'xis, förstoppning i urinröret. — Uretrftis 1. Uretri^t, katarr i urinröret. —• Ure'tika, pL, urindrivande medel. — Ure'tisk, som angår urinen. — Uretralgi' (av gr, a'lgos, smärta), smärta i urinröret. — Uretroblennorre' (av gr, re'in, flyta), slemflytning ur urinröret. — Uretroce'le, brocklik utvidgning av urinröret. — Uretrocysti't, inflammation i urinrör och blåsa. — Uretrofy'ma, svulst i urinröret. —• Uretroplasti'k, formande operation på urinröret, vid missbildningar o. d. — Uretrorafi', sutur på urinröret. —• Uretrorragi', blodflytning ur urinröret. — Uretrorre' 1. Uretrorhoe'a, flytning ur urinröret. — Uretroskopi' undersökning av urinröret medelst specu-Urf—Urocele

lum. — Uretrospa'smus, kramp i urinröret. — Uretrosteno's, urinrörsstriktur, förträngning av urinröret. — Uretrotomi' (av gr. tome', snitt), kirurg., öppnande av urinröret. — Uretroto'm, vid denna operation brukat instrument.

Urf, turk., kabinettsorder.

Urformatio'nen, geol., jordskorpans äldsta grupp av bergartslager, dit bergarterna gneis, granulit, granit, urkalksten m. fl. höra. Jfr Urberg.

Urge'ns, Urge'nt, se under följ. ord.

Urge'ra (hårt g; lat. ur ge're), ansätta, driva, tränga; ivrigt påyrka, starkt framhäva, lägga eftertryck på. — Urge'ns, tvingande nödvändighet, nödtvång. — Ur-ge'nt, trängande, angelägen, som ej kan uppskjutas.

Urgfnea, hot., ett släkte liljeväxter i Afrika och kring Medelhavet. — U. mari'tima, sjölök, lämnar drogen bulbus Scillæ.

Urgo'n, petrogr., kalkstenar från kritforma-tionen (i Medelhavsländerna).

Urgrani't, petrogr., urbergets graniter.

Urheberrecht, ty. (1. o'y-), skaparrätt, äganderätt till skapat verk och dess mångfaldigande.

Urhidro'sis, med., urinhaltig svettning.

Urhistorien, Israels äldsta traditioner, bevarade i 1 Moseb. 1—11.

Uri'a 1. Uri'as, hebreiskt mansnamn (av ür, eld, låga, och Jehova'h, se d. o.).^Buret av en av konung Davids män, som, sedan hans hustru förförts av härskaren, på dennes befallning under striden prisgavs åt döden. — Uri'asbrev (efter det brev, som David översände med Urias och som innehöll domen över denne), en för över-bringaren olycksdiger skrivelse.

U'ria, zooL, grisslesläktet. — U. grylle, to-bisgrisslan. — U. troille, sillgrisslan.

U'rias, gr. (av u'ron, urin), med., urinfistel. — Uri'asis, urinering, vattenkastning. — U'ricum, se Urea. — irrisk, urin syrlig.

Uricacidemi', med., ökad urinsyrehalt hos blodet.

Urica's, urinsyreklyvande enzym (se d. o.).

Uricoly's, kem., urinsyrans sönderdelande genom enzym och bakterier. — Uricome'-ter, apparat för bestämning av urinsyremängden i urin.

Uricu'rupalmen, se Attalea.

U'ricus, lat., som angår urinsyra.

Uridiatfn, farm., medel mot gikt, njursten, reumatism m. m., som verksam beståndsdel innehållande natrium- och litiumcitrat.

Uridro's, se Urhidrosis.

Uri'ebrev, se Uriasbrev.

U'riel, hebreiskt mansnamn (av ur, eld, och el, herre. Gud), Gud är mitt ljus. Namn på en av ärkeänglarna.

Urija, se Oriya.

U'rim och Tu'mmim, hebr., ljus och sanning, två föremål, antagligen ädelstenar, vilka förvarades på 1. i den översteprästerliga

bröstskölden och av översteprästen rådfrågades som ett slags orakel.

Uri'n {lat. uri'na), fysiol., från njurarna avsöndrad vätska (sekret). — Urina'l 1. Urineau (fr. 1. urinå'), uringlas, flaskfor-migt kärl för upphämtande av urin hos sängliggande. — Urin-bensoesyra, se Hippursyra. — Urindrivande medel, diu-retica. — Urine'ring, tömmande av urin-blåsan. — Urinfistel, förbindelse mellan urinblåsan och närliggande organ (ändtarmen 1. slidan). — Urinförgiftning, uremi. — Uringlas, se Urinal. — Urinkolik, med., smärtor, som uppstå, då njursten passerar genom urinledarna. — Urinledare, ureter. — Urinoa'r, dets. som pissoar (se d. o.). —• Urinröret, uretra. —• Urinstenar, blåsstenar och njurstenar.

— Urinstämma, se Ischuri. — Urinsyra, kem., en i urin, i giktknölar, i reptiliers exkrement och i guano förekommande organisk syra. — Urinämne, en förening, som förekommer i urin m. fl. av kroppens vätskor. — Urinö's, urinartad.

U'risk, se under Urias.

Uriya, se Oriya.

Urkalksten, petrogr., urbergets kalkstenar, som genom metamorfos blivit kristalli-niska (marmor).

Urkund (ty. Urkunde, av erkennen, lära känna), källskrift, skriftlig källa. — Urkundslära, se Diplomatik.

Ur led är tiden, se The time is out of joint.

Urlerskitfer, petrogr., till urberget hörande lerskiffrar.

Urmun, zool., se Blastoporus.

U'rna, lat., kruka, vattenkärl.

Urnige'rum, bot., umbärande.

Urnjuren (lat. mesone'phros), anat., mellanstadiet i njurens fylogenetiska utveckling. Rester av urnjuren kvarstå hos den vuxna människan. — Urnjuregången, urnju-rens utförsväg till kloaken.

Urobili'n, kem., brunt färgämne, som uppkommer vid omvandling av gallf ärgämnen i tarmen. Urobilin finnes i urin som Uro-bilinoge'n, som genom luftens inverkan snabbt oxideras till Urobilin.

Urobilinoge'n, kem., se Urobilin.

Urobilinuri', med., utsöndring av urobilin (se d. o.) genom urinen.

Uroce'le, gr. (av u'ron, urin), med., vatten-bråck. — Urochezi', urinavsöndring vid avföring. — Urochro'm, se Urokrom. — Urocæ^lia, utgjutning av urin i underlivet.

— Urocy'stis, urinblåsa. — Urodo'chium, urin glas. — Urodyni', smärta vid urinavsöndring. — Uroferi'n, farm., teobromin-litium, som i förening med salicylsyra 1. bensoesyra användes som urindrivande medel. — Uroge'n, som har sitt ursprung i urinvägarna. — U. infektion, allmän infektion från urinorganen. — Urogenita'I (av lat. genita'lia, könsdelar), anat., som angår urin- och könsorganen. — Uroge-1380

nitalsystemet 1. Urogenitalorganen, sammanfattningen av urin- och könsorganen.

— Urokle'psis, ofrivillig urinavsöndring. — Uroklora'lsyra, förening mellan klo-ralhydrat och glykuronsyra, som finnes i människokroppen. — Urokri'sis 1. Urokri-ti'k, urinprövning. — Urokro'm, brungult färgämne i urin. — Urokromoge'n, ett förstadium till urokrom. — Uroli't (av gr. Wthos, sten), sten i urinblåsan, blåssten.

— Uroliti'asis, bildning av sten i urinblåsan. — Urolo'g, specialist på urinorganens sjukdomar. — Urologi', läran om urinorganens sjukdomar. — Urome'ter (av gr. me^trouy mått), apparat, medelst vilken urinens spec. vikt bestämmes. — Uro'm-phalus, svullnad kring naveln, förorsakad av urintryck. — Uroplani', urinens inträngande i de vävnader, som omgiva dess vägar. — Urorragi' 1. Urorre' (av gr, re'in, rinna), starkt urinflöde. — Urose'psis, dets. som urogen allmän infektion. — Uro'schesis, urinstämma. — Uroskopi' (av gr, skope'in, se), urinundersökning. — Urosteali't, urinsten av fettartade ämnen. Urotoxemi', uringiftförgiftning. — Uro-toxie, fr, {I, -xi'), den mängd uringift, som erfordras pr kilo kroppsvikt för att döda ett djur vid insprutning. — Uro-toxi'n, de genom urinen utsöndrade, giftiga ämnena. — Uroto'xisk ko€fficie'nt, den utsöndrade mängden urotoxier pr dygn. — Urotropi'n 1. Formi'n, kem,, hexa-metylentetramin, ett antiseptiskt och urinlösande medel. — Urotropin tanni'n, tannupin.

Urode'la, zooL, svansamfibier.

Uroxe, zooL, se Bos,

Urpremiä'r (se Premiär), det första, urspr. uppförandet av ett skådespel 1. d.

U'rsa, lat.y björninna. — U. ma'jor, astr., stjärnbilden Stora björnen. — U. mfnor, stjärnbilden Lilla björnen.

U'rsasandsteii, geoL, fossilförande sandsten från Björnön.

U'rsidæ, zool., däggdjursfamiljen Björnar.

Ursi'n, kem,, ett bitterämne i blad av mjölon. Se Arctostaphylus,

Ursfnum, bot,, björn-.

Urslem, protoplasma.

Urso'n, kem., en beståndsdel av Folia uvæ ur si (se d. o.).

Urso'nen, zooL, se Erethizon,

Ursteri'1, kallas ett substråt, som är fritt från organismer och därför ej behöver steriliseras.

U'rsula, kvinnonamn (av lat. u'rsa, björninna), liten björnhona. Buret av ett brittiskt helgon, som enl. legenden jämte 11,000 engelska jungfrur dödades i staden Köln av hunnerna.

Ursuli'nnorna 1. Ursuli'nerorden, en till den heliga Ursulas ära stiftad nunneorden.

vilken sysselsatte sig med sjukvård och unga flickors uppfostran.

U'rsus, fem, Ursa, lat,, björn. — U. spelæus, grottbjörnen, en utdöd björnart, av vilken kvarlevor merendels träffas i]bergshålor 1. grottor.

Urtarm (Arche'nteron), emhryoL, den vid gastrulationen (se d. o.) uppkomna hålig-heten hos Chordonia,

Urti'ca, hot,, växtsläkte tillhörande fam. Ur-tica'ceæ. Örter med motsatta blad, försedda med brännhår. Ett flertal arter viktiga som spånadsväxter. — U. dio'ica, brännässla, vårskotten ätliga, "nässelkål", tågorna kunna spinnas. — U. u'rens, etternässla.

Urtica'ceæ (syn. Sca'hridæ), hot,, nässelväxter, växtfamilj tillhörande dikotyle-donerna. Underfamiljer: Cannaba'ceæ, Mora'ceæ och Ulma'ceæ,

Urtica'ria (av lat. urti'ca, nässla), med,, nässelfeber. — U. pigmento'sa 1. U. xan-thelosmoi'des, en ofta medfödd hudsjukdom, som efterlämnar gula fläckar efter de urspr. upphöjningarna i huden. — U. pe'rstans papuIo'sa, i senare åldrar starkt kliande nässelutslag. — Urtikatio'n, piskande med brännässlor, såsom medel mot förlamning.

Urtima (av negerande ur-, och fornsv., time, tid), å annan tid än sedvanligt 1. i lag föreskrivet.

Urtjuva * (av negerande ur-), göra sig u r t j u v a, med ed styrka att man ej är tjuv.

Urtinktu'r, ett homeopatiskt läkemedel.

Uru, peruansk folkstam.

Urucubafett, se Bicuhyhafett.

Uruku, en benämning på Orleana (se d. o.).

Urvaci', ind, myt., en av de gudomliga nymferna (apsaraser).

Urvölgyft, miner., se Herrengrundit.

u. s., förk. för lat. ut su'pra, som ovan.

U. S., förk. för eng. United States, Förenta staterna.

U. S. A., förk. för eng. United states of America, Nordamerikas förenta stater; förk. för eng. United states army, Förenta staternas armé.

Usage, fr. {1. ysa'sj), bruk, sedvänja.

Usans, fr. (1. -sa'ngs) 1. Usance (1. ysa'ngs; ital. usanza, av lat. u'sus, bruk, sed), sv. pl. Usanser, handelst., vedertaget bruk, handelsbruk; (ital. u'so), för växlar bruklig betalningstid, växelfrist. — A usance, A deux usances {1. - dös -), se A uso. — Du'plo u'so, med dubbel betalningsfrist.

Usa's, se Ushas.

Usbe'ker 1. ösbe'ger, en turktatarisk folkstam i Centralasien.

Usche'bti, se Usjebti.

Ushas 1. Ushàsà, ind. myt., morgonrodna-dens gudinna.

Usi'a, hebreiskt konunganamn med betydelsen "Jehovah är min styrka".

Usipe'ter, forngermansk folkstam.

Usitati'ssimus, bot., mycket använd.

Usje'bti 1. Usche'bti, fornegypt., svaromän; små mumieformade föremål, som i stort antal nedlades i gravarna.

Usko'ker {serb. u'skotsi, rymmare), sydslaviska flyktingar, som mot slutet av 1400-t. slogo sig ned i Kroatien, Bosnien och Dal-matien.

U. S. N., förk. för eng. United states Navy, Förenta staternas flotta.

U'snea barba'ta, bot., skägglav, en på träd och buskar allmän barklav.

Usnei'n, kem., en lavstärkelse, som förekommer i Vsnea barha'ta, skägglav. — Us-nefnsyra, en lavsyra som bl. a.

förekommer i Usnea barbata, skägglav.

U'so, se Usance. — A uso do'ppio, se under A uso. — Uso-tara, handelst., enl. vedertaget bruk beräknad tara (se d. o.). — Uso-växel, växel, vars förfallotid ej är angiven, men beräknas efter det på betalningsplatsen vedertagna bruket.

Uso-Sabudja, se Sabudja.

Uspulu'n, kem., betningsmedel mot skad-svampar på kulturväxter, innehållande 30 % klorfenolkvicksilver.

U'sque ad na'useam, se under Nausea.

U'sque ad os, kirurg., ända till benet (om sår).

Usquebaugh, eng. (1. össkibåO, ett slags skotskt brännvin av viskytyp; krydd-brännvin (ofta med russin).

USSR, förk. för Ukrai'nskaja sotsialisti'tje-skaja sovje'tskaja respu'hlica. Ukrainska socialistiska sovjetrepubliken.

Ust, ry., mynning, i geografiska namn.

Ustilagina'ceæ, Ustilagi'neæ, bot., sot- 1. brandsvampar.

Ustri'num, lat, inhägnad plats med en härd av sten för bränning av lik.

Ustula'ta, bot., svedd.

Usu, turkiska namnet på Dnjepr.

Usuca'pio, Usue'll, Usufruktuä'r, Usukapio'n m. fl., se under Usus.

Usu'r, med., litet sår. — Usure'ra, framkalla usurer.

Usu'ra, lat., ränta, avkastning. — Usu'ræ illegi'timæ, olagliga räntor. — U. legi'-timæ, lagliga räntor. — U. prohi'bitæ, förbjudna räntor. — Usura'rum usuræ, ränta på ränta; ockerränta. — Usura'rius, ockrare.

Usurpatio'n, Usurpa'tor, se under följ. ord.

Usurpe'ra (lat. usurpa're, av u'sus, bruk, och ra'pere, rycka åt sig), orättmätigt tillvälla sig; med list 1. våld tillskansa sig, våldkräkta. — Usurpatio'ii, olaga hävd; våldkräktning. — Usurpa'tor, orättmätig innehavare; våldkräktare, tronrövare.

U'sus, lat., bruk, nyttjande; bruk, plägsed; övning. — U. est tyra'nnus, "modet är tyrann", "vi äro modets slavar". (Hora-tius.) — U. fo'ri, rättegångsbruk. — U. loque'ndi, språkbruk. — U. tyra'nnus, va-

nan är en tyrann. —• Ex u'su, genom övning 1. vana. — In usu, i bruk, bruklig, vanlig. — In u'sum delpWni, se under Delphinus. — I. u. tiro'num, till bruk för nybegynnare. — üsuca'pio, se Usu-kapion. — Usue'll, vanlig, bruklig. — U. tara = Uso-tara (se d. o.). — Ususfru'c-tus, nyttjanderätt. —• Usufruktuä'r (lat. usufructua'rius), som blott har 1. medför nyttjanderätt. — Usukapio'n {lat. usuca'-pio), på hävd grundat besittningstagande 1. förvärvande av besittningsrätt.

U. T., officiell förk. för Utah territory. Utahterritoriet.

Ut, lat., att.

Ut, ital., tonk., i solmisationen ett äldre (numera mot do utbytt) namn på tonen c. Jfr Aretifiska stavelser.

Utage'ra, slutbehandla, göra slut på. Jfr A g era.

Utahli't, se Variscit.

Ut alfquid fi'at 1. Ut alfquid fie'ri videa'tur,

lat., något bör företagas för att åtminstone inge den sjuke den föreställningen att någonting göres. (Medicinsk maxim.)

Utariya, en kvalitet indiskt jute.

Ut desint vi'res, ta'men est lauda'nda, vo-lu'ntas, lat., om än krafterna svika, är dock viljan berömvärd. (Ovidius.)

Utensi'lier (lat. utensi'lia, av u'ti, nyttja), pl., bohag, husgerådssaker; redskap, verktyg.

Uteralgi', Uteri'n, Uteri'ni m. fl., se under följ. ord.

U'terus, lat., anat., livmoder. — U. arena'ta, missbildning av uterus med övre konkav insänkning. — U. bico'rnis, uterus med två horn. — U. bilocula'ris, dets. som U. septus (se d. o.). — U. dide'lphus, uterus och slida bilda två intill varandra liggande kanaler. — U. foeta'lis, uterus, som kvarstår på fetalt utvecklingsstadium. — U. infanti'Iis, uterus som kvarstår på barnets utvecklingsstadium. —• U. separa'tus, uterus och slidan normalt utvecklade men sinsemellan ej normalt förenade. — U. se'ptus, uterus avdelad i två sidoställda kanalrum. — U. s. umco'llis, uterus septus med delning blott av uterinkroppen med gemensam cervix. — U. subse'ptus, uterus septus med delning blott i en del av uterinkroppen. — U. septus separa'tus c. va-gi'na separata, såväl uterus som slidan tvådelade. — U. unico'rnis, uterus med blott ett horn. — Uterusfibroi'd, bindvävs skiktmyon i uterus. — Uteruska'ncer, uteruskräfta. — Uterusmyo'm, uterus-svulst. — Uteri'ii, Uteri'nus 1. Uterina'1, som har avseende på livmodern. — Ute-ri'na, pl, med., medel mot livmodersjukdomar. — Uteralgi', smärtor i livmodern. — Uteri'ni, halvsyskon, vilka hava samma moder. — Uteri'nkolik, smärtsamma sammandragningar i livmodern. — Uterin-lidanden, sjukdomar i livmodern. — Ute-1382

rinsegment, det övre ovan, det undre nedom den egentliga uterinhålan. — U'tero cla'uso, oberört moderliv.

Utfyllnadsplan, geol., det plan, älvdalsav-lagringar bilda i en dalgång.

Utgård {isl. Utgaröar), nord. myt., en i utkanten av Jättehem belägen borg. — Ut-gårda-Loke (isl. VtgarÖa-Loki), Utgårds och Jättehems härskare. Jfr Åsa-Loke.

Ut ho'mines sunt, ita mo'rem geras, lat., tag människorna som de äro. (Terentius).

Utikxo, kaffergudomlighet.

U'tile, lat, det nyttiga, nytta. — U. du'lci, det nyttiga förenat med det nöjsamma (jfr Omne tulit etc.); namn på ett svenskt vittert ordenssällskap, stiftat i Stockholm 1766.

Utilisatio'n, Utilfsm, Utili'ster, Utilfstiska samfundet, Utilita'risk m. fl., se under följ. ord.

Utilitari'sm 1. Utili'sm (av lat. uti'litas, nytta), nyttighetslära, den samhällslära och etiska teori, enl. vilken man bör skaffa det största möjliga antal människor vad som kan vara dem till största möjliga nytta. — Utilita'risk 1. Utilitari'stisk, som angår utilitarismen. — Utilitarister, anhängare av utilitarismen. — Uti'litas pri-va'ta, enskild fördel. — U. pu'blica, allmänt väl, det allmänna bästa. — Utilisa-tio'n, nyttjande. — Utili'sm, enl. svenskt språkbruk på 1880-t., utilisterna lära. — Utili'ster (jfr Utilism), medlemmar av Utilistiska samfundet (se nedan). — Uti-li'stiska samfundet, en i Sverige mot slutet av 1800-t. stiftad förening, som bekämpade statskyrkan samt påyrkade fullständig religionsfrihet. — Utilite't (lat. uti'litas), nytta, gagn; användbar, men ej synnerligen framstående person. — Utilitetsprincipen, utilitarismens grundsats. — Utilitetsteorien = Utilitarism (se ovan).

Ut i'nfra, se under Inf ra.

Ut in o'mnibus glorifice'tur Deus, lat., på det att Gud må förhärligas i allt. Benedik-tinernas valspråk.

U'ti posside'tis, lat., som I besitten, d. v. s. äganderätten förblir såsom den nu är.

U'ti ro'gas, lat., som du föreslår. (Formel för bifall vid omröstning.)

Utkilande lager, geol., ett berglagers uttunnande och försvinnande mellan tvenne andra.

Utkragning (ty. Auskragung, fr. encorhelle-ment), hyggn., byggnadskonstruktion, bestående av successivt över varandra utskjutande stenskift 1. bjälkhuvud 1. av konsoler.

Utljud (ty. Auslaut), språkv., slutljud.

Ut mineur, fr. (1. yt minö'r), tonk., C moll.

Utminute'ra, se Minutera.

Utombordsmotor, liten explosionsmotor med stativ för fästande utom relingen på en mindre båt.

Utopi' (nylat. uto'pia, av gr. ou, icke, och to'pos, ställe), eg. ingenstädes befintligt land; efter den engelske statsmannen Thomas Morus' ryktbara samhällsroman "Om ön Utopia" beteckning för oupp-hinneliga idealstater 1. mönsterland. — Utopi'er, pl., omöjliga förslag, outförbara fantasier. — Uto'pisk, overklig, oupp-hinnelig, outförbar; som har avseende på en utopi. — Uto'pist, opraktisk världsför-bättrare, drömmare, idealist; politiker, som sysslar med outförbara reformplaner.

Ut pictu'ra, poesis, lat., dikten är som en målning. (Horatius.)

Utrakvi'ster, det parti hos husiterna, som fordrade, att nattvarden skulle även av lekmän åtnjutas under bägge formerna (suh utra'que spe'cie)y d. v. s. med både bröd och vin.

Utrange'ra, utgallra, utmönstra. Jfr Rangera.

Ut, re, mi, fa, sol, la, si, ital., tonk., i sol-misationen benämning på de sju toner (c, d, e, f, g, a, h), som utgöra den diato-niska skalan. De första sex stavelserna (den sista har tillkommit senare) kallas aretinska stavelser (se d. o.) och äro tagna ur följ. gamla kyrkosång: Ut que'ant ia'xis Äesona're fi'bris Mzra gesto'rum Fa'muli tuo'rum, So'lve pollu'ti La'hu reatum, Sa'ncte loannes! (På det att dina tjänare med vidgade bröst må kunna besjunga dina underbara gärningar, utplåna synden från deras befläckade läppar, helige Johannes!)

Utre'ra, se Outrera.

Ut re^tro, lat., som på baksidan, andra 1. föreg. sidan (säges 1. är skrivet).

Utricula'ria, hot., blåsört, insektätande vattenväxtsläkte av fam. Lentihularia'ceæ. U. vulga'ris, blåsört, blädderört, den största och vanligaste arten, har vackra gula, delvis rödstrimmiga blommor.

Utricula'rkörtlar, anat., livmoderkörtlar.

Utri'culi, lat., pl., bot., vattenkärl i växter.

Utriculo'sa, bot., full med blåsor.

Utri'culus, lat., liten säck; anat., innerörats säck, från vilken båggångarna utgå. — U. prosta'ticus, grop på mannens prostata.

Utriggare (eng. outrigger), sjöv., benämnes ofta en över relingen utlagd bom, t. ex. för skotningen av mesanen på en yawl; även stundom benämning på en del andra anordningar, som skjuta utanför relingen, såsom vissa årtullsställningar å kapproddbåtar o. d.

Utrikesdeparteme'ntet, förv., det av den svenska statsförvaltningens departement, . som handlägger alla diplomatiska ärenden 1. sådana, som angå rikets förhållande till främmande makter.

Utriu'sque ju'ris do'ctor, se Dr juris utrius-que (under Doctor).

Ut seme'ntem fe'ceris, i'ta me'tes, lat., som du sått, så skall du skörda. (Cicero.)

utskuren söm 1. Utskäret, textil, genombruten vitsöm, varvid utskurna rutor i tyget sys och siras med olika slags stygn.

Ut su'pra, se under Supra.

Utteckning, ett fotografiskt objektivs förmåga att inom ett visst format ge en skarp bild.

Utter (isL Otr), nord. myt., Fafnes broder, vilken uppträdde i skepnad av en utter.

Uttur, se Ketgeolja.

Utvecklingsfysiologi', Utvecklingsmekani'k, Experimentell morfologi', den vetenskap, som handlar om de fysiologiska betingelserna för embryonalutveckling, tillväxt, organbildning, fortplantning o. s. v.

Uu'denmaa, se Udema.

U. V. (V. v.), förk. för lat. uti vo'verant, enl. deras högtidliga löfte.

U'va, lat., druva. — U'væ pa'ssæ, russin. — Uva u'rsi, hot., björndruva.

Uva'lha, se Eugenia.

Uvakromi' (av lat. u'va, druva [latinisering av Trauhe'] och gr. kro'ma, färg), en av A. Trauhe uppfunnen färgfotografisk metod.

Uvarovi't, miner., ett slags grön granat.

U'vea, nylat. (av u'va, druva), med., regn-bågshinnans pigmentskikt i ögat. — Uvei't 1. Uvei'tis, inflammation i uvea. — U'vula, eg. liten druva; anat., tungspenen. — Uvuli'tis, med., inflammation i tungspenen. — Uvulutomi', bortoperation av tungspenen. — Uvula'rer, ljud, i vilkas bildande tungspenen deltar. —• Uvulä'rt 1. Uvula'rt r-ljud, språkv., r, åstadkommet genom dallring av tungspenen.

Uverty'r, se Ouverture.

U'vidus, hot., klibbig.

Uviolglas, glas, som lätt genomsläpper ultravioletta strålar.

U'vula, Uvuli'tis m. fl., se under Uvea.

U'xor, lat., hustru, maka, gemål.

Uza'ra, farm., infödingsnamn på roten av en okänd växt av fam. Asclepiada'ceæ, från trakten kring stora sjöarna i Afrika. Användes mot rödsot och menstruations-rubbningar.

Uzbe'ker, se Usheker.

u. å., förk. för utan årtal (i bibliografiska uppgifter).

V, W.

V såsom romerskt taltecken r= 5; V = 5,000.

V såsom mynttecken betecknar på franska mynt Troyes, på lombardisk-venetianska Venedig.

V, kem., atomtecken för Vanadin (vana-dium).

V i latinska inskrifter förk. för Valerius.

v, fys., förk. för volt.

v., förk. för lat. vale, farväl, vena, ven, blodåder, venera'hilis 1. venera'ndus, vördnadsvärd, verha, verhum, ord, verb, versus, vers; emot, verte, vänd (bladet), vesta'lis, vestal, vester, er, eder vice (se d. o.), vic-tor, segrare, victoria, seger, victrix, segra-rinna, vide, se!, vidi, jag har sett, vidua, änka, vir, man, virgo, jungfru, vivas, leve du!, vivus, levande, under sin livstid, vixit, levde, vole, jag vill, volumen, volym, vo~ tum (se d. o.), vovit, lovade, voterade, uti, såsom. Se även förk. under U.

v framför tillnamn förk. för van, von.

v, förk. för ital. (tonk.) violino, violin, voce, röst, volti, vänd (bladet).

v., på recept förk. för vitrum, glas.

v., förk. för verh, vers, vokativ, volym, vänd!, väst, väster, västlig.

W, med., förk. för Wassermanns reaktion (se d. o.).

W i kompassuppgifter förk. för eng. west (väst, väster).

W, kem., atomtecken för Volfram (Wolfra-mium).

V. A., förk. för lat. vi'xit a'nnos ..., levde ...år.

v. a., förk. för lat. ve'rhum a'ctivum, aktivt verb.

Wa-, som prefix i afrikanska ord betecknar folkslaget. Jfr Ba-, M'- och U-.

Va., officiell förk. för nordamerikanska staten Victoria.

Va, fr., gå! — Va banque 1. Va la banque (1. - bangk), spelt., i hasardspel: det gäller banken, d. v. s. hela den summa, som för tillfället finnes inne i spelbanken.

Vaara, fi., fjäll, ås.

Vaasa, finsk namnform för Vasa.

Va banque, se Va.

Vabis, firmabeteckning för Vagnfabriks-aktiebolaget i Södertälje, 1911 sammanslaget med AB. Scania till Scania-Vahis.

Vacance, se Vakans.

Vacapouträ, Acaputrä, Vegabaträ, sydamerikanska träslag, som antagas stamma från några arter Andira av fam. Legumi-no'sæ.

Va'cat, lat., är ledig, obesatt, tom, fattas; hoktr., i en bok den efter titelsidan följ., tomma sidan.

Vaccin (/. vacksi'n; av lat. va'cca, ko), med., ympämne, ämne, som, då det inympas, gör den ympade oemottaglig för en viss smittosam sjukdom, t. ex. smittkoppor. — Vacci-ne'ra, inympa kokoppor (som skydd mot smittkoppor) 1. annat ympämne. — Vacci-natio'n 1. Vaccine'ring, inympning av ko-koppor 1. annat ympämne. — Vaccinationsterapi', sjukdomsbehandling med vaccin.

utskuren söm 1. Utskåret, textil, genombruten vitsöm, varvid utskurna rutor i tyget sys och siras med olika slags stygn.

Ut su'pra, se under Supra.

Utteckning, ett fotografiskt objektivs förmåga att inom ett visst format ge en skarp bild.

Utter (isL Otr), nord. myt., Fafnes broder, vilken uppträdde i skepnad av en utter.

Uttur, se Ketgeolja.

Utvecklingsfysiologi', Utvecklingsmekani'k, Experimentell morfologi', den vetenskap, som handlar om de fysiologiska betingelserna för embryonalutveckling, tillväxt, organbildning, fortplantning o. s. v.

Uu'denmaa, se Udema.

U. V. (V. v.), förk. för lat. uti vo'verant, enl. deras högtidliga löfte.

U'va, lat., druva. — U'væ pa'ssæ, russin. — Uva u'rsi, hot., björndruva.

Uva'lha, se Eugenia.

Uvakromi' (av lat. u'va, druva [latinisering av Trauhe'] och gr. kro'ma, färg), en av A. Trauhe uppfunnen färgfotografisk metod.

Uvarovi't, miner., ett slags grön granat.

U'vea, nylat. (av u'va, druva), med., regn-bågshinnans pigmentskikt i ögat. — Uvei't 1. Uvei'tis, inflammation i uvea. — U'vula, eg. liten druva; anat., tungspenen. — Uvuli'tis, med., inflammation i tungspenen. — Uvulutomi', bortoperation av tungspenen. — Uvula'rer, ljud, i vilkas bildande tungspenen deltar. —• Uvulä'rt 1. Uvula'rt r-ljud, språkv., r, åstadkommet genom dallring av tungspenen.

Uverty'r, se Ouverture.

U'vidus, hot., klibbig.

Uviolglas, glas, som lätt genomsläpper ultravioletta strålar.

U'vula, Uvuli'tis m. fl., se under Uvea.

U'xor, lat., hustru, maka, gemål.

Uza'ra, farm., infödingsnamn på roten av en okänd växt av fam. Asclepiada'ceæ, från trakten kring stora sjöarna i Afrika. Användes mot rödsot och menstruations-rubbningar.

Uzbe'ker, se Usheker.

u. å., förk. för utan årtal (i bibliografiska uppgifter).

V, W.

V såsom romerskt taltecken r= 5; V = 5,000.

V såsom mynttecken betecknar på franska mynt Troyes, på lombardisk-venetianska Venedig.

V, kem., atomtecken för Vanadin (vana-dium).

V i latinska inskrifter förk. för Valerius.

v, fys., förk. för volt.

v., förk. för lat. vale, farväl, vena, ven, blodåder, venera'hilis 1. venera'ndus, vördnadsvärd, verha, verhum, ord, verb, versus, vers; emot, verte, vänd (bladet), vesta'lis, vestal, vester, er, eder vice (se d. o.), vic-tor, segrare, victoria, seger, victrix, segra-rinna, vide, se!, vidi, jag har sett, vidua, änka, vir, man, virgo, jungfru, vivas, leve du!, vivus, levande, under sin livstid, vixit, levde, vole, jag vill, volumen, volym, vo~ tum (se d. o.), vovit, lovade, voterade, uti, såsom. Se även förk. under U.

v framför tillnamn förk. för van, von.

v, förk. för ital. (tonk.) violino, violin, voce, röst, volti, vänd (bladet).

v., på recept förk. för vitrum, glas.

v., förk. för verh, vers, vokativ, volym, vänd!, väst, väster, västlig.

W, med., förk. för Wassermanns reaktion (se d. o.).

W i kompassuppgifter förk. för eng. west (väst, väster).

W, kem., atomtecken för Volfram (Wolfra-mium).

V. A., förk. för lat. vi'xit a'nnos ..., levde ...år.

v. a., förk. för lat. ve'rhum a'ctivum, aktivt verb.

Wa-, som prefix i afrikanska ord betecknar folkslaget. Jfr Ba-, M'- och U-.

Va., officiell förk. för nordamerikanska staten Victoria.

Va, fr., gå! — Va banque 1. Va la banque (1. - bangk), spelt., i hasardspel: det gäller banken, d. v. s. hela den summa, som för tillfället finnes inne i spelbanken.

Vaara, fi., fjäll, ås.

Vaasa, finsk namnform för Vasa.

Va banque, se Va.

Vabis, firmabeteckning för Vagnfabriks-aktiebolaget i Södertälje, 1911 sammanslaget med AB. Scania till Scania-Vahis.

Vacance, se Vakans.

Vacapouträ, Acaputrä, Vegabaträ, sydamerikanska träslag, som antagas stamma från några arter Andira av fam. Legumi-no'sæ.

Va'cat, lat., är ledig, obesatt, tom, fattas; hoktr., i en bok den efter titelsidan följ., tomma sidan.

Vaccin (/. vacksi'n; av lat. va'cca, ko), med., ympämne, ämne, som, då det inympas, gör den ympade oemottaglig för en viss smittosam sjukdom, t. ex. smittkoppor. — Vacci-ne'ra, inympa kokoppor (som skydd mot smittkoppor) 1. annat ympämne. — Vacci-natio'n 1. Vaccine'ring, inympning av ko-koppor 1. annat ympämne. — Vaccinationsterapi', sjukdomsbehandling med vaccin.1384

— Vaccinatö'r, fem. Vaccinatri's, person, som vaccinerar.

Vaccineuri'n, farm., enl. uppgift ett nervmedel, autolvsat av stafyiokocker och prodigiosusbakterier.

Vaccini'ii, se Arhutin.

Vacci'nium, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Erica'ceæ. — V. myrti'llus, blåbär. — V. oxyco'ccus, syn. Oxycoccus (se d. o.). — V. uligino'sum, odon. — V. vi'tis idæ'a, lingon.

Va'ccinus, bot., ko-.

Vacheläder, unsrefär dets. som bindsullader.

Wacht am Rhein, D i e, ty.. Vakten vid Rhen, en tysk folksång.

Vaci'Ilans, bot, varierande.

Vacilla'nte, Vacillatio'n, se under följ. ord.

Vacille'ra (fr. vaciller, lat. vacilWre), vackla, vara vankelmodig. — Vacilla'nte, ital. (1. vatjill-), tonk., vacklande, obestämt. — Vacillatio'n, vacklande, vankelmod.

Vacu'na, lat. (av va'cuus, tom, ledig), hos de gamla sabinerna vilans och fritidens gudinna. — Vacuna'lier (lat. vacuna'lia), pl., till Vacunas ära firade fester.

Vacuo'l, se Vakuol. — Vacuolä'r degenera-tio'n, ansamling inom cellerna av vätska och sönderfallsprodukter.

Va'cuum, lat., tomrum. Jfr Horror vacui.

— Vacuumapparat, apparat, inrättad för hastig avdunstning av vätskor vid luft-förtunning. — Vacuumbroms, sugbroms. Vacuum cleaner, eng. (1. - kli'nö), ett dammsugarfabrikat. — Vacuumlampor, evakuerade elektriska glödlampor i motsats till gasfyllda. — Vacuummeter, fys., instrument, varmed tryck, som äro lägre än atmosfärtrycket, uppmätas.—Vacuum-pump, luftpump. — Vacuumrör, vanlig benämning på likriktar- och förstärkar-rör, vilka båda arbeta med glödelektrisk ström. — Vacuumspektrograf, spektro-graf, som kan evakueras. Användes för långvågiga röntgenstrålar och kortvågigt ultraviolett ljus, vilka absorberas av luft.

— Vacuumventil, ett slags å ångapparater använd luftventil.

Vad 1. Wad, en benämning på manganbrunt; miner., vattenhaltig mangansuperoxid.

Vadda, se Beda.

Va'de (av lat. va'dere, gå), spelt, insats; handelst., andel i en affär.

Vademe'cum (av lat. va'de me'cum, gå med mig!) 1. Vademekum, fickhandbok; hjälpreda; även benämning på ett toalettmedel.

Va'de re'tro me, sa'tana, lat., gå bort ur min åsyn, satan!

Vadgelmir, nord. myt., en av underjordens floder, i vilken lögnare vada.

Wàdi, arab., dal, floddal; flod.

Vadimo'nium, lat., jur., vad, pant; gammal form för borgen vid process.

Vadin, rysk sagohjälte.

Va'domar, alemanniskt konunganamn.

Vado'st vatten (av lat. va'dere, gå), det på jordytan och i atmosfären cirkulerande vattnet.)(Juvenilt vatten, som tillföres jordytan från stelnad magma i jordens inre.

Vadsjagga, ett bantufolk.

Væ, lat., ve! —^ V. mi'hi, ve mig! — V. mi'-sero! ve den arme, ve den eländige! — V. vi'ctis! ve de besegrade!

Va-et-vient, fr. (1. vaeviä'ng), "går och kommer", virrvarr av människor, livlig rörelse i en lokal 1. hos en person.

Væ vi'ctis!, se Væ.

Wafer, eng. (1. oä'fö), oblat; våffla.

Vaftrudner (isl. Vafprüdnir), nord. myt., en jätte, vilken Oden under namnet Gångråd gästade och besegrade i visdomstävlan. — Viftrudnesmål (isl. Vafprüönismàl), en i den äldre Eddan förekommande dikt, som skildrar denna tävlan.

Vafuör, nord. myt., ett av Odens binamn.

Vag (fr. vague, av lat. va'gus, ostadig, kringströvande), obestämd, svävande.

Vagabond (1. -bå'ngd; fr. vagabond, fem. vagabonde [/. -bång, -bångd], av lat. vaga-hti'ndus, kringströvande), lösdrivare, landstrykare. — Vagabondage, fr. (1. -bångda'sj), kringstrykande, lösdriveri. — Vagabonde'ra (fr. vagabonder, ital. vagabondare), stryka omkring. — Vagabonderande strömmar, fys., elektriska strömmar i jorden, som gå i oberäkneliga banor mellan jordade poler å olika elektriska kraftkällor. — Vaga'nt (lat. vagans), lösdrivare, landstrykare. — Va-ga'nter, pl., se föreg. ord; (lat. cWrici vaga'ntes), kringsströvande präster, präster utan fast plats; (lat. vagi schola'res), under medeltiden kringvandrande skola-rer och sångare, vilka i latinska visor be-sjöngo kärleken, vinet och sällskapslivets nöjen. — Vagantpoesi, Vagantsånger, se föreg. ord. — Vage'ra (lat. vaga'ri), ströva, flacka 1. svärma omkring.

Waganda, negerfolk, inv. i Uganda. Jfr Wa-.

Va'gans, bot., vitt spridd. — Va'gum, kringströvande, utbredd.

Vagant m. fl., se Vagabond.

Vagel, sittstång för höns.

Vagel, med. (lat. Hörde'ohim), inflammationsprocess i öqronlocksranden. Kallas på folkspråket stolsteg, emedan man tror sig kunna bota den genom att "borra" motsols på ögonlocket med en stolsfot.

Waggon, eng. (1. oäggön), vagn, lastvagn, fraktvagn. Jfr Vagong.

Vagi'na, lat., slida, skida, balja; anat., om ordet användes ensamt, avses oftast moderslidan, livmoderns utförskanal. — V. ge'ntium, "folkslagens moderslida", d. v. s. det land, varifrån mänsklig odling urspr. utgått. — V. muco'sa, slemskida. — V. tendi'nea, senskida. — V. se'pta, se Uterus septus. — Vagina'1, slidformig; hörande till moderslidan. — Vaginaldusch,Va ginales—Vakuu m

en apparat för sköljning av moderslidan.

— Vaginalportion, modertruten, den del av uterus, som hänger fritt ned i slidan.

— Vaginalsteno's 1. Vaginalstriktu'r, se Stenokoré. — Vagiiiapo'rer, zooL, ett slags rörkoraller. — Vagini'sm, Vaginfsmus, smärtsam överkänslighet i blygden och ingången till slidan. — Vagini'tis, med., katarr i moder slidan. — Vaginodyni', dets. som vaginism (se d. o.). — Vaginoskopi', undersökning av slidan med speculum.

Vagina'les, hot.y se Polygonaceæ.

Vagina'tkalk, geoL, dets. som ortoceratit-kalk.

Vagina'tus, bot, slidbärande.

Vaginfsm, Vaginft, Vaginodyni' m. fl., se

Vagina,

Vagnaxelkilometer 1. Vagnaxelkm., järn-vägsstatistisk prestationsenhet, motsvarande förflyttning av en vagnaxel 1 km:s väg.

Wagneria'ti 1. Wagnerfst, hängiven anhängare av tondiktaren Richard Wagner och dennes åskådning. — Wagneri'sm, tondiktaren R. Wagners åskådning; efter-bildning av hans kompositionssätt.

Wagneri't, miner., ett av fosforsyrad lerjord och fluormagnesium bestående mineral.

Wagners fläck, fysiol., groddfläcken.

Wagners hammare, fys., se Neefs hammare.

Wagogo, inv. i Ugogo. Jfr Wa-.

Wagomba, inv. i Ugomba. Jfr Wa-.

Wagonette, eng. \l. oägöne't), fyrhjulig vagn, charabang.

Vago'ng (av eng. waggon, se d. o.), järn-vä^spassan-erarva^n. — Vagon-lit, fr, (1. -gång Ii, av Ut, bädd), sovvagn.

Vagotomi', Vagotoni', se Vagus.

Vague, fr. (1. vaerg), se Vag.

Va'gus, lat., ostadig, kringströvande; anat., Nervus vagus, tionde parets hjärnnerv.— Vagotomi', genomskärning av vagus. — Vagotoni', ökad känslighet hos vagus. — Vaguspneumoni', lunginflammation hos djur efter experimentell vagotomi.

Wahehe, inv. i Uhehe. Jfr Wa-.

Vahhabfter, en reformert muhammedansk sekt, i 18 :e årh. stiftad i Arabien av Ahd-ul-vahhåh.

Wahli, rött cederträ från Guyana.

Vahlo'dea atropurpu'rea (syn. Aira och Hol-cus), hot., lapptåtel, å ängsmarker i fjälltrakter.

Wa'hlverwandtschaft, ty., valfrändskap, kemisk kraft, affinitet (se d. o.). — Die Wahlverwandtschaften, namn på en berömd roman av den tyske skalden Goethe.

Vahu, se Haju.

Vai, negerstam. Se Vei.

Waid, ty., vejde (se d. o.).

Vald, hot., dets. som Veide. Se Isatis.

Va'idarbha-stil 1. Va'idarbhi, namn på en stilart i indisk diktning (efter landskapet Vidarbha, nuv. Berar).

Va'idika, en avdelning av bramanerna.

Vaifa, ett gult sidenfärgämne ur Kinesiska gulhär. Se Gulhär.

Va'imanikaerna, ind. relig., en indisk sekt.

Waisenhaus, ty. (av Waise, föräldralöst barn), barnhus.

Va'isjesiika, ind. fil., ett av de sex ortodoxa filosofiska systemen i det forna Indien.

Va'isjnava, ind. relig., avledning av ordet Vishnu med betydelse vishnutillbedjare.

Va'isjya, den urspr. indiska åkerbrukar-kastens medlemmar.

Walt a bit, eng. (1. oä't e bitt), 'Vänta lite", se Acacia.

Walt and see, eng. (1. oä't änd si), vänta och se, slagord som ansågs karakterisera den engelska regeringens uppträdande under första tiden av världskriget.

Waiter, eng. (1. oä'itör), uppassare, kypare.

Va'ja, renko.

Wajdelota (Ut. wejdalota), offerprästen, vaktaren av den heliga elden, hos forn-preussarna. Jfr Zinys.

Vajenhus, da. (se Waisenhaus), barnhus.

Va'ju 1. Va'gu, ind. myt., vindens gud.

Vak, "språk", namngivningens och språkets gudinna hos fornindierna.

Vaka (da. vage), sjöv., flyta på vågen, bäras lätt upp av sjön. — Vakare (da. Väger), flöte, ankarboj.

Vaka, zool, särskilt i poesien använd benämning på taltrasten, som sjunger både sent och bittida.

Waka'mba, inv. i Ukamba. Jfr Wa-.

Waka'nda, siouxindianernas namn på Ma-nito (se d. o.).

Vakans (1. -ka'ns, -ka'ngs; fr. vacance, av lat. vaca're, stå tom, vara ledig), tomrum; ledighet; ämbetsledighet, ledig tjänst, den tid, under vilken en tjänst är ledig. — Vakant (1. -ka'nt, ka'ngt), ledig, fri, obesatt, utan innehavare. — Vakatio'n (lat. vaca'tio), frikallelse från en förpliktelse.

— Vakatu'r, ämbetsledighet.

Vakare, se under Vaka.

Waka'sh, nordvästindianstam.

Vakatio'n, Vakatu'r, se under Vakans.

Vakenhus, se Vapenhus.

Vakf 1. Vakyf, pl. Auka'f (turk. EvkaJ), arah., egendom, som av ägaren bortgives till allmänt ändamål, en from stiftelse, ett kloster, en moské 1. d. Kallas även hahs (hahus, huhus), om donationen är rent privat.

Vakteln, zool., se Coturnix.

Vakue'ra (lat. vacua're), tömma, uttömma.

— Vakui'st, anhängare av åsikten att det gives tomrum i naturen. — Vakui'sm, läran om tomrummet. — Vakuite't, tomhet, fåfänglighet. — Vakuo'ler, pl., histoL, saftrum, med genomskinlig saft fyllda håligheter i djur- och växtceller. Den protoplasmatiska hinna, som närmast omger en vakuol, kallas tonoplast.

Va'kuum m. fl., se Vacuum.1386

Va'kuumsalt, ett finkristalliniskt, mycket rent koksalt (bordsalt).

Vakyf, se Vakf.

Val-, fornsv.y "de på slagfältet fallna", i sammansättningar, såsom Valborg, Val-kyrja o. s. v.

Val (identiskt med dial. val, rund käpp; eg. käpp med ett visst antal vidhängande föremål), antal om 80 (om sill och strömming).

Vala (isl. völva), sierska, spåkvinna. — Valans spådom, se Völuspa.

Va la banque, se under Va.

Vala'bel (fr. valable, av valoir, lat. vale're, gälla), giltig, rättsgiltig.

Vala'ck, Vala'k 1. Valla'ck {ty. Wallach, efter Valakiet, varifrån tyskarna fingo sina första utskurna hingstar), kastrerad hingst. — Vala'cka, kastrera hingstar. — Vala'ckare, person, vars yrke är att kastrera hingstar.

Vala'cker 1. Valacker, slav. = Rumäner (se d. o.). — Vala'kiska språket = Rumanska språket (se d. o.).

Valahica, inhemska namnet på Valakiet.

Valacker 1. Volo'cher, ett av Karl XII 1702 uppsatt lätt rytteri.

Va'lakhilya, namn på ett supplement till Rigveda, innehållande 11 vedahymner.

Valami't, petrogr., rödbrun bergart, anträffad vid klostret Valamo i Ladogasjön.

Valand = Valund (se d. o.).

Valand, 1886 i Göteborg uppförd konstutställningsbyggnad med lokaler för Göteborgs museums rit- och målarskola. Sedan 1925 äges byggnaden av Göta Par Bricole.

Valans spådom, se under Vala.

Valaskja'lf, nord. myt., en gudaborg, tillhörande antingen Oden (då — Valhall) 1. Vale.

Valbarhetsce'nsus, se Valcensus.

Va'lborg (eng. och ty. Walpu'Tgis), fornnordiskt kvinnonamn (av valr, de i strid fallne, och borg, värn, skydd). Buret av ett angelsachsiskt helgon. — Valborgs-mässan 1. Walpu'rgistag, fordom namn på d. 1 maj, då Valborg förklarades för helgon. — Valborgsmässoaftonen, aftonen d. 30 april, då våren flerstädes hälsas med studentsång. — Valborgsmässoeldar, under Valborgsmässoaftonen 1. -natten på höjder upptända eldar, fordom avsedda att skrämma de till Blocksberg farande häxorna. — Valborgsmässonatten 1. Wal-purgisnatten (ty. Walpurgisnacht), natten mellan d. 30 april och d. 1 maj, fordom de hedniska germanernas vårfest, då enl. den kristna vidskepelsen Satan och hans anhang firade vilda orgier på Blocksberg.

Valce'nsus, viss förmögenhet för rätt att välja 1. valbarhet.

Walchers läge, med., förlossningsläge med hängande ben.

Va'lde gra'vant na'tos di'ræ et maledi'cta pa-

re'ntum lat. ordspr., föräldrarnas välsignelse bygger barnen hus, men deras förbannelse river ner dem.

Valdemar, fornnordiskt mansnamn (av wald, makt, välde, och mar 1. marr, man; även namnkunnig, ryktbar). Förk. till Volmer 1. Volmar. Buret av svenska och danska furstar. — Valdema'rerna, gemensam benämning på de danska konungarna Valdemar den store samt hans söner Knut VI och Valdemar Sejr. — Valdemarsdagen, 15 juni, årsdagen av slaget vid Reval 1219, är sedan 1912 dansk nationell högtidsdag.

Valde'nser 1. Valde'sier, ett efter stiftaren, Pierre Valdez (Petrus Valdus), uppkallat, på 1100-t. i Frankrike grundat, strängt sedligt religionssamfund, som varit utsatt för svåra förföljelser.

Waldenströmia'ner, anhängare av P. P. Waldenströms religiösa åsikter. — Walden-strömianfsm, P. P. Waldenströms religiösa och kyrkliga åsikter.

Va'ldhorn (ty. Waldhorn [I. va'llthårn]), eg. skogshorn; tonk., jakthorn.

Valdi'viabark, se Perseabark. — Valdivia-läder, läder, garvat med valdiviabark. Liknar något hemlockläder.

Val-d'Yèvre, fr. (1. - diäVr), fransk, statlig uppfostringsanstalt för brottslingar, i närheten av staden Bourges.

Va'le, nord. myt.. Odens och Rinds son, Bal-ders hämnare och Höds baneman; även en av Lokes och Sigyns söner.

Va'le, Va^leas, lat., farväl, lev väl! — Vale-dice'ra (lat. valedi'cere), säga farväl, taga avsked (särskilt ett högtidligt). — Vale-diktio'n, högtidligt avskedstagande. — Vale't (av lat. vale'te, leven väl), avsked. — Vale'te, faren väl!

Vale'nciaviner finnas såväl av bordsvins-som. portvinstyp.

Valenciennesspetsar (1. valangsiä'nn-), ett slags fina spetsar, uppkallade efter tillverkningsorten, den franska staden Valen-ciennes.

Vale'ns (av lat. vale're, gälla, vara värd), värde, giltighet; kem. = Atomicitet (se d. o.). — Valenselektro'ner, de elektroner, som bilda den yttersta elektronringen i en atom. — Valensteori', teori om grundämnenas sätt att kemiskt binda varandra.

Va'lentin 1. Valentinus, mansnamn (av lat. vale're, vara stark, gälla, vara värd). Buret av en påve och flera helgon. Motsvarar kvinnonamnet Valenti'na. — Va-lentins dag (eng. S:t Valentine's day), d. 14 febr., då förr i England och Skottland unga män korade sig en "valentin" (enq. valentine), vars uppvaktande kavaljer de förblevo året ut, firas ännu av ungdomen i dessa länder genom utbyte av anonyma kärleksbrev (valentines) och skämtsamma gåvor.

Valentinft, kem., med syre förenat antimon (se d. o.).Valer—Valky r j a

1387

Va'ler, fornsvensk benämning på romerska folk (urspr. "Walesare", kelter). Jfr Valland,

Yale^ra (lat. vaWre), gälla, vara värd.

Yalera'1, kem.^ en färglös olja, erliålles (jämte valeriansyra, se d. o.) vid en spec. destillering av finkelolja.

Valera't, kem., salter av Valeriansyra.

Valeria^na, bot., vändelrot, ett till fam. Vale-ria7ia'ceæ hörande örtsläkte. Rötterna av V. ojficina'lis, äkta vändelrot, äro offici-nella. Av V. ce'ltica fås den välluktande drogen Nardiis celtica 1. Spi'ca celtica, som brukas vid parfymtillverkningen. — Valeriansyra, kem., en fettsyra, som förekommer i roten av Valeriana officinalis och Ange'lica archangelica, i bären av Vihu'r-num 0'pulus, i tran, ost och fotsvett. — Valeria'nas atro'picus, valeriansyrad atro-pin. — V. chi'nicus, valeriansyrad kinin.

— V. zi'ncicus, valeriansyrad zinkoxid.

Valeriana'ceæ, bot., växtfamilj av ordn.

Rubia'les. Örter och småbuskar, mest i tempererade länders bergstrakter. Svenska släkten Valeriana och Valerianella.

Valeria'na-olja, farm., förr benämning på æthero'leum valeria'næ. Se Vändelrot.

Valeria'natinktu'r, farm., se Vändelrot.

Valeriane'lla, bot., växtsläkte av fam. Vale-riana'ceæ. — V. denta'ta 1. Moriso^nii, åkersallat. — V. olito'ria, vårsallat, någon gång brukad som "fältsallad".

Valeriani'n, farm., se Vändelrot.

Valeria'nsyror 1. Baldria'nsyror, kem., i va-lerianarot (se Vändelrot), lingon m. fl. växter förekommande fettsyror. — Vale-riansyree'ster, Yaleriansyree'ter, välluktande amylester, som ingår i konstgjord äppelessens.

Valeria'nus och Valeria'na, latinskt mans-och kvinnonamn (av vaWre, vara stark, gälla, vara värd). Mansnamnet buret av en romersk kejsare. På franska Valérien och Valérienne (1. -iä'ng, -iä'nn).

Valero'1, kem., valeriankamfer, blandad med vatten och harts.

Wales, Prins a v (Z. oä'ls), sedan 1301 titel för Englands tronföljare.

Walesare (L oä'lsare), inv. i Wales (1. oäls).

— Walesiska språket (Z. oä'lsiska -), det förr i Wales talade språket. Se vid. Kym-riska språket.

' Vale't, se under Vale, lat.

Valet, fr. (1. valä'), tjänare, dräng, betjänt.

— V. de chambre (/. - dö sja'ngbr), kammartjänare.

Vale'te, se Vale.

Valetudina'rius, lat., 1. ValetudinäV (fr. va-

létudinaire), sj ukling.

Va'lfader, nord. myt., de i strid fallnas fader, ett av Odens namn.

Va'Ifrid, fornnordiskt mansnamn (av valr, de i strid fallna, och frid, fred). Motsvarar kvinnonamnet Valfri'da.

Va'lgin, zooL, se Kaberun.

Valgite't, se under Valgus.

Valgmenighed, da., friförsamling inom danska folkkyrkan.

Va'lgrind, nord. myt., ett fällgaller framför Valhalls portar.

Va'lgus, lat., uppåtböjd. — Valgite't, med., ställning hos foten vid plattfot.

Valhall (isl. Valhöll) 1. Valhalla (av forn-nord. valr, de i strid fallna, och höll, hall, sal), nord. myt.. Odens hall, den praktfullaste i Åsgård, dit enhärjarna komma. — Walhalla, en i Bajern vid Donau uppförd, tempellik marmorbyggnad, ägnad den tyska nationaläran.

Vall, arab., guvernör i ett vilajet (se d. o.). —• Vali-Alahdi, den turkiske tronföljaren.

Wali' 1. Weli', arab., helgon.

Vali'd (av lat. va'lidus, frisk, kraftig), rätts-giltig, som har laga kraft. — Validatio'n, giltighet, godkännande, stadfästande. — Valide'ra (fr. valider), göra gällande; handelst., vara gällande, gälla för god betalning. — Validite't, giltighet, gällande kraft.

Validé, turk. (av arab. ua'lida, hon, som har fött till världen), moder. — Validé-sulta'n, sultanmoder, den regerande sultanens moder.

Valide'ra, Validite't, se under Valid.

Valido'1, farm., valeriansyrementylester med tillsats av fri mentol. Antiseptikum.

Valime, arab., gästabud, bröllopsfest.

Vali'nga, ry., tonk., rysk säckpipa.

Valkapitulatio'n, sammanfattning av styrelseregler, vilka en vald monark förpliktar sig att hålla gentemot väljarna.

Valkblått, azofärgämne, som ger mycket valk. Se Valkning.

Valkfett, fett, som erhålles ur såp- och tvål-haltigt avfallsvatten från textilfabriker.

Valkgult, azofärgämne, som användes vid valkning (se d. o.) och färgning av ylle.

Valkjord, Valklera, en sorts bolus, som ej klibbar och ej är plastisk. Har stor förmåga att uppsuga fett och användes vid valkning (se d. o.) samt rening av oljor.

Valkning 1. Stampning, textil., knådning av ylletyg i såplösning för att sammanfilta dess trådar.

Valknut, en i form av en liggande åtta 1. än mer konstfärdigt slingrad knut. Jfr Valland.

Walk over, eng. (1. oå'k å'vö), sportt., "gå över", säges vid utslagstävlan den få, som utan vidare blir kvalificerad för närmast höpe omgång, emedan motståndaren ej ställer upp.

Walkton (1. -tå'n), dets. som valkjord (se d. o.

Valky'rja 1. Valkyria, pl. Valkyrjor (av isl. valr, de i strid fallna, och köra 1. kera, utvälja kora), nord. myt., benämning på, Odens tjänarinnor, väna ungmör, vilka före stridens början till häst framspränga i luften över valplatsen och utköra de1388

kämpar, som skola stupa, samt i Valhall undfägna enhärjarna med mjöd.

Vallabha' 1. Vallabhaca'rya, indisk sektstiftare på 1500-t.

Wallabaträ, veden av det i Guyana växande, till fam. Legumino'sæ hörande trädet Epe'rua falca ta.

Valla^ck, Valla'cka, Valla'ckare, se Valack etc.

Wallabys, äro skinnen efter ett par australiska känguruarter, Macropo'dus Tufico'l-lis och M. a'gilis.

Valland, fornnord. geogr.^ benämning på n. Frankrike, n. Italien, Belgien m. fl. av valer (urspr. walesare, sedermera kelter överhuvud) bebodda länder. Härav orden velsk, välsk, valsk och Välskland, Valknut, Valnöt, Rotvälska m. fl.

Valle'cula, lat, liten insänkning. — V. cere-be'lli, insänkning på lillhjärnans undre yta. —• V. co'rdis, insänkning vid hjärt-spetsen mellan kamrarna.

Vallée, fr., dal.

Valleix' punkter (L vallä^s -), med., smärt-punKter vid tryck utefter vissa nerver.

Wallerii't, miner., en förening av svavelkroppar, svaveljärn, järnoxid m. fl. ämnen.

Vallfart, Vallfärd {ty. Wallfahrt, av wallen, vandra), pilgrimsfärd, resa till helig ort.

— Vallfärdas, företaga en vallfart.

Vallis gra'tiæ, lat., nådens dal.

Vallisne'ria spira'lis, bot., spiralörten, en tropisk ört, som växer på bottnen av sött vatten. Vid blomningen lossna hanblommorna och flyta upp, medan honblommorna på sina långa, spiralvridna skaft, vilka för tillfället räta ut sig, höja sig över vattenytan för att efter befruktningen åter draga sig ned i djupet.

Vallmo, se Opium. — Vallmofrö, Semen papa'veris, fröna av Papa'ver somni'fe-rum, användas som brödk^ydda till s. k. bergishröd m. fl. — Vallmofrökakor, tillverkas av återstoden vid pressning av vallmoolja. Foderkakor. — Vallmokapslar, frökapslar av Papaver somni'ferum. Användes förr i medicinen. — Vallmoolja, med., tekn., 0'leum se'minum papaveris, pressas ur vallmofrön. Brukas i medicinen samt till beredning av målarfärger.

Vallombro'sa-orden, katolsk munkorden från 1000-t.

Vallo'ner (höll. walen, fr. wallons), s.ö. Belgiens inv,, vilka äro av galliskt ursprung.

— Vallo'nsmide, metall., en i Sverige på 1600-t. av vallonska smeder införd smides-metod. — Vallo'nska språket, det av vallo-nerna talade språket, är en nordfransk dialekt.

Valloner, hot., se Valonea.

Vallone'ring (av fr. vallonné, småkullig), trädg., det sätt att anordna gräsplaner, varvid låga kullar uppkastas kring träden och växtgrupperna.

Vallo'nska språket, Vallo'nsmide, se under Valloner.

Vallosi'n, ett av rotting berett surrogat för valfiskben.

Vallo'ta, hot., örtsläkte av fam. Amaryllida'-ceæ. —- V. purpu'rea, från Kaplandet är en praktfullt blommande krukväxt.

Wall Street, eng, (1. oå'l strit), gata i New York, där börsen är belägen, varför namnet användes som beteckning för New York-börsen.

Valltrapp, se Valtrapp.

Vallört, bot., se Symphytum.

Valmo, Valmoge, se Vallmo.

Valmtak, byggn., tak med takås och fyra fall med takfot.

Valnöt, bot., frukten av de till fam. Jug-landa'ceæ hörande träden, Ju'glans re'gia och J. cine'rea. — Valnötsblad, Fo'lia jugla'ndis, användes i avkok inom folkmedicinen mot skrofler och kreatursohyra. Innehålla bl. a. ett i alkaliska vätskor lös-ligt ämne av rödbrun färg, Juglon (oxi-naftokinin). — Valnötsolja, med., tekn., 0'leum nu'cum jugla'ndium, pressas av valnötskärnor. Brukas i medicinen samt till beredning av målarfärger. — Valnöts-skal, användas torra som valnötsblad. Ur friska skal erhålles ett hårfärgningsme-del. — Valnötsträ, veden av Juglans regia.

Valois (1. -låa'), en fransk konungaätt (1328—1589).

Valo'nea, Vallo'ner, garvmedel, bestående av fruktskålarna av flera ekarter, såsom Que'rciis æ'gilops och Q. vaWnea. Trillo 1. Drilo äro de avbrutna fjällen av dessa fruktskålar. Grekisk valonea föres i tre kvaliteter: Chamada (Camata, Cama-tina), Rhabdisto och Charcula.

Valorisatio'n, fastställande av högre värde, prisreglering i prishöjande syfte. Mest bekanta äro de brasilianska kafevalorisa-tionerna.

Walyii'rgis, Walpurgisnatten, Walpurgistag, se Valborg etc.

Valpolicello (fr. -pålitje'llå), ett italienskt vin.

Walporzheimer, ett rött vin från Ahrdalen.

Valrav, fettliknande ämne, som förekommer löst i en olja i håligheter i kaskelotens kropp (mest i huvudet). Se Spermaceti.

Vals (ty. Walzer), dansk., en urspr. tysk sällskapsdans, numera alltid i % takt.

Valsk, dets. som välsk (se d. o.).

Valspråk. Svenska regenters: Gustav Wasa: 0'mnis pote'stas a De'o est (All makt är av Gud). — ErikXIV: De'us dat cui vult (Gud giver åt vem han vill). — Johan III: De'us prote'ctor no'ster (Gud vår beskyddare). Salva'tor mu'ndi, sa'lva nos! (Världens Frälsare bevare oss!) — Sigismund: Pro Ju're et Po'-pulo (För rätten och folket). — Karl IX: Jehova'h sola'tium. me'um (Gud min tröst). — Gustav II Adolf: Glo'-

ria AlWssimo, sno'rum refu'gio (Lovad vare Herren, de sinas tillflykt). Begynnelsebokstäverna återfinnas i titeln

Gu-sta'vus Ado'lphiis Sueco'rum Rex. — Kristina: Colii'mna re'gni sapie'ntia (Visheten är rikets stöd). — Karl X Gustav: In Jehova'h sors me'a, i'pse fa'det (Hos Gud mitt öde, han skall göra det). — Karl XI: Fa'ctus est Do'minus prote'ctor me'us (Herren är vorden min beskyddare). — Karl XII: Do'minus prote'ctor me'us (Herren min beskyddare) . — Ulrika Eleonora och Fredrikl: In De'o spes me'a (Gud mitt hopp). — Adolf Fredrik: Salus pu'-blica salus me'a (Statens välfärd min välfärd) . — GustavIII: Fäderneslandet, —^GustavIV Adolf: Gtid och folket. — Karl XIII: Folkets väl min högsta lag, — KarlXIVJohan: Folkets kärlek min belöning, — Oscar I: Rätt och Sanning. — Karl XV: Land skall med lag byggas. — Oscarll: Brödrafolkens väl; efter 1905: Sveriges väl. — Gustav V: Med folket för fosterlandet.

Valsung, Valsungar, Valsungasagan, se Völsungar, Völsungasagan,

Wa'lter, tyskt mansnamn (av walten, förvalta, hava inseende över, och hari, heri, krigshär).

Valt flöjt, tonk,, en tvåfotsstämma i orgeln.

Va'lthorn, se Valdhom,

Valtrapp 1. Valltrapp (ital, gualdrappa), täcke att lägga över sadeln på en ridhäst, schabrak.

Valtru'de (Viltrud)^ kvinnonamn, belgiskt helgon.

Valund, dets. som V olund (se d. o.)

Valu'ta, ital, (av lat, vaWre^ gälla; fr. va-leur, eng. value), handelst., värde, belopp; en växels värde i penningar 1. varor. — Valuta bekommen, term, som användes i skuldebrev till bevis för att omhandlade summa verkligen kommit låntagaren till handa. — Valutadumping, se Dumpa, — Valutaklausu'I, uttrycket "valuta bekommen" i skuldebrev. — Valutakurser, växelkurser. — Valuta per dato, värdeberäkning 1. ränteberäkning från dags dato.

Valvasso'r, provens., 1. Vava.sso'r (av lat, va'ssus vasso'rum, vasall under vasaller), undervasall.

Valvatio'n = Evalvation (se d. o.).

Va'lvel {lat, va'lvula), anat,, klaff, ventil.

Valve'ra = Evalvera (se d. o.).

Va'lvoja, fi.. Väktaren, finsk månadsskrift.

Valvsvi'ckel, se Pendentiv.

Va'lvula, pl. Va'lvulæ, lat., valvel, klaflP. — V:æ ao'rtæ, anat., aortas halvmånformiga klaffar. — V:æ atrio-ventricula'r€s, hjärt-klaffarna mellan förmak och kammare. — V. Bauhi'ni, klaffen mellan tunn- och grovtarmen. — V:æ bicuspida'les, vänstra hjärthalvans klaffar mellan förmak och kammare. — V. coli, dets. som V. Bauhini.

— V:æ connive'ntes Kerkri'ngi, tunntarmens cirkulära slemhinneveck. — V. Eusta'chii, klaff vid undre hålvenens mynning i högra hjärtförmaket. — V. fora'-minis ova'lis, klaff, som sluter öppet foramen ovale i hjärtats förmaksvägg.

— V. ileocaucalis, dets. som V. Bauhini.

— V:æ mitra'Ies, dets. som V:æ bicuspi-dales. — V. proce'ssus vermifo'rmis, klaffen vid masklika bihangets mynning. — V. prosta'tica, klaffbildning över urinrörs-mynningen hos hypertrofierad prostata.

— V:æ pulmona'Ies, lungartärens halvmånformiga klatfar. — V. pyloVi, slemhinnesvulst, framkallad av nedre mag-munnens ringmuskel. — V. semiluna'res, de halvmånformiga klaffarna i mynningen av aorta och lungartären. — V. si'nus corona'rii, klaff^ vid kranssinus inlopp i hjärtförmaket. — V:æ tricuspida'les, tre-segelklaffen, högra hjärthalvans klaffar mellan förmak och kammare. — V. ve'næ ca'væ, dets. som V. Eustachii. — V. vius-se'nii, dets. som V, sinus corona'rii. — Valvula'ris, Valvulä'r, som avser en valvel 1. klaff.

Valy'l, farm., valeriansyredietylamid. Användes mot kramp, neuralgi och men-struationslidanden.

Valzfn, dets. som sukrol (se d. o.).

Valz' pris (fr. Prix Valz), pris, som utdelas till astronomer av franska vetenskapsakademien. Uppkallat efter astronomen J. E. B. Valz.

Valö'r {fr. valeur, av lat, vale're, gälla), värde; tonk., tidvärde; målark., färgernas tonstyrka inbördes. — Valörstudium, strävan att känsligt återge färgvalörer.

Va'mmatar, fi. myt., härskarinna över plågorna, åkallas under sjukdomar.

Vamp, förk. för vampyr, om kvinnor från halvvärlden, som leva på att utsuga män.

Wampun (Z. oå'mmpön), skal av olikfärgade musslor, som av Nordamerikas indianer användas såsom mynt. — Wampungördlar, prydnadsbälten av musselskal, i vilka dessa kunna utgöra ett slags bildskrift.

Vampy'r {serb. wåmpir, fr. vampire, ital. vampi'ro), enl. folktron i s.ö. Europa ett spöke, som om natten stiger upp ur sin grav för att suga blod av levande människor. Jfr Vamp och Vampyrus.

Vampy'rus, zooL, vampyrer, däggdjurssläkte av ordn. Chiro'ptera, fladdermöss. Dessa små sydamerikanska djur ansågos förr mycket farliga, men är o relativt oskadliga, ehuru de någon gång angripa människan.

Vamrime, negerfolk i Mrima. Jfr Wa-.

Van, holl. {1. fann), från, av. Motsvarar i personnamn det tyska von och det franska de, men betecknar icke alltid adelskap.

Vanadi'n 1. Vana'dium (av Vanadis, se d. o.), kem., ett sällsynt metalliskt grundämne, vilket i naturen förekommer, i förening1390

med syre, i flera sällsynta mineral; även påträffat i järnmalm från Taberg. — Vanada't 1. Vanadina't, salter av vanadin-syra. — Vanadini't, miner., vanadinbly-spat, en förening, som består av vanadin-syrad blyoxid och klorbly. — Vanadinsyra, pentoxiden av vanadin. — Vanadinstål, stål med ringa halt av vanadin, som minskar sprödheten och vidgar härdnings-fältet.

Va'nadis, nord. myt., vanernas gudinna, namn på Fröja, som tillhörde vanernas ätt.

Va'nadis, 22-kanoners ångfregatt, sjösatt 1862. Bekant från en världsomsegling 1883—85. Nu logementsfartyg vid Skeppsholmen i Stockholm.

Vana'dium, se Vanadin.

Vanada't, kem., se Vanadin.

Va'nahem 1. Va'naland, nord. myt., den av vanerna bebodda världen.

Va'na si'ne vi'ribus i'ra, lat. ordspr., vrede utan krafter är fåfäng.

Va'na su'rdis a'uribus ca'nere, lat., tala för döva öron. {Livius.)

Wanda (av slav. voda, lat. iinda, vatten), polskt mytologiskt kvinnonamn.

Vanda'ler, ett rått germanfolk, som år 455 e. Kr. plundrade Rom och förstörde en mängd dyrbara konstskatter; fig., råa, förstörelselystna barbarer. — Vanda'lisk, som har avseende på vandalerna; f ig., rått och barbariskt förstörelselysten. — Van-daliska språket, det av vandalerna talade språket. — Vandalism, rått och barbariskt förstörelseraseri, riktat mot konstverk o. d. — Vandalise'ra, förråa, meningslöst förstöra. — Rex vandalo'rum, "Ven-des konung" i svenska och danska konungatiteln beror på att de slaviska vendernas namn på latin felaktigt åter-givits med vandali.

Wa'nderjahre, ty., vandringsår, en konstnärs utvecklingstid under studier i främmande länder.

Wa'ndervogel, ty. (1. -fågel), pl. Wander-vögel (1. -fögel), "flyttfågel", tysk ungdomsförening för vandrarliv, ofta i främmande länder.

Vandrande juden, se Jerusalems skomakare ; (fr. le juif errant), titel på en berömd roman av den franske författaren Eugène Sue.

Vandringsvågor, fys., elektromagnetiska vågor, som utbreda sig längs en elektrisk ledning och som framkallas av en plötslig potentialändring.

Vandurasilke, en art konstsilke.

Vandyckbrunt (1. fannde'jk-), en brun färg av starkt järnhäl tiga ockror.

Vandyckkrage (1. fannde'jk-), stor krage, ofta avbildad på målaren A. van Dy eks porträttbilder.

Vane'llus, zool., vipsläktet.

Va'ner {isl. vanir), nord. myt., de blida na-

turmakternas gudomligheter, lågo först i strid med åsarna, men försonades sedan med dem och skänkte dem som gisslan Njärd, vilken jämte sina barn. Frö och Fröja, upptogs bland åsarna.

Waneyboards, se Boards.

Wang, rangklass i Mongoliet.

Wanga'ra, eukalyptusträ (se d. o.).

WangaraVa, negerstam. Jfr Wa-.

Vangio'ner, forngermansk folkstam.

Vangstycken {ty. Wang en, eg. kinder, fr. limon, courbe rampayite), byggn., sidostycken för uppbärande av stegen i en trappa.

Vani'lj, hot., farm., Vani'lla, ett till fam. Orchida'ceæ hörande, i Mexiko och Sydamerika vilt växande örtsläkte, som odlas på Antillerna m. fl. tropiska ögrupper. Frukterna av V. planifo'lia brukas till drogen Fru'ctus vani'llæ, vilken användes som stärkande medel och som krydda. — Vaniljsyra 1. Vanilli'n, kem., det smakande och luktande ämnet i vanilj. Framställes numera fabriksmässigt, mest av eugenol. — Vanilli'nsocker, fabriksframställt konst-vanillin för hushållsbruk. — Vanillon {1. -iljå'ng), en sämre vanilj sort {Vanilla Pompona) från tropiska Amerika. — Vanilj tinktur, se Tinctura vanillæ.

Vanilj blad, se Liatrisblad.

Vani'Ila, Vanilli'n, se Vanilj.

Va'nitas, lat., tomhet, fåfänglighet. — V. vanita'tum, lat., fåfängligheters fåfänglighet. (Predikareboken.) — Vanite't, fåfänga, flärd, inbilskhet.

Vanity Fair, eng. (1. vä'niti fär), fåfängans marknad, uttryck, hämtat ur Pilgrim^s progress (se d. o.); titel på en berömd roman av den engelske författaren Thackeray.

Wanjoro, negerstam i Njoro. Jfr Wa-.

Vankant, sågningsfel å fyrkantsågat virke, varvid ett hörn utgöres av stammens urspr. yta. — V. sågning, avsiktlig klyvning av ett block så att vankanter uppstå. Bräderna kantsågas därpå var för sig, varigenom virke sparas.

Vanna (lat. va'nnus), urspr. öppet träfat, för skakning av säd, varvid agnarna avskildes, numera vanligen sädesrensnings-maskin.

Vant, sjöv., fastgjorda tåg, vilka från sidan stötta master och stänger.

Vantera (1. vangte'ra; fr. vanter), berömma, prisa; skrävla. — Vanteur (1. vangtö'r), skr ä vi are.

Wanyo'ro, se Banyoro.

Vapen (lat. arma, ty. Waffen), jakt-1. krigsredskap; (lat. insi'gnia, ty. Wappen), heraldiskt vapen, märke, sammansatt efter vissa regler, släktmärke, landskapsmärke o. s. v. — Vapenbok, bok, som skildrar heraldiska vapen i text 1. bild. — Vapenbrev, offentligt aktstycke, som meddelar rätt att föra heraldiskt vapen. — Vapen-

dans, dans med svärd 1. d. i hand. — Vapendragare (av ty. Wajfentra'ger), väpnare. — Vapengny, se Vapentag. — Vapenhus (även Vakenhus, Våkenhus), förrum i svenska landskyrkor, där männen under medeltiden förvarade sina vapen under gudstjänsten. — Vapenkunskap, Vapenlära, Vapenkonst, kännedomen om de heraldiska reglerna. — Vapenmantel, kronkrönt mantel, som omsluter ett heraldiskt vapen. — Vapenofficer, officer vid regemente, som biträder chefen i vården av gevärs- och ammunitionsförrådet m. m. — Vapenrock, med 11. 2 knapprader försett militärt livplagg, räckande ungefär till skrevet; rock som riddarna buro utanpå rustningen. —• Vapenrulla, dets. som Vapenbok (se d. o.). — Vapenrätt, de rättsförhållanden, som sammanhänga med rätten att föra heraldiskt vapen. — Vapensyn, syneförrättning för konstaterande att frälsemännen voro rustade enl. föreskrift. — Vapentag (forn-nord. va'pnatak), nordiskt bruk, bestående i upplyftandet av vapnen till tecken av bifall till ett beslut vid ting. Stundom sammanslog man härvid sköldarna (vapengny). — Vapenvila, stillestånd i krig.

Vapeur, fr. {1. vapö'r), dunst, ånga. — Va-peurs (/. vapö'r), pL, med., vapörer (se d. o.).

Vapeur, miner., se Sefir.

Vapi'ti, zooL, se Canadahjort.

Vaporackumula'tor (av lat. va'por, ånga), en av svensken J. Ruuths uppfunnen ångpannekonstruktion, som möjliggör uttag-ning av olika ångkvantiteter pr tidsenhet trots jämn eldning.

Vapora'rium, lat., i ett badhus rum, där man tager ång- 1. svettbad. — Vapora'rius, bot., växande i varmhus.

Vaporime'ter 1. Vaporome'ter (av lat. varpor, dunst, ånga, och gr. me'tron, mått), avdunstningsmätare. —• Vaporisatio'n, avdunstning. — Vaporise'ra {fr. vaporiser), upplösa i ånga. — Vaporö's, dunstig, dimmig, oklar.

Vapö'r (fr. vapeur, lat. va'por), dunst, ånga; en muslinssort. — VapÖrer {fr. vapeurs), pl., med., uppstigningar, väderspänningar ; förr benämning på en form av hysteri.

Vapö'r, miner., se Sefir.

Vaqueros, sp. {1. -ke'rås), ^'koherdar", boskapsherdar på de stora lantgårdarna i n. Mexiko.

Vaquez* sjukdom {1. va'kets -), polycytemi (se d. o.).

Var., förk. för variation (se d. o.).

W. A. R., med., förk. för Wassermanns reaktion.

Var {lat. pus), med., exsudat, som innehåller vita blodkroppar i större mängd. Beror i allm. på bakterier.

Var 1. Vör, nord. myt., sanningens och ed-

gångens gudinna, som hör de älskandes löften och bestraffar trohetsbrott.

Var, ung., borg, fäste (i geografiska namn).

Varali, indisk folkstam.

Varamand, no. {1. -man), suppleant, ersättare.

Warang 1. Wilia, bast av ett okänt träd, växande på Dekans bergssluttningar.

Ward, eng. {1. oå'd), rote, kvarter.

Vardande = Verdandi (se Nornor).

Va'rdare, svensk benämning på fickspindel-ur, tillverkade av J. Ward i London omkr. 1800.

Warde'in, ty. {ital. guardiano, väktare), prövningsman för metallers och mynts halt.

Wardi't, se Wariscit.

Wardska kaster, se Wards låda.

Ward's låda {1. oå'ds -), en efter uppfinnaren, engelsmannen Ward, uppkallad, hermetiskt tillsluten låda med glasväggar, som begagnas till transport av levande tropiska växter och även till uppdragande av ömtåligare plantor.

Va'rek, ty. {fr. cendres de varec) = Kelp (se d. o.).

Warenzeichen, ty. {1. -tsa'jchen), varumärke.

Vare, Vare! re'dde mfhi legio'nes! lat.. Va-rus, Varus, giv mig tillbaka mina legioner! säges den romerske kejsaren Augustus ha utropat vid budskapet om det fruktansvärda nederlag, som fältherren Varus lidit mot germanerna.

Vårfågel, zool., se Lanius.

Varg, äldre benämning på visst slags rå-koppar.

Vargbönor, bot., dets. som Lupiner (se d. o.).

Varge'ring (av värja, försvara), benämning på den reserv för de indelta trupperna, som uppsattes på 1700-t.

Varggap, med., form av harmynthet.

Varg i ve'um {isl. vargr i ve'um), "varg i helgedomen'^ tempelskändare, fredlös brottsling, som kan dödas likt en varg.

Vargtörel, bot., se Euphorbia.

Va'ria, lat. (av va'rius, mångfaldig, olikartad, föränderlig, omväxlande), blandade ämnen, diverse, varjehanda. — Per va'-rios ca'sus, per tot discri'mina, re'rum, se Per varios casus etc.

Varia'bel, Variabilite't, Varia'nt m. fl., se under Variera.

Varia'ta {lat., förändrade), den något förändrade form av Augsburgska bekännelsen, som utgavs av Melanchton 1540.

Varia'tio dele'ctat 1. Vari'etas delectat, lat., ombyte förnöjer. {Phædrus.)

Variatio'n m. fl., se under Variera.

Varice'ller {lat. variee'llæ), med., vattkop-por.

Vari'cer, Va'rices, se Varix.

Varicoce'le m. fl., se under Varix.

Varico'sus, lat., med., varikös (se d. o.), innehållande varikösa blodådror.1392

Varie'ra {fr. varier^ lat. variaWe^ av va'Tius, föränderlig, omväxlande), förändra sig, avvika sinsemellan, skifta, omväxla; förändra, göra skiftande 1. omväxlande. — Varia'bel {lat. varia'bilis), föränderlig, växlande, obeständig, nyckfull; mat., en till sitt värde föränderlig storhet. — Varia'bilis, föränderlig. — Va'rians, bot., växlande. — Varii'color, av växlande färg. — VaVius, föränderlig. — Variega'tus, brokig. — Varia'bla stjärnor, astr., föränderliga stjärnor, stjärnor, vilkas ljusstyrka växlar. — Variabilite't {nylat. variahi'litas), föränderlighet. — Varia'nt (lat. va'rians [nämligen le'ctio\), pl. Varianter {varia'ntes lectio'nes), avvikande läsart. — Variatio'n

{lat. varia'-tio), förändring, avvikelse, omväxling, ombyte; mat.y varje sammanställning, som kan åstadkommas med ett givet antal element; en viss förändring av en funktions värde; tonk., förändring av ett musikaliskt tema (med fasthållande av den urspr. melodien). — Variationsinstrument, Magnetiska, fys., instrument, som angiva vissa förändringar hos jordmagnetismen. — Variationskalkyl 1. Variationsräkning, mat., har till ändamål att finna maxima och minima av definita integraler. — Varieté (av fr. varieté, omväxling) 1. Varietéteater, en vanligen med schweizeri förenad scen, å vilken chansonetter, akrobater, clowner o. d. uppträda. — Varie-te't, zool. och hot., artförändring. — Con variazio'ni, ital., tonk., med variationer, för förändringar av det urspr. temat.

Vari'etas dele'ctat, se Variatio delectat.

Varikosite't, se under Varix.

Varikö's, innehållande varicer. Se Varix. — Variköst bensår, bensår å underbenet i samband med varicer. — Varikös nerv-degeneration, knutformiga ansvällningar av neuriter och myelinskidor hos nerver.

Vari'oIa, pl. Vari'olæ, lat., med., smittkoppor. — V. equi'na, hästkoppor. — V. he-morrha'gica, starkt blödande koppor. — V. hu'mans, människokoppor. — V. miti-ga'ta, lindrig variola. — V. ovi'na, fårkoppor. — V. vacci'na, kokoppor. — Vario-latio'n, skyddsympning med smitta från äkta koppor. — Variolo'ides, en lindrigare art av smittkoppor, vilken förekommer i synnerhet hos förut vaccinerade personer.

— Variolo'is, lindrig variola. — Variolö's, koppaktig, koppärrig.

Varioli't (av lat. vari'olæ, koppor, och gr. Wthos, sten) 1. Pärldiaba's, petrogr., en bergart med kopp struktur (se följ. ord).

— Variolitstruktur, koppstruktur, benämnes sammansättningen av de bergarter, vilka innehålla kulformiga hopningar av mineraliska ämnen.

Variolo'ides, Variolö's, se under Variolæ.

Variome'ter, fys., benämning på vissa variationsinstrument (se d. o.).

Varisci't 1. Utahli't, miner., smaragdgrönt till färglöst aluminiumfosfat brukat till smycken, särskilt i Amerika. Ett liknande mineral är Wardit.

Va'rium et muta'bile se'mper fe'mina, se under Femina.

Va'rix, pl. Va'rices, lat., med., ständig utvidgning av en blodåder, blodåderbråck. — V. aneurysma'ticus, kommunicerande ven och artär, vanligen vid läkning efter sår. — V. circoiMeus, anhopning av vari-ces. — Varicoce'le, utvidgning av de sädes-strängen åtföljande blodådrorna. — Varic-o'mphalus, blodåderknöl i naveln. — Vari-kosite't, sjukliga ansvällningar å en nervtråd 1. liknande bildning.

Varja'ger {ry. varjagi), skandinaver; svenskar; väringar (se Väring).

Wa'rnfrid, tyskt mansnamn (av warno'n, värna, vårda, och frid, fred).

Varols brygga {lat. pons Va'roli), anat., efter den italienske anatomen Varo'lio benämning på hjärnbryggan, den del av förlängda märgen, som förenar lilla hjärnans halvor.

Vàros, ung. {1. va'råsj), stad. I geografiska namn.

Varp (eg. kast, besläktat med ty. werfen, kasta), bergsv., det vid skrädning fallande ofyndiga berget (uppläggs i varphögar); fiskerit. (även notvarp, drätt, notdrätt), dels dragning med not, dels platsen härför; sjöv., mindre ankare {varpankare), försett med tåg 1. kätting {varpgods), för förflyttning {varpning) av ett fartyg mot ström 1. vind; textil, {ränning, kätting) , trådsystem, som löper i en vävnads längdriktning.

Varpa, Varpankare, Varphög, Varpning, se Varp.

Varpkrona, textil., redskap för ordnande av varpen till en väv.

Varptrassel 1. Äfsingar, textil., avfall vid beredning av varpen till vävnader.

Varraga'Ien, se Dingon.

Warra'o, se Guarauno.

Warrant, eng. {1. oå'rränt), (belåningsbart) lagerbevis; garanti, försäkran; borgen; patent. — Warranted {1. oå'rränted), på engelska fabriksvaror: försäkrad, garanterad.

Warras, se Kamala.

Varsevienne, fr. {1. -såviä'nn, av Varsovie, Warschau), dansk., polsk dans, som liknar masurkan.

Wartburgkriget 1. Sångarkriget på Wart-burg, en på den tyska borgen Wartburg i början av 1200-t. mellan sju frejdade mästersångare anordnad skaldetävlan.

Vartpenge, no., "väntpengar", en pension, som blott utbetalas till följande storting och då måste förnyas.

Varulv {ty. Werwolf, av fhty. wer, man, och wolf, varg; fr. loup-garou), enl. urgammal folkvidskepelse en människa, som tid-Varuna—Water clerk

tals förvandlas till en varg och i denna skepelse på kyrkogårdarna gräver upp lik och förtär dem.

Varuna, ind, myt., urspr., en personifikation av himlarymden; senare regnets och slutligen havets gud.

Va'rus, Varus! etc., se Vare, Vare! o. s. v.

Varwe, kubabast (se d. o.).

Warwicki't, miner., ett mineral, som består av fluorföreningar med titan, järn och yttrium.

Varäger = Väringar (se Väring).

Vas, pL Va'sa, lat, kärl; vas, prydnadskärl.

— Vasa abbera'ntia, anat., gångar vid sidan om de vanliga. — V. affere'ntia, tillförande kärl. — V. chyli^fera, mjölksaftskärl. —• V. effere'ntia, bortförande kärl.

— V. la'ctea, mjölkkärl. — V. lympha'tica, lymfkärl. — V. mu'rrhina, se Murrhinska kärl. — V. nutri'tia, de kärl, som nära ett organ. — V. sa'cra, de heliga kärlen, kärl, som brukas vid gudstjänsten. — V. sangui'nea, blodkärlen. — V. vaso'rum, blodkärlens egna närande tillförselkärl (i kärl väggarna). — Vascula'ris, tillhörande kärlen. — Vasculo'sus, kärlrik. — Vascu-li't, Vasculi'tis, inflammation i kärl. — Vas de'ferens, sädesledaren. — Vasek-tomi', operation på sädesledaren, varigenom fortplantningsförmågan i rashygie-niskt syfte upphäves hos mindervärda individer.

Wasaga'ra, inv. i Usagara. Jfr Wa-.

Vasa'll {mlat. vasa'llus, fr. vassal), låntagare.

Va'sa lympha'tica, Vasa mu'rrhina m. fl., se under Vas.

Vasastil, konstt., vasatidens svenska byggnadsstil.

Wasat, astr., stjärna i stjärnbilden Tvillingarna.

Vaschrein-käse, ty., en utmärkt schweizer-ost.

Vasco'ner (lat. vascones), basker.

Vasconga'dos, sp., basker (se d. o.).

Wascos, se Huescos.

Vascula'res (av lat. va'sculum, dimin. av vas, kärl), hot., se Cellulares.

Vascula'ris, Vasculo'sus, Vasculi't, Vas de'-ferens, Vasektomi', se under Vas.

Vasdrag, no., vattensystem, vattudal.

Vaselfn, kem., ett genomskinligt, lättsmält fettämne, som pestår av paraffin och kolväten samt fås ur bergolja. Brukas till salvor, smörjningsmedel m. m. — Vaselinolja, lätt färglös lagersmörjolja.

Vaseno'1, farm., salvgrundmassa av vaselin och lanolin.

Wash., officiell förk. för Washington.

Washingto'nia, bot., ett släkte höga, kaliforniska palmer. — W. filamento'sa odlas ofta som prydnadsträd.

Was ist das? ty., vad är det, vad vill det säga?

Was ist der langen Rede kurzer Sinn, ty.,

vad är i korthet meningen med det långa talet? {Schiller.)

Vasja'usi, ett negerfolk.

Vaskularisatio'n (av lat. va'sculum, litet kärl), fysiol., kärlbildning, nybildning av blodkärl. — Vaskulä'r (fr. vasculaire), anat., försedd med kärl; som har avseende på blodkärlen. — Vaskulärsystem, kärlsystem. — Vaskulö's, kärlrik, rik på ådror.

Was man von der Minute ausgeschlagen, Giebt keine Ewigkeit zurück, ty., vad man förspillt av minuten, kan ingen evighet ersätta. (Schiller.)

Was noch nie da gewesenes, ty., något, som ännu aldrig har varit (sett); något makalöst, storslaget.

Vasoconstrikto'rer (av lat. vas, kärl), anat., kärlsammandragande nerver. — Vasodi-latato'rer, kärlutvidgande nerver.

Vasoge'n, farm., gulbrun, tjockflytande massa av delvis oxiderade vaselinkolväten. Användes till salvgrundlag.

Vaso'l, farm., salvunderlag av paraffinolja och ammoniumoleat.

Vasoligatu'r, med., underbindning av sädesledaren. Jfr Vas.

Vasolime'ntum, farm., salvunderlag av gul vaselinolja, oljesyra och sprithaltig ammoniak.

Vasomoto'risk (av lat. vas, blodkärl, och mo'tor, som sätter något i rörelse), fysiol., som sätter blodkärl i rörelse. — Vaso-moto'rer 1. Vasomotoriska nerver, anat., kärlnerver, nerver, som förorsaka utvidgning 1. förträngning av blodkärlen. — Vasomotorisk nevros 1. Vasonevro'ser, med., nervsjukdom, som beror på rubbningar i de vasomotoriska nerverna.

Vasotoni'n, farm., ett könskänslan eggande medel. Se Yohimbin.

Vass, bot., se Phragmites. Jfr Säv.

Wassermanns reaktion, med., enterologisk diagnos på syfilis.

Wasserzeichen, ty., vattenstämpel.

Vass-svingel, bot., se Solochloa.

Vastatio'n, Vastite't, se under Vastus.

Waste boards, eng. (1. oa'st båds) , utskotts-bräder, vrakbräder.

Va'stus, lat., grov, stor, ofantlig; öde, tom. — Vastatio'n, ödeläggelse. — Vastite't, öde, tomhet. Öken.

Va'sudr, nord. myt.. Vindsvals fader.

Va t, holl. (1. fat), ett nederländskt målkärl = 1 hl.

Watch, eng. (1. oå'tsj), ur.

Waterbom (av holl. water, vatten), sjöv., en bom, som står ut från fartygssidan for förtöjning vid stillaliggande av

båtar, till sjöss för förande av undersegel. — Waterbord, sidoplankor av däcket, vilka äro försedda med en ränna för uppsamlande av vatten.

Water clerk, eng. (1. oå'tö klark; av water,1394

vatten, och clerk, kontorist), handelst., bokhållare hos en skeppsmäklare.

Water-closet, eng. (L oå'töklå'set; av eng. water, vatten), vattenklosett.

Yate'ria, bot., trädsläkte, tillhörande fam. Dipterocarpa'ceæ. — V. i'ndica, från Främre Indien lämnar det till fernissor använda hartset anime, samt ett ur frukterna pressat fett, Vateriafett, Malabar-talg 1. Piney talloiv.

Vate'riafett, se Vateria.

Wateringues (Z. vaträ'ng, av höll. water, vatten), belgiskt och nordfranskt namn på sådana trakter, som i Holland och Nordtyskland kallas polder.

Water-mark, eng. (1. oåtö mak), vattenstämpel.

Water-maskin (1. oå'tö-; av eng. water, vatten), ett slags spinnmaskin, som urspr. drevs med vatten.

Waterproof, eng. {1. oå'töprof), vattentät; vattentätt tyg, regnkappa.

Vaterskot (av höll. water, vatten), sjöv., ett underledsegels skot. — Vaterstag, kät-tingar 1. tåg, med vilka bogsprötet stöttas nedifrån.

Vaters-Pacinis kroppar, anat., känselnervernas ändorgan.

Wathier, fornfranskt 1. normandiskt mansnamn = Walter (se d. o.).

Vatica'num, Vatikankonsiliet (se d. o.).

Vatica'iius, (Mons V.), lat., Vatikanska berget. En av Roms "sju kullar".

Vatici'nium, lat. (av va'tes, spåman), spådom, förutsägelse, profetia. — V. post-eve'ntum, profetia om något, som redan inträffat. — Vaticine'ra (lat. vaticina'ria), spå, förutsäga, profetera.

Vatika'nen {ital. PaWzzo Vatica'no), påvens residens, beläget på det vatikanska berget (Mons Vatica'nus) i Rom; fig., den påvliga regeringen, påveväldet. — Vati-kankonciliet, det i Vatikanen från dec. 1869 till okt. 1870 hållna kyrkomötet, på vilket dogmen om påvens ofelbarhet i frågor, som röra tron och det sedliga livet, antogs. — Vatikanens loggier, se under Loggia. — Vatika'nsk, som tillhör 1. angår Vatikanen.

Vatnsdöla 1. Vatsdöla saga, isländsk saga från 1200-t., vars handling är förlagd till 900-t.

Va tout, fr. (1. -to), "nu gäller det", ett hasardspel.

Watt, fys., enhet för det elektriska arbetet per sekund. Större enheter äro hektowatt och kilowatt.

Vattenaloe, bot., se Stratiotes.

Vattenblink, bot., se Hottonia.

Vattenblått, kem., trifenylmetanfärgämne för ull och silke.

Vattenenergi', mek., vattenkraft.

Vattengeuser, se Havsgeuser.

Vattenglas, kem., i vatten lösliga silikat av kali 1. natron 1. av bägge i förening. Kom-

mer i handeln i form av en sirapstjock gul 1. gulbrun lösning. Brukas till impregne-ring, t. ex. av papp för att göra denna oantändlig, till stereokromi (se d. o.), till konstgjord sandsten, till uppblandning av såpa och tvål m. m. — Vattenglasfärger 1. Silika'tfärger, färger, för vilka vattenglas användes som bindemedel.

Vattengrönt, kem., dets. som berggrönt.

Vattenhavre, bot., se Zizania.

Vattenklöver, bot., se Menyanthes.

Vattenkultu'r, bot., odling av växter i en närlösning av noga bestämd sammansättning.

Vattenlack, lösning av schellak 1. manilla-kopal i alkali 1. borax. Användes till hattar och skor.

Vattenlia'ner, bot., lianer med mycket breda kärl, innehållande drickbart vatten, t. ex. Phytocre'ne och Dolica'rpus (Sydamerika). — Vattenlilja, näckros; en tazett som drives i vatten. — Vattenmelon, se Citrullus. —• Vattenmynta, se Mentha. — Vattenmåra, se Galium. — Vattenmärke, se Sium.

Vattenopal, miner., adular, en art fältspat.

Vattenorgel, tonk., orgel, vari luften sammanpressades och reglerades av vatten.

Vattenpeppar, bot., se Polygonum. — Vattenpest, se Elodea. — Vattenris, se Zizania.

Vattensafir, miner., ljusblå safir (se d. o.).

Vattensenap, bot., se Nasturtium. — Vatten-skräppa, se Rumex. — Vattenslinga, se Myriophyllum. — Vattensmörblomma, se Ranunculus sceleratus.

Vattensork, zooL, se Arvicola.

Vattenstämpel 1. Filigran, i papper anbragta genomskinliga bilder 1. bokstäver, t. ex. å banksedlar, frimärken, stämpelpapper m. m.

Vattenärenpris, bot., se Veronica.

Wattle, garvmedel. Se Mimosabark.

Wattlös effekt, se Reaktiv effekt.

Wattme'ter, fys., instrument för mätande av den energi, som under en viss tid förbrukats i en ledning.

Watu'ta, en negerstam. Jfr Wa-.

Vau, bot., se Reseda.

Vaudaire, fr. (1. vådä'r), vind på Genèvesjön, blåsande från kantonen Vaud.

Vaudeville, fr. (1. vådövi'll), se Vådevill.

Wauède, fr. (1. våe'd), vejde (se d. o.).

Vaulunder, felaktig form för V olund (se d. o.).

Vaurien, fr. (1. våriä'ng), odugling, odåga.

Wauschers mask, med., ansiktsmask för eternarkos.

Wau-Wau, zooL, se Hylobates.

Wau-wau-teori'en, se Bau-wau-teorien.

Vauxhall (eng. uttal: vå'kshål, sv. uttal: vå'kshall), en på 1600-t. anlagd offentlig lustträdgård i London; namn på liknande förlustelseställen.

Vav, annan benämning på grekiska bokstaven dig amma.

Vavasso'r, se Valvassor.

Wawel, det gamla polska kungaslottet i Krakau.

Wavellft, miner.y ett trådigt, färglöst gult, sällan grönt 1. blått lerjordsfosfat.

Vaxdegeneratio'n 1. Zeukers degeneration, med., koagulationsnekros hos muskler.

Vaxhud, zool.y den nakna, mjuka hud, som hos vissa fåglar täcker övernäbbens rot.

Vaxlimo'ner, en art citroner.

Vaxläder, ovanläder med skadad narv, vars köttsida genom s. k. vaxning förses med en yta, som svärtas.

Vaxmåleri, se Enkaustik.

Vaxolja, farm., erhålles genom torrdestilla-tion av gult vax och kalk. Utvärtes mot reumatism.

Vaxopa'I, gul halvopal med vax glans.

Vaxpalmen, se Karnaubapalmen.

Vaxpapper, se Charta cerata.

Vaxplasti'k, se Keroplastik.

Va'yu> myt., se Vaju.

V. B., förk. för lat. vir bonus, rättskaffens man, hedersman.

V. C., förk. för lat. vir clari'ssimus, en frejdad, förnäm man. (Jfr V. V. C. C.), och för vir consula'ris, f. d. konsul, med konsuls rang.

v. c., förk. för lat. verbi caiisa, till exempel.

W. C., förk. för eng. water-closet, vatten-klosett.

V. D., förk. för lat. verhum Dei, Guds ord; vir doctus, lärd man; voWnte Deo, med Guds vilja, om Gud vill.

V. D. M., förk. för lat. ve'rbi divi'ni mini'-ster, Guds ords tjänare, präst.

V. D. M. I. æ., förk. för lat. ve'rbum Do'mini ma'net in æte'rnum, Herrens ord förbliver evinnerligt.

V. E., förk. för lat. vir egre'gius, en ovanlig, utmärkt man.

Ve {isl. Vé), nord. myt., broder till Oden och Vile.

Veada'r, det judiska årets skottmånad.

Weakened heart, eng. (1. oi'könd hart), med., hj ärtsvaghet.

Wealdenformationen 1. Wealdenserien (Z. oi'ldön-; efter Weald, en trakt i England), geoL, en sötvattensbildning mellan jura-och kritsystemen. — Wealdenlera, weal-denformationens övre leriga del. — Weal-densandsten, Deistersandsten 1. Hastings-sand, wealdenformationens nedre, mera sandiga del.

Wealth of nations, The, eng. {1. oe'lth åv ne'sjöns), förkortad titel på ett berömt verk av engelske nationalekonomen Adam Smith.

Ve'ar, nord. myt., de heliga makterna, gudarna.

Weathercock, eng. (1. oä'thökåck), kyrktupp. Se Tupp.

Weber, fys., användes i Tyskland stundom som benämning på måttet för elektriska strömstyrkan i st. f. ampère.

Webers blodprov, med., reaktion på blod i fæces.

Webers elektriska grundlag, fys., av tysken W. S. Weber funnen lag för de elektriska verkningarna på avstånd.

Webers kniv, kirurg., smal kniv för operation i tårkanalen.

Websuta, astr., stjärna i stjärnbilden Tvil-1 i n g a r n a.

Vecchio co'nto = Conti vecchio (se under Conto).

Vechabi'ter, se Vahhabiter.

Veckosjö, dets. som Vika (se d. o.).

Vecti'gal, pl. Vectiga'lia, lat, skatt, grundskatt.

Ve'ctor, lat., förare. Jfr Vektor. — Ra'-dius vector, se under Radius.

Ve'da, pl. Ve'das, sanskr., eg. vetande; den brahmanska religionens heliga böcker, de äldsta minnesmärkena av indisk litteratur. — Ve'disk, som tillhör veda.

Veda'nta, sanskr., "Vedas slut", "Vedas ändamål", ett av den indiska filosofiens viktigaste system. — Vedanta-su'tra, skrift från början av vår tidräkning, vari Ve-dantas grundtankar utvecklas.

Vedareligionen, ind. relig., gemensam benämning på de föreställningar och den kult, som möter oss i Vedas (se d. o.).

Vedas, se Veda.

Vedaspråket 1. Vedisk sanskrit, den form av fornindiskt språk, som föreligger i Vedas (se d. o.).

Vedderna, urbefolkningen på Ceylon.

Wedding, eng. (1. oä'dding), bröllop; bröllopsdag; vigselakt. — Wedding-trip (Z. -tripp), bröllopsresa.

Vedel, bot., se Cytisus.

Vederdöpare (ty. Wiedertäufer, av wieder, ånyo, omigen), anabaptister (se d. o.).

Vedernamn, binamn; öknamn.

Vede'tt {fr. vedette, av ital. vedetta, utkik), krigsk., skiltvakt 1. utpost, bestående av två 1. tre man till häst. — Vedettbåt, mindre örlogsfartyg för bevakning, minering m. m. — Toujours en vedette, fr. (L tosjo'r ang vödä'tt), alltid vaken, alltid på post.

Vedfärgämnen, bot., färgämnen av olika växters kärnved.

Wedgewood, en falsk signatur, som brukas på vissa efterbildningar av Wedgwood-fabrikat (se följ. ord).

Wedgwood, eng. {1. oä'djou'dd), keram., ett slags krukmakargods, uppkallat efter uppfinnaren, engelsmannen Wedgwood (d. 1795). Bland Wedgwoodfabrikaten märkas vaser, medaljonger m. fl. slags Ivx-artiklar, prydda med vita, konstnärligt modellerade reliefer på oftast blå botten. Olika tillverkningar av wedgwoodkera-mik är Gräddfärgat gods (creamcoloured ware), Drottning gods (queensware), ba-1396

saltgods (egyptianware), rött gods (hu'-caroware)y terracotta och jaspergods.

Ve'di Na'poli e po'i muo'ri, ital, ordspr., se Neapel och sedan dö!

Vediovis, Vejovis, Vedius, rom. myt., underjordisk italisk gud, vars fest firades 21 maj.

Ve'disk, se under Veda.

Ve'domosti, ry., underrättelser, tidningar.

Vedre'tta, italiensk benämning på alpglaciär (stundom även alptopp).

Vedrfolnir, nord, myt., hök, som sitter mellan ögonen på örnen i världsträdets grenar.

Vedro', ryskt rymdmått = 12,3 1.

Vedslip, kälke för framforsling av ved.

Vedu't 1. Vedu'ta {ital. veduta, fr. vue, eng. viewy av lat. vide're, se), utsikt, vy; målark., målning, som framställer verkliga, bestämda byggnader 1. platser.

Vedväxter 1. Ligno'ser, bot., växter med för-vedad, ovan jordisk stam.

Vedämne, se Lignin.

Week, eng. (1. oi'k), vecka. — Weekend, veckoslut, kortare ledighet efter veckans arbete, särskilt i angelsachsiska länder använd till lantvistelse.

Ve'ga, pl. Ve'gas, sp., ängd, slätt; på Cuba tobaksplantage.

Ve'ga, astr., stjärna av första storleken i stjärnbilden Lyran på n. stjärnhimmeln; även namn på det fartyg, med vilket Vegaexpeditionen utfördes. — Vega-expeditionen, den efter sitt fartyg uppkallade, av A. E. Nordenskiöld ledda polarexpedition, som 1878—79 fullbordade nordostpassagen.

Vegabaträ, se Vacapouträ.

Ve'gaexpeditionen, se under Vega, astr.

Vegetabi'lier, Vegetaria'n, Vegetatio'n, Vegetativ m. fl., se under följ. ord.

Vegetabilisk kalomel, farm., se Podophyl-lum.

Vegetable marrow, eng. {1. vä'dsjetäbl mä'rrå), 'Växtmärg". Se Blighia.

Vegetera {fr. végéter, av lat. vegeta're, uppliva; växa, utveckla sig), leva som en växt, föra ett overksamt, tanklöst liv, uteslutande upptagen av lekamliga omsorger.

— Vegetabi'lier, pl., växter, ur växtriket hämtade födoämnen. — Vegetabi'lisk, växtartad, beredd av växter, hörande till växtriket. Jfr Animalisk och Mineralisk.

— V. mjölk, emulsion av nötter och mandlar samt mjölk. — V. talg, fett av talg-trädet, StilWngia sebi'fera. — Vegetabiliskt elfenben, se Elfenbenspalmen. — V. hår, av lin 1. hampa förfärdigat hår, som brukas till peruker. — V. pepsin = Papayotin (se d. o.). — V. silke = Ascle-piasull (se d. o.). — V. smör, kokossmör.

— V. tagel, se Tillandsia. — Vegetabili-te't, växtnatur, det, som karakteriserar växter. — Vegetali'n, kokossmör, ur ko-l^osnötens kärna utpressat fett, som bru-

kas vid bakning och stekning. — Vegeta-riani'sm 1. Vegetari'sm, läran att människan (nästan) uteslutande bör leva av födoämnen, hämtade ur växtriket. — Vegetaria'n 1. Vegeta'rie, anhängare av vegetarianismen. — Vegetatio'n, växtlighet, växtliv; växtvärlden i en viss trakt. — Vegetatio'ner, med., proliferationer av vävnad. —- Vegetationsorgan, växtemas näringsorgan. — Vegetationsperiod, den tid, under vilken en växt utbildar blad, blommor och frukt. — Vegetationspunkt, tillväxtpunkten i ett skott. — VegetatiV, som har avseende på vegetation; som är egendomlig för växter. — Vegetativa funktioner. Vegetativa livsförrättningar, de för växter och djur säregna förrättningar genom vilka näringsupptagning och tillväxt ombesörjas. — V. nervsystemet, autonoma nervsystemet (se d. o.). — Vegetativ fortplantning, fortplantning på könlös väg, genom sidolökar, groddknop-par, utlöpare o. s. v. — V. färgning, färg-ning av vatten genom massutveckling av mikroskopiska växter. — Vegetativt skott, näringsskott.

Vegtamr, nord. myt, ett av Odens namn. — Vegtamskvida, se Balders drömmar.

Veheme'ns (lat. veheme'ntia), häftighet, våldsamhet. — Veheme'nt, häftig, våldsam.

Vehi'kel (av lat. veMculum, fordon), hjälpmedel; befordringsmedel; med., ett ämne t. ex. vatten, olja 1. dekokt, i vilket läkemedel blandas för att mildras och lättare tagas in.

Vehmgerichte, ty. (1. fe'm-), fehmdomstolar (se d. o.).

Vei, kinesiskt rike.

Vei, en negerstam i v. Afrika.

Weibulli't, miner., se Galenobismutit.

Weichbild, ty. (1. va'jchbilt, av mhty. Wach, stad, och f ty. bilida, rätt), stadsrätt, stadsområde.

Weichselrör (1. va'jksel-), rör, som beredas av de välluktande skotten på den i s. och mell. Europa växande busken Pru'nus Ma-haleb samt brukas till cigarrmunstycken, pipskaft m. m.

Veide, se Isatis.

Weightnotes, eng. (1. oe^itnåts), viktnotor.

Weihnachten, ty. (av weihen, viga, helga, och Nacht, natt), jul.

Weilska sjukdomen, med., blodparasitsjuk-dom, beskriven av tysken A. Weil. Vanlig i skyttegravarna under världskriget. Förorsakas av Spirochæte ikterogenes.

Weimaria'nerna, benämning på de trupper, som under trettioåriga kriget stått under hertig Bernhard av Weimars befäl.

Weimarrepubliken, den tyska republiken efter sammanbrottet i världskriget (1918 —33).

Weingærtne'ria cane'sGens (syn. Aira), bot.Weinmonat—Velociped

borsttàtel, lågväxt gräs à lös, fin sand i s. Sverige.

Weinmonat, ty. (L va'jnmånat), vinmånaden, oktober.

Wein, Weib und Gesang, se Wer nicht lieht Wein etc.

Weissi't, miner., omvandlad cordierit.

Weistum, ty. (1. va'jstom), "visdom", medeltida tysk benämning på av domstol avgiven tolkning av gällande rätt.

Vett (1. fäjt), forntyskt mansnamn = Vitus (se d. o.). — Veitsdans, se Chorea Sancti Viti.

Weiterbefördern, ty. (1. va'jt-), "vidarebefordra", eftersända (postalt).

Veitsdans, se Veit.

Vejde (se Isatis tinctoria), odlades förr som färgväxt i stor utsträckning, emedan den innehåller indikan, som användes för framställning av indigokyp. — Vejde-kulor, förmalda blad av vejde, vilka efter jäsning formas till kulor.

Veka, längdmått. Se Vika.

Veketåg, hot., se Juncus.

Veki'l, pl. Vükela, turk., ställföreträdare. — Vekil-i-chardj, hovmästare (hos en furste). — Vekil-i-mutlak, befullmäktigat ombud. — Basch vekil, statsminister. — Dava vekili, advokat; minister. — Hej'et-1-vükela', regeringskabinett. — Medjlis-i-chas-i-vükela, konselj, regeringssammanträde.

Vekosjö, längdmått. Se Vika.

Ve'ktor {lat. ve'ctor, förare), mat., storhet, som i motsats mot en skala'r, vilken blott har talvärde, även har bestämd riktning. — Vektoranaly's, läran om vektorer.

Vel, lat., antingen, eller. — V. qua'si, eller något liknande.

Vel, med., se Vele.

Ve'la, astr., se Skeppet Argo.

Welanders påse, med., metod mot syfilis, bestående i att alltid bära en med gråsalva bestruken flanellpåse.

Welanders värmebehandling, med., metod att behandla schankersår med cirkulerande, hett vatten.

Vela'rer (av lat. ve'lum, segel) = Postpala-tala språkljud (se d. o.). — Vela'rium, tälttak, soltält.

Vela'tus, lat., beklädd; hot., med slöja. — Vela'ti, reservsoldater i romerska hären, iklädda endast tunika.

Welchs-Fränkels bacill, med., bacill vid gasbrand.

Weldonprocessen, kem., av engelsmannen W. Weldon uppfunnen metod att regene-rera mangansuperoxiden vid klorfram-ställning.

Vele 1. Vel, med., gasremsa, som lägges i sår, charpirulle.

Veles, pl. Velites, lat., se Veliter.

Vele'ter, ett vendiskt folkslag i Pommern och Brandenburg.

Welf, se Guelf. — We'lfer, en berömd tysk fursteätt, som ännu fortlever i huset Braunschweig; se även Guelf er. —Welf er-fonden, på grund av det hannoveranska konungahusets welfiska ursprung benämning på en del av den detroniserade konung Georgs av Hannover genom Preussen beslagtagna förmögenhet — en fond, vars räntor länge brukades till bekämpande av den welfiska agitationen i pressen. — Welfi'sk, som har avseende på welferna.

Veli, arah., se Vali.

Veli'kij, fem. Veli'kaja, neutr. Veli'koje, i sammansättningar Veli'ko-, ry., stor.

Velin, Velinpapper, fr. (1. völä'ng-; av veau, kalv, kalvskinn), ett slags fint och glatt pergament; ett slags fint och glatt skriv-1. ritpapper.

Veli'no, ett italienskt vin.

Velioka'sser 1. Velloka'sser, fornkeltiskt folk i Gallien.

Veli'ter (lat. ve'lites), pl., hos de gamla romarna lätt beväpnade trupper.

Well, eng. (1. oä'll), gott, bra; nåväl.

We'llamo, fi. myt., vattnets gudinna, Ahtis gemål.

Wellbleck (av ty. Welle, våg), korrugerad plåt, vågformigt veckad plåt.

Ve'lle et no'lle, lat., vilja och icke vilja. — V. et nolle su'um cui'que est, det beror på var och en själv, om han vill 1. icke vill. — Ve'llem me nesci're li'tteras, jag skulle önska, att jag icke kunde skriva (säges den romerske kejsaren Nero hava yttrat, då han första gången skulle underteckna en dödsdom). — Velie non di'scitur, att vilja kan man icke lära av någon.

Velleite't {fr. velléité, av lat. ve'lle, vilja), svag vilja, lös föresats.

Velle'rus, lat., hot., ullig.

Wellingto'nia giga'ntea, se Mammutträdet.

Wellmans ugn, en martinugn.

Vellokasser, se Veliokasser.

Velloli'n, annat namn på Lanolin.

Vellon, sp. {1. veljå'n), "kopparmynt", spansk kopparvaluta (i motsats mot plata, silvermyntfoten).

Wellpapp (av ty. Welle, våg), förpackningsmaterial av vågformigt veckat, grövre papper, på ena 1. båda sidor överklistrat med ett tunnare papper.

Wells' försök {1. oälls -), av W. C. Wells utförda, viktiga försök ang. daggbildningen (publicerade 1814).

Wells' operation, kirurg., ovariotomi (se d. o.).

Vellus, lat., fårskinn.

Ve'lo, fr., förk. för velociped.

Veloce, ital. {1. velå'tje), tonk., hastigt, snabbt, raskt. — Veloci'ssimo, mycket hastigt.

Velocipe'd {fr. vélocipède, av lat. ve^lox, snabb, och pes, gen. pedis, fot), ett fort-skaffningsredskap med två 1. tre hjul, som den åkande själv med fötterna håller i1398

rörelse. Jfr Bicycle, Tricycle, Monocykel, Tandem. — Velocipedi'st, velocipedåkare.

Veloci'ssimo, se under Veloce.

Velocite't {lat. velo'citas, av ve'lox, snabb), snabbhet.

Velodro'm (av velo [förk. av velociped, se d. o.], och gr. dro'mos, lopp), för velocipedritt avsedd bana,

Ve'lo-faukala, språkljud. Se Faukala.

Velo t, fr. (1. völå'), pergament av nyfödda kalvars 1. lamms skinn.

Velours, fr. (1. völo'r), sammet. — V. frisé, oskuren sammet. — VeIoute'rad 1. Velute'-rad, som liknar sammet. — Velouté (Z. v6-lote'), "sammetslen", kokk., ljus sås.

We'lsium, kem., hypotetiskt grundämne, uppkallat efter Auer v. Welsbach.

Velsk, Velskland, se Välsk, Välskland.

Welts, textil., ett slags bomullspiké.

Weltschmerz, ty., världssmärta, världsleda, ett pessimistiskt själstillstånd, alstrat av övertygelsen att världsordningen är tragisk, att lidande och smärta är o oundvikliga och att den största orättfärdighet råder i människornas öden.

Ve'lum, lat., duk; kultkläden (i katolska kyrkan); tygtak i utställningslokaler; anat., segel. — V. medulla're ante'rius och V. m. poste'rius, märgvävsplattor i taket av fjärde hjärnventrikeln. — V. palati'-num, gomseglet. — V. triangu'lare, ådernätet i tredje hjärnventrikeln.

Velu'r, försvenskning av Velour (se d. o.).

Velute'rad, se Velouterad.

Velu'tinus, lat., bot., sammetsluden.

Velu'tipes, bot, med sammetsluden fot.

Ve'lvet, eng., sammet, silkessammet, bomullsammet. —• Velveteen (1. -ti'n), Velve-ti'n, schagg, plysch; kyprad bomullssammet.

Welwi'tschia mira'bilis, hot., ett sydafrikanskt dvärgträd, 50—70 cm. högt, men ända till 4 m. i omkrets. Dess två tjocka, läderartade blad, som ligga utmed jorden, bliva 2 m. långa.

Velä'ng, se Velin.

Ven, anat., blodåder. Se Vena.

Ven, bot., se Agrostis.

Ve'na, lat., pl. Ve'næ, anat., ven, blodåder. — Vena poe'tica, den poetiska ådran, skaldeådran. — V. au'rea, med., gyllenåder, gammalt namn på hemorrojder. — V. angu-la'ris, från V. fronta'lis till V. facia'lis. — V. aiiony'ma de'xtra och V. a. sim'stra, föra blod från huvud, hals och armar till hålvenen. — V. auditi'væ, hörselorganvener. — V. auricula'res, ytterörats vener. — V. axilla'ris, armhålsvenen. — V. a'zygos, opariga venen. — V. basflica, hudven på överarmen. — V. basivertebra'les, från ryggkotornas inre. — V. brachia'Iis, djup-armven. — V. bronchia'Ies, bronkialvener. — V. ca'va infe'rior, undre hålvenen. — V. c. supe'rior, övre hålvenen. — V. cen-

tra'Iis reti'næ, näthinnans ven. — V. ce-

pha'lica, hudven på överarmen. — V. cere-be'lli, lillhjärnans ytvener. — V. ceVebri, hjärnans vener. — V. cervica'Iis profu'nda, djupa nackvenen. — V. cilia'res, ögats ciliarvener. — V. circumfle'xæ fe'moris, djupa lårvener. — V. c. i'lium, höftvener.

— V. co'licæ, tunntarmsvener. — V. comi-ta'ntes, dubbelvener, som ledsaga de mindre artärerna. — V. co'rdis, små hjärt-vener. — V. corona'ria ventri'culi, magsäckens kransven. — V. costoaxilla'ris, vener från de sju övre mellanreven till armhålsvenen. — V. cuta'neæ, hudvener.

— V. digita'les, finger- och tåvener. — V. diplo'icæ, venerna i skallens diploe (se d. o.). — V. duodena'les, tolvfingertarm-vener. — V. emissa'riæ, vener från diploe-venerna genom skallens ben. — V. facia'-lis, ansiktsvenen. — V. femora'les pro-fu'ndes, djupa lårvener. — V. femora'lis, lårvenen. — V. fronta'lis, pannvenen. — V. ga'stricæ bre've, korta vener från magsäcken till mjältvenen. — V. hæmorrhoi-dia'les, hemorrojdialvener. — V. hemia'-zygos, motsvarar på vänstra sidan den högras V. azygos. — V. hepa'ticæ, leverns avloppsvener. — V. hypoga'strica, inre höftvenen. — V. ilfaca commu'nis, gemensamma höftvenen. — V. ilfaca exte'rna, yttre höftvenen. — V. intercosta'les, från mellanreven till V. azygos och V. hemi-azygos. — V. IntervertebraTes, från ryggmärgskanalen till V. azygos och V. hemi-azygos. — V. intestina'lis, från tunntarmen till övre tarmkäxvenen. — V. jugula'-ris ante'rior, främre halsvenen. —^ V. j. exte'rna, yttre strupvenen. — V. j. inteerna, inre strupvenen. — V. labia'les an-terio'res, från blygdläpparna till lårvenen. — V. 1. posterio'res, från blygdläpparna till vennätet bakom blygdbågen. — V. labia'lis infe'rior, från underläppen till ansiktsvenen. — V, l. poste'rior, från överläppen till ansiktsvenen. — V. lacrima'lis, ven från tårkörteltrakten. — V. larynge'a, vener från struphuvudet till sköldkörteln.

— V. liena'lis, mjältvenen. — V. lingua'-les, tungvenerna. — V. lumba'les, länd-venerna. — V. mandibula'ris, från underkäken till ansiktsvenen. — V. massete'-rica, från tuggmuskeln till ansiktsvenen.

— V. maxilla'ris, käkvenen. — V. media'-næ antibra'chii, underarmens mediana nerver. — V. mesente'rica, tarmkäxvener. —• V. metaca'rpeæ, mellanhandsvenerna.

— V. metata'rseæ, mellanfotsvenerna. — V. nasa'Ies exte'rnæ, näsans yttre vener.

— V. obturato'ria, grenar av V. hypo-ga'strica. — V. occipita'lis, tömmer yttre strupvenen. — V. æsophagea'les, vener från matstrupen. — V. o'mphalo-mesen-te'rica, fostrets pariga bukinälvsvener. — V. ophtha'lmicæ, ögonhålans vener. — V. ophthalmd-meninge'a, från hjärnans undre yta till nedre ögonhålsvenen. —Venæsectio —Vendidad-sade

V. ova'rica, äggstocksvenen. — V. pa-lati'na, från tonsillerna och mjuka gommen till ansiktsvenen. —• V. palpebra'-les, från ögonlocken till ansiktsvenen och y. angularis. — V. pancrea'ticæ, från bukspottkörteln till tarmkäx och mjält-venerna. — V. pancreatio-duodena'lis, från bukspottkörteln och tolvfingertarmen till övre tarmkäxvenen. — V. paroti'dæ, från öronspottkörteln till ansiktsvenen. — V. perfora'ntes, vener som genomtränga bindhinnor, benkanaler o. d. — V. peri-cardfacæ, hjärtsäcksven till hålvenen.

— V. perone'æ, underbensvener. — V. pharynge'æ, svalgets vener. — V. phre'nicæ, mellangärdsvenerna. — V. po-pli'tea, knäledsvener. — V. po'rtæ, portådern. —• V. p. accesso'riæ, små venstammar till levern. — V. poste'rior ventri'culi sinfstri, vänstra hjärtkammarens stora ven. — V. profu^ndæ, djupgående vener.

— V. profunda clito'ridis, från Clitoris till V. pudenda interna. — V. p. pe'nis, från penis till V. pudenda interna. — V. pterygoide'æ, djupt vennät i ansiktet.

— V. pude'ndæ exte'rnæ, yttre blygdve-nerna. — V. pude'nda inteerna, bäckenbottenvenen. — V. pulmona'les, lungve-nerna. — V. radia'les, parig ven som följer artären av samma namn. — V. rena'Iis, njurens ven till hålvenen. — V. sacra'les, korsbensvenerna. — V. saphe'na accesso'-ria, småvener från lårets hud till stora rosenådern. — V. s. ma'gna, stora rosenådern. — V. s. pa'rva, lilla rosenådern. — V. scrota'les, vener från

pungen till lårvenen och vennätet bakom blygdbågen. —

— V. sperma'tica inteerna, sädessträng-venen. — V. spina'les, ryggmärgsvenerna.

— V. ste'rno-cle'ido-mastoide'a, ven, som följer en artär av samma namn och utmynnar i strupvenen. — V. stylo-mastoi-dea, vengren genom foramen stylomastoi-deum till ansiktsvenen. — V. subcla'via, nyckelbensvenen. — V. subcuta'nea abdo'-minis, bukhudsvener. — V. sublingualis, från spottkörtlarna till ansiktsvenen. — V. submenta'lis, från halsen och munbotten till ansiktsvenen. — V. suprarena'les, binjursvener. — V. tempora'les, tinningmuskelvener. — V. termina'lis, från svanskäman och synhÖgen till hjärnans undre vennät. — V. testicula'res, från testes till sädessträngsvenen. — V. thora-ca'les latera'les, från bröstets sidor till armbågsvenen. —• V. thy'micæ, halsbräss-venen, till namnlösa venen. — V. thyreoi-de'æ, sköldkörtelvener. — V. tibiales, skenbensvener. — V. trachea'les, luftrörets vener. — V. transve'rsa co'lli, följer liknämnd artär, till armhålsvenen. — V. t. facie'i, från ansiktets mittparti till ansiktsvenen. — V. tympa'nicæ, trumhåls-vener. — V. ulna'res, djupa armvener från armbågen till armhålsvenen. — V. umbi-

lica'lis, navel venen. — V. uteri'næ, livmodervener. — V. vortico'sæ, från ögats åderhinna till ögonhålsvenen. — Ve'nula, pl. Ve'nulæ, mikroskopiska vener. — Ve-nulæ broiichia'les, de minsta luftrörens vener.

Venæse'ctio, med.y se Venesektion.

Vena'l (lat. vena'lis)^ som fås för penningar; fal besticklig; legd. — Vena'lis, handelsbeteckning för mindre rena droger 1. andra varor. — Venalite't, falhet, besticklighet.

Venanæstesi', med.y känslolöshet genom in-sprutning i en ven.

Venatio'ii, lat., jakt. — Venato'risk, som angår jakt 1. jägare.

Vencesla'us, latinskt, We'nzel, tyskt, Wen-ceslaw, polskt mansnamn (av slav. wieniec, krans, krona, och sla'wa, rykte, ära), den ärekrönte. Buret av böhmiska furstar, bland dem Wenzel den helige, Böhmens skyddshelgon.

Wenckebachs muskelknippe, anat., ett hj ärtmuskelknippe.

Vendange, fr. (1. vangda'ngsj), vinskörd, vinbärgning.

Vendava'les, se Bendavales.

Vendée-krigen {1. vangde'-), strider, som under franska revolutionen i Vendée och närliggande departement av bönder, adelsmän och präster utkämpades mot republiken.

Ve'ndela, tyskt kvinnonamn (av fty. wen-deln, windeln, linda, slingra sig omkring).

Vendelrot, se Valeriana.

Vendeltid, arkeol., kallas i Sverige folkvandringstidens senare del, omkr. 600—800 e. Kr. Har fått sitt namn efter Upplandssocknen Vendel, där ett stort antal gravar från denna tid anträffats.

Vendémiaire, fr. (1. vangdemiä'r; av lat. vin-de'mia, vinskörd), vinskördsmånaden, första månaden i det franska republikanska kalenderåret, 22 sept.—21 okt.

Ve'nden 1. Ve'ndland, fordom nordbornas benämning på de vid den tyska östersjökusten belägna länderna, särskilt Mecklenburg och Pommern. — Ve'nder, under medeltiden germansk benämning på sla-verna, särskilt på slaverna i Venden. — Ve'ndes konung, d. v. s. vendernas konung, från Gustav Vasas tid en del av den svenska konungatiteln, grundad på förväxling av venderna med vandalerna, vilka sistnämnda sades hava lytt under skandinaverna. — Ve'ndisk, som har avseende på Venden 1. venderna. — Vendiskt förband, se Blockförband. — Vendiska kronoorden, en mecklenburgsk orden. — V. språket, vendernas språk, ett slaviskt språk, som ännu talas i vissa delar av Schlesien, Brandenburg och konungariket Sachsen.

Vende'tta, ital. (av lat. vindi'cta, hämnd), blodshämnd.

Vendida'd-sade, en del av Zend-avesta (se d. o.).140Ö

Ve'ndisk, Vendiska språket m. fl., se under Venden.

Ve'ndita, itaL, saluplats, torg.

Venditio'n, lat., försäljning.

Ve'ndland, se Venden.

Vendome-kolonnen {1. vangdà'm-), en hög bronspelare, som den franske kejsaren Napoleon I 1805 lät resa på Vendome-platsen i Paris.

Vendredi saint, fr. (L vangdrödisä'ng), eg. den heliga fredagen; långfredagen.

Ve'nedi, lat., vender (se d. o.).

Vene'ficus, lat. (av vene'num, gift), gift-blandare. — Vene'fica, giftblanderska. — Venefice'ra, förgifta. — Venefi'cium, giftblandning, förgiftning. — Veneno'sa, pZ., med.y läkemedel, som i för stora doser verka giftigt. — Veneno'sus, lat., giftig.

— Vene'niim america'num, kurare. — Ve-nenö's, giftig.

Ve'ner (lat. ve'næ)j pl, anat., blodådror. Se V ena. — Venesektio'n (av lat. seca're, skära), med., åderlåtning. — Veno'sus, lat., som har med vener att skaffa, venös.

— Veno'sitet, venös beskaffenhet. — Ve-nö's, som har avseende på 1. står i samband med vener. — Venöst blod, mörkrött, på kolsyra rikt blod, som genom vener föres till hjärtat.

Venera'bel, Venera'bile, Veneratio'n, se under Venerera.

Venereologi', med., läran om de veneriska sjukdomarna.

Venere'ra (lat. venera'ri), ära, vörda, tillbedja. — Venera'bel, vördnadsvärd. — Venera'bile, det tillbedjansvärda; katolikernas benämning på hostian, då denna upplyftes och förevisas för menigheten.

— Venera'bilis, lat., vördnadsvärd. — Ve-neratio'n (lat. venera'tio), vördnad.

Vénérie, fr. (1. -ri'; av lat, vena'ri, jaga), jaktkonst, jaktväsen.

Vene'risk (av lat. v ene'rens, som har avseende på Venus, se d. o.), med., som lider av någon venerisk sjukdom (se nedan). — Veneriska sjukdomar, vissa, oftast genom könsumsränge utbredda sjukdomar (syfilis, enkel schanker och gonorré).

Venesektio'n, se Vener.

Vene'ter, en keltisk folkstam i Bretagne; ett i n.ö. Italien fordom boende folk, efter vilket landskapet Vene'tien och staden Vene'zia (Venedig) hava sitt namn. — Venetia'ner 1. Venezianer, inv. i Venezia.

— Venetia'n, sidonia, ett slags bomullssatin 1. klot. — Venetla'nsk 1. Veneziansk, som har avseende på Venezia. — Vene-tianska spetsar utmärkas genom rikt bladmönster med konturer av överspunna trådar. — Venetiansk krita, se Briangon-krita. — Venetianskt arbete, konstverk 1. slöjdalster i bysantiniserande stil, tillverkat i Venezia. — Venetiansk terpentin, lärkträdsterpentin. — Venetianskt vitt,

hamburgervitt, holländskt vitt, blyvitt, uppblandat med barytvitt.

Venezola'nsk, som har avseende på den sydamerikanska republiken Venezuela.

Venhavre, hot., se T risetum.

Ve'nia, lat., tillstånd, tillåtelse. — V. æta'tis, myndighetsförklaring. — V. conciona'ndi, tillåtelse att predika. — V. doce'ndi, tillstånd att hålla föreläsningar (vid universitet). — Sit venia ve'rbo, se Sit venia verbo. — Venia'l (nylat. venia'lis, fr. vé-niel), som kan förlåtas, förlåtlig.

Veni'lia, rom. myt., fornitalisk gudinna, sannolikt havsgudinna.

Ve'ni, Sa'ncte spi'ritus, lat., kom. Helige ande! begynnelseorden till en gammal kyrkosång. (N:o 132 i 1819 års psalmbok.)

Venitienne, fr. (1. vönisiä'nn), venetiansk gondolsång.

Ve'ni, vi'di, vi'ci, lat., jag kom, jag såg, jag segrade (den romerske fältherren Julius Cæsars rapport om ett avslutat fälttåg).

Wenn das Geld im Kasten klingt, Die Seele aus dem Fegefeuer springt, ty., när pengarna i kistan klinga, strax själarna ur skärseld springa. (Avlatskrämaren Tet-zel.)

Wenn jemand eine Reise thut, So kann er was erzählen, ty., när någon har en resa gjort, så har han att berätta. (MatthAas Claudius.)

Veno'sus, Venosite't, se Vener.

Venple'xus, anat., blåådernät, vennät.

Venpuls, fysiol., pulsrörelse i en ven, vanligast i halsvenerna.

Vensi'nus, anat., utvidp-at rum av vener.

Ve'nta, sp., ett ensamt liggande värdshus.

Vent alizé, se Alizé.

Vent de cers, fr (1. vang dö sär), proven-galskt namn på nostvästvinden, mistralen. Jfr Cers.

Ve'nter, lat., buk, underliv. — V. ca'ret au'ri-bus, magen har inga öron, en hungrig mage mättas icke med blotta ord. — V. non o'culus, po'tis est imple'rier u'mquam, magen blir förr mätt än ögat. — Ventra'l, åt buksidan.

Venti'I (mlat. ve'ntile, av lat. ve'ntus, vind), apparat, som öppnar 1. sluter vägen för luft, vatten, gaser o. d.; luftväxlingsapparat; säkerhetslucka på ångpannor; tonk., på musikinstrument inrättning, som avstänger luften 1. öppnar tillträde för densamma. — Ventilatio'n 1. Ventile'ring, luftväxling; undersökning; diskussion, överläggning. — Ventila'tor, fläkt, som framdriver luften; skeppsh., apparat för åstadkommande av luftväxling under däck. — Ventile'ra (av lat. ventila're, fläkta), vädra, lufta; betrakta från alla sidor, undersöka; diskutera, överlägga om; offentligen försvara en akademisk avhandling.

Venti'lpneumothorax, med., gasansamling iVentilrör—Verbena

1401

lungsäcken med sådan perforation av lungan att gas vid andningen kommer in i pleurarummet men ej ut.

Ventilrör, fys.^ urladdningsrör med ventilverkan, avsett för likriktning av växelström.

Ventil verkan, fys., en kropp, som har olika motstånd i vardera riktningen för en elektrisk ström, säges förete ventilverkan.

Ventose, fr, (1. vangtå's; av lat, ve'ntus, vind), stormmånad, sjätte månaden i det franska republikanska kalenderåret, 19 febr.—20 mars.

Ventra'I, se Venter,

Ventre, fr, (I, vangtr), buk, mage. — V. à terre (I, - tärr), "magen på marken", ridk.y hästens snabbaste lopp, sporrsträck. —Ventre-bleu {1. vangtröblö') och Ventre-saint-gris (I, vangtrösänggri'), franska eder: besitta, regera, död och pina!

Ventrico'sa, bot, bukig.

Ventri'culus, pl. Ventri'culi, lat., Ventri'kel, anat., mage; kammare (i hjärnan och hjärtat). — Ventriculus bilocula'ris, timglasmage. — Ventriculi ce'rebri, hjärnans fyra ventriklar. — V. co'rdis, hjärtats kammare. — V.

lary'ngis, de två sidout-stjälpningarna på struphuvudet. — V. latera'les ce'rebri, hjärnans sidokamrar.

— V. Morga'gmi, dets. som V, laryngis. Kallas även Morgagnis fickor, — Ventri-kelkräfta, med., magsäckskräfta.

Ventrifixa'tio u'teri, kirurg,, livmoderns fastsyning vid bukväggen.

Ventri'kel, se Ventriculus,

Ventrilokvi'st (fr, ventriloque, av lat, ve'n-ter, buk, och Wqui, tala), buktalare. — VentriIoqui'smus, lat., buktaleri.

Ventroskopi', se Abdominoskopi,

Ventu'rimätare, fys,, instrument för mätning av den hastighet, med vilken en vätska 1. gas strömmar genom ett rör. Uppkallad efter G. B. Venturi.

Ve'nula, Ve'nulæ, Ve'nulæ bronchia'les, se V ena (anat),

Ve'nundulatio'n, fysioL, ansvällning av halsvenerna vid utandning.

Ve'nus (gen. Ve'neris), rom, myt., skönhetens och kärlekens gudinna. Jfr Afrodite; fig.y sinnlig kärlek, vällust, okyskhet; astr., en planet, sedan gammalt kallad morgonstjärnan och aftonstjärnan; kem., alkemisternas namn på kroppar. — V. Amathu'sia, se Amathusia, — V. ana-dyome'ne, se Anadyomene, — V. Ge'nitrix, Venus stammodern, Venus såsom naturens alstrande kraft — V. Kalirnvsros, se Kalli-pygos, — V. Mi'lo, se Meliska Afrodite,

— V. Ura'nia, den himmelska Venus, den rena och upphöjda kärlekens gudinna. — V. Vi'ctrix, Venus se^-rarinnan. — V. vulgi'vaga (av lat, vu'lgus, gemene man, hopen), Venus, såsom den fala kärlekens gudinna. — Medice'iska Venus, se Medi-ceiska Venus, — Venusberget (lat, mons

Ve'neris)f anat,, kvinnans blygdben med därtill hörande delar; i tyska folksagor ett berg, där "fru Venus" höll sitt yppiga hov och dit hon lockade unga män (jfr Tannhäuser), — Venushår, bot,, Adia'n-tum capi'llus Ve'neris, en ormbunksart, som mycket brukas i buketter. — Venus-passage (I, -passa'sj), astr,, planeten Venus' gång förbi solskivan. — Venussten, en varietet av bergkristall. — Venusöga, se Nemophila,

Venu'sto, ital,, tonk., angenämt, behagligt.

We'nzel, se Venceslaus, — Wenzelkronan, Wenzel den heliges krona (jfr Venceslaus), med vilken Böhmens konungar förr kröntes.

Venö's, Venöst blod, se under Vener,

Ve'orr, nord, myt,, ett av Tors binamn.

Ve'pser, Ve'psiska, ett finsk-ugriskt folk och språk.

Ver, lat., vår. — V. sa'crum, våroffer (av allt förstfött åt gudarna), vårlöfte.

Vera'nda, pers. (port. varanda, fr. veranda), vanligen åt tre sidor öppet, med tak försett galleri längs ett lanthus 1. en del av detsamma.

Veratri'n, farm., blandning av alkaloider ur sabadillfrö. Nervmedel. — Veratri'sm, Veratri'smus, förgiftning med veratrin.

Vera'trum, bot,, till fam. Lilia'ceæ hörande växtsläkte. — V. a'lbum, vit prustrot.

Veraty'r, nord. myt., ett av Odens binamn.

Verb (lat. ve'rbum, pl, ve'rba), språkv,, händelseord, ord, som utsäger en verksamhet 1. ett tillstånd om någon 1. något. Dess huvudformer äro akti'vum, som utmärker, att subjektet utövar en verksamhet 1. är i ett tillstånd, och passi'vum, som utmärker, att subjektet är föremål för en verksamhet. Se vid. ModuSy Tempus och under

Verbum,

Ve'rba, Verba'l, Verba'liter m. fl., se under

Verbum.

Verba'sceæ, bot., underfamilj av fam. Scro-phularia' ceæ,

Verba'scum, bot,, kungsljus, växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. Högväxta örter med i allm. gula blommor i praktfulla spiror. Många arter (även inhemska) odlade som prydnadsväxter. — V. lychni'tis, grenkungsHus. — V. ni'grum, grönkungsljus. — V. phlomoi'des, storkungsljus, officineli (blommorna lämna bröstte). — V. phæni'cum, odlad art från s. Europa, med violettblå, purpur-, tegel- 1. kopparröda blommor. Stundom förvildad. — V. thapsus, kungsljus, och V. thapsi-fo'rme, praktkungsljus, tätulliga, ljusgröna, ända till 1,5 m. höga örter. Offi-cinella emedan blommorna lämna bröstte.

Verbe'na, bot., järnört, växtsläkte av fam. Verbena'ceæ, med ett stort antal odlade arter. — V. hy'brida, samlingsnamn för ett otal odlade och förädlade korsningar. — V. officina'lis, anträffas tillfälligt för-1402

vildad; brukades förr i medicinen. — Verbenaolja, en eterisk olja av några Andropogon-dirtQV, brukas till parfymer.

Verbena'ceæ, hot,, växtfamilj av ordn. Nu-cuWferæ, mest i tropikerna. Viktigaste hithörande art är teakträdet {Te'ctona). Som prydnadsväxter odlas Clerode'ndron, Lanta'na, Lippia, VerbeWta o. a.

Verbere'ra (lat. verbera're)^ gissla, piska. — Verberatio'n, gissling, piskning.

Ve'rbi ca'usa, Verbo'tim m. fl., se under Verbum.

Verbriefte Rechte, ty. (L ferbri'fte -), genom dokument tillförsäkrade rättigheter.

Ve'rbum, pL Ve'rba, lat., ord; språkv., verb (se d. o.). — Verbum ano'malon 1. ano'ma-lum, oregelbundet verb. — V. auxilia're, hjälpverb. — V. defectiVum, ofullständigt verb. — V. De'i, Guds ord. — V. depo'nens, se Deponens. — V. divi'num, det gudomliga ordet. — V. Do'mini, Herrens ord. — V. fini'tum, se under Finis. — V. frequen-tati'vum 1. iterati'vum, se Frekventati-vum. — V. impersonale, opersonligt verb.

— V. inchoatfvum, se Inkoativum. — V. infinftum, se under Infinit. — V. in-transiti'vum, intransitivt verb, verb, som om subjektet utsäger en verksamhet 1. ett tillstånd, vilket icke tänkes omedelbart riktat på något. — V. recrprocum, reci-prokt verb (se d. o.). — V. reflexi'vum, reflexivt verb (se d. o.). — V. transiti'-vum, transitivt verb, verb, som om subjektet utsäger en verksamhet, vilken tänkes omedelbart riktad på något. — In princfpio e'rat verbum, i begynnelsen var ordet. — Verba forma'lia, den verkliga ordalydelsen. — V. irregula'ria, irregu-liera verb (se d. o.). — V. minita'ntia, hotande ord, hotelser. — V. præscri'pta, föreskrivna ord. —• V. preca'ria, bedjande ord. — Sunt verba et vo'ces, eg. det är ord och stämmor; det är tomma ord. — Verbal- {lat. verha'lis), som består av ord, muntlig; bokstavlig, ordagrann, ord för ord (om en översättning); som avser endast ordalagen; som innebär förklaring av ord. Jfr Real; språkv., som angår 1. härstammar från ett verb. — Verbalböjning = Konjugation (se d. o.). — Verbal-definitio'n, ordförklaring. — Verbalinju'-rie, se under Injiirie. — Verbalkonkordans, se Konkordans. — Verbalnot, ett muntligt diplomatiskt meddelande. — Verbalprocess, jur., rättegång, som avhandlas munt-ligen. — Verbalsuggestio'n, suggestion genom ord. — Verbalise'ra, förhandla muntligen; även prata, snacka. —• Verba'-liter, Verba'tim, Verbo'tenus 1. Verbo'tim, ny lat., ordagrann, ord för ord; muntligen.

— Verbalite't, bokstavlighet; fasthållande vid ordalydelsen. — Ve'rbi ca'usa 1. Verbi gra'tia, eg. för ordets skull; till exempel.

— Verbi divi'ni minfster, det gudomliga ordets tjänare, präst. — Verbosite't, mång-

ordighet. — Verbö's (lat. verho'sus). mångordig.

Verda' {ty. wer da), vem där? tillrop av skiltvakter, då någon närmar sig.

Ve'rdandi, se Nornor; namn på en frisinnad studentförening i Uppsala, vilken utgivit en mängd populära skrifter.

Ve'rde anti'co, ital., geoL, ett slags grön-ådrig italiensk marmor; även = ^rugo nobilis (se d. o.). — V. di Co'rsica 1. V. d'Orezza, ett slags grön gabbro (se d. o.).

Werdergeväret, bayerskt 11 mm. armégevär, enligt Peabodys system konstruerat av L. Werder.

Verdi'kt {fr. och eng. verdict, av lat. ve're di'ctum,- sann utsago), jur., av en jury fälld dom.

Verdunaltaret {1. -u'ng-), altare, förfärdigat 1181 av emaljkonstnären Nikolaus från Verdun. Nu i Klosterneuburg.

Verdunpriset (L-u'ng-), pris, som vart femte år utdelats för bästa arbetet i tysk historia. Instiftat 1844 av Fredrik Wilhelm IV till minne av tyska rikets tusenåriga tillvaro (sedan fördraget i Verdun 843).

Verdure, fr. {1. verdy'r), grönska.

Verecu'nda, latinskt kvinnonamn, sedig, blygsam.

Verelendungstheorie, ty. {1. fere'lendongs-teåri'), utarmningsteori, en grundläggande tankegång i Marx' socialistiska system.

Vere'ri pe'rdidit, lat., "han har förlorat all hut". {Plautus.)

Wer gar zu viel bedenkt, wird wenig leisten, ty., den, som överväger alltför länge, uträttar föga. ("Wilhelm Tell" av Schiller.)

Vergissmeinnicht, ty. {1. fergissmajn-), bot., förgätmigej. Se Myosotis.

Verglas, fr. {1. värgla'), meteor., isbark.

Vergobretus, titel på de galliska eduernas högste ämbetsman, vald på ett år.

Verifice'ra 1. Verifie'ra {fr. vérifier, ital. verifica're, av lat. ve'rus, sann, och fa'-cere, göra), intyga, bekräfta, bestyrka (med skriftliga bilagor). — Verifikatio'n, bestyrkande av en saks riktighet; bestyrkande bilaga till en räkning. — Verifika'-tor, person, som verificerar.

Ve'ris, lat. (av ver, vår), bot., vårens. — Vernalis, Ve'rnus, bot., blommande om våren.

Veri'sm {ital. il verismo, av lat. ve'rus, verklig, sann), i Italien benämning på den riktning i litteratur och konst, som vanligen kallas naturalism 1. realism. — Ve-ri'st, anhängare av verismen. — Veri'stisk, som har med verismen att göra.

Wer isfs, ty., vem är det?, "V-em är vem", kortfattad tysk biografisk uppslagsbok över levande personer.

Verita'bel, se under följ. ord.

Ve'ritas, lat., sanning; rom. myt., sanningens gudinna; även = Bureau Veritas (se d. o.). — V. docume'nti, en urkunds äkthet. — V. fore'nsis 1. juri'dica, rättsligVérité—Verre

1403

sanning. — V. o'dium, ami'cos obse'quiuin pa'rit, genom sanning förvärvar man sig fiender, genom undfallenhet vänner. {Te-rentius.) — V. o. pa'rit, "sanningen alstrar hat". — Verita'bel (fr. véritable), verklig, äkta, oförfalskad; sannskyldig; sanningsenlig, sannfärdig. — Verita'tem se'qui et tue'ri justi'tiam, följa sanningen och skydda rätten.

Vérité, fr.y sanning. — V. en de^à des Py-rénées, erreur au delà (1. - ang dösa' dä pirene', erö'r å döla'), vad som är sanning på denna sidan om Pyrenéerna, är villfarelse på den andra sidan. (Pascal.) —• En vérité ang -), i sanning.

Verjüngung, ty., konstt., en kolonns 1. strävpelares avsmalnande uppåt.

Verk, sjöv., gammalt, upprepat och omspun-net tågvirke. Användes till drev.

Verkan, fys., fysisk storhet, vars dimension är energi X tid.

Verkbly, orent råbly.

Werkbund, Deutscher (1. då'jtsjer vä'rk-bont), 1907 bildad sammanslutning mellan tyska konstnärer och konsthantverkare samt handels- och industriidkare.

Verkehrstrupper (1. ferke'rs-, av ty. Ver-kehTy samfärdsel), gemensamt namn på de tyska trupper, som handha förbindelse-och kommunikationsväsendet.

Verkplan, se Chantier.

Werlhofs fläcksjukdom, med., Mo'Tbus macu-Wsus WeTlho'fii, en sjukdom, som kännetecknas av blödningar i huden.

Verliebt, ty. (1. ferli'bt), förälskad, kär.

Vermehrens bälte (1. fe'r-), med., dubbelbälte om buken vid magsänkning.

Vermeil, fr. (1. värmä'j), högröd, rosenröd; förgyllt silver, förgylld koppar; ett slags fernissa, som består av gummilacka, cin-nober och terpentinsprit. — Vermeille (1. -mä'j), miner., ett slags böhmisk granat.

Ve'rmes, lat., pL, zool., maskar. — Vermi-ce'ller (ital. vermicelli, av lat. vermi'culus, liten mask), eg. små maskar; ett slags trådformiga makaroner (se d. o.). — Vermi'fuga, lat., pL, med., maskfördrivan-de medel. — Vermikulä^r, maskformig. — Verminatio'n, sjukdom, förorsakad av mask. — Verminö's (lat. vermino'sus), sjuk av mask.

Vermicula'ta, hot., maskformig.

Vermillon, fr. (1. värmijå'ng), cinnober, cin-noberfärg; kermes (se d. o.).

Verminatio'n, Verminö's, se under Vermes.

VeVmis (lat. mask), anat., den översta av lillhjärnans vindlar.

Vermund, dansk sagokonung.

We'rmut 1. Wermuth, ty., malört; (ty. Wer-muthwein, ital. vermouth), malörtsvin, ett slags vin, kryddat med malört, pomerans-skal, kanel m. m. — Vermutolja, malörtolja.

Verna'l (lat. vema'lis, av ver, vår), vårlig.

hörande till våren. — Vernatio'n, bot., plantornas återvaknande om våren; bladets läge i knoppen; även ormars hud-ömsning samt andra djurs hårfällning 1. ruggning.

We'rner, forntyskt mansnamn (av warnön, vakta, skydda, värna).

We'rner, i Tyskland efter fransmannen Pierre Vernier (förtyskat Peter Werner) benämning på en no7iie (se d. o.).

Werneri't = Skapolit (se d. o.).

Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang, der bleibt ein Narr sein Lebelang, ty., den, som icke älskar vin, kvinnor och sång, förblir en narr sin levnad lång. (Martin Luther tillskrivet yttrande.)

Wernickes afasi', med., orddövhet.

Vernico'sus, lat. (av vernix, fernissa); hot., lik fernissa.

Vernier (1. -nie'), efter fransmannen Pierre Vernier benämning på en nonie (se d. o.).

Vernis, fr. (1. verni'), fernissa. — V. blanc (1. - blang), "vit fernissa", ett spritlack utan lackfärg. — V. Martin (1. martä'ng), lackarbeten, tillverkade av de ryktbara bröderna Martin i Frankrike. — Vernissage (1. -sa'sj), fernissning; dagen för en konstutställnings öppnande.

Vernix, lat., fernissa. — V. caseo'sa, hudsmörjan på nyfödda.

Vérole, fr. (1. verå'll), med., veneriskt sjuka. —• Petite vérole (1. pöti^tt -), smittkoppor.

Veronagrönt, Veronagult, se Veroneser-grönt.

Verona'1, farm., dietylbarbitursyra. Ett sömnmedel. — Veronalnatrium 1. Medina'l,

dietylbarbitursyrat natron. Ett sömnmedel.

Verone^sergrönt, tekn., en grön målarfärg, som består av järnoxidul, lerjord, magne-sia och kiselsyra. — Veronesergult, dets. som Kasselergult och Neapelgult.

Vero'nica, bot., ärenpris, artrikt växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. I Sverige omkr, tjugu arter. Många av dem, jämte ett stort antal utländska, odlade. — V. agre's-tis, åkerärenpris. — V. alpi'na, f jällären-pris. — V. anaga'llis, vattenärenpris. — V. arve'nsis, fältärenpris. — V. becca-bu'nga, bäckgröna. — V. chamæ'drys, teärenpris, "ögon blå". — V. longifo'lia, strandärenpris. — V. officina'lis, ärenpris. — V. scutella'ta, dyärenpris. — V. serpylli-fo'lia, majärenpris. — V. spica'ta, axären-pris. — V. ve'rna, vårärenpris.

Vero'nika (nylat. Vero'nica, gr. Fereni'ke, av fe'rein, bringa, och ni'ke, seger), kvinnonamn, den segerbringande. Buret av ett helgon, som, enligt legenden, då Kristus bar sitt kors, lånade honom sin huvudduk för att avtorka svetten, varvid hans ansikte avtrycktes på klädet. — Veronikaduken (se ovan) har ofta varit föremål för konstnärliga framställningar.

Verre, fr. (1. vär), glas. — Petit verre (1.1404

pöti' -), eg. ett litet glas; en liten sup, en snaps.

Verrerie, /r. {L väröri'; av verrey lat. vi'-trum, glas), glasbruk; glasvaror. — Ver-rotypi', konsten att framställa fotografiska bilder på glas.

Verrierpalme'tt, se under Palmett.

Verru'ca, lat., med., vårta. — V. carno'sa, mjuk vårta. — V. dura, hård vårta. — V. mollis, mjuk vårta. — V. seni'lis, ålderdomsvårta — V. simplex 1. V. vulga'ris, vanlig vårta. — Verruca'rius, bot., vårtig. — Verrucifo'rmis, bot., vårtlik. — Verruco'pes, bot., vårtfotad. — Verruco'sa, bot., vårtig. — Verrukosite't, vårtighet. — Verrukö's, vårtig.

Vers {lat. ve'rsus, eg. vändning, ömvändning; plogfåra, av ve'rtere, vända), metr., rad, linje av ett skaldestycke, versrad, en rad stavelser, ordnade till ett metriskt helt; i dagligt tal = Strof, Stans (se d. o.); poesi i allm.; benämning på de minsta avdelningarna av bibeln. — Vers-fot (lat, pes, pl. pe'des), metrisk taktav-delning, versens minsta, likformiga delar. Jfr Anapest, Daktyl, Jamb, Troké. — Versmått, meter, versfötter, versslag. — Versifie'ra (lat. versifica're, av fa'cere, göra), göra till vers, bringa i versform. — Versifikatio'n, versbildning, versbyggnad, versform. — Versifika'tor 1. Versi-fikatö'r, person, som skriver vers, vers-makare; rimsnidare. — Versifikato'risk, som har avseende på versskrivning. — Ve'rsi sciolti, ital. (1. - sjå'lti), metr., orimmad vers, blankvers. — Versus he-ro'icus, lat., heroisk vers, daktylisk hexameter, — Versus memoria'les, pL, minnesverser.

Ver sa'crum, lat., se Ver.

Versa'ler 1. Versalbokstäver (ty. Versalien, av lat. veWsus, rad), pl., "stora" bokstäver, majuskler (se Majuskel).

Versati'1 (lat. versa'tilis, av ve'rtere, vända), föränderlig, vankelmodig; mångsidig. — Versatilite't, föränderlighet, mångsidighet; smidighet, behändighet.

Verse'rad (fr. versé, av lat. versa'ri, vistas, sysselsätta sig), erfaren, hemmastadd; be-levad, världsvan.

Versfcolor, lat., med växlande färger. — Versifo'rme, bot., av växlande form. — Versipe'Ilis, bot., som byter om

skinn.

Versifie'ra, Versifikatio'n, Versifikatö'r m. fl., se under Vers.

Versi'kel (av lat. versi'culus, liten vers), i katolsk ritual benämning på kortare vers, som reciteras efter de av kören sjungna partierna.

Ve'rsio, lat., översättning. — Versio'n (fr. version, av lat. ve'rtere, vända), översättning; tolkning; sätt att framställa en händelse. — Ve'rsio vulga'ta, eg. den allmänt brukade översättningen; den latinska bi-

belöversättning, som är antagen av den romersk-katolska kyrkan.

Ve'rsi sciolti, se under Vers.

Versjo'k, sextondelen av en rysk aln = 44,5 mm.

Ve'rso, V. fo'lio, V. po'llice, Versi'n m. fl.,

se under Vertera.

Verst, Versta', ryskt vägmått = 1,067 km.

Ve'rsus hero'icus, se under Vers.

Versu'r m. fl., se under Vertera.

Vert, fr. (1. vär), grön färg; grön. — V. ang-lais (1. - anglä'), engelskt grönt (se d. o.).

— V. de Chine (1. - dö sjinn), kinesiskt grönt, lokao (se d. o.). — V. de gris - dö gri), spanskgröna (se d. o.). — V. de sève (1. dösäV), saftgrönt, en grön färg, som beredes av fruktsaften av åtskilliga Rha^mnus-aHer samt brukas till färgning av läder, papper m. m. och till vattenfärger. — V. d'Usèbe (1. - dysä'b), aldehyd-grönt (se d. o.). — Vert-lumière (1. - ly-miä'r), en grön anilinfärg. — Vert virgi'-na'l, kromgrönt.

Verta'tur, Ve'rte, se under Vertera.

Ve'rtebra, pl. Vertebræ, lat., anat., ryggkota.

— Vertebræ cervica'les, halskotorna. — V. lumba'les, ländkotorna. — V. sacra'les, korsbenskotorna. — V. thoraca'les, bröstkotorna. — Vertebra'1, hörande till ryggkotorna 1. ryggraden. — Vertebrallinjen, den linje, som förenar ryggkotornas bak-åtriktade, opariga utskott. — Vertebra'lis, som rör ryggkotorna. — Vertebralsystem = Spinalsystem (se d. o.). Jfr Cerebro-spinalsystem. — Vertebra'ter (lat. verte-bra'ta) 1. Vertebre'rade djur (anima'lia vertebrata), pl., zooL, ryggradsdjur.

Verte'ra (lat. ve'rtere), vrida, vända; översätta, tolka. — Verta'tur 1. Ve'rte, vänd, vänd om (bladet)! — Ve'rso fo'lio 1. blott Verso, på andra sidan, på bladets baksida.

— Verso pollice, se Pollice verso. — Ver-su'r 1. Versu'ra, handelst., omsättning av varor och penningar. — Versure'ra, omsätta varor och penningar.

Ve'rtex, lat., hjässa: topp, toppunkt.

Wertheim (1. -ha'jm), ryktbart varuhus i Berlin.

Wertheims operation, kirurg., totalt borttagande av livmodern med kringliggande lymfkörtlar (vid kräfta).

We'rther, efter huvudpersonen i den tyske skalden Goethes roman "Leiden des jungen Werthers" beteckning för unga män, som lida av trånsjuka och livsleda.

Verticilla'ta, bot., kransställd.

Verticilla'teæ, bot., syn. Labiateæ (se d. o.).

Vertige, fr. (1. verti'sj), svindel. — V. mental (1. - ma'ngtall), tvångsföreställning.

Verti'go, lat., med., svindel. — V. aura'lis 1. V. auricula'ris = Ménières sjukdom (se d. o.). — V. epile'ptica,

lindrig epilepsi. — V. ocula'ris, svindelkänsla vid muskelförlamning. — V. stomacha'lis 1. V. stomacho læ'so, svindel vid nervösa magrubbningar.

— Vertigiiiö's (lat. vertigino'sus), yr i huvudet, besvärad av svindel.

Vertika'1 (av lat, ve'rteXy se d. o.), lodrät.)(Hor i son tal.—Vertikalaxel, krist., den lodräta kristallaxeln i det rombiska systemet. — Vertikalcirkel, astr., höjdcirkel, en storcirkel på himlavalvet, som går genom zenit.— Vertikallinje, lodrät linje, lodlinje.

— Vertikalplan, ett genom en vertikallinje gående plan. — Vertikal temperatur-gradie'nt, se Temperera. — Vertikal-ur, solvisare, där skuggan av staven faller på en vertikal vägg. Jfr Horisontal-ur. — Vertikalvinklar, geom., de vinklar, som, då två linjer skära varandra, stå (med spetsarna) mittemot varandra. — Vertikali-te't, egenskapen att vara lodrät.

Vertugade, Vertugale, Vertugadin, fr. (1. -tyga'dd, -tyga'll, -tygadä'ng, av sp. ver-dugadoy liten käpp), krinolinliknande styvkjortel, ingående i 1500-t:s damdräkt.

Vertu'mnus 1. Vortu'mnus, rom. myt., fruktens gud, Pomonas make. — Vertumna'-lier, pl, till Vertumnus' ära firade fester.

Ve'rum, lat., äkta, sann.

Verv (fr. verve, av lat. vervex, bagge), urspr. nyck, kapris (se d. o.); inbillningskraftens livlighet, eld, hänförelse, kraft. Jfr Schwung.

Very well, eng. (1. ve'rri oä'11), mycket bra, alldeles riktigt.

Vesa, mullblandad jord (särskilt i n. Sverige).

Ve'sca, hot., ätlig.

Wesermarskrasen, oldenburgsk nötkreaturs-ras.

Vesi'ca, lat., blåsa. — V. bullo'sa, vätskefylld hudblåsa. — V. fælle'a, gallblåsa. — V. urina'ria, urinblåsan. — Vesica'ntia, pl., med., blåsdragande medel, dragmedel. — Vesicato'rium, dragmedel. — Vesika'l-artärer, pulsådror i urinblåsan.

Vesica'ria, bot., med blåsor. — Vesiculo'sus, bot., med små blåsor.

Vesi'cula, pL Vesi'culæ, Vesi'kel (lat. vesi'-cula, dimin. av vesi'ca, blåsa), med., liten blåsa; anat., namn på blåslika bildningar i lungorna, hjärnan o. s. v. — Vesiculæ semina'les, sädesblåsorna. — Vesikuli't, inflammation i sädesblåsorna. — Vesiku-lä'r, blåsig, blåsformig. — Vesikulö's, full av blåsor.

Vesi'r (av arab. uazir, uppbärare), i muhammedanska land titel för de högsta statsämbetsmännen. Jfr Storvesir.

Vesi'mötter, ett slags hickorynötter (Carya alba).

Wesleya'ner (1. oä'ssli-), efter sektens stiftare benämning på metodisterna (se d. o.).

Ve'spa, zool., geting.

Ve'sper, lat., se Hesperos; (Ve'spera), afton; eftermiddag; aftonsång, aftonbön i katolska kyrkan. — Vespera'le, samling musikstycken för vespergudstjänst. — Vesper-bilder, konstnärliga framställningar av

händelserna på aftonen efter Kristi korsfästelse. — Vespergudstjänst, aftongudstjänst.

Ves^rti'lio, zool., kortörade fladdermussläktet av däggdjursordn. Chiroptera (se d. o.). Svenska arter: V. bechste'inii, se Myotis. — V. borea'lis, se Pipistrellus. — V. dasycne'me, se Myotis. — V. daubento'-nii, se Myotis.

Vespertilio'nidæ, zool., läderlappar, däggdjursfamilj av ordn. Chiro'ptera, med 12 svenska arter.

Vesperu'go, lat., aftonstjärnan.

Vesperu'ga, zool., se Ny'ctalus, Pipistrellus och Vespertilio.

Ve'sperus, zool., se Pipistrellus och Vespertilio.

Vespro siciliano, ital. (1. -prå sitjlia'nå). Sicilianska aftonsången (se d. o.).

Vessie à colonnes, fr. (1. vessi' a kålå'nn), med., urinblåsa med bjälkformigt framträdande, hypertrofierad muskulatur.

Ve'sta (gr. Hesti'a), rom., myt., kyskhetens, den husliga härdens och eldens gudinna; astr., en av småplaneterna. — Vesta'ler (lat. vesta'les) l.Vesta'liska jungfrur (lat. vürgines vesta'les), Vestas prästinnor, jungfrur, vilka det ålåg att i trettio års tid under iakttagande av obrottslig kyskhet, underhålla den heliga elden i gudinnans tempel. — Vesta'lier, pl., till Vestas ära firade fester. — Vesta'lisk, jungfruligt ren, kysk.

Ve'stastickor, vaxtändstickor.

West End, eng. (1. oä'st -), en av Londons finaste stadsdelar.

Western union code, se Code.

Westfali't, ett säkerhetssprängämne, huvudsakligen innehållande ammoniumnitrat.

Vestia'rium (av lat. ve'stis, dräkt), klädkammare.— Vestia'rius, vårdare av vestia-riet.

Vestibu'1 (lat. vesti'bulum, fr. vestibule), eg. förgård; präktig förstuga, förhall.

Vestibula'r m. fl., se Vestibulum.

Vesti'bulum, lat. anat., förgård. — V. laby-ri'nthi, mellersta delen av örats labyrint. — V. lary'ngis, struphuvudets inre från ingången till de falska stämbanden. — V. o'ris, rummet mellan läpparna och tändernas främre yta. — Vestibula'r, som avser innerörat. — Vestibularapparaten, den del av innerörat, som utgör kroppens jämviktsorgan. — Vestibularsymtom, med., rubbningar i vestibularapparatens funktion.

Vesti'gia te'rrent, lat., spåren avskräcka. (Horatius.) Syftar på räven i fabeln, som, då han såg, att alla andra djurs spår ledde endast in i, men icke ut igen ur lejonets kula, ej lät narra sig in i denna.

Vesti'ner, forntida folkstam i Italien.

Ve'stis vi'rum fa'cit 1. Vi'stis vi'rum re'ddit, lat., kläderna göra mannen, som man är klädd, så blir man hädd. (Quintilianus.)

Ve'stita, hot., (hår-)klädd.

Vestitu'r (nylat. vestitu'ra, av vesWre, påkläda), påklädning, t. ex. av en ämbetsdräkt; även = Investitur (se d. o.).

Vestlandsrasen, norsk hästras.

Westminster abbey (Z. oä'stminstör ä'bi), den kyrka i London, där Englands konungar krönas. Innehåller konungagravar samt minnesmärken över framstående engelska män. — W. college (L - kå'lledsj), ansett engelskt högre läroverk som förr stod i förbindelse med Westminster abbey. — W. hall (1. - hål), enda resten av Londons gamla kungaresidens, ingången till centralhallen i Westminsterpalatset. — Westminsterkonfessionen, en sammanfattning av den skotska kalvinismen i 31 artiklar, tillkommen på Westminstersyno-den 1646. — Westminsterpalatset, parlamentsbyggnaden i London. — Westminster plays (I, - plä'is), latinska komedier som förr gåvos av lärjungarna vid Westminster college. — Westminsterstatuten, engelska statsakter av 1235 och 1285. — Westminstersynoden, viktigt engelskt kyrkomöte 1643—49.

Vestnik, ry,, bud, sändebud.

Veston, fr. (1. -å'ng), kavaj.

Westonelement (1. oe'stön-), fys., galvaniskt element, konstruerat av F. Weston.

West Point {I oe'st pojnt), Förenta staternas armékrigsskola.

Ve'stre, nord. myt., en av de fyra dvärgar, som uppbära himlavalvet.

Vestro-bothme'nsis, nylat., från Västerbotten.

Vestro'l tekn., blandning av såpa och triklor-etylen (se d. o.).

Westrumi't, emulgerbar, "vattenlöslig" mineralolja, som användes att binda dammet på gator.

Vestry, eng. {1. ve'stri), pl. Vestries, sockenstämma.

Vesuvia'n, miner., kallas efter berget Vesu-vius, en av fyndorterna, ett slags vacker idokras (se d. o.).

Vesuvi'n, kem., basiskt azofärgämne som gulbrunfärgar bomull och läder.

Veta^lapanjcuvimshatika', sanskr.. Likspökets 1. Vampyrens tjugufem berättelser, indisk sagosamling.

Wet-dock, eng. (Z. oe'tt-dåck), våtdocka, handelsdocka.

Vete, bot., se Triticum.

Vetera'n {lat. vetera^nus, av ve'tus, gen. ve'-teris, gammal), gammal, erfaren krigare; uttjänt soldat; gammal, beprövad, förtjänstfull vetenskapsman, konstnär o. s. v. — Vetera'ni, lat. (pl. av vetera'nus), romersk benämning på de beprövade soldaterna (i motsats till tirones, rekryterna); även uttjänt soldat.

Veterinä'r (lat. veterina'rius, av veteri'na, lastdjur), som angår djurläkekonsten; djurläkare. — Veterinärinrättning 1. Vete-

rinärinstitut, förr svenskt läroverk för utbildande av djurläkare, numera ersatt av Veterinärhögskolan. — Veterinärvetenskapen, djurläkekonsten.

Veterno'sa, lat. (av ve'tus, gammal), bot., ålderdomlig, hastigt vitnande.

Vetive'riaolja, violdoftände gräsolja ur roten av gräset Andropo'gon squarro'sus, som växer i Ostindien. Användes i parfymindustrien. — Vetiveriarot, roten av An-dropogon squarrosus.

Ve'to, lat., jag förbjuder, hos de gamla romarna den formel, varmed folktribunerna förbjödo ämbetsåtgärder och hindrade utförandet av senatsbeslut. — Veto 1. Vetorätt, ett statsöverhuvuds rätt att neka sitt samtycke till ett av folkrepresentationen fattat beslut 1. stiftad lag; en korporations rätt att hindra verkställighet av ett beslut. — Absolut veto, oinskränkt, en gång för alla gällande veto. — Lfberum veto, se Liberum veto. — Lokalt veto, se under Lokal. — Suspensivt veto, blott tills vidare gällande veto. — Madame Veto (1. -da'mm -), spenamn, som gavs åt den franska drottningen Marie Antoinette, emedan det troddes, att hon eggat sin gemål, Ludvig XVI, till att bruka sitt veto mot åtskilliga av nationalförsamlingens beslut.

Vette, se Vätte.

Vetter, ty. (1. fe'tter), syskonbarn, kusin; avlägsen släkting.

Wetterhahn, ty., kyrktupp. Se Tupp.

Vetterligeväret, schweiziskt armégevär av 10,5 mm. kaliber.

Vetto'ner, iberiskt fornfolk i Salamanca och Estremadura.

Vetturi'no, ital. (av vettu'ra, fr. voiture, åkdon), hyrkusk, åkare, forman.

Ve'tus testame'ntum, lat., Gamla Testamentet.

Veuve Cliquot, se Cliquot.

Vevlingsgarn, tjärat, smäckert, tvåsträngat tågvirke.

Vexatio'n {lat. vexa'tio), plågande, misshandling, förtryck, prejeri; gyckel. — Vexe'ra, plåga, misshandla.

Vexel, se Växel.

Vexe'ra, se under Vexation.

Vexilla'rius, lat., fanbärare.

Vexfllum, lat., fana, standar. — V. ru'sseum, röd krigsfana.

Vexionie'nsis, Wexio'nius, lat., från Växjö.

Vexi'r, lat., en på ett lås anbragt inrättning, som försvårar öppnandet.

Wey, eng. {1. oe'), engelsk ullvikt = 82,55 kg.; engelskt rymdmått för torra varor = 1,453,5 1.

Weymouth-tall, bot., se Pinus.

Wezen, astr., stjärna i stjärnbilden Stora Hunden.

Vezi'r, se Vesir.

Vezzosame'nte, ital., tonk., hjärtligt, vekt.

Vezzoso, ital. {1. vetså'så), tonk., småtäckt, smeksamt.v. F.—Vibrera

1407

V. F., förk. för lat. vi've fe'lix, lev lycklig, 1. vi'vus fe'cit, lät göra, medan han levde.

v. gr., förk. för lat. ve'rbi gra'tia, till exempel.

V. H., förk. för lat. Vir hone'stus, en hederlig man.

Whalebacksfartyg (Z. oäToäck-), "valryggsfartyg", amerikanska flodbåtar, å vilka däcket bågformigt övergår i sidorna.

Whale oil, eng. {1. oä'l ojl), valtran.

Whangee {1. vangi'), se Pärlbambu.

Whatmanspapper (1. oå tmens-), fint rit-papper med den engelske fabrikanten Whatmans varustämpel.

Whawhako (1. oä'oäkå), garvämne, barken av Eugenia Marie från Nya Zeeland.

Wheatstones brygga {1. oi'tstöns -), fys., apparat för elektrisk motståndsmätning.

Whewelli't {1. jo'öl-), miner., ett i Ungern funnet kalkoxalat.

Whigs, sing. Wigh, eng. (1. oi'ggs, oi'gg; antagligen av skotsk, whig 1. wigg, sur mjölk, vassla), i England från Karl II :s tid benämning på motståndarna mot konungen och den katolska successionen, det frisinnade partiet (kallas numera liberala); i Nordamerikas Förenta stater benämning på det aristokratiska partiet. Jfr Tories.

Whip, eng. (1. oi pp), piska. — Whipper-in (1. oi'ppö-inn), se Inpiskare.

Whippet (1. oi'ppöt), en hundras.

Whiskers, eng. (1. oi'skös), kindskägg, poli-songer (särskilt långa sådana).

Whisky 1. Whiskey, eng. {1. oi'ski; sv. uttal: vi'ssky), ett slags företrädesvis i Skottland och på Irland av korn 1. andra sädesslag tillverkat brännvin; i England ett slags hög, öppen enspännarvagn.

Whist, eng. (1. oi'sst; sv. uttal: visst), stilla, tyst! spelt., ett urspr. engelskt kortspel mellan fyra 1. tre personer.

Whiteboys, eng. (Z. oä'jtbåjs; av white, vit, och boy, pl. boys, gosse), eg. vita gossar; namn på en i senare hälten av 1700-t. av den fattiga, katolska befolkningen i Irland bildad hemlig förening med upproriskt syfte.

White Bull tree, se Galimeta-trä.

White cedar (1. oa'jt ci'dö), se Chukrasia.

Whitechapel, eng. (1. oa'jttjeppl), en av de fattigaste stadsdelarna i London.

White house, eng. (1. oa'jt ha'os), amerikanske presidentens residens i Washington. Ofta beteckning för regeringsmakten i Förenta staterna.

White paper, eng. (1. oa'jt pä'pö), "vitt papper", officiellt aktstycke, som förelägges engelska parlamentet.

White pine, eng. {1. oa'jt pajn), weymout-tall.

White wood, eng. (/. oa'jt o'od), se Tulpanträ.

Who's who, eng. {1. hos ho), "vem är vem", engelsk, kortfattad biografisk uppslagsbok över samtida, levande personer. —

Who's who in America, liknande amerikansk uppslagsbok.

V. I., förk. för lat. vir illu'stris {pl. viri illustres), en ansedd, förnäm man.

W. I., förk. för eng. West India, West Indies, Västindien.

Vi (isl. vé), helgedom.

Vi {isl. Vé) = Ve (se d. o.).

Vi, lat., se under Vis.

Vi'a, lat., väg, gata; fig., medel, sätt, utväg; på brev 1. paket framför ortnamn: över, genom. — V. cru'cis, korsets väg; hos katolikerna en kyrkoprocession med böneställen framför bilder ur Kristi pinas historia. — V. doloro'sa, smärtans väg, Kristi väg till Golgata. — V. fa'cti, jur., egenmäktigt; genom handling. — V. gra'-tiæ, på nådens väg. — V. la'ctea, se under Lactescent. — V. ma'la, farlig väg. — V. natura'lis, den naturliga vägen. — V. theolo'gica, studentikost uttryck, som betecknar krok- 1. smygväg. — Per vi'am, förmedelst. — Per viam actio'nis, medelst en klagan.

Viadu'kt (av lat. vi'a, väg, och du'cere, föra), konstgjord väg från en höjd till en annan över en dal 1. en sänkning i terrängen 1. över stadsgator.

Vi'a ho'stibus, qua fu'giant munie'nda, lat., åt fiender, som vilja fly, bör man bygga en bro. {Vegetius.)

Via'l, bot., se Lathyrus.

Vi'apori, finska namnet på Sveaborg.

Viatice'ra, se under följ. ord.

Via'ticum, lat., vägpenningar, reskost; rättighet att (såsom djäknarna) gå sockengång, d. v. s. vandra omkring och uppbära penningar för fortsättande av studier; även = Beaticum (se d. o.). — Viatice'ra, gå sockengång. — Viatika'nt, person, som går sockengång.

Vibi'ces, med., streckformigt förlöpande blödningar i huden.

Viborgsfosfa't, gödningsämne, som fram-ställes genom upphettning av apatit och soda.

Vibralite't, Vibratio'n, Vibra'to m. fl., se

under Vibrera.

Vibran'ter, dets. som tremulanter.

Vibra'tilis, lat., bot., skimrande.

Vibrationsgalvaiiome'ter, fys., instrument för påvisande av svaga växelströmmar av viss frekvens.

Vibrationsmassa'ge, med., massage med vibrationer (darrskakning).

Vibrationstakome'ter, tekn., en takometer (se d. o.) med för olika svängningstal avstämda tungor. Placeras instrumentet på en maskin i drift, bringas den tunga i vibration, vars svängningstal motsvarar maskinens hastighet.

Vibre'ra {lat. vihra're), svänga, dallra, darra. Vibralite't, förmågan att vibrera. — Vibration, svängning, dallring, darr-ning; fys., de svängningar molekylerna1408

utföra i ett ämne, som är statt i vågrörelse. — Vibrationsma'xima, svängningsbukar. — Vibrationstal, svängningstal. — Vibrationsteorien = Undulationsteorien (se d. o.). — Vibrations tid, svängningstid.

— Vibra'to, itaL, tonk., darrande, bävande. — Vibra'torn, en gymnastikapparat, som meddelar skakningsrörelser. — Vibro-gra'f (av gr, grajeiriy skriva) 1. Vibro-sko'p (av gr. skope'in, se), apparat för att iaktta och undersöka en ljudande kropps svängningar.

Vi'brio, bot., ett till skruvbakterierna hörande släkte. — Vibriolysi'ner, serumäm-nen, som upplösa vibrioner.

Vibrio'ner, se Vihrio.

Vibri'sser (lat. vihri'ssæ), anat., vid mynningen av näshålan befintliga hår.

Vibrogra'f 1. Vibrosko'p, se under Vibrera.

Viburni'n, kem.y en alkaloid i Viburnumbark.

Vibu'rnum, bot., buskslàkte av fam Caprifo-lia'ceæ. — V. lanta'na, parkolvon, odlad buske. — V. o'pulus, olvon, buske med vita blommor, kantblommorna könlösa. En odlad form, "snöbollar", har klotrund blomsamling med alla blommor könlösa.

Vica Pota, rom. myt., fornromersk gudinna, likställd med Victoria.

Vicar, eng. (1. vi'kör; jfr Vicarius), i England : lantpräst, som uppbär endast en del av lönen.

Vica'rius, lat. (av vice, se d. o.), se Vikarie.

— V. aposto'licus, apostolisk vikarie, påvens ställföreträdare på missionsområden, där ingen katolsk biskop finnes; utomordentligt påvligt sändebud.

Vi'ce, lat. (av ett obrukligt vix, gen. vicis, omväxling, ombyte), eg. i en annans ställe; ställföreträdande, tjänstförrättande, vikarierande; betecknar framför vissa titlar en grad (t. ex. vice häradshövding), framför andra en lägre grad (t. ex. vice konsul) . —• V. amiral, sjöv., i svenska flottan titel för innehavare av näst högsta oifi-cersgraden. — V. konung, underkonung, ståthållare, en monarks ställföreträdare i ett biland.

Vicende'vole, ital., tonk., växlande, växelvis.

Vice'nnium, lat. (av vi'des, tjugu gånger, och a'nnus, år), en tidrymd av tjugu år.

Vice'sima manumissio'num, romersk skatteform, utgörande tjugondelen av en frigiven slavs penningvärde.

Vicesime'ra (av lat. vice'simus, den tjugonde), krigsk., utlotta var tjugonde man till avstraffning.

Vi'ce ve'rsa, lat., omvänt, tvärtom, med ombytta roller.

Vicevært, da., gårdskarl.

Vichyvatten, som fås från de alkaliska källorna i den franska staden Vichy {1. visji'), brukas mot mag- 1. tarmkatarr, dålig matsmältning m. m. Konstgjort vichyvatten nyttjas som läskedryck.

Vi'cia, bot., lins, vicker, växtsläkte, tillhö-

rande fam. Legumino'sæ. — V. angusti-fo'lia, sommarvicker. — V. cassu'bica, backvicker. — V. cra'cca,

kråkvicker. — V. dumeto'rum, buskvicker. — V. fa'ba, bondbönor, odlad näringsväxt. — V. hir-su'ta, duvlins. — V. lathyroi'des, vår-vicker. — V. pisifo'rmis, ärtvicker. — V. sati'va, vicker, odlad foderväxt, oftast i "blandsäd". — V. se'pium, häckvicker. — V. tenuifo'lia, luktvicker. — V. tetra-spe'rma, sparvlins. — V. villo'sa, ludd-vicker.

Viciifo'lia, bot., till bladen lik Vi'cia.

Vicina'l (lat. vicina'lis, av vici'nus, granne), som hör till grannskapet. — Vicinalytor, kristallytor i samma zon, som bilda så trubbiga vinklar med varandra att de tillsammans ge intryck av en "bruten" yta.

Vici'nus bo'niis i'ngens bo'num, lat. ordspr., en god granne är en ovärderlig skatt.

Vicisti Galilæe, se under Galilé.

Viciö's, se Vitiös (under Vitium).

Vicker, bot., se Astragalus, Ornithopus och Vida.

Vicomte, fr. (1. vikå'ngt; av lat. vi'ce, se d. o., och co'mes, greve; ital. viscont, eng. vis-count), eg. vicegreve, undergreve; i Frankrike under medeltiden en greves ställföreträdare ; numera adlig titel, i rang mellan greve och baron. — Vicomtesse (1. -tä'ss), en vicomtes gemål.

Vi'ctor, lat., segrare, segervinnare. Se vid. Viktor. — Victo'ria, seger; rom. myt., segerns gudinna; astr., en av småplaneterna; ett slags lätt, fyrhjulig vagn. Se även Viktoria.

Victo'ria re'gia, bot., vattnens drottning, en till fam. Nymphæa'ceæ hörande sydamerikansk vattenväxt med vita, praktfulla blommor och ofantliga blad (ända till 2 m. i genomskärning). — Victoriahus, ett för Victoria regia särskilt uppfört drivhus med varmvattenbassäng.

Victoria'tus, romerskt silvermynt, tredjedelen (urspr. hälften) av en grekisk denar.

Vi'ctrix, lat., segrarinna; rom. myt., binamn till Venus och Minerva. — V. ca'usa di'is placui't sed victa Cato'ni, "segrarens sak blev gudarnas sak, den besegrades Catos". (Lucanus.)

Vicuna, sp., vikunja.

Vfcus, pl. Vi'ci, lat., eg. husen utefter en trafikled, sedermera gata.

Widals reaktio'n, med., reaktion på tyfus.

Vidame, fr. (1. -da'm, av lat. vicedominus, ställföreträdande härskare), titel på den som innehade de till ett biskopsdöme hörande godsen i Frankrike under medeltiden.

Vi'dar, nord. myt., "den tysta asen". Odens och jättekvinnan Grids son, hämnas vid Eagnarök sin faders fall, i det han dödar Fenrisulven. Hans land heter Vide.

Vidblinde, isl. myt., en jätte, som fiskar valar.

Vide, hot.y se Salix.

Vide, isL, se Vidar.

Vi'de, lat.y se! — V. i'nfra, se nedan. — V. su'pra, se ovan. — Vi'deant co'nsules, ne quid detrime'nti ca'piat res pu'blica,

konsulerna må tillse, att staten icke tager någon skada (formel, varmed den romerska senaten i kritiska lägen beklädde konsulerna med diktatorisk myndighet). — Vide'licet, nämligen. — Vi'deo melio'ra probo'que, deterio'ra se'quor, jag ser och gillar ett bättre, men följer ett sämre. — Vide're nostra mala non po'ssumus; a'lii simul deli'iiquunt, censo'res sumus, våra egna svagheter kunna vi ej se; så snart andra fela, uppträda vi som domare. — Vide'tur, det synes; mening, omdöme, intyg, orlovssedel, examensbetyg. — Vi'di, jag har sett,

genomsett, granskat (det).

— Vi'dimus, vi hava genomsett och granskat (det). —• Vidime'ra (fr. vidimer), efter anställd jämförelse bestyrka en avskrifts överensstämmelse med originalet.

— Vidimatio'n 1. Vidime'ring, jämförelse mellan en avskrift och originalet samt bestyrkande av deras överensstämmelse. — Vidi'sse, "ha sett", dets. som vidimation.

— Pro vidimatio'ne, avgift för granskning.

Videkornell, bot., se Cornus.

Vidertryck (av ty. wi'der, emot), boktr., tryckning av andra sidan av ett ark.

Vides gikttabletter, en s. k. patentmedicin utan värde.

Vide'tur, Vi'di, Vidime'ra, m. fl. se under Vide.

Videört, bot., se Lysimachia.

Vidi'sse, se under Vide.

Vidjegullvedel, bot., se Cytisus.

Widmannstättenska figurerna, geometriskt system av linjer, som framträda på järnmeteoriter vid etsning.

Vidogna (1. -då'nja), ett kanarievin.

Vi'dolf, nord., myt., en jätte och trollkarl, stamfader för sierskor och spåkvinnor.

Vidre 1. Vidrer, nord. myt., ett av Odens binamn.

Vidskriven, mat., är en cirkel till en triangel, om den tangerar en sida och de båda andras förlängning.

Vrdua, lat., änka. — Viduite't, änkestånd.

Wiedemans och Franz' lag, fys., utsäger att förhållandet mellan värmeledningsförmågan och den elektriska ledningsförmågan är nästan detsamma för alla metaller.

Vieille plante, fr. (1. viä'j plangt), ett bour-gognevin.

Wieland, ty. (1. vi'lant), dets. som Volund.

Viel Feind, viel Ehr, ty. (1. fil fajnt, - er), många fiender, mycket ära.

Vielfrass, ty. (/. fi'l-), se Filfras.

Viel Geschrei und wenig Wolle, ty. (1. fil gesjra'j ont ve^nich vå'lle), mycket skrik och lite ull (sa Hin, när han klippte sin sugga), många ord och litet innehåll.

Vie'lla, försvenskning av Viyella (se d. o.).

Vielle, fr. (1. viä'l), tonk., lira.

Viellibchen, ty. (1. fi'llibchen), filippin (nöt 1. mandel med två kärnor).

Wienalliansen (1. vin-), det i staden Wien år 1725 mellan Österrike och Spanien slutna förbundet.

Wienerblått (Z. vi-), koboltblått.

Wienergrönt, dets. som Schweinfurtgrönt (se d. o.).

Wienerkalk (Z. vi'ner-), ett puts- och polermedel, som består av kalk, magnesia, lerjord och järnoxid. — Wienerkål, en varie-tet av virsing. — Wienerlack, koschenill-lack. — Wienerpasta 1. Wienets pasta, med., ett frätmedel, som består av kaustikt kali och osläckt kalk. — Wienerschnitsel, kokk., stekt kalvfiléskiva med citron och ansjovis. — Wienertäckgrönt, kromgrönt.

Wienkongressen (Z. vin-), den i staden Wien åren 1814 och 1815 mellan de makter, som bekämpat den franske kejsaren Napoleon I, hållna kongress, genom vilken Europas politiska förhållanden för en längre tid ordnades.

Wienska alliansen, se Wienalliansen.

Wientårta, kokk., bottnar av sockerdeg, som beläggas med sylt 1. d. och överdragas med vattenglasyr.

Vierendenbalk, ty. (1. fire'n-), byggn., fack-verksbalk med ramstänger och vertikaler men ej diagonaler.

Vierte krankheit, ty. (1. fi'rte -ha'jt), med., en sjukdom som liknar scharlakansfeber.

Vierung, ty. (1. fi'rong), byggn., "korsmitten", skärlinjen mellan huvud- och tvärskepp i en kyrka. — Vierungstorn, torn över korsmitten i en kyrka.

Wiesbach (Z. vi's-), ett badensiskt vin.

Vie'tus, bot., vissen, skämd.

Vieux-laque, fr. {1. vjöla'ck), eg. gammal lackering; gamla kinesiska och japanska lackerade arbeten.

Vieux saxe, fr. (1. vjösa'cks), eg. gammalt sachsiskt; gammalt sachsiskt porslin.

Vieux sèvres, fr. (1. vjö sävr), gammalt sèvresporslin.

Viewing, eng. (1. vju'ing), ett slags kokos-fibrer.

View, eng. (1. vju), utsikt; syn, synpunkt; besiktning.

Vif, fr. (1. viff; av lat. vi'vus, levande), livlig, häftig, eldig.

Vifgage, fr. (1. vivga'sj), se Mortgage.

Viganto'1, farm., bestrålat ergotin (se d. o.), som inom medicinen använts mot engelska sjukan. Se D-vitamin.

Vigers flockar, av den hedniske fornsven-sken Viger spå (Viger spa) författade lagstadganden.

Vige'tt, ett växtfett (av Cocus niicifera), som utblandat med mjölk liknar smör.

Vigflekar (isl. av vig, strid, och fleki, flätverk) 1. Lä'månar, sjöv., stridsskärmar.1410

som uppsattes på vikingaskeppen för att skydda roddarna i strid.

Vi gg, vardagligt uttryck för ficklån. Se Vigilera.

Vigila'iis, Vigila'nt, se under följ. ord.

Vigile'ra (av lat, vigiWre, vaka, vara vaksam), ivrigt verka för något; 'Vigga", anskaffa, låna penningar. — Vigilans (Z. -a'ngs), ivrigt bemödande att genomdriva något; penningars anskaffande genom ficklån. — Vigila'nt, böjd för, van att vigilera. — Vigi'lia, lat., 1. Vigflier, eg. vaka, vaknatt; hos katolikerna dagen före de större kyrkofesterna; även själamässor; nattliga böner för en avliden före hans begravning.

Vigi'lius, latinskt mansnamn (av vi'gil, gen. vi'gilisy vaksam).

Vigi'nti, lat., tjugu. — Vigintisexvira'tus, "tjugusexmannabefattningar", och Vigin-tivira'tus, "tjugumannabefattningar", romersk benämning på vissa mindre civila ämbeten, som bekläddes före kvesturen.

Vigna, ital. (1. vi'nja), Vigne, fr. (L vinj), vinberg; litet lantställe.

Vignett (1. vinjä'tt; fr. vignette, av lat. vi'-nea, vinranka) 1. Viiije'tt, eg. liten vin-ranka; boktr., liten prydnad (förr vanligen en vinranka) i början 1. slutet av en bok, framför 1. efter en avdelning i densamma.

Vignolesskena {1. vinjå'll-), benämning på den allmänt använda järnvägsskenan.

Vigognegarn (L -gå'nj-), en blandning av bomull och fårull.

Vigogneull {1. -gå'nj-) 1. Viku'njahår, en sil-kesfin ull, som erhålles av vikunjan, ett i Sydamerika levande, till lamasläktet hörande djur.

Vi'gor, lat., 1. Vigö'r (hårt g); fr. vigueur), kraft, styrka, livskraft, friskhet, livlighet. — Vigorosame'nte 1. Vigoro'so, ital., tonk., kraftfullt, livligt och eftertryckligt. — Vigorö's {fr. vigoreux), stark, kraftfull, livskraftig, livlig, frisk.

Vigoureuxgarn {1. vigorö'-), flerfärgat me-lerat kamgarn.

Vi'grid, nord. myt., namn på den slätt, där Eagnaröksstriden skall utkämpas.

Wigwam, eng. (1. oi'goäm), benämning på de nordamerikanska indianernas hyddor.

Vigö'r, se V ig or,

Vihàra, sanskr., indisk byggning, bestående av cellartade grottor, som fordom tjänade de andliga till boningar.

Wiiki't, miner., ett radioaktivt titanosilikat med uran och sällsynta jordmetaller, från Turpilaks, Finland.

Viipuri, fi. (Z. vi'piro), Viborg.

Vika 1. Veka, sjöv., fordom benämning på viss väglängd till sjöss.

Vikaren, zooL, ringlade sälen.

Vikaria't, se under följ. ord.

Vika'rie {lat. vica'rius), ställföreträdare, person, som tjänstgör i st. f. en annan. —

Aposto'lisk vikarie, se Vicarius apostoli-cus. — Vikaria't, tillfälligt ställföreträ-darskap, tillfällig tjänstgöring för en annan. — Vikarie'ra, vara i någons ställe, tjänstgöra för en annan. — Vikarierande arter, varandra mycket närstående växt-1. djurformer med olika geografisk utbredning (som alltså vikariera för varandra). — V. blödningar, med., blödningar från näsa, hemorrojder 1. d. vid menstrua-tionstid men utan menstruation.

Vikingen, norsk skämttidning.

Vikiva'ki, isL, isländskt folknöje på söndagsaftnarna, varvid vikivakidansen utfördes så, att den dansande, stående på högra foten, vaggade fram och tillbaka med överkroppen.

Vikomt, se Vicomte.

Viken, bot, åkerbär.

Vikrama-æ'ran, se Samvat-æran.

Vi'ktor {lat. Vi'ctor), mansnamn, segrare. Buret av påvar oclx italienska furstar. — Vikto'ria {lat. Victo'ria), kvinnonamn, segrarinna. Buret av engelska och tyska furstinnor. — Viktoriablått, basiskt dife-nylmetanfärgämne för bomull. — Vikto-riagrönt, se Malakitgrönt. — Viktoria-gult, antimongult. — Viktoriahus, se Victoriahus (under Victoria regia). — Viktoriakorset, engelsk militärorden. — Vik-toriaora'nge, se Jaune anglais. — Viktoriaorden, engelsk förtjänstorden för civila personer. — Viktoriapiattor, golvplattor av cement och sand.— Viktoriarabarber, se Rheum. — Viktoriaviolett, surt azofärg-ämne, som färgar ull blåviolett. — Vikto-ri'nus, Viktori'na = Viktor, Viktoria (se ovan). — Viktoriö's {lat. victorio'sus, fr. victorieux), segrande, segerrik.

Viktoriakrut, se Dahmenit.

Viktoriapress, boktr., modern tysk digelpress (se d. o.).

Viktorianer, augustinorden, som har sitt namn av stiftet S :t Victor i Paris.

Viktua'liebröder m. fl., se under följ ord.

Viktua'lier (av lat. victua'lis, hörande till livets nödtorft), pl., livsmedel, matvaror. — Viktualiebröder = Fetaliehröder (se d. o.). — Viktualiehandel, handel med vik-tualier, hökeri. — Viktualiehandlande, hö-kare. — Viktualievikt, gammal svensk vikt, i vilken 1 skeppund var — 20 lispund, 1 lispund — 20 skålpund, 1 skålpund

— 32 lod, 1 lod = 4 kvintin, 1 kvintin = 69 % ass.

Viku'nj a-hår, se Vigogne-ull.

Wikusjö, dets. som Vika (se d. o.).

Wila, serb., ett slags sköna och snabba nymfer.

Vilain, fr. {1. vilä'ng), elak, nedrig.

Vilaje't, turk., turkiskt guvernement, som styres av en vàli (se d. o.).

Wilanderlampa, en gasoljelampa, konstruerad av A^. A. Wilander, och länge använd för ytterbelysning i Stockholm.Vilaneil—Vin

Vilaneli, se VillanelL

Vilda jakten, se Asgaardsrejen.

Vilde, polit, riksdagsman, som ej tillhör något parti.

Wilde beesten, holL, (1. - best-), boernas namn på Gnu (se d. o.).

Wildes slynga, (L va'jlds -), med., slynga för utdragande av små svulster.

Wildermuths öron, fysiol., ett degenera-tionstecken, bestående i bakåt-nedåt dragna öronmusslor.

Vildkaprifo'l, hot., se Lonicera.

Vildlin, hot., se Linum.

Vildmän, herald., nakna, kraftiga manliga gestalter, vilka uppbära en vapensköld.

Vildpersilja, hot., se ^]thiisa.

Vildris, hot., se Zizania.

Wildseuche, ty., akut infektionssjukdom hos storvilt, överförbar även på tamdjur.

Vildvin, hot., se Psedera.

Vile, nord. myt., broder till Oden och Ve.

Vi'lhelm, mansnamn {gty., Wilihelm, av willo, vilje, och helm, hjälm). På engelska William, på franska Guillaume, på latin Guilielmus. Buret av tyska kejsare samt engelska och nederländska konungar. Motsvarar kvinnonamnet Vilhelmi'na.

Vilhelmd^or {1. -då'r), holländskt guldmynt = omkr. 15 kr.

Vflhelmsorden, nederländsk orden; preussisk förtjänstorden för män och kvinnor.

Vili = Vile (se d. o.).

Wi'lia, se Warang.

Vilifikatio'n, Vilio'ris conditio'ms, se under följ. ord.

Vi'lis, lat., låg, ringa, dålig, värdelös. — Vilifikatio'n (av lat. fa'cere, göra), nedsättande, förringande. — Vilio'ris condi-tio'nis, av sämre beskaffenhet. — Experi-me'ntum in co'rpore vi'li, med., eg. försök på en värdelös kropp; på djur anställda försök med läkemedel, vilkas verkningar ännu ej äro fullt kända.

Wi'lis, serh., enl. den slaviska folksagan före bröllopet avlidna brudar, vilka om natten lämna sina gravar och samlas i flockar samt med pilar 1. kyssar döda de människor, sam nalkas dem.

Vilje = Vile (se d. o.).

Villa, lat., lanthus, lantgård; sommarbostad, fristående, mera ansenligt boningshus, avsett för en familj. — Villakoloni, en trakt på landet, där många villor äro uppförda. — Villakvarter 1. Villastad, stadskvarter, där av planteringar omgivna villor äro uppförda. — Villa Borghe'se, se under Borghese.

Villafranca, ett lätt franskt vin.

Villa'ncicos, sp., pl, ett slags kyrkliga sånger.

Villane'll (ital. villane'lla, fr. villanelle), metr., en versform, som härstammar från trubadurpoesien; tonk., en lantlig sång i folkvisans tonart.

Villano'vakultur, arkeol, norditaliensk kulturgrupp under äldsta järnåldern, från omkr. 1000 f. Kr. — Villanovatyp, om föremål, tillhörande Villanovakulturen.

Villare'sia congo'nha, hot., se Congonha.

Villarsi't, miner., en art olivin.

Villa-Vicosa-orden {1. -viså'sa-), portugisisk orden.

Ville, fr. (1. vill, av lat. villa), stad.

Villeggiatu'ra, ital. (1. -le'dja-; av vi'lla, lantgård), för vila och vederkvickelse avsedd vistelse på landet; sommarnöje.

Wi'llehad, forntyskt mansnamn. Buret av ett helgon, frisernas och sachsernas apostel.

Willemi't, miner., ett av kiselsyrad zinkoxid bestående mineral.

Wille zur Macht, ty. (1. - tsor -), vilja till makt. Citat från Nietzsche, ofta använt slagord i den politiska diskussionen.

Vi'lli, lat. (sing. vi'llus), ull, ludd. — V. in-testina'les, tarmluddet. — V. synovia'les, ledfransarna. — Villo'sus, luden, luddig.

William {1. oi'ljäm), engelskt mansnamn = Vilhelm (se d. o.).

Williamsons blått, berlinerblått.

Williams piller, en förr mycket spridd humbugsmedicin.

Wi'llibald 1. Wi'libald, forntyskt mansnamn (av willo, vilja, tanke, och hald, stark, kraftig), den viljestarke.

Vi'lli intestina'les m. fl., se Villi.

Villö's (lat. vilWsus), luden, hårig, raggig. — Villosite't, ludenhet, raggighet.

Vilmeid, nord. myt., en jätte och trollkarl.

Wilstermarskboskap, holsteinsk rödbrokig nötkreatursras.

Viltrud, se Valtrude.

Viluit, miner., dets. som Vesuvian.

Vimba 1. Vimma, zooL, allmogebenämning för ett flertal fiskar, bl. a. faren och siklöjan.

Wimberg, se Wimperg.

Wimbledon (1. oi'mbldön), engelsk stad i Surrey, lokal för de årliga internationella engelska mästerskapstävlingarna i tennis.

Vimina'lis, lat., en av Eoms sju kullar; hot., tjänlig till flätning.

Vimma, zooL, se Ahramis och Vimha.

Vi'mpel {ty. Wimpel), sjöv., en lång, smal flaggduksremsa, kluven i yttersta kanten. Betecknar på ett

örlogsfartyg chefens befälstecken. — Vimpelman, chef, som har rätt att föra vimpel.

Wimperg, Wimperge 1. Wimberg, ty. (möjligen av Windherge, skydd mot vinden), byggn., gotisk spetsgavel, vilken användes såsom den översta avslutningen på portaler och kyrkfönster.

vin., förk. för lat. vinum, vin.

Vin, fr. (1. väng), vin. — V. blanc (1. -blang), vitt vin. — V. brülé (1. - bryle'), glödgat vin. — V. de Bourgogne (1. - dö borgå'nj), Burgundvin. — V. doux (1. -do), ojäst vin; även sött vin. — V. rouge1412

Vin—Vinolja

(I, - rosj), rödvin. — V. sec {1. - säck), torrt (mindre sött) vin.

Vin, jur., löftesman för säljarens skyldighet att utge försålt gods.

Vina, tonk., ett gammalt indiskt stränginstrument.

Vinaigre, fr. (L vinä'gr), vinättika. — V. des quatre voleurs {1. - dä kattr vålö'r), se Rövarättika. — V. d'estragon (L - dästra-gå'ng), se Dragon, hot. — V. de toilette (L - dö tåalä'tt), ett välluktande toalettmedel.

Vinalfn, kem., en alkaloid. Se Prosopis.

Vin-alkohol, farm., fullständigt vattenfri sprit.

Vi'na medica'ta, farm., medicinska viner. Se Vinum.

Vinasse, fr. (1. vina'ss), svagt vin, lank. — Vinass, dränk.

Vinbär, bot., se Ribes.

Vinbärssi'rap, se Syrupus ribis nigri.

Vi'nca, bot, sinngrön (stundom kallad vintergröna), ett till fam. Apocyna'ceæ, hörande, krypande, revigt buskskläkte med ständigt gröna, läderartade blad och blå blommor.

Vince'ntius 1. Vincens, mansnamn (av lat. vi'ncere, segra), den segrande. Buret av ett spanskt helgon. Motsvarar kvinnonamnet Vince'ntia.

Vinceto'xicum, lat., motgift.

Winch, eng. (1. oi'njt), vinsch (se d. o.).

Winckels se'psis, med., sepsisform hos nyfödda.

Vincroz, röda kraftiga viner från Valencia.

Vi'nculum, lat., band, boja. — V. conjuga'le, äktenskapsband. — Vinkule'ra (lat. vin-cula're), binda, fängsla; förplikta, göra förbunden.

Vinda, hot., se Convolvidus.

Windbeutel, ty. (1. båj-), vindböjtel, skräv-lare.

Vindemia'trix, astr., stjärna i stjärnbilden Jungfrun.

Vi'nder, ett sloveniskt folkslag.

Vi'ndex, lat., hämnare, räddare. — Vindi-ce'ra (lat. vindicaWe), eg. hämnas, rädda; taga i besittning, tillägna sig, återvinna. — Vindi'cia, pl. Vindi'ciæ, lat., rättsanspråk. — Vindikatio'n (lat. vindica'tio), eg. hämnd, räddning; återfordrande av sin egendom, som råkat i andras händer, tillägnande, återvinnande. — Vindika-tionsrätt, rätt att återfordra sin egendom, som råkat i andras händer. — Vindikati'v, hämnande, straffande; hämndgirig.

Vindhem, nord. myt., vindarnas hem 1. värld, himlen.

Vindice'ra, se under Vindex.

Vindi'cian 1. Vindicia'nus, mansnamn (av lat. vi'ndex, hämnare).

Vindi'cta, lat., hämnd, klagan över tillfogad skada; hos de gamla romarna en stav, med vilken en slav berördes, till tecken att han försattes i frihet.

Vindikatio'n, Vindikationsrätt, VindikatiV,

se under Vindex.

Vindland = Vendland (se Venden).

Vindier, nord. myt., binamn på Heimdal.

Vindsval, nord, myt., vinterns fader.

Vinea'le, hot., växande i vingårdar.

Vine'ta, vendernas stad, tyskarnas benämning på ön Wollin.

Vingahummer, zool., dets. som kejsarhum-mer.

Vingel, spelt., ett bud i vira.

Vingelé (1. -sjele'), kokk., efterrätt av gelatin, vatten, vin, kryddor, socker m. m.

Vingne 1. Vingner, nord. myt., en jätte, fosterfader åt Tor, som dödade honom.

Vingolf, nord. myt., åsagudinnornas boning.

Vingtor, nord. myt., ett av Tors binamn.

Vingt-un (1. vängtö'ng; fr. vingt-et-un), tjuguett; spelt., namn på ett franskt hasardspel med kort.

Vingvia'1, bot., se Lathyrus.

Vinha'tico, brasilianskt träslag av ovisst ursprung.

Vini'fera, bot., vinbärande.

Vinifikatio'n (fr. vinification, av lat. vi'num, vin, och fa'cere, göra), vinberedning, vintillverkning. — Vinifika'tor (fr. vinifica-teur), apparat för vinberedning.

Vini'ler, langobardiskt folk.

Vinje'tt, se Vignett.

Vinkelhake (ty. Winkelhaken), boktr., ett redskap, i vilket sättaren anbringar typerna i rader. — Vinkelhastighet, en roterande kropps hastighet på ett avstånd av längdenheten från rotationsaxeln.

Vi'nkelpredikant (ty. Winkelprediger), predikant, som predikar i vinklar och vrår (d. v. s. icke i kyrkan).

Vinkelrät, mat., lodrät.

Vinkule'ra, se under Vinculum.

Vinland, de gamla nordbornas benämning på den del av Nordamerikas ö. kust, som år 1000 upptäcktes av isländaren Leif Eriksson. Jfr Vitis.

Winnebagoes (1. oinnibaggå's), nordamerikansk indianstam av Dakotas (se d. o.).

Winneckeska kometen, astr., kortperiodig komet med 5,9 års omloppstid.

Vinofobi' (av lat. vi'num, vin, och gr. fo'bos, fruktan), avsky för vindrickning.

Vi'no gre'co, ital, eg. grekiskt vin; ett italienskt vin, som odlas på Vesuvius. — V. se'cco, se under Secco. — V. ti'nto, sp., färgat vin. Se vid. Tinto (under Tingera och Alicante).

Vinole'ns (lat. vinoWntia), vinrus. — Vino-le'nt (lat. vinoWntus), berusad av vin.

Vinolja = (Enanth-eter (se d. o.). — Vin-ruta, se Ruta graveolens. — Vinsten, se Bitartras kalicus. — Vinstenssalt = Car-bonas kalicus (se d. o.). — Vinsyra, kem., A'cidum tartaWicum, en i vindruvan o. a. frukter förekommande organisk syra. Nyttjas i medicinen och i tekniken.Vinometer—Violens

Vinome'ter (av lat. vi!mim, vin, och gr. me'tron, mått), vinmätare.

Vino'sa, hot., vinröd.

Vi'no ti'nto, se under Yino greco.

Vinsch {eng. winch), vindspel, hissverk.

Vinsten m. fl., se under Vinolja.

Vinst- & förlustkonto, handelst., konto i huvudboken, till vilket alla vinster och förluster överföras och på vilket nettovinsten under året visar sig.

Vintage, eng. (1. vi'ntedsj), årgång (av vin).

— V. ports, portvin.

Vinteranue'll, bot., se Hapaxant. — Vinteraster, namn på Chrysa'nthemum i^ndicum.

— Vinterek, se Quercus. — Vintergröna, se Pyrola och Vinca.

Vinter grönolja, se Gaultheriaolja.

Vinterlövkoja, bot., se Cheiranthus. — Vinternarr, se Eranthis.

Winthers bark, vit kanel.

Vinthund (ty. Windhund), en hundras, utmärkt genom långa ben och spenslig kroppsbyggnad.

Vinvin, se Shoreaträ.

Vi'num, lat., farm., vin. — V. aroma'ticum, aromatiskt vin, beredes av lavendelblommor, rosmarinblad, salvieblad och Bor-deauxvin. — V. chi'næ compo'situm, beskt kinavin, beredes av baggsöterot, skalade pomeransskal, kungskina. Malagavin och franskt brännvin. Brukas som nerv- och magstärkande medel. — V. co'lchici, tidlösevin. — V. ferra'tuni, järn vin, beredes av äkta kanel, järnfilspån och rhenskt vin. Användes vid bleksot, blodbrist o. s. v. — V. gentia'næ compo'situm, sammansatt baggsötevin, beredes av vitpeppar, skalade pomeransskal, baggsöterot, Malaga-vin och franskt brännvin. Brukas som magstärkande medel. — V. glycyrrhi'zæ theba'icum, Roséns bröstdroppar, beredes av opium, saffran, lakritsrotextrakt och Malagavin. Gives som stillande medel mot hosta. — V. ipecacua'nhæ, kräkvin, kräkrotsvin, beredes av kräkrot och Sherryvin. Brukas som kräkmedel. — V. me'rum, rent, oblandat vin. — V. missa'le, mässvin. — V. purshia'næ, sagradavin. — V. rhe'i, ama'rum, beredes av vit kanel, baggsöterot, rabarber. Malagavin och franskt brännvin. Användes vid åkommor i matsmältningsorganen. — V. r. aroma'-ticum, beredes av kardemummafrön, rabarber, russin, franskt brännvin, Malagavin, muskotblomma, tvåfalt kolsyrat kali, ålandsrotextrakt och socker. Användes som det föregående. — V. r. du'ice beredes av kardemummafrön, rabarber. Malagavin och franskt brännvin. Brukas som ett lindrigt avförande medel. — V. stibia'tum, kräksaltsvin, beredes av vinsyrat anti-monoxidkali och Malagavin. — V. theba'i-cum, opiumvin, beredes av opium och Sherryvin. — V. t. croca'tum, beredes av

kanel, nejlikor, saffran, opium och Malagavin.

Vinve'la, gaeliskt kvinnonamn, den ljuvt sjungande.

Winzenheimer, ett Elsassvin.

Vinä'ger, se Vinaigre och Vinättika.

Vinättika (fr. vinaigre), kem., genom jäsning av vin beredd ättika.

Viofo'rm, kem., farm., jodkloroxikinolin, gult, luktlöst pulver. Användes som jodoform.

Viol, bot., se Viola.

Vi'ola, bot., viol, styvmorsblomster, växtsläkte, tillhörande fam. Viola'ceæ. Hundratals odlade arter och former. I Sverige omkr. 20 arter vilda. — V. arve'nsis, åkerviol. — V. biflo'ra, fjällviol. Ofta odlad. — V. cani'na, ängsviol. — V. hi'rta, buskviol.

— V. mira'bilis, underviol. — V. odora'ta, luktviol, marsviol. Den vilda formen kultiverad i hundratals välluktande variete-ter med avseende på gestalt och blomfärg.

— V. palu'stris, kärrviol. — V. rivinia'na, skogsviol. —: v. stagni'na, strandviol. — V. tri'color, styvmorsviol. Den vilda formen, odlad i ett oerhört antal skiftande varieteter, "penséer". — V. uligino'sa, sumpviol.

Vio'la, ital., to7ik., benämning på flera slags äldre stråkinstrument, föregångare till violinen. — V. a'lta, se Altfiol. — V. ba-sta'rda, ett instrument med 6—7 strängar, något större än V. da ga'mba. — V. da braccio, se under Braccio. — V. da ga'mba, ben- 1. knäfiol, fiol, som hölls mellan knäna. — V. d'amo're (fr. viole d'amour), kärleksfiolen, ett instrument med urspr. 12—14, sedan endast 7 strängar. — Vio-le'tta, en liten fiol. — Viola da spalla, hölls mot skuldran. — V. pompo'sa, hade 5 strängar och stod en oktav lägre än armfiolen. — Violi'n (ital. vioWno, dimin. av vio'la [se ovan], fr. violin), fiol, stråkinstrument med fyra strängar. — Violin-klav, se Klav. — Violini'st, fiolspelare. — Violi'no pi'ccolo, se under Piccolo. — V. pri'mo, första fiolen. — V. seco'ndo, andra fiolen. — Violonce'lI (fr. violo7icelle, ital. violoncello [I. -tjällå]), ett likt fiolen konstruerat stråkinstrument, som hålles mellan knäna. — Violoncelli'st, violoncell-spelare. — Violo'ne, namn på den största violaarten. — Pardessiis de viole, fr. (1. pardössy' dö viå'l), namn på den minsta violaarten.

Viola'ceæ, bot., växtfamilj, tillhörande ordn. Cistifloræ. I Europa blott släktet Viola.

Viola'ceus,6oi., violett.

Violami'n, Äktsyreviolett, kem., surt ftalein-färgämne för ull och silke.

Viola'n, miner., ett till ki sel jordföreningarna hörande violettfärgat mineral.

Violatio'n, se under Violera.

Viole'ns (lat. vioWntia), våld, våldsamhet, häftighet. — Viole'nt (lat. viole'ntus, fr.1414

violent), våldsam, häftig. — Viole'nte, Violenteme'nte, ital, tonk.y häftigt, våldsamt. — Viole'ntum stu'prum, våldtäkt.

Viole'ra (lat. vioWre), kränka, våldföra. — Violatio'n, kränkning, våldförande.

Viole'tt (fr. violet), violblå; violblå färg.

Violetta, se under Viola.

VioIettrubi'n, miner., handelsnamn för violetta, ädla korunder, stundom även ame-tistfärgade spineller.

Violetträ, se Amaranträ.

Violfn, se under Viola.

Violfnklav, tonk.y G-klav.

Violfno, se under Viola.

Violi'nprincipa'l, tonk., en tunnstämma med trång mensur i orglar.

Violo'n, VioIo'nbas, tonk., 16-fots stråkstämma av trä i orgeln.

Violonce'lI, Violo'ne m. fl., se under Vio'la.

Vio'lrot, se Rhizoma iridis. — Violrotolja, dets. som Irisolja (se d. o.).

Vio'lträ, hot.y veden av den sydaustraliska Aca'cia homaWphylla (myall), samt av den i tropiska Amerika växande Machæ'-rium vioWceum. Den senare kallas även Palisa'ndre vio'let 1. Kungsträ.

Vi'pera, zool, huggormssläktet. — V. be'rus, vanliga huggormen. —• Viperi'dæ, kräldjursfamiljen huggormar.

Vipp, Vipptåg, sjöv., göling 1. tåg, varmed gods, som hänger i en tal ja, inhalas till lämplig plats ombord.

Vippfyr, förr bruklig fyranordning, varvid två ljus ömsevis höjdes och sänktes av en hävarm.

Vippkloärt, hot., se Astragalus.

Vippärt, bot., se Orohus.

Vipsläktet, zool., fågelsläkte, Vane'llus, av fam. brockfåglar.

Vipunen, fi. (1. vi'po-), död 1. sovande jätte, ur vars mage Väinämöinen framhämtar visdoms- och trolldomsord.

Vir, lat., man. — Vira'go, en manhaftig kvinna.

Vira, spelt., ett på Vira järnbruk (Stockholms län) uppfunnet och efter detsamma uppkallat kortspel, som spelas av tre personer.

Vira, silduk, som användes i pappersmaskiner.

Vira'go, se Vir.

Vi'rak (av ty. Weihrauch, rökelse), se Gummiresina Olibanum.

Vi'rbius, rom. myt., gudomlighet, som troddes medverka vid förlossningar.

ViVdar, medeltida benämning på folket i Värend.

Vir Dei, lat., "Guds starke man", ärkeängeln Gabriel.

Wir deutsche fürchten Gott und sonst nichts in der Welt, ty. (1. - dåjtsje - ont sånst -), vi tyskar frukta Gud och eljest intet i världen. (Bismarck, i en riksdagsdebatt 1888.)

Wire, eng. (1. vajr), metalltråd; metalltrådslina (eg. wire-rope).

Virement, fr. (1. virma'ng), handelst, ömsesidig avräkning; överföring av en post under en annan titel.

Wire-rope, eng. (1. vajr-råp), metalltrådslina.

Vi'rens, Vire'scens, bot., grönskande.

Viresce'ns, bot., förgröning (av eljest annor-ledes färgade växtdelar). Se Fyllomayii.

Vire'y, sp. (lat. vice-rex), vicekonung, ståthållare.

Virga, lat., kvist, ris. — Virga'tus, bot., risig. — Virgaure'a, bot., gullris.

Virgilia'nsk, som liknar 1. tillhör den romerske skalden Virgilius.

Virgina'1 (lat. virgina'lis), jungfrulig; tonk., en taffelformig klavecin (se d. o.).

Vi^rgines ecclesia'sticæ 1. cano'nicæ, lat., pl, kyrkliga jungfrur, unga flickor, som togo slöjan och avlade löfte att icke gifta sig, men fortforo att leva i sina familjer. — V. vesta'Ies, vestaliska jungfrur.

Virgi'neus, bot., jungfru-(vitfärgad).

Virgi'neus mo'rbus, lat., eg. jungfrusjukdom; med., bleksot.

Virgi'nia, en kvalitet piptobak; ett slags långa, smala cigarrer med ett instucket halmstrå som munstycke.

Virgi'nia, lat. (av vi'rgo, jungfru), 1. Vir-ginie, fr. (I. virsjini'), kvinnonamn, den jungfruliga. Buret av dottern till den förnäme romerske plebejen Virginius, som dödade henne för att befria henne från decemviren Appius

Claudius' stämplingar. '

Virginia'nuin, bot., virginsk.

Virgi'nsk meliss, se Monarda.

Virginite't (lat. virgi'nitas), jungfrulighet; jungfrudom.

Vi'rgo, lat., jungfru, mö; astr., stjärnbilden Jungfrun. —• V. inta'cta, orörd jungfru. — Bea'ta virgo. Heliga jungfrun.

Virgofibrer, de korta hår, som kvarsitta på bomullsfröskalen, sedan den eg. bomullen tillvaratagits. Användas vid pappersfabrikation.

Vi'rgula, lat., kvist, litet spö; tecken (w)^ som utmärker kort stavelse. — V. divina-to'ria 1. V. mercuria'lis, slagruta.

Virgulto'rum, bot., växande på kvistar.

Vi'ribus uni'tis, lat., med förenade krafter. (Frans Josef I:s valspråk; Frans Josefsordens devis.)

Vfride æ'ris, se ^rugo.

Viride'scens, bot., grönaktig. — Vi'ridis, bot., grön. —• Viri'dula, bot., något grön.

Viridi'n, kem., aldehydgrönt. En anilinfärg.

Viri'l (1. viri'lis, av vir, man), manlig; manhaftig ; personlig. — Virili'sm, manligt utseende hos kvinnor. — Virilite't (lat. viri'-litas), manlighet, manbarhet. — Viripo-te'ns, manbarhet. — Viri'lstämma, den röst, som tillkom varje riksstånd i den forna tyska riksdagen.

Virftim, lat., man för man, man mot man; var och en särskilt.

Virki, isL, mur, borg.Viro—Vishnu

1415

Vi'ro, fi., Estland.

Vi'rola, bot.y Central- och Sydamerikanskt växtsläkte, tillhörande fam. Myristica'-ceæ. — V. sebi'fera, talg-muskotträd, ger jämte flera andra arter ett växtfett, vi-rolafett. — Virolafett, Yirolatalg:, växtfett av Virola-arter.

Vi'romaa (1. -åma), inhemskt namn på Estland.

Viromandu'er, fornkeltiskt folkslag i n. Gallien.

Viro'sus, bot., giftig.

Virsingskål 1. Savo'jkål, ett slags kål, som bildar kålhuvud.

Virtualite't, se under följ. ord.

Virtue'll (fr. virtuel, av lat. viWtus, mandom, kraft, dygd), kraftig, förmående; kraftmöjlig. — V. bild, fys. Om ett föremål är placerat så i förhållande till en spegel 1. en lins, att från föremålet utgående strålar tyckas sammanlöpa bakom spegeln i det förra fallet och bakom linsen och föremålet i det senare, kallas den bild, som därvid uppstår, en virtuell bild 1. en skenbild. — V. hastighet, mek., det oändligt lilla stycke, som punkterna av en kropp förflyttas genom en oändligt liten rörelse. — Virtualite't, förmåga att verka.

Virtuo's {ital. virtuo'so, av lat vi^rtus, kraft, skicklighet), mästare i en konst, i synnerhet i musik. — Virtuosite't, överlägsen färdighet, konstfärdighet, mästerskap.

Vi'rtus, lat., mannamod, mandom, tapperhet; kraft, duglighet; dygd; rom. myt., hjältemodets gudinna. — V. est me'dium vitio'-rum, dygden ligger mittemellan (motsatta) laster. — V. nobi'litat, dygden adlar. — Virtu'tes pagano'rum, sple'ndida vi'tia, hedningarnas dygder äro glänsande fel. (Sentens tillskriven Augustinus.) — Virtu'ti

et inge'nio, för dygd och talang. — V. et me'rito, för duglighet och förtjänst. — V. in be'llo, för tapperhet i krig.

Virule'ns, Virule'nt, se under följ. ord.

Vi'rus, lat., gift; med., sjukdomsgift, smittämne, sjukdomsalstrande organismer. — Virule'ns (lat. viruWntia), giftighet, smittsamhet; en mikroorganisms förmåga att alstra sjukdom. — Virule'nt (lat. viru-Wntus), giftig, smittsam; kallas en stam mikroorganismer, om den framkallar häftiga sjukdomssymtom.

Virus de rues, fr. (1. viry's dö ry), med., "gatusmitta", naturlig rabiessmitta. — V. fixe, fr. (1. - fix), rabiessmitta som genom ympning på kaniner fått viss fixerad grad av virulens.

Virvelströmmar, fys., se Foucaults strömmar.

Virvelströmning, fys., rörelse i gas 1. vätska, varvid strömlinjerna bilda slutna kurvor.

Vis, lat., kraft, makt, våld. — V. arma'ta, väpnad styrka. — V. a te'rgo, bakifrån pådrivande kraft. — V. co'mica, komikens kraft. — V. consi'lii e'xpers mo'le ru'it

su'a, kraft utan klokhet störtar genom sin egen vikt. —• V. ine'rtiæ, se under Inertia. — V. le'gis, lagens kraft. — V. ma'jor, se Force majeure. — V. medica'trix natu'ræ, naturens förmåga att läka. — V. mo'trix, drivkraft. — V. proba'ndi, beviskraft. — V. vi'va, levande kraft, rörelseenergi. — Vi, med våld; i kraft av. — Vi vo'cis, eg. i kraft av ordet; i ordets eg. bemärkelse.

Wis., officiell förk. för Wisconsin.

Visage, fr. (1. a'sj), ansikte.

Visavi', se följ. ord.

Vis-à-vis, fr. (1. visavi'), eg. ansikte mot ansikte ; mittemot; avseende på; person, som sitter, bor 1. står mittemot en annan; dansk., motdansare, motdansande par. — V. de rien (1. - dö riä'ng), eg. mittemot ingenting; blottad på allt.

Visaya'er, malajsk folkstam på Filippinerna.

Visbur, svenskt sagokonunganamn.

Viscacha, sp., (1. -ka'tsja) = Eriomys chinchilla (se Chinchilla).

Visca'ria, lat., linväxt; hot. (syn. Lychnis), växtsläkte tillhörande fam. Caryophylla'-ceæ. — V. alpi'na, fjällnejlika. — V. vul-ga'ris (syn. Lychis viscaria), tjärblomster.

Viscelli'ngarn, se Viskos.

Vi'scera, lat., pL, inälvor. — Viscera'1, som angår 1. hör till inälvorna. — Viscera'la nervsystemet, det autonoma nervsystemet.

Vi'schnu, se Vishnu.

Visci'd, Visci'n, se under Viscus.

Vfscidus, Visco'sus, lat., klibbig.

Visconte, ital. (1. -kå'n-), adelstitel motsvarande fr. viscomte (se d. o.).

Visco's, se Viskos.

Viscount, eng. (1. vä'jkaunt), engelsk adelstitel, i rang mellan earl och baron. Jfr Vicomte.

Vfscum a'Ibum, bot., mistel.

Vi'scus 1. Vi'scum, lat., fågellim. — Visci'd (nylat. vi'scidus), klibbig. — Visci'n, kem., ett klibbigt ämne i fågellim. — Visko's, esterartade föreningar mellan cellulosa och xantogensyra som lösa sig i vatten till en utomordentligt seg vätska. Utgör det viktigaste råmaterialet för framställning av konstsilke (viscellingarn m. fl.).

— Viskosite't, klibbighet; det motstånd en vätska gör mot förflyttning av dess skilda delar i förhållande till varandra (inre friktion). — Viskosime'ter, instrument för mätning av viskositeten. — Visko'ssilke, konstsilke (se d. o.). — Viskö's, klibbig.

Vise'nt, zool., se Bos.

Vise'ra (fr. viser), genomse och granska en handling (t. ex. ett pass) samt påteckna bevis däröver; mäta och bestämma rymden av ett laggkärl. — Vise'rstav, instrument för mätande av ett laggkärls rymd.

Vises sten, De, se Alkemi.

Visetträ (1. fi-), dets. som fisetträ (se d. o.).

Vfshnu, ind. myt., världsalltets livgivande princip, livskraftens gud, som jämte Brahma och Siva utgör den indiska tre-1416

enigheten. — Vishnu-smrti, namn på en indisk lagbok.

Visi'bel {lat. visi'hilis), synlig, uppenbar, ögonskenlig; möjlig att träffa. — Visibili-te't {nylat. visihi'litas)^ synlighet; ögon-skenlighet.

Visi'gothi, lat.y västgöter.

Vis ine'rtiæ, se under Inertia.

Visingsöformationen, Visingsöserien, geoL, serie fossilfria, sedimentära bergarter, som utgöra bottnen i större delen av Vättern och uppbygga Visingsö.

Visio'ii (lat vi'sio)y syn, drömsyn, andeuppenbarelse. — Visionä'r, som har avseende på visioner; person, som har visioner, andeskådare; fantastisk svärmare 1. drömmare.

Visi'r = Vesir (se d. o.).

Visi'r (ty. Visir, fr. visière), krig sk., hjälmgaller; sikte på skjutvapen; fys., diopter (se d. o.). — Visi'rpunkter, kom och sikte på skjutvapen.

Visi't (fr. visite), besök, påhälsning, uppvaktning. — Fransysk visit, mycket kort besök. — Visitanti'nnor = Salesianerin-nornas orden (se d. o.). — Visitatio'n (av lat. visita'tio, besök), besök, som avser granskning, besiktning, undersökning. — Visita'tor, lat., person, som utför en visita-tion. — Visite'ra (lat. visita're), besiktiga, granska, undersöka (vissa föremål 1. tillstånd) . — Visite'rpatrull, krigsk., patrull, som mellan avlösningarna besöker posterna. — Visitkort, litet rektangulärt kort med ägarens namn. Avlämnas vid visiter, presentationer o. d.

Vi'sjnu, se Vishnu.

Viskare, träcylinder, omvirad med blånor 1. d., som användes för rengöring av loppet i en artilleripjäs.

Viskert, sjöv., gajdävert, mindre rundhult på sidorna om bogsprötsnocken.

Visko's, Viskosite't, Viskosime'ter m. fl., se under Viscus.

Vi'sky, se Whisky.

Viskö's, se Viscus.

Vis major, lat., jur., händelse av högre hand. Se Force majeure.

Vi'smia, bot., växtsläkte av fam. Gutti'feræ. Frukterna innehålla gummiguttaartade ämnen.

Vi'smut (nylat. bismu'thum), kem., ett metalliskt grundämne, som i naturen oftast förekommer gediget 1. i förening med svavel 1. syre. I Sverige särdeles sällsynt. Användes till lättsmälta legeringar, till porslinsmålning och i farmaceutiska preparat. — Vismutglans, miner., naturligt sva-velvismut. — Vismutvitt, spanskt vitt,

pärlvitt (fr. Blanc de fard), basiskt vismutnitrat 1. vismutoxiklorid. Användes till smink, men är giftigt.

Vi'snepoliti'kken, benämning på danska vänsterns metod (1883—86) att, genom systematisk uraktlåtenhet att behandla

regeringens lagförslag, framtvinga mini-< stären Estrups avgång.

Visonskinn (1. viså'ng-), flodillerskinn,

Wi'spel, tyskt spannmålsmått (före 1871). I Preussen = 13,2 hl., i Sachsen = 24,92 hl. o. s. v. Numera i börsspråket en wispel = 1,000 kg. — Wispeln, spekulera i spannmål.

Vis proba'ndi, se under Vis.

Vissi'ga, ry., "störrygg", kokk., serveras i piroger efter föreg. vattenläggning.

Vissnesjuka, parasitsvampsjukdom hos i värme 1. fuktig luft drivna, saftiga växter.

Vist, syensk form för ivhist.

Vi'sta, ital., eg. åsyn; handelst., sikt, uppvisande (av en växel). Jfr A vista och A prima vista. — Vistame'nte, to7ik., genast, mycket hastigt.

Wista'ria sine'nsis, bot., glycine, blåregn, klättrande, buskartad ärtväxt från Ostasien, odlad för sina doftande, violetta blommor.

Visue'll, se under Visus.

Vi'sum, lat. (av vide're, se), det sedda. Jfr Visera. — V. repe'rtum, eg. sett och funnet; en läkares rapport rör. en rättsmedicinsk undersökning.

Vi'sus, lat., seende, syn, synkraft. — V. ab-no'rmis, felaktig syn. — V. colora'tus = Kromopsi (se d. o.). — V. defigura'tus = Metamorfopsi (se d. o.). — V. duplica'tus = Diplopi (se d. o.). — V. lu'cidus = Fo-topsi (se d. o.).

Vi'ta, lat., liv, levnadslopp; vandel; levnadsbeskrivning. — V. a'nt€ a'cta, föregående liv, föregående vandel. — V. bre'vis, ars lo'nga, livet är kort, konsten lång. — V. cle'ri evange'lium po'puIi, prästerskapets leverne är folkets evangelium. — V. lis, livet är en strid. — V. so'mnium bre've, livet är en kort dröm. — Vi'tæ, non scho'læ di'scimus, vi lära för livet, icke för skolan.

— Vi'tam impe'ndere ve'ro, inviga sitt liv åt sanningen. — Vi'ta mi'nima, skendöd, tillstånd då livsyttringarna äro minimala.

— V. sede'ntaria, se under Sedentia. — Vi-ta'l (lat. vita'lis), som hör till livet, livs-; livskraftig; viktig, maktpåliggande, betydelsefull. — Vitalfråga, livsfråga. — Vital färgning, fysioL, färgning av levande celler och vävnader. — Vitalkapacite't, fysioL, den totala lungluften. — Vitalme'-ter, livsmätare, instrument för att undersöka, om död 1. blott skendöd föreligger.

— Vitalprincip, grundorsaken till livet.

— Vita'lia, pl., med., livets viktigaste redskap, särskilt hjärta, lever och lungor.

— Vitalia'ner 1. Vita'liebröder == Fetalie-bröder (se d. o.). — Vitali'sm, åsikten att livskraften är alltings innersta väsende; i forna tiders läkekonst åsikten att alla livsyttringar äro framkallade av en i kroppen inneboende, men av densamma oberoende kraft, livskraften. — Vitali'st,Vita bandet—Vitriol

anhängare av vitalismen. — Vitali'stisk, som ansluter sig till Vitalismen. — Vita-lite't, livskraft, livskraftighet; medellivslängd. — Vitali'tium, underhåll för livstiden, livgeding.

Vita bandet, Världens kvinnors kristna nykterhetssällskap.

Vita'ceæ, bot, växtfamilj. Syn. Ampelida-ceæ (se d. o.).

Vita frun, spöksyn, bebådande olycka, lokaliserad till olika slott i flera länder.

Vita fäder (fr, Pères blancs), algerisk präst-kongregation för mission i Afrika.

Vitag, bot., se Rhynchospora.

Vita huset, se White house.

Vita'lis, mansnamn, buret av ett helgon, som enl. legenden var aposteln Petrus* lärjunge.

Vitami'ner (av lat. vita, liv, och amin (se d. o.), i organismer bildade ämnen av föga känd natur, vilka liksom hormoner och enzymer i mycket små mängder utöva en för djurens ämnesomsättning oumbärlig verksamhet. Vitaminerna upptagas ur födan och lagras särskilt i lever, njurar och ägg. De indelas i egentliga vitaminer (A-, B- och C-vitaminer) samt tillväxtfaktorer (D-vitaminer). Frånvaron av vitaminer förorsakar sjukliga förändringar, avitam^ino' ser.

Vita nätter, skymningsfenomen, bestående i solljusreflexion från mycket högt svävande dunster.

Vita regnbågen, meteor., sällsynt regnbågs-fenomen utan färger och med mindre radie än den vanliga.

Vita örns orden, rysk orden, i rang näst efter Alexander-Nevsky-orden; serbisk riddar-orden.

Vitblära, bot., se Melandrium.

Witch hazel (Z. oi'tsj hä'ssöl), bot., "häx-hassel" (så kallad emedan indianerna använt den till slagruta och i sin medicin). Se Hamamelis.

Vitella'ria, bot., trädsläkte av fam. Sapota'-ceæ, i tropiska Amerika. — V. mammo'sa, marmeladträdet, odlas i tropiska Asien och Amerika för sina decimeterlånga, rostfärgade bär, som ätas, liksom de stora, blåsyrehaltiga fröna.

Vitelli'n, kem., ett proteinämne, som finnes i äggula.

Vitelli'nus, bot., ägg-gul.

Vit€'llum ovi, lat., äggula.

Vite'Ilus, lat., äggdotter. — V. formati'vus, bildningsdotter. — V. nutriti'vus, näringsdotter.

Witenagemot (1. oi'ten-), angelsachsarnas herredag i England.

Vitesse, fr. (Z. vitä'ss), hastighet, snabbhet.

Vi'tex A'gnus ca'stus, bot., "det kyska lammets buske'^ sydeuropeisk buskväxt av fam. Verbena'ceæ. Frukterna ansågos redan under antiken ha antiafrodisiska egenskaper. Av fröna (munkpeppar, abra-

hamfrön) beredes en sirap, som i klostren användes såsom syndbetvingande medel.

Vit gentia'na, dets. som Album græcum (se d. o.).

Vit gran, bot, se Picea.

Vitgröe, bot, se Poa.

Witheri't, miner., naturligt bariumkarbonat. Brukas vid framställning av andra ba-riumsalter, såsom råttgift och vid glasfabrikationen.

Vi'tia (sing. Vitium), lat, fel. — V. orga'-nica co'rdis, hjärtfel. — V. pri'mæ forma-tio'nis, missbildning.

Viticulo'sus, bot, med små rankor.

Vi'tips, östgotiskt konunganamn.

Vitili'go 1. Leukode'rma (av gr. leuko's, vit, och de'rma, hud), med., en hudsjukdom, varvid hudens färgämne på vissa ställen försvinner.

Viti'ner, se Vittiner.

Vi'tis, bot., växtsläkte tillhörande fam. Ampelida'ceæ. — V. vini'fera, vin, vinranka, odlas i ett utomordentligt stort antal former och raser. Formen apyre'na, ger "korinter". — V. labru'sca, V. proli^^fera, V. vulpi^na m. fl., av vilka vin även kan beredas, växa vilda i N. Amerika, som därför av de gamla nordmännen kallades "Vinland".

Vi'tis idæ'a, bot., vin från Ida (berg på Kreta).

Vi'tium, pl. Vi'tia, lat, fel, förbrytelse, last. — V. conge'nitum, medfött fel. — V. gram-matica'le, grammatiskt fel. — V. natu'ræ, naturfel. — V. remis.sio'nis, tonk., sångstämmans felaktiga sjunkande. — V. tre'-muli, sångstämmans dallrande, tremule-rande. — Vitiö's (lat. vitio'sus, fr. vi-cieux), felaktig, oriktig; formvidrig; lastbar, färdärvad.

Vitklöver, bot, se Trifolium. — Vitknavel, se Scleranthus. — Vitkål, se Brassica.

Vitmo, geol., vitgrå mosand.

Vitmåra, bot, se Galium.

Vitnosen, zooL, se Lagenorhynchus.

Vitoxel, bot., se Sorbus. — Vitpil, se Salix. —• Vitplister, se Lamium.

Vitrail, pl. Vitraux, fr. (1. vitra'j, vitrå'; av lat. vi'trum, glas), målat kyrkfönster. — Vitrau phanier 1. Papiers vitraux {1. vitrå' fanie', papie' vitrå), på genomskinligt papper tryckta imitationer av glasmålningar.

Vitran, se Vitterfolket.

Vitre'us, lat, glasaktig.

Vitrifice'ra (fr. vitrifier, av lat. vi'trum, glas, och fa'cere, göra), smälta till glas, förglasa. — Vitrifikatio'n, förvandling till glas, förglasning. — Vitrine, (1. -i'nn), bodfönster, i vilket varor utställas; glas-täckt låda 1. skåp, montre (se d. o.). — Vitrö's (fr. vitreux), glasartad.

Vitrio'l (av lat. vütrum, glas), kem., benämning på vissa svavelsyrade salter /at), särskilt av koppar (blå vitriol), järn1418

(grön vitriol) och zink (vit vitriol). — Vitriololja, svavelsyra. — Vitriolesce'ra, förvandla till vitriol. — Vitriolisatio'n, förvandling till svavelsyra; blandning med svavelsyra.

Vitriolblyerts, se Anglesit.

Vitriol double, fr. (L vitriå'l dobl), dets. som Adlervitriol (se d. o.).

Vitrome'ter, Vitrotypi', se under Vitrum.

Vitrost, hot.j se Albugo.

Vitrot, bot., se Triticum

Vi'trum, lat., glas. — V. antimo'nii, antimon-glas (se d. o.). — V. plu'mbi, bly glas. — Vitrome'ter (av gr. me'tron, mått), fys., glasmätare, strålbrytningsmätare. — Vi-trotypi', konsten att frambringa ljusbilder på glas; en dylik ljusbild.

Vitrö's, se under Vitrificera.

Vits, se Vitz.

Witsch, ry., en ändelse, som i sammansättningar har betydelsen son, t. ex. Iwano-witsch, Iwans son.

Vitsenap, hot., se Sinapis.

Vitsidingen, zool., se Lagenorhynchus.

Vitsippa, bot., se Anemone.

Vitsötväppling, bot., se Melilotus.

Vi'tta, lat., en yllebindel, som i det gamla Rom bars kring huvudet av präster, skalder och supplikanter; ett slags huva, som blott ärbara kvinnor fingo begagna. — Vitta'tus, fem. Vitta'ta, person, som var berättigad att bära någon av nämnda huvudbonader.

Wi'tten 1. Wittenpfennig, ty., eg. vit penning; förr ett hanseatiskt silvermynt = 4 Pfennige; ett gammalt svenskt skiljemynt = skilling.

Vitterfolket (besläktat med vättar, se d. o.), i norrländsk folktro motsvarighet till älvorna, "de underjordiska". Ofta om-nämnes i sägnerna en kvinnlig varelse, Vitran 1. Vittran, som påminner om skogsfrun 1. huldran. I Norge motsvaras vitterfolket av Huldrefolket.

Witticheni't, miner., röd kopparnickel.

Vitti'iier 1. Viti'ner {po. wicina), grundgående båtar på Weichsel och Njemen, som efter slutad resa säljas som virke.

Vitt inte {lat. ni'hilum a'lbum), kem., zink-vitt.

VittoVio och Vitto'ria, den italienska formen för Viktor och Viktoria (se d. o.).

Vittran, se Vitter folket.

Vittring, jaktt., det ämne, som ger ett djur dess karakteristiska, för hunden lätt spårade lukt.

Vittåtel, bot., se Aira.

Vitupere'ra {lat. vituperaWe), tadla, banna. — Vituperatio'n {lat. vitupera'tio), tadel.

Vi'tus, latinskt mansnamn (av vi'ta, liv), munter, livlig. Buret av ett helgon. På tyska Veit (se d. o.), på italienska Gui'do, på franska och engelska Guy (se d. o.).

Vitz {ty. Witz), ordlek, ordkvickhet. —

Vi'tzare, person, som säger vitsar, vits-makare.

Wi'tzlipu'tzli, aztekernas krigsgud.

Vitåbildningar, Vitålera, Vitåsand, geol, äldre namn på den kvartära inlandsisens smältvattensavlagringar.

Vi'va, se Vivus.

Vi'va, bot., se Primulq.

Vi'va, se Évviva.

Vivace, ital. {1. -va'tje), tonk., livligt. — Vivacissimo (/. -tji'ssimå), mycket livligt.

Vivacite't {lat. viva'citas), livlighet.

Vivandier, Vivandière, se under Vivre.

Viva'rium (av lat. viva'rius, som avser levande djur), benämning på ett kombinerat terrarium och akvarium.

Vi'vas, se Vivat.

Vi'vas, cre'scas, flo'reas!, lat., må du leva, växa och blomstra.

Vivasvant, sanskr., den strålande, ind. myt., benämning på solguden.

ViVat, lat. {ital. vi^va, evvi'va, fr. vive), leve (han, hon, det), hell! — Vi'vant, leve de! —• ViWas, leve du!

ViVa vox m. fl., se under Vivus.

Vive, fr. {1. vivv), leve! Jfr Vivat. — V. Tempereur, se under Empereur.

Vi'ver, se Vivre.

Vi'vere milita're est, lat., att leva är att kämpa, livet är en kamp. {Seneca.)

Viveur, se Vivör.

Viviani't, miner., ett av vattenhaitigt järnfosfat bestående mineral.

Vi'vica, nylatinskt kvinnonamn (av lat. vi'-vus, -a, -um, livlig, munter).

Vivifikatio'n {lat. vivifica'tio, av vivifica're, göra levande, uppliva), levandegörelse; upplivning. — Vivifia'nt, livgivande; upplivande.

Vivi'para, lat. (av vi'vus, levande, och pa'-rere, föda), pl, bot., växter, som förete vivipari (se d. o.); zool., djur, som föda "levande ungar", d. v. s., hos vilka fosterhinnorna brista före framfödandet.

Vivipari', bot., groning av frön, innan dessa fallit från moderplantan. —• Falsk vivipari, bildning av groddknoppar i blomställningar.

Vivi'parum, bot. (som föder levande ungar), med groddknoppar.

Viviseke'ra, se under följ. ord.

Vivisektio'n (av lat. vi'vus, levande, och se'c-tio, snitt), experiment och operationer på levande djur i vetenskapligt syfte. — Vivi-seke'ra, anställa vivisektion. — Vivise'k-tor, person, som utför vivisektion.

Vi'vitur pa'rvo be'ne, lat. ordspr., man kan leva gott med litet.

Vi'vo, ital., tonk., livligt.

Vi'vos vo'co, etc., se under Vivus.

Vivre, fr. {1. viVvr; sv. uttal: viVer), föda; livsuppehälle, levnadskostnader. — Vivandier (/. -vangdie'), marketentare. — Vivandière {1. -vangdiä'r), marketenterska.

ViVus, fem. Vi'va, neutr. Vi'vum, lat. {ital.Vivör—Vokabler

vivo, fr, vif), levande; livlig. — Viva vo'ce, eg. med levande stämma; muntligen. — V. vox, eg. levande stämma, levande ord.

— V. vox do'cet, man lär bäst genom muntlig undervisning. — Vi'vos vo'co, mo'rtuos pla^ngo, fu'lgura fra'ngo, jag kallar på de levande, jag klagar över de döda, jag bryter (avvänder) blixten. (Inskrift på kyrkklockor.) — Fnter vivos, bland levande, i livstiden.

Vivö'r {fr. viveur, av vivre, leva), man, som hängiver sig åt sinnliga njutningar.

Vix, lat., knappast. — V. cre'do, jag kan knappast tro det.

Vixe're mu'lti fo'rtes a'nte Agame'mnona, lat., många tappra hava levat före Aga-memnon (om okända storheter, som ej besjungits av någon Homeros).

Vi'xi, lat., jag har levat. — Vi'xit, han (hon, den 1. det) har levat. — Vixit, dum vixit, læ'tus, så länge han levde, levde han glad. (Stiernhielm.)

Viye'lla, textil., tyg till underkläder av fint och jämnt garn av blandad ull och bomull.

Vizi'r = Vesir (se d. o.).

Vjedomo'sti, ry., underrättelser, tidningar.

yje'stnik Jevro'py, ry.. Europeiske budbäraren, två ryska tidskrifter.

Vje'tje, ry., folkförsamling.

Vjuga, ry., våldsam snöstorm på stäppen.

V. L., förk. för lat. vi'vus le ga'vit, förordnade, medan han levde.

V. L., förk. för Vattenlagen.

v. L, förk. för västlig längd.

Vlaamsch, holl. (1. fla'ms-ch), flamländska.

— Vlaamsche beweging, flamländska rörelsen.

Vlacher, dets. som Valaker.

Vladik, se Vladyka.

Vladimir, slavisk-ryskt mansnamn (av vla-die'tj, härska, och mir, världen, mänskligheten), mänsklighetens 1. världens behär-skare. Buret av ryska furstar. — Vladi-mirorden, en rysk orden.

Vla'dislav (lat. Uladislaus 1. Ladislaus), mansnamn. Buret av polska, böhmiska och ungerska konungar.

Vlady^ka, slav., herre; titel för en biskop; förr titel för fursten av Montenegro.

Vlemingkx vätska, se Solutio Vlemingkx.

v, Igd., förk. för västlig längd.

Vliess, ty. {1. fhs: holl. vlies), skinn, fäll. — Das goldene Vliess, gyllene skinnet (se d. o.). — Orden vom goldenen Vliess = Ordre de la toison d'or (se d. o.).

V. N., förk. för lat. vicarii nomini, i egenskap av vikarie.

V. O., förk. för lat. vir optimus, rättskaffens man, hedersman.

V. O., förk. för eng. very old, mycket gammal (på etiketter).

Woad, eng. (1. oå'äd), vejde (se d. o.).

Voall, förs v. av Voile (se d. o.).

Voandze'ia, bot., växtsläkte av fam. Legumi-no'sæ. — V. subterra'nea, angolaärta.

jordärta, mognar sina baljor under jorden (liksom jordnöten). Fröna fettrika. Odlas i tropikerna som köksväxt.

Vocabula'rium, ny lat. (av lat. voca'bulum, ord), ordbok. — Vokabuli'st, ordboksförfattare.

Voca'lis, lat., som har röst 1. röstorgan.

Vocalise, fr. (1. våkali's), se Vokalisera.

Vocal murmur, eng. (1. vå'köl mö'mö), det trycksvaga vokalljud, som i svenskan återges med e (t. ex. i hare), i engelskan ofta med r (t. ex. i dear).

Voca'tio inteerna, lat., inre kallelse.

Vocati'vus, se Vokativ.

Voce, ital. (1. vå'tje), tonk., röst, stämma. — V. di pe'tto, bröströst. — V. di te'sta, falsett.

Vo'cem jucundita'tis, lat., eg. angenämhetens röst, d. v. s. fröjdefull uppmaning; benämning på femte söndagen efter påsk, efter begynnelseorden i dagens ingångspsalm (Es. 48:20).

Woche, Die, ty. {1. vå'-), "veckan", tysk illustrerad veckotidning.

Wodan, se Oden.

Wo'dka, Vo'dka, po. och ry., brännvin.

Voge'lia, bot., syn. Neslea (se d. o.).

Vogesi't, petrogr., grönaktig basisk gångbergart, tillhörande lamprofyrerna.

Vo'gli se'mpre quel che tu de'bbi, ital., vill alltid vad du bör.

Vogue, fr. (1. vågg), eg. ett fartygs framdrivande medelst rodd; anseende, efter-sökthet. — En vogue (1. ang -), på modet, i ropet. — Vogue la galère (1. - galä'r), se under Galer.

Vogu'ler, ett finsk-ugriskt folk, boende i Perm och Tobolsk. — Vogu'liska, voguler-nas språk.

Wo'hlrath, tyskt mansnamn (av wohl, väl, riktigt, och rath, råd), vis rådgivare.

Wo'hlthäter, ty., välgörare; hos oss person, som bjuder andra på förfriskningar.

Voilà, fr. (1. våala'), se där! — V. tout (/. - to), se där allt, det är hela saken.

Voile, fr. (1. våa'll), 1. Voilette {1. våale^tt), textil., en del mycket lätta och tunna vävnader.

Voiture, fr. (1. våaty'r), åkdon.

Voix, fr. (1. våa'), röst. — V. mixte, mixtröst.

Vojevo'd 1. Vojvo'd, slav., eg. härförare, hertig; förr titel för furstarna över Moldau och Valakiet, för polska ståthållare och för ryska kretsföreståndare.

Vo'jlock, ry., ett stycke filt 1. läder, som vid ridning lägges under sadeln. — Voj lockskiva, filtskiva, som fästes under sadelbladet i st. f. stoppning.

Voj t (ty. Woid, Woit), sjöv., ett mellan två fasta föremål genom block spänt tåg. — Voj ta, framhala en båt längs ett dylikt tåg.

Vojvo^d, se Vojevod.

Voka'bler (av lat. voca'bulum, ord), pl., ur14^0

Vokal—Volley

ett språk lösryckta ord, särskilt avsedda för utanläsning, glosor (se Glosa), — Vokabula'rium, se Vocabularium. — Voka-buli'st, se under Vocabularium,

Voka'l (av lat. voca'lis, som har röst, ljudande, av vox, röst), som tillhör 1. angår rösten; språkv., självljud; bokstav, som betecknar ett självljud. — Vokalförhöjning, omljud. — Vokalkonsert, se under Konsert, — Vokalmusik, tonk., för människoröster komponerad musik, sång.)(Instrumentalmusik. — Vo-kali's (fr, vocalise), sångövning, vars text utgöres av idel vokaler. — Vokalisa-tio'n 1. Vokalise'ring, vokalernas beteck-ningssätt i hebreisk skrift; vokalernas uttal i sång; utförande av vokaliser. — Vokalise'ra, uttala vokaler i sång, sjunga vokaliser. — Voka'lisk, självljudande. — — Vokali'sm, sammanfattningen av vokalerna i ett språk 1. i ett ord; läran om vokalernas uppgift m. m.

Vokatio'n (lat, voca'tio)y kallelse, inbjudning; kallelse (till ett ämbete, i synnerhet till prästämbetet).

Vokati'v 1. Vokati'vus (lat. ca'sus vocati'-vus)y se Kasus.

Vokoni'ter, ett keltiskt fornfolk.

Vol., förk. för lat, volumen, volym, del.

VoIa'bel (nylat, voWbilis, av vola're, flyga), flyktig. — VolabiIite't, flyktighet.

Wolaf, ett negerfolk, som bor i v. Afrika.

Volaille, fr, (I, våla'j), fjäderfä.

Vo'la ma'nus, lat., flathanden. — Vola'ris, som rör flathanden.

Volang, se Volant,

Vo'Ians, astr.y se Flygfisken.

Volant, fr. (1. våla'ng; av voler, flyga), fjäderboll ; volang, löst påsatt, veckad besättning på damkläder.

Volapük 1. Volapyk (1. vålapy'k), eg. världsspråket; ett universalspråk, konstruerat av tysken Schleyer. Jfr Esperanto.

Vola'ris, se Vola manus.

Volati'I (lat. vola'tilis), kem., flyktig. — Volatilisatio'n, förflyktigande. — Volatili-se'ra, förflyktiga, göra flyktig. — Vola-tilite't, flyktighet.

Vol-au-vent, fr. (1. vållåva'ng), eg. flyg för vinden; med lock försedd smördegspastej, fylld med en fin ragu (se d. o.).

Volcana'Ua = Vulcanalia (se d. o.).

Volca'nus = Vulcanus (se d. o.).

Vo'lcer, fornkeltisk folkstam.

Voldgift, da. och no., skiljedom.

Volée, fr. (1. våle'; av voler, flyga), flykt (en fågels); rang, stånd. — La haute volée (1. - å -), den högre societeten, förnäma världen.

Vo'Iens, lat., viljande. Jfr Nolens volens.

Vole'nte De'o, lat., om Gud vill. — Vole'nti non fit inju'ria, eg. den viljande sker icke orätt; när man får det så, som man velat, kan man efteråt icke beklaga sig.

Volet, fr. (1. vålä'; av voler, flyga), fönsterlucka.

\yolffia'n 1. Wolfia'n, anhängare av den tyske filosofen Chr. v. Wolfs filosofiska system.

Wolffs bureau, Wolffs Telegra'fisches bureau (1. - byrå'), förk. W. T. B., Tysklands största och äldsta telegrambyrå, grundad 1849 i Berlin. Uppgick 1934 i Deutsches Nach-richtenbüro.

WoMska kroppen, anat., dets. som meso-nefros 1. urnjuren (se d. o.).

Wo'lfgang, tyskt mansnamn, den hjälprike, företagsamme.

Wolfia'n, se Wolffian.

Wo'lfram, tyskt furstenamn, den kraftige hjälparen.

Vo'lfram (ty. wolfram), kem., ett sällsynt metalliskt grundämne (till färgen järn-grått, av stor hårdhetsgrad) , som i naturen alltid förekommer i förening med syre. Brukas till legeringar och i glödlampor; miner., se Scheelit och Volframit. — Vol-frambrons, en guldgul legering, som består av natrium, volfram och syre. — Volframat, volframsyrade salter. — Vol-frami't (förr volfram, se ovan), miner., ett svart 1. brunsvart mineral, som består av volframsyrad järn- och manganoxidul.

— Volframlampor, glödlampor i vilkas glödtråd volfram ingår.

>Volf-Rayetstjärnor (1. -rajä'-), astr., karakteriseras genom i deras spektra uppträdande, ljusa linjer. Uppkallade efter de första upptäckarna.

Wolf ska gången, anat., urnjuregången.

Volière, fr. (1. våliä'r), Voljä'r, fågelhus; flygbur för fåglar; duvslag.

Vo'lker (lat. volcæ), fornkeltisk folkstam.

Volkmanns kanaler (I få'lk-), anat., kärlförande kanaler i ben, som ej omgivas av ordnade benlameller. — V. skena, rännfor-mad stödskena för underbensbrott.

Volksbühne, D i e, ty. (1. di få'llks-), tysk teaterförening, bildad 1920, grundad på fasta abonnemang till billiga priser.

Wollastoni't (1. oållöstön-), miner., taffel-spat, ett mineral, som består av kiselsyrad kalk jord. — Wollastonmedaljen, utdelas årligen för framstående geologisk forskning av Geological Society i London på grund av en donation av fysikern W. Wollaston. — Wollastons elektro'd 1. Wollastons spets, fys., platinaelektrod, insmält i ett glasrör, så att endast dess yttersta spets sticker fram därur. — Wollastontråd, utomordentligt fin tråd av guld 1. platina. Den urspr. tråden överdrages med silver och dragés ut, varefter silvret avlägsnas och den fina kärnan återstår.

Wolle, ty., ull.

Volley (1. vå'lli), sportt., slag i tennis, som utföres innan bollen studsat mot marken.

— Halfvolley, slag, som möter bollen omedelbart efter studsen.

Vollhaering, holL, god, stor holländsk sill.

Volm, liten stack av hö vid bärgning.

Volmar 1. Vo'lmer, mansnamn, förk. av Waldemar (se d. o.). — Volmerslaget, slaget vid Reval 1219, i vilket esterna besegrades av den danske konungen Valdemar Seier (Kong Volmer).

Volnay, fr. (1. vållnä'), ett bourgognevin.

Vo'lo, lat. {pres. av ve lie, att vilja), jag vill.

Volo'cher, dets. som Valacker.

Voloffer = Wolaf (se d. o.).

Volo'nes, lat., slavar, som vid yttersta nöd kallades under fanorna.

Volonté général, fr. (1. vålångte' sjenera'll), folkviljan.

Volontä'r {fr. volöntaire, lat. v olunta'rius), frivillig; person, som för att utbilda sig 1. för att senare få anställning tjänstgör utan lön; krig sk., ung frivillig, yngling, som frivilligt inträder i krigstjänst. — Volontärskola, skola för militär utbildning av volontärer.

Vo'lost, ry., i Ryssland ett distrikt, som omfattar ett visst antal kommuner.

Vol piqué, fr. (1. våll pike'), brant glidflykt. — V. plané (1. -plane'), glidflykt.

Vo'lsker {lat. volsci), ett fornitaliskt folk.

Volsteadlagen {1. vå'llsted-), sammanfattande benämning på Förenta staternas sprit-förbudslagstiftning (uppkallad efter advokaten A. Volstead).

Vo'lsung, nordisk sagohjälte, omtalad i Vol-sungasagan. — Volsungasagan, se Völ-sungasagan.

Volt {fr. volte, ital. volta, av lat. vo^lvere, välva), eg. vändning, svängning; kroppens omvälvning under luftsprång; ridk., kretsridning; ridbana; rund cirkusarena; spelt., vid blandning av kort ett visst konstgrepp, varigenom ett 1. flera korts läge förändras.

Volt, fys., efter den italienske fysikern Volta uppkallad enhet för den elektriska spänningen 1. potentialdifferensen. Jfr Ampere och Ohm.

Vo'lta, ital.y tonk., vändning; omgång, gång, t. ex. prima volta, första gången, seconda volta, andra gången.

Volta bureau {1. vå'lltö byrå'), institution i Washington för upplysningsverksamhet ang. dövstumma.

Vo'Ita-elektricitet 1. Voltai'sm, fys., galva-nism (se d. o.).

Vo'lta-elektrometer = Voltameter (se d. o.).

Voltagome'ter (av gr. ago'n, kamp, ansträngning, och me'tron, mått), fys., instrument, varmed elektriska motstånd uppmätas.

Voltairia'ner {1. våltär-), anhängare av den franske författaren Voltaire. — Voltai-rianfsm, Voltaires skola. — Voltairestol {1. våltä^r-), stolstyp från 1700-t med sidostöd för huvudet ("öronlappar") och armstöd.

Volta'ism, se Volta-elektricitet.

Voltakors, en värdelös apparat med uppgiven förmåga att bota sjukdomar.

Voltame'ter (av gr. me'tron, mått), fys., apparat till att mäta styrkan av en elektrisk ström.

Voltampère {1. -angpä'r), = Watt (se d. o.).

Voltasko'p (av gr. skope'in, se), fys., instrument för att påvisa även den svagaste elektriska ström.

Voltas ljusbåge, se Galvanisk ljusbåge.

Voltas stapel, fys., den första och enklaste formen av en galvanisk stapel (se d. o.).

Voltcoulomb, fys., det mekaniska arbete, som utföres, när en elektricitetsmängd om 1 coulomb föres från en punkt till en annan och mellan dessa föreligger en potentialskillnad på 1 volt.

Volte, fr. {1. vållt), se Volt.

Voltenhet, fys., föråldrad enhet för vattens radioaktivitet.

Wolthers fosfa't, ett fosforsyrehaltigt gödningsämne.

Voltige, fr. {1. vållti'sj; av ital. volteggia're, tumla), dans på slak lina, konsten att lätt springa upp på och sitta av en häst utan att begagna stigbyglarna; gymnastikövningar på trähäst; luft- 1. konstsprång i allm. — Voltigera (Z. -sje'ra), utföra nämnda konster 1. övningar. — Voltigeur 1. Voltigör {1. -sjö'r), person, som är skicklig i att voltigera. — Se även följ. ord. — Voltigeurs (Z. -sjö'r) 1. Voltigörer (Z. -sjö'-rer), pl, krig sk., förr ett slags lätt infanteri.

Volti su'bito, ital., tonk., vänd hastigt!

Voltmeler (av gr. me'tron, mått), fys., instrument för bestämmande av potentialskillnader i volt (se d. o.).

Voltoli'nis sjukdom, med., primär inflammation i öronlabyrinten.

Voltooljor, en art smörjoljor.

Volto santo, ital. {1. våltå sa'ntå), "det heliga ansiktet", bilder av den korsfäste frälsaren. Även s. k. veronikadukar.

Volu'bel {lat. volu'bilis, av vo'lvere, vrida), vridbar; böjlig, rörlig, smidig; flytande. —• Volubilitel, rörlighet, böjlighet, smidighet; lätthet att uttrycka sig.

Volume, fr. {1. våly'mm), volym (se d. o.), vidd, storlek, omfång; del 1. band av en bok. — Volu'men, lat., skriftrulle, volym. —V. pulmo'num aculum, m.ed., akut lung-emfysem. — Volumenomeler (av gr. me'-tron, mått), fys., apparat för bestämmande av kroppars volym. — Volumeler, ett slags areometer (se d. o.). — Voluminosi-te't, egenskapen att vara voluminös. — Volu'mina, lat., pl. av Volumen. — Volu-minö's {fr. volumineux), vidlyftig, omfångsrik; som består av många delar 1. band (om böcker); tonk., klangfull, som har rik klang.

Volund {isl. Völundr), nord. myt., en urtidskonstnär, som, då han blivit tillfångatagen och lemlästad av konung Nidad1422

samt tvungen att åt denne smida kostbara klenoder, skändade hans dotter, dödade hans söner och flydde i en av honom själv förfärdigad fjäderhamn. — Volun-darkvida, Volundkvädet, en av de äldsta eddasångerna.

Voluntarrsm (av lat. volu'ntas, vilja) = Etelisyn (se d. o.). — Volunta'rius, lat., frivillig. — Voluntä'r {lat. v olunta'rius) y frivillig, beroende av viljan.)(Invo-1 u n t ä r.

Volunta^rium, lat., frivillig gåva.

Volu'ntas, lat., vilja. — V. u'ltima, sista viljan, testamentarisk bestämmelse.

Volunteers, eng. (1. vå'löntirs), frivilliga.

Voluntä'r, se under Voluntarism.

Volu'ptas, lat., vällust. — Voluptuö's (lat. voluptuo'sus, fr. voluptueux) j vällustig.

Voluspa' 1. Voluspå', Valans spådom, den äldre Eddans mest betydande dikt, skildrar världens skapelse, gudars och människors liv, denna världens undergång samt uppkomsten av en ny värld.

Volu't (lat. voluta, av vo'lvere, sammanrulla), hyggn., det joniska kapitälets spi-ralformigt hoprullade, snäcklika del.

Voluti'n, kem., ett ämne av obekant sammansättning i bakterier. Förenas lätt med färgmedel.

Volva, lat., hot., hylsa.

Vo'lvo, svenskt fabrikat av last- och personbilar. {A.-B. Volvo, Göteborg, grundat 1915).

Vo'lvulus, lat., med., tarmvred.

Voly'm (fr. volume, lat. vo'lumen), bok; band 1. del av en bok; en kropps omfång, rymd, massa; tonk., tonmassa, tonvidd. Jfr Voluminös. — Volymenergi', fys., den energi, som uppstår i en kropp genom det arbete, som uträttas, då kroppens volym genom sammanpressning 1. annan mekanisk inverkan ändras. — Volyme'trisk gasanaly's, beräkning av en gas volym i normaltillståndet ur dess tillfälliga temperatur och tryck. — Volymprocent, det antal hundradelar av en vätskeblandning, varmed ett ämne däri ingår.

Wolzheimer, ett Elsassvin.

Vom 1. Våm, anat., se Rumen.

Vo'mer 1. Os vo'meris, anat., plogbenet.

Vome'ra (lat. vo'mere), med., kräkas. — Vo'mica, lungböld. — Vomitfv, Vomiti'va 1. Vomito'ria, kräkmedel. — Vo'mitus, kräkning. — V. gravida'rum, kräkning under havandeskap. — V. matuti'nus, mor-gonkräkning (särskilt hos alkoholister). — V. ne'gri, kaffesumpliknande kräk-ningar.

Vomici'n, dets. som Brucin (se d. o.).

Vomitfo, Vomito'ria, Vo'mitus m. fl., se

Vomera.

Von, ty. (1. fånn), från, av. Brukas framför familjenamn och betecknar adlig börd. Jfr De och Van. — V. hinten, se under Hin-ten.—V. oben (1. - å'ben), uppifrån; över-

lägset, nedlåtande. — V. und zu, av och till. Betecknar i Preussen adliga familjer, som fortfarande innehava sina stamgods.

Wood, eng. (1. oo'dd), trä, virke, timmer.

Woodbury tryck (1. oo'ddböri-), 1. Foto-glypti', efter uppfinnaren uppkallad djup-trycksmetod, vid vilken en tryckform framställes genom avpressning av en fotografiskt framställd gelatinrelief, fylles med färgad gelatin och

tryckes på papper.

Woodcut, Woodengraving, eng. (1. oo'ddkut, oo'ddengrä'ving), se Träsnitt.

Wood-oil, eng. (1. oo'ddåjl), Woodolja, se Gurjunbalsam och Aleuritesolja.

Woods metall (1. oo'dds -), en legering, som består av vismut, bly, tenn, och kadmium.

Wool, eng. (1. ou'll), ull.

Woolet comul, eng. (1. ou'let kå'möl), se Ahroma.

Woolsack, The, eng. (1. the ou'llsack), se Ullsäcken.

Woorare, se Curare.

Vooruit, holl. (1. få'röjt), 'Tramåt!" En holländsk konsumtionsförening.

Wootz (1. oo'ts), ett ostindiskt, utomordentligt hårt gjutstål.

Vor, nord. myt., en asynja.

Voracite't (av lat. vo'rax, glupsk), glupskhet.

Worcestershiresås (1. oö'stösjiö-), ett slags engelsk biffstekssås.

Word, eng. (1. oö'rd), ord. — Words, words! (1. oö'rds), pL, ord, (bara) ord! ("Hamlet" av Shakespeare.) — W. pay no debts (1. -pä nå detts), eg. ord betala inga skulder; man betalar ej sin skuld med prat. ("Troilus och Cressida" av Shakespeare.)

Work, eng. (1. oö'rk), arbete. — Workhouse (1. -haus), arbetshus.

World, eng. (1. oö'ld), värld. — The World, en stor, politisk New-Yorktidning. — Worlds womens Christian temperance union (1. oö'lds oo'mens kri'stjön te'm-pröns jo'niön). Vita bandet (se d. o.).

Vo'rnedskab, da., eg. vårdnadsförhållande; en art bondeofrihet i Danmark i äldre tid.

Worpswedeskolan, nordtysk konstnärskrets i Worpswede i Hannover under 1890-t.

Vorstehhund, ty. (1. få'rstehont), en tysk hundras (som "står" för fågel).

Vortico'sus, bot., virvelartad.

Vortumnus = Vertumnus (se d. o.).

Vorwärts, ty. (1. får-), "Framåt!", Tysklands främsta socialdemokratiska tidning (före 1933).

Vos exempla'ria græca noctu'rna versa'te manu, versate diu'rna, lat., "vänden med nattlig flit och med daglig id de grekiska mönstren" (om ni nämligen vilja bliva stora författare). (Horatius.)

Vosne, fr. (1. vån), ett Bourgognevin.

Vossarull 1. Vosserull, no., en art norsk springdans. Jfr Slaat.

Vossische Zeitung (1. få'ssisje tsa'jtong), Berlins äldsta tidning, 1704—1934.

Vo'stro co'nto, se under Conto, Vo'ta, se Votum.

Vote'ra, Voti'v-, Votivtavla m. fl., se under

Votum, Wothlytypi', se Kollotypi, Vo'tiska, se under Finsk-ugriska språk, Votja'ker, se Permiska folk, Yotre majesté, fr, (I, våttr masjeste'), ers majestät. — V. serviteur (L - särvitö'r), er tjänare.

Vo'tum, pl, Vo'ta, lat,, eg. löfte, löftesskänk; röst (vid omröstningar). — V. castita'tis, kyskhetslöfte. — V. decisi'vum, avgörande röst. — V. deliberatfvum, yttrande vid överläggning (utan deltagande i beslut). — V.

obedie'ntiæ, löfte om lydnad. — V. pauperta'tis, löfte om fattigdom. — Förtroendevotum, representationens uttalande av förtroende för ministären 1. någon minister. — Misstroendevotum, representationens uttalande av missnöje med ministären 1. någon minister. — Vota majo'ra, pZ., de flesta rösterna. — Vota pri'ma, secu'nda, te'rtia, första, andra, tredje äktenskapet. —• Vota'nt, person, som röstar. — Pa'ria vota, lika många röster (för som emot). — Per vota ma-jora, genom röstövervikt. — Plu'rima vota va'Ient, de flesta rösterna gälla (avgöra saken). — Ex vo'to, efter önskan; till följd av löfte. — Me'o voto, såvitt på mig ankommer, för min del. — Vote'ra, rösta, avgöra genom röstning. — Vote'ring, omröstning. — Voteringsmaskin, mekanisk anordning för avgivande av röst i riksförsamlingar o. d. — Voteriiigspropositio'n, förslag om, hur omröstning mellan olika alternativ skall ske. — Voti'v- (lat, voti'-vus)y löftes-, som har avseende på ett löfte, utlovad. — Votivbilder, bildverk med religiöst innehåll. — Votivfynd, arkeoL, fynd av föremål, nedlagda som offer åt högre makter. — Votivgåva, gåva, hemburen åt en gudom på grund av löfte {votum), — Votivmynt, romerska mynt med inskrifter, syftande på de fester, som vart tionde år (sedan Diocletianus vart femte) firades till kejsarhusets ära. — Votivtavla {lat, ta'hula voti'va), löftestavla; i det gamla Rom en tavla med inskrift 1. målning, på grund av ett löfte upphängd i ett tempel; i katolska kyrkan en med anledning av någon betydelsefull tilldragelse framför ett helgon upphängd löftestavla. Vougeot, /r. {I, våsjå'), ett bourgognevin. Would be, eng, {I, oo'dd bi), "ville vara", "gör anspråk på att vara". — Would-be-kontsnär, person, som gör anspråk på att bli ansedd som konstnär. Woulfsk flaska, kem,, en med 2 à 3 korta halsar försedd flaska, som användes till rening av gaser. Voussure, fr. {I, vossy'r), med,, frambukt-ning framför hjärtat vid hjärtförstoring.

Vove'ra (lat. vove're), lova, helga.

Wo viel Licht ist, ist stärker Schatten, ty., där det är mycket ljus, är stark skugga. (Goethe.)

Vov-vov-teori'en, se Bau-wau-teorien.

Vox, lat., röst, stämma; ljud; ord. — V. ange'lica, och V. cæle'stis, tonk., orgelstämmor. — V. chole'rica, nfied., klanglös stämma (hos kolerasjuka). — V. clama'n-tis in dese'rto, en ropandes röst i öknen. — V. fau'cibus hæsit, "rösten fastnade i halsen" (av häpnad). (Vergilius.) — V. huma'na (gr. a'nthropoglossa), tonk., människoröst, benämning på ett orgelregister. — V. po'puli, v. De'i, folkets röst (är) Guds röst. — V. retu'sa, åttafots tennstämma i orgeln. — V. virgi'nea, tonk., "jungfruröst", fyrafots tungstämma i orgeln. — V. vi'va, det levande ordet.

Voyageur, fr. (1. våajasjö'r; av voyage, resa), resande. — Commis voyageur, se under Commis.

Voyons, fr. (1. våajå'ng; imperat. av voir, se), låtom oss se; se så, skämt åsido!

V. P., förk. för lat. vir perfecti'ssimus, en i allo fullkomlig man; vi'vus po'suit, uppförde, medan han levde.

v. p., förk. för lat. ve'rbum pa'ssivum, passivt verb.

V. Q., förk. för lat. vir questo'rius, med kvestors rang, f. d. kvestor.

V. R., förk. för lat. v o'tum re'ddidit, infriade sitt löfte.

Wrapper, eng. (1. ra'ppö), Rapper Baras,

textil., lösa omslagsvävnader i grov lärft 1. jute. Även resfiltar av ull.

Vrastan, armeniskt namn på Georgien.

Vra'tislav, bömiskt mansnamn.

Wredes gevär, svenskt 12,17 mm. framladd-ningsgevär, konstruerat för armén av F. Wrede.

Vregräs, hot., folknamn på Linnæa (se d. o.).

Vresalm, hot., se Ulmus.

Wrind, myt., gudinna dyrkad i Sverige. Se Rind.

Vrtra (Z. vri-), ind. myt., regnets demon.

Vråkar, zool., se Archibuteo och Buteo.

Vräka, handelst., vraka, utgallra, avskilja såsom odugligt. — Vräkare, tjänsteman, som före utskeppningen kontrollerade vissa varor (t. ex. järn, tjära och hampa), och "vräkte" det, som ej befanns i gott skick.

V. S., förk. för ital. vo'lti su'hito, vänd hastigt.

V. S., elektrotekn., förk. för Växelström.

Vt., officiell förk. för nordamerikanska staten Vermont.

V. T., förk. för lat. Ve'tus testame'ntum, Gamla Testamentet.

W. T. B., se Wolffs hureau.

Vu, fr. (1. vy), "sett" (påskrift på pass o. d.).

Vue, fr. (1. vy), vy (se d. o.). — A vue, se A vue.1424

VugaVa, ett dalmatinervin.

Vula, sjöv., bekläda rundhult med gammalt tågvirke 1. segelduk till skydd mot nötning.

Vulcana'lia, se under följ. ord.

Vulca'nus, rom. myt., eldens och smideskonstens gud, motsvarande grekernas Hefai-stos. Ansågs hava sin smedja i det eldsprutande berget Etna på Sicilien. — Vulcana'lia, till Vulcanus' ära firad fest.

Wulfeni't, miner., en förening av blyoxid och molybdensyra.

Vulg., förk. för lat. Vulga'ta (se d. o.).; vul-ga're, vulgaWiter, vulgärt, lågt, vardagligt; vulgo, överallt, allmänt, vanligen.

Vulga'ris, Vulgarise'ra, Vulgarite't, se under Vulgus.

Vulga'ta, lat. (av vulgus, menige man), den allmänt brukade. Se vid. Versio vulgata.

Vulga'tum, bot., allmän.

Vulga'va, se Brazza.

Vulgfvaga, lat., eg. den bland hopen strövande; rom. myt., binamn till Venus såsom den lågt sinnliga, fala kärlekens gudinna.

Vu'lgo, se under följ. ord.

Vu'lgus, lat., menige man, den obildade hopen. — V. amici'tias utilita'te pro'bat, hopen uppskattar vänskapen efter nyttan.

— Vulga'ris, allmän. — Vulgarise'ra, utsprida något (t. ex. ett rykte), göra allmänt bekant. — Vulgarite't, alldaglighet, låghet, simpelhet. — Vu'lgo, i allmänhet, vanligen. — Vulgä'r {fr. vulgaire, lat. vul-ga'ris), som kännetecknar menige man; alldaglig, låg; simpel, ohyfsad. — Vulgärgrekiska, nygrekiska i menige mans mun.

— Vulgärlatin, det fornromerska talspråket. — Vulgärrationalfsm, en inom lutherska kyrkan i slutet av 18 :e årh. framträdande riktning, enl. vilken det mänskliga förståndet är avgörande i trosfrågor. — Vulgärspråk, vardagligt talspråk. — Vulgärstil, konstnärligt arbete anlagt på hopens dåliga smak.

Wuli, negerstam.

Vulka'n, svensk form av Vulcanus (se d. o.); geol., eldsprutande berg; även berg, ur vilket slam 1. gas

utströmmar. — Vulkanfiber, pergamentartad produkt av papper 1. lös cellulosa, som lämpar sig till konstläder 1. mycket motståndskraftig papp. — Vulkanoljor, tjocka, mörka mineralsmörjoljor. — Vulkanise'ra, genom impregne-ring med svavel göra kautschuk okänslig för temperaturväxlingar. — Vulka'nisk, som angår vulkaner och deras verksamhet; även = Plutonisk (se d. o.); fig., glödande, våldsam, som har häftiga utbrott. — V. aska, ett fint stoft, som vid vulkaniska utbrott utslungas ur kratern. — Vulkaniska bergarter, geol., eruptiva bergarter, bildade i omedelbart samband med vulkanisk verksamhet. Se Globaolja. — Vulkaiii'sm — Plutonism (se d. o.). — Vul-

kani'ster == Plutonister (se d. o.). — Vul-kanrt = Ebonit (se d. o.). — Vulkanologi', läran om vulkaniska företeelser.

Vulka'nus, astr., en hypotetisk planet innanför Merkurius' bana. Se Vulcanus.

Vulnera'bel, Vulnerabilite't m. fl., se under Vulnus.

Vulningsringar, järnringar, som påträdas en av balkar hopfogad mast. — Vulnings-tåg, se Vula.

Vu'lnus, pl. Vu'lnera, lat., sår. — V. bom-ba'rdium, skottsår. — V. cæ'sum, huggsår.

— V. conquassa'tum 1. V. contu'sum, krossår. — V. incisi'vum, snittsår. — V. leta'le, dödligt sår. — V. mo'rsum, sår, åstadkommet genom bett. — V. pe'netrans, genomträngande sår. — V. pu'nctum, sticksår. — V. scissum, slitsår. — V. sclo-peta^rium, skottsår. — Vulnera'bel {fr. vulnérable, lat. vulnera'bilis), sårbar. — Vulnerabilite't, sårbarhet. — Vu'lnerant omnes, u'ltima necat, "alla såra, den sista döda" (om timmarna; inskrift på tornur).

— Vulnera'ria, pL, med., sårmedel; bot., sårört.

Vulpe'cula, astr., stjärnbilden Räven.

Vu'lpes, zooL, rävsläktet. — V. co'rsac, korsaken. — V. vulpes, vanliga räven. — V. pi'lum mu'tat non mo'res, räven kan byta skinn, men icke karaktär. {Suetonius.)

Vu'lpia (syn. Festuca, Bromus), bot., sv. växtsläkte tillhörande fam. Grami'neæ. — V. bromoi'des (syn. F. sciuro'ides, B. der-tone'nsis), ekorrsvingel, svanssvingel.

Vulpini't, miner., Anhydrit (se d. o.).

Vulpi'nsyra, kem., en lavsyra.

Vu'lpinus, bot., räv-.

Vulst {ty. Wulst), pös, puta, valk; byggn., ett slags rundstav.

Vultur, zool., gamsläktet. — V. cinere'us, grå gamen. — Vultu'ridæ, gamfåglar.

Vu'lva, lat., anat., kvinnans yttre könsdelar.

— V. clau'sa, sluten moderslida. — Vulvi'-tis, inflammation i vulva. — Vulvovagi-nftis, inflammation i vulva och slidan samtidigt.

Wunderschön, ty. {1. vo'nn-), underbart vacker (t).

Wuotan, se Oden.

Wura'ra 1. Wura'li, dets. som Curare (se d. o.).

Wuri, negerstam i Kamerun.

Vurm (av ty. Wurm, mask; fix idé), ensidigt, överdrivet starkt intresse 1. lust för något; person med sådan läggning. — Vurma, ha vurm för något. — Vurmig, som har vurm för något; grubblande; tokig.

Wu'rrus, se Kamala.

Vurst (av ty. Wurst, korv), sjöv., ett kort, grovt tåg, överklätt med läder; {ty. Wurst-wagen), en lång, öppen vagn

med säten utmed långsidorna.

Wurst, ty., korv. — Wurst, Hans, se Hans-wurst.Vurstgift—Väggsmed

Vurstgift (av ty, Wurst, korv), korvgift, bildas vid jäsning i vissa slags korv.

Wurzft, miner., en förening ax zink, svavel, järn och kadmium.

Wuzik, förk. som betyder Centralexekutivkommittén för allukrainska förbunds-republiken.

Vuzi'n, kem.y en kinaalkaloid.

V. V., förk. för lat, vi'rgo vesta'lis, vestalisk jungfru. Se Vestaler,

Vv., med., förk. för Venæ, vener.

v. v., förk. för lat. vice versa.

W. Va., officiell förk. för nordamerikanska staten West Virginia.

V. V. C. C., förk. för lat. Viri clari'ssimi (pl av v. c., se d. o.).

W. W. C. T. U., förk. för Worlds women Christian temperance union (se d. o. och Vita Bandet).

vv. 11., förk. för lat. va'riæ (1. varia'nies) lec-tio'nes, olika läsarter.

VVV., förk. för Vackrare Vardags Varor.

Vy {fr. vue), anblick, utsikt; målning, teckning 1. d., som framställer en utsikt. — Vy'er, pl, se föreg. ord; även åsikter; strävanden.

Vya'karna, den indiska beteckningen för grammatik.

Wyandot, se Huroner.

Wyandotte (1. vajandå'tt), en omtyckt hönsras.

Vya'sa, sanskr., ordnare, samlare, kompilator, rapsod.

Vyella, textil., se Viyella.

Vykort, brevkort med bilder.

Wyo., officiell förk. för nordamerikanska staten Wyoming.

Würzburgergrönt, dets. som Schweinfurt-grönt (se d. o.).

Vy'sjnij, ry., övre, i geografiska sammansättningar.

Wzik, förk. som betyder Centralexekutivkommittén för den allryska förbundsrepu-bliken.

Vådevi'11 (/r. vaiideville, av Vau 1. Val de Vire, Virdalen i Normandie), urspr. benämning på franska tillfällighetssånger av satiriskt innehåll (vilka först diktades i nämnda trakt); lätt, livligt, farsartat lustspel med kupletter.

Våglära, teorien för vågrörelse.

Våkenhus, se Vapenhus.

Vålaskälf = Valaskjalf (se d. o.).

Våle, sjöv., med flagga 1. vakare försedd flytboj.

Vålm, liten stack av hö vid bärgning.

Våm, anat., se Rumen.

Vån, förhoppning, utsikt.

Vång, fält, gärde.

Vånge, jaktt., inringat område.

Vårado'nis, bot., se Adonis. — Vårarv, se Cerastium. — Vårbrodd, se Anthoxan-tum.

Vårdbundet träd, träd med större naturlig 1. anbragt öppning, som enl. folktron med-

för övernaturliga egenskaper. Barn, som lida av engelska sjukan (altan), botas genom att "dragas" genom en dylik öppning. För samma ändamål brukas självvuxna ringar (t. ex. rotklykor) av trä, s. k. "ältträ".

Vårdkas 1. Vårdkase (av fornsv., värper, vård, vakt, och isl. kos, hög av träd, stenar o. s. v.), förr i Skandinavien en på en höjd anbragt ved- och risstapel, vilken, då fienden nalkades, påtändes som signal.

Vårdträd, ett å gårdstomten växande större lövträd, som troddes hägna familjens trevnad och lycka.

Vårfingerört, hot., se Potentilla.

Vår fru (ital. Madonna, fr. Notre dame, eng. Our lady, ty. Unsere liebe Frau), under katolska tiden svensk benämning på Jungfru Maria. —• Vårfrudagar, i katolska kyrkan fester till Jungfru Marias ära.

Vårfryle, hot., se Luzula.

Vårkur, grönsaftkur.

Vårlök, hot., se Gagea. — Vårnagelört, se Draha. — Vårsallat, se Valerianella. — Vårskärvfrö, se Thlaspi. — Vårtsärv, se Ceratophyllum. — Vårtåtel, se Aira. — Vårtörel, se Euphorhia. — Vårvia'l, se Lathyrus. — Vårvicker, se Vida. — Vår-ärenpris, se Veronica. — Vårärt, se Orohus. — Våtarv, se Stellaria.

Väbel (ty. Weihel 1. Waihel), se Regements-väheln.

Väcka, Väckning, jaktt, stövarskall på icke färska slag.

Vädd, hot., se Knautia, Scahiosa och Suc-cisa. — Väddklint, se Centaurea.

Väderbollar, Väderblåsor, skinnsäckar fyllda med luft, som förr i krig användes för att passera vattendrag.

Väderdrivande medel, med., lat. carminativa (se d. o.).

Vädergalla, sjöv., starka atmosfäriska ljusningar på molnkanter. Anses båda oväder.

Väderhane, flöjel.

Väderharpa, tonk., eolsharpa.

Väderljus, elmseld (se d. o.).

Vädermånar, bimånar med halofenomen lika bisolarnas.

Vädersegel, sjöv., ventilationsanordning över luckor o. d. på fartyg.

Vädersolar, bisolar.

Vädur, zooL, gumse, bagge. — Väduren, astr., det första av djurkretsens tecken, stjärnbild på n. halvklotet.

Vädursfartyg, sjöv., rammförsedda fartyg.

Väft, textil., inslag. — Väfttrassel, inslagsavfall.

Vägare, sjöv., grova garneringsplankor (å träfartyg) 1. profiljärn (å stålfartyg), gående från för till akter.

Väggema'lj, se Cellemalj.

Vägg-gröna, hot., se Parietaria.

Väggsmed, zool., sydsvenskt namn på skalbaggen Ano'hium pe'rtinax, eljest kallad dödsur.

Vägsenap, hot., se Sisymbrium. — Vägtistel, se Cirsium. — Vägtorn, se Rhamnus.

Vägvisarkapten (fr. capitaine de guide), tillsattes under Karl X:s och Karl XII:s krig och var ett slags fältingenjör.

Vägvårda, hot., se Cichorium.

Währung, ty., handelst., värde, valuta; myntfot.

Va'inämolnen, fi. myt., Kalevalas mest betydande personlighet, en gammal vis och i trolldom förfaren siare, uppfinnare av kantele (se d. o.). — Välnöiä, Väinämöi-nens hemvist.

Vä'inö, fi. myt., dets. som Väinämöinen.

Välfärdsutskottet, se Comité de salut public.

Välkomma 1. Välkomst, rikt sirad pokal, som användes vid högtidliga tillfällen inom de gamla skråföreningarna.

Vällgropar, av eldfast tegel murade gropar i valsverks golv, för uppvärmning av järn-och stålgöt före valsningen.

Väll]ärn 1. Vällmetall, smidbart järn, framställt genom färskning enl. välljärnsme-tod. Produkten är degig och har hög slagg-halt.

Vällning, svetsning, hopsmidning i glödvärme.

Vällovlig, epitel, som tillades det forna borgarståndet.

Vällugn, ugn, som vid valsverk användes för uppvärmning av göt för varmvalsning.

Välsk, urspr. walesisk, d. v. s. från Wales; sedermera fransk, italiensk, romansk. — Välska språket = Walesiska språket (se d. o.). — Välsk böna, hot., Fa'ha vulga'ris, bondböna, odlas överallt i Europa. — Välskland = Valland (se d. o.). — Välskt band, enklare bokband med skinnrygg.

Välsk krasse, hot., se Lepidium.

Vändelrot 1. Vänderot (lat. Ra'dix vale-ria'næ), den torkade jordstammen av Va-leriana officinalis (se d. o.). De verksamma beståndsdelarna äro Vändelrots-olja, valerianolja (æthero^leum Valeria'-næ), samt alkaloiderna Valerianin och katinin. Ur drogen, som mest använts vid nervsjukdomar, framställas preparaten Bornyval, valyl och validol. — Vändelrot-tinktur, Baldria'ntinktur, Valerianadrop-par, se Tinctura valerianæ.

Vändkrets, se Tropik.

Vängolf = Vingolf (se d. o.).

Väppling, hot., se Anthyllis, Medicago, Tri-folium.

Värdi', av värderingsman åsätt värde.

Väring (isl. væringi 1. væringr), nordbo, vilken som legosoldat tjänstgjorde i den grekiske kejsarens livgarde.

Världens sju underverk kallades redan under antiken följande byggnads- och konstverk: Egyptens pyramider, Semiramis' "hängande trädgårdar" i Babylon, Artemistemplet i Efesos, Fidias' Zeusstaty i Olympia, Mausoleum i Halikarnassos, Kolossen på Rhodos och Fyrtornet Faros i Alexandria.

Världsparlame'nt, se Interparlament.

Världspressen, se under Press.

Varldsreko'rd, se under Record.

Världssmärta, se Weltschmerz.

Världsspråk, språk avsett att ersätta de nationella språken i världen.

Världssystemet, astr., världsalltet; solsystemet; planetsystemet.

Värst, se Verst.

Västerländska kyrkan = Romersk-katolska kyrkan (se d. o.).

Västgöter, se Goter.

Väst göt akli'max, benämning på ett som klimax (se d. o.) format uttalande, vari det led, som borde innehålla kulmen, i stället innehåller ett uttryck av lägre grad än närmast föreg. Härigenom förloras all avsedd effekt.

Västindisk arrowrot, se Arrowrotstärkelse.

Västindisk bitter, guavarom, tillsatt med kryddor och bitterämnen.

Västindisk buxbom, ett slags quehracho (se d. o.).

Västindiskt järnträ, se Ixora.

Västpunkt, astr., se Aftonpunkt.

Väte, kem., Hydroge'nium, ett icke metalliskt grundämne, som i förening med syre bildar vatten samt med kol, syre och kväve de organiska kropparna. Kallas i fritt tillstånd vätgas. — Vätesuperoxid, en förening av väte och syre. Brukas som antiseptiskt medel. — Vätesvavla = Svavelväte (se d. o.). — Vätesyra, en förening av väte med fluor, klor, brom 1. någon annan saltbildare. — Vätgas, se Väte.

Vättar {isl. vættr, väsende), enl. gammal nordisk vidskepelse ett slags andeväsen, dels goda, dels onda, som uppehöllo sig på vissa platser {landvättar, hergvättar, tomtevättar o. s. v.) samt övade inflytande på människorna. — Vätteljus = Belemnit (se d. o.).

Vätte (av urnord. witan, visa, utvisa), sjöv., sjömärke, kummel; jakt., sjöfågelsbulvan.

Vätteljus, se Vättar.

Växel {ty. Wechsel, fr. lettre de change, eng. hill of exchange, ital. lettera di camhio), handelst., skriftlig förbindelse, varigenom en person förpliktar sig att antingen själv 1. genom någon annan utbetala en penningsumma till en tredje. Se vid. A vistaväxel, Domiciliarväxel, Primaväxel, Solaväxel, Tratta. — Växelarbitrage, se Ar-hitrage (under Arhiter). — Växelbord kopplingsbord på telefonstation. — Växelborgen, se Aval. — Växelbrev, växel. — Växelbruk, regelbunden omväxling av grödor av olika slag vid jordbruk. — Växeldiskontering, se Diskont. — Växelduplikat, ny, av trassenten utskriven växel. — Växelfeber, med., malaria. — Växelfält, elektriskt 1. magnetiskt fält vars riktning är konstant men vars styrka periodiskt växlar mellan ett maximum och ett minimum. — Växelgivare, utställare av en

växel, trassent. — Växelkonto, konto för köpta och försålda växlar. — Växelkontor, affärslokal, där utländskt mynt in- och utväxlas. — Växelkopia, av en senare växelinnehavare tagen avskrift av en växel. — Växelkurs, gällande pris för växlar på utlandet. — Växellag, dets. som växelrätt (se d. o.). — Växellagring, geoL, lager-följd där ett antal bergarter återkomma i upprepad växling. — Växelljud, dets. som avljud. — Växellåda, mekanisk anordning å fordon för växling av hastigheten å car-danaxeln. — Växelmäklare, mäklare, som förmedlar köp och försäljning av växlar. — Växelnot, tonk., en ackordtons sekund, vilken i ackordtonens ställe införes i ett ackord. — Växelplats, handelsstad, där regelbunden kursnotering äger rum. — Växelprotest, offentlig förklaring att en växel vid förfallotiden icke blivit inlöst 1. vid förevisandet ej accepterad; dokument, som styrker detta förhållande. — Växelregress, se Regress. — Växelryttare, ving-lare, som utställer växlar blott för att skaffa sig penningar. — Växelrytteri, en växelryttares förfaringssätt. — Växelrätt, sammanfattningen av för växelväsendet gällande rättsregler. — Växelslut, av växelmäklare förmedlat och bevittnat köp 1. försäljning av växlar. — Växelspänning, elektrisk spänning, som periodiskt växlar mellan ett positivt och ett negativt maximumvärde. — Växelstation, station för utväxling av telefonsamtal. — Växelström, fys.y en elektrisk ström, som varje ögonblick växlar riktning. — Växelströmsmaskin, maskin, vid vilken ständig förändring av den alstrade strömmens styrka och av dess riktning äger rum. — Växelstämpel, karta sigillata (se d. o.) för växlar. —

Växeltagare, den person, till vilkens order växel utställes. — Växelundervisning, skolsystem, enl. vilket de i visst ämne skickligare lärjungarna undervisa sina kamrater i detta och läraren blott kontrollerar det hela. — Växelunder-visningsmeto'den, se Lancastermetodeii.— Växelvaluta, det myntslag, med vilket en växel måste infrias; det penningbelopp, på vilket en växel lyder. — Växlare, person, som in- och utväxlar främmande mynt.

Växpunkt, bot., vegetationspunkt.

Växtalbumfner, kem., äggviteämnen i växter.

Växtanatomi', bot., läran om växternas vävnader.

Växtbaser = Alkaloider (se d. o.).

Växtelektricitet, elektriska strömmar och potentialdifferenser, alstrade i levande växter.

Växtetiologi', bot., läran om växt sjukdomarnas orsaker.

Växtfett, fett, erhållet ur växtriket.

Växtfysiologi', bot., läran om växternas livsyttringar.

Växtfärger, färgämnen, som kunna erhållas ur växter.

Växtgeografi', läran om växtarters, -släktens, -typers och -samhällens geografiska utbredning.

Växt grönt, klorofyll.

Vaxthygie'n, bot., läran om växt sjukdomars förebyggande.

Växtkasei'n, kem., legumin 1. glutenkasein.

Växtkemi, kem., läran om växternas kemiska beståndsdelar och de kemiska företeelserna i växtlivet.

Växtlim, kem., gluten.

Växtmärg, bot., se Cucurbita.

Växtpatogeni', bot., läran om växtsjukdo-marnas orsaker.

Växtpatografi', bot., beskrivning av symtomen vid växtsjukdomar.

Växtpatologi', bot., läran om växternas sjukdomar och deras bekämpande.

Växtpigme'nt, ämnen i växternas celler, som ge många växtdelar deras färg.

Växtpress, press för herbariekonservering av växter.

Växtregio'ner, växtgeografisk benämning på avgränsade områden med för dem karakteristisk växtvärld.

Växtsamhällen, bot., de kombinationer med varandra, i vilka växtarterna i naturen förekomma.

Växtsilke = Asclepias-ull (se d. o.).

Växtsynonymi'k, bot., sammanställning av de olika namn, som av skilda författare givits åt samma växter.

Växtsystemati'k, bot., växternas indelning (i klasser, ordningar, familjer o. s. v.).

Växtterapi', bot., läran'om växtsjukdomars botande.

Växtteratologi', bot., läran om växternas missbildningar.

Växttråd, den största återstoden vid foderämnesanalys.

Växtvax, kem., vax, som erhålles ur växtvärlden.

Växtvärk, med., populärt namn på muskelsmärtor i armar och ben.

Wöhleri't, miner., ett sällsynt mineral, som består av kalk och zirkonjord.

Wölflers adeno'm, med., adenom i sköldkörteln, särskilt under pubertetstiden.

Völkerbund, ty. (1. fölkerbont), tyska namnet på Nationernas förbund (se d. o.).

Völsungar, ättlingar av den nordiske sagohjälten Völsungr, konung över Hunaland. Dennes son, Sigmund, var fader till Sigurd Fåfnesbane. — Völsungasagan, en fornnordisk saga, som framställer völsungars och niflungars öden.

Völund =Valund (se d. o.).

Völuspa, se Voluspa.

Völva, se Vala.

Vör, se Var, 1428

X—Xenier

X.

X som romerskt taltecken 10; X = 10,000.

X såsom mynttecken betecknar på franska mynt Amiens.

X, kem.y atomtecken för Xenon,

X (gr, Ch) förk. för Christus, Kristus.

X 1. x, i matematiken beteckning för en obekant storhet; i överförd bemärkelse beteckning för obekant person, t. ex. "Herr

X i spanskan tecken för acWjudet (numera skrivet j, t. ex. Mejico, förr Mexico).

Xalapa, se Jalaparot.

Xante'nfärgämnen, kem., en grupp vanligen starkt fluorescerande tjärfärgämnen, som kunna betraktas såsom derivat av de syre-haltiga ämnena Xante'n och XanWn. Hit höra rhodaminer, fhiorescein, eosin, ery-trosin, rose bengale, gallein, indiskt gult m. fl.

Xanthela'sma (av gr. xantho's, gul), med., hudtumörer 1. hudfläckar av halmgul färg. — X. diabetico'rum, hos sockersjuka. — X. fa'cici, i ansiktet. — X. palpe-bra'rum, på ögonlocken. — X. pla'num, släta, gula hudfläckar. — X. seni'le, hos åldringar. — X. tubero'sum, fläckar av små knutar av fettartade, pigmenthaltiga celler.

Xanthippe, se Xantippa.

Xa'nthium, bot., växtsläkte, tillhörande fam. Comp&sitæ. — X. spino'sum, tistelskräp-pa, lämnar den inom folkmedicinen som svett- och urindrivande medel använda drogen Folia xanthii (xanthiumblad). Arten, som är inhemsk i Sydamerika, är numera mycket spridd och har tillfälligt anträffats även i Sverige. Dess taggiga skenfrukter fastna i fårullen och minskar dess handelsvärde.

Xantho'ria, bot., ett släkte bladlavar av gul färg.

Xanthorrhæ'a, ett harts, som fås av några i Australien och på Tasmanien hemmahörande arter av släktet Xanthorrhæa, grästräd, tillhörande fam. Lilia'ceæ. Kallas även akaroid- 1. Botanybayharts. Brukas till beredning av lack, fernissor m. m.

Xanthoso'ma, bot., växtsläkte av fam. Com-po'sitæ, i tropiska Amerika. — X. sagitti-fo'lium, har stärkelserik knölstam, vilken användes som födoämne.

Xantho'xylum e'legans, bot, lämnar ett slags Jaborandi (se d. o.).

Xa'nthus (gr. xantho's), bot., gul.

Xanti'n, kem., dioxipurin, purinderivat, som finnes i många animala sekret och bildas vid reduktion av urinsyra.

— Xantinbaser, purinbaser; nukleinbaser. — Xantinstenar, med., urinkonkrement av nästan rent xan-

tin. — Xantiniiri', ökad xantinutsöndring i urinen.

Xanti'ppa, efter den grekiske filosofen So-krates' grälsjuka hustru, Xanthippe, benämning på trätgiriga hustrur.

Xantft, miner., ett slags vesuvian (se d. o.).

Xantofy'll (av gr. xantho's, gul, och fy'llo7i, blad), kem., bladgult, det gula färgämne, som om hösten bildas i växternas blad. — Xantoge'n, ett i blad och blommor förekommande ämne, som färgas gult genom inverkan av alkalier. — Xantoge'nsyror, svavelhaltiga organiska syror. — Xanto-geiia't, salter av xantogensyror.

Xantoko'11, miner., ett silverhaltigt mineral av orangegul färg (från Freiburg i Sach-sen).

Xanto'm, med., dets. som Xantholasma (se d. o.).

Xanto'n, ett pyronderivat.

Xantopikri't, dets. som berberin (se d. o.).

Xantoprotefnreaktion, kem.^ gulfärgning av äggvita vid tillsättning av salpetersyra i överskott under uppvärmning.

Xantopsi' (av gr. xantho's, gul, och o'psis, syn), med., gulseende, förgiftningssymtom, som uppträder efter intagandet av större dos santonin.

Xantorhamnfn, kem., ett i bär av Rhamnus-arter förekommande, gult färgämne.

Xave'r och Xave'ria, arabiskt mans- och kvinnonamn, den glänsande. På franska och spanska Xavier (1. gsavie', chavie'r).

Xen€lasi'a (av gr. xe'nos, främling, och elav-nein, fördriva), främlingars utvisning från ett land.

Xe'nier, bot., genom befruktning med annan arts ståndarmjöl uppkommen förändring av form 1. färg hos frukter 1. frön.

Xe'nier (av gr. xe'nos, främling, gäst), pl., gästskänker; satiriska epigram. — Xe'-nios, den gästfrie; gr. myt., binamn till Zeus. — Xenodochi'um (av gr. doche'ion, förvaringsrum), härbärge, värdshus, pilgrimshem. — Xenofili' (av gr. fi'los, vän), kärlek till 1. beundran för det, som är utländskt. — Xenogami' (av gr. ga'mos, giftermål), bot., befruktning med främmande arts ståndarmjöl. Jfr Xenier, bot. — Xenografi' (av gr. gra'fein, skriva), kännedom om främmande litteratur, språk och skrivarter. — Xenokrati (av gr. kra-te'in, härska), främlingsherravälde. — Xenomani' (av gr. mani'a, galenskap), överdriven förkärlek för allt, som är utländskt. — Xenomisi' (av gr. misos, hat), hat till allt utländskt. — Xenota'phium 1. Xenota'fium (av gr. ta'fos, grav), gravvård över en främling; gravvård över en person, som dött i främmande land.

Xeno'ii, kem., grundämne, tillhörande ädel-gaserna, den svårflyktigaste av luftens beståndsdelar.

Xenoti'm, miner., ytterspat, ett ytter jordsfosfat.

Xerampeli'na, hot., mörkröd (som torra blad av vinrankan).

Xera'nthemum, hot., en till fam. Compo'sitæ hörande, i s. och ö. Europa vilt växande ört, vars blomblad äro styva och torra som papper. — X. a'nnuum, pappersblomma, odlas för att som evighetsblommor användas till gravkransar och vinterbuketter.

Xerasi' (av gr. xero's, torr), med., en sjukdom, varvid håren förtorka och avfalla, skallighet.

Xeres (Z. chere's) 1. Jeres {eng. sherry), ett slags starka, vita spanska viner från trakten av staden Jeres de la Frontera.

Xerode'rma, med., pergamenthud. — X. pig-mento'sum, av ljusstrålar orsakad hudsjukdom med blek,

brunfläckig och ärrig hud.

Xerofagi' (av gr. xero's, torr, och fage'in, äta), förtärande av endast torra födoämnen; förtärande av endast torrt bröd och frukter under fastan (ett bruk hos de första kristna). — Xerofi'1 (av gr. filos, vän), torrhetsälskande. — Xerofi'la växter, se Xerofyter. — Xerofo'rm, farm., vismutförening av tribromfenol. Desinfektionsmedel. — Xeroftalmi' (av gr. ofthalmo's, öga), med., ögoninflammation, som medför atrofi och ärrbildning. — Xeroftalmo's, torrhet, inflammation i ögonen; även = Xeroftalmi (se ovan). — Xerofy'ter (av gr. fyto'n), växt), bot., växter, som föredra torra lokaler och äro utrustade med skyddsanordningar mot för stark utdunstning. — Xero'ma, torrhet, särskilt i ögonen. — Xerome'ter (av gr. me'tron, mått), ett verktyg till mätande av viktförminskningen vid torkning. — Xero's, Xero'sis, torrhet. — Xerosbacillen, en pseudodifteribacill. — Xerostomi', torrhet i munslemhinnan. — Xeroti'n, tekn., ett av järnfri mangan och borax berett torkmedel till blandning i oljefärger. — Xero'tisk, borttorkande, uttorkande. — Xerotribi' 1. Xerotri'psis, torr gnidning på en sjuk kroppsdel.

XI, förk. för Christi, Kristi. Jfr Z.

Xfphias (av gr. xi'fos, svärd), zool., svärd-fisksläktet, vars överkäke är utdragen till en svärdliknande näbb. Lever i Medelhavet och Atlantiska havet.

Xm 1. Xmas (av X [gr. Ch, begynnelsebokstäverna av namnet Christus']), i England och Nordamerika brukad förk. av christ-mas (se d. o.).

Xn, förk. för Christian, kristen, Kristian.

XO, förk. för Christo. Jfr Z.

XP (gr. Chr), förk. för Christus, Kristus.

X. P. 1. XP., förk. för fr. exprès payé, ilbud betalt.

Xper l.Xr, förk. för Christopher.

X-strålar, se Röntgenstrålar.

Xt., förk. för Christ.

Xtian, förk. för Christian, kristen, Kristian.

Xu'thos, gr. hjältesag., grekisk hjälte, fader till Achaios och lon, achajernas och jonernas mytiska stamfäder.

Xyla'n, kem., se Trägummi,

Xylektypo'm (av gr. xy'lon, trä, och e'kty-pon, upphöjt avtryck), metod att dekorera trä genom att uppmjuka det med syror och sedan behandla det med sandbläster, varvid de mjuka delarna etsas bort, så att träets naturliga struktur framträder.

Xyle'm, gr., hot., ved.

Xylidi'ner, kem., aminoderivat av xylol. Aminoparaxylol användes vid framställning av röda azofärgämnen.

Xyli't, kem., femvärd alkohol, som erhålles genom reduktion av sockerarten Xylos.

Xyloca'rpus, hot., kanonkuleträd, i man-groveträsken växande träd, tillhörande fam. Melia'ceæ. Frukterna, "kanonkulorna"', ge ett fettämne, och flyta i havet på grund av sina korkartade skal.

Xylofo'n (av gr. xy'lon, trä, och fone\ ljud), tonk., halm- 1. träharmonika.

Xylogly'f (av gr. xy'lon, trä, och glyjein, skära, snida), person, som skär i trä. — Xyloglyfi', träskärningskonst, bildsnidar-konst. — Xylogra'f (av gr. gra'fein, skriva, teckna), trägravör, träsnidare. — Xylografe'ra, tillverka träsnitt. — Xylo-grafi', träsnittskonst. — Xylogra'fisk, som har avseende på träsnittskonsten.

Xyloidfn, kem., nitrostärkelse, starkt explosivt ämne, som erhålles om stärkelse behandlas med koncentrerad

salpetersyra.

Xylo'l, kem., dimetylbensol, huvuddelen av den vid omkr. 140° kokande fraktionen av stenkolstjära. Ur en av xylolens former framställes xylidin.

Xyloli'ngarn, ett slags pappersgarn.

Xyloirt, sten trä (se d. o.).

Xylologi' (av gr. lo'qos, lära), läran om de olika trä- och vedslagen. — Xylonft, dets. som celluloid.

Xylome'ter (av gr. me'tron, mått), apparat, som bestämmer kubikinnehållet hos trästycken av oregelbunden form.

Xylo'phaga (av gr. fage'in, äta), zool., ved-ätare, träborrare, ett slags skalbaggar, som leva på barrträd.

Xylophylla, hot., en sydamerikansk växt med vackra, solfjäderlika blad.

Xylo'pia, hot., artrikt växtsläkte av fam. Anona'ceæ, med skarpt och starkt aromatiska frukter. — X. æthio'pica, lämnar etiopisk peppar {Piper æthio'picum 1. Grana Zelim), ett urgammalt läkemedel, som av negrerna brukas såsom matkrydda (morpeppar). — X. aroma'tica ger neger-1430

peppar 1. Guineapeppar. — X. frute'scens, förarbetas i Brasilien till tåg. Xylo's, kem., träsocker. Xylo'steum, bot, benved. Xyrida'ceæ, bot, en familj gräsliknande sumpörter i tropiska Amerika.

Xy'sma, gr., linneskav. Xy'stus 1. Xy'stum, lat. (av gr. xysto's, planerad gång), täckt pelargång, kolonnad; korsgång.

Xy'stus, grekisk namnform för Sixtus.

Y.

Y, kem., atomtecken för Yttrium.

Y i matematiken beteckning för obekant storhet, ofta en ordinata, när en annan obekant storhet har betecknats med X.

Y såsom mynttecken betecknar på franska mynt Bourges, på engelska York.

Y, undermedeltiden stundom taltecken för 150; Y = 150,000.

Yacht, eng. (1. jått), sjöv., lustjakt, lustfartyg. — To yacht, att jåtta, för nöjes skull segla med yacht.

Ya'dava, enl. indiska sagohistorien en folkstam i v. Indien.

Ya'ga, sanskr., offer.

Yajur-veda 1. Yajurveda-samhita', samling yajus, offerformler på prosa, vilka skulle framsägas vid offret.

Yak, se Jak.

Yaksa 1. Yaksja, ind. myt., ett slags demoner.

Yakusji, medicinens gud hos japanerna.

Yaku'ter, se Jakuter.

Yale-lås {1. jäl-), ett sinnrikt konstlås med en liten, platt nyckel. Uppkallat efter sin uppfinnare, amerikanen Yale.

lale University (1. jäl jonivö'rsiti), i Newhaven beläget universitet, ett av de äldsta och mest berömda i Nordamerikas Förenta stater.

Yallaolja, dets. som Bassiasmör. Se Bassia-olja.

Yama, ind. myt., dödsguden.

Yamadagni, ind. myt., en mycket omtalad rishi 1. siare.

Yamadevata', ind. astr., den under Yama (se d. o.) lydande naksjatra, "månhus", avdelning av djurkretsen.

Yamamay, ett slags silke.

Yambo'na, bot., namn på Pachyrrhizus bul-bosus (se d. o.).

Yams, bot., de stärkelserika, ätbara rotknölarna av några i tropiska land växande arter av släktet Diosco'rea, tillhörande fam. Dioscoreæ. Utgör på Söderhavsöarna ett viktigt näringsmedel.

Yang-shao-kulturen, uppkallad efter fyndorten Yang-shao i provinsen Honan, Kina, där denna förhistoriska kultur 1921 anträffades av J. G. Andersson. Dess keramik uppvisar slående likheter med väst-asiatisk och östeuropeisk senneolitisk kultur och dateras till omkr. 3,000 f. Kr.

Yankee, pl. Yankees, eng. {1. jä'ngki, jäng-kis; möjligen en efterhärmning av det in-

dianska uttalet av eng. english, engelsman), urspr. amerikanskt spenamn på inbyggarna i de ö. stater, som tillsammans kallas New England; numera europeiskt skämtnamn på nordamerikanerna. — Yankee-doodle (1. jängkido'döl), refrängen på en nordamerikansk nationalsång.

Yara-yara, kem., betanaftolmetyleter. Se Nerolin.

Yard (1. jard), engelskt och nordamerikanskt längdmått = 0,91437 m. — Yard of land (1. - åvv länd), engelskt ytmått = 12,14 har.

Yarowry (Z. ja'roraj), angosturabark.

Yarrahträ, Yarrahwood, bot, nyholländsk mahogny, ved av Eucaly'ptus. Se även Jarrah.

Yasht (av avestiskt yashti, offer, tillbedjan), en del av Avesta, mazdeismens heliga skriftsamling.

Yasna, avestiska, eg. offer, tillbedjan; par-sernas liturgiska huvudbok.

Yataga'n, se Jatagan.

Yatre'n, farm., ett antisepticum (parajod-ortosulfooxycyclohexatrienpyridin).

Yawl, eng^. (1. jål), sjöv., ett litet segelfartyg med två master.

Yaws, eng. (1. jås) = Pian (se d. o.).

Yb, kem., atomtecken för ytterbium.

Y-bacillen, med., en av dysenteribacillerna.

überbrettl, se Ueberbrettl.

über land und Meer, ty., "Över land och hav", tysk veckotidning med blandat skönlitterärt och populärvetenskapligt innehåll.

übermensch, ty., övermänniska.

Yd, förk. för eng. yard (se d. o.).

Ydalarna {isl. Y dalar, idegransdalarna), nord. myt.. Ulls boning.

Yellow, eng. (1. jä'llå), gul. — Yellow Jack (1. - djäck), gula Jack, benämning på gula febern. — Yellow-metall, bronslegering av 60 % koppar och 40 % tenn.

Yellow poplar, eng. (1. je'llå på'plar), se Tulpanträ.

Yellowstone National park (Z. jä'llåstån nä'sjönÖll -), i den nordamerikanska staten Wyoming ett som en naturpark reserverat område, rikt på vilda och storslagna naturskönheter.

Yembi', arab., en lång, böjd, tveeggad kniv.

peppar 1. Guineapeppar. — X. frute'scens, förarbetas i Brasilien till tåg. Xylo's, kem., träsocker. Xylo'steum, bot, benved. Xyrida'ceæ, bot, en familj gräsliknande sumpörter i tropiska Amerika.

Xy'sma, gr., linneskav. Xy'stus 1. Xy'stum, lat. (av gr. xysto's, planerad gång), täckt pelargång, kolonnad; korsgång.

Xy'stus, grekisk namnform för Sixtus.

Y.

Y, kem., atomtecken för Yttrium.

Y i matematiken beteckning för obekant storhet, ofta en ordinata, när en annan obekant storhet har betecknats med X.

Y såsom mynttecken betecknar på franska mynt Bourges, på engelska York.

Y, undermedeltiden stundom taltecken för 150; Y = 150,000.

Yacht, eng. (1. jått), sjöv., lustjakt, lustfartyg. — To yacht, att jåtta, för nöjes skull segla med yacht.

Ya'dava, enl. indiska sagohistorien en folkstam i v. Indien.

Ya'ga, sanskr., offer.

Yajur-veda 1. Yajurveda-samhita', samling yajus, offerformler på prosa, vilka skulle framsägas vid offret.

Yak, se Jak.

Yaksa 1. Yaksja, ind. myt., ett slags demoner.

Yakusji, medicinens gud hos japanerna.

Yaku'ter, se Jakuter.

Yale-lås {1. jäl-), ett sinnrikt konstlås med en liten, platt nyckel. Uppkallat efter sin uppfinnare, amerikanen Yale.

lale University (1. jäl jonivö'rsiti), i Newhaven beläget universitet, ett av de äldsta och mest berömda i Nordamerikas Förenta stater.

Yallaolja, dets. som Bassiasmör. Se Bassia-olja.

Yama, ind. myt., dödsguden.

Yamadagni, ind. myt., en mycket omtalad rishi 1. siare.

Yamadevata', ind. astr., den under Yama (se d. o.) lydande naksjatra, "månhus", avdelning av djurkretsen.

Yamamay, ett slags silke.

Yambo'na, bot., namn på Pachyrrhizus bul-bosus (se d. o.).

Yams, bot., de stärkelserika, ätbara rotknölarna av några i tropiska land växande arter av släktet Diosco'rea, tillhörande fam. Dioscoreæ. Utgör på Söderhavsöarna ett viktigt näringsmedel.

Yang-shao-kulturen, uppkallad efter fyndorten Yang-shao i provinsen Honan, Kina, där denna förhistoriska kultur 1921 anträffades av J. G. Andersson. Dess keramik uppvisar slående likheter med väst-asiatisk och östeuropeisk senneolitisk kultur och dateras till omkr. 3,000 f. Kr.

Yankee, pl. Yankees, eng. {1. jä'ngki, jäng-kis; möjligen en efterhärmning av det in-

dianska uttalet av eng. english, engelsman), urspr. amerikanskt spenamn på inbyggarna i de ö. stater, som

tillsammans kallas New England; numera europeiskt skämtnamn på nordamerikanerna. — Yankee-doodle (1. jängkido'döl), refrängen på en nordamerikansk nationalsång.

Yara-yara, kem., betanaftolmetyleter. Se Nerolin.

Yard (1. jard), engelskt och nordamerikanskt längdmått = 0,91437 m. — Yard of land (1. - åvv länd), engelskt ytmått = 12,14 har.

Yarowry (Z. ja'roraj), angosturabark.

Yarrahträ, Yarrahwood, bot, nyholländsk mahogny, ved av Eucaly'ptus. Se även Jarrah.

Yasht (av avestiskt yashti, offer, tillbedjan), en del av Avesta, mazdeismens heliga skriftsamling.

Yasna, avestiska, eg. offer, tillbedjan; par-sernas liturgiska huvudbok.

Yataga'n, se Jatagan.

Yatre'n, farm., ett antisepticum (parajod-ortosulfooxycyclohexatrienpyridin).

Yawl, eng^. (1. jål), sjöv., ett litet segelfartyg med två master.

Yaws, eng. (1. jås) = Pian (se d. o.).

Yb, kem., atomtecken för ytterbium.

Y-bacillen, med., en av dysenteribacillerna.

überbrettl, se Ueberbrettl.

über land und Meer, ty., "Över land och hav", tysk veckotidning med blandat skönlitterärt och populärvetenskapligt innehåll.

übermensch, ty., övermänniska.

Yd, förk. för eng. yard (se d. o.).

Ydalarna {isl. Y dalar, idegransdalarna), nord. myt.. Ulls boning.

Yellow, eng. (1. jä'llå), gul. — Yellow Jack (1. - djäck), gula Jack, benämning på gula febern. — Yellow-metall, bronslegering av 60 % koppar och 40 % tenn.

Yellow poplar, eng. (1. je'llå på'plar), se Tulpanträ.

Yellowstone National park (Z. jä'llåstån nä'sjönÖll -), i den nordamerikanska staten Wyoming ett som en naturpark reserverat område, rikt på vilda och storslagna naturskönheter.

Yembi', arab., en lång, böjd, tveeggad kniv.

Yeoman, eng. (1. jå'män), odalbonde, oberoende, ofrälse jordägare; förpaktare;

även kunglig drabant. — Yeomanry {1. jå'mänri), i England ett frivilligt miliskavalleri, som huvudsakligen består av jordägare.

Yen, japanskt mynt, innehållande 75 gr. guld.

Ye'rba 1. Yerba de mate, sp. = Maté (se d. o.). — Y. santa, kalifornisk drog, bestående av blad och stjälkar av Eriodi^c-tyon glutino'sum. Användes mot bronchi-tis och för att mildra smaken hos bittra 1. beska läkemedel.

Ye'rcumfibrer, bastfibrer av asiatiska Ascle-piaarter.

Yerkesobservatoriet (1. jö'ks-), berömt amerikanskt observatorium i Wisconsin, uppfört på bekostnad av Ch. T. Yerkes.

Yersins bacill, med., pestbacillen. — Y. serum, pestserum.

Yeru'b, se Pyengaduträ.

Yes, eng. (1. jäss), ja.

Yesht, nypersisk transkription av Yasht (se d. o.).

Yggdrasel 1. Yggdrasil, eg. Yggs (den förskräckliges, Odens) häst; nord. myt., världsträdet, den heliga asken, under vilken gudarna dagligen höllo ting.

Yiddish, eng. {1. ji'ddisj), judetyska.

YiIdiz-kio'sken, se Jildiz-kiosken.

Ylang-Ylang, kin., 0'leum uno'næ odoraWs-simæ, en flyktig olja, som på ön Manila destilleras av Uno'na odoraWssima, tillhörande fam. Orchida'ceæ. Brukas till fina parfymer.

Yldyry'm, turk., blixten.

Ylg, nord. myt., en underjordsflod.

Yllaholja, en bassiaolja.

Yllejava, textil., tjock, tvåskaftad vävnad av tvinnat ullgarn, använd som bottenväv till broderier.

Ylleplysch, textil., plysch med polvarp av ullgarn.

Y. M. C. A., förk. för eng. Young men^s Christian association. Kristliga föreningen av unga män.

Y'me 1. Y'mer (isl. Ymir), nord., myt., jättarnas stamfader, som dödades av Oden, Vilje och Ve, vilka av hans kropp skapade jorden.

Y. M. O. S., förk. för eyig. Your most ohediant servant, eder mest hörsamme tjänare (i brevunderskrifter).

Ympbastard, bastard mellan ympkvist och grundstam, uppkommen därigenom att celler av bägge sammansmält vid växt-punkten. Jfr Chimär.

Ympsalva 1. Ympvax, ämnen för påstryk-ning av ympstället vid växtympning. Förhindrar uttorkning och inträngande av vatten.

Ympämne, vaccin.

Ynglingasagan, ättesaga i Snorre Sturlasons Heimskringla. Den behandlar Ynglingaätten med utgångspunkt från Ynglingatal. — Ynglingatal, fornnorsk dikt av

Tjodolf från Hvin, utgör ett ättartal över Ynglingakonungarna. — Ynglingaätten, Sveriges äldsta kungaätt, omtalad i Ynglingatal och Ynglingasagan.

Y'ngvar, fornnordiskt mansnamn, buret av en konung av Ynglingaätten.

Y'ngve, fornnordiskt mansnamn, yngling, ung man. Buret av två konungar av Ynglingaätten.

Yo' el Re'y, sp., "Jag, konungen", de spanska regenternas underskrift.

Yo'ga, sanskr., förening, anspänning, koncentration; en riktning inom den indiska filosofien. Den är huvudsakligen praktiskt inriktad och vill ge människorna en vägledning till befrielse från tillvarons lidanden. — Yo'gin, Yo'gi, människa, som uppnått det högsta stadiet av asketisk livsföring (fakir) och därmed herravälde över materien.

Yoghurt, bulgarisk surmjölk, till hälften indunstad ko-1. getmjölk, som vid omkr. 50° fått jäsa med en bakterieblandning, kallad maya. För framställning av Yoghurt i hemmen användas bakteriepreparat, som skola innehålla den spec. yoghurtbacillen (Bacillus hulga'ricus), t. ex. lactobacillin (framställt av Metjnikov) 1. det svenska milkacidin.

Yo'gi (Djogi), indisk sekt av fakirer 1. asketer. De kallas även Gosain.

Yohimbi'n, farm., alkaloid från barken av det västafrikanska trädet Coryna'nthe yoMmhe, åstadkommer utvidgning av blodkärlen i hud, tarmkanal, njurar och könsorgan. Användes av infödingarna som afrodisiakum. En blandning av sömnmedlet uretan och yohimbin kallas vaso-tonin och användes mot åderförkalkning.

Yo'ldia, zooL, musselsläkte från de nordliga haven. — Y. a'rctica, lever nu i Ishavet och är som fossil utbredd i marina leror från istiden över Sverige, Norge, Jylland, Ostpreussen, England och Nordamerika. — Yoldiahavet, geol, det ishav (sengla-ciala ishavet), som under sen istid utbredde sig över en stor del av jordklotets n. halva och i vilket Yoldia arctica då levde. — Yoldialera, ishavslera, innehållande Yoldia arctica som fossil. — Yoldia-tiden, Yoldiahavets tid, sen istid.

Yoloffer = Jolaffer (se d. o.).

Yonk = Dschonk (se d. o.).

York - Antwerpen - reglerna, internationell samling regler för ersättning av skada vid gemensamt haveri.

Yorkshirerasen (1. jå'rksjir-) = Korthorns-boskap (se d. o.).

Yorkshiresvin, berömd engelsk svinras.

Yorkska huset (1. jå'rk-), regerande gren av huset Plantagenet i England.

Yosemitedalen (1. jåse'miti-), canon i Sierra Nevada, Kalifornien, utgår i en av Förenta staternas märkligaste nationalparker,1432

Young, eng, (1. jang), ung.

Young haysan 1. hyson (L jang ha'jsön), en kinesisk tesort. Jfr Haysan.

Young-Helmholtzska teorien, fys., resonansteorien, en teori till förklaring av färgseendet.

Young men's Christian association (L jang mens kri'stjön assåsiö'sjn), Kristliga föreningen av unga män.

You're humbug, sir!, eng. (1. jo'ör e ha'm-bag SÖ), "ni är en humbug, herrecitat ur Charles Dickens^ Pickwickklubben.

Your lordship, eng. (1. jor lå'rdsjipp), ers nåd. Se vid. Lord.

Yrkesfarelagen, lag om arbetarskydd av 29 juni 1912. —• Yrkeshygie'n, vetenskapen om yrkets inflytande på arbetarens hälsa. — Yrkesinspektio'n, det statliga övervakandet av arbetsskyddslagstiftningens efterlevnad. — Yrkeskramp, med., kramp på grund av ensidig rörelse vid yrkesutövning. — Yrkessjukdomar, sjukdomar, som stå i ett påtagligt samband med en människas sysselsättning.

Yrsa, nord. sag., Rolf Krakes moder.

Yrsjuka, se Kring sjuka.

Yrt, illa berett järn med körtlar av lättsmäl-tare, kolrikare järn.

Ysop = I sop (se d. o.).

Ysopet {1. isåpä'), medeltida fransk benämning på fabelsamlingar, till den grekiske fabeldiktaren Aisopos ära.

Yssan, ett bordeauxvin.

Yste, Ystmöte (av osi), möten bland svensk allmoge, varvid man sammanförde större mängder mjölk för ostberedning.

Yta, mat.y geometrisk storhet av två dimensioner, en kropps begränsning.

Ytbergarter, geol., effusiva bergarter (se d. o.).

Ytcentrum, den punkt 1. trakt varifrån ett jordskalv på jordytan synes utgå.

Ytenergi', fys.y produkten av ytspänningen (se d. o.) och den förhandenvarande ytans storlek.

Ythastighet, mat.y fys., för en rörlig punkt är den yta, som per tidsenhet bestrykes av radius vector från en fast punkt. Dubbla produkten av en materiell punkts massa och ythastighet kallas dess impulsmoment. För ett system av kropnar, som ej påverkas av yttre krafter, gäller ytsatsen: vek-toriella summan av impulsmomenten är konstant.

Ytmorä'n, geoL, det moränmaterial som finnes på en glaciärs yta.

Ytmätare, se Planimeter.

Ytsatsen, mat., fys., se Ythastighet.

Ytspänning, fys., grupp av fenomen, som uppträda vid beröringsytan mellan en gas och en vätska, och huvudsakligen visande sig i att ytan verkar, som om den vore en elastisk hinna.

Ytteragnar, hot., dets. som tomfjäll 1. skärmfjäll,

Ytterbft, miner., dets. som Gadolinit.

Ytte'rbium, kem., ett sällsynt metalliskt grundämne.

Ytterblomfjäll, bot., det nedre blomfjället i ett gräsax.

Yttere'ra, försvenskning av Outrera (se d. o.).

Ytterfoder, hot., foderlika blad, som sitta strax nedom foderbladen 1. mellan dessa.

Ytteri't, dets. som Gadolinit (se d. o.).

Ytterjord, kem., yttriumoxid (se Yttrium).

Ytterlära, veter., beskrivningen av husdjurens yttre former.

Ytterspat, dets. som Xenotim (se d. o.).

Yttersta dagarnas heliga, dets. som mormoner (se d. o.).

Y'ttrium, kem., ett metalliskt grundämne, som förekommer i några sällsynta mineral (bl. a. gadolinit [se d. o.]).

Yttroceri't, miner., ett av fluorkalcium, fluoryttrium m. m. bestående mineral. — Yttrotanta'1 1. Yttrotantali't, ett av ytterjord, kalk, järn och uran bestående mineral. — Yttrotitani't, ett slags titanit (se d. o.), som innehåller ytterjord.

Yuca, bot., i spansk-amerika benämning på den kokta roten av manihot (se d. o.).

Yucata'nhampa, dets. som Sisalhampa (se d. o.).

Yu'cca, bot., palmlilja, ett till fam Lilia'ceæ hörande, praktfullt nordamerikanskt växtsläkte, av vilket flera arter odlas som prydnadsväxter. — Y. glorio'sa, vars fibrer användas, är vinterhärdig i s. Sverige. — Yuccafibrer, fibrerna av flera Fi^cca-arter, brukas vid papperstillverkningen m. m. — Yuccastärkelse, dets. som Arrowrotstär-kelse (se d. o.).

Yung, hos kineserna ett slags gongong (se Gong).

Yunka (eg. varm dal), ur-invånare i Peru.

Yu'ruks, turk., pL, ett slags tatariskt rytteri.

Yus-Ba'schi, turk., kapten.

Yva-ört, hot., blomknippena av några i Alperna växande Achille'a-arter, vilkas flyktiga olja nyttjas som parfym på likörer.

Y. W. C. A., förk. för Young women's Christian association. Kristliga föreningen av unga kvinnor.

Yverboren, en från O. Rudbecks "Atlantica" stammande förvanskning av hyperhoréer; numera storvulen och fosterländsk i Rudbecks anda.

Yvetot, fr. (1. ivtå'), en i Normandie belägen stad, som förr med sitt närmaste område utgjorde ett litet suveränt furstendöme.

— Roi d'Yvetot (1. råa' divtå'), konung av Yvetot, kallades från 14:e till 16:e årh. ägarna av Yvetot; fig., härskare, vars ringa makt kontrasterar mot hans titel.

— Le roi d'Yvetot {1. lö -), konungen av Yvetot, titel på en visa av den franske skalden Béranger, Z—Zarevitsch

1433

z.

Z, som taltecken under medeltiden 2,000;

Z = 2,000,000.

Z såsom mynttecken betecknar på franska mynt Grenoble.

Z, i latinska inskrifter tecken för % as.

Z, i äldre medicinsk litteratur (å recept o. d.) tecken för 1,5 uns 1. för 1 drachma (Va uns) 1. för 8 skrupel (Vs uns).

Z, förk. för fr. ze'ro, noll, och för zon (se d. o.).

Z, i matematiken beteckning för en (tredje) obekant storhet.

Za-, ry.y på andra sidan om (i geografiska namn).

Zaar, se Tsar.

Zabernaffären, militära övergrepp mot den fransktalande civilbefolkningen i Zabern (i dåvarande Elsass-Lothringen) 1913. Betraktades som typiska utslag av tysk militarism.

Za'bier = J ohanne skris tna (se d. o.).

Zacadilla (1. -di'lja), första skörden av koschenill (se d. o.) efter regntiden.

Zacatongräs, hot.y ett inom pappersfabrikationen använt, mexikanskt högslättsgräs, Epica'mpes macro'ura. Eötterna användas som borstmaterial.

Zachæ'us, mansnamn (hebr. Sakkai), ren, oskyldig, from.

Zacharfas, mansnamn (hehr. Secharjåh 1. Secharjåhu, av sachår, ihågkommen, och Jehovah [förk. Jåh 1. Jåhu\), den av Gud ihågkomne. Buret av en av de tolv små profeterna, av Johannes Döparens fader och av en påve.

Zacha'rja = Zacharias.

Zachu'rer, en lesgisk folkstam.

Zadoki'ter, se Sadducéer.

Za'ff€r, ty., se Koboltsafflor.

Zaga'l, sp.y yngling; medhjälpare åt postil-jonen å en spansk postdiligens.

Zaga'rdua, cider (se d. o.).

Zaghwa 1. Zaghawa, ett med tibbu (se d. o.) besläktat folk i Dar-fur.

Zagre'vs, gr. myt., binamn till Dionysos.

Zaguan, sp., arab., förhall, täckt ingång.

Zai'd, mans-, Zai'da 1. Zaide', kvinnonamn (av arab. za'da, växa till, förökas).

Zai're, kvinnonamn (av arab. za'ra, besöka).

Zak, holl., kornmått = 1 hl.

Zakari'as, Zaka'rja, se Zacharias.

Zaku'ska, ry., se Sakuska.

Zali'l, pers., persisk färgdrog av de torkade blommorna av riddarsporren, Delphi'nium Zalil.

Zaluzia'nskia, bot., sydamerikanskt växtsläkte av fam. Scrophularia'ceæ. — Z. ca-pe'nsis, med vaniljdoftande, blott om natten öppna blommor, odlas ofta som prydnadsväxt.

Zamba'ra, ital., agavefibrer.

Zambe'sisvart, kem., ett di aminfärgämne.

Za'mbo 1. Sambo, sp., avkomling av en neger och en mulatt, av en neger och en indian 1. av en neger och en zambo.

Zambo'nis stapel, fys., ett galvaniskt element.

Zamma'ru, babylonisk sångarprästklass.

Zampogna, ital. (1. -på'nja), tonk., herde-flöjt, skalmeja.

Za'nders gymnastik, en art sjukgymnastik med mekaniska apparater.

Zane'lla, textil., atlasvävnad, vanligen med varp av bomull och inslag av kamull. Användes till foder o. d.

Zanni (1. tsa'nni), italiensk dialektform för Giovanni, enfaldig bonde; en person i commedia dell arte (se d. o.).

Zanniche'Iia, bot., släkte av havsväxter, tillhörande fam. Potamogetona'ceæ. Tämligen sällsynta i grunda vikar upp till Dalälven. — Z. ma'jor 1. palu'stris, hår-särv.

Zantede'schia, bot., växtsläkte från Sydamerika, av fam. Ara'ceæ. — Z. æthio'pica, kalla (ofta oriktigt benämnd Calla 1. Ri-chardia), stor ört med gula blommor inom stort vitt hölster, allmänt odlad som fönsterväxt. — Z. EIIiottia'na, odlad, har guldgult hölster.

Zantho'xylon = Xanthoxylon (se d. o.).

Zapadni'ker, anhängare av den ryska kulturrörelsen Zapadnitjestvo. — Zapad-ni'tjestvo, ry. (av za'pad, väster), rysk kulturrörelse på 1830-t. med anslutning till västerländsk civilisation.

ZapaVa 1. Zaparo'er, indianstam i Ecuador.

Zapata'do, dansk., en livlig spansk national-dans i % 1. % takt.

Za'pfenstreich, ty., tapto (se d. o.).

Zapo'didæ, zooL, gnagarfamiljen Spring-råttor. Den enda svenska arten är buskmusen (Sid'sta monta'na).

Zapo'nlack, lösning av celluloid i aceton 1. d.

Zapo'rnia, zool., sumphönor.

Zaporo'ger 1. Zaporo'giska kosacker, en vid Dnjepr boende avdelning av kosackerna.

Zapote'ka, Zapote'ker, en mexikansk indianstam.

Zar, se Tsar.

Zarathu'stra, zendspråket, mansnamn, den gyllene stjärnan — Zoroaster (se d. o.).

Zarati't, miner., basiskt nickelkarbonat med vatten i smaragdgröna, genomlysande skorpor.

Za'rbat, arab. (av zaraba, slå), ett slags skramla, med vilken (i st. f. klockor, som ej få brukas) de österländska kristna kallas till gudstjänsten.

Zare'vitsch, Zare'vna, se Tsarevitj, Tsarevna.1434

Zargra'd 1. Zaregrad = Tsargrad (se d. o.).

Zari'na, se Tsarina.

Zarko'lokol = Tsarj-kolokol (se under Kolokol).

Zarskoje-Selo = Tsarskoje-Selo (se d. o.).

Zarzue'la, sp., lustspel med sång, komisk opera, operett. — Zarzuele'ro, författare av dylika sångspel.

Zatze, bot, Fruetus myrsines, fås av den på Goda Hoppsudden, i Kap, Algeriet och Abyssinien samt på Azorerna förekommande växten Myrsi'ne africa'na, tillhörande fam. Myrsina'ceæ.

Zaufelts spe'culum, med., trattformigt rör för undersökning av hörselgången.

Zaurac, astr., stjärna i stjärnbilden Eri-d a n u s.

ZaVija, arab., enslig, åt betraktelser ägnad plats, eremittillhåll.

Za vi ja va, astr., stjärna i stjärnbilden V i r g o.

z. d., förk. för ty. zur Disposition, i disponi-bilitet.

Z€'a, se Majs.

Zeagonft, miner., ett slags zeoWt (se Zeo-liter).

Zebao't (hebr. Zebåöth, pl. av zåbå, krigshär, härskara), de himmelska härskarorna. Därav Jehovah Zebaoth, härskarornas Gud. Herren Zebaot, härskarornas herre.

Zebeque, se Cheheck.

Zebra code, eng. (1. si'bra kåd), handelst., en nyckel till chiffertelegram för trävaruhandeln.

Ze'bran, zooL, E'quus ze'bra,^ en till undersläktet Hippoti'gris, tigerhästarna, hörande art, till färgen vit L gul med mörka ränder, till gestalten mera lik åsnan än hästen. Jfr Kvaggan.

Zebraträ, Cartanträ, bot., benämning på virke av åtskilliga palmträd samt på veden av Centrolo'hium robu'stum och Om-phalo'bium Lambe'rtii från Guyana. Användes till faner.

Zebua'iia, ett tagalspråk.

Ze'bun, zooL, Bos i'ndicus, indiska puckeloxen, en ostindisk oxe, som har en stor fettpuckel på ryggen.

Ze'cca, ital. (av arab. sikka, mynträtt), mynthus, myntverket i Venezia.

Zechin, Zecchino (1. -ki'n, -ki'nå [hårt k]), se Zekin.

Zechsten (ty. Zechstein) = Magnesian lime-stone (se d. o.).

Zedeki'a 1. Zedekja, mansnamn {hebr. Zidki-jåhu, av ze'dek, rättvisa, och Jåhu, förk. av Jehovah) j Guds rättvisa. Buret av den siste konungen i Juda rike.

Zedernholzöl, ty., cederolja (av Juni'perus virginea'na), användes för oljeimmer-sionslinser.

Zedoa'ria, se Zittwerrot.

Z^'dracholjaj bot., fet olja av den i medel-

havsländerna växande cedrachbusken, Melia azedarach. Användes som brännolja samt inom tvål- och

såpfabrikationen.

Zeeman-effekt 1. Zeemans fenomen, fys., uppdelning av en spektrallinje i flera olika polari ser ande komponenter, då det strålande ämnet befinner sig i ett starkt magnetiskt fält.

Zefa'nja, hebreiskt mansnamn, Gud skyddar. Buret av en av de tolv mindre profeterna.

Zefi'r = Zefyr (se d. o.); ett slags mycket glest muslin. — Zefirgarn, se Sefirgarn. — Zeffrisk, zefyrlätt, lätt som västan-vinden.

Zefy'r {gr. Zejyros, lat. Ze'phyrus), västan-vinden.

Ze'idæ, zooL, S:t Persfiskar.

Zei'n, kem., proteinämne i majs.

Zeisskikare, prismakikare, kikare, i vilken ömvändningen av objektivbilden sker medelst ett antal prismor.

Zeitlupe, ty. (1. tsa'jtlo'pe), tidslupp, en upptagningsapparat för snabbfotografi.

Zeitschrift, ty. (1. tsa'jt-), tidskrift.

Zeki'n {ital. zecchi'no, av Zecca, myntverket i Venezia), ett äldre italienskt guldmynt, urspr. = kr. 8,58; även namn på äldre turkiska och egyptiska guldmynt.

Zekinregeln {lat. re'gula ce'cis) 1. Jungfruregeln {lat. re'gulavi'rginum), mat., äldre metod att lösa två ekvationer av första graden med två 1. flera obekanta.

Zelamire, arabiskt kvinnonamn, den lysande, strålande.

Zela'nti, ital. {1. tse-), ivrare; politiskt parti.

ZelkoVa, bot., trädsläkte av fam. Ulma'ceæ. —• Z. kea'ki, från Japans bergstrakter, lämnar ett högt värderat, vackert träslag.

Zellenberger, ett Elsassvin.

Zellers prov, med., urinprov på melanin.

Zellhorn, ty., celluloid.

Zelo domus Dei, lat., "av nit för guds hus", begynnelseorden i den därefter uppkallade bulla som Innocentius X utfärdade som protest mot westfaliska freden.

Zelo'nlack, acetylcellulosa upplöst i aceton 1. d.

Zelo'so, ital., tonk., ivrigt.

Zelo't (av gr. ze'los, nit, iver), ivrare, blind och fanatisk nitälskare (särskilt på det religiösa området). — Zelo'ter, pl., ett fanatiskt, revolutionärt judiskt parti, som ivrade för det strängaste iakttagande av den mosaiska lagens bud och som år 66 e. Kr. framkallade ett uppror mot romarna. — Zelo'tisk, trosivrig, blint nitälskande. — ZeIoti'sm, blind och fanatisk nitälskan.

Zema'tiska, ett lettiskt språk.

Zeminda'r, pers., styresman över ett distrikt i Ostindien under mongoliskt välde.

Ze'mskij sober, ry. {1. - sabå'r), rysk riksförsamling (före Peter den stores tid).

Ze^mstvo, pl. Ze'mstva, ry.^ landsting.

Zemzem, helig källa inom Mekkas tempelområde, strax intill Kaba.

Zen, en japansk sekt.

Zena^namissionen (av pers. zänanä', harem), den kristna missionen bland Indiens infödda kvinnor.

Zend, medelpers., eg. liv; levande; förklaring; — Zendspråket (se nedan). — Zend-ave sta, eg. det levande ordet; zendfolkets heliga bok, som innehåller Zoroasters läror. — Zendfolket, de gamla perserna och de av deras efterkommande, parserna, som omfatta Zoroasters lära. — Zendo-lo'g, forskare i zendspråket. — Zendspråket, det gammalpersiska språk, på vilket Zend-avesta är skriven.

Ze'nit, arab., astr., den punkt på himlavalvet, som är mittöver vårt huvud) (N a d i r. — Zenita'1, som avser zenit. — Zenital-linje, lodlinje. — Zenitdistans, den del av en stjärnas höjdcirkel, som ligger mellan stjärnan och zenit. — Zenittelesko'p, astronomiskt instrument för polhöjdsbestämningar.

Zenkers degeneration, med., se Vaxdegene-ration.

Zeno'bius och Zeno'bia, mans- och kvinnonamn (av gr. Zeus, se d. o., och bio's, liv), den gudomlige(-a).

Zeofdei, zooL, S:t Persfiskar.

Zeoli'ter (av gr. ze'ein, koka, och Wthos, sten), miner., en grupp färglösa, oftast vattenhaltiga aluminiumsilikat av kalcium och natrium, vilka smälta och liksom koka under blåsrörslågan.

Zéphire 1. Zéphyre, fr. (1. -fi'r) = Zefyr (se d. o.).

Zephyra'nthes, bot., örtsläkte av fam. Ama-ryllida'ceæ. — Z. carina'ta, från Central-Amerika, odlas ofta i kruka.

Zephyri'nus, latinskt mansnamn (av ze'fy-ros, västan vind).

Zéphyrs, fr. (1. -fi'r), pl., i Frankrike benämning på några bataljoner lätt afrikanskt infanteri.

Ze'phyrus, ^e Zefyr.

Zeppeli'nare, styrbart ballongfartyg (konstruerat av tysken F. von Zeppelin).

Ze'rda, zool., se Fennek.

Zeri'ba, se Seriba.

Zerna (syn. Bromus, Festuca), bot., lösta, svenskt växtsläkte tillhörande fam. Gra-mi'neæ. — Z. ine'rmis, foderlosta, odlad som fodergräs.

Zero, ital. (1. tse'rå) och sp. (1. the'rå), Zéro, fr. (1. serå'), noll.

Zerri'ssenheit, ty., sönderslitenhet, upprivet, sargat självstillstånd.

Zestoka'usis, med., bränning till skorpbild-ning av livmoderslemhinnan. — Zesto-ka'uter, metallrör som upphettas av högspänd vattenånga.

Zetaci'sm, språkv., urspr. ett felaktigt uttal av z; de lena vokalernas inflytande på föreg. konsonanter.

Zetes, se Kalais.

Zeteti'k (av gr. zete'in, söka, efterforska), konsten att genom frågor utforska ännu okända sanningar. — Zete'tisk, sökande, forskande.

Zethos, gr. myt., Amfions tvillingbroder.

Ze'to, nygr., leve- 1. hyllningsrop.

Ze'ugma 1. Zevgma, gr. (av zevgny'nai, sammanbinda), ok, föreningsband; talk., två satsers 1. två ords förening genom ett verb, som passar blott till det ena av dem.

Zeugo'pterus, zool, bergvarsläktet. — Z. puncta'tus (syn. Rhombus), bergvaren.

Zeus, se Zevs.

Zeus, zool., S:t Persfiskar. — Z. fa'ber, S:t Persfisken, en havsfisk med högt skattat kött.

Zevgma, se Zeugma.

Zevs 1. Zeus, gr. myt., "den skinande", himla-fadern, den mäktigaste av gudarna, motsvarande romarnas Jupiter (se d. o.).

Zibe'ber, se Cibeber.

Zibeline, se Sibelin.

Zibe't 1. Zibe'tolja, farm., ett slags fett, som avsöndras av två zibetkattarter, Vive'rra zibetha och V. civ etta. Luktar likt mysk. Nyttjas i medicinen och till parfymer. — Zibetkatterna, zool., Viverrinæ, i Afrika och Asien levande rovdjur, av vilka somliga arter ur sina analkörtlar avsöndra ämnet zibet (se ovan).

Zierbengel, ty. (1. tsi'r-), sprätt.

Zige'nare (ital. zingani, zingari, ung. czi-gåny, ty. Zigeuner, eng. gipsies, fr. bohé-miens), tattare, ett i Asien, n. Afrika och Europa hopvis kringstrykande folk, vilket härstammar från Indien. — Zigenarmeto-den, benämning på olika sätt att fort och lättvindigt nå en viss färdighet i musik.

Zigenarört, bot., ett namn på Ly'copus euro-pæ'us.

Zigzag, se Sicksack.

Zik, förk. som betyder Centralexekutivkommittén för Sovjetunionen.

Zi'lla, zool., ett släkte hjulspindlar.

Zillme'ra, redovisa en del av kapitalfonden i ett livförsäkringsbolag med anskaffningskostnaden. (Efter den tyske försäkringsmatematikern A. Zillmer).

Zina'lin, tekn., en gul anilinfärg.

Zina'lium, en legering av aluminium och zink.

Zfncum, lat., zink. — Z. ace'ticum, ^ink-acetat.

Zi'ngano 1. Zi'ngaro, fem. Zi'ngana, ital., zigenare. — Zingare'sca, zigenarsång, zi-genarmelodi. — A'lla zingare'se, på zige-narvis.

Zi'ngiber, se Ingefära.

Zingibera'ceæ, bot., växtfamilj av serien Scitami'neæ med omkr. 800, oftast tropiska arter, bland vilka flera kryddväxter, t. ex. Amomum, Elettaria och Zingi-ber.

Zingibere'n, kem., en terpen i ingefärsolja.

Zink, kem., Zi'ncum, ett blåvitt metalliskt grundämne, som förekommer ganska allmänt i naturen, alltid i förening med svavel 1. syre. Brukas till legeringar, till plåt, till överdrag på järn m. m. — Zinkalky'-ler, förening av zink och alkylgrupper, användas vid framställning av mättade kolväten, alkoholer och ketoner. — Zinkblommor = Zinkoxid (se nedan). — Zink-blände, miner., en av de viktigaste malmer, ur vilka zink erhålles. — Zinkcement, Gorels kitt, hastigt hårdnande kitt av i zinkkloridlösning inblandad zinkoxid. — Zinketsning, ett slags zinkografi (se nedan). — Zinkfeber, feber på grund av inandning av zinkångor. — Zinkgrått, kem., ett grått zinkpulver, vilket brukas som anstrykningsfärg m. m. — Zinkgrönt, dets. som koboltgrönt (se d. o.). — Zinkgult, gul målarfärg av zinkkromat. — Zinki't, miner., röd zinkoxid, en zinkmalm. — Zink-klori'd (Klorzink) Chloretum züncicum, fås genom upphettning av zink i klorgas 1. destination av zinksulfat och klorkal-cium. Brukas vid tillverkning av pergamentpapper, som desinfektionsmedel, till konservering av trä m. m. — Zinkliniment, tjockflytande liniment av zinkoxid, sali-cylsyra, ullfett, olivolja och kalkvatten. —• Zinkmalm, svensk malm av zinkblände.

— Zinkoxi'd, ett vitt pulver, som fås av zink i förening med syre. Se vid. Zinkvitt (här nedan). — Zinkoxidsalva,

farm., Ungue'ntum o'xidi zi'ncici, beredes av zinkoxid och glycerinsalva. Nyttjas mot liggsår m. m. — Mjölksyrad zinkoxid, se Lactas zincicus. — Zinkskum, silverhaltig zinkblylegering, som erhålles vid framställning av silver ur verkbly. — Zinksmör, vattenfri klorzink. — Zinkspat = Kalamin (se d. o.). — Zinkspine'll = Gah-nit (se d. o.). — Zinkstoft, dets. som zink-grått. — Zinksulfa't 1. Zinkvitrio'1, vit vi-triol, beredes genom röstning av zinkblände, urlakning med vatten och avdunstning till kristallisering. Brukas till beredning av målarfärger och zinkpreparat, till tygtryck, i medicin m. m. — Zinkvitt, zinkoxid, framställd genom förbränning av zinkångor. Brukas som målarfärg, inom pappers- och porslinsfabrikationen m. m.

— Zinkografi' (av gr. grajein, skriva), konsten att framställa bilder på zinkplåtar, som sedan brukas till tryckning. — Zinkotypi', ett slags zinkografi (se ovan).

Zink h Zinka {ty. Zinke, ital. cornetto), tonk., ett numera föråldrat blåsinstrument av trä, försett med tonhål.

Zinka, se Sinka.

Zi'nnia, bot., ett till fam. Compo'sitæ hörande örtsläkte, varav flera arter från det tropiska Amerika äro omtyckta prydnadsväxter.

Zinno'ber, se Cinnober.

Zinnwaldi't, miner., gul, brun 1. grön lithion-glimmer.

Zino'I, farm., aluminiumzinkacetat. Vatten-lösligt pulver, använt som antiseptikum och adstringerande medel.

Zinys, "de vetande", "de siande", prästerna hos fornpreussarna. Jfr Wajdelosta.

Zinza'rer, se Tsintsarer.

Zio 1. Ziu, nord. myt., den fornhögtyska formen av Tyr (se d. o.).

Zi'on 1. Si'on, hehr., efter det så benämnda berget i Jerusalem beteckning för den rättrogna kristna församlingen. — Zions-väktare, en sträng förfäktare av rättrogenhet, en religiös fanatiker. — Zioni's-men, Zioni'ster, se Sionismen, Sionister. — Zionister 1. Zionsbröder, benämning på flera svärmiska kristna sekter, bland dem en tysk och en norsk (18:e årh.).

Zipa'ngu, Marco Polos namn på Japan.

ZipWini, zool., näbbvalar. — Zi'phius, ett släkte näbbvalar.

Zirbelnötter, bot., benämning på de ätliga fröna av Cembratallen. Se Pinus.

Zirico'ta, Zirico'tte, mexikanskt träslag av okänt ursprung. Användes till käppar och paraplyskaft m. m.

Zirko'n, miner., ett kristalliniskt mineral, som består av kiselsyrad zirkonjord (se nedan) och något järnoxid. De röda och gula varieteterna äro ädelstenar och kallas hyacint (se d. o.). — Zirko'nium, kem., ett hårt, starkt glänsande metalliskt grundämne, som förekommer i zirkon och några andra sällsynta mineral. — Zirkonjord, zirkoniums oxid, ett vitt pulver, som, då det vitglödgas, sprider ett intensivt ljus. — Zirko'nsyeni't, geol., ett slags augitsyenit (se d. o.).

Zitti 1. Zitto, ital, tyst, stilla!

Zittmansdeko'kt, se Decoctum Zittmanni.

Zittra = Cittra (se d. o.).

Zittwerrot, farm., RMzoma zedoa'riæ, roten av den i Sydasien och på Madagaskar växande örten Cu'rcuma zedoa'ria, tillhörande fam. Zingibera'ceæ. Brukades förr i medicinen.

Ziu, se Zio.

Zi'vio, serb., leve- 1. hyllningsrop.

Ziza'nia, bot., ett med ris nära besläktat grässläkte. — Z. aqua'tica, vattenris, vildris, vattenhavre, indianskt ris,

tuscarora-ris, ett sumpgräs i Nordamerika och n.ö. Asien. Odlas som foderväxt och i fiskdammar, emedan fisken äter fröna.

Zi'zyphus, bot., busksläkte av fam. Rhamna'-ceæ. — Z. juju'ba, se Jujubtörne. — Z. Lo'tus, se Lotusträd. — Z. vulga'ris, jude-törne. Frukten, bröstbär, användes i medicinen.

Zmala, arab., beduinhövdingsläger.

Zn, kem., atomtecken för zink.

Zoantropi' (av gr. zo'(m, djur, och a'nthro-pos, människa), med., hos en sinnessjukZoarces—Zooantropi

rådande fix idé, varvid han inbillar sig vara ett djur.

Zoa'rces, zooL, ett släkte tånglakar. — Zoa'r-cidæ, familjen àlbrosmefiskar. — Zoa'r-cinæ, tånglakar.

Zo'beln, zooU Ma'rtes zibelWna, ett vessle-djur, som lever i Nordasien. Lämnar ett dyrbart pälsverk, som kallas sobel 1. sobelpäls.

Zoccola'nti, ital, (av zo'ccolo, träskor), 1. Zoccola'nter, pL == Observanter (se d. o.).

Zochor, en gren av kalmuckerna.

Zodiaka'l, Zodiakalljus, se under följ. ord.

Zodia'ken (gr. zodiako's [nämligen kyklos, krets], av zo'åion, litet djur; lat. zoåi'ar cus), astr., djurkretsen, ett på bägge sidor om solens skenbara bana, ekliptikan, beläget bälte, innanför vilket, från jorden sett, solen och planeterna röra sig över fixst järnhimlen. Detta bälte omfattar stjärnbilderna Väduren (AWies), Oxen {Ta'urus), Tvillingarna (Ge'mini), Kräftan (Ca'ncer), Lejonet (Le'o), Jungfrun (Vi'rgo), Vågen (Li'hTa), Skorpionen (Sco'r'pius), Skytten (Sagitta'Tius), Stenbocken (Caprico'mus)f Vattumannen (Aqua'rius) och Fiskarna (Pi'sces). — Zodiaka'1, som hör till djurkretsen. — Zodiakalljus, djurkretsljus, ett om våren strax efter solnedgången och om hösten strax före solens uppgång synligt, svagt, kägelformigt ljusskimmer, som sträcker sig snett uppåt himlen.

Zoe, grekiskt kvinnonamn.

Zoetemelks-kaas, höll., holländsk sötmjölks-ost.

Zofo'ros, se Zooforos.

Zoia'ter (av gr. zo'on, djur, och iatro'Sy läkare), djurläkare. — Zoiatri' 1. Zoiatri'k = Veterinärvetenskap (se d. o.).

Zoidiofi'l 1. Zoidioga'm, hot.y befruktning av blommor, som förmedlas av djur.

Zo'ilus, efter en omkr. år 270 f. Kr. levande grekisk lärd, Zo'ilos, känd för sina hätska angrepp mot Homeros' dikter, beteckning för en häcklare, tadlare, kritikast (se d. o.).

Zoisi't, miner., gul epidot (se d. o.).

Zo'isk (gr. zoiko's, av zoon, djur), djurisk, som angår djurlivet; även närande, som uppehåller livet. — Zoi'sm, djurlivet och dess företeelser.

Zollverein, ty. (1. tså'llferajn), tullförening.

Zolotnik, ry. (1. salatni'k), skålpund.

Zoma rebba, hebr., den stora fastan, ett av namnen på judarnas stora försoningsfest.

Zombor, ett Tokajvin.

Zon (lat. zo'na, gr. zo'ne, gördel, bälte); avståndsområde, samtalsområde, mat., den del av en sfärs yta, som begränsas av två parallella plan; fys. och geogr., jordbälte (de två kalla zonerna mellan vardera av polerna och

närmaste polkrets, de två tempererade mellan polkretsarna och tro-

pikerna, den heta mellan tropikerna). — Zona'l 1. Zona'r, omfattande en zon, bält-formig.—Zona cilia'ris zinni, anat., trådar som fixera ögonlinsen. — Z. fri'gida, lat., den kalla zonen. — Z. orbicula'ris, gördel av bindväv i höftledskapseln runt lårbenshalsen. — Z. parenchymato'sa, äggstockens barklager. — Z. pellu'cida, det ljusa ytterskiktet i däggdjurens ägg. — Z. radia'ta, krans av celler, som omger äggen i folliklarna. — Z. rasculo'sa, äggstockens märgväv. — Z. tempera'ta austra'lis, den s. tempererade zonen. — Z. t. borea'-lis, den n. tempererade zonen. — Z. to'r-rida, den heta zonen. — Zonexpropriation, expropriationsförfarande till förbättring av arbetarbefolkningens bostadsförhållanden inom visst område. — Zonlins, fys., ett slags i fyrton använd lins. — Zontariff, en transporttaxa, enl. vilken samma avgift betalas för transport från samma ort till flera olika långt från den sistnämnda belägna ställen, förutsatt att dessa befinna sig inom samma avståndsring 1. zon. — Zontid, den tid, som man för vinnande av större likformighet fastställt såsom gällande för alla orter inom var och en av de zoner, i vilka för detta ändamål världen är indelad.

Zona'tus, bot., med bälten.

Zonestesi', med., gördelkänsla.

Zonna'r, nygr., ett svart läderbälte, som de kristna och judarna i Turkiet bära för att ej förblandas med muhammedanerna.

Zonofo'n, ett slags grammofon (se d. o.).

Zo'ntariif, Zontid, se under Zon.

Zontaxa = Zontariff. Se Zon.

Zooantropi' (av gr. zo'on, djur, och a'nthro-pos, människa), med., föreställningen att vara förvandlad till ett slags djur (hos sinnessjuka). — Zoobe'nthos (av gr. be'n-thos, djup), zool, animala former av Benthos (se d. o.). — Zoobio't (av gr. bi'os, liv), bot., parasit, som lever på 1. i djur. — Zoocecfdler, bot., gallbildningar, förorsakade av djur. — Zoodoma'tier, bot., se Domatier. — Zoodynami' (av gr. dy'namis, kraft), djurisk livskraft, sammanfattningen av de djuriska livsyttringarna. — Zooerasti', sodomi. — Zoofa'g (av gr. fa-ge'in, äta), köttätande djur, köttätare. — Zoofarmakologi' (jfr Farmakologi), läran om de i djurläkekonsten använda läkemedlen. — Zoofi'l (av gr. fi'los, vän), dets. som zoidiofil (se d. o.). — Zoofo'ros 1. Zo-fo'ros (av gr. fe'rein, bära; lat. zo'phorus), eg. djurbärare; byggn., en jonisk 1. korintisk fris, prydd med framställningar av djur och människor i sammanhängande följd. — Zoofysi'k (jfr Fysik), läran om de fysiska fenomenen i djurlivet. — Zoo-fysiologi' (jfr Fysiologi), djurfysiologi, läran om de djuriska livsyttringarna. — Zoofy't (av gr. fyto'n, växt), djurväxt.— Zoofy'ter, zool., förr namn på kavitetsdjur1438

(se d. o.). — Zoofytolft (av gr, Wthos, sten), förstenad djurväxt. — Zooga'm, se Diamesogam. — Zoogame't, se Garnet. — Zooge'n bildning (av gr. ge'nein, födas), geoL, bildning, som uppkommit genom djurlivets verksamhet. — Zoogeni', läran om husdjursavel; läran om djurens tillblivelse. — Zoogeografi' (jfr Geografi)^ djurgeografi. — Zoogloe'a, med.y sammanklibbad bakteriemassa. — Zoogoni' (av gr. gone', avel), födandet av levande ungar. — Zoogoni'dier, dets. som zoospo-rer (se d. o.). — Zoogonologi' (av gr. lo'-gos, lära), läran om fortplantningen inom djurriket. — Zoografi' (av gr. gra'fein, skriva), djurbeskrivning. — Zoogra'f, person, som sysselsätter sig med zoografi. — Zookemi', djurkemi. — Zooko'r, växt, vars frön sprides genom djur. — Zoolatri' (av gr. latre'ia, gudstjänst), djurdyrkan. — Zoola'ter, djurtillbedjare. — Zooli't (av gr. WthoSy sten), förstenad lämning av ett forntidsdjur. — Zoologi' (av gr. lo'gos, lära), vetenskapen om djuren. — Zoolo'g, person, som är kunnig i zoologi. — Zoolo'-gia da'nica, planschverk, utgivet i Köpenhamn 1777—1806 samt innehållande avbildningar och beskrivningar över märkligare djur i danska riket. — Zoolo'gisk, som angår zoologien. — Zoologisk antropologi', se Antropologi. — Zoomagneti'sm = Animal magnetism (se under Magnet).

— Zoomari'nsyra, kem., en organisk syra i tran. — Zoomo'rf (av gr. mor fe', form, daning), djurlik; naturföremål,

som liknar ett djur. — Zoomorfi'sm, djurliknan-de bildning. — Zoomorfi't, avtryck av djur i sten. — Zoonomi' (av gr. no'mos, lag), läran om lagarna för det djuriska livet. — Zoono'ser (av gr. no'sos, sjukdom), pL, med., sjukdomar, som från djur kunna överföras på människor. — Zoono-sologi' 1. Zoopatologi' (jfr Nosologi och Patologi), läran om djurens (särskilt husdjurens) sjukdomar och dessas behandling. — Zo'on politiko'n, gr., "samhällsdjur", Aristoteles benämning på människan (Etik 1,6). — Zoopaleontologi' = Paleozoologi (se d. o.). — Zooparasi't, djur, som lever som parasit. — Zoopatologi', se Zoonosologi. — Zoophy'ta, se Zoo-fyt. — Zooplankton, plankton (se d. o.) ur djurvärlden. — Zoopla'st (av gr. pla's-sein, bilda), person, som uppstoppar djur.

— Zoopla'stiskt museum, naturhistorisk samling av uppstoppade djur. — Zoopsi', med., hallucinationssyner av djur. — Zoo-spe'rmer, se Animalcula spermatica. — Zoospo'rer, bot., ett slags sporer, vilka liksom djur simma fritt omkring i vatten. — Zooterapi', djurläkekonst. — Zooti'nsalt, kem., naturligt kolsyrat natron. — Zoo-tomi' (av gr. te'mnein, skära), djuranatomi (se Anatomi). — Zooto'misk, som av-

ser djuranatomi. — Zootoxi'n, animala toxiner, t. ex. ormgift.

Zopfstil 1. Zopf (L tsåppf; av ty. Zopf, stångpiska), konsth., perukstil, dets. som Style Louis XVI (se d. o.).

Zopho'dia convolute'lla, zooL, krusbärsmott.

Zo'phorus, se Zooforos.

Zo'ppo, ital., tonk., haltande. — A'lla zoppa, se Alla zoppa. — Contrapu'nto alla zoppa, synkoperad kontrapunkt.

Zore'sjärn, beläggningsjärn.

Zorn, ty., vrede.

Zoroa'ster (gr. Zoroa'stres, pers. Zerdu'scht, zendspråket Zarathu'stra, den gyllene stjärnan), mansnamn. Buret av den forn-iranska religionens stiftare (omkr. år 1000 f. Kr.). Jfr Zend-avesta.

Zo'sma, astr., stjärna i stjärnbilden Lejonet (lat. Leo).

Zo'ster, med., bältros.

Zoste'ra mari'na, bot., bandtång; tillhör fam. Potamogetona'ceæ. Vanlig i s. Sverige. Bildar ängar på havsbottnen.

Zosterifo'lia, hot., med blad som Zo'stera.

Zo'tisk (gr. zo'tikos), levande, livgivande, som angår livet.

Zoutenvish, holl. (1. tsotenfi'sj), dets. som Aberdeenfish (se d. o.).

Zr, kem., atom tecken för Zirkonium.

Zua'ver (fr. zouaves), urspr. namn på en kabylstam i Algeriet; numera benämning på några i halvt österländsk uniform klädda franska regementen i Algeriet, dels infödingar, dels franska frivilliga.

Zuben Hakrabi, astr., stjärna i stjärnbilden L i b r a .

Zucca, ital. (1. tso'kka), vattenmelon.

Zuckergussorga'n (1. tso'kk-), med., en form av kronisk inflammation i organens se-rösa hinnor.

Zuckeri'n, dets. som Sackarin (se d. o.).

Zuckerkandlska biorganen, anat., bukens paraganglier.

Zugewandte orte, ty. (1. tso'-), förbundna orter.

Zuhä'lter, ty. (1. tso'-), alfons, hallick.

Zuid, holl. (1. sojd), syd (i geografiska namn).

Zukunft, Die (L di tso'konft), av Maximilian Härden 1892 uppsatt tysk veckotidskrift för politik, samhällsliv,

konst och litteratur.

Zukunftsmusi'k, ty., framtidsmusik, spe-namn, som motståndarna till den tyske kompositören Richard Wagner gåvo hans musik med anledning av hans skrift "Das Kunstwerk der Zukunft".

Zule'ika (arab. Zuleichå 1. Zelichå, av selim, mild, fredlig), orientaliskt kvinnonamn.

Zuleima = Sulamith (se d. o.).

Zulu'er, Zuluka'ffrer, se Suluer.

Zu'luspråket, ett av bantuspråken.

Zunft, ty. (1. tso'nft), skrå.

Zu'ni, puebloindianstam.

Zwa'nziger 1. Zwanzigkreuzer (av ty. zwan-Zwickaugrönt^Åkerbinda

1439

zig, tjugu), gammalt österrikiskt silvermynt = omkr. 62 öre.

ZwFckaugrönt, dets. som Schweinfiirtgrönt (se d. o.).

Zwi'ckaugult, dets. som kromgult.

Zwi'ckauprofeter, ett revolutionärt religiöst parti, som under reformationstiden uppstod i den sachsiska staden Zwickau.

Zwiebelfisch, Der, {L där tsvi'-belfisj), tysk tidskrift för bokkonst.

Zwinglia'ner, anhängare av den schweiziske kyrkoreformatorn Ulrik Zwingli. — Zwinglianfsm, Zwinglis lära.

Zwyck, se Svyck.

Zygæ'na, zooL, hammarhajar. — Zyge'nidæ, zooLy bastardsvärmare.

Zygfa, gr. myt, tillnamn på Hera, som äktenskapets gudinna.

Zygoda'ctyli (av gr. zygo'n, parvis, och da'c-tylosy tå), zool., partåiga fåglar.

Zygofyllace'er, se ZygophylWceæ.

Zygo'ma, anat., okbenet, okbågen. — Zygo-ma'ticus, som har med okbågen att göra.

Zygomo'rfa (av gr. zygo'n, parvis, och morfe'y gestalt), blommor, som äro två-sidigt symmetriska.

Zygomyce'tes 1. Zygospo'reæ, bot., algsvampar, till vilka mögelsvamparna höra.

Zygophylla'ceæ, bot., växtfamilj av serien Gerania'les.

Zygo't (av gr. zygo'n, parvis), cell, som uppkommer genom sammansmältning av två gameter.

Zy'ma 1. Zy'me, gr., kem., jäsningsämne, jäst. — Zyma's, enzym i jäst, se Invertin. — Zy'misk, framkallad genom jäsning. — Zymofosfa't, förening mellan fosforsyra och socker, spelar en väsentlig roll vid

kolhydratomsättningen i musklerna, med vilkas lactacidoge'n det är identiskt. Kal-ciumzymofosfat användes terapeutiskt under namnen condiolin och glukofos. — Zy-moge'ner, se under Enzym. — Zymoge'na bakterier, bakterier, som åstadkomma jäsning. — Zymologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om jäsningsprocessen. — Zymo'ma, jäsningsmedel. — Zymo'ser, sjukdomar, alstrade av jäsningsämnen. — Zymosko'p (av gr. skope'in, se), en apparat för att undersöka jäsningsämnets beskaffenhet. — Zymotekni'k, läran om jäsningen, jäsningsämnena och jäsningsprocesserna. — Zymote'kniker, person, som är kunnig i zymoteknik. — Zymo'tisk, som framkallar jäsning. — Zymotiska sjukdomar, med., förr benämning på infektionssjukdomar, vilka troddes förorsakade av jäsningsprocesser i kroppen. — Zymurgi' (av gr. e'rgein, göra, verka), jäsningsteori, den gren av kemien, som

handlar om jäsningsprocesserna.

Zürgel, hot., veden av Celtis Australis (av fam. Ulma'ceæ) i medelhavsområdet. Användes till pipskaft, blåsinstrument, åror m. m.

Zyrianer = Syrjäner (se d. o.).

Zy'thos, gr., dricka, öl. — Zytho'gala (av gr. g a'la, mjölk), ölost. — Zythoteknfk, öl-bryggningskonst.

Zyzygier = Syzygier (se d. o.).

zz, i latinska inskrifter tecken för ^/s as.

zz, i äldre medicinsk litteratur tecken för myrra 1. ingefära.

Zähringer-Löwenorden, Zähringska lejonorden, en badensisk orden.

Zänanä', pers., harem. Jfr Zenanamissionen.

Ä.

Å, fys., förk. för Ångströmenhet.

Åbo, ägare av jordegendom, den han själv brukar och bebor; innehavare av ärftlig besittningsrätt till annans jord.

Åbrodd, bot., det folkspråkigt förvrängda namnet på Artemi'sia abro'tanum (av fam. Compo'sitæ). Nyttjas som krydda vid inläggningar samt i likörer. Förr använd vid kolik, hysteri mx. m. Anträffas stundom i gamla trädgårdar.

Å'dde-na'mma-kasta'tes, lapsk, myt., "ny-namnsdop", omdöpning av barn, företagen vid sjukdom.

Åderbråck {lat. vari'cer), med., utvidgning av blodådrorna, i regel å benen.

Åder gnejser, petrogr., se Arterit och Mig-matit.

Åderklämmare, se Turnikett.

Ådersnäppare, med., instrument, som fordom användes vid åderlåtning.

ÅE, förk. för Ångströmenhet.

Åhussandsten, geol., en till kritformationen i n.ö. Skåne hörande sandsten.

Åkanna, bot., gul näckros.

Åkea'ner 1. Åkianer, medlemmar av en svensk 1700-talssekt, uppkallad efter upphovsmannen, Åke Svensson i Älmeboda.

Åkerbinda, bot., se Polygonum. — Åker-brodd, se Anthoxantum. — Åkerbär, se Ru-bus. — Åkergyllen, se Erysimum. — Åkerkulla, se Anthemis. — Åkerkål, se Bras-sica. — Åkerleta, Littospermum arvense (se d. o.). — Åkermadd, se Sherardia. — Åkermonke, Sonchus arvensis (se d. o.). — Åkermynta, se Mentha. — Åkerrättika, se Raphamis. — Åkerrök, Fum.aria offi-

zig, tjugu), gammalt österrikiskt silvermynt = omkr. 62 öre.

ZwFckaugrönt, dets. som Schweinfiirtgrönt (se d. o.).

Zwi'ckaugult, dets. som kromgult.

Zwi'ckauprofeter, ett revolutionärt religiöst parti, som under reformationstiden uppstod i den sachsiska staden Zwickau.

Zwiebelfisch, Der, {L där tsvi'-belfisj), tysk tidskrift för bokkonst.

Zwinglia'ner, anhängare av den schweiziske kyrkoreformatorn Ulrik Zwingli. — Zwinglianfsm, Zwinglis lära.

Zwyck, se Svyck.

Zygæ'na, zooL, hammarhajar. — Zyge'nidæ, zooLy bastardsvärmare.

Zygfa, gr. myt, tillnamn på Hera, som äktenskapets gudinna.

Zygoda'ctyli (av gr. zygo'n, parvis, och da'c-tylosy tå), zool., partåiga fåglar.

Zygofyllace'er, se ZygophylWceæ.

Zygo'ma, anat., okbenet, okbågen. — Zygo-ma'ticus, som har med okbågen att göra.

Zygomo'rfa (av gr. zygo'n, parvis, och morfe'y gestalt), blommor, som äro två-sidigt symmetriska.

Zygomyce'tes 1. Zygospo'reæ, bot., algsvampar, till vilka mögelsvamparna höra.

Zygophylla'ceæ, bot., växtfamilj av serien Gerania'les.

Zygo't (av gr. zygo'n, parvis), cell, som uppkommer genom sammansmältning av två gameter.

Zy'ma 1. Zy'me, gr., kem., jäsningsämne, jäst. — Zyma's, enzym i jäst, se Invertin. — Zy'misk, framkallad genom jäsning. — Zymofosfa't, förening mellan fosforsyra och socker, spelar en väsentlig roll vid

kolhydratomsättningen i musklerna, med vilkas lactacidoge'n det är identiskt. Kal-ciumzymofosfat användes terapeutiskt under namnen condiolin och glukofos. — Zy-moge'ner, se under Enzym. — Zymoge'na bakterier, bakterier, som åstadkomma jäsning. — Zymologi' (av gr. lo'g os, lära), läran om jäsningsprocessen. — Zymo'ma, jäsningsmedel. — Zymo'ser, sjukdomar, alstrade av jäsningsämnen. — Zymosko'p (av gr. skope'in, se), en apparat för att undersöka jäsningsämnets beskaffenhet. — Zymotekni'k, läran om jäsningen, jäsningsämnena och jäsningsprocesserna. — Zymote'kniker, person, som är kunnig i zymoteknik. — Zymo'tisk, som framkallar jäsning. — Zymotiska sjukdomar, med., förr benämning på infektionssjukdomar, vilka troddes förorsakade av jäsningsprocesser i kroppen. — Zymurgi' (av gr. e'rgein, göra, verka), jäsningsteori, den gren av kemien, som handlar om jäsningsprocesserna.

Zürgel, hot., veden av Celtis Australis (av fam. Ulma'ceæ) i medelhavsområdet. Användes till pipskaft, blåsinstrument, åror m. m.

Zyrianer = Syrjäner (se d. o.).

Zy'thos, gr., dricka, öl. — Zytho'gala (av gr. g a'la, mjölk), ölost. — Zythoteknfk, öl-bryggningskonst.

Zyzygier = Syzygier (se d. o.).

zz, i latinska inskrifter tecken för ^/s as.

zz, i äldre medicinsk litteratur tecken för myrra 1. ingefära.

Zähringer-Löwenorden, Zähringska lejonorden, en badensisk orden.

Zänanä', pers., harem. Jfr Zenanamissionen.

Ä.

Å, fys., förk. för Ångströmenhet.

Åbo, ägare av jordegendom, den han själv brukar och bebor; innehavare av ärftlig besittningsrätt till annans jord.

Åbrodd, bot., det folkspråkigt förvrängda namnet på Artemi'sia abro'tanum (av fam. Compo'sitæ). Nyttjas som krydda vid inläggningar samt i likörer. Förr använd vid kolik, hysteri mx. m. Anträffas stundom i gamla trädgårdar.

Å'dde-na'mma-kasta'tes, lapsk, myt., "ny-namnsdop", omdöpning av barn, företagen vid sjukdom.

Åderbråck {lat. vari'cer), med., utvidgning av blodådrorna, i regel å benen.

Åder gnejser, petrogr., se Arterit och Mig-matit.

Åderklämmare, se Turnikett.

Ådersnäppare, med., instrument, som fordom användes vid åderlåtning.

ÅE, förk. för Ångströmenhet.

Åhussandsten, geol., en till kritformationen i n.ö. Skåne hörande sandsten.

Åkanna, bot., gul näckros.

Åkea'ner 1. Åkianer, medlemmar av en svensk 1700-talssekt, uppkallad efter upphovsmannen, Åke Svensson i Älmeboda.

Åkerbinda, bot., se Polygonum. — Åker-brodd, se Anthoxantum. — Åkerbär, se Ru-bus. — Åkergyllen, se Erysimum. — Åkerkulla, se Anthemis. — Åkerkål, se Bras-sica. — Åkerleta, Littospermum arvense (se d. o.). — Åkermadd, se Sherardia. — Åkermonke, Sonchus arvensis (se d. o.). — Åkermynta, se Mentha. — Åkerrättika, se Raphamis. — Åkerrök, Fum.aria offi-1440

cinalis (se d. o.). Stjälkarna, som haft användning vid lij ärtåkommor innehålla fumarsyra och alkaloiden fumarin. — Åkersallat, se Valerianella, — Åkersenap, se Sinapis. — Åkerspergel, se Spergula. — Åkersyska, se Stachys, — Åkertistel, se Cirsium, — Åkerven, se Agrostis. — Åkervinda, se Convolvulus. — Åkerviol, se Viola. — Åkervädd, se Knautia. — Åker-ärenpris, se Veronica.

Åkia'ner, dets. som Åkeaner (se d. o.).

Åk-Tor 1. Ak-Tor, nord. myt., binamn på

„ Tor.

Ål, v eter., smal strimma av annan färg längs ryggens mitt hos husdjur.

Ålandsbergarter, geoL, rapakivibergarter och kvartsporfyrer från Åland.

Ålandsrot, se Radix inulæ.

Åldfru 1. Åltfru (av da. old, gammal), fruntimmer, som har uppsikt över linneförrådet m. m. på ett slott 1. annan större egendom. — Åltgesäll, den äldste av gesällerna i ett hantverksgille.

Ålharka, fiskerit., dets. som Ålkista (sed. o.).

Ålhomma, fiskerit., stor ryss ja för ålfångst.

Ålkista, fiskerit., fast byggd fångstanordning för ål vid strömmars utlopp ur sjöar.

Ålkussan, zool. = tånglake. Se Zoarces.

Ålnate, bot., se Potamogeton.

Åltgesäll, se under Åldfru.

Ålödlan, zool., se Amphiuma.

Åm {ty. Ohm), gammalt mått för våta varor . = 157 1.

Åmund, se Amund.

Åmöga, bot., se Ranunculus lingua.

Ångackumula'tor, tekn., apparat för uppsamling av ånga, som vid behov avgives.

Ångdom (1. -då'm), den del av en ångpanna, från vilken ånguttaget sker. Å liggande pannor ofta en cylindrisk

utbyggnad.

Ångerbo'da, se Angerboda.

Ånggummi, handelsbenämning på dextrin.

Ångkultu'r, jordbearbetning med ångma-skinsdrivna redskap.

Ångströmenhet, fys., på våglängden baserad enhet, vilken användes inom spektralana-lysen. (Efter svensken A. J. Ångström.)

Ångturbin, tekn., maskin, som utnyttjar ångans hastighetsenergi vid expansion för framställande av arbete.

Årder (gammalsv. ar per, av æria, plöja, är ja), ett slags enkelplog.

Årlig paralla'x, astr., se Parallax.

Årlig variation, meteor., den genomsnittliga förändringen av de meteorologiska elementen under loppet av ett år.

Åros, se Aros.

Årsbokstav, en bokstav, som utmärker årtalet vid kontrollstämpling av guld och silver.

Års gång, årets fruktbarhets grad, årsväxt, äring. — Gå års gång, nattlig vandring under iakttagande av vissa föreskrifter för att söka vinna kännedom om framtida skickelser.

År skur va, meteor., på karta dragen linje genom de punkter, som ha samma års-medium för visst meteorologiskt element.

Årsme'dium, meteor., medelvärdet av årets alla timavläsningar på en viss ort för ett visst meteorologiskt element.

Årsmorä'ner 1. Recessionsmoräner, geol., det av en glaciär årligen avsatta moränmaterialet.

Årsmot, årsdag (då den följ. år återkommer); årsmässa.

Årsproklama 1. Årsstämning, jur., kungörelse 1. stämning, varigenom alla fordringsägare t. ex. i ett stärbhus kallas att, inom natt och år från stämningens införande i allmänna tidningar, inför vederbörlig domstol anmäla och bevaka sina fordringar.

Årsring, bot., tillväxten under ett års tid av en flerårig stam, markerad genom den viloperiod, som inträder under vintern 1. torrtiden.

Årsskikt, geol., de av sommar- och vinterskikt bestående varven i varvig lera.

Årsstämning, se Årsproklama.

Årstemperatur, meteor., årets normala medeltemperatur.

Årstiderna {ty. Die Jahreszeiten), tonk., berömt oratorium av Haydn.

Årta, zool., en andfågel. A'nas querque'dula.

Årvak, se Arvakr.

Åsa, Åse, fornnordiskt kvinnonamn. (Bättre Asa, Ase.)

Åsagudar = Åsar (se d. o.).

Åsa-Loke, nord. myt., binamn på Loke. Jfr Utgårda-Loke.

Åsaläran 1. Asaläran, nord. myt., läran om åsagudarna 1. åsarna.

Åsar, Åsagudar 1. Asar {isl. dss, pl. æsir), eg. gudomsväsenden, halvgudar; nord. myt., de fornnordiska gudarna, de gudamakter, vilka våra förfäder dyrkade. Se vid. Tor, Frö, Balder, Ty, Brage, Heim-dall, Vidar, Vale, Forsete, Uller, Höd, Loke, Höne, Lodur, Härmod, Magne, Mode, Ve, Vile.

Åsa-Tor, nord. myt., binamn på Tor.

Åsbro, nord. myt., ett namn på regnbågen.

Åsgropar, geol., trattformiga 1. långsträckta gropar i områden där rullstensgruset är mera utbrett och ej koncentrerat i åsar. Anses bero på att stycken av inlandsisen blivit begravna under isälvsavlagringar.

Åsgård {isl. Asgarör), åsagudarnas mitt i himlen belägna, härliga hemvist.

Åsgårdsrejd, se Asgaardsrejen.

Åshem 1. Asahem, nord. myt., åsarnas hem.

Åslak, fornnordiskt mansnamn.

Åslög 1. Aslög {isl. Aslaug), fornnord. sag., Sigurd Fåfnesbanes och Brynhilds dotter, Ragnar Lodbroks gemål.

Åsmund, moderniserad form för Asmund.

Åsnebrygga, se Pons asini.

Åsnebröderna {fr. Frères aux ânes), se Tri-nitariernas orden.Åsnefest—Ängsknarr

1441

Åsnefest, religiös folkfest under medeltiden, till ära för den åsninna, som Kristus red vid intåget i Jerusalem. Åsta, moderniserad form av kvinnonamnet Asta.

Åsy'nja 1. Asy'nja, pL Åsy'njor, nord. myt.y benämning på de fornnordiska gudinnorna, åsarnas gemåler och systrar. Se vid.

Frigg, Frö ja, I duna, Lofn, Nanna, Siv, Snotra, Skade.

Ä.

Ä. B., förk. för Ärvdahalken.

Ädelfink, zool. = bofink.

Ädelgaser, kem., inerta 1. inaktiva gaser, ett antal gasformiga grundämnen, som samtliga finnas i atmosfären, nämligen he-lium, neon, argon, krypton och xenom samt de radioaktiva emanationerna (se Radium) . Ädelgaserna äro enatomiga och ingå ej föreningar sinsemellan 1. med andra ämnen.

Ädelgran, bot., se Ahies. — Ädelkastanj, hot., namn på Casta'nea ve'sca.

Ädelkorall, zooL, en art Octactinia'ria, som lever i Medelhavet och av vars skelett förfärdigas prydnadsföremål.

Ädelsalter, geol., benämning på de kalisal-ter, som åtfölja vissa bergsaltlager.

Ädelstenar av l:a rangklassen äro: Dia-ma'nt, Ruhi'n och Safi'r (ädla varieteter av korund), Smara'gd, Spine'll och Kryso-bery'll (Cymofan). Av 2:a rangklassen: Akvamari'n (Beryll), Topa's, Hyaci'nt Zirkon), Granat, Turmali'n och Ädelopa'l. Av 3 :e rangklassen: Cordierüt, Vesuvia'n (Idokras), Axini't, Krysolüt (01ivi'n), Cyani't, Andalusi't, Turko's m. fl.

Ädeltistel, hot., namn på odlade arter Eryngium.

Ädelärg, dets. som patina (se d. o.).

Äfsingar, textil., se Varptrassel.

Åge = Ägir (se d. o.).

Äggvita 1. Albumi'n, kem., i vatten lösliga äggviteämnen.

Äggvitesjuka, med., dets. som Albuminuri.

Äggolja, Ägg-guleolja, farm., olja framställd genom utdragning av hårdkokta äggulor med eter.

Äggväxten, bot., se Solanum.

Ägilje'tt = Aiguilette (se d. o.).

Ägir (isl. ^gir), nord. myt., havets gud. Hans gemål heter Ran, och deras döttrar äro vågorna.

Ägograde'ring, uppskattning av ägor efter avkastningsvärde vid skifte av samfällda

^^ ägor.

Ägre'tt, se Aigrette.

Äinemöinen, se Väinemöinen.

Äkräs, fi. myt., en karelsk gudomlighet, åkergud.

Äktenskapscertifikat, intyg av offentlig myndighet att en dess lands undersåte är oförhindrad att ingå äktenskap inför myndighet i främmande land.

Äktullgult, kem., se Tartrazin.

Äktsyreviolett, kem., se Violamin.

Älg, zooL, se Alces.

Älggräs, Älgrör, bot., se Spiræa.

Ällingar, zooL, andungar, ankungar.

Älta, med., folklig benämning på engelska sjukan m. fl. barnsjukdomar.

Ältgräs, Ältöga, bot., se Ranunculus flammula.

Älva, Älvor, nord. myt., alfer (se d. o.).

Älvblåst, Alvblåst, med., folklig benämning på eksem och nässelfeber.

Älvdalsporfy'r, petrogr., till sarkofager, prydnadsföremål m. m. brukade porfyrer från trakten av Älvdalen i Dalarna.

Älvdans 1. Älvring, bot., ringar av svampar, som uppstå därigenom, att vissa svampar icke kunna växa i den jord, där de tidigare frodats, utan därför sprida sig ringfor-migt kring den urspr. växtplatsen.

Älvkors, se Alvkors.

Älvkvarnar, skålformiga fördjupningar, inknackade i hällar 1. stenblock och använda för vissa offer mot sjukdomar o. d.

Älvring, se Älvdans.

Älvskott, folkligt namn på nässelfeber.

Älvtolta, bot., se Mulgedium.

Äma'bel = Aimable (se d. o.).

Ämnesven, under 1700-t. beteckning för lärjunge, gesäll, e. o. tjänsteman o. d.

Ändmorä'ner, geol., vallar av moränmaterial, som avlagras parallellt med en glaciärs avsmältningsrand.

Ängel, från Septuaginta lånad beteckning för översinnliga andeväsen, som äro Guds speciella tjänare.

Ängeltorn, bot., se Rosa.

Ångern 1. Springmasken, zooL, Oxy'uris ver-micula'ris, är en hos människan parasiterande mask av ordn. Hematodes.

Änglabröder, se Gichtelianer.

Änglahälsningen, se Ave Maria.

Änglamakerskor (ty. Engelmacherinnen), ironisk benämning på kvinnor, som mottaga fosterbarn mot engångsbetalning för att genom dålig vård förorsaka deras tidiga död.

Ängsboll, bot., dets. som Smörboll (se Trol-lius). — Ängsgröe, se Poa. — Ängshavre, se Avena. — Ängshavrerot, se Tragopo-gon. — Ängskavle, se Alopecurus. — Ängsklocka, se Campanula.

Ängsknarr, zooL, se Crep?.

Åsnefest, religiös folkfest under medeltiden, till ära för den åsninna, som Kristus red vid intåget i Jerusalem. Åsta, moderniserad form av kvinnonamnet Asta.

Åsy'nja 1. Asy'nja, pL Åsy'njor, nord. myt.y benämning på de fornnordiska gudinnorna, åsarnas gemåler och systrar. Se vid.

Frigg, Frö ja, I duna, Lofn, Nanna, Siv, Snotra, Skade.

Ä.

Ä. B., förk. för Ärvdahalken.

Ädelfink, zool. = bofink.

Ädelgaser, kem., inerta 1. inaktiva gaser, ett antal gasformiga grundämnen, som samtliga finnas i atmosfären, nämligen he-lium, neon, argon, krypton och xenom samt de radioaktiva emanationerna (se Radium) . Ädelgaserna äro enatomiga och ingå ej föreningar sinsemellan 1. med andra ämnen.

Ädelgran, bot., se Ahies. — Ädelkastanj, hot., namn på Casta'nea ve'sca.

Ädelkorall, zooL, en art Octactinia'ria, som lever i Medelhavet och av vars skelett förfärdigas prydnadsföremål.

Ädelsalter, geol., benämning på de kalisal-ter, som åtfölja vissa bergsaltlager.

Ädelstenar av l:a rangklassen äro: Dia-ma'nt, Ruhi'n och Safi'r (ädla varieteter av korund), Smara'gd, Spine'll och Kryso-bery'll (Cymofan). Av 2:a rangklassen: Akvamari'n (Beryll), Topa's, Hyaci'nt Zirkon), Granat, Turmali'n och Ädelopa'l. Av 3 :e rangklassen: Cordierüt, Vesuvia'n (Idokras), Axini't, Krysolüt (01ivi'n), Cyani't, Andalusi't, Turko's m. fl.

Ädeltistel, hot., namn på odlade arter Eryngium.

Ädelärg, dets. som patina (se d. o.).

Äfsingar, textil., se Varptrassel.

Åge = Ägir (se d. o.).

Äggvita 1. Albumi'n, kem., i vatten lösliga äggviteämnen.

Äggvitesjuka, med., dets. som Albuminuri.

Äggolja, Ägg-guleolja, farm., olja framställd genom utdragning av hårdkokta äggulor med eter.

Äggväxten, bot., se Solanum.

Ägilje'tt = Aiguilette (se d. o.).

Ägir (isl. ^gir), nord. myt., havets gud. Hans gemål heter Ran, och deras döttrar äro vågorna.

Ägograde'ring, uppskattning av ägor efter avkastningsvärde vid skifte av samfällda

^^ ägor.

Ägre'tt, se Aigrette.

Äinemöinen, se Väinemöinen.

Äkräs, fi. myt., en karelsk gudomlighet, åkergud.

Äktenskapscertifikat, intyg av offentlig myndighet att en dess lands undersåte är oförhindrad att ingå äktenskap inför myndighet i främmande land.

Äktullgult, kem., se Tartrazin.

Äktsyreviolett, kem., se Violamin.

Älg, zooL, se Alces.

Älggräs, Älgrör, bot., se Spiræa.

Ällingar, zooL, andungar, ankungar.

Älta, med., folklig benämning på engelska sjukan m. fl. barnsjukdomar.

Ältgräs, Ältöga, bot., se Ranunculus flammula.

Älva, Älvor, nord. myt., alfer (se d. o.).

Älvblåst, Alvblåst, med., folklig benämning på eksem och nässelfeber.

Älvdalsporfy'r, petrogr., till sarkofager, prydnadsföremål m. m. brukade porfyrer från trakten av Älvdalen i Dalarna.

Älvdans 1. Älvring, bot., ringar av svampar, som uppstå därigenom, att vissa svampar icke kunna växa i den jord, där de tidigare frodats, utan därför sprida sig ringfor-migt kring den urspr. växtplatsen.

Älvkors, se Alvkors.

Älvkvarnar, skålformiga fördjupningar, inknackade i hällar 1. stenblock och använda för vissa offer mot sjukdomar o. d.

Älvring, se Älvdans.

Älvskott, folkligt namn på nässelfeber.

Älvtolta, bot., se Mulgedium.

Äma'bel = Aimable (se d. o.).

Ämnesven, under 1700-t. beteckning för lärjunge, gesäll, e. o. tjänsteman o. d.

Ändmorä'ner, geol., vallar av moränmaterial, som avlagras parallellt med en glaciärs avsmältningsrand.

Ängel, från Septuaginta lånad beteckning för översinnliga andeväsen, som äro Guds speciella tjänare.

Ängeltorn, bot., se Rosa.

Ångern 1. Springmasken, zooL, Oxy'uris ver-micula'ris, är en hos människan parasiterande mask av ordn. Hematodes.

Änglabröder, se Gichtelianer.

Änglahälsningen, se Ave Maria.

Änglamakerskor (ty. Engelmacherinnen), ironisk benämning på kvinnor, som mottaga fosterbarn mot engångsbetalning för att genom dålig vård förorsaka deras tidiga död.

Ängsboll, bot., dets. som Smörboll (se Trol-lius). — Ängsgröe, se Poa. — Ängshavre, se Avena. — Ängshavrerot, se Tragopo-gon. — Ängskavle, se Alopecurus. — Ängsklocka, se Campanula.

Ängsknarr, zooL, se Crep?.1442

Ängskrasse, hot., se Cardamine, — Ängs-mansblod, se Hypericum. — Ängsnejlika, se Dianthus, — Ängsnycklar, se Orchis. — Ängsnäva, se Geranium, — Ängsruta, se Thalictrum, — Ängsskära, se Serra-tula. — Ängssticka, se Silaus. — Ängs-svingel, se Festiica. — Ängssyra, se Ru-mex, — Ängsull, se Eriophorum. — Ängsviol, se Viola.

Änkan Blom, benämning på de yttersta käglorna till höger och vänster i kägelspel.

Äo'n, se Eon.

Äppelfrukt, hot.y frukt vars köttiga massa utgöres av blombottnen, med vilken fruktbladen äro sammanvuxna.

Äppelsyra, kem,, organisk syra, som finnes i ett stort antal växter.

Äppelträd, hot., se Pyrus.

Äppelväxter, hot., namn på underfam. Po-moi'deæ av fam. Rosa'ceæ.

Äpplemelon, hot., se Cucumis.

Är, se Air,

Ära, se ^ra och Era.

Ärenpris, hot., se Veronica.

Ärg (av lat. æs, koppar), kem., det gröna överdrag, som bildas på koppar och kop-parhaltiga legeringar vid samtidig inverkan av kolsyrehaltig luft och fuktighet. Består av basiskt kopparkarbonat.

Äril, ugnsbotten.

Äring, årsväxt, skörd. —• Äringskult, helighållande av skörden, framträdande i riter, förbundna med sådd och skörd. — Ärings-riter, se Äringskult.

Är ja. Är j krok, årder.

Ärke- 1. Erke- (da. erke-, ty. erz-, gr. a'rchi-, av a'rchein, vara den förste), ett prefix, som betyder över-, den förste, den förnämste. — Ärkedjäkne, ärkediakon (se Archidiaconus). — Ärkehertig (ty. Erz-herzog, lat. archidux), titel för österrikiska prinsar. — Ärkeänglar, överänglar, som till Gud framföra de frommas böner. Till dem räknas Mikael, Gabriel, Rafael och Uriel.

Ärlor, zool., tättingsläktet Motad'Ila. Vanligast är sädesärlan (M. alha).

Ärtbuske, hot., se Caragana.

Ärter, hot., se Pisum.

Ärtskocka (ty. Artischocke, fr. artichaut, arah. ardi schauki, jordtagg), hot., benämning på den ätliga blomkorgen av den till fam. Compositæ hörande växten Cy'nara sco'lymus, kronärtskockan, samt på stjälkknölarna av köksväxten Helia^nthus tuhe-ro'sus, jordärtskockan, tillhörande samma familj.

Ärtsten, miner., dets. som pisolit.

Ärttörne, hot., se Ulex.

Ärtvicker, hot., se Vida.

Ärtväxter, hot., namn på fam. Legumino'sæ.

Är ve, hot., namn på arter av Cerastium (se d. o.).

Äsping (eg. som håller till bland asp), zool., den unga honan av huggormen.

Äsping, sjöv., jolle; flera typer av handels-och krigsfartyg. — Äspingsbod, båtbyg-garverkstad vid örlogsvarv.

Äss (av lat. as, gen. assis, skålpund), etta på kort och tärningar.

Ässe, se Esse.

Äss ja, ugn för upphettning av gods för smidning.

Ästeti'k, se Estetik.

Ätlig jord, vissa leror, som av olika orsaker ätas. Se Geofagi.

Ättartal, stamtavla, släktregister. — Ättartavla, stamtavla.

Ättebot, böter för dråp, som erlades av dråparens släkt för undgående av blodshämnd.

Ättestupa, enl. traditionen höga klippor, från vilka forntidens åldringar störtade sig ned, hellre än att dö i sängen (strådöden). Troligen beror traditionen på ett missförstånd.

Ättika (lat. ace'tum), kem., består av med vatten utspädd ättiksyra, ofta tillsatt med aromatiska ämnen. — Ättik-eter, etylace-tat, fås genom destillering av kaliumacetat, alkohol och svavelsyra. Brukas till rom- och fruktessenser samt inom medicinen. — Ättikhonung, se Oxymel. — Ättikhonung med sjölök, se Oxymel sdllæ. — Ättikmoder, den bakterie som förjäser sprit till ättika. — Ättiksyra (lat. a'd-dum ace'ticum), en organisk syra, som hör till fettsyrorna. Bildas vid oxidation av alkohol, vid torrdestillation av trä och vid förruttnelseprocesser. Brukas i medicinen och i tekniken samt till kemiska preparat.

— Ättiksyrad ammonium-oxidlösning, se Solutio acetatis ammonid. — Ä. bly oxidlösning, se Sulotio suhacetatis plumhid.

— Ä. järnoxidlösning, se Solutio suhacetatis ferrid. — Ättiksyre-ester 1. Ättik-syre-eter, dets. som Ättik-eter (se d. o.).

— Ättiksyrejäsning, jäsning, förorsakad av ättiksyrebakterier, Bad llus ace'ticum m. fl.

Ättikrosor, hot., se Rosa.

Ättikålen, zool., en liten till maskgruppen Nemato'des hörande mask, Anguilla ace'ti, som anträffas i ättikjäsande klister och alkoholhaltiga vätskor.

Ävja, hiol, bottenslam i vatten.

Äxing, hot., se Dactylis. Ö.—östers j öbergarter

ö.

ö., förk. för öst, öster, östlig. Öd (isl, Auör), fornnordiskt kvinnonamn. Buret av Ivar Vidfamnes dotter, med binamnet djvJpaudga (den bottenrika), öde (isl. Audi), fornnordiskt mansnamn. Buret av en finsk sagokonung, vars dotter äktades av konung Visbur i Sverige, ödekyrka, kyrka, som ej längre användes. öde'm, se Oedema.

Öder, oriktig form av Od, nord. myt. (se d. o.).

Ödhumla, nord, myt., moderniserad form för Audhumhla, en ko, som, uppkommen ur den smältande isen, med sin mjölk närde jätten Yme. ödlan, astr., se Lacerta. Öge 1. Ögir = Ägir (se d. o.). Ögon blå, hot., Veronica chamædrys (se d. o.).

Ögondiagno's, föregiven metod att ställa diagnos på sjukdomar på grund av regn-bågshinnans utseende, ögondietetfk, med., läran om ögats vård i

friskt och sjukt tillstånd. Ögonfluss, folklig benämning på varflytning

från ögonen. Ögongnejs, petrogr., gnejs, i vilken fältspa-ten är samlad i större kristaller 1. partier

("ögon'0.

Ögongranit, PorfyVgranit, petrogr., granit med stora fältspatkristaller, ofta. omgivna av glimmer. Ögonljus, bot., se Pyrola. ögonpunkt, bot. (Stigma), ljusupptagande

organ hos vissa högre växter, ögonpunkt (fr. point de vue), den punkt, varifrån ett perspektiv betraktats vid av-bildningen. Ögonsten, miner., dets. som Lapis lazuli. ögontröst, bot., se Euphrasia. Ögonvidd, ögonens avstånd från varandra,

mätt från pupillernas mittpunkt. Ögonvinkel, anat., dets. som ögonvrå. ö, h., förk. för över havsytan. Öken, landområde, som på grund av nederbördsfattigdom är helt 1. delvis vegeta-tionslöst. Ökenlon, zool., se Karakalen. Ökstock, dets. som ekstock. ö. Igd., förk. för östlig längd. Ölrun, nord. myt., en valkyrja. ölvalde, nord. myt., Tjasses fader, en mycket ^^ rik jätte.

Öppna dörrens politik, uttryck från början av 1900-t. Avsåg urspr. alla staters lika rätt till handel på Kina. Sedermera överhuvudtaget alla staters ekonomiska likaberättigande. Ör 1. Örgrus (isl. eyrr), grus med bergarts-

fragment i storlek 7—20 mm. Ordet ingår i många svenska ortnamn.

Örboda = Aurboda (se d. o.).

Öre (da. öre, isl. eyrir, mlat., ora), under medeltiden ett skandinaviskt räknemynt = Vs mark (— 1 uns silver).

Öresundsbåt, sjöv., en kosterliknande båt i Öresund.

Öresvinet, zool., en delfinart.

Örgelme = Yme (se d. o.).

Örgjafa (isl. Aurgiafa), nord. myt., en av Heimdalls nio mödrar.

örpus, se Ör.

Örjan, äldre svensk form för Göran (Georg).

Örlog 1. Örlig (fornsv. örlögh, örlogh, da. or-log, holl. oorlog), eg. öde, olycksöde; krig.

Örmt, nord. myt., en av luftkretsens floder.

Örnblomster, hot., dets. som Harväppling. (Se Anthyllis.)

Ör^en, astr., kring himmelsekvatorn belägen stjärnbild.

Örnsläktet, zool., se Aquila och Haliaetus.

Örnträ, dets. som Aloeträ (se d. o.).

Örnvitriol, dets. som admontervitriol (se d. o.).

Öronlappar, se Voltairestol.

Örråg, allmogenamn på en av giftig svamp angripen råg.

Örsten, petrogr., se Rapakivi.

Örtig, Örtog 1. Örtug, isl., under medeltiden och 1500-t. ett skandinaviskt silvermynt = % av 1 öre (se d. o.) = V24 av 1 mark (=1 uns silver).

Örvandel, nord. myt., moderniserad form av Aurvandel, en jätte, som, då Tor bar honom över de iskalla Elivågorna, fick en tå förfrusen. Tor bröt då av tån och slungade den upp till himlen, där den blev en stjärna, som fick namnet "Örvandels tå".

Örvang (isl. Aurvangr), nord. myt., en alf 1. dvärg.

Örvar-Odd, se Orvar Odd.

Ösbe'ger, se Usbeker.

Östen (fornnord. Eysteinn), fornnordiskt mansnamn.

östergyllen, poetiskt namn på Östergötland.

Österländska kyrkan = Grekiska kyrkan (se d. o.).

Österns unierade kyrkor, beteckning för de orientaliska kyrkor, som på vissa villkor erkänna påvens överhöghet.

Österrikiska folksången, se "Gott erhalte Franz den Kaiser.

Österrikisk aln = 0,7776 m.

Österrikisk-ungerska delegatio'nerna, se under Delegera.

Östersjöbergarter, geol., bergarter, förekommande som moränblock inom det kvartära nedisningsområdet och stammande från iallm. obekanta moderklyft inom Östersjöområdet.

Östersjökalk, *geol.*, tät kalksten av överordovicisk ålder.

Östgoter, se *Goter.*

Östlandsrasen, en norsk hästras.

Östre, (*isl. Austri*), *nord, myt.*, en av de fyra dvärgar, som uppbära himlavalvet.

Öved-Ramsåsaserien, *geol.*, den yngsta avdelningen inom Skånes silur.

Överadjutant, militär med minst överstes tjänsteställning vid konungens stab; regementsofficer vid generalstaben.

Överamiral, 1715—1823 en amiralsgrad inom flottan (i början den högsta).

Överauditör, lagfaren ledamot i överkrigsrätt.

Överben (*lat. exostos*), *veter.*, bensvulster på skenbenen hos hästar.

Överbramsalning, *sjöv.*, se *Salning*.

Överexeku'tor, den beslutande myndigheten i utsökningsmål.

Överexpone'rad, säges om en fotografisk plåt, som för länge utsatts för ljus.

Överfettad är tvål, som innehåller ett överskott av icke förtvålat fett.

Överföringsbilder, se *Dekalkomani.*

Övergångsstilen, *konsth.*, den senromanska, med gotiken besläktade stilen (jfr *Romansk stil*).

Överhuset (*eng. the house of lords* l. *the upper house*) kallas i England och Ungern den ena av representationens kamrar.

Övermage (*gammalsv. ovormaghi*, av *oformaghi*, oförmående person), omyndig, minderårig.

Överskult och **Underskult,** förr tjänstemän i Göteborg, som hade att bringa till verkställighet magistratens domar och utslag.

Överste (*ty. Oberst, fr, colonel*), *krigsk.*, beteckning för högsta regementsofficersgraden. — **Överstelöjtnant** (*ty. Oberstlieutenant, fr. lieutenant-colonel*) beteckning för regementsofficersgrad, som är närmast under överstens.

Överstemarskalk, se *Riksmarskalk* (under *Marskalk*).

Över stäv, *sjöv.*, går ett fartyg, då det sätter i gång framåt efter att ha legat stilla.

Översvinnlig (*ty. Überschwänglich*), omätlig, över allt mått.

Övertoner, *fys.*, alikvottoner (se d. o.).

Öververk, *tonk.*, en manual i orgeln.